Digitized by Google

6
M N
4

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

10.1.6.
10
3.00

Collig. Olom. Soc. Jesu Catalog. Inscript. A. 5.

SCRIPTVRA SACRA IN LOCOS COMMVNES MORVM,

Commodiore quàm hactenus methodo ad vſum concionum digeſta, cum interpretatione difficiliorum.

QVIBVS PRÆPONITVR PRÆPARATIO duplex ad eoſdem.

TOMVS PRIOR.

AVCTORE
R. P. ANTONIO DE BALINGHEM
SOCIETATIS IESV.

DVACI,
Ex Officinâ Typographicâ BALTAZARIS BELLERI, Anno M.DC.XXI.

CVM PRIVILEGIO.

REVERENDIS, DOCTIS, ET DEVOTIS VERBI DIVINI TRACTATORIBVS, ANIMARVM SACRIS PASTORIBVS, SALVTEM ET FÆLICITATEM.

QVANQVAM *mihi ſemper ſtudium fuit omnibus omnium vtilium doctrinarum profeſſoribus & amatoribus, quantum mea ars efficere potuit, prodeſſe; adeòque omnibus prælum noſtrum non mediocriter ſudauit, & in poſterum Deo donante ſudabit: nullum tamen autorum aut ſcriptorum genus libentius typis ſubijcio, quam eorum, qui concionandi* difficillimum, pulcherrimum, vtiliſſimumque *munus promouere poterunt aut ornare. Neque id immerito facio, cum nulla ſit ſtudiorum profeſſio, quæ hominibus laicis, in quorum numero & claſſe me eſſe voluit Deus, magis eſſe debeat cordi: illa enim ſola eſt, quæ animas noſtras paſcit æternis delicijs, mentem inſtruit ſaluberrimis documentis, memoriam exornat vtiliſſimorum exemplorum imaginibus, & voluntatem accendit cæleſtibus deſiderijs; illa ſola eſt, quæ nobis omnibus militat, quæ ita ſe attollit ad ſublimium ingeniorum volatum, vt etiam ſe demittat ad mediocrium captum, nec deſerat ſimpliciorum rudiorem imbecillitatem. Et cæteræ quidem artes ſcientiæq́, & profeſſiones literariæ, aut ſolis corporibus curandis incumbunt, aut fortunæ bonis moderandis ſeſe accommodant, aut excellentibus tantum doctiſq́, auditoribus ſeipſas communicant. At concionatorum ſaluberrima profeſſio veris animarum cõmodis & lucris intenta, omnem hominum conditionem, ætatem, ſexum, capacita-*

temq́; ampliſsimo charitatis ſinu complectitur, & humi repentes, torpenteſq́; ſpiritus noſtros potenti efficacia diuini eloquij ſurſum rapit in æthera, ſanctorum cælitum conſortijs inſerens, & admiranda quadã apotheoſi inter diuorum agmina referens. Quo quid eſſe poteſt nobis vtilius? *Quid autem* pulchrius, *quam linguæ ſalutaris officio, longè potentiùs, quàm Orphæa muſica, auritas quercus & ſaxa, hoc eſt dura & arida hominum pectora poſt ſe attrahere; & ad numeros harmonicos pietatis, fidei, charitatis, omniſq; adeo religioſæ conuerſationis greſſus noſtros quaſi in modum ordinatiſsimæ orcheſtræ ſeu choreæ componere? Quis non miretur vim hanc humanæ voci inditam à ſupremo creatore, vt ab ea ſic penderent hominum corda, affectus, & deſideria, vt quacunque voluerit orator ſacer, illa deducat; & flexanimo ſono extra nos ipſos nos abripiat? Sed ſi hæc* pulcherrima *ſunt, &* vtiliſſima, *omnibuſq́; aliorum ſtudiorum fructibus amplitudine & qualitate ipſa emolumentorum (quippe ſpiritualium, cæleſtium; æternorum) anteponẽda: non cuiquam mirum videri debet, ſi ſint etiam* difficillima *factu; ita vt facilius longe ſit in quouis alio genere eruditionis excellere, quam in iſta Chriſtianorum oratoria facultate; longèque plures inueniantur in alijs facultatibus illuſtres, quam in iſta mediocres. Poſtulat enim numeros fere omnes perfectæ eruditionis, linguarum cognitionem non vulgarem, humanioris (vt vocant) Philologiæ copioſam ſupellectilem, Philoſophiæ, Theologiæ, Iuriſprudentiæ, Politicæ, Medicinæ, Mathematicæ, Theſauros; hiſtoriarum denique archiuia, & monumenta ſibi pandi & recludi iubet, vt ex omnibus hauriat, quod omni ſtatui conditioniq́; hominum poſsit proficere. Poſtulat* deinde, *(quod non vſu aliquo, aut quantacunq; diligentia, ſed diuino tantum munere concedi ſolet) ipſum naturæ fœlicioris ornatum, vt linguæ volubilitate, vocis ſonoræ gratioſa dulcedine, corporeæ cuiuſdam præſentiæ dignitate & grauitate, pronunciationis & geſtus venuſtate veſtiatur & quaſi animetur ſermo, ad intima animorum adyta efficaciter penetraturus.* Tum *vero quam firma debet eſſe concionator memoria, quàm præſenti animo? quam prudenti rerum, verborum, ſententiarum delectu vti eum oportebit? quàm cautè, quàm modeſtè, quàm manſuetè: & tamen quàm ardenter, quàm conſtanter, quàm viriliter debet auditorum ſuorum defectus inceſſere, affectus verſare, actiones exagitare, paſsiones*

nes

nes emollire, tentationes eliminare? Accedat vltimò,*iſta omnia, (quæ tamen ſunt maxima) nihil habitura virium, niſi coniunctam habeant excellentem animi diuino amore penitùs delibuti pietatem, vt ipſo quaſi ſucco ſalutifero loquentis vox & oratio intincta, & animata, palatum cordis audientis intimo ſapore delectet,& famem quandam ſitimq́; cæleſtis nutrimenti in languentibus peccatorum animis excitet.*

Quod ſi difficillimum *ſit concionandi munus, merito dixi ſtudium artis meæ maximè in hoc collocari à me debere, vt quicquid illi profeſsioni ſanctiſsimæ poſsit à me inueniri proficuum, illud in publicum, nullis ſumptibus parcens, producam. Quærenti autẽ quo potiſsimum opere partem aliquã tantarum difficultatum pijs concionatoribus tollerẽ,aut lenirem, Reuerendus, doctiſsimus, & deuotiſsimus Pater* ANTONIVS DE BALINGHEM *in hac ipſa palæſtra iam plurimos annos magna cum laude, & fructu pietatis verſatus, ſuam obtulit operam: & theſaurum hunc omnibus gemmis Indicis & gazis Perſicis pretioſiorem exhibuit, pro publico concionatorum bono communis iuris & vſus faciendum. Ego vero nactus occaſionem hanc bene merendi de illis, quorum operam agnoſco nobis laicis præcipuè fructuoſam eſſe: nullatenus diſtuli, aut moras nexui, ſed quanta licuit celeritate feſtinantibus prælis opus hoc expreſsi, ea cum diſtinctione, emendataq́; diligentia, quam poſtulabat vſus eorum, quibus opus ipſum deſtinatur: Feciq́; hoc eò libentiùs, quo videtur mihi, ex doctorum iudicio, quos conſului, vix aliquod in hoc genere editum hactenus fuiſſe ad inſtitutum concionatorum accommodatius; cum enim eorum ſermo omnis debeat verbi diuini non ſolum floribus exornari, ſed etiam ſucco ſcripturæ corroborari, vt fiat pabulum animarum, quæ non paſcuntur alio verbo,* quàm quod procedit de ore Dei: *hic inueniet Orator eccleſiaſticus omnia illuſtriora verbi ornamenta & armamenta, quibus in quacunque materia tractanda, quacunque data occaſione, pleniſsime inſtruatur; idque tam facili & diſtincta methodo, vt ſtatim occurrat librum aperienti quod quærat; & propter cohærentiam aptiſsimam, memoriæ tenaciter inſideat; & propter exuberantem ſententiarum aptè diſpoſitarum copiam, infinitam varietatem dicendi ſubminiſtret. Vnuſquiſque titulus fauus quidam eſt, mellis diuini nectare turgidus, per cellulas ſuas tàm aptè, tàm concinnè, tàm conuenienter ad do-*

¶ 3 *cendum*

temq́ amplißimo charitatis ſinu complectitur, & humi repentes, torpenteſq́ ſpiritus noſtros potenti efficacia diuini eloquij ſurſum rapit in æthera, ſanctorum cælitum conſortijs inſerens, & admiranda quadā apotheoſi inter diuorum agmina referens. Quo quid eſſe poteſt nobis vtilius? Quid autem pulchrius, quam linguæ ſalutaris officio, longè potentiùs, quàm Orphæa muſica, auritas quercus & ſaxa, hoc eſt dura & arida hominum pectora poſt ſe attrahere; & ad numeros harmonicos pietatis, fidei, charitatis, omniſq́ adeo religioſæ conuerſationis greſſus noſtros quaſi in modum ordinatißimæ orcheſtræ ſeu choreæ componere? Quis non miretur vim hanc humanæ voci inditam à ſupremo creatore, vt ab ea ſic penderent hominum corda, affectus, & deſideria, vt quacunque voluerit orator ſacer, illa deducat; & flexanimo ſono extra nos ipſos nos abripiat? Sed ſi hæc pulcherrima ſunt, & vtiliſſima, omnibuſq́ aliorum ſtudiorum fructibus amplitudine & qualitate ipſa emolumentorum (quippe ſpiritualium, cæleſtium, æternorum) anteponēda: non cuiquam mirum videri debet, ſi ſint etiam difficillima factu; ita vt facilius longe ſit in quouis alio genere eruditionis excellere, quam in iſta Chriſtianorum oratoria facultate; longèque plures inueniantur in alijs facultatibus illuſtres, quam in iſta mediocres. Poſtulat enim numeros fere omnes perfectæ eruditionis, linguarum cognitionem non vulgarem, humanioris (vt vocant) Philologiæ copioſam ſupellectilem, Philoſophiæ, Theologiæ, Iuriſprudentiæ, Politicæ, Medicinæ, Mathematicæ, Theſauros; hiſtoriarum denique archiuia, & monumenta ſibi pandi & recludi iubet, vt ex omnibus hauriat, quod omni ſtatui conditioniq́ hominum poßit proficere. Poſtulat deinde, (quod non vſu aliquo, aut quantacunq; diligentia, ſed diuino tantum munere concedi ſolet) ipſum naturæ fœlicioris ornatum, vt linguæ volubilitate, vocis ſonoræ gratioſa dulcedine, corporeæ cuiuſdam præſentiæ dignitate & grauitate, pronunciationis & geſtus venuſtate veſtiatur & quaſi animetur ſermo, ad intima animorum adyta efficaciter penetraturus. Tum vero quam firma debet eſſe concionator memoria, quàm præſenti animo? quam prudenti rerum, verborum, ſententiarum delectu vti eum oportebit? quàm cautè, quàm modeſtè, quàm manſuetè: & tamen quàm ardenter, quàm conſtanter, quàm viriliter debet auditorum ſuorum defectus inceſſere, affectus verſare, actiones exagitare, paſsiones

nes emollire, tentationes eliminare? Accedat vltimò,*iſta omnia, (quæ tamen ſunt maxima) nihil habitura virium, niſi coniunctam habeant excellentem animi diuino amore penitùs delibuti pietatem, vt ipſo quaſi ſucco ſalutifero loquentis vox & oratio intincta, & animata, palatum cordis audientis intimo ſapore delectet, & famem quandam ſitimq́ cæleſtis nutrimenti in languentibus peccatorum animis excitet.*

Quod ſi difficillimum *ſit concionandi munus, merito dixi ſtudium artis meæ maximè in hoc collocari à me debere, vt quicquid illi profeſſioni ſanctiſsimæ poſsit à me inueniri proficuum, illud in publicum, nullis ſumptibus parcens, producam. Quærenti autē quo potiſsimum opere partem aliquā tantarum difficultatum pijs concionatoribus tollerē, aut lenirem, Reuerendus, doctiſsimus, & deuotiſsimus Pater* ANTONIVS DE BALINGHEM *in hac ipſa palaſtra iam plurimos annos magna cum laude, & fructu pietatis verſatus, ſuam obtulit operam: & theſaurum hunc omnibus gemmis Indicis & gazis Perſicis pretioſiorem exhibuit, pro publico concionatorum bono communis iuris & vſus faciendum. Ego vero nactus occaſionem hanc bene merendi de illis, quorum operam agnoſco nobis Laicis præcipuè fructuoſam eſſe: nullatenus diſtuli, aut moras nexui, ſed quanta licuit celeritate feſtinantibus prælis opus hoc expreſsi, ea cum diſtinctione, emendatáq́ diligentia, quam poſtulabat vſus eorum, quibus opus ipſum deſtinatur: Feciq́ hoc eò libentiùs, quo videtur mihi, ex doctorum iudicio, quos conſului, vix aliquod in hoc genere editum hactenus fuiſſe ad inſtitutum concionatorum accommodatius; cum enim eorum ſermo omnis debeat verbi diuini non ſolum floribus exornari, ſed etiam ſucco ſcripturæ corroborari, vt fiat pabulum animarum, quæ non paſcuntur alio verbo,* quàm quod procedit de ore Dei: *hic inueniet Orator eccleſiaſticus omnia illuſtriora verbi ornamenta & armamenta, quibus in quacunque materia tractanda, quacunque data occaſione, pleniſsime inſtruatur; idque tam facili & diſtincta methodo, vt ſtatim occurrat librum aperienti quod quærat; & propter cohærentiam aptiſsimam, memoriæ tenaciter inſideat; & propter exuberantem ſententiarum aptè diſpoſitarum copiam, infinitam varietatem dicendi ſubminiſtret. Vnuſquiſque titulus fauus quidam eſt, mellis diuini nectare turgidus, per cellulas ſuas tàm aptè, tàm concinnè, tàm conuenienter ad do-*

cendum & diſſerendum diſpoſitas: vt nihil in hoc genere poſſit requiri illuſtrius; optandumq; nihil aliud ſit, quàm vt quæ in libro cum tanta ſint ſymmetria in ſuas quæque claſſes coniecta; eadem in memoriam concionatoris crebra lectione & meditatione tranſcribantur; quod qui fecerit, næ ille hoc ſolo libro inſtructus, de omni re, apud omnes, omni opportunitate & importunitate, poterit dicere copioſiſſimè, ſolidiſſimè, & fructuoſiſſimè.

Tantarum diuitiarum theſaurum, cum autor ipſe nemini dedicare voluerit, vtpote qui iamdudum Pauli concionatorum magiſtri optimi exemplo omnibus omnia fieri *didicerit: Ego (venerabiles Chriſti Præcones) vobis dedicare præſumpſi; opus nempe quod vnicè mihi placuerit, & futurum ſit indicio & argumẽto, quanto affectu & reuerentia proſequar diuini verbi tractatores, quorum ductu & hortatu in via pietatis quotidiè nos plumbei, & oneribus temporalium, familiariumq; curarum oppreſſi homines indigemus, ne in via laſſi reſideamus, aut de via incogitantes recedamus. Vos vero viri deuotiſſimi, operam, impenſam, ſtudiumq; paruitatis noſtræ boni conſulite; & veſtra beneuolentia, humanitate, gratitudine compenſate: ſic animum addetis, vt alia huius autoris & argumenti non contemnenda monumenta vſibus veſtris maximè profutura, breui in lucem euulgare contendam.*

Veſter Humilis Cliens B. BELLERVS
Typographus.

AD REVERENDVM PATREM
ANTONIVM DE BALINGHEM
THESAVRI HVIVS OPTIMVM AVTOREM.

QVALIS in Hyblæis apis irrequieta roſetis
Nectareos ſapido congerit ore fauos,
Floribus è pulchris exugens roſcida mella,
Quæ poſſint plenas exhilarare dapes:
Talis apis nobis argumentoſa fuiſti
ANTONI, & tales nectaris ędis opes.
Tu, ne ſorderent vetitis conuiuia dictis, *Les apres diſnées.*
Condiſti alloquijs fercula noſtra pijs.
Caſta pudicitiæ per te fulſere trophęa, *Le triomphe de chaſteté.*
Quę puros aſtris inſeruere choros.
Tu veri punctũ tetigiſti, & culmen honoris, *Le vray point d'honneur & la modelle d'honneur.*
Quo Sanctos cælo conglutinauit amor.
Tu bellatricem ſubmittis ab arce MARIAM, *La toute-puiſſante guerriere.*
Auxilio vt caſtris poſſit adeſſe pijs.
Ignitis iaculis cęlum penetrare, Deumque *De orationibus iaculatorijs.*
Pertrahere in cordum dulcia vota doces.
Et nunc plena pio ſtipas alueariâ melle *Opus hoc locorum moralium.*
Quod de Scripturę colligis areolis:
Non aliud nectar mentes optare beatæ,
Non aliam Ambroſiam pectora pura queunt.
Quę tibi pro tantis tribuentur præmia gâzis,
Quas ſic in noſtros cenijcis, ecce, ſinus?
Aureolæ dabitur decus immortale perennis
Siquid apud ſuperos vota preceſque valent:
Vt quanti è Sanctis hauſere laboribus, ad te
A ſummo redeant pręmia tanta Deo.

L. D. S. M. B. P.

APPROBATIO.

HOs locos communes ex ſacra ſcriptura pro communi vtilitate concionatorum digeſtos, iuxta poteſtatem à Reuerendiſſimo D. Epiſcopo Atrebatenſi mihi factam, vtiliter in lucem edi poſſe cenſeo. Duaci 16. Aprilis 1621.

IOANNES PRÆPOSITVS *è Soc.* IESV
S. Theologiæ Doctor.

EGo infraſcriptus Soc. IESV in Gallo-Belgica Prouincialis, iuxta priuilegium à Sereniſſ. Principibus noſtris ALBERTO & ISABELLA eidem Societati noſtræ conceſſum, quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne libros ab eiuſdem Societatis hominibus compoſitos abſque Superiorum permiſſione imprimant; facultatem do BALTAZARI BELLERO Typographo Duaci, vt librum, cui titulus eſt, *Sacra Scriptura in locos communes Morum, commodiore quàm hactenus methodo digeſta*, à R. P. ANTONIO DE BALINGHEM eiuſdem Societatis, ad ſex annos proximos imprimere & libere diſtrahere poſſit. Datum Inſulis 12. Martij 1621.

FLORENTIVS DE MONTMORENCY.

PRÆ-

PRÆPARATIO

AD LOCOS COMMVNES

IN

SACRAM SCRIPTVRAM DVPLEX,

ALTERA QVIDEM EIVS ELOGIVM CONTINETVR, QVAMQVE SIT ILLIVS FREQVENTANDA LECTIO CONCIONATORI, OSTENDITVR: ALTERA VERO EIVS INTELLIGENDÆ, ATQVE PRO CONCIONE TRACTANDÆ, BREVIS RATIO EXPLICATVR.

INDEX CAPITVM PREPARATIONIS AD LOCOS COMMVNES.

QVO in pretio concionator ſacras literas habeat. Caput I. fol. 1.

Concionatori neceſſariam admodum probitatem. Cap. II. fol. 3.

Iſti conſequendæ prodeſſe inprimis ſacrarũ literarum lectionẽ. Cap. III. fol. 7.

Eamque aſſiduam. Cap. IV. fol. 10.

Opponuntur nonnulla aduerſus doctrinam ſuperioris capitis, & de ſcriptura memoria commendanda. Cap. V. fol. 12.

Eſſe ſacram ſcripturam cibum communem omnium, cuius diſtributio ſpectet ad concionatorem. Cap VI. fol. 14.

Eſſe ſacram ſcripturam, medicinam, concionatorem autem medicum. Caput VII. fol. 17.

Concionatori aſſiduè verſandum in ſacris literis, quod eius ſit docere verbum Dei. Cap. VIII. fol. 21.

Item quod illi incumbat tradere tum fidei myſteria, eaque tueri, tum Dei voluntatem concioni edicere. Cap. IX. fol. 22.

Quod eius ſit tum bona docere, tum mala dedocere. Cap. X. fol. 24.

Concionatori ſatis eſſe doctrinæ morum tradendæ ſacras literas, complectique ſacra Biblia omnem ſcientiam. Cap. XI. fol. 26.

Sacris literis mirificè affici oblectarique concionem, quare ijs aſſiduè concionatori incumbendum. Cap XII. fol. 28.

Ad motum animorum eſſe maximam in ſacris literis vim atque efficacitatem. Cap. XIII. fol. 31.

Conciona-

Concionatori è ſacris literis petendam diſcendamque germanam veramque eloquentiam. Cap. XIV. fol 35.
Præfatiuncula in ſequentia capita octo. fol. 36.
Quid in eos concionatores ſacræ literæ, qui neglectis ijs alia omnia concioni proponunt. Cap. XV. fol. 37.
Quid in eoſdem ſacra concilia. Cap. XVI. fol. 40.
Quid Græci patres. Cap. XVII. fol. 42.
Quid latini. Cap XVIII. fol. 42.
Proſecutio ſuprrioris capitis. Caput XIX fol. 44.
Quid in eos ſacrarum religionum leges atque regulæ. Cap. XX. fol. 45.
Quid viri ſancti atque pij tum verbo, tum facto ipſo. Cap. XXI. fol. 48.
Quid huius æui ſcriptores varij. Cap. XXII. fol. 51.
Quid in eos authores prophani. Cap. XXIII. fol. 52.
De improbanda ea rerum varietate quam nonnulli conſectantur. Cap. XXIV. fol. 54.
Quæ probanda rerum varietas in ſacris concionibus & paucula in Rabbinos. Cap. XXV. fol. 56.
Afferuntur nonnulla aduerſus doctrinam proximis hiſce capitibus vndecim contentam, ijſque reſpondetur. Cap. XXVI. fol. 59.
Ad Epiſcopos, religioſarumque familiarum præſules atque parochos ne quos vident tot tantiſq; damnatos teſtibus admittant ad concionandum. Cap. XXVII. fol. 60.
Eſſe imperitam multitudinem in cauſa cur exiſtant iſtiuſmodi inepti concionatores, & cohortatio illos vt nè audiant. Caput XXVIII. fol. 62.
Epilogus ad concionatores. Cap. XXIX. fol. 65.

ALTERA PARS

DE RATIONE INTELLIGENDI ATQVE TRACTANDI SACRAS LITERAS.

Eſſe ſacras literas obſcuras, eiuſque obſcuritatis afferuntur cauſæ. Cap. I. fol. 69.
Quibuſnam præſidijs ea obſcuritas euincatur. Cap. II. fol. 70.
Expendenda eſſe atque illuſtranda ſacræ ſcripturæ teſtimonia, nec ſimplici eorũ productione contentum eſſe oportere, Cap. III. fol. 71.
De prima ratione expendendi atque amplificandi locum aliquem de ſcriptura quæ ſingularũ eius vocum penſitatione continetur. Cap. IV. fol. 73.
Nonnullæ rationes aliæ idem efficiendi compendio traditæ. Cap. V. fol. 75.
Certi quidam modi amplificandæ ſcripturæ quibus potiſſimum animorum permotio eſt propoſita. Cap. VI. fol. 78.

INDEX TITVLORVM TOMI primi locorum Sacræ Scripturę.

A.

ABnegatio, V. Mortificatio, Mundus, Paupertas, Religio.
Abſtinentia, Vide Conuiuia, Ebrietas, Gula, Menſa, Temperantia, Vinum.
Acedia, fol. 79. Vide Labor, Otium.
Acceptio perſonarum, fol. 79. V. Iudex Iuſtitia.
Adoleſcens, fol. 80. Vide Educatio, Filius, Parentes.
Adulator, Adulatio, fol. 81. V. Amicitia, f. 89
Aduocatus, 83. V. Iudex.
Adulter, Adulterium, fol. 84. 85. 86. 87. 88. V. Luxuria.
Affabilitas, V. Benignitas, Lingua, Manſuetudo.
Affectiones animi, fol. 88. Vide Animus & Mortificatio.
Ambitio, fol. 88. V. Dignitas, Honor, Princeps, Rex, Superbia, Vana gloria.
Amicus, Amicitia, fol. 89. vſque ad fol. 96. V. Conſortium.
Anima, fol. 97. 98. V. Homo.
Angelus, fol. 99.
Apoſtata, fol. 103. V. Fidei Religio.
Apoſtoli, fol. 103 vſque ad fol. 109. V. Concionator & maximè Eccleſia.
Arrogantia, fol. 109. V. Superbia.
Auaritia, Auarus, fol. 110. vſque ad fol. 115. V. Verbo Diuitiæ, Eleemoſyna, Fraus.
Audacia, fol. 115. V. Concilium.
Auditio, Auditor, fol. 116. V. Lingua, Verbum Dei,
Aula, fol. 117.

B.

BEatitudo, V. Gloria æterna.
Bellum, fol. 117. V. Victoria.
Benedictio, fol. 119.
Beneficium 119. 110. 111. 112. V. Chriſtus, Fides, Gratitudo.
Benignitas, ſeu Affabilitas, 123. Vide Lingua, Manſuetudo.
Bilinguis, Vide Suſurro.
Blaſphemia, 123.

C.

CAlumnia, 124. Vide Detractio, Fama, Lingua, Mendacium.
Caro, V. Corpus, Deſiderium, Homo, Mortificatio, Pœnitentia.
Caſtitas 126. V. Adulterium, Luxuria, Virginitas.
Caupones, 125. V. Negotiatio.
Charitas, 126. vſque 134. Vide Amicitia, 89. Gratia, Iuſtus.
Chorea, 135.
Chriſtianus, 135. Vide Eccleſia, Fides.
Chriſtus, 135. vſque fol. 144. V. Deus, Eccleſia, Maria, Paſſio, Crux.
Cibus, V. Conuiuia.
Ciuitas. V. Reſpublica, Rex.
Cogitatio, 144. V. Anima, Cor, Conſilium, Deſiderium, Examen, Iuſtus, Iudicium, Luxuria, Prudentia.
Cognitio, 145. V. Anima, 97. Experientia, Fides, Homo, Peccator, Sapientia, Scientia.
Compaſſio, 145. V. Charitas, Miſericordia.
Concio, Concionator 146. vſque ad fol. 172. V. Apoſtoli, Epiſcopus, Eccleſia, Verbum Dei.
Concordia, fol. 172. V. Charitas, Contentio, Diſcordia, Pax.
Concupiſcentia, V. Deſiderium, Mortificatio.
Confeſſarius, Confeſſio, fol. 174. V. Contritio, Peccatum, Pœnitentia.
Conſcius, Conſcientia, 175. V. Anima, Peccatum.
Conſiliarius, Conſilium, 177. vſque fol. 182. V. Amicus, Prudentia.
Conſolatio, 182. 183. 184. V. Deuotio, Gaudiũ, Iuſtus, Lætitia, Oratio, Tribulatio, Triſtitia.
Conſortium ſeu Conuerſatio, fol. 184. 185. 186. 187. 188. V. Amicitia, Conſilium.
Conſtantia, V. Perſeuerantia.
Conſuetudo, fol. 189.
Contemplatio, 190. vſque fol. 194. V. Conſolatio, Oratio, Paſſio.
Contentio, 194. vſque fol. 198. V. Diſcordia, Lites.
Contritio, 198. vſque fol. 206. Vide Peccatum, Pœnitentia.
Contumelia ſeu conuitium, fol. 206.
Conuiuia, Conuiuæ, fol. 208. vſque fol. 212. V. Ebrietas, Gula, Temperantia. Vinum.
Cor, fol. 212. 213. 214. V. Anima, Cogitatio, Hypocriſis, Voluntas.
Corpus, 214 V. Deſiderium, Mortificatio, Pœnitentia.
Correptio ſiue Correctio, 215. vſque fol. 222. V. Concionator, Educatio, Tribulatio.

Crux, fol.212. 223.224. V. Chriſtus, Patientia, Tentatio, Tribulatio.
Curioſitas, Curioſus, 224. V. Oculi, Sapientia, Scientia.

D.

DÆmon, 226. vſque fol. 137. V. Tentatio.
Deceptio, Decipere, V. Amicus, Dolus, Fraus.
Defenſio, Peccati. V. Peccatum.
Deriſio, 237.
Deſiderium, 239. Vide Anima, Auarus, Cogitatio, Conſolatio, Curioſitas, Diuitiæ, Gloria æterna, Spes, Voluntas.
Deſperatio, 240. V. Spes.
Detractio, Detractor, 241. vſque 244.
Deuotio, 144. Vide Conſolatio, Contemplatio, Oratio.
Deus, 245. vſque fol. 281.
Dignitates 281. V. Ambitio, Honor. Rex.
Dilatio, Vide Confeſſio, Contritio, Homo. Peccator, Pœnitentia, Vita.
Diligentia, 282. V. Otium.
Diſcordia, 282. Vide Contentio, Concordia, Pax.
Diuini & Diuinationes ſeu Auguria, Incantationes, Maleficia, Auſpicia & eiuſdem generis, fol. 283.
Diues, Diuitiæ, 284. vſque fol. 302. V. Amicus, Auaritia, Eleemoſyna, Paupertas, Proſperitas.
Dolus, 302. 303. 304. V. Adulatio, Amicitia, Diues, Furtum, Hypocriſis, Inimicus, Iniuſtitia, Lingua, Mendacium.
Dominica dies, V. Feſtum.
Donum, V. Munera.

E.

EBrius, Ebrietas, 304. 305. 306.
Eccleſia, V. 306. vſque ad fol. 329. Apoſtoli, Concionator, Deus, Templum.
Educatio, fol. 329. vſque fol. 335. Vide Filius, Parentes, Pater.
Eleemoſyna, 333. vſque fol. 344. V. Auaritia, Compaſſio, Diuitiæ, Miſericordia, Opera bona.
Eloquentia, 344. V. Concionator.
Emptio, V. Auaritia.
Epiſcopus, 345. V. Apoſtoli, Concionator, Eccleſia.
Euangelium, Vide Apoſtoli, Concionator, Eccleſia, Fides, Scriptura, Verbum Dei.
Euchariſtia, 347. vſque fol. 350.
Examen, 350. Vide Anima, Cogitatio, Cognitio, Conſcientia.
Excommunicatio, Excommunicati, 351.
Exemplum, 352. V. Scandalum.
Exequiæ, Vide Mors.
Experientia, 355. V. Cognitio. Sapientia. Scientia.

F.

FAcies, 355. V. Cognitio, Homo.
Fama, 356. V. Concionator, Calumnia, Honor.
Familia, V. Pater familias.
Famulus, V. Herus, Seruus.
Feſtum, 356.
Fides, 358. vſque fol. 366. Vide Eccleſia, Opera.
Fraus, V. Dolus.
Furtum, 366. V. Auaritia, Diues, Dolus, Iniuſtitia.

G.

GAudium, 367. 368. Vide Conſolatio, Iuſtus, Peccatum, Tribulatio, Triſtitia.
Gloria, 369. Vide Honor, & alia ibi citata.
Gloria cæleſtis, 371. vſque fol. 391.
Gratia ſeu Gratię auxilia, 391. vſque folio 399.
Gratia Gratum faciens, 399 vſque fol. 409.
Gratitudo ſeu Gratiarum actio, 409. 410. V. Beneficium, Ingratitudo.
Gula, 410. Vide Conuiuia, Ebrietas, Temperantia, Vinum.

H.

HEreſis, Hereticus, 411. vſque fol. 418. Vide Apoſtata, Fides.
Herus, 418. Vide Pater familias, Seruus.
Homicidium, 418.
Homo, 419. vſque fol. 426. V. Anima, Gratia, Mors, Vita.
Honor, 426. vſque fol. 429. Vide Ambitio, Dignitas, Humilitas, Princeps, Rex, Superbia.
Hoſpitalitas, Hoſpitalis, 429. Vide Miſericordiæ opera.
Humilitas, Humilis, 430. vſque fol. 435. Vide Ambitio, Honor, Iuſtus, Superbia.
Hypocriſis, Hypocrita, 435. vſque fol. 440. Vide Amicus, cap. 2. & 3. Dolus, Intentio.

I.

IActantia, 440. V. Gloria, Laus, Lingua, Superbia.
Idolatria, 441. V. Auaritia, Fides.
Ieiunium, 442. 443. V. Gula, Temperantia.
Ignorantia, 444. V. Cognitio, Prudentia, Scientia.

Imitatio, Vide Conſortium, Exemplum, Proſperitas.
Immiſericordia, Vide Auarus, Crudelitas, Eleemoſyna, Miſericordiæ opera.
Impœnitentia, Vide Confeſſio, Contritio, Inſpiratio, Obſtinatio, Pœnitentia.
Impatientia 445. Vide Ira, Murmur, Patientia.
Impius, Vide Peccator.
Improperium, Vide Beneficium, Contumelia.
Imprudentia, 447. Vide Ignorantia, Prudētia.
Impudentia, Vide Defenſio, Peccatum, Verecundia.
Impudicitia, Vide Adulterium, Inceſtus & fusè verbo Luxuria.
Incantationes, Vide Diuinatio.
Incarnatio, 449. Vide Chriſtus, Crux, Deus.
Incæſtus, Vide Luxuria.
Inconſtantia, 450. Vide Conſtantia, Perſeuerantia.
Indulgentiæ, 451.
Infamia, Vide Fama, Honor, Peccator.
Infernus, 451. vſque fol. 459. Vide Iudiciū, Peccatum, Punitio.
Ingratitudo, 459. V. Beneficium, Gratitudo, Peccator.
Inimicus, Inimicitia, 460. vſque fol. 463. V. Charitas.
Iniuſtitia, 463. Vide Acceptio perſonarum, Auaritia, Diues, Dolus, Eleemoſyna, Furtum, Iudex, Pauper.
Inobedientia, Vide Filij, Lex, Obedientia, Parentes, Pater familias, Peccatum.
Intemperantia, Vide Conuiuium, Ebrietas, Gula, Temperantia.
Intentio. 465. V. Eleemoſyna, Gloria, Hypocriſis, Ieiunium.
Inuidia, 467. Vide Charitas, Proſperitas.
Ira, 468. Vide Benignitas, Impatientia, Inimicus, Manſuetudo, Patientia.
Iudex, 471. vſque fol. 477. Vide Acceptio perſonarum, Iniuſtitia, Rex, Superior.
Iudicium extremum, 477. vſque fol. 492. V. Acceptio perſonarum, Chriſtus, Deus, Gloria cœleſtis, Iniuſtitia, Iudex.
Iudicium temerarium, 492. vſque fol 494. Vide Gloria vana, Hypocriſis, Intentio.
Iuramentum, 494. Vide Blaſphemia, Periurium.
Iuſtitia, Iuſtus, 496. vſque fol. 509. V. Gratia, Sapientia, Virtus.
Iuſtitia, Virtus Cardinalis.

L.

Labor, 509. V. Acedia, Diligentia. Ociū, Pigritia.
Lætitia, Vide Conſolatio, Gaudium, Triſtitia.
Laus. 511. Vide Deus, Gloria, Honor, Humilitas, Iactantia, Superbia.
Lectio, V. Oratio, Scriptura.
Lex, Diuina, 514. vſque fol. 520. V. Gloria, Gratia, Iuſtus.
Liberalitas, 520. V. Auaritia, Diuitiæ, Eleemoſyna.
Lingua, Locutio, Loqui, & ſimilia, 520. vſq; fol. 530. V. Calumnia, Correptio, Detractio.
Lites, Litigare, 530. Vide Contentio.
Longanimitas, V. Patientia.
Luctus, V. Triſtitia.
Luxuria, 531. vſque fol. 536. V. Adulterium, Caſtitas, Lingua, Meretrix, Mulier, Oculus, Virginitas.
Luxus, 539. V. Diuitiæ, Gula, Iniuſtitia, Veſtis.

M.

Magia, Magi, V. Diuini.
Magiſter, 537. V. Concionator.
Magiſtratus, V. Acceptio perſonarum, Iniuſtitia, Iudex, Magnates, Prælatus, Princeps.
Magnates, 538. V. Diuitiæ, Nobiles.
Maledictio, 538.
Manſuetudo, 538. V. Benignitas, Ira, Lingua, Patientia.
Maria Virgo, Deipara, 539. in XV. Capitibus conſecutiuis vſque ad folium 585.
Maritus 585. vſque fol. 587. Vide Adulterium, Mulier, Parentes, Pater, Pater familias. Vxor.
Martyrium, Martyr. 587. Vide Paſſio, Patientia, Tribulatio.
Matrimonium, 588. vſque fol. 592. V. Maritus, Mulier, Vxor.
Medicus, 592. V. Morbus.
Meditatio, V. Contemplatio, Oratio.
Mendacium, 592. vſque fol. 595. V. Calumnia, Lingua.
Mendicus, 595. Vide Eleemoſyna, Labor, Otium.
Menſa, Vide Conuiuia, Gula, Temperantia, Vinum.
Menſura, Pondus, Statera, & ſimilia, 595. Vide Auaritia & maxime Iniuſtitia.

Mercator Mercatura Vide Iniuſtitia, Menſura, Negotiatio.
Mercenarius 595. V. Auarus, Diues, Iniuſtitia, Paſtor.
Meretrix 596. V. Caſtitas, Luxuria, Virginitas.
Meritum V. Gratia.
Miles 596. V. Bellum, Oratio, Victoria.
Miſericordia ſeu Miſericordiæ opera 597. vſque fol. 600. V. Eleemoſyna, Hoſpitalitas, Mors, Opera bona, Sepulchrum, Sepultura.
Modeſtia 600. V. Lingua.
Morbus 601. V. Medicus, Patientia, Sanitas.
Mors, Mortui 602. vſque fol. 612.
Mortificatio 612. vſque fol. 614. Vide Caſtitas, Corpus, Crux, Ieiunium, Opera bona, Pœnitentia.
Mulier 614. vſque fol. 620. V. Filia, Luxuria, Maritus, Matrimonium, Meretrix, Vxor.
Munditics interna V. Animus, Cogitatio, Hypocriſis, Intentio, & potiſſimum Puritas.
Mundus 620. vſque fol. 625. Mundani, Mũdana, V. Peccator.
Munera 625. V. Donum.
Murmuratio 626. V. Correptio, Lingua.
Muſica 627.
Mutuum 627. 628.

N.

Negligentia 629. V. Accedia, Diligentia, Odium.
Negotiatio, Negotiatores. 629. V. Fraus, Furtum, Iniuſtitia, Menſura.
Nobilitas, Nobilis, 630.
Nuncius, 630.

O.

Obedientia & Inobedientia 631. vſque fol. 635.
Obſtinatio, Obſtinatus. 634.
Occaſio. 635. V. Amicitia, Conſortiũ, Luxuria, Mundus, Peccatum.
Occupatio. 636. V. Acedia Labor, Otium.
Oculi. 636. V. Curioſitas, Luxuria, Mortificatio.
Opera bona. 637. vſque fol. 643. V. Fides, Gloria æterna, Lex, Otium.
Opportunitas. 643.
Oratio 644. vſque fol. 651. Vide Conſolatio, Contemplatio, Deus, Gratiarum actio, Iuſtus, Laus.
Ordo 651.
Ornatus V. Mulier.
Oſtentatio. V. Gloria vana, Honor, Hypocriſis, Iactantia, Intentio, Superbia.
Otium fol. 651. vſque fol. 653. V. Acedia, Diligentia, Labor, Mendicus, Opera.

P.

Paradiſus V. Gloria cæleſtis.
Parentes 653. vſque fol. 655. V. Educatio, Filij, Obedientia.
Paſſio Chriſti 655. vſque fol. 658. V. Chriſtus, Crux.
Paſſiones ſeu Perturbationes animi, V. Affectus.
Paſtor 658. vſque fol. 664. V. Concionator, Epiſcopus, Iudex, Superior.
Pater Familias. 664. V. Educatio, Filia, Filius, Parentes.
Pati, Patientia. 665. vſque fol. 669. v. Gloria cæleſtis, Impatientia, Martyres, Tribulatio.
Pauper, Paupertas. 669. vſque fol. 677. V. Auaritia, Diues Eleemoſyna, Iuſtitia, Iuſtus.
Pax 677. vſque fol. 679. Vide Bellum, Charitas, Concordia, Diſcordia, Inimicus, Suſurro.
Peccatum, Peccator. 679. in capitibus xxxij. ſubſecutiuis vſque ad fol. 727.
Peregrinatio. 727. V. Inconſtantia.
Peregrinus. 728. Vide Pauper, Pupillus, Vidua.
Perfectio, Perfectus. 728. Vide Charitas Iuſtus.
Perfidia V. Dolus, Fides humana, Fraus.
Periurium 729. Vide Iuramentum, Perfidia.
Perſeuerantia 730. 731. 732. V. Inconſtantia, Patientia.
Pertinacia, V. Labor, Otium.
Piger, Pigritia, V. Labor.
Pignus, Vide Mutuum, Pauper, Peregrinus.
Pœna, V. Punitio,
Pœnitentia, 732. 733. Vide Confeſſio, Contritio, Ieiunium. Impœnitentia, Mortificatio, Oratio, Peccator.
Præcepta, V. Lex, Obedientia, Paſtor, Prælatus, Princeps, Rex.
Præcipitantia, 733. V. Prudentia.
Prælatus, 733. vſque 736. V. Ambitio, Concionator, Epiſcopus, Lex, Obedientia Paſtor, Paterfamilias, Princeps, Superior.
Præſumptio, V. Arrogantia, Auaritia, Superbia.
Princeps, 736. Vide Paſtor, Pater familias, Prælatus & potiſſimum Rex.
Prodigalitas ſeu Profuſio, 737. V. Auaritia, Liberalitas, Luxus.
Profectus in bono, 737. V. Gratia, Perſeuerantia.
Promiſſio, 738. Vide Mendacium, Sponſio.

Pro-

Proſperitas, 738. vſque fol. 742. V. Diues, Iuſtus, Peccator, Tribulatio.
Prudentia, 742. vſque fol. 745. Vide Conſilium, Conſortium, Imprudentia, Lex, Sapientia, Scientia.
Pulchritudo, 745. Vide Mulier, Vxor.
Punitio, Punire, 746. vſque fol. 750. V. Deus, Iudex, Peccatum, Prælatus, Rex, Tribulatio.
Pupillus, 750. V. Iniuſtitia, Iudex, Iuſtitia, Pauper, Peregrinus, Vidua.
Puritas animi, 751. Vide Anima, Cogitatio, Hypocriſis, Intentio.
Puſillanimitas 752. Vide Deſperatio, Spes, Triſtitia.

Q.

QVæſtiones inutiles, 753. Vide Curioſitas.
Quies animi, 753. Vide Gaudium, Gloria cæleſtis, Iuſtus, Lex, Pax, Peccator.

R.

RAtio pro mente, Vide Anima, Conſilium.
Recidiuum, Recidiuare 753. V. Peccatum, Perſeuerantia.
Regeneratio, V. Gratia, Recidiuum, Relapſus, Renouatio.
Religio, Religioſus, 755. vſque fol. 762. Vide Apoſtata, Caſtitas, Eccleſia, Iuſtus, Mortificatio, Occupationes. Obedientia, Paſtor, Paupertas, Prælatus, Superior.
Renouatio, 762. V. Gratia.
Reprehenſio, 763. V. Adulatio. Correctio, Prælatus.
Reſignatio in Dei voluntatem. V. Deus, Patientia, Tribulatio.
Reſpondere, V. Lingua.
Reſpublica, 764. V. Iuſtitia, Prælatus, Princeps, Rex.
Reſurrectio, 764. Vide Gloria cęleſtis.
Rex 766. vſque fol 769. V. Paſtor, Prælatus, Princeps.
Rigor, 769. V. Correptio, Crudelitas, Educatio, Iuſtitia, Punitio.
Riſus, 770. V. Adulatio.
Rixę, 770. V. Contentio, Contumelia, Ira, Lites.

S.

SAcerdos, 770. vſque fol. 775. V. Concionator, Eccleſia, Paſtor, Princeps, Rex, Superior.
Salus animæ, 774. Vide Anima, Mortificatio.
Sanctitas, V. Gratia, Iuſtus, Perfectio, Puritas.
Sanitas, 775. V. Medicus, Morbus.
Sapientia, 775. vſque fol. 788. V. Conſiliū, Prudentia.
Satisfactio, Vide Confeſſio, Contritio, Pœnitentia.
Scandalum, 788. Vide Exemplum, Mortificatio.
Scientia, 790. V. Concionator, Curioſitas, Magiſter, Sapientia.
Scriptura ſacra, 792. vſque fol. 795.
Secretum, 795.
Senex, Senectus, 795. 796.
Senſus, Senſualitas 797. V. Curioſitas, Deſiderium, Mors.
Sepulchrum, 797. V. Mors.
Sepultura mortuorum, 797. V. Miſericordia, Mors.
Seruus, Seruire. 797. vſque fol. 799. V. Herus, Paterfamilias.
Seueritas, V. Rigor.
Silentium, V. Lingua.
Simplicitas, 799. V. Humilitas, Hypocriſis, Intentio, Prudentia.
Sinceritas, 800. V. Fraus, Hypocriſis, Intentio, Simplicitas.
Simulatio, V. Amicitia, Dolus, Hypocriſis, Lingua.
Sobrietas, V. Temperantia.
Societas, V. Conſortium.
Solicitudo, 800. V. Diuitię.
Solitudo, 801. Vide Amicitia, Conſortium.
Somnium, 801.
Somnus, 802. V. Labor, Otium.
Sors, 802.
Spes, Sperare, 802. vſque fol. 810. V. Deus, Patientia.
Spiritus ſanctus, 810. V. Gratia.
Spiritus ſancti Motiones, ſeu Inſpirationes internæ. 811.
Sponſio, Spondere, 811. Vide Vadimonium.
Status, 812. V. Vita.
Stultus, Stultitia, V. Imprudentia, Prudentia, Sapientia, Scientia.
Subditi eorumque officium, Vide Obedientia, Paſtor, Prælatus, Princeps, Rex, Superior.
Superbus, Superbia, 813. vſque fol. 819. V. Arrogantia, Contentio, Gloria vana, Honor, Humilitas, Litigare.
Superior, 819. V. Obedientia, Paſtor, Prælatus, Princeps, Rex.
Superſtitio, 820. Vide Diuinatio, Magi.
Suſurro, 820. V. Bilinguis, Calumnia, Detractio, Lingua.

T.

Temeritas, V. Conſilium, Lingua, Prudentia.
Temperantia, 821. V. Conuiuia, Ebrietas, Gula, Vinum.
Templum. 822. V. Eccleſia, Oratio.
Tempus, 283. V. Homo, Vita.
Tentatio, 824. V. Dæmon, Tribulatio.
Teſtamentum, 826.
Teſtimonium, Teſtis, 826. V. Calumnia, Mendacium, Periurium.
Timor, 827. vſque fol. 831. V. Deus, Infernus, Iuſtus, Mors, Sapientia, Spes.
Tribulatio, 831. vſque fol. 843. Vide Iuſtus, Patientia, Peccatum, Punitio, Spes.
Tripudium, V. Chorea.
Triſtitia, 843. V. Gaudium, Lętitia.

V.

Vadimonium, 844. V. Sponſio.
Vagabundus, 844. V. Peregrinatio.
Vana Gloria, V. Gloria vana, Superbia,
Veniale Peccatum. 844.
Verbum Dei, 844. vſque fol. 849.
Veritas, 849. V. Mendacium.
Veſtis, 849. V. Diues, Luxus, Mulier, Ornatus, Vxor.
Viciſſitudo, 850. Vide Gloria vana, Homo, Honor, Inconſtantia, Proſperitas, Rex, Vita.
Victoria, 850. V. Bellum, Miles.
Vidua, 850. V. Iudex, Peregrinus, Pignus, Pupillus.
Vindicta, V. Charitas, Inimicus.
Vinum, 851. V. Ebrietas, Gula, Temperantia.
Vir, Vide Maritus, Pater, Paterfamilias, Vxor.
Virginitas, 851. Vide Caſtitas, Matrimonium.
Virtus, 853. V. Iuſtus, Iuſtitia, Peccatum, Sapientia,
Vita, 854. Vide Homo, Mors, Status, Tempus.
Vocatio, 857. Vide Fides, Religio, Status.
Voluntas, 858. Vide Abnegatio, Anima, Cor, Ieiunium, Obedientia, Opus.
Voluptas, 858. vſque fol. 863. V. Caro, Ebrietas, Gaudium, Luxuria, Peccatum, Proſperitas, Riſus, Vinum.
Vſura, 863. Vide Auarus, Diues, Mutuum.
Vxor 863. vſque fol. 869. Vide Adulterium, Maritus, Matrimonium, Mulier, Ornatus.

Z.

Zelotypia, 869. V. Mulier. Vxor.
Zelus, 870. V. Charitas, Concionator.

INDEX TITVLORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ.

TOMI POSTERIORIS.

A.

Abſtinentia, Vide Sobrietas.
Acceptio perſonarum. fol. 1. Vide Amor propinquorum, Honor, Iudex, Iuſtitia diſtributiua, Munerum acceptio.
Acedia, fol. 1. V. Luxuria.
Adulatio, fol. 2. Vide Correptio, Lingua, Princeps.
Adulter, Adulterium, fol. 3. Vide Caſtitas, Luxuria.
Ambitio, fol. 4. V. Superbia.
Amicitia, fol. 6. V. Amor.
Amor. fol. 7.
Angeli boni, fol. 8.
Animi immortalitas. fol. 11.
Auaritia. fol. 12.
Aula. fol. 14. V. Princeps.

B.

Bellum, fol.14. V. Oratio, Princeps, Victoria.
Beneficentia, fol.16. V. Eleemoſyna, Liberalitas, Miſericordia.
Benignitas, fol.16. V. Deus, Humilitas, Lingua, Manſuetudo, Blaſphemia, fol.16.

C.

Calumnia, fol.18. Vide Ambitio, Auaritia.
Caſtitas, fol.20.
Charitas, fol.21. vſque fol. 27.
Chorea, fol. 27.
Compaſſio, fol. 28. V. Charitas, Eleemoſyna, Hoſpitalitas, Miſericordia, Oratio, Sepultura. Zelus.
Concio, Concionator, fol. 29. V. Apoſtoli, Epiſcopus, Verbum Dei.
Concordia, fol. 31. V. Amicitia, Charitas, Diſcordia, Pax.
Confeſſio, fol. 32. V. Excuſatio, Humilitas, Oratio.
Conſilium, fol.32. V. Prudentia.
Conſolatio, fol. 35. V. Oratio.
Conſortium, fol.36.
Conſtantia, fol. 38. V. Correptio, Inconſtantia, Patientia, Tribulatio.
Contentio, V. Diſcordia.
Contumelia, ſeu Conuiuium, fol. 39.
Conuiuia, fol.40. V. Gula.
Correptio fraterna, fol. 40. V. Princeps, §. vlt & V. Lingua.
Curioſitas, fol.42.

D.

Dæmon fol. 43. Vide de eo multa tomo primo, titul. Dæmon.
Decimę, fol. 44.
Deriſio, fol. 44. V. Contumelia.
Deſperatio, fol. 45.
Deuotio, folio 45. Vide Oratio, Princeps, §. 10. Religio.
Deus, fol. 45. vſque fol. 54.
Diffidentia, Vide Spes. cap. 3.
Diſcordia, fol. 54. Vide Charitas, Concordia.
Diuini, fol. 54.
Diuitiæ, fol. 55. V. Auaritia, Eleemoſyna, Paupertas.

E.

Ebrietas, fol.55.
Educatio filiorum, fol. 56.
Electio, fol. 56. V. Acceptio perſonarum, Amor, Honor.
Eleemoſyna, fol. 57. V. Auaritia, Charitas, Compaſſio, Liberalitas, Miſericordia.
Euchariſtia. V. Verbo Oratio. §. 1.
Excuſatio, Peccati, fol. 58.
Exemplum, fol. 59.

F.

Fama, fol. 60. V. Calumnia.
Feſta, fol. 60.
Fides, fol. 61. & 62.
Filij, ſiue Filiæ, fol. 63. V. Educatio, Obedientia, Parentes.
Fortitudo animi. fol. 64. V. Conſtãtia, Zelus.
Fumus, Vide Mors.
Fur, fol. 65. V. Auaritia.

G.

Gloria, V. Honor, Electio.
Gratitudo, fol. 65. vſque fol. 74.
Gula, fol. 74.

H.

Hæreticus, fol. 74.
Herus, Hera, fol. 75.
Homicidium, fol. 75. V. Ambitio, Auaritia, Superbia.
Homo, V. Animus.
Honor, fol. 77. V. Ambitio, Electio, Gloria, Superbia.
Hoſpitalitas fol. 77.
Humilitas, Humilis, fol. 78.
Hypocriſis, fol. 81. Vide Ambitio, Intentio, Perfidia, Proditio.

I.

Iactantia, fol. 82. V. Præſumptio, Superbia.
Ieiunium, fol. 84. V. Oratio, Pœnitentia, Sobrietas, Victoria.
Immiſericordia, fol. 85. V. Auaritia. Eleemoſyna, Miſericordia, Tribulatio.
Impatientia, fol. 85. Vide Ira, Manſuetudo, Murmur, Patientia, Tribulatio.
Impœnitentia, fol. 85. V. Deſperatio, Obſtinatio.
Imprudentia, V. Conſilium, Prudentia, Temeritas.
Incæſtus, V. Luxuria.
Inconſtantia, fol. 85. V. Conſtantia, Fortitudo, Perſeuerantia.
Ingratitudo, fol. 87. V. Gratitudo.
Inimicorum dilectio, 88. V. Charitas & fusè Oratio.

Iniuſti-

Iniuſtitia, fol. 89. V. Auaritia, Diuitiæ, Furtum, Homicidium, Iudex, Princeps.
Inobedientia, fol. 89. V. Humilitas, Obediẽtia, Peccatum.
Intentio, fol. 90. V. Hypocriſis, Iudicium temerarium, Perfidia.
Inuidia, fol. 90. V. Zelus indiſcretus.
Ira, fol. 91.
Iudex, fol. 92. Vide Acceptio perſonarum, Auaritia, Munus, Prælatus, Princeps.
Iudicium diuinum, V. Deus, c. 1. §. 2. Item Verbo Punitio.
Iudicium diuinum, fol. 93. Vides Fides, §. 3.
Iuſtitia commutatiua, V. Verbo Deus, §. 6. & Verbo Furtum, Princeps.
Iuſtitia diſtributiua, Verbo Amor parentũ, Munerum acceptio. &c.
Iuſtitia vindicatiua, Verbo Princeps, Deus, Punitio. &c.
Iuſtitia prout omnem complectitur virtutẽ, fol. 94. vſque fol. 100.

L.

Labor, V. Acedia.
Lachrymæ, V. Amicitia, Amor, Propinquorum, Compaſſio, Deus, Dei, Benignitas, Mors, §. de funere, Oratio, Pœnitentia.
Laus. fol. 100. Muſica, fol. 106.
Liberalitas, fol. 101. V. Auaritia, Eleemoſyna, Gratitudo, Hoſpitalitas, Miſericordia, Princeps, Religio vt eſt virtus, Templum.
Lingua, fol. 102. V. Correptio, Princeps.
Longanimitas, fol. 104. V. Conſtantia, Patientia, Perſeuerantia, Spes, Tribulatio.
Luxuria, fol. 104. 105. 106. V. Caſtitas, Virginitas.
Luxus, fol. 107. V. Diuitiæ, Ornatus.

M.

Magnanimitas, fol. 107. V. Bellum Conſtantia, Correptio, Fortitudo, Liberalitas, Patientia, Spes, Tribulatio, Victoria.
Maledictio, V. Contumelia, Lingua, Luxuria, Parentes.
Manſuetudo, fol. 107. V. Clementia, Deus, §. de Dei bonitate, Humilitas, Lingua, Tribulatio.
Maritus, fol. 108. V. Mulier, Vxor.
Matrimonium, fol. 108. V. Adulterium, Maritus, Vxor.
Meditatio, fol. 109. V. Oratio.
Miles, fol. 110. V. Bellum, Fortitudo, Princeps, Victoria.
Miracula, V. Verbo Angelus, Bellum, Deus, Oratio, Peccatum, Victoria, &c.
Miſericordia, fol. 111. V. Charitas, Compaſſio, Eleemoſyna, Liberalitas.
Modeſtia, fol. 111. V. Humilitas, Lingua, Mãſuetudo mulierum, Virtutes, Obedientia, Patientia.
Mors, fol. 112.
Mortificatio, fol. 113. V. Caſtitas, Ieiunium, Pœnitentia, Sobrietas, Tribulatio.
Mulier, fol. 114. vſque fol. 118.
Mundus. fol. 114.
Munus, fol. 114. Vide Acceptio perſonarum, Ambitio, Auaritia, Eleemoſyna, Iudex, Liberalitas.
Murmur, fol. 119. V. Impatientia, Ira.
Muſica, fol. 119.
Mutuum, V. Charitas.

N.

Negligentia, V. Acedia.
Nobilitas, fol. 120.

O.

Obedientia, fol. 120. vſque fol. 124. V. Inobedientia, Iuſtus, Lex.
Obſtinatio, fol. 124.
Occaſio, V. Luxuria.
Odium proximi, fol. 124. V. Calumnia, Charitas, Concordia, Inimicorum dilectio, Inuidia, Tribulatio.
Opera bona, fol. 125. V. totum titulũ Eleemoſyna, Ieiunium, Iuſtitia, Miſericordia, Oratio, Pœnitentia.
Oratio, fol. 125. vſque fol. 137. V. Ieiunium, Meditatio, Pœnitentia, Victoria.
Ornatus mulierum, 137. V. Mulierum vitia.
Otium, V. Acedia.

P.

Parentes, fol. 138. V. Filij, Paterfamilias.
Paſſiones ſeu perturbationes animi. V. Ira, Triſtitia, & cæteras ſigillatim.
Paſtor, fol. 140. V. Prælatus, Princeps, Superior.
Paterfamilias, fol. 141. V. Exemplum, Herus, Parentes.
Patientia, fol. 141. V. Benignitas, Calumnia, Clementia, Compaſſio, Inimicorum dilectio, Manſuetudo, Spes, Tribulatio.
Paupertas, fol. 143.
Pax, fol. 144. V. Charitas, Concordia, Diſcordia, Inimicorum dilectio.
Peccator, Peccatum, fol. 144. vſque fol. 149. Vide de ijs fuſiſſime tomo priore.

Perſi-

Perfidia, fol. 149. V. Ambitio, Auaritia, Fides humana, Hypocriſis, Mendacium, Periurium, Proditio.
Periurium, fol. 149.
Pœnitentia, fol. 149. vſque fol. 152. V. Bellū, Contritio, Ieiunium, Oratio, Victoria.
Præcipitantia, V. Conſilium, Prudentia, Temeritas.
Prælatus, fol. 152. V. Acceptio perſonarū Iudex, Paſtor, Princeps, Superior.
Præſumptio, fol. 153. V. Iactantia, Superbia.
Princeps, fol. 154. vſque fol. 159. V. Acceptio perſonarum, Iudex, Paſtor, Prælatus.
Prodigalitas, fol. 159. V. Luxus.
Proditio, fol. 159. V. Ambitio, Auaritia, Perfidia.
Propheta, fol. 160.
Proſperitas, fol. 160. V. Diuitiæ, Mors.
Prudentia, fol. 161. V. Conſilium, Mulier, Temeritas.
Pulchritudo, fol. 163. V. Luxuria, Ornatus, mulierum.
Punitio, fol. 163.
Puſillanimitas, fol. 165. V. Deſperatio, Incōſtantia, Infidelitas, Iudex, Spes.

R.

Raptus, fol. 196.
Rebellio, fol. 166. V. Ambitio, Homicidium, Inobedientia, Proditio.
Religio, & vt eſt virtus, fol. 166. V. Feſta, Iuſtitia, Princeps, Templum.
Religio vt ſignificat ſtatum, fol. 167.
Reſignatio, fol. 167. V. Obedientia.
Reſpublica, fol. 167. V. Princeps.
Reſurrectio, fol. 168. V. Animi immortalitas.
Reuerentia, fol. 168. V. Honor.

S.

Sacerdos, fol. 168.
Sacrilegium, fol. 168. 169. 170.
Sanctitas, Vide Iuſtitia.
Sapientia, V. Conſilium, Prudentia, Scientia.
Scandalum, fol. 107. V. Charitas, Exemplum, Fama.
Scientia, fol. 107. V. Conſilium, Prudentia.
Scriptura, fol. 170. V. Princeps, Potiſſimū, & Verbum Dei.
Senex, fol. 171.
Sepultura, fol. 171. V. Mors.
Seruus, Serua, fol. 172.
Silentium, V. Lingua.
Simonia, fol. 172.
Sobrietas, fol. 172. Vide Ebrietas, Gula, Ieiunium.
Societas, fol. 173. V. Conſortium.
Solicitudo, fol. 173. Vide Deus, §. Prouidentia, Spes.
Solitudo, fol. 173. V. Conſortium, Meditatio, Oratio.
Spes, fol. 174. vſque fol. 178. V. Longanimitas, Victoria.
Superior, fol. 178. V. Obedientia, Paſtor, Prę-latus, Princeps.
Superſtitio, V. Diuini.
Suſpicio, V. Iudicium temerarium.
Suſurro, fol. 179.

T.

Temeritas, Vide Conſilium, Præcipitantia.
Templum, fol. 179. V. Religio.
Tentatio, fol. 180. Vide Dęmon, Tribulatio.
Teſtis, Teſtimonium, fol. 181. Vide Calumnia.
Timor, fol. 181. V. Iuſtitia.
Tribulatio, fol. 181. V. Conſolatio, Iuſtitia, Patientia, Peccatum, Pœnitentia, Punitio.

V.

Veniale peccatum, fol. 186.
Verbum Dei, fol. 187. V. Concionator, Correptio, Lingua.
Veritas, fol. 188.
Viciſſitudo, V. Ambitio ex 3. Reg. 1. Proſperitas.
Victoria, fol. 188. V. Bellum, Ieiunium, Oratio, Pœnitentia, Princeps.
Virginitas, fol. 192. V. Caſtitas, Luxuria.
Virtus, V. Iuſtitia.
Vita, V. Mors, Proſperitas.
Voluntas, fol. 192.
Votum, f. 192. V. Bellum, Caſtitas, Gratitudo, Obedientia, Paupertas, Victoria.
Vxor, fol. 193. Vide Maritus, Mulier, Parentes.

Z

Zelus, fol. 194. Vide Charitas, Correptio, Iuſtitia vindicatiua, Princeps, Punitio, Religio.

INDEX TITVLORVM E IACVLATORIIS ORATIONIBVS.

A.

ADmiratio, fol.205.
Amor diuinus, fol. 205. V. Zelus.
Auxilium diuinum, fol.206.

B.

BEatitudo, V. Gloria.
Bellum, fol.206. V. Oratio, Tentatio, Tribulatio, Victoria.
Benedicere, fol. 207. V. Laus.
Beneficium, fol. 208. Vide Gratiarum actio & Gratitudo.

C.

CAlumnia, fol.208.
Caſtitas, fol. 208.
Charitas, fol. 208.
Chriſtus Dominus, fol. 208.
Cogitatio, fol. 209.
Conſolatio, fol. 210. Vide Tribulatio. §. 1. & 8.
Conſortium, fol. 210.
Creaturę, fol. 210.

D.

DEuotio, fol. 210. V. Oratio, §. 8. & 9.
Deus, fol. 210. V. Laus Dei, Miſericordia diuina.

E.

ECcleſia, fol. 211. V. Hæreticus.
Euchariſtia, fol. 212.
Examen diuinum, fol. 212.

F.

FIdes, fol.212.
Fortitudo, fol.212.

G.

GAudium, fol.213. V. Cõſolatio, Lætitia.
Gloria cæleſtis, fol.213.
Gratia diuina, fol.213. V. Peccator.
Gratiarum actio, 214. V. Benedictio, Laus.

H.

HOmo V. Admiratio, §. 2. 3. Deus. §. 3. 4. 6.
Hæreſis, Hæreticus, 215.
Humilitas, fol. 215. V. Euchariſtia, Superbia.

I.

INfirmus, fol. 215. V. Morbus.
Impij & Inimici, fol. 216.
Ira diuina, fol. 216.
Iudex, Iudicium diuinum, fol. 216.
Iudex, Iudicium humanum, fol. 216.

L.

LAchrymę, fol. 217.
Lætitia, fol. 217. V. Conſolatio Gaudiũ.
Laus Dei, fol. 217. Vide Beneficium, Deus, Gratiarum actio.
Lex Dei, Vide Verbo Mandata.
Lingua, fol. 220.
Lumen diuinum, fol. 220. Vide Vita.

M.

MAndata, fol. 221.
Maria virgo Sanctiſſima. fol. 221.
Miſericordia diuina, fol. 222. V. Deus.
Morbus, fol. 223.
Munditíes, fol. 224. V. Oratio. §. 2.

O.

ORatio, fol. 224. V. Infirmus, Impij, Tribulatio.

P.

PAſſio Chriſti, fol. 226. V. Chriſtus.
Patientia, fol.226.
Pax, fol.227.
Peccator, Peccatum, fol.227. V. Oratio. §. 2.
Perſeuerantia, fol.229.

R.

REſignatio, fol.229.

S.

SAlus animę, fol. 230.
Sanitas, fol. 230.
Sapientia, fol. 230.
Spes, fol. 230.
Spiritus Sanctus, fol. 231.
Superbia, fol.231. V. Humilitas.

T.

TEntatio, fol. 231. V. Oratio, Peccatum, Tribulatio.
Terra, fol.232.
Timor Dei, fol. 232.
Tribulatio, fol. 232.

V.

VErecundia, fol.234.
Vindicta diuina, fol. 234.
Virtus, fol.234.
Vita, fol. 234. V. Lumen.

Z.

ZElus, fol. 235. V. Amor diuinus.

INDEX AVTHORITATVM SACRÆ SCRIPTVRÆ,

QVÆ IN HISCE LOCIS COMMVNIBVS EXPONVNTVR, SECVNDVM LIBRORVM & capitum ordinem, qui in Biblijs.

AD LECTOREM.

QVONAM tibi conſilio confectus ſit laborioſſimus ſanè hic Index, & quanto ſit is futurus vſui ad vniuerſæ intelligentiam ſcripturæ, vide ſi placet in præfatione Tomi prioris paragrapho quarto ad finem.

In quo litera *P*. paginam. *C*. columnam ſignificat.

Quę porrò ex Tomo poſteriore, & ex orationum iaculatoriarum Theſauro in indicem relata ſunt, in ijs non citatur pagina, ſed verbum, quia iſta pars indicis ex Autographo, non ex libro excuſo deſumpta eſt.

Illud denique obſeruabis ſeruatum ordinem tum librorum ſcripturę, tum capitum, non item verſuum, quod is ordo & diſpoſitio multum exigeret temporis, neque tantam moram paterentur operę.

AVTHORITATES EX LIBRO GENESIS.

CAP. I.

3.*pag*.261.*col*.2.
Gen.cap.1.*&* 2.*V*.*Verecundia*.
26.*pag*.97.*col*.1.

CAP. II.

7 *pag*.419.*col*.2.
20.*V*.*Scientia*.§.1.

CAP. III.

24.*V*.*Angeli boni*.§.1.
17.18.*pag*.423.*col*.1.
5.6.*V*.*Fides*,*cap*.3.
17.18.19.*pag*.50 .*co*.2.
7.*&c*.*V*.*Peccat*.§.1.*&* *Pœnitentia*,§.1.
15.*pag*.544.*col*.2.
21.*V*.*Pœnitentia*.§.1.
19.*pag*.421.*col*.2.
4.5.*pag*.228.*col*.1.
1.*pag*.228.*col*.2.
4.5.6.*V*.*Fides*.*cap*.4.
9.*V*.*Iudicium temerarium*.
21.*V*.*Deus*.*c*.1.§.7.
15.*pag*.542.*col*.2.
6.*V*.*Gula*.
12.13.*V*.*Excuſatio*.
6.*V*.*Maritus*,§.1.
8.*V*.*Deus*.*c*.1.§.7.
5.*V*.*Superbia*,§.1.
15.*pag*.135.*col*.2.

CAP. IV.

11.12.14.15.23.24.*V*.*Homicidium*.
4.5.*pag*.689.*col*.2.
1.*V*.*Virginitas*.§.1.
14.*pag*.419.*col*.1.
7.*pag*.266.*col*.1.
6.*V*.*Inuidia*.
11.12.*p*.418.*col*.2.
6.7.*pag*.696.*c*.2.
8.*V*.*Homicidium*.

** 13.*pag*.

13.pag.695.c.1.
3.4.5.V.Deus.cap.2.
1.V.Parentes.§.1.
10.p.418.c.2.
10.V.Homicidium.

CAP. V.

24.V.Iuſtitia.
29.V.Iuſtitia.

CAP. VI.

3.5.7.V.Luxuria.
12.V.Peccatum,§.14.
14.V.Deus.cap.1.paragr.9.
12.V.Obedientia, paragr.1.
7.V.Luxuria.
5.pag.424.c.1.

CAP. VII.

2.V.Gratitudo.paragr.3.
12.V.Deus,c.1.§.7.
16.V.Deus,c.1.paragr. 9.
1.V.Iuſtitia.
11.V.Fides c.1.
1.V.Peccat.parag.14.

CAP. VIII.

20.V.Gratitudo.
21.p.424.c.1.
1.V.Deus,c.1.paragr.7.

CAP. IX.

25.V.Parentes, paragr.8.
6.p.419.c.1.
23.26.27.V. Parentes,§.12.
4.5.6.V. Homicidium.
21.V.Ebrietas.
26.27.V.Parentes, paragr.3.
13.p.585.col.1.
25.V.Deriſio.
2.15.V.Punitio, paragr.2.

CAP. XI.

3.4.V.Superbia paragr.1.
4.7.V.Ambitio,paragr.1.
5.V. Iudicium temerarium.

CAP. XII.

3.17.V.Iuſtitia.
1.2.4.V. Obedientia.§.1.
7.V.Gratitudo.

CAP. XIII.

6.V. Diuitiæ.
7.V.Diſcordia.
8.V.Concordia.

CAP. XIV.

14.15.16.V.Victoria,§.1.
21.p.159.c.2.
22.23.V.Diuitiæ.
21.22.23.24.V.Munus,§.1.
18.V.Gratitudo.
20.V.Decimæ.

CAP. XV.

1.V.Diuitiæ.
16.p.715.c.2.
1.p.384.col.1.
6.V.Fides,c.1.
7.V.Conſortium.

CAP. XVI.

6.V.Herus.
7.8.9.V.Angeli boni,§.1.
13.V.Gratitudo.

CAP. XVII.

1.V.Senex,parag.1.
20.p.103.c.2.
20.23.24.V. Obedientia,§.1

CAP. XVIII.

15.V.Mulier,paragr. 16.
27.32.V.Oratio.paragr.13.
26.V.Iuſtitia.
20.21.V. Iudicium temerarium.
1.2.3.4.5.V.Hoſpitalitas.
17.18.V.Iuſtitia.

CAP. XIX.

1.2.3.V.Hoſpitalitas.
4.5.V.Peccat.paragr.14.
22.V.Iuſtitia.
24.25.V.Luxuria.
11.V.Luxuria
21.29.V.Iuſtitia.
26.V.Curioſitas.
17.26.p.102.c.2.
26.V.Venale, paragr.1.
14.V.Conſilium.

CAP. XX.

6.18.V. Adulter paragr. 2.
2.3.7.V.Raptus,§.1.
9.V.Princeps,parte 2.§.2.

CAP. XXI.

9.10.V.Conſortium.
12.13.14.V.Obedientia, §.1.
13.p.502.c.1.
33.V. Hoſpitalitas.
1.2.V.Deus,c.1.paragr. 4.
17.18.19.V.Angeli boni.§.1

CAP. XXII.

5.V.Fides,c.1.
18.p.545.c.2.
16.17.18.V.Obedientia,§.4.
11.12.13.V.Deus.c.1.§.9.
1.2.V.Tentatio,§.1.
2.3.9.10. V. Obedientia,§.1.

CAP. XXIII.

11.V.Iuſtitia.
2.V.Mors,paragr.8.
8.9.10.V.Sepultura.§.1.
6.V.Iuſtitia.

CAP. XXIV.

12.V.Vxor,paragr.1.
62.63.V.Oratio,paragr.1.
63.V.Solitudo,paragr.1.
40.V.Deus,cap.2.
30.31.32.33.V. Hoſpitalitas
50.51.V.Obedientia, §.1.
7.V.Angeli boni, paragr.1.

CAP. XXV.

8.V.Animi immortalitas.§.1
2.4.V.Tribulatio.paragr.5.
6.V.Conſortium.
29.30 V.Gula.
20.V. Sepultura.paragr.6.
34.pag.411. c.1.
8.V.Mors,parag.1.
22.23.V.Oratio,paragr.5.

CAP. XXVI.

2.p.102.c.2.
10.11.p.85.c.2.
24.V. Iuſtitia.
12.13.14.V.Inſcitia.
4.5.6.p.502.c.1.

CAP. XXVII.

28.29.V.Parentes, paragr.3.
41.V.Odium,paragr.1.
2.V.Mors.paragr. 1.
37.p.347.c.2.

1.p.729.c.1.

CAP. XXVIII.

13.14.15.V. Deus, c.1.§.7.
20.21.22 V.Votum,parag.1
14.p.545.c.2.
17.p.823.c.1.
12.V.Deus.c.1.paragr.7.

CAP. XXIX.

33.V.Gratitudo.

CAP. XXX.

27.30.p.503.c.2.
1.V.Mulier.paragr.14.
1.2.V.Parentes, paragr.1.
23.V.Parentes.paragr.1.

CAP. XXXI.

1.V.Calumnia.paragr.2.
33.34.35.V. Mulier.parag.19
42.V.Iuſtitia.
54.V.Gratitudo.
29.V.Iuſtitia.
11.12.V.Angeli boni, §.1.

CAP. XXXII.

28.29.V.Oratio, §.7.
10.V.Paupertas,paragr.2.
9.10.11.12.V.Oratio,§.1.
10.V.Gratitudo.
1.V.Angeli boni,paragr.1.
10.V.Humilis.

CAP. XXXIII.

20.V.Gratitudo.
10.V.Humilitas.
3.4.V.Humilis.

CAP. XXXIV.

1.2.V.Mulier paragr.15.
25.V.Zelus.parag.1.
13.V.Perfidia,parag.1.
25.V.Perfidia,paragr.1.

CAP. XXXV.

22.p.103.c.2.
1.V.Deus,c.1.paragr.9.
5.V.Iuſtitia.
11.12.13.V.Deus.c.1.§.9.
3.7.14.V.Gratitudo.
4.V.Peccat.parag 13.

CAP. XXXVII.

35. V. Animi immortalitas, paragr.1.
34.Parentes,paragr.10.

CAP. XXXVIII.

7.9.V.Luxuria.
24.p.85. c.2. & V.Adulter, paragr.2.
14.V Ornatus,paragr. 1.

CAP. XXXIX.

2.3.4.V.Deus, c.1.paragr.9.
8.9.V.Caſtitas,paragr.1.
11.12.V.Luxuria.
21 22.23.V.Deus, c.1,§.9.
9.p.717.c.1.

CAP. XLI.

51.V.Gratitudo.
16.V.Modeſtia,paragr.1.

CAP. XLII.

21 V. Tribulatio, paragr. 4.

CAP. XLV.

5.V.Deus,c.1.paragr.9.

CAP. VI.

34.V.Modeſtia,§.1.

CAP. XLVII.

9.p.854.c.1.
13.14.V.Fides,c.2.
2.V.Conſortium.

CAP. XLVIII.

15.16.V.Parentes, paragr.3.

CAP. XLIX.

14.15 p.390.c.2.
10.p.545.c.2.
3.4.V.Luxuria.
6.7.V.Homicidium.
24. Verbo Princeps, parte 1. paragr.2.
24.V.Spes,cap.1.paragr.1.
1.26.28.Verbo Parentes, paragrapho 3.
22.V.Mulier,parag.15.

Authoritates ex libro Exodi.

CAP. I.

7.12.V.Iuſtitia.
8.9.10.V.Ingratitudo.
19.V.Mulier,paragr.16.
20.21.V.Misericord.parag.2.
à verſu 10.V.Tribulatio,§. ſecundo.

CAP. II.

17.V.Miſericordia,paragr.1.
23.24.25.V.Deus, §.7.
12.V.Miſericordia, paraga.1.
15 V.Tribulatio,parag. 2.
22.V.Gratitudo.
23.V.Tribulatio, paragr. 4.
3.V.Tribulatio, parag.2.

CAP. III.

5.p.823.c.1.
14 p.245.c.2.
14.p.246.c.1.
10.11.12.p.147.c.1.
19.p.256.c.2.
11.V.Humilis.
14.15.p.255.c.2.
5.V.Templum.parag.2.
6.V.Deus,cap.2.

CAP. IV.

16.V.Societas,parag.1.
25.V.Superior,parag.3.
10.11.12.13.p. 147.c.1.
9.V.Punitio.parag.6.
10.V.Humilis.

CAP. V.

21.V.Inconſtantia.
2.V.Superbia,paragr.1.
21.V. Calumnia,parag.2.

CAP. VI.

30.V.Humilis.

CAP. VII.

1.V.Iuſtitia.

CAP. VIII.

18.p.231.c.2.

2.*V.Punitio,§.5.*
2.3.4.*V.Punitio,parag.6.*
18.*V. Dæmon.*
17.*V.Punitio, paragr. 6.*
14.31.*V. Oratio, paragr.8.*

CAP. IX.

8.9.*V.Punitio,paragr.6.*
18.19.*V.Deus, c.1.parag.8.*

CAP. X.

21.22.*V.Punitio,parag 6.*

CAP. XI.

5.*V.Punitio,parag.6.*

CAP. XII.

23.29.*V.Angeli boni,§.1.*
5.*V.Deus,cap.2.*

CAP. XIII.

21.22.*V.Deus,c.1. paragr.9.*
2.*V.Gratitudo.paragr.3.*
8.9.10.*V.Gratitudo,§.3.*
1.*p.*125.*c.*

CAP. XIV.

19.20.*V.Angeli boni,§.1.*
13.*V.Spes,cap.1.§.1.*
22.*V.Deus,c.1.§.9.*
15.*v.Oratio,parag.9.*

CAP. XV.

27.*p.*103.*c.*2.
14.*V.Mulier, paragr.7.*
25.*V.Deus,c.1.paragr.9.*
18.*p.*251.*c.*1.

CAP. XVI.

8.*pag.*626.*c.*2.
33.34.*V.Gratitudo, parag.3.*
19.20.*V.Sobrietas,§.1.*

CAP. XVII.

13,15.*V.Gratitudo.*

CAP. XVIII.

12.*V.Gratitudo.*
21.25.*p.*471.*c.*1.
21.22.23. *V.Princeps,parte* 1. *parag.*4.

2.*v.Vxor,paragr.5.*
19.20.*v.Prælatus,§.1.*

CAP. XIX.

4.*v.Deus,c.1.parag.9.*
5.*p.*756 *c.*1.
16.*pag.*864.*c.*2.
21.29.*v.Deus,c.1.parag* 3.

CAP. XX.

6.*p.* 267.*c.*1.
7.*p.*729.*c.*2.
7.*pag.*495.*c.*2.

CAP. XXII.

21.22.23.*p.*728.*c.*1.
25.*p.*676.*c.*2.
28.*p.*242.*c.*2.
26.27.*p.*676.*c.*2.
25.*p.*627.*c.*2.

CAP. XXIII.

8.*p.*626.*c.*1.
9.*p.*728.*c.*1.
23.*p.*100.*c.*1.
20.21.22.*p.*101.*c.*2.
1.*p.*827.*c.*1.
2.3.6.*p.*474.*c.*2.

CAP. XXIV.

4.*p.*103.*c.*2.

CAP. XXX.

12.13.*v.Gratitudo.*

CAP. XXXII.

4.*v.Timor,paragr.*1.
10.*p.*502.*c.*2.
6.19.*v.Chorea.paragr.* 1.
32.*pag.*404.*c.*1.
19.20.*v.Zelus,paragr.*1.
26.27.28.29.*V.Zelus.§.*1.
6.*v.Conuiuia,&* *p.*441.*c.*2.
10.*v.Deus,c.1.paragr.7.*
33.*p.*747.*c.*1.
2.3. *v.Prodigalitas,paragr.*1.
22.*&c.v.Excusatio.*
1.6.*v.Ingratitudo.*
*V.Charitas , cap.3. paragr.*2.
25.*v.Peccat. parag.*1.

CAP. XXXIII.

11.*v. Iuſtitia.*
12.*v.Iuſtitia.*

4.*v.Pœnitentia,§.1.*
20.*p.*387.*c.*1.
2.3.*v.Deus,c.1.§.7.*
19.*p.*246.*c.*2.
13.*p.*385.*c.*1.
13.14.15.16.17. *v. Deus,c.1. paragr.7.*

CAP. XXXIV.

14.*p.*255.*c.*2.
29.*v.Oratio,paragr.6.*

CAP. XXXIX.

6.*p.*103.*c.*2.
14.*p.*103.*c.*2.

Authoritates ex libro Leuitici.

CAP. I.

14.*v.Reſpublica,paragr.*2.

CAP. V.

1.*p.*826.*c.*1.
4.5.*p.*729.*c.*2.

CAP. VI.

9.*v.Gratitudo,§.*3.
12.13.*p.*130.*c.*

CAP. X.

1.2.*v.Inobedientia.*
6.7.*v.Mors,§.*8.

CAP. XI.

12.*p.*636.*c.*2.
43.44.*p.*752.*c.*1.

CAP. XII.

6.*v.Gratitudo,§.*3.
2.*p.*548.*c.*2.

CAP. XV.

16.17.18.*v.Matrimoniũ,§.*5
31.*p.*752.*c.*1.

CAP. XIX.

23.24.*V.Gratitudo,§.*3.
15.*p* 80.*c.*1.
26.*p.*820.*c.*2.

35.36.p.595.c.1.
12.p.729.c.2.
28.p.607.c.1.
17.p.462.c.2.
13.p.595.c.2.
16.p.125.c.2.
13.p.125.c.2.
9.10.p.676.c.2.
35.p.465.c.1.
11.p.594.c.1.
15.p.474.c.2.
29.653.c.2.
13.p.465.c.1.

CAP. XX.

22.pag.718.c.1.
pag.85.c.2.
20.*V.Luxuria.*
9.pag.655.c.1.
6.pag.283.c.2.

CAP. XXI.

17.&c.*V.Sacerdos,parag.*1.
6.p.771.c.1.

CAP. XXIII.

34.36.40.*V.Gratitudo*,§.3.
22.p.728.c.2.
29.p.443.c.2.
3.p.356.c.2.

CAP. XXIV.

14.*V.Blaſphemia,paragr.*2.
15.16.p.124.c.1.
*V.Matrimonium,parag.*2.
5.p.103.c.2.
5.6.7.*V.Gratitudo*,§.3.

CAP. XXV.

2.*V.Gratitudo,paragr.*3.
10.*V.Auaritia,paragr.*2.

CAP. XXVI.

28.29.p.699.c.2.
36.p.694.c.1.
14.19.p.717.c.2.

Authoritates ex libro Numer.

EX CAP. I.

44.p.103.c.2.

EX CAP. V.

20.21.22.*V.Adulter*,§.2.

EX CAP. VI.

23.24.25.26.27.pag.119.c.1.

EX CAP. VII.

89.*V.Prælatus,paragr.*2.

EX CAP. XI.

12.*V.Prælatus,parag.*3.
32.*V.Deus,c.1.parag.*9.
5.*V.Acedia,paragr.*1.
29.p.167.c.2.

EX CAP. XII.

1.*V.Murmur.paragr.*1.

EX CAP. XIII.

3.p.103.c.2.

EX CAP. XIV.

4.5.*V.Oratio.parag.*1.
2.*V.Murmur,paragr.*1.
12.*V.Prælatus.parag.*1.

EX CAP. XV.

18.19.20.21.*V.Gratitudo*,§.3
38.39.40.*V.Obedientia*,§.5.

EX CAP. XVI.

1.31.32.*V.Ambitio*,§.1.
3.*V.Adulatio,parag.*1.
42.43.*V.Oratio,parag.*1.
7.*V.Superbia.parag.*1.
45.46.47.48.*V.Oratio*,§.1
V.Animi immortalitas.§.1.
26.p.187.c.1.
4.*V.Oratio,paragr.*1.

EX CAP. XXI.

4.5.6.*V.Murmur, paragr.*1.
5.6.*V.Acedia,parag.*1.

EX CAP. XXIII.

19.p.250.c.1.

EX CAP. XXIV.

5.6.p.325.c.2.

EX CAP. XXV.

4.5.6.7.8.*V.Luxuria.*
6.*V.Oratio,paragr.*1.
4.5.*V.Princeps,parte* 1.§.5.

EX CAP. XXVI.

10.11.*V.Iuſtitia.*

EX CAP. XXVII.

16.17.18.*V.Acceptio,paragrapho* 1.
21.*V.Conſilium.*

EX CAP. XXVIII.

9.10.11.*V.Gratitudo*,§.3.

EX CAP. XXXI.

6.7.8.&c.*V.Victoria*,§.1.

EX CAP. XXXV.

16.17.18.p.419.c.1.
30.p.826.c.2.
31.p.419.c.1.

Authoritates ex lib. Deuter.

EX CAP. I.

23.p.103.c.2.
31.*V.Deus,c.1.parag.*9.

EX CAP. III.

22.p.596.c.2.

EX CAP. IV.

29.p.201.c.2.
7.p.648.c.1.
24.p.255.c.2.

EX CAP. VI.

6.7.8.p.846.c.1.
8.9.p.517.c.1.

2.*V.Punitio,§.5.*
2.3.4.*V.Punitio,parag.6.*
18.*V. Dæmon.*
17.*V.Punitio, paragr. 6.*
14.31.*V. Oratio, paragr.8.*

CAP. IX.

8.9.*V.Punitio,paragr.6.*
18.19.*V.Deus, c.1.parag.8.*

CAP. X.

21.22.*V.Punitio,parag.6.*

CAP. XI.

5.*V.Punitio,parag.6.*

CAP. XII.

23.29.*V.Angeli boni,§.1.*
5.*V.Deus,cap.2.*

CAP. XIII.

21.22.*V.Deus,c.1. paragr.9.*
2.*V.Gratitudo,paragr.3.*
8.9.10.*V.Gratitudo,§.3.*
1.p.125.c.

CAP. XIV.

19.20.*V.Angeli boni,§.1.*
13.*V.Spes,cap.1.§.1.*
22.*V.Deus,c.1.§.9.*
15.*v.Oratio,parag.9.*

CAP. XV.

27.p.103.c.2.
14.*V.Mulier, paragr.7.*
25.*V.Deus,c.1.paragr.9.*
18.p.251.c.1.

CAP. XVI.

8.pag.626.c.2.
33.34.*V.Gratitudo, parag.3.*
19.20.*V.Sobrietas,§.1.*

CAP. XVII.

13.15.*V.Gratitudo.*

CAP. XVIII.

12.*V.Gratitudo.*
21.25.p.471.c.1.
24.22.23. *V.Princeps,parte 1. parag.4.*
2.*v.Vxor,paragr.5.*
19.20.*v.Prælatus,§.1.*

CAP. XIX.

4.*v.Deus,c.1.parag.9.*
5.p.756. c.1.
16.pag.864.c.2.
21.29.*v.Deus,c.1.parag 3.*

CAP. XX.

6.p.267.c.1.
7.p.729.c.2.
7.pag.495.c.2.

CAP. XXII.

21.22.23.p.728.c.1.
25.p.676.c.2.
28.p.242.c.2.
26.27.p.676.c.2.
25.p.627.c.2.

CAP. XXIII.

8.p.626.c.1.
9.p.728.c.1.
23.p.100.c.1.
20.21.22.p.101.c.2.
1.p.827.c.1.
2.3.6.p.474.c.2.

CAP. XXIV.

4.p.103.c.2.

CAP. XXX.

12.13.*v.Gratitudo.*

CAP. XXXII.

4.*v.Timor,paragr.1.*
10.p.502.c.2.
6.19.*v.Chorea.paragr.1.*
32.pag.404.c.1.
19.20.*v.Zelus,paragr.1.*
26.27.28.29.*V.Zelus.§.1.*
6.*v.Conuiuia,& p.441.c.2.*
10.*v.Deus,c.1.paragr.7.*
33.p.747.c.1.
2.3. *v.Prodigalitas,paragr.1.*
22.&c.*v.Excusatio.*
1.6.*v.Ingratitudo.*
V.Charitas, cap.3. paragr.2.
25.*v.Peccat. parag.1.*

CAP. XXXIII.

11.*v. Iuſtitia.*
12.*v.Iuſtitia.*
4.*v.Pœnitentia,§.1.*
20.p.387.c.1.
2.3.*v.Deus,c.1.§.7.*
19.p.246.c.2.
13.p.385.c.1.
13.14.15.16.17. *v. Deus,c.1. paragr.7.*

CAP. XXXIV.

14.p.255.c.2.
29.*v.Oratio,paragr.6.*

CAP. XXXIX.

6.p.103.c.2.
14.p.103.c.2.

Authoritates ex libro Leuitici.

CAP. I.

14.*v.Reſpublica,paragr.2.*

CAP. V.

1.p.826.c.1.
4.5.p.729.c.2.

CAP. VI.

9.*v.Gratitudo,§.3.*
12.13.p.130.c.

CAP. X.

1.2.*v. Inobedientia.*
6.7.*v.Mors,§.8.*

CAP. XI.

12.p.636.c.2.
43.44.p.752.c.1.

CAP. XII.

6.*v.Gratitudo,§.3.*
2.p.548.c.2.

CAP. XV.

16.17.18.*v.Matrimoniũ,§.5*
31.p.752.c.1.

CAP. XIX.

23.24.*V.Gratitudo,§.3.*
15.p 80.c.1.
26.p.820.c.2.

35.36.p.595.c.1.
12.p.729.c.2.
28.p.607c.1.
17.p.462.c.2.
13.p.595.c.2.
16.p.125.c.2.
13.p.125.c.2.
9.10.p.676.c.2.
35.p.465.c.1.
11.p.594.c.1.
15.p.474.c.2.
29.653.c.2.
13.p.465.c.1.

CAP. XX.

22.pag.718.c.1.
pag.85.c.2.
20.*V.Luxuria.*
9.pag.6.55.c.1.
6.pag.283.c.2.

CAP. XXI.

17.*&c.V.Sacerdos,parag.*1.
6.p.771.c.1,

CAP. XXIII.

34.36.40.*V.Gratitudo*,§.3.
22.p.728.c.2.
29.p.443.c.2.
3.p.356.c.2.

CAP. XXIV.

14.*V.Blaſphemia,paragr.*2.
15.16.p.124.c.1.
*V.Matrimonium,parag.*2.
5.p.103.c.2.
5.6.7.*V.Gratitudo*,§.3.

CAP. XXV.

2.*V.Gratitudo,paragr.*3.
10.*V.Auaritia,paragr.*2.

CAP. XXVI.

28.29.p.699.c.2.
36.p.694.c.1.
14.19.p.717.c.2.

Authoritates ex libro Numer.

EX CAP. I.

44.p.103.c.2.

EX CAP. V.

20.21.22.*V.Adulter*,§.2.

EX CAP. VI.

23.24.25.26.27.pag. 119. c.1.

EX CAP. VII.

89.*V.Prælatus, paragr.* 2.

EX CAP. XI.

12.*V.Prælatus, parag.*3.
32.*V.Deus.c.1.parag.*9.
5.*V.Acedia,paragr.*1.
29.p.167.c.2.

EX CAP. XII.

1.*V.Murmur.paragr.*1.

EX CAP. XIII.

3.p.103.c.2.

EX CAP. XIV.

4.5.*V.Oratio.parag.*1.
2.*V.Murmur,paragr.*1.
12.*V.Prælatus. parag.*1.

EX CAP. XV.

18.19.20.21.*V.Gratitudo*,§.3
38.39.40.*V.Obedientia*,§.5.

EX CAP. XVI.

1.31.32.*V.Ambitio*, §.1.
3.*V.Adulatio,parag.*1.
42.43.*V.Oratio,parag.*1.
7.*V.Superbia.parag.*1.
45.46.47.48.*V.Oratio*,§.1
V.Animi immortalitas.§.1.
26.p.187.c.1.
4.*V.Oratio,paragr.* 1.

EX CAP. XXI.

4.5.6.*V.Murmur, paragr.*1.
5.6.*V.Acedia,parag.*1.

EX CAP. XXIII.

19.p.250.c.1.

EX CAP. XXIV.

5.6.p.325.c.2.

EX CAP. XXV.

4.5.6.7.8.*V.Luxuria.*
6.*V.Oratio,paragr.*1.
4.5.*V.Princeps,parte*1.§.5.

EX CAP. XXVI.

10.11.*V.Iuſtitia.*

EX CAP. XXVII.

16.17.18.*V.Acceptio,paragrapho* 1.
21.*V.Conſilium.*

EX CAP. XXVIII.

9.10.11.*V.Gratitudo*, §.3.

EX CAP. XXXI.

6.7.8.*&c.V.Victoria*,§.1.

EX CAP. XXXV.

16.17.18.p.419.c.1.
30.p.826.c.2.
31.p.419.c.1.

Authoritates ex lib. Deuter.

EX CAP. I.

23.p.103.c.2.
31.*V.Deus,c.1.parag.*9.

EX CAP. III.

22.p.596.c.2.

EX CAP. IV.

29.p.201.c.2.
7.p.648.c.2.
24.p.255.c.2.

EX CAP. VI.

6.7.8.p.846.c.1.
8.9.p.517.c.1.

EX CAP. VII.

26.*p*.708.*c*.1.

EX CAP. VIII.

10.*pag*.409.*c*.2.

EX CAP. X.

16.*pag*.613.*c*.1.

EX CAP. XI.

18.20.*p*.517.*c*.1.
26.27.28.*p*.634.*c*.2.

EX CAP. XIII.

6.7.8.*p*.716.*c*.2.

EX CAP. XIV.

28.29.*V*. *Eleemoſyna*.

EX CAP. XV.

7.8.*p*.687.*c*.1.

EX CAP. XVI.

19.*p*.476.*c*.1.

EX CAP. XVII.

18.19.*p*.794.*c*.2.
8.*p*.473.*c*.1.
12.*p*.417.*c*.2.

EX CAP. XVIII.

13.*p*.752.*c*.1.
10.11.12.13.*p*.284.*c*.1.
13.*p*.729.*c*.1.
20.*p*.417.*c*.2.
9.*p*.682.*c*.2.

EX CAP. XIX.

6.17.18.19.20.21.*pag*.826.*c*.2.
11.12.13.*p*.419.*c*.2.
15.*p*.826.*c*.2.
18.19.*p*.473.*c*.1.

EX CAP. XXIII.

17.*p*.596.*c*.1.
19.20.*p*.863.*c*.1.
18.*p*.596.*c*.1.

EX CAP. XXIV.

14.15.17.*p*.728.*c*.2.
14.15.*p*.595.*c*.1.

EX CAP. XXV.

13.14.15.16.*p*.595.*c*.1.
4.*p*.511.*c*.1.

EX CAP. XXVI.

1.2.3.*V*.*Gratitudo*,§ 3.

EX CAP. XXVII.

25.*p*.626.*c*.1.
17.*p*.465.*c*.1.

EX CAP. XXVIII.

23.24.*p*.718.*c*.1.

CAP. XXX.

11.12.14.*p*.397.*c*.1.

EX CAP. XXX.

9.10.11.12.13.*V*.*Obedientia*, *paragr*.5.

EX CAP. XXXII.

23.24.*p*.452.*c*.2.
4.*p*.261.*c*.1.
40.41.42.*p*.488.*c*.2.
22.*p*.455.*c*.2.
16.*p*.682.*c*.2.
11.*p*.735.*c*.2.
37.38.*p*.709.*c*.2.
32.33.*p*.683.*c*.2.
23.*p*.260.*c*.2.
9.*p*.756.*c*.1.
5.*p*.681.*c*.2.
6.*p*. 691.*c*.1.
5.*p*.690.*c*.1.
6.*p*.459.*c*.2.
15.*p*.295.*c*.1.

EX CAP. XXXIII.

9.*p*.755.*c*.2.

EX CAP. XXXIV.

5.6.*V*.*Iuſtitia*.

Authoritates ex libro Ioſue.

EX CAP. I.

8.*p*.794.*c*.2.

EX CAP. II.

6.*V*.*Mulier*, §.3.
5.*V*.*Mulier*,§.16.

EX CAP. III.

4.*V*.*Templum*, *paragr*. 2.
14.*&c*.*V*.*Iuſtitia*.

EX CAP. IV.

3.& 9.*p*.103.*c*.1.
Per totum,*V*.*Gratitudo*, *paragrapho* 3.

EX CAP. V.

13.14.*V*. *Angeli boni*, *paragrapho* 1.

EX CAP. VI.

3.*&c*.*V*.*Victoria*,§.1.

EX CAP. VII.

12.*p*.704.*c*.1.
8.9 *V*.*Zelus*, *paragr*.1.
21.24.25.*V*.*Fur*.
13.*V*.*Princeps*, *parte* 1.*paragrapho* 5.
6.*V*.*Oratio*,*paragr*.1.

EX X.

13.*V*.*Oratio*,*paragr*.9.
15.19.*V*.*Periurium*,§.1.

EX XV.

14.2.*p*.103.*c*.2.

EX XIX.

49.50.*V*.*Prælatus*,§.4.

EX XXII.

17.*p*.689.*c*.1.
26.27.28.*V*.*Fides*,*cap*.1.

EX XXIV.

13.p.758.c.1.
14.p.729.c.1.

Authoritates ex libro Iudicum.

EX CAP. II.

7.8.9.10.11.p.757.c.2.
12.13.V.Conſortium.
21,22.V.Tribulatio, §.6.

EX III.

1.2.V.Tribulatio, §.6.

EX IV.

15.V.Oratio,parag.7.
15.16.17.V.Oratio,parag.1.

EX V.

20.V.Oratio,parag.7.

EX VI.

31.p.441.c.1.

EX VII.

22.V.Victoria,parag.1.

EX VIII.

2.3.V.Humilis.
27.V.Gratitudo.

EX IX.

29.V.Ambitio,parag. 1.

EX XI.

30.31.V.Votum,parag.1.

EX XII.

4.V.Contumelia.

EX XIII.

19.20.V. Gratitudo, paragrapho 1.

EX XV.

16.V.Gratitudo,§.1.

EX XVI.

6.10.11.12.14.15.16.V.Mulier,parag.16.
28.29.30 V.Oratio, §.6.

EX XVIII.

30.V.Filij.

EX XX.

12.13.14.V.Conſilium.
1.&c.V.Princeps,parte 1.§.5
1.2.V.Concordia.
34.35 V.Luxuria.

EX XXI.

5.V.Periurium,paragr.1.

Authoritates ex libro Ruth.

EX CAP. II.

20.V.Amicitia, parag.1.

Authoritates ex 1. Regum.

EX CAP. I.

10.11.V.Parentes,§.9.
18.p.649.c.2.

EX CAP. II.

6.p.602.c.2.
9.10.p.490.c.2.
23.24.V.Parentes.§.5.
17.p.643.c.2.
8.p.433.c.2.
17.p.643.c.2.
3.p.440.c.2.
2.pag.246.c.1.
30.p.702.c.1.
8.p.434.c.1.
30.31.32.p.427.c.1.
2.p.252.c.1.
35.p.770.c.2.
4.5.V.Contumelia.
31.32.V.Peccat.paragr.6.

EX III.

18.V.Patientia,parag.1.

EX V.

6.V.Peccat.parag.5.

EX VI.

19.V.Templum,paragr.2.

EX VII.

6.V.Pœnitentia,paragr.1.
3.p.733.c.1.
12.V.Gratitudo,paragr.1.

EX VIII.

18.p.649.c.1.
3.V.Munus,paragr.2.
7.p.168.c.1.
7.pag.634.c.1.
6.V.Zelus.paragr.1.

EX IX.

2.V.Electio.

EX X.

27.V.Princeps,parte 1.§.7.
6.9.V.Deus,c.1.§.1.
21.22.V.Humilis.

EX XI.

V.Conſortium.

EX XII.

3.4.5.V.Iudex.
19.20.V.Confeſſio.
18.V.Oratio,parag.9.
23.V.Oratio,paragr.2.

EX XIII.

1.V.Electio.

EX XIV.

15.20.V.Victoria,§.1.
26.V.Obedientia,§.1.
39.44.V.Zelus.paragr.1.

EX XV.

6.V.Gratitudo,parag.2.

19.*V.Auaritia,parag.1*
9.p.15.c.1.
23.p.159.c.1.
11.*V.Oratio.paragr.2.*
23.p.634.c.1.
22.p.633.c.2.
33.*V.Zelus. parag.1.*
17.*V.Humilis.*

EX XVI.

13.*V.Princeps, parte* 1.§.1.
14.*V.Dæmon.*
23.*V.Oratio,paragr.7.*
14.*V.Dæmon.*
7.*V.Electio.*

EX XVII.

30.*V.Patientia,*§.1.

EX XVIII.

1.2.3.4.*V.Amicitia.*§.1.

EX XIX.

20.21.*V.Deus,c.*1.§.1.

EX XXII.

28.*V.Gratitudo,paragr.*2

EX XXIV.

5.6.7.*V.Princeps,parte* 2.§.6
18.19.20.*V.Manſuetudo,*§.2

EX XXV.

29.p.373.c.1.
Per totum,V.Auaritia §.1.

EX XXVI.

12.*V.Iuſtitia.*
20.*V.Humilis*

EX XXVIII.

V.Animi immortalitas, §.1.
18.19.*V.Princeps,parte* 2.§.2
21.*V.Diuini.*

Authoritates ex lib. 2.Regum

EX CAP. III.

28.*V.Princeps,parte*2.§.2.

29.*V.Proditio, paragr.*1.

EX V.

20.*V.Victoria,paragr.*3.
24.25.*V.Victoria, paragr.*1.

EX VI.

12.13.*V.Gratitudo,parag.*1.
19.*V.Liberalitas.*
10.*V. Humilis.*
11.p.349.c.2.
5.14.*V.Deuotio.*
11.*V.Religio,parag.*1.
20.23.*V.Deriſio.*
22.p.430.c.2.

EX VII.

1.2.*V.Religio.parag.*1.
3.12. 13.&c.*V.Propheta.* §.1.
18.19.*V.Humilis.*
25.*V.Oratio.paragr.*14.

EX VIII.

10.11.*V.Gratitudo,paragr.*1.
14.*V.Victoria,paragr.*1.

EX XI.

15.p.596.c.1.

EX XII.

14.*V.Blaſphemia, paragr.*2.
14.p.788.c.2.
23.p.201.c.2.
13.*V.Confeſſio.*
31.*V.Contumelia.*
23.*V. Animi immortalitas, paragr.*1.
9.10.11.12.*V.Adulter.*§ 2.

EX XIV

14.p.603.c.2.

EX XV.

26.*V.Reſignatio, paragr.*1.

EX XVI.

10.12.*V.Patientia,paragr.*1.

EX XVII.

27.28.29.*V.Liberalitas.*
23.*V.Superbia,parag.*1

EX XVIII.

2.3.4.*V.Princeps,par.*1.§.16
7.8.*V.Inobedientia.*
33.*V. Animi immortalitas, paragr.*1.

EX XIX.

11.12.*V.Deus,c.*1.*paragr.*7.
33.34.35.36.37.*V.Senex,*§.2

EX XX.

11.p.596.c.2.

EX XXI.

1.*V.Periurium, parag.*2.

EX XXII.

33.34.p.597.c.1.
38.39.p.597.c.1.

EX XXIII.

15.16.17.*V.Mortificatio,*§.1
5.*V.Humilis.*
8.*V.Manſuetudo,parag.*1.
6.7.p.688.c.1.

EX XXIV.

17.*V.Charitas, cap.*3.§.1.
22.*V.Auaritia,parag.* 2.
1.2.*V.Rebellio,parag.*1.
10.pag.724.c.1.
16.*V.Deus,c.*1.§.7.

Authoritates ex libro 3. Regum.

EX CAP. I.

48.*V.Gratitudo,*§.1.
5.*V.Ambitio,parag.*1.

EX II.

10.*V. Animi immortalitas, parag.*1.
19.p.565.c.1.

EX III.

9.p.473.c.2.

EX IV.

29.V.Princeps,parte 1.§.1.

EX VI.

22.p.465.c.2.

EX VII.

25.p.103.c.2.

EX VIII.

pag.584.c.1.
27.p.249.c.2.
46.p.397.c.2.

EX X.

8.pag.760.c.1.
18.pag.103.c.2.

EX XII.

26.27.28.p.295.c.1.

EX XIII.

24.V.Veniale,parag.1.
7.8.9.V.Conſortium.
33.V.Obſtinatio,paragr.1.
17.p.185.c.2.

EX XVI.

18.V.Superbia,paragr.1.

EX XVII.

1.V.Deus,cap.2.
9.V.Deus c.1.parag.1.

EX XVIII.

42.43.44.45.V.Oratio.§.9
21.p.707.c.2.
40.V.Zelus,paragr.1.
21.p.623.c.2.
18.V.Princeps,parte ſecunda paragr.1.
21.V.Correptio.
28.V.Dæmon.

EX XIX.

14.V.Zelus,parag.1.
15.16.17.18.V.Angeli boni, paragr.1.
5.V.Angeli boni, parag.1.
18.V.Peccatum, paragr.14.

EX XX.

42.V.Princeps,parte,1.§ 5.
à verſu 23.V.Blaſphemia, paragr.2.
11.p.370.c.2.
10.11.V.Iactantia.
35.36.V.Veniale,§.1.

EX XXI.

27.28.29.V.Pœnitentia,§.1
29.p.262.c.2.
19.21.V.Calumnia,paragr.2.

EX XXII.

8.p.171.c.2.
22.p.227.c.1.
34.V.Mors,parag.7.

Authoritates ex lib.4.Regum

EX CAP. I.

9.V.Solitudo,paragr.1.
10.V.Iuſtitia.

EX II.

11.V.Zelus,paragr.4.
25.V.Solitudo,paragr.1.
2.V.Gratitudo,paragr.2.
21.V.Iuſtitia.

EX III.

14.V.Conſortium.
15.V.Oratio.§.5.
27.V.Dæmon.

EX IV.

6.37.44.V.Iuſtitia.
25.V.Solitudo,paragr.1.

EX V.

16.V Munus,paragr.1.

EX VI.

17.V.Angeli boni, paragr.1.
18.V.Oratio.paragr.9.

EX VII.

2.V.Fides,cap.3.
6.7.V.Victoria,parag.1.

EX VIII.

18.V.Vxor,parag.6.

EX IX.

13.& 36.V.Punitio,parag.6.

EX X.

30.36.V.Zelus,paragr.4.

EX XIII.

4.p.602.c.2.

EX XIV

7.V.Victoria,parag.1.

EX XVII.

26.p.444.c.2.

EX XVIII.

3.&c. V.Princeps, parte.1. paragr.2.
36.V.Blaſphemia, §.2.

EX XIX.

15.35.V.Oratio,paragr.7.

EX XX.

11.V.Oratio,§.9.
16.17.18.19.v.Reſignatio.§.1

Authoritates ex 1. Paralip.

EX CAP. XIX.

13.p.596.c.2.

EX XXI.

1.p.228.c.2.
3.V.Princeps,parte 2.§.1.

EX XXV.

5.V.Oratio,§.16.

Authoritates ex 2. Paralip.

EX CAP. XI.

4.*V.Obedientia,paragr.*1.

EX XIII.

14.15.16.17.18.*V.Victoria paragr.*1.

EX XV.

12.13.14.15.*V.Lex.*
13.14.16.*V.Zelus,parag.* 1.

EX XVI.

7.8.9.p.808.c.1.
12.*V.Spes,cap.*2.*paragr.*1.
10.*V.Princeps,parte* 2.§.4.

EX XIX.

2.pag.92.c.1.
6.7.p.474.c.2.

EX XX.

15.p. 596.c.2.
22.25.*V.Victoria, paragr.*1.

EX XXI.

12.13.14.15.*V.Deus,c.*1.§.7

EX XXIV.

17.18.*V. Conſilium.*

EX XXV.

8.p.597.c.1.

EX XXVI.

26.27.*V.Gratitudo*, §.1.

EX XXXII.

7. 8.p.596.c.2.
31.*V.Tentatio,*§.1.
25.26.*V.Superbia,*§.1.

Authoritates ex 1. Eſdrę.

EX CAP. VIII.

22.p.507.c.2.

EX IX.

3.5.*V.Zelus,paragr.*1.
6.p.724.c.1.
14.15.*V.Pœnitentia.parag.*1.

EX X.

1.2.3.4.*V.Pœnitentia*, §.1.
6.*V.Zelus,paragr.*1.

Authoritates ex 2. Eſdræ.

EX CAP. I.

11.*V.Oratio,parag.* 4.

EX III.

5.*V.Superior,parag.*3.

EX IV.

4.5.*V.Contumelia.*

EX V.

6.7.*V.Correptio.*

EX VI.

11.*V.Spes, cap.*11. *paragr.*1.

EX VIII.

2.3.9.*V.Verbum Dei*, §.2.
10.*V.Feſta.*
10.p.368.c.2.

Authoritates ex libro Tobię.

EX CAP. I.

13.14.*V.Iuſtitia.*

EX II.

12. 13. 14. 15.16.17.18. *V. Tribulatio,paragr.* 6.
22.23.*V.Vxor,paragr.*6.

18.p.365.c.2.
10.11.*V.Tribulatio,parag.*2.

EX III.

8.*V.Matrimonium, paragr.*7
20.p.252.c.2.
16.17.18.*V.Bona opera*, §.2.
10.11.*V.Tribulatio,parag.*5.
17.*V.Conſortium.*

EX IV.

6.13.14.17.20.pag.329.c.2.
23.p.672.c.1.
15.p.595.c.2.
13.pag.88.c.1.
18.p.336.c.2.
14.pag.440.c.2.
19.pag.178.c.1.
20.p.650.c.6

EX V.

12.p.369.c.1.

EX VI.

4.*V.Obedientia,paragr.*1.
14.p.231.c.2.
22.pag.589.c.1.

EX VIII.

9.p.589.c.1.
6.7.8.9.10.*V.Oratio*,§.4.

EX IX.

9.10.11.*V.Matrimoniũ*,§.9

EX XI.

20.21.*V.Amicitia,parag.*2

EX XII.

10.pag.637. c.1.
12.p.101.c.2
8.9.pag.649.c.2
12.14.*V.Oratio, paragr.*6.
8.9.p.443.c.2.

EX XIII.

21.22.p.378.c.2.

EX XIV.

13.p.700.c.2.

Authoritates ex lib. Iudith.

EX CAP. IV.

8.9.p.733.c.1.

12.p.

12.p.646.c.2.
8.9.10.V.Oratio,§.1.
2.V.Religio,paragr.1.

EX V.

16.V.Victoria,paragr.1.
25.pag.203.c.1.
17.18.p.703.c.2.
24.p.703.c.2.
22.p.703.c.2.
19.pag.203.c.2.

EX VI.

1.2.3.4.V.Blaſphemia,§.2.
3.4.V.Iactantia.

EX VIII.

26.27.p.838.c.1
21.p.833.c.1.
24.p.446.c.1.
21.p.772.c.1.

EX IX.

16.p.645.c.2.

EX X.

Per totum,V.Mulier.§.16.
13.14.p.709.c.2.

EX XI.

8.9.p.703.c.2.

EX XIII.

Per totum,V.Mulier,§.16.

EX XVI.

20.p.329.c.1.
16.17.p.275.c.1
23.V.Gratitudo,paragr.1.
26.V.Mulier,paragr.7.

Authoritates ex Eſther.

EX CAP. II.

20.V.Obedientia,parag.1.

EX III.

8.V.Calumnia.parag.2.
26.V.Superbia,paragr.1.
2.V.Peccatum,paragr.14.

EX IV.

1.2.3.V.Oratio,paragr.6.
Eſther 4 & 7.V.Compaſſio,§.1.

EX VII.

10.V.Oratio,paragr.6.

EX IX.

17.V.Gratitudo,§.1.

EX X.

6.p.755.c.1.

EX XIII.

8.V.Oratio,paragr.6.

EX XIV.

1.2.3.V.Oratio,paragr.6.
15.16.V.Bona opera,§.2.

Authoritates ex Lib.Iob.

EX CAP. I.

21.pag.289.c.2.
7.pag.228.c.2.
20.21.22.V.Patientia,§.1.
5.v.Parentes,paragr.6.
10.11.p.227.c.2.
11.p.230.c.2.
12.V.Dæmon.
12.pag.230.c.2.

EX II.

6.p.230.c.2.
7.8.9.10.V.Patientia,§.1.
7.8.pag.228.c.2
3.pag.230.c.1.
11.12.13.V.Amicitia,§.1.

EX III.

26.p.832.c.2.
24.25.p.894.c.2.
21.22.p.392.c.2.
15.pag.799.c.2.
5.pag.300.c.1.
13.14.15.16.17.18.19.p.605.c.2.
15.pag.670.c.1.

EX IV.

3.4.5.6.p.446.c.2.
18.p.232.c.1.
11.pag.699.c.2.
11.pag.300.c.1.
19.pag.421.c.1.
19.pag.411.c.2.
18.p.450.c.2.
26.pag.444.c.2.
5.p.732.c.1.
11.pag.686.c.1.

EX V.

2.p.469.c.1.
17.p.838.c.2.
11.p.182.c.1.
6.p.687.c.1.
2.p.467.c.1.
5.p.338.c.1.
19.20.p.501.c.1.
12.13.14.p.181.c.1.
7.p.423.c.1.
7.p.652.c.1.
18.19.20.p.835.c.2.
3.4.5.p.741.c.2.

EX VI.

25.26.27.p.217.c.1.
8.9.p.610.c.1.
9.p.280.c.1.

EX VII.

6.16.p.855.c.1.
1.2.3.p.856.c.1.
12.p.831.c.2.
1.p.423.c.1.
7.p.857.c.1.
18.p.835.c.2.
15.p.605.c.2.
8.9.10.p.857.c.1.
1.p.387.c.1.

EX VIII.

20.21.22.p.503.c.2.
5.6.7.p.203.c.1.
11.12.13.14.p.740.c.1.
20.p.710.c.1.
11.12.13.14.15.p.806.c.2
3.p.247.c.1.
13.14.15.p.437.c.2.
5.6.7.p.741.c.1.

EX IX.

25.26.p.855.c.1.
17.p.832.c.2.
30.31.p.751.c.2.
11.20.21.p.402.c.2.
28.pag.483.c.2.
22.p.835.c.1.
13.pag.485.c.2.
2.3.12.13.14.p.425.c.1.
30.31.p.835.c.1.
7.pag.271.c.1.
13.p.275.c.2.

EX X.

8.9.V.Deus,c.19.
3.p.247.c.1.
7.p.711.c.1.
17.p.832.c.1.
21.22.p.453.c.1.
15.16.p.835.c.1.
10.11.p.420.c.1.
8.9.p.420.c.1.

EX XI.

7.8.9.p.249.c.2.
12.p.711.c.1.
13.14.15.p.645.c.1.
20.p.806.c.2.
5.6.p.838.c.1.
20.p.807.c.2.
10.p.275.c.2.
12.p.697.c.1.
20.pag.682.c.2.
7.p.252.c.1.

EX. XII.

25.p.691.c.1.
5.p.840.c.2.
18.p.702.1.
17.18.p.275.c.2.

7.8.9.pag.6:0.col.2.
6 pag.2 96.c.1.
4.5.pag.237.col.1.
12pag 795.col.2.
4.pag.237. col.2.
20.pag.159.col.1.
20.12.13.pag.861.col.2.

EX XIII.

15.pag.404.col.1.
1.2.3.pag.532.c.1.
24.pag.483.col.2.
12.pag.421.col.2.

EX XIV.

2.pag.855.col.1.
1.pag.387.col 1.
2.pag.421.col.1.
4.pag.397.col.2.
5.pag.604. col.1.
20.pag.603.col.2.
18.19.pag.604.col.1.
15.pag.732.col.2.
13 pag.610.col.1.

EX XV.

25.pag.706.col.2.
33.pag.752.c.1.
28.pag.706.c.2.
34.pag.437.c.2.
26.27.pag.276.c.2.
34.pag.626.c.1.
21.22.23.24.pag.694.c.1.
34.p.464.c.1.
34.pag.705.c.2.
32.33.pag.299.c.2.
16.pag.692.c.2.
30.pag.705.c.2.

EX XVI.

20.21.pag.257.c.1.
2.pag.184.c.1.

EX XVII.

14.pag.606.c.1.
14.pag.422.c.1.
3.pag.218.c.2.

EX XVIII.

19.pag.705.c.1.
17.pag.701.c.1.
4.pag.446.c.1.
12.pag.705.c.2.
13.pag.705.c.2.
11.pag.694.c.1.

EX XIX.

29.pag.267.c.1.
29 pag.477.c.

EX XX.

22.23.pag 293.c.2.
18.pag.747.c.2.
15.pag.438.c.2.
11.pag.189.c.2.
10.pag. 705.c.2.
5.8 .pag.859.c.2.
26.pag.705.c.2.
6.7.8.9.pag.702.c.2.
14.pag.411.c.1.
21.pag.287.c.2.
27.pag.483 c.2.
14.pag.859.c.1.
20.pag.298.c.1.
4.5 pag.696.c.1.
28.pag.300.c.1.
18.26.pag.455.c.2.
27.pag.718.c.2.
4.5.6.7.8.pag.437.c.2.

EX XXI.

22.pag.256.c.1.
20. 21. 22. 23.24.25.26.30. pag.451.c.2
24.25.pag.697. c.1.
16.17.18.pag.740.c.1.
14.pag.168.c.2.

EX XXII.

23.24.25.26.27.28.29.30. pag.203.c.2.
21.22.pag.517.c.2.
30.p.751.c.2.
13.14.15.pag.pag.259.c.1.
29.pag.433.c.2.

EX XXIII.

13.pag.275.c.1.

EX XXIV.

19.pag.452.c.2.
24.pag.816.c.2.
18.pag.692.c.2.
18.19.20.pag.85.c.2.
22.pag.694.c.1.
23.pag.718.c.1.
15.16.17.pag.84.c.2.
16.17.pag.693.c.2.
14.pag. 418.c.2.

EX XXV.

2.3 .pag.172.c.2.
9.pag.392.c.1.
3.pag.372.c.2.
6.pag.422.c.1.
4.5.pag.425.c.2.

EX XVI.

2.3.pag.278.c.2.
14.pag.252.c.1.
14.pag.790.c.2.
13.pag.234.c.1.

EX XXVII.

16.17.pag.338.c.1.
8.9.10. pag.437.c.2.
19.20.pag.289.c.2.
16.17.18.pag.298.c.1.
20.pag.300.c.1.

EX XXVIII.

12.pag.777.c.1.
15.16.17.18.19.pag.98.c.1
24.pag.256.c.2.
20.21.22.pag.777.c.1:

EX XXIX.

2.3.4.5.6.14.pag.714.c.1.
14.15.16.17. pag. 471.c.1.

EX XXX.

29.V.Peccat. paragr.14.
11.pag.831.c.2.
7.pag.693.c.1.
21.pag.429. c.1.
23.pag.603.c.2.
20.21.pag.649.c.1,
29.pag.[illegible]4.c.1.

EX XXXI.

1.2.4. pag.259.c.1.
35.V.Excuſatio.
23.pag. 828.c.1.
23.pap.483.c.2.
1.V Caſtitas,§.3.
11.12.pag.85.c. 1.
21.22.pag.604.c. 2.

EX XXXII.

7.8.pag.776.c.2.
13.pag.832.c.1.

EX XXXIII.

23.24.25 p.727.c.2.
27.p.724.c.1.
11.p.831.c.2.
27.p.201.c.1.
19.20.21.22.p.700 c.1.
19.20.21.22.p.833.c.2.
23.24.p.775.c.1.
23.24.25.26.28 p.202.c.2.

EX XXXIV.

30.p.768.c.1.
21.29.p.486.c. 1.
15.p.421.c.2.
6 p.831.c.2.
10.11.12.p.266.c.1.
11.p.641.c.1.
11.p.641.c.1.
24.25.p.279.c.1.
21.22.p.257 c.1.
19.p.266.c.2.
24.p.427.c.1.

EX XXXV.

6.7.8.9.p.278.c.2.
9.10.11.12.p.840 c.1.
22.p.247.c.2.

EX XXXVI.

15.p.670.c.1.
13.p.439.c.1.
23.24.25.26.p.252.c.1.
8.9.10.11.12.p.833.c.2.
23.p.247.c.1.
26.p.251.c.1.

EX XXXVII.

19.p.791.c.1.
22.23.24.p.255.c.1.
7.p.511.c.1.
7.p.333.c.1.

EX XXXVIII.

15.p.740.c.2.
22.23.p.748.c.2.

EX XL.

16.p.227.c.1.
6.7.8.p.816.c.2.

EX XLI.

3.p.481.c.1.
25.p.226.c.2.

EX XLII.

10.11.V. *Amicitia*, §.2.
12.13. V. *Animi immort.* §.1.
10.p.668.c.1.

Authoritates ex Pſalmis.

EX SPAL. II.

11.19.p.281.c.1.
10.p.767.c.2.
6.p.139.c.2.
3.p.697.c.2.
9.p.144.c.1.
8.12.p.548.c.1.
11.12.p.767.c.2.
8.p.309.c.2.
10.11.12.p.472.c.2.

EX III.

3.8.p.830.c.2.
6.16.p.671.c. 2.

EX IV.

3.p.860.c.1.
3.p.623.c.2.
3.p.692.c.1.
5.p.350.c.2.

EX V.

7.p.593.c.1.
5.p.648.c.1.
5.6.7.p.262.c.1.
5.6.7.p.191.c.1.

EX VI.

3.4.p.621.c. 2.
7.p.351.c.1.
7.p.733.c.1.

EX VII.

16.p.716.c.1.
10.p.256.c.1.
17.p.302.c.2.
66.p.302.c.2.
6.12.13.p.191.c.2.

EX VIII.

4.V. *Deus*.c.19.

EX IX.

13.14.p.272.c.2.
34.p.670.c.1.
17.p.648.c.2.
25.p.706.c.2.
19.p.670.c.1.
29.p.241.c.2.
17.p.240.c.1.
19.p.667.c.1.
34.p.706.c.2.

EX X.

7.p.452.c.2.
15.p.693.c.2.
6.p.637.c.1.

EX XI.

6.p.670.c.1.
3.p.95.c.1.
9.p.695.c.2.
4.p.440.c.2.
14.p.108.c.1.

EX XII.

6.p.804.c.2.

EX XIII.

3.p.716.c.2.
5.p.694.c.1.
3.p.436.c.1.
3.p.241.c.2.

EX XIV.

1.5.p.626.c.1.
4.p.729.c.2.
5.p.473.c.2.
5.p.701.c.2.

EX XV.

8.V. *Deus*, cap.2.
5.p.701.c.1.
5.6.p.756.c.1.
8.p.499.c.2.
11.p.374.c.2.
2.3.V. *Charitas*, cap.3.§.2.
9.10.V. *Reſurrectio*, §.1.

EX XVI.

15.p.379.c.1.
14.p.373.c.1.
15.p.248.c.1.

EX XVII.

21.22.p.404.c.1.
24.25.p.751.c.2.
26.27.p.185.c.1.
45.p.633.c.1.
22.p.323.c.1.
45.V.Obedientia,§.1.

EX XVIII.

13.p.402.c.2.
13.14.p.483.c.1.
6.p.543.c.2.
1.p.108.c.1.

EX XX.

8.p.499.c.2.

EX XXI.

26.p.309.c.2.
7.p.430.c.2.
27.p.670.c.1.
27.p.348.c.1.
10.p.549.c.2.

EX XXII.

5.p.349.c.2.
5.p.348.c.2.

EX XXIII.

3.4.5.p.751.c.2.
22.p.611.c.1.
3.4.p.729.c.2.

EX XXIV.

1.2.p.805.c.1.
7.p.482.c.2.
10.p.269.c.2.

EX XXVI.

9.p.398.c.1.
2.p.692.c.1.
1.2.p.499.c.2.
11.p.389.c.1.

EX XXVIJ.

3.4.p.302.c.2.

EX XXVIII.

4.5.6.7.8.9.p.165.c.1.

EX XXIX.

6.p.244.c.2.
12.p.183.c.2.
7.8.p.245.c.1.
6.p.270.c.2.

EX XXX.

23.V.Conſolatio.
20.21.p.183.c.2.

EX XXXI.

1.p.724.c.2.
9.p.839.c.2.
6.p.201.c.2.
4.p.176.c.2.
4.p.839.c.2.
9.p.686.c.1.

EX XXXII.

1.2.p.409.c.2.
10.11.p.181.c.2.
1.p.183.c.1.
2.3.p.409.c.2.
5.p.267.c.1.

EX XXXIII.

7.16.18.p.503.c.2.
22.p.701.c.1.
8.p.100.c.1.
12.p.117.c.2.
11.p.112.c.1.
18.19.20.21.p.842.c.1

EX XXXIV.

13.p.442.c.2.
18.p.309.c.2.
10.p.246.c.1.
20.21.p.436.c.1.
12.13.14.15.V.Inimicus.

EX XXXV.

13.p.700.c.2.
2.3.4.p.302.c.1.
9.p.184.c.1.
10.p.385.c.1.
9.p.374.c.2.
6.p.271.c.1.

EX XXXVI.

18.19.p.751.c.2.
25.p.672.c.2.
11.p.539.c.1.
p.650.c.1.
2.p.700.c.2.
38.p.705.c.2.
1.2.p.740.c.2.
35.39.p.700.c.2.
1.7.8.p.355.c.1.
28.p.705.c.2.

EX XXXVII.

45.p.200.c.1.
13.14.15.16.17.V.Calumnia,§.2.
8.p.534.c.2.
14.p.686.c.1.
6.p.707.c.2.
3.4.700.c.1.

EX XXXVIII.

14.p.700.c.1.
2.3.10.V.Contumelia.
6.p.855.c.1.
7.p.855.c.1.
13.p.389.c.1.

EX XXXIX.

5.p.805.c.1.
7.8.9.V.Obedientia,§.2.

EX XL.

5.p.700.c.1.
5.p.406.c.2.
1.2.3.p.340.c.1.
9.p.721.c.1.

EX XLI.

4.p.378.c.2.
1.2.p.239.c.1.
4.6.V.Conſolatio.

EX XLII.

2.p.581.c.1.

EX XLIII.

3.4.p.805.c.1.

EX XLIV.

16.17.p.152.c.2.
11.13.p.570.c.1.
4.6.p.140.c.2.
3.p.140.c.1.
10.p.584.c.1.
14.p.127.c.1.
18.p.108.c.1.
15.p.399.c.1.
11.p.399.c.1.

17.18.

17.18.p.309.c.2.
10.p.543.c.2.
9.p.352.c.2.
p.568.c.2.
8.p.261.c.1.
10.14.p.325.c.1.

EX XLV.

9 p 566.c.1.
1.p.543.c.2.
10.p.192.c.1.
5.p.569.c.2.

EX XLVII.

3 p.327.c.1.
4.5.6.7.8.p.313.c.2.
13.14.p.326.c.1.
9.p.316.c.1.

EX XLVIII.

15.p.854.c.2.
8.p.445.c.1.
12.p.290.c.1.
7 8.9.p.291.c.1.
14.p.455.c.1.
12.p.301.c.2.
6.p.605.c.1.
12.p.797.c.1
15.p.458.c.1.
20.p.454.c.1.
12.p.290.c.2.
17.18.19.p.289.c.2.
8.p.291.c.2.
15.p.458.c.1.
12.p.356.c.1.
21.p.861.c.1.
1.p.294.c.1.

EX XLIX.

15.p.648.c.1.

EX L.

19.p.198.c.2.
9.p.724.c.1.
8.p.402.c.1.
18 p.198.c.2.
16.p.681.c 2.

EX LI.

9 p.185.c.2.

EX LII.

4 p.624.c.2.
1.p.245.c.2.

EX LIV.

7.p.190.c.1.
13.14.15.p.708.c.1.
9.p.752.c.2.
7.p.194.c.1.
8.9.*V.Solitudo*, §.1.
24.p.303.c.1.
3.4.5.6.*V.Conſolatio.*
10.11.12.p.621.c.2.
23 p.750.c.1.
8.p.192 c.1.

EX LV.

6.p.713.c.1.

EX LVI.

5.p.621.c.2.
7.p.716.c.1.

EX LVII.

3.p.83.c.2.
9.p.533.c.2.
9.p.469.c.1.
5.6.p.168.c.2.

EX LVIII.

15.p.300.c.1.
13.p.682.c.2.

EX LXI.

10.p.807.c.1.
10.p.621.c.2.
9.p.805 c.2.
10.p.691.c.1.
11.p.285.c.2.

EX LXII.

4.p.267.c.1.
7.8.*V.Oratio*,§.1.
3.p.389.c.1.
2.3.*V.Oratio*,§.1.

EX LXIII.

4.5.6.7.*V.Calumnia*,§.2.
4.5.p.241.c.2.

EX LXV.

18.p.645.c.1.

EX LXVII.

27.30.p.108.c.1.
12.13.15.p.109.c.2.
4.p.368.c.2.
26.*V.Muſica*,§.3.
31.p.684.c.2.
21.p.400.c.1.
17 p.316.c.1.
31.p.215.c.2.
24.p.107.c.2.

EX LXVIII.

36.37.p.309.c.2.

EX LXX.

20.21.*V.Conſolatio.*
15.16.17.18. *V. Meditatio*, §.2.

EX LXXI.

8.9.10.11.p.309.c.2.
4 p.125.c.2.
4.p.480.c.2.
7.p.677.c.1.

EX LXXII.

19.20.p.740.c.1.
25.26.p.183 c.1.
20.p.859.c.2.
25.p.381.c.1.
21.p.404.c.1.
2.3.4.5.*V.Proſperitas*,§ 5.
25.26.p.384.c.1.
25.26.p 239.c.1.
12.13.14.p.739.c.2.

EX LXXIII.

4.p.693.c.2.
23.p.693 c.2.

EX LXXIV.

3.p.483.c.1.
9.p.452.c.2.

EX LXXV.

8.p.485.c.2.
12.p.861.c.2.

EX LXXVI.

3.p.368.c.1.
4.p.184.c.2.
7.p.351.c.1.

EX LXXVII.

39.p.857.c.1.

34.p.839.c.2.
39.p.420.c.1.
60.p.823.c.1.
30.31.p.411.c.2.
42.p.459.c.2.

EX LXXIX.

14.p.861.c.1.
8.p.397.c.2.

EX LXXX.

10.p.442.c.1.

EX LXXXI.

2.3.4.p.476.c.1.

EX LXXXIII.

6.7.p.737.c.2.
3.p.183.c.1.
11.p.760.c.1.
12.p.385.c.1.
11.p.379.c.1.
6.7.8.p.408.c.2.

EX LXXXIV.

2.12.13.p.543.c.2.

EX LXXXV.

11.p.184.c.1.
12.p.751.c.2.

EX LXXXVI.

3.p.379.c.1.
4.p.328.c.2.
1.p.554.c.1.
1.p.316.c.1.

EX LXXXVII.

16.p.141.c.1.

EX LXXXVIII.

30.36.37.p.316.c.1.
49.p.604.c.1.
33.34.p.747.c.2.

EX LXXXIX.

2.p.251.c.1.
9.p.421.c.1.

EX XC.

10.p.381.c.2.
11.12.p.100.c.2.
14.p.803.c.2.

EX XCI.

15.16.p.148.c.1.
5.p.191.c.2.

EX XCII.

6.p.624.c.1.
5.p.559.c.1.

EX XCIII.

19.p.182.c.1.
16.17.18.p.398.c.1.
9.p.246.c.2.

EX XCV.

4.p.512.c.2.

EX XCVI.

7.p.441.c.2.

EX C.

1.p.269.c.2.
8.p.471.c.1.
5.p.243.c.1.

EX CI.

10.11.*V.Pœnitentia*,§.1.
25.p.251.c.1.
26.27.28.p.249.c.2.
4.12.p.855.c.1.

EX. CII.

13.14.15.16.p.268.c.2.
16.p.421.c.2.
15.16.p.855.c.1.
5.p.379.c.1.
14.15.p.420.c.1.
20.21.*V.Obedientia*,§.1.
20.21.p.100.c.1.
1.2.3.4.p.727.c.1.

EX CIII.

18.p.657.c.2.
18.p.190.c.2.
24.p.278.c.1.
15.p.348.c.2.

EX CIV.

44.45.p.758.c.1.
4.p.730.c.2.

EX CV.

2.p.512.c.2.
37.38.p.655.c.1.

EX CVI.

2.p.393.c.1.
2.3.4.p.757.c.1.

EX CVII.

8.9.p.802.c.2.

EX CVIII.

2.3.*V.Calumnia*,§.2.
15.16.p.599.c.1.
4.p.245.c.1.
23.p.855.c.1.
24.*V.Pœnitentia*,§.1.

EX CIX.

4.p.139.c.2.
2.p.309.c.2.

EX CX.

10.779.c.2.

EX CXI.

7.p.501.c.2.
10.p.695.c.2.
3.p.831.c.1.
2.p.831.c.1.
1.p.829.c.2.
5.p.598.c.1.
2.p.502.c.1.
9.p.333.c.2.

EX CXII.

5.p.432.c.2.

EX CXIV.

7.8.p.388.c.2.

EX CXV.

2.p.807.c.1.

EX CXVII.

1.p.416.c.1.
15.p.404.c.1.

EX CXVIII.

1.p.751.c.2.
170.p.515.c.2.
96.p.859.c.1.
62.V.Oratio.§.1.
15.16.V.Meditatio.§.1.
165.p.499.c.1.
52.p.184.c.1.
66.104.p.794.c.1.
136.V.Panitentia,§.1.
99.100.104.p.198.c.2.
23.24.V.Meditatio.§.1.
81.82.V.Oratio,§.11.
47.48.V.Meditatio,§.1.
28.V.Conf...atio.
97.p.191.c.1.
105.p.4.8.c.2.
130.p.433.c.2.
143.p.191.c.1.
59.p.350.c.1.
112.p.392.c.1.
90.91.p.631.c.2.

EX CXX.

1.p.107.c.2.
1.p.191.c.2.

EX CXXI.

5.p.378.c.1.
3.p.375.c.2.
5.p.385.c.2.
4.p.372.c.2.

EX CXXIV.

1.p.804.c.2.

EX CXXVI.

1.p.398.c.1.

EX CXXVIII.

2.p.336.c.1.
4.5.6.p.329.c.1.
1.3.p.329.c.1.

EX CXXIX.

7.p.393.c.1.

EX CXXX.

11.p.541.c.2.

EX CXXXI.

9.16.p.771.c.1.
13.p.823.c.1.
8.p.184.c.1.

EX CXXXII.

1.p.173.c.1.
2.3.p.173.c.1.
4.p.173.c.2.

EX CXXXVI.

1.p.389.c.1.
5.6.p.389.c.1.
9.p.825.c.1.
5.p.392.c.1.

EX CXXXVII.

7.p.432.c.2.

EX CXXXVIII.

7.8.9.10.11.12.13.p.248.c.2
15.16.p.256.c.2.

EX CXXXIX.

4.p.416.c.1.
4.p.436.c.1.

EX CXL.

2.p.644.c.1.
5.p.216.c.2.
4.p.185.c.2.
4.V.Excuſatio.
2.p.644.c.1.
5.p.83.c.2.
6.p.481.c.2.

EX CXLI.

8.p.421.c.1.
8.p.389.c.1.

EX CXLIII.

5.p.855.c.1.

EX CXLIV.

7.8.p.193.c.1.
3.p.247.c.2.
3.p.246.c.1.
19.p.645.c.1.
9.p.267.c.1.

EX CXLV.

2.3.p.810.c.1.

EX CXLVI.

4.5.p.257.c.1.
8.9.V.Deus,c.19.

EX CXLVII.

3.p.375.c.2.
1.2.p.316.c.1.
3.p.383.c.1.
3.p.373.c.1.
2.p.379.c.1.
4.p.165.c.1.
20.p.395.c.1.
2.p.383.c.1.
9.p.359.c.2.

EX CXLVIII.

5.p.261.c.2.
8.p.271.c.1.
6.p.271.c.1.
5.6.p.611.c.2.
6.p.256.c.1.

EX CXLIX.

6.p.376.c.2.
6.7.8.9.p.377.c.1.
9.p.481.c.2.
5.p.375.c.1.

Anthoritates ex libro Prouerb.

EX CAP. I.

15.p.185.c.1.
28.29.30.31.p.719.c.2.
8.9.p.364.c.2.
22.p.444.c.1.
2.4.p.709.c.1.
33.p.633.c.2.
1.2.3.4.p.792.c.2.
10.p.180.c.1.
24.25.26.p.634.c.1.
22.p.693.c.2.
31.p.180.c.2.
15.16.17.p.716.c.2.
18.p.716.c.1.
21.23.p.721.c.2.

28.29.p.649.c.1.
20.21.22.p 265.c.1.
11,12.13.14.p.715.c.2.
17 p.743.c.2.
10.p.716.c.2.
20.p.100.c.2.
32.p.759.c.1.
33.p.497.c.1.
32.p.688.c.1.

EX II.

3.9.10.11.12.p.781.c.2.
22.p.700.c.2.
3.4.5.p.779.c.1.
19.p.533.c.2.
14 p.696.c.1.
18.19.p.532.c.2.
21.p.501.c.1.
7.p.503.c.1.

EX III.

17.18.p.782.c.2.
7.p.819.c.1.
1.2.3.4.21.22.23.24.25.26 p.517.c.2.
16.17.18.p.128.c.1.
33.p.699.c.2.
9.10.p.342.c.2.
16.p.502.c.1.
30.p 195.c.2.
35.p.701.c.2.
5.6.7.p.742 c.2.
13.14.15.p.128.c.1.
32.p.237.c.2.
13.14.15.p.128.c.1.
19.11.20.p.278.c.1.
31.32.33.34.35 p.741.c.1.
34.p.238.c.1.
32.p.80.c.1.
3.4.p.849.c.2.
33.p.300.c.1.
35.p.369.c.2.
11.12.p.668.c.2.
1.2.p.501.c.1.

EX IV.

19.p.693.c.2.
18.p.737.c.2.
16.p.698.c.2.
24.p.242.c.1.
14.15.p.717.c.1.
20.21.22.p.517.c.2.
25.p 225.c.2.
23.p.213.c.1.
18.p.408.c.2.

EX V.

12.13.p.696.c.2.
12.13.14.p.634.c.2.
16.p.343.c.1.
3.4.p.618.c.2.
21.p.257.c.1.
3.4.p.236.c.1.
1.2.p.213.c.1.
9.10.11.p.514.c.2.
2.3.4.5.6.p.532.c.2.
19.p.580.c.2.

EX VI.

12.13.14.p.96.c.1.
34.35.p.86.c.2.
27.28.29.p.617.c.2.
6.7.8.p.510.c.1.
26.p.533 c.2.
33.p.87.c.1.
23.p.498.c.2.
19.p.593.c.1.
22.p.711.c.1.
12.p.811.c.2.
26.p.616.c.2.
30.31.32.p.84.c.1.
20.21.22.p.517.c.2
35.p.468.c.1.
15.p.197.c.2.
1.p.787.c.1.
26.p.532.c.2.
27.28.29.p.85.c.1.
1.p.735.c.2.
6.7.8.9.10.11.p.653.c.1.
23.p.515.c.2.

EX VII.

21.22.23.p.531.c.2.
1.2.3.p.517.c.2.
25.26.27.p.532.c.2.
6.7.8.9.p.531.c.2.
4.5.p.787.c.2.

EX VIII.

18.21.p.784.c.1.
4.5.10.p.787.c.1.
12.14.p.177.c.1.
14.p.781.c.2.
17.p.130.c.2.
36.p.693.c.2.

EX IX.

4.5.6.p.787.c.1.
10.p.775.c.2.
12.p.781.c.1.
7.8.9.p.218.c.2.
26.18.p.531.c.2.
7.8.p.238.c.1.
5 p.349.c.2.
1.p.573.c.2.
1.p.543.c.2.

EX X.

3.p.501.c.1.
25.p.700.c.2.
21.p.692.c.1.
6.7.8.9.11.p.507.c.1.
21.p.846.c.2.
22.p.128.c.2.
4.p.594.c.1.
27.p.700.c.2.
19.p.523.c.1.
10.p.437.c.2.
9.p.438.c.2.
24.p.694.c.2.
26.p.630 c.2.
17.p.221.c.1.
8.10.11.13.14.p.528.c.2.
22.p.509.c.2.
2.p.290.c.2.
3.p.800.c.2.
28.p.806.c.2.
18.p.106.c.2.
22.p.184.c.2.
12.p.637.c.2.
3.p.240.c.1.
29.p.800.c.1.
19.p.527.c.1.
24.p.240.c.1.
31.32.p.528.c.2.
18.p.436.c.2.
7.p.701.c.1.
29.p.694.c.1.
15.p.673.c.2.
28.p.695.c.1.
4.p.510.c.1.

EX XI.

5.p 800.c.1.
23.p.806.c.2.
29.p.664.c.2.
16.p.620.c.1.
26.p.100.c.2.
21.p.711.c.1.
24.p.367.c.1.
26.p.629.c.2.
29.p.737.c.2.
25.p.162.c.2.
13.p.92.c.2.
7.p.695.c.1.
15.p.735.c.2.
16.p.867.c.2.
14.p.177.c.2.
19.p.700.c.2.
18.p.641.c.1.

8.p.716.c.1.
30.p.505.c.1.
3.p.800.c.1.
10.11.23.p.507.c.1.
22.p.616.c.2.
20.p.439.c.1.
28.p.288.c.2.
12.p.523.c.1.
4.p.291.c.1.
21.p.745.c.2.
1.p.493.c.1.
3.p.716.c.1.
15.p.811.c.2.
18.p.641.c.1.
1.p.303.c.2.
2.p.79.c.2.
18.p.687.c.2.
24.25.p.342.c.1.

EX XII.

7.p.700.c.2.
10.p.178.c.2.
16.p.470.c.1.
1.p.840.c.2.
4.p.869.c.2.
8.p.783.c.2.
14.p.710.c.1.
11.p.306.c.2.
26.p.93.c.2.
24.p.702.c.2.
18.p.524.c.2.
5.p.180.c.1.
14.p.643.c.1.
18.p.738.c.1.
14.p.162.c.2.
24.p.510.c.1.
11.pag.641.c.1.
3.5.6.7.p.507.c.2.
18.p.526.c.1.
25.p.843.c.1.
21.p.855.c.2.
9.p.630.c.1.
26.p.700.c.2.
27.p.300.c.1.
22.p.593.c.2.
14.p.643.c.1.
19.p.524.c.1.
15.p.177.c.2.
10.p.699.c.1.
2.p.809.c.2.
11.p.641.c.1.
27.p.303.c.1.
16.p.462.c.2.

EX XIII.

12.p.240.c.1.
2.3.p.528.c.2.
7.p.285.c.1.
14.p.515.c.1.
8.p.341.c.1.
14.p.497.c.1.
1.p.365.c.1.
24.p.330.c.1.
13.p.437.c.2.
10.16.p.177.c.2.
9.25.p.507.c.2.
25.p.693.c.2.
9.p.740.c.1.
20.p.188.c.2.
18.p.220.c.2.
5.p.593.c.1.
15.p.162.c.2.
25.p.858.c.2.
5.p.694.c.2.
21.p.687.c.1.
17.p.630.c.2.
4.p.510.c.1.
13.p.241.c.2.
11.p.300.c.1.
10.p.196.c.2.
22.p.502.c.1.
8.p.672.c.1.
22.p.301.c.2.
8.p.286.c.2.
22.p.503.c.1.
1.p.218.c.2.
6.p.505.c.1.
15.p.515.c.2.

EX XIV

16.p.743.c.2.
31.p.342.c.2.
20.p.673.c.2.
30.p.99.c.1.
30.p.467.c.2.
9.p.691.c.1.
18.p.695.c.2.
14.p.710.c.1.
11.p.507.c.2.
31.p.609.c.1.
27.p.829.c.2.
17.p.303.c.2.
34.p.704.c.1.
21.p.343.c.2.
31.p.675.c.1.
8.p.788.c.1.
9.p.493.c.1.
3.p.528.c.2.
1.pag.614.c.1.
6.p.719.c.2.
19.p.501.c.2.
11.p.742.c.2.
12.p.402.c.2.
26.p.830.c.1.
22.p.695.c.1.
12.p.690.c.2.
19.p.374.c.2.
13.p.184.c.2.
23.p.510.c.1.
17.p.446.c.1.
13.p.696.c.1.
16.p.692.1.
24.p.286.c.1.
12.p.690.c.2.
15.p.363.c.2.
13.p.859.c.1.

EX XV.

28.p.668.c.1.
4.7.p.528.c.2.
13.p.99.c.1.
1.p.470.c.2.
18.p.631.c.1.
5.p.220.c.2.
9.p.261.c.1.
25.p.818.c.1.
19.p.500.c.2.
21.p.788.c.1.
32.p.221.c.1.
22.p.177.c.2.
19.p.692.c.2.
14.p.847.c.1.
31.p.221.c.1.
11.p.257.c.1.
27.p.124.c.1.
15.p.176.c.1.
13.p.499.c.1.
1.2.p.528.c.2.
5.p.695.c.1.
27.p.626.c.1.
28.p.525.c.2.
28.p.522.c.2.
20.p.954.c.1.
16.p.671.c.2.
29.p.645.c.1.
12.p.843.c.1.
5.6.p.501.c.1.
33.p.829.c.2.
30.p.356.c.1.
10.p.221.c.1.
8.p.710.c.1.
23.p.524.c.1.

EX XVI.

27.p.687.c.1.
13.p.594.c.2.
1.p.156.c.2.
17.p.500.c.1.
10.p.633.c.1.
4.p.277.c.2.
8.p.671.c.2.
21.24.p.344.c.2.
9.p.743.c.1.
5.p.814.c.2.
16.4.p.260.c.2.
27.28.29.p.526.c.1.
20.p.743.c.1.
10.p.820.c.2.

18.p.214.c.2.
32.p.665.c.2.
5.p.650.c.1.
9.p.156.c.2.
4.p.400.c.2.
4.p.620.c.2.
52.p.98.c.2.
1.p.525.c.1.
12.p.501.c.2.
17.p.504.c.2.
2.p.828.c.2.
11.p.595.c.1.
10.p.769.c.1.
11.p.304.c.1.
2.p.257.c.1.
6.p.341.c.1.
33.p.802.c.1.

EX XVII.

11.p.196.c.2.
23.p.625.c.2.
27.p.525.c.1.
1.p.197.c.1.
24.p.355.c.2.
10.p.219.c.1.
14.p.531.c.1.
19.p.350.c.1.
24.p.600.c.2.
14.p.196.c.1.
22.p.843.c.2.
28.p.448.c.1.
23.p.476.c.2.
14.p.206.c.2.
16.p.444.c.1.
14.p.530.c.2.
26.p.465.c.1.

EX XVIII.

13.p.116.c.2.
22.p.586.c.2.
13.p.447.c.2.
18.p.802.c.1.
20.21.p.521.c.2.
19.p.173.c.1.
32.p.586.c.2.
6.p.197.c.1.

EX XIX.

2.p.444.c.1.
25.p.750.c.1.
11.p.668.c.1.
19.p.446.c.1.
12.p.278.c.2.
14.p.589.c.2.
29.p.238.c.2.
9.p.593.c.1.

EX XX.

16.p.811.c.2.
10.p.595.c.1.
30.p.839.c.1.
32.p.750.c.2.
26.p.768.c.1.
14.p.629.c.2.
25.p.862.c.2.
8.p.769.c.1.
13.p.802.c.1.
3.p.195.c.2.
2.p.769.c.1.
17.p.193.c.1.
21.p.300.c.1.
1.p.306.c.1.

EX XXI.

11.750.c.1.
15.p.694.c.1.
29.p.694.c.2.
24.p.816.c.2.
14.p.520.c.1.
11.p.686.c.1.
15.p.864.c.1.
13.p.649.c.1.
27.p.710.c.1.
16.p.688.c.1.
8.p.751.c.2.
9.p.863.c.2.
29.p.634.c.2.
30.31.p.275.c.1.
28.p.633.c.1.
25.26.p.651.c.2.
17.p.411.c.2.
2.p.828.c.2.
1.p.647.c.1.
20.p.301.c.2.
15.p.499.c.1.
4.p.815.c.2.
6.7.p.291.c.2.
2.p.402.c.2.
23.p.525.c.2.
5.p.652.c.2.
9.19.p.614.c.2.
29.p.99.c.2.
30.p.181.c.1.
5.p.509.c.1.
18.p.506.c.1.
29.p.216.c.1.
1.p.766.c.2.
21.p.497.c.1.

EX XXII.

28.p.114.c.2.
8.p.687.c.1.
29.p.79.c.2.
12.p.826.c.2.
16.p.300.c.1.
15.p.330.c.1.
4.p.434.c.1.
26.27.p.844.c.1.
7.p.628.c.1.
10.p.206.c.2.
13.p.720.c.1.
4.p.600.c.1.
1.p.356.c.1.
14.p.85.c.1.
17.18.19.p.517.c.1.
28.p.361.c.2.
9.p.626.c.1.
3.p.743.c.2.
13.p.652.c.2.
3.p.788.c.1.
11.p.800.c.2.
p.579.c.1.
4.p.811.c.1.
6.p.189.c.2.
8.p.820.c.2.
11.p.524.c.2.
10.p.196.c.2.
10.p.238.c.2.
6.p.332.c.2.
5.p.683.c.1.
1.p.189.c.1.
22.23.p.679.c.1.
24.25.p.187.c.2.

EX XXIII.

13.14.p.230.c.1.
1.2.3.p.208.c.2.
23.p.787.c.2.
20.21.p.306.c.1.
15.16.24.25.p.332.c.1.
12.p.517.c.1.
34.35.p.861.c.1.
27.28.p.532.c.2.
31.p.860.c.1.
29.30.p.326.c.1.
9.p.530.c.1.
26.p.215.c.2.
20.21.p.209.c.1.
31.32.33.34.35.p.504.c.2.
6.7.8.p.209.c.1.
10.11.p.750.c.2.
12.3.p.822.c.2.
18.p.830.c.1.
4.5.p.302.c.1.
21.p.652.c.2.
23.p.330.c.1.

EX XXIV.

11.12.p.473.c.1.
26.p.524.c.2.
10.p.241.c.1.
24.25.56.p.218.c.2.
7.p.853.c.1.

13.14.p.835.c.1.
27.p.192.c.1.
30.31.32.p.651.c.2.
30.31.34.p.643.c.1.
26.p.475.c.2.
3 4.p.784.c.1.
21.22.p.242.c.1.
16.p.397.c.2.
5 9.p.785.c.1.
11.12.p.598.c.1.
10.p.841.c.1.
7.p.448.c.2.
17.18.p.463.c.1.
27.p.664.c.2.
25.p.763.c.2.
24.p.82.c.1.
19.20.p.741.c.2.
16.p.844.c.2.
16.p.835.c.2.
28.29.p.817.c.1.
30.31.34.p.643.c.1.
15.16.p.678.c.1.
12.p.256.c.2.
24.p.477.c.1.
27 p.735.c 2.

EX XXV.

14 p.152.c.1.
4.5.p.766.c.2.
13.p.164.c.2.
27 p 225.c.2.
2.p.767.c.2.
26.p.212.c.2.
13.25 p.630 c.2.
18.p 826.c.2.
12.p.221.c.2.
15.p.668.c.1.
4.p.749.c.2.
6.7 p.819.c.2.
17.p.93.c.2.
20.p.843.c.2.
16.p.862.c.1.
10.p.89.c.2.
p.579.c.1.
11 p.124.c.2.
12.p.764.c.1.
16.p.363.c.1.
3.p.769.c.1.
25.p.243.c.2.
20 p.218.c.1.
14.p.738.c.1.
28.p.98.c.2.
28 p.525.c.2.
13.p.282.c.2.
14.p.436.c.1.
8.p.208.c.1.
27.p.363.c.1.
28.p.445.c.2.
26.p.500.c.1.
26.p.506.c.1.
15.p.524.c.2.

EX XXVI.

18.19.p.96.c.1.
9.p.794.c.2.
4.5.p.448.c.1.
14.p.652.c.1.
11.p.715.c.1.
22.p.820.c.2.
1.p.427.c 2.
17.p.770.c.2.
2.p.124.c.1.
10.p.678.c.1.
10.p.470.c.2.
12.p.815.c.1.
28.p.437.c.2.
28 p.527.c 1.
21.p.469.c.2.
13.p.652.c.2.
1.8.p.282.c.1.
6.p.630.c.2.
3 p.819.c.1.
7.p.152.c.1.
3 p.749.c.2.
3.p.535.c.1.
10.p.448.c.1.
16.p.652.c.2.
15.p.652.c.2.
6.p.448.c.1.
2.p.538.c.2.
24.25.p.463.c.2.
26.p.438.c.2.

EX XXVII.

15.16.p.614.c.2.
7.p.671.c.2.
10.p.96.c.2.
23.24.p.819.c.2.
22.p.698.c.1.
7.p.410.c.2.
21.p.514.c.1.
22.p.834.c.1.
20.p.579.c.1.
8.p.812.c.2.
19.p.742.c.2.
20.p.112 c.2.
8.p.844.c.1.
7.p.861.c.2.
25.26.27.p.537.c.1.
7.p.510.c.1.
22.p.216.c.1.
17.p.185.c.1.
18 p.515.c.2.
7.p.240.c.1.
19.p.145.c.1.
8.p.102.c.1.
9.p.94.c.1.
3.4.p.469.c.2.
14.p.83.c.1.
20.p.225.c.1.
8.p.450.c.1.
11.p.787.c.2.
6.p.836.c.2.
23.24.p.658.c.2.
9.p.179.c.1.
20.p.239.c.2.
6.p.221.c.2.
20 p.637.c.1.

EX XXVIII.

1.p.490.c.2.
22.p.300.c.1.
18.p.687.c.1.
10.p.800.c.1.
16.p.767.c.1.
10.p.180.c.2.
6.p.671.c.2.
23.p.222 c.1.
1.p.694.c.1.
2.p.767.c.1.
15.p.768.c.1.
13.p.175.c.1.
11.p.98.c.1.
10.p.302.c.2.
9 p.645.c.1.
24 p.366.c.2.
12.p.768.c.1.
14.p.829 c.2.
21.p.476.c.2.
2.p.768.c.2.
8 p.301.c.2.
25.p.196.c.2.
19.p.652.c.2.
27.p.342.c.1.
3.p.676.c.1.
24.p.94.c.1.
22.p.467.c.2.
25.p.805.c.1.
9.p.846.c.2.
20.p.291.c.2.
28.p.820.c.1.
9.p.649.c.1.
25.p.440.c.2.
10.p.788.c.2.
17.p.419.c.1.
26.p.742.c.2.
14.p 635.c.2.
12.p.282.c.2.

EX XXIX.

1.p.635.c.2.
18.p.845 c.2.
21.p.797.c.1.
26.p 802.c.2.
2.p.820.c.1.
5.p.83.c.1.
17.p.332.c.1.

11.p.470.c.1.
19.p.798.c.2.
15.p.330.c.1.
7.p.371.c.2.
26.p.769.c.2.
14.p.767.c.1.
2.p.281.c.2.
21.p.742.c.1.
25.p.804.c.2.
21.p.612.c.1.
23.p.816.c.2.
10.p.472.c.2.
2.p.768.c.1.
5.p.526.c.1.
22.p.469.c.1.
18.p.847.c.1.
4.p.767.c.1.
25.p.828.c.1.
27.p.515.c.2.
14.p.473.c.2.
20.p.526.c.2.
1.p.221.c.1.
24.p.367.c.2.
11.p.447.c.1.
20.p.734.c.1.
6.p.711.c.1.
24.p.826.c.1.
20.p.116.c.2.
5.p.302.c.2.
9.p.194.c.2.
8.p.237.c.2.
11.p.526.c.2.
22.p.770.c.1.
16.p.687.c.1.
5.p.236.c.1.

EX XXX.

2.3.4.p.784.c.2.
13.p.818.c.2.
33.p.769.c.2.
10.p.799.c.2.
15.16.p.112.c.1.
12.p.436.c.2.
21.22.p.764.c.2.
21.22.p.742.c.1.
16.p.467.c.1.
21.22.p.612.c.1.
16.p.535.c.2.
14.p.222.c.1.
21.22.p.282.c.1.
21.22.p.799.c.1
17.p.366.c.1.
16.p.88.c.2.
21.22.p.744.c.2.
18.19.p.548.c.2.
25.p.653.c.1.
21.23.p.589.c.1.
15.p.469.c.1.
7.8.9.p.673.c.1.
24.25.26.27.28.p.776.c.1.
27.p.173.c.1.
33.p.469.c.2.
8.9.p.294.c.1.
2.3.p.431.c.1.

EX XXXI.

25.p.867.c.2.
8.9.p.474.c.2.
14.24.p.868.c.1.
6.p.733.c.2.
4.5.p.304.c.2.
13.17.p.867.c.2.
10.p.586.c.2.
18.19.p.867.c.2.
28.29.p.868.c.2.
30.p.868.c.1.
11.12.p.867.c.1.
22.23.p.866.c.2.
26.p.868.c.2.
30.p.619.c.2.
31.p.866.c.1.
23.p.579.c.1.
30.p.745.c.2.
10.p.614.c.2.
6.7.p.183.c.2.
13.p.575.c.1.
3.p.532.c.1.
1.p.543.c.2.
p.554.c.1.
27.p.868.c.1.
10.p.864.c.1.
16.p.868.c.1.
31.p.514.c.1.
25.p.868.c.2.

Authoritates ex Eccleſiaſte.

EX CAP. I.

1.14.p.614.c.2.
17.18.p.384.c.2.
18.p.791.c.2.
11.p.606.c.2.
8.p.636.c.2.
8.p.695.c.2.
3.p.289.c.2.
13.17.18.p.790.c.1.
8.p.791.c.2.
9.10.p.225.c.2.
4.p.625.c.1.
2.p.384.c.1.
2.p.667.c.1.
8.p.790.c.1.
18.p.791.c.2.
11.p.428.c.1.
8.p.384.c.1.
7.p.554.c.1.
8.p.225.c.1.

EX II.

26.p.301.c.2.
24.p.511.c.1.
1.p.184.c.2.
26.p.114.c.2.
26.p.338.c.1.
1.p.858.c.2.
22.23.p.111.c.1.
24.p.115.c.2.
13.14.p.788.c.2.
2.p.184.c.2.
3.p.851.c.2.
23.p.423.c.1.
11.p.625.c.1.
2.3.4.5.p.668.c.2.

EX III.

1.p.643.c.2.
14.p.277.c.2.
11.p.621.c.1.
10.p.790.c.2.
1.4.p.446.c.2.
4.p.184.c.2.
22.p.857.c.1.
17.p.477.c.2.
14.p.020.c.2.
17.18.19.20.p.422.c.2.
11.p.790.c.2.
12.p.625.c.1.
10.11.p.384.c.1.
1.p.643.c.2.

EX IV.

17.p.633.c.2.
1.2.3.p.673.c.2.
15.p.664.c.2.
14.15.16.p.428.c.2.
14.p.850.c.2.
9.10.11.12.p.185.c.2.
5.p.79.c.2.
9.10.11.12.p.801.c.1.
4.p.468.c.1.

EX V.

17.18.19.p.115.c.2.
5.p.536.c.2.
7.p.674.c.1.
1.2.p.527.c.2.
13.p.301.c.1.
9.p.113.c.1.
6.p.801.c.2.
12.13.15.16.p.111.c.1.
5.p.726.c.2.
12.p.299.c.1.

5.p.410.c.2.
6.p.527.c.1.
3.4.5.p.862.c.2.
9.p.112.c.1.
5.p.272.c.2.
9.p.301.c.2.
11.p 299.c.1.
7.8.p.464.c.2.

EX VI.

9.p.115.c.2.
11.p.790.c.1.
1.2.3.4.p.113.c.1.
7.p.112.c.1.
10.c.2.

EX. VII.

17.p.750.c.1.
15.p.266.c.1.
24.25.p.790.c.1.
22.p.116.c.2.
12.p.286.c.1.
4.p.81.c.1.
2.p.605.c.2.
27.p.614.c.2.
17.19.21.p.336.c.1.
5.p.81.c.1.
29.p.729.c.1.
13.p.287.c.1.
4.p.243.c.2.
15.p.743.c.2.
20 p.787.c.1.
8.p.124.c.2.
17.p.769.c.2.
1.p.854.c.1.
5.p.198.c.2.
15.p.832.c.1.
3.p.606.c.2.
17.p.853.c.1.
11.p.753.c.1.
22.p.462.c.2.
7.p.770.c.1.
1.p.792.c.1.
10.p.225.c.1.
7.p.859.c.1.
9.p.752.c.2.
18 p.700.c.2.
6.7.p.81.c.1.
14.p.219.c.1.
11 p.823.c.2
17.p.745.c.1.
13.p.786.c.2.
29 p.614.c.1.
18.p.690.c.2.
9.p.731.c.1.

EX VIII.

14.p.695.c.2.
6.p.643.c.2.
6.p.727.c.2.
1.p.355.c.2.
17.p.384.c.1.
17.p.790.c.2.
6.p.643.c.2.
13.p.700.c.2.
3.4.p.711.c.1.
9.p.429.c.1.
11.p.271.c.1.
8.p.603.c.2.
8.p.987.c.2.
16.p.790.c.1.
15.p.285.c.2.
2.p.425.c.2.
6.p.823.c.1.
14.p.739.c.2.
6 7.p.423.c.2.

EX IX.

11.p.423.c.2.
8.p.752.c.1.
10.p.606.c.2.
12.p.604.c.2.
17.p.783.c.2.
8.p.212.c.2.
18.&10.1.p.186.c.2.
11.p.424.c.2.
1.2.p.402.c.2.
18.p.688.c.2.
5.6 p.606.c.2.
4.p.606.c.1.
4.p.604.c.1.
2.p.738.c.2.

EX X.

17.19.p.821.c.2.
12.p.524.c.2.
1 p.745.c.1.
4.p.825.c.2.
20.p.242.c.2.
4.p.717.c.1.
12.13.p.525.c.2.
18.p.79.c.1.
11.p.80.c.2.
4.p.102.c.2.
8.9.p.302.c.2.
1.p.186.c.2.
20.p.718.c.2.
33.p.671.c.1.
2.p.781.c.2.
11.p.468.c.1.
16.17.p.768.c.2.
20.p.483.c.2.
5.6.7.p.282.c.1.
15.p.447.c.1.
1.p.688.c.2.

EX XI.

7.p.604.c.2.
8.p.604.c.2.
25.p.672.c.2.
12.13.14.p.672.c.1.
4.p.342.c.2.
10.p.859.c.1.
9.p.862.c.1.
3.p.605.c.1.
6.p.338.c.1.
23.24.p.672.c.1.
9.p.482.c.2.
10.p.470.c.1.
6.p.510.c.2.
3.p.334.c.2.
2.3.p.337.c.1.
6.p.640.c.2.
5.p.423.c.2.
22.23.p.672.c.2.
31.32.33.p.187.c.2.
1.p.839.c.2.

EX XII.

14.p.482.c.2.
14.p.266.c.1.
13.p.515.c.1.
1.p.281.c.2.
12.p.790.c.2.
12.p.610.c.2.
13.p.829.c.1.
11.p.524.c.2.

Authoritates ex Canticis.

EX CAP. I.

3.p.574.c.1.
11.p.574.c.2.
12.p.567.c.2.
p.557.c.2.
6.p.581.c.1.
8.p.559.c.1.
14.p.556.c.2.
4.p.578.c.2.
4.p.578.c.2.
15.p.577.c.1.
16.p.578.c.2.
11.p.566.c.1.
6.p.329.c.1.
5.p.559.c.2.
7.p.444.c.1.
1.p.546.c.2.
13.p.566.c.1.
6.p.548.c.2.
9.p.581.c.2.

15.p.566.c.1.
15.p.573.c.2.
2.p.577.c.2.
12.p.551.c.2.
5.p.551.c.2.
10.p.569.c.1.
15.p.569.c.2.
9.p.326.c.1.
p.557.c.2.
15.p.549.c.2.
7.p.735.c.1.
7.p.582.c.1.
12.p.557.c.2.
11.p.563.c.2.
14.p.553.c.2.
4.p.582.c.1.
9.p.577.c.1.
10.p.569.c.2.
11.p.569.c.2.
8.p.546.c.1.
14.p.558.c.2.
15.p.574.c.1.
5.p.548.c.2.
15.p.574.c.1.
17.p.584.c.1.
15.p.562.c.2.
9.p.550.c.1.

EX II.

3.p.183.c.1.
6.p.555.c.2.
6.p.182.c.1.
11.p.382.c.1.
13.14.p.190.c.2.
9.p.656.c.1.
3.p.574.c.1.
3.p.565.c.1.
5.p.555.c.2.
2.p.566.c.2.
10.11.p.388.c.2.
4.5.p.576.c.1.
12.p.548.c.1.
1.p.581.c.1.
13.14.p.557.c.2.
9.p.244.c.2.
7.p.678.c.2.
17.p.564.c.2.
16.p.566.c.2.
4.p.556.c.2.
p.557.c.2.
1.p.548.c.2.
7.p.194.c.2.
4.p.535.c.1.
15.p.685.c.2.
8.p.138.c.2.
10.& 14.p.543.c.2.
1.p.433.c.1.
9.p.260.c.1.
5.p.556.c.2.
5.p.129.c.2.
4.p.574.c.1.
7.p.556.c.2.
10.p.278.c.2.
6.p.582.c.1.
10.11.13.14.p.582.c.2.
4.p.152.c.1.
7.p.564.c.1.

EX III.

6.p.548.c.1.
6.p.562.c.2.
9.p.552.c.2.
4.p.564.c.2.
6.p.569.c.2.
6.p.567.c.1.
7.8.p.545.c.2.
9.p.573.c.2.
7.p.552.c.1.
10.p.656.c.2.
2.p.244.c.2.
7.8.p.152.c.1.
9.10.p.555.c.1.
7.p.569.c.2.

EX IV.

3.p.565.c.2.
8.p.388.c.2.
p.548.c.2.
12.p.569.c.2.
15.p.555.c.1.
11.p.620.c.1.
15.p.313.c.1.
3.p.521.c.2.
11.p.581.c.1.
13.p.579.c.1.
3.p.568.c.2.
9.p.563.c.1.
11.p.553.c.2.
4.p.326.c.1.
4.p.568.c.1.
4.p.566.c.2.
12.p.757.c.1.
12.p.550.c.1.
9.p.543.c.2.
13.14.p.167.c.1.
5.6.p.793.c.1.
10.p.553.c.2.
10.p.578.c.2.
2.p.150.c.1.
11.p.155.c.1.
13.14.p.352.c.2.
11.p.568.c.2.
9.p.466.c.1.
16.p.578.c.2.
13.p.567.c.2.
13.p.570.c.1.
6.p.190.c.2.
6.p.314.c.1.
4.p.825.c.1.
3.p.569.c.2.
3.p.563.c.1.
2.p.152.c.1.
11.p.352.c.2.
1.p.555.c.2.
10.p.549.c.2.
4.p.353.c.2.
1.p.569.c.2.
9.p.567.c.2.
8.p.582.c.2.
p.544.c.2.
7.p.325.c.1.

EX V.

1.p.547.c.2.
5.p.612.c.1.
1.p.214.c.1.
7.p.581.c.2.
5.p.566.c.1.
2.p.192.c.1.
6.p.565.c.2.
6.p.575.c.1.
1.p.552.c.2.
1.p.383.c.1.
2.p.547.c.2.
1.p.656.c.1.
13.p.568.c.2.
12.p.771.c.1.
1.p.641.c.2.
2.p.575.c.2.
7.p.773.c.1.
2.p.505.c.1.
9.p.580.c.2.
1.p.641.c.2.
1.p.641.c.2.
13.p.148.c.2.
1.p.349.c.2.
16.p.140.c.1.
10.15.p.269.c.2.
6.p.184.c.2.
2.p.213.c.2.
1.p.641.c.2.
6.p.576.c.2.
16.p.568.c.2.
2.3.6.p.182.c.2.
2.p.857.c.2.
15.p.251.c.1.
15.p.358.c.2.
3.p.858.c.1.

EX VI.

4.p.559.c.1.
1.p.641.c.2.
12.p.582.c.2.
10.p.738.c.1.
5.p.575.c.2.
8.p.551.c.1.
9.p.584.c.1.

1.p.552.c.2.
11.p.547.c.1.
3.p.546.c.1.
3.p.570.c.1.
9.p.546.c.1.
7.8.p.554.c.1.
12.p.857.c.2.
7.p.228.c.2.
1.p.601.c.2.
1.p.608.c.1.
9.p.577.c.1.
9.p.328.c.2.
9.p.326.c.1.

EX VII.

7.p.584.c.2.
4.p.568.c.1.
7.p.570.c.1.
4.p.771.c.1.
3.p.559.c.2.
12.p.559.c.2.
7.p.577.c.1.
12.p.734.c.2.
3.p.565.c.2.
4.p.793.c.1.
1.p.641.c.2.
8.p.559.c.2.
7.p.585.c.1.
4.p.563.c.1.
8.p.642.c.1.
11.p.327.c.1.
2.p.595.c.2.
1.p.577.c.1.
7.p.563.c.1.
11.12.p.559.c.2.
9.p.564.c.1.
2.p.550.c.1.
13.p.554.c.2.
1.p.570.c.1.
1.p.326.c.1.
5.p.554.c.1.
2.p.326.c.1.
8.p.568.c.2.
1.p.326.c.1.
12.p.642.c.1.
10.p.576.c.2.
12.p.642.c.1.
8.p.642.c.1.
2.p.559.c.2.
3.p.559.c.2.
11.12.p.193.c.1.
3.p.570.c.2.
2.p.317.c.1.
6.p.326.c.1.
9.p.568.c.2.
13.p.574.c.2.
5.p.557.c.2.
8.p.223.c.2.
2.p.559.c.2.
4.p.575.c.2.

4.p.556.c.1.
1.p.641.c.2.
4.p.524.c.1.
8.9.p.522.c.2.
2.p.312.c.2.

EX VIII.

5.p.566.c.2.
12.p.314.c.1.
10.p.559.c.2.
5.p.398.c.1.
13.p.409.c.2.
5.p.265.c.2.
2.p.642.c.1.
8.p.313.c.1.
1.p.449.c.2.
14.p.327.c.1.
12.p.157.c.2.
13.p.169.c.1.
2.p.559.c.2.
13.p.155.c.2.
3.p.576.c.2.
6.p.870.c.1.
11.p.163.c.2.
5.p.802.c.2.
2.p.642.c.1.
13.p.389.c.1.
4.p.581.c.1.
13.p.433.c.1.
13.p.327.c.1.
6.p.127.c.1.
5.p.655.c.2.
2.p.127.c.2.
5.p.190.c.2.
9.p.316.c.1.
5.p.569.c.1.
6.7.p.129.c.2.
10.p.430.c.2.
5.p.584.c.1.
14.p.184.c.1.
1.p.546.c.2.
3.10.p.384.c.2.
6.p.552.c.2.

Authoritates ex lib. Sapientiæ.

EX CAP. I.

11.242.c.1.
6.p.125.c.1.
4.5.p.707.c.1.
3.p.144.c.2.
11.p.626.c.2.
1.p.440.c.1.
9.p.482.c.2.
13.14.15.16.p.602.c.2.
16.p.693.c.1.

6.8.p.241.c.2.
5.p.439.c.1.
8.p.525.c.2.
1.p.472.c.2.
7.p.248.c.2.
12.13.p.701.c.1.
7.p.280.c.1.
5.p.144.c.2.
10.p.626.c.2.
11.p.593.c.1.
3.p.707.c.1.
1.2.p.645.c.2.
4.5.p.778.c.2.

EX II.

5.p.603.c.2.
24.p.227.c.1.
24.25.p.467.c.1.
7.p.536.c.2.
1.p.603.c.2.
6.7.8.9.p.680.c.1.
24.25.p.468.c.1.
5.p.857.c.1.
24.25.p.603.c.1.
1.2.3.4.5.p.680.c.1.
4.5.p.701.c.2.
21.22.p.97.c.2.

EX III.

3.p.609.c.1.
4.5.p.588.c.1.
16.17.18.19.p.87.c.1.
8.p.481.c.2.
5.p.837.c.2.
1.2.3.4.p.97.c.1.
5.p.824.c.2.
7.p.376.c.1.
11.p.687.c.2.
13.14.p.852.c.1.
19.p.611.c.1.
12.13.p.706.c.1.
11.12.p.785.c.1.
9.p.804.c.2.

EX IV.

3.4.5.6.p.87.c.1.
12.p.693.c.1.
7.p.609.c.1.
1.2.p.126.c.1.
14.15.17.p.608.c.2.
8.9.p.796.c.1.
16.p.609.c.1.
19.20.p.452.c.2.
20.p.483.c.2.

EX V.

18.21.p.486.c.2.

19.20.p.480.c.2.
6.p.693.c.1.
15.p.859.c.2.
16.p.386.c.2.
2.3.p.452.c.2.
21.22.23.p.718.c.2.
3.4.5.p.238.c.1.
7.p.687.c.1.
16.17.p.497.c.1.
8.9.p.696.c.2.
4.p.691.c.1.

EX VI.

19.20.p.515.c.2.
3.4.5.6.7.8.9.p. 477.c.1.
18.p.775.c.2.
6.7.p.459.c.1.
16.p.192.c.2.
25.p.467.c.1.
20.p.751.c.2.
23.p.658.c.2.
12.13.14.p.778.c.1.
26.p.785.c.2.
20.p.126.c.1.
4.p.819.c.2.
11.p.490.c.2.
14.15.16.17.p.785.c.1.
26.p.505.c.2.
8.p.266.c.2.

EX VII.

27.p.778.c.2.
25.p.776.c.2.
11.p.781.c.1.
9.10.p.98.c.1.
22.p.123.c.1.
6.p.421.c.2.
15.16.p.776.c.2.

EX VIII.

18.p.784.c.1.
5.p.786.c.2.
1.p.781.c.2.
21.V.Caſtitas, §.2.
17.p.783.c.2.
6.p.781.c.2.
6 p.786.c.2.
8.p.271.c.1.
18.p.781.c.1.
8.p.256.c.2.
9.p.783.c.1.
21.p.778.c.2.
3.p.630.c.1.
7.p.782.c.2.
5.p.784.c.1.

EX IX.

16 17.p.252.c.1.
14.p.423.c.2.
14.p.742.c.2.
19.p.781.c.1.
6.p.784.c.2.
15.p.422.c.1.

EX X.

9.p.781.c.2.
19.p.301.c.2.

EX XI.

22.23.p.275.c.2.
24.25.p.262.c.2.
23.p.248.c.1.
17.p.452.c.2.
21.p.278.c.1.
10.11.12.p.747.c.2.
26.p.280.c.1.
27.p.262.c.2.

EX XII.

1.2.p.262.c.2.
16.p.262.c.2.
15.p.747.c.2.
1.2.p.746.c.2.
18.p.471.c.1.
12.13.14.p.486.c.1.
19.p.750.c.1.
8.9.10.p.746.c.2.
20.21.22.p.749.c.2.
18.p.261.c.2.
11.p.275.c.2.

EX XIII.

1.p.444.c.1.
9.p.254.c.1.
1.3.4.5.p.254.c.1.

EX XIV.

14.p.615.c.2.
12.p.441.c.2.
31.ſ.711.c.1.
9.ſ.709.c.2.
22.p.693.c.1.
11.p.824.c.2.

EX XV.

12.p.111.c.2.
13.p.692.c.2.
3.p.145.c.1.

EX XVI.

11.p.749.c.1.
14.p.690.c.1.
13.15.p.275.c.2.
20.p.349.c.1.
24.p.506.c.2.
28.p.648.c.1.
29.p.459.c.2.
12.13.p.602.c.2.
17.19.p.506.c.2.

EX XVII.

10.11.p.694.c.1.
p.177.c.1.
1.p.254.c.2.
10.11.p.176.c.1.
11.p.827.c.1.

EX XVIII.

25.p.747.c.2.

EX XIX.

19.p.748.c.2.
6.p.506.c.2.
1.p.747.c.2.

Authoritates ex Eccleſiaſtico.

EX CAP. I.

14.p.781.c.2.
10.p.254.c.2.
11.12.27.830.c.1.
5.p.776.c.2.
17.p.827.c.1.
36.p.805.c.2.
27.28.p.446.c.1.
15.p.785.c.1.
25.p.783.c.2.
36.37.38.39.40.p.440.c.1.
13 20.21.p.829.c.1.
2.3.4.7.8.9.p.252.c.1.
10.p.498.c.2.
28.p.469.c.1.
13.p.609.c.1.
10.p.278.c.2.
16.20.25.26.p.829.c.2.

EX II.

19.p.130.c.2.
6.7.8.9.10.p.805.c.2.
11.p.653.c.2.

16.17.p.446.c.1.
15.16 17.p.809.c.1.
1.p.824.c.2.
18.19.20.21.22.23. pag.830. c.1.
11.12.13.p.804.c.2.
18.19.20.21.22.p.294.c.1.
27.p.591.c.2.
14.p.466.c.1.
11.p.354.c.1.
5.p.835.c.2.
12.p.648.c.2.
18.p.130.c.2.
23.p.267.c.1.

EX III.

22.23.24.25. 26.p.225.c.2.
14.15.16.17.p.655.c.2.
27.29.p.635.c.1.
5.6.7 8.9.10.11.p.364.c.2.
4.p.130.c.2.
2.3.p.364.c.2.
1.p.755.c.1.
31.p.784.c.2.
30.p.814.c.2.
28.p.437.c.2.
15.16.17.p.341.c.1.
19.p.539.c.1.
18.p.366.c.1.
20.21.p.434.c.2.
14.15.16.17.p.365.c.2.
4.p.130.c.2.
12.13.p.p.365.c.1.
33.3.p.340.c.1.

EX IV.

12.14 p.781.c.1.
26.27.28.29. 30. 31.32.33. p.848.c.2.
21.p.781.c.2.
17.p.781.c.1.
18.19.20.p.778.c.1.
2.11.p.617.c.2.
35.p.418.c.1.
7.8.p.676.c.1.
27.28.p.216.c.2.
30.31.32.p.594.c.1.
30.p.847.c.2.
26.p.594.c.2.
7.8.p.294.c.1.
10.11.p.474.c.2.
33.p.500.c.1.
24.25.p.847.c.2.
28.29.p.523.c.2.
31.p.175.c.1.
8.p.334.c.1.
17.p.784.c.1.
1.p.334.c.1.

15.16.p.783.c.2.
5.6.p.344 c.1.
26.p.124.c.2.
13.p.782.c.2.
9.p.599.c.2.
34.p.527.c.2.
3.4.337.c.2.
27.28.p.154.c.1.
30.p.220.c.2.

EX V.

2.3.4.p.746.c.2.
5.p.402.c.2.
4.6.7.p.271.c.1.
16.17.p.821.c.1.
14.p.529.c.2.
13.p.116.c.2.
6.7.p.720.c.1.
10.p.298.c.2.
1.10.p.291.c.1.
2.3.p.809.c.2.
11.12.p.451.c.1
4.p.720.c.1.
15.p.528.c.1.
5.p.827.c.2.
8.9.p.719.c.2.

EX VI.

17.p.90.c.1.
6.p.180.c.1.
35.36.p.185.c.1.
11.12.p.93.c.2.
14.15.16.p.94.c.1.
8.9.10.p.90.c.2.
7.p.151.c.1.
19.p.780.c.1.
4.p.687.c.1.
33.34.35.36.p.781.c.1.
37.p.517.c.1.
24.25.26.27. 28.29.30.31. 32.p.787.c.2.
5.p.89.c.2.
6.p.90.c.2.
2.3.p.814.c.2.
1.p.821.c.2.
18.p.777.c.2.
21.22.p.786.c.1.
37.p.779.c.2.
23.p.777.c.2.
35.36.p.537.c.2.
5.p.524.c.2.
7.p.9.c.2.

EX. VII.

38.p.599.c.2.
14.p.594.c.1.
22.p.595.c.2.
39.p.599.c.1.

31.33.p.774.c.1.
4.p.89.c.1.
6.p.89.c.1.
37.p.599.c.1.
6.7.8.p.474.c.1.
21.28 p.588.c.2.
19.p.434.c.2.
25.p.330.c.2.
21.p.866.c.1.
3.p.185.c.2.
32.33.34.p.774.c.1.
40.p.607.c.2.
4.5.6.7.p.221.c.2.
2.p.356.c.1.
37.p.797.c.2.
16.p.510.c.2.
32.p.131.c.1.
12.p.238.c.1.
14.p.191.c.2.
16.p.609.c.1.
1.2.3.p.687.c.1.
1.2.3.p.832.c.1.
5.p.769.c.2.
22.23.p.799.c.1.
7.p.283.c.1.
20.p.93.c.2.
13.p.94.c.1.
36.p.341.c.1.
29.30.p.364.c.2.
28.p.865.c.1.
15.p.527.c.2.
26.27.p.331.c.2.

EX VIII.

10.p.188.c.2.
8.p.463.c.1.
19.p.531.c.1.
1.2.3.4.p.531.c.1.
5.p.188.c.1.
7.p.797.c.1.
22.p.795.c.1.
13.p.216.c.2.
13.p.610.c.2
14.p.207.c.2.
18.p.188.c.2.
9.10.11.12.p.796.c.1.
19.p.770.c.1.
19.p.470.c.2.
19.p.195.c.1.
20.21.22.p.170.c.1.
10.p.797.c.1.
16.p.811.c.2.
15.p.628.c.1.
17.p.474.c.2.
3.p.293.c.1.
1.2.3.4.p.195.c.1.

EX IX.

18.19.20.p.737.c.1.

21.p.178.c.1.
11.p.866.c.1.
6.10.p.616.c.2.
6.p.535.c.1.
21.p.189.c.1.
25.p.527.c.1.
1.2.p.587.c.1.
12.13.p.866.c.1.
4.p.135.c.1.
2.p.865.c.1.
1.p.869.c.2.
22.p.209.c.2.
12.13.p.618.c.2.
16.p.427.c.2.
14.15.p.91.c.1.
24.p.736.c.2.
23.p.521.c.2.
3.5.7.8.9.11.p.618.c.1.
4.p.618.c.2.
17.p.465.c.1.
16.17.p.741.c.2.
10.p.534.c.2.

EX X.

10.p.100.c.1.
28.p.783.c.2.
8.p.207.c.1.
28.p.220.c.2.
28.p.426.c.1.
2.p.473.c.2.
16.17.18.19.20.21.p.816.c.2.
31.32.p.539.c.1.
26.p.427.c.2.
11.p.241.c.2.
7.p.819.c.1.
28.p.427.c.2.
23.24.p.427.c.1.
6.p.462.c.1.
9.p.110.c.1.
29. 30. 31. 32. pag. 630. c.1.
13.p.606.c.1.
5.p.224.c.2.
4.p.766.c.2.
3.p.447.c.1.
22.p.813.c.1.
14.15.p.815.c.2.
17.p.433.c.2.
8.p.464.c.1.
11.12.p.768.c.2.
1.p.767.c.1.
8.p.704.c.1.
2.p.767.c.2.
27.p.427.c.1.
3.p.767.c.2.
29.30.p.510.c.2.
3.p.444.c.1.
22.p.468.c.2.
9.p.420.c.1.
8.p.303.c.1.
32.p.701.c.2.
26.p.675.c.2.
33.34.p.426.c.2.
5.p.426.c.2.
25.p.370.c.1.
19.p.295.c.1.
1.p.473.c.2.

EX XI.

10.11.12.13.p.297.c.2.
4.5.p.813.c.2.
27.28.p.841.c.1.
5.6.p.275.c.1.
18.19.20.p.297.c.2.
9.p.493.c.2.
19.20.p.693.c.1.
29.p.605.c.1.
21.22.p.812.c.2.
8.p.537.c.2.
14.p.260.c.2.
4.9.p.278.c.1.
2.3.p.745.c.2.
35.p.188.c.1.
14.p.832.c.1.
17.p.502.c.1.
5.p.252.c.1.
15.V.Deus,c.19.
1.p.433.c.2.
33.p.492.c.2.
22.p.102.c.2.
29.p.859.c.1.
2.3.p.813.c.2.
30.p.640.c.2.
30.p.513.c.1.
10.p.636.c.2.
30.p.605.c.1.
31.p.189.c.1.
7.p.493.c.2.
8.p.216.c.2.
34.p.188.c.1.
36.p.189.c.1.
27.28.29.p.739.c.1.
29.p.536.c.2.
9.p.194.c.2.
25.p.842.c.2.
22.23.24.p.741.c.2.
7.p.473.c.1.
6.7.p.816.c.2.
2.p.426.c.1.
16.V.Deus.c.19.
2.p.514.c.1.
12.22.p.730.c.2.

EX XII.

2.p.340.c.1.
13.p.519.c.1.
8.9.p.90.c.2.
1.2.3.4.5.6.7.p.335.c.2.
26.p.742.c.1.
13.p.685.c.2.
1.p.509.c.1.
15.16.17.18.19.p.95.c.1.
1.2.3.4.5.6.7.p.121.c.1.
13.p.187.c.1.
10.11.12.p.463.c.2.
8.9.p.463.c.1.

EX XIII.

19.20.p.185.c.1.
23.p.685.c.1.
23.p.295.c.1.
2.3.4.5.6.7.8.p.91.c.1.
12.13.14.15.16.17.p.91.c.2.
25.26.27.28.29.p.287.c.1.
18.p.131.c.1.
22.24.p.296.c.1.
9.p.434.c.2.
23.24.25.p.673.c.1.
31.p.99.c.1.
4.p.676.c.2.
18.p.650.c.1.
21.22.p.185.c.2.
1.p.186.c.2.
26.27.28.29.p.673.c.1.
32.p.368.c.1.
22.p.684.c.2.
30.p.287.c.2.
4.p.296.c.1.

EX XIV.

13.14.15.16.17.p.608.c.2.
15.16.p.289.c.2.
22.23.24.25.26.27.p.780.c.1.
13.17.p.338.c.1.
14.p.824.c.1.
12.p.604.c.2.
16.17.p.853.c.2.
11.12.13.14.15.16.p.285.c.1.
9.p.112.c.1.
24.25.p.791.c.1.
26.27.p.781.c.1.
1.2.p.175.c.2.
20.p.605.c.1.
22.p.193.c.1.
9.p.858.c.2.
3.p.114.c.1.
11.p.115.c.2.
18.19.20.p.854.c.2.
4.5.6.7.8.p.113.c.1.
10.p.113.c.2.

EX XV.

7.8.p.786.c.1.
2.p.782.c.2.
11.12.13.p.247.c.1.
11.12.13.14.21.22.p.277.c.1.

6.p.783.c.2.
16.17.18.p.396.c.2.
16.p.515.c.2.
3.4.p.783.c.1.
p.585.c.1.
3.5.p.781.c.2.
21 22 p.823 c.2.
20.p.504.c.2.
9.10.p.153.c.1
1.p.779.c.2.

EX XVI.

1.2.3.4.5.p.654.c.1.
5.p.505.c.2.
18.19.p.275.c.1.
15.p.339.c.2.
12.13.14.p.269.c.2.
16.17.18.19. 20 p.259.c.1.
23.p.144.c.2.
3.p.506.c.1.
27.28.29.p.631.c.1.
22.23.p.491.c.2.
22.p.482.c.1.
18.19.20.21.22.p.490.c.1.
7.8.p.746.c.1.
26.27.28.p.275.c.1.
24.p.117.c.2.

EX XVII.

20.p.204.c.1.
21.22.23.p.205.c.2
26.27.p.175.c.2.
1.2.p.421.c.2.
29.30.31.p.424. c.1.
21.22.23 24.p.720.c.2.
13.14.15.16.17.p.257.c.1.
24.p.730.c.2.
29.p.854.c.2.
29.p.421.c.2.
28.29.30.31.p.268.c.2.
23 p.682.c.2.
28.p.201.c.2.
14.15.p.758.c.2.
25.26.27.28.p.512.c.1.
18.19.p 340.c.1.
20.p.733.c 2.

EX XVIII.

24.p.607.c.2.
30.31 p.240.c.2.
23.p.644.c.1.
5.p.277.c.2.
22.p.646.c.2.
21.p.635.c.2.
1.p.504.c.2.
19.20 p.491.c.1.
7.p.278.c.2.
1.p.275.c.1.
18.p.122.c.2.
23.p.644.c.1.
17.p.123.c.1.
2.3.4.5.6.p.254.c.2.
27.p.828.c.1.
26.p.738.c.2.
8.9.10.11.p.392.c.1.
15.16.17.18.p.337.c.2.
22.p.408.c.2.
24.p.491.c. 2.
32.p.189.c.1.
20.21.p.601.c.1.
30.31.p.613.c.1.
15.p.123. c.1.
14.p.598.c.2.
32.33.p.212.c.1.
27.p.739.c.1.
16.p.123.c.1.
7.8.9.10.11.p. 58.c.2.
20.p.350. c.2.

EX XIX.

8.9.p.93.c.1.
1.p.306.c.2.
19.p.744.c.1.
27.p.811.c.1.
17.p 218.c.1.
21.p.791.c.2.
26.27.p.425.c.2.
18.p.829.c.2.
22.23.p.743.c.1.
25.p.438.c.2.
7.8.9.10.11.12.p. 243.c.2.
28.p.218.c.1.
5.6.p.243.c.2.
2.p.616.c.2.
26.27.p.439.c.1.
5.p.528.c.1.
5.p.221.c.1.
1.p.732.c.2.
26.27.p.600.c.1.
20.21.p.744.c.2.
2.p.305.c.2.
26.p.355.c.2.
23.24.p.436.c.2.
3.p.p.610.c.2.
2.p.533.c.2.
3.p.534.c.1.
13.14.15.p.219.c.1.
4.p.363.c.2.

EX XX.

9 p.718.c.2.
12.p.114.c.1.
17.18.19.p.90.c.1.
21.p.525.c.2.
7.p.523.c.2.
1.p.219.c.2.
10.p.122.c. 2.
32.33.p.147.c.1.
14.15.p.115.c.1.
23.p.672.c.1.
20.p.593.c.1.
16.p.627.c.2.
11.p.426.c.1.
29.p.524.c.1.
22.p 530.c.1.
5.6.p.523.c.2.
32.p.752.c.2.
31.p.626.c.1.
24.p.849.c.1.
32.p.527.c.1.
27.p.593.c.1.
5.p.527.c.1.
2 p.475.c.2.
7.13 p.528.c.1.
25.p.849.c.2.
4 p.220.c.2.
26.28.p 593.c.1.
11.p.429.c.1.
20.p.83.c.1.

EX XXI.

10.p.452.c.1.
5.p.207.c.1.
24.p.790.c.1.
31.p.821.c.1.
19.20.21.28.29.p.528.c.1.
17.p.786.c.1.
31.p.330.c.2.
18.p.513.c.1.
2.p.636.c.1.
15.p.776.c.1.
25.26.27.p.224.c.2.
8.p.151.c.1.
18.p.116.c.2.
10.p 699.c.2.
23.p.770.c.1.
27.p.600.c.2.
21.p.786.c.2.
7.p.220.c.1.
6.p.648.c.2.
6.p.670.c.2.
12.13.p.516.c.1.
2.3.4.p.683.c.1.
13.p.775.c.2.
27.p.207.c.1.
16.p.178.c.1.
19.20.p.162.c.1.
24.p.785.c.2.
22.24.p.116.c.1.
10.p.746.c.1.
18.p.533.c.2.
28.p.593.c.1.
17.21.p.116.c.1.
16.p.777.c.2.
14.17.p.537.c.1.
9.p.464.c.1.
11.p.452.c.2.

22.p.514.c.2.
26.p.600.c.2.

EX XXII.

28.29.p.94.c.1.
1.2.p.79.c.1.
25.26.27.p.96.c.2.
10.11.12.13.p.607.c.1.
10.11.12.13.p.449.c.1.
14.15.16.p.188.c.2.
23.p.776.c.2.
3.4.5.p.366.c.1.
7.8.9.p.448.c.2.
10.11.12.13.p.717.c.1.
30.p.207.c.1.
4.5.p.65.c.1.
12.p.700.c.2.
24.p.207.c.1.
31.p.94.c.2.
17.18.p.447.c.2.
4.p.589.c.2.
25.p.207.c.1.
7.8.9.p.537.c.1.
6.p.526.c.1.

EX XXIII.

37.p.750.c.1.
18.19.p.333.c.1.
25.26.p.85.c.1.
37.p.830.c.1.
32.33.p.84.c.2.
18.p.102.c.1.
9.10.11.12.13.14.p.494.c.2
22.p.99.c.1.
37.38.p.516.c.1.
18.p.760.c.2.
31.p.87.c.1.
25.26.27.28.29.p.259.c.1.
17.p.527.c.2.
24.p.533.c.2.
13.p.124.c.1.
20.p.207.c.1.
34.35.36.p.88.c.1.

EX XXIV.

23.p.578.c.2.
19.p.581.c.2.
17.p.585.c.1.
26.27.28.29.30.31.p.580.c.1.
20.p.351.c.2.
26.27.p.788.c.1.
29.p.784.c.2.
18.p.584.c.2.
15.16.p.578.c.2.
34.p.544.c.1.
29.p.248.c.1.
16.p.777.c.1.
29.p.791.c.2.
32.p.792.c.1
15.16.p.759.c.1.
11.p.582.c.1.
11.p.576.c.1.
24.p.577.c.2.
p.554.c.1.
42.43.44.p.324.c.2.
20.p.578.c.2.
33.p.792.c.2.
24.p.570.c.1.
28.p.577.c.2.
13.p.578.c.1.
40.41.p.776.c.2.
38.39.p.252.c.1.
17.p.570.c.1.
25.p.346.c.2.
45.p.764.c.2.

EX XXV.

27.p.616.c.1.
13.14.p.831.c.1.
6.7.8.p.795.c.2.
33.p.616.c.2.
31.32.p.616.c.1
15.p.829.c.2.
9.10.p.653.c.2.
8.p.671.c.1.
30.p.619.c.1.
17.p.848.c.1.
24.25.p.615.c.2.
35.36.p.866.c.1.
1.2.p.585.c.2.
3.4.p.819.c.2.
28.p.589.c.1.
23.p.618.c.1.
29.p.65.c.1.
24.p.99.c.1.
11.p.586.c.1.
22.p.615.c.1.
16.p.830.c.1.
3.4.p.794.c.2.
4.p.619.c.1.
17.18.19.20.21.26.p.618.c.2.
12.p.89.c.2.
12.p.169.c.2.
3.p.293.c.2.
9.11.p.799.c.2.

EX XXVI.

13.14.15.p.953.c.2.
5.6.7.p.124.c.2.
18.p.864.c.1.
23.p.864.c.2.
12.p.535.c.1.
3.p.586.c.2.
25.26.27.p.754.c.1.
1.2.3.4.p.867.c.1.
18.p.620.c.1.
28.p.629.c.1.
19.20.p.866.c.1.
25.26.p.597.c.1.
11.p.304.c.2.
8.9.p.869.c.2.
1.p.586.c.2.
19.p.620.c.1.
16.p.867.c.1.
28.p.125.c.2.
21.22.p.868.c.2.
5.6.7.p.756.c.1.
20.p.620.c.1.
10.p.869.c.1.

EX XXVII.

4.p.519.c.2.
16.p.770.c.2.
33.p.468.c.2.
5.p.841.c.1.
7.p.521.c.1.
25.26.27.p.95.c.1.
12.p.499.c.2.
13.p.185.c.1.
11.p.683.c.1.
12.p.730.c.1.
15.p.493.c.1.
9.10.p.497.c.1.
1.p.673.c.1.
14.p.696.c.1.
32.p.637.c.2.
17.18.19.20.21.22.23.24.p.92.c.2.
12.p.450.c.1.
2.p.629.c.1.
31.p.238.c.2.
1.p.111.c.2.
31.p.207.c.2.
13.p.530.c.1.
4.p.831.c.1.
14.p.526.c.1.
8.p.513.c.1.
12.p.698.c.2.
8.p.521.c.1.
32.p.506.c.1.
28.29.30.31.32.p.302.c.2.

EX XXVIII.

26.27.p.125.c.1.
8.9.p.461.c.2.
11.p.469.c.2.
13.p.197.c.1.
26.27.p.526.c.2.
15.16.17.18.19.20.pag.821.c.1.
2.p.461.c.1.
16.17.18.19.20.21.23.24.25.p.526.c.1.
14.p.468.c.2.
3.p.591.c.1.

10.p.195.c.2.
30.p.86.c.2.
28.29.30.p.522.c.2.
3.4.5.p.461.c.2.
14.p.591.c.1.
6 7 p.461.c.2.
28.p.116.c.2.
23.24.25.p.125.c.1.
8.p.109.c.2.
8.9.p.470.c.1.
21.22.p.821.c.1.
22.p.468.c.2.
21.p.526.c.1.
28.p.243.c.1.
11.p.193.c.1.

EX XXIX.

35.p.627.c.2.
24.25.26.p.811.c.2.
3.p.628.c.1.
19.p.811.c.1.
21.p.811.c.1.
28.p.410.c.2.
12.13.14.15.16.17.18 p.340 c.1.
4.5.6.7.8.9.10.p.628.c.1.
26.p.636.c.2.
27.p.599.c.1.
29.30.31.32.33.34.35.pag. 727.c.2.
1.2.p.627.c.1.
11.12.13.14.p.628.c.2.
29.p.412.c.1.
35.36.37.40.42.p.138.c.1.
20.21.22.23.p.812.c.1.

EX XXX.

26.p.800.c.1.
15.p.408.c.1.
16 p.499.c.1.
22.23.p.843.c.2.
9.10.11.p.331.c.1.
16.23.27.p.367.c.2.
14.15.16.p.775.c.1.
26.p.469.c.1.
14.p.676.c.2.
22.p.800.c.2.
18.19.20.p.289.c.1.
17.p.601.c.2.
15.p.505.c.2.
12.p.330.c.2.
24.p.344.c.2.
7.8.p.332.c.2.
1.p.330.c.1.
2.3.4.5.6.p.332.c.1.

EX XXXI.

5.p.115.c.1.
32.33.34.35.36.37.38.39.p. 822.c.1.
5.6.7.p.293.c.1.
30.p.822.c.1.
2.p.111.c.2.
11.p.114.c.1.
8.9.10.11.p.286.c.2.
3.4.p.676.c.2.
27.p.601.c.2.
25.p.210.c.2.
30.p.210.c.1.
25.p.175.c.1.
23.p.411.c.2.
31.p.305.c.1.
22.23.p.822.c.1.
10.p.369.c.2.
28.p.339.c.1.
2.p.601.c.2.
1.2.3.p.211.c.2.
41.42.p.211.c.1.
26.p.117.c.2.
12.13.14.15.16.17.18.19. 20.21.22.23.p.210.c.1.
29 p.344.c.1.

EX XXXII.

27.p.176.c.2.
9.10.11.12.13.p.80.c.2.
28.p.361.c.1.
6.p.530.c.1.
7.8.p.627.c.1.
19.p.794.c.1.
19.p.437.c.2.
5.p.627.c.1.
28.p.804.c.2.
2.3.p.819.c.2.
18.19.p.515.c.2.
9.p.627.c.1.
24.p.177.c.2.
7.8.9.p.211.c.1.
25.p.115.c.2.
4.p.521.c.2.
21.p.221.c.2.
26.p.94.c.1.
26.p.364.c.1.
22.23.p.178.c.1.

EX XXXIII.

20.21.p.865.c.1.
6.p.96.c.1.
4.p.150.c.1.
20.21.22.p.644.c.2.
1.p.499.c.2.
24.p.826.c.1.
25.26.27.28.29.30.p.798. c.2.
3.p.515.c.2.
5.p.450.c.1.
28.29.p.652.c.1.
31.32.33.p.799.c.1.

EX XXXIV.

1.p.806.c.2.
13.14.15.p.503.c.2.
5.6.p.284.c.1.
15.p.130.c.2.
1.2.3.p.801.c.2.
9.10.11.p.825.c.1.
28.29.30.31.p.720.c.1.
24.p.344.c.2.
21.23.p.367.c.1.
14.15.16.17.18.19.20.p. 829.c.1.
28.29.30.31.p.650.c.2.
10.11.p.444.c.1.
19.10.p.504.c.1.
22.p.803.c.1.
9.10.p.355.c.1.
30.31.p.753.c.2.
26.27.p.596.c.1.
25.26.p.344.c.1.
8.p.515.c.2.

EX XXXV.

20.p.645.c.1.
4.p.409.c.2.
17.18.19.p.851.c.1.
21.p.645.c.2.
16.p.670.c.2.
1.2.p.644.c.1.
14.15.p.367.c.1.
1.2.3.p.516.c.1.
4.p.334.c.1.
8.9.p.641.c.2.
12.13.p.337.c.1.
26.p.836.c.2.
1.2.p.644.c.1.
6.7.8.9.10.11.12.13.14.15. p.520.c.1.
8.9.p.641.c.2.
11.p.336.c.2.

EX XXXVI.

23.p.616.c.2.
16.17.18.p.590.c.1.
25.26.27.p.867.c.1.
23.24.25.p.863.c.2.
20.21.p.116.c.2.
16.p.797.c.2.

EX XXXVII.

32.33.34.p.418.c.2.
7.8.9.10.11.p.179.c.2.
1.2.3.p.97.c.1.
6.p.94.c.2.
19.p.179.c.1.
30.p.350.c.2.

15.16.p.178.c.1.
12.13.14.p.522.c.1.
1.p.96.c.1.
30.31.p.179.c.1.
4.5.p.95.c.1.
22.25.p.177.c.2.
26.p.785.c.2.
21.p.213.c.2.
30.31.p.812.c.2.
21.p.180.c.1.
17.18.p.178.c.2.
20.p.177.c.2.

EX XXXVIII.

1.p.592.c.2.
25.p.779.c.2.
20.p.843.c.2.
12.13.p.602.c.1.
15.p.601.c.1.
9.p.241.c.1.
13.p.607.c.2.
1.4.p.602.c.1.
9.p.602.c.1.
16.17.18.p.607.c.1.
25.26. 27.28. 37.38.p.591. c.2.
24.p.607.c.1.
26.27.38.39. p. 786.c.1.
21.22 p.843.c.2.
25.p.636.c.1.
19.p.843.c.2.
3.p.592.c.2.
9.p.647.c.1.
2.p.602.c.2.
35.36.p.591.c.2.
10.p.601.c.2.
20.p.671.c.2.
11.p.602.c.1.

EX XXXIX.

8.9.11.p.785.c.2.
19.20.21.p.511.c.2.
13.14.15.p.783.c.2.
7.8.p.261.c.2.
17.18.19.p.760.c.2.
31.p.410.c.2.
1.2.3.4.5.6.7. p.778.c.2.
22.23.p.275.c.1.
26.p.225.c.2.
33.34.35.36.37.p. 748.c.1.
17.18.p.511.c.2.
27.28.29.30.p.507.c. 2.
33.34.p.231.c.2.
26.p.277.c.2.
24.25.p.257.c.1.

EX XL.

30.31.32.p.643.c.1.
9.10.p.748.c.1.
18.p.510.c.1.
1.2.3.p.423.c.1.
30.31.32.p.643.c.1.
21.p.524.c. 2.
27.p.829.c.2.
22.p.745.c.2.
23.p.864.c.1.
15.p.705.c.2.
8.9.p.687.c.1.
13.14.p.300.c.1.
28.p.830.c.1.
17.p.340.c.1.
25.p.179.c.1.
19.p.863.c.2.
24.p.598.c.1.
29.30.p.235.c.2.
12.p.287.c.2.
32.p.653.c.1.
14.p.687.c.1.
32.p.595.c.1.
1.2.3.p.856.c.1.
29.30.31.p.653.c.1.

EX XLI.

27.p.618.c.1.
15.16.p.356.c.1.
1.2.p.605.c.2.
5.6.p. 610.c.1.
3.4.p.605.c.1.
16.p.853.c.2.
11.12.p.688.c.1.
25.p.618.c. 1.
5.6.7.p.855.c.2.
21.p.593.c.1.
19. 20. 21. 22.23.24.25.26. 27.28.p.847.c.2.
28.p.625.c.2.
11.12.13.p.611.c.1.
8.9.10.p.655.c.1.
21.p.534.c.2.
13.p.421.c.2.

EX XLII.

14.p.617.c.1.
6.p.864.c.2.
13.p.616.c.1.
23.p.790.c.2.
1.p.99.c.2.
7.p.665.c.1.
1.2.3.4.5.6.7.8.p.848.c.2.
16.p.400.c.2.
8.p.796 c.2.
23.p.252.c.1.
18.19.20.p.256.c.2.

8 p.216.c.1.
12.p.637.c.1.
9.10.11.p.331.c.2.
1.p.847.c.2.

EX XLIII.

29.30.31.32.33.34. 35. pag. 280.c.2.
12.p. 548.c.2.

EX XLIV.

4 9.p.701.c.1.
1.p.513.c.1.
10.11.p.342.c.2.

EX XLVI.

11.12.p.504.c.1.

EX XLII.

22.p.534.c.2.
22.23.p.706.c.1.
22.p.689.c.1.
10.24.p.130.c.2.
22.p.701.c.2.

EX L.

24.p.597.c. 2.
6.7.8.9.10.11.12.p.771.c.1.

EX LI.

24.25.p.779.c.2.
38.p.640.c.2.
26.27.28.p.781.c.2.
21.22.p.780.c.2.
29.p.780.c.1.
37.p.782.c.2.
36.p.784. c.1.
18.19.20.p.777.c.2.
27.p.778.c.2.
31.32.33.34.36.p.787.c.2.

Authoritates ex Iſaia.

EX CAP. I.

21.22.p.707.c.2.
21.22 p.159.c.2.
p.629.c.2.
24.p.270.c.2.
15.p.681.c.2.
22.p.682.c.2.
10.p.683.c.2.

25.p.682.c.2.
16.18.p.201.c.2.
10.p.154.c.2.
11.p.199.c.1.
11.16.17.p.638.c.1
5.6.p.764 c.1.
16.18.p.406.c.1.
23.V.Iudex.
31.p.699.c.2.
6.p.663.c.1.
2.3.p.708.c.1.
23.24.p.464.c.1.
11.12.13.14.p.710.c.1.
2.3.p.459.c.2.
13.14.p.357.c.2.
5.p.716.c.1.
17.p.835.c.2.
16.17.p.708.c.1.
19.20.p.634.c.2.
3.p.685.c.1.
6.p.721.c.2.
29.30.p.694.c.2.
7.8.9.p.703.c.1.

EX II.

6.p.283.c.2.
10.p.488.c.1.
2.p.554.c.1.
11.12.13.14.15.16.17.p.816.c.1.
7.8.p.294.c.2.
22.p.425.c.1.
4.p.320.c.1.

EX III.

12.p.81.c.2.
14.p.481.c.2.
8.p.703.c.1.
9.p.694.c.2.
16.17.18. 19.20. 21.22.23.24.25.26.p.816.c.1.
1.2.3.4.p.699.c.2.
14.15.p.464.c.1.
14.15.p.674.c.2.
10 p.641.c.1.
16.17.p.600.c.2.
14.p.538.c.1.
10.p.641.c.1.

EX IV.

5.6.p.758.c.2.
4.p.733.c.2.
4.p.681.c.2.

EX V.

20.p.82.c.1.
12.p.191.c.2.
23.24.p.464.c.1.
13.p.680.c.1.
6.p.167.c.1.
21.p.814.c.2.
18.p.190.c.1.
12.p.212.c.1.
8.p.100.c.2.
13.p.444.c.1.
14 p.459.c.1.

EX VI.

6.7.p.156.c.2.
9.10.p.690.c.1.
3.p.248.c.2.
9.10.p.319.c.2.
5.p.154.c.2.
10.p.406.c.2.

EX VII.

9.p.793.c.2.
4.p.425.c.1.
13.p.707.c.1.
7.p.181.c.1.
14.p.135.c.2.
14.p.549.c.2.

EX VIII.

18.p.105.c.2.
1.p.234.c.1.
19.20.p.755.c. 2.
9.10.p.181.c.1.
3.p.574.c.2.

EX IX.

6.p.677.c. 1.
16.p.81.c.2.
5.p.463.c.2.
6.p.223.c.2.

EX X.

15.p.814.c.1.
27.p.500.c.2.
3.p.485.c.2.
33.p.118.c.2.
12.13.14.V.Iactantia.
1.2.3.p.464.c.1
25.p.178.c.2.
33.34.p.816.c.1.
3.p.288.c.2.
12.13.16.p.817.c.2.
3.4.p.718.c.1.

EX XI.

6.7.8.9.p.320.c.1.
12.p.108.c.1.
4.V.Concionator,§.1.
3.4.5.p 471.c.1.
2.p.566.c.1.
2.3.p.810.c.2.
15.16.p.109.c.1.

EX XII.

13.14.15.16.p.809.c.1.
3.p.656.c.2.

EX XIII.

19.p.818. c.1.
6.7.8.9.p.488.c.1.

EX XIV.

12.13.14.15.p. 702.c.1.
5.6.7.p.118.c.2.
12.p.451.c.1.
12.p.828.c.2.
24.26.27.p.181.c.2.
16.17.18.19.20.p.611.c.2.
19.20.p.797.c.1.
12.p.232.c.1.
20.21.22.p.705.c.2.

EX XVI.

6.p.819.c.1.

EX XVII.

6.p.373.c.1.

EX XIX.

3.p.181.c.1
11.12.p.745.c.1.
12.13.p.709.c.2.
13.14.p.181.c.1.

EX XX.

6.p.802.c.2.
29.32.p.375.c.1.

EX XXI.

3.4.p.145.c.1.

EX XXII.

4.p.145.c.1.
4.V.Compaſſio,§.1.
11.p.803.c.2.
19.p.347.c.1.
25.p.807.c.1.
12.13.V.Gula.

15.16.17.18.19.p. 702.c.1.

EX XXIII.

9.p.816.c.1.
18.p.335.c.1.

EX XXIV.

22.p.455.c.1.
17.p.622.c.2.
7.p.717.c.2.
5.vel 10.3.9.p.717.c.2.
8.9.p.696.c.2.
17.18.p.711.c.1.
3.p.703.c.1.
19.20.p.703.c.1.
5.6.p.519.c.2.
4.5.p.717.c.2.

EX XXV.

4.p.842.c.1.
4.5.p.670.c.2.
10.p.455.c.1.
7.8.p.382.c.1.
6.p.374.c.2.

EX XXVI.

14.p.764.c.2.
9.10.15.16.p.749.c.1.
19.p.587.c.2.
20.p.760.c.1.
13.p.724.c.1.
22.p.764.c.2.
20.p.764.c.2.
17.18.p.719.c.1.
5.p.816.c.2.
6.p.105.c.1.
20.p.194.c.1.
8.9.p.239.c.1.

EX XXVII.

2.3.4.5.p.267.c.2.
6.p.109.c.1.
11.p.444.c.1.
1.p.234.c.1.

EX XXVIII.

19.p.839.c.1.
24.25.26.27.28.29.p. 834. c.2.
17.p.808.c.2.
9.p.183.c.2.
7.8.V.Ebrietas.
17.p.288.c.2.
19.p.695.c.2.
18.19.p.808.c.2.
15.p.692.c.1.
5.p.373.c.1.
1.p.304.c.2.
15.p.807.c.2.
15.p.695.c.1.
20.p.707.c.2.
7.p.905.c.2.
1.2.3.4.p.814.c.1.
21.p.170.c.2.

EX XXIX.

20.p.234.c.1.
15.16.p.259.c.1.
13.14.p.439.c.1.
8.p.858.c.2.

EX XXX.

27.p.488.c.1.
16.17.p.800.c.1.
17.p.749.c.1.
13.p.611.c.1.
19.p.648.c.1.
15.p.805.c.1.
22.p.198.c.2.
18.p.395.c.2.
21.p.846.c.1.
26.p.766.c.1.
1.2.3.4.5.p.808.c.1.
12.13.14.p.807.c.1.
33.p.457.c.2.
32.33.p.455.c.1.
23.24.p.317.c.2.
10.11.14.p.171.c.2.

EX XXXI.

6.p.721.c.2.
6.p.392.c.2.
7.p.198.c.2.
4.5.p.314.c.1.
1.2.3.p.803.c.2.

EX XXXII.

20.p.164.c.1.
17.p.404.c.1.
17.18.p.677.c.1.
7.p.436.c.1.
17.p.320.c.1.
15.16.p.317.c.2.
2.p.314.c.1.

EX XXXIII.

10.p.118.c.2.
1.p.237.c.2.
20.p.380.c.1.
20.21.22.23.p.313.c.1.
16.p.383.c.1.
17.p.376.c.2.

EX XXXIV.

9.10.p.455.c.2.

EX XXXV.

9.p.236.c.1.
1.2.p.309.c.1.

EX XXXVII.

8.p.708.c.2.
27.p.732.c.1.

EX XXXVIII.

14.p.239.c.1.
12.p.855.c.1.
1.p.456.c.1.
17.p.724.c.2.

EX XL.

11.p.263.c.2.
2.p.268.c.1.
11.p.156.c.2.
13.14.27.28.p.257.c.1.
15.16.17.p.248.c.1.
5.6.p.449.c.2.
13.p.277.c.1.
4.p.155.c.1.
28.p.251.c.1.
22.23.26.p.275.c.2.
18.p.245.c.2.
23.24.p.428.c.2.
31.p.804.c.2.
31.p.376.c.1.
11.p.659.c.2.
6.7.8.p.420.c.1.

EX XLI.

10.11.12.13.14.15.16.p.722. c.2.
18.19.p.309.c.1.
17.p.847.c.1.
29.p.860.c.1.
24.p.860.c.1.
2.p.140.c.2.

EX XLII.

13.14.15.p.488.c.1.
3.p.722.c.1.
21.22.23.24.25. p.117.c.2.
16.p.723.c.2.
9.p.851.c.2.
17.p.441.c.2.
8.p.369.c.1.

67.p.723.c.2.
18.19.p.690.c.2.
14.p.746.c.2.
10.11.12.p.303.c.1.
2.3.4.p.471.c.1.
2.20.p.697.c.1.

EX XLIII.

15.p.181.c.2.
25.p.264.c.2.
22.23.24.p.712.c.1.
22.23.24.p.198.c.2.
11.p.400.c.1.
20.p.684.c.1.
25.p.400.c.1.
1.2.3.p.805.c.2.
8.p.690.c.2.
1.2.4.21.p.758.c.2.
25.p.713.c.1.
5.6.p.308.c.2.
19.20.21.p.723.c.2.

EX XLIV.

22.p.724.c.2.
6.p.251.c.2.
20.p.297.c.2.
9.p.441.c.1.
5.p.587.c.1.
28.p.308.c.2.
1.2.p.805.c.2.
24.25.26.27.28.p.276.c.1.
9.p.288.c.2.
20.21.p.860.c.2.
p.751.c.1.
25.p.283.c.2.

EX XLV.

9.p.420.c.1.
13.p.142.c.1.
11.p.256.c.2.
5.p.251.c.2.
16.17.p.314.c.1.
7.p.260.c.2.
1.2.p.308.c.2.
p.542.c.2.

EX XLVI.

10.p.181.c.2.
3.4.p.264.c.1.

EX XLVII.

3.p.484.c.2.
8.9.p.618.c.1.
4.p.155.c.2.
10.p.815.c.1.
12.13.14.p.283.c.1.

EX XLVIII.

17.p.148.c.2.
20.p.185.c.2.
18.p.318.c.1.
9.11.p.264.c.2.
18.19.p.118.c.1.
4.p.897.c.2.
9.p.832.c.1.
1.2.p.640.c.1.

EX XLIX.

14.15.16.p.314.c.1.
6.12.18.p.308.c.2.
14.15.p.392.c.2.
7.p.143.c.2.
2.p.144.c.1.
4.p.143.c.1.
17.p.107.c.1.

EX L.

10.p.805.c.2.
11.p.688.c.2.
5.p.147.c.1.
4.p.151.c.2.
2.p.701.c.2.
11.p.452.c.2.

EX LI.

1.2.p.760.c.2.
12.p.182.c.2.
22.23.p.835.c.2.
7.8.p.828.c.1.
12.13.14.p.827.c.2.
13.p.459.c.2.
1.2.p.354.c.1.
23.p.689.c.2.
23.p.236.c.1.

EX LII.

11.p.771.c.1.
7.p.164.c.2.
11.p.185.c.2.
11.p.624.c.2.
3.p.713.c.1.
15.p.657.c.2.
14.p.655.c.2.
3.p.680.c.2.
1.p.372.c.1.

EX LIII.

2.p.548.c.2.
10.11.12.p.657.c.2.

EX LIV.

2.3.p.309.c.1.
1.p.318.c.2.

EX LV.

12.13.p.724.c.1.
1.p.386.c.2.
1.2.p.861.c.2.
2.3.p.633.c.2.
1.p.350.c.1.
2.3.p.518.c.1.

EX LVI.

10.p.158.c.1.
5.p.852.c.1.
11.p.100.c.1.
10.11.12.p.662.c.2.
11.p.[illegible]4.c.1.
7.p.822.c.2.
10.p.684.c.1.
5.p.381.c.2.

EX LVII.

13.p.804.c.2.
10.p.299.c.1.
15.p.432.c.1.
15.p.251.c.1.
2.p.609.c.1.
19.p.649.c.2.
20.p.450.c.1.
20.21.p.698.c.2.
16.p.268.c.2.
1.p.608.c.1.
13.p.809.c.1.
11.p.296.c.2.
19.p.175.c.1.

EX LVIII.

1.p.148.c.1.
5.6.p.291.c.1.
7.8.p.430.c.1.
2.3.4.5.6.7.p.443.c.1.
6.p.681.c.1.
13.14.p.356.c.2.

EX LIX.

5.p.860.c.1.
4.5.p.686.c.2.
18.p.701.c.2.
6.p.687.c.2.
2.p.707.c.2.
8.p.690.c.2.
5.6.p.180.c.1.

EX LX.

8.p.105.c.2.
8.p.190.c.1.
22.p.313.c.1.
13.14.p.319.c.2.
16.p.285.c.2.
6.7.p.285.c.1.
3.4.p.309.c.1.
21.22.p.755.c.1.
13.p.285.c.2.
7.p.317.c.2.
21.p.371.c.2.
11.p.383.c.1.
18.19.20.p.382.c.1.
5.6.p.319.c.2.

EX LXI.

4.p.107.c.1.
9.p.316.c.1.
13.p.725.c.1.
9.p.135.c.2.
2.3.p.201.c.1.
7.p.376.c.1.
10.p.319.c.1.
3.p.135.c.2.
4.5.p.309.c.1.

EX LXII.

6.7.p.512.c.1.

EX LXIII.

5.p.453.c.1.

EX LXIV.

7.p.502.c.2.

EX LXV.

20.21.p.317.c.2.
17.p.492.c.1.
13.14.p.317.c.2.
20.p.796.c.1.
11.12.p.846.c.1.
5.p.436.c.2.
6.p.257.c.1.
18.p.375.c.1.
24.p.648.c.1.
19.p.382.c.1.
6.p.746.c.2.
2.f.709.c.1.

EX LXVI.

13.14.p.317.c.2.
19.20.p.108.c.1.
2.432.c.2.
13.14.p.375.c.1.
12.p.320.c.1.
1.p.248.c.2.
9.p.246.c.2.
15.16.p.488.c.1.
2.3.p.618.c.2.
24.p.374.c.2.
12.p.677.c.1.
7.8.p.312.c.2.
p.553.c.1.
24.p.455.c.2.
12.13.p.182.c.2.

Authoritates ex Hieremia.

EX CAP. I.

5.p.256.c.2.
6.V. *Humilitas.*
5.6.7.8.p.147.c.1.
8.9.p.150.c.2.
10.p.149.c.1.
13.p.883.c.2.
11.12.p.250.c.1.

EX II.

21.p.708.c.1.
24.p.697.c.2.
13.p.679.c.2.
30.p.840.c.1.
7.f.717.c.2.
22.p.689.c.1.
26.p.694.c.2.
21.p.761.c.1.
18.p.708.c.1.
2.5.p.761.c.1.
36.p.753.c.2.
3.p.762.c.1.
18.p.803.c.2.
25.p.241.c.1.
23.p.698.c.2.
5.p.679.c.2.
29.p.706.c.2.
24.p.681.c.2.
27.p.706.c.2.
27.28.f.709.c.2.
10.11.f.709.c.1.
5.6.7.p.708.c.1.
10.11.12.p.442.c.1.
25.p.895.c.1.
20.p.697.c.2.
19.p.687.c.1.
14.15.16.17.p.703.c.1.

EX III.

23.p.692.c.1.
15.p.658.c.2.
4.p.721.c.2.
3.p.894.c.2.
1.2.p.392.c.2.
24.p.682.c.1.
5.p.708.c.2.
1.3.f.717.c.2.
19.p.309.c.1.
23.p.860.c.1.
19.p.759.c.1.
1.p.686.c.2.
2.f.717.c.2.
12.p.721.c.2.

EX IV.

16.17.18.p.703.c.2.
3.p.826.c.1.
11.12.p.833.c.2.
2.p.496.c.1.
14.p.536.c.1.
5.p.613.c.1.
3.p.167.c.1.
3.4.p.763.c.1.
22.p.690.c.2.
3.p.844.c.2.
14.p.708.c.1.
14.p.114.c.2.

EX V.

28.26.p.118.c.2.
26.27.28.29.p.467.c.2.
30.31.p.693.c.2.
8.p.686.c.1.
21.p.690.c.2.
12.13.14.p.847.c.1.

EX VI.

8.p.834.c.2.
28.29.30.p.834.c.1.
7.p.681.c.2.
16.p.753.c.2.
10.p.690.c.2.
13.p.100.c.1.
16.p.354.c.1.
15.p.694.c.2.
13.p.303.c.2.
16.p.361.c.2.
20.p.199.c.1.

EX VII.

16.p.651.c.1.
3.4.5..7.8.9.10.pag.639.col.2.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

EX VIII.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

EX IX.

[illegible] p.437.c.1.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] p.451.c.2.
p.655.c.1.

EX X.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

EX XI.

[illegible]
[illegible]
[illegible] Dec.§.1.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
18.[illegible] Dec.§.1.

EX XII.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] Dec.§.1.

EX XIII.

15.p.[illegible]

EX XIV.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

EX XV.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

EX XVI.

16.p.105.c.2.
[illegible] p.701.c.2.
[illegible]
[illegible]

EX XVII.

7.8.p.804.c.1.
16.p.359.c.2.
[illegible]
9.10.p.[illegible]
16.p.[illegible]
[illegible]
[illegible] 24.25.27.p.[illegible]
5.6.p.806.c.1.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] p.156.c.1.
[illegible]
[illegible]

EX XVIII.

[illegible] Dec.§.1.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

EX XX.

7.8.9.p.165.c.1.
[illegible]
[illegible]

EX XXI.

14.p.471.c.1.
11.p.477.c.1.

EX XXII.

11.p.[illegible]
18.19.p.797.c.1.
30.p.705.c.1.

EX XXIII.

1.4.p.659.c.2.
16.p.150.c.1.
11.p.148.c.1.
11.12.p.773.c.2.
12.p.603.c.2.
5.6.p.480.c.2.
2.p.[illegible]

EX XXV.

34.p.[illegible]
30.p.488.c.1.
35.p.485.c.2.

EX XXVI.

14.15.p.387.c.2.

EX XXVIII.

p.661.c.1.

EX XXX.

14.p.747.c.2.
12.13.14.15.p.417.c.2.
14.p.[illegible]

EX XXXI.

[illegible]
[illegible]
18.p.839.c.1.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

EX XXXII.

19.p.[illegible].c.2.

EX XXXV.

14.p.709.c.2.

EX XXXVIII.

[illegible] V. Calumnia, §.2.

EX XXXIX.

18.p.804.c.2.

EX XLIV.

26.p.707.c.[illegible]
26.27.28. V. Prophetias, §.1.

EX XLVI.

[illegible].p.697.c.2.
28.p.837.c.1.

EX XLVIII.

[illegible].p.613.c.2.
[illegible].p.190.c.2.
[illegible].p.629.c.1.
[illegible].p.[illegible]8.c.2.
36.p.[illegible]87.c.1.

EX L.

[illegible].p.186.c.1.
44.p.48[illegible].c.2.

EX LI.

9.p.635.c.1.

Authoritates ex Threnis.

EX CAP. I.

1.p.714.c.2.
14.p.[illegible].c.1.
8.p.451.c.1.
[illegible].p.656.c.1.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

EX II.

14.p.158.c.1.
18.p.[illegible].c.1.

EX III.

17.18.19.p.300.c.2.
41.p.[illegible]45.c.1.
[illegible].p.[illegible]03.c.1.
29.p.656.c.1.
27.28.p.189.c.2.
15.p.859.c.1.
51.p.637.c.1.
[illegible].p.191.c.1.
20.p.436.c.2.
31.32.33.34.p.270.c.2.
22.p.261.c.2.
28.p.801.c.1.
40.p.350.c.2.
51.52.p.836.c.1.
22.p.835.c.1.
24.p.801.c.2.
39.40.41.42.p.841.c.2.
19.58.p.842.c.2.

EX IV.

[illegible].p.807.c.2.
[illegible]
[illegible].p.7[illegible]4.c.1.
[illegible]
[illegible]8.p.7[illegible]
[illegible].p.[illegible]83.c.1.
[illegible]
[illegible].p.400.c.1.

EX V.

12.p.796.c.2.
[illegible].p.[illegible].c.2.

Authoritates ex Baruch.

EX CAP. III.

14.p.[illegible].c.1.
[illegible]
[illegible].p.24[illegible].c.1.
[illegible].p.143.c.2.
10.11.12.13.p.[illegible]03.c.2.

EX IV.

[illegible].p.119.c.1.
[illegible].p.[illegible]04.c.1.

1[illegible].p.791.c.2.
[illegible]

EX V.

[illegible].p.326.c.1.
4.p.[illegible]

EX VI.

69.70.p.730.c.2.
[illegible].p.[illegible]00.c.2.
4.p.151.c.1.

Authoritates ex Ezechiele.

EX CAP. I.

10.p.794.c.2.
17.p.[illegible]6.c.1.
6.p.694.c.2.
6.[illegible] §.14.
9.10.p.795.c.2.

EX III.

7.p.846.c.1.
8.p.[illegible]94.c.2.
8.[illegible].p.112.c.1.
8.[illegible]
17.[illegible].p.148.c.1.
[illegible].p.845.c.1.
5.p.105.c.1.
[illegible].p.163.c.1.
26.p.[illegible].c.1.

EX IV.

9.10.11. V. [illegible], §.1.

EX VII.

10.11.p.703.c.2.
20.21.p.[illegible]4.c.2.
23.p.830.c.1.

EX VIII.

12.18.p.172.c.2.

EX IX.

5.6.p.[illegible].c.2.
9.10.p.[illegible].c.2.

EX XI.

19.20.p.810.c.1.

EX XII.

22.23.p.170.c.2

EX XIII.

10.p.157.c.2.
19.p.81.c.2.
18 p.82.c.1.
19.p.174.c.2.
4.5.p 7,6.c.1.
19.p.680.c.2
22.p 81.c.2.
20.p.83.c.2.

EX XVI.

3.p.683.c.2.
17.19.p.297.c.1.
2.p.148.c.1.
28.29.p.695.c.2.
9.p.751.c.1.
3.p 154.c.2.
42.p.832.c.2.

EX XVIII.

21.p.401.c.2.
13.p.863.c.1.
21.22.p.201.c.2.
20.p.747.c.1.
30 31.p.205.c.1.
24.p.689.c.2.
23 p.721.c.2.
30.31.32.p.721.c.2.
22.p 202.c.1.

EX XX.

7.p.636.c.1.

EX XXII.

18.p.682.c.2.
25.p.7 2.c.2.
26.p.772.c.2.
30.p.502.c.2.

EX XXIV.

12.13.p.751.c.1.
12.13.p.834.c.1.
13.p.206.c.1.
6.p.418.c.2.
12.p.683.c.1.
44.p.551.c.1.
12.p.711.c.1.

EX XXVIII.

13.p.714.c.1.
17.p.815.c.1.
12.15 p.714.c.1.
10.p.701.c.1.
13.p.713.c.2.
5.6.7.8.p.816.c.1

EX XXIX.

6.7.p.807.c.1.
3.p.684.c.1.

EX XXXI.

10.11.p.816.c.2.

EX XXXIII.

12.p.148.c.2.
11.p.261.c.1.
31.32.p.170.c.1.
10.11.p.392.c.2.

EX XXXIV.

23.4.5.6.p.662.c.2
16.*V.Paſtor,paragrapho primo.*
4.p.773.c.1.
13.14.15.p 659.c.1.
7.8.9.10.*pagina* 663.*columna* 2.

EX XXXVI.

26.27.p.396.c.2.
37.38.p.759.c.1.
22.p.268. c.2.
32.p.268. c.2.

EX XXXVII.

11.p.765.c.1.

EX XLV.

10.p.595.c.1.

EX L.

11.p.659.c.2.

Authoritates ex Daniele.

EX CAP. I.

17.p.821.c.2.
8.*V.Fortitudo.*
8.p.410.c.2.
8.15.*V.Sobrietas,*§.1.

EX II.

44.p.316.c.1.
19.*V.Oratio.*§.5.

EX IV.

24.p.402.c.2.
24.p.339.c.1.

EX V.

25.p.604.c.1.
26.p.267.c.2.

EX VI.

10.*V.Oratio,*§.1.

EX VII.

13.14.p.479.c.2.
10.p.479.c.2.

EX VIII.

16.17.*V.Angeli boni,*§.1.

EX X.

2.3.*V.Pœnitentia,*§.1.
16.p.192.c.2.

EX XI.

35.p.833.c.1.

EX XII.

10.p.794.c.1.
3.p.790.c.1.
2.p.766.c.1.
3.p.163.c.2.
3.p.376.c.1.

EX XIII.

23.p.717.c.1.
22 23.*V.Deus,cap.*2.

11.p.534.c.2.
9.p.535.c.2.

EX XIV.

35.V. *Angeli boni*, §.1.

Authoritates ex Oſea.

EX CAP. I.

10.11.p.279.c.1.
2.7.p.802.c.2.
6.p.453.c.2.

EX II.

7.p.724.c.1.
25.p.105.c.2.
14.p.182.c.2.
15.p.726.c.2.
6.7.p.834.c.1.
9.p.718.c.2
23.p.109.c.1.
12.p.299.c.2.
18.19.20.21.22.23.24.pag. 722.c.1.
5.p.596.c.1.
10.p.484.c.2.
8.9.p.460.c.1.
14.p.722.c.1.
17.p.726.c.2.
8.9.p.301.c.1.
8.p.294.c.2.
6.7.p.693.c.2.

EX III.

1.p.693.c.2.

EX IV.

13.14.p.654.c.2.
11.p.533.c.2.
2.p.593.c.1.
8.9.p.772.c.2.
10.p.698.c.2.
1.p.622.c.2.
2.p.680.c.1.
4.p.774.c.1.
16.p.684.c.2.
6.p.702.c.1.
12.p.305.c.2.
15.p.761.c.2.
14.p.747.c.1.
17.p.186.c.2.
14.p.852.c.2.
1.3.p.718.c.1.

1.2.p.444.c.1.
6.14.p.444.c.1.
7.p.70.c.1.
15.p.119.c.2.
10.p.698.c.2.
61.p.664.c.1.
18.19.p.158.c.1.
15.p.636.c.1.
4.p.634.c.1.
2.p.681.c.2.
4.p.170.c.2.

EX V.

1.2.p.773.c.1.
1.2.p.643.c.2.
6.p.199.c.1.
3.p.257.c.1.
1.2.p.643.c.2.
11.p.681.c.2.
4.p.533.c.2.
10.p.292.c.1.
13.14.p.807.c.1.
4.p.635.c.1.
5.p.70.c.2.
11.p.703.c.2.

EX VI.

10.p.761.c.2.
5.p.161.c.2.
5.p.161.c.2.
4.p.450.c.1.
6.p.597.c.2.

EX VII.

9.p.690.c.2.
11.p.685.c.2.
16.p.636.c.1.
11.p.690.c.2.
13.p.704.c.1.
11.12.p.808.c.1.
13.15.p.119.c.2.
4.p.698.c.2.
14.p.840.c.1.
9.p.699.c.2.

EX VIII.

4.p.295.c.1.
14.p.808.c.1.
7.p.466.c.2.
3.p.704.c.1.
6.p.228.c.1.
7.p.860.c.1.
7.p.687.c.2.
14.p.460.c.1.
8.p.466.c.2.
4.p.736.c.2.

EX IX.

7.p.690.c.2.
10.p.693.c.2.
6.p.299.c.2.
14.p.705.c.1.
12.p.705.c.2.
16.p.705.c.1.
10.p.758.c.1.
9.p.170.c.2.
1.p.696.c.2.
4.p.466.c.2.
11.p.705.c.1.
11.12.14.p.818.c.1.
1.p.369.c.1.
16.p.705.c.2.
9.p.698.c.2.

EX X.

12.p.642.c.1.
3.p.803.c.1.
11.p.296.c.2.
1.p.709.c.1.
12.p.642.c.1.

EX XI.

12.p.439.c.2.
2.3.p.119.c.2.
4.p.121.c.1.
4.p.835.c.2.
8.9.p.268.c.1.

EX XII.

8.p.297.c.1.
1.p.687.c.2.
11.p.290.c.2.
14.p.682.c.1.
13.14.p.119.c.2.

EX XIII.

6.p.299.c.1.
11.p.768.c.1.
11.p.737.c.1.
3.p.187.c.2.
4.p.251.c.1.
7.p.710.c.2.

EX XIV.

2.3.p.205.c.2.
3.p.724.c.2.
p.801.c.1.
5.6.7.8.9.10.p.722.c.1.
5.p.264.c.2.
16.7.8.p.759.c.2.
5.p.204.c.2.

1.p.706.c.2.
8.p.348.c.2.

Authoritates ex Ioele.

EX CAP. I.

5.p.862.c.1.
8.p.205.c.2

EX II.

1.2.p.487.c.2.
25.p.202.c.1.
28.29.p.319.c.2.
28.29.p.810.c.1.

EX III.

2.12.14.p.487.c.2.
13.15.16.p.487.c.2.
17.p.372.c.1.
18.p.379.c.1.

Authoritates ex Amos.

EX CAP. I.

3.p.699.c.1.

EX II.

11.12.p.762.c.1.
7.9.p.119.c.2.
13.14.15.16.p.485.c.2.
6.7.p.476.c.1.
6.7.p.674.c.2.

EX III.

6.p.260.c.2.
10.11.p.299.c.2.
6.8.p.490.c.1.
2.p.121.c.1.

EX IV.

1.2.p.674.c.2.
9.p.635.c.1.
6.p.840.c.1.
1.p.684.c.2.

EX V.

10.p.171.c.2.
11.p.298.c.1.
21.22.23.p.710.c.1.
21.p.357.c.2.
7.p.476.c.1.
13.p.155.c.2.
21.22.23.p.199.c.1.
10.V.Odium.§.1.
18.19.p.485.c.2
11.12.p.674.c.2.

EX VI.

1.4.5.6.p.295.c.2.
1.p.808.c.1.
4.5.6.p.212.c.1.
8.9.p.815.c.2.
13.p.476.c.1.
4.6.p.533.c.2.
14.p.679.c.2.
1.p.600.c.1.
1.p.814.c.1.

EX VII.

12.13.14.15.p.168.c.2.

EX VIII.

4.5.6.7.p.674.c.1.
10.p.696.c.1.

EX IX.

6.p.373.c.1.
14.7.p.163.c.1.
7.p.684.c.1.
7.p.630.c.1.
2.3.p.114.c.1.
14.15.p.320.c.1.
2.3.4.p.248.c.2.
13.p.317.c.2.
7.p.758.c.2.
11.12.p.309.c.1.

Authoritates ex Abdia.

3.4.5.6.p.816.c.2.

Authoritates ex Iona.

EX CAP. I.

5.6.V.Acedia.§.1.
16.V.Votum.§.1.

EX II.

10.V.Votum.§.1.

EX III.

9.10.p.262.c.2.

EX IV.

6.V.Deus.c.1.§.9
7.8.9.V.Ira.

Authoritates ex Michea.

EX CAP. I.

8.p.733.c.1.
8.p.200.c.1.
12.p.682.c.1.

EX II.

6.7.8.p.171.c.2.
10.p.614.c.2.
10.p.681.c.2.
2.3.p.674.c.2.

EX III.

1.2.3.4.p.674.c.2.
4.p.649.c.1.
5.6.p.158.c.2.
8.9.10.11.12.p.639.c.1.

EX V.

7.p.105.c.1.
8.p.109.c.2.

EX VI.

6.7.8.p.597.c.2.
13.14.15.16.p.704.c.1.
11.p.595.c.1.
6.7.8.p.638.c.2.
10.p.291.c.2.

EX VII.

1.p.165.c.2.
5.6.p.94.c.1.
5.6.p.354.c.1.
19.p.406.c.1.
14.p.760.c.2.
1.2.4.p.507.c.1.

9.p.841.c.2.
11.12.p.309.c.2.
19.p.724.c.2.
8.p.721.c.1.
3.p.475.c.1.

Authoritates ex Nahum.

EX CAP. I.

7.p.182.c.1.
2.3.p.487.c.2.
10.p.454.c.2.

EX II.

12.13.p.299.c.2.

EX III.

1.2.p.675.c.1.
5.6.p.484.c.2.
16.p.629.c.2.
16.p.287.c.2.

Authoritates ex Abacuc.

EX CAP. I.

2.p.649.c.1.
1.3.p.247.c.1.
14.15.p.673.c.2.
2.3.p.739.c.2.
3.4.p.475.c.1.

EX II.

5.p.298.c.2.
5.p.740.c.1.
3.p.842.c.1.
10.11.12.13.14.p.292.c.1.
6.7.8.p.292.c.2.
15.16.p.238.c.2.
4.p.360.c.2.
4.p.362.c.2.

EX III.

2.p.270.c.1.
16.p.837.c.2.
4.5.p.223.c.2.
17.18.19.p.803.c.1.

Authoritates ex Sophonia.

EX CAP. I.

11.p.288.c.2.
12.p.483.c.1.
12.p.272.c.1.
13.p.298.c.1.
12.p.681.c.2.
11.p.683.c.2.
14.15.16.p.488.c.1.
12.p.477.c.2.
17.p.690.c.2.

EX II.

1.p.707.c.1.

EX III.

1.2.p.119.c.2.
3.p.685.c.2.
16.17.p.836.c.1.
5.p.205.c.1.
9.10.p.309.c.2.
9.p.650.c.1.
12.p.440.c.2.
6.7.p.710.c.2.
1.2.p.205.c.1.

Authoritates ex Aggęo.

EX CAP. I.

2.3.4.p.281.c.2.
5.6.p.699.c.2.
5.6.p.858.c.2.

Authoritates ex Zacharia.

EX CAP. I.

3.p.395.c.1.
3.p.204.c.1.
16.17.p.835.c.2.
5.6.p.262.c.1.

EX II.

5.p.503.c.1.
6.7.p.721.c.2.
4.p.309.c.2.
5.p.383.c.1.
5.p.314.c.1.

EX III.

1.p.228.c.2.
2.p.262.c.1.
2.p.230.c.2.
3.p.681.c.2.

EX V.

3.4.p.729.c.2.
6.p.716.c.2.
7.p.681.c.1.
3.4.p.366.c.2.

EX VI.

11.p.139.c.1.

EX VII.

5.6.9.10.p.639.c.2.
9.p.598.c.2.
9.10.p.728.c.2.
10.p.465.c.1.

EX VIII.

16.p.474.c.2.
16.17.p.642.c.2.
5.7.8.p.309.c.2.
17.p.729.c.2.
16.17.p.642.c.2.

EX IX.

8.p.100.c.1.
10.p.309.c.2.
12.p.388.c.2.
17.p.347.c.2.

EX X.

6.p.202.c.1.
1.p.162.c.1.
2.p.158.c.1.
3.p.685.c.1.

EX XI.

3.4.5.6.p.664.c.1.
2.p.828.c.2.
15.16.17.p.661.c.2.

EX XII.

11.12.p.488.c.2.

10.p.318.c.1.
10.p.650.c.1.
2.3.4.p.314.c.1.

EX XIII.

1.p.724.c.2.
9.p.837.c.1.

EX XIV.

12.13.p.329.c.1.
14.p.320.c.1.
20.21.p.320.c.1.

Authoritates ex Malachia.

EX CAP. I.

2.p.120.c.1.
6.7.p.772.c.2.
10.p.638.c.2.
13.p.367.c.1.
14.p.303.c.2.
10.p.663.c.2.
8.14.p.654.c.2.
8.14.p.281.c.1.

EX II.

1.2.3.p.773.c.2.
5.p.771.c.1.
17.18.p.739.c.2.
10.15.p.676.c.1.
7.p.658.c.2.
17.p.712.c.1.
17.p.272.c.1.
8.9.p.775.c.1.

EX III.

18.p.491.c.1.
8.9.p.712.c.1.
14.15.p.739.c.2.
5.p.484.c.1.
2.3.p.837.c.1.
14.15.p.272.c.1.
10.11.p.774.c.2.

EX IV.

1.p.688.c.1.
2.p.686.c.1.
3.p.377.c.1.
2.p.376.c.1.
5.6.p.479.c.1.

Authoritates ex 1.Machabæor.

EX CAP. I.

12.13 *V.Tribulatio*,§.5.
23.25.*V.Superbia*,§.1.

EX II.

51.p.354.c.1.
62.63.p.618.c.2.
50.51.p.517.c.2.
61.p.804.c.2.

EX III.

17.18.19.20.21.22.*V.Bellum*,§.3.
44.46.47.48.*V.Oratio*.§.7
58.59.60.*V.Bellum*,§.3.

EX IV.

24.55.56.57.*V.Gratitudo*,§.1.

EX V.

8.9.10.*V.Ambitio*,§.1.

EX VI.

11.12.p.696.c.2.
11.p.859.c.2.
12.13.p.687.c.1.
11.p.714.c.2.

EX VII.

33.34.35.*V.Sacrilegium* §.1.
4.5.6.*V.Calumnia*,§.2.

EX IX.

7.8.*V.Spes.cap*.3.§.1.
54.55.56.*V.Sacrilegium*,§.1.
69 *V.*Proditio,§.1.

EX XIII.

25.26.27.28.29.30.*V.Sepultura*,§.6.
51.52.*V.Gratitudo*,§.1.

EX XIV.

4.14.15.*V.Princeps*,*parte* 1.§.2.
37.*V.Charitas*,*cap*.3.§.2.
39.40.*V.Exemplum*.

EX XVI.

8.*V.Victoria*,§.1.
V.Ebrietas.

Authoritates ex 2.Machabæor.

EX CAP. I.

11.*V.Gratitudo*,§.1.
40.p.704.c.1.

EX III.

15.*V.Oratio*,§.7.
24.*V.Sacrilegium*,§.1.
25.26.27.28.29.*V.Sacrilegium*,§.1.

EX V.

17.18.p.704.c.1.
15.16.17.18.*V.Peccat*.§.11.
17.p.837.c.2.
11.12.13.14.*V.Peccat*.§.5.
21.*V.Superbia*,§.1.

EX VI.

18.19.*V.Constantia*.
10.*V.Mulier*,§.6.
23.p.500.c.2.
13.14.15.16.p.747.c.1.

EX. VII.

2.p.500.c.2.
2.p.587.c.1.
20.*V.Mulier*.§.6.
14.p.764.c.2.
11.p.764.c.2.
30.p.500.c.2.

EX VIII.

33.*V.Punitio*,§.6.

EX IX.

5.6.7.8.9.10.*V.Sacrilegium*§.1.
13.p.649.c.1.

EX X.

29.30.31.*V.Victoria*,§.1.
34.35.36.*V.Blaſphemia*, §.2.

EX XI.

4.*V.Spes,cap.2.*§.1.

EX XII.

22.23.*V.Victoria*,§.1.
40.*V.Peccat.*§.5.
46.p.647.c.2.

EX XIII.

4.5.6.7.8.*V.Sacrileg.*§.1.
15.16.17.*V.Victoria*,§.1.

EX XIV.

38.*V.Conſtantia.*

EX XV.

7.8.*V.Spes,cap.1.*§.1.
16 *V.Victoria*,§.1.
17.18 *V.Religio*,§.1.
30.31.32.33.*V.Blaſphemia*, §.2.

Authoritates ex S. Matthæo.

EX CAP. I.

8.*V.Peccat.* §.6.
25.p.548.c.2.
20.p.548.c.2.
19.*V.Humilis.*

EX II.

2.*V.Obedientia*,§.1.
13.p.470.c.2.

EX III.

2.p.148.c.2.
4.*V.Pœnitentia*,§.1.
5.6 *V.Confeſſio.*
12.p.833.c.1.
12.p.455.c.2.
15.p.414.c.1.
15.p.501.c.1.
8.9.p 640.c.1.
17.p.136.c.1.
7.p.685.c.2.
11.p.430.c.2.
7.p.155.c.1.
10.p.638.c.1.
9.p.279.c.1.

EX IV.

1.*V.Tentatio*,§.1.
17.p.148.c.2.
11.*V.Angeli boni*,§.1.
p.228.c.1.
6.p.236.c.1.
4.p.672.c.2.
6.p.230.c.1.
4.p.802.c.2.
4.p.845.c.1.

EX V.

3.p.377.c.1.
5.p.201.c.1.
13.15.p.107.c.2.
3.p.432.c.2.
19.p.163.c.2.
42.p.627.c.1.
23.24.p.208.c.1.
15.16.17.p.352.c.2.
5.p.390.c.1.
22.p.470.c.1.
34.35.36.37.p.495.c.2.
10.11.12.p.666.c.2.
29.p.613.c.2.
16 p.640.c.1.
8. p.192.c.2.
24.25.26.p.462.c.1.
31.p.613.c.2.
20.p.381.c.1.
39.p.668.c.2.
44.45.46.47.48.p.460.c.2.
4.p.539.c.1.
5.p.183.c.2.
48.p.729.c.1.
7.p.598.c.1.
6.p.737.c.2.
25.p.196.c.1.
22.p.207.c.2.
40.p.196.c.1.

EX VI.

2.p.466.c.2.
9.13.p.398.c.1.
1.p.333.c.2.
19.p.850.c.1.
12.p.397.c.2.
2.3.4.p.336.c.1.
9.p.644.c.2.
18 30.p.271.c.1.
26 p.271.c.2.
25.p.800.c.1.
24.p.625.c.2.
22.23.p.465.c.2.
20.p.284.c.2.
6.p.192.c.1.
24.p.301.c.2.
5.6.p.646.c.1.
16.17.18.p.442.c.1.

EX VII.

1.2.3.4.5.p.493.c.1.
6.p.684.c.2.
21.p 638.c.1.
26.27.p.846.c.1.
15.p.417.c.1.
12.p.514.c.2.
13.p.862.c.1.
3.4.5.p.219.c.2.
26.27.p.519.c.2.
16.p.416.c.2.
24.25.p.845.c.2.
7.8.10.11.p.650.c.1.
22.23.p.237.c.1.
6.p.172.c.1.
24.25 p.631.c.1.
5.p.631.c.1.

EX VIII.

7.8.9 *V.Humilis.*
28.p.228.c.2.
5.6.*V.Herus.*
20.p.141.c.1.
21.22.p.655.c.1.
12.p.457.c.1.
29.p.234.c.1.
12.p.454.c.1.
24.p.707.c.2.
32.*V.Dæmon.*

EX IX.

2.*V.Fides,cap.1.*
12.13.p.804.c.1.
13.p.406.c.2.
10.11.12.*V.Zelus*,§.1.
8.20.*V.Paupertas*, §.1.
24.*V.Deriſio.*
38.p.162.c.1.
37.p.162.c.1.
12.p.406.c.2.
36.*V.Compaſſio*, §.1.

EX X.

9.10.*V.Paupertas* §.1.
12.13.p.429.c.2.
40.p.339.c.1.
34.p.612.c.2.
8.p.159.c.2.

40.41.

40.41.p.429.c.2.
14.15.p.168.c.1.
14.15.p.430.c.1.
22.p.730.c.1.
16.p.685.c.2.
29.p.271.c.2.
10.p.169.c.2.
28.p.97.c.1.
38.p.838.c.2.
21.p.430.c.1.
16.p.745.c.2.
19.20.p.157.c.2.
36.p.482.c.2.
38.p.222.c.2.
16.p.800.c.1.
39.p.385.c.2
19.20.p.810.c.1.

EX XI.

8.p.850.c.1.
27.p.137.c.2.
16.17.18.19.p.166.c.1.
25.26.p.433.c.2.
29.p.516.c.1.
25.26.p.395.c.1.
18.V.Ieiunium.
29.p.434.c.2.
p.687.c.1.
21.p.395.c.
25.p.395.c.2.
11.p.381.c.2.
30.p.515.c.1.
7.8.9.V.Laus.
29.30.p.721.c.2.
7.8.p.450.c.1.
11.p.402.c.1.
25.26.p.799.c.2.
28.p.721.c.2.
27.p.396.c.1.
29.p.755.c.2.

EX XII.

7.p.493.c.1.
47.48.49.50.V. Amor, parag.2.
22.V.Dæmon.
5.6.p.357.c.1.
34.35.p.521.c.1.
43.p.127.c.1.
29.p.234.c.1.
43.44.45.p.754.c.1.
47.48.49.V.Filij.
3.4.V.Correptio.

IX XIII.

11.p.295.c.1.
25.p.416.c.1.
44.p.378.c.2.
54.55.56.57. V. Calumnia, parag.2.
45.46.p.378.c.2.
25.V.Acedia §.1.
31.32.33.p.313.c.1.
52.p.354.c.2.

EX XIV.

3.4.V.Correptio.
6.7.8.9.10.11.V.Chorea, paragr.1.
19.V.Oratio.paragr.1.

EX XV.

5.V.Auaritia, paragr.1.
27.28.p.433.c.1.
26.p.684.c.2.
14.p.789.c.2.
22.V.Mulier, paragr.3.
8.p.646.c.1.

EX XVI.

18.p.322.c.1.
18.p.314.c.1.
26.p.98.c.1.
17.p.395.c.2.
22.23.V.Charitas, cap.3.§.2.
24.p.757.c.1.
24.p.222.c.2.

EX XVII.

5.p.518.c.1.
20.V.Ieiunium.
27.p.789.c.1.
27.V.Scandal.§.1.
10.11.p.479.c.1.
14.V.Dæmon.

EX XVIII.

9.p.126.c.2.
10.p.373.c.2.
32.33.34.p.715.c.1.
17.18.p.351.c.2.
6.7.p.788.c.2.
33.p.598.c.2.
19.p.323.c.2.
15.16.17.p.217.c.2.
4.p.433.c.2.
12.p.659.c.2.
3.p.432.c.2.

EX XIX.

10.p.590.c.2.
12.p.126.c.2.
29.p.669.c.2.
12.p.590.c.1.
28.p.378.c.1.
28.p.481.c.1.
17.p.246.c.1.
22.p.670.c.1.
4.5.6.p.588.c.2.
13.14.V.Zelus §.5.
23.24.p.293.c.1.
12.p.852.c.2.
29.p.379.c.1.

EX XX.

8.p.381.c.1.
22.p.88.c.2.
26.27.p.89.c.2.
22.p.141.c.2.
16.p.373.c.1.
23.p.381.c.2.

EX XXI.

5.p.431.c.1.
43.p.279.c.1.
44.p.455.c.2.
12.13.V.Zelus, §.1.

EX XXII.

8.9.p.276.c.1.
12.13.V.Charitas, §.1.
13.p.484.c.2.
30.p.126.c.1.
15.16.V.Adulatio.§.2.
31.32.p.765.c.1.
37.38.p.131.c.1.
12.13.p.372.c.1.
13.p.458.c.1.
11.p.399.c.2.

EX XXIII.

2.3.p.632.c.1.
14.V.Auaritia, §.1.
32.p.715.c.2.
37.p.206.c.1.
16.17.18.19.V.Auaritia, paragr.1.
8.10.p.537.c.2.
24.p.220.c.1.
15.p.459.c.1.
4.5.14.23.24.25.26.p.436.c.1.
24.p.493.c.1.
37.p.393.c.1.
27.28.p.436.c.1.
20.21.22.p.495.c.1.
4.p.152.c.2.

EX XXIV.

12.p.681.c.2.
31.V. Angeli boni, §.1.
46.47.p.377.c.2.
51.p.437.c.2.
30.p.478.c.1.
24.p.231.c.1.
29.p.478.c.1.
35.p.250.c.1.
38.39.p.695.c.2.
14.p.478.c.1.
30.p.479.c.2.
3.4.5.6.7.p.478.c.1.

EX XXV.

4.p.399.c.2.
24.25.26.27.30.p.147.c.2.
37.&c.V. Excuſatio.
11.p.458.c.2.
5.V. Acedia, §.1.
11.12.p.372.c.1.
24.25.26.V. Excuſatio.
34.41.p.484.c.2.
21.p.374.c.2.
22.p.661.c.1.
34.p.577.c.1.
21.p.163.c.2.
6.p.486.c.2.
46.p.485.c.1.
11.12.V. Charitas, cap.1.§.1.
32.33.p.490.c.2.
31.32.p.482.c.1.
40.p.598.c.2.

EX XXVI.

8.9.V. Zelus, §.5.
15.V. Auaritia, §.1.
41.p.644.c.2.
53.V. Angeli boni, §.1.
41.p.398.c.1.
41.p.644.c.2.
67.p.681.c.2.
52.p.419.c.1.
18.p.348.c.1.
64.p.479.c.2.
30.V. Gratitudo, §.1.
33.V. Præſumptio. §.1.

EX XXVII.

19.V. Conſilium.
61.V. Mulier, §.3.

EX XXVIII.

18.p.137.c.2.
20.p.316.c.1.
20.p.137.c.2.

Authoritates ex S. Marco.

EX CAP. III.

5.V. Ira.
28.29.p.123.c.2.

EX V.

19.20.V. Gratitudo. §.1.

EX VI.

9.p.644.c.2.
23.V. Mulier, §.11.
20.V. Iuſtitia.

EX VII.

21.p.302.c.1.
34.V. Compaſſio, §.1.

EX VIII.

15.p.836.c.2.

EX IX.

49.p.679.c.1.

EX X.

29.30.p.837.c.1.

EX XI.

23.p.319.c.1.
24.p.645.c.2.

EX XII.

33.p.132.c.1.
43.44.p.335.c.1.

EX XIII.

32.p.486.c.2.

EX XV.

43.V. Fortitudo.

EX XVI.

17.18.p.318.c.1.

Authoritates ex S. Luca.

EX CAP. I.

34.p.548.c.1.
38.p.570.c.1.
43.p.592.c.1.
40.&.48.p.566.c.2.
47.p.563.c.2.
39.p.559.c.1.
48.p.574.c.2.
45.p.555.c.2.
41.p.579.c.1.
47.p.283.c.1.
29.p.563.c.1.
38.p.546.c.2.
28.p.554.c.1.
86.V. Compaſſio. §.1.
47.p.551.c.2.
28.p.544.c.2.
52.53.p.816.c.2.
33.p.103.c.2.
35.& 49.p.554.c.1.
45.V. Fides, cap.1
42.V. Mulier, § 8.
34.p.551.c.1.
33.p.316.c.1.
28.p.569.c.1.
26.p.546.c.2.

EX II.

7.p.141.c.1.
14.p.677.c.1.
4.V. Obedientia, §.1.
35.45.& 48.p.557.c.2.
22.& 41.p.563.c.2.
19.p.569.c.1.
34.V. Peccat. §.14.
25.p.584.c.2.
48.49.V. Filij.
48.49.p.755.c.2.
53.p.738.c.1.
80.V. Solitudo, §.1.
25.V. Longanimitas.

EX III.

14.p.596.c.2.
2.p.148.c.1.

EX IV.

22.p.140.c.1.
4.p.623.c.1.
29.30.p.470.c.2.
5.6.7.p.227.c.1.

EX VI.

[illegible]
24.p.[illegible]
34.[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

EX VII.

[illegible] 5.p.424.c.1.
[illegible]
[illegible]

EX VIII.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

EX IX.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

EX X.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
41.42.p.[illegible]
8.p.148.c.2.
26.p.160.c.1.
[illegible]
16.p.612.c.1.
21.[illegible]
19.20.p.130.c.2.
30.p.689.c.2.
[illegible]
18.p.[illegible]
41.p.[illegible]
19.p.[illegible]

EX XI.

31.p.[illegible]
21.22.p.[illegible]
41.p.[illegible]
37.p.[illegible]
33.p.147.c.1.
54.p.[illegible]
53.p.701.c.2.
13.p.[illegible]
53.p.[illegible]
[illegible]

EX XII.

31.p.126.c.1.
20.p.356.c.2.
32.p.3[illegible]
49.p.127.c.1.
37.p.177.c.2.
42.43.44.p.661.c.1.
14.[illegible]
10.p.141.c.2.
[illegible]
31.p.543.c.1.
20.p.194.c.2.
47.48.p.121.c.1.
57.p.[illegible]
[illegible]
47.p.697.c.1.
40.p.[illegible]
8.p.588.c.1.
17.p.258.c.2.
19.20.21.p.297.c.2.
30.p.408.c.1.

EX XIII.

34.p.175.c.1.
3.p.401.c.2.
8.p.732.c.2.

EX XIV.

16.[illegible] *Excuſatio.*
18.19.20.p.755.c.2.
20.[illegible] §. 6.
8.9.10.p.210.c.1.
11.V. *Lingua.*
21.p.58.c.2.
26.p.627.c.1.
12.13.14.p.181.c.2.
28.p.757.c.1.
30.p.732.c.1.

EX XV.

18.19.p.733.c.1.
18.[illegible]
17.18.19.p.[illegible]
26.p.[illegible]
[illegible]
[illegible]
16.p.8[illegible]
15.p.861.c.1.
10.p.[illegible]
14.p.[illegible]
22.23.24.p.725.c.1.
[illegible]
21.24.[illegible]
18.19.p.[illegible]
15.p.[illegible]
22.p.[illegible]
10.p.72[illegible]

EX XVI.

9.11.p.294.c.1.
14.V. [illegible], §. 1.
8.p.611.c.1.
21.p.670.c.1.
25.26.p.457.c.2.
26.p.857.c.1.
8.p.744.c.1.
12.p.289.c.1.
35.p.459.c.1.
28.p.452.c.2.
27.28.p.457.c.1.
10.p.288.c.2.
24.p.452.c.2.
9.p.343.c.1.

EX XVII.

24.p.486.c.2.
10.p.[illegible]
31.p.730.c.2.
32.p.730.c.2.

EX XVIII.

29.30.p.969.c.2.
10.p.646.c.1.
11.12.V. *Lactantius.*

EX XIX.

13.p.147.c.1.
[illegible]
41.42.[illegible], §. 1.
[illegible]
[illegible]
8.V. [illegible], §. 1.

EX XX.

36.p.378.c.1.

EX XXI.

19.p.667.c.1.
18.p.490.c.2.
34.p.431.c.1.
3.4.V. *Mulier*, §. 4.
34.35.36.p.487.c.1.

EX XXII.

31.32.p.125.c.2.

3 [illegible]
30 [illegible]
p. 5[illegible]
[illegible]
19. p. [illegible]

EX XXIII.

40.41 [illegible]
41. [illegible]
43. p. 26[illegible]
45. [illegible]

EX XXIV.

45. p. 79[illegible]

Authoritates ex S. Ioanne.

EX CAP. I.

10.11. p. 621. c. 2.
14. p. 238. c. 1.
41.42. V. [illegible], cap. [illegible]
47. V. [illegible]
45. V. [illegible]
19. [illegible]
29. V. Magnificat, §. 1.
16. p. 407. c. 1.
12. p. 360. c. 2.
3. p. 629. c. 2.
3. p. 246. c. 2.
15. p. 425. c. 1.
16. 17. p. 401. c. 1.
9. p. 592. c. 1.
18. p. 558. c. 1.

EX II.

p. 510. c. 1.
19. p. 671. c. 1.
3. p. [illegible]
11. p. [illegible]
p. 570. c. 2.
p. 581. c. 1.

EX III.

5. p. 459. c. 1.
15. 16. p. 621. c. 2.
2[illegible]
3. p. 3[illegible]
19. p. [illegible]
12. V. Zelus, §. 5.
19. p. [illegible]
11. p. 4[illegible]
31. p. [illegible]
30. p. [illegible]
20. p. 166. c. 1.
34. p. 172. c. 1.
2[illegible]
p. [illegible]
16. p. 103. c. 1.

EX IV.

7. p. 178. c. 1.
14. p. 407. c. 2.
30. p. 136. c. 1.
24. p. 540. c. 2.
31. 16. p. 164. c. 1.
34. p. 140. c. 2.
34. 44. p. 161. c. 2.
24. p. 4[illegible]
14. p. 407. c. 1.
37. 38. p. 718. c. 1.
42. [illegible], §. 2.
34. p. 8[illegible]
10. p. 379. c. 1.
13. p. 558. c. 2.
23. p. 219. c. 2.
33. [illegible], §. 1.

EX V.

4. V. [illegible], §. 1.
44. p. 80. c. 2.
2. p. 144. c. 1.
14. p. [illegible]
45. p. 613. c. 1.
35. V. [illegible], §. 2.
39. p. [illegible]
30. V. [illegible], §. 1.
17. V. Deus, §. 19.
14. p. 200. c. 1.
25. 26. p. 143. c. 2.
12. p. 427. c. 1.
4. p. 581. c. 1.
24. p. 165. c. 2.
41. p. 485. c. 1.
25. 26. 27. 28. 29. p. 765. c. 2.
4. p. 103. c. 1.
41. p. 437. c. 2.
22. p. 144. c. 1.
14. p. 11. c. 1.
43. p. 478. c. 2.
22. p. 479. c. 2.
41. [illegible]

EX VI.

5. 6. V. [illegible], §. 1.
9. p. [illegible]
10. p. [illegible]
35. p. 49. c. 1.
45. p. 338. c. 2.
51. V. [illegible], §. 1.
22. p. 800. c. 2.
51. p. 106. c. 1.
54. p. 143. c. 1.
22. p. 465. c. 2.
45. p. [illegible]
7. p. 692. c. 1.
1[illegible]
2[illegible]
68. p. [illegible]
51. p. [illegible]
37. p. 414. c. 1.
27. p. 452. c. 1.
51. 57. p. 100. c. 2.
54. p. 341. c. 1.
70. p. 650. c. 1.
51. p. 34[illegible]
6[illegible]
41. p. 391. c. 2.
32. 40. p. 204. c. 2.
57. p. 348. c. 2.
44. p. 527. c. 2.

EX VII.

7. p. 6[illegible]
7. p. [illegible]
[illegible]
26. p. 474. c. 2.
16. p. 79. c. 2.
25. p. 400. c. 2.
37. p. 248. c. 1.
46. p. 400. c. 1.
17. p. 703. c. 2.
24. p. 133. c. 2.

EX VIII.

44. p. 257. c. 1.
44. p. 418. c. 2.
10. p. 470. c. 2.
31. p. 497. c. 1.
24. p. 714. c. 1.
12. p. 103. c. 1.
44. p. 579. c. 2.
11. V. Misericordia, §. 1.
47. p. 145. c. 2.
50. p. 425. c. 2.
44. p. 581. c. 2.
44. p. 450. c. 2.
34. p. 701. c. 2.

EX IX.

21. p. 162. c. 2.
4. p. 623. c. 1.
39. p. 815. c. 2.
29. p. 572. c. 2.
11. p. 703. c. 1.
44. p. 600. c. 2.
41. p. 607. c. 1.

EX X.

11. p. 618. c. 2.

9.p.522.c.1.
22.23.p.175.c.1.
19.p.712.c.2.
27.p.845.c.2.
11.12.p.345.c.2.
28.29.p.262.c.1.
32.p.460.c.1.
10.11.12.13.14.15.16.*V. Paſtor,paragr.1.*
4.p.660.c.2.
27.p.385.c.1.
1.12.13.p.661.c.2.

EX XI.

48.p.295.c.1.
25.p.143.c.2.
41.*V.Gratitude,parag.1.*
33.34.35.*V.Compaſſio,§.1.*
47.48.*V.Auaritia,§.1.*
49.50.51.*V.Propheta,§.2.*
25.26.p.765.c.2.

EX XII.

27.28.*V.Mors,parag.5.*
24.26.p.588.c.1.
24.25.p.612.c.1.
31.p.234.c.1.
35.36.p.698.c.2.
32.p.223.c.2.
26.p.497.c.2.
25.p.500.c.1.
42.43.p.89.c.1.
26.p.857.c.2.
42.p.815.c.2.
42.43.p.362.c.1.
35.36.p.640.c.2.
25.p.637.c.1.

EX XIII.

2.p.128.c.1.
5.p.345.c.1.
1.*V.Paſtor,paragr.1.*
34.p.133.c.1.
1.*V.Charitas,cap.3.§.1.*
33.p.132.c.1.

EX XIV.

15.p.397.c.1.
23.p.401.c.2.
16.p.157.c.2.
15.p.130.c.1.
26.p.137.c.2.
16.17.p.621.c.2.
23.p.498.
21.p.130.c.2.
21.p.373.c.2.
2.p.381.c.1.
27.p.677.c.1.
13.p.646.c.2.
22.p.130.c.2.
8.p.579.c.1.
16.17.p.793.c.2.
23.p.395.c.2.
8.p.385.c.1.
21.p.401.c.2.

EX XV.

6.p.131.c.1.
13.p.132.c.1.
2.p.699.c.1.
12.17.p.133.c.1.
9.10.p.730.c.1.
5.p.130.c.2.
25.*V.Odium,paragr.1.*
4.p.599.c.1.
18.19.p.621.c.2.
2.p.638.c.1.
6.p.688.c.1.
6.p.454.c.2.
5.p.396.c.2.
16.p.642.c.2.
18.19.20.21.p.667.c.1.
9.*V.Charitas,cap.3.§.2.*
7.p.645.c.1.
16.p.642.c.2.
4.5.p.407.c.1.
7.p.503.c.1.

EX XVI.

27.p.401.c.2.
33.p.621.c.2.
23.24.p.646.c.2.
30.p.139.c.1.
13.p.323.c.2.
23.p.503.c.1.

EX XVII.

1.*V.Oratio,paragr.13.*
2.p.137.c.2.
9.p.621.c.2.
11.20.21.p.677.c.2.
24.*V.Oratio,paragr.2.*
11.15.p.398.c.1.
20.21.*V.Oratio,parag.2.*
5.p.145.c.1.
20.p.151.c.2.

EX XIX.

39.*V.Sepultura,parag.3.*
p.570.c.1.
p.152.c.1.
p.557.c.2.

EX XX.

15.*V.Mulier,paragr.3.*
27.28.*V.Fides,§.3.*

EX XXI.

15.*V.Charitas,cap.2.§.1.*
22.p.225.c.2.
17.19.p.351.c.2.
17.p.139.c.1.

Authoritates ex Actis.

EX CAP. I.

7.p.225.c.2.
10.*V.Angeli boni,parag.1.*

EX II.

40.p.185.c.2.
44.45.*V.Paupertas,§.1.*
47.*V.Iuſtitia.*
42.*V.Oratio,parag.1.*
41.p.349.c.2.

EX III.

1.*V.Oratio,paragr.1.*

EX IV.

2.p.137.c.2.
12.p.359.c.2.
29.30.*V.Zelus,paragr.1.*
33.34.35.*V.Paupertas,§.1.*
32.p.173.c.2.
33.*V.Lingua.*
19.p.631.c.1.
31.*V.Oratio,paragr.9.*

EX V.

3.p.228.c.2.
29.p.631.c.1.
38.39.p.316.c.1.
38.39.p.181.c.2.
3.p.824.c.1.
1.&c.*V.Pauper,paragr.3.*

EX VI.

4.p.151.c.2.

EX VII.

51.p.697.c.2.
51.52.p.635.c.2.
59.p.388.c.1.
51.52.53.V.Lingua.
56.p.388.c.1.

EX VIII.

1.V.Tribulatio,§.6.
2.V.Sepultura,§.3.
20.V.Auaritia,§.2.

EX IX.

3.V.Charitas, cap.3.§.2.
15.16.p.160.c.2.
6.p.391.c.2.

EX X.

1.2.V.Eleemoſyna.
43.p.360.c.2.
42.p.144.c.1.
9.V.Oratio.§.1.
4.p.648.c.2.

EX XI.

29.30.V.Eleemoſyna.

EX XII.

5.V.Oratio,§.1.
1.2.3.V.Adulatio,§.2.
15.p.100.c.2.
21.22.23.V.Superbia,§.1.
12.V.Mulier,§.3.

EX XIII.

10.p.155.c.1.
50.V.Mulier,§.17.
10.p.689.c.2.
2.3.p.442.c.2.

EX XIV.

15.16.p.392.c.1.
22.p.442.c.2.

EX XVI.

25.26.V.Oratio,§.9.
6.7.V.Verbum Dei,§.5.
22.23.24.V.Tribulatio,§.2.
16.V.Auaritia, §.1.
14.p.169.c.1.
9.V.Angeli boni,§.1.

EX XVII.

29.p.245.c.2.
16.V.Zelus,§.1.
31.p.479.c.2.
28.p.280.c.1.
19.V.Tribulatio,§.2.
28.p.248.c.2.

EX XVIII.

3.V.Humilis.
9.10 p.167.c.2.
11.12.V.Iuſtitia.
23.24.25.26.28.29.V.Auaritia,§.1.
19.V.Diuini.
18.V.Confeſſio.

EX XX.

22.23.24.V.Obedientia, §.1.
23.24.p.160.c.2.
26.27.32.33.p.172.c.2.
35.p.625.c.2.
27.p.148.c.1.
30.p.415.c.1.
31.p.155.c.2.
24.p.856.c.2.
28.31.p.661.c.1.
37.V.Manſuetudo,§.1.
28.p.345 c.2.
36.V.Oratio,§.1.

EX XXII.

17.18.V.Verbum Dei,§.5.

EX XXIII.

21.&c.V.Peccat.paragr.2.
6.V.Prudentia,paragr.1.
3.p.155.c.1.

EX XXIV.

27.V.Adulatio,paragr.2.

EX XXV.

25.V.Luxuria.

EX XXVI.

Per multos verſ. V.Luxuria.
29.V.Charitas,cap.3.§.2.

EX XXVII.

23.24.V.Oratio,paragr. 7.

EX XXVIII.

8.V.Oratio,paragr.9.
30 31.p.156.c.2.
4.5.6.p.494.c.2.

Authoritates ex Epiſtola ad Romanos.

EX CAP. I.

2.3.p.225.c.2.
21.22.p.459.c.2.
21.22.p.815.c.1.
9.10.V.Oratio,paragr.2.
21.22.23.p.690.c.2.
26.p.534.c.2.
11.12.13.14.15.V. Charitas, cap.3.paragr.2.
20.21.p.392.c.1.
24.p.699.c.1.
19.20.p.253.c.2.
7.p.774.c.2.
22.23.p.245.c.2.
20.p.621.c.1.
28.p.690.c.2.

EX II.

1.2.3.p.492.c.2.
4.5.p.715.c.1.
6.7.8.p.265.c.2.
17.18.19.20.21.22.23 p.152 c.1.
15.16.p.483.c.2.
27.28.29.p.761.c.2.
4.p.392.c.2.
6.7.8.9.10.11.p.641.c.1.
9.p.696.c.2.
6.7.8.9.10.11.p.641.c.1.

EX III.

5.6.p.261.c.1.
10.p.507.c.1.
22.p.360.c.2.
24.25.p.401.c.1.
20.p.396.c.2.
4.p.250.c.1.

EX IV.

5.p.401.c.2.
4.p.595.c.2.
5.p.400.c.1.
3.p.360.c.2.

EX

EX V.

1 p.407.c.2.
3 p.665.c.2.
4 5.p.667.c.2.
12.p.700.c.2.
17 p.[illegible]0.c.1.
6 7 8 p.141.c.2.
6.p.657.c.1.
4.p.8[illegible]3.c.1.
1.p.[illegible]60.c.2.
2.3.p.370.c.2.

EX VI.

4 p.408.c.2.
12.p.240.c.2.
21.p.694.c.2.
21 V.21.p.700.c.2.
19 20 p.612.c.2.
19.20.p.725.c.2.
11.p.40[illegible].c.2.
16.18.p.754.c.2.
22.23.p.407.c.1.
12.14.p.215.c.1.
19.20.p.214.c.2.
15.p.4[illegible]6.c.1.
20.p.[illegible]02.c.2.
23.p.407.c.1.
2 p.154.c.2.
1.2.3 p.754.c.2.

EX VII.

6 p.762.c.2.
23 p.[illegible]97.c.2.
29 p.424.c.1.
18.19.p.421.c.1.
24.p.389.c.1.
17.p.716.c.1.
24 V.Mors.§.6.
25 p.424.c.1.

EX VIII.

5.p.762.c.1.
1.p.406.c.1.
5.6.7.8.p.744.c.2.
26.p.644.c.2.
34.p.137.c.1.
29.p.138.c.2.
35.36.37.38.39.V.Charitas cap.2.§.1.
16.p.810.c.1.
18 p.386.c.2.
17.p.667.c.1.
17.p.407.c.1.
11.p.76[illegible].c.2.
18.p.818.c.1.
23.p.402.c.2.

14.p.391.c.1.
19 20.21.22.p.492.c.1.
21.22.p.318.c.2.
14.15.16.p.405.c.1.
26.p.644.c.2.
26.p.391.c.1.
13.p.386.c.1.
32.33.34.p.804.c.1.
27.p.647.c.1.
24.p.402.c.1.
28.p.835.c.2.

EX IX.

3.V.Charitas,cap.3.§.2.
18.p.395.c.1.
22.p.267.c.2.

EX X.

1.p.158.c.2.
2.3.p.403.c.1.
10.p.362.c.1.
15.p.148.c.1.
20.p.391.c.2.
2.p.870.c.2.
16 p.392.c.1.

EX XI.

20.21.22.p.363.c.1.
34.35.36.p.277.c.1.
36 V.Deus,cap.19.
36.p.[illegible]47.c.2.
19.20.21.p.813.c.1.
22.p.199.c.1.
20.p.828.c.1.
33.34.p.252.c.2.
20.p.434.c.2.

EX XII.

1.p.215.c.1.
9 10 p.132.c.2.
1.p.612.c.2.
15 p.599.c.1.
11.p.823.c.2.
2.p.613.c.1.
15.p.145.c.1.
16.p.819.c.1.
17.p.352.c.1.
5.p.134.c.1.
16.p.173.c.2.
16.p.434.c.2.
14.p.461.c.1.
19.p.462.c.2.
2.p.762.c.2.
8.p.659.c.2.
20.21.p.461.c.1.
12 p.368.c.2.
12.p.668.c.2.

16 p.742.c.2.
13.p.461.c.1.
11.p.823.c.2.
3.p.813.c.1.
14.p.538.c.1.

EX XIII.

1.2.3.5.p.632.c.1.
5.6.7.p.769.c.1.
8.9 10.p.132.c.2.
14.p.412.c.1.
13.p.412.c.1.
10.p.127.c.2.
11.12.13.14.p.720.c.2.
10.p.514.c.2.
14 p.140.c.2.
11.p.607.c.2.
18 p.135.c.1.
4.p.471.c.2.
12.p.681.c.2.
4.p.768.c.1.

EX XIV.

1.p.735.c.1.
13.15.p.709.c.2.
3.4.10.12.13.p.493.c.1.
17 p.374.c.2.
17.p.678.c.1.
17.p.568.c.2.
10 11 p.479.c.2.
19.p.679.c.1.

EX XV.

1.p.735.c.1.
2.p.352.c.1.
5.6.p.173.c.2.
5.6.p.678.c.2.
1.2 3.7.p.133.c.1.
18.p.513.c.2.
4.p.668.c.2.

EX XVI.

18.p.415.c.1.
19.p.800.c.1.
17.p.417.c.1.
18 p.81.c.2.
19.p.713.c.2.
1.2.V.Mulier,§.3.
17.p.789.c.2.
18.p.411.c.1.
3.4.V.Mulier,§.3.

Authoritates ex 1. ad Corinthios.

EX CAP. I.

17.p.150.c.2.
4.5.6.*V.Gratitudo*,§.1.
28.29.p.630.c.1.
23.24.p.148.c.1.
26.p.630.c.1.
19.20.p.744.c.2.
23.24.25.p.223.c.2.
10.p.679.c.1.
18.p.223.c.1.
10.p.174.c.1.

EX II.

11.p.385.c.1.
10.p.256.c.1.
16.p.162.c.1.
1.2.p.150.c.2.
13 p.150.c.2.
9.p.380.c.2.
11.p.256.c.1.
2.p.148.c.1.
4.p.150. c.2.

EX III.

1.2.*V.Charitas, cap*.5.§.2.
12.13.p.844.c.2.
6.7.p.157.c.1.
2.p.402.c.1.
10.p.146.c.1.
8.p.381.c.1.
3.p.283 c.1.
16.17.p.498.c.1.
3.p.196.c.2.
9.p.146.c.1.
18.p.434.c.1.
11.p.322.c.1.
8.p.169.c.1.
21.p.502.c.1.

EX IV.

5.p.484.c.2.
3.p.494.c.1.
9.p.435.c.2.
10.p.431.c.1.
4.p.483.c.2.
8.*V.Charitas,cap*.3.§.2.
3.4.p.795.c.1.
4.p.176.c.1.
7.p.391.c.2.
1.2.p.772.c.1.
13.p.431.c.1.
4.5.p.402.c.2.

EX V.

7.8.p.762.c.2.
6.7.p.1:6.c.2.
3.4.5.p.351.c.2.
7.8.p.212.c.2.

EX VI.

9.p.85.c.1.
13.p.133.c.1.
13.p.412.c.1.
11.p.406.c.1
15.16.17.18.19.20.p.535.c.2
13.p.535.c.2.
9.10.p.532.c.1.
13.p.215.c.1.
15.16.p.214.c.2.
11.p.762.c.1.
10.p.100.c.2.
7.p.197.c.2.
17.p.498.c.1.
19.20.p.214.c.2.
2.3.p.481.c.2.

EX VII.

35.38.40.p 590.c.1.
26.27.28.p.590.c.2.
29.30.31.p.625.c.1.
20 21 22.p.798.c.1.
5.6.p.864.c.2.
32.33.34.c.2.
39.p.589.c.1.
12.13.14.15.16.p.865.c.2.
7.*V.Charitas, cap*.3.§.2.
10.11.p.865.c.1.
7.8.p.812.c.2.
25.26.p.852.c.2.
1.p.618.c 2.
9.p.589.c.1.

EX IX.

7.8.9.10.11.13.14.p.661.c.2
27.p.613.c.1.
24 p.385.c.2.
12.*V.Charitas, cap*.3.§.2.
19.20.21.22.23.*V.Charitas, cap*.3.§.2.
7.11.p.169.c.2.
15.p.155.c.2.
19.22.23.27.*V.Concio*,§.1.

EX X.

32.33.*V.Charitas*,c.3.§.2.
16.p.349.c.2.
17.p.134.c.1.
12.p.828.c.1.
10.p.626.c.2.
13.p.825.c.1.

EX XI.

18.p.348.c.1.
16.p.197.c.2.
19.p.413.c.2.
29.30.p.348.c.2.
26.p.348.c.1.
30 p.601.c.1.
31.p.350.c.1.

EX XII.

27.p323.c.1.
3.p.391.c.2.
13.p.134.c.1.
p.810.c.1.

EX XIII.

1.2.3.p.128.c.2.
5.p.88.c.2.
4 p.125.c.1.
3.p.407.c.1.
12.p.5:3.c.2.
9.10.11.12.p.25:.c.2.
4.5.6.[illegible]p.129.c.1.
8.p.128.c.2.
4.p.665.c.2.
12.p.387.c.1.

EX XIV.

1.p.129.c.2.
34.35.36.p.619.c.1.
38.p.444.c.1.
15.p.646.c.1.
40.p.651.c.1.
29.p.811.c.1.

EX XV.

40.41.p.766.c.2.
31.*V.Charitas,cap*.3.§.2.
8.9.10.p.431.c.1.
20.21.22.23.p.765.c.2.
57.*V.Gratitudo*,§.1.
42.43.44 p.376.c.1.
51.52.p.765.c.1.
53.p.376.c.1.
58.p.730.c.1.

EX XVI.

24.*V.Charitas,cap*.3.§.2.
22 p.151.c.1.
22.p.131.c.1.

15.16.17.18.*V.Charitas,ca.* 3.§.2.
1.2.*p*.357.*c*.1.

Authoritates ex Epiſtola 2. ad Corinth.

EX CAP. I.

21.22.*p*.399.*c*.2.
10.11.*V.Spes,cap*.1.§ 1.
23.*V.Charitas,cap* 3.§ 2.
6.*V.Tribulatio*,§.6.
12.*p*.370.*c*.2.
3 *p*.182.*c*.1.
8 9.*V.Tribulatio*,§.2.
12.*p*.176.*c*.1.

EX II.

17.*p*.159.*c*.2.
15.16.*p*.353.*c*.2.
4.*V.Charitas,cap*.3. §.2.
5.*V.Charitas,cap*.3.§ 2.
15.16.*p*.146.*c*.1.
1.2.3.*V.Charitas,cap*.3.§.2.
14 *V.Gratitudo*,§.1.
1.2.*V.Patientia*, §.1.
10.*p*.451.*c*.2.

EX III.

18.*p*.193.*c*.1.
3.*p*.397.*c*.2.
6.*p*.794.*c*.1.
5.*p*.395.*c*.2.

EX IV.

5.*p*.149.*c*.1.
8.16.*p*.839.*c*.1.
1.5.*V.Humilis.*
10.*p*.613.*c*.1.
16.*p*.762.*c*.1.
17.18.*p*.380.*c*.1.
3.4 *p*.229.*c*.2.
15.16.*V.Charitas,cap*.3.§.2.
7.*p*.395.*c*.1.
18.*p*.191.*c*.2.
17.*p*.838.*c*.1.
7.*p*.399 *c*.2.
7.*p*.420 *c*.1.
1.2.*V.Concio*.§.1.

EX V.

9.*p*.186.*c*.1.
20 *V.Charitas,cap*.2.§.1.
1.*p*.380.*c*.1.
1.*p*.420 *c*.1.
10.*p*.265.*c*.2.
15.*p*.762.*c*.1.
21.*p*.159.*c*.1.
19.20.*p*.720.*c*.1.
20.*p*.148.*c*.1.
14.*p*.657.*c*.1.
17.*p*.762.*c*.2.
6.7.8.*p*.387.*c*.1.
17 *p*.405.*c*.1.
6.7.8.*p*.854.*c*.1.
4.*p*.421.*c*.1.
21.*p*.712.*c*.2.
19.*p*.393.*c*.1.
1.*p*.766.*c*.1.

EX VI.

3.4.5.6.7.*p*.345.*c*.2.
14.15 *p*.185.*c*.2.
3.4.5.6.7.8.9.10.*V.Concio*, §.1.
2.*p*.854.*c*.2.
1.*p*.407.*c*.2.
3.*p*.352.*c*.1.

EX VII.

12.13.*V.Charitas,cap*.3.*paragrapho* 2.
9.10.*p*.200.*c*.1.
6.*p*.182.*c*.1.
15.16.*V.Charitas,cap*. 3.*paragr*.2.
1.*p*.720.*c*.2.
11.*p*.200.*c*.2.
1.*p*.752.*c*.1.
10.*p*.843.*c*.1.

EX VIII.

1.2.3.*p*.334.*c*.2.
18.19 20.21.*V.Fama*
9.*p*.141.*c*.1.
7.8.9 *p*.343.*c*.1.
12.*p*.858.*c*.1.
11.12.*p*.337.*c*.1.
14.*p*.339.*c*.1.
20.21.*p*.789.*c*.1.
20.21.*p*.160.*c*.1.

EX IX.

2.*p*.353.*c*.2.
10.*p*.333.*c*.2.
6.*p*.335.*c*.1.
12.*p*.334.*c*.1.
1.2.*V.Eleemoſyna.*
5.7.*p*.336.*c*.2.
8.*p*.337.*c*.1.
13.14.*p*.338.*c*.2.
6.*p*.342.*c*.1.
10.11.*p*.342 *c*.1.

EX X.

5.*p*.359.*c*.1.
4.*p*.153.*c*.2.
4.5.*p*.149.*c*.1.
1.*V.Humilis.*
17.18.*p*.370.*c*.1.
15.*p*.416.*c*.1.

EX XI.

1.*p*.431.*c*.1.
2.*p*.159.*c*.2.
14.15.*p*.435.*c*.2.
13.14.15.*p* 414.*c*.2.
1.*p*.513.*c*.2.
6.*p*.150.*c*.2.
25.*V.Iuſtitia.*
14.*p*.230.*c*.1.

EX XII.

16.17.18.19 *V.Calumnia*, §.2.
21.*V.Charitas,cap*.3.§.2.
14.*p*.159.*c*.2.
9.*p* 839.*c*.2.
8.*p*.535.*c*.1.
9.*p*.841.*c*.2.
9.*p*.435.*c*.2.
2.3.*V.Correptio.*
7.*p*.531.*c*.2.
7.*p*.819.*c*.1.

EX XIII.

5.*p*.350.*c*.2.
13 *p*.775.*c*.1.
7.*V.Oratio*,§.2.
9.*V.Oratio*,§.2.

Authoritates ex Epiſtola ad Galatas.

EX CAP. I.

4.*p*.623.*c*.2.
8.9.*p*.558.*c*.2.
10.*p*.624.*c*.1.
15.16.*V.Amor*,§.2.
23.24.*p*.640.*c*.2.

EX II.

18.p.753.c.2.

EX III.

28.p.134.c.1.
1.p.155.c.1.
3.4.p.732.c.1.
4.p.202.c.1.

EX IV.

16.p.219.c.1.
18.p.354.c.1.
12.*V.Charitas,cap.3.§.2.*
p.548.c.2.
19.*V.Charitas,cap.3.§.2.*
13.14.15.*V.Verbum Dei.§.2*

EX V.

15.p.467.c.1.
24.p.612.c.2.
1.p.361.c.1.
28.p.404.c.1.
7.8.p.732.c.1.
6.p.359.c.1.
14.p.132.c.2.
22.p.123.c.1.
22.p.968.c.1.
14.p.514.c.2.
2.p.368.c.2.
1.p.407.c.2.

EX VI.

8.9.10.p.642.c.2.
3.4.p.813.c.1.
11.*V.Charitas,cap.3. §.2.*
1.p.216.c.2.
1.p.721.c.1.
4.5.p.403.c.1.
14.p.370.c.1.
17.p.370.c.1.
9.10.p.338.c.1.
14.p.222.c.2.
16.p.404.c.1.
8.9.10.p.642.c.1.
14.p.613.c.2.
1.p.538.c.2.
9.10.p.730.c.1.
6.p.169.c.2.
1.p.155.c.1.
7.8.p.688.c.1.
3.p.403.c.1.
4.p.350.c.2.
15.p.405.c.1.

Authoritates ex Epiſtola ad Epheſios.

EX CAP. I.

21.p.137.c.2.
13.14.p.400.c.2.
11.p.261.c.2.
5.6.p.400.c.2.
3.p.401.c.1.
22.p.137.c.1.
16.17.18.19.p.359.c.2.
3.p.756.c.1.
7.p.393.c.1.

EX II.

8.p.359.c.1.
5.p.585.c.2.
11.12.13.p.756.c.1.
8.9.p.396.c.1.
13.14.15.16.p.712.c.2.
19.20.p.756.c.1.
1.2.p.228.c.2.
19.20.p.322.c.2.
19.p.359.c.2.
19.p.714.c.1.
14.p.677.c.1.
22.p.327.c.2.

EX III.

20.21.p.265.c.1.
8.p.431.c.1.
19.p.138.c.2.

EX IV.

19.p.97.c.2.
1.2.p.132.c.2.
15.p.408.c.2.
31.p.470.c.1.
29.p.527.c.2.
32.p.123.c.2.
15.p.137.c.1.
3.p.679.c.1.
1.2.p.760.c.1.
15.p.323.c.1.
1.p.360.c.2.
17.18.19.p.720.c.2.
1.2.3.4.5.6.p.174.c.1.
1.2.p.668.c.2.
26.p.462.c.1.
19.p.189.c.2.
8.p.388.c.1.
2.p.594.c.1.
28.p.367.c.2.
14.p.361.c.2.
27.28.p.510.c.2.
14.p.415.c.2.
14.p.731.c.1.
11.p.327.c.2.
4.5.6.p.134.c.1.
26.p.470.c.1.
1.p.408.c.2.
32.p.461.c.1.
22.23.24.p.762.c.2.
1.p.539.c.1.
19.p.241.c.1.

EX V.

15.16.p.640.c.2.
15.16.p.823.c.2.
11.p.682.c.1.
3.4.p.527.c.1.
14.p.720.c.2.
5.p.110.c.1.
19.20.p.410.c.1.
5.p.532.c.1.
8.p.682.c.1.
25.26.27.p.325.c.1.
28.29.30.31.32.33.p.585.c.2.
18.p.306.c.1.
3.p.184.c.2.
1.2.p.132.c.2.
23.p.137.c.1.
22.23.24.p.866.c.2.
25.p.583.c.2.
11.p.185.c.2.
18.19.p.512.c.1.
3.4.5.p.726.c.2.
27.p.689.c.1.
3.4.p.410.c.1.
14.p.205.c.2.

EX VI.

13.14.15.16.17.18.p.235.c.2.
5.6.7.8.p.632.c.2.
9.p.418.c.1.
17.18.19.p.646.c.2.
18.19.20.p.151.c.2.
6.p.634.c.1.
1.p.364.c.2.
4.p.655.c.2.
5.6.7.8.p.797.c.2.

Authoritates ex Epiſtola ad Philipenſes.

EX CAP. I.

27.p.174.c.1.

27.p.360.c.2.
21.p.842.c.1.
29.30.p.666.c.2.
18.p.167.c.2.
23.24.p.610.c.1.
23.p.388.c.1.

EX II.

8.9.10.11.p.143.c.1.
5.6.p.414.c.2.
21.p.4[illegible]7.c.1.
17.18.V.Martyr,§.1.
16.p.174.c.1.
1.2.p.173.c.2.
3.p.197.c.2.
21.p.162.c.1.
30.V.Charitas.cap.3.§.2.
13.p.391.c.1.
1.2.p.679.c.1.
14.15.p.352.c.1.

EX III.

7.8.V.Charitas,cap.2.§.1.
18.19.p.223.c.1.& 410.c.2.
13.p.408.c.2.
12.13.14.p.7[illegible]9.c.1.
2.p.41[illegible].c.1.
19.p.534.c.2.
7.8.p.360.c.1.
18.19.p.371.c.1.
20.21.p.376.c.1. & 193.c.1.

EX IV.

4.p.368.c.2.
2.p.174.c.1.
10.14.15.16.V. Eleemoſyna.
6.4.p.650.c.1.
5.p.600.c.1.
7.p.678.c.1.
17.p.[illegible]59.c.2.
8.p.855.c.2.
1.p.730.c.1.
18.p.334.c.1.
4.p.18[illegible].c.1.
11.12.14.p.499.c.1.

Authoritates ex Epiſtola ad Coloſſ.

EX CAP. I.

28.p.154.c.1.
17.p.280.c.1.
10.p.360.c.2.

12.13.p.756.c.1.
19.20.p.393.c.1.
12.13.14.p.359.c.2.
24.p.160.c.2.
21.22.p.725.c.2.
18.p.137.c.1.

EX II.

13.p.725.c.2.
11.12.p.762.c.1.
10.p.137.c.1.
13.14.p.713.c.1.
14.15.p.393.c.1.
15.p.143.c.1.
7.p.410.c.1.

EX III.

5.p.612.c.2.
9.p.594.c.1.
8.9.10.p.763.c.1.
14.p.133.c.1.
16.p.512.c.1.
17.p.369.c.2.
8.p.124.c.1.
17.p.466.c.1.
5.p.110.c.1.
12.p.123.c.2.
15.p.410.c.1.
17.p.410.c.1.
12.p.598.c.2.

EX IV.

1.p.418.c.1.
5.p.825.c.2.
17.p.660.c.1.
3.4.p.151.c.2.
6.p.522.c.2.
2.p.646.c.2.
3.4.p.647.c.1.
5.p.352.c.1.

Authoritates ex Epiſtola priore ad Theſſal.

EX CAP. I.

2.3.V.Oratio.§.2.
6.7.V.Verbum Dei,§.2.

EX II.

13.p.358.c.2.
19.20.p.163.c.1.
14.V.Tribulatio,§.2.
5.6.V.Concio,§.1.
11.12.V.Charitas,cap.3.§.2.
7.8.9.V.Charitas,cap.3.§.2.
19.20.V.Charitas,cap.3.§.2.
18.p.228.c.1.

EX III.

3.p.665.c.2.
8.V.Concio,§.1.
5.p.824.c.1.

EX IV.

3.4.5.6.7.p.535.c.2.
9.10.p.133.c.1.
10.11.p.510.c.2.
13.14.p.765.c.1.
7.p.752.c.1.
8.p.654.c.1.
6.p.304.c.1.
12.13.p.609.c.2.
11.p.352.c.1.

EX V.

14.p.219.c.1.
22.p.352.c.1.
14.p.668.c.2.
21.p.811.c.1.
12.13.p.661.c.2.
17.18.p.661.c.1.
3.p.611.c.1.
17.p.165.c.2.
3.p.693.c.2.
1.2.3.4.p.487.c.1.
22.p.789.c.2.

Authoritates ex poſteriore ad Theſſal.

EX CAP. I.

11.12.V.Oratio,§.2.

EX II.

3.4.p.478.c.2.
16.p.715.c.1.
9.10.p.231.c.1.
15.p.831.c.1.

EX III.

1.2.V.Oratio.§.16.
13.p.730.c.2.
6.p.652.c.1.
15.p.216.c.2.
1.p.151.c.2.
6.14.p.185.c.2.

5.p.112.c.2.
3.p.665.c.2.
25.p.845.c.2.
10.11.p.287.c.2.
12.p.838.c.2.
26.p.757.c.2.
14.p.824.c.2.
15.p.688.c.1.
13.p.247.c.1.
10.11.p.428.c.2.
27.p.597.c.2
22.23.24.25.p.518.c.1.
12.p.378.c.1.
8.p.451.c.1.
5.6.7.p.645.c.2.
23.24.p.846.c.2.
4.p.667.c.2.
26.p.527.c.2.
27.p.851.c.1.
2.3.p.841.c.2.
22.p.846.c.1.
19.20.p.470.c.1.
17.p.250.c.1.
9.p.370.c.2.
21.p.539.c.1.
13.p.824.c.2.

EX II.

13.p.599.c.2.
1.2.3.4.p.79.c.2.
14.15.16.17.p.361.c.2.
13.p.598.c.1.
9.p.80.c.1.
15.16.p.543.c.2.
18.p.361.c.1.
10.p.688.c.2.
14.15.16.17.p.658.c.1.
13.p.222.c.1.
13.p.270.c.1.
1.p.845.c.1.

EX III.

18.p.678.c.1.
17.p.531.c.2.
13.p.648.c.1.
5.6.p.520.c.2.
17.p.195.c.2.
14.15.16.p.467.c.1.
2.p.521.c.1.
16.p.197.c.1.
1.p.148.c.1.
13.p.352.c.1.
9.10.11.12.p.528.c.1.
2.3.p.524.c.1.
7.8.p.521.c.1.
1.p.537.c.2.
27.p.777.c.1.

EX IV.

3.p.649.c.1.
8.p.440.c.1.
4.p.92.c.2.
9.p.369.c.1.
9.p.770.c.1.
4.p.686.c.2.
9.p.205.c.2.
7.p.631.c.1.
7.p.235.c.2.
8.p.434.c.2.
13.14.15.856.c.2.
11.p.242.c.1.

EX V.

1.p.292.c.1.
10.p.354.c.1.
16.p.647.c.1.
19.20.p.164.c.2.
7.8.9.10.11.p.668.c.2.
3.p.292.c.2.
4.p.596.c.1.
2.3.p.344.c.2.
35.p.193.c.1.
12.p.495.c.2
2.3.p.287.c.2.
9.p.487.c.1.
16.p.175.c.1.

Authoritates ex priore Epiſtola Petri.

EX CAP. I.

3.4.p.387.c.2.
22.23.p.133.c.1.
22.p.633.c.1.
18.19.p.713.c.1.
18.19.p.828.c.2.
13.p.126.c.2.
22.p.800.c.1.
14.15.16.p.726.c.1.
13.p.805.c.2.
17.p.828.c.2.
6.7.p.667.c.2.
22.p.518.c.1.

EX II.

22.p.139.c.1.
17.p.133.c.1.
2.p.408.c.2.
19.20.21.p.666.c.1.
13.14.15.16.17.p.632.c.1.
18.p.632.c.2.
9.10.p.726.c.2.
21.p.240.c.2.
9.10.p.756.c.1.
25.p.726.c.1.
12.p.352.c.2.
5.p.385.c.2.
18.19.20.p.798.c.1.

EX III.

16.p.352.c.2.
14.p.827.c.2.
9.p.207.c.2.
1.2.p.866.c.2.
1.4.p.666.c.2.
13.p.499.c.2.
7.p.586.c.1.
10.11.p.679.c.1.
10.p.527.c.2.
9.p.538.c.1.
8.p.174.c.1.
3.4.5.p.619.c.2.

EX IV.

13.14.15.16.p.666.c.1.
10.p.133.c.1.
1.p.667.c.1.
1.2.3.p.726.c.1.
18.p.483.c.1.
11.p.369.c.2.
8.p.131.c.2.
12.p.665.c.2.
12.p.657.c.1.

EX V.

2.3.p.345.c.2.
8.p.228.c.1.
8.p.235.c.2.
5.p.80.c.2.
5.p.434.c.2.
1.p.796.c.2.
10.p.400.c.1.
7.p.709.c.2.
2.3.4.p.659.c.1.
6.p.433.c.2.

Authoritates ex poſteriore Petri.

EX CAP. I.

4.p.621.c.2.
10.11.p.642.c.2.
4.p.404.c.2.

19.p.792.c.2.
20.21.c.1.
14.p.609.c.2.
18.19.p.458.c.1.
10.11.p.642.c.2.

EX II.

4.5.p.711.c.2.
22.p.861.c.1.
4.p.458.c.1.
3.p.710.c.2.
13.p.859.c.2.
20.21.22.p.753.c.2.
4.p.132.c.1.
19.p.702.c.2.
22.p.715.c.1.
4.p.415.c.1.

EX III.

17.p.731.c.2.
15.16.p.795.c.1.
9.p.392.c.2.
3.4.p.477.c.2.
11.12.14.15.p.491.c.1.
15.p.492.c.1.
9.p.207.c.1.
5.6.p.855.c.2.

Authoritates ex prima Ioannis Epiſtola.

EX CAP. I.

6.p.682.c.1.
9.p.175.c.1.

EX II.

15.p.384.c.1.
17.p.625.c.1.
19.p.413.c.1.
1.2.p.721.c.1.
3.p.85.c.2.
5.p.728.c.2.
1.p.240.c.2.
18.V. Hæreticus.
10.p.132.c.1.
11.p.135.c.1.
9.11.p.462.c.2.
4.p.690.c.2.
6.p.857.c.2.
16.p.621.c.2.
15.p.623.c.1.
15.p.659.c.1.
27.p.810.c.1.

EX III.

9.p.399.c.2.
17.p.343.c.2.
21.p.645.c.1.
6.p.690.c.2.
19.p.131.c.1.
5.p.139.c.1.
14.p.131.c.2.
20.p.256.c.2.
8.p.659.c.2.
21.22.p.175.c.2.
14.15.p.462.c.2.
21.p.404.c.1.
2.p.373.c.2.
14.p.401.c.2.
11.p.133.c.1.
1.p.263.c.1.
3.p.402.c.1.
8.p.682.c.2.
18.19.p.341.c.2.
16.p.132.c.1.
10.p.135.c.1.
15.p.155.c.1.

EX IV.

17.p.728.c.2.
12.p.132.c.1.
16.p.128.c.2.
1.p.363.c.2.
20.21.p.134.c.2.
16.p.405.c.2.
5.p.416.c.2.
1.p.811.c.1.
9.10.17.p.163.c.1.
18.p.729.c.1.
1.p.417.c.2.
7.p.131.c.2.
12.p.726.c.2.
18.p.404.c.1.

EX V.

3.p.397.c.1.
3.p.130.c.1.
19.p.621.c.2.
16.p.647.c.1.
14.p.647.c.1.

Authoritates ex 2. Ioannis Epiſtola.

EX CAP. VNICO

8.9.p.731.c.2.
6.p.130.c.1.
7.V. Hæreticus.
10.& 11.p.417.c.1.
10.p.352.c.1.

Authoritates ex 3. Ioannis Epiſtola.

EX CAP. VNICO.

3.4.5.6.V. Charitas, cap. 3. §.2.
11.p.640.c.2.
5.& 6.p.430.c.2.
8.p.430.c.1.
2.V. Oratio, §.2.

Authoritates ex Epiſtola B. Iudæ.

EX CAP. VNICO.

6.p.450.c.2.
12.13.p.686.c.2.
3.& 20.p.731.c.2.
4.5.V. Hæreticus.
9.p.207.c.2.
11.p.418.c.2.
22.p.219.c.1.
22.p.219.c.1.
22.p.165.c.1.
14.15.p.481.c.2.
6.p.702.c.1.
6.p.132.c.1.
13.p.102.c.1.

Authoritates ex Apocalypſi.

EX CAP. I.

13.V. Charitas, cap. 3. paragrapho 2.
5.p.140.c.1.
4.p.977.c.1.
14.p.144.c.1.
9.V. Tribulatio, §.2.

13.& 20.p.326.c.1.
13.p.139.c.2.
15.16.p.485.c.1.
8.p.479.c.2.
16.p.345.c.1.
7.p.488.c.2.
9.p.377.c.1.

EX II.

10.26.27.p.730.c.2.
22.p.534.c.1.
9.p.671.c.2.
14.p.616.c.2.
5.p.732.c.1.
5.p.103.c.1.
14.15.16.p.735.c.1.
26.27.28.p.371.c.1.
10.p.833.c.1.
20.p.735.c.1.
2.3.4.p.734.c.2.
11.p.841.c.1.
20.p.371.c.1.
25.p.139.c.1.
17.p.401.c.1.
17.p.182.c.2.
9.10.*V.Tribulatio*,§.2.
26.28.p.609.c.2.
10.p.228.c.1.
17.p.371.c.1.
23.p.535.c.1.
7.p.371.c.1.
5.p.347.c.1.
2.3.*V.Tribulatio*,§.2.
5.p.205.c.2.

EX III.

7.p.224.c.1.
20.p.857.c.2.
4.p.212.c.2.
15.p.825.c.2.
5.21.p.371.c.1.
1.p.690.c.1.
21.p.377.c.1.
16.p.709.c.2.
20.p.392.c.2.
18.p.127.c.1.
10.*V.Patientia*.
20.p.391.c.1.
11.p.179.c.1.
8.p.611.c.1.
15.11.2.p.730.c.2.
10.p.667.c.1.
12.p.183.c.1.
20.p.213.c.2.
[illegible].p.505.c.1.

EX IV.

6.p.260.c.1.
3.p.270.c.1.
10.p.451.c.1.

EX V.

8.p.409.c.1.
1.p.793.c.1.
6.p.99.c.2.

EX VI.

2.p.327.c.1.
6.p.230.c.2.
11.p.388.c.1.
2.p.105.c.1.
15.16.17.p.488.c.2.
7.p.317.c.1.
9.10.p.587.c.1.
5.p.230.c.1.
12.13.14.p.478.c.1.

EX VII.

14.p.588.c.1.
16.17.p.382.c.1.
9.p.372.c.2.

EX VIII.

3.4.p.101.c.2.
13.p.622.c.2.

EX IX.

6.p.455.c.2.
20.21.p.698.c.1.
14.p.234.c.1.

EX X.

9.p.845.c.1.
10.p.163.c.1.

EX XI.

p.584.c.1.
16.17.*V.Gratitudo*,§.1.
3.4.p.479.c.1.
8.p.684.c.1.
5.*V.Iuſtitia*.

EX XII.

1.p.325.c.1.
17.p.228.c.1.
15.p.228.c.1.
10.p.483.c.2.
4.p.312.c.1.
7.8.9.p.101.c.1.
4.p.228.c.1.
1.p.570.c.1.
12.p.622.c.2.
1.p.559.c.2.
2.p.160.c.1.
1.p.581.c.2.
1.p.315.c.1.
1.p.542.c.2.
2.p.313.c.1.
15.*V.Hæreticus*.
p.103.c.2.
12.13.p.228.c.1.
1.p.570.c.1.
9.11.p.326.c.1.
1.p.548.c.2.
1.p.544.c.2.
7.8.9.p.829.c.1.
4.p.828.c.2.

EX XIII.

2.p.231.c.1.
10.p.419.c.1.

EX XIV.

1.2.3.4.5.p.851.c.2.
13.p.408.c.1.
9.10.p.452.c.2.
13.p.371.c.1.
13.p.609.c.1.
1.p.384.c.1.
11.p.455.c.2.
15.18.p.605.c.2.
3.p.381.c.1.

EX XV.

4.p.246.c.1.

EX XVI.

9.*V.Blaſphemia*,§.1.
8.9.10.11.p.698.c.1.
15.p.487.c.1.
10.p.457.c.1.
11.*V.Blaſphemia*,§.1.
15.p.4[illegible].c.1.

EX XVIII.

4.p.135.c.2.
4.p.329.c.2.

EX XIX.

10.p.450.c.1.
16.p.140.c.1.
10.p.428.c.1.
8.p.612.c.1.
8.p.399.c.1.
1.p.376.c.2.

EX

EX XX.

12.13.p.4[illegible]2.c.1.
14.15.p.452.c.1.
34.15.p.485.c.1.
1.2.3.p.[illegible]34.c.1.
9.p.332.c.1.

EX XXI.

2.3.p.379.c.1.
8.17.p.372.c.1.
18.p.383.c.1.
35.p.380.c.1.
26.p.378.c.2.
13.p.372.c.2.
26.p.371.c.2.
6.p.386.c.2.
4.p.381.c.2.
24.p.285.c.2.
24.p.390.c.2.
25.p.383.c.1.
11.12.p.383.c.1.
21.p.107.c.1.
18.p.374.c.1.
12.p.107.c.1.
8.p.688.c.1.
12.p.385.c.2.
7.p.371.c.2.
p.385.c.1.
12.p.322.c.2.
1.p.492.c.1.
2.p.384.c.1.
18.p.382.c.1.
16.p.383.c.1.
19.20.p.106.c.1.

EX XXII.

15.p.37[illegible].c.1.
2.p.390.c.1.
17.p.386.c.2.
5.p.381.c.1.
14.p.408.c.1.
12.p.386.c.2.
4.p.373.c.2.

INDEX LOCORVM QVÆ EX SACRA SCRIPTVRA EXPONVNTVR IN THESAVRO ORATIONVM IACVLATORIARVM.

Ex Geneſi.

Gen.32.10. V. Beneficium.
Gen.32.10.V.Humilitas,paragr.2.
Gen.49.11.V.Paſſio Chriſti,paragr.1.

Ex Leuitico.

Leuit.6.12.V.Amor diuinus,§.2.

Ex lib. Ioſue.

Ioſue 5.14.V.Reſignatio.
Ioſue 7.8.9.V.Beatitudo.

Ex lib. Regum

1.Reg.3.18.V.Tribulatio,paragr.9.
2.Reg.1.26.V.Paſſio Chriſti,paragr.7.

Ex lib. Iob.

Iob.6.8.9. V. Tribulatio,paragr.11.
Iob 7.16.V.Tribulatio, paragr.3.
Iob 7.16.V.Morbus.
Iob 7.1.).V.Morbus.
Iob 7.20.V.Peccator, Peccatum,§.1.
Iob 9.23.V.Mors,parag.3.
Iob 13. 21.V. Tribulatio,paragr.3.
Iob 14.17.V.Spes,§.2.
Iob 17.3.V.Tribulatio,§.11.
Iob 17.14.V.Humilitas,paragr.2.
Iob 23.17.V.Patientia, paragrapho 1.
Iob 29.2.V.Peccator, Peccatum,§.6.
Iob 29.18.V.Spes,paragr.3.
Iob 30.11.V.Tribulatio, paragr. 4.
Iob 31. 12.V. Caſtitas,paragrapho 2.
Iob 31. 22.V.Peccator,Peccatum,parag.8.

Ex Pſalmis.

Pſalm.43.3.& 4. V. Victoria de hoſtibus parag.2.
Pſalm.42.3.V.Lumen diuinum.
Pſalm.7.9. V.Iudex, Iudicium diuinum paragrap.1.
Pſalm.8.5.V.Admiratio,paragr.4.
Pſalm. 9.1.2.3. V.Gratiarum

rum aſſio,paragr.3.
Pſ.9.14.V.Tribulatio,§.3.
Pſ.9.18.V.Impij & Inimici, paragr.3.
Pſ.9.22.V.Tribulatio,§ 3.
Pſ.12.4 V.Tentatio,parag.3.
Pſ.15 5 6.V.Deus §.1.
Pſal.16.15.V.Impij, & Inimici,parag.1.
Pſal.17.1.2.3.V.Amor diuinus.paragr.1.
Pſ.17.31.V.Lumen diuinum.
Pſal.17.33.V.Laus Dei,paragrapho 7.
Pſal.19.1.10.V.Oratio,paragrapho 6.
Pſal.19.11.12.V.Mors, paragrapho 1.
Pſ.22.5.V. Tribulatio,paragrapho 8.
Pſ.24.3.V.Impij & Inimici,§.1.
Pſal.24.4.5.V.Vita §.1.
Pſ.30.25 V.Tribulatio, paragr.1.
Pſ.26.9.10.V.Auxilium diuinum.
Pſ.85.11.V.Timor Dei.
Pſ.26.18.V.Impij & Inimici,parag.2
Pſ.27.5.V.Impij & Inimici, paragr.1.
Pſ.29.9.V.Gratia diuina,paragr.2.
Pſal.29.12.13.V.Tribulatio, paragr.15.
Pſ.33.3.V.Laus Dei,§.1.
Pſ.34.1.V.Vindicta diuina, paragr.1.
Pſ.34.1.2.3.V.Auxilium diuinum.
Pſ 34.11.V.Laus Dei, §.20.
Pſ.34.17.18.28.V.Laus Dei, paragr.21.
Pſ.35.12.V.Superbia.
Pſ.37.18.V.Reſignatio.
Pſ.67.21.V.Benedicere.§.1.
Pſ.38.1.2.V.Lingua,§.1.
Pſ.38.8.V.Vita,paragr.2.
Pſ.38.6.V.Vita,parag.2.
Pſ.38.14.V.Oratio,§.2.
Pſ 39.10.V.Reſignatio.
Pſ.42.1.V.Index, Iudicium diuinum,parag.1.
Pſ.44.3.V.Chriſtus Dominus,parag.1.
Pſ.44.7.V.Zelus,§.2.
Pſ.50.10.V.Conſolatio.
Pſ.50.11.V.Munditiés.
Pſ.50.12.V.Perſeuerantia, parag.1.
Pſal.50 13.V.Perſeuerantia, parag.1.
Pſ.50.14.V.Conſolatio.
Pſ.50.16.V.Peccator, Peccatum,parag.13.
Pſ.53.5.V.Impij, & Inimici, parag.1.
Pſ.54.4.V.Fortitudo.
Pſ.56.10.V.Reſignatio.
Pſ.56.11.V.Laus Dei,§.26.
Pſ.59.14.V.Gratia cæleſtis, parag.4.
Pſ.61.1.V.Patientia,§.2.
Pſ.62.6.V.Deuotio,§.1.
Pſ.64.2.V.Zelus,§.2.
Pſ.64.11.V.Terra.
Pſ.64.12.V.Terra.
Pſ.64.19.10.V.Terra.
Pſ.65.1.&c.V.Laus Dei,§.1.
Pſ.65.7.V.Laus Dei,§.1.
Pſ.66.1.2.V.Lumen diuinum.
Pſ.67.29.V.Perſeuerantia, paragr.1.
Pſ 67.33.V.Hæreſis.
Pſ.70.10.V.Amor diuinus, parag.2.
Pſ.71.3.V.Pax.
Pſ.71.6. V. Chriſtus Dominus,parag.2.
Pſ.71.7.V.Pax.
Pſ.71.17.19.20.V.Benedicere,parag.1.
Pſ.72.24.25.27.V.Deus,§.2
Pſ.73.20.V.Tentatio,§.1.
Pſ.78.1 V.Eccleſia.
Pſ.79.4. V. Gratia diuina, parag.1
Pſ.79.3.V.Auxilium diuinum.
Pſ.81.8.V.Index, Iudicium humanum,§.1.
Pſ.82.1.2.V.Eccleſia.
Pſ.83.9.V.Auxilium diuinum.
Pſ 84.7.V.Reſurrectio.
Pſ.84.8.V.Chriſtus Dominus,parag.2.
Pſ.85.2.V.Salus animæ.
Pſ.85.10.V.Lætitia,§.1.
Pſ.85.15.V.Tentatio,§.3.
Pſ.87 11.12.13.V.Mors,§.1.
Pſ.89.3.V.Perſeuerantia,§.1
Pſ.91.4.V.Creatura.
Pſ.93.17.V.Gratia cæleſtis, paragr.3.
Pſ.101.24.25.V.Mors,§.2.
Pſ.102.1.2.3.4.5.V.Benedicere,§.2.
Pſ.102.11.V.Miſericordia diuina.
Pſ 102.20.V.Benedicere,§.7
Pſ.102.21.V.Benedicere,§ 5
Pſ.102.22.Ibidem.
Pſ.103.1.V.Benedicere,§.3
Pſ.103.25.V.Admiratio,§.1.
Pſ.103.31.V.Spiritus ſanctus.
Pſ 103.34.V.Laus Dei.§.30
Pſ.106 8.22.V.Laus Dei paragr.1.
Pſ.108.21.V.Auxilium diuinum.
Pſ.110.V.Admiratio,§.1.
Pſ.113.9.V.Auxilium diuinum.
Pſ.115.4.V.Reſignatio.
Pſ.115.5.V.Laus Dei,§.23.
Pſ.115.7 V.Laus Dei.§.22.
Pſ.118.10.V.Mandata,§.4.
Pſ.118.38 V.Mandata,§.6.
Pſ.118.57.V.Mandata,§.2.
Pſ.118.5.V.Mandata,§.1.
Pſ.118.132.V.Miſericordia diuina.
Pſ.118.134.V.Beneficium.
Pſ.118.81.V.Gloria cæleſtis, paragr.1.
Pſ.118.8.V.Mandata,§.2.
Pſ.118.54.V.Mandata,§.9.
Pſ.118.111.V.Mandata,§.9.
Pſ.118.66 V.Virtus.
Pſ.118.76.V.Peccator, Peccatum.parag.14.
Pſ.118.81.V.Conſolatio.
Pſ.118.20.V.Mandata,§.7.
Pſ.118.57.V.Deus.§.1.
Pſ.118.84.V.Tentatio.§.2.
Pſ.119.2.3.V.Lingua,§.2.
Pſ.121.7.V.Pax.
Pſ.131.1.V.Oratio,§.4.
Pſ 134.21.V.Benedicere,§.1.
Pſ.137.5.6.V.Laus Dei,§.[illegible]
Pſ.138.1.V.Deus,parag.3.
Pſ.138 V.Deus,parag.5.
Pſ.138.13.V.Laus Dei,§.24.
Pſ.138.22.23.V.Examen diuinum.
Pſ.140.2.V.Oratio, §.10.
Pſ.140.3.4.V.Lingua.§.1.
Pſ.140.5.V.Conſortium.
Pſ.140.9 V.Tentatio,§.1.
Pſ.141.8.V.Gloria cæleſtis, paragr.1.
Pſal.143.4.5.V.Admiratio. parag.2.
Pſ.144.19.V.Laus Dei,§.11.

Ex Prouerbijs.

Prou.25.41.V.Gratia diuina, parag.1.

Ex Canticis.

Cant.1.4.V.Conſolatio.
Cant.1.7.V.Fides §.2.
Cant.1.14.V.Paſſio Chriſti, paragr.1.
Cant.1.2.V.Conſolatio.
Cant.1.4.V.Gratia diuina, parag.1.
Cant.1.1.V.Chriſtus Dominus,paragr.2.
Cant.2.1.3.V.Chriſtus Dominus,paragr.1.
Cant.2.15.V.Zelus,§.2.
Cant.4.13.V.Maria virgo ſanctiſsima,paragr.5.
Cant.4.16.V.Spiritus ſactus.
Cant.5.1.V.Chriſtus Dominus,paragr.3.
Cant.5.10.V.Chriſtus Dominus,paragr.1.
Cant.6.1.V.Chriſtus Dominus,parag.3.
Cant.6.10.V.Chriſtus Dominus,paragr.3.
Cant.8.6.V.Chriſtus Dominus,paragr.4.
Cant.7.6.V.Maria Virgo ſanctiſsima,§.1.

Ex Eccleſiaſtico.

Eccli.18.8.V.Vita,§.2.
Eccli 23.4.V.Cogitatio.
Eccli.23.5.V.Superbia.
Eccli.23.6.V.Verecundia.
Eccli.24.24.V.Maria, §.5.

Ex Prophetis.

Iſa.1.2.3.V Peccator,§.4.
Iſa.38.18.19.V.Mors,§.1.
Iſa.59.12.V.Peccator,Peccatum,parag 1.
Iſa.61.10.V.Gaudium.
Hier.3.4.V.Peccator,Peccatum,§.7.
Hier.3 13.V.Peccator,Peccatum,parag.1.
Hier.3.25.V.Peccator, Peccatum,parag.2.
Hier.8.7.V.Peccator, Peccatum,§.3.
Hier.9.1.V.Lachrymæ,§.1.
Hier.14.8.V.Tribulatio, §.2
Hier.17.13.V.Peccator,Peccatum,parag.2.
Thren.4.1.V.Peccator, Peccatum,parag.5.
Thren.4.20.V.Paſſio Chriſti paragr.8.
Ioel 1.8.V.Lachrymæ,§.2.
Micheæ 1.8.Ibidem.
Habac.1.13.V.Laus Dei,§.:9

Ex S. Marco.

Marc.4.38.V.Oratio,§.1.

Ex S.Ioanne.

Ioan 4.15.16.V.Gratia diuina,parag.1.

Ex epiſtolis D.Pauli, & Catholicis.

Rom.9.3.V.Charitas.
Rom.11.33.V.Admiratio, paragr.5.
Ad Eph.1.3.4.V.Gratiarum actio,parag.4.
Ad Coloſ.1.12.13.V.Gratiarum actio,§.4.
Ad Coloſ.1.15.16.V.Chriſtus Dominus,parag.1.
Hebr.1.3.V.Chriſtus Dominus,§.1.
1.Petr.1.3.V.Benedicere,paragr.1.

Finis Indicis Authoritatum S. Scripturæ.

PRÆFATIO PARAGRAPHIS QVINQVE DISTINCTA.

PARAGRAPHVS I.

Quæ fuerit occaſio colligendorum iſtorum locorum.

OCCASIO colligendi locos hoſce communes (amice Lector) fuit iſta. Cùm non ſine graui animi mei ægritudine aduerterem, paucos omnino reperiri qui pro concione ſacras literas, quibus tamen ea omnia quæ ſacri oratoris propria ſunt continentur, adhiberent, paucioreſq; adhuc qui recondita in ijs longè præclariſſima vitæ documenta eruerent, eaque concioni proponerent: videbar non inutilem operam poſiturus, ſi tum vt eorum laborem leuarem, tum vt ad crebriorem ſcripturæ vſum allicerem, eam vniuerſam in locos communes ordinata ſerie, & ad quęque ilicò inuenienda non incommoda redigerem. Accedebat item iſtud, quòd cum multorum annorum (quibus ad populum, tanto licet muneri impar dixi) vſu atque experientia cognouiſſem, quanto ſæpe conficiantur labore, quantumque ponant otij concionatores in conquirendis ſcripturæ locis vel in Concordantijs, vel in Indicibus, vel alijs qui eius theſauros conſcripſerunt, ad ea confirmanda quæ populo propoſituri ſunt, atque potiſſimùm ad perorandum: nihil etenim efficaciorem, atque fortiorem in eorum qui audiunt mentibus aculeum relinquit, quam ſcripturæ ſententia in peroratione benè tractata, ſuiſque momentis expenſa, atque in omnes verſata partes, ijſque dicendi luminibus, quæ ad animos commouendos valent, illuſtrata. Cùm inquam iſta, iſtorumq; ſimilia diuturna obſeruatione notaſſem, ſtatuebã apud me, concionatoribus non fore omnino ingratum, ſi quis illis iſta moleſtia liberatis,

plus daret otij ad ſe pro dignitate ad rem tantam comparandos, nec non ad ſcripturæ teſtimonia, & cætera quæ proponerent, maturè diligenterque expendenda. Et quoniam mihi varijs impedito morbis viderem concionibus abſtinendum, cogitabam tentare ijſne poſſem ſaltem qui ſacro iſti muneri vacarent, aliquid opis (opellæ verius dixero) afferre; tum vt rei tam diuinæ cooperarer nonnihil, tum vt mihi partem aliquam meritorum illorum qui labori iſti ſe dediderunt vindicarem: occurrebat etiam, animoſque addebat illud Dauidis factum, cui cùm non licuiſſet inhibente Deo tẽplum exædificare, ne à re tanta tamque Deo accepta alienus eſſet omnino, placuit illi materiem ſaltem ſumptumque omnem tanto operi ſuggerere. Ac mihi quidem cùm per vires non ſit integrum, ſpiritualia templa Deo, diuini verbi prædicatione exędificare, ei vero exædificationi materiem ex ſacris depromptã litteris ſuppeditare cùm quodammodo liceat; æqui quæſo bonique conſule, Lector beneuole, ſi id ſum boni publici ſtudio, affectuque aggreſſus, cùm aduerterem id operæ à nemine ſuſcipi. Cui ſanè, vt ingenuè quod eſt profitear & in perſcrutandis ſcripturæ locis diligentia maior (quam tamen pro virium tenuitate non mediocrem adhibui) atque in ijſdem intelligendis diiudicandiſq; vis ingenij præſtantior, in ijs denique ſuo cuiuſque loco diſponendis prudentia maior opus fuiſſet: verum dum hiſce auctus donis occurret quiſpiam qui id aggreſſus ſit, tibi hiſce noſtris, licebit ſi placebunt frui. Hoc vnum vero monitos velim concionatores, non ideo ijs à ſacrę Scripturæ aſſidua lectione vacandum, quod in hiſce locis quę præcipua in ea ſunt, inuenturi ſint: imò verò horum vſus locorum eos ad continentem ipſius, quotidianamque lectionem alliciat oportet. Cùm enim ſe ab ijs non parum iuuari experientia ipſa didicerint, ita ſecum ratiocinentur. Si mihi aliena manu tantùm proſunt, quanto proderunt magis apparati mea, loci communes? Quanto placebit magis proprius fœtus quam alienus? Quantò hærebunt tenacius memoriæ quæ mihi collegero ipſe, quam quæ ab alijs collecta delibo? Sed quàm multa ab alijs fortè oſcitantibus pręterita, à me obſeruata notabuntur? Denique vt cuique ſuus eſt genius, ſui ſunt conceptus, ſuum iudicium ſenſuſque, ſuus finis ob quem quidpiam legit; quot & quanta notare licebit quę alius tanquam minoris momenti atque ſuis rationibus inutilia abiecerit? Hortor itaq; vehementer concionatores omnes, vt ſcripturam vniuerſam breui aliquo adhibito expoſitore, qui ſenſum literalem ſeu hiſtoricum proferat, paulatim perlegant (cuius quidem cohortationis cauſæ ſat multæ allatę ſunt ſupra) ipſique ſibi communes eius locos faciant, aut (quod probarem magis) vt hoſce noſtros augeant, hoc ferè modo. Eos ſibi charta alba inter folia ſingula interpoſita, compingi curent, atque ſi noua aliqua ſcripturę occurret ſententia, aut eius explicatio quæ in ijs deſideretur, eam adijciant è regione loci illius quo res eadem tractatur. Atque ſic eueniet vt hi noſtri loci

quamquam cuique alieni, cuiuſque tamen fiant proprij, cum & eas quiſque legendo obſeruabit quæ iam ſunt collectæ ſententias, atque alias item pręteritas adijciet ipſemet: itaque fiet vt bono publico creſcat liber atque ſi eam acceſſionem cum aliis velit eſſe communem, curabit vt lucem videat: quamquam mihi, eum locupletare, Deo propitio, in animo eſt. Illud præterea intelligat Lector ferè illa tantum hîc digeſta quæ mores attingunt, non quæ fidei dogmata aut diſceptationes cum Sectarijs: neque illa quidem vniuerſa, cùm ſit Tomus alter Deo fauente, hiſtorias ſacras quæ eoſdem informabunt mores, exhibiturus: prior enim hic ferè in præceptionibus, ſententijſque verſabitur: In qua tamen earum ab hiſtorijs ſeparatione, non fuit animus (ob iuſtas cauſas) id tanta religione præſtare vt nihil omnino exemplorum minùs ſaltem illuſtrium in primum Tomum ingrederetur, ſed vt multo maxima eius pars eſſet præceptionum, & ſententiarum, illuſtrioribus hiſtorijs ad Tomum alterum amandatis. Quod ſi cuiquam ſeparatio iſta minùs ad vſum commoda viſa erit, pergratum is ſanè fecerit ſi me ea de re monuerit, lubenſque eius ſententiæ concedam, atque in vnum Tomum vniuerſa tum exempla, tum ſententias conferam. Cur autem non ſit neque in his, neque in illis digerendis ordo ſeruatus temporis, & librorum ſcripturæ, vt primùm ea collocarentur quæ ex Geneſi, tum quæ ex alijs, ordinata annorum ſerie collecta eſſent, dicendum inferiùs.

PARAGRAPHVS II.

Non eſſe nouam huiuſce generis ſcriptionem, & de ordine in iſta ſeruato.

NE cui autem fortaſſe huius generis ſcriptio noua videatur, is ſciat me in ea duces habere quos ſequar optimos. De Græcis vt cæteros omittam, S. Athanaſium, cuius exſtat ſynopſis ad Cõſtantem Imperatorem: cui cum per ampliſſimi Regni adminiſtrationem non eſſet integrum, vniuerſam perlegere ſcripturam, ab eo petijt, ſibi vt eius ſynopſim Epitomenque conficeret, qua capita eius præcipua, quæque eſſent in ea ſcitu digniſſima complecteretur. Diuum item Baſilium Magnum, cuius quidem moralia aliud continent nihil, quam ſententias ex nouo teſtamento, iudicio decerptas. S. Ioannem Damaſcenum cuius extant parallela, quæ ſententiis conſtant ſcripturæ, atque SS. Patrum de omni prope re quæ ad mores ſpectat. E Latinis duces nactus ſum D. Cyprianum, qui tribus ad Quirinum libris ea ex ſcripturis collegit, quæ ſiue ad fidem, ſiue ad mores facere videbantur. Melitonem Sardenſem in libris excerptorum ſex ad Oneſimũ, quibus moratæ ſcripturarum ſentẽtiæ colliguntur. D. Auguſtinum qui conſcripſit Specu- *Tomo 3. operum Auguſt.*

 lum, de

Poſſid. in eius vita cap. 28.

lum, de quo iſta Poſſidius. Prodeſſe omnibus volens, & volentibus multa librorum legere & non valentibus, ex vtroq; diuino teſtamento veteri & nouo, pręmiſſa præfatione, præcepta diuina, ſeu vetita ad vitæ regulam pertinentia excerpſit, atque ex his vnum codicem fecit, vt qui vellet, legeret, atque in eo vel quàm obediens Deo inobediensque eſſet, agnoſceret; & hoc opus voluit Speculum appellare. Hæc ille. Venerabilem Bedam cuius extant ſcintillæ, quibus variè tum è ſacris literis, tum è PP. in vnum coguntur ſententię. D. deniq; Bonauēturam in ſuis quæ vocat Pauperum Bibliis. Quos ſecuti ſunt quidem alij permulti qui varios edidere locos communes in ſcripturam, aliàs nomine Florum, aliàs Theſauri Bibliorum inſignitos. Quid autem ſimus poſt iſtos omnes in iſto genere conati præſtare, æquus & beneuolus lector iudicabit, cum labore exiguo vti ſperamus, paruoque tempore, ſeſe ei ſponte dabunt, quæ ante non ſine moleſtia temporiſque diſpendio requiſita, vix tandem inueniebat. Hactenus enim confuſè vniuerſa atq; permixtim ſub aliquo vno titulo, nullo ordine neque naturæ, neque doctrinæ ſeruato videntur collocata: Neque id ſanè mirum videri debet, cum ijs authoribus nihil eſſet aliud propoſitum, quam vt quæcumque ad vnam rem caputque ſpectarent, ſimul congererent; nimirum cuiuſque cùm labori tum induſtriæ relinquebant rerum ſingularum ſuas in partes diſtributionē, quod quidem à nobis lectori ſubleuando eſt præſtitum, atque eo quidem ordine qui omnium viſus eſt facillimus, quique perpetuò ſeruabitur niſi aliud iudicabitur. Principiò enim ea ponentur quæ cuiuſque rei naturam ſpectabunt, vt ſunt genus, differentia, cauſæ reique principia, & cętera quæ ad iſta poſſunt reuocari, vt definitiones quas vocant nominales: quæque rei explicandę conducunt, vt ſunt ea quibuſcum ipſa confertur. Tum ad effecta fiet progreſſio, atque in ijs quidem princeps dabitur locus ijs, à quibus animus ſimul cum corpore afficitur; inde fiet tranſitio ad ea quæ in intellectu, deinceps ad ea quæ in voluntate, memoria, corpore recipiuntur. poſtmodum ea proponentur effecta quæ honorem, quæ famam, quæ opes, quæ filios, & propinquos, quæ poſteros, quæ alienos ſpectant. Et quoniam res duplicem habent conſiderationem, abſolutam & relatiuam: illam tanquam priorem conſequetur iſta. Extremo autem loco collocabuntur rerum inter ſe Antitheſes, & ad virtutem colendam, vitij fugam cohortationes tanquā rebus extrinſecæ. Qui ordo maximè omnium eminebit verbo Peccatum, nullum enim aliud (quod quidem res ferebat) ita eſt minutatim ſectum, atque in plures, quarum alia ab alia depēdeat, partes membraq; diſciſſum quā iſtud. Quòd ad eas quæ paragraphis ſingulis ſubiectæ ſunt à nobis ſententias attinet, ſat ſcio vt diuerſa ſunt hominum iudicia, viſum iri non nemini eas alio aliquo tum verbo, tum paragrapho collocandas fuiſſe. Verùm intelligat is, rem vnam eandemque vario modo conſideratam, ad diuerſos poſſe titulos reuocari. Quod ſi rationem aliquā

afferet efficacem, cur alio potiùs quam eo quo poſita eſt à nobis loco, ſit collocanda, lubentes in eius ibimus ſententiam, parati doceri melioraque amplecti, atque ea quę erunt viſa minus probanda corrigere. Neque enim illo nos in chriſtianæ modeſtię officio inferiores eſſe volumus, cuius quamquã à fide alieni iſta eſt oratio. Quod ſi aut temerè aliquid præterijſſe, aut non ſatis eleganter ſecuti videbimur: docti ab aliquo facilè & libenter ſententiam cõmutabimus. Non enim parum cognoſſe, ſed in parum cognito ſtultè & diu perſeueraſſe turpe eſt: propterea quòd alterum communi hominum infirmitati, alterum ſingulari vniuſcuiuſque vitio eſt attributum. Qualia tamen cumque ſint ea quæ damus in ſcripturam, ſæpe mihi in votis fuit; vt extaret aliquis qui eodem iſto, aut meliore aliquo ordine, locos communes tum ex Patribus, tum ex ſacræ hiſtoriæ conſcriptoribus, leuandis labore concionatoribus concinnaret, vt quas ex ijs vel ſententias vel ſacra exẽpla requirunt, ſtatim nanciſci liceret, cùm ij modò, quæ in vſum ſuum futura ſunt, & quidem frequenter incaſſum quęritando, multi temporis iacturam non leuem patiantur: Etenim antequã exempli cauſa inueniat concionator iſtud, cuius in præſentia indiget, tum Patrum authoritate, tum exemplo aliquo confirmatum: *Eleemoſynâ; ſuáque largiendo homines diteſcere*, multas frequenter verſabit paginas eorum locorum communium, tum qui Patrum ſententias, tum qui exẽpla contineant, antequam id quod requirit occurrat, ac frequenter ne occurret quidẽ. Quod contra fieret ſi res omnes commodo eſſent ordine diſtributæ, vt principiò quæ ad earum naturam & cauſas, deinceps quæ ad effecta ac cætera conſimilia afferrentur. Occurrebat etiam monendum iſtud: præter ordinarios certoq; numero conſignatos paragraphos, inſertos eſſe alios qui à nobis *Additi* vocati ſunt, eo quòd adiecti ſunt ad alios ſuo iam ante loco conſtitutos, quos additos ſi certo numero, vt eorum ferebat ordo, notaſſemus, oportuiſſet omnem numerorum rationem ſeriemq; non ſine moleſtia cõmutare. Quod ſi ſecundum excudantur loci iſti communes, poterunt & verò debebunt Typographi eos paragraphos quos modo additos vocamus, certo numero vt ſe res dabit, ſignare. Extremum hoc monebo, non eſſe quòd magnoperè miretur quiſquam, cur non ſit à nobis ordo ſeruatus temporis: vt principem quidem locum tenerent ea quæ tempore præeunt, poſteriorem verò quæ cõſequuntur. Et cur non à Geneſi exorſi, ad cæteros ſenſim ſacrarum literarum libros, eadem qua digeſti ſunt annorum ſerie gradum fecerimus. Nam præterquam quòd nobis non temporis at naturæ ordinem ſequendum duximus; occurrit inſuper facti noſtri ratio probabilis, neque ſanè contemnenda. Nempe quod vel ab ijs qui ſacratioribus literis ordinem ſanxerunt, ordo iſte temporis neglectus ſit. Quis enim neſcit B. Ioannis Apocalypſim, diu ante eiuſdem Euangelium conſcriptam. Cùm hoc in Aſia minori & Epheſi, poſt ſuum ab exilio reditum: illam autem in ipſo exilio, Pathmi inſulæ literis mandarit.

Ci: de Inuentione l. 2. initio.

Hæreſ. 51. Atque iſti ſententiæ ſuffragantur præter cæteros Epiphanius. Qui & addit, ſcriptum a Ioanne Euangeliū poſt annos nonaginta vitæ ſuæ, id eſt triennio ante obitum. Beda libro de ſex ætatibus mundi, & in præfatione ad Euangelium Ioannis. Hieronymus lib. de viris illuſtribus, in Ioanne. Magnus Areopagita epiſtola 10. quæ eſt ad Ioannem. Nihilò minus tamen claudit diuina Apocalypſis ſacrorum voluminum ſeriem.

Vide Baro. ad annos 57. & 58. Quid quod Pauli ad Corinthios vtraque ſcripta ſit anno Chriſti 57. anno ſcilicet ante eam quæ ad Romanos; illam tamen huic poſtpoſitam habemus.

Atque vt à vetere inſtrumento aliquid etiam mutuemur quo factum noſtrum tueamur: nemo ignorat Iobi calamitates, tempore antegreſſas cæcitatem Tobiæ: hic tamen priorem illo ſortitus eſt locum. *Vide Tobiæ c. 12. 2. 25.*

Neque verò Tobiam tantum præcedit Iob, at & vniuerſos Reges tum Iuda, tum Iſrael: inſuper & Iudices, atque adeo Ioſue, & Moyſem ipſum: fuit enim Iob tertius aut quartus ab Eſau, quintus aut ſextus ab Abraham, atque in Geneſi vocatur Iobab filius Zaræ de Boſra, *Cap. 36. 34.* qui & dicitur regnaſſe in Idumęa. Ita Patres communiter, & 70. Interpretes ad finem libri Iob. Cur igitur ſi tanti eſt ordo temporis, tot intercedunt annorum centuriæ, Iobi inter originem, & ordinem quē in ſacrorum ſerie voluminum obtinet?

Cur denique non duxit Oſeas (vt etiam à Prophetis defenſionis præſidium accerſamus) Prophetarum agmen, cum illi primum omnium locutus ſit Deus: iuxta illud capitis primi: *Principium loquendi Domino in Oſee?* *Verſu 2.*

Superſedeo pluribus id generis afferendis, cum mihi perſuaſum ſit, æquo lectori iſta fore ſatis; prȩſertim cum non mihi temporis, at naturæ atque facilioris doctrinæ ordo propoſitus fuerit.

PARAGRAPHVS III.

Non eſſe locos iſtos ſuperfluos, & de libro Concordantiarum.

SI quis autem laborem iſtum noſtrum ſuperfluum forte iudicabit, quòd Concordantiarum liber omnia ea ſuggerat, quæ ſacris in literis contineantur; is hoc habeat à me reſponſum: librum iſtum Concordantiarum multo egere otio, vt quis eius ope aliquam è ſacris literis aptam eruat ſententiam, quam concioni inſerat, nec poſſe niſi feriatis hominibus vſui eſſe: Etenim ſi cui de humilitate v. c. ſit agendum, quærenda erit vox iſta Humilitas, Humilio, Humilis, atque aliæ, quę eandem habeant vim aut etiam cōtrariam, vt Demiſſio, Paruulus, Puluis, Superbia, Exalto; tum conſulendus ipſe ſacer textus, atque in eo notandæ ſentētię quæ ad rem, qua de agitur, magis faciunt,

quarum

quarum ſępè obſcuritas quęrentem eludet, efficietque vt id quaſi ad rem minimè pertinens eum fugiat, quod quidem intellectum maximè ad eam faceret. Secundò, quamplurima ſunt (quod etiam obſeruatum à P. Regio) in ſacris literis eáque pręſtantiſſima, quibus inueniendis ſi non adhibes niſi concordantias, inuenies nunquam, eo quod ipſa non certo aliquo verbo, aut verbis, quæ te eò prima ſtatim ſui ſpecie deducant, contineantur, ſed tecta ſunt Metaphoris, Allegorijs, Prouerbijs, Similibus, Diſſimilibuſque, quin & integris ſæpe hiſtoriis longioribuſque narrationibus inuoluta. Atque vt paucula de infinitis exempla proferam: quis mihi conſultis concordantiis inueniet in ſacris literis, peruerſos frequenter correptione fieri deteriores, atque inde murmurare vnde eos oportuiſſet ab iniquitate compeſci? quærat quantum volet verbo Correptio, verbo Murmurare, ſcruteturque ſingula quibus aliqua ei ſit ſpes rei, quam quærit, inueniendæ, fruſtra id fecerit, nunquam reperiet, niſi aut ipſemet notarit, aut aliunde notatum habuerit, quod ad id ſignificandum ſub aceti & nitri pulchra ſimilitudine exprimitur, cap. 25. Prouerb. verſ. 20. his verbis: *Acetum in nitro qui cantat carmina cordi peſſimo.* Quis autem præclari iſtius Prouerbij, rem ſenſumque nanciſcatur? *Si contuderis ſtultum in pila, quaſi ptiſanas feriente deſuper pilo, non auferetur ab eo ſtultitia eius?* Cuius quidem iſta vis eſt: Obſtinatum peccatorem nullis neque mortalium, neque cęleſtium caſtigationibus corrigi. Sed quis id adhibitis etiã mille concordantiis inueniat? Atque huius generis quamplurimę ſunt ſententiæ Ethicæ in libris Salomonis, quęque morum longè ſaluberrimas pręceptiones contineant, ad quas ſanè nullæ ſufficiunt concordantiæ, niſi eas aut tu obſeruatas ſelegeris ipſe, aut ab alio ſelectas mutuò ſumas. Denique Concordantiarum liber nihil tibi niſi tritum, millieſq; auditorum decantatum auribus ſuppeditabit, quo neque afficientur, neque verò mouebuntur eorum animi: rariores enim quáſque ſententias quæque tum oblectationi, tum animorum permotioni ſeruiant, ab ijs qui eas diuturno ſtudio, lectione diligenti, multorumque animorum ſedula obſeruatione notatas in certum ordinem redegerunt, haurire oportebit.

L. 6. c. 23.

Prouerb. 27. 22.

PARAGRAPHVS IV.

De Interpretatione locorum difficiliorum cur ea ſit adhibita.

QVOD ad explicationem qua hîc locis obſcurioribus vſi ſumus, eam quidem ſumus ferè omnē à bonis authoribus tum vetuſtioribus, tum huius memoriæ mutuati, quorum etiam frequenter nomina, maximè cum locus ob difficultatem, authoritatis fulcro indiget, afferuntur. Itaque mutuati ſumus, vt non eorum tantum interpreta-

tionem, ſed & verba, quamquam minus Latina, eorumque Syntaxim minus receptam ſermonemque parum eloquentem daremus; nempe ſatis nos eſſe Latinos rebamur, ſi in ſacris exponendis eorum latinitatem ſequeremur, qui cum eandem à ſanctis literis neglectam animaduertiſſent, ſe conſultò certoque conſilio eius præceptiones, Grammaticæque regulas contempſiſſe ſunt profeſſi. Cuiquidem rei fidem faciet vnus inſtar omnium è Latinis Patribus Gregorius Magnus, qui de ſuis in Iob lucubrationibus ita præfatur ad Leandrum. Quæſo vt huius operis dicta percurrens in his verborum folia non requiras, quia per ſacra eloquia ab eorum tractatoribus infructuoſæ loquacitatis leuitas ſtudioſè compeſcitur, dum in templo Dei nemus plantari prohibetur. Et cuncti procul dubio ſcimus quia quoties in folijs malè lætæ ſegetis culmi proficiunt, minori plenitudine ſpicarum grana turgeſcunt. Vnde & ipſam artem loquendi, quam magiſteria diſciplinæ exterioris inſinuant, ſeruare deſpexi. Nam ſicut huius quoque epiſtolæ tenor enuntiat, non metaciſmi colliſionem fugio, non barbariſmi confuſionem deuito, ſitus motuſque præpoſitionum, caſuſq; ſeruare contemno, quia indignum vehementer exiſtimo vt verba cæleſtis oraculi reſtringam ſub regulis Donati. Neque enim hæc ab vllis interpretibus in Scripturæ ſacræ authoritate ſeruata ſunt. Ex qua nimirum quia noſtra expoſitio oritur, dignum profectò eſt vt quaſi edita ſoboles, ſpeciẽ ſuæ matris imitetur. Ita Greg. Quod ſi eundẽ ſermonis neglectum à Græcis requiras, en tibi Baſilium item Magnum cuius iſta ſunt ad Libanium Sophiſtam. Nos quidem, ô pręclare vir, cum Moſe & Helia ſimilibuſque beatis viris verſamur, qui nobis barbarica voce doctrinam ſuam tradunt, & nos quæ ab illis audimus loquimur, ſenſu quidem vera, verbis autem rudia, vt & hæc ipſa quę ſcribimus indicant. Aliàs apud eundem ſe excuſat quod minus Atticè ſcribat quod ſe piſcatorum diſcipulum profiteatur. Hæc ſanctiſſimi illi Patres tum pro ſe ipſi, tum pro nobis.

Cap. 5.

Epiſt. 146.

Epiſt. 165.

Iſtam porro explanationem eo conſilio adhibuimus vt lectoris tum tempori, tum paupertati, tum ſaluti atq; incolumitati conſuleremus. Tempori quidem, quia non omnibus vacat (potiſſimum concionatoribus, atque paſtoribus quos hic noſter qualiſcumque labor ſpectat maximè) longiores Doctorum explicationes, multis ſanè nonnunquam atque intricatis conſtantes diſputationibus, ſiue ad ſua confirmanda, ſiue ad aliena infirmanda euoluere, indeque verum ſcripturę ſenſum eruere. Paupertati vero, neque enim eæ ſunt omnibus facultates vt ad bibliothecas integras ſibi comparandas (quæ ſanè opus fuerunt ad iſtud quale quale opus pertexendum) poſſint ſumptus ſuggerere. Verùm vt otio atque libris abundent, tam eſt tenuis plurimorum valetudo vt ea longiores, fuſioribus illis commentarijs perlegendis, atque inde vero ſenſu in pauca contrahendo, medullaq; extrahenda, moras minimè patiatur: Quare habebit hîc, ſpero, Lector ſine oſſe

medullam ipſam, ſine cortice nucleum, ſine ſpinis dulcem atque ſuauem Scripturæ ſenſus fructum, eumque à vepribus, atque ſentibus variarum difficultatum, diſputationumque (tum ex Hebræo, tum Græco, tum ex Theologia atque Philoſophia, quorum omnium frequens vſus ad Scripturę interpretationem) quibus circumſeptus latebat, idque exiguo ſuo labore, & propè nullo vindicatum.

Quod ſi cuipiam in iſto commentario videbuntur nonnunquam res planæ atque faciles exponi, is cogitabit, ſi placet, non eſſe cæteros cuique pede ſuo metiendos, & quæ ſibi facilia viſa erunt, neque vllam explicationis lucem deſiderare, eadem fore vt tironi cuipiam, & qui vix in ſacra ſcripturarum adyta pedem alterum poſuerit, in magna obſcuritate verſari videantur. Illi autem conſulendum etiam fuiſſe, recta ratio docet & chriſtiana charitas, eius æmulatione qui ſe tum ſapientibus, tum inſipientibus debitorem profitetur. Rom. 1. 14. Id te demum ſcire volebam (Chriſtiane Lector) locorum iſtorum omnium, quibus quidem explicationis lux adhibita, eo conſilio ad calcem operis additum eſſe indicem, vt cum inter legendum (quæcumque tandem ea ſint quę legas) in obſcuriorem aliquem ſacræ Scripturæ locum incides, cuius interpretationem ignores, eam te hîc comperturum intelligas, atque in vno iſto volumine, vniuerſæ pene Scripturæ (quę quidem mores informat) literalem interpretationem contineri.

PARAGRAPHVS V.

De Senſu quem vocant per accommodationem.

ATTVLI plurimum Scripturæ ſenſum literarium qui potiſſimus eſt, rarius Tropologicum; rariſſimè omnium allegoricum atque anagogicum; ſenſum vero quem vocant Doctores accommodatitium ſeu per accommodationem ſubinde adhibui, maximè vbi de Virgine Deipara, qui tametſi fiat per quamdam ſcripturæ extenſionem ſeu explicationem ad eam rem, quam neç ſacer ſcriptor intellexit, neque illis verbis ſignificare voluit, non ſolum primo atque hiſtorico ſenſu, ſed neque ſecundo & myſtico: non eò tamen fit quin magno adhibeatur fructu in concionibus ad populum. Nam pręterquam quod ſcripturæ verba, quia omnis ſanctitatis plena dictionem ſanctificant, pietatemque promouent, atque deuotionis ſenſum in auditorum animis excitant: miram item quandam (vt inquit Vaſquez, & ex illo Serrarius) grauitatem & energiam præ ſe ferunt, ita vt ad perſuadendum ſint accommodatiſſima: Quin & addere licet, valere in primis verba ſcripturę, aptè ad rem ſuam accommodata, ad concionis animos ſuauiter honeſtèque oblectandos: eóque factum vt iſto ſenſu accommodatitio, creberrimè vſi ſint ſancti Patres in ſuis ad populum ſermonibus: quin & eo vſum nonnunquam Chriſtum Dominum, dum veterem affert

1. p. diſp. 14. c. 1. In Prolog. Bibliacis, c. 21. q. 14.

Supra c.5. ſcripturam contendit idem Vaſquez. Vti autem eo frequenter Eccle-

Ad finem lib.4. de orat. iaculatorijs. ſiam, fusè à nobis probatum eſt, præfatione ad noſtrum Theſaurum orationum iaculatoriarum.

Lib.2. Epiſt.101. Quod ſi quiſpiam literario nimis addictus ſenſui, faſtidioſus hunc reſpuat; audiat is grauiſſimum de tota iſta re Diui Gregorij iudicium, cuius ad Domitianum Metropolitanum iſta ſunt verba: In intellectu ſacræ ſcripturæ reſpui non debet quicquid ſanæ fidei non reſiſtit: ſicut enim ex vno auro alij murenulas, alij annulos, alij dextralia ad ornamentum faciunt; ita ex vna ſcripturę ſcientia, expoſitores quique per innumeros intellectus quaſi varia ornamenta componunt, quę tamen omnia ad decorem cęleſtis ſponſę proficiunt. Atque ad huic ſenſui accommodatitio autoritatem conciliandam facit item, quod idem alibi

In Ezech. hom.10. in hęc verba: Si quis in verbis Dominicis virtutem requirens ipſe aliter quam is, per quem prolata ſunt, ſenſerit, etiam ſi ſub intellectu alio ædificationem caritatis requirat, Domini ſunt verba quæ narrat, quę ad hoc ſolùm Deus per totam nobis ſacram ſcripturam loquitur, vt nos ad ſuum & proximi amorem trahat. Atque hæc de ſenſu accommodatitio. Et quoniam à variis probatum eſt, vt locis hiſce communibus certas præparationes atque pręludia pręmitteremus: operæ pretium erit, aliquid etiam in ea pręfari.

PRÆFATIO
IN PRÆPARATIONES AD LOCOS COMMVNES.

VISVM eſt certo, & vt ſpero à te non improbando conſilio (Chriſtiane Lector) hiſce locis communibus præparationes præmittere omnino duas; quarum altera quàm ſit ſacro oratori neceſſe ſacras verſare literas: altera quemadmodum eas illuſtret ipſe atque amplificet oſtenderetur. Cùm enim hunc qualemcumque laborem in eius vnius ferè gratiam ſuſcepiſſem; eius quidem fructum laboris videbar vberiorem collecturus, ſi prius ſacris illi literis commendatis dilaudatiſq́;, oſtenſoq́; diuinum quod obit munus, non poſſe vt decet ſine illis ab eo adminiſtrari; ipſum ad continentem earum lectionem, atque adeo ad horum locorum vſum inuitarem, quibus certè omnem earum medullam, vim atque ſuccum contineri, planum eorum lectione fore confido. Longior quidem alicui fortaſſe videatur diſputatio iſta, verum conſiderabit is, ſi placet, non poſſe quod ab ipſa commendatur bonum, pro merito commendari ſatis: neque verò malum illud, ſcripturæ ſcilicet doctrinæque ſacræ neglectum, profanarumq́; pro concione, curioſarum atq; inutilium prolationem quam inſectatur ipſa, quęque iam, proh dolor! iſto ſęculo grauiſſimo Reipublicę Chriſtianæ damno, æternoque animorum exitio, inualuit nimis, poſſe ſatis vituperari damnariq́;. Quamobrem perpendet ille quiſquis eſt, tentandum vtique fuiſſe aliquam tanto malo morboq́; medicinam facere, & ne ſaltem ſerperet longiùs, ad eoſque ſeſe qui in dies ad hoc diuinum vocantur miniſterium diffunderet, toto animi conatu pręcauendum. Erit item (vt varia ſunt mortalium iudicia) qui tam frequētia Patrum teſtimonia à me allata damnet fortaſſe: cui quidem iam reſponſum eſt in Proëmio ad lib. 4. de Orationibus iaculatorijs. Erit denique qui non tam me eorum conceptus, quàm verba ſequutum vitupe-

ret, con-

ret, contendatque fuiſſe mihi ęorum ſententias animique ſenſa verbis meis exprimenda. Verum quæro cur liceat minùs ab ijs verba quam rem mutuari? Num minùs ſacra ſunt minorique digna veneratione tantorum tamque ſacrorum virorum verba, quam res ipſæ? Equidem eorum item verba poſt ſacræ ſcripturæ quidem, ſacra ſemper omnique veneratione digniſſima exiſtimaui: neque à quoquã planiùs potuiſſe, neque vberius, neque efficacius, neque aptius res ſacras exponi, quàm à viris ſummo ingenio, ac ſumma dicendi copia facultateque præditis, quales extitiſſe Patres tam Gręcos quam Latinos fatentur vniuerſi? Denique cur ea verba, quorum pleraque ſaltem illis, ſimul cum ipſa re à Dei ſpiritu (aliàs columbę quod Baſilio & Gregorio: aliàs Angeli, quod Ambroſio: aliàs Diuorum Ioannis Euangeliſtę, & Pauli ſpecie, quod Chryſoſtomo accidit) ſuggeſta eſſe eſt vero ſimile, iubes verbis meis quæ planè humana ſunt, nec altius vllum habent quam naturę principium originemque, commutem? At frequenter minus eſt ornata Sanctorum Patrum dictio maximè è Græco latinitati reddita. Sit necne, ſit ornata non hîc diſputo, neque id ad finem nobis præſtitum magnoperè refert, cum hiſce diſputationibus non ornamenta dicendique lumina, ſed veritatem ipſam conſectemur, neque ijs vt latinitatis fiat ſcientior qui eas leget, ſed vt quam tradunt veritatem, doctrinamq; amplectatur propoſitum eſt. Atque his conſilij noſtri tibi probatum iri rationem vehementer confido. Sin ea minus probetur, habes ſaltem non ſine probabili aliqua ratione id à me factum; quod ſatis eſſe videtur vt me tibi de temeritate purgatum ſiſtam.

PRÆPARATIONIS AD LOCOS COMMVNES IN SACRAM SCRIPTVRAM

PARS PRIOR.

Quo in precio concionator ſacras literas habeat.

CAPVT I.

1. *Sacrarum literarum author Deus.*
2. *Eadem ſunt veriſſima, cum prophana multis ſcateant erroribus.*
3. *Quanto ſtudio orbis vniuerſus ſacras literas ſit amplexus.*
4. *Pro ijs tuendis infiniti mortem oppetiere.*
5. *Reſiſtunt igni ſacri codices, tria ad id exempla.*
6. *Ijdem flammas reſtinguunt.*
7. *Ijdem aciem gladij ludificantur.*
8. *Morbos & dæmones fugat Euangeliorum liber tum ab animis, tum à corporibus.*
9. *Honorifici ſacrorum Bibliorum tituli.*
10. *Aſſeruabantur olim ea propè SS. Eucharistiam.*
11. *Varia honorum officia ijs exhibita, & quemadmodum ea argento, auro margaritiſque tegantur. Nuperrimè exemplum de Sereniſſ. Duce Bauariæ.*
12. *Iſta omnia antè concionatori cogitanda, quam ea in manus ſumat, & quod id fructu faciat.*

QVONIAM permagni eius intereſt, qui in ſacris literis verſabitur, vt earum maieſtate dignam cõcipiat exiſtimationem, eóq; loci eas habeat quo ſunt, magnoq; eas honore cultuq. proſequatur; viſũ eſt ipſo ſtatim in limine ea concionatori proponere quibus quàm ſit ei de illis magnificè ſentiendum, quantamque ab eo exigant illæ tum venerationem, tum de earum dignitate opinionem perſpiciat penitius.

1. Principiò occurrit eſſe Deum earum authorem, per quas ipſe mortales affatur, ſuamque illis patefacit voluntatem, inuitat ad obſequium & amorem, perterrefacit eos minis ni pareant, allicit præmiis ſi pareant, vnde & eius epiſtola vocantur, teſtamentum item, fœdus, & pactum.

2. Atque ea ex cauſa ſacræ literæ veriſſimæ ſunt, nihilque omnino nec continent, nec continere poſſunt falſitatis, cum ab eo ſint qui eſt ſumma & prima veritas, quemque tam eſt impoſſibile falli poſſe quam fieri nequit quin Deus, ſit Deus, & ſit is qui eſt: cum literę tamen aliæ prophanæ maximè, plenæ ſint errorum & falſitatum, atq; in iis potiſſimum vbi errare longè pernicioſiſſimum eſt, vt in finis vltimi Deiq; cognitione, in moribus rectè inſtituendis, in mediis quę ad finem ducunt, & cęteris generis eiuſdem, quæ fusè perſequitur Picus Mirandulanus in ſuo examine doctrinæ Gentium.

Hanc autem ſacrarum literarum veritatem (quod quidem non parum ad earum facit commendationem) ſummo ſtudio, incredibili affectu, Gentium omnium conſenſione, admirabili animi propenſi ſignificatione amplexus eſt orbis vniuerſus, & vt loquitur Auguſt. planè ſummæ diſpoſitione prouidentiæ non fortuitis motibus animorum, ſuper omnes omnium gentium literas, omnia ſibi genera ingeniorum humanorum; diuina excellens autoritas ſubiecit] neque verò ſubiecit vt ei fidem modò pręſtarent eius autoritate & infallibili veritate permoti, verum etiam vt pro eadem tuenda veritate mortem tam conſtanter quam glorioſè oppeterent. 3.

L. 11. de ciuit. Dei cap. 1.

Cuius quidem rei teſtes innumeri Martyrum chori, qui ſuo veritatem iſtam ſanguine poſteritati veluti diuinam, cuiq; falſum ſubeſſe non poſſet, obſignatam confirmatamque reliquere. Teſtes item ij qui ne ſacros codices, quibus ea continebatur veritas, fidei hoſtibus traderent, mille potius ſuppliciorum genera, & ad extremum acerbiſſimam mortem eadem animi magnitudine perpeſſi ſunt. Quorum omnium coronas quod impoſſibile viſum ſit, ſingulorum memoriam perſequi, vna die nempe 2. Ianuarij Romana Eccleſia celebrat hoc præconio. Romæ commemoratio plurimorum SS. Martyrum, qui ſpreto Diocletiani Imperatoris edicto quo tradi ſacri codices iubebantur, potius corpora carnificibus quam ſancta dare canibus maluerunt. 4.

Arnob. l. 4. adu. Gent. Euſeb. li. 8. hiſt. cap. 3. & alij.

Quibus quid quæſo efficacius excogitari poteſt, quidue potentius ad eam in animis noſtris de ſacrarum literarum dignitate gignendam opinionem quam promerentur?

Magnum ſanè quidpiam ac dignum, & quouis alio maius atque dignius id eſſe oportet, quod vt ſartum tectum conſeruetur, & pro cuius tuenda dignitate non dubitat pius quiſque mortem eamque crudeliſſimis inauditiſque ſociatam ſuppliciis lubens obire.

Verum ſi hęc ſupplicia, martyriaque ſacrarum 5.

 literarum

literarum dignitatem, muta licèt, diſertè eloquuntur, illam eandem non minùs exprimunt plurima a Deo eidem rei teſtificandæ patrata miracula, quibus ſanè omnibus voluit eſſe perſpectum quo loco habeat ipſe ſacras literas, quantique eas ducat. Narrat poſt Victorem Vticenſem Baronius Diocletiani anno 20. mirabile quiddam accidiſſe Alutini in Africa, dum enim fidei hoſtes eiuſdem iuſſu ſacra Biblia in ignem pararent inijcere; repentè, ſereno licèt ſudoque cælo, magna vi imbrium ſtatim extinctus ignis. Victoris iſta ſunt verba: pro Dominicis ſcripturis dimicauit cælum, cum Fundanus ciuitatis illius quondam Epiſcopus ſcripturas Dominicas traderet exurendas. Quas cum magiſtratus ſacrilegus igni apponeret, ſubitò imber ſereno cælo diffunditur: ignis ſcripturis ſanctis admotus extinguitur, grandines adhibentur, omniſque ipſa regio pro ſcripturis Dominicis, elementis furentibus deuaſtabatur. Huic non abſimile quod narrat nobiliſſimus hiſtoricus Curopalates de Ruthenis ſub ſeniore Baſilio Macedone circiter ann. Domini 867. qui ad ſibi perſuadendum quæ de Chriſti fide aſſerebantur ab Archiepiſcopo quodam ab eodem Baſilio miſſo expetiiſſent, vt ſacri Euangelij codex quem manu tenebat ab eo in ignem inijceretur, qui quidem ſi flammas illæſus euaderet, ſe haud ęgrè Chriſti fidem complexuros, qua conditione ab Archiepiſcopo accepta, ab eodem priùs fuſa prece in ardẽtem fornacem proiectus eſt ſacer liber, qui poſtquam horas aliquot ardiſſet, receptus eſt æquè integer & illęſus atque ſi in igne non fuiſſet. Qua re commoti barbari & tanti miraculi magnitudine perculſi ſtatim ad baptiſmum confugère.

Lib. 3. de perſecut. Vvandalica. Baronius tom. 2.

Idem narrat Zonaras tomo 3. in Baſil. Macedo.

Illuſtre etiam eſt illud quod Sancto Edmundo Cantuarienſi Epiſcopo circiter ann. 1247. contigiſſe ſcribit eius vitæ autor, quod quidem eius ipſius verbis hic attingam. Accidit, inquit, nocte quadam vt Biblia lectitanti ad lucernam ſomnus vigiliis defatigato obreperet importunus, cui cum reſiſtere non poſſet, obdormiuit, & interim candela in codicem decidit, diuque illi inhærens, ardere non deſtitit. Euigilans inde vir ſanctus vt vidit periculum, obſtupuit, exiſtimanſque Biblia ſibi cariſſima aduſta, ingemuit: ſed cum ablata candela, fauillam flatu ſuo abegiſſet, non ſine magna animi exultatione codicem prorſus illæſum comperit:] Equidem tam mihi illuſtria videntur ſigna iſta prodigiaque, itaque teſtari clarè quo ſint apud Deum in pretio ſacri libri vt niſi cæci ſumus aut praui rerum æſtimatores, planè iudicabimus nobis item magni habendos eos ipſos eoque externo etiam honore proſequendos, quem tot tantaque miraculorum portenta ſibi meritiſſimò vendicant.

Cap. 16. vitæ apud Surium 16. Nouẽb.

6. Neque verò in igne ſeruantur tantummodo integri ſacri codices, etiam ab iis ingenti ſanè prodigio ſeruantur cætera, dum ab iis tanquam rore quodam cæleſti ſuperfuſo ignis extinguitur. Narrat enim Theodorus Lector cum magnum Conſtantinopoli exortum eſſet incendium, libri Euangeliorum obiectu fuiſſe illud a Sanctę Anaſtaſiæ templo depulſum, opera & prece Marciani œconomi. Hæc mihi proferant prophanis ſuis, quibus nimium addicti ſunt, accidiſſe authoribus prophani noſtri, qui ſe tamen ſacros eſſe gloriantur concionatores. Dicant quo vnquam miraculo ignis vim ſuperarint libri illi quos tam auidè lectitant ipſi? ſed quid dico ſuperarint vim ignis (vtinam non & igne digni ſint igniq. olim adiudicati ob morum corruptelam quã inuehunt, atque orci, .i. voluptatis ignem quem in ſinum lectorum inferunt:) ſed quæro quo miraculo eam vim ab aliis prohibuerint? Nihil tale eſt de iis reperire. Cur igitur eos non verſant aſſiduè codices quos tanti facit Deus, vt iis ſeruandis & eorum incolumitate procuranda vniuerſum naturæ inuertat ordinem: dum alias quidem ignem frigidum facit, eique vim adurendi detrahit: aliàs vero tenues imbecillaſque ſacri codicis chartas obiicit igni vt eius impetum coerceant, facit aliàs vt gladij aciem ludant, quod quidem extremum iam probare aggredior.

7. Refert author vitæ ſancti Bonifacij Moguntini præſulis, a martyrio eius repertum ſanctum Euangelij codicem, quem vir beatus pro ſanctitate ſua iugiter apud ſe ferre conſueuerat, qui licet enſe acuto, vt etiam nunc videre licet, per medium ſectus eſſet, nullam tamen literam ea ſectione abolitam eſſe. Eum autem librum fertur Sanctus Epiſcopus tum cum in eius capite enſis vibraretur, ſicario obiceiſſe, & pro tuendo capite, vt tali in periculo fieri ſolet, vel pro ſpiritali clypeo oppoſuiſſe. Et eſt ſanè illuſtre miraculum quo & Dei virtus & beati viri ſanctitas (addo ego & quo ſit Deus in ſanctos codices ſtudio) declaratur, in ſecto libro nullius literę abolitionem videri. Hæc author vitæ eius.]

Baron. to. 9. ad ann. 755.

8. Verum non ignem modo ſacris codicibus ſe dedere & cędere iuſſit Deus, ſed & eos quauis ferè re & creatura, quibuſlibet morbis, quin & dæmone ipſo voluit exiſtere ſuperiores: vt mortalibus planum faceret quanti eos ipſos pendat quantoque eos honore proſequatur: atque alterum quidem de morbis, aliiſque vitæ humanæ moleſtiis Euangelio, maximè initio S. Ioannis, & extremo capite S. Marci circumgeſtato depulſis, qui requiret, habet is quem conſulat Martinum Delrionem, a quo id fusè tractatum eſt variiſque hiſtoriis euentiique confirmatum.

Diſquiſit. Magic. lib. 6. cap. 2. ſect. 3. quæſt. 3.

Alterum verò de dæmone præter prodigia varia tum priſca, tum huius memoriæ quibus id adſtruit tum idem Delrio, tum Petrus Thiræus, eius rei ſanè grauiſſimum licet autorem afferre Sanctum Athanaſium, qui in epiſtola de interpretatione Pſalmorum poſtquam narraſſet, quemadmodum ſacris ſcripturis recitatis ſæpè dæmones expulſi ſunt, eorundemque contra homines retectæ inſidiæ. Eſt enim (ait) in verbis ſanctarum ſcripturarum Dominus, quem cum dæmones ferre nequirent vociferabantur: Quæſo ne nos ante tempus torqueas. Vrebantur ſiquidem ſi vel ſolum Dominum præſentem vidiſſent.

De obſeſſis parte 3.

Ad Marcellinum in fine.

Eandem tribuit ſacris verbis vim Adimantius contra Epicureum Celſum, dum ait nomine IESV, eiuſque geſtis recitatis, ſcripturiſque aliis dæmones profligatos. Quod quidem non tantum de iis ab hominum corporibus exactis accipiendum eſt, ſed ab animo multò magis. In quam ſententiam facit illud pſalmographi: paraſti in conſpectu meo menſam aduerſus eos qui tribulant me: nam vt præclarè iuxta ac piè Salmeron: diuinus ſermo ita dæmones fugat, ſicut prophanus atque inhoneſtus illos conciliat: fugat inquam, licet a proferente non intelligatur. Nam vt verba incantantis, vim atque efficaciam ſuam exhibent, quamquam ab eo qui ea profert non intelligantur, ſic diuina verba bono ac ſimplici pronuntiata animo pollent virtute abigendi diabolicam poteſtatem omnem & fraudem.

L. 1.

Tomo 1. prolegome. 1. in fine.

Atque hæc de ſignis iis tum quibus teſtatum facit Deus quanti ſacros libros æſtimet, tum quibus iſtis ipſis apud homines venerationem & honorem impertit.

Nihil iam magnum dicam ſi eoſdem libros magno ſemper in honore apud mortales & veneratione fuiſſe dico: Idipſum tamẽ dicendum eſt vt quam præclarè de iis ſenſerint maiores noſtri fiat omnibus perſpectum.

9. Primùm enim ab iis vocati ſunt inſcriptique ſacræ literæ, ſcriptura, vel ſimpliciter & ſine additione vlla, vel ſcriptura ſacra aut diuinitùs inſpirata aut deifica, libri ſacri ac deifici, libri authentici ſeu canonici, vel ſcripturarum canon & authoritas, Biblia, .i. liber ſeu libri per excellentiam, quod

omnes omnium ſcriptorum bibliothecas & authoritatis pondere & vtilitatis vbertate longè multumque liber hic ſuperat. Pandecta ſacra, Bibliotheca ſacra, Epiſtola cœlitùs miſſa, Teſtamentum aut teſtamenta, denique Inſtrumentum aut inſtrumenta, quæ omnia tum ex priſcorum ſcriptis, tum ex œcumenicis aliiſque conciliis ſunt manifeſta, quibus quidem honorificis compellationibus honorumque titulis cuiuis compertum eſt, quanto apud maiores noſtros in pretio fuerunt ſacri libri.

10. Verum id multò fiet illuſtrius, ſi quid ab iis circa eos geſtum ſit in medium proferamus: Teſtatur B. Paulinus olim in templis duo fuiſſe ſecretaria à dextro ſiniſtroque latere abſidis poſita, quorum alterum Sanctiſſimæ Euchariſtiæ, alterum diuinæ ſcripturæ libris condendis erat deſtinatum.

Epiſt. 12. ad Seuerum.

In conciliis autem œcumenicis ſacer Euangeliorum codex loco medio in alto throno collocabatur, vt infrà dicendum fuſiùs.

11. Gregorius 3. Pontifex (teſtis Anaſtaſius Bibliothecarius) fecit Euangelia aurea in gemmis penſantia libras quindecim. Narrat Simeon Metaphraſtes, ſacro Euangeliorum libro parando ornandoque D. Ioanni Calybitæ, impendiſſe artificem iuſſu Parentis eius quingenta numiſmata variiſque generis pretioſos lapillos ac margaritas.

Baron. ad ann. 741.

Surius 15. Ianua.

Neque erat quicquam priſcis temporibus vſitatiùs principibus in templis atque monaſteriis maximè, quam vt ſacer Euangeliorum codex, quo ſolemni Miſſæ officiò vteretur Diaconus, auro argentoque tectus, atque non rarò gemmis intermicantibus collucceret, cuius quidem rei etiamnum veſtigia paſſim in antiquioribus Eccleſiis eſt reperire.

Neque verò id antiquis modo temporibus fuit vſurpatum: hoc enim ipſo anno quo ſcribuntur iſta, Sereniſſimus vtriuſque Bauariæ Dux Maximilianus pro ſua eximia in Deum pietate, ardentiſſimoque eius honoris quaquauerſum, & ad extremas vſque oras propagandi ſtudio in cęteris donis ſuis verè Regiis etiam Chriſti Seruatoris vitam arte non minore quam ſumptu expreſſam ad Sinarum Regem iſta cum inſcriptione tranſmittit. Vita Domini noſtri IESV CHRISTI filii Dei, filij Virginis, è ſacroſanctis 4. Euangeliis delibata, & Maximo potentiſſimoque Sinarum Imperatori & Monarchæ tranſmiſſa à Maximiliano Comite Palatino Rheni, vtriuſque Bauariæ Duci Anno Domini M. DC. XVII. Erat inuolucrum argenteo cælatum, & quatuor Euangeliſtarum effigie iiiis cum ſymbolis illuſtratum, aureo ipſe liber charactere Pergamena in charta exaratus, palmæ ferè magnitudine, quinquaginta iconibus quæ Chriſti vitę myſteria referrent, hinc inde ſparſis, tantaque arte factis vt animorum etiam eſſe picturam crederes. Atque tum iſtud, tum cætera dona ſua verè immenſi pretij voluit idem Sereniſſimus Maximilianus per Patres Societatis IESV, qui iſto anno ad Sinas proficiſcuntur, Magno Sinarum Regi oblata: tum vt quo ſit in eum animo quamque flagranti fidem noſtram vt amplectatur teſtatum faciat, tum vt perſpiciat ipſe quo cultu veneratione que Chriſtum ipſum, & vel ipſos ſacræ Religionis noſtræ codices inſtrumentaque proſequamur.

Atque huc ſpectant etiam (vt ad maiores noſtros ſe referat oratio) externæ honoris ſignificationes quas ſacris codicibus impendebant. Beatum quidem Carolum Borromeum accepimus tum nudo capite, tum flexo poplite, ſacra Biblia lectitaſſe, quòd ea tanquam diuina oracula, non poſſe vnquam a ſe pro meritis coli, honorarique exiſtimaret: Beato autem Edmundo id erat ſolemne vt niſi oſculo ſacris Bibliis allato, quo ea honoraret, nunquam aperiret.

Quin & ipſi Iudęi nunquam niſi lotis ante manibus Biblia contingunt, oſculantur ea quoties aperiunt, & claudunt, non ſedent in eo ſcamno in quo ſunt Biblia, quod ſi in terram ceciderint, diem integrum cibo abſtineat.

Atque hęc huiuſque generis conſimilia cogitanda concionatori ſunt, dum ſacrorum aut Bibliorum aut ipſum Euangeliorum codicem in manus ſumit: dicat ipſe apud ſe. Illum ſumo librum in manus quo Dei ipſius verbum continetur; librum cui nihil ſubeſt, nec verò poteſt ſubeſſe falſi: cuius doctrinam orbis vniuerſus ſumma conſenſione ac voluntate receptam, plurimi ſemper habuit: librum in cuius lectionem prima omnium ætatum, temporum omniumq; memoriæ ingenia ſummo ſtudio continenterque incubuerunt, nec ſe ab ea auelli paſſi ſunt vnquam, ita vt idem eorum vitę ac lectionis terminus eſſet. Quid? nonnè infiniti mortem oppetiere pro horum librorum tum veritate, tum incolumitate tuenda? Quid? potuitne à Deo luculentius oſtendi quanto apud eum eſſent in pretio, quam tot prodigiorum, tot miraculorum, tot portentorum, tot tantorumque ſignorum exhibitione? quibus profectò omnibus naturæ legibus valere iuſſis ea ab eo præſtita ſunt, quæ meritiſſimò libris illis ſummam & poſſint & debeant tum autoritatem, tum venerationem conciliare: ſed an potuere mortales maiora præbere argumenta efficacioribuſque teſtatum facere argumentis quo apud eos eſſent loco ſacri iſti codices quam dum eos auro argentoque veſtiunt? magni pretij vnionibus tegunt? dum pyropis, dum ſmaragdis, dum adamantibus eorum inuolucra diſtinguunt? dum oſculo, genu-flexione, capitis apertione eos ipſos dum legunt, honorant?

Equidem mihi perſuaſum eſt hæc & alia cogitantem concionatorem non poſſe non altè & magnificè ſentire de ſacris hiſce codicibus, vnde & illud conſequatur, tum vt eos legat libenter, tum vt eos qua par eſt reuerentia honoreque afficiat, tum denique vt iis eam adhibeat fidem, quam diuina meretur autoritas.

Atque hæc quaſi proœmij vice, quibus ad ea quæ conſequuntur vberiore tractanda fructu via nobis facienda videbatur, paucis dicta ſint. Ad rem ipſam aggrediamur, ac primum quidem quemadmodum ſacrarum literarum lectio neceſſario concionatori ſit frequentanda vt ſit ipſe vir bonus, breuiter explicemus.

Cõcionatori neceſſariam admodum probitatem.

CAPVT II.

1. *Concionator aliis vitæ exemplo præluceat. Ea eſt præceptio Apoſtolorum.*
2. *Quin & Chriſti Domini.*
3. *Quemadmodum concionatores ſint ſal terræ exponitur.*
4. *Cur omni tempore veri extiterunt concionatores pauci: eorum vera exemplaria.*
5. *Concionator malus æs ſonans, & cymbalum tinniens, & quamobrem?*
6. *Cur talis fructum non faciat vllum.*
7. *Cur non auſit ſceleratos verbis caſtigare. S. Greg. S. Proſper.*
8. *Quod ſi faciat, ſine fructu fecerit.*
9. *Quid interſit improbum inter & probum concionatorem, quod ad fructum attinet.*
10. *Vita potior ad flectendos animos quam ſermo.*
11. *Cur meminit Chriſtus prius ſalis quam lucis.*
12. *Longum iter per præcepta, breue per exempla, præclarum ſactum D. Franciſci vita exemplo cõcionantis.*
13. *Certior doctrina operum quam ſermonum Chryſo. Conc. Trid.*
14. *Bona vita facit diſertos. Quintilianus.*
15. *Eadem doctrina tum illuſtrata, tum ſe beat, tũ cæteros.*

1\. CVm id eſſet Beato Paulo ſuis tum ad Timotheum, tum ad Titum epiſtolis propoſitum, vt verum Eccleſiæ Paſtorem exprimeret atque exhiberet, cumque iis in rebus quæ veri germanique Paſtoris animorum ſunt erudiret, inter cætera hæc habet: *Exemplum eſto fidelium in verbo, in conuerſatione, in charitate, in fide, in caſtitate.* Ita ipſe quidem ad Timotheum. Titum vero his affatur verbis. *In omnibus præbe teipſum exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in grauitate, verbum ſanum, irreprehenſibile, vt is qui ex aduerſo eſt vereatur, nihil habens malum dicere de nobis.*

1. ad Tim. 4.13.
Ad Titum 2.7.8.

Nemo autem neſcit in præcipuis Epiſcopi Paſtoriſque functionibus iam inde ab ipſis Eccleſiæ incunabulis ſemper habitum eſſe concionandi munus. Quare quod Epiſcopis præſcribitur à B. Apoſtolo, hoc ipſum ſibi meritò præſcriptum exiſtimare debebunt concionatores omnes, in idq; ſummo animi conatu incumbere, vt iis ad quos verba faciunt, quaſi facem præferant in omnium exercitio virtutum, atque, vt loquitur Paulus, ſe ipſi ſtatuant exemplum in verbo ſeu ſermone graui, ſaleque prudentiæ condito quique perſonam ſuam deceat: tum in conuerſatione, .i. in omni vita quotidianaque viuendi conſuetudine. Deinde in charitate, vt præ ſe ferant amorem cum Dei tum proximi. Ad hæc in fide, vt de ea ſe rectè ſentire, proque ea ſeſe mortem obire paratos oſtendant; denique in caſtitate ſeu vitæ totius abſolutiſſima puritate. Eandem ferè habent ſententiam quæ Tito præſcribuntur. In quibus omnibus, ait Chryſoſtomus, doctorem oportet eſſe tanquam imaginem omnibus propoſitam ad imitandum, tanquam animatam legem, tanquam denique regulam ac normam benè rectèque viuendi, vt meritò ſit ab Auguſtino dictum epiſtolas haſce tres, ad Timotheum duas, ad Titum alteram illum ob oculos habere debere cui eſſet in Eccleſia Doctoris perſona impoſita; cum iis (vt etiam obſeruatum eſt à Tertulliano) ea penè omnia contineantur quæ ad officium, electionem, doctrinam, & virtutes pertinent, quibus excellant oportet Epiſcopi, Concionatores, Sacerdotes, cæterique ſacro miniſterio deputati. Magna igitur atque ardua res à te exigitur quiſquis es verbi Dei miniſter, quem ita cæteris præſtare conuenit omnibus in omni virtutum genere, vt iis tanquam vitæ ſis & morum exemplar, quod intueantur, quod imitentur: toto erras cælo ſi tibi ſit ſatis eſſe ſicut vnum aliquem de grege, ſiſq; communi vita contentus, cum enim ſis dux gregis & populi Chriſtiani, conſequitur eius etiam formam eſſe te oportere (quod quidem præcipitur à B. Petro) & ad eum perfectionis in vita chriſtiana gradum pertigiſſe, vt tanquam in altiſſima virtutum omnium ſpecula conſtitutum ſuſpiciant vniuerſi veluti Archetypum (ita enim loquitur Chryſoſtomus) & primitiuam quandam imaginem omnia in ſe habentem quæ bona ſunt & honeſta.

Libr. 4. de doctr. Chriſt. cap. 16.
L. 5. contra Marcionem.
1. c. 5. 3.
In cap. 2. epiſt. ad Titum.

2\. Neque verò exiſtimandum huius tam arduæ præceptionis authores eſſe Apoſtolos, viroſq; Apoſtolicos cū id ſit nobis ab eis cōmendatum quod multò ipſi ante à Chriſto Domino traditum didiciſſent. *Vos eſtis lux mundi* (ita enim ipſe Apoſtolos compellat, & in iis animorum Paſtores & Doctores) quaſi dicat. Veſtri officij eſt ad inſtar lucis, imò ſolis cuiuſdam lucem præbere omnibus tum vitæ, tum doctrinæ; vitæ quidem vt eam æmulentur quotquot oculos in eam coniecerint, & glorificent patrem meum qui in cælis eſt; doctrinæ verò vt diſſipata ignorationis caligine, in eorum animos veritatis iubar quo eſtis pleni ſplendoremque inferatis. Atque vt ciuitas ſupra montem poſita abſcondi minimè poteſt, ſed videtur eminus, etiam ex longinquo dierum plurium interuallo; ſic vos ego certo quodam conſilio, excelſo loco collocatos volui, cum orbis magiſtros & doctores conſtitui, vt cum vitæ veſtræ integritas occulta eſſet nemini, prouocaret vniuerſos ad ſui imitationem: & quemadmodum abſurde inſciteque faceret qui accenſam lucernam abderet ſub modio, cum ſupra candelabrum ſtatui debeat, vt luceat omnibus qui in domo ſunt, ſic veſtrûm eſt tum probatorum morum, tum verbi diuini face, omnibus lucem vitæ & doctrinæ præferre, hæc ferè Chriſtus Dominus.

Matt. 5. 14.
Matth. 5. 15.

3\. Et quoniam tanti eſt momenti hæc præceptio ad animarum quæſtum, qui quidem finis eſt concionatori præſtitutus, mirum quam fuerit multus in ea inculcanda. Vos eſtis, inquit, ſal terræ, quo erunt mortales homines tanquam corruptioni obnoxij aſpergendi; veſtrûm eſt, inquam, alios condire doctrinæ ſale & vitæ exemplo: neque vobis ſatis ſit à vitiorum putredine immunes eſſe, niſi item & cæteros ab eadem intactos illibatoſque ſeruetis: veſtrum eſt id efficere, vt quiſquis ſe ad vos iunxerit, ſale ſermonis veſtri conditus recedat: Memores eſtote vos in terram miſſos tanquam mundi ſalem condiendis ſcilicet & extinguendis peccatorum putoribus. Itaque ſi ſal infatuatum fuerit, in quo ſalietur? ſi vos quorum doctrina & vitæ integritate exēploque condiendi ſunt quodammodo populi; ab vtroque excidatis, vimque omnem ſaliendi amittatis ſpiritualem, & vetuſtate aut alio vitio veſtro euaneſcatis, quid fiet mundo? In quanto iacebit is vitiorum putore demerſus? quantaq; inde omnium ordinum ætatumque corruptio conſequetur? quam fœdum, quam tetrum, quam grauem ex ſeſe emittet odorem? In quo denique ſalietur? & vt præclarè expoſitum eſt ab Auguſtino, ſi vos errare contingat, qui erunt homines per quos à vobis error tum vitæ, tum doctrinæ auferatur, cum vos elegerit Deus per quos errorem auferat cæterorum? ſi doctor errauerit, inquit Hieron. quo alio doctore emendabitur: ſi peccat is cuius officij eſt nè ab aliis peccetur cauere, à quo tandem alio ad ſaniorem mentem reuocabitur?

Grego. homi. 17. in Euangelia in fine.

Ex his conficitur id Eccleſiaſtæ (ſi quidem ea quæ ſui ſunt muneris præſtare velit) in primis curandum vt vitæ exemplo omnibus præeat & præluceat, ſitque veluti alter mundi ſol, qui non ipſe modò in ſe lucet, ſed quaquauerſum etiam lumen omne ſuum diffundit.

4\. Atque eò factum exiſtimo vt quouis tempore magna fuerit eorum inopia, qui veri & germani verbi diuini concionatoris, nomen dignitatemque tuerentur, & quod à D. Chryſoſt dictum accepimus in ſacerdotes, ſacerdotes multi, ſacerdotes pauci, id poſſit meritò in hanc quoque rem accommodari, concionatores multi, concionatores pauci: nimirum paucis curæ eſt, virtutum, paucioribus adhuc indefeſſum perfectioris vitæ ſtudium, pauciſſimis verò vt id nitantur re ipſa exhibere, quod eorum vitæ ratio, officijque amplitudo pollicentur, & quod tum à Chriſto Domino, tum ab Apoſtolis ab iis exigitur. Quotus enim quiſque eſt in iis, qui illud Chriſti audeat vſurpare: *Exemplum dedi vobis vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis.* Quis illud non magis fidenter quam verè dictum ab Apoſtolo. *Imitatores mei eſtote ſicut & ego Chriſti.* Quod idem audacter iterum repetit ſuos compellans Philippenſes. *Imitatores mei eſtote fratres, & obſeruate eos qui ita ambulant ſicut habetis formam noſtram.* Quis iſta eiuſdem ſibi vendicet: *quæcumque ſunt vera, quæcumque pudica, quæcumque iuſta, quæcumque ſancta, quæcumque amabilia, quæcumque bonæ famæ, ſi qua virtus, ſi qua laus diſciplinæ, hæc cogitate. Quæ & didiciſtis & accepiſtis & audiſtis & vidiſtis in me, hæc agite.* Quis illud Gedeonis ad ſuos commilitones: *quod me facere videritis, hoc facite.* Heu quam vereor multos ex iis nè hæc temerè auditoribus edicant reuocatum iri à ſua cuiuſque conſcientia, qua iudice non modo ij non ſunt quos multitudini liceat tanquam morum

vide diſt. 4. can. multi.
Ioan. 13. 15.
1. Cor. 11. 1.
Cap. 3. 17.
Iud. 7. 17.

vitæque exemplar proponere (quod quidem plenè cumulatèque perfectum ſit oportet:) cum nè communis quidem vitæ eorumque hominum, qui ſola mandatorum obſeruantia contenti vlteriora non ſpectant, gradum attigerint: vtinam non & aliis vita ſua deplorata & libidinoſa duces ſint ſcelerum,
Oſea 4.9. impietatiſque magiſtri, & ſit non modo *ſicut populus, ſic & Sacerdos*: ſed ſit etiam populo deterior Sacerdos.

5. Quod quidem cum accidit certò certiùs id ſibi perſuaſum habeat concionator, tot ſuis laboribus quos ſecum defert hoc munus in primis arduum ſanè & difficile, ſed nihil aliud conſecuturum quam
1.Cor.13.1. vt ſit *velut æs ſonans, & cymbalum tinniens*; vocem reddet is quidem inſtar æris percuſſi; ſed fruſtrà, & inanem atque ad nihil vtilem, quin & moleſtam; eſt enim grauis auribus hic ſonus, nihilque ſanè moleſtiùs quam audire concionatorem in quem cadit illud Chriſti in Scribas & Phariſæos;
Matth.23.4. *dicunt & non faciunt*, & cui, vt vult Hieron. in Eccleſia lo-
Epiſt. 2.ad Nepotian. quenti tacitus quilibet reſpondeat, cur ergo hæc quæ dicis ipſe non facis? cur confundunt ſermonem tuum, opera tua? Delicatus magiſter es, qui pleno ventre diſputas de ieiuniis. Accuſare auaritiam & latro poteſt, Sacerdotis Chriſti os, mens, manuſque concordent] Atque vt æs frequenti ſonitu teritur tandem & conſumitur, idem concionatori à virtute deſtituto vſu venit, qui vires ſuas, valetudinemque (cui quidem cenſus omnis cædit
Eccl. 30.16. quamlibet diues Salomone teſte) nullo nec ſuo, nec alieno fructu conſumit miſerrimè: altera quidem manu ad virtutem videtur concionem incitare, verum altera, vitâ ſcilicet aut improba aut imperfecta ab eius ſtudio magna vi & efficacitate reuocat: Altera ignem, altera aquam porrigit, vel veriùs, vt dicam, altera pharmacum, altera virus exhibet, dum ſalutaria ſuggerit monita, ipſe ijs interim non obſecundans.

6. Et ſanè quænam ſpes fructus & conuerſionis animorum affulgere poſſit illi qui ad hunc finem omni alio præſtantiorem quod ducat habet nihil; quin etiam contraria omnia, quæque ab eo abducant longiſſimè. An non videmus ita eſſe natura comparatum, vt ſimile procreetur à ſimili non diſpar à diſpari. Ignis ignem, frigus aliud frigus; homo hominem gignit. Nunquam ab igne frigus, nunquam ab hoc ignis exortus eſt.

Horatius.
Fortes creantur fortibus: & bonis
Eſt in iuuencis, eſt in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant Aquilæ columbam.

7. Quî igitur ſeculi contemptionem & deſpicientiam in auditorum animis pariet, ipſe mundi inſanus amator & cultor? Quomodo cohortabitur ad humilitatem, qui ſuperbia inflatus; vanaque ſui opinione tumidus ambulat in magnis & mirabilibus ſuper ſe? Qua fronte in libidinem acriùs inuehetur, libidinis ipſe ſeruus, vileque mancipium voluptatis? Quo ore horrendas illas in peccatores diuinorum oraculorum minas & ſupplicia, veriùs fulgura dixerim eiaculabitur, quibus ſe primùm peti atque ea ad ſe vel maximè pertinere animaduertet? Qua temeritate æternas inferorum pœnas facinoroſis denunciabit, qui ſe eas quotidiè vita improba promereri ſentiet? Verum quo animo, qua voce illud inclamabit Apoſtoli, *Pro Chriſto le-*
2. Cor. 5.20. *gatione fungimur tanquam Deo exhortante per nos: obſecramus pro Chriſto reconciliamini Deo*. O bellum legatum, qui ab eo à quo legatur hoſtili animo diſſideat. Sed quid tibi mortalium infeliciſſimo, quid tibi cum reconciliatione qui mortales geris inimicitias cum illo quocum vis cæteros pacem habere?

Qua tandem fiducia inſtabit is opportunè importunè, vt cum timore & tremore ſalutem ſuam operentur vniuerſi, qui à ſalute ſua maximè alieno ſit animo? Enimuerò ne iſta & eius generis conſimilia, quæ ſui ſunt muneris, exequatur, impedietur tum à conſcientia quæ mentem quoad poterit à tam moleſtarum rerum cogitatione auocabit ne ſe ipſa condemnet, tum ab auditore ne ab illo audiat in ſe iactari tritum illud communi ſermone prouerbium: *Medice cura teipſum*. Et quamquam ſit obſcu- Luc. 4. 23
ritatis latebram nacta fortaſſe eius improbitas, neque adhuc promiſcuum in vulgus manarit, nihil refert, non erit ea re audentior aut liberior in dicendo: retinebit eum timida conſcientia liberioremque vocem iam egredi paratam intra fauces continebit. *Tu* (inquiet ipſa) *qui alium doces, teipſum non* Rom. 2.21.22.
doces? qui prædicas non furandum, furaris? qui dicis non mœchandum, mœcharis? qui abominaris idola, ſacrilegium facis? qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis Deum inhonoras? qui alligas onera grauia & importabilia, & digito tuo non vis ea mouere? Verum tu Matth.23.4.
qui pacem prædicas, *quid tibi & paci?* tibi qui Dei 4.Reg.9.19.
viui acerrimus & grauiſſimus hoſtis immortale ei bellum videris indixiſſe? Cur igitur eius enarras iuſtitias, & aſſumis teſtamentum per os tuum? *Tu verò odiſti diſciplinam, & proiecisti ſermones eius re-* Pſ.49.16.
trorſum. Iſtis cum atque aliis rememorabitur domeſticus hortator quin & tortor conſcientia, atque ſurdo iſtarum cohortationum & caſtigationum verbere flagellabit aſſiduè: vnde id conſequetur, vt eiuſmodi ſermonem ingerat, qui plauſum excitet potius quam planctum; viſionem cordis ſui loque- Iere.23.16.
tur, non verbum Dei, ſublimia & acuta quæque proponet, neglectis ijs quæ vitiorum odium, quæ Chriſtianorum morum informationem ſpectant, ne in ijs tanquam in ſpeculo ſuorum fœditatem cum faſtidio & continente conſcientiæ carnificina cogatur intueri. Nè in ſe ipſe ſententiam ferat, vt Grego. 27.
enim luculenter Gregor. Viri arrogantes & docti mor.c.27.
cum rectè non viuunt, & tamen recta dicere doctrinæ impulſionibus compelluntur, ipſi damnationis ſuæ aliquo modo præcones fiunt, quia dum ea quæ agere reſpuunt prædicantes inſinuant, ſuis ſe vocibus damnatos clamant. Iterum dico vitia caſtigare cauebit diligentiſſimè, nè ſe ipſe caſtiget, propriiſque configat ſagittis, ſitque ſibi ipſe inſtar arcus praui, qui eodem exponente Gregorio ipſum à quo intenditur percutit, quia in re arrogantium linguæ (idem autem valet in vitium quodlibet) arcui peruerſo ſunt ſimiles, quia dum contra elationem verba faciunt in ſuis authoribus ſagittas figunt. Denique vt ait S. Proſper, quicquid boni non fa- De vita
cit, aut mali committit, nec iubebit fieri, nec contempl.
vetabit, quia neceſſariam docendi authoritatem l.1.cap.15.
contrarietate ſuæ actionis aut amittit, aut minuit.

Sed fac huiuſmodi concionatorem ea populo proponere, quibus illum à vitiis ad virtutũ ſtudium reducet, quod quidem omnis concionis caput, ſcopus ac finis eſſe debet, nihil efficiet tamen, nihil promouebit eius oratio, quæ quidem aliud non facit quam currere in incertum, quam pugnare con- 8.
tra vitia quaſi aërem verberans, ita vt tandem om- 1. Cor. 9.
nis eius labor ac conatus in irritum cadat, cum au- 26.
ditoris pectus non perſuaſerit eius ſermo. Eneruis eſt, elumbis eſt, mihi crede, huiuſmodi dictio, quæ quidem ad perſuadendum adhibetur, niſi ſibi de vitæ integritate vires, robur firmitatemque acquirat. Iaculum quidem eſt, ſed ex ſtuppa & lana vi omni penetrandi deſtitutum. Vinum eſt at mucidum & euanidum, vappam veriùs dixeris, gladius eſt cuius retuſa acies, & cuſpis hebetior. Ignis eſt verum ſine calore, corpus ſine anima, ſimulacrum potius quam res, aut ſi res eſt, mortua eſt, & planè inutilis.

O quantum intereſt inter improbi orationem, & 9.
eius cui vitæ innocentia loquendi dat libertatem:

ius ſermo viuus eſt & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, cùm illius non niſi leuem auram *[Heb. 4. 12.]* verberet, auremque feriat auditoris, neque ad intimos cordis receſſus pertingat. *[Matth. 7. 29.]* Huius quidem ſermo eſt tanquam poteſtatem habentis: Illius verò tanquam Scribarum atque Phariſæorum. Hic oratione ſua ignis eſt ſimilis & mallei conterentis petras, *[Hier. 23. 29.]* dum obfirmatos in malo emollit atque euincit; ille puluillum exhibet, & conſuit ſub omni cubito manus: ille ceruicalia facit ſub capite vniuerſæ ætatis ad capiendas animas, *[Ez. 13. 18.]* dum eas viuificat quæ non viuunt, dumque ſuis aſſentationibus auditores verborumque lenocinio & blanditiis in peccatis fouet, iubetque eſſe eos ſecuros, qui mille ſcelerum rei iampridem ad inferos deſcendiſſent, ſi meritas ab ijs Deus pœnas exegiſſet. Tandem huius ſermò inſtar eſt niuis & imbris qui de cælo cadit, *[Iſai. 55. 10. 11.]* & illuc vltra non reuertitur, ſed inebriat terram, & infundit eam, & germinare eam facit, & dat ſemen ſerenti, & panem comedenti, ſic eſt verbum quod egreditur de ore eius non reuertitur ad eum vacuum, ſed facit quæcumque voluit, & proſperatur in his ad quæ miſit illud, *[Pſal. 28. 5. 7. 8.]* confringit enim cedros libani, comminuit eas tanquam vitulum libani, intercidit flammam ignis, concutit deſertum, commouet deſertum Cades, præparat ceruos, reuelatque condenſa. *[Hor. explicationes licebit videre verbo concionator.]* Quam huic diſſimilis eſt illius oratio, quæ inſtar inanis tonitrui præter fragorem, & ſonitum habet nihil. Quæ terram non irrigat aut fœcundat, cuius pluuia ſterilis eſt, cuius imber procelloſus, violentus atque turbidus euertere magis (vt loquitur Bernardus) *[Deut. 28. 24.]* *[Sermo. 58. in Cant.]* quam fœcundare idoneus: cuius imber non imber, ſed puluis, ſed cinis eſt, ita vt qui eos audiunt, in iſtam incidant à Moyſe intentatam maledictionem. Det Dominus imbrem terræ tuæ puluerem, & de cælo deſcendat ſuper te cinis donec conteraris, cum eorum ſermo non plus ferat fructus, quam ſi arido cinere aut minuto puluere plueret.

10. Vtinam quam vera ſunt iſta, & ab omnibus conceſſa, tam eſſent concionatori perſuaſa: Quod ſi id eſſet, cui dubium eſſe poſſit, quin & ipſe viciſſim (quòd quidem eſt ei optandum vel maximè) perſuaderet concioni quæ vellet, eamque ad omnem vitæ totius honeſtatem traduceret? *[Seneca epiſt. 6.]* plus homines oculis, dixit olim quidam, quam auribus credunt:

[Horat.] " *Si vis me flere, dolendum eſt*
" *Primùm ipſi tibi.*

Canebat alius quidam.

Et quod de Regum edictis ſenſit Claudian.

" *Non ſic inflectere ſenſus*
" *Humanos edicta valent, quam vita regentis.*

Id ſanè in primis valet in hac re atque in edictis ſummi Dei, de quibus quidem verbo commutato dicere licebit.

" *Non ſic inflectere ſenſus*
" *Humanos edicta valent, quam vita loquentis.*

11. Acutè ſanè animaduerſum à B. Chryſoſtomo, priùs Chriſtum Dominum, dum ſui officij moneret Apoſtolos, meminiſſe ſalis, quam lucis: *[Matth. 5. 14.]* Propter bonam, inquit, conuerſationem Sacerdotes ſunt ſal, quoniam bona conuerſatio Sacerdotum conditura populi eſt, propter verbum autem doctrinæ ſunt lux, quoniam verbum, ignorantiæ lumen eſt. *[Homil. 10. in Matt.]* Priùs autem vocauit eos ſalem, poſteà autem lucem, quia priùs eſt benè viuere, ſecundum autem benè docere, nam per bonam conuerſationem aſcenditur ſine dubio ad ſcientiam, a ſcientia autem neſcio ſi ad bonam conuerſationem omnimodo veniatur: propterea ſcientes quidem ſine timore Dei multos videmus, timentes autem Deum ſine ſcientia nullos videmus. Atque vt magis elucescat quanti ad perſuadendum ſit momenti probitas Sacerdotis, hæc addit. Bona conuerſatio Sacerdotis ſine verbo tenet Sanctos in ſanctitate per ſuum exemplum: Et quamquam verbum, ignorantem adducere ad ſcientiam veritatis, & ſine conuerſatione bona poteſt: tenere tamen in fide vel ſanctitate abſque bona conuerſatione non poteſt, magis autem & ſcandalizat: ſicut in ſequentibus oſtendemus. Hæc D. Chryſoſtomus.

Quod ſi de doctrina, quæ eſt altera, huiuſce muneris pars ſit ſermo; id intelligat Eccleſiaſtes longum eſſe iter per præcepta, efficax & breue per exempla; certòque teneat non alia re magis, maiorique cum efficacitate doceri multitudinem, quam vita inculpata, quæ eſt veluti mutus magiſter eò efficacior, quo magis capiuntur facta, & exempla quam verba, quæ vix prolata abeunt in auras, & vix in alteram admiſſa aurem, vt dicitur, mox per alteram auolant quam citiſſimè: cum facta tanquam res ſolida & permanens exiſtant diutiùs, & crebro ſui intuitu ea menti ingerant, quæ hominem ad omnem, quæ ſecundum Deum eſt, pietatem informare valeant. 12. *[Seneca epiſt. 6.]*

Notum eſt illud præclarum D. Franciſci factum, qui cum ſocio ad ſe euocato ſignificaſſet ſibi domo egrediendum, concionis ad populum habendæ cauſa, & ſumma cum moderatione inceſſus, & morum grauitate, oculorum modeſtia, linguæ ſilentio, grauique & religioſa totius corporis compoſitione, ſeſe videndum in nobiliſſimis Aſſiſij compitis exhibuiſſet, atque ita domum ne verbo quidem dicto reuertiſſet, quæſiuit ex eo ſocius, quid cauſæ eſſet cur egreſſus ad concionandum, re infecta domum reuertiſſet? Atqui concionati ſumus, inquit ille, neque enim minùs, quin & magis vitæ exemplo docetur quam verbo.

Verè quodam loco dictum à S. Chryſoſtomo, omni tuba documenta operum eſſe clariora, vitamque mundam ipſa etiam luce clariorem eſſe atque illuſtriorem, multoque tum fideliorem, tum certiorem doctrinam eſſe operum quam ſermonum, quòd eò loci pluribus confirmat: 13. *[Homil. 13. in Geneſ.]* cuius quidem veſtigiis dum inſiſtit Oecumenicum Concilium: nihil ait eſſe quod alios magis ad pietatem & Dei cultum aſſiduè inſtruat, quàm eorum vita & exemplum, qui ſe diuino miniſterio dedicarunt, *[Trid. ſeſſ. 22. c. 1. de reform.]* cùm enim à rebus ſæculi in altiorem ſublati locum conſpiciuntur, in eos tanquam ſpeculum reliqui oculos conijciunt, ex eiſque ſumunt quod imitentur. Quapropter ſic decet clericos ad ſortem Domini vocatos vitam moreſque ſuos omnes componere, vt habitu, geſtu, inceſſu, aliiſque rebus omnibus nihil niſi graue, moderatum ac religione plenum præſeferant. Quod ſi hæc a quolibet de clero exigit Concilium, quantò id potiori iure præſtare debebit Euangelicus Doctor? cui profectò ſi deſit vitæ probitas, quantum volet doceat, dicat eloquenter aptèque ad perſuadendum, nihil vtique efficiet, nihil conſequetur: cuius enim vita deſpicitur, reſtat vt eius prædicatio contemnatur, *[Gregor. hom. 12. in Euang.]* quod quidem heu nimis quotidiana teſtatum experientia tum noſtra hac ætate, tum Patrum memoria lugent boni omnes.

14. Addam & tertium è multis vitæ bonæ priuilegiis, quod quidem non nemo fortè tanquam paradoxon exiſtimabit à me proponi. Vita bona homines facit diſertos, cum improba veræ eloquentiæ vel maximè aduerſetur: cui rei confirmandæ non alium adhibebo quam Quintilianum, prophanum & ethnicum hominem, ne ſacer aliquis auctor, nimirum pars in hac cauſa tanquam ſuſpectus reijciatur. Is enim quodam loco ita diſſerit. *[L. 12. c. 1.]* Certè, inquit, melius perſuadebit aliis, qui priùs perſuaſerit ſibi, prodit enim ſe quamlibet cuſtodiatur ſimulatio; nec vnquam tanta fuerit elo-

quendi facultas, vt non titubet ac hæreat quoties, ab animo verba diſſentiunt. Vir autem malus aliud dicat, neceſſe eſt, quam ſentit. Bonos nunquam honeſtus ſermo deficiet: nunquam rerum optimarum (nam iidem etiam prudentes erunt) inuentio, quæ etiamſi lenocinijs deſtituta ſit, ſatis tamen natura ſua ornatur, nec quicquam non diſertè quod honeſtè dicitur. Hæc Quintilianus, quibus quid magis chriſtianè dici poſſit, non video.

Ad extremum id præſtat bona vita doctrinæ ſociata, vt (quo quidem nihil in hac vita optabilius eſt) tum ſe ipſe Eccleſiaſtes, tum auditores beatos efficiat. Qua quidem tanquam potenti illecebra allicit, B. Paulus Timotheum ad rectè fungendum ſuum munus. *Attende* (inquit) *tibi & doctrinæ, inſta in illis: hoc enim faciens, & teipſum ſaluum facies, & eos qui te audiunt.* Quo ſane ſtimulo nullum vehementiorem aut acriorem adhiberi poſſe exiſtimo: cum & nihil maius ſit aut præſtabilius æterna beatitudine, nihilque vel illuſtrius ad gloriam, vel vberius ad meritum, vel vtilius ad totius hominis ſalutem, & bonum quam eius non modo ſibi, verum alijs item quamplurimis, quà verbo, quà vitæ exemplo authorem exiſtere. 1. ad Tim. 4.16.

Ad probitatem valere inprimis ſacrarum litterarum lectionem.

CAPVT III.

1. *Sacræ ſcripturæ lectio hominem perficit. Apoſtolus, Chryſoſto.*
2. *Eadem animum purgat, carniſque incendia extinguit, atque mundi odium parit. Exempla in S. Bleſilla, & Auguſt.*
3. *Tres Theologicas virtutes eadem gignit, eáque in ſe ipſo colligitur animus. Auguſt. Greg.*
4. *Facit item cogitare cæleſtia. Greg. Chryſoſto.*
5. *Sancta Paula quoties erat in ſe ipſa ſacræ ſcripturæ ſententia aliqua ſolabatur.*
6. *Varij ſacræ lectionis fructus conglobati ex Auguſt. & Chryſoſt. qui & monet ad eam tanquam ad portum confugiendum.*
7. *Exempl. Eunuchi Reginæ Æthiopum ſcripturam legentis expenditur à Chryſoſt. & ab authore.*
8. *In concionatores periculi plenos libros legentes; & quanta inde populo damna naſcantur.*
9. *Pulchra Greg. ad concionatores cohortatio, vt cogitent ſecum, quo fructu id muneris obeant.*
10. *Lectio ſacræ ſcripturæ malorum omnium medicina. Chryſoſt.*
11. *Etiam ſola ſacrorum librorum poſſeſſio, quin & intuitus mirificè prodeſt. Chryſoſt.*

1. QVi ad tertium vſque cælum raptus Apoſtolus, indidem variorum ſcientiam arcanorum ad nos retulit, iſtam eſſe ſacræ ſcripturæ vim & fructum ampliſſimis hiſce verbis teſtatus eſt. *Omnis* (inquit) *ſcriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iuſtitia, vt perfectus ſit homo Dei ad omne opus bonum inſtructus.* Latè admodum iſta patet ſententia, cuius vis aliàs latiùs explicanda erit: modo ſat eſt ſacras litteras tanti Apoſtoli aſſertione ad vitæ chriſtianæ perfectionem magno eſſe adiumento, vt ſit, inquit, homo perfectus. Non igitur (infert Chryſoſt.) ſine illa perfici poteſt. 2. ad Tim. 3.16.17.

2. Ac primùm quidem exigit perfectio purum animum ab omni labe peccati, id autem præſtare ſacræ ſcripturæ lectionem, ait Auguſtinus, dum eam comparat labro æneo ſeu peluí, quam collocauit Tomo 10. ſerm. 38. ad fratres. Moyſes in tabernaculo, in quo quidem labro abluerentur tum Aaron, tum filij eius in Sancta Sanctorum ingreſſuri.

Tum, dedecent maximè quæ libidinem ſpectant virum perfectum: ama autem lectionem ſcripturarum, & carnis vitia non amabis, miroque modò in te vniuerſa eius incendia extinguentur. Nihil item viro perfecto commune eſſe oportet cum ſæculo, cuius mores & conſuetudinem auerſari decet. Atqui libro Eccleſiaſtæ non ignobili, exigua licèt ſacrarum litterarum portione, perlecto, ita deſipuit Bleſillæ illuſtriſſimæ feminæ quicquid amplectitur & admiratur mundus, vt id omne pro nihilo duceret & arbitraretur vt ſtercora, vt Chriſtum lucrifaceret. Quid verò Auguſtinum ad Chriſti ſigna iam pridem ab illo relicta quaſi poſtliminiò reduxit? Quis ei continentiam, quis melioris vitæ propoſitum, quis voluptatum æternum repudium, quis eorum omnium quæ complectitur mundus contemptionem, niſi ſacræ paginæ lectio perſuaſit? Sed præſtat eum ipſum audire iſta narrantem; poſtquam enim expreſſiſſet graue quod in ſe multos iam dies expertus eſſet certamen carnem inter & ſpiritum, variaſque cæleſtes motiones, quibus ad Dei obſequium fortiter impellebatur, hęc ſubijcit; ſentiebam me ab iniquitatibus teneri, & iactabam voces miſerabiles. Quamdiu, quamdiu, cras, cras? Quare non modò, quare non hac hora finis turpitudinis meæ? Dicebam hæc & flebam amariſſima contritione cordis mei, & ecce audio vocem de vicina domo cum cantu dicentis & crebrò repetentis quaſi pueri an puellæ neſcio. Tolle, lege, tolle, lege, ſtatimque mutato vultu intentiſſimus cogitare cœpi, vtrumnam ſolerent pueri in aliquo genere ludendi cantare tale aliquid, nec occurrebat omnino audiuiſſe me vſpiam. Repreſſoque impetu lacrymarum ſurrexi, nihil aliud interpretans diuinitùs mihi iuberi, niſi vt aperirem codicem, & legerem quod primum caput inueniſſem. Itaque codicem Apoſtoli arripui, aperui & legi in ſilentio capitulum quò primum coniecti ſunt oculi mei: *Non in comeſſationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitijs, non in contentione & æmulatione, ſed induimini Dominum Ieſum Chriſtum, & carnis prouidentiam ne feceritis in concupiſcentijs.* Nec vltra volui legere, nec opus erat, ſtatim quippe cum fine huius ſententiæ quaſi luce ſecuritatis infuſa cordi meo, omnis dubitationis tenebræ diffugerunt. Hæc Auguſtinus.

Hier. ad Nepotian. — Hier. epiſt. 116. ad Euſtoch. — L. 8. Confeſſ. c. 12. — Rom. 13. 13.

Quis hic non miretur plus virium habuiſſe paucorum verſuum de Apoſtoli ſcriptis lectionem, ad emolliendum Auguſtini ferreum pectus, quam tot cęleſtes motiones, quibus ſe à S. Spiritu agitatum toties prædicat? Multo ſapè labore ſudatum erat, & non exierat de eo nimia rubigo eius, neque per ignem: Ignem, inquam, illum quem venit Chriſtus mittere in terram, quemque voluit vehementer accendi: ſed ſacri libri lectione, deterſa ab eo eſt omnis peccatorum rubigo, omniſque voluptatum & ſęculi amor, & qui igni non ceſſerat. B. Paulo Apoſtolo per mutos characteres loquenti victus dat manus. Ezech. 24. 12. Matt. 12. 49.

Iam verò perfectio nullo modo ſtabit, niſi tribus Theologicis virtutibus fulciatur. At has ipſas parit verbi diuini lectio, per quam, inquit Auguſtinus, fide ornamur, ſpe confirmamur & charitate roboramur. 3. Serm. 38. ad fratres.

Ad hęc perfecti viri eſt, identidem ſeſe ab exterioribus curis ad interiora reuocare, ne mens plus ęquo in varias diſſipata & quaſi diſtracta, partes quę ſui potiſſimum ſunt officij negligat. In iſtis namq; viſibilibus (verba ſunt S. Gregorij) quæ intuetur cor noſtrum, extra ſe ſpargitur, & quid de ſe intrinſecùs agatur, obliuiſcitur dum exiùs inſecùs occupatur;] Verùm quæ poſſit eſſe tanto malo medicina, eā porrò ſuggerit idē Gregorius, ſacrā lectionē nimi- L. 25. moral. cap. 8.

 rum.

rum. Diuina autem vox, inquit, (ea ſcilicet quæ ſacra auditur lectione de qua hic apertè agit) terribilibus ſententiis ſuis quaſi quibuſdam clauis cor noſtrum pungit vt euigilet, vt homo occulta ſuper ſe iudicia quæ preſſus torpore diſſimulat, terrore ſaltem pulſatus expaueſcat,] & paucis interiectis verſibus. Ecce autem ſcriptura ſacra terrore quodam torpentia corda transfigit, nè in his inhęreant quæ exteriùs defluunt, ſed quæ interiùs æterna perdiderunt. Dicit quid ſuper nos agatur de nobis, vt ab hoc publico temporalitatis, colligamus oculum cordis ad ſecretum internæ diſpoſitionis.] Verum non minùs perfecto viro incumbit, vt animum is ad cæleſtium rerum cogitationem, quam ad ſui conſiderationem reuocet. At hoc ipſum ſacra præſtat lectio, cuius quidem, ſi Gregorio credimus, proprium *[...] 20. mo[...] [...]l. cap. 1.* eſt ad cæleſtem patriam vocare, & à terrenis deſideriis ad ſuprema amplectenda cor legentis immutare. Eſtque, teſte eodem, ſacra ſcriptura volumen illud volans quod oſtenſum eſt Zachariæ, *[...]ap. 5.* quia dum de cæleſtibus loquitur, ad ſuperiora mentis noſtræ leuat intentionem; (.i. attentionem) quia dum illam ſuper nos eſſe aſpicimus, ima attendere, id eſt, concupiſcere deuitamus. In eandem ferè ſententiam D. Chryſ. qui dum ſuis ſacram hanc lectionem *[H]om. 35. [i]n Gen.* perſuadere conatur, ita ſuam orditur concionem; Ingens bonum eſt dilecti, diuinarum ſcripturarum lectio. Hæc enim facit animam optimis moribus præditam, hęc in cælum mentem transfert. Hæc facit ne ad aliquid præſentium reſpiciamus, ſed vt perpetuò in alia vita mente noſtra verſemur, & ad Domini mercedem reſpicientes omnia operemur, alacritateq; magna virtutum labores aggrediamur; proinde magna diligentia ſcripturarum lectioni vacemus.]

5. Atque ea ſanè cauſa fuit cur B. Paula, iugi mentem ſuam tum Dei, tum rerum diuinarum cogitatione paſceret, & cur quouis rerum euentu ſeu ſecundo, ſeu aduerſo, cur quolibet flante vento ſeu inimico, ſeu propitio, cur in omni fortuna, ſemper eadem perſeueraret, atque vbique Deum in bonis iuxta ac malis inueniret, quem ex ſacris litteris didicerat omnium eſſe authorem, neque paſſerculum quidem cadere in terram, aut retibus aucupum cōcludi, niſi ipſo prouidente. Deinde hoc ei præſtabat ſacra lectio, vt ſemper in prōmptu ea haberet, quibus ceu alis quibuſdam & adminiculis ſeſe in altum tolleret, mentemque ab his caducis ad cæleſtia & æterna transferret. In periculis vſurpabat illud *Hieron. in [...]ius Epitaphio.* Chriſti: Qui vult venire poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me. Cum euerſio totius patrimonij nuntiaretur, aiebat: Nudus exiui de vtero matris. In crebra infirmitate: habemus theſaurum iſtum in vaſis fictilibus, donec mortale hoc induat immortalitatem. In mœrore cantabat, quare triſtis es anima mea? ſpera in Deo. Cum nimio feruore virtutum nonnullis videretur inſana: Theatrum, inquit, facti ſumus mundo, Angelis, & hominibus. Nos ſtulti propter Chriſtum; cætera licebit videre apud Hieron. quibus quidem ſibi Sanctiſſima hæc mulier tum gradum faciebat ad cæleſtium rerum commentationem, tum aduerſus omnes caſus & omni fortunæ varietate animum obfirmabat.

6. Atque vt ſummatim ea perſtringam bona, quæ à ſacra lectione proficiſcuntur, hæc eſt quæ præcipuè in Deum prouocat, *Auguſt. ſupra.* quæ Deum diligere inuitat, corda illuminat, linguam purificat, conſcientiam probat, animam ſanctificat, fidem confortat, diabolum reijcit, peccatum ſpernit, animas frigidas calefacit, lumen ſcientiæ oſtendit, tenebras ignorantiæ expellit, triſtitiam ſæculi extinguit, lætitiam Spiritus ſancti accendit: Hæc eſt quæ de inſipientibus ſapientes facit, primos de nouiſſimis ponit, magnos de minimis efficit, nobiles de ignobilibus commutat, naturam frenat, prohibet leuitatem, temperat dolorem, confert ſpem; coronat ſenem, docet iuuenem, mitigat dedignantes, inſtruit errantes, ſanat ægros, roborat infirmos, & cætera quæ non piè minus atque vtiliter quàm fusè per aſyntheton perſequitur S. Auguſtinus: *Homil. 7. de Pœnit. Tomo 5.* cui haud abſimilis eſt D. Chryſoſt. qui iubet nos rerum ſecularium tempeſtate liberatos, animum diuinarum reficere lectione ſcripturarum, ad idque nos prouocat imitatione nautarum, qui longa ac difficili nauigatione perfuncti atque ad portum appulſa naui vela contrahunt, remos abijciunt atque naui egreſſi, corpus curant ac valetudinem quietique ſeſe dant ac ſomno, vt ſibi ad reliquam nauigationem vires comparent. Hos, inquit, imitemur & ipſi, atque omni procella, tumultuque & fluctibus liberati quaſi tranquillum ad quemdam portum; ſcripturarum ad lectionem impellamus animas. Etenim portus eſt à fluctibus liber, murus firmiſſimus, turris minimè nutans, gloria non diripienda, non vitianda, firma fælicitas, minimè languens, continua voluptas, & quotquot quis dixerit bona, ſacta comperiet in ſcriptura. Eadem & mœrorem abijcit, lætitiamque conſeruat:] Atq; idem poſt pauca: Eadem (inquit) diuina quædam & ineffabilis eſt paſſionum extinctio; nam & ſpinas paſſionum extirpat puramque tellurem reddit, ſeminaq; dimittit pietatis atque ad vigorem fructum agit. Ita Chryſoſt.

Quibus quidem cum ſacram iſtam lectionem commendet promiſcuæ multitudini, quid quæſo facturus eſſet, ſi iſtis aut ſacerdotibus aut concionatoribus verba feciſſet, illis, inquam, qui non de grege nautarum aut remigum; ſed ſunt ipſi nauis Eccleſiæ tot & facinoroſorum hominum & hæreſum fluctibus atque procellis agitatæ, gubernatores *Homil. 35. in Geneſ.* & naucleri? Atque ſi eos etiam qui militiæ aſcripti ſunt omnino vult ſacræ iſti lectioni operam dare; quid ijs qui in ſpirituali militia aliorum duces ſunt, & antelignani facturus eſſet?

Atque poſtquam ad id perſuadendum Eunuchi illius ærarij Reginæ Æthiopum ſummi præfecti factum attuliſſet, *7. Actor. 8.* quem neque benè longum iter, neque perpetua currus agitatio quando permoleſtum eſt lectioni ſe dare, potuit ab hoc ſacro exercitio auocare, tum ita exclamat. Audiant exemplum ij, qui neque domi vt hæc faciant perſuaderi poſſunt, ſed putantes ſuperuacuam eſſe horum lectionem, quia vel mulieri cohabitant, vel militiæ aſcripti ſunt, vel puerorum & ſeruorum aliorumque negotiorum curam gerunt, non cōuenire ſibi opinantur quod diuinæ ſcripturæ lectioni incumbant. Ecce hic, Eunuchus & Barbarus erat quæ vtraque ad reddendum negligentiorem ſufficiebant, & ad hæc dignitatis amplitudo & opum abundantia. Adde quod & in itinere erat, & curru ferebatur. Hoc enim modo iter facienti non eſt facilè lectioni eſſe attentum, imo valdè moleſtum, attamen deſiderium & ingens ſtudium omnia obſtacula è medio auferens in lectione retinebat.

Vtinam mihi liceat non coniugatos aut milites cum Chryſoſtomo, ſed tum coniugatorum, tum militum ſecundum Deum, parentes ac magiſtros exclamando compellare. Audiant exemplum iſtud, Dei Sacerdotes, Dei voces, Dei interpretes. Ecce Barbarum, Eunuchum, qui in itinere poſitus, curruque vectus Iſaiam Prophetam verſat: vos nec domi quidem otioſè degentes, in ſumma quiete, nulla re impediti vel in manus ſacros libros ſumitis, nedum eos lectione dignamini.

Mendax ſim niſi in ijs nonnulli frequentiùs animum paſcant, aut veriùs vt dicam, fame conficiant lectione amorum Petrarchæ, Bocatij, Ronſardi, Amadiſij, Hiſtoriarum tragicarum, Rabeletj Athei, & cæterorum eiuſmodi cuique lin- 8.

guæ

guæ vernaculorum, qui Chriſtianis moribus non parum officiunt, quam lectione Bibliorum, & quod illud conſequitur, quoque nihil turpius aut indignius dici poteſt: mendax ſim niſi quę ab illis quam quæ ab his tradantur multò teneant melius: quæ quidem res ſummam continet indignitatem, eóque maiorem quod etiam illa magno labore ediſcant memoriter, cum de his vix vnum poſſint ex memoria proferre verſiculum. Atque inde fortè tanta morum
Ierē. 23.11. in pleriſque eorum corruptela: Inde Propheta & Sacerdos polluti ſunt, & in domo Dei inueni malum, quod quidem multis queritur Dominus. Inde tot prauæ vitæ exempla, tot offendicula, in quæ dum cæcum impingit vulgus, ruinam ſibi parat nunquam reparandam. Inde fit vt quorum eſſet
Oſeæ. 5.2. incautas mentes dæmonis laqueis irretitas iis ipſis expedire, ipſimet laqueus facti ſunt ſpeculationi, & rete expanſum ſupra Thabor. Et quod multis lugubri admodum calamo deflet Gregorius. Inde fit vt nullum ab aliis maius prę iudicium, quam à Sacerdotibus toleret Deus, quando eos quos ad aliorum correctionem poſuit, dare de ſe exempla prauitatis cernit, quando ipſi peccant qui compeſcere peccata debuerunt. Quod autem ab eo in Sacerdotes dicitur, id multò maximè valere vult in eos qui adminiſtri ſunt verbi Dei eiuſque voluntatis interpretes, quod etiam ex eius verbis facilè eſt cuiuis colligere. Ac paucis interpoſitis Sacerdotibus ponit ob oculos quantum deſæuiret tum temporis in populum ira Dei, quam quidem ab iis prouocatam, tam verè quam audacter pronuntiat.

Vide explicatum verbo, Sacerdos, c. 2. §. 4.

Homil. 17. in Euang.

Quanto autem mundus (ſic enim loquitur) gladio feriatur, aſpicitis, quibus quotidie percuſſionibus intereat populus, videtis, cuius hoc niſi noſtro præcipuè peccato agitur? Ecce depopulatæ vrbes, euerſa caſtra, Eccleſiæ ac monaſteria deſtructa, in ſolitudinem agri redacti ſunt. Cuius hoc niſi noſtro præcipuè peccato agitur? ſed nos pereunti populo authores mortis exiſtimus qui eſſe debuimus duces ad vitam. Ex noſtro etenim peccato populi turba proſtrata eſt, quia noſtra faciente negligentia ad vitam erudita non eſt. Et cum hominum animæ ſint cibus Dei, ſintque Sacerdotes ſal, vos eſtis ſal terræ, certè condimentum huius cibi nos Sacerdotes eſſe debuimus, ſed quia dum nos ab orationis & eruditionis ſanctæ vſu ceſſamus, ſal infatuatum eſt, condiri non valet cibus Dei, atque idcirco ab authore non ſumitur, quia exigente fatuitate noſtra minimè conditur.]

9. Deinceps prouocat Sacerdotes vt ſecum ipſi rationem ineant, quot vnquam verbo prædicationis à lata & ſpatioſa via quæ ducit ad perditionem, ad anguſtam & arctam, quæ ducit ad vitam, traduxerint. Quis luxuriam illis authoribus deſeruit? Quis auaritiam? Quis ſuperbiam declinauit? Quem fecerunt Deo quæſtum, qui accepto verbi diuini ta-
Luca 19. lento, ab eo ad negotiandum miſſi ſunt. Quæritque ex eis quale ei lucrum ſint de commiſſa ſibi negotiatione repręſentaturi: Quot eius conſpectui animarum manipulos de prędicationis ſegete illaturi ſint. Extremo quidem Iudicij die quando omnium omnino diſcutientur opera, & quidquid a quoque geſtum eſt producendum erit, apparebit Petrus cum Iudęa ad Chriſtum vocata. Ibi Paulus totum orbem a ſe conuerſum quaſi in triumphum ducet. Ibi Andreas Achaiam, Ioannes Aſiam, Thomas Indiam, atque alias alij Prouincias & nationes. Ibi denique plurimi Dominici greges, Paſtores ſeſe Deo ſiſtent numeroſo comitati grege, quem à ſe dum hic degerent cæleſtis verbi pabulo educatum deducent ſecum tandem ad æternas illas Beatorum caulas. Tum iubet Gregorius, ſic ſecum ratiocinentur. Cum igitur tot Paſtores cum gregibus ſuis ante æterni Paſtoris oculos venerint, nos miſeri quid dicturi ſumus, qui ad Dominum noſtrum, poſt negotium vacui redimus, qui Paſtorum nomen habuimus, & oues, quas ex nutrimento noſtro debeamus oſtendere, non habemus. Hic Paſtores vocati ſumus, & ibi gregem non ducimus. Et per nos quidem ingrediuntur electi noſtris manibus expiati cęleſtem patriam, & nos ipſi per vitam reprobam ad Inferni ſupplicia feſtinamus. Hęc ferè Gregorius.

Sed quęnam grauiſſimis hiſce malis medicina, 10.
niſi ſacrarum litterarum diligens lectio? vnde Eccleſiaſtes quidem tum ſibi, tum cęteris ea hauriet, quibus ad ſeculi contemptum, ad cæleſtis vitæ amorem; ad voluptatum fugam, ad animorum zelum, ad omne denique virtutum genus prouocetur: nam vt præclarè Chryſoſto. magna aduerſus *Concione 3. de Lazaro. Tomo 2.*
peccatum munitio eſt ſcripturarum lectio, magnum pręcipitium, profundum baratrum ſcripturarum ignoratio, ea res vitam corruptam inuexit, hoc ſurſum deorſum miſcuit omnia: omnium ſanè medicinarum theſaurus diuinæ ſcripturæ ſunt, & ſiue *Homilia 36. in Ioannem.*
affectus ſedare, ſiue pecuniarum cupiditatem expellere, ſiue fortem animum inducere velimus, etiam plurima hinc remedia inuenire poſſumus. Idem quodam loco poſtquam declaraſſet quam capiatur ipſe aſſidua lectione & auditione Pauli, præ dolore diſcruciatur, (ita enim loquitur ipſe) quod *Proœmio in epiſt. ad Romanos.*
hunc virum non omnes vt par eſt intelligunt, quin & illum nonnulli ita ignorant, vt ne epiſtolarum quidem eius numerum planè norint. Non mihi hic ingerendum cum id res ipſa loquitur, quantum indignatus eſſet D. Chryſoſto. pleriſque huius æui concionatoribus, ſi ſciſſet non ab iis modò ignorari numerum epiſtolarum B. huius viri, ſed ne eas quidem vel à limine ſalutaſſe.

Verum finem dicendi non faciam, ſi quæcumque 11.
ſcripta à B. hoc viro in laudem ſcripturarum, in medium afferam, omittere tamen non licet quod non- *Cōcione 3. de Lazaro.*
nulli fortaſſe videbitur paradoxon atque inopinabile, quod quidem eſt veriſſimè ab eo dictum, vel ipſam ſimplicem ſacrorum librorum poſſeſſionem nudumque intuitum tum ad dęmonis vires, tum ad peccati vim hebetandam valere plurimum. Quemadmodum enim, inquit, arma regalia repoſita, *Conc. 3. de Lazaro. T. 2.*
etiamſi nemo fuerit qui poſſideat, tamen iis qui habitant in ædibus vbi repoſita ſunt, multam prębent cuſtodiam ac tutamen, dum neque latrones, neque parietum perfoſſores, neque alius quiſpiam ſceleratorum audet eam aggredi domum; ſic vbicumque fuerint libri ſpirituales, illinc expellitur omnis vis diabolica, multaque inhabitantibus accedit conſolatio. Quando quidem ipſe etiam per ſe librorum aſpectus ſegniores nos reddit ad peccandum. Quod ſi peccauerimus reuerſi domum conſpectiſque libris acriùs nos condemnat conſcientia; reddimurq; remiſſiores ad eadem repetenda, ſi in ſanctimonia perſtiterimus ex libris reddimur tutiores, firmioreſque: Nam ſimulatque tetigit aliquis Euangelium mox compoſuit ſuam ipſius mentem, & a rebus mundanis abduxit, idque ex ipſo ſolo aſpectu: Quod ſi acceſſerit diligens lectio, non aliter quam in ſacris aditis rebus diuinis vacans anima, ſic repurgatur, meliorque redditur, Deo cum ipſo per ipſas ſcripturas colloquente.] Ita ille, qui bene monet diligentem eſſe oportere, aſſiduamque iſtam lectionem, non enim qualis qualis lectio ea confert bona, quæ tum ex ipſo, tum ex aliis ſunt allata. Verum de hoc capite ſequenti.

Magno

Magno concionatori ad bonam vitam præſidio fore aſſiduam ſacrarum literarum lectionem.

CAPVT IV.

1. *Suadet Caſſianus aſſiduam ſacrarum literarum lectionem, eiuſq; affert fructus duos.*
2. *Eandem commendat Gregor.*
3. *Qui eam vſurparint, S. Timotheus, Dauid.*
4. *Eandem ſuadet Gregorij explicatio Tropologica de vectibus arcæ.*
5. *Sacra ſcriptura cum ſit cibus, frequenter eſt ſumendus.*
6. *Liber eſt Sacerdotalis & ſubſtantia Sacerdotij noſtri.*
7. *Regi Hebræorum, item Ioſue præcipitur ſacri voluminis lectio.*
8. *Sacræ lectioni incumbunt Carolus Magnus Imperator, & Alphonſus Aragonum Rex, & quo fructu.*
9. *Commendatur vniuerſis ſacra ſcriptura ob varias eius vtilitates.*
10. *Item ob voluptatem. Robertus Rex. S. Hieronym.*
11. *Longa cohortatio ad concionatores, vt ſacrarum literarũ lectioni inſiſtant, & quemadmodum Sanctus Iuſtinus in ijs ſolis acquieuit.*

1. *Collat. 14. c. 10.* CAſſianus poſtquam humilitatem cordis ad veram ſcripturarum ſcientiam parare viam docuiſſet, ſuadet vt expulſa ſolicitudine omni & cogitatione terrena aſſiduum quis ac iugem ſe præbeat ſacræ lectioni, donec continua meditatio imbuat mentem, & quaſi in ſimilitudinem ſui formet, arcam quodammodo ex ea faciens teſtamenti habentem in ſe duas tabulas lapideas, vrnam quoque auream continentem manna & virgam Aaron: quarum rerum explanationi fusè & deinceps inſiſtit.

Tam vult autem eſſe continentem hanc ſanctarum literarum lectionem vt iis imbuatur mens, quemadmodum pannus aliquis aut veſtis colore totus imbuitur, & ſic ab eo penetratur, vt nihil ſit eius quod non ab eo inficiatur, planèque in illum tranſeat.

Huius autem iugis lectionis commoditates affert duas: altera quidem eſt quòd dum tali inſiſtit lectioni, neceſſe eſt vt mentem melioribus occupatam non diſtineant noxiæ cogitationes. Altera vero eſt quòd quarum rerum ſcientiam inter legendum interdiu non eſt conſecutus, eas ipſas perſpiciat clarius (dum ſcilicet noctu, vt fit, mente ſolutâ iam & liberiore eas frequenti meditatione ruminat) itaque intelligat vt occultiſſimorum ſenſuum (ſic enim loquitur) quos ne tenui quidem vigilans opinione percepit, quieſcenti illi, & vel ſoporis ſtupore demerſo intelligentia reueletur. Quod ſi noſtri concionatores, vtpote non aſſueti, noctu mentem ſacris commentationibus exercere non gaudeant poſteriore fructu, gaudebunt tamen priore, qui quidem non exigui momenti cenſendus eſt ad eum quem ſpectat finem probitatis vitæ.

2. Hanc eandem a prælato (quem eundem vult eſſe
etiam concionatorem) ſacram lectionem exigit aſ-
2. P. Paſtor. cap. 11. ſiduam D. Greg. vt quod humanæ conuerſationis vſus, indeſinenter deſtruit, diuinæ admonitionis verba reſtaurent: & qui ad vetuſtatem vitę per ſocietatem ſecularium ducitur, ad amorẽ ſemper ſpiritualis patriæ compunctionis aſpiratione renouetur: Valde namque inter humana verba cor defluit. Cumque indubitanter conſtet quod externis occupationum tumultibus impulſus à ſemetipſo corruat, ſtudere inceſſanter debet vt per eruditionis
ſtudium reſurgat. Atque in ea continente lectione 3.
exemplum habebit S. Timotheum ad quem B. Paulus: Dum venio (inquit) attende lectioni vtique ſacrarum litterarum, quas quidem licet ab infantia didiciſſet, eodem teſte Paulo, præſcribit ei tamen vt eidem lectioni attendat: cuius quidem verbi notione non qualecumque ſtudium, ſed continuum &
indefeſſum ſignificari videtur. Habebit item B. Da- *Pſal. 118.*
uidem cuius ea vox eſt. Quomodo dilexi legem
tuam Domine, tota die meditatio mea eſt. Atque 4.
huic propoſito congruere vult D. Gregorius quod
Moyſi præcipitur, de arca portanda, *Facies quatuor* *Exod. 25.*
circulos aureos (ita enim affatur eum Dominus) *quos pones per quatuor arcæ angulos: facieſque vectes de lignis ſetim, & operies auro, inducéſque per circulos qui ſunt in arcæ lateribus, vt portetur in eis, qui ſemper erunt in circulis, nec vnquam extrahentur ab eis.* Cuius quidem literalis præcepti hanc vult eſſe Tropologiam, vt ſit arca ſanctæ Eccleſiæ typus: quatuor vero circuli aurei, qui ad quatuor angulos additi ſunt, ſacrorum ſint quatuor Euangeliorum exemplar, quorum prædicatione ad quatuor item mundi partes defertur Eccleſia. Tum vectibus de lignis ſetim, qui eidem ad portandam eam circulis inſeruntur, ſignificari forti & conſtanti animo prædicatores, qui quidem inſtar ligni ſetim putredinem neſciunt vitiorum, quique lectioni atque inſtructioni ſacrorum voluminum ſemper inhærentes ſanctæ Eccleſiæ vnitatem denuntient, & quaſi intromiſſis circulis arcam portent. Quod quidem præſtant eodem authore cum ſanctam Eccleſiam eiuſque fidem & doctrinam ad rudes infidelium mentes prædicando deducunt: Auroq; ſunt ijdem vectes operti, vt dum ſermone aliis inſonant, ipſi etiam vitæ ſplendore fulgeſcant. Inſertique ſunt ſemper hi vectes circulis ſuis, nec ab iis extrahuntur vnquam, quia nimirum neceſſe eſt vt qui ad officium prædicationis excubant à ſacræ lectionis ſtudio non recedant. Ad hoc namque vectes in circulis ſemper eſſe iubentur, vt cum portari arcam neceſſitas exigit: de intromittendis vectibus tarditas nulla generetur, quia videlicet quando aliquid a ſubditis Paſtor inquiritur, ignominioſum valdè eſt, ſi tunc quærat diſcere cum quæſtionem debet enodare. Hactenus Gregorij tam ingenioſa ſanè quam apta, tum formandis concionatorum moribus, tum ſacræ lectioni perſuadendæ Tropologia.

Sed quid ad rem iſtam efficaciùs afferre licet, 5.
quam id quod ab Auguſt. ſuggeritur, qui ſacras
haſce litteras facit animi cibum: Sicut enim, inquit, *Serm. 112. de tempore.*
corporeis eſcis alitur homo, ita ex diuinis eloquiis
interior homo nutritur & paſcitur, iuxta illud Pſal-
mographi: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua ſuper mel ori meo.* *Pſal. 118.* Quemadmodum igitur ad id reparandum quod inſitus in nobis calor in momenta ſingula exedit & conficit, etiam ſæpius in die cibum ſumimus, eumq; (ſi quidem eius datur copia) boni ſucci: ſic ad id reſarciendum & reſtituendum quod concupiſcentiæ ignis continente ſua actione conſumit, quodque diuerſarum animi perturbationum vi deſtruitur in nobis ſuauiſſimus ſacræ lectionis cibus eſt frequenter adhibendus, quo ſanè aptior nullus ſeu conſeruandis viribus, ſeu inſtaurandis poſſit inueniri.

Quid quod ſacer codex liber ſit ſacerdotalis: Li- 6.
brum, inquit Ambroſius, ſacerdotalem quis no- *De fide ad*
ſtrum reſignare audeat, ſignatum a confeſſoribus & *Gratian.*
multorum iam martyrio conſecratum? Si igitur præ *l. 3. cap. 7.*
cæteris ſacræ ſcripturæ liber eſt ſacerdotalis, eum ſanè præ cæteris omnibus verſare debet ſacerdos atque adeo concionator.

Quid quod etiã ſubſtantia ſit ſacra ſcriptura ſacer-
dotij noſtri, Areopagita Dionyſio teſte, cuius quidẽ *De Eccleſ.*
grauiſſima eſt authoritas: At rei cuiuſpiã ſubſtantia *Hier. c. 1.*

potius

potius nihil: Nihil igitur concionatori antiquius eſſe debet quam vt in ſacrarũ litterarum lectione ſit totus, eam nunquam intermittat, & quamquam libris aliis legendis deſit tempus, huic deſit nunquam. Iam vero ſi ſacras ipſas litteras conſulemus quid de ſe ipſæ dicant, quamque ſtudioſè vt in iis verſemur aſſiduò commendent penitius perſpiciemus; quam multa occurrent paſſim eius rei argumenta & teſtimonia!

7. Moyſes quidem Dei nomine Regi mandat, vt eum primum erit inauguratus, ſibi deſcribat Dei legem, quæ aliud non eſt quam ſacrarum litterarum pars in primis nobilis, eamque vt lectitet aſſiduè.
Deut. 17. 18. 19. *Poſtquam ſederit* (ea ſunt legis verba) *in ſolio regni ſui deſcribet ſibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar à ſacerdotibus Leuiticæ tribus & habebit ſecum, legetque illud omnibus diebus vitæ, vt diſcat timere Dominum Deum ſuum, & cuſtodire verba & ceremonias eius quæ in lege præcepta ſunt.*

Neque huius diſſimile eſt quod à Deo præcipitur Duci populi Ioſue in hæc verba:
Ioſue 1. 8. *Non recedat volumen legis huius ab ore tuo, ſed meditaberis in eo diebus ac noctibus vt cuſtodias & facias omnia quæ ſcripta ſunt in eo, tunc diriges viam tuam, & intelliges eam.*

Nimirum erat tum regi tum Ioſue Iſraeliticæ reipublicæ procuratio atque tutela gerenda, cui quidem rei magno fuiſſe futuram præſidio ſacri verbi lectionem res ipſa declarauit: non modo in Iudæorum, ſed multo etiam magis in Chriſtianæ Reipublicæ adminiſtratione.

8. De Carolo quidem ob rerum geſtarum gloriam, atque in Chriſtiana pietate præſtantiam ſummam,
In vita Ludou. Imperat. cognominato Magno hæc habet Theganus. Poſtquam filium Ludouicum coronauerat: dominus Imperator nihil aliud cœpit agere niſi orationibus & eleemoſynis vacare, ſacroſque libros corrigere, nam quatuor Euangelia Chriſti nomine Matthæi, Marci, Lucæ, Ioannis paulo ante obitus ſui diem, collatione facta cum Græcis & Syris, optimè correxerat. Hæc ferè Theganus quæ ſanè a nemine niſi ſacrarum litterarum peritiſſimo præſtari potuiſſe ſatis conſtat. Atque hæc erat, ni fallor, cauſa cur tam ſpectata fuerit hic princeps virtute & pietate, vt ſi quæ de eo antiquitatis monumenta teſtantur penitius inſpiciamus: in eo quidem virtutum omnium exemplar liceat intueri, religionis verò omnibus abſolutum numeris ſimulacrum, cui nec qui præceſſerunt, nec qui conſequuti poſtea ſunt Imperatores,
Baron. ad ann. 814. penitus æquari valeant, cuiuſque laudibus inferius eſt Magni cognomen, quem iure (verba ſunt Cardin. Baronij) ter Maximum appellarim, nempe bellica fortitudine, ſcientia, & pietate.

Ad ann. 778.

Panorm. l. 2. de geſtis eius. Alfonſum vero Aragonum regem accepimus ſacrorum Bibliorum volumen integrũ decies & quater perlegiſſe, idque etiam commentariis explicationibuſque illuſtratum, atque ita memoria complexum diuinas illas litteras, vt non modo res omnes atque adeo ſingulas probè teneret: ſed etiam bene longas earum partes verbotenus memoriter pronuntiaret. Quæ quidem in eo principe maiorem habent admirationem qui non regis modo nomen (quod à pleriſque fit, regum ſimulacris potius quam verè regibus) ſed rem etiam & dignitatem tueretur, regnumque ſuum vniuerſum non per conſiliarios & adminiſtros, at ſua ipſe prudentia ac vigilantia moderaretur.

Atque ex hac frequenti ſacrarum litterarum lectione eum vitæ capiebat fructum, quo ſane nullus aut maior aut vberior eſſe poſſit, cum virtute in hac vita præſtantius nihil exiſtat, à qua quidem ita fuit inſtructus vt in ea planè atque conſummatè, perfectus fuiſſe videatur: conſulet autem Panormitanum de rebus ab eo præclarè geſtis qui ſigillatim eas noſſe volet: erat enim iuſtitiæ amantiſſimus, rara præditus prudentia, in Deum pius, in pauperes liberalis, in Eccleſiam munificus, in omnes beneficus: erat iniuriarum (quò quidem vel nullus vel pauci aſpirant) patientiſſimus, ſui ſemper ſimillimus, atque in omni fortuna ſeu bona ſeu aduerſa, idem ore, idem vultu, idemque animo permanebat.

Quæ fuſius a me eo ſunt conſilio commemorata, tum vt intelligat Eccleſiaſtes quanta ſit ſacræ lectionis vis ad corda etiam Regum ad virtutem omnem promouenda, à qua quidem plerumque ob vitæ licentiam & libertatem alieniore ſunt animo: tum quod concionatoris munus Regum ducumque muneri cognatum ſit & affine, cum eoque non paruam habeat vitæ ſocietatem. eſt enim etiam ipſe aliorum dux & Chriſtiani gregis quaſi aries, quamobrem exiſtimet eadem ſibi atque tum regibus, tum populi ducibus, qualis erat Ioſue, commendata.

Verum non modo regibus atque iis qui cæteris 9.
præſunt, ſed iis etiam qui ſubſunt, paſſimque omnibus omnino magno ſtudio commendant ſcriptores ſacri vt in ſacris litteris verſentur aſſiduè, nunquamque eas de manibus, nunquam de animo deponant. *Cogitatum tuum habe in præceptis Dei* (monitum eſt Eccleſiaſtici) *& in mandatis illius maximè aſſiduus eſto, & ipſe dabit tibi cor, & concupiſcentia ſapientiæ dabitur tibi.* *C. 6. 37.* *Ligabis ea* (Dei ſcilicet præcepta ita Deus per Moyſen) *quaſi ſignum in manu tua, eruntque & mouebuntur inter oculos tuos, ſcribes ea in limine & oſtiis domus tuæ. Docete filios veſtros vt illa meditentur quando ſederis in domo tua, & in via ambulaueris & accubueris atque ſurrexeris.* *Deut. 6. 8. 9.* *Deut. 11. 19.* *Liga ea in corde tuo* (verba ſunt Salomonis) *iugiter & circunda gutturi tuo. cum ambulaueris gradiantur tecum, cum dormieris cuſtodiant te, & euigilans loquere cum eis.* *Prou. 6. 21. 22.* Quæ quidem de præceptis diuinis dicta, tanquam de maximè illuſtri ſacrarum litterarum parte in cæteras etiam valere debent.

Neque vero mirum cuiquam videri debet tanto commendari ſtudio vt in ſacris codicibus atque legibus, quæ quidẽ iis contentæ ſunt, ſimus toti: *Mandatum ſiquidem lucerna eſt, & lex lux, & via vitæ increpatio diſciplinæ:* *Prou. 6. 23.* *Lucerna pedibus meis* (ita enim Deum affatur David) *verbum tuum & lumen ſemitis meis.* *Pſal. 118.* *Quaſi verò lucerna* vocatur a B. Petro propheticus ſermo (quod idem de ſcriptura vniuerſa accipiendum eſt) *cui bene facitis attendentes quaſi lucernæ lucenti in caliginoſo loco donec dies illuceſcat, & lucifer oriatur in cordibus noſtris*, cui quidem lucernæ attendendum idem pluribus monet. *2. Petr. 1. 19.* Et ſanè quod de parabolis Salomonis magnificè prædicatur a Spiritu ſancto, illud idem ad vniuerſæ corpus ſcripturæ accommodare licet. *Parabolæ*, inquit, *Salomonis filij David Regis Iſrael ad ſciendam ſapientiam & diſciplinam, ad intelligendum verba prudentiæ & ſuſcipiendam eruditionem doctrinæ, iuſtitiam, iudicium, & æquitatem vt detur paruulis aſtutia, adoleſcenti ſcientia & intellectus.* *Prou. 1. 1. 2. 3.* Cum ea ſit igitur ſacræ ſcripturæ vis tamque latè pateat eius vtilitas, atque ad tam multa valeat, nemo iure mirabitur, ſi eius ab vniuerſis tum lectio, tum frequens conſideratio exigatur.

Neque vero ſola vtilitate continetur eius fructus, 10.
honeſtæ delectationis item habet plurimum. Robertum quidem Regem ab hinc ducentos ſupra quinquaginta & amplius annos, memoriæ proditum eſt ita ſacris litteris captum vt iuratus Petrarchæ affirmarit ſibi longè eſſe ſacras litteras cariores, quam regnum ipſum, & ſi altero carendum fuiſſet, libentius diademate quam ſacris libris cariturum fuiſſe. Rarum profecto non hac noſtra tantum, ſed in omni hominum memoria exemplum, Regem plus ſacris codicibus legendis, non dico quam venando, quam equitando, quam ſpectacula intuendo, ſed quam regnando voluptatis percepiſſe. Verum ſi hoc datum eſt Regi in mediis turbis regnique negotiis, quantum tandem cæleſtium oblectationum percipiet concionator, quem Deo militantem vetat Apoſtolus implicare ſe negotiis ſecularibus, vt ei placeat *2. ad Timo. 2. 4.*

ceat qui ſe probauit?

Et quamquam nemini ſit cõceſſum quæ & quan-
tæ ſint huiuſmodi oblectationes exprimere, ſunt
enim manna abſconditum, non tamen dubitat ſan-
Epiſt. ad ctus Hier. cæli gaudiis eas beatorumque ſolatiis
Paulinum, conferre. Oro te (inquit) frater chariſſime, inter hęc
verſus fi- (libros huſce ſacros) viuere, iſta meditari, nihil aliud
nem. noſſe, nihil quęrere, nonne tibi videtur iam hic in
terris regni cæleſtis habitaculum?

11. Fruere igitur ô tu quiſquis es, cui hæc fælix ſors
obtigit paſcendi cæteros verbo Dei, fruere, inquam,
Cant. 5.1. & paſce te ipſe diuinis hiſce ſolatiis: comede fauum
Cant. 7.7. cum melle quod tibi propinat ſancta Eccleſia. Frue-
re eius vberibus: vbera enim habet: eaque ſicut bo-
tros, quibus quidem vberibus quid aliud deſigna-
tur quàm cæleſtis ſacrorum codicum doctrina, qua
ſuos tanquam lacte quodam ſuauiter paſcit, vege-
tat, roborat, atque recreat, adeoque ceu generoſo
Prou. 5.19. quodam vino exhilarat atque inebriat. *Vbera itaque
eius inebrient te in omni tempore, & in amore eorum dele-*
Prou. 5.15. *ctare iugiter. Bibe aquam de ciſterna tua, & fluenta putei
tui.* Ciſterna tua ſacra eſt doctrina, ea te refice, te
Iere. 2.13. recrea, ea ſitim tuam reſtingue: habeant ſibi ciſter-
nas ſuas alij, & derelicto fonte aquæ viuæ ſacrorum
librorum, cęleſtiſque ſapientiæ fodiant ſibi ciſter-
nas, ciſternas diſſipatas, quæ continere non valent
aquas, potent ipſi de libris prophanis, futilibus, cu-
rioſis, nugacibus quantum volent: nihil vnquam
inde ſolidæ percipient voluptatis, nunquam ibi ſi-
tim ſedabunt ſuam: atque iis continget idem quod
L. 4. hiſt. Iuſtino, qui cum, Euſebio Cæſarienſi teſte, ad om-
c. 8. nes penè Philoſophorum ſectas, veri diſcendi cu-
pidus acceſſiſſet, eaſque ſumma eſſet diligentia per-
ſcrutatus, in nulla de iis quod tam anxiè quærebat,
veritatem ſcilicet ac veri numinis cognitionẽ men-
tiſque ſolidam, certamque tranquillitatem inuenit.
At vtinam quemadmodum hic diuina quadam vir-
tute, cæleſtiq; magiſterio relictis cœnoſis illis Phi-
loſophiæ lacunis ad limpidos Chriſti doctrinę fon-
tes ſeſe contulit, & valere iuſſis tum Stoicorum,
tum Peripateticorum, tum Platonis libris, ad Pro-
phetarum oracula ſacraque volumina ſe conuertit,
ſic & iis cœleſte lumen affulgeat, quo à putidis &
ſtercoroſis illius prophanæ lectionis vndis vadiſq;
quæ aliud nihil quam verborum lenocinia curioſa-
rumque & inanium rerum ſcientiam conſectatur, ad
puros & perennes ſacrarum litterarum latices re-
uocentur. Verum quia id facilius multò eſt deſide-
rare quam ſperare, quidquid de iis ſit futurum, in-
dignis ſanè auguſto hoc & plane diuino concio-
nandi munere, Bibe tu aquam de ciſterna tua, ea te
ſitientem recrea, ea ſitim tuam extingue: perlege
ſacros libros, iiſque animum tuum paſce. Bibe tu,
inquam, de ciſterna tua. Tua eſt, quia ſacra pagina,
vt ſupra dictum ex Ambroſio, liber ſacerdotalis eſt:
Eadem vt ibi magnus Dionyſius, ſubſtantia eſt ſa-
cerdotij noſtri. Tua eſt, quia Eccleſiæ legitimæ
Chriſti ſponſæ data eſt hæc ciſterna, vt de ea toti
propinet mundo, quod quidem per te tuique ſimi-
les præſtat quorum eſt ſalubrem hanc aquam, vi-
noque falerno ſuauiorem populis adhibere. Suge
tu vbera tua (eſſe enim vbera Eccleſiæ ſacros libros
non multo ante dictum memini) quæ & gemina
ſunt ob duo teſtamenta & fœdera, vetus & nouum,
Cant. 4.5. iiſque nos paſci oportet *donec aſpiret dies, & inclinen-
tur vmbræ,* dum inquam perennis illa æternitatis ful-
geat dies cui nulla nox, nullæ ſuccedent vmbræ,
quando quod in ſacris codicibus legimus & fide
tenemus, poſito obſcuritatis omnis velo, clarè &
coram intuebimur: Atque ea ſpes & cogitatio nos
vehementer incitare debet ad ſacram hanc fre-
quentandam lectionem. Nam vt præclarè etiam
Serm. 1. de Auguſtinus: Sacra & diuina eloquia fratres iugiter,
verbis A- imo quotidie nobis ſalubriter recitantur, vt animæ
poſtoli. noſtræ paſcantur, in futuro autem ſeculo, æternis
epulis ſaginentur, dicente Propheta: Satiabor dum
manifeſtabitur gloria tua.

Obijciuntur nonnulla aduerſus doctrinam capitis præcedentis, & de ſcriptura memoriæ commendanda.

CAPVT V.

1. *Quemadmodum occurrendum faſtidio quod ex frequenti ſacrarum litterarum lectione naſci poſſit, ex Caſſiano.*
2. *Ea ipſa maiorem earum ſitim excitari, ex Greg.*
3. *Cur S. Cecilia Euangelij codicem ſinu ſemper geſtaret.*
4. *In ſacris litteris ſupereſſe ſemper quæ diſcantur noua & noua August.*
5. *In iis latere quæ hominum nemo nouit, ſolis cognita Angelis. Greg.*
6. *In rebus etiam naturalibus cæcutiunt mortales.*
7. *Sacer codex, liber eſt inuolutus ſcriptuſque intus & foris atque obſignatus ſigillis ſeptem.*
8. *Sanctorum præceptiones atque exempla de SS. litteris memoriæ mandanda.*
9. *Eas memoriter tenent Iudæi, hæreticique permulti.*

VNum eſt atque alterum quod quempiam poſ- 1.
ſit à crebriore hac lectione reuocare, faſtidij
ſcilicet metus, quod rei cuiuſcumque frequenta-
tioni facile ſeſe ingerit: cui quidem faſtidio quem-
admodum & quanta ſit diligentia occurrendum,
docebit Caſſianus grauis imprimis author, ſi, quæ
ab eo dicta ſunt de ſacrarum rerum tum auditione,
tum ſermone, de earundem lectione accipiamus. Vt,
inquit, in te ſpiritualis ſcientia perpetua ſoliditate *Collat. 14.*
roboretur, nec ea iam temporaneè perfruaris, & *c. 13.*
velut aereo, vt ita dixerim, odore perfruaris, ſed vt
ſenſibus tuis inuiſcerata quodammodo & perſpecta
atque palpata condatur, illud omni obſeruantia cu-
ſtodire te conuenit, vt etiamſi ea quæ optimè noſti
fortè audieris in collatione proferri, non ex hoc
quod tibi iã nota ſint, aſpernãter faſtidioſèq; ſuſci-
pias, ſed ea cordi tuo illa auiditate commendes qua
debẽt deſiderabilia ſalutis verba vel auribus noſtris
indeſinenter infundi, vel de noſtro ore iugiter pro-
ferri. Quamuis enim adhibeatur ſanctarum rerum
crebra narratio, nunquam tamen animæ, ſitim verę
ſcientiæ ſuſtinenti, ſatietas generabit horrorem:
ſed ea quotidie velut noua ac deſiderata ſuſcipiens,
quanto frequentius hauſerit, tanto auidius vel au-
diet vel loquetur, & confirmationem potius per-
ceptæ ſcientiæ ex eorum repetitione quam vllum
capiet ex frequenti collatione faſtidium. Euidens
namque & tepidæ ac ſuperbæ mentis eſt iudicium
ſi verborum ſalutarium medicinam, quamuis ſtudio
nimię aſſiduitatis ingeſtam, faſtidioſè negligenterque
ſuſcipiat. Anima enim quę in ſatietate eſt fauis *Prou. 27.*
illudit (ſeu vt noſtra habet verſio *anima ſaturata cal-
cabit fauum*) animæ autem egenti etiam amara dul-
cia videntur. Hæc Caſſianus.

Sanctus porrò Gregorius id ſingulare agnoſcit 2.
in diuinis ſcripturis (quas quidem ſcientiæ omni *L. 20. mo-*
atque doctrinæ longe præſtare exiſtimat) vt non *ra. c. 1.*
modo nullum frequenti lectione faſtidium gene-
rent, ſed crebrò etiam ac quotidiano vſu illud ip-
ſum omne tollant, & eò magis diligantur quo quis
magis in earum conſideratione verſabitur. Atque in
iis valet quod de ſe prędicat ſapientia. *Qui edunt me* *Eccl. 24.*
adhuc eſurient, & qui bibunt me adhuc ſitient. Cuius *29.*
quidem rei fidem facit tot ſeculorum iam inde à
primis Eccleſiæ incunabulis repetita ſeries, quibus
innumerabiles viri tum ſanctitate, tum ſapientia
eximij extitere, qui cum a legendis relegendiſque

atque interpretandis ſcripturis nullo vnquam tempore vacarent, nulla tamen earum tanta licet aſſiduitate & ipſos ſatietas tenebat, verum quotidie ad eas ipſis maiore quodam animi ardore, ſtudio atque ſui ſeſe applicabant.

3. Certe Cæcilia ipſa (vt de viris taceam) ſacrum Euangelij codicem perpetuò geſtabat in ſinu, vt id in promptu haberet quo diuini verbi ſitim, qua aſſiduè premebatur, reſtingueret, quam cum compeſcere non poſſet omnino, eam vtique ad tempus leuabat, qua iterum vrgente, ſumebat in manus ſacrum codicem, vitæ ſcilicet poculum, nectare quouis dulcius. Itaque animi ſui leniebat æſtum ardoremque comprimebat ad tempus ſaltem, cum ei omnino mederi non poterat.

4. Alterum quod aſſiduè huic ſacri voluminis lectioni impedimento eſſe poſſit, videtur eſſe certa quædam de ſe cuiuſque exiſtimatio qua perſuaſum haberet ſe iam frequenti vſu & tam crebrò repetita lectione ſat magnos in diuinarum rerum ſcientia habere progreſſus, vixque latere aliquid in ſacris litteris tam abditum tam abſtruſum quin id eſſet intelligentia, tot annorum ſtudio conſecutus, quo circa ſibi merito ſuperſedendum deinceps iſta lectione. O damnandam vel leuitatem vel temeritatem ne quid dicam grauius: cui quidem refellendæ vnius Auguſtini ſummo præditi ingenio viri ſufficiet iſta humilis de ſe ipſomet teſtificatio.

Epiſt.3. Tanta eſt, inquit, Chriſtianarum profunditas litterarum, vt in eis quotidie proficerem, ſi eas ſolas ab ineunte pueritia vſq; ad decrepitam ſenectutem maximo otio, ſummo ſtudio, meliore ingenio conarer addiſcere, non quod ad ea quæ neceſſaria ſunt ſaluti, tãta perueniatur difficultate, ſed cum quiſque ibi fidem tenuerit, ſine qua piè rectéque non viuitur, tam multa, tamq; multiplicibus myſteriorum vmbraculis operta, intelligenda proficientibus reſtant, tantaque nõ ſolum in verbis, quibus iſta dicta ſunt, verum etiam in rebus quæ intelligendæ ſunt, latet altitudo ſapiẽtiæ vt annoſiſſimis, acutiſſimis, flagrantiſſimis cupiditate diſcendi hoc contingat quod eadem ſcriptura quodam loco habet: Cum conſummauerit homo tunc incipit.

Cap. 47. 5. Nimirum ſimilis eſt ſancta ſcriptura Ezechielis torrenti quem non potuit ipſe pertranſire, quoniam intumuerant aquæ eius nec poterat tranſuadari. Eadem puteus altus eſt qui nũquam poterit exhauriri, cuius immenſa profunditas hanc ab eodem Augu-

Confeſſ. l. 12.c.14. ſtino expreſſit vocem. Mira profunditas eſt eloquiorum tuorum domine, quorum ecce ante nos ſuperficies blandiens paruulis, ſed mira profunditas Deus meus, mira profunditas horror eſt intendere in eam, horror honoris & tremor amoris.

5. *Super Ezech. Hom.9.* Gregorius quidem in ea eſt ſententia, tot tamque abdita in ſacris litteris latere myſteria, vt in iis non pauca exiſtant quæ ſolis euoluta cælitibus, mortalibus adhuc vniuerſis ſint inuoluta.

6. Et ſanè idem ſibi facile perſuadebit quiſquis humani quanta ſit ingenij tenuitas atque imbecillitas, quanta rerum etiam naturalium obſcuritas, quanta hominum animis offuſa affuſaque ignorationis caligo, ſecum ipſe tacitus conſiderabit. Ac de obſcuritate quidem rerum naturalium quamque ſit ſupra hominis vires perfecta earum ſcientia, authorem habemus locupletem Salomonem.

Eccl.1.8. *Cunctæ*, inquit, *res difficiles non poteſt eas homo explicare ſermone.* Neque vero id mirum ſit cum eas non capiat ipſe, multò igi-

Eccl.3 11. tur minus eas aliis tradere poſſit. Rurſus idem. *Cuncta fecit bona in tempore ſuo & mundum tradidit diſputationi eorum vt non inueniat homo opus quod operatus eſt Deus ab initio vſque ad finem.* Atque iterum ipſe in cãdem ſententiam.

Eccl. 8. 17. *Intellexi quod omnium operum Dei nullam poſſit homo inuenire rationem eorum quæ fiunt ſub ſole, & quantò plus laborauerit ad quærendum, tanto minus inueniet, etiamſi dixerit ſapiens ſe noſſe, non poterit reperire.* Cum itaque vel rerum quæ natura conſtant perfecta intelligentia mortales fugiat, quid tandem de iis quæ ſupra naturam ſunt exiſtimare oportebit! ſed hanc ipſam rationem proferat idem Salomon quo maioris ſit authoritatis & fidei. *Sap.9.13.* *Quis* (inquit) *hominum poterit ſcire conſilium Dei, aut quis poterit cogitare quid velit Deus: Et difficile æſtimamus quæ in terra ſunt & quæ in conſpectu ſunt inuenimus cum labore:* *Sap.9.16.* *quæ autem in cælis ſunt quis inueſtigabit?* At plenas eſſe ſacras litteras conſiliorum & cogitationum Dei rerumque cæleſtium nemo non videt.

Quid quod ſacer codex liber ſit inuolutus vt Gregor. placet, quia profunditate ſententiarum inuolui- *Ezech.1.* tur vt non facile ſenſu omnium penetretur? Quid *Hom.9.in* quod ſcriptus ſit non modo foris, ſed & intus etiam: *Ezech.* Intus quidem per allegoriam, foris verò per hiſtoriam, Intus per ſpiritualem intellectum, foris autem per ſenſum litteræ ſimplicem adhuc infirmantibus congruentem. Denique obſignatus eſt hic liber ſigillis ſeptem, qui niſi apertus fuerit ab eo qui *Apoc 5. 11.* habet clauem Dauid, qui aperit & nemo claudit, *Hier. ad* claudit & nemo aperit, nullo alio reſerante pan- *Paulin.* detur.]

Non igitur eſt concionatori extimeſcendum ne frequentiore ſacrarum litterarum lectione & meditatione eò tandem pertingat quo nihil detur vltra; Intelligat is ſacras hasce ſapientiæ venas (ita enim eas vocat Gregor.) nunquam ab eo exhauſtum iri *L.8. mor. c.14.* citiuſque Oceanum ipſum ab ipſo deplendum exſiccandumque quam vt id omne quod in immenſo hoc latet & vaſtiſſimo ſacræ doctrinæ pelago, intelligentia conſequatur. Quod quidem vſu ipſo diſcet, quo magiſtro illud etiam Socratis vſurpabit: hoc *Epiſt.119.* vnum ſcio quod nihil ſcio: Atq; illud Auguſt. Ego in Sanctis ſcripturis multo plura neſcio quam ſcio, tantum aberit vt ſeſe animo vniuerſa complexum ſtultè arbitretur.

Quod autem de ſacris litteris memoriæ commẽ- 8. dandis promittit titulus, ea quidem eſt tum diui *L.2. de doctr. Chriſt. c.9.* Auguſtini tum Caſſiani tum D. Hieronymi, tum aliorum præceptio: neque vero ſi concionatori ſit (vt ſanè eſt) exercitatione confirmanda memoria, *Collect.14. c. 10. ad Furiam, Demet. & Lætam.* tum vt ne amittatur tum vt creſcat, quicquam ſanè eſſe poſſit in quo ea vtiliùs verſetur, quam in ſacroſanctis Dei oraculis perdiſcendis. Nũm minus ea præſtant quam quæ a Philoſophis, Iuriſperitis, Medicis, Oratoribus Hiſtoricis, Poetis & Grammaticis tradita ſunt, è quibus videas multos tam multa memoria complexos vt ſint admirationi? Et negliget concionator nec ſe dignum ducet ſacræ hac doctrina ediſcenda memoriam ſuam Deo conſecrare: eamque viuam atque ſpirantem teſtamenti vtriuſque arcam, facere? Quod quidem ſi negligat quam ſe præbet diſſimilem ſanctorum patrum, eorumq; quos ſe duces ſequi profitetur ac magiſtros, quibus id primum curæ fuit vt ſacroſancta Dei verba altè in pectus dimitterent, cuius quidem rei luculentam fidem faciunt eorum ingenij monumenta, conciones, exegeticæ interpretationes ſcripturæ, tractationes de virtutibus & vitiis, epiſtolæ, aliaque id genus, quæ non modo plena ſunt teſtimoniorum de ſacris hiſce litteris, ſed quod magis eſt & quod mirere vehementer, ita ipſi ſcribendo animi ſui ſenſa exprimunt penè vniuerſa, vt non ſua ad id verum ſacræ ſcripturæ verba adhibeant, ſitque ſermo eorum omnis non tam ea infartus, quam eius perpetua quadam quaſi catena colligatus atq; connexus.

Ah pudeat ab iis quos eum imitatione quam pro- 9. ximè conſequi oportet, ita degeneraſſe turpiter. Pudeat vtique non Rabbinis modo ſed è Iudæorum fæce viliſſimis homuncionibus cedere, qui audito quocunque è ſacris eloquiis verbulo, illicò quo loco ſit id edicunt, digitoque mox etiam, ſi ſit liber in promptu, indicant. Pudeat denique hæreticis ipſis

inferiores eſſe, uſq. ipſis non aliorum magiſtris, ſed
lanionibus, cerdonibus, ſartoribus, cæmĕtariis, quã-
quam & hi ipſi ſibi ſi Deo placet (per ſummam im-
pudentiam magiſterium ſcripturarum arrogant) qui
ex nouo teſtamēto maximè, atque in eo ex D. Pauli
epiſtolis potiſſimum, benè longas ſententias è me-
moriæ penu deprompras exhibeat: nimirum filij
Luca 16.8. huius ſæculi atque tenebriones, ſcientiores filiis lu-
cis in generatione ſua ſunt.

Vt itaque hanc à ſe infamiæ notam amoliatur
Eccleſiaſtes, aſſiduè ſacras litteras verſet eaſq; pau-
latim vel totas vel ex iis lectiſſima quæque ediſcat:
In veteri quidem teſtamento libros quos vocant ſa-
pientiales, Prouerbia, Eccleſiaſtem & Eccleſiaſticũ:
omitto Pſalmos qui ſe ſponte ſua quotidiana hora-
rum recitatione menti inſerent. Quibus addat licet,
nobiliſſima quæque præcepta ex Deuteronomio &
ex Prophetarum oraculis ſententias: quæ quidem
vniuerſa ſenſim ſine ſenſu exiguoque labore præſti-
terit, ſi nullum diem abire patietur, quo non aliquid
de iis memoriæ mandabit.

Ad extremum putet ſibi dictum illud Apocalypti-
C. 10. 11. ci Angeli ad B. Ioannem. *Accipe librum & deuora il-
lum*: Eſt enim ſacer codex inſigne concionatoris:
iſta autem libri deuoratio hanc habet ſignificatio-
nem vt ea iudicetur quæcunque in eo libro eſſent
contenta, ei eſſe in ventre memoriæ reponenda &
conſeruanda. Ea inſere (inquit Beda) tuis viſceribus,
& deſcribe in latitudine cordis tui.

Eſſe ſacram ſcripturam cibum communem omnium, cuius diſtributio ſit officij concionatoris, atque vt eo ſe ipſe paſcat primum.

CAPVT VI.

1. *Dei verbum cibus eſt mẽtis. D. Matth. Sapiens, Ezechiel, Amos.*
2. *Idē, potus eſt ex Gregorio.*
3. *Propinatur hic potus exhibeturque cibus hic vniuerſis ſine diſcrimine.*
4. *Sacra ſcriptura agri ſimillima, & cur, ex Caſſiano.*
5. *Cur ſimpliciore conſcripta ſtilo. Origenes.*
6. *Cur ſcripta intus & foris, Gregor. Cur eadem vocetur lac & vinum.*
7. *Concionatoris eſſe ſacræ ſcripturæ cibum diſpenſare, probatur ex ipſa ſcriptura.*
8. *Confirmatur patrum exemplis qui ſacras litteras pro concione explicabant.*
9. *Optat author a concionatoribus vt expendatur populum petere panem & quis ille ſit, hortaturque vt eum exhibeant.*
10. *Hunc cibum prius ipſi ſumat ſibi, factum Ezechielis.*
11. *Quod quidem ſit ab iis dum quod dicat faciunt, variaque ad id cohortationes ex Greg.*

1. ESSE ſacram ſcripturam ſeu Dei verbum animi
cibum communis eſt patrum omnium ſenten-
tia. D. quidem Gregorius in eam accipit ſententiam
In 1. Reg. c. 9. iſtud Chriſti Domini. *Non in ſolo pane viuit homo, ſed
in omni verbo quod procedit de ore Dei*; vt cibum animæ
Matt. 4. 4. affirmet eſſe verbum Dei. Et cum ex anima & cor-
pore conſtet homo, ſicut aliter per animam aliter
per corpus viuit, ita eſſe neceſſe vt diuerſis alimẽtis
ſingula nutriantur, panis igitur alimentum eſt cor-
poris, verbum autem mentis.

Eandem habet interpretationem quod dicitur a
Sapiente: *Non natiuitatis fructus paſcunt homines, ſed
Ca. 16. 26. ſermo tuus hos qui in te crediderint conſeruat.*

Huc facit quod Ezechieli mandatum ab ipſo
Deo in hæc verba. *Fili hominis quodcunque inueneris
Ezech. 3. 1. comede: comede volumen iſtud. & vadens loquere ad fi-
lios Iſrael*, cui quidem præceptioni cum dicto audien-
tem fuiſſe palam eſt ex his quæ ſubſequuntur. *Et ape-
rui (inquit) os meum & cibauit me volumine illo. & co-
medi illud & factum eſt in ore meo ſicut mel dulce.* Ex
quo profectò efficitur ſacram ſcripturam volumine
illo ſignificatam cibum eſſe mentis, cum nihil præ-
ter cibum ſolitum ſit comedi.

Sed aperte his fauet quod comminatur Deus
quodam loco: *Mittam (inquit) famem in terram, non* Amos 8.
famem panis neque ſitim aquæ, ſed audiendi verbum Do- In Ezech.
mini. In quæ verba ita Gregorius. Qui ergo ſub- Hom. 10.
tracto ſuo eloquio, fame ac ſiti nos dicit atteri, quia
eius verba, & cibus & potus noſter ſint, demon-
ſtrat.

Quemadmodum autem ſacra ſcriptura aliàs ſit 2.
cibus aliàs potus ita præclarè explicat. Cibus eſt in L. 1. Mor.
locis obſcurioribus, quia quaſi exponendo frangi- cap. 11.
tur & mandendo glutitur. Potus vero eſt in locis
apertioribus, quia ita ſorbetur ſicut inuenitur.] A
Gregorio porro non diſſentit Ambroſius, cuius hæc In Pſa. 118.
ſunt verba. Bona paſcua libri ſunt ſcripturarum Serm. 14.
in quibus quotidiana lectione paſcimur, in quibus
recreamur ac reficimur, cum ea quæ ſcripta ſunt
deguſtamus, vel ſummo ore libata frequentius
ruminamus: his paſcuis grex Domini ſaginatur.]

Sanctus porro Auguſtinus hæc paſcua vult con- Præfat. in
ſulto abſcondi nè minoris fiant, ac tandem poſt Pſal. 140.
diuturnam inueſtigationem aperiri vt reficiant. Sũt
enim in ſcripturis ſanctis profunda myſteria quæ
ad hoc abſconduntur ne viloſcant, ad hoc quæ-
runtur vt exerceant, ad hoc aperiuntur vt pa-
ſcant.]

Neque vero cibus hic aut potus, licet lautus ad- 3.
modum & ſummi pretij, eſt tantum Regum aut
magnatum; cibus eſt omnium communis: cibus ad
quem vocantur ſine diſcrimine vniuerſi, inopes,
opulenti, ſapientes, inſipientes, docti, rudes, no-
biles, ignobiles; *Venite, comedite panem meum & bibi-
te vinum quod miſcui vobis, comedite amici & inebria-* Prou. 9. 5.
*mini chariſſimi. Omnes ſitientes venite ad aquas, & qui nõ
habetis argentum properate, emite, & comedite, venite,* Iſa. 55. 1.
*emite, abſque argento, & abſque vlla commutatione vi-
num & lac. Si quis ſitit veniat ad me & bibat.* Ioan. 7. 37.

Atque id cauſæ fuit cur Caſſianus ſacram ſcriptu- 4.
ram ſimilem fecerit agri fertilis & opimi qui cum Collat. 8. c. 3.
multa gignat, quibus etiam crudis veſcantur homi-
nes, in eo tamen ſunt nonnulla quæ niſi cocta ad ci-
bum non adhibentur. Quod idem vult vſu venire
in ſacris litteris. In hoc (inquit) vberrimo ſpiri-
tualium ſcripturarum Paradiſo, in quo ita quædam
ſignificatione litteræ plana ac lucuienta reſplen-
dent, vt cum ſublimiore interpretatione non egeat,
ſimplici tantum litteræ ſono abundè paſcant ac nu-
triant audientes, vt eſt illud: *Audi Iſrael Dominus* Deut. 6. 4. 5.
*Deus tuus vnus eſt. Et diliges Dominum Deum tuum ex
toto corde tuo.* Quædam autem ſi allegorica explana-
tione extenuata non fuerint & ſpiritualis ignis exa-
minatione mollita, nullo modo ad ſalutarem inte-
rioris hominis cibum ſine corruptionis clade per-
uenient, magiſq; ex eorum perceptione læſio quam
vtilitas aliqua ſubſequetur.

Pergit porro afferre quæ ſint eiuſmodi, tum ſub-
nicit, producere etiam hunc ſcripturarum campum
& iumentis fœnum, quo quidem pabulo repletas
ait ſcripturas, ſimplicem ſcilicet puramque narra-
tionem hiſtoricæ lectionis, qua ſimpliciores qui-
que ac minus capaces perfectæ & integræ rationis,
de quibus dicitur, *homines & iumenta ſaluabis Domi-* Pſal. 35. 8.
ne ſecundum ſtatus ac menſuræ ſuæ conditionem,
ad opus tantum & laborem actualis vitæ vegetio-
res, robuſtioreſq; reddantur. Atque hæc Caſſianus.

Cui quidem ſubſcribit Origenes dum contra E- 5.
picureum Celſum contendit a ſacris ſcriptoribus
ſimplicitatem ſtili & facilitatem iuiſſe adhibendam, L. 7.
quo eorum labor, vniuerſis profuiſſet. pluſque vti-
litatis attuliſſe mundo Chriſti geſta conſcripta

ſimpli-

ſimpliciter quam eloquentiam omnem Platonis, quanquam nec ſua careant eloquentia ſcriptores ſacri vt alias demonſtrabitur.

6. Quæ eadem eſt magni Gregorij ſententia dum *Hom. 9. in Ezech.* moralem affert cauſam, cur, qui oſtẽſus eſt Ezechieli liber, intus & foris ſcriptus eſſet: Quia, inquit ipſe, in ſacro eloquio & dictis occultioribus atq; ſublimioribus ſatiantur fortes, & præceptis apertioribus nos *Pſa. 103. 18* paruuli nutrimur, vnde ſcriptum eſt. *Montes excelſi ceruis, petra refugium herinaceis*, habeant enim montes intelligentiæ, qui iam contemplationis ſaltus dare nouerũt, ſed petra ſit refugium herinaceis, quia nos paruuli & peccatorũ noſtrorum ſpinis cooperti, etſi intelligere alta non poſſumus, in petræ noſtræ refugio, id eſt, in Chriſti fide ſaluamur: Atque id forte cauſæ fuit cur à ſacris ſcriptoribus ſacra doctrina lac *1. Petr. 2. 2.* vocetur: *ſicut modo geniti infantes* (inquit de iis vnus) *Ad Cor. 3. 2.* *rationabiles ſine dolo lac concupiſcite. Tanquam paruulis in Chriſto* (inquit alter) *lac vobis potum dedi, non eſcam.* Per eſcam quidem ſeu ſolidum cibum, altiorem de- *Ambr.* que ſublimioribus fidei myſteriis doctrinam; per lac *Theoph.* vero faciliorem & ſimpliciorem intelligi volunt ſa- *Anſelm. c. 28. 9.* cri interpretes. Quò ſpectat etiam illud Iſaiæ *Quem docebit ſcientiam & quem intelligere faciet auditum?* altiora nempe myſteria & arcana. Cui interrogationi ſtatim reſpondet. *Ablactatos à lacte auulſos ab vberibus*: planioris vtique & facilioris doctrinæ quique eo progreſſi erunt, vt ea vniuerſa iam præcepta ſeſe maioris cuiuſdam diſciplinæ capaces exhibeant; quam & alibi vocat vinum. *Iſa. 55. 1.* *Emite abſque vlla commutatione vinum & lac*, quod quidem vinum non infirmæ puerorum ætati, ſed grandioribus natu propinetur.

7. Iam verò cuius ſit, cibum hunc ſeu eſcam voces ſeu vinum ſeu lac, multitudini diſtribuere nemo du- *Luca 12. 42.* bitabit, qui ſciet concionatorem eſſe diſpenſatorem illum fidelem & prudentem, quem conſtituit Do- *3. par. paſt. cap. 5.* minus ſuper familiam ſuam vt det illis in tempore tritici menſuram: Atque ita hunc locum accipit cum *In 1. Reg. c. 4.* aliis multis Gregorius qui & explicans illud Apoſtoli, *lac vobis potum dedi*: ait paſtorum Eccleſiæ (qui ijdem & concionatores) eſſe, infirmorum auditorum corda ſiue ſimplicium, planioris ſcripturæ pabulo *L. 1. Mora. c. 20.* enutrire. Idem ad illud Iob, *fratres mittentes vocabant tres ſorores ſuas vt comederent & biberent cum eis*: id intelligit fieri ſecundum Tropologiam, cum Apoſtoli quique eorum funguntur munere, infirmorum auditorum mentes, quia à veritatis pabulo ieiunas aſpiciunt, diuini eloquij epulis paſcunt. Sed quos niſi cõ- *1. Petr. 5. 2.* cionatores ſpectat illa B. Petri cohortatio: *paſcite qui in vobis eſt gregẽ Dei?* Illa Chriſti Domini: *paſce agnos* *Ioann. 21. 17.* *meos, paſce oues meas?* Et illa D. Pauli ad Timotheum, *1. cap. 4. 13.* *Dum venio attende doctrinæ. Prædica verbum, inſta op-* *2. ad Tim. 4. 2. 5.* *portune importune. Opus fac Euangeliſtæ.* Illa denique eiuſdem ad Epheſios. *Attendite vobis & vniuerſo gre-* *Actor. 20. 28.* *gi in quo vos ſpiritus Sanctus poſuit Epiſcopos regere Eccleſiam Dei*] Græcè Ποιμαίνειν, quod quidẽ eam habet vim vt & regere & paſcere ſignificet, & iſtud, poſterius legit Chryſoſtom. Quod idem à Chriſto Domino inſinuatũ Apoſtolis cum eos iuſſit cibum *Matt. 14. 16. Greg. l. 1. Mora. c. 19. Hiero. Gloſſa.* miniſtrare turbis: *date illis vos* (inquiebat) *manducare*, agnoſcunt ſane grauiſſimi quique Doctores. Atque hoc ipſum clarius adhuc volunt indicatum, cum paucos aliquot tum panes tum piſciculos inaudito ſane miraculo tanta auctos acceſſione, vt quinque virorum millibus cibandis ſatis eſſent, voluit diſcipulorum manibus multitudini exhiberi atque frangi: quo apertè ſignificaretur verum animi cibum Apoſtolorum virorumque Apoſtolicorum miniſterio turbę olim, & fidelibus exhibendum, eorumque muneris eſſe, ſacræ doctrinę & ſanctarum ſcripturarum ſalubri alimonia ſibi creditam plebem paſcere, atque adeò ſaginare. Atque vtinam tam eſſet ea res cõcionatoribus cordi, quam luce clarius eſt eam imprimis ad eos ſpectare, & quam foret facile pluribus id & rationibus allatis & ſcripturæ teſtimoniis, ſi res poſtularet, confirmare; Exemplis veterũ melius fortè & efficacius res iſta doceatur, ſi ab iis tamen, quorum quidem magna omnino vis, noſtri concionatores ſibi perſuaderi patiantur.]

8. Perpetuum quidem fuiſſe hunc priſcæ Eccleſiæ morem, vt qui ad populum verba facerent, ſcripturam ſacram explicarent tum hiſtorico ſenſu, tũ morali, tradunt annales ſacri, idque ex ipſis etiam ſanctorum patrum cõcionibus & homeliis, quæ ad manus noſtras peruenerunt, ſatis conſtat. Ita Auguſtinus, Ambroſius, ita Gregorius, Bernardus factitarunt. Eandem tenuere dicendo rationem Chryſoſt. Baſilius, cæteriq; Græci, quorum quidem oratione, aut ſcripturę locus aliquis ſumptus pro themate explanabatur, aut ſi de virtute quapiam aut vitio aut re alia ſibi dicendum propoſuiſſent, quas adhibebant probationes ad eam confirmandam aut infirmandã, eæ omnes ex ſacris erant litteris depromptæ. Et Chryſoſtomus quidẽ multis antè diebus palam edi- *Hom. 3. de Lazaro. Tom. 2.* cebat, quodnam eſſet pro concione tractaturus ex ſacra ſcriptura argumentum, quo id per otium domi præuideret auditor, itaque inſtructiorem & paratiorem afferret mentem ad audiendum: Nimirum probè intelligebant iſti patres, tum quanti ſua intereſſet ſibi creditos vero cibo ſc. Dei verbo paſcere, tũ quot & quàm grauia eo ſubtracto oriantur incommoda, quando petunt paruuli panem & non eſt qui *Thren. 4. 4.* frangat eis: quando infirmi quique vt loquitur Gregorius, Scripturæ ſacræ valentiores ſententias pe- *1. Mora. c. 21.* tierũt exponendo comminui, ſed qui exponere debeat non valeat inueniri, ex quo ſit neceſſe conſequi famem & mortem, eamque triſtiſſimam & acerbiſſimam, qualis eſt vtique illius quem fames cibi inopia confectum enecat, vt etiam hic locum habeat illud Prophetæ, *Nobiles eius interierunt fame, & multitudo* *Iſa. 5. 13.* *eius ſiti exaruit.*

9. Atque peruelim iſtud etiam atque etiam conſiderare concionatores, paruulos ſeu promiſcuam multitudinem ab iis petere panem, ſc. ſolidum ſacræ ſcripturæ cibum quo nutriantur, creſcant, roborentur, non furfures, non paleas leues, non ſubtiles & acutas vt putant inuentiones, non conceptiones rariores, non doctrinam curioſam, non orationis elegantiam, non ſermonem fucatum; quæ omnia quid aliud vocem quam furfures quam paleas? Pa- *Pſal. 103. 15.* nem autem expetunt qui confirmat cor hominis, panem expetunt non eum qui perit, ſed qui perma- *Ioan. 6. 27.* net in vitam æternam, panem vitæ, panem pinguem *Gen. 49. 20* cæleſtis ſapientiæ omne delectamentum in ſe ha- *Sapient. 16. 20.* bentem, & omnis ſaporis ſuauitatem, panem manna ipſo ſuauiorem, & dulciorem ſuper mel & fauũ. Hunc inquam expectant, & quod olim deficientes *Pſal. 118.* Hieroſolymitani paruuli & lactentes in plateis matribus ſuis, hoc idem queruntur iſti ingeminantque illud. Vbi eſt triticum & vinum? Quando, quando ci- *Thren. 2. 12.* babimur vero vitæ cibo: Quando Dei verbo non paleis quiſquiliiſque prophanæ doctrinæ, quæ heu nimis frequenter, inuitis licet nobis, ingeruntur. Cur igitur, diſpenſatores domus Dei, ſalubri iſto pane multitudinem fraudatis? cur eius loco paleas ei ſuggeritis? Quid paleis ad panem? vel quid paleis ad tri- *Iere. 23. 28.* ticum? id enim quærit quidam Propheta: cur in iis eſtis patribus à quibus ſi filius petierit panem, lapi- *Matt. 7. 10* dem porrigunt, aut ſi ouum ſcorpionem repreſen- *Luca 11. 12* tant? Num plus quam lapis aut ſaxum nutrit ea doctrina quæ à vobis populo traditur? quis vnquam doctrina veſtra aut caſtitatem coluit, aut iram poſuit manſuetudine ſumpta, aut animi demiſſioni ſe totum dedit, aut vnam aliquam è virtutibus complexus eſt? Is enim eſt qui tandem ſperatur fructus cibi huius. ſ. doctrinæ veſtræ ſumptione, ſi igitur cũ non facit fructum, cibus non eſt, panis non eſt, ſed ſaxum è prærupta rupe exciſum, ſed ſerpẽs & ſcorpio; quin etiam ſcorpione & ſerpente grauius nocet dum au-

ditorem peccati morſu iampridem vulneratū vene-
noq; infectum non curat (quod quidem ſalubris do-
ctrinæ proprium eſt) eundemq; æternæ mortis (quæ
omni ſerpente peior eſt) vinculis conſtrictū atque,
vt ante colligatum cōſtrictumq; dimittit. Me quidē
Iſa. 3.7. authore te potius officio iſto concionandi abdica-
bis factiq; tui rationē reddes vſurpato illo apud Iſa.
Non ſum medicus, & in domo mea non eſt panis,
Neque peritus ſum medicandi, neque mihi ſuppetit
panis quē egenis porrigam, nihil in me ſolidæ do-
ctrinæ: præter furfures, præter fænum, atq; hordeum
prophanæ ſcientię & vanæ quæ iumentorum. i. Eth-
nicorum hominum ſunt pabulum, habeo nihil, qua-
re nolite me conſtituere principem & Doctorem
populi, vel permittite vt id muneris deſeram tandē,
cui recte obeundo planè me ineptum profiteor. At-
que in re iſta ducem habebit quem ſequatur D. Au-
guſtinum, qui cum ſtatim à ſua in ſacerdotem inau-
guratione eſſet à Valerio Hipponenſi Epiſcopo ad
Euangelij prędicationem vocatus ad illum libellum
dedit ſupplicem, quo poſtquam id muneris tāquam
humeris ſuis longè impar conſtantiſſimè recuſaſſet,
tanto animi affectu orationiſque vi atque dicendi
efficacitate eum obſecrat obteſtaturque ne ſe adhuc
ſacrarum litterarum rudem atque ignarum ad popu-
lum verba facere iubeat, vt meritiſſimo admirentur
omnes virum tantum, tamque ſacris in litteris exer-
citatum huiuſmodi prouinciā detrectaſſe. Miraberis
Epiſt. 148. & tu ô Eccleſiaſtes certus ſum, ſi ſupplicem iſtum li-
bellum perlegeris: dum in illo occurrent iſta. Iubes
ergo vt peream pater Valeri? (dum ſcilicet ipſum ſa-
cræ ſcientiæ vt arbitrabatur expertem alios volebat
docere.) Vbi eſt charitas tua? certè diligis me, certè
diligis ipſam Eccleſiam, cui me ſic miniſtrare volui-
ſti, ſed putas me idoneum: cum ego melius me no-
uerim: qui tamen nec ipſe me noſſem niſi experiēdo
didiciſſem | ſed dicet fortaſſe ſanctitas tua: Vellem
ſcire quid deſit inſtructioni tuæ: Tam multa autem
ſunt, vt facilius poſſim enumerare quę habeo quam
quæ habere deſidero. Tandē ita ferè cō cludit. Attē-
de omnia iſta ſenex Valeri, obſecro te per bonitatē
& ſeueritatem Chriſti, per miſericordia & iudicium
eius, per eum qui tantam tibi inſpirauit erga nos ca-
ritatem, vt te nec pro lucro animæ noſtræ audeamus
offendere. Ipſam ergo caritatem & affectum implo-
ploro vt miſerearis mei &c.

Quis hęc quæſo audiens (ita exclamat Illuſtriſſi-
Ad an. 391 mus Baron.) non exiſtimet aliquem loqui hominem
rudem atque ſacrarum litterarum ignarum, quique
Chriſtianorum Theologię vix atrium penetrarit. At
nonnè hic ille eſt Auguſtinus, qui ante hoc tempus
pro defēſione atq; illuſtratione Chriſtianæ religio-
nis, tot tamq; diuerſos ediderat commentarios: ad-
uerſus Philoſophos & hæreticos, nempè cōtra Aca-
demicos & Manichęos, elucubraratq; libros de bea-
ta vita: De ordine, & aurea illa ſoliloquia, De im-
mortalitate animæ, De diſciplina, De moribus Ec-
cleſiæ, De animæ quantitate, De libero arbitrio, De
Geneſi aduerſus Manichęos, De muſica, De Magi-
ſtro, & de Vera religione? Qui igitur talia tantaque
præſtiterat, in hāc diem vniuerſæ Catholicæ Eccle-
ſiæ, an non ſufficiens erat vt publicè doceret populū
Hipponēſem? ſanè quidē: ſed ea præſtitit quæ ſupra
commemorata ſunt: alioſque docendi onus dato li-
bello ſupplici ſupplex ipſe recuſauit; quod ſciret ni-
hil in Eccleſia Dei maioris eſſe negotij quā Euan-
geliū prædicare, eximiamq; ad id profundamq; ſa-
crarum litterarū cognitionem requiri; qua ſe carere,
vt erat humilis, exiſtimabat, cuius ſanè facto ſubue-
reor ne quāplurimi hac ętate penè adoleſcentes dā-
nentur, qui vix in ſacræ Theologię ſtudium ingreſſi
ad concionādi munus aſpirant, ac poſtquā in eo ſeu
ſtudio ſeu ſtadio vix bienniū integrum poſuerunt:
nullā adhuc ſacræ ſcripturæ ſcientia adepti, niſi quæ
nondū bene didicerunt, alios doceant, nō quieſcunt,
quod quidem ſi impetrant non ſe ad id muneris di-
uinorum librorum (quod ab Auguſtino ſumma dili-
gentia præſtitū) aut SS. Patrum: Sed prophanorum
quorumlibet ex quibus ſibi locos cōmunes conge-
runt, lectione comparant. Verum ad eos qui iam id
muneris exercent, atque ad ſacrarum litterarum ci-
bum quem iis qui ſe audiunt, præbere debent reuer-
tatur oratio. Error eſt grauiſſimus quo tenentur cō-
cionatores pleriq; qui exiſtimant capi plebem alio
cibo quam ſacrę doctrinæ & verbi Dei, quare videas
ei omnia alia ab iis proponi. In quo falluntur vel
maximè: etenim petit illa panē quo vires ſuas refi-
ciat, quo ſe ſuſtentet, & ſpirituale robur acquirat, ad *Oſea* 8.14.
ea quæ Chriſti cultorē decent ritè peragenda. Viuit 8.
conuocata multitudo tritico & vino nō ſiliquis por- *Luca* 15.16
corum. i. vana & inani doctrina ad oſtentationē tan- *Oſea* 3.2.
tum ingenij comparata, neq; vinaciis vuarum à qui-
bus boni ſucci nihil educi poteſt.

Minabatur olim Deus tanquam acerbum ſuppli- *Amos* 8.11.
cium, emiſſurum ſe famem in terram non famē pa-
nis cōmunis, neq; ſitim aquæ ſed audiendi verbum
ſuū. Quæ quidem fames omni ſanè alia grauior cen-
ſenda eſt, neq; id mirū quoniam ea nō corpus mor-
tale, ſed immortalē animam interire eſt neceſſe, per
quos autē niſi per eos concionatores, cōpletur pro-
phetia iſta, qui concionem impaſtam dimittunt &
ieiunā, neque verbo Dei, ſed vel prophanarum rerū
narratione vel verborum lenocinio delinitam, ita vt
poſtquā eos dicentes audierit, nulla in ſe viriū ſpiri-
tus morumq; facta mutatione domum reuertat, cum
nihil ſolidi ſumpſerit alimenti, ſed inani tantum ver-
borum crepitu ſonoq; qui quidē nutrire nequit, au-
res eius circumſonuerint. Quam ſit autem indignū,
quam turpe, quam dedecoroſum vt is animos æter-
nū perdat, cuius officij ratio poſtulat vt eos ipſos ſal-
uos pręſtet; malo id quidē ab eo tacitè perpendi quā
à me pluribus explicari. Ex his ſatis arbitror intelli-
gi tum verbum Dei ſolidam eſſe atque ſucculentam
alimoniam, tum concionatoris curæ atque proui-
dentię commiſſum vt eam multitudini diſtribuat at-
que diſpenſet.

Verū in primis animaduertat oportet ne ſibi ne- 10.
quam, alteri ſit bonus, & nè dum alios nutrit, ſe ipſe *Eccl.* 14.5.
fame conficiat. Cauendū nè ſerat ipſe & alius come- *Iob.* 31.8.
dat, quod tum euenit cū ea quæ protulit facere præ-
termittit: prædicator quippe qui a ſuis vocibus, mo- *Greg.* 21.
ribus diſcrepat, ieiunus ſerit quod alius manducat, *Mora.* 6.6.
quia ſuo ſemine ipſe nō paſcitur quando à verbi ſui
rectitudine praua actione vacuatur. Iterum dico, *Greg. in* 1.
ſumma ei diligentia prouidendum ne ſit in iis Do- *Reg. cap.* 9.
ctoribus reprobis, qui quia quæ dicunt non amant,
cum aliis verbo paſcunt ieiunant. Quos quidē non
inſcitè ſimiles dixerim cocorū & famulorum regio-
rum, qui quamquam pretioſos quoſque & delicatos
cibos coquunt, condiunt atq; in menſam inferūt, ab
iis tamen abſtinent ipſi. Aut certè prægustatorum
item regiorum: eorūq; qui vina falerna regibus ad-
miniſtrant, quæ vix ipſi extremis labris delibant.
Quamobrem conſulunt ſapientes vt quod aliis di-
ſtribuit concionator, de eo bonam partem etiam in
ſuos cōuertat vſus, ſibique non aliis modò, quin et-
iam ſibi primum ſacras litteras, tum legat tum præ-
dicet. In quā ſententiam explanatur a D. Greg. Illud
Dei ad Ezech. *Comede volumen iſtud & vadens loquere* *Cap.* 3. *ver.*
ad filios Iſrael: Ac ſi ei de ſacro verbo diceretur. Co- 1. *Hom.* 10.
mede & paſce, ſaturare & eructa, accipe & ſparge,
confortare & labora.]

Sed prius quidem iubetur propheta comedere, tū
vero proficiſci ad filios Iſrael, eiſque Dei ſignificare
voluntatē quia prius ſe ipſe debet paſcere quā cæte-
ros, prius ſaturari quam eructare, prius accipere quā
in alios ſpargat, prius denique cibo ſumpto confor-
tari quam in prædicationis munere laborare, vt ſcitè
obſeruatum a Gregorio.

Neque vero vanum extitit Dei iuſſum, poſtquam 11.

Ezech. 3. cum aperuiſſet Propheta os ſuum *cibauit illum Dominus volumine illo, & venter eius comedit eiuſque viſcera illo repleta ſunt*: quæ quidem interpretatur Gregorius de iis concionatoribus qui faciunt ipſi quod cæteris edicunt, quorum quanta ſit vis perſuadendi ita proſequitur: de quorum profecto ore prædicatio audientibus dulcis eſt, quando eorum actio contraria ſuis prædicationibus non eſt, quia de propria vita ſumunt quod per linguam proximis conſerunt. Vnde recte hic quoque Propheta ſubiungit: *Et comedi illud & factum eſt in ore meo ſicut mel dulce*: liber qui viſcera repleuit, dulcis in ore ſicut mel factus eſt, quia ipſi de omnipotente ſciunt ſuauiter loqui, qui hunc didicerint in cordibus ſuis veraciter amare. In eius quippe ore ſcriptura ſacra dulcis eſt. Cuius vitæ viſcera mandatis illius replentur, quia ei ſuauis eſt ad loquendum, cui interius impreſſa ad viuendum fuerit. Nam ſermo dulcedinem non habet quem vita reproba intra conſcientiam remordet. Vnde neceſſe eſt vt qui verbum Dei loquitur prius ſtudeat qualiter viuat, vt poſt ex vita colligat quæ & qualiter dicat. Ad prædicandum namque plus conſcientia ſancti amoris ædificat quam exercitatio ſermonis.

Idem alibi dum explicat quam noceat auditoribus is concionator qui quæ iubet facere cæteros, ipſe negligit, iis applicat illud Iob, *Et progenies mea eradicetur*. (21. Moral. cap. 8.) Doctoris enim progenies eradicatur quando is qui per verbum naſcitur, per verbum necatur, quia quem lingua vigilans gignit, vitæ negligentia occidit: Cui propoſito deinceps acutè ſanè accommodat impium illud factum mulieris meretricis, (3. Reg. 3.) quę quem filium vigilans lactare conſueuerat, eundem dormiens oppreſſit, quia nimirum (inquit) magiſtri vigilantes quidem ſcientia, ſed vita dormientes, auditores ſuos quos per vigilias prædicationis nutriunt, dum quod dicunt, facere negligunt, per ſomnum corporis occidunt, & negligendo opprimunt quos alere verborum lacte videbantur. Vt autem ex eodem reliqua noſtra manet oratio, quæ & quanta pœna maneat huiuſmodi Doctores & concionatores ex eiuſdem ſcriptis (cui quidem (Ioan. diacon. in eius vita. Cap. 20.) ſcribenti viſus aſſiſtere ſanctus ſpiritus ſpecie columbæ) depromamus. Quod ſanctus Iob prædicit euenturum hypocritæ, vt panis eius in vtero illius vertendus ſit in fel aſpidum intrinſecus, idem ipſum congruere vult Doctori hypocritæ, (L. 15. Moral. cap. 6.) cuius cum panis eſt ſacra ſcriptura, quæ mentem reficit, eique boni operis vires præbet: dum autem hypocrita ſacri myſterij erudiri eloquiis ſtudet, non tamen vt ex eiſdem viuat, ſed vt cæteris hominibus quam ſit doctus appareat, panis eius in vtero illius in fel aſpidum intrinſecus vertetur, quia dum de ſacræ legis ſcientia gloriatur, vitæ potum conuertit ſibi in veneni poculum, & inde reprobus moritur, vnde ad vitam erudiri videbatur. Quia nonnunquam hypocrita dum doctrinæ verbo ad oſtenſionem ſtudet, diuino iudicio cæcatus, hoc ipſum verbum malè intelligit quod praue quærit: cum in errorem hæreſeos labitur contingit ei vt ſicut de felle aſpidum, ſic infœlix de pane moriatur, & in doctrina ſua mortem inuenit, quia in verbis vitæ, vitam minimè quæſiuit.]

Pergit oſtendere quemadmodum is tandem iuſto ſupplicio diuitias quas deuorauit, euomat & de ventre illius extrahat illas Deus, quia vult ſcire diuina eloquia nec tamen facere. Vult doctè loqui nec viuere: pro eo ergo quod non agit quæ nouit, etiam hoc quod nouit, amittit, vt quia ſcientiæ ſuæ puram intentionem non ſociat, contempta puritate boni operis & ſcientiam perdat. Diuitias igitur ſacræ legis quas legẽdo deuorauit, obliuiſcendo euomit, eaſq; de ventre illius Deus extrahit, quia quod obſeruare noluit, iuſto iudicio de eius memoria euellit, ne præcepta Dei ſaltem in lingua teneat quæ non ſeruauit in vita.

Oro autem ego obteſtorque concionatores vt quo iſta ſpiritu, atque in eos affectu a ſanctiſſimo pontifice fuere conſcripta, eodem ipſi ea perlegant atque perpendant, vereanturque vehementer nequod iis minatur, aliquando eueniat, & ne verbum vitę quo ſe cibare faſtidioſi noluerunt, vertatur eis in venenum, & inde reprobi moriantur, vnde ad vitam erudiri videbantur.

Eſſe ſacram ſcripturam medicinam: concionatorem autem medicum.

CAPVT VII.

1. *Probatur SS. litteras eſſe medicinam.*
2. *Medérique morbis omnibus. Chryſ. Baſil. Orig. Greg.*
3. *Cur D. Auguſt. Vener. Beda. D. Bona. D. Athanaſius ſinopſes quaſdam ediderunt ſcripturæ.*
4. *Sacra ſcriptura medicina eſt quæ mortē fugat quod nulli conceſſit medicina.*
5. *Quin ipſa etiam vita mortuos reddit.*
6. *Concionatorem eſſe medicum.*
7. *Oleum & vinum applicet vulneribus inſtar Samaritani, quidque ſint iſta.*
8. *Non eſſe prophanos & politiores concionatores medicos, curareque ad ignominiam, ex Hieremia.*
9. *Concionator pharmaca ſua, modo inſtar cibi modo potionis exhibeat.*
10. *Concionatori medico commiſſum eſt Chriſti corpus illud vt curet, ex Chryſoſt.*
11. *Capita duo vnde colligitur concion.* difficile eſſe medicari.*
12. *Cohortatio vt ii perpendant quos adhuc curauit cum ſit medicus.*
13. *Increpatoria Dei Apoſtropha ad concionatores quod non ſe medicos exhibeant.*

HAc item ratione conficitur concionatori aſſiduè verſandam ſcripturam, ſi ea quidem medi- 1.
cina eſt, ipſe vero medicus. Eſſe autem ſacram ſcripturam medicinam, morbis curandis aptiſſimam non erit difficile confirmare. Cum enim ageret Sapiens de prodigioſa curatione eorum Hebrçorum (Sap. 16. 12.) qui morſi erant a ſerpentibus, *Etenim neque herba* (inquit) *neque malagma* i. fomentum, *ſanauit eos, ſed tuus Domine ſermo qui ſanat omnia*, quod quidem de eo ſermone quod dictum Moyſi à Domino; (Num. 21. 8.) *qui percuſſus aſpexerit ſerpentem viuet*, ſecundum litteralem ſenſum intellectum, ſublimiore & ſpirituali intelligentia ad diuina ſacris litteris contenta eloquia accommodare licet.

Litanus in illud Iſa. *Vulnus & liuor, & plaga tumẽs non eſt circumligata, nec curata medicamine, neque fota oleo.* (Cap. 1. 6.) Medicamen interpretatur verbũ & prædicationem Doctorum, Sed hoc idem magis ex iis quę paulo poſt afferentur, planum fiet.

Neque vero ſimplex eſt medicina, aut vnius ge-
neris morbis medetur ſacra ſcriptura, ſed medicina 2.
eſt ad omnes omnino animi morbos profligandos longè accommodatiſſima, qua, de re D. Chryſoſt. præclarè diſſerentem audiamus. Omnium, inquit, (Hom. 36. in Ioan.) medicinarum theſaurus diuinæ ſcripturæ ſunt, & ſiuè ἀπόνοιαν, .i. amentiam ſeu ſuperbiam exuere, ſiue affectus ſedare, ſiue pecuniarum cupiditatem expellere, ſiue dolores contemnere, ſiue fortem animum induere, ſiue aduerſa æquo animo tolerare velimus, quam plurima hinc remedia inuenire poſſumus.] Chryſoſtomo porrò antiquior D. Baſilius, (Epiſt. 1. Tom. 2.) ſacram ſcripturam confert tabernæ pharmacopolæ varia medicamenta ad omnes propulſandos morbos ſuppeditanti. Et ſanè ſic eſt ſacra doctrina (vt

Tom. 1 prolegomen. 1 in fine et ex eo aliy. recte obſeruatum à doctiſſimo Salmerone à ſpiritu ſancto concinnata atque contexta: vt locis omnibus, temporibus, perſonis congruat: difficultatibus, item periculis omnibus, morbis, malis pellendis, bonis accerſendis, erroribus iugulandis, dogmatibus ſtatuendis, virtutibus inſerendis, vitijs radicitus extirpandis vna ſit longè aptiſſima. Quod quidem ita ſe habere facile agnoſcet quiſquis conſiderabit, ex ea Sanctam Eccleſiam martyrum quidem ætate hauſiſſe conſtantiam ſuam inuictamque animi fortitudinem: Doctorum vero tempore ſapientiam & intelligentiæ lumen. Tempore autem hæreticorum, errorum deſtructionem. In rebus aduerſis tolerantiam & animi æquabilitatem, in proſperis modeſtiam & humilitatem. Et quoniam tempore vitium rebus afferente, paulatim ſeneſcunt omnia, quæque olim floruerunt tum ſpecie, tum viribus, tum dignitate, ea deperdunt paulatim, ex hac eadem ſcriptura næuos omnes & maculas ſibi ipſa abſterſit Chriſti ſponſa Eccleſia, priſtinæque formæ & ſtatus honorem ſibi quaſi quodam poſtliminio aſcitum reſtituit: adeo vt nullum ſit bonum quod non promoueat atque ad illud excitet vehementerque impellat, nullum vitium a quo non auocet atque abſterreat, vt meritò ſanè piſcinæ illi Euangelicæ ſit conferenda, *Ioann. 5. 4.* in quam qui prior deſcendiſſet poſt motionem aquæ ab Angelo factæ, ſanus fiebat quacunque teneretur infirmitate.

Sed vtroque prior Origenes dudum eamdem ſacræ ſcripturæ vim eſſe agnouerat. *Hom. 7. in Exod.* Quamquam ad id explicandum non medicinæ ſed mannæ Metaphora vtitur, ſed perinde eſt dum eodem ſenſu. ſi tu (inquit) verbum Dei (ſcripturam intellige) tota fide & deuotione ſuſceperis, fiet tibi ipſum verbum quæcumque deſideras, ſi tribularis conſolatur te dicens: cor contritum & humiliatum Deus non ſpernes. Si lætatis prò ſpe futura cumulat tibi gaudium dum dicit: lætamini in Domino & exultate iuſti. Si iracundus es, mitigat te dicens. Deſine ab ira & derelinque furorem: ſi in doloribus es, ſanat te dicens. Dominus ſanat omnes languores tuos. Si paupertate conſumeris, conſolatur te dicens: Dominus alleuat de terra inopem:] Hæc Origenes, quibus quidem efficit vt ſit ſacra ſcriptura mannæ ſimilis, quia illa inſtar huius ſapit quodcumque voles, ſed iiſdem efficitur quod agimus modò, etenim ſacra ſcriptura medicina eſt quia curatur quodcumque voles. quod quidem allata ab eo teſtimonia non minus, imò magis confirmant quam illud. Hanc eandem fuiſſe D. Gregorij Magni mentem, quam ipſe exponit ſub Metaphora irrigationis, colligitur ex eius commentario in Iob *6 Moral. cap. 7.* ad illud. *Qui irrigat aquis vniuerſa?* poſſunt (inquit) vniuerſorum nomine ipſæ morum diſſimilitudines deſignari. Alius namque elatione erigitur, alius pondere timoris inclinatur, alius libidine æſtuat, alius auaritia anhelat, alius remiſſione ſe deiicit, alius ira ferueſcit: Sed per doctrinam ſacri eloquij dum ſuperbo humilitas tribuitur, timido confidentia præbetur, luxurioſus per caſtitatis ſtudium ab immunditia tergitur, auarus per continentiam ab ambitionis æſtu temperatur, remiſſus zeli rectitudine erigitur, iracundus a præcipitationis ſuæ excitatione refrenatur, vniuerſa aquis Deus irrigat, quia vim ſui ſermonis in ſingulis iuxta morum diuerſitatem format, vt hoc in eius eloquio quiſque inueniat per quod virtutis neceſſariæ germen ferat.] Proſequitur deinceps eandem ſacram ſcripturam conferre cum manna, quod quia iam propoſitum eſt ab Origene, id. ideo prætermittitur. Ex his cuiuis conſtare poteſt ſacram vtriuſque inſtrumenti paginam validiſſimum eſſe aduerſus animi morbos pharmacum, atque, vt loquitur Ambroſius, diſſoluere eam omnem vim irrationabilium paſſionum. *L. 2. de Cain, & Abel, c. 5.*

Atque ea re maximè arbitror factum, vt S. Auguſtinus Voluſianum virum ampliſſimum & clariſſimum & quondam Aſiæ Vitarium per epiſtolas *3. Epiſt. 2.* cohortaretur ad aſſiduam ſacrarum ſcripturarum lectionem. Et quoniam non eſſet omnium ſacrarum litterarum volumen integrum legendo percurrere, neque id plurimorum occupationes vitæque ratio pateretur, diuino ſinè conſilio volens omnium conſulere ſaluti, collegit ipſe Auguſt. breuiter ex eo quæcumque facerent ad Chriſtianæ vitæ inſtitutionem, quod opus vocat ipſe ſpeculum, tum vt in eo ſe ipſe intueretur quiſque quantumque in bonis moribus profeciſſet, & quantum ſibi deeſſet adhuc, attenderet, tum etiam vt inde ſibi ea quæ deeſſent compararet, medicinamque morbis ſuis faceret: vtrumque enim ſcriptura præſtat dum & docet quid deſit, & curando facit nè deſit.

Idem fuiſſe Venerabilis Bedæ conſilium in ſuis ſcintillis eſt vero ſimillimum. Diui item Bonauenturæ in opere quod vocat Biblia pauperum, quorum ille præcipua libat ſacræ ſcripturæ teſtimonia, quæ quidem ad virtutes inſerendas, vitiaque extirpanda valent, hic verò ferè tantum eiuſdem hiſtorias perſequitur, vt cui non eſt otium ſcripturam vniuerſam legendo decurrere, eius habeat vtique breue aliquod compendium, & quamquam exigua mole, malorum tamen ſuorum omnium leuimentum. Verum nobile eſt & eximium in hoc genere, atque ab eadem qua ſuperiora cauſa profectum quod memoriæ proditum eſt dè Conſtante Imperatore magni Conſtantini filio, cui quidem cum imperij curis occupatiſſimo haud tantum eſſet otij vt ſacrę paginæ libros vniuerſos, cuius erat admodum auidus, perlegere liceret, à Sancto Athanaſio litteris ad eum datis petiit vt *Athan. Apologia ad Conſtantium. To. 2. operum eius.* eos omnes & ſingulos redigeret in epitomen, breuiariumque ex iis conficeret quod ad ſe mitteret. Quod quidem egregiè prǽſtitum & accuratè ab Athanaſio fidem facit eius ſynopſis quæ etiamnum extat.

Sed habent peculiare quid diuinæ litterę quod 4.
nulli congruit quamquam præſtanti & magni pretij medicinæ. Quæ enim eſt in iis quas adhibent medicandi periti, tantæ efficacitatis vt quempiam mortis legibus ſolutum, æternùm faciat viuere? Atqui id prǽſtat quæ à ſacra ſcriptura petitur medicina, dum iuſtos, quà propoſitis præmiis, quà intentatis minis à morte peccati liberat iiſque ipſis immortalitatis gloriam confert. *Ioan. 8. 51.* *Qui enim* (inquit ipſa veritas) *ſermonem meum ſeruauerit, mortem non videbit in æternum.* Quod quidem verbis illis Ezechielis (ſpiritus quidem erat in rotis) adumbratum traditur à Gregorio, *Hom. 7.* quod idcirco, inquit dicitur, quia ſcripturæ ſacræ duo ſunt teſtamenta, quæ vtraque Dei Spiritus ſcribi voluit vt nos a morte animæ liberaret. Vel certè quia duo ſunt præcepta caritatis per quæ vtraque nos ſacræ ſcripturæ dicta viuificant.]

Neque vero his ſe continet terminis ſacri hu- 5.
ius antidoti efficacitas, vlterius adhuc vires ſuas porrigit atque explicat: *Spiritus enim vita eſt in rotis*, inquit Gregorius, quia per præcepta ſcripturæ ſacræ reuiuiſcimus qui mortui in culpa iacebamus: vnde omnipotenti Deo per Pſalmiſtam dicitur. In æternum non obliuiſcar iuſtificationes tuas quia in ipſis viuificaſti me.] Mortuos igitur ipſos etiam vitæ reſtituit. quò quidem nullum pertingere pharmacum quamlibet validum ſit & efficientiæ habeat plurimum, certo certius eſt. At quis eos numeret quos ſacrę ſcriptu-

tæ

ræ auditione a morte peccati ad vitam gratiæ reuocatos ſæculis omnibus tradunt Annales? Vnus mihi inſtar omnium erit Sanctus Vincentius Sancti Dominici familiæ clariſſimum lumen circiter annum ſalutis 1400. qui Hiſpaniam, Italiam, Sabaudiam, Galliam, Burgundiam, Belgium, Angliam, Scotiam, Hyberniam, poſtremo Baleares Inſulas euangelizando peragrans, Iudæorum, quorum ea ætate magna copia, ſupra viginti & quinque millia, Sarracenorum octo millia ad Chriſti caſtra errore deſerto adduxit. Chriſtianorum verò pluſquam centum millia ad bonam frugem conuertit, non alio librorum præſidio quam ſacrorum Bibliorum. Idque ex ſanctiſſima Diui Dominici diſciplina qui tum alumnos ſuos hortabatur vt ſacras litteras verſarent aſſiduè, tum eos ad concionandum ſolis Bibliis inſtructos emittebat, atque is fructus eorum conciones conſequebatur, vt infinitam hominum vim è peccatorum fæcibus eductam, ad vitam ſanctè & ex Dei legibus inſtituendam conuerterent, ideſt vt verbo dicam à morte ad vitam reuocarent.

L.4. vitæ cap.4.

Quod inſtitutum, concionandique rationem, ſi tenerent huius æui concionatores præclarè ſanè cum Eccleſia Dei ageretur, videret illa filios ſuos de regione longinqua inſtar Prodigi ad patrem redeuntes atque in patris amplexus ruentes, iterum veſtiri ſtola prima caritatis. Illa inquam filios ſuos è dæmonis & peccati fœdiſſima teterrimaque ſeruitute erutos in veram libertatem aſſertos reciperet, quos eoſdem modo non ſine animi dolore videt crudeli immaniſſimi illius tyranni dominio miſerè preſſos detineri: eò quod concionatores, quorum eſſet fortem illum armatum vincere, vniuerſaque arma eius auferre in quibus confidit, atque ſpolia eius diſtribuere, cum illo ipſo colludere videantur, dum prophanarum rerum inutiliumque narratione id ſibi propoſitum eſſe ſatis oſtendunt, non vt ex animo cum eo bellum gerant, animorumque prædam inde referant, ſed vt leuibus quibuſdam verborum velitationibus ſuo muneri in ſpeciem ſaltem quomodocumque ſatisfeciſſe videantur.

Luca.16. *Luca 11.21*

Eheu quàm dolendum grauiſſima ab humani generis hoſte inferri mortalibus vulnera, vt à planta pedis vſque ad verticem capitis non ſit in iis ſanitas! atque interim concionatores noſtros ſui muneris oblitos, nec inflicta vulnera circumligare, neque ea ſacræ ſcripturæ medicamine curare, neque ſuauioris monitionis oleo confouere!

Iſa.1.

6. Sed ſenſim quaſi ſine ſenſu ingreſſi ſumus in id quod erat poſteriore loco tractandum, concionatorem ſcilicet officio medicum eſſe, eique applicandam iſtam, quæ ex ſacrarum litterarum pharmacopolio promitur, medicinam: D. quidem Gregor. Sanct. Paulum, (quem per Antonomaſiam concionatorem ſine addito aliquo licet appellare) peritum vocat medicum, quod Corinthios antè laudauerit quam corripuerit, quodque prius ſana membra quę circa vulnus erant laudando palpauit, & poſtmodum putridum ſinum vulneris feriendo tranſfixit.

L.4. moral. cap.23.

7. Quo ſane Apoſtoli facto docentur concionatores non eos æmulari medicos corporum, qui ægris ſuauia tantum: & grata præſcribunt, ſed eos qui ſalubria & vtilia, quamquam amara & ſenſu forte acerba moleſtaque exiſtant. Monentur item auditoribus non tantum leniora adhibere medicamenta, ſed inſtar Euangelici Samaritani vinum atque oleum vulneribus infundere, vt vino quidem ea mordeant, oleo autem foueant: neceſſe quippe eſt ait D. Gregorius vt is qui ſanandis vulneribus præeſt in vino morſum doloris adhibeat, in oleo mollitiem pietatis, quatenus per vinum mordeantur putrida, per oleum ſananda foueantur. Sit ergo amor ſed non emolliens, ſit vigor ſed non exaſperans. Quò etiam facit illud, quod de arca tabernaculi traditur a Moſe, in qua cum tabulis legis virga ſolum erat & manna: è quibus vt ducatur Tropologia, Arca quidem ſymbolum eſt concionatoris in cuius pectore condita ſint oportet tria hæc, tabulæ legis .i. diuinarum litterarum ſcientia, virga correctionis, ſcilicet rigor, denique manna dulcedinis & beneuolentiæ.

Luca 10. 34.

8. Tandem monentur non modo blandis ſcripturæ locis proponendis, cuiuſmodi ſunt quæ æternæ vitæ præmia continent, concionem demulcere: verum etiam afferendis minis denuntiandiſque impiorum ſuppliciis, ita ei timorem incutere vt eo perculſa ad meliorem frugem ſeſe recipiat. Vnde profecto noua ſuboritur cauſa cur in ſanctorum codicum lectitatione totus eſſe debeat. Num fortè eas minas atque peccantibus decreta ſupplicia, eſt apud Plutarch. inuenturus? Num in poëtis? num in authoribus illis quos ad vernaculam linguam perpoliendam ornandamque aſſiduè in manibus habet? Num prophani, ſeu hiſtorici, ſeu oratores, ſeu Philoſophi, ſeu quicumque alij ea exhibebunt concionatori, quibus ſalubri multitudinis animos timore configat? atque adeò quibus ſe ſalutarem præſtet medicum, quibuſque modo vrat noxia, modo ſecet putrida? quæ quidem præſtare periti eſſe medici ſatis conſtat? Verbo dicam quid ab iſtorum lectione conſequetur emolumenti concionator, quem ratio officij facit animorum medicum. Id in illum valebit quod queritur Hieremias de Pſeudo-prophetis ſeu pſeudo-medicis ſuæ ætatis, cuius iſta eſt vox. *Sanabant contritionem filiæ populi mei ad ignominiam dicentes: pax, pax, cum non eſſet pax.* Quæ autem contritio maior, quæ maior plaga, quam plaga peccati? quæ quidem ſanatur ad ignominiam, ſeu vt vertit Chaldeus mendaciter, quia, vt ait Hieronymus, ſacerdotes & Doctores populo, licet multa peccent, proſpera quæque nuntiant, & diuitibus eiſque quos vident magno in honore conſtitutos bona prædicunt: eſſe Deum clementem ingerunt identidem, magis illos hac ratione ſupplicio atque iræ Dei præparantes. Huiuſmodi etiam curatio eſt ad ignominiam, quia medico probroſa eſt & ignominioſa, quippe qui id non præſtat quod ab eo quiſque merito expectat, & quod ipſum medici vocabulum pollicetur.

Hierem. 8. 11.

Atque vtinam ne ſit ea curatio ad ignominiam verorum medicorum vt non nemo explicat, quam iis pſeudo-medici iſti inferre conantur, dum eos prædicant plus æquo religioſiores, dum negant ita ſalebroſum & anguſtum eſſe ad beatitudinem iter atque ab iis denuntiatur; quaſi vero non ſit anguſta porta & arcta via quæ ducit ad vitam & pauci inueniant eam: quaſi vero non ſit ea ſpatioſa quæ ducit ad perditionem, multique per eam intrent. Quaſi denique non ſit longè tutius ceu equo petulanti & indomito, ſic confuſæ multitudini habenas adducere potius quam laxare. Sed recidet olim in caput eorum ignominia, quam aliis afferre moliuntur, dum ſuo damnoediſcent non eſſe laxitatis Spiritum, Dei Spiritum meliuſque illis fuiſſe futurum ſi ſe prophana

Matt.7.14

ſpreta lectione à qua eam laxitatem animique remiſſionem hauſiſſent ad ſacras litteras conuertiſſent.

9. Verum ad ea quæ ſunt boni medici ſeſe referat ſermo. Medicandi peritus modo ſua præbet pharmaca inſtar cibi, modo inſtar potionis, illud facit cum ea dat ſolida, hoc vero cum liquida. Quod idem præſtandum medico animorum; eſt enim vt ſupra etiam dictum, ſacra ſcriptura tum cibus tum potus, cibus in obſcurioribus, potus in planioribus, qui quidem ſtatim traijcitur per œſophagum in ſtomachum, cum cibus diu mandatur dentibuſque teratur priuſquam in ſtomachum trāſmittatur. Repetias nonnullos è concionatoribus qui multitudini potionem nunquam, aut rarius multò quam oportet: cibum autem ſemper exhibeant, quique planiora ſcripturæ negligentes, obſcuriora perpetuo ſectentur: Hic ingenium ſuum exercent, eiuſque vim & acumen produnt. Hic linguarum Hebraicæ, Græcæ peritiam oſtendunt, hic ſe venditant, & ſibi, vt putant ipſi, tum authoritatem tum famam comparant. Sed meminiſſe eos oportet ſe medicos eſſe, ſibique non cibo tantum ſed potione reficiendos ægros. Cogitandum iis eſt bonam concionis partem ex illis conſtare ad quos Apoſtolus: *tanquam* (inquit) *paruulis in Chriſto lac vobis potum*
1. Cor. 3. 2. *dedi non eſcam, nondum enim poteratis. Et facti eſtis qui-*
Hebraeor. 5. 12. *bus lacte opus ſit non ſolido cibo.* Denique meminerint
Cap. 3. 1. Ezechielis, cum ad concionandum mitteretur, præceptum vt comederet quodcunque inueniſſet. Quicquid enim in ſacra ſcriptura inuenitur edendum eſt, (Verba ſunt Gregorij) quia & eius parua ſimplicem componunt vitam & eius magna ſubtilem ædificant intelligentiam. Atque ex hac medici & medicinæ analogia plurima alia deſumere licebit in rem præſentem, ſed quoniam ea quiſq; per ſe facilè aſſequetur non eſt iis diutius immorandum.

Vnum tamen monebo ex Chryſoſtomo. Animo-
10. L. 4. de ſacerdotio. Tomo 5. rum medico cogitandum etiam atque etiam neque ponendum illud vnquam è memoria, quiſnam is ſit cuius tum incolumitatem conſeruandam tuendamque, tum ægritudinem ſanitati reddendam ſuſceperit, non enim qualemcunque aut hominem aut corpus ſuæ curæ habet commendatum, ſed habet ipſum Chriſti benedicti corpus, cum Eccleſia vel Apoſtolo teſte corpus ſit Chriſti. Quanta igitur ei adhibenda ſollicitudo eſt vt hoc tam nobile corpus ſanum conſeruet vegetumque, viribus item firmis atque integris decoraque membrorum omnium compoſitione, vt nulla in eo ſit macula, næuus nullus, ruga nulla, nullum vitium; nihil inconcinnum, nihil inuenuſtum, contortum, incompoſitum nihil, ſumma, vt dignum ſit capite illo immortali ac beato quod ei ſuperpoſitum eſt, à quo dependet, ex quo viuit, ſentit, mouetur, quod certe aliud non eſt quam Chriſtus Dominus qui eſt caput Eccleſiæ.

Equidem exiſtimo, vel hanc vnam cogitationem in concionatorum pectus demiſſam altius, plus habituram virium ad eos permouendos, vt ſe eos præſtent quales videri volunt, nimirum animorum curatores, quam quamlibet aliam quæ poſſit afferri. Quid? mihinè concreditum eſt Chriſti corpus? corpus illud inquam pro cuius incolumitate Chriſtus ipſe ſanguinem fudit? Quod dæmonis poteſtati ſubtractum, ſibi ipſe aſciuit? Mihinè incumbit illud ſeruare incolume, firmum, apta humorum temperie, membrorum omnium proportione colorique ſuauitate præditum? Atque ſi quid de his decedat; illud ipſum in priſtinum ſtatum reſtituere, vt tanto capiti, qualis eſt Dei filius, par ſit eius corpus? Omnino id eſt quod à te exigitur. Vide igitur, quid in te ſuſceperis. Attende quo te obligationis vinculo conſtrinxiſti, cum vel hoc munus ambiuiſti vel oblatum admiſiſti, cum è re tua fortè fuiſſet magis illud repudiare allato illo de Iſaia. *Non ſum medicus, & in domo mea non eſt panis.*

Certè non pauci quamquam medicinæ ſcientiſſimi regibus curandis operam ſuam negant, quod ſi vel minimum peccent in periculum vitæ veniant, & tanquam rei capitis eis cauſa dicenda ſit. At quantò Chriſti corpus, ipſeque Chriſtus potior regibus?

Accedit & aliud quidpiam quod hanc curationem efficit difficiliorem, cum huic ægro non corpus ſed animus ſanitati ſit reddendus, cuius quidem & morbi plures atque maioris aleæ & minus noti, 11.
minuſque remediis obſequentes & longè difficilioris curationis exiſtunt. Denique humana corpora curantibus varia ſuppetunt medicamenta, inſtrumentorum apparatus varij, tum cibi, tum potiones ægrotantium morbis atque affectibus conſentaneę. Neque vero non rarò vſu venit vt vna cæli ſolique mutatione curetur æger. Alias item ſomnus qui opportunè obrepſerit, medicum ipſum labore omni leuat, liberatq;. At vero hic nihil huiuſmodi, inquit Chryſoſt (cuius verba ad maiorem in re tanta fidem faciendam hic adſcribam) omnino licet, ſed vna L. 4. de ſacerdotio.
quædam poſt operum pręſtationem ars ac curationis via tuenda ſequendaq; eſt, nempe per ſermonem Euangelicum doctrina. Siquidem hoc demum inſtrumentum eſt, hoc cibus, hoc aëris temperamentum optimum; hoc medicamenti inſtar, hoc ignis loco, hoc ferri vice, ac ſi vel vrere vel ſecare opus hoc ipſo vti neceſſe eſt, atque hoc ſi nihil profuerit reliqua omnia euanida pereant oportet. Hoc & iacentem animam ſuſcitamus & tumeſcentem compeſcimus. Hoc & ſuperuacanea amputamus & quę deſunt ſupplemus, cæteraque omnia conficimus quæ ad animi conferunt incolumitatem. Hæc ille] Atque hic noua ſubornitur ratio cur animorum medico in ſacratum litterarum ſtudium ſit non dicam præcipuè ſed omnino incumbendum, cum inde omnis eius medicina, pharmaca omnia, ars omnis eiuſque tum inſtrumenta tum induſtria petatur: quod quidem quamquam ei ex vna parte magnam afferat vitæ commoditatem, quandoquidem non ſit ei per varias librorum quaſi officinas vt inde medicinam faciat ægris, peruagandum: ex altera tamen maioris erit criminis reus, ſi vnico ſacri inſtrumenti codice, vnde illi quidem omnis generis medicamina ſuppeditabantur, prętermiſſo ne dicam faſtidito & quod eſſet deterius contempto, ad curioſos, inutiles prophanoſque libros eoſque qui ei venena potius quam pharmaca ſuggerant, curioſius ipſe vanuſque deflexerit.

Atque vt hoc caput concludam & medicum noſtrum ad ea quę ſupra commemorata ſunt, recolenda verbo reuocem: cum tam præſtantem, tam eximiam, tam potentem ad omnes pellendos morbos nactus ſit medicinam, eamque cui nulla non animi ægritudo cedit illico, modò ea applicetur legitimè, cogitet ipſe ſecum quos adhuc ægros curauit: quot peccatorum febres tot iam annorum ſpatio quo hanc medicandi exercet artem, fugauit. Num quis adulter aut libidinoſus eius concionibus voluptati nuntium remiſit caſtitatemque coluit? Num quis fur, loquor de maioribus illis à quibus dicebat Socrates minores ſuſpendi fures ipſi laqueo multis ſceleribus ſuis digniores: peto igitur num quis iſtorum aliena bona quibus iam fundi empti & palatia exædificata & dominiorum tituli comparati & dotatæ filiæ, & collocati in matrimonio filij, vero Domino reſtituerit? Verum quis ſuperbiam, quis faſtum, quis veſtium luxum eo perſuadente poſuit? Quis autem auaritiam coercere caducaque hæc bona fortunæ per fas nefaſque exaggerare deſiit eo dicente permotus? pro erat quos inter ſe diſſidentes conciliauit, quos iam in mutuam cædem ruētes compeſcuit, quot odia reſtinxit, quot inimicitias cohibuit. Et quandoquidem ea ſit huius 12.
medicinæ,

medicinæ, cæleſtiſque verbi vis ac facultas vt etiam mortuis vitam impertiat, recenſeat ſi id poteſt, quot morti peccati ereptos, vitæ id eſt Dei amicitiæ reſtituerit, quot è faucibus orci erutos in Dei poteſtatem veramque libertatem aſſeruerit? D. quidem Vincentium tradunt hac vna diuinæ ſcripturæ medicina tot curaſſe ægros vt ſupra fidem ea eſſent, quæ de eo narrantur, niſi a fide digniſſimis & qui mortem minimo mendacio prętulerêt conſcripta extarent. Quocumque enim is pedem intuliſſet mox eo audito generalis morũ reformatio cõſequebatur, turpitudines, libidines, ebrietates, comeſſationes, blaſphemia, alea, periuria, inimicitiæ, odia tanquam tenebræ exorto ſole fugabãtur. Imo vero etiam ineptię & ludi ita ceſſare ſoliti vt ne eorum quidem eſſet recordatio: Eam denique fuiſſe omnium religionem, modeſtiam, animi demiſſionem neque ſolum dum ipſe adeſſet, ſed diu etiam poſtea, vt priſca illa Apoſtolorum tempora reuertiſſe viderẽtur, qui quidem fructus non ex maioribus tantum ciuitatibus, ſed ex ignobilibus vicis etiam & pagis quos Chriſti exemplo circumibat, eſt collectus. Ea nimirum eſt diuini verbi vis ſacræque ſcripturæ efficacitas quando eum nacta eſt vt loquitur Paulus qui *2. ad Tim. 2.15.* rectè tractat verbum veritatis, ea diuinæ huius medicinæ facultas, vt vitiorum omnium peſte profligata veram conſtantemq; animæ afferat ſanitatem. Quã quidem facultatem mihi attentius conſideranti ea cogitatio ſubit animum, vt vehementer ſit iis concionatoribus animorumque medicis formidandum, qui cum ſacra hac medicina ad pellendos morbos non vtãtur, neſcio ſanè vnde alias ſibi accerſant euanidas, inutiles nullarum virium, ineptaſq; ad id quod agunt aut agere videntur medicinas. Atque ignoro equidem quid reſponſi ſunt allaturi ipſi quando ita Deus eos compellabit. *Nunquid reſina non eſt in Galaad? aut medicus non eſt ibi? quare igitur non eſt obducta cicatrix, filia populi mei?* *Hiere. 8.22* Nunquid non in Eccleſia eſt ſacra doctrina omni validior reſina ad curanda animi vulnera? An deeſt medicus qui te medicum eſſe vis & profiteris, & vt talem ab omnibus haberi atq; honorari. Vnde igitur tot adhuc ægri? tot morbi incurati, tot vulnera hiantia, tot morbi inueterati? cur adhuc fidei arcique tuę concrediti ſuperbia tumẽt, contrahuntur auaritia, libidinis æſtũ inflammãtur, inuidia tabeſcunt, iracundia exardeſcunt, gula diſtẽduntur, torpore frigeſcunt? Nunquid non eſt reſina in Galaad? Num tibi defuit diuinæ ſcripturæ medicamen quo & ſuperbi tumor reſidet & auari pellitur ſitis, & libidinoſi æſtus reſtinguitur & inuidus venenum euomit, & iracundi flamma deferueſcit & gulę charybdis voragoque impletur, & torpentis excitatur inertia? Cur igitur tam præſtanti medicina nõ es vſus? Cur ea quod infirmum fuit non conſolidaſti, quod ægrotum erat non ſanaſti? *Ezech. 34. 4.* Adhuc in populo meo ægrorum plena omnia, omne caput languidum & omne cor mœrens. A planta pedis vſque ad verticem capitis non eſt in eo ſanitas; principes eius infideles, ſocij furũ omnes diligunt munera, ſequuntur retributiones: pupillo non iudicant & cauſa viduæ non ingreditur ad illos. *Hiere. 6.13* A minore vſque ad maiorem omnes auaritiæ ſtudent, à Propheta vſque ad ſacerdotem cuncti faciunt dolum: Cur tanta ordinum omnium, ſummorum iuxta infimorum ac reliquorum corruptio vitæq; licentia? Cur tot paſſim lethalibus iacent ſaucij proſtratique vulneribus? Medicaminum quidem inopiam cauſari non poteſt, neque verò quod ea minus ſint efficacia adferre, te enim veritatis ipſa lux mendacij inſimulabit damnabitque. Tua igitur eſt culpa qui te medicum profiteris cum nihil minus quam medicum exhibeas. Verè loquar: quid ad hæc concionatori aptè reſpõdere liceat non video equidem, multoque malim id ab alio diſcere quam ipſe alios docere.

Legendas cõcionatori ſacras litteras quod eius ſit docere verbum Dei.

CAPVT VIII.

1. *Id probatur ex Ezechiele, Hieremia, ſenſu populi & ex ſacro Euangelio.*
2. *Sacris litteris verbũ Dei cõtineri ipſumque earum eſſe authorem.*
3. *Sacri ſcriptores, Dei ſicut amanuenſes & calami. Pſalmographus. Gregor.*
4. *Ex dictis probatur concionatori legendas continenter ſacras litteras.*
5. *In eos qui vana ex prophanis authoribus concioni exhibent, verbo Dei neglecto.*
6. *Concionator ſit oportet alter Ionas filius Amathi.*

1. QVod Ezechieli ad populũ verba facturo præcipitur hiſce verbis: *fili hominis vade ad domum Iſrael, & loqueris verba mea ad eos:* *Cap. 3.* hoc idẽ mandatum videtur iis omnibus qui ſacro concionandi munere funguntur in Eccleſia Dei: quibus quidẽ id incumbit oneris vt nõ ſua ſed Dei verba loquantur, & vt loquitur Gregorius eorũ ori frenũ moderaminis imponitur, ne quę prius intus nõ audierint, foris dicere præſumant. *Hom. 10. in Ezech.* Grauiter enim increpãtur a Domino ij Pſeudo-prophetæ qui viſionẽ cordis ſui loquebantur non de ore Domini, *Hiere. 23.* quibuſque cum non loqueretur prophetabant tamen ipſi atque oracula imperitæ multitudini venditabant veriùs quam fundebant tanquam ab eo miſſi.

Atque vtinã nè Eccleſia Dei viui multos habeat eorum ſimiles, vtinam & non deteriores qui populo Chriſtiano quę excogitarũt ipſi & cõmenti ſunt, inuentiones ſuas & fictiones vanas pro verbo Dei obtrudunt, quo quidẽ facto præter grauiſſimũ quo ſe obſtringunt crimen miſerè etiã concionẽ ludificantur, quæ ab iis non viſiones cordis ſui ſed verbũ Dei expectat, atq; ſe dum tẽplum adit concionatorẽ audituram adire illud ad audiendũ Dei verbũ profitetur.

Idque ſapienter ſanè & ex vſu loquendi ſacrarum litterarũ quæ nuſquam non maceriã in qua Chriſtianus orator verſetur, quãq; ſibi ad dicendũ propoſitã habere debeat, vocat verbũ Dei. Semẽ inquit, Chriſtus eſt verbũ Dei. *Luce 8. 11.* Beati qui audiunt verbum Dei & cuſtodiunt illud. *Luce 11.28* Qui ex Deo eſt verba Dei audit: *Ioan 8.47.* Loquebantur verbũ Dei cũ fiducia. *Actor. 4.31* Non eſt æquum nos derelinquere verbum Dei & miniſtrare menſis. *Actor. 6.2.* Cũ accepiſſetis à nobis verbũ auditus Dei, accepiſtis illud non vt verbum hominum (ſed ſicut eſt verè) verbum Dei: *1. ad Theſſ. 2.13,* & ſexcentis aliis locis quibus quaſi totidem teſtibus damnabitur is cõcionator qui ſuum, verbo Dei neglecto, temerè & impudenter ſupponit, itaque miſerè populo imponit.

At vnde, dicet quis, concionatori verbum Dei? An Deum conuenire licet eumque affari & cum eo cõſuetudinem habere? Num ſunt hodierni concionatores inſtar Moyſis, qui ore ad os loquebatur Deo, *Num. 12.8* qui pàlam & non per ęnigmata & figuras Deum videbat? Num vt Prophetæ de quibus toties iſta ſacræ litteræ ingerunt. Verbum Domini quod factum eſt ad Oſee, ad Ioel, & ita de cæteris.

2. Dicam. Nbu hæc vna eſt ratio cognoſcẽdi verbi Dei quę modo allata eſt neq; neceſſe eſt ſingulos cũ Deo agere vt ab eo, quid velit ipſe, accipiant: poteſt enim id fieri interueniente alio quopiam, cum quo Deus ipſe ſermonem habeat, quique ad cæteros eius ſenſa verbaq; referẽdo tranſmittat? Quod quidem à Deo præſtitum in ſacris Bibliis ſentiunt orthodoxi omnes, quibus Dei verbum contineri ſacris ſcriptoribus reuelatum, atque per eos poſteris traditum nemo ambigit. Neque verò id difficile fuerit confirmare. D. enim Paulus dum de ſacra agit ſcriptura eam vocat diuinitus inſpiratam [illegible] quod quæ ipſa complectitur ſuggeſſerit ipſe Deus, & ſacris ſcriptoribus dictando *2. ad Tim. 3.16*

aſpiraue-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

aſpirauerit, qui non ſua ſed quæ ab eo audierunt & didicerunt, litteris conſignarunt: ita ſacrarum litterarum princeps cauſa quique earum author ſimpliciter & abſolutè dicendus eſt, Deus eſt ipſe.

Ipſe hæc (inquit Gregorius) ſcripſit qui hęc ſcribenda dictauit, ipſe ſcripſit qui & illius operis inſpirator extitit. Neque vero a beato Paulo diſſentit S.
2. cap. 1. Petrus cuius iſta ſunt verba. Non voluntate humana allata eſt aliquando Prophetia, ſed ſpiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines. En iterum diuinam inſpirationem atque afflatum: quod autem ait de Prophetia, hoc idem de cæteris ſacri inſtrumenti partibus intelligendum videtur, in quas etiam valet item illud quod Apoſtolus de Prophetis.
Hebræ. 1.
3. Multifariam multiſque modis olim Deus locutus eſt patribus. Sacri igitur ſcriptores tãtum fuere Dei
Pſalm. 44. voces & organa, ac ſancti Spiritus amanuenſes, &
Præfat. in calamus ſcribæ velociter ſcribentis. Quæ cauſa fuit
Iob. cur D. Gregorio viſum ſit non anxie indagandum, quiſnã diuini alicuius libri ſcriptor extiterit, quod ille ſpiritus ſancti calamus tantum eſt, perindeq; facere illum atq; is qui acceptis & lectis præſtãtis cuiuſpiam viri litteris ad ſe datis, ſtudioſè inquireret & quonã calamo eſſent exaratæ, earum autem tum authorem tum ſententiam cognoſcere parui duceret. Cum ergo, inquit, rem cognoſcimus eiuſque rei ſpiritum Sanctum authorem tenemus, quia ſcriptorem quęrimus, quid aliud agimus niſi legentes litteras de calamo perſcrutamur?

4. Cum igitur ſit diuina ſcriptura, Dei non hominis verbum, cumque concionatoris ſit illud plebi Chriſtianæ palam facere, id conſequitur vt in iis legendis, & relegendis totum eum eſſe, nunquamque eas de manibus non interdiu, non noctu ponere oporteat. Meminerit ſui eſſe muneris errantes & balabũdas oues ad Chriſti caulas vocare, non quolibet modo ſed oratione & miniſterio verbi Dei, in quæ cũ inſtanter incumbere decet ex Apoſtolorum inſtituto, quorum ea vox eſt. *Nos autem orationi & miniſterio*
Actor. 6. 4. *verbi inſtantes erimus*. Miniſtret itaque auditori Dei verbum non Philoſophorum, non oratorum, non poetarum, nedũ Rabbinorum omnis literaturæ expertium atque inſcientiſſimorum hominum commenta atque figmenta. Audiat illud Apoſtoli ad Timotheum: *prædica verbum*, vtiq; Dei, quod Antonomaſticè verbum nuncupat, quod verba cætera, tum
2. ca. 4. 2. veritate & certitudine, tum efficacitate atq; ęnergia longiſſimo interuallo poſt ſe relinquat. Nunquam obliuiſcatur ſe pro Chriſto legatione fungi, vt loquitur Apoſtolus, quare debere ſe eius principis, a
2. ad Cor. quo mittatur, verbis ipſis quoad eius poſſit lega-
5. 20. tionem exponere. Euangelizet denique neque a ſe alienum, imò admodum ſibi congruere exiſtimet il-
2. ad Tim. lud, *opus fac Euangeliſtæ*.
4. 5.
5. Verum num Euãgelizat qui aliud nuntiat quam verbum Dei? Num vſpiam alibi extrà Dei verbum nuntius de abolitis Chriſti ſanguine peccatis? de pace Deum inter meritò offenſum atque humanũ genus inita? de cæleſtis regni ianua reſerata? num iſta inquam aliaque eiuſdem generis liber vllus continet? Scriptor vllus loquitur præter ſacra biblia? Nihil certe tale vnquam Platoni, non Ariſtoteli, non Demoſtheni, nõ Tullio, non Quintiliano, non Poetis quocunq; tandem vocentur nomine, ne per ſomnium quidem in mentem venit. Habent quidem & ipſi nuntia ſuã, ſed plerumq; falſa, ferè vana, quæque aures quidem non mentem paſcunt: Relinquenda ea tenebrionibus & filiis huius ſeculi, non proferenda filiis lucis quales ſunt qui conflant concionem & concionanti aures præbent. Meminerit, vt verbo
6 multa includam, ſe alterum Ionam eſſe debere: erat is filius Amathi ſc. veritatis meæ, vt hac etymologia ſibi non veritatem quamlibet, neque verbum quodcunque (nedum à ſe conficta) ſed diuinam modo, tũ veritatem tum verbum prædicandum, intelligat.

Concionatori legendas diuinas litteras, quod eius ſit tradere fidei myſteria eaque tueri, atque Dei voluntatem concioni edicere.

CAPVT IX.

1. *Fidei arcana longe ſuperant naturæ vires, debetq; ab Eccleſiaſte tradi exempla ſanctorum.*
2. *Concionatores Dei ſunt milites, item ſexaginta fortes illi qui lectum ambiunt Salomonis, qui locus ſuſe explicatur.*
3. *Tirones non concionentur, & cur.*
4. *Sacra ſcriptura ſimilis inſtructiſſimo armamentario turrique Dauidicæ.*
5. *Quam ſint potentia eius arma, ex Apoſtolo.*
6. *Si potiſſimum accedat concionatoris ſanctitas.*
7. *Huius generis armis carere authores prophanos.*
8. *Eſt concionator Dei internuntius ad populum.*
9. *Sacris litteris Dei voluntatem contineri eſſeque illas eius ad nos epiſtolã. Gregor. Auguſt.*

PRopoſita ſunt hoc capite tria, quorum explica- 1.
tione magis exploratum erit quam ſit Eccleſiaſtæ neceſſe, vt is in ſacris litteris verſetur aſſiduè. Atque vt à primo de tribus ordiar quod erat de fidei noſtrę arcanis, id clarius eſt quam vt maiori luce indigeat, bonam concionatoris muneris partem ſibi vendicare iſtorum arcanorum explanationem, cum enim ſuperent ipſa ingenij noſtri vires, ſintque ita ardua vt ea nullus naturæ facultate conſequi valeat, ne diuinare quidem: efficitur illa ab alio tradi oportere & doceri: a quo autem niſi à fidei magiſtro, qui ſanè, ſi de omnium communi ſermo eſt, atque de eo cui id incumbit ex officio præſtare, alius non eſt quã concionator. Atque id quidem tum à priſcæ memoriæ patribus egregiè præſtitum, (cui quidem rei fidẽ faciunt eorum conciones atque homeliæ) tum vero multo magis ab Apoſtolis & ex eorũ Actis & Epiſtolis conſtare cuiuis poteſt. Et quamquam ab hac myſteriorum fidei promulgatione & explicatione nullum tempus vacare debeat, (ſunt enim plerique de vulgo qui neque eorum, quæ neceſſe eſt credere, vel ſumma capita tenẽt) intelligat nihilominus Eccleſiaſtes id ſibi pręſtandum potiſſimum ſolennibus feſtis & celebrioribus, tum quod ea occaſione frequentior ſit concio, tum quod illi feſtum ipſum eius rei dat anſam, quippe quod ſuum ab aliquo fidei myſterio nomen ſit nactum: Verum vndenam doctrinã eam quæ iſta contineat myſteria haurire debeat, vel me tacente à quolibet facile percipitur: etenim cum humani ingenij longè ſuperent aciem, palam ſit ea non niſi reuelatione cognoſci, quam quidem ſacris litteris contineri fatentur omnes. Vt meritò dictum ſit à D. Paulo vtilem eſſe ſcripturam omnem diuinitùs inſpiratam ad docendum, quod 2. ad Tim.
ad fidei dogmata in primis pertinere volunt ſacri 3. 16.
interpretes.

Alterum erat de fidei noſtræ veritate contra hoſtes, eoſq; hæreticos potiſſimum tuenda & propugnanda: quod ſanè non eſſe alienum à concionãdi munere, quin etiam eius maximè proprium illud argumento eſt, quod Eccleſiaſtes non infrequenter à ſacris litteris deſcribatur, & introducatur quaſi mi- Vide ca. 9.
les quidã armatus, & ruens in hoſtes, eoſque debel- Zach. ex
lans atq; conficiens ad internecionem vſque, ciuita- interpreta-
teſq; eorum excindẽs & ſolo ęquans, quæ omnia & tione Hier.
ſingula, ſymbola ſunt eius belli, quod ei tum ad vi- & Theod.
tia profliganda, tum ad diaboli dominatum euertẽdum, tum ad fidei delendos hoſtes eſt continenter gerendũ. Et circumdabo (inquit quodã loco ſpiritus Zac. 9. 8.
Dei) domum meã ex iis qui militant mihi euntes & reuertentes. Quænam, quęſo te, hęc domus, niſi Ec- 2.
cleſia Dei viui? At qui milites iſti qui eam circundant, niſi ſacri concionatores quorum eſt catholicã doctrinam tueri, ac reliquos qui in Eccleſia ſunt

propu-

propugnare, dæmonum que machinas coercere: qui & merito eãtes dicuntur & reuertentes qua quidem Phraſi indicatur promptum alicuius obſequium ad omnem Domini ſui nutum & voluntatem, tales enim exigit tum milites tum concionatores ſummus omnium imperator.

Quod item non inſcienter dixeris ſexaginta fortes illos ex fortiſſimis Iſrael, qui lectulum Salomonis ambiunt (is eſt Eccleſia Chriſti veri Salomonis pacifici pacíſque omnis authoris) omnes tenentes gladios & ad bella doctiſſimos, quibus cuique enſis ſuper femur ſuum propter timores nocturnos. *Cant. 3. 7. 8.* Magna ſanè iſta eſt dignitas, ſed non minus graue eſt concionatoribus impoſitum onus. Eorum eſt videlicet aduerſus hoſtium inſultus pro Eccleſiæ cuſtodia ſibi credita ſeruare excubias, armiſque ſemper inſtructos eſſe & ad bellandum comparatos, vt ſua tum vigilantia tum fortitudine eam quantum in ipſis erit, in pace ac ſpirituali tranquillitate cuſtodiat. Eorum eſt quà zelo gloriæ Dei virtutumque omnium exemplo, quà ſcientia rerum diuinarum prædicationeq; veritatis, pro huiuſce ſacri lectuli quiete ad mortem vſque decertare, eamque ſubire potiùs quam vt patiantur hoſtiles acies ad huuc vſque lectulum penetrare & Salomonem interpellare ſuauiter in eo ſomnum capientem. Sanguinem fundant potiùs oportet certando viriliter & quod exigit Apoſtolus ſicut boni milites Chriſti ſtrenuè veritatẽ prędicando, quàm vt improbè cedendo aut meticuloſè ſilendo Eccleſiam Dei ſinant à fidei hoſtibus ſuperari aut a ſponſo ſuo ſeparari. *1. ad Tim. 2.*

Atque id cauſæ eſt cur teneri quiſque eorum gladium, quem quidem eſſe verbum Dei nemo ambigit qui illud Apoſtoli legit, Galeam ſalutis aſſumite & gladium ſpiritus quod eſt verbum Dei: *Epheſ. 6. 17* Aptè vero pronunciatur quiſque eorum tenere gladium iſtum, quoniam iis, ſi ſe veros quidem eſſe Chriſti milites velint, triplici ratione gladius iſte eſt tenendus: Primum mente, tum ore, denique manu. Mente quidẽ vt cum S. Dauide meditentur in lege Dei die ac nocte, eiq; voluntate ſemper adhæreſcant: Ore vero vt quamlibet diuini verbi prædicandi occaſioné nacti eriunt, eam ipſam auidè arripiant. Manu denique vt quod tum animo tum ſermone tenent, reipſa atque opere ac ſanctę vitæ exemplo inculpataque conuerſatione confirment. Alias in eos valebit illud Apoſtoli. Confitentur ſe noſſe Deum, factis autẽ negãt: *Ad Tit. 1. 16.* quod cum faciunt idem iis accidit quod ei qui gladio euaginato hoſtem per ludum impetéret, nunquam tamen eum ſerió vibraret: ſic iſtis vſuvenit qui cum videantur gladio verbi Dei hoſtem & peccantes ferire, nihil tamen agunt, neminem conuertũt, quia non ſerió, ſed per iocum & tanquam in ſcena id agere videntur.

Perhibentur autem eſſe hi fortes ad bella doctiſſimi, dudum ſcilicet exercitati tum debellandis hoſtibus tum hoc armorum ſpiritualium genere tractando. Quod ſanè item ad concionatorem ſpectat, vt non ignoret quibus armis quaq; ratione ſit ei cũ hoſte congrediendum vt pro hoſtium qualitate & conditione varijs in prælio vti norit, tum armis tum artibus. Eos namque oportet qui cæteris in pugna duces futuri ſunt, multo ante idq; diuina diſciplina eſſe omnem militiæ artem complexos, eamq; experientia & vſu ipſo magiſtro didiciſſe, frequenterque cum dæmone, mundo, carne & ſecum ipſis conflixiſſe, atque ita poſt crebra certamina priuatim cũ hoſtibus commiſſa, poſtquam frequenter cum iis ad ſingulare certamen deſcenderint, poſt variam multorum annorum experientiam, ad publica tandem certamina, ad Eccleſiæ defenſionem, ad vitiorum expugnationem aggredi.

3. Eſt ſiquidem tam indignum quam periculi plenũ tirunculos, inexpertoſq; atq; huius ſpiritualis militiæ rudes in hoc munus vel ſeneceret vel ad id vocari, atque ea in publicum proferre, quę nunquam benè didicerunt, atque in pulpitum aſcendere illos verba ad populum facturos, atque ſeu in vitia ſeu in hæreſes dicturos, quibus ob inſignem rerum diuinarum atque adeò ſacrarum litterarum inſcitiam imperandum eſſet potius ſilentium quam permittendum vt loquerentur. Vetabat Apoſtolus Epiſcopum inaugurari qui eſſet Neophytus ſeu noua plãtula, nouellus Chriſtianus, inexpertus pugil nè fortè in ſuperbiam elatus in iudiciũ incidat diaboli .i. ne is qui alios defendere debet aduerſum quoſlibet hoſtiũ incurſus & impetus, primos ipſe iaculo (quòd quidem eſt tẽtatio ſuperbiæ) miſerè confoſſus occidat. *1. ad Tim. 3. 6.* Quòd idem valere in concionatorem ex ſupra allatis luce clarius eſt.

Sed qui timores hi nocturni quorum metu, tam potenti, tam exercitata tamq; vigili opus eſt cuſtodia ad huiuſce lectuli Salomonis defenſionẽ? dicam equidem, quoniam non id parum faciat in rem noſtram. Sunt timores nocturni omnia pericula quæ à dæmonibus Angelis tenebrarum, vel a prauorũ hominum malitia potiſſimumque ab hæreticorum noctis filiorum inſidiis iſtorum peruigili cura inuictaq; animi fortitudine ſunt propulſanda. A die quippe & luce non eſt quod ſibi metuat Salomonis lectulus, ab iis ſecura ſunt omnia. Verùm a nocturnis timoribus, a filiis noctis & tenebrarum, ab hęreticis quamquam ſe dolosè in Angelos lucis traſfigurent, habet vtiq; quod formidet atq; eorum cauſa opus ei eſt aſſidua iſta atq; peruigil fortium iſtorum cuſtodia.

4. Habemus igitur concionatoris eſſe Dei cauſam & Eccleſiam aduerſus hoſtes tueri hæreſumq; errores refellendo debellare, monſtraque Dei verbi gladio armiſque conficere: quæ quidem non niſi ſcriptura ſuppeditat: cum ſit ipſa armamentarium quoddam omni armorum genere, ſeu ad ſe defendendum ſeu ad hoſtem offendendum longè inſtructiſſimum: vel vt de ſcripturis ipſis ſumatur ſimilitudo, cum ſit *ſicut turris Dauid ædificata cum propugnaculis, mille; pendeant clypei ex ea, omnis armatura fortiũ*. *Cant. 4. 4.* ſũt autẽ *arma militiæ huius no carnalia ſed potentia Deo*, vt ait Paulus (.i. efficacia & valida Dei virtute per nos operãte) *ad deſtructionem munitionum*, rationũ videlicet, ſyllogiſmorũ, ſophiſmatum, eloquentiæ, virtutũ Philoſophicarum & in ſpeciem tantum, ſecularis item potentiæ, gratiæ, amicitiæ, & eorum omnium quæ tum a Gentilibus tum a dæmonibus tum a ſectariis obiecta fuere Apoſtolis: *2. Cor. 10. 4. 5.* *Chryſoſt. Anſelm. & aliy.* quæ quidem omnia Dei verbo atque Euangelica prædicatione proſtrata conciderunt. Neque vero hic ſiſtit horum vis armorum; ſupra allatis enim adduntur iſta a B. Paulo: *conſilia deſtruentes* (ſumus ſcilicet) hoc eſt vniuerſas prudentiæ huius ſeculi molitiones cogitationeſque, quibus Euangeliũ euertere, ſuaſque aut hæreſes aut Gentilitias ſuperſtitiones ſtabilire conantur. Quid plura? *Et omnem altitudinem extollentem ſe aduerſus ſcientiam Dei*, quorũ verborum iſta eſt notio non ſolum iſtis armis callidas hoſtium machinationes arteſque & dolos expugnamus, cedit iis item celſitudo omnis tum ſapiẽtiæ humanæ tum nobilitatis & potentię etiam regalis, quæ quidem ſe effert aduerſus cognitionem Dei quam attulit Chriſtus, quæ eſt fidei diuinorumque myſteriorum de Deo trino & vno, de Chriſto eiuſq; incarnatione, cruce, morte, redemptione aliiſq; conſimilibus cognitio. His demq; armis *in captiuitatem redigimus omnem intellectum in obſequium Chriſti*, dum id efficimus vt quamlibet in conſiliis ſuis verſuti, quantaque ſapiẽtia prędıti tanquam hoſtes à nobis deuicti ſe dedant obſequio & Euangelio Chriſti. Ea videlicet vis eſt armorum quæ tractat concionator, dum tamen ea rectè tractare norit. Ea eſt ſacræ ſcripturæ vis & verbi Dei vt nihil ei non cedat, vt omnes ſibi aduerſantes, mundum, carnem, vitia omnia atque adeò hæreſes erroreſque omnes quamquam inſuperabiles videantur, debellet atque expugnet

Quæ

6. Quæ quidem tum maximè præſtat ipſa cum hiſce
armis ac prædicationi verbi coniuncta eſt vitæ ſan-
ctitas, ſincerus animarum zelus, ſpiritus ardor, fre-
quens meditatio atque orandi ſtudium, pura intẽtio
diuini ſeruitij nec vlla priuatæ vtilitatis ſcoria per-
mixta, ignita denique tum Dei tum proximi caritas:
Hæc enim & horum ſimilia ſi accedunt nemo tam
ferreus quem non emolliat Dei verbum, tam perui-
cax nemo qui non tandem manus det: & qui cõcio-
nator erit his inſtructus perrumpet montes, maria
penetrabit, inacceſſa peruadet, confringet cedros,
Deut. 33. 29. cedros libani: Venient reges & lingent pedes eius,
eorumque colla calcabit ipſe.

7. Age iam tu mihi ſi potes cedo ex Platone, Tullio,
Plutarcho, cæteriſque de prophanis huius generis
arma. Cedo quos vnquam errores in iis rebus, quas
ſcire attinet ad beatitudinem conſequendam, pro-
fligarunt ipſi? Quos vnquam operum ſuorum le-
ctione meliori vitæ reddiderunt?

Si iſtiuſmodi arma apud eos inuenis, vtaris licet,
bene tibi vertat: ſed quoniam non es ea reperturus,
relinque igitur inania illa prophanorum armamen-
taria quorum arma obtuſa, rubigineque obducta
ſunt quin & ſtuppea & ſtipula ictuique faciendo al-
tioriq; plagę infligendæ non minus quã lana, ſtuppa
aut ſtipula inepta omnino, ſume mihi in manus ar-
ma tua, gladium inquam tuum. i. Dei verbum, me-
mentoque inaugurationis tuæ quando tibi pri-
mum munus hoc ineunti dictum eſt illud de ſa-
2. Mach. 16. 16. cris litteris. *Accipe ſanctum gladium munus à Deo
in quo deycies aduerſarios populi mei Iſrael*. Hoc ita-
que gladio hoſtem feri & trucida, hæreſum atque
errorum mõſtra ſterne, illo ſcelerum portenta, qui-
bus iam adeo deturpatus mundus, occidant atque
intereant, non parcat oculus tuus: mementoque ma-
Iere. 48. 10. ledictum eſſe a Deo illum, cui cum gladius in manus
ſit datus, concionandi munere ei credito commiſſo-
que, gladium tamen ſuum à ſanguine internecione-
que prohibet.

8. Sequitur vt dicamus de diuina voluntate quam
populo proponendam eo ipſo ſuſcepit conciona-
tor quo iſto munere fungitur. Angelus enim domi-
Mala. 2. 7. ni exercituum eſt & Dei internuntius ad populum,
mediuſque hunc inter & illum, & vt ſupra dictũ me-
mini ex Paulo, pro Chriſti legatione fungitur, eius
itaque partes ſunt quidnam ab iis ad quos mittitur
is exigat qui mittit, iiſdem ipſis ſignificare.

Verum id vnde hauriat ex ipſa ſanè ſcriptura quę
9. eſt *liber mandatorum Dei, liber inquam vitæ & teſtamen-*
Baru. 4. 1. *tum altiſſimi & agnitio veritatis*: quo quidẽ libro Dei
Eccl. 24. 32 voluntas, quidque à nobis velit ipſe luculenter con-
tinetur: Eſt enim, vt præclarè Gregorius, ſacra ſcri-
L. 4. Epiſt. 84. ptura, epiſtola quædam omnipotentis Dei ad crea-
turam ſuam. Quo argumento cohortatur idẽ Theo-
dorum medicum ad eam lectitandam, ſi enim inquit
ſcripta terreni Imperatoris acciperes, non ceſſares,
non quieſceres, ſomnum oculis non dares, niſi prius
quę tibi Imperator terrenus ſcripſiſſet, agnouiſſes.
Imperator cæli, dominus hominum & Angelorum
pro vita tua tibi ſuas epiſtolas tranſmiſit & tamen
glorioſe fili eaſdem epiſtolas ardenter legere negli-
gis.] Hæc Gregor. Quæ quidem in medicum di-
cta cuius officij non eſt multitudini Dei voluntatem
teſtatam facere, an non multo magis in conciona-
torem valeant, eumque feriant vtinam ad ſalutem,
iudicium lectoris eſto. Idem porro cum Gregorio
Conc. 2. in Pſal. 90. centet Auguſtinus poſtquam enim demonſtraſſet
nos peregrinos licet, pertinere ad cęleſtem ciuita-
tem, eſſeque Angelos conciues noſtros: Et hæ, in-
quit, de illa ciuitate vnde peregrinamur litterę nobis
venerunt: ipſæ ſunt ſcripturæ quæ nos hortantur vt
Ser. 56. ad fratres in erem. benè viuamus. Alibi has litteras vocat inuitatorias,
eaſque ſcribit ad nos tranſmiſſas per Patriarchas &
Prophetas, quibus nos Deus ad æternam patriam
inuitaret, vehementerque eos increpat qui illas non
legant aſſiduè, allato procuratoris cuiuſpiam exem-
plo qui non modo non pareret domini ſui iuſſis, ſed
ne litteras quidem quibus quid facere iuberetur, vel
ſimplici lectione dignaretur.

Concionator itaque ſi ſibi ſuoque muneri deeſſe
nolit, hanc leget & releget identidem epiſtolam, at-
que ea legenda cognoſcet, quid tum a ſe tum à mul-
titudine velit Deus, ſibique perſuadebit ad ſe impri-
mis ſpectare illud Malachię labia ſacerdotis cuſto- Mala. 2. 7.
diunt (i. cuſtodire debent) ſcientiam, (vt quę diuinę
voluntatis.) Et legem requirent ex ore eius: lege
autem continetur omnis Dei voluntas, quæ quidem
rei cuiuſpiam vel vetatione vel præceptione ſeſe
prodit.

Concionatoris eſſe tum bona docere, virtuteſque ſerere, tum mala dedocere vitiaque extirpare, eòque fieri vt ei ſit ſacris litteris incumbendum.

CAPVT X.

1. *Id probatur ex Auguſtino & Hieremia.*
2. *Eſſe ſacram ſcripturam virtutum omnium diſciplinam.*
3. *Quænam ſit eius ſtatura, altitudo atque horribilis aſpectus. Greg.*
4. *Iterum ex Lirano omnes ab ea doceri virtutes, atque ſigillatim de quibuſdam.*
5. *In ea contineri lamentationes carmen & væ. Greg.*
6. *Concionatori frequentius agendum de caritate.*
7. *Sacras litteras omnibus ac ſiue ſingulis vitæ generibus vitæ præcepta tradere, idque eſſe admirandum.*
8. *Eas eſſe ſolem toti orbi collucentem.*

D. Auguſtinus paucis ea complexus quæ præ- 1.
ſtãda vero concionatori, inter cætera ea tã- L. 4. de do-
git etiam quæ iſto titulo ſunt comprehenſa, debet ctr. Chriſt.
inquit diuinarum ſcripturarum tractator & Doctor, c. 4.
defẽſor rectæ fidei, ac debellator erroris (quid hiſce
quęſo titulis auguſtius, quid dignius, quid verò glo-
rioſius atque illuſtrius?) & bona docere & mala de-
docere, atq; in hoc opere ſermonis cõciliare aduer-
ſos, remiſſos erigere, neſcientibus quid agatur, quid
expectare debeant intimare.] Quæ ſanè admodum
cõgruere videtur iis quę Dominus ipſe ad Hieremiã
inſignem inprimis Eccleſiaſten, dum quid ei incũ- Hiere. 19.
bat paucis ita præſcribit. *Ecce dedi verba mea in ore tuo,* 10.
*ecce conſtitui te hodie ſuper gentes & ſuper regna vt euellas
& deſtruas & diſperdas & diſſipes & ædifices & plantes*:
quibus quidem verbis adumbrari Chriſtiani orato-
ris officium agnoſcit Gregorius, cuius eſt vitiorum 3. p. paſt. c.
fibras radicitus euellere, eorumque loco, quæ Chri- 35.
ſtianum deceant, virtutes altius inſerere.

Ac primum quidem illud conſtat niſi doceantur 2.
non poſſe inſeri virtutes, vnde autem eas doceat cõ-
cionator niſi diſcat prius? At vnde diſcet eas potius
quam ex ſacra ſcriptura, quam quidem virtutum o-
mnium diſciplinam non immeritò dixeris. Hinc D. Homil. 10
Gregorius explicans illud de Pſalmis, extendens cę- in Ezech.
lum ſicut pellem, diuinam ſcripturam confert cum Pſal. 103.
cæleſti corpore, quod de ea nobis & ſol ſapientiæ &
luna ſciẽtiæ & ex antiquis patribus ſtellæ exemplo-
rum & virtutum omnium luceant.

Sed omittere non licet quod idem non minus ſo- 3.
lidè quã acutè ſcribit de iis quæ vniuersè ſacra ſcri-
ptura complectitur, in quibus eſt id de quò agi-
tur modo: ad illa enim Ezech. *verba ſtatura quoque* C. 1. 18.
erat in rotis & altitudo & horribilis aſpectus: poſtquam
haſce rotas, ſacræ ſcripturæ exemplar quoddam ſta-

tinet quærit, quid ſit cum in ſcriptura ſacra eloquiis tria hæc nullo narratur, & quæ ſit eius tum ſtatura, tum altitudo, tũ horribilis aſpectus. Quibus ita reſpondet ſciendum eſt quia ſtare ad vitam congruit bene operantis, vnde per Paulum dicitur. Qui 1. Cor. 10. ſtat videat ne cadat, & alias. Sic ſtate in Domino cariſſimi Philipp. 4. Altitudo vero eſt cæleſtis regni promiſſio, ad quam tunc pertingitur quando iam mortalis vitæ omnis corruptio ſubiugatur. Horribilis verò aſpectus eſt terror gehennæ quæ ſine fine reprobos cruciat & ſemper in cruciatum conſeruat. Statura ergo in rectitudine prædicationis eſt. Altitudo in celſitudine ſupernę promiſſionis, Horribilis vero aſpectus in minis atque terroribus ſupplicij ſequentis. Scriptura igitur ſacra ſtaturam habet quæ mores ad ſtadum dirigit vt auditorum mentes ad terrenam concupiſcentiam non curuentur. Altitudinem habet quia cæleſtis patriæ æterna gaudia promittit. Horribilẽ quoque aſpectum habet quia omnibus reprobis gehennæ ſupplicia minatur. Oſtendit igitur ſtaturam ſuam in ædificatione morum; ad quos quidem ſpectare virtutum omnium ornamẽta manifeſtum eſt) oſtendit altitudinem in promiſſione præmiorum, oſtendit horribilem aſpectum in terroribus ſuppliciorum. Recta eſt enim in præceptis, alta in promiſſionibus, horribilis in minis: Quorum quidẽ etiam veritatem confirmat ſigillatim variis ſacrarum litterarum teſtimoniis, quibus planũ fit, ab iis tum mores inſtrui, tum promiſſa exhiberi, tum minas & ſupplicia intentari. Quæ duo extrema ſunt tanquam per Πρόληψιν allata, cum ad caput de animatum motione pertineant. Hic autem de conformandis moribus, virtutumque ſpecie agitur, quamquam neque illa quidem alieno ſunt loco, quando tum pręmiorum illecebrę, tum ſuppliciorum metus magno ſunt pręſidio ad virtutes conſequendas.

4. In eandem ſententiam Nicolaus Liranus, qui illud de prouerbiis: C. 31. 22. *Stragulatam veſtem fecit ſibi*, de ſcriptura accipi vult ſenſu quidem myſtico: eſt autem ſtragulata veſtis, quę variis intexta & diſtincta coloribus mirificè intuentium obtutum paſcit, quam quidem ſibi fecit ſcriptura, dum virtutum omnium charismatum item & donorum diſciplinam tradit, ad eáque magno ſtudio cohortatur. Eadem caſtitatem docet mentiſque & animi illibatam puritatem, quò ſpectare vult illud, C. 31. v. 24. *Syndonem fecit & vendidit, & cingulum tradidit Chananæo.* Eſt autem ſyndon linea veſtis & munda ſymbolumque caſtitatis, quam quidem ſyndonem facit ſcriptura, quoniam caſtitatem docet ad eamque excitat: eandem porrò ſyndonem vendit, quandoquidem non omnes eam, at ij ferè tantum conſequuntur, qui magno ſibi labore corporiſque caſtigatione comparant; hinc & cingulum quo lumbos cingimus, quodque eiuſdem caſtimoniæ eſt hieroglyficum traditur Chananęo (quod nomen appellatiuum eſt, ſignificatque inſtitorem quemlibet) non vtique gratis, ſed pretio perſoluto

Quod ſi fortè mentis conſtantiam & firmitudinem, exterioremque honeſtatem diſcere cupis, *fortitudo & decor indumentum eius*, v. 25. etenim ad vtrumlibet eorum inducit diuina ſcriptura: ſi veram requiris ſapientiam *quæ deſurſum deſcendit, quæ pudica eſt, quæ* Iacobi 1. *modeſta, quæ ſuadibilis, quæ bonis conſentiens, quæ plena miſericordia & fructibus bonis: Os ſuum aperuit ipſa ſapientia.* ver. 26. Si clementiam, ſi manſuetudinem, ſi iracundiæ moderandæ rationem, ſi Dei timorem. *Lex clementiæ in ore eius, & mulier timens Dominum ipſa laudabitur.* ver. 26. & 30.

Si denique quæcumque vitæ benè & ex Dei lege inſtituẽdæ apta ſunt, & opportuna perdiſcere voles, ver. 14. *facta eſt ipſa quaſi nauis inſtitoris de longè portans panem ſuum*: & ſicut nauigio aduehuntur è longinquis regionibus quæcumque ad vitæ vſum accommodata ſunt: ſic è cælo ipſo, ſcripturæ quaſi nauigio in Eccleſiam inferuntur ea omnia quæ ſpiritualis vitæ (ea autem virtutibus continetur) vel primum inſtituendæ vel tuendæ, vel etiam in priſtinum ſtatum reſtituendæ conducunt. Atque vt luculenter Gregorius, Hom. 10. in Ezech. in ſacro volumine cuncta quæ ædificant, omnia quæ erudiunt ſcripta continentur. Ibi lamentationes, carmen & væ: 5. peccaſti enim, & iam te pœnitet illicita perpetraſſe vt ad agendam pœnitentiam doceans, ibi inuenis lamenta: ſpe cæleſtium gaudiorum mentem releuare deſideras, ibi ad conſolationem tuam inuenis carmen: ſin vero & mala perpetraſti, & hæc tę perpetraſſe non pœnitet, ſed ceruicem mentis erigis, ad nullas pœnitentiæ lamentationes inclinatis, nulla cęleſtium gaudiorum cogitatione corrigeris; velis nolis ibi ſcriptum auditurus es væ, vt quem nec timor ad pœnitentiam humiliat, nec ſpes ad ſuperna præmia exaltat damnationis ſuę iam nunc pœnam proſpiciat, & ſine excuſatione in æternum ſupplicium cadat,] ita Gregorius.

6. Et quamquam omnem penè concionatoris ſermonem in omni virtutum genere verſari oportet; de caritate tamen tum Dei, tum proximi cæteriſque eo ſpectantibus ei eſt agendum crebrius, cum præceptorum omnium, reliquarumque virtutum finis ſit caritas de corde puro & conſcientia bona, & fide non ficta, 1. ad Tim. 1. 5. & cum vt præclarè Auguſt. diuinæ ſcripturæ tot voluminibus, & tanta authoritate & ſanctitate pręditis, L. 6. Muſicae. 14. nihil nobiſcum aliud agant, niſi vt diligamus Deum & Dominum noſtrum ex tota anima, & ex toto corde, & ex tota mente, & diligamus proximum noſtrum tanquam noſmetipſos.

7. Concludam hoc caput ea re quæ ſanè eam attentiùs cogitanti non poteſt non ſummam mouere admirationem. Quis enim non demiretur in tantis anguſtiis & exigua mole, qualis eſt ſacrorum codicum, ea contineri, quæ omne hominum genus, ſummorum iuxta ac infimorum & mediorum luculenter erudiunt? Ab iiſque omni ætati, ſexui, ordini, conditioni licere vitę & morum præceptiones petere? Ab iis omnem tradi prudentiam chriſtianam, politicam ſeu ciuilem, militarem, œconomicam. Quid? quis non ſtupeat tam paucis foliis, tum Pontifices & Paſtores ac Sacerdotes, tum Reges, Principes, Iudices & magiſtratus, tum belli duces & milites, tum patres familias, eorumque proles, tum dominos & ſeruos, tum inſtitores, emptores, & venditores, tum agricolas, tum caupones, ea ex ſacris litteris haurire quæ cuiuſque ſtatui congruant? Sanè permirum eſt Spiritum Sanctum ad iſta ſigillatim, quæ iam ſunt commemorata vitæ genera informanda, & ad alia quamplurima quę, qui non indiligenter ſacras verſatit paginas, facilè obſeruabit ſeſe dimittere voluiſſe.

8. Nimirum lucerna eſt ſacra ſcriptura omnes omnino illuminans, Pſ. 118. omnium regens greſſus ſapientibus & inſipientibus, rudibus & eruditis, Rom. 1. 14. nobilibus & plebeis ſe debere profitetur. Sed verius dixerim ſolem, quam lucernam; quoniam luce ſua complet omnia, radiis ſuis incendit vniuerſa, dum neminem patitur ſuæ doctrinę, ſalutariſque diſciplinæ exortem dum in omnes abſque diſcrimine vllo, ſcientię ſuæ lumen diffundit: Et quemadmodum ſol, qui mediam ferè cæli regionem obtinet, dux & princeps & moderator luminum reliquorum tanta eſt magnitudine & fulgore, vt cuncta ſuo lumine luſtret & illuſtret, etiam eos qui nobis ſtant ſeu obliqui, ſeu trauerſi, ſeu aduerſi: ſic lumine ſuo diuina ſcriptura penetrat omnia, & in omnem partem ſe propagat, omnia peruadit & permeat ad vſque aduerſos nobis Antipodas; omnibuſque fulget illuminatio Euangelij, glorię Chriſti: 2. Cor. 4. 4. In omnem terram exiuit lux eius, & in fines orbis terræ ſplendor Pſal 18. 5. eius, neque eſt natio tam abdita, tam recondita, tam extremo orbe ſita, quæ ſe abſcondat à calore eius: Ibi. ver. 7.

quod quidem iſto maximè, terque quaterque (ea vtique re) fœlici ſæculo, quamquam aliis nominibus infœliciſſimo contingit, quo tum Hiſpanorum, tum Luſitanorum acceuſo diuini honoris zelo, ſingulari pietate, ſumma patientia, eximiaque doctrina, in vaſtiſſimas, ſeu quæ Orientem & Obeuntem ſolem, ſeu quæ Meridiem & Aquilonem ſpectant oras regioneſque, ſacri Euangelij lux atque vnà cum ea diuinæ ſcripturæ ſplendor infertur. Iam verò quod de extirpandis radicitus vitiis promittit titulus, non aliam deſiderare videtur tractationem, inſita enim ſemel pectori virtute non erit vlli vitio locus, pelleturque citiſſimè hoc ab illa, vt tenebræ fugantur à lumine, a viſu cęcitas, à ſcientia inſcitia, & priuatio omnis introducta ea forma qua ipſa priuat.

Concionatori doctrinæ morum tradendæ ſufficere ſacras litteras: variæ eas inter & prophanas collationes, complectiq; & docere ſacra Biblia omnem ſcientiam.

CAPVT XI.

1. *Quicquid vtile eſt ſacris litteris contineri, iiſque ſolis. Auguſt.*
2. *Prophanos authores multa ab iis mutuatos. Auguſt. Tertull. &c.*
3. *Eſſe illos errorum plenos, vnam ſcripturam Deiq; verbum omni mendacio liberam.*
4. *Atque ideò regulam eſſe tum vitæ, tum morum.*
5. *Sacra ſcriptura cætera ſuperare vniuerſa, idq; omni modo.*
6. *Concionatori afferendam crebberrimè eorum authoritatem.*
7. *In ſcientiam omnem naturalem humanamq; contineri.*
8. *Quam variæ ſcientiæ ſolo pentateucho contineantur? Quod idem de pſalmis aſſeritur ab Ambroſio.*
9. *Præcepta charitatis duntaxat duo, quam diuerſas ſcientias complectantur. Auguſt.*

1. MIhi equidem vehementer gratulor, quód hac in re, quæ pleriſq; fortaſſe exotica videbitur, aſſerenda, eos habeam duces & authores quorum veſtigijs ingredi & inſiſtere tam tutum eſt, quam glorioſum: quos etiam in ſcenam producam, quo ſuis verbis loquantur ipſi, iiſque lectori (quod quidem ſpero fore, ſi non ſe ex propoſito & deliberatè contra obfirmet) perſuadeant. Dicet fortaſsè quiſpiam, abundare prophanos varia eaque diuite ſupellectile tum ſententiarum, tum præceptorum, quibus hominum informantur mores, expeditq; multa inde deſumere quę ad vitæ inſtitutionem non parum habeant momenti. Rectè ſane tu quidem, vt tibi vidêris, ſed non ex mente ſanctorum Patrum. Audi igitur quid de tota ea re Auguſt.

De doctr. Chriſt. l. 2. c. vlt. Quantò, inquit, minor eſt auri, argenti, veſtiſque copia quam de Ægypto ſecum ille populus abſtulit, in comparatione diuitiarum quas poſtea Hieroſolymæ conſecutus eſt, quæ maxime in Salomone rege oſtenduntur: tanta ſit cuncta ſcientia (quæ quidem eſt vtilis) collecta de libris gentium ſi diuinarum ſcripturarum ſcientiæ comparetur. Nam quicquid homo extra didicerit, ſi noxium eſt, ibi damnatur: ſi vtile eſt, ibi inuenitur. Et cum ibi quiſq; inuenerit omnia quæ vtiliter alibi didicerit, multò abundantiùs ibi inueniet ea quæ nuſquam omnino alibi, ſed in illarum tantummodo ſcripturarum mirabili altitudine & mirabili humilitate diſcuntur.] Velim te, amice Lector, quæ tria hic ab Auguſt. aſſeruntur perpendere attentiùs. Vnum eſt exiguam eſſe admodum gentium ſcientiã, ſi cum diuina conferatur. Alterum, hanc amplitudine ſua coercere & complecti quicquid in illa eſt vtile, vt fruſtra ſit extra ſacrarum litterarum ſepta pedem efferre. Tertium in iis ea addiſci quæ alibi nuſquam.

2. Sed porrò progreditur alibi idem Auguſtinus, dum cenſet Philoſophos, & in iis Platonem maximè *Li. 8. de ciuit. c. 11.* plurima eſſe ex ſacris litteris mutuatos, quod quidem multis cõfirmat. Hinc Numenius Philoſophus dicebat, τί ἐστι Πλάτων ἢ Μωσῆς ἀττικίζων. Quid eſt Plato niſi Moyſes atticiſſans? Auguſtino verò prior Tertullianus in diuino illo Apologetico de eadem *Cap. 47.* re ita ſcribit. Quis Poetarum, quis Sophiſtarum, qui non de Prophetarum fonte potauerit? Inde Philoſophi ſitim ingenij ſui rigauerunt &c. A Tertulliano *L. 2. Stromat.* faciunt Clemens Alexandr. Euſebius, Cyrillus contra Iulian. Theodoretus, & qui omnes anteceſſit D. Iuſtinus in Parænesi ad gentes. Quid quod vt acutè obſeruatum à Tertulliano eſt plurima ex iis quæ à ſacris voluminibus ſuffurati erant, ab iis corrupta alia, alia perperam intellecta?

3. Quid quod eorum libri pleni ſunt errorum & mendaciorum, eaque commendent & probent, quæ vel ab ipſo naturæ lumine improbantur atq; exploduntur. Quod quidem probare ſigillatim non eſt præſentis inſtituti: Illud tamen ad omnes eorumq; ſingulos etiam Platonem, Ariſtotelem, (quem Auerroes falſò magiſtrum veritatis ſolitus erat appellare) Ciceronem, Plutarchum, Senecam transferre licet, quod ex eorum numero ſcripſit quidam: *Vopiſcus in Aureliana.* Nemo ſcriptorum non aliquid mentitus quantum ad hiſtoriam: atque nobis in rem noſtram dicere fas eſt. Nemo ſcriptorum non aliquid mentitus quantum ad doctrinam, ſeu contemplationem, ſeu vitam & mores ſpectes. Vna eſt ſcriptura ab omni mendacio libera, omnis falſitatis expers: Quandoquidem ipſa eius eſt verbum, qui eſt ſumma & prima veritas *2. Tim. 2. v. 13.* quemque mentiri tam eſt impoſſibile, quam Deum ſeipſum negare. Eſt enim Deus veritatis. Eſt ſpiritus *Pſ. 30.* veritatis; *Ioan. 14.* Neque eſt Deus quaſi homo vt mentiatur. *Num. 23.* Eſt Deus verax, omnis autem homo mendax. *Rom. 3. 4.* Atque hinc factum eſt, vt ſacra ſcriptura dicta ſit verbum veritatis, imo veritas. *Epheſ. 1. 13.* Quis vos faſcinauit non obedire veritati. *Gal. 3. 1.* Omnia mandata tua veritas, lex tua veritas. *Pſal. 118.* Omnes viæ tuæ veritas.

Pſal. 11. 7. Eadem ſacra ſcriptura vocatur eloquia caſta, confertùrque cum argento igne examinato, probato, ſeptuplumque purgato, nimirum pura eſt & ſincera, nullo aut errore aut mendacio, aut dolo admixta, non ſecus atque argentum igne probatum, & ab omni ſcoria purgatum ſeptuplumque, .i. pluries ſummaque cum diligentia defæcatum, ita vt nihil remaneat ſcoriæ: cum de Prophetarum & Gentilium libris id liceat aſſerere, quod eodem loco Propheta regalis: Diminutæ ſunt veritates a filiis hominum, vana locuti ſunt vnuſquiſque ad proximum ſuum: *Pſal. 11. 2.* locuti autem ſunt vana; quia vana, inania, futilia, quin etiam errores, mendacia atque à naturali lumine abhorrentia dogmata memoriæ prodiderunt, quod vel in ipſius Platonis politicis, quẽ Gentiles ita celebrarunt vt diuinum appellarent, obſeruatum etiam ab Ariſtotele.

6. Atque hæc tanta, tam firma, tam conſtans ſacræ ſcripturæ veritas in cauſa fuit, cur eadem Deo rectè cognoſcendo, colendo, amandoq. regula, norma, ſeu guomon conſtituta ſit. Ab ea namque Eccleſia vniuerſa inſtituitur, dirigiturque, tum in iis quæ ad fidem, tum in iis quæ ad mores pertinent, atque eum ob finem a Deo dictata eſt. Quamobrem hic eſt vſus Eccleſiæ vt cum deliberatio aliqua incidit, & de ea iudicium ferendum eſt, hanc ſibi proponat normam (quam iis non ſolam) quam intueatur, & ad quam dirigat ſententiam. Quod quidem *Conc. Niſſ. Chalcedonenſe actione 1.* non tantum ex Tridentino conſtat, ſed ex vetuſtiſſimis item conciliis, in quibus ſacrorum Euangeliorum codex ſolitus erat in medio cœtu idque in

hono

[Vide Baron. To. 3. & Tom. 5. & Cyrill. in Apologia.] honoratiſſimo throno collocari, qua quidem re id a patribus ſignificabatur ſe Chriſtum Dominum, cuius ex ſcriptura verbum erat, iudicem & præſidem tacitis illius conſeſſus agnoſcere, vt hic quoque valeat illud Pſalmographi. Deus ſtetit in ſynagoga deorum, in medio autem deos diiudicat.

Hæc eadem tam certa & tam perpetua ſacræ ſcripturæ veritas ſibi tantam authoritatem peperit apud bonos quoſque, vt illi ſoli inter cætera quæ litteris conſignata ſunt, indubitatam fidem habeant. *[Epiſt. 19.]* Ego (ait Auguſt.) fateor caritati tuæ ſolis eis ſcripturarum libris, qui iam canonici appellantur, didici hunc timorem, honoremque deferre, vt nullum eorum authorem ſcribendo aliquid erraſſe firmiſſimè credam &c. Alios ita lego, vt quantalibet ſanctitate, doctrinaque præpolleant, non ideo verum putem quia ſcripſerunt &c.]

Denique effecit hæc ſacræ ſcripturæ maxima & ſumma veritas quaque maior nè fingi quidem poteſt, vt ea ſit ſanctis Patribus authoribus nomina honorumq. titulos adepta, quibus nullum ſcriptum glorioſiores eſt vnquã adeptum. Siquidem ab Hieronymo vocantur libri authentici. *[Epiſt. 104.]* A D. Auguſt. libri canonici quòd canon ſint & regula vt ſupra declaratum. *[Epiſt. 19.]* Ab eodem libri quorum tam per omnes Eccleſias fundata ſit autoritas. *[L. 2. contra Creſconium c. 3.]* Iterum, Excellentia canonicæ autoritatis cui ſeruiat omnis fidelis & pius intellectus. Rurſus diuinum oraculum. *[L. 11. contra Fauſt. c. 2. & 5.]* Denique nulla (inquit idem) autoritas his libris antecellit.

Cum igitur quicquid apud prophanos vtile exiſtit, ſacris contineatur litteris atque infinitè plura alia, de quibus apud illos altiſſimum ſilentium, vt quò eorum acies ingenij penetrare nõ potuit: *[L. de Religione c. 51. L. 6. Muſica c. 16.]* Cumque falſa doceant atque plurimis in rebus lectori imponant: Cum denique quæ vera tradunt, & ſalutaria quæque in iis videntur optima, ea ferè de ſacris voluminibus (niſi fortè obuia quædam ſunt atque trita quę rationis lumen præſcribit) deprompta ſint: quid quæſo cauſæ eſt cur his prætermiſſis ad illos adis? Cur domeſtico cibo ſpreto eoque meliore atque ſapidiore, externum tam auidè conſectaris? *[Prou. 20. 17.]* An & illud in te valet: ſuauis eſt panis mendacij? *[Prou. 9. 17.]* Aut iſtud alterum aquæ furtiuæ dulciores ſunt? An fortè tibi alienus ager melior & fertilior videtur?

5\. At te neceſſe eſt fateri cum id ab Auguſtino cæteriſque patribus doctus ſis, ſcripturarum agro nihil fertilius, nihil ditius, vtilius nihil, vt quod de legibus 12. tabularum olim tam falsò, quam glorioſè pronunciauit Craſſus apud Tullium, *[L. 1. de Oratore.]* multò id veriùs de ſacro Bibliorum codice affirmare liceat, fremant omnes licet, dicam quod ſentio: Bibliothecas mehercule omnium Philoſophorum, vnus mihi videtur duodecim tabularum libellus, ſi quis legum fontes & capita viderit, & autoritatis pondere, & vtilitatis vbertate ſuperare. Neque modò veritate autoritatiſque pondere, atque vtilitate ſcripturas cæteras omnes antecit vna ſacra, ſed quacumq. etiam ratione alia, ſeu modum dicendi docendiq. ſeu perſuadendi efficacitatem, ſeu facilitatem (& quod omnibus, vt loquitur Auguſtinus, *[Epiſt. 3.]* ſeſe præbeat acceſſibilem) ſiue quodcumque aliud ſpectes, omnibus omnino antecellit: quę quidem paſſim vt ſe dat occaſio ſæpe perſequitur idem Auguſtinus, cuius iſta tantum ſiceram vice coronidis, quæ ſcribit ad virum longè clariſſimum Voluſianum: Meritis, inquit, tuis reddens ſalutationis officium hortor vt valeo, vt litterarum verè certeq. ſanctarum ſtudio, te curam non pigeat impendere. Sincera enim & ſolida res eſt, nec fucatis eloquiis ambit ad animum, nec vllo linguæ tector ornatu aliquid ac pendulum crepat. Multum mouet non verborum, ſed rerum auidum, & multum terret ſecura ſecurum. Hæc Auguſt. Quæ quidem cum ait de ſacris litteris ea ipſa prophanis adimenda vult intelligi.

Hæc porrò ſacrarum litterarum præſtantia, qua cæteras omnes antecellunt, atque inprimis earum veritas, vehementer concionatori perſuadere debet, vt eas frequenter adhibeat cum ad docendum (qua de re agitur modo) tum ad hominum mentes promouendas, ad quæ quidem pondus habent vtique & robur maximum. 6.
Nam vt verè Chryſoſt. *[In Pſ. 95.]* ſi quid dicatur abſque ſcriptura, auditorum cognitio claudicat, nunc annuens, nunc hæſitans, & interdum ſermonem vt friuolum auerſans, interdum vt probabilem recipiens: verum vbi ex ſcriptura, diuinæ vocis prodijt teſtimonium, & loquentis ſermonem & audientis animum confirmat.

Et ſane ſi ad faciẽdam fidem, ſuum Hypocratem medici & Galenum, ſi Philoſophi ſuum Ariſtotelem, ſi Iuriſperiti leges ſuas (ſine quibus, vt ait quidam, pudet loqui) ſemper ingerunt, quòd dictis ſuis autoritatem tantis autoribus concilient. Quid quæſo faciat ſacer orator, cui non à mortalibus emendicanda autoritas, ſed ei, vt loquitur Auguſtinus, *[Epiſt. 3.]* diuinæ autoritatis culmen, lumenque præſto eſt, cuiuſque ſermoni Deus ipſe verbis ſuis eam præſtat autoritatem, qua nulla maior poſſit excogitari. Eane prætermittat quo vel ſuis figmentis, vel prophanorum afferendis ſententiis, vel Poetarum verſiculis locum faciat?

Quod autem poſteriore loco dicendum propoſui ſacram ſcripturam ſcientiam naturalem omnem 7.
[S. Clemens Roman. 1. conſtitut. c. 6.] (ab illa enim ea doceri quæ naturæ ordinem ſuperant dubitat nemo) atque id omne quod ſciri poteſt vi naturali complecti, illud ita explico. Quæ ad rerum naturas ſpectant, mundique ipſius ortum, primamque originem, traduntur ea quidem tum à Geneſi, tum ab Eccleſiaſte, tum à B. Iob, qui mirum quam multus ſit in rerum naturalium, tum cauſis, tum effectis recenſendis. Ethicę fortè es moraliſque philoſophiæ amans: conſule libros Prouerbiorum, Sapientiæ, Eccleſiaſtici, magis meliuſque moratus, mihi crede, inde euades quam perlecto Ariſtotele aut Seneca, aut Plutarcho. At rerum cæleſtium Deique imprimis cognoſcendi deſiderio teneris, atq; vis ad Metaphyſicam te transferre. Hanc verò te docebunt tum Iob, tum Dauidici hymni, qui quidem immenſis Dei perfectionibus potentia, ſapientia, bonitate, iuſtitia, immenſitate, infinitate ceteriſque celebrandis occupantur: Si te capit hiſtoria teſtis temporum, lux veritatis, vita memorię, *[Cic. l. 2. de Orato.]* magiſtra vitæ, nuncia vetuſtatis, non aliam vſpiam veriorem, non iucundiorem, non mira rerum varietate, caſuumque inopinato euentu pleniorem reperias quam in Geneſi, Exodo, libro Ioſue, Iudicum, Regum, Paralipomenon, Eſdra, Machabeis, ſacris Euangeliis, Actibus Apoſtolicis. Iam verò germanam diſſerendi, diſciplinã ſeu Logicam ſcientiarum omnium organum toto inuenies ſcripturarum corpori inſertam, vbiq; enim ſolidè argumentatur, ſophiſticenque & captioſas ratiocinationes *[Lib. 2. de doctrina Chriſt. c. 31.]* auerſatur, in quam ſententiam interpretatur D. Auguſt. illud de Eccleſiaſtico, *Qui ſophiſticè loquitur odibilis eſt.* Neque verò carent ſacræ litteræ ſua Matheſi, & Geometria: de illa quidem è numeris petita probat Ticonius ex quo ſumpſit Auguſt. *[C. 37. 23. Lib. 3. de doctrina Chriſt. c. 35.]* Hanc autem loquitur exædificatio fabricaque tabernaculi, & templi tum Salomonis, tum illius mirabilis ſanè apud Ezechielem.

Verum his amplius contendere videtur D. Ambroſius: 8.
[Præfat. in pſ. 36.] poſtquam enim ſcientiam diſtribuiſſet in naturalem, myſticam & moralem, eam vniuerſam ait tradi in ſolo pentateucho, naturalem quidem in Geneſi: alteram autem in Leuitico, moralem verò in Deuteronomio, quin etiam de libro Pſalmorum, qui quidem multò eſt mole minor illo, idem affirmat. Sed ad huc porrò pergit D. Auguſtinus, *[Epiſt. 1.]* qui duobus dumtaxat hiſce caritatis præceptis. Di- 9.

liges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & proximum tuum ſicut teipſum, ait Phyſicam, Ethicam, Logicam, Politicamque ſcientiam tradi.

Hic (inquit) Phyſica, quoniam omnes omnium naturarum cauſæ in Deo creatore ſunt. Hic Ethica, quoniam vita bona & honeſta non aliunde formatur, quam cum ea quæ diligenda ſunt diliguntur, hoc eſt, Deus & proximus. Hic Logica, quoniam veritas lumenque animæ rationalis non niſi Deus eſt. Hic etiam laudabilis Reip. ſalus, neque enim conditur & cuſtoditur optima ciuitas, niſi fundamento & vinculo fidei, firmæque concordiæ, cum bonum commune diligitur, quod ſummum ac veriſſimum Deus eſt, atque in illo inuicem ſinceriſſimè ſe diligant homines, cum propter illum ſe diligant, qui quo animo diligant, occultare non poſſunt.] Hæc Auguſtinus, & quidem de his quæ ad docendi munus ſpectant hactenus, ſequitur vt à concionatore eandem ſacram ſcripturam auditori delectando adhibendam explicemus.

Sacras litteras mirè afficere concionem, eam ob rem Oratori chriſtiano aſſiduè in ijs verſandum.

CAPVT XII.

1. Sacri oratoris partes eſſe dicendo delectare.
2. Non quærat tamen delectationem per ſe & propter ſe, qua in re tum naturam imitabitur tum medicos.
3. Varia capita vnde petantur ea quibus delectatur qui audit.
4. In ijs primas tenet ſacra ſcriptura. Ambr. Auguſtinus.
5. Magna etiam ingenia ea oblectari, Auguſt.
6. Quid de ſacra ſcriptura voluptate SS. Gregorius, Nyſſenus, & Chryſoſtomus.
7. Quid Cyprianus qui multo eam præfert ei quæ ex ſpectaculis percipitur, quid item Greg.
8. Sacra ſcriptura cella eſt vinaria, & liber Ioannis.
9. Eadem eſt vbera ſuauiſſima.
10. Quid Ionathas ſummus ſacerdos de ſacrarum litterarum ſolatio.
11. Cur audienda ſcriptura maior percipiatur voluptas, quam legenda.
12. Qui ex ſe minus delectat, frequentior ſit in afferenda ſcriptura.
13. Eadem res ſi ſcripturæ verbis effertur, afficit magis quam ſi noſtris.

1. IN iis tribus quæ præſtare oratorem decet, locum etiam ſuum eſſe delectationi, quamquam infimum & extremum fatentur omnes tum ſacri, tum prophani, qui de ea re ſcripſerunt: dicendo enim id efficere debet, vt ita ſuſpenſos teneat concionis animos vt ſine faſtidio, quin etiam libenter & cum quadam ſuauitate graui & modeſta audiatur: atque vt ea ſuauitate & dulcedine allecti audientium animi, facilius eis perſuadeat. Illum namque qui ſit delectatione affectus, vt tradit Auguſt. facile quò volueris duces, nemo flectitur, ſi moleſtè audit. *L. 4. de doctrina Chriſt. c. 25.*

2. Atque iſtuc debet tantummodo ſpectare delectatio, dirigique cum ad docendum, vt attentum faciat auditorem, tum maximè ad motum animorum & perſuaſionem: neque enim delectatio per ſe eſt expetenda, ſed ob aliud quidpiam: ſolam vero in oratione delectationem exquirere appetunt (verba ſunt Auguſtini) qui lingua gloriantur & ſe in panegyricis iactant, nos vero ad hoc vtamur vt bona in moribus diligantur, deuitentur mala vel vt ſtudioſius, & firmiter in bono perſeuerent. Id autem præſtandum hac in parte oratori, quod ab ipſa natura in omnibus, quas nos vult obire, actionibus videmus præſtitum, quas omnes delectatione quadam quaſi condiuit tanquam illecebra, qua ad eas exercendas alliceremur: quin etiſm vt prudens erat & ſolers, iis maiorem quandam adiecit iucunditatem, quarum tum ad indiuidui, tum ad ſpeciei conſeruationem & propagationem maior erat neceſſitas. Delectationem itaque tanquam inuitamentum illiciumque quoddam adhibebit orator, non vt ibi ſiſtat, ſed vt porrò progrediatur ad motum animorum, qui quidem ei vel vnicus vel præcipuus finis eſt propoſitus, imitabiturque medicos qui amara quæ exhibent catapotia aut auro argentove contegunt, aut eorum liquore aliquo ſuauiore ſuperinfuſo amaritudinem corrigunt: non id quidem quod eis curæ ſit ægrum ſuauitate vlla recreare, ſed quò ea attractus ipſe ſalutarem medicinam minori moleſtia ſumat.

Sed vndenam ſciſcitabitur quiſpiam, & quibus è fontibus ea petenda concionatori, quibus delectatur is qui audiet? 3. Multa ſanè ad id ſolent afferri (in quibus non ſunt tamen ridiculæ narrationes, facetiæ, vernacula adagia ſcurrarum potius, hiſtrionumque atque ſcenæ quam templi, locique Deo conſecrati: hic enim agitur de ſolida & Chriſtiano digna delectatione quæque ad fructum animorum refertur) quæ autem eam conciliant ſunt iſta: illuſtrium è ſcriptura, narratio hiſtoriarum, atque figuræ inſigniores veteris Teſtamenti: Similitudines non ita paſſim obuiæ: quibus addi poteſt dicendi perſpicuitas ordinataque rerum quæ dicuntur diſpoſitio, quod quidem euenit quando res vna aliam ita ad ſe vocat, vt neceſſario quodam vinculo ita videantur inter ſe cohærere, vt hoc loco ea collocari debuerit nullo alio, ſed his omnibus anteit rerum ac ſententiarum pondus ac maieſtas, earumque maximè quæ à Dei ipſius verbo deſumuntur. Nam vt præclarè monet Claudius Aquauiua Societatis IESV Præpoſitus Generalis, in ſæpe adducenda deinceps inſtructione de formandis concionatoribus: Si delectare ſit animus nihil vſquam verbo Dei & ſcripturis ſacris eſt delectabilius, ideo quippe ait Propheta: Dilexi mandata tua ſuper aurum & topazion. *Pſal. 118.* Item, quam dulcia faucibus meis eloquia tua ſuper mel ori meo. Hanc enim vim habent vt vel nudè prolata delectent, præterquam quod hiſtoriarum varietas quæ ibi continetur, mirum in modum recreat audientes, metaphoræ item & pſalmorum Poëſis; Prouerbia autem & ſententiæ Salomonis, ſimilia quoque ac diſſimilia. Si loco ponantur ac tempore, ſunt profectò, vt cum ſcriptura loquar, tanquam mala aurea in lectis argenteis vel in-auris aurea & margaritum fulgens. Hæc quidem ille. Verum eiuſdem rei confirmationem, & quanta ſit ſacrarum litterarum vis ad delectandum, & ſincera animos ſolidaque quadam voluptate, deliniendos multo præſtat ex ſanctis PP. audire. S. quidem Ambroſius ad illud Pſalmi: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua ſuper mel ori meo.* *Pſal. 118.* Bene dulcia, inquit, quibus prædicatur remiſſio peccatorum, vitæ perennitas, reſurrectio defunctorum, quę perpetuæ mortis & acerbæ amaritudinem tēperarunt.] Certè tanta ſunt iſta bona vt nulla eis valeant conferri, tamque concioni iucundus accidit, qui de iis affertur nuntius, vt nihil poſſit quo magis oblectetur audire. In eandem ſententiam interpretatur illud de Canticis: *Fauus diſtillans labia tua ſponſa.* *C. 4.* Quis ſit fauus doce nos Salomon, cum enim dixiſti: Fauus mellis ſermones boni. Et verè bonus fauus quem manducat Eccleſia, multorum Prophetarum velut apum ſpiritualium vbertate congeſta mella redolentem.

Ibidem præclarè confirmat in Eccleſia eſſe panem, lac & vinum, vt ei verè dicere liceat. *Manducaui panem meum cum melle meo.* Panem quidem, quia

myſti-

myſticus ſermo ſcripturarum veluti panis eſt, qui confirmat cor hominis velut fortior cibus: hac verò, quia ſuaſorius & moralis ſcripturæ ſermo dulcis eſt, & mollior coquè mentis interna mulcentur. & quæ prius amara erant febribus, id eſt, pœnitentia delictorum corda miti ſermone dulceſcunt: Neque vero ei vinum deeſt, cum nonnunquam vis ſeruentior verbi ſit ſicut & vini.

4. *In Pſ. 35.* Quærit S. Auguſtinus: Vnde erunt adhuc terram hanc mortuorum incolentibus ſpiritualia gaudia, niſi ex diuinis eloquiis, ex verbo Dei, ex parabola aliqua ſcripturarum ſcrutata & inueſtigata, ex dulcedine inuentionis, quam præceſſit labor inquiſitionis? Sunt quædam delitiæ ſanctæ & bonæ in libris (ſacræ ſcilicet ſcripturæ, quos per excellentiam vocat libros ſicut Græci Biblia) neque enim ſunt in auro & argento, in epulis atque luxuria, in venationibus & piſcationibus; in ludo & ioco, in theatricis nugis, in affectandis & apprehendendis ruinoſis honoribus. Neque enim vera ſunt gaudia in his omnibus, & in his libris nulla ſunt (quia ſcilicet ſacræ litteræ ea damnant & nulla eſſe aſſerunt) imò verò anima, ima illa tranſiliens & in his (ſacris vtique libris) delectata, dicat quia verum dicit & ſecura dicit. *Pſ. 118.* *Narrauerunt mihi iniqui delectationes, ſed non vt lex tua Domine.*] Hæc ille: è quibus extremum illud de te & in te ô Eccleſiaſtes, à prudentioribus quibuſque vſurpari tibi velim quam maximè perſuadeas, quiſquis auditori tuo tum verborum lenocinio, tum ridicularum rerum narratione: tum inutili rerum varietate ad oſtentationem tantummodo comparata, tum modis aliis à munere tuo alienis voluptatem facis. Reuertitur enim ad ſuas ædes quiſque non modo nulla affectus voluptate, quin & animi ægritudine tabeſcens, illudque ſi minus ore, at mente ſaltem triſtis verſat & ſtomachans indignationiſque plenus. *Narrauerunt mihi iniqui delectationes*, (vel vt noſtra habet verſio fabulationes ad delectandum ſcilicet comparatas) *ſed non vt lex tua.* En tuæ concionis fructum, digna ſanè tanto labore & tam accurata præparatione meſſis, vt quos te ſuauiter afficere exiſtimabas, eos ipſos triſtes gementeſque dimittas, atque vt tibi illud de Euangelio liceat ludentium puerorum in foro vſurpare. *Luca 7.32.* *Cantauimus vobis & non ſaltaſtis*, ea omnia adhibuimus tum verborum, tum rerum ornamenta & illecebras quibus videbamur oblectare poſſe, & fruſtra, non ſaltaſtis: Quid mirum non oblectantur his phaleris & fucis viri probi & cordati, niſi leuiculi, niſi improbi, niſi ægri, qui nolunt vlcera ſua attrectari nedum ferro aut igne curari his commouentur.

5. Nè autem exiſtimares niſi pios quoſque & ſimpliciores religioſioreſque ſacræ ſcripturæ auditione, lætitia perfundi, præſtanti ingenio viros eſſe ab ea alieniores idem Auguſtinus hunc à te errorem amolitur dum ita ſcribit. *Epiſt. 2.* His (ſacris ſcilicet litteris) ſalubriter & praua corriguntur, & parua nutriuntur. & magna oblectantur ingenia: Quod quidem tam eſt experientia ſeculorum omnium ab incunte Eccleſia confirmatum, vt ſuperuacaneum exiſtimem id pluribus confirmare. Quanti enim fuerint viri, Origenes, Baſilius. Gregorius Nyſſenus eius germanus, Gregorius Theologus, Cyrillus, Ephrem. Chryſoſtomus, Cyprianus, Ambroſ. Auguſt. Gregor. cæteraque Eccleſiæ lumina, me tacente clamant eorum lucubrationes: Quam autem adhæcerentur ſacris litteris, quo quidem in ſtudio vitam omnem ſumma cum animi voluptate exegerunt, teſtantur Eccleſiaſtici Annales. Vis dicam qui non capiuntur ſacræ lectione ſcripturæ, aut auditione. Verum id multò fuerit acceptius ſi dicat Auguſtinus. *Epiſt. 2.* Ille, inquit, huic doctrinæ inimicus eſt animus, qui vel errando eam neſcit eſſe ſaluberrimam, vel odit ægrotando medicinam.

Sed ad inſtitutam ſeſe referat oratio, ac quinam ſit cæterorum Patrum de ſacræ ſcripturæ oblectandi vi, ſenſus, videamus. 6. Ac Gregorius quidem Nyſſenus diuinas litteras confert cum prato florido, quod mira pulcherrimorum & vernantium florum varietate mirifice tum oculos, tum ſpectantium animos recreat; cuius quidem tot facit eſſe flores quot ſunt ſententiæ, tot areolas quot libri, vt mirum non ſit dixiſſe Carolum Borromeum virum ſanctiſſimum Epiſcopo non eſſe opus horto, cuique eſſe hortum Biblia, in quo quidem ipſe tanquam in paradiſo delitiarum aſſiduè verſabatur, idque non niſi aperto capite & flexo poplite, iſto *Cap. 1. n. 11.* enim corporis ſitu venerationis cauſa ſacras litteras lectitabat: quod idem eſt etiam ſuperius alia quapiam occaſione commemoratum. Chryſoſtomus *Hom. 31. in Ioan.* autem longè affirmat maiorem percipi voluptatem ſcriptura legenda aut audienda, quam intuendis ſpectaculis, quæ ſunt tamen ſolius ferè voluptatis cauſa comparata, ad eamque vnam præcipuè referuntur. Quid enim iucundius, quid delectabilius: Hominemne cum homine an cum dæmone hominem ſpectare certantem? hominem, inquam, mortalem & caducum cum immortali, corporiſque experte ſubſtantia congredi, atque de eo victoriam referre? quid vero maiori voluptati eſſe poſſit, quam dęmonem cernere reuinctis poſt tergum manibus ab homuncione vno imbelli & imbecillo, ſed Dei tantummodo virtute forti & valido in triumphum duci? Atqui hæc huiuſque generis plurima ſacris in libris contueri licet; Ibi diaboli foſſas, longa curricula, laqueos, captiones, & contra hæc iuſti artem deprehendis, qua vniuerſa eius molimina, & dolos eludit. Quid quod ſecularia illa & cruenta ſpectacula dæmonum ſint, habeantque pugnæ illæ ſpectatores dæmones, hanc autem cum Angelis, atque adeò ipſo Angelorum Domino ſpectare liceat? Quid autem aut ad voluptatem iucundius, aut ad honorem illuſtrius quàm in tanti regis tantorumque principum conſeſſu, tam nobili ſpectaculo intereſſe?

Hoc idem punctum de ſpectaculis non minus fusè, quam eleganter erat ante Chryſoſtomum 7. proſecutus D. Cyprianus, cuius orationem ob ſummam viri tum eloquentiam, tum in loquendo energiam hic ſubijciam: poſtquam enim concionem *L. de ſpectaculis.* eſſet multis dehortatus à frequentandis ſpectaculis, ſic tandem perorat. Habet Chriſtianus ſpectacula meliora ſi velit, habet veras & profuturas voluptates, ſi ſe recolligerit ſcripturis ſacris incumbat Chriſtianus fidelis, ibi inueniet condigna fidei ſpectacula. Videbit inſtituentem Deum mundum ſuum, & cum cæteris animalibus, hominis illam admirabilem fabricam melioremque facientem: ſpectabit mundum in delictis ſuis, iuſta naufragia, piorum præmia, impiorumque ſupplicia: maria populo ſiccata, & de petra rurſus populo maria porrecta: ſpectabit de cęlo deſcendere meſſes non ex areis: inſpiciet flumina tranſitus ſiccos, refrenatis aquarum agminibus exhibentia. Videbit in quibuſdam, fidem cum igne luctantem, religione ſuperatas feras, & in manſuetudinem conuerſas, intuebitur & animas ab ipſa morte reuocatas; conſiderabit etiam de ſepulchris admirabiles ipſorum conſummatorum iam vitas corporum reductas: & in his omnibus iam maius videbit ſpectaculum, diabolum illum, qui totum detriumphauerat mundum ſub pedibus Chriſti iacentem. Quam hoc decorum ſpectaculum fratres! Quam iucundum? Hæc Cyprianus iucundè iuxta ac neruosè. Quæ quidem eò libentius attuli quo mihi perſuadebam fore vt iis delectaretur lector, neque enim modò probandi cauſa, verum ipſum etiam delectandi ſunt propoſita, vt quia de voluptate agebatur, aliquid etiam illi voluptatis, ſi non

meis at ſanctorum vtique Patrum verbis & inuentis afferretur.

L.16.c.10. Neque vero Cypriano minus aut probat inſtitutum, aut delectat Magnus Gregorius, qui ad illa verba Iob: *Tunc ſuper omnipotentem delitÿs affines*, ſuper omnipotentem, inquit, delitiis affluere eſt in amore illius, ſcripturæ ſacræ epulis ſatiari. In quibus nimirum verbis tot delitias inuenimus, quot ad profectum noſtrum intelligentiæ diuerſitates accipimus, vt modo nuda nos paſcat hiſtoria, modo ſub textu litteræ velata medullitus nos reficiat moralis allegoria, modo ad altiora ſuſpendat contemplatio in præſentis vitæ tenebris iam de lumine æternitatis intermicans.] Applicat idem ad hoc propoſitum, ſcripturæque delitias illud de Canticis: Cap. 8. *Quæ eſt iſta quæ aſcendit de deſerto, delitÿs affluens innixa ſuper dilectum ſuum?* niſi enim delitiis verborum Dei afflueret, de deſerto vitæ præſentis aſcendere ad ſuperiora non poſſet: Delitiis ergo affluit & aſcendit, quia dum myſticis intelligentiis paſcitur, ad ſuperiora quotidie contemplanda ſubleuatur. Atque ad idem accommodat item illud de Pſalmis. Pſ. 138. *Et nox illuminatio mea in delitÿs meis*: quia ſacri verbi delitiis paſtæ menti, nox huius ſeculi vertitur in lumen futuri.] Hæc Gregorius, atque alia alij in eandem ſententiam: quibus quidem merito fides danda, vt qui multorum experientia annorum, atque guſtu didicerant ſacratum litterarum quanta eſſet tum ſuauitas, tum oblectatio, qua quidem ita tenebantur, vt non dies, non noctes eas vnquam de manibus ponerent.

8. Et ſanè cella eſt vinaria ſacra ſcriptura, in quam

Cant. 2. qui admittitur quantum capit ſolidæ voluptatis!

Pſal. 35. 9. Nimirum inebriatur ab vbertate domus Dei, & torrente voluptatis eius potatur. Cæleſtes prælibat diuitias ambroſia & nectare quouis potiores, vt quiſquis illas vel ſummis labris deguſtauerit, ilico caducam omnem & perituram faſtidiat conſolationem, eique nauſeet quæcumque ex his rebus quæ apud nos ſunt capitur oblectatio: guſtato nempe vino falerno, aquæ ac vilioris cuiuſque liquoris potum deſipere neceſſe eſt. Eſt eadem

Apoc. 10. 9. ſcriptura non abſimilis libro illi D. Ioannis, quem quidem iuſſus eſt deuorare, & factus eſt in ore eius tanquam mel dulce. Nempe de omni Dei ver-

C. 15. 16. bo id aſſeramus licet, quod diſertè ait Hieremias de eo quod à Domino audierat ipſe. *Inuenti ſunt*, inquit, *ſermones tui, & comedi eos, & factum eſt mihi verbum tuum in gaudium, & in lætitiam cordis mei.*

9. Eſt denique eadem ſcriptura, vbera ſponſi me-

Cant. 1. 2. liora vino: fragrantia vnguentis optimis. Quanti autem eſt vbera illa ſugere omni vino, quamlibet ſapido præſtantiora & dulciora? planè vinum nul-

Pſ. 103. lum eſt, quod ita lætificet cor hominis atque vinum ſcripturarum. Nulla ex creatis hiſce rebus percipi delectatio poteſt, quæ vel tenuis vmbra ſit eius quam pariunt diuini libri. Magis delectant hæc vbera, quam vllæ corporis quamquam illecebroſæ delitiæ. Ea poſteaquam quis ſuxit vel ſemel, atque lac ſuauitate omni ſuauius, quod inde manat, deguſtauit, fieri non poteſt vt is alia ſugat vbera, cæteras conſolationes omnes aſpernatur

Pſ. 76. ille, atque renuit prorſus, niſi his vberibus conſolari. Quæ cauſa credo fuit cur de hiſce perpetuo penderet vberibus S. Edmundus Cantuarienſis Archiepiſcopus, cui non modo dies, verum & noctes, quas ducebat inſomnes, iis ſugendis ſacris nimirum libris verſandis abibant, quod quidem ea præſtabat reuerentia, vt iis prius honoris cau-

Cap. 1. nu. 11. ſa oſculum imprimeret, quàm ea in manus ſumeret, quod etiam dictum alias commemini.

10. Sed vt perſpicias penitus quanta ſit cæleſtium horum vberum ſuauitudo, quamque cæleſtia afferat ſolatia ſacræ ſcripturæ lectio, vide mihi quæſo quanta fiducia Ionathas Iudaicæ gentis ſacerdos ſummus, cum ſenioribus & ſacerdotibus cæteraque multitudine ad Spartiatas ſcribat, ſe ad eos amicitiæ tantum & caritatis inter vtrumque populum nutriendæ cauſa legationem mittere. Vi-

de quanta animi magnitudine profiteantur ſe cum 1. Mach.

nullis vrgeantur hoſtibus, quippe qui ab iis cæ- 12. 9.

litum ope ſint liberati, eorum aut ſocietate, aut ope minimè egere: *Nos*, inquiunt, *cum nullo horum indigeremus, habentes ſolatio ſanctos libros qui ſunt in manibus noſtris, maluimus mittere ad vos renouare fraternitatem & amicitiam*, &c. Quaſi dicant non neceſſitate vlla coacti, aut quòd nobis contra hoſtes deeſſet præſidium, fœdus vobiſcum aut iniuimus olim, aut renouamus modò: nobis & præſidio ſunt & ſolatio ſancti libri, dum eorum lectione in aduerſis recreamur, in triſtibus bellorum euentis erigimur & conſolamur, dum ab iis diſcimus in manu ſummi Dei eſſe bella, hoſtiumq; victoriam, neque eam aut multitudine, aut militum fortitudine parari, ſed à Deo ipſo, cuius in manibus ſunt poteſtates atque omnium iura regnorum expectandam. Dum deniq; ſacris libris legendis diſcimus nunquam nobis eius opem defuturam, niſi nos priores eius obſequio ſubtrahamus. Hęc & alia ſolatia cum nobis ſuggerant ſacri libri, non admodum opis veſtræ egentes ſumus, ſed ne alieni efficeremur à vobis veſtrique videremur obliti præſentes hoſce legatos tranſmiſimus. Macte animo Ionatha, non alia re animi tui poſſis magnitudinem inſitamque generoſitatem declarare. Maſcula eſt hæc virtus tua, eximiaque humanarum virium, ſolatiorumque contemptio, dum tibi iis inficiaris opus eſſe, nimirum iis ipſis, maiora longè atque vberiora ex ſacrorum librorum lectione inceſſanter percipiebas. Verum ſi id Ionathæ dicere licuit in vmbra exiſtenti veteris legis: quid nobis in lumine

noui teſtamenti, luceque Euangelica? ſi miniſtra- 2. Cor. 3. 7.

tio mortis literis deformata in lapidibus ſolatio fuit. Quomodo non magis miniſtratio ſpiritus ſo-

latio erit? Quando non amplius Moyſes fidelis Heb. 3. 5.

quidem, ſed famulus tantum in domo Dei, ſed loquitur Chriſtus tanquam filius in domo ſua?

Quando non vt olim Deus in Prophetis, ſed lo- Heb. 1. 2.

quitur diebus iſtis in filio quem conſtituit hære-

dem vniuerſorum per quem fecit & ſecula. Quan- Iſa. 52. 6.

do denique is qui olim loquebatur, ecce adeſt mo- Matt. 5. 2.

do & aperiens os ſuum, qui quondam aperuit ora Ioan. 16.

Prophetarum ille, ipſe Eccleſiam ſuam de omni 13.

veritate erudit atque informat.

Et quidem quæ dicta ſunt hactenus de mira- 11.

bili ſacræ ſcripturæ vi, ad oblectandum ea videntur magis conuenire eius auditioni, quam lectioni, (quamquam ſeu legatur ipſa, ſeu audiatur magnam omnino afferet voluptatem) habet namque auditio nouam voluptatis illecebram, qua quidem caret priuata lectio: vocis nimirum ſuauitatem, ac geſtuum totiuſque corporis decoram, & ex arte certam quandam moderationem: quibus ſanè rebus non exigua fit voluptatis acceſſio, influuntque iſtę in animos, eoſque mira quadam dulcedine profundunt. Igitur ſi eſt Chriſtiano oratori propoſitum (quod quidem eſſe debet) ſolidè concionem oblectare, atque ea re efficere vt libenter audiatur, ſicque tandem quod volet perſuadere, habet vnde id præſtet & petat ſacras ſcilicet litteras, quarum ex communi Patrum ſenſu ea eſt vis, vt omni melle dulcius, omni manna ſuauius, omni nectare iucundius animos paſ-

cant; vt non immeritò dictum ſit a B. Apoſtolo Rom. 15. 4.

hanc eandem ſacri verbi facultatem agnoſcente: *Quæcumque ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, vt per patientiam & conſolationem ſcripturarum ſpem habeamus.*

12. *Lib. 4. de doctrina Chriſt. c. 4.* In ſcripturis autem pro concione proponendis conſilium eſt Auguſtini, vt is qui minus dicit eloquenter (& quod conſequens eſt minus iucundè) quò ſaltem ſapienter dicat, id vitij ſuppleat ſcriptura afferenda. Quanto enim, inquit, ſe pauperiorem cernit in ſuis, tantò enim oportet in iſtis eſſe ditiorem, vt quod dixerit verbis ſuis probet ex illis, & qui proprijs verbis minor erat, magnorum teſtimonio quodammodo creſcat, probando enim delectat, qui minus poteſt delectare docendo.

13. *Lib. 2. de doctrina Chriſt. c. 6.* Suadet præterea ſapienter idem Auguſt. vt non ipſe tantum ſcripturæ ſenſus, ſed eius ipſiſſima etiam verba auditori repræſententur. Id enim eſt prudenter ab eo obſeruatione notatum, cuius item rei experientia ipſa locuples teſtis eſt, rem eandem minus delectare auditorem, ſi noſtris, quam ſcripturæ verbis exprimatur: vt ſi, verbi gratia, dicatur eſſe in Eccleſia ſanctos atque perfectos, quorum vita & moribus, Chriſti Eccleſia ab ſuperſtitionibus & erroribus quaſi præſcindit & liberat eos qui ad ſe veniunt, & imitatione bonorum ſibi quodammodo incorporat: Eoſdem item ſanctos atque perfectos viros, deponentes onera ſæculi, ad ſanctum Baptiſmi lauacrum veniſſe dicat quiſpiam, atque inde aſcendentes conceptione Spiritus ſancti fructum dare geminæ caritatis, id eſt, Dei & proximi, ſi hæc, inquam, dicat quis verbis ſuis, minus delectabit audientem, quam ſi id ipſum dicat hiſce verbis Canticorum: *C. 5. 2.* *Dentes tui* (ô Eccleſia) *ſicut greges tonſarum, quæ aſcenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt in eis.* Num aliud hac ſententia, aliud priore illa continetur? planè nihil. Cur igitur ſuauius hæc in animum influit quam illa? Nimirum hæc eſt Spiritus ſancti vox, illa minimè: cuius *Cant. 4. 3.* quidem vox ſuauis, & eloquium dulce, vox eſt *Cant. 4. 11.* Dei, ſub cuius lingua mel & lac: cuius eloquia, *Pſal. 118. 103.* hominum faucibus dulciora ſuper mel & fauum. Atque hæc de delectatione, Sequitur vt de tertio oratoris munere nonnulla etiam dicamus.

De motu animorum, cui concitando maxima vis eſt in ſacris litteris.

CAPVT XIII.

1. *Perſuadere quidpiam ei qui audit, non eſt eum mouere, & quid illud ſit, ex Auguſti.*
2. *Concionatoris præcipuum munus eſſe mouere.*
3. *Error eorum qui exiſtimant ſoli Epilogo adhibendos animorum motus.*
4. *Sacra ſcriptura maximam ineſſe mouendi vim probatur ex ipſamet ſcriptura.*
5. *Etiam ſimplex ſcripturæ lectio aut auditio animos commouet, quod varijs illuſtratur hiſtorijs & autoritatibus.*
6. *Eos concionatores non mouere qui ſacras litteras negligunt.*
7. *Cur tantopere conatur dæmon ſacrarum litterarum auditionem & lectionem impedire.*
8. *Quid ſancti Patres de ſcripturæ vi ad mouendum.*
9. *Quanta ſit vis verbi Dei oſtenditur ex conuerſione orbis à paucis Apoſtolis facta.*
10. *Idem probatur autoritate comitum Mediolanorum.*
11. *Vnde ſacris litteris tanta ad mouendum vis.*
12. *Suadetur concionatoribus vt eas adhibeant, & quam ſint in ijs pauci qui moueant.*

MVltos videre eſt è concionatorum numero, qui cum ſibi perſuadeant ſe eum qui audit commouiſſe, cum ei rem aliquam atque de ijs potiſſimum quæ ad praxim pertineant perſuaſerint, ita vt planè iudicet id aut amplectendum aut fugiendum, quod vt tale erit ab iis propoſitum. At magno eos in errore verſari infra docebit Auguſtinus. Efficere namque vt aſſentiatur auditor rei cuipiam propoſitæ, atque argumentis confirmatæ, eſt eum quidem conuincere quod ad intellectum, non eſt autem mouere quod quidem ad voluntatem ſpectat: Tantum eſt igitur inter vtrumque diſcrimen, quantum eſt inter haſce duas animi vires quæ toto inter ſe cælo diſſident. Non igitur mouet niſi is qui voluntatem expugnat, efficitque vt id proponat qui audit, aut conſectari, aut fugere, quod aut conſectandum aut fugiendum ex concionatoris oratione didicerit. Verum id nos melius atque vberius doceat Auguſtinus. 1.

Lib. 4. de doctrina Chriſt. c. 12. Tunc, inquit, auditor mouetur cum inflectitur voluntas, vt amet quod polliceris, timeat quod minaris, oderit quod arguis, quod commendas amplectatur, quod dolendum exaggeras, doleat, cum quod lætandum prædicas, gaudeat, miſereatur eorum quos miſerandos ante oculos dicendo conſtituis, fugiat eos quos cauendos proponis, & quidquid aliud graui eloquentia fieri poteſt ad commouendos animos auditorum: vt non ſciant quod ſit agendum, ſed agant quod agendum eſſe ſciunt. Si autem adhuc neſciunt prius docendi ſunt, quam mouendi. Ita ille:

Eſſe autem in primis concionatori ſummo nitendum ſtudio, vt moueat & flectat auditorem, fatentur omnes qui de oratoris officio conſcripſerunt. Omnes (inquit Tullius) animorum motus, quos hominum generi natura tribuit, penitus pernoſcendi, quod omnis vis ratioque dicendi in eorum qui audiunt, mentibus aut ſedandis aut excitandis exprimenda eſt.] 2. *Lib. 1. de Oratore.*

Huc igitur (verba ſunt Quintiliani) incumbat orator, hoc opus eius, hic labor eſt ſine quo cætera nuda, ieiuna, infirma & ingrata ſunt, adeo velut ſpiritus operis huius & anima eſt in affectibus.] Qui igitur concionator non mouet, quamquam docet & delectat, eius, ſi Quintiliano credimus, oratio ſpiritu caret atque anima, eſtque tanquam inanimum cadauer ab omni, tum ſenſu, tum motu vacuum. Eòque vehementius in hoc ſtudium incumbendum eſt concionatori, quod ea modo ſunt tempora, quibus ab hominibus magis affectus peccatur deprauatione, quam veri ignoratione, ſuntque praui eorum affectus, velut clauus clauo, contrariis affectibus pellendi. Quare ex Auguſtini ſententia mouendi potius, quam docendi, vt in eo quod iam ſciunt, agendo non torpeant, & rebus aſſenſum quas veras eſſe fatentur, accommodent: ad quod quidem maioribus dicendi viribus opus eſt, quam ad docendum. Ibi obſecrationes, & increpationes: concitationes & coercitiones, & quæcumque valent ad commouendos animos ſunt neceſſaria. *Lib. 6. c. 2. orator. Inſtitut.* *Lib. 4. de doctrina Chriſt. c. 4.*

Hic autem cauendus vel maximè alter plurimorum huius æui concionatorum error, qui ſibi malè perſuadent non niſi Epilogo conuenire animorum commotionem: Eſt enim Rhetorum præceptio, vt totius cauſæ corpus aſpergatur affectibus: licet enim peroranti maximè ſint, & vehementiſſimè affectus incitandi, non ideo tamen debent cæteræ orationis partes iis deſtitutæ 3.

linguefcere, ſed tota ſunt concione ſpargendi, atque adeo ab ipſo ſtatim exordio velut quædam eorum ſemina, atque igniculi futuræ flammæ, tum prænuntij, tum fomites iaciendi: quod quidem à ſanctis Patribus vſurpatum liquet ex eorum Homilijs & concionibus, quæ perpetuò doctrinam cum animorum motione coniungunt: nimirum didicerant non licere magis duas hasce animi facultates inter dicendum, quam inter precandum ſeparare, quando ſanè frigida ea eſt oratio, parumque impetrat quæ ſolo nixa intellectu veríque cognitione, voluntatem non adhibet, ab eiuſque affectibus eſt deſerta.

4. Vnde autem ea deſumat concionator, quæ huic affectuum motioni deſeruiant, quam ex ſacris litteris, quæ ad id totæ comparatæ ſunt, vt varios motus, tum ſpei, tum gaudij, tum mœroris, aliâs amoris diuini, aliâs odij peccatorum, cæterorumque affectuum animis noſtris ingenerent, atque imprimant? quæque illud ipſum ex omnibus qui adhuc prodierunt libris ſeu ſacris, ſeu prophanis ſumma efficacitate præſtiterunt? Quam quidem ſacrarum vim litterarum non erit difficile ex iis ipſis
Eccleſiſt. 4. confirmare. Agens enim Salomon de verbi Dei virtute, *Sermo*, inquit, *illius poteſtate plenus eſt*. ſacris autem litteris Dei verbum contineri ſupra eſt pluribus demonſtratum. *Arma noſtra non carnalia*
2.Cor.10. (ita gloriatur Paulus verbi Dei virtute à ſe mun-
4. dum conuerſum) *ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum, conſilia deſtruentes, & omnem altitudinem extollentem ſe aduerſus ſcientiam Dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti:* qui locus ſupra eſt à nobis expenſus. Mo-
Deut.33.2. ſes autem Dei legem igneam vocat. *In dextera eius*, inquit, *ignea lex*. Et Deus ipſe per Hierem. *Num-*
C.23.29. *quid non verba mea ſunt quaſi ignis, & quaſi malleus conterens petras*. Nempe ſicut ignis conſumit, deuorat, atque omnia in ſeſe conuertit, ſic diuini virtute verbi conſumitur omnis peccatorum rubigo, itaque ab ea tranſmutantur praui hominum affectus, ſtudia, mores, ac voluntates, vt in alia omnia mirabili quadam metamorphoſi tranſeant, & qui prius frigidi, atque glacie quaſi concreti exiſtebant, tanto incenduntur æſtu, tantoque ardent diuini amoris incendio, vt eâ flammâ vicina quæque corripiant atque depaſcantur.

5. Neque vero id mirum, etenim ſi ſimplex Dei verbum aut lectum, aut auditum, abſque vlla actionis concinnitate, vocis ſuauitate, atque motus, geſtus, vultus oculorum totiuſque decora corporis moderatione ea pollet facultate, vt animos incendat atque igniat; quid erit, ſi ea adhibeantur præſidia, quibus hominibus flectendis præcipuam ineſſe vim quotidiana docet experientia? De ſan-
L. 8. Con- cto quidem Antonio ita Auguſtinus. Audieram de
feſſ.c.12. Antonio quod ex Euangelica lectione, cui fortè ſuperuenerat, admonitus fuerit tanquam ſibi di-
Matth.19. ceretur quod legebatur *Vade, vende omnia quæ ha-*
2. *bes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cælo, & veni ſequere me:* & tali oraculo confeſtim ad ſe eſſe conuerſum: Quantula quæſo in ſpeciem recula, quanta & quam admiranda præſtitit! Effecit enim vt facultates ſuas omnes venderet, vt pecuniam inde collectam omnem pauperibus impertiret, vt paternas ædes bene amplas deſereret, vt parentibus, amicis, propinquis, ſodalibus valere iuſſis ſeſe in ſolitudinem abderet. Denique vt vitæ commoditatibus & voluptatibus abdicatis vitam pauperem, omnique vitæ præſidio deſtitutam duceret. Neque verò in Antonium tantum ſe exeruit huiuſce ignis, ac verborum ſupra ex Euangelio commemoratorum vis & facultas: eadem enim verba, ait D. Bernardus, contemptum mundi in vniuerſo mundo, & voluntariam perſuaſere paupertatem, hæc ſunt quæ Monachis clauſtra replent, deſerta Anachoretis. Ea nimirum eſt diuini verbi vis, vt quem ſemel ignis iſte corripuit, planè in alium tranſmutet, alios mores, alios affectus, alia vitæ ſtudia exprimat. Quod quidem ex eo quod ſubijciam fiet illuſtrius.

Author eſt Laurentius Soranzus in ſuo Othomanno, ante hoſce paucúlos annos in Amurathis aula Turcam adoleſcentem caſu quodam in biblia incidiſſe, in iiſque legiſſe nonnulla, eaque lectione ita fuiſſe incenſum, tantumque menti eius veritatis lumen affulſiſſe, vt ſit Chriſti fidem amplexus, ad eandemque liberrima voce Amurathem cohortatus, à quo & tandem per ſummam impietatem crudeliſſimè trucidatus, glorioſam Martyrij mortiſque pro Chriſto obitæ lauream ſit conſecutus.

Eſt nimirum verbum Domini, vt cecinit Pſal- Pſ.18.8.
mographus, conuertens animas. Eſt quaſi ignis & veluti facula ardens, quod quidem de ſermone
Eliæ dictum, multo valet magis in verbo Dei, Eccl. 48.1.
qui & ipſe ignis conſumens eſt ignitumque elo- Deuter. 4.
quium Dei vehementer. Eſt ſtimulus (verba enim 24.
ſapientum tanquam ſtimuli) qui pungit, qui ſti- Pſ. 118.
mulat ad omne bonum, cuiuſque punctionibus Eccl.12.11.
ictus animus alacriter viam ſtadiumque decurrit Pſ. 118.
mandatorum Dei. Eſt denique gladius penetra- Hebræ. 4.
bilior omni gladio ancipiti, cui nihil omnino re- 12.
ſiſtit, cui cedunt omnia, compages, nerui, oſſa, medullæ, ad vſque cordis penetralia pertingens, vbique maximam exercens ſtragem, ſed admodum ſalutarem, dum inde prauarum affectionum, turpis amoris, ſuperbiæ, cupiditatis profligatis necatiſque hoſtibus, iſtis contrarias eodem inducit affectus amoris honeſti, modeſtiæ, caritatis. Bonus
gladius (inquit Ambroſius) cuius gladij bonum De Virgi-
vulnus: vulnerat Dei verbum, ſed non vlcerat. Eſt nib. l.2.
vulnus boni amoris, ſunt vulnera caritatis. Ideoque dixit ſponſa: Vulnerata caritate ego ſum: Quæ perfecta eſt, vulneratæ caritatis eſt. Bona ſunt igitur verbi vulnera. Atque id ipſum eſt quod modo dicebamus, ſalutarem exercere ſtragem, quandoquidem quæ infert vulnera, caritatis ſunt, amoriſque diuini, quibus quidem tum ſalus, tum chriſtiana perfectio continetur.

Dic, ſodes, tu quiſquis a ſacris litteris alieniore 6.
animo, aut non ſatis in earum lectionem propenſo, ollas & pepones Ægypti eſuris auidius, totuſque in prophanorum lectione inanique verborum cultu conſectando comparandoque: Dic, inquam, num quas vnquam ſermone hocce tuo, prophano & phalerato, tanquam armis ſpiritus validiſſimis deſtruxiſti munitiones, aut aduerſariorum conſilia diſſipaſti? Num quam altitudinem extollentem ſe aduerſus ſcientiam Dei deieciſti atque ſolo proſtraſti? Num cuiuſquam intellectum in captiuitatem redactum Chriſti obſequio mancipaſti, quæ quidem vniuerſa & ſingula a Dei verbo effici confirmat Apoſtolus? ſed quem vnquam peccati gelu frigoreque concretum caritatis igne incendiſti? Quam petram contriuiſti? Quenam obſtinatæ pertinaciſque mentis, atque in malo obfirmatæ peccatorem dicendo molliſti; proſer quos a peccato ad vitæ honeſtatem conuertiſti. Quos ad bonum ſtimulaſti? Quos denique prædicationis ſalubri gladio atque vulnere confixiſti?

Sed fruſtra hæc a te exigo, qui verbo Dei ſpreto, humanas venatis conceptiones, qui prophanos codices teris, qui in vnam eamque vanam ſermonis elegantiam noctes dieſque incumbis, qui orationis fucos & pigmenta ſequeris. Non deſtruit peccati munitiones, non diſſipat aduerſariorum conſilia, non euertit altitudinem Deo inimicam, non ſoluit peccantium gelu, non ignit, non conterit petras niſi verbum Dei. Quicquid extra hoc affertur contra vitio-

tum,

rum, humanæque ignauiæ atque languoris gelu, tepida tantum eſt aqua, imò ne tepida quidem. At Dei verbum feruidiſſimus eſt, luculentiſſimuſque ad incendendas mentes ignis. Illud contra mortalium pertinacem contumacemque duritiam mollis tantum eſt lana, caducumque & imbelle brachium, cum iſtud ferreus ſit, duriſſimuſque atque adeò petras conterens comminuenſque malleus.

7. Atque ea eſt, ni fallor, cauſa cur tanto ſtudio enititur dæmon impedire diuini verbi tum auditionem, tum lectionem, & id vnum conatur maximè vt concionatores ab eo abſtineant: timet ſibi veterator ne huius verbi virtute perſuaſus qui legit id aut audit, caſtra ſua deſerat, Deique ſigna protinus ſequatur. Et nè quid temere à me dictum eſſe videatur, affero eius rei grauiſſimum authorem D. Gregor. Magnum, qui ad illa verba Iob: *Eritque omnipotens contra hoſtes tuos, & argentum coacervabitur tibi*, id diſertè aſſerit. Quos magis, inquit ille, alios hoſtes patimur, quam malignos ſpiritus? Qui in noſtris nos cogitationibus obſident, vt ciuitatem valeant noſtræ mentis irrumpere, eamque ſub ſui iugo dominij captam tenere. Argenti autem nomine ſacra eloquia deſignari teſtatur Pſalmiſta, qui ait: *Eloquia Domini eloquia caſta, argentum igne examinatum.* Et ſæpè cum eloquiis ſacris intendimus, malignorum ſpirituum inſidias grauius toleramus: quia menti noſtræ terrenarum cogitationum puluerem aſpergunt, vt intentionis (.i. attentionis) noſtræ oculos à luce intimæ viſionis obſcurent. Quod nimirum Pſalmiſta pertulerat, cùm dicebat: Declinate a me maligni, & ſcrutabor mandata Dei mei.] Eandem rem probat facto illo Allophylorum in Geneſi, qui quos foderat Iſaac puteos congeſta terra opplebant. Hos enim, inquit, nos nimirum puteos fodimus, cum in ſcripturæ ſacræ abditis ſenſibus, altius penetramus. Quos tamen occultè replent Allophyli, quando nobis ad alta tendentibus, immundi ſpiritus terrenas cogitationes ingerunt, & quaſi inuentam diuinæ ſcientiæ aquam tollunt.] Teſtantur ſacri Annales tanto odio exarſiſſe dæmonem in ſacros libros, vt eos non ſemel miniſtrorum ſuorum Diocletiani ſcilicet atque aliorum ope in flammas iniji curarit, qui & crudeliſſimis affectos ſuppliciis eos necauit, qui ſe codices illos gentilibus tradituros conſtanter negabant.

Lib. Mor. c. 9. — *Pſal. 11.* — *Pſal. 118.* — *C. 26.* — *Euſeb. l. 8. hiſt. c. 3.* — *Arnob. l. 4. contra gent.* — *Auguſt. li. 7. de bapt. c. 1. & 27.* — *Martyr. Roma. die 2. Ianuarij.*

Eiuſdem odij fœtus inteſtinum illud odium fuit, quod in illos ipſos ſacros codices idem dæmon ſuorum ſatellitum Porphyrij & Iuliani a fide Apoſtatarum animis impreſſit, qui eos innumeris accuſationibus, calumniis, ſophiſmatibus, deprauationibus ſupprimere, imò & opprimere, omninoque de hominum tollere manibus, ſed fruſtrà conati ſunt. Atque hæc de admiranda diuinæ ſcripturæ vi ad animos commouendos tum ex ea ipſa ſcriptura, tùm ex euentu experientiaque dicta ſint. Supereſt vt hoc ipſum SS. PP. authoritate confirmetur.

8. Et vt à Græcis ordiamur, D. Chryſoſtomus poſtquam oſtendiſſet quanta ſit humani verbi vis tum ad iram, tum ad libidinem in alio coercendam, eam vim multò eſſe maiorem aſſerit ad ea ipſa efficienda, ſi ex Dei verbo admonitionis ſermo proferatur, quod ita confirmat: ex ſcripturis namque diuinus ſermo prolatus ipſo igne vehementius animam audientis accendit, atque in omnium illam præparat vſum bonorum:] quod quidem tum ex Apoſtolo ad Corinthios, tum ex Nathan Prophetæ ad Dauidem cohortatione fusè confirmat.

Hom. 2 in Matt.

Ex Latinis verò S. Gregorius præclarè ob iſtam mouendi vim comparat ſacras litteras cum ſilice, qui ferro percuſſus ignem reddit. Cui, inquit, verba ſacri eloquij, niſi lapidi ſimilia dixerim, in quo ignis latet, qui manu quidem frigidus tenetur, ſed percuſſus ferro per ſcintillas micat, atque hoc emittit ignem qui poſt ardeat, quod prius manus frigidum tenebat. Sic etenim, ſic verba ſunt ſacri eloquij, quæ quidem per narrationem litteræ frigida tenentur, ſed ſi quis hæc aſpirante Domino, intento intellectu pulſauerit, de myſticis eius ſenſibus ignem producit, vt in eius verbis poſt animus ſpiritualiter ardeat, quæ prius per litteram ipſe quoque frigidus audiebat.]

Homi. vlt. in Ezech.

Sed ſupra cæteros omnes totus eſt in hac re D. Auguſtinus, neque finem facit tum prædicandi, tum admirandi, quem in verbo Dei agnoſcit animorum motum: Prædicant, inquit, (Apoſtoli ſcilicet) impleti Spiritu ſancto ſaluberrimam veritatem, exhortantur ad pœnitentiam, præteritæ culpabilis vitæ indulgentiam de diuina gratia pollicentur. Excitatur aduerſus eos ſæua infidelitas, tolerant prædicta, ſperant promiſſa, docent præcepta, numero exigui per mundum diſſeminantur: populos facilitate mirabili conuertunt, perſecutionibus creſcunt, præclariſſima ingenia, cultiſſima eloquia, mirabileſque peritias acutorum, facundorum atque Doctorum ſubiugant Chriſto, & ad prædicandum viam pietatis ſalutiſque conuertunt.] Hæc & plura ibi Auguſt.

Epiſt. 3.

Et ſanè omnium mirabilium id maximè admirandum videtur, vt Apoſtoli adeo pauci nulla præditi humana ſapientia aut eloquentia, nulla fulti potentia, authoritate, opibus aut viribus, abiectiſſimi, inquam, deſpectiſſimi, obſcuriſſimiq; homunciones, nullaque rerum earum quas miratur mundus amplitudine commendati; hi ipſi tamen tot orbis regiones verbo Dei ad Chriſti fidem traxerint, tam remotas à ſenſu res, atque ab omni ratione iudicioque humano, tamque carni ipſi ac voluntati repugnantes infinitis mortalibus perſuaſerint, tot vitia tam penitus inſita euulſerint, tantam denique vitæ puritatem, tamque cæleſtes atque Angelicos mores inſeuerint. Quid? quod ea omnia tam ardua, tamque ſupra hominum vires, nullo humano propoſito aut præmio aut illecebra præſtiterunt? ſolaq; eos qui ſe audiebant vitæ æternæ ſpe (quæ quidem nullo ſenſu percipi poteſt) ſuſtentatos, ad carnis mortificationem, ad ſui abnegationem, ad crucis Chriſti imitationem, ad præſentium bonorum contemptionem, ad ea denique quæ carni & ſanguini maximè aduerſantur, atque adeo ad ipſam pro Chriſti fide mortem conſtantiſſimè obeundam adduxerunt. 9.

Neque vero is fuit modò de ſacrarum litterarum efficacitate ad mouendum SS. Patrum ſenſus, idem fuit etiam plurimorum noſtro hoc & ſuperiore ſæculo iudicium, in quibus Ioannes Franciſcus Mirandulanus ſuæ ætatis nobile decus & phœnix: Cum apud nos, inquit, rudis potius quam eloquens ſcripturæ oratio videatur, vim perſuadendi maximam obtinuit, Ioannes autem Picus eius patruus quodam loco: Non mouent (ait) non perſuadent ſacræ litteræ, ſed cogunt, agitant, vim inferunt: legis rudia verba & agreſtia, ſed viua, ſed animata, flammea, aculeata ad imum ſpiritum penetrantia hominem totum poteſtate mirabili transformantia. 10.

L. 2. Examinis vanitat. doctrin. Gentium. — *Ad Hermolaum.*

Quæret fortaſſe quiſpiam vndenam tanta Dei verbo efficacitas ad permouendum? Id ſanè proficiſci dixerim ex eo quod eſt Dei verbum, cui quidem quoniam à tanto profectum numine omnes ei ſermonis perfectiones (in quibus eſt vt qui illum aut legit aut audit, moueatur, eoque perſuadeatur) tribuendæ ſunt: ac quemadmodum quia Dei verbum eſt, omnem in ſe continet tum autoritatem, tum veritatem, eadem de causa omnem in ſe complecti efficacitatem dicendum eſt. Hac autem ideo videtur efficacitate pollere, quòd plurimùm 11.

Deus quando auditur ipſius verbum & legitur, ſingulare quoddam actuale auxilium (quod quidem tum intellectus lumine, tum voluntatis motione continetur) legentium vel audientium animis offerat, idque multò faciat magis, quam in librorum aliorum quamquam piorum auditione aut lectione.

Etenim veriſimile eſt id effici adeo dum eius legitur aut auditur ſermo, quod quiuis alius faceret ſeu rex ſit, ſeu ſcriptor alius ſi id quidem poſſet. Quis autem quam legem tulit, aut quam paræneſim ſeu cohortationem ad virtutes conſcripſit non efficiat ſi poſſit, vt eam qui leget vel audiet non intelligat modo, verum etiam ſequatur? Atque ſi verè ſcriptum a S. Athanaſio eſt ſanctos (v.g. Dauidem) cum audit nos verba ſua (v. g. Pſalmos) recitare, ſicut ea compoſuit, nobis libentiùs ſuffragari: quanto id magis præſtabit Deus, cum quos ipſe ſermones dictauit, a nobis vel legi vel audiri perſpiciet.

12. Qui itaque verbi Dei concionator id eſſe volet quòd nomine ſuo pollicetur, & non in ſpeciem tantum, ſed verè & ſincerè ſuo fungi munere, ea ex ſacris litteris delibet, quæ illi qui audiet, commouendo apta erunt: cuius quidem generis permulta ſunt, & maximè in propheticis libris, omnibus autem hac in parte antecellit Hieremias, qui licet verborum cultu Eſaia ſit inferior teſte Hieron. Admirabilis tamen (inquit Granatenſis) mihi concionator eſſe videtur. Tot enim dicendi figuris & affectibus tantaque vi & acrimonia verborum vtitur, totque modis & furorem Domini amplificat, & in prauos hominum mores inuehitur, vt vix quicquam aut grauius, aut vehementius, aut pro rei magnitudine conuenientius excogitari poſſit. Quem quidem vt & ſcripturam vniuerſam ſi habeat concionator familiarem, quaſi arcus extenſus erit in manu Domini (quod de Apoſtolis prædictum à Zacharia) ex quo ſagittas verbi & prædicationis Euangelicæ emittat Chriſtus in peccatores, eoſque Euangelio ſubijciat, vt exponit Cyrillus. Erit quaſi gladius fortium (quod idem de Apoſtolis eo loco aſſeritur) cui nihil reſiſtit, quia vincet atque ad Chriſti obſequium adducet vniuerſos. Exibit vt fulgur iaculum eius: vel vt vertit Chaldeus, verba eius egredientur quaſi fulgura, quãdoquidem diuino quodam ſplendore terrebit mortales atque eos ipſos ad admirationem prouocabit. Dignus denique & ipſe erit qui vocetur Boanerges filius ſ. tonitrui ſeu tonans, diuina ſcil. dogmata, & vt loquitur Chryſoſt. Diuinitatis edicta quę clarò atque terrifico vocis ſono mundo detonabit. Ad quæ quidem eo maiore animi conatu eniti debet, quod pauci admodum ſint qui ea præſtent; pauciſſimos, inquam, eſt reperire qui dicendo ad vſque interiora cordis pertingant, qui viſcera ipſa concutiant, qui ad intimos cordis receſſus pœnitaſque medullas adeant, qui cor feriant: hærent plerique omnes in ſuperficie, nec cute altius peruadunt, docendo & delectando contenti. Atque idem noſtris concionatoribus vſu venire non ſine gemitu & lachrymis videmus, quod magis Pharaonis, qui in quarto ſigno, ſic noſtri in tertia eàque longè præcipua muneris ſui parte deficere videntur.

L. 2. Rhet. c. 7.

Cap. 9.

Marci 3. 17.

Quot enim & quantos videre eſt qui quamquam conciones frequentent, concionatorem dilaudent, audiantque libenter; iidem ſunt tamen iiſdemque tenentur vitiis peracta concione atque antè, æquè frigidi, æquè ſine ſenſu Dei rerumque diuinarum atque antè. Neque id ſanè mirum videri debet: Nullus enim eorum animis gehennæ impreſſus à dicente timor, non metus diuini iudicij, non miſerrimæ luctuoſiſſimæque quæ peccatores manet mortis formido incuſſa, nullus iis æternitatis æternorumque ſuppliciorum terror iniectus. Nimirum non ſe exhibuit concionator Boanergem, non tonuit, non ſonuit horrendum quiddam, lugubre, atque terribile, omnia ei ad ſuauitatem, ad iucunditatem, ad aures mulcendas, vtinam non & ad blanditias, ad adulationem, ad aſſentationem comparata. O quam multi vna quidem re Ionam referunt, quia quod columbarum eſt, (id enim Ionas ſignificat) præſtant: omnis eorum ſermo blandus, manſuetus, benignus, nihil niſi Dei ſpirat miſericordiam, clementiam, bonitatem, ſed quàm altera re ſe eius diſſimiles exhibent. Comminatur certè Ionas ſuperbæ & imprimis opulentæ ciuitatis interitum, neque verò eius aut opes, aut potentiam, aut imperium reformidat. At quotuſquiſque reperitur huius ætatis concionator qui peccantibus quas oportet (ex verbo Dei ſcilicet quod factum à Iona) & quemadmodum oportet intentet minas? ſed quiſnam de iis imminentem cœleſtis capitibus diuinam iram ni reſipiſcant perſpicuè planèque ſine verborum ambagibus, & ex Dei ſpiritu denuntiat? Quis non in iis verborum acrimoniæ atque acerbitati parcit, quamquam id res maximè poſtulat. Quem enim audias modò concionatorem, qui in notas palam libidines, in furta, in palliatas vſuras, in ſimonias, in pauperum oppreſſiones, in iudicum iniuſtitias, in aduocatorum, procuratorumque quibus litigantes miſerè ludificantur, ab iiſque bonos nummos emungunt, dolos multiplicesque fraudes, in nobilium luxum, in negotiatorum technas lucraque iniuſta, atque in eius generis horrenda flagitia inuehatur, eaque qua par eſt tum verborum, tum ſententiarum pondere & grauitate caſtiget, deteſtetur, damnet, eorumque reos ſcelerum æternæ morti æternum addicat. Verentur ſcilicet Niniues potentiam, reformidant hominum incurrere inuidiam, perdere gratiam, quam concionando aucupantur, quærunt ſe ipſi & quæ ſua ſunt, non quæ IESV CHRISTI. Canes ſunt muti, niſi adblandiri ſciunt non latrare, neque verò, meminiſſe videntur illius Domini ad Iſaiam: *Clamans ceſſes, quaſi tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo ſcelera eorum, & domui Iacob peccata eorum.* Sed vt ea meminerint, quamque habeant ea vim & notionem perſpiciant penitus, audiant D. Auguſt. ea explãnantem eorumque occaſione ſacerdotum, ac imprimis concionatorum animas inſtar tubæ concutientem, eoſque ſui tum periculi, tum muneris commonentem. Clamare (inquit) iubemur, & vehementer clamare, nè parcas, inquit, id eſt, peccatoris iniquitati, ne tacendo pereas, & dum verecundiæ eius conſulis, non conſulas ſanitati: ne vulnera illius quæ clamando reſecare poteras, reticendo in peius enutrias. Clamare ergo iubemur & nè quis ſe non audiſſe dicat, aut quemquam vox lateat ſacerdotis, vehementer clamare: Et nè fortè hoc ipſum non ſufficeret addit: *Sicut tuba exalta vocem tuam.* Scitis quod tuba non tam oblectationis eſſe ſoleat, quam terroris, non tam delectationem præferre, quam inferre formidinem. Tuba itaque peccatoribus neceſſaria eſt, quæ non ſolum aures eorum penetret, ſed & cor concutiat, nec delectet cantu, ſed caſtiget auditu, & ſtrenuos quoſque hortetur in bonis, & remiſſos terreat pro delictis. Hæc Auguſtinus.]

Iona 1.

C. 58.

Serm. 126. de tẽpore.

Quiſquis igitur veri concionatoris nomen tueri volet, & dignitatem, clamabit identidem, atque adlatrabit peccantibus, Deique hoſtibus, & inſtar tubæ vocem ſuam efferet, idque præſtabit ſententia aliqua ex ſacris litteris, quæ vehementiorem affectum contineat ſumpta, quam bene euoluet idque in Epilogo potiſſimum, eiuſque vim expendet omnem, conſideratione verborum, & penſitatione circumſtantiarum. Et quod caput eſt illum eundem conabitur aſſumere ſpiritum quem verba quæ afferet poſtulabunt, itáque

affici

amei metus vt affectus eſt iis qui eorum eſt author
(quod quidem res eſt longe diuiniſſima, & ad mo-
uendum multo accommodatiſſima) eundemq; cum
illo habere tum ſenſum, tum animi motum, quem
etiam vultu, voce, geſtu, omnique alia exteriore a-
ctione palam faciet. Neque enim ad motum in aliis
excitandum, ſatis eſt (quod quidem multis impo-
nit) vocem attollere, clamores ciere inconditos,
inani verborum tonitru auditores percellere, fre-
quenter pulpitum percutere, manus complodere,
corpus agitare, his enim atque ſimilibus quamquam
ſimplicioribus incutitur terror, prudentiores tamen
& eruditi nihil commouentur, quin etiam eiuſmodi
tanquam puerilia extrinſecus aſſumpta & perſona-
ta ab iis irridentur, ſuntque iis moleſtiſſimi ij con-
cionatores, qui intempeſtiuè clamitant & importu-
nè, vt qui eorum obtundant aures non peruadant
animos. Quod extremum faciunt illi quorum vox
exilis licet & imbecilla, ex corde iam commoto at-
que caritate inflammato erumpit, quodque eodem
cum ſcriptura, quam profert, imbutum eſt ſpiritu;
iſtius enim verba non tam verba, quam acutiſſima
quædam tela mirabili efficacitate vibrantur, corda-
que penetrant & ſauciant ad ſalutem. Atque hæc de
ſcripturæ neceſſitate ad animos permouendos, ſe-
quitur vt eamdem ſcripturam concionatori veræ
germanæque eloquentiæ comparandæ neceſſariam
eſſe comprobemus.

Concionatori à S. litteris diſcendam veram eloquentiam.

CAPVT XIV.

1. *Qua in re ſita ſit vera eloquentia.*
2. *Eam ſacris litteris contineri.*
3. *Ne in iis quidem oratorum eloquentiam deſiderari.*
4. *Quod probatur ab Auguſtino exemplo ſumpto ex Amos Propheta*
5. *De Iſaiæ eloquentia quâlis ea fuerit ex Hieronymo & ſcriptore huius æui.*
6. *Quanta D. Pauli ex Chryſoſtomo.*
7. *Oratores benè dicēdi præcepta à ſacris litteris eſſe mutuatos. Ambroſius. Budeus.*
8. *Suadet Auguſt. earum lectionem ad parandam eloquentiam.*

1. VEram germanamque eloquentiam, atq; eam
quæ ſimpliciter & ex ipſa rei natura ſit talis, in
eo conſiſtere aſſerunt qui dicendi præcepta tradi-
derunt, vt ipſa rerum, temporum, locorum, audi-
torum, ipſiuſque dicentis ratione habita orationem
ſuam ita inſtituat, vt vel finis ſui ſemper compos
fiat, vel non quominùs id fiat, ſtet per ipſam. Et
ſanè rerum omnium quæ ad finem aliquem refe-
runtur, perfectio, finis adeptione continetur: per-
fectaque eſt omnis ars quæcumque illa ſit, quæ vel
finem ſibi præſtitutum aſſequitur ſemper, vel certè
ei aſſequendo eſt accommodatiſſima. Si quis igi-
tur eam dicendo adhibeat elocutionem, vt quic-
quid dicat, quoquo tempore, & loco dicat, quo-
modocumque & apud quoſcumque dicat, ea ſit
præditus facultate, vt eum qui audit, quocumque
velit impellat, vnde autem velit deducat, is pro-
fectò verè eſt eloquens, quamquam non ea adhi-
beat orationis ornamenta & lumina quæ adhibet
alius qui minus finem ſuum conſequitur, dicatque
apud rudes atque ignaros, ruſticè ac ſimpliciter, aut
apud pueros pueriliter ſeruando ſcilicet in omni-
bus illud tantoperè in poëtis atque oratoribus lau-
datum τὸ πρέπον decorum, ſeu id quod quemque
expenſis circumſtantiis vniuerſis facere deceat aut
dicere: Non enim (ait Tullius) quærimus quid ſit *De opt. ge-*
Atticè, ſed quid ſit optimè dicere:] nempe ad ve- *nere orato-*
ram eloquentiam, nec Atticè, nec Aſiaticè, nec Ci- *rum.*
ceronis aut Demoſthenis, aut Platonis, aut Periclis
imitatione, ſed optimè dicendum eſt: quod quidem
is præſtat, qui cœtus hominum dicendo tenet, qui
eorum voluntates quò vult flectit, quocumque tan-
dem dicendi genere aut charactere vtatur. Atque
hæc de veræ eloquentiæ ratione naturaque paucis
dicta ſint, de qua alii plura. *p. Regnis.*
Quibus ita conſtitutis luce clarius eſt ſacras lit- 2.
teras longè eloquentiſſimas eſſe & diſertiſſimas,
quando finem ſibi propoſitum vel attingunt ſem-
per, vel ad id ſaltem ſunt aptiſſimè conſcriptæ: cum
enim earum finis tum Deum ſpectet, tum homi-
nes: Deum quidem, vt is cognoſcatur, colatur, at-
que ab hominibus ametur. Homines verò vt eos
ad virtutes impellant, a vitiis auocent, iiſque cadu-
carum rerum contemptionem, cæleſtium autem a-
morem altius imprimant; illa ipſa ſanè ab iis cumu-
latè perfici quotidiana confirmat experientia.
Si quis autem eam à ſacris litteris exigat elo- 3.
quentiam, quam ſolam falsò multi hoc nomine di-
gnam volunt, quæque à Gentilibus ita commenda-
ta eſt, atque in prophanis oratoribus, Philoſophis
atque Hiſtoricis cernitur, ne ab ea quidem inopes
reperiet ſacras litteras. Nam vt preclarè Auguſt. *Libr. 4.*
Si ea quæ velut oratoria arte diſcuntur, non obſer- *de doctr.*
uarentur & notarentur, & in hanc doctrinam redi- *Chriſt. c. 7.*
gerentur, niſi priùs in oratorum inuenirentur in-
geniis: quid mirum ſit & in iſtis (ſacris nimirum
litteris) inueniuntur quò ille miſit qui facit inge-
nia? Quapropter & eloquentes quidem, non ſo-
lùm ſapientes canonicos noſtros authores, docto-
reſque fateamur.]
Atque eò loci ſigillatim expendit, quantum elo- 4.
cutionis vel ipſe Amos paſtor licet, & armentarius
dicendo adhibuerit, dum ita exclamat. *Væ vobis qui* *Amos 6.*
opulenti eſtis in Sion, & confiditis in monte Samariæ,
optimates capita populorum, ingredientes pompaticè do-
mum Iſrael, &c. Nunquidnam iſti (quærit Auguſti-
nus) qui Prophetas noſtros tanquam ineruditos &
elocutionis ignaros, veluti docti diſertiq; contem-
nunt, ſi aliquid eis tale vel in tales dicendum fuiſſet,
aliter ſe voluiſſent dicere, qui tamen eorum inſanire
noluiſſent. Quid enim eſt quod iſto eloquio aures
ſobriæ plus deſiderent? primò ipſa inuectio quaſi
ſopitis ſenſibus vt euigilarent, quo fremitu illiſa eſt?
Væ vobis qui opulenti eſtis in Sion, &c. atque ita
deinceps pergit Auguſtinus ſigillatim expendere
partes omnes artificij atque oratoriæ elocutionis
in iſtis Prophetæ verbis, faceturque multo adhuc
plura in iis ipſis latere præcepta eloquentiæ quam
ſint ab ipſo expoſita. Quin etiam in vocabulo Io-
ſeph ineſſe tropum quem neſcire ſe (tantus licet *verſ. 6.*
Rhetor) fatetur ingenuè, ſit necne in illa arte quam
& didicit & docuit. Ac tandem ne quis id miretur
tantam in iis, & ſapientiam abditam eſſe & elo-
quentiam: Neque enim (inquit) hæc humana in-
duſtria compoſita, ſed diuina mente ſunt fuſa & ſa-
pienter & eloquenter; non intenta in eloquentiam
ſapientia, ſed à ſapientia non recedente eloquen-
tia.
Quid Iſaiam commemorem? de quo ita Hieron. 5.
Ac primum de Iſaia ſciendum quod in ſermone ſuo *In Prologo*
diſertus ſit, quippe vir nobilis, & vrbanæ eloquen- *ad Iſaiā.*
tiæ nec habens quicquam in eloquio ruſticitatis,
vnde accidit vt præ cæteris florem ſermonis eius
tranſlatio non potuerit conſeruare: ſed quid de
eiuſdem ſumma eloquentia tam audacter, quam *P. Sanchez*
verè pronuntiet huius æui ſcriptor nulli ſanè ſe- *proœmio*
cundus, audiamus. Talis eſt, inquit, eius di- *in Iſa. n.*
cendi character, tam rerum quæ tractantur natu- *13.*
ræ quæ ſanè multiplex eſt accommodatus, in

quo optimi oratoris ars & præſtantia cognoſcitur, vt qui præſtantem oratorem non tam inueniebat, quam cogitatione informabat Cicero, talem cogitatione non fingeret, qualem re ipſa præſtitit, Iſaias. Addit talem eum eſſe in omni genere dicendi, vt ſi Latinè ſcripſiſſet, Latinorum, ſi Græcè, Græcorum omnium gloriam obſcuraſſet: Tamque eſſe in concinnandis oraculis ſuis varium & multiplicem, vt quotquot excogitari poſſunt non ſolùm Oratorum, ſed etiam Poetarum, numeros & lumina perſequutus ſit.

6. Quam ſit autẽ diuina D. Pauli eloquentia, quamque extiterit is omni laude cumulatus orator, fusè variiſque locis traditur à Chryſoſtomo, qui quidem dum epiſtolarum eius res ſingulas, atque adeò voces, earumque pondus, dum inſignem dicendi methodum, artificiumque ſingulare, dum probandi genus efficax cæteraque eius generis expendit, omnibus planum facit perfecti oratoris, D. Paulum partes omnes atque numeros luculenter expleſſe. Et quamquam id non eſſet dictum à Chryſ. illud ipſum clamant orbis conuerſio, idololatriæ extinctio, ſacrilegarum religionum profligatio, hæreſium extirpatio, atque vitiorum: cæteraque ſanè maxima quæ dicendo, & verbi Dei prædicatione conſecutus eſt, vt mirum ſit ab vno homine tot & tanta tamque ardua in tantis temporum difficultatibus, totque hoſtibus circumſeſſo tam breui perfici potuiſſe. Tam verò eſt illud certum, quam tritum de eodem Hieronymi teſtimonium, quem quotieſcumque legeret, aiebat non ſibi verba audire, ſed tonitrua videri.

L. 4. de Sacerd. homil. 52. in Acta.

Epiſt. ad Pãmach.

7. Atque ex horum trium maximè eloquentia manaſſe opinor, quod de ſacris litteris ſcribit Ambroſ. in hæc verba: Negant, inquit, plerique, noſtros ſecundum artem ſcripſiſſe. Nec nos obnitimur, non enim ſecundum artem ſcripſerunt, ſed ſecundum gratiam, quæ ſuper omnem artem eſt: ſcripſerunt enim quæ ſpiritus iis loqui dabat. Sed tamen ij qui de arte ſcripſerunt, de eorum ſcriptis artem inuenerunt, & condiderunt commenta artis & magiſteria.] Tantum igitur latet imò cõſideranti patet eloquentiæ in ſacris litteris, vt ſicuti ſupra quodam loco dictum eſt ex Tertulliano, Sophiſtas omnes, Poetas omnes de ſacrarum litterarum fonte potaſſe; Sic & inde Rhetores omnes ex Ambroſij quidem ſententia bibiſſe auidius, quòd ex iis eloquentiæ ſuæ præceptiones tanquam ex perenni quadam ſcaturigine ſumpſerunt, dicendi ſunt. Non igitur eloquens modo eſt diuina ſcriptura, ſed veræ item eloquentiæ imò & ſecularis illius, quam Cicero alijque ita deprędicant, vera forma eſt & exemplar. Et ne cui D. Ambroſij ſuſpecta fortè ſit authoritas; Budæum prophanum hominẽ nec vllis ſacris initiatum proferam, qui poſtquam aſſeruiſſet à D. Gregor. Nazianzeno probè intellectum ſacram ſcripturam, omnem humanæ mentis elocutionem haud dubiè vincere, & quantumuis illuſtribus figuris diſtinctam orationem ac multiplici eloquio elaboratam, tamen præ diuini ſermonis fulgore obſcurari atque elanguеſcere, hæc de ſe ipſe loquitur. Ego quidem certè in ea ſum opinione, vt exiſtimem tropos oratorios multo ſublimiores, efficacioreſque in ſacra lectione inueniri, quam in priſcorum Græcorum Latinorumue monumentis, poſſeque oratoriam phraſim fieri ea lectione multo locupletiorem: ſed id perſuaderi iis vix poteſt, qui humanorum ſcriptorum lepore ac ſuauitate capti, horridi ſtatim, ac retractati ſtyli lectione deterrentur. Sed quanta ſit ſacrarum litterarum eloquentia, & quam diſerta oratio fusè explicatum ab Auguſtino l. 4. de doctrina Chriſtiana capite 6. & 7. potiſſimum, ita vt ſupervacaneum videatur pluribus eam rem tractare.

Epiſt. 63. ad Iuſtini.

L. 5. de Aſſe.

8. Habet igitur concionator vnde eloquentiam diſcat, adeòque perfectiorem atque vberiorem quam ex litteris prophanis, quare in ſacris ei libris aſſiduè verſandum, quod dum facit, ſi Auguſtino quidem credimus, licet id non eo fine faciat vt ſit eloquens, ſed tantum vt rebus quæ ibi dicuntur ſit intentus, etiam eloquio quo dicuntur dum in iis eſt, ſenſim imbuitur: accedente vel maximè exercitatione ſiue ſcribendi, ſiue dictandi, poſtremò etiam dicendi. Monet idem Auguſt. non multum de Rhetoricæ præceptis laborandum eloquentiam ambienti, eo quod ſicut ex infantibus loquentes fiunt locutiones diſcendo loquentium, ſic eloquentes fieri poſſunt nulla eloquendi arte tradita, ſed elocutiones eloquentium legendo & audiendo & imitando: atque inprimis ſacrorum librorum lectione quos eloquẽtiæ palmam obtinere iam oſtenſum eſt.

Libr. 4. de doctr. Chriſt. c. 5.

vide etiam ſup. c. 5. in fine.

PRÆFATIVNCVLA in ſequentia Capita 8.

QVoniam diſputatum eſt hactenus quàm ſit verbum Dei ſacraque ſcriptura concionatori neceſſariò adhibenda, ſi ſuo quidem munere fungi volet; proponendum eſt deinceps quid in eos qui contra faciunt, quique eâ neglectâ, prophana quæq; aut curioſa & inania, aut ſubtilia futiliaque, atque à ſacro iſto concionandi munere aliena, eaque omnia inani loquacitate, verborumq; lenocinio fucata concioni ingerunt: tum ſacræ ipſæ litteræ, tum concilia, tum ſancti Patres, tum religioſarum familiarum leges, earumque præſides, tum huius memoriæ ſcriptores, tum denique pagani ipſi afferant, & quo tum verborum, tum ſententiarum pondere ac vehementia illorum ſeu inſcitiam, ſeu temeritatem, ſeu etiam improbitatem meritiſſimò reprehendant. Quamquã quod ad prophana attinet, quemadmodum eorum & quando vſus in ſacris concionibus eſſe poſſit dicendum inferius. Cur autem non fuerint ſeorſim data ea quæ ineptam, & à diuino iſto verbi Dei prædicandi officio abhorrentem materiem, ab iis quæ phaleratam & nimis comptam vanique perpolitam, & quaſi meretriciam dictionem damnant, id cauſæ fuit, quod qui à me proferentur authores, eâ ferè vtraque, eadem tractatione coniungunt, eademque damnationis ſententia feriunt. Hanc porrò diſputationem excipient ea quæ tum ad Epiſcopos atque Religioſorum ordinum præſules, tum ad eos qui audiunt pertinere videbuntur eo conſilio, vt illi quidem huiuſmodi cõcionatores ad dicendum ne admittant, hi autem ne dicentes audiant. Ordiamur itaque à ſacris litteris afferendis.

Quid in eos ſacræ litteræ.

CAPVT XV.

1. *Prophetas non niſi Dei verbum prædicaſſe.*
2. *Idem factitatum à Chriſto Domino atque ab Apoſtolis.*
3. *Quod quidem expenditur in B. Paulo, & de eius ratione concionandi.*
4. *Quam ea fuerit aliena ab humana ſapientis lenocinioque verborum.*
5. *Quid ſit adulterare verbum Dei.*
6. *Expenduntur monita data Timotheo de ratione concionandi.*
7. *Concionatores ſunt nubes & alia, cum ſexcenti alij eorum titulis, quibus indigniſſimi ſunt ij quos modo damnamus, vani, curioſi & prophani.*
8. *Boni concionatoris verba claui ſunt & ſtimuli.*

NIhil magis obuium in ſacra ſcriptura, quam frequens huiuſce generis concionatorum damnatio. Eos quidem damnat ipſa erroriſque redarguit, prophetarum primum, tum D. Ioannis Baptiſtæ, deinde Chriſti Domini, poſtea Apoſtolorum prædicatione, denique varijs tradendis ſacri huius muneris præceptionibus, ac reprehenſione eorum, qui iis non obſequuntur. Prophetas ſanè non inania, non vana ingenij ſui commenta, ſed verbum ipſum Dei populo denuntiaſſe, tam eſt clarum ex eorum oraculis, quæ ad nos vſque peruenerunt, vt nihil illuſtrius eſſe poſſit, & meminimus iſtud ipſum ſupra paucis eſſe diſputatum. Videre etiam licet prophetiarum omnium, tum initia ex quibus illud ipſum luculenter conſtat, tum progreſſiones quibus ab iis etiam atque etiam ingeritur à ſe nihil niſi verbum
Vide Hier. 26 Ezec. 3. Domini proponi: quo quidem cum plurimùm cohortationes ad bonum, dehortationes à malo, & cætera quæ morum ſpectarent reformationem, comprehenderentur, argumento eſt eadem ipſa eſſe à noſtris concionatoribus, qui in prophetarum locum atque munus ſurrogati ſunt, proponenda: neque vero aliud quam iſtud ipſum Dei verbum a Chriſti præcurſore allatum, fidem faciunt
Matt. 3. eius conciones, quibus ex Iſaiæ vaticinio tum probat ſe Chriſti antegreſſorem & prodromum, tum Iudæos cohortatur vt ſe tanto Regi digne accipiendo, ſeu virtutum exercitatione, ſeu vitiorum expulſione præpararent: idque ea verborum vi vt petras ſaxaque dura, ſcilicet Phariſæorum, Sadducæorum, ſcribarum, quin & militum atque publicanorum omniſque generis pertinacium peccatorum corda contriuerit, ex ijſque lachrimarum fontes elicuerit. Nempè non diſerta ſed fortia, inquit Cyprianus, proferebat. Quid enim hiſce fortius verbis: *progenies viperarum, quis*
Matt. 3. 7. *demonſtrauit vobis fugere à ventura ira?* Verum quid illis efficacius? *Ventilabrum in manu eius, & per-*
Ver. 12. *mundabit aream ſuam, & congregabit triticum ſuum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili.*

2. Quid Chriſtum Dominum? cuius quidem ea
Ioan. 14. 10 vox eſt, *verba quæ ego loquor vobis, à me ipſo non loquor.* Ego quod vidi apud patrem meum loquor: omnia quæ audiui à patre meo, nota feci vobis: eaque ipſa quæ audierat, & a patre didicerat, tanta dicendi vi efficaciaque promebat, tamque appoſitè ad perſuadendum, vt numquam ſic locutus homo vel a ſuis hoſtibus audiretur: *erat enim docens ſicut poteſtatem habens, & non ſicut ſcribæ & Pha-* *Matt. 7. 29.*
riſæi, eratque ſermo illius poteſtate plenus. *Eccleſ. 8. 4*

Quam verò cæleſtis, quam diuina, quam ſalutaris, quamque eſſet vtilis, quam tradebat, doctrina, vel iis qui a primo tantum limine ſacra Euangelia ſalutarunt, manifeſtum eſt: quippe cuius ſermo omnis eſſet vel ad fidei capita docenda, vel ad virtutum pœnitentiæ potiſſimum, demiſſionis animi, manſuetudinis, caritatis, eleemoſynæ, iniuriarum amnoſtiæ atque obliuionis perpetuæ commendationem, vel ad vitiorum deteſtationem, vel ad conſiliorum Euangelicorum perſuaſionem, vel ad mortis, inferni, iudicijque incutiendum timorem, vel ad æternæ beatitudinis tum notitiam dandam, tum illius ſpem prouocandam inſtitutus, eaque ipſa in primis dicendo ſpectaret.

Chriſti porro veſtigia perſequuti ſunt in hac vtraque re ſancti Apoſtoli: neque enim à ſe ipſi loquuti ſunt. *Quod audiuimus, quod vidimus oculis* *1. Ioan. 1.*
noſtris (inquit D. Ioannes) *quod perſpeximus & manus noſtræ contrectauerunt de verbo vitæ, annuntiamus vobis.* In eandem ſententiam D. Petrus cum eo ipſo *Actor. 4.*
Ioanne, cum eſſet iis a principibus ſacerdotum diuini verbi prædicatio interdicta *Si iuſtum eſt,* inquiunt, *19. 20.*
in conſpectu Dei vos potius audire, quam Deum, iudicate: non enim poſſumus quæ vidimus & audiuimus non loqui: Paulus vero dum de euangelica doctrina a ſe *Gal. 11. 12.*
explicata loquitur, grauiſſimis hiſce verbis Galatas compellat atque obteſtatur. *Notum vobis facio fratres Euangelium quod Euangelizatum eſt à me, quia non eſt ſecundum hominem, neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, ſed per reuelationem* IESV *Chriſti.*

3. Quod ſi quænam ab iis pro concione dicta quaque vi animorumque permotione diſputata ſint, aues intelligere, in promptu ſunt tum eorum epiſtolæ, tum actus geſtaque, quibus quidem eorum conciones ſunt comprehenſæ. Atque vt modo de cæteris ſileam, de euangelica quidem tuba, de tonitru gentium, de rugitu leonis (ſic enim a Hieronymo appellatum beatum Paulum accepimus) ſilere omnino non licet. Vide mihi hunc Chri- *Actor. 17.*
ſti legatum Athenis in Areopago conſiſtentem, *3.*
quanta ibi animi confidentia in mediis fidei hoſtibus, quanta verborum maieſtate, quanto ſententiarum pondere apud mundi ſapientes, vanaque inanis iſtius ſuæ ſapientiæ opinione tumidos diſputat de pœnitentia, de iudicio extremo, de communi omnium reſurrectione, id eſt, de rebus nouis, inſolentibus quaſque præſentiebat fore vt ab omnibus exploderentur, quamquam eſſent illæ ipſæ res æternæ beatitudini conſequendæ perquam neceſſariæ. Sed quantillum oportuit, tum animi, tum vocis contentione diſſeruiſſe apud Fœlicem præſidem de iuſtitia, de caſtitate, & de futuro iudicio *Actor. 24*
a quo inter dicendum nimirum vehementiſſimo *25.*
timore perculſo, interpellatus eſt & ceſſare iuſſus?

4. Atque hoc facto ſuo (vt & alias creberrimè) docuit diuinus iſte vir concionatores noſtros, *Ea vide*
quam ſibi deligant materiam ad dicendum, vir- *Verbo con-*
tutes ſcilicet & vitia; neque enim dum iuſtitiam *cionator.*
& caſtitatem laudat, non potuit non in iis oppoſita vitia excutere, ignis æterni ſupplicia, vitæ beatæ præmia, quæ quidem vtraque futuri iudicij commemoratione explicationeque continentur. Neque vero eo minus docentur concionatores quemadmodum dicant, quam quæ dicant: *ſermo meus & prædicatio mea* inquit ipſe *non in per-*
ſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis, ſed in oſtenſione *1. Cor. 2. 4.*
ſpiritus & virtutis. neque enim ornatum & lenocinium inanes mundi immutatione adhibuit oratoris lumina, dictionis ornamenta, verborum elegantiam,

ſermonem comptum & compoſitum, ſed incenſum zelum tum diuini honoris, tum ſalutis proximi, ſed ſpiritus vehementiam feruoremque eructantem ſapientia quęque & arcana, non ea quidem humana, ſed diuina, quibus præſidiis vt & miraculorum inſtructus ea præſtitit ab Illirico Hieruſalem vſque quibus mirificè Dei gloria, fideique Euangelicæ prædicatio eſt propagata: hæc quidem B. Apoſtolus.

Ac perſuadeat ſibi concionator hac ſpiritus feruorisque via ſe miranda præſtiturum, neque aliam ſuppetere rationem ſeu faciliorem, ſeu efficaciorem perſuadendi & probandi quiduis quam iſtiſta. L.1. contra Celſum. Diſciplina enim noſtra (Origene teſte) propriam quandam habet demonſtrationem, quam Apoſtolus nominat demonſtrationem ſpiritus & virtutis.

1.Cor.1.21 Idem Apoſtolus cum demonſtraſſet noluiſſe vti Deum humana ſapientia in Chriſto cruce & morte promulganda, ſed per ſtultitiam prædicationis ſaluos facere voluiſſe credentes; profitetur ſe hanc humanam ſapientiam, ſermoniſque facundiam à ſe in dicendo abdicaſſe. 1. ad Cor. 2.12. *Ego*, inquit, *cum veniſſem ad vos, fratres, veni non in ſublimitate ſermonis aut ſapientiæ annuntians vobis teſtimonium Chriſti: non enim iudicaui me ſcire aliquid inter vos, niſi Ieſum Chriſtum & hunc crucifixum*. Quaſi dicat, nihili duxi omnem aliam ſcientiam quæ non eſt de IESV crucifixo, quæ autem de eo eſt, eam vnam feci maximi, eam me ſcire profiteor, in ea mirificè glorior: quamobrem ita me vobiſcum habui, quaſi omnis humanæ ſapientiæ expers eſſem & ignarus, cum tamen ab ea ſufficienter eſſem inſtructus, ſed non docuit paleas miſcere tritico, neque verbum inane & mendax verbo veritatis, nec prædicare in ſapientia verbi, ne forte euacuaretur crux Chriſti: Qui igitur ſapientiam verbi, vanam orationis elegantiam ſermoniſque ornatum in dicendo adhibent, Apoſtoli ſenſu euacuant ij crucem Chriſti.

Ad eandem hanc eloquentiæ ſæcularis damna- 5. tionem, & totius rationis concionandi, qua pleri que concionatores vtuntur hodie, referre licet quod ab eodem iactatur in Pſeudo-apoſtolos, à quo quidem ſe profitetur immunem. *Non enim*, 2.Cor.2.17 inquit, *ſumus ſicut plurimi adulterantes verbum Dei, ſed ex ſinceritate; ſed ſicut ex Deo, coram Deo in Chriſto loquimur*. Quid eſt quæſo concionatores iſtos adulterare ſeu cauponare, vt vertunt Græci verbum Dei: niſi inſtar cauponum, qui ea quæ vendunt, aliis commiſcent quæſtus cauſa, ſic illud vel falſitate, vel vanitate, vel aſſentationibus quibus multitudinis aures ſcalpant, vel curioſarum rerum, & quæ tantæ rei maieſtatem dedeceant tractatione, vel inani ſermonum volubilitate ei permixta vitiare atque corrumpere? Qui autem quæritur ab hiſce noſtris, ſeu cauponibus malis, ſeu adulteris (vtraque enim probroſa eſt compellatio) in dicendo fructus, is eſt, vt ea re auditorum captent gratiam, vt audiantur libenter à vanis, euanidis ſuique ſimilibus hominibus, vt habeantur boni concionatores, atque vt magno imperitæ multitudinis concurſu facto aliquid etiam inde referant emolumenti, dum eis maiore copia quæ ad victum & cultum ſuperſint, ſuggeruntur.

6. Atque hæc quidem de Apoſtoli doctrina, dicendi concionatoribus tradita, facto ipſo atque opere atque exemplio: quam autem præceptionibus tradidit de iſta ipſa re doctrinam. Tum Timotheo, tum Tito, Epiſcopis ex eius ad vtrumque conſcriptis epiſtolis facilè eſt intelligere. Ad Timo. 4.1. Ac illi quidem in hæc verba: *prædica verbum*. Sacrum Ioann 6. ſcilicet, & quod Dei eſt, quod per excellen- 2. ad Tim. 2. tiam dicitur verbum, quia verbum eſt vitæ æternæ, verbum veritatis, verbum iuſtitiæ. Num ei præſcribit vt curioſa, vt prophana, vt ſubtilia prædicet? Hebr.5.

Ad hæc cum in cæteris Epiſcopi virtutibus, eum vult rectè tractantem verbum veritatis: quæro ſitne verbum iſtud ſacrum, aut prophanum, vile aut futile, omnique vacuum fructu (quale eſt plurimorum) curioſumue, aut animi ſpectans ſalutem, non inanem aliquam notitiam? præterea cum idem Apoſtolus cohortetur Timotheum, vt 1. ad Tim. in iis permaneat quæ didicit ſciens à quo didice- 3.14. rit, & quia ab infantia ſacras litteras nouit, cumque ab eo non niſi ſacra didiciſſet, inde ſanè liquet ſatis, Epiſcopo quique eius vices concionando ſubit non eſſe aut prophanas litteras, aut curioſarum, aut ſubtilium rerum ſcientiam ſacris litteris ſuperinducendam, quaſi iis ad finem ſibi propoſitum deeſſet quidpiam.

Quis enim neget omnem ſcripturam diuinitus 2. ad Tim. inſpiratam, vtilem eſſe ad docendum, ad arguen- 3.15. dum, ad corripiendum, ad erudiendum in iuſtitia, vt perfectus ſit homo Dei ad omne opus bonum inſtructus? Quod ſi hæc ſanctiſſimo Epiſcopo atque ſpiritus ſancti pleno præſcripta ab Apoſtolo, Chryſ. hic. vt ad ea quæ commemorata ſunt, ſacra ſcriptura, non ſuo ingenio, non ſuis aut commentis aut inuentis, vtatur, quantò id potius nobis dictum exiſtimare oportebit? Non igitur neque ad docendum, neque ad arguendum, neque ad corripiendum, neq; ad erudiendum, aliunde mutuanda tibi præſidia, quaſi ei rei minus ſufficeret ſcriptura. Cum enim *omnis* dicit Apoſtolus, ſanè eam vnam etiam ſatis eſſe clarè vult intelligi, vt non magnoperè ſit opus ad id humanas ſcientias adhibere.

Hactenus ea fere ſunt tãtum delibata quæ ex nouo teſtamento, inſtituto conueniebant, neque erit abs re, ſi paucis quæ eidem congruant ex vetere in medium afferantur. Conſultò autem omittam cohortationes varias, quibus iubetur Prophetas vocẽ efferre altius, populumque ſui officij commonitum vehementius increpare, quod huiuſmodi cohortationes iam ſuis locis ſint collocatæ, quas lectorem vehementer vt legat, obteſtor, eaſque ipſas etiam Verbo con- atque etiam ſecum ipſe conſideret. Inde enim di- cionator. ſcet quid & quemadmodum ei ſit apud populum dicendum, ſi veros concionatores velit, cuiuſmodi fuiſſe Prophetas palam eſt, imitatione exprimere.

His igitur omiſſis occurrunt variæ eæque honoris pleniſſimæ, & perquàm illuſtres compel- 7. lationes, quibus concionandi munus à ſacris litteris exprimitur, quibuſque ſanè in primis ſe præſtat indignum is, qui eam quam modo damnamus, concionandi rationem ſequitur.

Ac principio vocatur concionator nubes *& nu-* Iſa.4.5. *bibus mandabo ne pluant ſuper eam imbrem*: per nu- Hom.5. in bes quidem ex ſententia Origenis accipe concio- Ierem. natores, per imbrem vero doctrinam veram & ſalutarem. Eoſdem concionatores vult eſſe nubes illas, quas educit Deus ab extremo terræ, quia primi concionatores Apoſtoli: ſcilicet & diſcipuli Chriſti non à primis terræ, non à conſulibus, non a iudicibus, non à diuitibus, non à regibus, ſed ab infimæ notæ hominibus, à fæce vulgi, à piſcatoribus educti ſunt: Origeni ſuccinit Gregorius magnus ad illa verba Iob: *Frumentum deſiderat nubes*. Quid electi, inquit, quique L.27. Mo- ſunt, niſi frumenta Dei cæleſtibus horreis recon- ral.cap.22. denda? Sed hoc frumentum quouſque ad perfectionem fructuum veniat, nubium pluuias expectat vt creſcat, quia bonorum mens prædicantium verbis infunditur, ne ab humore caritatis, deſideriorum carnalium ſole ſiccetur.

Sed num nubes eſſe & dici poſſint concionatores ij qui ſalutaris doctrinæ imbre tum temporaneo, tum ſerotino audientium corda non irrigant,

Iſa.55.10. neque fœcundant? quorum verbum non inebriat terram, nec infundunt eam, nec germinare eam faciunt, nec dant panem ſerenti, nec panem comedenti? Et ſane ſi nubes eſſent, pluuiam ſtillarent, etenim vt præclarè Eccleſiaſtes: *ſi impletæ fuerint*
Cap. 11. *nubes, pluuiam effundent.* At hæ nubes non pluuiam, non ſalutis doctrinam, at puluerem effundunt, dum ſacris litteris penè valere iuſſis prophana, dum inutilia, dum vana, dum noxia populo proponunt, quibus non magis humeſcunt agri, ſeu fœcundantur audientium animi, quam ſi minuto puluere plueret. Nimirum non ſunt plenæ aut imbre grauidæ hæ nubes, vt ſupra inquiebat Salomon: nu-
Epiſt. Iudæ ver.12. bes ſunt, ſed ſteriles, ſed ſine aqua, nihil igitur mirum ſi imbrem non effundunt; nemo enim dat quod non habet, ex communi omnium ore trito prouerbio.

Hoc autem ſalutari te implebis imbre, tu quiſquis ad eam ſtatus dignitatem atque altitudinem vocatus à Deo es vt ſis nubes, ſi in diuinis ſcripturis verſeris aſſiduè, ſi Dei verbum nunquam è pectore, nunquam ab oculis, nunquam è manibus ponas. Eſſe enim Dei verbum pluuiam te-
Cap. 32. 2. ſtatur Moſes in Deuteronomio. *Concreſcat* (inquit) *in pluuiam doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum, quaſi imber ſuper herbam, & quaſi ſtillæ ſuper gramina.* Hoc certè ſi te vitæ humore repleueris, aureum plues imbrem quo irrigata audientium terra, læta veſtietur ſegete, atque longè vberrimos virtutum omnium dabit prouentus: ne-
L.7. in Lucam ad illa verba, veſtimẽta ſicut nix. que tibi erit timendum, ne, vt loquitur Ambroſius, præpropero calore vernantis corporis arua iſta luxurient, totu potius niuali (ſunt enim & nubes niuis conceptacu um, & ex nube gelu conſtricta fit nix) ſemina verbi cæleſtis preſſa fœcunda erunt.

Alterum concionatorum elogium eſt oliua, ita
Cap 4. enim vocantur a Zacharia ex interpretatione Tropologica. Vidit hic Propheta candelabrum aureum totum, ad cuius dextram & ſiniſtram erant duæ oliuæ plenæ olearum, in vertice ſicut ſpicæ plenæ ſunt granis, (quod quidem indicatur his verbis: Quid ſunt duæ ſpicæ oliuarum) Aureo candelabro ſignificari Eccleſiam in confeſſo eſt apud omnes, cuius latus vtrumque cingunt duæ oliuæ .i. prædicatores ſancti, dum ex iis alteri quidem hæreſes profligant, & Chriſtianæ fidei veritatem tuentur, vt integra ſicut à ſede Petri emanauit, perpetuo conſeruetur, alteri vero fideles, Chriſti diſciplina erudiunt, virtutes docent, vitia inſectantur: Cum oliua autem baccarum plena conferuntur, tum propter inſignem qua præditi ſunt fertilitatem, animorumque lucrum & fructum ampliſſimum, tum propter lucem quam aliis præbent, inſtar oliuæ illius, de
Pſal. 51. qua Dauid. *Ego autem ſicut oliua fructifera in domo Dei*: Qui autem nec aliis lucet, nec vllum profert ex ſe fructum, quo iure aut merito ſuo,
Matt. 21. oliua vocari poteſt, niſi fortè ſterilis, arida & maledicta? Atque hæc de nube & Oliua paucis dicta ſint. Etenim ſexcenti ſunt honorum tituli, quibus a ſacris litteris inſigniuntur concionatores, quibuſque quanta ſit concionandi dignitas eluceſcat: vocantur enim milites, quibus
Zach 9. circumdat Deus domum ſuam, Eccleſiam ſcilicet, vt eam tueantur ab hoſtium incurſibus. Dein-
Zach. 12. de eam nos atque ignis, quod eorum ſit mortalium animos caritate incendere: tum amici ſponſi qui ſtant & audiunt, & gaudio gaudent pro-
Ioan. 3. 29. Greg. in 1. Reg cap. 9. pter vocem ſponſi: ſunt enim Chriſto maxima coniuncti familiaritate, eiuſque vocem in ſ. [illegible] ante loquentem audiunt, quam eam ad populum [illegible]; præterea Reges & conſilies terræ Re-
Greg. 1. Moral. c. 35 ges quidem, quia commiſſos ſibi rectè diſponere & ſua bene regere corpora ſciunt. Terræ autem conſilies, quia terrenas mentes per exhortationis ſuæ conſilium ad cæleſtia pertrahunt. Deinceps cæli, ſol, & ſtellæ, cæli quidem, quia Greg. l 9. intercedendo protegunt, ſol vero, quia prædi- Moral. c. 4. cando vim luminis oſtendunt. At ſtellæ, quia dum certa peccatoribus prædicant, tenebras no- Greg. l. 13. ſtræ noctis illuſtrant. Exinde maxilla, per ipſos Moral. c. 7. quippe Eccleſia iniquos a vitijs conterit, & quaſi glutiens in ſua membra conuertit. Ad hæc por- Greg. l. 33. tæ Sion, quia per eorum vitam atque doctri- Mora. c. 28 nam abſcondita ſupernæ contemplationis intramus. Quid plura? vocantur dentes Eccleſiæ, Ibidem ca. 29. quandoquidem prædicationibus ſuis peccatorum duritiam conterunt. Vocantur Angeli, vt qui glo- L. 34. Moral. cap. 4. riam patriæ cæleſtis annuntiant. Vocantur canes, quippe qui prædicationibus aſſiduis, quaſi latratibus importunis aduerſarios quoſque à grege Greg. in c. 3. Cantic. ouium arcere nituntur. Vocantur boues, quod eorum ſit vomere prædicationis quaſi ſpirituales ſulcos, ſic auditorum animos ad Dei excipienda ſemina ſubigere atque proſcindere. Vocan- Hier. 15. tur os Dei, quia ſeparant pretioſum a vili, hu- Gregor. 33. manas etenim mentes a reproba antiqui hoſtis Mora. c. 22 imitatione diſiungant. Vocantur amici & negotiatores, amici per fidem, negotiatores per actionem: amici, inquam, illi quorum eſt leuiathan, ſcilicet antiquum hominum generis hoſtem concidere, qui quidem toties ab his amicis conciditur, quoties diuini verbi gladio, ſua ab illo membra (peccantes nimirum) ſeparantur.

Vocantur columnæ Eccleſiæ, eæque argenteæ, quod eorum ſit eam exemplo vitæ ſuſtentare, & prædicationibus erudire: quæ cauſa fuit, inquit Gregor. vt prædicatores ſuos Deus ma- In cap. 3. Cantic. gna iuſtitiæ rectitudine roborarit, & nitore eloquij quaſi ſplendore argenti decorarit. Vocan- Idem in c. 4. Cantic. tur Eccleſiæ oculi, dentes, genæ, & collum: oculi, quia cæteris viam oſtendunt; dentes, quia per eos infideles comminuuntur & paruuli nutriuntur; genæ quia in populis vt iis proficiant, eminet: collum, quia ſicuti collum extendimus quando longius proſpicere volumus, ſic prædicatoris eſt procul venientes ſanctæ Eccleſiæ hoſtes ſpeculari, iiſque fortiter reſiſtere, ſi quid in Eccleſia lædere conantur. Eius etiam eſt liberè terrena deſpicere ac cæleſtia contemplari. Vocantur ad extremum lux mundi, ſal terræ, lampas, ciuitas ſupra montem poſita, quarum quidem appellationum vis & ratio tum ex ſe ipſa patet, tum ſupra fuſius eſt a nobis tradita. Atque hi ſunt pauci de multis honorum tituli, quibus a ſacris litteris decorantur honeſtanturque veri concionatores Chriſtique legati; qui quidem tituli tam parum congruunt iis contra quos modo dicimus, curioſos nempe, vanos, prophanos, phaleratos, Deique ſpiritu vacuos, quam parum eſt rationi conſentaneum, vt Regis nomine honoretur mendicus, vt aurichalcum aurum, vt vitrum margaritum, vel ſi mauis, vt terra cælum, vt tenebræ lumen, vt cadauer homo, vt mors vita nuncupetur.

Occurrebat denique contra hos pſeudo-concionatores ex ſacris litteris illud Eccleſiaſti. *Ver-* Cap. 12. 11. *ba ſapientum ſicut ſtimuli, & quaſi claui in altum defixi*, ſcilicet altius & profundius alicui ligno infixi, quales ſunt maximè claui igniti atque candentes, qui & facilius & penitius penetrant. En tibi regulam qua cognoſcas ſis necne ſapiens concionator & ſcriba doctus in regno cælorum, ſi ſtimulat, ſi vrget, ſi ſollicitat auditorem ſermo tuus: ſi inſtar claui candentis & igniti imprimitur altius audientium animis, ſi ſanguinem elicit, ſi dolorem exprimit, ſi compunctionem, ſi cuius ſermo non pungit, inquit Hieron. ſed oblectationem facit

 audien-

L. 23. Moral. cap. 22. audientibus, iſte non eſt ſermo ſapientis: pœnitentiæ debet dolores & vulnus infigere: Rectè autem, ait Gregor. prædicatorum verba claui vocati ſunt, quia culpas delinquentium neſciunt palpare, ſed pungere. An Ioannis verba claui non *Matt. 3.* erant cum dicebat, progenies viperarum, quis vobis demonſtrauit fugere ab ira ventura? An verba Stephani claui non erant cum dicebat: vos ſemper *Actor. 7.* ſpiritui ſancto reſtitiſtis. An verba Pauli claui non *Gal. 3.* erant cum dicebat, ô inſenſati Galatæ, quis vos faſcinauit? Et rurſum cum Corinthiis diceret, cum ſit inter vos zelus & contentio, nonnè carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis, Hæc Gregorius.]

Quod ſi aliqua, inquit Ambroſius, vel in populo, vel in aliquibus contumacia vel culpa eſt, *Epiſt. 44.* ſint ſermones tui eiuſmodi vt audientem ſtimulent, compungant malè conſcium. Sermones enim ſapientum tanquam ſtimuli. Stimulauit & Dominus IESVS Saulum cum eſſet perſecutor. Quam ſalutaris fuerit ſtimulus conſidera, qui ex perſecutore Apoſtolum fecit dicendo: durum eſt tibi contra ſtimulum calcitrare? Hæc ille, ex quibus efficitur magnam ſanè rem eamque arduam exigi à concionatore (quamque non niſi ægrè præſtet, vel omni laude cumulatus ſacer orator quique verè eo nomine iſto ſit dignus,) neque enim ſatis eſt vt ſint eius ſermones ſtimuli, quibus ad virtutem incitetur is qui audit, debent & eſſe claui iique igniti vt peruadant altius; claui, inquam, quibus auditoris pars interior cum parte ſuperiore, atque iſta cum Deo firmiter cohæreant, ita vt nullæ poſſint ab eo aut animi perturbatione, aut carnis illecebra, aut mundi inuitamento, aut dæmonis vi ſuggeſtione inſidiiſque diuelli, ad quæ quidem clauis pluſquam trabalibus opus eſſe, neque eos ipſos ex prophanorum, ex Gentilium, ex Philoſophorum, ex curioſorum authorum officina eſſe petendos nemo non videt.

Quid in eos ſacra concilia.

CAPVT XVI.

1. *Concilium Valentinum damnat iſtiuſmodi concionatores.*
2. *Item Rauenna ſecundo habitum.*
3. *Quid in eos concilium Lateranenſe œcumenicum.*
4. *Quid Treuirenſis ſynodus.*
5. *Quid Colonienſis.*
6. *Tridentinum Concilium grauiter eos inſectatur.*
7. *Quod idem faciunt concilia varia Mediolani habita.*
8. *Vt & ſynodus Aquileienſis.*

NOn minus à ſacris Conciliis tum œcumenicis, tum prouincialibus, quam a ſacris litteris damnantur inutiles hi & vani concionatores.

Concilium quidem Valentinum in Gallia habitum anno Domini 854. ſub Leone eo nomine 1. quarto, hæc præſcribit capit. 4. Vt vnuſquiſque noſtrum (agit autem de Epiſcopis) ſiue per ſe, ſiue per aliquem, vel aliquos ex miniſtris Eccleſiæ fideliter doctos ita verbum prædicationis tam in vrbe, quam foris in plebibus exhibeat, vt omnino eis admonitio & exhortatio ſalutaris deeſſe non poſſit. Quia vbi verbum Dei fidelibus non miniſtratur, quid aliud quam vita animæ ſubtrahitur: placet firmatum.]

Non eſt autem verbum prædicationis, neque admonitio & exhortatio ſalutaris, neque verbum Dei, vt loquitur concilium, quod ab huiuſmodi, quos modo inſectamur, concionatoribus, verius dixerim, rabulis garruliſque, concioni exhibetur, quare videant ipſi ne tot animarum mortis ſpiritualis rei ſint, quot ſunt ij quibus, vt idem loquitur concilium, animi vitam ſubtraxere.

Concilium autem Rauennale 2. Rubrica 15. anno Domini 1311. ſub Clemente 5. non cenſet ad 2. hoc ſacrum munus admittendos, niſi induſtrios viros, pollentes ætate, grauitate morum, vitæ ſanctitate, ſcientia & ſermone, vetatque eos admitti ex quorum admiſſione ſcandalum aut animarum periculum oriretur. At quænam morum grauitas in eo perſpicitur, qui leuia & futilia loco tam ſerio, & in actione tam graui, vbi de animorum immortali agitur ſalute, deque auditorum capite tam leuiter effutit? Quæ vitæ ſanctitas in eo exiſtimetur ineſſe, qui tam opportunam nactus occaſionem, tum hominum generi conſulendi in negotio tanti momenti, tum diuinæ gloriæ propagandæ, eam tamen ipſam negligit, atque vtinam non negligat modo, & non etiam ei ſit impedimento, & vt habet concilium, non eius prædicatio & ſcandalum iis qui ſe audiunt, atque animis periculum afferat.

Sacrum porro atque œcumenicum Concilium 3. Lateranenſe ſecundum inchoatum anno Domini 1512. ſeſſione 11. dicendi ad populum munus cuiquam, niſi morum honeſtate, ætate, doctrina, probitate, prudentia, & vitæ exemplo ad id apto, vetat demandari. Cui autem demandatum eſt, eum vult ex diuinæ vocis præcepto Euangelium omni creaturæ cum vitiorum deteſtatione, & virtutum commendatione, enucleare & declarare. Quamobrem ex concilij atque adeo Chriſti Domini ſenſu, non legitimè ab eo concionatore explicatur Euangelium, qui quamquam ſenſum dec litteralem multaque ad id tum ex variis verſionibus, tum ex ipſis fontibus Hebræis atque Græcis afferat, ea tamen ipſa non efficit, vt tum vitiorum odio, tum virtutum amori excitando acuendoque famulentur.

Ad hæc Treuirenſis ſynodus anno 1549. tem- 4. pore Pauli Papæ tertij mandat, vt non tam eloquentiores, quam ſapientiores, neque tam argutiores, quam meliores ad hoc munus eligantur, modo gregi ſana doctrina paſcendo non ſint prorſus inidonei. Imò eo magis monet cauendos qui eloquentia pollent, quò magis ob eloquentiam dum rectè dicere & docere exiſtimantur, nocere poſſunt & fallere. Deinceps monet concionatores, in hoc vt toti incumbant, vt verbum veritatis rectè & bona fide tractent, tanquam diſpenſatores multiformis gratiæ Dei, omiſſis iis, quæ a puritate Euangelij aliena ſunt, vel ſuperuacanea, vel parum ædificantia: ſed nec opinabilia ac dubia pro certis & receptis aſſeuerare audeant, ab apocryphis abſtineant: comicas, aniles, & interim obſcænas fabulas, & quæ riſum moueant citius quam lachrimas, populi auribus non ingerant: eaque doceant, quæ ad captum rudis populi accommodata eſſe cognouerint, cohortentur populum ad pœnitentiam, Dei ac Chriſti commemorent beneficia, pœnas peccantibus debitas, præmia virtutum, torpentes excitent, animo deiectos in ſpem erigant. Voluptuariis, reliquе mundi admiratoribus vitæ breuitatem, & æternos ignis cruciatus ſubinde ingerant, commendent fidem quæ per bonas actiones & dilectionem operatur, probam educationem & cætera quæ præclarè proſequitur.

Concilium

Concilium autem Colonienſe Anno 1536. tempore Pauli Papæ 3. parte 6. capit. 2. iſta concionatoribus præſcribit. Vitabit prophana & vaniloquia, hoc eſt, futilem & manem loquacitatem, qua nonnulli ratiocinationibus humanis falſam ſcientiæ opinionem ſibi venantur. Sic enim ſuum compellat Timotheum Paulus: ô Timothee depoſitum ſerua, deuitans prophanas vocum nouitates, & oppoſitiones falſi nominis ſcientiæ, quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt.

6. His accedat Concilium generale Tridentinum ſeſſione 24. ca. 4. quod poſtquam iuſſiſſet Epiſcopos hoc prædicationis munus, quod eorum præcipuum eſſe ait, aut per ſe aut per alium, ſi erunt legitime impediti exercere, vult eos pro concione ſacras ſcripturas (ipſiſſima ſunt eius verba) diuinamque legem annuntiare. Cui decreto quemadmodum obſequentes ſe præſtent, qui alia omnia quam diuinas litteras, Deique legem ingerunt, penes ipſos iudicium eſto. Idem concilium ſeſſione 5. de reformatione c. 2. cauet ne alij quam idonei ſumantur ab Epiſcopis ad huiuſmodi prædicationis officium ſalubriter exequendum, quid autem ſalubre a curioſis hiſce acutulis ac politulis concionatoribus afferatur, quorum poſtrema cura & cogitatio eſt de illorum qui ſe audiunt ſalute procuranda?

7. Denique vt ad concilia, quæ Mediolani ſunt habita, ſanctiſſimo Archiepiſcopo Carolo Borromeo præſule veniamus: Concilio primo præcipit, vt concionatores plebem pro eius ſenſu & intelligētia ſalutari doctrina paſcant. Sed quæro num ſubtilia ex Theologia ſcholaſtica decerpere, num curioſa queque ex Philoſophia, humaniorique literatura miſſa interim ſacra ſcriptura delibare: Num politiori ſermone orationiſque luminibus atque compto ornatoque dicendi genere ea ipſa proponere, id ſit tādem plebem ſalutari doctrina paſcere? num his eruditur plebs Chriſtiana ad ſalutem conſequendam!

Monet præterea vt ſacram ſcripturam proponāt, eamque ex Catholicæ Eccleſiæ ſanctorumque patrum ſenſu interpretentur. Vetat ab iis ſuperuacanea & parum fructuoſa afferri: atque grauiſſimis verbis edicit ne oſtentandæ doctrinæ & eloquentiæ cauſa difficiles atque inanes quæſtiones, fucumue orationis & pigmenta conquirant, vnde ſui ipſius potius quam IESV CHRISTI prædicatores eſſe videantur. Tum præſcribit quæ eis populo tradenda quæ dicenda. In iis meminit virtutum & vitiorum, illas vt amplectatur, hæc vt oderit: plurimaque alia habet ſigillatim, quæ magnopere faciunt ad præſens inſtitutum, quibuſque recenſendis breuitatis cauſa ſuperſedeo. Videre item licet quæ concilio Mediolanenſi 3. cap. 3. ſub eodem ſanctiſſimo Archiepiſcopo Borromeo ſancita ſunt.

Verum prætermittere non licet quæ concilio 4. capite de verbi Dei prædicatione præſcribūtur hiſce fere verbis. Illud proprium ac peculiare ſit prædicatoris genus docendi, vt beati Apoſtoli exemplo ſigillatim cuiuſcumque ſtatus homines inſtruat, & præcipua virtutum officia demonſtret, modo filios, modo parentes, nunc ſeruos, nunc dominos, nunc viros, nunc vxores, nunc ſenes, nunc iuuenes erudiens, ac diligenter quæ cuique propria ſunt, præſcribens paterna caritate & ſollicitudine, fideles a vitiis deterreat, tum ad virtutes accēdat, & teſtimoniis diuinarum litterarum & ſanctorum patrum doctrina atque exemplis, & ſacris Eccleſiæ traditionibus, & ſimilitudinibus & ſanctioribus etiam figuris. Quod ſane officium ſi graui oratione & ab omni vel artificij, vel hominis ſua ſpectantis ſuſpicione aliena tractabitur, maiorem inde fructum, iuuante domino, forè ſperandum eſt. Id plane ſibi proponat concionator optimè noſſe, quæ in populo vitia potiſſimum euellenda, quæ rurſus virtutes in primis diſſeminandæ ſint, eòque intendat maximè omnem vim prædicationis ſuæ. Nec vero ſemel atque iterū, ſed ſæpe pro vt vſu venerit in eodem vnius vel virtutis ſuadendæ, vel vitij deteſtandi, ſtudio verſetur, quoad, quantum in ſe eſt, perenni quadam doctrinæ perſeuerantia & perpetua quaſi pugna & contentione, (id quod olim ſanctiſſimos Epiſcopos Ambroſium, Auguſtinum, & Chryſoſtomum feciſſe cōſtat) fidelium animos etiam in malè agendo penè obfirmatos expugnet, deprauatoſque viuendi mores iam inueteratos, radicitus iuuante Deo euellat. Quod quidem vt facilius conſequatur concionator, vult concilium vt ab Epiſcopo aut loci parocho collectæ, & conquiſitæ morum frequentiores corruptelæ ad eum tempeſtiuè deferantur: Hæc & alia plura concilium.

Denique Synodus Aquileienſis 1. Rubrica 3. anno partæ ſalutis 1596. tempore Clementis 8. poſtquam grauiſſimis verbis Epiſcopos monuiſſet, prædicandi munus eorum eſſe proprium, quod qui non legitimè impediti non obeant, eos nec vltionem apud Deum, nec apud homines eam quam ſacri concilij Tridentini ſanctio præſcribit & intimauit euaſuros, tum vult Epiſcopi vices non niſi idoneos ſubire ac ſuſtinere, quique populos cæleſti alimento paſcant, ne deſit gregi pabulum quo vita ſpiritualis conſeruatur. 8.

Quod ſit autem pabulum iſtud dum explanat hæc habet. Ex ſacræ ſcripturæ fontibus ad ſpiritualem populorum ædificationem hauriatur, quod ad vitæ Chriſtianæ diſciplinam, ad boni ſtudium, & contrariorum declinationem deriuari aptè poſſit.

Atque vt caput hoc concludam, ſubiiciam, quæ idem concilium ex profeſſo habet contra eius generis vanos concionatores, quorum agendi ſtultam rationem modo diſſuadere conamur. De prædicationis, inquit, argumento & prædicationis munere, cum ad oſtentationem & inanem aurium oblectationem & curioſitatem trahi cœperit verbi Dei prædicatio, moneri prædicatores ſerio volumus: Quia tamen locus iſte non patitur vt rem enucleatè tractare poſſimus, Reuerendiſſimos Coepiſcopos ſuffraganeos noſtros enixè rogamus, vt ſinguli poſt actam ſynodum aliquid de hoc genere conficere ſtudeant, quò prædicatores monitiones & obſeruationes comprehendant: pro fine cuique proponatur gloria Dei, & ſalus animarum, pro medio non curioſiores quæſtiones & oblectamenta verborum auribus prurientia, quod facile aſſequemur, ſi pro argumento fuerit prædicare Chriſtum crucifixum, Dei virtutem & Dei ſapientiam. Quæ docentur in Academiis, & diſceptantur in ſcholis, & inter ſcholaſticos agitantur, ſint inter illos qui ingenia exercent, & animos acuunt: In prædicatione inſtituantur fidelium mentes, & ſtudio pietatis vocentur ad mandatorum obſeruationem, vt virtutes Chriſtianas colant, vitia declinent, & ad futuræ vitæ præmia implorato Dei auxilio contentis ſtudiis aſpirent. Hæc concilium. Quibus ſane nihil clarius, nihilque efficacius ad plurimorum huius temporis concionatorum, vel temeritatem, vel leuitatem, vel in re tanti momenti qualis eſt animorum ſalus oſcitantiam damnandam afferri poſſe exiſtimo.

Quid in eos Græci Patres.

CAPVT XVII.

1. *Quid Clemens Alexandrinus.*
2. *Nihil indignius quam concionatores de verborum ornatu ſolicitos, dum tot interim mortales æternum pereunt.*
3. *Iterum in eos Clemens Alexandrinus.*
4. *Quid in eos Chryſoſtom.*
5. *Quid Nazianzenus.*
6. *Parum intereſſe inter ſcænicos & nonnullos è concionatoribus.*

1. *L. 1. Stromat.* Clemens Alexandrinus multis bellum indicit iis qui non in publico ſermone tantum, ſed in priuato etiam verborum ornamenta conſectantur, aitque hoc poſtulare vitæ ſuæ ꝗ. Chriſtianæ inſtitutum, vt verbo & rationi conuenienter viuat, neque magni pendat eloquentiam, ſatiſque eſſe ſibi vt animi ſui ſenſa exprimat: quo autem, inquit, nomine id faciam nihil mihi curæ eſt: opem enim ferre vtij ſeruentur qui ſeruari poſſunt, illud puto eſſe optimum, non autem dictiunculas tanquam quædam ornamenta componere.

2. Et ſanè quid indignius quam noſtros concionatores eſſe de verborum ornatu & elegantia ſollicitos, dum tot mortales ægri iacent, afflictique in ſordibus peccatorum? dumque vt iumenta computreſcunt in ſtercore ſuo, letho æternæque morti vicini ſunt, quibus ipſi ſimplici Dei verbo, æternorumque ſupplic orum propoſitis minis mederi poſſent. Quid illo ſtupidius medico qui ægrum ſineret emori dum tempus floribus ornando aut inaurando pharmaco conſumit, quo ſimpliciter exhibito ſanitatem conſecutus eſſet? Aut quid illo crudelius chirurgo qui vt lethale vulnus ſanguine fluens obliget, otioſè faſcias bellè componit & aptat, quæ dum facit, exhauſtis ſanguine venis perit æger? ſcilicet tempus eſt tunc de ornatu cogitare, & non potius obuia quæque rapere quam citiſſimè præſentique periculo opem ferre: Scilicet id curat æger mortis in limine conſtitutus, vt oculis ſuis, vt ori, vt ſenſibus voluptatis illecebra ingeratur, & non potius vt è mortis faucibus dicto citius eruatur: Num qui ignem depaſcentem omnia ſuiſque ædibus proximè minitantem extincturus accurrit præproperè, animum attendit vt concinnè aquam proiiciat aut vt nè ea veſtes commaculet ſuas? Incendium eſt,
Iob. 31. 12. ignis eſt, mihi crede peccatum, ignis inquam vſque ad perditionem deuorans & omnia eradicans genimina. & tu mihi in iſto igne ita pernicioſo reſtinguendo moras nectis: aquam in promptu habes, verbum Dei, ſed illud ſtulto conſilio vis perpolire, & quod dum facis, conſumit flamma (eheu) ſpe-
Iere. 9. 10. cioſa deſerti & cedros libani abſumit atque longè lateque populatur omnia; Atque hæc occaſione Clementis Alexandrini ad quem ſeſe referat ſermo.

3. Hæc inquit (quæ ſcilicet ante monuit de comptæ orationis neglectu) breuiſſimè ſcriptura enuntiauit dicens: Ne multum verſeris in verbis. Dictio enim eſt tanquam veſtis in corpore, res autem ſunt carnes & nerui. Non oportet ergo maiorem veſtis quam ſalutis corporis curam gerere. Pergit oſtendere non tantum in iis quæ victum ſpectant, vitæque cultum frugi eſſe oportere, verum etiam in iis quæ dictionem. Non ſolum enim, inquit, frugalis vitæ ratio, ſed etiam a ſuperuacaneo cultu ornatuque aliena oratio exercenda eſt ei qui veram vitam elegit, ſi quidem delicias vt doloſas & luxurioſas repudiamus nec honeſtus eſt ille cibi apparatus qui plura habet condimenta quam ea quæ nutriunt, nec eſt bellus vrbanuſve orationis vſus qui auditores magis poteſt delectare quam iuuare. Certè hæc ita ſunt clarè dicta in comptos & phaleratos concionatores, vt commentario non egeant.

Chryſoſtomus vero non vno tantum loco eoſdem carpit, ſcribens enim in 1. ad Timoth. ad illa 4. *Hom. 15.*
verba cap. 6. *Maximè qui laborant in verbo & doctrina*, hæc habet. Neque vero eum ſermonem laudauerim, qui faſtu tumidus externæ peritiæ iactantiam ſequitur, ſed qui virtutis ac ſucci habeat plurimum, qui ſenſibus grauis ſit & ſapientia plenus. Non ergo apparatu illi opus eſt ac pompa dicendi, ſed intelligentia ac viribus ad id quod ſentit eloquendum
idoneis, Alibi dicit ſubuerti ea re Eccleſias, quod au- *Hom. 10. in act.*
ditores velint audire ſermonem non qui compungat ſed qui oblectet, & tinnulo ſtrepitu & verborum compoſitioni tanquam citharœdis & cantoribus operam darent & prauo populi ſtudio prædicatores obſequantur, de quibus quidem hæc ſubdit: floſculos verborum & compoſitionem & harmoniam curioſius ſectamur vt canamus, non vt proſimus, vt ſimus in admiratione, non vt doceamus, vt delectemus, non vt compungamus, vt plauſu & laudibus obtentis abeamus, non vt mores componamus.

Quid porro de tota iſta re ſenſerit Grego Theologus videamus: prima, inquit, ſapientia eſt pro 5. *Orat. de plaga grandin.*
nihilo ducere eam ſapientiam quæ in verbis & dictionum argutiis ac fucatis & ſuperuacaneis diſputationibus ſita eſt: ac fuit quoddam tempus cum res noſtræ florerent, cum nimirum ſuperflua hæc &
verborum lepore atque arte facta tractandæ Theo- *Oratione de Sancto Athanaſio.*
logiæ ratio ad diuinas cauſas aditum quidem haberet.

6. Alibi queritur Chriſtianam pietatem ſimplicem prius, artiſque expertem, fucatam: & genus quod-
dam politices affectum à foro ad ſancta tranſlatum, *Oratione de ſeipſo et de cathedra conſtantinopolitana non aſſiciata.*
à Theatris ad abdita ſacra, vt ſi audacius (inquit) loqui liceat, duæ iam ſcenæ ſint hoc diſcrimine inter ſe diſtinctæ, quod illa omnibus pateat (loquitur de prophana) hæc quibuſdam, illa rideatur, hæc honore floreat. Illa denique Theatrica, hæc ſpiritualis nominetur.] Ita Nazianz. Et ſanè quid intereſſit Comœdos inter Tragœdoſque & nonnullos è concionatoribus non video, cum & re vana, inutili atque ad oblectandum (imo etiam ad riſum, quo quidem quid indignius?) tantum comparata, tum verborum lenocinio, tum vocis illecebra, tum corporis motibus argutulis, leuiculis affectatiſque omnino conſentiant, vtinam & nè ab his illi longè rebus iſtis omnibus ſuperentur.

Quid in eos patres Latini.

CAPVT XVIII.

1. *Quid Arnobius.*
2. *Concionem ægrorum pleniſſimam eſſe ſibi perſuadeat concionator.*
3. *Hieronymus multis eos damnat.*
4. *Malum ſignum dum à concione ſtatim dilaudatur orator.*
5. *Iterum in eos Hieronym.*
6. *Vt & Ambroſius.*
7. *Cur ſimplici & inculto ſtylo conſcripta ſacra littera*
8. *Quid Auguſtinus in huiuſmodi concionatores.*

Explodebãtur ab ethnicis quondã ſacræ litteræ, 1.
vt & hoc æuo (indignum) à ſciolis quibuſdam politioris literaturæ magiſtris, quaſi minus ornato ſermone cõſcriptæ, quin & eſſent ſolœciſmis & barbariſmis horridæ, quibus omnibus eſt doctè reſpõſũ ab Arno-

L.1.contra Gent.

ab Arnobio: Pompa, inquit, iſta ſermonis & orationis miſſa per regulas concionibus (ſupple prophanis) litibus, foro, iudiciiſque ſeruetur, deturque illis qui voluptatum delinimenta quærentes, omne ſuum ſtudium verborum in lumina contulerunt: cum de rebus agitur ab oſtentatione ſemotis (quales ſunt nimirum res diuinæ & religionis Chriſtianæ) quid dicatur ſpectandum eſt, non quali cum amęnitate dicatur, nec quid aures commulceat, ſed quas afferat audientibus vtilitates; maximè cum ſciamus etiam quoſdam ſapientiæ deditos non tantum abiecisse ſermonis cultum, verum etiam cum poſſent ornatius atque vberius loqui, triuialem ſtudio humilitatem ſequutos, ne corrumperent ſcilicet grauitatis rigorem & ſophiſtica ſe potius oſtentatione iactarent. Etenim diſſoluti eſt pectoris in rebus ſeriis quærere voluptatem, & cum malè ſe habentibus atque ægris ſonos auribus infundere dulciores, non medicinam vulneribus admouere. Hęc ille.

2. Ita enim (addo iſtis ego) perſuaſum ſit oportet ſacro oratori, ægros eſſe eos omnes qui ad eum audiendi cauſa confluunt vexarique, hos febri ſuperbiæ, illos auaritię, alteros libidinis, alteros iracundiæ æſtu odiique teneri, ſeque in xenodochium infirmorum pleniſſimum ingredi, cum in templum pedem infert, quamobrem ſicuti muſicæ concentu nó curantur ægri à medico, at vel cibo commodiore aut medicamento, aut ferro, aut igne, iuxta illud Hypocratis: Quod non curat cibus, curat medicamentum, quod non curat medicamentum, curat ferrum, quod non curat ferrum, curat ignis: ſic toto errat cælo Eccleſiaſtes, ſi ſeſe verborum ornatu aptaque compoſitione adaptationeque, tanquam ſuauiore harmonia, ægram cócionem curaturum exiſtimabit: ſacræ ad id ſcripturæ cibo aut medicamine, quin & ferro atque adeo igne, vehementi ſcilicet, ęternorum ſuppliciorum comminatatione denũtiationeque opus eſt.

3. *In proœm. l.3.Epiſt. ad Galat.*

Eundem concionatorum errorem vehementius inſectatur item Hieronymus his verbis. Iam in Eccleſia, miſſa Apoſtolicorum ſimplicitate ac puritate verborum, quaſi ad Athenæum & ad auditoria conuenitur vt plauſus circunſtantium ſuſcitentur, vt oratio Rhetoricæ artis fucata mendacio quaſi quædam meretricula procedat in publicum, non tam erudítura populos, quam fauorem populi quęſitura, & in modum pſalterij & tibiæ dulce canentis, ſenſus demulceat audientium, vt verè illud Prophetæ Ezechielis noſtris temporibus poſſit aptari, dicente Domino ad eum: Et factus es eis quaſi vox cytharę ſuaue canentis & benè compoſitæ, & audiunt verba tua, & non faciunt ea.] Hactenus Hieronymus. Quibus ſanè verbis non minus noſtrorum quam ſui temporis concionatorum falſam concionandi rationem exprimit plenèque exhibet: quotus enim quiſque modò eſt quem non pudeat ſimplicis dictionis Apoſtolorum, quique quod in dictionis elegantia ſibi forte deſit (quamquam id non eſt deeſſe dicendum: quod non requiritur) ſuppleat oſtenſione ſpiritus & virtutis? Nonnè id infælici iſto tempore nimis item verum eſt, quaſi ad Athenæum atque ad prophanum aliquem oratorem, tanquam ad panegyrim aliquam audiendam conuenire auditores, vt tum auribus ſuis, tum animis vel dictionis ſuauitate vel rerum ſubtilium explicatione, vel curioſarum enarratione voluptatem aliquam afferant.

4. Sed quam id vero ipſo verius, de noſtris concionatoribus: de iis pleroſque aliud nihil venari quam populi plauſum, vtque à concione audiant illud Italis perfamiliare, *O il valent' huomo*, atque iſtud aliud à Gallis eodem ſenſu vſurpatum, *voyla vn habil homme*, q. d. ô eximium, ô pręclarum Eccleſiaſtem! ô inſignem oratorem! Quam benè, quam dixit præclarè: Nihil poteſt melius. Quod ſanè dum auditur, peſſimum quidem illud eſt ſignum, ominarique licet, nihil boni, nihilque eorum quæ eius erant officij à concionatore præſtitum: Qui orator fructum facit, non admirationem, verum lacrimas ciet, non plauſum ſed planctum excitat, & vbi perorauit loquitur nemo, altum vbique omnium ſilentium, altum premunt, ſcilicet ipſi, animo dolorem de peccatis conceptum efficaciaque dicentis expreſſum, cui dolori non vacat inanes miſcere ſermones concionatoremque laudibus celebrare: ſed illum ipſum Hieronymum hæc eadem verbis ſuis exprimentem ſi placet reuiſamus.

Docente te in Eccleſia non clamor populi ſed gemitus ſuſcitetur, lachrymæ auditorum laudes tuæ ſint, Nolo te declamatorem eſſe & rabulam garrulumque ſine ratione, ſed myſteriorum peritum & ſacramentorum Dei tui eruditiſſimum. Verba voluere & celeritate dicendi apud imperitum vulgus admirationem ſui facere, indoctorum hominum eſt, Iſta Hyeron. 5.

Epiſt 2. de vita cleric. ad Nepotian.

Quæ quidem quàm velim à concionatore etiam atq; etiam perpendi, vt tanto authore atque doctore diſcat, veram germanamque, falſam verò, ſpuriam, illegitimam atque a pio quolibet exſibilandam concionandi rationem dediſcat. 6.

Accedat Ambroſius, qui perbreui ſed neruoſa ſuccique pleniſſima ſententia, quid ſibi de vniuerſa hac diſputatione videatur, ſic explicat. Quod, inquit, luxuriat in flore ſermonis, tenuatur & hebetatur in fructu. Quibus ſane verbis enuntiat apertè, dicendi floſculos orationiſque leporem fructui, id eſt animorum permotioni officere.

Id enim cauſæ in primis fuit, quamobrem voluerit Dei ſpiritus ſacras litteras ſimpliciore purioreq; dicendi charactere conſcribi, quod ſcilicet animorum ſpectaret motiones. Et verò, quid aliud facit in Prophetis maximè, nouoque teſtamento quam bellicum canere, quam exaltare quaſi tuba vocem ſuam, quam irruentes hoſtes, quam mortis metum, quam iudicij, quam æterni ſupplicij horrorem intonare: quare, neque debuit neque decuit inſtar lyræ, carminiſve mulcei dulce & ſuaue, ſed potius graue, quin etiam horridum quidpiam & barbarum ſonare: non ſunt enim militiæ picta verba ſed quietis. Quid vero aliud concionatori incumbit quam vt ſacrarum litterarum, adeoque ſancti ſpiritus veſtigiis, inſiſtat, animiſque commouendis ſe det totum, a qua quidem re nihil alienum, nihil abhorrens magis quam lecta verba meretricioq; ornatu compta oratio, neque enim poteſt ea ſpiritu loqui & ex intimis pręcordiis qui ea vtitur. quod tamen caput eſt ad motum efficiendum: ſine phaleris eſſe (aiebat quidam) omne quod dictat affectio. 7.

Et quamquam huiuſmodi concionatores in iis verſantur, ſubinde quæ motui efficiendo apta forẽt, atque ad pænitentiæ opèra cohortentur multitudinem, eique peccati tum turpitudinem, tum pœnas debitas in conſpectu ponant; id tamen quaſi per tranſennam & obiter præſtant, ſine ſpiritus vehementia, ſine affectu, ſine zelo, ſine ſenſu, ita vt eorum verba non afficiant auditorum animos, non peruadant intimas medullas, non flectant voluntatem, ſed hæreant in ſuperficie; neque id ſane mirum videri debet, cum eorum verba à nimio ornatu obtuſa ſint atque hebetia, penetrandique vi deſtituta, neque ſint eorum iacula & ſagittæ conſimiles illius potentis, acutæ ſcilicet atque in corda inimicorum regis penetrantes. Huc accedit quod qui audit, aut dæmonis ope, aut naturæ quadam leuitate curioſitate & corruptela, attendit magis ad id quod delectat quam ad id quod prodeſt: eique curæ eſt vt ornatiora verba obſeruet memoriaque complectatur, re interim ipſa quæ iis ſubeſt fortè perutili atque ſcitu pernecceſſaria, prætermiſſa, ſermoniſque folia per-

Pſalm. 4.

ſequitur, fructu omni vacua, fructum vero ipſum,
qui quidem quærendus in primis, colligere negli-
git. Ex quibus intelligitur veriſſimè ſupra dictum
ab Ambroſio, quod luxuriat in ſermone tanquam
in flore, tenuius eſſe atque hebetius in fructu, &
quo plus foliorum & verborum, eo minus fructus
L. de vita & motus exiſtere. Nam vt præclare etiam D. Pro-
cõtemplat. ſper: Sententiarum (inquit) viuacitatem ſermo
ex induſtria cultus eneruat, & totam vim dictorum
ſplendor elaboratus euacuat.

Sed nihilne ex Auguſtino licet contra hanc per-
niciem, peſtemque afferre? licet ſane & plu-
rima, de quibus pauca eaque maioris momenti da-
bo.

Ac principiò quidem planè docet ſermonem o-
L. 2. de do- mnem, qui abundantius quam grauitatem docet,
ctr. Chriſt. verborum ornamenta conſectaretur, dici ſophiſti-
cap. 31. cum. Eum autem qui ſophiſticè loqueretur, vel ſcri-
ptura teſte eſſe odibilem.

Aliàs autem aſſerit eum qui affluit inſipienti elo-
L. 4. ca 5. quentia, tanto magis cauendum eſſe, quantò ma-
gis ab eo, in iis quæ audire inutile eſt, delectatur au-
ditor, & eum quoniam diſertè dicere audit, etiam ve-
rè dicere exiſtimat.] Atqui inſipienti eloquentia
eum eſſe præditum, qui quam eloquentiam tot ſa-
pientum calculo damnatam videt, eam ſectatur ta-
men, nemo non videt. Quin & ipſe Auguſt. inſipiẽ-
tem eam eſſe eloquẽtiam vel ex eo confirmat, quod
ſapienter dicat homo, tantò magis vel minus, quan-
tò in ſcripturis ſanctis magis minuſve profecit: &
quanto eas (quod ſupplendum relinquitur lectori)
plùs minuſve adhibet. Qui igitur concionator eas
negligit, Auguſtini ſenſu & inſipiens eſt, & inſipien-
ter dicit. Eodem loci etiam ex Tullij ſententia af-
firmat eloquentiam ſine ſapientia, nimium ple-
rumque ciuibus obeſſe, prodeſſe nunquam. Et li-
cet qui eloquenter dicunt, ſuauiter quidem, qui ſa-
pienter tamen, ſalubriter etiam audiuntur, propter
quod non ait ſcriptura: multitudo eloquentium, ſed
multitudo ſapientium ſanitas eſt orbis terrarum: ſicut au-
tem ſumenda ſunt & amara ſalubria; ita ſemper vi-
tanda eſt pernicioſa dulcedo, qualis ſcilicet, eſt eo-
rum qui delectare atque aures demulcere contenti,
de fructu, quem dicendo conſequantur, omnem co-
gitationem abiiciunt.

Proſecutio ſuperioris Capitis.

CAPVT XIX.

1. *Quid Gregorius in eos concionatores qui alta & ſubtilia proponunt.*
2. *Quid in eos qui eaſdem venditant quouis loco declamantque conciones.*
3. *Quis verus concionator, neque eſſe iſtos hoc dignos nomine.*
4. *Qui ſunt ij concionatores quibus mel non ſub lingua, ſed in lingua.*
5. *Vnde ſumat concionator quæ populo proponat.*
6. *Concionatores mali ſunt cõcubinis ſimiles, ex Gregorio.*
7. *Quid in eos D. Bernard.*

1. QVoniam palmam tenet in rerum moratarũ ex-
plicatione Greg. Magnus, eſtque frequentiſſi-
mus in iis præſcribendis, quæ Chriſti oratoris pro-
pria ſunt, æqui boniq; conſulat lector, ſi paulò plura
ex eo quam ex aliis delibata hic proponemus.

Ac primum quidem ad eos aggreditur conciona-
L. 21. Mo- tores, qui ſubtilia & alta confuſę multitudini propo-
ral. cap. 1. nũt. Ad illa enim verba ſanctiſſimi Iobi: *Et ſuper alios*
Cap. 29. *ſtillabat eloquium meum:* In hac ſtillatione (inquit)
eloquij, quid aliud quam menſura prædicationis ac-
cipitur? quia oportet vt exhortationis gratia ſingu-
lis iuxta capacitatem ingenij cõferatur. Debet enim
ſubtiliter is qui docet perſpicere, ne plus ſtudeat,
quam ab audiente capiatur, prædicare: debet enim,
ad infirmitatem audientium ſemetipſum contrahẽ-
do deſcendere, ne dum paruis ſublimia, & idcirco nõ
profutura loquitur, ſe magis curet oſtendere, quam
auditoribus prodeſſe. Neque enim vna eademque *L. 30. Mo-*
cunctis exhortatio conuenit, quia nec cunctos par *ral. cap. 6.*
morum qualitas aſtringit: pro qualitate igitur au-
dientium formari debet ſermo Doctorum, vt & ad
ſua ſingulis congruat, & tamen à communis ædifi-
cationis arte nunquam recedat.

Atque in hanc ſententiam accipit illud Iobi. *Quis* 2.
gallo dedit intelligentiam? Intelligentiam, inquit, Gal- *Cap. 38.*
lus accepit, vt prius nocturni temporis horas diſcu-
tiat, & tunc demum voces excitationis emittat, quia
videlicet ſanctus quiſque prædicator in auditoribus
ſuis prius qualitatem vitæ conſiderat, & tunc de-
mum ad erudiendum, congruam vocem prædica-
tionis format. Gallo itaque intelligentia deſuper
tribuitur, quia Doctori veritatis, virtus diſcretio-
nis, vt nouerit quibus, quid, quando, vel quo mo-
do inferat, diuinitus miniſtratur. Ex eadem por-
ro Galli & concionatoris ſimilitudine colligit, huic
cum apud impios dicit altis, & magnis vocibus
æterni iudicij metum denuntiandum, quia videlicet
quaſi in profundæ noctis tenebris clamat, ſoleatque
hæc volucris profundioribus noctis horis valentio-
res edere ac productiores cantus. Quam autem ab
his concionatoribus vtrumque hoc Gregorij moni-
tum negligatur, ipſo vſu conſtat ſatis, cum nec inſtar
galli altius noctu canant, nec in vitia & tenebriones
acrius dicendo inſurgant, nec quid cuique ſit pro
ratione perſonarum & locorum proponendum ad
ſpiritualem eorum vtilitatem curent magnopere:
ſcilicet eam non ſequuntur; eoque fit vt eaſdem
conciones vbique, & apud quoſcumque acciderit
vt dicant, quaſi cantilenas quaſdam decantent ac
declament verius quam dicant, quod ſeſe ex iis au-
ram populi plauſumque, quem captant, collecturos
confidant.

Et quia tanti momenti eſt, vt ſeſe concionator
ad eorum qui audiunt tum neceſſitatem, tum capa-
citatem, facultatemque accommodet, atque attem-
peret, tamque in iſto genere, peccatur grauiter à va-
nis iſtis concionatorum laruis, verius quam cõcio-
natoribus, idem ipſe Gregorius multus eſt ea re cõ- *Paſtor. cu-*
mendanda & ingerenda. *ra p. 4. ca. 5*

Sciendum, inquit, eſt prædicatori vt auditoris ſui
animum vltra vires non trahat, ne vt ita dicam, dum
plus quam valet, tenditur mentis chorda, rumpa-
tur. Alta etenim quæque debent multis audienti-
bus contegi, & vix paucis aperiri. Hinc namque
per ſemetipſam veritas dicit: Quis putas eſt fidelis *Luce 7.*
diſpenſator & prudens, quem conſtituit Dominus
ſuper familiam ſuam, vt det illis in tempore tritici
menſuram? per menſuram quippe tritici exprimitur
modus verbi, ne cum anguſto cordi incapabile ali-
quid tribuitur, extra fũdatur. Hæc Gregorius. Quod
idem argumentum fuſè perſequitur in Ezechie-
lem.

Iam vero ex alio capite eoſdem damnat, ſimul- *Hom. 11.*
que terret concionatores: ad illa enim verba Eze-
chiel. *Si dicente me ad impium, morte morieris, non an-*
nuntiaueris ei, ſanguinem eius de manu tua requiram:
quia iuſto, inquit, qui in peccato cadit prædicator
tacuit, eius ſanguinis reus tenetur. Et qui ſollicitus
eſſe non ſtuduit in prędicatione, factus eſt particeps
in damnatione.

Et nè hi concionatores ſibi temeritate ſumma 3.
vſurpent boni doctique concionatoris nomen & *Hom. 12.*
honorem, audiãt quis Gregorio ſit hoc dignus no- *in Euang.*
mine. Ille in ſancta Eccleſia doctus prædicator eſt,
qui & noua ſcit proferre de ſuauitate regni, & ve-
tuſta dicere de terrore ſupplicij, vt vel pœnæ ter-
reant quos præmia non inuitant. Audiat de regno
quod amet, audiat de ſupplicio vnuſquiſque quod

timeat:

timeat: vt torpentem animum, & terrę vehementer inhærentem, ſi amor ad regnum non trahit, vel timor minuet.]

Sed quis vnquam iſtos concionatores audiit dicere, aut de præmiis, aut de æternis ſuppliciis? ſcilicet nimis ſunt trita iſta & decantata: noua & rariora quæque ſe profitentur afferre non communia

4. & omnibus cognita, quod ſi quid de iis dicunt nonnunquam, ita id languidè, remiſsè, & frigidè dicunt, vt ad illorum quidem amorem, ad horum vero formidinem permoueant neminem, ſuntque de illis de quibus præclarè Gregorius, quibus non eſt mel &

Cant. 4. lac inſtar ſponſæ ſub lingua, ſed in lingua, nimirum falſi prædicatores mel in lingua portant quod ſub lingua non habent, quia cæleſtia gaudia aliquando prædicant tanquam vera ſint, cum ipſi terreſtria bona totis deſideriis appetant. Sancta vero mens, mel in lingua prætendit, quia ſapientiæ dulcedinem loquendo oſtendit, quam veraciter prædicans audientes tanquam mellis dulcedine reficit: at ſub lingua idem mel ſibi reſeruat, quia internam dulcedinem aſſiduè ſecum portat.

5. Idem Gregorius diſputans ex quibus hauriat fontibus, quæ dicturus eſt ſacer orator, hæc habet. Quicquid in ſubditorum profectu Doctor exhibet, aut de exemplo electorum accipit, aut magiſterio ſacri eloquij, aut reuelatione internæ ac ſecretæ

Hom. in 1. Reg. contemplationis. Samuel itaque Bethel circuit, cum prædicator Eccleſiæ, authoritatem diſponendorum operum de exemplis maiorum quærit, Galgal, id eſt rotam, circuit, quando doctrinæ ſuæ authoritatem de magiſterio ſacræ ſcripturæ comprehendit: Maſphat quoque circuit, cum per ſecretæ contemplationis meditationem, reuelationem meretur ſuſcipere veritatis. Ibi enim iudicat Iſraelem, quia quicquid ſubditis proponit ad normam rectitudinis, aut de exemplis electorum accipit, aut doctrina ſacri eloquij, aut ex reuelatione internæ contemplationis. Quibus profecto verbis oſtenditur non tantum quæ Doctor perfectus agat, ſed etiam quia perfectus non ſit, ſi agere hęc non poſſit, hæc Gregorius.

Quantum igitur abſint à vera cõcionandi ratione iſti concionatores, qui non ex hiſce limpidiſſimis fontibus, exemplis patrum ſcilicet, ſacris litteris, atque meditatione, ſed ex cœnoſis lacunis, ex neſcio quorum librorum atque authorum ciſternis diſſipatis ea promunt quę populo propinent, ex hiſce Gre-

6. gorij verbis ſatis conſtare exiſtimo. Concludam ea omnia quæ ex Gregorio delibaui, ſimilitudine vna eaque probri pleniſſima, quam quidem huiuſmodi concionatoribus vult applicatam. Sic igitur loquitur ad illud canticorum. Et octoginta concubinæ.

In cap. 6. Cant. Concubinæ, inquit, non verè, ſed fictè dominos diligunt, & ab eis non poſteritatem filiorum, ſed præſentiam commodorum expetunt, nec continentia ſe exercent, ſed libidinem explere concupiſcunt: ſic falſi prædicatores in Eccleſia exiſtunt, quia dum nõ Chriſtum, ſed lucrum vel laudem diligunt, non ſpiritualiter & caſte, ſed carnaliter & libidinosè Chriſto ſe coniungunt. Bene ergo concubinæ vocantur, quia Chriſtum quem prædicant non ſpiritu, ſed carne ſectantur. Cur autem octogenario numero comprehendantur, vide eum ingenioſe admodum & conſequenter ad ea quę ſupra dixerat, id explicantẽ.

7. Ad D. Bernardum tandem veniamus. Is ad Euge-

L. 4. nium in cuius perſona quemlibet cenſendus eſt prędicationis munere fungentem informare: Arripe, inquit, gladium verbi Dei, qui tibi ad feriẽdum creditus eſt, & vulnera ad ſalutem, ſi non omnes, ſi non vel multos, certè quos potis. Inſiſte ſi forte audiant & quieſcant: Inſiſte & reſiſtentibus. Inſta opportunè, importunè, clama, ne ceſſes, & annuntia populo meo ſcelera eorum, & domui Iacob peccata eorum. Si dura fronte ſunt, durior & tu è contra tuam, nil tam durum quod duriori non cedat. Dominus ad Prophetam: Dedi frõtem tuam duriorem frontibus eorum.

Idem alibi docet inuitari à Chriſto Domino cõcionatores ad ſpiritualem vineatum .i. animarum *Serm. 58. in Cant.* culturam, atque maximè ad ſarmenta ſterilia reſecanda, ad noxia ſuccidenda, ad putanda ſuperflua: Tempus, inquit, putationis aduenit. Sed hiſce vanis concionatoribus nunquam eſt putationis tempus, nulla vnquam ſuperflua reſecant, nullos infructuoſos pronciunt palmites, nulla corrigunt vitia, nunquã falcem in manus, nunquã ancipites ſumunt gladios ad faciendam vindictam in nationibus, increpationeſq; in populis, ad alligãdos reges eorum in com- *Pſal 148.* pedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis, vt faciant in eis iudicium conſcriptum. hoc quippe eſt D. Bernardo putare vineas, quod quidem ex eiuſdem ſenſu præſtare nequit, niſi qui fraternam ſalutem, *Ibidem nõ* qui decorem domus Domini, qui incrementa lucro- *procul ab* rum eius, qui incrementa frugum iuſtitiæ eius, qui *initio.* denique laudem & gloriam nominis eius æmulatur: quæ vniuerſa & ſingula quã deſint iis, quos modo damnamus, verbi Dei præconibus ex ſe quiſque ſatis intelligit. Idem ad illud è Canticis. *Vox turturis* *Serm. 59.* *audita eſt in terra noſtra*, per turturem concionatorem accipit, cuius quidem volucris gementi quam canenti vox ſimilior ipſum docet, quid ei incumbat dicendo præſtare. Illius, inquit, Doctoris libenter audio vocem, qui non ſibi plauſum, ſed mihi planctum moueat. Verè turturem exhibes, ſi gemere doceas. Et ſi perſuadere vis, gemendo id magis quam declamando facere ſtudeas oportebit. Verum ne longior ſim in re tam plana, ſuperſedeo pluribus, tum Bernardi, tum aliorum patrum teſtimoniis afferendis. Atque vtinam quemadmodum pio cuique tam eſt patens atque perſpicua iſta concionatorum ſeu vanitas, ſeu temeritas & ſtultitia, ita ei perſpiciendæ oculos tandem aliquando ipſi, quos cæcus ſui ipſorum excæcauit amor, aperiant.

Quid in eos ſacrarum religionum leges.

CAPVT XX.

1. *Quid regula S. Auguſtini concionatoribus præſcribat.*
2. *Quid S. Dominici.*
3. *Quid ſancti Franciſci.*
4. *Quid minima Societatis IESV.*

SAcer D. Auguſt. ordo in formula poteſtatis, quã illius familię ſuperiores faciunt, ſubditis concio- 1. nandi Dei verbum hęc habet. Hortamur verò te *5. p. conſtitut. cap. 9.* quantum poſſumus in Domino, & monemus vt Deũ prę oculis habeas, ad ſolam ipſius gloriam, & populi ſalutem ſpectes, quod per te facilè fiet, ſi nõ in ſublimitate ſermonis, ſed in oſtẽſione ſpiritus, & virtutis prædicaueris; vt ſit ſermo tuus & prędicatio tua non in ſapientia hominum, ſed in virtute Dei.

Idem ſacer ordo, dum concionatores monet ſui officij, hæc præſcribit. Cũ prædicator proponit ver- *Ibidem.* bum Dei, attendat quid dicat, & illa ſemper ſtudeat prædicare, per quę magis videatur poſſe fructificare: & omnes vias perſequatur quibus fideles ipſos verbum Dei prędicando ad viuendum non ſecundum carnem, ſed ſecundum ſpiritum inducat: caueat item ne fabulas vanas prædicet, aut ſcurrilia, quæ poſſunt ſermonem facere cõtemptibilem; Atq; hæc quidem ſuis præſcribit alumnis, qui concionaturi ſunt ſacer hic ordo, quorum omnium ne vmbram quidem re-

nere concionatores illos, quos modò carpimus, in confeſſo eſt.

2. Diſtinct. 2. cap. 12. Sanctiſſima autem D. Dominici familia de tota iſta re ſic præcipit in ſuis cõſtitutionibus. Prouideat diligentiſſimè priores ne committant prædicationis officium, niſi fratribus ad hoc idoneis. Num ad hoc munus idoneus eſt, qui eam ſequitur concionandi rationem, quæ & à ſacris litteris, & à ſanctis Conciliis, & à ſanctis patribus abhorret? ſequitur porrò in conſtitutione: ſtatuimus autem vt nullus fiat prædicator generalis, niſi ſciant competenter prædicare verbum Dei: quibus quidem verbis ab hoc munere excludi hoſce noſtros, non tam concionatores, quam concionatorum ſimulacra, luce clarius eſt, eumque ipſum eſſe ſenſum regulæ, atque ab ea reijci tanquam huic muneri minus aptos eos, qui curioſa magis quam vtilia docent, tradit. Reuerendiſſimus Vincentius Bandellus, totius ordinis magiſter generalis, in declarationibus locorum difficiliorum, qui occurrunt in conſtitutionibus eiuſdem ordinis, atque hoc ipſum eſſe in multis capitulis ſtatutum. Reuerendiſſimus porro Vmbertus, eiuſdem ſacri ordinis generalis, item magiſter in ſua inſtitutione officialium ordinis cap. 47. hæc habet: ſtudeat concionator magis illa ſemper prædicare, quæ magis videantur poſſe fructificare. Attendat etiam quibus dicat, vt ſecundum hoc ſermonem ſuũ formet. Studeat quoque prædicare breuiter, feruenter, vtiliter, faciliter, & decenter: quibus quidem verbis quot ea ſunt, ſententiam dicit in eos qui contra faciunt omnia.

D. tandem Vincentius Ferrerius, eiuſdem ordinis prædicatorum, lumen longe clariſſimum aureo ſuo de vita ſpirituali libello in cohortatione ad verbi diuini adminiſtros, hæc habet aurea ſanè monita. In prædicationibus & exhortationibus vtere eloquio ſimplici, & confabulatione domeſtica ad declarationem actuum particularium. Et quantum potes inſiſte cum exemplis, vt quilibet habens illud peccatum videatur percuti ac ſibi ſoli prædicari. Taliter tamen quod verba videantur ab animo procedere, non ſuperbo vel indignanti, ſed magis ex viſceribus caritatis & pietatis paternæ, ſicut pater condolet peccantibus filiis, vel infirmitate graui, vel in fouea grandi iacentibus, quos nititur extrahere & fouere ſicut mater, & ſicut qui gaudet de profectu eorum & gloria paradiſi ſperata. Hæc vir ſanctiſſimus, qui quæ aliis præcepit, ipſe ea non magis ſermone, quam re ipſa exhibuit, vt ſupra etiam commemoratum eſt. Atque hæc de nobiliſſima S. Dominici familia.

3. Quam autem curæ fuerit ſanctiſſimo viro Franciſco ſuorum abalienare animos ab ea dicendi ad populum ratione, quam hactenus tot ſancti PP. damnarunt, planum erit ex eius de tota iſta re regulæ verbis. *Cap. 9. Regula.* Moneo quoque, inquit, & exhortor eoſdem fratres, vt in prædicatione quam faciunt, ſint examinata & caſta eorum eloquia, ad vtilitatem & ædificationem populi, annuntiando eis vitia & virtutes, pœnam & gloriam cum breuitate ſermonis, quia verbum abbreuiatum fecit Dominus ſuper terram.

Statuta vero generalia eiuſdem ordinis cauent, nemo vt admittatur ad concionandi munus, niſi ſit is cuius doctrinâ, meritò populi ædificari valeant. Atq; iſta pauca licuit de cęterorũ ordinum regulis, quæ quidem concionatores ſpectarent, colligere. Et quoniam plura de Societatis IESV legibus in promptu eſſent, exiſtimabam ea neque iniucunda lectori, neque inutilia fore, ſi de iis plura etiam darem. Habet igitur Societas IESV ſtatas leges, quibus ferè ſingulos in ſuis officiis ducit ac dirigit, quò à recto nè aberrent, deuientque In his ſunt regulæ concionatorum numero quatuor & viginti, e quibus eas ſeligam, quæ inſtituto noſtro congruunt magis, cuiuſmodi ſunt 2. 4. 9. 10. 11. 16. 18. 19. 20. Ac prima quidem ſic habet.

Memores ſint vocatos ſe eſſe ad reducendas animas ſuo creatori, quod cum ſit opus omnium difficillimum, ſummo ſtudio media illa adhibeant, quæ inſtrumentum cum Deo coniungunt, eiuſmodi ſunt ſolidæ virtutes ac præcipuè caritas, pura intentio diuini ſeruitij, familiaritas cum Deo in ſpiritualibus deuotionis exercitijs, & zelus ſyncerus animarum ad gloriam diuinæ maieſtatis. 4.

Num meminerunt ſe ad id vocatos, vt errantes ad Deum poſtliminiò reducant ij concionatores, qui vanam iſtam ac plauſibilem dicendi rationem conſectantur? Enimverò ſi id meminiſſent, ea concioni proponerent, eamque imprimis adhiberent dictionem quæ eò ducit, cum tamen in alia omnia planè eant, diuerſumque ab eo quin & contrarium omnino teneant iter.

Ad hæc, requiritur zelus ſyncerus animarum, pura item intentio diuini ſeruitij, ſed quid ipſis cum ſalute animorum, quid cum diuino obſequio, qui nõ niſi plauſum hominumque admirationẽ & *dicier hic eſt* dicendo ſpectant? Qui ſe ipſi prædicant potius, quam vt auditorum vtilitatibus propter Deum conſulant: *Perſius.* Cuius quidem vitij quantum ſit malum, ita quodam loco P. Claudius Aquauiua quondam eiuſdem Societatis IESV Præpoſitus generalis, inquit, impedimentum boni concionatoris eſt intentionis obliquitas, *Citatur infra in 4. Regula.* quæ res non modo minuit, aut prorſus tollit meritum; ſed etiam cum circa finem erretur, incredibile eſt, quam detorqueat media eaque deprauet. Ij porro qui ſic peccant, ſi res ſuccedit quidem ex voto, vt ſiue ob actionis dictionisve concinnitatem, ſiue ob aliud quoduis naturale donum frequenti concione audiantur, ſucceſſu ipſo redduntur in dies magis vani, ad correctionem difficiliores, ſuarumque rationum retinentiores: ſin vero minimè ſuccedit, tum verò cum ſe ſua ſpe fruſtratos videant, mirum, quam puſilli, quam abiecti fiant animi, quam melancholici: dum interea qui recta intentione qualecumque talentum à Domino Deo acceperint, ad eiuſdem gloriam & animarum ſalutem illud impendunt, iugi lætitia perfruuntur, & nouo ſemper ſpiritu labores obeant. Dominus autem eorum labores inutiles eſſe non ſinit, quin potius exiguæ ſementi vberem largitur meſſem. 2.

Secunda porro regula hæc præſcribit: lectioni ſacræ ſcripturæ ac patrum præcipuè incumbant Conferet etiam peculiari ſtudio vidiſſe Euangelia toto anno currentia, & in eis ea quæ vſui eſſe poſſunt, adnotaſſe. Itemque compendium feciſſe explicationis rerum, ad fidem & Chriſtianam vitam neceſſariarũ, atque in communes locos redegiſſe ea omnia, quæ ad virtutum commendationem & peccatorum deteſtationem pertinent.

Nihil hic lego de prophanis, de Philoſophicis rebus, de Aſtrologicis, de Medicis, de Iuriſprudẽtiam ſpectantibus, nihil de iis quæ ex poetis, oratoribus, aliiſque politioris litteraturæ authoribus petuntur: nihil denique de variis eius generis quiſquiliis, quibus (proh pudor) non pauci ſuos infarciunt locos communes, iis interim quæ virtutibus inſerendis, vitiiſque euellẽdis ex ſacris fontibus vſui eſſe poſſint, valere iuſſis. Sed de hoc infra fortè fuſius cum de pernicioſa varietate, cui imprimis ſtudent iſti, auditori, vt iis videtur, alliciendo dicendum erit explicandũ modò eſt, quod iſta traditur regula de ſacræ ſcripturæ ſanctorumque patrum lectione, quam quidem tanti eſſe momenti iudicauit ſocietas, vt in eam ipſam incumbendum inprimis exiſtimarit iis, qui Theologicis ſtudiis exactis & toto biennio poſtmodum in iis recolendis inſumpto, ad ſacrum hoc munus deſtinantur, ſtatueritque vt ii antequam id officij ſuſcipiant, priuato ſtudio ſacræ ſcripturæ & legendis patribus, ac ſanctæ meditationi ſaltem per annum operam darent. Qui vero biennium ad

repe-

repetendis Theologiæ ſtudiis, non habuerunt annos duos ſat eidem ſcripturæ patribuſque lectitandis. Neque vero hac iterata tum S. ſcripturæ, tum SS. PP. lectionis commendatione contenta ſocietas, eius præpoſitus generalis piæ memoriæ P. Claudius Aquauiua Epiſtola, quadam encyclica ſeu circulari ad Prouinciales omnes deformandis concionatoribus data Romæ 28. Maij 1613. iterum & tertiò eam ipſam ſacræ ſcripturæ lectionem, ſummo quo poteſt animi affectu commendat, atque inter cætera impedimenta, quibus fit, vt concionator ſuo muneri deſit, 4. loco ponit illud. Non obſeruare diligentius neque meditari, quę leguntur in ſcripturis ſacris. Quo fit vt pleriſque excidant ac veluti neglecti pereant theſauri, ſitque inde vt quod dicitur ex ſcripturis languidè ac ieiunè dicatur.

Quanta autem attentione & quemadmodum ſancti patres legendi impedimento 5. ita præſcribit. Quintum impedimentum eſt lectione quidem percurrere ſanctos patres, ſed exigua mentis applicatione, leuique adhibito ſtudio ad eruendas materias, quæ poſtmodum futuræ ſint vſui. Atque hic longe falluntur, qui cum aliquem ſibi leuem ac futilem conceptum efformarint, tum ſanctos PP. in eum ſolum finem euoluunt, vt reperiant quo ſua commenta confirmare queant. Quaſi vero vtilius expeditiuſque non foret, ex ipſis auguſtiſſimis fontibus aquas haurire, quæ nullo poſtea negotio, quo potiſſimum expediat, deriuentur, ſua ipſorum verba tum auditorum pectora irrigaturæ.

Et quoniam plerique qui ſe magnos concionatores videri volunt, totum tempus legendis homiliariis dant, neglectis interim SS. PP. lucubrationibus, quanto ij in errore verſantur his aperit verbis. Septimum impedimentum eſt perlegere quoſdam è ſermonariis (vt vocant) qui temere plerumque ſcripturæ abutuntur, conceptuſque vanos ac futiles conſectantur, qui quo plus habent nouitatis, longiuſque abſunt ab humana cogitatione, tanto magis concionatoribus ipſis videntur arridere, quaſi exquiſitam illam rationem attingere alius nequeat vllus. Adeoque grauiter his conceptibus & commentis in errorem impelluntur nonnulli, vt ſe vtilius in eiuſmodi librorum, quam in SS. PP. lectione ponere tempus arbitrentur, propterea quod non perinde in his atque in illis talia commenta reperiant, atque in hoc quidem minimè falluntur; nam SS. PP. conceptus firmitatem habent, medullam ſpiritus, multamque ad promouendos delectandoſque animos efficacitatem. Quin & ipſa per ſe cuiuſdam ſancti authoritas pretioſiores illos atque commendabiliores efficit.

Regula nona non multum diſcrepat à 4. ſubiiciam eius verba

Ea populo proponant, quæ ad captum & vtilitatem auditorum erunt accommodata, iiſque inſiſtant, quæ ad Chriſtianam inſtitutionem atque ad extirpanda vitia & virtutes inſerendas valent, & à rerum ſubtilium curioſa tractatione ſe abſtineant.] Hæc regula. Cuius quidem exactam obſeruationem dum conatur inculcare P. Aquauiua hæc iis præſcribit, qui miſſiones, ſocietatis more obeunt ad illa loca, vbi Societas IESV non habet domicilium. Inter prædicandum, inquit, ſolitò caueant accuratius, vt ne pompam, verborumque lenocinia, aut reconditiores doctrinæ ſenſus conſectentur, ſed hoc vnum ſibi ante oculos conſtituant, vt auditores ſuos ad pœnitentiam odiumque peccati compellant, in ſancti Vincentij exemplum intuentes, cuius etiam conciones ex eiuſdem ſtyli libros aliquot, poſt prophetarum & ſacrarum paginarum oracula, ad manum potius habere debent, quam alia quæpiam ſcita, ſubtileſue argumentationes. A quibus autem potiſſimum rebus impediatur, tum iſtius muneri, tum regulæ huius obſeruatio tria hæc ſuggerit, idem P. Aquauiua epiſtola ſuper allata. Primum eſt ingerere velle nonnulla, ſiue ea quadrent, ſiue dedeceant, quę alias ipſi legerint, & venuſta putent aut curioſa. Id enim ſi temerè fiat, nullo negotio à peritis deprehenditur, iudicaturque prædicator curtam habere ſupellectilem, qui ſimilia in medium proferat.

Impedimento 9. 10. 11.

Alterum eſt nihil ſibi certo conſtituere quod perſuadere quis velit, neque rationes afferre quibus id confirmet, amplificet, exaggeret, aut denique moueat audientes. ſed id ſolum promere quod de Euangelio aut alia quapiam materia legerit, aut excogitarit. Idque adeo graue impedimentum eſt, vt nihil appoſite dici, fructus percipi nullus poſſit. Errat enim & fruſtra vagatur, nihil habens certum quod petat oratio, & quò ictum dirigat, vacuique abſcedunt auditores, nihil domum reportantes quod ſecum ipſi, vt oporteret, meditentur, vel quo ſe permotos ſentiant: denique non ſatis ruminari quæ dicenda ſunt (quod quidem ſuperiori impedimento eſt affine, atque ab eodem nonnunquam deriuatur) nec rectè, vt ita dicam, ſecare (ſic enim D. Paulus rectè ſecantem verbum Dei, quo loco noſtra verſio habet tractantem) non inſtare perſuadendo & inculcando, intellectum conuincendo, & affectum permouendo, ſed multa curſim dicere ad copiam oſtentandam, ne concionator ieiunus appareat: non eſſe autem illum ieiunum atque inopem rerum, qui ea præſtat, quæ modo dicta ſunt, præclare idem confirmat, quæ infra capite de varietate commodius à me commemorabuntur.

Vt autē impedimenta hæc caueantur, & id pręſtetur, quod regula illa nona continetur, ſuggeruntur ab eodem induſtriæ duæ: Vna eſt, vt è pluribus rerū capitibus duo vel tria præcipua ſibi deligat concionator quibus inſiſtat, quęue perſuadenda conſtituat, veluti orationem, eleemoſynam, frequentem vſum Sacramentorum, aut certè diſſuadenda veluti auaritiam, odium, ſenſualitatem. Hæc vero capita amplificare, exaggerare, inculcare ad perſuadēdum oportebit adhibitis rationibus, quæ & intellectum conuincant & affectum permoueant.

Altera eſt, vt vitium quoddam declinet, quo peccatorum emendatio plurimum impeditur. Id autem eſt quod quidam concionatorum, vt reprehenſionē illigant certis ſententiis atque conceptibus, ſatis habent eos ſemel iterumue protuliſſe, neque curant ſæpe ac variis modis vitiorum caſtigationem inculcare, eademque vrgere ac tamdiu inſectari, mutatis tamen rationibus ac ſtimulis, donec paulatim radicitus euellantur. Qua in re vehemens fuit D. Ioannes Chryſoſt. exempli gratia aduerſus iuramentum, luxum, auri & argenti profluentiam, ſenſualitatem, luxuriam, abuſum Sacramentorum, communionis infrequentiam, & alia id genus multa.

Verum ad leges ſe referat ſermo noſter in quibus 18. quæ ad rem noſtram facit: caueant, inquit, arrogantiam & oſtentationem in concione humilitatemque, cui ex intimo cordis affectu ſtudere debēt, in omni actione præ ſe ferant. Atque huc reuocandum videtur ſextum impedimentum P. Aquauiuæ. ſextum eſt, inquit, memoriæ oſtentatio, quæ profecto magnopere quemuis dedecet in hiſtoriis etiam adducendis rebuſque prophanis: Neque vero illa oſtentatio in ſacris ſcripturis ac ſanctis patribus vllam habet, aut laudem, aut vtilitatem, ſi crebræ ac variæ non inculcato ſententiarum pondere citationes adducantur.] Quam autem in toto hoc genere peccetur à pſeudoconcionatoribus iſtis clarius eſt, quā vt id pluribus explicari ſit neceſſe.

Ad 19. itaque legem veniendum quæ huiuſmodi eſt.

di eſt? Modus concionandi, qui à ſcholaſtico diuerſus eſſe debet, ita ſit ad docendum comparatus, vt ad animorum motum præcipuè dirigatur. Cuius legis obſeruationem dum iuuare conatur P. Aquauiua, concionatores excitat ad zelum animarum, caritatem, orationis ſtudium, & deuotionem, ex his enim (inquit) tanquam ex fonte deriuatur, & manat illud ipſum quod tantopere expetimus, id eſt, fructus & auxilium animarum, quoniam experientia ipſa docet parum vtiles, vt plurimum, eorum conciones eſſe, qui cum deuotionem illam, zelumque animarum qui neceſſario requiritur, in ſe ipſis non ſentiant, parum efficaciter verba faciunt: nec poſſunt cum ſpiritu in audientium animos eos affectus imprimere, quos ipſimet non induerunt. Ad eum autem finem motionis & fructus animorum conſequendum vehementer eos cohortatur, vt antequam quadrageſimalium concionum circulum ingrediantur, ad eas, dies minimum octo, ſpiritualibus ſeſe exercitationibus præparent. Confert enim id, inquit, quam maximè ad excitandum in ſuis ſpiritum, feruorem, illumque zelum, & optimæ præparationis inſtar erit ad Dei verbum, cum fructu ſacro illo tempore annuntiandum.

Instructione pro concion. 8. In Epiſtola ad prouinciales de formandis concionatoribus.

Præter hæc autem quæ ſupra recenſuit motus animorum impedimenta, aliud ab eodem ſuggeritur in hæc verba. Non videtur laudanda eorum diligentia, qui concionem præſcribunt integram, atque ad verbum mandant memoriæ. Nam præterquam quod vt populus probè intelligat ac percipiat quod dicitur, verſandum eſt autore Sancto Auguſt. quod agitur multimoda varietate dicendi: quod ſanè in poteſtate non habent, qui præparata & ad verbum memoriter retenta pronuntiant: certumque eſt dici efficaciter eo modo, ac penitus inſeri vix quicquam poſſe. Id vero ſi animaduertat auditor (quod procliue eſt) tum certe illud tanquam ſerium, aut ex animo dictum non habet nec magni facit. Adde quod oratio artificioſè contexta & elaborata ſe ipſam prodit, ſemperque veretur concionator ne ſi vel vna periodus aut etiam particula, memoria excidat, totus ruat orationis contextus. Quæ res quantopere dicendi vim retardet credi vix poteſt. Monet ad extremum non propterea dicendum ex tempore, non præmeditatis rebus ac modo quo exponendæ ſunt. Ex quibus patet quam motui (ſine quo quidem orator nullus eſt) officiat ſeſe concioni, ſingulisque eius verbis memoriæ commendatis illigare, quod quidem nihil aliud eſt, quam ſpiritui ſancto fores occludere, ne quid ſuggerat, aut ſi ſuggeſſerit, periculum ſit maximum ne id à concionatore reuciatur, quod non ſit id in eius chartis exaratum, neque eius memoria comprehenſum.

Cap. 20.

Extrema denique & 20. regula de iis quæ ad rem noſtram faciunt ſit iſta: Ne ſint affectati aut verborum lenocinia ſectentur, nec ſtudio politioris ſermonis eos libros habeant familiares, ex quorum lectione detrimentum in ſpiritu accipiant, & ſeculare aliquid redoleant.

Hanc vero legem dum fuſius explicat atque commendat, dumque docet, quemadmodum in eam peccatur, hæc monet pater Aquauiua 8. impedimentum eſt affectatus dictionis ornatus, in quo quidem grauiſſimè peccatur, non modo contra quam deceat oratorem Eccleſiaſticum, ſed etiam aduerſus eam artem quam prophani Rhetores tradere, vt liquet ex Ariſtotele, Cicerone, & aliis artis eius magiſtris. Hic porro innumeris pene modis errari contingit, crebra videlicet Epithetorum vſurpatione, tum adhibendis phraſibus Poetis nimiumque exquiſitis, audacioribus item frequentioribuſque metaphoris, longioribus circumſcriptionibus earum rerum, quæ vno ſimplicique vocabulo eſſent contentæ, multarum quoque rerum enumerationibus, velut virtutum & vitiorum quæ recto deinde inuerſo ordine iterum repetuntur: Ad hæc inueſtigandis vocibus antiquis, obſoletis, recens inuentis, compoſitis, aut deriuatis, ſiue patriis inter ſunt (vt de Italicis exemplum afferam) à Bocatio vel poetis aliiſve, qui linguæ gnari ac bene periti voluerunt. Et ſunt qui quo minus intelliguntur, eò maiorem apud auditores admirationem ſe habere credunt. His vero plerumque accidit, vt ſpectatoribus exhibere videntur quaſi panni veſtem, ſericis aliquot particulis aſſutis, nullo tamen Dei iudicio, quod ipſa docet experientia riſui ſint atque ludibrio apud eos, quibus lingua aut natiua, aut probè cognita eſt. Ideo Sanctus Auguſtinus. In ipſo, inquit, ſermone malit rebus placere, quam verbis, nec doctor verbis ſeruiat, ſed verba doctori.

Tractat. 28.

Idem pater Claudius alibi monet concionatores, vt officij ſui, gradusque quem in Eccleſia tenent, dignitatem conſiderantes, quo par eſt decore, dignitate, ſpiritu, atque fructu in eo verſari omni cura & animi contentione ſtudeant, ac proinde inanibus verbis tanquam maximè indecoris, & alienis abſtinentes ſcopumque ſuum verè diligentes, in vnum Dei obſequium animarumque auxilium, & ſacrum penitus intendant. Iubetque eos qui hæc neglexerint, curioſoſque ac leues (ita enim loquitur) à ſacro hoc munere remoueri. Quod autem ſupra dictum eſt de iis libris politioris linguæ cauſa non legendis, qui ſpiritui officere poſſunt, virtutibus ſcilicet atque adeo caſtimoniæ: eos non tantum ne non legantur, ſed vt ne domi quid habeant, cauent ſocietatis conſtitutiones, & nuperrimè dum ab iis tractandis omnes at potiſſimum concionatores auocat ſuis ad ſocietatem vniuerſam datis R.P. N. Generalis Mutius Vitelleſcus, ita ſcribit: Nè nectar quidem aut ſi quis præſtabilior eſt liquor reconditæ cuiuſcuius doctrinæ per fœdos adeo inquinatiſſimorum verborum canales colligendus eſſet.

Epiſt. ad Prouinc. de conſtituendis concionat.

Part. 3. c. 1.

Romæ 1617 1. Ianuarij.

Calix aureus ſunt hi libri, ſed qui veneno redundet: vt ſi fortè te allicit aurum, multo magis virus absterreat eo periculoſius quo tectius propinatum. Quo mihi verba eorum atque quædam, quaſi vaſa electa atque pretioſa, ſi vinum in iis propinatur erroris. Hæc ille ex Origene.

Origenes Hom. 2. in Hier.

Atque iſta ſunt, quæ tum ex cæteris religioſorum familiis, tum ex Societatis IESV, legibus ad manus meas peruenerunt, quæ contra pictos illos fictoſque & vmbrarum ſimiles oratores dicenda occurrebant: In quibus non expectabit id à me credo, prudens lector, vt ad ſingula ingererem quid in eos valeret, quod afferebatur, cum id poſſet quilibet ex ſeſe, dum vel parum adeo quæ dicerentur omnium attenderet, haud ægre præſtare.

Quid in eos viri ſancti atque pij tum verbo, tum facto ipſo.

CAPVT XXI.

1. *S. Dominici ardor animi in prædicando.*
2. *S. Thomas à concionibus curioſa & ſubtilia arcebat.*
3. *S. Petrus martyr ſua concionandi vi, & ratione omnium contentione vicit.*
4. *Concionator bonus ſator eſt æternitatis.*
5. *Quid de tali ratione concionandi ſenſerit D. Franciſcus, & quales eius eſſent conciones.*
6. *De concionibus S. Antonij de Padua, earumque fructu.*
7. *Monita B. Xauerij ad concionatores.*
8. *Quæ ratio concionum primum exponitur.*

1. *L. 4. vitæ c. 4.* DE ſancto quidem Dominico Prædicatorum duce ac parente ſanctiſſimo accepimus, ſermonem eius fuiſſe ignitum, & qui auditores mirè permoueret: ſub concione enim multæ ex eius oculis deflueбant lacrymæ, ita vt complures corde cõpuncti flerent. Quàm vero fuerit in ſacris litteris verſatus, cum eas memoriâ teneret quamque earum commendarit ſtudium, dictum eſt ſupra. Atque hanc eius in dicendo ſeu vim, ſeu rationem ſunt eius filij probè æmulati, D. Thomas, S. Petrus Martyr, D.
2. Vincentius Ferrarius, aliique permulti, de Sancto quidem Thoma, hæc habet vitæ eius ſcriptor. Fuit multa illi gratia in habendis ad populum concionibus, in quibus tamen vitare ſolebat, ea quæ ad curioſitatem potius quam ad auditorum vtilitatem pertinere videbantur, ad hominum illorum quibus loquebatur captum ſe accommodans, & acutas ſubtileſque quæſtiones ad ſcholas amandans. Ardebant verba eius inſtar facularũ, & auditorũ animos ad Dei amorem & animi compunctionem inflammabant.

Quod autem hic de acutis quæſtionibus eſt dictum, id conſiderari velim attentius ab iis, qui ſe iis populo proponendis venditant, cum hic quo nemo eas vel clarius vel vberius tractare potuiſſet, tanquam concioni inutiles ad ſcholas amandet.

3. Sanctum Petrum Martyrem eximia planè, & diuina concionandi facultate præditum tradit Thomas Lentinus, Patriarcha Hieroſolymitanus, eius contemporaneus. Quas enim, inquit, ciuitates vel oppida Longobardiæ, Tuſciæ, Flaminiæ, & Marchiæ Anconitanæ, ſalutiferis aliquando clamoribus non impleuit? Quorum hominum iis in locis degentium, non concuſſit corda, vel pulſauit auditum? Tantus autem eius audiendi cauſa confluebat populus, vt loca præripiens & tempus anteuertens, illi ad ſuggeſtum viam impediret, tranſeuntemque intolerabiliter premeret. Quæ cauſa fuit cur Mediolanenſis inſigni erga ſanctum virum deuotionis argumento, illum in carruca ex pictis aſſeribus fabricata, non tergis iumentorum, ſed humeris geſtata fidelium, repoſitum, ita à compreſſione ſeruarent illæſum, atque in locum ad dicendum paratum inferrent; Ita vero deduci decebat (inquit præclarè ſcriptor) agricolam Dei, qui ſemen veritatis contra hæreſes, ſemen pacis inter odia, ſemen deniq; iuſtitiæ aduerſus ſcelera ſeminabat. Hęc ille: Cuius extrema verba mihi anſam præbent ſciſcitandi ex huiuſmodi vanis concionatoribus, cum onus officiumque ſubeant agricolæ, quam ſementem faciant ipſi, cuiuſq; aut generis, aut ſpeciei ſemen in terram proijciant. Num caritatis inter odia quibus exardeſcit mundus? num caſtitatis inter libidines & carnis voluptates quarum plena ſunt omnia: num liberalitatis, num demiſſionis animi inter auaros ſuperboſq;? Quod tandem, & quale eſt eorum ſemen? Quibus ferendis fructibus aptum? Quid ſerunt ipſi tot tamque continentibus concionum ſtudiorúmque ſuorum laboribus.

4. Illos quidem vocat Hilarius æternitatis Satores, quod eam vi & ratione muneris ſui teneantur ipſi mortalium mentibus inſerere, creberrima tum æternorum gaudiorum, tum pœnarum cõmemoratione. Verum ſi ſe ipſi penitius inſpiciant, poſitaque philautia omni, id quod eſt de ſe iudicent, perſpicient ſe ſatores eſſe vanitatis, curioſitatis, rerum inanium atq; futilium, atq; adeo noxiarum, perſpicient, inquam, alterius cuiuſpiã occupare ſe locum, qui bonæ ſementis ſatione, vtiliq; verbi Dei prædicatione faceret fructum, in his trigeſimum, in illis ſexageſimum, in aliis centeſimum. Sed ad B. Petrum Martyrem ſe referat ſermo. Adeo diuino is confidebat auxilio, (ita pergit vitæ eius auctor) vt planè ſibi perſuaderet vix vllos eſſe tam duræ ceruicis homines, quorum corda ſalubriter contere non poſſet, ſi non deeſſet tempus diutius apud illos concionandi, atq; vt hanc fiduciam ſuam ſociis ſuis exponeret, adducebat illud propheticum: *adhuc 40. dies & Niniue ſubuertetur*: ſpiritali ſcilicet ſubuerſione, qua ſalubriter peccatrix ciuitas ſuſque deque vertitur.

De D. Vincentio Ferrario eiuſdem ordinis luci diſſimo ſole dicta ſunt nonnulla ſupra, plurimaque alia ſupereſſent dicenda, niſi breuitati conſultum vellemus. Sequitur vt de ſacra D. Franciſci familia paucula etiam delibemus.

Ipſe quidem D. Franciſcus, D. Bonauentura teſte 5.
plangẽdum dicebat, eum prædicatorem tanquã vera *C. 8. vitæ*
pietate priuatum, ſiue qui in prædicatione non ani- *eius.*
marum quærit ſalutem, ſed propriam laudem ſuam, ſiue qui prauitate deſtruit vitæ, quod ædificat veritate doctrinæ: præferendumq; huic dicebat fratrem ſimplicem & elinguem, qui bono exẽplo alios prouocat ad bonum: Illud quoque verbum: *donec ſterilis* *1. Reg. 2.*
peperit plurimos, ſic exponebat: Sterilis (inquit) eſt frater pauperculus, qui generandi in Eccleſia filios non habet officium, hic pariet in iudicio plurimos, quia quos nunc priuatis orationibus conuertit ad Chriſtum, ſuæ gloriæ tunc iudex aſcribet: Quæ autem multos habebat filios infirmabitur, quia prędicator vanus & loquax, qui multis nunc quaſi ſua virtute genitis gaudet, cognoſcet ſe tunc nihil proprij habere in eis.

Idem optabat cõcionatores vti magis lacrymoſa prece ad auditores permouẽdos, quam loquaci ſermone, accendique ipſos prius ſi vellent alios accendere. Ad ipſum quod attinet, erat (inquit D. Bona- *C. 12.*
uentura) verbum eius quaſi ignis ardens penetrans intima cordis, cum non humanæ inuentionis ornatum prætenderet, ſed diuinæ reuelationis afflatum redoleret: dumq; ſemel diceret corã Papa & Cardinalibus, tam potenti virtute illorum mentes ad cõpunctionem inflexit, vt apertè clareret quod non ipſe ſed ſpiritus Domini loqueretur: Neſciebat culpas palpare, ſed pungere, nec vitam fouere peccantium, ſed aſpera increpatione ferire: per diuerſas regiones progrediens euangelizabat ardenter, Eiuſq; aſſidua hæc erat concio, *labor modicus, voluptas æterna, voluptas modica, pœna perpetua, multorum vocatio, paucorum electio, omnium retributio.*

Diuum Antonium eiuſdem S. Franciſci dignum 6.
filium, & æmulatorẽ memoria proditum eſt, totum ſe concionibus ſuis hominũ ſaluti procurandæ contuliſſe. Arguebat itaque (inquit Hiſtoricus, qui eius *Cap. 9. vi-*
vitam conſcripſit) incredulos, obſecrabat pios, im- *tæ.*
pios obiurgabat, vt copioſiſſimè, ita frequentiſſimè ſingulis accõmoda, & conuenientia ſalutaris doctrinæ monita depromẽs, nulla prorſus flectebatur perſonarum acceptione, nulla adulatione molliebatur, nõ popularis tranſuerſum rapiebat fauor & opinio, ſed iuxta Prophetę vocem, quaſi plauſtrum triturans nouum habens roſtra ſerrantia, montes cõminuit, & colles quaſi puluerem poſuit: Videbatur quaſi alter quidam prodiiſſe Elias zelo Dei feruens, inflammatuſque igne Spiritus ſancti, ignitis ſermonibus accendebat & vrebat auditorum tepida, torpentia, frigida & obſcura corda.

Quo vero hominum omnis ætatis, ſexus, ordinis, quantoq; concurſu diceret, quamq; ei mirabilia inter dicendum acciderint, quo item peroraret fructu, tradit idem capitibus 15, 16, & deinceps.

Verum haud ſilendum eſt quod de hoc diuo traditur in vita D. Bonauenturæ, anno ab eius obitu 32. linguam illam ignitam, qua tot fuerunt mortalium myriades ab eo cæleſtis flammæ igne ſuccenſæ, repertam fuiſſe planè integram, rubicundam, viuidumque, quaſi iam tum primum eſſet terræ mandatum eius corpus.

Ac conſimilia mihi quidem (niſi ad alia properarem) afferre liceret plurima de ſancto Bernardino cæteriſque eius ordinis, tum ſanctiſſimis viris, tum ſapientiſſimis vtiliſſimiſque concionatoribus

di eſt. Modus concionandi, qui a ſcholaſtico diuerſus eſſe debet, ita ſit ad docendum comparatus, vt ad animorum motum præcipue dirigatur. Cuius legis obſeruationem dum iuuare conatur P. Aquauiua, concionatores excitat ad zelum animarum, caritatem, orationis ſtudium, & deuotionem, ex his enim (inquit) tanquam ex fonte deriuatur, & manat illud ipſum quod tantopere expetimus, id eſt, fructus & auxilium animarum, quoniam experientia ipſa docet parum vtiles, vt plurimum, eorum conciones eſſe, qui cum deuotionem illam, zelumque animarum qui neceſſario requiritur, in ſe ipſis non ſentiant, parum efficaciter verba faciunt, nec poſſunt cum ſpiritu in audientium animos eos affectus imprimere, quos ipſimet non induerunt. Ad eum autem finem motionis & fructus animorum conſequendum vehementer eos cohortatur, vt antequam quadrageſimalium concionum circulum ingrediantur, ad eas, dies minimum octo, ſpiritualibus ſeſe exercitationibus præparent. Confert enim id, inquit, quam maximè ad excitandum in ſe ſpiritum, feruorem, iſtumque zelum, & optimæ præparationis inſtar erit ad Dei verbum, cum fructu ſacro illo tempore annuntiandum.

Inſtructio-ne pro concion. 8. In Induſtriis ad fouendum ſpiritum de formandis concionatoribus.

Præter hæc autem quæ ſupra recenſuit motus animorum impedimenta, aliud ab eodem ſuggeritur in hæc verba. Non videntur laudanda eorum diligentia, qui concionem præſcribunt integram, atque ad verbum mandant memoriæ. Nam præterquam quod vt populus probè intelligat ac percipiat quod dicitur, verſandum eſt autore Sancto Auguſt. quod agitur multimoda varietate dicendi: quod ſanè in poteſtate non habent, qui præparata & ad verbum memoriter retenta pronuntiant: certumque eſt dici efficaciter eo modo, ac penitus inſeri vix quicquam poſſe. Id vero ſi animaduertat auditor (quod procliue eſt) tum certe illud tanquam ſerium, aut ex animo dictum non habet nec magni facit. Adde quod oratio artificioſè contexta & elaborata ſe ipſam prodit, ſemperque veretur concionator ne ſi vel vna periodus aut etiam particula, memoria excidat, totus ruat orationis contextus. Quæ res quantopere dicendi vim retardet credi vix poteſt. Monet ad extremum non propterea dicendum ex tempore, non præmeditatis rebus ac modo quo exponendæ ſunt. Ex quibus patet quam motui (ſine quo quidem orator nullus eſt) officiat ſeſe concioni, ſingulisque eius verbis memoriæ commendatis alligare, quod quidem nihil aliud eſt, quam ſpiritui ſancto fores occludere, ne quid ſuggerat, aut ſi ſuggeſſerit, periculum ſit maximum ne id a concionatore reiiciatur, quod non ſit id in eius chartis exaratum, neque eius memoria comprehenſum.

Cap. 20.

Extrema denique & 20. regula de iis quæ ad rem noſtram faciunt ſit iſta: Ne ſint affectati aut verborum lenocinia ſectentur, nec ſtudio politioris ſermonis eos libros habeant familiares, ex quorum lectione detrimentum in ſpiritu accipiant, & ſeculare aliquid redoleant.

Hanc vero legem dum fuſius explicat atque commendat, dumque docet, quemadmodum in eam peccatur, hæc monet pater Aquauiua 8. impedimentum eſt affectatus dictionis ornatus, in quo quidem grauiſſime peccatur, non modo contra quam deceat oratorem Eccleſiaſticum, ſed etiam aduerſus eam artem quam prophani Rhetores tradidere, vt liquet ex Ariſtotele, Cicerone, & aliis artis eius magiſtris. Hic porro innumeris pene modis errari contingit, crebra videlicet Epithetorum vſurpatione, item adhibendis paſſim Poëticis nimiumque exquiſitis, audacioribus item frequentioribuſque metaphoris, longioribus circumſcriptionibus earum rerum, quæ vno ſimplicique vocabulo eſſent contenta, ſimilarum quoque rerum enumerationibus, velut virtutum & vitiorum quæ recto deinde inuerſo ordine iterum repetuntur. Ad hæc inueſtigandis vocibus antiquis, obſoletis, recens inuentis, compoſitis, aut deriuatis, vſurpatis inter ſuam (vt de Italicis exemplum afferam) à Bocatio vel poetis aliiſve, qui linguæ gnari ac benè periti voluerunt. Et ſunt qui quominus intelliguntur, eò maiorem apud auditores admirationem ſe habere credant. His vero plerumque accidit, vt ſpectatoribus exhibeant alterius quaſi panni veſtem, ſericis aliquot particulis aſſutis nullo tamen Dei iudicio; quod ipſa docet experientia riſui ſint atque ludibrio apud eos, quibus lingua aut natiua, aut probè cognita eſt. Ideo Sanctus Auguſtinus. In ipſo, inquit, ſermone malit rebus placere, quam verbis, nec doctor verbis ſeruiat, ſed verba doctori.

Tractatu 18.

Idem pater Claudius alibi monet concionatores, vt officij ſui, graduſque quem in Eccleſia tenent, dignitatem conſiderantes, quo par eſt decore, dignitate, ſpiritu, atque fructu in eo verſari omni cura & animi contentione ſtudeant, ac proinde inanibus verbis tanquam maximè indecoris, & alienis abſtinentes ſcopumque ſuum ante diligentes, in vnum Dei obſequium animarumque auxilium, & ſacrum penitus intendant. Iubetque eos qui hæc neglexerunt, curioſoſque ac leues (ita enim loquitur) à ſacro hoc munere remoueri. Quod autem ſupra dictum eſt de iis libris politioris linguæ cauſa non legendis, qui ſpiritui officere poſſent, virtutibus ſcilicet atque adeo caſtimoniæ: eos non tantum ne non legantur, ſed vt nè domi quidem ſint, cauent ſocietatis conſtitutiones, & nuperrimè dum ab iis tractandis omnes at potiſſimum concionatores auocat ſuis ad ſocietatem vniuerſam datis R.P. N. Generalis Mutius Vitelleſcus ita ſcribit. Nè nectar quidem aut ſi quis præſtabilior eſt liquor reconditæ cuiuscuius doctrinæ per lædos adeo inquinatiſſimorum verborum canales colligendus eſſet.

Epiſt. ad Prouinc. de inſtituendis concionat.

Part. 3. c. 1.

Romæ 1617 1. Ianuarij.

Calix aureus ſunt hi libri, ſed qui veneno redundet; vt ſi fortè te alliciat aurum; multo magis virus abſterreat eo periculoſius quo tectius propinatum. Quo mihi verba eorum aliqua quædam quaſi vaſa electa atque pretioſa, ſi vinum in iis propinatur erroris. Hæc ille ex Origene.

Origenes Hom. 2. in Hier.

Atque iſta ſunt, quæ tum ex cæteris religioſorum familiis, tum ex Societatis leſv, legibus ad manus meas peruenerunt, quæ contra pictos iſtos fictoſque & vmbratum ſimiles oratores dicenda occurrebant: In quibus non expectabit id a me credo prudens lector, vt ad ſingula ingererem quid in eos valeret, quod afferebant, cum id poſſet quilibet ex ſeſe, dum vel parum ad ea quæ dicerentur omnium attenderet, haud ægre præſtare.

Quid in eos viri ſancti atque pij tum verbo, tum facto ipſo.

CAPVT XXI.

1. *S. Dominici ardor animi in prædicando.*
2. *S. Thomas à concione curioſa & ſubtilia arcebat.*
3. *S. Petrus martyr ſua concionandi vi, & ratione omnium conuertit mentes.*
4. *Concionator bonus ſator eſt æternitatis.*
5. *Quid de tota ratione concionandi [illegible] D. Franciſcus, & quales eius eſſent conciones.*
6. *[illegible] S. Antonij de Padua, earumque fructu.*
7. *Monita B. Xauerij ad concionatores.*
8. *Quomodo [illegible] primus [illegible]*

1. *L. 4. vitæ c. 4.* DE ſancto quidem Dominico Prædicatorum duce ac parente ſanctiſſimo accepimus, ſermonem eius fuiſſe ignitum, & qui auditores mirè permoueret: ſub concione enim multæ ex eius oculis defluebant lacrymæ, ita vt complures corde cõpuncti flerent. Quam vero fuerit in ſacris litteris verſatus, cum eas memoriâ teneret quamque earum commendarit ſtudium, dictum eſt ſupra. Atque hanc eius in dicendo ſeu vim, ſeu rationem ſunt eius filij probè æmulati, D. Thomas, S. Petrus Martyr, D. Vincentius Ferrarius, aliique permulti, de Sancto
2. quidem Thoma, hæc habet vitæ eius ſcriptor. Fuit multa illi gratia in habendis ad populum concionibus, in quibus tamen vitare ſolebat, ea quæ ad curioſitatem potius quam ad auditorum vtilitatem pertinere videbantur, ad hominum illorum quibus loquebatur captum ſe accommodans, & acutas ſubtileſque quæſtiones ad ſcholas amandans. Ardebant verba eius inſtar facularũ, & auditorũ animos ad Dei amorem & animi compunctionem inflammabant.

Quod autem hic de acutis quæſtionibus eſt dictum, id conſiderari velum attentius ab iis, qui ſe iis populo proponendis venditant, cum hic quo nemo eas vel clarius vel vberius tractare potuiſſet, tanquam concioni inutiles ad ſcholas amandet.

3. Sanctum Petrum Martyrem eximia planè, & diuina concionandi facultate præditum tradit Thomas Lentinus, Patriarcha Hieroſolymitanus, eius contemporaneus. Quas enim, inquit, ciuitates vel oppida Longobardiæ, Tuſciæ, Flaminiæ, & Marchiæ Anconitanæ, ſalutiferis aliquando clamoribus non impleuit? Quorum hominum iis in locis degentium, non concuſſit corda, vel pulſauit auditum? Tantus autem eius audiendi cauſa confluebat populus, vt loca præripiens & tempus anteuertens, illi ad ſuggeſtum viam impediret, tranſeuntemque intolerabiliter premeret. Quæ cauſa fuit cur Mediolanenſis inſigni erga ſanctum virum deuotionis argumento, illum in carruca expictis aſſeribus fabricata, non tergis iumentorum, ſed humeris geſtata fidelium, repoſitum, ita à compreſſione ſeruarent illæſum, atque in locum ad dicendum paratum inferrent; Ita vero deduci decebat (inquit præclarè ſcriptor) agricolam Dei, qui ſemen veritatis contra hæreſes, ſemen pacis inter odia, ſemen deniq; iuſtitiæ aduerſus ſcelera ſeminabat. Hęc ille: Cuius extrema verba mihi anſam præbent ſciſcitandi ex huiuſmodi vanis concionatoribus, cum onus officiumque ſubeant agricolæ, quam ſementem faciant ipſi, cuiuſq; aut generis, aut ſpeciei ſemen in terram proijciant. Num caritatis inter odia quibus exardeſcit mundus? num caſtitatis inter libidines & carnis voluptates quarum plena ſunt omnia: num liberalitatis, num demiſſionis animi inter auaros ſuperboſq;? Quod tandem, & quale eſt eorum ſemen? Quibus ferendis fructibus aptum? Quid ſerunt ipſi tot tamque continentibus concionum ſtudiorumque ſuorum laboribus.

4. Illos quidem vocat Hilarius æternitatis Satores, quod eam vi & ratione muneris ſui teneantur ipſi mortalium mentibus inſerere, creberrima tum æternorum gaudiorum, tum pœnarum cõmemoratione. Verum ſi ſe ipſi penitius inſpiciant, poſitaque philautia omni, id quod eſt de ſe iudicent, perſpicient ſe ſatores eſſe vanitatis, curioſitatis, rerum inanium atq; futilium, atq; adeo noxiarum, perſpicient, inquam, alterius cuiuſpiã occupare ſe locum, qui bonæ ſementis ſatione, vtiliq; verbi Dei prædicatione faceret fructum, in his trigeſimum, in illis ſexageſimum, in aliis centeſimum. Sed ad B. Petrum Martyrem ſe referat ſermo. Adeo diuino is confidebat auxilio, (ita pergit vitæ eius auctor) vt planè ſibi perſuaderet vix vllos eſſe tam duræ ceruicis homines, quorum corda ſalubriter contere non poſſet, ſi non deeſſet tempus diutius apud illos concionandi, atq; vt hanc fiduciam ſuam ſociis ſuis exponeret, adducebat illud propheticum: *adhuc 40. dies & Niniue ſubuertetur*: ſpiritali ſcilicet ſubuerſione, qua ſalubriter peccatrix ciuitas ſuſque deque vertitur.

De D. Vincentio Ferrario eiuſdem ordinis lucidiſſimo ſole dicta ſunt nonnulla ſupra, plurimaque alia ſupereſſent dicenda, niſi breuitati conſultum vellemus. Sequitur vt de ſacra D. Franciſci familia paucula etiam delibemus.

Ipſe quidem D. Franciſcus, D. Bonauentura teſte 5.
plangẽdum dicebat, eum prædicatorem tanquã vera *C. 8. vitæ*
pietate priuatum, ſiue qui in prædicatione non ani- *eius.*
marum quærit ſalutem, ſed propriam laudem ſuam, ſiue qui prauitate deſtruit vitæ, quod ædificat veritate doctrinæ: præferendumq; huic dicebat fratrem ſimplicem & elinguem, qui bono exẽplo alios prouocat ad bonum: Illud quoque verbum: *donec ſterilis* *1. Reg. 2.*
peperit plurimos, ſic exponebat: Sterilis (inquit) eſt frater pauperculus, qui generandi in Eccleſia filios non habet officium, hic pariet in iudicio plurimos, quia quos nunc priuatis orationibus conuertit ad Chriſtum, ſuæ gloriæ tunc iudex aſcribet: Quæ autem multos habebat filios infirmabitur, quia prędicator vanus & loquax, qui multis nunc quaſi ſua virtute genitis gaudet, cognoſcet ſe tunc nihil proprij habere in eis.

Idem optabat cõcionatores vti magis lacrymoſa prece ad auditores permouẽdos, quam loquaci ſermone, accendique ipſos prius ſi vellent alios accen-
dere. Ad ipſum quod attinet, erat (inquit D. Bona- *C. 12.*
uentura) verbum eius quaſi ignis ardens penetrans intima cordis, cum non humanæ inuentionis ornatum prætenderet, ſed diuinæ reuelationis afflatum redoleret: dumq; ſemel diceret corã Papa & Cardinalibus, tam potenti virtute illorum mentes ad cõpunctionem inflexit, vt apertè clareret quod non ipſe, ſed ſpiritus Domini loqueretur: Neſciebat culpas palpare, ſed pungere, nec vitam fouere peccantium, ſed aſpera increpatione ferire: per diuerſas regiones progrediens euangelizabat ardenter, Eiuſq; aſſidua hæc erat concio, *labor modicus, voluptas æterna, voluptas modica, pœna perpetua, multorum vocatio, paucorum electio, omnium retributio.*

Diuum Antonium eiuſdem S. Franciſci dignum 6.
filium, & æmulatorẽ memoria proditum eſt, totum ſe concionibus ſuis hominũ ſaluti procurandæ con-
tuliſſe. Arguebat itaque (inquit Hiſtoricus, qui eius *Cap. 9. vi-*
vitam conſcripſit) incredulos, obſecrabat pios, im- *tæ.*
pios obiurgabat, vt copioſiſſimè, ita frequentiſſimè ſingulis accõmoda, & conuenientia ſalutaris doctrinæ monita depromẽs, nulla prorſus flectebatur perſonarum acceptione, nulla adulatione molliebatur, nõ popularis tranſuerſum rapiebat fauor & opinio, ſed iuxta Prophetę vocem, quaſi plauſtrum triturans nouum habens roſtra ſerrantia, montes cõminuit, & colles quaſi puluerem poſuit: Videbatur quaſi alter quidam prodiiſſe Elias zelo Dei feruens, inflammatuſque igne Spiritus ſancti, ignitis ſermonibus accendebat & vrebat auditorum tepida, torpentia, frigida & obſcura corda.

Quo vero hominum omnis ætatis, ſexus, ordinis, quantoq; concurſu diceret, quamq; ei mirabilia inter dicendum acciderint, quo item peroraret fructu, tradit idem capitibus 15, 16, & deinceps.

Verum haud ſilendum eſt quod de hoc diuo traditur in vita D. Bonauenturæ, anno ab eius obitu 32. linguam illam ignitam, qua tot fuerunt mortalium myriades ab eo cæleſtis flammæ igne ſuccenſæ, repertam fuiſſe planè integram, rubicundam, viuidumque, quaſi iam tum primum eſſet terræ mandatum eius corpus.

Ac conſimilia mihi quidem (niſi ad alia properarem) afferre liceret plurima de ſancto Bernardino cæteriſque eius ordinis, tum ſanctiſſimis viris, tum ſapientiſſimis vtiliſſimiſque concionatoribus

qui ſane omnes incenſo ſuo dicendi ad populum zelo, frequentiſſima virtutum commendatione, vitiorumque damnatione deteſtationeque, Apoſtolorum denique in euangelizando æmulatione, extremo die illo iudicij inſurgent excandeſcentque in vanos iſtos, futileſque, atque loquaces concionatores in eoſque damnationis ſententiam pronuntiabunt.

7. Quid vero in eoſdem tum verbo præceptiſque bene ac chriſtianè dicendi traditis, tum re ipſa B. Franciſcus Xauerius minimæ Societatis I E S V (ſic *1. p. Conſt. c. 1.* enim eam indigitare placuit eius poſt Deum auctori) alter parens Turſellinum audire eſt operæ pre- *L. 6. vitæ eius c. 16.* tium. Societatis concionatores identidem admonebat ne ſeipſos prædicarent, ſed Chriſtum crucifixum, hoc eſt, ne ſubtilibus quæſtionibus diſputationibuſque à vulgi ſenſu atque intelligentia abhorrentibus tractandis, doctrinam ſuam atq; ingenium oſtentarent, popularem auram plauſumque captantes, verum eorum ſermones plerumque in rebus verſarentur moralibus, planis & ad vulgi captum accommodatis, quæ ſcilicet modeſtè, piè, prudenterque explicatæ haud parum valerent ad ſanandas hominum mentes, Itaque hoc haberent propoſitum, vt fœditas peccatorum diuinæque iniuriæ grauitas cum cæleſtibus obiecta minis, auditores ad dolorem ac pœnitentiam compellerent. Proinde crebræ vitiorum reprehenſiones frequentandæ, graues de iniuriis Chriſto Domino illatis querimoniæ, acres cæleſtium irarum minæ, æternorumque ſuppliciorum quæ facinoroſos atque improbos homines apud inferos manent, imminentes mortis (quæ ſæpe ex improuiſo homines nec opinantes occupat) terrores.

Quod attinet autem ad modum ſeſe ad dicendum comparandi, hæc iis fere præſcribebat B. ille Pater. Orationi præcipue vt dederent ſe meditationique rerum pro concione exponendarum, ſummaque vi niterentur proponenda aliis, ipſi prægustare animo, prorſuſque eorum vim intimis percipere ſenſibus. Magnum quippe interuallum eſſe inter vibrantem animi viribus meditata, & ſegniter conquiſita ex memoria promentem. Atque hæc de præceptis.

8. Sed quam accuratè iis ipſis ſit primus ipſe ob- *L. 1. vitæ c. 6.* ſecutus, ita Turſellinus dum agit de concionibus ab eo habitis in monte Celſo (vicus is eſt paſſuum millia 15. à Patauio) Concionandi modus hic erat vt Chriſti ſermonum in campis, montibus, littoribus habitorum memor: vbicumque eum ſpes inuitaret rei benè gerendæ in cætus hominum concionabundus inferret ſeſe, eoſque maximè erudiret, qui maximè inſtitutionis indigentes minimè intereſſe ſacris concionibus ſolent, quò Deus etiam à non quærentibus inueniretur. Quocirca in triuio aut platea corrogatis auditoribus, ſumptoque ex aliqua taberna ſcabello, ex eo de honeſta beataque vita apud deſidioſos, ac ludibundos vehementius quàm ſpecioſius verba faciebat, vt nonnulli etiam qui riſus captandi gratia ad concionem acceſſerant, orationis grauitate diuinaque vi permoti pro riſu referrent fletum, atque hæc de concionibus in monte Celſo.

Quid vero in hoc genere ab eo tum Bononiæ, tum Romæ præſtitum ita enarrat idem author. In *L. 1. c. 7.* triuiis compitiſque ad multitudinem verba facere, non aſſidua magis, quam ſalubri ratione. Neque enim nouum hoc ſpecioſum & declamatorium concionandi genus, ſed vetus illud ardens & prorſus Apoſtolicum ſequebatur, Nullus orationis fucus, ornatuſque verborum, ſed maximus ardor animi ſpirituſque; grauiſſimæ certiſſimæque ſententiæ, quas veritatis index, orationis ſimplicitas, & quaſi negligentia commendabat. Oris totiuſque corporis conformatio ad modeſtiam & humilitatem, ſpirabat eam, quæ in animo latebat ſanctimoniam. Emicans ex ore atque oculis pietas facile declarabat, quicquid diceretur, ex intimo animi ſenſu ardentique pectore proficiſci: quo feruentiora etiam ad auditorum mentes verba, tanquam faces perueniebant, eorumque voluntates accendebant vehementius: vt ſatis appareat quam ignitum ſit eloquium diuinum, cum ita iactatur ab hominibus, vt ſuppeditatur a Deo. Nempe erat Xauerio propoſitum, non gratiam hominum & popularem captare auram, ſed in mentibus auditorum Dei timorem amoremque ingenerare, animorum vtique ſaluti, non ſuæ exiſtimationi conſulere. Summa porrò concionum, vt acerbiſſimos ſempiternoſque cruciatus apud inferos improbis conſtitutos, rurſuſque æterna cumulatiſſimaque præmia, quæ bonos manent in cælo, proponeret: vitiorum quoque fœditatem & virtutum ſpeciem pulchritudinemque non venuſtè, ſed grauiter demonſtraret. Sic iactum ſatumque Dei verbum nec ſegnibus excipiebatur animis, & optatos Deo Franciſcoque ferebat fructus. Bononienſi autem prouincia bene geſta Franciſcus Romam venit anno 1539 ibique in ſancti Laurentij in Damaſo æde celebri imprimis ac nobili, frequenti ac ſecunda concione iam de rebus non dictu ſpecioſis, ſed vſu neceſſariis, ſubinde diſſerens, haud diſparem meſſuit ſementi meſſem, auditoribuſque non tam admirationi, quàm (quod caput eſt concionatoris) ſaluti fuit. Nam populum Romanum crebris ſermonibus ad honeſtatem, ad temperantiam, ad crebrum ſacramentorum vſum, pro virili parte conſulit, cæteriſque eius ſociis eodem ſumma ope incumbentibus, Romana pietas rurſus accendi, & antiquæ Romæ ſpecies paulatim redire viſa. Iſta de multis quæ ſeſe offerebant de B. Xauerio colligere placuit, & quoniam de rebus noſtris ſermo eſt, eo vno contentus, ſuperſedebo recenſere quos viles Dei Eccleſiæ protulit Societas I E S V concionatores: Gaſparem Barzeum Belgam (quem Xauerium alterum merito dixeris) Gonſaluum Silueriam in vrbe Monomo- *In vita P. Baltaſſ. c. 17.* tapa martyrium paſſum, quorum res geſtæ iam editæ ſunt in lucem. Nihil dicam de PP. Baptiſta Sanctio, Iacobo Strada, Benedicto Palmio. Emanuele Fernandio: Nihil de Araozio, Æmiliano, Loyola, Beati Patris Ignatij nepote, Silueſtro Landino. Nihil de Patribus Iacobo Laquez, & Alphonſo Salmerone, quos primum nominare oportuit: nihil denique de illorum omnium parente ipſo Beato Ignatio, aliiſque permultis eius in Chriſto I E S V filiis, quorum vox quantæ fuerit virtutis, quam ignitum eloquium, quam ad virtutum amorem vitiorumque odium perſuadendum accommodatum, quam item abhorreret, eorum ratio dicendi, ab ea quam modo improbamus ſolo nomine concionatorum, fidem facit variis locis Societatis I E S V hiſtoria nuperrime conſcripta: vt non deſint in iſta Societate, perfecta benè & Chriſtianè dicendi exemplaria, quæ tum eius alumni, niſi per eos ſtet, imitentur, tum niſi imitentur, adſint qui contra eos ſtent, quando ab eis exiget Deus officij concrediti rationem, improperabitque degeneraſſe illos turpiter ab iis quos tum vitæ, tum ſermonis magiſtros ac duces ſibi aſſumpſerant.

Quid in illos huius æui ſcriptores.

CAPVT XXII.

1. *Quid in eos Bloſius Abbas.*
2. *Quid Hector Pintus.*
3. *Quid Hieronymus Guadalupenſis.*
4. *Quid Michael Ghiſlerius.*
5. *Quid Franciſcus Ribera.*
6. *Quid Gaſpar Sanchez.*
7. *Quid Chriſtophorus à Caſtro.*
8. *Quid Ludo. Granatenſis.*

Initio operum ſuorũ in epiſt. liminari, ad Cardinalem Quignonium. — *Cap. 16. Canonis ſpiritualis.*

1. ALiquot de iis colligam (omnes enim perdifficile foret neque verò neceſſarium) nullo ordine ætatis ſeruato, ſed prout ſeſe dabunt. Agmen ducet non pietate magis, quam doctrina conſpicuus Dominus Ludouicus Bloſius Abbas Lætienſis, prudentiæ laude virtutumque omnium merito vir ſummus, qui grauiſſimis hiſce verbis vanam concionatorum iſtorum dicendi rationem caſtigat. Sanè, inquit, talem me eſſe profiteor qui aliquid facundè dicere, neque poſſem ſi vellem, nec vellem ſi poſſem, pietati admodum amica eſt ſimplicitas, fitque neſcio quo pacto vt verba exculta, cor plerumque non tam penetrent, quam demulceant: Nimiuſque eloquentiæ amor mentes eorum qui minus attenti ſunt faciliimè à Deo ac pietate auocat, & in præcipitium philautiæ, ſuperbiæ & cenodoxiæ pertractas velut atheas reddit:]

L. 4. c. 4. Quibus haud ſcio quid formidandum magis dici poſſit, quæ quidem legenti mihi, occurrebat illud D. Bernardi ad Eugenium. Verboſulum, inquit, adoleſcentem & ſtudentem eloquentiæ cum ſapientiæ ſit inanis, non aliud quam iuſtitiæ hoſtem reputes: quæ quidem ſi ad verboſum concionatorem in quem etiam valent, transferas, fauent admodum Bloſij dictis, etenim ſi pietati eſt amica ſimplicitas, erit ſanè fucata eloquentia eius, hoc eſt, iuſtitiæ aduerſa atque inimica.

2. Hector Pintus in illud Iſa. *Vinum tuum mixtum eſt aqua.* Qui populo, inquit, concionatur, aquam vino miſcent, ſi reprehenſionibus adulationes iungant, & puram atque vilem veritatem ſilentio tranſeant. Idem ad illud eiuſdem, *auferet Dominus* (*C. 3.*) *prudentem eloquij myſtici*, quem quidem intelligi vult Chriſti concionatorem, cuiuſque officium interrogando ſic explicat. Quis debet cohortari ad virtutem ardentius? Quis a vitiis reuocare acrius? Quis impietatem vituperare aſperius? Quis mæſtos conſolari dulcius quam Euangelicus concionator, qui oratione atque eloquij myſtici prudentia diuinarum litterarum non ſolum litterali, ſed etiam ſpirituali intelligentia debet auditores ad rerum humanarum tolerantiam & deſpicientiam mouere, & ad rerum cæleſtium contemplationem, deſideriumque excitare? Idem denique explanans initium 58. capitis Iſaiæ: *Clama ne ceſſes, quaſi tuba exalta vocem tuam*, ea concionatoris propria eſſe demonſtrat, quæ fucatis hiſce minime congruunt.

3. Hieronymus Guadalupenſis in Oſeæ caput 6. ad illud: *Propter hoc dolaui in Prophetis.* Ecce, inquit, concionator quod munus accepiſti, dolandi ſcilicet lapides viuos, ex quibus Eccleſia conſtruitur. Noli ergo eſſe mollis ſed ferreus, alioqui quomodo lapides contundere poteris. Qui olim hoſce lapides tundebant, mille ab eis incommoda perpetiebantur. Sectus eſt Iſaias, lapidati Ieremias, Stephanus, Paulus. Cur modo nihil damni infertur lapicidis his ſeu concionatoribus? Quia inſtrumenta quibus vtuntur non ferrea ſunt & adamantia, ſed mollia, & quæ facile materiæ cædunt. Idem ad illud cap. 8. *In gutture tuo ſit tuba*, probat verum concionatorem ob quatuor res tubæ conſimilem exiſtere, quæ quam ſint a noſtris hiſce concionatoribus aliena legenti per ſe patebit.

Michael Ghiſlerius in Canticor. caput 4. quærit cur ſponſus concionatores ſub labiorum metaphora deſignatos fauum appellat potius, quam muſicos, & potius dixerit eoſdem mel diſtillare, quam concentum exhibere, ad quod reſpondet id quidem eò factum, vt intelligerent non in eo ſitum eſſe quod ab iis exercetur munus, vt eloquentiæ lenociniis audientium deliniant aures, ſed vt id potius curent, vt quod externis auribus inſonat, guſtui imprimant, eorumdem verbum enim vt proſit, atque vt ipſo creſcant fideles in ſanctitate, id non conſequitur ex eo, quod vocis ſono exhibetur, ſed ex eo quod ita exhibetur in ſono, vt ſimul tamen exhibeatur vt cibus quo confirmentur audientium corda, & ora eorundem ſuaui perfundantur dulcedine.] In eandem ſententiam faciunt varij laudum tituli, quibus hic author eros honeſtat decoratque concionatores vt quod ſint oculi, venter, crura, guttur, currus Chriſti, item Eccleſiæ collum, naſus, femora, oſtium, cuſtodes, vbera &c. quæ quam abhorreant a fictis hiſce concionatoribus planum omnibus eſſe exiſtimo. 4.

Doctiſſimus autem iuxta ac piiſſimus Ribera, à quo non plura Eccleſiæ relicta ſolidæ doctrinæ ſuæ monumenta lugent docti omnes, dum ipſe hos luget concionatores ita loquitur: Sententiarum pon- (*In cap. 1. Oſeæ n. 20.*) dera negligunt, verba tantum quærunt, atque hæc quidem non tam elegantia & propria, quam multa. Si lingua expeditiore præditi ſint, & verborum qualiumcumque copia, intrepidè prodeunt ad concionandum, vna loquacitate contenti, facti velut æs ſonans aut cymbalum tinniens. Hi ex Theologia floſculos tantum delibant qui vulgo placeant: & magis gratiæ ac venuſti ſint quam vtiles. Hæc & alia plura Ribera. 5.

Gaſpar Sanchez Societatis Iesv illud Iſa. *Argentum tuum verſum eſt in ſcoriam, vinum tuum mixtum eſt aqua*, ex mente SS. Nazianzeni, Gregorij, atque Ambroſij in eos conuenire putat, qui ex verbo Dei lucrum quærunt, ſeu laudis plauſuſque popularis, ſeu rei familiaris, & Euangelij prædicationem ſuæ aut cupiditati, aut ambitioni ſeruire faciunt: Quod quidem Dei verbum ſuo ſpiritu & commentatione tanquam aqua frigida ita diluunt, vt robur non habeat. Hi ſanè cauponantur verbum Dei non euangelizant, quæſtuariam autem habent (ſeu laudis & gloriæ, ſeu opum) non Apoſtolicam. In quos merito illud Ennij apud Tullium aliquis intorqueat commutata ſententia. 6. C. 1.

Cauponantes bellum non belligerantes.

Cauponantes Euangelium non euangelizantes. Idē ad caput Iſaiæ 27. ad illa verba: *Mulieres venientes & docentes eam*, per mulieres intelligi vult eos concionatores qui mollia docent, & quę ſenſibus magis blandiuntur quæque amat & probat muliebre. i. futile & imbecillum ingenium: Aut certè qui ea tradunt obtrudunt que quæ longè abſunt à conſilio & prudentia, quæ in muliebrem ſexum non admodum conueniunt. *verſu 11.*

Iam tertium ſe offert Sanchez, pertractans enim illud Iſa. *Clama ne ceſſes, quaſi tuba exalta vocem tuam*, &c. Ex hoc, inquit, loco & aliis quæ in eandem ſententiam occurrunt, paſſim in ſcriptura colligunt SS. PP. quam ſolicitè, quam aſſiduè, quam grauiter debeant illi quibus docendi populum negotium datum eſt in eam curam incumbere, vt tota ſpiritus contentione clament, hominesque ſui officij admoneant, & peccata arguant. Vox ſanè Apoſtolici viri tubæ inſtar horrificum clamare, & quaſi claſſicum inſonare potius debet, quam dulce aliquid & blandum inſuſurrare curioſis & delicatis auribus, aut nimis molliter prurientibus indul- *C. 58.*

gere leues numeros, aut muſicam harmoniam: ſed nunc (proh dolor & pudor) à pleriſque ſermo, non tam ad arma ſpiritualemque congreſſum cum vitiis & concupiſcentiis, quam ad inanem voluptatem & popularem plauſum concinnatur.

Denique ad illud Iſa. *Et vocaberis ædificator ſepium*, ait concionatoribus, quibus vinearum .i. animarum demandata eſt cura, id maximè curæ eſſe debere vt eas diligenter muniant, ne ſint peruiæ voluptatum impreſſionibus, ineptiſque nugis: debere autem iſtud munimentum eſſe ex vepribus qui compungant, non mulceant, aut oblectent auditorem, heu nimis ad nugas, & ſtulta iſta blandimenta prurientem. Eſt igitur bonus concionator ædificator ſepium, quia eius eſt ſpinas obtendere Dominicę vineæ .ſ. hominum animæ, ne belluæ eò irrumpant, aut ipſa foras exiliat, niſi prius ſe compungat ſpinarum aculeis. Eſtque bonus concionator ſapiens ille
C. 12. 11. de quo Eccleſiaſtes, *Verba ſapientum ſicut ſtimuli, & quaſi claui in altum defixi*.

Ad c. 17. Ioannes Lorinus de ſacris litteris optimè meri-
Actor. v. tus. Præpoſterum (inquit) ne dicam parum pium,
28. aut valde mediocriter in ſacris litteris, patribuſque verſatum videtur eorum ingenium, qui ſuos Eccleſiaſticos ſermones aut libros de rebus ſacris, infarciunt Allophylorum illorum (i. Philiſtinorum, quibus Gentiles ſignificantur) doctis, ſententiiſq; quaſi
4. Reg. 1. 3. non eſſet Deus in Iſraël. Videntur hi mihi conſu-
Epiſt. 103. tores Homerocentonum, aut Virgiliocentonum, quos Hieronymus, vt pueriles ridet & ludiones at-
C. Sancta que circulatores, nec ferre poteſt aut referre ſine
Romana ſtomacho, & Gelaſius Papa damnat.

diſt. 15. Chriſtophorus à Caſtro doctus & ipſe è Socie-
7. tate IESV ſacrarum litterarum interpres, dum ex-
C. 6. 14. planat illud de Hieremia, *curabant contritionem filiæ populi mei, cum ignominia*: poſtquam iſta verba (cum ignominia) idem valere quod verbis leuiculis, & quaſi per iocum declaraſſet, hæc tradit. Carpuntur hi noſtri temporis concionatores, qui rem adeo grauem ac ſeriam, qualis eſt ſalus animarum, ita leuiter tractant, ac ſi res nihili eſſet, vt leuiculis & acutulis rationibus quas afferunt, & ſermone quem vſurpant calamiſtrato, voluptatem mouere, quam timorem incutere, qui ſalutem affert, & ſibi captare honorem potius, quam Deo animas captare videantur. Claudet caput iſtud Ludouicus Granatenſis, optimus è ſacra D. Dominici familia Chriſtianè dicendi magiſter, ſummuſque ſuo tempore concionator. Moleſtiſſimè (inquit) fero, nonnullos ita muneris & inſtituti ſui oblitos, vt nihil minus agant, quam quod ex præſcripto ſibi munere agere tenentur. Cùm enim hoc ſit concionatori propoſitum, vt quæcumque dicit, ad animarum ſalutem, ad caſtigandos hominum mores, ad virtutis præcepta tradenda, ad mundi contemptum, & diuini numinis timorem pariter & amorem, cæteraque his ſimilia dirigere debeat, quidam per res otioſas & ſuperuacaneas ita vagantur, vt miſeri auditores, qui eò confluxerant, quo ſalutarem aliquam doctrinam haurirent, aridi prorſus atque ieiuni à concione recedant. Quis autem ferat medicum, cui æger commendatus eſt, aliud agere & officij ſui curam negligere? Quiſquis igitur aptè dicere, & officio ſuo ſatisfacere cupit, inſtar periti ſagittatoris, nuſquam oculos à miniſterij ſui ſcopo deflectat, vt ad illum totam orationis ſuæ vim dirigat. Itaque, vt cæmentarij nunquam vel vnum lapidem in ædificio collocant, quin ſtatim amuſſim & regulam adhibeant, qua rectè an ſecus collocatus ſit, explorent: ita fidelis ac prudens diuini verbi diſpenſator quæcumque dicere inſtituit, ad hanc regulam expendere debet. Ita cum aliquid ad dicendum excogitauit, à ſe ipſo inquirat: quid hoc ad animarum ſalutem? quid ad bonos mores componendos? quid ad vitam hominum rectis inſtitutis moderandam? Quod ſi ad hæc minus pertinet, quàmlibet illud ſibi ſubtiliter & acutè excogitatum videatur, ſi rectè ſapit, nec ſe populo venditare cupit, tanquam otioſum, & ab inſtituto ſuo alienum repudiabit, hæc ille. Atque alia alii, potiſſimum Carolus Regius in ſuo oratore Chriſtiano, qui toto illo opere verè digno quem ſacri oratores perlegant, paſſim ac maximè libro ſeptimo, qui eſt de ſacra eloquentia, hancce inutilem dicendi rationem fusè caſtigat.

Quid in eos authores prophani.

CAPVT XXIII.

1. *Damnantur hi à Platone.*
2. *Atque à Socrate.*
3. *Et Cicerone.*
4. *Carent hi concionatores vera prudentia.*
5. *Neque concionem mouent atque eo ipſo maximè reprehendendi, ex Cicerone.*
6. *Quid in eos Plutarchus.*
7. *Quid Seneca.*
8. *Quid Gellius.*
9. *Quid Quintilianus.*
10. *Quid M. Antonius Muretus.*

EO vim maiorem habere oportebit, ea quæ ex iſtis afferentur in medium, quo ex vnius naturæ principiis ac lumine ſunt deſumpta, atque ex iis ſcriptoribus quos ſuſpicari non licet quidquam dare aut fidei, aut ſacrarum litterarum authoritati, quibus quidem eæ ignotæ fuerunt.

Plato itaque in Gorgia dicit eſſe quandam Rhe- 1.
toricam falſam, quæ ſcilicet occupatur modò in efficienda inani voluptate, neque ad audientium vtilitatem refertur, quam quidem Rhetoricam damnat, ſimilemque facit eam arti coquinariæ. Cui quidem id vnicum propoſitum eſt quemadmodum palatum demulceat, oblectetque ſaporis ſuauitate, nihil autem illi curæ ſit valetudo, contrà quam facit ars medicinæ, quæ præcipuè valetudini conſeruandæ aut reſtituendæ inuigilat: atque huius medicinæ ſimilem dicit eſſe veram germanamque Rhetoricam atque eloquentiam.

In politico eiuſdem Pythagoreus quidam. Si ca- Citatur à
ueris, inquit, ne ſis de nominibus nimis ſolicitus, Clemente
prudentia locupletior apparebis in ſenectute: Idem 1. Stromat.
in Theeteto: Nominum & verborum facilitas, & non nimis accurata examinatio, vt plurimum non eſt ſordida, & illiberalis, ſed eius potius contrarium.

Quod autem de iſta re Socratis mortalium om- 2.
nium ſapientiſſimi fuerit iudicium, videre licet tum in Platonis Apologo, tum in D. Ioanne Chryſoſt.
cum enim apud Athenienſes pro ſe capiteque ſuo L. 3. ad-
eſſet dicturus: Vos, inquit, à me audituri eſtis veri- uerſus vi-
tatem, Viri Athenienſes, non orationem compoſi- tuperat.
tam electis verbis, & nominibus, neque aliquo or- vita mo-
namento fucatam, ſed audietis vulgaribus ciuilibuſ- naſt.
que verbis loquentem. Credo enim iuſta eſſe quæ dico, non enim profectò Iudices huic ætati conuenire videtur, velut adoleſcentulo fictis ad vos ingredi verbis.]

Adoleſcentum igitur eſſe cenſet Socrates dictionem ornatam & perpolitam: At videant quam ſuſtineant perſonam concionatores noſtri: quos concio tanquam patres, paſtores, curatoreſque animorum ſuorum, & habet, & vti tales eos ipſos audit.

Sed quam Romanæ eloquentiæ parens eos inſe- 3.
ctetur vehementius, deinceps videndum cuius eo maior erit vis perſuadendi quod agimus modo, quò illi ſeſe eius magis tum exemplo, tum authoritatis pondere niti arbitrantur.

Libro itaque primo de Oratore ait, ſine rerum

plurimarum ſcientia verborum volubilitatem inanem atque irridendam eſſe. Ac paulo poſt. Ex rerum, inquit, cognitione efflorescat & redundet oportet oratio, quæ niſi ſubeſt res ab oratore percepta & cognita, inanem quandam habet elocutionem & plane puerilem. Atque iterum: compoſita oratio atque ornata, & artificio quodam & expolitione diſtincta, ſi res non ſubeſt ab oratore percepta & cognita, aut nulla ſit neceſſe eſt, aut omnium irriſione ludatur. Quid eſt enim tam furioſum, quam verborum vel optimorum atque ornatiſſimorum ſonitus inanis nulla ſubiecta ſententia, nec ſcientia. Hæc & plura Tullius de verborum inanitate, cui parum aut nihil ſubeſt rei. Quod quidem vitium, eorum eſt concionatorum quos modo carpimus, quibus ſtudium omne, labor omnis abit, non materia quapiam lecta rebuſque inueniendis, inuentiſque iudicio diſpenſandis & diſponendis, ſed ſermonis phaleris, dictionumque floſculis, ac nitido quodam genere verborum ſcenæ magis, ac prophani loci quam ſacræ concioni conſectandis.

4. *Lib. 1. de Oratore.*

Mneſarchus quidam apud Tullium, eos, quos modo oratores vocamus, inquit Craſſus, negabat oratores vocandos, nihilque aliud eſſe eos dicebat, niſi quoſdam operarios lingua celeri & exercitata: oratorem autem, niſi qui ſapiens eſſet, eſſe neminem. Quæ quidem valeant, necne, in pleroſque ſacros oratores aliorum malim iudicium audire. Enimuerò vera ſapientia, prudentiæque laude ſeſe oſtendunt deſtitutos, cum non ad rerum dignitatem aptè loquantur, & quaſi decorè, (quod quidem ab oratore exigit Cicero.) Quid enim magis prudentiæ inimicum, quam in tanti momenti negotio, qualis eſt æterna animi ſalus, de verborum lepore illecebriſque ſollicitum eſſe, atque adeo de ſolis cogitare omnis fructus, quem vnice ſpectare eum oportebat, abiecta cura? Sed quæ maior dementia excogitari poteſt, quam eorum qui traditam à Deo ipſo doctrinam, artis coloribus pingere volunt, & quaſi puellam Rhetorum pigmentis exornare? Scirent ij, ſi prudentes eſſent, non ambire illam (modeſta cum ſit) ornatum vllum: ſcirent, grauis cum ſit, ignorare fucum: ſcirent, denique virilis cum ſit, mundo muliebri non capi.

Et quoniam ab hiſce concionatoribus, animorum motus negliguntur maximè, ſoli nimirum doctrinæ aut delectationi intentis, quàm in hoc genere peccent grauiter, placet vt eis quoque edicat Tullius.

1. de Oratore. 5.

Oratori, inquit, omnes animorum motus quos hominum generi, rerum natura tribuit penitus perſcendi, quod omnis vis ratioque dicendi in eorum qui audiunt mentibus, aut ſedandis aut excitandis exprimenda eſt. At quas ſedant iſti comprimuntque animi perturbationes? quos autem excitant motus, qui nihil quod ad ea accommodatum eſſe poſſit, proponunt; non præmia, non ſupplicia, non ſpem vitæ beatæ, non formidinem ignis æterni? quibuſque vnum id propoſitum eſſe videtur, vt ab omni motu tanquam ad ſe non pertinente abſtineant? Sed pergat Tullius. Oratoris eſt, inquit, eorum qui audiunt mentes allicere, voluntates impellere, quo velit, vnde autem velit deducere. Iterum, quis neſcit maximam vim exiſtere oratoris in hominum mentibus, vel ad iram, aut ad odium, aut dolorem incitandis, vel ab hiſce iiſdem permotionibus ad lenitatem miſericordiamq; reuocandis? Denique identidem monet: caput eſſe oratoris eſſe, vt eorum qui audirent, ſic afficerentur animi, vt eos affici vellet orator. Pudeat prophanum tam multa tradere de motu, quæ quidem ad humana tantum aut amplectenda, aut relinquenda dirigebat, ſacrum autem oratorem Deique ad populum internuncium, cuius eſt hominum mentes ad cæleſtium deſiderium, ad æternarum pœnarum metum, ad virtutis ſtudium, ad vitæ improbæ deteſtationem permouere, quæ quidem omnia & ſingula non humanum aliquem, ſed diuinum ſpectant finem, tam ab ea re præſtanda, ſine qua quidem nullus ſit alienum eſſe atque abhorrentem. Quod ſi eum iſtius rei tam indignæ non pudet, eſt is profecto impudens, tum hoc ipſo nomine, tum (vt Craſſus apud Ciceronem) quod cùm nihil poſſit dignum re, dignum oratoris nomine (addo ego dignum hominum Chriſti emptorum ſanguine, dignum eorum ſalute) dicere atque edere, ſe tamen aut ingerit ad dicendum, aut id officij cum ſe ad id ſentiat ineptum, imprudens nimium & incautus ſponte admittit. Concludam quæ ex Cicerone delibaui monito vno ſanè grauiſſimo, & quo concionatoribus noſtris magnus certe pudor iniicitur, ſi quidem non depuduerunt omnino. Si me, inquit, audierit orator, quoniam Philoſophia in 3. partes eſt diſtributa, in naturæ obſcuritatem (ea eſt Phyſica) in diſſerendi ſubtilitatem. (Logicam.) in vitam atque mores (ea eſt moralis Philoſophia) duo illa relinquamus: tertium vero quod ſemper oratoris fuit, niſi tenebimus, nihil oratori in quo magnus eſſe poſſit, relinquemus. Quare locus hic de vita & moribus totus eſt oratori perdiſcendus. Hæc ille.

Eſt autem perdiſcendus totus, quia tractandus creberrimè tanquam oratoris proprius, vt ait ipſe. Si autem prophani eſt oratoris proprius, potiori ſane iure ſacri erit, qui quidem, ſi ſapit, aliud non ſpectat, quam vitæ morumque inſtitutionem atque reformationem. Iudicabit lector num potuit hic prophanus propius ad ea quæ ſuperioribus capitibus dicta ſunt, ex religioſorum legibus de ratione concionandi accedere, quam dum futuro oratori præſcribit, vt locum vniuerſum, qui eſt de vita & moribus teneat, atque perdiſcat tanquam eius proprium.

Plutarchus quoque pluribus vanam eloquentiam & verborum ornatum damnat, quibus dicit oratores huiuſmodi, auditores ſuos faſcinare, & ceu dementes ſecum quo velint circumducere, vanam illis voluptatem pro vaniori gloria venditantes: Addit exquiſitam iſtam, & à communi vſu abhorrentem verborum exornationem atque traductionem, tenebras potius rebus offundere, quam iis ſplendorem conciliare. Atque cum quæſitum eſſet ex Melanthio quid ſibi videretur de Diogenis tragœdia, reſpondiſſe ſe eam haud quaquam vidiſſe, quod ita verbis obſcurata inuolueretur, vt ſibi eam perſpicere non licuiſſet: ſcilicet politius copioſiuſque dicendi genus audientium animos perſtringit, vt ipſi rem de qua agitur, capere nequeant. 6. *Libro de Auditione.*

Seneca grauis & ipſe morum magiſter quodam loco iſta præcipit. Multum verbis operæ impendi non oportet. 7. *Epiſt. 75.* Quis accuratè loquitur, niſi qui vult putidè loqui? Non delectent verba noſtra, ſed proſint. Aliæ artes ad ingenium totæ pertinent, in dicendo animi negotium agitur. Non quærit æger medicum eloquentem, ſed ſanantem. Quid meas aures ſcalpis? Quid delectas? Aliud agitur, vrendus, ſecandus, abſtinendus ſum. Ad hæc adhibitus es: curare debes morbum veterem, grauem, publicum. Tantum negotium habes, quantum in peſtilentia medicus, circa verba occupatus es? Idem alibi. Nimis anxium te eſſe nolo circa verba & compoſitionem, habeo maiora quæ cures, quære quod ſcribas non quemadmodum, & hoc *Epiſt. 115.* ipſum non vt ſcribas, ſed vt ſentias, vt illa quæ ſenſeris, magis applices tibi, & velut ſignes. Cuiuſcumque orationem videris ſollicitam & politam, ſcito animum quoque non minus eſſe puſillis occupatum. Magnus ille remiſſius loquitur

& ſecurius, quæcunque dicit plus habent fiduciæ, quam curæ. Noſti complures iuuenes barba & coma nitidos, de capſula totos; nihil ab illis ſperaueris forte, nihil ſolidum. Oratio vultus animi eſt, ſi circumtonſa eſt, & fucata & manu facta oſtendit illum quoque non eſſe ſyncerum, & habere aliquid fracti, non eſt ornamentum virile concinnitas. Sed quoniam iſta, iſtorumque ſimilia occurrunt in iſto authore creberrimè, vno adhuc & altero teſtimonio contentus ero.

Seneca ep. 114. Quorundam, inquit, non eſt compoſitio, verborum modulatio eſt, adeo blanditur & molliter labitur. Iterum.

Non tantum in genere ſententiarum vitium eſt, ſi aut puſillæ ſunt & pueriles, ſed ſi floridæ ſunt & nimis dulces, ſi in vanum exeunt, & ſine effectu nihil amplius quam ſonant. Hæc ille.

8. *L. 1. c. 15.* Aulus Gellius huiuſmodi oratores vti, & cæteros qui inani loquacitate vtuntur, vocat leues & futiles & importunos locutores, qui nullo rerum pondere innixi, verbis humidis & lapſantibus defluunt, affertque Tullij verba, quibus hanc ſtultam & inanem dicendi copiam grauiter deteſtatur, quibuſque aſſerit malle ſe indiſertam prudentiam, quam ſtultam loquacitatem. Valet illud item Saluſtij in eius generis concionatores: loquax magis quam facundus. Nec ab iis alienum eſt iſtud: ſatis loquentiæ, ſapientiæ parum.

9. Quintilianus poſt Ariſtotelem & Ciceronem ſummus bene dicendi magiſter, nuſquam non culpat deprauatam hanc ad populum dicendi rationem, Vnum modo de multis adducam locum. *L. 12. c. 10.* Sic fiet, inquit, (ſi obſeruet nimirum orator quæ ab eo præſcripta ſunt) tum id propter quod maximè repertus eſt vſus orationis, vt dicat, & vtiliter & ad efficiendum quod intendit potenter, tum laudem quoque nec doctorum modò, ſed etiam vulgi conſequetur. Falluntur enim plurimi, qui vitioſum & corruptum dicendi genus, quod aut verborum licentia reſultat, aut puerilibus ſententiolis laſciuit, aut immodico tumore turgeſcit, aut inanibus locis bacchatur, aut caſuris, ſi leuiter excutiantur, floſculis nitet, aut præcipitia pro ſublimibus habet, aut ſpecie libertatis inſanit, magis exiſtimant populare atque plauſibile. Hæc ille.

10. Sed finem dicendi non faciam, ſi quæ in hoc genere ex prophanis contra iſtam dicendi inſaniam, an leuitatem dixerim, in medium affero Coronidis loco ſententiam, hac de re ſuam dicet quondam quidem prophanus, ſed poſtmodum ſacris initiatus vir dicendi, & prudentiæ laude clariſſimus Marcus Antonius Muretus, qui hos blaterones verius, quam euangelicos præcones, tam appoſitè, quam efficacitate ſumma ita caſtigat. *In Epiſt. 40. Senecæ.* Tale, inquit, diſputandi genus circulatoribus magis, quam Philoſophis conuenire. Huius ipſius vitij exempla vel maximè illuſtria notaui, in quibuſdam maximarum rerum ad populum interpretibus, quorum oratio quæ non compta & calamiſtrata, ſed grauitatis, maieſtatis, ac ſanctimoniæ plena eſſe deberet, tota papauere ac ſeſamo ſparſa eſt, & ex mellitis verborum contexta globulis, ita vt ad eos non tanquam ad vitæ magiſtros, aut vitiorum correctores, ſed tanquam ad comœdos & hiſtriones eatur. Stant illi & cum frontem bis terve perfricuerint, barbamq; permulſerint, hiante & mirificum aliquid expectante plebe (plebis autem nomine etiam quoſdam ex optimè veſtitis comprehendo) laxant habenas linguæ, & ſimiliter cadentia, ſimiliterque deſinentia coaceruantes, paria paribus, contraria contrariis opponentes, multa etiam ſemel ſuo ordine dicta, ſurſum deorſum, aut alias variato ordine repetentes, eaque in re memoriam pueriliter oſtentantes: atque hæc ſaltatricularum in morem, geſticulatoris neque vnquam quietis manibus adiuuantes, argutè multa quibus riſum excitant, dicunt: nunquam interim aut ſibi, aut auditoribus reſpirandi facultate permiſſa. Quibus omnibus rebus admirationem imperitis; cordatis & intelligentibus nauſeam, ac ſtomachum commouent.]

Atque hæc tum ex prophanis, tum ex aliis dicta ſint in ineptos & inutiles huiuſce concionatores, ex quibus quidem niſi cæci ſint, perſpiciunt ſatis, quo loco ſint quamq; bene audiant apud eos, apud quos niſi leues, niſi vani, niſi inſipientes & ſuperbia tumidi malè audire poſſint. Et quoniam in cæteris vitiis ſuis id maximè habent commendatum, eoque iam laxatis habenis præcipites, feruntur omnes illi loculeij, vt quanta poſſunt maxima rerum ſententiarumque varietate, vel ab vltimis terræ finibus, atque ex facultatibus omnibus accerſita, quaſi pingant ſuas declamationes verius, quam ſacras conciones; me operæ pretium facturum exiſtimabam, ſi huic eorum errori detegendo atque refellendo, demonſtrandoque quanta in ſui muneris ignoratione verſantur, vnum caput aſſignarem.

De improbanda ea rerum varietate, quam nonnulli conſectantur.

CAPVT XXIV.

1. *Quid in inutilem rerum varietatẽ P. Aquauiua.*
2. *Recenſentur varia eius partes.*
3. *Varietate iſta adulteratur verbum Dei.*
4. *Officit admodum animis permouendis.*
5. *Quamquam tales videantur velle mouere, ſed id conantur fruſtra.*
6. *In eos qui prophanis rebus ſenſus affingunt morales.*
7. *Quid pro ſe afferant variegati iſti concionatores, nec quicquid delectat pro concione dicendum.*
8. *Neque curandum quid excipiat populus, ſed quid ſit ei ſalutare.*
9. *Falluntur dum putant ſe iſta varietate mouere, fuſe ex Auguſt.*

ORdiat hanc diſputationem ab iis, quæ de tota iſta re paucis, ſed ſignificanter admodum complectitur P. Claudius Aquauiua. 1. Secundum, inquit, *Epiſt. ſupra allata.* concionatoris impedimentum eſt incautus delectus in ſtudii materia, conſectandis prophanis authoribus, hiſtoriis, hieroglyficis, poetis, & aliis id genus: dum quis eruditi nomen inde aucupatur, quaſi Mathematicam norit, Aſtrologiam, Phyſiognomiam, & ipſam, (ſi Deo placet) Alchimiam, nec erubeſcit earum rerum oſtentare notitiam, quas maiore cum laude & opinione religioſitatis ſe nè intelligere quidem oſtenderet.] Iſta ſapienter iuxta ac neruosè P. Aquauiua.

Cuius quidem extrema verba eam, vt quidem exiſtimo habent ſententiam, vt caſtigare velit eorum temeritatẽ, qui pro concione vbi adeſt confuſa ſexus vtriuſque, atque adoleſcentum multitudo, ea explicant de prolis tum conceptione & incremento in materno vtero, tum generatione, quæ & auditori ruborem (nè dicam animi perniciem) ſibi ipſis vero non adeo bonam nominis exiſtimationẽ conciliant. Id autem ſibi opinantur faciendum, vt hac rerum vndecumque petitarum varietate concionem afficiant: Maledicta varietas, quæ cum qui audit dum ſuauiter demulcet, necat.

His porro quæ modo allata ſunt quæque inſerta volunt iſti declamationibus ſuis, addere licet Philoſophiam tum naturalem, tum quæ diſſerendi tradit rationem, Medicinam, Anatomicam, Chyrur- 2.

gicam,

gicam, Iuriſprudentiam, & quo indignius nihil, magicam etiam leuitatem, quæ quidem in plures ſpecies diuiditur. Ad hæc Græca, Hebræa, Chaldaica, Syriaca, Arabica, quæ ab iis ad oſtentationem magis, quam ad litteræ explicationem afferuntur, quorumque idiomatum neque ipſi ſatis ſunt periti, quin etiam crebrò eorum rudes atque ignari omnino, neque verò quiſquam eſt in tota concione qui ea vel à limine ſalutarit: ſurdis itaque loquuntur, iiſque à quibus non intelliguntur magis, quam ſi ſurdi eſſent. Et eſt quicquam tam vanum, quam peregrinâ linguâ, neque tibi, neque vlli eorum qui te audiunt, ſatis cognita ſcientiæ famam aucupari? Et eſt quicquam tam noxium, quam hiſce vanis puerilibuſque nugis, doctrinæ ſalutari tradendæ, virtutum inſitioni, vitiorumque extirpationi; impio ſacrilegio tantum temporis ſuffurari? Sed quanta eſt eorum inſcitia dicam, an impietas tum in Deum, tum in mortales; qui iam comparata ſibi concione antequam ad eam perdiſcendam accingant ſeſe, eam diligentiſſimè adeoque ſingulas eius partes ad examen reuocant, ſit necnè omnis varietatis plena, omniſque generis exterarum mercium referta tanquam oneraria quædam in Indias ſolutura? ſi quid deprehenderint abeſſe, id vero vndequaque conquiſitum concioni honeſtandæ decorandæque (verius dehoneſtandæ) aſſuunt, cum id his potius curæ eſſe deberet, vt paratam concionem expenderent accuratè, ſit necnè ad animorum permotionem comparata: ſit necnè flectendo peccatori idonea, ſit ne iis tum ſacræ ſcripturæ, tum ſanctorum PP. inſtructa teſtimoniis, quibus & ignem excitet, & conterat petras, & omni gladio ancipiti penitius corda penetradat, quæ quidem effecta eſſe veri verbi Dei, eiuſque concionatoris qui illud exhibet, iam ſæpe demonſtratum eſt.

3. Sed vt ad pernicioſam varietatem iſtam, paucis damnandam propius accedamus: equidem ſic exiſtimo ea planè adulterari corrumpiq; verbum Dei. Quid enim eſt quæſo adulterare merces, niſi iis alterius generis res peregrinas vileſque admiſcere? Num peregrina illa quæ affers, num Poëtica, num Phyſica, cæteraque ingenij tui commenta ſunt verbum Dei? Num illi ſaltem ſubſeruiunt, vt decet perſuadendo, explanando, explicandoque? Adulteras igitur verbum Dei, non tantum quòd te tuamque quæras gloriam, ſed eo maximè quo externa, quæque nullo modo illi ancillantur (vt loquitur Ambroſius) admiſces eaque vilia nulliuſque pretij, cuiuſmodi ſunt quædam prophanorum authorum quaſi ramenta, paleæ, & quiſquiliæ de quibus ipſa veritas. Quid paleis ad triticum?

4. Iam vero quantum officiat animis permouendis (quod quidem oratori primum eſt propoſitum) ea varietas, dici vix ac ne vix quidem poteſt, cum enim qui audit, ea ipſa vanè afficiatur & oblectetur, ita natura comparatum eſſe videmus, vt oblectatio illa vana, motus alios animi vehementiores vtileſque excludat. Quid quod illa ipſa varia quæ afferuntur, ſine ſpiritu proferantur, (quo enim ſpiritu exhiberi poſſent prophana omni vacua ſpiritu) qua igitur ratione mouebunt, flectentque auditorem?

5. Et quamquam plerique de huius generis concionatoribus, qui magis quam cæteri, quæ ſui ſunt officij videntur meminiſſe, conantur ſub extremam concionem nonnulla dicere hominum animis incitandis idonea, iiſque ſalutis aculeum mox diſceſſuris infigere: ſed fruſtra; neque enim ad id efficiendum apti ſunt, cum neque ſint ipſimet commoti obſtante illa à qua iam iam diſcedunt rerum varietate, & quaſi pictura, neque qui audit poſſit ita repentè ab illa eadem exiens varietate vanitateque commoueri, Non enim ſubito exardeſcit flamma, vt humida ligna ignem concipiunt. Exſiccanda ſunt prius, introducendæq; eæ qualitates quæ ignis formæ præuiæ ſunt, ad eamque diſponunt. Si eum qui te audit ignire cupis & inflammare, diu ante excitandus eſt calor, flabella adhibenda, ſolicitanda eſt flamma: quæ ſanè frigida illa rerum varietate non efficimi confeſſo eſt.

Quod quidem nec iſtos ipſos latet concionatores, verum quod ab iis fieri videmus id ea mente fit, vt videantur muneri ſuo non deſuiſſe: parteſq; omnes expleſſe boni concionatoris (cum ne eius minimam quidem partem attigerint) atque à circunſtante multitudine tum pietatis, tum zeli animorum famam colligant.

6. Ad hos illos reuoco qui, cum toti ſint in Ethnicorum rebus afferendis, de iis aliquas ſubinde ad mores trahunt, Ariſtotelique verbi gratia, aut Plinio moratum ſenſum tribuunt virtutis alicuius, aut vitij proprium. Quod quidem non alia ratione ab iis fieri videtur, quam vt ſe morali hac applicatione a prophani & parum pij concionatoris probro, infamiaque vindicent: ſed fucum faciunt, mihi crede, concioni, ſi enim tam ſunt ſenſus moralis eiuſque qui ad virtutes ducit, amantes, cur non moratam aliquam ex ſacra pagina ſumunt ſententiam, quam auditori explicent atque inculcent? Cur ex eadem ſcriptura non promunt quæ moralem ſenſum admittunt, eumque ipſum ex ſanctis PP. hauriunt, præſertim Gregorio Magno, cui in hoc genere primas defert Eccleſia? Quid aliud eſt Morales hoſce ſenſus effingere atque exſculpere ex prophanis, neglecta interim ſacra ſcriptura, quam viſionem cordis ſui loqui, non quæ dixit aut Dominus, aut eius interpretes ſancti Patres?

7. Sed non deſunt quibus ſeſe in ſpeciem tueantur, quæque inſcitiæ ſuæ & leuitati prætexant variegati iſti concionatores: neque enim fuit vnquam tam parum probabilis cauſa, quam patronus deficeret. Opponunt enim principiò, ea varietate concionem oblectari & capi, tum quòd eodem ferè recidit, eam ipſam ab ipſa ardenter expeti; denique non parum ſe ea varietate, (cum variæ ad eandem rem confirmandam adducantur rationes) commouere hominum mentes. Hæc illi.

Verum non omne (vt ad id quod primo loco allatum eſt reſpondeatur) quod delectat, eſt auditori ingerendum: meminiſſe oportet delectationem ſeruire debere motui (qui quidem eſt oratori finis propoſitus) non ei eſſe impedimento, atqui varietas illa vt concionem oblectet, nullo tamen fructu nullaque eius permotione id præſtat. Et ſanè qui eam eo adhibent conſilio, vt inde delectationem aucupentur, omnem rerum vim, naturam ordinemque peruertunt: etenim peruerſus eſt ordo & præpoſterus in ipſam auditoris oblectationem, tamquam in ſcopum collimare, non eam quò decet referre: quod idem nec Tullio probatum eſt, qui ineptum vocat illum oratorem qui per ſe delectationé quærit, quiq; placere magis, quam mouere velit. *Li. 3. de Orat.* Quod ſi id oratorem prophanum dedecet, quid igitur ſacrum? Medicus es, non hiſtrio, non circulator: quamobrem tibi non quæ placent, ſed quæ proſunt, quæ lacrymas exprimunt, non quæ ſuauitate ſua mulcent, non plauſibilia, ſed ſalutaria ſuggerenda.

8. At concio ea quærit & expetit, id enim erat 2. loco propoſitum. Quærat quantum velit atque expetat non ideo tibi ab officio recedendum: Et à D. Paulo ſigna petebant Iudęi, & ſapientiam quærebant Græci, num ideo iis petita indulſit? Num ſe ad illorum aut curioſitatem, aut ſupercilium accommodauit? Num ideo deſtitit prędicare IESVM & hunc crucifixum, Iudęis quidem ſcandalum, Gentibus autem ſtultitiam? *1.Cor.1.22* Quid? quoties impij reges, Quoties impia Iudæorum Gens ad Prophetas: *Loquimini nobis placentia, videte errores, declinate ſemitam.* *Iſa 30.10.*

Quoties eadem Gens à Chriſto Domino ſigna

 expe-

expetiit, quibus iam inde à Moyſe aſſueuerat & oblectabatur: ſed neque Prophetæ à recto veritatis tramite deflexerunt vt concioni placerent, neque Chriſtus Dominus Prophetarum ſummus, ea attulit Iudæis quæ vellent ipſi, ſed quæ iis profutura eſſent? Quid ſibi conducat, vilis plebecula ignorat, fertur ſemper in dulcia, in ea quæ aures ſcalpunt prurientes, eiſque delectant: indignum eſt profectò ſacri oratoris Chriſtique legati maieſtate, ſi ſe ad eius libidines appetitionetque demittat, eiſque obſecundet.

9. Tertium erat de motu quem quidem dicebant ſe varietate illa rationum vndequaque petitarum efficere, eaque quaſi obruere auditorem, reddereque elinguem vt non ſuppetat quod reſpondeat. At dictum eſt ſupra quodam loco poſſe quidem ea rationum varietate conuinci auditorem, non ideò tamen moueri, maximumque eſſe inter vtrumque diſcrimen, cum illud intellectum, hoc voluntatem ſpectet. Commouetur concio promiſſis, minis, ſpe bonorum, formidine malorum, quorum nihil ab his adhibetur; vnde igitur mouerent? ſed illud planum facit non eſſe commotos eos qui audiunt, cum id non agant quod iam agendum ſciunt: quo argumento vtitur etiam Auguſtinus, dum probat non modo concionatorem docere debere, intellectumque conuincere, verum etiam permouere, vt id quod iam nouit, is qui audit etiam reipſa præſtet: neque enim de rebus cognitis ita mouetur ſemper auditor, vt eum non ſit opus maioribus eloquentiæ viribus iam moueri: ſed quam præclarè de tota ea re idem diſſerat Auguſtinus operæpretium eſt audire, vt tanti doctoris authoritate conuicti, ſciant hi ſe nihil mouere, & quod conſequitur, vt norint ſe parum tot ſuis laboribus varietate iſta conſectanda in auditoris curanda ſalute promouere, quamquam cum fortaſsè conuincant. Delectatio, inquit, non ſufficit duris quos nec intellexiſſe, nec docentis elocutione delectatos eſſe profuerit. Quid enim hæc duo conferunt homini, qui & profitetur verum, & collaudat eloquium, nec inclinat aſſenſum, propter quem ſolum cum aliquid ſuadetur, rebus, quæ dicuntur inuigilat dicentis intentio? ſi enim talia docentur quę credere vel noſſe ſufficiat, nihil aliud eſt eis conſentire, quam confiteri vera eſſe. Cum vero id docetur quod agendum eſt, & ideo docetur vt agatur, fruſtra perſuadetur verum eſſe quod dicitur, fruſtra placet modus ipſe quo dicitur, ſi non ita diſcitur vt agatur: Oportet igitur eloquentem Eccleſiaſticum, quando ſuadet aliquid quod agendum eſt, non ſolum docere vt inſtruat, & delectare vt teneat, verum etiam flectere vt vincat. Ipſe quippe iam remanet ad conſenſionem flectendus eloquentiæ granditate, in quo id non egit vſque ad eius confeſſionem demonſtrata veritas, adiuncta etiam ſuauitate dictionis. Ita Auguſtinus.] Quæ quamquam longiora ideo adduxi in medium, quia quamplurimos noui ea in ignoratione erroreque verſari, vt ſe opinentur allata à ſe magna rerum varietate officio ſuo bellè perfunctos, omneſque perfecti oratoris expleſſe numeros, atque adeo animo etiam flexiſſe, cum reuera intellectus tantum auditoris ſit ab iis docendo, veritateq. demonſtrata perſuaſus, intacta prorſus voluntate.

Li. 4. de doctrina Chriſt. c. 12.

Quæ probanda rerum varietas in ſacris concionibus, & paucula in Rabbinos.

CAPVT XXV.

1. Prophanis modicè vtendum ac prudenter probatur authoritate PP.
2. Medici illius vſus afferuntur exempla.
3. Quid de prophanis ſententijs cenſendum.
4. Quid de Philoſophia.
5. Occurritur obiectionibus contra dicta petitis ex facto D. Pauli & SS. PP.
6. A ſanctis PP. coercita nimia prophanorum lectio.
7. Iterum quemadmodum & quatenus adhibenda ſacris concionibus prophana.
8. In eos qui in iſta re ſunt nimij.
9. Quæ laudanda rerum varietas, atque adeo adhibenda.
10. Quid de Rabbinorum ineptijs, atque odio in Chriſtianos ſentiendum.

EStnè igitur, dicat fortaſsè non nemo, omnis à ſacra concione rerum prophanarum varietas abdicanda, atque reijcienda? Dicam equidem hac in re quod à maioribus meis didici, à quibus iſta nobis tradita ſunt. Rebus prophanis non niſi modicè ſcienterque & prudenter vtendum, ſi quando grauitatis aliquid habeant, & ad virtutem exacuant, inde videlicet ſtimulos admouendo, quod vel ab ipſiſmet prophanis authoribus virtutis quoq; ſplendor nobis demonſtretur. Hæc ille. 1.

Claudius Aquauiua de formandis concionat. impedimento 6.

Quæ quidem quam conſentiant cum ſanctorum Patrum tum dictis, tum factis, facilè erit ex iis quæ dicenda ſunt colligere. Quippe vult Baſilius eum qui Gentilium lectioni dat operam, ea duntaxat ſibi deinde ſeligere quæ vtilia ſunt futura, quæ veritati congruunt, quibuſque aut virtutis laus, aut vitij continetur vituperatio.

Quemadmodum enim apes (inquit) non omnibus floribus ſimiliter inſidunt, neque ex eis ad quos accedunt omnia auferre conantur, ſed quantum ipſis ad opus neceſſarium fuerit comprehendentes, reliquum dimittunt. Nos etiam vt ſobrij ſapienteſque, quantum congruum nobis propinquumque veritati ex ipſis fuerit, perſequamur, reliquum prætereamus. Quod ſi terminos iſtos lectioni Gentilium præfigit etiam adoleſcentibus Baſilius, qui diſcendi cauſa eis operam dant: quid eum arbitramur facturum fuiſſe, ſi Chriſti legatum inſtituiſſet? Quam ei modicum & prudentem eius, quæ à prophanis eſt doctrinæ, vſum præſcripſiſſet; cum illi non vt adoleſcentibus ſcientia rerumque variarum notitia, at animorum ſalus propoſita ſit?

Homilia quomodo ex Gentilium libris proficiant adoleſcentes.

In eandem ſententiam Theodoretus, qui non omnino cenſet inutilem prophanam doctrinam, modo prudenter ea atque cum delectu adhibeatur, ex ſpinis roſas decerpendo, & ex floribus mella, & ex venenatis, feris, atque ſerpentibus ſalutares medicinas. Obſeruatum à Beda eſt, pauculos gentium verſus à magiſtro gentium ſuis inſertos ſcriptis. Quod idem expetitum eſt ab Iſychio, qui & monet parcè id faciendum imitatione tanti Apoſtoli. Licebit itaque Chriſti oratori (vt exempli cauſa aliquid proferamus) ſi ei ſit propoſitum mortalium diuinis in rebus oſcitantiam atque torporem caſtigare, nobile factum illud barbari adoleſcentis proponere, qui dum Alexandro Regi ſacrificanti adſtaret, & ignē brachio exciperet, aduſto licet corpore manſit immobilis, ne ſacrificium interturbaret: Tanta (inquit Ambroſius) in puero barbaro fuit diſciplina reuerentiæ, vt naturam vinceret, ſi in ferendis iniurijs animi impotentiam condemnabit, non erit abs re, ſi præclarum iſtud Periclis commemorabit, quem cum in foro quidam probris omnibus inceſſeret, ipſe cōtumelioſum hominem ſumma patientia, atque animi æquitate, totum diem ſuſtinuit, quem & ſub veſperam iam abeuntem, cum lumine ad ædes vſque eius officioſè admodum eſt comitatus. Quod quidem inſigne Periclis facinus affert item Baſilius aliaque nonnulla generis eiuſdem, vt de Euclide Megarenſi & Socrate, quæ eadem etiam vult ab adoleſcentibus inter prophanorum lectionem obſeruari, cum (vt loquitur ipſe) valde ad nos 2.

De affect. Græcorum ſub finem.

2. Reg. c. 9

L. 1 in c. 2. Leuit.

Lib. 3. de Virginib.

Homil. ſuperius allata.

excitandos refert, vt talia virorum iram cohibentium exempla noſtram ſubeant memoriam. Idem Baſilius (quod & concionatori in loco & tempore licebit) commemorat eximium illud atque omni laude maius Alexandri factum, qui Darij filias captiuas, admirabili licet forma & decore ſpectabiles, nec etiam videre dignatus eſt, turpe eſſe exiſtimans victores lus, quas ipſi ſuperaſſent gentibus ſuccumbere.

Atque idcirco commendantur iſta à Baſilio quod noſtris congruant rebus, ſintque iis quas à Chriſto Domino accepimus, tum de iniuriis tolerandis, tum de colenda caſtimonia oculiſque continendis, præceptionibus admodum conſentanea. Adde quod auditori iſte rubor inicitur; & vt ſuperius P. Aquauiua, ſtimuli ad virtutem admouentur, dum argumento a minori oſtenditur, quam ſit indignum eum qui audit, quamquam Chriſti ſacris initiatum, iis carere virtutibus, quibus ſeſe Ethnici ornatos eſſe voluerunt. Atque hæc de exemplis à prophanis authoribus.

3. Idem porro eſto iudicium de ſententiis iis quæ mores ſpectant, quas item ſubinde licebit adhibere etiam ex prophanis maximè, ex Seneca, Plutarcho atque Epicteto, cæteriſque Philoſophis, qui vitam inſtituunt humanam; è quibus plurimas collegit Stobeus, vt & ex Seneca & Plutarcho Ludouicus Granatenſis: verum parcè id fiat, & adhibita ea moderatione de qua non ita multò ante, quam & Paulum ipſum adhibuiſſe intelliget qui eius Epiſtolas lectitarit: licet enim ſuſiſſime ad eos ſcriberet, qui nuperrimè a ſacris Ethnicis ad Chriſti ſacra cõuerſi erant, ſemel dumtaxat ex eorum libris moratam ſententiam mutuatus eſt, eſtque iſta ex Menandro Græco Poëta,

1. Cor. 15. Φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί.

Corrumpunt mores bonos colloquia mala,

illuſtri ſanè documento, multo oportere magis in ea re parcum admodum eſſe illum Chriſti oratorem, qui ad eos verba facit, qui iam inde ab atauis, quin & à multis annorum millibus ſunt Chriſti fidem complexi, quique fortè nunquam Gentilium libros non modò non legerunt, ſed ne viderunt quidem, quales ſunt bona pars eorum qui concioni interſunt.

Addit huius parcitatis aliam cauſam Baſilius, qui cum nonnullas de prophanis inſeruiſſet ſermoni ſuo ſententias morum: Sed iſta (inquit) quæ commemorauimus perfectius ex noſtrorum authoritate ac ſermonibus diſcere licebit. Tantum hîc Sciographiam virtutis quandam ex alienorum diſciplinis deſcripſimus. Non eſt igitur quod ſe Baſilij authoritate tueantur, qui importunè, opportunè, & quali bet captata occaſione, etiam vſque ad nauſeam prophana ingerunt, cum is ab iſtis authoribus non niſi vmbram deſcribi virtutis, non ipſum eius corpus, & quod ſolidum in ea eſt, diſertè aſſerat.

4. Ad Philoſophiam vero naturalem atque artes liberales quod attinet, non videntur ex reiiciendæ omnino, vbi earum vſus aliquis eſſe poſſit ad noſtra confirmanda & explicanda. Id enim eſt Auguſtino Ægyptios veſtibus ſpoliare ſuis, atque auro argentoque, eaque ornando Dei tabernaculo conferre, quibus illi ad luxum & faſtum, atque ad falſorum deorum honeſtanda ſimulachra ſacrilegè abuſi ſunt. Hieronymo vero eſt proprio mucrone Goliæ caput truncare. Sed ne quid nimis, neque enim ſacer ſuggeſtus eſt aut explanandæ Philoſophiæ aptus, aut prophanas docendi artes.

Vide Decretum. diſt. 37. c. relatum. De doctr. Chriſtian. l. 2. c. 40. Epiſt. 8.

5. Si quis autem haſce a ſanctis PP. atque olim à maioribus noſtris præfixas metas volet egredi, idcircò quod Apoſtolus ipſe prophanorum non ſemel vſus ſit teſtimoniis, vt & ſancti PP. qui & ſecularem Philoſophiam ſuis intexunt lucubrationibus: is quidem intelligat ad paulum quod attinet, cum ter omnino prophana, idque non temerè, ſed certo vſurpaſſe conſilio. Actorum enim 17. v. 28. affert clauſulam iſtam verſus Heroici ex Arato. *In Phænomenis.*

Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν.

"*Ipſius enim & genus ſumus.*

Ad Titum vero 1. v. 12. Epimenidis Poetæ abuſus verſiculo eſt, (ita enim loquitur Hieronymus.) *Epiſt. 84.*

Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί.

Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri. "

De tertio teſtimonio ex 1. ad Corinth. v. 15. dictum paulò ante. Quantulum autem iſtud eſt comparatione facta ad longiſſimas eius tum epiſtolas, tum conciones. Sed amabo conſidera (vt de loco ex Actis diſſeramus) apud quos tum diceret Apoſtolus, nonne apud Athenienſes .i. auditores prophanos, atque prophanorum lectioni aſſuetos? Quantæ igitur fuit prudentiæ apud prophanos, prophanorum vſurpare teſtimonia, eoſq; ſuauiter ad Chriſtum pellicere, & per ea ipſa fidem iis facere, quibus ipſi iam fidem accommodabant? Quod autem ad Corinthios ſcribens Menandri ſenarium adhibuit: id eo fecit conſilio vt quia cum Græcis agebat, iiſque non ita pridem ad Chriſtum traductis, facilius iis quod propoſitum erat, Græci item Poëtæ authoritate perſuaderet.

At ſancti PP. priſcique ſcriptores ſacri (hoc enim poſteriore loco obiiciebatur) multa aliquando ſunt in prophanis & Philoſophia afferendis. Sit ita, verum expendendum eſt quamobrem id ſit ab iis factum: cum enim eſſet illis frequentiſſimè cum Ethnicis, tum voce, tum ſcripto congrediendum, vt eos ſuis ipſorum gladiis configerent, ex eorum libris petebant argumenta ad hominem, nam vt præclarè Baſilius, ſunt ab aduerſariis petita teſtimonia ad fidem validiora: quod intellige reſpectu ipſorũ dumtaxat, ſi enim ſit abſolutè loquendum, ſacris oraculis nihil validius, prophetico ſermone firmius nihil: Quis autem adeo eſt cœcus, qui non videat nullum modo rationi iſti in plena luce & ſplendore Euangelij toto orbe coruſcantis eſſe locum? Atque inde factum arbitror, vt qui poſt prima quatuor ſæcula (quando falſa Ethnicorum religio cæpit, paſſim veræ Chriſti religioni locum concedere) deinceps conſecuti ſunt ſcriptores ſacri, ab eorum afferenda doctrina ſeſe vel abſtinuerint omnino, vel eam non niſi rariſſimè vſurparint. Quod quidem ex Gregorij, Venerabilis Bedæ, Anſelmi, Bernardi, & cæterorum ſcriptis conſtat.

Tertull. in Apolog. Iuſtinus cotra gentes. Minutius in Octauio & contra Mathem. Arnobius item contra gentes & alij. Homilia ſuperius allata.

Sed Hieronymum ipſum luculentum ſanè authorem, de tota iſta re diſſerentem audiamus. Si quandò (inquit) cogimur litterarum ſæcularium recordari, & aliqua ex his dicere quæ olim omiſimus, non noſtræ eſt voluntatis, ſed vt ita dicam, grauiſſimæ neceſſitatis, vt probemus ea quæ à ſanctis Prophetis antè ſæcula multa prædicta ſunt, tam Græcorum, quam Latinorum, & aliarum gentium litteris contineri. Ita Hieronymus. *Prologo in Danielem.*

At etiam apud fideles adhibent prophana SS. PP. certè dum ad populum dicunt, id ab iis fit rariùs, niſi fortè talis ſit, qui audit, vt id poſtulet, quales in cæteris ſunt qui recenter à cultu idolorum ad fidei caſtra tranſiere, atque in prophanis hiſce diſciplinis vitam ſuam exegere, à quibus nonnulla ſubindo quæ fini ſibi præſtituto ſalutis animarum congruerent, decerpſere SS. PP. vt eos ex rebus ſibi notis, ſenſim ſuauiterque ad fidei myſteria, atque ad legis Euangelicę præcepta ducerent.

Quod ſi pergas vrgere exemplum Ambroſij, Auguſtini, Hieronymi, quorum ſcriptis prophana multa (vt de B. Paulo ea afferente loquitur Origenes) ſanctificata ſunt, hoc habebis reſponſi: Eos quidem vel in epiſtolis, vel in tractationibus quæ ad vnum quempiam dirigebantur, qualis eſt tractatio auguſtini de ciuitate Dei ad Marcellinum, hac in parte extitiſſe liberiores, ſiue quod ita res exigeret, *Hom. 31. in Lucam.*

rer, vt ex ſe liquet in libris de ciuitate Dei, ſiue quod cum perſonæ ad quas ſcribebant, ſæculares callerent litteras non ignorabant, quæ ab iis deſumpta eſſent illis placitura, atque apud ſe prudenter ſtatuebant quemlibet ea re qua capitur, quamque callet, capere oportere atque virtuti, Chriſtoque conciliare. Sed cedo quando extra hos aut ſimiles caſus prophanis vſi ſint ſancti iſti PP. maxime, vbi ad confuſam multitudinem dicerent (id enim contendimus modo abhorrere a vera atque euangelica concionandi ratione) niſi fortè modicè & infrequenter, iuxta ſuperius dictam menſuram, vt ſcilicet ab iis ex loco maiorum & minorum argumenta ad morum inſtitutionem deriuarent, vel conſimili aliqua ratione, animorum ſaluti conſulerent.

6. Imo tantum abeſt, vt peregrinis iſtis ingerendis concionem detinuerint, vt etiam immoderatam libros qui iſta continerent tractandi cupiditatem, ne crebra eorum lectione mores induceremus, peregrinos & prophanos ſeuerè coercuerint ſancti Patres. Clemens quidem Romanus in conſtitut. Apoſtolicis. Auguſtinus vero in libris de doctrina Chriſtiana. Quin & Hieronymus ipſe qui ſe Ciceronianum magis, quam Chriſtianum hoc modo fuiſſe, diuino flagello docere coactus eſt, a quo & expreſſum iſtud eiuſdem ad Euſtochium monitum. Quæ communicatio luci ad tenebras? Aut qui cõſenſus Chriſto cum Belial? Quid facit cum pſalterio Horatius? cum Euangeliis Maro? cum Apoſtolis Cicero? Nempe recurrebant animo liuentes ſcapulæ atque flagella, quibus ob continentem Ciceronis lectionem grauiter coram Dei tribunali cæſus erat, à quibus vt eriperetur, ſanctè eſt pollicitus ſe nullo vnquam tempore apud ſe codices ſæculares habiturum, nedum eos lecturum, atque tanto dehinc ſtudio diuina legit, quanto non ante mortalia legerat.

C. 6 & 7. & Epiſt. 5. L. 2. Epiſt. 22.

7. Ex his quæ proximè dicta ſunt ſatis intelligitur (quamuis & id ex iis item quæ tota iſta tractatione paſſim allata ſunt, ſi attentè legentur aſſequi liceat) nos prophana omnia non explodere omnino, modo rarus ſit ac prudens eorum vſus: modò iis id agatur quod ſacro oratori, quod Chriſti Domini legato propoſitum in primis eſſe debet, vt quæ affert quæcumque illa ſint ex prophanis diſciplinis, ea ad animorum ſalutem referat, vt iis fidei capita & chriſtianę legis rudimenta rudioribus explicet, vt prauorum mores ſerio caſtiget, vt virtutis tradat præceptiones, vt mundi contemptionem, cæleſtium ſitim ingeneret, vtque ea præſtet quæ tanto tamque diuino muneri congruunt: Modo eius concionis quaſi corpus ſacrarum litterarum, & Patrum teſtimoniis, vel hiſtoriis Eccleſiaſticis, aliiſque ſacris rebus conſtet, atque iis quodammodo inferciatur, cæteris vero quæ ex prophanis hauriuntur leuiter inſpergatur, idque non niſi cum aptè admodum id fieri poteſt, vt res illa quodammodo nata, non ad oſtentationem quæſita videatur. Dummodo denique meminerit Eccleſiaſtes poſſe quidem ſacris, prophanas ancillari diſciplinas (vt ſuperius etiam indicatum ex Ambroſio & Clemente Alexandrino) at cauendum maximoperè, ne hoc ancillarum miniſterium vertatur vergatque in dominæ neglectum & contemptum, crebriuſque & comptius ſe iactent concioni illę, quam illa.

L. de Abraham c. 10. 1 Stromat. c. 3.

8. Quis enim eum ferat concionatorem, qui bona parte concionis variam rerum naturalium elementorum, mixtorum, plantarum, animalium, meteorologicarum impreſſionum, cælorumque ſcientiam afferat? Num ſacrum pulpitum locus eſt Philoſophiæ, & non potius virtutibus explicandis cõmendandiſque deſtinatus? Quis item prudens æquis auribus audiat eum, qui cum morales inculcet virtutes, non ad id tamen ſacras litteras, verum conquiſitas vndique e prophanæ Philoſophiæ libris ſententias adhibet? An non maioris ſunt ponderis atque efficacitatis quæ a Dei ſpiritu, quam quæ ab hominum commentis ſunt profecta? Quis denique ferat ſacram concionem totam variarum hiſtoriarum è prophanis refertam? Num ſanctorum quiſpiam ea vnquam concionandi ratione vſus? Num nobis deſunt longè probatiſſimæ veriſſimæque hiſtoriæ, quas licet ex ſacris Annalibus, certiſſimaque apud nos antiquitatis omnis memoria monumentiſq; depromere: cum prophana hiſtoria incertius nihil, inconſtantius nihil, in eaque plurima a veritate (quæ quidem hiſtoriæ caput eſt) alieniſſima exiſtant?

9. Si te delectat rerum varietas, eam ſuggeram quam ab iiſdem maioribus meis didici vtilem, eam quidem, imo qua neceſſe erit vti, ni ſe aridum atque ieiunum velit eſſe concionatorem. Sume tibi virtutem aliquam v. g. commendandam, iuſta ei perſuadendæ & inculcandæ, intellectum communi, & affectus excita: caue ne multa curſim dicas ad copiam oſtentandam, ne ieiunus fortè appareas, & cui ſit domi curta ſupellex. Inſiſte ſingulis vbi opus eſt, eam adhibendo varietatem quæ propoſito fini congruat, prolatis ſcilicet exemplis, & rationibus quæ ducantur à ſimilibus, & diſſimilibus, à coniunctis & contrariis: argumentis item conquiſitis à maiori ad minus & contra: Ab vtilitate & neceſſitate, à delectatione, facilitate, & aliis generis eiuſdem: cum etiam loco ac tempore inſiſte ſcripturis expendendis, atque dilatandis. Certè hic amplificandi modus magnam, eamque vtilem ſecum defert rerum plurimarum varietatem, inopiæque ſuſpicionem fugit, atque magnam potius præ ſe fert copiã atque vbertatem: Cuius quidem rei qui deſiderat omnibus numeris abſolutum exemplar, is habet D. Ioannem Chryſoſt. quo quidem nemo omnium viam hanc amplificandi & varia adducendi, & melius & crebrius expreſſit.

Aquauiua ſupra Impedim. 11.

10. Alterum erat in titulo propoſitum de Rabbinis, quorum deliramentis atque nugis non verentur quidam ad varietatem, vt inquiunt, ſacram concionem tenere atque adeo ludificari. De iis igitur ſic habeto ex doctiſſimo Ribera, quæ eadem ſenſere ferè Catholici doctores cæteri: Nullum vnquam ſcriptorum genus videas Rabbinis indoctius, nullum nugarum & fabularum appetentius: ab omnium diſciplinarum ſtudio ferè abhorrent, hiſtoriæ ignari ſunt atque expertes, vetuſtiores ſcripturæ enarratores ne audierunt quidem: linguæ ipſius Hebraicæ, in qua intolerantiſſimè gloriantur proprietatem, & vocabula quam plurima ignorant. Nam cum ea iamdiu, nulla gens vtatur, & Iudæi miſeri atque direpti per varias prouincias diſperſi, in multarum gentium ſeruitutem deuenerint, & earum linguis locuti ſemper fuerint: nullo modo fieri potuit, vt priſtinam illam atque germanam ſuæ linguæ integritatem retinerent. Adde omnes capitales & implacabiles hoſtes eſſe nominis chriſtiani Chriſtique ipſius. Vide plura de hac hominum ſecte apud eundem, qui & addit in Hiſpania a ſacro fidei ſenatu omnes eorum libros abiectos, legique vetitos, niſi ab iis quibus id per eundem ſenatum liceret. Supereſt nunc vt ad nonnulla quæ a leuioribus concionatoribus afferri ſolent contra, ea quæ ſunt proximis hiſce 8. capitibus diſputata reſpondeamus.

Proœmio in Sophoniam.

Oppo-

Opponuntur nonnulla aduerſus doctrinam ſuperius allatam, iiſque reſpondetur.

CAPVT XXVI.

1. *Reſpondetur ad id quod opponunt frequenti ſe dicere concione.*
2. *Vitioſis leuiculiſq; conſtat plurimùm huiuſmodi concio.*
3. *Quo eſt frequentior concio, eo grauius ſubibit iudicium concionator, ſi ei non profit.*
4. *Non reddet rationē Deo concionator de concione frequenti aut ſecus.*
5. *Caput bene dicendi eſt mouere concionem quamquam ea ſit infrequens.*
6. *Frequentiore concione dicerent concionatores, ſi veram tenerent concionandi rationem.*
7. *Reſpondetur ad eos qui ſe dicunt multitudinis applauſu, ſic dicentes excipi.*
8. *Cur non curabit concionator, ſi ab audientia deſeratur.*

SOlet frequens concio populique applauſus, atque leuiculorum hominum congratulatio, oculos hiſce concionatoribus perſtringere ne quod deceat, quidque ratio officij eorum iure ſuo expetat, perſpiciant. Qua quidem in re produnt ſe admodum inſcientes & cæcos, dum eius rei populo iudicium committunt, cuius nullus ineptior iudex eſſe poſſit, atque ſtultè ex eius concurſu, aut rariore, aut frequentiore concionis ſuæ bonitatem præſtantiamque dimetiuntur.

1. Magno, inquiunt, igitur hi multitudinis affluxu, lubentibuſque animis audimur. Atqui hoc idem vſu hiſtrionibus atque circulatoribus venit, valetque ad illud propoſitum paucis commutatis, quod querebatur olim S. Leo: plus impenditur dæmoniis, quam Apoſtolis, & maiorem obtinent inſana ſpectacula frequentiam, quam deuota martyria: ea eſt enim hominum leuitas, vt quæ placent conquirant potius, quam quæ proſunt, & qui concionatores facetiis vtuntur, iiſque riſum concitant, eos ſanè videmus, (quæ mortalium eſt inſipientia!) hiſce lenociniis plures ad ſe trahere, concurſuſque facere, cum multi tanquam ad ſcenam, & ludicram actionem aliquam eò confluant, non vt Chriſti doctrinam, non vt virtutes complecti, vitia odiſſe doceantur; ſed vt iſtiuſmodi facetiis ridiculiſque narrationibus animos paſcant ſuos. Num igitur idem Chriſti orator præſtabit, ſeque ad ſcenicorum, ad comædorum, ad tragædorum vilitatem contemptumq; abiiciet, eoſque imitabitur qui ludicris rerum narratiunculis, atque aures mulcentibus in foro ſua populo ludibria diuendunt: vt frequentes habeat ipſe qui ſe audiant. *Serm. de SS. Apoſt.*

2. Sed conſideret, mihi quæſo, quinam ſint ii cuiuſue ingenij, ſapientiæ, vitæ atque morum ſint, qui leuiculos & vanos hoſce concionatores (quos hactenus pluribus capitibus ſui officij commonere conati ſumus) frequentes audiunt, (nihil enim modò de ludicris illis, & ſcenicis riſumque data opera mouentibus agimus, vt qui vel ipſo alloquio cohortationeque ſunt indigni) ſi acutè perſpiciet, eos plurimum deprehendet inſipientes, imprudentes, improbos, ſceleroſos, neque enim eſt a Sapiente dictum temere: *Cor ſapientis quærit doctrinam, & os ſtultorum paſcitur imperitia.* ſapiens enim, ſi quem nactus ſit concionatorem, qui veram ſacrarum doctrinam litterarum, ſanctorumque PP. pro concione proponat, illum ipſum adit, auidèque atque ore

Prou. 15. 14.

hiante audit, eam doctrinam tanquam ſalutarem cibum intra ſe recipiens, concoquens, eoque ſeſe nutriens atque impinguans: cum contra ſtulti atque improbi, vana, futilia, curioſa, & ſtulta quæque ore aperto excipiant, atque vbi ea ad interiora demiſerint, iis tanquam ſalubri aliquo cibo cum venenum ſit potius teterrimum exitioſumque paſcuntur. Nimirum refugiunt hi cohortationes ad virtutum ſtudium, nolunt a vitiis ſuis, in quibus occalluerunt, abduci, vulnera ſua vel ſumma leuique manu attrectari, ferunt egerrimè, vt enim præclare ab eodem ſapiente dictum eſt: *Peccator homo vitabit correptionem, & ſecundum voluntatem ſuam inueniet comparationem.* Item. *Verbum ſapiens audiet luxurioſus, & diſplicebit illi, & proiiciet illud poſt dorſum ſuum.* Impii ſunt igitur, leuiculi, improbi, peccanteſque qui te audiunt lubentes, de quibus tibi non gaudendum magis neque gloriandum, quam parenti de filiorum multitudine, ſi ii ſint impij. *Ne* (inquit Salomon) *iucunderis in filiis impiis, ſi multiplicentur, nec oblecteris ſuper ipſos, ſi non eſt timor Dei in illis, melior eſt enim vnus timens Deum, quam mille filij impij.* *Eccl. 32. 21.* *Eccl. 21. 18.* *Eccli. 16. 1. 3.*

At confluit Auditor magnâ frequētiâ. Quid tum poſtea? Nihil eſt quod auditorum frequentiâ exultes, quo enim maior affluit, hoc te grauius ſubire iudicium neceſſe eſt, qui in tam ſpatioſum campum non bonam ſementem, non frumentum at frumenti quiſquilias immiſiſti: qui tantam hominum multitudinem panis cæleſtis egentem, cum eam verbi Dei cibo paſcere tui eſſet officij, fame confectam enectamque maluiſti. 3.

At confluit Auditor, ſit ita. Num à te quæretur extremo illo atque tremendo iudicij die quot numeraris auditores, & non potius quot de iis ad meliorem vitæ frugem ſanitatemque reduxeris? Quot libidinoſos ad caſtimoniam dicendo reuocaueris? Quot opum, honorum, ac ſcientiæ, laude tumidis, chriſtianam animi demiſſionem perſuaſeris. Quot & quantos vt malè parta, perque fas & nefas, rapta bona reſtituerent, Quot vt cum inimicis in gratiam redirent inflexeris? Quot odia, quot fœnora, quot diſſidia extinxeris. De his non de frequenti auditore a te rationem exiget ſummus iudex. Quæret ille quem fructum te cultore protulit eius vinea curæ tuæ concredita? prouentu gaudet ipſo, ſpernit cætera. 4.

At confluit Auditor. Verum nihil te effeciſſe putes, niſi cum dicendo effeciſti meliorem. Socrates quidem apud Platonem concludit eos, qui inter Græcos arte dicendi celebrabantur non verè oratores extitiſſe, quod iis apud quos dicerent, nullum virtutis fructum adhuc peperiſſent. Quod idem ſenſerunt omnes priſci etiam Ethnici oratores: neque vero qui de iis celebres fuerunt eam adepti ſunt nominis celebritatem, quod frequenti dicerent concione, ſed quod eam dicendo ſuam in ſententiam perducerent. 5. *In Gorgia.*

At confluit Auditor. Confluerent plures, ſi veram dicendi rationem teneres, ſi ex ſpiritu verba tua depromeres, ſi non inania at ſolida, non futilia at vtilia, non ſubtilia at moralia, non ridicula at ſeria iis exhiberes: modo enim leuiſſimi quique vani & curioſi te audiunt, graues vero & prudentes quique, vel te non audiunt omnino, vel faſtidioſi & ſtomachi audiunt, qui quidem præſentia ſua te honeſtarent plurimum, imperitumque vulgus autoritate ſua ad te audiendum allicerent, cum eius ſit proprium conſectari, quod a primoribus probatum vſurpatumque viderit: tibiq. perſuadeas oportet nulla re alia teneri auditorem magis quicumque ſit ille, ſeu de fæce vulgi, ſeu de magnatibus, quam feruore, zelo, ſpirituque dicentis: Ex eo loquere, tibique ſpondeo audacter ciuitates integras te attracturum, atque attentiſſimos habiturum audito- 6.

res, quod quidem ſuperioribus ſæculis viſum eſt in Diuis Dominico, Franciſco, Thoma Aquinate, Petro Martyre, Vincentio Ferrerio, cæteriſque quorum quamquam inornata eſſet & impolita oratio, tanto tamen ij concurſu audiebantur, vt locus audiendo multo antè præoccupandus eſſet, dicendumque iis eſſet ſub dio, quod nulla tantæ continendæ multitudini templa ſatis eſſent.

7. At magnus me omnium plauſus excipit ſic dicentem: peſſimum id quidem omen eſt: plauſus ille argumento eſt, te nullo eorum qui te audiunt fructu dixiſſe, te non ſacrum oratorem, ſed hiſtrionem aliquem exhibuiſſe. Ne mihi, quæſo, eo reſponſo ſuccenſeas tanquam rigidiore atque religioſiore. L.5.c.1. Reſponſum id eſt Muſſonij Ethnici Philoſophi apud Gellium, cuius eò maior eſſe debet authoritas, quo minus rerum diuinarum ac noſtrarum ſciens fuit, cuiuſque ſententia multo magis valet in ſacro Philoſopho .i. in concionatore, quam in prophano, cuius ipſe leuitatem caſtigat. Cum Philoſophus (ait) hortatur, monet, ſuadet, obiurgat, aliudve quid diſciplinarum diſſerit: tum qui audiunt, ſi de ſummo & ſoluto pectore obuias, vulgataſque laudes effutiunt, ſi clamitant, ſi geſtiunt, ſi vocum eius feſtiuitatibus, ſi modulis verborum, ſi quibuſdam quaſi frequentamentis orationis mouentur, exagitantur & geſtiunt, tum ſcias & qui dicit & qui audit fruſtra eſſe, neque illic Philoſophum loqui, ſed tibicinem canere: Animus audientis Philoſophum (ſi quæ dicuntur vtilia & ſalubria ſunt, quæque & errorum atque vitiorum medicinas ferunt) laxamentum atque otium profusè prolixèque laudandi non habet quiſquis ille eſt qui audiuit, niſi ille eſt planè perditus. Inter ipſam Philoſophi orationem, & perhorteſcat neceſſe eſt, & pudeat tacitus, & pœniteat, & gaudeat, & admiretur, varios adeò vultus diſpariléſque ſenſus gerat perinde, vt eum conſcientiamque eius affecerit, vtrarumque animi partium, aut ſincerarum, aut ægrarum Philoſophi pertractatio. Addebat magnam laudem non abeſſe ab admiratione, admirationem autem quæ maxima eſt non parere verba, ſed ſilentium.] At mihi applauditur ſic dicenti. Applauditur item hiſtrionibus, & ſcenicis impura & flagitioſa quæque promentibus. Applaudebatur quoque olim Pſeudo-prophetis falſa enarrantibus, quod quidem grauiſſimis hiſce verbis queritur Dominus per Hieremiam Prophetam. C.5.31. *Stupor & mirabilia facta ſunt in terra, Propheta prophetabant mendacium, & ſacerdotes applaudebant manibus ſuis: & populus meus dilexit talia. Quid igitur fiet in nouiſſimo eius?* At neque ſum ego hiſtrio, neque Pſeudo-propheta: ſcio equidem te neutrum eſſe: at id tene conſtanter, plauſu ipſo fructum omnem impediri, cuius quidem rei grauiſſimum habeo teſtem D. Chryſoſtomum, Hom. 20. in Acta. qui vt de ſe fatetur ipſe cum domum dimiſſa concione reueniret, atque intelligeret plaudentes fructu omni vacuos abiiſſe, & quem percipere potuiſſet fructum à plauſu laudibuſque periiſſe, plorabat, gemebatque, & quaſi fruſtra dixiſſet omnia, ſic afficiebatur. Vis noſſe quis ſit verus populi plauſus & approbatio? Ea eſt, quam & idem Chryſoſtomus, atque Gregorius Epiſtola ſæpe ſupra allata. Impedimento 12. Theologus, Auguſtinus cæterique ſancti Patres, (vt alibi monet Pater Aquauiua) tum ſe conſecutos arbitrabantur, non cum applauderetur, ſed cum animis concitatis & collacrymantibus oculis à concione diſcederetur.

8. At confluit populus, ſed quid mihi hunc toties imperitæ multitudinis concurſum ingeris? confluat nec ne, id tibi non curandum, non eſt ea ſola boni oratoris nota. Multos tulit Eccleſia eximios Euangelij præcones, tum Epiſcopos, tum Sacerdotes quos auditor deficiebat, quique infrequenti concione dicebant: atque vt de cæteris ſileam, ſanctiſſimi Cardinalis, atque Epiſcopi Caroli Borromei conciones Mediolani, minori ſæpe frequentia celebrabantur, quam cæterorum, quibus tamen vera dicendi ratione præſtabat ipſe plurimum. Ea eſt natura vulgi, vtiliora vt negligat quæ delectant, quæque blandiantur ſequatur auidè. Iterum dico, confluat nec nè, id tibi flocci faciendum: paratus eſt à te cibus vtilis, menſa eſt varius ſanctæ ſcripturæ, ſanctorumque PP. epulis inſtructa, Tauri tui & Matt. 22. 4. altilia tua occiſa ſunt, comparatiſque omnibus, edicis vt veniant ad nuptias. Si te neglecto confert ſe hic ad negotiandum, iſte in villam, alius quòcumque eum trahit voluptas ſua, eorum culpa ea eſt: tu factarum expenſarum, tu tolerati laboris præmium referes, veniant nec ne ad menſam tuam. Nihil tibi eorum obeſt deſidia abſentiaque, nihil eâ merito tuo decedit detrahiturque, ſalua eſt tibi merces tua, eo etiam futura vberior, quo non plauſus gratia, & vano placendi hominibus, ſed vni Deo obſequendi ſtudio id laboris ſuſcepiſti. Et ſicut à te non exigitur vt reipſa perſuadeas, ſed vt ad id appoſitè dicas (cura exigitur, ait Bernardus, non curatio) ſic neque vt apud fre- Ad Eugenium. quentem populum dicas, cum id non ſit in tua poteſtate; Itaque quod tuum eſt, obeas diligenter, cætera atque adeò quam numeroſo auditorio dicas, Deo committe. Nouit ipſe quinam te perorante concepturi ſunt ſpiritum ſalutis. Nouit quas velit petras peruicaciaque corda verbi tui malleo conterere. Quos conuertere atque ad ſe trahere. Efficiet, tu ne dubita, vt te audiant illi. Sequitur modò vt iuxta partitionem ſupra factam ad Reuerendiſſimos Epiſcopos ſermonem noſtrum conuertamus.

Ad Epiſcopos, religioſarumque familiarum Præſides, & Parochos, ne tales admittant.

CAPVT XXVII.

1. Sine ſuperiorum venia licere concionari nemini.
2. Teneri Epiſcopos prædicare verbum Dei per alios ſaltem, eoſque ad id idoneos.
3. In eos qui id negligunt.
4. Eſſe illos tot animarum reos, quot in ſua cuiuſque Diœceſi pereunt.
5. Breues notæ quibus ab Epiſcopis cognoſcantur, quos ſibi legitimè impeditus ſubrogare debeant.
6. In his notis non eſt concurſus populi, & cæt.
7. Attendendum Epiſcopis potiſſimum, præſtetne reipſa concionator quæ alios ipſe docet.
8. Alia boni concionatoris nota.
9. Quid circa concionatores ſeruandum ſuperioribus ordinum.

Duæ iſto traduntur capite, duobus nituntur 1. potiſſimum fundamentis. Vnum eſt, nemini licere regulari cuiuſcumque ordinis, niſi à ſuis ſuperioribus de vita & moribus, & ſcientia examina- Conc. Trid. ſeſſ. 5. c. 2. tus, & approbatus erit, concionatoris officium exercere ne in Eccleſia quidem ſui ordinis. Teneri præterea iſta obtenta facultate, ſeſe Epiſcopo ſiſtere, & benedictionem petere antequam conciones aggrediatur, & ſi concionaturus ſit in Eccleſiis quæ non ſunt ſui ordinis, præter facultatem ſuperiorum, alia ei ab Epiſcopo impetranda, Atque hæc de regularibus. Concilium autem Lateranenſe œcumenicum, ſub Innocentio tertio, ſtatuit neminem omnino ſine legitima facultate vſurpare poſſe diuini verbi prædicationem. Patet capit.

Excom-

Excommunicamus, Extra de Hæret. vestiq. e cos qui prædicationis officium vſurpare præſumpſerint, excommunicationis vinculo innodari, & niſi quam citiſſimè reſipuerint, alia pœna plectendos. Concilium item Tridentinum in vniuerſum ſancit, vt nullus omnino nec regularis contradicente Epiſcopo, etiam in Eccleſijs ſuorum ordinum concionari præſumat. Quibus ſanè conciliorum decretis magna ſit poteſtas, tum Epiſcopis, tum religioſor. Cætuum Antiſtitibus eos arcendi a ſacro hoc munere Euangelij præcones, quos hactenus deſcripſimus, & omnium bene de iſta re ſentientium calculo damnatos comprobauimus.

2. Alterum erat fundamentum teneri Epiſcopos, ſibi commiſſos paſcere verbo Dei. Subijciam grauiſſima verba Concilij Tridentini, quibus id continetur. *Seſſ.5.c.4.* Quia, inquit, Chriſtianæ Reipubl. non minus neceſſaria eſt prædicatio Euangelij, quam lectio, & hoc eſt præcipuum Epiſcoporum munus, ſtatuit & decreuit eadem ſancta Synodus omnes Epiſcopos, Archiepiſcopos, primates, & omnes alios Eccleſiarum prælatos teneri per ſe ipſos, ſi legitimè impediti non fuerint, ad prædicandum ſanctum IESV Chriſti Euangelium. Si vero contigerit Epiſcopos, & alios prædictos legitimo detineri impedimento, iuxta formam generalis Concilij, viros idoneos aſſumere teneantur ad huiuſmodi prędicationis officium ſalubriter exequendum: ſi quis autem hoc adimplere contempſerit, diſtrictæ ſubjaceat vltioni. Quod idem à variis concilijs, tum œcumenicis, tum prouincialibus ſancitum conſtat, quæ quidem non eſt huius neque inſtituti, neque otij afferre. Niti autem iſtam conciliorum præceptionem non hominum authoritate, ſed diuinarum ſcripturarum atque SS. PP. & rationis ipſius pondere fuſe oſtendit Regius noſter, in ſuo oratore Chriſtiano. *L.1.c.14. 15.16.* Tenentur igitur Epiſcopi minimum per alios prædicare verbum Dei: eos itaque ſeligant oportet ſibique ſubſtituant, qui vere verbum Dei plebi enuntient, non eos qui eo neglecto verbum hominum, aut inutilia quorundam Theologor. acumina, aut philoſophorum placita, aut oratorum blandimenta, aut poëtarum carmina, aut hiſtoricorum figmenta, aut denique quæ à variis artibus matheſi, Aſtronomia, coſmographia, medicina, & cæteris deprompta ſunt: quæ quidem tantùm abeſt, vt ſint ipſa verbum Dei, vt etiam iſtud ipſum ſanctiſſimum Dei verbum, ſacratiſſimaque eius oracula his ipſis (ac potiſſimum ſi ea nimia ſint) aliiſque, vt verborum fuco dictioniſque floribus picturaque adulterentur. Dic, amabo, ſi ſancitum eſſet pœna capitis, vt ſibi ſubditos Epiſcopus frumento, ſeu pane ex eo confecto paſceret, num ei ſanctioni faceret ſatis, ſi ei pro frumento eius quiſquilias exhiberet. Non credo equidem: At ſancitum eſt non pœna capitis, ſed æternæ damnationis, vt ſibi creditos Epiſcopus Dei verbo tanquam cibo paſcat. Et ſe exiſtimabit officio perfunctum ſuo ſi iis ipſis verbum Dei corruptum adulteratumque porrigat? Diſpenſatio, vt loquitur Nicolaus Papa, cæleſtis ſeminis *Habetur diſt.43.c.5.* eis iniuncta eſt, væque illis ſi non ſparſerint, væ ſi tacuerint: neque iis curæ fuerit, quam ſementem faciant: quos ſibi legitimè impeditis ſubrogent ſatores, quos ſuo nomine ad populum Dei mandata perferre velint, idoneine ſint nec ne. Res eſt ſanè maioris obligationis, quam prima fronte fortaſſe videatur, eſtque admiratione digniſſimum, non pluris rem iſtam a prælatis fieri: ſed multo malim eam admirationem aliorum verbis (ne videar plus iuſto mihi ſumere) quam meis exprimere.

3. Carolus Regius ſummus, dum vixit concionator in ſuo oratore Chriſtiano Romæ edito in oculis Pontificis ſummi, approbanteque magiſtro ſacri palatij, poſtquam tum ex concilijs, tum ex ſcriptura, tum ex SS. PP planum feciſſet incumbere humeris Epiſcoporum, onus hoc enarrandi verbi Dei, ita concludit. Ex quibus apparet mirum ſanè eſſe non ſæpe animo diſcruciari, *C.15.lib.5.* eos, qui tot animarum curam gerunt ob incuriam, qua tanti momenti munus exercentes per rarò ſuos ipſi filios, tanquam boni parentes adhortantur, nec valde laborant, ſi legitimè ipſi impediantur, ſubſtituere qui id officij pro dignitate adminiſtrent, magiſque eligunt concionatores, qui verboſæ eloquentiæ & curioſæ ſtudeant doctrinæ, quam morum correctioni & vtilitatibus. Mirum, inquam, mihi eſt quod ſeueriſſimum de hac re iudicium ſubituri, non timeant vultum Chriſti iudicis, ipſos ob neglectum ſuum ſanguinem correpturi, quod non ſentiant acres conſcientiæ ſtimulos, dum aduertunt ſe in curanda ſancti gregis æterna ſalute dormitare, cum tamen in reditibus beneficiorum & conſeruandis & augendis, admodum ſe diligentes oſtendant. Quid autem in eos, *Ca. 16 excuſatione 3.* qui ſacrum hoc tantique momenti munus, atque tam ſerio iis commendatum aliis committunt, ab eodem Authore dicatur, malim apud eum videri.

Hoc vnum dicam, Epiſcopum illum ſcelerum omnium, flagitiorumque, quæ quidem in ſua diœceſi infinita committuntur, ſoluturum Deo pœnas, qui ab iis vel per ſe ipſe, vel per alios germanos veroſque Chriſti oratores, non ſtudet ſuæ creditos fidei auocare dehortarique: totque animarum Deo iudice fore reum, quot vero pabulo verbique diuini cibo deſtitutas, æternum mori contigerit. Neque id mirum videri debet. 4. Cui enim Reipublicæ ſalus commiſſa eſt, cui exercitus regendi, cui belli gerendi adminiſtratio, cui nauis gubernaculum creditum, eius ſane ſunt partes ea ipſa omni diligentia curare, quorum ei cura demandata eſt: quod quidem niſi præſtabit quicquid iis eius negligentia acciderit, id damni præſtare tenebitur. Verum præſtet mihi Epiſcopus, ſi poteſt, tot animorum damna, reſtituat infiniti pretij iacturam. Num quicquam eſt cum iis cõferendum, qui non corruptibilibus auro vel argento redempti ſunt, ſed pretioſo ſanguine, quaſi agni immaculati & incontaminati Chriſti? *1 Petr.1.18.* Num eſt inuenire commutationem aliquam pro hominis anima? *Mat.16.26.* *non dabitur* vtique *aurum obrizum pro ea, nec appendetur argentum in commutatione eius. Non conferetur tinctis Indiæ coloribus, nec lapidi Sardonycho pretioſiſſimo vel ſapphiro. Non adæquabitur ei aurum vel vitrum, nec commutabuntur pro ea vaſa auri. Non adæquabitur ei Topazius de Æthiopia, nec tincturæ mundiſſimæ componetur.* *Iob.28.15.16.17.* Eſt quippe animus noſter ſupra omne pretium; neque poteſt cum illo res vlla quamlibet præſtabilis, quantumuis eximia pretioſaque comparari. Ex his patere arbitror quam ſit Epiſcopis, ſi ſe ſaluos quidem eſſe velint, neceſſe ſibi legitimè præpeditis eos ſubſtituere concionatores, qui ſint tanto muneri legitimè obeundo pares atque idonei.

5. Quibus autem eos notis, & tanquam veſtigiis cognoſcere liceat, ſatis conſtat ex iis quæ adhuc dicta ſunt, vniuerſa hac tractatione, atq; maximè octo hiſce capitibus extremis: ſi non afferunt curioſa, vana, leuia, inutilia ad veri præconis Euangelij finem conſequendum, ſed quæ tum ſacræ litteræ, tum ſancti PP. tum Eccleſiaſtici Annales, tum vitæ ſanctorum, illi ipſi fini opportuna ſuggerunt: ſi virtutibus inſerendis, vitiis eradicandis, moribus informandis, reformandiſque appoſitè dicunt, ſi non palpant auditorem, neque ei placentia loquuntur, ſed ſalutaria, neque curant ad ignominiam vulnus populi: ſi non inanem & leuem verborum tum volubilitatem, & celeritatem,

ſum pompam atque ornamenta, at ſolidam plenamque grauitatis atque maieſtatis eloquentiam conſectantur, ſi non eorum qui ſe audiunt plauſum & variam oblectationem vaniore adhuc rerum ex omni arte ſcientiaque depromptarum farragine ſequuntur. Si non ſe ipſi prædicant, ſed Ieſum Chriſtum & hunc crucifixum. Magni item faciat Epiſcopus eum concionatorem, cuius, vt loquitur Dionyſius Papa, eſt lingua bonis fomentum, malis aculeus, quique lingua ſua tumidos retundit, iratos mitigat, pigros exacuit, deſides hortatu ſuccendit, refugientibus ſuadet, aſperis blanditur, deſperatos denique conſolatur. At contra ne hili quidem cum pendat, qui licet rara quæque & pulcherrima afferat pro concione, nihil tamen iſtorum præſtat, neque vitiis corrigendis, moribuſque inſtituendis, dicendo inſiſtit; neque aptè dicit mentibus concitandis ſeu ſedandis, neque hominum piſcationi inuigilat, ad quod quidem vocatum illum eſſe, Euangelica confirmat hiſtoria.

Epi. ad Seuerum.

6. Neque vero ad dijudicandum de concionatoris bonitate, atque præſtantia attendendum eſt Epiſcopo, dicat is necne frequenti concurſu. Eſt certè ea res parerga, nec ſpectans magnopere ad id quod modo quærimus. Qui ex populi frequentia iudicium fert de concionatore, is quidem populum iudicem facit in ea cauſa, in qua omnino nihil intelligit. Quid aliud eſt populus vniuerſus, niſi magna in parte multitudo quædam temerè exumperitus, ineruditiſque conflata? Num nouit ea rerum perfectiones dijudicare? veramque de concionatoris tum ſolida doctrina, tum virili eloquentia, quæ duo ſunt præcipua eius inſtrumenta ferre ſententiam? ſed quo docente didicit populus veram eruditionem, ab ea quæ ſe talem mentitur diſcernere? rationes apodicticas ſeu quæ rem neceſſaria concluſione demonſtrant a topicis, atque probabilibus diſtinguere? Scire vis quid ipſi placeat, quid demiretur, vanam curioſamque rerum varietatem ex omni arte, ſcientiaque delibatam, faciliores ſimilitudines atque hiſtorias temere coaceruatas demiratur, capitur ridiculis fabellis etiam, & ſcenæ narrationibus futilibus: & cum veram eloquentiam cum loquentia, vt ſupra dicebamus, atque loquacitate confundat, exiſtimat eos eſſe omni laude præſtantes oratores, qui verborum perenni fluxu miraque loquendi celeritate ſua explicant. En quantæ rei quam imperitum, quam indoctum facit iudicem, qui vilis atque inſipientis plebeculæ eam iudicio dimetitur. quam quidem eſt perfacile, vt Hieronymi verbis vtar, linguæ volubilitate decipere, quæ quidquid non intelligit, plus miratur. Sed de hoc vulgi ſpernendo iudicio plura cap. ſequenti.

Epiſt. 2.

7. Et vt ad boni concionatoris notas redeat ſermo, in iis quanta fieri poteſt diligentia, id attendendum eſt, faciat necne concionator id quod aliis edicit, quod quidem maximam habet vim ad animos, quò volet ſuauiter, efficaciterque flectendos, nam vt præclarè Tertull. Dicta factis deficientibus crudeſcunt. Et Nazianz. in Baſilium ait eum ſermone ad animorum curam haud magnopere eguiſſe, cuius quidem rei iſtam ſubiicit cauſam. Tonitruum erat oratio, quia vita, fulgur.

L. de patient. orat. 20.

8. Caput iſtud claudat pater Regius, qui hac in re tota, tria maximè Epiſcopo ſpectanda proponit. Morum candorem, inquit, cum idonea ſcientia, iudicij præſtantiam, & talentum concionandi, quæ eſt, gratia gratis data a Deo aliquibus ad ædificationem Eccleſiæ, & conſiſtit in efficacia dicendi vt quæ dicunt efficaciter penetrent. Et huiuſmodi videtur Chriſtus vocare operarios in meſſem ſuam. Hos videmus in vna ciuitate commouere populos, & magnas animorum commotiones efficere, ita vt vnus pollens hoc talento plus efficiat, quam multi ſimul ſine eo. Certe hos debent (addit) ſuperiores ſeligere, fouere, iuuare modis omnibus. Quod ſi ineptos admittat, ſciant ſe eſſe infideles Dei atque Eccleſiæ ſanctæ miniſtros, & rationem aliquando reddituros pro inerti adminiſtratione. Hæc ille.

L. 1 c. 19. in fine.

Quæ autem de Epiſcopis dicta ſunt, eadem ſunt proportione quadam de parochis accipienda.

Ad ordinum religioſorum antiſtites quod attinet, præter dicta id etiam maximopere caueant, nè dum vanis iſtis concionatoribus applaudatur à iunioribus & ſimplicioribus (qui ex turbæ affluxu concionatorem expendunt) ne dum a grauioribus & ſenioribus, ne ſeſe his decepti plauſibus bellè officio perfunctos exiſtiment; caueant item ne iuniores tanquam dicendi exemplar, illos ſibi ad imitandum proponant, cum ſit enim archetypus vitiorum pleniſſimus, quid inde exprimi poteſt, quod nõ item vitiis ſcateat? caueant denique eos ipſimet aut laudare, aut vlla ratione præ ſe ferre probari ſibi rationem iſtam concionandi planè inutilem: nam quemadmodum nulla capitalior Reipublicæ peſtis eſſe poſſit, quam quando vitia virtutum nomine decorantur, virtutique debitus honos vitiis defertur. Sic haud equidem ſcio num pernicies vlla maior in Eccleſia Dei eſſe poſſit, quam ſi quando ad eam cæcitatem deueniretur, vt quæ ratio verba ad populum habendi, omnium eſſet irriſione explodenda, exſibilandaque, ea ipſa palam atque id a præſulibus (vt eo magis tanta autoritate noceat) laudibus atque honore celebretur.

Eſſe populum in cauſa cur exiſtant iſtiuſmodi cõcionatores, & cohortatio, eos vt nè audiat.

CAPVT XXVIII.

1. *Populi mores praui in cauſa ſunt, cur abundet Eccleſia inutilibus concionatoribus. Greg.*
2. *Item eius ad eos audiendos concurſus frequens. Iſaias.*
3. *Deo inuiſi qui iſtos audiũt concionatores. Iſaias.*
4. *Iſti cum ſint medici neminem vnquam curant, quare non ſunt adeundi.*
5. *In adeuntes illos. Plutarchus. Seneca. Auguſtinus.*
6. *In eos auditores qui à concionante exigunt ornatam dictionem.*
7. *Non eſſe metiendam dicentis bonitatem ex affluxu populi.*
8. *Quis ſit vt inepti concionatores à prudentibus etiam viris audiantur & eruditis.*
9. *Pluris faciendus prudens auditor vnus, quam inſipientium turba.*

Cauſas inuenio omnino duas, cur tam ſint pauci concionatores boni, tot autem & tam longè latèque ſparſi his aduerſi: vtraque autem earum cauſarum a populo petitur. Vna eſt praua eius vita, corruptique mores quibus infenſus Deus, illi iuſto ſuo iudicio eos ſubſtrahit, à quibus dicendo ad meliorem vitæ frugem reuocaretur, eoſque emittit, quibus cum nulla ſit eorum qui ſe audiunt ſalutis, aut cura, aut cogitatio, ſolo ſunt nomine concionatores. 1.

D. Gregorius ad illud Iob. *Qui præcipit ſoli, & non oritur, & ſtellas claudit quaſi ſub ſignaculo*, poſtquam ſole ſtelliſque concionatores deſignatos docuiſſet, tuſe oſtendit malitia populi, ſubtrahi a Deo lucem prædicationis claudique ab eo ora ſanctorum Doctorum. Ribera in illud Zachar. *Quid ſunt duæ*

L. 9. Moral. cap. 5.

Cap. 4.

oliuæ iſtæ ad dexteram, atque ad ſiniſtram eius: haſce oliuas interpretatur concionatores eos, quibus id nominis verè competit, qui ſcilicet eum afferunt fructum, qui ſanctiſſimo Dei verbo efficacitatiſque pleno debetur. Tum hæc ſubdit. Hinc contemnentibus diuina mandata, qui ſalutares atque vtiles prædicatores habere non merentur, ſed eos qui ſola verborum habeant, & placentia auribus, ac ſuauiter ſonantia loquantur Propheta Moſes.
Deut. 28. *Oliuas habebis in omnibus terminis tuis, & non vngeris oleo, quia fluent & diperibunt:* oliuas habet populus Chriſtianus in omnibus terminis ſuis: quia nuſquam non ſunt concionatores, omnia eorum plena.

——Tenet inſanabile multos
Dicendi cacoethes, & ægro in corde ſeneſcit.

Sed ſæpe non vngitur oleo, quia ob vitia populi oleæ defluerunt, folia tantum tulere oliuæ illæ, quia ſuperbia aut cupiditate, aut inhoneſtis voluptatibus arentes illud audire meruerunt de Euange-
Matt. 21. lio: *Nunquam ex te fructus naſcatur in ſempiternum.*
c. 29. 19. Cornelius Ianſenius illud prouerbium: *Cum Prophetia defecerit, diſſipabitur populus:* ſic interpretatur, vt velit, cum demerentibus hominum ſceleribus, ita Deo vleiſcente accidet, vt Prophetia & ſacra doctrina deficiant, cuius loco vana, curioſa inaniaque, & quod eſt deterrimum errores proponantur ab iis, quorum eſt ad populum verba facere? certè tunc peſſimè illi populo futurum, diſſipandumque in varios errores ſectaſque, vitia & diſſenſiones. Eſt enim hæc vel maxima Dei vltio infinitorumque in Republica malorum ſeminarium, quando mortalium vindicandis ſceleribus eos ſubtrahit, qui rectè, vt loquitur Paulus, tractant verbum veritatis, eiſque ita exigentibus populi peccatis illos ſubſtitui permittit, qui illud adulterant, atque illud ad quæſtum, vanam gloriam, ſuaque commoda, conſectanda, promouendaque referunt.

Hæc eſt fames verbi Dei, quam mortalium exigunt ſcelera, quamque ſe ob ea ipſa comminatur immiſſurum Dominus: non quod inopia ſit concionatorum futura, qui quoquo modo dicant ad populum, eumque futilia, inania, floridaque dicendo teneant, ſed eorum qui id muneris legitimè, & ex ſanctiſſima Dei voluntate obeant.
C. 29. 13. Hoc eſt miraculum illud grande & ſtupendum, quod ſe Iſaiæ voce prædicit editurum, illuſtre illud quidem in impios offenſionis, atque indignationis argumentum. *Ecce*, inquit, *ego addam, vt admirationem faciam populo huic miraculo grandi & ſtupendo, peribit enim ſapientia à ſapientibus eius, & intellectus prudentium eius abſcondetur.* Quæ eſt iſta ſapientia, niſi ſacra doctrina, niſi Dei verbum in ſcripturis contentum, eiuſque ex ſanctis PP. Eccleſiæ que ſenſu, & perpetua traditione interpretatio? Qui ſunt autem iſti ſapientes, niſi concionatores, quorum officium veram ſapientiam profitetur, quorumque eſt cæteris eam tradere? ſed perit (heu) diuina ſapientia iſta a ſapientibus, dum iſti eâ neglectâ, eiuſque nullo ſtudio multo malunt in humanis, in vanis prophanorumque ſcientiis verſari, eorumque ſe exhibere diſcipulos, quorum mendaciis, vt cætera taceam, referta eſt doctrina, quam Dei ſanctorumque patrum,
Pſal. 17. quorum eloquia, eloquia caſta, argentum igne examinatum, purgatum ſeptuplum. Hæc autem mala vniuerſa a populi peccatis futura, planum erit, ſi quis quæ proximè antecedant attendet, cum enim dictum eſſet a Propheta, *Eo quod appropinquat populus iſte ore ſuo, & labiis ſuis glorificat me, cor autem eius longe eſt a me*, mox ſubiicit, quæ iam allata eſt, peccati pœnam. Ideo ecce &c.

2. Altera cauſa, cur tot exiſtant tanto muneri inepti concionatores ea eſſe videtur, quia eos populus audit libenter, magnoque concurſu frequentat, atque ad eos ſicut in theatrum voluptatis cauſa, inquit Seneca, ad delectandas aures, oratione, vel voce, vel fabulis ducitur: Neque id agit, vt Epiſt. 108.
aliqua illic vitia deponat, vt aliquam legem vitæ accipiat, ad quam mores ſuos exigat, ſed vt oblectamento aurium perfruatur: magnam hanc auditorum partem videbis, cui Philoſophi ſchola (dicamus nos Dei Eccleſia) diuerſorium otii ſit. Aliqui & cum pugillaribus veniunt, non vt res excipiant, ſed verba, quæ tam ſine profectu alieno diſcant, quam ſine ſuo audiant, nec ſacram auditionem ad propoſitum beatæ vitæ trahunt, ſed vt verba priſca, aut ficta captent, & tranſlationes improbas, figuraſque dicendi, non vt profutura præcepta, & magnificas voces & animoſas, quæ mox in rem transferantur. Hæc atque horum ſimilia cum obſeruent concionatores, neque populo vt verbi Dei auditione proficiat, propoſitum eſſe videat, neque eo fine ad concionem adire, vt quotidie ſecum aliquid inde boni referat, aut vt ſanior domum redeat, inquit Seneca, aut ſanabilior. Hæc, inquam, cum aduertunt ipſi, multitudinique placere tum vanam, quam afferunt varietatem, tum verborum pigmenta & floſculos, gratamque illi accidere: quam ſequuntur prauam licet dicendi rationem, illi ipſi inſiſtunt magis, & magis, atque in ea ſeſe obfirmant: quam quidem cauſam vel ex ipſis ſacris litteris, ſi minus mihi creditur, petere licebit. Poſtquam enim Iſaias doctorum populi leuitatem, atque vecordiam C. 27. 11
typo mulierum expreſſiſſet: *mulieres*, inquit, *venientes & docentes eam.* Hieruſalem ſcilicet: ſubiicit eius rei cauſam, *non eſt enim* (inquit) *populus ſapiens.* Q. D. Propheta: mirum non eſt doctores vana atque inania populo tradidiſſe, auſoſque illos ſuam inanitatem & futilitatem in aures eius effundere: quia populum nacti ſunt inſipientem, prurientem aures, & nugarum auidum. Quod ſi in illo populo quicquam fuiſſet virtutis atque conſilii, nunquam nugaces illos & veteratores Pſeudo-prophetas admiſiſſet: Quis hic non videt, nihil inter noſtrorum hominum mores, atque illorum intereſſe, leuitatemque illius populi leuitatis noſtræ planè conſimilem eſſe: Eum qui id quidem non videt, efficiet, vt videat doctiſſimus Sanchez in hunc Prophetæ locum. Neque credo (inquit) noſtra ætate auſi eſſent plurimi eorum qui in concionatorum munus irruperunt, nugari libere, ne dicam impudenter, niſi (heu) nimis inſipientem populum ad plaudendum facilem habuiſſent.

Pergit porro Propheta atque hic eius interpres, quorum verbis ingrediemur ad ea quæ poſteriore loco, de non audiendis horum concionibus propoſita erant. *Propterea*, inquit, Iſaias, *non miſerebitur eius qui fecit eum, & qui formauit eum non parcet ei.* Vide, mihi quæſo, ne te idem maneat ſupplicium, tu quiſquis es, qui derelicto fonte aquæ viuæ ſalutaris doctrinæ, quæ tibi à veris verbis Dei præconibus porrigitur, conſectaris ciſternas, ciſternas, inquam, diſſipatas leuium atque nomine tenus concionatorum, quæ continere non valent aquas. Res ſanè maioris eſt periculi damnique, quam cuipiam forte videatur. Tam enim grauiter fert Dominus, ſi contempta doctrina, quam ipſe nobis ad ſalutem tradidit ad nugas & ſomnia otioſorum hominum (hoc enim nomine digni antiqui illius ſæculi fallaces doctores, & noſtræ ætatis concionatores leuiculi, qui ſtulta captant & inania, eaque curioſis auribus infarciunt) animum ſtudiumque conferamus, vt ſanctorum afferat Propheta, vt Deum non miſereat eorum, quos ad vitam immortalem formauerit, quia dum audiendis vanorum hominum figmentis, commentiſque animum adhibuerunt, diuina conſilia ſacris prodita monumentis, verumque Dei

verbum à veris præconibus enunciatum audire neglexerint.

Atque ea eſt ratio prima, cur iſti non ſunt audiendi, quod id vehementer Deo diſpliceat, itaque olim acerbiſſimas de hac auditorum ſeu temeritate, ſeu impietate ab iis pœnas ſuppliciáque ſumpturus.

4. His accedat quod iſtius modi concionatores, quorum eſſet ægros medicari, eoſque curare, neminem vnquam neque curant, neque verò curare poſſunt: non enim ea adhibent medicamina, quæ ſanitati ſunt concilianda. Quid enim fucatæ eloquentiæ cum animi morbis? Quid floridulæ comptulæque dictioni cum inueteratis vulneribus, quæ ferrum, quæ cauterium, quæ ignem poſtulant, & ſi his efficacius quidquam inueniri poteſt, ſenè dictum à Sapiente eſt, (vt etiam ab Auguſtino obſeruatum ſupra indicatum eſt) non multitudinem eloquentium, ſed ſapientium ſanitatem eſſe orbis terrarum. *Sapient. 6. 26. l. 4. de doct. Christiana.* Qui eloquenter dicunt ſuauiter quidem, qui autem ſapienter, ſalubriter audiuntur. Illi aures ſcalpunt, prurientes, hi cordi lethaliter ægrotanti faciunt medicinam] Tu vero, qui lethaliter ægrotas, qui vrendus es, qui ſecandus quæris medicum eloquentem? verborum deſideras ornamenta, orationemque bene pexam, benè politam? cui vnquam ægro curæ fuit, eſſetne medicus diſertus nec ne? Grauiſſima laboras animi peſte, & circa verborum nugas dictioniſque ſuauitatem occupatus es?

5. *L. de Auditione.* Sapienter monet Plutarchus non audiendos Philoſophos inſtar hiſtrionum aut circulatorum, neque illorum adeundas ſcholas vanæ tantum captandæ voluptatis cauſa vti fit in ſcena, ſed adeundos illos audiendoſque tanquam vitæ magiſtros, informandis moribus opportunos, tanquam medicandi peritos, à quibus animorum noſtrorum morbi curentur, præſcribitque ſe, vt quiſque examinet poſtquam peroratum eſt, ſentiatne ſe in virtute progreſſionem feciſſe, faciliores ne habeat motiones animi, iram ſedatiorem, ægritudinem animi leniorem, mentem boni honeſtique appetentiorem. Nam vt præclarè Ariſton. Neque balnei vllam eſſe vtilitatem, neque orationis vnde non prodeas purior.] Quæ quidem, ſi in prophana valent ſchola, multò ſanè magis in ſacra valere oportebit. Idem prudenter eos qui audiunt commonet, vt concionatoris floſculis atque dicendi luminibus præteritis, ſummo ſtudio orationis fructum ſectentur. Neque enim te puellas imitentur, quæ ad ſerta concinnanda fragrantiſſimos quoſque flores deligunt, opus quidem illud iucundum, cæterum frugis nullius atque diurnum dumtaxat. Sed apum potius moneantur exemplo, quæ licet in ea conuolent prata, quæ roſarum atque violarum plena ſunt: illis tamē neglectis thymo inſident flori aſperrimo atque amariſſimo, indeque ſuccum eliciunt, vnde ſibi mel conficiant. Sic decet ſanè auditorem caſtum & ſtudioſum, delicata, & florida verborum ornamenta, rerumque plauſibilium narrationem, nihil aliud quam oratorum herbam, vnde nihil melliſ cōficiatur putare, miſſamque facere, atque tua ipſius attentione, in mentem ſermonis, & dicentis affectū irrepere, vnde ad ſe trahat quod bonum ſit ac conducibile: proinde meminiſſe quod non in theatrum, neque ad cantionem, ſed ad ſcholas venerit, vt ex ſermone vitam emendet.

Epiſt. 52. Atque in eandem ferè ſententiam Seneca cum Plutarcho, cuius vtriuſque calculo modiſtique, quam vereor damnabuntur delicatuli & molliculi huius æui auditores, qui non ſalutaria, ſed mollia, ſed blandientia, ſed diſerta quærunt. Eligamus, inquit, non eos qui verba, magna celeritate præcipitant, & communes locos voluunt, & in priuato circulantur, ſed eos qui vita docent, qui cum dixerint quod faciendum ſit, probant faciendo. qui docent quid vitandum ſit, nec vnquam in eo quod fugiendum dixerint deprehenduntur. Eum elige, quem magis admireris, cum videris, quam cum audieris. Eos elige, qui hoc propoſito in turbam prodeunt, vt meliores fiant, faciantque meliores, ſi non ambitionis hoc cauſa exercent.

Idem alibi grauiter & ſcitè monet, vbicumque oratio corrupta placeat, ibi mores a recto deceſſiſſe. *Epiſt. 114.* Quomodo conuiuiorum luxuria, quomodo veſtiū, ægræ ciuitatis indicia ſunt, ſic orationis licentia (ſi modo frequens eſt) oſtendit animos quoque a quibus verba exeunt, procidiſſe. Quorum ſanè ſententia grauiter reprehendendus videtur auditor ille, qui concionatorem eum, qui ſe medicum, vt reuera eſt, dicendo exhibet, animorumque morbis mederi conatur, eò ſpernit quod oratione minus vtatur polita & compta. Verum quemadmodum eos auditores caſtiget moneatque Auguſtinus audiamus. Diſcant, inquit, non contemnere quos cognouerint morum vitia, quam verborum amplius deuitare, & cordi caſto, linguam exercitatam conferre non audeant. *De catechizandis rudib. c. 9.* His maximè vtile eſt noſſe, ita eſſe præponendas verbis ſententias, vt præponitur animus corpori. Ex quo fit, vt ita malle debeant veriores, quam diſertiores audire ſermones, ſicut malle debent prudentiores, quam formoſiores habere amicos] Hæc ille.

Sed perpende iſta amabo, tu quiſquis verborum quæris ornatum, arbitraris ne eſſe concionatorē circulatorem quempiam, qui plebi fuco vanaque ſermonis pictura imponat? Nonne is eſt potius, qui de grauiſſimis rebus dicturus ſuggeſtum conſcēdit, 6. deque iis in quibus tum ſua, tum cuiuſque auditorū, atque adeo tua agitur cauſa, eaque capitalis? Quorſum hic igitur vanam oſtentet eloquentiam? Quorſum verborum phaleræ? Quorſum hic cincinni atque calamiſtri? cur non ſerio dicat atque ſeria tanquam in re ſummi momenti, vt verborum ornatuſque poſitâ cura omni, in id vnū intentus ſit, vt morbis medeatur eorum qui ſe audiunt, vt peruicacia corda flectat, vt peccantes ad Deum ſuum, ad virtutis ſtudium, atque ad ſaniora conſilia reducat? Tune illum ferres patronum, qui cauſam tuam apud iudicem dicturus, in qua de ſumma rerum tuarum, atque adeo de capite iſto tuo ageretur, ſola contentus dictionis elegantia, illuſtrationum omnium atque argumentorum, quæ à te facerent momenta omnia poſthaberet? Non multò illum malles vehementer, quam iucundè perorare? At cauſam tuam agit concionator, in qua quidem vertitur æterna ſalus tua, & eum vis verborum inani ſonitu nugari, eorumque ſuauitate aures tuas demulcere, & nō potius verbi Dei virtute cor tuum penetrare, eique ſalutares diuini tum timoris, tum amoris ſagittas penitius infigere?

Denique tu qui in dicendo ſimplicitatem contemnis, faſtidiſque omnem eam orationem, quæ oratoriorum ornamentorum, & humanæ ſapientiæ lacinias aſpernatur, vide ne Chriſti Saluatoris conciones quoque hac ſimplicitate in primis ornatas, ſupercilioſo faſtidio ſpernas: quod ſi facis, caue item ne te nauſeans ipſe à ſe expellat. Ex his habeant quid in concionatore requirendum, qui item frequentandi, qui non, vt qui dicendo peccant, auditorique odio atque ſibi ipſi muneri abutantur, dum ſe ab audientia deſertos videbunt, vel dicendi rationem aliam ineant, vel certe hoc ſe ipſi munere abdicent.

Vnum eſt atque alterum, quod populo in hac re tota imponit, ſolet enim plerumque eos ſequi concionatores, 7. quos videt frequentiorem habere concionem. Qua quidem in re grauiſſimè ab eo peccatur, qui enim concionatoris metitur perfectionem, eo ſolo quod multi ad eum audiendum confluunt, quod imperitam plebeculam videt applaudentem: atque eum minus aptum iudicat

quem.

quem auditor deſerit, cui applaudit nemo, hic vtique ex euentu non ex re ipſa concionatorem diiudicat, quo quidem iudicio nihil eſt magis prudentiæ aduerſum, certiſſimaque eſt omnium bene ſentientium regula, non eſſe neque prudentiam, neque orationis perfectionem ex euentu ponderandam. Non ne vidiſti anno vno, hac aut illa in ciuitate deſertum concionatorem eum, qui ſemper hactenus magno hominum concurſu dixit, atque vbique gratus fuit? Num id eius culpa accidit, qui omnes expleſt ſacri oratoris partes etiam hoc anno, & hoc in loco vbi minus frequentatur? populo id aſcribe, cui placuere alij, vel quod reipſa præſtabiliores eſſent, vel quod eorum vana loquentia, iucundaque atriuituli rerum varietate delinitus, eum deſeruit, cui maximè adhæreſcere oportebat. Tu ſi quidem ſapis concionatorem è re ipſa, non ex frequentia ſola, neque ex populi ſententia iudicabis. Intuere quid & quemadmodum dicat, ſi bona & ſalutaria, ſi doctrinam ſolidam, atque vtilem, eamque planè ac dilucidè proponit, ſi prudenter, ſi vehementer, ſi appoſitè dixit ad perſuadendum, licet minus frequens auditor argumento ſit populo minus placere, tu eum tamen officio ſuo non defuiſſe, magnaque dignum laude maiorique frequentia exiſtimabis. Atque tantum abeſt, vt is qui concurſus facit, eo ſolo nomine cenſendus ſit bonus orator, vt etiam id vnum ſigno ſit eſſe eum vitioſum: non vt præclarè Seneca: Argumentum peſſimi, turba eſt, neque enim tam bene cum rebus humanis agitur, vt meliora pluribus placeant. *L. de vita beata c. 2.*

8. At ſunt etiam alij, inquies, quam de turba, viri ſcilicet periti & graues, nobiles ſenatores atque Eccleſiaſtici, qui eos æquis auribus, animiſque audiunt: Ita eſt (inquit Seneca ad rem ſuam, quæ etiam huc ſpectant:) ſed mirari non debes corrupta excipi, non tantum ea corona ſordidiore, ſed ab hac turba quoque cultiore. Togis enim inter ſe iſti non iudiciis diſtant.] *Epiſt. 124.*

Quibus addo peritos illos & graues, ſi qui plebi permixti ſint, non id ſuo facere iudicio; ſed quaſi inuitos aliorumque magis exemplo, quam arbitrio proprio ne aut à cæteris omnibus diſcrepare, aut ſoli ſapere videantur. Vidit hoc malum, & grauium etiam virorum, non in hac re modo qua de agimus, ſed in omni vita errorem Seneca. Atqui (inquit) nulla res nos maioribus malis implicat, quam quod ad rumorem componimur, optima rati ea quæ magno aſſenſu recepta ſunt, quorum exépla multa ſunt, nec ad rationem, ſed ad ſimilitudinem viuimus.] *De vita beata c. 2.* Non igitur periti illi cordatique, concionatorem ineptum illum in animo ſuo approbant, verum dum à populi quaſi torrente ſe ſinunt abripi, aures etiam illi præbent licet inepto: pudet enim à tot teſtibus diſſentire, & velut tacita quadam verecundia inhibentur plus ſibi, quam tantæ multitudini credere, ne aut ſuperbi, aut amentes, ſi diuerſa ſentiant, habeantur.

Sed ſi te in verè cordatis prudentibuſque eſſe velis, non ſequeris tu quidem vulgi iudicium præceps, nec tibi imponet eius error imperitæque multitudinis ſenſus fallax, vt eum ſequaris cui applaudit ipſa, eo deſeras qui verè eſt præſtantior quamquam ei minus acceptus. Nihil magis præſtandum (monitum eſt Senecæ) quam ne pecorum ritu ſequamur antecedentium gregem pergentes non quà eundum eſt, ſed qua itur. Quæramus quid optimè factum ſit, non quid vſitatiſſimum, non quod vulgo veritatis peſſimo interpreti probatum ſit. Et ſanabimur, ſi ſeparemur a cætu. *L. de vita beata c. 1. & 2.*

9. At pudet eum adire qui tam infrequenti audientia dicit. Si te virum habet prudentem, doctum atque eximiæ virtutis paucoſque alios tui ſimiles auditores, non eſt vtique infrequens auditor: pluris vnus de his faciendus eſt, quam imprudentium & inſipientium ingens turba. Vnus mihi (inquiebat Democritus apud Senecam) pro populo eſt, & populus pro vno: ſcilicet vnicus ſapiens auditor, quod is populo vniuerſo ſit par, et multar totius populi erat: populus idem, quia inſipiens, atque amens erat illi vnius auditoris inſtar. *Epiſt. 7.* Ad hæc tu præſentia tua, autoritate atque commendatione conciliabis illi celebritatem, eumque dicentem vindicabis a ſolitudine. Atque de his hactenus: ad concionatorem enim reuocanda eſt oratio, atque priori iſti parti eſt coronis tandem imponenda.

Epilogus ad Concionatores.

QVibus vos compellem verbis potiſſimum non habeo, ſacri verbi Dei præcones, niſi illa B. Apoſtoli vſurpem, quibus poſtquam Hebræis varia ab eo propoſita eſſent, tum fidei, tum patientiæ exépla, eos ipſos ad ea ſequenda, atque imitatione exprimenda cohortatur vehementius: *Ideoque*, inquit, *& nos tantam habentes impoſitam nubem, teſtium deponentes omne pondus & circumſtans nos peccatum, per patientiam curramus ad propoſitum nobis certamen.* *Hebr. 12. 1.* Sanè, ſi teſtium multitudo, & quaſi nubes, vt ipſe loquitur, valet ad patientiam rebus in aduerſis perſuadenda, quidni valeat eadem ad inducendum Chriſti legatū, vt ea quæ ſui ſunt muneris præſtet, atque obeat, eaque omnia quæ ab eo ſunt aliena abiiciat procul atque à ſe ipſe excludat. Vidiſtis quot & quantis teſtibus, quot & quantorum virorum autoritate, & calculo exploſa ſit vana illa & inanis, atque inutilis, quin & pernicioſa dicendi ad vulgus ratio. Quam ea damnata ſit a Dei ſpiritu atque oraculo, eoque tū per ſacras litteras, tum per œcumenica concilia mētem ſuam conteſtante. Sed neque vos fugit, quam improbetur ea, atque reiiciatur a Sanctis Patribus vniuerſis, cum Græcis, tum Latinis, quorum quidem grauiſſimam eſſe authoritatem, nemo non agnoſcit. Quid de ſacrorum dicam legibus ordinum? quorum præſcriptis atq; præceptionibus vetatur eos ad populum dicere qui falſam iſtam dicendi rationem ſequuntur? Quid de ſanctitate præſtantibus viris, quid de huius memoriæ ſcriptoribus, qui eam tum verbo, tum ſcripto, tum facto ipſo palam ſemper tanquam Eccleſiæ Dei noxiam, atq; infinitorum malorum ſeminarium conſtantiſſime damnarunt. Quid quod & ab ipſis prophanis authoribus, atq; à vero Dei cultu abalienatis ſit, ea ſemper reiecta atque repudiata? quod ergo damnat orbis vniuerſus, quid cauſæ eſt, quæſo, cur id ſequimini? an vos ſolos ſapere, deſipere cæteros omnes, ſumma animi leuitate faſtuque exiſtimatis? Acutiuſque atque perſpicacius intueri vos, quid deceat, quid expediat, quà tot eximios viros ſanctitate iuxta ac doctrina conſpicuos, quam ipſum deniq; Dei oculum, ac ſpiritum, qui tā diſertè, tam frequenter, tantoque ſtudio, quam colitis concionandi formam eam ſibi inuiſam eſſe declarauit? Num ignorat ipſe quemadmodum tractare, afficere, allicere, perſuadere, permouere oporteat eos animos, quorum ipſe eſt author, atque conditor? Num qui docet homines ſcientiam, tum iſtam, tum omnē *Pſal. 93. 9.* aliam, eam ipſe ignorabit, aut in ea homo aliquis eo præſtabit? Atqui nonne millies edixit non profuturā animis, vanam iſtam dicendi rationem, atq; tantum ſui oſtentandi cauſa comparatam? ſed quoties in eos inſurgit, qui verborū ſuorum blanditiis, & molliori genere dicendi conſuunt puluillos ſub omni cubito *Ezech. 13. 18.* manus, & faciunt ceruicalia ſub capite vniuerſæ ætatis, ad capiendas animas, ac viuificant animas quæ non viuunt? quoties eos minacibus alloquitur verbis, qui adulterant verbum Dei, quiue

paruulis petentibus panem ſacrę ac ſalutaris doctrinæ, quæque eos paſcat ad vitam æternam, illum ipſum ſumma iis impietate ſubtrahunt, ingeſtis illatiſque pro pane frumenti, quiſquiliis, in quibus nulla vis animi nutriendi ineſt, refocillandique! Quoties palam teſtatus eſt eſſe verbum ſuum inſtar ignis, atque mallei conterentis petras, animos ſcilicet peruicacium peccatorum, atque in malitia ſua obfirmatorum? eſſe illud ſermonem viuum, & efficacem, penetrabiliorē omni gladio ancipiti, & pertingentem vſque ad diuiſionem animæ, ac ſpiritus, compagum quoque ac medullarum? Non eſt igitur id quod multitudini proponitis verbum Dei, cum neque nutriat, vireſque inſtauret vt panis, neque incendat vt ignis, neque conterat petras vt malleus, neque corda peruadat, penetretque viſcera vt gladius. Quæ ſanè fuit cauſa, cur à pio quoque ex quo primum cæptum eſt Dei verbum, iam inde à Prophetis ad hæc vſque tempora prædicari, ſint concionatores iſti vanitatis & oſtentationis pleni, ſpeciemque habentes pietatis tantum, veritatem autem eius abnegantes, ſemper damnati reiectique, tanquam Eccleſiæ Dei pernicioſiſſimi. Si qua igitur in re valet authoritas, valere ſanè eā in iſta re oportebit, in qua tot & tantorum teſtiū, toti conſpicuorum orbi, totque ſeculorum, tot ordinum, quaſi nubes capiti veſtro impoſita, vos tum ad Dei verbum rectè tractandum, atque adminiſtrandum cohortatur, tum niſi benè monentibus pareatis, tanquam contumaces ac tot animarum, quot inferorum faucibus benè dicendo eruere poteratis, reos condemnat, æterniſque ignibus addicit. *Ad Hebr. 4.12.*

Sed præter iſta quæ quidem grauiſſima ſunt, cur non valeant ea quæ ſupra allata iam vos flexiſſe, vobiſque perſuaſiſſe oportuiſſet.

Etiam atque etiam perpendite vos animorum eſſe medicos, vos eorum curandis morbis vulneribuſque præfectos, quibus a planta pedis vſque ad verticem capitis nihil incolume, nihil integrum, ſanum omnino nihil. Cur igitur vos eos non exhibetis, quod veſtra ſuſcepti pollicetur que profeſſio, atque facultas? ſi eſtis medici, cur non medicamini, cur omnia ægrorum, & iam in ipſo æternæ mortis limine conſtitutorum plena ſunt? Si medici eſtis, cur vulnus, & liuor, & plaga tumens eorum quos veſtræ commiſit Deus curæ, non eſt circumligata, neque curata medicamine neque fota oleo? Aut igitur officio iſto vos abdicate, aut quod ſpondet ipſum reipſa exhibete. Medicamini, ægros animo curate, vulnera oleo prius, vinoque infuſo aſperſa colligate, ſacræ doctrinæ panem multitudini ſuggerite, id enim item vobis incumbit. Num vos ei panem ſuggerere exiſtimatis, cum prophanam, cum curioſam, cum auditu dumtaxat iucundam, cum mille floſculis variegatam, cum ſubtilem acutamque (quāquam ex Theologia) eis qui vos audiunt doctrinam proponitis? Non paſcit, mihi credite, non perditas reſtituit animi vires, non corroborat cor hominis doctrina iſta: non eſt igitur panis. Quid igitur! palea eſt, furfures, quiſquiliæ, peripſema, atque reiectamenta ſordium, quibus tam eſt impoſſibile hominis mentem, quam eius corpus hordeo aut auena, aut ſimili aliquo beſtiarum pabulo refici. Quod ſi iſtis non nutriantur, id ſanè conſequitur vt cibi inopiæ fame conficiantur atque intereant, & vt à vobis grauiſſimas Deus pœnas, tanquam animorum necatoribus ſuppliciaque repetat. Quod quidem velim à vobis ſemel, iterum & tertiò maturè atque ſummo expendi otio: quam vos ſcilicet miſeros eſſe velitis ipſi, qui tot tantiſque qui vobis in iſto munere ſubeundi ſunt laboribus, moleſtiis, ſollicitudinibus, vigiliis, aliud nihil vobis, quam pœnas eaſque æternas, atque finem nunquam habituras ſponte accerſatis? Itane vos iuuat non incaſſum modo (quod quidem ferendum eſſet) ſed certos de ſecutura mercedis loco pœna, tot laboribus conficere.

Perpendite veſtrarum eſſe partium, populum ea docere, ſine quibus ſaluus eſſe nequeat, ea item quibus, tum ad virtutes ſequendas, tum ad vitiorum odium adducatur: ea denique quibus tum fidei, tum morum Chriſtiano more formandorum doctrina contineatur. Veſtrum eſt eos qui vos audiunt ad omnem vitæ honeſtatem, quā vitæ exemplo (de quo quidem modo nihil) quā aptè & Chriſtianæ dicendo reuocare, neque eſſe contentos virtutes eos docere, vitia dedocere, ſed ſumma vi dicendi ac contentione eniti, vt illas quidem complectantur, hæc autem vt ſummo animi faſtidio auerſentur, execrenturque. Sed iſtorum nihil à vobis præſtari lugent iampridem boni omnes, queruntur que nullam in eorum qui vos audiunt, moribus vitæ mutationem conſpici. Non redire inimicos in mutuam gratiam, non reſtitui ablata, atque per fas nefaſque conquiſita, non amplecti caſtitatem libidinoſos, non temperantiam ebrioſos, & ventris appetitionibus deditos, non animi demiſſionem ſuperbia, ſuique vana opinione tumidos, non patientiam iracundos, neque, vt verbo dicam, aut Æthiopes pellem, aut pardos varietates ſuas commutare. Nihil ſanè iſtorum vobis dicentibus efficitur. Nulluſque tot annorum, quot dicendo concionem varijs locis, atque ciuitatibus tenuiſtis, fructus conſpicitur: folia vobis tantum ſunt inſtar ſterilium arborum, atque à Chriſto maledictarum pro fructibus, atque tum linguæ celeritate, verborum phaleris, artificioſaque oratione, tum plauſibilium rerum curioſa narratione vobis ſatis eſt populo imponere, atque eius calculo magni concionatores haberi, cum interim prudens quiſque vos in animo ſuo deſpiciat, alioque non habeat loco, quam æris ſonantis, aut cymbali tinnientis. *Iere. 13.23.*

Verum id parum referret, nec vos multum ſollicitos fortè redderet mortalium de vobis iudicium: occurreretque illud Pauli, *Mihi pro minimo eſt, vt à vobis iudicer, aut ab humano die:* Verum occurrat illud item eiuſdem: *Dominus eſt qui iudicat*, Dominus, inquam, ille qui à vobis huiuſce talenti à ſe dati concionatorij, ſcilicet muneris ampliſſimi digniſſimique, quam maximè exactam exiget rationem. Vbi (inquiet) ille fructus, vbi lucrum iſto talento vobis à me tradito partum? Vbi mortales quos dicendo à ſignis dæmonis, ad mea caſtra reuocaſtis? Vbi gloria mea propagata? Vbi nominis mei fideique notitia promulgata, cui promulgandæ propagandæque vos inſtrumētum eſſe ſummo meo in vos amore volui? Vbi ſanguinis mei in cruce effuſi, crudeliſſimæque mortis obitæ fructus? qui quidem animorum ad me reuocatione, dæmoniſque deſertione continetur? Vbi animorum præda, vbi piſcatio, vbi meſſis? Num ignoratis vos à me ad prædandum, ad piſcandum, ad metendum dimiſſos, cum vobis à me Euangelij promulgandi munus commiſſum eſt? *Dominus, Dominus eſt qui iudicat*, vt vobis valde extimeſcendum ſit, incidere in manus Dei viuentis, præſertim cum non qualium qualium rerum ſit à vobis rationem repetiturus, ſed animarum quas tum condidit, tum redemit ipſe morte ſua (quaſque ob id impenſè, & ſupra quam dicere liceat vehementer diligit) ſed gloriæ atque exiſtimationis ſuæ, quam per vos voluit mundo innoteſcere, itaque augeri atque illuſtrari, ſed diuini obſequij, à vobis rationem repetet, atque tum amoris, tum fidei, tum ſpei in Deum eorum qui vos audierunt, cum id Deo propoſitum fuerit, cum vos ſui Euangelij fecit præcones, vt eius iuſtitia, veritate, ſapientia, potentia, clementia, bonitate, miſericordiaque cæteriſque generis eiuſdem perfectionibus iis, qua par eſt pietate, zelo, feruore, religioneque propoſitis, conſpiros ad eius obſequium, dilectionem, fidem,

fiduciam-

ſtionem tanque adduceretis, ſed diuinæ gratiæ vobis Deo reddenda eſt ratio, quam vt mediator nobis omnibus promeruit, quamque per vos, diuinique verbi prædicationem tãquam ſalutis initium quoddam, orbi toti, ſumma animi liberalitate communem eſſe voluit; ſed ſanguinis ſui longè pretioſiſſimi, cuius fructum per vos mortalium generi applicari placuit, cuiuſque rei neglectæ pœnas multo acerbiſſimas ei perſoluetis.

Expendite, ſi placet, vos animorum eſſe Paſtores, vobiſque id incumbere in primis, vt commiſſum vobis gregem ſalutari doctrinæ cibo paſcatis, quod ni facitis, tum quæ veſtri officij propria ſunt negligitis, tum vobis expectanda eſt illa Domini ad eum, qui ſe nomine tenus Paſtorem exhibebat exprobratio. O *Paſtor & idolum derelinquens gregem.* Tunè Paſtor, qui oues fame confici ſinis, atque emori? Tune Paſtor, qui ſalubri verbi Dei eſca ſubtracta, ipſis verba tua inania hominumque commenta vana ſuggeris? Tune Paſtor, qui cum ad viuæ fontes aquæ ducere oporteret oues, ad ſacrarum, inquam, litterarum perennes profluoſque latices, eas ad prophanæ, curioſæ, inutilis, quin & noxiæ doctrinæ ciſternas diſſipatas deducis, ciſternas, inquam, quæ continere non valent aquas? O *Paſtor & idolum:* non tam Paſtor, quam eius ſimulachrum, & ſignum vanum atque mortuum: non tam Paſtor, quam eius vmbra & ſpecies externa: qui præter Paſtoris concionatoriſque nomen, habes nihil: Aut igitur tibi auguſtum iſtud relinquendum nomen, aut quod id præ ſe fert promittitque, facto ipſo exhibendum. Alias *gladius ſuper brachium tuum*; quia fortitudinem tuam, quam tibi munus hoc affert, cuique vanè confidis, omnipotentis vindicta ad nihilum rediget? *Gladius ſuper oculum dextrum tuum*, quoniam eodem vindice Deo excæcaberis, amiſſaque ingenij animique perſpicacitate tui, ignorantiæ tenebris inuolueris, cęcutties, palpabis etiam meridie, infatuabuntur omnia conſilia tua, & tanquam inutili atque ad tantum munus inepto abrogabitur aliquando dignitas iſta: audieſque illud Domini ad Sobuam, indignum templi Præpoſitum; *Quid tu hic, aut quaſi quis hic?* quaſi dicat, quid tibi in domo Dei negotij eſt? cur te huc in alienam curam intuliſti? Quid tu hic agis ineptus planè tantoque munere indignus Eccleſiaſtes? Et quamquam te præ animi tumore aliquem eſſe exiſtimes, verè tamen nullus es, ſed *quaſi quis* tantum .i. homo nihili, licet aliquis eſſe videri velis, non tam concionator, quam eius inane quiddam ſignum, atque imago veritatis expers. Atque *ideo expellam te de ſtatione tua, & de miniſterio tuo deponam te, & tradam illud proximo tuo meliori te: & videbis æmulum tuum in templo, in vniuerſis proſperis Iſrael, vt deficiant oculi tui, & tabeſcat anima tua.*

Zach. 11. 17.
Zacha. 11. 17.
Iſa. 22. 15.
Verſ. 19.
1. Reg. 15. 28.
1. Reg. 2. 32

Sed vtinam quod modo allaturus ſum, animis veſtris penitius inſideat altiuſq; infigatur. Quot amabo, dicite, exiſtimatis eſſe modo de iis, qui variis locis vos audierunt ad populum dicentes, quos iam (eheu) inferorum carcer concluſos tenet, æternumque tenebit æternis ſuppliciis ignibuſque cruciandos, qui quidem, ſi vos ex Dei ſpiritu loquentes, atque rectè tractantes verbum veritatis, atque in ea quibus tenebantur ipſi, vitia vehementius inſurgentes audiiſſent, næ reſipuiſſent olim ipſi a diaboli laqueis, à quo captiui tenebantur ad ipſius voluntatem, neque eſſent iis modo implicati malis, à quibus nunquam in æternitatem omnem ſe explicabunt. Quod ſi ita ſeſe rem habere non creditis, eius vobis rei fidem faciat auditio: admouete tantum propius cordis aures, ad miſerorum illorum lamenta & eiulatus, audietis illos hoc ipſum queri, ſibique atque vobis maledicta mille imperari, quod non vobis inutilia afferentibus, mollibus, frigidis ſpirituque Dei vacuis concionatoribus deſertis, ad eos audiendos quorum eſſent verba vt ignis, quique dicendo aculeum relinquerent ad virtutis ſtudium adierint. Nolo hic eos excitare, aut eorum ſubiicere querimonias, ſapientibus loquor, quibus verbum ſatis fore confido.

2. ad Tim. 2. 26.

Ad extremum obſecro vos per Chriſti viſcera, obſecro per ſummam qua vos in domo ſua honeſtauit dignitatem, dum legatos ſuos ad populum quem ſanguine ſuo redemit, eſſe voluit: obſecro per eum ſaltem amorem, quo ſe quiſque veſtrum naturæ impulſione proſequitur, mementote, quod frequenter quidem eſt dictum, ſed nunquam ſatis dici poteſt, vos tot animorum Deo Iudice, & teſte mortis reos exiſtere, quot veſtra iſta falſa dicendi ratione, leuiculiſque, inutilibus atque prophanis, quæque cor non feriunt rebus afferendis: vtilibuſque, & ſacris, quibuſque animos permouendi flectendique vis ineſt ſubtrahendis, cauſa eſtis cur veluti iumenta in ſtercore, ſic ipſæ in ſuorum ſordibus peccatorum computreſcant, iiſque immoriantur, atque (vt loquitur Propheta) mortis tempore in menſtruis ſuis inueniantur. Non indiget iſta res probationis, ſole ipſo cum ſit illuſtrior veritas. Sed ſi ea egeret, ecce vobis B. Pauli oratio, qui poſtremum cum eſſet ad ſuos Epheſios verba facturus, vt illorum præſules doceret non minus, quàm qui ſanguinem funderet, eos qui res inutiles vtilibus tacitis populo obtruderent pœnis eſſe obnoxios, atque ſuppliciis, ita loquitur. *Mundus ſum ego à ſanguine omnium.* Q. D. ſi quis pereat non mihi imputetur: Innocens ego ſum à ſanguine eius: ſibi ipſe adſcribat quicumque de iis, qui me dicentem audierunt, peribit. Quid ita? *non enim* (ait) *ſubterfugi, quominus annunciarem omne conſilium Dei vobis*, ſi igitur vt cum Chryſoſtomo ratiociner, ſubterfugiſſet quominus id annuntiaret, mundus a ſanguine non fuiſſet, verum vt homicida damnatus eſſet. Quamobrem? merito ſanè ſuo. Quanto enim deterior eſt iſte concionator, vulgari homicida, qui corpus tantum interficit, cum ipſe ſubtracto vero Dei verbo ſpiritualique inuecta morte, animam & corpus ſimul perdat in gehennam?

Act. 20. 27
Tomo nono de diuerſis noui teſtamenti locis, Serm. 58.

Verum illud ipſum multò ante Paulum denuntiarat Ezechiel, cuius iſta ſunt verba terroris ſanè pleniſſima. *Fili hominis* (ita ad eum Deus) *ſpeculatorem dedi te domui Iſrael, & audies de ore meo verbum, & annuntiabis eis ex me.* Quid eſt hoc, quærit Chryſoſtomus, ſpeculatorem? ſpeculator dicitur is, qui dum exercitus inferius conſident, ſublimè aliquem eminenti in colle locum occupat, vt inde tum hoſtium incurſus, ſi qui fiant ſpeculetur, tum in valle conſidẽtibus, eorum aduentum denuntiet, ne incauti inermeſque ab iis opprimantur. Quam his appoſitè cõcionatoris munus exprimit Propheta, cuius quidem partes ſunt tanquam ſublimè poſiti calamitates eas ſuppliciaque quæ à peccantibus, vt qui humi conſident terræque ſunt affixi, non præuidentur, multò ipſis ante denuntiare. Verum ſi id non præſtet, nec officio fungatur ſpeculatoris abibitne impunè? Minimè vero, ſed grauiſſimas tum ſilentij, tum inertiæ ſuæ luet pœnas. Quas tandem? *ſi dicente me* (ita fulminat cęleſte oraculum) *ad impium morte morieris, non annuntiaueris ei, neque locutus fueris vt auertatur à via ſua impia & viuat, ipſe impius in iniquitate ſua morietur, ſanguinem autem eius de manu tua requiram.* Sed cur ſanguis ſeu vita eius qui perit, vita (inquam) ſpiritus, de manu requiritur concionatoris? Quia eius fuit curæ commiſſa, quando munus iſtud ei demandatum eſt: commiſſæ, inquam, ſunt ei animę, Chriſti redemptæ ſanguine, vt eas tum vitæ exemplo, tum vitæ pabulo ad eum finem, ad quem ſunt conditę vitæ immortalis ac beatæ dirigeret. Quod ſi id ad alia omnia intentus neglexit, reddenda eſt ei ſui facti ratio, reparanda eſt ei animarum, cuius cauſa fuit, iactura. Sed quis hominum infinitæ rei iacturam: niſi alia item infinita reſtituat? qua cum careat, ſequitur, vt quia infiniti pretij ſubſtantiam deperdi-

Cap. 3. 17.
Loco paulò ante allegato.
Verſ. 18.

tam voluit, nec ſit ſoluendo, infinitas item atque æternum diuturas Deo ipſi det pœnas.

Vt ſubeant iſta atque horum ſimilia frequenter animos veſtros iterum atque iterum vos oro, atque quo poſſum maximo animi affectu obteſtor per Chriſti ſanguinem, quot, quot Euangelij prædicandi munus incumbit; An ſpeculatorem (ita ſecum quiſque) me conſtituit. Deus, vt tum ſuam voluntatem, tum quæ maneant eos ſupplicia, qui ei non obſequuntur multitudini manifeſtem? Verum quomodo id à me præſtatur cum vel prophana, vel vana, vel curioſa ex varijs vndique facultatibus conquiſita, vel ſubtilia, acutaq; ex Philoſophis ac Theologis ſcholarum propria potius, quam ſacri pulpiti, vel verborum ornamenta pompaque concioni ſuggeruntur? Quare, mihi profectò, extimeſcenda vehementer, quin & expectanda certò certius eſt terribilis illius ſententię vis, atque executio, *ſanguinem animarum de manu tua requiram*. Mihi igitur luenda erit æternis ignibus tot animarum iactura, quam à me profectã clamabunt, vel ipſæ animæ quæ me inutiliter dicentem audierunt, ac propterea perierunt. O me ter miſerum atque infælicem, cuius tot ad ornatè & cum plauſu dicendum ſuſcepti labores, curæ, vigiliæque, tam triſti claudentur fine, tamque moleſto erunt ſtipendio compenſatæ. Verum non eſt quod mihi tam triſtia præſagiam, adhuc tempus eſt mihi rebuſque meis proſpiciẽdi. Certum eſt igitur mihi mutare deinceps, quam tenui hactenus (multorum vt animaduerto exitio) vanam atque noxiam concionandi rationem; quamquam prauo plurimorum annorum vſu conſuetudineq; confirmatam. Nunquam ſerius eſt reſipiſcere in diuerſumque flectere, vbi tum mea, tum cæterorum agitur ſalus. Quid? mene verborum phaleræ, mene compta, pexa, ornataque oratio, me curioſa vndequaque accerſita res, quæ mihi omnia vt laboribus ſteterunt, in periculum æternæ ſalutis adducerẽt, præſertim cum minori multò labore eam poſſim dicendi viam tenere, qua ſalute mea in tuto collocata, magnum item mihi gloriæ cumulum in cælo, acceſſionemque promerear? Quam eſſem miſer, ſi quem cum propriæ ſuijpſius, tum cæterorum ſaluti inuigilare oportebat, extremo vitæ tempore neque meæ iuuentus ſim, neque alienæ proſpexiſſe, Proſpiciam itaque dum eius rei tempus eſt, atque veram fructuoſamque dicẽdi ad populum rationẽ, quam hactenus edoctus ſum conſectando, cum me præſtare conabor, vt iuxta illud Pauli ad Timotheum, & meipſum ſaluum faciam, & eos qui me audient. 1. ad Tim. 4. 16.

PRÆ-

PRÆPARATIONIS AD LOCOS COMMVNES PARS ALTERA,

QVÆ EST DE INTELLIGENDI ATQVE TRACTANDI SACRAS LITTERAS RATIONE.

Eas obſcuras eſſe, & cur tales eſſe voluerit Dei ſpiritus.

CAPVT I.

1. *Sanctorum patrum communis vox eſt eſſe ſacras litteras obſcuras.*
2. *Eius obſcuritatis cauſæ duæ ex Clemente.*
3. *Aliæ item duæ ex Greg. Nazianzeno.*
4. *Cur obſcura ſit ſacra ſcriptura ex Baſilij mente.*
5. *Cur ex Chryſoſtomi ſententia.*
6. *Quid de ea re ſentiant Auguſtinus.*

QVONIAM de ſacræ ſcripturæ neceſſitate actum eſt hactenus, oſtenſumque nō poſſe, niſi ea adhibita ſacrum oratorē, quæ ſui ſunt officij pro dignitate preſtare, conſequitur, vt quibuſnam opus ſit ad eius intelligentiam adiumentis breuiter aperiamus: neque enim vllus eſſe poſſit eius vſus, niſi ea probè intellecta, neque verò facile ſit eius mentem atque ſenſa conſequi, cum ſit variis locis obſcura admodum, quod quidem neminem latere arbitror ex iis, qui ei ſtudio ſe vehementius dediderunt, neque id niſi ab huius ætatis ſectariis negatur, qui eam tanquam facilem omnibus omnino, etiam cerdonibus, lanijs, ſartoribus, quin & (ſi diis placet) mulierculis legendam tractandamq. ſumma dicam temeritate, an impietate, an ſimul vtraque proponunt.

1. Sed iſta eorum inſcientia errorque manifeſtus ab orthodoxis omnibus, tanquam pernicioſiſſimus exploditur, quorum omnium communis eſt vox, eſſe ſcripturam profundam atque obſcuram, eſſe illam abyſſum impenetrabilem, eſſe agrum in quo defoſſus ſit ſapientiæ theſaurus, atque ea re profundè in eo eſſe fodiendum, eſſe mare in quo ſenſuum ſit profunditas, eſſe denique conchylium in quo lateat margaritum, neque vero huius eſt inſtituti in eum errorem pluribus agere, præſertim cum ex iis quæ mox ſubiicientur patebit, quam ſit abſurdus atque abſonus, vbi enim ex SS. PP. mente conſtiterit, quamobrem noluerit Deus patere omnibus ſacræ ſcripturæ arcana, verum ea ſacro obſcuritatis velo contexerit, planè etiam conſtabit quanta ſit illorum amentia, qui ſacris litteris nihil eſſe facilius impudentiſſimè auſi ſunt aſſerere.

1. Citat auctores P. Serarius in prologo Biblico cap. 2.

Clemens quidem Alexandrinus, poſtquam oſtēdiſſet ſacram ſcripturam myſticam eſſe & occultam, atque ideo obſcuram, eius obſcuritatis affert cauſas huiuſmodi. Vt, inquit, diligenter inquiramus, & ſemper vigilemus in inueniendis ſalutaribus orationibus, quarum ſcilicet præſidio, atque virtute occulta nobis diuinorum oraculorum myſteria pandantur. Accedit quod nec omnibus quidem ea conueniebat intelligere ne læderentur, aliter accipientes ea quæ a ſancto Spiritu dicta ſunt ſalutariter, hæc ille. 2. *L. 6. Stromat. c. 7.*

Diuus autem Gregorius Nazianzenus poſtquam expoſuiſſet duplicem ineſſe in ſanctis ſcripturis ſenſum, alterum internum ac ſpiritualem, externum alterum, nec litteræ corticem excedentem: ille, inquit, a paucis perſpicitur, hic à pleriſque intelligi poteſt, quod ea ratione factum puto, vt ſapientes meliori, quam cæteri conditione ſint, aut vt quod non ſine labore ac negotio acceperunt; ſtudioſè quoque conſeruent ac retineant. Quod enim aliquis celeriter facileque adeptus eſt, id ne retinere quidem magnopere curat. 3. *Ad Nemeſium.*

Iam D. Baſilius preclarè philoſophatur de tota iſta re, diuerſa allata ratione quam diuina tenet prouidentiā proſpiciendo, tum homini, tum brutis de rebus ad vitam vtriſque propagandam neceſſariis: illum enim nudum producit, ſed ratione præditum qua ſibi ea omnia comparet, quæ his ad manum atque in promptu eſſe voluit: alimenta, indumenta, habitationem & reliqua ſine quibus humana nequit vita conſiſtere. Quemadmodum (inquit) igitur in his opifex noſter haud quaquam inuidens nobis vitæ commoditates, non paſſus eſt nos eodem modo naſci quo bruta, ſed rerum neceſſariarum inopiam 4. *Proœmio in Iſaiam.*

data opera addidit nobis, velut ingenij exercitamentum. Itidem & in ſcripturis, ſtudio voluit eſſe obſcuritatem, ad vtilitatem mentis humanæ, ſuam ipſius iudicans virtutem, atque efficaciam. Primum quidem vt his occupata a deterioribus auocetur. Deinde quod quæ labore parta ſunt, ea neſcio quo pacto magis amantur, quæque longo tempore contingunt, conſtantius permanent: porrò quæ facile parantur, his non perindè auidè fruimur. Negligitur enim rerum obuiarum copia, neque eas vlla cuſtodia dignas ducit, qui poſſidet.

5. *Hom. 23. in Matt.* Chryſoſtomus denique ſcitè obſeruat non improperaſſe Phariſæis dominum quod regnum cælorum (vt ipſe exponit ſacras ſcripturas) non aperirēt, ſed quod illud malitioſè clauderent. Vnde colligit ipſe, non eſſe ſcripturas clauſas, ſed hominum fraude atque auaritia claudi: ſunt quidem, inquit, obſcuræ, vt cum labore, non autem clauſæ, vt nullo modo inueniantur. Ratio autem obſcuritatis earum licet ſit multiplex, tantum affertur ab eo duplex: altera quidem, quia voluit Deus alios eſſe doctores, alios diſcipulos: ſi autem omnes omnia tenerent, fruſtra eſſet qui doceret, ita eſſet ordo rerum confuſus, atque permixtus, altera vero ne notitia veritatis non tam vtilis inueniretur, quàm contemptibilis: contēptibilis enim eſt, ſi ab illis intelligatur, a quibus nec amatur nec cuſtoditur. Atque hæc Chryſoſtomus & Græci patres.

6. De Latinis autem vnum tantum qui inſtar omnium ſit, afferam S. Auguſtinum, qui poſtquam *L. 2. de doct. Chri. cap. 6.* quantæ ſint ſacrarum litterarum tenebræ. Paucis expoſuiſſet, iſtam huiuſce caliginis affert cauſam. Quod totum (inquit) prouiſum diuinitus eſſe non dubito ad edomandam labore ſuperbiam, & intellectum a faſtidio reuocandum, cui facilè inueſtigata, plerumque vileſcunt. Paulò poſt dum diuini rationem conſilij tradit, cur alia quidem in ſacris litteris voluerit Dei ſpiritus patere omnibus, alia vero non niſi labore atque ſtudio erui, hæc habet. Magnificè igitur & ſalubriter Spiritus ſāctus, ita ſcripturas ſacras modificauit, vt locis apertioribus fami occurreret, obſcurioribus autem faſtidia detergeret. Nihil enim ferè de illis obſcuritatibus eruitur, quod non planiſſime dictum alibi reperiatur. Hæc ille.

Quibuſnam adiumentis opus habeat concionator ad ſacrarum litterarum intelligentiam.

CAPVT II.

1. *Baſilius, Caſſianus, Gregorius Theologus requirunt vitæ puritatem.*
2. *Ad quam reuocanda eſt ſedatio ab animi perturbationibus.*
3. *Requiritur item humilitas.*
4. *Nec non oratio.*
5. *Quid de ea Iuſtino Martyri cæleſtis catechiſta.*
6. *Quid ſancti patres.*
7. *Varia eorum exempla, qui orando ſacræ ſcripturæ ſcientiam ſunt adepti.*

NOn eſt hic nobis propoſitum agere de externis adiumentis, qualia ſunt ſtudium diligēs ſcripturarum, linguarum peritia Hebrææ atq; Græcę, poſtremum ſacrorum interpretum lectio aſſidua, & cætera quæ fusè perſequitur, tum Auguſtinus in libris de doctrina Chriſtiana, tum alij complures ad quos lectorem remitto, interna tantum hic indicabo præſidia eaque non omnia, ſed ea tantum quæ à virtutibus petuntur, quæ quidē in diſputatione quod idem a nobis: factum etiam hactenus, eos ſequemur duces, quos orbis eſſe doctores ductoreſque apud omnes in confeſſo eſt. *ratius in proleg. Bibliaca.*

Ac principio quidem D. Baſilius eximiam requirit vitæ puritatem, cuique eſſe vult quod in ſcripturis obſcurum eſt diiudicare: & meritò ſanè cum a diuino oraculo mundis corde Dei viſio promittatur, quod quidem non de ea modò viſione quæ beatis contingit Deum ipſum coram intuentibus, verum etiam de ea qua illum ipſum fidei lumine in ſcripturis ſanctis, tanquam in ſpeculo contemplari licet accipiendum videtur. Baſilio vero aſſentiuntur cæteri omnes, qui tenent conſtanter vitā ſanctam, atque ab omni peccati fæce perpurgatam, inſtar eſſe optimi interpretis ad ſacrorum codicum, abditorumque myſteriorum, quæ in iis non pauca deliteſcunt, intelligentiam, Caſſiani quidem iſta eſt oratio, Impoſſibile eſt immundam animam quantalibet deſudauerit, lectionis inſtantia adipiſci ſcientiam ſpiritualem: Nemo enim in vas fætidum atque corruptum, vnguentum aliquod nobile, aut mel optimum, aut pretioſi quicquam liquoris infundit. Idem alibi pluribus probat ad ſacrarum litterarum intelligentiam aſpiranti omne ſtudium, curamque omnem in vitiorum carnalium emundatione ponendam; affertque ad iſtud propoſitum in collationibus ſuis illud pſalmographi. A mandatis tuis intellexi: quia, inquit, non meditatione legis intelligentia, ſed fructu operis acquiritur. 1. *Proœmio in Iſa.* *Matt. 5.* *Caſſian. coll. 14. c. 9.* *Collat. 14. cap. 14.* *Collat. 14. cap. 9.*

His porrò Gregorius cognomento Theologus in carmine de vita ſuā, dum agit de ea, quam colligere licet, vtilitate ex ſacrorum lectione voluminum, ita fuccinit.

Quàm ſoli cernere poſſunt,
Qui benè purgarint generoſa lumina mentis.

Atque id ſanè pluribus ex ſanctorum hiſtoriis confirmare liceret exemplis, in mediumque proferre magnum Antonium apud Athanaſium, S. Ioannem Anachoretam ex Palladio D. Franciſcum, Thomam Aquinatem, compluresque alios, qui iſta ſreti mentis potiſſimum puritate perfectiſſimam rerum cæleſtium, ſacrarumque litterarum ſunt ſcientiam conſecuti. Verè enim dictum a Sapiente: In maleuolam animam non introibit ſapientia, nec habitabit in corpore ſubdito peccatis. Spiritus enim ſanctus diſciplinæ effugiet fictum, & auferet ſe à cogitationibus quæ ſunt ſine intellectu, & corripietur a ſuperueniente iniquitate. *Huius explicatione verb. ſapientia.*

2. Ad hanc vero mentis puritatem, pacem reuoco, ſedationemque animi ab omni perturbationum, affectionumque immoderatorum genere, quibus quidem cum veritatis omnis, tum ſacrarum ſcripturarum cognitio plurimum impeditur. Quemadmodum enim in aquis turbidis, atque agitatis perturbata apparent omnia atque confuſa, quæ eadem in immotis clarè atque diſtincte conſpiciuntur: ſic animus omni vacans perturbatione, cum res omnes tum ſanctarum litterarum arcana myſteria planiſſime percipit, cum eadem paſſionum turbine agitatus in rerum omnium profunda, atque adeo ſcripturarū ignoratione verſetur.

3. Alterum ad iſtam ſcripturam ſcientiam præſidiū eſt humilitas atque animi demiſſio, de qua quidem ita Chriſtus Dominus: *Confiteor tibi pater Domine cæli & terræ, quia abſcondiſti hæc a ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis*: ac meritò quidem: *vbi* enim *humilitas, ibi ſapientia*, Salomone teſte, & Auguſtino clauis ſcientiæ, quam tuliſſe Phariſæos exprobrat iis Chriſtus eſt hæc ipſa humilitas, quæ ſacra adita & penetralia reſeraret. Sed eundem de tota iſta re diſſerentem vberius operæ pretium eſt audire: Non aliam, inquit, tibi ad capeſcendam & obtinendam veritatem viam munias, quam quæ munita eſt ab illo, qui greſſuum noſtrorum tāquam Deus vidit infirmitatem. Ea eſt autem prima humilitas ſecunda *Mat. 11. 25.* *Matt. 1. 25.* *Prouerb. 11.* *Luca 11.* *Epiſt. 56.*

Canus in locis, Regius in oratore Chriſtiano, Se-

humili-

humilitas, tertia humilitas, & quoties interrogares hoc dicerem] Alludit Auguſtinus ad illud Demoſthenis, quem (Cicerone teſte) cum ab eo quæſitum *In Bruto & in Oratore.* eſſet quid primum eſſet in dicendo, actionem; quid ſecundum, idem; & idem tertium reſpondiſſe ferunt: Ita hic non dubitat Auguſtinus in iis, quæ ad veritatis notitiam ſpectant tribuere, & primas, & ſecūdas, & tertias humilitati.

L.2. doctr. Chriſt. c.4. Idem alibi vehementer cohortatur ſacræ doctrinæ ſtudioſum frequenter, vt meminerit illud Apoſtoli: *ſcientia inflat, charitas ædificat*: atque illud Chriſti Domini: *diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde*: vt in humili caritate radicatus & fundatus poſſit comprehendere cum omnibus ſanctis, quæ ſit latitudo, longitudo, altitudo & profundum, ſcire etiam *Ephe.3.18.* ſupereminentem ſcientiæ caritatem Chriſti.

4 Tertium denique, quo plurimum promouebit concionator in ſacræ ſcientiæ cognitione, eſt oratiõ. Cum enim ſit ea ſcientia liber ſignatus, vt inquit Origenes, orãdus eſt Deus, vt eum ipſe aperire dignetur illius ope qui habet clauem Dauid, quique aperit, & nemo claudit, claudit & nemo aperit, qui denique aperuit Apoſtolis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas; *Hom. 12. in Exod.* Et quandoquidem nullum omnino ſtudij genus fœlicem nanciſci poteſt exitum, niſi Dei ope, quanto id magis in ſacro Dei verbi ſtudio vſu venire neceſſe eſt. Audiendum itaque ſacræ doctrinæ ſtudioſo ſalutare in primis D. Iacobi conſilium: *ſi quis*, inquit, *veſtrum indiget ſapientia, poſtulet à Deo. Dominus* *Prou.2.6.* enim (inquit Salomon) *dat ſapientiam, & ex ore eius prudentia & ſcientia. omniſque ſapientia à Domino Deo* *Eccleſ.1.1.* *eſt, & cum illo fuit ſemper, & eſt ante æuum.*

5 Quod idem fuiſſe conſilium diuini illius, atque de cælo delapſi catechiſtæ, qui Iuſtinum tunc gentilem Philoſophum, poſtea Chriſti martyrẽ fide imbuit, accepimus: poſtquam enim ei Prophetarum ſuaſiſſet lectionem: At tu, inquit, votis & precibus tibi ante omnia lucis portas aperiri opta, neq; enim ab aliquibus perſpiciuntur atque intelliguntur, præterquam ſi cui Deus & Chriſtus eius conceſſerit intelligentiam. *Iuſti. martyr de veritate Chriſti religionis Baron. ad ann.*

6 Atque hunc eundem cum cæleſti iſto catechiſta fuiſſe ſanctorum patrum ſenſum conſtare poteſt ex *Hom. 21. in Gen.* eorum ſcriptis. D. quidem Chryſoſtomus poſtquam dixiſſet neque vel ſyllabam, neque apiculum ſacris contineri litteris, in cuius profundo non inſit nobilis quidam theſaurus, diſertè docet, diuina nobis eſſe opus gratia vt eo deducamur, atque Spiritus ſancti lumine, vt ad diuina illa eloquia adeamus: iſtam autem tum gratiam, tum lumen orando potiſſimum conſequimur. Verum ſuperſedeo in re manifeſta afferendis pluribus, vt quoniam efficacius docent exempla, quam verba, illis aliquid loci relinquatur.

Ac quidem regius propheta quamquam vir ſecundum cor Dei, & diuino ſi quis alius lumine plenisſimus, Dei tamen implorat opem, vt in diuinarum literarum ſacrariũ admittatur. *Da mihi*, inquit, *intellectum, & ſcrutabor legem tuam. & cuſtodiam illam in toto corde meo. Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tuà.* *Actor.7.* *Pſalm. 118* Diuum vero Bernardum accepimus inter quercus & fagos hocce orationis, atque meditationis præſidio adiutum, tantam adeptum diuinarum litterarum cognitionem, vt iis intelligendis interprete ei non eſſet opus, nec vlla re magis, quam ipſiſſimis earum verbis earum ſenſum perſpiceret: *L.3.c.3. & l.1.c.4.* cumque quadam vice meditaretur attentius, vniuerſam ſubaſſo poſitam & expoſitam ſcripturam apparuiſſe. Verum notius eſt quam vt pluribus commemoretur, qua ſit via ac ratione Angelicus Doctor tam eximiam ſacræ ſcripturę cognitionem adeptus, tantam enim in orandi ſtudio ſpem collocarat, vt nihil in ſacris voluminibus tam abditum eſſet, aut reconditũ, quin eo oratione duce ſe penetrare poſſe exiſtimaret, qua etiam maiores ſe in iis, quam ſtudio & lectione progreſſus feciſſe dictitabat: cui item ſolemne erat, vbi ſeſe difficilior aliquis ſcripturæ locus offerret, rationi adiicere ieiunium, vt ſic facilius Dei numine ſibi, bino iſto opere bono conciliato, cæleſte ab eo lumen impetraret. Et ſanè ſi quo ſcriptæ ſunt ſacræ litteræ ſpiritu, eodem eſt opus ad eas percipiendas (ſi verè dictum à Bernardo eſt, ingreſſurum neminem in ſenſum Pauli, donec vſu bonæ intentionis, & ſtudio aſſiduæ meditationis ſpiritum eius imbiberit, quod idem de cæteris ſacrorum codicum partibus haud dubiè intelligendum eſt) hic autem ſpiritus ſit Dei ſpiritus, quo inſpirati (vt beati Petri orationem vſurpem) locuti ſunt ſancti Dei homines, neceſſario conſequitur, vt oratione ſit opus *2. Petr.1.* ad eum promerendum, ab eo qui dat ſpiritum bonum petentibus ſe. Atque hæc paucula ſatis eſſe videntur ad præſens inſtitutum, præſertim cum eiuſmodi exempla ſit paſſim reperire, & nobis ſit ad vtiliora minuſque obuia oratio noſtra reuocanda.

Illuſtranda eſſe atque expendenda ſcripturæ teſtimonia.

CAPVT III.

1. *Concionator ſumma fide afferat ipſa ſacra ſcripturæ verba.*
2. *Quam in iſta re religioſa fuerit antiquitas probatur exemplo.*
3. *Sacra ſcriptura patrio ſermone reddenda verbis maximè proprijs, & quomodo variè in iſta re peccatur.*
4. *Teſtimonia è ſacra ſcriptura non afferãtur valde trita.*
5. *Neque multiplicia, ſed pauca bene expenſa, vt eruatur quidquid in iis bonæ doctrinæ deliteſcit.*
6. *Ad hoc idem tum ſcriptura, tum ſancti PP. nos cohortantur.*
7. *Omnis ſcripturæ ſyllaba apiculuſque ingentes cõtinet theſauros. Chryſoſt.*
8. *Scriptura ſacra aromatũ, periſtromatum, atque ſeminum quam ſimillima.*

1 TRactandum erit deinceps de recto ſacrarum litterarum vſu, non quolibet quidem, ſed de eo qui continetur matura atque accurata eorum, quæ de ea depromuntur, locorum expoſitione, diligentique eorundem indagatione atque perſcrutatione, ad quod antequam Deo duce aggrederer, principiò monendum occurrebat iſtud, vt ſumma fide & religione afferantur ipſiſſima ſacratiſſimæ ſcripturæ verba, eodemque ordine atque ſerie, qua ab interprete collocata ſunt atque ab Eccleſia recepta: non igitur ea traiicienda, tranſponenda aut perturbanda ſunt, neque vero in alia fortè latiniora tranſmutanda: ea namque diuiniſſimis hiſce verbis à pio quoque debetur reuerentia cultuſque, vt in ea vel minimam inducere mutationem nefas ducat, neque velit latinior eſſe, quam Dei ſpiritus, cui iſta verba tot iam ſeculis ſatis latina fuerunt.

2 Atque vt fiat illuſtrius, quàm fuerit antiquitas in hoc genere religioſa, quamque ſacrorum verborum retinens, neque ſit in iis auſa quidquam immutare, tametſi fortè nonnullorum auribus delicatioribus ſaperent minus, ſubiiciam quod narratur in hiſtoria Tripartita. Cum conueniſſent, inquit, multi Epiſco- *L.1.c.10.* pi & quidam eorum rogatus eſſet, vt faceret ſermonem populo, vir ſcilicet eloquio & ſapientia præditus, ille locus venit in medium: Tolle lectum tuum, & ambula, vbi pro lecto cubile dixit. Tunc Spiridion

Cypriorum Epiſcopus, vir ſanctiſſimus, indignatus in eum, & exiliens de cathedra ſacerdotali: Tu melior es, inquit, eo qui lectum dixit, quia eius verbis vti confunderis. Hoc autem fecit populo conſpiciente, mediocritatem docens eum, qui eloquij ſupercilio præsumebat. Erat enim idoneus ad pudorem incitandum, cum eſſet venerandus & operibus glorioſus, ſimulque presbyter æuo atque ſacerdotis officio. Hæc ille.

3. Occurrebat & monendum alterum: ſacræ ſcripturæ ſententias patrio ſermone reddendas verbis maximè proprijs, & claris quibuſque, (quod caput eſt) ſeruetur fides, & integritas ſententię Latini textus. Quod quidèm, ſi recte fiat, Mirum eſt quam ea re capiatur concio, quantique ſit illud ad perſuadendum momenti. Peccant autem in hac ſcripturæ in vernaculam linguam transfuſione concionatores ij, qui verbo verbum reddunt, quod ſæpe bonæ verſioni aduerſatur, cum tali verborum nimis exacta adhæſione ſenſus reddatur obſcurior, nec percipiatur ſententia ita conuerſa à confuſa multitudine. Boni autem interpretis eſt ita transferre fideliter & venuſte, verbiſque proprijs vt non ex aliena lingua tranſlatum, ſed in illa in quam transfert, natum eſſe videatur. Quare in hac verſione non eſt ſeruãdum Latini ſermonis idioma, quòd quidem ſeruatum, magnam tum inducit auditori caliginem, tum ſententiæ gratiam ſuam adimit: Neminem fugit eſſe ſuos cuique linguæ idiotiſmos, atque loquendi formulas, proprietates, quas boni interpretis eſt in eos idiotiſmos linguæ illius, in quam transfundit quidpiam, quæ eandem habeant vim notionemque conuertere. Peccant item alij, qui vt hanc euadant Charybdim in ſcyllam incidunt, dum inani verborum volubilitate ſententiam aliquam ita amplificãt, verſant atque exagitant, vt neque germanum eius ſenſum grauitatemque conſeruent ſatis, plurimumque illi tum ponderis, tum autoritatis ea verborum copia, luxuriæque detrahant. Non eſt tamen quod quis exiſtimet hac præceptione damnari ſententiarum ſcripturæ illuſtrationes eas, quæ per paraphraſes fiunt, cuius generis extant variæ eius explanationes ſanè perutiles, quãdoquidẽ in ijs ſancti Spiritus mens clarioribus verbis, & ad communem omnium captum accommodatis ſumma fide, licet paulò vberius exprimatur.

4. Illud etiam obſeruandum videtur in afferendis ſcripturę teſtimonijs, vt ne trita nimis, obuiaque atque millies pro concione decantata afferantur (niſi forte noua aliqua aut illuſtri interpretatione, deſinant eſſe trita) ſed recondita minuſque auditorum auribus inculcata, cuiuſmodi ſunt quæ de propheticis, de prouerbiorum, de Sapientiæ, de Eccleſiaſtæ, atque Eccleſiaſtici libris deſumuntur, in quibus quidem pulcherrima quæque deliteſcunt ad omnes omnino hominum ſtatus informandos longè accõmodatiſſima, quæ vix adhuc lucem viderunt, quæq; tum nouitate ſua, tum ſententiarum pondere, tum fructus, qui inde colligeretur, vbertate mirificè concionem tenerent.

5. *Claudius Aquauiua in epiſtolas ad promo. de form. concionator.* Tertium, de quo monendus eſt concionator in tota iſta re, quod quidem etiam à maioribus noſtris traditum accepimus, [eſt, vt ne crebra ac varia ſcripturarum (quod quidem de ſanctis PP. præcipitur) citatione memoriam oſtentet ſuam, ſibique perſuadeat neque habere oſtentationem illam, laudem vllam, neque vtilitatem, ſi multæ ac variæ non inculcato ſententiarum pondere citationes adducantur: hæ ſiquidem lectionibus conueniunt potius ad indicandos locos, vnde doctrina erui poſſit atque confirmari, quam ſacris concionibus, quæ alium ſibi finem proponunt. Hæc ille vere, atque ſapienter.

Quamobrem ſic exiſtimet concionator velim ſeſe magno ſcripturarum aceruo, ac cumulo, atque de ijs autoritate aliqua in ſingulas pene periodos afferenda, effecturum aliud nihil, quam vt inanis memorię ſuæ oſtentatione plebeculam teneat admiratione ſuſpenſam, cordatis enim atque eruditioribus improbabitur ratio illa dicendi, autoritateſque accruandi, quæ tametſi bonæ ſint, & è verbo Dei petitæ, importuno tamen tempore locoque afferuntur, valebitque hic illud Eccleſiaſtici. *Ex ore fatui reprobabitur parabola, non enim dicit illam in tempore ſuo:* *Cap.20.21.* parabola licet ſit quam exhibet, atque grauis doctaque ſententia, neque fructum tamen, neque gratiam referet ab auditore, quia alieno tum loco, tum tempore profertur. Atque id quidem parum referret, ſi minus ea res concioni probaretur, niſi eadẽ illi ipſi obeſſet plurimum. Nam vt ea nutrix illi magno eſſet futura damno infanti, quem nutriendum ſuſcepiſſet, ſi dum ei varios eoſque ſolidos cibos porrigit, illos ipſos integros præberet, non conciſſos, non comminutos, adeoque præmanſos: ſic concionator ille, qui vt varios cibos, ſic varia ſcripturæ teſtimonia non conciſſa minutatim, non expenſa diligenter, non iugi meditatione quaſi ſecta atque diuiſa concioni ingerit, ei vehementer quidem nocet, dum eam ieiunam atque fame confectam à ſe dimittit, cum ea ciborum varietate obruatur potius, quam reficiatur, neque poſſit ipſa, (infans ſiquidem eſt) cibum ſumere integrum, niſi ab eo qui exhibet ſecetur prius, atque ita ſectus diſtributuſque infantili ætati illi exhibeatur.

Quiſquis igitur concionator es tibi ſecandum eſt verbum veritatis, quod quidem præſcribitur à B. Paulo: *Recte*, inquit, *tractantem verbum veritatis*, *2.ad Tim. 2.15.* quod alij vertunt rectè ſecantem, quòd recta ſcilicet verbi Dei tractatio in eo ſita ſit, non vt concionator varia ex eo afferat teſtimonia, ſed vt quæ afferet, attenta prius, atque accurata conſideratione diuiſa atque ſecta non autem integra populo proponat. Et quandoquidem ſit ſacra ſcriptura horti inſtar variis conſiti floribus atque herbis, vt memini ſupra dictum ex patribus, cõcionatoris ſanè partes erunt eas hinc inde legere, ſentẽtiaſque quaſi herbas ex horto iſto decerpere, non vt eas in ægroti caput congerat, verum vt inde liquore ſuccoque ſenſim educto, illum ipſum ei propinet. Eliciet autem hunc ſuccum concionator, ſi ſcripturæ quem afferet locum, ſuis expendet momentis. Si ei diuturna inſiſtet meditatione, vt eius vim omnem, ſi fieri poteſt, complectatur, vt inde quidquid latet abditum myſterij altioriſque intelligentiæ erutum in lucem proferat,

Atque ad id ſanè nos cohortatur tum ſacra ſcriptura, tum ſancti patres ipſi: Ac ſcriptura quidem, 6.
Scrutamini (inquit) *ſcripturas, quia vos putatis in ipſis vitam habere.* *Ioan.5.* Ad quę verba Chryſoſtomus negat nudæ *Hom.37. in Gen.* ſcripturarum vacandum lectioni, ſed earum præcipit indaganda profunda. Talis enim, inquit, ſcripturæ mos eſt, vt & in paruis verbis plurima ſæpe multitudo ſenſuum inueniatur. Diuina enim ſunt dogmata non humana, & propter hoc omnem illam videre licet ſecus ſe habere, quam humanam. In humana quidem ſapientia poſt longam & indicibilem nugacitatem vix dignæ aliquæ ſententiæ venantibus occurrunt, hic autem vt, ſcitis, etiam parua dictio ſæpe nobis totum ſermonem contexit.]

Idem alibi: Iudæos, inquit, non ad ſimplicem & *Hom. 40. in Ioann.* nudam lectionem, ſed ad inueſtigationem per quam diligẽtem relegauit. Non enim dixit: legite ſcripturas, ſed ſcrutamini. Diuina enim ſumma indigent diligentia: In vmbra enim per figuras maioribus illis non abs re locutus eſt. Idcirco effodere profundius iubet, vt quæ altè deliteſcunt inuenire poſſimus. Nõ enim rem in ſuperficie & in promptu poſitam effodimus, ſed quæ tanquam theſaurus profundè reconditur. Qui enim huiuſmodi quærit, niſi ſummam adhibeat diligentiam, & laborem nunquam quæſita inueniet. Hæc ille.

Altius itaque effodiendum eſt, vt qui deliteſcit in ſcripturis theſaurus eruatur, quod quidem dum fit etiam parua dictio (quod ſibi vſu fatetur veniſſe Chryſoſtomus) etiam bene longum dicenti ſermonem ſubminiſtrat.

Atque ad hanc eandem ſcripturarum quaſi foſſionem nos cohortatur Salomon ſub alia metaphora. Prou. 30. v. vlt. *Emulge* (inquit) *lac, & erit butyrum,* quæ verba ex verſione 70. Interpretum refert D. Greg. Nazianzenus ad preſſam, atque accuratam ſacrarum literarum conſiderationem, quæ quidem ſi attentius fiat, intelligentias affert butyro ſeu pinguedine plenas: citans enim ea verba ſic explanat: verum dictis aliquid elaboratius addemus: Emulge lac, & habebis butyrum. Inquire, & inuenies forſitan quod magis te nutriat.] Hæc Gregorius Theologus.

7. Quid autem ſit cauſæ quamobrem eam ſeu foſſionem, ſeu mulſionem, id eſt, diligentem meditatamque conſiderationem, expenſionemq; adhiberi oporteat in ſacræ ſcripturæ verbis, iſta affertur a D. Hom. 21. in Geneſ. Chryſoſtomo ratio. Quia neque vel ſyllaba, neque apiculus eſt in ſacris literis, in cuius profundo non ſit grandis quiſpiam theſaurus: nam ſi in ſcripturis, quæ de ſæcularibus negotiis, ab hominibus conficiuntur, ſæpeque tempore corrumpuntur, vel vnam proœmij ſyllabam deeſſe, multum momenti habet, quãto magis hoc in ſcripturis diuinis à Spiritu ſancto compoſitis inuenitur? modò intenta mente diligenter omnia conſideremus, & non negligentiores ſimus, aliis qui hoc ſtudio (omnia ſcilicet minutiſſima etiam expendendi) in prophanis vtuntur. Et ſane indignum eſſet (quod etiam indicatur a Chryſoſtomo) eos qui metalla effodiunt, non in ſuperficie ipſa hærere, ſed fodere altiùs, cumq; vel exigua auri ramenta puluiculoſque nacti fuerint, ea labore magno ſedulitateque a terra ſeparare, tametſi ſæpe minor labore ſit fructus, fruſtrenturque nonnunquam ipſi expectatione ſua: Illum autem qui diuinas tractat ſcripturas omni theſauro pretioſiores in ſola manere verborum ſuperficie, & non fodere altius, vt ea foſſione non corruptioni obnoxias, incertas, caducaſque facultates; ſed veras æternumque manſuras diuinæ ſapientiæ opes eruat, iiſque locupletetur.

Hom. 3. in Geneſ. Idem Chryſoſt. confert ſacras literas cum theſauro ex alio item capite, quod quidem etiam in rem præſentem facit: Nam ſicut, inquit, ex theſauro quiſquis vel paruum fruſtum capere valet, multas ſibi parat diuitias, ita & in ſacra ſcriptura etiam in breui dictione variam ſententiarum vim, & indicibiles diuitias inuenire licet: Quod idem repetit totidem ferè verbis alio quodam loco.

8. Tandem ideo negat leuiter ſacras literas tractandas, Hom. 16. in Geneſ. quod aromatum ſint conſimiles, quæ quo amplius digitis atteruntur, eo maiorem etiam ex ſeſe ſuauioremque odorem emittunt, ita & in ſcripturis Hom. 13. in Geneſ. vſu venit, quantò quis eas amplius tractare conſueſcet, eò videre poterit magis latentem in ipſis theſaurum pluresque inde indicibilium diuitiarum fructus percipere.

Neque immeritò dixerit quis eſſe ſcripturam periſtromatis ſimilem hiſtoriis variis rerumque diuerſarum deſcriptionibus picti atque variegati, in quod licet quis ſæpè oculos ſumma animi ſenſuumq; voluptate coniecerit, identidemque illud ea delinitus illectuſque, attentius ſit intuitus, nunquam tamen ad illud oculos refert, quin nouo quodam inde affectus gaudio recedat, quod noui aliquid a ſe adhuc non animaduerſum, notando obſeruarit. Hoc idem vſu in ſacrarum literarum ſtudio euenire norunt, ij qui ſe ei lectioni vehementius dediderunt.

Denique Origenes ſacram ſcripturam cum ſemine comparat, atque vt hoc ſi agriculturæ peritum ſit nactus ſatorem, mirificè & ad ſtuporem vſque multiplicatur: ſic ait illam vbi ab attento meditatoque lectore tractabitur, mirabilem multiplicium ſenſuum ſuæ ſegetiſque varietatem producturam. Sed quis tandem modus illam tractandi, expendendique atque id præſtandi, quod ſupra eſt a SS. PP. ſuaſum: id proximo capite explicabitur.

De prima ratione expendendi atque amplificandi locum aliquem S. ſcripturæ ſingulas expendendo voces.

CAPVT IV.

1. *Vocum ſingularium vis perinoſcenda.*
2. *Expenditur exempli cauſa locus vnus ex Michea.*
3. *Item alius de lib. Prouerbiorum.*
4. *A ſanctis Patribus crebro vſurpatam iſtiuſmodi ſacrorum verborum expenſionem.*

1. PRincipio expendendæ & quaſi trutina explorandæ voces ſingulæ, perſpicienda diligentiſſimè earum vis, etymologia, atque facultas, cui quidem rei vſui eſſe poſſit Fronto Nobilis Grammaticus libro de proprietatibus Latini ſermonis, & Sextus Pompeius de verborum ſignificationib. nec non ſancti Iſidori Etymologiæ. Quid item verborum ſingulorum contineatur notione inſpiciendum penitius, neque hærendum in ſuperficie, ſed profundiora rimari oportet, indeque (vt loquitur Bernardus) In Cantica. pretioſiſſimas veritatis exuuias tota mentis auiditate diripere ſibique tollere. Certo certius perſuaſum ſit oportet Eccleſiaſtæ nihil omnino temere, nihil fortuitum à diuino ſpiritu profectum vnquam, atque adeò ipſi minutiſſima quæque attenta meditatione ruminanda quod in iis non parua (abſconſa licet) arcana deliteſcant. Atq; is fuit ſanctorum Patrum ſenſus. In Epiſt. ad Epheſ. Hieronymi quidem ea vox eſt: ſingulæ voces, literæ, apices & puncta in diuinis literis plena ſunt ſenſibus.

D. autẽ Nazianzeni eius in ſacris literis magiſtri Apolog. 1. iſta. Nos exquiſitam ſpiritus doctrinam vel vſque ad leuiſſimum apicem & lineam tranſimus. Et quamquam in omni ſcripturæ parte hæc adhibenda ſit accurata verborum ſingulorum proprietatiſq; eorum expenſio, multo id tamen magis facere par eſt in nouo inſtrumento, ac multò omnium maximè in iis quæ ſacro ſancto Chriſti Domini ore prolata recenſentur ab Euangeliſtis: erat enim diffuſa gratia in labiis ipſius, nec vnquã ſic locutus eſt homo, vt qui verba vitæ æternæ haberet, cuius labia fauus diſtillans, cuique mel & lac cæleſtis doctrinæ ſuauitatiſq; pleniſſimæ ſapientię ſub lingua eſſet. Atque vt de ſe Cant. 4. 11. ipſe. Quæ loquebatur verba, *ſpiritus erant & vita.* Ioan. 6.

Verum quoniam res iſta docetur exemplis planius quam præceptionibus, eius quidem vt & ſequentium nonnulla indicabo exempla.

2. Illud de Propheta Michea, *Adhuc ignis in domo impij, theſauri iniquitatis, & menſura minor iræ plena.* Cap. 6. 10. ſic poſſet ex tradita regula illuſtrari: explicata prius phraſi Hebraica qua theſauri iniquitatis ponitur pro theſauri iniqui ſeu iniquitate comparati, neque enim in decurſu illuſtrationis ſententiæ alicuius, potiſſimum quæ ad animorum permotionem dirigitur, ingerenda ſunt quæ doctrinam continent; ea namque ſolet hebetare motum, eſtque tanquam aqua vino iniecta quæ vim eius omnem retundit qua in re grauiſſimè à nonnullis peccari concionatoribus quotidiana experientia teſtatur. Explicato itaque Hebraiſmo. *Adhuc* inquiet, poſt tot monita, poſt tot atroces minas, vehementeſque

prophetarum ſeu concionatorum increpationes. *Adhuc*. poſt to: tum priſcis temporibus, tum huiuſce noſtris ſupplicia auaris iniuſtiſque inflicta: tamque graues ab iis impietatis ſuæ perſolutas pœnas: *adhuc* tamen ij aliena bona perque iniuſtitiam parta retinent: ſed fallor, bona non ſunt, neque theſauri impietate parati theſauri ſunt. Quid ſunt igitur? *Ignis* ſunt ipſi. *Ignis*, inquam, *vſque ad perditionem deuorans & omnia eradicans genimina*, quia ea bona quod iniquitate parta ſint, cætera etiam æquitate conquiſita deſtruunt, & quaſi igne aridæ immiſſo ſtipulę, momento conſumunt. *Ignis* ſunt, quia ærugo, Cap. 5. 3. vt loquitur D. Iacobus, theſaurorum illorum, manducabit carnes eorum ſicut ignis. *Ignis* deniq; ſunt, quoniam ab eodem quo nunc fruuntur auro, vehementiſſimo colliquato igne, torquebuntur miſeri, eritque illud aurum tandem diuinæ in eos iuſtitiæ vindictæque exercendæ inſtrumentum.

Eſſet autem in hiſce amplificationibus à verborum expenſione petitis longè pulcherrimum neque ſane nimis vtile, habere in promptu hiſtoriam aliquam qua ea quæ dicentur confirmentur, qualis in L. 1. de gloria Martyr. c. 106. ſeu penult. propoſito eſſet ea quæ hiſce verbis narratur à D. Gregorio Turonenſi. Mulier (inquit) quædam ſub ſpecie religionis, vacabat ieiuniis, orationibus inſiſtebat, vigilabat pertinaciter, ac loca ſancta deuotione ſimulata circuibat aſſiduè. Cumque in hoc colore iuſtæ vitæ duraret, immēſas opes a multis ſuſcipiebat, congregabat aurum quotidiè, & quod deuotio Chriſtiana pro redimendis porrigebat captiuis, loculis abdebatur occultis: & quæ dabantur inopum neceſſitatibus profutura, iniquis marſupiis condebantur: nam effoſſa mulier humo in medio cellulæ ollam immenſam impoſuit: ibique cum aliquid datum fuiſſet, recondebat diligenter, & lapide ſuperpoſito claudens, vt nulli pateret occultum. O terq; quaterq; & vbiuis execranda cupiditas, quæ luce fraudans, homines demergis in tenebras! Quid plura? Cùm olla impleta fuiſſet nummis, huic mulieri tēpus reſolutionis aduenit. Mortua vero, Deo migrans, in inferno ſepulta eſt, Poſt cuius exequias ſacerdotes qui aderant, puellam eius familiarem interrogant quid de tanta feciſſet pecunia, aut ſi eā erogandā temporis ſui permiſit ſpacium. At illa reſpondit, nunquam ſe vidiſſe quod vlli inopum manum miſericordiæ porrexiſſet: aut quid pecunia data deueniſſet, ignorare ſe confitetur: vnum tantum ſcio, ait, quod in cellula deportatum, regreſſum foras vltra non vidi. Hæc audientes clerici, ſtupent, & quid ex hoc factum fuiſſet diligenter inquirunt, totumq; crebris ictibus pauimentum tundentibus, locus in quo occultata iacebat pecunia, tinnitum dedit impulſus, cauoque reſonans prodidit quæ latebant: & ſtatim remoto lapide inuenitur auri congeries: & clerici ſtupentes tantæ ſubtilitatis peruerſitatem, Epiſcopo quid actum fuerat, indicant. Ille vero commotus, iuſſit reſerato ſepulchro pecuniam ſuper corpus exanime proiici, dicens, Sint tua tibi quæ congregaſti: pauperibus verò Chriſti non deerit, vnde ſuſtententur. Nec mora, cum prima quies nocturno tempore data fuiſſet, audiuntur voces à tumulo, fletus & vlulatus immenſus: inter quas voces hoc maximè reſonabat, ſe miſeram, ſe infelicem, quæ auri conſumebatur incendio. Denique cum per triduum hæ voces aduenie nte nocte reſonarent, populis non durantibus, ad ſacerdotem venitur. At ille accedens, iubet tumuli opertorium amoueri: ſubmotoque videt aurum quaſi in fornace reſolutum in os mulieris ingredi cum flamma ſulphurea. Tunc ſacerdos orauit ad Dominum, vt quia malitia eius populis fuerat declarata, tandem Dominus pœnam ceſſare iuberet à corpore & operto tumulo diſceſſit, voceſque mulieris amplius non ſunt auditæ.] Verè igitur ignis ſunt theſauri iniquitatis, quod vt tibi, ô auare, planum faceret Deus iſto voluit portento eius rei veritatem patefacere. Perge itaque tibi fodere theſauros iniquitatis, congrega per fas nefaſque quidquid iis exaggerandis vſui eſſe poſſit: aurum congere, coacerua argentum vndecumque & quomodocumque: pupillos expolia, viduas prædare, ſimpliciores quotque artibus tuis lude, ab iiſque optima quæque emunge, merces adultera, eaſque pro bonis ſynceriſque vende, atque his aliiſque artibus accreſcant tibi theſauri impietatis, verum ſcito ea tibi non tam eſſe theſauros quam ignem; ignem, inquam, qui te æternum deuoret, nec deuoret tamen, cum æternas ſis ſoluturus pœnas perſoluturus nunquam. Sed quem tandem capies ô miſer fructum qui tibi theſauriſas hoſce theſauros iniquitatis, tu qui fraudem facis in menſura, quam iuſto minorem adhibes rebus tuis diuendendis? Si id quidem ignoras te doceat Dei Spiritus. *Menſura minor*, inquit ille, *iræ plena*. Quantum deeſt menſuræ tuæ quam minorem facis, tantum ei adiicitur iræ diuinæ vt impleatur, ita vt quantum frumenti, verbi gratia, detrahis menſuræ, tantum addat Deus iræ ſuæ, & cum te frumenti tui amplificare aceruum huiuſmodi iniqua ſubtractione exiſtimas, eum auges quidem, verum non frumenti, ſed iræ diuinæ acceſſione.

Itanè te iuuat vile lucellum omnipotentis iræ Dei furorique anteferre? An ignoras neminem vnquam eius iræ reſiſtere potuiſſe, & ſub eo curuari Iob 9. 13. qui portant orbem. Num te fugit horrendum eſſe incidere in manus Dei viuentis? Tunè Dauide ſanctior qui hanc Dei iram tam enixè deprecabatur: *Domine* (inquiens) *ne in furore tuo arguas me: neque* Pſ. 37. *in ira tua corripias me*.

Atque hæc & alia eiuſdem generis licebit afferre ad illuſtrationem huius ſententiæ quæ cuique facile erit adiicere, nihil enim facilius quam inuentis iam atque inchoatis quidpiam adiicere.

Addam exemplum aliud amplificationis ſententiæ 3. petitæ ex Salomone, *Omni* (inquit) *cuſtodia cuſtodi* Prou. 4. *cor tuum, ab ipſo enim vita & mors*: quam cohortationem licebit iſto aut ſimili modo amplificare: omni cuſtodia iubemur cor noſtrum cuſtodire, neque nos vna ſimplici contentos vult eſſe Dei Spiritus. O quanti ſunt quibus vna atque altera ſufficit cuſtodia, quibus id ſolum curæ eſt vt nè praua cogitatio quam corde fouent, foras caput exerat, emineatque aut opere aut ſermone. Generatio praua atque peruerſa hypocritarum, qui ſe hominum paſcendis oculis natos volunt, dum, Dei omnia intuentis perſpicientiſque oculos multò lucidiores ſole deſpiciunt. Neſcitis, ô miſeri, omni cuſtodia cor cuſtodiendum? Cur igitur non ei tertiam adhibetis cuſtodiam quæ ab eo prauas arceat cogitationes efficiatque iis ne aſſentiatur? Quid proſit quæſo manus atque os illibata conſeruare, corde interim fœdato atque omni turpitudine inquinatiſſimo? An non præſcribitur à Domino vigilandum Luca 12. cuique non prima modo & altera, ſed tertia item vigilia? Tu verò qui exterioris tantum operis & ſermonis honeſtati ſtudes, neglecta interiore cordis atque cogitationis mundiria, ſcito te tertia vigilia dormire ſomnique iſtius intēpeſtiui acerbas te Matt. 24. daturum pœnas, partemq; tuam fore cum hypocritis vbi erit fletus & ſtridor dentium. Tanti eſt omni tempore vigilare, Tanti eſt omni cuſtodia ſummaq; diligentia cuſtodire cor ſuum. Omni, inquam, quæ quidem homini poſſibilis eſt cuſtodia. Et ſanè mirabile videtur tanta eſſe humano cordi opus cuſtodia. Cum enim oculis ſufficiant palpebræ, linguæ dentes & labia, auditui obliqui illi Dædali & in modum labyrinthi ducti canales, naſo manus quæ eū obturet, manibus pedibuſq; quibus colligentur vincula, theſauris ſtē claues: vineis, hortis, fundiſq; ſepes: muri ciuitatibus: prouinciarum regionumq; finibus munitæ arces militumq; præſidia: iſta tamen vniuerſa

ſi in

ſi in vnum conſentur vix ac ne vix quidem cordi cuſtodiendo ſatis erunt: Cum itaque cuique præſcribitur à Sapiente ſuum vt cor cuſtodia omni cuſtodiat, eius præceptionis iſta eſt ſententia, vt velit ſeruari illud eo modo quo ciuitatum fines, quo ciuitates ipſas, quo hortos, fundos, vineaſque, quo theſauros qui centum ſeruantur clauibus, quo manus pedeſque, quo naſum, quo aures, quo oculos moris eſt cuſtodire, & vero maiore etiam cuſtodia, ſi qua alia his maior poſſit reperiri. *Omni, omni cuſtodia cuſtodi cor tuum.* Illud igitur ea cuſtodi diligentia, cura, & cautione qua honorem tuum vt is tibi ſit ſaluus cuſtodis, eâdem item qua filios, qua corpus, qua animum tuum, qua denique id quod ex omnibus rebus in hac quidem vita diligis maximè. *Omni cuſtodia.* Illi applica vigiles non vſitatos modo, ſed extra ordinem & morem conſuetum. Adhibe ei vt belli tempore primas excubias. Fac vt in horas ſingulas à peritis quibuſque rei bellicæ circumeatur cordis tui caſtrum, vt fit cum ciuitati imminet hoſtis. Aduoca ſexaginta fortes è canticis qui lectulum ambiunt Salomonis, qui ijdem ſunt ex fortiſſimis Iſrael omnes tenentes gladios, & ad bella doctiſſimi, vniuſcuiuſque enſis ſuper femur ſuum propter timores nocturnos. Hos, inquam, aduoca cum non minus iis atque adeo magis egeat cor tuum quàm lectulus Salomonis. An te fugit eſſe cor tuum, lectulum quo verus Salomon quieſcit?

Omni cuſtodia. Eius ianuæ cuſtodiam fidis ſecuriſque committe ianitoribus, qui vel minimum ſuſpectum admittant neminem. Exploratores emitte quaquauerſum qui obſeruent ſagaciter lateatnè vſpiam hoſtis in inſidiis. Expedi anteceſſores qui proditionem, ſi qua ſit, prodant, atque tibi ſitne egredi tutum renuntient.

Omni cuſtodia. Vigilum ſtationes nouis ſubmiſſis inſtaura frequenter, militum præſidia nouis additamentis robora, nouum collige militem: corque tuum in media fortiſſimorum acie collocatum, ab omni hoſtium inſultu appulſuque ſecurum tutumque conſerua: ſumma, *omni, omni, omni cuſtodia cuſtodi cor tuum*, illudque memento nunquam pro merito ſuo & dignitate reique momento cuſtodiri poſſe. Quid enim ſit cor quantumque in eius cuſtodia ſit momentum nobis quis edicet?

Eſt cor vitæ principium, quod viuit primum, inquit Philoſophus, quod occidit vltimum. Eſt tanquam primum mobile quod inferiores cælos omnes ſphæraſque ſuo motu ciet. Ipſum eſt quod dum agitatur, cætera quoque in corpore agitat, ſequunturque eius ductum omnia, eique obſequuntur. Eſt cor caloris omnis fons, ab eoque membra omnia, artuſque omnes quidquid vitæ habent mutuantur: ab ipſo denique quod hic à Salomone expreſſum, vita & mors: Quæ quidem ſi de ea vita quæ corpore, multo ſane magis de eâ quæ ſpiritu continetur vera ſunt. Quod facilè cuiuis erit probare atque amplificando exaggerare, vel ex iis quæ ſupra allata ſunt, dum dictum eſt conferre parum munditiem exteriorem, atque in hominum oculis poſitam vitæ morumque honeſtatem, ſi deſit interior.

Addam & paucis tertium amplificationis exemplum. *Non ſaluabit* (inquit Eccleſiaſticus) *impietas impium*: quod quidem ita amplificari poſſet. primo interrogando. Quonam quæſo modo eum ſaluaret, quæ ruina eſt corpori & animo? Quomodo ſaluaret quem inferorum addictum ignibus in æternum cruciat? *Non, non, non ſaluabit impietas impium*, ſed cum manibus pedibuſque colligatis rudentibus inferni detractum in tartarum tradet cruciandum. Tum ſubiciendo hiſtorias aliquas ad illud propoſitum. Num ſaluauit ſua impietas Cainum, qui ob fraternum homicidium grauiſſimas tum in iſta vita, tum in altera Deo perſoluit pœnas? Num ſaluauit Abſalonem ſua inobedientia & ambitio quæ eo perduaſit dementiæ vt parentem regno ſuo ſit pellere conatus? ſic varia peccantium licebit proferre exempla quibus conſtabit patrocinatam nemini ſuam impietatem, repetendo ad ſingula iſtud quaſi Thema quod illuſtrandum ſuſcepit: *non ſaluabit impietas impium.* Atque alia quamplurima horum ſimilia liceret afferre, ſi non ſatis eſſet hanc de accurata vocum ſingularum, quoad eius fieri poſſit, expenſione præceptionem vno & altero exemplo illuſtraſſe. Cui quidem illuſtrationi atque amplificationi promouendæ adhibendi erunt concionatori loci communes argumentorum tum internorum, tum externorum, de quibus fusè præcipiunt Rhetores. Cum ſit eadem pene ratio illuſtrationis iſtius, atque argumentum aliquod ſeu cauſam tractandi atque confirmandi. Quemadmodum igitur ad hoc, ſic & ad iſtud in primis valere dicendi ſunt, & cum res iſta per ſe pateat, vberiore non indiget explicatione.

Cap. 5. 8.

2. Pet. 2. 4.

Iam ſi quis in iſta re SS. PP. exempla deſiderat, nihil quidem in iis occurrit frequentius ac potiſſimum in Auguſtini ſermonibus, Chryſoſtomo, Gregor. Bernardo vixque is codicem aperiet, quin ſit illico quod quærit reperturus. 4.

Ac peruulgatum eſt illud Auguſtini amplificantis verba iſta Chriſti Domini: *Diſcite à me quia mitis ſum & humilis corde.* Diſcite, inquit, à me non mundum fabricare, non cuncta viſibilia & inuiſibilia creare, non in ipſo mundo mirabilia facere & mortuos ſuſcitare, ſed quoniam mitis ſum & humilis corde. Vide eundem ſuis momentis æſtimantem diuinam illam Diui Stephani, dum morti proximus eſſet, pro ſe lapidantibus fuſam orationem, atque alias frequentiſſimè.

Serm. 10. de verb. Domini.

Serm. 1. de Sanctis.

De Chryſoſtomo nihil depromam quia in ea verborum ſententiarumque ſcripturæ penſitatione eſt totus, meque authore eum lectitabit atque adeo perleget cui in iſta exercitatione propoſitum eſt excellere:

Gregorij vero moralia vt & Bernardi explanatio canticorum, aliique paſſim eius ſermones non parum ad id ipſum præbebunt adiumenti, modo vigilantem nacti ſint lectorem.

Nonnullæ aliæ rationes ſacræ ſcripturæ illuſtrandæ compendio traditæ.

CAPVT V.

1. *Iuuat conſulere textus Hebræum & Græcum variaſque verſiones.*
2. *Atque explanationes tum SS. Patrum, tum cæterorum.*
3. *Illuſtratur locus ſcripturæ ex contrariorum collatione. aſſerturque eius rei exemplum ex prouerbijs & ex alijs.*
4. *Amplificandæ ſcripturæ ſeruit plurimum circumſtantiarum conſideratio quod exemplis declaratur.*
5. *Item hiſtoria atq; exempla.*
6. *Quid concionatori faciendum quando nactus erit obſcurum aliquem ſcripturæ locum.*
7. *Amplificatur locus ſcripturæ diligenti eorum quæ tum antecedunt, tum conſequuntur conſideratione.*
8. *Item deſcenſu ad ſingularia.*
9. *Nec non Ethiologia ſeu cauſæ redditione.*
10. *Atque modo affectiuo.*
11. *Denique ex ſacra Theologia cæteriſque facultatibus quamquam ex his parcè admodum.*

1. CONferet plurimum ad id quod modo agimus conſulere fontes ipſos Hebræum ſcil. textum atque Græcum vt & paraphraſim Chaldaicam variaſque verſiones vt 70. Interpretum, Græcam, Syriacam noui teſtamenti, Arabicam 4. Euangeliorum nuper Romæ editam: Æthiopicam cui lucem dedit Iuſtinianus Epiſcopus Nebienſis: etenim hinc petuntur non raro nouæ conceptiones ad illuſtrandam quæ in manibus eſt ſententiam, eiuſque verborum proprietatem clarius oſtendendam, vimque atque emphaſim augendam: Cuius generis ſexcenta occurrunt exempla. Atque in Hebræo quidem textu

Pſ.17.1. vbi verſio noſtra legit: *Diligam te Domine fortitudo*

Rachã. *mea*; habetur רחם, cuius quidem notio ea eſt vt ſignificet quaſi in viſceribus condere, aut ex intimo animi ſenſu amare. Quod planum eſt quantò vim & affectum maiorem exprimat quam illud *diligam. In*

Cap.4. Græco vero vbi nos legimus in Sapientia: *Venient in cogitatione peccatorum ſuorum timidi*: habetur *ευλογισμῷ*, id eſt ſupputatione, ſignificaturque eos velut rationem inituros peccatorum ſuorum, quod ſane verbum maioris eſt energiæ quam *cogitatio*.

2. Ad hæc erit longè optimum ſanctorum Patrum cæterorumque interpretum explicationes, quidque de propoſita ſententia ipſi ſentiant accuratè indagare: Idque non modo eo loci vbi eam ſententiam ex profeſſo, ſed etiam quaſi obiter & ex accidenti explanant: quod quidem conſultis eorum iudicibus in ſcripturam fiet ab eo qui nondum eorum ſcripta euoluit: his enim locis latent perſæpe longe pulcherrimæ accommodatiſſimæque loci alicuius de ſcriptura expoſitiones.

Quinam autem ſint ei præ cæteris adhibendi interpretes docet fusè P. Ribera variis locis. Proœmio enim in Ionam mirè effert D. Gregorium atque eius opus in Iob tale eſſe, vt eo nullum vnquam melius in libris SS. Patrum habuerit Dei Eccleſia. Vide

Num.10. eundem proœmio in Malachiam vbi & maiori adhuc laude eum celebrat, quo etiam loco vt & proœmio in Haggæum & Zachariam iudicium fert ſuum de variis tum priſcis, tum recentioris memoriæ ſcripturæ interpretibus. Equidem exiſtimo quòd ad ſanctos Patres attinet quamquam ſint omnes in ſuo genere eximij atque omni laude ſuperiores, habendam nihilominus rationem aliquam in iudicio de iis ferendo cæleſtium prodigiorum, quibus eorum interpretationi doctrinæque autoritatem conciliare voluit diuinum numen, quantique eorum eſſet doctrina mortalibus pendenda celeſtibus hiſce viſis

In vita ipſius apud Suriũ c.1. portentiſque indicare. Sancto quidem Ioanni cognomento Chryſoſtomo D. Ioannem Euangeliſtam apparuiſſe ferunt eique ſacro Euangeliorum codice in manus dato promiſiſſe, fore ei perfacilem eorum tum intelligentiam, tum explicationem. Eidem vero commentarios in B. Pauli Epiſtolas dictanti cum perueniſſet ad eam quæ eſt ad Galathas, in qua tum cæteros omnes tum & ſe ipſe ſuperauit,

Baron. ad an. 407. ipſum B. Paulum ei adſtitiſſe (quem & in primis colebat cuiuſque ceream effigiem ſemper coram ſe habebat) atque in aurem quæ dictaret ipſe ſuggeſſiſſe accepimus.

Neque vero iſto vel rei magnitudine vel nouitate inferius eſt quod de Ambroſio narrat qui vitam eius reſque ab eo præclarè geſtas conſcripſit Paulinus, de quo memoriæ prodidit illi dum ſcripturas pro concione explanaret, Filiiq; diuinitatem contra Arianos acerrimè tueretur, inſpiraſſe Angelum quæcumque proferret, qua prodigij tanti nouitate qui hoc ſpectabat commotum Arianum, cui diuina bonitas vt id videret indulſerat, errore ſuo eiurato, catholicam fidem quamque prædicaret Ambroſius veritatem eſſe complexum.

Vide Ioan. Diacon. l. 4. vitæ S. Verum his omnibus longè præſtare videtur ſi exteriorem ſaltem attendas ſpeciem, quod de Gregorio verè Magno commemorat Petrus Diaconus

iſtius rei teſtis oculatus, eius ſcilicet capiti ſacros libros commentariis illuſtranti Spiritum ſanctum columbæ forma frequentiſſimè inſediſſe: (Quod idẽ D. Baſilio concionanti eueniſſe tradit S. Ephrem oculatus item teſtis) Atque eo factum, inquit Ioannes Diaconus, vt columba ad eius aurem pingi ſolita ſit, quod à Dei Spiritu (cuius columba ſymbolum tenet) quæcumque ſcripta ab eo ſunt ipſi eſſe ſuggeſta conſtans fuit omnium exiſtimatio. Huc pertinent tum miraculo prodita inuentaque pars moralium eius quæ diu delituerat, tum bona lucubrationum eius pars, alio item miraculo conſeruata, dum eius ſcripta, æmuli poſt eius obitum igni tradere cæpiſſent, de quibus fusè Ioannes Diaconus & ex eo Card. Baronius. *Gregorij c. 69.* *Baron. ad ann. 378.* *Ad ann. 604.*

3. Neque vero inepta eſt ratio ſcripturæ locum illuſtrandi ex contrariorum ſeu oppoſitorum quorumlibet collatione v.g. locum illum ex Prouerbiis: *Vnguento & bonis odoribus delectatur cor, & bonis amici conſiliis animus dulcoratur*, ita ex hoc capite licebit amplificare, ſicut vnguenta ſuaueſque odores mirè hominis odoratum afficiunt atque oblectant, ſic & conſilia ab amico profecta hominis mentem vehementer recreant, tum quod illam grauatam prius atque anxiam erigunt, tum ob vtilitatem quæ inde percipitur, tum propter beneuolentiam quam teſtantur. Sed cur amici dixit conſilia? Quia quæ à nobis ſumimus non admodum grata accidunt, vtpote ſuſpecta, cum in rebus propriis noſtris ſoliti ferè ſimus cæcutire nimiumque nobis tribuere. Sed quid de extraneorum conſiliis? Ea ſanè cum eorum ſint quibus tuto certoque fidere non licet, quique res noſtras omnes animoſque perſpectos non habent, parum omnino exhilarant hominem, quem adhuc ſuſpenſo timidoque animo relinquunt. *C.27.9.*

De inimicorum vero conſiliis nihil eſt dicendum: neque enim iis vlla ratione fidere licet cum monitum ſit Sapientis. Non credendum inimico ſuo in æternum.

Ex hoc eodem capite oppoſitorum licebit augere illud Eccleſiaſtæ: *Qui amat diuitias fructum non capiet ex illis*. .i. Illis non vtetur. Quis ergo? pauperes, ad quos iuſto Dei iudicio diuitum opes peruenient, neque enim temerè dictum à Sapiente eſt: *Qui coaceruat diuitias vſuris & fenore liberali, in pauperes congregat eas*. Quæris iterũ quis iis vtetur? Iuſti, inquã: *Cuſtoditur enim iuſto ſubſtantia peccatoris*: Atque peccatori *dedit Deus afflictionem & curam ſuperfluam, vt addat & congreget & tradat ei qui placuit Deo*: cuius quidem rei veritatem confirmabit concionator allato Hebræorum exemplo qui, vt loquitur Sapiens, *Impiorum* ſcilicet Ægyptiorum *tulerunt ſpolia*. Atque ex hoc amplificandi genere licebit, cum de virtute quapiam inciderit ſermo, ad oppoſiti vitij caſtigationem reprehenſionemque tranſire. Vt ſi tractes illud de ſapientia. *O quam pulchra eſt caſta generatio cum claritate*, quo caſtitatis illuſtrior fiat ſpecies ex arte erit, ſi hinc ad libidinis luxuriæque fœditatem explicandam ſe transferat Eccleſiaſtes. Contraria enim iuxta ſe poſita magis eluceſcunt, atque contrariorum, vt aiunt Philoſophi, eadem eſt diſciplina. Neque id vero in virtutibus aut vitiis modo valere oportebit, ſed in omni item alia re illuſtranda, vt quæ ei contraria ſunt aut oppoſita, ſi ea res ita feret, in medium afferantur. Vide inter cæteros huius præceptionis praxim in Bernardo in illud Pſal. 90. Qui habitat in adiutorio altiſſimi: Quis ſit (inquit) diuini inhabitator adiutorij, per non inhabitantes illud melius poteſt cognoſci ac deinceps quinam ſint iſti, fusè explicat. *C.5.9.* *Prou. 28.8.* *Prou.13. 22.* *Eccl.2.26.* *Serm.3.*

4. Omnium autem maximè amplificationi ſeruit, circumſtantiarum omnium aut ſaltem præcipuarum conſideratio, quod tum in verbis vt quiſnam loquatur, ad quos, quando, qua occaſione, quamobrem, quo loco, quẽadmodum, &c. tum in factis potiſſimũ

locum habet v. g. Orat B. Stephanus ſub mortis tẽpus, inter tortorum manus & ſupplicia, tum pro ſe ipſe, tum pro inimicis: at quam aliter ſeſe habet in hac atque in iſta prece. Cur quæſo? Quia pro ſe quidem ſtans, pro inimicis autem poſitis genibus orat: pro ſe exili & ſubmiſſa, pro inimicis forti, virili atque lacertoſa voce Deum precatur, atque in vnũ, vniuerſo licet paruo admodum collecto ſpiritu prorumpit in illud cœlitibus iuxta atque mortalibus admirandum: *Domine ne ſtatuas illis hoc peccatum* Quo in genere amplificationis palmam videtur omnibus præripuiſſe D. Ioan. Chryſoſtomus.

Vide Bern. in Pſ. Qui habitat ſerm. 5. & 11.

His accedat (quod etiam ſupra verbo inſinuatum eſt) hiſtoriarum ſacrorumque exemplorum vſus, quibus quidem mirificè tum illuſtratur ſcriptura, tum docentur virtutes, tum vitia dedocentur: atque id
5. potiſſimum contingit cum proponuntur illorum quidem præmia, horum autem ſupplicia. V. C Si quis præ manibus habet illud Chriſti Domini ſeruatoris: *Quod vni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis*: licebit illud ipſum illuſtrare allatis exemplis, quibus traditur Chriſtum ipſum pauperis ſpecie cultuque ſeſe oſtendiſſe, atque impenſam eleemoſynam recepiſſe ipſummet, cuius generis exemplorum pleni ſunt Eccleſiaſtici Annales.

6. Neque vero negligenda videtur ratio iſta amplificandi, vt cum in obſcuriore loco aliquo ſcripturæ aut in ſpeciem abſono, repugnantiamque aliquam inuoluente verſabitur ſacer orator, ſibi primùm ipſe obijciat quod abſurdum videatur, tum clara ad id reſponſione allata rem omnem illuſtret. Exempli loco ſit illud ex Geneſi, quo præcipitur Abrahamo proprium vt immolet filium: quod quidem ſi explanandum ſuſcepit concionator, poſtquam à ſe ipſo ſciſcitatus erit, quomodò non ſit iſtud contra omnem rationem, nec præcipi poſſe videatur quod naturę repugnet lumini: reſpondebit id à Deo præceptum tanquam ſupremo vniuerſorum Domino, quique vitæ omnium & necis ſummam habeat poteſtatem, quodque ſine iſto præcepto facinus fuiſſet omni ſupplicio vindicandum, eo accedente factum fuiſſe in primis egregium, atque ſupra omne præmium & æſtimationem. Quod ſi afferet illud de
C. 65. 20. Iſaia: *Puer centum annorum morietur, & peccator centum annorum maledictus erit*: vt concionem, iſta in ſpeciem verborum contrarietate ſuſpenſam liberet: Mirabilis, inquiet, ſanè hic loquendi modus: *Puer centum annorum morietur*: ſi enim puer, quomodò igitur centum annorum? Si autem centum annorum, quomodò puer? Tum ſoluet apparentem omnem in verbis repugnantiam, ſi dicet peccatorem iſtum, puerum quidem vocari moribus, iudicio, prudentia, quòd puerorum imitatione res nihil naucique ſummi momenti rebus anteponat, caducaſque & immortales æternis: Dici autem eundem centum annorum, quòd totidem vitæ annos exegerit, atque eã re damnandus amplius, quòd tot annorum benè longo ſpatio nondum pueriles exuerit mores, neque ea didicerit æſtimare quæ ſola æſtimatione ſunt digniſſima, vt quæ ſunt ſupra omne pretium atque æſtimationem.

7. Sed ad ſcripturæ illuſtrationem facit maximè eorum quę antecedunt, aut quæ conſequuntur proximè locum quem tractas, accurata expenſio: quod idem facit tum ad veram loci illius intelligentiam, tum ad ea colligenda quæ ei vim atque energiam maiorem concilient: cui quidem rei pręſtandæ optimum erit, bonum aliquem adhibere commentarium, nihil enim penè difficilius in ſacris literis, maximè in pſalmis atque prophetis, quam quemadmodum ea connexa ſint quæ ab iis afferuntur perſpicere penitius, atque in eo laborent propę vniuerſi, pauci ſimi etiam id conſequantur.

8. Si dico accommodationem atque ad ſingularia deſcenſum, non modò ad illuſtrandam exaggerandamque è ſcriptura ſententiam, qua de re agimus modò: verùm etiam ad docendum permouendoſq; animos tenere primas, nihil dicam equidem a veritate alienum. Cum igitur erit moralis aliqua ſententia explicata & probata, ad ſingulares virtutum aut vitiorum actiones deſcendendum, ad illas adhortando atque ab his auocando. Memoria teneat concionator, morali doctrinę quam concioni tradit non eſſe finem propoſitum, ſpeculationem ſed actionem, quæ cum circa ſingularia verſetur, oportet ſanè illum qui fructuosè doctrinam iſtam morum tradere volet, prius in genere a ſe traditaad ſingulares actiones accommodare. Atque hæc præceptio authorem habet ac ducem Deum ipſum, cui in ſacris literis ſolemnis eſt iſta ad ſingularia tranſitio.

Atque vt de multis pauca: poſtquam grauiſſimis verbis populi ſui impietatem caſtigaſſet, imminentemque cladem prædixiſſet, quibus maximè officijs ſecum in gratiam rediret, ita ei ſigillatim edicit. *Lauamini, mundi eſtote, auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis. Quieſcite agere peruerse, diſcite bene facere, ſubuenite oppreſſo, iudicate pupillo, defendite viduam*: quibus ſanè verbis tum eorum quę eos præſtare, tum à quibus cauere vellet expreſſione, ad ſingularia ipſa perbellè tranſitionem facit. *Iſa. 1.*

Iuxta hunc amplificandi modum is cui eſſet propoſitum tractare illud Chriſti Domini: *Qui amat animam ſuam perdet eam, & qui perdiderit animam ſuam in vitam æternam cuſtodit eam.* Poſtquam in genere poſuiſſet quid ſit animam perdere .i. ſe ipſum variè affligere, atque ſibi quæ deſiderat quiſque negare vniuerſa: tum ad ſingularia ei deſcendendum foret hac aut ſimili ratione. Tu itaque mollis & effeminate qui in omnibus tibi indulges, qui appetitionibus tuis habenas laxas, animam tuam non perdis, ſed malè ſeruas ignis æterni pabulum futuram. Neque tu qui quęcunque carni grauia ſunt & moleſta ab ea arces procul, cilicium, flagellum, ieiunium. Neque tu, inquam, animam perdis, at ſtultè amas. Quam tibi foret ſatius eam perdere, vt eam perdendo in vitam æternam cuſtodires. Longior non ero in iſto inculcando, cùm ſufficiat digito in fontem intento monſtrare viam, atque dare occaſionem ſapienti, cui quidem verbum ſat eſſe communi tritum eſt prouerbio. Huc reuoco deſcenſum ad varios ſigillatim hominum ſtatus atque fortunas, variaque vitæ officia. Cuius quidem rei exemplar ſtatuat ſibi Eccleſiaſtes B. Paulum, cui ſolemne eſt in fine Epiſtolarum ſuarum, tum dominis, ſeruis, parentibus, & filijs, tum viris, vxoribus, viduiſque, tum diuitibus huius ſeculi, ea tradere vitę benè gerendæ præcepta quæ cuiuſque ſtatui congruant. Quod idem præſtitum à Diuo Ioanne Baptiſta, Euangelica proditum eſt hiſtoria, qui dum omnibus atque adeò ſingulis ad ſe confluẽtibus quid cuique faciendum ſolicitè pręſcribit, omnes ſanè boni concionatoris numeros expleſſe dicendus eſt.

Neque ſanè ineptus eſt modus ſcripturam amplificandi per Ethiologiam ſeu cauſæ redditionem, 9.
cuius quidem modi tunc erit vſus optimus, quando locus ſcripturæ difficultatem aliquam patietur, aut erit obſcurior v. g. ſi concionator præ manibus habeat locum illum Ioannis, quo Lazarum Chriſtus vitæ à ſe redditum præcipit Apoſtolis vt ſoluant, ſciſcitabitur a ſe ipſo eius præceptionis rationem, quæretque cur eam vinculorum ſolutionem per Apoſtolos eſſe voluerit: comperietque ex ſanctis PP. eã quidem adumbratam, & rudi quodam penicillo tanquam delineatam ſoluendi peccata poteſtatem quam facturus erat Chriſtus cum Apoſtolis, tum iis qui in eorum locum ſufficerentur. Atque iſta amplificandi ratio occurret ſæpius, cum ſacra ſcriptura, vel in modo loquendi, vel in re ipſa non leues cõplectatur difficultates. Quas autem afferet cauſas cur hoc aut illud, hoc aut iſto modo ſit aut dictũ aut factum,

eas ſi poterit ex patribus depromet, aut ex probato aliquo authore, aut ex ſcholaſtica Theologia: quãquam nihil prohibet quin poſſit etiam ipſe eas comminiſci, atque a ſe proferre, modo ſolidæ ſint & propoſito congruant.

10. Eximius etiam eſt atque auditori gratus in primis, ſacræ ſcripturæ illuſtrandæ modus ille, quo cõcionator affectum ſuum incenſum dum profert, eo pariter auditorem inflammat. Exempli cauſa, illuſtrando verſiculum illum de pſalmo 17. *Diligam te Domine fortitudo mea. Dominus firmamentum meum & refugium meum & liberator meus*, ea afferat quibus ſe Dei teneri amore eoque tenero præ ſe ferat: Vtatur aſpirationibus, ſuſpirijs atq; colloquijs ad Deum eaque adhibeat dicendi lumina quæ capite ſequenti ſuggerentur. Neque vero cum Deo colloquetur tantum, ſed etiam cum peccatore, vt eum ad illum quem induit ipſe affectum adducat. Item ſecum ipſe & cum animo ſuo ſermonem habebit, varioſque dicendo exprimet affectus doloris, lætitiæ, amoris, odij, prout ſeſe res dabit. Modus iſte valde afficit auditorem, eſtque ad affectiones pias in animis eorum qui audiunt concitandis, longè aptiſſimus: Verùm indiget otio diuturnaque commentatione, tum ad inuenienda quæ ſic proponantur, tum ad ea ipſa intimo animi ſenſu percipienda, atque deguſtanda, quæ niſi tibi ſapiant priori ipſi, nunquam vt alijs placeant efficiet.

Verſu.1.

11. Iuuerit denique ex alijs facultatibus atq; artibus, atque ex ſacra Theologia potiſſimùm ſcripturam illuſtrare: nam prophanas ſcientias quæcumq; ſint illæ, adhibendas parciſſimè & cum grano ſalis ſupra pluribus confirmatum eſt. Cum igitur concionatori erit locus aliquis è ſcriptura tractandus, cogitabit quid illi amplificando explicandoque ex ſcholaſtica Theologia afferre poſſit: cui quidem rei, vſui etiam erunt locorum ſacræ ſcripturæ indices qui ad calcem tum ſancti Thomæ, tum eorum qui illum commentarijs illuſtrarunt, ſoliti ſunt apponi, quos quidem conſulet ſi per ſe cogitanti nihil occurrat.

Nonnulli modi amplificandæ ſcripturæ quibus potiſſimùm animorum permotio propoſita eſt.

CAPVT VI.

Quas figuras adhibeat concionator quemq; dicendi modum ſequatur dum ei propoſitum eſt animos cõmouere.

2. Dum ſe ad cõcionem comparat, ſeponat patheticam aliquam ſentẽtiam amplificandã in peroratione.

3. Charitas mira inuentrix eorum quæ poſſunt mentes permouere.

4. Cum energia quadam pronuntianda ſunt iſta.

1. QVoniam mentibus incitandis maximè deſeruit Epilogus, ideò iſti parti concionis potiſſimus erit locus, ijs quæ mox ſubijcientur. Cum igitur illuſtrandam aliquam ſibi ſumpſerit cõcionator ſententiam, qua ſe ad commouendos animos comparat, ei inſeret protopopeiam, Apoſtrophen, modò ad Deum, modò ad peccatorem, interrogationes varias atque exclamationes: modò minabitur, modò promittet, iam reprehendet, iraſceturque vehementiùs, iam obſecrabit, adiurabit, obteſtabitur: aliàs viſcera induet pietatis, optabitque illi omne bonum, atque oſtendet ſe compati miſerrimo eius ſtatui; aliàs omni exutus humanitatis affectu, eum auerſabitur execrabiturque, atque æternæ damnationis eum feriet ſententia: alias admirabitur poſſe peccatorem tam bonum patrem qualem ſe nobis exhibet Deus Opt. Max. offendere, & præ admirationis vehemẽtia aliquantulo tempore conticeſcet, tum reſumpto ſpiritu, maiore adhuc tum vocis, tum ſpiritus contentione, nouo item addito ad mouendum ſtimulo, illum aggredietur; Summa, in omnes ſeſe verſabit partes, omnes dicendi tentabit vias, idem diuerſa ratione ingerendo, atque inculcando, donec eos qui audient ad id quod volebat inclinarit. Huc enim ſpectare maximè exiſtimo quod ait Craſſus apud Tullium. commoratio vna in re permultùm mouet: & quod idem Tullius qui perfecti oratoris officia dum explicat hæc habet. Sic igitur dicet ille quem expetimus, vt verſet ſæpe multis modis eadem, & vna in re hæreat, in eademque commoretur ſententia. Ad quæ quidem præſtanda præter ea quæ ſupra ſunt commemorata, valet item plurimum repetitio, cum vna aliqua ſententia quæ ad motum faciat ſumpta, eadem illuſtratur, & poſtea repetitur iterùm, tertiò, & quartò, allata ſemper ad ſingulas vices nouo aliquo conceptu, cuius generis repetitionem habes ſupra cap. 4. aliquot exemplis explicatam.

Cicero l. 3. de oratore & in oratore.

Cicero Ibidem.

De oratore lib. 3. non longè à fine.

In oratore à medio.

Non eſſe tamen vniuerſa iſta orationis quaſi lumina, ad ſingula quæ illuſtrare volet applicanda, ſed alias hæc, alias iſta ex ſe ſatis intelligit prudens cõcionator: vt & illud; deligendam ſibi eſſe è ſcriptura maximèque de propheticis libris ſententiam aliquam affectus plenam, talemque quæ vel ſola ſimplicique pronuntiatione animos afficiat atque incitet, cui poſtea eas inſerat dicendi figuras quæ iam commemoratæ ſunt: Neque verò parcat labori atq; tempori, quod huic rei ſane non exiguum dandum eſt, cum eius laborum omnium (quos quidem, verè loquor, ſubit concionator grauiſſimos moleſtiſſimoſque) fructus, hac penè vna re contineatur.

Quamobrem dum concioni inueniendæ, inuentorumque ſuis locis diſtributioni dat operam, ſeponat ſententiam aliquam commouẽdis animis aptam, quam illuſtret poſtmodùm otio magno, nec minore mentis agitatione & peruestigatione eorum, quæ extremæ hac orationis parte concionem flectere valeant: coneturque inter meditandum iſta & comparandum, eundem induere affectum qui ſententia illa continetur, atque in primis ſe ipſe ad vehementem aduerſus tum Deum, tum proximum caritatem incitabit, eſt enim ea mira inuentrix eorum quæ ei quem diligit adiumento eſſe poſſint. Efficiet illa vt eas præcogitet obſecrationes, adiurationes, minas, cohortationes & cętera generis eiuſdem, quibus auditorem quò volet adducat, vnde volet deducat. Atque iſtum caritatis ſpiritum erga auditorem præſeferet toto dicendi tempore, at exeret maximè ſub finem; non eſt enim nè cogitatione quidem aſſequi facilè, quanta vi polleat iſte caritatis ſpiritus, quamque eo ſe ad quiduis is qui audit non dico trahi; ſed ſumma ſua voluntate duci patiatur. Quapropter iſta illuſtratio loci de ſcriptura, ea continebit potiſſimũ, quæ iſto caritatis ſpiritu abſorptum dicentem eſſe, omnibus palam faciant.

Illud denique monuerim, eſſe iſta omnia cum Emphaſi atque energia pronuntianda, non aridè ſiccèque, primoribuſque tantum labris, verùm ita vt aduertat auditor dicentem ex corde loqui. Ad id autem plurimum ſanè valet, quod etiã paulo ante monuimus, vt concionator eum in ſe formet ſpiritum, affectumq; concitet qui ſententia quam affert continetur: ſi enim id conſequetur (conſequetur autem diuturna ſeriaq; eius meditatione) quem habet in ſe ſpiritum, eumdem certus ſit in eorum qui ſe audiunt mentes transfuſurum, atque ſe eum tandem capturũ laborum fructum quo vberiorem nullum aut ampliorẽ deſiderare poſſit, cum nihil exiſtat Dei ipſius viſione maius, qua æternùm ſumma animi ſui voluptate perfruetur. Atq; hæc de ijs vniuerſis quæ locis hiſce communibus præmittenda videbantur: Nunc duce & auſpice Deo Opt. Max. ad rem ipſam aggrediamur.

SCRI-

SCRIPTVRA SACRA NOVO ORDINE DISTRIBVTA.

ABNEGATIO.

V. Mortificatio. Mūdus. Paupertas. Religio.

ABSTINENTIA.

Vide Temperantia. Gula. Ebrietas. Menſa. Vinum. Conuiuia.

ACEDIA. V. Otium Labor.

§. 1. Eivs damna et poenæ.

Eccleſ. 10. 1 *In pigritijs humiliabitur contignatio, & in* [2] *in-*
18. *firmitate manuum perſtillabit domus.*

Qvemadmodvm sit pvnienda. *Vide §. ſequenti.*

1. *In pigritijs &c.*] *In* pro *per* ſeu *propter* poſitum: Hebraiſmus .i. propter negligentiam reparandi contignationem ſeu trabium coniunctionem quæ eſt in ſummo ædium faſtigio, ea tandem humiliabitur .i. cadet in terrā, & ſimiliter tota domus. Gloſſa. Liranus.

2. *In infirmitate.*] 70. Interpretes, ſegnitie; qua quis ædificatā domum negligit, tueri ab iniurijs cæli. Per contignationem & domum licet etiam accipere, contignationem virtutū cuiuſque, vel totius Eccleſię, quæ ob deſidiam & remiſſionem manuum à bonis operibus, diſponitur ad caſum. Glo. Lira.

§. 2. Qvam vilis est piger, et deſpectus ab omnibus.

Eccli. 22. 1 *In lapide luteo lapidatus eſt piger, & omnes loquē-*
1. 2. *tur ſuper aſpernatione illius. De ſtercore boum lapidatus eſt piger: & omnis qui tetigerit eum, excutiet manus.*

1. *In lapide &c.*] *In*, redundat, & *de* in 2. membro. eſt autem Hebraiſmus. Totius porrò ſententiæ hic eſt ſenſus ſecundum Ianſeniū: Piger lapidatus eſt lapide lutoſo aut ſtercore boum, ſiue quia dignus eſt qui huiuſmodi ſordibus impetatur & conſpurcetur, ſiue potius quia per ſuam ſocordiam ita eſt commaculatus, ac ſi lapide lutoſo aut ſtercore boum eſſet impetitus: proinde ſicut omnes cum riſu loquerentur de eo qui tam fœdis rebus eſſet conſperſus & conſpurcatus: & qui tales contigiſſet, mox à ſordibus contractis excuteret manus ſuas; ita cordati omnes de pigri aſpernatione & vilitate loquentur cum deteſtatione, eius commercium fugient, & ſi quid ei commiſerint curandum; idipſum mox manibus eius ſubtrahent, ſeque ab ijs eximent. Per lapidem igitur luteum non intelligitur lapis ex luto factus, ſed luto immerſus & fœdatus. Notat Glo. per duritiem lapidis, & vilitatem luti ſignificari pigros, & durè & confuſibiliter puniri debere, vt & eorum atrox ſit ſupplicium & confuſione plenum.

§. 3. Sermo vanvs, et prætextus inanis quo ſe tuetur.

1 *Stultus* [2] *complicat manus ſuas,* [3] *& comedit car-* Eccleſ. 4. 5.
nes ſuas dicens: Melior eſt [4] *pugillus cum requie,* 6.
quam plena vtraque manus cum labore, & afflictione animi.

1. *Stultus.*] Hoc nomine inſignitur piger, qui enim ſectatur otium non ſtultus modò, Prou. 12.
ſed etiam ſtultiſſimus eſt. 11.

2. *Cōplicat manus.*] Geſtus eſt hominis inertis & deſidis: contrà diligens exerit manus ad opus. hanc manuum complicationem alibi ſanctus Spiritus exprobrat pigro: paululū, inquit, conſeres manus, ſeu vt Heb. cōplicabis. Prou. 6. 9. 10.

3. *Comedit &c.*] Eſt hyperbole ſcripturis vſitata .i. tantam patitur egeſtatem, vt ferè cogatur dentes immittere in corpus ſuum.

4. *Pugillus &c.*] .i. Paruus pugnus ſeu modicum quid, in otio abſque tot laboribus, quàm multùm tot partum curis, vigilijs, ſollicitudinibus. Hunc ſenſum innuit Gloſſa.

§. 4. Commendatvr diligentia in rebus gerendis, & de eius fructu.

Vidiſti virum [1] *velocem in opere ſuo? coram Regibus* Prou. 22.
ſtabit, nec erit ante ignobiles. 29.

1. *Velocem &c.*] .i. Diligentem, ſtrenuum in rebus, in negotijs obeundis, dignus enim eſt qui ſtet corā Regibus, iiſq; inſeruiat, & tales ferè principes inquirūt vt ad ſua negotia adhibeant, eoſq; honorant: nec tales decet barbaris & ignobilibus famulari, Ianſen. Multò autē id verius de diligentia ſpirituali in rebus diuinis: quam qui adhibet is ſanè in die iudicij coram ſummo rege ſtabit ad dexteram, non ad ſiniſtram cum ignobilibus damnatis.

ACCEPTIO PERSONARVM.

Vide Iudex. Iuſtitia.

Prohibita, qvamq; sit grave crimen.

1 *Statera doloſa abominatio eſt apud Dominum: &* Prou. 11. 1.
pondus æquum, voluntas eius.
Nolite [2] *iudicare ſecundum faciem, ſed iuſtum iudi-* Ioa. 7. 24.
cium iudicate.

Iacobi 2.1. 2.3.4. *Fratres mei, nolite [3] in perſonarum acceptione habere fidem Domini noſtri Ieſu Chriſti [4] gloriæ. Etenim ſi introierit in [5] conuentum veſtrum vir aureum annulum habens in veſte [6] candida, introierit autem & pauper in ſordido habitu, & intendatis in eum qui indutus eſt veſte præclara, & dixeritis ei: Tu ſede hic bene: pauperi autem dicatis: Tu ſta illic; aut ſede ſub ſcabello pedum meorum: nonnè [7] iudicatis apud voſmetipſos, & facti eſtis iudices cogitationum iniquarum?*

Iacobi 2.9 *Si perſonas accipitis, peccatum operamini, redarguti à [8] lege quaſi [9] tranſgreſſores.*

Leuit. 19. 15. *Non conſideres [10] perſonam pauperis, [11] nec honores vultum potentis. Iuſtè iudica proximo tuo.*

1. *Statera.*] Hoc teſtimonium non facit ad rem noſtram niſi in ſenſu myſtico, de quo ita Beda. Statera doloſa non tantum in mẽſuratione pecuniæ, ſed etiam in iudiciaria diſcretione tenetur: qui enim aliter cauſam pauperis, aliter potentis, aliter ſodalis, aliter ignoti iudicat, ſtatera vtiq; librat iniqua. Põderatur à Ianſenio verbũ *abominatio*, quo ſignificatur Deo diſplicere admodum hanc perſonarum acceptionem in iudicio, quia fraus cõmittitur ſub ſpecie iuſtitię & æquitatis, ad hoc enim & ad reddendũ cuiq; ſuũ inſtituta ſunt iudicia.

2. *Iudicare &c.*] Cyrillus & Chryſ. iudicare ſecũdum faciem eſt iudicare cum acceptione perſonarum, quando id conſideratur in cauſa quod ad cauſæ iuſtitiam nõ pertinet, vt quod amicus, conſanguineus, benefactor &c.

3. *In &c.*] i. cum perſonarũ &c. totius ſententiæ hic eſt ſenſus ex Titelmanno. Nolite ſimul cum fide Chriſti admittere vitium acceptionis perſonarum, neque diuitem ob ſolas diuitias plus iuſto honoretis, aut pauperem eo quod eſt inops deſpiciatis.

4. *Gloriæ.*] i. glorioſi.

5. *Conuentum.*] Sacrum & ad ſacra inſtitutum ait S. Th.

6. *Candida.*] Λαμπρᾷ i. ſplendida, præclara.

7. *Iudicatis.*] Scilicet iniquè & peruersè, ſequitur enim, *iudices cogitationum iniquarũ*, q. d. Qui opibus & veſtibus honorem ſupradictum habendum cenſet, & paupertatem contemnendã, is malè iudicat, ſed vos ita iudicatis. Igitur &c. ita Serrarius. *Vide infra num. 9.*

8. *Lege.*] Illa ſcilicet quæ acceptionem hanc perſonarum vetat, cuius generis multæ citantur verbo Iudex.

9. *Tranſgreſſores.*] Vide, ait Beda, quemadmodum tranſgreſſores vocat eos qui dicunt diuiti, *ſede hic*, & pauperi, *ſta illuc?* & ne putarẽt contemptibile hoc eſſe peccatum & leue in hac re legem tranſgredi, addit: Quicumque autem totam legem ſeruauerit; offendat autẽ in vno, factus eſt omnium reus &c. Quare conſequẽs eſt vt qui dixerit diuiti *ſede hic* &c. huic ampliorem honorem deferens quam illi, & idololatra, & blaſphemus & adulter &c. & reus omnium criminum ſit iudicandus.

10. *Perſonam.*] Gloſſa Interl. vt ſcilicet in fauorem pauperum à iuſtitia declines, nec debes eſſe Deo miſericordior, qui erga omnes ſeruat iuſtitiam. Non prohibetur tamen hîc, ait Liran. condeſcenſio ad pauperes in his quæ poſſunt fieri abſque læſione iuſtitiæ (habent enim multos fauores in iure, & priuilegia, cauſæ pauperum) ſed in his tantum per quæ iuſtitia læderetur.

11. *Nec honores &c.*] Liran. licet potentes ratione ſui ſtatus & dignitatis ſint præ alijs honorandi in rebus alijs, non tamen in his per quæ iuſtitia læderetur. Gloſſ. Interl. Quia nemo potentior Deo, cuius eſt iudicium, & cuius perſonam geris in iudicando.

§. 2. QVOMODO DEVS PERSONAS non accipiat. *Vide V. Deus cap. 14. §. 2.*

ADOLESCENS.

Vide Educatio. Filius. Parentes.

§. 1. QVAS EI VIRTVTES MAXIME commendat Scriptura.

1. CASTITATEM ET MANSVETVDINEM.

Aufer [1] iram à corde tuo, & amoue [2] malitiã à carne tua. Adoleſcentia enim & voluptas [3] vana ſunt. Eccleſ. 11. 10.

1. *Iram.*] Iræ nomine Hieron. vult omnes animi perturbationes comprehendi, per partem intelligens totum, ait Interl. Hugo, cuncta vitia ſpiritualia, quæ, inquit, ortum habent à corde. Bona. omnem malitiam cordis. Præſtat cum Lirano & alijs de ſola ira intelligere, quæ iuuenibus familiaris admodùm ob temperamentum calidum.

2. *Malitiam.*] Luxuriam, cum Ambroſ. & Lirano, aliaſque carnis immunditias. Græcè πονηρία quę licet denotet malitiam cuiuſuis peccati, ſed hic reſtringitur ad ſignificandam malitiã, quæ in carne & per carnem exercetur: q. d. inquit P. Sà eſto caſtus & mãſuetus.

3. *Vana.*] i. pernicioſa. ita Sà. vel trãſitoria. Liran.

§. 2. OBEDIENTIAM.

Adoleſcentes ſubditi eſtote ſenioribus. 1. Pet. 5. 9.

§. 3. SILENTIVM, TACITVRNITATEM, HVMILITATEM.

1 *Audi tacens & pro reuerentia accedet tibi [2] bona gratia. [3] Adoleſcens loquere in tua cauſa vix. Si bis interrogatus fueris habeas [4] caput reſponſum tuum. In multis eſto [5] quaſi inſcius & audi tacens ſimul & [6] quęrens. In medio Magnatorum loqui ne [7] præſumas: & vbi ſunt ſenes, non multum loquaris.* Eccl. 32.9. 10.11.12.13

[1.*Audi tacens.*] Liran. non garriens, non contradicens, imo cum reuerentia, pudore & modeſtia audi ſermonem ſeniorum.

[2.*Bona gratia.*] Lira. eris gratus tam Deo quam hominibus. P. Sà beneuolentiam interpretatur.

[3.*Adoleſcens &c.*] Permittit ei loqui, ſed in cauſa ſua .i. cum ei neceſſe fuerit idque adhuc vix .i. tardè, ægrè, inquit Liran. ne etiam cum ei opus eſt loqui, cito proſiliat ad loquendum, ſed patiatur ſe ſemel atque iterum interrogari, at vbi bis fuerit interrogatus, ita vt non poſſit honeſtè diutius ſilere, tunc paucis loquatur, hoc dicit in ſequentibus.

[4.*Caput.*] .i. ſummam .i. ſummatim ſermonem tuum comprehendas .i. paucis abſoluas & multa paucis concludas. Græcè eſt κεφαλαιωσὸν q.d. capitula & in ſummam collige. Ianſen.

[5.*Quaſi inſcius.*] .i. licet ſcias ea quæ à te quæruntur, ita te geras quaſi neſcias, maliſq; aliorum audire quam tuam proferre ſententiam, & diſcere quam docere.

[6.*Quærens.*] Interrogans ſeniores cum eſt oportunum, Chriſti Domini qui Doctores in templo audiebat & interrogabat exẽplo. Monentur hic iuniores fugere ſui oſtentationem, nec ſibi vendicare authoritatem & prudentiam, at præ ſe ferre humilitatem & verecundiam. Ianſen.

[7.*Præſumas.*] Quidam legunt non præſumas loqui. Romana non habent loqui, ſed ſimpliciter, non præſumas .i. non quiduis tibi arroges, non audeas ſtatim quod alios facere vides.

§.4. QVANTI SIT ASSVESCERE BONO A prima adoleſcentia. *Vide V. Educatio. §.8.*

ADVLATOR. ADVLATIO.
V. Amicitia.

§.1. STVLTORVM EST EA GAVDERE.

Eccleſ.7.5. 1. *Cor ſapientum vbi triſtitia eſt, & cor ſtultorum vbi lætitia.*

[1.*Cor ſapientum &c.*] .i. ſapiens vadit ad domum eius qui ſe corripiat delinquentem, qui lachrymas adducat, qui prouocet propria lugere peccata: ſtultus autem adulationibus gaudet & plauſu, & quæ inde oritur falſa lætitia. Hieronymus.

§.2. PRÆSTAT CORRIPI QVAM ADVLAtionibus deliniri.

Eccleſ.7.4. 1. *Melior eſt ira riſu: quia per triſtitiam [2] vultus, corrigitur animus delinquentis.*

Eccleſ.7.7. *Melius eſt à ſapiente corripi, quam ſtultorum adulatione decipi. quia [3] ſicut ſonitus ſpinarum ardentium ſub olla, ſic riſus ſtulti: ſed & hoc [4] vanitas.*

Vide V. Correptio parte 2. §. 10. teſtimonio 2. & 3.

§. ADD. ADVLATIONIS DAMNA TVM IN adulatore, tum in eo cui quis adulatur. *Vide §. 2. nu. 4.*

[1.*Melior &c.*] .i. præſtat iraſci, & indignari malis, quam arridere & adulari. Hieron.

[2.*Vultus.*] Eius nimirum qui iraſcitur.

[3.*Sicut ſonitus &c.*] .i. ſicut ſpinæ ſub olla crepantes, ſtrepitum reddunt inſuauem, ita riſus ſtulti .i. ſuauia & palpantia verba non proderunt, atque adeo oberunt, vt & ſpinæ, quarum fumus oculus lædit, fragor aures ferit &c. Ita ferè Hieron. Bonauent. Sicut ſtrepitus ſpinarum ardentium, durat parum, ita ſtulti adulatoris laus. Hugo Cardinalis eandem habet explicationem & per ollam intelligit cor magnatum, quod adulantis riſu facilè accendatur.

[4.*Vanitas.*] Hugo, quia euacuat adulatorem, & eum cui is adulatur.

§. 3. ADVLATIONIS DAMNA IN EO CVI adulatur quiſpiam. *Vide infra §.7.*

Popule meus, [1] qui te beatum dicunt, ipſi te [2] decipiunt, & [3] viam greſſuum tuorum diſſipant. Iſa.9.12.

Et erunt qui beatificant populum iſtum, ſeducentes: & qui [4] beatificantur [5] præcipitati. Iſa.9.16.

Oliuam vberem, pulchram, fructiferam, ſpecioſam, [6] vocauit Dominus nomen tuum: ad vocem loquelæ, grandis exarſit ignis in ea, & combuſta ſunt fruteta eius. Hier.11.16.

Per [7] dulces ſermones & [8] benedictiones ſeducunt corda [9] innocentium. Rom.16.18.

Vt [10] viuificarent [11] animas, quæ non viuunt, mentientes populo meo [12] credenti mendacijs. Ezech.13.19.

[13] Confortaſtis manus impij, vt non reuerteretur à via ſua mala, & [14] viueret. Ezech.13.22.

Vide etiam §. ſequentem & 7. & 8.

[1.*Qui te &c.*] Hieron. per hos qui alios beatificabant, intelligit Scribas & Phariſęos qui propter munera quæ recipiebant non tantum non corripiebant peccatores, ſed etiã iis adulabantur eoſq; laudabant, beatos vocantes, & columnas domus Dei, & cætera dicentes quę ſolent ab adulatoribus dici: poteſt tamen idem omnibus adulatoribus applicari.

[2.*Decipiunt.*] Lira. in malis nutriendo & à bonis peruertendo.

[3.*Viam &c.*] Interl. rectitudinem operum tuorum deprauant: vel ſecundum phraſim hebraicam, vitæ tuæ rationem perdunt, dum te faciunt peccare.

[4.*Beatificantur.*] Hieron. propter munera, non virtutem.

[5.*Præcipitati.*] In mortem ait Hieron.

[6.*Vocauit.*] .i.fecit te oliuam vberem &c. vocare enim Dei eſt facere, vel vocauit .i. fecit vocari ab aliis vt vertit Chaldæus. Hoc teſtimonium accipiendum eſt in ſenſu Tropologico vt ſit ad propoſitum. de quo ita Greg. hom. 21. in Ezech. oliuam vberem &c. Dominus eum vocat cuius vel efficaciam in operatione, vel ſancta ſtudia in verbis ſcientiæ approbat: (hoc putarem dici à Gregorio quia oliua ratione olei & efficax eſt ad varios morbos, & lumen præbet) ſed ad vocem loquelæ grandis exarſit ignis in ea, quia in magnitudine fauoris adulantis, flamma in corde accenditur elationis de amore laudis, quæ omnia fruteta .i. bene geſta depaſcit.

[7.*Dulces ſermones.*] Blandiloquentiam, inquit Chryſ. obſequium quippe illorum in verbis hæret, mens vero talis non eſt, ſed dolo referta eſt.

[8.*Benedictiones.*] .i. adulationes, aſſentationes.

[9.*Innocentium.*] .i. bonorum, ſimplicium.

[10. *Viuificarent.*] .i. vitam promitterent falſi iſti prophetæ.

[11.*Animas &c.*] .i. ijs qui non erant victuri, qui erant ab hoſte occidendi. Sicut ante dixit eos interfeciſſe animas quæ non moriuntur .i. prædixiſſe interficiendos eos qui non erant morituri gladio hoſtili.

[12.*Credenti &c.*] En malum quod accerſit adulatio ei cui quiſpiam adulatur, quod credat mendacio. Hic notandum obiter adulatores mendaciis homines paſcere.

[13. *Confortaſtis &c.*] Confortare manus, brachia & cor alicuius, eſt ei vires addere & excitare animos. Confortaſtis autem, inquit Interlin. falſis promiſſionibus.

[14.*Viueret.*] Liran. ſi à peccatis ſuis pœniteret, viueret inquam tum vita gratiæ, tum naturali.

§. 4. MALEDICITVR ADVLATORIBVS.

Ezech.13. 18. 1. *Væ qui conſuunt puluillos ſub omni cubito manus: & faciunt ceruicalia [2] ſub capite vniuerſæ [3] ætatis ad capiendas animas: & cum caperent animas populi mei [4] viuificabant animas eorum.*

Iſa.5.20. [5] *Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum: ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras: ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum.*

Prou.24. 24. [6] *Qui dicunt impio: iuſtus es: maledicent eis [7] populi, & deteſtabuntur eos tribus.*

[1.*Væ qui &c.*] Hoc duplicem habet ſenſum, ait Lira. 1. vt per puluillos & ceruicalia intelligantur verba adulatoria & mendacia quæ dicebãtur à falſis prophetis, quibus verbis id efficiebant vt in peccatis ſuis Iudæi ſecurè quieſcerent tanquam in puluillis. 2. intelligendo ceruicalia ad litteram. Nam veri prophetæ non modo verbis prophetabant, ſed etiam factis, & ſenſilibus ſignis. Hieremias enim poſuit cathenas in collo ſuo ad ſignandam futuram captiuitatem. Eodem modo faciebant pſeudo-prophetæ 3. Reg. 22. Sedechias facit ſibi cornua ferrea. Sic dici poteſt hos pſeudo-prophetas ſeu propheti ſſas falſas (erant enim mulieres) feciſſe puluillos, facientes homines in jis accumbere, & dicentes: Sic poteſtis dormire ſecurè & quietè nihil timentes de aduentu Chaldæorum. C.27.

[2.*Sub capite &c.*] .i. hominum cuiuſlibet ætatis, iuuenum, ſenum; omnibus enim adulabantur.

[3.*Ad capiendas.*] .i. decipiendas ſuis mendacibus adulationibus.

[4.*Viuificabant.*] .i. vitam promittebant, & ſalutem.

[5.*Malum bonum &c.*] Per hæc adiectiua non homines ipſi mali aut boni &c. intelliguntur, ſed res bonæ aut malæ. ita Aug. in Ench. c. 19. Liran. Væ qui dicitis *malum* .i. cultum idolorum (ſeu quoduis peccatum) qui malus eſt: *bonum* .i. vtilẽ: & *bonum* .i. Dei cultum: *malum* .i. inutilem & noxium. *Ponentes tenebras* ſcilicet erroris, *lucem* veritatis, & *lucem*, ſcilicet fidei, *tenebras* ignorantiæ. *Ponentes amarum* idololatriæ, vel cuiuſcumq; alterius peccati quod ducit ad amaritudinem gehennæ, *in dulce* tanquã per eam homo optatum finem conſequatur. *Et dulce* ipſam latriã quæ cõiungit ſummo bono, *in amarum* quaſi ſit ibi labor inutilis & expenſæ. Quod dicit de latria, poteſt idem de gratia & amicitia Dei intelligi, quin & de qualibet virtute.

Difficile (inquit Hieron. vt loquar quod ſentio) eſt vitare hoc maledictum, cum malis adulemur ob eorum potentiam, & bonos deſpiciamus propter inopiam. Vnde Aquila vertit ſignificantius. Væ qui dicitis malo bonus es, & bono malus es: Et in hunc cõgruit ſenſum illud Prouerb. Qui iudicat iuſtum iniuſtum, & iniuſtum iuſtum, abominabilis eſt vterq; apud Deum. Obſeruatum ab eodem; hoc væ poni contra eos qui peccatum non putant, ſi bono detrahant & non exiſtimant eſſe delictum, ſi malis adulentur, eoſque laudent. C.17.

[6. *Qui dicunt &c.*] Id faciunt adulatores.

[7.*Populi.*] .i. non tantũ ſubiacebunt maledictioni diuinæ, at etiam populi & tribus, omniumque hominum ordines eis malè precabuntur, eoſque execrabuntur, vt qui ſint peſtilentiſſimi & Reip. maximè noxij, cum impiũ foueant in ſua impietate. ita ferè Ianſen. Hoc & in eos quadrat confeſſarios, qui iuris diuini & humani cum ſint ignorantes, non norunt diſcernere inter lepram & non lepram, nec agnoſcunt peccatum vbi eſt peccatum.

§. 5.

§. 5. ALIÆ ADVLATORVM POENÆ.

Ezech. 13. 20. *Propter hoc hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego ad puluillos veſtros, quibus vos capitis animas [1] volantes; & dirumpam [2] eos de brachijs veſtris: & dimittam animas, quas vos capitis, animas ad volandum.*

Videndi etiam tres verſus ſequentes.

1. *Volantes.*] Loquitur de animabus quaſi de volucribus, inquit Lira, quæ attendentes ad retia aucupis in quibus ſunt grana eò deſcendunt & capiuntur: ſic iſti attendentes ad verba propheti ſſarum decipiebantur ab eis.

2. *Eos,*] ſcilicet puluillos ſeu deceptionum inſtrumenta, adulationes &c. *dirumpam.* oſtẽdendo falſitatem promiſſionum de pace: vt poſtquam hi puluilli qui ſunt iis pro retibus, rupti fuerint, liberam inde euolandi habeant facultatem: hoc eſt quod dicit, *Dimittam eas ad volandum*, inſtar ſcilicet auiculæ è laqueo ereptæ, quæ liberè volare poteſt. Ita ferè Hier.

§. 6. IMPROVISO PVNIENTVR.

Eccli. 20. 20. [1] *Lapſus falſæ linguæ, quaſi qui in pauimento cadens: [2] ſic caſus malorum feſtinanter veniet.*

§. ADD. QVALIS SIT ADVLATOR. Mendax. *Vide* §. 3. *n.* 12. & §. 6. *n.* 1. & *verbo Amicus*, §. 5. *n.* 2.

1. *Lapſus &c.*] .i. caſus qui prouenit ex lingua falſa adulatoris (quæ falſa vocatur, quia mendacibus laudibus vtitur, & quia fallit) eſt ſimilis ei qui cadit in pauimento lapidibus ſtrato, ſicut enim in tali pauimento quia non ſunt vlla offendicula cadit quis præter expectationem; & ſicut talis ob duritiem pauimenti grauiter ſe lædit: ita & fallaces adulatores & dum non putant & grauiter quidẽ cadent atq; lędentur: vnde ad inexpectatum caſum clarius ſignificandum ſubditur.

2. *Sic caſus &c.*] .i. ſic eos cõtingit ſubitò & inſperatò ruere in varia incõmoda. Ita Ianſen. Per falſam linguam poteſt etiam intelligi vir mendax, & teſtis falſus, & quicumq; fallit alium verbo maximo: quorum omniũ ſupplicium tale eſt, quale hic deſcribitur.

§. 7. ADVLATOR QVIBVS SIMILIS, & quam ſit deteſtandus.

MALEDICO, ET VITVPERATORI.

Prou. 27. 14. *Qui [1] benedicit proximo ſuo [2] voce grandi, [3] de nocte conſurgens [4] maledicenti ſimilis erit.*

1. *Benedicit.*] .i. laudat adulatoriè.

2. *Voce grandi.*] .i. magnis clamoribus & ſtrepitu vt ab omnibꝰ audiatur, & immodicè.

3. *De nocte.*] .i. tempore importuno.

4. *Maledicenti &c.*] .i. à prudentibus reputabitur, ſimilis ei qui alicui malè precatur aut alium vituperanti (ſumitur enim etiam maledicere pro vituperare) quia non minus peccat quam maledicus, ſæpe etiam magis, vt qui adulatione ſua alterum in ſuperbiam erigit, & fomentũ eius malitiæ præbet. Item ſimilis eſt vituperanti, quia vituperio eum afficit quaſi ſectatorẽ laudum humanarum, & quaſi indigum alieno præconio ob defectum virtutis propriæ, quare nõ minori eum afficit iniuria quam maledicus. Ianſen.

§. 8. ITEM AVCVPI.

Prou. 29. 5. *Homo qui blandis fictiſque ſermonibus loquitur amico ſuo, [1] rete expandit greſſibus eius.*

§. ADD. ITEM SPINIS CREPANTIbus ſub olla. *Vide* §. 4.

1. *Rete.*] Quia ſicut reti auceps conatur auiculas incautas decipere, ita adulator ſtudet verbis adulatoriis alterum fallere & perdere. Quam ergo adulatores cauendi vt qui tales ſe præbent erga amicos, quales ſe aucupes erga aues, ac venatores erga feras. Ianſen.

§. 9. EIVS VERBA OLEI SIMILIA.

Pſ. 140. 5. *Corripiet me iuſtus in miſericordia, & increpabit me: [1] oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.*

1. *Oleum.*] Falſa laus adulatoris. Ita Aug. Facilè eſt videre cur oleo comparetur adulatio, quia oleum cuti blanditur, eamq; ſuauiter afficit & demulcet. Hieron. per oleum peccatoris intelligit laudes hæreticorũ, quibus quaſi oleo vngunt capita hominum, & repromittunt eis regnum cælorum, quod oleum impinguat, inquit, hominibus caput: omne autem pingue reprehendit Scriptura. Incraſſatus eſt dilectus & recalcitrauit. Magis placet prior interpretatio Aug. vt de omni adulatore intelligatur. Deut. 32.

IN EOS QVI ADVLATORES PASCVNT. *V. Amicus*, §. 5.

ADVOCATVS.

V. Iudex.

§. 1. REPREHENDVNTVR MALI ADVOCATI.

Pſ. 57. 3. [1] *Iniuſtitias manus veſtræ [2] concinnant.*

[3] *Væ qui dicitis &c.* V. verbo Adulator, §. 4. teſtimonio 2.

Iere. 8. 8. [4] *Verè mendacium operatus eſt ſtylus mendax Scribarum.*

1. *Iniuſtitias.*] .i. cauſas iniuſtas imo non iniuſtas ſimpliciter, ſed ita vt poſſint dici iniuſtitia ipſa.

2. *Concinnant.*] Ornant & palliant apparẽti iuſtitia & falſa. Liran. Vlpianus eos vocat

concinnatores cauſarum. Gallis, *Addenbeurs & fardeurs de mauuaiſes cauſes*: qui ſpecie aliqua iuſtitiæ, vt iniuſtitiæ turpitudo aliquo modo tegatur, cauſas ſuas longè iniquiſſimas adornant.

3. *Væ qui &c.*] Liran. Hoc faciunt aduocati mali, falſas cauſas, ſcientes & prudentes ſuſtinendo, & legitimas impugnando.

4. *Verè &c.*] .i. non ſolum legem falsò interpretati ſunt Scribæ & legum interpretes ſacrarum, ſed eam etiam interpretationem ſcriptis mandarunt, hanc enim habet interpretationem, *mendacium operatus eſt ſtylus mendax*: eſt autem ſtylus inſtrumentum ad ſcribendum. Chaldæus vertit calamus mendacij ad falſandas ſcripturas. Quod dicit de ſacrarum legum interpretibus, accommodare licet ad cauſidicos, legum ciuilium interpretes .i. deprauatores ſi Deum non timent. Pagninus ita vertit. Verè etiam mendacium fecit ſtylus: fruſtrà Scribæ: .i. fruſtra eſt Scribarum (dicamus nos aduocatorum) officium in Republica, ſiquidem non ſuo funguntur munere cum calamo ſuo non vtantur ad id ad quod is factus eſt, (bonos ſemper excipio) nec ſcientiam iuris adhibeant ad ius tuendum, ſed ad iniuſtitias cõcinnandas, ad oppreſſionem pauperum, ad ſe ditandum, ad ea denique quæ legi omni tum naturali, tum diuinæ, tum humanæ repugnant ſumma tum audacia, tum incredibili improbitate patranda.

§. 2. IN EOS QVI QVASVIS CAVSAS ſuſcipiunt, dummodo ſit ſpes lucri.

Vide v. Amicus, c. 3. §. 2. n. 3. in fine.

§. 3. IN EOS QVI DVBIA ET INCERTA dant conſilia experiunturque clientis ſui damno qualem ſint exitum habitura.

Vide verbo Conſiliarius, §. 12. nu. 8.

ADVLTER, ADVLTERIVM.
V. Luxuria.

§. 1. GRAVIVS EST PECCATVM quam furtum.

Prou. 6. 30. 31. 32. 1. *Non grandis eſt culpa, cum quis furatus fuerit: furatur enim, vt* [2] *eſurientem impleat animam: deprehenſus quoque reddet* [3] *ſeptuplum, & omnẽ ſubſtantiam domus ſuæ tradet: qui autem adulter eſt,* [4] *propter cordis inopiam,* [5] *perdet animam ſuam.*

Vide infra §. 8. n. 2.

1. *Non grandis eſt culpa.*] Interl. comparatione ſcilicet adulterij. Poſſunt etiam, ait Ianſ. hæc verba verti ſic ex Hebræo. Non contemnent homines ſcilicet furem aliquẽ, neque hoc magno ei vitio vertent.

2. *Eſurientem.*] Egentem rebus neceſſarijs ad victum vel veſtitum.

3. *Septuplum.*] Exodi 22. non præcipitur reddi ſeptuplum: hic autem dicitur ſeptuplum reddendum, vt ſignificetur ipſi læſo abundè ſatisfaciendum etiam vltra præſcriptum legis, & ſi neceſsè ſit etiam facultatibus omnibus venditis. Lira. & Ianſ.

4. *Cordis inopiam.*] Pulchrè confert cauſam furti & adulterij inter ſeſe, illius quidem eſt eſuries & inopia eorum quæ ad vitam tuendam ſunt neceſſaria: huius autem eſt inopia cordis .i. mentis & rationis, quæ negligit reprimere concupiſcentiam quæ nata eſt ei ſubiici. Ianſenius *cordis* .i. ſapientiæ.

5. *Perdet.*] Tantum abeſt vt animam ſuam inopem adulterando impleat, aut vt quicquam boni conſequatur, quin etiam perdit animam ſuam: commiſſione culpæ, ait Liran. licet poſſit etiam intelligi de iactura vitæ, adulteri enim aut à lege aut à parte læſa ſæpe incontinentię ſuæ pœnas dant.

§. 2. QVAM SIT GRAVE CRIMEN adulterium in muliere.

1. *Sic & mulier omnis relinquens virum ſuum, & [2] ſtatuens hæreditatem ex alieno matrimonio: primò enim in lege Altiſſimi [3] incredibilis fuit: ſecundò in [4] virum ſuum deliquit: tertiò [5] in adulterio fornicata eſt, & ex alio viro filios ſtatuit ſibi.* Eccli. 23. 32. 33.

QVOMODO PVNIENDA ISTA MVLIER.
V. §. 13.

1. *Sic & &c.*] Quod dixit de adultero, applicat adulteræ, dicitque illam etiam pertinere ad tertium illud genus quod iram adducit. de quo v. 21.

2. *Statuens &c.*] .i. ex viro alterius matrimonij facit hæredes qui tanquam legitimi filij occupent hæreditatem ſui mariti.

3. *Incredibilis.*] .i. inobediens, infida. En primum malum in flagitio adulteræ, quia Dei authoritatem violat, cuius legi promiſſam fidem & obedientiam non pręſtat.

4. *In virum.*] En 2. malum. quia fides marito data rumpitur.

5. *In adulterio &c.*] En 3. malum quod corpus eius nefario ſtupro eſt corruptum.

6. *Ex alio &c.*] En 4. malum: quod legitimi hæredes à nothis & ſuppoſititiis liberis, inſigni furto defraudantur. Ianſen.

§. 3. ADVLTER FVGIT LVCEM.

Oculus adulteri obſeruat caliginem, dicens: non me [1] *videbit oculus: &* [1] *operiet vultum ſuum* [2] *perfodit in tenebris domus, ſicut in die condixerant ſibi, &* [3] *ignorauerunt lucem.* [4] *Si ſubito apparuerit aurora, arbitrantur* [5] *vmbrã mortis:* [6] *& ſic in tenebris quaſi in luce ambulant.* Iob 24. 15. 16. 17.

§. ADD.

§. ADD. ADVLTER EST INSIPIENS.
Vide §.1.num.4.

[1.*Operiet &c.*] Ne cognoſcatur ab aliquo obuiante aut per feneſtram ſpectante, & id ad maiorem ſecuritatem; intus pauente interim eius conſcientia, nec ſe ſatis, tenebris noctis tectum putante.

[2. *Perfodit &c.*] Adulter cum adultera, quærentes latibula & occultum aliquem introitum. Liranus.

[3.*Ignorauerunt.*] .i.exoſam habuerunt lucem quaſi propoſito ſuo inimicam. Titelman. ſicut enim ſæpe in ſacris litteris ſumitur notitia pro approbatione & amore, ſic ignoratio pro odio & execratione.

[4.*Si ſubito &c.*] Liran. antequam libidinem compleuerint, grauiſſimè indignantur.

[5.*Vmbram mortis.*] Hebraiſmus quo ſignificantur denſiſſimæ tenebræ. Senſus eſt, ita horrent lucem, vt alij denſiſſimas tenebras, quibus nihil intolerabilius.

[6.*Et ſic in tenebris &c.*] .i. ſic ipſi tenebras amant, obſeruiant, & in iis ſuas nequitias cõplent, quomodo viri boni, qui virtuti ſtudent, lucem diligunt, eamque ad honeſtè ſe exercendum auidè expectant.

§. 4. ORATIO ADVLTERI QVA SE ANIMAT ad peccandum dum putat ſe latere.

Eccleſ. 23. 25.26. *Omnis homo qui tranſgreditur lectum ſuum, contemnens [1] in animam ſuam, & dicens: Quis me videt? tenebræ circundant me, & parietes cooperiunt me, & nemo circumſpicit me: quem vereor? delictorum meorum non memorabitur Altiſſimus.*

Vide etiã 3.verſus ſequentes quibus præclarè exprimitur Deum omnia intueri, referendos inferius verbo, Deus, cap.11.§.4.

[1.*In animam.*] Alii legunt ſine *In*, contẽnit autem adulter animam, quia eam certo exponit periculo. Romana retinet *In* & videtur ſumi pro *contra*, quia ille contemptus redundat in animam, q. d. peccans contra animam ſuam.

§.5. POENÆ ADVLTERI, COMMVNES ANIMO & corpori.

Prou.6.27 28.29. *Nunquid poteſt homo abſcondere [1] ignem in ſinu ſuo, vt veſtimenta illius non ardeant? aut ambulare ſuper prunas, vt non comburantur plantæ eius? ſic qui [2] ingreditur ad mulierem proximi ſui, non erit [3] mundus cum tetigerit eam.*

1.Cor. 6.9 *Nolite errare, neque fornicarij, neque adulteri regnũ Dei poſſidebunt.*

Prou.22. 14. *Fouea profunda [4] os alienæ: [5] cui iratus eſt Dominus, incidet in eam.*

Iob.31.11. 12. *[6] Hoc nefas eſt, [7] & iniquitas maxima. [8] Ignis eſt vſque ad perditionem deuorans, & omnia eradicans [9] genimina.*

Hebr.13.4 *Fornicatores & adulteros [10] iudicabit Deus.*

Iob.24.18. 19.20. *[11] Maledicta ſit pars eius in terra, nec ambulet per viam vinearum. [12] Ad nimium calorem, tranſeat ab aquis niuium, & [13] vſque ad inferos peccatum illius. [14] Obliuiſcatur eius miſericordia: [15] dulcedo illius vermes: [16] non ſit in recordatione, ſed [17] conteratur quaſi lignum infructuoſum.* Vide §.1.nu.5.

§.6. POENÆ INFLIGENDÆ CORPORI & à lege quidem.

Geneſ. 26. 10.11. *Mors etiam apud ethnicos.*
Gen.38.24 *Ignis in populo Dei.*
Leuit. 20. 10. Ioann. 8.5. *Lapidatio in lege Moſaica.*

POENAS MVLIERIS ADVLTERÆ. *Vide pulchrè Numerorum 5. & verſu. 20. ſed hæc pertinent ad tom. 2. quem conſule §.2.*

[1.*Ignem.*] Bene comparat igni adulterium, veſtes & pedes vrenti, quia libido talis, ignis quidam eſt grauiter & animum & corpus accendens. Quo & pedes hominis .i. affectus eius aduſti ita læduntur, vt poſtea per viam virtutum & pudicitię non valeant incedere: & veſtimenta eius comburuntur .i. corpus eius, grauiter commaculatur, & priſtinæ eius vitæ integritas, ignis contactu corrupta malè olet, infamia tanquam malo odore latè ſe ſpargente.

[2. *Ingreditur &c.*] Hebræi hoc modo loquendi honeſtiore, ſignificant concubitum.

[3.*Mundus.*] .i. liber ab omni pœna & vltione. Hebraicè, *non erit innocens*, quod non tantum ſignificat eſſe ſine peccato, ſed Phraſi Hebraica ſæpe ſignificat non eſſe impunitum: vult enim hic Sapiens oſtendere adulterum grauiter puniendum tum à marito adulteræ: vt dicit infra, tum à Deo.

[4. *Os alienæ.*] Alienam vocat quæ vxor eius non eſt, quemque illa vult in ſui amorẽ pertrahere. Huius os foueæ profundæ comparat quia & oſculis & ſignis geſtibuſque vultu expreſſis, ac maximè ſuorum verborũ blanditiis & illecebris, virum alienum ad caſum pertrahit, eumque tam grauem vt reſurgere aut nullatenus aut vix poſſit, ei ſimilis qui incidit in foueam benè profundam; à qua exit ægerrimè. Videmus enim viros alienæ vxoris amore captos, difficulter ſe ab eo extricare. Adulterium porrò ſequuntur alia flagitia, vt homicidia, rapinę; varia item mala & pericula, inimicitiæ, rixæ, ex quibus non facilè eſt inuenire exitum, ſed in quibus miſeri frequenter demerguntur & abſorbẽtur. Tandem quod infallibile eſt, adulter poſt hanc vitam demergitur in foueam, ſeu potius in abyſſum putei infernalis, vnde nunquam emerget.

[5. *Cuſtratus &c.*] Scilicet ob præcedentia peccata: Quibus verbis ſignificatur neminem facilè præcipitari in hanc foueam, ſeu adulterio ſe maculare, niſi qui aliis fuerit prius commaculatus vitiis, merueritque deſeri à Deo, vt peccatum hoc poſterius, ſit pœna præcedentium.

[6. *Hoc nefas eſt.*] .i. adulterium (de quo proximè locutus eſt) crimen eſt grauiſſimum diuinæ & naturali legi maximè aduerſum.

[7. *Et iniquitas &c.*] Scilicet in iis quæ fiunt contra proximum, quia per hoc fit ei iniuria in re maximè clara. Liranus.

[8. *Ignis eſt, &c.*] Sicuti ignis vehemens omnia conſumit, perdit penitus, & nihil omnino relinquit: Ita adulterium perdit ſubſtantiam, honorem, bonum nomen, amicos, patronos, & ſi quæ in adultero fuerunt ante virtutum opera, vel etiam ſemina aliqua tantum boni, ab adulterij peſſimo igne deuorantur, efficiturque adulter totus miſer & deſpectus ab omnibus. Titelman. Quod vno verbo expreſſum à Lirano: vſque ad perditionem, inquit, corporis & animæ, quia non tantum in animam at etiam in corpus peccat, per corpus autem & animam, intellige bona omnia quæ ad ea quoquo modo reuocantur.

[9. *Eradicans &c.*] Quia per adulterium poſteritas honeſta & legitima tollitur, aufertur certitudo legitimæ prolis, ſupponuntur hæredes illegitimi. Item qui in adulterio concepti ſunt, ſæpe grauius vruntur igne concupiſcentiæ, fiuntque non raro perditi parentum imitatores. Liran. & Titelm.

[10. *Iudicabit.*] Condemnabit, æternum puniet.

[11. *Maledicta.*] Pergit Iob imprecari mala adulterij. *pars.* .i. hæreditas portio eius ſit maledicta .i. nihil ei proferat vtile ſed tantum ſpinas & tribulos; *nec ambules* &c. .i. vineæ eius ſint ita ſteriles & deſtructæ vt pigeat eas viſitare. Ita Lira. quæ interpretatio pertinet ad §.12.

Aliter Titelman. Ex omnibus illis quæ in hac vita viſus eſt poſſidere quaſi partem & hæreditatem, nihil aliud quam maledictionem & damnationem ſibi acquirat. Omnia illis in damnationis ac maledictionis cumulum cædant. In terra etiam beatorum ſit pars eius maledicta, quia ibi nullam habiturus eſt partem, maledictionis æternæ ſententia ab ea excluſus. In terra quoque inferni pro portione & parte ſua, æternam accipiat maledictionem, per viam vinearum intelligit vias lętas virtutum quæ ad ſuperna ducunt. Quas laborioſo conatu, licet conſolationibus pleni, odore nimirum & ſapore vinearum refecti iuſti ambulant.

[12. *Ad nimium &c.*] Hæc eſt viciſsitudinaria inferni pœna.

[13. *Vſque &c.*] .i. faciat eum peccatum ſuum deſcendere ad pœnam inferni.

[14. *Obliuiſcatur miſericordia.*] Quia non eſt ea à damnatis vlterius expectanda. Liran. Dei miſericordia obliuiſci eius dicitur, inquit Gloſſa, quia ipſe Dei iuſtitiæ fuit oblitus: Quiſquis enim iuſtum nunc non timet, poſtea inuenire non poteſt miſericordem.

[15. *Dulcedo &c.*] .i. dum in inferno anima eius cruciabitur, ipſe erit dulcedo ſeu dulcis cibus vermibus, dulciter vermes paſcet.

[16. *Non ſit &c.*] In memoria apud Deum, ita vt ab illo vllam in æternum recipiant aut liberationem aut conſolationem: quos enim Deus in afflictione deſerit, eorum dicitur non recordari: quia ita ſe gerit quaſi eorum ſit oblitus, poteſt etiam intelligi de memoria apud bonos in hac vita. Gregor.

[17. *Conteratur.*] Confringatur, conſumatur, deſtruatur omnino, excidatur & tanquam arbor quæ non facit fructum bonum, in ignem mittatur.

§.7. ET DE VIRI QVIDEM ADVLTERI pœnis, ita Eccleſiaſt.

1. *Hic in plateis ciuitatis vindicabitur, & quaſi ² pullus equinus ³ fugabitur, & vbi non ⁴ ſperauit apprehendetur.* Eccli.23. 30.

[1. *Hic &c.*] Scilicet adulter, publicè punietur, qui putabat ſe latere poſſe & impunitum fore.

[2. *Pullus &c.*] Rectè pullo equino comparatur adulter, vt qui ad adulterium perpetrandum laſciuus fuit & fortis inſtar pulli indomiti; at perpetrato adulterio, veluti tener pullus equinus timidus & fugax ex cõſcientiæ remorſu pauet, & deprehenſus fugit, nec effugit tamen.

[3. *Fugabitur.*] In fugam conijcietur à miniſtris iuſtitiæ cum ſequentibus & aſſequentibus, vt captus puniatur. Liran.

[4. *Sperauit.*] Suſpicatus eſt: poſitum eſt *ſperauit* pro *timuit* & *putauit*. Ita Ianſen.

§. 8. POENÆ INFLIGENDÆ CORPORI A parte læſa.

Zelus & furor ¹ viri non parcet in die vindictæ, nec acquieſcet cuiuſquam precibus, nec ſuſcipiet pro redemptione ² dona plurima. Prou.6.34. 35.

Vide

Vide §. 1. num. 5.

[1. *Viri.*] Cuius ſcilicet violata eſt vxor per adulterum.

[2. *Dona plurima.*] Nec mirum, cum illata iniuria, nulla re temporali poſſit compenſari.

§. 9. QVOMODO PVNIENDVS IN FAMA.

Prou. 6. 33 *Turpitudinem & ignominiam congregat ſibi, & opprobrium illius non delebitur.*

§. 10. QVOMODO IN HONORE.

Eccleſ. 23. 31. *Erit* [1] *dedecus omnibus, eo quod non* [2] *intellexerit timorem Domini.*

[1. *Dedecus.*] Omnes habebunt eũ dedecoroſum & ignominioſum.

[2. *Intellexerit.*] .i. non cogitarit, nec rationem vllam habuerit timoris domini: vt per eum timorem dedecus adulterij vitaret, ideo incidet in dedecus hominum, tum ob admiſſum flagitium, tum ob publicum ſupplicium.

§. 11. QVOMODO IN FILIIS.
Vide §. 5. *num.* 9.

Sapient. 3. 16. 17. 18. 19. *Filij adulterorum* [1] *in inconſummatione erunt, & ab iniquo thoro ſemen* [2] *exterminabitur. Et ſi quidem longæ vitæ erunt, in* [3] *nihilum computabuntur, &* [4] *ſine honore erit nouiſſima ſenectus illorum. Et ſi celerius defuncti fuerint, nõ habebunt* [5] *ſpem, nec in die* [6] *agnitionis* [7] *allocutionem. Nationis enim iniquæ diræ ſunt* [8] *conſummationes.*

Sap 4. 3. 4. 5. 6. [9] *Multigena impiorum multitudo* [10] *non erit vtilis, &* [11] *ſpuria vitulamina non dabunt radices altas, nec ſtabile* [12] *firmamentum collocabunt. Et ſi in ramis* [13] *in tempore* [14] *germinauerint, infirmiter poſita, à* [14] *vento commouebuntur, & à nimietate ventorum* [15] *eradicabũtur.* [16] *Confringentur enim rami inconſummati, &* [17] *fructus illorum inutiles & acerbi ad manducandum, & ad nihilũ apti. Ex* [18] *iniquis enim ſomnis filij qui naſcuntur, teſtes ſunt nequitiæ aduerſus parentes in* [19] *interrogatione ſua.*

[1. *Inconſummatione.*] .i. inconſummati erunt & imperfecti, nunquam peruenient ad perfectionem, ad maturitatem quam tribuit ſapientia ſeu prudentia, finem ſuum non aſſequentur, ſed præcipientur, vt filius Dauidis ex Berſabee Græcũ τελεῖν vnde ἀτέλεςα deductum, non tantum ſignificat conſummare, ſed etiam initiati ſacris, vnde quidam vertunt filij adulterorum non erunt initiati.i. non erunt participes ſacrorum, non ingredientur Eccleſiam Dei. Vide legem Deuteronom. 23. 2. Poteſt & hæc inconſummatio & imperfectio, de qua primò dictum, referri ad mores, vt ideo dicantur inconſummati & imperfecti filij adulterorum, quod eorum educatio ferè à parentibus negligatur.

[2. *Exterminabitur.*] Eiicietur ex eccleſia Domini.

[3. *In nihilum.*] In nullo erunt pretio.

[4. *Sine honore &c.*] Quia patrum ſuorum imitatores pietati non vacabunt, cuius eſt comes honos.

[5. *Non habebunt ſpem.*] .i. ſalutem à iuſtis ſperatam non obtinebunt, vel ſpem .i. bona & virtutes quibus ſperare poſſint remunerationem, loquitur enim Sapiens de iis qui ſapientiam contemnunt, & abiiciunt diſciplinam.

[6. *Agnitionis.*] .i. iudicij, tunc enim cuiuſque cognoſcitur cauſa.

[7. *Allocutionem.*] .i. conſolationem, ita etiam Oſee 2. 14. ſumitur locutio.

[8. *Conſummationes.*] .i. fines, nam via impiorum complanata lapidibus, & in fine eorum inferi, tenebræ & pœnæ. Eccli. 21. 11. O duram & diram conſummationem, vtinam ſæpius hominum animis obuerſareris.

[9. *Multigena.*] .i. multiplex, multiplicata, copioſa.

[10. *Non erit vtilis*] Niſi vt iuſtos exerceant, inquit Auguſt. ſerm. 52. in Ioannem. Imo erit noxia. Interl.

[11. *Spuria vitulamina.*] i. adulterinæ plantationes ſeu ſtolones & propagines facilè euellentur, ſicut teneræ plantæ quæ vix radicibus hærent facilè euelluntur, comparat ergo filios ex adulterio natos his plantis, dicitque facilè euellendos .i. non diu victuros. Liran. per adulterinas plantationes accipit omnes impios quia per adulterium ſpirituale fiunt filij diaboli.

[12. *Firmamentum.*] Alia ſimilitudine à fũdamento ędificij ſignificat filiis adulterorum non diu futuros ſuperſtites.

[13. *In tempore.*] .i. ad tempus ad horam. Interl.

[14. *Germinauerint.*] Bonis tẽporalibus ditati fuerint, proſperè egerint.

[14. *Vento.*] Dei ſententia ſuper illos irruente, aut aduerſitate aliqua, & pœna inflicta.

[15. *Eradicabuntur.*] A bonis præſentibus, in quibus leuiter fixerant radicem.

[16. *Confringentur*] Quia frequenter eorum mors acceleratur.

[17. *Fructus eor. inutiles.*] Quia eorum opera mala ſunt.

[18. *Iniquis ſomnis.*] .i. illegitimo concubitu: ſomnus pro concubitu, quia ille huic proximus, per catachreſim aut metonymiam.

[19. *Interrogatione.*] Cum interrogabitur cuius ſint filij, reſpondebunt enim ſe eſſe filios eorum, de quibus notum eſt fuiſſe eos impios & adulteros, vel erunt teſtes nequitiæ paternæ, ratione improbæ eorum vitæ quam ſunt imitati: fructus enim mali, indices ſunt arboris malæ. Ex Liran.

§. 12. QVOMODO IN BONIS EXTERNIS. *Vide §. 5. teſtimonio 6. cum interpretatione.*

§. 13. QVOMODO PVNIENDA MVLIER adultera tum in ſe, tum in filijs.

Eccleſ. 23. 34.35.36. *Hæc in[1] eccleſiam adducetur, & in filios eius [2] reſpicietur [3] non tradent filij eius radices, & [4] rami eius non dabunt fructum. Derelinquet in maledictum memoriam [5] eius, & dedecus illius non delebitur.*

[1. *Eccleſiam.*] .i. in cætum populi Dei, vt ibi conuicta iuxta legem Dei coram omni populo lapidetur.

[2. *Reſpicietur.*] Vt diligens de ijs inſtituatur inquiſitio & viſitatio, ne cum legitimis locum habeant & hæreditatem, imo vt omni honore ac hæreditate in populo Dei careant.

[3. *Non tradent radices.*] .i cito morientur.

[4. *Rami &c.*] .i. filij illi ſpurij non proferent filios, per quos parentes quodammodo poſt mortem manent ſuperſtites: carebunt ergo ſucceſſione, & breuis erunt vitæ, Deo nimirum talem progeniem in ſceleris deteſtationem citò abſumente.

[*Eius.*] Pro *ſuam* .i. ſi aliqua maneat adulteræ memoria coniuncta erit cum ignominia & maledicto ſempiterno.

§. 14. VETATVR ADVLTERIVM.

Tobia 4. 13. *Attende tibi fili mi, ab omni fornicatione, & præter vxorem tuam, nunquam patiaris crimen [1] ſcire.* Vide §. 5. teſtimonio 2. & 5.

AFFABILITAS.

Vide Benignitas. Lingua. Manſuetudo.

AFFECTIONES ANIMI.

Vide Mortificatio, & Animus. c. 2.

[1. *Scire.*] .i. facere, ita accipit Apoſtolus verbum noſcendi, ſeu ſciendi dum loquitur de Chriſto Domino. Eum qui non nouerat peccatum: .i. qui non fecerat peccatum.

AMBITIO.

V. Gloria vana. Superbia. Dignitas. Honor. Rex, Princeps.

§. 1. ORITVR EX INSCITIA.

1. Neſcitis quid petatis. Poteſtis bibere calicem, quem ego bibiturus ſum? dicunt ei: [2] poſſumus. Matt. 20. 22.

[1. *Neſcitis &c.*] Quia neſcitis regnum meum non eſſe de hoc mundo: Item quia ſedem, quam nondum meriti eſtis, expetitis, cum nemo poſſit regnare qui non meam paſſionem fuerit imitatus, hoc enim oſtendit ſequentibus verbis. *Poteſtis* &c. q. d. inquit Chryſoſtom. vos mihi de honore, ego de agone loquor. Non eſt enim hoc præmiorum tempus: qua etiam ratione oſtendebant ſe neſcire quid peterent. Idem poteſt ambitioſis reſponderi: Addendum præterea neſcire hos quid petant, onus enim petunt cum ſe putent honorem petere. Mille curas & ſollicitudines petunt quæ honores & dignitates conſequuntur: petunt omnium iudicijs eſſe expoſitos: petunt pro alijs rationem reddere, petunt non rarò ſuam damnationem, cum ſe his contraria petere arbitrentur.

[2. *Poſſumus.*] Sicut ſtultè & ambitioſè petierant præferri cæteris, ita temerè reſpondent ſe calicem poſſe bibere .i. pati pro Chriſto. Chryſ. Theoph.

§. 2. EST CONTRARIA CHARITATI.

Charitas non eſt ambitioſa. 1. Cor. 13. 5

§. 3. EST INSATIABILIS.

1. Ignis nunquam dicit ſufficit. Prou. 30. 16.

[1. *Ignis.*] Per ignem poteſt intelligi ambitio: quia ea ſicut ignis ſemper alta petit. Ignis omnia deuorat, & hæc omnia ſibi ſubijcere cupit, nec ſatiatur vnquam. Patet in Alexandro Magno, cuius auiditati atque ambitioni hic orbis non ſufficiebat.

§. 3. EST CAVSA INCREDVLITATIS.

Quomodo vos poteſtis credere, qui [1] gloriam ab inuicem accipitis; & gloriam, quæ à ſolo Deo eſt non quæritis. Ioan. 5. 44.

[1. *Gloriam &c.*] Gloriam ab inuicem accipere, eſt ambitioſè nomen ſanctitatis & doctrinæ ac virtutis ab hominibus quærere, nec tam velle ſtudioſum & doctum & virtute præditum eſſe, quam talem velle ab homini-

hominibus haberi: Qui autem plus ſtudet verè virtutem & doctrinam amplecti, quam ab hominibus talis videri, hic gloriam quæ à Deo eſt quærit, nam apud Deum gloriam habet qui talis eſt, non autem qui talis tantum reputatur. Pluris autem faciebant iſti tales ab inuicem haberi, quam tales apud Deum eſſe: timebantque ſi Chriſtum ſequerentur & ab eo diſcerent, qui nunquam litteras didiciſſet, multum de ſua fama diminutum iri, minuſque legis obſeruatores ſe habendos ſi eius diſcipuli fierent, qui legis rigorem ſeruare non videbatur. Elegerunt ergo potius non credere nec eum confiteri: Ambitio ergo & vana gloria excæcauit eos. Ita Toletus.

§. 5. IMPEDIT EXTERIOREM FIDEI profeſſionem.

Ioann. 12. 42.43. *Propter Phariſæos non* [1] *confitebantur, vt è ſynagoga non eijcerentur. Dilexerunt enim* [2] *gloriam hominum magis, quam gloriam Dei.*

1. *Confitebantur.*] Chriſtum ſcilicet in quem credebant, cum tamen non ſufficiat ſola fides interna; corde enim creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem. Rom. 10.

2. *Gloriam &c.*] Gloria hominum eſt clara notitia & honorifica opinio quam de aliquo habent homines. Gloria autem Dei eſt exiſtimatio etiam bona & magna, quam habet Deus de homine. Hi ergo pluris fecerunt hominum gloriam, & apud eos magni fieri quam apud Deum: Verebantur cæca quadam ambitione gloriæ & laudis humanæ, contemni, ſi è ſynagoga eiicerentur & quaſi excommunicarentur. Auguſt. l. 5. de ciuit. c. 19.

Eccli. 7. 4. §. 6. *Noli quærere à Domino* [1] *ducatum, neq; à rege* [2] *cathedram honoris.*

Eccli. 7. 6. *Noli quærere fieri iudex niſi valeas* [3] *virtute irrumpere iniquitates: ne forte extimeſcas faciem potentis, & ponas* [4] *ſcandalum in æquitate tua.*

Hebr. 5. 4. [5] *Nec quiſquam ſumat ſibi honorem, ſed qui vocatur à Deo tanquam Aaron.* Vide verbo Diſcordia §. 5.

1. *Ducatum.*] .i. principatum, aut aliis præeſſe, qui enim preęſt, alios ducere debet & gubernare.

2. *Cathedram.*] Officium honorificum. Rationes prohibitionis attulimus § 1.

3. *Virtute irrumpere.*] .i. fortiter & viriliter frangere penitus improborum conatus, & violentias. Rabanus interpretatur de iudicis iniquitatibus vult que eum prius ſuas frangere iniquitates, quam officium aſſumat iudicis, qui enim grauatur pōdere propriarum culparum, non debet iudex fieri alienarum.

4. *Scandalum &c.*] .i. impedimentum quominus iuſtè iudices: Impedimentum erit ille timor potentis. Non eſt hic ſermo de ſcandalo alijs præſtito, ſed de eo ſcandalo ſeu offendiculo quod quis ſibi dat, dum id facit quo ipſemet ad lapſum & peccatum ducitur.

5. *Nec quiſquam &c.*] Quod dicit de dignitate pontificis non dari ambitioſis, & vſurpatoribus, at vocatis & electis à Deo, ſicut fuit Aaron per Moyſen: idem in ſenſu accommodatitio applicari poteſt cuiuis dignitati ac præeminentiæ.

§. 7. SVADETVR VT SI QVIS PRIMATVM ambiat, omnibus ſeruiat.

Quicunque voluerit inter vos maior fieri, ſit veſter [1] *miniſter, & qui voluerit inter vos primus eſſe, erit veſter ſeruus &c.* Matt. 20. 26.27.

1. *Miniſter.*] Cum ad ſummam virtutum veniatur, inquit Interl. non imperando, ſed miniſtrando.

AMICVS, AMICITIA.

V. Conſortium.

CAPVT I.

De amicis parandis, probandis: eorum quantitate, & qualitatibus.

§. 1. VERI AMICI TYPOS

V. Tomo altero.

§. 2. AMICOS PARANDOS ESSE.

Gratia & amicitia [1] *liberant: quas tibi ſerua, ne exprobrabilis fias.* Prou. 25. 10.

1. *Liberant.*] A varijs malis, vel liberum decent hominem & ingenuum, ne ſemper ſeruili timore ſibi metuat, ſed hominum fauore ac beneuolentia munitus, ſecurè viuat.

§. 3. QVAM SIT ID DIFFICILE.

1. *Beatus qui inuenit amicum verum. Quibus artibus parentur.* Eccli. 25. 12.

1. *Beatus.*] Prædicatur hic beatus, quia arduum eſt & rarum talem inuenire amicum, qui omni tempore tibi adſit, qui te amet non tua, qui te tueatur & c. hic enim ſolus eſt amicus verus.

§. 4. *Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos: & lingua* [1] *eucharis in bono homine,* [2] *abundat.* Eccli. 6. 5.

Eccli.6.17 [3] *Qui timet Deum,[4] æquè habebit amicitiam bonã: quoniam [5] ſecundum illum erit amicus illius.*
Vide c.2.§.12. teſtimonio primo.

1. *Eucharis.*] .i. gratioſa, blandiloqua, affabilis.

2. *Abundat.*] .i. copioſum fert fructum: amicitiæ ſcilicet & affabilitatis.

3. *Qui timet &c.*] En rationem veros parandi amicos, timere filiali amore Deum.

4. *Aequè.*] .i. ſimiliter q. d. ſicut bene & fideliter ſe gerit erga Deum eum timendo, & propter Deum etiam erga proximum ſuũ (Dei namque amor non ſubſiſtit ſine amore proximi,) ſimiliter habebit bonam & conſtantem alterius amicitiam ergá ſe: vel *æquè* .i. iuſtè. Iuſtum enim eſt vt qui Deum reueretur, bonam Dei opẽ, aliorum erga te amicitiam conſequatur.

5. *Secundũ illum &c.*] .i. Qualis eſt ipſe erga Deum & proximum, talis erit & amicus illius .i. fidelis & ſincerus ei obtinget amicus, ſicut ipſe fideli & recto eſt erga Deũ & proximum animo.

§. 5. NON PARANTVR PRODIGALITATE & profuſione bonorum.

Eccl.20.17 18.19. [1.] *Fatuo non erit amicus, & non erit gratia bonis illius, qui enim edunt panem illius, [2] falſę linguæ ſunt. [3] Quoties, & quanti irridebunt eum? Neque enim quod habendum erat, directo ſenſu diſtribuit: ſimiliter & quod non erat habendum.*

1. *Fatuo.*] Fatuum vocat prodigum qui nõ dat quando, quibus, & quemadmodum oportet, ſed in conuiuiis ſua prodigè inſumit, paſcens ſuos aſſentatores: talis igitur nõ parat ſibi veros amicos, nec dando aliorum gratiam ſibi promeretur.

2. *Falſæ linguæ.*] .i. mendaces, adulatores, quique de eo falſas laudes prædicant.

3. *Quoties &c.*] Loco gratiæ & amicitiæ deriſionem reportat, quia non tantum ab aſſentatoribus irridetur quod ita benè illi imponãt, ſed etiam ab aliis qui intelligunt eum ita bellè decipi.

4. *Neque enim &c.*] .i. quod ſibi ſeruare debebat in futurum, imprudenter dat, & quod non erat habendum, nec ſibi aſſeruandum, ſed alijs reſtituendum, (vtpote alienum & malè partum) vel imprudenter dat quibus non oportet, ſcilicet aſſentatoribus, & quod ſuperfluum ipſi eſt, non dat pauperibus. Quare peccat in diſtribuendo tam quæ ſibi ſeruanda erant quam quæ non erant.

§. 6. AMICI PROBANDI SVNT ANTEquam comparandi.

Si [1] poſſides amicum, in tentatione poſſide eum, & ne facile [2] credas ei. Eccli.6.7.

1. *Poſſides.*] .i. ſi poſſidere paras, para illum poſſidere per tentationem ſeu probationem, fac periculum fidelitatis eius & beneuolentiæ in rebus minoribus.

2. *Credas ei.*] Licet amicitiam verbis polliceatur, proba eius fidem antequam ei te firmiter committas.

§. 7. CVR ET QVOMODO PROBANDI, ET quomodo agnoſcendi an boni ſint.

Eſt amicus [1] ſecundum tempus ſuum, & non permanebit in die tribulationis. Et eſt amicus qui conuertitur ad inimicitiam. Et eſt amicus qui [2] odium & rixam & conuitia denudabit. Eſt autem amicus ſocius menſæ, & non permanebit in die [3] neceſsitatis. Eccli.6.8.9 10.

Non agnoſcetur [4] in bonis amicus, & [5] non abſcondetur in malis inimicus. In bonis viri inimici illius in triſtitia: & in [6] malitia illius, amicus agnitus eſt. Eccli.12.8. 9.

1. *Secundum tempus.*] .i. amicitiam ſeruat quamdiu eſt ei opportunum & commodum.

2. *Odium.*] Animo conceptum per rixam verborum deteget, atque inter rixandum etiam manifeſtabit conuitia & opprobria quæ tempore amicitiæ aduertit, & quæ ei tanquam amico confidenter detecta fuerunt.

3. *Neceſsitatis.*] .i. tribulationis, quæ ſæpe in ſcripturis nomine neceſſitatis ſignificatur. Epigraphe huius §. habet etiam contineri hac ſententia quomodo probandi: ſi enim hæc in aliquo aduertamus ineſſe, ſignum eſt manifeſtum non eſſe eum ad amicitiam admittendum.

4. *In bonis*] .i. in proſperis, tunc enim plurimi ſimulant ſe amicos.

5. *Non abſcondetur.*] Sed ſe prodet exultãdo.

6. *In malitia.*] In aduerſitate.

§. 8. DE AMICORVM QVANTITATE ET numero vt pauci ſint.

Multi [1] pacifici ſint tibi, & [2] conſiliarius ſit tibi [3] vnus de mille. Eccli.6.6.

1. *Pacifici.*] Non ſignificat pacem facientes, quemadmodum Matth. 5. ſed pacifici. i. cum quibus pacem habeas.

2. *Conſiliarius.*] .i. cui tanquam amico fideliſſimo conſilia omnia tua communices.

3. *Vnus de mille.*] .i. habeas paucos, quia in-

ter multos paucos eſt inuenire fidos & prudētes.

DE EORVM QVALITATIBVS.

§. 9. NON RELINQVENDI ANTIQVI, NEC reiiciendi noui.

Eccli.9.14 *Ne* [1] *derelinquas amicum antiquum:* [2] *nouus enim non erit ſimilis illi.* [3] *Vinum nouum, amicus nouus:* [4] *veteraſcet, & cū ſuauitate bibes illud.*

1. *Derelinquas &c.*] Vel ob leuitatem, vel leuibus eius erratis offenſus.

2. *Nouus.*] Inuenies in nouo quæ magis adhuc te offendant, nec erit ſimilis veteri in fidelitate & vtilitate.

3. *Vinum nouum &c.*]Comparat amic. nouum, vino nouo: vin. nouum crudum eſt, fæculentum, auſterum, ideoque veteri non præferendum, maturo & depurato: ita amicus nouus crudus adhuc eſt & inexploratus, quare nec ſolidam præbet voluptatem nec antiquo & bene explorato amico anteponendus.

4. *Veteraſcet.*] Q. d. ſicut vinum, quia nouum non ideo reiiciendum, quia poſtea bibetur cum ſuauitate: ita amici noui probata virtus proceſſu temporis magnam afferet voluptatem.

§. 10. DITIORVM NON AMBIENDÆ amicitiæ.

Eccli.13.2.4.5.6.7.8 1. *Pondus ſuper ſe tollet, qui* [2] *honeſtiori ſe* [3] *communicat. Et ditiori te ne ſocius fueris.* [4] *Quid communicabit cacabus ad ollam? quando enim ſe colliſerint, confringetur.* [5] *Diues iniuſtè egit, & fremet: pauper autem læſus* [6] *tacebit,* [7] *ſi largitus fueris, aſſumet te: & ſi non habueris* [8] *derelinquet te. Si habes,* [9] *conuiuet tecum, & euacuabit te, & ipſe non dolebit ſuper te.* [10] *Si neceſſarius illi fueris,* [11] *ſupplantabit te, & ſubridens ſpem dabit, narrans tibi bona, & dicet:* [12] *Quid opus eſt tibi?* [13] *Et confundet te in cibis ſuis, donec te exinaniat bis, & ter: & in nouiſsimo* [14] *deridebit te: & poſtea* [15] *videns derelinquet te, &* [16] *caput ſuum mouebit ad te.*

1. *Pondus.*] .i. grauamen & magnum onus vltro aſſumit.

2. *Honeſtiori.*] Ditiori, potentiori.

3. *Communicat.*] Conſortio vitæ, & amicitiæ neceſſitudine.

4. *Quid communicabit &c.*] Quid conuenit communionem eſſe inter cacabum æneū & ollam teſtaceam, cum enim ea ſeſe colliſerint, nihil quidem inde patietur cacabus. At olla confringetur, pauper eſt olla, diues eſt cacabus æneus, ſi ille cum hoc ſocietatem ineat, periculum illi eſſe poteſt ab hoc tanquam infirmiori non huic ab illo.

5. *Diues &c.*] En quomodo olla à cacabo patitur, pauper à diuite ſocio læditur. Diues iniuſtè quippiam fecit in pauperem, qua iniuſtitia non obſtante cum eam deberet reparare, & ſe humiliare, adhuc audebit per iram indignè fremere & minari.

6. *Tacebit.*] Alter fremit dum lædit: hic etiā læſus tacet, ponderanda concionatori hæc vno verbo expreſſa Antitheſis. Tacet autem nec audet ſuam innocentiam defendere aut alterius iniuriam oſtendere, ne ſi loquatur, iratum offendat magis, & ad nouam quam comminatur iniuriam inferendam prouocet.

7. *Si largitus fueris.*] Scilicet munera, aſſumet te in ſuam amicitiam.

8. *Derelinquet.*] Q. d. non ſolum tibi quod deeſt non dabit, ſed etiam te deſeret.

9. *Conuiuet.*] .i conuiuabitur, cogeris inuitatus ab eo, cum reinuitare, ſic fies pauper nec tamen ideo vlla ipſe tui miſeratione mouebitur. Duo itaque quærit diues à paupere munera & conuiuia, ſequitur 3.

10. *Si neceſſarius.*] Si opera tua indigebit.

11. *Supplantabit.*] .i. decipiet, bonis nimirum promiſſis & blando vultu extorquens operam tuam, quod exprimitur infra per riſum, & narrationem bonorum verborum.

12. *Quid opus &c.*] Hæc ſunt bona verba. An aliqua re indiges? nihil dubita ego nulla re te egere ſinam. Q. d. ſapiens, ſic quod volet à te extorquebit, ſed præter verba nihil reddet.

13. *Et confundet &c.*] Si quid beneficij impartitus erit, id ſitum erit in menſa, ad quam te adhibebit aliquando, at hac ipſa menſa pudorem tibi adferet, ita vt præ pudore cogaris illum aliquoties reinuitare, ſic exhauriantur facultates tuæ.

14. *Deridebit.*] Tanquam inſipientē quod te illi ſocium adiunxeris.

15. *Videns.*] Te pauperem.

16. *Caput &c.*] .i. vel deridendo te vel renuendo precibus ſuis acquieſcere certè nihil efficacius dici poteſt ad peruadendū nè quis temerè ditiorum amicitias ambiat.

§. 11. NEQ; MAGNATVM AVT PRINCIPVM.

1. *Aduocatus à potentiore* [2] *diſcede;* [3] *ex hoc enim magis te aduocabit.* [4] *Ne improbus ſis, ne* [5] *impingaris, &* [6] *ne longè ſis ab eo, ne eas in obliuionem.* [7] *Ne retineas ex æquo loqui cum illo.* [8] *Nec credas multis verbis illius,* [9] *ex multa enim loquela tentabit te, & ſubridens interrogabit te de abſconditis tuis.* [10] *Immitis animus illius conſeruabit verba tua;* [11] *& non parcet de malitia, & de vinculis. Caue tibi, & attende diligenter* [12] *auditui tuo:* [13] *quoniam cum ſubuerſione tua ambulas. Audiens vero* [14] *verba illa* [15] *quaſi in ſomnis vide, &* [16] *vigilabis.* Eccli.13.12 13.14.15.16.17.

1. *Aduocatus.*] Seu ad menſam, ſeu ad familiaritatem, ſeu ad dignitatem.

2. *Diſcede.*] Cito ex modeſtia, præ te ferens & agnoſcens indignum te illius congreſſu.

3. *Ex hoc enim.*] Si te ex animo vocauit, tantum abeſt vt offendatur, quin potius aduertens humilitatem tuam principibus gratiſſimam, & ſe à te magni fieri, his delectatus magis te aduocabit.

4. *Ne improbus.*] Ne te improbè ſeu importunè ingeras in aulas principum & ædes magnatum antequam voceris.

5. *Ne impingaris.*] Id eſt, turpiter eiiciaris.

6. *Ne longè &c.*] .i. ne aduocatus omnino te elonges, ne qui aliquem erga te fauorem oſtendit, omnino tui obliuiſcatur.

7. *Ne retineas.*] .i. Ne diu perſiſtas loqui cum principe velut cum æquali .i. liberè & multis verbis, & ea libertate qua ipſe loquitur, ſed paucis & pudibundè loquaris, ne vel nimia libertate vel loquacitate offendas.

8. *Nec credas &c.*] Illa enim multa & blanda verba magnatum ſunt ad tentandum ſeu explorandum hominis animum, & ſuauiter expiſcandum eius ſecreta.

9. *Ex multa.*] .i. in multa.

10. *Immitis &c.*] Licet blandè ſit locutus, ipſe animo ſæuus conſeruabit in memoria ſecreta quæ ei reuelaſti.

11. *Et non parcet.*] .i. occaſionem nactus non omittet (id enim ſignificat *parcere* hîc) te affligere (id ſonat verbum *malitia*) vſque ad incarcerationem & vincula.

12. *Auditui.*] .i. verbis illis blandis principum quæ audis, quibuſque explorant ipſi animi tui ſenſa, caue ne quid reticendum eis dicas.

13. *Quoniam cum ſubuerſione &c.*] .i. conuerſaris cum eo non ſine periculo ſubuerſionis .i. periculo vitæ, aut damni alicuius temporalis, vel ſubuerſione .i. ſubuerſore, vt ponatur abſtractum pro concreto.

14. *Verba illa.*] Quibus te tentat, & conatur expiſcari tua ſecreta.

15. *Quaſi in ſomnis &c.*] .i. ne crede plus quam ſomnis.

16. *Et vigilabis.*] .i. vigila diligenter, attende ne capiaris: ponitur futurum pro imperatiuo: quod frequentiſſimum eſt.

§. 12. NEQVE PRAVORVM HOMINVM. *V. verbo conſortium.*

2. Para. 19. 2. *Impio præbes auxilium, & his qui oderunt dominum, amicitia iungeris.* Vide item Ioſue 23. 12. & Deuteron. 7. 3.

§. 13. NEQVE MVNDI.

1. *Adulteri, neſcitis quia amicitia huius mundi, inimica eſt Dei? Quicumque ergo voluerit amicus eſſe ſæculi huius, inimicus Dei conſtituitur.* Iacobi 4. 4.

1. *Adulteri.*] Non propriè, neque vt communiter ſumitur, ſed ob violatam fidem coniugii ſpiritualis per peccatum.

CAPVT II.

Quæ ſint veri amici officia, effecta & laudes.

§. 1. TACERE COMMISSA SIBI ARCANA.

Qui ambulat fraudulenter reuelat arcana, qui autem fidelis eſt celat amici [1] commiſſum. Prou. 11. 13.

Non [2] duplices ſermonem auditus de reuelatione ſermonis abſconditi, & eris vere ſine confuſione, & inuenies gratiam in conſpectu omnium hominum. Eccli. 42. 1.

1. *Commiſſum.*] Quodcumque eius fidei commiſſum eſt, ſeu verbum arcanum ſeu factum v. g. aliquod amici delictum.

2. *Duplices.*] .i. non iteres ſermonem à te auditum reuelando res ſecretas, ne inquam iteres, quia ſic tibi dictus erat vt ſemel tantum dictus eſſe deberet.

§. 2. QVI ID NON PRÆSTAT IRREPArabiliter perdit amicum.

Qui denudat arcana amici [1] fidem perdit, & non inueniet amicum [2] ad animum ſuum. Dilige [3] proximum, & coniungere fide cum illo. Quod ſi denudaueris abſconſa illius, non [4] perſequeris poſt eum. Sicut enim homo, qui [5] perdit amicum ſuum, ſic & qui perdit amicitiam proximi ſui. Et [6] ſicut qui dimittit auem de manu ſua, ſic dereliquiſti proximum tuum, & non eum capies. Non illum ſequaris, quoniam longè abeſt: effugit enim quaſi caprea de laqueo: [7] quoniam vulnerata eſt anima eius. Vltra eum non poteris colligare. Et [8] maledicti eſt concordatio: denudare autem amici [9] myſteria deſperatio eſt animæ infœlicis. Eccli. 27. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24.

1. *Fidem.*] Fidelitatem quam præſtare tenebatur & quam dederat de tacendo, vel melius fi em .i. credulitatem aliorum qui deinceps non habebunt ei fidem.

[2. *Ad animum ſuum.*] .i. vt deſiderat.

[3. *Proximum*] φίλον .i. amicum.

[4. *Perſequeris.*] Poſitum pro perſequaris .i. non coneris ad priſtinam reuocare amicitiam, fruſtrà id feceris.

[5. *Perdit &c.*] Scilicet per mortem, ita vt non ſit ſpes rurſus habendi ipſum, ita ſe habet qui ſua culpa perdit amicitiam proximi.

[6. *Sicut &c.*] Auis quæ ſinitur auolare ita auolat vt fruſtra quis eam inſequatur, ſimiliter & capream retibus expeditam.

[7. *Quoniam &c.*] Supple ex præcedentibus *non eum capies*, non reconciliabis te illi, quia ſimilis eſt ei qui graue aliquod vulnus accepit, quod colligationem & curationem non admittit.

[8. *Maledicti.*] .i. ſi conuitium aut iniuriam protuliſſes poſſes reconciliari.

[9. *Myſteria &c.*] .i. arcana, deſperationem recuperandæ amicitiæ adfert infœlici animæ eius qui ita peccauit & prodidit amicum.

§. 5. NON TEMERE AMICO SECRETA ſua aperienda.

Eccli. 19. 9. 1. *Amico & inimico noli narrare*[2] *ſenſum tuum: & ſi eſt tibi*[3] *delictum, noli denudare. Audiet enim te, &*[4] *cuſtodiet te, &*[5] *quaſi defendēs peccatum odiet te, &*[6] *ſic aderit tibi ſemper.*

[1. *Amico &c.*] .i. cuiuis paſſim, vel *amico*, *&* .i. multò minus *inimico* noli narrare, ſcilicet temerè.

[2. *Senſum tuum.*] i. mentem tuam, quid in ea lateat, ſeu de te, ſeu de aliis, quid de ijs ſentias.

[3. *Delictum.*] Seu proprium, ſeu alienum eſt in tuo ſenſu & cognitione.

[4. *Cuſtodiet.*] .i. attentè obſeruabit te narrantem quaſique pendens ab ore tuo.

[5. *Quaſi defendens &c.*] .i. excuſans licet peccatum tuum vt te conſolari velle videatur, ſicque ei fidas magis, ipſe tamen in animo ſuo te odiet ob delicta quę ei narraſti, minuſque de te benè ſentiet.

[6. *Sic.*] .i. cum odio, aderit præparans dolum & inſidias vt aliquando odium prodat.

Et quia per *ſenſum* etiam diximus intelligi quid de aliis ſentiret, & per *delictum* etiam alienum delictum, ſecundum eam interpretationem, quæ ſequuntur, hunc habent ſenſum, ſi cuiquã alterius occulta vitia aperias, ille lubens te audiet & diligenter attendet, ſed quamquam ſe gerat tanquam detractionem tuam defendens, dicendo te non peccare, aut arridendo ſibi, tamen in animo ſuo odiet te tanquam detractorem, & infidum, qui non celauerit ſecretum, aut quod reticendum erat.

§. 4. HABENDVS EST VT ÆQVALIS, & vt domeſticus.

Amicus ſi permanſerit[1] *fixus, erit tibi quaſi*[2] *coæqualis, &*[3] *in domeſticis tuis fiducialiter aget: ſi humiliauerit ſe*[4] *contra te, & à facie ſua*[5] *abſconderit ſe*[6] *unanimem habebis amicitiam bonam.* Eccli. 6. 11. 12.

[1. *Fixus.*] Æquè in aduerſis ac proſperis.

[2. *Coæqualis.*] .i. par, licet fortè maior ſis illo.

[3. *In domeſticis. &c.*] Inter domeſticos tuos liberè verſari eum ſinas tanquam de illis vnũ.

[4. *Contra te.*] .i. coram te ſe ex modeſtia demiſſè habuerit.

[5. *Abſconderit.*] ex eadem modeſtia ſe aliquando ſubduxerit: nec ſe importunè ingeſſerit.

[6. *Vnanimem.*] Tibi per omnia conſentiẽtem, idem volentem, nolentem, vt diffidere de eo non debeas, licet præ humilitate, tanta non vtatur erga te libertate.

§. 5. EIVS CAVSA DAMNA PARVI PENdenda ſunt.

Qui negligit damnum propter amicum,[1] *iuſtus eſt:* Prou. 12. 26.
[2] *iter autem impiorum*[3] *decipiet eos.*
Noli[4] *præuaricari in amicum pecuniã differentem,* Eccli. 7. 20
neque fratrem chariſſimum[5] *auro ſpreueris.*

[*Iuſtus.*] Q. d. licet pro amico lucrũ negligat, nihil perdit, imo maximè lucratur, quia ea iactura, iuſtitiam qua nihil eſt ditius, ſibi comparat, & quæ ſequitur iuſtitiæ coronam.

[2. *Iter.*] Ratio agendi impiorum qui etiã cum incommodo proximi, ſuum quærunt.

[3. *Decipiet eos.*] Ita vt diſpendium ſint facturi cum lucrum quærant: primò quidẽ gratiæ diuinæ, & regni cælorum, tum etiam bonorum terrenorum quæ tam auidè quærũtur ab iis.

[4. *Præuaricari &c.*] .i. ne amicitiæ legem tranſgrediaris, ne amicitiam deſeras, abrumpas, eò quòd amicus differat pecuniæ debitę vel mutuatæ ſolutionem.

[5. *Auro.*] .i. propter aurum quod vel eius nomine tibi eſſet perſoluendum aut remittendum. Significat amicitiam rebus omnibus pretioſis anteponendam.

§. 6. NIMIA CVM EO VITANDA FAMIliaritas & conſuetudo.

1. *Subtrahe pedem tuum de domo proximi tui, nequando ſatiatus oderit te.* Prou. 25. 17.

[1. *Subtrahe.*] 70. rarò induc pedem tuum

ad ami-

ad amicum tuum, non ergo monet vt omnino quis ſubtrahat pedem &c. ſed ita vt ne nimis frequenter eam adeat, ne ingeratur amico ſatietas & inde odium ſeu faſtidium, vt ferè in omnibus rebus accidit.

§. 7. BENE EI CONSVLENDVM, ET QVAM gratus qui id præſtat.

Prou.27.9 *1. Vnguento, & varijs odoribus delectatur: cor & bonis amici conſilijs anima [2] dulcoratur.*

[1. *Vnguento.*] Supplenda particula ſimilitudini, *ſicut.*

[2. *Dulcoratur.*]. i. oblectatur, reficitur anima, ante grauata & anxia.

§. 8. CAVEAT AB OMNI FRAVDE IN AMICVM.

Eccli.7.13. *Noli [1] arare [2] mendacium aduerſus fratrem tuum: neque in amicum ſimiliter facias.*

[1. *Arare.*] Ita legendum cum Romanis & Græcis. Eſt autem Phraſi Hebræa arare mēdacium, machinari & moliri aliquid falſi.

[2. *Mendacium.*] Sub quo omnis fraus intelligitur.

§. 9. AMICO NON FIDENDVM NIMIS.

Eccli.32.26. *1. A filijs tuis caue, & à domeſticis tuis attende.*

Micha 7.5.6. *Nolite credere amico: & nolite confidere in [2] duce: ab ea, quę dormit in ſinu tuo, cuſtodi clauſtra oris tui. Quia filius contumeliam facit patri, & filia conſurgit aduerſus matrem ſuam, nurus aduerſus ſocrum ſuam, & inimici hominis [3] domeſtici eius.*

[1. *A filijs.*] Q. d. moneo nec in homine quouis quamuis coniunctiſſimo fiduciam ponas. Monet autem etiam à filijs cauēdum atque domeſticis, quia nonnunquam ſunt infidi, ingrati & perniciem molientes, tum etiam quia impia ſæpe ſuggerunt.

[2. *Duce.*] Siue is ſit magiſter, ſeu princeps ſeu dux belli: ait Ribera.

[3. *Domeſtici.*] Qui alioqui ſolent eſſe amiciſſimi.

§. 10. ETIAM TEMPORE ADVERSO PERSEuerandum in amicitia.

Eccli.22.28.29. *1. Fidem poſſide cum amico in paupertate illius, vt & in bonis illius læteris. In tempore tribulationis illius permane illi fidelis, vt & in hæreditate illius cohæres ſis.*

[1. *Fidem &c.*] Monet ſeruandam aduerſo tempore fidelitatem amico, ſic futurum vt fœlicitatis eius ſit futurus particeps: ſiquidē amicitia facit omnia communia.

§. 11. NVNQVAM PONENDA EIVS MEMORIA, eique opere ipſo benefaciendum.

Non obliuiſcaris amici tui in animo tuo, & non immemor ſis illius in [1] opibus tuis. Eccli.37.6

[1. *Opibus.*] Etiam cum ditior factus eris, eius memēto, cumque fac participem opum tuarum.

§. ADD. ALIA QVÆDAM OFFICIA.

Amicum ſalutare non [1] confundar, à facie illius non me [2] abſcondam, & ſi mala mihi euenerint [3] per illum ſuſtinebo. Eccli.22.31.

[1. *Confundar.*] Licet me ſit inferior.

[2. *Abſcondam.*] Quando ſcilicet aduerſa vtetur fortuna, quod fieri ſolet à fictis amicis, quin & me illi oſtendam, eum conſolando, iuuando, tuendoque.

[3. *Per illum.*] Vtpote ingratum, & mala pro beneficiis rependentem.

§. 12. AMICITIÆ EFFECTA, VERIQVE AMICI laudes & pretium.

Amicus fidelis, [1] protectio fortis: qui autem inuenit illum, inuenit [2] theſaurum. Amico fideli [3] nulla eſt comparatio & [4] non eſt digna ponderatio auri & argenti [5] contra bonitatem fidei illius. Amicus fidelis, [6] medicamentum vitæ & immortalitatis: & qui metuunt Dominum inuenient illū. Eccli.6.14.15.16.

[7] Vir amicabilis ad ſocietatem, magis amicus erit, quam frater. Prou.18.24.

[1. *Protectio fortis.*] Abſtractum pro cōcreto .i. protector fortis, atq; inſtar arcis munitiſſimæ: protegit autem ab iniuriis & malis quæ amico poſſet quis inferre, at ob amici potentiam, & patrocinium ab iis inſequendis deterretur.

[2. *Theſaurum.*] En 2. bonum amicitiæ: cōparatur diuitiis immerſis quæ & delectant, & voluptatis genus omne ſuppeditant.

[3. *Nulla comparatio.*] Non ſolū res eſt pretioſa: ſed etiam nihil eſt quod ei comparari poſſit tanquam equiualens.

[4. *Non eſt digna &c.*].i. non reſpondet bonitati fidelitatis illius. q. d. ſed ab ea longè ſuperatur.

[5. *Contra.*].i. contrapoſita, collata &c. eſt Metaphora à ſtatera in qua vnum alteri cōponitur.

[6. *Medicamentum.*] En 3. bonum: quia vitam adfert & immortalitatem, tum quia ſua conſolatione & ope, mala aut tollit aut lenit; ei qui aliter moriturus erat, dat etiā immortalitatem, quia ſua monitione à peccatis & morte æterna liberat amicū. Sumi etiam poteſt immortalitas pro longa vita, ſicut *in ſempiternum, in æternum* in ſacris litteris ſumuntur pro longa aliqua duratione.

[7 *Vir amicabilis &c.*].i. aptus ad ſocialem amicitiam, maiorem amicitiam exhibebit opere & facto quam frater.

CAPVT

CAPVT III.

De prauis amicis & ſimulatis. V. Hypocriſis lingua.

§. 1. EORVM DESCRIPTIO.

cli. 12. *In labijs ſuis [1] indulcat inimicus: & in corde ſuo*
.16.17. *inſidiatur vt ſubuertat te [2] in foueam.[3] In ocu-*
.19. *lis ſuis [4] lachrymatur inimicus: & ſi inuene-*
rit [5] tempus, [6] non ſatiabitur ſanguine: & ſi in-
currerint tibi mala, inuenies eum illic [7] prio-
rem, & [8] quaſi adiuuans ſuffodiet plantas tuas.
Caput ſuum [10] mouebit, & plaudet manu, &
multa [11] ſuſurrans [12] commutabit vultum
ſuum.

cli. 27. [13] *Annuens oculo [14] fabricat iniqua, & nemo eum*
5.26.27. [15] *abijciet: in conſpectu oculorum tuorum con-*
dulcabit os ſuum, & ſuper ſermones tuos admi-
rabitur: nouiſſimè autem [16] peruertet ſuum,
& in verbis tuis dabit [17] ſcandalum. Multa
[18] *odiui, & non coæquaui ei, & Dominus odiet*
illum.

r.9.8.9. [19] *Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta*
eſt in ore ſuo, pacem cum amico ſuo loquitur &
occultè ponit ei inſidias. Nunquid ſuper his non
[20] *viſitabo, dicit Dominus?*

Pſal.11.3. *Labia doloſa, [21] in corde & corde locuti ſunt.*

Eccli. 37. [22] *Sodalis amicus coniucundatur in oblectationi-*
4.5. *bus, & in tempore tribulationis aduerſarius erit.*
Sodalis amico [23] condolet cauſa ventris, & con-
tra hoſtem accipiet ſcutum.

Prou.6.12 *Homo [24] Apoſtata vir [25] inutilis, [26] graditur ore*
13.14. *peruerſo, [27] annuit oculis, terit pede, digito lo-*
quitur, prauo corde machinatur malum, & omni
tempore [28] iurgia ſeminat. Vide verbo dolus. §. 4. num. 17.

[1. *Indulcat.*] .i. dulcia profert verba.

[2. *In foueam.*] Magni alicuius mali vnde exire nequeas, nullæ peiores inſidię, quam quæ nomine amicitiæ & officij ſimulatione teguntur.

[3. *In oculis.*] Hebraiſmus pro oculis, addunt Hebræi *In* inſtrumentis, vt Lucæ 22.49. *ſi percutimus in gladio* pro *gladio.*

[4. *Lachrymatur.*] Non contentus blandè loqui, addit fictas lachrymas dum vult oſtẽtare ſe dolere, aut quod aliquando tecum inimicitias exercuerit, aut de aliquo tuo infortunio, hæc autem ſimulatio eſt efficaciſſima, quia viri ægerrimè flent niſi ob grauiſſimas cauſas.

[5. *Tempus.*] Occaſione.

[6. *Non ſatiabitur &c.*] Non erit contentus te lędere, ſanguinemque tuum effundere niſi totum effundat & te occidat.

[7. *Priorem.*] Vt ſcilicet cum ſimulatione doloris de tuo malo loqui incipiat antequam tu illi narres.

[8. *Quaſi adiuuans.*] .i. ſub ſpecie auxilij.

[9. *Suffodiet.*] .i. iam caſui proximum cadere faciet, & deijciet.

[10. *Mouebit.*] Præ lætitia, ideoque etiam plaudet manu quod voti ſit factus compos.

[11. *Suſurrans.*] Apud ſe, quæ non auderet palam proferre.

[12. *Commutabit.*] A ficta triſtitia in lætitiã.

[13. *Annuens &c.*] Vt ſic ſimulet amicitiam oculorum nutibus.

[14. *Fabricat &c.*] Machinatur mala aliqua inferre.

[15. *Abijciet.*] Imo eius ſocietate gaudebit ignorans eius calliditatem.

[16. *Peruertet.*] Te nimirum abſente mutabit verba & malè de te loquetur.

[17. *Scandalum.*] Pròpriis verbis tuis quæ prius laudauit, parabit tibi ruinam, te ſubuertet, perdet.

[18. *Odiui &c.*] q. d. multa vitiorum genera odiui, ſed (*&* enim hîc ſumitur pro *ſed* vt ſæpe alias) nõ eſt quod æquè odi ac ſimulatam amicitiam, quam & Dominus odit.

[19. *Sagitta.*] Velut ſagitta, dicitur autem vulnerans, ait Liranus, ob eorum verba valdè noxia.

[20. *Viſitabo.*] .i. puniam.

[21. *In corde &c.*] .i. duplici corde aliud dicunt & aliud ſentiunt.

[22. *Sodalis &c.*] Amicus tempore lætitiæ cum amico ſuo lætatur.

[23. *Condolet &c.*] Quibus rebus oſtendit quidem ſe amicum, at non eſt verus amicus, cum ea faciat cauſa ventris .i. vt alatur & ob ſuam vtilitatem.

[24. *Apoſtata.*] Non hic ſumitur in cõmuni ſignificatione pro fidei deſertore, ſed pro eo qui Deũ dereliquit ex malitia, pro inſigni aliquo peccatore, ita Ianſen. licet aliqua ſumat pro Apoſtaſia à fide.

[25. *Inutilis.*] Sibi & aliis, eſt figura Mioſis quo minus dicit quam intendat dicere, vult enim dicere eum ſibi & aliis valde noxium. Iãſen. Liranus autem vult dici inutilem quia ita grauiter peccauit, vt vix poſſit ad bonum reparari.

[26. *Graditur &c.*] .i. ambulat, cũ aliis conuerſatur, loquens benignè quidẽ, ſed peruerſa mẽte & doloſa, aliud dicens, aliud ſentiẽs.

[27. *Annuit &c.*] Oculis, pede, digito & manibus, cæteroque corpore, variiſque eius motibus amicitiam ſimulat, dũ interim corde moliatur malum. Liran. nutum oculorum refert ad impudicitiæ ſigna; terit pede, loca ſcilicet inhoneſta, digito loquitur, in ſignum ſuperbiæ. *V. Iſa.* 58.

[28. *Iurgia &c.*] Hic eſt affectus eius male voluntatis, ſeminare diſcordias,

& vtri-

& vtrique parti multa falſa inſuſurrare: quo quidem valde nocet cum eius ſuggeſtionibus & obtrectationibus facilè quia te amicum ſimulat, credatur. Beda ſupradictis oculorum nutibus, pediſque & digitorum geſticulationibus dicit indicari quid in mente impij lateret, & quia ſtatum mentis perdiderat in inconſtantiam motionis foras fluxiſſe.

§. 2. QVIBVS SINT SIMILES AMICI FICTI.

Prou. 26. 18.19 *Sicut* [1] *noxius eſt qui mittit ſagittas, & lanceas in mortem: ita vir qui fraudulenter nocet amico ſuo: & cum fuerit deprehenſus, dicit:* [2] *Ludens feci.*

Eccl. 33.6 [3] *Equus emiſſarius, ſic & amicus ſubſannator ſub omni ſupra ſedente hinnit.*

Vide verbo Adulator. §. 8. quod ſimiles Aucupi.

§. ADD. IN EOS AMICOS QVI DVBIA ET INcerta dant amico ſuo conſilia, experturi qualem habitura ſint exitum. *Vide V. Conſiliarius. §.12. numero* 8.

[1. *Noxius eſt.*] Valdè ſanè hic nocet, quia occultò facit & improuiſò, vt poſt mortem inflictam poſſit negare ſe feciſſe: talis eſt fictus animus qui amico nihil metuēti, per occultam fraudem nocet, ſtudens omnibus modis latere.

[2. *Ludens.*] .i. non malo animo, nec ſerio: peſſimum hominum genus qui & nocent, & poſt illatum damnum volunt haberi pro amicis. Nota non comparari talem ei qui gladio coram & cominus pugnat: qui videri poteſt & vitari: at clàm ſagitta alterum petenti.

[3. *Equus.*] Comparat amicum ſubſannatorem. i. fictum & ſimulatum equo emiſſario ſeu admiſſario qui emittitur ad equas. Vt igitur hic equus hinnit non gratia ſedentis ſed equæ viſæ, ita fictus amicus blanditur nō amici cauſa ſed ſui commodi. Videtur eadem parabola dicta contra doctores falſos, qui cum videantur quærere ſuorum auditorum ſalutem, ſuum tantum lucrum quęrunt, cuius amore quiduis docent, quibuſlibet ſe ſpe lucri accommodantes. Id patet in hæreticis. Dicta eſt etiam in aduocatos & procuratores qui ſine delectu cauſarum ſemper hinniunt, gaudent & fautores ſe exhibent cum ſpes eſt lucri.

§. 3. NON CREDENDVM CVILIBET QVI SE dicit amicum.

Eccl. 37.1 1. *Omnis amicus dicet: & ego amicitiam copulaui: ſed eſt amicus ſolo nomine amicus.*

[1. *Omnis &c.*] Monemur delectū habere amicorum, nec iis ſtatim credere quo ſe noſtros dicunt amicos.

§. 4. FICTO AMICO PEIVS NIHIL. *Vide §. 1. teſtimonio 2. in fine ex Eccl. 27.17*

§. 5. DAMNA QVÆ INCVRRVNT PRAVI ET ſimulati amici. *Vide cap. 2. §. 5.*

CAPVT IV.

§. 1. DE AMICITIÆ CONSERVATIOne & diſſolutione.

AMICI CONSERVANDI, PLVRISQVE FAciendi quam fratres.

Amicum tuum, & [1] *amicum patris tui ne dimiſeris: &* [2] *domum fratris tui ne ingrediaris in die afflictionis tuę,* [3] *melior eſt vicinus iuxta, quam frater procul.* Prou. 27. 10.

[1. *Amicum patris.*] Loquitur de duobus amicis: noſtro & parentis, oportet enim vt bonorum, ita & amicorum paternorum eſſe hæredes.

[2. *Domum &c.*] .i. ita cura amicos ſeruare vt tibi non ſit neceſsè recurrere ad fratres.

[3. *Melior eſt &c.*] Præſtat habere vicinum, modo ſit amicus, propè ſe. Quia cum opus eſt, magis iuuare poteſt quam frater qui procul eſt à nobis: ſæpe enim neceſſitas non patitur moram.

§. 2. QVIBVS REBVS DISSOLVAtur amicitia.

1. [1] *Mittens lapidem in volatilia,* [2] *deijciet illa: ſic & qui conuitiatur amico, diſſoluit amicitiam. Ad amicum etſi produxeris* [3] *gladium, non deſperes: eſt enim regreſſus. Ad amicum ſi aperueris* [4] *os triſte, non timeas: eſt enim concordatio, excepto conuitio, & improperio, &* [5] *ſuperbia; &* [6] *myſterij reuelatione, &* [7] *plaga doloſa:* [8] *in his omnibus effugiet amicus.* Eccl. 22. 25.26.27.

[1. *Mittens*] Supplendum *ſicut*, vt ſæpe hic faciendum.

[2. *Deijciet.*] A loco ſuo, & inde auolare faciet, comparat conuitium telo aut lapidi.

[3. *Gladium.*] Ex ſubita aliqua ira.

[4. *Os triſte.*] Per verba amara & acerba, quæ etiam proficiſcantur ex ſubita ira.

[5. *Superbia.*] Qua amicum deſpicis præ te ipſo, cum amicitia requirat quandam æqualitatem.

[6. *Myſterij.*] .i. ſecreti commiſſi.

[7. *Plaga doloſa.*] Iniuria inſidiosè fraudulenterque illata.

[8. *In his.*] *In* ſumitur pro *per*.

§. 5. QVANTVM SIT MALVM AMICVS, factus inimicus.

Eccli. 37. 2.: *Nonne triſtitia ineſt vſque ad mortem ? Sodalis [1] autem & amicus ad inimicitiam conuertentur [2], O præſumptio nequiſsima vnde [3] creata es [4] cooperire aridam malitia, & doloſitate [5] illius.*

AMOR SVI SEV PROPRIVS.

Vide totum titulum Charitas, quæ amori iſti ex diametro repugnat.

1. *Autem.*] Sumi poteſt pro *etiam* : & ſubaudiendum eſt aduerbium *quando*, hoc ſenſu: nonne grauiſſimam adfert triſtitam quando etiam ipſe ſodalis & amicus fiunt inimici.

2. *O præſumptio*,] Græcè, ô cogitatio praua.

3. *Creata es.*] id eſt, vnde ortum traxiſti ?

4. *Cooperire aridam.*] ad cooperiendam terram : quo modo loquendi indicat hoc perfidiæ malum latiſſimè patere & obtinere multos.

5. *Illius.*] ſcilicet fallacis ſodalis & inimici.

ANIMA,

V. Homo.

CAPVT I.

De eius Immortalitate & dignitatę.

§. 1. ADSTRVITVR EIVS IMMORTAlitas.

Sapient. 3. 1.2.3.4. *Iuſtorum autem animæ in [1] manu Dei ſunt, & non tanget illos tormentum [2] mortis. Viſi ſunt oculis inſipientium [3] mori: Et [4] æſtimata eſt afflictio exitus illorum; [5] & quod à nobis eſt iter, exterminium: illi autem ſunt in [6] pace. Et ſi coram hominibus tormenta paſſi ſunt, [7] ſpes illorum immortalitate plena eſt.*

Matt. 10. 28. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere: ſed potius timete eum, qui poteſt & animan & corpus perdere in gehennam.*

Eadem immortalitas confirmatur ijs quæ afferentur, *verbo Gloria cæleſtis, verbo Infernus, verbo Iudicium*, & alibi.

Gen. 1. 26. *Faciamus hominem ad [8] imaginem & ſimilitudinem noſtram.*

Vide V. Apoſtoli, §.19.n.4.

§. ADD. QVEMADMODVM DEVS DANDO homini corpus beſtijs ſimile, probet an credat animi immortalitatem. *Vide V. Homo. cap.1.§.7.*

1. *Manu.*] id eſt, tutela, patrocinio, id eſt, ſeruantur à Deo, ne putent impij (quod quidem ſibi perſuadebant) ſe iuſtos non corpore tantum, ſed etiam animo interimere poſſe, ne ſibi perſuadeant eos Deo non eſſe curæ.

2. *Mortis.*] ſcilicet ita vt animo & corpore moriantur.

3. *Mori.*] ſecundum animam & corpus, ſeu omnino.

4. *Æſtimata eſt.*] Hebraiſmus, id eſt, eorum exitus ſeu obitus exiſtimatus eſt calamitoſus, ærumnoſus.

5. *Et quod à nobis &c.*] id eſt, eorum à nobis diceſſus exiſtimatus eſt exitium, vel putarunt illos à nobis in exitium diceſſiſſe.

6. *Pace.*] omni fruuntur fœlicitate. Pax enim Hebræis omnem ſignificat fœlicitatem.

7. *Spes &c.*] i. ſpem habent plenam beatiſſimæ immortalitatis.

8. *Imaginem, &c.*] Eſt Endiadis, id eſt, ad imaginem ſimilitudinis, id eſt, ad exemplar noſtrum: hæc autem ſimilitudo vt explicant Patres, inter cætera conſiſtit in immortalitate, vt ſicut Deus eſt immortalis, ita & homo.

§. 2. IGNORATIO IMMORTALITATIS animi, quàm grauium criminum & errorum cauſa.

1 *Hæc cogitauerunt, & [2] errauerunt: excæcauit enim illos [3] malitia eorum, & neſcierunt [4] ſacramenta Dei, neque [5] mercedem ſperauerunt iuſtitiæ, nec [6] iudicauerunt honorem animarum ſanctarum.* Sap. 2. 21. 22.

7 *Deſperantes, ſeipſos tradiderunt impudicitia in operationem immunditiæ omnis, in auaritiam.* Eph. 4. 19.

§. ADD. FACILE INDVCVNTVR AVARI, vt eam negent & cur, *Vide Auarus, §.8.n.5.*

1. *Hæc.*] id eſt, quæ hactenus dicta ſunt tradere ſe omnis generis luxui, & impudicitię, opprimere & occidere iuſtum, &c. Ideo autem talia cogitauerunt, quia non expectabant aliam vitam: patet ex verſu 9. Hæc eſt ſors & pars noſtra: q.d. nihil expectamus poſt hanc vitam.

2. *Errauerunt.*] i. in grauiſſimos errores ſe ipſi præcipitarunt.

3. *Malitia eorum.*] non errauerunt ex ani-

mi perturbatione aut ignorantia, ſed malitioſè & ex induſtria.

4. *Sacramenta.*] id eſt, myſteria Dei, arcana.

5. *Mercedem.*] vt poſte negantes ſupereſſe aliam vitam.

6. *Iudicauerunt.*] .i. ſecum cogitauerunt, expenderunt, rationem habuerunt præmij quod manet ſanctos.

7. *Deſperantes.*] ſe poſſe ſaluari: non quod non faterentur animam eſſe immortalem: quare citatur hic locus in ſenſu accommodatitio, quod ſicuti illi defectu ſpei laxāt habenas vitijs, ita & hi defectu fidei immortalitatis animi.

§. 3. ANIMVS NOSTER SVPERAT OMNE pretium.

Matt. 16. 26. *Quid prodeſt homini ſi mundum vniuerſum lucretur, animæ vero ſuæ detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro [1] anima ſua.*

Iob. 28. 15. 16. 17. 18. 19. Huic propoſito accommodari poteſt quod Iob de ſapientię incomparabili pretio.

Non [2] dabitur aurum [3] obrizum pro ea, nec appendetur argentum in [4] commutatione eius.

[5] Non conferetur tinctis Indiæ [6] coloribus, nec lapidi Sardonycho pretioſiſſimo, vel Saphiro.

Non adæquabitur ei aurum vel [7] vitrum, nec commutabuntur pro ea vaſa auri.

Excelſa & eminentia non [8] memorabuntur comparatione eius.

Non adæquabitur ei Topazius de Æthiopia nec tinctura mundiſſimæ componetur.

Adde quod Salomon de eiuſdem ſapientiæ valore.

Prou. 8. 11. *Melior eſt cunctis opibus pretioſiſſimis: & omne deſiderabile ei non poteſt comparari.*

Et quod de ea ipſa alibi in hæc verba.

Sapien. 7. 9. 10. *Præpoſui illam regnis & [9] ſedibus & diuitias nihil eſſe duxi in comparatione illius, nec comparaui illi lapidem pretioſum: quoniam omne aurum in comparatione illius, arena eſt exigua, & tanquam lutum æſtimabitur argentum in conſpectu illius. Super [10] ſalutem & ſpeciem dilexi illam, & [11] præpoſui pro luce habere illam: quoniam [12] inextinguibile eſt lumen illius.*

1. *Animæ.*) .i. perdita, ait Gloſſ. pro qua recuperanda nihil terrenum ſufficit.

2. *Non dabitur.*] ſcilicet vt ematur, q.d. nullo pretio emi poteſt.

3. *Obrizum.*] id eſt, pretioſiſſimum, quale quod ex Ophir ſeu Peru adfertur. Obrizum quaſi Opherizon ſeu ex Ophir allatum.

4. *Commutatione.*] quaſi æqualitate pretij coëunda. Dicit autem *appendetur*, quia antiquitus moneta dum emptor eam dabat, appendebatur trutina, vt modo ſit in partibus aureis.

5. *Non conferetur.*] .i. eſt, eſt multo præſtantior quam vt conferri debeat.

6. *Coloribus.*] Pannis tinctis pretioſiſſimis illis coloribus.

7. *Vitrum.*] Criſtallus, Chaldæus Speculum.

8. *Memorabuntur.*] non ſolum indigna ſunt quæ conferantur, ſed quorum etiam fiat mentio; tanta eſt eius dignitas.

9. *Sedibus.*] .i. thronis.

10. *Salutem.*) i. ſanitatem.

11. *Præpoſui.*] .i. elegi illam loco lucis, quoniam eam pluris facio quàm lucem.

12. *Inextinguibile &c.*] quia ſcilicet nunquam non illuminat, nunquam enim animæ lumen ſeu rationis fax hominem deſerit, ne in inferno quidem.

CAPVT II.

De affectibus animi. V. Mortificatio.

§. 1. RATIONE SVNT COHIBENDI: Vituperatur qui id non præſtat.

Sicut vrbs patens, & abſque murorum ambitu, ita vir qui non poteſt in loquendo cohibere [1] ſpiritum ſuum. Prou. 25. 28.

1. *Spiritum.*] id eſt, libidinem ſeu intemperantiam loquēdi. Talis autem dicitur ſimilis vrbi patenti, quia primò nihil celare poteſt: Secundo, quia aliorum patet iniuriæ, vt qui verbis ſuis capiatur. Hebræa non tantum de affectu loquendi, ſed de omni affectu & appetitu tam ad faciendum quàm ad loquendum, poſſunt accipi: vt ſignificetur homo qui laxat animo ſuo habenas; nec eum à prauis concupiſcentijs cohibet muro timoris vel amoris Dei.

§. 2. LAVDATVR QVI ID FACIT.

[1] *Melior eſt patiens viro [2] forti: & qui [3] dominatur animo ſuo, expugnatore vrbium.* Prou. 16. 32.

1. *Melior.*) i. præſtantior.

2. *Forti.*) cum tamen corporis fortitudo maximè laudetur ab hominibus.

3. *Dominatur, &c.*) in qualicunque paſſionis repreſſione. *Vide Greg. homil. 35. in Euang. & 3. parte Paſtor.*

Nonnulli totum hunc locum accipiunt de compreſſione iræ; vnde pro *patiens*, vertunt, *tardus ad iram*, & per animum cui quis domi-

dominatur, intelligunt impetum illum quo quis ad iram impellitur, a quo dicitur animoſitas; certè omnium paſſionum ira eſt vehementiſſima, ita vt qui eam ſuperat rectè dici poſſit dominari animo, id eſt, quoad eam animi paſſionem quæ eſt ſuperatu difficillima.

§. 3. AFFECTVS NOSTRI SVNT IGNIS qui non extinguitur ante mortem.

Eccli. 23. 22. 1. *Anima calida quaſi ignis ardens, non extinguetur donec aliquid glutiat.*

1. *Anima. &c.*) Hoc teſtimonio non probatur paragraphus niſi loco *glutiat*, vertamus *conſumatur*, ex Græco κατωποθῇ: tuncq; ſenſus eſt hic, is, qui variarũ æſtu cupiditatũ & affectuum animi, vt iræ, odij, auaritiæ, libidinis, efferueſcit quaſi quodam igne, eum ignem patietur vſque ad mortem, & ſicuti ignis non niſi maxima vi aquæ oppreſſus extinguitur: ita hic ardor affectuum, vt plurimùm non ante extinguitur, quàm ipſe homo morte fuerit conſumptus.

§. 4. LIBERTAS AB IMMODICIS AFFEctibus, prodeſt ſanitati corporis.

Prou. 14. 30. 2. *Vita carnium* [2] *ſanitas cordis:* [4] *putredo oſſium, inuidia.*

1. *Sanitas cordis.*) id eſt, conueniens ſtatus, & bona diſpoſitio mentis ab omnibus paſſionum affectuumque mortis liberæ.

2. *Vita carnium.*] quaſi dicat, non tantum animo prodeſt, ſed corpus etiam vegetum reddit, viuax & ſanum: imo corporis maximè infirmas & teneras partes, quales ſunt caro.

3. *Inuidia.*] ſub ea reliquorum affectuum intemperies comprehenditur, quæ etiam nocet corpori, inuidia tamen maximè nocet.

4. *Putredo oſſium.*] Tanta eſt eius vis & malignitas vt ſolidiſſimas & fortiſſimas corporis partes ſenſim corrumpat.

§. 5. AFFECTVS ANIMI PATENT EX vultu, exteriorique hominis compoſitione.

Eccli. 13. 31. *Cor hominis* [1] *immutat* [2] *faciem illius, ſiue in bona, ſiue in mala.*

Prou. 15. 13. *Cor gaudens exhilarat* [3] *faciem: in mœrore animi* [4] *deijcitur ſpiritus.*

Eccli. 25. 24. *Nequitia mulieris immutat* [5] *faciem eius, &* [6] *obcæcat vultum ſuum, tanquam* [7] *vrſus: & quaſi* [8] *ſaccum oſtendit in medio proximorum* [9] *eius.*

Prou. 21. 29. *Vir impius procaciter* [10] *obfirmat vultum ſuum: qui autem* [11] *rectus eſt; corrigit viam ſuam.*

Vide verbo Amicus, capite tertio, paragrapho primo, teſtimonio vltimo, cum interpretatione in fine.

Vide verbo Facies, paragrapho primo, & verbo Cognitio, paragrapho ſecundo, in fine, & verbo Gaudium, paragrapho ſecundo.

1. *Immutat.*] pro ſua ſcilicet varia diſpoſitione ſeu lætum ſit, ſeu triſte.

2. *Faciem illius.*] vt læta ſit vel triſtis, læta in bonis rebus & proſperis, triſtis in malis: ſed & id de quouis alio affectu iracundiæ, clementiæ, timoris, verecundiæ, intellige: difficile enim eſt diſſimulare internam cordis diſpoſitionem, vultu eam prodente.

3. *Faciem.*] Redundant enim affectus mentis in corpus.

4. *Deijcitur.*] languidus efficitur, frangitur, ita vt ad officia ſua parum ſit idoneus, ad ſtudia, ad contemplationem, ad cæteras mentis operationes.

5. *Faciem.*] .i. naturalem faciei habitum, quem natura voluit eſſe mulieri blandum & amicum.

6. *Obcæcat.*] .i. obſcurat, ſeu toruum ac triſtem exhibet.

7. *Tanquam vrſus.*] Eſt enim vrſus vt & vrſa toruo vultu.

8. *Quaſi ſaccum.*] Inſtar nigri & commaculati ſacci vultum ſuum infuſcat, dum triſtitiam præ ſe fert, & tetrica vult videri: erat ſaccus olim triſtitiæ ſymbolum.

9. *Eius.*] .i. ſuorum.

10. *Obfirmat.*] roborat, ita vt licet moneatur, nullo afficiatur pudore (qui in facie reſidet) & tanquam qui frontem perfricat perſiſtit in ſua malitia, eamque impudenter tuetur: hoc teſtimonio probatur paragraphus, quia talis viri impudentia lucet, & legitur in vultu ipſius, tum quia indicatur in bonis viris contrà fieri, ſcilicet eos rubore ſuffundi dum monentur, quod & ſecunda pars verſus ſubindicat ſatis.

11. *Rectus.*] qui æquitati, virtuti, & rectitudini ſtudet, emendat vias, id eſt, actiones ſuas dum monetur, & corripitur.

§. 1. ANGELVS

Apoc. 5. 6. 1 *Angeli ſunt* [2] *cornua &* [3] *oculi Chriſti.*

1. *Angeli.*] non quidem vocantur omnes cornua & oculi Chriſti, ſed ſeptem illi quos miſſos dicit in omnem terram, quibus ſcilicet omnium hominum data eſt cura.

2. *Cornua.*) cornua, inquit Arethas, ſignificant fortitudinem, quia per illos Chriſtus, qui ibi vocatur Agnus, ventilat & vincit dæmones, hominum aduerſarios.

3 *Oculi.*) dicuntur oculi, quia per illos prouidet hominibus & inſpicit eos vt tueatur. De his iiſdem oculis, *Vide Zachariæ* 3. & 4.

§. 2. DEO OBEDIVNT CELERRIME ET ſine mora, & cur id faciant.

Pſ. 102. 20 21. *Benedicite Domino omnes Angeli eius potentes virtute, facientes verbum illius* [1] *ad audiendam vocem ſermonum eius. Benedicite Domino omnes* [2] *virtutes eius: miniſtri eius qui facitis voluntatem eius.*

1. *Ad audiendam.*) .i. in audiendo .i. ſtatim vt audierint, ſine vlla mora parent; Hunc ſenſum innuit Bellarminus, quamquam magis probat vt his verbis ſignificetur cauſa finalis obedientiæ illorum, ſicque hic ſenſus, facientes verbum illius tantum eo fine vt audiant .i. obediant voci ſermonum eius ſeu ei q.d. non obediunt ob aliquam ſuam vtilitatem, aut neceſſitatem; ſed vt fideles ſe ſeruos præbeant, vt id præſtent quod ſerui debent dominis ſuis.

2. *Virtutes.*) ſupra Angelos inuitauit, nunc virtutes atque omnes omninò ordines beatorum ſpirituum. Ita Euthymius.

§. 3. PROMITTITVR ANGELICA cuſtodia.

Zac. 9. 8. *Et circumdabo* [1] *domum meam* [2] *ex his qui militant mihi,* [3] *euntes & reuertentes, &* [5] *non tranſibit ſuper eos vltra* [4] *exactor.*

Exo. 23. 23 *Præcedet te Angelus meus & introducet te ad Amorrhæum.*

Pſ. 33. 8. *6 Immittet Angelus Domini* [7] *in circuitu timentium eum: & eripiet eos.*

1. *Domum meam*) .i. Eccleſiam.

2. *Ex his &c.*) .i. Angelis cuſtodibus. Hieron.

3. *Euntes, &c.*) Hebraiſmus .i. qui faciunt quidquid iubeo.

4. *Exactor.*) eſt tyrannus qui magna imponit tributa & crudeliter exigit; per quem Diabolus intelligitur, qui pro tributo exigit peccata.

5. *Non tranſibit, &c.*) non dominabitur Eccleſiæ meæ.

6. *Immittet.*) ipſe Angelus ſeipſum immittet.

7. *In circuitu timentium eum.*) vt more caſtrorum circundet protectione ſua hominem illum vt nihil ei nocere poſſit. Hebraicè caſtrametatur Angelus, quia vnicus Angelus facit integra caſtra, integrique exercitus ſupplet vicem etiam numeroſiſſimi. Patet *quarto Regum* 19. 35. contra Sennacherib.

§. 4 ADSTRVITVR, PROBATVR ITEM reipſa exhibitam.

Pſ. 90. 11. 12. 1 *Quoniam* [2] *Angelis* [3] *ſuis* [4] *mandauit* [5] *de te, vt* [6] *cuſtodiant te* [7] *in omnibus vijs tuis:* [8] *in manibus portabunt te, ne forte offendas ad* [9] *lapidem* [10] *pedem tuum.*

Mat. 18. 10. *Videte ne contemnatis vnum ex his puſillis: Angeli enim* [11] *eorū in cælis, ſemper vident faciem patris mei, qui in cælis eſt.*

Baruc. 6. 6 *Angelus meus vobiſcum eſt.*

Act. 12. 15. *Angelus eius eſt.*

1. *Quoniam.*) Reddit hæc particula rationē ſequentium, non præcedentium: Et eſt ſenſus, quia Deus iis mandauit, ideo tollent te. *Vide pulchrè Bernardum in Pſalmum nonageſimum.*

2. *Angelis.*) non tantum Angelo cuiuſque cuſtodi, ſed etiam Angelis cuſtodibus multorum, quales ſunt qui ciuitates & regna cuſtodiunt.

3 *Suis.*) .i. bonis, non malis, qui licet etiam ſponte ſint tui, tamen cenſentur alieni, & non ſui, quia non ei obediunt, neque cuſtodiunt, at perdunt.

4. *Mandauit.*) ſi mandauit, nihil dubitandum de eorum cuſtodia, cum Deo ad nutum obediant.

5. *De te.*) qui iuſtus es. Mali habent quidem etiam Angelum cuſtodem, at quia peculiari affectu iuſtus amat, ideo etiam de iis peculiari affectu angelis mandauit.

6 *Cuſtodiant.*) ab hoſte inuiſibili, ab eius inſidijs, ab omni malo.

7. *In omnibus vijs.*) non in præcipitijs ait Bernard. viæ hominum multæ ſunt. Via eſt lex Dei. Via eſt cuiuſque opus. Vita hæc, via eſt. Omnes item hæ viæ ſunt multiplices, quia multæ ſunt leges, multæ operationes, Multæ vitæ huius partes, ætates, ſtatus. In his omnibus cuſtodimur ab Angelo.

8. *In manibus.*) Angelorum manus ſunt, ea per quæ operantur, intellectus & voluntas, ſeu ſapientia & potentia, nam intelligendo & volendo omnia præſtant.

9. *Lapidem.*) Lapides ſunt omnia impedimenta virtutis ſeu temporalia, ſeu ſpiritualia quæ occurrunt, ſcandala, tentationes, perſecutiones, imo creaturæ omnes & omnia tam bona, quàm mala.

10. *Pedem.*] Pedes ſunt affectus, qui ſunt duo potiſſimum; amor & timor: tunc autem

offendimus pedem ad lapidem cum amore boni terreni, aut timore mali labimur in peccatum.

11. *Eorum.*] Interlin. .i. deputati eis ad custodiam. Hiero. Magna dignitas animarum: vt vnaquæque habeat ab ortu natiuitatis in custodiam ſui angelum delegatum.

3. comm. in Matt.

§. 5. MITTVNTVR IN TERRAM AD OPEM ferendum hominibus.

Heb. 1.14. *Omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus in* [2] *miniſterium* [1] *miſsi propter eos qui hæreditatem capient ſalutis.*

Vide de iſta re, fusè tomo altero.

1. *Miſsi.*] omnes omnino ſpiritus beatos aliquando mitti etiam ſupremos tenent. Baſ. Cyr. Chryſ. Hieron. ſed rarius, nam & Michael Danielis 10. miſſus eſt, quem multi docent primum eſſe omnium angelorum & Eccleſiæ cuſtodem.

2. *Miniſterium.*] notat gloſſa Interlin. angelos miniſtrare & ſeruire hominibus, licet lōgè inferioribus, idque ob eos qui ſaluabuntur.

§. 6. AD IDEM ET QVOMODO DÆMONES ab alijs vincantur.

Et factum eſt prælium magnum [1] *in cælo Michael* [2] *& angeli eius* [3] *præliabantur cum Dracone, & Draco pugnabat & angeli eius &* [4] *non valuerunt,* [5] *neque locus inuentus eſt eorum amplius in cælo: & proiectus eſt Draco ille magnus* [6] *ſerpens antiquus qui vocatur Diabolus & Satanas, qui* [7] *ſeducit vniuerſum orbem, &* [8] *proiectus eſt in terram &* [9] *angeli eius cum illo miſſi ſunt.*

1. *In cælo.*] quia ibi apparebat S. Ioanni, quod tempore Antichriſti in terra futurum erat ait P. Sà.

2. *Angeli eius.*] quibus ipſe eſt præfectus & quorum vtitur miniſterio.

3. *Præliabantur.*] orationibus, exhortationibus & omni opera ſua adiuuando electos vt fortiter reſiſtant dæmonis tentationibus.

4. *Non valuerunt.*] ſcilicet reſiſtere: vel quia perfectiores nullo modo Draco deijcere potuit.

5. *Neque locus &c.*] quia victi ſunt, & proiecti in terram.

6. *Serpens antiquus.*) i. ille qui initio mundi protoparentes decepit.

7. *Seducit.*) cuius officium eſt ſeducere, & ex omni conditione aliquos ſeducit; ita etiam Apoſtolus 1. ad Theſſalon. 3. ait ne quoquo modo tentet vos, is qui tentat.

8. *Proiectus.*) de ſua poteſtate deiectus.

Angeli eius.) qui ei parent, quorumque vtitur opera ad ſeducendum vniuerſum.

§. 7. PRECES NOSTRAS DEO offerunt.

Quando orabas cum lachrymis, & ſepeliebas mortuos, & derelinquebas prandium, & mortuos abſcondebas per diem in domo tua, & nocte ſepeliebas eos, ego obtuli orationem tuam Domino. *Tobiæ 12. 12.*

Et alius angelus venit & ſtetit ante [1] *altare habens thuribulum aureum: & data ſunt illi* [2] *incenſa multa vt daret de orationibus ſanctorum omnium ſuper altare aureum quod eſt ante thronum Dei* [3] *& aſcendit fumus incenſorum de orationibus ſanctorum de manu Angeli, coram Deo.* *Apoc. 8. 3. 4.*

§. ADD. BONA OPERA NOSTRA DEO repræſentant. *V. Contritio, cap. 1. §. 12.*

1. *Altare.*) Oſtenditur Ioanni in viſione altare aureum, ſimile illi quod erat ante ſancta ſanctorum, quod dicebatur Thymiamatis ſeu incenſi.

2. *Incenſa multa.*) ea ſunt orationes ſanctorum, vt ipſe interpretatur: quoad ſenſum, obſeruat Ribera hîc eſſe hyperbaton, atque hoc modo ordinanda verba: data ſunt illi incenſa multa de orationibus ſanctorum vt daret ſuper altare. i. vt Deo offerant.

3. *Aſcendit fumus incenſorum de orationibus, &c.*) .i. quæ incenſa ſiue aromata confecta erant ex varijs orationibus ſanctorum. Aſcēdit inquam fumus, quia aſcenderunt orationes ad Deum, atque exauditæ ſunt ab eo, offerente eas Angelo.

§. 8. PRÆCIPITVR VT OBEDIAMVS Angelo cuſtodi.

Ecce ego mittam [1] *Angelum meum qui præcedat te & cuſtodiat in via, & introducat in locum quem præparaui, obſerua eum, & audi vocem eius, nec contemnendum putes: quia non dimittet cum peccaueris, &* [2] *eſt nomen meum in illo. Quod ſi audieris vocem eius & feceris omnia quæ loquor, inimicus ero inimicis tuis, & affligam affligentes te.* *Exo. 23. 20 21. 22.*

1. *Angelum.*) communiter putatur fuiſſe Michael cuſtos Synagogæ, vt modo Eccleſiæ.

Eſt nomen meum, &c.) .i. ſuſtinet perſonam meam, ſeu nomine meo agit. Poteſt idem ad prælatos accommodari qui Dei vices gerunt.

§.9. COMMENDATVR MEMORIA Angeli cuſtodis, vt quis non labatur in verba turpia & blaſphema.

Eccl. 23.18 1 *Indiſciplinatæ loquelæ non aſſueſcat os tuum in medio enim 2 magnatorum conſiſtis: ne fortè 3 obliuiſcatur te Deus in conſpectu illorum & 4 aſsiduitate tua infatuatus 5 improperium patiaris.* Vide verbo Deus, cap.17.§.4.teſtimonio 1.

1. *Indiſciplinatæ.*] .i. ruſticitati verborum & irreuerentię ſeu turpidini, ſeu verbis indecoris, inhoneſtis.

2. *Magnatorum.*] .i. ſanctorum Angelorum & etiam hominum qui ſunt in medio populi Chriſtiani, & contemplantur ſingulorum mores.

3. *Obliuiſcatur tui Deus.*] ſcilicet in bonum ad te honorandum in conſpectu illorum magnatorum, in quorum oculis & auribus indecorè te geſſiſti.

4. *Aſsiduitate.*] mala ſcilicet proferendi.

5. *Improperium.*] .i. ignominiam, quando ex eorum conſortio turpiter eijcieris ſiue hîc, ſiue in alia vita.

APOSTATA. V. Fidei religio.

§.1. CVI SIMILES SINT APOSTATÆ.

Prou. 27. 8. 1 *Sicut auis transmigrans de nido ſuo, ſic vir qui derelinquit locum ſuum.*

Epiſt. Iud. v.13. 2 *Sidera errantia 1 quibus procella tenebrarum ſeruata eſt in æternum.*

1. *Sicut auis &c.*] ſicut talis auis multis ſe exponit periculis à quibus libera eſt dũ manet in nido ſuo, ſic qui locum ſuum .i. vocationem ad fidem, aut ad religionem deſerit, plurimis eſt ſubiectus damnis & malis.

2. *Sidera errantia.*] .i. ſunt veluti ſidera volantia, quæ loco certo nullo conſiſtunt, nullamque loci habent ſtabilitatem: ita Titelman. Sidera errantia, inquit Beda, ſunt ſeptem, quę nunquam eodem loco oriuntur, vel occidunt, ſed modo ad infima Zonæ brumalis deſcendunt, modo ad alta Zonæ ſolſtitialis aſcendunt, modo mediam Zonæ equinoctialis repetunt lineam. Sic ſunt Apoſtatæ, maximeque hæretici qui lucem veritatis promittentes nunquam in eodem ſtatu doctrinę perdurant. Sidera errantia inquit Liranus, per varios errores, ex vno enim errore in alium deteriorem labuntur. Sidera inquit Gloſſa, apoſtatæ ſunt, quia in ſimilitudinem diaboli de ſedibus Angelorum ceciderunt, & de cælo præcipitati ſunt tanquam ſidera in terram. Sidera quidem quia lucem veritatis promittunt in hoc mari vitiorum; ſed errantia quia nunquam in doctrina ſua ſibi conſtant, & alios errare faciunt, imo & naufragium pati.

3. *Quibus procella.*] Beda, rectè in tenebras tormentorum mittentur æternas, qui in Eccleſiam Dei ſub nomine lucis tenebras inducebant errorum. Meritò procella percellentur ſuppliciorum, qui in ſimilitudinem tempeſtatum marinarum pacem fidelium turbabant.

§.2. APOSTATARVM POENÆ.

Salua animam tuam & noli 1 reſpicere poſt tergum tuum, nec ſtes in omni circa regione, ſed in monte ſaluum te fac, ne & tu ſimul pereas. Reſpiciensque uxor eius poſt ſe verſa eſt 2 in ſtatuam ſalis. Gen. 19. v. 17. 26.

1. *Reſpicere.*] ſecundum ſenſum tropologicum reſpiciunt retro apoſtatæ, cùm aut mundum, aut infidelitatem quam reliquerant, repetunt, quos Deus in monte Eccleſię ſcilicet, aut religioſæ alicuius familię ſaluare volebat.

2. *In ſtatuam ſalis.*] vertuntur apoſtatæ in ſtatuam ſalis, quia graui aliquo ſupplicio feriuntur à Deo, quo quaſi ſale alios condiunt, inſtruunt & docent, debere quemque in ſancto propoſito permanere. Ita S. Proſper, S. Iſidorus, & alij multi.

§.3. DISSVADETVR APOSTASIA.

Ne deſcendas in 1 Aegyptum, ſed quieſce in terra quam dixero tibi. Gen. 26. 2.

Si 2 ſpiritus poteſtatem habentis aſcenderit ſuper te, locum tuum ne dimiſeris. Eccl. 10. 4.

Mane in loco tuo. Eccl. 11. 22.

Nemo mittens manum ad 3 aratrum & 4 reſpiciens retro aptus eſt regno Dei. Luc. 9. 62.

1. *Aegyptum.*] Tropologicè ſignificat infidelitatem aut mundum, ob ſpirituales tenebras & peccata.

2. *Spiritus, &c.*] .i. vehemens aliqua dæmonis tentatio de deſerenda fide aut vocatione religioſa. Eſt tropologia.

3. *Aratrum.*] eſt melioris vitæ inſtitutum, ſeu fidem, ſeu religionem amplectendo.

4. *Reſpiciens.*] Tunc reſpicit retro quando repetit quæ reliquit. Item quando ſollicitus eſt de rebus mundi & bonis quæ dimiſit, de parentibus, &c. Eſt autem ſumpta metaphora ab aratro, quod qui cæpit tractare, ſi retro reſpicit, opus bene cæptum intermittat neceſſe eſt, nec eſt aptus ad arandum, debet enim ante ſe oculos dirigere vt rectos ducat ſulcos.

§.4. Svadetvr apostatis reditvs.

Apoc. 2.5. *Memor eſto vnde excideris & age pœnitentiam, & [1] prima opera fac: ſin autem [2] venio tibi & mouebo [3] candelabrum tuum de loco ſuo niſi pœnitentiam egeris.*

1. *Prima.*].i. primis ſimilia. Interl.

2. *Venio.*] Præſenti tempore indicat celeritatem: ſumitur autem pro *veniam*, minatur autem ſe venturum ad puniendum, vt patet ex ſequentibus. Liran. & Ribera.

3. *Candelabrum.*] dignitatem tuam & cætera dona gratis data per quæ lucere ſoles & haberi in pretio.

§.5. Apostatæ difficillime redevnt ad Deum.

Heb 6. 4. 5. 6. *1 Impoſſibile eſt eos qui ſemel ſunt [2] illuminati, guſtauerunt etiam [3] donum cœleſte, & participes facti ſunt ſpiritus ſancti, guſtauerunt nihilominus [4] bonum Dei verbum [5] virtuteſque ſæculi venturi, & [6] prolapſi ſunt, rurſus renouari ad pœnitentiam, rurſum [7] crucifigentes ſibimetipſis filium Dei & [8] oſtentui habentes.*

Hebr. 10. 26. 27. *Voluntariè [9] peccantibus nobis poſt acceptam notitiam veritatis iam [10] non relinquitur pro peccatis [11] hoſtia, terribilis autem quędam expectatio iudicij, &c.*

Vide etiam verbo Amicus, c.3. §. 1. teſtimonio vltimo.

1. *Impoſſibile.*].i. admodum difficile.

2. *Illuminati.*] per fidei lumen in baptiſmo.

3. *Donum, &c.*] acceperunt enim remiſſionem peccatorum, gratiam diuinam, dona S. ſpiritus.

4. *Bonum Dei verbum.*].i. quam ſit dulcis, quàm iucunda doctrina Euangelica, quam fœlix (hæc enim ſignificantur per bonum) vt quę tot & tanta bona promittit etiam in hac vita.

5. *Virtutes, &c.*].i. quid poſſit futurum ſæculum: quantæ ibi ſe eſſe virtutis & potentię oſtendet Deus in danda electis gloria, viſione ſui, atque animi & corporis fœlicitate: quæ guſtantur, ait Liran. ſpe & charitate, & nonnunquam ex gratia ſpeciali, quadam diuinæ dulcedinis experientia. *Vide Aug. 9. Confeſſ. cap.* 10.

6. *Prolapſi ſunt.*] in grauiſſimum aliquod peccatum, maximè in Spiritum ſanctum & apoſtaſię à fide aut religione, Deum eiuſque fidem & religionem contemnentes, poſtquam earum bona experti ſunt.

7. *Crucifigentes.*] non quod verè crucifigant, ſed quantum in ijs eſt, cum nouo hoc peccato nouam dant cauſam Chriſti crucifixioni. Ita ferè Chryſo. Theod. Anſelm. &c.

8. *Oſtentui*].i. ludibrio, irriſioni: ita enim peccando ait Lira. videntur irridere mortem Chriſti quaſi pro modico eam habentes.

9. *Peccantibus.*] grauiore aliquo peccato vt apoſtaſiæ.

10. *Non relinquitur.*] .i. difficulter, vix relinquitur.

11. *Hoſtia.*] non quod etiam talibus in hac vita non ſit vlla ratio expiandi peccata, ſed quia tales ob ſummam ſuam ingratitudinem planè indigni ſunt quibus peccata condonentur. Vide ſupra n. 1. vbi impoſſibile ſumitur pro difficili, & V. Blaſphemia, §. 2. nu. 2. 1. *Religio.* Vide item pulcherrimas duas D. Baſilij Epiſtolas ad Monachum lapſum, eas inuenies ante librum de Vera virginitate.

§. 6. Lvgetvr tristis Apostatarvm caſus. *V. Verbo Religio. §. 33.*

§. 7. Solet Devs in eorvm locvm, alios ſeu fideles ſeu etiam religioſos ſubſtituere. *Vide V. Deus, c. 19. §. 13.*

§. 1. Apostoli.

V. Concionator & maximè Eccleſia.

Significati per [1] 12. principes Iſrael. Numer. 1.
Per 12. [2] duces Iſmael filij Abraham. 44.
Per 12. filios [3] Iacob. Gen. 17. 20 Gen. 35. 22
Per 12. [4] titulos. Exo. 24. 4.
Per 12. [5] fontes. Exo. 15. 27
Per 12. lapides rationales, & per 12. nomina Pa- Exo. 39. 14
triarcharum ſculpta in lapidibus onychinis, po- Exo. 39. 6.
ſitis in lateribus ſuperhumeralis. Leuit. 24. 5
Per 12. [7] panes propoſitionis. Deut. 1. 23 & Num.
Per 12. [8] viros miſſos ad explorandam terram pro- 13. 3.
miſsionis. Ioſue 4. 3.
Per 12. [9] lapides Iordanis. & 9.
Per 12. [10]. boues maris ænei. 3. Reg. 7. 25.
Per 12. principes familiarum, qui diſtribuerunt ter- Ioſue 15
ram promiſſionis. 14. 2.
Per 12. [12] leunculos throni Salomonis. 3. Reg. 10.
Per 12. [13] ſtellas. 18. Apoc. 12.

1. *Principes Iſrael.*] ita Gloſſa interl.

2. *Duces Iſmael.*] Eadem gloſſa, intellige ſignificaſſe Apoſtolos inquantum ij 12. duces erant filij ſeu potius nepotes Abraham.

3. *Iacob.*] ſicut Iacob figura fuit Chriſti, & Eccleſia dicitur domus Iacob, ità Iacob filij 12., figura ſunt 12. Apoſtolorum. Sunt enim hi Patriarchę legis nouę à quibus progeniti ſunt fideles. Luc. 1. 33.

4. *Titulos.*] hi ſecundum aliquos erant altaria, ſecundum alios, lapides 12. qui erecti fuerant ad exprimendam pacti perpetuitatem, quam futuram lapides illi ſtantes & ad multum tempus duraturi declarabant. Iuxta vtramque expoſitionem, Apoſtoli adumbrati ſunt. Fuerunt enim altaria quia in ſingulis

quaſi in quibuſdã altaribus, Chriſto ab omnibus gentibus verus cultus & latria fuit exhibita. Et quia per martyrium fuerunt Deo tanquam altaria conſecrati: tanquam lapides autem erecti fuerunt ad ſignificandam diuini fœderis cum mortalibus perpetuitatem.

5. *Fontes.*] ita Origenes, quod ab Apoſtolis tanquam fontibus, gentes omnes ſalutarẽ doctrinæ aquam hauſerunt.

6. *Lapides &c.*] hanc & ſequentem figuram interpretatur de Apoſtolis Hier. in c. 28. Ezech. Eos inquit verus pontifex ſecundum ordinem Melchiſedech portat in pectore, portat in humeris, vt in 12. lapidibus, 12. Apoſtolorum numerum, & in duobus onychinis vtriuſque teſtamenti ſacramenta demonſtret. Ideo autem dicit Hieronymus Chriſtum portare Apoſtolos in pectore, quia eos amat, vnde lapides illi includuntur auro Exodi 28. 11. verè enim Chriſtus Apoſtolos tanquam gemmas auro ſuæ charitatis incluſit. Eoſdem autem in humeris portat per auxilium quo eos, ſanctoſque omnes humeris ſuſtentat.

7. *Panes.*] Origenes dicit in 12. illis panibus factam fuiſſe 12. tribuum apud Deum commemorationem, vt ipſarum iugis memoria apud Deum perſiſteret, ſemperque memor eſſet eis dare panem: ſimiliter voluit Chriſtus 12. Apoſtolorum panes (ſeu ipſos Apoſtolos tanquam panes) in Eccleſiæ mẽſa ante ſuum conſpectũ perpetuo propoſitos, vt eorum veluti oblatione, ſemper recordaretur fideliũ, quos illi doctrina ſua, exemploque inſtituerunt.

8. *Viros.*] Hi conſiderarunt terram Chanaam, per quam intelligit Rupertus, reſurrectionem Chriſti, ad quam explorandam miſſi ſunt Apoſtoli, imo quicumque ſacras ſcripturas habent in manibus. Viri hi explorando venerunt vſque ad torrentem botri: quia Apoſtoli & cæteri ex lectione prophetarum intellexerunt oportuiſſe pati Chriſtum, & reſurgere à mortuis. Explorarunt hi viri 40. diebus: & Chriſtus ſe præbuit Apoſtolis viuum, 40. diebus apparens eis.

9. *Lapides Iordanis.*] Hic occurrit duodenarius numerus bis. nam v. 3. tolluntur de Iordanis alueo (per quem arca & ſacerdotes ſicco pede tranſierunt) 12. lapides & ponuntur in Galgalis: tum v. 9. accipiuntur alij 12. quos ſecum ex Chanaan detulerant qui collocantur in ipſo Iordanis alueo: docetque Abulenſis hos poſteriores fuiſſe ingentes at multo maiores prioribus, tum ne cum aquis Iordanis ſimul deuoluerentur tum vt ſuper aquas ipſas eminerent in tanti miraculi monumentum. Quod attinet ad applicationem huius figuræ, conſtat Apoſtolos fuiſſe lapides ex cap. 2. ad Epheſ. v. 19. vbi vocantur fundamentales Eccleſiæ lapides. Vt autem applicatio fiat 12. illorum lapidum qui in Iordane poſiti ſunt, cum Arca eum pertranſiſſet miraculosè: ſciendum ex Cyrillo arcam teſtamenti adumbraſſe humanitatem Chriſti. Hæc autem arca Iordanis aquas. i. paſſionis dolores pertranſijt, non quidem ſacerdotum humeris, ſed diuinitatis potentia ſuſtentata: in cuius miraculi monumentum 12. Apoſtoli velut 12. lapides in ipſo Iordanis alueo, id eſt, martyrij & paſſionis fundo erexit, vt ſuo ipſorum ſanguine, Chriſti victoriam teſtarentur, .i. Arcæ huius miraculoſum tranſitum, quod ſcilicet aquis non fuiſſet ſuffocata, ſeu quod Chriſtus morte non detentus, glorioſè reſurrexiſſet, in cœlum aſcendiſſet, &c. quam fidem ita teſtati ſunt vt pro ea mortem oppetierint. Apoſtolis etiam optimè conuenit quod dicitur ex Abulenſi, ingentes fuiſſe hos lapides ne eos Iordanis aquæ ſecum deuoluerent; nam Apoſtoli nulla tormentorum vi, aut aquarum, ſuppliciorumque impetu à ſua conſtantia dimoueri potuerunt. *l. 4. in Ioa. c. 28.*

Altera pars figuræ de 12. lapidibus ex Iordanis alueo in ipſa terra promiſſionis repoſitis ita accommodatur Apoſtolis: quia ipſi è medio paſſionis tanquam ex aquis emerſere atque in terram promiſſionis cœleſtem euaſere.

10. *Boues.*] Ita Eucherius, & Gregorius, ob labores prædicationis: & ſigillatim hi boues ænei ma[illegible] æneum ſupra ſe poſitum portant, reſpiciuntque ad quatuor orbis plagas, tres ad orientem, tres ad occidentem, &c. quia dum officiũ prædicandi ſibi iniunctum ſatagũt implere, in quatuor orbis partibus fidem Trinitatis annunciant. Intrinſecus autem latitant vniuerſa boum poſteriora (per quæ deſignatur merces quæ poſterior eſt labore) quia qua mercede Apoſtoli & prædicatores in æternum donentur, in interni iudicis examine iam diſpoſitum eſt, ſed nobis qui adhuc foris ſumus, eſt occultum.

11. *Principes.*] Per hos inquit Gloſ. Interl. Apoſtolos intellige, quos Chriſtus conſtituit principes ſuper omnem terram.

12. *Leunculos.*] Ita Eucherius. Leunculi hi thronum Salomonis ambiebant. Thronus iſte eburneus veſtituſque auro, Eccleſiam denotat, candore virtutum, aurique fulgore ornatam: 12. leones 12. ſunt Apoſtoli qui Eccleſiam vndequaque tanquam fortiſſimi leones ambiunt ac tuentur. Eucherius tamen vult hoc throno indicari Chriſtum iudicem, eiuſque iudiciariam poteſtatem auro diuinitatis fulgentem. Sex throni gradibus, creaturam omnem viſibilem & inuiſibilem quæ ſex diebus eſt condita & Chriſto ſubiecta duodecim leunculis per thro-

ni

ni gradus diſtribuitis. 12. Apoſtolos qui ſimul cum Chriſto iudicabunt. Matth. 19. 28.

13. *Stellas.*) He ſtellæ faciunt coronã, quæ poſita eſt in capite mulieris amictæ ſole. hæc eſt Eccleſia ex communiore Doctorum ſententia, quæ 12. Apoſtolis tanquam clariſſimis ſideribus ornatur. Stellæ quidem ſunt Apoſtoli quia cæleſtem vitam egerunt, & tenebras huius ſæculi splendore doctrinæ & vitæ ſuæ illuſtrarunt. Sunt autem eæ ſtellę in capite quia naſcens Eccleſia ijs ornata fuit, caput enim pro initio ponitur, quia primum eſt corporis membrum. vt Pſ. 39. 9. In capite libri ſcriptum eſt de me .i. initio.

Apoc. 6. 2. §. 2. *Significati per* [1] *equum* [2] *album portantem Chriſt.*

1. *Equum.*] Ita Arethas ac alij multi, qui per hunc equum album intelligũt Apoſtolos miſſos per orbem ad prædicandũ Euãgelium, & ad portandum eò Chriſtũ Dominum, & ad pugnandum contra Dæmonem &c. eſt enim equus bellicoſum animal.

2. *Album.*] Quia læta hominibus portabant.

§. 3. VOCANTVR PAVPERES.

Isa. 26. 6. 2 *Conculcabit* 1 *eam pes,* 3 *pedes pauperis greſſus egenorum.*

1. *Eam.*] Scilicet ciuitatem ſublimem de qua verſu pręcedenti .i. mundum ſeu mũdi ſuperbos & impios.

2. *Conculcabit.*] .i. iudicabit & damnabit. Vel etiam contemnat.

3. *Pedes pauperis.*] .i. Chriſti: & egenorum .i. Apoſtolorum. Hieron. qui etiam eam conculcationem accepit de excidio ciuitatis Hieruſalem.

§. 4. VOCANTVR ROS.

Mich. 5. 7. *Et erunt* 1 *reliquiæ Iacob in medio populorum multorum quaſi* 2 *ros à Domino, & quaſi ſtillę ſuper herbam,* 3 *quæ non expectat virum, & non præſtolatur filios hominum.*

1. *Reliquię Iacob.*] Apoſtoli & primi prædicatores Euangelij.

2. *Ros.*] quia eorum doctrina refrigerabit & fœcundabit corda hominum & ardorem cupiditatum ſæculi extinguet.

3. *Quæ non expectat virum.*] Vt ſcilicet corũ opera irrigetur & creſcat, cum ſolo cæleſti rore nutriatur. Ribera.

§. 5. VOCANTVR NVBES ET COLUMBÆ.

Qui ſunt iſti qui vt 1 *nubes volant, & quaſi* 2 *columbæ* 3 *ad feneſtras ſuas?* Iſa. 60. 8.

1. *Nubes.*] .i. Apoſtoli, inquit Rupertus, volantes ad prædicationem Euangelij ſeu celerrimè per orbem diſcurrentes, qui bene nubes vocantur, ob euangelicam doctrinam quæ refrigerat, fœcundat &c. Itẽ nubes quia nullo quieti otio, ſed impellente ſpiritus ſancti vento inceſſanter cunctis gentibus ſalutaris doctrinæ pluuiam portant.

2. *Columbæ.*] quia ſimplices, prudentiam tamen habentes ſerpentis.

3. *Ad feneſtras ſuas.*] Singuli ad ſuas, quia, inquit Rupertus, exercent quas acceperunt ſpiritus ſancti gratias diuiſas, ſemper contemplando per illas feneſtras ſuas, cælumque ſuſpicientes, meditando gementes, gemendo meditantes. Vel vt P. Sà *Feneſtras* columbarij: q. d. ſuo quiſque ordine & gradu.

§. 6. VOCANTVR PISCATORES.

Ecce ego mittam 1 *piſcatores multos, dicit Dominus, & piſcabuntur eos, & poſt hæc mittam eis multos* 2 *venatores & venabuntur eos de omni monte & de omni colle, & de cauernis petrarum.* Ier. 16. 16.

1. *Piſcatores.*] Ita etiam vocantur à Chriſto Apoſtoli, Matt. 4.

2. *Venatores.*] .i. Apoſtolicos viros, concionatores qui homines per montes colleſque variorum vitiorum vagantes, tanquam feras: & in cauernis petrarum variarum ſcilicet prauarum conſuetudinum morantes venati ſunt, & ad Chriſtum manſuefactos adduxerũt. Hieron. Ambr. Raban. Iſidorus.

§. 7. VOCANTVR VINITORES.

Et dabo ei 1 *vinitores* 2 *eius ex eodem loco.* Oſea 2. 15.

1. *Vinitores.*] .i. cuſtodes & magiſtros ſcilicet Apoſtolos: quos vocat vinitores: quia Eccleſia eſt vinea. Iſa. 5.

2. *Ex eodem loco.*] .i. ex gente ſua: fuerunt enim Apoſtoli de gente Iudęorum. Hieron.

§. 8. VOCANTVR PVERI CHRISTI, ſignum item & portentum.

1 *Ecce, ego & Pueri mei, quos dedit mihi* Iſa. 8. 18.

Domi-

Dominus, in ſignum, & portentum Iſrael à Domino exercituum, qui habitat in monte Sion.

1. *Ecce ego &c.*) Loquitur Iſa. in perſona Chriſti. q. d. Chriſtus per Iſaiam. Ecce ego & Apoſtoli mei ob nouitatem vitæ, doctrinæ, miraculorum, paupertatis, paſſionis &c. Iudæis & Philoſophis ſuperbis erimus quaſi ſpectaculum & ludibrium, *P. 1. Cor. 23. Ita Greg. Baſil Cyrillus & alij.*

§. 9. VOCANTVR FVNDAMENTA paradiſi, comparanturque eorum ſinguli cum 12. lapidibus pretioſis.

Apoc. 21. 19. 20. 1 *Fundamenta muri ciuitatis 2 omni lapide pretioſo ornata. Fundamentū primum 3 Iaſpis: ſecundū 4 Sapphyrus: tertiū 5 Chalcedonius: quartū 6 Smaragdus, quintum 7 Sardonix: ſextum 8 Sardius: ſeptimum 9 Chryſolitus: octauum 10 Berillus: nonum 11 Topazius: decimum 12 Chryſopraſus: vndecimum 13 Hyacinthus: duodecimum 14 Amethyſtus.*

1. *Fundamenta.*) Hęc fundamēta cæleſtis Hieruſalem eſſe 12 Apoſtolos patet ex v. 14.

2. *Omni lapide.*) Lapidibus virtutes ille ſignificantur quibus quiſq; Apoſtolorū maximè floruit, & licet 12. tantum lapides cōmemoret, dicit tamen fundamenta omni lapide pretioſo ornata, quia quiſque Apoſtolorum ita in vna excelluit virtute, vt reliquis non careret.

3. *Iaſpis.*) Rectè B. Petrus iaſpidi comparatur ob ſoliditatem & firmitatem eius animi & fidei. Iaſpis viret & ſepe tranſlucet; ita fortitudo Petri & fides poſt aduētum ſpiritus ſancti numquam emarcuit.

4. *Sapphyrus.*) Hæc cærulea eſt & aureis punctis collucet, nuſquam perlucida, & ſcalpturæ inutilis, deſignatque Andream cuius conuerſatio ſemper in cælis, nihil enim optabat niſi Chriſtum & crucem. Aurea puncta, inſignem eius caritatem indicant. Sapphyrus ſcalpi nequit & S. Andreas inuicti fuit animi aduerſus dęmonem, eiuſque artes.

5. *Chalcedonius.*) Beda ait hūc renitere quaſi ignē lucernę, pallenti ſcilicet ſpecie, & habere fulgorē ſub dio non in domo. Significat autē Iacobum Filium Zebedæi qui ardebat charitate, & lucebat in tenebris .i. prouincijs plenis errorum. Et domi quidem nō videbatur habere ſplendorem qui piſcator erat, & volebat alijs præferri Matt. 20. ſed vbi ad prædicandum exijt, mirè mundū illuſtrauit, primùm doctrina, tum ſanguine quem primus Apoſtolorum pro Domino effudit. Sed & poſt mortem illuminauit Hiſpaniam reliquijs ſancti corporis ſui, & fide ac pietatę quā ei impetrauit.

6. *Smaragdus.*) Hęc maximè eſt viridis, aſpectu iucundiſſima. Mirè recreat aciem oculorum laſſam, nec vnquam ſatiat. Et Ioannes virginitate ſemper viruit, ſcriptiſq; ſuis mirè recreat nec ſatiat, neque ijs quidquam eſt in ſacris litteris iucundius, nemo enim plura aut ſuauiora verba Domini retulit.

7. *Sardonix.*) Eſt tranſlucida, vnguem hominis referens carnibus impoſitū: conſtatq; tribus coloribus inferius nigro, medio candido, ſuperius colore minij: ſignificatque Philippum candore animi inſignem & caritate, deſiderioque fundendi ſanguinem pro Chriſto. Niger color inferius, ſignificat inferioris animæ partis triſtitiam caritate compreſſam, & ſuperatam.

8. *Sardius.*) hæc gemma tranſlucet & ignis habet ſpeciem ac feris terrorem incutit. Bartholomæumque ſignificat, igne caritatis flagrantem, & dæmonibus formidabilem.

9. *Chryſolitus.*) Aureo colore tranſlucet, habet ſcintillas ardentes, marini coloris habet ſimilitudinem. Matthęum denotat qui maris .i. ſæculi huius aliquando habens ſimilitudinem, cum publicanus eſſet & peccator, poſtea vera fulſit caritate, & ſcintillas emiſit ardentes tam ore docendo, quam ſcribendo Euangelium, & miraculis coruſcando.

10. *Berillus.*) Hæc gemma in India gignitur, viriditate ſimilis Smaragdo, ſed cum pallore, Thomam ſignificat qui in India prędicauit, ibique eius corpus requieſcit. Viriditas ſignificat eius fidem viuam & non deficientem, ſed viriditas eſt cum pallore, quia in reſurrectione eius fides degenerauit, & multum viriditatis amiſit.

11. *Topazius.*) Hæc gemma eſt viridis, ita Plinius. Addit Iſidorus eam omni colore reſplendere. In ea Iacobus Alphæi ſignificatur omnibus virtutibus reſplendens, ideoq; omnibus carus, magnæ etiam fidei, nam vt refert Hieron. de viris illuſtribus, iurarat ſe non comeſturum panem ab illa hora qua biberat calicem Dominicum, donec videret eū reſurgentem à mortuis.

12. *Chryſopraſus.*) Inter virides gemmas numeratur; colore porri ſuccum refert, aureis interuenientibus guttis. Significat Iudā Thaddæum ob eximiam eius fidem & caritatem.

13. *Hyacinthus.*) Violacei eſt coloris, non rutilat æqualiter, ſed cum facie cæli mutatur, ſereno enim cælo perſpicuus eſt atq; gratus, nubilo coram oculis euaneſcit atque marceſcit. In os miſſus frigidus eſt, ſculpturis duriſſimus. Ita Iſidorus. Huic Simon Chananæus aſſimilatur cæleſtibus moribus, ad terrena immutabilis, cū ſolius cæli facie mutari ſolitus .i. cū Dei voluntate. Illis perſpicuus quibus Deus prędicari Euangeliū volebat, cæteris coram oculis euaneſcens.

14. *Amethyſtus.*) Colorem habet purpureum permiſto cæruleo & quaſi roſe nitore perfuſus,& leuiter quaſdam flammulas fundens, ſculpturis facilis. Significat Matthiam, impreſſionibus & figuris cæleſtibus facilem, cæleſte quiddam vbique ſpirantem charitateque ardentem. Hæc P. Ribera fuſius.

§. 10. VOCANTVR PORTÆ CÆLI.

Apoc. 21. *Habebat [1] murum magnum & altum habentem [2] portas duodecim.*

1. *Murum &c.*) Hic murus cæleſtis Sion, ſignificat ſecuritatem vitæ beatorum, quam nulla hoſtium fortitudo, nullus incurſus turbare poſſit: murus magnus. .i. latus atq; optimè munitus,& altus quem aſcendere aut ſuperare hoſtes nequeant.

2. *Portas 12.*) Per has ſolas patet aditus in vrbē hanc, altitudo enim muri omnes excludit. Beda & alij per eas intelligūt 12. Apoſtolos ſeu eorū doctrinam, perquam ſolā patet ingreſſus in cælum. Iidem autē Apoſtoli dicuntur & portæ & fundamenta diuerſa conſideratione. *Vide V. Eccleſia cap. 6. §. 5.*

§. 11. QVAM EÆ SINT PRETIOSÆ.

Apoc. 21. *Et [1] duodecim portæ, duodecim margaritæ ſunt per ſingulas, & ſingulę portæ erant ex ſingulis margaritis.*

1. 12. *Portæ &c.*] locum hunc difficilē ita expedit P. Ribera. Vt ſingulæ portæ ſint ex ſingulis margaritis,& tamen habeant ſingulæ, 12. margaritas, quia gratias & dona (ſignificata per margaritas) quæ habent omnes Apoſtoli, habent & ſinguli, quemadmodum ſupra dictum de fundamentis omni lapide pretioſo ornatis, parag. 9. n. 2. Bene autem Apoſtoli ſeu eorum doctrina confertur margaritis ſeu vnionibus (ita vocatis quod nullæ duæ reperiantur in conchis indiſcretæ) quæ gemmas omnes pretio ſuperant Quid pretioſius doctrina Apoſtolorum? de qua Matt. 13. ſimile eſt regnū cælorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas. Eadem Apoſtolorum doctrina, erat vna in omnibus, & idem cum omnium doctrina in audientibus efficiebat.

Plinius l. 9. c. 35.

§. 12. VOCANTVR ÆDIFICATORES.

Iſa. 49. 17. *Venerunt [1] ſtructores tui [2] deſtruentes te, & diſſipantes à te exibunt.*

Iſa. 61. 4. *Et [3] ædificabunt deſerta à ſæculo, & [4] ruinas antiquas erigent, & inſtaurabunt ciuitates deſertas, diſſipatas in generationem & generationem.*

1. *Structores tui.*) Alloquitur eccleſiam, cuius ſtructores vocat Apoſtolos, qui Eccleſiam ædificauerunt doctrina ſana & morum ſanctitate, Cyrillus, Procopius: Dicit autem veniſſe .i. venturos more Prophetarum: præteritum pro futuro.

2. *Deſtruentes, &c.*) Iudæi, Gentiles, tyranni, hæretici, &c. exibunt longè ab Eccleſia, quia ſcilicet oppreſſa eorum potentia, aut quia ipſi extincti, aut quia alio modo oppugnare deſinent.

3. *Aedificabunt.*) De Apoſtolis interpretatur Procopius, deſerta vocat gentilitatem, quam quia iampridem nulla excolebat vera religio, deſerta meritò vocatur.

4. *Ruinas antiquas.*) Ruinæ antiquæ, Eccleſiæ populi Iudaici, ſeu reliquiæ, dici poſſunt pauci aliquot iuſti vt Simeon & Anna, &c. quæ ruinæ excitatę ſunt quando ex eo populo multi ad nouam Eccleſiam, Apoſtolorum prædicatione ſe aggregarunt.

5. *In generationem*) Hęc verba non referuntur ad *deſertas*, ſed ad verbum *inſtaurabunt*, ita vt in æternum, ſint duraturæ.

§. 13. VOCANTVR CANES.

Linguæ [1] canum tuorum inimicis, [2] ab ipſo. Pſal. 67.

1. *Canum.*) Apoſtoli ratione latratus, vt ita dicam, prædicationis vocantur canes, & ſunt ex inimicis, quia à Synagoga Eccleſiæ inimica prodierunt.

2. *Ab ipſo.*) .i. quia id, eſt opus Dei. Ita ferè Greg. *l. 20. Moral. c. 7.*

§. 14. VOCANTVR SAL ET LVX mundi.

Vos eſtis [1] ſal [2] terræ: Vos eſtis [3] lux mundi. Mat. 5. 13. 15.

1. *Sal.*) Glo. erudientes alios doctrina & vitę exemplo.

2. *Terræ.*) .i. terrenorum hominum. Remigius.

3. *Lux.*) Per quos omnes illuminantur à tenebris ignorantiæ. Interlin. prius ſal inquit Glo. quam lux .i. vita quàm doctrina, vita ad ſcientiam ducit, nec ſcientia caret qui Deum timet.

§. 5. VOCANTVR MONTES.

Leuaui oculos meos in [1] montes, vnde veniet auxilium mihi. Pſal. 120. 1.

1. *Montes.*) Auguſtinus, ſicut oriente Sole primi ſunt montes qui illuminantur, ſic veniente

niēte Chriſto, iuſtitiæ ſole, primi fuere Apoſtoli qui lumen receperunt.

§. 16. VOCANTVR CÆLI.

Pſal. 18. 1. 1 *Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum.*

1. *Cœli.*) Myſticè cœli ſunt Apoſtoli: ad Romanos 10. vbi Paulus probat ex hoc Pſalmo prædicationem Chriſti ad omnes gentes peruenisse: optimè autem Apoſtoli cælis comparātur ob cœleſtem vitam, ob cōtemplationem, Item quia eleuati à terra, quia ampli per charitatem. ſplēdidi per ſapiētiam, ſemper ſereni per animi tranquillitatem, celerrimè moti ab Angelo per obedientiam, pluentes per inſtructionem, tonantes per obiurgationem, fulgurantes per miracula, multa bona terris largientes, & nihil ab eis quærentes per liberalitatem, puriſſimi ab omni ſorde per vitę ſanctitatem, denique domus & regia ſummi regis per iuſtitiam perfectam. Anima enim iuſti ſedes eſt ſapientiæ. Bellarm.

§. 17. VOCANTVR PRÆDATORES.

Iſa. 11. 14. 1 *Prædabuntur filios Orientis.*

1. *Prædabuntur.*) .i. conuertent ad Chriſtū, ereptos tanquam prædam de dæmonum poteſtate, orientales populos. Hieron.

§. 18. VOCANTVR FILII ET Principes.

Pſal. 44. 18. *Pro* [1] *patribus tuis nati ſunt tibi* [2] *filij, conſtitues eos principes ſuper omnem terram.*

1. *Patribus.*) .i. Patriarchis & Prophetis.

2. *Filij.*) Apoſtoli, qui toti orbi leges dabunt, ideo conſtitues eos principes &c.

§. 19. ITERVM PRINCIPES.

Pſ. 67. 27. 30. 1 *Præuenerunt* [2] *Principes coniuncti* [3] *pſallentibus in medio* [4] *iuuencularum tympaniſtriarum,* [5] *Principes Iuda duces eorum,* [6] *Principes Zabulon & Principes Nepthalin.*

1. *Præuenerunt &c.*) Totus hic Pſ. ex mente Auguſt. & Euth. eſt de Chriſti reſurrectione & Aſcenſione. Itaque.

2. *Principes.*) .i. Apoſtoli videntes Chriſti triumphum præuenerunt alios in Chriſti laudibus.

3. *Pſallentibus*) Sanctis Angelis qui ob eādem cauſam canebant.

4. *Iuuencularum &c.*) .i. qui Angeli pſallebant in medio animarum ſanctarum, quæ cū Chriſto cælos penetrarunt. Dicuntur autem iuuenculæ ob recentem beatitudinem: aut ad ſignificandam earum immortalitatem & perpetuam iuuentutem.

5 *Principes Iuda.*) Latini Patres intelligūt eos Apoſtolos qui erant de tribu Iuda, & Fratres Chriſti dicuntur in Euangelio, quod eſſent filij Cleophę fratris Ioſeph ſponſi B. Virginis, videlicet Iacobus, Simeō, Iudas Thadæi.

6. *Principes Zabulon &c.*) Hi dicuntur cæteri Apoſtoli, Petrus, Andreas &c. qui erāt à Bethſaida vel Capharnaum & vicinis ciuitatibus ad ſortem Zabulō & Nephtalim pertinentibus. *V. Matt.* 4.

§. 20. PRÆDICITVR MITTENDOS ad gentes & quo fructu.

Et ponam in eis [1] *ſignum &* [2] *mittam ex eis qui ſaluati fuerint ad gentes in mare, in Africam, & Lydiam* [3] *tenentes ſagittam: in Italiam & Græciam ad inſulas longè ad eos qui non audierunt de me & non viderunt* [4] *gloriam meam: & annunciabunt gloriam meam gentibus & adducent omnes fratres veſtros de cunctis gentibus* [5] *donum Domino,* [6] *in equis, & in quadrigis, & in lecticis, & in mulis, & in carrucis, ad* [7] *montem ſanctum meum Ieruſalem, dicit Dominus,* [8] *quomodo ſi inferant filij Iſrael munus in vaſe mundo in domum Domini.* Iſa. 66. 19. 20.

Leuabit [9] *ſignum in nationes, & congregabit* [10] *profugos Iſrael, & diſperſos Iuda* [11] *colliget à quatuor plagis terrę.* Iſa. 11. 12.

1. *Signum.*) D. Auguſt. & Hier. *ſignum* accipiūt pro miraculis quæ edita ſunt ab Apoſtolis, *ſignum* pro *ſignis.* per Enallagen numeri. Theod. intelligit ſignum crucis. Quantò antè, inquit Euſeb. præſignificatum ſalutare ſignum crucis.

2. *Mittam*) Theod. completa eſt (ait) hæc prophetia, cùm Matth. 28. dictum à Domino: Euntes docete omnes gentes.

3. *Tenentes.*) .i. ad populos vtentes ſagittis, quos 70. vocāt Moſoch. quę eſt regio ſupra Armeniam Parthis finitima. Leo Caſtrius.

4. *Gloriam meam.*) potentiam, miracula.

5. *Donum Domino.*) Gentes ad Deum conuerſas, vocat Donum Deo oblatum, quo ſanè nullum Deo gratius, nā vt præclarè Gregor in Ezech Hom. 12. Nullum omnipotenti Deo tale eſt Sacrificium quale eſt zelus animarum.

6. *In equis &c.*) Auguſt. his dicit intelligi omnia auxilia Dei ſeu Angelica ſeu humana. vel in equis .i. commodè ac facilè perinde ac ij qui carrucis ac lecticis vtuntur.

7. *Montem.*) .i. Eccleſiam.

8. *Quomodo &c.*) .i. tam erunt grati & pretioſi

tioſi gentiles quos Apoſtoli conuerterent, quã erant ſacrificia antiqua quæ in vaſis mundis offerebantur: Qui ergo peccatorem conuertit, ſacrificium Deo gratum offert.

9. *Signum.*] Crucis ſcilicet per Apoſtolos.

10. *Profugos Iſrael.*] Fideles cõuertendos licet gentiles, vocat Iſraelem & Iudam ſecũdum ſpiritum, ſicuti populus Iudæorum dicitur Iſrael ſecundum carnem: congregabitur autem ad Eccleſiam.

11. *A quatuor plagis.*] .i. extremitatibus, 70. alis, id eſt ex toto orbe.

§. 21. PRÆDICITVR ABLATIO OMNIVM quæ obſtare poſſent eorum prædicationi.

Iſa.11.15. 16. *Et [1] deſolabit Dominus [2] linguam maris Ægypti & [3] leuabit manum ſuam ſuper flumen, fortitudine ſpiritus ſui, & percutiet eum [4] in ſeptem riuis ita vt tranſeant per eum calceati. Et erit via reſiduo populo meo, qui relinquetur ab Aſſyriis ſicut fuit Iſraeli, in die illa qua aſcendit de terra Ægypti.*

1. *Deſolabit.*] Deſtruet perdet.

2. *Linguam.*] Promontoria maris, quod ea inſtar linguæ in mare procurrant.

3. *Leuabit &c.*] .i. potentiam ſuam magnã oſtendet exſiccando Nilum.

4. *In ſeptem riuis.*] .i. alueis: ſenſus eſt exſiccabit eos. Ita Procopius, quod factum ſub Auguſto dum M. Antonium deuicit: qui ſe in Ægyptum tanquam munitiſſimam totius orbis prouinciam receperat. Id autem factũ eſt vt prædicationi Apoſtolorum peruius eſſet orbis. Idipſum verſu ſequenti, nihilque aliud his verbis indicatur quam quod nihil obſtabit Apoſtolorum prædicationi, nõ maria, non montes, nõ flumina, ſicut Iſraeli non obſtitit mare rubrum, quo minus euaderet in terrã promiſſam: Hæc Leo Caſtro fuſius.

§. 22. APOSTOLI SVNT QVASI SEMEN DEI ſparſum per orbem.

Oſee 2. 23. *Et [1] ſeminabo eam mihi in terram, & miſerebor eius, quæ fuit [2] abſque miſericordia.*

1. *Seminabo.*] Spargam Synagogam iam factam Eccleſiam meam, per orbem vt vbique prędicet gloriam meam, hoc ſemen fuerunt Apoſtoli.

2. *Abſque miſericordia*] .i. populi gentium.

§. 23. APOSTOLORVM EFFICACITAS ET feruor in prædicando.

Iſa.27.6. *Qui [1] ingrediuntur impetu ad Iacob, [2] florebit & germinabit Iſrael, & replebunt faciem orbis [3] ſemine.*

Mich. 5. 8. *Et erunt [4] reliquiæ Iacob in gentibus, in medio populorum multorum [5] quaſi leo in iumentis ſiluarum, & quaſi catulus leonis in gregibus pecorum: qui cum tranſierit, conculcauerit, & ceperit, non eſt qui eruat, [6] exaltabitur manus tua ſuper hoſtes tuos, & omnes inimici tui interibunt.*

Videre etiam licet Pſal. 28., vbi quidquid prædicatur de voce Domini, de eius virtute & potentia poteſt accipi de voce Domini per Apoſtolos. ſ 67.12. 13.15.

Dominus dabit [7] verbum Euangelizantibus [8] virtute multa. [9] Rex virtutum [10] dilecti dilecti: & [11] ſpeciei domus [12] diuidere ſpolia, dũ [14] diſcernit [15] cæleſtis [5] reges [16] ſuper eam, [17] niue dealbabuntur in [18] Selmon.

ARROGANTIA.

V. Superbia.

ODIBILIS EST QVI SIBI ARROGAT poteſtatem in alios, ſiue reprehendendo, ſeu docendo, ſeu præcipiendo.

Qui poteſtatem ſibi ſumit iniuſte, odietur. Eccli. 28 8.

1. *Ingrediuntur.*] Apoſtoli ſcilicet qui magno impetu ſpiritus ad prædicandum ingreſſi ſunt.

2. *Florebit &c.*] Hic eſt fructus eorum prædicationis & ingreſſus, florere virtutibus &c.

3. *Semine.*] Verbi diuini.

4. *Reliquiæ Iacob.*] .i. Apoſtoli prædicantes inter gentes.

5. *Quaſi leo &c.*] .i. ſicuti leoni cædunt animalia cætera, ita & Apoſtolorum prædicationi, ſpiritui que qui in iis loquetur nemo reſiſtere poterit, omnes vincent, omnes occident quatenus infideles ſunt, ait Hieronym.

6. *Exaltabitur.*] O Eccleſia ſuperior eris hoſtibus tuis: quod factum per Apoſtolos.

7. *Verbum.*] Gratiam ſermonis, Apoſtolis ſuis Euangelizantibus.

8. *Virtute.*] Hoc verbum non erit inefficax, ſed plenum virtute & potentia, conuertet animas, penetrabit corda.

9. *Rex virtutum.*] Hoc eſt Chriſtus Rex exercituum Angelicorum.

10. *Dilecti, dilecti.*] Eſt Hebraiſmus .i. dilectiſſimi, hic autem dilectiſſimus eſt Chriſtus. q.d. Chriſtus, Rex exercituum Chriſti .i. Chriſtus rex exercituum ſuorum: eſt iterum Hebraiſmus vt notat S. Auguſtin. hic igitur rex.

11. *Speciei.*] .i. ad ſpeciem & decorem domus ſuæ. i. Eccleſiæ dabit (hoc enim verbum

(ſupplendum eſt ex ſuperiore verſu) Apoſtolis ſuis.

12. *Diuidere ſpolia.*] Gentium ad fidem cõuerſarum, ipſæ autem gentes ſunt opima & Deo grata ſpolia quando ad Chriſti fidem conuertuntur, & tanquam præda dæmoni auferuntur.

13. *Cœleſtis.*] Rex, ſcilicet cœleſtis, Chriſtu. Dominus.

14. *Diſcernit.*] Diuidit, diſpertit.

15. *Reges.*] Apoſtolos, quos conſtituit principes ſuper omnem terram.

16. *Super eam.*] i. Eccleſiam. q.d. dum vnicuique prouinciæ ſuum tribuit Apoſtolum.

17. *Niue &c.*] i. tunc populi multi iuſtificabuntur & ſuper niuem dealbabuntur.

18 *In Selmon.*] Eccleſia, qui mons, quia altiſſimus eam ſignificat.

AVARITIA, AVARVS.

Vide verbo Diuitiæ. Fraus. Eleemoſyna.

§. 1. QVID SIT AVARITIA.

Coloſ. 3. 5. & Epheſ. 5. 5. *Eſt* [1] *idolorum & ſimulachrorum ſeruitus.*

1. ad Tim. 6. 10. *Eſt* [2] *radix omnium malorum.*

1. *Idolorum &c.*]. i. eſt idololatria, auaritia autem præ aliis vitijs ita vocatur, quia auarus non in Deo, at in ſuis opibus omnem ſpem collocat & vitæ & victus & cultus, & omniũ omnino, habet itaque illas pro Deo: Quid enim eſt Deus niſi is à quo omnia ſperamus. Et quemadmodum ait Chryſoſt. Idololatræ ita colunt idola vt ea præ reuerentia non auſint tangere, ita nec auarus pecunias, nec iis vti audet. Sed inani tantum aſpectu earum capitur: vnde ait eos verè non per auxeſim eſſe idololatras. Adde auarum nil aliud cogitare, ſomniare, operari quam vt diteſcat omniaque ſua eò referre. Quod autem tale eſt, id ei Deus eſt.

2. *Radix &c.*] Quod omnis generis mala, & peccata ex auaritia oriri poſſint & ſæpe oriantur. Inde enim, ait Ambr. maleficia, homicidia, obſcænitas, & quicquid ſceleris eſt.

§. 2. QVANTVM SIT PECCATVM.

Eccli. 10. 9. *Auaro* [1] *nihil ſceleſtius.*

Eccli. 10. 10 *Nihil eſt iniquius quam amare pecuniam. Hic enim & animam ſuam* [2] *venalem habet:* [3] *quoniam in vita ſua proiecit intima ſua.*

dent, & à Propheta vſque ad ſacerdotem cuncti faciunt dolum.

Vide etiam c. 8. 10. & infra §. 14.

1. *Nihil ſceleſtius.*] Quia auaritia in ſe grauiſſimum eſt peccatum, planèque homine indignum vt qui id quod inter omnia bona eſt infimum, tam amet inordinatè, eique ſe tradat totum: ideo paulus ſupra, eam vocat idololatriam. Adde nullum eſſe vitium quod in plura impellat mala quodque adeò noxium ſit Reip. & proximis.

2. *Venalem.*] Vendit animam ſuam, rem inæſtimabilis pretij, vendit inquam dæmoni pro pecunia, quam peccando, fraudes cõmittẽdo &c. adipiſcitur. Magna eſt vis in illo *animam*, q.d non rem quamlibet.

3. *Quoniam &c.*]. i. etiam adhuc viuẽs perinde ſe habet ac ſi omnia viſcera ſua eieciſſet, quia ſcilicet omnem humanitatis & cõmiſerationis ſenſum exuit etiam erga ſe.

§. ADD. QVAM SIT AVARITIA COMMVNE omnium peccatum.

Iſa. 56. 11. *Omnes in viam ſuam declinauerunt, vnuſquiſque ad auaritiam ſuam à ſummo vſque ad nouiſſimum.*

Iere. 6. 13. *A minore vſque ad maiorem omnes auaritiæ ſtu-*

QVÆ AVARITIÆ EFFECTA IN ANIMO ſimul & corpore.

§. 3. PRIMVM, ÆTERNA DAMNATIO.

1. *Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrũ agro copulatis, vſque ad* [2] *terminum loci. Nunquid habitabitis vos ſoli in medio terræ?* Iſa. 5. 8.

[3] *Semitæ omnis auari animas poſſidentium* [4] *rapiunt.* Prou. 1. 19.

Neque fures, neque auari, neq; ebrioſi neque maledici neque rapaces, regnum Dei poſſidebunt. 1. Cor. 6. 10

Vide §. 10. cum explicatione & §. 19.

1. *Væ.*] Hac particula æterna maledictio innuitur.

2. *Terminum.*]. i. finem. i. ita vt omnia occupetis.

3. *Semitæ.*] i. ratio agendi, peccata auarorũ, lucrum cui iniuſtè inhiant & conſequuntur.

4 *Rapiunt &c.*] Perniciem & interitum adferũt ipſiſmet auaris, licet inde ſe magna bona conſecuturos arbitrarentur.

§. 4. 2. MALEDICTIO POPVLI.

Qui abſcondit frumenta [1] *maledicetur in populis:* [2] *benedictio autem ſuper caput vendentium.* Prou. 11. 26

1. *Maledicetur.*] Non eſſe contemnendas populi maledictiones & pauperum imprecationes docetur Eccli. 4. cum dicitur Deum audire iuſtas eorum querelas. Itaque maledictionem populi ſequitur maledictio Dei, hinc talium agri ſunt parum fertiles, aut malè pereunt malè ſeruata, aut in aliquod aliud ſupplicium incidunt auari.

2. *Benedictio.*] Quia & populus capiti eius i. ipſi fauſta precatur, & Deus amplioribus

donat.

donat. Nomine autem frumenti res omnes victui & vſibus hominum neceſſariæ intelliguntur.

§. 5. 3 VARIÆ DOLORES, MISERIÆ & caſus aduerſi.

Eccl.2.22.23. 1. *Quid proderit* [2] *homini de vniuerſo labore ſuo & afflictione ſpiritus, qua ſub ſole cruciatu eſt? cunctis dies eius doloribus & ærũnis plem ſunt, nec per noctem mente requieſcit, & hoc nonne* [3] *vanitas eſt.*

Vide §. 8. teſtim. 1.

Eccl.5.12.13.15.16. *Eſt & alia* [4] *infirmitas peſſima quam vidi ſub ſole: diuitiæ conſeruatæ* [5] *in malum Domini ſui,* [6] *pereunt enim* [7] *in afflictione peſſima, generauit filium qui in ſumma* [8] *egeſtate erit.*

Miſerabilis prorſus infirmitas, [9] *quomodo venit, ſic reuertetur. Quid ergo prodeſt ei quod laborauit* [10] *in ventum? Cunctis diebus vitæ ſuæ comedit in* [11] *tenebris, & in curis multis, & in ærumna atque triſtitia.*

1. *Quid proderit.*] Hæc interrogatio habet vim affirmãdi vti ſæpe alias. q.d. nihil proderit.

2. *Homini.*] Auaro & tenaci.

3. *Vanitas.*] i. labor vanus, inanis, ſine fructu, laborabat enim ad quietem inueniẽdam & ſolatium.

4. *Infirmitas.*] i. Graue malũ, eſt Metaphora ſumpta à corpore, & tranſlata ad animi ægritudinem grauemque moleſtiam.

5. *In malum.*] Quia ob diuitias occiditur à prędonibus & furibus.

6. *Pereunt.*] Scilicet ob diuitias.

7. *In afflictione.*] Quia videlicet iugulantur. Vel dici poſſunt cõſeruatæ in malum domini, ob lites quæ eis poſtea intentantur tanquam iniuſtis poſſeſſoribus, & tunc pereunt illæ diuitiæ in afflictione peſſima: maximas enim animi afflictiones & moleſtias afferunt lites.

8. *Egeſtate.*] Quia bonis paternis priuatus, nec laborare aſſuetus.

9. *Quomodo &c.*] Repetendum ex v. 14. rediturum in terram nudum, quemadmodum inde primum venit.

10. *In ventum.*] i. in vanum.

11. *Tenebris*] i. triſtitia & anxietate mentis, vel *in tenebris* i. noctu, quia ita diſtinetur lucri cupiditate, vt ei ante noctem cibum capere non liceat, ita Caiet. Vel *in tenebris*, quia tam comedit vilia vt erubeſcat in die comedere. Ita Hugol. vel *in tenebris*, quia non vult ſocium menſæ. Ita Chaldæus.

QVÆ AVARITIÆ EFFECTA IN ANIMO eiuſque potentijs.

§. 6. AVARVS ANIMAM SVAM VENDIT. *Vide* §. 2. *ſupra.*

§. 7. AVARITIA INTELLECTVM EXCOECAT.

Sed & exiſtimauerunt [1] *luſum eſſe vitam noſtram,* Sap.15.12.
& [2] *conuerſationem vitæ compoſitam ad lucrum, & oportere,* [3] *vndecunque, etiam ex* [4] *malo acquirere.*

[5] *Cogitatus præſcientiæ* [6] *auertit ſenſum, &* [7] *infirmitas grauis ſobriam facit animam.* Eccli.31.2

V. etiam §. ſequentem.

1. *Luſum.*] i. non eſſe vitam noſtram rem aliquam ſeriam cuius poſtea ſit reddenda ratio, ſed eſſe rem ludicram ac veluti ludum puerilem.

2. *Conuerſationem &c.*] i. viuendi rationem ſeu vitam aliud nihil eſſe quam nundinationem quęſtuoſam, ad lucrum comparatam, in quo auari ſummum bonum conſtituunt.

3. *Vndecunque.*] Bonus enim (vt quidã dixit) eſt odor lucri ex re qualibet.

4. *Malo.*] Per fas & nefas, ſiue bonis artibus ſiue malis.

5. *Cogitatus præſcientiæ.*] i. cura & cogitatio anxia qua auarus cupit ſcire rerum futurarum euentus non contentus pręſentibus, ſed anxiè ſemper ſolicitus de futuris: huiuſmodi inquam cogitatus.

6. *Auertit ſenſum.*] Hominis mentẽ à Deo, & à recto ſanoque iudicio alienat: efficitq; vt mens hominis veluti ebria ſit, eique cauſa eſt varior. peccator. vt proſpiciat ſibi in futurũ.

7. *Infirmitas &c.*] Sicut contrà, grauis corporis infirmitas animam prius intemperatam, temperatam efficit: quibus ſignificatur magis nocere auarorum ſolicitudinem, quã grauem corporis infirmitatem.

§. 8. VOLVNTATI EST CAVSA MVLTORVM peccatorum etiam hæreſis, & infidelitatis.

Qui volunt diuites fieri incidunt in [1] *tentationem & in* [2] *laqueum diaboli &* [3] *deſideria multa inutilia, & nociua quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum eſt cupiditas* [4] *quam quidam appetentes* [5] *errauerunt à fide &* [6] *inſeruerunt ſe* [7] *doloribus multis.* 1 Tim.6.9.10.

Qui quærit locupletari, [8] *auertit oculum ſuum.* Eccli.27.1.

Vide etiam §. 7. & §. 19. in explicatione.

V. §. 10. teſtim. 3. quomodo crudelis ſit erga pauperes,

1. *Tentationem.*] Variè tẽtat dæmon auaros, & diuitiarum cupidos, vt furentur, vt cõtractus faciãt vſurarios, vt eleemoſynã non largiantur etiam cum tenentur, vt aliena non reſtituant, vt omnia violent iura & leges tum diuinas, tum humanas.

2. *Laqueum.*] Laqueus eſt captiuitas & cõpedes quibus auarus conſtrictus libertatem animi perdit. Laqueus ſũt varia peccata, quibus poſt tẽtationẽ, hominẽ dæmõ illaqueat. Laqueus ſunt etiam quæ ſequuntur: ſcilicet

3. *Deſideria &c.*] Deſideria iſta ingerit diabolus tum in opibus comparandis & augendis, tum in expendendis v.g. deſideria gloriæ, pompæ in veſtitu, menſa, famulatu &c. affluentes enim diuitiæ (inquit Euthymius) ad abſurdas impellunt cupiditates. Et ſtultas (inquit Theophil.) Quomodo nō ſtultum (ait) ſimias alere, equos exornare auro? maximè (addo ego) cùm tanta ſit tot pauperum inopia.

4. *Quam.*] Non referendum ad cupiditatem ſed ad pecuniam quæ includitur in Græco φιλαργυρία i. amor pecuniæ.

5. *Errauerunt à fide.*] Obtenebrat enim oculum animæ ſtudium pecuniæ. Euthy. Auarus enim qui quouis modo etiam per nefas ſtudet ditari, non curans niſi bona quæ videt, tandem eò miſer deducitur vt ſibi perſuadeat non eſſe alia bona. Accedit quod preſſus conſcientia tot fraudum quas commiſit, & boni alieni quod iniuſtè poſſidet abſque voluntate reſtituendi, mauult credere non ſupereſſe alteram vitam, in qua omnium ratio exigenda, quam tot conſcientiæ ſtimulis angi perpetuò.

6 *Inſeruerunt.*]. i. infixerunt, transfixerunt: ſtudium enim pecuniæ, inquit Euthy. in modum ſpinarum, hominis auari mentem cruētat aculeis curarum, timorum, laborum, vigiliarum, angorum.

7. *Doloribus.*] Nō ſolum à fide auocat auaritia, ſed & corporaliter laceſſit, inquit Euthym. varijs dolorum tum animi, tum corporis generibus, licet etiam per dolores intelligere peccata varia, quia dolorum ſunt cauſa.

8. *Auertit.*] Ab eo ſcilicet in quod oculos ſuos intentos habere debebat .i. à Deo, eiuſque mandatis, idque vt peccet liberius.

§. 9. AVARVS DESIDERAT SEMPER NEC ſatiatur vnquam.

Eccli. 14. 9. *Inſatiabilis*[1] *oculus cupidi*[2] *in parte iniquitatis; non ſatiabitur,*[3] *donec conſumat areſaciens animam ſuam.*

Pſal. 33. 11. [4] *Diuites*[5] *eguerunt & eſurierunt; inquirentes autem Dominum non deficient omni bono.*

Eccle. 6. 7. *Omnis labor hominis*[7] *in ore eius: ſed*[8] *anima eius non implebitur.*

Eccle. 5. 9. *Auarus non implebitur pecunia.*

Prou. 27. 20. [9] *Infernus & perditio nunquam implentur: ſimiliter &*[10] *oculi hominum inſatiabiles.*

Prou. 30. 15 18. *Sanguiſugæ duæ ſunt*[11] *filiæ dicentes affer, affer. Tria ſunt inſatiabilia, & quartum nunquam dicit, ſufficit.*[12] *Infernus, &*[13] *os vuluæ, &*[14] *terra, quæ non ſatiatur aqua,*[15] *ignis vero nunquam dicit, ſufficit.*

1. *Oculus cupidi.*] .i. Auari: concupiſcere autem tribuitur oculo quia per oculum cōcupiſcentia intrat in animum, vnde S. Ioan. vocat auaritiam concupiſcentiam oculorum.

2. *In parte iniquitatis.*] .i. Nulla parte ſeu portione quam iniquitas eius appetit, ſatiatur.

3. *Donec conſumat.*] Mira hæc voracitas quæ non ſolum non ſatiat, nec nutrit aut pingue facit, ſed conſumit & exiccat animam, curis nimirum & anxietate, & cupiditate inexplebili animam tabeſcere facit, ita vt omni ſpiritualis gratiæ & ſapientiæ humore deſtituatur. Extenuat etiam corpus ſuiſque humoribus priuat, vt ante tempus moriatur.

4. *Diuites.*] Hebraicè, leones, ita vocantur metaphoricè diuites auari, quia crudeles vt leones, & aliena rapiunt vt leones.

5. *Eguerunt.*] Quia licet abundent, egent ſemper, quia ſemper appetunt plura quam habeant.

6. *Non deficient &c.*] .i. nullo bono, ſeu omni bono potientur, quia rem quærunt infinitam quæ maior eſt ipſorum deſiderio, quare nullum eis deerit bonum, quia ſummo bono inhærent in quo habent omnia.

7. *In ore eius.*] Chaldæus, propter cibum oris ſui .i. omnis hominum labor ordinatur ad victum, ſubaudi *& ad veſtitū*; ſanxit enim Deus vt in ſudore vultus ſui, veſcatur pane ſuo. Gen. 3. 19.

8. *Anima eius.*] .i. cupiditas eius, ſenſus eſt: Bis miſer eſt auarus, primo quia præter naturæ ordinē ſe fruſtrat cibo, nec audet ſibi ipſe benefacere, cū omnis homo laboret vt manducet. Secundo quia licet ſeruet & accumulet multa, cupiditatem ſuam nunquā ſatiabit.

9. *Infernus &c.*] His ſignificatur mors ipſa aut ſtatus mortuorum, qui licet multos ex hoc mundo ſuſcipiat, nunquam tamen expletur, nec minus eſt capax quod multos hauſerit. Poteſt etiam per Infernum intelligi locus damnatorum.

10. *Oculi.*] .i. cupiditas habendi quæ ab oculis initium ſumit. Caiet. intelligit per oculos cupiditatem videndi aut cognoſcēdi aliqua, quę nunquam expletur, ſemper enim deſiderat homo noua aliqua videre aut cognoſcere.

11. *Filiæ.*] Hæ ſunt libido & auaritia, quæ nunquam implentur.

12. *Infernus.*] .i. mors, vel infernus propriè dictus.

13. *Os vuluæ.*] .i. mulieris concupiſcentia.

14. *Terra.*] Maximè ſabuloſa quæ aquam omnem imbibit.

15. *Ignis.*] Qui appoſitione lignorum non extinguitur, ſed accenditur, ſemperque amplius & amplius conſumit. Per infernum autem deſignatur inuidia & vindictæ cupiditas quæ inimici mortem deſiderat, nec ipſa quiem morte ſatiatur: per os vuluæ ſignificatur concupiſcentia carnis in vtroque ſexu, quæ non ſatiatur ipſo vſu, ſed excitatur magis: per terram denotatur auaritia, quia

ſemper

ſemper terrenis inhiat, nec ſatiatur vnquam, non minus quam terra arenoſa: per ignem intellige cupiditatem glorię quæ ſicut ignis alta petit: nec vllo cõtento eſt honore.

Qvænam accerſat avaritia corpori mala.

§. 10. Omnis generis miserias, cvm auarus bonis ſuis vti non auſit, quæ tamen ab extraneis dilapidabuntur.

Eccl. 6. 1. 2. 3. 4. *Eſt & aliud malum quod vidi ſub ſole & quidem frequens apud homines: vir cui dedit Deus diuitias, & ſubſtantiam, & honorem, & nihil deeſt animæ ſuæ, ex omnibus quæ deſiderat: nec tribuit ei poteſtatem Deus vt* [1] *comedat ex eo, ſed homo extraneus* [2] *vorabit illud, hoc vanitas & miſeria magna eſt. Si genuerit quiſpiam centum liberos, & vixerit multos annos & plures dies ætatis habuerit, & anima eius non vtatur bonis ſubſtantiæ ſuæ* [3] *ſepulturaque careat: de hoc ego pronuncio quòd melior illo ſit abortiuus:* [4] *fruſtra enim venit & pergit ad tenebras, & obliuione delebitur nomen eius.*

Eccl. 5. 9. [5] *Qui amat diuitias* [6] *fructum non capiet ex eis, & hoc ergo* [7] *vanitas.*

Eccli. 14. 4. 5. 6. 7. 8. *Qui* [8] *aceruat ex animo ſuo iniuſte, alijs congregat, & in bonis illius, alius* [9] *luxuriabitur. Qui* [10] *ſibi nequam eſt, cui alij bonus erit? &* [11] *non iucundabitur in bonis ſuis. Qui ſibi* [12] *inuidet, nihil eſt illo nequius, & hæc* [13] *redditio eſt malitiæ illius: & ſi bene fecerit* [14] *ignoranter, &* [15] *non volens facit, & in nouiſſimo manifeſtat malitiam ſuam. Nequam eſt oculus* [16] *liuidi, & auertens faciem ſuam, &* [17] *deſpiciens animam ſuam.*

1. *Comedat.*] Quia cum de medio tollit morbo aliquo, aut aliter, ait Liranus. Vel quia permittendo culpam auaritiæ, miſer auarus eis ſubiacet miſerijs quæ illud vitium conſequuntur, in quibus eſt non vti bonis ſuis.

2. *Vorabit.*] Pulchra Antitheſis, auarus non audet comedere ex bonis ſuis, nec naturæ ex iis ſatisfacere vel tenuiter, cum extraneus voret ea quibus pepercit. Vis etiam eſt in *extraneus*. Q. d. non filius aut conſanguinei.

3. *Sepultura &c.*] Caret auarus ſepultura, vel quia de omnibus malè meritus negligitur inſepultus, vel quia ipſe diuitijs intentus, nec mortis nec funeris dum viueret vllam habuit memoriam, vel quia ob diuitias ſuas occiſus eſt & abiectus inſepultus.

4. *Fruſtra &c.*] Q. d. abortiuus tantum fruſtra eſt conceptus, & tantum fine ſuo caruit, auarus vero non tantum fruſtra natus, ſed ad multa mala ſuſtinenda tum corporis, tum animi quæ ſibi accerſit ipſe. Per *tenebras*, intellige mortis aut obliuionis.

5. *Qui amat diuitias.*] Scilicet inordinatè vt auari faciunt.

6. *Fructum.*] Quia ſcilicet eas recondit dum ex ijs fructum percipere deberet honeſtæ oblectationis & vtilitatis, tum ſuæ tum aliorum, erogando eas in pauperes.

7. *Vanitas.*] .i. res inutilis, inanis. Maximè ſanè conuenit vanitatis nomen auaro fructu carenti.

8. *Aceruat ex animo ſuo.*] Dicitur auarus aceruare ex animo ſuo, quia quæ colligit ea ſubtrahit animo ſuo ſeu ſibi, defraudando ſeipſum, eaque ipſa (quæ ſumma eſt miſeria) alijs colligit.

9. *Luxuriabitur.*] Quæ ſibi ſubtrahit anxiè parcendo, alij ſumptuosè & prodigè & deliciosè viuendo conſumpturi ſunt.

10. *Sibi nequam.*] Talis eſt auarus qui ſibi malus eſt, cum bonis partis vti non auſit.

11. *Non iucundabitur.*] Nullam ex iis percipiet voluptatem, at cruciatum multum, vel ſubitò à Deo iis priuabitur.

12. *Inuidet.*] Auarus ſibi inuidet quia ſibi ipſi nocet & iniuriam infert, quaſi is qui alteri inuidet.

13. *Redditio.*] Illa ipſa inuidia qua ſibi inuidet non modò eſt graue peccatum, ſed eſt etiam malitiæ & auaritiæ ipſius pœna, quam Deus ei iuſtè infligit, ſcilicet ſubtrahendo ei voluntatem honeſtè & vtiliter ſuis vtendi, eo quod terrenis eſt nimis addictus.

14.] *Ignoranter.*] .i. imprudenter.

15. *Non volens.*] Non lubens, non ex animo, at timore aut verecundia, vnde poſtea verbo vel ſigno aliquo oſtendet ſe non lubenter id feciſſe.

16. *Liuidi.*] Auarum eiuſque naturam denotat nomine inuidi, nam & paulo ante dictũ eſt auarũ ſibi ipſi inuidere. Huius igitur oculus corporalis eſt nequam ſeu prauus & peruerſus, quia alienam miſeriam non libenter nec cum commiſeratione videt, vnde ſequitur in textu, eum auertere faciem ne videat & cogatur ei ſubuenire.

17. *Deſpiciens &c.*] Quia non ſinit eã ſumere quæ deſiderat, & ſubtrahit ei neceſſaria.

§. 11. Etiam sibi necessarivm panem ſubtrahit.

Oculus [1] *malus* [2] *ad mala: &* [3] *non ſatiabitur pane; indigens, &* [4] *in triſtitia erit ſuper menſam ſuã.* Eccle. 14. 10

1. *Malus.*] Qualis eſt auari.

2. *Ad mala.*] Vergit ſcilicet, quia & aliena concupiſcit, & ſua ſibi & ſuis contra æquitatem ſubtrahit.

3. *Non ſatiabitur &c.*] Adeo malus eſt ſibi, vt nec pane ſuo audeat ſe ſatiare.

4. *In triſtitia &c.*] Cũ in menſa ſua deberet cum lætitia comedere, & quantum naturæ

eſt neceſſarium, tamen ibi etiam erit indigens quia ſemipleno ventre illinc ſurgit, & erit triſtis, quia dolet à ſe aut ab alijs tantum conſumi,

§.12. QVAPROPTER INDIGNVS EST QVI pecuniam poſſideat.

Eccli.14.3 *Viro cupido & tenaci* [1] *ſine ratione eſt ſubſtantia, & homini* [2] *liuido ad quid aurum?*

1. *Sine ratione.*] Quia non vtitur ſubſtantia .i. opibus ad quod datæ ſunt.

2. *Liuido.*] .i. auaro *v.* §. 10. *num.* 12. *&* 16. *in interpretatione.*

§. 13. AVARITIA SOMNVM AVFERT ET maciem inducit, mortemque ante tempus.

Eccli.31.1 *Vigilia* [1] *honeſtatis tabeſaciet carnes, & cogitatus illius aufert ſomnum.* Vide ſupra §.9.n.3.

1. *Honeſtatis.*] Sumitur honeſtas pro diuitijs quæ hominem reddunt in mundo honeſtum & honoratum: cura itaque & ſolicitudo (ſignificatæ per *vigiliam* & *cogitatus*) congregandarum opum aufert carni ſuum vigorem, exſiccat corpus & extenuat &c.

§. 14. MORTE PVNITVR A DEO.

Amos.9.2 *Auaritia* [1] *in capite omnium &* [2] *nouiſſimum eorum in gladio interficiam: non erit fuga eis, fugient, & non ſaluabitur ex eis qui fugerit.*

1. *In capite omnium.*] .i. in omnes dominatur, omnes ea tenentur, ſuperior eſt omnibus.

2. *Nouiſſimum.*] .i. etiam eos qui reliqui fuerint ex ipſis .i. omnes omnino, neminem excipiam.

QVID AVARITIA IN BONIS FORTVNÆ.

§. 15. EA PERDIT ET DISSIPAT.

Eccli.20.12. 1. *Eſt qui multa redimat modico pretio, & reſtituens ea in ſeptuplum.* Vide §. ſequentem, teſtimon. 1. in explicatione.

1. *Eſt qui &c.*] Tales ſunt auari & iniuſti qui vel à pauperibus vel ab imperitis pretij rerum, emunt vili pretio, verum iuſto Dei iudicio accidit vt ea reddant in ſeptuplum, dum eis ſubitò accidunt damna maxima.

§. 16. QVID AVARITIA IN FILIIS ET FAmilia. *Vide* §. 10. *teſtimonio* 1. *&* §. 5. *teſtim.* 2.

Prou.15.27. 1. *Conturbat domum ſuam qui ſectatur auaritiam, qui autem* [2] *odit munera,* [3] *viuet.*

4. *Peccatori* [5] *dedit Deus afflictionem & curam ſuperfluam vt addat & congreget & tradat ei* [6] *qui placuit Deo, ſed & hoc vanitas eſt & caſſa ſolicitudo mentis.* Eccle.2.26

ATQVE HÆC DE AVARITIÆ NATVRA, ET effectis, ſequitur vt agamus de extrinſecis quibuſdam quæ ad eam referuntur, Deo ſcilicet & homine.

1. *Conturbat.*] Vel quia multas excitat contentiones & turbationes arguendo ſuos quod non ſatis lucrentur, & attendant ad rem, nimis multa impendant in victu & veſtitu, aut quia ſua auaritia meretur vt familia ac poſſeſſio eius à Deo aut ab hominibus turbentur ac moleſtentur. Iniuſtè enim parta, multorum ſolent eſſe cauſa malorum in familia & fortunæ bonis: *Domus* enim ſumitur etiam pro iis & pro poſſeſſionibus.

2. *Odit munera.*] Quæ auari iudices accipiunt ad peruertendum iudicium.

3. *Viuet.*] Proſperè aget, liber erit à vindicta diuina, ab hominum moleſtiis qui frequenter inſurgunt contra auaros, qui aliena iniuſtè poſſident, & ob auaritiam iudicium peruertunt.

4. *Peccatori.*] Auaro qui per fas & nefas congregat.

5. *Dedit.*] Seu permiſit.

6. *Qui placuit Deo.*] Q.d. non filiis, non cõſanguineis, non ei quem auarus deſtinauerat.

§.17. DEVS EAM PROHIBET.

Sint mores ſine auaritia contenti [1] *præſentibus, ipſe enim* [2] *dixit: non te deſeram neque derelinquam.* Hebr.13.5

Ne [3] *tranſgrediaris terminos antiquos quos poſuerunt patres tui.* Prou.22.28.

1. *Præſentibus.*] .i. ſorte ſua, opibus quæ adſunt quæcumque illæ fuerint, quoniam enim direptionem bonorum ſuorum paſſi erant, ait Oecumen. hortatur eos vt iis quæ adſunt contenti ſint.

2. *Dixit.*] Ita Deus ad Ioſue c.1. Ioſue, ſed in eo idem omnibus fidelibus.

3. *Tranſgrediaris.*] .i. ex auaritia ne transferas limites poſſeſſionis & hæreditatis tuæ ad eam dilatãdam, transferas inquam aliò quam ab antiquo conſtitutum eſt, ne ſic noceas proximo.

§. 18. NE VVLT QVIDEM EAM NOMINARI.

Fornicatio autem & omnis immunditia aut auaritia [1] *nec nominetur in vobis ſicut decet* [2] *ſanctos.* Ephes.5.3.

1. Nec

1. *Nec nominetur &c.*] Nec nomen ipſum audiatur auaritiæ aut fornicationis, ne rei ipſius ſpeciem & imaginem repræſentet, & quia res nominata fomitem præbet & exhortationem ad eam ſectandam. Oecumenius.

2. *Sanctos.*] Chriſtianos qui debent eſſe ſancti, quorum vocatio eſt ſancta, religio, profeſſio ſancta.

§. 19. EAM IPSAM PVNIT.

Eccli.31.5. *Qui aurum diligit* [1] *non iuſtificabitur, & qui inſequitur* [2] *conſumptionem,* [3] *replebitur ex ea.*

Vide etiam §. 14.

1. *Non iuſtificabitur.*] i. non erit impunitus, quemadmodum ſæpe *non eſſe innocentem* ſumitur pro non eſſe impunitum. Qui enim in iudicio non iuſtificatur ſeu non inuenitur iuſtus, is non abſoluitur, ſed punitur. Poteſt etiam accipi *non iuſtificabitur* pro *non carebit culpa.*

2. *Conſumptionem.*] i. res caducas & corruptibiles quæ facile conſumuntur, quales ſunt diuitiæ quas ſectantur auari.

3. *Replebitur ex ea.*] i. Abundè habiturus quod ſectatus eſt.

§. 20. AD HOMINEM QVOD ATTINET, monetur is nihil accipere ab auaris.

Eccli.20.14.15. 1. *Datus* [2] *inſipientis non erit vtilis tibi,* [3] *oculi enim illius ſeptemplices ſunt. Exigua dabit & multa improperabit;* & [4] *apertio oris ipſius inflammatio eſt.*

V. §. 10. teſtim. 5. quomodo auarus nihil dat lubens & volens.

§. ADD. ITEM NON ADIRE EORVM menſas. *Vide Verbum Conuiuia* §. 3.

1. *Datus.*] i. donum.

2. *Inſipientis.*] i. Auari, cuius inſipientia ſatis nota.

3. *Oculi &c.*] i. oculis ſuis cupiditate plenis obſeruat manus tuas à quibus copioſam expectat remunerationem, quod ſignificatur per *ſeptemplices.* Eſt enim numerus ſeptenarius ſignum vniuerſitatis.

4. *Apertio &c.*] i. ſtatim ac loquetur, ex corde ira accenſo proferet duriſſima verba & velut ignita quæ hominem grauiter lædant & vrant, quæque eum viciſſim ad iram & impatientiam accendant. Vel *apertio oris* dicitur inflammatio, quia quemadmodum ſe flamma longè latèque profert, ita & ipſe vbique prædicat exiguum quod dedit.

§. 21. OCCVRRVNT POSTREMO COHORtationes ad virtutem oppoſitam, maxime ad fruendum ſuis bonis.

Nonne melius eſt [1] *comedere & bibere &* [2] *oſtēdere animæ ſuæ bona de laboribus ſuis? & hoc* [3] *de manu Dei eſt.* Eccleſ. 2.24.

Hoc itaque viſum eſt mihi bonum vt comedat quis & bibat, & fruatur lætitia ex labore ſuo, quo laborauit ipſe ſub ſole [4] *numero dierum vitæ ſuæ quos dedit ei Deus; & hæc eſt pars illius. Et omni homini cui dedit Deus diuitias, atque ſubſtantiam, poteſtatemq; ei tribuit vt comedat ex eis & fruatur parte ſua, & lætetur de labore ſuo: hoc eſt* [5] *donum Dei. Non enim* [6] *ſatis recordabitur dierum vitæ ſuæ eò quòd Deus occupet delicijs cor eius.* Eccle. 5.17.18.19.

[7] *Melius eſt videre quod cupias* [8] *quam deſiderare quod neſcias. ſed &* [9] *hoc vanitas eſt &* [10] *præſumptio ſpiritus.* Eccleſ.6.9

Fili ſi habes [11] *benefac tecum, & Deo* [12] *dignas oblationes offer.* Eccli.14.11.

1. *Comedere &c.*] Scilicet frugaliter & moderatè, eàque dona in Deum tanquam authorem referre.

2. *Oſtendere.*] i. exhibere.

3. *De manu &c.*] Donum eſt Dei, qui hanc ipſam cogitationem honeſti & moderati vſus inſpirat.

4. *Numero dierum &c.*] Diebus quibus vixit.

5. *Donum Dei.*] Naturalis prudentiæ cuius author Deus, qua non recondit auarè ſua alteri, ſed iis moderatè vtitur.

6. *Satis.*] i. multum q. d. non valdè ſe affliget recordatione dierum moleſtorum huius vitæ, quia cor eius fruitur licitè rebus ſuis, quæ ei aliquam adferunt conſolationem moleſtias abſtergens ferè omnes.

7. *Melius eſt &c.*] id eſt, præſtat frui rebus quas aliquando cupiuiſti iam præſentibus & adeptis.

8. *Quam deſiderare &c.*] Quam abſentes expetere opes, quarum fructum non habes nec vſum: & perinde tibi ſunt ac ſi eas neſcires, nec ſcis an vnquam eas conſequêris.

9. *Hoc.*] Scilicet poſtremum.

10. *Præſumptio.*] Hebraicè afflictio. Græcè προαίρεσις ſignificat electionem, quod ſponte quis eò ſe coniecerit, vel præcipitationem animi deſideriis æſtuantis & inhiantis, ac veluti ſpe deuorantis quę nondum eſt adeptus.

11. *Benefac &c.*] i. fruere iis moderatè.

12. *Dignas.*] i. de melioribus rebus.

AVDACIA.
V. Conſilium.

§. 1. IN AVDACES, QVI TEMERE ARDVA quæque & laborioſa aggrediuntur.

1. *In via ruinæ non eas, & non offendes in lapides, nec credas te viæ laborioſæ,* [2] *ne ponas animæ tuæ ſcandalum.* Eccli. 32.25.

Vide verbum Conſilium §. 3.

§.2. QVOMODO CVM HIS NON INFVNDA conſuetudo, nec iis ſe adiungendum.
Vide verbum Conſortium §.16.

1.*In vis &c.*] .i. quæ ruinis eſt expoſita & caſibus.

2.*Ne ponas &c.*] .i. ne tibi ſis cauſa mali. Vtriuſque autem membri ſenſus eſt: ne facilè ea aggrediaris quæ & cum periculis & moleſtiis ſunt cõiuncta, ne id tibi ſit occaſio mali, ſicut qui vias ambulant lapidoſas & laborioſas, in quibus facilè impingitur, cadunt & defatigantur.

AVDITIO, AVDITOR.

Vide Lingua. Verbum Dei.

§. 1. STVLTVS SEV PECCATOR NON EST aptus auditor ſapientiæ ſeu verbi Dei.

Eccli.21.17 21. *Cor [1] fatui quaſi [2] vas confractum, & omnem ſapientiam non tenebit, [3] Tanquam domus exterminata ſic fatuo ſapientia.*

1.*Fatui.*] .i. imprudentis, vel peccatoris, non enim ſumitur fatuus pro mente capto.

2.*Vas confractum &c.*] Quemadmodum vas pertuſum non poteſt conſeruare aquam, ita nec mens fatui ſeu peccatoris .i. nullus eſt in tali homine ſapientiæ locus.

3.*Tanquam domus &c.*] .i. ſapientia prudentis quam ſuperiore verſu dixit eſſe gratam, non placet fatuo ſeu imprudenti, reputaturque ab illo tanquam domus deſtructa .i. tanquam res incompoſita, confuſa, deformis, nihilique ab illo fit.

§.2. EIDEM DISPLICET MOLESTAque eſt auditio ſapientiæ, iuſto autem grata accidit.

Eccli. 21. 21. 24. *[3] Compedes in pedibus [2] ſtulto [1] doctrina, & quaſi vincula manuum ſuper manum dextram. [4] Ornamentum aureum prudenti doctrina, & quaſi brachiale in brachio dextero.*

1.*Doctrina.*] Scilicet ſapientum, ſeu eorum præcepta de vita bene inſtituenda.

2.*Stulto.*] .i. peccatori moribus diſſoluto.

3.*Compedes &c.*] Talis doctrina eſt ei velut compedes & vincula .i. tam diſplicet & moleſta eſt quam compedes, dolet enim ſe per eam priuari libertate viuendi ad libitum, & præceptis ſeuerioris diſciplinæ quaſi vinculis quibuſdam implicari.

4.*Ornamentum &c.*] .i. vir prudens, iuſtus, magni facit doctrinam ſanam quam audit, reputatque illam velut ornamentum pretioſum.

§. 3. SEQVVNTVR VARIA PRÆCEPTA DE auditione, vt quomodo audiendum; quæ audienda, quæ non.

Cunctis ſermonibus, qui dicuntur, [1] ne accommodes cor tuum, [2] ne fortè audias ſeruum maledicentem tibi. Eccle. 7. 22.

[3] Omnem eſcam manducabit venter, & eſt cibus cibo melior, [4] fauces contingunt cibum fer[æ], & [5] cor ſenſatum [6] verba mendacia. Eccli. 36. 20. 21.

[7] Sepi aures tuas ſpinis, & linguam [8] nequam noli audire, & ori tuo facito [9] oſtia & ſeras auribus tuis. Eccli. 28. 28.

[10] Eſto manſuetus ad audiendum verbum, vt intelligas: & cum ſapientia proferas reſponſum verum. Eccli. 5. 13.

[11] Priuſquam audias ne reſpondeas verbum, [12] & in medio ſermonum ne adiicias loqui. Eccli. 11. 8.

Qui priùs reſpondet quàm audiat, ſtultum ſe eſſe demonſtrat, & confuſione dignum. Prou. 18. 13.

Verbum ſapiens quodcunque audierit, [13] ſcius laudabit: [14] & ad ſe adiiciet: audiuit luxurioſus & diſplicebit illi, & [15] proiiciet illud poſt dorſum ſuum. Eccli. 21. 18

Vidiſti hominem [16] velocem ad loquendum, [17] ſtultitia magis ſperanda eſt quam illius correctio. Prou. 29. 20

Vide V. Adoleſcens §. 3.

§. ADD. QVOMODO AVDIENDA PRINCIpum verba quibus hominum expiſcantur ſecreta. *V. v. Amicitia c.1. §.11. numero 12.*

§. ADD. AVDIENDOS PRVDENTES.
Vide verbo Conſortium §.2.

§. ADD. EIVS AVDITIONIS FRVCTVS.
Vide ibidem §.3.

§. ADD. QVAM AVDIANTVR LIBENTER ſermones prudentum, quam egrè imprudentum. *Vide verbo Concianator cap. 11. §.21.*

§. ADD. CAVENDVM DILIGENTISSIME AB auditu malæ doctrinæ aut verborum.
Vide verbo Conſilium §.14. nu. 6.

§. ADD. ET A PVELLARVM CANTV.
Vide verbo Chorea.

§. ADD. DE VARIIS GENERIBVS Auditorum verbi Dei. *V. verbo Concionator c.16. §. 6.*

§. ADD. NON AVDIENDOS DETRACTORES.
V. verbo Detractio cap. 2.

1.*Ne accommodes*] Liran. ad inueſtigandum ſcilicet quid de te dictum ſit: ſi enim bene de

te quid

te quid dictum ſit, eleuaberis in ſuperbiam, ſi malè, iraſceris & odio habebis proferentem. Interl. *ne incommodes*, ſed ſis quaſi homo non audiens & non habens in ore ſuo redargutiones.

2. *Ne fortè &c.*] Malum tibi imprecātem, vel detrahentem de te, quod valde te commouebit, tanquam iniuriam paſſus ab eo qui te debet diligere.

3. *Omnem &c.*] .i. licet omnem cibum admittat, eſt tamen vnus alteri præferendus.

4. *Fauces &c.*] q. d. quis autem ſit melior, fauces guſtu diſcernunt: illæ enim percipiūt quis cibus ſit ferinus, quis ſit domeſticus: & delectabilem à minus grato diſtinguunt. Ita licet omnem ſermonem auris admittat, magna tamen ſermonum eſt diuerſitas, quam diſcernere rectè non poteſt niſi vt ſequitur.

5. *Cor ſenſatum.*] .i. prudens, quod iudicio ſuo percipit & diſcernit.

6. *Verba mendacis.*] A veris. Oſtenditur hac ſimilitudine in his quæ audiuntur quibuſque mens paſcitur non minorem habendum delectum, quam in cibis quibus ſuſtentatur corpus.

7. *Sepi &c.*] Sicut ager contra beſtiarum incurſus ſpinis circumſepitur, ita & tu aures tuas timore Dei veluti ſpinis quibuſdam ſepias.

8. *Nequam.*] Seu maledicentem ſeu detrahentem, ſeu mentientem.

9. *Oſtia.*] .i. os tuum veluti oſtiis quibuſdam conclude, taciturnitate & ſilentio, vt non dicas niſi quod expedit & non poteſt nocere.

10. *Eſto &c.*] Non te difficilem præbeas at benignum ad audiendum alios te rogare quidpiam volentes, vt per animi manſuetudinem melius quod ab iis dicitur intelligas, ac deinde vbi intellexeris quod petitur; non præcipitanter ſed cum longanimitate & ſapientia profer verum & ſolidum reſponſum.

Priuſquam &c.] De re aliqua interrogatus ne reſponde priuſquam perfectè intellexeris quod proponitur.

11. *Et in medio &c.*] Aliquo quidpiam narrante, ne abrumpas eius ſermonem, priuſquam abſoluerit. Hoc etiam monitum, vt & præcedens, dici poteſt contra eos qui magiſtri eſſe volunt antequam diſcipuli, & docere antequam audierint.

13. *Sciens.*] .i. ſciens, prudens.

14. *Et ad ſe &c.*] .i. applicabit, aſſumet veluti ſibi conueniens: putabit ſibi dictum.

15. *Proijciet.*] Tanquam ad ſe nihil pertinens abiiciet ab oculis.

16. *Velocem &c.*] Talis eſt qui reſpondet priuſquam perfectè audierit & intellexerit quod dicitur ab eo qui ei loquitur. Cæterum quod dicitur de hoc, intelligi poteſt de hominibus futilibus, vaniloquis & garrulis qui nimis præcipites ſunt ad eſutiendum quicquid in buccam venit, neque quid dicant neque item, quo loco & tempore expēdunt.

17. *Stultitia &c.*] De his ſperanda .i. expectanda eſt magis ſtultitia quam correctio, quia loquaces & garruli non facilè corrigun tur, & pleraque dicunt per quæ eorum ſtul titia magis ac magis proditur, quia etiā cum admonentur, interrumpunt ſermonem, reſpondentes antequam quod dicitur intelligant. Valet etiam hæc ſententia in eos qui præcipites ſunt ad dicendum de quauis re ſuum iudicium, non expectata aliorum ſententia, nec cauſa prius bene diſcuſſa: Ab his enim nihil expectandum quam vt ſtultitiam ſuam magis ac magis manifeſtent. Aliqui pro *ſtultitia* legunt *ſtultitiæ*, ſicque ſenſus eſt facilis.

§. 4. VARIÆ COHORTATIONES AD audiendum ſapientiam ſeu legem & verbum Dei.

Audi me fili & diſce diſciplinam [1] *ſenſus, & in verbis meis attende in corde tuo.* Eccli. 16. 24

Audi me fili, & ne ſpernas me, & in nouiſſimo [2] *inuenies verba mea.* Eccli. 31. 26.

Venite filij, audite me: timorem Domini docebo vos. Pſal. 33. 12.

Vide verbo Adoleſcens, §. 3.

AVLA.

§. 1. NON TEMERE SE INGERENDVM IN aulas principum. *Vide verbo Amicitia, §. 11. n. 4. & verbo Princeps, §. vlt.*

1. *Senſus.*] .i. mentis, quæ mentem inſtruat & formet.

2. *Inuenies.*] q. d. licet iam tibi contemnenda & moleſta videantur quæ dico, experientia edoctus deprehendes quam ea fuerint vera & vtilia: atque eorum fructum percipies tandem.

BEATITVDO.

V. Gloria æterna.

BELLVM.

V. Victoria.

§. 1. PECCATA CAVSA BELLORVM.

Et Dominus voluit vt [1] *ſanctificaret eum &* [2] *magnificaret legem & extolleret.* [3] *Ipſe autem populus direptus, & vaſtatus:* [4] *laqueus Iuuenum omnes, & in domibus carcerum abſconditi ſunt: facti ſunt in rapinam, nec eſt qui eruat: in direptionem nec eſt* [5] *qui dicat,* [6] *redde.* [7] *Quis eſt in vobis qui audiat hoc, attendat & auſcultet* Iſa. 42. 21. 22. 23. 24. 25.

ſuum aliquis dedit [7] in direptionē Iacob & Iſrael vaſtantibus? nonne Dominus ipſe cui peccauimus? & noluerunt in vijs eius ambulare, nec audierunt legem eius, & effudit ſuper eum indignationem furoris ſui, & fortè bellum, & [9] combuſſit eum in circuitu & non [10] cognouit, & ſuccendit eum, & non intellexit.

Iſa. 48. 18. 19. *Vtinā attendiſſes mandata mea: facta fuiſſet [11] ſicut flumen pax tua, & [12] iuſtitia tua ſicut gurgites maris, & fuiſſet quaſi arena ſemen tuum, & ſtirps vteri tui vt lapilli eius: non interiſſet, & non fuiſſet [13] attritum nomen eius à facie mea.*

Vide fuſius verbo Peccatum c. 13. §. 2. & hic infra §.6.

1. *Sanctificaret &c.*] voluit Dominus iuſtificare (ita vertunt 70.) populum Iudæorum ſcilicet recepto Chriſto.

2. *Magnificaret &c.*] .i. veneraretur eam ei obtemperando.

3. *Ipſe autem &c.*] .i. ob id terra illorum vaſtata eſt: quod videntes agricolæ Euangelici illum eſſe hæredem, cruci eum ſuffixere: & ob alia eorum peccata.

4. *Laqueus.*] .i. obiectum laquei, quia à iuuenibus illaqueatus eſt & captus, itaque reuinctus, & illaqueatus populus carceribus concluſus fuit. Quæ ſequuntur hoc verſu de incarceratione, rapina &c. ita clarè dicuntur quemadmodum euenerunt, vt hiſtoriam dicas eſſe, non prophetiam. *Vide Ioſeph. lib. 6.*

5. *Qui dicat.*] ſcilicet raptori.

6. *Redde.*] quod diripuiſti.

7. *Quis eſt in vobis &c.*] .i. rarus erit qui audiat hoc vt attendat & auſcultet futura & præcaueat.

8 *In direptionem.*] Romanis.

9. *Combuſſit.*] Dion in vita Adriani dicit conſumptos ſecundò omnes Iudeæ vicos & vrbes, adeò vt in Iudæa non remanerent vllę Iudæorum reliquiæ.

10. *Cognouit.*] Suam impietatem, vt eam deteſtaretur: quæ eſt cognitio practica. Poteſt optimè hæc prophetia noſtris accommodari temporibus, qui tot malis & bellis acciſi nondum deteſtamur eorum cauſam, .i. peccata noſtra, & videmur non cognoſcere nec intelligere ab iis tot profecta in nos damna & calamitates, eas in neſcio quas cauſas referentes.

11. *Sicut flumen.*] i. copia bonorum omniū te inundaſſet: bellis attritus non fuiſſes.

12. *Iuſtitia tua.*] .i. opera tua iuſta & bona attuliſſent tibi maximam bonorum omnium vim, tamque eſſent ampla præmia quæ iuſtitiæ tuæ merita compenſarent quam ſunt ampli & pleni gurgites maris.

13. *Attritum.*] .i. proiectum tanquam ignobile ac ſordidum: ſed fuiſſet glorioſum & omnibus formidabile. Quam ſit attrita & vilis memoria Iudæorum, patet cum eorum calamitas in prouerbium abierit.

§. 2. IN SPECIE CAVSA BELLORVM EST pauperum, viduarum, pupillorum neglectus.

Cauſam viduæ non iudicauerunt, cauſam pupilli non [1] direxerunt, & iudicium [2] pauperum non iudicauerunt: nunquid ſuper his non viſitabo, dicit Dominus, aut ſuper gentem huiuſcemodi non vlciſcetur anima mea? Ierem. 5. 28. 26.

§. 3. BELLI TEMPORE QVOMODO placandus Deus. *Vide fusè verbo Oratio, Tomo 2.*

§. 4. FORMVLAS ORANDI BELLI TEMPORE. *Vide 1. Machabæorum c. 4. à verſu 30. & in noſtro Theſauro ſacrarum Aſpirationum ex ſacris litteris excerptarum. & fuſiſſime Tomo 2. verbo Oratio & verbo Bellum.*

1. *Direxerunt.*] Nonnulli vertunt proſperauerunt. Iudicis eſt, ait Interl. aduocatum pupillo dare, & cauſam eius dirigere.

2. *Pauperum.*] Quia inde non ſperabant lucrum, neque à vidua & pupillo. Lyran.

§. 5. PROMISSIO LIBERTATIS ab hoſtibus.

Adhuc paululum modicumque, & conſummabitur [1] indignatio, & furor meus ſuper ſcelus eorum. Iſa. 10. 25.

Ecce dominator Dominus exercituum [2] confringet laguunculam in terrore, & excelſi ſtatura ſuccidentur, & ſublimes humiliabuntur. Iſa. 10. 33.

[3] *Contriuit Dominus [4] baculum impiorum, [5] virgam Dominantium cædentem populos in indignatione plaga inſanabili, ſubijcientem in furore gentes, perſequentem crudeliter.* Iſa. 14. 5. 6. 7.

Vide verbo Conſilium §. 6. teſtim. 3. 4. 5.

6 *Nunc [7] conſurgam, dicit Dominus, nunc exaltabor, nunc ſubleuabor.* Iſa. 33. 10.

Videndum etiam totum caput 37. eiuſdem, vbi promittitur Ezechiam liberandum ab exercitu Sennacherib regis Aſſyriorum.

1. *Indignatio.*] Qua Aſſyriorum armis ſua ſcelera punire atque expiare volui.

2. *Confringet laguunculam.*] .i. Aſſyrium hoſtem tuum ea confringet facilitate qua vas fictile ſolet confringi, quod confractum nulli poſtea eſt vſui. Aut quomodo fractis lagunculis à Gedeone, ſubito cum terrore cōciſus fuit exercitus Madianitarum.

3. *Contriuit.*] Pro conteret, more prophetico.

4. *Baculum.*] Potentiam & ſceptrum Babyloniorum.

5. *Vir-*

5. *Virgam.*] Ferream qua populos inſanabiliter percutiebant.

6. *Nunc.*] Quando ſcilicet contra Aſſyrios nulla humana potentia quicquam poteſt, quando res deſperata.

7. *Conſurgam.*] Meam oſtendendo, exaltandoque potentiam, qui ab Aſſyriis exiſtimabar infirmus, & fidem meam probabo ſtabilem, de qua ſtultum vulgus dubitabat: ſolet Deus in extrema & deſperata ſinere hominem labi, ad eumq; deduci ſtatum vbi omnes ad ſalutem aditus interclusi videantur, tum opem fert, vt omnibus pateat ab illo ſalutem profectam.

§. 6. CONSOLATIO TEMPORE BELLI & exilij.

Baruch. 4. 6. 1. *Animæquior eſto populus Dei* [2] *memorabilis Iſrael: venundati eſtis gentibus, non in perditionem, ſed propter quod in ira ad iracundiam prouocaſtis Dominum, traditi eſtis aduerſarijs.* Vide reliquum caput.

1. *Animæquior.*] .i. Bono eſto animo.

2. *Memorabilis Iſrael.*] In quo memoria conſeruatur Iſraelitici nominis, alioqui interiret.

BENEDICTIO.

§. 1. FORMVLÆ BENEDICENDI ALICVI, ſeu bene precandi.

Numero. 6. 24. 25. 26. 27. 1. *Sic benedicetis filijs Iſrael, & dicetis eis:* [2] *benedicat tibi Dominus, &* [3] *cuſtodiat te,* [4] *oſtendat Dominus faciem ſuam tibi, & miſereatur tui,* [5] *conuertat Dominus vultū ſuum ad te, &* [6] *det tibi pacem* [7] *inuocabuntque nomen meum, ſuper filios Iſrael, & ego benedicam eis.*

1. *Sic &c.*] Hæc eſt formula qua Sacerdos benedicebat populo.

2. *Benedicat.*] Gratiam iuſtificantem conferendo.

3. *Cuſtodiat.*] à peccati recidiuo & gratiam datam continuando.

4. *Oſtendat.*] Intellectum tuum in ſui cognitione illuminando. Liran. vel vt Gloſſa. Oſtenſio vultus, Dei eſt propitiatio & veræ ſalutis oſtenſio, vnde Pſ. 77. Oſtende faciem tuam, & ſalui erimus.

5. *Conuertat &c.*] Suas conſolationes immittendo. Liran. vel cum Gloſſa. Conuerſio vultus ſignificat miſericordiā, auerſio iram, vnde Pſ. 118. Reſpice in me & miſerere mei.

6. *Det pacem.*] Cauſas perturbationis auferendo, Liranus. vel phraſi Hebraica *pacem* .i. omne bonum & proſperitatem.

7. *Inuocabunt &c.*] Sacerdotum, inquit Gloſſa, eſt nomen Domini inuocare, Domini autem quod petitur perficere. Nemo ergo ſibi tribuat quod ſola Trinitas cui vult præſtat. Sacerdotes, inquit Liranus, miniſterialiter benedicebant populo, tantum verba benedictionis proferendo, ſed Deus benedicebat, effectum benedictionis cauſando.

BENEFICIVM.

V. Chriſtus. Fides. Gratitudo.

CAPVT I.

Agendum primò de ijs quæ ſpectant ad Dei in homines beneficia, deinde quę hominum inter ſeipſos.

§. 1. INVITATVR AD NON PECCANDVM IS qui maiora ab aliis accepit beneficia.

Si [1] *fornicaris tu Iſrael, non delinquat ſaltem* [2] *Iuda.* Oſee 4. 15.

1. *Fornicaris.*] Fornicatione ſpirituali per idololatriam & cætera peccata.

2. *Iuda.*] Qui maioribus à me affectus eſt beneficiis, qui templum habet & ceremonias & verum Dei cultum. Facilè eſt id accommodare ad ſenſum paragraphi.

§. 2. IMPROPERAT DEVS TOT AFFECTOS beneficiis peccare.

1. *Væ prouocatrix &* [2] *redempta ciuitas* [3] *columba:* Soph. 3. 1. 2.
Non audiuit [4] *vocem & non ſuſcepit* [5] *diſciplinam: in Domino non eſt* [6] *confiſa, ad Deum ſuum non appropinquauit.*

Væ eis quoniam receſſerunt à me, vaſtabuntur quia Oſee 7. 13;
præuaricati ſunt in me: & ego [7] *redemi eos,* [8] *&* 15. 16.
ipſi locuti ſunt contra me mendacia. Ego [9] *erudiui eos, &* [10] *confortaui brachia eorum, & in me* [11] *cogitauerunt malitiam.* [12] *Reuerſi ſunt vt eſſent abſque iugo, facti ſunt quaſi* [13] *arcus doloſus.*

[14] *Baalim immolabant & ſimulachris ſacrificabant,* Oſee 11. 2. 3
& ego quaſi [15] *nutritius Ephraim, portabam eos in brachijs meis: &* [16] *neſcierunt quod curarem eos.*

[17] *In Propheta eduxit Dominus Iſrael de Ægypto,* Oſee 12. 13.
& in Propheta ſeruatus eſt. [18] *Ad iracundiam* 14.
me prouocauit Ephraim in amaritudinibus ſuis, & [19] *ſanguis eius ſuper eum veniet,* [20] *& opprobrium eius reſtituet ei Dominus ſuus.*

Qui [21] *conterunt ſuper puluerem terræ capita pau-* Amos 2. 7.
perum, & [22] *viam humilium declinant: & fi-* 9.
lius ac pater eius ierunt ad [23] *puellam vt* [24] *violarent nomen ſanctum meum. Ego autem exterminaui* [25] *Amorrhæum à facie eorum: cuius al-*

titudo cedrorum, altitudo eius, & fortis ipſe quaſi quercus: & [26] contriui fructum eius deſuper & radices eius ſubter.

Vide etiam reliquum caput.

Malachiæ 1.2. [27] *Dilexi vos, dicit Dominus: & dixiſtis* [28] *in quo dilexiſti nos? nónne frater erat Eſau Iacob, dicit Dominus, & dilexi Iacob.*

Vide verbo Peccator, cap.16.§.4.

1. *Væ prouocatrix.*] Ieruſalem ſeu anima quæ ſemper tuis peccatis Deum prouocas.

2. *Redempta.*] Toties liberata à captiuitate tum hoſtium, tùm dæmonum.

3. *Columba.*] .i. quæ quondam fuiſti columba .i. vnicè dilecta. In nullis enim animantibus apertior eſt amoris ſignificatio. Ita Hieron.

4. *Vocem.*] Pręcepta Domini.

5. *Diſciplinam.*] Correpta noluit reſipiſcere.

6. *Confiſa.*] Cum malis premeretur, ſed auxilia hominum quærebat.

7. *Redemi*] A ſeruitute Ægypti & diaboli.

8. *Et ipſi.*] Non obſtantibus tot beneficiis iterum me offenderunt: accipitur ſæpe mendacium pro peccato: quod eſt mendacium vitæ ſeu practicum quo non eſt vita conformis ſuæ regulæ. Mendacium etiam ſignificat quamuis fraudem quæ quando eſt contra proximum eſt etiam contra Deum, licet & alia ratione ſit contra Deum, quatenus omne peccatum eſt contra Deum.

9. *Erudiui.*] Per legem & Prophetas, cum nihil ante à brutis differrent. Cyrillus.

10. *Confortaui &c.*] Fortes eos reddidi, vt tot tamque robuſtas gentes ſine labore vincerent, vel etiam dæmones: peccatum &c.

11. *Cogitauerunt &c.*] Pro his beneficiis tantum cogitant quomodo me peccatis ſuis irritent.

12. *Reuerſi &c.*] rediere ad primum ſtatum vt abſque iugo & fręnis deferrentur ad vitiorum præcipitia, non magis legi obediunt, quam cum ſine lege erant. Hieron.

13. *Arcus doloſus.*] Qui vtitur arcu prauo, aliò deſtinat ſagittam, & aliò fertur ſagitta. Senſus eſt itaque, non fecerunt quod volebam: vel, vt ait Hier. contra Dominum ipſum miſerunt blaſphemiarum ſagittas, in hoc praui & doloſi, quod cum quem venerari debebant, blaſphemabant, & conuitiis appetebant. Idem quadrat ſuo modo in quemlibet peccatorem.

14. *Baalim.*] In via enim ad terram promiſſam, Iudæi ſacrificauerunt Beelphegor. Numeror. 25. Vitulum coluerunt. Exodi 31. & poſtea varia idola: & nos varia etiam idola peccatorum.

15. *Nutritius.*] Hieron. Ego qui pater eram creatione, nutritius factus ſum, & paruulum meum in vlnis ipſe portabam ne læderetur in ſolitudine, & ne vel æſtu vel tenebris terreretur, in die nubes eram, in nocte ignis columna. Rupertus: Sicut nutrix ineptias perfert infantiles, & nunc verberat, nunc blanditur, ita ego feci. Facile id eſt accommodare ad populum Chriſtianum, quem Deus nutrit, alit, veſtit, in vlnas tollit; portat in brachiis ne cadat in peccata, releuat cum cecidit: gratia ſua alit, imo corpore & ſanguine ſuo.

16. *Neſcierunt &c.*] Non intellexerunt nec gratias egerunt quod vulnera peccatorum eius ſanare ſtuderem? nec ob hoc beneficium à peccatis receſſerunt.

17. *In Propheta.*] .i. per Moyſen.

18. *Ad iracundiam.*] Pro his beneficiis hanc mihi referunt gratiam Iſraelitæ, vt me qui dulcis ſum, peccatis ſuis amaritudinem (ſi eius eſſem capax) & dolorem animi excitantibus, ad iracundiam prouocent. Peccata ab effectu vocat amaritudines.

19. *Sanguis eius.*] .i. pœna ei infligetur, (quæ dicitur eſſe eius quia ipſe ſibi eam peccando acceſſiuit) q. d. me non reprehendat, ipſe ſe in tot mala coniecit.

20. *Et opprobrium.*] Opprobrio Deum affecit peccatis ſuis: ſupplicium huic opprobrio ex iuſtitia debitum, faciet Dominus venire ſuper caput eius.

21. *Conterunt &c.*] .i. opprimunt, conculcant tyrannorum more.

22. *Viam &c*] .i. præ ſuperbia nolunt ambulare cum pauperibus. Ita Hieron. vel *declinant* .i. peruertunt iudicia pauperum, vt ait Chaldæus.

23 *Ad puellam.*] ſcilicet eandem quæ erat vxor filij aut patris, quod lege vehementer prohibebatur. Leuit 18.

24. *Violarent.*] .i. ex quo fiebat vt blaſphemaretur inter gentes videntes populum meum tam abominanda committere. Hactenus peccatorum: ſequitur beneficiorum enumeratio.

25. *Amorrhęum.*] Hic cæteris terram promiſſam occupantibus fortitudine præſtabat & opibus, ideo ſolus commemoratur.

26. *Contriui &c.*] .i. omnino eum perdidi: nam abſtuli ei opes quæ erant vt fructus, & eradicaui .i. eieci è terra ſua. Item per Amorrhæum vel poteſt accipi dæmon, vel hoſtes viſibiles de quibus frequentes victorias dedit Deus Chriſtiano populo, ſiue de Turcis ſeu de Hæreticis, ſeu aliis quibuſcumque; ſufficit enim propoſito noſtro exprobrari peccata ei qui beneficio aliquo affectus eſt, qualecumque illud ſit.

27. *Dilexi vos.*] Cætera, inquit Ribera, tacentur per Apoſiopeſin quaſi impediente dolore. q. d. dilexi vos, & pro hac dilectione iniurias mihi & peccata rependitis.

28. *In quo &c.*] Tanta fuit ingratitudo veſtra vt mea beneficia minimè agnoſceretis, ſed dixeritis: Quò tandem beneficio oſtendiſti hunc tuum amorem? Peragit vſque ad verſum 6. enumerare ſua in eum beneficia, poterit concionator eorum loco recenſere varia Dei & Chriſti in populum Chriſtianum beneficia: vocationem ad fidem, ad ſacramenta &c. præ tot gentibus relictis in ſuis tenebris.

§. 3 PROMITTIT DEVS SE BENEFACTIS homines ad ſe tracturum.

Oſee 11. 4. 1 *In funiculis Adam, 2 traham eos in vinculis charitatis, & ero eis quaſi 3 exaltans iugum ſuper maxillas eorum: & declinaui ad eum vt veſceretur.*

1. *In funiculis Adam.*] i. hominum. i. funiculis illis quibus trahi ſolent homines nempe beneficijs & amore. Nolo eos terrere ac verberibus cogere vt belluas.

2. *Traham.*] Hoc verbo vis quædam ſignificatur. q. d. tanta erunt mea in eos beneficia, vt quaſi vim quandam ſuauem ac voluntariam eis ſum allaturus, vnde & funiculos dixit, quibus conſtringantur & pertrahantur.

3. *Exaltans iugum.*] Metaphora ab agricolis qui cum iugum tollunt, ſimul etiam capeſtrum aut frænum adimunt, vt beſtiæ illæ comedant: ſenſus eſt, non patiar eos ſemper laborare, dabo eis tempora otij, quietis & lætitiæ.

4. *Declinaui.*] pro futuro, declinabo, ſcilicet cibos. i. dabo eis alimenta, faciamque vt terra, largè ſuppeditet omnia.

§. 4. CVI DEVS AMPLIORA CONTVLIT, grauius punietur: ſi ijs abutatur & peccet in eum.

Amos 3. 2. *Tantummodo vos 1 cognoui ex omnibus cognationibus terræ, idcirco 2 viſitabo ſuper vos, omnes iniquitates veſtras.*

Lucæ 12. 47. 48. *Ille ſeruus qui cognouit voluntatem Domini ſui & non 3 præparauit, & non fecit ſecundum voluntatem eius: vapulabit 4 multis: qui autem non cognouit, & fecit digna plagis: 5 vapulabit paucis. Omnis enim cui multum datum eſt, 6 multum quæretur ab eo, & cui 7 commendauerunt multum, plus petent ab eo.*

Vide etiam V. Concio, ca. 3. §. 2. in Commentario.

1. *Cognoui.*] Cognoſcere dicitur Deus eos quibus benefacere vult: Hinc damnandis dicitur Matth. 25. *Neſcio vos.* Senſus igitur eſt, Vos ſolos elegi (ita vertit Chaldæus) in peculiarem populum cuius Deus dicerer, & cui potiſſimum benefacerem.

2. *Viſitabo.*) puniam. Quę verba magis ad miſericordiam pertinent quam ad iram; quaſi dicat, ideo poſt tantum beneficium, adhuc in me peccantes, maiori digni eſtis ſupplicio.

3. *Præparauit.*) ſe vt eum dignè, venientem reciperet.

4. *multis.*) ſcilicet plagis. i. miſerè torquebitur, quia ſciens deſpexit. Euthym.

5. *Vapulabit paucis.*) Si non ſciuit voluntatem Domini, cur vapulabit? Reſpondet Euthym. quia ſcire potuit, nec ſcire curauit, neque tamen tantum vapulabit ac prior, ille ſiquidem deſpexit, hic verò ſegnis fuit, atqui grauior eſt ſegnitie contemptus.

6. *Multum quæretur ab eo.*) Oportet enim multiplicare & augere dona data, ac cum eis negotiari.

7. *Commendauerunt.*) Metaphora eſt ſumpta à negotiatione, cui enim magnam ſummam ad negotiandum dederunt, plus lucri exigent ex negotiatione. Ita & Chriſtus faciet. Hinc plus exigetur à Paſtoribus, quibus non ſolū propria ſalus, verū etiā populi concredita, & in vniuerſum ab ijs omnibus qui plus auxilij ob bona opera acceperunt à Deo: ſiue illud auxilium ſitum ſit in auxilijs gratiæ ſeu naturæ, ſeu quibuſcumque alijs, vt opibus, potentia. Hic latiſſimus ſe offert campus agendi de donis fidei, vocationis ad Eccleſiam, illuſtrationibus intellectus, motibus voluntatis, dono intellectus, ſciētię maioris, ſanitatis, virium corporis, &c.

CAPVT II.

De ijs beneficijs, quibus homo homini aliquid impertit.

§. 1. CONSIDERANDVM QVIBVS IMPERtiat, in ijs ſint iuſti, non peccatores.

1 *Si benefeceris, 2 ſcito cui feceris, & erit 3 gratia in bonis tuis multa. Benefac 4 iuſto, & inuenies retributionem magnam: & 5 ſi non ab ipſo certè à Domino: 6 non eſt enim ei bene, qui aſſiduus eſt in malis, & eleemoſynas non danti: 7 quoniam & Altiſſimus odio habet peccatores, & 8 miſertus eſt pœnitentibus. 9 Da miſericordi, & ne 10 ſuſcipias 11 peccatorem: 12 & impijs, & peccatoribus 13 reddet vindictam cuſtodiens eos 14 in diem vindictæ. Da bono, & non 15 receperis peccatorem: benefac humili, & non dederis impio: 16 prohibe panes illi dari, ne* Eccli. 12. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7

in ipſis potentior te ſit. [17] *nam duplicia mala inuenies in omnibus bonis, quæcumque feceris illi: quoniam & Altiſſimus odio habet peccatores & impijs reddet vindictam.*

His 7. verſibus docet Ianſenius non agi potiſſimum de collatione eleemoſynarum, ſed de beneficentia vel amicitiæ, vel iuſtitiæ diſtributiuæ: in qua habendus delectus, ne ſingularia amicitiæ beneficia, aut quæ ex iuſtitia diſtributiua ſunt danda, dentur indignis, aut ijs, qui abutantur in perniciem amici aut Reip. Nonnunquam tamen, beneficia quædam pręſtanda ſunt impijs, non quidem vt eorum malitia foueatur (quò reſpicit ſapiens hîc) ſed vt amici fiant vel vt nocere deſinant, & ad redimendam eorum vexationem. Interpretatione ſequente vtrumque complectemur.

1. *Si benefeceris.*] ſi ſtatuiſti aliquem beneficio afficere.

2. *Scito, &c.*] deſpice apud te, & vide cui facias.

3. *Gratia.*] erunt bona tua .i. benefacta tua grata & accepta aut recipient magnam mercedem ab homine vel à Deo, non ergo temerè in omnes beneficia profundenda.

4. *Iuſto.*] potiſſimum iuſto, & ijs qui pietati ſtudent, & inter hos maximè qui propter iuſtitiam bonis ſuis ſpoliati ſunt, aut ſe per votum paupertatis ipſi bonis ſuis exuerunt: non tamen prohibetur quis, etiam pauperi licet iniuſto eleemoſynam dare: obſeruanda eſt enim etiam perſonarum miſeria, quę cōmiſeratione & ſubſidio eſt digna, daturque ei eleemoſyna tanquam homini indigno, non tanquam peccatori.

5. *Si non ab ipſo.*] ob eius paupertatem aut mortem.

6. *Non eſt enim, &c.*] probat impio non eſſe benefaciendum; quia impio, qui ſic aſſiduus eſt in malis, vt nunquam de ijs pœniteat, nec eleemoſynis peccata ſua redimat, non eſt bene etiam dum videtur fœliciſſimus, quia nulla bona ei proderunt, vt qui eis abutatur in ſuam & aliorum perniciem.

7. *Quoniam, &c.*] noua ratio, cur impio maximè quâ eſt impius, non ſit benefaciēdum, cum Deus talem odio proſequatur, quo non fauente nullum poteſt homini eſſe bonum.

8. *Et miſertus eſt, &c.*] q.d. nō ſic odit Deus peccatores, quia ſemper miſertus ſit pœnitētibus, & in remiſſionem peccatorum eleemoſynas largientibus.

9. *Da miſericordi.*] ei, qui licet peccauerit, tamen per opera miſericordiæ & eleemoſynas ambit Dei miſericordiam.

10. *Suſcipias.*] adiuues, defendas.

11. *Peccatorem.*] obſtinatum, ſcilicet, vel ſi periculum ſit ne tua eleemoſyna foueatur in malitia, aut oio periculoſo: alioqui laudabile eſt etiam impijs dare intuitu paupertatis propter Chriſtum aut ne peiores ſint, aut ne noceant.

12. *Et impijs.*] *Et* ſumitur pro *quia*.

13. *Reddet.*] licet ad tempus nonnunquam differat.

14. *In diem vindictæ.*] à ſe præſtitutum, quando tanto eos grauius puniet, quanto diutius diſtulit, ob quam dilationem maiorem ſibi peccandi occaſionem aſſumpſerūt.

15. *Receperis.*] adiuues.

16. *Prohibe, &c.*] His verbis, non tam eleemoſynam prohibet, quam menſæ communionem & conuictum familiarem: nam rarò eſt periculum ne quis ex eleemoſyna potentior fiat.

17. *Nam duplicia, &c.*] ſi impius te fiat potentior, bis tantum nocebit tibi, quantum ei benefeceris: vel duplicia mala inuenies, quia & perdes gratiam tuorum beneficiorum, & per ea nocumentum incurres, recipiens ab eo mala pro bonis, vt ſignificet, quanto plus beneficiorum in eum collocaueris, eo magis is nocebit.

§. 2. BENEFICIA ALIA PROSVNT CONFERENTI, alia non.

Eſt datum quod non eſt [1] *vtile: & eſt datum cuius retributio* [2] *duplex.* Eccli. 20. 10.

§. 3. PRODIGIIS BENEFICIA LARGIVNTUR à quibus deridentur.

Vide ſupra Verbo Amicitia. c. 1. §. 5.

§. 4. BENEFICIA NON IMPROPERANDA.

Caue ab inimicis de ſermonibus improperij: & cum dederis ne improperes. Eccleſ. 41. 28.

Deus dat omnibus affluēter, & nemini improperat. Iacobi 1. 5.

1. *Vtile.*] danti ſcilicet vt cum malo datur animo, aut praua intentione, aut ingrato.

2. *Duplex.*] .i. ampla merces, q.d. non tātum æqualis dato beneficio, at duplex. Quod verum eſt tum apud homines, tum apud Deū, punit enim Deus quæ malo animo dantur, & remuneratur quæ recto.

§. 5. IMPRVDENTIS EST EA IMPROperare.

1 *Stultus acriter improperabit, &* [2] *datus* [3] *indiſciplinati* [4] *tabeſcere facit oculos.* Eccleſ. 18. 18.

§. 6. BENEFICIIS IVNGENDA SERMONVM benignitas.

Vide verbo Benignitas

1. *Stultus.*] .i. imprudens acerbè improperat beneficium, obijciēdo paupertatem, inertiam, importunitatem ſuumque grauamen

aut

aut quid ſimile : hinc fit, vt

2. *Datus.*].i.donum.

3. *Indiſciplinati.*]hominis nõ rectè inſtituti.

4. *Tabeſcere, &c.*].i. valdè contriſtet oculos, mentemque, quam alioqui donum ſua natura exhilarat. Bene autem vocatur is imprudens, quia & munus ſuum, & muneris gratiam, finemque ob quem datur, perdit.

BENIGNITAS SEV AFFABILITAS

Vide Manſuetudo. Lingua.

§. 1. EA EST IN 12. FRVCTIBVS SPIRITVS SANCTI.

Gala.5.22 1 *Fructus ſpiritus eſt charitas, bonitas, [2] benignitas.*

§. 2. EST FILIA CHARITATIS ET EIVSdem fructus.

1.Cor.13.4 *Charitas benigna eſt.*

§. 3. EST SIGNVM SAPIENTIÆ.

Sap 1.6. *Benignus eſt ſpiritus Sapientiæ.*

Sap.7. 22. *Eſt in ſapientia ſpiritus ſuauis, humanus, benignus.*

1. *Fructus.*].i.opus S.ſpiritus, quia à Spiritu ſancto per ſuam gratiã in nobis producitur.

2. *Benignitas.*].i.ſuauitas, comitas in loquẽdo, in agendo, in benefactis, in omnibus denique humanitas quædam morum & dulceco verborum.

§. 4. EST SIMILIS RORI, ET GRATIOR ipſo dono.

Eccli.18.16 1 *Nonne ardorem refrigerabit ros? ſic & verbum melius quàm datum.*

1. *Nonne ardorem.*]ſicuti nimium æſtum ros temperat & in hominibus & in frugibus & herbis, ita dulcis ſermo inopiæ malum; inſtar ardoris vrens temperat : vnde ſequitur, verbum dulce ſuperare donum ipſum, cui non adeſt verborum benignitas; comparando autem verbum ſuaue rori, implicitè innuit verbum durum, ſimile eſſe imbri vehementi qui tollit quidem ardorem, ſed ſine gratia; & ſæpius cum damno, ita durus ſermo perdit gratiam omnem & vtilitatem muneris.

§. 5. BENEFICVS ADSIT VERBORVM BEnignitas.

Eccli.18 15 *Fili [1] in bonis non des [2] querelam, & in omni dato non des [3] triſtitiam verbi mali.*

Eccli 18. [4] *Nonne ecce verbum ſuper datum bonum, ſed vtraque cum homine iuſtificato.*

1. *In bonis.*].i.beneficijs tuis.

2. *Querelam.*].i. non ſic ea conferas vt quis de te conqueri poſſit.

3. *Triſtitiam.*]non miſceas verbum aliquod triſte declarans te non ex animo & libenter dare aut alio modo aſperitate verborum afferens triſtitiam ei cui benefacis.

4. *Nonne &c.*]Nonne experientia conſtat verbum ſuaue plus efficere & maiorem habere gratiam quam ipſum donum: nam quãdoque bonus ſermo, ſine dono gratus eſt, bonum autem donum ſine bono dulcique verbo non eſt gratum.

5. *Sed vtraque.*] Tam ſuauitas ſermonis quam liberalitas doni inueniuntur in homine iuſto : quod ideo dicitur, ne quis putaret ſufficere ſola verborum benignitate ſatisfacere egenis.

§. 6. COHORTATIONES AD BENIGNITAtem.

Induite vos ſicut electi Dei ſancti, & dilecti, viſcera miſericordiæ, benignitatem, &c. Ad Coloſſ. 3.12.

Eſtote inuicem benigni, miſericordes, &c. Ad Ephe.4 32.

BILINGVIS.

Vide Suſurro.

BLASPHEMIA

§. 1. TAM EST BLAPHEMIA ATROX FAcinus, vt eam vel tantum nominare horreat ſacra ſcriptura : quod quidem patet ex 2.Reg.c.21.v.13.vbi legimus, *Benedixit Deum & Regem.*

Vide ad idem Iob c. 1. 11. cum vtrobique ſenſus ſit contrarius, & benedictio pro maledictione ſumi debeat.

§. 2. BLASPHEMIA IN SPIRITVM SANctum numquam remittitur.

Amen dico vobis quoniam omnia dimittentur filijs hominũ peccata, & blaſphemiæ, quibus blaſphemauerint. Qui autem [1] blaſphemauerit in Spiritum ſanctum [2] non habet remiſsionem in æternum, ſed reus erit æterni delicti. Marci 3. 28.29.

1. *Blaſphemauerit, &c.*]Blaſphemias ſeu peccata in Spiritum ſanctum enumerant Theologi, ſex, præſumptionem, deſperationem, agnitæ veritatis impugnationem, fraternæ charitatis inuidentiam, impœnitentiam, & obſtinationem. Dicuntur autem hæc in Spiritum ſanctum, quia committuntur ex certa malitia contra bonitatem Dei, quæ appropiatur Spiritui ſancto.

2. *Non habet, &c.*] Quia ſcilicet rarò & ægrè dimittuntur hæc peccata, quia inexcuſabilia & venia indigna, cum à malitia proficiſcantur, non ab infirmitate aut ignorantia.

§.4. BLASPHEMVS REVS EST MORTIS.

Eccli. 23. 13. *Eſt & ¹ alia loquela contraria morti, non inueniatur in hæreditate Iacob.*

1. *Alia loquela.*] ſcilicet blaſphemia, quę dicitur contraria, nempe iuramento de quo ſuperiore verſu egit, quia iuramentum videtur Deum honorare, quia in teſtem veraciſſimum eum adhibet, at blaſphemia apertè Deum inhonorat. Hæc igitur loquela *eſt morti* ſeu *in mortem*, quia mortem mox meretur & adfert: vel *eſt morti*, nimirum obligata vel deſtinata, cum Lirano. Vel ſi datiuus *morti* conſtruatur cum *contraria*, dicetur hæc loquela contraria morti, quia habet mortem quaſi ſibi è regione oppoſitam, & proinde vicinam: quomodo dictum à Domino; *Ite in caſtellum quod contra vos eſt*. i. è regione veſtri & in proſpectu, vobiſque vicinum.

§.5. LEGE MOSAICA LAPIDIBVS obruebatur.

Leuitici 24.15.16. *Homo qui maledixerit Deo ſuo, portabit peccatum ſuum: & qui blaſphemauerit nomen Domini morte moriatur: lapidibus opprimet eum omnis multitudo populi, ſiue ille ciuis ſiue peregrinus fuerit.*

§.6. QVAM LEGEM EXACTE OBSERVATam in quodam blaſphemo Iſraelita.
Vide eodem cap. à v. 11.
Alias blaſphemiæ pœnas. Vide Tomo 2.

§.7. VETATVR BLASPHEMIA

Ad Coloſſ. 3.8. *Nunc autem deponite & vos omnia, iram, indignationem, malitiam, blaſphemiam, &c.*

CALVMNIA.

Vide Detractio. Fama. Lingua. Mendacium.

§.1. CONFERTVR CVM IVGO FERREO, vinculis æreis, morte, flamma, leone & pardo. §.7. & 8.

§.2. CALVMNIA CONTEMNENDA.

Prou. 26.2 *Sicut auis ad alta tranſuolans & paſſer quolibet vadens: ſic ¹ maledictum fruſtra prolatum in quempiam ſuperueniet.*

1. *Maledictum.*] per quod intellige etiam mendacium, calumniam, &c. quæ *fruſtra*, id eſt, ſine cauſa *prolata in quempiam*, hic enim ponendum eſt comma, ſuperuenient ei ſicut auis, &c. i. non ſtabiliter, at ſtatim vt vaga auis euaneſcet, nec figentur in illum contra quem ſunt prolata: Et ſicuti talis auis tãtum leuem aerem verberat, ita & iſta calumnia, quare contemnenda.

§.3. CALVMNIAM A SE QVISQVE PROpellat.

Ne accipias ¹ faciem aduerſus faciem tuam, nec aduerſus animam tuam mendacium. Eccli. 4. 26.

1. *Faciem.*] accipitur facies pro perſona: ſenſus eſt: Ne contra teipſum, ſalutemque animæ tuæ & famã, cuiuſquam perſonæ habeas rationem, ita vt conſideratione dignitatis aut potentiæ eius, ei in iuſta cauſa præ pudore cedas, ſi te calumnia onerat: ſed te defendas, nemini enim fama negligenda.

§.4. ETIAM PRVDENTES EA TVRBANTVR. Eccleſ. 7.8.

1 *Calumnia ² conturbat ſapientem & perdet robur cordis illius.*

1. *Calumnia.*] quia malum grauiſſimum, ait Ambroſ. in Pſalmum 118. & quia vir ſapiens rebus omnibus, vitæ etiam famam præfert.
2. *Conturbat.* affligit, non autem de mentis ſtatu deijcit.

§.5. IDEO DAVID POSTVLABAT SE LIberari à calumnijs, & calumniantibus.
Pſal. 118. verſu 121. & 134. de quibus Tomo 2.

§. ADD. QVOMODO QVI IN DEVM AMOre rapti ſunt, non curent calumnias. *Vide V. Conſolatio §.6. à n. 4.*

§.6. CALVMNIÆ MALVM MORTE EST intolerabilius. Eccli. 26.5. 6.7.

A tribus timuit cor meum, ¹ delaturam ciuitatis, & ² collectionem populi, & ³ calumniam mendacem: ⁴ ſuper mortem omnia grauia.

1. *Delaturam.*] ea eſt criminatio, & vulgi ſiniſtra exiſtimatio de aliquo.
2. *Collectionem populi.*] i. coitionem ſeditioſam contra aliquem, qualis Demetrij contra Paulum, Acto. 19.
3. *Calumniam mendacem.*] crimen confictum & falsò impoſitum.
4. *Super mortem, &c.*] quia hæc tria grauiorem communi & naturali morte vltionem adferre ſolent, aut quia miſeriorem vitam afferunt, quam ſit ipſa mors quæ miſeriæ

omni

omni finem facit. Melior enim mors, ait Sapiens, quàm vita amara.

Eccli.28. 23.24.25 §. 7. *Beatus qui* [1] *tectus à lingua nequam, qui* [2] *iracundiam illius non tranſiuit, & qui non* [3] *attraxit iugum illius, & in vinculis eius non eſt ligatus: Iugum enim illius iugum* [4] *ferreum eſt; & vinculum illius, vinculum æreum eſt. Mors illius, mors nequiſsima & vtilis potius* [6] *infernus quàm illa.*

1. *Tectus.*] protectus ab eius iniuria & læſione quam exercet per calumnias, maledicta, mendacia, proferendo etiam errores, & hæreſes, abducendo item à via virtutis, perſuadendo vitia.

2. *In iracundiam, &c.*] .i. qui non eſt eius paſſus indignationem & violentiam.

3. *Attraxit iugum.*] .i. non eſt ſubiectus eius dominio.

4. *Ferreum, &c.*] .i. eius dominium eſt valde durum & importabile, grauiterque hominem conſtringit, ſine miſeratione ſæuit, ſummis afficit cruciatibus, omniaque ea adfert incommoda & moleſtias, quas iugum ferreum collo,, & vincula ærea manibus.

5. *Mors nequiſsima.*] quia longo cruciatu hominem conficit, & acerba eſt atque violenta, dum falſis criminationibus homines iniquè affliguntur, & tormentis ſubduntur.

6. *Infernus.*] .i. mors, ita ſæpe ſumitur.

7. *Quam illa.*] ſcilicet lingua nequam.

Communiter hi verſus ita intelliguntur vt beatus is dicatur qui Dei munere minimè eſt ſubiectus vitijs linguæ; nec linguæ ſuæ vitia in ſe dominantia pertulerit.

§. 8. CALVMNIÆ DAMNA SENTIVNT IMpij, à qua tandem eruuntur iuſti,

Eccli. 28. 26.27. *Perſeuerantia* [1] *illius* [2] *non permanebit, ſed* [3] *obtinebit vias iniuſtorum,* [4] *& in flamma ſua non comburet iuſtos.* [5] *Qui relinquunt Deum incident in* [6] *illam, & exardebit in illis, & non extinguetur, & immittetur in illos quaſi* [7] *leo, & quaſi pardus lædet illos.*

CALVMNIATORIS POENA.

vide Teſtimonium falſum. vide §. 9. Mendacium.

1. *Illius.*] linguę nequam vel calumniæ.

2. *Non permanebit.*] in omnes ſcilicet, quia licet permittatur iuſtos attingere, non tamen ſinet eos Deus ea in fine torqueri.

3. *Obtinebit, &c.*] .i. dominabitur illorum moribus, ita vt in pœnam impiæ eorum vitæ in extrema mala eos deductura ſit, à quibus non ſint liberandi, id enim importat verbum *obtinebit*.

4. *Et in flamma, &c.*] .i. non lædet eos licet vrat, & ſua veluti flamma attingat, ſed ad probandum non perdendum, ad purgandum non comburendum, quemadmodum & de cęteris tribulationibus iuſtorum accidit. Huius autem rei veritas etiam corporaliter oſtenſa eſt in tribus pueris apud Danielem, quos impiorum criminationibus in fornacem coniectos non læſit ignis.

5. *Qui relinquunt, &c.*] peccatores.

6. *Illam,*] ſcilicet flammam.

7. *Leo, & pardus.*] qui inclementer ſęuiunt, nec eorum vis ſuperari poteſt. Quod hîc dicitur, confirmatur experientia: qui.n. Deum relinquũt, in grauia incidunt peccata, ob quę aliorum patiuntur calumnias, à quibus & perpetua inuruntur infamia, & ſupplicijs meritis afficiuntur. Hoc autem maximè patet in ijs, qui à lingua nequam ſinuntur iuſto Dei iudicio ob ſua peccata pertrahi in errores & hæreſes, per quas tandem flammis punientur æternis, & leo & pardus .i. dæmon immittetur in illos. Poteſt etiam dici eos qui Deum deſerunt incidere in varia peccata linguæ, quæ merentur, & hic temporalibus & poſtea æternis tradi ſupplicijs: ſicut quod ſupra dictũ v. 26. Iuſtos non comburendos flãma linguę, ita poteſt accipi, eos non ita ſubjiciendos dominio prauæ linguæ, vt eius vitijs ſint obnoxij & lingua grauiter peccent.

§. 9. [1] *Humiliabit calumniatorem.* Pſ. 71.4.

1. *Humiliabit.*] deprimet, confundet.

§. 10. PROHIBETVR CALVMNIA.

Non facies calumniam proximo tuo. Leu. 19 13.

Non eris criminator nec ſuſurro in populo. Leu. 19.16.

§. 11. CALVMNIATORES NON SVNT AVdiendi, nec ijs credendum, non ſuſcipies vocem mendacij. Exod. 23.1.

§. 12. QVOMODO ORANDVM PRO CAlumniantibus & quod beati ſint quos impetit calumnia.

Vide verbo Detractio. §. vltimo.

CARO.

Vide Mortificatio, Pœnitentia, Corpus, Deſiderium, Homo.

CAVPONES.

Vide Negotiatio.

§. 1. ID GENERIS HOMINES MENTIVNTVR facile, periculoſumque eſt tale vitæ genus.

Duæ [1] *ſpecies* [2] *difficiles, &* [3] *periculoſæ, mihi apparue-* Eccli. 26. 28.

paruerunt , difficile exuitur negotians[4] *à negligentia :*[5] *& non iuſtificabitur Caupo à peccatis*[6] *labiorum.*

1.*Species.*) .i. genera actionũ & officiorum

2.*Difficiles.*) in euitatione peccati.

3.*Periculoſa.*) Quia cum graui periculo animæ & peccandi obeuntur.

4.*Neglıgẽtia.*] Quia multa negligit facere & dicere quæ ei dicenda erant & facienda, vt cum mercium vitia reticet, dies feſtos non ſeruat, &c.

5.*Non iuſtificabitur.*) .i. non erit immunis, innocens.

6.*Labiorum.*) quia licet eſculenta & poculenta ſæpe vitiet; ea tamen optima eſſe mentitur; laudat, commendat ſua omnia, quò quæſtum faciat. Item peccat labijs, quia ad gratiam hominum captandam quiduis dicunt huiuſmodi homines.

CASTITAS.

Vide Adulterium, Luxuria, Virginitas.

§.1. CASTITATIS IN GENERE EFFECTA ſeu laudes.

Sap.4.1.2. *O quam pulchra eſt caſta*[1] *generatio cum*[2] *claritate, immortalis eſt enim memoria illius, quoniam & apud*[3] *Deum nota eſt & apud*[4] *homines, cum præſens eſt,*[5] *imitantur illam, &*[6] *deſiderant eam cum ſe eduxerit, & in perpetuum coronata triũphat*[7] *incoinquinatorum certaminum præmium vincens.*

Sap.6.20. [8] *Incorruptio facit proximum*[9] *Deo.*

Mat.22.30. *In reſurrectione neque*[10] *nubent neque nubentur, ſed ſunt*[11] *ſicut Angeli Dei in cælo.*

Vide V. Conſolatio. §.4.n.1.

§. 2. ORANDO ACQVIRITVR CASTITAS.

Vide Sap.8.21. habes Tomo 2.

1.*Generatio.*) i. hominum genus.

2.*Claritate.*) id eſt, fama nominis, q.d. quam pulchra eſt, item quàm clara, & nominata, & illuſtris eſt ob virtutis ſplendorem caſta generatio.

3.*Apud Deum.*) quia in memoria æterna erit iuſtus.

4.*Homines.*) quia vt Eccli.44.14. Nomina iuſtorum viuent in generationem & generationem.

5.*Imitantur.*) & admirantur homines iuſti.

6.*Deſiderant.*) Virtus enim cùm abeſt, vel per mortem eius, qui ea prędicus erat, vel aliter, iuſtis eſt deſiderabilis.

7.*Incoinquinatorum.*) Ita certat caſtitas vt in hoc certamine in quo difficillimum eſt non coinquinari, ſe ſeruet incoinquinatam, & mundam. Notandus hic caſtæ generationis triumphus, & corona, eaque perpetua, longeque digniſſima & pretioſiſſima, ob ſummã quæ exiſtit in hac pugna difficultatẽ

Notanda etiam initio exclamatio plena admiratione, quæ multum commẽdat pulchritudinem caſtitatis.

8.*Incorruptio.*) Integritas mentis & corporis, qualem dat caſtitas homini caſto.

9.*Deo.*) eſt enim Deus puriſſimus & caſtiſſimus.

10.*Nubent.*) Hier. nubere de viris, nubi de mulieribus, dictum eſt.

11.*Sicut Angeli*) liberi ſcilicet ab eiuſmodi rebus. Obſeruat Chryſ. virtutes omnes res eſſe Angelicas, maximè tamen caſtitatem, ideoque dici, *erunt ſicut Angeli.*

§.3. CASTITATI TVENDÆ NECESSARIA oculorum diligens cuſtodia.

Si[1] *oculus tuus*[2] *ſcandalizat te,*[3] *erue eum & proijce abs te:*[4] *bonũ tibi eſt vnum oculum habentem in vitam intrare, quàm duos oculos habentem mitti in gehennam ignis.* Mat.18.9.

Vide Iob 31.1. Tomo altero.

1.*Oculus.*) Intellige per eum res quaſcunque quantumcunque tibi charas & neceſſarias, qualis eſt oculus.

2.*Scandalizat.*) Eſt tibi offendiculũ ad quod impingas, ſeu eſt tibi peccandi occaſio.

3.*Erue.*) i. ita te habeas in eius vſu quaſi erueris, vel remoue à te res charas.

4.*Bonum.*) .i. melius, q.d. præſtat carere rebus charis quàm ob eas damnari.

§.4. CONSVLITVR CASTITAS EVANGELICA.

Sunt Eunuchi qui de matris vtero ſic nati ſunt, & ſunt Eunuchi qui facti ſunt ab hominibus : & ſunt Eunuchi qui ſeipſos[1] *caſtrauerunt propter*[2] *regnum cælorum,*[3] *qui poteſt capere capiat.* Mat.19.12.

1.*Caſtrauerũt.*) voto & propoſito perpetuæ caſtitatis. Interl. Non mẽbrorum, ait Chryſ. abſciſſione, ſed malarum cogitationum interemptione.

2 *Regnum.*) facilius certiuſque obtinendũ.

3. *Qui poteſt.*) non præcipit, ait Hie. conſulit, hortatur & milites ad pudicitiæ prẹmium concitat, q.d. qui poteſt pugnare, pugnet, ſuperet ac triumphet; poteſt id ſane quiſque cum Dei gratia.

§. 5. PRÆCIPITVR CASTITAS IN GENERE.

1 *Sint lumbi veſtri præcincti,* Luc.12.35.

Succincti[2] *lumbos mentis veſtræ.* 1.Pet.1.13.

Vide V. dæmon, c.3. §.1. n.4.

CHARITAS.

Vide Gratia, Iuſtus Amicitia.

1. *Sint, &c.*) .i. carnis luxuriam per continentiam coarctate, reſtringite, lumbi enim ſedes ſunt luxuriæ. Ita Greg.

2. *Lumbos mentis.*] q.d. non tantum corporis .i. eſtote & mente & corpore caſti. Ita Liranus.

CAPVT I.

De Charitate in genere, vt ea communis eſt ad charitatem Dei & proximi.

§. 1. SIMILIS EST AVRO.

Apoc. 3. 18. *Suadeo tibi 1 emere à me 2 aurum 3 ignitum probatum, vt locuples fias & 4 veſtimentis albis induaris, vt non appareat 5 confuſio nuditatis tuæ.*

Pſ. 44. 14. *Omnis gloria eius filiæ Regis ab intus, in fimbrijs 6 aureis circumamicta 7 varietatibus.*

1. *Emere.*] Quod emitur, non gratis habetur: q. d. etiamſi hoc aurum tibi magno conſtare debeat, & ad id opus ſit voluptates relinquere, aſpera perpeti, illud tamen emẽdum tibi.

2. *Aurum.*] charitatem.

3. *Ignitum.*] Vt aurum ſit puriſſimum debet ante multo igne purgari & probari. Indicat ei emendam charitatem puram cui nihil ſit admixtum amoris proprij, quaque Deum audenter amet, cæteraque præ ipſo contemnat.

4. *Veſtimentis.*] Ea ſunt virtutes quę charitatem comitantur & dona ſpiritualia, quæ vocantur veſtimenta alba quia pulchra ſunt, & animam illuſtrant ac lætificant & futuræ in cęlis lętitiæ ſunt ſigna.

5. *Confuſio &c.*] .i. nuditas quæ te confundit, pudefacit & omnium irriſioni exponit: ante enim ei improperata fuit nuditas, ſua verſu 17. vt & Paupertas.

6. *Aureis.*] charitatis, vt ſupra.

7. *Varietatibus.*] Pulchritudine variarum virtutum.

§. 2. ITEM IGNI.

Luca 12. 49. 1 *Ignem veni mittere in terrã, & quid volo niſi vt accendatur.*

1. *Ignem.*] Charitatis ſcilicet.

ITEM LAMPADIBVS.

Cant. 8. 6. 1 *Lampades eius, 2 lampades ignis atque flammarum.*

1. *Lampades eius.*] .i. opera ex charitate procedentia.

2. *Lampades ignis.*] .i. ſunt ſimilia ignitis lampadibus & accenſis, latere non poſſunt, neque vera charitas océioſa eſſe poteſt, operatur ſemper vt ignis, qui numquam quieſcit: lucet vt ignis, non ſunt lampades charitatis, vt erant illę fatuarum virginum, ſine oleo, igne & flammis, at ſunt lampades flammarũ, ardent charitate, & foris lucent flamma bonorum operum. Titelmann.

§. 3. VARIA EIVS EFFECTA ET laudes charitatis. Item vino hypocratico, & muſto granatorum.

Dabo tibi poculum ex 1 vino condito & 2 muſtum maiorum granatorum meorum. Cant. 8. 2.

§. 4. VERÆ CHARITATIS CIRcunſtantiæ & conditiones.

Eas vide §. ſequenti.

1. *Vino condito.*) Per hoc intelligit Titelmann charitatẽ cum operibus virtutũ. Ipſa enim charitas vinum eſt, cæterarum virtutũ varia exercitia quaſi aromaticę ſunt ſpecies quibus pretioſum charitatis vinum conditur.

2. *Muſtum &c.*] Malogranata plena ſunt intus granis rubentibus & optimi ſaporis, quibus non malè ſignificatur charitas.

§. 5. AC PRIMVM SOLA CHARItas legem implet vniuerſam.

1 *Finis præcepti eſt charitas 2 de corde puro, 3 & conſcientia bona, & 4 fide non ficta.* 1. ad Timot. 1. 5.

5 *Plenitudo legis eſt dilectio.* Rom. 13. 10

1. *Finis, &c.*] Sanctus Anſelmus, id eſt, ad charitatem refertur omne præceptum & per charitatem impetur. Eſt igitur finis, id eſt, conſummatio omnis præcepti & impletio. ſeu illud ſit in veteri ſeu in nouo teſtamento, charitas autem non qualiſcunque id præſtat: at illa quæ eſt vt ſequitur.

2. *De corde puro.*] Ad diſtinguendam charitatem, qua ſe amant malè viuentes, qui amor eſt tartareus, inquit Anſelmus, nec de corde puro, cor enim eſt purum in charitate, quando diligitur homo ſecundum Deum, & nihil aliud in eo quam quod diligendum eſt, diligitur.

3. *Conſcientia bona.*] Debet charitas vera ſperare, ſperat autem qui conſcientiam bonam habet. conſcientia ergo ponitur

pro ſpe metonimicè quia illa hanc gignit.

4. *Fide non ficta.*] Non retenta in corde propter metum, ſed oris confeſſione liberè prolata, vel ficta ab hominibus, qualis eſt hæreticorum, quia fingunt ſibi quod credant.

5. *Plenitudo.*] Plenaria adimpletio.

§. 6. DEINDE OMNIA SVPERAT PRETIO & æſtimatione.

Si dederit homo omnem 1 *ſubſtantiam domus ſuæ pro dilectione quaſi nihil deſpiciet* 2 *eam.*

In eandem ſententiam faciunt, quę de ſapientia habet Salomon: Eſt enim charitas vera & vnica ſapientia Chriſtiana.

Prou. 3.13. 14.15. *Beatus homo qui inuenit ſapientiam, & qui affluit prudentia: melior eſt acquiſitio eius, negotiatione* 3 *auri & argenti* 4 *primi & puriſſimi: fructus eius pretioſior eſt cunctis opibus, & omnia quæ deſiderantur, huic non valent cōparari.*

1. *Subſtantiam.*] omnia bona ſua.

2. *Eam.*] ſupple ſubſtantiam: deſpiciet inquam, quia nihili faciet bonorum omnium iacturam præ inenarrabilibus fructibus charitatis.

3. *Auri, &c.*] qua aurum acquiritur.

4. *Primi.*] præſtantiſſimi.

§. 7. TERTIO BONA OMNIA SECVM defert.

Prou. 3.16. 17. 18. *Longitudo dierum in* 1 *dextera eius, & in ſiniſtra illius diuitiæ & gloria.* 2 *viæ eius viæ* 3 *pulchrę, & omnes ſemitæ illius* 4 *pacificæ,* 5 *lignum vitæ eſt his, qui apprehenderint eam, & qui tenuerit eam beatus.*

Vide ad idem, Prou. cap. 8. v. 18. 19, 20. 21.

1 *Dextera*] ponit in dextera vitam longam, quia eam primo appetit homo, tum opes & gloriam ſecundo loco. Hæc dat charitas tum aliquando in hac vita, tum ſemper in futura.

2. *Viæ eius.*] pręcepta eius in quibus ambulandum, aut ipſę actiones quæ iuxta illa pręcepta obeundæ ſunt.

3. *Pulchræ.*] iucundæ, ſuaues, iugum enim eius ſuaue eſt.

4. *Pacificæ.*] quia miram adferunt pacem mentis, tum hîc, tum poſtmodum, tum cuique ſecum, tum cum proximo.

5. *Lignum vitæ.*] id eſt, affert immortalem vitam & ſuauiſſimam, ſicut quondam lignum vitæ in paradiſo terreſtri.

§ 8. QVARTO FACIT HOMINEM Dei templum.

Deus 1 *charitas eſt, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus* 2 *in eo.* 1. Ioa. 4. 16

1. *Charitas.*] Sicut Deus eſt ſuamet bonitas, & non tantum bonus, ita eſt ſuus amor & charitas per eſſentiam.

2. *In eo.*] tanquam in templo.

§. 9. QVINTO REMITTIT PECCATA.

Vniuerſa delicta 1 *operit charitas.* Prou. 10. 12.

1. *Operit.*] id eſt, condonat: operit enim Deo & ea delet, facitque vt non ſint; ſi enim eſſent, nihil eſſet quod ea Deo omnia videnti poſſet tegere.

§. 10. SEXTO LONGE PRÆSTAT OMNIBVS gratijs gratis datis prophetiæ, fidei, ſcientiæ, etiam martyrio, & eleemoſynæ.

1 *Si linguis hominum loquar & Angelorum, charitatem autem non habeam: factus ſum velut* 2 *æs ſonans, aut cymbalum tinniens. Et ſi habuero prophetiam, & nouerim* 3 *myſteria omnia, &* 4 *omnem ſcientiam: & ſi habuero* 5 *omnem fidem ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil ſum; & ſi diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & ſi* 6 *tradidero corpus meum ita vt ardeam,* 7 *charitatem autem non habuero: nihil mihi prodeſt.* 1. Cor. 13. 1. 2. 3.

Charitas 8 *nunquam excidit, ſiue prophetiæ* 9 *euacuabuntur ſiue linguæ ceſſabunt, ſiue* 10 *ſcientia deſtruetur.* 1. Cor. 13. 8

Videndi etiam verſus 9. 10. 11. 12. 13. ſequentes.

1. *Si linguis, &c.*] Si omnium, inquit Anſelmus, hominum mundi, imo & Angelorum (habent enim & hi linguas ſuas quibus maiores intimant minoribus Dei voluntatem, vel quibus ad homines miſſi vtuntur) loqui poſſum.

2. *Aes ſonans, &c.*) Quod quidem alijs proficit ſuo ſono, ſibi nihil. Nam loqui varijs linguis, & ſimilia dona, non ſemper ad meritum dantur, ſed ad gloriam Dei paganis oſtendendam.

3. *Myſteria.*) occulta omnia veteris & noui teſtamenti arcana.

4. *Omnem ſcientiam.*) tum de diuinis, tum de humanis, tum de præſentibus, præteritis, & reliquis.

5. *Omnem fidem.*) .i. perfectam.

6. *Tradidero, &c.*) tempore perſecutionis ſæuiſſimis cruciatibus.

7. Chari-

7. *Charitatem &c.*] i. ſi non charitate ſed ratione hoc fecero, vel odium in corde meo aduerſus aliquem retinendo. Vnde infert Anſelmus, cum hęc quæ maxima ſunt, ſine charitate proſunt nihil ad vitam æternam, manifeſtum eſſe nec cætera minora bona prodeſſe ſine charitate.

8. *Nunquam.*] Nec hic nec in futuro.

9. *Euacuabuntur ſiue linguæ.*] Tanquam non neceſſariæ: vbi enim in cęlo omnia pręſentia, quomodo prædicetur aliquid futurum.

10. *Scientia.*] Quoad imperfectionem & obſcuritatem: fides enim & quicquid fide nititur qualis eſt Theologorum ſcientia, quæ ſuas concluſiones deducit ex principijs fidei, ceſſabit in cælo, eritque ibi alia ſpecie Theologia. Ita Caiet.

§. 11. SEPTIMO VARIAS SECVM inducit in animum virtutes, vitiaque excludit plurima.

1. Cor. 13. 4. 5. 6. 7. *Charitas patiens eſt benigna eſt: charitas non* [1] *æmulatur, non agit* [2] *perperam, non* [3] *inflatur, non eſt ambitioſa, non quærit quę ſua ſunt, non* [4] *irritatur,* [5] *non cogitat malum:* [6] *non gaudet ſuper iniquitate, congaudet autem* [7] *veritati: omnia ſuffert,* [8] *omnia credit,* [9] *omnia ſperat, omnia ſuſtinet.*

1. *Æmulatur.*] Inuidet.

2. *Perperam.*) Peruerſè, procaciter, malitioſè, proteruè.

3. *Inflatur.*) Intumeſcit intra ſe ob aliqua Dei dona aut naturæ.

4. *Non irritatur.*) Non prouocatur ad iram, quia & iniurijs laceſſita ad nullos vltionis motus excitatur.

5. *Non cogitat &c.*) Non eſt ſuſpicax, neque dolos meditatur.

6. *Non gaudet &c.*) Quia ſola dilectione in omnes inhiat, ait Anſelmus, non exultat de perditione eorum qui ſibi aduerſantur.

7. *Veritati.*) Scilicet vitę: quando proximus rectè viuit.

8. *Omnia credit.*) Quæ ſanctis credenda ſunt: quæ prudenter & ſine erroris periculo credere poteſt, facilè etiam alijs aſſentitur, maximè quando bona narrantur de proximis.

9. *Omnia ſperat.*) Quæ ſibi diuinitus promiſſa ſunt, vel omnia bona de proximo ſperat.

§. 12. OCTAVO, EST INSVPERABILIS, & quanta ſit eius vis.

Fortis eſt [1] *vt mors dilectio,* [3] *dura ſicut* [4] *infernus* [2] *æmulatio* [5] *Aquæ multę non potuerunt extinguere charitatem, nec* [6] *flumina obruent illam.* Cant. 8. 6. 7.

1. *Vt mors.*) ſicuti morti cædunt omnes, ita & veræ charitati, nemo enim homini vera incenſo charitate reſiſtere poteſt, perficiet tandem quod ad Dei gloriam, cuius ardet amore, molitur. Secundo ſicuti mors ab omnibus ſeparat delectabilibus, ita & dilectio, hominemque voluptatibus omnibus & cæteris mundi rebus perfectè mori facit: non amplius cogitat patrem, non matrem, non bona, omnia arbitratur vt ſtercora, ad omnia eſt inſenſibilis, ſicuti mors hominem ſenſu omni priuat.

2. *Æmulatio.*) Sanctus zelus qui charitatem conſequitur.

3. *Dura.*) i. valida, fortis, rigida, tenax propoſiti.

4. *Infernus.*) Qui quod ſemel apprehendit, numquam dimittit. Titelmann. Vel melius, *ſicut infernus,* id eſt, mors, vt idem diuerſis verbis dicatur quod ante.

5. *Aquæ.*) tribulationum, perſecutionum ſeu à mundo, ſeu à carne, ſeu à dæmone, ſeu à Deo.

6. *Flumina.*) i. copia eiuſmodi tribulationum.

§. 13. ITERVM DE EIVS VIRIbus, & quod languorem adferat.

1 *Fulcite me floribus, ſtipate me malis; quia amore langueo.* Cant. 2. 5.

§. 14. COHORTATIO AD CHAritatem in genere. *Vide ſupra* §. 1.

Sectamini charitatem. 1. Cor. 14. 1.

1. *Fulcite &c.*) ſolent qui languent, ſeu qui viribus, membrorumq; officijs deſtituti, crodis deliquiũ patiuntur, odoribus recreari bonis & ſuauibus florum, pomorum bene olentium, aromatum, vnguentorum & id generis rerum, vt reparentur paulatim vires & ſpiritus vitales.

§. 15. PRÆ-

§. 15. PRÆCEPTVM DE EADEM & quomodo conſeruetur charitas.

Leuit. 6. 12. 13. [1] *Ignis in [2] altari meo ſemper ardebit, quem nutriet [3] ſacerdos ſubijciens [4] ligna [5] manè per ſingulos dies, & [6] impoſito holocauſto, deſuper [7] adolebit adipes pacificorum. Ignis eſt iſte [8] perpetuus qui numquam deficiet in altari.*

§. 16. ÆTERNVM DAMNATVR cui charitas deeſt.

Vide Tomo altero ex Matt. 22. 12. 13. & cap. 25. 11. 12.

1. *Ignis.*] Scilicet charitatis.
2. *Altari.*] .i. corde hominis.
3. *Sacerdos.*] Vel proprie dictus ſacerdos, vel quiſque fidelis.
4. *Ligna.*] Sanctorum exempla, ſacræ ſcripturæ teſtimonia, pias cogitationes: his enim, & conſimilibus nutritur hic ignis.
5. *Manè.*] Quia id prima diei parte faciendum eſt, poſtpoſitis terrenis omnibus cogitationibus.
6. *Impoſito holocauſto.*) Scilicet ſeipſo, omne in ſe vitium exurendo, & vitam improbam mortificationis gladio mactando.
7. *Adolebit &c.*) Quia nouæ vitæ inſtauratio, eſt quidam adeps ſuauiſſimi odoris qui dicitur *pacificorum*, quia inter nos & Deũ facit pacem.
8. *Perpetuus.*) Quia in mentib. ſanctorum in futuro charitatis ignis numquam extinguetur. Ita Gregorius li. 25. mor. ca. 7. poteſt etiam ignis dici perpetuus, quia ex ſe charitas eſt perpetua, nec hominem deſereret niſi ab eo expulſa. Vel quia Deus eam vellet perpetuam, ſi idem vellet homo.

CAPVT II.

De Charitate erga Deum & Chriſtum Dominum.

§. 1. IN QVO, EA SITA SIT.

Ioan. 14. 15. *Si diligitis me, mandata mea ſeruate.*
1. Ioan. 5. 3. *Hæc eſt charitas [1] Dei, vt mandata eius cuſtodiamus: & mandata eius grauia non ſunt.*
2. Ioan. 6. *Hæc eſt charitas vt ambulemus ſecundum mandata eius.*
Eccli. 2. 18. *Qui diligunt Deum, conſeruabunt [2] viam illius.*

§. 2. QVÆ SIT PERFECTA CHARITAS Vide perfectio.

1. *Dei.*) id eſt, erga Deum, id eſt, in eo conſiſtit charitas erga Deum.
2. *Viam.*) Præcepta.

§. 3. EIVS EFFECTA ET laudes.

Ioan. 15. 5. [1] *Qui manet in me, & ego [2] in eo, hic fert [3] fructum multum, quia ſine me nihil poteſtis facere.*
Ioan. 14. 21. *Qui habet mandata mea, & ſeruat ea, ille eſt qui diligit me: qui autem diligit me, diligetur à patre meo, & ego [4] diligam eum & manifeſtabo ei meipſum.*
Ioan. 14. 23. *Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus.*
Prou. 8. 17. *Ego diligentes me diligo: & qui mane vigilant ad me inuenient me.*
Eccli. 2. 19. *Qui diligunt Deum replebuntur [5] lege ipſius.*
Eccli. 34. 15. [6] *Oculi Dei in diligentes ſe.*
Eccli. 1. 14. [7] *Dilectio Dei honorabilis ſapientia.*
Eccli. 3. 4. *Qui diligit Deum, exorabit pro peccatis, & continebit ſe ab illis & in oratione [9] dierum exaudietur.*
Eccli. 47. 10. 24. [10] *Dilexit Deum qui fecit illum, & dedit illi contra inimicos potentiam. Semen eius [11] qui diligit Dominum, non corrumpet.*

§. ADD. CHARITAS ERGA DEVM eſt inſuperabilis. *Vide Tomo altero ex Roman. 8. 35. 36. 37. 38. 39.*

1. *Qui manet in me.*) Per fidem & dilectionem.
2. *In eo.*) Per gratiam & per ſpiritum meum.
3. *Fructum.*) bonorum operum, quæ ducunt ad vitam æternam. Effectus igitur charitatis eſt fructus bonorum operum quorum præmium eſt æterna gloria.
4. *Diligam.*) non vt Deus tantum, ſic enim vna & eadem dilectione cũ patre diligit, ſed etiam vt homo, quem amorem varia in ſuos conferendo beneficia declarat.
5. *Lege.*) .i. fructu, præmio legem ſeruantium.
6. *Oculi Dei &c.*) Vt eos liberet à malis, vt eorum aſſiduè curam gerat, quorum enim oculi ſemper ad Dominum, merito experiuntur viciſſim eius oculos ad ſe conuerſos.
7. *Dilectio &c.*] .i. in dilectione Dei conſiſtit

ſtit ſapientia, quæ verè honoranda & laudanda eſt, nam quæ eſt ſine dilectione Dei, nec eſt vera ſapientia, nec laudem meretur.

8. *Exorabit.*) Facilè eorum veniam impetrabit.

9. *Dierum.*) .i. quotidiana, qua omnibus vitæ ſuæ diebus orat.

10. *Dilexit &c.*) Hæc ad litteram dicuntur de Dauid, ſed aptari poſſunt cuiuis iuſto, poſſuntque intelligi inimici tum corporis tum animi.

11. *Qui diligit.*) Hæc etiam de Dauid dicta, in quemlibet iuſtum conuenire poſſunt, cuius poſteritas diu conſeruatur, vel per *ſemen*, opera bona poſſunt intelligi, quæ manẽt ſemper: opera enim illorum ſequuntur illos.

§. 4. PRÆCIPITVR CHARITAS IN Deum.

Matt. 22. 37.38. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo & in tota anima, & in tota mente tua. Hoc eſt maximum & primum mandatum.*

Eccli.7.32 *In omni virtute tua dilige eum qui te fecit: & miniſtros eius ne derelinquas.*

Eccli.13.18 [1] *Omni vita tua dilige Deum, & inuoca illum* [2] *in ſalute tua.*

1. *Omni &c.*) .i. ſemper.

2. *In ſalute.*) .i. pro ſalute tua & ſpirituali & temporali.

§. 5. PŒNÆ NON AMANTIS Chriſtum.

Hebr. 16. 22. *Si quis non amat Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ſit anathema* [1] *Maran atha.*

Ioan. 15.6. *Si quis in me non* [3] *manſerit,* [4] *mittetur foras ſicut palmes &* [5] *areſcet & colligent eum, & in ignem mittent, &* [6] *ardet.*

1. *Anathema.*) .i. alienatus à Deo, damnatus; eſt enim Anathema res quę cum execratione abijcitur.

2. *Maran atha.*) .i. Dominus venit q. d. Apoſtolus, talis ſit anathema & execratus in aduentu Domini vel cum Dominus veniet ad iudicium. Ita Titelmann & S. Clemens in fine Epiſtolę 2.

3. *Manſerit.*) Per fidem & dilectionem.

4. *Mittetur &c.*] Palmes reſectus iacitur extra vineam, vbi ab agricola deſeritur, & qui fidem deſerit aut dilectionem, ab Eccleſia & Chriſti populo ſeparatur, & Dei cura particulari deſtituitur. Hoc fit in altero ſæculo.

5. *Areſcet.*) nullum feret fructum, omnia enim auferuntur peccatoribus, habitus virtutum & donorum, vt fidei, ſpei &c. cum damnantur, & foras mittuntur.

6. *Ardet.*) non dicit *ardebit*, licet loquatur de futuro. Quia tanta eſt ignis inferni vehementia, vt ſine mora ardeat & torqueat damnatos, nam ſolet ignis lentus calefacere prius ligna quam inflammare, at quando vehementiſſimus eſt, ea ſtatim ardent, ſignificatur ergo hæc vehementia verbo præſenti. Significatur etiam duratio. *Ardet* ſine fine, non ad certum tempus, at in perpetuum. Ita Toletus.

CAPVT III.

De charitate erga proximum, ac primùm de eius actibus & officijs varijs, tum de effectis.

Vide Concordia, Pax, Inimicus.
Vide item caput 1. & 2.

Charitatis actus ſeu officia *Vide cap.* 1. §. 11. *& hic* §. 9. *&* 10. *& cap.* 4. *Teſtim.* 2.

Varia eius effecta, & laudes. *Vide cap.* 4. ſequens, ex quibus multa etiam licebit colligere quæ huc faciunt.

§. 1. REMITTIT PECCATA.

Ante omnia autem mutuam in vobiſmetipſis charitatem continuam habentes, quia charitas [1] *operit multitudinem peccatorum.* 1. Petri 4.8

1. *Operit &c.*] Huius explicationem *Vide cap.* 1. §. 9.

§. 2. EX MORTVIS VIVOS FACIT.

Nos ſcimus quoniam tranſlati ſumus [1] *de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres, qui non diligit manet in* [2] *morte.* 1. Ioan. 3. 14.

1. *De morte &c.*] Scilicet peccati ad vitam gratiæ.

2. *Morte.*] peccati.

§. 3. FACIT DEI FILIVM.

Omnis qui diligit, [1] *ex Deo natus eſt &* [2] *cognoſcit Deum.* 1. Ioan. 4.7

1. *Ex Deo natus.*] id eſt, Dei eſt filius per ſpiritualem qua, ex Deo eſt renatus, generationem.

2. *Cognoſcit*

2. *Cognoſcit Deum.*] Propter quem diligit fratrem ſuum, ſimilem Deo imaginem habentem, quem & in fratre agnoſcit.

§. 4. FACIT DEI TEMPLVM.

1. Ioan. 4 12. *Si diligamus inuicem: Deus in nobis manet & charitas eius in nobis* [1] *perfecta eſt.*

§. 5. EST SIGNVM NOS ESSE DISCIPVLOS Chriſti.

Ioan. 13. 35. *In hoc cognoſcent omnes quia diſcipuli mei eſtis ſi dilectionem habueritis ad inuicem.*

1. *Perfecta.*] id eſt, vera recta, quia fratrem in Deo & Deum in fratre diligimus. perfecta etiam dicitur quantum ſufficit ad ſalutem.

§. 6. FACIT NOS ESSE IN lumine.

1. Ioan. 2. 10. *Qui diligit fratrem ſuum in* [1] *lumine manet, &* [2] *ſcandalum in eo non eſt.*

1. *In lumine.*] Scilicet gratiæ, & per conſequens ait Lyran. in lumine increato in quo manet per gratiam ſicut amans in amato.

2. *Scandalum.*] non patietur offendiculum, non impinget, nihil ei nocebit. Ita Titelman. Vel cum Lirano. *Scandalum* neque actiuum neque paſſiuum. *Scandalum* enim eſt dictum vel factum minus rectum, alteri præbens occaſionem ruinæ: manens autem in lumine dicto modo, ex facto vel dicto ſuo non prębet alteri occaſionem peccandi, neque vero ex alterius ipſe dicto aut facto ruit in peccatum.

§. 7. INDICAT NOS ESSE DEI FILIOS, & mentem tranquillam efficit.

1. Ioan. 3. 19. 1 *In hoc* [2] *cognoſcimus quoniam* [1] *ex veritate ſumus,* [4] *& in conſpectu eius* [5] *ſuadebimus* [6] *corda noſtra,*

§. 8. CHARITAS PROXIMI POTIOR eſt ſacrificijs.

Marci 12. 33. *Diligere proximum tanquam ſeipſum, maius eſt omnibus holocautomatibus & ſacrificijs.*

§. 9. VERA CHARITAS VITAM EXPONIT pro ſalute proximi.

Ioan. 15. 13. *Maiorem hac dilectionem nemo habet vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis.*

1. Ioan. 3. 16. *In hoc cognouimus Charitatem Dei quoniā ille animam ſuam pro nobis poſuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere.*

§. 10. BONA ITEM TEMPORALIA. *Verbo Eleemoſyna ex* 1. *Ioan.* 3. 17. 18. 23.

1. *In hoc.*] Scilicet ſi diligamus opere.

2. *Cognoſcimus.*) probabiliter admodum exiſtimare poſſumus.

3. *Ex veritate.*) Ex Deo qui veritas eſt, ſeu quod ſumus eius filij.

4. *Et in conſpectu &c.*) .i. verè.

5. *Suadebimus.*) Seu perſuadebimus, ſicuti conatur patronus Iudici perſuadere & probare cauſam ſuam.

6. *Corda noſtra.*) nobiſipſis nos eſſe ex veritate. Auguſt. vertit *perſuadebimus*, ſcilicet & tranquilla ſint corda noſtra, neque nos diffidentia moleſtent. Alij ſuadebimus explicant, Satisfaciemus, quietabimus. Recidunt in idē, Galli dicerent, *nous les contenterōs.*

§. 11. SOLA CHARITAS VNIVERSÆ legi obedit.

Omnis lex in vno ſermone impletur. Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Galat. 5. 14

Qui diligit proximum legem impleuit: nam non adulterabis, non occides, non furaberis non falſum teſtimonium dices, non concupiſces & ſi quod eſt aliud mandatum [1] *in hoc verbo* [2] *inſtauratur, diliges proximum tuum ſicut teipſum. Dilectio proximi malum non operatur.* [3] *Plenitudo ergo legis, eſt dilectio.* Roman. 13. 8. 9 10.

§. 12. VIRTVTES OMNES VNIT inter ſe. *V. cap. ſequenti teſtimonio* 5.

1. *In hoc verbo.*) In hoc vniuerſali præcepto dilectionis.

2. *Inſtauratur.*) .i. in capitulum, in ſummā breuem redigitur.

3. *Plenitudo &c.*) Vide cap. 1. §. 5. teſtimonio 2.

CAPVT IV.

Varia charitatis præcepta & cohortationes ad eam.

§. 1. *Dilectio ſine ſimulatione. Charitate* [1] *fraternitatis inuicem diligentes.* Rom. 12. 9. 10.

Alter alterius [2] *onera portate: & ſic adimplebitis legem Chriſti.* Gala. 6. 2.

Obſecro itaque vos ego [3] *vinctus* [4] *in Domino vt digne ambuletis vocatione qua vocati eſtis, cum omni humilitate & manſuetudine cum patientia ſupportantes inuicem in Charitate.* Ephes. 4. 1. 2.

Eſtote ergo imitatores Dei ſicut filij chariſſimi, & ambulate in dilectione, ſicut & Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem & hoſtiam Deo in odorem ſuauitatis. Ephes. 5. 1. 2.

4 Super

Coloſ.3. 14 *[6] Super omnia hæc charitatem habete, quod eſt [7] vinculum perfectionis.*

Hebr.10. 24 *Conſideremus [8] inuicem [9] in prouocationem Charitatis, & bonorum operum:*

Hebr.13.1. *Charitas [10] fraternitatis maneat in vobis.*

1.Petri 1. 22.23. *Animas veſtras [11] caſtificantes in obedientia [12] Charitatis in fraternitatis amore ſimplici, ex corde inuicem diligite [13] attentius, [14] renati non ex ſemine corruptibili, ſed [15] incorruptibili, per [16] verbum Dei viui, & permanentis in æternum.*

1.Petri 2. 17. *[17] Fraternitatem diligite.*

1. Petri 4. 10. *[18] Vnuſquiſque ſicut accepit gratiam in alterutrum illam adminiſtrantes, ſicut boni diſpenſatores multiformis gratiæ Dei.*

1.Ioan.3.11 *Hæc eſt [19] annunciatio quam audiſtis ab initio, vt diligatis alterutrum.*

Rom.15.1. 2.3.7. *Debemus autem nos firmiores [20] imbecillitates infirmorum [21] ſuſtinere, & non nobis [22] placere. Vnuſquiſque veſtrum proximo ſuo placeat in bonum [23] ad ædificationẽ. Etenim [24] Chriſtus [25] ſibi non placuit. Propter quod [26] ſuſcipite inuicem: ſicut & Chriſtus ſuſcepit vos [27] in honorẽ Dei.*

1.Cor.6.13 *Omnia veſtra in charitate fiant.*

1.ad Theſſal.4.9.10 *De charitate [28] fraternitatis non neceſſe habemus ſcribere vobis: ipſi enim vos à Deo didiciſtis vt diligatis inuicem. Etenim illud facitis in omnes fratres in vniuerſa Macedonia. Rogamus autem vos fratres vt [29] abundetis magis.*

Ioan.15.12 17. *Hoc eſt præceptum meum vt diligatis inuicem [30] ſicut dilexi vos. Hæc mando vobis vt diligatis inuicem.*

Ioan.13.34 *Mandatum [31] nouum do vobis, vt diligatis inuicem ſicut dilexi vos, vt & vos diligatis inuicẽ.*

1. *Fraternitatis.*] .i. quali ſe diligunt fratres, familiari & viſceroſa, inquit Titelm.

2. *Onera.*] Infirmitates, imperfectiones, v.g. alterius iram, impatientiam, loquacitatẽ.

3. *Vinctus.*] Erat Paulus cum hanc ſcriberet epiſtolam Romæ incarceratus.

4. *In Domino.*] Poteſt referri ad *obſecro*, vel ad *vinctus*, q. d. non ſum vinctus ob furtum aut crimen aliquod, ſed propter Dominum.

5. *Suauitatis.*] .i. ſuauiſſimum, eſt Hebraiſmus: ſicut enim ſuauis odor gratus eſt, ita & ſacrificiũ Chriſti ſummè placuit Deo Patri.

6. *Super omnia.*] Poſt varias recenſitas virtutes, omnibus præfert charitatem.

7. *Vinculum.*] Quia omne bonum quod agitur, per charitatem ne pereat, ligatur. Anſel. vel cum Titelm. quia omnes virtutes (in quibus conſiſtit perfectio) in charitate colligantur, & niſi ea adſit tanquam vinculum, ſtatim diſſoluuntur: ſicut domus corruit & diſſoluitur ſublatis colligationibus & nexibus. Charitas itaque virtutes cõtinet, cuſtodit, colligat, ac colligatas conſeruat. Poteſt etiam dici eſſe Hebraiſmus vt dicatur vinculum perfectionis .i. perfectum: ſed perfectum dicitur ob rationes allatas. quia perfectè tam virtutes omnes, quam etiam homines inter ſe vincit & colligat.

8. *Inuicem.*] id eſt mutua Chriſtianorum exempla charitatis.

9. *In prouocationem &c.*] .i. vt hac conſideratione prouocemur, incitemur, ad eadem exercenda.

10. *Fraternitatis.*] V. hoc capite nu. 1.

11 *Caſtificantes.*] .i. purificantes.

12. *Charitatis.*] .i. ex charitate, non coacta.

13. *Attentius.*] .i. magna vi & inteńsè, non tepidè. Græcè continenter, continuò.

14. *Renati.*] Hanc charitatem vt & cætera conatur perſuadere à regeneratione noſtra.

15. *Incorruptibili.*] Per hoc ſemen rectè gratia Dei intelligitur, de quo verbo Gratia.

16. *Verbum.*] Vel Euangelij, vel filij Dei, quod eſt Verbum æternum, licet Euangelium ſeu Dei ſermo ſit etiam æternus ratione effectus, quia ducit ad æternitatem. Beda intelligit per verbum Dei, Baptiſmi aquam Dei verbo conſecratam.

17. *Fraternitatem.*] Fraternam charitatem.

18. *Vnuſquiſque &c.*] .i. Nemo ſibi ſoli ſtudeat, ſed quæ accepit à Deo, in communem omnium vtilitatem conferat.

19. *Annunciatio.*] Prædicatio, doctrina quę initio veſtræ conuerſionis fuit vobis declarata.

20. *Imbecillitates.*] .i. ea in quibus præ imbecillitate & infirmitate delinquunt.

21. *Suſtinere.*] Nam (inquit Anſelmus) ſi portetur infirmus aut erubeſcit diutius portari, & ſe corrigit, quod ſi ſe corrigere noluerit, qui eum portat, patientiæ ſuæ præmium habebit. Iterum idem. *Suſtinere*, non eos horrere, abiicere, nec ſub ſpecie purioris vitæ à conuentu Fratrum & Eccleſiæ ſocietate expellere.

22. *Placere.*] .i. priuato amore diligere, vt diligentes noſipſos, de aliis non curemus, & propria commoda quærentes, aliorum vtilitatem negligamus.

23. *Ad ædificationem placeat.*] Illi ſe accommodet, morẽ gerat eo fine vt illum ſua charitate ad omne bonum inducat, eumq; ædificet tum verbo, tum exemplo .i. creſcere faciat in virtute: eſt metaphora ab ædificio quod dum vnus lapis alteri ſuperſtruitur, creſcit in altum.

24. *Chriſtus.*] Qui dux noſter eſt, & quem imitari debetis.

25. *Sibi non placuit.*] Non ſtuduit ſuis commodis, quieti &c. at ſemetipſum exinaniuit vſque ad mortem.

26. *Suſcipite.*] Mutuò vos iuuate & fouete in caritate, alter alterum ne horreat, ne abiiciat: Chriſtus enim nos ſuſcepit, quia pro nobis eſt mortuus, nec noſtras horruit immunditias, mediaque dedit ad ſalutem conſequendam opportuna.

27. *In honorem Dei.*] Multum enim hono-

ratur Deus ex caritate fideſium inter ſe,adeo vt etiam pagani eam antiquitus admiraren-tur: Videte, inquiebant, vt iſti inuicem ſe diligant. Ita Tertull. in Apologetico c.39.

28.*Fraternitatis.*] .i. Fraterna.

29.*Abundetis.*] .i. abundantiorem adhuc charitatem exhibeatis.

30.*Sicut &c.*] gratuitè, efficaciter & rectè. Gratuitè, quia in dilectione nos præuenit. 1.Ioan.4. prior dilexit nos. Efficaciter, quia animam pro nobis poſuit. Rectè, quia dilexit nos non ob ſua commoda, ſed ob noſtram beatitudinem: ſic debemus inuicem diligere. Ita Liran. Dilexit nos vt Deum haberemus, inquit Auguſt. ſic nos inuicẽ amemus. Dilexit nos prudenter, quia noſtris vitiis non ſe inquinauit, naturam amauit, fouit & iuuit, culpam odio habuit. Talem à nobis erga inuicem exigit amorem.

31.*Nouum.*] Quia licet datum ſit præceptũ de amore proximi in lege antiqua, non tamen quale hîc datur, eſt enim de dilectione qua Chriſtiani hoc titulo, quod ſub vno capite Chriſto, & in vno corpore ſunt, ſe mutuo diligunt: Debent enim, inquit Toletus, Chriſtiani ſe mutuo diligere non tantum tanquam proximos propter Deum, ſed vt Chriſtianos .i. quatenus ſunt ſub vno capite, & vnius corporis membra, idque propter Chriſtum.

CAPVT V.

Rationes horum præceptorum & cohortationum, ſeu cur inuicem diligere debeamus. Deinde quamdiu & quomodo, denique pœnæ eius qui non diligit.

§. 1. QVIA OMNES VNVM SVMVS, idque variis modis.

Rom.12.5. *Multi* [1] *vnum corpus ſumus* [2] *in Chriſto, ſinguli autem alter alterius membra.*

1.Corint. 10.17. [3] *Vnus panis* [4] *vnum corpus multi ſumus, omnes qui de vno pane participamus.*

1. Corinth. 12.13. [5] *In vno ſpiritu omnes nos* [6] *in vnum baptizati ſumus, ſiue Iudæi ſiue Gentiles, ſiue ſerui ſiue liberi &* [7] *omnes in vno ſpiritu potati ſumus.* Vide reliquum Caput.

ad Gal.3. 28. *Non eſt Iudæus neque Græcus, non eſt ſeruus neque liber, non eſt maſculus, neque fœmina, omnes enim vos* [8] *vnum eſtis in Chriſto.*

Ephe.4.4. 5.6. [9] *Vnum corpus &* [10] *vnus ſpiritus: ſicut vocati eſtis* [11] *in vna ſpe vocationis veſtræ.* [12] *Vnus Dominus, vna fides, vnum baptiſma. Vnus Deus & Pater omnium qui eſt* [13] *ſuper omnes &* [14] *per omnia &* [15] *in omnibus nobis.*

Vide etiam ad Coloſſ. 3.11.

§. 2. QVIA NON CONSISTIT AMOR Dei ſine amore proximi & quia id à Deo præceptum.

Si quis dixerit, quoniam diligo Deum: & fratrem ſuum oderit mendax eſt. Qui enim non diligit fratrem ſuum quem videt, Deum quem non videt quomodo poteſt diligere? & hoc mandatum habemus à Deo vt qui diligit Deum, diligat & fratrem ſuum. 1.Ioan.4. 20.21.

1.*Vnum corpus.*] ſcilicet myſticum, vna ſcilicet Eccleſia.

2.*In Chriſto.*] Quia eius Eccleſiæ caput eſt Chriſtus. Hinc deducitur ratio duplex cur nos inuicem amare debemus: vt per ſe patet.

3.*Vnus panis ſumus.*] Propter vnitatẽ corporis Domini quod communiter ſumimus, & cui communiter incorporamur, tanquam vnus panis efficimur, quia omnes eundem numero panem ſacrum comedimus, omneſque realiter vnimur eidem corpori Chriſti.

4.*Vnum corpus.*] ſcilicet Eccleſia, quod corpus vnum eſt .i. nos multi vnum facimus corpus non tantum generaliter & myſticè, ſed propriè & corporaliter, quia omnes realiter coniungimur eidem corpori Chriſti, cum eoque ſimus vnum in Euchariſtia. Magna ſanè vnio, vehemenſque cauſa ad ſe mutuò amandum.

5.*In vno ſpiritu.*] In gratia & operatione ſancti Spiritus qui vnus eſt.

6.*In vnum &c.*] .i. per Baptiſmum & fidem deducti ſumus in vnum Chriſti corpus .i. Eccleſiam, vt omnes in ea ſimus vnum amore, & caritate.

7.*Omnes potati &c.*] .i. pro capacitate cuiuſq; percepimus omnes Spiritum ſanctum quo ſpiritualiter inebriati ſumus.

8.*Vnũ eſtis.*] Per vnitatẽ fidei & charitatis.

9.*Vnum corpus.*] .i. fideles omnes non conſtituunt niſi vnum corpus Eccleſiæ.

10.*Vnus ſpiritus.*] Et huius Eccleſiæ ſeu corporis vnus eſt ſpiritus Chriſtus ſcilicet, qui ſingulis membris dat vitam.

11.*In vna ſpe.*] .i. ad vnam ſpem .i. idem expectatis, eandemque mercedem.

12.*Vnus Dominus &c.*] Quot modi vnitatis, & quot ſtimuli ad ſe mutuo amore complectendum?

13.*Super omnes.*] Quia omnibus præcellit: dominatur & regit omnia imperio diuino & potentia omnia ſuperante.

14.*Per omnia.*] Diffuſus, eſt enim vbique vel quia omnia nobis ſubminiſtrat, collataque beneficia ſeruat. Item per potentiam, gubernationem, operationem, efficaciam.

15.*In omnibus.*] Per gratiam, in iis ſcilicet qui caritatem ſeruant & vnitatem: & in omnibus omnino per eſſentiam & continẽtiam.

§. 3.

§. 3. QVAMDIV INVICEM diligere oporteat.

Roman.13. *Nemini quidquam debeatis,* [1] *niſi vt inuicem di-*
18. *ligatis.*

Vide cap.3.§.1.& cap.1.§.15.

1.*Niſi vt &c.*] Permittit homini vt ſit debitor charitatis, neque id mirum, quia nunquam plenè hoc debitum ſolui poteſt, ita vt amplius ad illud non tenearis: ſi enim hodie ſoluiſti & charitatem exhibuiſti, adhuc cras teneris, & ſic ſemper vſque ad vitæ terminum. Indicat ſemper caritate vtendum, nec vnquam quantacumque ſolutione exhauriri hoc debitum. Vide hic pulchrè Anſelmum.

§.4. QVOMODO AMANDVS PROXIMVS.

Feruenter: ideo comparatur Charitas igni. *cap.1.* §.2.

Fortiter: ideo comparatur morti. *cap.1* §.12.

Amandus vt nos ipſi. *cap.3.*§.11.

Sine dolo. *cap.4.teſtimonio* 1.

Amore fraterno. *Ibidem.& teſtimonio* 7. *&* 9.*&* 14.

Eo amore quo nos amauit Chriſtus. *cap.4.teſtim.4.12.15.& c.6.§.3.*

Ex corde & intensè. *cap.4.teſtim.*8.

§. 5. DE DILECTIONE INIMICORVM.

Vide verbo Inimicus.

§. 6. QVANTVM SIT MALVM charitate deſtitui.

1.Ioan.3.14 1. *Qui non diligit, manet in morte.*

1.Ioan.3.10 *Omnis qui non eſt iuſtus, non eſt ex Deo, &* [2] *qui non diligit fratrem ſuum.*

1.Ioan.2.11 *Qui odit fratrem ſuum* [3] *in tenebris eſt, & in tenebris ambulat, & neſcit quò eat, quia tenebræ obcæcauerunt oculos eius.*

1.*Qui non &c.*] Vide ſupra cap.3.§.2.

2.*Qui non diligit.*] Supple, ille non eſt ex Deo .i. Dei filius.

3.*Tenebris.*] Culpæ & ignorantiæ.

CHOREA.

FVGIENDAS CHOREAS.

Eccli.9.4. *Cum ſaltatrice ne aſſiduus ſis, nec audias illam ne forte pereas in* [1] *efficacia illius.*

1.*Efficacia.*] Magnā enim habent ad animos hominum pelliciendos puellæ ſaltantes. Aliqui legunt pro ſaltatrice, *pſaltrice*, vt moneat Sapiens, neque audiendas eas puellas, neque cum iis agendum quæ canunt aut fidibus ludunt ſiue id fiat in choreis, ſiue extra, quòd huiuſmodi cantus mirum in modum homines emolliat & trahat in amoris furias.

CHRISTIANVS.

V. Fides. Eccleſia.

§.1. *Chriſtiani ſunt* [1] *ſemen cui* [2] *benedixit Dominus.* Iſa.61.9.

Alia nomina honoris quibus compellantur Chriſtiani à Prophetis, inuenire eſt verbo Eccleſia, vbi plurima item de beneficio vocationis ad Chriſtianiſmum.

Vocantur [3] *fortes iuſtitiæ & plantatio Domini.* Iſa.61.3.

1.*Semen.*] .i. hominum genus, aut certus ordo hominum.

2.*Benedixit.*] In benedictione Dei ſignificatur bonorum omnium affluētia, Dei namque dicere, eſt facere. Senſus eſt: Sic Deus amplectetur, ornabitque hunc populum, vt omnes in illo videant ſingularis beneuolentiæ documenta, qualia ſcilicet expectare licet à Dei benedictione.

3. *Fortes &c.*] Huius explicationem *vide verbo Contritio* §.8.*numero* 9.

CHRISTVS.

Vide Crux. Paſſio. & potiſſimum Eccleſia. Item Deus. Maria.

Quoniam inſtituti noſtri eſt ea ferè tantum, quæ mores ſpectant, afferre, & propemodum infinita ſunt in ſacra pagina de Chriſto (vt qui ſcripturæ vniuerſæ ſit finis & ſcopus) quæ vix eò referre liceat, eo factum vt pauca nobis de eo dicenda ſint, atque ea ipſa, quæ ad mores referre quodammodo liceat. In iis autem ipſis afferendis, inſiſtemus potiſſimum ordini ſancti Thomæ, in Tertia parte, vbi ipſe de Chriſto fuſiſſimè: quæ cauſa fuit vt etiam iſto loco nonnulla vitæ eius exempla attulerimus, quæ alias ad alterum Tomum pertinent, ſed Diuum Thomam ſecuti, omnia ſimul dedimus.

§.1. CHRISTI INCARNATIO prædicitur.

Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius [1] *Emmanuel.* Iſa.7.14.

[2] *Inimicitias ponam inter te & mulierem, & ſemen tuum & ſemen illius, ipſa conteret caput tuum, & tu inſidiaberis calcaneo eius.* Gen.3.15.

[3] *Creauit Dominus nouum ſuper terram, fœmina circumdabit virum.* Hier.31.22

1.*Emmanuel.*] Huius explicationem *vide verbo Maria, cap.3.§.15.teſtimonio* 8.

tatur Deus ex caritate fidelium inter ſe, adeo vt etiam pagani eam antiquitus admirarentur: Videte, inquiebant, vt iſti inuicem ſe diligant. Ita Tertull. in Apologetico c. 39.

28. *Fraternitatis.*] .i. Fraterna.

29. *Abundetis.*] .i. abundantiorem adhuc charitatem exhibeatis.

30. *Sicut &c.*] gratuitè, efficaciter & rectè. Gratuitè, quia in dilectione nos præuenit. 1. Ioan. 4. prior dilexit nos. Efficaciter, quia animam pro nobis poſuit. Rectè, quia dilexit nos non ob ſua commoda, ſed ob noſtram beatitudinem: ſic debemus inuicem diligere. Ita Liran. Dilexit nos vt Deum haberemus, inquit Auguſt. ſic nos inuicē amemus. Dilexit nos prudenter, quia noſtris vitiis non ſe inquinauit, naturam amauit, fouit & iuuit, culpam odio habuit. Talem à nobis erga inuicem exigit amorem.

31. *Nouum.*] Quia licet datum ſit præceptū de amore proximi in lege antiqua, non tamen quale hîc datur, eſt enim de dilectione qua Chriſtiani hoc titulo, quod ſub vno capite Chriſto, & in vno corpore ſunt, ſe mutuo diligunt: Debent enim, inquit Toletus, Chriſtiani ſe mutuo diligere non tantum tanquam proximos propter Deum, ſed vt Chriſtiani .i. quatenus ſunt ſub vno capite, & vnius corporis membra, idque propter Chriſtum.

CAPVT V.

Rationes horum præceptorum & cohortationum, ſeu cur inuicem diligere debeamus. Deinde quamdiu & quomodo, denique pœnæ eius qui non diligit.

§. 1. QVIA OMNES VNVM SVMVS, idque variis modis.

Rom. 12. 5. *Multi [1] vnum corpus ſumus [2] in Chriſto, ſinguli autem alter alterius membra.*

1. Corint. 10. 17. *[3] Vnus panis [4] vnum corpus multi ſumus, omnes qui de vno pane participamus.*

1. Corinth. 12. 13. *[5] In vno ſpiritu omnes nos [6] in vnum baptizati ſumus, ſiue Iudæi ſiue Gentiles, ſiue ſerui ſiue liberi & [7] omnes in vno ſpiritu potati ſumus.*

Vide reliquum Caput.

ad Gal. 3. 28. *Non eſt Iudæus neque Græcus, non eſt ſeruus neque liber, non eſt maſculus, neque fœmina, omnes enim vos [8] vnum eſtis in Chriſto.*

Ephe. 4. 4. 5. 6. *[9] Vnum corpus & [10] vnus ſpiritus: ſicut vocati eſtis [11] in vna ſpe vocationis veſtræ. [12] Vnus Dominus, vna fides, vnum baptiſma. Vnus Deus & Pater omnium qui eſt [13] ſuper omnes & [14] per omnia & [15] in omnibus nobis.*

Vide etiam ad Coloſſ. 3. 11.

§. 2. QVIA NON CONSISTIT AMOR Dei ſine amore proximi & quia id à Deo præceptum.

Si quis dixerit, quoniam diligo Deum: & fratrem ſuum oderit mendax eſt. Qui enim non diligit fratrem ſuum quem videt, Deum quem non videt quomodo poteſt diligere? & hoc mandatum habemus à Deo vt qui diligit Deum, diligat & fratrem ſuum. 1. Ioan. 4. 20. 21.

1. *Vnum corpus.*] ſcilicet myſticum, vna ſcilicet Eccleſia.

2. *In Chriſto.*] Quia eius Eccleſiæ caput eſt Chriſtus. Hinc deducitur ratio duplex cur nos inuicem amare debemus: vt per ſe patet.

3. *Vnus panis ſumus.*] Propter vnitatē corporis Domini quod communiter ſumimus, & cui communiter incorporamur, tanquam vnus panis efficimur, quia omnes eundem numero panem ſacrum comedimus, omneſque realiter vnimur eidem corpori Chriſti.

4. *Vnum corpus.*] ſcilicet Eccleſia, quod corpus vnum eſt .i. nos multi vnum facimus corpus non tantum generaliter & myſticè, ſed propriè & corporaliter, quia omnes realiter coniungimur eidem corpori Chriſti, cum eoque ſimus vnum in Euchariſtia. Magna ſanè vnio, vehemenſque cauſa ad ſe mutuò amandum.

5. *In vno ſpiritu.*] In gratia & operatione ſancti Spiritus qui vnus eſt.

6. *In vnum &c.*] .i. per Baptiſmum & fidem deducti ſumus in vnum Chriſti corpus .i. Eccleſiam, vt omnes in ea ſimus vnum amore, & caritate.

7. *Omnes potati &c.*] .i. pro capacitate cuiuſq; percepimus omnes Spiritum ſanctum quo ſpiritualiter inebriati ſumus.

8. *Vnū eſtis.*] Per vnitatē fidei & charitatis.

9. *Vnum corpus.*] .i. fideles omnes non conſtituunt niſi vnum corpus Eccleſiæ.

10. *Vnus ſpiritus.*] Et huius Eccleſiæ ſeu corporis vnus eſt ſpiritus Chriſtus ſcilicet, qui ſingulis membris dat vitam.

11. *In vna ſpe.*] .i. ad vnam ſpem .i. idem expectatis, eandemque mercedem.

12. *Vnus Dominus &c.*] Quot modi vnitatis, & quot ſtimuli ad ſe mutuo amore complectendum?

13. *Super omnes.*] Quia omnibus præcellit: dominatur & regit omnia imperio diuino & potentia omnia ſuperante.

14. *Per omnia.*] Diffuſus, eſt enim vbique vel quia omnia nobis ſubminiſtrat, collataque beneficia ſeruat. Item per potentiam, gubernationem, operationem, efficaciam.

15. *In omnibus.*] Per gratiam, in iis ſcilicet qui caritatem ſeruant & vnitatem: & in omnibus omnino per eſſentiam & continētiam.

§. 3.

§. 3. QVAMDIV INVICEM diligere oporteat.

Romæn.13. 18. *Nemini quidquam debeatis, [1] niſi vt inuicem diligatis.*
Vide cap.3.§.1.& cap.1.§.15.

1. *Niſi vt &c.*] Permittit homini vt ſit debitor charitatis, neque id mirum, quia nunquam plenè hoc debitum ſolui poteſt, ita vt amplius ad illud non tenearis: ſi enim hodie ſoluiſti & charitatem exhibuiſti, adhuc cras teneris, & ſic ſemper vſque ad vitæ terminum. Indicat ſemper caritate vtendum, nec vnquam quantacumque ſolutione exhauriri hoc debitum. Vide hic pulchrè Anſelmum.

§.4. QVOMODO AMANDVS PROXIMVS.
Feruenter: ideo comparatur Charitas igni. *cap.1. §.2.*
Fortiter: ideo comparatur morti. *cap. 1 §.12.*
Amandus vt nos ipſi. *cap.3.§.11.*
Sine dolo. *cap.4.teſtimonio 1.*
Amore fraterno. *Ibidem.& teſtimonio 7. & 9.& 14.*
Eo amore quo nos amauit Chriſtus. *cap.4.teſtim.4.12.25.& c.6.§.3.*
Ex corde & intensè. *cap.4.teſtim.8.*

§. 5. DE DILECTIONE INIMICORVM.
Vide verbo Inimicus.

§. 6. QVANTVM SIT MALVM charitate deſtitui.

1.Ioan.3.14 1. *Qui non diligit, manet in morte.*
1.Ioan.3.10 *Omnis qui non eſt iuſtus, non eſt ex Deo, & [2] qui non diligit fratrem ſuum.*
1.Ioan.2.11 *Qui odit fratrem ſuum [3] in tenebris eſt; & in tenebris ambulat, & neſcit quò eat, quia tenebræ obcæcauerunt oculos eius.*

1. *Qui non &c.*] Vide ſuprà cap.3.§.2.
2. *Qui non diligit.*] Supple, ille non eſt ex Deo .i. Dei filius.
3. *Tenebris.*] Culpæ & ignorantiæ.

CHOREA.

FVGIENDAS CHOREAS.

Eccli.9.4. *Cum ſaltatrice ne aſſiduus ſis, nec audias illam ne fortè pereas in [1] efficacia illius.*

1. *Efficacia.*] Magnã enim habent ad animos hominum pelliciendos puellæ ſaltantes. Aliqui legunt pro ſaltatrice, *pſaltrice*, vt moneat Sapiens, neque audiendas eas puellas, neque cum iis agendum quæ canunt aut fidibus ludunt ſiue id fiat in choreis, ſiue extra, quòd huiuſmodi cantus mirum in modum homines emolliat & trahat in amoris furias.

CHRISTIANVS.

V. Fides. Eccleſia.

§.1. *Chriſtiani ſunt [1] ſemen cui [2] benedixit Dominus.* Iſa.61.9.
Alia nomina honoris quibus compellantur Chriſtiani à Prophetis, inuenire eſt verbo Eccleſia, vbi plurima item de beneficio vocationis ad Chriſtianiſmum.
Vocantur [3] fortes iuſtitiæ & plantatio Domini. Iſa.61 3.

1. *Semen.*] .i. hominum genus, aut certus ordo hominum.
2. *Benedixit.*] In benedictione Dei ſignificatur bonorum omnium affluẽtia, Dei namque dicere, eſt facere. Senſus eſt: Sic Deus amplectetur, ornabitque hunc populum, vt omnes in illo videant ſingularis beneuolentiæ documenta, qualia ſcilicet expectare licet à Dei benedictione.
3. *Fortes &c.*] Huius explicationem *vide verbo Contritio §.8.numero 9.*

CHRISTVS.

Vide Crux. Paſſio. & potiſſimum Eccleſia. Item Deus. Maria.

Quoniam inſtituti noſtri eſt ea ferè tantum, quæ mores ſpectant, afferre, & propemodum infinita ſunt in ſacra pagina de Chriſto (vt qui ſcripturæ vniuerſæ ſit finis & ſcopus) quæ vix eò referre licet, eo factum vt pauca nobis de eo dicenda ſint, atque ea ipſa, quæ ad mores referre quodammodo liceat. In iis autem ipſis afferendis, inſiſtemus potiſſimum ordini ſancti Thomæ, in Tertia parte, vbi ipſe de Chriſto fuſiſſimè: quæ cauſa fuit vt etiam iſto loco nonnulla vitæ eius exempla attulerimus, quæ alias ad alterum Tomum pertinent, ſed Diuum Thomam ſecuti, omnia ſimul dedimus.

§.1. CHRISTI INCARNATIO prædicitur.

Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius [1] Emmanuel. Iſa.7.14.
[2] *Inimicitias ponam inter te & mulierem, & ſemen tuum & ſemen illius, ipſa conteret caput tuum, & tu inſidiaberis calcaneo eius.* Gen.3.15.
[3] *Creauit Dominus nouum ſuper terram, fœmina circundabit virum.* Hier.31.22.

1. *Emmanuel.*] Huius explicationem *vide verbo Maria, cap.3.§.15.teſtimonio 8.*

2.*Immutatas.*] Ibidem cap.1.§.3.teſtim.1.
3.*Creauit.*] V.ibidem c.3.§.9.teſtim.10.

§.2. CHRISTVS EST VERVS DEI FILIVS.

Matt.3.17 *Ecce vox de cœlis dicens: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi*[1] *complacui.*

1.*Complacui*] Qui mihi ſingulariter eſt gratus.

§.3. VARIA CHRISTI NOMINA.

Chriſtus vocatur[1] *Deſiderium*[2] *collium æternorum.* Gen.49.26.
Vocatur[3] *Deſideratus cunctis gentibus.* Aggæi 2.8.
Vocatur Sponſus. Ioan.3.29.
Chriſtus eſt[5] *oſtium.* Ioan.10.7.
Eſt[6] *Leo.* Apoc.5.5.
[7] *Splendor gloriæ &*[8] *figura*[9] *ſubſtantiæ Patris.* Hebr.1.3.
[10] *Lux gentium.* Iſa.49.6.
[11] *Agnus Dei.* Ioan.1.29.
Vocatur[12] *Stella matutina.* Apoc.2.26.& 22.17.
[13] *Via,*[14] *Veritas &*[15] *Vita.* Ioan.14.6.
[16] *Sagitta electa Patris æterni.* Iſa.49.2.
Paſtor. Ioan.10.11. Ezech.34.23.
Aduocatus. 1.Ioan.2.1.
[17] *Oriens.* Zach.3.8 & 6.12. Lucæ 1.78.
[18] *Lapis abſciſſus de monte ſine manibus.* Daniel. 2.34.
[19] *Lapis quē reprobauerunt ædificantes.* Pſ.117.20.
[20] *Candor lucis æternæ &*[21] *Speculum ſine macula.* Sap.7.26.
[22] *Flos.* Iſa.11.1.
[23] *Germen Domini, & fructus*[24] *terræ ſublimis.* Iſa.4.2.

Plura ſunt alia Chriſti nomina, ſed non eſt inſtituti noſtri ſingula perſequi.

1.*Deſiderium.*] .i.deſideratus à collibus, ſeu obiectum deſiderij eorum.

2.*Collium.*] Patriarcharum & Sanctorum, qui ſapientia, virtute, ſanctitate cæteris vt colles eminebant. Rupertus.

Deſideratus &c.] Quia omnes electi omnium nationum Chriſtum expectabant. Vel dicitur *Deſideratus*, quia eius redemptione indigebant vniuerſi, ſicut dicitur terra ſicca deſiderare pluuiam, quia ea indiget.

4.*Sponſus.*] Cuius ſponſa eſt Eccleſia: & natura humana ſi loquimur de myſterio Incarnationis, ſed de priore agit hic S.Ioannes.

5.*Oſtium.*] vt enim per oſtium aditus patet in ouile, ſic per Chriſtum & eius fidē, ingrediendum eſt in Eccleſiam & in cælum.

6.*Leo.*] Ratione dominij in omnes gentes, & quia ſæuiturus eſt in ſuos hoſtes.

7.*Splendor.*] .i. in quo reſplendet paterna gloria, & glorioſa maieſtas.

8.*Figura.*] .i.expreſſa imago, ex qua Deum Patrem cognoſcimus.

9.*Subſtantiæ.*] .i. ſubſiſtentiæ ſeu perſonæ Patris, eius enim filius eſt imago & character, nam eſſentiæ Patris, filius non habet imaginem ſed identitatem. Ita Baſil. Chryſoſt. Theoph. &c.

10.*Lux.*] Quia illuminaturus erat omnes gentes.

11.*Agnus.*] Ob ſummam eius manſuetudinem, innocētiam & obedientiam vſque ad mortem. Auguſt. Dicitur autem *Agnus Dei*, inquit Euthy. *non enim*, quia eſt Dei filius, & ideo ab ipſomet Deo oblatus ad necem.

12.*Stella.*] Quia mundi tenebras fugauit inter homines natus, & quia tenebras mortalitatis reſurrectionis ſuæ luce diſcuſſit.

13.*Via.*] Charitatis & ſanctæ conuerſationis, q. d. nemo venit ad Patrem niſi per charitatem ambulet in me qui ſum via.

14.*Veritas.*] Doctrinæ diuinæ & fidei.

15.*Vita.*] Beatitudinis æternæ.

Vel cum Bernardo: Via in exēplo, Veritas in promiſſo, Vita in præmio. Vel, ego ſum via vera & vitalis quæ ducit ad vitam & ad Patrem, vt ſit Endiadis: Ita Hilar. & Chryſ.

16.*Sagitta.*] Chriſtus eſt Patris ſagitta præ Apoſtolis & cæteris omnibus electa, quam in pharetra humanæ carnis abſcondit, quamque mittit quò vult, cuiuſque verbis, vulneribus, verberibus transfixit ſui amore mētes: Ita Hilarius. Hac ſagitta vulnerata ſponſa. Vulnerata, inquit, charitate ego ſum.

17.*Oriens.*] .i. Sol oriens: qui dicitur Luc. 1. ex alto .i. cęlo, habet enim Deum Patrem.

18.*Lapis.*] Vide huius explicationem, verbo Maria, c.1.§.2.n.10.

19.*Lapis &c.*] Ita hunc locum Pſalmi explicat Chriſtus Matth.21. & alibi, & Paulus ad Roma. 9. & S. Petrus 1.Epiſt. c. 2. ſenſus verſiculi eſt: Lapidem viuum, pretioſum miſit Deus in terras .i. Chriſtum, ſed Iudæi ad quos tunc pertinebat officium ædificandæ Eccleſiæ, lapidem hunc reprobauerunt, dicentes, Non eſt hic homo à Deo; ſed hic idē lapis quaſi inutilis reiectus, à Deo principali architecto factus eſt in caput anguli .i. collocatus eſt ſuper parietes vt eos coniungeret & contineret .i. factus eſt caput Eccleſiæ ex Gentibus & Iudæis congregatæ. Ita Bellarminus ex PP.

20.*Candor.*] .i. ſplendor (hic enim color maximè ſplendet) ita autem vocatur, quia emanat à Patre tanquam lumen de lumine, & ſempiternus ſplendor de luce Patris, ſicut Sol ſine ſplendore non poteſt reperiri. Ita Auguſt.

21.*Speculum.*] Quemadmodum in ſpeculo omnes motus & actus illud intuentis exprimuntur, ita in Dei verbo exprimitur perfectiſſimè quod eſt in Patre. Vnde Chriſtus ad Philippum: Philippe qui videt me videt & Patrem.

22.*Flos.*] Vide verbo Maria, c.1.§.2.n.9.

23. Ger-

23. *Germen Domini.*] Chaldæus. Chriſtus Domini: Germen vocatur, quia ex radice Dauid quæ videbatur exaruiſſe, nec vllum dare Regem aut Ducem, iterum pullulauit. Ribera in Zachariam.

24. *Terræ.*] B. ſcilicet Virginis, qui fructus erit ſublimis, quia erit Deus, inquit Gregor. & ſuper Angelos regnabit in cælo. Quemadmodum autem horum nominum quędam figuratè, quædam eſſentialiter dicantur de Chriſto. *Vide pulchrè Gregor.* 30. *moral. c.* 29.

§. 4. CHRISTVS EST CAPVT omnium ſpirituum beatorum.

Coloſſ. 2. 10 *Eſtis in illo repleti qui eſt* [1] *caput omnis principatus, & poteſtatis.*

§. ADD. CHRISTVS EST CAPVT totius Eccleſiæ tam triumphantis quam militantis.

Eph. 1. 22. *Ipſum dedit* [1] *caput ſupra omnem Eccleſiam.*

Rom. 8. 34. *Quis eſt qui condemnet? Chriſtus Ieſus qui mortuus eſt, immo qui reſurrexit, qui eſt ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.*

1. *Caput.*] Etiam vt homo eſt: Chriſtus eſt caput Angelorum & Eccleſiæ triumphantis, quia vt homo Angelis præeſt & imperat: Item Angelis meruit gratiam & gloriam, ita D. Thomas.

§. 5. PROBATVR SIGILLATIM DE Eccleſia militante.

Eph. 4. 15. *Creſcamus in illo per omnia qui eſt* [1] *caput Chriſtus.*

Eph. 5. 23. *Chriſtus caput Eccleſiæ: Ipſe ſaluator corporis* [2] *eius.*

Coloſſ. 1. 18 *Ipſe eſt caput corporis Eccleſiæ, qui eſt* [3] *principium.*

1. *Caput.*] Et quatenus caput influit gratiam & vim creſcendi, in ſingula membra corporis Eccleſiæ.

2. *Eius*] .i. ſui, ſenſus eſt. Chriſtus dat ſalutem corpori ſuo ſeu Eccleſiæ, ſicut caput quod omnes ſenſus continet, ſalutem dat corpori in illud influendo, dirigendo per oculos, per phantaſiam, per vſum rationis. Ita Theoph.

3. *Principium.*] Chriſtus variis modis eſt principium. 1. rerum omnium. 2. quia eſt auctor reſurrectionis. 3. eſt principium quia princeps & primus dignitate. 4. quia Eccleſiam ſibi formauit, Item in ea principium eſt & cauſa omnium virtutum & bonorum, cauſa item ſalutis eius.

§. 6. CHRISTVS EST MEDIATOR, aduocatus & reconciliator noſter.

Ioan. 2. 2 *Ipſe eſt* [1] *propitiatio pro peccatis noſtris, non pro noſtris autem tantum, ſed etiam pro totius mundi.*

Act. 4. 12. *Non eſt in alio aliquo ſalus, nec enim* [2] *aliud nomen eſt ſub cœlo datum hominibus in quo oporteat nos ſaluos fieri.*

1. ad Tim. 2. 5 *Vnus Deus, vnus & mediator* [3] *Dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus.*

1. *Propitiatio.*] Propitiator, qui nobis propitium reddet Patrem.

2. *Aliud nomen.*] .i. Alius, eſt metonymia.

3. *Dei & hominum.*] .i. inter Deum & homines.

§. 7. QVIA CAPVT NOSTRVM EST, IDEO potentiſſimus eſt in cælo & in terra.

1. *Omnia mihi tradita ſunt à Patre meo.* Matt. 11. 27.

Data eſt mihi [2] *omnis poteſtas in cęlo & in terra.* Matt. 28. 18.

Dediſti [3] *ei poteſtatem* [4] *omnis carnis.* Ioan. 17. 2.

Pater diligit filium [5] *& omnia dedit in manu eius.* Ioan. 3. 35.

Omnia ſubiecit ſub pedibus eius. Eph. 1. 22.

1. *Omnia.*] Etiam quatenus homini, quia omnia ſunt in eius poteſtate & dominio, quod erat neceſſarium ad gratiam capitis.

2. *Omnis poteſtas &c.*] Ius enim habeo in Eccleſiã quam redemi, Ius vt homines congregem in vnam Eccleſiam, & poſtea eam coronem in cælis.

3. *Ei.*] Filio tuo.

4. *Omnis carnis.*] In omnes homines.

5. *Omnia &c.*] Hac phraſi, *Dedit omnia Pater in manu eius.* Significatur, inquit Toletus, omnium redemptionem & ſalutem, & quæ ad hæc ſpectant tum in cælo, tum in terra, in Chriſto etiam vt homine poſita eſſe.

§. 8. QVIA CAPVT, IDEO ECCLESIÆ curam gerit. *Vide Eccleſia,* §. 8.

Ecce ego vobiſcum [1] *ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi.* Matt. 28. 20.

1. *Sum*] Etiam quatenus homo, vt vobis opituler in omnibus.

§. ADD. EAM ITEM DOCET.

Ego rogabo patrem, & alium paraclitum dabit vobis, vt maneat vobiſcum in æternum, [1] *ſpiritum veritatis.* Ioan. 14. 16.

Paracletus autem Spiritus ſanctus quem mittet pater in nomine meo, ille vos [2] *docebit omnia, &* [3] *ſuggeret vobis omnia quæcunque* [4] *dixero vobis.* Ioan. 14. 26

1. *Spiritum veritatis.*] Ita dicitur, quia Doctor eſt veritatis, eamque hominum cordibus infundit.

2. *Docebit.*] Quia ſcilicet non eſtis aſſecuti omnia myſteria quæ vobis dixi, ille ea docebit, eorumque intelligentiam dabit.

3. *Suggerit.*] In memoriam reducet.

4. *Dixero.*] Dixi, ita in Græco.

§. 9. Hvc etiam facit qvod à ſapiente licet in aliam ſententiam dicitur.

Eccl.24.35. 36.37.40. 42. 1. *Qui* [2] *implet quaſi Phiſon ſapientiam, & ſicut Tigris* [3] *in diebus nouorum: qui* [4] *adimplet quaſi Euphrates ſenſum, qui* [5] *multiplicat quaſi Iordanis in tẽpore meſſis: qui mittit* [6] *diſciplinã* [7] *ſicut lucem, &* [8] *aſſiſtens quaſi* [9] *Gehon in die vindemiæ. Ego ſapientia effudi* [10] *flumina: ego quaſi* [11] *trames aquæ immenſe de fluuio: ego quaſi fluuius* [12] *Doryx, & ſicut aquæ ductus exinij de* [13] *paradiſo: dixi, rigabo* [14] *hortum meum plantationum, &* [15] *inebriabo prati mei fructum.*

1. *Qui.*] ſcilicet rex fortiſſimus, de quo ſuperiore verſu dicitur, *Poſitus Dauid*, .i. promiſſus ipſi Dauid, hic autem eſt Chriſtus.

2. *Implet &c.*] id eſt, copioſam hominibus fundit ſapientiam, quomodo Phiſon, ſeu Ganges Indiæ fluuius, & Tigris (fluuij paradiſi terreſtris) copioſam de ſe fundunt aquam.

3. *In diebus nouorum.*] id eſt, tempore veris, in quo fructus terræ terraque ipſa innouatur, tunc enim magis inundat.

4. *Adimplet &c.*] Inſtar Euphratis (tertius hic eſt paradiſi fluuius) multam aquam profundentis: quia intellectum & prudentiam dat plenè & abundè.

5. *Multiplicat.*] Hanc eandem prudentiam & intelligentiam multiplicat in Eccleſia, ſicut Iordanis aquas ſuas tempore meſſis, quando implet ripas aluei ſui, vt dicitur Ioſue 3.

6. *Diſciplinam.*] doctrinam.

7. *Sicut lucem.*] .i. clarè & abundanter ſicut lux quaquauerſum ſe ſpargit.

8. *Aſſiſtens.*] .i. præſentem eam exhibens ſeu eam ſiſtens & communicans omnibus ſine diſcrimine.

9. *Gehon &c.*] quartus eſt hic fluuius paradiſi, qui & Nilus dicitur, qui multam aquam exhibet tempore vindemiæ.

10. *Flumina.*] ſcilicet ſapientiæ.

11. *Trames aquæ.*] Eſt foſſa è fluuio deducta ad transferendam aquam.

12. *Dorix.*] Eſt Araxes fluuius Armeniç rapidiſſimus.

13. *Paradiſo.*] à patre in quo vt in paradiſo omne bonum & omnis dulcedo.

14. *Hortum.*] Militantis Eccleſiæ, quem rigauit doctrina ſacra & non deſinit rigare quotidie.

15. *Inebriabo.*] Quod factum die Pentecoſtes. Ebrietatis nomine, ſignificatur abundantia. Hæc ferè Liran. licet alij aliter.

§. 10. Christo data gratia ſine menſura.

Non enim ad menſuram dat Deus [1] *ſpiritum.* Ioan.3.34.
Vidimus gloriam eius, gloriam quaſi vnigeniti à Patre [2] *plenum gratiæ &* [3] *veritatis.* Ioan.1.14.

1. *Spiritus.*] .i. dona ſpiritualia, & maximè gratiam, quæ dona & gratiam dedit Deus cæteris Sanctis cum menſura, & in filium effudit omnem donorum & gratiæ plenitudinem, & in ea perfectione quam potuit humana natura capere. Ita Theol. Scholaſtici.

2. *Plenum.*] Ita fuit plenus gratia vt nos Deo Patri gratificarit. Ad Epheſ. 5. Quæ plenitudo propria eſt Chriſto tanquam hominum capiti, à quo omnis gratia eſt deriuata.

3. *Veritatis.*] .i. doctrinæ cæleſtis.

§. 11. Est primogenitvs omnium electorum.

Vt ſit ipſe [1] *primogenitus in multis fratribus.* Rom.8.29.

1. *Primogenitus.*] Quia ſcilicet ante omnes fratres ſuos .i. electos & filios Dei adoptiuos, prædeſtinatus eſt ad omnem gratiam & gloriam.

§. 12. Præstantior est omnibus hominibus.

1. *Sicut malus inter ligna ſiluarum, ſic dilectus meus inter filios.* Cant.2.3.

Vide verbo Deus, c.12.§.3. à numero 5.

1. *Sicut malus &c.*] Ligna ſiluarum infœcunda ſunt, folia tantum, aut certè fructus inſipidos proferentia: Malus vero, arbor eſt pomorum ſapidorũ ferax. Dicit igitur ſponſa, Chriſtum dilectum ſuum, tanto præſtare cæteris omnibus, quanto fructifera pomus, præſtat fertilitate, ſterilibus arboribus: nam ſuperat Chriſtus omnes fœcunditate, & fructu, etiam Angelos, atque omnes creaturæ reſpectu Chriſti ſunt quaſi arbores ſilueſtres.

§. 13. Eivs charitas in nos ſuperat omnem ſcientiam.

Scire etiam ſupereminentem [1] *ſcientiæ charitatem Chriſti.* Epheſ.3.19.

§. 14. Charitatis Christi testimonia.

Vide Tomo altero & infra verbo Paſſio, Crux, & fusè verbo Peccator c. 8.

1. *Scientiæ.*] Etiam Angelorum .i. maiorem quam vt ab vlla creatura ſciri poſſit.

§. 15.

§. 15. QVIA CAPVT ECCLESIÆ EAM ardenter diligit. *Vide V. Eccleſia cap. 8. §. 2.*

§. 16. CARVIT CHRISTVS OMNI peccato.

2.Cor.5.21 *Eum qui non* [1] *nouerat peccatum pro nobis* [2] *peccatum fecit, vt nos efficeremur* [3] *iuſtitia Dei in ipſo.*

1.Petri.2.22. *Qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius.*

1.Ioa. 3. 5. *Et ſcitis quia ille apparuit vt peccata noſtra tolleret & peccatum in eo non eſt.*

1. *Nouerat.*] .i. fecerat, quia non nouerat per experientiam licet noſſet per ſimplicem notitiam. Ita D. Th.

2. *Peccatum*] Hoſtiam pro peccato.

3. *Iuſtitia.*] .i. iuſti; dicit autem *iuſtitia* ſecũdum Theoph. vt gratiam ſignificet excellentem, ita vt in iuſto nullus ſit næuus, ſed omnis & tota iuſtitia ac gratia.

§. 17. CHRISTVS OMNIA NOVIT, ETIAM cogitationes.

Apoc.2.23. *Et ſciens omnes eccleſiæ quia ſum ſcrutans* [1] *renes & corda, & dabo vnicuique veſtrum ſecundum opera ſua.*

Ioan.16.30 *Nunc ſcimus quia ſcis omnia, & non eſt opus tibi, vt quis te interroget: in hoc credimus quia à Deo exiſti.*

Ioan.21.17 *Domine tu omnia ſcis, tu ſcis quia amo te.*

§. 18. CHRISTVS CVM LACHRIMIS CRAuit patrem. *Vide Tomo altero ex Hebr. §. 7. Verbo oratio.*

§. 19. ETIAM MODO PRO NOBIS ORAT. *Vide Verbo Oratio Tomo altero ex Roma. 8. 34. Vide §. 22. infrà.*

1. *Renes &c.*] Quia renes valde ſunt abſtruſi & in medio poſiti corpore, cor item valde latet & in medio animalis ſitum eſt, ideo intimæ cogitationes & intimi cordis affectus his ſignificantur.

§. 20. CHRISTI SACERDOTIVM ET REgnum præfigurata.

Zachar.6.11. *Et ſumes* [1] *aurum, & argentum, & facies* [2] *coronas, & pones in capite Ieſu filij Ioſedec ſacerdotis magni.*

Videndi etiam cæteri verſus ad finem capitis.

1. *Aurum &c.*] Atque vtrumque in vnum conflabis, ad denotandum Chriſtum (cuius hic IESVS filius Ioſedec erat Typus) futurum regem duorum populorum, Iudæorum & gentium.

2. *Coronas.*] Duæ fuerunt coronæ, altera deſignabatur Chriſti dignitas regalis, alterâ, ſacerdotalis.

§. 21. CHRISTVS FVIT SACERDOS ET pontifex.

Iurauit Dominus, [1] *& non pœnitebit eum tu es Sacerdos in æternum ſecundum* [2] *ordinem Melchiſedech.* Pſal.109.4

Chriſtus [3] *non ſemetipſum clarificauit vt Pontifex fieret, ſed* [4] *qui locutus eſt ad eum filius meus es tu, ego hodie genui te.* Hebr.5.5.

Hinc apparuit Chriſtus D. Ioanni veſtitus [5] *podere.* Apoc.1.13.

1. *Iurauit.*] Ita certò ſtatuit ac ſi iuraſſet.

2. *Ordinem.*] Ritum, ſimilitudinem, Chriſtus enim obtulit panem & vinum in ſacrificium Euchariſtiæ, vti fecit Melchiſedech, Gen. 14. 18.

3. *Nõ ſemetipſum &c.*] Glorificauit, à ſemetipſo ſibi ſuum pontificatum vendicans: aut ſibijpſi de ſui pontificatus veritate teſtimonium perhibens: vt ſua pontificia dignitas hominibus fieret manifeſta.

4. *Sed qui.*] q. d. pater ipſum verum Pontificem & ſacerdotem in ſcripturis clarificat & manifeſtat.

5. *Podere.*] .i. veſte talari ſeu ad pedes demiſſa. Erat veſtis ſacerdotalis, Chriſtique ſacerdotium oſtendit, quo ſe nobis in altari crucis obtulit hoſtiam patri. Beda.

§. 22. ETIAM MODO IN COELO PRO NObis ſacrificat.

Talem habemus [1] *pontificem qui conſedit in dextera ſedis magnitudinis in cælis,* [2] *ſanctorum Miniſter: Omnis enim Pontifex ad offerendum munera & hoſtias conſtituitur, vnde neceſſe eſt hunc* [3] *habere quod offerat.* Hebr.8.3.

1. *Pontificem.*] .i. Chriſtum.

2. *Sanctorum &c.*] i. ſanctuarij miniſter & ſacerdos, miniſtrat enim ſacrificando Deo.

3. *Habere &c.*] Offert autem ſacrificium crucis per continuam quam eius facit patri æterno commemorationem. Offert etiam in cælo exiſtens tot ſacrificia quot quotidie Miſſæ celebrantur, principalis enim offerens & ſacrificans eſt Chriſtus, cuius ſacerdos vices agit.

§. 23. CHRISTVS ETIAM QVA HOMO fuit rex.

Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper [1] *Sion montem ſanctum eius prædicans* [2] *præceptũ eius.* Pſal.2.6.

Apoc. 1. 5. *Gratia vobis & pax à Ieſu Chriſto qui eſt princeps Regum terræ.*

Apoc. 19. 16. *Et habet in* [1] *veſtimento, & in femore ſuo ſcriptũ: Rex regum, & Dominus dominantium.*

§. 24. QVOMODO EIVS REGNVM OMNIA ſuperabit, & ſolum ſit futurum æternum. *Vide Danielis 2. v. 34. 35.*

§. ADD. CVR INCARNATVS CHRISTVS. *Vide infra §. 38.*

1. *Sion.*] Myſticam .i. Eccleſiam.

2. *Præceptum.*] Euangelicam doctrinam.

3. *Veſtimento &c.*] .i. humanitate, quia per eam mundo innotuit eius maieſtas, ideo in veſtimento dicitur habere ſcriptum, *Rex Regum*. Ita S. Greg.

§ 25. CHRISTI INCARNATIO ET ADVENtus quid nos doceant.

Ad Titum 2. 11. 12. 13. *Apparuit* [1] *gratia Dei Saluatoris noſtri omnibus hominibus erudiens nos, vt abnegantes impietatem &* [2] *ſecularia deſideria,* [3] *ſobriè, &* [4] *iuſtè, &* [5] *piè viuamus in hoc ſæculo exſpectantes beatam* [6] *ſpem, & aduentum gloriæ magni Dei, & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti.*

§. 26. CHRISTVS HOMO FACTVS EST, fuit pulcherrimus.

Pſal. 44. 3. *Speciosus forma præ filijs hominum.*

Hanc pulchritudinem ſigillatim deſcribit ſpiritus ſanctus in canticis potiſsimum cap. 5.

Vide item cap. 1. 15. & cap. 2. 1.

1. *Gratia.*] .i. inquit Anſelmus: Chriſtus qui Dei patris viuens & ſubſiſtens eſt gratia ſeu donum: vel *gratia Dei Saluatoris* .i. gratis nobis datus filius patris humanum genus ſaluare volentis.

2. *Secularia deſideria.*] .i. cupiditates voluptatum huius ſæculi.

3. *Sobriè.*] Quantum ad nos in omnibus ſeruando modum & vitijs abſtinendo.

4. *Iuſtè.*] Quoad proximum.

5. *Piè.*] Quantum ad Deum.

6. *Spem.*] Beatitudinem ſperatam.

§. 27. MIRABILI GRATIA SERMONIS prędítus fuit.

Pſal. 44. 3. *Diffuſa eſt gratia in labijs tuis.*

Luca 4. 22. *Mirabantur in verbis* [1] *gratiæ quę procedebant de ore ipſius.*

Ioan. 7. 46. *Nunquam ſic locutus eſt homo ſicut hic homo.*

Cant. 5. 16. *Guttur illius ſuauiſſimum.*

1. *Gratiæ.*] .i. gratioſis ſeu gratia plenis.

§. 28. CHRISTVS FVIT FORTISSIMVS. *Vide Verbo Dęmon. c. 2. §. 1.*

Cum [1] *fortis armatus* [2] *cuſtodit* [3] *atrium ſuum, in pace ſunt ea quæ poſſidet:* [4] *ſi autem fortior eo ſuperueniens vicerit eum, vniuerſa* [5] *arma eius auferet in quibus confidebat &* [6] *ſpolia eius* [7] *diſtribuet.* Luca 11. 21. 22.

[8] *Accingere gladio tuo ſuper femur tuum potentiſſime.* Pſ. 44. 4. 6

[9] *Sagittę tuæ acutæ (populi ſub te) cadent* [10] *in corda inimicorum regis.*

Quis ſuſcitauit [11] *ab oriente* [12] *iuſtum, vocauit eum* [13] *vt ſequeretur ſe?* [14] *Dabit in conſpectu eius gentes & reges obtinebit,* [15] *dabit quaſi puluerem gladio eius, ſicut ſtipulam vento raptam, arcus eius.* Iſa. 41. 2.

Vide item v. 15. 16. 25.

1. *Fortis armatus.*] Hic eſt diabolus: dicitur fortis, ſcilicet ad nocendum; armatus autem quia munitus variis ſpiritualibus nequitiis.

2. *Cuſtodit.*] In ſeruitute.

3. *Atrium.*] Mundũ in quo vſque ad Chriſti aduentum dæmon dominabatur.

4. *Si autem fortior &c.*] Se vocat fortiorem, quia ipſum ſtrauit mundumque ab eius dominatione liberauit.

5. *Arma.*] Hæc ſunt verſutiæ ſpiritualis nequitiæ.

6. *Spolia.*] Hæc ſunt animæ ab eo deceptæ.

7. *Diſtribuet.*] Notis & amicis, Chriſtus vero dici poteſt animas diſtribuiſſe dum eas commiſit Apoſtolis, eorumque ſucceſſoribus. Hæc ferè Gloſſa ex Beda.

8. *Accingere &c.*] .i. O Chriſte cum ſis potentiſſimus para te ad pugnandum tua potentia tanquam gladio, poteſt item per gladium, intelligi gladius ſpiritus .i. verbum Dei, q. d. Iſtum gladium iam factus homo fortiter apprehende vt eo vincas hoſtes tuos.

9. *Sagittæ &c.*] Supple infigentur cordibus inimicorum tuorum, vnde fiet vt populi ſub te .i. tibi ſubiiciantur.

10. *In corda.*] Eędem ſagittę ſumma cum celeritate penetrabunt interiora hominum eorum qui tibi prius reſtiterunt.

11. *Ab oriente.*] Non iſto ſenſibili, ſed lucis æternæ, vnde Deus nobis oriri fecit.

12. *Iuſtum.*] Chriſtum.

13. *Vt ſequeretur ſe.*] .i. voluntatem ſuam compleret.

14. *Dabit &c.*] .i. Reges & gẽtes ſuperabit, dum eos ad fidem conuertet.

15. *Dabit quaſi &c.*] .i. ſicut nec puluis nec paleæ reſiſtere poſſunt vento vehementi, ita neque hi Chriſti potentiæ.

§. 29. CHRISTVS FVIT PAVPERRIMVS.

Matt.8.20 *Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos, filius autem hominis non habet vbi caput reclinet.*

Hier. 14.8 9. [16] *Expectatio* [17] *Iſrael Saluator eius in tempore tribulation, ſiquare quaſi* [18] *colonus futurus es, in terra & quaſi* [19] *viator declinans ad manendum? quare futurus es velut vir* [20] *vagus, vt fortis* [21] *qui non poteſt ſaluare.*

2 Cor.8.9. *Scitis* [22] *gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti, quoniam propter vos* [23] *egenus factus eſt, cum eſſet diues, vt illius inopia vos* [24] *diuites eſſetis.*

Pſa.87.16 [25] *Pauper ſum ego, & in laboribus à* [26] *iuuentute mea* [27] *exaltatus autem,* [28] *humiliatus ſum &* [29] *conturbatus.*

Luc.2.7. *Non erat ei locus in diuerſorio.*

§.30. DE CHRISTI OBEDIENTIA.

Vide infra §. 37. & 39.

§.31. DE CÆTERIS EIVS VIRTVTIBVS.

Vide Pſalm. 44. & 71. & 88. &c. 5. Canticorum.

§. 32. CHRISTVS PASSVRVS PRÆDICITVR.

Quod quidem fit ſexcentis locis. Maxime autem illuſtre eſt caput 50. & 53. & 63. Iſaiæ & Pſal. 21. & 68.

16. *Expectatio.*] Is quem expectat & in quo ſperat.

17. *Iſrael.*] Veri Iſraelitæ ſecundum ſpiritum.

18. *Colonus.*] Aduena, peregrinus, qui moratur in aliena terra, venit enim Chriſtus de cælo quaſi in alienam terram, non habens in ea vbi caput reclinaret.

19. *Viator &c.*] Scilicet qui diuertit ad hoſpitium ad manendum ſeu pernoctandum vna nocte, talis fuit Chriſtus qui in hoc mũdo non habuit proprium domicilium: modo diuertens ad huius, modo ad alterius ædes: ſæpe pernoctans in montibus & ſub Dio.

20. *Vagus.*] Quia non habens proprias ædes, per omnes ciuitates Iudeæ, Galileæ diſcurrebat.

21. *Qui non &c.*] Videbatur enim infirmus hominibus, & maximè in cruce, cum ei exprobraretur: Alios ſaluos fecit &c. Matth. 27.

22. *Gratiam.*] Beneficium, miſericordiam vobis exhibitam.

23. *Egenus.*] Græcè ἐπτώχευσε .i. mendicauit.

24. *Diuites.*] Diuitiis ſpiritualibus (inquit Anſelmus,) iuſtitia, ſanctitate, peccatorum remiſſione.

25. *Pauper &c.*] Hunc Pſalmum de Chriſto interpretantur ſancti patres paſſim, Hier. Auguſt. &c.

26. *A iuuentute.*] Poterat etiam dicere ab infantia: cuius rei teſtes, præſepe, ſpelunca in Bethleem, fuga in Ægyptum, & exilium.

27. *Exaltatus.*] Scilicet in cruce, tanquam in ſolio regni, habens ſuper caput titulum regis: IESVS Nazarenus Rex Iudæorum.

28. *Humiliatus.*] Vſque ad mortem.

29. *Conturbatus.*] Ob cæcitatem & ruinam populi mei.

§. 33. QVANTO ANIMI ARDORE OPTARIT MORI.

1. *Baptiſmo habeo baptizari: & quomodo* [2] *coarctor vſque dum perficiatur.* Luca 12. 50.

Meus [3] *cibus eſt vt faciam voluntatem eius qui miſit me, vt perficiam* [4] *opus eius.* Ioan. 4. 34

Poteſtis bibere [5] *calicem quem ego bibiturus ſum?* Matt. 20. 22.

Vide ſupra § 14. & 15.

1. *Baptiſmo &c.*] .i. ſanguinis proprij tinctione perfundi.

2. *Coarctor.*] Angor, crucior ex deſiderio moriendi. Euthym.

3. *Cibus.*] .i. ſicuti famelicus maximè cibum deſiderat, eoque habito delectatur, ita adimpletio voluntatis patris quæ ſita eſt in eo, vt moriar pro ſalute hominum, maximè me lætificat, tamque vehementi guſtu à me appetitur, vt eum cibum merito vocem, omni corporis cibo præferendum. Chryſoſt. Vocat autem ſuum cibum, quia ſolius Chriſti fuit mori & redimere hominẽ morte ſua.

4. *Opus eius.*] .i. hominum ſalutem.

5. *Calicem.*] Calicem vocat, quia ſicuti qui valde ſitit calicem auidè appetit & exhaurit, & ſumma lætitia afficitur dum bibit, ita Chriſtus magno deſiderio optauit mori, calicemque paſſionis ſummo cum animi ſui guſtu exhauſit.

§. 34. IDEO PRÆTVLIT CRVCEM GAVDIO.

Qui [1] *propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem,* [2] *confuſione contempta.* Hebr. 12. 2.

1. *Propoſito &c.*] Cum potuiſſet ſolo gaudio frui, nec neceſſe haberet vllam pati miſeriam, voluntariè tamen magis elegit ſuſtinere crucem.

2. *Confuſione contempta.*] .i. nihili faciens cõfuſionem & ignominiam quæ ex tali morte ſequebatur.

§. 35. EIVS MORS MAXIMÆ FVIT IN NOS dilectionis argumentum.

1. *Vt quid enim Chriſtus, cum adhuc eſſemus infirmi,* [2] *ſecundum tempus pro impijs mortuus eſt? vix enim pro* [3] *iuſto quis moritur, nã pro* [4] *bono* Rom. 5. 6. 7. 8

forſitan quis audeat mori? [5] *commendat autem charitatem ſuam Deus* [6] *in nobis, quoniam cum adhuc peccatores eſſemus Chriſtus pro nobis mortuus eſt.*

1. *Vt quid &c.*] Cur fuit opus mori Chriſtum pro impiis & peccatoribus (quos vocat infirmos ex morbo peccati) ſi non vellet pater nos per eius mortem ſalutem conſequi

2. *Secundũ tempus.*] .i. Tempore opportuno, ſeu cum omnia eſſent plena infidelitate. & peccato, & maximè egeret mundus redemptione & medico, ait Hieron.

3. *Iuſto.*] Viro ſancto.

4. *Bono.*] .i. beneſactore, benefico, q.d. nemo eſt inter homines tantæ charitatis vt pro viro iuſto mori velit: pauci vero qui pro benefactoribus ſuis id præſtent.

5. *Commendat.*] .i. commendatam & manifeſtam facit. Ita Titelman. Tunc charitas commendatur, ait Anſelmus, quando indebitum aliquid redditur.

6. *In nobis.*] .i. in nos, erga nos.

§. 36. QVOD IDEM CONSIDERATVR ab Iſaia.

Iſa. 45. 13. *Ego ſuſcitaui* [1] *eum ad* [2] *iuſtitiam, &* [3] *omnes vias eius dirigam: ipſe ædificabit* [4] *ciuitatem meã, &* [5] *captiuitatem meam dimittet* [6] *nõ in pretio, neq; in muneribus dicit Dominus Deus exercituum.*

1. *Eum.*] .i. Chriſtum.

2. *Iuſtitiam.*] Ad iuſtificandum homines.

3. *Omnes.*] Ei in omnibus adero, faciam eum in omnibus proſperè agere.

4. *Ciuitatem.*] Eccleſiam.

5. *Captiuitatem.*] Captiuos, ſcilicet captiuitate peccati ſeu peccatores.

6. *Non in pretio &c.*] .i. gratis, nullo pretio pro eorum litro accepto, at ſanguine ſuo.

§. 37. CHRISTVS PASSIONE DIDICIT obedientiam, & perfectus factus eſt.

Hebr. 5. 8. *Et quidem cum eſſet filius Dei* [1] *didicit ex iis quæ paſſus eſt obedientiam, &* [2] *conſummatus.*

1. *Didicit.*] Ante eam didicerat & expertus erat 33 annorum ſpatio, at eam iam noua & perfectiore, difficilioreque ratione expertus eſt in paſſione: quantus, inquit Anſelmus, ſit labor obedientiæ didicit, & quam horrenda, quam ignominioſa prompto animo ſubeat.

2. *Conſummatus.*] .i. vt Syrus *perfectus*, ſcilicet in obedientia, patientia, omnibuſque virtutibus, itaque conſummatus in gratia, & paulo poſt in gloria quando etiam corporis gloria in reſurrectione potitus eſt.

§. 38. VARIÆ CAVSÆ CVR DEBUERIT pati.

Decebat [1] *eum propter quem omnia & per quem omnia qui multos filios in gloriam* [2] *adduxerat,* [3] *authorem ſalutis eorum per paſſionem cõſummare,* [4] *qui enim ſanctificat & qui ſanctificantur,* [5] *ex vno omnes, propter quam cauſam non confunditur fratres eos vocare.* Hebr. 2. 10. 11.

Quia ergo [6] *pueri* [7] *communicarunt carni & ſanguini & ipſe ſimiliter participauit eiſdem, vt per mortem deſtrueret eum qui habebat* [8] *mortis imperium id eſt diabolum, & liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxij erant ſeruituti.* Hebr. 2. 14. 15.

[9] *Vnde debuit per omnia fratribus ſimilari, vt* [10] *miſericors fieret, &* [11] *fidelis pontifex* [12] *ad Deum, vt* [13] *repropitiaret delicta populi: in eo enim in quo paſſus eſt ipſe & tentatus,* [14] *potens eſt & eis qui tentantur auxiliari.* Hebr. 2. 17. 18.

1. *Eum &c.*] .i. patrem, propter quem tanquam propter finem, & per quem tanquam per cauſam efficientem ſunt omnia.

2. *Adduxerat.*] .i. adducere ſtatuerat.

3. *Authorem &c.*] .i. Chriſtum.

4. *Qui enim &c.*] .i. Chriſtus qui tanquam pontifex & redemptor nos ſanctificat & nos qui ſanctificamur.

5. *Ex vno.*] .i. ex vna natura humana, ex vno Adamo orti ſunt, q.d. ſed qui redimuntur & ſanctificantur, ſunt naturæ paſſibilis, multaque patiuntur: ergo & Chriſtum decuit eſſe eiuſdem naturæ multaque pati ac tandem mori.

6. *Pueri.*] Chriſti ſcilicet .i. Chriſtiani.

7. *Communicarunt &c.*] Habuerunt corpus paſſibile multis obnoxium miſerijs.

8. *Mortis.*] Scilicet æternæ, huius enim præcipuè imperium habebat dæmon, & ita à metu eius nos præſertim Chriſtus liberauit, quamuis etiam poſſit intelligi de morte corporis in quam dæmon habet imperium, quia homines impellit in peccatum & conſequẽter in mortem.

9. *Vnde.*] Pendet ex verſu præcedenti, quia ſcilicet non Angelicam ſed humanam naturam induit, debuit cæteris hominibus fratribus ſuis ſimilis eſſe.

10. *Miſericors.*] Vt miſereri noſtri diſceret per experientiam miſeriarum.

11. *Fidelis.*] Vt verè & fideliter obiret põtificis munus.

12. *Ad Deum.*] .i. in ijs quæ ſpectant ad Deum, Deique reconciliatione cum hominibus.

13. *Repropitiaret.*] Placaret, propitium redderet patrem pro delictis noſtris. Alij repropitiaret .i. expiaret.

14. *Potens.*] .i. Propẽſus, aptus, paratus, vel cum

cum Chryſoſtomo *potens*, quia eam potentiã meruit ob tentationes & paſſiones ſibi iniuſtè inflictas, toleratas; meruit inquam iis qui tentantur auxiliari, eoſque victores efficere.

§. 39. QVID SIBI MERVIT CHRIſtus ſua morte.

Philip. 2. 8. 9. 10. 11. *Humilians ſemetipſum factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi [1] nomen quod eſt ſuper omne nomen vt in nomine Ieſu [2] omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur quia Dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris.*

1. *Nomen.*] Accipitur pro re ſignificata hoc nomine, non pro nudo nomine tãntum. Itaque accepit à patre vt verè eſſet Saluator ac Redemptor, ac conſequenter verus Deus, Deique filius ac Meſſias patribus promiſſus.

2. *Omne genu &c.*] .i. vt ab omnibus adoretur.

§. 40. CHRISTVS TRIVMPHAVIT IN cruce de dæmonibus.

Coloſſ. 2. 15 *[1] Expolians principatus & poteſtates, [2] traduxit confidenter palam triumphans [3] illos [4] in ſemetipſo.*

1. *Expolians.*] Præda quam aliquanto tempore occupauerant, patribus ſcilicet lymbi.

2. *Traduxit.*] .i. confudit, & exemplum fecit eſſe confuſionis publicæ.

3. *Illos.*] De illis, ſcilicet principibus victis.

In ſemetipſo.] .i. propria virtute, per propriũ corpus & in proprio ſanguine.

§. 41. QVERITVR CHRISTVS ADEO paucis profuiſſe mortem ſuam & labores.

Iſa. 49. 4. *Ego dixi in vacuum [1] laboraui, ſine cauſa, & vane [2] fortitudinem meam conſumpſi; ergo [3] iudicium meum cum Domino, & [4] opus meum cum Deo meo.*

1. *Laboraui.*] In hominum ſalute & gloria patris amplificanda, cum tam pauci conuertantur.

2. *Fortitudinem.*] Vires & vitam.

3. *Iudicium.*] Vna re conſolor quia Deus de meo labore ac ſtudio iudicabit.

4. *Opus meum &c.*] id eſt Labor. Scit enim Deus quam me fideliter in hoc negotio geſſerim, quam per me non ſteterit quominus plures fuerint conuerſi.

§. 42. VOCATVR CHRISTVS VILIS, prædicitur tamen adorandus.

Hæc [1] dicit Dominus redemptor Iſrael, ſanctus eius, ad [2] contemptibilem animam, ad [3] abominatam gentem, ad [4] ſeruum dominorum. [5] Reges [6] videbunt, & [7] conſurgent principes, & adorabunt [8] propter Dominum, quia [9] fidelis eſt & ſanctum Iſrael, qui [10] elegit te. Iſa. 49. 7.

1. *Dicit.*] Hæc loquitur Deus Pater ad Chriſtum, qui Deus Pater dicitur ſanctus Iſrael .i. ſanctè ab Iſraelitis colendus, ſeu auctor ſanctitatis eorum.

2. *Ad contemptibilem &c.*] .i. ad Chriſtum qui vilis & contemptibilis à Iudæis eſt habitus.

3. *Abominatam &c.*] Ad ipſum & eius familiam .i. Chriſtianos qui omnibus abominationi ſunt.

4. *Seruum.*] Ad eoſdem & ad Chriſtum, qui in æternum ſeruituti velut vilia mancipia videbantur addicendi.

5. *Reges videbunt.*] Deſpicient te, ô Chriſte, Iudæi, & reges pagani.

6. *Videbunt.*] Tuam dignitatem.

7. *Conſurgent.*] Honoris cauſa.

8. *Propter Dominum.*] Agente hoc Domino Deo Iſrael.

9. *Fidelis.*] Neque ſtudium laboremque tuum mercede vult eſſe vacuum.

10. *Elegit te.*] Ad opus redemptionis & ſalutis.

§. 43. CHRISTVS EST CAVSA reſurrectionis hominum.

Amen, amen dico vobis, quia venit hora, & [1] nunc Ioan. 5. 25.
eſt quando mortui audient vocem filij Dei: 28
& [2] qui audierint viuent: nolite mirari hoc, quia [3] venit hora in qua omnes qui in monumentis ſunt, audient vocem filij Dei, & [4] procedent.
Ego ſum [5] reſurrectio, & vita, qui credit in me Ioan. 11. 25
etiamſi mortuus fuerit, [6] viuet.

1. *Nunc eſt &c.*] .i. citiſſimè & hoc tempore fiet, quod dicit propter mortuos, quos paulo poſt voce ſua erat reſuſcitaturus. Ita Chryſ. Cyrillus autem refert ad vltimum iudicium.

2. *Qui audierint.*] Hebraiſmus .i. ad quos peruenerit virtus vocis filij Dei, perueniet autem ad quos voluerit, illique viuent.

3. *Venit.*] .i. veniet tempus, ſcilicet in generali reſurrectione.

4. *Procedent.*] Procedent ex ſepulchris & reſurgent.

5. *Reſurrectio & vita.*] .i. cauſa reſurrectionis & vitæ, & effector earum in vniuerſum, qui omnem reſurrectionem & vitam efficio, qui ad vitam reuocabo omnes qui ſuſcitandi &

di & viuificandi ſunt; neque opus eſt id mihi poſcere à Deo qui ſum ipſe Deus vt putas, ò Martha.

6. *Viuet.*] Vita beata & immortali.

§. 44. CHRISTVS IVDICABIT ORBEM.

Ioan.5.27. *Pater poteſtatem dedit filio* [1] *iudicium facere, 2 quia filius hominis eſt.*

Ioan.5.22. *Neque enim pater* [3] *iudicat quemquam, ſed* [4] *omne iudicium dedit filio.*

Actor.10.42 *Præcepit nobis prædicare populo, & teſtificari quia ipſe eſt qui conſtitutus eſt à Deo iudex viuorum & mortuorum.*

1. *Iudicium facere.*] Scilicet viſibiliter & corporaliter, hanc enim poteſtatem dedit pater humanitati Chriſti.

2. *Quia &c.*] Cauſa indicatur cur eum iudicem conſtituit, q.d. quia voluit Deus homines per hominem iudicare, & ſicut homo eſt ſaluator, ita idem erit etiam iudex.

3. *Iudicat quemquā.*] Viſibiliter ſcilicet & in carne aſſūpta: iudicabit autē & pater & tota Trinitas tanquā ſupremus iudex, at non viſibiliter & corporaliter, hanc enim poteſtatē humanitati Chriſti communicauit.

4. *Omne.*] Omnium omnino hominum.

§. 45. CHRISTVS IN IVDICIO SOLA voce terrebit impios.

Apoc.1.14. *Et vox illius tanquam vox* [1] *aquarum multarum.*

1. *Aquarum.*] Per vocem hanc accipit vocem & ſtrepitum magni exercitus: aut magnæ multitudinis clamantis ac irruentis, quę voci ac ſono aquarum multarum comparatur in ſcriptura. Vox ergo hęc quæ erat vnius Chriſti, maxima tamen videtur atque inſtar maximæ & terribilis multitudinis, ſignificat magnam eius virtutem cum qua venturus eſt ad iudicium puniturus aduerſarios, quæ illis magnum pauorem incutiet, quomodo incutere ſolet vox magni exercitus, Ribera.

§. 46. EIVS SENTENTIÆ NEMO poterit reſiſtere.

Apoc.1.16. *De ore eius* [1] *gladius vtraque parte acutus exibat.*

& cap. 19. 15. *Et poſuit* [2] *os meum quaſi gladium acutum.*

Iſa.49.2. *Pſ.2.9.* *Reges eos in* [3] *virga ferrea &* [4] *tanquam vas figuli confringes eos.*

1. *Gladius &c.*] Talis gladius magis ſecat & intus penetrat: & quia ſententia quam Chriſtus in hoſtes proferet acutiſſimè feriet & intimè penetrabit, neque poterit eius virtuti quaſi aciei gladij reſiſti, ideo dicitur gladius iſte vtraque parte acutus ex ore eius exiens.

2. *Os.*] Ratione ſententiæ quæ ex ore procedet *Vide teſtimonium præcedens.*

3. *Virga ferrea.*] Sicuti virgæ ferreę cædunt omnia, nec ei poteſt reſiſti, ita nec ſententiæ Chriſti Iudicis. Item ſicuti virga oues percutit & perdit: ita & Chriſtus malos ſententia æterna damnationis percutiet, & æternum perdet.

4. *Tanquam &c.*] Sicut vas fictile ſemel contritum, reparari nequit, ita impij Chriſti ſententia in æternam mortem & in perpetuum carcerem mittentur: vnde nulla ſit ſpes exeundi. Ita Riber.

CIBVS.

Vide Conuiuia.

CIVITAS,

V. Reſpublica. Rex.

COGITATIO.

V. Anima. Cor. Deſiderium. Iuſtus. Examen. Iudicium. Luxuria. Conſilium. Prudentia.

§. ADD. COGITANDVM MATVRE ANTEquam quidquam aggrediamur. *V. Curioſitas* §. 5.

§ 1. QVID COGITET PECCATOR.

Qui [1] *minoratur corde cogitat* [2] *inania, & vir imprudens & errans cogitat ſtulta.* *Eccli.16.23*

1. *Minoratus corde.*] Cui deeſt prudentia, talis maximè eſt peccator.

2. *Inania.*] Qualia ſunt vana huius mundi bona, voluptates honores, &c.

§. 2. MALARVM COGITATIONVM EFFECTA.

Peruerſæ cogitationes ſeparant à Deo. *Sap.1.3.*

Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictum, & auferet ſe à cogitationibus, quę ſunt [1] *ſine intellectu, &* [2] *corripietur à ſuperueniente iniquitate.* *Sap.1.5.*

1. *Sine intellect.*] Prudentia deſtitutis, quid magis prudentia deſtitutum quam peccator dum varia cogitat, quæ eum ab vltimo fine conſequendo auocant?

2. *Corripietur.*] Scilicet ſpiritus ſanctus. i. veluti victus & improperio affectus cum mærore decedet. Vnde Paulus ad Eph. 4. Nolite contriſtare ſpiritum ſanctum.

§. 3. COHORTATIO AD PELLENDVM prauas cogitationes.

Laua à malitia cor tuum Ieruſalem vt ſalua fias, vſquequo morabuntur in te cogitationes noxię? *Hier.4.14.*

§. 4. QVOD OMNI TEMPORE SERIO DE DEO cogitandum. *Vide V. Deſiderium* §. 3.

COGNITIO.

V. Anima. Homo. Peccator. Experientia. Sapientia. Scientia. Fides.

§. ADD. QVAM IMPERFECTE DEVM in iſta vita cognoſcimus, eiuſque opera tum naturæ, tum gratiæ. *V. Deus,c.9. ibid. quo modo cognoſcatur,*

§. 1. COGNITIONIS DEI FRVCTVS.

Sap. 15. 3. 1. *Noſſe te conſummata iuſtitia eſt, & ſcire iuſtitiam & ² virtutem tuam ³ radix eſt ⁴ immortalitatis.*

Ioan. 17. 3. *Hac⁵ eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum Deum verum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.*

V. Eccleſia. c. 5. §. 1. n. 39.

1. *Noſſe te &c.*] Notitia quæ ſit coniuncta cum amore: vel vt Ianſenius, notitia tui affert perfectam iuſtitiam, & non iuſtitiam illā imperfectā quæ erat in antiquis philoſophis.

2. *Virtutem.*] Potentiam.

3. *Radix.*] Principium, cauſa.

4. *Immortalitatis.*] Quia ſcilicet cognitio iuſtitiæ & potentiæ diuinæ, ingenerat Dei timorem qui facit nos ab omni peccato, quod corruptionis eſt radix, abſtinere: & origo eſt omnium virtutum, ac proinde radix immortalitatis beatæ.

5. *Eſt vita æterna.*] ſcilicet inchoatiuè, inchoatur enim hîc per fidem, perficienda in cælo per viſionem.

§. 2. COGNITIO SVI VNDE cuique petenda.

Prou. 27. 19. 1. *Quomodo in aquis reſplendent vultus proſpicientium, ſic corda hominum manifeſta ſunt prudentibus.*

1. *Quomodo &c.*] ſenſus eſt: Sicut neceſsè eſt homini ſi ſe ipſe videre velit, vt id faciat in aqua aut ſpeculo, aut re ſimili, ita ſi vir prudens qualis ſit cognoſcere velit, non poteſt id alibi meliùs cognoſcere quam in proprio ſuo corde, dum ſcilicet ad ſe redit, & exacta conſideratione aduertit quale ſit cor ſuum, expendendo ad quæ inclinatur, in quibus potiſſimum occupetur & hæreat. Dicit ergo hæc ſententia ipſummet cor hominis, (maximè apud prudentes) eſſe homini, & ipſimet cordi pro ſpeculo, ſiue pro aqua limpida in qua homo ſe & cor ſuum clarè intuetur.

Hunc verſum aliqui ita etiam interpretantur vt ſit ſermo de viris prudentibus, qui ex verbis & operationibus agnoſcunt affectus & diſpoſitiones internas hominū, ſicuti in aquis apparent facies.

§. 3. HOMINVM AFFECTVS QVOmodo cognoſcendi? *Vide ſuperiore §. in Commentario.*

COMPASSIO.

V. Charitas. Miſericordia.

§. 1. PRÆCIPITVR

Gaudere cum gaudentibus, ¹ flere cum flentibus. Rom. 12. 15

1. *Flere.*] pro *Flete.* Infinitiuus pro Imperatiuo. Flendum autem per compaſſionem, & ſenſum alienorum malorum.

§. 2. ETIAM PECCATORI AFFLICTO ¹ compatiendum.

² *Propterea dixi, ³ recedite à me, amare flebo: ⁴ nolite incumbere vt conſolemini me ſuper vaſtitate filiæ populi mei.* Iſa. 22. 4.

1. *Compatiendum.*] Inſtar Iſaiæ qui impiæ Ieruſalem excidium valde luget.

2. *Propterea.*] .i. ob ſupramemoratas calamitates populi mei.

3. *Recedite à me.*] Omnes conſolatores importuni, nullam admitto conſolationem.

4. *Nolite &c.*] Ne ſtudeatis eximere ex animo meo doloris ſenſum, quem capio ex caſu populi mei.

§ 3. ETIAM SI SIT ¹ ETHNICVS.

² *Propterea ³ repleti ſunt lumbi mei dolore, anguſtia poſſedit me, ſicut anguſtia ⁴ parturientis: corrui cum ⁵ audirem, conturbatus ſum cum ⁶ viderem, ⁷ emarcuit cor meum: ⁸ tenebræ ⁹ ſtupefecerunt me: Babylon ¹⁰ dilecta mea poſita eſt mihi in ¹¹ miraculum.* Iſa. 21. 3. 4

1. *Ethnicus.*] Atque id exemplo Iſaiæ, qui Babyloniorum licet idololatrarum cladem valde dolebat.

2. *Propterea.*] .i. ob imminentem Babylonis vaſtitatem quam præuideo.

3. *Repleti &c.*] Elegantiſſima deſcriptio animi dolentis.

4. *Parturientis.*] Dolor parturientis ſumitur pro maximo dolore.

5. *Audirem.*] Vocem quæ mihi eam cladem prædicebat.

6. *Viderem.*] Hinc fit veriſimile, ait P. Sanchez, etiam ſpectatam à Propheta, oblatam ſpeciem Babylonicæ cladis.

7. *Emarcuit.*] Liquefactum eſt horrore quodam ingenti.

8. *Tenebræ.*] oculis obortæ ex inſperata ruina Babylonis.

9. *Stupefecerunt me.*] Animum planè ſtupidum effecerunt.

10. *Dilecta mea.*] Licet hoſtis & infenſa populo meo.

11. *Miraculum.*] Admirationem, quia te video de tuo regio ſtatu repentè collapſam.

CONCIO. CONCIONATOR.

Vide Apoſtoli. Epiſcopus. verbum Dei. & potiſſimum Eccleſia.

CAPVT I.

§.1. VERA SACRI CONCIONATORIS exemplaria. *Vide Tomo altero §.1.*

CAPVT II.

Quibus nominibus vocẽtur concionatores à ſacris litteris, vnde etiam colligitur quid ab ijs exigat tantum munus.

§.1. VOCANTVR LEGATI DEI.

2.Cor.5.20 1. *Pro Chriſto legatione fungimur tanquam ² Deo exhortante per ³ nos: obſecramus ⁴ pro Chriſto, reconciliamini Deo.*

1. *Pro Chriſto.*] .i. vice Chriſti, Chriſtus enim propriè fuit legatus Patris, ſed nos vice eius prędicamus reconciliationem gentibus.

2. *Deo exhortante.*] ad reconciliationem.

3. *Per nos.*] Ipſe enim in nobis loquitur.

4. *Pro Chriſto.*] .i. tanquam ſi Chriſtus obſecret .i. per omnia ſacra adiuret. Anſelm.

§.2. MINISTRI ET DISPENSATORES Adiutores Dei.

1.Cor.4.1. 2.Cor.3.9. *Sic nos exiſtimet homo vt ¹ miniſtros Chriſti, & ² diſpenſatores ³ myſteriorum Dei.*
Dei enim ⁴ adiutores ſumus.

1. *Miniſtros.*] Vt ne nos tanquam viles contemnat quis, nec tanquam per nos aliquid valeamus, in nobis glorietur, ſed eum in nobis honoret, cuius ſumus miniſtri.

2. *Diſpenſatores.*] non dominos.

3. *Myſteriorum.*] Sacræ doctrinæ & ſacramentorum. Anſelm.

4. *Adiutores.*] in colendo agro illius. Anſelm.

§.3. ARCHITECTI.

1.Cor.3.10. 1. *Secundum gratiam Dei, quæ data eſt mihi, vt ſapiens architectus ² fundamentum poſuit ³ alius autem ſuperædificat; vnuſquiſque autem videat ⁴ quomodo ſuperædificet.*

1. *Secundum &c.*] Gratiam vocationis ad Apoſtolatum.

2. *Fundamentum.*] ſcilicet fidei collocaui in mentibus veſtris.

3. *Alius &c.*] .i. quiſquis poſt prædicationem Apoſtolorum ſuperuenit & prædicat, ille quaſi ſupra eorum fundamentum ſuperædificat.

4. *Quomodo.*] Quam doctrinam afferat: an quod ſuperponit, congruat fundamento. Anſelm.

§.4. ODOR CHRISTI, ET ODOR VITÆ.

Chriſti ¹ bonus odor ſumus ² Deo, in ijs qui ſalui fiunt, & in ijs qui pereunt, alijs quidem ³ odor mortis in mortem, alijs autem odor vitæ in vitam ⁴ & ad hæc quis tam idoneus? 2.Cor.2.15.16.

1. *Bonus odor.*] Bonus odor eſt prædicatio veritatis, qua latè ſpargitur fama Chriſti.

2. *Deo.*] .i. in honorem Dei.

3. *Odor mortis &c.*] Hebraiſmus .i. odor mortifer, mortem adferens, odor vitæ .i. vitalis, dans vitam: odor quidem vitæ erat Apoſtolica prædicatio iis qui eam recipiebant, & opere complebant: odor mortis, iis qui aut recuſabant audire, aut auditam negligebant. Anſelm.

4. *Et ad hæc &c.*] ſcilicet intelligẽda, vt eodem odore alij viuant, alij moriantur, eandem prędicationem alij admittant & viuant, alij reiciant & pereant, quis poteſt pertingere. Anſelm. vel ſimplicius cum Ambroſio: Quam pauci tam idonei vt ſint vbique bonus odor Chriſti. Poſſunt etiam ſupradicta de odore, accipi de odore virtutum bonæ famæ, miraculorum, donorum, gratiarum, quorum fama vbique diſſeminabatur. Qui hæc amabant iis erat odor vitæ, qui inuidebant odor mortis.

§.5. *Vocantur ¹ Venti.* Apocal.7.v.1.
Vocantur ² Aquilæ. Apoc.8.v.13.
³ *Boues.* 1.Cor.9.9.
⁴ *Venatores.*
Vigiles. Fortes. Dentes. Vide verbo Epiſcopus numero 38. quæ facilè eſt ad hanc rem accommodare.

1. *Venti.*] Ita veteres interpretes in hunc locum: quia tanta eſt animæ verbi Dei neceſſitas, quanta mundo ventorum. Omnia terræ animantia vento fouentur & conſeruantur, eoq; ſubtracto præfocarentur. Plantæ vento nutriuntur & vegetantur, per eum imbribus irrigantur, ſine vento nihil terra produceret.

2. *Aquilæ.*] Ita penè omnes commentarij. Comparantur autem Aquilis, quoniam cæteris altius volant, & melius, atque acutius cæleſtia myſteria intuentur.

3. *Boues.*] ob laborem triturandi. Solebant enim in Palæſtina boues pedibus ſegetes terere, & ſic grana excutere. & concionatores etiam triturant, quia (inquit Anſelmus) prædicatione ſua paleas infidelitatis & vitiorum comminuunt, & ſeparant ab eis grana fidei

vel

vel virtutum, vel triturant, quia ab infidelibus tanquam à paleis grana diſcernunt.

4. *Venatores.*] Vide verbo Apoſtoli §. 6. n. 2.

CAPVT III.

§. 1. NON DETRECTANDVM MVNVS concionandi ob laborem, puſillanimitatem aut ſimilem aliquam cauſam.

Eccli. 20. *Sapientia abſconſa, & theſaurus* [1] *inuiſus* [2] *quæ v-*
32. 33. *tilitas in vtriſque?* [3] *melior eſt qui cælat inſipientiam ſuam, quam homo qui abſcondit ſapientiam ſuam.*

Luca 19. 13 [4] *Negotiamini dum venio.*

Luca 11. 33 [5] *Nemo lucernam accendit, & in abſcondito ponit, neque ſub modio, ſed ſupra candelabrum vt qui ingrediuntur lumen videant.*

Exod. 3. 10. *Veni & mittam te ad Pharaonem vt educas popu-*
11. 12. *lum meum filios Iſrael, de Ægypto: dixitque Moyſes ad Deum: quis ſum ego vt vadam ad Pharaonem, & educam filios Iſrael de Ægypto? qui dixit ei: ego ero tecum.*

Exod. 4. 10 *Obſecro Domine non ſum eloquens* [6] *ab heri & nu-*
11. 12. 13. *diuſtertius:* [7] *& ex quo locutus es ad ſeruũ tuũ,* [8] *impeditioris & tardioris linguæ ſum. Dixit Dominus ad eum: Quis fecit os hominis, aut quis fabricatus eſt mutum & ſurdum, videntem, & cæcum? nonne ego? perge igitur; & ego* [9] *ero in ore tuo, doceboq; te quid loquaris. At ille: Obſecro, inquit, Domine,* [10] *mitte quem miſſurus es.* [11] *Iratus Dominus &c.*

Hier. 1. 3. 6 *Et dixi* [12] *A, a, a, Domine Deus: ecce* [13] *neſcio loqui,*
7. 8. *quia puer ego ſum, & dixit Dominus ad me: noli dicere, puer ſum: quoniam* [14] *ad omnia quæ mittam te ibis: & vniuerſa quæcunque mandauero tibi loqueris. Ne timeas à facie eorum: quia tecum ego ſum & eruam te, dicit Dominus.*

Iſa. 50. 5. [15] *Dominus Deus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, retrorſum non abij.*

1. *Inuiſus.*] Qui ſemper abſconditur, cuius non eſt vſus.

2. *Quæ vtilitas*] q. d. ſunt fruſtra. Hoc dicitur in eos qui ſapientia & gratia dicendi præditi quærunt latebras.

3. *Melior.*] Magis laudandus, prudenter enim facit, qui eam cælat ne quem offendat ſua imprudentia.

4. *Negotiamini.*] Monet ſententia hæc vtẽdum mna data .i. dono gratiæ collato, quale eſt talentum concionandi, ad aliorũ vtilitatẽ.

5. *Nemo &c.*] Docet ſententia eum quem tanquam lucernam ſapientia luce accendit Deus, non debere ſe præ puſillanimitate aut aliquo alio vano prætextu abſcondere, & velle latere.

6. *Ab heri &c.*] Nunquam eloquens fui.

7. *Et ex quo.*] *Et* ſumitur pro *præſertim* vt ſæpe alias .i. & præſertim ex quo te audiui loquentem, Dei enim comparatione viſus eſt ſibi elinguis, licet ſecundum aliquos verè talis eſſet.

8. *Impeditioris &c.*] .i. impedimentum haberet loquendi, eſſetque bleſus, vel vt 70. voce gracili.

9. *Ero in ore tuo.*] .i. facundum te reddam.

10. *Mitte &c.*] Alium quemuis magis idoneum, quem te miſſurum præſciuiſti.

11. *Iratus &c.*] Nam iam quintùm recuſarat Moyſes hoc officium:

12. *A, a, a.*] Interiectio eſt dolentis. 70. vertunt ô, & Hieronymus in ſuo textu habet Ah, Ah, Ah.

13. *Neſcio loqui.*] .i. prophetare. Obtendit ætatem puerilem, erat enim tantum 14 aut 15 annorũ cùm hæc loqueretur, q. d. ætas puerilis non eſt idonea prophetiæ. Ita Hieron.

14. *Ad omnia.*] Peragenda.

15. *Aperuit mihi aurem.*] .i. manifeſtauit mihi ſuam voluntatem, quia per aures, mandatum ad animum tranſit. Hoc autem mandatum erat de redemptione generis humani, in qua etiam continebatur præceptum prædicandi doctrinam Euangelicam. Cumque videret quot eſſent in eo negotio diſcrimina quæ horreret natura, non tamen contradixit, neq; ingreſſus curriculũ prædicationis dum videret ſibi contradici & ad mortem peti, ab incæpto defecit.

§. 2. POENÆ EIVS QVI NON EXERCET munus concionandi cum poſſit.

Accedens, qui vnum [1] *talentum acceperat, ait:* Matt. 25.
Domine ſcio quia [2] *homo durus es, metis vbi non* 24. 25. 26.
ſeminaſti, & congregas vbi non ſparſiſti, & ti- 27. 30.
mens abij, & [3] *abſcondi talentum tuum in terra, ecce habes quod tuum eſt. Reſpondens autem Dominus eius dixit ei: Serue male & piger, ſciebas quia meto vbi non ſemino, & congrego vbi non ſparſi, oportuit ergo te committere pecuniam meam* [4] *nummulariis, & veniens ego recepiſſem vtique quod meum eſt cum vſura? Inutilem ſeruum eijcite in tenebras exteriores, illic erit fletus & ſtridor dentium.*

Vide item infra cap. 11. §. 6.

1. *Talentum.*] Eo ſignificantur omnia Dei dona, tum gratiæ gratum facientes, tum gratię gratis datæ, ſcientiæ, ingenij, eloquentiæ, miraculorum, ſermonis, tum externa, opum, honorum, v. g. Sacerdotium, Epiſcopatus &c. quæ Deus dat prout vult, alteri pauciora, alteri plura.

2. *Homo durus es.*] Eſt Emblema & ornamentum parabolæ, non debent autem hæc ex communi mente Doctorum, reſpondere omni ex parte rei ſignificatæ. Significatur autem his verbis quomodo ſerui, ſuam negligentiam Domini ſeueritate excuſant.

3. *Abſcondi &c.*] Abſcondere talentum in terra, eſt ex negligentia non operari, non exercere donorum ſibi datorum vſum.

4. *Nummulariis &c.*] Hoc etiam ornamentum eſt parabolæ, ſignificaturque omni mo-

do & induſtria talenta augenda: ſunt autem nummularij qui ex cambio & mutuo lucrantur, quod in priore licet, non in poſteriore.

§. 3. VETATVR ASPIRARE AD munus concionandi.

Iacobi 3.1. 1. *Nolite plures magiſtri fieri, fratres mei, ſcientes quoniam [2] maius iudicium ſumitis.*

1. *Nolite &c.*] .i. nolite ambitioſè & intempeſtiuè affectare munus alios docendi.

2. *Maius &c.*] .i. grauiorem damnationem vobis accerſitis, ſi non bene vixeritis.

§. 4. EXSPECTANDA EST AD ID Dei vocatio.

Rom. 10.15. *Quomodo prædicabunt niſi [1] mittantur?*
Hier. 23.21 *Non mittebam prophetas & ipſi currebant, non loquebar ad eos & ipſi prophetabant.*
Luca 3.2. *Hinc factum, vt veri prophetæ initio ſemper teſtentur ſe à Deo miſſos. Et de ſancto Ioanne Baptiſta dicitur, factum eſt [2] verbum Domini ſuper Ioannem Zachariæ filium in deſerto.*

1. *Mittantur.*] Vel à Deo immediatè, vel mediantibus Chriſti vicariis & Eccleſiæ paſtoribus.

2. *Verbum.*] Iuſſio & imperium ad Ioannẽ.

CAPVT IV.

De materia Concionum.

V. Contemplatio §. 12. n. 16.

§. 1. QVOMODO ERVCTARE DEBEAT MEmoriam abundantiæ ſuauitatis Dei.

1 Cor. 1.23. 24 *Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum: Iudæis quidem [1] ſcandalum, Gentibus autem [2] ſtultitiam: ipſis autem [3] vocatis Iudæis, atq; Græcis, Chriſtum [4] Dei virtutẽ & Dei [5] ſapientiam.*
Actor. 20. 27. *Non ſubterfugi, quominus annuntiarem omne [6] conſilium Dei vobis.*
1. Cor. 2.2. [7] *Non iudicaui me ſcire aliquid inter vos niſi Ieſum Chriſtum & hunc crucifixum.*
2. Cor. 5. 20 *Obſecramus pro Chriſto, reconciliamini Deo.*
Pſ. 91.15. 16. *Adhuc [8] multiplicabuntur in [9] ſenecta vberi: [10] & bene patientes erunt [11] vt annuntient: Quoniam rectus Dominus Deus noſter, & non eſt iniquitas in eo.*
Iſa. 58.1. *Clama, ne ceſſes, quaſi [12] tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo ſcelera eorum, & domui Iacob peccata eorum.*
Ezech. 16. 2. *Fili hominis, notas fac Ieruſalẽ abominationes ſuas.*
Ezech 3.17 18. *Fili hominis ſpeculatorem dedi te domui Iſrael, & audies de ore meo [13] verbum, & annuntiabis eis ex me: ſi dicente me ad impium: [14] morte morieris: non annuntiaueris ei, neque locutus fueris vt auertatur à via ſua impia, & viuat: ipſe impius in iniquitate ſua morietur, [15] ſanguinem autem eius de manu tua [16] requiram.*
Tu autem loquere quæ decent, ſanam doctrinam. *Ad Titum 2.1*
Ego Dominus Deus tuus docens te [17] vtilia. *Iſa. 48.17.*
Tu itaque fili hominis dic ad filios populi tui: [18] iuſtitia iuſti non liberabit eum in quacumque die peccauerit: & [19] impietas impij non nocebit ei, in quacumque die conuerſus fuerit ab impietate ſua, & iuſtus non poterit [20] viuere in iuſtitia ſua in quacumque die peccauerit. *Ezech. 33. 12.*
Admone illos principibus & poteſtatibus ſubditos eſſe, dicto obedire, ad omne opus bonũ paratos eſſe. *Ad Titum 3.1*
Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum. *Matt. 3.2.*

Ita S. Ioannes Baptiſta. Idẽ Chriſtus Dominus & Apoſtoli inculcabant auditoribus. Ideo fortè labia ſponſi dicuntur *diſtillare [21] myrrham [22] primam. Vide verbo Contritio, cap. 3. §. 1. in fine.* *Matt 4.17* *Luca 10.8.* *Cant. 5.13.*

1. *Scandalum.*] Offenduntur, indignantur Iudęi dum audiunt Dei filium prędicari eum quem ipſi crucifixerunt.

2. *Stultitiam.*] Quia putant ſtultitiam, immortalem potuiſſe mori, & eum qui nutu potuit perſecutores proſternere, ſe permiſiſſe ab iis crucifigi.

3. *Vocatis.*] Ad fidem ſcilicet.

4. *Dei virtutem.*] Supple *prædicamus*: Virtutem autem prædicamus, quia tantæ fuit virtutis vt mortuus vicerit.

5. *Sapientiam.*] Qua prudenter fefellit diabolum. Anſelmus.

6. *Conſilium Dei.*] non hominum: Bona hæc & vtilis materia concionum.

7. *Non iudicaui &c.*] Omnia enim in cruce diſcuntur, crucifixio ſcilicet malarum concupiſcentiarum, mortificatio carnis & ſpiritus ac omnium vitiorum. Anſelmus.

8. *Multiplicabuntur.*] ſcilicet iuſti .i. multi erunt dies vitæ eorum.

9. *In ſenecta vberi.*] vſque ad ſenectutem pinguem humore vitali .i. viridem ſenectam.

10. *Et bene &c.*] .i. in ipſa etiam ſenectute facilè patientes erunt laborum: qui ſunt hi labores, ſubdit.

11. *Vt annuntient &c.*] .i. ſatis erunt vegeti ad prædicandum Dei iuſtitiam & rectitudinem, puniendo improbos, remunerando iuſtos. En nouam materiam concionis.

12. *Tuba.*] In tuba clamor ingens & dicendi vis ſignificatur.

13. *Verbum.*] Verbum Dei prædicandum, non fabulæ Poëtarum, non doctrina ſapientum mundi: Ariſtotelis, Plutarchi, non texenda concio ex hiſtoriis prophanis.

14. *Morte morieris.*] Minas Dei proponat concionator populo.

15. *Sanguinem.*] .i. mortem.

16. *Requiram.*] te puniens.

17. *Vtilia.*] Non futilia, otioſa, inania. Ex hac Dei certa atque perpetua conſuetudine (verba ſunt P. Sanchez) intelligent qui

popu-

populum ex ſuggeſto docent; an à Deo docti locum illum aſcendant, an ab alio ſpiritu non tam inſtructi quã decepti. Si enim plauſum captant & popularem auram & inania fundunt ſine pondere .i. ſine mente verba quæ ventus iactat, ſpargitque, neque ad animum vulnerandum accedunt; ſine dubio Deus neque docet, neque gubernat illam linguam ad vacuos illos & inutiles ſonitus, ſed leuitas & ambitio, ſeu (vt verius loquar) diabolus quem portant in lingua.

Nota concionator.

18. *Iuſtitia.*] ſcilicet præterita.

19. *Impietas.*] Antiqua.

20. *Viuere.*] Saluari.

21. *Myrrham.*] Eſt Myrrha hieroglificum pœnitentiæ.

22. *Primam.*] .i. probatam.

CAPVT V.

§. 1. DE FINE CONCIONATORIS.

2. Cor. 10. 4. 5. *Arma militiæ noſtræ non [1] carnalia ſunt, ſed [2] potentia Deo [3] ad deſtructionẽ munitionum, [4] conſilia deſtruentes, & omnem [5] altitudinem extollentem ſe aduerſus [6] ſcientiam Dei, & [7] in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti.*

Hier. 1. 10. *Ecce dedi verba mea in ore tuo. Ecce conſtitui te hodie ſuper gentes & ſuper regna, vt [8] euellas & deſtruas & diſperdas & diſſipes, & ædifices & plantes.*

Philipp. 1. 15. 16. 17. *Quidam quidem, & propter [9] inuidiam, & contentionem: quidam autem, & propter [10] bonam voluntatem Chriſtum prædicant, quidã ex charitate, ſcientes quoniam [11] in defenſionem poſitus ſum Euangelij, quidam autem [12] ex contentione Chriſtum annuntiant non [13] ſyncerè, [14] exiſtimantes preſſuram ſe ſuſcitare vinculis meis.*

2. Cor. 4. 5. *Non [15] noſmetipſos prædicamus, ſed Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, [16] nos autem [17] ſeruos veſtros per Ieſum.*

1. *Carnalia.*] Non enim lanceam aut enſem tractamus: arma noſtra ſunt ſermo prædicationis, ſapientia, miracula, charitas & aliæ virtutes. Ideo autem arma ſunt, quia repugnant vitiis, & expugnant regnum diaboli.

2. *Potentia Deo.*] vel Deo .i. Dei virtute, vel Deo .i. ad Dei honorem, ad ei ſubuciendum orbem.

3. *Ad deſtructionem &c.*] Hæc arma noſtra ſunt ei potẽtia ad deſtructionem ſecularium doctrinarum, & argumentorum vel aſtutiarum quibus praui corda ſua muniunt, ne ſermo veritatis ad ea pertingat, quoniam aries prædicationis, huiuſmodi munitiones valenter penetrat & euertit vi gratiæ ſpiritus.

4. *Conſilia deſtruentes.*] Supple ex antecedentibus, nos Deo militamus deſtruentes impiorum hominum & dæmonum calliditates.

5. *Altitudinem.*] Cordis, ſiue ſapientiam ſęculi, ſiue tyrannorum ſuperbiam.

6. *Scientiam Dei.*] Contra ſenſum Euangelicæ veritatis, ita vt ſcientia veritatis Euangelicæ licet humilis, ſubiecerit ſibi mundum.

7. *In captiuitatem &c.*] Captiuat intellectũ qui contradicentem ratione vincit, & ad fidem Chriſti, cui prius repugnauerat humilẽ ac manſuetum inducit: Quod factum ab Apoſtolis. His omnibus oſtenditur quẽ finem ſibi præſtituere debeat Eccleſiaſtes.

8. *Euellas.*] Vitia, *plantes*, virtutes. Magno autem opus eſſe conatu, & labore ad euellenda vitia, indicatur 4. illis verbis, *Euellas* &c. idem penè ſignificantibus, euulſis enim vitiis, facilè eſt virtutes plantare, atque in iſta duo, ſummo conatu eſt concionatori incumbendum.

9. *Inuidiam & contentionem.*] Quia inuident gloriæ meæ, & contendunt eam ſibi vſurpare, cupientes eſſe glorioſi & honorabiles apud homines.

10. *Bonam voluntatem.*] Studio generandi filios vitæ æternæ.

11. *In defenſionem.*] Poſitus ſum defenſor Euangelij contra Iudæos & alios illud impugnantes. q. d. & quia me vident in vinculis detentum non poſſe plenè exercere munus meum, ipſi loco meo ex caritate prædicant Chriſtum.

12. *Ex contentione.*] id eſt, ex priuato odio inde genito, quod aliquando mecum contenderunt, & confutati ſunt à me.

13. *Sincerè.*] Non puro animo ob Dei gloriam, ſed malitia infecto.

14. *Exiſtimantes &c.*] Vt dum Nero qui me detinet captiuum, & miniſtri eius, viderint Romæ tot prædicatores Euangelij, exiſtimẽt me cauſam eſſe eius rei, & ſic maiora mihi tormenta vel etiam mortem inferant.

15. *Noſmetipſos &c.*] .i. non tendit noſtra prædicatio ad gloriam noſtram vel lucra.

16. *Nos autem.*] Repete ex præcedentibus *prædicamus.*

17. *Seruos veſtros per Ieſum.*] Qui nobis præcepit vt vobis ſeruiremus in miniſterio prædicationis. vel *per* .i. propter.

CAPVT VI.

Quæ concionatori præſtanda vt dignè fungatur ſuo munere.

§. 1. TRIA VIDETVR POTISSIMVM ab eo exigere Eccleſiaſticus, ſtudium, orationem, operationem, quod hic obſcuris licèt indicat verbis.

Eccli.33.4. 1. *Qui interrogationẽ manifeſtat* [2] *parabit verbum, & ſic* [3] *deprecatus exaudietur, &* [4] *conſeruabit diſciplinam & tunc reſpondebit.*

1. *Qui interrogationem manifeſtat.*] .i. cuius officium eſt interrogata manifeſtare, explicare.

2. *Parabit verbum.*] Præmeditando ſcilicet & ſtudendo circa ea quæ dicturus eſt, & ordinatè illa diſponendo.

3. *Deprecatus exaudietur.*] ſcilicet à Deo: ſupponit igitur eum orare Deum pro ſapientia acquirenda.

4. *Conſeruabit diſciplinam.*] .i. Doctor quæ docturus eſt conſeruabit & ſeruabit ipſe prior, faciendo quod dicit.

§. 2. De Stvdio.

In eos qui multorum annorum ſacro ſtudio non ſe parant ad tantum munus, quadrat illud Hieremiæ.

Cap.23.16 [1] *Viſionẽ cordis ſui loquuntur, nõ de ore Domini.*

In eos qui volunt eſſe magiſtri antequam diſcipuli. *V. Auditor,* §.3.*teſtim.* 5.*&* 6.

Eorum eſt concionem quæ eſt animi cibus, aſſiduo ſtudio & meditatione quaſi mandere & maſticare, vt eum præmanſum in os auditorum inferant, ideo enim vocan-
Cant. 4.2. tur dentes Sponſæ ſeu Eccleſiæ. *Dentium enim eſt cibum mandere.*

Vide ad idem cap.8.n.4.

1. Timoth. 4.13. *Dum venio attende* [2] *lectioni, exhortationi & doctrinæ.*

Prædica verbum [3] *in omni doctrina.*

1. *Viſionem.*] Res à ſe confictas, inanes, vanas, inutiles, ſuas conceptiones nihil afferunt ex ſcriptura, nihil ex ſanctis Patribus, nihil ex Theologia, nihil ex ſacris hiſtoriis, futiles ſuas inuentiones iactant.

3. *Lectioni.*] ſacrarum ſcripturarum ait Anſelmus.

3. *In omni.*] .i. cum omni doctrina.

§. Add. Proponat popvlo docvmenta & exempla tum priſca, tum huius ætatis.

V. verbo Exemplum, cap.2.§.3.

§. Add. Omni genere doctrinæ et virtutum ſit inſtructus. *Vide ibid. nu.*7.

§. Add. Non fidant hvic stvdio, avt vlli præparationi. *Vide cap.*11.§.1.

§. 3.

1. *Neque qua loquuntur.*] .i. neque quæſtiones quas proponunt, neque rationes quibus eas probant; vel neque ſcripturam quam loquuntur, neque explicationem.

§. 4. Non stvdeant vanæ eloquentiæ, nec verborum phaleris ſua exornent.

Non miſit me Chriſtus baptiſare, ſed euangelizare non [1] *in ſapientia verbi, vt non* [2] *euacuetur crux Chriſti.* 1.Cor.1.17.

Et ego cum veniſſem ad vos fratres, veni non in 1.Cor.2.1.2
[3] *ſublimitate ſermonis, aut* [4] *ſapientiæ annuntians vobis* [5] *teſtimonium Chriſti,* [6] *non enim iudicaui me ſcire aliquid inter vos, niſi Ieſum Chriſtum, & hunc crucifixum.*

[7] *Sermo meus, &* [8] *prædicatio mea non* [9] *in perſua-* 1.Cor.2.4.
ſibilibus humanæ ſapientiæ verbis, ſed in oſtenſione [10] *ſpiritus &* [11] *virtutis,* [12] *vt fides veſtra non ſit in ſapientia hominum, ſed in virtute Dei.*

[13] *Loquimur non* [14] *in doctis humanę ſapientiæ ver-* 1.Cor.2.13
bis, ſed in [15] *doctrina ſpiritus,* [16] *ſpiritualibus* [17] *ſpiritualia* [18] *comparantes.*

Etſi imperitus [19] *ſermone, ſed non* [20] *ſcientia.* 2.Cor.11.6

Vide item 1.Cor.3.12.13. vbi ſana doctrina & vtilis ſuperædificata à concionatore ſupra fundamentum fidei vocatur aurum, argentum &c. diciturq; inde mercedem recepturus: Doctrina vana, curioſa, ad pompam vſurpata comparatur ligno, fæno, ſtipulæ quę combuſtioni ſunt apta, quia tales concionatores graues luent pœnas in purgatorio. *v. verſum* 15. Ita B. Ambr. Anſelm. & Thomas.

1. *In ſapientia.*] Quia, inquit Anſelmus, prædicatio chriſtiana non indiget pompa & cultu ſermonis. Non ſum miſſus, inquit Apoſtolus, vt verbis compoſitis auditores ad fidem cogerem; ſed vt ſimpliciter veritatem omnibus annunciarem.

2. *Euacuetur.*] Inanis reddatur, dum putant homines ſibi fidem perſuaſam eſſe vi humanæ eloquentiæ, non vi paſſionis Chriſti.

3. *Sublimitate ſermonis.*] Rhetoricis & dialecticis diſputationibus artificioſis & compoſitis ſecundum earum artium præcepta.

4. *Sapientiæ.*] Humanę ſcilicet.

5. *Teſtimonium &c.*] Quod de eius morte & reſurrectione dederunt prophetæ.

6. *Non iudicaui.*] Vide ſupra c. 4. nu.7. 1. vt Titelman. Sic me gerens in omnibus quaſi nihil ſcirem niſi crucis opprobrium.

7. *Sermo meus.*] Priuatim cum paucis.

8. *Prædicatio.*] Publicè coram omnibus.

9. *In perſuaſibilibus.*] .i. in verbis ornatis quę per humanam ſapientiam ſuaderent credere quod docebam.

10. *Spiritus.*] Oſtendendo vitâ meâ inculpatâ me habere Spiritum ſanctum, item prophetando & faciendo alia opera ſancti Spiritus. Item *ſpiritus* .i. zeli animarum incenſi, & feruoris animi.

11. *Virtutis.*] Miraculorum.

12. *Vt fides &c.*] .i. vt non per ſapientiam humanam vos ad Chriſti fidẽ perduceremus, ſed magis per virtutem Dei, ne humanæ

virtuti aut ſapientiæ attribueretur veſtra cõuerſio, ſed ſancto ſpiritui.

13. *Loquimur.*] Scilicet de Dei donis, gratia, remiſſione peccatorum, iuſtitia, cæteriſque gratijs datis eccleſiæ.

14. *In doctis &c.*] Qualia oratores docent.

15. *Doctrina ſpiritus.*] Ijs verbis quibus docet ſpiritus ſanctus, ſeu verbis ad doctrinã ſpiritualẽ, qualis eſt hæc, accommodatis.

16. *Spiritualibus.*] Rebus.

17. *Spiritualia.*] Verba, & conceptiones & probationes & rationes.

18. *Comparantes.*] Accommodantes, q. d. ſpiritualibus docendis myſterijs verba item ſpiritualia, non Rhetorica & ex humana ſapientia Rhetorum aut Philoſophorum petita, ſunt adhibenda. Sermo enim debet reſpondere & aptari rei: debet ergo ſermo quo prædicatur diuina ſapientia, alius eſſe ab eo quo vtitur humana.

19. *Sermone.*] Græco ſcilicet.

20. *Scientia.*] Rerum diuinarum, & veritatum ſupernaturalium.

§. 5. Non magni faciat eloquentiam, cum ei ſæpe deſit prudentia.

Eccli. 21. 8. 1. *Notus à longe potens lingua audaci, & ² ſenſatus ſcit labi ſe ab ipſo.*

1. *Notus &c.*] .i. qui valet audacia loquendi & eloquentia hic longè lateque celebratur apud homines.

2. *Et ſenſatus &c.*] .i. at prudens nouit ſe in errores caſurum, ſi illum in omnibus quæ dicit audacter, ſequatur, dijudicat enim prudenter apud ſe ſermones eius, nec temerè illis cum vulgo aſſentitur.

§. 6. Non ſit de iis, de quibus ſapiens.

Eccli. 6. 7. *Omnis labor ¹ hominis ² in ore eius, ſed anima eius non ³ implebitur.*

1. *Hominis.*] Concionatoris vani & qui nõ ſectatur niſi plauſum populi.

2. *In ore eius.*] Vt ſit eloquens.

3. *Implebitur.*] Relinquit enim omni fructu ſpirituali ieiunam animam, hęc fucata eloquentia, poteſt etiam accipi de eo qui ſolum laborat vt ſciat quid dicturus ſit, nihil ſollicitus idipſum opere pręſtare: cuius verè dicitur omnis labor in ore, non in opere: at neq; huius anima repletur, quia vt ait Grego. ab ipſa refectione ſuę ſciẽtiæ mente vacua ieiunat. Hom. 40. in Euang.

CAPVT VI.

§. 1. De oratione concionatori neceſſaria.

Nos ¹ orationi & ² miniſterio verbi ³ inſtantes erimus. Act. 6. 4.

1. *Orationi.*] Qua aſcenditur ad Deum.

2. *Miniſterio.*] Prædicationi, qua deſcenditur ad proximum.

3. *Inſtantes.*] Aſſiduè intenti.

§. 2. Orando impetret quod Chriſto Domino datum apud Iſa.

Dominus dedit mihi linguam eruditam, vt ſciam ¹ ſuſtentare eum qui laſſus eſt verbo: ² erigit ³ mane, mane, erigit mihi aurem vt audiam quaſi magiſtrum. Iſa. 50. 4

Vide Contemplatio §. 11. nu. 16.

1. *Suſtentare verbo eum qui &c.*] .i. languentes ac deſperatos animos ne concidant, eoſque confirmare in ſpem ſalutis, rerumque meliorum.

2. *Erigit aurem.*] .i. docet, quia per aures in quibus ſenſus eſt diſciplinæ, doctrina ad animum tranſmittitur.

3. *Mane, mane.*] .i. ſummo mane, ipſo ſcilicet incarnationis momento. Quomodo erudita lingua à Deo petenda, & quam ſit neceſſaria, *V. Greg. in illud Pſal. 50. Domine labia mea aperies.*

§. 3. Orandum ei pro conuerſione animarum, Chriſti Domini exemplo.

Non pro eis rogo tantum, ſed & pro eis, qui credituri ſunt per verbum eorum in me. Ioan. 17. 20

§. 4. Item B. Pauli.

Fratres ¹ voluntas quidem cordis mei, & obſecratio ad Deum fit pro illis in ſalutem. Rom. 10. 1.

1. *Voluntas.*] Propenſus animi affectus erga eorum ſalutem, cuius affectus teſtis eſt obſecratio mea vt ſaluentur.

§. 5. Etiam aliorum precibus ſe commendabit.

1. *Vigilantes in omni inſtantia, & obſecratione pro omnibus ² ſanctis, & pro me, vt detur mihi ³ ſermo ⁴ in apertione oris mei ⁶ cum fiducia ⁷ notum facere myſterium Euangelij, ⁷ pro quo ⁸ legatione fungor in catena, ⁹ ita vt in ipſo ¹⁰ audeã ¹¹ prout oportet me loqui.* Eph. 6. 18. 19. 20.

Orantes ſimul & pro nobis vt Deus aperiat nobis ¹² oſtium ſermonis ad loquendum myſterium Chriſti, (propter quod etiam vinctus ſum) vt manifeſtem illud, ita vt oportet me loqui. Coloſſ. 4. 3. 4

De cætero fratres orate pro nobis vt ¹³ ſermo Dei ¹⁴ currat & ¹⁵ clarificetur ſicut & apud vos, & vt liberemur ab ¹⁶ importunis & malis hominibus. 2. ad Theſſa. 3. 1.

1. *Vigilantes.*] Scilicet eſtote.

2. *Sanctis.*] Chriſtianis qui ad ſanctitatem vocati.

3. *Sermo.*] Donũ explicandi myſteria Euangelij vt ſequitur infra.

4. *In apertione oris.*].i. cum aperuero os meũ, hoc eſt cũ myſteria & altas ſentẽtias dixero.

Notum facere.] .i. ad notum faciendum.

6. *Cum fiducia.*] Audacter, non timidè.

7. *Pro quo.*] Annuntiando Euangelio.

8. *Legatione &c.*] .i. etiam in hac catena, quia nec pro catena ceſſo à legatione: licet catenis vinctus ſim quia Euangelium annunciabam.

9. *Ita vt in ipſo.*] Euangelio prædicando.

10. *Audeam.*] Libertate & audacia vtar, animoſus ſim & intrepidus.

11. *Prout &c.*] Vt decet legatum Chriſti, & præconem Euangelij.

12. *Oſtium ſermonis.*] .i. os noſtrũ, per quod quaſi oſtium, ſermo ex homine exit, q. d. vt det nobis libertatem, & audaciam loquendi, vt ſequentibus verbis explicat.

13. *Sermo Dei.*] Euangelium quod prædicamus.

14. *Currat.*] Ad omnes gentes ſine impedimento perueniat.

15. *Clarificetur.*] Clarus fiat & intelligibilis audientibus.

16. *Importunis.*] Qui omnia turbant, qui nullos ſinunt in pace viuere, quales erant iudaizantes tum temporis, qui vbique concitabãt plebem contra Paulum, & quales modo ſunt hæretici, eorumque ſimiles mali Christiani, qui vel ob inuidiam aut ſuperbiam, aut ſimili aliqua paſſione tranſuerſum acti impediunt concionatores, concionumque curſum.

CAPVT VIII.

Quod opera concionatori ſint pernaceſſaria & de aliquibus in ſpecie.

§. 1. FACIAT QVOD DICIT.

Prou. 25. 14. 1. *Nubes, & ventus, & pluuiæ non ſequentes, vir glorioſus & promiſſa non complens.*

Prou. 26. 7. *Quomodo pulchras* [2] *fruſtra habet claudus tibias* [3] *ſic indecens eſt in ore ſtultorum parabola.*

Vide caput 1. & 2. ſupra.

Ezech. 3. 1. 2. *Et dixit ad me: fili hominis quodcunque inueneris comede,* [4] *comede volumen iſtud, & vadens loquere ad filios Iſrael, & aperui os meum, & cibauit me volumine illo.*

Cant. 3. 7. 8. *En* [5] *lectulum Salomonis ſexaginta* [6] *fortes ambiũt* [7] *ex fortiſſimis Iſrael omnes tenentes* [8] *gladios, & ad bella doctiſſimi,* [9] *vniuſcuiuſque enſis ſuper femur ſuum, propter* [10] *timores nocturnos.*

Cant. 4. 2. *Omnes* [11] *gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt inter eas.*

Gloriaris in Deo, & noſti voluntatem eius, & probas [12] *vtiliora inſtructus per legem, confidis teipſum* [13] *eſſe ducem cæcorum, lumen eorum qui in tenebris ſunt, eruditorem inſipientium, magiſtrum infantium,* [14] *habentem formam ſcientiæ, & veritatis in lege: qui ergo alium doces, teipſum non doces? qui prædicas non furandum, furaris? qui dicis non mœchandum, mœcharis? qui abominaris* [15] *idola* [16] *ſacrilegium facis? qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis Deum inhonoras?* Rom. 2. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23.

Dicunt & non faciunt, [17] *alligant autem onera grauia & importabilia, & imponũt in humeros hominum, digito autem ſuo nolunt ea mouere.* Mat. 23. 4.

[18] *Argue* [19] *cum omni imperio,* [20] *nemo te contẽnat.* Ad Titum 2. 15.

Vide capite 6. ſupra §. 6. & cap. 10. infra. §. 1. teſtimonio 4. Et verba Apoſtoli §. 14 prius ei neceſſaria vita quam doctrina.

1. *Nubes.*] Supple *velut:* ſenſus myſticus eſt, concionator qui cum multa bene loquatur, promittit externa, hac verborum prolatione ſe facturum quod alios docet, eſt ſimilis nubi & vento quæ pluuiæ non ſequuntur, quia nubes & ventus promittere fere pluuiam ſolent, eiſque viſis pluuiam expectare ſolent homines.

2. *Fruſtra.*] Quia tibiarum pulchrarũ vſus conſiſtit in earum decenti vſu, at claudus non poteſt eis bene vti, quia inæqualiter ambulat, quod vna tibiarum alteri in longitudine non reſpondeat.

3. *Sic indecens &c.*]. i. ita, licet in ore concionatorum (vt ad rem noſtram loquamur) qui improbæ ſunt vitæ, quos omnes ſtultos vocat Salomõ ſit parabola .i. prudens aliquis ſermo, & doctrina Euangelica, ea tamen eos dedecet, quia cum aliis eorũ dictis aut factis non conſentit, ſed velut inæqualibus tibijs ambulant, dum aliud dicunt aliud faciunt, vel dũ alia rectè dicunt pro concione, alia ineptè & cũ aliorum ſcãdalo in familiari cõſortio. Item ſancta hæc prædicatio illis indecens eſt, vt qui ea nec ornẽtur nec eandẽ ornent (quẽadmodum nec ornatur claudus pulchritudine tibiarũ) ſed eã potius inæqualitate factorum & dictorum dehoneſtẽt. Omnino claudis ſimiles qui pulchras quidẽ habent tibias, ſed illis nõ pulchrè incedunt. Nec malus cõcionator bene vtitur doctrina Euãgelica, dũ eam non cõplet opere; Tandem claudicat in duas partes, dum ore Deũ, vita mundum, & quæ carnis ſunt prædicat. Quadrat etiam hæc ſententia in omnes imprudentes, qui quaſi per accidens aliquid aliquando prudenter loquuntur, & cætera eorum tum dicta, tum facta non reſpondent.

4. *Comede.*] Hac comeſtione ſignificari poteſt non tantũ doctrinam Euãgelicam quam volumen iſtud adumbrat populo prædicandam, ſed etiam intus aſſumendã, atque à conciona-

cionatore in ſe & ſui profectum & ſpirituale nutrimentum, & augmentum conuertendā, quod fit opere. Eadē comeſtione ſignificatur diligens præparatio concionis, debereq; quæ populo concionaturus eſt, in intima cogitationis ſuæ trāſmittere, vt magno poſtea affectu ea populo quaſi eructet. Item ea prius in ventre internæ meditationis concoquenda quam in publicum proferantur.

5 *Lectulum &c.*] Sanctam Eccleſiam, in qua verus Salomon Chriſtus ſuauiter quieſcit.

6. *Fortes.*] Per hos intelligere licet doctores & concionatores, quorū officium eſt aduerſus hoſtiū inſultus & inſidias vigilare, armiſque ſpiritualibus ſemper inſtructos eſſe.

7. *Ex fortiſſimis Iſrael.*] .i. totius fidelis populi.

8. *Gladios.*] Gladium illū de quo B Paulus, Gladiū ſpiritus aſſumite quod eſt verbū Dei.

9 *Vnuſquiſque &c.*] Non vtuntur tantum gladio ſuo in alios, at etiam eodem gladio reſecant ſua ſuperflua: ideo dicitur ſuper femur ſuum: corpus prius ſuum mortificant, quam alios id facere doceant, caſtigantque ſe cum B. Paulo, ne, cùm alijs prædicauerint, ipſi reprobi efficiantur.

10. *Timores nocturnos.*] Per hos accipe omnia pericula quæ à dæmonibus noctis filijs, vel à peruerſorum hominum malitia (quæ omnis ad noctis tenebras ſpectat) euenire poſſunt fidelibus.

11. *Gemellis.*] Quia & verbo & vita pariunt Chriſto fideles.

12. *Vtiliora.*] Præ aliis non ita inſtructis atque tu es.

13. *Eſſe ducem.*]. i. Te poſſe ducere cæcos, docere ignorantes.

14. *Habentem &c.*] .i eo quod habeas per legem quam calles regulam agendorum & credendorum.

15 *Idola.*] Tanquam immunda.

16. *Sacrilegium facis.*] Sacra polluis, dum legem præuaricaris ſacram.

17. *Alligant &c.*] Generaliter loquitur cōtra magiſtros & concionatores qui grandia iubent & minora non faciunt. Ita Hieron.

18. *Argue.*] Rationibus eos conuince.

19. *Cū omni imperio.*] .i. authoritate vitæ maximè. Cum imperio quippe docetur (ait Anſelm.) quando prius agitur quam dicatur. Ita Chriſtus docebat tanquam poteſtatem & authoritatem habens, Matt. 7.

20. *Nemo te contemnat.*] .i nolo te talem exhibeas vt meritò poſſis ab alijs contēni, nolo ita ſegniter viuas & remiſsè vt alij ſe putēt te eſſe meliores, & te deſpiciant velut inferiorē.

§. 2. Dedecet concionari eum qui non præſtat ipſe quod alios docet.

Eccli. 15. 9. 10. *Non eſt [1] ſpecioſa [2] laus in ore peccatoris, [3] quoniam à Deo profecta eſt ſapientia: [4] ſapientiæ enim [5] Dei aſtabit laus & in ore [6] fideli: abundabit, & [8] dominator dabit eam illi.*

Ps. 49. 16. 17. *Peccatori autē dixit Deus: quare tu enarras [9] iuſtitias meas, & aſſumis [10] teſtamentum meum per os tuum? tu vero odiſti diſciplinam, & proieciſti ſermones meos retrorſum.*

1. *Specioſa.*] Non decet eam ibi eſſe, dedecoratur enim improba vita, aut admixtione vanitatis aut falſitatis.

2. *Laus.*] Dei & rerum diuinarum.

3. *Quoniam à Deo &c.*] q.d. cū ſapientia, quę ad Dei laudes prædicandas eſt neceſſaria, à Deo proficiſcatur, eamq; Deus non doceat nec det peccatoribus, quia in maleuolā animā nō introibit ſapiētia, certè indecēs eſt peccatorem Dei laudes & ſapientiam prædicare.

4. *Sapientiæ enim aſtabit.*] .i. ab ea proficiſcetur nec ab ea ſeparabitur Dei laus.

6. *Fideli.*] Veraci, aut ei qui fidei opera cōiungit, quę fides eſt formata charitate.

7. *Abundabit.*] Dei laus.

8. *Dominator dabit eam.*] Scilicet laudem, & laudum Dei prædicationem: iuxta illud, *Dominus dabit verbum Euangelizantibus virtute multa*, Pſ. 67.

9. *Iuſtitias.*] Præcepta, in quibus iuſtitia continetur.

10. *Teſtamentum.*] Tam nouum quam vetus .i. pactum, & fœdus meum, tu qui neque pręcepta mea ſeruas neque pactum cuſtodis.

§. 3. Spiritualibus armis virtutum ei vtendum ad finem ſuum conſequendum.

2. Cor. 10. 4. [1] *Arma militiæ noſtræ non carnalia ſunt, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum conſilia deſtruentes.*

1. *Arma.*] Vide ſupra cap. 5. teſtimon. 1.

§ 4. Exemplum ſe ipſe aliis ſtatuat in omni genere virtutum.

1. ad Tim. 4. 12. *Exemplum eſto fidelium [1] in verbo, [2] in conuerſatione, in charitate, in fide in caſtitate.*

Vide etiam Ad Titum. cap. 2. 7.

1. *In verbo.*] Vt ipſi exemplo tuo bona loquantur.

2. *In conuerſatione.*] Vt exemplo tuo bene & honeſtè conuerſentur, ſic cætera explica.

§. 5. Quanta ei opus ſit patientia.

Vide cap. ſequenti teſtim. 4. & cap. 11. §. 14.

§. 6. Quanta in Deum ſpe. Item de aliis virtutibus.

V. cap. 11. §. 1. & ſequentibus.

§. 7. Quam obſit Auditoribus prauus concionator.

V. cap. 11. §. 5. num. 8.

CAPVT IX.

De ijs quæ ſpectant ad Auditorum reprehenſionem & correptionem & ad ſpiritus feruorem.

§.1. VERBIS CASTIGET AVDITORES.

Eccli. 4.27 28. 1. *Ne reuerearis proximum tuum in caſu ſuo:* [2] *nec retineas verbum* [3] *in tempore ſalutis, nō abſcondas ſapientiam tuam* [4] *in decore ſuo.*

Vide item cap. 4. ſupra.

Et c. 11. §. 4. Quomodo procul eſſe debet ab omni adulatione, & §. 17.

Ad idem facit quod ſuprà dictum de dentibus, cap. 6. §. 2. quorum officium eſt ſubinde mordere, & morſu totius corporis incolumitatem tueri.

In eandem ſententiam afferre licet quod Canticor. 3. v. 3. vbi cuſtodes ciuitatis & vigiles (verum concionatorum ſymbolum) vulnerant ſponſam & percutiunt. V. Greg. 27. Moral. cap. 1.

2. Tim. 4. 2. [5] *Argue,* [6] *obſecra,* [7] *increpa* [8] *in omni patientia & doctrina.*

2. ad Tim. 2.25. *Seruum Domini oportet manſuetum eſſe ad omnes, cum modeſtia* [9] *corripientem eos qui reſiſtunt veritati.*

2. ad Tim. 3.16. *Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum ad erudiendum in iuſtitia.*

ad Titum. 2.15. *Hæc loquere & exhortare, & argue cum* [10] *omni imperio.*

Ad Coloſſ. 1.28. *Chriſtus quem nos annuntiamus,* [11] *corripientes omnem hominem, & docentes omnem hominem in omni ſapientia vt exhibeamus omnem hominem perfectum in Chriſto Ieſu.*

Vide verbo Correptio, parte prima §. 6.

1. *Ne reuerearis &c.*] i. præ vitioſo pudore ne omittas fratrem qui in peccatum cecidit corripere.

2. *Nec retineas verbum.*] i. nec omittas eum docere.

3. *In tempore ſalutis.*] Cum ſpes eſt ſalutis eius promouendæ.

4. *In decore ſuo.*] i. cum ipſa eſt ornanda & decoranda: quod contingit quando pro Dei gloria: aut cum fructu audientium proferri poteſt. Nā alioqui tempus eſt nonnunquam ſapientiam abſcondendi, ne margaritæ ſpargātur ante porcos, easque porci conculcent.

5. *Argue.* Reſiſtentes, vt rationibus cōuicti (hoc enim eſt hîc arguere) cædant.

6. *Obſecra.*] Bene agentes vt in melius proficiant.

7. *Increpa.*] Delinquentes vt confuſi ſe corrigant.

8. *In omni patientia.*] Notandū illud omni. i. in omni genere patientiæ, ſeu ad ſuſtinendas indignationes, ſeu calumnias, ſeu iniurias re aut verbo irrogatas.

9. *Corripientem.*] Ne ex ſupradictis colligeret quiſquā (ait Anſelm.) ceſſandum à correptione, ait eam faciendam quidem, at cū modeſtia quæ tunc eſt: quando lenitatem animi retinemus, & aliquam medicamenti acrimoniam verbo correptionis aſpergimus.

10. *Cum omni imperio.*] V. c. 8. §. 1. n. 18. quibus adde hæc. Cū omni imperio. i. poteſtate & authoritate tibi tradita vtere. Non eos remiſsè, frigidè, timidè, at cum libertate, grauitate verborū, atq; acrimonia increpa, & compeſce tanquam refractarios & rebelles.

11. *Corripientes & docentes.*] Notāda horum duorum copulatio, quæ neceſſaria bono concionatori, aliqui enim cōtēti docere nunquā corripiunt auditorem, canes muti non valentes latrare: Alij perpetui ſunt in correptionibus & reprehenſionibus, obtunduntque auditorum ſuorum capita; qui nec ijs proficiūt, quandoquidem iis quia frequentiores ſunt obduruerūt: Aduertant ſibi etiam ea tradenda populo quæ ſpectant ad doctrinam fidei & morū: ſic enim exhibebunt ſuos auditores perfectos fide & moribus in Chriſto IESV.

§. 2 NE FORTE EVM PÆNITEAT SILENTII.

1. *Væ mihi quia tacui.* Iſa. 6. 5.

1. *Væ.*] Nam vt apud Ezech. Dominus, ſi dicente me ad impium &c. *Vide ſupra cap. 4. teſtim. 8.* maior ſanè eſt concionatori obligatio reprehendendi & ſerio corripiendi auditores quam id prima ſpecie videatur, & quā multi de ijs ſibi perſuadeant.

§. 3. SANCTI ETIAM PROPHETÆ PLENI SVNT correptionum, & reprehenſionum.

Audite verbū Domini principes [1] *Sodomorū, percipite auribus legem Dei noſtri populus Gomorrhæ.* Iſa. 1. 10.

[2] *Radix tua, & generatio tua de terra Chanaan, pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa.* Ezech. 16. 3.

1. *Sodomorum.*] Quia moribus & luxu iis ſimiles: q. d. non iam Ieruſalem principes, non Dei populus, non filij Abraham, at Gomorrhæ. Vehemens ſanè increpatio, nihil enim ijs execrabilius his nominibus: ob quam etiā ignominioſam eorum compellationem dicunt quidam ſerra diſſectum fuiſſe Iſaiam.

2. *Radix &c.*] i. videris nata ex Chananæis & Amorrhæis, nō ex nobili proſapia Patriarcharum, tam infames, & degeneres ſunt mores tui.

§. 4. SANCTVS QVIDEM IOANNES BAPTIſta ita ſuos compellat auditores.

Matt. 3. 7. 1. *Progenies*[1] *viperarum, quis demonſtrauit vobis fugere à ventura ira?*

1. *Progenies.*] .i. filij.
2. *Viperarum.*] .i. Iudęorum priſcorum qui venenati vt viperæ; & qui Prophetas parentes ſuos occidebant vt vipera matrem, q. d. Venenati & homicidæ, venenatorum & homicidarum filij. Ita Gloſſa.

§. 5. ET S. PAVLVS.

Galat. 3. 1. *O inſenſati Galathæ quis vos*[1] *faſcinauit non obedire veritati.*

Actor. 13. 10. *O plene omni dolo, & omni*[2] *fallacia fili diaboli, inimice omnis iuſtitiæ, non deſinis*[3] *ſubuertere*[4] *vias Domini rectas.*

Actor. 23. 3. *Percutiet te Deus*[5] *paries dealbate, & tu ſedens iudicas me ſecundum legem, &*[6] *contra legem iubes me percuti.*

1. *Faſcinauit.*] Decepit, ſeduxit, vt non permaneatis in ea quam vos docui veritate.
2. *Fallacia.*] Verſutia.
3. *Subuertere.*] Impedire, interturbare.
4. *Vias.*] Progreſſum Euangelij.
5. *Paries dealbate.*] Habens tantum ſpeciem exteriorem iuſtitiæ, ſed non rei veritatem.
6. *Contra legem.*] Quæ dicit: Innocentem & iuſtum non opprimes vel maledices. Ita Interlin. & Liranus.

§. 6. VOCE FORTIORE VTATVR, SIT FERuens nec langueat in dicendo.

Iſa. 40. 9. *Super montem*[1] *excelſum aſcende tu qui Euangelizas Sion, exalta*[2] *in fortitudine vocem tuam qui Euangelizas Ieruſalem: exalta, noli timere, dic ciuitatibus Iuda: ecce Deus veſter.*

Vide ſupra cap. 4. teſtimo. 6. & cap. 6. §. 4. teſtimon. 3. Item verbo Apoſtoli §. 23. nu. 1.

1. *Excelſum.*] Vt à pluribus audiaris.
2. *In fortitudine.*] Tota ſpiritus & vocis cōtentione.

§. 7. NON CAREAT TAMEN MANSVETVDIne, adhibeatque auditorum ſuorum curandis vulneribus oleum & vinum: inſtar Euangelici Samaritani, illud quidem lenitatis: hoc autem acrioris correptionis. Luc. 10. 34

Vide etiam ſupra §. 1. teſtim. 5.

ad Galat. 6. 1. *Fratres, etſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis, huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis, conſiderans teipſum ne & tu tenteris.*

Lenitatis S. Pauli argumentū ſit quod toties vtatur obſecratione, vt ex citatis teſtimoniis aliquoties patuit & patebit deinceps.

§. 8. OB HANC FORTE RATIONEM ITA DE eccleſiæ labiis .i. concionatoribus, Salomon:

Fauus diſtillans labia tua ſponſa, mel & lac ſub lingua tua. Cant. 4. 11

§. 9. LICET CONCIONATORI NONNVNQVAM tacere veritatem, quando aduertit ſe non proficere, vel aliam ob cauſam.

Ideo prudens in tempore illo[1] *tacebit, quia tempus malum eſt.* Amos 5. 13.

Vide hoc eodem capite §. 1. teſtimonio 1.
Vide capite 16. §. 11.

1. *Tacebit.*] .i. non monebunt vos concionatores & viri ſancti, quia videbunt aduenisse tempus vltionis diuinæ: vel tacebunt cum videbunt tantam in iudicijs iniquitatem, nec poſſe ſe reſiſtere. Vtramque expoſitionem affert Hieronymus.

CAPVT X.

De Tempore & loco concionis.

§. 1. FREQVENTER CONCIONETVR exemplo B. Pauli.

Vigilate, memoria retinentes quoniam per trienniū nocte & die non ceſſaui, cum lachrymis monens vnumquemque veſtrum. Actor. 20. 31.

1. *Væ mihi ſi non Euangelizauero.* 1. Cor. 9. 16

Prædica Verbum,[2] *inſta*[3] *oportunè, importunè.* 2. ad Tim. 4. 2.

Opus fac[4] *Euangeliſtæ: miniſterium tuum*[5] *imple.* 2. Tim. 4. 5.

Huc reuocare licet hanc vocem ſponſi.

6 *Quæ habitas in hortis*[7] *amici auſcultant fac me audire*[8] *vocem tuam.* Cant. 8. 13.

1. *Væ mihi.*] Tenebantur ergo Apoſtoli ſub graui præcepto pṙedicare Euangeliū, alioqui nō intentaret ſibi væ ſeu æternā damnationē Paulus. Eodem præcepto teneri qui in eorū locum ſurrogati ſunt, Paſtores animarum, Epiſcopos &c. clarum eſt patetque in Tridentino ſeſſ. 5. c. 2. & ſeſſ. 24. c. 4.
2. *Inſta.*] Pṙedicationi verbi Dei.
3. *Oportunè &c.*] Eſt prouerbialis locutio, q. d. aſſiduè, inſtanter ſeu tempeſtiuum id ſit ſeu intempeſtiuum, omni denique tempore.
4. *Euangeliſtę.*] .i. Prædica cum voce, tum vita ſancta, inquit Anſelmus.
5. *Imple.*] .i. plene perfice quæ ſunt officij tui, perfectè exple omnes partes muneris tui commiſſi, aſſiduè prædicando, ita viuendo vt aliis prædicas &c.
6. *Quæ habitas &c.*] .i. ô Eccleſia quæ habitas in hortis i. animabus fidelibus tanquam mater in medio filiarum, vel per hortos intelligere licet ſocietates cæleſtium ciuium in quibus mente & affectu habitat Eccleſia militans.
7. *Amici.*] .i. Angeli.
8. *Vocem.*] Scilicet prædicationis, ita neceſ-

ſatiam

ſariam tum ad infidelium cõuerſionem, tum ad fidelium conſeruationem & promotionẽ in bono. Hãc vocem eccleſiæ audire ſemper ſponſus poſtulat, quia vix aliud eſt in Eccleſia officium dignius, vtilius, magiſque neceſſarium, officio prædicationis & doctrinæ: Hinc Cyprianus concionabatur quotidie, cumque exul id non poſſet coram populo ſuo, per litteras dabat monita ſalutis.

§. 2. NON EVM PVDEAT EADEM ſæpe inculcare.

Cuius rei exẽplum habet S. Ioannẽ Baptiſtam qui bis repetit Iudæis Chriſtũ Dominũ eſſe Agnũ Dei Ioa. 1. 29. ; 6. Habet item prophetã Amos qui quã verbis ante prædixerat captiuitatẽ c. 6 1. eandẽ c. 7. repetit, narrans eã ipſam ſibi per viſionem oſtenſam.

§. 3. NEQVE EVM PVDEAT IN PLATEIS CONcionari, & vbicũq; eſt hominũ multitudo: ita fãcti Prophetę vt patet ex Amos 5. v. 10.

Odio habuerunt corripientem in [1] *porta.*

Idem à Salomone apertè traditur *Prou.* 1. 20. 21. dum dicit ſapientiã foris prædicare, in plateis dare vocẽ ſuam, in capite turbarũ clamitare, in foribus portarũ vrbis proferre verba ſua &c. *V. Hiere.* 19. *v.* 1. *&* 14. Chriſtus itẽ relicta ciuitatula ſua Nazareth cõfert ſe Capharnaum amplã & maritimã, quærẽda enim cõcionatori loca in quibus vberioris fructus ſpes, neque ideo tamẽ minora negligenda vt dicitur §. 4.

1. *Porta.*] Eò mittebantur ſæpius à Deo prophetæ, quia in portis exercebantur iudicia, reddebatur ius, conuentus fiebant, eoque confluebat magna hominum multitudo.

§. 4. ADEAT DOMOS PRIVATAS, ATQVE ibi Euangelizet.

Cuius rei exemplum habet S. Paulum Actor. 20. v. 20.

Quomodo nihil ſubtraxerim (inquit) *vtilium, quo minus docerem vos publice, & per domos, & alibi ſæpe.*

Habet itẽ Chriſtum Dominũ, cæteroſque Apoſtolos, vt patet ex hiſtoria Euangelica, & Actis Apoſtolorum.

Ac Chriſtus quidẽ circuibat non modo ciuitates ſed & caſtella & ſynagogas, & ſæpe domos priuatas adibat. Mar. 6. 6.

§. 5. DENIQ; NVLLVM CONCIONI SACRÆ AVT tempus aut locum importunum ducat.

B. Paulus concionatur Romæ Iudæis à mane in veſperam, Act. 28. 23. & c. 17. v. 17. & 18.

Diſſerit de Chriſto cum Iudæis & gentibus per plures dies etiam in foro, & c. 20. 7.

Protrahit ſermonem vſque ad mediam noctem.

Manſit (Paulus) *biennio toto in ſuo* [1] *conducto: & ſuſcipiebat omnes, qui ingrediebantur ad eũ, prædicans regnũ Dei, & docens quæ ſunt de Domino Ieſu Chriſto cum fiducia, ſine prohibitione* *Actor.* 28. 30. 31.

1. *Conducto.*] Domo quã pretio conduxerat, non enim fuit Romæ cum cæteris vinctis inclusus in publica cuſtodia, ſed data eſt illi pro carcere priuata domus, diuino id operãte cõſilio vt Chriſtum liberius annuntiaret.

CAPVT XI.

Quæ concionatori cauenda.

§. 1. PRIMVM NE SIBI FIDAT, SED DEO.

1. *Hominis eſt animam præparare, & Domini linguam gubernare.* *Prou.* 16. 1.

2 *Cor hominis diſponit viam ſuam ſed Domini eſt dirigere greſſus eius.* *Prou.* 16. 9

Vide V. Apoſtoli §. 23. num. 7.

1. *Hominis eſt &c.*] Homo apud ſe frequẽter cogitat quid ſit dicturus & id diſponit, at citra Dei auxiliũ quod concepit nõ bene eloquetur: nõ quod prius poſſit ſine Dei gratia, ſed quod ad poſterius & ad benè proferendũ noua & ſingularis requiratur gratia quæ linguam moderetur & gubernet: quod ideo dicitur, vt ſignificetur poſt omnẽ noſtrum laborẽ, ſtudium, meditationẽ, induſtriam, pẽdendum nobis ab adiutorio Dei, qui non tãtum memoriæ ſuggerere debet quod antè cogitatum eſt, ſed etiã dicentis linguam moderari, vt benè, vtiliter, ſine cuiuſquam offenſione; imò verò, cum gratia auditorum dicantur quæ concepta ſunt.

2. *Cor hominis &c.*] Idem eſt ſenſus huius ſententię cum præcedenti, idq; ſignificatur, licet homo apud ſe cogitet quid dicere, quid agere debeat, at hanc cogitationem non ſufficere vt quod cogitauit perficiatur, ſed à ſingulari Dei gratia pendere vt ad effectũ illud perducatur, vt intelligamus non tantum nos egere gratia præueniẽte qua cor diſponit viã ſuam, ſed etiam ſubſequente qua cogitata opere perficiuntur. Ita Ianſenius.

§. 2. FIDAT AVTEM DEO, QVIA CONCIOnatoribus promiſit opem, eis adeſt eoſque roborat.

Sicut paſtor gregem ſuum paſcet in brachio ſuo, [1] *cõgregabit* [2] *agnos, & in ſinu ſuo leuabit,* [3] *fœtas ipſe* [4] *portabit.* *Iſa.* 40. 11.

Purgantur labia Iſaiæ [5] *calculo ignito* [illegible] *fiat ad concionandum & prophetandum.* *Iſa.* 6. 6. 7.

Ne timeas [6] *à facie eorum: quia tecum ego ſum, vt eruam te, inquit Dominus, & miſit* [7] *Dominus manũ ſuam, & tetigit os meum: & dixit Dominus ad me: ecce* [8] *dedi verba mea in ore tuo.* *Hier.* 1. 8. 9

Ezech. 3. 8. 9. *Ecce dedi faciem tuam, valentiorem faciebus eorum, & frontem tuam duriorem frontibus eorum [10] vt adamantem [11] & ſilicem dedi faciem tuam: ne timeas eos, neque metuas à facie eorum, quia domus [12] exaſperans eſt.*

1. *Congregabit.*] ad caulas eos vlnis gerens.

2. *Agnos.*] i. plebem ſimplicem, renatam recenter per baptiſmum.

3. *Fœtas.*] Matres, ſeu prędicatores.

4. *Portabit.*] In vlnis, ſinu fouebit. i. gratia ſua & conſolationibus cæleſtibus roborabit.

5. *Calculo.*] i. carbone quem vnus de Seraphim tulerat forcipe de altari holocauſtorum: hoc carbone quo Eſaiæ labia mundata, idem ſignificabatur quod per linguas igneas in die Pentecoſtes; ſcilicet gratia ſanctificans & gratis data, qualis eſt hîc Prophetia (hoc n. ſigno cōſtitutus fuit Propheta.) Hoc ergo ſigno oſtendit Deus ſe ei peccata condonare & implere prophetia, libertate, audacia, magnanimitate vt ſine timore, tum reges & principes, tum populum argueret. Vide caput 1 Iſaiæ v. 10. vbi ſummo dicendi ardore, & igneo ſpiritu increpat primores Iudæorum cum plebe, quæ verba acerbitatis plena & liberalitatis, non niſi ab inflammatis labijs oriri potuerunt.

6. *A facie eorum.*] ab eis.

7. *Dominus.*] Angelus vice Domini, externa aſſumpta ſimilitudine manum porrexit, & os Ieremiæ tetigit, quo tactu ſignificabat ſe ei dare linguam diſertam ad concionandum & prophetandum, ne amplius cauſaretur ſe puerum & elinguem.

8. *Dedi.*] Do iam.

9. *Valentiorem.*] vt nullo pudore ſuperetur. Hinc diſcimus interdum gratiæ eſſe, reſiſtere impudentiæ, & cum occaſio poſtulauerit, frontem fronte conterere, ne noſtra verecundia & humanus pudor pertimeſcat inſidias æmulorum. Gloſſa ex Hieron.

10. *Vt adamantem.*] qui eſt lapis pretioſus. Ne ſcilicet, inquit Greg. per exhibitum honorem ab auditoribus refrenetur lingua ex verecundia.

11. *Et vt ſilicem,*] qui eſt lapis deſpectus, ne per auditorum deſpectum taceat ex infirmitate. Vtroque autem hoc lapide, qui duriſſimus eſt, ſignificatur magna data ei fortitudo & conſtantia in prædicando.

12. *Exaſperans eſt.*] quæ Deum peccatis exaſperat, irritat.

§. 3. NE MVLTVM SIBI TRIBVAT IN conuerſione animarum.

1. Cor. 3. 6. 7. [1] *Ego plantaui, Apollo rigauit, ſed Deus incrementum dedit, itaque neque qui plantat [2] eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat, Deus.*

[3] *Vinea mea coram me eſt, [4] mille tui pacifici, & ducenti his qui cuſtodiunt fructus eius.* Cant. 8. 12

1. *Ego, &c.*] i. tam ego quàm Apollo foriſecus ad aures veſtras locuti ſumus, ego in vobis fidē plantādo, Apollo plantatā imbre ſui eloquij rigando: & fuimus quaſi operarij adhibentes culturā foriſecus ad arborem, incrementum ſeu fructus dare non poſſumus. Agricola poteſt arborem plantare, rigare, ſed nō poteſt folia, pomaque formare.

2. *Eſt aliquid.*] i. nihil eſt, nihil præſtat reſpectu eorum quæ facit Deus ſine cauſa perſtrepimus, niſi internus magiſter Deus, loquatur intus.

3. *Vinea, &c.*] licet eam dederim cuſtodibus cuſtodiendam & colendam, eius tamen curam non abieci.

4. *Mille tui, &c.*] i. mille argentei tui Salomonis (ſumitur enim hîc vocabulum pacifici pro nomine proprio) ſubaudi ſunt. i. mille argentei tibi Salomoni ſunt, vel debentur, vel adſcribuntur. Senſus autem eſt hic: Optimè dixiſti, ô ſponſe, vineam tuam ſemper coram te eſſe, ita vt eius maneas ſemper cuſtos & cultor præcipuus. Quare ingenuè fatemur omnem fructum qui de ea naſcitur tibi principaliter tribuendum tanquam primario paſtori, ſine quo omnium aliorum inanis eſſet labor. Adeo vt ſi iuxta valorem & efficaciam operarum & operationum fiat comparatio, tua operatio ſine comparatione, maioris inueniatur efficaciæ & pretij amplioris, quàm operatio cuſtodū, qui ex ſe nihil poſſunt: ita vt tibi rectius mille deberentur argentei quam illis ducenti.

§. 4. NE NIMIS ANXIE SE PARENT AD concionandum.

[1] *Nolite [2] cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini, non enim vos eſtis, qui loquimini; ſed ſpiritus patris veſtri, qui loquitur in vobis.* Matt. 10. 19. 20.

1. **Nolite.**] citatur hic locus tantum in ſenſu accommodatio, qui ad literam eſt de Apoſtolis, quando ſtabunt ante reges & prę ſides, rationem redditurі ſuæ fidei.

2. *Cogitare.*] ſcilicet anxiè & nimia cum ſollicitudine, vt ſonant Græca μὴ μεριμνήσητε, nec enim prohibet cogitare, *vide Marci 13.*

§. 5. NE ADVLETVR ADVITORIBVS IMpijs, neue ſecuros eſſe iubeat in peccatis, quin potius eos reprehendant.

Dicentes [1] pax, & non eſt pax: & [2] ipſe ædificabat parietem, [3] ipſi autem [4] liniebant eum luto abſque paleis. Ezech. 13. 10.

Quo pertinet ferè totum caput hoc, maximè v.5.& 18.& caput 22.v.28.

Vide ſupra, cap.9. per multos §.& cap.1. §.3.11.38.

Vide item verbo Adulatio.

Thren. 2. 14. *Prophetæ tui viderunt tibi [5] falſa, & ſtulta, nec aperiebant iniquitatem tuam, vt te ad pœnitentiam prouocarent: viderunt autem tibi [6] aſſumptiones falſas, & [7] eiectiones.*

Zach.10.2. [8] *Simulachra locuta ſunt inutile, & diuini viderunt mendacium, & ſomniatores locuti ſunt fruſtra: [9] vanè conſolabũtur, ideo [10] abducti ſunt quaſi grex, [11] affligentur, quia non eſt eis Paſtor.*

Oſee 4. 18. 19. *Dilexerunt afferre [13] ignominiam [12] protectores eius.*

Iſa.56. 10. [14] *Speculatores eius cæci omnes, neſcierunt vniuerſi, canes muti [15] nõ valentes latrare, videntes [16] vana, [17] dormientes, & amantes ſomnia.*

1.*Pax,&c.*] i. prædicabant falſi Prophetæ pacem, nec timendum à Rege Babylonis.

2 *Ipſe.*] populus ædificabat muros Hieruſalem deceptus his vanis promiſſis.

3.*Ipſi autem.*] falſi concionatores.

4.*Liniebant.&c.*] verbis adulatorijs populo applaudebant in ſuis peccatis, & ſpe inani quam populus habebat in Ægyptijs, quam ſpem confirmabant etiam mendacijs. Verba adulatoria & inanem pſeudoprophetarum applauſum cõparat luto abſque paleis, quia ſicut lutum abſque paleis non hæret, non eſt ſtabile & ſolidum, ita & eorum adulationes & mendacia; vana tantum erant promiſſa ſine vllo effectu, nam vt ſequitur, *recidit paries*, &c.

5.*Falſa*] falſas & ſtultas prophetias dum omnia proſpera prophetabant.

6.*Aſſumptiones.*] i. prophetias, quæ ſic dicuntur, quia cum eas proferrent Prophetę, leuabant ſeu aſſumebant vocem: aut quia nomen Domini falsò aſſumebant, dicentes: Hęc dicit Dominus; cùm Dominus non eſſet loquutus.

7.*Eiectiones.*] Quia prophetabant ea quæ à Deo eijciebant & plebem ab eo remouebãt; vel *eiectiones*.i. prophetias falſas, quibus nimis credula eijcieris è terra tua.

8.*Simulachra.*] Idola decipiunt vos, nihil vos docent, quod ſit ſalutare. Intelligi poſſunt per ea, mali concionatores, vt & per diuinos & ſomniatores ſeu coniectores, qui dicuntur loqui fruſtra, quia falſa ſunt & inutilia quę promittunt.

9.*Vanè.*] promittentes læta.

10.*Abducti ſunt,&c.*] vel ab huiuſmodi doctoribus in varios errores, vel in captiuitatem ab hoſtibus.

11.*Affligentur, &c.*] miſerè lacerabuntur à vitijs & dæmone, quia non habent Paſtores, ſed impoſtores.

12.*Protectores.*] concionatores quorum eſt à vitijs populum protegere.

13.*Ignominiam.*] .i. Deceperunt eos vanis adulationibus & promiſſis, vnde ignominia ſequuta eſt.

14.*Speculatores.*] cauſam oſtendit Hieroſolymitanæ cladis, ſeu quæ à Babylonijs ſeu quæ à Romanis illata eſt. Speculatores ſunt concionatores qui quaſi in ſpecula, editoque loco conſtituti vigilare debent, & videre, populoque denuntiare imminentia ſupplicia, Deique iram, ob peccata. Sunt etiam ſuperiores, ſpeculatores.

15.*Non valentes.*] notat Gregorius l.1 Reg. c.4. non dicere Prophetam *nolentes*, ſed *non valentes*, quia dum terrena meditantur, ſenſibuſque ad turpia prurientibus ſeruiunt, loqui non poſſunt; iniquitas enim oppilauit os eorum, Pſalm. 107. 42. Quomodo enim luxuriç deditus in ſui ſimiles inuehetur? Dicuntur etiam non latrare, qui non latrant in eos quos debent, in hoſtes, in latrones, in eos, qui plebem opprimunt, exhauriunt, cum latrent in domeſticos & bonos viros & erga eos ſe ſæuos exhibeant. Nec latrant vt oportet, qui pro ſuggeſtu clamores fundunt inanes, vnde nullus fructus ad morum reformationem; qui in abſentes iactant multa, præſentibus parcunt, ne eos offendant, eorumque perdant gratiam.

16.*Vana.*] inutilia, quę nihil habent niſi curioſam rerũ cognitionem aut oſtẽtationem.

17.*Dormientes, &c.*] ipſi interea nihil aliud captant quàm quietem & voluptates quæ à carnis & libidinis blandimento ſunt.

§.6. MALEDICITVR EI QVI NON VTITVR verbo Dei ad amputanda peccata.

1 *Maledictus qui prohibet gladium ſuum à ſanguine.* Hiere.48. 10.

1.*Maledictus*] Vide Greg.3. parte Paſtoral. admonitione 26. qui per gladium, intelligit gladium prædicationis, & per ſanguinem vitioſum, ſanguinem peccatorum. Applicat etiam puſillanimis & timidis, qui cum fratribus poſſent prodeſſe, talenta abſcondunt, & cum prædicationis gladio vitioſum ſanguinem fundere valeant, proprio ſe amore deludunt.

§.7. IN EOS QVI GRATA PRÆDICANT dum eis auditor quidpiam largitur alioqui eos terrent diuina vindicta propoſita.

Hæc dicit Dominus [1] ſuper Prophetas qui ſeducunt populum meum: [2] qui mordent dentibus ſuis, & prædicant pacem, & ſi quis non dederit in ore eorum quidpiam, [3] ſanctificant ſuper eum prælium, propterea [4] nox vobis pro viſione erit, & tenebræ vobis pro diuinatione, & [5] oc- Michea 3. 5.6.

cumbet

cumbet ſol ſuper prophetas, & obtenebrabitur ſuper eos dies.

1 *Super*).i. Ad vel contra.

2. *Qui mordent,&c.*].i.cum mordent, prædicant pacem.i. cum comedunt, cum eis datur cibus & munera, ventremque ijs implet & marſupium auditor, tunc omnia proſpera prædicant, laudant auditorem, adulantur, &c.

3. *Sanctificant.*) .i. parant in eos bellum, id eſt, terrent eos dicentes imminere hoſtes: Plerique concionatores id faciunt, qui, ſi quos nacti ſint auditores minus liberales quam optent, minantur eis infernum. Iis autem qui ſibi omnia pro voto ſuppeditant, læta & plauſibilia & adulationum plena decantant, & declamant magis quam prædicant.

4. *Nox,&c.*].i. propter viſiones veſtras, & conciones adulatorias incidetis in magnas calamitates.

5. *Occubet,&c.*) .i. omnis proſperitatis eorum lux, ſubita triſtitiæ, & malorum caligine obſcurabitur, cum minimè timebunt.

§. 8. NONNVLLI SVNT E CONCIONATORIBUS, qui adulantur regibus & diuitibus, pauperiores acriter carpunt, quos non ineptè conferas cum Saule impio Rege, qui Regi Agag pepercit, & optimis gregibus, quicquid verò vile fuit, hoc demolitus eſt: ſed verendũ neſint etiam cum Saule obnoxij ſupplicio, dicaturque eis: 1. Regum. 15. 9.

1. Reg. 15. 23. *Pro eo quod, abiecisti ſermonem Domini, abiecit te Dominus, ne ſis* [2] *Rex.*

Vide etiam §. præcedentem; & §. 5. teſtimonio vltimo, n. 15. in Annotatione.

1. *Abiecisti.*) Abijcit talis concionator ſermonem Domini, quia vetat Dominus acceptionem perſonarum, qua ipſe delinquit.

2. *Rex.*] Concionator verbo regit animas: & dignitate eſt pluſquam Rex, qui Deo cooperatur in tam regio opere & diuino, quale eſt ſalus animarum, quod ex mente S. Dionyſij Areopagitę eſt diuinorum omnium diuiniſſimum, vnde iuſto Dei iudicio, quia tanto munere funguntur, indignè plerique eo priuantur, auferτque Deus ab ijs candelabrum & officium quo in Eccleſia lucebant, Apoc. 3.

§. 9. PERMITTIT ESSE CONCIONATORES qui adulentur.

Iob. 12. 20. 1 *Commutans labium veracium &* [2] *doctrinam* [3] *ſenum auferens.*

1. *Commutans.*] Permittens ob populi peccata aut alia de cauſa vt qui ex officio (quales ſunt concionatores) loqui debebant veritatem, loquantur mendacia, & adulationibus ſuis hominum captent gratiam.

2. *Senum.*] Concionatores ratione, ſi non ætatis, ſaltem doctrinæ, prudentiæ, maturitatis, morum; quæ in ijs requiritur, vocari poſſunt ſenes.

3. *Doctrinam.*] quæ ei ætati & dignitati debetur, item veram & germanam, quæ populum erudiat, non palpet & mulceat.

§. 10. TALES SVNT CAVSA GRAVISSIMOrum ſcelerum.

1 *Quomodo facta eſt meretrix ciuitas fidelis, plena iudicijs, iuſtitia habitauit in ea, nunc autem homicidæ,* [2] *argentum tuum verſum eſt in ſcoriam: vinum tuum miſtum eſt aqua.* Iſa. 1. 21. 22.

Videndum etiam verbum Adulatio.

1. *Quomodo,&c.*] ad animam accommodari licet quæ ſit meretrix, dum peccando ſe dæmoni proſtituit. Homicidæ, ſũt varia peccata, quæ animã ſpiritualiter occidunt. Vel ſecundum ſenſum literalem accipi poteſt de quauis ciuitate olim fideli & Deo obſequente, quæ prauorum concionatorum & ſe ſuaque lucra ſectantium adulationibus à Deo defecit.

2. *Argentum tuum.*) q.d. ſi ignoras vnde hęc mala proceſſerint tibi edicam. Doctrina tuorum concionatorum (cuius ſymbolum eſt argentum) eſt adulterata, deprauata, non eſt amplius argentum, at ſcoria, omnem argenti vim & pulchritudinem amiſit, non eſt amplius niſi nomine & ſpecie tenus Dei verbũ: omnia vanitate & adulationibus ſunt plena, quibus non niſi ſuum honorem, lucra, & cómmoda concionatores venantur: hinc tot peccata, hinc ciuitas fidelis, facta meretrix, quia nemo eis vt oportet, concionatur, nemo peccati oſtendit grauitatem, nemo Dei iram intentat, &c. Idem proportionaliter dicendum de vino miſto aqua, per quod ſimiliter doctrina ſacra, impura non ſincera, nec ſincerè prædicata intelligitur.

§. 11. NON SECTETVR CONCIONATOR quæſtum aut laudem, ſed animas.

Non ſumus ſicut plurimi [1] *adulterantes verbum Dei, ſed ex* [2] *ſinceritate,* [3] *ſed ſicut ex Deo* [4] *coram Deo,* [5] *in Chriſto loquimur.* 2. Cor. 2. 17.

Vide etiam §. præcedentem in Annotatione.

[6] *Gratis accepiſtis, gratis date.* Matt. 10. 8

[7] *Diem hominis non deſideraui, tu ſcis.* Hiere. 17. 16.

Non quæro quæ veſtra ſunt ſed vos. 2. Cor. 12. 14.

[8] *Da mihi animas, cætera tolle tibi.* Gen. 14. 21

[9] *Æmulor enim vos* [10] *Dei æmulatione,* [11] *deſpondi* 2. Cor. 11. 2.

enim vos [12]uni [13]viro virginem castam [14] exhibere Christo.

1.*Adulterantes.*).i.corrumpentes,vitiantes. Adulterat Dei verbum qui vel veris miſcet falſa, vel prædicationem refert ad lucrum, laudem,ambitionem,ſuaque commoda, atque ideo docet placentia, adulatur principibus,populi vitia non carpit,eius aures ſcalpit & demulcet.

2.*Sinceritate.*)ſincera intentione.

3.*Sed ſicut ex Deo.*).i.nihil corrumpo in verbo Dei,illud prædico quemadmodum ab eo didici.

4.*Coram Deo.*).i.illi ſoli placere ſtudens

5.*In Chriſto.*) in Chriſti veritate & ſinceritate:vel *in Chriſto*.i.de Chriſto, de doctrina Chriſti.

6.*Gratis,&c.*) ſicut ſine pretio do vobis hanc poteſtatem,& vos gratis date,ne Euangelij gratia corrumpatur venalitate.Ita Glo. Interlin.

7.*Diem hominis.*) laudem, proſperitatem humanam.

8.*Da mihi,&c.*) Eſt tantum ſenſus accommodatitius.

9.*Aemulor.*)magno zelo inflammor, & amore erga vos.

10.*Dei æmulatione.*).i. hoc facio non propter me,ſed propter Deum, non meæ gloriæ, non lucro in hac re attendo, non mihi quæro hanc ſponſam, ſed Chriſto ſponſo, cuius ego ſum ductor.

11.*Deſpondi.*)Annulo fidei vos deſponſaui.

12.*Vni.*)non multis.

13.*Viro.*)non adultero.

14.*Exhibere.*)Eſt Græciſmus, ad exhibendum.i.vt vos omnes tanquam virginem vnam,incontaminatam aſſignem iudici Chriſto. Omnis enim Eccleſia virgo eſt mente, virginitas enim mentis eſt integra fides, ſolida ſpes,ſincera charitas. Hæc Anſel.

§.12. NON CVRET AVDITORVM IVDICIA de ſe.

1. Cor.4.3. *Mihi [1] pro minimo eſt, vt à vobis iudicer, aut ab [2] humano die.*

1.*Pro minimo,&c.*).i.nihili facio.

2. *Humano die.*) luce & ratione & iudicio humano,humanus enim intellectus cum nõ videat abdita,poteſt falli, vel ab humano die .i.ab hominibus,dum ſunt in ſuo die,& nondum aduenit dies Domini.

§.13. HABENT TAMEN CVRAM FAMÆ SVÆ.

2.Cor.8. 20. 21. *Deuitantes hoc ne quis nos vituperet in hac [1] plenitudine quæ miniſtratur à nobis. [2] prouidemus enim bona non ſolum coram Deo,ſed etiam coram hominibus.*

Vide item verbo Fama.

1.*Plenitudine.*)eleemoſynarum,quę fit noſtro miniſterio. Habebat Apoſtolus in hoc eleemoſynarum miniſterio fideles teſtes, ne infirmi vel infideles, cum tãtam largitionem viderent,putarent inde ſibi ipſum aliquid ad ſuos vſus conuertere: quod fecit in hoc negotio, fecit etiam qualibet alia occaſione: ſubdit enim

2.*Prouidemus,&c.*).i. curamus vt ea quæ facimus ſint bona etiam coram hominibus, Deo ſufficit conſcientia,at hominibus etiam eſt neceſſaria fama. Vel dici poteſt Apoſtolum curaſſe, ne incideret in vituperium hominum in ſua plenitudine, ſcilicet doctrinæ, prædicationis & miraculorum;ſi interim negligeret procurare eleemoſynas, vt ipſi erat commiſſum: Ne ergo diceretur de eo. Bene quidem prædicat & viuit, ſed non habet curam pauperum, vt ei fuit ab alijs Apoſtolis iniunctum: ideo nec in hac parte voluit negligens eſſe: tanti eſt concionatori bonam habere famam. Anſelmus.

§.14. NON PARCAT VALETVDINI SVÆ, grauiter laboret,& multa eaque grauia perpetiatur pro ſalute animarum.

Nunc gaudeo in paſſionibus pro vobis, & [1] adimpleo ea, quæ deſunt paſſionum Chriſti in carne mea,pro corpore eius, quod eſt Eccleſia. Ad Col. 1.24.

Secundum Euangelium meum in quo laboro [2] vſque ad vincula quaſi male operans,ſed [3] verbum Dei non eſt alligatum,ideo omnia ſuſtineo propter electos, vt ipſi ſalutem conſequantur, quæ eſt in Chriſto Ieſu, [4] cum gloria cæleſti. 2. ad Timoth. 2.9. 1.

Tu vero [5] vigila, in omnibus [6] labora. 2.Tim.4.5

Spiritus ſanctus per omnes ciuitates mihi proteſtatur dicens: quoniam vincula & tribulationes Hieroſolymis me manent. Sed nihil horum vereor, nec facio [7] animam meam pretioſiorem quàm me, dummodo conſummem curſum meum & miniſterium verbi, quod accepi à Domino Ieſu [8] teſtificari Euangeliũ gratiæ Dei. Actor.20. 23.24.

[9] Vas electionis eſt mihi iſte, [10] vt portet nomen meum coram gentibus & regibus, & filijs Iſrael. Ego enim oſtendam illi quantum oporteat eum pro nomine meo pati. Acto.9.15 16.

Ecce ego mitto vos ſicut agnos [11] inter lupos. Luc.10.3

[12] Mulier in vtero habens clamabat parturiens, & cruciabatur vt pariat. Apoc.12.2

Quanta ſit paſſus Ezechiel,& quàm inaudita & portenti ſimilia, cum voluerit ſubire Deus,vt Iudæorum obſtinatã flecteret mentem,vide c.4. Eiuſdem moleſtiſſimũ decubitum tanto tẽpore ſuper latus vnũ,vincula,victũ tenuiſſimũ & à quo abhorret natura humana

mana,&c. Vide etiam caput 5.eiuſdem.Ideo monet ſanctum Timotheum Beatus Paulus vt verbum pędicet in omni patientia. Quanta autem & quàm grauia ſit paſſus idem B. Paulus in hoc miniſterio teſtantur Actus Apoſtolorum eiuſque epiſtolæ, de quibus nonnulla Tomo 2. verbo Tribulatio. *1. epiſt. 4. 2*

1.*Adimpleo &c.*).ea quæ Chriſtus in carne ſua minus pertulit,ego in carne mea perfero, *pro corpore eius*,i. Eccleſia, multiplicanda ſcilicet & augenda: non quod,inquit Anſelmus, in carne Chriſti, quam Virgo peperit, aliquid deſit paſſionum,quia omnes in illa paſſiones ſunt impletæ, ſed adhuc reſtat pars paſſionum eius (per quas eſt glorificandus & multiplicanda eius Eccleſia) in mea carne, quas quotidie tolero: Pro Eccleſia, inquit Paulus; Si enim ab eruditione infidelium ceſſarem, has paſſiones ab infidelibus non ſuſtinerem, ſed quia ſemper Eccleſiæ ſtudeo prodeſſe,ſemper aduerſa cogor tolerare.

2.*Vſque,&c.*)vltra priores omnes labores, ad vltimum patior etiam vincula ob Euangelij prædicationem.

3.*Verbum Dei, &c.*) corpus quidem vinctum eſt, at verbum Dei liberè procedit ex ore meo non obſtantibus corporeis hiſce vinculis: nam non ſolum præſentes ſermonibus inſtruo,ſed & abſentes epiſtolis confirmo.

Cum gloria,&c.).i.ſalutem & gloriam.

5.*Vigila.*) Ante dixerat venturos prauos doctores & hæreticos,monet iam vt aduigilet ne corrumpant plebem.

6.*Labora.*) mala ſuſtine & aduerſa pro Euangelij veritate,& prædicatione.

7.*Animam &c.*].i. vitam nō pluris æſtimo quam me: me autem, quantus ſum & poſſum, Euangelicæ prædicationi conſecraui; igitur & vitam meam.

8.*Teſtificari.*].i. ad teſtificandum, ad prædicandum.

9.*Vas electionis.*]inſtrumentum electum.

10.*Portet*,&c.]me prædicet.

11.*Inter lupos.*]Gregor. in Paſtorali. Diſcipuli vt agni mittuntur inter lupos,vt ſenſum ſeruantes innocentiæ, morſum non habeant malitiæ:prædicator mala inferre non debet, ſed tolerare, & qui ſubditū foris quaſi inſequendo caſtigat,intus paterna pietate diligat.

12. *Mulier.*]hæc mulier eſt Eccleſia, ſeu prędicatores eius, qui non niſi cum magnis doloribus, Chriſto filios pariunt ideoque clamant.

§.15. CIBVM NEGLIGAT, CHRISTI DOMINI exemplo, qui Samaritanorum conuerſioni intentus oblatum à diſcipulis prandium recuſat.

Ioannis. cap. 4. v. 31.

§.16. ANIMARVM CONVERSIO SIT EI cibus,Chriſti item Domini exemplo cuius ea vox eſt,

Ego 1 *cibum habeo manducare quem vos neſcitis.* *Ioan. 4. 32.*
Meus 2 *cibus eſt* 3 *vt faciam voluntatem eius* *34. v. p. 99.*
qui miſit me, vt perficiam opus eius.

1.*Cibum.*] Hic cibus eſt animarum conuerſio, quę mox inſtabat in conuerſione Samaritanorum.

2.*Cibus.*] Hic oſtendit Chriſtus quantum appetat animarum conuerſionem, & quantum ea delectetur, dum illam, cibum vocat, cibo omni corporis pręferendum.

3.*Vt faciam,&c.*] Voluntas Dei fuit homines ſaluare,& eadem ſalus fuit opus Dei: at Chriſtus vt homo eſt is,per quem Deus eam fecit; Chriſtus autem voluntatem patris fecit,& opus eius perfecit, trahendo homines ad Dei cognitionem,doctrina,prædicatione, miraculis, cæteraque omnia ad ſalutem hominis pertinentia exhibendo: Inter alia ergo cibus Chriſti erat prædicatio,quia prædicando faciebat voluntatem Dei Patris, idque exequebatur ad quod miſſus erat. *Vide ſupra Verbo Chriſtus, §.33. in annotatione n.3.*

§. 17. MEMINERIT SE DOLABRAM DEI.

1 *Propter hoc* 2 *dolaui in Prophetis.* *Oſee 6. 5.*

1.*Propter hoc.*] Ne ad ſuppliciorum extremorum acerbitatem venirem.

2.*Dolaui in.*].i. per.i.vehementer corripui & crebris ictibus pulſaui vt eos expolirem, atque ad morum æqualitatem & rectitudinem adducerem. Dolare propriè de lignis dicitur, ſed ad lapides quoque transfertur, ait Ribera,qui etiam monet concionatores eſſe Dei dolabram & ferramentum, debereque eos dura & lapidea hominum corda tundere & expolire, vt tonſionibus expoliti lapides ſuis coaptentur locis per manus artificis;non tundunt,non dolant, qui adulantur, qui curioſa dicunt, qui ſubtilia: qui nimis timidi, timent diſplicere magnatibus. Monet etiam dolabræ aciē, vſu paulatim retundi, & cōſumi,neque debere concionatores conqueri ſi laborandum ſit, ſi valetudo minuatur, ſi vires langueant.

§.18. PARATVS SIT ETIAM MORTEM OBIRE pro ſalute animarum,& pędicatione veritatis.

Et 1 *occidi eos in verbis oris mei.* *Oſee 6. 5.*

§. ADD. CONCIONATORVM EST ORBEM peragere, eumque conuertere. *Vide V. Eccleſia,c.8. §.10. & aliquot præcedent.*

1.*Occidi.*].i.miſi ad vos Prophetas,licet ſci-

rem à vobis occidendos propter verba mea. Occidi & enecaui eos frequenter alloquendo,& ad vos mittendo,maximo cum eorum labore & pœna.

§. 19. EXORANDVS EST DEVS VT MITtat eos concionatores,qui hactenus deſcripti ſunt.

Zachar.10 1. *Petite à Domino, pluuiam in tempore, ſerotino,& Dominus faciet niues, & pluuiam imbris dabit eis, ſingulis herbam in agro.*

Mat. 9.38. *Rogate Dominum meſsis vt mittat operarios in meſſem ſuam.*

1. *Pluuiam.*) doctrinam Euangelicam,qua arida terræ facies erat irriganda, eiuſque doctrinæ prędicatores.

2. *Serotino.*) pluuia enim matutina fuit lex Moyſi,quæ Chriſtum præceſſit.

3. *Niues.*) Alij nubes.i. Apoſtolos & Euangelicos pręcones,qui hanc cæleſtem doctrinam in terram effundant. Eadem ratione eos vocat niues, quia pleni erant iſta pluuia, tũ etiam quia ſua doctrina ardorem concupiſcentiæ in hominibus refrigeraturi erant.

4. *Imbris.*].i.non qualemcunque, ſed imbriam.i. vehementer & largè totam terram irrigantem.

5. *Singulis,&c.*] Efficiet vt ſingulorum agri ſint fertiles. Tollet omnem ex animis ſterilitatem.

6. *Rogate.*] Chryſ. Oſtendit magnum donum eſſe decenter prædicare, dum dicit hoc eſſe orandum.

7. *Operarios.*] Qui non ſunt ijs conditionibus quæ hactenus dictæ ſunt, inſtructi, non ſunt operarij, niſi in ſpeciem & nomine tenus, ſed impediunt potius veros operarios, multoque præſtaret eos quieſcere.

§. 20. PAVCI ENIM SVNT BONI.

Matt.9.37 1 *Meſſis multa ² operarij pauci.*

1. Cor. 2. 16. ³ *Et ad hæc quis tam idoneus?*

Philipp. 2. 21. *Omnes quæ ſua ſunt, quærunt; non quæ ſunt Ieſu Chriſti.*

1 *Meſsis multa.*] multæ animæ conuertendæ ſuperſunt,ſeu ad fidem, ſeu ad morum rectitudinem.

2. *Operarij pauci.*] non tantum tunc temporis quando 12. tantum erant Apoſtoli, ſed omni tempore verum fuit dicere; operarios Euangelicos, quales oportet eſſe, paucos.

3. *Et ad hæc.*] Vide explicatũ ſupra c. 2. §. 4.

§. 21. ANTHITHESIS INTER BONVM ET malum concionatorem

Eccli. 21. 19.20. *Narratio ¹ fatui ² quaſi ſarcina in via, nam in labijs ³ ſenſati inuenitur ⁴ gratia, os prudentis ⁵ quæritur in Eccleſia, & verba eius ⁶ cogitabunt in cordibus ſuis.*

1. *Fatui.*] Concionatoris imprudentis, & qui caret ijs qualitatibus quæ ſupra explicatæ ſunt,aut alterius hominis loquentis.

2. *Quaſi, &c.*] .i. grauis eſt & moleſta auditoribus, ſicut ſarcina in via grauas iter facientes,

3. *Senſati.*] prudentis, & qui quodque ſuo profert tempore.

4. *Gratia.*] gratioſitas, erit gratus & acceptus.

5. *Quæritur.*] non modo eſt gratus, ſed etiam expetitur.

6. *Cogitabunt.*] Auditores.i.non perfunctoriè audient eum,ſed quæ dixit expendent diligenter.

CAPVT XII.

De fructu & effectis concionum.

PRIMVM ERGA CONCIONATOREM.

§. 1. NON PEREVNT EIVS LABORES, AT multorum bonorum ſegetem ei pariunt.

1 *De fructu oris ſui ² vnuſquiſque replebitur bonis, & ³ iuxta opera manuum ſuarum retribuetur ei.* Prou. 12. 14.

Doctrina bona ⁴ dabit gratiam: in itinere ⁵ contemtorum ⁶ vorago. Prou. 13.15

Anima quæ ⁷ benedicit, ⁸ impinguabitur, & qui ⁹ inebriat ipſe quoque ¹⁰ inebriabitur. Prou. 11.25

1. *De fructu,&c.*] ex fructuoſis vtilibuſque concionibus & ſermonibus.

2. *Vnuſquiſque,&c.*] non tantum illi paſcũtur qui docentur, quibuſque bene conſulitur, ſed & ipſe qui loquitur: inde paſcitur, imo repletur & ſatiatur, non tantum quia ijs quæ dicit, etiam ipſe nutritur, ſed quia eius labores Deus remunerabitur copioſè.

3. *Iuxta,&c.*] ſi fuerit in alios Deus,erit etiam in illum liberalis, & talis erga illum, qualis ipſe erga alios.

4. *Dabit gratiam*] non tantum diſcipulo, ſed & docenti, quia inde vterque erit gratus Deo & hominibus.

5. *Contemptorum.*]. Eorum qui contemnunt veritatem & bonam doctrinam.

6. *Vorago.*] Quia mala mors ob malos eorum mores eos abſorbebit.

7. *Benedicit.*].i.bene alios docet.

8. *Impinguabitur.*] à Deo, muneribus & gratijs

tijs. *Vide Greg. 3. par. Paſtor. admonit.* 26.

9. *Inebriat.*]potu ſalutaris doctrinæ.

10. *Inebriabitur.*) largam donorum à Deo recipiet mercedem: vel nouam à Deo, eamque affluentem conſequetur rerum cæleſtium notitiam.

§. 2. In specie, consolationem spiritualem, & gloriam etiam apud homines.

Ezech. 3. 3. *Fili hominis venter tuus comedet, & viſcera tua complebuntur* [1] *volumine iſto, quod ego do tibi & comedi illud, & factum eſt in ore meo* [2] *ſicut mel dulce.*

Apo. 10. 10. *Accepi librum de manu Angeli & deuoraui illud, & erat in ore meo tanquam mel dulce.*

Amos 9. 14. [3] *Plantabunt vineas, & bibent vinum earum,*
7. *&* [4] *facient hortos, &* [5] *comedent fructus eorum.*

1. ad Theſſ. 2. 19. 20. [6] *Quæ eſt noſtra ſpes, aut* [7] *gaudium,* [8] *aut corona gloriæ? nonne* [9] *vos ante Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum eſtis* [10] *in aduentu eius?* [11] *vos enim eſtis gloria noſtra,* [12] *& gaudium.*

Vide Philipp. cap. 4. 1. & 2. ad Theſſalon. 1. 3. & 4.

1. *Volumine.*) Vide ſupra cap. 8. §. 1. numerò 4.

2. *Sicut mel.*] Quia rerum diuinarum cognitio magnam affert conſolationem.

3. *Plantabunt vineas.*) efficent concionibus ſuis, vitæ exemplo & oratione vt hominum corda prius infœcunda fructus ferant lætificantes Deum, vnde ipſi etiam bibent & lætabuntur.

4. *Facient hortos.*) Iidem bonorum operum fructus, qui ob lætitiam magnam quam efficiunt, dicuntur vineæ: propter iucundiſſimã varietatem & pulchritudinem atque amænitatem dicuntur horti.

5. *Comedent &c.*) Hos fructus comedunt, cum de ſuorum Auditorum gaudent profectibus.

6. *Quæ eſt noſtra ſpes.*) Niſi vos ſcilicet .i. pro qua re nunc ſperamus, quod in futuro mercedem accipiemus, niſi quia laborauimus in vobis?

7. *Gaudium.*) Quod eſt gaudium noſtrum ſiue nunc ſiue in futuro niſi vos, ſanctitas veſtra, fides veſtra.

8. *Aut corona gloriæ.*] Niſi vos: .i. vnde coronabimur niſi ob veſtram conuerſionem.

9. *Nonne vos.*) ſupple nobis eſtis hæc omnia.

10. *In aduentu eius.*) Quia tunc propter bonam conuerſationem veſtram, noſtro labore paratam coronabimur.

11. *Vos eſtis &c.*) .i. verè tunc, vt dixi, eritis corona & gloria noſtra, quia & modo eſtis gloria noſtra apud Eccleſias.

12. *Gaudium.*) Apud nos, gloriamur enim apud alios de profectu veſtro, & de eodem gaudemus in cordibus noſtris.

§. Add. Item remissionem venialium *Vide infra §. 9.*

§. Add. Item peccatorum quæ ore commiſit. *Vide §. 13. in Annotatione.*

§. Add. Fit similis filio Dei, *Ibidem.*

§. 3. Concionator magnam laborum ſuorum mercedem conſequetur in cælo.

Qui fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in Matt. 5. 19.
regno cælorum.

Qui [1] *docti fuerint fulgebunt quaſi* [2] *ſplendor fir-* Danielis
mamenti & qui ad iuſtitiam erudiunt multos, 12. 3.
quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates.

[3] *Euge ſerue bone, & fidelis, quia ſuper pauca fuiſ-* Matt. 25.
ti fidelis [4] *ſuper multa te conſtituam, intra in* 21.
gaudium Domini tui.

[5] *Vinea fuit* [6] *pacifico* [7] *in ea quæ habet populos.* Cant. 8. 11.
Tradidit eam cuſtodibus, [9] *vir* [10] *affert pro* [11] *fructu eius* [12] *mille argenteos.*

1. *Docti.*) .i. doctores.

2. *Splendor firmamenti.*) .i. ſtellarum firmamenti, non enim alium habet firmamentum ſplendorẽ quã ſtellarũ, itaque idem hic dicitur priore parte hemyſtichij quod poſteriore, quod quidem Hebræis vſitatiſſimum: q. d. Sancti ſimplices, qui alijs non concionantur, ſunt quaſi cælum purum, quod non lucet, quia ſcilicet alios non illuminant. Hic autem fulgor doctorum & concionatorum, erit primò maius lumen gloriæ in anima tum in corpore, denique aureola, quę erit & animę & corporis particularis gloria.

3. *Euge &c.*) Vide ſupra cap. 3. parag. 2. vbi explicatur quid intelligendum ſit per talenta, in quibus hic dicitur fuiſſe fidelis, .i. fideliter ea diſpenſaſſe, ijs vtendo ad Dei gloriam.

4. *Super multa.*) .i. in multis te remunerabor, eris conſors & particeps gloriæ ac gaudij mei. Sumitur ſimilitudo à Rege qui bonos ſeruos ſolet remunerari, & eos præficere vrbium gubernaculis.

5. *Vinea.*) Eccleſia.

6. *Pacifico.*) Hebraicè Salomoni, .i. Chriſto vero Salomoni.

7. *In ea quæ habet populos.*) id eſt, in gentilitate, quæ non eſt vnius populi vt ſynagoga, quæ erat tantum Iudæorum, ſed continet varias gentes & nationes diuerſorum rituum & idiomatum.

8 *Cuſtodibus.*] Prælatis, Epiſcopis, Paſtoribus, cócionatoribus, obſeruent hi ſe non dominos vineę, at cuſtodes, [a] reddituroſque vero Domino cuſtodiæ & culturæ ſuæ rationem, quomodo vineam verbo & exemplo coluerint.

9. *Vir.*] .i. vnuſquiſque qui eam bene cuſtodierit, vel vir poteſt accipi vt Hebræum איש Iſh vt ſignificet non quemlibet hominem, ſed virum aliquem præſtantem, egregium aliquem cuſtodem.

10 *Affert.*) Referet, recipiet.

11. *Fructu.*) .i. cultura vineæ diligenti: neque enim fructus eſt in poteſtate cultoris, neque eſt in concionatore vt conuertat animas, ſufficit grauiter laboret vt id præſtet, qui ſecundum laborem ſuum non ſecundum fructum accipiet ſtipendium vt ait Apoſt. 1. Cor. 3. 8. Ergone fruſtrabitur mercede ſua quia nactus eſt auditores duros & obſtinatos, & à quibus nullum fructum conuerſionis reportat? Fidelis eſt Deus (inquit Titelmann.) qui nemini imputabit negligentiam aut malitiam alienã, quod idem fusè probat.

12. *Mille argenteos.*) .i. æternam fœlicitatem: quia enim numerus millenarius eſt plenus & perfectus, omniumque ſimplicium numerorum maximus & ſupremus, ſua illa plenitudine & perfectione eſt aptiſſimus ad ſignificandam æternam retributionem, quæ erit perfecta & conſummata. Valet autem argenteus decem ſtuferos aut duos regales Hiſpanicos, aut duos Iulios Italicos.

§. 4. HVIVS SPE MERCEDIS ANIMATVR ad labores.

Ioan.4. 35. 36. 1 *Leuate oculos veſtros, & videte* [2] *regiones, quia albę ſunt iam ad meſſem:* [3] *& qui metit, mercedem accipit &* [4] *congregat fructum in vitam æternam.*

1. *Leuate &c.*] q. d. longè abeſt meſſis ſegetum, quia non niſi abhinc 4. menſes futura eſt, at non ita animarum.

2. *Regionem &c.*] multitudinem plebis paratam ad recipiendum Euangelium.

3. *Et qui metit &c.*) animat eos ad metendum ſpe mercedis, meſſores enim accipiunt laboris ſtipendium.

4. *Congregat fructum.*) hic fructus ſunt homines conuerſi, qui fructus congregatur in vitam ęternam, quia vltra eſſentialem mercedem, gaudent concionatores in cælo de ijs quos conuerterunt.

§. 5. OB HANC MERCEDEM ET SVPRA dicta bona prædicatur beatus.

Iſa. 32. 20. 1 *Beati, qui ſeminatis ſuper* [2] *omnes aquas,* [3] *immittentes pedem bouis & aſini.*

1. *Beati &c.*) ô Apoſtoli ô concionatores beati eſtis qui ſementem Euangelij vbique iacitis.

2. *Omnes aquas.*) omnes populos.

3. *Immittentes &c.*) Immittere pedem bouis, eſt boue terram colere, quod prius fit quam ſementis iaciatur: per Bouem & Aſinum deſignari poſſunt catechiſtæ & qui præparant animas ad excipiendum ſemen Euangelicæ prædicationis.

§. 6. QVID BONI IN ALIIS PARIAT Concio.

PRIMO DEVM RECREAT.

1 *Sicut frigus niuis in die meſſis, ita legatus fidelis ei qui miſit eum, animam ipſius requieſcere facit.* Prou. 25. 13
Quam ſit Deo grata animarum conuerſio. Vide V. Apoſtoli §. 20. nu. 5. & §. 23. nu. 12.

1. *Sicut &c.*) Sicut frigus valdè refrigerans quale eſt niuis, eſt gratiſſimum meſſoribus meſſis tempore quando eſt ſummus æſtus: ſic bonus concionator qui Dei eſt legatus, quaſi Deum reficit & recreat (vt de Deo humano more loquamur) quando fideliter obit ſuam legationem, eumque ab ira requieſcere facit.

§. 7. ET ANGELOS.

Ita dico vobis gaudium erit coram angelis ſuper vno peccatore [1] *pœnitentiam agente.* Luca 15. 10

1. *Pœnitentiam agente.*] Ordinariè autem ex verbo Dei audito concipit peccator pœnitentiæ ſpiritum, vtitur enim Deus ad hæc & ſimilia cauſis ſecundis.

§. 8. GRATVM AFFERT MVNDO nuntium.

Quam [1] *pulchri ſuper montes, pedes annuntiantis & prædicantis pacem, annuntiantis bonum, prædicantis ſalutem.* Iſa. 52. 7.

1. *Pulchri.*) .i. grati accepti pedes concionatorum, ſeu ipſi concionatores & Apoſtoli quam accepti erunt annuntiantes pacem cũ Deo factam, partam ſalutem, gratiam Dei omnibus paratam eſſe, peccatum abolitum, regnum cælorum apertum, nihil hoc nuntio iucundius hominibus.

§. 9. ANIMAS ÆTERNA MORTE liberat.

Fratres mei ſi quis ex vobis errauerit à veritate, & conuerterit quis eum; ſcire debet quoniam Iacobi 5. 19. 20.

qui

qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ ſuæ, ſaluabit animam eius à morte, & [1] operiet multitudinem peccatorum.

Iuda v. 22 *Illos [2] [3] ſaluate de igne rapientes.*

1. *Operit multitudinem &c.*) .i. peccata per tãtum miſericordię opus delet coram Deo, tam eius quem conuertit, quam propria, quibus fortè erat venialiter maculatus. Ita Titelmann.

2. *Illos.*] Scilicet qui hæreticorum & prauorum hominum quorumlibet ſeductionibus ad malum pertracti quidem ſunt, ſed nõdum obſtinati.

3. *Saluate.* omni ſtudio liberate, quaſi de incendio ęterni ignis eos eripientes, cui iam addicti & deſtinati fuerant, niſi in rectam viam rediſſent.

§. Add. Qvomodo vires dæmonis deſtruat. V. verbo dęmon. cap. 1. §. 19. n. 9.

§. 10. Varii effectvs verbi Dei ſimul conglobati.

Vide infra §. 13. & 14. qui etiam huc pertinent.

Item verbo Apoſtoli §. 23. n. 5. & 8. & reliquis vſque ad finem.

Pſ. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 1 *Vox Domini [2] in virtute: vox Domini in [3] magnificentia: vox Domini confringentis [4] Cedros: & confringet Dominus Cedros Libani. Et comminuet [5] eos [6] tanquam vitulum Libani, & dilectus quemadmodum filius vnicornium: vox Domini [7] intercidentis [8] flammam ignis, vox Domini [9] concutientis deſertum: & commouebit Dominus [10] deſertum Cades. Vox Domini præparantis [11] ceruos, & [12] reuelabit condenſa, & in templo eius omnes [13] dicent gloriam.*

Pſ. 147. 4. *Qui [14] emittit eloquium ſuum terræ, [15] velociter currit ſermo eius.*

De verbi diuini virtute vide plura verbo, Verbum Dei.

1. *Vox Domini.*] Per concionatores, eſt vox vt ſequitur,

2. *In virtute.*] efficacitate, quia conuertit animas, nec eſt inanis verborum ſonus.

3. *Magnificentia.*] Gloria, ſplendore miraculorum: ita tempore Apoſtolorum, quando miracula vim dabant verbo Dei: poteſt & modo dici in magnificentia, quia nihil glorioſius nihil ſplendidius conuerſione animarum.

4. *Cedros.*] Cedri ratione ſublimitatis ſunt homines excelſi, ſiue ratione potentię, ſeu ſapientiæ, ſeu opum, ſeu nobilitatis: & quia cedri ſunt boni odoris, per eos deſignantur etiam homines voluptuoſi: vt & homines obſtinati & pertinaces, ſunt enim cedri arbores duriſſimę. Quomodo has omnes cedros cõfregerit, & ad humilitatem Chriſtianam perduxerit Euangelica prędicatio, patet ex hiſtoria Eccleſiaſtica.

5. *Eas.*] Scilicet cedros, illos viros potentes, fortes.

6. *Tanquam &c.*] .i. ſine difficultate, comminuet, quemadmodum comminuitur tenerrimus vitulus Libani, aut delicatus filius vnicornium, à parentibus, apud quos adhuc agit, admodum dilectus. Nam qui prius vt feroces tauri & vnicornes indomabiles ac fortiſſimi habebantur, fiunt euangelica prędicatione vnicornium pullis aut tenerrimis vitulis ſimiles .i. humiles, faciles, imbelles, inermes.

7. *Intercidentis.*) diuidentis, diſpertientis.

8. *Flammam ignis.*) .i. ignem diuini amoris: per prædicationem namque concionatorum, ſanctus Spiritus in hominum animos eiaculatur huncignem.

9. *Concutientis deſertum.*) corda eorum qui more ferarum, quæ in deſertis ſunt, viuebãt, moribus incultis ſine Deo, ſine lege, concuſſit, commouit horribili diuinæ iuſtitiæ comminatione, vt mox à vitijs ad rectam vitam conuerterentur.

10. *Deſertum cades.*) etiam ipſum deſertum Cades, vbi nihil omnino naſci ſolet .i. corda maximè inculta & ſterilia.

11. *Ceruos.*) .i. fideles tanquã ceruos quoſdam alacres & promptos preparat ad currendum viam virtutis, ad pugnandum cum ſerpentibus venenoſis, cum dæmonibus, & ad extrahendum huiuſmodi ſerpentes de cauernis in quibus latitant, id eſt, de peccatorum cordibus.

12. *Reuelabit condenſa.*) peccatorum mentes cæcas ac tenebroſas, vox concionatoris illuminat, oſtenditque quam variæ ibi laterent paſſiones & peccata, quæ ibidem more ferarum, habitationem ſibi conſtituerant, vt ſic detectæ facilè capi poſſint.

13. *Dicent gloriam.*] ſcilicet ob hæc omnia & ſingula tam potenter facta à Deo, miniſterio concionatorum & vocis ſuæ.

14. *Emittit &c.*) qui per concionatores verbum ſuum hominibus manifeſtat.

15. *Velociter currit.*) fertur & fructificat citiſſimè ſermo Dei.

§. 11. Licet qverantvr qvidam prophetę ſe nihil concionando profeciſſe, ideoque deſiſtere voluiſſe nec valuiſſe.

Væ mihi quia [1] factus ſum ſicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ, non eſt botrus ad comeden- Mich. 7. 1.

concionandum, [2] præcoquas ficus deſiderauit anima mea.

Hierem. 20.7.8.9. *[3] Seduxiſti me Domine, & [4] ſeductus ſum: [5] fortior me fuiſti & inualuiſti: factus ſum in deriſum tota die, omnes ſubſannant me, [6] quia iam olim loquor vociferans iniquitatem, & vaſtitatem clamito, [7] & factus eſt mihi ſermo Domini in opprobrium, & in deriſum tota die & [8] dixi non recordabor eius, & non loquar vltra in nomine eius: [9] & factus eſt in corde meo quaſi ignis exæſtuans, clauſuſque in oſſibus meis, & defeci ferre non ſuſtinens.*

1. *Factus ſum &c.*) In hoc meo munere concionandi & prophetandi ſum ſimilis ei qui vindemia facta quærit racemos, quia ſicut talis non inuenit ferè quidquam, licet diu quærat & laboret, ita ego non inuenio iuſtū qui poſſit iræ Dei reſiſtere, nemo mihi obedit, neminem conuerto.

2. *Præcoquas ficus.*) .i. ſed neque ficus iuueni, ficus præcoquas ſeu quæ ante alias matureſcunt, vocat inſignem aliquem virum aut viros veteribus patribus ſimiles qui principio ætatis matureſcentes, Deo & hominibus grati fuere, de quibus, Oſeæ 9.10.

3. *Seduxiſti me &c.*) ô Domine cum munus prophetandi & concionandi mihi commiſiſti, ſimul promiſiſti, te nunquam me aduerſariorum meorum libidini permiſſurum.

4. *Seductus ſum.*) Quia multò aliter facere videris, non ſeduxit Hieremiam Dominus, ſed ipſe ſe ſeduxit, non enim magnificis illis verbis primi capitis v. 18. *Dedi te in columnam ferream &c.* pollicitus erat Deus eum nihil perpeſſurum, ſed in perſecutionibus futurum ſuperiorem.

5. *Fortior me fuiſti.*) Dum perſuaſiſti vt admitterem hoc onus quod recuſabam.

6. *Quia iam &c.*) .i. Quia iamdudum, & à multo tempore increpo populum ob ſuas iniquitates, & ob eas denuntio futuram per Chaldæos cladem.

7. *Et factus eſt &c.*).i. ideo factus eſt.i. ob verbum Domini vituperor, & derideor. Monet Chryſ. hom. 1. de Lazaro, Tomo ſecundo, concionatoribus non deſiſtendum à prædicatione, ſiue ſit qui auſcultet ſiue non, eiſque etiam inter medios irriſores concionandum.

8. *Dixi &c.*) ſtatui apud me nullam amplius Dei facere mentionem, neque concionari amplius.

9. *Et factus eſt &c.*) Sed ſenſi verbum Dei quaſi ignem intus in corde incluſum & adnitentem erumpere, & ego fatigabar continēdo illum, nec valebam ferre tantum incendium: quare coactus ſum iterum prophetare & concionari.

§. 12. IDEM QVERITVR CHRISTVS.

[1] Cui ſimilē æſtimabo generationem iſtam? ſimilis eſt pueris ſedentibus in foro qui clamantes coæqualibus dicunt: cecinimus vobis, & non ſaltaſtis: lamentauimus & non planxiſtis. Venit enim Ioannes, neque manducans neque bibens; & dicunt: Dæmonium habet. Venit filius hominis manducans & bibens; & dicunt: ecce homo vorax & potator vini, publicanorum & peccatorum amicus & [2] iuſtificata eſt [3] ſapientia à [4] filijs ſuis. Matth. 11. 16.17. 18. 19.

1. *Cui ſimilem &c.*) Ludi genus vt notat Cyrillus erat apud Iudæos quo pueri in duas diuiſi turmas, quaſi vitæ humanæ ſpeciem exhibebant; dum ex vna parte hi lamentabantur, ex alia alij canerent tibijs, ſed ita vt neque lugentes curarent aut mouerentur cantu aliorum, neque canentes, aliorum luctu q.d. Chriſtus. Ità moroſa eſt hæc generatio ſeu huius ætatis homines, maximeque ſcribæ & Phariſæi vt nec cantu .i. prædicatione regni cælorum & exemplo laxioris vitæ meæ, nec planctu .i. Ioannis vitæ & prædicationis ſeueritate prouocari potuerint ad conuerſionem.

2. *Iuſtificata.*) defenſa, approbata, vindicata à calumnijs hominum vt quæ nihil omiſerit ad ſalutem hominum neceſſarium.

3. *Sapientia.*) Scilicet Dei.i. Chriſtus Dominus.

4. *Filijs.*) diſcipulis, ſeu Chriſti fidelibus.

§. ADD. QVOMODO SE SOLABITVR CONCIONATOR ſi paucos conuertat. *Vide verbo Chriſtus* §. 41. *Et infra c.* 16. §. 3.

§. 13. QVAM SIT RES PRÆSTANS CONVERſIO ANIMARUM.

Si ſeparaueris [1] pretioſum à vili, [2] quaſi os meum eris. Hier. 15.19

Vide item cap. 11. parag. 19. n. 6.

1. *Pretioſum à vili.*) id eſt, virtutem & electos meos à vilitate peccati, & ab hominibus vitioſis, id eſt, ſi conuerteris peccatores.

2. *Quaſi os meum eris.*) id eſt, eris verus propheta meus, per te loquar, per te ſecreta mea detegam, vel ſecundo, efficies quod ego ipſe ore meo & verbo eram facturus, vel tertio aſſimilaberis ori meo, quia ſicut ego verbo condidi omnia, ita tu verbo perperam agentes conuertes ad virtutem: vel quarto, eris quaſi os meum .i. quaſi filius meus vnigenitus: nam in ſcripturis paſſim, Dei filius

voca-

vocatur os patris & facies eius: aſſimilatur autem Dei filio ait Chryſ. Tomo 5. homilia 5. aduerſus Iudæos, qui conuertit peccatores, ob hũc enim eundem finem venit Chriſtus in mundum, paſſus eſt & mortuus. Vel quinto cum eodem Chryſoſt. quaſi os meũ .i. os tuum erit vt os meum .i. purum, ſanctumque, & animarum vacando ſaluti, quaſcunque olim ore tuo maculas contraxiſti, delebis.

§. 14. VARIÆ VIRTVTES QVAS IN HOMInum animis parit concio ſymbolice exprimuntur in Canticis.

Cant. 4. 13. 14. 1 *Emiſſiones tuæ paradiſus malorum punicorum cũ pomorum fructibus. Cypricum nardo, nardus & crocus fiſtula & cinnamomum cum vniuerſis lignis Libani, myrrha & aloë cum omnibus primis vnguentis.*

1. *Emiſſiones &c.*] Huius applicationem quæ etiam huic propoſito applicari poteſt, require verbo Maria cap. 7. n. 11. & maximè cap. 13. §. 10. n. 10.

CAPVT XIII.

De Concione & Concionatore relatis ad alios. Ac primum ad Deum.

§. 1. MANDAT NONNVNQVAM CONCIOnatoribus ne prædicent.

Iſa. 5. 6. 1 *Nubibus mandabo ne pluant ſuper eam imbrem.*

Ierem. 4. 3. *Nouate vobis* [2] *nouale & nolite ſerere ſuper* [3] *ſpinas.* Vide cap. 16. §. 11.

1. *Nubibus.*] Apoſtoli & concionatores vocantur nubes quia per hos Deus cæleſtem imbrem, id eſt, doctrinam ſuam hominibus impertit.

2. *Nouale.*) Eſt nouale, terra de nouo proſciſſa, & aratro à ſpinis ſentibuſque expurgata.

3. *Spinas.*) in cordibus plenis ſpinarum peccatorum. q. d. quærite alios agros in quos ſementem verbi Dei ſpargatis, alios vobis parate Auditores. Eſt ſenſus accommodatitius.

§. 2. MVTOS REDDIT DEVS CONCIOnatores ob peccata populi.

Ezech. 3. 26. *Linguam tuam adhærere faciam palato tuo & eris mutus, nec quaſi vir obiurgans, quia domus exaſperans eſt.*

1. *Quia domus &c.*) Gloſſa. Ita Deũ offenderunt, vt concionatorem obiurgantem audire non mereantur.

§. 3. NONNVNQVAM VERO OMNINO VVLT prædicari verbum ſuum, quod quidem patet ex Hier. c. 36. vbi præcipit prophetæ ſcribat prophetias ſuas omnes ſimul, quas ſparſim prædicarat, eaſque ſimul populo legat, quas cum impius Rex combuſiſſet, eas iterum Deo præcipiente reſcribit.

§. 4. ANIMAT DEVS CONCIONAtores.

Dixit Dominus nocte per viſionem Paulo: noli timere, ſed loquere, & ne taceas: propter quod ego ſum tecum: & nemo apponetur tibi vt noceat te: quoniam populus eſt mihi multus in hac ciuitate. Act. 18. 9. 10.

CAPVT XIV.

De Concionatore relato ad alios concionatores.

§. 1. OPTET ET GAVDEAT EOS MVLTOS eſſe, dicatque cum Moyſe.

Quis tribuat vt omnis populus prophetet, & det eis Dominus ſpiritum ſuum. Numer. 11. 29.

§. 2. ET CVM APOSTOLO.

1 *Quid enim? dum omni modo, ſiue* [2] *per occaſionem ſiue per* [3] *veritatem Chriſtus annuntietur, & in hoc gaudeo, ſed &* [4] *gaudebo.* Philipp. 1. 18.

1. *Quid enim.*) Scilicet refert qua intentione Chriſtus prædicetur.

2. *Per occaſionem.*) Lucri proprij & gloriæ captandæ.

3. *Veritatem.*) puram intentionem.

4. *Gaudebo.*) & modo gaudeo & in poſterum gaudebo.

§. 3. QVID EI RESPONDENDVM DVM nuntiatur alios frequentiorem habere concionem.

1 *Non poteſt homo accipere quidquam, niſi fuerit ei datum de cælo.* Ioann. 3. 27.

Illum oportet creſcere, me autem minui. Ioan. 3. 30.

1. Non

1. *Non poteſt &c.*) Ita reſpondit Ioannes cũ ei nunciaretur omnes confluere ad Chriſti baptiſmum. q. d. ſi mihi anteponitur Chriſtus hoc habet à Deo. Ita Chryſoſt.

CAPVT XV.

De concionatore collato cum ijs qui eum nolunt admittere aut audire.

§. 1. NON MIRETVR CONCIONATOR ſi repulſam patiatur.

Luca 9. 53. *Chriſtus enim nõ fuit admiſſus à Samaritanis, quia* [1] *facies eius erat euntis in Hieruſalem.*

1. *Facies eius &c.*) Quia ſatis indicabat ſe ire in Hieruſalem, fortè quia tum vicinum erat paſcha. Obſeruandũ hoſtes fuiſſe Samaritanos Iudæorum, deteſtatoſque eos qui religionis cauſa irent ad templum Hieroſolymitanum, contendebant enim Deum in monte Garizim apud ſe colendum. Vide hic Maldonat.

§. 2. EORVM POENÆ QVI CONCIONATOREM nolunt admittere aut audire.

Matt. 10. 14. 15. *Quicumque non receperit vos, neque audierit ſermones veſtros, exeuntes foras de domo vel ciuitate,* [1] *excutite puluerem de pedibus veſtris: amen dico vobis:* [2] *tolerabilius erit terræ Sodomorum, & Gomorrhæorum in die iudicij, quam illi ciuitati.*

Videndum item totum caput 36. Iere. maximè à verſu 21.

1. *Excutite.*] Atque hoc ſigno externo facite vt omnibus conſtet, vos nulla in re cum tam impijs hominibus velle communicare, neque vel tenuem tam peruicacis ciuitatis puluerem velle pedibus veſtris adhęrentem habere: quod quidem à Paulo & Barnaba factum Actor. 13. 51.

2. *Tolerabilius erit.*) .i. mitius punietur.

§. 3. HI NON TAM CONCIONATOREM quam Deum & Chriſtum Dominum contemnunt.

Luca 10. 16. *Qui vos ſpernit, me ſpernit, qui autem me ſpernit ſpernit eum, qui miſit me.*

1. Reg. 8. 7. *Non te abiecerunt, ſed me ne regnem ſuper eos.*

Ezech. 3. 7. *Domus Iſrael nolunt audire te: quia nolunt audire me: omnis quippe domus Iſrael* [1] *attrita fronte eſt & duro corde.*

1. *Attrita fronte.*) Chaldæus impudenti facie, qui enim frontem triuit, pudorem omnẽ ab ea excuſſit.

§. 4. HI SIMILES SVNT SERPENTI ET Aſpidi.

Pſ. 57. 5. 6. *Furor* [1] *illis ſecundum ſimilitudinem* [2] *ſerpentis: ſicut aſpidis ſurdæ, &* [3] *obturantis aures ſuas. Quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici incantantis* [4] *ſapienter.*

1. *Illis.*) Scilicet peccatoribus.

2. *Serpentis.*) qui nulla arte manſuefieri poteſt.

3. *Obturantis.*) Dicitur aſpis claudere cauda alteram aurem, alteram terræ affigere, ne audiat incantatoris ſeu magi carmen, quo eam conatur manſuetam reddere, facereque vt virus euomat: eoſque denotat qui nolunt audire verbum Dei. Ità S. Auguſt.

4. *Sapienter.*] id eſt, ſecundum pręcepta ſuæ artis.

§. 5. HI AFFECTANT IGNORATIONEM Dei, ſimiles ijs de quibus Iob:

Iob. 21. 19. *Qui dixerunt Deo recede à nobis, & ſcientiam viarum tuarum nolumus.*

§. 6. QVOMODO BONI ET ZELOSI CONCIONATORES alio amandantur nonnunquã, quaſi perturbatores ciuitatis & publicæ quietis, olim patuit in Amos quem Amaſias pſeudoſacerdos ita compellat:

Amos 7. 12. 13. 14. 15. [1] *Qui vides gradere, fuge in terram Iuda, &* [2] *comede ibi panem & prophetabis ibi, & in Bethel non adijcies vltra vt prophetes, quia* [3] *ſanctificatio regis eſt, &* [4] *domus regni eſt. Reſponditq; Amos, & dixit ad Amaſiam:* [5] *non ſum propheta, & non ſum filius propheta: ſed armentarius ego ſum,* [6] *vellicans Sycomoros, & tulit me Dominus cum ſequerer gregem, & dixit Dominus ad me, vade propheta ad populum meum Iſrael.*

1. *Qui vides.*) O tu, cuius officium eſt videre & prophetare.

2. *Comede.*) Ibi te alent & magni facient vt à Deo miſſum, ibi poteris quantum voles prophetare.

3 *Sanctificatio Regis.*] Hic eſt templũ quod Rex colit & frequentat: vel quod primus Rex Ieroboam erexit vitulo.

4. *Domus regni.*) .i. Regia curia vbi reſidet Rex, ne turbes ciuitatem Regiam.

5. *Non ſum propheta.*) q. d. non vltro huc veni ſed à Deo miſſus, meum enim officium

eſt armenta & oues paſcere.

6. *Vellicans ſycomoros.*] Ficus enim huius arboris non poſſunt edi niſi vellicentur, id eſt, vngue aut ferro findantur vt exeat lac & à ſole penetrante ſiccentur.

CAPVT XVI.

De Concione & Concionatore collatis cum Auditoribus.

§.1. QVI CARPVNT VITIA CVR SÆPE habent pauciores auditores.

Ioan.3.20. *Omnis qui male agit, odit [1] lucem, & non venit ad lucem vt non arguantur opera eius.*

Vide verbo Auditio. §.1.

1. *Lucem.*] Concio eſt lux, qua ſingulorum vitia deteguntur & arguuntur.

§.2 CONSOLATIO EIVS QVI HABET INfrequentem auditorem.

Cant. 8.13 [1] *Quæ habitas in hortis,[2] amici auſcultant: fac me audire vocem tuam.*

Ioan. 6 6 [3] *Ex hoc multi diſcipulorum eius abierunt retro, & iam non cum illo ambulabant.*

1. *Quæ habitas.*] Vide ſupra c.10.§.1.n.6.

2. *Amici.*] Angeli, hæc ſit eius conſolatio, pluris enim eſt vnicus Angelus, quàm totus mundus: Angeli vero non auſcultant modò, ſed & gaudent, applaudũt, gratulantur, Deoque repræſentant concionatoris laborem, zelum, feruorem.

3. *Ex hoc*] ſi ſe Chriſti auditores ab eo ſubtraxerunt, non miretur concionator, ſi aliquando deſeratur à ſuis: Chriſti, inquam, cui diffuſa gratia in labijs, qui habebat verba æternæ vitę, cuius eloquium dulce ſuper mel & fauum.

§.3. CONSOLETVR SE SI PAVCOS CONuertat.

Actor.16. 14. *Vnica lydia de varijs quæ conuenerant à B. Paulo conuerſa.*

1. Cor.3.8. *Vnuſquiſque propriam mercedem accipiet ſecundum ſuum [1] laborem.*

Vide item Verbo Chriſtus, §.41. & hîc c. 12.§.3.n.11.

1. *Laborem.*] non ſecundum fructum: & meritò quidem, cum fructus conuerſionis aliorum non ſit in noſtra poteſtate: Concionatoris eſt plantare, iacere ſementem, eam rigare, Dei autem eſt facere, vt ea fructum producat. Ideo Apoſtolus dicit plus omnibus laboraui, non autem fructificaui, quia labor eſt eius, fructus eſt Dei: vt monet Bernardus ad Eugenium l. de conſideratione. Saluum eſt ergo ſuum concionatori præmium, licet nullum conuertat, atque æquè magnum ac ſi plures conuerteret; ſi laborauit, atque ad id ea attulit præſidia quæ opus erat: Imo ſæpe maius referet præmium, quàm alius, qui plures conuertit, quia magis laborat homo vt ſe vincat, ſeipſumque inducat ad concionandum vbi parua ſpes fructus.

§.ADD. NON DESISTAT A CONCIONE licet rideatur.

Vide c.12.§.11.n.7. & infra §.9.teſtimonio 2.

§.ADD. LICET ITEM AVDITORES EIVS monitis non pareant.

Vide §.7.& 8. idem namque contigit Prophetis.

§.4. POPVLI EST ALERE CONCIONATOres.

Quis [1] militat ſuis ſtipendijs vnquam? quis plantat [2] vineam, & de fructu eius non edit? quis [3] paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat? Si nos vobis ſpiritualia ſeminauimus [4] magnum eſt, ſi nos carnalia veſtra metamus? 1.Cor.9.7. 11.

[6] *Communicet autem, is [5] qui cathechiſatur verbo, ei qui ſe cathechiſat in omnibus bonis.* Gal.6.6.

Dignus eſt operarius cibo ſuo. Mat.10. 10.

1. *Militat.*) Apoſtoli & concionatores ſpiritualiter Chriſto militant.

2. *Vineam.*] Iidem Eccleſiam quaſi vineam plantant.

3. *Paſcit gregem.*] Iidem Chriſti gregem paſcunt doctrina cœleſti. Iidem ſunt boues triturantes, de quibus, *vide ſupra c.2.§.5.n.3.*

4. *Magnum eſt.*) eſt ironia, q. d. non eſt magnum, ſed minimum.

5. *Qui cathechiſatur.*].i. inſtruitur verbo ſacræ doctrinæ.

6. *Communicet, &c.*].i. omnia quę habet, faciat cõmunia ſibi & doctori, dans ei cibum, veſtes & omnia neceſſaria. Ita Anſelmus.

§.5. BEATVS PRÆDICATVR QVI ATTENtum nactus eſt auditorem.

Beatus qui inuenit amicum verum, & qui enarrat iuſtitiam auri audienti. Eccli.25. 12.

§.6. AD EOS QVI CONCIONIBVS NON proficiunt.

Cum deberetis magiſtri eſſe [1] propter tempus; [2] rurſum indigetis, vt vos doceamini quæ ſint [3] elementa exordij ſermonum Dei: & facti eſt is quibus [4] lacte opus ſit non [5] ſolido cibo. Hebr 5.12.

Heb.6.7. *Terra ſæpe venientem ſuper ſe bibens [7] imbrem, & generans [8] herbã [9] opportunam illis, à quibus colitur; accipit [10] benedictionem à Deo: [11] proferens autem [12] ſpinas ac tribulos [13] reproba eſt & [14] maledicto proxima, cuius [15] conſummatio in [16] combuſtionem.*

1. *Propter tempus.*] diuturnitatem temporis ex quo vobis prædicatum eſt.

2. *Rurſus.* } ſicut quando primum ad vos concio facta eſt.

3. *Elementa, &c.*] prima principia, ſeu ea quæ traduntur ijs ad quos primùm habetur ſermo de Deo, quale eſt ſymbolum & myſteria vitæ paſſionis & reſurrectionis Chriſti.

4. *Lacte.*) .i. humili & parua eruditione more infantium.

5. *Solido cibo.*) perfecta & altiore doctrina.

6. *Terra.*) mens fidelium, quæ velut terra excolitur vomere doctrinæ.

7. *Imbrem.*) prædicationis vel gratiæ cœleſtis auidè hauriens.

8. *Herbam.*) bonam operationem.

9. *Oportunam, &c.*) .i congruam, vt operatio auditorum congruat verbis magiſtrorum.

10. *Benedictionem.*) augmentum virtutũ in hoc mundo, imo bona tẽporalia, & poſtmodum æterna cum audiet: *Venite Benedicti.*

11. *Proferens autem.*) terra ſupple.

12. *Spinas.*) peccatorum.

13. *Reproba eſt.*) à Deo reprobata & abiecta.

14. *Maledicto proxima.*) æternæ damnationi vt audiat: *Diſcedite maledicti.*

15. *Conſummatio.*) finis, ſi in malo perſeuerauerit.

16. *Combuſtionem*) erit ſcilicet, & quidem æternam.

§. 7. AD EOS QVI CONCIONATORIS ELOquentia delectantur, nec faciunt quod dicit.

Ezech. 33. 31. 32. *Audiunt ſermones tuos, & non faciunt eos, quia in [1] canticum oris ſui vertũt illos, & auaritiam ſuam ſequitur cor eorum, & es eis quaſi [2] carmen muſicum, quod ſuaui dulcique ſono cantur, & audiunt verba tua & non faciunt ea.*

1. *Canticum oris ſui.*) eos habent eo loco quo fabuloſas cantilenas quas canere ſolent.

2. *Carmen muſicum.*) ſicuti hoc affert quandam delectationem & ideo auditur; ita etiam ſermones tui. Similes ſunt hi, inquit Gloſſa interlin. ijs qui theatralibus delectantur carminibus, tragædos audiunt vel comœdos, & audientes delectãtur, & egreſſi ea quæ audierunt, replicãt & imitãtur, eadẽ pronuntiãtes.

§. 8. QVAM GRAVE EORVM SCELVS QVI concionatorum monitis non obediunt.

[1] Profundè peccauerunt: ſicut in diebus Gabaa: recordabitur iniquitatis eorum & viſitabit peccata eorum. Oſee 9. 9.

Vnuſquiſque non [3] indicet, & non arguatur vir: populus enim tuus [4] ſicut hi qui contradicunt ſacerdoti. Oſee 4. 4.

1. *Profundè.*) vehementer, grauiſſimè.

2. *Sicut, &c.*) cum violata vxore Leuitæ, noluerunt Beniamitæ, admoniti licet ab Iſraele tradere ſontes ad ſupplicium, ſed illos pertinaciter defenderunt, & innumerabilium cædium cauſa fuerunt ſibi & alijs. Ita iſti admoniti à concionatoribus & prophetis perſtant in peccatis, quod quidem grande eſt peccatum.

3. *Indicet.*] obiurget, ita hîc accipitur verbum *indicare*: nemo hunc populum reprehendat, nihil ei proficiet.

4. *Sicut, &c.*] i. tantum abeſt vt cædat monitis concionatorum & Prophetarum, quin potius ita eſt impudens, vt ſuis magiſtris & ſacerdotibus contradicat. Itaque nihil aget qui eum reprehenderit.

§. 9. IN EOS QVI IRRIDENT CONCIONAtoris minas, quia non ſtatim complentur.

Fili hominis quod eſt prouerbium iſtud vobis in terra Iſrael dicentium: [1] in longum differentur dies, & [2] peribit omnis viſio? Ideo dic ad eos hæc dicit Dominus Deus, quieſcere faciam prouerbium iſtud, neque vulgo dicetur vltra in Iſrael, & loquere ad eos, quod appropinquauerunt dies & [3] ſermo omnis viſionis. Ezech. 12. 22. 23.

Vide reliqua ad finem capitis.

Ecce ipſi [4] dicunt ad me: vbi eſt verbum Domini? veniat & ego non ſum turbatus te [5] paſtorem ſequens, & [6] diem hominis non deſideraui, tu ſcis [7] quod egreſſum eſt de labijs meis rectum in conſpectu tuo fuit; [8] confundantur, qui me perſequuntur, & non confundar ego: paueant illi & non paueam ego: induc ſuper eos diem afflictionis, & [9] duplici contritione contere eos. Hier. 17. 15. 16. 18. 19.

[10] Et erit eis verbum Domini; manda, remanda, manda, remanda, expecta, reexpecta, modicũ ibi, modicum ibi, [11] vt vadant & cadant retrorſum, & conterantur, & illaqueentur, & capiantur & nunc nolite [12] illudere, ne forte [13] conſtringantur vincula veſtra; conſummationem enim & [14] abbreuiationem audiui à Domino Deo exercituum ſuper vniuerſam terram.

1. *In longum*] quaſi dicat, omnes minæ ſunt de rebus, multis abhinc annis futuris: quod Galli dicunt, *Le terme vaut bien l'argent.*

2.*Peribit.*] .i. irrita erit,quantum ad nos ſcilicet,qui ante moriemur, quàm hæc eueniant.

3.*Sermo.*)res contenta ſermone, ſeu minæ quas intentant concionatores breui complebuntur.

4.*Dicunt, &c.*) inſultantes mihi, vbi ſunt minæ tuæ,compleantur tandem, ne nos tandiu tot comminationibus fatiges.

5.*Paſtorem ſequens.*)tibi obediens vt paſtori ouis, cuius ductum ſequitur, ita ego te præcipiente prophetaui & concionatus ſum, nec mihi id muneris aſſumpſi.

6.*Diem,&c.*) laudem hominum: vel diem hunc calamitoſum, quem ſum huic populo comminatus,non deſideraui ob maleuolentiam. Priorem ſenſum amplectitur S. Thomas,q.d. Hieremias,licet me denunciantem quæ dixiſti, Iudæi probris perſequantur,ego non ideo deſtiti,nec curaui illis placere, nec quæſiui illorum fauorem.

7. *Quod egreſſum,&c.*).i.licet mihi inſultarent, dicentes: *veniat verbum Domini*; quaſi mendaci,tamen nihil dixi, niſi verum & rectum,quia nõ niſi te inſpirante locutus ſum.

8. *Confundantur, &c.*) hæc omnia intelligenda ſunt de extrema calamitate per Chaldæos adducenda, poſtulatque ſeu potius prædicit ſuos perſecutores ab ijs puniendos.

9.*Duplici.*).i.grauiſſima,vel multiplici,vna poſt aliam, vel fame & gladio. Ita Hieronymus.

10.*Et erit eis,&c.*]ſolebant prophetæ ſua oracula familiari ac prophetico ſtylo proponere dicentes: *Hæc mandat Dominus*: diuinas minas aut diuina expectate promiſſa, poſt modicum hoc fiet: Iudæi autem moleſtè ferentes toties repeti illas minas ſub verbis, *manda,& expecta*, ſubſannabant Prophetas,illoſque ridebant occinẽtes illis eadẽ quæ ab ijs toties audiuerant, quid à vobis toties audimus,*Manda,remanda,expecta*? quid hoc millies ingeminare vt facitis? hoc ergo verſu dicit Propheta illos verbum Domini excepturos more ſuo,& deriſuros,dicturoſque more ſuo:En iterum importunum iſtum cantatorem cum ſuo *manda,expecta modicum*, *&c.*

11.*Vt vadant.*) *Vt* ſignificat hic effectum, .i. ex hac irriſione verbi Dei,ſequetur eos caſuros ab hoſte ſuperatos,& quidem retrorsũ vt non videant vbi cadant, neque ſe facilè poſſint erigere:ab hoſte autem contererentur, & quaſi inducti in venatorum retia, vnde nõ licebit ijs exire,capientur.

12.*Illudere.*)has minas contemnere aut eo loco ponere quo alia ſuperiora, quę cum ſibilo ac riſu prius excipiebatis.

13.*Conſtringantur.*) i. citius aduenіat punitio, aut durior, ad plectendam veſtram illuſionem ſermonum Dei.

14.*Abreuiationem.*)id eſt, eam conſummationem ſeu ſtragem vniuerſalem certiſſimè cognoui breui futuram.

§. ADD. IN EOS QVI RIDENT SALVTARIA Concionatorum monita.

Vide verbo Deriſio,§.4. & 10.

§.10. IN EOS QVI GRATA TANTVM ET plauſibilia volunt prædicari.

Qui [1] dicunt [2] videntibus: nolite videre, & aſpicientibus, nolite aſpicere nobis ea, quæ recta ſunt: loquimini nobis placentia, videte nobis [3] errores, [4] auferte à me viam, declinate à me ſemitam, [5] ceſſet à facie noſtra ſanctus Iſrael, [6] & comminuetur ſicut conteritur [7] lagena figuli contritione perualida: [8] & non inuenietur de fragmentis eius teſta, in qua portetur igniculus de incendio, aut hauriatur parum aquæ de fouea. Iſa. 30.10. 11. 14.

Odi eum, quia non prophetat mihi bonum, ſed malum. 3. Reg. 22. 8.

Odio habuerunt corripientem in [9] porta: & loquentem perfectè abominati ſunt. Amos.5.10

[10] *Ne loquamini loquentes: non [11] ſtillabit ſuper iſtis, non comprehendet [12] confuſio: dicit domus Iacob. [13] numquid abbreuiatus eſt ſpiritus Domini, aut tales ſunt cogitationes eius? [14] nonne verba mea bona ſunt cum eo qui recte graditur. Et econtrario populus meus in aduerſarium conſurrexit,&c.* Michea 2. 6.7.8.

1. *Dicunt,&c.*]edicunt propoſito honoris, fortunarum & capitis periculo.

2.*Videntibus.*] Prophetis, concionatoribus quorum officium eſt videre futura, & quæ populo noxia, quæ vtilia.

3. *Errores.*]dummodo ſenſui blandiantur, non curamus, licet mendacia nobis proponatis.

4.*Auferte,&c.*]faceſſat via & ſemita mandatorum Dei,in quam nos toties reducere ſtudetis:quaſi dicat, nolite toties ingeminare: Viuite bene, agite pœnitentiam,alioqui veniet Nabuchodonoſor.

5.*Ceſſet,&c.*]graue eſt nobis toties audire nomen ſancti Iſrael .i. Dei,dum dicitis: *Hæc dicit Sanctus Iſrael.*

6.*Comminuetur.*] ſcilicet Ægyptiorum robur in quo ſperatis, qui non vultis audire nomen ſancti Iſrael, nec eius mandata vobis inculcari, & tantum ſenſui grata prædicari vultis.

7.*Lagena figuli.*]vas è molli argilla & fragili luto cum ictu valido à robuſta manu percuſſum eſt.

8 *Et non inuenietur.*] id eſt, ita minutim conteritur vt nulli poſtea vſui deſeruiat.

9.*Porta.*].i.publicè,ad portas.n.vrbis quia

inibi exercebantur iudicia, magnus confluebat populus.

10. *Ne loquamini, &c.*] Hebraicè ne ſtilletis ſtillãtes .i. ne toties prophetetis nobis aſpera, mortẽ, captiuitatem, nihil tale patiemur, benignus eſt Deus: Illa repetitio (loquimini loquentes) denotat eos frequenter eis talia prædicere ſolitos.

11. *Stillabit.*] ſcilicet furor Domini ſuper populum, aut captiuitas.

12. *Confuſio.*] mala, pœnæ, quibus homines confunduntur.

13. *Numquid, &c.*] Putatiſne ô Prophetæ, ô concionatores, ita oppreſſum & ſuffocatum Deum (metaphora eſt ab ijs qui breuioris & anguſtioris ſunt reſpirationis) noſtris peccatis vt miſericordię ſuę obliuiſcatur: aut tales eſſe eius cogitationes, qualés vos ô cõcionatores, malorum prænuntij fingitis! non cogitat perdere nos, fallimini, meliora nobis ſeruat.

14. *Nonne, &c.*] Reſpondet iam Dominus verbis Iſraelitarum: Bonus ſum, inquit, & lęta prænuntio, ſed ijs qui mea mandata obſeruant, at vos quaſi aduerſarij mei, inſurgitis contra me, paſſim legem meam violantes.

§. 11. Perversis et obstinatis auditoribus prohibetur prædicari.

Matt. 7. 6. *Nolite dare [1] ſanctum [2] canibus, neque mittatis margaritas veſtras ante porcos, ne forte [3] conculcent eas pedibus ſuis, & conuerſi [4] diſrumpant vos.* Vide cap. 13 §. 1.

1. *Sanctum.*] Sanctũ & margaritæ, ſunt doctrina ſacra, item ſacramenta Eccleſiæ.

2. *Canibus.*] Canes & porci ſunt homines praui & obdurati in malo, canes quidẽ, quia pertinaciter oblatrant & contradicunt veritati, porci verò ob immunditiam.

3. *Conculcent.*] calcent & contemnant ſuis immundis appetitibus ſanctos animæ cibos quaſi porci famelici & ſtolidi.

4. *Diſrumpant.*] quaſi canes rabidi verſi contra vos lacerent: tales enim homines inſurgunt in ſermonis authorem, verbis, aut etiam verberibus malè mulctando. Hæc doctrina intelligenda de eo quod ex rei natura faciendum eſt, & per ſe loquendo: per accidens enim & ob certas cauſas etiam his prædicandum, Chriſtus namque, Paulus, Stephanus, Apoſtoli, peruicacibus Iudæis prædicarunt, idque ad publicè teſtandũ veritatem: vt impij eſſent inexcuſabiles: Ad bonorum qui inter malos ſunt profectum; ad vitandum ſcandalum: nec vt ait S. Auguſtinus tunc dantur ſancta porcis aut canibus, ſed Deo, cuius glorię famulantur, & amicis eius.

§. 12. Qvomodo valedicat auditoribus.

1 *Conteſtor vos hodierna die, quia mundus ſum à [2] ſanguine omnium. Non enim ſubterfugi, quominus annuntiarem omne [3] conſilium Dei vobis. Et nunc [4] commendo vos Deo, & [5] verbo gratiæ ipſius, qui potens eſt [6] ædificare & [7] dare hæreditatem in [8] ſanctificatis omnibus. Argentum & aurum, aut veſtem nullius concupiui, &c.* Actor. 20. 26. 27. 32. 33.

1. *Conteſtor.*] .i. vos in teſtes aduoco.

2. *Sanguine.*] .i. pœna, ſi quam ob peccata veſtra incurratis: vel à ſanguine .i. peccato. Ita Liran.

3. *Conſilium Dei.*] de pertinentibus ad ſalutem.

4. *Commendo Deo.*] vt vos cuſtodiat.

5. *Verbo gratiæ ipſius.*] *verbum* hîc, ait Lira. ſumitur pro *re* ſeu *factio*: Itaque verbo gratiæ .i. gratię ipſius.

6. *Ædificare.*] hîc per gratiam in præſenti, vel ædificare vos: ita Syrus.

7. *Dare hæreditatem.*] gloriæ in futuro. Grecè: dare vobis; & tunc *in* accipitur pro *cum.*

8. *Sanctificatis.*] Chriſtianis qui per ſacramenta ſanctificati ſunt & iuſtificati.

CONCORDIA.

V. Charitas. Pax. Diſcordia. Contentio.

§. 1. Qvarvm personarvm maxime placet Deo.

In tribus placitum eſt ſpiritui meo, quæ ſunt probata coram Deo & hominibus: concordia fratrum, & amor proximorum, & vir & mulier bene ſibi conſentientes. Eccleſ. 25. 1. 2.

§. 2. Ea maxima est in coelo.

Poteſtas, & [2] terror apud [1] eum eſt, qui facit [3] concordiam in [4] ſublimibus ſuis, numquid eſt numerus [5] militum eius, & ſuper quem non [6] ſurget lumen illius? Iob. 25. 2. 3.

Vide V. Deus. c. 18. §. 1. n. 26.

1. *Eum.*] .i. Deum.

2. *Terror.*] quia ab omnibus timetur, omneſque creaturæ eum reuerentur.

3. *Concordiam.*] Hebręa & Chaldea, pacem.

4. *Sublimibus.*] in cœlis, vbi omnia ordinatiſſima & pacatiſſima, tam in corporibus cæleſtibus, quæ mira concordia obſeruant motus ſuos & tempora iuxta legem eis ab initio conſtitutam; quam in beatis ſpiritibus. qui ſibi mutuo ſumma concordia, & pace coniuncti ſunt.

5. *Militum.*] Angelorũ, qui ſunt veluti milites

lites & exercitus Dei ad eius nutum parati. q.d. inæſtimabilis & propè infinita eſt Angelorum multitudo, & tamen in eis facit ſummam concordiam, quod ſanè eſt mirabile: vbi enim multitudo, ibi ſolet eſſe diſcordia iudiciorum & voluntatum

6.*Surget.*] q. d. quis eſt ſeu hominum ſeu Angelorum qui non ab ipſo illuminetur.

CONCORDIÆ EFFECTA.

VALET AD OPEM ET ROBVR COMPARANDUM.

Vide V. Conſortium.§.4.

§.3. CONCORDIA FACIT INVINCIBILES.

Prou.30. 27. 1 *Regem locuſta non habet, & egreditur vniuerſa per turmas ſuas.*

Prou. 18. 19. [2] *Frater qui adiuuatur à fratre, quaſi ciuitas* [3] *firma: &* [4] *iudicia quaſi vectes vrbium.*

1.*Regem,&c.*].i.licet non habeat regem, vt apes, tamen naturę ductu gregatim de agro in agrum ſumma cum concordia egreditur, & non minus ſeruat tempus proficiſcendi, ordinem incedendi, quieſcendi ſtationes, & caſtra mouendi opportunitatem, quã ſi ducem dato ſigno, quod faciunt milites, ſequeretur. Nouit quippe hoc animalculum naturæ ductu ſe ſi ſeparatum incedat, facilè occiſum iri, cum verò gregatim volat, eſſe ſe inſuperabile, nec viribus vllis aut ingenio, aut arte ſuperari poſſe: latiſſimos enim agros tegit, & tanta prouenit multitudine, vt nemo conetur expellere aut aggredi.

2.*Frater.*].i.fratres qui bene ſimul concordant.

3.*Firma.*].i.fortis, munita, quæ eſt inexpugnabilis.

4.*Iudicia.*] decreta, qua concordibus ſcilicet fratres tuentur animis.

5.*Quaſi vectes vrbium.*] ſicuti hi non facilè ſuperantur, ita nec fratres, quorum mutua eſt concordia iudiciorum & voluntatum.

§ 4. CONCORDIA RES EST VTILIS ET ſuauis.

Pſ.132.1. *Ecce quàm* 1 *bonum, & quàm* 2 *iucundum habitare fratres in vnum.*

1.*Bonum.*].i. vtile.

2.*Iucundum.*] Multa ſunt vtilia quæ non iucunda, contra multa iucunda, quæ non vtilia, at concordia & prodeſt & iucunda eſt.

§. 5. SIMILIS EST PRETIOSO VNGVENTO & rori.

Pſ.132.2.3. *Sicut* [1] *vnguentum in capite, quod deſcendit, in barbam, barbam Aaron: quod deſcendit in oram veſtimenti eius: ſicut* [2] *ros Hermon qui deſcendit in montem Sion.*

1.*Vnguentum.&c.*] Vngebatur pretioſiſſimo vnguento caput ſummi Sacerdotis quod erat odoris ſuauiſſimi. Exo. 30. atque è capite defluebat in barbam, inde in oram veſtimenti, non quidem extremi omnino, ſed illius veſtimenti partem quæ circumdat collum quod immediatè eſt ſub barba. Hoc vnguẽto ſignificatur, iucunditas & ſuauitas concordiæ, quia ſicuti illo vnguento nihil ſuauius, nihilque maiorem afferens odoratui voluptatem, ita concordia nihil iucundius.

2.*Ros,&c.*) hîc oſtenditur vtilitas concordiæ, ros enim non eſt quidem montibus iucundus, quia inde nullam percipiunt voluptatem, at vtilitatem magnam, quia eos germinare facit & ferre fructus.

§. ADD. QVANTVM PARIAT HONOREM concordia, & quod ea ſit argumentum veræ ſapientiæ.

Vide V. Contentio.§.6.& ſequenti.

§.6. DEI BENEFICENTIAM, VITAMQVE æternam promeretur.

Quoniam 1 *illic* 2 *mandauit Dominus benedictionem, &* 3 *vitam vſque in ſæculum.* Pſ. 132. 4.

1.*Illic.*) ſcilicet in habitatione fratrum in vnum.

2.*Mandauit,&c.*).i. illuc miſit benedictionem ſuam ſeu bona omnia; benedictio enim Dei, cauſa eſt bonorum omnium, Dei enim benedicere eſt benefacere.

3.*Vitam,&c.*) beatitudinem æternam.

§.ADD. QVANTI DEVS FACIAT CONCORdiam.

Vide V. Contumelia.§.12.n.2.

§.7. EA FVIT MAXIMA IN PRIMIS CHRIſtianis.

Multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna. Actor.4.32

§. 8. VARIÆ COHORTATIONES AD EAM.

Si qua ergo [1] *conſolatio in Chriſto, ſi quod charitatis ſolatium,* [2] *ſi qua ſocietas ſpiritus, ſi qua viſcera miſerationis:* [3] *implete gaudium meum vt idem ſapiatis* [4] *eandem charitatem habentes vnanimes idipſum ſentientes.* Philip.2.1. 2.

[5] *Idipſum inuicem ſentientes.* Roma 12. 16.

Deus [6] *patientiæ &* [7] *ſolatij det vobis* [8] *idipſum ſapere* [9] *in alterutrum* [10], *ſecundũ Ieſum Chriſtum, vt vnanimes vno ore honorificetis Deum, & Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti.* Rom.15. 5. 6.

1.Cor.1.10 *Obſecro vos fratres, per nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti, vt idipſum dicatis omnes, & non ſint in vobis ſchiſmata, ſitis autem perfecti in eodem ſenſu, & in eadem ſcientia.*

1.Pet.3.8. *In fide omnes vnanimes.*

Philip. 1. 27. *Tantum digne Euangelio Chriſti conuerſamini, vt ſiue cum venero & videro vos, ſiue abſens audiam de vobis, quia ſtatis in vno ſpiritu vnanimes collaborantes fidei Euangelij.*

Epheſ. 4.1. 2.3.4.5.6. *Obſecro itaque vos ego vinctus in Domino, vt dignè ambuletis, vocatione qua vocati eſtis, cum omni humilitate, & manſuetudine, cum omni patientia ſupportantes inuicem in charitate ſolliciti ſeruare [11] vnitatem ſpiritus [12] in vinculo pacis [13] vnum corpus & vnus ſpiritus, ſicut vocati eſtis in vna ſpe vocationis veſtræ, vnus Dominus, vna fides, vnum baptiſma, vnus Deus & pater omnium, qui eſt ſuper omnes, & per omnia, & in omnibus nobis.*

Philip. 4.2 *Euodiam rogo, & Syntychen deprecor idipſum ſapere in Domino.*

Phil. 3.16. [14] *Verumtamen [15] ad quod peruenimus, vt idem ſapiamus, & in eadem permaneamus regula.*

1.*Conſolatio.*) quam mihi ſcilicet vultis impendere tot afflicto moleſtijs, & vincto pro Chriſti nomine.

2.*Si qua ſocietas, &c.*) ſi vlla mihi ſpiritus ſocietate vultis coniungi.

3.*Implete, &c.*) quod iampridem de veſtris bonis principijs concepi gaudium, illud perficite.

4.*Eandem*) mutuam.

5. *Idipſum.*) ſitis, ſupple, inuicem ſentientes, quod iſte ſentit idipſum ſentiat ille, & itē quod ille ſentit & iudicat, idipſum ſentiat iſte vt non ſit inter vos diſſenſio.

6. *Patientiæ.*) à quo omnis patientia.

7. *Solatij.*) conſolationis ſpiritualis, cuius etiam Deus author & largitor.

8. *Idipſum ſapere.*) eſſe eiuſdem iudicij & affectus.

9 *In alterutrum.*) .i. in inuicem: non tantum præcipio vt idem ſentiatis, & erga idem afficiamini, ſed vt hunc affectum, beneuolentiamque inuicem exhibeatis.

10.*Secundum, &c.*) .i. vt præcepit Chriſtus, vel vt fecit ipſe Chriſtus: Poteſt enim fieri vt in malo aliquid ſapiant.

11.*Vnitatem ſpiritus.*) vnanimitatem iudicij & voluntatis, vt ſitis cor vnum & anima vna, & hoc quidem vt ſequitur:

12.*In vinculo pacis.*) vt pax & concordia exterior, ſit quaſi vinculum & nexus interioris vnitatis ſpiritus.

13.*Vnum corpus, &c.* Vide horum explicationem, verbo charitas, c.5.§.1.n.9.

14.*Veruntamen.*) q.d. vt reſumam quę paulo ante dixi.

15 *Ad quod, &c.*) ſupple hortor vt idem ſapiamus in eo ad quod iam peruenimus .i. illam ſcientiam, quam attigimus de Deo vnanimi mente teneamus, vt idem maximè in fide ſapiamus, (fidē hic vocat regulā, eſt enim fides regula vitæ & credendorū:) rogat ergo vt nec diuerſa credant, nec diuerſos viuendi ritus habeant, ſed omnes vno modo ſincerè, & mundè & credant & viuant. Anſelm.

Vide V. Contentio. §.8.

CONCVPISCENTIA.

Vide Deſiderium, Mortificatio.

CONFESSARIVS, CONFESSIO.

V. Contritio. Peccatum. Pœnitentia.

§.1. NON ABSOLVAT INDIGNOS ABSOLVtione, neque curſim audiat pœnitentes & perfunctoriè, ne in eum dicatur quod olim Hieremias & Ezechiel in ſpeudoprophetas.

1 *Sanabant* [2] *contritionem filiæ populi mei* [3] *ad ignominiam, dicentes* [4] *pax, pax: cum non eſſet pax.* Hier. 8.11.

Vt [5] *viuificarent animas, quæ* [6] *non viuunt,* [7] *mentientes populo meo, credenti mendacijs.* Ezec.13.19

1.*Sanabant.*) ſanare videbantur.

2.*Contritionem.*) Vulnera, peccata, at non verè ſanabant, niſi vt ſequitur:

3.*Ad ignominiam.*) Confuſionem ęternam.

4.*Pax, &c.*) Hoc fit quando abſoluit confeſſarius, videturque ei pacem & amicitiam cum Deo impertiri, cum eius non ſit capax, aut quia non eſt paratus reſtituere alienum, aut deſerere peccatorum ſuorū occaſiones proximas, aut alia ratione eſt ineptus ad beneficium abſolutionis. Eſt tantum ſenſus accommodaticius. Sanare etiam dicuntur vulnera ad ignominiam ij confeſſarij, qui perfunctoriè audiunt pœnitentes; quaſi ludicram rem agentes, nec in eis curant contritionem aut attritionem ſalutaribus monitis excitare, quos vident ea carere. Item qui aliud non attendunt, niſi vt cito ſe expediant, nec vlla ſuggerunt peccatorum remedia: non aperiunt peccati damna, ęternam mortem, vnde pœnitentes poſtea recidunt in eandem peccati ignominiam. Plurimi alij ſunt modi ſanandi pœnitentes ad ignominiam, quos quiſque per ſe poterit facilè aduertere.

5.*Viuificarent.*) Viuere pronunciarent dum dicunt: *Ego te abſoluo.*

6.*Non viuunt.*) Quæ adhuc mortuæ ſunt Deo.

7.*Mentientes.*) Non eſt ſimplex hoc mendacium, ſed ſacrilegium, & prophanatio ſacramenti, dum ſuper indignum ſacramentali abſolutione, ea nihilominus profertur, vnde fit vt populus credat ſe abſolutum: cum tamen adhuc ſit peccatis ſuis irretitus.

§. ADD.

§. ADD. ITEM NE SVBIACEAT MALEDI-
cto de quo *Prouerb.* 24. 24. *Vide. V.*
Adulatio. §. 4.

§. 2. CONFESSIONIS FRVCTVS PAX, ET
venia peccatorum.

Iſa.57.19. 1 *Creaui: fructũ labiorũ pacẽ, pacẽ ei* ³ *qui longe eſt, & qui prope dixit Dominus, &* ⁴ *ſanaui eum.*
Prou.28. 13. *Qui* ₅ *abſcondit ſcelera ſua non* ₆ *dirigetur: qui autem confeſſus fuerit, & reliquerit ea, miſericordiam conſequetur.*
Ioan.20. 22. 23. *Accipite ſpiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis retenta ſunt.*

1. *Creaui.*) Creabo, faciam.
2. *Fructum labiorum.*) confeſſionis.
3. *Qui longè &c.*) tam Iudæo quam gentili, qui quia alienus à Dei notitia, dicitur eſſe longè.
4. *Sanaui.*) ſanabo à peccatis. Eſt ſenſus accommodatitius.
5. *Abſcondit.*) renuens confiteri.
6. *Dirigetur.*) proſperè aget, plus vult dicere quam dicat per figurã miosis, vult enim ſignificare quod malè habebit, & quod pœnas dabit ſceleribus ſuis dignas.

§. ADD. ALIVM EIVS FRVCTVM.
Vide V. correptio parte 2. §. 2.

§. 3. COHORTATIONES AD CONfeſſionem.

Eccli.4 31. *Non confundaris confiteri peccata tua, &* ₁ *ne ſubijcias te omni homini pro peccato.*
Eccli.31.25 *Si* ₂ *coactus fueris in comedendo multum, ſurge è medio,* ₃ *euome, &* ₄ *refrigerabit te, & non adduces corpori tuo infirmitatem.*
Iacob. 5.16 *Confitemini* ₅ *alterutrum peccata veſtra.*
1.Ioan 1.9. *Si confiteamur peccata noſtra fidelis eſt, & iuſtus vt remittat peccata noſtra, & emundet nos ab omni iniquitate.*

Vide verbo contritio. c. 3. §. 1. n. 10. & verbo correptio, parte 2. §. 2. & 4.

1. *Ne ſubijcias &c.*) i. Delectum habe confeſſariorum, eiq; confitere qui poteſt tibi ſalutare adhibere remedium. Liranus.
2. *Coactus*) nemo quidem propriè cogi poteſt ad peccandum, ſed vehemẽter impellitur aut à concupiſcentia aut ab aliquo alio. Si hoc itaque contingat, quod eſt quaſi quędam comeſtio cibi delectabilis, fac quod ſequitur.
3. *Euome.*) cibum ſumptum ſeu peccatum per confeſſionem ſacramentalem.
4 *Refrigerabit.*] Releuatur enim mens hominis per confeſſionem, ab his quæ conſciẽtiam grauant.
5. *Alterutrum.*) i. ijs quibus ex officio cõuenit i. ſacerdotibus poteſtatem habentibus, non autem paſſim & indifferenter omnibus hominibus. Notanda conſuetudo ſcripturæ quę ſæpe quod omnibus dicere videtur, non dicit omnibus, ſed quibuſdam ex illo numero quibus illud conuenit. Ita S. Auguſt. epiſt. 48.

§. 4. SVADETVR VT FIAT ANTE
mortem.

Eccli.17. 26.27. 1 *Non demoreris in errore impiorum, ante mortem confitere, à mortuo* ₂ *quaſi nihil perit confeſſio.* ³ *Confiteberis viuens viuus, & ſanus confiteberis, & laudabis Deum, & gloriaberis in miſerationibus eius.*

Vide Verbo Dęmon. §. 20. n. 8.

1. *Non demoreris &c.*) licet aliquamdiu hæſeris in eo errore impiorum quo quis virtutibus neglectis vitia ſectatur, ne tamen diutius in illo maneas.
2. *Quaſi nihil.*) ſupple exiſtente: quaſi nihil eſſet, non magis ei licet vtiliter confiteri quam ſi omnino non eſſet in rerum natura.
3. *Confiteberis &c.*) poſſunt hæc futura accipi pro Imperatiuis, confitere, lauda, eſt hebraiſmus. Hunc locum de confeſſione ſacramẽtali accipit Auguſt. ſerm. 8. de verbis Domini & alibi ſæpe.

§. 5. HABENDVM ESSE DELECTVM CONFESſarium. *Vide* §. 3.

§. 6. PÆNA EIVS QVI NON CONFITETVR.
Vede §. 2. *teſtimonio* 2.

CONSCIVS. CONSCIENTIA
V. Anima. Peccatum.

§. 1. FOELIX QVI NVLLIVS PECCATI SIBI
eſt conſcius.

Eccli. 14. 1.2. *Beatus qui non eſt lapſus verbo ex ore ſuo, & nõ eſt* ₁ *ſtimulatus in triſtitia delicti.*

1. *Stimulatus.*) i. qui non pungitur in conſcientia dolore admiſſorum peccatorum. In redundat more Hebraico.

§. 2. TALIS IN DEVM SPEM FIRMAM
habet ſe auditum iri ab eo.

1. Ioan. 3. 21. 22. *Chariſſimi ſi* ¹ *cor noſtrũ non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum,* ₂ *& quidquid petierimus accipiemus ab eo: quia mandata eius cuſtodimus, & quæ ſunt placita coram eo facimus.*

1. *Cor noſtrum &c.*) i. ſi conſcientia noſtra poſt aſſiduũ & diligens examẽ nõ arguat nos, ſed perhibeat nobis bonũ teſtimoniũ virtutis

2. *Et.*) ponitur pro quia vel quod.

§. 3. BONÆ CONSCIENTIÆ QVANTA VOLUPTAS.

Prou.15.15. *Omnes dies pauperis* [1] *mali*: [2] *ſecura mens quaſi iuge conuiuium.*

Vide etiam §. ſequentem.

Vide verbo contentio §. 17. n. 3. in fine.

1. *Mali*) .i. miſeri, calamitoſi.

2. *Secura mens.*) Libera à timore ab angore conſcientiæ eſt quaſi iuge conuiuium, quia continuè hominem recreat, reficit & conſolatur, efficit vt nihil eum contriſtet. *Vide Greg. 2. Moral. c. 19.*

§. 4. QVANTA VIS, QVIES ET GLORIA eiuſdem.

2.Cor.1.12. 1 *Gloria noſtra hæc eſt* [2] *teſtimoniũ cõſciẽtiæ noſtræ, quod* [3] *in ſimplicitate cordis, & ſinceritate Dei, & non in* [4] *ſapientia carnali, ſed in* [5] *gratia Dei, conuerſati ſumus in hoc mundo:* [6] *abundantius autem ad vos.*

1. *Gloria.*) q.d. Ideo nõ diffidimus de auxilio Dei, ſed vehementer ſperamus quia nos eripiet, quoniam pura eſt conſcientia noſtra, & inde gloriamur in oculis eius, nam gloria noſtra ſeu cauſa gloriæ eſt id ob quod gloriamur.

2. *Teſtimoniũ &c.*) bonũ teſtimoniũ quod nobis de nobis dat cõſciẽtia noſtra: Nã etſi dæmon vel homo prauus, falſas pijs viris impingere criminationes quærant, ipſi tamẽ in his coram Deo gloriantur & gaudent bonæ conſcientiæ teſtimonio, nec fauores oris alieni appetunt, nec vitæ ſuæ gloriam aut gaudium extra ſe ponunt, ait Anſelmus.

3. *In ſimplicitate.*) bona intentione, non cauſa lucri vobis prædicauimus.

4. *Sapientia carnali.*) Quę docet lucra ſectari, commoda ſua quærere, hominibus placere.

5. *Gratia Dei.*) In gratia euangelicæ prædicationis & ſanctitatis.

6. *Abundantius.*) ad vos, ſupple id fecimus, quia nihil vnquam à vobis accepi.

§. 5. NON EST TAMEN INFALLIBILE IVdicium conſcientiæ.

1.Cor.4.4. *Nihil mihi conſcius ſum, ſed* [1] *non in hoc iuſtificatus ſum: qui autem iudicat me:* [2] *Dominus eſt.*

1. *Non in hoc &c.*) non ideo tamen quia nullius peccati mihi conſcius ſum, ideo verè ſum iuſtus coram Deo, quia fortè videt in me peccata, quę ego videre non poſſum.

2. *Dominus eſt.*) .i. Is qui etiam occulta hominum videt, tum cogitationes, tum actiones, tum intentiones.

§. 6. CONSCIENTIÆ SVÆ CVIQVE PRÆ alijs credendum.

In omni opere tuo [1] *crede,* [2] *ex fide animæ tuæ,* [3] *hoc eſt enim conſeruatio mandatorum.* Eccli. 32. 27.

1. *Crede animæ tuæ.*) .i. propriæ iudicio conſciẽtiæ, quod magis in omni opere ſectãdum. quam aliorum ſuggeſtio, nihil enim eſt vnquam agendum contra dictamen ſuæ conſcientiæ. Et in agendis ſæpe conſcientia melius iudicat quam viri ſapientes.

2. *Ex fide.*) .i. crede animæ tuæ: nõ quatenus errat, ſed quatenus habet rectam in Deũ & legem Dei fidem.

3. *Hoc eſt enim &c.*] q. d. non facilè peccabit qui rectæ rationis ſuæ dictamen attendit. *Vide verbo Conſilium.* §. 5.

§. 7. EIVS STIMVLIS AD DEVM creditur.

1 *Quoniam die ac nocte grauata eſt ſuper me manus tua: conuerſus ſum in ærumna mea* [2] *dum configitur ſpina.* Pſ. 31. 4.

1. *Quoniam &c*) quia aſſiduè ob peccatum adulterij: ingeminare ſuper me flagella non ceſſas, atque me manu tua grauiter percutis.

2. *Dum configitur ſpina.*) Scilicet mihi configitur .i. vt S. Hieronymus, dum ſtimulus conſcientiæ pungit.

§. 8. PECCANTEM CONSCIENTIA ſua damnat, eique timorem incutit.

Cum ſit [1] *timida nequitia,* [2] *dat teſtimonium condemnationis, ſemper enim* [3] *præſumit* [4] *ſæua* [5] *perturbata* [6] *conſcientia.* Sap. 17. 10 11.

1. *Timida.*) malorum futurorum: eſt autẽ timida quia conuincitur à ſua conſcientia, ideoque timet homo nequam.

2. *Dat teſtimonium condemnationis.*) teſtatur media conſcientia tamquam fido & vero teſte, hominem obnoxium condemnationi.

3. *Præſumit.*) præſagit, anteuertit, animo anticipat.

4. *Sæua*) grauia mala.

5. *Perturbata.*) ſupple nequitia.

6. *Conſcientia.*) eſt ablatiui caſus: ſenſus itaque eſt, iſte nequitia turbata remorſu conſcientię, ſemper ſibi timet mala imminere.

§. 9. CON-

§. 9. CONSCIENTIÆ PŒNA OMNI ALIA grauior.

Sap.17. 1 *Solis autem illis ſuperpoſita erat grauis nox, imago tenebrarum, quæ illis* 2 *ſuperuentura, erat, ipſi ergo* 3 *erant grauiores tenebris.*

1. *Solis.*) Scilicet Ægyptijs: loquitur de denſa illa & miraculoſa tridui caligine qua inuoluti fuere Ægyptij, cum Iſraelitę in clariſſima verſarentur luce.

2. *Superuentura.*) ſcilicet in inferno, vel in ſepulchro, quę tenebræ ſunt perpetuo duraturæ.

3. *Erant.*) ſupple ſibijpſis .i. timor & ſumma triſtitia, quam conſcientia ſceleribus polluta excitabat, & magis eos affligebant & cruciabant quàm tenebræ ipſæ.

§. 10. VALDE IMPII CONSCIENTIAM ABijciunt.

Impius cum in profundum venerit 1 *peccatorum,* 2 *contemnit, ſed ſequitur eum* 3 *ignominia, & opprobrium.*

1. *In profundum, &c.*) .i. cum iam aſſueuit malis, eaque longa aſſuetudine ſe quaſi in peccandi baratrum coniecit.

2. *Contemnit.*) remorſus conſcientię, bonaque omnia conſilia ac monita: & peccatis omnibus laxat fræna.

3. *Ignominia, &c.*) Sicut ipſe omnes contemnit, ita viciſſim & in hoc ſęculo, ſed multo magis in futuro ſuſtinebit ignominiam apud Deum & homines.

CONSILIARIVS, CONSILIVM.
V. Amicus Prudentia.

§. ADD. SAPIENTIA CAVSA EST OMNIS boni conſilij.

Prou.8.12.14. *Ego ſapientia* 1 *habito in conſilio, &* 2 *eruditis interſum cogitationibus.* 3 *Meum eſt conſilium, &* 4 *æquitas, mea eſt prudentia.*

1. *Habito &c.*) .i. vbi ſana rectaque conſilia ineuntur, ibi ego ſum pręſens, huiuſmodi cõſilia excito, promoueo, adiuuo, quę bona ſunt & ſalutaria ſuggerendo.

2. *Eruditis.*) quibus prudenter aliquid gerendum cogitatur interſum vt ſuggerã quid ſit maximè faciendum.

3. *Meum eſt &c.*) .i. à me procedit.

4. *Æquitas.*) non omne conſilium eſt à ſapientia ſed illud cui eſt coniuncta æquitas.

§. 1. VERVS CONSILIARIVS SIBI PRIMVM conſulit.

Vir 1 *peritus multos erudiuit, & animæ ſuæ* 2 *ſuauis eſt, eſt ſapiens* 3 *animę ſuæ ſapiens, & fructus* 4 *ſenſus illius laudabilis.* Eccli. 37. 22. 25.

1. *Peritus.*) Doctus, ſapiens, prudens.

2. *Suauis.*) Vtilis .i. non negligit ſibi conſulere, dum alijs conſulit.

3. *Animę ſuæ.*) .i. ſibiipſi ſapit, ſeipſum docet, ſibi bona dat conſilia verus ſapiens.

4. *Senſus.*) prudentię ſenſus eſt: & tum demum verum affert fructum, eumque laudabilem eius prudentia.

§. 2. AVDIENDA ESSE ALIORVM CONSIlia, antequam quid auſpicemur eſſeque id ſignum ſapientiæ.

1 *Via ſtulti recta in oculis eius: qui autem ſapiens eſt audit conſilia.* Prou.12.15

Qui agunt omnia cum conſilio reguntur ſapientia, Prou.13 10 16.
2 *Aſtutus omnia agit* 3 *cum conſilio, qui autem fatuus eſt, aperit ſtultitiam.*

4 *Diſſipantur* 5 *cogitationes vbi non eſt conſilium: vbi verò ſunt plures conſiliarij* 6 *confirmantur.* Prou.15.22

Fili ſine conſilio nihil facias, & poſt factum non pœnitebis. Eccli. 32. 24.

Ante omnia opera verbum 7 *verax pręcedat te, & ante omnem actum, conſilium* 8 *ſtabile.* Eccleſ. 37. 20.

9 *Salus, vbi multa conſilia.* Prou.11.14

Vide §. ſequentem, n.1. & 2. & V. Curioſitas. §.5.

1. *Via ſtulti*) .i. totum quod facit ſtultus .i. imprudens & leuis, id totum rectè cenſet factũ, nec iudicat ſibi vllius conſiliũ audiendũ.

2. *Aſtutus.*) .i. prudens: ita enim ſumitur in bonam partem, plerumque in Prouerbijs.

3. *Cum conſilio.*) q. d. & ſic, ſi quam habet ſtultitiam, tegit eam: at ſtultus cum in omnibus ſe ſequatur ſuumque conſilium, omnibus patefacit ſtultitiam & imprudentiã ſuã.

4. *Diſſipantur.*) abeunt, recedunt in nihilũ.

5. *Cogitationes.*) conceptiones, ideæ bonæ.

6. *Confirmantur.*) ratificantur, & fœlicem exitum ſortiuntur.

7. *Verbum verax.*) non tantum vocale, ſed mentale multo magis .i. antequam quicquã facias præcedat opera tua verbum verax, quo certis rationibus (hoc enim eſt verbum mẽtale) diſcas ſiue in teipſo, ſiue ex aliorum cõſilio (quod quidem eſt verbum vocale) facti tui rationem.

8. *Stabile.*) quod firmis nititur rationibus, & quod ſtabili animo ſit exequendum, non enim omne verbum & conſilium ſequendũ eſt, ſed verbum verax, quod veritate fulcitur & firmis rationibus.

9. *Saius.*) i. ſalua erit & incolumis. florebit, vigebit, vires & incrementa quotidie ſumet tum res priuata tum publica.

§. 3 NON VT IMPRVDENTES QVI NEMINEM conſulunt, vnde & reprehenſione ſunt digni.

Ecclеſ. 32. 22.23. 1 *Vir conſilij non* [2] *diſperdet intelligentiam,* [3] *alienus & ſuperbus* [4] *non pertimeſcet timore:* [5] *etiã poſt quam fecit cum eo, ſine conſilio, & ſuis* [6] *inſectationibus* [7] *arguetur.*

1. *Vir conſilij.*) conſultus, conſideratus, prudens.

2. *Diſperdet*) abijciet intelligentiam eius rei quæ facienda eſt ſed curabit vt quod agẽdum eſt bene intelligat, deliberando de eo, & aliorum quærendo conſilia.

3 *Alienus.*) à Deo.

4. *Non pertimeſcet.*) Hebraiſmus .i. nihil timebit.

5. *Etiam &c.*) .i. non tantum cum rem aliquam aggreditur, ſed etiam poſtquam ſine conſilio facit aliquid iuxta ſuam voluntatem: Illud *cum eo*, accipiendum eſt pro *ſecum*, ſcilicet relatiuum pro reciproco quod frequens in ſcriptura .i ſecundum quod iudicauit & voluit.

6. *Inſectationibus.*) .i. per ea quæ ipſe aliorũ omittens iudicium ſectatus eſt & elegit.

7. *Arguetur.*) erit reprehenſibilis.

§. 4 QVINAM SINT CONSVLENDI.

Eccli. 21 16 1 *Scientia ſapientis tamquam* [2] *inundatio abundabit & conſiliũ eius ſicut* [3] *fons* [4] *vitæ permanet.*

Eccli. 37. 15.16. *Cum viro* [5] *ſancto* [6] *aſſiduus eſto, quemcumq; noueris obſeruantem timorem Dei* [7] *cuius anima eſt: ſecundum animam tuam: qui, cum titubaueris in tenebris* [8] *condolebit tibi.*

Eccli. 9. 21. [10] *Secundum virtutem tuam* [11] *caue te à proximo tuo, & cum ſapientibus & prudẽtibus* [12] *tracta.*

Tobia 4. 19. *Conſilium ſemper à ſapiente perquire.*

Vide §. 2. n. 7. & 8.

1. *Scientia.*) practica maximè, ſeu prudẽtia.

2. *Inundatio &c.*) ſemper creſcet ac plenior fiet, copioſè fundetur.

3 *Fons.*) Quia nunquam deficiet, ſicut aqua fontium, quæ eſt perennis.

4 *Vitæ.*) Quia vitam confert vtẽtibus eo: vel vitæ .i. fons viuus ſeu permanens & indeſinenter fluens. Mouemur adire ſapientes conſilij capiendi gratia.

5. *Sancto.*) Pio, iuſto.

6. *Aſſiduus.*) Vt ab eo conſilium audias.

7. *Cuius anima &c.*) Quia ſicuti tu times Deum ita & ipſe, ſicut tu quæris ſalutem tuam, ita & ille.

8. *Titubaueris.*) In errorem aliquem lapſus fueris.

9. *Condolebit.*) Ideoque te erigere & confirmare ſtudebit.

10. *Secundum &c.*) .i. quantum potes.

11. *Caue &c.*) Intentè .i. illum re ſpice, explora eius mores, vt videas num de rebus tuis eum conſulere ac familiaritatem cum eo inire debeas: quare non ſtatim te aut tua ei credas.

12. *Tracta*) Scilicet conſilia tua.

§. 5. QVILIBET A SE IPSO CAPIAT etiam conſilium.

Et cor boni conſilij [1] *ſtatue tecum:* [2] *non eſt enim tibi aliud pluris illo: anima viri* [3] *ſancti enunciat aliquando* [4] *vera,* [5] *quam* [6] *ſeptem* [7] *circumſpectores ſedentes in excelſo ad ſpeculandum.* Eccleſ. 37. 17.18.

Vide V. Conſcientia §. 6.

1. *Statue tecum cor &c.*) .i. cura vt in teipſo habeas cor quod tibi bene conſulat, tu tibi ſis ipſe conſiliarius, nolo te ita ab aliorum etiam bonorum pendere conſilio, vt non etiam imò maximè conſulas cor tuum.

2 *Non eſt &c.*) .i nullius conſilium pluris reputare debes quam quod ſuggerit cor proprium.

3. *Sancti.*) Timentis Deum.

4 *Vera.*) in rebus prudenter agendis.

5 *Quam*) .i. magis quam.

6. *Septem*] multi.

7. *Circumſpectores.*] .i Qui ad hoc conſtituti ſunt vt ſpeculentur & conſiderent quæ alios doceant: .i. quam multi doctores.

§. ADD. ET ANTEQVAM QVIDQVAM AGgrediatur, bona præcogitet ad id conſilia.

Vide V. curioſitas §. 5. & ſupra §. 2. n. 7.

§. 6. LAVS BONI CONSILIARII, ET quid boni conſequatur.

2 *Dolus in corde* [1] *cogitantium mala: qui autẽ pacis ineunt conſilia, ſequitur eos gaudium.* Vide item §. 4. Prou. 12. 20.

1. *Cogitantium mala.*) Vel quia alijs mala machinantur, aut quia malorum inuentores, qui opponũntur conſiliarijs pacis, quia illi malum quærunt, hi pacem .i omne bonum quo alijs bene eſſe poteſt.

2. *Dolus.*) Quia non meditantur niſi fraudes & deceptiones. Vel dici poteſt in ijs eſſe dolum paſſiuè quia cum alios putant decipere, ſeipſos decipiunt, quemadmodum & conſiliarij pacis qui alijs pacem afferunt & gaudium, inde magno etiam gaudio fruuntur, & mentis tranquillitate.

§. 7. ORANDVS DEVS VT CONSILIA dirigat.

Eccli. 37. 19. *Et in his omnibus deprecare [1] altiſsimum, vt [2] dirigat [3] in veritate viam tuam.* Vide Tobiæ 4. 20.

1. *Altiſsimum.*) tanquam bonorum conſiliorum authorem & directorem.
2. *Dirigat viam.*) Opera, executionem cõſiliorum.
3. *In veritate.*) Vt liber ſis ab omni errore, & iniuſtitia, id eſt, orandus Deus vt capta conſilia ad effectum ſalubriter deducantur.

§. 8. NON OMNE CONSILIVM, BONVM licet in ſe, cuilibet bonum eſt.

Eccli. 37. 30 31. *Fili in vita tua, [1] tenta animam tuam: & ſi fuerit [2] nequam, non des illi poteſtatem: non enim omnia omnibus expediunt & non omni animæ [3] omne genus [4] placet.*

1. *Tenta &c.*) Explora, proba vt ſcias quid ei ſecundum naturam, inclinationes, vireſque conueniat & quid non.
2. *Nequam &c.*) Si aliquid ei fuerit noxium & incommodum, non ſinas eam illud agere, vel eo frui.
3. *Omne genus.*) Rerum ſcilicet.
4. *Placet.*) Probatur: eo quod varia ſint hominum ingenia & vires, guſtuſque tum mẽtis tum corporis.

§. 9. BONVM CONSILIVM PRÆFERTVR opibus.

Eccli. 40. 25. *Aurum & argentum eſt, conſtitutio pedum: & ſuper vtrumque conſilium, beneplacitum.*

1. *Conſtitutio pedũ.*) Quia faciunt vt quis firmiter conſiſtat & confidat, & vbique ſine metu ambulet.
2. *Beneplacitum.*) Subaudi *eſt* .i. approbatur ſuper vtrumque, & meritò, plus enim ſępe prodeſt ac ſecurum magis hominem reddit quàm opes.

§. 10. CONFERTVR VNGVENTO.

Prou. 27. 9. *Vnguento & varijs odoribus delectatur cor, & bonis [1] amici conſilijs anima [2] dulcoratur.*

1. *Amici conſilijs.*) quę enim à nobis proficiſcuntur conſilia, quia ſuſpecta, parum grata ſunt: quæ ab extraneis, quia non certò ijs fidere audemus, vt qui neque res noſtras, neque nos norint, parum exhilarant mentem, quam adhuc ſuſpenſam relinquunt & trepidam.
2. *Dulcoratur.*) dulcedinem, conſolationem, voluptatem percipit.

§. ADD. BONI CONSILII FRVCTVS.

Vide §. 2. teſtimonio 3. & 4. & 6. & hic paſsim.

§. 11. QVAM INFIRMVM ET IMPROVIDVM ſit hominum conſilium.

Iſa. 33. 11. *[1] Concipietis ardorem, [2] parietis ſtipulam, [3] ſpiritus veſter [4] vt ignis vorabit vos.*

1. *Concipietis, &c.*) ô Aſſyrij veſtra conſilia, conceptus, deliberationes, cogitationes eò tendent, vt veſtro Hieroſolyma flagret incendio: Verum,
2. *Parietis ſtipulam.*) cuius hic conatus erit irritus, nihil aliud præter inanes dabit ſtipulas: deliberatio enim eſt conceptio, partus eſt executio.
3. *Spiritus veſter.*) conſilia veſtra quibus alijs incendium moliebamini.
4. *Vt ignis, &c.*) .i. In vos ipſos, vſque ad cineres deſæuiet, & funditus perdet.

§. 12. VARIA HOMINVM GENERA QVI non ſunt conſulendi.

Eccli. 37. 7 8 9. 10. 11. *Noli conſiliari cum eo, qui tibi inſidiatur, & à [1] zelantibus & à zelanti te, abſconde conſilium. Omnis conſiliarius [2] prodit conſilium, ſed eſt conſiliarius [3] in ſemetipſo. [4] A conſiliario ſerua animam tuam, [5] prius ſcito [6] quæ ſit illius neceſsitas; [7] & ipſe enim animo ſuo cogitabit: [8] ne fortè mittat ſudem in terram, & dicat tibi, bona eſt [9] via tua, & ſtet [10] è contrario [11] videre quid tibi eueniat.*

Vide omnino 3. qui conſequuntur verſus allatos atque explicatos, V. Lingua, c. 1. §. 9.

1. *Zelantibus.*) odientibus, inuidentibus.
2. *Prodit.*) profert, pronuntiat audacter ſuum conſilium.
3. *In ſemetipſo.*) .i. qui pro ſe & in rem ſuam conſilium ſuggerit, monet itaque non cuiuis credendum ſtatim.
4. *A conſiliario, &c.*) .i. ne cuiuis conſiliario facilè confidas.
5. *Prius.*) quàm ſcilicet illum adeas pro conſilio.
6. *Quæ ſit, &c.*) ne forte pro ſua neceſſitate conſilium ſuggerat, non pro tua vtilitate.
7. *Et ipſe enim, &c.*) .i. ſi neceſſitate prematur, cogitabit pro ſeipſo.
8. *Ne forte, &c.*) .i. hoc ſuo cõſilio, & ſuggerendo tibi in re dubia incertum ſalutis medium, cupiat videre, periculum facere & tentare quem exitum ſit res habitura. Eſt metaphora à ſudibus & palis præacutis, quibus tentatur fundus terræ qualis ſit.
9. *Via tua.*) Actio & inſtitutum quod mediteris: hoc autem dicit, vt experiatur tuo damno quid ſit futurum.

10.*E contrario.*)E regione.

11.*Videre,&c.*] Riſurus ſi malè eueniat, & ex tuo infœlici euentu ſuum commodum quæſiturus, aut ſalutem tuo incommodo experturus quale ſit, an vtile, an inutile quod dedit conſilium. Huiuſmodi ſane perfidia (inquit Ianſenius) nimis in mundo obtinet, eáque videre licet in imperitis medicis, conſiliarijs ciuitatum, aduocatis, cauſarumque procuratoribus, & falſis amicis.

§.13. NEC STVLTI, NEC EXTRANEI, NEC quiuis promiſcuè conſulendus.

Eccli.8.20 21. 22. *Cum [1] fatuis conſilium non habeas: non enim poterunt diligere, niſi [2] quæ eis placent: coram extraneo ne facias conſilium, neſcis enim quid [3] pariet: non omni homini cor tuum manifeſtes, ne forte inferas tibi [4] gratiam falſam & [5] conuitietur tibi.*

Eccli. 6.6. *Multi [6] pacifici ſint tibi, & [7] conſiliarius ſit tibi [8] vnus de mille.*

1.*Fatuis.*)imprudentibus.

2.*Quæ eis placent.*].i. ſtulta & noxia, quæ eadem ſuggerent.

3.*Pariet.*)quod ex viſis vel à te auditis tanquam ex concepto ſemine apud ſe machinabitur, ac tandem ſuo tempore in perniciem tuam aut ignominiam edet.

4.*Gratiam falſam.*] fictam beneuolentiam, ſingat ſe amicum: vel *gratiam falſam*, id eſt, malam .i. malum referat pro expectato bono.

5.*Conuitietur.*) poſtquam nouerit conſilia tua, cor tuum, & latentes in ijs defectus.

6.*Pacifici.*) id eſt, cum quibus in pace viuas.

7.*Conſiliarius.*)quibus ſecreta detegas.

8.*Vnus de mille.*) i.pauci, & rari, quod inter multos pauci ſint fidi & prudentes.

§.14. PRAVORVM SEQVI CONSILIVM, noxium eſt, & inutile.

Iſa.59.5.6. *[1] Oua aſpidum ruperunt, & [2] telas araneæ texuerunt, [3] qui comederit de ouis eorum morietur: [4] & quod confotum eſt, [5] erumpet in regulum: telæ eorum non erunt in veſtimentum, neque operientur operibus ſuis: opera eorum, opera inutilia, & opus iniquitatis in manibus eorum.*

Eccl. 37.21 *[6] Verbum nequam [7] immutabit cor: [8] ex quo [9] partes quatuor oriuntur, bonum & malum, vita & mors.*

Prou. 12.5. *Conſilia impiorum fraudulenta.*

Prou. 1.10. *Fili mi, ſi te [10] lactauerint peccatores ne acquieſcas eis.*

Vide cætera vſque ad verſum 17.

1.*Oua, &c.*)oua aſpidum noxia ſunt & veneno plena, ita ſunt prauorum cogitationes, & conſilia.

2.*Telas araneæ.*)quæ inutiles ſunt ad veſtitum: talia ſunt etiam eorum conſilia, ad omne bonum inutilia.

3.*Qui comederit, &c.*)qui eorum rationibus & ſocietati ſe adiunxerit, qui eorum acquieuerit conſilijs, eodem veneno peribit.

4.*Et.*) .i. quia rationem reddit ſuperiorum.

5.*Erumpet, &c.*) tantum abeſt, vt aliquid inde boni conſequantur, vt inde plurima ſint etiam mala conſecuturi, eſt enim regulus, ſeu baſiliſcus animal nocentiſſimum. *Vide Patrem Sanchez in hunc locum, numero 27. qui optimè eum explicat de damno, quod parit conſortium malorum.*

6.*Verbum nequam.*).i. conſilium malum, ſeu quodcumque verbum malum, vt deprauatæ doctrinæ, vel contra honeſtatem.

7.*Immutabit.*)deprauabit, ex bono in malum conuertet.

8.*Ex quo.*]ſcilicet corde.

9.*Partes quatuor.*) .i. quatuor rerum genera: ex corde enim prodeunt bona, mala, vita, mors. Vnde vitanda ſunt praua aliorum conſilia, & cor diligentiſſimè cuſtodiendum.

10.*Lactauerint.*) decipere voluerint blandis ſuis conſilijs, verbis & promiſſis inuitantes ad ijs parendum.

§.15. MALVM CONSILIVM CONSVLTORI noxium: Item in eos qui bona ſpernunt conſilia.

Qui [1] decipit iuſtos in via mala, [2] in interitu ſuo corruet, & [3] ſimplices poſſidebunt bona eius. Prou.28. 10.

[4] Comedent fructus viæ ſuæ, ſuiſque [5] conſilijs [6] ſaturabuntur. Prou. 1.31.

Vide item §. 11. num. 3. & Verbo Dolus, §.4. fusè.

1.*Decipit*)conſilio, fraudibus, dolo pellicit eos in viam malam, & à recta via abducit, vt eos deducat in foueam aliquam & interitum eis paratũ, ſeu qui fallere ſtudet ad aliquod malum patrandum.

2.*In interitu, &c.*].i. ipſemet incidet in illud malum, quod alijs parauit.

3.*Simplices.*)integri, dolo carentes.

4.*Comedent.*).i. percipient quod mala eorum vita meretur. Metaphora eſt ab agricolis qui comedunt fructus quos laboribus ſuis peperunt.

5.*Conſilijs.*)Quæ alijs dederunt, aut quæ ipſi ſecuti ſunt, ſanis ſpretis conſilijs.

6.*Saturabuntur.*]abundè & vſque ad nauſeam dabunt pœnas dignas illis conſilijs.

§. 16. IMPIORVM CONSILIA destruit Deus.

Iob 5.12.13 14. *Qui diſſipat [1] cogitationes malignorum, ne poſſint [2] implere manus eorum, quod cœperant: qui [3] apprehendit ſapientes in aſtutia eorum, & conſilium prauorum [4] diſſipat: [5] per diem incurrent tenebras, & quaſi in nocte, ſic palpabunt in meridie.*

Iſa.19.13. 14. *[6] Stulti facti ſunt principes Taneos, emarcuerunt principes Mempheos, deceperunt Ægyptum, [7] angulum populorum eius. [8] Dominus miſcuit in medio eius ſpiritum vertiginis: & [9] errare fecerunt Ægyptum in omni opere ſuo, [10] ſicut errat ebrius, & vomens.*

Iſa.7.7. *Hæc dicit Dominus Deus: non ſtabit & non erit [11] iſtud.*

Iſa.19.3. *Et [12] dirumpetur ſpiritus Ægypti in viſceribus eius, & conſilium eius [13] præcipitabo: & [14] interrogabunt ſimulachra ſua, & diuinos ſuos & pythones, & ariolos.*

Iſa 8.9.10. *[15] Congregamini populi, & [16] vincimini, & audite vniuerſæ procul terræ: [17] confortamini & vincimini, accingite vos, & vincimini: [18] inite conſilium & [19] diſſipabitur; [20] loquimini verbum & non fiet: quia nobiſcum Deus.*

Prou.21.30 *Non eſt ſapientia, non eſt prudentia, non eſt conſilium contra Dominum.*

1.*Cogitationes.*] ſeu conſilia.

2.*Implere.*] opere complete.

3.*Apprehendit.*] Illaqueat, capit, ita vt vnde putant ipſi magnam captare laudem & vtilitatem, inde eos in confuſionem & damna inducat.

4.*Diſſipat.*] deſtruit, vt nullius ſint roboris.

5.*Per diem.*] Etiam in rebus clariſſimis cæcutiendo aberrant quaſi in tenebris: perplexi ſunt, neſcientes quid agendum, quid omittendum.

6. *Stulti &c.*] Nullum in his principibus Ægypti fuit ſanæ mentis conſilium: erat autem *Tanis* vrbs in qua regia Pharaonis: & *Memphis* alia Ægypti ciuitas nobiliſſima.

7.*Angulum &c.*].i. robur, præſidium, firmamentum omnium nationum quas ſibi aut ſubiugarant, aut ſocietate & fœdere deuinxerant.

8.*Dominus &c.*].i. propinauit Ægypto poculum quo non aliter erret inops mentis & conſilij, quam qui vertigine laborat.

9.*Errare fecerunt.*] ſcil. principes Ægypti.

10.*Sicut &c.*] Sicuti is cui vinum & ebrietas (cui comes eſt vomitus) mentem turbauit, atque commouit.

11.*Iſtud.*] ſcilicet conſilium Syrorum contra Hieruſalem, de quo verſu 6.

12. *Dirumpetur &c.*] Tabeſcet eorum animus ac vires, vel ſpiritus.i.ſapientia, aut vita.

13. *Præcipitabo.*] Eripiam ei omne conſilium ac mentem.

14.*Interrogabunt &c.*] vtpote conſilij atque mentis inopes.

15. *Congregamini &c.*] & contra ſalutem noſtram coniurate.

16. *Vincemini.*].i. vincemini procul dubio.

17.*Confortamini.*] Excitate quãtum volueritis, & confortate languentes animos, nihilominus vincemini à nobis.

18.*Inite conſilium.*] de noſtra pernicie.

19. *Diſſipabitur.*] Irritũ excidet, deſtruetur.

20.*Loquimini verbum.*] Iactate contra nos minas, & quicquid furor ſuggerit proferte.

§. 17. SOLIVS DEI CONSILIVM STABIT.

Iurauit Dominus exercituum, dicens: [1] Si non, vt putaui, ita erit, & quomodo mente tractaui, ſic eueniet, hoc [2] conſilium, quod cogitaui ſuper omnem terram, & hæc eſt manus extenta ſuper vniuerſas gentes. Dominus enim exercituum decreuit, & quis poterit infirmare? & manus eius extenta, & quis auertet eam? Iſa.14.24 26.27.

Ab initio [3] ego ipſe, & non eſt qui de manu mea eruat: [4] operabor, & quis auertet illud? Iſa. 43.13.

Conſilium meum ſtabit, & omnis voluntas mea fiet. Iſa.46.10.

Nunc itaque dico vobis, diſcedite ab hominibus iſtis & ſinite illos: quoniam ſi eſt ex hominibus conſilium hoc, aut opus, diſſoluetur: ſi vero ex Deo eſt, non poteritis diſſoluere illud, [5] ne fortè & Deo repugnare inueniamini: conſenſerunt autem illi &c. Actor.5.38 39.

Dominus diſſipat [6] conſilia gentium: [7] reprobat autem cogitationes populorum, & reprobat conſilia principum. Conſilium autem Domini [8] in æternum manet: [9] cogitationes cordis eius [10] in generatione, & generationem. Pſ.32.10. 11.

1.*Si non &c.*] Illud *ſi* ita formulam indicat iuramenti, vt etiam per Apoſiopeſim ſeu reticentiam Hebræis vſitatam, familiarẽ execrationem importet, quaſi dicat Deus. Si non ita contigerit, ne ſim Deus, aut ne habeatur mihi fides in aliis quæ dicturus ſum, aut quid ſimile.

2. *Conſilium.*] Supple, eſt conterere Aſſyrium, vt dixit verſu 25.

3.*Ego ipſe.*] Supple vobis benefeci, & quæ iam olim à principio maiores veſtri beneficia ſuſcepere, à me profecta ſunt omnia.

4.*Operabor &c.*] Quis poſſit diſſoluere aut prohibere quod ego facturus ſum.

5.*Ne forte.*] q.d. Illud etiam accedet quod Deo repugnabitis.

6.*Conſilia.*] Quamuis ſapientiſſima videantur, diſſoluit, infatuat & irrita reddit.

7.*Reprobat.*] Tanquam ſtultas & inutiles, ita vt quæ ſibi iudicant vtiliſſima, iis ipſis perniciem & interitum adferat.

8. *In æternum.*] Nec aduerſus illud valent humana conſilia.

9. *Cogitationes.*] Quæ cogitauit facere fient, nemo impediet.

10. *In generatione &c.*] .i. per omnia ſæcula.

CONSOLATIO.

Vide Tribulatio. Deuotio. Triſtitia. Iuſtus. Oratio. Gaudium. Lætitia.

§. 1. VERA CONSOLATIO omnis à Deo.

2.Cor.1.3 *Benedictus Deus & pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, pater miſericordiarum, & Deus* [1] *totius conſolationis.*

2.Cor.7.6. *Qui conſolatur* [2] *humiles, conſolatus eſt nos Deus in aduentu Titi.*

Iob.5.11. [3] *Mærentes* [4] *erigit ſoſpitate.*

Pſ.93.19. *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, conſolationes tuæ lætificauerunt animam meam.*

Nahum. 1.7. *Bonus Dominus, & confortans in die tribulationis, &* [5] *ſciens ſperantes in ſe.*

Cant.2.4. *Introduxit me in cellam* [6] *vinariam.*

1. *Totius.*] .i. integræ & perfectæ conſolationis eſt author.

2. *Humiles.*] .i. paſſionibus & tribulationibus humiliatos.

3. *Mærentes.*] Aut ob dolorum & morborum cruciatus, aut animi triſtitiam.

4. *Erigit ſoſpitate.*] Reſtituit ſanitati, eos ab omni animi anguſtia, externiſque doloribus liberans.

5. *Sciens.*] .i. protegens.

6. *Vinariam.*] .i. abundè me refecit vino ſuarum conſolationum.

§. 2. EIVS ALIQVAS DAT MICAS hic, daturus perfectam in cælo.

Cant.2.6. 1. *Læua eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.*

1. *Læua.*] Per læuam ſponſi intelligere licet ea ſolatia & amoris ſigna quæ hîc dantur iuſtis: per dexteram verò ea quæ abundantiſſimè communicaturus eſt iis in altera vita. Ideo dicit ſponſa ſe à dextera amplexandam, cum interim hic ſuſtentetur læua eius ne planè deficiat. Huc accommodari poteſt illud Chananeæ: *Catelli edunt de micis quæ cadunt de menſa dominorum ſuorum:* vt nos ſimus catelli quia longè inferioris dignitatis, quam ſint tum ſpiritus Angelici, tum animæ beatæ: micæ ſint parua illa ſolatiola ſpiritus quę nobis de menſa illa cæleſti omnium ſolatiorum pleniſſima, impertit Deus.

§. 3. EAM OFFERT SVBINDE RECVſanti, & recuſat petenti.

1. *Vox dilecti mei* [2] *pulſantis: aperi mihi, ſoror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea; quia* [3] *caput meum plenum eſt rore, & cincinni mei guttis noctium:* [4] *expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?* [5] *peſſulum oſtij mei aperui dilecto meo: at* [6] *ille declinauerat, atque tranſierat, quæſiui & non inueni illum: vocaui & non reſpondit mihi &c.* Cant.5.2. 3.6

1. *Vox &c.*] Supple ea eſt quam ego interius audio.

2. *Pulſantis.*] ſcilicet oſtium cordis. Pulſat autem & quando nos per gratiam præuenientem viſitat, & per internas inſpirationes & motiones ad meliora vocat, tum etiam quando nos per orationis exercitium ad ſe inuitat vt de illo cogitemus, & nos à terrenis ſegregemus, promptus & paratus cæleſti conſolationum ſuarum pinguedine replere animas noſtras.

3. *Caput &c.*] Loquitur more eius qui diu nocte humida expectauit ad alicuius oſtium.

4. *Expoliaui &c.*] His excuſationibus denotantur futiles excuſationes quas afferimus cur minus Deo vocanti pareamus.

5. *Peſſulum.*] .i. amoui à corde meo omnia impedimenta & obſtacula ingreſſus eius, omnem inordinatum affectum abſtuli, paratus eius voluntati obſequi.

6. *Ille declinauerat.*] Cum volui illo frui, ſe ſubtraxit, & me inter quærendum ſolicitam in magna ariditate reliquit. Iuſtum ſanè ſupplicium, vt quæ pulſanti ſponſo non aperuit, viciſſim illum etiam experiatur erga ſe moroſum & difficilem.

§. 4. EAM PROMITTIT.

Conuertam luctum eorum in gaudium, & conſolabor eos, & lætificabo à dolore ſuo. Hier.31.13

Ego, ego ipſe conſolabor vos. Iſa.51.12.

[1] *Vincenti dabo* [2] *manna* [3] *abſconditum.* Apoc.2.17.

[4] *Ad vbera portabimini, & ſuper genua blandientur vobis: quomodo ſi cui mater blandiatur, ita ego conſolabor vos, & in Ieruſalem conſolabimini.* Iſa.66.12. 13.

Ecce ego [5] *lactabo eam, &* [6] *ducam eam in ſolitudinem: &* [7] *loquar ad cor eius.* Oſee.2.14.

1. *Vincenti.*] Peccatum, dæmonem, perſecutiones tyrannorum & mundi, vel magis ad litteram: caſtum ſe ſeruanti & purum ab immunditiis Nicolaitarum.

2. *Manna.*] Erat hic cibus cæleſtis, omniũ ciborum ſapores continens: ſignificatq; internam dulcedinem qua paſcit ſuos Deus.

3. *Abſconditum.*] Quia non omnibus datur.

4. *Vbera &c.*] His omnibus ſignificatur magnitudo ſolatiorum, & teneritudo diuini affectus in ſuos, cum ſumatur Metaphora ab vberibus matrum, ab earum ſinu, blanditiis & complexu, quibus nihil eſt reperire ſuauius neque dulcius.

5. *Lactabo.*] Promiſſis ſuauiſſimis vt ſic læta laboret.

6. *Ducam &c.*] vt à corde ſuo eiiciat omnes affectus rerum temporalium, quaſi iam eſſet in ſolitudine, & inter eas non viueret.

7. *Loquar &c.*] .i. verba blanda & conſolatoria loquar ei: nota ordinem, primum ducitur in ſolitudinem, tum Deus eam ſolatur.

§. 5. SICVTI EST A DEO, ITA NON EST niſi in Deo vera conſolatio.

Cant. 2. 3. *Sub vmbra [1] illius, quem deſideraueram, [2] ſedi: & [3] fructus eius dulcis gutturi meo.*

Pſ. 32. 1. *Exultate iuſti in Domino, rectos decet collaudatio.*

Philipp. 4. 4. *Gaudete in Domino ſemper, iterum dico, gaudete.*

Pſ. 83. 3. *Cor meum & [4] caro mea exultauerunt in [5] Deum viuum:*

Pſ. 72. 25. 26 *[6] Quid mihi eſt in cælo? [7] & à te quid volui ſuper terram? [8] defecit caro mea, & cor meum [9] Deus cordis mei, & [10] pars [11] mea Deus in æternum.*

Lucæ 1. 47 *Et exultauit ſpiritus meus in Deo [12] ſalutari meo.*

1. *Illius.*] ſcilicet mali præſtantiſſimi inter ligna ſyluarum .i. Chriſti.

2. *Sedi.*] vt ab eo protegerer: ſeſſio ſignificat perſeuerantiam ſub illa arbore.

3. *Fructus.*] Internæ dulcedinis: non enim protegit tantum arbor vmbrâ ſuâ, at etiam paſcit.

4. *Caro.*] Per quandam redundantiam ex corde in corpus.

5. *Deum.*] Deo.

6. *Quid mihi &c.*] .i. quid eſt pulchri, quid pretioſi quod lubeat appetere in cælo.

7. *Et à te &c.*] .i. neque etiam in terra quidquam inuenio quod mihi ſatisfaciat, in quo plenè gaudeam.

8. *Defecit &c.*] Vbicumq; pono cor meum putreſcit, & deficit, niſi in te ſolo illud collocem: terrenorum gaudia non ſunt ſolida, permanentia, conſtantia.

9. *Deus cordis mei.*] Tu es ſolus gaudium, & deſiderium & quies cordis mei.

10. *Pars.*] Portio mea, hæreditas mea, totum id quod prætendere poſſum in æternum.

11. *Mea.*] Habeant alij ſuas partes, aurum, voluptates, honores, mea pars, meum gaudium ſolus eſt Deus.

12. *Salutari.*] Saluatore.

§. 6. QVIBVSNAM DETVR vera conſolatio.

Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam [1] abſcondiſti timentibus te: [2] perfeciſti iis qui ſperant in te [3] in conſpectu filiorum hominum, [4] abſcondes eos [5] in abſcondito faciei tuæ [6] à conturbatione hominum, [7] proteges eos [8] in tabernaculo tuo à [9] contradictione linguarum. Pſ. 30. 20. 21.

Conuertiſti [10] planctum meum in gaudium mihi, [11] conſcidiſti ſaccum meum, & circumdediſti me lætitia. Pſ. 29. 12.

Quem docebit [12] ſcientiam? & quem intelligere faciet [13] auditum? ablactatos à [14] lacte, auulſos ab vberibus. Iſa. 28. 9.

Date [15] ſiceram mœrentibus, & vinum his, qui amaro ſunt animo, bibant, & obliuiſcantur egeſtatis ſuæ, & doloris ſui non recordentur amplius. Prou. 31. 6. 7.

Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur. Matt. 5. 5.

Vide totum §. 1. & §. 4. maximè teſtimonio 3. & 5. & §. 5. teſtimonio 2.

1. *Abſcondiſti.*] .i. Infundis intus in abſcondito cordis.

2. *Perfeciſti.*] .i. eam dulcedinem perfectam & cumulatam infudiſti.

3. *In conſpectu &c.*] videntibus & ſtupentibus filiis huius ſæculi: & licet hæc dulcedo dicta ſit abſcondita, id intelligendum eſt, in ſe eſſe abſconditam, quamuis in ſuis effectibus pateat. Foris enim ſe prodit iuſtorum pax & lætitia.

4. *Abſcondes eos.*] Supple timentes te.

5. *In abſcondito faciei tuæ.*] In loco abdito quod eſt in facie tua, quod quidem fit quando per amorem & contemplationem eos ad ſe rapit, vbi inueniunt magnam dulcedinem, & locum refugij.

6. *A conturbatione.*] Ab omni malo quod homines ſolet turbare.

7. *Proteges eos.*] Timentes te.

8. *In tabernaculo tuo.*] .i. in teipſo: Deus enim non habet aliam domum in qua capi poſſit præter ſeipſum.

9. *Contradictione &c.*] Quia talis non curat hominum dicta & obloquia, habet Deum teſtem omnium, hoc ei ſufficit.

10. *Planctum.*] Eos namq; conſolatur Deus qui ante planxerunt.

11. *Conſcidiſti &c.*] .i. veſtem lugubrem mutaſti in veſtem lætitiæ.

12. *Scientiam.*] Rerum diuinarum, ex quarum notitia, ingens ſequitur conſolatio.

13. *Auditum.*] Cæleſtem doctrinam quæ audiendo percipitur.

14. *Lacte.*] Delitiis terrenis & voluptatibus, eoſq; qui ſolido virtutũ veſcuntur cibo.

15. *Siceram.*] Per eam intelligitur omne quod inebriare poteſt. Vlterius per eam &

vinum intelligitur conſolatio ſpiritualis danda mœrentibus ob exilium huius mundi, ſiue ob prioris vitæ maculas, ſiue ob prauos hominum mores.

§. 7. EFFECTVS DIVINÆ conſolationis.

Cant. 5. 6. *Anima mea*[1] *liquefacta eſt vt dilectus*[2] *locutus eſt.*
Pſ. 118. 32. *Viam mandatorum tuorum*[3] *cucurri, cum*[4] *dilataſti cor meum.*
Pſ. 85. 11. *Lætetur cor meum*[5] *vt timeat*[6] *nomen tuum.*
Pſ. 35. 9. [7] *Inebriabuntur ab*[8] *vbertate domus tuæ: & torrente voluptatis tuæ*[9] *potabis eos.*

Vide item ſupra ſingulos penè §§.

1. *Liquefacta eſt.*] defecit, deliquium paſſa eſt: ſoluta eſt vt ſoluitur & funditur cera coram igne.

2. *Loquutus eſt.*] Intus in animo per cæleſtes ſuas viſitationes, motiones & lumina.

3. *Cucurri.*] alacriter, expeditè legem ſeruaui.

4. *Dilataſti.*] Per conſolationes tuas, quæ cor meum ante mœrore anguſtum quaſi aperuerunt.

5. *Vt timeat.*] Petit lætitiam ſpiritus, vt ex ea naſcatur timor filialis .i. amor Dei.

6. *Nomen tuum.*] .i. te, per metonymiam.

7. *Inebriabuntur.*] Effectus diuinæ conſolationis, eſt ſpiritualis quædam ebrietas.

8. *Vbertate.*] abundantia ſolatiorum quæ ad iuſtos deſcendit à domo Dei .i. à cælo.

9. *Potabis.*] Mirè ſcilicet reficit diuina conſolatio mentem, quod ſignificatur torrente, in quo maxima multitudo aquarum ex montibus deſcendentium maximo impetu.

§. 8. SPONSI ABSENTIS CONSOLAtionem petit anima.

Cant. 8. 14. 1. *Fuge dilecte mi, & aſſimilare capreæ hinnuloque ceruorum ſuper*[2] *montes aromatum.*

1. *Fuge.*] .i. celeriter diſcurre, tranſi agiliter vt ſolent fugientes, atque imitare velocitatem caprearum & paruulorum ceruorum: .i. celeriter viſita nos tuis conſolationibus licet corpore & viſibiliter abſens à nobis, ne nos tamen triſtes deſeras: quod alibi dicit: *Reuertere dilecte mi.*

2 *Montes aromatum.*] Iuſti ob virtutum fragrantiam, ita vocantur.

§. 9. DE FALSA SEV HVMANA conſolatione. *Vide v. Voluptas.*

EA EST MOLESTA.

Iob. 16. 2. *Conſolatores*[1] *oneroſi omnes vos eſtis.*

1. *Oneroſi.*] moleſti, graues, vt qui meum dolorem augeatis potius & exaſperetis quã leuatis. Hæc Iob amicis ſuis, idem vir iuſtus dicere poteſt rebus omnibus præter Deum.

§. 10. NON SATIAT EA QVÆ PERcipitur ex rebus creatis.

Dixi in corde meo, Vadam & affluam delicijs, & Eccli. 2. 1.
fruar bonis. Et vidi quod hoc quoque eſſet[1] *vanitas.* Vide § 5. n. 6.

1. *Vanitas.*] Res vana, vacua, inanis, quæ non implet animum.

§. 11. NON EST CONSTANS.

Riſum reputaui[1] *errorem, &*[2] *gaudio dixi,*[3] *quid* Eccli. 2. 2.
fruſtra deciperis?
Tempus[4] *flendi, & tempus ridendi, tempus plan-* Eccli. 3. 4.
gendi, & tempus ſaltandi.
Riſus dolore miſcebitur, & extrema gaudij luctus Prou. 14. 13.
occupat.

1. *Errorem.*] 70. *circulationem* .i. riſus non eſt conſtans gaudium, ſed erraticum & vagum.

2. *Gaudio.*] Ipſi gaudenti vt ſit abſtractum pro concreto: vel per proſopopeiam agit Salomon cum gaudio quaſi cum re animata.

3 *Quid fruſtra deciperis?*] Cur teipſum fallis, quærens gaudium & humana ſolatia, quę quæris fruſtra, quia te fruſtrabunt expectatione tua, nec vllam tibi veram & conſtantem conſolationem afferent.

4. *Flendi.*] ridendi. Cum riſui ſuccedat fletus, & ſaltationi planctus, clarum eſt non eſſe conſtantia vitæ huius gaudia. Eundem habet ſenſum ſequens teſtimonium.

§. 12. VOX HVMANAM CONSOLAtionem reſpuentis.

1. *Renuit conſolari anima mea, memor fui Dei &* Pſ. 76. 4.
delectatus ſum, & exercitatus ſum, & defecit ſpiritus meus.

Vide etiam verbo Compaſſio §. 2.

1. *Renuit.*] Vide v. Gaudium. §. 3.

CONSORTIVM SEV CONVERSATIO.

Vide Amicitia. Conſilium.

Primum, oſtendetur cum quibus conuiuendum, deinde cum quibus non.

§. 1. CVM SVI SIMILIBVS conuiuendum.

Omne

Eccli. 13. *Omne animal diligit ſimile ſibi, ſic & omnis homo*
19.20. *proximum ſibi,[1] omnis caro ad ſimilem ſibi[2] coniungetur, & omnis homo ſimili ſui ſociabitur.*

Omnis caro.] omne animal. Synecdoche pars pro toto.

2. *Coniungetur.*] Congregabitur, ſimul cum illo volabit, aues enim (vt dicitur) concolores ſimul volant.

§. 2. CVM PRVDENTIBVS.

Eccli. 27. *In medio[1] cogitantium aſſiduus eſto.*
13. Eccli. 6. *In multitudine[2] presbyterorum prudentium ſta, &*
31. 36. *ſapientiæ illorum ex corde coniungere, vt omnem[3] narrationem Dei poſſis audire, & [4] prouerbia laudis non effugiant à te: & ſi videris [5] ſenſatum[6] euigila ad eum, & [7] gradus oſtiorum illius exterat pes tuus.*

Vide infra §. 18.

1. *Cogitantium.*] Prudentium, qui in ſeriis ſemper verſantur cogitationibus: quos cogitabundos & meditabundos vocamus.

2. *Presbyterorum.*] .i. ſeniorum.

3. *Narrationem Dei.*] Quæ eſt de Deo, & rebus diuinis.

4. *Prouerbia laudis.*] Parabolas & doctrinas laudabiles. Docet non fidendum ſuo ingenio, at audiendos magiſtros ei qui ſapientiæ eſt amans.

5. *Senſatum.*] Prudentem.

6. *Euigila*] .i. ſummo mane adeas ad illum. Somnum tuum interrumpe.

7. *Gradus &c.*] Hic requirit vt aſſiduè eum audiat.

§. 3. BONI CONSORTII EFFECTA.

Valet ad ſcientiam & virtutem comparandam.

Prou. 27. 1. *Ferrum ferro exacuitur,[2] & homo exacuit fa-*
17. *ciem amici ſui.*
Pſ. 17. 26. *Cum ſancto ſanctus eris, cum viro innocente inno-*
27. *cens eris: cum[3] electo electus eris, cum peruerſo peruerteris.*

1. *Ferrum &c.*] .i. ſicut ferrum cum ſit natura obtuſum alio acuitur ferro. Patet in enſe & ferreis inſtrumentis.

2. *Et homo.*] .i. ſic homo ex conſuetudine cum alio homine fit acutioris ingenij & iudicij, cum interim ſolitarij maneant ferè in naturali quadam ſua hebetudine. Acuuntur item homines ex mutuo inter ſe conuictu & congreſſu, in virtutibus, ad quas exemplo multum prouocantur homines.

3. *Electo.*] .i. ſincero & puro. Hic autem verſus citatur tantum in ſenſu accommodatitio.

§. 4. VALET AD OPEM ET robur comparandum.

Melius eſt duos eſſe ſimul quam vnum: habent Eccl. 4. 9.
enim emolumentum ſocietatis ſuæ: ſi vnus cecide- 10.11.12.
rit ab altero fulcietur. Væ ſoli: quia cum ceciderit non habet ſubleuantem ſe, etſi dormierint duo,[1] fouebunt ſe mutuo: vnus quo modo calefiet? etſi quiſpiam præualuerit contra vnum, duo reſiſtunt ei.[2] Funiculus triplex difficilè rumpitur.

1. *Fouebunt &c.*] q. d. ſic duo ſimul habitantes iuuabunt ſe mutuo.

2. *Funiculus &c.*] Chaldæus paraphraſtes hoc refert ad tres iuſtos, qui ſimul iuncti fortes ſunt ad inſtar funiculi triplicis, ſeu ex multiplicibus filis compoſiti: Sumi enim poteſt triplex pro multiplici, numerus ſcilicet certus pro incerto.

§. 5. IMPIORVM CONSORTIVM fugiendum.

Nolite[1] iugum ducere cum infidelibus:[2] Quæ enim 2. Cor. 6.
participatio iuſtitiæ cum iniquitate? aut quæ 14.15.
[3] ſocietas luci ad tenebras? quæ autem conuentio Chriſti ad[4] Belial? aut quæ pars fideli cum infideli?
Cum hominibus operantibus iniquitatem, & non Pſ. 140. 4.
communicabo cum[5] electis eorum.
Denuntiamus vobis fratres in[6] nomine Domini no- 2. Theſſ. 3.
ſtri Ieſu Chriſti, vt[7] ſubtrahatis vos ab omni 6.14.
fratre ambulante[8] inordinatè, & non ſecundum traditionem quam acceperunt à nobis. Quod ſi quis non obedit verbo noſtro per epiſtolam, hunc [9] notate, & ne[10] commiſceamini cum illo, vt confundatur.
Exite de illa populus meus, vt ne participes ſitis Apoc. 18. 4
delictorum eius, & de plagis eius non accipiatis &c.
Fili mi, ne ambules cum eis, prohibe pedem tuum à Prou. 1. 15.
ſemitis eorum.
Diſcede ab iniquo, & deficient mala abs te. Eccli. 7. 2.
Nolite communicare operibus[11] infructuoſis tene- Eph. 5. 11.
brarum, magis autem redarguite.
[12] Si communicabit lupus agno aliquando, ſic pec- Eccli. 13.
cator iuſto. Quæ communicatio ſancto homini 21.22.
ad[13] canem? aut quæ[14] pars[15] diuiti ad pauperem?
Quis dabit[16] me in ſolitudine diuerſorium viato- Hier. 9. 2.
rum, & derelinquam populum meum, & recedam ab eis? quia omnes adulteri ſunt, cœtus præuaricatorum.
Saluamini à generatione iſta praua. Act. 2. 40.
Non comedes panem, & non bibes aquam ibi, nec 3. Reg. 13.
reuerteris per viam qua ieris. 17.
Egredimini de Babylone, fugite à Chaldæis. Iſa. 48. 20.
Recedite, recedite, exite[17] inde,[18] pollutum nolite Iſa. 52. 11.
tangere, exite de medio eius.

Hier.50.8. *Recedite de medio Babylonis, & de terra Chaldæorum egredimini: & estote quasi* [19] *hædi ante gregem.*

1 Cor.5.9 10.11. [20] *Scripſi vobis in epiſtola ne cõmiſceamini fornicarijs,* [21] *non vtique fornicarijs huius mundi, aut auaris, aut rapacibus, aut idolis ſeruientibus:* [22] *alioquin debueratis de hoc mundo exijſſe:* [23] *nunc autem ſcripſi vobis non commiſceri; ſi is qui* [24] *frater nominatur, eſt fornicator, aut auarus, aut* [25] *idolis ſeruiens, aut* [26] *maledicus, aut ebrioſus, aut rapax: cum eiuſmodi* [27] *nec cibum ſumere.*

1. *Iugum.*] ſeruitutis peccati. Vel nolite coniungi iis, ſicuti coniugantur qui idem trahunt iugum.

2. *Quæ enim &c.*] q.d. nulla, quia mox perit iuſtitia ſi participat cum iniquitate, & ideo ne pereat iuſtitia veſtra, cauete cum illis conuiuere: nulla cum iis vobis ſit communio nec in cibo, nec in potu.

3. *Societas luci &c.*] Si enim ſe lux ſociat tenebris, perit, ita & vobis continget qui eſtis lux.

4. *Belial.*] .i. ſine iugo, ſignificatq; diabolum qui omne excuſſit obedientiæ diuinæ iugum.

5. *Electis.*] Supple cibis: ita ex Hebræo. Senſus eſt, non ero particeps familiaritatis conuiuiorumque ipſorum: licet noceat vbique, malorum conſortium, ſed nuſquam magis quam in menſa.

6. *Nomine.*] i. authoritate, vel in nomine .i. propter nomen eiuſque reuerentiam, ob quam petimus faciatis quæ dicimus.

7. *Subtrahatis.*] Non communicando cum eo neque in cibo, neque in potu, vel in mercatura vel ſermone aut alia re, niſi fortè cauſa corripiendi.

9. *Notate.*] Obſeruate, vel notam reprehenſionis huic imponite, vel per litteras quis ſit talis, mihi ſignificate.

10. *Commiſceamini.*] Communicetis, agatis familiariter.

11. *Infructuoſis.*] .i. peccatis quorum non modo fructus nulli, ſed damna maxima, eaque ipſa opera infructuoſa, ſunt *opera tenebrarum*, quia ab iis in tenebris ob verecundiam perpetrantur. Vel vt Anſelmus, ſunt *opera tenebrarum* .i. eorum hominum qui ſunt tenebræ .i. in ſe excæcati & excæcantes cæteros.

12. *Si communicabit &c.*] .i. ſicut hoc non fit, ita nec iſtud: Lupo comparatur peccator ob rapacitatem & odium iuſtorum: Agno comparatur iuſtus ob innocentiam & vtilitatem.

13. *Canem.*] Cui ob ſummam impudentiam comparatur peccator. Item quia canis immundiſſimum fuit animal ſecundum legem, vtpote nec ſindens vngulam nec ruminans, atque adeo à ſacris ſemotum, vt nec eius pretium offerri poſſet Deo, Deuter.23. verus typus peccatoris.

14. *Pars.*] .i. participatio, communicatio.

15. *Diuiti.*] Myſticè iuſtus eſt diues, peccator eſt pauper.

16. *Me.*] Supple reperire. 70. *mihi.*

17. *Inde.*] ſcilicet è Babylone, quæ typus eſt impiorum.

18. *Pollutum.*] Res quę polluere ſolent ſecundum legem Moſaicam, per quæ peccata ſignificantur.

19. *Hædi.*] .i. ſicuti hœdi ſolent alacres gregem pręcedere, ita & vos læti & animoſi fugite impios.

20. *Scripſi &c.*] Epiſtolam qua id ſcripſit Paulus non habemus, ſcripſerat autem in genere non conuiuendum cum fornicariis, quod ipſi etiam de gentilibus intelligentes, putabant ſe omni gentilium conſuetudine abſtinere debere.

21. *Non vtique &c.*] .i. id non intellexi de iis fornicariis aut auaris qui ſunt ſparſi per mundum, & deſtituti fide Chriſti.

22. *Alioquin &c.*] .i. ſic omnium hominum penè conſortium deberetis fugere, & ſolum intra Eccleſiam deliteſcere, quia mundus hiſce plenus eſt.

23. *Nunc autem &c.*] .i. nunc declaro vobis hanc fuiſſe meam ſententiam atque ordinationem in priore illa epiſtola.

24. *Frater.*] Chriſtianus nomine ac profeſſionis titulo.

25. *Idolis ſeruiens.*] Idololatra poſt baptiſmum.

26. *Maledicus.*] ad maledicta propenſus.

27. *Nec cibum.*] vt ſic confuſus reſipiſcat.

§. 6. IDQVE NE IIS FIAMVS SIMILES.

1. *Particeps Idolorum Ephraim, dimitte eum.* Oſee 4.17.
Qui tetigerit picem inquinabitur ab ea: & qui communicauerit ſuperbo, induet [2] *ſuperbiam.* Eccli.13.1.

1. *Particeps &c.*] .i. Ephraimitę dediti ſunt idolis: quare, ô Iuda, relinque eos, & fuge ne eorum conſortio corrumparis: Hieron.

2. *Superbiam.*] Idem dici poteſt de libidine & quouis alio vitio, nam quemadmodum ab igne ignis, ita à peccato quolibet, aliud ſimile producitur.

§. 7. CVM VNVS AVT PAVCI plures valeant corrumpere.

1. *Qui in vno peccauerit multa bona perdet, muſcæ morientes perdunt ſuauitatem vnguenti.* Eccle.9.18. & 10.1.
Neſcitis quia modicum [2] *fermentum totam maſſam* [3] *corrumpit?* [4] *Expurgate* [5] *vetus fermentum, vt ſitis noua* [6] *conſperſio ſicut* [7] *eſtis azymi.* Eccleſ.10.1 1.Cor.5.6. 7.

1. *Qui &c.*] Hieron. nectit hunc extremũ capitis verſiculũ cum initio ſequẽtis capitis,

hunc-

hunceque facit ſenſum, malus vnus mixtus bonis contaminat plurimos, quomodo muſcæ ſi vnguento immoriantur perdunt illius odorem & ſaporem & pretium.

2. *Fermentum.*] .i. modicum veteris paſtæ fermentatæ.

3. *Corrumpit.*] .i. totam dulcedinem nouitatis mutat in acredinem vetuſtatis: per fermentum autem intelligit hanc incæſtuoſi labem, quæ quaſi fermentum totam eorum Eccleſiam quæ eam tolerabat peruadebat, q. d. videte ne propter vnius peccatum, (quod quidem vos etiam attingit, quia illud toleratis) ira Dei in vos omnes deſæuiat. Ambr. Anſelm.

7. *Expurgate.*] Eijcite de medio veſtri.

5. *Vetus fermentum.*] .i. per hoc intelligit putidum illum fornicarium. Poteſt etiam per fermentnm intelligi fornicatio quæuis, & furtum, & quoduis peccatum etiam cordis à quo vult Apoſtolus vt ſe ipſi purgent.

6. *Conſperſio.*] .i. noua maſſa .i vt veſtra cõgregatio ſit tota pura & noua, eſt enim conſperſio maſſa in quam adhuc miſſum non eſt fermentum.

7. *Eſtis azymi.*] .i. eſtis puri, ſcilicet vocatione & debito, quia vocati eſtis ad puritatem quando vocati eſtis ad fidem, quemadmodum Chriſtiani vocãtur ſancti quia tales eſſe eos oportet. Hortatur ergo eos ad puritatem, quia eorum vocatio pura eſt & ſancta.

§. 8. NE CVM IIS PVNIAMVR.

Nume. 16. 26 *Recedite à tabernaculis hominum impiorum, & nolite tangere quæ ad eos pertinent, ne inuoluamini [1] in peccatis eorum.*

1. *Peccatis.*] Metonymia .i. pœnis peccatis eorum debitis.

§. ADD. MALI EFFECTVS CONSORtij improborum colligi poſſunt ex §. 5. & ſequentibus. *Videre etiam licet verbo Conſilium* §. 14.

§. 9. INDIGNVS EST COMMISERATIONE, QVI quia cum impijs verſatur, in miſeriam aliquam incidit.

Eccli. 12. 13 *Quis miſerebitur [1] incantatori à ſerpente percuſſo, & omnibus, qui appropiant [2] beſtijs? ſic & qui [3] comitatur cum viro iniquo, & [4] obuolutus eſt in peccatis eius.*

1. *Incantatori.*] Qui præſcius imminentis periculi ad ſerpentem nihilominus accedit atque ab eo vel percutitur vel mordetur.

2. *Beſtijs.*] .i. feris, ſenſus eſt nec hi digni ſunt commiſeratione.

3. *Comitatur.*] .i. iungit ſe & familiariter conuerſatur cum malis, non eſt dignus commiſeratione, quia ante à ne monitus eſt.

4. *Obuolutus &c.*] .i. multis malis & calamitatibus eſt expoſitus, implicatus & obrutus ob talem cum impijs conſuetudinem. Notandum hic, iniquum cum ſerpente & feris aptè comparari ob eius vafriciem & feritatem.

§. 10. IRACVNDORVM CONSVEtudo fugienda, & cur.

Noli eſſe amicus homini iracundo, neque ambules cum viro furioſo: ne forte diſcas [1] ſemitas eius, [2] & ſumas ſcandalum animæ tuæ. Prou. 22. 24. 25.

Vide V. Contentio §. 4.

1 *Semitas eius.*] Eius rationem agendi, ſeu ne diſcas eum imitari atque iraſci quemadmodum ipſe.

2. *Et ſumas &c.*] .i ne hinc occaſionem habeas ſæpe impingendi, cadendi atque peccandi.

§. 11. ET HÆRETICORVM.

Verbo Hæreticus.

§. 12. ET SVPERBORVM.

Non omnem hominem inducas in domum tuam: multæ enim ſunt inſidiæ doloſi: [1] ſicut enim eructant precordia fœtentium, & [2] ſicut perdix inducitur in caueam, & vt caprea in laqueum: ſic & cor ſuperborum, & [3] ſicut proſpector videns caſum proximi ſui, bona enim in mala [4] conuertens [5] inſidiatur, & in [6] electis [7] imponet maculam. Eccleſ. 11. 31. 32. 33. Vide ſupra §. 6.

1. *Sicut &c.*] Comparatur cor ſuperborum præcordiis fœtentibus & fœtorem ſuum eructantibus, quia ſicuti prauum & contagioſum emittunt ſpiritum præcordia quorum anhelitus eſt corruptus, ſic & cor ſuperborum exhalare ſolet verba fraudulenta & peſtifera.

2. *Sicut perdix &c.*] Comparatur ſuperbus perdici captæ & capreæ, quod quemadmodum illa animalia capta in omnem partem ſe vertunt quo ſe liberent: ita & cor ſuperbi omnem venatur, occaſionem perficiendi cogitationes quibus intra ſe coarctatur, etiam alterius damno, ita Ianſen. vel quod ſicut dolo capitur perdix & caprea, ita & ſuperbi alios capiant, decipiant, & in varias cõijciant calamitates.

3. *Sicut proſpector &c.*] .i. cor ſuperbi eſt tãquam proſpector. Aſſimilatur proſpectori ſeu ſpeculatori, eique qui ex alto obſeruat caſum proximi ſui; Nam cor ſuperbi ex omni parte diligenter obſeruat num alicubi videre

poſſit caſum proximi ſui, aut ipſemet illum inſidiis ſuis & dolis ſicut deſiderat, præcipitare & perdere. Superbus enim potiſſimum eſt ille doloſus, qui in domum non eſt inducendus, de quo verſu 31. cum enim ſit gloriæ appetentiſſimus non ferens alterius ſplendorem, quantum poteſt, alterius etiam ruina vult creſcere, omnia proinde conſilia ſua cò dirigit vt alium in grauem aliquam calamitatem præcipitet.

4. *Conuertens.*] Dando ſcilicet prauam aliquam bonis actibus interpretationem, intentionem ſaltem damnando ſi minùs opus poſſit.

5. *Inſidiatur.*] Totus intentus eſt ad nocendum, licet amorem fingat.

6. *Electis.*] ſiue hominibus, ſiue operibus præclaris & laudabilibus.

7. *Imponet maculam.*] reprehendet, vituperatione dignas prædicabit. Senſus eſt, iis detrahet ſiue clam ſiue palam, quod non ferat ſuperbus quemquam ſibi præferri & commoda ſua impediri.

§. 13. Et fraudulentorum.

Eccli. 11. 34 *A ſcintilla vna augetur ignis, & ab vno doloſo [1] augetur ſanguis: homo vero [2] peccator [3] ſanguini inſidiatur.*

1. *Augetur ſanguis.*] .i. multiplicantur, homicidia, q. d. tam eſt potens malum vel doloſus vnicus, vt per ſuas detractiones & excitatas ſeditiones ſæpe multa accidat ſanguinis effuſio.

2. *Peccator.*] Qui ſe peccatis penitus dedidit.

3. *Sanguini &c.*] .i. non ſatiatur paruis criminibus, nec ei ſufficit ſcintillas malitiæ ſuæ diffundere, ſed etiam inſidias ſtruit ad effundendum ſanguinem.

§. 14. Item malitioſorum.

Eccli. 11. 35 *Attende tibi à [1] peſtifero, [2] fabricat enim mala: nè fortè inducat ſuper te [3] ſubſannationem in perpetuum.*

1. *Peſtifero.*] Malitioſo, qui dedita malitia ſtudet nocere. hic namque reuera peſtifer eſt.

2. *Fabricat.*] molitur.

3. *Subſannationem.*] Notam, infamiam aliquam nunquam delendam inurat.

§. 15. Et imperitorum.

Eccli. 8. 5. *Non communices [1] homini indocto, nè malè de progenie tua [2] loquatur.*

1. *Homini indocto.*] Imperito qui virtutem & honeſtatem nondum didicit, ideoque indoctus eſt.

2. *Loquatur.*] Parentes ſcilicet tuos accuſans, aut proſapiæ ignobilitatem obiiciens, & ſic ad rixas & pugnas prouocet, de iis enim ſuperiore verſu agit Sapiens.

§. 16. Item audacium et temerariorum.

Cum [1] audace [2] non eas in via [3] ne fortè grauet mala ſua in te. Ipſe enim [4] ſecundum voluntatem ſuam vadit, [5] & ſimul cum ſtultitia illius peries. Eccli. 8. 18.

1. *Audace.*] temerario & qui quiduis audet.

2. *Non eas in via.*] ac proinde cum tali non conuerſeris.

3. *Ne fortè &c.*] Periculum eſt enim ne ſi ei ſis ſocius, inde graueris & pœnam exoluas malorum eorum quæ ille ex audacia committet.

4. *Secundum voluntatem &c.*] non ſecundum iudicium rationis, at ſecundum impetum paſſionum vnde multa impudẽter agit.

5. *Et ſimul &c.*] .i. his non tantum ſibi perniciem adfert, at etiam ſocio, qui propter conſortium habebitur & punietur vt particeps malorum quæ committit: vel etiam dici poteſt periturus ex ſtultitia alterius, quia ex eius conſortio pertrahetur ad conſentiendum, & cooperandum.

§. 17. Et imprudentum.

Cum fatuis [1] conſilium non habeas, non enim poterunt diligere, niſi quæ ipſis placent. Eccli. 8. 20.

Cum ſtulto ne multum loquaris, & cum inſenſato ne [2] abieris: [3] ſerua te ab illo, vt non [4] moleſtiam habeas, & non [5] coinquinaberis peccato illius: deflecte ab illo, & inuenies [6] requiem, & non [7] acediaberis in ſtultitia illius. Eccli. 22. 14. 15. 16.

Qui cum ſapientibus graditur, ſapiens erit: amicus [8] ſtultorum, ſimilis efficietur. Prou. 13. 20.

1. *Conſilium.*] Huius explicationem require verbo Conſilium §. 13. Implicitè autem etiam prohibetur conſuetudo, & familiaris conuerſatio.

2. *Abieris.*] ſcilicet in viam.

3. *Serua.*] Subtrahe te, fuge illum.

4. *Moleſtiam habeas.*] Dum improbos eius mores pati cogeris.

5. *Coinquinaberis &c.*] dum ex cõuictu cum illo efficieris ei ſimilis, aut ſaltem in ſuſpicionem apud plurimos venias cum propriæ famæ læſione.

6. *Requiem.*] quia illius improbitate non affligeris.

7. *Acediaberis.*] .i. mœrore afficieris ob ſtultorum & prudentum peccata.

8. *Stultorum.*] .Imprudentum, temerariorum.

§. ADD. ET DETRACTORVM.
Vide v. Detractio.cap.1.§.2.teſtimonio 6.& §. 3.teſtimonio 1.

§.18. NON TEMERE CVM QVOVIS AGENdum, neque cum ignotis & extraneis.

Eccli.9 21. 1. *Secundum virtutem tuam caue te à proximo tuo, & cum ſapientibus, & prudentibus tracta.*
Eccli.11.31 *Non omnem hominem inducas in domum tuam: multæ enim ſunt inſidiæ doloſi.*
Eccli.11.36 2 *Admitte ad te*[3] *alienigenam, & ſubuertet te*[4] *in turbine &*[5] *abalienabit te à tuis proprijs.*

1. *Secundum virtutem.*] Huius explicationem *Vide V. Conſilium §.4. n.10.*
2. *Admitte.*] Hæc per ironiam dicuntur, q. d. noli admittere in tuam familiaritatem, aut domum.
3. *Alienigenam.*] Hominem alienum & peregrinum cuius mores & ingenium tibi non eſt exploratum.
4. *In turbine.*] .i. in turbatione & tumultu quem contra te excitabit & quo te inuoluet.
5. *Abalienabit &c.*] .i. te domo ac poſſeſſionibus tuis expellet, eaſque ſibi proprias reddet.

§. 19. FVGIENDÆ TVRBÆ ET PROmiſcuum vulgus.

Eccli.18.32 1. *Ne oblecteris in turbis nec in modicis:*[2] *aſſidua enim eſt commiſſio illorum.*

1. *Ne oblecteris &c.*] Ne gaudeas neque populari conuerſationi multorum, neque paucorū te intermiſceas (id enim ſignificat quod ſequitur *in modicis*,) q. d. fugienda omnino vulgi conuerſatio.
2. *Aſſidua &c.*] .i. multa mala ibi committuntur.

§. 20. QVOMODO CAVENDVM NOBILIOrum & ditiorum conſortium, quomodo item cum magnatibus agendum, quantoque periculo fiat vtrumque, dictum *verbo Amicitia cap. 1. §.10.& 11.*

§. 21. QVANTI SIT FACIENDVM TALENtum bene conuerſandi.

Prou. 22.1. *Super argentum & aurum,*[1] *gratia*[2] *bona.*

1. *Gratia.*] Quia quis gratioſè conuerſatur & laudabiliter, ſeu *gratia* .i. illius gratæ conuerſationis fructus, qua quis gratus eſt hominibus ſeu *gratia* vndecunque accidat, vt hominibus quis gratus ſit & acceptus. Primus autem ſenſus qui eſt paragraphi eſt tantum accommodatitius.

2. *Bona ſuper &c.*] .i. talis gratioſitas melior eſt argento & auro, quia illa vitam aliquando ſaluat: quod hæc facere non poſſunt, vt patuit in Tobia.

CONSTANTIA.

V. Perſeuerantia.

CONSVETVDO.

§. 1. VIS CONSVETVDINIS QVANTA SIT SEV in bonum, ſeu in malum.

Prouerbium eſt,[1] *adoleſcens iuxta viam ſuam, etiam cum ſenuerit, non recedet ab ea.* Prou. 22.6

1. *Adoleſcens &c.*] .i. qui adoleſcit in ſua viuendi ratione, ſeu qui ab adoleſcentia ſua, aliquam viuendi rationem amplectitur.

§. 2. QVANTI INTERSIT VIRTVTI aſſueſcere à teneris annis.

Bonum eſt viro, cum portauerit[1] *iugum ab adoleſcentia ſua,*[2] *ſedebit ſolitarius, &*[3] *tacebit, quia*[4] *leuauit ſuper ſe.* Thren.3. 27.28.

1. *Iugum.*] Diſciplinæ, cum rebus aduerſis nos Deus exercet.
2. *Sedebit &c.*] Hæc ſeſſio ſignum eſt animi confidentis & ſecurè permanentis & à ſolo Deo auxilium expectantis non ab hominibus.
3. *Tacebit.*] .i. ſuſtinebit, expectabit patienter, ſicut qui tacent.
4. *Leuauit ſuper ſe.*] Scilicet iugum Domini, eique quaſi oneri collum ſubiecit, & illud ſibi portandum propoſuit.

§. 3. VIS PRAVÆ CONSVETVDINIS.

1. *Oſſa eius implebuntur vitijs adoleſcentiæ ſuæ,* Iob. 20. 11.
&[2] *cum eo in puluere dormient.*
Qui[3] *deſperantes ſemetipſos tradiderunt impudicitiæ, in operationem immunditiæ omnis, in auaritiam.* Eph.4. 19.
Vide §. ſequentem.

1. *Oſſa eius.*] .i. omnia eius intima vſque ad oſſium medullas, & vires omnes corporis & animi implebuntur vitiis illis quibus ab adoleſcentia aſſueuit.
2. *Cum eo &c.*]. i. vſque ad extremum vitæ eum non deſerent, ſicut nec ipſe ea deſeret, ita vt illa vitia videantur cum eo dormire, quia morientem, hincque diſcedentem ſequantur, vt videantur cum illo quaſi ad ſepulchrum deferri & in eo recondi.
3. *Deſperantes.*] Oritur autem plerumque hæc ſalutis deſperatio, quia videt peccator

experi-

experiturque quam ſit arduum & moleſtum longam peccandi conſuetudinem, habitumque quaſi confirmatum, contraria conſuetudine vincere.

§. 4. PECCATORI EX CONSVETVDINE peccanti maledicitur.

Iſa.5.18. *1. Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quaſi vinculum plauſtri peccatum.*

1. *Væ qui &c.*] .i. Væ qui in longa peccati conſuetudine vos obfirmaſtis, idque ob res vanas & inutiles, longum ſanè trahit v. g. ambitioſus, item auarus, & libidini deditus funem peccatorum, quia nihil aliud præter peccatum aut molitur aut cogitat. Sicut à ſuis viſceribus aranea longa ducit fila & inutilem orditur telam, ſic etiam iidem non minus, immò ſuprà quàm dici poteſt, noxiam peccatorum ſuorum reſtim trahunt.

2. *Vinculum plauſtri.*] Quod plauſtrum grauiſſimum eſt, & vinculum quo ei alligantur boues eſt fortiſſimum, vt oſtendatur vis prauæ conſuetudinis qua quis ſe extricare nequit, & quod quantumcunque peccator effugere ſtudeat aut celare peccatum quod pœnitentia deletum non eſt, ſequitur tamen non ſecus atque plauſtrum bouē, cuius iugo ceruicem inſeruit.

Optimè hic docet S. Baſilius quomodo funiculi iſti & vincula à peccatore texantur, quia vt id obtineant, quod ſuæ libidini propoſitum eſt, peccata alia atque alia, aliis atq; aliis accumulant peccatis.

Chaldæus totum hunc locum ſic vertit. Væ qui incipiunt paulatim peccata (quod ſignificatur funiculis qui paulatim texuntur) augentque vt creſcant (illi funiculi & peccata) & fortia fiant, vt vinculum plauſtri: plauſtralia enim loca validiſſima ſunt.

CONTEMPLATIO.

Vide Oratio. Paſſio. Conſolatio.

§. 1. EST VOLATVS QVIDAM.

Iſa.60.8. *Qui ſunt iſti qui vt [1] nubes volant, & quaſi [2] columbæ ad feneſtras ſuas?*

Pſ.54.7. *Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ, & volabo & requieſcam.*

1. *Nubes.*] Hæ à terra alienatæ ſurſum feruntur, ita & viri contemplatiui.

2. *Columbæ.*] Quarum perniciſſimus eſt volatus: ſic contemplatiui rapidiſſimè feruntur ad cæleſtia, alis (inquit Ambroſ.) gratiæ ſpiritualis acceptis.

§. 2. EST ASCENSIO.

1. Donec aſpiret dies, & inclinentur umbræ, vadam ad montem [2] myrrhæ, & ad [3] collem thuris. Cant.4.6.

Quæ eſt iſta quæ [4] aſcendit de [5] deſerto [6] delicijs affluens. Cant.8.5.

Vide § 3. teſtim.5.

1. *Donec &c.*] .i. donec appareat dies illa quæ eſt ſine nocte, & occumbant deficiantque tenebrę huius mortalis vitæ.

2. *Myrrhæ.*] Per eam ſignificatur mortificatio carnis & paſſionum, quæ etiam præcedere debet collem thuris.

3. *Collem thuris.*] Hoc colle in quem ſe aſcenſurum dicit ſponſa ſignificatur contemplatio.

4. *Aſcendit.*] Per contemplationem.

5. *Deſerto.*] Huius ſæculi.

6. *Delicijs.*] Vel cæleſtium ſolatiorum vel virtutum.

§. ADD. EST SPECVLA.

Vide infra §.15. nu.2.

§. 3. MATERIA CONTEMPLATIONIS QVÆ? Chriſti paſſio.

Relinquite [1] ciuitates, & habitate in [2] petra habitatores Moab: & eſtote quaſi columba nidificans [3] in ſummo ore foraminis. Hier.48.28.

Surge amica mea, ſpecioſa mea: & veni: Columba mea in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ, oſtende mihi faciem tuam, ſonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis, & facies tua decora. Cant.2.13.14.

[4] Montes excelſi ceruis, petra refugium Herinacijs. Pſ.103.18.

[5] Aſpicientes [6] in authorem fidei, & [7] conſummatorē Ieſum [8] qui propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem confuſione contempta, atque in dextera ſedis Dei ſedet. [9] Recogitate enim [10] eum; qui talem ſuſtinuit à peccatoribus aduerſus ſemetipſum [11] contradictionem, vt ne [12] fatigemini, [13] animis veſtris deficientes. Hebr.12.2.3.

1. *Ciuitates.*] Loca frequentiora, mundanam conuerſationem.

2. *Petra.*] Scilicet Chriſto: habitate autem & nidificate ſpiritaliter, per contemplationem.

3. *In ſummo ore.*] .i. non in ore cauernarum, at trans os .i. in profunditate cauernæ, ſeu in corde Chriſti, cuius os in latere apertum eſt, vt ſpiritualis columba intra receſſus abſcondita, ſecurius degeret, & diutius ibi contemplando moraretur à nemine impedita, iuxta illud Iob 29.18. *In nidulo meo moriar, & ſicut palma multiplicabo dies.*

4. Mon-

4. *Montes excelſi &c.*] Supple præbent refugium, myſticè autem cerui ſunt viri valde ſpirituales quique pedum velocitate valent ad currendam viam mandatorum Dei: quibus montes ſublimium myſteriorum & diuinitatis, diuinarumque perfectionum conſcendendi ſunt dum contemplantur, herinacij autem qui adhuc peccatorum ſuorum punguntur aculeis, confugiant ad Chriſtum petram, eiuſque petræ foramina.

5 *Aſpicientes.*] Per contemplationem, & oculis mentis intuentes.

6. *In authorem fidei.*] .i. aſpicientes quanta pro nobis pertulit qui fidem nobis & dedit & auxit.

7. *Conſummatorem.*] Quia ab ipſo nos conſummationem per plenam beatitudinem accepturos ſperamus.

8 *Qui propoſito &c.*] Huius explicationem. *Vide verbo Chriſtus* §. 34.

9. *Recogitate.*] Iterum, atque iterum atque aſſiduè cogitate.

10. *Eum.*] Qualis ſit quis ſit, quantus ſit.

11. *Contradictionem.*] Hac voce ſignificari poteſt vniuerſa Chriſti paſſio, in qua vniuerſè ei contradictum, vt dum conſpueretur, illuderetur crucifigeretur.

12. *Fatigemini*] Vllis in aduerſis.

13. *Animis.*] Licet corpore fortè deficiatis.

§. 4. ITEM DEI ODIVM IN peccatorem.

Pſ.5.5.6.7. 1. *Mane aſtabo tibi & [2] videbo quoniam non Deus volens iniquitatem tu es. Neque [3] habitabit iuxta te malignus, neque [4] permanebunt iniuſti ante oculos tuos, odiſti omnes qui operantur iniquitatem perdes omnes qui loquuntur mendacium.*

1. *Mane.*] Antequam irruat turba cogitationum.

2. *Et videbo.*] Et contemplabor: id ſonat vox Hebræa ואצפה.
Vaatſapheh.

3. *Habitabit &c.*] Non ſolum non vult Deus & odit peccatum ſed neque vult homines iniquos, ideo non ei propinquabunt iure amicitiæ.

4. *Permanebunt &c.*].i. non diu reſpicies eos oculo benignitatis diuinæ, quia licet eos nũc reſpiciat oculo vno clementiæ dum eis concedit temporalia, tamen hoc non diu durabit, at breui proijciet eos à facie ſua in æternum.

§. 5. ITEM DEI PRÆCEPTA.

Pſ.118.148 *Præuenerunt oculi mei ad te diluculo, vt meditarer eloquia tua.*

P.118.97. *Quomodo dilexi legem tuam Domine? tota die meditatio mea eſt.*

Idem ſæpe in eodem pſalmo.

§. 6. ITEM SACRÆ LITTERÆ.

Scrutamini ſcripturas. Ioan.5.39.

§. 7. ITEM GLORIA COELESTIS.

1. *Leuaui oculos meos in [2] montes, vnde veniet auxilium mihi.* Pſal.120.1.

Non contemplantibus nobis, quæ videntur, ſed quæ non videntur. Quæ enim videntur temporalia ſunt, quæ autem non videntur, æterna ſunt. 2.Cor.4.18.

1. *Leuaui.*] Contemplatione.

2 *Montes.*] Quia proximi cælo, vnde ad cęleſtis patriæ meditationem tranſibam.

§. 8. ITEM DEI OPERA.

Conſidera [1] opera Dei quod nemo poſſit [2] corrigere, quem ille deſpexit. Eccli.7.14

Quia delectaſti me Domine in [3] factura tua. & in operibus manuum tuarum [4] exultabo. Pſ.91.5.

Memor fui operum Domini: [5] quia memor ero ab initio mirabilium tuorum, & meditabor in omnibus [6] operibus tuis: & in [7] adinuentionibus tuis [8] exercebor. Pſ.76.12.13.

Cythara & lyra & tympanum & tibia & vinum in conuiuijs veſtris, & [9] opus Domini non reſpicitis, nec opera manuum eius conſideratis. Iſa.5.12.

1. *Opera Dei.*] Hoc vniuersè dici poteſt de vniuerſis & ſingulis Dei operibus, ſaltem in ſenſu accommodatitio.

2. *Corrigere.*] Hæc correctio vel ſumi poteſt de defectu corporis .i. facere nemo poteſt præter Deũ vt cæcus videat &c. aut de ſpirituali vt obduratus molleſcat, aut vt excæcatus illuminetur: quia adeo ſunt parua auxilia gratiæ quę ei Deus impertit vt ferè ſit homini impoſſibile eum conuertere: nihil enim valet homo exterius, niſi intus operetur Deus, ideoque pro talium conuerſione ad Deum recurrendum.

3. *Factura.*] Creaturis tuis vniuerſis, obſeruatum à Bellarmino eſt non dixiſſe, facturam delectaſſe illum, at Deum delectaſſe illum in factura? quia ex huius pulchritudine aſcendit animus ad infinitam illius pulchritudinem conſiderandam, neque enim ſiſtendum in creatura vt fecit Dauid intuens Berſabeam.

4. *Exultabo.*] .i. præ lætitia & admiratione exultans cantabo magna voce laudes tuas. Ita ex Hebręo.

5 *Quia.*] Non eſt ſemper *quia* particula cauſalis, hîc ſignificat *ſed*, q. d. ante quidem memor fui aliquorum operum Domini vt quæ fecit in Ægypto. Sed nunc ô Domine memor ero omnium mirabilium tuorum quæ ab initio mundi.

6. *Operibus tuis.*] Conſiderans videlicet opera iuſtitiæ & miſericordiæ, opera potentiæ & ſapientiæ, opera naturæ & gratiæ.

7. *Adinuentionibus.*] Conſiliis tuis, & arcanis rationibus curãdi genus humanum, quas adinuenit ſapientia tua.

8. *Exercebor.*] Eas mente reuoluens, & ſic intellectum exercens & occupans.

9. *Opus Domini.*] Mundi fabricam, conſeruationem eiuſdem, tot creaturas in vſum generis humani, tot beneficia tum naturalia, tum ſupra naturam ei præſtita: quæ beneficia vult Deus cogitari etiam in conuiuiis & dum in menſa diſcumbitur, iuxta illud Deuter 8. *Cum comederis & ſaturatus fueris benedicas Domino Deo tuo pro terra quam dedit tibi.*

§. 9. QVÆNAM CONTEMPLAtionem iuuent.

PRIMVM VIRTVTVM EXERCItium, corporiſque mortificatio.

Prou. 24. 27. 1. *Præpara foris opus tuum,* 2 *& diligenter exerce agrum tuum:* 3 *& poſtea ædifices domum tuam.* Vide ſupra §. 2. num 2.

1. *Præpara &c.*] .i. ſecundum ſenſum tropologicum, da te prius vitæ actiuæ quæ in externis verſatur rebus, atque in operatione virtutum quæ ſunt erga alios.

2. *Et diligenter &c.*] .i. gnauiter inſiſte in excolendo agro corporis tui, pœnitentia, & mortificatione.

3. *Et poſtea &c.*] .i. quietem experieris vitæ contemplatiuę, quę per domum in qua quieſcitur deſignatur.

§. 10. ITEM QVIES ANIMI A CVRIS & rebus terrenis.

Pſ. 45. 10. 1. *Vacate, &* 2 *videte* 3 *quoniam ego ſum Deus:* 4 *exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra.*
Tren. 3. 28. 5 *Sedebit ſolitarius, & tacebit,* 6 *quia leuauit ſuper ſe.*
Matt. 6. 6. *Tu autem cum oraueris intra in* 7 *cubiculum tuum, & clauſo* 8 *oſtio ora patrem tuum in abſcondito: & pater tuus qui videt in abſcondito reddet tibi.*
Cant. 5. 2. *Ego* 9 *dormio, & cor meum* 10 *vigilat.*
Pſ. 54. 8. *Ecce* 11 *elongaui fugiens: & manſi in ſolitudine.*
Vide infra §. 15.

1. *Vacate.*] A tumultu perturbationum animi, & curarum ſeculi. Vacate à cupiditate terrenorum, honorum, diuitiarum, voluptatum, ex qua oriuntur occupationes moleſtiſſimæ quæ nullam quietem homini ſic affecto relinquunt. Vacate, ocium ſanctum quærite, & animum purum & tranquillum afferte.

2. *Videte.*] .i. contemplamini, rectus ordo vt primum vacemus omni rerum terrenarum deſiderio: tum vt videamus: oculos enim perſtringunt terrena omnia, nec hominem ſinunt videre cæleſtia.

3 *Quoniam ego ſum Deus.*] .i. ego ſolus ſum ens perfectiſſimum, infinitum &c. Ego ſum Deus ſine quo nihil poteſtis, & in quo nihil non poteſtis. Ego ſum Deus qui ſolus ſatio &c.

4. *Exaltabor &c.*] Vbique nomen meum ſublime apparebit, mihi omne genu flectetur.

5. *Sedebit &c.*] Vir ſcilicet contemplatiuus .i. quieſcet ab omni mundi ſtrepitu & conuictu.

6. *Quia leuauit.*] Supple ſeipſum, ſupra ſeipſum .i. ſupra vires corruptæ naturę, ſeu ſe ipſum vt iam ſpiritualis eſt. ſupra ſeipſum vt animalis eſt, dum ſcilicet contemplatur & aſpirat ad bona cæleſtia & contemnit terrena. Eſt tropologia, cuius ſenſum litteralem *Vide V. Conſuetudo* § 2.

7. *Cubiculum.*] .i. cor, omnia relinque externa.

8. *Oſtio.*] Cordis, ne eò diſtractiones rerum terrenarum irrepant, ita Chryſoſto. & Auguſt.

9. *Dormio.*] Rebus mundi omnibus, vox eſt ſponſæ.

10. *Vigilat.*] Scilicet Deo per orationem & contemplationem.

11. *Elongaui.*] Vox eſt contemplatiui ſecundum tropologiam, quod magis de elõgatione & ſolitudine animi quam corporis intelligendum eſt, parum enim ad contemplandum valet hæc, ſi deſit illa.

§. 11. ET PVRITAS CORDIS.

Beati mundo corde: quoniam ipſi Deum 1 *videbunt.* Matt. 5. 8.
Pacem ſequimini cum omnibus, & 2 *ſanctimoniam, ſine qua nemo* 3 *videbit Deum.* Hebr. 12. 14.

1. *Videbunt.*] Non tantum in alia vita clarè, at etiam hic in ænigmate & per contemplationem.

2. *Sanctimoniam.*] Puritatem animi.

3. *Videbit Deum.*] Qui ne in hac vita quidem ab immundis videri poteſt, quia non niſi à mundis corde conſpicitur.

§. 12. VARII EFFECTVS CONTEMPLATIOnis rerum diuinarum. *Vide verbo Conſolatio.*

1. *Cogitare de* 2 *illa:* 3 *ſenſus eſt conſummatus, & qui vigilauerit* 4 *propter illam* 5 *ſecurus erit.* Sap. 6. 16.
Domine mi, in viſione tua 6 *diſſolutæ ſunt compages meæ & nihil in me remanſit virium.* Danielis 10. 16.

7 Noſtra

Phil. 3. 20. [7] *Noſtra autem conuerſatio in cælis eſt.*
Pſa. 30. 21. [8] *Abſcondes eos in abſcondito faciei tuæ à conturbatione hominum. Proteges eos in tabernaculo tuo à contradictione linguarum.*
2. Cor. 3. 18 *Nos vero omnes* [9] *reuelata facie* [10] *gloriam Domini* [11] *ſpeculantes,* [12] *in eandem imaginem transformamur* [13] *à claritate in claritatem,* [14] *tanquam à Domini ſpiritu.*
Ioan. 5. 35. *Ille erat lucerna* [15] *ardens & lucens.*
Pſ. 144. 7. 8. [16] *Memoriam* [18] *abundantiæ ſuauitatis tuæ* [17] *eructabunt, &* [20] *iuſtitia tua* [19] *exultabunt:* [21] *miſerator & miſericors Dominus, patiens & multum miſericors.*
Cant. 7. 11. 12. *Veni dilecte mi,* [22] *egrediamur* [23] *in agrum, commoremur in* [24] *villis:* [25] *mane ſurgamus ad* [26] *vineas,* [27] *videamus ſi floruit vinea,* [28] *ſi flores fructus parturiunt,* [29] *ſi floruerunt mala punica.*
Eccli. 14. 22. *Beatus vir qui in ſapientia* [10] *morabitur, & in* [11] *iuſtitia meditabitur, &* [12] *in ſenſu* [13] *cogitabit circumſpectionem Dei.*

1. *Cogitare.*] Quod quidem vel maximè fit contemplatione.

2. *Illa.*] Sapientia diuina, Verbo incarnato, eiuſque admirandis operibus.

3. *Senſus eſt &c.*] .i. prudentiæ perfectio, vel ad prudentiam perfectam pertinet, vel ea eſt optima & prudentiſſima cogitatio. Ita P. Emmanuel Sà.

4. *Propter illam.*] Supple inueniendam, inuenitur autem orando & contemplando.

5. *Securus.*] Ab omnibus hoſtibus.

6. *Diſſoluta &c.*] Hunc eſſe effectum contemplationis rerum diuinarum vt etiam corpus afficiat, vireſque ei adimat omnes, patet ex SS. hiſtoriis.

7. *Noſtra &c.*] Hic eſt alius effectus contemplationis, facit enim hominem cæli incolam.

8. *Abſcondes &c.*] Huius explicationem vide V. Conſolatio §. 6.

9. *Reuelata facie.*] ſcilicet Chriſti & myſteriorum fidei, quæ in antiqua lege operta erant.

10. *Gloriam Domini.*] .i. opus redemptionis & cætera gratiæ opera, in quibus mirabiliter elucet Dei gloria.

11. *Speculantes.*] Conſiderantes quaſi in ſpeculo.

12. *In eandem &c.*] .i. efficimur ſimiles Deo quem contemplamur: Intellectus enim intelligendo fit ſimilis rei intellectæ, atq; adeo Deum intelligendo fit Deo ſimilis, vel *transformamur in eandem imaginem*, defluente, inquit Titelmann. in noſtrum Intellectum dum contemplamur, illius immenſæ lucis aliqua particula, ſecundum quam ei conformes & ſimiles efficimur, ſancti ſcilicet & puri, quẽadmodum & ipſe purus eſt & ſanctus, imo quodammodo deiformes reddimur. Item lucidi, vt ipſe lumine plenus eſt. Imo quaſi ſpecula diuinam lucem in alios emittentia, & tanquam ſoles quidam alios illuminantes ait Chryſoſt.

13. *A claritate in claritatem.*] .i. clarius indies & clarius, & vſque ad claritatem beatorum. vel à claritate fidei in claritatem ſpeciei & viſionis.

14. *Tanquam &c.*] .i. idque fit per ſpiritum Domini. Non eſt enim hic *tanquam* nota ſimilitudinis, ſed veritatis.

15. *Ardens &c.*] Hi ſunt effectus contemplationis, ardere in ſe Dei amore, & foris lucere alios docendo ſeu illuminando tum verbo, tum vitæ exemplo.

16. *Memoriam &c.*] Hunc verſiculum applicat S. Thomas poſt Sanctum Gregorium iis religioſis qui vitæ genus mixtum ſequuntur, qui ex vi contemplationis qua veluti comedunt, & paſcuntur ſuaui diuinorum beneficiorum memoria; poſtea ex nimia plenitudine eructant aliis hæc beneficia, dum aliis prædicant, docent &c. Itaque 2. 2. q. 188. a. 6. in corp. Hom. 5. in Ezech.

17. *Eructabunt &c.*] .i. magno impetu ſpiritus prædicabunt; effundent plenis buccis perſonabunt è mente memori, & ex intenta recogitatione beneficiorum tuorum redundanti.

18. *Abundantiæ &c.*] .i. abundantiſſimam benignitatem tuam, & beneficentiam tuam qua ſuauiſſimus es.

19. *Exultabunt.*] Cum exultatione carmina decantabunt.

20. *Iuſtitia.*] ob Iuſtitiam .i. fidem in promiſſis ſeruandis.

21. *Miſerator &c.*] Hæc ſunt quæ eructabunt contemplatiui.

22. *Egrediamur &c.*] .i. non mihi ſatis eſt te frui & tuis ſolatiis in contemplatione, meum etiam eſt aliorum ſaluti inuigilare, & animas quarum immenſum eſſe pretium orando cognoui, Deo meo acquirere, quare egrediamur.

23. *In agrum.*] .i. mundũ hunc vniuerſum, ad barbaras gentes quaquauerſum diſperſas, vt eas Euangelij lumine perfundamus.

24. *Villis.*] Nationum infidelium, quæ ad inſtar villarum nullis ſunt muris diuinorum præceptorum circumdatæ.

25. *Manè.*] Inſinuat diligentiam ſuam & peruigilem ſollicitudinem.

26. *Vineas.*] .i. particulares eccleſias, vel animas fidelium ſingulas.

27. *Videamus &c.*] Per flores intelliguntur incipientes, primum enim eſt florere, quod eſt incipientium, dum enim eos pœnitet vitæ præteritæ, ſpem de ſe præbent eius in poſterum melius inſtituendæ, & hoc eſt florere, antequam fructus videatur.

28. *Si flores &c.*] Hoc pertinet ad proficientes, qui iam poſtquam peccata defleuere, bonorum operum fructum incipiunt edere.

29. *Si floruerunt &c.*] .i. Si fructum floridum & maturum proferunt, quod eſt perfectorum. Ita Titelmann.

30. *Morabitur.*] Per aſſiduam cogitationem meditando ſemper de ſapientia, eſt autem vera ſapientia, timor & amor Dei.

31. *Iuſtitia.*] Scienda & adimplenda.

32. *In ſenſu &c.*] .i. ſenſum ſeu intelligentiam ſuam adhibens, & prudentiam ſeu ſapientiam quam meditando eſt aſſecutus.

33. *Cogitabit &c.*] .i. quomodo Deus omnia perluſtret ac videat ex omni parte: vel quomodo omnia circumſpectè inſtituerit, gerat & gubernet, nihil temerè agens, nihil quod prouidendū eſt prætermittens, æquiſſima præcipiens, ideoque & in omnibus ſe diuinæ prouidentiæ & voluntati ſubmittet.

§. 13. CONTEMPLATIONIS DIGNITAS.

Luca 10. 41. 42. *Martha, Martha ſollicita es, & turbaris erga plurima. Porro [1] vnum eſt neceſſarium, Maria optimam elegit partem, quæ [2] non auferetur ab ea.*

1. *Vnum.*] Dei & ſalutis ſuæ cognitio, ſtudium, & diuinor. amor cui tanquam optimæ parti tota affixa eſt Maria. Beda. Vel *vnum* .i. vltimus finis & ſummum bonum ad quod mens noſtra ſolùm eſt dirigenda, & à quo non eſt diſtrahenda.

2. *Non auferetur.*] Nam contemplatio cui vacabat Maria eſt æternus mentis cibus, quare nunquam auferetur, occupatio vero Marthæ, quia circa cibum terrenum, auferetur. Auguſt.

§. 14. CONTEMPLATIONIS donum petitur.

Pſal. 54. 7. *Quis dabit mihi [1] pennas ſicut [2] columbæ, [3] & volabo, & requieſcam.*

1. *Pennas.*] Contemplationis.

2. *Columbæ.*] Vt quemadmodum columba inter ſues velociſſimi volatus, eo ſe ab hoſte liberat, & fugit in tuta aliqua loca in quibus quieſcat.

3. *Et volabo.*] Ita & ego pennis contemplationis quaſi alatus, velociſſimè è terra auolem in loca tuta, in montem orationis vbi ſecurè requieſcam, nec quemquam timeam.

§. 15. EIVS EXERCITIVM PRÆCIPITVR.

Vide ſupra §. 10.

Iſa. 26. 20 [1]. *Vade populus meus, intra in cubicula tua: claude oſtia tua ſuper te, abſcondere modicum, ad momentum, donec pertranſeat indignatio.*

Hier. 31. 21 *Statue tibi [2] ſpeculam, [3] pone tibi amaritudines.*

1. *Vade.*] Citatur tantum in ſenſu accommodatitio: qui enim contemplatur, intrat in cubiculum cordis, claudit oſtia ſenſuum externorum, abſcondit ſe, *vt ſupra dictum §. 12. ex Pſal. 30. 21.* vel potius abſconditur in abſcondito faciei diuinæ.

2. *Speculam.*] Ea eſt contemplationis exercitium, è quo vt è ſpecula videt anima, cœleſtia & procul à ſe diſſita, videt venientes hoſtes, eos cauet, contra eorum inſidias aut vim ſeſe munit. Inde nouiſſima ſua ſpeculatur, ad eaque ſe præparat.

3. *Pone tibi amaritudines.*] Deſigna loca edita vbi amarè defleas tum tua tum aliorum peccata. Eſt ſenſus accommodatitius.

§. 16. PROHIBETVR IMPEDIMENTVM afferri contemplanti.

[1]. Adiuro vos, filiæ Ieruſalem, per capreas, ceruoſq; camporum, ne ſuſcitetis, neque euigilare faciatis dilectam quoadusque ipſa velit. Cant. 2. 7.

1. *Adiuro.*] Huius explicationem vide V. Maria c. 6. §. 10.

CONTENTIO.

V. Lites. Diſcordia.

§. 1. NON CONTENDENDVM PRO re quæ noſtra non intereſt.

De ea re quæ te [1] non moleſtat [2] ne certeris. Eccli. 11. 9.

1. *Non moleſtat.*] .i. quæ te non lędit, & cuius cura non eſt tibi mandata, neque ad te pertinet, hæ enim res moleſtāt tum ſua læſione, tum ſolicitudine.

2. *Ne certeris.*] Ne certaueris, ne certes, ne rixeris. Hoc in eos dicitur qui ſingula ferè hominum facta aut dicta ſibi vel accuſanda vel defendenda aſſumunt, eam ob rem cum aliis aſſiduè contendentes & rixantes quaſi ſingula ſuo intellectu aſſequantur.

§. 2. NEQVE CVM IMPRVDENTIBVS contendendum.

Vir ſapiens ſi cum [1] ſtulto [2] contenderit, [3] ſiue iraſcatur, ſiue rideat, [4] non inueniet requiem. Prou. 29. 9

1. *Stulto.*] Imprudente, temerario, improbo.

2. *Contenderit.*] Siue in iudicio forenſi, ſiue extra.

3. *Siue iraſcatur &c.*] .i. Siue ſerio agat, ſiue ioco, ſiue ſeriis verbis, iuſtam ſuam indignationem oſtendat, ſiue ridendo oſtendat contemnere ſe illius improbitatem.

4. *Non inueniet requiem.*] .i. non ideo facilè ab illo liberabitur, non facilè illi ſatisfaciet vt ab illius improbitate ſit habiturus

quietem:

quietem: nec blanditiis enim nec duris verbis cedunt huiuſmodi.

§. 3. NEC CVM POTENTIBVS, diuitibus, garrulis.

Eccli. 8.1.4. Non [1]litiges cum homine [2]potente, [3]ne forte incidas in manus illius. Non [4]contendas cum viro locuplete, [5]ne forte contra te constituat litem tibi. [6]Multos enim perdidit aurum, & argentum, & [7]vsque ad cor regum extendit, & [8]conuertit. Non litiges cum homine [9]linguato, [10]& non ſtruas in ignem illius ligna.

1 Litiges.] Seu iurgio aliquo, ſeu lite iudiciali.

2. Potente.] Magni nominis & authoritatis.

3 Ne forte &c.] i. per potentiam vel ſuam vel aliorum te opprimat, ſeque vindicet & vlciſcatur.

4. Contendas.] Neque vulgari contentione, neque forenſi.

5. Ne forte contra te &c.] i. ne pro vulgari contentione excitet contra te litem forenſem, aut pro intentata contra ſe lite in iudicio, nouam contra te inſtituat litem, cuius impenſas ferre non poſſis, aut in qua grauandus ſis iniquitate teſtium, aut iudicis, pecunia diuitis corruptorum.

6. Multos perdidit &c.] Quando ſcilicet illos à debito abduxit officio, fecitque vt iniuſtitiam perpetrarent.

7. Vſque ad cor &c.] i. Aurum extendit ſe non tantum ad inclinandum corda pauperum & inſipientium, ſed etiam Regum, qui tamen auro minus eget.

8. Conuertit.] i. peruertit ad ferendum iniquum iudicium.

9 Linguato.] Loquace, garrulo, verboſo. Præceptum eſt etiam Catonis:

" *Contra verboſos noli contendere verbis.*

10. Et non ſtruas &c.] q. d. contendendo cum tali, non modo non illum ſedabis, ſed magis etiam accendes ad rixas, & iræ ac loquacitati eius materiam ampliorem ſubminiſtrabis, atque oleum flammæ addes.

§. 4. NEC CVM IRACVNDIS.

Eccli. 8.19. *Cum iracundo non facias rixam.*

Eccli. 28.11. *Homo iracundus [1]incendit litem, & vir peccator [2]turbabit amicos, & in medio pacem habentium immittet inimicitiam.*

1. Incendit litem.] Quia vt facilè iraſcitur, ita facilis eſt ad contendendum, atque ita incendit litem non ſolum in ſe contra alios, ſed etiam in aliis contra ſe, quos ad rixandum contra ſe prouocat.

2. Turbabit &c.] i. q. d. non tantum in ſe ipſo, & contra ſe litem excitat, at etiam alios inter ſe committet, qui inter ſe amici fuerant.

§. ADD. NEC CVM CONTVMELIOSIS. *Vide v. Contumelia §. 9.*

§. 5. NEC SINE CAVSA.

1. Ne contendas aduerſus hominem fruſtrà, cum ipſe tibi nihil mali fecerit. Prov. 3.30.

1 Ne contendas &c.] Inſignis eſt enim malitia contendere cum alio qui tibi nullam id faciendi cauſam dedit.

§. 6. HONORIFICVM EST non contendere.

1. Honor eſt homini qui ſeparat ſe à contentionibus: omnes autem [2]ſtulti miſcentur [3]contumeliis. Prov. 20.3.

1. Honor eſt &c.] Quia per hoc declarat ſe ſapientem, & apud Deum meretur & apud homines exaltari.

2. Stulti.] Qui lites amant, ſtultos ſe declarant, quod tam multis ſe ſubiiciant incommodis, ac proinde non tantum ſibi moleſtiam accerſunt, ſed & ignominiam.

3. Contumeliis.] Litibus quæ contumeliis ferè peraguntur.

§. ADD. ARGVMENTVM EST hominis ſapientis.

Quæ deſurſum eſt ſapientia, eſt [1]pacifica, modeſta, [2]ſuadibilis, [3]bonis conſentiens. Iacobi 3.17

1. Pacifica.] In ſe amans pacem & in aliis, & contendere neſcia.

2. Suadibilis.] minimè pertinax.

3. Bonis.] ſcilicet ſuaſionibus, conſiliis.

§. 7. TALIS MINVIT PECCATA.

Abſtine te à lite, & [1]minues peccata. Eccli. 28.10

1. Minues peccata.] Tam in te quam in aliis, quia & tu pauciora committes, nec aliis dabis anſam ea committendi, quos ad contentiones & rixas non excitabis. Quanta vterque litigantium committat peccata, iræ, vindictæ, detractionis, calumniæ, iniuſtitiæ, variarumque aliarum ſpecierum quotidiana teſtatur experientia.

§. ADD. IN CONTENTIONE NON manifeſtanda alterius crimina. *Vide v. Contumelia §. 11.*

§. 8. IN CONTENTIONE CÆDENDUM IURE ſuo.

Matt. 5.40. Et qui vult tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, [1] dimitte ei, & pallium.

Matt. 5.25. Eſto [2] conſentiens aduerſario tuo.

Vide §. ſequentem numero 4. & V. Contumelia §.9.

1. *Dimitte ei &c.*] Scilicet potius quam te moleſtiis litium intrices.

2. *Conſentiens.*] Da ei quod à te petit, potius quam vt cum eo litiges. Hæc ſunt conſilij non præcepti.

§. 9. MAXIME CAVENDVM INITIVM quantumuis minimum contentionis.

Prou. 17.14. [1] Qui dimittit aquam caput eſt iurgiorum, & [2] antequam patiatur [3] contumeliam, [4] iudicium deſerit.

1. *Quod dimittit &c.*] Subaudienda particula ſimilitudinis *quaſi*, & tunc ſenſus eſt: Caput ſeu principium, ſeu authorem iurgiorum ita ſe habere ac eum qui aquis colubrias aperit, eiſque præbet exitum: nam ſicut cum aquis vel minimus perſtur exitus, magnæ inundationis cauſa præſtatur quam poſtea non eſt facilè cohibere aut reuocare: ita cum contentioni principium datur, naſcitur ex eo frequenter impetuoſus furor omnia turbans, quem componere non ita ſit facilè: & ſicuti vel minima apertura in principio aquis facta, violentia aquarum mox fit maxima, ita cum principium litis paruum ſit & paruì fiat, frequenter inſtar impetuoſè currentis aquæ, in rabiem & grauiſſima mala procedit. Monet itaque Sapiens vt antequam lis inſtituatur, & contentio vtrimque incaleſcat, deteratur lis quemadmodum conſultum eſt anguſtum aquarum foramen mox obturare, priuſquam aquarum violentia dilatetur.

2. *Antequam patiatur.*] Supple is qui caput eſt & author iurgiorum.

3. *Contumeliam.*] Aut iniuriam quæ ab aduerſario inferri ſolet huiuſmodi authoribus diſſidiorum.

4. *Iudicium.*] i. quod iuſtum eſt & æquum prior deſerit: vel per *iudicium* intelligi poteſt cauſa forenſis quæ cœpta licet coram iudice, deſeritur ab eo qui ſuo conſulit honori, antequam in grauem aliquam incidat ignominiam, iuxta illud: *Eſto conſentiens aduerſario tuo.* Matth. 5.

§. 10. DERISIO CAVSA EST contentionis.

Eiice [1] deriſorem, & exibit cum eo iurgium, ceſſabuntque [2] cauſæ & contumeliæ. Prou. 22.10.

1. *Deriſorem.*] Qui bene monentes ſubſannat, & irridet non ferens veritatem & correptionem. Item qui temere aliorum dicta aut facta rident, in peiorem omnia rapientes partem, ſuis ſannis alios ad iram contentioneſque prouocantes.

2. *Cauſæ.*] Forenſes.

§. ADD. ITEM IACTANTIA ET SVPERBIA.

Vide §. 19. numero 2.

Qui ſe [1] iactat & [2] dilatat, [3] iurgia concitat. Prou. 28.25.

1. *Iactat.*] Immodicè ſe laudando.

2. *Dilatat.*] Per ſuperbiam, qua hominis animus dilatatur: vel *dilatat*, quia ſe expandit ad honores.

3. *Iurgia concitat.*] Quia non patitur ſibi quemquam præferri, aut æquari. Indignatur cum non debito afficitur honore, alios contra ſe excitat, qui ægre ferunt quod tantopere ſe extollat.

§. ADD. ALIÆ CONTENTIONIS CAVSÆ poſſunt colligi ex ſequentib. paragraphis maximè quinque proximis. & ex V. Diſcordia §. 6.

§. 11. CONTENTIO SIGNVM EST hominis carnalis.

Cum ſit inter vos [1] zelus, & contentio, nonne [2] carnales eſtis, & [3] ſecundum hominem ambulatis? 1. Cor. 3. 3.

1. *Zelus.*] Inuidia, æmulatio.

2. *Carnales.*] Adhuc carne ducimini, non ſpiritu.

3. *Secundum hominem.*] i. humanam infirmitatem viuitis: geritis vos vt homines infirmi & carnem ſapientes.

§. 12. ET SVPERBI.

Inter ſuperbos ſemper iurgia ſunt. Prou. 13.10.

§. 13. ET PRAVI.

Semper [2] iurgia quærit [1] malus, [3] angelus autem crudelis mittetur contra eum. Prou. 17.11.

1. *Malus.*] Qui peruerſo & maligno eſt animo.

2. *Iurgia.*] Ea contra ſe & inter alios excitando, pacem turbando: Sunt enim qui quædam ideo tantum defendunt non quod vera eſſe videantur, ſed quia eis eſt volupta-

voluptati ab aliis diſſentire, id quod in hæreticis apparet maximè.

3. *Angelus.*] .i. nuntius mortis mittetur à iudice contra eum, quia morte plectetur ob excitatas ſeditiones in Republica. Aut à Deo Angelus malus mittetur, qui eum ſine miſericordia ad æternum rapiat ſupplicium, aut eum etiam in præſenti vita, variis affligat malis, vt afflicti ab angelis malis Ægypti ſemper iurgantes & obſiſtentes Moyſi & Aaron.

§. 14. ET STVLTI.

Prou.18.6. *Labia ſtulti miſcent ſe rixis, & os eius iurgia prouocat.*

§. 15. ET INCONSTANTIS.

Iacobi 3.16 *Vbi zelus & contentio, ibi* [1] *inconſtantia, &* [2] *omne opus prauum.*

1. *Inconſtantia.*] Nulla in bono firmitas.

2. *Omne &c.*] .i. propenſio ad omne peccatum, quia ex zelo & contentione ambitioſa & rixoſa, ait Titelmann. pullulare ſolent vniuerſa mala.

§. 16. DE EFFECTIS CONTENTIONIS.

EA CAVSA EST CÆDIS.

Eccli.28.13 1. *Certamen* [2] *feſtinatum incendit* [3] *ignem: &* [4] *lis feſtinans* [5] *effundit ſanguinem: & lingua* [6] *teſtificans,* [7] *adducit mortem.*

1. *Certamen.*] Contentio qua verbis certatur.

2. *Feſtinatum.*] Præcipitãter aſſumptum, & ſine iudicio rationis at per iræ commotionẽ.

3. *Ignem.*] Iracundiæ.

4. *Lis feſtinans.*] Eadem contentio feſtinans & præceps.

5. *Effundit ſanguinem.*] Quia cauſa eſt vulnerum, & cædis & mortis.

6. *Teſtificans*] Quæ denuntiat & comminatur alicui interitum vt fit inter iurgandum.

7. *Adducit mortem.*] Quia tales minæ prouocant ad mutuam cædem.

§. 17. AVFERT OMNE GAVDIVM QVOD aliàs ex cibo perciperetur.

Prou.17.1. *Melior eſt* [1] *buccella ſicca cum* [2] *gaudio, quam domus plena* [3] *victimis cum iurgio.*

1. *Buccella ſicca.*] .i. panis ſine obſonio.

2. *Gaudio.*] Pace & tranquillitate.

3. *Victimis.*] .i. lautioribus & pinguioribus dapibus quales erant illę quæ tum apud Iudæos, tum infideles comedebantur mactatis prius in honorem Dei pinguioribus animalibus, ex quibus poſteà ſimul lautè & iucundè epulari ſolebant: ideo autem melior eſt & magis ſapit talis buccella ſicca, quia, vt dicit inſcriptio paragraphi, lites & iurgia auferunt omne gaudium quod aliàs ex epulis illis perciperetur. Poteſt etiam id accipi de gaudio & pace conſcientiæ, cum qua præſtat veſci buccella ſicca, quam exquiſitiſſimis cibis, ſed ob quos malè partos mens ſibi malè conſcia aſſiduè ſecum iurgetur & contendat.

§. ADD. ALIOS EFFECTVS. *Vide* §. 19. *& 3. & 6. & 7. & hîc paſſim.*

§. 18. CONTENTIONIS POENA.

Homo [1] *Apoſtata omni tempore iurgia ſeminat. Huic extemplò veniet perditio ſua, & ſubitò conteretur:* [2] *nec habebit vltra medicinam.* Prou.6.15.

Vide §. 13. & 16. Vide verbo Deus cap.14. §.1.num.3.

1. *Apoſtata.*] Qui Deum deſeruit non per infirmitatem, at per certam malitiam peccans.

2. *Nec habebit &c.*] .i. non poterit curari, ſed æterna perditione inuoluetur, à qua nulla ratione liberari poterit.

§. 19. VETATVR CONTENTIO.

Nihil [1] *per contentionem neque per* [2] *inanem gloriã.* Philipp.2.3

Noli contendere verbis, ad nihil enim vtile eſt, niſi [3] *ad ſubuerſionem audientium.* 2.Tim.2.14.

[4] *Stultas &* [5] *ſine diſciplina quæſtiones* [6] *deuita: ſciens quia generant lites: ſeruum autem domini* [7] *non oportet litigare.* 2 ad Tim.2.23.24.

Si quis videtur contentioſus eſſe, nos [8] *talem conſuetudinem non habemus, neque Eccleſia Dei.* 1.Cor.11.16.

Frater cum fratre iudicio contendit, & hoc apud [9] *infideles. Iam quidem omnino* [10] *delictum eſt in vobis, quod* [11] *iudicia habetis inter vos. Quare non magis iniuriam* [12] *accipitis? quare non magis* [13] *fraudem patimini? ſed vos* [14] *iniuriam facitis, &* [15] *fraudatis & hoc* [16] *fratribus.* 1.Cor.6.7.

Vide §.1.& 3.

1. *Per contentionem.*] Scilicet à vobis fiat .i. neque dictis, neque factis contendatis inter vos.

2. *Inanem gloriam.*] Famam ſæculi quæ eſt inanis. Primo ponit contentionem tanquam fructum inanis gloriæ, quam ſubiicit vt indicet vnde tam noxius fructus.

3. *Ad ſubuerſionem.*] Auditores enim (ait Anſelmus) per cõtentionem ſubuertuntur, putantes aduerſarios veritatis, habere aliquam rationabilem cauſam; dum ſic eos clamantes attendunt. Litigioſa verba delere, & aduerſarios tuos bonis operibus vince.

4. *Stultas.*] Stultæ quæſtiones ſunt petitiones inſolubiles, & quæ quærunt ſecreta humano generi prohibita.

5. *Sine diſciplina.*] Sunt eę quæ non humiliter fiunt ac modeſtè, & quas qui facit non intendit diſcere, ſed litigare.

6. *Deuita.*] Ita vt iis non reſpondeas.

7. *Non oportet litigare.*] Quia lis generat odium, inimicitias &c.

8. *Talem conſuetudinem &c.*] Scilicet contentionibus agendi. Ita Titelmann.

9. *Infideles.*] Supple iudices.

10. *Delictum.*] Non carebat omnino culpa illo tempore maximè, litigare Chriſtianos inter ſe, ob ſcandalum Ethnicorum, qui maiorem pacem & terrenorum contemptum à Chriſtianis illis primis expectabant. Deinde delictum erat litigare ob impatientiam, ob iniuriam quam litigando faciebant vt ſequitur infra, & quod per calumniam in iudicio pauperes opprimerent.

11. *Iudicia.*] Lites.

12. *Accipitis.*] Patimini, quemadmodum conuenit vos facere ipſo initio chriſtianiſmi quando eſtis tam pauci, & totius perfectionis paciſque profeſſores. Iniuria eſt aperta violentia iniuſtè illata.

13. *Fraudem.*] occultam de veſtris rebus.

14. *Iniuriam facitis.*] Qui factam ſuſtinere debuiſtis.

15. *Fraudatis.*] dum ipſos iudices donis corrumpitis.

16. *Fratribus.*] Cum nec inimicis id faciendum fuiſſet.

CONTRITIO.

Vide Pœnitentia. Peccatum.

CAPVT I.

De ea abſolutè ſpectata.

§. 1. NON HABETVR SINE DEI gratia & cognitione peccati.

Hier.31.19 1. *Poſtquam conuertiſti me egi pœnitentiam, & poſtquã [2] oſtendiſti mihi, [3] percuſſi femur meum, confuſus ſum & erubui, quoniam [4] ſuſtinui opprobrium adoleſcentiæ meæ.*

Vide infra cap.2.§.2.

1. *Poſtquam &c.*] Non ante, ſine enim Dei gratia & conuerſione eius ad nos gratuita, non poſſumus pœnitere peccatorum.

2. *Oſtendiſti mihi.*] Scilicet meipſum, & meas culpas, luce tua me perfundendo.

3. *Percuſſi &c.*] In ſignum doloris.

4. *Suſtinui &c.*] Luimus pœnas ſcelerum noſtrorum probroſorum quæ in adoleſcentia noſtra commiſeramus.

§. 2. QVORVM EA SIT.

Cor ſapientium vbi [1] triſtitia eſt, & cor ſtultorum, vbi lætitia. Eccleſ.7.5.

1. *Triſtitia.*] Quod principaliter de triſtitia quæ ob peccata concipitur intelligendum eſt.

§. 3. SI VERA EST, ABIICIT PECcati occaſiones omnes & inſtrumenta.

Vide 1.Regum 7. 3.

Et [1] contaminabis laminas ſculptilium argenti tui, & [2] veſtimentum conflatilis auri tui, & diſperges ea ſicut immunditiam menſtruatæ, [3] egredere dices ei. Iſa.30.22.

[4] *In die illa abijciet vir idola argenti ſui, & idola auri ſui, quæ fecerunt vobis manus veſtræ in peccatum.* Iſa.31.7.

Quod egregie præſtitum ab Iſraelitis vide Iudicum 10. v.16.

1. *Contaminabis.*] Tanquam impuras & contaminatas abiicies argenteas laminas, in quibus deorum ſimulachra cælaſti.

2. *Veſtimentum &c.*] Tum etiam abiicies veſtimentum quod ad eorum cultum aut ex auro conflaſti, aut ex aureo textu confeciſti cum eo faſtidio ac nauſea, quo vilem pannum menſtruo fœminarum ſanguine pollutum, quo quidem nihil magis immundum ac deteſtabile.

3. *Egredere dices ei.*] .ſ. Tunc ſculptili aut aureo veſtimento tuo cum indignatione dices: Egredere iam tandem è domo mea, & in malam crucem quàm primum aut in fimetum abi.

4. *In die illa.*] Quando ſcilicet conuertentur ad Dominum: neque enim conſiſtit vera conuerſio & contritio ſine his.

§. 4. EIVS NECESSITAS, CVM CÆTERA abſque illa Deo non ſint accepta.

1. *Non me inuocaſti Iacob, nec laboraſti [2] in me Iſrael, [3] non obtuliſti mihi arietem holocauſti tui, & victimis tuis non glorificaſti me, non te ſeruire feci in oblatione, nec laborem tibi præbui in thure. Non emiſti mihi argento [4] calamum, & adipe victimarum tuarum non [5] inebriaſti me. Verumtamen [6] ſeruire me feciſti in peccatis tuis, præbuiſti mihi [7] laborem in iniquitatibus tuis.* Iſa. 43.22 23.24.

Si voluiſſes [1] ſacrificium dediſſem vtique: holocauſtis [2] non delectaberis. Pſ.50.18. 19.

Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies.

Vt quid

Hier. 6. 20 *Vt quid mihi thus de Saba affertis, & calamum ſuaue olentem de terra longinqua?[4] holocauſtomata veſtra non ſunt accepta, & victimæ veſtræ non[10] placuerunt mihi.*

Iſa. 1. 11. *Quò mihi multitudinem victimarum veſtrarum dicit Dominus? [11] plenus ſum, holocauſta arietum, & adipem pinguium, & ſanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum [12] nolui.*

Videndi etiam aliquot ſequentes verſus & V. feſtum. §. 7.

Hier. 7. 8. 9. 10. 11. *Ecce vos confiditis vobis in [13] ſermonibus mendacij, qui non proderunt vobis, [14] furari, occidere, adulterari, iurare mendaciter, libare Baalim, & ire poſt deos alienos, quos ignoratis. Et veniſtis, & ſtetiſtis coram me in domo hac, [15] in qua inuocatum eſt nomen meum, & dixiſtis: [16] liberati ſumus [17] eo quod fecerimus omnes abominationes iſtas. [18] Nunquid ergo ſpelunca latronum facta eſt domus iſta, in qua inuocatum eſt nomen meum in oculis veſtris? [19] ego, ego ſum, [20] ego vidi, dicit Dominus.*

Hier. 7. 21. 22. *Holocauſtomata veſtra addite victimis veſtris, & [21] comedite carnes, quia non ſum locutus cum patribus veſtris, & [22] non præcepi eis, in die qua eduxi eos de terra Ægypti de verbo holocauſtomatum & victimarum.*

Hier. 14. 12. *Cum ieiunauerint non exaudiam preces eorum: & ſi obtulerint holocauſtomata & victimas, [23] non accipiam ea: quoniam gladio, & fame, & peſte conſumam eos.*

Oſee 5. 6. [24] *In gregibus ſuis & in armentis ſuis vadent ad quærendum dominum, & non inuenient, [25] ablatus eſt ab eis.*

Amos 5. 21. 22. 23. [26] *Odi & proieci feſtiuitates veſtras, & non capiam odorem cœtuum veſtrorum. Quod ſi obtuleritis mihi holocauſtomata, & munera veſtra non ſuſcipiam, & vota pinguium veſtrorum non reſpiciam. [27] Aufer à me [28] tumultum carminum tuorum, & cantica lyræ tuæ non audiam.*

1. *Non me inuocaſti.*] i. non me coluiſti vt debueras.

2. *In me.*] Cauſa mea.

3. *Non obtuliſti mihi &c.*] Quia ſcilicet ſacrificia illa & oblationes quæ hic commemorantur Deo non placebant, ideo dicit ſibi non oblata, negat ſe iis glorificatum: cur autem ei non placerent, ea eſt cauſa quia illi externa ſacrificiorum cæremonia contenti, veram atque internam ſanctitatem animique mutationem, quę fit per contritionem & dolorem peccatorum, non curabant.

Adde has omnes externas religiones & ſacrificandi actiones direxiſſe eos ad famam nominis colligendam, ad ambitionem, ad priuatas ſuas rationes & commoda, non ad Dei gloriam, ideo negat hæc ſibi facta. In quem etiam ſenſum accipi poteſt quod infra ſubijcitur, Deum ſeruiſſe in iniquitatibus, & dolorem accepiſſe ſeruiendo, quia adoratores illi Deo ipſo ſeu eius ſacrificijs tanquam adminiſtris ad ambitionem & vaniſſimas ſuas cogitationes abutebantur.

4. *Calamum.*] Caſiam, aut cinnamomum ſecundum aliquos.

5. *Inebriaſti me.*] Altare meum repleſti.

6. *Seruire &c.*] Cùm enim nulla eſſet tanta facultas quæ pro hominum peccatis ſatisfacere poſſet, Chriſtus ſeruilem formam aſſumpſit ad delenda noſtra peccata.

7. *Laborem.*] Vſque ad mortem.

8. *Sacrificium.*] Pecorum & aliorum animalium ſecundum legem Moſaicam.

9. *Non delectaberis.*] Niſi à corde contrito & pœnitente offerantur.

10. *Non placuerunt mihi.*] Quia non ab animo contrito proficiſcuntur. *Vide dicta numero 3. quæ etiam faciunt ad explicationem ſequentis loci.*

11. *Plenus ſum.*] i. ſatiatus, vel mihi faſtidio ſunt.

12. *Nolui.*] i. ea non probo.

13. *Sermonibus mendacij.*] Pſeudoprophetarum impunitatem peccatis veſtris mendaciſſimè promittentium.

14. *Furari &c.*] i. furamini, occiditis &c.

15. *In qua &c.*] i. quæ meo appellatur nomine, dicitur enim Templum Dei.

16. *Liberati ſumus &c.*] i. condonata ſunt nobis ſcelera noſtra.

17. *Eo quod.*] i. quamuis ea abominanda extiterint: condonata inquam, quia veniſtis ad templum, ibique ſacrificia obtuliſtis quaſi ea ſola ſine peccatorum dolore valeant ad animæ maculas eluendas.

18. *Nunquid ergo &c.*] i. nunquid exiſtimatis domum hanc quæ meo nomine vocatur, eſſe antrum latronum quorum mihi ignota ſint facinora.

19. *Ego, ego ſum.*] Supple huius Dominus domus, qui eam à vobis vindicabo.

20. *Ego vidi.*] Ego qui video peſſimas cogitationes veſtras.

21. *Comedite carnes.*] Scilicet holocauſtorum & victimarum veſtrarum, quia nolo eas mihi offerri.

22. *Non præcepi eis &c.*] Scilicet vt Iudæi intelligebant, qui putabant externo illo cultu, Deo ſatisfactum pro commiſſis ſceleribus nec aliam pœnitentiam poſtulari. Ita S. Iſidorus & alij.

23. *Non accipiam.*] Quia non mihi placent peccatorum oblationes niſi à corde contrito proficiſcantur: hoc volo, hoc requiro.

24. *In gregibus &c.*] Putantes ſe ſolis hoſtiis poſſe Deum placare quem tot peccatis offenderunt, ſed non inuenient, quia non placatur niſi contritione.

25. *Ablatus eſt ab eis.*] A quærentibus & ipſe receſſit. Ita Hieronymus.

26. *Odi &c.*] Etiamſi mihi feſta celebretis & Thymiamata adoleatis in congregationibus veſtris; & pinguiſſimas hoſtias immoletis, non ſuſcipiam eas neque placabor, eadem enim offertis idolis, neque vnquam vero dolore peccatorum ad me reditis, neque ab ijs abſtinetis.

27 *Aufer &c.*] Faſtidientis vox eſt, & quaſi magno & moleſto onere grauati. Hebr. Aufer deſuper me, quaſi incumberet tanquam onus dorſo eius.

28. *Tumultum &c.*] Cantica quibus Deum videbantur laudare, pulchrè ait Hieron. Vocat tumultum carminum, ſonitumque confuſum, quia non ex corde contrito, non ex animi pietate & deuotione prodibant, ideo non carmina ſimpliciter at tumultuoſa, confuſa & auribus ingrata carmina vocanda ſunt. Accidit quod eadem idolis decantarent.

§. 5. QVID EFFICIAT CONTRITIO IN anima ſimul & corpore.

Pſ. 37. 4. 5. 1. *Non eſt ſanitas in carne mea, [2] à facie iræ tuæ, [3] non eſt pax oſſibus meis à facie peccatorum meorum, quoniam iniquitates meæ [4] ſupergreſſæ ſunt caput meum, & ſicut [5] onus graue grauatæ ſunt ſuper me.*

2. Cor. 7. 9. 10. *Contriſtati eſtis [6] ſecundum Deum vt [7] in nullo [8] detrimentum patiamini ex nobis, quæ enim [9] ſecundum Deum triſtitia eſt, pœnitentiam in ſalutem ſtabilem [10] operatur, ſeculi autem [11] triſtitia mortem operatur.*

Vide infra §. 16. & cap. 2. §. 1. 2 3. & 4.

1. *Non eſt &c.*] .i. caro mea mæret & tabeſcit, quia tantus eſt animi mei dolor vt carnem quoque extenuet.

2. *A facie &c.*] Dum iram tuam, & peccata mea cogito quæ illam meruerunt.

3. *Non eſt pax &c.*] .i. etiam oſſa contremiſcunt, nulla mihi eſt requies, dum peccatorum meorum deformitatem & grauitatem intueor.

4. *Supergreſſæ &c.*] Tantus eſt cumulus peccatorum meorum vt me obruant, licet peccatum Dauidis fuerit ſolum adulterium cum homicidio, ita tamen loquitur, quia verus pœnitens multas in eo deformitates conſiderabat, de quibus fusè & pulchrè Bellarmin.

5. *Onus &c.*] Quia ſupra vires meas eſt pro tam graui debito ſatisfacere.

6. *Secundum Deum.*] Voluntatem & inſpirationem Dei.

7. *In nullo.* Ne in hac quidem triſtitia.

8. *Detrimentum patiamini &c.*] Sed ad profectum veſtrum potius ſint omnia.

9. *Secundum Deum.*] Qua quis dolet ſe feciſſe quod Deus odit.

10. *Operatur pœnitētiā.*] .i. laborat vt illud operibus pœnitentiæ & ſatisfactionis deleat, vt poſſit ad ſalutem ſtabilem & æternā non tranſitoriam quam peccādo amiſerat, peruenire: Agit enim talis pœnitentiam & ſperat Dei miſericordiam, poteſt etiam illud *ſtabilem* ſeu *ſolidam* referri ad pœnitentiam, cum Chryſoſt.

11. *Triſtitia ſeculi.*] Qua peccator qui non vult ſe corrigere triſtis eſt & dolet, atq; erubeſcit ſe detectum in hac vita, vbi nil vult ſuſtinere verecundiæ, nec vllam de peccatis agere pœnitentiam.

§. 6 QVID EFFICIAT CONTRITIO IN ANIMA.

VARIOS AFFECTVS ET SENSVS PIOS.

Ecce hoc ipſum ſecundum Deum contriſtari vos, 2. Cor. 7. 11
quantam in vobis operatur [1] ſolicitudinem: ſed [2] defenſionem, ſed [3] indignationem, ſed [4] timorē, ſed [5] deſiderium, ſed [6] æmulationem, ſed [7] vindictam, [8] in omnibus exhibuiſtis vos, incontaminatos eſſe negotio.

1. *Solicitudinem.*] Ne denuo peccetis.

2. *Defenſionem.*] Aduerſus dæmonum impugnationes, omneſque peccati occaſiones.

3. *Indignationem.*] Cōtra vos ipſos qui tam peccaſtis grauiter.

4. *Timorem.*] Damnationis ob peccata, vel ne iterum in eadem recidatis.

5. *Deſiderium.*] Profectus, & melioris vitæ.

6. *Aemulationem.*] Imitandi bonos & perfectos.

7. *Vindictam.*] Puniendo in vobis mala quæ feciſtis.

8. *In omnibus &c.*] .i. vt vniuersè dicam quid vobis triſtitia ſecundum Deum contulerit, id effecit vt probaueritis vos eſſe immunes à negotio ſeu peccato illius qui nouercam habuit. Vel *exhibuiſtis vos incontaminatos negotio* .i. vt ſitis incontaminati Chriſtiano negotio agendo, vt liberè poſſitis aliorum peccata punire, contaminatus enim non habet authoritatem in alios vindicandi. Vtramque expoſitionem affert Anſelmus.

§. 7. ITEM DOLOREM ET PLANCTVM.

1. *Super hoc plangam & vlulabo, vadam ſpoliatus* Michææ 1. 8
& nudus, faciam planctum velut [2] draconum & luctum quaſi [3] ſtruthionum.

Defecit gaudium cordis noſtri, verſus eſt in luctum Threnor. 5.
[4] chorus noſter. Cecidit [5] corona capitis noſtri: væ 15. 16.
nobis, quia peccauimus.

Vide etiam verſum ſequentem. Et V. Pœnitētia ex Luc. 15. 18. 19. & 18. 13. & 2. Reg. 24. 20.

1. *Super hoc.*] .i. in ſenſu accommodatitio, ſuper vel propter peccata mea: cū loquatur prophe-

propheta de vaſtatione Iſrael quam vt teſtetur vere ventu.am dicit ſe nudum &c.

2. *Draconum.*] Qui ab elephantis victi terribili ſibilo perſonant, ait Hieron.

3. *Struthionum.*] Qui ab homine aut alijs animalibus perculſi vocem edunt lugubrem, maxime turmatim.

4. *Chorus.*] Pſallentium quo oblectabamur quando eramus amici Dei.

5. *Corona.*] Per eam poſſumus ad noſtrum propoſitum intelligere diuinam gratiã, quæ magis quam vllum diadema hominẽ ornat, & qua perdita, meritò luget peccator.

§. 8. ITEM VERAM CONSOLATIONEM.

Matt. 5.5. *Beati qui [1] lugent, quoniam ipſi conſolabuntur.* V. §. 6. n. 6.

Iſa. 61. 2. 3. *Spiritus Domini ſuper me vt [2] mederer contritis corde vt conſolarer omnes lugentes, vt [3] ponerem lugentibus [4] Sion, & darem eis coronam pro [5] cinere, oleum gaudij pro luctu, pallium laudis pro [6] ſpiritu mœroris, & [7] vocabuntur [8] in ea [9] fortes iuſtitiæ, [10] plantatio Domini [11] ad glorificandum.*

Vide verbo conſolatio § 6. teſtimon. 2. & 4. & alijs paragraphis ibidem citatis.

1. *Lugent.*] Perculſi dolore peccatorum ſuorum.

2. *Mederer.*] Eos ſolando.

3. *Ponerem.*] i. lugeret, coronam ſcilicet, vt ſequitur.

4. *Sion.*] In Sion, lugentibus peccata ſua in Eccleſia.

5. *Cinere.*] Quo capita aſperſerunt.

6. *Spiritu mœroris.*] Pro veſte ſordida ac lugubri, ac ſpiritu triſtitiæ, veſtimentum nitidum & exultantis animi ſignum.

7. *Vocabuntur.*] i. erunt.

8. *In ea.*] Sion, ſeu Eccleſia.

9. *Fortes iuſtitiæ.*] Fortes iuſti: Iuſti quidem, vt velint recta atque legitima, fortes vero vt ea audeant præſtare.

10. *Plantatio Domini.*] Plantata manu Domini germina, quæ nulla vi ventorum eradicabuntur, non ſicut illa plantatio quam non plantauit pater: atque adeo aliquando eſt eradicanda, Matth. 15. v. 13.

11. *Ad glorificandum.*] Ex qua quotidie colliget Deus fructum honoris & laudis.

§. 9. ITEM VT PECCATOR SE MILLE pœnis dignum iudicet.

Iob 33. 27. *Peccaui & verè deliqui, & [1] vt dignus eram non recepi.*

1. *Vt dignus &c.*] Licet multa paſſus ſim, confiteor tamen nequaquam condignam fuiſſe pœnam, quam ſuſtinui, grauitati meorum peccatorum, quę millecuplo amplius puniri meruerunt, ſi ſecundum diuinæ iuſtitiæ ſeueritatem fuiſſem iudicatus.

§. 10. CONTRITIO ABOLET PECCATA.

[1] *Lauamini, mundi eſtote, auferte malum cogitationum veſtrarum &c. Et venite, & [2] arguite me, dicit Dominus, [3] ſi fuerint peccata veſtra vt coccinum, quaſi nix dealbabuntur: & [4] ſi fuerint rubra quaſi vermiculus, [5] velut lana alba erunt.* Iſa. 1. 16. 17.

[6] *Dixi: confitebor aduerſum me iniuſtitiam meam Domino, [7] & tu remiſiſti impietatem peccati mei.* Pſal. 31. 6.

Quàm magna miſericordia Domini, & propitiatio illius [8] conuertentibus [9] ad ſe. Eccli. 17. 28.

Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis ſuis, quæ operatus eſt, & [10] cuſtodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudicium & iuſtitiam [11] vita viuet, & non morietur, omnium iniquitatum eius, quas operatus eſt [12] non recordabor: [13] in iuſtitia ſua quam operatus eſt [14] viuet. Ezech. 18. 21. 22.

Cum [15] quæſieris ibi Dominum Deum tuum, inuenies eum, ſi tamen quæſieris ex toto corde, & tota tribulatione animæ tuæ. Deute. 4. 29.

Dixit Dauid ad Nathan: peccaui Domino, dixitque Nathan ad Dauid: Dominus quoque [16] tranſtulit peccatum tuum, non morieris. 2. Reg. 12. 13.

1. *Lauamini &c.*] Lauatur anima contritione, eadem mundatur, quare perinde eſt ac ſi dicat, dolete de peccatis, talis enim dolor animam lauat & mundat.

2. *Arguite me.*] Fidei violatæ & perfidiæ, ſi quę modò ſum commemoraturus non præſtitero.

3. *Si fuerint &c.*] i. eiuſmodi vt deleri non poſſe exiſtimentur, quia videlicet altè inſederunt animis, & in quandam quaſi naturam abierunt (quoniadmodum è lana nulla humana induſtria eluitur ſuccus quem è coccino imbibit, etiamſi laues millies, aut viu teras.)

4. *Si fuerint rubra.*] Etſi in vermiculi modum infecta rubeant. Eſt repetitio eiuſdem ad maiorem certitudinem: idem enim eſt coccineus color & color vermiculi, ex granis enim fiũt vermiculi, quorum ſanguine color fit coccineus.

5. *Velut lana.*] Quam nunquam imbuit conchilij ſanguis aut cocci puluiſculus.

6. *Dixi confitebor &c.*] i. ſtatui corde contritus me reum & peccatorem apertè fateri.

7. *Et tu &c.*] i. non expectaſti vocem illam qua id præſtarem, quaque dixi coram Nathan: *peccaui Domino*, ſed antea, viſa mea contritione & propoſito confitendi cõdonaſti peccatum meum: quod quidem ex Nathan verbis cognoui dicentis. *Domi-*

nus quo-

vnis quoque tranſtulit peccatum tuum. Fuit enim remiſſio peccati Dauidis prior ipſa confeſſione culpæ, ſed non prior interna contritione & odio peccati, in quibus ſimul inerant amor Dei, propoſitum confitendi, & ſatisfaciendi, ait Bellarminus.

8. *Conuerſionibus.*] Per contritionem, peccatum enim hominem auertit à Deo, facitque vt ei tergum vertat.

9. *Ad ſe.*] Ad ipſum, Deum ſcilicet.

10. *Cuſtodierit.*] Scilicet in voto, deſiderio & animi præparatione, neque enim eo inſtanti quo conteritur & pœnitet eum peccaſſe, quo & iuſtificatur, poteſt omnia reipſa cuſtodire præcepta.

11. *Vita.*] Gratiæ ſcilicet.

12. *Non recordabor.*] Vt eum condemnem: quia ſcilicet non ſunt amplius.

13. *Iuſtitia.*] .i. propter iuſtitiam.

14. *Viuet.*] Hic & in futuro.

15. *Quæſierit.*] Quæritur quod perditum eſt, perditur Deus peccando, quæritur & inuenitur contritione: quæ, vt ſequitur, debet eſſe ex toto corde, quia nihil debet Deo præponi in amore, & ex tota tribulatione, quia ob nullam rem magis oportet appretiatiuè (vt loquuntur Scholaſtici) triſtari, quam ob peccatum.

16. *Tranſtulit.*] Non ait transfert modo, ante enim tranſlatum & ablatum vi contritionis. *Vide dicta hic numero 7.*

§. 11. RESTITVIT PRIORA OMNIA merita, gratiam & virtutes.

Zach. 10. 6 1. *Erunt ſicut fuerunt quando non proieceram eos: ego enim Dominus Deus eorum, & [2] exaudiam eos.*

Ioel 2. 25. *Reddam vobis [3] annos quos comedit [4] locuſta, bruchus, & rubigo, & eruca.*

Galat. 3. 4 *[5] Tanta paſſi eſtis ſine cauſa? ſi tamen ſine cauſa.*

Ezech. 18. 22. *Si impius egerit pœnitentiam, omnium iniquitatum eius [6] non recordabor.*

Vide §. ſequenti numer. 8. & §. 16. numer. 2.

1. *Erunt &c.*] .i. eos in priſtinam amicitiam reſtituam, ac ſi nunquam à me declinaſſent, reddam quæ prius habebant merita, dona, chariſmata, gratiam &c. P. Ribera.

2. *Exaudiam.*] Propitius ero eis quacunque in re auxilio meo indiguerint.

3. *Annos.*] .i. merita, virtutes, gratiam quam ante præcedentibus annis habuiſtis.

4. *Locuſta &c.*] His ſignificantur varia peccatorum genera quibus amittitur gratia & merita mortificantur (vt aiunt Theologi.) Ita ferè Hieronym. qui aſſerit contra Nouatum ex hoc loco colligi, eſſe in Eccleſia locum pœnitentiæ, & reformari poſſe peccatores in priſtinum ſtatum, ſi digna fecerint opera pœnitentiæ.

5. *Tanta &c.*] Q. d. in vobis ſitum eſt vt non ſitis hæc paſſi ſine cauſa .i. fruſtra, poteſtis enim redire ad fidem & Dei amicitiam per veram contritionem, ô Galatæ, & ſic ea quæ ante paſſi eſtis pro Chriſto, vobis proderunt. Anſelm. Theophilactus.

6. *Non recordabor.*] Si non recordabitur, præſente igitur vera contritione reſtituit omnia priora merita & gratiam, alioqui videretur recordari ſi propterea priuaret hominem in æternum præmio eſſentiali meritis præcedentibus debito. Ad idem facit quod dicitur cap. 33. verſu. 12. *Impietas impij non nocebit ei in quacunque die conuerſus fuerit ab impietate ſua*, nam multum ei noceret, ſi non ei reſtituerentur præcedentia merita vniuerſa.

§. 12. QVID EFFICIAT IN CORpore? Liberat à morbis & à morte.

1. *Si fuerit pro eo Angelus loquens vnus de millibus, [2] vt annuntiet hominis æquitatem, miſerebitur eius: & dicet: libera eum vt non deſcendat in corruptionem, inueni in quo ei propitier. Conſumpta eſt caro eius à ſuppliciis: reuertatur ad dies adoleſcentiæ ſuæ. Deprecabitur Deum, & placabilis ei erit, & videbit faciem eius in iubilo, & reddet homini iuſtitiam ſuam. Reſpiciet homines & dicet: peccaui: & vere deliqui, & vt eram dignus non recepi, liberauit animam ſuam ne pergeret in[11] interitum, ſed viuens lucem videret.* Iob 33. 23. 24. 25. 26. 27. 28

Vide §. 14. n. 3. & §. 16.

1. *Si fuerit.*] Homine ſcilicet (ita ſupplendum ex præcedentibus) conſtituto in graui & deſperato morbo.

2. *Vt annuntiet &c.*] Qui repræſentet Deo eius pœnitentiam, & bona opera.

3. *Miſerebitur.*] Deus ſcilicet.

4. *Corruptionem.*] Mortem.

5. *Reuertatur &c.*] Priſtinæ reſtituatur ſanitati, vt quaſi reiuueneſcere videatur.

6. *Deprecabitur.*] Sic reſtitutus valetudini Deum orabit vt ſibi perfectè condonet peccata,

7. *Videbit &c.*] Peccatorum accepta remiſſione, audenter & cum gaudio audebit leuare faciem ſuam ad Deum.

8. *Iuſtitiam.*] Priora omnia merita, & gratiam.

9. *Reſpiciet homines.*] Pauperculus ille tantam Dei benignitatem perſentiens ſtupore plenus reſpiciet homines neque, ſe po-

tent

terit continere à confeſſione peccatorum & laude bonitatis Dei, dicendo: peccaui &c. *quæ vide explicata* §. 9. *ſupra*.

10. *Liberaui.*] Hac ſcilicet peccatorum confeſſione & dolore.

11. *Interitum.*] Mortem temporalem & æternam.

12. *Sed viuens &c.*] Viuens inter homines vita corporis, lucem iſtam corpoream adhuc ad tempus aliquantum obtineret: ſecundum animam quoque viuens vita gratiæ videret lucem diuinæ claritatis, nunc quidem in gratia, poſtmodum vero in gloria. Ita ferè Titelmann.

§. 13. LIBERAT A FAME ET PESTE.

Vide 2. Paralypom. 7. 13.

§. 14. QVID IN BONIS FORTVNÆ & familia.

Iob 8. 5. 6. 8. *Tu tamen ſi diluculo* [1] *conſurrexeris ad Deum, & omnipotentem fueris deprecatus,* [2] *ſi mundus & rectus inceſſeris, ſtatim* [3] *euigilabit ad te* [4] *& pacatum reddet habitaculum iuſtitiæ tuæ,* [5] *in tantum vt ſi priora tua fuerint parua, & nouiſſima tua multiplicentur nimis.*

Vide eiuſdem caput 5. v. 22. 23. 24.

Vide infra §. 16.

Iudith. 5. 23. *Nuper* [6] *reuerſi ad Dominum Deum ſuum, ex diſperſione, qua fuerant diſperſi, adunati ſunt, & aſcenderunt montana hæc omnia, & iterum poſſident Ieruſalem, vbi ſunt ſancta eorum.*

1. *Conſurrexeris.*] Per veram contritionem.

2. *Si mundus &c.*] .i. ſi firmiter ſtatueris vitam poſthac melius inſtituere (quod quidem propoſitum requiritur ad veram contritionem.)

3. *Euigilabit.*] Qui hactenus viſus eſt dormire te affligendo, à malis tuis te liberabit.

4. *Et pacatum &c.*] .i. non ſolum ſanitati reddet, at vniuerſam etiam domum & familiam reſtituet, reſtitutamque & in iuſtitia bene inſtitutam, ſua cura & protectione quietam, ſecuramque efficiet.

5. *In tantum &c.*] .i. vt fœlicitas poſterior & opes quas à Deo es accepturus, longè ſuperent priorem tuam fortunam, & quæcumque poſſediſti ante parua & vilia cenſeri poſſint, comparatione eorum quæ es poſtmodum Dei benigno reſpectu accepturus.

6. *Reuerſi.*] Per contritionem.

§. 15. QVID IN HOSTES.

Quotieſcumque pœnituerunt ſe receſſiſſe à cultura Dei ſui, dedit eis Deus eãs virtutem reſiſtendi. Iudith 5. 19

Vide toto verbo Bellum: è quo multa huc pertinent.

Vide etiam 2. Paralipom. 34. 26. 27. 28.

Vide item §. ſequentem.

§. 16. CONTRITIONIS VARII EFFECTVS ſimul conglobati.

Si [1] *reuerſus fueris ad omnipotentem* [2] *ædificaberis,* [3] *& longè facies iniquitatem à tabernaculo tuo.* [4] *Dabit pro terra ſilicem, &* [5] *pro ſilice torrentes aureos, eritque omnipotens contra hoſtes tuos, & argentum coaceruabitur tibi. Tunc* [6] *ſuper omnipotentem delicijs afflues, &* [7] *eleuabis ad Deum faciem tuam. Rogabis eum, & exaudiet te, &* [8] *vota tua reddes.* [9] *Decernes rem, & veniet tibi, &* [10] *in viis tuis ſplendebit lumen. Qui enim* [11] *humiliatus fuerit, erit in gloria: & qui* [12] *inclinauerit oculos, ipſe ſaluabitur. Saluabitur innocens, ſaluabitur autem in munditia* [13] *manuum ſuarum.* Iob. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30.

1. *Reuerſus.*] Per pœnitentiam & humilem peccatorum confeſſionem.

2. *Aedificaberis.*] In ſtatum priſtinum reſtitueris & quoad ſpiritualia & quoad temporalia, facultates reddentur, dignitates, naſcentur tibi filij & filiæ.

3. *Et longè &c.*] .i. Tum quidem maiori ſolicitudine quam antea ab omni peccato declinabis, nec illud permittes ad te aut ad ſuos accedere.

4. *Dabit &c.*] Pro terra infœcunda, aut arido puluere, aut ſterili arena, vnde nihil commodi proueniebat, habebis locum ſaxoſum vnde lapides duros & fortes poſſis eruere ad ædificandum.

5. *Pro ſilice &c.*] .i. vbi prius lapidum habebas fodinas, habebis auri .i. omnium rerum copia abundabis.

6. *Super &c.*] .i. in Domino delectaberis.

7. *Eleuabis.*] Supple cum fiducia, ſine timore, innixus bonę conſcientię teſtimonio.

8. *Vota reddes.*] Quæ pollicitus es in gratiarum actionem ſi te audiret.

9. *Decernes rem &c.*] id eſt, quodcumque aggredieris, bene & ex animi ſententia ſuccedet.

10. *In viis &c.*] In omnibus rebus negotijſque tuis tibi aderit fauor diuinus, ſplendebit etiam lumen quo ab omni offenſione & periculo ſecurus incedas ad finem præſtitutum æternæ beatitudinis.

11. Humi-

11. *Humiliatus.*] Agens pœnitentiam peccatorum.

12. *Inclinauerit oculos.*] Humiliter de ſe ſentiens, nec auſus ad cælum oculos leuare præ magnitudine contritionis adinſtar Euangelici publicani.

13. *Manuum.*].i. operum.

CAPVT II.

De Contritione relata ad Deum.

§. 1. PROMITTIT DEVS BENEFICIA contritis.

Zach.1.3. 1. *Conuertimini ad me ait Dominus exercituum, & ² conuertar ad vos dicit Dominus exercituum.* Huc reuocare licet quæcumq; dicta ſunt capite præcedenti de effectis contritionis.

1. *Conuertimini.*] Per veram contritionem.

2. *Conuertar.*] Propitius vobis ero & benefaciam vobis ſemper.

§. ADD. QVOMODO DEVS EOS AVDIAT orantes. *Vide cap. præcedenti, §.16. atque ibidem, quomodo in omnibus eis faueas.*

§. 2. IVVAT DEVS PECCATORES, VT conterantur de peccatis.

Eccli.17.20. *Pœnitentibus dedit Deus ¹ viam iuſtitia, & ² confirmauit ³ deficientes ſuſtinere, & deſtinauit illis ⁴ ſortem veritatis.*

Vide ſupra cap. 1. §. 1.

1. *Viam iuſtitia.*] Rationem obtinendi iuſtitiam & redeundi ad iuſtitiam quam peccando perdiderunt: quod quidem fit contritione.

2. *Confirmauit*] Per internam inſpirationem, per prædicatorum voces, per SS. ſcripturas.

3. *Deficientes ſuſtinere.*] Qui deficiunt in ſuſtinendo, qui non perſeuerant in bono, ſperantes æternam mercedem, at per infirmitatem humanam excidunt à recta virtutis via: eos confirmauit erigendo ſpe veniæ, & ſua gratia, eorum menti robur infundendo.

4. *Sortem veritatis.*] .i. pœnitentibus deputauit non eam partem quam prius meruerant, ſortem ſcilicet iniquitati debitam: at ſortem ſeu portionem iuſtitię deſtinatam; eſt enim iuſtitia veritas facti & vitæ. Senſus eſt præparauit eis vitam æternam.

§. 3. AD CONTRITIONEM PECcatoris Deus quaſi retractat ſuam ſententiam.

Si pœnitentiam egerit gens illa à malo ſuo, quod locutus ſum aduerſus eam: ¹ agam & ego pœnitentiam ² ſuper malo quod cogitaui vt facerem ei. Hier.18.8.9.

1. *Agam pœnitentiam.*] Loquitur humano more, quo dicitur quis pœnitere, quãdo quod decreuit, opere non præſtat: hoc autem Dei decretum de malo inferendo non erat niſi conditionale, ſcilicet ſi non conuertantur.

2. *Super malo.*] De ſupplicio.

§. 4. CONTRITIO FACIT HOMInem Deo cariſſimum, quamquam prius inimicum.

1. *Si filius honorabilis mihi Ephraim, ² ſi puer delicatus: ³ quia ex quo locutus ſum de eo, ⁴ adhuc recordabor eius: idcirco ⁵ conturbata ſunt viſcera mea ſuper eum: ⁶ miſerans miſerebor eius, ait Dominus.* Hier.31.20

⁷ *Sanabo ⁸ contritiones eorum, ⁹ diligam eos ¹⁰ ſpõtaneè quia auerſus eſt furor meus ab eis.* Oſeæ 14.5.

1. *Si filius*].i. An non deinceps (cum præcedenti verſu oſtenderit ſuam de peccatis pœnitentiam) à me habebitur loco filij magno digni honore? An non habebitur in pretio, licet ante inimicus.

2. *Si puer &c.*] An non habendus vt puer in ſpiritualibus delicijs enutritus? An non mihi habendus eſt in delicijs.

3. *Quia ex quo locutus ſum de eo.*].i. in eo, vel cum eo permouens verbis meis internis cor eius, ea ipſa accepit & recondidit in corde ſuo.

4. *Adhuc &c.*].i. idcirco nunquam recedet à me memoria eius.

5. *Conturbata &c.*] Commota interiora, quod quidem vehementiſſimi eſt amoris ſignum.

6. *Miſerans miſerebor.*].i. valdè, admodum miſerebor.

7. *Sanabo.*] Mox vt ad me redierint per pœnitentiam.

8. *Contritiones.*] Vulnera quę remanſerunt in eis ex pręcedentibus peccatis.

9. *Diligam &c.*] Propenſum & beneuolum animum habebo in eos, idque

10. *Spontaneè.*] Gratis & ex pura mea bonitate.

§. 5.

§.5. QVÆRITVR DEVS PECCANTEM TOT commiſſis peccatis non conteri.

Sopho. 3.1.2. [1] *Væ prouocatrix, & [2] redempta ciuitas, [3] columba non audiuit [4] vocem, & [5] non ſuſcepit diſciplinam; in Domino non eſt confiſa, ad Deum ſuum non appropinquauit.*

Videndi etiam tres ſequentes verſus, quibus Principum, Iudicum, Prophetarum, & Sacerdotum recenſitis ſceleribus ſubdit:

Sopho. 3.5. [6] *Neſciuit autem iniquus confuſionem.*

1. *Væ, &c.*] Væ tibi Ieruſalem, væ tibi anima quæ ſemper tuis peccatis Deum prouocas.

2. *Redempta.*] Toties captiua ſub hoſtium tuorum, & dæmonis iugo, nihilominus redempta es à Domino.

3. *Columba.*] Quondam vnicè dilecta, vt columba, in nullis enim animantibus apertior eſt amoris ſignificatio, quam in columbis mare & fœmina.

4. *Vocem.*] qua ad contritionem & præcepta Domini ſeruanda inuitabatur.

5. *Non ſuſcepit, &c.*) non vſa eſt correptione & ſupplicijs, ad hoc vt ad Deum rediret & reſipiſceret à peccatis.

6. *Neſciuit, &c.*] Iniquus populus meus poſt tot peccata noluit confundi, conteri, & agere pœnitentiam.

CAPVT III.

Cohortationes ad contritionem, ſeu ad pœnitendum de peccatis.

§.1. HIS NIHIL FREQVENTIVS OCCVRRIT in ſacris litteris, ex quibus paucas delibabo, cæteris indicatis.

Hier.18.11. *Reuertatur vnuſquiſque à via ſua mala, & dirigite [1] vias veſtras, & ſtudia veſtra.*

Baruch 4.27.28. [2] *Animæquiores eſtote filij, & proclamate ad Dominum: [3] erit enim memoria veſtra ab eo qui duxit vos. Sicut enim fuit [4] ſenſus veſter, vt erraretis à Deo, decies tantum iterum [5] conuertentes requiretis eum.*

Ezech. 18.30.31. *Conuertimini & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus veſtris: & non erit vobis in [6] ruinam iniquitas. Proijcite à vobis omnes præuaricationes veſtras, in quibus præuaricati eſtis, & facite vobis cor nouum, & ſpiritum nouum: & quare [7] moriemini domus Iſrael?*

Oſee 14.2.3. [8] *Conuertere Iſrael ad Dominum Deum tuum: quoniam corruiſti [9] in iniquitate tua. Tollite vobiſcum [10] verba, & [11] conuertimini ad Dominum: & dicite ei: [12] omnem aufer iniquitatem, & [13] accipe bonum: & reddemus [14] vitulos labiorum noſtrorum.*

Ioel.1.8. [15] *Plange quaſi virgo accincta ſacco ſuper [16] virum pubertatis ſuæ.*

Ephes. 5.14. *Surge [17] qui dormis, & [18] exurge à [19] mortuis, & [20] illuminabit te Chriſtus.*

Iacob 4.9. [21] *Miſeri eſtote, & lugete, & plorate: riſus veſter in luctum conuertatur, & gaudium in mærorem.*

Apoc. 2.5. *Memor eſto vnde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac: ſin autem venio tibi, & mouebo [22] candelabrum tuum de loco ſuo, niſi pœnitentiam egeris.*

Eccleſ. 17.21.22.23. *Conuertere ad Dominum, & relinque peccata tua. Precare ante faciem Domini, & minue [23] offendicula, Reuertere ad Dominum, & auertere ab iniuſtitia tua, & [24] nimis odito [25] execrationem.*

Hier.31.21. [26] *Statue tibi ſpeculam, pone tibi amaritudines: dirige cor tuum in viam rectam [27] in qua ambulaſti, &c.*

Vide etiam Iſa.1.10.& 55. 7. Zachariæ 1.4. Malachiæ 3.7. Ionæ caput 3. Ioelis 2. Mat. 3.2.& 8. & c. 4.17. Lucæ 13.3. Actorum 2.38. & 3.10. & 8. 22. & alibi ſæpe.

Vnde concionatori deeſſe non poſſunt vehementes ad contritionem, ſeu pœnitentiam, & efficaces cohortationes, quas quidem frequentiſſimè adhibebit, ſi is eſſe velit qui eſſe debet: Meminerit ſe turturem eſſe, de qua ſponſa: *Vox turturis audita eſt in terra noſtra*, cuius quidem vox non tam cantus eſt, quemadmodum auium cæterarum, quàm gemitus: Ac ſi ſe illius, cuius perſonam refert, ſimilem eſſe velit, cœleſtis, ſcilicet illius ſponſi, ſciat labia illius diſtillare myrrham, & primam quidem, hoc eſt præſtantiſſimam, quam quidem hyeroglificum eſſe pœnitentiæ, nemo ignorat.

1. *Vias veſtras.*] veſtram viuendi rationem emendate.

2. *Animæquiores.*).i bono animo.

3. *Erit, &c.*].i. qui hæc vobis induxit mala, ipſe recordabitur veſtri.

4. *Senſus veſter.*] animus veſter.

5. *Conuertentes requiretis.*].i. conuerſi requirite, quod fiet vehementiſſima contritione, & pœnitentia.

6 *Ruinam.*] perniciem, damnum.

7. *Moriemini.*) quare facitis digna morte & condemnatione?

8 *Conuertere.*) ne deſperes, licet auerſus à Deo, recipieris in gratiam, ſi velis pœnitere.

9. *In*).i. propter.

10. *Verba.*] i. preces & delictorum confeſſionem, vt ait Hieron. & laudes Dei.

11. *Conuertimini.*) non tam verbis, quàm animo & operibus.

12. *Omnem, &c.*] vt nihil veteris maneat peccati ne iterum renaſcatur.

13. *Accipe bonum.*] niſi enim tuleris mala noſtra, inquit Hieronymus, bonum tibi quod offeramus habere non poſſumus. Per *bonum*, intellige bona opera.

14. *Vitulos labiorum.*] pro vitulis offeremus tibi laudem, confeſſionemque quæ labiorum miniſterio perficiuntur.

15. *Plange.*] ob peccata quibus Deum prouocaſti.

16. *Virum pubertatis.*) cui in virginitate ſua nupſit: hic enim maximè amatur, ſenſus eſt, dole vehementiſſimè.

17. *Qui dormis.*) in peccatis tuis & terrenis deſiderijs: ſurge, inquam, per recordationem Dei, & veram pœnitentiam.

18. *Exurge.*) i. ex toto ſurge, per dignam contritionem.

19. *Mortuis.*) à peccatis, quæ Hebr. 6. Apoſtolus vocat opera mortua.

20. *Illuminabit.*) luce veritatis & gratiæ, infundendo vtramque cordi tuo.

21. *Miseri.*] id eſt, voluntarijs miſerijs, & ſupplicijs vos ipſi affligite ob peccata veſtra.

22. *Candelabrum.*] Dignitatem Epiſcopalem aut locum eminentem, in quo poſitus es tanquam lucerna vt luceas omnibus.

23. *Offendicula.*] id eſt, quæ Deum offendunt minue, ſi non omnino liber à peccato eſſe poſſis. Vel *offendicula*, id eſt, quæ occaſionem ſcandali, & peccati præbent, quæ quidem tenetur quilibet, tum propter ſe, tum propter alios, quantum poteſt minuere & tollere.

24. *Nimis.*] vehementer.

25. *Execrationẽ.*) quidquid execratur Deus & abominatur.

26. *Statue, &c.*) Loca aliqua edita deſigna, vbi amarè defleas peccata tua. Chaldæus, pone in amaritudine cor tuum.

27 *In qua ambulaſti*) antequam in peccata lapſa eſſes.

§. 2. QVI IMPÆNITENTEM, ET A CONtritione alienum ac durum animum volet compellare, vtatur his formulis.

Matt. 23. 37. *Ieruſalem, [1] Ieruſalem, quæ [2] occidis Prophetas, & lapidas eos, qui ad te miſſi ſunt, quoties volui [3] congregare [4] filios tuos, ſicut [5] gallina congregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſti?*

Ezech. 24. 13. *Immunditia tua execrabilis: quia [6] mundare te volui, & [7] non es mundata à ſordibus tuis: ſed nec mundaberis prius, [8] donec quieſcere faciam indignationem meam in te.*

1. *Hieruſalem.*) Geminatio hæc miſerentis eſt, & valde diligentis. Chryſoſt. in hom. per Hieruſalem animam accipe.

2. *Occidis Prophetas.*) Per eos intelligere licet bonas Dei inſpirationes, & nuntios, quibus prouocat nos ad pœnitentiam, qui dicuntur occidi, & lapidari, quando repellantur.

3. *Congregare.*) in vnum, & à multitudine rerum, quas inſipienter amabas, abducere.

4. *Filios*) ſenſus, ſeu affectus, ſecundum tropologiam, qui animæ quodammodo ſunt filij.

5. *Gallina.*) Hac ſimilitudine, inquit Chryſoſtomus, magnitudinem oſtendit amoris. Magnus, inquit Auguſtinus, gallinæ affectus in pullos, ipſis enim infirmis infirmatur & ipſa: eos protegit alis, contra miluum depugnans.

6 *Mundare te volui.*) modis facilioribus, per Prophetarum correctiones, internas motiones, quibus te excitare conabar ad deteſtationem peccatorum.

7. *Non es mundata, &c.*) ita ſemper durè mihi teſtitiſti, & aliena fuiſti ab omni eo quod te ad pœnitentiam & munditiem poſſet prouocare.

8 *Donec quieſcere faciam, &c.*] quod accidet, quando te totaliter deſtruxero, ſicut indignatio hominis irati quieſcit in deſtructione ſui aduerſarij. Ita Liranus.

CONTVMELIA, SEV CONuitium.

§. 1 EIVS CAVSA EST DERISIO.

1 *Ejice deriſorem, & exibit cum eo iurgium, ceſſabuntque cauſa & contumeliæ.* Prou. 22. 10

1. *Ejice*] Huius explicationem *Vide verbo Contentio* §. 10.

§. 2. SÆPE ETIAM EIVS, QVI EA AFFICItur, iniquitas.

1 *Qui dimittit aquam, caput eſt iurgiorum, & antequam patiatur contumeliam iudicium deſerit.* Prou. 17. 14.

1. *Qui dimittit.*) Explicatur hic verſus, *V. Contentio. §. 9. n. 1. &c.*

§. 3. CONTVMELIA, ARGVMENTVM EST inſipientiæ

Abſcondunt [1] odium [2] labia mendacia: [3] qui profert contumeliam inſipiens eſt. Prou. 10. 18.

1. *Odium*] latens in corde.

2. *Labia mendacia.*] quibus ſcilicet amicitiam ſimulat, q. d. talis malè facit, at peius facit, & præ illo inſipiens eſt de quo ſtatim.

3. *Qui profert contumeliam.*) Qui ex impotentia animi odio contumelia alium petit, quod odium ſuum diſſimulare neſciat, cum illem ſpecie ſapientiam præ ſe ferat, eo quod odium celet.

§. ADD. ITEM SVPERBIÆ.
Vide infra §. 8.

§. 4. QVID EFFICIAT IN ANIMA? Conſuetudinem quæ ægrè pellitur.

Eccli. 23. 20. *Homo aſſuetus in verbis improperij, ¹in omnibus diebus ſuis non erudietur.*

1. *In omnibus, &c.*) nunquam ſuſcipiet meliorem inſtitutionem, nunquam ſe emendabit, tam enim etiam in ſuum monitorem inſurget & pro ſalubri monitione, conuitia reget.

§. 5. QVID IN BONIS FORTVNÆ? Ea perdit.

Eccli. 21. 5. *Obiurgatio & ¹iniuriæ ²annullabunt ſubſtantiam.*

Eccli. 10. 8. *Regnum a gente in gentem transfertur propter iniuſtitias, & iniurias, & contumelias, & diuerſos dolos.*

1. *Iniuriæ.*] Verbo ſcilicet irrogatæ, ſeu contumeliæ.

2. *Annullabunt.*) In nihilum redigent.

§. 6. QVID EFFICIAT CONTVMELIA IN eo cui infertur.

Eccli. 21. 27. *Prudens ingemiſcet contumelia.*

Eccli. 22. 24. *¹Pungens oculum deducit lacrymas: & qui pungit cor, ²profert ſenſum.*

Eccli. 22. 25. *³Mittens lapidem in volatilia deijciet illa, ſic & qui conuiciatur amico, diſſoluit amicitiam.*

Vide etiam verſum 25. citatum verbo Amicitia, c. 4. §. 2.

1. *Pungens.*) contumelijs, quaſi aculeis quibuſdam exagitando & irritando.

2. *Profert ſenſum.*) i. tentationem, i. efficit vt declaret ſe illud ſentire & ſigna doloris edat, quemadmodum oculus læſus declarat ſenſum ſuum & dolorem, lacrymarum profuſione.

3. *Mittens lapidem.*) Vide explicatum verbo Amicitia, c. 4. §. 2. n. 1. & 2.

§. 7. CONTVMELIÆ SVNT CAVSA CÆDIS.

Eccli. 22. 30. *¹Ante ignem camini vapor & fumus ignis ²inaltatur, ſic & ante ³ſanguinem, maledicta, & contumeliæ & minæ.*

1. *Ante.*) ſupple notam ſimilitudinis *ſicut*.

2. *Inaltatur.*) eleuatur.

3. *Sanguinem.*) cædem mutuam.

§. 8. CONTVMELIA PLONA: PVNIENtur contumelioſi à Deo & ab hominibus.

Illuſio & improperium ¹ſuperborum, & ²vindicta ³ſicut leo inſidiabitur illi. Eccli. 27. 31.

Vide infra §. 10. & verbo Deriſio § 10. teſtimonium.

1. *Superborum.*] i. quod à ſuperbis irrogatur alijs.

2. *Vindicta.*) quam ſuperbus alijs inferre conatur.

3. *Sicut leo inſidiabitur illi.*) id eſt, ijs ipſis male punietur: nam inexpectato, & ſubito atque potenter eum inuadent oblata opportunitate, nec illa effugere, aut ſuperare poterit, quomodo leonis inſidiantis vim feræ, quas captat, vincere nequeunt. Poteſt etiam accipi, illuſionem dici eſſe ſuperborum, quia ipſi ſunt, qui alijs conuitiantur: at hæc non facient impunè, quia vindicta tam Dei quam hominum inſidiabitur illis vt leo.

§. 9. CONTVMELIOSO CAVENDVM

¹Ne contra faciem ſtes contumelioſi, ²ne ſedeat quaſi inſidiator ori tuo. Eccli. 8. 14.

1. *Ne contra, &c.*) acerbius cum contriſtando aut ei vehementius opponendo, aut in eum inuehendo.

2. *Ne ſedeat, &c.*] ne detur ei occaſio, omnia dicta tua inſidioſè obſeruandi, quę deinde rapiat ad ſtruendam calumniam.

§. 10. VETANTVR CONTVMELIÆ.

Qui dixerit fratri ſuo ¹raca: reus erit ²conſilio, qui autem dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis. Mat. 5. 22.

Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, ſed è contrario benedicentes: quia in hoc vocati eſtis, ³vt benedictionem hæreditate poſſideatis. 1. Pet. 3. 9.

⁴Cum Michael Archangelus cum Diabolo diſputans, altercaretur ⁵de Moyſi corpore, non eſt auſus ⁶iudicium inferre blaſphemiæ, ſed dixit, ⁷imperet tibi Dominus. Hi autem quæcumque quidem ignorant, blaſphemant. Epiſt. Iudæ v. 9.

1. *Raca.*] i. homo leuis, inops, pauper ſecundum Hieron.

2. *Conſilio.*] quod erat 70. Seniorum, eratque grauium cauſarum, culparum, & pœnarum.

3. *Vt benedictionem, &c.*) i. vt æternæ beatitudinis perfectiſſimam illam benedictionem in hæreditatem & partem veſtram accipiatis: quaſi dicat, propter cuius ſpem meritò nunc ab omni maledictione & contumelia temperantes, ſemper in benedictione perſtare vos oportet.

4. *Cum Michael, &c.*) Vetantur hoc teſtimonio contumeliæ, allato ſancti Michaelis Archangeli exemplo, ſeu argumento à maiori ad minus.

5. *De Moyſi corpore.*) quod dæmon volebat reuelari vbi eſſet, ad ſeductionem filiorum Iſrael, Archangelus autem occultari, ne in eo peccarent idololatria.

6. *Iudicium, &c.*) id eſt, conuitium ei dicere noluit: ſed modeſtè illum eijcere citra omne conuitium & maledictum.

7. *Imperet, &c.*) Arguat te & ſuæ potentiæ competeat imperio; tantam ſcilicet loquendo reuerentiam Angelus exhibebat diabolo, ſuo & Dei inimico, nullum volens in Dei creaturam acerbius proferre verbum, maledictum, aut conuitium.

8. *Hi autem, &c.*) id eſt, at impudentes iſti, de omnibus, quæcumque animali ſuo iudicio non intelligunt, contumelioſè, peſſimè, & maledicè loquuntur.

§. 11. Ne inter rixandum quidem licet vti contumelia.

Prou. 25. 8. *Quæ viderunt oculi tui, ne*[1] *proferas in iurgio cito, ne poſtea*[2] *emendare non poſſis cum*[3] *dehoneſtaueris amicum tuum.*

1. *Quæ viderunt, &c.*) alterius crimen licet à te viſum: multo igitur minus ſi incerto tantum rumore audiens.

2. *Proferas.*) proximo tuo contumeliam irrogando talis vitij manifeſtatione.

3. *Emendare.*) cœptam famam reſtituendo, aut te in priſtinam amicitiam reſtituendo.

§. Add. Maxime cavendum a contumelia in menſa.

Vide V. Conuiuia, §. 11.

§. 12. Quid post contumeliam, contumelioſo præſtandum.

Matt. 5. 23. 24. *Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid*[1] *aduerſum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius*[2] *reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum.*

1. *Aduerſum te.*) id eſt, de quo poſſit tecum iure expoſtulare, quia à te affectus contumelias vocatuſque fatuus aut raca.

2. *Reconciliari.*) Id enim & charitas, & æquitas, & religio, & Deus ipſe poſtulant, idque ſtatim etiam relicto ſacrificio. Cuius ratio eſt, quia reconciliatio hæc eſt præcepta, at ſacrificium eſt tantum conſultum, & quia Deus, vt ait Chryſoſtomus, plus diligit concordiam quàm munera, nec placet ei diſcordium ſacrificium. Hoc præceptum ex mente Auguſtini ita accipe: ſi circumſtantiæ loci, temporis, & perſonę & prudentiæ ratio, ire, te ad eum, qui offenſus eſt, patiantur, alioqui vt ait idem, non pedibus, ſed affectu, odium ſcilicet remittendo, & effecta, pro iniuria, ſcilicet ſatisfaciendo ad offenſum ire debemus.

CONVIVIA, CONVIVÆ.

V. Temperantia. Gula. Ebrietas. Vinum.

Prima huius Tituli pars complectetur varia monita, & præcepta in conuiuijs ſeruanda, ab ijs maximè qui alienam menſas adeunt, tum paucula ſubijcientur de ijs, qui inſtruunt conuiuium.

PARS PRIMA.

§. 1. Gratior in his est amor invitantis quàm epulæ.

Melius eſt vocari ad olera cum charitate, quàm ad vitulum ſaginatum cum odio. Prou. 15. 17.

Vide V. contentio. §. 17.

§. 2. Quomodo se gerat quis in principum & magnatum menſis, & quibuſcumque alijs lautioribus conuiuijs.

Quando ſederis vt comedas cum principe,[1] *diligenter attende, quæ appoſita ſunt ante faciem tuam, &*[2] *ſtatue cultrum in gutture tuo.*[3] *ſi tamen habes in poteſtate animam tuam: ne deſideres de cibis eius, in quo eſt panis mendacij.* Prou. 23. 1. 2. 3.

1. *Diligenter attende, &c.*) id eſt, naturam, & qualitates eſculentorum, & vini puriſſimi conſidera: vide quàm multa, & quàm delicata ſint appoſita, vt ne multitudine ac delitijs appoſitorum quis ſeductus exorbitet à rectitudine & probitate vitæ, & in periculum aliquod incidat

intempe-

intemperantiæ, ebrietatis, & per eam dedecus, aliquid dicto aut facto committendo, principe indignum, ob quod grauiter ſit puniendus.

2. *Statue, &c.*] .i. cohibe appetitum, & veluti cultro gutturi immiſſo eum refrena, nec cultro abutere ad quæuis diſcindenda & manducanda.

3. *Si habes, &c.*] id eſt, ſi ita comparatus ſis vt valeas appetitus auiditatem refrænare.

4. *In quo, &c.*] talis enim cibus delicatis facilè imponit guloſis, vt plus ſumant quam ſanitati & honori conueniat. Itaque illud, *in quo*, ſumi debet pro, *in cuius cibis*: hoc eſt cuius cibi ſunt panis mendacij id eſt, cibi mendaces, fallaces, hominem ad intemperantiam pertrahentes.

§3. AVARORVM CONVIVIA NON ADeunda.

Prou. 23. 6. 7. 8. *Ne comedas cum homine [1] inuido, & ne deſideres cibos eius. [2] Quoniam in ſimilitudinem arioli, & coniectoris, æſtimat quod ignorat. [3] Comede, & bibe, dicet tibi, & mens illius non eſt tecum, [4] cibos quos comederas euomes, & [5] perdes pulchros ſermones tuos.*

Vide infra §.9.

1. *Inuido.*) id eſt, parco, auaro, ſordido, illiberali: Hebraicè enim eſt: cum malo oculo: quod non tantum inuidum, at etiam auarum & parcum ſignificat, qui quidem habet malum oculum, quia torquetur videns alios ex ſuis bonis refici, quod idem facit inuidus.

2. *Quoniam, &c.*) id eſt, quemadmodum coniectores frequenter ſibi perſuadẽt quod non eſt & quod ignorant, ita & auarus: putat enim alios eſſe eiuſdem ingenij cuius eſt ipſe, cum ex ſe alios metiatur, vt ſicut ipſe ſimulatè agit omnia, ita conuiuas quoque ſuos quicquid dicunt vel faciunt, fictè facere & dicere iudicat, nec ex animo eos loqui iucunda verba.

3. *Comede, &c.*) Licet te inuitet ad edendum & bibendum; ex animo tamen id non facit, qui ſingulos penè morſus tuos & hauſtus numerat; quia mens eius eſt à te aliena, qui eius cibos & opes conſumis, nec quem accipis cibum & potum ex animo tibi gratificatur.

4. *Cibos, &c.*) vt primum reſciueris quo in te fuerit animo, ſtatim cibos & potum eius deteſtaberis, optabiſque tanquam grauem ſtomacho eſcam eijcere.

5. *Perdes*) fruſtra fuerint honeſta tua colloquia quibus conuiuas honeſtè recreare & docere conatus fueris. Huic hoſpiti non abſimilis eſt Diabolus, qui voluptates carnis ſectatoribus ſuis offert, quas tamen ipſas ijs inuidet, doletque eos bono illo gaudere. Licet interim de peccato illi coniuncto, ſummè gaudeat.

§.4. NEQVE EBRIOSORVM.

Noli eſſe in conuiuijs potatorum, nec in commeſſationibus eorum qui [1] carnes ad veſcendum conferunt; quia vacantes potibus, & [2] dantes ſymbola [3] conſumentur; & veſtietur [5] pannis [4] dormitatio. Prou. 23. 20. 21.

1. *Carnes ad veſcendum conferunt.*] Qui ſcilicet non contenti ſimplici apparatu, ſed ad copiam conuiualem inſtruendam, ſinguli ſuam adferunt portionem, vt varijs epulis inexplebilem ſuam gulam expleant.

2. *Dantes ſymbola.*] ſymbolum, id eſt, collatio, reſpondetque illi parti præcedentis verſus, *qui carnes conferunt.*

3. *Conſumentur.*] paupertate.

4. *Dormitatio.*) otium, ſomnus multus, quæ crapulam, & ebrietatem ſequi ſolent.

5. *Pannis.*) laceris ac vilibus; ſic enim hîc, *pannis veſtiri* poſitum eſt: quemadmodum Latinè dicimus hominem pannoſum.

§.5. NEQVE IMPIORVM QVORVMlibet.

Domum conuiuij non ingrediaris, vt ſedeas cum eis, & comedas, & bibas. Hier. 16. 8.

Vide V. Conſortium. §.5. n.5.

§. ADD. IN CONVIVIIS QVID COGITANdum.

Vide V. Contemplatio. §.8. n.9.

§.6. IN CONVIVIIS DE QVIBVS LOQVENdum, à quibus ſermonibus abſtinendum.

Viri [1] iuſti ſint tibi conuiuæ, & [2] in timore Dei ſit tibi gloriatio. Eccli. 9. 22.

1. *Iuſti.*) cum quibus, de rebus bonis & quæ à Dei timore non ſint alienæ, licebit tibi loqui: cum contrà impij in conuiuijs proponere ſoleant iocos, ineptias, detractiones, (præter commeſſationem & ebrietatem, quibus indulgent) & interdum blaſphemiam.

2. *In timore Dei.*) id eſt, *cum*, quaſi dicat: quia gloriatio immoderata, ſolet coniuncta eſſe conuiuijs, tu ne glorieris niſi cum

timore Dei. Vel non glorieris in his quibus delectantur in conuiuiis impij; ſed gloriare in his in quibus Dei timor & reuerentia conſiſtit.

§.7. QVO LOCO ACCVMBENDVM.

Lucæ 14. 8. 9.10. *Cum inuitatus fueris ad nuptias non, diſcumbas in primo loco, ne forte honoratior te ſit inuitatus ab illo: & veniens is, qui te & illum vocauit, dicat tibi: da huic locum, & tunc incipias cum rubore nouiſſimum locum tenere: ſed cum vocatus fueris, vade, recumbe in nouiſſimo loco, vt cum venerit, qui te inuitauit, dicat tibi: Amice, aſcende ſuperius, tunc erit tibi gloria coram ſimul diſcumbentibus.*

1.*Diſcumbas.*] ſcilicet vltrò.

§. 8. IN IIS NON PROVOCANDVM AD ÆQVALES hauſtus.

Eccleſ.31. 30. 1 *Diligentes in vino noli prouocare: multos enim* 2 *exterminauit vinum.*

1. *Diligentes.*] .i. vel amicos tuos qui te diligunt noli prouocare: vel *diligentes*, id eſt, ſtrenuos, minimè ſegnes in bibendo vino, noli prouocare ad potandum, cum per ſe ſatis ſint proni ad bibendum.

2. *Exterminauit.*) perdidit, liberalius ſumptum vinum, dum ab ijs omnem vim animi & corporis & bonum nomen abſtulit, & in hoſtium manus aliaque mala coniecit.

§.9. VARIA DE TEMPERANTIA IN IIS ſeruanda, eiuſque fructu.

Eccli.31.12 13.14.15.16 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 1 *Supra menſam* 2 *magnam ſediſti;* 3 *non aperias ſuper illam faucem tuam prior: non dicas ſic, multa ſunt, quæ ſuper illam ſunt: Memento quoniam malus eſt* 4 *oculus nequam.* 5 *Nequius oculo quid creatum eſt?* 6 *ideo* 7 *ab omni facie ſua lachrimabitur,* 8 *cum viderit, ne extendas manum tuam prior, & inuidia contaminatus erubeſcas,* 9 *ne comprimaris in conuiuio.* 10 *Intellige quæ ſunt proximi tui ex teipſo: vtere quaſi homo* 11 *frugi his, quæ tibi apponuntur, ne cum manducas multum,* 12 *odio habearis.* 13 *Ceſſa prior* 14 *cauſa diſciplinæ, & noli nimius eſſe, ne fortè offendas. Etſi in medio multorum ſediſti, prior illis ne extendas manum tuam, nec prior poſcas bibere: Quàm ſufficiens eſt homini* 15 *erudito vinum exiguum, & in dormiendo non laborabis ab illo, & non ſenties dolorem:* 16 *vigilia,* 17 *cholera, &* 18 *tortura viro* 19 *infrunito.*

1. *Supra.*) iuxta.

2. *Magnam.*) magnificam, ſumptuoſam.

3. *Non aperias.*] ne ante alios inuadas appoſita fercula.

4. *Oculus nequam.*] Hic oculus eſt eius qui te inuitauit, qui appoſitum à ſe cibum non fert liberè à conuiuis attingi.

5. *Nequius.*] peius inter omnia creata nihil eſt oculo malo & inuido.

6. *Ideo.*] .i. in ſignum huius malitiæ.

7. *Ab omni facie, &c.*] ab omni facie hoſpitis ſui, etiam amiciſſimi affligetur, id eſt, ſiue triſtem cum videat & nolentem contingere cibos, ſiue lætum, & fiducialiter quæuis contingentem ac manducantem ſemper torquebitur, quamcumque oſtendat vultus ſpeciem, quocumque ſe habeat modo.

8. *Cum viderit, &c.*) .i. ſi aduertas illum intentius aſpicere in aliquem cibum, ad illum ne extendas manum tuam ne contra te inuidiam ejus excites. Vel *cum viderit* .i. cum reſpexerit in te, ne extendas manum tuam in cibum aliquem, antequam ille vel alius illum tibi exhibuerit.

9. *Ne comprimaris*] ne ſtomachum premas & graues nimio cibo.

10. *Intellige &c.*] .i. ſicut tu ægrè fers in menſa tua helluones; ita alium moleſtè ferre putes in ſua.

11. *Frugi.*] .i. qui alterius ſpectat commodum.

12. *Odio habearis.*] tanquam helluo alienorum bonorum.

13. *Ceſſa prior.*] abedendo.

14. *Cauſa diſciplinæ.*] vt ſic declares te probè inſtitutum & educatum: in conuiuijs enim maximè ſe produnt malè educati, appetitu & eſu immodico, ruſticiſque geſtibus.

15. *Erudito.*] Bene inſtituto.

16. *Vigiliæ.*] impedit vinum nimium quietem.

17. *Cholera.*] ex qua varij morbi.

18. *Tortura.*] in inteſtinis & viſceribus, in quibus grauatis magna patitur tormenta.

19. *Infrunito.*] Græcè ἀπλήστῳ .i. inexplebili

§. 10. TEMPERANTIA NON SERVATA quid agendum vt ſanitati conſulatur.

1 *Si coactus fueris in edendo multum,* 2 *ſurge è medio, & vome: & refrigerabis te, & non adduces corpori tuo infirmitatem.* Eccli.31.25

1. *Si coactus fueris, &c.*] ſi aliquorum violentia multum te grauaſti.

2. *Surge.*] ne quid indecorum in menſa committas.

3. *Vome.*] in loco ſecreto. Nota non ab

ſolutè

ſolutè vomitum conſuli ſed ad vitandum morbum, cum aut alicui vomendum, aut morbus neceſſariò expectandus. Imo ſatis indicat quantoperè ſit à crapula cauendum: vt pro qua curanda, tam fœdo atque hominis præſtantia indigno planeque canino remedio ſit vtendum. Turpius enim eſt cauſam huius turpidinis præbere, quam turpitudinem hanc ob magni mali euitationẽ in ſe admittere: proinde ſatis apertè indicat, quã indignè faciant ij, qui ſurgentes à menſa crapulam euomunt, vt mox ruſum nouo ſe potu ciboque ingurgitent.

§. 11. IN MENSA NEC REPREHENSIONES nec conuitia adhibeantur.

Eccli. 31. 41. 42. *In conuiuio vini non arguas proximum, & non [1] deſpicias illum [2] in iucunditate ipſius: verba improperij non dicas illi, & non premas illum [3] in repetendo.*

1. *Deſpicias.*) Non vituperes, non contemptim ei loquaris, notat Ianſenius correptiones in conuiuijs duplici nomine eſſe intempeſtiuas & inutiles. Ferè enim procedunt ex animi amarulentia quam vinum excitat, & aliorum item animos tunc facilè ad iram cõmouent, tum quod eos tunc vinum accendat, tum quod non patiantur ſe tali loco & tempore palam reprehendi.

2. *In iucunditate.*) Dum potando hilareſcit.

3. *In repetendo.*) debita, id enim tunc importunum vel in petendo æqualem hauſtum vt exhauriat ad quod malo more ſe vrgere & premere ſolent conuiuæ.

§. 12. PATIENTER AVDIENDA, NEC INterpellanda muſica.

Eccli. 32. 7. 8. 9. *[1] Gemmula carbunculi in ornamento auri, & [2] cõparatio muſicorum in conuiuio vini. Sicut in fabricatione auri [3] ſignum eſt Smaragdi, ſic [4] numerus muſicorum in iucundo & moderato vino. [5] Audi tacens, & pro [6] reuerentia accedet tibi [7] bona gratia.*

1. *Gemmula.*) ſupple notam ſimilitudinis *ſicut.*

2. *Comparatio.*) .i. coagmentatio vocum aut ſonorum quam ſimul parant & congerunt muſici.

3. *Signum.*) ſigillum quod in aureis annulis ſolet pretioſis lapidibus inſculpi.

4. *Numerus.*) .i. concentus muſicorum, nam quia concentus omnis conſtat numeris, ideo dictio *numerus* ponitur pro ratione harmonica. Totius autem ſententiæ hic eſt ſenſus, ſicut ſe habet gemmula carbunculi in ornamento aliquo aureo, ita ſe habet varia illa & iucunda congeſtio muſicorum in conuiuio. Et ſicuti ſigillum Smaragdo inſculptum, ſic ſe habet concentus muſicorum in vino.

5. *Audi tacens.*) ſcilicet muſicam, quandoquidem ea ornat conuiuium, neque ei obſtrepas.

6. *Reuerentia.*) Honore cantoribus exhibito.

7. *Bona gratia.*) Gratus eris omnibus, prædicaberis humanus, commodus vrbanus.

§. 13. QVOMODO SE GERAT MODIMPErator ſeu magiſter conuiuij.

1. Rectorem poſuerunt? noli extolli: eſto in illis quaſi vnus ex ipſis. Curam illorum habe, & [2] ſic conſide, & omni cura tua explicita, recumbe: vt læteris [3] propter illos, & [5] ornamentum gratiæ accipias [4] coronam, & [6] dignationem conſequaris [7] corrogationis. Eccli. 32. 1. 2. 3.

1. *Rectorem.*) Scilicet conuiuij, ſeu moderatorem; ad imperandum modum in eo ſeruandum.

2. *Sic conſide*) Non prior, ſed poſtquam curaueris conuiuis neceſſaria, tunc recumbas & ipſe.

3. *Propter illos.*] Quia vides eos lętos ijſque eſſe ſatisfactum.

4. *Coronam.*) conuiuiorum moderatoribus ſolebant re bene peracta imponi coronæ.

5. *Ornamentum gratiæ.*) dicitur corona, ornamentum gratiæ per appoſitionis figuram .i. ornatus gratioſus, & gratiam atque decorem adferens.

6. *Dignationem*) dignitatem, honorem.

7. *Corrogationis*) .i. congregationis conuocatæ & ſimul ſua ſymbola conferentis.

PARS ALTERA DE IIS QVI inſtruunt conuiuia.

§. 1. CONVIVÆ QVI ADHIBENDI.

Cum facis prandium, aut cœnam, [1] noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos neq; vicinos [2] diuites: ne forte & ipſi te reinuitent, & fiat tibi retributio, ſed cum facis conuiuium voca [3] pauperes, debiles, claudos, & cæcos, & beatus eris, quia non habent retribuere tibi: retribuetur enim tibi in reſurrectione iuſtorum. Lucæ 14. 12. 13. 14.

Vide hic ſupra parte 1. §. 6.

1. *Noli.*) ſi ſcilicet vis apud Deum mereri ait P. Sà. non enim, ait Beda, prohibet fra-

tres, amicos & diuites alterutrum conuiuia celebrare, ſed dicit id nihil valere ad cæleſtia præmia, intellige niſi faciat propter Deum.

2. *Diuites.*) Scilicet propterea quod diuites. *Gloſſa Interlin.*

3. *Pauperes.*) Chryſ. ſi pauperem vocaueris, Deum habebis debitorem. Sed dicis immundus eſt pauper & ſordidus: laua eum & fac in menſa tecum ſedere, ſi veſtes immūdas habet, mundas ei exhibe.

§. ADD. LIBERALITER ATQVE IVCVNDO animo, vultuque inſtruenda conuiuia.

V. Gaudium §. 1. n. 7.

§. 2. ADHIBENDA MVSICA IN CONVIVIIS

Vide hic ſupra parte 1. §. 12.

§. 3. COHORTATIO AD NON INSTRVENda nec adeunda ſumptuoſa conuiuia.

Eccli. 18. 32. 33. 1 *Ne oblecteris in turbis, nec in modicis, aſſidua eſt enim commiſſio illorum:* [2] *ne fueris mediocris in contentione ex fœnore, & non eſt tibi nihil in ſacculo:* [3] *eris enim inuidus vitę tuæ.*

1. *Ne oblecteris.*) Hic verſiculus explicatus eſt verbo Conſortium §. 19. Aliam tamen patitur etiam interpretationem huic propoſito conuenientem ſecundum quam legendum eſt non *in modicis*, ſed immodicis, vt ſenſus ſit: non delecteris varietate ciborum (turbam vulnerum dixit Plinius l. 11. c. 37. pro multitudine vulnerum) nec immoderatis & ſumptuoſis conuiuijs, vbi magna eſt & ſuperflua ciborum turba & copia.

2. *Ne fueris &c.*) ne fias pauper, dum ex mutuo accepto pro alendis conuiuiis contentiones ſuſtinere debes à fœneratoribus, & eſt tibi nihil in crumena, vt pote per immodicū ſumptum exhauſta.

3. *Eris &c.*) q. d. ſi enim ita euenerit, declarabis te non bene proſpexiſſe vitę tuæ & animæ dum cogeris & famere & erubeſcere apud homines.

§. 4. CARPVNTVR CONVIVIA lautiora.

Iſa. 5. 12. 1 *Cythara & Lyra, & tympanum & tibia, & vinū in conuiuijs veſtris, & opus Domini non reſpicitis, nec opera manuum eius conſideratis.*

Amos 6. 4. 5. 6. *Væ qui comeditis* [2] *agnum de grege, & vitulum de medio armenti: Qui canitis* [3] *ad vocem pſalterij: ſicut Dauid putarunt ſe habere vaſa cantici,* [5] *bibentes vinum in phialis &* [6] *optimo vnguento delibuti, &* [7] *nihil patiebantur ſuper contritione Ioſeph.*

1. *Cythara &c.*) Vide V. contemplatio §. 8. teſtimonio 4.

2. *Agnum de grege.*) .i. Electum de grege, id eſt, optimum & pinguiſſimum, idem ſignificat *vitulus de medio armenti.*

3. *Ad vocem pſalterij.*) Quod Dauid adhibuit ad pſalmos Deo canendos.

4. *Sicut Dauid putarunt &c.*) Quoniam Dauid habebat vaſa cantici .i. muſica inſtrumēta ad cantum, putauerunt etiam ſibi idem licere, & tamen Dauid habebat vt Deo caneret, ipſi vt voluptati ſeruiant, ideoque ad cōuiuia ea adhibent. Ita (inquit Ribera) carnales putant ſe frui poſſe voluptatibus, quoniam vident aliquando ſpirituales, neceſſitate corporis coactos, nonnihil ſibi indulgere ad maiorem Dei gloriam.

5. *Bibentes vinum in phialis.*) Eſt phiala poculum capaciſſimum. Quo notatur eorum intemperantia qui non ad ſatiandum ſitim, ſed ad voluptatem, ad luxum, & ad opprimēdum ebrietate animum bibebant.

6. *Optimo vnguento.*) Ad luxum & voluptatem, non ad labores corporis mitigandos, cui rei ſufficit olei vnctio.

7. *Nihil patiebantur &c.*] nulla miſericordia tangebantur, cum videbant pauperes ſuos cōtribules & fratres vexari à debitoribus & præmi inopia.

COR.

VIDE VOLVNTAS, HYPOcriſis, Cogitatio, Anima.

§. 1. MVNDANDVM, EIVSQVE MVNDITIEI commendatio.

Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt. Matt. 5. 8.

Abominatio Domini cogitationes malæ: [1] *& purus ſermo* [2] *pulcherrimus firmabitur ab eo.* Prou. 15. 26

4 *Expurgate vetus fermentum, vt ſitis noua conſperſio. ſicut eſtis azymi, etenim* [5] *paſcha noſtrū immolatus eſt Chriſtus. Itaque* [6] *epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ; ſed* [8] *in azymis ſinceritatis,* [9] *& veritatis.* 1. Cor. 5. 7. 8.

Omni tempore ſint [10] *veſtimenta tua candida, &* [11] *oleum de capite tuo non deficiat.* Eccl. 9. 8.

Habes [12] *pauca nomina in Sardis,* [13] *qui non inquinauerunt veſtimenta ſua &* [14] *ambulabunt mecum in albis, quia digni ſunt.* Apoc. 3. 4.

Huc faciunt quæ V. Cōtritio cap. 1. §. 4. vbi oſtenditur Deo non ſufficere externe ſacrificia & opera ſine cordis contritione & munditie.

1. *Purus ſermo.*] Qui à puro corde manat: honeſtus, caſtus ſermo.

2. *Pulcherrimus.*] .i. iucundiſſimus eſt corā Deo. Vel ſic *ſermo pulcherrimus* .i. honeſtus & decorus

decorus eſt puteus: ſcilicet coram Deo .i. eſt ei acceptus, ſicut munera res & puræ Deo gratæ ſunt, vt *puro & mundo* opponatur abominationi, ſicuti ſecundum legem mundus cibus diſtinguitur contra immundum, qui & abominatio dicitur.

3. *Immaculatum.*) Certam ſpem habet beatitudinis. Ita P. Theodorus Peltanus.

4. *Expurgate.*) Vide V. Contortium §. 7. teſtimonio 2.

5. *Paſcha noſtrum.*) Chriſtus noſter Agnus Paſchalis, qui nos inſtar figuratiui illius Agni liberauit à deuaſtante Angelo & Pharaone .i. dæmone & peccati ferreo iugo, veraque libertate donauit, donisque plurimis ditauit.

6. *Epulemur.*) Sicuti quondam Iudæi 7. diebus azymorum immolabant alias victimas paſchales, de quibus epulabantur poſt immolatum Agnum paſchalem 14. luna: ita & nos poſt noſtrum paſcha & Chriſti immolationem in cruce, agamus hoc feſtum ſpiritale in puritate cordis, & morum, idque per ſeptimanam huius vitæ vſque ad octauã reſurrectionis.

7. *Non in fermento veteri.*) Ita epulemur vt non ſimus amplius in fermento ſeu corruptione prauarum cogitationum & antiquæ conuerſationis.

8. *In azymis ſinceritatis.*) .i. in panibus ſinceris ſeu puris à fermento .i. in ſinceritate & puritate vitæ.

9. *Et veritatis.*) non oris tantum, ſed vitæ & morũ, veritas vitæ eſt omnis virtus Chriſtiana.

10. *Veſtimenta candida.*) .i. ſtude ſemper cordis & vitæ puritati, quamque in baptiſmo recepiſti albam innocentiæ veſtem, eam cuſtodi ſemper.

11. *Oleum &c.*) Hoc ſignificatur bona fama, commendaturque vt eius ſemper ratio habeatur. Per oleum etiam ſignificantur bona opera quorum ſtudium præcipitur.

12. *Pauca nomina.*) paucos homines.

13. *Qui non inquinauerunt veſtimenta.*) .i. ſeipſos, animas ſuas aliquo peccato. Alludit autem ad veſtem candidam quam in ſignum innocentiæ & ſanctitatis ex Eccleſiæ traditione accepimus in baptiſmo, quæ peccatis inquinatur & pœnitentia abluitur.

14. *Ambulabunt &c.*) Mecum ſemper erũt in perpetuis voluptatibus, veſtis enim candida eſt index lætitiæ.

§. 2. Cor quam diligentiſſime cuſtodiendum.

Prou. 4.23. *Omni cuſtodia ſerua cor tuum, quia ex ipſo vita procedit.*

Prou. 5.1. *Fili mi, attende ad ſapientiam meam, & prudentiæ meæ inclina aurem tuam, vt custodias cogitationes, & disciplinam labia tua conſeruent.*

Verbum nequam immutabit cor: ex quo quatuor partes oriuntur, bonum, & malum, vita, & mors: & dominatrix illorum eſt aſſidua lingua. Eccli. 37.21

1. *Omni.*) .i. diligenti & exacta. *Omni* enim poſitum eſt pro *ſumma*. Per cor autem intelligitur mens. Et indicare vult quod quemadmodum in corpore, cordis maxima eſt habenda cura, & quemadmodum natura illud diligentiſſime cuſtodit, ita prima ratio eſt habenda mentis, ne ſcilicet vel prauis erroribus aut affectibus vitietur.

2. *Vita.*) permanat vita ad alias corporis partes, indeque pendet. Ita etiam ex mentis bona conſtitutione pendet omnium aliarum virium animæ omniumque actionum humanarum rectitudo.

3. *Sapientiam meam.*) Quam te modò ſum docturus.

4. *Cuſtodias.*) à malo, ne ſcilicet quid mali concipias aut proponas, neque eas polluas per intuitum, aut auditionem rerum vanarum & pollutarum.

5. *Diſciplinam &c.*) .i. non aliter loquaris quam poſtulet recta diſciplina & vitæ inſtitutio.

6. *Verbum &c.*) Vide V. conſilium §. 14. n. 6.

7. *Et dominatrix &c.*) Adiectiuum *aſſidua* coniungendum eſt cum *dominatrix* non cum *lingua*: ſ. lingua eſt quæ ſemper his quatuor dominatur, tum quia per linguam fit vt cordi bona vel mala, inſtillentur, tum quia cor hominis ſiue bona ſiue mala, in alios per linguam profundit. Patet quam curandum ne cor vitietur, quo vitiato nihil inde ſani eſt expectandum.

§. 3. Cor noſtrum blandiſſimis verbis petit Deus.

Præbe fili mi, cor tuum mihi: & oculi tui vias meas cuſtodiant. Prou. 23.26

Aperi mihi ſoror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea: quia caput meum plenum eſt rore, & cincinni mei guttis noctium. Cant. 5.2.

Ecce ſto ad oſtium, & pulſo, ſi quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipſe mecum. Apoc. 3.20.

1. *Cor.*) Cætera enim vt verba & opera parum ſunt Deo, niſi cor & mentem poſſideat.

2. *Oculi.*) mentis ſupple, obſeruent vias ſeu præcepta quæ te doceo.

3. *Aperi mihi &c.*) Huius explicationem

Vide

Vide V. Maria cap. 3. §. 5. quam facile eſt huic propoſito accommodare.

4. *Sto ad oſtium.*) cordis tui, & licet à te excluſus, ad te iterum ſtudio ſalutis tuę redeo.

5. *Pulſo.*) quaſi hoſpes qui petit admitti. Pulſare autem Dei, eſt internarum inſpirationum vocibus petere vt admittatur.

6. *Intrabo &c.*) i. amice & familiariter cũ eo viuam & obſequia eius accipiam, omniũ iniuriarum & repulſæ oblitus.

7. *Ipſe mecum.*) Loquitur vt hoſpes qui veniens in domum alterius, beneficium det potius quam accipiat. q.d. Ego illũ magno honore afficiam quod cum mea menſa dignabor & mecum ſedere ſinam.

§. 4. INVITAT ANIMA DEVM AD ingreſſum in cor ſuum, quidque ei reſpondeatur.

Cant. 5. 1. *Veniat dilectus meus in [1] hortum ſuum, & comedat [2] fructum pomorum ſuorum. [3] Veni in hortum meum ſoror mea, ſponſa, [4] meſſui myrrham meam cum aromatibus meis, [5] comedi fauum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo, [6] comedite amici, & bibite, & inebriamini chariſſimi.*

1. *Hortum ſuum.*) i. cor meum viſitet, riget, purget, colat, atque fœcundet. Eſt autem cor noſtrum Dei hortus, quia ipſe illum plantauit, conſeuit electis virtutum germinibus, eundem irrigat, fertilemque efficit.

2. *Fructum pomorum.*) id eſt, fructus qui ſunt poma. His pomis ſignificantur bona opera, quæ bene dicuntur ſponſi, quia opera bona noſtra, omnia ſunt à Deo, ſine quo nihil poſſumus. Ea autem poma comedit, quando bona opera attendit & acceptat, in eiſque gaudet, & complacet ſibi, ita vt eiſdem paſci & oblectari videatur.

3. *Veni.*) id eſt, iam veni, iam deſcendi in hortum, in animam tuam: (eſt enim *veni* indicatiui modi, non imperatiui) in illo iam ſuauiſſimè verſor & oblector.

4. *Meſſui, &c.*) Opera pœnitentię cum alijs virtutum operibus benignè acceptaui, & quaſi in manipulos redacta in ſinum meũ collegi, ne eorum aliquid depereat, quod non ſuo tempore præmium accipiat.

5. *Comedi, &c.*) Tantis in hoc horto reficior delitijs, vt mihi videar, non aliud quam fauum mellis comedere, & vinum optimum cum dulciſſimo lacte potare.

6. *Comedite, &c.*) Eodem vos reficite cibo, ſit vobis æquè ac mel, & vinum iucundum, conſiderate vos eſſe hortum meum, atque me dignatum eſſe in illum deſcendere, eiuſque vesci fructibus.

CORPVS.

Vide Pœnitentia, Mortificatio. Deſiderium.

§. 1. ÆQVVM EST VT CORPVS NOSTRVM ſeruiat Deo.

Rom. 6. 19. 22. *[1] Humanum dico propter infirmitatem carnis veſtræ: [2] ſicut enim exhibuiſtis membra veſtra ſeruire immunditiæ, [3] & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra veſtra ſeruire iuſtitiæ, [4] in ſanctificationem, cum enim ſerui eſſetis peccati, [5] liberi fuiſtis iuſtitiæ.*

1. Cor. 6. 15. 16. *Neſcitis quoniam corpora veſtra [6] membra ſunt Chriſti? Tollens ergo membra Chriſti, faciam membra meretricis? [7] Abſit. An neſcitis quoniam qui adhæret meretrici, [8] vnum corpus efficitur. Erunt enim (inquit) [9] duo in carne vna.*

1. Cor. 6. 19. 20. *An neſcitis quoniam membra veſtra [10] templum ſunt Spiritus ſancti, [11] qui in vobis eſt, quem habetis [12] à Deo, & [13] non eſtis veſtri? Empti enim eſtis pretio magno. [14] Glorificate & portate Deum [15] in corpore veſtro.*

1. *Humanum dico.*) id eſt vobis requiro rem humanam, facilem, licet grauiora poſſem.

2. *Sicut, &c.*) id eſt, ſicut in igno conatu & voluptate olim ſeruiuiſtis immunditiæ.

3. *Et iniquitati ad iniquitatem.*) id eſt, vt ex vna in aliam vos præcipitaretis, addendo peccatis peccata, & cumulando quotidie ſceleratiores.

4. *In ſanctificationem.*) vt in dies vos magis ac magis ſanctificetis.

5. *Liberi, &c.*) Liberi à iuſtitia, & expertes eius, ſubtraxiſtis vos à ſuauiſſimo eius dominio, omnem enim legem reſpuentes, in omne genus peccati ruebatis.

6. *Membra Chriſti.*) Quia eſt caput noſtrum.

7. *Abſit.*) Tam indignam rem vt faciam, non enim poſſunt ſimul eſſe & membra Chriſti, & meretricis, ſed deſinunt eſſe Chriſti, vbi adhærent meretrici.

8. *Vnum corpus.*) Per corporum vnionem, & commixtionem, vnum corpus (inquit Caietanus,) quia vtrumque corpus vtrique eſt commune: ſicuti amici dicuntur habere vnas opes, quia vtriſque communes.

9. *Duo in carne vna.*) id eſt, duo ſunt, vna caro: quaſi dicat, e duobus, fit velut vnus homo, quem carnem vocat; quia fit vnus homo carnalis, imo quodammodo totus caro.

10. *Templum, &c.*) Et ſicuti non vultis

comma-

commaculati ædes veſtras, ita nec ipſe templum tuum.

11. *Qui in vobis eſt.*) Tanquam Deus in templo ſuo.

12. *A Deo*) Patre, quem etiam offenditis quando peccatis.

13. *Non eſtis veſtri.*) Vt vobis quodcumque libet, facere etiam liceat.

14. *Empti &c.*) Qui emptus eſt non eſt ſui iuris, at eius, à quo eſt emptus, vt eius non ſuam faciat voluntatem.

15. *Glorificate.*) caſtum conſeruando corpus veſtrum: vel Glorificate Deum, bene operando.

16. *Portate Deum.*) Iugum eius ſuper vos tollendo.

17. *In corpore veſtro.*) Vt nihil in veſtro corpore notari poſſit quod ad eius ſpectet contumeliam, quod non eius gloriam commendet.

§. 2. COHORTATIO AD ILLVD ipſum.

Roman. 12. 1. *Obſecro itaque vos fratres per [1] miſericordiam Dei vt [2] exhibeatis corpora veſtra [3] hoſtiam viuentem, [4] ſanctam, [5] Deo placentem, [6] rationabile obſequium veſtrum.*

1. Cor. 6. 13. *Corpus non [7] fornicationi ſed Domino.*

Roma. 6. 12. 13. *Non [8] regnet peccatum in veſtro mortali corpore, vt obediatis concupiſcentiis eius ſed neque exhibeatis membra veſtra [10] arma iniquitatis, [9] peccato, ſed exhibete vos Deo, [11] tanquam ex mortuis viuentes; & [12] membra veſtra arma [13] iuſtitiæ Deo.*

1. *Miſericordiam Dei.*) ab ipſo vobis factã, qua vos ſine meritis à peccatis veſtris liberauit.

2. *Exhibeatis* Offeratis.

3. *Hoſtiam.*) Hoſtia non immolatur niſi morte, quare mori etiam debetis, carnalia deſideria occidendo & corporis vitia & luxuriam mortificando, non autem corpus occidendo, propterea dixit *viuentem.* Ait Chryſoſt. alluſionem fieri ab Apoſtolo ad Iudæorum hoſtias quæ occidebantur quibus opponit has nouas legis gratiæ quas vult eſſe viuas.

4. *Sanctam.*) A peccati contagio mundam.

5. *Deo placentem.*) ob virtutum merita Deo acceptabilem.

6. *Rationabile.*) diſcretum, prudens, ne quid nimis in corpore affligendo.

7. *Fornicationi.*) ſcilicet deſtinatum eſt, nõ eſt datum vt fornicemur, ſed vt Domino, caſto corpore ſeruiamus Chriſtumq; vt caput ſequamur.

8. *Non regnet.*) non dicit non ſit. Ineſt peccatum ſeu fomes peccati, inquit Anſelmus, cum delectaris: regnat, ſi delectationi conſenſeris, multò magis ſi operi.

9. *Peccato.*) fomiti peccati.

10. *Arma.*) inſtrumenta ad iniquitatem, quibus virtutes, ceu quibuſdam armis debellantur. Membra vocantur arma, quia his vel peccato, vel iuſtitiæ militamus. Quodlibet membrum, ſi officium ſuum in prauos vſus conuerterit arma iniquitatis efficitur, ad iuſtitiam expugnandam: vt ſi manus furto, ſi lingua mendacio ſit intenta, ſic de cæteris.

11. *Tanquam, &c.*) Gerite vos tanquam à morte ſuſcitatos, nam poſt reſurrectionem non carnaliter viuitur, non peccatur, & vos qui à morte animæ ſurrexiſtis, iam ſpiritualiter & ſanctè & Deo viuere debetis.

12. *Membra.*) ſcilicet exhibete.

13. *Arma iuſtitiæ Deo*) vt per ea Deus pro iuſtitia & virtute pugnet aduerſus regnum peccati. Manus quæ ante rapiebat aliena, nunc tribuat ſua, oculus, qui ante videbat ad peccandum, videat nunc ad boni operis miniſterium: & ita de cæteris.

CORREPTIO, SEV CORRECTIO. V. Educatio, Concionator, Tribulatio.

Diuidetur hæc Tractatio in partes omninò duas.

In Priore agetur de ijs quæ ad corripientem.

In poſteriore de ijs, quæ ad eum, qui corripitur, attinent.

PRIMA PARS.

§. 1. CVIVS SIT ALIOS CORRIPERE.

ESSE SAPIENTIS, ET PRVDENTIS, ET ſpiritualis viri, quod patebit ex ijs, quæ ſubijcientur.

§. 2. QVIS SIT CORRIPIENDVS, Peccator, Imprudens. Amicus, Sapiens, Frater.

Hoc etiam ex dicendis illuſtrabitur.

Increpa, [1] feras arundinis. Pſal. 67. 31.

1. *Feras arundinis.*) Hæ dicuntur eæ, quæ latent in arundinetis & caricibus, ibique ſibi nidum, & latibula faciunt, per hoc intellige peccatores, homines leues, & vanos inſtar arundinum, & qui in locis humentibus, vbi regnat luxuria, verſantur.

§. 3. QVIS NON SIT CORRIPIENDVS. Vide infra §.13. Obſtinati in malo & incorrigibiles.

m. 21. *Vir impius* [1] *procaciter obfirmat vultum ſuum, qui* [2] *autem rectus eſt, corrigit* [3] *viam ſuam.*

m. 27. *Si contuderis ſtultum in* [4] *pila quaſi* [5] *ptiſanas feriente deſuper pilo, non auferetur ab eo ſtultitia eius.*

1. *Procaciter &c.*) .i. ſi reprehendatur & moneatur nullo mouetur pudore qui in facie ſedem habet, ſed vt ſolent quos perfricuiſſe frontem dicimus, pertinaciter perſiſtit in malitia, eamque tuetur impudenter vel excuſat, imo reſiſtit & inſultat benè mouenti, vt patuit in Pharaone.

2. *Rectus.*) Iuſtus, qui iuſtitiæ ſtudet, cum monetur & corripitur, quia nemo eſt qui nō peccet aliquando.

3. *Viam.*) actiones.

4. *Pila.*) mortario.

5. *Ptiſanas.*) Priſana eſt hordeum decorticatum, quod in mortarijs ſeu ad eſum ſeu ad vſum medicinæ teritur, ſignificaturque hac parabola ſtultum non corrigi, licet ſeueriſſimis ſapientum correctionibus obtundatur, aut etiam grauiter caſtigetur, ſeu à Deo ſeu ab hominibus. Indicaturque rurſum durities ſtulti cum frumenta omnia duriſſima licet comminuantur, peccatoris autem obſtinati ſeu ſtulti durities & pertinacia non frangatur.

§. 4. NEQVE SENES.

imot. 5. 1 *Seniorem ne increpaueris ſed* [2] *obſecra vt patrem;* [3] *iuuenes,* [4] *vt fratres: iuuenculas vt ſorores* [5] *in omni caſtitate.*

1. *Seniorem.*) Seu ætate, ſeu moribus & prudentia.

2. *Obſecra.*) Vt per benignam obſecrationem facilius tuam ſuſcipiat admonitionem.

3. *Iuuenes.*) increpa ſcilicet.

4. *Vt fratres.*) .i. benignè, cumque affectu fraterni amoris.

5. *In omni caſtitate.*] Iuuenis Epiſcopus inquit Anſelmus rectiſſimè monetur de ōni caſtitate in alloquio iuuencularū, vt nec ſaltē minima carnis titillatione circa eas moueatur.

§. 5. DE MODO CORREPTIONIS. Fiat audacter & ſine pudore.

Eccli. 42. 8. 1 *De diſciplina inſenſati, & fatui, &* [2] *de ſenioribus, qui* [3] *iudicantur ab adoleſcentibus: &* [4] *eris eruditus in omnibus, &* [5] *probabilis in cōſpectu omnium virorum.*

[6] *Ne reuerearis proximum tuum in caſu ſuo, nec retineas* [7] *verbum in tempore ſalutis.* [8] *Non abſcondas ſapientiam tuam* [9] *in decore ſuo.* Eccli. 4. 27. 28.

1. *De diſciplina &c.*] Supplendum ex præcedentibus, *Ne confundaris*: id eſt, ne te pudeat corripere, docere & inſtituere imprudentes.

2. *Et de ſenioribus.*] i. non te pudeat admonere ſeniores.

3. *Iudicantur.*) Quando in iudicio litigant, cum iuuenibus: id enim non conuenit ſenis ætati & grauitati, quia ſe ijs ridendum exponit. Vel non pudeat te ſenes tueri cum vides eos à iuuenibus iniquè iudicari, rideri aut impeti, cum ſe per ætatem defendere nequeant.

4. *Eris eruditus.*] .i. declarabis te bene in omnibus inſtitutum.

5. *Probabilis.*] probatus apud omnes, bonū nomen obtinens.

6. *Ne reuearis.*] Ne pudeat te præ reuerentia eum corripere cum cecidit in aliquod peccatum.

7. *Verbum.*) Quo ipſum corrigas, inſtruas, dum ſpes eſt eius promouendæ ſalutis.

8. *Non abſcondas.*) ſcilicet præ pudore.

9. *In decore eius.*) .i. cum ea eſt decoranda & ornanda: id autem eſt cum pro Dei gloria & fructu audientium poteſt proferri, v.g. prudenti aliqua & vtili correptione fratris peccantis.

§. 6. FIAT PRVDENTER NEC ASPERIORIBUS VERBIS, ſed cum charitate, modeſtia & ſuauitate.

1 *Non incendas carbones peccatorum arguens eos,* [2] *& ne incendaris flamma ignis* [3] *peccatorum illorum.* Eccli. 8. 13.

Corripiet me iuſtus in [4] *miſericordia, & increpabit me:* [5] *oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Pſ. 140. 5.

[6] *Cum modeſtia corripientem eos, qui reſiſtunt veritati,* [7] *nequando Deus det illis pœnitentiam ad cognoſcendam veritatem, & reſipiſcant à diaboli laqueis, à quo captiui tenentur ad ipſius* [8] *voluntatem.* Vide V. Concionator cap. 9. §. 1. varia teſtimonia ad idem. 2. ad Timo. 2. 25. 26.

Nolite quaſi [9] *inimicum exiſtimare, ſed corripite vt fratrem.* 2. ad Theſſ. 3. 15.

Vide ſupra §. 4. num. 3.

Fratres, ſi [10] *præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis huiuſmodi* [11] *inſtruite in ſpiritu lenitatis, conſiderans teipſum, ne & tu tenteris.* Galat. 6. 1.

1. *Nō incendas &c.*) aſpera enim correptione

ne quaſi flabello adhibito accenduntur carbones hominum peccatorum, dum ſic irritantur & ad nocendum prouocantur magis. Cum enim carbones non accenduntur, non nocent, at accenſi & in flammam excitati, vrunt grauiter.

2. *Et ne incendaris &c.*] Ne tu pereas & ardeas per eam flammam & ignem quem in alio excitaſti, dum ſcilicet eius ira commotus, eodem ardeas furore quo ipſe.

3. *Peccatorum.*] Sumitur hîc tanquam genitiuus nominis *peccatum*. Ianſenius dicit ab interprete explicandi cauſa additum eſſe, *arguens eos*, poſſeque generalius intelligi non accendendos carbones peccatorum, quocumque id modo fiat ſiue corripiendo, ſiue aliter q. d. noli his qui improbi ſunt occaſionem ſiue verbo, ſiue facto præbere, vt eorum ira & malitia commoueatur, & veluti in flammam excitata, magis noceat: ne tu ſimiliter cum iis pereas.

4. *Miſericordia.*] Charitate, non in ira & felle amaritudinis: vt ſanet, non vt perimat, non vt vlciſcatur iniuriam.

5. *Oleum.*] Blandiloquentia, adulatio qua peccata extenuat, excuſat, imo etiam quæſito colore, vt benefacta laudat.

6. *Cum modeſtia &c.*] Quomodo quærit Anſelmus cum modeſtia corripimus, niſi cum lenitatem cordis retinemus, & aliquam medicamenti acrimoniam verbo correptionis aſpergimus.

7. *Nequando.*] .i. Si fortè.

8. *Voluntatem.*] Implendam.

9. *Inimicum.*] Eum ſcilicet qui vobis non obedit: hunc nolite odio habere putantes eſſe inimicum.

10. *Praeoccupatus.*] Subitò lapſus ignorantia aliqua aut infirmitate, non malitia.

11. *Inſtruite.*] Cauete ne exaſperetis durioribus verbis.

§. ADD. QVANTI ÆSTIMANDA talis correctio. *Vide infra parte 2. §. 9.*

§. 7. NON FIAT SINE CAVSA, QVEMadmodum fuit amicorum Iob: de qua ſic ipſe queritur.

Iob. 6. 25. 26. 27. *Quare [1] detraxiſtis ſermonibus veritatis: cum è vobis nullus ſit qui poſſit arguere me? Ad increpandum tantum eloquia [2] concinnatis, [3] & in ventum verba profertis. Super [4] pupillum irruitis, & [5] ſubuertere nitimini amicum veſtrum.*

1. *Detraxiſtis.*] Contradixiſtis quaſi falſa protuliſſem, damnaſtis.

2. *Concinnatis.*] Componitis verba veſtra artificio rhetorico.

3. *Et in ventum &c.*] At nihil moueor his veſtris verbis, quare ſine fructu ea in me iactatis.

4. *Pupillum.*] Pupillo ſimilem ab omnibus derelictum.

5. *Subuertere.*] Opprimere veſtris verbis, mihique os occludere vt non vltrà hiſcere audeam, neque meam cauſam defendere.

§. 8. FIAT SECRETO SI SECRETVM eſt peccatum, vbi & nonnulla alia de hac correptione.

1. *Si peccauerit in te frater tuus, [2] vade & corripe eum [3] inter te & ipſum ſolum, ſi te audierit, [4] lucratus eris fratrem tuum. Si autem te non audierit, [5] adhibe adhuc tecum vnum, vel duos, & in [6] ore duorum, vel trium [7] teſtium ſtet omne verbum. Quod ſi [8] non audierit eos, dic [9] Eccleſiæ, Quod ſi Eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut [10] Ethnicus, & [11] Publicanus.* Matt. 18. 15. 16. 17.

1. *Peccauerit.*] Iniuria vel contumelia affecerit. Interlin.

2. *Vade.*] Chryſ. tanquam ſanus ad ægrotum.

3. *Inter te &c.*] Gloſſa Interlin. Ne publicè correptus verecundiam perdat, qua perdita in peccato permaneat. Auguſt. de verbis Domini ſerm. 16. Corripe ſtudens eius correctioni, parcens pudori: fortè enim præ verecundia incipit defendere peccatum, & quem vis facere correctiorem, facis peiorem. Si coram multis peccauit, cum non in te ſolum peccat, at etiam in alios, ideo publicè corrigendus.

4. *Lucratus.*] Qui in te peccando perierat. Auguſt.

5. *Adhibe.*] Vt eum vel corrigas, vel conuincas ſub teſtibus inquit Glo. Interl.

6. *Ore.*] Sermone.

7. *Stet &c.*] Firmetur res tota .i. vt duorum teſtimonio poſſit conuinci.

8. *Non audierit.*] Adhuc incorrigibilis extiterit.

9. *Eccleſiæ.*] Eccleſiæ præſulibus, inquit Chryſ. vt obiurgatione plurimorum corrigatur. Ita Gloſſ. Interl. Vt qui non potuit pudore ſaluari, ſaluetur opprobriis, multis dicendum eſt vt deteſtationi eum habeant. Hieron.

10. *Ethnicus.*] Hos Iudæi deteſtabantur, & ab eorum conſortio abſtinebant.

11. *Publicanus.*] Exactor publicorum vectigalium, quos etiam valdè oderant Iudæi.

§. 9. PVBLICE FIAT SI EST publicum.

1. ad Tim. 5. 20. 1. *Peccantes coram omnibus argue, vt & cæteri 2 timorem habeant.*

1. *Peccantes.*] Supple in publico.
2. *Timorem habeant.*] Ne talia facere præſumant.

§. ADD. DE MODO CORRIPIENDI, *Vide nonnulla hinc inde §. 8.*

§. 10. DE VITIOSA CORREPTIONE, & de prudenti eius omiſſione.

Eccli. 19. 28. 1. *Eſt correptio mendax 2 in ira contumelioſi: & eſt iudicium, 3 quod non probatur eſſe bonum, 4 & eſt tacens, & ipſe eſt prudens.*

1. *Eſt correptio mendax.*] .i. falſa, mentitur charitatem, cum ſit ex ira.
2. *In ira &c.*] Quando fit per iram hominis ad contumelias irrogandas prompti.
3. *Quod non probatur.*] Tale eſt iudicium temerarium, quo ex leuibus ſignis, alicuius factum iudicatur malum.
4. *Et eſt tacens &c.*] Eſt qui tacet prudenter, cum non putat profuturam correptionem.

§. 11. QVIA NONNVNQVAM PECCAtor ea fit deterior.

Prou. 25. 20. 1. *Acetum in vitro, qui cantat carmina cordi peſſimo.*

1. *Acetum &c.*] Sicut nitrum aceto infuſum redditur aſperius & acrius, ebullitque, crepitat, fumat ſicut calx viua aquâ perfuſa: ita peruerſa mens & obſtinata quando per ſuauem increpationem corripitur (quæ eſt inſtar carminis) aut illi per prædicationis dulcedinem bona ſuadentur, correptione fit deterior, & inde in murmurationis iniquitatem ſuccenditur, vnde debuit ab iniquitate compeſci. Ita Beda.

§. 12. QVANDO CORRIPIENDVS ſit proximus? Ante minas.

Eccli. 19. 17. 1. *Corripe proximum antequam 2 commineris, & 3 da locum timori Altiſſimi.*

1. *Corripe.*] Benignè, vt vel ſe apud te purget, vel locum habeat deprecandi & ſatisfaciendi.
2. *Commineris.*] Ad minas ex ira proſilias, & in proximum acriter inueharis q. d. offenſus non ſtatim ad minas & ad duriora verba proſilias, expecta alterius purgationem, illum corripe verbis ſuauioribus.
3. *Da locum.*] Vt is timor iram tuam comprimat. Poſtulat enim timor Dei ſecundum eius legem vt benigni ſimus aliis, ſi volumus nobis Deum eſſe propitium.

§. 13. QVANDO EST SPES fructus, aliàs non.

Qui erudit 1 deriſorem, ipſe 2 iniuriam ſibi facit, & qui arguit impium, ſibi 3 maculam generat. Noli arguere deriſorem ne oderit te. Argue ſapientem & diliget te. Da ſapienti 4 occaſionem, & addetur ei ſapientia, doce iuſtum, & 5 feſtinabit accipere. Prou. 9. 7. 8. 9

Filius ſapiens, 6 doctrina patris, qui autem 7 illuſor eſt, non audit cum arguitur. Prou. 13. 1.

Vide etiam ſupra verbo Conuiuium §. 11. & infra parte 2. §. 10. nu. 6. non ideo à correptione abſtinendum, quia initiò diſplicet ei qui corripitur.

1. *Deriſorem.*] Veritatis.
2. *Iniuriam &c.*] Quia ignominiam ſibi à deriſore conciliat.
3. *Maculam &c.*] Tum quia ex detractione impij malè audiet apud multos, tum quia ex importuna admonitione nonnihil fit reprehenſibilis. Hæc intellige de priuata correptione per quam nullum expectatur in aliis commodum, ſed tantum exacerbatio eorum qui reprehenduntur. Non enim prohibet publicam impiorum & deriſorum correptionem quæ fit à ſuperioribus ad aliorum exemplum, de qua Paulus §. 9. ſupra.
4. *Occaſionem.*] Aliquid diſcendi & fiet ſapientior.
5. *Feſtinabit accipere.*] Auidè excipiet, patulis hauriet auribus.
6. *Doctrina.*] Supple eſt, quia aliundè ferè non eſt filius ſapiens quam ex doctrina & caſtigatione patris.
7. *Illuſor.*] Qui deridet docentem & corripientem non audit, non obedit correptionibus, quare nunquam erit ſapiens: & cum non audiat, ideo tanquam deriſor non eſt arguendus, vt dicitur teſtimonio præcedente.

§. 14. QVID EFFICIAT CORREPTIO in corripiente?

LAVDEM EI PARIT ET benedictionem?

1. *Qui dicunt impio: iuſtus es, maledicent eis populi, & deteſtabuntur eos tribus. Qui arguunt eum laudabuntur: & ſuper ipſos veniet 2 benedictio.* Prou. 24. 24. 25. 26.

Vide ſupra §.5.numero 4.& infra parte 2. §.10.teſtim 3.

1. *Qui dicunt.*] Vide V. Adulatio §. 4. teſtimonio 3.

2. *Benedictio.*] Tum diuina tum humana, quia bene eis precabuntur homines, & plurima à Deo beneficia conſequentur.

§.15. ALIQVANDO ODIVM.

Ioan.7.7. *Non poteſt mundus odiſſe vos; me autem odit, quia ego* [1] *teſtimonium perhibeo de illo quia opera eius mala ſunt.*

Galat.4.16. [2] *Inimicus vobis factus ſum, verum dicens vobis.*

Vide alium effectum §.19.

1. *Teſtimonium &c.*] Publicè teſtor & teſtando reprehendo mala eius opera.

2. *Inimicus factus.*] Quia nemo veſtrum vult argui.

§. 16. QVID IN EO QVI CORRIPItur? Eum ſaluat & emendat. *Vide ſuprà §. 8. numero 4. & infra parte 2. per multos §§.*

Prou.17.10 *Plus proficit* [1] *correptio apud prudentem, quam centum plagæ apud ſtultum.*

1. *Correptio.*] Quæ fit ſolis verbis, licet vnica ſit.

§. 17. QVAMQVAM INFREQVENTIOR ſit hic effectus correptionis.

Eccl. 1.15. *Perverſi difficilè corriguntur, & ſtultorum infinitus eſt numerus.*

Eccl. 7.14. [1] *Conſidera opera Dei, quod nemo poſſit corrigere, quem ille deſpexit.*

1. *Conſidera.*] Huius explicationem. *Vide V. Contemplatio §.8.*

§. 18. COHORTATIONES AD CORreptionem fraternam.

Eccli.19.13 14.15. *Corripe amicum ne forte* [1] *non intellexerit, &* [2] *dicat: non feci: aut ſi fecerit, ne iterum addat facere. Corripe proximum, ne forte* [3] *non dixerit: & ſi dixerit, ne forte iteret. Corripe amicum, ſæpe enim fit* [4] *commiſsio vt non omni verbo credas.*

Timo.4.2. [5] *Argue, obſecra, increpa in omni patientia & doctrina.*

ad Tit.1.13. *Increpa illos* [6] *durè, vt ſani ſint in fide.*

Vide etiam verſu 9.& 11.

ad Tit.2.15. [7] *Hæc loquere, & exhortare, & argue cum omni imperio. Nemo te contemnat.*

Epiſt Iudæ v.22. *Hos arguite* [8] *iudicantes.*

1.ad Theſſ. 5.14. *Rogamus autem vos fratres, corripite* [9] *inquietos.*

Vide etiam ad Coloſſ.c.1. v.28.& v.Concionator c.9.§.1.

1. *Non intellexerit.*] Quid de peccato eius dicatur publicè.

2. *Dicat &c.*] A te admonitus dicat & oſtendat tibi ſe non feciſſe quod ei imponitur.

3. *Non dixerit.*] Quod ei imponitur dixiſſe.

4. *Commiſsio.*] Calumnia, vel ſæpe committitur ſeu peccatur ab his qui aliena crimina deferunt, & ideo non oportet omni verbo credere.

5. *Argue.*] Huius explicatio petenda ex *V. Concionator, cap. 9. §.1.numero 5.*

6. *Durè.*] Suprà dixit Cretenſes eſſe malas beſtias .i. irrationabiles & duros beſtiarum more: iam vult eos reprehendi durè, debet enim reprehenſio etiam ad eorum qui corripiuntur mores accommodari.

7. *Hæc loquere.*] Vide explicata V.Concionator, cap.9.§.1.num.10.

8. *Iudicatos.*] Qui iam propter ſuam obſtinationem iudicati ſunt.

9. *Inquietos.*] Qui ob curioſitatem nũquam quieſcunt, vel qui pacis quietem turbant, vel indiſciplinatos & vagos.

§. ADD. LICET EA INITIO NON ITA SIT grata ei qui corripitur, non propterea deſiſtendum. *Vide parte 2. §. 10. teſtimonio 3.*

§. 19. PRÆSTAT PECCANTEM CORRIPERE, quam apud ſe iraſci.

1. *Quam bonum eſt arguere, quam* [2] *iraſci,* [3] *& confitentem in oratione non prohibere.* Eccli.20.1.

1. *Quam bonum.*] .i. quam melius: poſitiuus per Græciſmum pro comparatiuo.

2. *Iraſci.*] Et indignari apud ſe, vnde odium generetur.

3. *Et confitentem &c.*] Sic enim eueniet vt qui peccauit, peccatum confitebitur & veniam deprecabitur, & qui admonuit accepta ſatisfactione, ab animi indignatione liberetur reconciliatus proximo.

§. 20. IN EOS QVI ALIORVM leuiora carpunt, grauiora ſua negligunt.

Quid vides [1] *feſtucã in oculo fratris tui: &* [2] *trabem in oculo tuo non vides? aut* [3] *quomodo dicis fratri tuo: ſine eijciam feſtucam de oculo tuo: & ecce trabs eſt in oculo tuo?* [4] *Hypocrita* [5] *eijce primum trabem de oculo tuo, & tunc* [6] *videbis eijcere feſtucam de oculo fratris tui.* Matt.7.3.4.5

Huc accommodare etiam licet illud Chriſti ad Phariſæos.

Matt. 23. 24. *[7] Excolantes culicem,[8] camelum autem glutientes.*

1. *Feſtucam.*] Leuius quid, quod conturbat oculum mentis, non obcæcat. Glo. Interl.

2. *Trabem.*] Grauius crimen.

3. *Quomodo dicis.*] Si ex charitate ait Chryſoſt. vt ſanes, te prius ipſe ſanares.

4. *Hypocrita.*] Appetens videri quod non es, bonus ſcilicet, cum, vt ait Auguſt. accuſare vitia & reprehendere officium ſit bonorum, quod cum mali faciunt alienas partes agunt.

5. *Eyce.*] Redi ad cautelam tui, primum te curans, deinde fratrem: neque enim, ait Glo. idoneus eſt aliis mederi, qui nondum ſe ſanauit.

6. *Videbis.*] Cum antea cœcus eſſes, vtpote proprij peccati preſſus caligine. Interlin.

7. *Excolantes culicem.*] Minima aliorum obſeruantes ſumma diligentia.

8. *Camelum glutientes.*] Sua maiora negligentes, neque ad ea attendentes. Metaphora eſt à percolantibus vinum, ſi in illud culex inciderit.

PARS ALTERA.

DE EO QVI CORRIPITVR.

§. ADD. LAVS EIVS QVI LIBENTER corripitur & obedit corripienti. *Vide infra §. 9. in explicatione.*

§. 1. MALVM EST NOLLE CORRIPI, & quemadmodum ei qui corripitur in ſeſe redeundum.

Eccli. 21. 7. *Qui odit correptionem,[1] veſtigium eſt[2] peccatoris: & qui timet Deum[3] conuertetur ad cor ſuum.*

1. *Veſtigium.*] Indicium.

2. *Peccatoris.*] Diaboli qui primus eſt peccator, & peccati author .i. indicat dominari in ipſum diabolum ſeducentem cor eius, vt odio habeat correctorem. Ita Rabanus. Vel dicitur veſtigium diaboli, quia eum imitatur. Ita Liranus. Vel ita dicitur, quia cum non admittat correctionem, firmiter elegit inhærere viis peccatorum & pergit in iis ambulare.

3. *Conuertetur.*] Mox vt corripietur relicta erroris via conſiderabit defectus ſuos, atque de eorum correctione ſeriò cogitabit.

§. 2. QVI CORRIPITVR AGNOSCAT ſe peccaſſe.

Quam bonum correptum manifeſtare[1] pœnitentiam, ſic enim effugies[2] voluntarium peccatum. Eccli. 20. 4

1. *Pœnitentiam.*] Non tantum apud ſe dolere, at ore etiam declarare agnoſcendo ſe peccaſſe, humiliter veniam petendo, & facto ipſo vitam emendando atque læſis ſatisfaciendo.

2. *Voluntarium peccatum.*] .i. ſic agnoſcent omnes te non ex deſtinata voluntate & malitia, ſed aut per ignorantiam, aut incogitantiam & infirmitatem peccaſſe, ac proinde tuum peccatum non fuiſſe omnino voluntarium. Vel *per pœnitentiam effugies voluntarium peccatum*, quia pœnitentia delet peccatum tuum quod propria voluntate admiſſum eſt, & ſic liberaris à peccato antequam diuina te vltio inuoluat.

§. 3. NON MVRMVRET de correptione.

Vir prudens, &[1] diſciplinatus non[2] murmurabit correptus. Eccli. 10. 28.

1. *Diſciplinatus.*] Bene inſtitutus & educatus.

2. *Murmurabit.*] Sciens neminem tam prudentem qui non aliquando peccet.

§. 4. NEQVE CONTRADICAT ei qui ſe corripit.

Non[1] contradicas verbo veritatis vllo modo, & de mendacio[2] ineruditionis tuæ confundere. Eccli. 4. 30

1. *Contradicas.*] Cum argueris de peccato verè à te commiſſo.

2. *Ineruditionis.*] .i. ſi quod mendacium per imprudentiam & inſcitiam protuliſti, ne pergas illud impudenter defendere aut negare, ſed potius illud verecundè fatere, & ita confundere apud te, vt emendare proponas.

§. 5. QVANTA SIBI PARIAT BONA qui hæc ſeruat, & æquo animo fert correctionem.

Egeſtas, & ignominia ei, qui deſerit[1] diſciplinam: qui autem acquieſcit arguenti,[2] glorificabitur. Prou. 13. 18

Stultus irridet[1] diſciplinam patris ſui: qui autem[4] cuſtodit increpationes[3] aſtutior fiet. Prou. 15. 5.

Auris,

Prou.15.31 32. *Auris, quæ audit increpationes* [6] *vitæ, in medio ſapientum* [7] *commorabitur.*
Qui abijcit diſciplinam, [8] *deſpicit animam ſuam, qui autem acquieſcit increpationibus,* [9] *poſſeſſor eſt cordis.*

1. *Diſciplinam.*] Correctionem, caſtigationem.

2. *Glorificabitur.*] Honores aſſequetur & hîc & in futuro.

3. *Diſciplinam.*] Increpationem.

4. *Cuſtodit.*] Obſeruat, eaſque habet præ oculis vt iuxta illas ſe corrigat.

5. *Aſtutior.*] Prudentior, quia per eas, mala in quæ olim incidit, futuro cauebit tempore.

6. *Vitæ.*] i. Vitales, ſalutares.

7. *Commorabitur*] Siue quia gaudebit eorũ conſuetudine, quærens à quibus poſſit corripi, ſiue quia dignus erit qui & ipſe inter ſapientes honoretur, ſapientiſque nomen & locum obtineat.

8. *Deſpicit.*] Iniuria afficit, quia eius prudentiam & ſalutem non curat, ſed negligit & contemnit.

9. *Poſſeſſor eſt cordis.*] i. eſt prudens & cordatus, & ſapiens habet cor & mentem, non eſt excors, vecors & amens.

§. 6. QVAM NOCEAT SESE CORRIPIENTEM aut contemnere, aut nolle audire.

Prou.29.1. *Viro, qui* [1] *corripientem* [2] *dura ceruice contemnit, repentinus ei ſuperueniet interitus,* [3] *& eum ſanitas non ſequetur.*
Prou.10.17 [4] *Via vitæ, cuſtodienti* [5] *diſciplinam: qui autem increpationes relinquit,* [6] *errat.*
Eccli.19.5 *Qui odit correptionem,* [7] *minuetur vita.*
Prou.15.10 [8] *Doctrina* [9] *mala deſerenti viam vitæ: qui increpationes odit,* [10] *morietur.*
Vide §. ſuperiorem.

1. *Corripientem.*] Seu Deum ſeu hominem.

2. *Dura ceruice.*] Hac metaphora ſignificatur obſtinatus in malo animus, quia qui tales ſunt, ceruicem erectam & inflexam ſolent exhibere.

3. *Et eum &c.*] Talis erit interitus, malum & calamitas quæ ſit incurabilis.

4. *Via vitæ*] Supple competit, quia ſcilicet ambulat ad vitam æternam.

5. *Diſciplinam.*] Correptionem.

6. *Errat.*] Eſt extra viam quæ ducit ad vitam æternam.

7. *Minuetur vita.*] Iuſto Dei iudicio ante tempus morietur.

8. *Doctrina.*] i. correptio, caſtigatio.

9. *Mala.*] Scilicet videtur, quia eam contemnit & aſpernatur tanquam grauem & auſteram.

10. *Morietur.*] Vel ante tempus, vel morte æterna.

§. 7. IMPIORVM EST, INTOLERABILE æſtimare corripi ab alijs. *Vide §. ſuperiore, numero* 8.

§. 8. IMPII EST ODISSE CORRIPIENTEM, & excuſare peccatum.

Peccator homo vitabit correptionem, & [1] *ſecundum voluntatem ſuam inueniet comparationem.* Eccli.32.21

1. *Secundum &c.*]. i. ad excuſationem & defenſionem ſui, ſtudioſè quęret & inueniet quæ ſuis factis comparet; exempla ſcilicet aliorum quæ conſentiant & conueniant prauæ eius voluntati, & quæ ſimilia ſint factis ſuis, quę producet in defenſionem ſuorum, quemadmodum Theodoſius qui in defenſionem peccati ſui S. Ambroſio Dauidis homicidium adferebat.

§. 9. IN QVO VEHEMENTER ERrat cum maximi facienda ſit ſapientis correptio.

1. *Inauris aurea, & margaritum fulgens, qui arguit ſapientem, & aurem obedientem.* Prou.25.12.

1. *Inauris &c.*] Significatur eum qui prudenter alium corripit comparari duabus rebus maximi pretij, eumque magni eſſe faciendum vt qui re bona, prudenti ſcilicet correptione bene vtatur & vtiliter, nempe apud eum in quo faciet fructum. Vel dici poteſt Inaurem auream referendam ad aurem obedientem, & margaritum ad arguentem ſapienter, vt ſit ſenſus. Sicut ſe habet margaritum additum inauri aureæ, ita ſe habet ſapiens correptor, non ad quemuis ſed ad aurem obedientem. Vterque enim plurimi eſt faciendus. Vterque alteri plurimum decoris adfert, & vnus quidem velut inaurem habet auream qui aurem habet humilitate, obedientia & diſcendi deſiderio ornatam: alter velut margarito pretioſo ornatus eſt, quia & ſapientia & eius prudenti vſu pollet.

§. 10. ET LONGE PRÆSTET CORRIPI quam adulationibus deliniri.

1. *Melior eſt ira riſu, quia per triſtitiam vultus, corrigitur animus delinquentis.* [2] *Cor* Eccli.7.4.5.6.7.
ſapientum vbi triſtitia eſt, & cor ſtultorum vbi lætitia [3] *melius eſt à ſapiente corripi, quam ſtultorum adulatione decipi. Quia ſicut ſonitus ſpinarum ardentium ſub olla, ſic & riſus ſtulti: ſed & hoc vanitas.*
Meliora ſunt [4] *vulnera diligentis, quam fraudulenta* [5] *oſcula odientis.* Prou.27.6

Huc accommodare etiam licet illud Chriſti ad Phariſæos.

Matt. 23. 24. [7] *Excolantes culicem,* [8] *camelum autem glutientes.*

1. *Feſtucam.*] Leuius quid, quod conturbat oculum mentis, non obcæcat. Glo. Interl.

2. *Trabem.*] Grauius crimen.

3. *Quomodo dicis.*] Si ex charitate ait Chryſoſt. vt ſanes, te prius ipſe ſanares.

4. *Hypocrita.*] Appetens videri quod non es, bonus ſcilicet, cum, vt ait Auguſt. accuſare vitia & reprehendere officium ſit bonorum, quod cum mali faciunt alienas partes agunt.

5. *Eijce.*] Redi ad cautelam tui, primum te curans, deinde fratrem: neque enim, ait Glo. idoneus eſt aliis mederi, qui nondum ſe ſanauit.

6. *Videbis.*] Cum antea cœcus eſſes, vtpote proprij peccati preſſus caligine. Interlin.

7. *Excolantes culicem.*] Minima aliorum obſeruantes ſumma diligentia.

8. *Camelum glutientes.*] Sua maiora negligentes, neque ad ea attendentes. Metaphora eſt à percolantibus vinum, ſi in illud culex inciderit.

PARS ALTERA.

DE EO QVI CORRIPITVR.

§. Add. Lavs eivs qvi libenter corripitur & obedit corripienti. *Vide infra §. 9. in explicatione.*

§. 1. Malvm est nolle corripi, & quemadmodum ei qui corripitur in ſeſe redeundum.

Eccli. 21. 7. *Qui odit correptionem,* [1] *veſtigium eſt* [2] *peccatoris: & qui timet Deum* [3] *conuertetur ad cor ſuum.*

1. *Veſtigium.*] Indicium.

2. *Peccatoris.*] Diaboli qui primus eſt peccator, & peccati author .i. indicat dominari in ipſum diabolum ſeducentem cor eius, vt odio habeat correctorem. Ita Rabanus. Vel dicitur veſtigium diaboli, quia eum imitatur. Ita Liranus. Vel ita dicitur, quia cum non admittat correctionem, firmiter elegit inhærere viis peccatorum & pergit in iis ambulare.

3. *Conuertetur.*] Mox vt corripietur relicta erroris via conſiderabit defectus ſuos, atque de eorum correctione ſeriò cogitabit.

§. 2. Qvi corripitvr agnoscat ſe peccaſſe.

Quam bonum correptum manifeſtare [1] *pœnitentiam, ſic enim effugies* [2] *voluntarium peccatum.* Eccli. 20.

1. *Pœnitentiam.*] Non tantum apud ſe dolere, at ore etiam declarare agnoſcendo ſe peccaſſe, humiliter veniam petendo, & facto ipſo vitam emendando atque læſis ſatisfaciendo.

2. *Voluntarium peccatum.*] .i. ſic agnoſcent omnes te non ex deſtinata voluntate & malitia, ſed aut per ignorantiam, aut incogitantiam & infirmitatem peccaſſe, ac proinde tuum peccatum non fuiſſe omnino voluntarium. Vel *per pœnitentiam effugies voluntarium peccatum*, quia pœnitentia delet peccatum tuum quod propria voluntate admiſſum eſt, & ſic liberaris à peccato antequam diuina te vltio inuoluat.

§. 3. Non mvrmvret de correptione.

Vir prudens, & [1] *diſciplinatus non* [2] *murmurabit correptus.* Eccli. 20. 28.

1. *Diſciplinatus.*] Bene inſtitutus & educatus.

2. *Murmurabit.*] Sciens neminem tam prudentem qui non aliquando peccet.

§. 4. Neqve contradicat ei qui ſe corripit.

Non [1] *contradicas verbo veritatis vllo modo, & de mendacio* [2] *ineruditionis tuæ confundere.* Eccli. 4.

1. *Contradicas.*] Cum argueris de peccato verè à te commiſſo.

2. *Ineruditionis.*] .i. ſi quod mendacium per imprudentiam & inſcitiam protuliſti, ne pergas illud impudenter defendere aut negare, ſed potius illud verecundè fatere, & ita confundere apud te, vt emendare proponas.

§. 5. Qvanta sibi pariat bona qui hæc ſeruat, & æquo animo fert correctionem.

Egeſtas, & ignominia ei, qui deſerit [1] *diſciplinam: qui autem acquieſcit arguenti,* [2] *glorificabitur.* Prou. 13. 18.

Stultus irridet [3] *diſciplinam patris ſui: qui autem* [4] *cuſtodit increpationes* [5] *aſtutior fiet.* Prou. 15. 5.

Auris,

Prou.15.31 32. *Auris, quæ audit increpationes [6] vitæ, in medio ſapientum [7] commorabitur.*
Qui abijcit diſciplinam, [8] deſpicit animam ſuam, qui autem acquieſcit increpationibus, [9] poſſeſſor eſt cordis.

1. *Diſciplinam.*] Correctionem, caſtigationem.
2. *Glorificabitur.*] Honores aſſequetur & hîc & in futuro.
3. *Diſciplinam.*] Increpationem.
4. *Cuſtodit.*] Obſeruat, eaſque habet præ oculis vt iuxta illas ſe corrigat.
5. *Aſtutior.*] Prudentior, quia per eas, mala in quæ olim incidit, futuro cauebit tempore.
6. *Vitæ.*] i. Vitales, ſalutares.
7. *Commorabitur*] Siue quia gaudebit eorũ conſuetudine, quærens à quibus poſſit corripi, ſiue quia dignus erit qui & ipſe inter ſapientes honoretur, ſapientiſque nomen & locum obtineat.
8. *Deſpicit.*] Iniuria afficit, quia eius prudentiam & ſalutem non curat, ſed negligit & contemnit.
9. *Poſſeſſor eſt cordis.*] i. eſt prudens & cordatus, & ſapiens habet cor & mentem, non eſt excors, vecors & amens.

§. 6. QVAM NOCEAT SESE CORRIPIENTEM aut contemnere, aut nolle audire.

Prou.29.1. *Viro, qui [1] corripientem [2] dura ceruice contemnit, repentinus ei ſuperueniet interitus, [3] & eum ſanitas non ſequetur.*
Prou.10.17 *[4] Via vitæ, cuſtodienti [5] diſciplinam: qui autem increpationes relinquit, [6] errat.*
Eccli.19.5 *Qui odit correptionem, [7] minuetur vita.*
Prou.15.10 *[8] Doctrina [9] mala deſerenti viam vitæ: qui increpationes odit, [10] morietur.*
Vide §. ſuperiorem.

1. *Corripientem.*] Seu Deum ſeu hominem.
2. *Dura ceruice.*] Hac metaphora ſignificatur obſtinatus in malo animus, quia qui tales ſunt, ceruicem erectam & inflexam ſolent exhibere.
3. *Et eum &c.*] Talis erit interitus, malum & calamitas quæ ſit incurabilis.
4. *Via vitæ*] Supple competit, quia ſcilicet ambulat ad vitam æternam.
5. *Diſciplinam.*] Correptionem.
6. *Errat.*] Eſt extra viam quæ ducit ad vitam æternam.
7. *Minuetur vita.*] Iuſto Dei iudicio ante tempus morietur.
8. *Doctrina.*] i. correptio, caſtigatio.
9. *Mala.*] Scilicet videtur, quia eam contemnit & aſpernatur tanquam grauem & auſteram.
10. *Morietur.*] Vel ante tempus, vel morte æterna.

§. 7. IMPIORVM EST, INTOLERABILE æſtimare corripi ab alijs. *Vide §. ſuperiore, numero 8.*

§. 8. IMPII EST ODISSE CORRIPIENTEM, & excuſare peccatum.

Peccator homo vitabit correptionem, & [1] ſecundum voluntatem ſuam inueniet comparationem. Eccli.32.21

1. *Secundum &c.*]. i. ad excuſationem & defenſionem ſui, ſtudioſè quæret & inueniet quæ ſuis factis comparet; exempla ſcilicet aliorum quæ conſentiant & conueniant prauæ eius voluntati, & quæ ſimilia ſint factis ſuis, quę producet in defenſionem ſuorum, quemadmodum Theodoſius qui in defenſionem peccati ſui S. Ambroſio Dauidis homicidium adferebat.

§. 9. IN QVO VEHEMENTER ERrat cum maximi facienda ſit ſapientis correptio.

1. Inauris aurea, & margaritum fulgens, qui arguit ſapientem, & aurem obedientem. Prou.25.12.

1. *Inauris &c.*] Significatur eum qui prudenter alium corripit comparari duabus rebus maximi pretij, eumque magni eſſe faciendum vt qui re bona, prudenti ſcilicet correptione bene vtatur & vtiliter, nempe apud eum in quo faciet fructum. Vel dici poteſt Inaurem auream referendam ad aurem obedientem, & margaritum ad arguentem ſapienter, vt ſit ſenſus. Sicut ſe habet margaritum additum inauri aureæ, ita ſe habet ſapiens correptor, non ad quemuis ſed ad aurem obedientem. Vterque enim plurimi eſt faciendus. Vterque alteri plurimum decoris adfert, & vnus quidem velut inaurem habet auream qui aurem habet humilitate, obedientia & diſcendi deſiderio ornatam: alter velut margarito pretioſo ornatus eſt, quia & ſapientia & eius prudenti vſu pollet.

§. 10. ET LONGE PRÆSTET CORRIPI quam adulationibus deliniri.

1. Melior eſt ira riſu, quia per triſtitiam vultus, corrigitur animus delinquentis. [2] Cor ſapientum vbi triſtitia eſt, & cor ſtultorum vbi lætitia [3] melius eſt à ſapiente corripi, quam ſtultorum adulatione decipi. Quia ſicut ſonitus ſpinarum ardentium ſub olla, ſic & riſus ſtulti: ſed & hoc vanitas. Eccli.7.4.5.6.7.
Meliora ſunt [4] vulnera diligentis, quam fraudulenta [5] oſcula odientis. Prou.27.6

Prou. 28. c.3. *Qui corripit hominem, gratiam[6] poſtea inueniet apud eum, magis quam ille, qui per linguæ blandimenta decipit.*

1. *Melior eſt &c.*] Vide explicationem V. Adulator §. 2.

2. *Cor ſapientum.*] Verbo eodem §. 1.

3. *Melius eſt &c.*] Ibidem §. 2.

4. *Vulnera.*] Per ea non intelligit vera vulnera, ſed ſeueram correptionem quæ animum percellit & quaſi vulnerat.

5. *Oſcula.*] Neque per oſcula, vera intelligit oſcula, ſed omnes exteriores blanditias ſeu verbo, ſeu facto, quas vocat fraudulenta oſcula, quia dantur ad decipiendum ab eo qui odit. q. d. non tam attende quæ tibi impenduntur, quam à quo impendantur, & à quo animo proficiſcantur.

6. *Poſtea.*] Vbi correptus ad cor redierit, tunc enim aduertet ex meliore affectu prodire correptionem quam blandam adulationem, & illam ſibi eſſe vtilem, hanc noxiam, non ergo abſtinendum à correptione, etiam ſi ea mox non ſit grata.

§. II. DIFFERENTIA BONORVM ET MALORUM DUM CORRIPIUNTUR. *Vide V. Anima cap. 2. §. 5. nu. 10.*

CRVDELIS.

Vide Miſericors. Pauper. Pupillus. Vidua. Diues. Eleemoſyna.

§. 1. QVIBVS SINT SIMILES CRVDELES aduerſus pauperes.

Prou. 30. 14 1. *Generatio quæ[2] pro dentibus gladios habet, & commandit molaribus ſuis, vt comedat inopes de terra, & pauperes ex hominibus.*
Vide Auaritia §. 2. n. 3.

1. *Generatio.*] Genus hominum eſt, quod hìc inſinuat Sapiens maxime deteſtandum.

2. *Pro dentibus &c.*] .i. cuius dentes ſunt quaſi gladij .i. qui adeo crudeliter in alios ſæuiunt ſeu verbo ſeu facto: ad eos perdendos, aut ad diripiendum eorum bona & eos excoriandos, vt videantur ferarum more dentibus ſuis eos diſſecare atque confringere molaribus.

§. 2. QVAM SINT HI ACCEPTVRI SENtentiam extremo vitę tempore.

Iacobi 2. 13 1. *Iudicium ſine miſericordia illi, qui non facit miſericordiam, [2] ſuperexaltat autem miſericordiam iudicium.*

1. *Iudicium.*] Poſt hanc vitam.

2. *Superexaltat &c.*] In iis autem qui fecerunt miſericordiam ſuperuincit, ſuperat miſericordia iudicium condemnationis eique longè præponderat vt ſecundum miſericordiam ſaluentur & non per iudicij ſeueritatem condemnentur.

CRVX.

Vide Tribulatio. Patientia. Tentatio. Chriſtus.

PARS PRIMA.

§. 1. CRVX FERENDA.

Si quis vult poſt me venire, [1] abneget ſemetipſum Matt. 16.
& [2] tollat crucem ſuam, & ſequatur me. 24.
Qui non [3] accipit crucem ſuam, & [4] ſequitur me, Matt. 10.
[5] non eſt me dignus. 38.
Ieſus vt [6] ſanctificaret per ſuũ ſanguinem populum, Hebr. 13. 12.
extra portam paſſus eſt, [7] exeamus igitur ad eum 13.
extra caſtra, improperium eius portantes.

1. *Abneget.*] Greg. Tunc nos abnegamus, cũ vitamus quod per vetuſtatem fuimus.

2. *Tollat crucem.*] Hieron. Tollit crucem qui mundo crucifigitur, Chryſ. ſe oportet abnegare vſq; ad mortẽ crucis & non tãtum vſq; ad contumelias. Greg. tollitur crux afflictione corporis vel compaſſione proximi.

3. *Accipit crucem.*] Vel carnem domando, vel proximo compatiendo, idque intuitu æternorum. Gloſſ. Interl.

4. *Sequitur me.*] Imitatione virtutum mearum, aut propter me patiens.

5. *Non eſt me dignus.*] Indignus eſt qui ſit meus diſcipulus.

6. *Sanctificaret.*] à peccatis.

7. *Exeamus &c.*] q.d. hæc Chriſti paſſio extra portam Hieruſalem (ſi eam ad mores trahamus) hortatur nos poſt Chriſtum extra huius mundi caſtra exire, communem ſecularium carnis voluptatibus ſeruientium vitam relinquentes, ad ignominiam & paupertatem crucis voluntariè amplexendam.

§. 2. IN CRVCE GLORIANDVM.

Mihi abſit gloriari [1] niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti: [2] per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. Gal. 6. 14.

1. *Niſi in cruce Chriſti.*] Non in potentia, maieſtate, ſed in cruce quam mundi ſapientes erubeſcunt, & in qua erat omne opprobrium quod Chriſtiani patiebantur, ac perſecutio quam ſuſtinebant.

2. *Per quem mihi mundus crucifixus eſt.*] .i. cuius (ſcilicet Chriſti crucifixi) gratia ea quæ

vulgo

vulgo videntur eſſe pretioſa & mundus admiratur, mihi facta ſunt velut mortua & nullius momenti, & ego viciſſim illis. Crucifixus ergo mundo, .i. mortuus ſum illi, non capior, non oblector eius rebus quæcumque illæ ſint, ſeu deliciæ, ſeu honores ſeu fauores non magis quam ſi eſſem mortuus. Et mihi mundus crucifixus ſeu mortuus eſt, quia mundus non magis me curat quam ſi eſſem mortuus: velut fœtens & mortuus ab eo cõtemnor. Ita Auguſtin. Ambroſ. Theoph. S. Tho. & Anſelmus, qui pulchrè & fusè hanc eandem interpretationem proſequitur. Quibus addo dicere Apoſtolum ſibi mundum crucifixum, quia mũdus ei tergum vertebat, eum contemnebat, nam perſona crucifixa tergum vertit cruci ſuæ, ita vt B. Paulus eſſet crux mundi, quem mundus nõ minus quam crucem horreret. Et vice verſa, ipſe erat crucifixus mundo, quia mũdo vertebat tergum, & ipſe mundus erat ei crux, quia eum non minus quam crucis mortem deteſtaretur. Hunc ſenſum qui ferè cum priore congruit, indicat S. Thomas, *Vide pulcherrimè S. Greg. l. 5 Mor. c. 2. & 18. Mor. 38.*

§. 3. QVINAM CRVCEM VT STVLtitiam contemnunt.

1\. Cor. 1. 18. 1. *Verbum crucis* [2] *pereuntibus quidem* [3] *ſtultitia eſt: ijs autem, qui ſalui fiunt, id eſt nobis,* [4] *virtus Dei eſt.*

1\. *Verbum crucis.*] Prædicatio Chriſti crucifixi.

2\. *Pereuntibus.*] Sapientibus mundi quorum ſapientia perit & falſa oſtenditur. Item *pereuntibus* .i. damnandis ob ſuam incredulitatem.

3\. *Stultitia &c.*] .i. videtur, cum videtur ijs ſtultum dicere Dei filium crucifixum.

4\. *Virtus Dei.*] Quia credimus mortem cruce victam & peccatum & dęmonem, hominemque cruce ab inferno liberatum, ad quæ ſumma virtute & potentia eſt opus.

§. 4. QVALES SINT INIMICI CRVCIS Chriſti, & quis eorum tandem finis.

Philipp. 3. 18. 19. 1. *Multi ambulant,* [2] *quos ſæpe dicebam vobis, (nunc autem &* [3] *flens,* [4] *dico) inimicos crucis Chriſti, quorum finis* [5] *interitus, quorum* [6] *Deus venter eſt,* [7] *& gloria in confuſione ipſorum qui terrena ſapiunt.*

1\. *Multi ambulant.*] Scilicet viam latam, vel aliter quàm præſcripſi incedunt.

2\. *Quos &c.*] .i. quos eſſe inimicos crucis Chriſti ſæpe vobis dicebam cum eſſem apud vos.

3\. *Flens.*] Tum de perditione eorum, tum de ſubuerſione ſimplicium quos decipiunt.

4\. *Dico.*] Scribo.

5\. *Interitus.*] Mors æterna.

6\. *Deus venter.*] Quia quidquid faciunt, pro ventris voluptatibus faciunt, illud autem cuique eſt Deus quod omnibus præfert & ad quod omnia refert.

7\. *Et gloria &c.*] .i. gloriantur in peccatis confuſione plenis, & infamia, qualia ſunt quę in ventris & eorum quæ ſub ventre conſiſtunt vitij, quorum eos pudere oportebat.

PARS ALTERA.

Paucula de cruce Chriſti, & crucis ſigno.

§. 1. CHRISTVS CRVCE MVNDVM DEBELlauit, mortem, dæmonem &c.

1\. *Cornua: in manibus eius:* [2] *ibi* [4] *abſcondita eſt* Abacuc. 3. 4. 5 *fortitudo eius:* [5] *ante faciem eius ibit mors, &* [6] *egredietur diabolus ante pedes eius.*

Et ego ſi [7] *exaltatus fuero à terra,* [8] *omnia* [9] *traham* Ioan. 12. 32 [10] *ad meipſum.*

[11] *Nos prędicamus Chriſtum crucifixum: Iudæis* 1. Cor. 1. 23. 24. 25. *quidem ſcandalum, gentibus autem ſtultitiam; ipſis autem vocatis Iudæis, atque Græcis, Chriſtum* [12] *Dei virtutem, &* [13] *Dei ſapientiam: quia* [14] *quod ſtultum eſt Dei ſapientius eſt hominibus: & quod infirmum eſt Dei* [15] *fortius eſt hominibus.*

Paruulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, Iſa. 9. 6. *& factus eſt* [16] *principatus ſuper* [17] *humerum eius.*

Dixi: Aſcendam in [18] *palmam, &* [19] *apprehendam* Cant. 7. 8. *fructus eius.*

Vide etiam §. ſequentem.

1\. *Cornua.*] Supple erunt .i. fortitudo magna (maiora enim animalia cornibus ventilant & vincunt minora) erit.

2\. *In manibus eius.*] In cruce confixis, quia per crucem ſuam aduerſarios vincet ac regnum ſibi comparabit.

3\. *Ibi.*] Scilicet in cruce in qua licet vinceret & cornua ſumpſiſſet,

4\. *Abſcondita &c.*] Victus tamen videbatur, & virtus diuinitatis eius latebat, ac infirmitas humanitatis oſtendebatur.

5\. *Ante faciem eius ibit mors.*] Victa & pudibunda fugiet, moriendo namque mortem vincet & fugabit.

6\. *Egredietur &c.*] Fugiet etiam ipſe victus & confuſus, nec audebit coram eo conſiſtere.

7\. *Exaltatus.*] In cruce.

8. *Omnia.*] Hominum genera. Auguſt.

9 *Traham.*] Chryſoſtom. quaſi à tyranno detentos & per ſe non valentes accedere.

10. *Ad meipſum.*] Vt ſim caput, & illi mẽbra. Gloſſ Interl.

11. *Nos prædicamus.*] Huius explicationem. *Vide V. concionator cap. 4. ſeſtimo-mo 1.*

12. *Dei virtutem.*] Multis oſtendit Chryſoſtom. Dei potentiam in cruce: nam per eam hoſtes infeſtiſſimos, dæmones, peccatum, mortem, infernum, Reges, Philoſophos, Oratores, Græcos, Barbaros, leges antiquas, iudicia, religiones falſas, & temporis vetuſtatem longumque dominatum peruicit. Deinde id omne perfectum per piſcatores .i. pauperes, litterarum rudes, ignobiles, Tum id ab ijs præſtitum ſimplici & rudi prędicatione, non armis, non artificio Rhetorum, idque per totum orbem, breuiſſimoque tempore. Adhæc Apoſtolis tanta à Deo collata virtus vt omnium Tyrannorum cruciatus & ſupplicia ſuperarint. Denique eorum doctrina erat de adorando crucifixo credendoque eum eſſe ſaluatorem atque de admittenda eius lege, carni & ſanguini admodum contraria.

13. *Dei ſapientiam.*] Patet hæc ſapientia, quia in cruce redemit hominem non per potentiam Deitatis ſed per iuſtitiam, & humilitatem paſſionis, inquit S. Auguſt. Adde ſummum in cruce oſtenſum à Deo amorem, vt hac arte nos traheret ad ſe redamandam

14. *Quod ſtultum &c.*] id eſt, ſtultitia & infirmitas Dei, id quod in Deo & Chriſto incarnato, nato & paſſo putant ſtultum & infirmum.

15. *Fortius eſt hominibus.*] Quia ijs, victus licet, vicit mortem, quam nullus vnquam gigas euaſit. *Vide hic pulchrè Anſelmum.*

16. *Principatus.*] Signum regiæ eius poteſtatis.

17. *Humerum.*] Quia crucem humeris tulit.

18. *Palmam.*] Arborem crucis victorioſam & triumphalem.

19. *Apprehendam &c.*] Illic operabor ſalutis humanæ fructum, quo quidem nec mihi quidquam, nec cæleſti curiæ vniuerſæ dulcius

§. 2. CRVCE SVA IANVAM CÆLI nobis aperuit.

Apoc. 3. 7. *Hæc dicit* [1] *ſanctus, &* [2] *verus qui habet* [3] *clauem Dauid: qui aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit.*

1. *Sanctus.*] Chriſtus omnis author ſanctitatis, eiuſque amator.

2. *Verus.*] Verax & conſtans in promiſſis.

3. *Clauem Dauid.*] Per eam intelligitur poteſtas, qui enim habet clauem liberè poteſt ingredi & egredi, nec vllus eum ab egreſſu poteſt prohibere, poteſt autẽ ipſe quos vult. Hæc autem clauis ſeu poteſtas dicitur danda ſuper humerum, quo manifeſtè innu tur hãc clauem & poteſtatem cruce, quam humeris tulit, contineri.

§. 3. QVÆ CLAVIS FVIT EI PROMISSA. Iſa. 22. 22. *Vide §. 1. item §. præcedentem.*

§. 4. CRVCIS SIGNO LIBERAmur à morte.

Tranſite per ciuitatem ſequentes eum, & percutite, non parcat oculus veſter, neque miſeramini, ſenem, adoleſcentulum, & virginem, paruulum & mulieres, interficite vſque ad internecionem: omnem autem ſuper quem videritis [1] *thau, ne occidatis, & à* [2] *ſanctuario meo incipite: cæperunt ergo à viris ſenioribus, qui erant ante faciem domus.* Ezech. 9. 5. 6.

1. *Thau.*] Erat hæc littera, figura ſigni crucis, imo antiquis Hebræor. litteris formabatur vt crux, & vt modo tum Græci, tum Latini ſcribunt, T. ſecundum Hieron.

2. *Sanctuario.*] .i. Templo, ſeu à ſacerdotibus & leuitis.

CVRIOSITAS, CVRIOSVS.

Vide Sapientia. Scientia. Oculi.

§. 1. CVRIOSITAS PROPRIA eſt ſtultorum.

1. *Labor ſtultorum affliget eos, qui neſciunt in vrbem pergere.* Eccli. 10. 15.

1. *Labor &c.*] Stulti fatigant ſe circa arduas & curioſas quæſtiones cum neſciant vulgares: quod per prouerbium dicitur, neſcit viam in vrbem omnibus patentem & cognitam.

§. 2. AD IDEM, ET QVAM ODIOSA & indigna faciat curioſus vt ſuæ ſatisfaciat curioſitati.

Pes [1] *fatui* [2] *facilis in domum proximi, & homo* [3] *peritus* [4] *confundetur* [5] *à perſona potentis. Stultus* [6] *à feneſtra reſpiciet in domum: vir autem* [7] *eruditus* [8] *foris ſtabit,* [9] *ſtultitia hominis auſcultare per* [10] *oſtium, & prudens* [11] *grauabitur contumelia.* Eccli. 21. 25. 26. 27.

1. *Fatui.*] Imprudentis.

2. *Facilis &c.*] Tum ob curioſitatem rerum

rum alienarum, tum negligentiam ſuarum, tum ob impudentiam.

3.*Peritus.*] Qui in ſe & in aliis expertus eſt quàm nemo ferat rerum ſuarum curioſam perſcrutationem.

4.*Confundetur.*] .i. eum pudebit, verecundia afficietur, non enim *confundi* hîc ſignificat ignominia affici.

5.*A perſona potentis.*] Cum ei occurrit potens aliquis, aut cum habet cum eo aliquid negotij, q. d. tantum abeſt vt ſponte in domum alienam irruat, quod facit ſtultus.

6.*A feneſtra.*] Necdum ſcilicet domum alterius ingreſſus reſpiciet à feneſtra, vel etiam vt Græcis à *Ianua*, vt ſcilicet vel à longè ſcrutetur impudenter quæ ſunt vel geruntur in aliena domo.

7.*Eruditus.*] Benè inſtitutus.

8.*Foris ſtabit.*] Expectans donec prodeant quibuſcum loqui deſiderat, non irrumpet in domum, nec curioſè introſpiciet.

9.*Stultitia &c.*] Declarat quid per nimiam curioſitatem & impudentiam faciat, cum nec ingredi nec inſpicere datur.

10.*Oſtium.*] Eius rimas aut alias aperturas, quid à domeſticis dicatur.

11.*Grauabitur &c.*] Graue ſibi eſſe ducit eam contumeliam & ignominiam admittere, aut ea notari.

§. 3. CVRIOSITAS EST INSATIABILIS.

Prou. 27. 20. 1.*Infernus & perditio* [2] *numquam implentur, ſimiliter &* [3] *oculi hominum inſatiabiles.*

Eccleſ. 1. 8. *Non ſaturatur oculus viſu, nec auris auditu impletur.*

1. *Infernus & perditio.*] .i. mors vel ſtatus mortuorum.

2.*Nunquam implentur.*] Quia licet multos quotidie admittant, non ideo minus ſunt capaces, nec ideo ſatiantur.

3.*Oculi.*] Seu externi ſeu interni, ſemper enim noua appetit curioſitas.

§. 4. CVRIOSITAS EST CAVSA MVLtorum peccatorum.

Eccle. 7. 30. *Solummodo hoc inueni, quod fecerit Deus hominem* [1] *rectum, & ipſe ſe infinitis miſcuerit* [2] *quæſtionibus,* [3] *quis talis vt ſapiens eſt? & quis cognouit ſolutionem* [4] *verbi?*

1.*Rectum.*] Rectitudine iuſtitiæ.

2. *Quæſtionibus.*] Rerum curioſarum inquiſitionibus, & ſupra vires ſuas.

3. *Quis tales &c.*] Qui poſſit attingere ſciẽtias & virtutes.

4.*Verbi.*] Occultę alicuius veritatis, Ænigmatis, aut propoſitionis.

§. ADD. CORRIPIENDI SVNT CVRIOSI.

Vide V. correptio parte 1. §. 18. nu. 9.

§. 5. VETATVR CVRIOSITAS.

Oculi tui [1] *rectà videant, &* [2] *palpebræ tuæ precedant greſſus tuos.* Prou. 4. 25

[2] *Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus* Eccli 3. 22.
fueris : ſed [3] *quæ præcepit tibi Deus, illa cogita* 23. 24. 25.
ſemper, & in pluribus operibus eius ne fueris cu- 26
rioſus, nõ eſt enim tibi neceſſarium ea, quæ [4] *abſ-*
condita ſunt videre oculis tuis, in [5] *ſuperua-*
cuis rebus noli ſcrutari multipliciter, & in plu-
ribus operibus eius non eris curioſus, [6] *plurima*
enim [7] *ſuper ſenſum hominum* [8] *oſtenſa ſunt ti-*
bi, multos enim [9] *ſupplantauit* [10] *ſuſpicio illo-*
rum, & in [11] *vanitate detinuit* [12] *ſenſus illo-*
rum.

[13] *Non eſt dicere:* [14] *quid eſt hoc, aut quid eſt iſtud?* Eccli. 39.
omnia enim in tempore ſuo [15] *quærentur.* 26

Non eſt veſtrum [16] *noſſe tempora, vel* [17] *momenta* Actor. 1. 7.
[18] *quæ pater poſuit in ſua poteſtate.*

Si eum volo manere [19] *donec veniam,* [20] *quid ad te?* Ioan. 21. 22
[21] *tu me ſequere.*

Quid eſt quod fuit? Ipſum quod futurum eſt? Quid Eccleſ. 1. 9.
eſt quod factum eſt? Ipſum quod faciendum eſt? 10.
Nihil ſub ſole [22] *nouum, nec valet quiſquam*
dicere, Ecce hoc recens eſt, iam enim præceſſit in
ſæculis quæ fuerunt ante nos.

Sicut qui [23] *mel multum comedit* [24] *non eſt ei bo-* Prou. 25.
num, [25] *ſic qui ſcrutator eſt maieſtatis, opprime-* 27.
tur à gloria.

Non [26] *plus ſapere* [27] *quam oportet ſapere, ſed* [28] *ſa-* Roma. 12. 3
pere ad ſobrietatem & vnicuique ſicut Deus di-
miſit menſuram fidei.

1. *Rectà.*] Eſt aduerbium .i. è regione, q. d. non huc illuc curioſè circumſpicias, non vageris oculis.

2.*Palpebræ.*] .i. Oculi (per ſynecdochen) intenti ſint in viam qua eſt eundum, non ad dextram, non ad ſiniſtram, non alioſum deflectantur, quod vel maximè de oculis mentis eſt intelligendum vt non curioſè aliò ſe applicent, quam ad id quod cuique propoſitum eſſe debet; quæ ab hoc ſunt aliena, non conſideret, non curet, ne ſcire quidem velit. Poteſt item hîc verſus ita accipi vt doceat opus quodcumque quòd faciendum quis ſibi ſtatuit, ſedula cogitatione præueniendum, & meditando præuidendum an ſit ſecundum Deum. Aut vt vult Beda, conſilia aliqua bona præcogitanda, priuſquam quod agendum eſt auſpicemur. Sed hi duo ſenſus aut includuntur in primo, aut ex eo conſequuntur.

2.*Altiora &c.*] Maiora & difficiliora quam vt ea intelligendo aſſequi poſſis, & quæ ſuperant intellectus tui vires.

3. *Quæ præcepit tibi &c.*] .i. quæ vult te facere, ea

re, ea cogita; Dei vero pleraque facta noli curioſè inquirere.

4. *Abſcondita.*] Quæ captum tuum excedunt, quæque noluit Deus manifeſtare homini, q. d. neceſſarijs rebus cognoſcendis tantum vaca.

5. *Superuacuis.*] Superfluis, quæque ad neceſſariam aut vtilem vitæ inſtitutionem non ſpectant.

6. *Plurima.*] Supple, inter ea quæ te ſcire vel facere oportet, vel inter ea quorum data eſt tibi notitia.

7. *Super ſenſum.*] Supra captum.

8. *Oſtenſa ſunt tibi.*] q d. in iis ingenium occupa, ea cogita, neque ad alia velis tranſcendere.

9. *Supplantauit.*] Decepit.

10. *Suſpicio illorum.*] .i. quod ſuſpicarentur & opinarentur ſe illa poſſe capere, id patet in hæreticis qui dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt.

11. *Vanitate.*] Errore.

12. *Senſus.*] Mentem.

13. *Non eſt dicere.*] Non licet dicere de operibus Dei & quærere curioſè.

14. *Quid eſt hoc &c.*] Ad quid hæc aut illa ſunt facta? quem habent vſum? aut fructum? cur hoc ſic factum aut ſic &c. prohibet nos nimia curioſitate quærere factorum Dei cauſas, prohibet etiam contemptim de ijs loqui, eo quod eorum cauſas & vſum ignoremus, quaſi pleraque in ijs ſint ſuperuacua & inutilia.

15. *Quærentur.*] .i. cognoſcentur & manifeſta erunt, quare illud tempus expectandum. Quæri pro cognoſcere per Metalepſim Hebraicam qua prius ponitur pro poſteriore. Inquiſitio enim præcedit notitiam, & eſt via ad illam, & notitia eſt illius finis. Secundum autem alterum ſenſum, omnia quærentur ſuo tempore tanquam alicui vſui conuenientia & neceſſaria, nihilque eſt quod non ſit ſuo tempore deſiderandum & optandum, ob aliquam eius vtilitatem, nihil item eſt quod non ad vniuerſi decorem & ornatum requiratur.

16. *Noſſe.*] Quare nec quærere, ſed ita viuite quaſi quotidiè iudicandi. Ad vos pertinet quod ſequitur acceptio ſancti ſpiritus, quare hanc petere debetis. Gloſſ. & Liran.

17. *Momenta.*] Rei gerendæ opportunitates.

18. *Quæ pater &c.*] Beda. Illius regni tam ſecretum eſt tempus vt tantum ſcientiæ patris pateat.

19. *Donec veniam.*] Scilicet Iudæos puniturus per Romanos: quando enim Dominus malos punit, dicitur aduenire & egredi phraſi ſcripturæ. *Vide Iacobi 5. v. 8.*

20. *Quid ad te.*] Ad te nihil attinet.

21. *Tu me ſequere.*] In cruce & paſſione.

22. *Nouum.*] Poteſt hîc locus facere contra curioſos quos rerum nouarum maximè capit cognitio: quique eas ſciẽdi noxio quaſi quodam laborant pruritu: cùm contra dicat ſapiens: nihil eſſe ſub ſole nouum.

23. *Mel.*] Licet per ſe optimum & ſuauiſſimum.

24. *Non eſt ei bonum.*] Quia cruciatus graues & mortem ſæpe affert quòd celerrimè vertatur in flauam bilem, atque adeo inflammat vehementer vniuerſam corporis conſtitutionem.

25. *Sic qui &c.*] Sic qui maieſtatem Dei (ſub qua intellige quamuis aliam rem præclaram) ſupra modum naturæ aut intellectui conuenientem, aut curioſius vult indagare, ille in amentiam & errores præcipitabitur, opprimeturque & grauabitur nimia obiecti ſui claritate, non ſecus quam ſolis lumen directè ipſum inſpicientem excæcat, quod alioqui reficit & illuminat.

26. *Plus ſapere.*] Non plus inueſtigare de myſterijs & Dei ſecretis.

27. *Quàm oportet ſapere.*] Quam ad fidem & religioſos mores pertinet.

28. *Sapere ad ſobrietatem.*] Seruando temperantiam in huiuſmodi curioſis inquiſitionibus, contentum eſſe ſobria & modeſta ſapientia.

§. 6. VETATVR CVRIOSITAS inueſtigandi quid de ſe dicatur. *Vide V. Auditio §. 3. teſtimonio 1.*

DÆMON.

Vide Tentatio.

Agendum primum de eius natura, proprietatibus, officio, nominibus, & cæteris eo ſpectantibus. Deinde quomodo victus ſit à Chriſto, vinciturque quotidie ab hominibus.

CAPVT I.

§. 1. DÆMON EST SVPERBVS, & gloriæ amans.

Hæc omnia tibi dabo, ſi cadens adoraueris me. Matt. 4. 9.

1. *Omne ſublime [2] videt, [3] ipſe eſt [4] rex [5] ſuper vniuerſos filios ſuperbiæ.* Iob. 41. 25.

1. *Omne ſublime.*] Quantumcunque altum & excellens ipſę prę naturę ſuæ dignitate & conditione.

2. *Videt.*] Deſpicit præ ſuperbia.

3. *Ipſe.*] Per ſuam malitiam qua ſe à Deo voluntariè diuiſit.

4. *Rex.*] Dominus, caput.

5. *Super &c.*] .i. ſuper omnes ſuperbos & impios ſeu ſpiritus ſeu homines, qui eum imitantur in ſuperbia ſua, quam primus ipſe genuit de corde ſuo impio.

§. 2. ITEM INVIDVS.

Sap. 2. 24 1. *Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum: 2 imitantur autem illum, qui ſunt ex parte illius.*

Vide V. Conuiuia §.3.n.5. quomodo etiã homini turpes det voluptates.

1. *Inuidia diaboli &c.*] Qui inuidens homini immortalitatem & fœlicitatem ſuam, aſtu ſuo eum euertit, mortique ſubiecit.

2. *Imitantur illum.*] .i. ſicuti ille mortem in mundum inuexit & protoparentes noſtros interemit, ita omnes qui eius ſequuntur partes conantur illum imitari occidendo filios Dei, ſicut ille occidit Adam, Deo filium cariſſimum.

§. 3. ITEM AMANS LVXVRIÆ.

Marc.5.12. 1. *Deprecabantur eum ſpiritus, dicentes: mitte nos 2 in porcos, vt in eos introeamus.*

Matt.12.43. *Cum autem immundus ſpiritus exierit ab homine, &c.*

Iob.40.16 *Sub vmbra dormit 3 in ſecreto calami, & 4 in locis humentibus.*

1. *Deprecabantur.*] Neque enim nocere poſſunt niſi permiſſione diuina, Remigius.

2. *In porcos.*] Quia ſemper ſpurcitijs delectantur, Idem.

3. *In ſecreto calami.*] Per ſecretum calami S. Gregorius intelligit mentes temporali gloriæ deditas, quæ inanes ſunt vt calamus ſeu arundo, inconſtantes, leues, excelſi vt arundo.

4. *In locis humentibus.*] Mẽtibus carnalibus, quas humor carnalis concupiſcentiæ quia replet, fluidas facit, Greg.

§. 4. EST HOMICIDA, APOSTATA, ET mendax mendacijque parens.

Ioan.8.44. *Ille homicida erat 1 ab initio, & 2 in veritate non ſtetit: quia non eſt veritas in eo, cum loquitur mendacium, 3 ex proprijs loquitur, quia 4 mendax eſt, & 5 pater 6 eius.*

3.Reg.22.22. *7 Egrediar, & ero ſpiritus mendax in ore omnium Prophetarum eius, & dixit Dominus: decipies & praualebis: 8 egredere, & fac ita.*

Luc.4.5,6.7. *Duxit illum* (Chriſtũ) *diabolus in montem excelſum & oſtendit illi omnia regna orbis terræ in momento temporis, & ait illi: Tibi dabo poteſtatẽ hanc vniuerſam & gloriam illorum, quia 9 mihi tradita ſunt, & 10 cui volo do illa. Tu ergo ſi adoraueris coram me, erunt tua omnia.*

1. *Ab initio.*] Quia omnes homines in Adã morti ſubiecit, idq; vnico ictu, quis vnquam extitit homicida talis? Deinde Cain, in necem Abel excitauit, & quotidie infinita ſuggerit homicidia.

2. *In veritate.*] Vitæ ſcilicet, quia à Deo defecit peccando. Ita S. Leo. *Vel in veritate.* i. fidelitate, quia nõ fuit fidelis Deo, ita Cyprianus, vel non permanſit in eo quod ęquũ erat, rectum & iuſtum, hoc enim ſæpe ſignificat. *veritas* in ſcripturis. Vnde conſequenter à veritate excidit, quod patet ex ſequẽtibus: quia in eo iam veritas non eſt, mentitur & infinita mendacia profert.

3. *Ex proprijs loquitur.*] .i. non id aliunde mutuatur: quod probat, quia

4. *Mẽdax eſt.*] .i. cõſuetudine, habitu, officio.

5. *Pater.*] Author, inuentor.

6. *Eius.*] Scilicet mendacij, quod includitur in adiectiuo *mendax* quod pręceſſit. Eſt Hebraiſmus. Ita Auguſt. & Chryſoſt.

7. *Egrediar.*] Verba ſũt vnius è dęmonibus.

8. *Egredere.*] Permiſſio eſt, non præceptum.

9. *Mihi tradita.*] Apertum mendacium ex ſuperbia ortum, qua ſibi arrogat quod ſuum non eſt. Domini enim eſt terra & plenitudo eius.

10 *Cui volo.*] Iterum mentitur, cum nulli poſſit dare niſi cui Deus velit, quod etiã patet ex magis atq; ſagis & veneficis quas plurimum egentiſſimas eſſe videmus.

§. 5. EST CALVMNIATOR.

Nunquid Iob 1 fruſtra timet Deum? nonne tu 2 vallaſti eum, ac domum eius, vniuerſamque ſubſtantiam per circuitum, 3 operibus manuũ eius benedixiſti, & poſſeſſio eius creuit in terra? ſed extende paululum manum tuam, & 4 tange cuncta quæ poſſidet, niſi 5 in faciem benedixerit tibi. Cui (Deo ſcilicet) *reſpõdẽs Satã ait: 6 pellẽ pro pelle & cuncta quæ habet homo dabit pro anima ſua.* Iob.1.10.11

1. *Fruſtra.*] Gratis, ſine præmio.

2. *Vallaſti.* Quaſi quibuſdam munitionibus circumdediſti & protexiſti.

3. *Operibus &c.*] Quæcumque facit ſeu per ſe, ſeu per ſuos, proſperè ei cædunt.

4. *Tange &c.*] Vt in omnibus damnum patiatur.

5. *In faciem benedixerit.*] Eſt Antiphraſis, *benedixerit* pro *maledixerit* .i. experientia diſces eum omni abiecto timore, maledictionis blaſphemiam contra te prolaturũ qui modo in proſperis vſq; adeo videtur tibi deuotus. Calumniatur dæmon Iob quaſi Deo ſeruiat tantum in proſperis, eum deſerturus in aduerſis.

6. *Pellem.*

6. *Pellem.*] i. aliorum pellem, ſeu alia omnia à ſe, iumentorum ſuorum, famulorum, prolium pellem dabit facilè, modo parcas pelli eius. En nouam calumniam.

§. 6. ETIAM DEVM CALVMniatur.

Geneſ. 3. 4. 5. 1. *Nequaquam morte moriemini:*[2] *ſcit enim Deus quod in quocunque die comederitis ex eo*[3] *aperientur oculi veſtri: & eritis ſicut dij ſcientes bonum & malum.*

1. *Nequaquã moriemini.*] Intentarat ijs Deus mortem Gen. 3. 17. quocumque die comederent de ligno vitæ, diabolus ergo his verbis calumniatur Deum mendacij.

2. *Scit Deus &c.*] Arguit Deum inuidiæ, q. d. inuidet vobis hanc ſcientiam.

3. *Aperientur.*] Adeo perſpicaces & acuti eritis in intelligendo, vt videamini vobis fuiſſe prius cæci. Rupertus.

Hic obſerua 5. Dæmonis mendacia. 1. *Non moriemini.* 2. *Aperientur oculi veſtri.* 3. *Eritis ſicut Dij.* 4. *Scientes bonum & malum.* 5. *Scit Deus hæc omnia ſci. eſſe vera nec me mentiri.*

§. 7. ECCLESIÆ, EIVSQVE FILIIS aduerſatur, & nocet, quantum poteſt tum in corpore tum in animo, cæteriſque bonis. Vbi & de eius tentationibus.

Apoc. 12. 4. 1. *Draco ſtetit ante*[2] *mulierem, quæ erat*[3] *paritura, vt cum peperiſſet, filium eius*[4] *deuoraret.*

Vide eiuſdem capitis verſus 7. 8. 9.

Apoc. 12. 12. 13. *Væ terræ & mari, quia deſcendit diabolus ad vos habens*[5] *iram magnam,*[6] *ſciens quod*[7] *modicũ tempus habet, & poſtquam vidit draco quod*[8] *proiectus eſſet in terram,*[9] *perſecutus eſt mulierem, quæ peperit maſculum.*

Apoc. 12. 15. [10] *Et miſit*[11] *ſerpens*[13] *ex ore ſuo poſt mulierem*[12] *aquam*[14] *tamquam flumen, vt eam faceret trahi à flumine.*

2. ad Tim. 2. 26. *Vt reſipiſcant à diaboli laqueis, à quo captiui tenentur ad ipſius*[15] *voluntatem.*

Apoc. 12. 17. *Et iratus eſt*[16] *draco in mulierem: & abijt facere prælium*[17] *cum reliquis de ſemine eius qui cuſtodiunt mandata eius, &*[18] *habent teſtimonium Ieſu Chriſti.*

1. Petri 5. 8. *Aduerſarius veſter diabolus tamquam leo rugiens, circuit quærens quem deuoret.*

Matt. 4. *Dæmon Chriſtum de tribus tentat, de gula, ſuperbia & auaritia ſeu cupiditate rerum terrenarum.*

Ioan. 13. 2. *Diabolus miſit in cor Iudæ, vt traderet Chriſtum.*

Apoc. 2. 10. *Ecce miſſurus eſt diabolus aliquos ex vobis in carcerem, vt*[19] *tentemini, & habebitis tribulationem diebus*[20] *decem.*

1. ad Theſſ. 2. 18. *Volumus venire ad nos: ego quidem Paulus, & ſemel, & iterum, ſed*[21] *impediuit nos*[22] *Satanas.*

Cur[23] *tentauit Satanas cor tuum, mentiri te*[24] *ſpiritui ſancto, &*[25] *fraudare de pretio agri.* Actor. 5. 3.

Venit diabolus, & tollit verbum de corde eorum, ne credentes ſalui fiant. Luca 8. 12.

Cum veniſſet trans fretum in regionem Geraſenorum, occurrerunt ei duo habentes dæmonia, de monumentis exeuntes,[26] *ſæui nimis, ita vt nemo poſſet tranſire per viam illam.* Matt. 8. 28.

Et oſtendit mihi Dominus Ieſum ſacerdotem magnum ſtantem coram[27] *Angelo Domini: & Satan ſtabat à dextris eius, vt aduerſaretur ei.* Zacha. 3. 1.

[28] *Circuiui terram, & perambulaui eam.* Iob 1. 7.

Egreſſus Satan à facie Domini percuſſit Iob[29] *vlcere peſſimo à planta pedis vſque ad verticem eius: qui*[10] *teſta*[11] *ſaniem*[12] *radebat*[13] *ſedens in ſterquilinio.* Iob 2. 7. 8.

Videndum etiam caput 1. à verſu 12. & Lucæ 8. v. 29. & 33. & 3. Geneſis primis aliquot verſibus.

Conſurrexit Satan contra Iſrael, & concitauit Dauid vt[14] *numeraret Iſrael.* 1. Paral. 21. 1.

Ecce Satanas[15] *expetiuit vos, vt*[16] *cribaret ſicut triticum.* Luca 22. 31.

Et vos cum eſſetis[17] *mortui delictis, & peccatis veſtris, in quibus aliquando ambulaſtis,*[18] *ſecundum ſæculum mundi huius*[19] *ſecũdum principem poteſtatis aeris huius:*[40] *ſpiritus qui nunc operatur*[41] *in filios diffidentiæ.* Epheſ. 2. 1. 2.

Serpens dixit ad mulierem; cur præcepit vobis Deus vt non comederitis de omni ligno paradiſi? Gen. 3. 1.

1. *Draco.*] Dæmon qui vocatur draco ob venenum, ferocitatem, & crudelitatem.

2. *Mulierem.*] Eccleſiam.

3. *Paritura.*] Spirituales filios, tempore Antichriſti, quod quidem non niſi ægerrimè faciet ob maximas illorum temporum calamitates & perſecutiones, *v. hoc cap. v. 2.*

4. *Deuoraret.*] Perderet, abduceret à Chriſti fide.

5. *Iram.*] Dolens ſe victum à ſanctis tempore Antichriſti, & cupiens in alijs dolorem vlciſci ſuum.

6. *Sciens.*] Ex ſignis enim intelliget inſtare diem iudicij, & breuitatem temporis damni magnitudine compenſare nitetur.

7. *Modicum.*] Ad nocendum.

8. *Proiectus.*] Ab Archangelo Michaele & ſocijs eius deuictus.

9. *Perſecutus eſt mulierem.*] Illam de qua hic numero 2. ſenſus eſt: quoniam eos qui tunc in Chriſto naſcentur, Eccleſia per lauacrum regenerationis deuorare non potuit: conuerſus eſt ad eos perſequendos qui in Eccleſia erant antequam illi naſcerentur.

10. *Et miſit ſerpens ex ore &c.*] Præſupponendum mulierem ſeu Eccleſiæ præcipua membra fugiſſe in ſolitudinem perſecutionem Dæmonis & Antichriſti vt dicitur verſu 6. Itaque cum ſancti fugerent, miſit vt ſequitur.

11. Ser-

11.*Serpens.*) Dæmon ita dicitur, quia in ſilentio mordet,& quaſi abſque ſenſu eorum, quibus nocet venenum infundit.

12.*Aquam.*) per eam ſignificatur perſecutio. Itaque cum ſancti fugerent in ſolitudines, diabolus miſit exercitum perſequentem eos, vt ad ſe reuocaret,& torqueri atque occidi iuberet.

13.*Ex ore*) Quia id eis præcepit per internam inſpirationem & eos commouit.

14.*Tanquam flumen.*) quòd violentum eſt, & quæcumque inuenit, ſecum trahit: quo ſignificatur violentia perſecutionis.

15.*Voluntatem.*) ſcilicet implendam.

16.*Draco,&c.*) vide ſupra n.1.

17.*Cum reliquis de ſemine,&c.*] cum ijs qui in remotioribus degebant regionibus ab Antichriſto, quem excitauit dæmon, vt ad eos mitteret perſecutores, ideo dicitur abijſſe facere prælium.

18.*Habent,&c.*] quos omnes teſtantur eſſe Chriſtianos & fidē ſuſcepiſſe & baptizatos,& viuere iuxta preſcriptum legis Chriſti.

19.*Terreni*) varijs cruciatibus probemini.

20.*Decem.*) numerus certus pro incerto.i. multis.

21.*Impediuit.*) Varia oppoſuit nobis impedimenta.

22.*Satanas*] i.aduerſarius, ita vocatur diabolus, quia hominum ſaluti aduerſatur.

23.*Tentauit.*] induxit.q.d. cur te permiſiſti à diabolo induci ad mentiendum,&c.

24.*Spiritum ſancto.*) promiſerat enim Deo viuere in communi ſine proprio, vt tunc fiebat in primitiua eccleſia, quare mentitus fuit Deo; partem eius ſibi retinendo.

25.*Fraudare.*) communitatem Chriſtianorum,& retinere tibi ſoli, & occultè quod eſt omnibus commune.

26.*Saui nimis.*] Illa ſæuitia in tranſeuntes, vnde niſi à dæmone inhabitante, qui quantum poteſt, hominibus nocet.

27.*Angelo.*] cuſtode,& protectore populi.

28.*Circuit*) aliquid deuorare cupiens, prædam vbique quærens.

29.*Vlcere peſſimo.*] cuius vis & dolor non in ſuperficie tantum cutis hærebat, ſed carnes ipſas penetrans, etiam oſſa & oſſium medullas peruadebat.

30.*Teſta.*) Quæ illic fortè in fimeto illi ad manum occurrebat, carens linteis mollioribus ad ſordes minori dolore eluendas.

31.*Saniem.*) è ſingulis membris defluentem imò ebullientem.

32.*Radebat.*) Abradebat, à vulneribus purgabat.

33.*Sedens in ſterquilinio.*] quia ſcilicet omnibus horrendus, ac vix ſeipſum ferens præ fœtore, egreſſus foras ſub dio ſedebat in fimeto, quo congeruntur hominum atque iumentorum ſtercora.

34.*Numeraret.*] qua numeratione valde offenſus Deus, ob Dauidis ſuperbiam, maximam populi multitudinem morte abſtulit. *Vide etiam 2.Reg c.vltimo.*

35.*Expetiuit.*] quia nullius fides à dæmone niſi Deo permittente tentatur. Ita Beda.

36.*Cribraret.*) ventilando concuteret. Ita Beda.i. tentationum variarum impulſu agitaret.

37.*Mortui delictis.*] mortui ſecundum animam ob delicta.

38.*Secundum,&c.*] ſequendo,& imitando ſeculares homines mundana iſta appetentes.

39.*Secundum Principem,&c.*) ſecundum quod vobis ſuadebat princeps ſeu dæmon, qui in hoc aere habet poteſtatem, miſcendo ventos, tonitrua & fulgura.

40.*Spiritus.*] eſt genitiuus, patet ex Græco & per appoſitionem refertur ad *poteſtatis*.q.d. poteſtas quam habet princeps hic & dæmon eſt ſpiritus .i. impulſus & afflatus dæmonis, qui vim ſuam exercet.

41.*In filios diffidentiæ.*) .i. qui non credunt, qui reſiſtunt fidei & veritati.

42.*Cur.*) quaſi dicat: ſanè non videtur iuſta ſubeſſe cauſa huius præceptionis; igitur non niſi ioco & ludens vobis vetuit eſum huius arboris: aſtutè quidem is tentat, vt dum Euæ perſuaſerit non eſſe vllam huiuſce vtilitatem præceptionis, eam oſtendat; item nullam eſſe, nec Dei fuiſſe mentem eos illâ obligare, qui non niſi ob grauiſſimas cauſas quid præcipit. Tentat autem Euam, quod ei inuideret Dei amicitiam à qua ipſe exciderat, nec ferret hominem vt alterum Angelum terreſtrem in terris verſari. Chryſoſtomus homilia 16. in Geneſim, in principio.

§.8 DÆMON IMPEDIT CONVERSIONEM INFIDELIUM.

Quod ſi etiam ¹ *opertum eſt Euangelium noſtrum;* 2.Cor. 4.3.
² *in ijs qui pereunt, eſt opertum: in quibus* 4.
³ *Deus huius ſæculi excæcauit mentes infidelium,* ⁴ *vt non fulgeat illis illuminatio Euangelij* ⁵ *gloriæ Chriſti, qui eſt* ⁶ *imago Dei.*

Opertum eſt,&c.) .i.ſi non efficit fructum, noſtra Euangelij prædicatio, vel ſi non cognoſcitur, ſi non recipitur.

2.*In ijs,&c.*).i.in corde eorum qui pereūt, ſeu reproborum eſt opertum velamine cœcitatis ipſorum.

3.*Deus huius ſæculi.*) Dæmon mundi princeps.S.Thomas.

4.*Vt non fulgeat.*] .i. vt non videant fulgorem Euangelij, nec appareat ijs quod Euangelium ſit lux.

5.*Gloriæ.*) quo ſcilicet Euangelio glorificatur Chriſtus, quia eo continetur Chriſti reſurrectio, & diuinitas, quæ maximè ſpectant ad eius gloriam, quam infideles veram eſſe non credunt, dum eius reſurrectionem, & diuinitatem inficiantur.

6.*Imago.*) i. omninò, per omnia ſimillimus Patri.

§. 9. Decipit specie boni et veri.

2.Cor.11.14. *Ipſe ſatanas [1] transfigurat ſe in Angelum lucis.*

Vide infra §.19. num. 9. & §. 20. n. 20.

1.*Transfigurat &c.*) Figuram aſſumit boni Angeli, tam ſecundum exteriores apparitiones, quam ſecundum interiores inſpirationes hoc modo bonitatem ſimulans. Titelman.

§. 10. Vtitvr in evm finem sacra ſcriptura.

Mat 4 6. *Si Filius Dei es, mitte te deorſum, ſcriptum eſt enim: quia [1] Angelis ſuis mandauit de te, & in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem tuum pedem.*

Apoc.6.5. *Ecce [2] equus niger: & [3] qui ſedebat ſuper illum, habebat ſtateram in manu ſua.*

1. *Angelis ſuis.*) Huius explicationẽ vide V. Angelus, §. 4. Quibus adde ſcripturam iſtam à dęmone malignè ac deprauatè adduci, quoniam cum ſit de pio quolibet, eam ipſe propriè interpretatur pertinere ad Chriſtum, & iſta ſcriptura qua promittitur confidentibus Deo ſecuritas ab omni malo, abutitur ad perſuadendam impietatem, tentationem ſcilicet Dei ac ſpontaneam malorum aduocationem. Ianſen.

2.*Equus niger.*) Per hunc deſignãtur hæretici, & prauę doctrinæ magiſtri.

3.*Qui ſedebat.*) hic ſeſſor eſt dæmon.

4.*Stateram.* Quaſi verba ponderans: nititur enim dæmon hominibus perſuadere ſe optimè examinare vim verborum ſcripturæ & æqua ſtatera ponderare, atque id quod docet eſſe ex ipſis ſcripturarum viſceribus erutum. Hoc ipſum hæretici faciunt.

§. 11. Dæmon potentissimvs est.

Iob 41.24 *Non eſt ſuper terram poteſtas, quæ comparetur ei, qui factus eſt, vt nullum timeret.*

Quò pertinet ferè totum hoc c. Iob. 41.

§. 12. Sæpe tamen irriti svnt eivs conatus.

Iob 2 3. *Tu commouiſti me aduerſus eum vt affligerem eum [1] fruſtra.*

1.*Fruſtra.*) i. Immeritum: vel *fruſtra*, i. nihil tibi profuerunt quæcumque ei inflixiſti mala, fruſtratus eſt labor omnis tuus, illius patientia tuam inuidiam, & aſtuta conſilia tua ſuperante; ita vt tu victus & confuſus doleas, ille victor glorioſus exultet.

§. 13. Deo se illis opponente.

Et [1] dixit Dominus ad ſatan: [2] increpet Dominus in te ſatan, & increpet Dominus in te, [3] qui elegit Hieruſalem: [4] Numquid non iſte torris eſt erutus de igne? Zach. 3.2.

1.*Dixit Dominus, &c.*] loquitur Dominus de ſe ac ſi de alio aliquo loqueretur, more ſcripturæ.

2.*Increpet.*) increpabit, reprimet Dominus atquę compeſcet furorem tuum, & tuam maleuolentiam, ne aliquid poſſis aduerſus Ieſum ſacerdotem magnum orantem pro Ieruſalem: Idem factitare dominum quotidie, tum per ſe, tum per Angelos & ſanctos ſuos non eſt dubium.

3. *Qui elegit Hieruſalem.*) vt in ea ſibi templum ædificaretur, & ideo nihil poteris aduerſus Ieſum ſacerdotem. Eodem modo ſecundum ſenſum moralem non poterit ſatan reſiſtere Domino qui vult ſibi ſpirituale templum erigi in anima fideli.

4. *Nunquid, &c.*) i. vt torris, q.d. liberauit eum Dominus de Babylonica captiuitate & de magnis periculis, quaſi torrem, ne penitus igne conſumeretur, quare fruſtra niteris perdere, quem Deus liberare decreuit: facilè eſt idem accommodare ad peccatorem.

§. 14. Neqve nocere valet qvantvm vellet, nec niſi Dei permiſſione.

[1] *Vinum & oleum ne læſeris.* Apoc. 6.6.

[2] *Animam illius ſerua.* Iob 2.6.

Dixit Dominus ad ſatan, ecce [3] vniuerſa quæ habet, [4] in manu tua ſunt: tantum [5] in eum ne [6] extendas manum tuam, egreſſuſque eſt ſatan à facie Domini, &c. Iob 1.12.

[7] *Extende paululum tuam manum, & tange cuncta quæ poſſidet: niſi in faciem benedixerit tibi.* Iob 1.11.

Erat ibi grex porcorum multorum paſcentium in monte: & [8] rogabant eum, vt permitteret eis in illos ingredi, & permiſit eis. Luca 8. 32

Rogabant illum ne imperaret illis, [9] vt in abyſſum irent. Luca 8. 31.

Vide ſupra §. 7. nume. 35. & plura tomo altero, de dæmonis imbecillitate.

1.*Vinum, &c.*) Hoc dicitur dæmoni vt explicatum eſt §. 10. Per vinum autem & oleum, quæ adhibuit Samaritanus vulneribus, Lucæ decimo, deſignantur remedia animarum à Chriſto relicta & maximè ſacramenta

menta, quæ prohibet Deus à Dæmone & hæreticis tolli: ſunt enim cœleſtia planè medicamenta animorum. Paſſus eſt Deus, per hæreticos pacem Eccleſiæ turbari, & doctrinam Euangelicam, multis in regionibus deprauari, non eſt tamen paſſurus vt ſacramenta auferant. Id viſum patrum memoria in Luthero, & Caluino, & in dies idem apparet. Hinc patet non poſſe amplius dæmonem in Eccleſiam, quàm ei permittat Deus

2. *Animam.*) id eſt, vitam: neque animam à corpore ſepares, neque item rationis ab eo auferas vſum quo illum neceſſe eſt tecum pugnare.

3. *Vniuerſa.*) à liberis eius vſque ad pecora, cum omni eius poſſeſſione & ſupellectile.

4. *In manu tua.*] .i. In ea omnia, poteſtatem liberam tibi trado, vt ea pro voto tuo diſperdas atque conſumas.

5. *In eum.*) neque in eius corpus nec animã.

6. *Extendas.*] Vt vel ei in minimo, in his rebus noceas.

7. *Extende, & tange.*) Petit vt Deus extendat & tangat: quia ea per ſe non poterat efficere. Huius explicatio requirenda § 5. ſupra.

8. *Rogabant, &c.*] Immundi immundum gregem petunt, ait S. Cyrillus. Si in porcos (inquit Athanaſ. in vita S. Antonij) poteſtatem non habent, multo minus in homines: Deus ergo ſolus timendus, contemnendi illi.

9. *Vt in abyſſum irent.*) In gehennæ locum: volebant enim adhuc (quod non poterant, niſi Dei permiſſu) cum hominibus, inquit Theophilactus, conuerſari, eiſque nocere.

§. 15. DÆMONES SIGNA FACIVNT AD decipiendum.

Vide Exodi caput 7. & 8.

2. ad Theſ. 2. 9. 10. *1 Cuius [2] eſt aduentus [3] ſecundum operationem ſatanæ, [4] in omni virtute, & ſignis, & prodigijs [5] mendacibus, & [6] in omni ſeductione iniquitatis, [7] in ijs, qui pereunt; eo quod [8] charitatem veritatis non receperunt, vt ſalui fierent. Ideo [9] mittet illis Deus operationem erroris vt credant mendacio, vt [10] iudicentur omnes, qui non crediderunt veritati, ſed conſenſerunt iniquitati.*

Matt. 24. 24. *Surgent enim Pſeudochriſti, & Pſeudopropheta, & dabunt ſigna magna, & prodigia, ita vt in errorem inducantur (ſi fieri poteſt) etiam electi.*

Apoc. 13. 2. *Dedit [11] illi [12] draco [13] virtutem ſuam, & [14] poteſtatem magnam.*

1. *Cuius.*) ſupple Antichriſti.

2. *Eſt aduentus.*] qui Antichriſtus adueniet.

3. *Secundum, &c.*] innixus auxilio dæmonis non diuina virtute armatus veniet ad perſuadendum hominibus.

4. *In omni virtute.*] Cuius miniſterio videbitur miras virtutes edere & ſigna magnæ potentiæ indicia.

5. *Mendacibus.*) Et ſi aliqua vera ſunt futura, erunt tamen mendacia ratione finis; quia mendacium ſuadebunt.

6. *In omni, &c.*) ad ſeducendum homines, & auocandos à virtute ad iniquitatem.

7. *Iis qui pereunt.*) ſeducendum, inquam, homines perditos & filios damnationis.

8. *Charitatem veritatis.*] .i. Chriſti charitatem, atque veritatem, qui veriſſima charitate ſe nobis dedit, & vtramque tam charitatem, quàm veritatem nobis impertitus eſt.

9. *Mittet.*) Immitti permittet operationes huiuſmodi diabolorum, quæ illos in errores inducent: laxabitque habenas diabolo, & Antichriſto in hunc finem.

10. *Iudicentur.*) condemnentur.

11. *Illi*] ſcilicet beſtiæ i. Antichriſto.

12. *Draco.*] dæmon, *vide ſupra* §. 7.

13. *Virtutem ſuam.*) .i. ingenium, aſtutiam, vires ſuas omnes ad conterendam omnem aduerſantium vim.

14. *Poteſtatem.*] ad fallacia miracula facienda, & ad dominandum vniuerſis filijs ſuperbiæ.

§. 16. NON OMNIA TAMEN AD QVÆ conantur faciunt ſigna.

Feceruntque ſimiliter malefici incantationibus ſuis, vt educerent [1] cinipbes, & [2] non potuerunt: erantque cinipbes, tam in hominibus, quàm in iumentis. Exodi 8. 18

1. *Ciniphes.*) .i. culices, muſcarum minutiſſimarum genus & inquietiſſimarum, aculeo pungentiſſimo, quæque inordinatè per aerem volitant.

2. *Non potuerunt.*) Impediuit Deus Magos, vt qui maiora fecerant, non poſſent minora, vt ſic Dei potentia in eos & dæmonum imbecillitas appareret. Caietanus.

§. 17. VTITVR DEVS DÆMONIBVS AD puniendos improbos.

Sunt [1] ſpiritus, qui ad vindictam [2] creati ſunt, [3] & in furore ſuo [4] confirmauerunt tormenta ſua: [5] in tempore confirmationis [6] effundent virtutem: & furorem eius, qui fecit illos [7] placabunt. Eccli. 39. 33 34.

Vide ſupra §. 4. n. 7. & §. 7. teſtimonio 2. & vltimo, & §. 8 n. 1. & §. 15.

Audio quia tradita eſt ſeptem viris, & mortui ſunt: ſed & hoc audiui, quia dæmoniũ [8] occidit illos. Tobiæ 6. 14

Miſit in eos [9] iram indignationis ſuæ, indignationem & iram, & [10] tribulationem, [11] immiſſiones per Angelos malos.

1. *Spiritus.*] dæmones.

2. *Creati.*] Deputati ad vindictam hominibus inferendam. Poſtquam enim homines ſe ijs, per peccatum ſubmiſerunt, iuſta Dei ordinatione traditi ſunt ijs, vt ab ijſdem torqueantur, tum in hac, tum in futura vita.

3. *Et in furore ſuo.*] Cum Dei iuſſione permittitur eis furere.

4. *Confirmauerunt tormenta.*] .i. firmiter & conſtanter exequuntur tormenta, quæ iuſſi ſunt impijs inferre, ita vt nemo ea impedire valeat.

5. *In tempore conſummationis.*) quando Deus conſumere & perdere volet aliquos.

6. *Effundent.*) manifeſtabunt ſuam in impios poteſtatem, grauiſſimis eos premendo ſupplicijs.

7. *Placabunt.*] Quia cum perfecta erit vltio à Deo ſtatuta, ipſe placabitur.

8. *Occidit.*) cur occidit. *Vide hoc eodem capit. verſu* 17.

9. *Iram indignationis.*] .i. iræ effectum & furoris, quod iterum poſtea repetit.

10. *Tribulationem.*] quæ tribulatio eſt effectus iræ.

11. *Immiſsiones.*] quæ tribulatio fuit per immiſſionem Angelorum malorum.

§. 18. ET PROBOS.

Vide ſupra §. 14. *in perſona S. Iob. &* §. 7. *n.* 19. *& n.* 29.

§. 19. DÆMONVM PECCATVM ET PŒNA.

2. Pet. 2. 4. *Deus Angelis peccantibus non pepercit, ſed* [2] *rudentibus inferni* [1] *detractos in tartarum* [3] *tradidit cruciandos, in iudicium* [4] *reſeruari.*

Epiſt. Iudæ v. 6. *Angelos, qui non ſeruauerunt* [5] *ſuum principatum, ſed deſeruerunt ſuum* [6] *domicilium, in iudiciũ magni diei,* [7] *vinculis æternis ſub caligine* [8] *reſeruauit.*

Luca 10 18 *Videbam Satanam ſicut* [9] *fulgur de cælo cadentem.*

Iſa. 14. 12. *Quomodo cecidiſti de cælo* [10] *Lucifer; qui* [11] *mane oriebaris?* [12] *corruiſti in terram qui* [13] *vulnerabas gentes?*

Iob. 4. 18. *Ecce* [14] *qui ſeruiunt ei,* [15] *non ſunt ſtabiles, & in* [16] *angelis ſuis reperit* [17] *prauitatem.*

Apoc. 20. 9 *Diabolus qui ſeducebat illos, miſſus eſt in ſtagnum ignis, & ſulphuris.*

1. *Detractos.*) ſcilicet è cęlo .i. eiectos, pulſos.

2. *Rudentibus inferni.*) ſcilicet alligatos, tradidit in tartarum. Dicuntur autem rudentes inferni, catenæ, vincula & funes admodum craſſi & firmi, qui in Græco vocantur catenæ caliginis & tenebrarum. Sumitur metaphora, ait P. Serrarius, à maleficis qui ſic catenati in teterrimos carceres compinguntur. Dicuntur etiam *rudentes inferni*; quia nunquam conterentur, nunquam ſoluentur; quia nunquam ab obligatione, & ſententia æternæ mortis abſoluentur.

3. *Tradidit.*) quaſi in cuſtodia & carcere.

4. *Reſeruari.*] ſupplendum *tradidit eos*: vt reſeruentur ad extremum diem iudicij, vt tunc ad omnimodum eis debitum ſupplicium damnentur etiam, quoad accidentalia ſupplicia, quæ meruerunt; nam modo etiam inferorum igne torquentur.

5 *Suum Principatum*) nobilem ſuam illam conditionem gratiæ, in qua creati fuerant.

6. *Domicilium.*) glorioſam cæli manſionem.

7. *Vinculis æternis.*] alligatos, à quibus nunquam ſoluentur.

8 *Reſeruauit.*] refer ad *iudicium magni diei*: quando eorum damnatio publica confuſione per iudicis ſententiam perfectè complebitur.

9. *Sicut fulgur.*) .i. ita pręcipitem eademque celeritate de ſuperis, ad ima lapſum. Gloſſa Interlin. Vel *ſicut fulgur*, quia ita deiectus, adhuc ſe transformat in Angelum lucis. Beda. Vel vt fulgur, quia natura fulgidus erat, at factus eſt tenebroſus. Ita Titus Boſtrenus. Vel ſicut fulgur cadentem; id eſt, à ſuprema potentia in extremam infirmitatem; quia ante Chriſti aduentum, ab omnibus colebatur, poſtea ab omnibus conculcatur, vnde verſu ſequente dicitur: Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi, &c. Ita S. Cyrillus. Addit P. Sà quod in idem recidit, ſignificari poteſtatem, qua deiectus per Chriſtum, & Apoſtolos: q. d. Videbam cum vos miſi ad prædicandum, ruituras vires ſatanæ.

10. *Lucifer.*] pulcherrimus Angelorum, ideo vocatur lucifer, quæ eſt ſtella matutina, inter ſtellas pulcherrima, quæque mane præcedit ſolem (& alio nomine vocatur Venus, à venuſtate) quem eundem veſperi ſequitur, & dicitur Heſperus.

11. *Mane.*] initio mundi ſplendidus apparuiſti, vt facit ſtella luciferi.

12. *Corruiſti in terram.*) quia proiectus fuit in hunc aerem caliginoſum.

13. *Vulnerabas gentes.*] alios Angelos, quibus ipſe fuit occaſio cadendi. Vocantur nomine gentium & hominum quia frequenter apparuerunt tali ſpecie. Hęc Liranus.

14. *Qui ſeruiunt ei.*] Angeli illi incorporei, quos creauit Deus ab initio in miniſterium ſuum.

15. *Non ſunt ſtabiles.*) in bono ſcilicet, ex ſe, ſine Dei ope illos confirmantis & ſuſtentantis; ex ſua autem natura facilè poſſent in peccatum declinare, quod poſtea probat ex malis Angelis.

16. *Angelis.*] Apoſtatis, qui eiuſdem naturæ ſunt cum bonis, & in eadem erant naturæ dignitate & bonitate conditi.

17. *Prauitatem.*] peccati, ſuperbiam ſcilicet & inobedientiam.

§. 20. Seqvvntvr varia nomina dæmonis, quæ ferè ex ante dictis, tum proprietatibus eius, tum officijs ſunt deſumpta.

Iſaia 49. 24. *Vocatur fortis &* [1] *robuſtus.*

Luca 11.21. [2] *Fortis armatus.*

Apoc. 12. 3. [3] *Draco magnus* [4] *rufus.*

[5] *Serpens.* Apoc. 12. 9. Gen. 3. 1. Iſa. 27. 1.

Apoc. 12. 9. [6] *Diabolus.*

Apoc. 12. 9. [7] *Satanas.*

Apoc. 12. 10. [8] *Accuſator fratrum.*

Matt. 4. 3. [9] *Tentator.*

Eph. 6. 12. [10] *Principes, poteſtates,* [11] *rectores mundi, tenebrarum harum,* [12] *ſpiritualia nequitiæ,* [13] *in cæleſtibus.*

Matt. 6. 13. [14] *Malus Antonomaſticè.*

Iſa. 27. 1. [15] *Leuiathan,* [16] *vectis, & ſerpens* [17] *tortuoſus.*

Iob 40. 10. [18] *Behemoth.*

Apoc. 16. 13. *Apparent S. Ioanni tres ſpiritus immundi in modum* [19] *ranarum.*

Pſ. 90. 6. [20] *Dæmonium meridianum.*

Pſ. 90. 13. [21] *Aſpis,* [22] *Baſiliſcus,* [23] *leo, Draco.*

Zach. 9. 8. [24] *Exactor.*

1. *Robuſtus.*) Vide ſupra §. 11.

2. *Fortis armatus.*) Vide V. Chriſtus. §. 28. & infra hic c. 2. §. 1.

3. *Draco.*] Vide ſupra §. 7. n. 1.

4. *Rufus.*) quia ſanguine delectatur & homicidijs.

5. *Serpens.*] Vide §. 7. n. 11.

6. *Diabolus.*) .i. calumniator, criminator. *Vide §. 5. & 6.*

7. *Satanas.*] Hebraicum eſt vocabulum, id eſt, aduerſarius, contrarius, odio habens, inimicus, propter odium verò aduerſus genus humanum, ita vocatur.

8. *Accuſator fratrum.*) quia diabolus, cum nos ad peccatum allexit, non ſolum in morte accuſat nos, ſed etiam diuinam iuſtitiam omni tempore inclamat, vt nos æternis pœnis puniat. Sed ſi nos, inquit Haymo, eius accuſationem præueniamus, accuſantes noſipſos ex animo, nihil eſt quod eum accuſatorem timeamus.

9. *Tentator.*) officio, quia ſolet tentare, & ad malum ſollicitare. *Vide V. Angelus, §. addito poſt §. 6. n. 7.*

10. *Principes.*) ſunt ij dæmones qui alijs principantur dæmonibus, & poteſtates quæ in alios habent poteſtatem: nam ex ordine principatuum, & poteſtatum ceciderunt aliqui Angeli, factique ſunt dæmones.

11. *Rectores mundi.*] non mundi .i. elementorum mundi, aut cœli, & terræ, ſed mundi tenebrarum .i. hominum infidelium, & tenebricoſorum, & impiorum, hos enim regunt mali ſpiritus.

12. *Spiritualia nequitiæ*] .i. ſpirituales nequitias .i. nequam ſpiritus, ſeu nebulones.

13. *In cæleſtibus.*] In hoc aere (qui aliquando cœlum vocatur) degentes: eſt enim hic aer, vt ait Hieron ex communi Doctorum ſententia plenus dæmonum, contra quos, ait Chryſoſt. irreconciliabilis eſt homini pugna, non de rebus patrijs, ſed cœleſtibus. *Vide in morali parte hom. 22.*

14. *Malus.*] ob excellentiam malitiæ. Ita Chryſoſt.

15 *Leuiathan.*] Ita vocatur, quia ſicuti in mari diſcurrit cetus, qui aliàs vocatur Leuiathan, ita dæmon omnia ſuſque deque verſans, vt cetus; multorum naufragiorum cauſa, vt cetus.

16. *Vectis.*) ob robur; & quia ſicut vectis ſua vi fores impedit ne aperiantur: ita diabolus, pluſquam vectis ferreus obſtruxit inferni, aut peccati carcerem ne quis inde emergat, & cœli portas ne quis eò penetret: quod vtrumque adeo fecit fortiter, vt non niſi gladio Dei duro, & grandi, vectis ille ad liberum & expeditum hominibus ingreſſum diffringi, aut reuelli potuerit.

17. *Tortuoſus.*) ob fraudes quibus mille modis ſe verſat, & inſinuat, vt homines decipiat; tum etiam, quod reſponſa reddat obliqua, variaſque explicationes admittentia, quibus deluſi mortales in varios inducuntur errores, atque diſcrimina.

18. *Behemoth.*) Ita vocatur etiam Elephas, quia æquiualet pluribus beſtijs (Behemah enim Hebraicè beſtiam ſignificat) tum corporis mole, cum fortitudine, tum ingenij vi, & naturali prudentia, qui figura eſt dæmonis.

19. *Ranarũ.*] Rana imbelle eſt animal & turpe, & loquax, & vocem ſtrepitumque habet maiorem, quàm corpus, ſed viribus caret. Ita ſpiritus immundi magnum tempore Antichriſti edent ſtrepitum, & multos ad arma concitabunt. Sed omnis armatorum conatus in nihilum tandem recidet, ipſi vincentur potius & occidentur, vt ſtatim indicat.

20. *Dæmonium meridianum.*) Quia tenebras ingerit ſub ſpecie lucis, malumque perſuadet ſub ſpecie boni. Bernard.

21. *Aſpis.* Genus eſt ſerpentis, qui vltra aſtutiam ſerpentibus omnibus communem habet coniunctam obſtinationem.

22. *Baſiliſcus.*] ob crudelitatem.

23. *Leo & draco.*] ob potentiam, & vires maximas.

24. *Exactor.*) Vide verbo Angelus, §. 3. numero 4.

CAPVT II.

De Chriſti Domini, & Angelorum victoria in Dæmonem.

VIDE CHRISTVS. CRVX.

§.1 De Christo Domino.

Matt. 12. 29. 1 *Quomodo poteſt quiſquam intrare in [2] domum [3] fortis, & [4] vaſa eius diripere, niſi prius [5] alligauerit fortem? & tunc domum illius [6] diripiet.*

Iſa. 8. 1. *Et dixit ad me: ſume tibi librum grandem, & ſcribe in eo, [7] ſtylo hominis: [8] velociter ſpolia detrahe, cito prædare.*

Iob. 26. 13. [9] *Obſtetricante manu eius, [10] eductus eſt coluber [11] tortuoſus.*

Ioan. 12. 31. *Nunc [12] iudicium eſt [13] huius mundi: nūc [14] princeps huius mundi [15] eijcietur foras.*

Iſa. 27. 1. [16] *In die illa [17] viſitabit Dominus in [18] gladio ſuo duro, & grandi, & forti, & ſuper [19] Leuiathan ſerpentem vectem, & ſuper Leuiathan ſerpentem tortuoſum, & occidet [20] cetum qui [21] in mari eſt.*

Matt. 8. 29. [22] *Quid nobis, & tibi Ieſu Fili Dei? veniſti huc [23] ante tempus [24] torquere nos.*

Iſa. 29. 20. [25] *Defecit, qui [26] præualebat, conſummatus eſt [27] illuſor, & ſucciſi ſunt omnes qui vigilabant [28] ſuper iniquitatem.*

Apoc. 9. 14. [29] *Solue [30] quattuor angelos, [31] qui alligati ſunt [32] in flumine magno Euphrate.*

Apoc. 20. 1. 2. 3. *Et vidi [33] Angelum de cælo, habentem [34] clauem abyſſi, & [35] catenam magnam in manu ſua, & apprehendit draconē, ſerpentem antiquum, qui eſt Diabolus, & ſatanas, & [36] ligauit eum [37] per annos mille, & miſit eum in abyſſum, & clauſit, & [38] ſignauit ſuper eum, vt non ſeducat amplius gentes, donec conſumentur mille anni, & poſt hæc oportet illum ſolui [39] modico tempore.*

Vide ſupra cap. 1. §. 19. num. 9. & V. Eccleſia, c. 3. §. 1. teſtimonio. 3.

Dæmones à Chriſto Domino ſæpe pulſos hominum corporibus, idemque Chriſti Domini virtute factitatum ab Apoſtolis, Euangelica teſtatur hiſtoria, & Actus Apoſtolici: vt & à dæmonibus Chriſtum agnitum Dei Filium.

1. *Quomodo poteſt, &c.*) Chryſ. Tantum abeſt, ait Chriſtus; vt vtar diabolo adiutore ad pellēdos dæmones, vti vos mihi malignè imponitis, vt etiam prælier cum eo, & principem eius ligem, & vincam.

2. *Domum.*] domus hęc, eſt mundus. Interl.

3. *Fortis.*) Diaboli, à quo nemo poteſt ſe eruere. Idem. Non debemus eſſe ſecuri, ait Hieron. quando victoris voce aduerſarius noſter fortis comprobatur. Fortitudo eius, ait Chryſoſt. ex noſtra eſt deſidia.

4. *Vaſa.*) i. ſpolia, homines deceptos, peccatorum animas & corpora.

5. *Alligauerit.*) omnem ei poteſtatem ademerit & cōpeſcuerit à ſeductione electorū.

6. *Domum illius diripiet.*) Ereptos dæmoni, per diuerſos Eccleſiæ gradus ordinabit. Interlin.

7. *Stylo hominis.*) i. litteris vſitatis & communibus.

8. *Velociter, &c.*) Hęc ſunt Chriſti nomina ab effectu, quia velociter erat ſpoliaturus dæmonem, animaſque ab improbo eius dominio liberaturus.

9. *Obſtetricante.*) Ipſo agente, curante, ac veluti obſtetricem agente manibus ſuis.

10. *Eductus eſt.*) de cœlo, ob ſuperbiam deiectus, aut de mundo, iuxta illud, quod ſequitur, Ioan. 12. 31.

11. *Tortuoſus.*) ita vocatur dæmon, quia per mille ſe meandros voluit, ac gyrat, vt homines ſeducat.

12. *Iudicium.*) Quo liberandus eſt à me à poteſtate diaboli.

13. *Huius mundi.*) cuius magnæ parti dominatur, nempe in peccatores.

14. *Princeps, &c.*) vide ſupra cap. 1. §. 20. n. 10. & 11.

15. *Eijcietur.*) Deiectus imperio, pręuidebat, inquit Auguſtin. poſt mortem, & aſcenſionem ſuam per vniuerſum mundum, multos credituros, è quorum cordibus diabolus, quando ei ex fide renuntiant, foras eijcitur.

16. *In die illa.*] Extremi iudicij.

17. *Viſitabit.*) puniet.

18. *Gladio.*] Iudicij, & ſententiæ damnationis.

19. *Leuiathan, &c.*) vide cap. 1. §. 20. nu. 15. 16. 17.

20. *Cetum.*) Eundem diabolum, qui ſupra vocatur Leuiathan.

21. *In mari.*) In mundo; vbi ipſe imperium videbatur habere, & ab omni ſe plaga tutum fore putabat.

22. *Quid nobis, &c.*] quaſi dicat, inquit Gl. Interlin. nobiſcum tibi nihil eſt commune.

23. *Ante tempus.*) ſcilicet Iudicij, vel ſubitum illis fuit quod tardius fore putabant, Auguſt.

24. *Torquere nos.*) flagellabantur inuiſibiliter, ait Chryſoſtomus, intolerabilia patientes ex Chriſti pręſentia: Præſentia Saluatoris, ait Hieronymus, tormenta ſunt dæmonum. Torquentur ait Gloſſa, dum de corporibus eijciuntur, quorum tortura delectabantur.

25. *Defecit.*) victus à Chriſto dæmon.

26. *Prænalebat.*] In homines.

27. *Illuſor.*) Deceptor diabolus, Chaldæus deprædator.

28. *Super iniquitatem.*] Animo erant intento ad peccandum aut alios inducendos ad idem.

29. *Solue.*) Vox eſt Dei patris ad ſextum Angelum: vult autem eos ſolui vt ante vltimum iudicium habeant tempus nocendi hominibus.

30. *Quatuor Angelos.*) Sunt hi quatuor è præcipuis & maioribus malis Angelis, quibus commiſſum eſt vt per ſe & per inferiores ſpiritus infeſtent quatuor partes terræ, orientem, occidentem &c. nitentes impedire hominum ſalutem.

31. *Qui alligati ſunt.*) Hi ante aduentum Domini, crudeliter in homines graſſantes, in aduentu & in paſſione eius ſunt alligati, & eorum rabies repreſſa.

32. *In flumine &c.*) maligni enim ſpiritus in certis ligantur, & continentur locis. Vide Tobię 8. ſed cur apud Euphratem? Euphrates fluuius eſt Babilonis, & diabolus in ijs habitat qui ciues ſunt Babylonis .i. confuſionis, & ſe à ciuibus Hieruſalem .i. à bonorum ſocietate ſegregant.

33. *Angelum.*) Chriſtum, magni conſilij Angelum, licet aliqui Michaelem intelligant.

34. *Clauem abyſſi.*) inferni, habet clauem vt locum damnatorum aperiat & in eo diabolum alliget.

35. *Catenam magnam.*) .i. firmiſſimam vt eum liget fortiſſimè, hæc catena eſt firmiſſima Dei cohibentis dæmonem voluntas ac præceptum. Vnde colligitur quam inuitus ſit alligatus dæmon, & quanta ſit eius virtus ad quem continendum tali catena opus fuit.

36. *Ligauit.*) Inuitum detruſit in infernum, ne electos ad Eccleſiam venturos prohiret.

37. *Per annos mille.*) mille anni complectũtur totum tempus à Chriſti morte vſque ad tempus Antichriſti, millenarius namque numerus quia perfectus eſt, ſymbolum eſt vniuerſitatis.

38. *Signauit ſuper eum.*) .i. firmiſſimè clauſit abyſſum, ne egredi poſſet draco ſeu lucifer.

39. *Modico tempore.*) ſcilicet 3. annos cum dimidio quibus regnabit Antichriſtus.

§. 2. QVOMODO VINCANTVR DÆMONES à bonis Angelis.

Vide V. Angelus §. Addito poſt §. 6.

§. 3. QVOMODO AB IISDEM VINCIANTVR.

Vide hic §. 1. n. 35.

CAPVT III.

Quomodo vincendus à nobis, diabolus.

§. 1. VARIA AD ID ARMA PROPONVNTUR.

Accipite [1] *armaturam Dei vt poſſitis reſiſtere in* [2] *die malo, &* [3] *in omnibus perfecti ſtare: ſtate ergo* [4] *ſuccincti lumbos veſtros* [5] *in veritate, &* [6] *induti loricam iuſtitiæ, &* [7] *calceati pedes* [8] *in preparatione euangelij pacis: in* [9] *omnibus ſumẽtes ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia* [10] *tela nequiſſimi ignea extinguere, &* [11] *galeam ſalutis aſſumite, & gladium* [12] *ſpiritus (quod eſt verbum Dei)* [13] *per omnem orationem, & obſecrationem orantes omni tempore* [14] *in ſpiritu, &* [15] *in ipſo vigilantes in omni inſtantia & obſecratione pro omnibus ſanctis.* Epheſ. 6.13. 14. 15. 16. 17. 18.

Leo rugiens, cui reſiſtite fortes in [16] *fide.* 1. Petri. 5. 8

Reſiſtite diabolo, & [17] *fugiet à vobis.* Iacobi 4.7

Vide V. Eccleſia cap. 8. §. 5. numero 9. & 10.

1. *Armaturam Dei.*) Arma virtutum quibus milites ſuos armat Deus.

2. *Die malo.*] die tentationis vel aduerſitatis.

3. *In omnibus.*) Virtutibus, vel in omnibus impugnationibus ſtetis firmi & perfecti.

4. *Succincti lumbos.*) eſtote caſti.

5. *In veritate.*) Et caſtitas veſtra ſit vera, non ſimulata.

6. *Induti &c.*) forti veſte bonę actionis vndique muniti, vt nihil ſit nec appareat iniuſtum in operibus, lorica defendit præcordia, ita iuſtitia & bona in omnibus operatio nõ ſinit interiora noſtra trãsfigi. Lorica multis hamis conficitur; ita veſtis iuſtitiæ varijs bonis operibus conſtat.

7. *Calceati pedes.*) id eſt, paratos habentes affectus (qui per pedes deſignantur) conando ne tangant terrena ijſque innitantur.

8. *In præparatione &c.*) .i. vt ſitis præparati ad ambulandum viam euangelij pacis.

9. *In omnibus.*) occurrentibus ſcilicet tentationibus.

10. *Tela ignea.*) ſuggeſtiones concupiſcentię, quæ ignis eſt; vel *tela ignea*, quaſcumque eius tentationes in humanis cordibus vitiorum ignem accendentes.

11. *Galeam ſalutis.*) Galea veſtra ſit ſpes ſalutis, vel ſalus allata per Chriſtum.

12. *Spiritus.*) .i. ſpiritualem.

13. *Per omnem orationem.*) q. d. His adiungenda eſt oratio.

14. *In ſpiritu.*) affectu deuotionis, non ore tantum.

15. *In ipſo.*) ſupple ſpiritu ſitis vigilantes, vt etiam ſpiritus vigilet.

16. *Fide.*) teſtimonio ſuperiore vocauit Paulus fidem, ſcutum militis Chriſtiani, quia ipſa prima reſiſtit malignis ſpiritibus, eorũq; tela excipit & repellit. Sub ea namque proteguntur virtutes cæteræ, quia ad omnia virtutum arma protenditur fides, & eam diabolus impugnare primam aggreditur.

17. *Fugiet.*) Quia cum ſuperbus ſit non iterum facilè redibit ad tentandum, ne iterum confundatur & vincatur: vnde Ambr. ſuper Lucam: diabolus inſtare formidat, quia frequentius refugit triumphari.

§. 2. DÆMONI BLANDA SVGGERENTI NON adhibenda fides.

Prou.29.5. 1 *Homo qui blandis, fictiſque ſermonibus loquitur, amico ſuo, rete expandit greſſibus eius.*

Prou.5.3.4. 2 *Nitidius oleo guttur eius:* 3 *nouiſſima autem illius* 4 *amara quaſi abſynthium, &* 5 *acuta quaſi gladius biceps.*

1. *Homo.*) huius explicationem require V. *Adulatur* §. 8. quod autem de homine dicitur, idem aſſeritur de quouis qui idem præſtat.

2. *Nitidius oleo &c.*) hæc ad litteram dicuntur de meretrice, at myſticè accommodari poſſunt dæmoni, cuius verba excedunt oleum in mollitie, lenitate & lubricitate, atq; adeo gratiſſima ſunt.

3. *Nouiſſima.*) Quæ tandem diabolus affert.

4. *Amara &c.*) ſummè amara, quia quouis abſynthio amariorem vermem conſcientiæ pariunt.

5. *Acuta &c.*) Quia mortem animæ & inferni ſupplicia inuehunt.

§. 3. NON POTEST NOCERE NISI VOlenti.

Iſa.35.9. *Non erit ibi* 1 *leo, & mala beſtia non aſcendet* 2 *per eam, nec inuenietur ibi: &* 3 *ambulabunt qui* 4 *liberati fuerint.*

Iſa.51.23. *Ponam* 5 *illum in manu eorum, qui te* 6 *humiliauerunt, &* 7 *dixerunt animæ tuæ:* 8 *incuruare,* 9 *vt tranſeamus, & poſuiſti* 10 *vt terram corpus tuũ, &* 11 *quaſi viam* 12 *tranſeuntibus.*

Idem probatur ex locis Apocal. Paulò antè allatis §. 1. vbi dicitur dæmon ligatus.

Matt.4.6. *Si Filius Dei es,* 13 *mitte te deorſum.*

1. *Leo.*) Dæmon, qui idem intelligitur per malam beſtiam. Gloſſ. & Liranus.

2. *Per eam.*) Eccleſiam: toto enim hoc capite de ea loquitur.

3. *Ambulabunt.*) liberè & ſine timore, viã iuſtitiæ.

4. *Liberati.*) A dæmonis ſeruitute per Chriſti ſanguinem, dicitur autem non futurus ibi leo ſeu dæmon, quia non erit vt noceat, niſi qui ſe ei voluntate iunxerit, Chriſtus enim eum vi ſua & armis ſpoliabit.

5. *Illum.*) ſupple fundum calicis indignationis meæ .i. grauiſſima ſupplicia.

6. *Humiliauerunt.*) .i. dæmonum qui te peccando viliſſimam reddiderunt.

7. *Dixerunt.*) ſuggerendo.

8. *Incuruare.*) A naturali tua dignitate, à ſtatu nobili gratiæ quam habes Dei beneficio, obſeruat Gloſſa Interl. non poſſe dæmonem quemquam incuruare, & in peccatum præcipitare niſi ſe ipſe præcipitet & ſubdat voluntariè atque deijciat: quare ſuggerit quidem vt incuruemur, & nos in terrã ſternamus, non tamen poteſt ipſe ſine nobis nos incuruare, & deprimere.

9. *Vt tranſeamus.*) ſuper te, vt te conculcemus proſtratum.

10. *Vt terram.*) .i. dediſti te calcandum .i. incuruaſti te, feciſti quod petebãt dæmones, conſenſiſti peccato.

11. *Et quaſi viam.*) quæ omnium pedibus calcatur, idem repetit.

12. *Tranſeuntibus.*) Dæmonibus. Hæc Gloſſ. Interlin.

13. *Mittete.*) Quia tantum ſuadere poteſt vt nos ex alto gratiæ ſtatu deorſum ad vitia mittamus: ipſe ſolus id præſtare nequit.

CAPVT IIII.

De dæmonum expulſione ex hominum corporibus.

§. 1. DONVM MIRACVLORVM QVO PELluntur dæmones non tanti æſtimandum, quanti vita æterna.

Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſupra 1 *ſerpentes, & ſcorpiones, & ſuper omnem* 2 *virtutem inimici: & nihil vobis nocebit. Veruntamen nolite in hoc gaudere: quia ſpiritus vobis* 3 *ſubijciuntur: gaudete autem quia nomina veſtra* 4 *ſcripta ſunt in cœlis.* Lucæ10.19 20.

1. *Serpentes, & ſcorpiones.*) Myſticè ſunt dæmones. Beda.

12 *Virtutem.*

2. *Virtutem.*) poteſtatem diaboli.

3. *Subijciuntur.*] Quia ſpiritus eijcere ait Beda, & alias virtutes facere, interdum non eſt meriti eius qui operatur.

4. *Scripta &c.*] idem eſt ſcribi in cælis, quod alibi dicitur ſcribi in libro vitæ, liber autem vitæ ſignificat diſtinctam Dei præſcientiam, memoriam & prædeſtinationem, in qua quaſi in libro ſcripti ſunt omnes deſtinati & electi ad beatitudinem.

§. 2. CVM ETIAM AB IMPIIS PELLANTUR Dæmones.

Matt. 7. 22.23. *Multi dicent mihi in illa die, Domine, Domine nonne in nomine tuo* [1] *prophetauimus, & in nomine tuo* [2] *dæmonia eiecimus, & in nomine tuo* [3] *virtutes multas fecimus? & tunc confitebor illis: quia numquam* [4] *noui vos: diſcedite à me omnes qui operamini iniquitatem.*

Luca 9.49 *Præceptor, vidimus quendam in nomine tuo eijcientem dæmonia, & prohibuimus eum: quia* [5] *non ſequitur nobiſcum.*

1. *Prophetauimus.*) Vt Balaam & Cayphas. Glo. Interl.

2. *Dæmonia.*) Vt in actis Apoſtolorum filij ſacerdotis exorciſtæ.

3. *Virtutes.*] miracula.

4. *Noui.*) notitia approbationis.

5. *Non ſequitur.*] non eſt diſcipulus tuus. Chriſti gratia (inquit Theophil.) etiam per indignos & non diſcipulos operatur, ſic per ſacerdotes non ſanctos ſanctificantur homines.

DECEPTIO, DECIPERE.

Vide Dolus, Fraus, Amicus. cap. 2.

DEFENSIO PECCATI.

V. Peccatum c. 8. §. 10.

§. 1. VETATVR.

Vide V. Correptio, parte 2. §. 4.

§. 2. EA EST PROPRIA PECCANTIVM.

Ibidem §. 8.

DERISIO.

§. 1. QVOSNAM DERIDEAT MVNDVS.

Iob. 12.4.5. [1] *Deridetur iuſti* [2] *ſimplicitas,* [3] *lampas contempta apud cogitationes diuitum,* [4] *parata ad tempus ſtatutum.*

Prou. 14.2. *Ambulans recto itinere, & timens Deum, deſpicitur ab eo, qui infami graditur via.*

1. *Deridetur.*) Ab ijs qui ſibi videntur glorioſi & ſapientes

2. *Simplicitas.*) humilitas, innocẽtia, maximè ſi in aduerſa inciderit.

3. *Lampas.*) Licet iuſtus in ſe ſit pretioſa lampas & ardens coram Deo caritate & feruore, tamen contemnitur à diuitibus ſuperbis & auaris.

4. *Parata &c.*) non tamen apparebit ſemper contemptibilis, at vbi aduenerit dies vltimi iudicij à Deo ab æterno conſtitutus, contemptus ille finem accipiet, tunc apparebit quid illi ſint & quo olim in pretio fuerint apud Deum. V. Gregor.

§. 2. DERISVM EXAVDIT DEVS.

Qui deridetur ab amico ſuo ſicut ego, [1] *inuocabit Deum, & exaudiet eum: deridetur enim iuſti ſimplicitas.* Iob 12.4.

1. *Inuocabit.*) Petens ab eo conſolari.

§. 3. DERISOREM ODIT DEVS.

Abominatio Domini eſt omnis illuſor, & [1] *cũ ſimplicibus eſt* [2] *ſermocinatio eius.* Prou. 3. 32.

1. *Cum ſimplicibus.*) rectis & integris.

2. *Sermocinatio.*) eis ſua ſecreta communicat.

§. 4. DERISIO EST CONTRA QVIETEM & bonum Reipublicæ.

Homines [1] *peſtilentes* [2] *diſſipant ciuitatem: ſapientes autem* [3] *auertunt furorem.* Prou. 29.8.

1. *Peſtilentes.*) Hebræa vox propriè ſignificat *deriſores*, ait Ianſenius: quam interpres aliquando vertit *peſtilentes*, quia tales peſtis ſunt Reip.

2. *Diſſipant.*] euertunt & diſſoluunt bonũ Reip. ſtatum pacemque & religionem, maximè qui pietatem & ſalutaria monita rident & contemnunt: faciunt item vt vel principum ſuorum vel Dei vltione grauiter puniãtur, idque vel ſuis prauis conſilijs quæ ſuggerunt aut ſeditionibus quas excitãt, aut prauo exemplo, aut peſtilenti doctrina quam diſſeminant.

3. *Auertunt furorem.*) tum Dei tum principum.

§. 5. DERISOR, ETIAM IPSE DERIdebitur.

Væ [1] *qui prædaris, nonne & ipſe prædaberis? & qui ſpernis, nonne & ipſe ſperneris? cũ conſummaueris deprædationem, deprædaberis, cum* [2] *fatigatus deſieris contemnere,* [3] *contemneris.* Iſa. 33.1.

Prou.3.34. *Ipſe[5] deludet[4] illuſores, & manſuetis dabit gratiam.*

1. *Qui prædaris.*) poſſunt quæ hîc de Sennacherib rege Aſſyriorum ad litteram dicũtur, dici de quolibet raptore & deriſore, ait Gloſſa.

2. *Fatigatus.*] Dei ſupplicijs.

3. *Contemneris.*) omni honore & gloria ſpoliatus.

4. *Illuſores.*] deriſores qui præ ſuperbia bene monentes rident, alioſque contemnunt: fœlicitate rerum terrenarum elati.

5. *Deludet.*] Quia eos fœlicitate priuabit.

§. 6. COLET ALIQVANDO DERIſor & honorabit quos deridet modo, agnoſcetque ſe erraſſe.

Sapie.5.3.4 5. *Hi ſunt quos habuimus aliquando in deriſum, & in [1] ſimilitudinem improperij: nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam, & finem illorum ſine honore: ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei, & inter ſanctos [2] ſors illorum eſt.*

2. *Similitudinem improperij.*) in parabolam, prouerbium, fabulam probroſam vel contumelioſam: hic eſt quem deriſimus & de quo ſumus contumelioſè locuti.

2. *Sors*) hæreditas, pars, portio.

§. 7. NEMO MISER DERIDENDVS, ne idem nobis eueniat.

Eccli. 7.12 *Non irrideas hominem in [1] amaritudine animæ. [2] eſt enim qui humiliat, & exaltat, circumſpector Deus.*

1. *Amaritudine.*) in calamitate aliqua corporis aut animi, cum potius ei ſit compatiẽdum & conſolatio adhibenda.

2. *Eſt enim &c.*) q. d. ratio cur id veto, eſt quia Deus ſolet alienæ miſeriꝗ deriſores deijcere, exaltatis ijs qui prius deiecti erant, idque facere conſideratione ſummꝗ crudelitatis deriſorum illorum.

§. 8. DERISOR NEC INSTRVENdus, nec corripiendus.

Prou.9.7.8 [1] *Qui erudis deriſorem, ipſe iniuriam ſibi facit: & qui arguit impium, ſibi maculam generat, noli arguere deriſorem, ne oderit te, argue ſapientem, & diliget te.*

1. *Qui erudit.*) Huius explicationem. *Vide V. Correptio parte 1. §. 13.*

§. 9. SED EIICIENDVS.

[1] *Eijce deriſorem, & exibit cum eo iurgium, ceſſabuntq; cauſæ & contumeliæ.* Prou.12. 10.

1. *Eijce.*) Vide V. Contumelia §. 1.

§. 10. DERISOR A DEO, PVNIETVR.

[1] *Parata ſunt deriſoribus [2] iudicia: & [3] mallei percutientes ſtultorum corporibus.* Prou.19. 29.

[4] *Illuſio, & improperium ſuperborum, & vindicta ſicuti leo inſidiabitur illi.* Eccli.27. 31.

1. *Parata ſunt.*] Etiam nunc, licet Deus diſſimulet.

2. *Iudicia.*) ſupplicia.

3. *Mallei.*) ſupple parati ſunt .i. graues contuſiones & percuſſiones: quemadmodum dũ fuſtibus quis cꝗditur aut dum incus malleo contunditur .i. grauiſſima ijs ſupplicia parata ſunt etiam hic, at multò acerbiora in altera vita, quando velut ferrum candẽs in fornace inferorum ſine fine verberabuntur & contundentur.

4. *Illuſio.*) Vide V. Contumelia §. 8.

§. 11. EORVM SVPPLICIA QVI ALIOS RIſui exponunt & ludibrio.

Væ qui [1] potum dat amico ſuo [2] mittens fel ſuum & [3] inebrians [4] vt aſpiciat nuditatem eius.[5] Repletus es ignominia pro gloria: [6] bibe tu quoque & [7] conſopire: [8] circumdabit te calix dexteræ Domini, & vomitus ignominiæ ſuper [10] gloriam tuam. Abacuc.2. 15.16.

1. *Potum dat.*) .i. affligit & vexat: nam ita ſumitur potus ſeu vini, ſeu calicis propinatus in ſcriptura, quaſi qui punit ſeu ſit Deus ſeu homo, ei quem punit tanquam ex calice tantum pœnæ diuidat quantum meretur, aut quantum ipſe ſatis eſſe iudicat.

2. *Mittens fel*) Hoc modo loquendi ſignificatur crudelis afflictio, fel enim potui & vino vim addit.

3. *Inebrians.*) Adhuc ſignificatur maior vexatio, ebrietas enim copiam ſignificat.

4. *Vt aſpiciat &c.*] .i. vt rideatur ab omnibus. Dicuntur enim hæc (ait Hieronymus) per metaphoram ebrij hominis qui nudari ſolet & rideri, vt contigit Noë Gen.9.

5. *Repletus es.*) Repleberis: putabas id tibi glorioſum futurum, at magnam tibi afferet id ignominiam.

6. *Bibe.*) Bibes tu quoq; de iræ Dei calice.

7. *Conſopire.*] Conſopieris .i. bibes vſque ad ebrietatem .i. vehementer punieris.

8. *Circumdabit.*) id eſt, ex omni parte affligeris & laborabis, nihil præſidij tibi erit.

9 *Vomitus*

9. *Vomitus &c.*) Tantum ſumes vim de calice iræ Domini vt more ebriorum neceſse ſit vomere: vomitus ignominiæ .i. ignominioſus, ſolent enim rideri & contumelijs affici qui ita intemperanter bibunt, vt ſit vomendum.

10. *Gloriam.*) .i. diuitias, veſtes regales, quas Nabuchodonoſor Rex, de quo hic loquitur, vomitu polluturus erat.

DESIDERIVM.

Vide Curioſitas, Auarus, Diuitiæ, Gloria æterna, Voluntas, Anima, Cogitatio, Conſolatio, Spes.

§. 1. Qvid desirandvm, et qvomodo.

Iſa 26.8.9. 1 *Nomen tuum, & memoriale tuum in deſiderio animæ, anima mea deſiderauit te* [2] *in nocte: ſed*
& [3] *ſpiritu meo, in præcordijs meis de mane vigilabo ad te.*
Pſ 41.1.2. *Quemadmodum deſiderat* [4] *ceruus* [5] *ad fontes aquarum: ita deſiderat anima mea ad te Deus.* [6] *ſitiuit anima mea ad* [7] *Deum* [8] *fortem* [9] *viuum:*
[10] *quando veniam & apparebo ante faciem Dei?*
Pſ.72.25.26. [11] *Quid mihi eſt in cælo? & à te quid volui ſuper terram? defecit caro mea, & cor meum, Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum.*
Pſ.118.81.82. [12] *Defecit in ſalutare tuum anima mea.* [13] *& in verbum tuum* [14] *ſuperſperaui, defecerunt* [15] *oculi mei in* [16] *eloquium tuum dicẽtes:* [17] *quando conſolaberis me?*
Iſa.38.14. [18] *Attenuati ſunt oculi mei ſuſpiciẽtes in excelſum.*

1. *Nomen tuum.*) .i. tu ô Deus, & tui memoria eſt obiectum deſiderij mei, deſidero tui meminiſſe, continuamque tui memoriam habere, vt idem hic dicat quod verbis ſequẽtibus: *Anima mea deſiderauit te.* Nomen namque Dei accipi pro ipſo Deo metonimicũs frequens eſt in ſcripturis. Vel vt alij, *nomen tuum &c.* .i. deſidero vt nomen tuum ſit ſanctum & celebre, omneſque eius recordentur.

2. *In nocte.*) .i. in aduerſitate: vel in nocte. q. d. tam ardenti ſtudio erga te ferebar, vt tui deſiderium non pateretur me ad lucem vſque ſomnum capere.

3. *Spiritu & præcordijs.*) His verbis ſignificatur deſiderium & cogitationem de Deo fuiſſe ſeriam, vehementem & ex animo profectam: notanda hic *mane*, & *nocte* quibus innuit ſe perpetuo de Deo cogitaſſe, eiuſque deſiderium numquam depoſuiſſe.

4. *Ceruus.*) ardentiſſimè hic ſitit aquas, maximè poſt pugnam cum ſerpentibus, neq. ab aquis inquirendis vlla terretur difficultate viarum.

5. *Ad fontes.*) ſcilicet peruenire.

6. *Sitiuit.*) Amore arſit & deſiderio.

7. *Deum.*) Rem pulcherrimam, nobiliſſimam, præſtantiſſimam quæ omne in ſe bonum continet.

8. *Fortem.*) Ad rem non fluxam, ſed permanentem æternam.

9. *Viuum.*) Ad rem operantem, intelligentem, amantem quæ me continuis afficit bonis.

10. *Quando veniam.*) Hæc ſitis rei tam bonæ cogit me ex toto corde dicere: *Quando &c.*

11. *Quid mihi.*) Vide V. conſolatio §. 5.

12. *Defecit &c.*) .i. laborauit, languens fuit expectando & deſiderando ſalutem æternã, idque præ magnitudine deſiderij.

13. *Et in verbum.*) .i. nihilominus tamen in verbum promiſſionis tuæ.

14. *Superſperaui.*) Valde ſperaui.

15. *Oculi.*) tam corporis quam mentis: & merito ait *defecerunt*, cum enim nimis diu reſpicitur ad locum vnde perſona deſiderata, ventura ſperatur, oculi deficiunt, laſſantur, nec ferunt tam diuturnam aciei contentionem: ita & ipſe in cælum ſæpe ſuſpiciens vnde ſperatum auxilium expectabat, oculis deficiebat.

16. *Eloquium.*) Expectando promiſſum tuum.

17. *Quando &c.*) .i. quando veniet auxilium de cælo promiſſum.

18. *Attenuati &c.*) Huius explicatio colligi poteſt ex præcedenti verſu Dauidico, idem enim ſignificatur vtrobique.

§. 2. Desiderivm terrenorvm eſt inſatiabile.

1 *Infernus & perditio numquam implentur: ſimiliter & oculi hominum inſatiabiles.* Prou. 27.20.
Omnis qui bibit ex [2] *aqua hac,* [3] *ſitiet iterũ: qui autẽ biberit ex* [4] *aqua quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum.* Ioann.4.13.

1. *Infernus &c.*) Vide V. curioſitas §. 3.

2. *Aqua hac.*) materiali, perquam ſignificatur voluptas ſæculi & terrena omnia Glo. Interl.

3. *Sitiet iterum.*) Imo magis ſitiet quam prius, quia terrena cum habentur, maiorem ſępe excitant plura habendi cupiditatem.

4. *Aqua quam ego &c.*) Vel hæc aqua eſt, aqua gratiæ, vel gloriæ: ſi de aqua gratiæ intelligitur, talis dicitur non ſitire quia licet deſideret Deum perfectius poſſidere, ſcilicet in gloria, tamen non ſitit ſeu non deſiderat aliã rem præter eam quam habet, non enim deſiderat vlla terrena aut quicquam extra Deum: qui autem aliqua terrena poſſidet, vt diuitias, nunquam quieſcit, anhelat ad ho-

nores

nores ad voluptates deſideratque infinita quibus caret. Ita Liranus.

§. 3. QVAM GRATVM EST HOMINI RE optata potiri : contra, quàm moleſtum eam expectare diutius.

Prou,13.12 [1] *Spes, quæ differtur, affligit animam, [2] lignum vitę deſiderium veniens.*

1. *Spes.*) Res ſperata.

2. *Lignum vitæ &c.*) id eſt, rei deſideratæ præſentia animum viuificat, confortat & exhilarat non minus quam ſi ex arbore vitæ in paradiſo fructum quis caperet,

§. 4. DESIDERIVM DVM COMPLEtum eſt, faſtidium parit : contra, deſideranti & egenti omnia dulcia.

Prou.27.7 *Anima [1] ſaturata [2] calcabit [3] fauum, & anima [4] eſuriens etiam amarum pro dulci ſumet.*

Vide Iob 6. verſu. 8.

1. *Saturata.*) Voluptatibus, vel re quam valde deſiderauit.

2. *Calcabit.*) faſtidiet.

3. *Fauum.*) dulciſſima quæque, quare etiã faſtidiet quę ante anxiè deſiderauit : verè enim omnium rerum ſatietas, affert faſtidium.

4. *Eſuriens.*) nam vt eſt in prouerbio, optimum condimentum fames.

§. 5. IVSTORVM DESIDERIA COMPLENtur, non impiorum.

Prou.10.24 *Quod timet impius, veniet ſuper eum, [1] deſiderium ſuum iuſtis [2] dabitur.*

Prou.10.3. *Non affliget Dominus [3] fame animam iuſti, & inſidias impiorum ſubuertet.*

Pſ.9.17. [4] *Deſiderium pauperum exaudiuit Dominus : [5] præparationem cordis eorum audiuit auris tua.*

1. *Deſiderium.*) .i. quod deſiderant.

2. *Dabitur.*) Quia quatenus iuſti nihil petunt abſolutè niſi quod eſt ſalutare.

3. *Fame.*) .i. deſiderio alicuius rei quam eis non det q.d. omnia eorum deſideria complebit : Eſt ſenſus per accommodationem.

4. *Deſiderium.*) non dicit orationem : ſed ipſum deſiderium quæ orationem præcedit, vt oſtendat celerem exauditionem.

5. *Præparationem cordis.*) Ea idem eſt ac deſiderium, quod eſt præparatio ad orandum.

§. 6. COHORTATIONES AD NON OBSEquendum deſiderijs carnis.

[1] *Poſt concupiſcentias tuas non eas, & à [2] voluntate tua [3] auertere : ſi præſtes animæ tuæ concupiſcentias eius, [4] faciet te in gaudium inimicis tuis.* Eccli.18. 30 31.

Cariſſimi obſecro vos tanquam [5] aduenas & [6] peregrinos, [7] abſtinere vos à carnalibus deſiderijs [8] quæ militant aduerſus animam. 1.Pet.2.11.

[9] *Non ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore, vt obediatis concupiſcentijs eius.* Rom. 6.12.

Carnis curam ne feceritis [10] in deſiderijs. Rom. 13. 14.

1. *Poſt concupiſcentias &c.*) Vitioſa deſideria quæ non à ſpiritu ſed à carne ortum habent, ne ſequaris, ijs non aſſentiaris.

2. *Voluntate tua.*) .i. appetitibus tuis.

3. *Auertere.*) .i. Declina, & ad contraria animum reuoca & inclina.

4. *Faciet &c.*] Quia te in multa peccata, damna, & dedecus inducet, per quæ de te gaudebunt inimici ſeu dæmones ſeu homines.

5. *Aduenas.*) Aduenæ ſunt qui manent in alieno loco vbi nati non ſunt. Glo. Interl.

6. *Peregrinos.*) peregrini ſunt qui de vno loco ſemper ad alium tranſeunt, ita nos non in hoc mundo ſed alibi patriam habemus. Idem.

7. *Abſtinere vos &c.*) Sicut peregrini qui tantum vtuntur rebus neceſſarijs, nec quærunt in delicijs manere, ſed feſtinant ad patriam. Liranus.

8. *Quæ militant.*) .i. pugnant à culmine virtutum eam deijciendo, Liranus, vel vt Gloſſa Interl. dum concupiſcentijs blandientibus caro eneruatur & ſubiugatur, inde vitiorum exercitus firmiter aduerſus animam armatur.

9. *Non ergo.*) Vide V. Corpus parag. 2. n. 8.

10. *In deſiderijs.*) non autem prohibetur fieri in neceſſarijs, neque enim in mortali carne degentibus, funditus cura carnis abſcinditur, ſed vt diſcretè fiat, & non in deſiderijs voluptatis, caueatur.

DESPERATIO.

Vide Spes.

§. 1. NON DESPERANDVM DE QVANTAVIS multitudine & grauitate peccatorum.

Si quis peccauerit, aduocatũ habemus [1] apud patrẽ, Ioan.1.2.
Ieſum Chriſtum [2] iuſtum : & ipſe eſt [3] propitiatio 12.
pro peccatis noſtris ; non pro noſtris autem tantũ, ſed etiam pro totius mundi.

Vide verbo Contritio, potiſſimum §. 10. & hic §. 3.

Hoc

Hoc idem probatur locis ijs omnibus quibus dicitur Chriſtus Dominus abſtuliſſe, emundaſſe, exhauſiſſe peccata, quæ videnda Verbo Crux, Chriſtus, Peccatum, & ſimilibus.

Eccli. 38.9 *Fili in tua ⁴ infirmitate ne ⁵ deſpicias teipſum, ſed ora dominum & ipſe curabit te.*

1. *Apud patrem.*] ne quis fortè patris diffidens iuſtitiæ & ſeueritati in deſperationem corruat.

2. *Iuſtum.*] Ideo ſicut promiſit, fidelem ſe propitiatorem & pontificem exhibebit.

3. *Propitiatio.*) qui propitium reddit patrē.

4. *Infirmitate.*] ſpirituali, quantumcunque ea ſit.

5. *Deſpicias.*) negligas, aut deſperando curam tui deponas.

§. 2. QVAM AMARI SINT FRVCTVS DEſperantis; Varia ſcilicet peccata & pœnæ.

Hier. 18.12 *¹ Deſperauimus: ² poſt cogitationes enim noſtras ibimus, & vnuſquiſque prauitatem cordis ſui mali faciemus.*

Eph. 4.19. *Qui ³ deſperantes, ſemetipſos ⁴ tradiderunt impudicitiæ, in operationem immunditiæ omnis, ⁵ in auaritiam.*

Hier. 2.25 *Dixiſti, deſperaui: ⁶ nequaquam faciam: adamaui quippe ⁷ alienos, & poſt eos ambulabo.*

1. *Deſperauimus.*) actum eſt & conclamatum de noſtra ſalute.

2. *Poſt cogitationes, &c.*] id eſt, effrenes & liberè ſequemur cogitationes noſtras.

3. *Deſperantes.*] de venia & ſalute.

4. *Tradiderunt.*) ſua ſponte, nulloque cogente.

5. *In auaritiam.*] ſimiliter tradiderunt ſe in omnem auaritiam & iniuſtitiam. En fructum deſperationis.

6. *Nequaquam faciam.*) non acquieſcam monitis tuis.

7. *Alienos.*]. i. creaturas vel peccata quibus à Deo alienamur.

§. 3. NON DESPERANDVM IN TRIBVLAtione vndecumque accidat.

Prou. 24.10. *Si deſperaueris laſſus in die ¹ anguſtiæ: ² imminuetur fortitudo tua.*

1. *Anguſtiæ.*) aduerſitatis, ſeu quæ ob res externas accidit, ſeu quæ ob admiſſorum criminum grauitatem, aut aliud quiduis.

2. *Imminuetur, &c.*) .i. per eam deſperationem fies infirmior ad euadendam incidentem anguſtiam.

DETRACTIO, DETRACTOR.

CAPVT I.

De ijs, qui detrahunt, & quibus detrahitur.

§. 1. CVI SIT SIMILIS DETRACTOR

¹ Si mordeat ſerpens in ſilentio, nihil eo minus habet, qui occultè detrahit. Eccli. 10.11.

Sepulchrum ² patens eſt guttur eorum, linguis ſuis ³ doloſè agebant, venenum ⁴ aſpidum ſub labijs eorum. Pſ. 13.3.

⁵ Exacuerunt vt gladium linguas ſuas: ⁶ intenderunt arcum rem amaram, vt ſagittent in occultis immaculatum. Pſ. 63.4.5

1. *Si mordeat, &c.*) id eſt, ſicut ſerpens occultè mordens venenum infundit, ſic & qui detrahit. Gloſſa.

2. *Patens.*] Vnde exhalat fœtor corporum mortuorum, ita & ex eorum ore fœtor detractionis & peccatorum, quæ detrahendo propalant, qui eorum fœtor teſtatur corruptionem cordis.

Doloſè agebant.) eorum detractiones tendunt ad dolos & fraudes.

4. *Aſpidum.*) quorum venenum eſt inſanabile: ita etiam eſt difficile à detractore infuſum virus curare.

5. *Exacuerunt, &c.*) nimirum tantum nocet & penetrat detractio, quantum gladius acutus.

6. *Intenderūt arcum, &c.*] vt ex occulto detractionis ſagittas eiacularentur in virum iuſtum, quem vocat immaculatum. Vocat autem arcum illum, *rem amaram*, quia ſagittæ detractionis ſeu verba ſunt amara, triſtia, ingrata, imò lethifera, quia cor feriunt.

§. 2. DETRACTIONIS EFFECTA, DAMNA, & pœnæ.

Qui detrahit ¹ alicui rei, ipſe ſe in futurum ² obligat, qui autem ³ timet præceptum ⁴ in pace verſabitur. Prou. 13.13

Cuius os ⁵ maledictione plenum eſt, & ⁶ amaritudine & dolo, ſub lingua eius ⁷ labor & dolor. Pſ. 9.29.

Abominatio hominum detractor. Prou. 24.9

Benignus eſt ſpiritus ſapientiæ, & non liberabit ⁸ maledicum ⁹ à labijs ſuis: quoniam renum illius teſtis eſt Deus, & cordis illius ſcrutator eſt verus, & linguæ eius auditor, propter hoc qui loquitur iniqua, non poteſt latere, nec præteriet illum ¹⁰ corripiens iudicium. Sap. 1.6.8.

Sap.1 11. *A detractione* [11] *parcite linguæ, quoniam ſermo* [12] *obſcurus* [13] *in vacuum non ibit.*

Prou.24. 21. 22. *Time Dominum, fili mi, & regem: & cum detractoribus non commiſcearis: quoniam repente conſurget perditio eorum, & ruinam* [14] *vtriuſque quis nouit?*

1.Cor.6.10 *Neque fornicarij, neque adulteri, &c. neque maledici regnum Dei poſſidebunt.*

Vide verbo Calumnia, §. 7.& infra §. 4. teſtimonio 3.

1.*Alieni rei.*) bonę ſcilicet.

2.*Obligat.*) ſupple ad pœnam, reprehenſionem aut defenſionem, qua obligatione ſe inijcit in magnam perplexitatem, ac animi perturbationem.

3.*Timet præceptum.*) quo vetatur detractio.

4.*In pace verſabitur.*) hic cum hominibus, & ſecum ipſe & in futuro æternam pacem conſequetur.

5. *Maledictione.*) Blaſphemijs in Deum, conuicijs in homines.

6.*Amaritudine.*) huc pertinent detractiones, murmurationes, contentiones.

7.*Labor & dolor.*) Quia & laborem & dolorem ei adferunt ſupra dicta, tum in hoc ſæculo, tum in altero.

8.*Maledicum.*) Omnem detrahentem, ſeu Deo, ſeu hominibus.

9.*A labijs ſuis.*) id eſt, non patietur illum liberum abire à culpa, quam labijs ſuis commiſit, imo illum puniet grauiſſimè.

10.*Corripiens iudicium.*) ſupple diuinum, id eſt, in quo redarguuntur & puniuntur peccatores.

11. *Parcite linguæ, &c.*) Continete linguam.

12.*Obſcurus.*) occultus, clam prolatus.

13. *In vacuum, &c.*) id eſt, vacuus à pœna, aut impunitus. Eſt Mioſis, id eſt multis onerabitur ſupplicijs, & calamitatibus; nam impij ſermonis pœna comes erit.

14.*Vtriuſque.*) tam detrahentis, quam eius, qui eū audit, eique fauet. Ita Glo. & Liranus. Ianſenius refert illud *Vtriuſque* ad Deum & ad Regem, & illa verba, *perditionem & ruinam*, interpretatur punitionem quæ tum à Deo, tum à Rege infligitur detrahenti.

§. 3. VETATVR DETRACTIO IN GEnere.

Prou. 4. 24. 1 *Remoue à te os prauum, & labia detrahentia ſint procul à te.*

Iac.4.11. *Nolite detrahere alterutrum fratres: qui* [2] *detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem ſuum,* [3] *detrahit legi,* [4] *& iudicat legem: ſi autem iudicas legem, non es factor legis, ſed iudex.*

1. Pet.2.1 *Deponentes omnem malitiam, &c. & omnes detractiones.*

Timeo ne fortè contentiones, &c. & detractiones ſint inter vos. 2. Cor.12. 13.

Vide item præcedentes §§.& verbo Contumelia, §.11.

1.*Remoue, &c.*) Beda intelligit de ore alterius, vt ſit ſenſus: Remoue à te eos qui prauo ore loquuntur & detractores: Ianſenius tamen intelligit de ore proprio, vt ſignificetur ſtudioſo ſapientiæ cauendum ne detrahat. Obſeruanda ſunt illa verba *Remoue & procul*, vt ſignificetur ab illis valde aſtinendum eſſe.

2.*Detrahit fratri.*) benè viuenti & ſeruanti legem, detrahit inquam ex odio & inuidia.

3.*Detrahit legi.*) .i. in legem peccat, cum fratrem eam ſeruantem vituperat.

4.*Et iudicat legem.*) aſſerit eam hoc ſuo facto & detractione ſua, vel inſufficientem, vel malam eſſe legem. Titelman.

§. ADD. VETATVR DETRACTIO, LICET qui audiunt oſtendant ſe libenter audire.

Vide infra cap.2.§.5.

§. 4. VETATVR DETRACTIO IN SPECIE de quibuſdam perſonis.

1 *Dijs non detrahes, & principi populi tui non maledices.* Exo.22.28

Vide etiam ſupra §.2.teſtimonio 6.

Quare non timuiſtis detrahere ſeruo meo Moyſi? Num. 12. 8.

[2] *In cogitatione tua regi ne detrahas, & in ſecreto cubiculi tui ne maledixeris* [3] *diuiti: quia & aues cæli portabunt vocem tuam, & qui* [4] *habet pennas annuntiabit* [5] *ſententiam.* Eccl. 10. 20.

1.*Dijs.*) id eſt, iudicibus, qui ſunt Dei loco.

2.*In cogitatione.*) id eſt, ne ſecretiſſimè quidem.

3 *Diuiti.*) .i. Principi.

4.*Qui habet pennas.*) auis, eſt repetitio eiuſdem: ſenſus autem eſt, rem occultiſſimam, quocumque tandem modo perferendam ad regem, qui multos habet oculos & aures, licet id ab auibus fieri deberet. Eſt hyperbole. Quod de Rege dicit, idem ferè de quouis dici poteſt, vix enim fit vt non reſciat quiſque quid de ſe dictum ſit: plenus eſt mūdus adulatorum & ſuſurronum: Hac autem ſententia innuitur etiam tacitè, regem ſumpturum ſupplicia de talibus. *Vide Plutarch. lib. de garrulitate, poſt medium, afferentem eius rei exemplum, & libro de ſera numinis vindicta de quodam Beſſo.*

5.*Sententiam.*) 70. ſermonem tuum.

§.5.

§.5. ORANDVM PRO IIS QVI NOBIS DEtrahunt.
Vide Verbo Inimicus.

Mat. 5. 44. *Orate pro perſequentibus, & calumniantibus vos.*
Pſ. 108. 4. 1 *Pro eo vt me diligerent detrahebant mihi: ego autem orabam.*

1. *Pro eo, &c.*) i. vice dilectionis, quam mihi debebant.

§. 6. BEATI QVIBVS DETRAHITVR.

Mat. 5. 11. *Beati eſtis, cum maledixerint vobis homines, &c.*

CAPVT II.

De ijs, qui audiunt detrahentes.

§.1. DETRACTORES NON SVNT AVdiendi.

Eccli. 28. 28. 1 *Sepi aures tuas ſpinis, & 2 linguam nequam noli audire, & ori tuo 3 facito oſtia, & 4 ſeras auribus tuis.*

Vide ſupra cap. 1. §. 2. teſtimonio 6.

1. *Sepi, &c.*) ſicut ager munitur ſpinis, ne beſtiæ ingrediantur, ita & tu aures cuſtodi ne pateant detractoribus, maledicis, & mendacibus, eas timore Dei velut ſpinis quibuſdam ſepias.

2. *Linguam, &c.* Eſt repetitio eiuſdem.

3. *Facito oſtia.*) i. os tuum veluti oſtijs quibuſdam conclude taciturnitate & ſilentio, vt ex eo non ſinas linguam tuam profundere quicquid voles.

4. *Seras.*] ne ingrediatur in eas quiuis ſermo.

§.2. IMO SVNT PVNIENDI.

Pſ. 100. 5. *Detrahentem ſecreto proximo ſuo, hunc 1 perſequebar.*

1. *Perſequebar.*] Puniebam vel excluſione ab aula, vel amicitiæ meæ priuatione, vel exilio, vel nece, vel alia pœna, pro qualitate detractionis & calumniæ. Regia planè virtus non ſolum delatoribus & detrahentibus aures non præbere, ſed eos etiam ſupplicijs afficere.

§. ADD. NON FACILE IIS CREDENDVM.
Vide V. Fides, cap. 3. & V. Correptio. parte 1. §. 18.

§.3. DIGNVS EST VITVPERIO, TAM QVI audit detrahentem, quàm qui alteri detrahit: & quod compeſcendi detractores.

1 *Qui gaudet iniquitate, 2 denotabitur: & qui odit correptionem minuetur vita: & qui 3 odit loquacitatem 4 extinguit malitiam: 5 qui peccat in animam ſuam 6 pœnitebit, & qui iucundatur 7 in malitia, 8 denotabitur.* Eccli. 19. 5. 6.

1. *Qui gaudet, &c.*) qui delectatur audire & referre aliorum vitia.

2. *Denotabitur.*] vituperabitur, condemnabitur.

3. *Odit loquacitatem.*] ita vt nec ipſe futilis ſit ad dicendum quælibet, nec detractorum loquacitatem ferat.

4. *Extinguit malitiam.*] tum in ſe, tum in alijs multa impedit peccata, omnia ea ſcilicet quæ ex loquacitate oriuntur, odia, rixas, contentiones, mendacia, &c.

Qui peccat, &c.) leuiter credendo detractoribus.

6. *Pœnitebit.*] dum ſe ſua culpa deceptum agnoſcet, & in aliqua mala, ob id prolapſum ſentiet.

7. *In malitia.*) audiendo aliorum peccata.

8. *Denotabitur.*) Infamiæ nota aſpergetur, & condemnabitur, tam à Deo, quàm ab hominibus.

§. 4. QVOMODO COMPESCENDI.

Ventus Aquilo diſſipat 1 pluuias, & 2 facies triſtis linguam detrahentem. Prou. 25.

3 *Melior eſt ira riſu, quia per triſtitiam vultûs, corrigitur animus delinquentis.* Eccl. 7. 4.

1. *Pluuias.*) primò nubes, ac proinde prohibet pluuias.

2. *Facies triſtis.*) atque hac ratione modeſtè & ſine ſeueritate, & increpatione detractionibus finis imponitur. Aquiloni qui ventus eſt inamœnus, horridus, & ſiccus, comparatur vultus triſtis, ſicut Auſtro, qui iucundus eſt, gratus & humidus, confertur vultus ſerenus & iucundus, quem ſi quis exhibet detrahenti, detractiones fouebit.

3. *Melior eſt, &c.*) Vide V. Adulatio, §. 2. teſtimonio 1.

§.5. ALIIS NON SVNT REFENDA QVÆ audita à detrahentibus.

Ne 1 iteres verbum 2 nequam, & durum, & non 3 minoraberis amico, & inimico noli narrare 4 ſẽſum tuum, 5 & ſi eſt tibi delictũ, noli denudare: 6 audiet enim te, & 7 cuſtodiet te, & quaſi 8 defẽdẽs peccatũ, 9 odiet te, & ſic 10 aderit tibi ſemper: Eccli. 19. 7. 8. 9. 10. 11. 12.

audiſti verbum aduerſus proximum tuum? commoriatur in te, fidens quoniam [12] *non te dirumpet* [13] *à facie verbi* [14] *parturit fatuus,* [15] *tanquam gemitus partus infantis:* [16] *ſagitta infixa femori* [17] *carnis, ſic verbum in corde ſtulti.*

1.*Iteres.*) iterum narres.

2.*Nequam.*) malum, quale eſt verbum detractionis.

3.*Minoraberis.*] nihil inde patieris detrimenti, paſſurus certè ſi alijs referas.

4.*Senſum tuum.*] Quid ſentias de alijs ex aliorum relatione tibi facta.

5.*Si eſt tibi delictum.*] in cognitione & ſcientia tua. i. ſi ſcis alterius peccatum.

6.*Audiet, &c.*) ſcilicet amicus aut inimicus cui narrabis.

7.*Cuſtodiet.*) verba tua, attendet tuæ narrationi.

8.*Defendens.*] geret ſe tanquam defendens tuam detractionem, dicendo te non peccare aut arridendo tibi.

9.*Odiet te.*] in animo ſuo tanquam detractorem.

10.*Aderit tibi ſemper.*] perpetuo odio te proſequetur, aut cum odio præparabit tibi dolos & inſidias.

11.*Commoriatur.*] ſepeliatur, in obliuionem veniat, ita vt nunquam cogites de referendo alijs.

12.*Non te dirumpet.*) ſeruatum apud te, & in te; non enim eſt ſicut venenum, quod niſi euomatur, hominem dirumpit, ſed eſt veluti res mortua, inefficax, & innoxia.

13.*A facie verbi.*) .i. propter conceptum auditu ſermonem quamdiu illum intra ſe continere cogitur.

14.*Parturit.*) ita laborat, ita torquetur, ita eſt ſollicitus ad effundendum illud.

15.*Tanquam gemitus, &c.*) .i. ſicut gemitus qui fit pro partu infantis, parturit ipſum cōceptum infantem: q.d. ſicuti mulier propter conceptum infantem parturit, & ſummo cum dolore conatur infantem proferre, quia per ſolum partum onere & dolore grauiſſimo leuatur. Ita fatuus omnem captat occaſionem, auditum ſermonem, tanquam ſi onus graue ei eſſet, effundere in aliorum aures, tum primùm ſe onere leuatum exiſtimans.

16.*Sagitta, &c.*) ſicut ſagitta illa grauiter hominem affligit, donec extrahatur, ita & verbum auditum & receptum in corde ſtulti torquet illum grauiter, donec datum ei fuerit alteri illud manifeſtare, qua manifeſtatione, quaſi extrahitur ex eius corde.

17.*Carnis.*) .i. carneo, ſeu corporis. Quod autem hic aſſeritur de peccato proximi, idem de qualibet alia re, quam ſecretam eſſe oporteat, dicere licet, quam tamen imprudentes tegere non poſſunt, ita pleni ſunt rimarum, mireque animo cruciantur donec eam detexerint.

DEVOTIO.

Vide Conſolatio, Contemplatio, Oratio.

§.1. DEVS NON SEMPER EAM LARGITUR.

1 *En ipſe ſtat poſt parietem noſtrum, reſpiciens per feneſtras, proſpiciens per cancellos.* Cant. 2.9.

2 *Ad veſperum demorabitur* [3] *fletus, & ad matutinum* [4] *lætitia.* Pſ. 29.6.

1.*En ipſe, &c.*] Facit (inquit Titelmanus) ſicut pater aut herus, qui filij ſui, aut famuli probitatem & fidelitatem exploraturis, abſentiam ſimulant, interim latent alicubi poſt parietem, aut reſpiciunt per feneſtram, aut per anguſtiſſimos cancellos, vt videant quid agant, ipſi tamen non videantur. Ita Chriſtus abſentiam aliquando ſimulat, dum nos aridos relinquit, cum interim ſit maximè præſens, ſingulaque noſtra facta, & dicta, & cogitationes obſeruet. (Ita contigiſſe ſancto Antonio, narrat B. Athanaſius in eius vita,) nos tamen eum non videmus & putamus eum longè abeſſe, quia eum non intuemur, ſicuti nec videtur, qui latet poſt parietem.

2.*Ad veſperum & ad matutinum.*) idem eſt, ac ſi diceret, Ante ſeu primùm, & poſtea.

3.*Fletus.*] Triſtitia ex ariditate, & ſubſtractione deuotionis.

4.*Lætitia.*] ex eiuſdem infuſione, & reditu.

§.2. QVID TVNC AGENDVM.

1 *Surgam &* [2] *circuibo ciuitatem: per vicos, & plateas quæram quem diligit anima mea:* [3] *quæſiui illum, & non inueni.* Cant. 3.2.

1.*Surgam.*) Verba ſunt ſponſæ à qua ſponſus receſſerat. *Surgam,* inquit, amoris & abſentiæ ſponſi impatiens.

2.*Circuibo ciuitatem, &c.*] per hæc corporalia, intelligenda ſunt ſpiritualia, & ſicuti ſponſa, quæ ſponſum amiſit, eum quęrit per vicos; ita anima fidelis cum ſuo modo quærere debet, non inerti otio ſtertere, at exurgere ad laborioſa virtutū opera, atque illum requirere in omnibus, ac per omnia, quæ ipſi grata fore cognouerit. In his vicis atque plateis inueniri poteſt & non in deſertis vitiorum, non in vepribus, aut iuxta ſepes, aut extra vias virtutis, & veritatis.

3.*Quæſiui illum, &c.*) Pro meo voto, & deſiderio, ſecundum actualem illam cōſolationem, quam ante ſenſeram: frequenter. n. accidit ob iuſtas rationes: vt neque tunc cum ſponſū per laborioſa virtutum opera quęrimus

mus, inueniamus, & in eadem qua prius ariditate maneamus.

§. 3. HANC VICISSITVDINEM DEVOTIONIS & ariditatis Spiritus etiam ſancti experti ſunt.

Pſ. 29.7.8. *Ego dixi [1] in abundantia mea, [2] non mouebor in æternum: Domine [3] in voluntate tua præſtitiſti [4] decori meo [5] virtutem. [6] Auertiſti faciem tuam à me & [7] factus ſum conturbatus.*

Hier. 20. 13.14. *Cantate Domino, laudate Dominum, quia liberauit animam pauperis de manu malorum: maledicta dies in qua natus ſum, dies in qua peperit me mater mea, non ſit benedicta.*

1. *In abundantia.*] conſolationis ſcilicet & gratiæ ſeu ſenſibilis deuotionis.

2. *Non mouebor, &c.*) .i. perpetuò aderit mihi hæc deuotio, vel nunquam excidam à ſtatu gratiæ: Ita Petrus, *Etiam ſi oportuerit me mori tecum, non te negabo.*

3. *In voluntate tua.*) quia tibi ita placuit.

4. *Decori meo*]fœlicitati meæ ſpirituali.

5. *Virtutem.*)robur ac vires.

6. *Auertiſti faciem.*] meipſum mihi dimiſiſti.

7. *Factus ſum conturbatus.*) triſtis, aridus, deſolatus; vel continuo cecidi in peccatum, vnde & conturbatus ſum.

8. *Cantate, &c.*] quanta hic viciſſitudo affectuum, hic inuitat ad cantandum ſuam liberationem, & ſtatim poſt maledicit diei natiuitatis ſuæ ſuarum pertæſus miſeriarum, quod & factum à Iob capit. 3. cuius explicationem *vide apud S. Thomam* 2. 2. q. 76. *art.* 2. *in corpore.*

§. 4. EFFECTVS DEVOTIONIS TVM PRÆſentis, tum abſentis.

Vide §. præcedentem.

DEVS.

Quemadmodum verbo Chriſtus ferè ſecuti ſumus ordinem D. Thom. idem viſum eſt lectori commodum, ſi faceremus agendo de Deo. Eius itaq; imitatione primum proponentur ea teſtimonia, quæ Deum ſpectant, vt eſt vnus in eſſentia: de eo enim, vt eſt trinus in perſonis, vix quidquã eſt quod faciat ad mores: tum quæ ad eum pertinent, vt eſt rerum omnium author & conſeruator. Agetur denique de ijs, quæ ei ab homine debentur. Diuidetur autem vniuerſa hæc tractatio in capita, vt ſit magis diſtincta, & facilius quæque inueniantur.

CAPVT I.

De Dei exiſtentia, & ſimplicitate.

§. 1. DEVM ESSE.

Dixit Deus ad Moyſen: [1] ego ſum, qui ſum: ait, ſic dices filijs Iſrael, qui eſt, miſit me ad vos. Exod. 3.14
Vide infra capite 18 §. 1. n. 31.

Dixit [2] inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus. Pſ. 52.1.

1. *Ego ſum, qui ſum.*) quia meum eſſe, eſt independens, creaturarum autem eſſe, eſt à me dependens, quæ ex ſe & ex natura ſua non ſunt. 2. *Sum qui ſum*, quia meum eſſe eſt neceſſarium, creaturæ poſſunt eſſe & non eſſe. 3. quia meum eſſe, eſt immutabile, creaturarũ eſſe eſt mutabile. 4 quia æternum eſt meum eſſe, creaturarum non. Ita ferè Hieronymus, & alij. Vel, *Ego ſum, qui ſum*. i. ſum ipſum eſſentię pelagus immenſum & inuolucrum totius entis, inquit Greg. Nyſſenus, quodque in alijs rebus, certis eſt diſtinctum gradibus, id in me totum eſt, idque vnum, & à me quaſi vniuerſali fonte dimanat. Ita Dionyſius Areopagita de diuinis nominibus cap 5.

2. *Inſipiens.*) .i. ad tantam inſipientiam & cœcitatem peruenit homo, vt ſaltem corde, ſi non voce, dixerit non eſſe Deum.

§. 2. DEVS EST SIMPLICISSIMVS.

Quod patebit ex c. 2. §. 1. vbi probabitur Deum eſſe vndequaque perfectiſſimum, compoſitio autem repugnat perfectioni.

§. 3. DEVS NON EST CORPOREVS.

Spiritus eſt Deus. Ioan. 4.
[1] Cui ſimilem feciſtis Deum? aut quam imaginem ei ponetis? Iſa. 40.18.
Non debemus [2] æſtimare, auro, aut argento, aut lapidi, ſculpturæ, artis, & [3] cogitationis hominis [4] diuinum eſſe ſimile. Act. 17.29
Dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt, & [5] mutauerunt gloriam [6] incorruptibilis Dei [7] in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium. Rom. 1.22, 23.

1. (*Cui ſimilem, &c.*) Illos reprehendit, qui ſimulachra argentea & aurea Deum eſſe putant, cum Deus ſit incorporeus.

2. *Aeſtimare.*) arbitrari.

3. *Cogitationis.*) inuentionis.

4. *Diuinum.*) diuinam naturam.

5. *Mutauerũt &c.*) glorioſum deitatis nomẽ,

 cultum

cultum, adorationem, confeſſionem.

6. *Incorruptibilis Dei.*] Quæ vim Deo immortali dare debebant.

7. *In ſimilitudinem, &c.*). i. conuerterunt, & collocarunt in imagine hominis non naturali, ſed arte facta (id enim ſonant hæc verba, *ſimilitudinem imaginis*). i. idola pro Deo coluerunt. Ita Chryſ.

CAPVT II.

De perfectione Dei.

§. 1. DEVS EST PERFECTISSIMVS.

Pſ. 144. 3. 1 *Magnitudinis eius non eſt finis.*

Pſ. 34. 10. 2 *Omnia oſſa mea* 3 *dicent, Domine,* 4 *quis ſimilis tibi?*

Baruch. 3. 36. *Hic eſt Deus noſter, & non* 5 *æſtimabitur alius* 6 *aduerſus eum.*

1. *Magnitudinis.*] perfectionis eius: ſicuti perfectionum Dei non eſt finis; ita nec laudum eius vllus eſſe debet finis, ait Auguſt.

2. *Omnia.*) Etiam minima.

3. *Dicent.*) geſtientia præ voluptate, dicerent & exclamarent: ſi vocem haberent.

4. *Quis ſimilis tibi.* ſeu in cœlo ſeu in terra, tu omnes ſuperas omnis generis perfectione, ſapientia, bonitate, miſericordia &c.

5. *Aeſtimabitur.*) vllo erit pretio.

6. *Aduerſus eum.*) .i. collatus cum eo.

§. 2. HINC FACTVM VT SOLI DEO conuenire dicantur eæ perfectiones, quæ alioqui ſuo etiam modo competunt rebus creatis, quia ſcilicet ſolus ipſe ſingulari quadam ratione, eas in ſe habet, vt patebit ex his, quæ ſubijcientur teſtimonijs.

Exo. 3. 14. 1 *Ego ſum qui ſum.*

Mat. 19. 17 *Vnus eſt* 2 *bonus Deus.*

Apoc. 15. 4. *Quis non* 3 *timebit te Domine, & magnificabit nomen tuum?* 4 *quia* 5 *ſolus pius es: quoniam omnes gentes venient, & adorabunt* 6 *in conſpectu tuo, quoniam* 7 *iudicia tua manifeſta ſunt.*

1. Reg. 2. 2. *Non eſt ſanctus, vt eſt Dominus: neque enim eſt alius* 8 *extra te, & non eſt fortis ſicut Deus noſter.*

2. Mach. 1. 24. 25. *Domine Deus omnium creator, terribilis & fortis, iuſtus & miſericors, qui ſolus bonus es rex, ſolus præſtans, ſolus iuſtus, & omnipotens, & æternus, qui liberas Iſrael de omni malo, qui feciſti patres electos, & ſanctificaſti eos.*

1. Tim. 6. 16. *Beatus & ſolus potens, qui ſolus habet immortalitatem.*

1. *Ego, &c.*) q.d. ita ſum, vt aliæ res omnes mecum collatæ, potius non ſint, quàm ſint. *Vide dicta cap. 1. §. 1.*

2. *Bonus.*] natura, ſeu à ſe, reliqua enim bona ſunt, bonitate à Deo participata.

3. *Timebit,*] timore reuerentiali & filiali non ſeruili.

4. *Quia, & quoniam.*] accipiuntur pro *quod* more Hebræorum, & apud Latinos videntur redundare, vt ſit ſenſus: Quis non te laudabit, dicens te ſolum pium, & omnes gentes venturas & manifeſta eſſe iudicia tua.

5. *Solus pius*) quia ab eo omnis ſanctitas, & qui eam habent, ab eo habent, & quia nemo cum eo comparatus ſanctus videbitur.

6. *In conſpectu tuo.*) te vidente.

7. *Iudicia, &c.*] nemo non videbit te iuſtè feciſſe, ac meritò impios, tā grauiter puniiſſe.

8. *Extra te.*). i. neque ſanctus quiſquam verè dicendus eſt præter te. *Vide n. 5.*

§. 3. HVC REVOCANDA EA TESTIMONIA, quibus dicitur continere Deus rerum omnium creatarum perfectiones.

Ego oſtendam 1 *omne bonum tibi.* Exo. 33. 19.

2 *Qui plantauit aurem,* 3 *non audiet? aut qui finxit oculum, non conſiderat?* Pſ. 93. 9.

4 *In me gratia omnis viæ, & veritatis, in me omnis ſpes vitæ & virtutis.* Eccli. 24. 25.

5 *Numquid ego, qui alios parere facio, ipſe non* 6 *pariam, dicit Dominus? ſi ego qui generationem cæteris tribuo, ſterilis ero, ait Dominus Deus tuus?* Iſa. 66. 9.

In ipſo 8 *vita erat.* Ioan. 1. 3.

1. *Omne bonum.*]. i. meipſum, qui contineo omne bonū, & qui in meipſo perfectionem omnem, quę in creaturis eſt diſperſa, colligo.

2. *Qui plantauit, &c.*] probat Deum audire, & videre, quia ipſe dedit aures & oculos, proinde ipſe multo magis audit & videt: nemo enim dat, quod non habet.

3. *Non audiet.*) non quod aures habeat, ſed quia cognoſcit per ſuam eſſentiam, quæ nos per auditum: idem dic de oculis.

4. *In me.*) V. verbo Maria, capit. 13. §. 10. teſtimonio penultimo.

5. *Numquid.*) Vide hîc num. 2.

6. *Pariam.*) ſcilicet filios ſpirituales per Eccleſiam.

7. *In ipſo.*] ſupple verbo.

8. *Vita erat.*) vita naturæ, & gratiæ, & gloriæ erat in verbo quaſi in fonte, vnde vt hanc vitam & lucem hominibus communicaret, ad eos deſcendit. Dionyſius de diuinis nominibus, c. 7 dicit Deum originalem eſſe vitam 1. vitæ Angelicæ: 2. humanæ: 3. animalium: 4. plantarum: 5. Iuſtorum: 6. Beatorum.

CAPVT III.

De bonitate Dei.

§.1. DEVS EST BONVS.

Pſ. 72.1. *Quam bonus Iſrael Deus, his qui recto ſunt corde.*
Pſ. 118.68. *Bonus es tu.*
Thren. 3. 25. *Bonus eſt Dominus ſperantibus in eum, animæ quærenti illum.*

Sexcenta ſunt eiuſmodi teſtimonia. Vide item verbo Conſolatio, maximè §.4.

§.2. AD HANC BONITATEM REFERENDUM videtur, quod peccatum odit & peccatores, nec in eum peccatum vllum cadere poſſit: de quo infra fuſius, c.12. §.3.

Iob 10.3. [1] *Numquid bonum tibi videtur, ſi [2] calumnieris me, & opprimas me [3] opus manuum tuarum, [4] & conſilium impiorum adiuues?*
Iob 8.3. *Numquid Deus [5] ſupplantat iudicium? aut omnipotens ſubuertit [6] quod iuſtum eſt?*
Eccli. 15.11 12.13. *Nõ dixeris: [8] per Deum abeſt: [9] quæ enim odit ne feceris: non dicas, ille me [10] implanauit: non enim [11] neceſſarij ſunt ei homines impij. Omne [12] execramentum erroris odit Dominus, [13] & non erit amabile timentibus eum.*
Iac. 1.13. *Nemo cum tentatur, dicat quoniam à Deo tentatur, Deus enim [14] intentator malorum eſt: ipſe enim neminem tentat.*
Abacuc. 1. 13. *Mundi ſunt oculi tui, ne [15] videas malum, & [16] reſpicere ad iniquitatẽ non poteris: quare [17] non reſpicis ſuper iniqua agentes, & taces deuorante [18] impio [19] iuſtiorem ſe.*
Iob 36. 23. *Quis poterit ſcrutari [20] vias eius? aut quis poteſt ei dicere: operatus es iniquitatem?*

Vide infra cap.13. de amore Dei, & c.15. de Miſericordia, & c. 16. de iuſtitia ſimul & miſericordia.

1. *Numquid, &c.*] q. d. Id omnino alienum eſt à te.

2. *Calumnieris, & opprimas.*] per calumniam opprimas .i. iniuſtè.

3. *Opus, &c.*] quod non ita nuper à te tam potenter, tam ſapienter, tam benignè conditum eſt.

4. *Et conſilium, &c.*) ſeu propoſitum: quod quidem videreris adiuuare, ſeu eorum impietati exemplo tuo fauere, ſi in me opprimendo videreris delectari.

5. *Supplantat.*) peruertit, corrumpit.

6. *Quod iuſtum eſt.*] Iuſtitiam, quempiam iniuſtè affligendo, vt videris queri ô Iob.

7. *Non dixeris.*) Agit in eos qui ſuam inſipientiam, & peccata Deo tribuunt.

8. *Per Deum abeſt.*) ſcilicet ſapientia, virtus: ipſe eſt in cauſa cur ſum inſipiens: non per illum ſtat quod illa abſit, ſed per te.

9. *Quæ enim, &c.*) q. d. ſi non feceris quæ odit facilè ab eo ſapientiam conſequeris: ſi verò ea feceris quæ odit, mirari non debes, nec illi imputare, quod ſapientia careas; ſed tibi qui mereris vt ea tibi non detur, & impedimentum præbes dono Dei.

10. *Implanauit.*) fecit errare.

11. *Neceſſarij.*] .i. non deſiderat Deus impios nec eos facit: Quæ enim nobis ſunt neceſſaria ea deſideramus, & facimus ſi poſſumus.

12. *Execramentum erroris.*] .i. omne execrabile, omne abominabile, quod ex errore procedit. i. omne peccatum, quod natura ſua eſt abominabile & malum.

13. *Et non erit amabile, &c.*] quia Deus illud odit, etiam ipſi illud odio proſequentur.

14. *Intentator.*] Neſcit quemquam ad malum ſolicitare.

15 *Videas.*) approbes.

16 *Reſpicere.*] eam approbando.

17. *Non reſpicis.*] non punis, diſſimulas.

18. *Impio.*) Chaldęo.

19 *Iuſtiorem ſe.*) Iudæum.

20. *Vias.*) opera.

CAPVT IV.

De infinitate Dei.

§. 1. DEVS EST INFINITVS.

Magnus Dominus, & laudabilis [1] nimis, & [2] magnitudinis eius non eſt finis. Pſ. 144.3.
Magnus eſt & non habet finem, excelſus, & [3] immenſus. Baruch. 3. 25.
[4] Ex ipſo ſunt omnia. Rom. 11. 36.

1. *Nimis.*) valde, vehementer, ſupra hominum vires.

2. *Magnitudinis.*) ſcilicet ſpiritualis .i. perfectionis eius in omni genere rerum.

3. *Immenſus.*) Quia omni caret menſura ſui eſſe, ſuarumque perfectionum.

4. *Ex ipſo.*] Tanquam ex omnis bonitatis infinito & inexhauſto principio.

§.2. OB HANC DEI INFINITATEM, dicit Scriptura nihil ei comparandum, aut eius comparatione creata omnia nihil eſſe.

Ecce Deus [1] excelſus in fortitudine ſua, & nullus ſimilis ei [2] in legiſlatoribus. Iob 36. 22.

Iſa. 40.15. 16.17. *Ecce gentes quaſi* [1] *ſtilla ſitulæ, & quaſi* [4] *momentum ſtateræ* [5] *reputatæ ſunt: ecce inſulæ quaſi puluis exiguus, &* [6] *libanus non ſufficiet ad ſuccendendum, & animalia eius non ſufficient ad holocauſtum, omnes gentes* [7] *quaſi non ſint, ſic ſunt coram eo, & quaſi nihilum & inane reputatæ ſunt ei.*

Sap. 11.23. *Tanquam* [8] *momentum ſtateræ, ſic eſt ante te orbis terrarum, & tanquam gutta roris* [9] *antelucani quæ deſcendit in terram.*

1. *Excelſus.*) i. ſupereminens omnibus fortitudine, ita vt nulla creatura illius poſſit viribus coæquari.

2. *In legiſlatoribus*) i. ſicut robore omnes, ita etiam ſapientia & prudentia ſuperat, adeo vt nullus legiſlatorum aut gubernatorum ciuitatum qui in prudentiſſimis habentur, ei valeant comparari.

3. *Stilla.*) guttula vna, quæ ſtillat è ſitula: Si autem totus mundus non eſt niſi ſtillula, quantula es tu ô homuncio huius ſtillulæ portio. *Vide Ambr. in Pſ. 1. & Chryſoſt. in epiſt. ad Eph. hom. 3.*

4. *Momentum.*) quod minimum in ſtatera pondus eſt, quoque ſtatim inclinatur.

5. *Reputatæ ſunt.*) Dei ſcilicet comparatione, qui potentiſſimus eſt.

6. *Libanus &c.*) q.d. quod verò ad cultum, religionemque ei debitam attinet, tanta eſt eius maieſtas vt libano, qui aromate abundat lignoque ſuauiter olenti, non ſatis ſit ad ſuffimentum.

7. *Quaſi non ſint.*] parum dixi, quod ſint quaſi ſtilla & momentum, debui dicere, vt modò dico, in eius conſpectu perinde cenſeri ac ſi nihil eſſent.

8. *Momentum ſtateræ.*] poteſt ſumi ad ſenſum §. vt Dei comparatione nihil ſit mundus, vel etiam vt ſignificetur, quod ſicut ſtatera minimo momento inclinatur in alteram partem, ita omnes creaturæ diuino pareant nutui, vt nunc huc, nunc illuc, prout ei viſum fuerit, propendeant.

9. *Antelucani.*] quæ exorto ſole, ſtatim diſſipatur, quo etiam ſignificatur Dei potentia, qui facillimè poteſt res omnes perdere.

§. 3. HAC DEI INFINITATE, QVIA INFINITÈ bonus, fit vt nunquam faſtidium pariat, & vt ſolus ſatiet.

Eccli. 24. 29. *Qui edunt me adhuc* [1] *eſurient: & qui bibunt me adhuc ſitient.*

Pſ. 16.15. [2] *Satiabor cum apparuerit* [3] *gloria tua.*

Ioan. 7.37. *Si quis* [4] *ſitit, veniat ad me, &* [5] *bibat.*

1. *Eſurient, & ſitient.*] In hoc mundo quidem iuſti adhuc eſuriunt, quia ſemper deſiderant magis ac magis Deo frui: In altera autem vita Sancti Deum dicuntur ſitire & eſurire, quia nūquam eos capit Dei faſtidium & tanta eius capiuntur voluptate poſt mille annos (loquendo humano more) quanta primo die. Lira. in c. 4. Ioan.

2. *Satiabor.*] nihil aliud expetens, ſatiabor, qui in hac vita ob rerum creatarum exiguam & finitam bonitatem nunquam potui ſatiari.

3. *Gloria tua.*] qua dabitur frui te, qui es omne atque adeo infinitum bonum.

4. *Sitit.*) bonum, iucundum, & quicquid hominem poteſt beare.

5. *Bibat.*) de infinito omnis boni fonte. Eſt ſenſus accommodatitius.

CAPVT V.

De exiſtentia Dei vbique.

§. 1. DEVS EST VBIQVE.

Non erit fuga eis, & non ſaluabitur ex eis, qui fugerit, ſi deſcenderint vſque ad infernum, inde manus mea educet eos, & ſi aſcenderint vſque in cælum, inde detraham eos; & ſi abſconditi fuerint in vertice Carmeli, inde [1] *ſcrutans auferam eos: & ſi* [2] *celauerint ſe ab oculis meis in profundo maris, ibi mandabo* [3] *ſerpenti, & mordebit eos: & ſi abierint in captiuitatem coram inimicis, ibi mandabo gladio, & occidet eos: & ponam oculos meos ſuper eos* [4] *in malum, & non in bonum.* Amos 9.2. 3.4.

[5] *Putaſne Deus è vicino ego ſum, dicit Dominus? & non Deus de longè? ſi occultabitur vir in abſconditis, & ego non videbo eum, dicit Dominus? Nunquid non* [6] *cælum & terram ego impleo dicit Dominus?* Hier. 23.23.

Quò ibo à [7] *ſpiritu tuo? & quò à facie tua fugiam? ſi aſcendero in cælum tu illic es, ſi deſcendero in infernum ades, ſi ſumpſero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris, etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua: & dixi forſitan tenebræ* [8] *conculcabunt me, &* [9] *nox illuminatio mea* [10] *in delitijs meis; quia tenebræ non obſcurabuntur* [11] *à te, & nox ſicut dies illuminabitur: ſicut* [12] *tenebræ eius: ita &* [13] *lumen eius:* [14] *quia tu poſſediſti renes meos:* [15] *ſuſcepiſti me de vtero matris meæ.* Pſ. 138.7.8. 9.10.11. 12.13.

[16] *Cælum ſedes mea, terra autem ſcabellum pedum meorum:* [17] *quæ eſt iſta domus quam ædificabitis mihi? & quis eſt iſte locus quietis meæ.* Iſa. 66.1.

Non longè eſt ab vnoquoque noſtrûm: [18] *In ipſo enim viuimus, & mouemur, &* [19] *ſumus.* Act. 17.28

Spiritus Domini repleuit orbem terrarum: [20] *& hoc, quod* [21] *continet omnia, ſcientiam habet* [22] *vocis.* Sap. 1.7.

Plena eſt omnis terra [23] *gloria eius.* Iſa. 6.3.

1. Scru-

1.*Scrutans.*) quia vertex Carmeli plenus erat cauernis, ideo propter latibulorum multitudinem: dixit, *ſcrutans*.

2.*Celauerint.*) celare tentauerint, fieri enim dicitur, quod tentatur & quæritur.

3.*Serpenti.*] 70. draconi: draconem autem ſeu ſerpentem, vocat piſcem maximum.

4.*In malum.*) vt eos puniam. Hîc clarè teſtatur Deus enumeratione præcipuorum locorum vniuerſi, cœli, terræ, maris, montium ſe eſſe vbique.

5.*Putaſne.*) Putaſne neceſſe eſſe me propiùs accedere vt te videam peccantem, ac ſi non poſſem id præſtare de longè? falleris: omnibus enim ita ſum propinquus ac pręſens vt nihil me poſſit latere, quaſi à longè proſpicientem.

6.*Cælum, &c.*) q. d. ſi cœlum & terram ego impleo, nullus me latere poterit, aut propter longinquitatem, aut loci obſcuritatem.

7.*Spiritu.*] diuinitate, quæ quaſi ſpiritus eſt inuiſibilis, omnia penetrans quaſi eſſet anima mundi & vbique ſe inſinuans per eſſentiam, præſentiam, & potentiam. Hier. & Euthym.

8.*Conculcabunt*) i. operient, quod enim conculcatur, operitur.

9.*Nox illuminatio mea.*) id eſt, nox ipſa, Deo eſt illuminatio, eadem Deo eſt lux, & prębet illi lumen, vt ita clarè me videat nocte quàm die.

10.*In delitijs meis.*) id eſt, ſi vacem nocte carnis delitijs & voluptatibus, non tamen oculos Dei lucidiſſimos qui vbique eſt effugere poſſum.

11.*A te.*) apud te, id eſt, nullæ tenebræ tibi ſunt obſcuræ.

12.*Tenebræ eius.*] ſupple noctis.

13.*Lumen eius.*) ſupple diei, id eſt, perinde ſe habent apud te tenebræ noctis & lux diei, ita vt in vtriſque æquè omnia videas.

14.*Quia tu, &c.*] nec mirum ſi nihil te lateat mei, vbicumque fuero, cum renes meos in quibus affectuum eſt ſedes & omnes ſecretiſſimas corporis mei partes (has ſignificant renes, qui in animali ſunt valde abditi) iam ab initio poſſederis, quia creaſti eas, & in ijs intimè inhabitas.

15.*Suſcepiſti, &c.*] quem creaueras, ſuſcepiſti in curam tuam, iam olim ab vtero matris egreſſum, manum tuam mihi porrigendo & à noxijs protegendo.

16.*Cælum, &c.*] id eſt, immenſus ſum, & nihil non impleo, ideo cœlum thronus meus eſt, &c. Loquitur autem more humano, nam quia thronus ornatior eſſe ſolet ſcabello, & cœlum ornatius eſt terra, ideo dicit cælum ei eſſe thronum, & terram ſcabellum. Adde in throno regiam maieſtatem ſplendere magis, ita diuinam in cœlis.

17.*Quæ eſt iſta domus.*) Templum: quaſi dicat, nimis eſt anguſtum & vile mihi, qui totum mundum impleo.

18.*In ipſo.*].i. eius virtute.

19.*Sumus.*) Id omne quod ſumus, q. d. ab eo habemus omnia.

20.*Et hoc.*) latinè dicendum eſſet *& hic*, ſcilicet ſpiritus, ſed retinuit interpres, vt alias ſæpe genus Græci vocabuli πνεῦμα quod neutrum eſt.

21.*Continet.*] ſuſtentat, conſeruat.

22.*Vocis.*) ſermonis humani, quamuis occultiſſimè prolati.

23.*Gloria eius.*, Rebus manifeſtantibus eius gloriam, ad eamque excitantibus, à quibus ipſe non abeſt. Citant hunc locum Scholaſtici multi ad idem probandum.

§2. ETIAM EXTRA MVNDVM IN SPATIIS imaginarijs.

Forſitan[1] veſtigia Dei comprehendes, & vſque ad omnipotentem perfectum reperies? [2]excelſior cælo eſt, & [3]quid facies? profundior inferno, & vnde cognoſces? longior terra menſura eius, & latior mari. Iob.11.7.8.9.

An non cogitas quod Deus excelſior cœlo ſit, & ſuper ſtellarum verticem ſublimetur? Iob.22.12.

Si cęlũ & [4]cęli cęlorum te capere non poſſunt, quanto magis domus hæc quam ædificaui. 3.Reg.8.27.

1.*Veſtigia Dei comprehendes, &c.*) id eſt confidis te inueſtigando vſque ad celſitudinem diuinitatis poſſe pertingere, & quaſi apprehenſis eius veſtigijs illum tenere, vt perfectè ipſum & quæ ſunt in ipſo occulta omnia perluſtres?

2.*Excelſior cælo eſt.*] id eſt, eſt extra cælum in ſpatijs imaginarijs; id eſt, reuera habet ſuam entitatem extra mundum, non quidem in aliquibus rebus aut locis, quæ ibi ſint actu pręter Deum, ſed in ſeipſo, ſicuti Deus in ſeipſo ſuam entitatem habuit antequam crearet hunc mundum. Ita Scholaſtici.

3.*Quid facies?*) cum ſit tam immenſus quomodo eum poteris apprehendere?

4 *Cæli cælorum.*) ſupremi cæli.

CAPVT VI.

De immutabilitate Dei.

§.1. DEVS EST OMNINO IMMVTABILIS: quo ſpectant, quæ de eius veritate, & fidelitate tradita ſunt à SS. litteris.

Initio tu Domine terram fundaſti: & opera ma- Pſ.101.26.27.28.

nuum

nuum tuarum ſunt cæli, [1] ipſi peribunt : tu autem permanes : & omnes [2] ſicut veſtimentum veteraſcent, & [3] ſicut opertorium mutabis eos, & [4] mutabuntur , [5] tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient.

Hier.1.11.12. *Quid tu vides Ieremia? & dixi, [6] virgam vigilantem ego video : & dixit Dominus ad me, bene vidiſti, quia [7] vigilabo ego ſuper verbo meo vt faciam illud.*

Mat.24.35. *Cælum & terra [8] tranſibunt , verba autem mea non præteribunt.*

Heb.6.17.18. [9] *In quo [10] abundantius volens Deus oſtendere pollicitationis [11] hæredibus [12] immobilitatem conſilij ſui, [13] interpoſuit iuſiurandũ: vt per [14] duas res immobiles , quibus impoſſibile eſt, [15] mentiri Deum [16] fortiſſimum ſolatiũ habeamus, [17] qui confugimus [18] ad tenendam propoſitam ſpem.*

Deut.7.9. *Et ſcies, quia Dominus Deus tuus, ipſe eſt Deus fortis, & fidelis, cuſtodiens pactum, & miſericordiam diligentibus ſe, & his qui cuſtodiunt præcepta eius, in mille generationes.*

Ioan.3.33. [19] *Qui accepit eius [20] teſtimonium , [21] ſignauit, quia Deus verax eſt : [22] quem enim miſit Deus, verba Dei loquitur.*

1.Reg.15.29. *Porro triumphator in Iſrael non parcet, & pœnitudine non flectetur: neque enim homo eſt, vt agat pœnitentiam.*

Rom.3.4. *Eſt autem Deus verax, omnis autem homo [23] mendax.*

2. ad Timoth.2.12.13. *Si [24] negauerimus, & ille [25] negabit nos : ſi [26] non credimus, [27] ille fidelis permanet, [28] negare ſeipſum non poteſt.*

1.Theſſ.5.24. *Fidelis eſt, qui vocauit vos, qui etiam faciet, &c.*

2.Theſſ.3.3. *Fidelis Dominus eſt, qui confirmabit nos, & cuſtodiet à malo.*

Eius generis plurima exſtant teſtimonia, à quibus dicitur Deus fidelis & verax, Exodi 34.6. Deut.32.4. Iſa. 49.7. Ioan.8.26. 1.Cor. 1 8.& c.10.13. ad Titum 1.2. 1. Ioan.1.9. Hebr.10.23. Apoc.3.7.& 14.& alibi ſæpè.

Iac.1.17. *Omne [29] datum optimum, & omne donum perfectum, deſurſum deſcendens à [10] Patre luminum, apud quem non eſt [11] tranſmutatio, nec viciſſitudinis [12] obumbratio.*

Num.23.19. *Non eſt Deus quaſi homo vt mentiatur, nec vt [33] filius hominis vt mutetur: dixit ergo & non faciet? locutus eſt, & [34] non implebit?*

Malac.3.6. *Ego Dominus, & non mutor.*

1.*Ipſi peribunt.*] non quoad ſubſtantiam, ſed quoad modum. Peribunt enim, veteraſcent, & mutabuntur quoad motum ſtellarum, quoad influxum caloris, quoad generationes rerum inferiorum.

2.*Sicut veſtimentum*].i. quoad externam figuram, & modum ſe habendi conſumentur.

3.*Sicut opertorium.*).i. ſicut pallium aliquod vetus, remouebis à cælis externum iſtum habitum, & modum ſe habendi, & nouo indues.

4.*Mutabuntur.*) ſicuti mutatur homo cum veſtimẽta mutat, quoad exteriorem faciem, non interiorem ſubſtantiam.

5.*Tu autem, &c.*) .i. tu nullo modo mutaberis, quantauis annorum duratione.

6.*Virgam vigilantem.*).i. paratam ad feriendum, minantemque vltionem : erat illa hieroglyficum iudicis vltoris vigilis & ad puniendum ſoliciti.

7.*Vigilabo, &c.*) celeriter exequar quod per te ſum locuturus, neque enim ſum vt homines, qui mutantur.

8.*Tranſibunt.*) Vide ſupra nu.1. Poteſt etiã eſſe ſenſus conditionalis, licet cælum & terra tranſirent, perirent, verba tamen mea effectum ſuum conſequerentur, non eſſent inania & vana.

9.*In quo.*) cuius rei intuitu, hoc eſt ; quia conſiderabat (vt dictum ſuperiore verſu) iuramento finiri omnem controuerſiam & fieri confirmationem promiſſorum.

10 *Abundantius.*) magis ac magis, abundanter id præſtiterat per promiſſionem, iam abundantius per iuramentum.

11 *Hæredibus.*] illius promiſſi, quod factum fuerat ad Abraham.

12.*Immobilitatem, &c.*].i. illud promiſſionis decretum, in ęternum non eſſe reuocandum.

13 *Interpoſuit iuſiurandum.*) medium inter ſe & homines, vt ei crederent.

14.*Duas res immobiles.*) promiſſionem, & iuramentum, quæ mutari non poſſunt.

15.*Mentiri*] non implendo promiſſa, aut reuocando quod ante propoſuerat.

16.*Fortiſſimum.*) quod nos in omni aduerſitate fortes faciat.

17.*Qui confugimus.*] nos dico, qui dum tribulationes nos inſequuntur, confugimus.

18.*Ad tenendam.*] ad conſtanter retinendam, nec vllis aduerſis deſerendam futuræ beatitudinis nobis promiſſæ ſpem.

19.*Qui accepit eius.*] ſupple Chriſti.

20.*Teſtimonium.*].i. qui credidit illi, eiuſque fidem complexus eſt.

21.*Signauit., &c.*) id eſt, talis ipſa ſua fide quam habuit, velut ſigillo quodam ſuo confirmauit Deum eſſe veracem, ſi enim talem eum non iudicaſſet, fidem eius dictis non habuiſſet.

22.*Quem enim, &c.*] rationem affert præcedentium, quia qui miſſus eſt à Deo, ſupple Chriſtus, verba Dei loquitur; igitur qui ei credit verbis Dei credit.

23.*Mendax.*) capax mendacij, imo propenſus ad mentiendum.

24.*Si negauerimus.*) aut verbo in perſecutione tyrannorum, aut opere malè viuendo, aut cogitatione non credendo illi.

25. *Negabit nos.*) in futuro iudicio.

26.*Si non credimus.*] ſi increduli & inobedientes fuerimus.

27. *Ille fidelis permanet.*) ille nihilominus

conſtans

conſtans & in ſe, & in pœnis, & verbis, quæ ſemel definiuit, permanet; neque contra id quod ſemel decreuit poterit facere, cum iſtam ſententiam protulit, dicens: *Qui non crediderit, condemnabitur.*

28. *Negare ſeipſum.*) .i. non poteſt non eſſe quod eſt, .i. verax, nō poteſt negare ſe veracē: negaret autem ipſo quidem opere ſe veracem, ſi non puniret ſontes, vt ante decreuit.

29 *Datum optimum.*) Græcè donum bonū.

30. *Patre.*] authore omnis luminis, tam corporei, quàm ſpiritualis.

31. *Tranſmutatio.*] de forma in formam, ſeu ſubſtantialem, ſeu accidentariam conuerſio.

32. *Obumbratio.*} In quo ne minima quidem eſt vmbra mutationis.

33. *Filius hominis.*) .i. homo, repetitio eiuſdem frequentiſſima Hebræis.

34. *Non implebit.*) q. d. abſit.

§. 2. OB HANC EIVS IMMVTABILITATEM & firmitatem, ita de eo in Canticis:

Cant. 5. 15 1 *Crura illius columnæ marmoreæ, quæ 2 fundatæ ſunt ſuper baſes aureas.*

1. *Crura.*) Per crura Chriſti ſeu Dei, quæ aſſimilantur columnis, intellige immobilitatem, & firmitatem verborum eius, & actionum omnium.

2. *Fundatæ, &c.*) quia ſcilicet firmitas omnis verborum Chriſti, diuinæ certitudini, & primæ veritati innititur, cum ipſe ſit prima veritas.

CAPVT VII.

De æternitate Dei.

§. 1. DEVS EST ÆTERNVS.

Iſa. 40. 28 1 *Numquid neſcis, aut non audiſti? Deus ſempiternus, Dominus, qui creauit 2 terminos terræ; 3 non deficiet neque laborabit, nec eſt inueſtigatio ſapientiæ eius.*

Pſ. 89. 2. *Priuſquam montes fierent, aut formaretur terra, & orbis, 4 à ſęculo, & 5 vſque in ſæculum, tu es Deus.*

Pſ. 101. 25 *6 In generationem & generationem anni tui.*

Exo. 15. 18 *Dominus regnabit in æternum, & 7 vltra.*

Iob 36. 26 *Numerus annorum eius 8 inæſtimabilis.*

Iſa. 57. 15. *Hęc dicit excelſus & ſublimis, 9 habitans æternitatem.*

1. *Numquid, &c.*) q. d. ſi neſcis, iam audi, & diſce.

2. *Terminos terræ.*] .i. ita creauit vt eam certis definiret terminis.

3. *Non deficiet, &c.*) qui ſicut in tanta illa molitione, neque defecit, neque laborauit; ſic etiam nunquam aliàs deficiet, neque laborabit.

4. *A ſęculo.*) q. d. non ſolum tu es ante montes, ſed ab æterno.

5. *Vſque in ſæculum.*) .i. vſque in æternum.

6. *In generationem, &c.*] .i. in omnem generationem .i. tua duratio æterna coexiſtit ſine vllo fine, generationi, & generationi.

7. *Vltra.*) Eſt hyperbole: ſenſus eſt, opto vt regnū Dei duret in omnem æternitatē, & ſi fieri poſſet, etiam vltra & vltrò.

8. *Inæſtimabilis.*) computari nequit, quia æternus.

9. *Habitans ęternitatem.*] .i. qui eſt quædam ſubſtantia æterna.

CAPVT VIII.

De vnitate Dei.

§. 1. DEVS EST VNVS.

Videte quod ego ſim ſolus, & non ſit alius Deus præter me, ego occidam, & ego viuere faciam, percutiam, & ego ſanabo, & non eſt, qui de manu mea poſſit eruere. Deut. 32. 39

Incommunicabile nomen lapidibus & lignis impoſuerunt. Sap. 14. 21

Ante me non eſt formatus Deus, & poſt me non erit. Iſa. 43. 10.

Ego 1 primus, & ego nouiſſimus, & abſque me non eſt Deus. Iſa. 44. 6.

Ego Dominus, & 2 non eſt amplius, 3 extra me non eſt Deus. Iſa. 45. 5.

Et 4 gloriam meam alteri non dabo, & laudem meam ſculptilibus. Iſa. 42. 9.

Ego autem Dominus Deus tuus 5 ex terra Aegypti: & Deum abſque me neſcies, & ſaluator non eſt præter me. Oſee 13. 4

Videnda etiam Deuter. 4. 35. Pſal. 82. 19. & Pſ. 85. 10. Ioan. 17. 3. Lucæ 4. 8. Deut. 6. 4. Eccli. 1. 8. Marci 12. 29. 1. Cor. 8. 6. ad Galat. 3. 20. Epheſ. 4. 5. 1. ad Timoth. 2. 5. Pſa. 17. 32. 3. Reg. 8. 13. Sap. 12. 13. cum ſexcentis alijs locis, quorum vſus ad fidem noſtram firmandam potius, quàm ad mores formandos valet.

1. *Primus, &c*) id eſt, ego ſum principium à quo omnia, & finis ad quem omnia referri debent, neque præter me vllus eſt Deus.

2. *Non eſt amplius.*) .i. non eſt vllus pręter me.

3. *Extra me.*] idem repetit & inculcat: eſt enim ſummi momenti, id verè credere.

4. *Gloriam.*) diuinitatis, vt quis vocetur Deus præter me.

5. *Ex terra Aegypti.*) ex eo tempore, quo eras in Ægypto.

§. 2.

§.2. Ac ne qvis hvic tantæ, tantique momenti veritati deeſſet ſexus, etiam illi teſtimonium perhibet:

Anna mater Samvelis.

1.Reg.2.2. *Non eſt ſanctus vt eſt Dominus: neque enim eſt [1] alius [2] extra te, neque eſt fortis ſicut Deus noſter.*

1.*Alius.*) ſupple Deus.
2.*Extra.*).i.præter te.

Capvt IX.

De Dei cognitione paſſiua, qua ſcilicet hic ab homine mortali cognoſcitur

§. 1. Qvam sit ea imperfecta sev Deum ſpectes, ſeu eius opera, eaque ſeu naturæ, ſeu gratię.

Sap.9.13. *Quis hominum poterit ſcire conſilium Dei? aut quis poterit cogitare quid velit Deus?*

Sap.9.16. 17. *Difficile [1] æſtimamus quæ in terra ſunt; & quæ in [2] proſpectu ſunt inuenimus cum labore: quæ autē in cælis ſunt, quis inueſtigabit? [3] ſenſum autem tuum, quis ſciet; niſi tu dederis ſapientiam, & miſeris [4] ſpiritum ſanctum tuum de altiſſimis?*

Iob 36.23. 24.25.26 *Quis poterit [5] ſcrutari [6] vias eius? aut quis poteſt ei dicere: [7] operatus es iniquitatem? memento quod ignores [8] opus eius, [9] de quo cecinerunt [10] viri. Omnes homines [11] vident eum, vnuſquiſque intuetur [12] procul, ecce Deus magnus vincens ſcientiam noſtram, numerus annorum eius inæſtimabilis.*

Videre etiam licet eiuſdem c.37.38. 39.40. 41. quibus fusè admodum oſtenditur, quàm homini ſint ignota Dei opera.

Iob 11. 7. [13] *Forſitan veſtigia Dei comprehendes, & vſque ad perfectum omnipotentem reperies?*

Eccli.42. 23. *Quàm [14] deſiderabilia omnia opera eius, [15] & [16] tanquam ſcintilla, quę eſt conſiderare?*

Eccli. 24. 38. 39. [17] *Qui [18] perficit primus ſcire ipſam, & [19] infirmior non [20] inueſtigabit eā: [21] à mari enim abūdabit cogitatio eius [22] & conſilium eius ab abyſſo magna.*

Eccl. 11.5. *Quomodo ignoras [23] quæ ſit via ſpiritus, & qua ratione compingantur oſſa in ventre prægnantis: ſic neſcis opera Dei qui fabricator eſt omnium.*

Iob 26.14 *Ecce hæc ex parte dicta ſunt [24] viarū eius, & cum [25] vix paruā ſtillam ſermonis eius audierimus, [26] quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri.*

Eccli. 1. 2 3.4 7 8.9 [27] *Arenam maris, & pluniæ guttas, & dies ſæculi, quis dinumerauit? [28] altitudinem cęli & latitudinē terræ, & profundū abyſſi quis dimēſus eſt? [29] ſapientiam Dei præcedentē omnia quis inueſtigauit? [30] diſciplina ſapientiæ cui reuelata eſt & manifeſtata? & [31] multiplicationē ingreſſus illius quis intellexit? [32] vnus eſt altiſſimus creator omnipotens & rex potens, & metuendus nimis, ſedens [33] ſuper thronum illius, & dominans Deus, ipſe [34] creauit illā [35] in ſpiritu ſancto, & [36] vidit, & [37] dinumerauit & [38] menſus eſt.*

[39] *O altitudo diuitiarum, ſapientiæ, & ſcientiæ Dei: quàm incomprehenſibilia ſunt [40] iudicia eius, & inueſtigabiles [41] viæ eius? quis enim cognouit [42] ſenſum Domini? aut quis cōſiliarius eius fuit?* Rom.11. 33.34.

[43] *Magnus conſilio & incomprehenſibilis cogitatu, cuius oculi aperti ſunt ſuper omnes [44] vias filiorum Adam, vt reddas vnicuique ſecundū vias ſuas, & ſecundum fructū [45] adinuentionū eius.* Hier.32. 19.

Qui [46] ſolus habet immortalitatem, & lucem inhabitat [47] inacceſſibilem: quem nullus hominum vidit, [48] ſed nec videre poteſt: cui honor & imperium ſempiternum, amen. 1.ad Tim. 6.16.

[49] *Ex parte cognoſcimus, & ex parte prophetamus, cum autem venerit quod [50] perfectum eſt, euacuabitur [51] quod ex parte eſt [52] cum eſſem paruulus, loquebar vt paruulus, [53] ſapiebam vt paruulus, cogitabam vt paruulus: quando autem [54] factus ſum vir, euacuaui quæ erant paruuli. [55] Videmus nunc [56] per ſpeculum [57] in ænigmate; tunc autem facie ad faciem, nunc cognoſco ex parte: tunc autem cognoſcam [58] ſicut & cognitus ſum.* 1.Cor.13.9 10.11.12.

Vide infra §.4.& c.21.§.1.

[59] *Non eſt in hominis poteſtate conſilium tuum.* Tob.3.20.
Vide verbo Concionator, cap.2. §.4.

1.*Aeſtimamus.*) deprehēdimus, cōiectamus.
2.*Proſpectu.*) quæ in manibus, quæ in oculis ſi aſſequimur, id non fit ſine labore.
3.*Senſum.*] conſilium ſeu voluntatem
4.*Spiritum.*).i. donum Spiritus ſancti, ſcilicet ſapientiæ.
5.*Scrutari.*) ad fundum vſque exhaurire.
6.*Vias.*) cōſilia, iudicia, quibus mūdū regit.
7.*Operatus, &c.*] cum ipſe ſit impeccabilis.
8.*Opus eius.*) ita vt nec minimum operum eius aſſequaris pefectè.
9.*De quo.*) Deo ſiue opere.
10.*Viri.*] Philoſophi, Theologi, qui multa de Deo ſcripſerunt, longè tamē adhuc plura ſuperſunt, tum de eo, tum de eius operibus ſcribēda.
11.*Vident.*) videre poſſunt in creaturarum notitia, tanquam in ſpeculo.
12.*Procul.*).i. imperfectè, ſicut ea videntur imperfectè, quæ procul & à longè videntur.
13.*Forſitan.*] Vide ſupra c.5.§.2.
14.*Deſiderabilia.*) digna, quæ amentur, tum ob eorum decorem, tum vſum, & fructum.
15.*Et quæ eſt.*).i. ea quæ licet, ſcilicet opera conſiderare.
16.*Tanquam ſcintilla.*) ſunt ſcilicet, quia minimam partem operum Dei cognoſcimus.
17.*Qui.*) ſcilicet Deus.

18.*Perficit*

18. *Perficit &c.*] .i. perfectam eius ſcilicet ſapientiæ habet ſcientiam.

19. *Inſu mior.*] Deo, vt eſt omnis creatura.

20. *Inueſtigabit eam.*] Plenè, ita vt de ea nihil amplius ſuperſit cognoſcendum.

21. *A mari &c.*] .i. cogitatio ſapientiæ copioſior eſt, & incomprehenſibilior quam ſit mare.

22. *Et conſilium &c.*] .i. & conſilia eius minus perueſtigari poſſunt quā maxima aquarum profunditas.

23. *Quæ ſit via ſpiritus.*] Viam animæ ingredientis in paruuli corpus organizatum.

24. *Viarum.*] Operum Dei mirabilium particulam tantùm dixi, minimaque de maximis.

25. *Vix paruam &c.*] .i. vix paucula quædam de eius magnitudine audire atque capere ſufficimus, quæ comparatione plenitudinis diuinæ maieſtatis non ſunt niſi ſtilla collata cum Oceano.

26. *Quis poterit &c.*] .i. altiſſima quæ de Dei maieſtate dici poſſent; quæ bene comparantur tonitruo, ſicut enim validi tonitrui ſonus malè contemperatus eſt humani auditus infirmitati, ita & illa alta & excellentia quæ de Deo poſſent dici ſunt ſupra captum humani ingenij.

27. *Arenam &c.*] Comparatur ſapientia tribus quæ numerari non poſſunt ab homine.

28. *Altitudinem &c.*] Hic eandem comparat tribus rebus quæ menſurari non poſſunt.

29. *Sapientiam &c.*] q. d. ſicut quæ commemoraui non poſſunt niſi à ſolo Deo numerari & menſurari, ita nec ſapientiam ſeu diuinam ſeu humanam perfectè poteſt quiſquam comprehendere præter Deum.

30. *Diſciplina ſapientiæ.*] .i. ea ratio & via quam ſapientia Dei ſequitur in omnium rerum diſpoſitione.

31. *Multiplicationem ingreſſus.*] Multiplicem & variam eius viam & rationem agēdi quam ſeruat.

32. *Vnus eſt.*] Qui ſcilicet poſſit ea de quibus ſupra interrogatum eſt: *Quis inueſtigauit? Cui reuelata eſt?*

33. *Thronum illius.*] .i. ſuum, frequenter enim relatiuum reciprocum ponitur pro non reciproco.

34. *Creauit illam.*] Supple ſapientiam, quia ſcilicet ab æterno, nullo ei ſuggerente, in mente ſua concepit rationes ſecundum quas mundum erat creaturus, & rationali creaturæ modum viuendi præſcripturus.

35. *In ſpiritu ſancto.*] Sua diuinitate & natura quæ eſt ſancta & ab omni immunis impuritate.

36. *Vidit.*] Hoc reſpondet ei, quod ſupra quærebatur: *Cui reuelata eſt?*

37. *Dinumerauit.*] Reſpondet illi: *quis dinumerauit?*

38. *Menſus.*] Reſpondet illi: *quis dimenſus eſt?* Quibus tribus ſignificatur Deum habere perfectam ſapientiæ notitiam, quodque & numeratas & dimenſas habet omnes eius rationes ſecundum quas operatura erat, item & omnia eius opera ita vt ſciret & quot ea eſſent futura & quanta.

39. *O altitudo &c.*] Græcè ô profunditas, inexhauſta ſcilicet theſaurorum inæſtimabilis ſapientię Dei.

40. *Iudicia eius.*] Quibus omnia æquiſſimè, licet occultiſſimè iudicat, gubernat atque diſpenſat.

41. *Viæ eius.*] Rationes & modi eius agendi.

42. *Senſum.*] Voluntatem, propoſitum eius.

43. *Magnus conſilio.*] Qui maximè polles conſilio, idque multipliciter opere vales perficere.

44. *Vias.*] Opera, actiones, agendi modos.

45. *Adinuentionum.*] Studiorum, cogitationum.

46. *Solus.*] Scilicet à ſeipſo.

47. *Inacceſſibilem.*] Qui eſt in maieſtate ſua ſic abſconditus vt nemo poſſit ad ipſum perfectè comprehendendum accedere.

48. *Sed nec videre poteſt.*] Scilicet in hac vita, aut naturę viribus, ſed ad id neceſſe eſt, vt homo ſupra hominem eleuetur, inquit Anſelmus.

49. *Ex parte.*] .i. imperfectè.

50. *Perfectum eſt.*] Clara Dei viſio.

51. *Quod ex parte eſt.*] Imperfectio noſtræ cognitionis de Deo.

52. *Cum eſſem paruulus.*] Eorum quæ modo dixit ſimilitudinem proponit.

53. *Sapiebam.*] Iudicabam.

54. *Factus ſum vir.*] Beati, ſunt quaſi viri, ſcilicet ſcientia & notitia Dei, nos autem quaſi paruuli.

55. *Videmus.*] Diuina ſupple.

56. *Per ſpeculum.*] Scilicet creaturarum .i. imperfectè.

57. *In Ænigmate.*] .i. per obſcurā cognitionem, nihil enim obſcurius Ænigmate.

58. *Sicut cognitus ſum.*] A Deo ſcilicet qui nos clarè & apertè intuetur.

59. *Non eſt in &c.*] .i. de cauſa huius rei & quo fine quo cōſilio eam feciſti nemo poteſt certo quidquam ſcire. Liranus.

§. 2. COGNOSCITVR DEVS EX rebus creatis.

1. *Quod notū eſt Dei manifeſtum eſt* [2] *in illis, Deus enim illis* [3] *manifeſtauit,* [4] *inuiſibilia enim ipſius,* [5] *à creatura mūdi, per ea quæ facta ſunt, intellecta, conſpiciuntur: ſempiterna quoque eius* [6] *vir-* Rom 1.19. 20.

tus, & [7] diuinitas: ita vt ſint inexcuſabiles.

Sap.13.1.3.4.5. [8] *De his quæ [9] videntur bona non potuerunt intelligere [10] eum qui eſt, neque [11] operibus attendentes agnouerunt quis eſſet artifex, ſed aut ignem, aut [12] ſpiritum, aut citatum aerem, aut [13] gyrũ ſtellarum, aut [14] nimiam aquam, aut ſolem & lunã, rectores orbis terrarum [15] deos putauerunt, quorum ſi [16] ſpecie delectati deos putauerunt, [17] ſciãt quanto his dominator eorum ſpecioſior eſt, [18] ſpeciei enim generator omnia conſtituit, aut ſi [19] virtutẽ & opera eorum mirati ſunt, intelligant [20] ab illis, quoniam qui hæc fecit, fortior eſt illis, à [21] magnitudine enim ſpeciei & creaturæ [22] cognoſcibiliter poterit creator horum videri.*

Sap.13.9. *Si tantum potuerunt ſcire, vt poſſent [23] æſtimare ſæculum: [24] quomodo huius Dominum non facilius inuenerunt?*

1. *Quod notum eſt Dei.*) Quod naturaliter de Deo eſt cognoſcibile.

2. *In illis.*) .i. illis.

3. *Manifeſtauit.*) Quo modo autem manifeſtauit, ſequitur ex creaturarum ſcilicet conſideratione.

4. *Inuiſibilia.*) .i. attributa eius, quæ inuiſibilia, quia ſpiritualia, vt ſapientia, iuſtitia, pulchritudo &c.

5. *A creatura mundi.*) .i. ex fabrica & creatione mundi, aut ex rebus creatis in mundo.

6. *Virtus.*) Potentia.

7. *Diuinitas.*) Eſſentia eius & maieſtas, ſcilicet Deum eſſe primum ens à quo pendent omnia, ideoque colendum latria, atque orandum, illum eſſe omnium rerum finem & maximè operum humanorum.

8. *De his quæ &c.*) Loquitur de Chananæis idololatris qui incolebant terram promiſſionis.

9. *Videntur.*) Non loquitur de bonis apparentibus quæ talia videntur, cùm non ſint, ſed de bonis veris viſibilibus, de quibus ſupra ad Rom.cap.1.20.

10. *Eum qui eſt.*) Τὸν ὄντα eius quod ſemper eſt. Vnde Exodi 3.14.a.70. vocatur ὁ ὢν qui eſt.

11. *Operibus.*) Tanta cum ſapientia decore & arte factis.

12. *Spiritum.*) Ventum.

13. *Gyrum.*) Orbem.

14. *Nimiam.*) Copioſam, vehementem .i. mare.

15. *Deos.*) Et deos.

16. *Specie.*) Pulchritudine.

17. *Sciant.*) Scire potuerunt, vel debuerunt.

18. *Speciei &c.*) .i. Deus qui eſt prima origo & fons omnis pulchritudinis, ea omnia creauit, q. d. igitur longè eſt illis pulchrior.

19. *Virtutem.*] Poteſtatem, facultatem, vim agendi creaturarum.

20. *Ab illis.*] .i. ab illis ipſis creaturis .i. ex collatione facultatum quæ in creaturis & earum operatione debuere colligere infinitam Dei potentiam & opera.

21. *Magnitudine &c.*] Excellentia, & pulchritudine creaturarum.

22. *Cognoſcibiliter.*] Græcè ἀναλόγως, .i. per comparationem pulchritudinis creaturarum cum Deo, ratiocinando à minori ad maius, vel ab effectis ad cauſam, qui eſt modus homini conceſſus Deum cognoſcendi, propterea vertit vulgatus cognoſcibiliter: quem modum innuit v.3.ſuprà.

23. *Æſtimare ſæculum.*] Contemplatione aſſequi naturam mundi.

24. *Quomodo &c.*] Cum vt ait B. Dionyſius ad Titum, ipſa mundi fabrica, diuinarum rerum, quæ non videntur, ſit integumentum.

§. 3. MAXIME AVTEM EX IIS, QVÆ homini largitus eſt.

1. *Effudit illam [2] ſuper omnia opera ſua, [3] & ſuper omnem carnem, [4] ſecundum datum ſuum, [5] & præbuit illam diligentibus ſe.* Eccli.1.10.

1. *Effudit illam.*] Scilicet ſapientiam ſuam.

2. *Super omnia opera.*] Quia in illis omnibus mirabiliter ſplendet.

3. *Et ſuper omnem carnem.*] .i. præſertim (ita enim ſæpe ſumitur) *Et* ſuper omnem hominem diffuſa eſt Dei ſapientia, in eoque maximè relucet, quia data eſt ei intelligentia, qua quiſque pro ſuo modulo & dono à Deo accepto, Dei ſapientiã comprehẽdere poſſit.

4. *Secundum datum ſuum.*] .i. ex ſingulari quodam Dei dono.

5. *Præbuit &c.*] Omnium maxima ſapientiæ communicatio eſt quæ fit amantibus eum, quia hi ita cognitionem ſapientiæ percipiunt, vt per eam clarè quandoque Deum ſint viſuri. Facit autem ad ſenſum paragraphi hic verſus, quia ſi maximè omnium communicauit homini ſapientiam; igitur maximè per hominem cognoſcetur Dei ſapientia, cum in eo vt in ſpeculo maximè reluceat.

§. 4. SICVTI IMPERFECTE DEVM cognoſcimus, ita imperfectè de eo loquimur.

Magna ſunt enim [1] iudicia tua Domine, & [2] inenarrabilia [3] verba tua, propter hoc [4] indiſciplinatæ animæ errauerunt. Sap.17.1.

Quis ſufficit enarrare opera illius? quis enim inueſtigabit [5] magnalia eius? [6] virtutem autẽ magnitudinis eius quis enũerabit? aut [7] quis adiiciet enarrare miſericordiam eius? [8] non eſt minuere, neque adiicere, nec eſt [9] inuenire magnalia Dei: Eccli.18.2.3.4.5.6.

[10] cum

Iob 37. 22. 23. 24.

[10] cum conſummauerit homo, tunc incipiet: & cum [11] quieuerit, [12] aporiabitur.

[13] Ab Aquilone [14] aurum venit, [15] & ad Deum formidoloſa laudatio, [16] digne eum inuenire non poſſumus [17] magnus fortitudine, & iudicio, & iuſtitia, & enarrari non poteſt, ideo [18] timebunt eum viri, & non audebunt [19] contemplari omnes qui ſibi videntur eſſe ſapientes.

Vide ſupra §. 1. numero 49.

1. *Iudicia.*] Supplicia quibus puniti Ægyptij vel iudicia quibus aliquid facere decreuiſti.

2. *Inenarrabilia.*] Narratu difficilia ſeu explicatu.

3. *Verba.*] .i. facta.

4. *Indiſciplinatæ.*] Imperitæ animæ ignorantes illa iudicia in errorem inductæ ſunt. Error autem eorum fuit, quia voluerunt ſe opponere iudiciis Dei, & ijs ſpretis eius retinere populum.

5. *Magnalia.*] Magnifica eius opera.

6. *Virtutem.*] Robur, potentiam. Duo hîc enumerat admiranda in Deo & inenarrabilia, potentiam & miſericordiam, quæ duo Deo tribuuntur cum dicitur, *Optim. Max.* fortitudini eius non eſt adiuncta vt ferè in hominibus, crudelitas, & miſericordiæ eius non deeſt potentia ſuccurrendi.

7. *Quis adijciet.*] Supple cor ſuum: aut quis aggredietur.

8. *Non eſt minuere.*] Ita ſunt abſoluta vt nemo quid in eis ſuperfluum oſtendere poſſit quod auferendum eſſet, aut aliquid in eis deſiderari quod adijciendum eſſet.

9. *Inuenire.*] .i. plenè cognoſcere.

10. *Cum conſummauerit.*] Cum abſoluiſſe ſe putauerit inueſtigationem & enarrationem de Deo, tum demum inueniet tantum ſupereſſe vt quaſi de nouo ſit incipiendum.

11. *Quieuerit.*] Quaſi inſtituto ſuo bene perfecto.

12. *Aporiabitur.*] Perplexus erit, quia videbit ſibi adhuc laborandum vt quod conatur perficiat, poteſt & hic vltimus verſus accommodari ad ſignificandum in virtutis ſtudio tanquam necdum obtenta perfectione, ſemper incipiendum nouo feruore.

13. *Ab Aquilone.*] Non tantum à meridie & calidis regionibus, qui eſt admirandæ Dei potentię effectus.

14. *Aurum venit.*] Etiam in maxima copia, aiunt aliqui, inquit P. Sa. Quidam per aurum intelligunt auram ſerenam quæ ſimilis eſt auro rutilanti: venitque vt plurimum ab Aquilone qui ſolet pluuioſas nubes diſpergere.

15. *Et ad Deum &c.*] Propter quæ hactenus dicta admiranda & magna opera Dei, debet etiam Deus cum timore, reuerentia, & tremore à nobis laudari.

16 *Dignè.*] Sufficienter & quantum eſt cognoſcibilis cognoſcere.

17. *Magnus fortitudine.*] Hæc eſt ratio cur dignè inueniri non poſſit.

18. *Timebunt viri.*] Iure timere debent ac reuereri viri quantumlibet præſtantes.

19. *Contemplari.*] Cogitare de eo niſi cum magna formidine & reuerentia, ſoliciti ne indignum aliquid Deo, aut vanum quidpiam ſibi perſuadeant.

CAPVT X.

De Dei nominibus.

Hieronymus epiſt. 136. decem Hebraica recenſet Dei nomina, quibus apud Hebręos præcipuè deſignatur: primum eſt El .i. Deus. 2. Eloim. 3. Eloe quod & ipſum Deus dicitur. 4. Sabaoth .i. exercituum. 5. Helion .i. excelſum. 6. Eſereheie quod in Exodo legitur, qui eſt miſit me ad vos. 7. Adonai, quem nos Dominum generaliter appellamus 8. Ia quod in Deo tantum ponitur & in Alleluia extrema quoq; ſyllaba ſonat. 9. Tetragrammaton, quod ineffabile putauerunt. 10. Saddai .i. ſibi ad omnia ſufficiens. Hæc S. Hieronymus ad Marcellam.

Redemptor noſter Dominus exercituum nomen illius, [1] ſanctus Iſrael. Iſa. 47. 4.

Scient quia nomen mihi Dominus. Iere. 16. 21.

Dominus nomen eſt eius. Amos 5. 8

Dixit Dominus ad Moyſen: [2] ego ſum qui ſum, ait: ſic dices filijs Iſrael: qui eſt miſit me ad vos. Exodi 3. 14. 15.

Dixitque iterum Deus ad Moyſen: hæc dices filijs Iſrael: Dominus Deus patrum veſtrorum, Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob miſit me ad vos, hoc nomen mihi eſt in æternum, & hoc [3] memoriale meum [4] in generationem & generationem.

Noli adorare Deum alienum. [5] Dominus zelotes nomen eius, Deus eſt æmulator. Exodi 34. 14.

Dominus Deus tuus [6] ignis conſumens eſt, Deus [7] æmulator. Deut. 4. 24.

1. *Sanctus.*] Sãctificaui vel sãctitas Iſraelis.

2. *Ego ſum &c.*] Vide ſupra cap. 1. §. 1.

3. *Memoriale.*] Per quod recordentur mei, & me inuocent homines, maximèque filij Patriarcharum.

4. *In generatione &c.*] .i. in multas generationes, ſeu per omnia ſæcula.

5. *Dominus zelotes &c.*] Hebraiſmus .i. Domini nomen eſt zelotes, vbi & alter Hebraiſmus: habere enim nomen ſignificat eſſe: Domini igitur nomen eſt zelotes, quia æmulator eſt honoris ſibi debiti, nec eum vult ad idola à nobis transferri.

6 *Ignis conſumens.*] Inſtar ignis omnia populatur: quo modo loquendi ſignificatur Deum iniuriarũ ſuarũ vindicem acerrimum.

7. *Aemulator.*] Honoris ſibi debiti quem ſibi ſoli vult impendi.

CAPVT XI.

De ſcientia Dei.

§. 1. IN DEO EST SCIENTIA.

Eſther 14. 14. *Domine qui habes omnium ſcientiam.*
Iob 21. 22. *Numquid Deum docebit quiſpiam ſcientiam, qui* [1] *excelſos iudicat.*
Pſ. 138. 6. *Mirabilis facta eſt ſcientia tua* [2] *ex me,* [3] *confortata eſt, & non potero* [4] *ad eam.*

Vide verſum præcedentem hoc eodem Pſalmo.

1. *Excelſos.*] Vel ſpiritus Angelicos nobiliſſimos, vel Reges & principes terræ.

2. *Ex me.*] .i. præ me, ſuper me, eſt Hebraiſmus .i. maior quam vt poſſim aſſequi.

3. *Confortata &c.*] Eleuata.

4. *Ad eam.*] Supple pertingere.

§. 2. DEVS SE INPRIMIS IPSE cognoſcit.

1. Cor. 2. 11 *Quis hominum ſcit* [1] *quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt? ita* [2] *quæ Dei ſunt nemo cognouit,* [3] *niſi ſpiritus Dei.*

1. *Quæ ſunt hominis.*] Occulta ſcilicet, vt cogitationes, conſilia, voluntates, deſideria.

2. *Quæ Dei ſunt.*] Vt Dei conſilia & cætera occulta.

3. *Niſi ſpiritus Dei.*] Intellige & niſi ij quibus reuelat.

§. 3. IMO ITA COGNOSCIT VT ſe comprehendat.

1. Cor. 2. 10 [1] *Spiritus omnia* [2] *ſcrutatur etiam* [3] *profunda Dei.*

1. *Spiritus.*] Sanctus ſcilicet, tertia perſona SS. Trinitatis.

2. *Scrutatur.*] id eſt, penetrat, perſpicit intimè, ita vt nihil remaneat in Deo ipſi incognitum, ſed Deum tantum cognoſcat quantum cognoſci poteſt, quod eſt comprehendere.

3. *Profunda.*] Conſilia, iudicia &c.

§. 4. DEVS ETIAM ALIA A SE COgnoſcit omnia, tam in cælo quam in terra, etiam cogitationes hominum & Angelorum, etiam futura contingentia, nihilque ita eſt abditum, quod eius aſpectum fugere poſſit, quod quoniã magni eſt momenti ad mores, & ad peccati odium, pluribus id quidem probandum erit.

Oculi Domini contemplantur vniuerſam terram. 2. Paral. 16. 9.
Si dixeris vires non ſuppetunt: qui inſpector eſt cordis: [1] *ipſe intelligit, &* [2] *ſeruatorem animæ tuæ nihil fallit, reddetque homini iuxta opera ſua.* Prou. 24. 12.
Non eſt vlla creatura inuiſibilis in conſpectu eius, omnia autem nuda, & aperta ſunt oculis eius, [3] *ad quem nobis ſermo.* Hebr. 4. 13
[4] *Maior eſt Deus corde noſtro, & nouit omnia.* 1. Ioa. 3. 20
Oculi Domini ſuper iuſtos & aures eius in preces eorum. Pſ. 33. 16. 17
Scrutans [5] *corda, & renes Deus.* Pſ. 7. 10.
[6] *Prauum eſt cor hominum, & inſcrutabile, quis cognoſcet illud? ego Dominus ſcrutans cor, & probans renes: qui do vnicuique iuxta* [7] *viam ſuã, & iuxta fructum* [8] *adinuentionum ſuarum.* Hier. 17. 9. 10.

Vide eiuſdẽ caput 11. 20. & caput. 20. 12.

Hæc dicit Dominus ſanctus Iſrael [9] *plaſtes eius: ventura* [10] *interrogate me inter filios meos, & ſuper opus manuum mearum* [11] *mandate mihi.* Iſa. 45. 11.
Priuſquam te formarem in vtero, [12] *noui te: & antequam exires de vulua, ſanctificaui te, & prophetam in gentibus* [13] *dedi te.* Hier. 1. 5.
Deus æterne qui abſconditorum es cognitor, qui noſti omnia antequam fiant. Daniel 13. 42.
Et ſi multitudinem ſcientiæ deſiderat quis, ſcit præterita, & de futuris æſtimat: ſcit [14] *verſutias ſermonum, & diſſolutiones* [15] *argumentorum,* [16] *ſigna, & monſtra ſcit antequam fiant, &* [17] *euentus temporum, & ſæculorum.* Sap. 8. 8.
Ego ſcio quod non dimittet vos rex Aegypti, vt eatis, niſi [18] *per manum validam.* Exodi 3. 19
Scio cogitationes eius, quæ facturus ſit hodie, antequam introducam eum in terram, quam ei pollicitus ſum. Deuter. 31. 21.
[19] *Non eſt occultatum* [20] *os meum à te, quod feciſti in occulto,* [21] *& ſubſtantia mea* [22] *in inferioribus terræ.* [23] *Imperfectum meum viderunt oculi tui,* [24] *& in libro tuo omnes ſcribentur:* [25] *dies formabuntur, &* [26] *nemo in eis.* Pſ. 138. 15. 16.

Vidẽdi etiã, v. 11. 12. 13. eiuſdem Pſalmi citati ſupra capite 5. num. 9. & ſequentibus.

Ipſe [27] *fines mundi intuetur: & omnia, quæ ſub cælo ſunt reſpicit.* Iob. 28. 24
[28] *Abyſſum, &* [29] *cor hominum inueſtigauit, & in aſtutia eorũ* [30] *excogitauit, cognouit enim Dominus* [31] *omnem ſcientiã, & inſpexit in* [32] *ſignum æui, annuntians quæ præterierunt, & quæ ſuperuentura ſunt, reuelans* [33] *veſtigia occultorum, non præterit illum omnis cogitatus, & non abſcondit ſe ab eo* [34] *vllus ſermo.* Eccli. 42. 18. 19. 20.
Multa ſapientia Dei, & fortis in potentia, videns omnes ſine intermiſſione, oculi Domini ad timentes eum, & ipſe agnoſcit omnem operam hominis. Eccli. 15. 19. 20.

Eccli.17.13. *Viæ illorum coram ipſo ſunt ſemper, non ſunt ab-*
14.15.16. *ſconſæ ab oculis ipſius,* [15] *in vnamquamque gen-*
17. *tem præpoſuit rectorem &* [16] *pars Dei, Iſrael*
facta eſt manifeſta, [17] *& omnia opera illorum*
velut ſol in conſpectu Dei: & oculi eius ſine in-
termiſſione inſpicientes in vijs eorum. Non ſunt
abſconſa [18] *teſtamenta per iniquitatem illorum,*
& omnes iniquitates eorum in conſpectu Dei.

Eccli.39. *Opera* [39] *omnis carnis* [40] *coram illo, & non eſt quid-*
24.25. *quam abſconditum ab oculis eius,* [41] *à ſæculo*
vſque in ſæculum reſpicit, & [42] *nihil eſt mirabi-*
le in conſpectu eius.

Iob 34.21. *Oculi eius ſuper* [43] *vias hominum, & omnes* [44] *greſ-*
22. *ſus eorum conſiderat, non ſunt tenebræ, & non*
eſt [45] *vmbra mortis vt abſcondantur ibi, qui*
operantur iniquitatem.

Pſ.146.4. *Qui numerat multitudinem ſtellarum, & omnibus*
5. *eis* [46] *nomina vocat. Magnus Dominus noſter,*
& magna virtus eius, & ſapientiæ eius [47] *non*
eſt numerus.

Iſa.40.13. [48] *Quis adiuuit ſpiritum Domini? aut quis conſi-*
14.27.28. *liarius eius fuit, &* [49] *oſtendit illi? cum quo iniit*
conſilium & inſtruxit eum, & docuit eum [50] *ſe-*
mitam iuſtitiæ, & erudiuit eum ſcientiam, &
viam prudentiæ oſtendit illi? Quare dicis Iacob,
& loqueris Iſrael: abſcondita eſt [51] *via mea à do-*
mino, & [52] *à Deo meo iudicium meum tranſi-*
uit? [53] *Nunquid neſcis, aut non audiſti? Deus*
ſempiternus Dominus, qui creauit terminos ter-
ræ: non deficiet, neque laborabit, nec eſt inueſti-
gatio ſapientiæ eius.

Iſa.65.6. *Ecce* [54] *ſcriptum eſt coram me: non* [55] *tacebo, ſed*
reddam & [56] *retribuam in ſinum eorum.*

Iere.16.17. *Quia oculi mei ſuper omnes vias eorum, non ſunt*
abſcondita à facie mea, & non fuit occultata ini-
quitas eorum ab oculis meis.

Oſee 5.3. *Ego* [57] *ſcio Ephraim, & Iſrael non eſt abſconditus*
à me, quia nunc [58] *fornicatus eſt Ephraim, conta-*
minatus eſt Iſrael.

Prou.5.21. *Reſpicit Dominus vias hominis, & omnes* [59] *greſ-*
ſus eius conſiderat.

Prou.15.3. *In omni loco oculi Domini contemplantur bonos, &*
malos.

Prou.15.11. [60] *Infernus, & perditio coram Domino,* [61] *quanto*
magis corda filiorum hominum.

Prou.16.2. *Omnes viæ hominis patent oculis* [62] *eius* [63] *ſpiri-*
tuum ponderator eſt Dominus.

Iob 16.20. *Ecce in cælo* [64] *teſtis meus, &* [65] *conſcius meus in*
21. *excelſis* [66] *verboſi amici mei,* [67] *ad Deum ſtillat*
oculus meus.

Vide ſupra cap.5. teſtimonio 2. & 3. capite 9. num. 17. 27. 29. & 43. & hoc capite §. 8.

1. *Ipſe intelligit.*] An vera ſit excuſatio quam adfers, an vero vanus prætextus.

2. *Seruatorem.*] Obſeruatorem .i. qui diligenter attendit hominis cogitationes & intentiones.

3. *Ad quem nobis ſermo.*] Scilicet habendus eſt in iudicio, quia oportet nos illi rationem reddere.

4. *Maior eſt &c.*] .i. potentior ad inſpiciendum omnia intima, ita vt perfectius noſcat quæcumque ſunt in corde quam ipſe homo.

5. *Corda &c.*] .i. omnia intima, ſignificata his duobus quæ in homine maximè latent.

6. *Prauum.*] Peruerſum, verſutum, fallax, 70. profundum.

7. *Viam.*] Merita operum.

8. *Adinuentionum.*] Studiorum.

9. *Plaſtes eius.*] Qui ipſum ita formauit ſicut plaſtes ſeu figulus ex argilla vas figlinum.

10. *Interrogate &c.*] Quid accidet filijs hiſce meis quos condidi percontamini, illud enim probè noui, quod idolis non conuenit.

11. *Mandate.*] .i. præſcribite mihi, vel potius veſtram voluntatem explicate, dicite quid vobis ſit in votis circa opus manuum mearum.

12. *Noui te.*] Aptum mihi miniſtrum deligendum.

13. *Dedi te.*] Deſignaueram te.

14. *Verſutias.*] Aliorum verba fallacia depræhendit, vt fecit Chriſtus Phariſæorum.

15. *Argumentorum.*] Græcè Ænigmatum, quę ſunt obſcuræ ſententiæ.

16 *Signa &c.*] Hæc ad cæleſtes mutationes ſpectant, ad eclipſes, cometas & omnia ſigna meteorologica.

17. *Euentus &c.*] Quando videlicet tempeſtas excitanda: quando ſerenum, quando pluuioſum ſit futurum.

18. *Per manum validam.*] Per decem plagas quas immittam, vel non niſi coactus.

19. *Non eſt &c.*] Non latet ſcientiam tuam.

20. *Os meum.*] .i. quot, qualia & quanta oſſa habeam, quia tu ea feciſti in vtero matris.

21. *Et ſubſtantia.*] Corporis mei, ſcilicet non eſt à te occultata, ſubſtantia inquam vt ſequitur.

22 *In inferioribus.*] Latēs in viſceribus matris quaſi metallum in viſceribus terrę.

23. *Imperfectum*] Corpus informe, quod vocant embrionem in quo nondum apparet forma & diſtinctio membrorum.

24. *Et in libro &c.*] Illud *Et* accipitur pro quia .i. quia in mente tua omnes homines, imo etiam res omnes deſcriptæ inueniuntur, habeſque apud te rerum omnium exemplaria, cognoſciſque quid de ijs fiet & quo tandem euaſuræ ſint.

25. *Dies formabuntur.*] .i. in dies formabuntur corpora imperfecta & informia, & perducentur ad perfectionem ſuam vt in exemplari tuo relucent.

26. *Nemo in eis.*] Supple deerit .i. nihil eis deerit quod ad eorum naturalem perfectionem requiritur, quod ſi id deſit vt in abortiuis aut ijs qui naſcuntur muti aut cæci &c. id non accidit defectu primæ cauſæ ſed ſecundarum.

27. *Fines.*] Extremos terminos.

28. *Abyſſum.*] Profunditatem omnem.

29. *Cor hominum.*] Quod profunda quædam eſt abyſſus.

30. *Excogitauit.*] Animaduertit, conſiderauit aſtutiam hominum, eorumque aſtuta conſilia & cogitationes.

31. *Omnem ſcientiam.*] Omnia quæ ſciuntur à quoquam, aut quæ ſciri poſſunt.

32. *Signum æui.*] .i. conſiderauit ſigna futuri ſeculi ſeu rerum futurarum, quo ſignificatur eum ſolum futura noſſe.

33. *Veſtigia occultorum.*] Detegit rationes cognoſcendi occulta.

34. *Vllus ſermo.*] Quantumuis abſconditus.

35. *In vnamquamque &c.*] .i. alias omnes gentes tradidit gubernandas ſuis principibus.

36. *Pars Dei &c.*] At populum Iſraeliticum aſſumpſit ſibi in peculiarem populum vt in eo regnaret ſolus.

37. *Et omnia opera &c.*] .i. tam ſunt manifeſta quam omnibus manifeſtus eſt ſol.

38. *Teſtamenta.*] .i. pacta inter Deum & homines, q. d. licet ea non obſeruent, clara tamen eſt eorum obligatio. Vel *teſtamenta*. i. teſtimonia, quibus Deus ſæpe oſtendit ſe iniquitates eorum obſeruare, dum tam grauiter ſæpe eas vltus eſt.

39. *Omnis carnis.*] Viuentis, vel hominis.

40. *Coram illo.*] Ita ſunt ei nota ſicut ea quę ante oculos habemus.

41. *A ſæculo &c.*] Tam præterita quam futura.

42. *Nihil eſt mirabile.*] Licet omnia videat, nihil eſt ei mirabile, quia nihil eſt ſupra eius potentiam, nihil præter eius voluntatem, nihil quod ipſe æſtimet difficile.

43. *Vias.*] Actiones, ſtudia.

44. *Greſſus.*] Modos rationes agendi, expendens in ſingulis quid, quomodo, quando, quo fine faciant ſua &c.

45. *Vmbra mortis.*] Significantur hac phraſi denſiſſimæ tenebræ.

46. *Nomina vocat.*] Diſtinctè ſingularum naturas & proprietates agnoſcit.

47. *Non eſt numerus.*] .i. Non eſt numerus rerum earum quas per ſapientiam ſuam cognoſcit.

48. *Quis adiuuit &c.*] Quis ad admirabilem vniuerſi fabricam deſcribendam, atque metiendam, illius ſapientiam inſtruxit.

49. *Oſtendit illi.*] Quæ facturus erat.

50. *Semitam iuſtitiæ &c.*] .i. à quo doctus eſt vt iuſtè, ſapienter atque prudenter ageret.

51. *Via.*] Status in quo nunc ſum; conſilia item mea.

52. *A Deo &c.*] .i. abiecit à ſe, & ad aliud quaſi tribunal aut curam, meam cauſam tranſtulit, & quaſi iam patronus & cuſtos meus eſſe deſit.

53. *Nunquid.*] Vide ſupra cap. 7. teſtimonio 1.

54. *Scriptum.*] Scripta ſunt eorum peccata, quaſi dicat, optimè ea ſcio, nec vnquam obliuiſci poſſum, vt quę nunquam non occurſant oculis meis.

55. *Tacebo.*] Diſſimulabo.

56. *Retribuam.*] .i. eorum merita debito ſupplicio compenſabo.

57. *Scio Ephraim.*] Scio quæ opera faciat.

58. *Fornicatus.*] Idola colendo.

59. *Greſſus.*] Vide ſupra numero 44.

60. *Infernus &c.*] .i. ſtatus mortuorum maximè abditus & remotus ab hominum cognitione Deo eſt notiſſimus, qui nouit qualis is ſit: quo loco ſint mortui, qua conditione, coram quo & viuunt, cum ſint ab eo vitæ reſtituendi, qui penitus coram hominibus nihil eſſe videntur.

61. *Quanto magis &c.*] Cum ea quiſque in ſe cognoſcat, & alijs verbo indicare poſſit, multò magis cognoſcet Deus. Liranus per infernum & perditionem intelligit locum damnatorum & damnationem, qui locus eſt remotiſſimus à cælo.

62. *Eius.*] Dei.

63. *Spiritum &c.*] .i. non tantum vias hominum ſeu actiones cognoſcit, at etiam cogitationes & intentiones ponderat, & expendit.

64. *Teſtis meus.*] Deus ſcilicet qui omnia videt, teſtis eſt innocentię meæ.

65. *Conſcius meus.*] .i. qui optimè nouit omnes cogitationes & affectiones meas.

66. *Verboſi.*] Quia verba tantum profertis ad me conſolandum eaque non ſolum inefficacia, ſed & falſa.

67. *Ad Deum.*] Ideo ad Deum veritatis patronum & iudicem lacrimoſis oculis confugio, illius poſtulans, teſtimonium atque iudicium, quod nec falli poteſt nec fallere.

§. 5. PETIT IOB DEVM IVDICEM, eò quod noſſet illum ſcire omnia.

1. *Libera me Domine, & ² pone me iuxta te, & cuiuſuis manus ³ pugnet contra me.* Iob.17.3.

Idem ſæpe factum à Dauide, vt Pſal. 42. v. 1. & Pſalm. 7. 9.

1. *Libera me.*] De his tot & tantis malis.

Pone me iuxta te.] Permitte vt apud te cauſam meam agam.

3. *Pugnet.*] Diſceptet mecum.

§. 6. Ideo etiam abſtinet ſe à peccato.

Iob 31. 1. 2. 3. 4. 1. *Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine,* [2] *quam enim partem haberet in me Deus deſuper & hæreditatem omnipotens de excelſis?* [3] *nonne ipſe conſiderat vias meas, & cunctos greſſus meos dinumerat?*

1. *Pepigi.*] Vide verbo Caſtitas §. 4.

2. *Quam enim partem &c.*] .i. non eſſem amplius Dei qui eſt in cælo, pars & hæreditas, eſſem alienus ab illo & ipſe à me, non eſſem eius poſſeſſio, templum, quies, quia non niſi in caſtis quieſcit.

3. *Nonne ipſe &c.*] q. d. Hæc etiam fuit cauſa quòd me ab omni impuritatis peccato abſtinuerim.

§. 7. Verba impiorum negantium Deum omnia ſcire, vt ſic liberius peccent.

Iob 22. 13. 14. 15. *Et dicis: quid enim* [1] *nouit Deus? & quaſi per* [2] *caliginem iudicat: nubes latibulum eius, nec noſtra conſiderat, & circa* [3] *cardines cæli perambulat. numquid ſemitam* [4] *ſæculorum cuſtodire cupis, quam calcauerunt viri iniqui?*

Eccli. 16. 16. 17. 18. 19. 20. *Non dicas: à Deo abſcondar, &* [5] *ex ſummo quis mei memorabitur?* [6] *in populo magno non agnoſcar:* [7] *quæ eſt enim anima mea in tam immenſa creatura? ecce* [8] *cælum, &* [9] *cæli cælorum,* [10] *abyſſus, & vniuerſa terra, & quæ in eis ſunt* [11] *in conſpectu illius* [12] *commouebuntur: montes ſimul & colles, &* [13] *fundamenta terræ, cùm conſpexerit illa Deus, tremore concutientur:* [14] *& in his omnibus inſenſatum eſt cor: &* [15] *omne cor intelligitur ab illo.*

Eccli. 23. 25. 26. 27. 28. 29. [16] *Omnis homo qui tranſgreditur lectum ſuum contemnens in animam ſuã, & dicens: quis me videt, tenebræ circumdant me, & parietes cooperiunt me, & nemo circumſpicit me: quem vereor? delictorum meorum non memorabitur altiſſimus, & non intelligit quoniam omnia videt oculus eius, quoniam expellit à ſe timorem Domini.* [17] *Huiuſmodi hominis timor:* [18] *& oculi hominum* [19] *timentes illum, & non cognouit quoniam oculi Domini multo plus lucidiores ſunt ſuper* [20] *ſolem, circumſpicientes omnes vias hominum, & profundum abyſſi, & hominum corda intuentes in* [21] *abſconditas partes.* [22] *Domino enim Deo, antequam crearentur omnia ſunt agnita: ſic &* [23] *poſt perfectum reſpicit omnia.*

Iſa. 29. 15. 16. *Væ qui* [24] *profundi eſtis corde, vt à Domino* [25] *abſcondatis conſilium, quorum ſunt in tenebris opera, & dicunt: quis videt nos, & quis nouit nos?* [26] *peruerſa eſt hæc veſtra cogitatio:* [27] *quaſi ſi lutum* [28] *contra figulum cogitet, & dicat opus factori ſuo, non feciſti me: & figmentum fictori ſuo:* [29] *non intelligis.*

1. *Nouit.*] Supple de his ſublunaribus.

2. *Caliginem.*] Ita confuſè & obſcurè ſicut qui videt aliquid per caliginem interiacentem.

3. *Cardines.*] Altitudinem. q. d. tantum eſt illi negotij in cælis verſandis atque voluendis, gubernandis, vt non ei vacet noſtra intueri.

4. *Sæculorum.*] .i. communem, ſeu mundi & mundanorum viam inſiſtere, qui negant Deum omnia ſcire. Vel *ſæculorum* .i. priſcum errorem eorum qui erant tempore diluuij.

5. *Ex ſummo.*] Cælo. q. d. nimia eſt diſtantia ſummi cæli à nobis vt noſtri meminerit.

6. *In populo &c.*] Sicut apud homines, vnus aliquis in magna turba facilè latet.

7. *Quæ eſt enim &c.*] .i. nihil ſum, collatus cum infinitis creaturis, quare facillimum erit me latere, & à Deo non agnoſci.

8. *Cælum.*] .i. aër.

9. *Cæli cælorum.*] Supremi cęli.

10. *Abyſſus*] Maria.

11. *In conſpectu.*] .i. eius aſpectu ſolo.

12. *Commouebuntur.*] Poteſt enim Deus totam mundi machinam commouere ac turbare: vt ex eo neceſſe ſit eius aſpectum ad omnia & in omnia penetrare.

13. *Fundamenta.*] .i. profundiſſima terræ quibus terra velut fundamentis inniti videtur.

14. *Et in his &c.*] .i. non prudenter nec ſatis dignè expendit quæ modo dixi.

15. *Omne cor.*] .i. quamquam cor hominis parum aduertat diuina, omne tamen cor intelligitur ab illo.

16. *Omnis homo.*] Vide V. Adulter §. 4.

17. *Huiuſmodi hominis timor.*] Quo ſcilicet tantum timet ab homine videri & hominem offendere, hic timor *expellit à ſe* .i. ab ipſo timorem Dei, quia dum facit vt homo ſolum timeatur, facit quoque vt de Dei timore non cogitet homo.

18. *Et oculi hominum.*] Qui ſcilicet obſeruant tantum ne ab homine videantur.

19. *Timentes illum.*] Supple *hominem tantum*: & ſupple ex ſuperioribus, *tales oculi expellunt ab ipſo timorem Dei.*

20. *Solem.*] Sicut ſol è cælo luſtrat omnia, & videri facit, ita oculus Dei .i. intuitus & ſcientia diuina omnia circumſpicit atque tandem in lucem profert.

21. *In abſcõditas partes.*] .i. & abditiſſima quæque, ita P. Sà. vel cum Ianſenio intuetur cogitationes hominum, licet lateant in abſconditis mundi partibus: quia omnibus ſuo tempore redditurus eſt iuxta merita operum ſuorum.

22. *Domino &c.*] Oſtendit Dei oculos ſole lucidiores, quia non tantum aſpicit præſentia ſicut ſol, ſed etiam futura.

23. *Poſt perfectum.*] .i. præterita videt tan-

quam præſentia.

24. *Profundi eſtis corde.*] Hebraicè *profundatis*: quod non tantum ſignificat cogitationes & conſilia, ſed etiam opera in profundum & in latebras conicere ne videantur.

25. *Abſcondatis.*] Abſcondi putetis.

26. *Peruerſa &c.*] Ita de Deo cogitare cum ille vbique ſit, hominemque vbicumque is fuerit dum conſeruat, ſemper quaſi fingat & creet.

27. *Quaſi ſi lutum.*] Luteum vas quo tempore à figulo in rota verſatur & fingitur.

28. *Contra figulum cogitet.*] In eo requirens prudentiam & intelligentiam.

29. *Non intelliges.*] Non eſt tibi intelligentia aut artificium quo me formes.

§. 8. RATIONE HVIVS SCIENTIÆ rerum omnium, comparatur Deus capreæ.

Cant. 2. 9. *Similis eſt dilectus meus [1] capreæ.*

Et ſupra § 4. teſtim. 3. dicebatur habere *oculos lucidiores Sole.* Et Apoc. 4. v. 6. Ioannes dicit vidiſſe ſe, *in conſpectu ſedis tanquam [2] mare vitreum [3] ſimile cryſtallo.*

1. *Capreæ.*] Supple ſilueſtri quæ acutiſſimi viſus eſſe dicitur. Ita vt licet altiſſima & inacceſſa loca penetret, à longè tamen videat quæ infernè geruntur.

2. *Mare vitreum.*] Per mare intelligitur multitudo hominum in terra viuentium, quoniam Hebræi quamlibet congregationẽ aquarum vocant mare: In multis autem aquis, multi populi deſignantur Apocal. 17. Vocatur autem hoc mare vitreum .i. perlucidum. Multitudo igitur hominum in terra degentium comparatur mari perlucido quod eſt in conſpectu ſedis Dei, quia quantumuis velint cælare Deum ſua conſilia & occultiſſimè peccare, perlucidi ſunt eius oculis, de cælo omnia contemplantis.

3. *Simile cryſtallo.*] Mare hoc dicitur ſimile cryſtallo vt maximè tranſlucens intelligatur, tranſlucet enim magis cryſtallus quàm vitrum.

§. 9. BEATVS QVI COGITAT DEO omnia eſſe nota. *Vide Contemplatio* §. 11. nu. 30.

CAPVT XII.

De voluntate Dei.

§. 1 DEVS VVLT CREATA OMNIA PROPTER ſe tanquam ob eorum finem.

Vniuerſa [1] propter ſemetipſum operatus eſt Dominus. Prou. 16. 4

1. *Propter ſemetipſum.*] Propter gloriam ſuã, & propter ſe tanquam vltimum finem ad quem omnia referuntur.

§. 2. DEVS VVLT ETIAM malum pœnæ.

Congregabo ſuper eos mala & ſagittas meas [1] complebo in eis. Deut. 32. 23.

Bona & mala, vita & mors, pauperitas, & [2] honeſtas à Deo ſunt. Eccli. 11. 14

Ego Dominus, & [3] non eſt alter formans [4] lucem, & creans tenebras, faciens [5] pacem & creans [6] malum: ego Dominus faciens omnia hæc. Iſa 45. 7.

Si erit [7] malum in ciuitate, quod Dominus non fecerit? Amos 3. 6.

[8] Dominus ignorauit [9] quis eſt iſte qui dixit, vt fieret, Domino non iubente? [10] ex ore altiſſimi non egredientur nec mala, nec bona? [11] quid murmurauit homo viuens, vir pro peccatis ſuis? [12] ſcrutemur vias noſtras, & quæramus, & reuertamur ad Dominum. Thren. 3. 37. 38. 39.

1. *Complebo.*] Conſumam .i. omnes in eos mittam.

2 *Honeſtas.*] Diuitiæ.

3. *Non eſt alter.*] Deus aut Dominus præter me.

4 *Lucem.*] Per lucem & tenebras, proſpera & aduerſa licet intelligere.

5 *Pacem.*] Significat pax, abundantiam bonorum omnium.

6 *Malum.*] Cum hic ſignificet id quod paci eſt contrarium, deſignabit omnis generis mala, ærumnam, perturbationem, inopiam.

7 *Malum.*] Non culpæ, ſed pœnæ.

8. *Dominus ignorauit.*] Scilicet mala quæ nobis contingunt, euenerunt nobis fortuitò non eius nutu. Eſt quaſi quædam obiectio cuiuſdam Athei cui reſpondet ſtatim Ieremias.

9. *Quis eſt &c.*] Quis adeo demens eſt vt quicquam fieri dicat abſque iuſſu Domini?

10. *Ex ore altiſſimi &c.*] Aut quis adeò ſtultus eſt qui neget eius præcepto euenire proſpera omnia & aduerſa.

11. *Quid murmurauit &c.*] .i. cùm nihil in mundo accidat præter Dei voluntatem, cur homo dum viuit inique dolet, conqueritur & murmurat quod puniatur à Deo pro peccatis ſuis cum potius gaudere debuiſſet quod illis ſuppliciis iſtis medeatur.

12. *Scrutemur &c.*] Relictis his vanis cogitationibus diſquiramus conſcientias noſtras.

§. 3. MALVM CVLPÆ NVLLO modo vult Deus.

Deut. 32. 4. *Deus [1] fidelis, & abſque vlla iniquitate, iuſtus & rectus.*

Rom. 3. 5. *Nunquid iniquus eſt Deus, qui [2] infert iram? Abſit, alioquin [3] quomodo iudicabit Deus hunc mundum?*

Exod. 23. 7. *Mendacium fugies, inſontem & iuſtum non occides: quia auerſor impium.*

Iudith. 5. 21. *Vſque dum non peccarent in conſpectu Dei ſui, erant cum illis bona: Deus enim illorum odit iniquitatem.*

Pſ. 5. 5. 6. 7. *[4] Manè aſtabo tibi, & videbo, quoniam non Deus volens iniquitatem tu es: neque habitabit iuxta te malignus: neque permanebunt iniuſti ante oculos tuos: odiſti omnes, qui operantur iniquitatem: perdes omnes, qui loquuntur mendacium.*

Pſ. 44. 8. *Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea vnxit [5] te [6] Deus, Deus tuus [7] oleo lætitiæ [8] præ conſortibus tuis.*

Prou. 15. 9. *Abominatio eſt Domino [9] via impij: qui ſequitur iuſtitiam, diligitur ab eo.*

Sap. 14. 9. *Similiter autem odio ſunt Deo, impius & impietas eius.*

Ezech. 33. 11. *Dic ad eos [10] viuo ego, dicit Dominus Deus: nolo [11] mortem impij, ſed vt conuertatur impius à via ſua, & viuat: conuertimini, conuertimini à vijs veſtris peſſimis: & quare moriemini domus Iſrael?*

Vide ſupra hoc eodem verbo capite 3.

1. *Fidelis.*] Verax in promiſſis.

2. *Infert iram.*] Punit peccatores.

3. *Quomodo iudicabit.*] Non enim poteſt eſſe iniquus, qui iudex eſt mundi.

4. *Manè aſtabo.*] Huius explicationem vide V. Contemplatio §. 4.

5. *Te.*] ô Meſſia.

6. *Deus.*] Pater.

7. *Oleo lætitiæ.*] .i. glorificauit, & exaltauit ad dexteram ſuam, & dedit nomen quod eſt ſuper omne nomen: quæ glorificatio rectè dicitur *vnctio lætitiæ*, quia per eam finem accepit omnis dolor.

8. *Præ conſortibus.*] Inter omnes qui in eadem natura communicant, & ad eandem hæreditatem ſunt vocati.

9. *Via.*] Actiones, ratio & inſtitutum vitæ.

10. *Viuo ego.*] Sicut verum eſt quod ſum vita per eſſentiam, ita verum eſt quod ſequitur. Liranus.

11. *Mortem impij.*] .i. vt moriatur in impietate ſua. Impietas enim non poteſt eſſe à Deo volita, punitio autem impietatis bene eſt à Deo volita, inquantum eſt iuſta. Liranus.

§. 4. QVÆCVMQVE ALIA A SE VVLT Deus, ea vult liberè.

1. Aperiet os ſuum in oratione, & pro delictis ſuis deprecabitur, [2] ſi enim Dominus magnus voluerit, [3] ſpiritu intelligentiæ replebit illum. Eccli. 39. 7. 8.

[4] Prædeſtinati [5] ſecundum propoſitum eius, qui operatur omnia ſecundum [6] conſilium voluntatis ſuæ. Epheſ. 1. 11.

[7] Miſericordiæ Domini, quia non ſumus conſumpti, quia non defecerunt miſerationes eius. Thren. 3. 22.

1. *Aperiet.*] Vir iuſtus.

2. *Si voluerit.*] En quomodo liberè vult & dat dona ſua.

3. *Spiritu intelligentiæ.*] vera ſapientia.

4. *Prædeſtinati.*] Scilicet ſumus ab æterno.

5. *Secundum propoſitum.*] .i. voluntatem.

6. *Conſilium.*] .i. decretum voluntatis.

7. *Miſericordiæ &c.*] Ex libera eius miſericordia non ex aliqua neceſſitate factum eſt, vt &c.

§. 5. VOLVNTAS DEI EST efficaciſſima.

Nolite timere: num Dei poſſumus reſiſtere voluntati? Geneſ. 50. 19.

Voluntati eius quis reſiſtit? Rom. 9. 19

[1] Dixit Deus: fiat lux, & [2] facta eſt lux. Gen. 1. 3.

Deus autem noſter in cælo: omnia quæcumque voluit, fecit. Pſ. 113. 11.

Ipſe dixit, & facta ſunt: ipſe [3] mandauit, & creata ſunt. Pſ. 148. 5.

[4] Fide intelligimus [5] aptata eſſe [6] ſecula [7] verbo Dei: vt ex [8] inuiſibilibus, viſibilia fierent. Hebr. 11. 3.

Subeſt tibi [9] cum volueris poſſe. Sap. 12. 18.

Vide fusè verbo Conſilium §. 17.

1. *Dixit.*] Iuſſit, voluit efficaciter.

2. *Facta eſt lux.*] Quia eius velle eſt facere, inquit S. Athanaſ.

3. *Mandauit.*] Rei non exiſtenti vt exiſteret, & ſtatim obediuit.

4. *Fide intelligimus.*] Per fidem aſſentimur illi quod ſenſus non capit & ratio minimè perſuadet.

5. *Aptata.*] Creata & ad perfectionem perducta.

6. *Secula.*] Vniuerſum hunc mundum.

7. *Verbo Dei.*] Simplici eius iuſſione & voluntate.

8. *Inuiſibilibus.*] .i. ex non exiſtentibus exiſtentia fierent, quæ enim non exiſtunt ſunt inuiſibilia. Theophil.

9. *Cum volueris.*] Quia volendo potes omnia. *Vide numero 2.*

§.6. ET QVAMQVAM PEREANT HOmines, Dei voluntas & minæ ſemper complentur vt ab eo prædictæ ſunt.

Zach.1.5.6. 1. *Patres veſtri vbi ſunt? & Prophetæ numquid in æternum viuent? verumtamen verba mea, &* [2] *legitima mea, quæ mandaui ſeruis meis prophetis, numquid non comprehenderunt patres veſtros? & conuerſi ſunt & dixerunt:* [3] *ſicut cogitauit Dominus exercituum facere nobis ſecundum vias noſtras, & ſecundum adinuentiones noſtras fecit nobis?*

1. *Patres veſtri &c.*] q. d. mortui ſunt, & Prophetæ qui eos admonebant cum eſſent homines, mortui ſunt ſimiliter: non enim poterant ſemper viuere, ſed licet iſti perierint; verba mea & minæ meæ non perierunt, completa ſunt omnia vt à me prædicta erant.

2. *Legitima.*] .i. præcepta, quæ ſolent tradi cum comminatione, aut ſi non habent expreſſam, habent ſubintellectam: ideo dicit, *comprehenderunt eos*, .i. numquid non puniti ſunt ob leges meas non ſeruatas?

3. *Sicuti cogitauit &c.*] .i. voluntatem ſuam de nobis puniendis compleuit, prout demerita & peccata noſtra exigebant.

§.7. EX HAC EFFICACITATE DIVInæ voluntatis, fit vt fruſtra conetur dæmon electos perdere.

Zach.3.2. 1. *Et dixit Dominus ad Satan: increpet Dominus in te Satan: & increpet Dominus in te, qui elegit Ieruſalem: nunquid non iſte torris eſt erutus de igne?*

Ioan.10.28.29. *Oues meæ non peribunt in æternum, &* [2] *non rapiet eas quiſquam de manu mea. Pater meus* [3] *quod dedit mihi maius omnibus eſt, & nemo poteſt rapere* [4] *de manu patris mei.*

1. *Et dixit.*] Vide verbo Dæmon cap. 1. §. 13.

2. *Non rapiet &c.*] Quia ſcilicet efficaciter volo eas retinere.

3. *Quod dedit mihi.*] Eſſe ſcilicet vnigenitum filium, coæqualem, coæternum.

4. *De manu patris.*] Nec conſequenter de mea, qui vnum ſum cum Patre, & Verbum eius. Auguſt.

§.8. HVIC EFFICACITATI DIVINÆ VOLVNtatis non repugnat Deum aliquando mutare ſententiam.

Hier.18.8.9.10. 1. *Si pœnitentiam egerit gens illa à malo ſuo, quod locutus ſum aduerſus eam: agam & ego pœnitentiam ſuper malo, quod cogitaui vt facerem ei:* [2] *& ſubito loquar de gente, & de regno, vt ædificem, & plantem illud. Si fecerit malum in oculis meis, vt non audiat vocem meam: pœnitentiam agam ſuper bono quod locutus ſum vt facerem ei.*

Ionæ 3.9.10. *Quis ſcit ſi conuertatur & ignoſcat Deus: & reuertatur à furore iræ ſuæ, & non peribimus? & vidit Deus opera eorum, quia conuerſi ſunt de via ſua mala, & miſertus eſt Deus ſuper* [3] *malitia quam locutus fuerat vt faceret eis, & non fecit.*

3.Reg.21.29. *Nonne vidiſti humiliatum Achab coram me? quia igitur humiliatus eſt mei cauſa, non inducam* [4] *malum in diebus eius, ſed in diebus filij ſui, inferam malum domui eius.*

Vide Ioel cap.2.v.14.

1. *Si pœnitentiam &c.*] Vide verbo Contritio, cap.2.§ 3.

2. *Et ſubito loquar &c.*] vſque ad finem, .i. ſtatim ſimiliter ac locutus fuero de gente aliqua aut regno quod illud ſim ædificaturus, ac plantaturus, ſi malum fecerit in conſpectu meo, pœnitebit me quoque boni quo eam afficere conſtitueram.

3. *Malitia.*] Suppliciis.

4. *Malum.*] De quo eodem capite verſu 21. obſeruant Interpretes & DD. Scholaſtici, licet ſimilibus euentibus non protuliſſe Deũ definitam & irreuocabilem ſententiam, nec efficaciter voluiſſe abſolutè illam inferre pœnam, ſed tantum ſub conditione voluiſſe, protuliſſeque ſententiam quæ mutatis rebus poſſet mutari. *Vide Chryſoſt. hom. 5. ad Populum. Et pulchrè Gregor. 16. moral. c. 18. & S. Thom. 1. parte q. 19. art. 7.*

CAPVT XIII.

De amore Dei.

§. 1. OMNIA QVÆ SVNT AMAT Deus, etiam peccatores.

Sap.11.24.25. 1. *Miſereris omnium,* [2] *quia omnia potes, &* [3] *diſſimulas peccata hominum* [4] *propter pœnitẽtiam, diligis enim omnia quæ ſunt, & nihil odiſti eorum quæ feciſti:* [5] *nec enim odiens aliquid conſtituiſti, aut feciſti.*

Sap.11.27. *Parcis omnibus, quoniam tua ſunt Domine, qui* [6] *amas animas.*

Sap.12.1.2. *O quàm* [7] *bonus, & ſuauis eſt Domine ſpiritus tuus* [8] *in omnibus! ideoque eos, qui exerrant,* [9] *partibus corripis, & de quibus peccant, admones, & alloqueris: vt relicta malitia credant in te Domine.*

Sap.12.16. [10] *Ob hoc quod omnium Dominus es, omnibus te parcere facis.*

Vide

Vide caput 15. infra de Dei miſericordia. & caput 16. & ſupra c. 3. Item toto verbo Beneficium capite primo.

1. *Miſereris.*] Licet (vt ante dixit) mundus coram tua potentia ſit tanquam gutta roris, & vel nutu poſſis eum in nihilum redigere, nihilominus non perdis vt potes, ſed tua miſericordia conſeruas.

2. *Quia omnia potes.*] .i. Quia Dominus omnium es, & omnia tua ſunt, at tanquam Dominus eorum conſeruationi proſpicis.

3. *Diſſimulas.*] Diſſimulare, eſt oculis aliquid præterire, & quaſi ad rem aliquam conniuere: diſſimulas igitur .i. conniues ad peccatum, atque oculos claudis vt acerbè non obſerues.

4. *Propter pœnitentiam.*] Non ſignificat id Deum facere ob pænitentiam iam peractam, ſed quia expectat vt eam faciant. Græcè ad pœnitentiam.

5. *Nec enim &c.*] Nam ſi odiſſet non condidiſſet.

6. *Amas animas.*] φιλόψυχε. ô amice vel amator animarum, ſuauiſſimum ſanè Dei erga homines elogium, & beneficiis oſtenſum, & in periculis pro animabus vſque ad mortem ſubitis demonſtratum ſatis: vel, qui amas vitas hominum, quas vt conſerues non pœnas infligis quas potes, ſed cum mediocritate.

7. *Bonus.*] Quia omnibus bonum procurat.

8. *In omnibus.*] Quia omnes afflat hic ſpiritus ad bonum, omnibus inſpirat pietatem, omnes à vitiis reuocat.

9. *Partibus.*] .i. per partes, paulatim

10. *Ob hoc &c.*] Tuus in omnia dominatus facit vt ignoſcas omnibus: Tua in omnes poteſtas non te impellit ad ſæuiendum, nam ſummum tuum imperium ſumma lenitate & miſericordia temperatum eſt, vt quò maior es, eò ſis clementior, quæ eſt virtus boni principis, nempe vt Dominus ſit ſubditorum & pater: ita Deum vocat Chriſtus Matth. 11. 25. *Confiteor tibi pater Domine cæli & terræ*, nam potentiam Domini liberè opprimere valentis, patris affectus frænat, ac temperat.

§. 2. DE NONNVLLIS DIVINI huius amoris effectis.

1. Ioan. 3. 1. *Videte qualem charitatem* [1] *dedit nobis Pater, vt* [2] *filij Dei nominemur, &* [3] *ſimus.*

1. Ioan. 4. 9 10. 17. *In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam filium ſuum vnigenitum miſit Deus in mundum, vt* [4] *viuamus per eum. In hoc eſt charitas non quaſi nos dilexerimus Deum, ſed quoniam ipſe prior dilexit nos, & miſit filium ſuum* [6] *propitiationem pro peccatis noſtris:* [7] *in hoc perfecta eſt charitas Dei nobiſcum, vt fiduciam habeamus in die iudicij:* [8] *quia ſicut ille eſt, & nos ſumus in hoc mundo.*

9 *Sic Deus dilexit mundum vt filium ſuum vni-* Ioan. 3 16.
genitum daret: vt omnis qui [10] *credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam.*

1. *Dedit.*] Demonſtrauit, dans nobis poteſtatem per vnigenitum ſuum & naturalem filium.

2. *Filij.*] Adoptiui.

3. *Simus.*] Ne inane tantum ſit nomen, re vacuum; dedit vt verè ſimus, multi enim in hoc mundo vocantur id quod non ſunt docti, ſapientes, nobiles, domini &c.

4. *Viuamus.*] Qui eramus ob peccata noſtra mortui.

5. *In hoc eſt charitas.*] In hoc charitas Dei conſiderari debet quod nos præuenit diligendo.

6. *Propitiationem.*] Vt per eum peccata noſtra auferrentur & expiarentur.

7. *In hoc &c.*] .i. Ita perfectam nobis demonſtrauit dilectionem vt merito confidere debeamus de eius miſericordia quaſi filij cariſſimi, & non metuere quaſi ſerui meticuloſi in die iudicij.

8. *Quia ſicut &c.*] .i. Quia ſic nos in hoc mundo conuerſamur in dilectione fratrum omnibus benefacientes, quomodo ipſo in ſe eſt diligens, & benefaciens de cælo gratis & ingratis.

9. *Daret.*] In mortem. Glo. Interl.

10. *Credit.*] In eum credit qui ei adhæret vt membrum capiti, ait Alcuinus.

§. ADD. QVANTÆ SIT EI CVRÆ ET voluptati hominum ſalus.

Vide verbo Eccleſia. cap. 2. §. 1. numero 11.

§. 3. MIRVS DEI AMOR IN ECCLESIAM, quomodo eam ſeruat, fouet, eique parcere deſiderat &c.

In die illa [1] *vinea meri* [2] *cantabit ei. Ego Dominus,* Iſa. 27. 2. 3.
qui ſeruo eam, repentè [3] *propinabo ei: ne fortè* 4. 5.
[4] *viſitetur contra eam,* [5] *nocte, & die ſeruo*
eam. [6] *Indignatio non eſt mihi:* [7] *quis dabit me*
ſpinam, & veprem in prælio? [8] *gradiar ſuper*
eam? [9] *ſuccendam eam* [10] *pariter?* [11] *an potius*
tenebit [12] *fortitudinem meam,* [13] *faciet pacem*
mihi: pacem faciet mihi.
14 *Sicut paſtor gregem ſuum paſcet: in brachio ſuo* Iſa. 40. 11.
congregabit agnos, & in ſinu ſuo leuabit, fœtas
ipſe portabit.

Iſa. 46. 3. 4. *Audite me domus Iacob, & omne*[15] *reſiduum domus Iſrael*[16] *qui portamini à meo vtero, qui geſtamini à mea vulua: vſque ad*[17] *ſenectam ego ipſe, & vſque ad*[18] *canos ego*[19] *portabo: ego*[20] *feci: & ego feram, ego portabo &*[21] *ſaluabo.*

1. *Vineamus.*] Eccleſia in qua merum .i. vinum gratiæ lætificans cor, & vinum ſanguinis Chriſti in ſacroſancta Euchariſtia.
2. *Cantabit ei.*] .i. laudem Deo, vel *ei* cum ſit fęmininum in Hebræo .i. de ea, de ſeipſa cantabit.
3. *Propinabo ei.*] Gratiam & auxilium porrigam. Propinabo vinum conſolationis.
4. *Viſitetur.*] Ne quid ei accidat aduerſi.
5. *Nocte & die.*] Perpetuas ago excubias.
6. *Indignatio &c.*] Non ſoleo iraſci niſi irriter à peccatoribus: natura ſum benignus & placidus.
7. *Quis dabit &c.*] Quis me faciet pungentem & aculeatum vt Eccleſiæ peccata puniam?
8. *Gradiar ſuper eam.*] Quis dabit vt eam conculcem quaſi hoſtis inimicum ſuum?
9. *Succendam eam.*] Quis dabit vt eam ſuccendam?
10. *Pariter.*] Sicut feci priorem vineam ſynagogam ingratam & infidelem. Quis hæc dabit? quis faciet? q. d. nemo, nimis enim amo Eccleſiam meam.
11. *An potius tenebit.*] Scilicet Eccleſia ſeu vinea .i. cohibebit.
12. *Fortitudinem meam.*] Quia conuerſa efficiet ne percutiam.
13. *Faciet pacem &c.*] Bonis operibus, inquit S. Thomas.
14. *Sicut paſtor.*] Huius explicatio colligi poteſt ex verbo Concionator cap. 11. §. 2.
15. *Reſiduum &c.*] Hi ſignificant Eccleſiam.
16. *Qui portamini &c.*] Hac dicendi forma nihil efficacius, nihil dulcius dici poteſt ad exprimendum Dei amorem & viſcera miſericordiæ.
17. *Senectam.*] Per totam vitam.
18. *Canos.*] Repetitio eiuſdem ad exprimēdam affectus magnitudinem.
19. *Portabo.*] In ſinu, & vlnis, neque inde vnquam vos excutiam: hoc matres non ſolent tamdiu præſtare.
20. *Feci.*] Creaui vos.
21. *Saluabo.*] Ab omni diſcrimine.

§. 4. DEI AMOR IN SVSCIPIENDO peccatore pœnitente.

Hier. 31. 20. 1. *Si filius honorabilis mihi Ephraim, ſi puer delicatus: quia ex quo ſum locutus de ipſo, adhuc recordabor eius, idcirco conturbata ſunt viſcera mea ſuper eum: miſerans miſerebor eius, ait Dominus.*

Vide verbo Contritio.
Item verbo Peccator c. 27.

1. *Si filius.*] Vide verbo Contritio cap. 2. §. 4.

§. 5. AMAT DEVS PECCATOREM nullo merito ſuo, eique peccata condonat.

1. *In charitate perpetua dilexi te: ideo*[2] *attraxi te,*[3] *miſerans.* Hier. 31. 3.
Sanabo[4] *contritiones eorum, diligam eos*[5] *ſpontaneè: quia auerſus eſt furor meus ab eis.* Oſee 14. 5.
Ego ſum, ego ſum ipſe, qui deleo iniquitates tuas[6] *propter me, & peccatorum tuorum non recordabor.* Iſa. 43. 25.
[7] *Propter nomen meum longè faciam furorem meum: propter me, propter me faciam vt non*[8] *blaſphemer.* Iſa. 48. 9. 11.
Vide verbo Peccatum cap. 27.

1. *In charitate.*] q. d. non ob tua merita.
2. *Attraxi.*] Conatus ſum ſeu blandiendo ſeu affligendo te ad me attrahere.
3. *Miſerans.*] Vtens multa mea in te miſericordia.
4. *Contritiones.*] Vulnera remanentia in eis ex peccato.
5. *Spontaneè.*] Mea ſponte, non ad id eorum meritis prouocatus.
6. *Propter me.*] Qui à meipſo ſumo quo peccata tua deleam, quique ad bene de te merendum, obſequium & meritum non expecto.
4. *Propter nomen meum.*] q. d. dignus eras ob ingratitudinem quem in æternum abijcerem, at nomen meum, quodque eo ſignificatur, mea diuinitas, bonitas effecit vt tibi parcerem.
8. *Blaſphemer.*] Tanquam crudelis.

§. 6. DEVS VVLT OMNIBVS æternam beatitudinem.

Omnes homines[1] *vult ſaluos fieri, & ad agnitionem*[2] *veritatis venire.* 1. ad Tim. 2. 4.
Hæc eſt voluntas eius, qui miſit me patris: vt omne quod dedit mihi non perdam ex eo, ſed reſuſcitem illud in nouiſſimo die, hæc eſt autem voluntas patris mei qui miſit me, vt omnis qui[3] *videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, & ego*[4] *reſuſcitabo eum in nouiſſimo die.* Ioan. 6. 39. 40.

1. *Vult ſaluos fieri.*] Quantum in ſe eſt, & ad id dat omnibus gratiam ſufficientem; ſi ipſi ei non deſint nolentes Deo cooperari.

2. *Veritatis peruenire.*] Quoniam illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

3. *Videt & credit.*] .i. Quamuis videt me hominem, tamen credit in me confitendo meam diuinitatem: id dicit propter eos qui tum videbant eum corporeis oculis.

4. *Reſuſcitabo.*] Vt vita æterna tam animo quam corpore poſſit frui.

§. 7. HINC FIT VT VARIIS EOS AD ſe modis vocet.

Prou. 1. 20. 21. 22. 1. *Sapientia* [2] *foris prædicat, in plateis dat vocem ſuam: in* [3] *capite turbarum clamitat, in* [4] *foribus portarum vrbis profert verba ſua dicens: Vſquequo* [5] *paruuli diligitis* [6] *infantiam, & ſtulti, ea quæ ſunt ſibi noxia, diligent, & imprudentes odibunt ſcientiam?*

Videndum etiam c. 8. eiuſdem libri, vbi multa in eandem ſententiam.

1. *Sapientia.*] Chriſtus ſapientia Patris, ita eum vocat S. Paulus: aut ipſa ſapientia diuina in genere, quæ clamat per legem naturalem & ſcriptam, per internas inſpirationes, per conciones, per piorum exempla.

2. *Foris.*] Non ſe continet domi.

3. *Capite turbarum.*] In frequentioribus turbis.

4. *Foribus portarum &c.*] .i. palam. vel apud Iudices & magiſtratus qui in portis ciuitatum, antiquitus ius dicebant.

5. *Paruuli.*] Imperiti, rudes.

6. *Infantiam.*] Ignorantiam, infantilia deſideria.

§. 8. AD DEI QVO NOS PROSEQVITVR amorem referenda ſunt eius beneficia, quorum plena eſt Scriptura: qui quidem amor tantus eſt, vt largiatur etiam plura quam petamus.

Ephes. 3. 20. 21. *Ei autem qui potens eſt* [1] *omnia facere* [2] *ſuperabundanter quam petimus, aut intelligimus,* [3] *ſecundum virtutem, quæ operatur in nobis: ipſi gloria in eccleſia, & in Chriſto Ieſu in omnes generationes ſæculi ſæculorum amen.*

1. *Omnia facere.*] Dona ſua largiri.

2. *Superabundanter &c.*] .i. vltra omnem petitionem, imo intelligentiam noſtram.

3. *Secundum virtutem.*] refertur ad facere. .i. Sicut potentia eius operata eſt in nobis Apoſtolis magnifica dona. Vel *ſecundum potentiam quæ operatur in nobis*, ſcilicet nonnulla nobis dando quæ nemo peteret vel intelligeret.

§. 9. QVOD PRÆTER CÆTERA PAtet ex hoc, cæleſtis ſponſi reſponſo.

1. *Sub arbore* [2] *malo* [3] *ſuſcitaui te.* [4] *Ibi corrupta eſt* [5] *mater tua, ibi violata eſt genitrix tua.* Cant. 8. 5.

1. *Sub arbore malo &c.*] Petierat ſponſa verſu 1. ſponſi incarnationem, modo ei reſpondens ſponſus non ſolum ſe humanam naturam aſſumere velle inſinuat, ſed etiam pro ſponſa mori.

2. *Malo.*] Per arborem malum, arbor SS. Crucis intelligitur.

3. *Suſcitaui.*] Suſcitabo de morte ad vitam, in ea moriens.

4. *Ibi corrupta &c.*] Aſſignat rationem cur elegit tale genus mortis, vt qui in ligno vincebat, in ligno quoque vinceretur, quemadmodum canit Eccleſia. Corrupta autem .i. proſtrata, perdita, vel *corrupta* ſpirituali fornicatione quod poſtea exprimit per violata.

5. *Mater tua.*] Natura humana in Adamo, vel Synagoga.

§. 10. ET EX ALTERO EIVSDEM.

Amen dico tibi, hodie [1] *mecum eris in Paradiſo.* Luca 23. 43

Vide Matth. 8. v. 7.

1. *Mecum eris.*] Cum tantum petiiſſet vt ſui meminiſſet: cum eſſet in regno ſuo, ipſum regnum ei pollicetur & reipſa dat.

§. 11. DE DIVINO AMORE erga iuſtos.

Vide fusè V. Iuſtus toto cap. 2.

CAPVT XIV.

De Iuſtitia Dei.

§. 1. DE IVSTITIA DEI TVM IN ſuppliciis, tum in præmiis.

Reddet vnicuique ſecundum opera eius: iis quidem qui ſecundum [1] *patientiam boni operis, gloriam, honorem, &* [2] *incorruptionem quærunt, vitam æternam: iis autem, qui ſunt* [3] *ex contentione, & non acquieſcunt veritati, credunt autem* [4] *iniquitati,* [5] *ira, &* [6] *indignatio.* Rom. 2. 6. 7. 8.

Omnes nos [7] *manifeſtari oportet ante Tribunal Chriſti vt referat vnuſquiſque* [8] *propria corporis, prout geſſit, ſiue bonum, ſiue malum.* 2. Cor. 5. 10

Curſum conſummaui, fidem ſeruaui. [9] *In reliquo* 2. ad Tim. 4. 8.

2.ad Tim. 4.8. *Repoſita eſt mihi corona* [10] *iuſtitiæ, quam* [11] *reddet mihi Dominus* [12] *in illa die iuſtus iudex, non ſolum autem mihi, ſed & iis, qui* [13] *diligunt aduentum eius.*

Iob 34. 10. 11. 12. *Viri* [14] *cordati audite me, abſit à Deo impietas, & ab omnipotente iniquitas.* [15] *Opus enim hominis reddet ei, & iuxta vias ſingulorum reddet eis. Verè enim Deus non condemnabit* [16] *fruſtra, nec* [17] *omnipotens* [18] *ſubuertet iudicium.*

Gen. 47. *Nonne ſi bene egeris* [19] *recipies, ſi male, ſtatim in foribus* [20] *peccatum aderit?*

Date & [21] *dabitur vobis.*

Luca 6.38. *Menſuram* [22] *bonam, &* [23] *confertam, &* [24] *coagitatam, &* [25] *ſupereffluentem* [26] *dabunt in ſinum veſtrum:* [27] *eadem quippe menſura qua menſi fueritis, remetietur vobis.*

Eccli. 7.15. *In die* [28] *bona fruere bonis, & malam diem præcaue,* [29] *ſicut enim hanc, ſic & illam fecit Deus, vt non inueniat homo contra eum iuſtas* [30] *querimonias.*

Eccli. 12. 14. *Cuncta quæ fiunt adducet Deus in iudicium (pro omni* [31] *errato)* [32] *ſiue bonum, ſiue malum ſit.*

1. *Patientiam boni operis.*] Quia magna re-uera eſt opus patientia & animi fortitudine in benè operando.

2. *Incorruptionem.*] Immortalitatem.

3. *Ex contentione.*] Qui veritatem impugnant.

4. *Iniquitati.*] Impietati, erroribus.

5. *Ira.*] vltio diuina.

6. *Indignatio.*] Intolerabilis atque implacabilis furor Domini.

7. *Manifeſtari.*] Quoad omnia, cogitationes, verba, opera.

8. *Propria.*] Geſta, facta, cogitata ſeu quæcumque geſſit vel cogitauit dum in corpore fuit.

9. *In reliquo.*] q. d. quod ſupereſt, vel cum Anſelmo, *In reliquo* .i. in eo ſpatio quod reliquum eſt à modo vſque in æternum.

10. *Iuſtitiæ.*] Quam iuſtè merui.

11. *Reddet.*] Quaſi debitam.

12. *In illa die.*] Iudicij extremi omnibus nota, vel in die reſolutionis meæ.

13. *Diligunt aduentum eius.*] .i. Quicumque in conſcientia pura & dilectione ſincera præſtolatur aduentum eius in morte, vel in iudicio ſeu particulari, ſeu vniuerſali cum operibus bonis ei obuiantes, donec veniat.

14. *Cordati.*] Prudentes.

15. *Opus.*] .i. mercedem operis.

16. *Fruſtra.*] Sine cauſa rationabili.

17. *Omnipotens.*] Qui nullum metuit, nullius indiget gratia.

18. *Subuertet.*] Peruertet, contra iuſtitiam aliquid agendo, aut omittendo.

19. *Recipies.*] Mercedem ſcilicet boni operis: quia ſcilicet Deus eſt iuſtus.

20. *Peccatum.*] Pœna peccati quæ fores peccati obſidet tanquam peccantis tortor.

21. *Dabitur vobis.*] vita æterna. Glo. Interlin.

22. *Bonam.*] .i. iuſtam.

23. *Confertam.*] .i. preſſam.

24. *Coagitatam.*] Bene concuſſam vt plus capiat.

25. *Supereffluentem.*] .i. effuſiſſimam.

26. *Dabunt.*] .i. dabitur.

27 *Eadem*] Non dicit, *tanta*, ait Theoph. ſupereffluentem enim menſuram recipiet: ſed *eadem*, quia ſi ſitis liberales dando, Deus erit liberalis reddendo: qui parcè ſeminat, inquit hîc Cyrillus, parcè & metet &c. & Gloſſa, ſecundum opera ſingulorum reddet Deus.

28. *Bona.*] Læta, proſpera.

29. *Sicut enim.*] q. d. veniet enim mala dies, & afflictionis tempus, quia Deus non vult nos ſemper lætos viuere, ſed aliquid pati dum viuimus.

30. *Querimonias.*] Scilicet ob tribulationem, quia ſcilicet omnia iuſtè facit & diſponit.

31. *Errato.*] Puniendo.

32. *Siue bonum, ſiue malum.*] Non referenda hæc ad *erratum*, ſed ad præcedentia, *cuncta quæ fiunt* &c.

§. 2. HVC REVOCO QVÆ PROBANT in Deo non eſſe acceptionem perſonarum, quæ quidem directè opponitur iuſtitiæ.

In veritate comperi, quia non eſt perſonarum acceptor Deus: ſed in omni gente, qui timet eum, & operatur iuſtitiam, acceptus eſt illi. Actor. 10. 34. 35.

Qui non accipit perſonas principum, nec [1] *cognouit tyrannum: cum* [2] *diſceptaret contra pauperem: opus enim manuum eius ſunt vniuerſi.* Iob 34. 19

Non [3] *ſubtrahet perſonam cuiuſquam Deus: nec verebitur magnitudinem cuiuſquam: quoniam puſillum, & magnum ipſe fecit, & æqualiter eſt illi cura de omnibus.* Sap. 6. 8.

Qui plura cupit, videat Deuteron. 10. 17. 2. Paral. 9. 7. Eccli. 35. 16. Roman. 2. 11. Gal. 2. 6. Epheſ. 6. 9. Coloſſ. 3. 25. 1. Petri 1. 17. & alibi ſæpe.

1. *Cognouit.*) Fauit, auxiliatus eſt.

2. *Diſceptaret.*) Vt eum iniquis machinationibus opprimeret.

3. *Subtrahet.*) Eximet à iudicio quemquam, perſonæ aliquam rationem habens, aut eius gratia adductus.

§. 3. AD DEI IVSTITIAM VINDICATIUAM referri licet quod de ipſius ira traditur à ſacris litteris, quæ videre licet *V. Peccator. cap. 16. à §. 14. & Punitio. à §. 1. deinceps per multos §§.*

§. 4. COHORTATIO AD FVGIENDAM iram diuinam.

Iob 19.29. *Fugite [1] à facie gladij, quoniam vltor iniquitatum gladius eſt, & ſcitote eſſe iudicium.*

1. *A facie gladij.*] .i. Ab ira Dei quæ maximè in extremo iudicio exeretur & deſæuiet.

CAPVT XV.

De miſericordia Dei.

§. 1. DEVS EST MISERICORS.

Exodi 20.6. *Ego ſum Dominus Deus tuus, faciens miſericordiam in [1] millia, his qui diligunt me, & cuſtodiunt præcepta mea.*

Exod. 34.6 *Dominator Domine Deus, miſericors, & clemens, patiens, & multæ miſerationis, ac verax.*

Pſ. 32.5. *Miſericordia Domini plena eſt [2] terra.*

Pſ. 71.12. *Quia liberabit pauperem à potente, & pauperem, cui non erat adiutor.*

Eccli. 2.23 *Secundum magnitudinem ipſius, [3] ſic & miſericordia cum ipſo eſt.*

Pſ. 62.4. *Melior eſt miſericordia tua [4] ſuper vitas.*

Pſ. 144.9. *[5] Suauis Dominus vniuerſis, & miſerationes eius [6] ſuper omnia opera eius.*

Nihil frequentius hac Dei perfectione occurrit in ſacris voluminibus. Conſule Leuit. 26. 44. Iudic. 2. 18. & c. 10. 11. 2. Paral. 30. 9. 2. Eſdræ 9. 16. Iudith 8. 14. Iob 36. 9. Pſ. 35. 6. Pſ. 77. 38. Pſ. 88. 1. Pſ. 102. 6. 7. 8. 9. 10. 11. &c. Pſ. 118. 64. Sapient. 11. 24 & 12. 10. Eccli. 17. 28. & 18. 4. Iſa. 1 9. & 24. & c. 30. 19. & c. 48. 9. & c. 54. 10. Ierem. 2. 1. & c. 31. 20. Threnor. 3. 22. Baruch 2. 27. Oſee 1. 7. & c. 2. 6. & c. 11. 8. & cap. 14. 5. Ioel 2. 18. Micheę 7. 18. Abacuc 3. 2. Zach. 1. 16. Lucæ 1. 50. & c. 15. 20. & alias frequentiſſime, è quibus plurima vel iam ſunt allata, vel afferentur.

1. *Millia, his qui &c.*] .i. In mille generationes eorum qui me diligunt: *mille* autem ſignificat plurimas: dixerat de punitione agens, ſe in tertiam & quartam generationem producturum ſupplicium peccantium, ſed *ſuperexaltat* .i. ſuperat miſericordia iudicium, ait S. Iacobus.

2. *Terra.*] Quæcumque enim ſunt in terra experiuntur Dei miſericordiam creantem, conſeruantem, mouentem, nutrientem, reparantem. Præter iſta indiget homo miſericordia præueniente, comitante, ſubſequente, indulgente peccata, armante contra dæmones, dirigente, protegente &c.

3. *Sic & miſericordia.*] Cum autem eius potentia & magnitudo ſit infinita, erit quoque eius miſericordia.

4. *Super vitas.*] .i. Præ vita: nam miſericordia tua vitam dedit, eandem ipſa conſeruat, eandem in reſurrectione reddet. Vel *ſuper vitas* .i. præ vita quantumuis longa & fœlice in hoc mundo.

5. *Suauis vniuerſis.*] Quia ſolem oriri facit ſuper bonos & malos.

6. *Super omnia opera.*] .i. in omnibus operibus relucet, vel vt Hilarius, excellit omnibus operibus, de quo D. Th. 2. 2. q. 30. ar. 4.

§. 2. HÆC DEI MISERICORDIA FACIT, vt ſumma cum patientia exſpectet reditum peccatoris ad ſe.

Non tardat Dominus [1] promiſſionem ſuam, ſicut quidam exiſtimant: ſed patienter agit propter vos, nolens aliquem perire, ſed omnes ad pœnitentiam reuerti. 2. Petr. 3.9

Suſtinuit in multa patientia [2] vaſa iræ [3] apta in interitum. Rom. 9.22.

1. *Promiſſionem ſuam.*] De Aduentu ſuo & omnium rerum innouatione, non tardat inquam vlterà tempus à ſe præſtitutum, quaſi iam reuocata ſententia non ſit impleturus quæ promiſit.

2. *Vaſa iræ.*] .i. Impios, in quos Deus effundet tanquam in vaſa iram & vindictam ſuam.

3. *Apta in interitum.*] Aptata à ſe, ſcilicet ſua culpa & impœnitentia ad pœnam æternam.

§. 3. EADEM FACIT, VT ſero puniat.

Numerauit Deus [1] regnum tuum, & [2] compleuit illud. Daniel. 5. 26.

1. *Regnum.*] Annos regni.

2. *Compleuit.*] Tandem poſt multorum annorum patientiam finem ei impoſuit, teque ob peccata tua puniens, regnum aliò tranſtulit: ſeu *compleuit* .i. numerando inuenit completum, 70. ſcilicet annos regni Babylonici: Deo eſt ſolemne (quæ magna eius eſt miſericordia) regnis & priuatis etiam hominibus certam peccatorum menſuram ſtatuere, antequam ea perfectè puniat. *Vide Matth. 23. 25. & Gen. 15. 16.*

§. 4. Et vt deliberet ſecum ipſe, an puniat peccatorem, tandemque pro eo ſententiam ferat.

Oſe.11.8.9. 1. *Quomodo dabo te Ephraim, [2] protegam te Iſrael? quomodo dabo te [3] ſicut Adamá? ponam te vt Seboim? [4] conuerſum eſt in me cor meum, [5] pariter conturbata eſt pœnitudo mea: non faciam furorem iræ meæ: non conuertar vt diſperdam Ephraim: quoniam [6] Deus ego, & non homo: in medio tui [7] ſanctus, & non ingrediar [8] ciuitatem.*

1. *Quomodo dabo te.*] .i. Quid de te faciam? Quomodo te tractabo?

2. *Protegam te.*] An te protegam à ventura calamitate?

3. *Sicut Adama &c.*] q. d. Minimè te protegam, ſed te tractabo ſicut Adama & Seboim ciuitates ſocias Sodomæ & Gomorrhæ.

4. *Conuerſum eſt &c.*] .i. Pœnitet me quod tantum ſupplicium tibi comminatus ſum, mutaui iam ſententiam.

5. *Pariter conturbata &c.*] Excitatus eſt in viſceribus meis dolor miſericordię & pœnitudinis.

6. *Deus ego &c.*] Non ego vt homo punio, homo enim iratus punit inimicū vt perdat, ego autem percutio vt emendem. Ita Hieronymus.

7. *Sanctus.*] Ego qui ſum ſanctus manebo in medio tui, non te deſeram.

8. *Ciuitatem.*] alienæ gentis, vt illi me præbeam, & te derelinquam.

§. 5. Item vt ſibi videatur multum punire, licet parum puniat.

Iſa. 40. 2. 1. *Loquimini ad cor Ieruſalem, & aduocate eam, [1] quoniam completa eſt [2] malitia eius, dimiſſa eſt iniquitas eius: ſuſcepit de manu Domini [3] duplicia pro omnibus peccatis ſuis.*

1. *Loquimini ad cor.*] .i. conſolamini, hoc enim ſignificat loqui ad cor.

2. *Malitia.*] Tempus præfixum malitiæ .i. punitioni eius.

3. *Duplicia.*] .i. multiplicia ſupplicia ſeu grauiter punita eſt. Notat Procopius, quod ſicut pater caſtigans filium cariſſimum leuem pœnam infligit pro magno peccato, prę amore tamen videtur ſibi duplo maiores exigere pœnas quam mereatur. Ita Deus hic agit.

§. 6. Et vt ceſſet a punitione & flagellis.

Non in ſempiternum [1] litigabo, neque [2] vſque ad finem iraſcar: [3] quia ſpiritus à facie mea [4] egredietur, & [5] flatus ego [6] faciam. Iſa.57.16.

1. *Litigabo.*] Vlciſcar ita 70. & Chaldæus. Puniendo enim, quodammodo nobiſcum diſceptat Deus.

2. *Vſque ad finem.*] .i. ſemper.

3. *Quia ſpiritus.*] q. d. cur iraſcar in æternum contra illos quibus flatum dedi & ſpiritum, qui à me habent vt ſpirent & viuant?

4. *Egredietur.*] pro egreditur .i. ego animas eorum creo vel creaui.

5. *Flatus.*] Animas.

6. *Faciam.*] Feci. Senſus eſt totius ſententiæ. Amo animas quas feci, ideoq; ignoſco.

§. 7. Cauſæ quæ Deum mouent ad miſerandum & ad parcendum hominibus. *Vide §. ſuperiorem.*

Quomodo miſeretur pater filiorum miſertus eſt Dominus timentibus ſe: quoniam ipſe cognouit [1] figmentum noſtrum, Recordatus eſt quoniam [2] puluis ſumus: [3] homo ſicut fœnum, dies eius [4] tamquam flos agri ſic efflorebit. Pſ.102.13.14.15.16.

Hæc dicit Dominus Deus: [5] non propter vos ego faciam, domus Iſrael, ſed propter nomen ſanctum meum, quod [6] polluiſtis in gentibus, ad quas intraſtis. Ezech. 36.22.

Non propter vos ego faciam, ait Dominus Deus, notum ſit vobis: confundimini, & erubeſcite ſuper [7] vijs veſtris domus Iſrael. Ezech. 36.32.

Quam magna miſericordia Domini, & propitiatio illius conuertentibus [8] ad ſe! [9] nec enim omnia poſſunt eſſe in hominibus, quoniam non eſt [10] immortalis filius hominis, & [10] in vanitate [11] malitia placuerunt. Quid lucidius ſole? & hic [12] deficiet: aut quid nequius, quam quod excogitauit [12] caro & ſanguis? & hoc arguetur. [13] Virtutem altitudinis cæli [14] ipſe [15] conſpicit, & omnes homines [16] terra, & [17] cinis. Eccli.17.28.29.30.31.

[18] Quid eſt homo, & quæ eſt [19] gratia illius? & [20] quid eſt bonum aut quid nequam illius? numerus dierum hominum vt multum centum anni, quaſi gutta aquæ maris [21] deputati ſunt, & ſicut calculus arenæ, ſic exigui anni [22] in die æui. Propter hoc [23] patiens eſt Deus in illis, & effundit ſuper eos miſericordiam ſuam. Vidit [24] præſumptionem cordis eorum quoniam mala eſt, & cognouit [25] ſubuerſionem eorum, quoniam [26] nequam eſt: ideo [27] adimpleuit propitiationem ſuam in illis, & [28] oſtendit eis viam æquitatis. Eccli.18.7.8.9.10.11.

Vide

Vide item de tota iſta re caput 13. ſupra de amore Dei. & caput 3. de bonitate, & caput ſequens 16.

1.*Figmentum.*] Vnde ficti ſumus & formati .i. fragilitatem noſtram, carnem noſtram eſſe mortalē ac concupiſcentiis variis obnoxiam, ac per hoc valde miſerabiles eſſe.

2. *Puluis.*] Ac propterea fragiles & inſtabiles.

3. *Homo &c.*] Hebraiſmus .i. hominis dies ſunt ſicut fœnum .i. breuiſſimi, non enim annum durat fœnum, ſed in vere naſcitur, & proxima æſtate mox metitur.

4 *Tanquam flos.*] Homo florebit flore adoleſcentiæ ſicut floret flos agri .i. tempore breuiſſimo.

5. *Non propter &c.*] Non propter iuſtitiam veſtram, ſed propter nominis mei reuerentiam. Liranus.

6. *Polluiſtis.*] Quantum in vobis quidem fuit.

7. *Viis.*] Actionibus, ſtudiis prauis.

8 *Ad ſe.*] .i. Ad ipſum.

9. *Nec enim omnia &c.*] Quæ ſcilicet iure eſſe oporteret, ſeu non poſſunt in hac mortali vita ſummam habere perfectionem: neceſſe eſt eos aliquando deficere & cadere.

10 *Immortalis.*] Immutabilis, à corruptione liber, at eo ipſo quo ex homine natus eſt, mortem ſecum trahit, & cum morte, inſtabilitatem vitæ & corruptionem.

10. *In vanitate.*] Per hanc naturæ eius inſtabilitatem, factum eſt vt

11. *Malitiæ &c.*] vitia placuerint, quia ſenſus & cogitatio hominis ſemper prona eſt ad malum. Gen. 8.

12. *Deficiet.*] Eclipſim patietur.

12. *Caro &c.*] .i. homo carnalis in quo dominatur caro & ſanguis, qui totus eſt animalis & beſtialis.

13. *Virtutem altitudinis.*] .i. Exercitum, militiam (ſunt enim aſtra velut milites cæli) altiſſimi cæli.

14. *Ipſe.*] Sol ſcilicet.

15. *Conſpicit.*] Quia viſitat & perluſtrat aſtra, inter quæ velut Imperator in medio locatus eſt, eaque ſuo lumine perfundit, & ſuo motu viſitat & percurrit.

16. *Terra.*] Ratione originis.

17. *Cinis.*] Ratione finis, quia in cinerem conuertitur. Significatur ergo quod ſi Sol tam nobilis creatura non eſt ſine defectu, multò minus homo, qui cum illo collatus vilis eſt admodum creatura ſecundum corpus.

18. *Quid eſt homo?*] Reſpectu Dei maximè.

19. *Gratia.*] Græcè vſus, quo ſignificat non egere Deum homine. Vel, quæ eſt gratia eius apud Deum, qua ſcilicet Deus egeat? Hoc eſt quid habet præclari quo ſibi Deum promereatur, & quo Deus egeat, aut quo Deo benefaciat.

20. *Quid eſt &c.*] apud Deum ſcilicet .i. quod bonum poteſt conferre Deo, aut quod malum inferre.

21. *Deputati ſunt.*] .i. non aliter ſe habent quam ſingulæ guttæ marinæ reſpectu totius maris, aut calculus vnus reſpectu totius arenæ.

22. *In die æui.*] .i. Præ die æui .i. ſi cum æternitate quæ Deo eſt propria comparentur.

23. *Patiens.*] Eorum peccata non ſtatim puniendo.

24. *Præſumptionem.*] Temeritatē qua præſumunt ſe opponere voluntati ipſius.

25. *Subuerſionem.*] Punitionem qua merentur ſubuerti & funditus deſtrui.

26. *Nequam.*] Grauis & calamitoſa.

27. *Adimpleuit &c.*] Amplè & copioſè propitiatus eſt hominibus ipſius gratiam implorantibus, & id ne tantam ſubuerſionem incurrerent.

28. *Oſtendit &c.*] Qua iuſti eſſent, quo facto oſtendit ſe nolle mortem peccatoris, ſed magis vt conuertatur & viuat.

CAPVT XVI.

De iuſtitia ſimul & miſericordia Dei.

1. Miſericordiam, & iudicium [2] cantabo [3] tibi Domine. Pſ.100.1.

Vniuerſæ [4] viæ Domini miſericordia, & [5] veritas. Pſ.24.10.

Miſericordia & ira eſt cum illo: [6] potens exoratio, Eccle.16.
& effundens iram: [7] ſecundum miſericordiam 12.13.14.
ſuam, ſic correptio illius hominem ſecundum opera ſua iudicat. Non effugiet [8] in rapina peccator, & [9] non retardabit [10] ſufferentia miſericordiam facientis.

Dilectus meus [11] candidus, & [11] rubicundus. Cant.5.10.
[12] Crura illius [14] columnæ marmoreę, quæ [15] fundata ſunt ſuper baſes aureas. 15.

1. *Miſericordiam.*] Ponit primo miſericordiam, quia tempus huius vitæ eſt miſericordiæ.

2. *Cantabo.*] Cantu celebrabo.

3. *Tibi.*] Ad honorem tuum.

4. *Viæ.*] opera: vel regula, mos & quaſi lex Dei.

5. *Veritas.*] Iuſtitia.

6. *Potens exoratio.*] Supple eſt cum illo .i. facilè ſe ſinit exorari & placari.

7. *Secundum miſericordiā &c.*] .i. ſicut multa eſt miſericordia eius qua ignoſcit pœni-

tentibus, ſic &c.

8. *In rapina.*] In peccato quo vel eripuit Deo honorem, vel proximo res ſuas, non effugiet iram Dei.

9. *Non retardabit.*] Non morabitur, non tardabit. q. d. cito dabitur merces miſericordi, qui non ſolum aliena non rapit, ſed etiam ſua largitur.

10. *Sufferentia miſericordiam facientis.*] .i. tolerantia, longanimitas, expectatio qua expectat Dei miſericordiam.

11. *Candidus.*] Ratione pietatis & miſericordiæ.

12. *Rubicundus.*] Seu igneus ſecundum terrorem ſuę iuſtitiæ qua impiis merito terribilis apparet.

13. *Crura.*] Per crura duo, inquit Titelm. poſſumus accipere eius miſericordiam & iudicium, quia iis incedit in omnibus viis ſuis.

14. *Columnæ marmoreæ.*] Quia miſericordia & iuſtitia æquè ſunt in Deo rectæ, æquę firmæ & inflexibiles.

15. *Fundatæ ſuper baſes aureas.*] Aurum ſignificat diuinitatem: ita dicuntur ergo fundatæ, quoniam ſecundum æternam prædeſtinationem & pręſcientiam diuinitatis pari ſemper paſſu, & æqua rectitudine ſine defectu procedunt.

§. 2. ETIAM IN SVPPLICIIS damnatorum.

Abacuc 3. 2. 1. *Cum iratus fueris, miſericordiæ recordaberis.* Vide caput 15. §. 1. numero 6.

1. *Cum iratus fueris.*] Quod Theologi applicant pœnis damnatorum, quas dicunt eſſe citra condignum, minuſq; eos puniri quam poſſet abſolutè Deus.

§. 3. QVAMQVAM IN HAC QVIDEM VITA plus ſe exercet eius miſericordia.

Iacobi 2. 13 1. *Superexaltat autem miſericordia iudicium.* Quod idem demonſtratū S. Ioanni in [2] *Iride quæ erat* [3] *circum ſedem æterni Patris.* Apocal. 4. v. 3.

1. *Superexaltat.*] Superat & longè præponderat.

2. *Iride.*] Iris ſymbolum eſt miſericordiæ, quia ſignum quondam fuit fœderis & pacis. Gen. 9.

3. *Circum ſedem.*] Quia miſericordia Dei omnia circumit, & multo plus ſe exerit quā iuſtitia, & ad plura extenditur: ideo cum per lapidem ſardinum iuſtitia Dei ſit ſignificata (quia ſardius ignis habet ſpeciem) ipſe Deus dicitur ſimilis illi lapidi, & iuſtitia in Deo ponitur, non circa eum, at Iris in circuitu eius ob rationem dictam. *Vide cap. 10. Apocal.* vbi Angelus quo Chriſtum multi volunt deſignatum, habet Iridem in capite, quia venit initurus fœdus & pacem inter Deum & homines, iiſque miſericordiam ſuam daturus.

§. 4. ET EX SESE MISERICORDIAM EXERceat, iuſtitiam aliunde prouocatus.

Quoniam [1] *ira in indignatione eius, & vita* [2] *in voluntate eius:* [3] *ad veſperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.* Pſ. 29. 6.

[4] *Sicut in monte diuiſionum ſtabit Dominus: ſicut in valle, quæ eſt in Gabaon iraſcetur,* [5] *vt faciat opus ſuum,* [6] *alienum opus eius,* [7] *vt operetur opus ſuum, peregrinum eſt opus eius ab eo.* Iſa. 28. 21.

Quia [8] *non repellet in ſempiternum Dominus. Quia ſi abiecit, &* [9] *miſerebitur ſecundum multitudinem miſerationum ſuarum: non enim* [10] *humiliauit ex corde ſuo, & abiecit filios hominum.* Thren. 3. 31. 32. 33. 34.

[11] *Heu* [12] *conſolabor ſuper hoſtibus meis, & vindicabor de inimicis meis.* Iſa. 1. 24.

1. *Ira.*] .i. pœna & caſtigatio eſt ex indignatione, quam ſcilicet peccata noſtra prouocant, .i. ex iuſto iudicio, inquit Baſilius.

2. *In voluntate.*] .i. in electione eius, .i. ex ſeſe eligit potens benefacere & miſereri, vitamque largiri quam punire.

3. *Ad veſperum.*] Probat ſuperiorem verſiculum quia Deus non ſemper punit, ſed poſt fletum ex caſtigatione ortum, ſtatim ſuccedit lætitia.

4. *Sicut &c.*] .i. Iraſcetur cōtra peccatores, ſicut olim contra Philiſtæos. *Vide 2. Reg. 5.* & ſicut contra Amorrhæos in valle Gabaon. *V. Ioſue 10.*

5. *Vt faciant opus ſuum.*] Iuſtitiam ſeu punitionem quam ante animo deſignarat.

6. *Alienum opus eius.*] Licet hoc opus alienum ſit ab eo, cuius ingenium liberale eſt, mitis natura & ad ignoſcendum prona. q. d. non eſt proprium Dei punire, ſed parcere & miſereri, illud enim non facit, niſi aliunde prouocatus, hoc verè ex ſeſe.

7. *Vt operetur &c.*] Eſt repetitio eiuſdem, ad maiorem diuinæ miſericordiæ commendationem.

8. *Non repellet.*] Nos à ſua miſericordia, non puniet.

9. *Miſerebitur.*] Ad id eum vrgente natura ſua miti & benigna.

10. *Humiliauit ex corde.*] Afflixit, quaſi malo eorum delectaretur: aut quaſi à ſe ipſo id faceret.

11. *Heu.*] Interiectio eſt dolentis, quod eo adactus ſit hominum peccatis, vt de iis ſit ſumpturus ſupplicium: oſtendit etiam illa doloris ſignificatio animum ad ignoſcendum promptiſſimum, qui ſi cogitur punire, id facit inuitus.

12. *Conſolabor.*] .i. vlciſcar, loquitur autem

more

more humano, quia ſolatium capiunt homines in vltione.

§. 5. AD EOS QVI PRÆSVMENtes de diuina miſericordia peccant liberius.

Eccli. 5. 4. 0. 7. *Ne dixeris, peccaui, & quid mihi accidit [1] triſte? altiſſimus enim [2] eſt patiens redditor, & ne dicas: miſeratio Domini magna eſt, multitudinis peccatorum meorũ miſerebitur, [3] miſericordia enim & ira ab illo cito proximant, [4] & in peccatores reſpicit ira illius.*

Eccleſ. 8. 11 *Etenim quia non profertur [5] citò contra malos ſententia, abſque timore vllo filij hominum perpetrant mala.*

1. *Triſte.*] Pœnoſum, calamitoſum, aduerſum.

2. *Eſt patiens redditor.*] Licet ſtatim poſſit punire quia altiſſimus eſt & potentiſſimus, tamen pro ſua longanimitate differt.

3. *Miſericordia &c.*] q. d. verum quidem eſt magnam eſſe Dei miſerationem, & miſericordiam eius non ſe difficilem præbere hominibus, ſed cito eam aduenire illis ab ipſo, ſed ſimul etiam verum eſt iram ab illo feſtinare.

4. *Et in peccatores &c.*] Ira à Deo miſſa *reſpicit*, & oculos quaſi fixos habet in peccatores vt perficiat quod iuſſa eſt, ac proinde ad illos non pertinet miſericordia, ſed tantum ad iuſtitiæ ſtudioſos, peccatores enim eos vocat qui in peccatis ſuis animo ſunt obſirmati, quos fruſtra ſignificat de Dei miſericordia præſumere, cum ad eos non miſericordia ſed grauiſſima Dei vindicta pertineat.

5. *Cito.*] Innuit proferendam aliquando, nec ſemper peccatorum fore impunitatem.

CAPVT XVII.

De prouidentia Dei.

§. 1. OMNES OMNINO RES REGVNtur & diriguntur à diuina prouidentia.

Sap. 6. 8. *Puſillum & magnum ipſe fecit, & æqualiter eſt illi cura de omnibus.*

Sap. 8. 1. *Attingit [1] à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia [2] ſuauiter.*

Pſ. 148. 8. *Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum, quæ faciunt [3] verbum eius.*

Pſ. 35. 6. *Domine [4] in cœlo miſericordia tua, & [5] veritas tua [6] vſque ad nubes.*

Iob 9. 7. *Qui præcipit ſoli, & [7] non oritur: & ſtellas claudit [8] quaſi ſub ſignaculo.*

Pſ. 148. 6. *[9] Præceptum poſuit & [10] non præteribit.*

Nonne duo paſſeres aſſe veneunt: & vnus ex illis [11] non cadet in terram ſine patre veſtro? Matth. 10. 29.

Reſpicite volatilia cæli quoniam non ſerunt, neque metunt, neque congregant in horrea: & pater veſter cæleſtis [12] paſcit illa: nonne vos magis pluris eſtis illis? Matth. 6. 26.

Conſiderate lilia agri quomodo creſcunt: non laborant, neque [13] nent. Si autem fœnum agri, quod hodie eſt, & cras, in clibanum mittitur, Deus ſic [14] veſtit, quanto magis vos modicæ fidei? Matth. 6. 28. 30.

Non eſt alius Deus quam tu cui cura eſt de omnibus. Sap. 12. 13.

Videndus item verſus 18. eiuſdem.

Tua autem pater prouidentia gubernat. Sap. 14. 3.

Vide infra capite 19. §. 1. num. 10. & ſupra c. 11. §. 4. n. 52. & c. 12. §. 2. n. 8.

1. *A fine.*] cuiuſque rei .i. Rem quamlibet ita penetrat, vt in ea nihil relinquat intactum aut non penetratum. In quolibet negotio omnia proſpicit & forti animo præſtat.

2. *Suauiter.*] Dum rem quamlibet ita gubernat, vt eam ſecundum naturam ſuam ſinat operari.

3. *Verbum eius.*] .i. præceptum ac ordinationem prouidentiæ ipſius.

4. *In cælo.*] .i. Tam magna eſt miſericordia tua, vt à terra ad cælum pertingat, & omnia compleat.

5. *Veritas.*] Cognitio atque ſapientia qua rebus prouides.

6. *Vſque ad nubes.*] .i. vſque ad cælum in quo ſunt nubes: ſenſus eſt, nullam rem eſſe omnino quæ non cadat in diuinam prouidentiã, quandoquidem ea pertinet etiam vſque ad nubes, quæ maximè alioqui videri poſſent caſui eſſe expoſitæ. Ita P. Valentia 1. parte ex Iacobo de Valentia in hunc locum.

7. *Non oritur.*] Quia ſecundum ordinem prouidentiæ ſuæ poteſt ſolem facere conſiſtere vno in loco, aut retrocedere, eique ſol in omnibus ſubeſt.

8. *Quaſi ſub ſignaculo.*] Ita vt videantur quando ei placet, ſicuti qui rem habet alibi concluſam ſiue obſignatã, poteſt eam oſtendere aut occultare quando lubet.

9. *Præceptum poſuit.*] Soli, Lunæ, ſtellis vt circuitu ſuo & lumine ſeruiant humano generi.

10. *Non præteribit.*] Non erit irritum hoc præceptum, inquit S. Hilarius, non abibit in auras, ſed manebit & ſeruabitur.

11. *Non cadet.*] Non moritur ſine prouidentia Dei, quanto magis vos. Gloſſ. Interlin.

12. *Paſcit illa.*] Prouidentia ſua, abſque vlla eorum cura.

13. *Neque nent.*] vt ſibi veſtes conficiant.

14. *Veſtit.*] ornat.

§. 2. QVOMODO ALIVD AGENTES & cogitantes nos ita dirigat Deus, vt ea ſequamur media quæ nobis ipſe ad æternam ſalutem præparauit. *Vide Ioannis cap. 4. v. 7.*

1. *Venit mulier de Samaria haurire aquam: dicit ei Ieſus, da mihi bibere.*

1. *Venit &c*] Videtur veniſſe caſu, ſed qui omnia diſponit, eius mẽtem arcano ducebat impulſu, vt tunc veniret, quando fons vitæ Chriſtus ibi eſſet preſens, & tunc occaſione huiuſce neceſſitatis corporis, ſalutem conſequeretur, de qua minimè cogitabat. *Vide hic Toletum eiuſdem generis exempla afferentem.*

§. 3. VERBA NEGANTIVM DEI prouidentiam. *Vide ſupra cap. 11. §. 7. quibus adde ſequentia.*

Sopho. 1. 12. *Viſitabo ſuper viros defixos in [1] facibus ſuis: [2] qui dicunt in cordibus ſuis: non faciet bene Dominus, & non faciet male.*

Malac. 2. 17. *[3] Laborare feciſtis Dominum in ſermonibus veſtris, in eo quod dicitis, [4] omnis qui facit malum, [5] bonus eſt in conſpectu Domini, & tales [illegible] placent [6] aut certe vbi eſt Deus iudicij.*

Malac. 3. 14. 15. *Dixiſtis: [7] vanus eſt, qui ſeruit Deo, & quod emolumentum quia cuſtodiuimus præcepta eius, & quia ambulauimus [8] triſtes coram Domino exercituum? [9] ergo nunc beatos dicimus [10] arrogantes: ſiquidem [11] ædificati ſunt facientes impietatem, & [12] tentauerunt Deum, & [13] ſalui facti ſunt.*

1. *Facibus.*] Peccatis.
2. *Qui dicunt &c.*] Qui eò quod non puniuntur, putant Deum non curare humana, & dicunt nec beneficio afficiet ſeruantes mandata, nec ſupplicio tranſgredientes.
3. *Laborare.*] Magna moleſtia eum affeciſtis, blaſphemia hac aduerſus eum dicta.
4. *Omnis qui &c.*] Hoc dicebant videntes idololatras bonis abundare.
5. *Bonus eſt.*] Ei acceptus.
6. *Aut certè &c.*] .i. ſi hoc non ita eſt, vbi ſunt Dei iuſta iudicia.
7. *Vanus.*] Inanis erit, nihil conſequetur præmij, gratis ſeruiet Deo.
8. *Triſtes.*] Pœnitentiâ peccatorum.
9. *Ergo nunc.*] Cum hæc videamus.
10. *Arrogantes.*] Qui in Deum inſurgunt & ſuperbiunt.
11. *Aedificati ſunt.*] Non ſolum exſtincti non ſunt, ſed etiam aucti prole vel diuitijs.
12. *Tentauerunt.*] Peccatis prouocauerunt.
13. *Salui.*] Liberati ſunt: non ideo perierunt.

§. 4. PVNIENDI A DEO QVI NEGANT eius prouidentiam.

1. *Ne dederis os tuum [2] vt peccare facias carnem tuam, neque dicas [3] coram Angelo: [4] non eſt prouidentia: ne fortè iratus Deus contra ſermones tuos, [5] diſſipet cuncta opera manuum tuarum.* Eccleſ. 5. 5.

Certè [6] vides fili hominis quæ ſeniores domus Iſrael faciunt in tenebris, vnuſquiſque in abſcondito [7] cubilis ſui: dicunt enim, non videt Dominus nos, [8] dereliquit Dominus terram. Ergo & ego faciam in furore, non parcet oculus meus nec miſerebor & cum clamauerint ad aures meas voce magna non exaudiam eos. Ezech. 8. 12. 18.

Iniquitas domus Iſrael & Iuda magna eſt nimis valde & repleta terra [9] ſanguinibus, & ciuitas repleta eſt [10] auerſione: dixerunt enim: Dereliquit Dominus terram & Dominus non [11] videt. Igitur & meus non parcet oculus neque miſerebor, [12] viam eorum ſuper caput eorum reddam. Ezech. 9. 9. 10.

[13] Propter quod irritauit impius Deum: dixit enim [14] in corde ſuo [15] non requiret, [16] vides, quoniam tu [17] laborem & dolorem conſideras [18] vt tradas eos [19] in manus tuas. Pſ. 9. 13. 14.

1. *Ne dederis os tuum.*] Gulæ ſcilicet, aut verbis libidinoſis.
2. *Vt peccare &c.*] Vt inde caro excitetur ad luxuriam. Ita Olympiodorus.
3. *Coram Angelo.*] Scilicet tuo tutelari, quẽ maximè debes revereri.
4. *Non eſt prouidentia.*] Deus non curat res humanas ac proinde nec peccata mea.
5. *Diſſipet opera &c.*] .i. cuncta quę tibi comparaſti, vel corporis vel animi bona, etiam virtutes & merita, quorum meritò facit iacturam qui negat Dei prouidentiam.
6. *Vides.*] Raptus fuit Propheta ſpiritu è Babylone in Hieruſalem, vbi videt ab idololatris Iudæis abominanda, quę hoc capite recenſet, fieri in templo.
7. *Cubilis.*] .i. cellæ illius.
8. *Dereliquit.*] Non curat mortalium negotia.
9. *Sanguinibus.*] Homicidijs, vel peccatis dignis ſanguine .i. morte.
10. *Auerſione.*] Scilicet à Deo. 70. *iniquitate.*
11. *Videt.*] Curat.
12. *Viam &c.*] .i. reddam quæ meruerunt opera eorum.
13. *Propter quod &c.*] .i. quæ fuit cauſa cur &c. Vnde factum eſt vt peccaret impius, niſi hæc, quam ſubijcio, negatio prouidẽtiæ Dei.
14. *In corde ſuo.*] Quia puduit forte ore tantam proferre blaſphemiam.
15. *Nõ requiret.*] Non exiget rationem peccatorum meorum quia ſcilicet humanorum res non curat.
16. *Vides.*] Sed id falſum eſt, quia omnia vides, ô Domine.

17. *Laborem &c.*] Cuius ſignum eſt quia laborẽ quo premunt impij inſontes, cõſideras.

18. *Tradas eos.*] Impios ſcilicet.

19. *In manus tuas.*] .i. à te puniendos.

§. 5. QVOMODO NEGATIO PROVIDENTIÆ Dei cauſa ſit multorum peccatorum.

Vide §. præcedenti, teſtimon. 2.3.4.

Poſt diuinam prouidentiam tractat D. Thomas de prædeſtinatione, reprobatione & de libro vitæ, in quibus vix occurrit aliquid morale, quemadmodum neque de Dei beatitudine.

CAPVT XVIII.

De omnipotentia Dei.

§. 1. DE DIVINA POTENTIA SEV OMNIpotentia, qua nihil eſt frequentius in ſacris litteris, nonnulla teſtimonia afferemus, eaque illuſtriora, minuſque obuia.

Eccli. 39. 22.23. 1. *In verbo eius [2] ſtetit aqua [3] ſicut congeries: & in [4] ſermone oris illius, [5] ſicut exceptoria aquarum: quoniam in [6] præcepto ipſius [7] placor fit, & non eſt [8] minoratio in ſalute ipſius.*

Prou. 21. 30.31. *Non eſt ſapientia, non eſt prudentia, non eſt conſilium [9] contra Dominum, [10] equus paratur ad diẽ belli, Dominus autem ſalutem tribuit.*

Vide etiam Prouerb. c. 30. v. 4.

Eccli. 11. 5. 6. *Multi [11] tyranni ſederunt in throno, & [12] inſuſpicabilis [13] portauit diadema. Multi potentes oppreſſi ſunt valdè, & glorioſi [14] traditi ſunt in manus alterorum.*

Iudith 16. 16.17. *Adonai Domine magnus es tu, & præclarus in [15] virtute tua, quem nemo ſuperare poteſt. Tibi ſeruiat omnis creatura tua: quia dixiſti, & facta ſunt: miſiſti [16] ſpiritum tuum, & creata ſunt, & non eſt qui reſiſtat voci tuæ.*

Eccli. 16. 18.19. [17] *Ecce cælum & cæli cælorum, abyſſus, & vniuerſa terra & omnia, quæ in eis ſunt, in conſpectu illius commouebuntur montes, ſimul & colles, & fundamenta terræ cum conſpexerit illa Deus, tremore concutientur.*

Eccli. 16. 26.27.28. [18] *In iudicio Dei opera eius ab initio, & [19] ab inſtitutione ipſorum [20] diſtinxit partes illorum, & [21] initia eorum in gentibus ſuis, [22] ornauit in æternum opera illorum nec eſurierunt, [23] nec laborauerunt, [24] & non deſtiterunt ab operibus ſuis, [26] vnuſquiſque proximum ſibi non anguſtiabit vſque in æternum.*

Eccli. 18. 1. [27] *Qui viuit in æternum creauit omnia [28] ſimul, [29] Deus ſolus iuſtificabitur, & [30] manet inuictus rex in æternum.*

Videndi etiam ſequentes verſus quinque.

Iob 23. 13. [31] *Ipſe ſolus eſt, & nemo poteſt auertere [32] cogitationẽ, & [33] anima eius quodcũq; voluit hoc fecit.*

[34] *Multum valere: tibi ſoli ſupererat ſemper, & [35] virtuti brachij tui quis reſiſtet? [36] quoniam tamquam momentum ſtateræ, ſic eſt ante te orbis terrarum, & tamquam gutta roris antelucani, quę deſcendit in terram.* Sap. 11. 22. 23.

Subeſt tibi cum volueris, poſſe. Sap. 12. 18.

Tu es Domine: qui vitæ & mortis habes poteſtatem, & deducis ad [37] portas mortis, & reducis. ſed tuam [38] manum effugere impoſſibile eſt. Sap. 16. 13. 15.

Vide ſupra cap. 9. §. 4. teſtimonio 2.

[39] *Quis dicet tibi, quid feciſti? aut quis [40] ſtabit contra iudicium tuum? aut quis in conſpectu tuo veniet [41] vindex iniquorum hominum? aut quis tibi [42] imputabit ſi perierint nationes, quas tu feciſti?* Sap. 12. 12.

Vide aliquot verſus ſequentes.

Deus cuius iræ nemo reſiſtere poteſt & [43] ſub quo curuantur [44] qui portant orbem. Iob 9. 13.

Vide eiuſdem capitis, v. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

[45] *Si ſubuerterit omnia, vel [46] in vnum coarctauerit quis [45] contradicet ei, vel quis dicere ei poteſt, cur ita facis?* Iob 11. 10.

Vide eiuſdem capitis verſus 7. 8. 9.

Et pulcherrimè capite 12. v. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25.

Vbi inter cætera de diuina poteſtate in Reges atque eor. conſiliarios.

[48] *Adducit conſiliarios in ſtultum finem, & iudices in [49] ſtuporem. [50] Balteum regum diſſoluit, [51] & præcingit fune renes eorum.* Iob 12. 17. 18.

Vide eiuſdem caput 26. à v. 7. deinceps per multos verſus & cap. 28. v. 25. & cap. 36. à verſu 27.

Item Pſalmos 32. 64. 67. 94. 96. 103. 104. 113. 134. 135. 144. 146. 147. 148. & ſæpè aliàs.

Vide item fusè verbo Conſilium, §. 16. & 17.

Plenus eſt Iſaias huiuſmodi teſtimoniorum.

Videndum totum eius caput 40. è quo ſunt hi verſus.

Qui ſedet [52] ſuper gyrum terræ, & habitatores eius ſunt [53] quaſi locuſtæ: qui extendit [54] velut nihilum cælos, & [55] expandit eos ſicut tabernaculum ad inhabitandum. [56] Qui dat ſecretorum ſcrutatores, quaſi non ſint, [57] iudices terræ velut inane fecit. Leuate in excelſum oculos veſtros, & videte, quis creauit [58] hæc, [59] qui educit [60] in numero [61] militiam eorum, & [62] omnes [63] ex nomine vocat: præ multitudine fortitudinis & roboris, virtutiſq; [64] eius, [65] neque vnum reliquum fuit. Iſa. 40. 22. 23. 26.

Ego ſum Dominus, faciens omnia, extendens cælos ſolus, [66] ſtabiliens terram, & [67] nullus mecum. [68] Irrita faciens [69] ſigna diuinorum, & ariolos [70] in furorem vertens. [71] Conuertens ſapientes retrorſum, & [72] ſcientiam eorum ſtultam faciens. [73] Suſcitans verbum ſerui ſui, & [75] conſilium nunciorum ſuorum complens. [76] Qui dico Ieruſalem, habitaberis: & Ciuitatibus Iuda: ædificabimini, & deſerta eius ſuſcitabo. [77] Qui Iſa. 44. 24. 25. 26. 27. 28.

dico

2.ad Tim. 4.8. *Repoſita eſt mihi corona [10] iuſtitiæ, quam [11] reddet mihi Dominus [12] in illa die iuſtus iudex, non ſolum autem mihi, ſed & ijs, qui [13] diligunt aduentum eius.*

Iob 34. 10. 11. 12. *Viri [14] cordati audite me, abſit à Deo impietas, & ab omnipotente iniquitas. [15] Opus enim hominis reddet ei, & iuxta vias ſingulorum reddet eis. Verè enim Deus non condemnabit [16] fruſtra, nec [17] omnipotens [18] ſubuertet iudicium.*

Gen. 47. *Nonne ſi bene egeris [19] recipies, ſi male, ſtatim in foribus [20] peccatum aderit?*

Date & [21] dabitur vobis.

Luca 6.38. *Menſuram [22] bonam, & [23] confertam, & [24] coagitatam, & [25] ſupereffluentem [26] dabunt in ſinum veſtrum: [27] eadem quippe menſura qua menſi fueritis, remetietur vobis.*

Eccli.7.15. *In die [28] bona fruere bonis, & malam diem præcaue, [29] ſicut enim hanc, ſic & illam fecit Deus, vt non inueniat homo contra eum iuſtas [30] querimonias.*

Eccli.12. 14. *Cuncta quæ fiunt adducet Deus in iudicium (pro omni [31] errato) [32] ſiue bonum, ſiue malum ſit.*

1. *Patientiam boni operis.*] Quia magna re-uera eſt opus patientia & animi fortitudine in benè operando.

2. *Incorruptionem.*] Immortalitatem.

3. *Ex contentione.*] Qui veritatem impugnant.

4. *Iniquitati.*] Impietati, erroribus.

5. *Ira.*] vltio diuina.

6. *Indignatio.*] Intolerabilis atque implacabilis furor Domini.

7. *Manifeſtari.*] Quoad omnia, cogitationes, verba, opera.

8. *Propria.*] Geſta, facta, cogitata ſeu quæcumque geſſit vel cogitauit dum in corpore fuit.

9. *In reliquo.*] q. d. quod ſupereſt, vel cum Anſelmo, *In reliquo* .i. in eo ſpatio quod reliquum eſt à modò vſque in æternum.

10. *Iuſtitiæ.*] Quam iuſtè merui.

11. *Reddet.*] Quaſi debitam.

12. *In illa die.*] Iudicij extremi omnibus nota, vel in die reſolutionis meæ.

13. *Diligunt aduentum eius.*] .i. Quicumque in conſcientia pura & dilectione ſincera præſtolatur aduentum eius in morte, vel in iudicio ſeu particulari, ſeu vniuerſali cum operibus bonis ei obuiantes, donec veniat.

14. *Cordati.*] Prudentes.

15. *Opus.*] .i. mercedem operis.

16. *Fruſtra.*] Sine cauſa rationabili.

17. *Omnipotens.*] Qui nullum metuit, nullius indiget gratia.

18. *Subuertet.*] Peruertet, contra iuſtitiam aliquid agendo, aut omittendo.

19. *Recipies.*] Mercedem ſcilicet boni operis: quia ſcilicet Deus eſt iuſtus.

20. *Peccatum.*] Pœna peccati quæ fores peccati obſidet tanquam peccantis tortor.

21. *Dabitur vobis.*] vita æterna. Glo. Interlin.

22. *Bonam.*] .i. iuſtam.

23. *Confertam.*] .i. preſſam.

24. *Coagitatam.*] Bene concuſſam vt plus capiat.

25. *Supereffluentem.*] .i. effuſiſſimam.

26. *Dabunt.*] .i. dabitur.

27 *Eadem*] Non dicit, *tanta*, ait Theoph. ſupereffluentem enim menſuram recipiet: ſed *eadem*, quia ſi ſitis liberales dando, Deus erit liberalis reddendo: qui parcè ſeminat, inquit hîc Cyrillus, parcè & metet &c. & Gloſſa, ſecundum opera ſingulorum reddet Deus.

28. *Bona.*] Læta, proſpera.

29. *Sicut enim.*] q. d. veniet enim mala dies, & afflictionis tempus, quia Deus non vult nos ſemper lætos viuere, ſed aliquid pati dum viuimus.

30. *Querimonias.*] Scilicet ob tribulationem, quia ſcilicet omnia iuſtè facit & diſponit.

31. *Errato.*] Puniendo.

32. *Siue bonum, ſiue malum.*] Non referenda hæc ad *erratum*, ſed ad præcedentia, *cuncta quæ fiunt* &c.

§. 2. HVC REVOCO QVÆ PROBANT in Deo non eſſe acceptionem perſonarum, quæ quidem directè opponitur iuſtitiæ.

In veritate comperi, quia non eſt perſonarum acceptor Deus: ſed in omni gente, qui timet eum, & operatur iuſtitiam, acceptus eſt illi. Actor.10. 34.35.

Qui non accipit perſonas principum, nec [1] cognouit tyrannum: cum [2] diſceptaret contra pauperem: opus enim manuum eius ſunt vniuerſi. Iob 34. 19.

Non [3] ſubtrahet perſonam cuiuſquam Deus: nec verebitur magnitudinem cuiuſquam: quoniam puſillum, & magnum ipſe fecit, & æqualiter eſt illi cura de omnibus. Sap.6.8.

Qui plura cupit, videat Deuteron. 10. 17. 2. Paral. 9. 7. Eccli, 35.16. Roman. 2.11. Gal. 2. 6. Epheſ. 6. 9. Coloſſ. 5. 25. 1. Petri 1. 17. & alibi ſæpe.

1. *Cognouit.*) Fauit, auxiliatus eſt.

2. *Diſceptaret.*) Vt eum iniquis machinationibus opprimeret.

3. *Subtrahet.*) Eximet à iudicio quemquam, perſonæ aliquam rationem habens, aut eius gratia adductus.

§. 3. AD DEI IVSTITIAM VINDICatiuam referri licet quod de ipſius ira traditur à ſacris litteris, quæ videre licet *V. Peccator. cap. 16. à §. 14. & Punitio. à §. 1. deinceps per multos §§.*

§. 4. COHORTATIO AD FVGIENdam iram diuinam.

Iob 19.29. *Fugite[1] à facie gladij, quoniam vltor iniquitatum gladius eſt, & ſcitote eſſe iudicium.*

1. *A facie gladij.*] .i. Ab ira Dei quæ maximè in extremo iudicio exeretur & deſæuiet.

CAPVT XV.

De miſericordia Dei.

§. 1. DEVS EST MISERICORS.

Exodi 20.6. *Ego ſum Dominus Deus tuus, faciens miſericordiam in[1] millia, his qui diligunt me, & cuſtodiunt præcepta mea.*

Exod. 34.6 *Dominator Domine Deus, miſericors, & clemens, patiens, & multæ miſerationis, ac verax.*

Pſ. 32.5. *Miſericordia Domini plena eſt[2] terra.*

Pſ. 71.12. *Quia liberabit pauperem à potente, & pauperem, cui non erat adiutor.*

Eccli. 2.23 *Secundum magnitudinem ipſius,[3] ſic & miſericordia cum ipſo eſt.*

Pſ. 62.4. *Melior eſt miſericordia tua[4] ſuper vitas.*

Pſ. 144.9. *[5] Suauis Dominus vniuerſis, & miſerationes eius [6] ſuper omnia opera eius.*

Nihil frequentius hac Dei perfectione occurrit in ſacris voluminibus. Conſule Leuit. 26.44. Iudic. 2.18. & c. 10. 11. 2. Paral. 30. 9.2. Eſdræ 9.16. Iudith 8.14. Iob 36.9. Pſ. 35. 6. Pſ. 77.38. Pſ. 88.1. Pſ. 102. 6. 7. 8. 9. 10. 11. &c. Pſ. 118.64. Sapient. 11.24 & 12.10. Eccli. 17.28. & 18.4. Iſa. 1 9. & 24. & c. 30. 19. & c. 48.9. & c. 54.10. Ierem. 2.1. & c. 31.20. Threnor. 3. 22. Baruch 2. 27. Oſee 1. 7. & c. 2. 6. & c. 11.8. & cap. 14.5. Ioel 2.18. Micheę 7. 18. Abacuc 3.2. Zach. 1.16. Lucæ 1.50. & c. 15. 20. & alias frequentiſſime, è quibus plurima vel iam ſunt allata, vel afferentur.

1. *Millia, his qui &c.*] .i. In mille generationes eorum qui me diligunt: *mille* autem ſignificat plurimas: dixerat de punitione agens, ſe in tertiam & quartam generationem producturum ſupplicium peccantium, ſed *ſuperexaltat* .i. ſuperat miſericordia iudicium, ait S. Iacobus.

2. *Terra.*] Quæcumque enim ſunt in terra experiuntur Dei miſericordiam creantem, conſeruantem, mouentem, nutrientem, reparantem. Præter iſta indiget homo miſericordia præueniente, comitante, ſubſequente, indulgente peccata, armante contra dæmones, dirigente, protegente &c.

3. *Sic & miſericordia.*] Cum autem eius potentia & magnitudo ſit infinita, erit quoque eius miſericordia.

4. *Super vitas.*] .i. Præ vita: nam miſericordia tua vitam dedit, eandem ipſa conſeruat, eandem in reſurrectione reddet. Vel *ſuper vitas* .i. præ vita quantumuis longa & fœlice in hoc mundo.

5. *Suauis vniuerſis.*] Quia ſolem oriri facit ſuper bonos & malos.

6. *Super omnia opera.*] .i. in omnibus operibus relucet, vel vt Hilarius, excellit omnibus operibus, de quo D. Th. 2.2.q.30.ar.4.

§. 2. HÆC DEI MISERICORDIA FACIT vt ſumma cum patientia exſpectet reditum peccatoris ad ſe.

Non tardat Dominus[1] promiſſionem ſuam, ſicut quidam exiſtimant: ſed patienter agit propter vos, nolens aliquem perire, ſed omnes ad pœnitentiam reuerti. 2. Petr. 3.9

Suſtinuit in multa patientia[2] vaſa iræ[3] apta in interitum. Rom. 9.22.

1. *Promiſſionem ſuam.*] De Aduentu ſuo & omnium rerum innouatione, non tardat inquam vltrà tempus à ſe præſtitutum, quaſi iam reuocata ſententia non ſit impleturus quæ promiſit.

2. *Vaſa iræ.*] .i. Impios, in quos Deus effundet tanquam in vaſa iram & vindictam ſuam.

3. *Apta in interitum.*] Aptata à ſe, ſcilicet ſua culpa & impœnitentia ad pœnam æternam.

§. 3. EADEM FACIT, VT ſero puniat.

Numerauit Deus[1] regnum tuum, & [2] compleuit illud. Daniel. 5. 26.

1. *Regnum.*] Annos regni.

2. *Compleuit.*] Tandem poſt multorum annorum patientiam finem ei impoſuit, teque ob peccata tua puniens, regnum aliò tranſtulit: ſeu *compleuit* .i. numerando inuenit completum, 70. ſcilicet annos regni Babylonici: Deo eſt ſolemne (quæ magna eius eſt miſericordia) regnis & priuatis etiam hominibus certam peccatorum menſuram ſtatuere, antequam ea perfectè puniat. *Vide Matth. 23.25. & Gen. 15.16.*

§. 4. ET VT DELIBERET SECVM IPSE, AN puniat peccatorem, tandemque pro eo ſententiam ferat.

Oſee 11.8. 9. 1. *Quomodo dabo te Ephraim, [2] protegam te Iſrael? quomodo dabo te [3] ſicut Adama? ponam te vt Seboim? [4] conuerſum eſt in me cor meum, [5] pariter conturbata eſt pænitudo mea: non faciam furorem iræ meæ; non conuertar vt diſperdam Ephraim: quoniam [6] Deus ego, & non homo: in medio tui [7] ſanctus, & non ingrediar [8] ciuitatem.*

1. *Quomodo dabo te.*] .i. Quid de te faciam? Quomodo te tractabo?

2. *Protegam te.*] An te protegam à ventura calamitate?

3. *Sicut Adama &c.*] q. d. Minimè protegam, ſed te tractabo ſicut Adama & Seboim ciuitates ſocias Sodomæ & Gomorrhæ.

4. *Conuerſum eſt &c.*] .i. Pœnitet me quod tantum ſupplicium tibi comminatus ſum, mutaui iam ſententiam.

5. *Pariter conturbata &c.*] Excitatus eſt in viſceribus meis dolor miſericordię & pœnitudinis.

6. *Deus ego &c.*] Non ego vt homo punio, homo enim iratus punit inimicũ vt perdat, ego autem percutio vt emendem. Ita Hieronymus.

7. *Sanctus.*] Ego qui ſum ſanctus manebo in medio tui, non te deſeram.

8. *Ciuitatem.*] alienæ gentis, vt illi me præbeam, & te derelinquam.

§. 5. ITEM VT SIBI VIDEATVR MVLTVM punire, licet parum puniat.

Iſa. 40. 2. 1. *Loquimini ad cor Ieruſalem, & aduocate eam, quoniam completa eſt [2] malitia eius, dimiſſa eſt iniquitas eius: ſuſcepit de manu Domini [3] duplicia pro omnibus peccatis ſuis.*

1. *Loquimini ad cor.*] .i. conſolamini, hoc enim ſignificat loqui ad cor.

2. *Malitia.*] Tempus præfixum malitiæ .i. punitioni eius.

3. *Duplicia.*] .i. multiplicia ſupplicia ſeu grauiter punita eſt. Notat Procopius, quod ſicut pater caſtigans filium cariſſimum leuem pœnam infligit pro magno peccato, pre amore tamen videtur ſibi duplo maiores exigere pœnas quam mereatur. Ita Deus hìc agit.

§. 6. ET VT CESSET A PVNITIONE & flagellis.

Non in ſempiternum [1] litigabo, neque [2] vſque ad finem iraſcar: [3] quia ſpiritus à facie mea [4] egredietur, & [5] flatus ego [6] faciam. Iſa. 57.16.

1. *Litigabo.*] Vlciſcar ita 70. & Chaldæus. Puniendo enim, quodammodo nobiſcum diſceptat Deus.

2. *Vſque ad finem.*] .i. ſemper.

3. *Quia ſpiritus.*] q. d. cur iraſcar in æternum contra illos quibus flatum dedi & ſpiritum, qui à me habent vt ſpirent & viuant?

4. *Egredietur.*] pro egreditur .i. ego animas eorum creo vel creaui.

5. *Flatus.*] Animas.

6. *Faciam.*] Feci. Senſus eſt totius ſententiæ. Amo animas quas feci, ideoq; ignoſco.

§. 7. CAVSÆ QVÆ DEVM MOVENT ad miſerandum & ad parcendum hominibus. *Vide §. ſuperiorem.*

Quomodo miſeretur pater filiorum miſertus eſt Dominus timentibus ſe: quoniam ipſe cognouit [1] figmentum noſtrum, Recordatus eſt quoniam [2] puluis ſumus: [3] homo ſicut fœnum, dies eius [4] tamquam flos agri ſic efflorebit. Pſ. 102.13. 14.15.16.

Hæc dicit Dominus Deus: [5] non propter vos ego faciam, domus Iſrael, ſed propter nomen ſanctum meum, quod [6] polluiſtis in gentibus, ad quas intraſtis. Ezech. 36. 22.

Non propter vos ego faciam, ait Dominus Deus, notum ſit vobis: confundimini, & erubeſcite ſuper [7] vijs veſtris domus Iſrael. Ezech. 36. 32.

Quam magna miſericordia Domini, & propitiatio illius conuertentibus [8] ad ſe! [9] nec enim omnia poſſunt eſſe in hominibus, quoniam non eſt [10] immortalis filius hominis, & [10] in vanitate [11] malitiæ placuerunt. Quid lucidius ſole? & hic [12] deficiet: aut quid nequius, quam quod excogitauit [12] caro & ſanguis? & hoc arguetur. [13] Virtutem altitudinis cæli [14] ipſe [15] conſpicit, & omnes homines [16] terra, & [17] cinis. Eccli. 17. 28.29.30. 31.

[18] Quid eſt homo, & quæ eſt [19] gratia illius? & [20] quid eſt bonum aut quid nequam illius? numerus dierum hominum vt multum centum anni, quaſi gutta aquæ maris [21] deputati ſunt, & ſicut calculus arenæ, ſic exigui anni [22] in die æui. Propter hoc [23] patiens eſt Deus in illis, & effundit ſuper eos miſericordiam ſuam. Vidit [24] præſumptionem cordis eorum quoniam mala eſt, & cognouit [25] ſubuerſionem eorum, quoniam [26] nequam eſt: ideo [27] adimpleuit propitiationem ſuam in illis, & [28] oſtendit eis viam æquitatis. Eccli. 18.7. 8.9.10.11.

Vide item de tota iſta re caput 13. ſupra de amore Dei. & caput 3. de bonitate, & caput ſequens 16.

1 *Figmentum.*] Vnde ficti ſumus & formati .i. fragilitatem noſtram, carnem noſtram eſſe mortalẽ ac concupiſcentiis variis obnoxiam, ac per hoc valde miſerabiles eſſe.

2. *Pulvis.*] Ac propterea fragiles & inſtabiles.

3. *Homo &c.*] Hebraiſmus .i. hominis dies ſunt ſicut fœnum .i. breuiſſimi, non enim annum durat fœnum, ſed in vere naſcitur, & proxima æſtate mox metitur.

4 *Tanquam flos.*] Homo florebit flore adoleſcentiæ ſicut floret flos agri .i. tempore breuiſſimo.

5. *Non propter &c.*] Non propter iuſtitiam veſtram, ſed propter nominis mei reuerentiam. Liranus.

6. *Polluiſtis.*] Quantum in vobis quidem fuit.

7. *Vijs.*] Actionibus, ſtudiis prauis.

8 *Ad ſe.*] .i. Ad ipſum.

9. *Nec enim omnia &c.*] Quæ ſcilicet iure eſſe oporteret, ſeu non poſſunt in hac mortali vita ſummam habere perfectionem: neceſſe eſt eos aliquando deficere & cadere.

10. *Immortalis.*] Immutabilis, à corruptione liber, at eo ipſo quo ex homine natus eſt, mortem ſecum trahit, & cum morte, inſtabilitatem vitæ & corruptionem.

10. *In vanitate.*] Per hanc naturæ eius inſtabilitatem, factum eſt vt

11. *Malitia &c.*] vitia placuerint, quia ſenſus & cogitatio hominis ſemper prona eſt ad malum. Gen. 8.

12. *Deficiet.*] Eclipſim patietur.

12. *Caro &c.*] .i. homo carnalis in quo dominatur caro & ſanguis, qui totus eſt animalis & beſtialis.

13. *Virtutem altitudinis.*] .i. Exercitum, militiam (ſunt enim aſtra velut milites cæli) altiſſimi cæli.

14. *Ipſe.*] Sol ſcilicet.

15. *Conſpicit.*] Quia viſitat & perluſtrat aſtra, inter quæ velut Imperator in medio locatus eſt, eaque ſuo lumine perfundit, & ſuo motu viſitat & percurrit.

16. *Terra.*] Ratione originis.

17. *Cinis.*] Ratione finis, quia in cinerem conuertitur. Significatur ergo quod ſi Sol tam nobilis creatura non eſt ſine defectu, multò minus homo, qui cum illo collatus vilis eſt admodum creatura ſecundum corpus.

18. *Quid eſt homo?*] Reſpectu Dei maximè.

19. *Gratia.*] Græcè vſus, quo ſignificat non egere Deum homine. Vel, quæ eſt gratia eius apud Deum, qua ſcilicet Deus egeat? Hoc eſt quid habet præclari quo ſibi Deum promereatur, & quo Deus egeat, aut quo Deo benefaciat.

20. *Quid eſt &c.*] apud Deum ſcilicet .i. quod bonum poteſt conferre Deo, aut quod malum inferre.

21. *Deputati ſunt.*] .i. non aliter ſe habent quam ſingulæ guttæ marinæ reſpectu totius maris, aut calculus vnus reſpectu totius arenæ.

22. *In die æui.*] .i. Præ die æui .i. ſi cum æternitate quæ Deo eſt propria comparentur.

23. *Patiens.*] Eorum peccata non ſtatim puniendo.

24. *Præſumptionem.*] Temeritatẽ qua præſumunt ſe opponere voluntati ipſius.

25. *Subuerſionem.*] Punitionem qua merentur ſubuerti & funditus deſtrui.

26. *Nequam.*] Grauis & calamitoſa.

27. *Adimpleuit &c.*] Amplè & copioſè propitiatus eſt hominibus ipſius gratiam implorantibus, & id ne tantam ſubuerſionem incurrerent.

28. *Oſtendit &c.*] Qua iuſti eſſent, quo facto oſtendit ſe nolle mortem peccatoris, ſed magis vt conuertatur & viuat.

CAPVT XVI.

De iuſtitia ſimul & miſericordia Dei.

1. *Miſericordiam, & iudicium* [2] *cantabo* [3] *tibi Domine.* Pſ.100.1.

Vniuerſæ [4] *viæ Domini miſericordia, &* [5] *veritas.* Pſ.24.10.

Miſericordia & ira eſt cum illo: [6] *potens exoratio, & effundens iram:* [7] *ſecundum miſericordiam ſuam, ſic correptio illius hominem ſecundum opera ſua iudicat. Non effugiet* [8] *in rapina peccator, &* [9] *non retardabit* [10] *ſufferentiam miſericordiam facientis.* Eccli.16. 12.13.14.

Dilectus meus [11] *candidus, &* [12] *rubicundus.* [13] *Crura illius* [14] *columnæ marmoreæ, quæ* [15] *fundatæ ſunt ſuper baſes aureas.* Cant.5.10. 15.

1. *Miſericordiam.*] Ponit primo miſericordiam, quia tempus huius vitæ eſt miſericordiæ.

2. *Cantabo.*] Cantu celebrabo.

3. *Tibi.*] Ad honorem tuum.

4. *Via.*] opera: vel regula, mos & quaſi lex Dei.

5. *Veritas.*] Iuſtitia.

6. *Potens exoratio.*] Supple eſt cum illo .i. facilè ſe ſinit exorari & placari.

7. *Secundum miſericordiã &c.*] .i. ſicut multa eſt miſericordia eius qua ignoſcit pœni-

tentibus, ſic &c.

8. *In rapina.*] In peccato quo vel eripuit Deo honorem, vel proximo res ſuas, non effugiet iram Dei.

9. *Non retardabit.*] Non morabitur, non tardabit. q. d. cito dabitur merces miſericordi, qui non ſolum aliena non rapit, ſed etiam ſua largitur.

10. *Sufferentia miſericordiam facientis.*] .i. tolerantia, longanimitas, expectatio qua expectat Dei miſericordiam.

11. *Candidus.*] Ratione pietatis & miſericordiæ.

12. *Rubicundus.*] Seu igneus ſecundum terrorem ſuę iuſtitiæ qua impiis merito terribilis apparet.

13. *Crura.*] Per crura duo, inquit Titelm. poſſumus accipere eius miſericordiam & iudicium, quia iis incedit in omnibus viis ſuis.

14. *Columnæ marmoreæ.*] Quia miſericordia & iuſtitia æquè ſunt in Deo rectæ, æquę firmæ & inflexibiles.

15. *Fundatæ ſuper baſes aureas.*] Aurum ſignificat diuinitatem: ita dicuntur ergo fundatæ, quoniam ſecundum æternam prædeſtinationem & preſcientiam diuinitatis pari ſemper paſſu, & æqua rectitudine ſine defectu procedunt.

§. 2. ETIAM IN SVPPLICIIS damnatorum.

Abacuc 3. 2. 1. *Cum iratus fueris, miſericordiæ recordaberis.* Vide caput 15. §. 1. numero 6.

1. *Cum iratus fueris.*] Quod Theologi applicant pœnis damnatorum, quas dicunt eſſe citra condignum, minuſq; eos puniri quam poſſet abſolutè Deus.

§. 3. QVAMQVAM IN HAC QVIDEM VITA plus ſe exercet eius miſericordia.

Iacobi 2. 13 1. *Superexaltat autem miſericordia iudicium.* Quod idem demonſtratũ S. Ioanni in [2] *Iride quæ erat* [3] *circum ſedem æterni Patris.* Apocal. 4. v. 3.

1. *Superexaltat.*] Superat & longè præponderat.

2. *Iride.*] Iris ſymbolum eſt miſericordiæ, quia ſignum quondam fuit fœderis & pacis. Gen. 9.

3. *Circum ſedem.*] Quia miſericordia Dei omnia circumit, & multo plus ſe exerit quã iuſtitia, & ad plura extenditur: ideo cum per lapidem ſardinum iuſtitia Dei ſit ſignificata (quia ſardius ignis habet ſpeciem) ipſe Deus dicitur ſimilis illi lapidi, & iuſtitia in Deo ponitur, non circa eum, at Iris in circuitu eius ob rationem dictam. *Vide cap.* 10. *Apocal.* vbi Angelus quo Chriſtum multi volunt deſignatum, habet Iridem in capite, quia venit initurus fœdus & pacem inter Deum & homines, iiſque miſericordiam ſuam daturus.

§. 4. ET EX SESE MISERICORDIAM EXERceat, iuſtitiam aliunde prouocatus.

Quoniam [1] *ira in indignatione eius, & vita* [2] *in voluntate eius:* [3] *ad veſperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.* Pſ. 29. 6.

[4] *Sicut in monte diuiſionum ſtabit Dominus: ſicut in valle, quæ eſt in Gabaon iraſcetur,* [5] *vt faciat opus ſuum,* [6] *alienum opus eius,* [7] *vt operetur opus ſuum, peregrinum eſt opus eius ab eo.* Iſa. 28. 21.

Quia [8] *non repellet in ſempiternum Dominus. Quia ſi abiecit, &* [9] *miſerebitur ſecundum multitudinem miſerationum ſuarum: non enim* [10] *humiliauit ex corde ſuo, & abiecit filios hominum.* Thren. 3. 31. 32. 33. 34.

[11] *Heu* [12] *conſolabor ſuper hoſtibus meis, & vindicabor de inimicis meis.* Iſa. 1. 24.

1. *Ira.*] .i. pœna & caſtigatio eſt ex indignatione, quam ſcilicet peccata noſtra prouocant, .i. ex iuſto iudicio, inquit Baſilius.

2. *In voluntate.*] .i. in electione eius, .i. ex ſeſe eligit potens benefacere & miſereri, vitamque largiri quam punire.

3. *Ad veſperum.*] Probat ſuperiorem verſiculum quia Deus non ſemper punit, ſed poſt fletum ex caſtigatione ortum, ſtatim ſuccedit lætitia.

4. *Sicut &c.*] .i. Iraſcetur cõtra peccatores, ſicut olim contra Philiſtæos. *Vide* 2. *Reg.* 5. & ſicut contra Amorrhæos in valle Gabaon. *V. Ioſue* 10.

5. *Vt faciant opus ſuum.*] Iuſtitiam ſeu punitionem quam ante animo deſignarat.

6. *Alienum opus eius.*] Licet hoc opus alienum ſit ab eo, cuius ingenium liberale eſt, mitis natura & ad ignoſcendum prona. q. d. non eſt proprium Dei punire, ſed parcere & miſereri, illud enim non facit, niſi aliunde prouocatus, hoc verè ex ſeſe.

7. *Vt operetur &c.*] Eſt repetitio eiuſdem, ad maiorem diuinæ miſericordiæ commendationem.

8. *Non repellet.*] Nos à ſua miſericordia, non puniet.

9. *Miſerebitur.*] Ad id eum vrgente natura ſua miti & benigna.

10. *Humiliauit ex corde.*] Afflixit, quaſi malo eorum delectaretur: aut quaſi à ſe ipſo id faceret.

11. *Heu.*] Interiectio eſt dolentis, quod eo adactus ſit hominum peccatis, vt de iis ſit ſumpturus ſupplicium: oſtendit etiam illa doloris ſignificatio animum ad ignoſcendum promptiſſimum, qui ſi cogitur punire, id facit inuitus.

12. *Conſolabor.*] .i. vlciſcar, loquitur autem

more humano, quia ſolatium capiunt homines in vltione.

§. 5. AD EOS QVI PRÆSVMENTES de diuina miſericordia peccant liberius.

Eccli. 5. 4. & 7. *Ne dixeris, peccaui, & quid mihi accidit* [1] *triſte? altiſſimus enim* [2] *eſt patiens redditor, & ne dicas: miſeratio Domini magna eſt, multitudinis peccatorum meorũ miſerebitur,* [3] *miſericordia enim & ira ab illo cito proximant,* [4] *& in peccatores reſpicit ira illius.*

Eccleſ. 8. 11 *Etenim quia non profertur* [5] *citò contra malos ſententia, abſque timore vllo filij hominum perpetrant mala.*

1. *Triſte.*] Pœnoſum, calamitoſum, aduerſum.

2. *Eſt patiens redditor.*] Licet ſtatim poſſit punire quia altiſſimus eſt & potentiſſimus, tamen pro ſua longanimitate differt.

3. *Miſericordia &c.*] q. d. verum quidem eſt magnam eſſe Dei miſerationem, & miſericordiam eius non ſe difficilem præbere hominibus, ſed cito eam aduenire illis ab ipſo, ſed ſimul etiam verum eſt iram ab illo feſtinare.

4. *Et in peccatores &c.*] Ira à Deo miſſa *reſpicit*, & oculos quaſi fixos habet in peccatores vt perficiat quod iuſſa eſt, ac proinde ad illos non pertinet miſericordia, ſed tantum ad iuſtitiæ ſtudioſos, peccatores enim eos vocat qui in peccatis ſuis animo ſunt obſirmati, quos fruſtra ſignificat de Dei miſericordia præſumere, cum ad eos non miſericordia ſed grauiſſima Dei vindicta pertineat.

5. *Cito.*] Innuit proferendam aliquando, nec ſemper peccatorum fore impunitatem.

CAPVT XVII.

De prouidentia Dei.

§. 1. OMNES OMNINO RES REGVNtur & diriguntur à diuina prouidentia.

Sap. 6. 8. *Puſillum & magnum ipſe fecit, & æqualiter eſt illi cura de omnibus.*

Sap. 8. 1. *Attingit* [1] *à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia* [2] *ſuauiter.*

Pſ. 148. 8. *Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum, quæ faciunt* [3] *verbum eius.*

Pſ. 35. 6. *Domine* [4] *in cœlo miſericordia tua, &* [5] *veritas tua* [6] *vſque ad nubes.*

Iob 9. 7. *Qui præcipit ſoli, &* [7] *non oritur: & ſtellas claudit* [8] *quaſi ſub ſignaculo.*

Pſ. 148. 6. [9] *Præceptum poſuit &* [10] *non præteribit.*

Nonne duo paſſeres aſſe veneunt: & vnus ex illis [11] *non cadet in terram ſine patre veſtro?* Matth. 10. 29.

Reſpicite volatilia cæli quoniam non ſerunt, neque metunt, neque congregant in horrea: & pater veſter cæleſtis [12] *paſcit illa: nonne vos magis pluris eſtis illis?* Matth. 6. 26.

Conſiderate lilia agri quomodo creſcunt: non laborant, neque [13] *nent. Si autem fœnum agri, quod hodie eſt, & cras, in clibanum mittitur, Deus ſic* [14] *veſtit, quanto magis vos modicæ fidei?* Matth. 6. 28 30.

Non eſt alius Deus quam tu cui cura eſt de omnibus. Sap. 12. 13.

Videndus item verſus 18. eiuſdem.

Tua autem pater prouidentia gubernat. Sap. 14. 3.

Vide infra capite 19. §. 1. num. 10. & ſupra c. 11. §. 4. n. 52. & c. 12. §. 2. n. 8.

1. *A fine.*] cuiuſque rei .i. Rem quamlibet ita penetrat, vt in ea nihil relinquat intactum aut non penetratum. In quolibet negotio omnia proſpicit & forti animo præſtat.

2. *Suauiter.*] Dum rem quamlibet ita gubernat, vt eam ſecundum naturam ſuam ſinat operari.

3. *Verbum eius.*] .i. præceptum ac ordinationem prouidentiæ ipſius.

4. *In cœlo.*] .i. Tam magna eſt miſericordia tua, vt à terra ad cælum pertingat, & omnia compleat.

5. *Veritas.*] Cognitio atque ſapientia qua rebus prouides.

6. *Vſque ad nubes.*] .i. vſque ad cælum in quo ſunt nubes: ſenſus eſt, nullam rem eſſe omnino quæ non cadat in diuinam prouidentiã, quandoquidem ea pertinet etiam vſque ad nubes, quæ maximè alioqui videri poſſent caſui eſſe expoſitæ. Ita P. Valentia 1. parte ex Iacobo de Valentia in hunc locum.

7. *Non oritur.*] Quia ſecundum ordinem prouidentiæ ſuæ poteſt ſolem facere conſiſtere vno in loco, aut retrocedere, eique ſol in omnibus ſubeſt.

8. *Quaſi ſub ſignaculo.*] Ita vt videantur quando ei placet, ſicuti qui rem habet alibi concluſam ſiue obſignatã, poteſt eam oſtendere aut occultare quando lubet.

9. *Præceptum poſuit.*] Soli, Lunæ, ſtellis vt circuitu ſuo & lumine ſeruiant humano generi.

10. *Non præteribit.*] Non erit irritum hoc præceptum, inquit S. Hilarius, non abibit in auras, ſed manebit & ſeruabitur.

11. *Non cadet.*] Non moritur ſine prouidentia Dei, quanto magis vos. Gloſſ. Interlin.

12. *Paſcit illa.*] Prouidentia ſua, abſque vlla eorum cura.

13. *Neque nent.*] vt ſibi veſtes conficiant.

14. *Veſtit.*] ornat.

§. 2. QVOMODO ALIVD AGENTES & cogitantes nos ita dirigat Deus, vt ea ſequamur media quæ nobis ipſe ad æternam ſalutem præparauit. *Vide Ioannis cap. 4. v. 7.*

1. *Venit mulier de Samaria haurire aquam: dicit ei Ieſus, da mihi bibere.*

1. *Venit &c.*] Videtur veniſſe caſu, ſed qui omnia diſponit, eius mĕtem arcano ducebat impulſu, vt tunc veniret, quando fons vitæ Chriſtus ibi eſſet preſens, & tunc occaſione huiuſce neceſſitatis corporis, ſalutem conſequeretur, de qua minimè cogitabat. *Vide hic Toletum eiuſdem generis exempla afferentem.*

§. 3. VERBA NEGANTIVM DEI prouidentiam. *Vide ſupra cap. 11. §. 7. quibus adde ſequentia.*

Sopho. 1. 12. *Viſitabo ſuper viros defixos in [1] fæcibus ſuis: [2] qui dicunt in cordibus ſuis: non faciet bene Dominus, & non faciet male.*

Malac. 2. 17. *[3] Laborare feciſtis Dominum in ſermonibus veſtris, in eo quod dicitis, [4] omnis qui facit malum, [5] bonus eſt in conſpectu Domini, & tales ei placent [6] aut certe vbi eſt Deus iudicij.*

Malac. 3. 14. 15. *Dixiſtis: [7] vanus eſt, qui ſeruit Deo, & quod emolumentum quia cuſtodiuimus præcepta eius, & quia ambulauimus [8] triſtes coram Domino exercituum? [9] ergo nunc beatos dicimus [10] arrogantes: ſiquidem [11] ædificati ſunt facientes impietatem, & [12] tentauerunt Deum, & [13] salui facti ſunt.*

1. *Fæcibus.*] Peccatis.

2. *Qui dicunt &c.*] Qui eò quod non puniuntur, putant Deum non curare humana, & dicunt nec beneficio afficiet ſeruantes mandata, nec ſupplicio tranſgredientes.

3. *Laborare.*] Magna moleſtia eum affeciſtis, blaſphemia hac aduerſus eum dicta.

4. *Omnis qui &c.*] Hoc dicebant videntes idololatras bonis abundare.

5. *Bonus eſt.*] Ei acceptus.

6. *Aut certè &c.*] i. ſi hoc non ita eſt, vbi ſunt Dei iuſta iudicia.

7. *Vanus.*] Inanis erit, nihil conſequetur præmij, gratis ſeruiet Deo.

8. *Triſtes.*] Pœnitentiâ peccatorum.

9. *Ergo nunc.*] Cum hæc videamus.

10. *Arrogantes.*] Qui in Deum inſurgunt & ſuperbiunt.

11. *Aedificati ſunt.*] Non ſolum exſtincti non ſunt, ſed etiam aucti prole vel diuitijs.

12. *Tentauerunt.*] Peccatis prouocauerunt.

13. *Salui.*] Liberati ſunt: non ideo perierunt.

§. 4. PVNIENDI A DEO QVI NEGANT eius prouidentiam.

1. *Ne dederis os tuum [2] vt peccare facias carnem tuam, neque dicas [3] coram Angelo: [4] non eſt prouidentia: ne fortè iratus Deus contra ſermones tuos, [5] diſſipet cuncta opera manuum tuarum.* Eccleſ. 5. 5.

Certè [6] vides fili hominis quæ ſeniores domus Iſrael faciunt in tenebris, vnuſquiſque in abſcondito [7] cubilis ſui: dicunt enim, non videt Dominus nos, [8] dereliquit Dominus terram. Ergo & ego faciam in furore, non parcet oculus meus nec miſerebor & cum clamauerint ad aures meas voce magna non exaudiam eos. Ezech. 8. 12. 18.

Iniquitas domus Iſrael & Iuda magna eſt nimis valde & repleta terra [9] ſanguinibus, & ciuitas repleta eſt [10] auerſione: dixerunt enim: Dereliquit Dominus terram & Dominus non [11] videt. Igitur & meus non parcet oculus neque miſerebor, [12] viam eorum ſuper caput eorum reddam. Ezech. 9. 9. 10.

[13] Propter quod irritauit impius Deum: dixit enim [14] in corde ſuo [15] non requiret, [16] vides, quoniam tu [17] laborem & dolorem conſideras [18] vt tradas eos [19] in manus tuas. Pſ. 9. 13. 14.

1. *Ne dederis os tuum.*] Gulæ ſcilicet, aut verbis libidinoſis.

2. *Vt peccare &c.*] Vt inde caro excitetur ad luxuriam. Ita Olympiodorus.

3. *Coram Angelo.*] Scilicet tuo tutelari, quĕ maximè debes reuereri.

4. *Non eſt prouidentia.*] Deus non curat res humanas ac proinde nec peccata mea.

5. *Diſſipet opera &c.*] i. cuncta quę tibi comparaſti, vel corporis vel animi bona, etiam virtutes & merita, quorum meritò facit iacturam qui negat Dei prouidentiam.

6. *Vides.*] Raptus fuit Propheta ſpiritu è Babylone in Hieruſalem, vbi videt ab idololatris Iudæis abominanda, quę hoc capite recenſet, fieri in templo.

7. *Cubilis.*] i. cellæ illius.

8. *Dereliquit.*] Non curat mortalium negotia.

9. *Sanguinibus.*] Homicidijs, vel peccatis dignis ſanguine i. morte.

10. *Auerſione.*] Scilicet à Deo. 70. *iniquitate.*

11. *Videt.*] Curat.

12. *Viam &c.*] i. reddam quæ meruerunt opera eorum.

13. *Propter quod &c.*] i. quæ fuit cauſa cur &c. Vnde factum eſt vt peccaret impius, niſi hæc, quam ſubijcio, negatio prouidĕtiæ Dei.

14. *In corde ſuo.*] Quia puduit forte ore tantam proferre blaſphemiam.

15. *Nō requiret.*] Non exiget rationem peccatorum meorum quia ſcilicet humanorum res non curat.

16. *Vides.*] Sed id falſum eſt, quia omnia vides, ô Domine.

17. *Laborem &c.*] Cuius ſignum eſt quia la-
borẽ quo premunt impij inſontes, cõſideras.
18. *Vt tradas eos.*] Impios ſcilicet.
19. *In manus tuas.*] .i. à te puniendos.

§. 5. QVOMODO NEGATIO PROVIDENTIÆ Dei cauſa ſit multorum peccatorum.

Vide §. præcedenti, teſtimon. 2.3.4.

Poſt diuinam prouidentiam tractat D. Thomas de prædeſtinatione, reprobatione & de libro vitæ, in quibus vix occurrit aliquid morale, quemadmodum neque de Dei beatitudine.

CAPVT XVIII.

De omnipotentia Dei.

§. 1. DE DIVINA POTENTIA SEV OMNIpotentia, qua nihil eſt frequentius in ſacris litteris, nonnulla teſtimonia afferemus, eaque illuſtriora, minuſque obuia.

Eccli. 39. 1. *In verbo eius [2] ſtetit aqua [3] ſicut congeries: & in*
22.23. *[4] ſermone oris illius, [5] ſicut exceptoria aquarum:*
quoniam in [6] præcepto ipſius [7] placor fit, & non
eſt [8] minoratio in ſalute ipſius.
Prou. 21. *Non eſt ſapientia, non eſt prudentia, non eſt conſi-*
30. 31. *lium [9] contra Dominum, [10] equus paratur ad diẽ*
belli, Dominus autem ſalutem tribuit.

Vide etiam Prouerb. c. 30. v. 4.

Eccli. 11. 5. *Multi [11] tyranni ſederunt in throno, & [12] inſuſpi-*
6. *cabilis [13] portauit diadema. Multi potentes op-*
preſſi ſunt valdè, & glorioſi [14] traditi ſunt in
manus alterorum.
Iudith 16. *Adonai Domine magnus es tu, & præclarus in*
16. 17. *[15] virtute tua, quem nemo ſuperare poteſt. Tibi*
ſeruiat omnis creatura tua: quia dixiſti, & facta
ſunt: miſiſti [16] ſpiritum tuum, & creata ſunt, &
non eſt qui reſiſtat voci tuæ.
Eccli. 16. *[17] Ecce cælum & cæli cælorum, abyſſus, & vniuer-*
18. 19. *ſa terra & omnia, quæ in eis ſunt, in conſpectu*
illius commouebuntur montes, ſimul & colles, &
fundamenta terræ cum conſpexerit illa Deus, tre-
more concutientur.
Eccli. 16. *[18] In iudicio Dei opera eius ab initio, & [19] ab in-*
26. 27. 28. *ſtitutione ipſorum [20] diſtinxit partes illorum, &*
[21] initia eorum in gentibus ſuis, [22] ornauit in
æternum opera illorum nec eſurierunt, [24] nec la-
borauerunt, [25] & non deſtiterunt ab operibus
ſuis, [26] vnuſquiſque proximum ſibi non angu-
ſtiabit vſque in æternum.
Eccli. 18. 1. *[27] Qui viuit in æternum creauit omnia [28] ſimul,*
[29] Deus ſolus iuſtificabitur, & [30] manet inui-
ctus rex in æternum.

Videndi etiam ſequentes verſus quinque.

Iob 23. 13. *[31] Ipſe ſolus eſt, & nemo poteſt auertere [32] cogita-*
tionẽ, & [33] anima eius quodcũq; voluit hoc fecit.

[34] Multum valere: tibi ſoli ſupererat ſemper, & Sap. 11. 22.
[35] virtuti brachij tui quis reſiſtet? [36] quoniam 23.
tamquam momentum ſtateræ, ſic eſt ante te orbis
terrarum, & tamquam gutta roris antelucani,
quæ deſcendit in terram. Sap. 12. 18.
Subeſt tibi cum volueris, poſſe. Sap. 16. 13.
Tu es Domine: qui vitæ & mortis habes poteſta- 15.
tem, & deducis ad [37] portas mortis, & reducis.
ſed tuam [38] manum effugere impoſſibile eſt.

Vide ſupra cap. 9. §. 4. teſtimonio 2.

[39] Quis dicet tibi, quid feciſti? aut quis [40] ſtabit Sap. 12. 12.
contra iudicium tuum? aut quis in conſpectu tuo
veniet [41] vindex iniquorum hominum? aut
quis tibi [42] imputabit ſi perierint nationes, quas
tu feciſti?

Vide aliquot verſus ſequentes.

Deus cuius iræ nemo reſiſtere poteſt & [43] ſub quo Iob 9. 13.
curuantur [44] qui portant orbem.

Vide eiuſdem capitis, v. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

[45] Si ſubuerterit omnia, vel [46] in vnum coarctaue- Iob 11. 10.
rit quis [47] contradicet ei, vel quis dicere ei poteſt,
cur ita facis?

Vide eiuſdem capitis verſus 7. 8. 9.

Et pulcherrimè capite 12. v. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25.

Vbi inter cætera de diuina poteſtate in Reges atque eor. conſiliarios.

[48] Adducit conſiliarios in ſtultum finem, & iudi- Iob 12. 17.
ces in [49] ſtuporem. [50] Baltheum regum diſſoluit, 18.
[51] & præcingit fune renes eorum.

Vide eiuſdem caput 26. à v. 7. deinceps per multos verſus & cap. 28. v. 25. & cap. 36. à verſu 27.

Item Pſalmos 32. 64. 67. 94. 96. 103. 104. 113. 134. 135. 144. 146. 147. 148. & ſæpè aliàs.

Vide item fusè verbo Conſilium, §. 16. & 17.

Plenus eſt Iſaias huiuſmodi teſtimoniorum.

Videndum totum eius caput 40. è quo ſunt hi verſus.

Qui ſedet [52] ſuper gyrum terræ, & habitatores eius Iſa. 40. 22.
ſunt [53] quaſi locuſtæ: qui extendit [54] velut ni- 23. 26.
hilum cælos, & [55] expandit eos ſicut tabernacu-
lum ad inhabitandum. [56] Qui dat ſecretorum
ſcrutatores, quaſi non ſint, [57] iudices terræ velut
inane fecit. Leuate in excelſum oculos veſtros,
& videte, quis creauit [58] hæc, [59] qui educit
[60] in numero [61] militiam eorum, & [62] omnes
[63] ex nomine vocat: præ multitudine fortitudi-
nis & roboris, virtutiſq; [64] eius, [65] neque vnum
reliquum fuit.
Ego ſum Dominus, faciens omnia, extendens cælos Iſa. 44. 24.
ſolus, [66] ſtabiliens terram, & [67] nullus mecum. 25. 26. 27.
[68] Irrita faciens [69] ſigna diuinorum, & ariolos 28.
[70] in furorem vertens. [71] Conuertens ſapientes
retrorſum, & [72] ſcientiam eorum ſtultam fa-
ciens. [73] Suſcitans verbum ſerui ſui, & [75] con-
ſilium nunciorum ſuorum complens. [76] Qui dico
Ieruſalem, habitaberis: & Ciuitatibus Iuda:
ædificabimini, & deſerta eius ſuſcitabo. [77] Qui

dico

2.ad Tim. 4.8. *Repoſita eſt mihi corona* [10] *iuſtitiæ, quam* [11] *reddet mihi Dominus* [12] *in illa die iuſtus iudex, non ſolum autem mihi, ſed & iis, qui* [13] *diligunt aduentum eius.*

Iob 34. 10. 11.12. *Viri* [14] *cordati audite me, abſit à Deo impietas, & ab omnipotente iniquitas.* [15] *Opus enim hominis reddet ei, & iuxta vias ſingulorum reddet eis. Verè enim Deus non condemnabit* [16] *fruſtra, nec* [17] *omnipotens* [18] *ſubuertet iudicium.*

Gen. 4.7. *Nonne ſi bene egeris* [19] *recipies, ſi male, ſtatim in foribus* [20] *peccatum aderit?*

Date & [21] *dabitur vobis.*

Luca 6.38. *Menſuram* [22] *bonam, &* [23] *confertam, &* [24] *coagitatam, &* [25] *ſupereffluentem* [26] *dabunt in ſinum veſtrum:* [27] *eadem quippe menſura qua menſi fueritis, remetietur vobis.*

Eccli.7.15. *In die* [28] *bona fruere bonis, & malam diem præcaue,* [29] *ſicut enim hanc, ſic & illam fecit Deus, vt non inueniat homo contra eum iuſtas* [30] *querimonias.*

Eccli.12. 14. *Cuncta quæ fiunt adducet Deus in iudicium (pro omni* [31] *errato)* [32] *ſiue bonum, ſiue malum ſit.*

1. *Patientiam boni operis.*] Quia magna reuera eſt opus patientia & animi fortitudine in benè operando.

2. *Incorruptionem.*] Immortalitatem.

3. *Ex contentione.*] Qui veritatem impugnant.

4. *Iniquitati.*] Impietati, erroribus.

5. *Ira.*] vltio diuina.

6. *Indignatio.*] Intolerabilis atque implacabilis furor Domini.

7. *Manifeſtari.*] Quoad omnia, cogitationes, verba, opera.

8. *Propria.*] Geſta, facta, cogitata ſeu quæcumque geſſit vel cogitauit dum in corpore fuit.

9. *In reliquo.*] q. d. quod ſupereſt, vel cum Anſelmo, *In reliquo* .i. in eo ſpatio quod reliquum eſt à modo vſque in æternum.

10. *Iuſtitiæ.*] Quam iuſtè merui.

11. *Reddet.*] Quaſi debitam.

12. *In illa die.*] Iudicij extremi omnibus nota, vel in die reſolutionis meæ.

13. *Diligunt aduentum eius.*] .i. Quicumque in conſcientia pura & dilectione ſincera præſtolatur aduentum eius in morte, vel in iudicio ſeu particulari, ſeu vniuerſali cum operibus bonis ei obuiantes, donec veniat.

14. *Cordati.*] Prudentes.

15. *Opus.*] .i. mercedem operis,

16. *Fruſtra.*] Sine cauſa rationabili.

17. *Omnipotens.*] Qui nullum metuit, nullius indiget gratia.

18. *Subuertet.*] Peruertet, contra iuſtitiam aliquid agendo, aut omittendo.

19. *Recipies.*] Mercedem ſcilicet boni operis: quia ſcilicet Deus eſt iuſtus.

20. *Peccatum.*] Pœna peccati quæ fores peccati obſidet tanquam peccantis tortor.

21. *Dabitur vobis.*] vita æterna. Glo. Interlin.

22. *Bonam.*] .i. iuſtam.

23. *Confertam.*] .i. preſſam.

24. *Coagitatam.*] Bene concuſſam vt plus capiat.

25. *Supereffluentem.*] .i. effuſiſſimam.

26. *Dabunt.*] .i. dabitur.

27 *Eadem*] Non dicit, *tanta*, ait Theoph. ſupereffluentem enim menſuram recipiet: ſed *eadem*, quia ſi ſitis liberales dando, Deus erit liberalis reddendo: qui parcè ſeminat, inquit hîc Cyrillus, parcè & metet &c. & Gloſſa, ſecundum opera ſingulorum reddet Deus.

28. *Bona.*] Læta, proſpera.

29. *Sicut enim.*] q. d. veniet enim mala dies, & afflictionis tempus, quia Deus non vult nos ſemper lætos viuere, ſed aliquid pati dum viuimus.

30. *Querimonias.*] Scilicet ob tribulationem, quia ſcilicet omnia iuſtè facit & diſponit.

31. *Errato.*] Puniendo.

32. *Siue bonum, ſiue malum.*] Non referenda hæc ad *erratum*, ſed ad præcedentia, *cuncta quæ fiunt* &c.

§. 2. HVC REVOCO QVÆ PROBANT in Deo non eſſe acceptionem perſonarum, quæ quidem directè opponitur iuſtitiæ.

In veritate comperi, quia non eſt perſonarum acceptor Deus: ſed in omni gente, qui timet eum, & operatur iuſtitiam, acceptus eſt illi. Actor.10. 34.35.

Qui non accipit perſonas principum, nec [1] *cognouit tyrannum: cum* [2] *diſceptaret contra pauperem: opus enim manuum eius ſunt vniuerſi.* Iob 34. 19.

Non [3] *ſubtrahet perſonam cuiuſquam Deus: nec verebitur magnitudinem cuiuſquam: quoniam puſillum, & magnum ipſe fecit, & æqualiter eſt illi cura de omnibus.* Sap.6.8.

Qui plura cupit, videat Deuteron. 10. 17. 2. Paral.9. 7. Eccli,35.16. Roman.2.11. Gal.2. 6. Epheſ.6.9. Coloſſ.5.25. 1. Petri 1.17. & alibi ſæpe.

1. *Cognouit.*) Fauit, auxiliatus eſt.

2. *Diſceptaret.*) Vt eum iniquis machinationibus opprimeret.

3. *Subtrahet.*) Eximet à iudicio quemquam, perſonæ aliquam rationem habens, aut eius gratia adductus.

§. 3. AD DEI IVSTITIAM VINDICatiuam referri licet quod de ipſius ira traditur à ſacris litteris, quæ videre licet *V. Peccator. cap. 16. à §. 14. & Punitio. à §. 1. deinceps per multos §§.*

§. 4. COHORTATIO AD FVGIENdam iram diuinam.

Iob 19.29. *Fugite [1] à facie gladij, quoniam vltor iniquitatum gladius eſt, & ſcitote eſſe iudicium.*

1. *A facie gladij.*] .i. Ab ira Dei quæ maximè in extremo iudicio exeretur & deſæuiet.

CAPVT XV.

De miſericordia Dei.

§. 1. DEVS EST MISERICORS.

Exodi 20.6. *Ego ſum Dominus Deus tuus faciens miſericordiam in [1] millia, his qui diligunt me, & cuſtodiunt præcepta mea.*

Exod. 34.6 *Dominator Domine Deus, miſericors, & clemens, patiens, & multæ miſerationis, ac verax.*

Pſ. 32.5. *Miſericordia Domini plena eſt [2] terra.*

Pſ. 71.12. *Quia liberabit pauperem à potente, & pauperem, cui non erat adiutor.*

Eccli. 2.23 *Secundum magnitudinem ipſius, [3] ſic & miſericordia cum ipſo eſt.*

Pſ. 62.4. *Melior eſt miſericordia tua [4] ſuper vitas.*

Pſ. 144.9. *[5] Suauis Dominus vniuerſis, & miſerationes eius [6] ſuper omnia opera eius.*

Nihil frequentius hac Dei perfectione occurrit in ſacris voluminibus. Conſule Leuit. 26.44. Iudic. 2.18. & c. 10.11. 2. Paral. 30.9. 2. Eſdræ 9.16. Iudith 8.14. Iob 36.9. Pſ. 35.6. Pſ. 77.38. Pſ. 88.1. Pſ. 102. 6. 7. 8. 9. 10. 11. &c. Pſ. 118.64. Sapient. 11.24 & 12.10. Eccli. 17.28. & 18.4. Iſa. 1.9. & 24. & c. 30. 19. & c. 48.9. & c. 54.10. Ierem. 2.1. & c. 31.20. Threnor. 3. 22. Baruch 2. 27. Oſee 1. 7. & c. 2. 6. & c. 11. 8. & cap. 14. 5. Ioel 2.18. Micheę 7. 18. Abacuc 3.2. Zach. 1.16. Lucæ 1.50. & c. 15. 20. & alias frequentiſſime, e quibus plurima vel iam ſunt allata, vel afferentur.

1. *Millia, his qui &c.*] .i. In mille generationes eorum qui me diligunt: *mille* autem ſignificat plurimas: dixerat de punitione agens, ſe in tertiam & quartam generationem producturum ſupplicium peccantium, ſed *ſuperexaltat* .i. ſuperat miſericordia iudicium, ait S. Iacobus.

2. *Terra.*] Quæcumque enim ſunt in terra experiuntur Dei miſericordiam creantem, conſeruantem, mouentem, nutrientem, reparantem. Præter iſta indiget homo miſericordia præueniente, comitante, ſubſequente, indulgente peccata, armante contra dæmones, dirigente, protegente &c.

3. *Sic & miſericordia.*] Cum autem eius potentia & magnitudo ſit infinita, erit quoque eius miſericordia.

4. *Super vitas.*] .i. Præ vita: nam miſericordia tua vitam dedit, eandem ipſa conſeruat, eandem in reſurrectione reddet. Vel *ſuper vitas* .i. præ vita quantumuis longa & fœlice in hoc mundo.

5. *Suauis vniuerſis.*] Quia ſolem oriri facit ſuper bonos & malos.

6. *Super omnia opera.*] .i. in omnibus operibus relucet, vel vt Hilarius, excellit omnibus operibus, de quo D. Th. 2. 2. q. 30. ar. 4.

§. 2. HÆC DEI MISERICORDIA FACIT, vt ſumma cum patientia exſpectet reditum peccatoris ad ſe.

Non tardat Dominus [1] promiſſionem ſuam, ſicut quidam exiſtimant: ſed patienter agit propter vos, nolens aliquem perire, ſed omnes ad pœnitentiam reuerti. 2. Petr. 3.9

Suſtinuit in multa patientia [2] vaſa iræ [3] apta in interitum. Rom. 9.22.

1. *Promiſſionem ſuam.*] De Aduentu ſuo & omnium rerum innouatione, non tardat inquam vltrà tempus à ſe præſtitutum, quaſi iam reuocata ſententia non ſit impleturus quæ promiſit.

2. *Vaſa iræ.*] .i. Impios, in quos Deus effundet tanquam in vaſa iram & vindictam ſuam.

3. *Apta in interitum.*] Aptata à ſe, ſcilicet ſua culpa & impœnitentia ad pœnam æternam.

§. 3. EADEM FACIT, VT ſero puniat.

Numerauit Deus [1] regnum tuum, & [2] compleuit illud. Daniel. 5. 26.

1. *Regnum.*] Annos regni.

2. *Compleuit.*] Tandem poſt multorum annorum patientiam finem ei impoſuit, teque ob peccata tua puniens, regnum aliò transtulit: ſeu *compleuit* .i. numerando inuenit completum, 70. ſcilicet annos regni Babylonici: Deo eſt ſolemne (quæ magna eius eſt miſericordia) regnis & priuatis etiam hominibus certam peccatorum menſuram ſtatuere, antequam ea perfectè puniat. *Vide Matth. 23. 25. & Gen. 15. 16.*

§. 4. ET VT DELIBERET SECVM IPSE, AN puniat peccatorem, tandemque pro eo ſententiam ferat.

Oſee 11.8. 9. 1. *Quomodo dabo te Ephraim, [2] protegam te Iſrael? quomodo dabo te [3] ſicut Adama? ponam te vt Seboim? [4] conuerſum eſt in me cor meum, [5] pariter conturbata eſt pænitudo mea: non faciam furorem iræ meæ; non conuertar vt diſperdam Ephraim: quoniam [6] Deus ego, & non homo: in medio tui [7] ſanctus, & non ingrediar [8] ciuitatem.*

1. *Quomodo dabo te.*] .i. Quid de te faciam? Quomodo te tractabo?

2. *Protegam te.*] An te protegam à ventura calamitate?

3. *Sicut Adama &c.*] q. d. Minimè te protegam, ſed te tractabo ſicut Adama & Seboim ciuitates ſocias Sodomæ & Gomorrhæ.

4. *Conuerſum eſt &c.*] .i. Pœnitet me quod tantum ſupplicium tibi comminatus ſum, mutaui iam ſententiam.

5. *Pariter conturbata &c.*] Excitatus eſt in viſceribus meis dolor miſericordię & pœnitudinis.

6. *Deus ego &c.*] Non ego vt homo punio, homo enim iratus punit inimicū vt perdat, ego autem percutio vt emendem. Ita Hieronymus.

7. *Sanctus.*] Ego qui ſum ſanctus manebo in medio tui, non te deſeram.

8. *Ciuitatem.*] alienæ gentis, vt illi me præbeam, & te derelinquam.

§. 5. ITEM VT SIBI VIDEATVR MVLTVM punire, licet parum puniat.

Iſa. 40. 2. 1. *Loquimini ad cor Ieruſalem, & aduocate eam, quoniam completa eſt [2] malitia eius, dimiſſa eſt iniquitas eius: ſuſcepit de manu Domini [3] duplicia pro omnibus peccatis ſuis.*

1. *Loquimini ad cor.*] .i. conſolamini, hoc enim ſignificat loqui ad cor.

2. *Malitia.*] Tempus præfixum malitiæ .i. punitioni eius.

3. *Duplicia.*] .i. multiplicia ſupplicia ſeu grauiter punita eſt. Notat Procopius, quod ſicut pater caſtigans filium cariſſimum leuem pœnam infligit pro magno peccato, prę amore tamen videtur ſibi duplo maiores exigere pœnas quam mereatur. Ita Deus hic agit.

§. 6. ET VT CESSET A PVNITIONE & flagellis.

Non in ſempiternum [1] litigabo, neque [2] vſque ad finem iraſcar: [3] quia ſpiritus à facie mea [4] egredietur, & [5] flatus ego [6] faciam. Iſa. 57.16.

1. *Litigabo.*] Vlciſcar ita 70. & Chaldæus. Puniendo enim, quodammodo nobiſcum diſceptat Deus.

2. *Vſque ad finem.*] .i. ſemper.

3. *Quia ſpiritus.*] q. d. cur iraſcar in æternum contra illos quibus flatum dedi & ſpiritum, qui à me habent vt ſpirent & viuant?

4. *Egredietur.*] pro egreditur .i. ego animas eorum creo vel creaui.

5. *Flatus.*] Animas.

6. *Faciam.*] Feci. Senſus eſt totius ſententiæ. Amo animas quas feci, ideoq; ignoſco.

§. 7. CAVSÆ QVÆ DEVM MOVENT ad miſerandum & ad parcendum hominibus. *Vide §. ſuperiorem.*

Quomodo miſeretur pater filiorum miſertus eſt Dominus timentibus ſe: quoniam ipſe cognouit [1] figmentum noſtrum, Recordatus eſt quoniam [2] puluis ſumus: [3] homo ſicut fœnum, dies eius [4] tamquam flos agri ſic efflorebit. Pſ. 102.13. 14.15.16.

Hæc dicit Dominus Deus: [5] non propter vos ego faciam, domus Iſrael, ſed propter nomen ſanctum meum, quod [6] polluiſtis in gentibus, ad quas intraſtis. Ezech. 36. 22.

Non propter vos ego faciam, ait Dominus Deus, notum ſit vobis: confundimini, & erubeſcite ſuper [7] vijs veſtris domus Iſrael. Ezech. 36. 32.

Quam magna miſericordia Domini, & propitiatio illius conuertentibus [8] ad ſe! [9] nec enim omnia poſſunt eſſe in hominibus, quoniam non eſt [10] immortalis filius hominis, & [10] in vanitate [11] malitiæ placuerunt. Quid lucidius ſole? & hic [22] deficiet: aut quid nequius, quam quod excogitauit [12] caro & ſanguis? & hoc arguetur. [13] Virtutem altitudinis cæli [14] ipſe [15] conſpicit, & omnes homines [16] terra, & [17] cinis. Eccli. 17. 28.29.30. 31.

[18] *Quid eſt homo, & quæ eſt [19] gratia illius? & [20] quid eſt bonum aut quid nequam illius? numerus dierum hominum vt multum centum anni, quaſi gutta aquæ maris [21] deputati ſunt, & ſicut calculus arenæ, ſic exigui anni [22] in die æui. Propter hoc [23] patiens eſt Deus in illis, & effundit ſuper eos miſericordiam ſuam. Vidit [24] præſumptionem cordis eorum quoniam mala eſt, & cognouit [25] ſubuerſionem eorum, quoniam [26] nequam eſt: ideo [27] adimpleuit propitiationem ſuam in illis, & [28] oſtendit eis viam æquitatis.* Eccli. 18.7. 8.9.10.11.

Vide

Vide item de tota iſta re caput 13. ſupra de amore Dei. & caput 3. de bonitate, & caput ſequens 16.

1 *Figmentum.*] Vnde ficti ſumus & formati .i. fragilitatem noſtram, carnem noſtram eſſe mortalē ac concupiſcentiis variis obnoxiam, ac per hoc valde miſerabiles eſſe.

2. *Puluis.*] Ac propterea fragiles & inſtabiles.

3. *Homo &c.*] Hebraiſmus .i. hominis dies ſunt ſicut fœnum .i. breuiſſimi, non enim annum durat fœnum, ſed in vere naſcitur, & proxima æſtate mox metitur.

4 *Tanquam flos.*] Homo florebit flore adoleſcentiæ ſicut floret flos agri .i. tempore breuiſſimo.

5. *Non propter &c.*] Non propter iuſtitiam veſtram, ſed propter nominis mei reuerentiam. Liranus.

6. *Polluiſtis.*] Quantum in vobis quidem fuit.

7. *Vijs.*] Actionibus, ſtudiis prauis.

8 *Ad ſe.*] .i. Ad ipſum.

9. *Nec enim omnis &c.*] Quæ ſcilicet iure eſſe oporteret, ſeu non poſſunt in hac mortali vita ſummam habere perfectionem: neceſſe eſt eos aliquando deficere & cadere.

10 *Immortalis.*] Immutabilis, à corruptione liber, at eo ipſo quo ex homine natus eſt, mortem ſecum trahit, & cum morte, inſtabilitatem vitæ & corruptionem.

10. *In vanitate.*] Per hanc naturæ eius inſtabilitatem, factum eſt vt

11. *Malitia &c.*] vitia placuerint, quia ſenſus & cogitatio hominis ſemper prona eſt ad malum. Gen. 8.

12. *Deficiet.*] Eclipſim patietur.

12. *Caro &c.*] .i. homo carnalis in quo dominatur caro & ſanguis, qui totus eſt animalis & beſtialis.

13. *Virtutem altitudinis.*] .i. Exercitum, militiam (ſunt enim aſtra velut milites cæli) altiſſimi cæli.

14. *Ipſe.*] Sol ſcilicet.

15. *Conſpicit.*] Quia viſitat & perluſtrat aſtra, inter quæ velut Imperator in medio locatus eſt, eaque ſuo lumine perfundit, & ſuo motu viſitat & percurrit.

16. *Terra.*] Ratione originis.

17. *Cinis.*] Ratione finis, quia in cinerem conuertitur. Significatur ergo quod ſi Sol tam nobilis creatura non eſt ſine defectu, multò minus homo, qui cum illo collatus vilis eſt admodum creatura ſecundum corpus.

18. *Quid eſt homo?*] Reſpectu Dei maximè.

19. *Gratia.*] Græcè vſus, quo ſignificat non egere Deum homine. Vel, quæ eſt gratia eius apud Deum, qua ſcilicet Deus egeat? Hoc eſt quid habet præclari quo ſibi Deum promereatur, & quo Deus egeat, aut quo Deo benefaciat.

20. *Quid eſt &c.*] apud Deum ſcilicet .i. quod bonum poteſt conferre Deo, aut quod malum inferre.

21. *Deputati ſunt.*] .i. non aliter ſe habent quam ſingulæ guttæ marinæ reſpectu totius maris, aut calculus vnus reſpectu totius arenæ.

22. *In die æui.*] .i. Præ die æui .i. ſi cum æternitate quæ Deo eſt propria comparentur.

23. *Patiens.*] Eorum peccata non ſtatim puniendo.

24. *Præſumptionem.*] Temeritatē qua præſumunt ſe opponere voluntati ipſius.

25. *Subuerſionem.*] Punitionem qua merentur ſubuerti & funditus deſtrui.

26. *Nequam.*] Grauis & calamitoſa.

27. *Adimpleuit &c.*] Amplè & copiosè propitiatus eſt hominibus ipſius gratiam implorantibus, & id ne tantam ſubuerſionem incurrerent.

28. *Oſtendit &c.*] Qua iuſti eſſent, quo facto oſtendit ſe nolle mortem peccatoris, ſed magis vt conuertatur & viuat.

CAPVT XVI.

De iuſtitia ſimul & miſericordia Dei.

1. *Miſericordiam, & iudicium* [2] *cantabo* [3] *tibi Domine.* Pſ.100.1.

Vniuerſæ [4] *viæ Domini miſericordia, &* [5] *veritas.* Pſ.24.10.

Miſericordia & ira eſt cum illo: [6] *potens exoratio, & effundens iram:* [7] *ſecundum miſericordiam ſuam, ſic correptio illius hominem ſecundum opera ſua iudicat. Non effugiet* [8] *in rapina peccator, &* [9] *non retardabit* [10] *ſufferentia miſericordiam facientis.* Eccli.16. 12.13.14.

Dilectus meus [11] *candidus, &* [12] *rubicundus.* [13] *Crura illius* [14] *columnæ marmoreæ, quæ* [15] *fundata ſunt ſuper baſes aureas.* Cant.5.10. 15.

1. *Miſericordiam.*] Ponit primo miſericordiam, quia tempus huius vitæ eſt miſericordiæ.

2. *Cantabo.*] Cantu celebrabo.

3. *Tibi.*] Ad honorem tuum.

4. *Viæ.*] opera: vel regula, mos & quaſi lex Dei.

5. *Veritas.*] Iuſtitia.

6. *Potens exoratio.*] Supple eſt cum illo .i. facilè ſe ſinit exorari & placari.

7. *Secundum miſericordiā &c.*] .i. ſicut multa eſt miſericordia eius qua ignoſcit pœni-

 tenti-

tentibus, ſic &c.

8. *In rapina.*] In peccato quo vel eripuit Deo honorem, vel proximo res ſuas, non effugiet iram Dei.

9. *Non retardabit.*] Non morabitur, non tardabit. q. d. cito dabitur merces miſericordi, qui non ſolum aliena non rapit, ſed etiam ſua largitur.

10. *Sufferentia miſericordiam facientis.*] .i. tolerantia, longanimitas, expectatio qua expectat Dei miſericordiam.

11. *Candidus.*] Ratione pietatis & miſericordiæ.

12. *Rubicundus.*] Seu igneus ſecundum terrorem ſuę iuſtitiæ qua impiis merito terribilis apparet.

13. *Crura.*] Per crura duo, inquit Titelm. poſſumus accipere eius miſericordiam & iudicium, quia iis incedit in omnibus viis ſuis.

14. *Columnæ marmoreæ.*] Quia miſericordia & iuſtitia æquè ſunt in Deo rectæ, æquę firmæ & inflexibiles.

15. *Fundatæ ſuper baſes aureas.*] Aurum ſignificat diuinitatem: ita dicuntur ergo fundatæ, quoniam ſecundum æternam prædeſtinationem & pręſcientiam diuinitatis pari ſemper paſſu, & æqua rectitudine ſine defectu procedunt.

§. 2. ETIAM IN SVPPLICIIS damnatorum.

Abacuc 3. 2. [1] *Cum iratus fueris, miſericordiæ recordaberis.* Vide caput 15. §. 1. numero 6.

1. *Cum iratus fueris.*] Quod Theologi applicant pœnis damnatorum, quas dicunt eſſe citra condignum, minuſq; eos puniri quam poſſet abſolutè Deus.

§. 3. QVAMQVAM IN HAC QVIDEM VITA plus ſe exercet eius miſericordia.

Iacobi 2. 13 [1] *Superexaltat autem miſericordia iudicium.* Quod idem demonſtratũ S. Ioanni in [2] *Iride quæ erat* [3] *circum ſedem æterni Patris.* Apocal. 4. v. 3.

1. *Superexaltat.*] Superat & longè præponderat.

2. *Iride.*] Iris ſymbolum eſt miſericordiæ, quia ſignum quondam fuit fœderis & pacis. Gen. 9.

3. *Circum ſedem.*] Quia miſericordia Dei omnia circuit, & multo plus ſe exerit quã iuſtitia, & ad plura extenditur: ideo cum per lapidem ſardinum iuſtitia Dei ſit ſignificata (quia ſardius ignis habet ſpeciem) ipſe Deus dicitur ſimilis illi lapidi, & iuſtitia in Deo ponitur, non circa eum, at Iris in circuitu eius ob rationem dictam. *Vide cap. 10. Apocal.* vbi Angelus quo Chriſtum multi volunt deſignatum, habet Iridem in capite, quia venit initurus fœdus & pacem inter Deum & homines, iiſque miſericordiam ſuam daturus.

§. 4. ET EX SESE MISERICORDIAM EXERceat, iuſtitiam aliunde prouocatus.

Quoniam [1] *ira in indignatione eius, & vita* [2] *in voluntate eius:* [3] *ad veſperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.* Pſ. 29. 6.

[4] *Sicut in monte diuiſionum ſtabit Dominus: ſicut in valle, quæ eſt in Gabaon iraſcetur,* [5] *vt faciat opus ſuum,* [6] *alienum opus eius,* [7] *vt operetur opus ſuum, peregrinum eſt opus eius ab eo.* Iſa. 28. 21.

Quia [8] *non repellet in ſempiternum Dominus. Quia ſi abiecit, &* [9] *miſerebitur ſecundum multitudinem miſerationum ſuarum: non enim* [10] *humiliauit ex corde ſuo, & abiecit filios hominum.* Thren. 3. 31. 32. 33. 34.

[11] *Heu* [12] *conſolabor ſuper hoſtibus meis, & vindicabor de inimicis meis.* Iſa. 1. 24.

1. *Ira.*] .i. pœna & caſtigatio eſt ex indignatione, quam ſcilicet peccata noſtra prouocant, .i. ex iuſto iudicio, inquit Baſilius.

2. *In voluntate.*] .i. in electione eius, .i. ex ſeſe eligit potens benefacere & miſereri, vitamque largiri quam punire.

3. *Ad veſperum.*] Probat ſuperiorem verſiculum quia Deus non ſemper punit, ſed poſt fletum ex caſtigatione ortum, ſtatim ſuccedit lætitia.

4. *Sicut &c.*] .i. Iraſcetur cõtra peccatores, ſicut olim contra Philiſtæos. *Vide* 2. *Reg.* 5. & ſicut contra Amorrhæos in valle Gabaon. *V. Ioſue* 10.

5. *Vt faciat opus ſuum.*] Iuſtitiam ſeu punitionem quam ante animo deſignarat.

6. *Alienum opus eius.*] Licet hoc opus alienum ſit ab eo, cuius ingenium liberale eſt, mitis natura & ad ignoſcendum prona. q. d. non eſt proprium Dei punire, ſed parcere & miſereri, illud enim non facit, niſi aliunde prouocatus, hoc verè ex ſeſe.

7. *Vt operetur &c.*] Eſt repetitio eiuſdem, ad maiorem diuinæ miſericordiæ commendationem.

8. *Non repellet.*] Nos à ſua miſericordia, non puniet.

9. *Miſerebitur.*] Ad id eum vrgente natura ſua miti & benigna.

10. *Humiliauit ex corde.*] Afflixit, quaſi malo eorum delectaretur: aut quaſi à ſe ipſo id faceret.

11. *Heu.*] Interiectio eſt dolentis, quod eo adactus ſit hominum peccatis, vt de iis ſit ſumpturus ſupplicium: oſtendit etiam illa doloris ſignificatio animum ad ignoſcendum promptiſſimum, qui ſi cogitur punire, id facit inuitus.

12. *Conſolabor.*] .i. vlciſcar, loquitur autem

more humano, quia ſolatium capiunt homines in vltione.

§. 5. AD EOS QVI PRÆSVMENTES de diuina miſericordia peccant liberius.

Eccli. 5. 4. 6. 7. *Ne dixeris, peccaui, & quid mihi accidit* [1] *triſte? altiſſimus enim* [2] *eſt patiens redditor, & ne dicas: miſeratio Domini magna eſt, multitudinis peccatorum meorũ miſerebitur,* [3] *miſericordia enim & ira ab illo cito proximant,* [4] *& in peccatores reſpicit ira illius.*

Eccleſ. 8. 11. *Etenim quia non profertur* [5] *citò contra malos ſententia, abſque timore vllo filij hominum perpetrant mala.*

1. *Triſte.*] Pœnoſum, calamitoſum, aduerſum.

2. *Eſt patiens redditor.*] Licet ſtatim poſſit punire quia altiſſimus eſt & potentiſſimus, tamen pro ſua longanimitate differt.

3. *Miſericordia &c.*] q. d. verum quidem eſt magnam eſſe Dei miſerationem, & miſericordiam eius non ſe difficilem præbere hominibus, ſed cito eam aduenire illis ab ipſo, ſed ſimul etiam verum eſt iram ab illo feſtinare.

4. *Et in peccatores &c.*] Ira à Deo miſſa *reſpicit*, & oculos quaſi fixos habet in peccatores vt perficiat quod iuſſa eſt, ac proinde ad illos non pertinet miſericordia, ſed tantum ad iuſtitiæ ſtudioſos, peccatores enim eos vocat qui in peccatis ſuis animo ſunt obfirmati, quos fruſtra ſignificat de Dei miſericordia præſumere, cum ad eos non miſericordia ſed grauiſſima Dei vindicta pertineat.

5. *Cito.*] Innuit proferendam aliquando, nec ſemper peccatorum fore impunitatem.

CAPVT XVII.

De prouidentia Dei.

§. 1. OMNES OMNINO RES REGVNTUR & diriguntur à diuina prouidentia.

Sap. 6. 8. *Puſillum & magnum ipſe fecit, & æqualiter eſt illi cura de omnibus.*

Sap. 8. 1. *Attingit* [1] *à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia* [2] *ſuauiter.*

Pſ. 148. 8. *Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum, quæ faciunt* [3] *verbum eius.*

Pſ. 35. 6. *Domine* [4] *in cœlo miſericordia tua, &* [5] *veritas tua* [6] *vſque ad nubes.*

Iob 9. 7. *Qui præcipit ſoli, &* [7] *non oritur: & ſtellas claudit* [8] *quaſi ſub ſignaculo.*

Pſ. 148. 6. [9] *Præceptum poſuit &* [10] *non præteribit.*

Nonne duo paſſeres aſſe veneunt: & vnus ex illis [11] *non cadet in terram ſine patre veſtro?* Matth. 10. 29.

Reſpicite volatilia cæli quoniam non ſerunt, neque metunt, neque congregant in horrea: & pater veſter cæleſtis [12] *paſcit illa: nonne vos magis pluris eſtis illis?* Matth. 6. 26.

Conſiderate lilia agri quomodo creſcunt: non laborant, neque [13] *nent. Si autem fœnum agri, quod hodie eſt, & cras, in clibanum mittitur, Deus ſic* [14] *veſtit, quanto magis vos modicæ fidei?* Matth. 6. 28. 30.

Non eſt alius Deus quam tu cui cura eſt de omnibus. Sap. 12. 13.

Videndus item verſus 18. eiuſdem.

Tua autem pater prouidentia gubernat. Sap. 14. 3.

Vide infra capite 19. §. 1. num. 10. & ſupra c. 11. §. 4. n. 52. & c. 12. §. 2. n. 8.

1. *A fine.*] cuiuſque rei .i. Rem quamlibet ita penetrat, vt in ea nihil relinquat intactum aut non penetratum. In quolibet negotio omnia proſpicit & forti animo præſtat.

2. *Suauiter.*] Dum rem quamlibet ita gubernat, vt eam ſecundum naturam ſuam ſinat operari.

3. *Verbum eius.*] .i. præceptum ac ordinationem prouidentiæ ipſius.

4. *In cælo.*] .i. Tam magna eſt miſericordia tua, vt à terra ad cælum pertingat, & omnia compleat.

5. *Veritas.*] Cognitio atque ſapientia qua rebus prouides.

6. *Vſque ad nubes.*] .i. vſque ad cælum in quo ſunt nubes: ſenſus eſt, nullam rem eſſe omnino quæ non cadat in diuinam prouidentiã, quandoquidem ea pertinet etiam vſque ad nubes, quæ maximè alioqui videri poſſent caſui eſſe expoſitæ. Ita P. Valentia 1. parte ex Iacobo de Valentia in hunc locum.

7. *Non oritur.*] Quia ſecundum ordinem prouidentiæ ſuæ poteſt ſolem facere conſiſtere vno in loco, aut retrocedere, eique ſol in omnibus ſubeſt.

8. *Quaſi ſub ſignaculo.*] Ita vt videantur quando ei placet, ſicuti qui rem habet alibi concluſam ſiue obſignatã, poteſt eam oſtendere aut occultare quando lubet.

9. *Præceptum poſuit.*] Soli, Lunæ, ſtellis vt circuitu ſuo & lumine ſeruiant humano generi.

10. *Non præteribit.*] Non erit irritum hoc præceptum, inquit S. Hilarius, non abibit in auras, ſed manebit & ſeruabitur.

11. *Non cadet.*] Non moritur ſine prouidentia Dei, quanto magis vos. Gloſſ. Interlin.

12. *Paſcit illa.*] Prouidentia ſua, abſque vlla eorum cura.

13. *Neque nent.*] vt ſibi veſtes conficiant.

14. *Veſtit.*] ornat.

17. *Laborem &c.*] Cuius ſignum eſt quia laborẽ quo premunt impij inſontes, cõſideras.

18. *Vt tradas eos.*] Impios ſcilicet.

19. *In manus tuas.*] .i. à te puniendos.

§. 5. QVOMODO NEGATIO PROVIDENTIÆ Dei cauſa ſit multorum peccatorum.

Vide §. præcedent. teſtimon. 2.3.4.

Poſt diuinam prouidentiam tractat D. Thomas de prædeſtinatione, reprobatione & de libro vitæ, in quibus vix occurrit aliquid morale, quemadmodum neque de Dei beatitudine.

CAPVT XVIII.

De omnipotentia Dei.

§. 1. DE DIVINA POTENTIA SEV OMNIpotentia, qua nihil eſt frequentius in ſacris litteris, nonnulla teſtimonia afferemus, eaque illuſtriora, minuſque obuia.

Eccli. 39. 22.23. [1]. *In verbo eius* [2] *ſtetit aqua* [3] *ſicut congeries: & in* [4] *ſermone oris illius,* [5] *ſicut exceptoria aquarum: quoniam in* [6] *præcepto ipſius* [7] *placor fit, & non eſt* [8] *minoratio in ſalute ipſius.*

Prou. 21. 30. 31. *Non eſt ſapientia, non eſt prudentia, non eſt conſilium* [9] *contra Dominum,* [10] *equus paratur ad diẽ belli, Dominus autem ſalutem tribuit.*

Vide etiam Prouerb. c. 30. v. 4.

Eccli. 11. 5. 6. *Multi* [11] *tyranni ſederunt in throno, &* [12] *inſuſpicabilis* [13] *portauit diadema. Multi potentes oppreſſi ſunt valdè, & glorioſi* [14] *traditi ſunt in manus alterorum.*

Iudith 16. 16. 17. *Adonai Domine magnus es tu, & præclarus in* [15] *virtute tua, quem nemo ſuperare poteſt. Tibi ſeruiat omnis creatura tua: quia dixiſti, & facta ſunt: miſiſti* [16] *ſpiritum tuum, & creata ſunt, & non eſt qui reſiſtat voci tuæ.*

Eccli. 16. 18. 19. [17] *Ecce cælum & cæli cælorum, abyſſus, & vniuerſa terra & omnia, quæ in eis ſunt, in conſpectu illius commouebuntur montes, ſimul & colles, & fundamenta terræ cum conſpexerit illa Deus, tremore concutientur.*

Eccli. 16. 26. 27. 28. [18] *In iudicio Dei opera eius ab initio, &* [19] *ab inſtitutione ipſorum* [20] *diſtinxit partes illorum, &* [21] *initia eorum in gentibus ſuis,* [22] *ornauit in æternum opera illorum nec eſurierunt,* [24] *nec laborauerunt,* [25] *& non deſtiterunt ab operibus ſuis,* [26] *vnuſquiſque proximum ſibi non anguſtiabit vſque in æternum.*

Eccli. 18. 1. [27] *Qui viuit in æternum creauit omnia* [28] *ſimul,* [29] *Deus ſolus iuſtificabitur, &* [30] *manet inuictus rex in æternum.*

Videndi etiam ſequentes verſus quinque.

Iob 23. 13. [31] *Ipſe ſolus eſt, & nemo poteſt auertere* [32] *cogitationẽ, &* [33] *anima eius quodcũq; voluit hoc fecit.*

[34] *Multum valere: tibi ſoli ſupererat ſemper, &* [35] *virtuti brachij tui quis reſiſtet?* [36] *quoniam tamquam momentum ſtateræ, ſic eſt ante te orbis terrarum, & tamquam gutta roris antelucani, quę deſcendit in terram.* Sap. 11. 22. 23.

Subeſt tibi cum volueris, poſſe. Sap. 12. 18.

Tu es Domine: qui vitæ & mortis habes poteſtatem, & deducis ad [37] *portas mortis, & reducis. ſed tuam* [38] *manum effugere impoſſibile eſt.* Sap. 16. 13. 15.

Vide ſupra cap. 9. §. 4. teſtimonio 2.

[39] *Quis dicet tibi, quid feciſti? aut quis* [40] *ſtabit contra iudicium tuum? aut quis in conſpectu tuo veniet* [41] *vindex iniquorum hominum? aut quis tibi* [42] *imputabit ſi perierint nationes, quas tu feciſti?* Sap. 12. 12.

Vide aliquot verſus ſequentes.

Deus cuius iræ nemo reſiſtere poteſt & [43] *ſub quo curuantur* [44] *qui portant orbem.* Iob 9. 13.

Vide eiuſdem capitis, v. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

[45] *Si ſubuerterit omnia, vel* [46] *in vnum coarctauerit quis* [45] *contradicet ei, vel quis dicere ei poteſt, cur ita facis?* Iob 11. 10.

Vide eiuſdem capitis verſus 7. 8. 9.

Et pulcherrimè capite 12. v. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25.

Vbi inter cætera de diuina poteſtate in Reges atque eor. conſiliarios.

[48] *Adducit conſiliarios in ſtultum finem, & iudices in* [49] *ſtuporem.* [50] *Baltheum regum diſſoluit,* [51] *& præcingit fune renes eorum.* Iob 12. 17. 18.

Vide eiuſdem caput 26. à v. 7. deinceps per multos verſus & cap. 28. v. 25. & cap. 36. à verſu 27.

Item Pſalmos 32. 64. 67. 94. 96. 103. 104. 113. 134. 135. 144. 146. 147. 148. & ſæpè aliàs.

Vide item fusè verbo Conſilium, §. 16. & 17.

Plenus eſt Iſaias huiuſmodi teſtimoniorum.

Videndum totum eius caput 40. è quo ſunt hi verſus.

Qui ſedet [52] *ſuper gyrum terræ, & habitatores eius ſunt* [53] *quaſi locuſtæ: qui extendit* [54] *velut nihilum cælos, &* [55] *expandit eos ſicut tabernaculum ad inhabitandum.* [56] *Qui dat ſecretorum ſcrutatores, quaſi non ſint,* [57] *iudices terræ velut inane fecit. Leuate in excelſum oculos veſtros, & videte, quis creauit* [58] *hæc,* [59] *qui educit* [60] *in numero* [61] *militiam eorum, &* [62] *omnes* [63] *ex nomine vocat: præ multitudine fortitudinis & roboris, virtutiſq;* [64] *eius,* [65] *neque vnum reliquum fuit.* Iſa. 40. 22. 23. 26.

Ego ſum Dominus, faciens omnia, extendens cælos ſolus, [66] *ſtabiliens terram, &* [67] *nullus mecum.* [68] *Irrita faciens* [69] *ſigna diuinorum, & ariolos* [70] *in furorem vertens.* [71] *Conuertens ſapientes retrorſum, &* [72] *ſcientiam eorum ſtultam faciens.* [73] *Suſcitans verbum ſerui ſui, &* [75] *conſilium nunciorum ſuorum complens.* [76] *Qui dico Ieruſalem, habitaberis: & Ciuitatibus Iuda: ædificabimini, & deſerta eius ſuſcitabo.* [77] *Qui* Iſa. 44. 24. 25. 26. 27. 28.

dico profundo: deſolare, & [78] flumina ſua arefaciam. [79] Qui dico Cyro: paſtor meus es, & omnem voluntatem meam complebis. Qui dico Ieruſalem: ædificaberis: & templo: fundaberis.

1. *In verbo.*] Iuſſu & voluntate.

2. *Stetit aqua.*] Maris rubri, ſtetit inquam contra naturam ſuam quæ eſt fluida.

3. *Sicut congeries.*] Aceruus aliquis conſiſtens.

4. *Sermone oris.*] Per voluntatis eius imperium.

5. *Sicut exceptoria.*] .i. factum eſt vt aquæ illæ continerentur nec fluerent, ſicut quæ in exceptorijs & receptaculis conſeruantur.

6. *In præcepto.*] Cum ipſe vult & iubet.

7. *Placor*] Placabilitas & fauor.

8. *Minoratio.*] Defectus, nemo eſt qui dum ſaluare ſtatuit, hanc eius ſalutem poſſit imminuere, impedire, q. d. eſt omnipotens.

9. *Contra Dominum.*] .i. quæ quidquam poſſit contra Dominum, nam certum eſt multos ſapientia ſua & prudentia cogitare, perficere quædam contra Domini voluntatem, ſed fruſtrà.

10. *Equus &c.*] .i. non equo tribuenda victoria, neque enim quidquam poteſt ſine Deo, cui omnis ſalus tribuenda.

11. *Tyranni &c.*] Regnum per vim occupando.

12. *Inſuſpicabilis.*] De quo nulla erat ſuſpicio.

13. *Portauit diadema.*] In regem eleuatus eſt.

14. *Traditi &c.*] Abducti ſcilicet in captiuitatem & in aliorum redacti poteſtatem. Quæ omnia pertinent ad Dei potentiam occultaque eius iudicia, & mirabilia eius opera.

15. *Virtute.*] Potentia.

16. *Spiritum.*] Vel imperium tuum .i. imperaſti, vel ſpiritum ſanctum, nam licet dicatur Deus per verbum creaſſe omnia, intelligitur non ſine ſpiritu ſancto id feciſſe, nam propter vnitatē eſſentiæ quæ eſt virtus operatrix, indiuiſa ſunt opera Trinitatis.

17. *Ecce cælum.*] Vide ſupra c. 11. §. 7. numero 8.

18. *In iudicio.*] .i. non temerè ſed certa ratione modo & ordine fecit Deus ab initio opera ſua.

19. *Ab inſtitutione.*] .i. ſtatim atque facta ſunt: vel ab initio eorum.

20. *Diſtinxit &c.*] Nam diuiſit aquas ab aquis, deinde aquas ſeparauit à terra in locum vnum.

21. *Initia.*] Τὰς ἀρχὰς, principes mundi partes, ſupple diuitit. Sunt autem principes mūdi partes, orbes ipſi cæleſtes quos diuiſit. *In gentibus ſeu generationibus & generibus ſuis*, dum varios orbes conſtituit qui ſinguli ſuos habent motus & proprietates, ſunt etiā principes mundi partes, ſol, luna, aſtra quæ inter ſe diuiſa, varia etiam ſortiuntur officia.

22. *Ornauit &c.*] .i. principum illarum mūdi partium ornauit operationes, quia & ſtabiles fecit & indefatigabiles & pulcherrimo ordine inter ſe conſentientes, quod in ſequentibus declarat.

23. *Nec eſurierunt &c.*] Loquitur de orbibus cæleſtibus & ſtellis tanquam de hominibus per proſopopeiam, cum ſæpe aſtra vocentur in ſcripturis exercitus Dei.

24. *Nec laborauerunt.*] Nullam paſſa ſunt fatigationem.

25. *Non deſtiterunt.*] Præ fame aut laſſitudine.

26. *Vnuſquiſque &c.*] Dixit de perpetuitate cæleſtium operationum, nunc agit de cōcordia .i. licet ſit in orbibus cæleſtibus & ſtellis tanta multitudo & varietas motuum, nullus tamen alterum vnquam preſſit, aut alteri moleſtus fuit, quemadmodum in magno militum exercitu fieri ſolet, ſed vnumquodq; eorum ſuum facit officium ſine cuiuſquam perturbatione, nec vnquam ea corpora prætergrediuntur ordinationem à Deo factam. Hæc omnia effectus ſunt ſummæ potentiæ & ſapientiæ.

27. *Qui viuit in æternum.*] Is cui proprium eſt eſſe & viuere in æternum, ſine principio & fine.

28. *Simul.*] Seu pariter, non enim ſenſus eſt, vno tempore omnia creaſſe, ſed ſimul .i. vniuerſa ſine exceptione condidit.

29. *Deus ſolus &c.*] Si ad res à ſe creatas comparetur, ſolus inuenietur iuſtus & ſine defectu.

30. *Manet inuictus rex &c.*] Quia eius poteſtas à nullo poteſt ſuperari aut impediri, ſemperque in eodem ſtatu permanet.

31. *Ipſe ſolus eſt.*] Supple per ſeipſum, ſuâ propriâ eſſentiâ immensâ & infinitâ ſecundum omnem perfectionem, à quo cætera omnia habent quidquid habent: & cuius comparatione potius dicēda ſunt non eſſe quàm eſſe.

32. *Cogitationem.*] Eius, vt non eueniat quod decreuit, cum ipſe contrà poſſit omnium cogitationes & cōſilia prohibere & ad nihilum redigere.

33. *Anima.*] Loquitur de Deo more humano .i. voluntas.

34. *Multum &c.*] Summa vel ampla poteſtas ſemper eſt penes te.

35. *Virtuti.*] Robori.

36. *Quoniam.*] Vide caput 4. §. 2. numero 8.

37. *Portas mortis.*] Extremum vitæ.

38. *Manum.*] Siue percutientem ſiue ſanātem: per manum autem intelligit Dei poteſtatem quæ quaſi per manum exercetur.

39. *Quis dicet.*] Quaſi te reprehendens.

40. *Stabit &c*] Opponet ſe iudicio tuo quo damnaueris aut deleueris gentes illas.

41. *Vindex iniquorum.*] .i. pro iniquis hominibus aduerſus te,quique tanquam patronus eos tueatur.

42. *Imputabit.*] Accuſabit, crimen intendet.

43. *Sub quo curuantur.*] Incuruantur, humiliantur .i. ſumma cum reuerentia & demiſſione adorant.

44. *Qui portant orbem.*] Angelici ſpiritus qui mundum adminiſtrant: vel dæmones qui orbem commouent & quaſi mundum regunt quantum ad impios quibus dominantur, vel principes terreni per quos mundus regitur.

45. *Si ſubuerterit omnia.*]Tantæ eſt poteſtatis & liberæ authoritatis, vt ſi totum mundum in nihilum redigere velit &c.

46. *In vnum coarctauerit.*] Omnia confundendo & in antiquum chaos reducendo, atque extra conſuetum ordinem transmutando.

47. *Contradicet.*]Quis eum prohibebit,quis reſiſtet.

48. *Adducit &c.*] Facit vt eorum conſilia quæ velut oracula habebantur, infelicem ac miſerandum habeant exitum,quaſi à ſtultis emanaſſent.

49. *In ſtuporem.*] Stupidos & iudicio carentes efficit quia ſua poteſtate abuſi. Vel in talem eos adducit ſtatum, vt & ipſi & qui vident & audiunt obſtupeſcant rerum commutatione & euentu tam horribili.

50. *Baltheum &c.*] .i. honore & dignitate priuat regia. In baltheo cætera etiam inſignia regum intellige.

51. *Præcingit &c.*] Dum facit vt abducantur captiui vel in carcerem conijciantur.

52. *Super gyrum terræ.*] .i. ſupra terræ circuitum habitat, nimirum in cælis vnde omnia moderatur.

53. *Quaſi locuſtæ.*] Quantumcunque videantur grandes.

54. *Velut nihilum.*] .i. cælum cum factum eſt nihilò magis reſtitit diuinæ potentiæ, quã ſi nihil omnino foret, quod ſanè vim habet ad repugnandum nullam.

55. *Expandit &c.*]. Eadem facilitate explicuit vaſta illa cælorum ſpatia, atque ſi quis tabernaculum extenderet ad commodam habitationem.

56. *Qui dat &c.*] Qui ſapientes,quique ſecreta naturę aut diuinæ prouidentiæ rimantur, ſapientiæ ſuæ comparatione perinde facit eſſe quaſi non ſint.

57. *Iudices.*] Principes qui terram iudicant & moderantur,nihil eſſe oſtendit ſi ſecum in potentia conferantur.

58. *Hæc.*] Cœleſtia corpora quę videtis.

59. *Qui educit.*] Tanquam imperator qui ſuos educit & producit milites, modo hos modo illos pro rerum exigentia.

60. *In numero*]. i. ex tanto numero aſtrorum, vel *in numero* .i. in ornatu & venuſtate: non enim tantum ad vſum ſunt aſtra, ſed etiam ad ornatum. Sumi autem *numerum* pro venuſtate quæ ex rerum diuerſarũ apta collocatione oritur,notum eſt.

6. *Militiam eorum.*] Supple cęlorum. Militiam autem cælorum vocat aſtra & ſtellas. Oſtenditur hic Dei potentia, ſapientia & prouidentia qui aſtra ita in cęlo locauit & eo ordine oriri atque occidere fecit, qui rebus humanis conſeruandis & augendis magis eſt opportunus.

62. *Omnes.*]Stellas ſeu omnem illam militiam.

63. *Ex nomine vocat.*] Impoſuit ſingulis nomen,quia perfectè (licet hominibus ignotam) ſingulorum naturam penetrat. Significatur etiam omnia aſtra ſubdita eſſe Deo, nomen enim imponere, ſuperioris eſt poteſtatis, ideo Adamus tanquam ſuperior rebus omnibus nomina impoſuit.

64. *Eius.*] Supple Dei.

65. *Neque vnum reliquum fuit.*] Quod eius fugeret imperium.

66. *Stabiliens.*]Stabili fundamento locans.

67. *Nullus mecum.*] Qui mihi opem ferat.

68 *Irrita faciens.*] Diuerſis rerum euentibus contra quam putabant.

69. *Signa.*] Quibus ſe futura præſentire exiſtimabant.

70 *In furorem vertens.*] .i. oſtendens eos furioſos neque à Deo afflatos.

71. *Conuertens &c.*] Sapientes ab ea gloria quam apud imperitos captauerant, feci cadere.

72. *Scientiam &c.*] Oſtendens vanam eſſe & veteratoriam illam ſcientiam quam mundo nimis credulo vt cæleſtem venditabant.

73. *Suſcitans verbum.*] .i. loquens; id enim eſt in ſcriptura *ſuſcitare verbum.*

74. *Serui ſui.*] .i. de Chriſto qui antehac ſæpe vocatus ſeruus ratione humanitatis.

75. *Conſilium nunciorum.*] .i. quæ per Prophetas de Chriſto prædixi opere perficiens.

76. *Qui dico.*]Ego ſum qui hæc & iſta dico quæ ſequuntur, & fient, nemo enim potentiæ meæ reſiſtere poteſt. Habitabitur Hieruſalem licet euerſa à Chaldæis, omneſ, que ciuitates Iudæ excitabuntur, & quod hoſtium armis in ſolitudinem redactum eſt, in priorem ſtatum reſtituetur.

77. *Qui dico &c.*] Dico iterum apertum iri profundum maris, vt olim maris rubri.

78 *Flumina &c.*] Vt olim in Iordanis traiectu.

79. *Qui dico Cyro &c.*] Ego ſum qui Cyrum bello ducem præfeci, eumque elegi vt populum Hebræum tanquam paſtor deducat in patrias ſedes: quod quidem verius de Chriſto affirmatur.

Atque hactenus quidem de Deo Optim. Max. vt eſt vnus eſſentiâ, de eo ipſo autem vt eſt trinus in perſonis, quod quidem deinceps tradit S. Thomas vix quidquam facit ad mores: Tranſeundum itaque ad tertiam de Deo conſiderationem, quæ eſt de Deo rerum omnium tum creatore & authore, tum conſeruatore & rectore, quæ quidem eius attributa quia ex varijs ſuprà allatis teſtimoniis etiam patent, ſatis erit hîc præcipua quædam & minus trita delibare.

CAPVT XIX.

De Deo vt creator eſt & quomodo non egeat homine.

§. 1. DEVS CREAVIT OMNIA.

Gen. 1. 31. *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.*

Eccli. 3. 11. *Cuncta fecit bona in tempore ſuo.*

Ioan. 1. 3. *Omnia [1] per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt.*

Actor. 4. 24. *Domine, tu es qui feciſti cælum, & terram, mare, & omnia quæ in eis ſunt.*

Rom. 11. 36 *Quoniam [2] ex ipſo, & [3] per ipſum, & [4] in ipſo ſunt omnia.*

Iob 10. 8. 9. *Manus tuæ fecerunt me, & plaſmauerunt me totum [5] in circuitu: & ſic repente [6] præcipitas me! Memento quæſo, quod [7] ſicut lutum feceris me, & [8] in puluerem reduces me.*

Videndum eiuſdem caput 50. v. 2. & 3. Itē cap. 51. per multos verſus, in quibus eſt iſte.

Iſa. 51. 15. *Ego ſum Dominus Deus tuus, qui conturbo mare, & intumeſcunt fluctus eius Dominus exercituum nomen meum.*

De eadem potentia pulchre Baruch ca. 3. a. verſu 3. ad finem.

Et Micheas c. 1. a. verſu 3.

Et Nahum. c. 1. a. verſu item 3.

Et cæteri fere Prophetæ.

Huc pertinet quam Deo præſtant, obedientia creaturæ vniuerſæ: de qua hîc c. 4. §. 2. n. 8. & c. 17. §. 1. multis locis & cap. 18. §. 1. num. 63.

Pſ. 8. 4. *Quoniam videbo cælos tuos, opera digitorum tuorum: lunam & ſtellas, quæ tu [9] fundaſti.*

Pſ. 146. 8. 9 *Qui producit in montibus fænum, & herbam [10] ſeruituti hominum, qui dat iumentis eſcam ipſorum, & pullis [11] coruorum inuocantibus eum.*

Ioan. 5. 17 *Pater meus vſque modo [12] operatur, & ego operor.*

1. *Per ipſum.*] Verbum Dei ſcilicet.

2. *Ex ipſo.*] Vt primo effectore, omnia eſſe acceperunt.

3. *Per ipſum.*] Quaſi directorem diſponuntur & ordinantur omnia.

4. *In ipſo.*] Eius virtute omnia conſeruantur, conſiſtunt & operantur.

5. *In circuitu.*] .i. per omnia membra.

6. *Præcipitas.*] Opus tuum perdis, diſſipas & proijcis in terram.

Sicut lutum.] Ad ſimilitudinem figuli formantis de luto fictile vaſculum.

8. *In puluerem.*] Quia morte diſſolutus cogar reuerti in puluerem, de quo formatus ſum.

9. *Fundaſti.*] .i. firmaſti, firmiter collocaſti in cælo.

10. *Seruituti.*] Vſui.

11. *Coruorum.*] Etiam rapaciſſimis animalibus prouidet, quanto magis hominibus. *Vide Iob 39.*

12. *Operatur.*] Continens conſeruans & adminiſtrans creaturas, q. d. ait P. Emmanuel, opera mea ſunt opera Dei quibus Sabbatum non violatur.

§. 2. DEVS AVTHOR EST BONOrum omnium.

1. *Omne datum optimum, & omne donum perfectū deſurſum eſt; deſcendens à patre luminum, apud quem non eſt tranſmutatio, nec viciſſitudinis obumbratio.* Iacobi 1. 17.

1. *Omne datum.*] Huius explicationem. *Vide cap. 6. §. 1. num. 29.*

§. 3. IN SPECIE AVTHOR EST SPIritualium bonorum.

Sapientia, & diſciplina, & ſcientia legis apud Eccli. 11. 15 *Deum [1] dilectio, & [2] viæ bonorum [3] apud ipſum.*

1. *Dilectio.*] Dei & proximi.

2. *Viæ bonorum.*] .i. operationes externę bonorum operum, quæ ex dilectione oriuntur.

3. *Apud ipſum.*] Tanquam fontem & authorem, à quo hominibus communicantur.

§. 4. ETIAM AVTHOR EST MALOrum pœnæ. *Vide ſupra cap. 12. §. 2.*

§. 5. NON TAMEN CVLPÆ. *Vide ibidem §. 3. quibus hæc adde.*

Error & [1] tenebræ [3] peccatoribus [2] concreata ſunt, Eccli. 11. 16 *[4] qui autem exultant in malis, conſeneſcunt in malo.*

Non

Eccli 15.11. 12.15.14. 21.22. [5] *Non dixeris: per Deum abeſt: quæ enim odit ne feceris. Non dicas: ille me implanauit, non enim ſunt neceſſarij ei homines impij. Omne execramentum erroris odit Dominus, & non erit amabile timentibus eum. Deus ab initio* [6] *conſtituit hominem, & reliquit illum in* [7] *manu* [8] *conſilij ſui: Nemini mandauit impiè agere & nemini dedit* [9] *ſpatium peccandi: non enim* [10] *concupiſcit multitudinem filiorum infidelium, & inutilium.*

1. *Tenebræ.*) Ignorantia.

2. *Concreata.*) Quaſi concreata inquit Emmanuel Sà ita firmiter adhęrent.

3. *Peccatoribus.*) Qui ſicut cauſa ſunt cur ſunt peccatores, ita etiam cauſa ſunt cur errores ijs ita firmiter adhęrent, inquit Ianſenius. Deus enim fecit hominem rectum.

4. *Qui exultant in malis.*) Qui in peccatis gloriantur: qui ex deſtinata malitia ſine conſcientiæ remorſu peccant, ij conſeneſcunt in malitia, quia raro eos emendari contingit. Aliud eſt de ijs qui ex infirmitate aut perturbatione aliqua peccant.

5. *Non dixeris.*) Vide ſupra cap. 3. §. 2. numero 7.

6. *Conſtituit.*) Condidit.

7. *In manu.*) .i. in poteſtate.

8. *Conſilij ſui.*) Vt poſſet ſecum ipſe conſilium inire quid ex multis eligere vellet, & vt quod eligeret exequi poſſet Dei gratia adiutus.

9. *Spatium.*) Vitæ dilationem & temporis ſpatium.

10. *Concupiſcit.*) Imò deteſtatur & odit. Eſt figura meioſis, ſacris litteris perfamiliaris.

§. 6. DEVS IN CREATIONE RERVM NON vtitur exemplari à ſe diſtincto.

Iſa 40.13. [1] *Quis adiuuit ſpiritum Domini? aut quis conſiliarius eius fuit & oſtendit ei?*

Rom 11.34. 35.36. *Quis conſiliarius eius fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam* [2] *ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia.*

Vide infra §. 9. teſtimonio 3.

1. *Quis adiuuit &c.*) q.d. nullus at ipſe ſolus abſque vllius ope condidit vniuerſa, nec in efficiendo mundum, intuitus eſt exemplar vllum operis faciendi extra ſe poſitum, ſed per ſuam eſſentiam & ſapientiam eſt cauſſa exemplaris rerum omnium.

2. *Ex ipſo.*) ſolo ſcilicet: ſi autem etiam per exemplaria quæ ab ipſo Deo diſtinguantur res fecit, non ſufficienter ex ipſo &c. Per ipſum Deum eſſent res factæ. Ita Theologi Scholaſtici. *Vide etiam ſupra §. 1. n. 2.*

§. 7. DEVS NIHIL FECIT fruſtra.

1 *Non eſt dicere: quid eſt hoc aut quid eſt iſtud? omnia enim in tempore ſuo quærentur.* Eccli. 39. 20.

1 *Non eſt dicere &c.*) Huius explicationem *Vide V. Curioſitas* §. 5. *numero* 13.

§. 8. OMNIA PROPTER SE fecit.

1 *Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus - impium quoque ad diem malum.* Prou. 16.4.

Vide §. ſequentem n. 3.

1. *Vniuerſa.*) Vide hic ſupra cap. 12. §. 1.

2. *Impium &c.*) .i. Impium ad diem vindictæ quæ ei cędet ad gloriam, reſeruauit, non condidit Deus impium qua impius eſt, verũ ipſe ſe fecit impium, qua ipſe eius impietate vſus eſt vt oſtenſione ſuæ iuſtitiæ in eo glorificaretur.

§. 9. OPERA DEI PERFECTA SVNT: IN ijs mancum nihil, nihil abundans.

Didici quod omnia opera, quæ fecit Deus perſeuerent [1] *in perpetuum,* [2] *non poſſumus eis quidquã addere, nec auferre ijs, quæ fecit Deus* [3] *vt timeatur.* Eccle. 3.14.

Non eſt minuere, neque adijcere, neque [4] *inuenire magnalia Dei.* Eccli. 18.5.

1. *In perpetuum.*) Quia ſcilicet mũdi fabrica & rerum viciſſitudo eſt permanens, alioqui paulò ante dictum à ſapiente omnia eſſe caduca & fluxa.

2. *Non poſſumus.*) q. d. nihil in eis diminutum eſt aut ſuperfluum.

3. *Vt timeatur.*) dum eius potentia & ſapiẽtia ex eius operibus æſtimantur.

4. *Inuenire magnalia.*) id eſt, non poſſumus ſufficienter cognoſcere magnifica Dei opera.

5. *Magnalia ſapientiæ.*) Ita vocat opera Dei, quia magnificè per eius ſapientiam condita ſunt.

6. *Decorauit.*) ornauit, quia omnia diſpoſuit in põdere, numero & menſura, & ſingulis vſum ſuum attribuit.

7. *Neque adiectum &c.*) intellige neque ratione ſubſtantiæ neque ſapientiæ, neque operum eius, quibus nihil ab vllo addi poteſt tamquam imperfectis, nihil etiam auferri tanquam ſuperfluum.

§. 10. SVMMA SAPIENTIA OMNIA ab eo condita ſunt. *Vide verſum præcedentem.*

Sap.11.21. *Omnia in [1] menſura, & numero, & pondere diſpoſuiſti.*

Prou.3.19. *Dominus [2] ſapientia fundauit terram, [3] cælos pru-*
20. *dentia ſtabiliuit. Sapiētia illius ruperunt [4] abyſſi, & [5] nubes rore concreſcunt.*

Pſ.103.24 *Quam [6] magnificata ſunt opera tua Domine? omnia in ſapientia feciſti: impleta eſt terra [7] poſſeſsione tua.*

Eccli.1.4 *Omnis ſapientia à Domino Deo eſt, & fuit cum illo*
9. *ſemper, & eſt ante æuum. Prior omnium [8] creata eſt ſapientia, & intellectus prudentiæ ab æuo. [9] Ipſe creauit illam in ſpiritu ſancto, & vidit, & numerauit, & dimenſus eſt.*

Vide cap. 18. teſtimonio 1. & 6.

1. *Menſura &c.*) id eſt, ſumma cum æquitate & ratione omnia ordinaſti, quod eſt munus ſapientiæ: metaphora eſt à negotiatoribus in quibus ſeruatur iuſtitia dati & accepti menſurando, ponderando, numerando.

2. *Sapientia fundauit terram.*) ſummę ſapientiæ eſt opus, quod terram veluti fundamentum totius ſui ędificij firmam & immobilem conſtitůerit, in qua viuerent animalia, & circa quam omnia voluerentur elementa. At magis mirum eſt quod fundamentum hoc nullo nitatur fulcro, ſola Dei manu ipſum ſuſtinente.

3. *Cælos &c.*) Vt continuò mouerentur, neque laſſitudinem, neque loci mutationem, neque diſſolutionem, neque diminutionem patientes.

4. *Abyſsi.*) fontes & flamma quę ex terræ viſceribus ad eiuſdem irrigationem non ſine magno miraculo exeunt, qui fontes & flumina ſunt abyſſi terræ in qua latent.

5. *Nubes rore concreſcunt.*) .i. ex rore & vapore roſcido qui è terra eleuatur, concreſcunt in pluuiam vel *nubes concreſcunt rore* .i. in rorem .i. pluuiam tenuiorem ad irrigandam terram.

6. *Magnificata.*) Magnificè facta.

7. *Poſſeſsione tua.*) rebus à te creatis, quarum quemadmodum es author, ita & poſſeſſor.

8. *Creata.*) .i. ſubſtitit ante omnia: quia ſcilicet per eam omnia facta ſunt.

9. *Ipſe creauit illam.*) Vide huius interpretationem, *ſupra capite 9. paragrapho primo, numero 34.*

§. 11. LICET IN OMNIBVS APPAREAT hæc Dei ſapientia, maxime tamen in homine.

1 Effudit illam ſuper omnia opera ſua, & ſuper omnem carnem, ſecundum datum ſuum, & præbuit illam diligentibus ſe. Eccli.1.10.

1. *Effudit.*) Vide ſupra cap. 9. §. 3.

§. 12. DEO NIHIL ACCEDIT INTRINSECE ſeu peccet homo, ſeu benè agat, nec nobis eget Deus.

Si ſapiens fueris [1] tibimetipſi eris: ſi autem [2] illuſor, Prou.9.12.
ſolus portabis malum.

Si peccaueris, quid ei nocebis? & ſi multiplicatæ Iob.35 6.7.
fuerint iniquitates tuę, quid facies contra eum? 8.9.
Porro ſi iuſtè egeris, quid donabis ei aut quid de manu tua accipiet? Homini qui ſimilis tui eſt nocebit impietas tua: & filium hominis adiuuabit iuſtitia tua. [3] Propter multitudinē calumniatorum clamabunt: & eiulabunt propter [4] vim brachij tyrannorum.

[4] Quid eſt homo, aut quæ eſt gratia illius? Et quid Eccli.18.7.
eſt bonum, aut quid nequam illius?

Quid prodeſt Deo ſi iuſtus fueris? aut quid ei con- Iob.22.3.
fert ſi immaculata fuerit via tua?

[5] Cum feceritis omnia, quę præcepta ſunt vobis dici- Luca 17.
te: ſerui [6] inutiles ſumus, quod debuimus facere, 10.
fecimus.

Quis prior dedit illi & retribuetur ei? Vide etiam Roma. 11.
Iſa. 40. 13. 35.

7 Surge, propera amica mea, columba mea, formoſa Cant.2.10
mea, & veni.

[8] Cuius adiutor es? numquid imbecillis? & ſuſten- Iob. 26. 2.
tas brachium eius, qui non eſt fortis? [9] Cui dedi- 3.
ſti conſilium? forſitan illi, qui non habet ſapientiam? [10] & prudentiam tuam oſtendiſti plurimam.

Vide Pſ. 15. 2. & Pſ. 49. v. 9. 10. & ſequentibus. Et hic ſupra cap. 15. §. 7.

1. *Tibimetipſi eris.*) Ad tuum bonum, non Dei.

2. *Illuſor.*) ſapientiæ, & Dei .i. nequam, irriſor, contemptor.

3. *Propter &c.*) Quantum homines ſibi mutuo nocere poſſint patet, quia pauperes oppreſſi à calumniatoribus clamant ſub onere &c.

4. *Quid eſt homo.*) Vide cap. 15. §. 7. numero 18.

5. *Cum feceritis.*) .i. Etiamſi feciſſetis.

6. *Inutiles.*) Deo ſcilicet, cui nihil vtilitatis afferimus quia nullo indiget.

7. *Surge.*) In Hebræo habetur cum adiectione pronominis affixi, ſurge tibi, Veni tibi: q. d. ſurge ad tuum commodum:

ſi ſurrexeris non meo commodo id facies, ſed tuo.

8. *Cuius adiutores &c.*) Quid ſibi vult longa tua oratio & ſuperfluus ſermo? an putas eo te auxilium ferre Deo quaſi ad ſui defenſionem inſufficienti?

9. *Cui dediſti conſilium &c.*) An fortè iſta loqueris vt quaſi conſilio tuo inſtruas eum, quomodo ipſe pro ſe aduerſum me agat?

10. *Et prudentiam &c.*) .i. fortè in eo voluiſti comprobare magnam eſſe prudentiam tuam; quod ſic pro Dei cauſa loqui noueris.

§. 13. ET QVAMQVAM ALIQVID ei ex noſtris obſequijs accederet intrinſecè, nobis tamen non indiget in ſpecie, poteſt enim alios in noſtrum locum ſubſtituere.

Matt. 3.9. *Et ne velitis [1] dicere intra vos: patrem habemus Abrahã, dico enim vobis quoniã potens eſt Deus de lapidibus [2] iſtis ſuſcitare filios [3] Abrahæ.*

Oſee. 1. 10. 11. *Et erit numerus [4] filiorum Iſrael, quaſi arena maris, quæ ſine menſura eſt, & non [5] numerabitur, [6] & erit in loco vbi dicetur eis: non populus meus vos: dicetur eis: filij Dei viuentis: & [9] congregabuntur [7] filij Iuda, & [8] filij Iſrael pariter, & ponent ſibimet [10] caput vnũ, & [11] aſcẽdent de terra, quia [12] magnus dies [13] Ieſrabel.*

Matt. 21. 43. *Auferetur à vobis [14] regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus [15] eius.*

Matth. 22. 8. 9. *Tunc ait ſeruis ſuis: [16] nuptiæ quidem paratę ſunt, ſed qui inuitati erant non fuerunt [17] digni. Ite ergo ad [18] exitus viarum, & quæcumque inueneritis, vocate ad nuptias.*

Apoc. 3. 11. *[19] Tene quod habes, [20] ne alius accipiat coronam tuam.*

Iob. 34. 24. 25. *Conteret multos, [21] & innumerabiles, & ſtare faciet [22] alios pro eis. [23] Nouit enim opera [24] eorũ: Et idcirco inducet [25] noctem, & contercntur.*

Vide caput 9. ad Romanos maximè v. 24. & 27. & c. 11. v. 17. & ſequentibus.

1. *Dicere.*) Et in eo confidere.

2. *Iſtis.*) lapides oſtendebat quos olim in Iordane collocari iuſſerat Ioſue, qui erant magni & ſupereminebant aquæ, inquit Abulenſis.

3. *Abrahę.*) Ipſi Abrahæ, q. d. etiam ſine vobis implebitur promiſſio facta Abrahę, de filiorum multiplicatione & ſalute, & quidem ſuſcitatæ ſunt gentes quę in Iudæorum locum ſucceſſere.

4. *Filiorum Iſrael.*) ſcilicet ſecundum ſpiritum, tranſit enim propheta ad chriſtianos qui infiniti ab eo præuidebantur. Igitur ſenſus eſt iſte: licet Iſrael ſecundum carnem excæcetur, non deerunt qui in eorum locum ſuccedant, ſintque veri Iſraelitæ.

5. *Numerabitur.*) poteſt numerari.

6. *Et erit &c.*) loquitur de gentilibus qui ante non erant populus Dei, poſtmodum facti ſunt filij.

7. *Filij Iuda.*) Conuerſi pauci ex Iudęis.

8. *Filij Iſrael.*) Conuerſi ex gentibus.

9. *Congregabuntur.*) In nouam fidem & Eccleſiam.

10. *Caput.*) Chriſtum, eiuſque vicarium ſummum pontificem.

11. *Aſcendent de terra.*) creſcẽt, in ſuperiora tollentur, vel multiplicabuntur per orbem vt alijs prædicent, vel aſcendent de terra captiuitatis ſuę .i. deſinent captiui teneri à dæmone.

12. *Magnus dies.*) celeberrimum tempus.

13. *Ieſrabel.*) ſeminis Dei .i. filiorum Dei, cum ſcilicet iuſtificantur & tandem glorificantur.

14. *Regnum Dei.*) Beatitudo ad quam eratis vocati.

15. *Eius.*) Regni ſcilicet .i. facienti fructus dignos regno Dei.

16. *Nuptias.*) Conniuium nuptiale, doctrinæ Euangelicæ, fidei & ſacramentorum.

17. *Digni.*) Ipſi ſcilicet ſe fecere indignos.

18. *Exitus viarum.*) Viæ ſunt variæ profeſſiones huius mundi inquit Chryſ. vt Philoſophiæ, militiæ &c. Iubet ergo cuiuſcumque conditionis homines inuitari ad fidem, & capere locum eorum qui recuſarunt venire ad has nuptias. Alij per *exitus ſeu fines*, intelligũt extrema terræ vt ſimile ſit illi quod alibi Chriſtus, venient ab Oriente & Occidente & recumbent cum Abraham &c.

19. *Tene quod habes.*) Conſerua fortitudinem tuam, & patientiam perge vt cæpiſti.

20. *Ne alius &c.*) Ne ſi ſuccumbas perſecutionibus, alius pro te ſubſtituatur qui mercedem vitæ ęternæ referat quam tibi parateram. Hic eſt mos atque ordo diuinę prouidentię vt cum aliquis cadit, alter pro eo erigatur, cecidere Angeli, ſubſtituti ſunt homines. In locum Iudęorum ſucceſſere gentiles. Hæreticorum & ſchiſmaticorum locum occupant in vtroque nouo orbe chriſtiani noui. Et ijs qui eriguntur dat Deus ea quæ donare illis ſolebat, qui ceciderunt.

21. *Et.*) .i. Imo innumeros, patet quando peſtem aut famen aut bellum immittit, qua infiniti pene conſumuntur.

22. *Alios.*) Aut eorum nepotes, aut extraneos.

23. *Nouit.*) vt condemnet & puniat.

24. *Eorum.*) peccantium, & eorum quos conterit.

25. *Mortem.*) Aduerſitatem, mortem &c.

§.14. CREATA OMNIA NIHIL SVNT COMparatione Dei.

Vide ſupra cap. 4 §. 2.

§. 15. IDEM SPECIATIM DICITVR de homine.

Iob.22.2. *Numquid Deo poterit comparari homo, etiam cum perfectæ fuerit ſcientiæ.*

CAPVT XX.

De Deo, & rerum omnium gubernatore.

Quæ ſpectant Dei gubernationem, ea fere colligi poſſunt ex ijs quæ allata ſunt, tũ de eius prouidentia, (cum nihil ſit aliud gubernatio quam exequutio quædam diuinæ prouidentiæ) tum de creatione.

§. 1. DEVS OMNES RES [1] conſeruat.

Iob. 6.9. [3] *Soluat* [2] *manum ſuam, &* [4] *ſuccidat me.*

Sap.1. 7. *Hoc quod* [5] *continet omnia, ſcientiam habet vocis.*

Sap. 11.26 *Quomodo poſſet aliquid permanere niſi tu voluiſſes, aut* [6] *quod à te vocatum non eſſet, conſeruaretur.*

Actor. 17. 28. [7] *In ipſo viuimus, & mouemur & ſumus.*

Colloſ 1.17 *Omnia* [8] *in ipſo conſtant.*

Hebræ, 1.3. [9] *Portans omnia* [10] *verbo virtutis ſuæ.*

Vide caput ſequens §. 1. n. 4.

1. *Conſeruat.*) Huc autem pertinet rerum conſeruatio, quia ea eſt affectus diuinæ gubernationis.

2. *Manum.*) Scilicet ſuæ potentiæ qua adhuc me in vita continet, nec adhuc me penitus occidit.

3. *Soluat.*) Quæ quaſi ligata eſt, dum non eſt tota extenta ſuper me, me adhuc conſeruando ſuperſtitem.

4. *Succidat.*) De medio viuentium, ſeu demetat.

5. *Continet.*) Ne recidant in antiquum nihil, .i. conſeruat in eſſe quod ijs dedit.

6. *Quod à te vocatum non eſſet.*) .i. quod tu non iuſſiſſes conſeruari.

7. *In ipſo.*) Vide ſupra c. 5. §. 1. nu. 18.

8. *In ipſo conſtant.*) Eius virtute conſeruantur.

9. *Portans.*) ſuſtentans, conſeruans.

10. *Verbo virtutis ſuæ.*) Nutu ſuæ voluntatis abſque vllo labore. Ita Vaſquez.

CAPVT XXI.

De ijs quæ ab homine debentur Deo.

Quod attinet ad fidem, ſpem, caritatem, timorem &c. quibus colitur Deus, ea videre licet ſuis locis verbo Fides &c. Hîc alia quædam ſubijciemus.

§. 1. COHORTATIO AD LAVDES DEI, ET non poſſe illum ſatis & pro merito ſuo laudari.

Eccli. 43. 29.30.31. 32.33.34 35. [1] *Multa dicemus,* [2] *& deficiemus in verbis:* [3] *conſummatio autem ſermonum, ipſe eſt in omnibus.* [5] *Gloriantes* [6] *ad quid valebimus? ipſe enim omnipotens* [7] *ſuper omnia opera ſua. Terribilis Dominus, & magnus vehementer & mirabilis potentia ipſius.* [8] *Glorificantes Dominum quantumcumque potueritis,* [9] *ſuperualebit adhuc, & admirabilis magnificentia eius. Benedicentes Dominum exaltate illum quantum poteſtis: maior enim eſt omni laude. Exaltantes eum* [10] *replemini virtute,* [11] *ne laboretis: non enim* [12] *comprehendetis.* [13] *Quis videbit eum, & enarrabit? & quis* [14] *magnificabit eum ſicut eſt ab initio?*

1. *Multa dicemus.*) .i. licet multa dixerimus pro Dei gloria oſtendenda & cõmemorandis eius operibus.

2. *Deficiemus.*) Quia nulla eſt orationis copia quę ea poſſit explicare.

3. *Conſummatio ſermonum.*) .i. ſumma omnium quæ de Deo dici poſſunt eſt hæc.

4. *Ipſe eſt in omnibus.*) Quia omniũ eſt principium medium & finis, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, ei tribuendum quod ſint, quod ducent, quod aliquid operentur.

5. *Gloriantes.*) .i. Glorificando Deum, prædicando eius laudes.

6. *Ad quod valebimus.*) .i. Quouſque valebimus: ſeu quantulum erit quod præſtabimus.

7. *Super omnia opera.*) id eſt, longè eis maior eſt quam ipſa opera declarare valeant. Vnde ex eis non valemus eum ſatis laudare, etiamſi nobis omnia eſſent perſpecta.

8. *Glorificantes.*) Glorificate, vel licet glorificetis.

9. *Superualebit.*) Adhuc non eritis aſſecuti eius laudem, ſed maiori erit laude dignus.

10 *Replemini virtute.*) .i. colligite vobis vires in

in hoc faciendo, vt in ea te eſtote ſeduli & aſſidui.

11. *Ne laboretis.*) Ne labore defatigemini, ita vt ab eius laude ceſſetis vnquam.

12. *Comprehendetis.*) non perfectè laudem eius aſſequimini.

13. *Quis videbit?*) Quis eum ſicut eſt in hac vita videre poteſt, aut vidit vnquam, vt ſic alijs de eo plenè loqui poſſit.

14. *Magnificabit &c.*) extollet ſicut in ſeipſo ſemper ab æterno ſubſiſtit.

§. 2. DEVS TIMIDE LAVDANDVS: *Vide ſupra capite 9. paragrapho 4. numero 13.*

Pſ. 2. 11. 19 *Seruite Domino in* [1] *timore: & exultate ei cum tremore.*

1. *Timore.*) filiali.

§. ADD. QVOMODO SEMPER DE EO cogitandum: *Vide V. Deſiderium paragrapho 1.*

§. 3. DEO OPTIMA QVÆQVE danda.

Malach. 1. 8. 14. *Si offeratis cæcum ad immolandum nonne malum eſt? & ſi offeratis claudum & languidum nonnè malum eſt?* [1] *offer illud duci tuo ſi placuerit ei, aut ſi* [2] *ſuſceperit faciem tuam. Dicit Dominus exercituum. Maledictus* [3] *doloſus, qui habet in grege ſuo maſculum, & votum faciens immolat debilè Domino: quia rex magnus ego, dicit Dominus exercituum, & nomen meum* [4] *horribile in gentibus.*

Numer. 18. 29. *Omnia quæ offeretis ex decimis & in donaria Domini ſeparabitis, optima & electa erunt cuncta.*

Vide etiam verſus ſequentes. Et verbo Auaritia §. 21. nu. 12. & V. Liberalitas §. 2. fusè.

1. *Offer.*) .i. ſi offeras talia dona Duci tuo (quia tunc regem non habebant) nullo modo ei placebunt.

2. *Suſceperit &c.*) non te amico vultu intuebitur nec petita concedet.

3. *Doloſus.*) Vide. Verbo Dolus §. 10.

4. *Horribile.*) dignum omni timore erit & reuerentia cum prædicatum erit gentilibus.

§. 4. NEC POSPONENDVS EIVS CVLTVS noſtris commoditatibus: præmium id præſtantium ſuppliciumque eorum qui contrà faciunt. Tractatur hoc argumentum tota prophetia Aggæi, è qua deſumpta quę ſequuntur.

Agg. 1. 2. 3. 4. *Populus iſte dicit,* [1] *nondum venit tempus domus Domini ædificandæ, & factum eſt verbum Domini in manu Aggei prophetæ, dicens nunquid tempus vobis eſt vt habitetis in domibus* [2] *laqueatis, & domus iſta deſerta.*

1. *Nondum venit tempus.*) Reuera iam aduenerat, ſed ipſi metu ac ſocordia ædificationem differebant.

2. *Laqueatis.*) compoſitis, ornatis .i. habentibus laquearia.

§. ADD. NON SERVIENDVM DEO ob pręſentia emolumenta, at patienter exſpectanda merces. *Vide Verbo diuitiæ cap. 4. §. 21.*

§. 5. DEI MEMORIA COMMENDATUR.

Prou. 3. 6. *In omnibus vijs tuis cogita illum, & ipſe diriget greſſus tuos.*

Eccl. 12. 1. *Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis, & appropinquent* [1] *anni de quibus dices, non mihi placent.* Vide cæteros verſus.

1. *Anni*) ſenectutis.

§. 6. DEI GLORIAM IN OMNIBVS QVÆrendam, atque in eo ſolo gloriandum. *Vide verbum Gloria §. 5. & 6.*

DIGNITATES.

V. Honor, Rex, Ambitio.

§. 1. AD EAS EVEHENDI IVSTI, non impij.

Prou. 28. 12. [1] *In exultatione iuſtorum multa gloria eſt: regnantibus impijs* [2] *ruina hominum.*

Prou. 29. 2. [3] *In multiplicatione iuſtorum* [4] *lætabitur vulgus: cũ impij ſumpſerint principatum,* [5] *gemet populus.*

1. *In exultatione.*) .i. cum iuſti exultant, quod fit quando impijs ſuppreſſis ipſi Reip. clauũ tenent, tunc Reip. multum gloriæ & decoris accedit, quia ſcilicet benè inſtituitur & regitur in pace.

2. *Ruinę hominum.*) Tunc homines boni maximè perduntur & deijciuntur illorum iniuria & oppreſſione.

3. *In multiplicatione &c.*) Cum ſunt multi homines iuſti & probi. q. d. cum regnant pij principes: multiplicantur enim iuſti, regnãtibus pijs.

4. *Lætabitur.*) ob pacem & ſecuritatem & libertatem ab iniuſtis oneribus.

5. *Gemet.*) Apud ſe & in ſecreto,non enim palam audebit queri, aut opem implorare.

§. 2. NON INDIGNI, NEC inſipientes.

Prou. 26. 1. 8. 1 *Quomodo nix in æſtate & pluuiæ in meſſe:*[2] *ſic indecens eſt*[3] *ſtulto*[4] *gloria.*[5] *Sicut qui mittit lapidem in aceruum Mercurij: ita qui tribuit inſipienti honorem.*

Prou. 30. 21. 22. *Per tria*[6] *mouetur terra, & quartum non poteſt ſuſtinere,*[7] *per ſeruum cum regnauerit: per ſtultum cum ſaturatus fuerit cibo &c.*

1. *Quomodo &c.*) Indecens eſt nix in ęſtate, & in meſſe pluuiæ, quia eſt præter decorum naturæ ordinem, qui requirit vt in æſtate ſit calor, & in meſſe ſiccitas.

2. *Sic indecens.*) Pręter naturę ordinem, præter decorum.

3. *Stulto.*) ſub quo omnem improbum intellige.

4. *Gloria.*) cum ei potius ignominia debeatur. Adde non tantum indecens, at etiam noxium eſſe vtrumque, nam niuis frigiditas nocet maturandis frugibus: & pluuia colligendis frugibus, ita Reip. obeſt ſi impijs honores deferantur: quod hic fuſius docetur à Ianſenio.

5. *Sicut qui &c.*) Mittit lapidem, ait Beda, in aceruum Mercurij falſi Dei, qui aliquid confert vnde ei templum extruatur, cui ſimilis eſt qui ſtulto & impio confert honorem, & delinquit, vt ille qui gentium Deos colit, quia vterque honorat eum cui non debetur honor.

6. *Mouetur.*) concutitur, agitatur tanquam rem tam indignam ferre non ſuſtinens. Mouetur inquam, licet natura ſua ſit immobilis.

7. *Per ſeruum &c.*) cuius ſeruire eſt, non regnare, commouetur autem terra ob magnas turbationes quæ inde oriuntur, non enim nouit vti proſperitate, inſoleſcit & in Tyrannum degenerat.

§. 3. QVERITVR SALOMON AD EAS promoueri ſtultus, ſapientibus neglectis.

Eccl. 10. 5. 6. 7. *Eſt malum quod vidi ſub ſole*[1] *quaſi per errorem egrediens*[2] *à facie principis: poſitum ſtultum in dignitate ſublimi, &*[3] *diuites ſedere deorſum, vidi ſeruos in equis: & principes ambulantes ſuper terram quaſi ſeruos.*

1. *Quaſi per errorem.*) Quia ſcilicet errat nec nouit hominum æſtimare merita, vel: *per errorem* quia ipſe cum ſit ſtultus, ſtultos etiam euehit ad honores ijſque delectatur.

2. *A facie principis.*) .i. A principe.

3. *Diuites.*) ſapientia magis quam opibus: ij enim ſoli verè diuites.

DILATIO.

V. Confeſſio, Contritio, Homo, Peccator, Pænitentia, Vita.

DILIGENTIA.

Vide Otium.

§. 1. EIVS FRVCTVS, NEGLIGENTIÆQVE incommoda. *Vide V. Acedia.*

§. 2. COMMENDATVR IN ALTERIVS curandis negotijs.

Sicut[1] *frigus niuis*[2] *in die meſſis, ita legatus fidelis ei qui miſit, cum animam ipſius*[3] *requieſcere facit.* Prou. 25. 13.

1. *Frigus niuis.*) magnum aliquod & valdè refrigerans frigus, quale eſt niuis.

2. *In die meſſis.*) ſupple gratum eſt, quia refrigerat & lætificat, cum tunc maximè vigeat æſtus, & meſſores ardore anhelent, refrigerationemque expectent.

3. *Requieſcere.*) .i. animam laborantem & anhelantem præ deſiderio boni nuntij, reficit, tranquillam reddit ac pacatam, cum ante vt pote incerti euentus ſuſpenſa expectatione, inquieta eſſet.

DISCORDIA.

Vide Concordia, Pax, Contentio.

§. 1. QVOMODO FIAT NE naſcatur.

1 *Cum defecerint ligna, extinguetur ignis: & ſuſurrone ſubtracto, iurgia conquieſcunt,*[2] *ſicut carbones ad prunas & ligna ad ignem, ſic homo iracundus ſuſcitat rixas.* Prou. 26. 20. 21.

1. *Cum defecerint &c.*) Sicut ignis fouetur à lignis, & ijs ſubtractis, deficit: ita ſi quis iurgia, lites, diſcordiam velit amoliri, amouendos ſuſurrones, qui ſua maledica lingua ea cauſant.

2. *Sicut carbones.*) Similis eſt comparatio ſuperiori, ſicut carbones cum admouentur prunis, eas augent, ita vir iracundus & litigioſus ſuſcitat rixas, dum efficit vt lis aliqua parua aut ſopita, excitetur in magnum ignem qui graue damnum inferat.

§. 2.

§. 2. DISCORDIA ARGVIT HOMINEM eſſe carnalem.

1. Cor.3.3. 1 *Cum ſit inter vos zelus & contentio, nonnè carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis.*

1. *Cum ſit.*) Vide V. Contentio §. 21.

§. 3. DISCORDIA, CAVSA EXCIDII HIEroſolymitani.

Thren. 4.15. 1 *Iurgati ſunt,* 2 *& commoti:* 3 *dixerunt inter gentes:* 4 *Non addet vltrà vt habitet in eis.*

1. *Iurgati ſunt.*) Contenderunt cum veris prophetis & iuſtis.

2. *Et commoti inter gentes.*) .i. Extra patriam vagi oberrant per alienas gentium regiones.

3. *Dixerunt.*) Hæc ſunt verba & improperia Chaldæorum.

4. *Non addet &c.*) non erit eis propitius.

§. 4. QVAM DEO INVISI AVTHORES diſcordiæ.

Prov.6.16.19. *Sex ſunt quæ odit Dominus, & ſeptimum deteſtatur anima eius, Proferentem mendacia, teſtem fallacem, & eum qui ſeminat inter fratres diſcordias.*

§. 5. DISCORDIÆ NON TEMERE ſedandæ.

Eccli.7.7. 1 *Non te immittas in populum.*

1. *Non te &c.*) Ad componendum rixas, nam in quamcumque partem contendentiũ inclines, ſemper tibi parantur hoſtes, vide Actor. 19. de S. Paulo. Aliqui intelligunt, non ſe immittat quis in populum ad regendum illum.

DIVINI ET DIVINATIONES ſeu Auguria, Incantationes, Maleficia. Auſpicia, &c. generis eiuſdem.

§. 1. EORVM VANITAS, ET QVAM SINT fallacia.

Iſa.47.12.13.14. 1 *Sta cum incantatoribus tuis, & cum multitudine maleficiorum tuorum in quibus* 2 *laboraſti ab adoleſcentia tua, ſi fortè quid proſit tibi, aut ſi poſſis fieri fortior.* 3 *Defeciſti in multitudine conſiliorum tuorum: ſtent, &* 4 *ſaluent te augures cœli qui contemplabantur ſidera, & ſupputabant menſes, vt ex eis annunciarent ventura tibi. Ecce facti ſunt* 5 *quaſi ſtipula,* 6 *ignis combuſſit eos: non liberabunt animam ſuam de manu flammæ:* 7 *non ſunt prunæ quibus calefiant; nec focus, vt ſedeant ad eum.*

8 *Ego ſum Dominus irrita faciens ſigna diuinorum & ariolos in furorem vertens.* Iſa. 44.25.

1. *Sta &c.*) Vide ô Babylon an contra Perſas, quos in tuum exitium comparaui, quidquam poſſint incantatores tui.

2. *Laboraſti.*) ad diſcendas eorum artes: vel quibus vacaſti.

3. *Defeciſti &c.*) licet multis te conſilijs ac modis cõtra omnes caſus communieris, corruiſti tamen.

4. *Saluent.*) Sicuti tibi falsò promittunt.

5. *Quaſi ſtipula.*) Tam reſiſtent armis hoſtium, quàm vehementi igni arida ſtipula.

6. *Ignis.*) Exercitus Perſarum.

7. *Non ſunt prunæ &c.*) Ita comburet exercitus hoſtilis hos tuos diuinos, vt nihil ex eis relinquat humanis vſibus opportunum, non prunas quibus homines focum inſtruant & ſe foueant; ſicut à combuſta ſtipula nihil eſt reliquum quod vſui eſſe poſſit.

8. *Ego.*) Vide V. Deus cap. 18. §. 1. numero 68.

§. 2. DIVINOS OCCIDENDOS.

Maleficos non patieris viuere. Exod. 22.18.

§. 3. PÆNÆ EOS CONSVLENTIUM.

1 *Anima quæ* 2 *declinauerit ad Magos & ariolos, &* 3 *fornicata fuerit cum eis,* 4 *ponam faciem meam contra eam, & interficiam illam de medio populi ſui.* Leuit. 20.6.

Proieciſti populum tuum domum Iacob: quia 5 *repleti ſunt vt olim &* 6 *augures habuerunt vt Philiſthiim.* Iſa.2.6.

Vide infra §. 5. teſtim. 1.

1. *Anima.*) Homo, ſeu quicumque.

2. *Declinauerit.*) Aliquid fuerit ab eis ſciſcitatus.

3. *Fornicata &c.*) Eis adhæſerit .i. dæmoni, quæ eſt fornicatio ſpiritualis, qua ego deſeror verus animę ſponſus.

4. *Ponam &c.*) .i. Iraſcar.

5. *Repleti ſunt &c.*) .i. pleni ſunt erroris & amentiæ vt olim ſui maiores.

6. *Augures.*) quos conſulerent.

§. 4. MALEFICORVM pœnæ.

Apoc.21.8. *Timidis & veneficis pars illorum erit in ſtagno ardenti igne & ſulphure, quod eſt mors ſecunda.* Vide 4. Reg.17.17.

§. 5. VETANTVR OMNIA ISTA DE quibus in titulo.

Eccli. 34.5.6. [1] *Diuinatio erroris & [2] auguria [3] mendacia, & [4] ſomnia malefacientium, [5] vanitas eſt. [6] Et ſicut parturientis, cor tuum phantaſias patitur, niſi ab altiſsimo fuerit emiſſa [7] viſitatio, [8] ne dederis in illis cor tuum.*

Iere.10.2. [9] *Iuxta vias gentium nolite diſcere, & à [10] ſignis cæli nolite metuere, quæ timent gentes.*

Leuit. 19.31. *Non declinetis ad Magos, nec ab ariolis aliquid ſciſcitemini, vt polluamini per eos: ego Dominus Deus veſter.*

Deut.18.10.11.12.13. *Nec inueniatur in te qui [11] luſtret filium, aut filiã, ducens per ignem: aut qui ariolos ſciſcitetur, & obſeruet ſomnia atque auguria. Nec ſit maleficus, nec incantator, neque qui [12] pythones conſulat, nec diuinos, & [13] quærat à mortuis veritatem. Omnia hæc abominatur Dominus, & propter iſtiuſmodi ſcelera delebit eos in introitu tuo, perfectus eris & abſque macula cum Domino Deo tuo.*

1. *Diuinatio erroris*).i. Erronea, quãdo ſcilicet petuntur per diuinos reſpõſa de abſconditis & futuris.

2. *Auguria.*) Cum ex auium garritu & volatu futurorum quæritur notitia.

3. *Mendacia.*) fallacia, deceptoria.

4. *Somnia &c.*) .i. hominum impiorum qui Deum deſerentes, vanis ſomnijs addicti ſunt.

5. *Vanitas eſt*) Cui proinde non fidendũ, tanquam rei vanæ & mendaci.

6. *Et ſicut &c.*) .i. per prædicta fit vt quiſquis ijs attendit, graues, moleſtas & ſtultas patiatur in animo ſuo phantaſias, ſicut cor parturientis mulieris cum magno dolore patitur animi deliquia, per quæ multa loquitur ſtulta & extra ſe rapitur.

7. *Viſitatio.*) per ſomnia ſcilicet.i. niſi à Deo fuerint immiſſa ſomnia.

8. *Ne dederis &c.*) non ſis de ijs ſolicitus nec de eorum ſignificatione, nec ob ea ſis triſtis aut lætus de modo dignoſcendi ſomnia. *Vide Gregor. 4. Dialogorum c. 48. & 49.*

9. *Iuxta &c.*) Gentium moribus quibuſcũ verſamini ne aſſueſcatis.

10. *Signis cæli.*) luna, ſole, ſtellis, quaſi valeant pro ſuo arbitratu malè facere hominibus, aut ea poſſint magi flectere ad quod volunt efficiendum.

11. *Luſtret.*) .i. expiet ſeu traducat per ignẽ. Qui enim colebant idolum Moloch curabant filios ſuos celeriter per ignem tranſire, ne vt ipſi falsò putabant, ante diem morerentur.

12. *Pythones.*) Hi ſunt diuini qui dæmonem habent in ventre, vnde loquitur voce confuſa quaſi ex vtre: quos Græci vocant ventriloquos.

13. *Quærat à mortuis.*) ſtando ſuper tumulos & eos inuocando, ſeu modo alio ſuperſtitioſo.

DIVES, DIVITIÆ.

Vide Amicus, Auaritia, Eleemoſyna, Proſperitas, Paupertas.

Agendum primo de veris diuitijs: tum de recto vſu earum quæ communiter vocantur diuitiæ, bonisque eius effectis, & cæteris generis eiuſdem. Tertio, de quibuſdam negationibus carentiaque bonorum quibus destitutæ ſunt, verbi gratia quod non liberent à morte &c. Quarto, de earum abuſu, noxijſque fructibus iuxta ordinem indicatum in proœmio ad lectorem.

CAPVT I.

De veris diuitijs.

§. 1. QVÆNAM SINT VERÆ diuitiæ.

Eſt autem [1] quæſtus magnus, [2] pietas cum ſufficientia. 1. Tim.6.6.

[3] *Benedictio Domini diuites facit, [4] nec ſociabitur eis afflictio.* Prou. 10.22.

Theſaurizate vobis theſauros [5] in cælo: vbi neque ærugo, neque tinea demolitur, & vbi fures non effodiunt, nec furantur. Matt. 6.20.

1. *Quæſtus magnus.*) Magnum lucrum, in magnis diuitijs habenda eſt.

2. *Pietas cum ſufficientia.*) .i. cui ſua parua ſufficiunt, contenta neceſſarijs.

3. *Benedictio Domini.*) Diuinus fauor ac beneficentia ſola verè locupletat.

4. *Nec ſociabitur &c.*) ita ditat vt ſuæ beneficentię non adijciat moleſtiã animi, quia ſine anxia ſolicitudine diuitias pijs largitur, eiſque ſine animi moleſtia frui donat. Hæc ad differentiam aliarum diuitiarum quas & impij parant magno cruciatu, nec poſſident abſque animi afflictione, quia non habent eas ex benedictione diuina ſed ex iniuſtitia.

5. In

5. *In cælo.*) Scilicet per opera bona quibus id acquiritur : illa ſola ſunt verę diuitiæ quibus tantum regnum emitur.

§. 2. QVI VIRTVTIS EST INOPS, IDEM pauper.

Prou.13.7. 1 *Eſt quaſi diues cum nihil habeat :* [2] *& eſt quaſi pauper, cum in multis diuitijs ſit.*

1. *Eſt quaſi diues &c.*) Talis eſt, inquit Beda, qui terrenas habet diuitias (qui *eſt quaſi diues* quia tantum in oculis hominum eſt diues) ſine virtutibus, & talis verè eſt pauper, qualis erat diues purpuratus.

2. *Et eſt quaſi pauper &c.*] Quia pauper eſt bonis terrenis, diues virtutibus, vt Lazarus.

CAPVT ADDITVM.

§. 1. QVIBVSNAM DENTVR DIVITIÆ QVÆ communiter ita vocantur.

Illas dari etiam improbis patebit ex infra dicendis ad ſingulos ferè §§. Vide cap. 2. §. 3. & c. 3. §. 8. & cap. 4. per multos. §§. maximè §. 17. & 18. & 39. & Verbo Proſperitas.

CAPVT II.

De recto diuitiarum vſu, & quid afferat commodi.

§. 1. QVOMODO RECTE QVIS VTATVR diuitijs. *Vide plura Verbo Eleemoſyna.*

Eccli. 14. 11.12.13. 14.15.16. 1 *Fili ſi habes benefac tecum, & Deo dignas oblationes offer. Memor eſto quoniam mors non tardat &* [2] *teſtamentum inferorum* [3] *quia* [4] *demonſtratum eſt tibi :* [5] *teſtamentum enim huius mũdi morte morietur. Ante mortem benefac amico tuo, & ſecundum vires tuas exporrigens da pauperi. Nõ defrauderis à* [6] *die bono &* [7] *particula boni doni* [8] *non te prætereat. Nonne alijs relinques dolores &* [9] *labores tuos* [10] *in diuiſione ſortis ?* [11] *da &* [12] *accipe, &* [13] *iuſtifica animã tuam.*

Iſa. 60. 6. 7. [14] *Inundatio Camelorum operiet te, dromedarij Madian & Epha : Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annunciantes. Omne pecus Cedar congregabitur tibi, arietes Nabaioth* [15] *miniſtrabunt tibi: offerentur ſuper* [16] *placabili altari meo,* [17] *& Domum maieſtatis meæ glorificabo.*

[18] *Gloria Libani ad te veniet ; abies & buxus, & pinus ſimul, ad ornandum locum* [19] *ſanctificationis meæ, & locum pedum meorum glorificabo.* Iſa. 60.13.

[20] *Suges lac gentium, &* [21] *mamilla Regum lactaberis : &* [22] *ſcies quia ego Dominus ſaluans te, & redemptor tuus fortis Iacob.* Iſa. 60.16.

Vide etiam verſum ſequentem.

Reges terrę afferent [23] *gloriam ſuam, & honorem in illam.* Apoc. 21. 24.

Afferte Domino filij Dei; afferte Domino filios arietum. Pſ ...

[24] *Diuitiæ ſi affluant nolite* [25] *cor apponere.* Pſ. ...

[26] *Laudaui igitur lætitiam quod nõ eſſet homini bonum ſub ſole niſi quod comederet, & biberet, atque gauderet : & hoc ſolum ſecum auferret de labore ſuo, in diebus vitæ ſuæ, quos dedit ei Deus ſub ſole.* Eccle.8,15.

Ecce homo, qui [27] *non poſuit Deum adiutorem ſuũ: ſed ſperauit in multitudine diuitiarum ſuarum, &* [28] *præualuit in vanitate ſua.* Pſ. 51 9.

1. *Fili.*) Huius explicationem require V. Auaritia §. 21. n. 11.

2. *Teſtamentum inferorum.*) id eſt, decretum mortis.

3. *Quia.*) .i quod, ſeu quoniam, & repetendum ex ſuperioribus : Memor eſto quod teſtamentum inferorum.

4. *Demonſtratum eſt tibi.*) Et in ſcripturis & quotidiana experientia.

5. *Teſtamentum enim huius mundi.*) ſupple tale eſt quod ſequitur : *Morte morietur,* mundus ſcilicet ſeu mundi homines, ſenſus eſt, diſpoſitio & decretum quod pertinet ad mundum hunc inferiorem, eſt hæc : morietur : Alludit ad illud Geneſis : *morte morieris.*

6. *Die bono.*) .i. proſpero. Cum tempus fęlix tibi contingit, non ſinas te fruſtrari fœlicitate oblata, ſed vtere moderatè & cum gratiarum actione.

7. *Particula boni doni.*) .i portio illa beneficentiæ & bonorum quam tibi Deus partitus eſt.

8. *Non te prætereat.*) Abſque eius vſu. Altiori ſenſu monet vt tempus benefaciendi alijs & tempus gratiæ adepti, non ſinamus illa ſine fructu bonorum operum præterire.

9. *Labores.*) Bona pro quibus laboraſti.

10. *In diuiſione ſortis.*) Vt hæreditatem tuã inter ſe diuidant hæredes.

11. *Da.*) alijs per eleemoſynam.

12. *Accipe.*) tibi, ijs vtendo moderatè.

13. *Iuſtifica.*) per bona opera vel iuſtifica, ſeu ſanctifica, non ſinens animam tuam immoderato diuitiarum amore inquinari.

14. *Inundatio &c.*) Hæc dicuntur Eccleſię, ea ſcilicet frequentia venturos ad eam

camelos qui opes in eius vſum comportent, vt ſint inſtar inundantis maris.

15. *Miniſtrabunt.*) Erunt in tuum vſum.

16. *Placabili.*) In quo placari ſoleo.

17. *Et domum &c.*) quibus omnibus oſtẽdam gloriam domus meæ. Rectus ſanè diuitiarum vſus quando ad Dei honorem & ſacrificia impenduntur. Eodem ſpectant 4. teſtimonia quæ ſequuntur.

18. *Gloria &c.*) Quicquid eſt in libano ſpecioſum, ad tuum vſum conferetur, ſcilicet cedrus, & cum ea buxus &c.

19. *Sanctificationis meæ.*) .i. locum cultui & obſeruantiæ meæ deſtinatum.

20. *Suges lac gentium.*) .i. Impartiat tibi quod fuerit bonum & delicatum in gentibus.

21. *Mamilla &c.*) Quod in regibus magis eximium & illuſtre, illud pariter dabo tibi, quare regio more & regijs vberibus delicatè nutrieris, docet hac Allegoria quam larga atque impenſa futura ſit regum liberalitas, & amor in Eccleſiam.

22. *Scies &c.*) Tum maximè cognoſces.

23. *Gloriam.*) Vide ſuprà verſu 18.

24. *Diuitiæ.*) licet iuſtè partæ.

25. *Cor.*) .i. affectum, notat hic Baſilius mortales conſiderare quod diuitiæ affluant, ſed non cogitare quod fluant & pereant. Rectus igitur diuitiarum vſus eſt cũ eæ affluunt, corde immoto & ſtabili apud Deũ, diſponere fluxum earum vt vtiliter fluant, ſcilicet in pauperes & Dei obſequiũ, operaque pia.

26 *Laudaui.*) commendat hic Salomon, vt & ſimilibus alijs locis, moderatum vſum rerum ſuarum, & curæ ſuperfluæ fugam, contra auaros qui nec rebus ſuis vtuntur & ſemper ad nouas opes inhiant.

27. *Non poſuit &c.*) In Deo non ſperauit qui potentiſſimus eſt, at in diuitijs fragilibus.

28. *Præualuit.*) præualere ſe poſſe credidit nixus vanitate .i. diuitijs vanis, & deceptorijs & mendacibus. Docet hic locus non innitendum diuitijs, & facit ad mentem §. à contrario ſenſu.

§. 2. QVID PRÆSTET BONI, RECTVS diuitiarum vſus.

Prou. 14. 24. [1] *Corona ſapientum [1] diuitiæ eorum, [3] fatuitas ſtultorum [4] imprudentia.*

Eccle. 7. 12. *Vtilior eſt ſapientia [5] cum diuitijs, & magis prodeſt [6] videntibus ſolem.*

1. *Diuitiæ eorum.*) Supple ſapientum ſunt eorum.

2. *Corona.*) Quia ſapientia in eis efficit vt bene diuitijs vtantur: & bono earum vſu magnum ornamentum & gloriam acquirãt: & per illas ſint populo admirabiles quaſi corona inſigniti.

3. *Fatuitas ſtultorum.*) Qui nullis opibus bene vti poſſunt.

4. *Imprudentia.*) nihil aliud eſt quam ſtultitia, atque efficit vt omnia ab eis ſtultè gerantur, vtque & ſtultè paupertate, & ſtultè diuitijs vtantur.

5. *Cum diuitijs.*) ſupple quam ſine illis, quia diuitiarum rectus vſus addit ſapientibus magnam autoritatem apud vulgus, alioqui ſapientia in homine paupere vulgò cõtemptibilis eſt.

6. *Videntibus ſolem.*) .i. viuentibus.

§. 3. AD IDEM, ET PAVCOS EXIſtere qui diuitijs rectè vtantur.

Beatus eſt diues qui inuentus eſt [1] ſine macula: & qui [2] poſt aurum non abijt, nec [3] ſperauit in pecunia & theſauris: [4] quis eſt hic & laudabimus eum? fecit enim [5] mirabilia in vita ſua. Eccli. 31. 8. 9. 10. 11.

Vide. V. Gloria. §. 4.

1. *Sine macula.*) Irreprehenſibilis apud Deum & homines.

2. *Poſt aurum non abijt.*) Qui aurum non eſt cupidè ſectatus, ita vt ſe illius fecerit ſeruum & vt illud conſequeretur, virtutis viam ſępius reliquerit.

3. *Sperauit.*) Ita vt per eas ſe tutum confideret fore ab omnibus vitæ incommodis, ſe ob id in eis extollens, & non totus pendens à diuinę prouidentiæ benignitate.

4. *Quis eſt hic.*). Quaſi dicat rarus eſt, atque adeo ſingulariter laudandus.

5. *Mirabilia.*) Mirabile eſt quod diuitias cum habeat non magnifaciat, facilè eſt enim contemnere non habitas, at habitas parui facere non ita facilè. Mirabile eſt quod per eas non incitetur ad pleraque vitia, quorum in multis fomentum ſolent eſſe diuitiæ. Mirabile eſt quod diuitijs non ſolum non vtitur ad luxum, ſed etiam ad beneficentiam, dicitur etiam facere mirabilia, quia talis non poteſt non per diuitiarum ſuarum rectum vſum, admiranda opera deſignare.

§. 4. QVID COMMODI AFFERANT diuitię ſeu probis ſeu improbis.

[1] *Redemptio animæ viri, diuitiæ ſuæ: qui autem pauper eſt, [2] increpationem non ſuſtinet.* Prou. 13. 8.

1. *Redemptio &c.*) .i. hoc afferunt boni diuitiæ quod poſſeſſorem frequenter redimũt à morte, captiuitate, intentatis calumnijs & iniu-

iniurijs, pœnis purgatorij per eleemoſynas.

2. *Increpationem non ſuſtinet.*) .i.non eſt ita obnoxius iudicum & impiorum violentiæ, comminationibus & caſtigationibus ſicut diues, cum nihil habeat quod emungi poſſit.

§. 5. AD IDEM, ET QVOD SAPIENTIA præſtet diuitijs.

Eccleſ. 7. 13. *Sicut¹ protegit ſapientia, ſic protegit pecunia. Hoc autem plus habet eruditio & ſapientia, quod ² vitam tribuunt poſſeſſori ſuo.*

1. *Protegit.*) defendit à varijs periculis.

2. *Vitam.*) æternam, & etiam temporalem diuturniorem, rectumque eius vſum qui eſt exercere virtutes, quod quidem non præſtat pecunia.

§. 6. AD IDEM ET QVID INTERSIT INter diuitem & pauperem.

Eccli. 13. 25. 26. 27. 28. 29. *Diues¹ commotus ² confirmatur ³ ab amicis ſuis: ⁴ humilis autem cum ⁵ ceciderit, ⁶ expelletur & à notis. Diuiti ⁷ decepto multi ⁸ recuperatores: ⁹ locutus eſt ſuperba, & iuſtificauerunt illum. Humilis deceptus eſt inſuper & ¹⁰ arguitur: locutus eſt ſenſatè, & ¹¹ non eſt datus ei locus. Diues locutus eſt, & omnes tacuerunt, & verbum illius ¹² vſque ad nubes perducent. Pauper locutus eſt & dicunt ¹³ quis eſt hic? & ſi ¹⁴ offenderit ¹⁵ ſubuertent illum.*

1. *Commotus.*) Aliquo infortunio.

2. *Confirmatur.*) conſilio & auxilio.

3. *Ab amicis.*) Quos multos habet ob diuitias.

4. *Humilis.*) pauper.

5. *Ceciderit.*) In aliquam calamitatem.

6. *Expelletur.*) Tantum abeſt vt ab eis erigatur, vt etiam expellatur ab eorum conſortio, quod timeant nè damnum aliquod pati cogantur propter eum.

7. *Decepto.*) Alicuius fraude & iniuria: vel *decepto*, quia per errorem deceptus aliquid deliquit, ſiue facto ſiue verbo.

8. *Recuperatores.*) Damni illati, vel in ſecũdo ſenſu, *recuperatores*.i.multi qui illum excuſent & defendant.

9. *Locutus eſt &c.*) Imo etiam ſi loquatur aliqua per ſuperbiam, multi ſunt qui eum benè loqui prædicent, aut ſaltem excuſent.

10. *Arguitur.*) Quod per ignauiam ſe decipi permiſerit.

11. *Non eſt datus ei locus.*) non eſt data audientia, non recipitur eius ſermo ob perſonæ inopiam.

12. *Vſque ad nubes.*) id eſt, valde laudabunt.

13. *Quis eſt hic?*) q. d. Indignus eſt qui inter nos loquatur & docẽtis perſonam aſſumat: ſicut de Chriſto Matt.13.nonnè hic eſt fabri filius?

14. *Offenderit.*) Errauerit in aliquo verbo.

15. *Subuertent.*) mox ſument occaſionem illum perdendi.

§. 7. NON ESSE DAMNANDAS DIVITIAS quæ ſunt ſine peccato.

Bona eſt ¹ ſubſtantia, cui non eſt peccatum in conſcientia: & nequiſſima paupertas ² in ore impij. Eccli. 13. 30

1. *Subſtantia.*) Diuitiæ.

2. *In ore impij.*) Qui propter inopiam murmurat, mentitur, blaſphemat, aliaque mala ore committit.

CAPVT III.

De nonnullis diuitiarum in genere (ſeu ſint proborum ſeu improborũ) proprietatibus, quæ conſiſtunt ferè in carentia ſeu negatione quarumdam perfectionum, quę quidem veris inſunt bonis, ſcilicet virtutibus.

§. 1. AC PRINCIPIO QVIDEM DIVITIÆ non ſunt ſtabiles, nec diuturnæ.

Idcirco erunt ¹ quaſi nubes matutina, & ſicut ros Oſeæ 13. 3.
matutinus præteriẽs, ſicut puluis turbine raptus ex area, & ſicut fumus ² de fumario.

³ Plures feciſti negationes tuas, quàm ſtellæ ſint cæ- Nahum 3. 16.
li: ⁴ bruchus expanſus eſt, & auolauit.

Vide Abacuc cap. 2. v. 6. vbi vocantur lutum.

Diues ſicut flos ⁵ fœni tranſibit: exortus eſt enim ſol Iaco. 1. 10. 11.
cum ardore, & areſecit fœnum & flos eius decidit, & decor ⁶ vultus eius deperijt: ita & diues in ⁷ itineribus ſuis ⁸ marceſcet.

Diuitiæ veſtræ ⁹ putrefactæ ſunt: & veſtimenta Iaco. 5. 2. 3.
veſtra ¹⁰ à tineis comeſta ſunt. Aurum & argentum veſtrum ¹¹ æruginauit: & ærugo eorũ, ¹² in teſtimonium ¹³ vobis erit, & ¹⁴ manducabit carnes veſtras ſicut ignis.

¹⁵ Non remanſit de cibo eius, & propterea ¹⁶ nihil Iob. 20. 21.
permanebit de bonis eius.

¹⁷ Omne munus & iniquitas delebitur, & ¹⁸ fides Eccli. 40. 12.
in ſæculum ſtabit.

Vide etiam ſequentem verſum.

¹⁹ In

Oſee. 8. 6 [19] In aranearum telas erit [20] vitulus Samariæ.

1. *Quaſi nubes.*) .i. cito peribunt eorum fœlicitas & diuitię. Idem ſignificatur ſequentibus ſimilitudinibus tribus.

2. *De fumario.*) ſupple egrediens.

3. *Plures &c.*).i. Innumeras congregādi pecuniam artes inueniſti, & omnia negotiationum genera exercuiſti vt diteſceres.

4. *Bruchus &c.*) .i. Iſtæ omnes diuitiæ erūt vt bruchus qui terram tegit multitudine, ſed citò auolat, & nullus poſteà apparet.

5. *Fœni.*) Graminis.

6. *Vultus.*) .i. aſpectus graminis, ſeu ſpeciei & pulchritudinis.

7. *Itineribus.*) Actionibus, vel in florido, qui exterius apparet, ornatu.

8 *Marceſcet.*) .i. omnino peribit, ſeu tādem amittet illa omnia.

9. *Putrefactæ.*) In horreis ſcilicet, quod dicit ratione frugum quas in horrea recondūt, & ſinunt corrumpi potius quam vt eas in egenos diſtribuant.

10. *A tineis comeſta.*) cum interim eſſent nudi pauperes.

11. *Aeruginauit.*) Aerugine corroſum eſt.

12. *In teſtimonium.*) ſcilicet auaritię .i. teſtis erit.

13. *Vobis*).i. contra vos, & in veſtram cōdemnationem.

14. *Manducabit.*) id eſt, faciet manducari id eſt, igni æterno, vos reddet obnoxios, quoniam eam maluiſtis ærugine fruſtrà conſumi, quam in miſericordię opera expendi vtiliter.

15. *Non remanſit &c.*) Quod ſcilicet erogaretur in pauperes, quia ſibi ſoli habebat omnia ſua.

16. *Nihil &c.*) omnibus bonis ſuis ſpoliabitur, ſaltem in morte.

17. *Omne munus &c.*) Quod ſcilicet iniquè datur vel ſuſcipitur, veluti ad corrumpendam iuſtitiam .i. in genere loquēdo, opes omnes quæ fraude & iniuſtitia parantur, peribunt ſimul cum ipſa iniquitate.

18. *Fides.*) Fidelitas, integritas non peribit cum homine, quia dignum in cælo obtinebit præmium.

19 *In aranearum telas.*) .i. Vt aranearum fila diſſoluuntur in ventum, ita redigetur in nihilum.

20. *Vitulus Samariæ.*) Aureus erat hic vitulus, quo ſignificatur aurum & diuitiæ quas adorant homines in terra, & quas pro Deo habent, cum in ijs vltimum finem ſuum conſtituant.

§. 2. DIVITIÆ NON FACIVNT VItam beatiorem, aut diuturniorem.

Videte & cauete ab omni auaritia, quia [1] non in abundantia, cuiuſquā vita eius eſt, ex his quæ poſsidet. Luca 12. 15.

Vide cap. 1. §. 5. n. 2.

Huc referri poteſt quod Lucæ 16. v. 10. vocantur quid minimum & modicum, tale quid enim beare nos non poteſt, cum ſit animus noſter appetens & capax boni infiniti.

Qui fidelis eſt in [2] minimo, & in [3] maiori [4] fidelis eſt: & qui in [5] modico iniquus eſt, & in maiori iniquus eſt. Luca 16. 10.

1. *Non in abundantia &c.*) Ita conſtrue: non in abundantia ex his .i. horum quæ poſſidet quis, eius vita eſt. Senſus eſt is quem ſignificat §. nullum ideo diutius viuere aut fœlicius quod abundet facultatibus.

2. *Minima.*) diuitijs & rebus temporalibus.

3 *Maiori.*) i. ſpiritualibus.

4. *Fidelis.*) Intellige vt plurimum.

5. *Modico.*) Grecè, ἐλαχίστῳ id eſt, minimo.

§. 3. DIVITIÆ NON PROSVNT TEMPORE calamitatis.

Vlulate habitatores [1] pilæ: [2] conticuit omnis [3] populus Chanaan, diſperierunt omnes [4] inuoluti argento. Sopho. 1. 11.

Qui confidit in diuitijs ſuis, [5] corruet: [6] iuſti autem [7] quaſi virens ſolium [8] germinabunt. Prou. 11. 28.

Quid facietis in die [9] viſitationis, & calamitatis de [10] longè venientis? ad cuius confugietis auxilium? & vbi derelinquetis [11] gloriam veſtram? Iſa. 10. 3.

[11] Plaſtæ Idoli omnes [13] nihil ſunt, & [14] amantiſſima eorum non proderunt eis, ipſi ſunt [15] teſtes eorum, quia non vident, neque intelligunt [16] vt confundantur. Iſa. 44. 9.

Subuertet [17] grando [18] ſpem mendacij: & [19] protectionem [20] aquæ [21] inundabunt. Iſa. 28. 17.

1. *Pilæ.*) locus erat in ciuitate concauus & profundus in modum foueæ, ſeu pilæ in qua frumenta ſicca tundebantur.

2. *Conticuit.*) Tanquam conuictus & confuſus: nec habens quid reſpondeat.

3. *Populus Chanaan.*) .i. Iudæi, quos ita vocat, quia imitabātur impietatē Chananęorū.

4. *Inuoluti argento.*) Qui in diuitijs confidebant & tantas habebant opes vt ſe quaſi ijs inuolutos & ſeptos æſtimarent, nihilominus perierunt omnino.

5. *Corruet.*) Quia innititur rebus caducis quæ non poſſunt eum ſeruare.

6. *Iuſti.*) In Deo ſcilicet confidentes.

7. *Quaſi virens folium.*) quod arbori firmiter adhæret.

8 *Germinabunt.*) & florebunt, creſcent denique de virtute in virtutem.

9. *Viſitationis.*] ſumitur hic viſitatio in malum. i. punitionis Dei.

10. *Longè.*] Aſſyria ſcilicet.

11. *Gloriam veſtram.*) opes de quibus gloriari ſoletis: q.d. Quid tunc fiet de rebus veſtris, vel quem tunc pecunia exercitum comparabitis, qui vos defendat. q.d. Iterum: licet id fiat, non liberabit vos.

12. *Plaſtæ idoli.*] formatores ex quacumque materia fingant idolum.

13 *Nihil ſunt.*) quia nihil eſt homo reſpectu Dei, quare neque arte ſua diuinitatem dare poſſunt.

14. *Amantiſſima,*] loquitur ad literam de idolis, ſed tropologicè id intelligi poteſt de diuitijs, quas diuites tanquam Deum ſuum colunt, quaſque maximè diligunt.

15. *Teſtes eorum.*). i. de ijs idolis teſtari poſſunt ea, nec videre nec intelligere ad hoc, vt ſuos cultores liberare poſſint: quod etiam ad diuitias accommodari poteſt, quæ ſunt res animâ deſtitutæ.

16. *Vt confundantur.*) vt meritò confundi debeant, & erubeſcere.

17. *Grando.*) hoſtilis exercitus.

18. *Spem mendacij.*) fallacem, id eſt, diuitias in quibus ſperabant.

19. *Protectionem.*] iſtorum fallacem, qua ſignificat eaſdem diuitias, quibus confidebant ſe protegendos.

20. *Aquæ.*) Hoſtilis impetus, vel Dei vindicta.

21. *Inundabunt.*] omnino ſubuertent.

§. 4. NEC TEMPORE INFIRMITATIS.

Eccli. 30. 18.19.20. [1] *Bona abſcondita*[2] *in ore clauſo,*[3] *quaſi appoſitiones epularum circumpoſitæ ſepulchro. Quid proderit*[4] *libatio idolo? nec enim*[5] *manducabit, nec odorabitur: ſic qui*[6] *effugatur à Domino, & portans mercedes iniquitatis.*

1. *Bona abſcondita.*). i. cibi rari, & abſconditi ab oculis vulgi.

2. *In ore clauſo.*) id eſt, reſpectu oris clauſi quod præ morbo aperiri non poteſt & ijs frui.

3. *Quaſi, &c.*) id eſt, ſunt quaſi cibi oblati mortuis, & appoſiti eorum ſepulchro, quia non maiorem inde voluptatem percipit os illud ægri diuitis, quàm ſepulchrum ex appoſitis epulis. Significatur ergo ægro diuiti inutiles eſſe opes.

4 *Libatio.*) ſacrificium, & id quod eo offertur.

5. *Manducabit, &c.*) Cum careat anima.

6 *Effugatur.*] quem Deus ob ſua peccata morbis perſequitur; cuique retribuit eorum ſtipendium, talis non maiorem percipit voluptatẽ ex ijs, quæ ſibi exquiſitiſſima licet ſint, exhibentur, quàm ſi idolo cuipiam offerrentur.

§. ADD. NEQVE SÆPE AD VESTES ALIAque vitæ vſibus neceſſaria.

Vide infra §. 11. num. 7.

§. 5. DIVITIÆ NON SVNT NOSTRÆ.

Si in[1] *alieno fideles non fuiſtis:*[2] *quod veſtrum eſt quis dabit vobis?* Luc. 16. 12

1. *Alieno.*). i. in diuitijs, quæ vocantur alienæ, quia ſunt præter naturam inquit Ambroſius, & nec nobiſcum naſcuntur, eripiuntur inuitis, nec nobiſcum tranſeunt ad aliam vitam, ſicut bona opera.

2. *Quod veſtrum eſt.*) Ea, quæ vobis propriè deputata ſunt, inquit Glo. Interlin. vt ſunt bona ſpiritualia, ad quæ creati eſtis. Vel *quod veſtrum eſt.* i. mercedem, quam eratis habituri, ſi illa bene diſpenſaretis. Ita P. Sà.

§. 6. OB EAM CAVSAM NIHIL EARVM nobiſcum auferemus.

Nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ, & nudus reuertar[1] *illuc.* Iob 1. 21.

Nihil intulimus in hunc mundum: haud dubium, quod nec auferre quid poſſumus. 1 ad Tim. 6. 7.

Sicut egreſſus eſt nudus de vtero matris ſuæ, ſic reuertetur, & nihil auferet ſecum de labore ſuo. Eccl. 5. 14

Quid habet[2] *amplius*[3] *homo*[4] *de vniuerſo labore ſuo, quo laborat ſub ſole?* Eccl. 1. 3.

[5] *Nonne alijs relinques dolores & labores tuos in diuiſione ſortis? da & accipe, & iuſtifica animam tuam.* Eccli. 14. 15. 16.

Diues cum[6] *dormierit nihil ſecum auferet:*[7] *aperiet oculos ſuos, &*[8] *nihil inueniet.*[9] *Apprehendet eum quaſi aqua inopia,*[11] *nocte opprimet eum*[10] *tempeſtas.* Iob 27. 19. 20.

[12] *Ne timueris cum diues factus fuerit homo, & cum multiplicata fuerit gloria domus eius. Quoniam cum interierit,*[13] *non ſumet omnia: neque deſcendet cum eo*[14] *gloria eius. Quia*[15] *anima eius*[16] *in vita ipſius benedicetur:*[17] *confitebitur tibi*[18] *cum benefeceris ei.* Pſ. 48 17. 18. 19.

Vide etiam ſequentem §. Item §. 9. & V. Mors, paſſim.

1. *Illuc.*] In vterum matris, non illius de qua mox locutus eſt, ſed alterius, ſcilicet terræ, quæ mater dicitur, quod mortales omnes inſtar benignæ matris hinc diſcedentes ſinu excipiat & foueat.

2. *Amplius.*). i. reſiduum, ſeu excellentiam, ſeu quam habet vtilitatem.

3. *Homo.*] ſupple poſt mortem.

4. *De vniuerſo,&c.*) cum omnia hîc relinquere cogatur. Ita Hieronymus & Chald.

5. *Nonne.*) huius explicationem vide ſupra cap. 2. §. 1. n. 9.

6. *Dormierit.*) .i. in hora mortis.

7. *Aperiet.*) vrgente eum pœna aperiet oculos, quos hic mala delectatio clauſos tenebat.

8. *Nihil inueniet.*) eorum in quibus Deo contempto ſe oblectauerat, & in quibus fidebat.

9. *Apprehendet quaſi aqua.*) .i. inuadet ex omni parte & circumdabit eum defectus omnis conſolationis, omnis boni inopia, ſicut aqua ex omni parte hominem circumfluit & madefacit.

10. *Tempeſtas.*] mortis ſententia.

11. *Nocte.*] .i. improuisò, & quando effugere non licebit.

12. *Ne timueris,&c.*) ſupple potentiam inimici tui, ſeu diuitis, qui te opprimit ô pauper, ſi fortè videris non ſolũ cum diuitem factum, ſed etiam multiplicem gloriam domus eius per numeroſam familiam, & varias dignitates propinquorum eius.

13. *Non ſumet omnia.*) .i. nihil ſecum auferet.

14. *Gloria.*) non eum comitabuntur ad inferos propinqui, famuli, honores, dignitates.

15. *Anima eius.*) ſupple impij, ſeu ipſe impius.

16. *In vita benedicetur.*) ſolum Deus ei benefaciet in hac vita. Reddit rationem cur gloria impiorũ nõ comitetur eos ad inferos.

17. *Confitebitur tibi.*] .i. ipſe etiam viciſſim laudabit te.

18. *Cum beneſeceris ei.*) ſi autem aliquid mali illi accidere permiſeris, ſtatim murmurabit & blaſphemabit.

§. 7. NISI QVÆ AD SEPVLTVRÆ ET SEpulchri rationem ſpectant.

Et relinquent [1] alienis diuitias ſuas: [2] & ſepulchra eorum [3] domus illorum [4] in æternum. Pſ. 48. 12.

1. *Alienis.*) Iis quos ignorant, notat Aug. per alienos etiam intelligi poſſe filios & nepotes impiorum, qui ſæpe tanquam alieni obliuiſcuntur eorum quorum opes poſſident, & licet non obliuiſcerentur, tamen mortuos impios iuuare non poſſent, quare ſunt quaſi extranei. Non potuit epulo Lucæ 16. iuuari à ſuis quinque fratribus, quos in mundo reliquerat.

2. *Et ſepulchra.*) dederunt alienis opes, ſibi nihil retinuerunt, niſi anguſtiſſimum ſepulchrum.

3. *Domus illorum.*] quæ ſepulchra erunt domus illorum.

4. *In æternum.*) vſque ad finem mundi. Ita ſæpe ſumitur *æternum*.

§. 8. DIVITIÆ MORTIS TEMPORE INVTILES omninò, nec ab ea valent liberare

[2] *Nil proderunt theſauri [1] impietatis: iuſtitia verò liberabit, [3] à morte.* Prou. 10. 2.

Vide infra §. 11.

1. *Impietatis.*) aut impiè congeſti aut conſeruati, cum deberent dari pauperibus.

2. *Nil proderunt.*) abſolutè ad nihil vtiles ſunt, igitur neque ad mortem temporalem, neque ad æternam euadendam.

3. *A morte.*) ſæpe à temporali, ſemper ab ęterna.

§. 9. AD IDEM, ET ID QVOTIDIANA conſtare experientia.

[1] *Si Galaad Idolum, ergo [2] fruſtra erant in Galgal bobus immolantes: [3] nam & altaria eorum quaſi aceruus ſuper ſulcos agri.* Oſee 12. 11.

Huc etiam reuocare licet dicta §. 3. de tẽpore calamitatis, & quæ allata verbo Amicus, de falſis amicis, qui hominem deſerunt tempore afflictionis.

1. *Si Galaad idolum.*) ſupple eſt. i. ſi Galaad idola vehementer coluit, ſupple: nihilominus non potuit ſeruari ab idolis ſuis, ſed vaſtata eſt.

2. *Fruſtra,&c.*) .i. operã perdunt, qui in Galgal immolant; nam nec ipſi ſeruari poterunt.

3. *Nam & altaria eorum, quaſi aceruus,&c.*] ſcilicet erunt. i. altaria, quæ idolis erexerant, euertentur, & agri, vbi erant templa, arabuntur, & ex ruina altarium manebunt ibi magni aceruí lapidum & terræ, vt factum eſt in altaribus Galaaditarum. Hæc pro litera. Tropologiam ad ſenſum paragr. dat Ribera iſtam; Si qui diuitias congeſſerunt (quod idem de voluptatibus dici poteſt, vt & de honoribus) atque hæc idola ſummo ſtudio coluerunt, (qui ſunt quaſi quædam Galaad, ſeu ciuitas operantium idolum) mortui ſunt, nec diuitię eos à morte liberare valuerũt: nec quicquam ex ijs ſecum aſportauerunt: qua ſpe nunc homines tot propinquorum & amicorum exemplis edocti eadem idola colunt, & vt his potiantur, nullis laboribus parcunt: certè ſicut hos non inuenerunt in hora mortis, ita nec eos iuuabunt.

§. 10. SÆPE ETIAM POST MORTEM NObis inutiles.

[1] *Et relinquent alienis diuitias ſuas.* Pſ. 48. 12.

1. *Et relinquent.*) Vide paragraphum 7. ſupra num 1.

§. 11. Divitiæ nil iuvabunt in die iudicij.

Ezech. 7. 19. *Argentum eorum & aurum eorum non valebit liberare eos in die furoris Domini.*

Sopho. 1. 18 *Argentum eorum & aurum eorum non poterit liberare eos in die iræ Domini.*

Prou. 11. 4 *Non proderunt diuitiæ in die vltionis: [1] iuſtitia autem liberabit à morte.*

Eccli. 5. 1. 10. *Noli [2] attendere ad poſſeſſiones [3] iniquas, & ne dixeris, [4] eſt mihi ſufficiens vita, nihil enim proderit in tempore vindictæ & [5] obductionis: noli [6] anxius eſſe in diuitijs iniuſtis; non enim proderunt tibi in die obductionis & vindictæ.*

Pſ. 48. 7. & 9. *Qui [7] confidunt in [8] virtute ſua, & in multitudine diuitiarum ſuarum [9] gloriantur. [10] Frater non redimit, [11] redimet homo? [12] non dabit Deo placationem ſuam, [13] & pretium redemptionis animæ ſuæ.*

Iſa. 58. 5. 6 *[14] Telas araneæ texuerunt: [15] telæ eorum non erunt in veſtimentum, neque operientur [16] operibus ſuis. Opera eorum, opera inutilia, [17] & opus iniquitatis in manibus eorum.*

1. *Iuſtitia.*] vide ſupra §. 8.

2. *Attendere.*) animum apponere, ita vt ijs fidas, quaſi per eas omnia tuta ſint tibi futura.

3. *Iniquas.*] non tantum quia fraudibus, & iniuſtiа partæ, ſed vocantur iniquæ, quia vt ille dicebat; omnis diues aut iniquus, aut hæres iniqui, & ſicut Chriſtus diuitias vocat mammona iniquitatis.

Eſt mihi, &c.). i. ijs fultus viuam fœlicem, longam & ſecuram vitam.

5. *Obductionis.*) calamitatis: quam vocat obductionem, quia calamitas mentem veluti nebula quadam obducat, eiuſque ſerenitatem tollat.

6. *Anxius, &c.*] vt eas per fas & nefas acquiras.

7. *Confidunt.*) non timentes diem malam, diem mortis & iudicij, de qua Dauid verſu præcedenti.

8. *Virtute.*) viribus.

9. *Gloriantur.*) exiſtimantes pecunijs omnia expugnari poſſe.

10 *Frater non redimit.*) i. in die mala iudicij, aut mortis, nemo poterit quamlibet magnis diuitijs redimere fratrem.

11. *Redimet homo?*) ſi frater non redimat, multo minus alius homo id præſtabit.

12. *Non dabit Deo placationem ſuam.*] i. nullis pecunijs Deum in illa die placare valebit, neque per ſe, neque per alium.

13. *Et pretium, &c.*] aut vllo pretio ſe redimere.

14. *Telas araneæ.*] ſicuti hæ facilè in nihillum rediguntur, ita & diuitiæ. Aranea incredibili labore texit, quia ex viſceribus fila ſua extrahit, vt captet muſcas, & quis diuitum ignorat labores & vigilias & ſollicitudines in perituris huius bonis mundi acquirendis?

15. *Telę eorum, &c.*] non veſtietur his telis cum ad Dei tribunal ſteterit, nudus comparebit: ſola enim bona opera tunc hominem veſtiunt.

16. *Operibus ſuis.*). i. diuitijs labore partis.

17 *Et opus, &c.*] *Et* ſumitur pro *quia*: quia in manibus eorum ſola apparet iniquitas.

Poteſt & hic totus locus hunc habere ſenſum, vt oſtendatur diuitias, maximè iniquè partas omnino inutiles eſſe ad veſtitum & neceſſaria paranda, neque melius diuites ſibi de veſtimento per tales opes conſulere, quam ſi ad ſe veſtiendum; aranearum telas pararent.

CAPVT IV.

De abuſu, & noxijs effectis diuitiarum.

§. 1. Qvid efficiant, sev qvid ab iis patiatur diues in animo ſimul & corpore.

Qui [1] feſtinat ditari non erit [2] innocens.

[3] Adhuc [4] ignis in domo impij theſauri iniquitatis, & menſura minor [5] iræ plena. Prou. 28. 20. Mich. 6. 10.

[6] Laborabit in æternum [7] & viuet adhuc in finem. Pſ. 48. 8.

Qui congregat theſauros, [8] lingua mendacij vanus & excors eſt, & [9] impingetur ad laqueos mortis. Prou. 21. 6. 7.

Rapinæ impiorum [10] detrahent eos, quia noluerunt facere [11] iudicium.

Vide ſupra c. 3. §. 11. n. 14. & §. 2. & 3. & infra §. 9.

Comparantur diuitiæ ſpinis, Matt. 13. 22. ob varias punctiones & cruciatus, tum animi tum corporis.

1. *Feſtinat ditari.*] per fas & nefas, non curans quomodo, dum diteſcat.

2. *Innocens.*). i. impunitus; eſt mioſis, id eſt, acerrimè punietur.

3. *Adhuc.*] .i. poſt tot monita & increpationes Prophetarum.

4. *Ignis.*) putant eſſe theſauros, bona illa iniquè parta, at falluntur, nihil aliud ſunt quã ignis, qui eos tandem deuorabit. *Vide Iacobi 5. verſu 3. ſupra explicatum cap. 3. §. 1. numero decimoquarto.*

5. *Iræ plena.*) Quia quantum deeſt menſuris illis, quas minores faciunt, tantum ijs addetur iræ meæ, vt impleantur.

6. *Laborabit.*] Is ſcilicet de quo ante locutus eſt, laborabit in æternum in tormentis cum diuite epulone.

7. *Et viuet.*) nec tamen in illis tormentis conſti-

conſtitutus, morietur vnquam, ſed immortalem vitam viuet.

8. *Lingua mendacij.*) per mendacia, vt faciunt falſi aduocati & teſtes: Item negotiatores plerique.

9. *Impingetur, &c.*) Irretietur, capietur laqueis mortis, tum temporalis tum æternæ.

10. *Detrahent.*] E gloria quam hîc habent, in ſupplicium & ignominiam ſeu temporalem, ſeu perpetuam quam meruerunt.

11. *Iudicium*) quod iuſtum eſt.

§. 2. AD IDEM, ET IN EOS, QVI DVM vicini bonis ſuis ſpoliantur, cogitant de dilatandis terminis.

Oſee 5.10. *Facti ſunt principes Iuda, quaſi* [1] *aſſumentes terminum: ſuper eos effundam* [2] *quaſi aquam iram meam.*

Iac. 5. 1. [3] *Agite nunc diuites, plorate vlulantes in miſerijs veſtris, quæ aduenient vobis.*

1. *Aſſumentes, &c.*) ſenſus eſt: capto Iſrael ſeu 10. tribubus, Principes Iuda, ſeu duarum tribuum reliquarum cogitare debuerant de peccatis ſuis, & ſimilem ſententiam timere: cogitauerunt autem de dilatandis terminis ſuis aſſumendo terminos & poſſeſſiones decem tribuum. Hiero.

2. *Quaſi aquam.*] Vide ſupra c. 3. §. 6. n. 9.

3. *Agite, &c.*]. i. denuntio vobis fletum, & eiulatum.

§. 3. MALEDICIT DEVS DIVITIBVS.

Luc. 6. 24. 1 *Væ vobis diuitibus, quia habetis conſolationem veſtram.*

1. *Væ.*) hæc dictio dicitur ſemper in ſcripturis de his, qui non poſſunt euadere æternum ſupplicium. Chryſ. In pecunijs inquit Ambr. multa ſunt lenocinia delictorum.

§. 4. AD IDEM, ET QVOD DIVITIÆ SINT confuſio, clamentque in cœlum, deſtruendaſque tandem.

Abacuc 2. 9. 10. 11. 12. 13. 14. *Væ qui congregat* [1] *auaritiam* [2] *malam domui ſuæ,* [3] *vt ſit in excelſo nidus eius & liberari ſe putat* [4] *de manu mali.* [5] *Cogitaſti confuſionem domui tuæ,* [6] *concidiſti populos multos, & peccauit anima tua: quia* [7] *lapis de pariete clamabit: & lignum* [8] *quod inter iuncturas ædificiorum eſt* [9] *reſpondebit: Væ qui ædificat* [10] *ciuitatem* [11] *in ſanguinibus, &* [12] *præparat vrbem in iniquitate.* [13] Nunquid non hæc ſunt à *Domino exercituum?* [14] *laborabunt enim populi in multo igne: & gentes in vacuum, & deficient. Quia* [15] *replebitur terra,* [17] *vt cognoſcant gloriam Domini,* [16] *quaſi aquæ operientes mare.*

1. *Auaritiam.*). i. diuitias per auaritiam.

2. *Malam domui ſuæ.*). i. noxias ſibi & poſteris.

3. *Vt ſit, &c.*) vt per diuitias reddatur ſecurus, ſicut auis cum nidum in excelſo conſtruit, putat ſe ſecuram.

4. *De manu mali.*). i. de malo.

5. *Cogitaſti confuſionem, &c.*) dum putabas te poſteris tuis magnam gloriam comparare, comparaſti ignominiam.

6. *Concidiſti, &c.*]nam dum huiuſmodi diuitias congregas, deſtruxiſti populos multos, & magnis peccatis, Dei in te irã prouocaſti.

7. *Lapis de pariete, &c.*) lapides murorum à te deſtructorum, clamabunt vindictam à Deo poſcentes.

8. *Quod inter iuncturas, &c.*] quod ponitur in medio ſtructuræ, ad continendos parietes.

9. *Reſpondebit.*). i. ſimiliter vindictam petet. Ita Hieron. Vel lapides & ligna quibus domum tuam ædificaſti, clamabunt vindictam, furtiua enim ſunt, aut nummis iniuſtè congregatis comparata.

10. *Ciuitatem.*) Idem dici poteſt de domo & qualibet alia ædificatione.

11. *In ſanguinibus.*)ex opibus, effuſione ſanguinis & rapina & pauperum vexatione partis.

12. *Præparat.*)ornat ædificijs, ſtabilit.

13. *Nunquid, &c.*) quæ ſcilicet modo prædicturus ſum, q. d. iſta certè non à me, at à Deo reuelante proficiſcuntur.

14. *Laborabunt, &c.*)conabuntur extinguere incendium Babylonis & ciuitatis ædificatæ in ſanguinibus, quam comburent Perſę, at fruſtra id conabuntur.

15. *Replebitur terra.*] Medorum & Perſarum innumerabili exercitu.

16. *Quaſi aquæ, &c.*). i. ſicut aquæ, quę operiunt fundum, ſeu alueum maris.

17. *Vt cognoſcant gloriam Domini.*] Vt Babylone vaſtata omnes gentes cognoſcant Dei potentiam punientis tyrannos & deprædatores. Ita Hieron.

§. 5. AD IDEM, ET DIVITES SPOLIANDOS bonis ſuis.

Væ ei, qui multiplicat non ſua? [1] *vſquequo?* [2] *Et aggrauat* [3] *contra ſe denſum lutum? nunquid* Abacuc 2. 6. 7. 8.
non repente conſurgent, qui [4] *mordeant te: & ſuſcitabuntur* [5] *lacerantes te, & eris in rapinam eis? quia tu ſpoliaſti gentes multas, ſpoliabunt te omnes, qui reliqui fuerunt de populis: propter* [7] *ſanguinem hominis, &* [8] *iniquitatem terræ,* [9] *ciuitatis & omnium habitantium in ea.*

[10] *Theſaurizaſtis vobis iram in nouiſſimis diebus.* Iac. 5. 3.

1. *Vſquequo?*] quis erit tandem finis congerendi diuitias.

2.*Et aggrauat,&c.*)& væ ei,qui aggrauat.i. multiplicat diuitias,quæ nihil aliud ſunt,quā lutum multo labore condenſatum vt fiat paries,qui celerrimè poſtea corruit, quia carebat fundamento. Tales ſunt diuitię,quia nequeunt durare. Vel quia ſunt viles vt lutum.

3.*Contra ſe.*)in ſuam damnationem.

4.*Mordeant.*) hoſtes tui iuncti Perſis & Medis, tanquam feræ minores mordebunt te,& nocebunt quantum poterunt.

5.*Lacerantes te.*) Medi & Perſę,vt fortiores feræ te lacerabunt. Idem applicari poteſt alijs hoſtibus quibuſlibet, quos immittit Deus,vt auaros diuites vexent, ſpolient, iiſque noceant quantum poſſunt.

6.*Qui reliqui,&c.*) qui manum & crudelitatem tuam effugere potuerint.

7.*Sanguinem hominis.*)ſeu hominum à te effuſum, quia ſcilicet multos occidiſti; occidunt diuites dum ſanguinem & alimentum pauperum rapiunt, aut retinent: ſi enim ait Ambroſius,non pauiſti,occidiſti.

8.*Iniquitatem terræ.*) quia afflixiſti iniquè terram Iuda.

9.*Ciuitatis.*)& ciuitatis,ſcilicet Ieruſalem, quam tyrannicè vexaſti & omnes habitantes in ea.

10.*Theſauriſaſtis.*].i.theſauriſando & diuitias congregando, accumulaſtis & repoſuiſtis vobis vindictam diuinam exercendam in die iudicij.

§.6. DIVITES ÆGRE ADMODVM SALuantur.

Mat.19. 23.24. *Amen dico vobis, quia diues difficilè intrabit regnum cælorum, & iterum dico vobis, facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem intrare in regnum cælorum.*

Quàm diuitem,&c.)hinc colligit Hiero.eſſe impoſſibile epiſt 150.id eſt, valde difficile. Vel eſſe omnino impoſſibile,ſcilicet viribus naturæ quod dicit verſu 26.*apud homines.*

§.7. IMO NE SALVANTVR QVIDEM PLVrimi ex ijs & cur?

Eccli 8.3. *Multos perdidit aurum,& argentum,& [1] vſque ad cor regum extendit,& [2] conuertit.*

Eccli.31.5. 6.7. *Qui aurum diligit [3] non iuſtificabitur: & qui inſequitur [4] conſumptionem, [5] replebitur ex ea. Multi dati [6] ſunt in auri caſus, [7] & facta eſt in ſpecie ipſius perditio illorum, [8] lignum offenſionis, eſt [9] aurum ſacrificantium, væ illis, qui ſectantur illud,& omnis [10] imprudens deperiet in illo.*

1.Tim.6 9.10. [11] *Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem,& in laqueum diaboli, & deſideria multa inutilia,& nociua,quæ mergunt homines in interitum,& perditionē: Radix enim omniū malorū eſt cupiditas: quam quidam appetentes errauerunt à fide, & inſeruerūt ſe doloribus multis.*

1.*Vſque ad cor Regum,&c.*].i.non tantum ſe extendit ad inclinandum corda pauperum, ſed etiam corda regum; qui & iuſtiſſimi eſſe debent,& non ita eo indigent.

2.*Conuertit.*].i. peruertit ad ferendum iniquum iudicium.

3.*Non iuſtificabitur.*] ſæpe peccabit aut in acquirendo aut conſeruando. Vel non erit impunitus,& condemnabitur à Deo.

4.*Conſumptionem.*)res, quæ conſumuntur, corrumpuntur,quæ ſunt caducæ quales ſunt opes.

5.*Replebitur ex ea.*) abundè habebit quod ſectatus eſt.

6.*In auri caſus.*) in ruinas & incommoda, quæ ob aurum perpeſſi ſunt; peccando ſcilicet aut alijs periculis ſe exponendo & damnis etiam vitæ.

7.*Et facta eſt in ſpecie,&c.*).i. pulchritudine. Eundem habet ſenſum.

8.*Lignum offenſionis.*).i.occaſio offenſionis & ruinæ, ſicut enim impingimus in lapides, ita & in ligna.

9. *Aurum ſacrificantium.*).i. aurum quod poſſident hi, qui illi ſacrificant, illudque inſtar Dei cuiuſdam colunt.

10.*Imprudens,&c.*) quemadmodum etiam imprudens eſt, & incircumſpecti impingere in lignum,vel lapidem in via.

11. *Qui volunt.*)vide huius explicationem Verbo Auaritia,§ 8.

§8. DIVITES ODIT DEVS, MENDACES maximè.

[1] *Tres ſpecies odiuit anima mea, & [2] aggrauor valde animæ illorum: [3] pauperem ſuperbum, & [4] diuitem mendacem,&c.* Eccli.25.3.

1.*Tres ſpecies.*]tria hominum genera.

2.*Aggrauor.*)grauiter illos fero, eiſque indignor.

3.*Pauperem ſuperbum.*) non enim habet vt diues,vnde efferatur.

4 *Diuitem mendacem.*)quia non habet cauſam mentiendi,ſicut pauper; quem inopia ſæpe ad mentiendum prouocat, & quia ſuis mendacijs, vtpote qui ob diuitias aliquam habet auctoritatē, magis nocet, quā pauper.

§.9. IN MEDIIS DIVITIIS CRVCIANTVR.

Cum ſatiatus fuerit [1] arctabitur, & [2] æſtuabit, & omnis dolor [3] irruet ſuper eum. [4] vtinam impleatur venter eius, [5] vt emittat in eum iram furoris ſui,& [6] pluat ſuper illum bellum ſuum. Iob.20.22. 23.

1.*Arctabitur.*]affligetur, anguſtiabitur.

2.*Æſtuabit.*)affligetur ad modum eius qui intus vritur & exæſtuat.

3 *Irruet.*)id eſt, ſubitò & improuisò, dum ſe maximè putabat ſecurum: ſicuti qui ſe nimium grato cibo aliquo repleuerunt, repentè grauiſſimis torſionibus excruciantur.

4. *Vtinam,&c.*)quaſi dicat: ſi vt optat ventrem impleuerit; ſeu ſi accidat vt impleatur; 70.ſi quando impleuerit ventrem.

5.*Vt emittat,&c.*).i. emittet, ſeu grauius à Deo punietur.

6.*Pluat bellum.*)id eſt, doloribus innumeris & continuis (ijſque tot, quot ſunt guttæ in diuturna pluuia) eum quaſi aperto bello inuadat.

§. 10. De effectis divitiarvm in animo, ac primùm de Intellectu, quam ſtultus diues, qui magno labore, incerto hæredi inerti, & ſtulto opes congregat.

Eccli. 2.18 19. 20.21. 22. *Rurſus deteſtatus ſum omnem induſtriam meam, qua ſub ſole ſtudioſiſſimè [1] laboraui, habiturus hæredem poſt me, quem ignoro, vtrum ſapiens, an ſtultus futurus ſit, & dominabitur in laboribus meis, quibus deſudaui, & ſollicitus fui, & eſt quicquam [2] tam vanum? vnde ceſſaui, [3] renunciauitque cor meum vltrà laborare ſub ſole. Nam cum alius laboret [4] in ſapientia & doctrina, & ſolicitudine, homini [5] otioſo quæſita dimittit, & hoc ergo vanitas, & [6] magnum malum. Quid enim proderit homini de vniuerſo labore ſuo & afflictione ſpiritus, qua ſub ſole cruciatus eſt.*

Eccl.4.7.8 *Conſiderans reperi & aliam vanitatem ſub ſole, vnus eſt, & ſecundum non habet, non filium, non fratrē, & tamē laborare non ceſſat, non ſatiantur oculi eius diuitijs: nec cogitat dicens, cui laboro, & fraudo animam meam bonis? in hoc quoque vanitas eſt, & afflictio [7] peſſima.*

Luc.12.20 *[8] Stulte [9] hac nocte, animam tuam [10] repetunt à te, quæ autem paraſti, [11] cuius erunt?*

Pſ. 38.7. *Theſaurizat: & ignorat, cui congregabit ea?*

Pſ. 48.11. *[12] Non videbit interitum cum viderit ſapientes morientes: ſimul [13] inſipiens & ſtultus peribunt.*

1.*Laboraui.*)ad congregandas opes.

2. *Tam vanum.*] Eſtne vllus labor magis inanis & ſine fructu, q.d. non.

3.*Renunciauitque.*].i.deſijt.

4 *In ſapientia,&c.*).i.ſapienter, prudenter, & ſollicitè.

5.*Otioſo.*) qui bona ſibi relicta prodigè expendit, inquit Liran.

6.*Magnum malum.*) magna, grauis moleſtia.

7.*Peſſima.*).i.moleſtiſſima.

8.*Stulte.*]qui longa tibi tempora ad fruendum diuitijs promittebas. Gloſſa Interlinearis.

9.*Hac nocte.*)qui ſibi multos annos ſperabat, diem ſequentem non videt. Greg.

10.*Repetunt.*)Exactores, ita Gloſſa Interlinearis: vel terribiles dæmones, cum Chryſoſtomo.

11.*Cuius erunt.*) certè non tua, qui nihil hinc auferes.

12.*Non videbit interitum.*)ſupple diues, id eſt, non cogitabit ſe moriturum, licet videat alios morientes: & in hoc mirè eſt cœcus, quaſi non ſit etiam ipſe ex eadem materia corruptibili compoſitus.

13.*Inſipiens,&c.*) Hic diues vocatur inſipiens & ſtultus; q.d. licet non cogitet ſe moriturum, morietur tandem.

§.11. De effectis divitiarvm in voluntate.

Principiò cavsa svnt mvltorvm peccatorum.

Si diues fueris non eris innocens. Eccli.11.1

Ob hanc cauſam vocantur,

1 *Mammona iniquitatis, & iniquum.* Lucæ 16. 9.11.

2 *Repleta eſt terra argento, & auro: & non eſt finis theſaurorum eius: & repleta eſt terra eius equis: & innumerabiles quadrigæ eius: & repleta eſt terra eius idolis: opus manuum ſuarum adorauerunt, quod fecerunt digiti eorum.* Iſa. 2.7.8

Locutus ſum ad te in [3] abundantia tua, & dixiſti, non audiam: hæc eſt [4] via tua [5] ab adoleſcentia tua, quia non audiſti vocem meam. Hier. 22. 22.

Vide verbo Contentio, §.3.n.6.

1.*Mammona.*)ita vocantur diuitiæ, linguâ Syrorum, aut Chaldæorum. Hieronymus: vel Pœnorum, inquit Auguſtinus. Neque id mirum, ad vtramque linguam pertinere; cum hi à Tyrijs & Phœnicibus, Syrijs fuerint oriundi.

2.*Repleta eſt,&c.*).i. cum rebus omnibus abundarent, tunc idola coluerunt.

3.*Abundantia.*) proſperitate, cum afflueres diuitijs.

4.*Via.*)conſuetudo, ingenium tuum.

5.*Ab adoleſcentia tua.*) ex quo eductus es de Ægypto.

§. 12. Ad idem: Item spoliatvm iri diuites.

1 *Ornamentum monilium ſuorum in ſuperbiam poſuerunt, & imagines abominationum ſuarum, & ſimulachrorum fecerunt ex eo: propter hoc dedi eis illud in [2] immunditiam: & dabo illud in manus alienorum ad diripiendum, & impijs terræ in prædam, & [3] contaminabunt illud.* Ezech 7. 20. 21.

Et hæc neſciuit, quia ego dedi ei frumentum, & vinum & oleum, & argentum multiplicaui ei, & aurum, [4] quæ fecerunt Baal. Oſee 2.8.

Oſee 8. 4 *Argentum ſuum, & aurum ſuum fecerunt ſibi idola [5] vt interirent.*

Deut. 32. 15. [6] *Incraſſatus eſt dilectus, & recalcitrauit, incraſſatus, impinguatus, dilatatus; dereliquit Deum factorem ſuum, & receſſit à Deo ſalutari ſuo.*

Vide infra §. 23.

Eccl. 10. 19 *Pecuniæ [7] obediunt omnia.*

Prou. 30. 8. 9. *Diuitias ne dederis mihi, ne fortè ſatiatus illiciar [8] ad negandum, & dicam quis eſt Dominus?*

1. *Ornamentum, &c.*) quia de auro & argento fecerunt ſibi ornamenta, vnde ſuperbierunt. Liranus: & ex iiſdem ornamentis fecerunt idola; id enim ſignificat *abominationum*, &c. quomodo diuitiæ cauſa peccatorũ.

2. *Immunditiam.*) vt proijciantur, ſicut ſolent res immundæ & contemptæ, vel vt prophanentur à gentibus.

3. *Contaminabunt.*) prophanabunt.

4. *Quæ fecerunt Baal.*) id eſt, ex quo argento & auro fecerunt idola Baal, id eſt, Ioui.

5. *Vt interirent.*) id eſt, atque ita tandem interierunt.

6. *Incraſſatus, &c.*) ditior factus.

7. *Obediunt omnia.*) quare magnam dat anſam quorumlibet peccatorum, niſi quem Dei timor cohibeat.

8. *Ad negandum.*] ſcilicet Deum, hoc eſt ne deſeram Deum, & deijciar ad idola. Quod quidem faciunt diuitiæ & proſperitas temporalis, dum hominem pertrahunt ad voluptates carnis, quę ſæpe deſinunt in perfidiam, apoſtaſiam & atheiſmum: dum etiam efficiunt in eo nimium amorem rerum terrenarum, inducuntque in ſuperbiam, quæ omnis Apoſtaſiæ initium. Denique inordinatus amor diuitiarum, eſt idolorum ſeruitus ſecundum Apoſtolum.

§. 13. ETIAM TIMORE EOS PERDENDI peccatur.

3. Reg. 12. 20. 27. 28. *Dixit Ieroboam in corde ſuo, nunc reuertetur regnum ad domum Dauid; ſi aſcenderit populus iſte vt faciat ſacrificia in domo Domini in Ieruſalem, & [1] conuertetur cor populi huius ad Dominum ſuum Roboam regem Iuda, interficientque me, & reuertentur ad eum. Et excogitato conſilio fecit [2] duos vitulos aureos, & dixit eis: nolite vltra aſcendere in Ieruſalem, ecce Dij tui Iſrael, qui te eduxerunt de terra Aegypti.*

Ioa. 11. 48. [3] *Si dimittimus eum ſic, omnes credent in eum, & venient Romani, & tollent noſtrum locum & gentem.*

1. *Conuertetur, &c.*) probabiliter enim credebat, inquit Liranus; quod per ſacerdotes populus ad hoc induceretur, vel ſi non poſſet induci, detineretur à Roboam quouſque iuraſſet ei fidelitatem, & conſentiret in mortem Ieroboam.

2. *Duos vitulos.*) ad ſimilitudinem vituli, quem fecerat Aaron.

3. *Si dimittimus, &c.*) Timebant, inquit Auguſ. ne ſi omnes in eum crederent, nemo remaneret, qui contra Romanos ciuitatem defenderet. Temporalia ergo perdere timuerunt, & vitam æternam non cogitauerunt, ac ſic vtrumque amiſerunt: tulerunt enim Romani & locum & gentem, expugnando, & transferendo. Vel cum Chryſoſtomo: Volebant populum concitare tanquam in periculo conſtitutum ex ſuſpicione tyrannidis: q. d. ſi viderint eum Romani turbas ducentem, ſuſpicabuntur tyrannidem & defectionem ab illis & deſtruent ciuitatem.

§. ADD. DIVITIÆ FACIVNT HOMINEM nihil timere.

Vide V. Conſilium §. 9. & V. Diuitiæ, c. 2. §. 2. nu. 3.

§. 14. DIVITES PLVRIMVM SVNT CRVDELES & immites. Item qua ratione puniendi.

Væ qui opulenti eſtis [1] in Sion & confiditis [2] in monte Samariæ; optimates [3] capita populorum, ingredientes [4] pompaticè [5] domum Iſrael. [6] Qui dormitis in lectis eburneis, [7] & laſciuitis in ſtratis veſtris: [8] qui comeditis agnum de grege, & vitulum de medio armenti: qui canitis ad vocem pſalterij: ſicut Dauid putauerunt ſe habere vaſa cantici: bibentes vinum in phialis, & optimo vnguento delibuti: & nihil patiebantur ſuper contritione Ioſeph. Amos 6. 1. 4. 5. 6.

Ideo vocantur leones Pſal. 33. 11. vbi enim noſtra verſio legit, *diuites eguerunt*, poteſt etiam verti ex Hebræo, *leones eguerunt.*

Imò & in noſtro textu comparantur leoni.

[9] *Venatio leonis onager in eremo: [10] ſic & paſcua diuitum ſunt pauperes.* Eccli. 13. 23.

Quàm ſe leonem præbuerit, & immitem diues quidam erga Lazarum, & quàm verè dixerit Dauid leones ſeu diuites eguerunt, cum nec aquæ guttula conceſſa ſit huic diuiti. *Vide Luc. c. 16 à medio.*

1. *In Sion.*) vbi diues colitur, & tot pauperes ſunt, quibus Deus benefacere præcipit. Sion Chriſtianorum eſt Eccleſia.

2. *In monte Samariæ.*) In potẽtia regni Iſrael cuius caput erat Samaria, exiſtimantes nunquam illã perituram, neque veſtras diuitias.

3. *Capita.*] gubernatores, duces.

4. *Pompaticè.*) ita vt tumorem animi, corpus oſtendat, & pomparum ferculis ſimiles eſſe videantur, ait Hieronymus: Ipſo corporis motu oſtendunt ſe velle honorari & principes iudicari.

5. *Domum Iſrael.*) .i. congregationẽ populi

6. *Qui dormitis in lectis eburneis.*] cum pecunia qua illos emiſtis, alendi vobis eſſent pauperes. *V. Ambr. lib. de Nabuthe Iezaelita, c.13.*

7. *Laſciuitis.*] libidini indulgetis.

8. *Qui comeditis, &c.*] vſque ad finem. *Vide V. Conuiuia, parte 2. §. 4.*

9. *Venatio.*) ſubaudi, *ſicut*; ſicut ergo venatur leo aſinos ſylueſtres, quia ei inferiores viribus.

10. *Sic & paſcua, &c.*] quia eorum bona diripiunt, eorum ſe paſcunt ſudoribus.

§ 15. DIVITES SPOLIANT PAVPERES, HIS ne hiſcere quidem auſis.

Eccli. 13. 4. *Diues [1] iniuſtè egit, & [2] fremet: pauper autem læſus [3] tacebit.*

1. *Iniuſtè egit.*) in pauperem.

2. *Fremet.*) minabitur per iram, indignè fremet, cum ſe humiliare deberet.

3. *Tacebit.*) nec audebit ſuam innocentiam defendere, aut alterius oſtendere iniuriam, ne ſi loquatur, magis offendat iratum, & ad nouam, quam minatur iniuriam prouocet.

§. 16. DIVITES ODERVNT PAVPERES.

Eccli. 13. 22. 24. *Quæ communicatio ſancto homini ad [1] canem? aut [2] quę pars diuiti ad pauperem, & ſicut [3] abominatio eſt ſuperbo humilitas: ſic & [4] execratio diuitis pauper.*

1. *Canem.*) Quia ſecundum legem animal eſt immundiſſimum, eo quod nec findit vngulam, nec ruminat. Vel per canem accipitur peccator, qui immundus eſt & prophanus.

2. *Quæ pars.*) quæ amicitia, quæ communicatio. q.d. tantum abeſt vt cum eo communicet, quin odit etiam vt vir ſanctus & religioſus odit canem ſeu peccatorem.

3. *Abominatio.*) quia dedignatur vilis haberi & abiectus.

4. *Execratio.*) abominatio, vehemens odium, & animi alienatio.

§. 17. HIS ALIISQVE PECCATIS DIVITES Deum ipſum prouocant.

Iob 12. 6. *Abundant tabernacula prædonum, & audacter [1] prouocant Deum, [2] cum ipſe dederit omnia in manus eorum.*

1. *Prouocant.*) quælibet audentes mala.

2. *Cum ipſe dederit, &c.*) cum à ſe non habeant illa bona, quibus ſic efferuntur, & abutuntur.

§. 18. ATQVE IN EVM BELLVM GERVNT.

[1] Tetendit aduerſus Deum manum ſuam, & contra omnipotentem [2] roboratus eſt. [3] Cucurrit aduerſus eum erecto collo, & [4] pingui ceruice armatus eſt. Iob 15. 26, 27.

1. *Tetendit.*) Extendit, ea agens, quæ nouit Deo diſplicere, aut etiam eum irridens & blaſphemans.

2. *Roboratus eſt.*) in ſua malitia, apud ſe ex propoſito, & intentione decernent Deo non obedire.

3. *Cucurrit, &c.*) quaſi æqualem ſe faciens Deo & viribus parem, veluti cum homo aduerſus hominem erecto collo in ſignum elationis currit aut incedit.

4. *Pingui ceruice, &c.*) obdurata, quaſi paratus cum eo congredi.

§. 19. IN DIVITES, QVI TIMORE AMITtendi ſua, Deum offendunt.

[1] Pro quo ſollicita timuiſti? [2] quia mentita es, & mei non es recordata, neque cogitaſti in corde tuo, [3] quia ego tacens, & quaſi non videns & mei oblita es. Ego [4] annunciabo [5] iuſtitiam tuã, & opera tua non proderunt tibi. Iſa. 57. 11.

1. *Pro quo, &c.*) .i. quorſum timuiſti idola, & coluiſti ea, ne opes amitteres.

2. *Quia mentita es.*) *Quia*, non ſemper rationem reddit, ſed narrationem continuat. i. & ſic mentireris mihi, & falleres pactum initum, Exodi 24.

3. *Quia ego tacens, &c.*) id eſt, licet adhuc taceam & diſſimulem me videre.

4. *Annunciabo.*) oſtendam me vidiſſe, oſtendam me non mutum.

5. *Iuſtitiam.*) Ironicè, id eſt, iniquitatem, vel quam tu iuſtitiam vocabas.

§. 20. IN EOS QVI SVIS COMMODITATIbus Dei cultum poſtponunt.

Vide V. Deus, cap. 21. §. 4.

§. 21. IN EOS QVI DIVITIARVM ACQVIrendarum cupiditate peccant, eorumque ſupplicium.

[1] Ephraim [2] vitula [3] docta [4] diligere trituram, & [5] ego tranſiui ſuper pulchritudinem colli eius: [6] aſcendam ſuper Ephraim, [7] arabit Iudas, [8] confringet ſibi ſulcos Iacob. Oſee 10. 11.

1. *Ephraim.* Ephraimitę: ita vocat 10. tribus.

2. *Vitula.*) tanquam vitula.

3. *Docta.*) aſſueta.

4. *Diligere trituram.*) .i. eſt ſimilis vitulæ ſeu vaccę nouellæ, quæ amat triturare, potius

quam

juam arare. Solent vitulæ cum ad terendum fruges adhibentur citò ab agricolis dimitti, ne nimio labore frangantur; ſed illæ quoniã in tritura liberè comedere ſinuntur, ſæpe vltrò ad trituram redeunt: Ita Iſraelitæ ad idola nationum ſæpe redibant, quoniam eorum commercijs videbant ſe fieri ditiores. Amãt triturare. i. laborem habẽtem præſentia emolumenta, refugiunt arare. i. Deum ſine præſenti emolumento colere.

5. *Ego tranſiui, &c.*). i. collum eius ſuperbũ, & contumax domabo per Aſſyrios.

6. *Aſcendam.*) quaſi ſuper eum, vt eum omnino mihi ſubijciam Aſſyrijs tradendo.

7. *Arabit Iudas.*) cum videbit Iſraelis calamitatem, deſinet trituram idololatriæ, & *arabit*, Deum quæret ſine reſpectu præſentium emolumentorum.

8. *Confringet, &c.*). i. glebas ſulcorum, vt ſcilicet apta ſit terra ad ſementem.

§. 22. IN EOS QVIBVS NIHIL CVRÆ EST, vnde, aut qua ratione diteſcant, per faſne, an nefas?

Oſee. 12. 8 *Et dixit Ephraim, veruntamen* 1 *diues effectus ſum,* 2 *inueni idolum mihi:* 3 *omnes labores mei non inuenient mihi iniquitatem quam peccaui.*

1. *Diues effectus.*] non refert vnde, inquit Hieron. dummodo diues ſim.

2. *Inueni, &c.*] q. d. Adorent alij alia idola, ego bonum idolum penes me habeo pecuniam. i. nullius egeo.

3. *Omnes, &c.*). i. in diuitijs, quas meo labore acquiſiui, non apparebit iniquitas vlla, quam fecerim: nemo enim me reprehendere audebit, cum diues ſim & potens, & omnes à me adiuuari indigeant. Ita Hieron.

§. 23. IN EOS QVI DIVITIIS SVIS ABVtuntur ad peccandum.

Videndum Ezech. caput 16. à verſu 10. per multos verſus, è quibus ſunt hęc pauca.

Ezech. 16. 17. 19. *Tuliſti* 1 *vaſa decoris tui de auro meo atque argento meo, quæ dedi tibi: & feciſti tibi imagines maſculinas, &* 2 *fornicata es in eis.*

Vide ſupra §. 12.

1. *Vaſa decoris.*) ornamenta pulchra.

2. *Fornicata.*) colendo eas: ſolet ſcriptura Idololatriam fornicationem vocare, quia per eam relinquit homo Deum legitimum ſponſum ſuum.

§. 24. LICET TAM PECCENT GRAVITER diuites, nemo eos audet corripere.

Vide ſupra §. 22. numero 3.

§. 25. IMO ADVLANTVR, APPLAVDVNT eis omnes.

Vide Verbo Adulatio, & Acceptio perſonarum.

§. 26. DIVITIÆ VOLVNTATEM FRVſtrant ſpe ſua; ſunt enim mendaces & falſę, ijſque accommodari poteſt illud Iſaiæ,

Mendacium eſt in 1 *dextera mea.* Iſa. 44. 20

Eſt qui locupletatur parcè 2 *agendo,* 3 *& hæc eſt pars mercedis illius,* 4 *in eo quod dicit, inueni requiem mihi, & nunc manducabo de bonis meis ſolus, & neſcit quod tempus prætereat, & mors appropinquet, & relinquat omnia alijs, & morietur.* Eccli. 11. 18. 19. 20.

Dicam animæ meæ: anima mea, habes multa bona poſita in annos plurimos: requieſce, comede, bibe, epulare. Dixit autẽ illi Deus: 5 *ſtulte, hac nocte animam tuam repetunt à te: quæ autem paraſti, cuius erunt? ſic eſt qui ſibi theſauriſat, & non eſt* 6 *in Deum diues.* Luca 12. 19. 20. 21.

1. *Dextera.*) i. opere dexteræ, in operibus meis, quibus congero diuitias, mendacium eſt, quia ſcilicet mendaces ſunt diuitiæ.

2. *Agendo*] viuendo. i. genium ſuum fraudando.

3. *Et hæc eſt, &c.*) hanc ſolam habet portionem, quam pro mercede recipiat.

4. *In eo quod, &c.*). i. vt poſſit dicere: Iam mea parcitate aſſecutus ſum bona, in quibus quieſcam.

5. *Stulte.*) Vide ſupra §. 10. num. 8.

6. *In Deum diues.*) liberalis in pauperes Dei amore. Vel *In Deum*. i. apud Deum. Talis diues dicitur eſſe, quando eleemoſynis, boniſque operibus multa ſibi merita apud Deum, quaſi opes recondit.

§. 27. QVOMODO FRVSTRA SÆPE LABOrat quis, vt diteſcat; cum alius Dei beneficio paruo labore diues fiat.

1 *Si ſecutus fueris,* 2 *non apprehendes: &* 3 *non effugies,* 4 *ſi præcucurreris. Eſt homo laborans, &* 5 *feſtinans, &* 6 *dolens* 7 *impius: &* 8 *tanto magis non abundabit. Eſt homo* 9 *marcidus egens* 10 *recuperatione,* 11 *plus deficiens virtute, & abundans paupertate, & oculus Dei reſpexit illum in bono, & erexit eum ab* 12 *humilitate ipſius, & exaltauit caput eius, & mirati ſunt in illo multi, & honorauerunt Deum.* Eccli. 11. 10. 11. 12. 13.

1. *Si ſecutus fueris.*) ſeu perſecutus, ſcilicet diuitias.

2. *Non apprehendes.*) ſcilicet niſi Deus dederit, & fortunauerit tuos labores.

3. *Non effugies.*) ſupple paupertatem, ſi Dominus

minus velit te pauperem.

4. *Si præcucurreris.*) .i. ad fugiendam paupertatem.i.licet paupertatem videaris iam longè poſt te reliquiſſe.

5. *Feſtinans.*) ſupple ditari.

6. *Dolens.*) qui multis angitur doloribus, dum non ei omnia ex voto ſuccedunt.

7. *Impius.*) Eius impietatem, huius rei aſſignat cauſam.

8. *Tanto magis,&c.*) .i. & tamen non ideo magis abundat.

9. *Marcidus.*) languidus:ad operandum tardus.

10. *Recuperatione.*) ſubſidio ipſum reparãte.

11. *Plus deficiens virtute.*) .i. multum deficiens fortitudine.

12. *Humilitate.*) humili ſtatu & paupertate.

§. 28. MINATVR DEVS DIVITES FRVſtratum iri ſpe ſua, nec partis fruituros.

Amos 5.11 *Idcirco pro eo quod diripiebatis pauperem & [1] prædam electam tollebatis ab eo: domos quadro lapide [2] ædificabitis, & non habitabitis in eis: vineas plantabitis amantiſsimas, & non bibetis vinum earum.*

Sopho.1.13 *Erit [4] fortitudo eorum in direptionem, & domus eorum in deſertum: & ædificabunt domos, & non habitabunt: & plantabunt vineas, & non bibent vinum earum.*

Iob 20.20. [5] *Nec eſt ſatiatus venter eius: & cum habuerit quæ concupiuerat, [6] poſſidere non poterit.*

1. *Prædam electam.*] quicquid vobis pretioſum pulchrumque videbatur.

2. *Ædificabitis.*) ex diuitijs per rapinam partis.

3. *Non habitabitis.*) quia vel moriemini, vel capiemini ab hoſtibus, vel deuenient in manus alienorum, quocumque tandem modo id accidat non incoletis eas.

4. *Fortitudo.*) diuitiæ,quibus ſe fortes & inſuperabiles putabant.

5. *Nec eſt ſatiatus*) licet innumera vndique corrogaſſet.

6. *Poſſidere non poterit.*) vel quia morietur, vel quia ijs priuabitur à raptoribus, ſicut & ipſe alijs ea rapuit.

§. 29. AD IDEM, ET BONIS EIVS IVSTOS fruituros.

Iob 27.16. 17.18. *Si [1] comportauerit [2] quaſi terram argentum, [3] & ſicut lutum præparauerit veſtimenta, ſe præparabit quidem, ſed iuſtus veſtietur illis: & argentum [4] innocens diuidet. [5] Ædificauit [6] ſicut tinea domum ſuã, & ſicut [7] cuſtos fecit [8] vmbraculum.*

1. *Comportauerit.*) coaceruauerit argenti immenſam vim.

2. *Quaſi terram.*) ad eum modum quo terra in cumulos redigitur.

3. *Et ſicut lutum,&c.*) .i. ſi veſtium magnam copiam multa curioſitate & pretio præpararit, cõpreſſeritque in altos cumulos ad eum modum, quo in plateis congeritur lutum.

4. *Innocens,*) vir probus.

5. *Ædificauit.*) diues.

6. *Sicut tinea.*) id eſt, domum non diu duraturam, vt tineæ domus in exeſo ligno non diu durat.

7. *Cuſtos.*) Chaldæus *pomorum.*

8. *Vmbraculum.*) quod parum durat, & cuſtodia abſoluta euertitur.

§. 30. IDEO VOCANTVR CONFVSIO.

Vide ſupra §. 5. *num.* 5.

§. 31. DIVITIÆ NON SATIANT VOLVNtatem.

Vide ſupra §. 28. *num.* 5. *& verbo Auaritia* §. 9.

[1] Quomodo vinum potentem decipit, ſic erit [2] vir ſuperbus, & [3] non decorabitur: qui [4] dilatauit quaſi infernus animam ſuam: & ipſe quaſi mors, & non adimpletur, [5] & congregauit ad ſe omnes gentes & coaceruauit ad ſe omnes populos. Abac.2.5.

1. *Quomodo,&c.*) quia primum eum exhilarat, deinde proſternit, & omnium riſui, ac odio exponit, ſic erit impiorum fœlicitas omnis, & diuitiæ, quæ cito tranſibunt, & ipſis poſtea dolorem & irriſionem afferent.

2. *Vir ſuperbus.*) diuitijs maximè ineſt ſuperbia & faſtus.

3. *Non decorabitur.*] honorabitur, imo omnes eum deteſtabuntur.

4. *Dilatauit,&c.*) nullæ diuitię, nulla regna eum ſatiant, & ſicut mors & infernus dilatant ſe vt plures recipiant, ſic iſte non expletur diuitiis & regnis, loquitur ad litteram de Nabuchodonoſore.

5. *Et congregauit.*] licet congregarit, & licet multarum gentium factus ſit dominus.

§. 32. DIVITIÆ PARVM OBLECTATIONIS afferunt.

Vbi multæ ſunt opes, multi, & qui comedunt eas, & quid prodeſt poſſeſſori, [1] niſi quod cernit diuitias oculis ſuis? Eccl. 5.10.

1. *Niſi quod cernit,&c.*) quaſi dicat: cum pluſquam vnius hominis cibum capere non poſſit, nihil ei proſunt diuitię, niſi quod eas videndo, talem, qualem inde percipiat voluptatem.

§. ADD. VARIE HOMINEM CRVCIANT diuitiæ malè partæ

Vide V. Contentio. §. 17.

§.33. Divitiæ efficivnt in memoria Dei oblivionem.

Iſa. 57.10 *In multitudine viæ tuæ* [1] *laboraſti, non dixiſti,* [2] *quieſcam,* [3] *vitam manus tuæ inueniſti, propterea non* [4] *rogaſti.*

Oſee 13.6. [5] *Iuxta paſcua ſua adimpleti ſunt, & ſaturati ſunt:* [6] *eleuauerunt cor ſuum, & obliti ſunt mei.*

Deut. 8.11 12.13.14. *Obſerua, & caue ne quando obliuiſcaris Domini Dei tui & negligas mandata eius atque iudicia, & ceremonias quas ego præcipio tibi hodie: ne poſtquam comederis & ſatiatus fueris, domos pulchras ædificaueris, & habitaueris in eis, habueriſque armenta boum, & ouium greges, argenti & auri cunctarumque rerum copiam, eleuetur cor tuum & non reminiſcaris Domini Dei tui, qui eduxit te de terra Ægypti de domo ſeruitutis.*

1. *Laboraſti.*) profecta varijs vijs, vel ad varios ad petendum auxilium.

2. *Quieſcam.*] à tot itineribus. 70. *deſinam.*

3. *Vitam manus tuæ.*) .i. diuitias, quibus viuitur, manuum labore partas.

4. *Rogaſti.*) 70. non rogaſti me: oblita es mei, quaſi alieno non egens auxilio. Ita Hier.

5. *Iuxta paſcua, &c.*) .i. ſecundum abundantiam paſcuorum, quæ eis dedi, fuit eorum ſaturitas i. magna fuit, quia multa eis dedi paſc[illegible]

6. *Eleuauerunt.*) ditati à me cœperunt ſuperbire.

§.34. Divitiæ qvæ damna accerſant corpori.

Avfervnt somnvm.

Eccl. 5.11. *Dulcis eſt ſomnus* [1] *operanti, ſiue parum, ſiue multum comedat:* [2] *ſaturitas autem diuitis non ſinit eum dormire.*

Vide Lucæ 12. à verſu 16. quomodò inſomnem diues ille duceret noctem, quidque tum cum ei dormiendum eſſet, cogitaret.

1. *Operanti.*) labore manuum victum paranti.

2. *Saturitas.*) nimius cibus ingeſtus.

§.35. Affervnt mortem, variaqve mala.

Eccl. 5.12. *Eſt & alia* [1] *infirmitas peſſima, quam vidi ſub ſole: diuitiæ conſeruatæ* [2] *in malum domini ſui.*

1. *Infirmitas peſſima.*) moleſtia grauiſſima.

2. *In malum, &c.*) quia diuites ſæpe occiduntur, vt quis eorum bonis potiatur.

§.36. Etiam immatvram.

[1] *Antequam dies eius impleantur* [2] *peribit, &* Iob 15.32. [3] *manus eius areſcent. Lædetur quaſi vinea in* 33. *primo flore botrus eius, & quaſi oliua* [4] *proijciens florem ſuum.*

1. *Antequam, &c.*] .i. antequam perueniat ad illos annos, ad quos ſecundum naturæ eius conſtitutionem, ſi bene vixiſſet peruenturus erat.

2. *Peribit.*) aut peſte aut gladio, aut ſubito aliquo alio caſu, diuino id operante iudicio.

3. *Manus areſcent.*) ad omne opus reddentur inutiles.

4. *Proijciens florem.*) ante tempus ſcilicet: quæ propterea nullum profert fructum. Ita diues impius nullum fructum bonorum operum profert, quare vt arbor arida & infructuoſa proijcietur in ignem inextinguibilem.

§.37. Qvid in fama et honore efficiant diuitiæ.

Vide ſupra §.4. n.5. & §.31. n.1.

§.38. Qvid in bonis fortvnæ, sev quid diuitiæ in ſe ipſæ. Minatur Deus earum omnium iacturam.

Ecce profecti ſunt [1] *à vaſtitate: Ægyptus congre-* Oſee 9.6. *gabit eos, Memphis ſepeliet eos:* [2] *deſiderabile argentum eorum vrtica hæreditabit,* [3] *lappa in tabernaculis eorum.*

Neſcierunt facere rectum dicit Dominus: theſau- Amos 3. *riſantes* [4] *iniquitatem, & rapinas in ædibus ſuis.* 10.11. *Propterea hæc dicit Dominus Deus, tribulabitur &* [5] *circuietur terra, & detrahetur ex te fortitudo tua, & diripientur ædes tuæ.*

Corrumpam vineam eius, & ficum: de quibus di- Oſee 2.12. *xit,* [7] *mercedes hæ meæ ſunt, quas dederunt mihi amatores mei, & ponam* [8] *ea* [9] *in ſaltum, & comedet eam* [10] *beſtia agri.*

[11] *Leo cœpit ſufficienter* [12] *catulis ſuis, & necauit* Nahum. [13] *leænis ſuis: & impleuit præda ſpeluncas ſuas,* 2.12.13. *& cubile ſuum rapina. Ecce ego ad te, dicit Dominus exercituum, & ſuccendam* [14] *vſque ad ſummum* [15] *quadrigas tuas, &* [16] *leunculos tuos* [17] *comedet gladius, &* [18] *exterminabo de terra prædam tuam, &* [19] *non audietur vltra vox nuntiorum tuorum.*

Huc reuoca quæ capite 3. § 1. & §. 3. & quę hoc cap. §. 12. & §. 4. & §. 5.

1. *A vaſtitate.*) propter vaſtitatem terræ ſuæ fugerunt in Ægyptum.

2. *Deſiderabile argentum.*) .i. domos in quas ſuas congeſſerant pecunias, quas ita amabãt, vel domos, in quibus argentea erant omnia.

3. *Lappa, vrtica, &c.*] quia naſcentur lappæ, & vi-

& vrticę, vbi quondam domus eorum erant.

4.*Iniquitatem.*)diuitias iniquitate partas.

5. *Circuitur.*] Ab hoſtibus.

6.*Fortitudo.*)opes quibus te fortem exiſtimas.

7.*Mercedes, &c.*] ſtipendia, cultus idolorum, cum tamen mea eſſent dona.

8.*Ea.*] vineam & ficum.

9.*In ſaltum.*) In ſyluam omnia vertam, neque habebit vltra terra vites aut arbores fructiferas.

10.*Beſtia agri.*] hoſtilis exercitus.

11.*Leo.*) leonem vocat regem Aſſyriorum, qui bello multo populatus erat.

12.*Catulis.*) filijs & nepotibus.

13.*Leænis.*) vxoribus ſuis, impleuitque regnum ſuum omnis generis rapina.

14.*Vſque ad fumum.*) vt penitus vertantur in fumum & deleantur funditus.

15.*Quadrigas.*) ſub quibus intellige reliquum belli apparatum.

16.*Leunculos.*) filios & nepotes.

17.*Comedet.*) occident Chaldæi.

18.*Exterminabo prædam.*] .i. diuitias ex rapina collectas.

19.*Non audietur, &c.*) quales in Ieruſalem miſit Sennacherib: q. d. non habebis, quos mittas, nec ad quos.

§. 39. NEC MINATVR MODO, SED INfert etiam.

Iob. 4. 11. 1 *Tigris perijt, eo quod* [2] *non haberet prædam; &* [3] *catuli* [4] *leonis diſſipati ſunt.*

Iob 5. 5. *Cuius* [5] *meſſem* [6] *famelicus comedet, & ipſum rapiet armatus, & bibent* [7] *ſitientes diuitias eius.*

Iob 20. 28. [8] *Apertum erit germen domus illius,* [9] *detrahetur in die furoris Dei.*

Pſ. 58. 15. [10] *Conuertentur ad veſperam, & famem patientur vt canes: & circuibunt ciuitatem.*

Prou. 12. 27. [12] *Non inueniet* [11] *fraudulentus lucrū: &* [13] *ſubſtantia* [14] *hominis* [15] *erit auri pretium.*

Prou. 22. 16. [16] *Qui calumniatur pauperem, vt augeat diuitias ſuas,* [17] *dabit ipſe ditiori, & egebit.*

Prou. 28. 22. *Vir, qui feſtinat ditari, & alijs* [18] *inuidet, ignorat quod egeſtas* [19] *ſuperueniet ei.*

Eccli. 40. 13. 14. [20] *Subſtantiæ iniuſtorum* [21] *ſicut fluuius ſiccabuntur,* [22] *& ſicut tonitruum magnum in pluuia perſonabunt.* [23] *In aperiendo manus ſuas, lætabitur:* [24] *ſic prævaricatores in conſummatione tabeſcent.*

Prou. 3. 33. *Egeſtas à Domino in domo impij: habitacula autem iuſtorum* [27] *benedicentur.*

Iob 27. 20 [27] *Apprehendet eum quaſi aqua inopia, nocte opprimet eum tempeſtas.*

Prou. 13. 11 *Subſtantia* [28] *feſtinata* [29] *minuetur: quæ autem paulatim colligitur manu, multiplicabitur.*

Prou. 20. 21. [30] *Hæreditas ad quam* [31] *feſtinatur in principio, in nouiſſimo* [32] *benedictione carebit.*

Vide ſupra cap. 3. §. 11. poſt numer. 17. & hoc cap. 4. parap. 27. & 28. & 29 & 4. & 5.

1.*Tigris.*) diues, qui in modum tigridis crudelis eſt.

2.*Non haberet prædam.*) defectu rerum neceſſariarum.

3.*Catuli.*) filij, nepotes.

4.*Leonis.*] diuitis, qui ob crudelitatem, & rapacitatem eſt inſtar leonis.

5.*Meſſem.*] labores omnes magno partos dolore & induſtria.

6. *Famelicus.*] ſeu ſit hoſtis, ſeu pauperes, ſeu quiuis alius fur.

7.*Sitientes.*) prædones, vel pauperes.

8.*Apertum erit germen, &c.*) exponetur malis & paupertati poſteritas eius. Chaldæus, Transferetur frumentum.

9.*Detrahetur.*) auferetur.

10.*Conuertentur ad veſperam.*] ire & redire cogentur ſub veſperam, ad quærendum panem.

11.*Fraudulentus.*) qui dolo & malis artibus parat opes.

12.*Non inueniet lucrum.*) non percipiet inde commodum, quia malè parta, malè dilabuntur.

13. *Subſtantia.*) opes, bona.

14.*Hominis.*] ſupple iuſti aut ſeduli.

15.*Erit auri pretium.*) .i. aurū pretioſum, id eſt, homo iuſtus poſſidebit ſua iuſtitia & ſedulitate opes plurimas.

16.*Calumniatur.*] .i. iniuria afficit ipſo facto, opprimit.

17.*Dabit ditiori.*) vt ſcilicet eius conniuentia & patrocinio licentius rapiat: vel *dabit ditiori*, quia potentiores ab eis malè parta rapiunt, vt videmus fieri in vſurarijs & raptoribus.

18. *Inuidet.*) non patitur alios ſecum lucrum facere, ideo aliorum lucra conatur pręcipere.

19.*Superueniet.*] repentè & improuiſò.

20.*Subſtantiæ.*] opes.

21.*Sicut fluuius, &c.*) .i. ſicut torrens aliquis magnus inſtar fluuij procurrens, qui ſubitò aliquando exareſcit. Sic impiorum diuitiæ, licet ſecundo curſu aliquandiu fluant, tamen ſubitò cum morte, & nunquam ante mortem, repentino caſu aliquo pereunt.

22.*Et ſicut tonitruū, &c.*) tonitru magnum edit ſonum in pluuia, ſed ſimul cum pluuia euaneſcit: ita diuitiæ impiorūm, cum inſtar tonitrui ad tempus admirationem quandam habeant, ſuoque fulgore ac ſtrepitu pompæ terreant; tamen diuturnæ non ſunt, ſed mox diſparent.

23.*In aperiendo manus ſuas.*) per proſopopeiam tribuit pluuiæ, *aperire manus ſuas, & lætari.* Senſus eſt: cum ſe pluuia largè ſuper terrā effuderit (hoc.n. eſt aperire manus) tūc lætabitur, quod ſc. terrorē tonitrui ſuperauerit

& ho-

v. inf. post 6 fol.

copia prolis & fœcunditas inſignis Eccleſiæ, quæ innumeros ſponſo ſuo proles parit, quemadmodum innumera ſunt grana tritici in aceruo.

2.*Lilijs.*] Caſtitate, alijſque virtutibus.

§. 4. Filios svos parit qvandoque magno cum dolore.

Apoc.12.2. 1 *Clamabat parturiens & cruciabatur vt pariat.*

1. *Clamabat &c.*] Loquitur hic de extremis temporibus, quando Eccleſia filios quos Deo paritura eſt, non ſine magnis doloribus pariet.

2.*Cruciabatur vt pariat.*] i. vehementer affligebatur cauſa pariendi, aut donec pareret: Quia magna cum difficultate conuertentur infideles, baptizabuntur infantes ob potentiam eorum qui Eccleſiam oppugnabunt, ob falſos Doctores, ob Antichriſti perſecutionem multiplicem.

§. 5. Qvam esset primis initiis Eccleſia părua & humilis, & quantum creuerit.

Cant 8.8 1 *Soror noſtra [2] paruula eſt, & [3] vbera non habet.*

Matt 13.31 *Simile eſt [4] regnum cælorum grano ſinapis, quod ac-*
32.33. *piẽs homo ſeminauit in agro ſuo; quod minimum quidem eſt omnibus ſeminibũs, cum autem creuerit maius eſt omnibus oleribus & [5] fit arbor: ita vt volucres cæli veniant, & habitent in ramis eius: aliam parabolam locutus eſt eis, ſimile eſt regnum cælorum fermento quod acceptum mulier abſcondit in farinæ [6] ſatis [7] tribus, donec fermentatum eſt totum.*

Iſa.60.22. [8] *Minimus erit in [9] mille, & [10] paruulus in gentem [11] fortiſſimam, ego Dominus in tempore [12] eius, [13] ſubito faciam illud.*

Cant.4.15. [14] *Fons [15] hortorum: [16] puteus [17] aquarum viuentium, quæ [18] fluunt impetu [19] de Libano.*

Vide cap.10. Eſther v.6.

1.*Soror.*] Vide ſupra cap.1.§.1.num.20.

2.*Paruula eſt.*] Quia initio conſtabat Eccleſia paucis Apoſtolis, diſcipulis, pijſque mulieribus.

3.*Vbera non habet.*] Metaphora eſt à puellulis quæ antequã adoleſcant non habent congruum vberum tumorem: vel per vbera intelligi poteſt fœcunditas cæleſtis doctrinæ, ante enim Spiritus ſancti aduentum, cum eccleſia in paucis conſiſteret Apoſtolis, neque ei erat facundia neque audacia loquendi: erãt enim ſimplices & illiterati & timidi.

4.*Regnum cælorum.*] i. Eccleſia maximè primitiua, inquit Chryſoſt.

5.*Fit arbor.*] q d. Regnum hoc quod ineo, Eccleſia quam auſpicor paruis incrementis, tandem ſumma euadet.

6.*Satis.*] Satum menſura eſt, modium & dimidium continens. Ita Hieronym.

7.*Tribus.*] Poſuit pro *multis*, inquit Chryſ. Eandem habet applicationem hæc parabola cum priore, quam *vide numero* 5.

8.*Minimus.*] i. parua familia, parua eccleſia.

9.*Mille.*] i. referta erit plurimis fidelibus.

10.*Paruulus.*] Parua domus, congregatio, qualis initio erat ſancta Eccleſia.

11.*Fortiſſimam.*] 70. magnam.

12.*Eius.*] i. ſuo tempore, à me ordinato.

13. *Subitò.*] Quam id ſubitò factum *vide ſupra* §.2.

14.*Fons.*] Tanquam fons eſt Eccleſia, fontes enim exigua habent initia, poſtea verò inualeſcentes, fluuios pariunt magnos & rapidos.

15.*Hortorum.*] Vnde irrigantur horti, ſeu particulares Eccleſiæ.

16.*Puteus.*] Tanquam puteus eſt eccleſia ob eandem rationem.

17.*Aquarum viuentium.*] Non mortuarum: quia doctrina Euangelica clara eſt & lucida, potanteſque viuificat, paſcit, oblectat, & confirmat in vitam æternam.

18 *Fluunt impetu.*] i. Copioſè.

19.*De Libano.*] i. Chriſto qui frequenter in ſcripturis Libano comparatur, ob ſuæ altitudinis eminentiam ſupra omnes creaturas; à Chriſto enim tanquam prima & altiſſima veritate profluit omnis Eccleſiæ doctrina.

CAPVT III.

Quomodo nemo vnquam in Eccleſiam ſit præualiturus, & de continua eius à Deo protectione.

§. 1. Id asseritvr et promittitur à Deo.

1 *Deus [2] in domibus eius cognoſcetur, [3] cũ ſuſcipiet* Pſ.47.4.5.
eam. Quoniam ecce reges terræ [4] congregati ſunt: 6.7.8.
conuenerunt in vnum. Ipſi [5] videntes ſic admirati ſunt, conturbati ſunt, [6] commoti ſunt; tremor apprehendit eos, ibi dolores [7] vt parturientes. [8] In ſpiritu vehementi [9] conteres naues Tharſis, [10] ſicut audiuimus, [11] ſic vidimus in ciuitate Domini virtutum in ciuitate Dei noſtri: [12] Deus fundauit eam in æternum.

[13] *Reſpice [14] Sion Ciuitatẽ ſolemnitatis noſtræ: oculi* Iſa.33.20.
tui videbunt [15] Ieruſalem, [16] habitationem opu- 21.22.23.
lentam, [17] tabernaculum quod nequaquam tranſferri poterit: nec auferentur [18] claui eius in ſempiternum & omnes funiculi eius non rumpentur. Quia ſolũmodo ibi magnificus eſt dominus Deus noſter: [19] locus fluuiorum riui latiſſimi & patẽtes: non tranſibit per eũ nauis [20] remigum, neque [21] trieris magna tranſgredietur eum. Dominus enim iudex noſter, Dominus legifer noſter, Dominus [22] Rex noſter ipſe ſaluabit nos. [23] Laxati ſunt funiculi tui, & non præualebunt: ſic erit malus tuus vt [24] dilatare ſignum non queas.

3 *Irruet.*) id eſt, ſubitò & improuiſò, dum ſe maximè putabat ſecurum; ſicuti qui ſe nimium grato cibo aliquo repleuerunt, repentè grauiſſimis torſionibus excruciantur.

4 *Vtinam,&c.*) quaſi dicat: ſi vt optat ventrem impleuerit; ſeu ſi accidat vt impleatur; 70. ſi quando impleuerit ventrem.

5. *Vt emittat,&c.*) i. emittet, ſeu grauius à Deo punietur.

6. *Pluat bellum.*) id eſt, doloribus innumeris & continuis (iiſque tot, quot ſunt guttæ in diuturna pluuia) eum quaſi aperto bello inuadat.

§. 10. De effectis divitiarum in animo, ac primùm de Intellectu, quam ſtultus diues, qui magno labore, incerto hæredi inerti, & ſtulto opes congregat.

Eccli. 2.18. 19. 20. 21. 22. *Rurſus deteſtatus ſum omnem induſtriam meam, qua ſub ſole ſtudioſiſſimè [1] laboraui, habiturus hæredem poſt me, quem ignoro, vtrum ſapiens, an ſtultus futurus ſit, & dominabitur in laboribus meis, quibus deſudaui, & ſollicitus fui, & eſt quicquam [2] tam vanum? vnde ceſſaui, [3] renunciauitque cor meum vltrà laborare ſub ſole. Nam cum alius laboret [4] in ſapientia & doctrina, & ſolicitudine, homini [5] otioſo quæſita dimittit, & hoc ergo vanitas, & [6] magnum malum. Quid enim proderit homini de vniuerſo labore ſuo & afflictione ſpiritus, qua ſub ſole cruciatus eſt.*

Eccl. 4. 7. 8. *Conſiderans reperi & aliam vanitatem ſub ſole, vnus eſt, & ſecundum non habet, non filium, non fratrē, & tamē laborare non ceſſat, non ſatiantur oculi eius diuitiis: nec cogitat dicens, cui laboro, & fraudo animam meam bonis? in hoc quoque vanitas eſt, & afflictio [7] peſſima.*

Luc. 12. 20. *[8] Stulte [9] hac nocte, animam tuam [10] repetunt à te, quæ autem paraſti, [11] cuius erunt?*

Pſ. 38. 7. *Theſaurizat: & ignorat, cui congregabit ea?*

Pſ. 48. 11. *[12] Non videbit interitum cum viderit ſapientes morientes: ſimul [13] inſipiens & ſtultus peribunt.*

1. *Laboraui.*) ad congregandas opes.

2. *Tam vanum.*] Eſtne vllus labor magis inanis & ſine fructu, q. d. non.

3. *Renunciauitque.*] i. deſiit.

4 *In ſapientia,&c.*) i. ſapienter, prudenter, & ſollicitè.

5. *Otioſo.*) qui bona ſibi relicta prodigè expendit, inquit Liran.

6. *Magnum malum.*) magna, grauis moleſtia.

7. *Peſſima.*) i. moleſtiſſima.

8. *Stulte.*] qui longa tibi tempora ad fruendum diuitiis promittebas. Gloſſa Interlinearis.

9. *Hac nocte.*) qui ſibi multos annos ſperabat, diem ſequentem non videt. Greg.

10. *Repetunt.*) Exactores, ita Gloſſa Interlinearis: vel terribiles dæmones, cum Chryſoſtomo.

11. *Cuius erunt.*) certè non tua, qui nihil hinc auferes.

12. *Non videbit interitum.*) ſupple diues, id eſt, non cogitabit ſe moriturum, licet videat alios morientes: & in hoc mirè eſt cæcus, quaſi non ſit etiam ipſe ex eadem materia corruptibili compoſitus.

13. *Inſipiens,&c.*) Hîc diues vocatur inſipiens & ſtultus, q. d. licet non cogitet ſe moriturum, morietur tandem.

§. 11. De effectis divitiarum in voluntate.

Principiò causa sunt multorum peccatorum.

Si diues fueris non eris innocens. Eccli. 11. 10.

Ob hanc cauſam vocantur,

1 *Mammona iniquitatis, & iniquum.* Lucæ 16. 9. 11.

2 *Repleta eſt terra argento, & auro: & non eſt finis theſaurorum eius: & repleta eſt terra eius equis: & innumerabiles quadrigæ eius: & repleta eſt terra eius idolis: opus manuum ſuarum adorauerunt, quod fecerunt digiti eorum.* Iſa. 2. 7. 8.

Locutus ſum ad te in [3] abundantia tua, & dixiſti, non audiam: hæc eſt [4] via tua [5] ab adoleſcentia tua, quia non audiſti vocem meam. Hier. 22. 21.

Vide verbo Contentio, §. 3. n. 6.

1. *Mammona.*) ita vocantur diuitiæ, linguâ Syrorum, aut Chaldæorum. Hieronymus: vel Pœnorum, inquit Auguſtinus. Neque id mirum, ad vtramque linguam pertinere; cum hi à Tyriis & Phœnicibus, Syriis fuerint oriundi.

2. *Repleta eſt,&c.*) i. cum rebus omnibus abundarent, tunc idola coluerunt.

3. *Abundantia.*) proſperitate, cum affluerres diuitiis.

4. *Via.*) conſuetudo, ingenium tuum.

5. *Ab adoleſcentia tua.*) ex quo eductus es de Ægypto.

§. 12. Ad idem: Item spoliatum iri diuites.

1 *Ornamentum monilium ſuorum in ſuperbiam poſuerunt, & imagines abominationum ſuarum, & ſimulachrorum fecerunt ex eo: propter hoc dedi eis illud in [2] immunditiam: & dabo illud in manus alienorum ad diripiendum, & impiis terræ in prædam, & [3] contaminabunt illud.* Ezech 7. 20. 21.

Et hæc neſciuit, quia ego dedi ei frumentum, & vinum & oleum, & argentum multiplicaui ei, & aurum, [4] quæ fecerunt Baal. Oſee 2. 8.

Argen-

Oſee 8. 4. *Argentum ſuum, & aurum ſuum fecerunt ſibi idola [5] vt interirent.*

Deut. 32. 15. [6] *Incraſſatus eſt dilectus, & recalcitrauit, incraſſatus, impinguatus, dilatatus; dereliquit Deum factorem ſuum, & receſsit à Deo ſalutari ſuo.*

Vide infra §. 23.

Eccl. 10. 19. *Pecuniæ [7] obediunt omnia.*

Prou. 30. 8. 9. *Diuitias ne dederis mihi, ne fortè ſatiatus illiciar [8] ad negandum, & dicam quis eſt Dominus?*

1. *Ornamentum, &c.*) quia de auro & argento fecerunt ſibi ornamenta, vnde ſuperbierunt. Liranus: & ex iiſdem ornamentis fecerunt idola; id enim ſignificat *abominationum*, &c. quomodo diuitiæ cauſa peccatorũ.

2. *Immunditiam.*) vt proiiciantur, ſicut ſolent res immundæ & contemptæ, vel vt prophanentur à gentibus.

3. *Contaminabunt.*) prophanabunt.

4. *Qua fecerunt Baal.*) id eſt, ex quo argento & auro fecerunt idola Baal, id eſt, Ioui.

5. *Vt interirent.*) id eſt, atque ita tandem interierunt.

6. *Incraſſatus, &c.*) ditior factus.

7. *Obediunt omnia.*) quare magnam dat anſam quorumlibet peccatorum, niſi quem Dei timor cohibeat.

8. *Ad negandum.*] ſcilicet Deum, hoc eſt ne deſeram Deum, & deiiciar ad idola. Quod quidem faciunt diuitiæ & proſperitas temporalis, dum hominem pertrahunt ad voluptates carnis, quę ſæpe deſinunt in perfidiam, apoſtaſiam & atheiſmum: dum etiam efficiunt in eo nimium amorem rerum terrenarum, inducuntque in ſuperbiam, quæ omnis Apoſtaſiæ initium. Denique inordinatus amor diuitiarum, eſt idolorum ſeruitus ſecundum Apoſtolum.

§. 13. ETIAM TIMORE EOS PERDENDI peccatur.

3. Reg. 12. 26. 27. 28. *Dixit Ieroboam in corde ſuo, nunc reuertetur regnum ad domum Dauid; ſi aſcenderit populus iſte vt faciat ſacrificia in domo Domini in Ieruſalem, & [1] conuertetur cor populi huius ad Dominum ſuum Roboam regem Iuda, interficientque me, & reuertemur ad eum. Et excogitato conſilio fecit [2] duos vitulos aureos, & dixit eis: nolite vltra aſcendere in Ieruſalem, ecce Dij tui Iſrael, qui te eduxerunt de terra Aegypti.*

Ioa. 11. 48. [3] *Si dimittimus eum ſic, omnes credent in eum, & venient Romani, & tollent noſtrum locum & gentem.*

1. *Conuertetur, &c.*) probabiliter enim credebat, inquit Liranus; quod per ſacerdotes populus ad hoc induceretur, vel ſi non poſſet induci, detineretur à Roboam quouſque iuraſſet ei fidelitatem, & conſentiret in mortem Ieroboam.

2. *Duos vitulos.*) ad ſimilitudinem vituli, quem fecerat Aaron.

3. *Si dimittimus, &c.*) Timebant, inquit Auguſ. ne ſi omnes in eum crederent, nemo remaneret, qui contra Romanos ciuitatem defenderet. Temporalia ergo perdere timuerunt, & vitam æternam non cogitauerunt, ac ſic vtrumque amiſerunt: tulerunt enim Romani & locum & gentem, expugnando, & transferendo. Vel cum Chryſoſtomo: Volebant populum concitare tanquam in periculo conſtitutum ex ſuſpicione tyrannidis: q. d. ſi viderint eum Romani turbas ducentem, ſuſpicabuntur tyrannidem & defectionem ab illis & deſtruent ciuitatem.

§. ADD. DIVITIÆ FACIVNT HOMINEM nihil timere.

Vide V. Conſilium §. 9. & V. Diuitiæ, c. 2. §. 2. nu. 3.

§. 14. DIVITES PLVRIMVM SVNT CRVDELES & immites. Item qua ratione puniendi.

Væ qui opulenti eſtis [1] in Sion & confiditis [2] in monte Samariæ; optimates [3] capita populorum, ingredientes [4] pompaticè [5] domum Iſrael. [6] Qui dormitis in lectis eburneis, [7] & laſciuitis in ſtratis veſtris: [8] qui comeditis agnum de grege, & vitulum de medio armenti: qui canitis ad vocem pſalterij: ſicut Dauid putauerunt ſe habere vaſa cantici: bibentes vinum in phialis, & optimo vnguento delibuti: & nihil patiebantur ſuper contritione Ioſeph. Amos 6. 1. 4. 5. 6.

Ideo vocantur leones Pſal. 33. 11. vbi enim noſtra verſio legit, *diuites eguerunt*, poteſt etiam verti ex Hebræo, *leones eguerunt*.

Imò & in noſtro textu comparantur leoni.

[9] *Venatio leonis onager in eremo: [10] ſic & paſcua diuitum ſunt pauperes.* Eccli. 13. 23.

Quàm ſe leonem præbuerit, & immitem diues quidam erga Lazarum, & quàm verè dixerit Dauid leones ſeu diuites eguerunt, cum nec aquæ guttula conceſſa ſit huic diuiti. *Vide Luc. c. 16 à medio.*

1. *In Sion.*) vbi diues colitur, & tot pauperes ſunt, quibus Deus benefacere præcipit. Sion Chriſtianorum eſt Eccleſia.

2. *In monte Samariæ.*) In potẽtia regni Iſrael cuius caput erat Samaria, exiſtimantes nunquam illã perituram, neque veſtras diuitias.

3. *Capita.*] gubernatores, duces.

4. *Pompaticè.*) ita vt tumorem animi, corpus oſtendat, & pomparum ferculis ſimiles eſſe videantur, ait Hieronymus: Ipſo corporis motu oſtendunt ſe velle honorari & principes iudicari.

5. *Domum Iſrael.*) .i. congregationẽ populi

6. *Qui dormitis in lectis eburneis.*] cum pecunia qua illos emiſtis, alendi vobis eſſent pauperes. *V. Ambr. lib. de Nabuthe Iezaelita, c. 13.*

7. *Laſciuitis.*] libidini indulgetis.

8. *Qui comeditis, &c.*] vſque ad finem. *Vide V. Conuiuia, parte 2. §. 4.*

9. *Venatio.*) ſubaudi, *ſicut*; ſicut ergo venatur leo aſinos ſylueſtres, quia ei inferiores viribus.

10. *Sic & paſcua, &c.*] quia eorum bona diripiunt, eorum ſe paſcunt ſudoribus.

§ 15. DIVITES SPOLIANT PAVPERES, HIS ne hiſcere quidem auſis.

Eccli. 13. 4. *Diues [1] iniuſtè egit, & [2] fremet: pauper autem læſus [3] tacebit.*

1. *Iniuſtè egit.*) in pauperem.

2. *Fremet.*) minabitur per iram, indignè fremet, cum ſe humiliare deberet.

3. *Tacebit.*) nec audebit ſuam innocentiam defendere, aut alterius oſtendere iniuriam, ne ſi loquatur, magis offendat iratum, & ad nouam, quam minatur iniuriam prouocet.

§. 16. DIVITES ODERVNT PAVPERES.

Eccli. 13. 22. 24. *Quæ communicatio ſancto homini ad [1] canem? aut [2] quę pars diuiti ad pauperem, & ſicut [3] abominatio eſt ſuperbo humilitas: ſic & [4] execratio diuitis pauper.*

1. *Canem.*) Quia ſecundum legem animal eſt immundiſſimum, eo quod nec findit vngulam, nec ruminat. Vel per canem accipitur peccator, qui immundus eſt & prophanus.

2. *Quæ pars.*) quæ amicitia, quæ communicatio. q. d. tantum abeſt vt cum eo communicet, quin odit etiam vt vir ſanctus & religioſus odit canem ſeu peccatorem.

3. *Abominatio.*) quia dedignatur vilis haberi & abiectus.

4. *Execratio.*) abominatio, vehemens odium, & animi alienatio.

§. 17. HIS ALIISQVE PECCATIS DIVITES Deum ipſum prouocant.

Iob 12. 6. *Abundant tabernacula prædonum, & audacter [1] prouocant Deum, [2] cum ipſe dederit omnia in manus eorum.*

1. *Prouocant.*) quælibet audentes mala.

2. *Cum ipſe dederit, &c.*) cum à ſe non habeant illa bona, quibus ſic efferuntur, & abutuntur.

§. 18. ATQVE IN EVM BELLVM GERVNT.

[1] Tetendit aduerſus Deum manum ſuam, & contra omnipotentem [2] roboratus eſt. [3] Cucurrit aduerſus eum erecto collo, & [4] pingui ceruice armatus eſt. Iob 15. 26. 27.

1. *Tetendit.*) Extendit, ea agens, quæ nouit Deo diſplicere, aut etiam eum irridens & blaſphemans.

2. *Roboratus eſt.*) in ſua malitia, apud ſe ex propoſito, & intentione decernent Deo non obedire.

3. *Cucurrit, &c.*) quaſi æqualem ſe faciens Deo & viribus parem, veluti cum homo aduerſus hominem erecto collo in ſignum elationis currit aut incedit.

4. *Pingui ceruice, &c.*) obdurata, quaſi paratus cum eo congredi.

§. 19. IN DIVITES, QVI TIMORE AMITtendi ſua, Deum offendunt.

[1] Pro quo ſollicita timuiſti? [2] quia mentita es, & mei non es recordata, neque cogitaſti in corde tuo, [3] quia ego tacens, & quaſi non videns & mei oblita es. Ego [4] annunciabo [5] iuſtitiam tuã, & opera tua non proderunt tibi. Iſa. 57. 11.

1. *Pro quo, &c.*) i. quorſum timuiſti idola, & coluiſti ea, ne opes amitteres.

2. *Quia mentita es.*) *Quia*, non ſemper rationem reddit, ſed narrationem continuat. i. & ſic mentireris mihi, & falleres pactum initum, Exodi 24.

3. *Quia ego tacens, &c.*) id eſt, licet adhuc taceam & diſſimulem me videre.

4. *Annunciabo.*) oſtendam me vidiſſe, oſtendam me non mutum.

5. *Iuſtitiam.*) Ironicè, id eſt, iniquitatem, vel quam tu iuſtitiam vocabas.

§. 20. IN EOS QVI SVIS COMMODITATIbus Dei cultum poſtponunt.

Vide V. Deus, cap. 21. §. 4.

§. 21. IN EOS QVI DIVITIARVM ACQVIrendarum cupiditate peccant, eorumque ſupplicium.

[1] Ephraim [2] vitula [3] docta [4] diligere trituram, & [5] ego tranſiui ſuper pulchritudinem colli eius: [6] aſcendam ſuper Ephraim, [7] arabit Iudas, [8] confringet ſibi ſulcos Iacob. Oſee 10. 11.

1. *Ephraim.* Ephraimitę: ita vocat 10. tribus.

2. *Vitula.*) tanquam vitula.

3. *Docta.*) aſſueta.

4. *Diligere trituram.*) i. eſt ſimilis vitulæ ſeu vaccę nouellæ, quæ amat triturare, potius quam

quam arare. Solent vitulæ cum ad terendum fruges adhibentur citò ab agricolis dimitti, ne nimio labore frangantur; ſed illæ quoniã in tritura liberè comedere ſinuntur, ſæpe vltrò ad trituram redeunt: Ita Iſraelitæ ad idola nationum ſæpe redibant, quoniam eorum commercijs videbant ſe fieri ditiores. Amãt triturare.i.laborem habẽtem præſentia emolumenta, refugiunt arare.i. Deum ſine præſenti emolumento colere.

5.*Ego tranſiui,&c.*).i. collum eius ſuperbũ, & contumax domabo per Aſſyrios.

6.*Aſcendam.*) quaſi ſuper eum, vt eum omnino mihi ſubijciam Aſſyrijs tradendo.

7.*Arabit Iudas.*) cum videbit Iſraelis calamitatem, deſinet trituram idololatriæ, & *arabit*, Deum quæret ſine reſpectu præſentium emolumentorum.

8.*Confringet,&c.*).i. glebas ſulcorum, vt ſcilicet apta ſit terra ad ſementem.

§.22. IN EOS QVIBVS NIHIL CVRÆ EST, vnde, aut qua ratione diteſcant, per faſne, an nefas?

Oſee. 12.8 *Et dixit Ephraim, veruntamen [1] diues effectus ſum, [2] inueni idolum mihi: [3] omnes labores mei non inuenient mihi iniquitatem quam peccaui.*

1.*Diues effectus.*] non refert vnde, inquit Hieron. dummodo diues ſim.

2.*Inueni,&c.*] q. d. Adorent alij alia idola, ego bonum idolum penes me habeo pecuniam.i.nullius egeo.

3.*Omnes,&c.*).i.in diuitijs, quas meo labore acquiſiui, non apparebit iniquitas vlla, quam fecerim: nemo enim me reprehendere audebit, cum diues ſim & potens, & omnes à me adiuuari indigeant. Ita Hieron.

§.23. IN EOS QVI DIVITIIS SVIS ABVtuntur ad peccandum.

Videndum Ezech. caput 16. à verſu 10. per multos verſus, è quibus ſunt hęc pauca.

Ezech. 16. 17. 19. *Tuliſti [1] vaſa decoris tui de auro meo atque argento meo, quæ dedi tibi: & feciſti tibi imagines maſculinas, & [2] fornicata es in eis.*

Vide ſupra §.12.

1.*Vaſa decoris.*) ornamenta pulchra.

2.*Fornicata.*) colendo eas: ſolet ſcriptura Idololatriam fornicationem vocare, quia per eam relinquit homo Deum legitimum ſponſum ſuum.

§. 24. LICET TAM PECCENT GRAVITER diuites, nemo eos audet corripere.

Vide ſupra §.22. *numero* 3.

§. 25. IMO ADVLANTVR, APPLAVDVNT eis omnes.

Vide Verbo Adulatio, & Acceptio perſonarum.

§.26. DIVITIÆ VOLVNTATEM FRVſtrant ſpe ſua; ſunt enim mendaces & falſę, ijſque accommodari poteſt illud Iſaiæ,

Mendacium eſt in [1] dextera mea. Iſa. 44. 20

Eſt qui locupletatur parcè [2] agendo, [3] & hæc eſt pars mercedis illius, [4] in eo quod dicit, inueni requiem mihi, & nunc manducabo de bonis meis ſolus, & neſcit quod tempus prætereat, & mors appropinquet; & relinquat omnia alijs, & morietur. Eccli. 11. 18.19.20.

Dicam animæ meæ: anima mea, habes multa bona poſita in annos plurimos: requieſce, comede, bibe, epulare. Dixit autẽ illi Deus: [5] ſtulte, hac nocte animam tuam repetunt à te: quæ autem paraſti, cuius erunt? ſic eſt qui ſibi theſaurizat, & non eſt [6] in Deum diues. Lucæ 12. 19.20.21.

1.*Dextera.*) i. opere dexteræ, in operibus meis, quibus congero diuitias, mendacium eſt, quia ſcilicet mendaces ſunt diuitiæ.

2.*Agendo*] viuendo.i. genium ſuum fraudando.

3.*Et hæc eſt,&c.*) hanc ſolam habet portionem, quam pro mercede recipiat.

4.*In eo quod,&c.*).i. vt poſſit dicere: Iam mea parcitate aſſecutus ſum bona, in quibus quieſcam.

5.*Stulte.*) Vide ſupra §.10.num.8.

6.*In Deum diues.*) liberalis in pauperes Dei amore. Vel *In Deum*.i. apud Deum. Talis diues dicitur eſſe, quando eleemoſynis, boniſque operibus multa ſibi merita apud Deum, quaſi opes recondit.

§.27. QVOMODO FRVSTRA SÆPE LABOrat quis, vt diteſcat; cum alius Dei beneficio paruo labore diues fiat.

[1] Si ſecutus fueris, [2] non apprehendes: & [3] non effugies, [4] ſi præcucurreris. Eſt homo laborans, & [5] feſtinans, & [6] dolens [7] impius: & [8] tanto magis non abundabit. Eſt homo [9] marcidus egens [10] recuperatione, [11] plus deficiens virtute, & abundans paupertate, & oculus Dei reſpexit illum in bono, & erexit eum ab [12] humilitate ipſius, & exaltauit caput eius, & mirati ſunt in illo multi, & honorauerunt Deum. Eccli. 11. 10. 11. 12. 13.

1.*Si ſecutus fueris.*) ſeu perſecutus, ſcilicet diuitias.

2.*Non apprehendes.*) ſcilicet niſi Deus dederit, & fortunauerit tuos labores.

3.*Non effugies.*) ſupple paupertatem, ſi Do-

minus velit te pauperem.

4. *Si præcucurreris.*) .i. ad fugiendam paupertatem.i.licet paupertatem videaris iam longè poſt te reliquiſſe.

5. *Feſtinans.*) ſupple ditari.

6. *Dolens.*) qui multis angitur doloribus, dum non ei omnia ex voto ſuccedunt.

7. *Impius.*) Eius impietatem, huius rei aſſignat cauſam.

8. *Tanto magis, &c.*) .i. & tamen non ideo magis abundat.

9. *Marcidus.*) languidus: ad operandum tardus.

10. *Recuperatione.*) ſubſidio ipſum reparãte.

11. *Plus deficiens virtute.*) .i. multum deficiens fortitudine.

12. *Humilitate.*) humili ſtatu & paupertate.

§. 28. Minatvr Devs divites frvſtratum iri ſpe ſua, nec partis fruituros.

Amos 5.11 *Idcirco pro eo quod diripiebatis pauperem & [1] prædam electam tollebatis ab eo: domos quadro lapide [2] ædificabitis, & non habitabitis in eis: vineas plantabitis amantiſsimas, & non bibetis vinum earum.*

Sopho.1.13 *Erit [4] fortitudo eorum in direptionem, & domus eorum in deſertum: & ædificabunt domos, & non habitabunt: & plantabunt vineas, & non bibent vinum earum.*

Iob 20.20. *[5] Nec eſt ſatiatus venter eius: & cum habuerit quæ concupiuerat, [6] poſſidere non poterit.*

1. *Prædam electam.*] quicquid vobis pretioſum pulchrumque videbatur.

2. *Ædificabitis.*) ex diuitijs per rapinam partis.

3. *Non habitabitis.*) quia vel moriemini, vel capiemini ab hoſtibus, vel deuenient in manus alienorum, quocumque tandem modo id accidat non incoletis eas.

4. *Fortitudo.*) diuitiæ, quibus ſe fortes & inſuperabiles putabant.

5. *Nec eſt ſatiatus*) licet innumera vndique corrogaſſet.

6. *Poſsidere non poterit.*) vel quia morietur, vel quia ijs priuabitur à raptoribus, ſicut & ipſe alijs ea rapuit.

§. 29. Ad idem, et bonis eivs ivstos fruituros.

Iob 27.16. 17.18. *Si [1] comportauerit [2] quaſi terram argentum, [3] & ſicut lutum præparauerit veſtimenta, ſe præparabit quidem, ſed iuſtus veſtietur illis: & argentum [4] innocens diuidet. [5] Ædificauit [6] ſicut tineæ domum ſuã, & ſicut [7] cuſtos fecit [8] vmbraculum.*

1. *Comportauerit.*) coaceruauerit argenti immenſam vim.

2. *Quaſi terram.*) ad eum modum quo terra in cumulos redigitur.

3. *Et ſicut lutum, &c.*) .i. ſi veſtium magnam copiam multa curioſitate & pretio præpararit, cõpreſſeritque in altos cumulos ad eum modum, quo in plateis congeritur lutum.

4. *Innocens,*) vir probus.

5. *Ædificauit.*) diues.

6. *Sicut tinea.*) id eſt, domum non diu duraturam, vt tineæ domus in exeſo ligno non diu durat.

7. *Cuſtos.*) Chaldæus *pomorum*.

8. *Vmbraculum.*) quod parum durat, & cuſtodia abſoluta euertitur.

§. 30. Ideo vocantvr confvsio.

Vide ſupra §. 5. num. 5.

§. 31. Divitiæ non satiant volvntatem.

Vide ſupra §. 28. num. 5. & verbo Auaritia §. 9.

[1] Quomodo vinum potentem decipit, ſic erit [2] vir ſuperbus, & [3] non decorabitur: qui [4] dilatauit quaſi infernus animam ſuam: & ipſe quaſi mors, & non adimpletur, [5] & congregauit ad ſe omnes gentes & coaceruauit ad ſe omnes populos. Abac.2.5.

1. *Quomodo, &c.*) quia primum eum exhilarat, deinde proſternit, & omnium riſui, ac odio exponit, ſic erit impiorum fœlicitas omnis, & diuitiæ, quæ cito tranſibunt, & ipſis poſtea dolorem & irriſionem afferent.

2. *Vir ſuperbus.*) diuitijs maximè ineſt ſuperbia & faſtus.

3. *Non decorabitur.*] honorabitur, imo omnes eum deteſtabuntur.

4. *Dilatauit, &c.*) nullæ diuitiȩ, nulla regna eum ſatiant, & ſicut mors & infernus dilatant ſe vt plures recipiant, ſic iſte non expletur diuitiis & regnis, loquitur ad litteram de Nabuchodonoſore.

5. *Et congregauit.*] licet congregarit, & licet multarum gentium factus ſit dominus.

§. 32. Divitiæ parvm oblectationis afferunt.

Vbi multæ ſunt opes, multi, & qui comedunt eas, & quid prodeſt poſſeſſori, [1] niſi quod cernit diuitias oculis ſuis? Eccl. 5.10.

1. *Niſi quod cernit, &c.*) quaſi dicat: cum pluſquam vnius hominis cibum capere non poſſit, nihil ei proſunt diuitiȩ, niſi quod eas videndo, talem, qualem inde percipiat voluptatem.

§. Add. Varie hominem crvciant diuitiæ malè partæ

Vide V. Contentio. §. 17.

§. 33. Divitiæ efficivnt in memoria Dei oblivionem.

Iſa. 57. 10 *In multitudine viæ tuæ [1] laboraſti, non dixiſti, [2] quieſcam, [3] vitam manus tuæ inueniſti, propterea non [4] rogaſti.*
Oſee 13. 6. *[5] Iuxta paſcua ſua adimpleti ſunt, & ſaturati ſunt: [6] eleuauerunt cor ſuum, & obliti ſunt mei.*
Deut. 8. 11. 12. 13. 14. *Obſerua, & caue ne quando obliuiſcaris Domini Dei tui & negligas mandata eius atque iudicia, & ceremonias quas ego præcipio tibi hodie: ne postquam comederis & ſatiatus fueris, domos pulchras ædificaueris, & habitaueris in eis, habuerisque armenta boum, & ouium greges, argenti & auri cunctarumque rerum copiam, eleuetur cor tuum & non reminiſcaris Domini Dei tui, qui eduxit te de terra Aegypti de domo ſeruitutis.*

1. *Laboraſti.*) profecta varijs vijs, vel ad varios ad petendum auxilium.
2. *Quieſcam.*] à tot itineribus. 70. *deſinam.*
3. *Vitam manus tuæ.*) i. diuitias, quibus viuitur, manuum labore partas.
4. *Rogaſti.*) 70. non rogaſti me: oblita es mei, quaſi alieno non egens auxilio. Ita Hier.
5. *Iuxta paſcua, &c.*) i. ſecundum abundantiam paſcuorum, quæ eis dedi, fuit eorum ſaturitas i. magna fuit, quia multa eis dedi paſc[illegible].
6. *Eleuauerunt.*) ditati à me cœperunt ſuperbire.

§. 34. Divitiæ qvæ damna accersant corpori.

Avfervnt somnvm.

Eccl. 5. 11. *Dulcis eſt ſomnus [1] operanti, ſiue parum, ſiue multum comedat: [2] ſaturitas autem diuitis non ſinit eum dormire.*

Vide Lucæ 12. à verſu 16. quomodo inſomnem diues ille duceret noctem, quidque tum cum ei dormiendum eſſet, cogitaret.

1. *Operanti.*) labore manuum victum paranti.
2. *Saturitas.*) nimius cibus ingeſtus.

§. 35. Afferunt mortem, variaque mala.

Eccl. 5. 12. *Eſt & alia [1] infirmitas peſſima, quam vidi ſub ſole: diuitiæ conſeruatæ [2] in malum domini ſui.*

1. *Infirmitas peſſima.*) moleſtia grauiſſima.
2. *In malum, &c.*) quia diuites ſæpe occiduntur, vt quis eorum bonis potiatur.

§. 36. Etiam immatvram.

[1] Antequam dies eius impleantur [2] peribit, & [3] manus eius areſcent. Lædetur quaſi vinea in primo flore botrus eius, & quaſi oliua [4] proijciens florem ſuum. Iob 15. 32. 33.

1. *Antequam, &c.*] i. antequam perueniat ad illos annos, ad quos ſecundum naturæ eius conſtitutionem, ſi bene vixiſſet peruenturus erat.
2. *Peribit.*) aut peſte aut gladio, aut ſubito aliquo alio caſu, diuino id operante iudicio.
3. *Manus areſcent.*) ad omne opus reddentur inutiles.
4. *Proijciens florem.*) ante tempus ſcilicet: quæ propterea nullum profert fructum. Ita diues impius nullum fructum bonorum operum profert, quare vt arbor arida & infructuoſa proijcietur in ignem inextinguibilem.

§. 37. Qvid in fama et honore efficiant diuitiæ.

Vide ſupra §. 4. n. 5. & §. 31. n. 1.

§. 38. Qvid in bonis fortvnæ, sev quid diuitiæ in ſe ipſæ. Minatur Deus earum omnium iacturam.

Ecce profecti ſunt [1] à vaſtitate: Aegyptus congregabit eos, Memphis ſepeliet eos: [2] deſiderabile argentum eorum vrtica hæreditabit, [3] lappa in tabernaculis eorum. Oſee 9. 6.
Neſcierunt facere rectum dicit Dominus: theſaurizantes [4] iniquitatem, & rapinas in ædibus ſuis. Propterea hæc dicit Dominus Deus, tribulabitur & [5] circuietur terra, & detrahetur ex te fortitudo tua, & diripientur ædes tuæ. Amos 3. 10. 11.
Corrumpam vineam eius, & ficum: de quibus dixit, [7] mercedes hæ meæ ſunt, quas dederunt mihi amatores mei, & ponam [8] ea [9] in ſaltum, & comedet eam [10] beſtia agri. Oſee 2. 12.
[11] Leo cœpit ſufficienter [12] catulis ſuis, & necauit [13] leænis ſuis: & impleuit præda ſpeluncas ſuas, & cubile ſuum rapina. Ecce ego ad te, dicit Dominus exercituum, & ſuccendam [14] vſque ad ſummum [15] quadrigas tuas, & [16] leunculos tuos [17] comedet gladius, & [18] exterminabo de terra prædam tuam, & [19] non audietur vltra vox nuntiorum tuorum. Nahum. 2. 12. 13.

Huc reuoca quæ capite 3. § 1. & §. 3. & quę hoc cap. §. 12. & §. 4. & §. 5.

1. *A vaſtitate.*) propter vaſtitatem terræ ſuæ fugerunt in Ægyptum.
2. *Deſiderabile argentum.*) i. domos in quas ſuas congeſſerant pecunias, quas ita amabãt, vel domos, in quibus argentea erant omnia.
3. *Lappa, vrtica, &c.*] quia naſcentur lappæ, & vr-

copia prolis & fœcunditas inſignis Eccleſiæ, quæ innumeras ſponſo ſuo proles parit, quemadmodum innumera ſunt grana tritici in aceruo.

2. *Lilijs.*] Caſtitate, alijſque virtutibus.

§. 4. Filios svos parit qvandoque magno cum dolore.

Apoc. 12. 2. 1 *Clamabat parturiens & [2] cruciabatur vt pariat.*

1. *Clamabat &c.*] Loquitur hic de extremis temporibus, quando Eccleſia filios quos Deo paritura eſt, non ſine magnis doloribus pariet.

2. *Cruciabatur vt pariat.*] .i. vehementer affligebatur cauſa pariendi, aut donec pareret: Quia magna cum difficultate conuertentur infideles, baptizabuntur infantes ob potentiam eorum qui Eccleſiam oppugnabunt, ob falſos Doctores, ob Antichriſti perſecutionem multiplicem.

§. 5. Qvam esset primis initiis Eccleſia parua & humilis, & quantum creuerit.

Cant. 8. 8. 1 *Soror noſtra [2] paruula eſt, & [3] vbera non habet.*
Matt. 13. 31. 32. 33. *Simile eſt [4] regnum cælorum grano ſinapis, quod accipiẽs homo ſeminauit in agro ſuo; quod minimum quidem eſt omnibus ſeminibus, cum autem creuerit maius eſt omnibus oleribus & [5] fit arbor: ita vt volucres cæli veniant, & habitent in ramis eius: aliam parabolam locutus eſt eis, ſimile eſt regnum cælorum fermento quod acceptum mulier abſcondit in farinæ [6] ſatis [7] tribus, donec fermentatum eſt totum.*

Iſa. 60. 22. [8] *Minimus erit in [9] mille, & [10] paruulus in gentem [11] fortiſſimam, ego Dominus in tempore [12] eius, [13] ſubitò faciam illud.*

Cant. 4. 15. [14] *Fons [15] hortorum: [16] puteus [17] aquarum viuentium, quæ [18] fluunt impetu [19] de Libano.*

Vide cap. 10. Eſther v. 6.

1. *Soror.*] Vide ſupra cap. 1. §. 1. num. 20.

2. *Paruula eſt.*] Quia initio conſtabat Eccleſia paucis Apoſtolis, diſcipulis, pijſque mulieribus.

3. *Vbera non habet.*] Metaphora eſt à puellulis quæ antequã adoleſcant non habent congruum vberum tumorem: vel per vbera intelligi poteſt fœcunditas cæleſtis doctrinæ, ante enim Spiritus ſancti aduentum, cum eccleſia in paucis conſiſteret Apoſtolis, neque ei erat facundia neque audacia loquendi: erãt enim ſimplices & illiterati & timidi.

4. *Regnum cælorum.*] .i. Eccleſia maximè primitiua, inquit Chryſoſt.

5. *Fit arbor.*] q. d. Regnum hoc quod inceo, Eccleſia quam auſpicor paruis incrementis, tandem ſumma euadet.

6. *Satis.*] Satum menſura eſt, modium & dimidium continens. Ita Hieronym.

7. *Tribus.*] Poſuit pro *multis*, inquit Chryſ. Eandem habet applicationem hæc parabola cum priore, quam *vide numero* 5.

8. *Minimus.*] .i. parua familia, parua eccleſia.

9. *Mille.*] .i. referta erit plurimis fidelibus.

10. *Paruulus.*] Parua domus, congregatio, qualis initio erat ſancta Eccleſia.

11. *Fortiſſimam.*] 70. magnam.

12. *Eius.*] .i. ſuo tempore, à me ordinato.

13. *Subitò.*] Quam id ſubitò factum *vide ſupra* §. 2.

14. *Fons.*] Tanquam fons eſt Eccleſia, fontes enim exigua habent initia, poſtea verò inualeſcentes, fluuios pariunt magnos & rapidos.

15. *Hortorum.*] Vnde irrigantur horti, ſeu particulares Eccleſiæ.

16. *Puteus.*] Tanquam puteus eſt eccleſia ob eandem rationem.

17. *Aquarum viuentium.*] Non mortuarum: quia doctrina Euangelica clara eſt & lucida, potanteſque viuificat, paſcit, oblectat, & confirmat in vitam æternam.

18. *Fluunt impetu.*] .i. Copioſè.

19. *De Libano.*] .i. Chriſto qui frequenter in ſcripturis Libano comparatur, ob ſuæ altitudinis eminentiam ſupra omnes creaturas: à Chriſto enim tanquam prima & altiſſima veritate profluit omnis Eccleſiæ doctrina.

CAPVT III.

Quomodo nemo vnquam in Eccleſiam ſit præualiturus, & de continua eius à Deo protectione.

§. 1. Id asseritvr et promittitur à Deo.

1 *Deus [2] in domibus eius cognoſcetur, [3] cũ ſuſcipiet eam. Quoniam ecce reges terræ [4] congregati ſunt: conuenerunt in vnum. Ipſi [5] videntes ſic admirati ſunt, conturbati ſunt, [6] commoti ſunt; tremor apprehendit eos, ibi dolores [7] vt parturientes. [8] In ſpiritu vehementi [9] conteres naues Tharſis, [10] ſicut audiuimus, [11] ſic vidimus in ciuitate Domini virtutum in ciuitate Dei noſtri: [12] Deus fundauit eam in æternum.* Pſ. 47. 4. 5. 6. 7. 8.

[13] *Reſpice [14] Sion Ciuitatẽ ſolemnitatis noſtræ: oculi tui videbunt [15] Ieruſalem, [16] habitationem opulentam, [17] tabernaculum quod nequaquam trãſferri poterit: nec auferentur [18] claui eius in ſempiternum & omnes funiculi eius non rumpentur. Quia ſolũmodo ibi magnificus eſt dominus Deus noſter: [19] locus fluuiorum riui latiſſimi & patentes: non tranſibit per eũ nauis [20] remigum, neque [21] trieris magna tranſgredietur eum. Dominus enim iudex noſter, Dominus legifer noſter, Dominus [22] Rex noſter ipſe ſaluabit nos. [23] Laxati ſunt funiculi tui, & non præualebunt: ſic erit malus tuus vt [24] dilatare ſignum non queas.* Iſa. 33. 20. 21. 22. 23.

Iſa.45. 16. *Ecce ego creaui* [25] *fabrum ſufflantem in igne pru-*
17. *nas & proferentem* [26] *vas in opus ſuum, & ego creaui* [27] *interfectorē ad diſperdendum.* [28] *Omne vas quod fictum eſt contra te non dirigetur* [29] *& omnem linguam reſiſtentem tibi, in iudicio iudicabis. Hæc eſt hæreditas ſeruorum Domini, &* [30] *iuſtitia eorum apud me, dicit Dominus.*

Zach.12.2. *Ecce ego* [31] *ponam Ieruſalem* [32] *ſuperliminare cra-*
3.4. *pulæ omnibus populis in circuitu.* [33] *Sed & Iuda erit in obſidione contra Ieruſalem: & erit in die illa,* [34] *ponam Ieruſalem lapidem oneris cunctis populis:* [35] *omnes qui leuabunt eum conciſione lacerabuntur,* [36] *& colligentur aduerſus eam omnia regna terræ. In die illa, dicit Dominus:* [37] *percutiam omnem equum* [38] *in ſtuporem, & aſcenſorem eius* [39] *in amentiam, & ſuper* [40] *domum Iuda* [41] *aperiam oculos meos:* [42] *& omnem equum populorum percutiam cæcitate.*

Zach.12.9 *Et erit in die illa: quæram conterere omnes gentes, quæ veniunt contra Ieruſalem.*

Iſa.31. 4. 5. *Hæc dicit Dominus ad me, quomodo ſi* [43] *rugiat leo, & catulus leonis ſuper* [44] *prædam ſuam, & cum venerit multitudo paſtorum à voce eorum non formidabit, & à multitudine eorum non pauebit,* [45] *ſic deſcendet Dominus exercituum, vt prælietur ſuper montem Sion, & ſuper collem eius.* [46] *Sicut aues volantes,* [47] *ſic proteget Dominus exercituum Ieruſalem, protegens, & liberans,* [48] *tranſiens, & ſaluans.*

Iſa.32.2. *Et erit* [49] *vir,* [50] *ſicut qui abſconditur à vento,* [51] *& celat ſe à tempeſtate,* [52] *ſicut riui aquarum in ſiti,* [53] *& vmbra petræ in terra deſerta.*

Iſa.49.14. *Dixit* [54] *Sion:* [55] *dereliquit me Dominus, & Domi-*
15.16. *nus oblitus eſt mei. Nūquid obliuiſci poteſt mulier infantem ſuum, vt non miſereatur filio vteri ſui? & ſi illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiſcar tui. Ecce* [56] *in manibus meis deſcripſi te:* [57] *muri tui in oculis meis ſemper.*

Cant.8.12. [58] *Vinea mea* [59] *coram me eſt.*

Apoc.1.13. *Conuerſus vidi ſeptem* [60] *candelabra aurea: & in medio ſeptem candelabrorum aureorum* [61] *ſimilē filio hominis veſtitum* [62] *podere &* [63] *præcinctum ad mamillas zona aurea.*

Matt.16. *Ego dico tibi, quia tu es Petrus, & ſuper hāc petram*
18. *ædificabo eccleſiam meam, &* [64] *portæ inferi non præualebunt aduerſus eam.*

Cant.4.6. [65] *Donec aſpiret dies, &* [66] *inclinentur vmbræ, vadam ad* [67] *mōtem myrrhæ, & ad* [68] *collē Thuris.*

Zach.2.5. *Ego ero ei, ait Dominus,* [69] *murus ignis in circuitu, &* [70] *in gloria ero in medio eius.*

§. ADD. DE EADEM DIVINA PROTECTIONE & de miro Dei amore in Eccleſiā quomodo eam fouet, eique parcere deſiderat. *Vide V. Deus cap.13. §.3.*

1. *Deus cognoſcetur.*] Supple habitare.

2. *In domibus eius.*] Regiæ ſcilicet ciuitatis .i. Eccleſiæ de qua ſuperiore verſu.

3. *Cum ſuſceperit eam.*] Protegendam atque exaltandam tempore perſecutionis.

4. *Congregati ſunt.*] Ad perſequendum Eccleſiam & extinguendum ſi poſſent.

5. *Videntes.*] Martyrum cōſtantiam & prodigia quæ per eos Deus faciebat.

6. *Commoti.*] Indignatione, dolore.

7. *Vt parturientis.*] .i. grauiſſimus, cum viderent idolorum templa deſeri, crucifixum ſolum coli.

8. *In Spiritu vehementi.*]. i. potentia tua quæ eſt quaſi ventus validus.

9. *Conteres naues Tharſis.*] .i. maris .i. non ſolum terreſtres copias, ſed etiā claſſes inſtructas aduerſariorum diſſipabis, ſicut enim impij terra marique Eccleſiam oppugnant; ita Deus terra marique pro ea pugnat.

10. *Sicut audiuimus.*] Promiſſiones de Eccleſiæ ſtabilitate, & Chriſtum dixiſſe, *portæ inferi non præualebunt aduerſus eam.*

11. *Sic vidimus &c.*] Supple adimpletum in Eccleſia quæ eſt ciuitas Domini virtutum.

12. *Deus fundauit &c.*] Ita vt nullum ſit periculum ne euertatur vnquam.

13. *Reſpice.*] O iuſte, cui ſupra dictum eſt, *cor tuum meditabitur timorem.*

14. *Sion.*] Eccleſiam in qua eſt vera ſolemnitas & quies.

15. *Ieruſalem.*] Videbis Eccleſiam eſſe veram Ieruſalem ſeu viſionem pacis.

16. *Habitationem opulentam.*] Videbis eam cæleſtibus affluere opibus.

17. *Tabernaculum &c.*] Quia eccleſia eſt æterna.

18. *Claui &c.*] Vide ſupra quid ſimile capite 1. §.1. à numero 12.

19. *Locus fluuiorum.*] Eadem Sion ſeu Eccleſia eſt locus ſeu continet fluuios vnde ducūtur riui latiſſimi gratiarum & donorum, cæleſtiumque chariſmatum.

20. *Remigum.*] Hoſtilium ſupple, protegam eam ab omnibus hoſtibus.

21. *Trieris magna.*] Scilicet diaboli.

22. *Rex noſter.*] Quo protegente nihil metuendum. Hæc ferè Hieronymus.

23. *Laxati &c.*) q. d. rumpentur, ô hoſtis funiculi tui, q. d. non præualebis in Eccleſiam.

24. *Dilatare ſignum.*) Chaldæus, velum extendere: ad excipiendum ventum.

25. *Fabrum &c.*) Diabolum omnium malorum artificē, quia creauit eius naturam, licet ipſemet ſe fecerit diabolum, qui non ceſſat ſufflare .i. varia peccatorū ſuſcitare incendia.

26. *Vas.*) Inſtrumenta ſeu homines, quales fuerunt Simon & Elimas Magus Petro & Paulo reſiſtentes, Actor.13.

27. *Interfectorem.*) .i. eundem diabolum qui homines ſpiritualiter interficit & perdit.

28. *Omne vas.*) Arma, inſtrumenta, homines contra te bellantes proſperum non habebunt exitum.

29. *Et omnem &c.*] Explicat præcedentia .i. perdes ſapientiam ſapientium, & prudentiam prudentium reprobabis: cunctos hæreticorum principes, Iudæorum magiſtros, mundi Philoſophos quos faber ille conflauerat, tuo iudicio vinces, condemnabis.

30. *Iuſtitia.*] Præmia debita eorum meritis & iuſtitiæ.

31. *Ieruſalem.*] Eccleſiam.

32. *Superliminare crapulæ.*] .i. ebrietatis aut commotionis, ita vt qui venerint ad impugnandam Eccleſiam mentem amittant & inſaniant vt ebrij, quibus ſuperliminaria moueri videntur, & ipſi ſe ſimul moueri putantes corruunt.

33. *Sed & Iuda.*] Non ſolum vicinæ nationes nitentur euertere Eccleſiam, ſed ipſi etiam Iudæi, contribules ſuos Apoſtolos magnis odijs perſequentur vt & cæteros filios Eccleſiæ.

34. *Ponam &c.*] Omnes populi volent experiri vires ſuas in perſequenda eccleſia, ſicut in vrbibus Iudeæ iuuenes immanem lapidem tollunt in altum quiſque pro ſuis viribus, experiendi roboris cauſa.

35. *Omnes qui.*] Omnes qui eam perſequẽtur, vulnerati manebunt, & à Deo affligentur, ſicut qui tollunt lapidem, lacerantur in manibus, aut in alijs corporis partibus.

36. *Et colligentur &c.*] .i. cum hoc ita ſit, tamen non erit populus qui non Eccleſiam aliquando perſequatur.

37. *Percutiam omnem equum.*] Per equum intelligit adiutores, artes atque inſtrumenta nocendi, percutiam igitur plaga maxima perſecutores omnes Eccleſiæ.

38. *In ſtuporem.*] Ita vt ſtupeant omnes qui eos percuſſos viderint.

39. *In amentiam.*] Malorum ſcilicet, pre mente magnitudine, ita vt ignorent quò ſe vertant, aut in quem locum fugiant.

40. *Domum Iuda.*] Eccleſiam.

41. *Aperiam oculos.*] Vt eam protegam.

42. *Et omnem &c.*] Idem repetit quod ſuprà ad maiorem confirmationem .i. faciam vt non poſſint vti auxilijs & artibus quas contra Eccleſiam excogitauerant, nihil enim poteſt eques in prælio ſi equus excæcetur.

43. *Rugiat.*] Hæc eſt leonis proprietas vt greges & paſtores rugitu exterreat, ait Procopius.

44. *Prędam.*] Quam iam arctè tenet.

45. *Sic &c.*] Impauidus & fortis.

46. *Sicut aues volantes.*] Supple & protegentes pullos ſuos.

47. *Sic proteget &c.*] .i. eadem cura, amore, ſedulitate.

48. *Tranſiens.*] Inter ſuos more ducis.

49. *Vir.*] .i. Rex, ſeu Chriſtus Dominus de quo verſu 1.

50. *Sicut qui abſconditur.*] .i. erit ſicut murus quo ſe homo à vento & turbine protegit.

51. *Et celat &c.*] Erit item ſicut portus, vbi ſe naues à maris iactatione defendunt.

52. *Sicut riui.*] Erit item ſicut riuus ſitienti viatori.

53. *Vmbra petræ.*] Contra ſolis ardorem æſtuanti in ſolitudine. Hæc omnia erit Chriſtus Rex ſuæ Eccleſiæ.

54. *Sion.*] Eccleſia.

55. *Dereliquit &c.*] Verba ſunt Eccleſiæ cum ſe videret à Tyrannis vexari, quaſi dominus eius curam deſeruiſſet.

56. *In manibus.*] Quaſi in manibus: ac ſicuti non obliuiſcimur eorum quæ in manibus aut quę ob oculos aſſiduè verſantur, ita nec tui obliuiſcar vnquam.

57. *Muri tui &c.*] Loquitur de Eccleſia quaſi de magna quadam ciuitate.

58. *Vinea mea.*] Eccleſia.

59. *Coram me eſt.*] Non ita eam tradidi cuſtodibus (quod dixerat verſu ſuperiore) vt eius curam abiecerim: adhuc verſatur coram oculis meis.

60. *Candelabra aurea.*] Per ea ſignificantur, vt infrà ſe ipſe explicat D. Ioannes, 7. Eccleſię Aſiæ.

61. *Similem filio hominis.*] Angelum aliquem hominis forma & ſpecie qui Chriſti perſonam repreſentabat: qui in medio eſt candelabrorum .i. in medio fidelium & Eccleſię vt eam defendat & gubernet.

62. *Podere.*] Veſte ad talos vſque demiſſa:] Erat poderis veſtis ſacerdotalis linea, qua veſtitur Angelus, vt Chriſtum referat ſacerdotem noſtrum, qui ſe pro peccatis noſtris patri obtulit in ara crucis in odorem ſuauitatis.

63. *Præcinctum &c.*] Vide V. Chriſtus §. 15. numero 5.

64. *Portæ inferi.*] .i. potentia ſeu exercitus dæmonis, præſidia enim militum & præcipuum robur ciuitatis eſt in portis.

65. *Donec aſpiret dies.*] Scilicet æterna, cui nox non ſuccedit.

66. *Inclinentur vmbræ.*] Huius mortalitatis.

67. *Montem myrrhæ.*] Is eſt ſancta Eccleſia: mons quidem ob ſublimitatem virtutum Theologicarum, myrrhæ vero ob mortificationem, & amaritudinem tribulationũ.

68. *Collem thuris.*] Eadem Eccleſia eſt collis thuris ob fragrantiam boni odoris qui aſcendit de cordibus deuotorum, nocte ac die per flammam diuini amoris, thura piarum affectionum & ſanctarum orationum intus in altari cordis cremantium. Ad hunc autẽ montem ire dicitur Chriſtus, quia eius curam aſſiduè gerit, & eum viſitare non deſiſtit vt myrrham conſolatione temperet, deuotoſq; confirmet, & præmia ijs largiatur.

69.*Murus ignis.*] Licet muris careat, non tamen erit expoſita hoſtium incurſionibus, ero ei murus, & quidem *ignis* qui hoſtes terreat & accedere non ſinat.

70. *In gloria.*] Pro in gloriam .i. glorioſam eam reddam, vel gloriam meam illi oſtēdam .i. claritatem meam.

§. 2. QVOMODO EAM CVSTODIAT ET diaboli Dominium ab ea excutiat.
Vide V. Angelus §. 3.

§. 3. RATIONE CONTINVÆ HVIVS PROtectionis Eccleſia futura eſt æterna.
Vide ſupra varia ad idem hoc eodem cap. §. 1.

Hier. 31. 35. 36. *Hæc dicit Dominus, qui dat ſolem* [1] *in lumine diei, ordinem lunæ & ſtellarum in lumine noctis, qui turbat mare, & ſonant fluctus eius, Dominus exercituum nomen illi.* [2] *Si defecerunt leges iſtæ coram me dicit Dominus: tunc & ſemen Iſrael deficiet, vt non ſit gens* [3] *coram me cunctis diebus.*

Pſ. 47. 9. [4] *Sicut audiuimus, ſic vidimus in ciuitate Domini virtutum, in ciuitate Dei noſtri: Deus fundauit eam in æternum.*

Daniel. 2. 44. *In diebus regnorum illorum, ſuſcitabit Deus cœli,* [5] *regnum quod in æternum non diſſipabitur: & regnum eius alteri populo non tradetur: comminuet autem, &* [6] *conſumet vniuerſa regna hæc: & ipſum ſtabit in æternum.*

Lucæ 1. 33. *Regnabit in* [7] *domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis.*

Actor. 5. 38. 39. [8] *Si eſt ex hominibus conſilium hoc, aut opus diſſoluetur: ſi vero ex Deo eſt non poteritis diſſoluere illud, ne forte & Deo repugnare inueniamini. Conſenſerunt autem illi.*

Matt. 28. 20. [9] *Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſæculi.*

Iſa. 61. 9. [10] *Fœdus perpetuum feriam eis.*

Pſ. 88. 30. 36. 37. *Ponam in ſæculum ſæculi* [11] *ſemen eius, &* [12] *thronum eius,* [13] *ſicut dies cœli.* [14] *Semel* [15] *iuraui* [16] *in ſancto meo,* [17] *ſi Dauid mentiar: ſemen eius in æternum manebit: Et thronus eius,* [18] *ſicut ſol in conſpectu meo, & ſicut* [19] *luna perfecta* [20] *in æternum, &* [21] *teſtis in cælo fidelis.*

Pſ. 67. 17. [22] *Mons in quo beneplacitum eſt Deo habitare in eo: etenim Dominus habitabit in finem.*

Pſ. 86. 1. *Fundamenta* [23] *eius* [24] *in montibus ſanctis:* [25] *diligit Dominus portas Sion ſuper omnia* [26] *tabernacula Iacob.*

Pſ. 147. 1. 2. *Lauda* [27] *Ieruſalem Dominum, lauda Deum tuum Sion: quoniam* [28] *confortauit ſeras portarum tuarum.*

Cant. 8. 9. [29] *Si murus eſt* [30] *ædificemus ſuper eum propugnacula argentea:* [31] *ſi oſtium eſt,* [32] *compingamus illud tabulis cedrynis.*

Vide ſupra cap. 2. §. 1. num. 15.

1. *In lumine.*] In lumē ſeu ad illuminationē.

2. *Si defecerunt leges iſtæ &c.*] .i. ordo naturalis iſtarum rerum, q.d. ſicuti impoſſibile eſt harum rerum legem & ordinem diſſolui aut violari, ita impoſſibile eſt Iſrael .i. Eccleſiam deficere & perire.

3. *Coram me.*] Chaldęus, miniſtrans corā me .i. mihi ſeruiens ſeu ſacrificans: quia ſcilicet Miſſæ ſacrificium nunquā deficiet, ita P. Sa.

4. *Sicut.*] Vide ſupra §. 1. num. 11.

5. *Regnum.*] Scilicet Chriſti, quod eſt Eccleſia in qua regnat per fidem & gratiam in mentibus hominum.

6. *Conſumet.*] Quoad idololatriam & vitia: hæc enim euertet non homines, quos ſuæ fidei ſubijciet.

7. *Domo Iacob.*] Vide capite 1. §. 1. n. 30.

8. *Si eſt ex &c.*] Vide V. conſilium §. 17. n. 5.

9. *Ecce ego.*] Vide V. Chriſtus §. 8. num. 1.

10. *Fœdus.*] .i. Euangelium æternum ſeu teſtamentum nouum quod æternum erit, non vt vetus cui nouum ſucceſſit: cum autem dicit Euangelium æternum, dicit etiam Eccleſiam Glo.

11. *Semen eius.*] Filios Chriſti regeneratos ex aqua & ſpiritu ſancto, Auguſt.

12. *Thronum eius.*] Eccleſiam.

13. *Sicut dies cæli.*] Sicut tempus quo durabit cælum.

14. *Semel.*] Vnicum Dei iuramentum æquiualet infinitis hominum iuramentis, ſignificaturque hac voce *ſemel* Dei immutabilitas.

15. *Iuraui.*] Firmiſſimè & ſine retractatione prōmiſi.

16 *In ſancto meo.*] Per ſanctum nomen meū.

17. *Si Dauid mentiar.*] Illud *ſi* æquiualet particulæ neganti .i. non mentiar Dauidi.

18. *Sicut ſol.*] Non ſolum quia ſemper durabit, ſed quia regnum Chriſti, eiuſque Eccleſia per thronum ſignificata, ſemper erit illuſtris & perſpicua, non obſcura & inuiſibilis, vt ſomniant hæretici. Quid enim clarius ſole?

19. *Luna perfecta.*] Plena, qua quidem noctu nihil illuſtrius.

20. *In æternum.*] Quę luna ęterna eſt & ſtabilis quoad ſubſtantiam, vel illud *in ęternum* iungi poteſt, Thronus eius in æternum erit ſicut ſol & luna &c.

21. *Teſtis &c.*] Hic teſtis fidelis & verax in cælo .i. nubibus eſt Iris, qui teſtis eſt verax à Deo datus hominibus nunquam amplius fore diluuium. Nihil etiam illuſtrius hoc arcu cęleſti, quare Eccleſia eſt viſibilis.

22 *Mons.*] Vide cap. 1. §. 1. n. 12.

23. *Eius.*] Scilicet ciuitatis quam interius contemplor, ſeu Eccleſiæ.

24. *In montibus ſanctis.*] In Chriſto & Apoſtolis: quare non poteſt ruere vt ædificata aut fundata ſuper arenam.

25. *Diligit &c.*] Et quia diligit, muniuit eas fortiſſimè, ita vt portę eius ſint inexpugnabiles.

26. *Taber-*

26. *Tabernacula.*] Quibus ex Ægypto tendebant in terram promiſſionis, erant enim illa tabernacula ſine fundamento, ſine portis, ac per hoc temporaria.

27. *Ieruſalem.*] Eccleſia.

28. *Confortauit ſeras.*] Fortiſſimas fecit & inſuperabiles.

29. *Si murus eſt.*] .i. Si ſe exhibuerit Eccleſia fortem in fide, ſpe & dilectione inſtar muri bene fundati.

30. *Aedificemus &c.*] .i. pulcherrimis & fortiſſimis propugnaculis eam per circuitum muniamus.

31. *Si oſtium eſt.*] Si ſe oſtium exhibuerit, fortiter errores omnes excludendo.

32. *Compingamus &c.*] .i. ego viciſſim eam exornabo, ſolidabo, & corroborabo ſpiritualibus donis, velut ſi oſtium aliquod ex vilibus & putribus lignis, cedrinis tabulis compingatur, ita vt nullo impetu poſſit frangi aut ſubrui.

§. 4. HVC REFERRE LICET QVOD Eccleſiæ ſacramenta duratura ſunt vſque ad finem ſæculi.

Apoc.6.7. *Audiui tanquam [1] vocem in medio quatuor animalium dicentem, [2] oleum & vinum ne læſeris.*
Cant.7.2. *[3] Vmbilicus tuus [4] crater tornatilis [5] numquam indigens poculis. Venter tuus ſicut [6] aceruus tritici, vallatus lilijs.*

1. *Vocem.*] Hæc vox eſt Dei interdicentis diabolo, qui equo nigro vehebatur, ne faceret quod ſequitur.

2. *Oleum & vinum &c.*] In vino ſanguis Chriſti, in oleo, vnctio chriſmatis ſignificatur, & per illa duo, ſacramenta omnia deſignantur, cæleſtia animarum remedia, adumbrata etiam per oleum & vinum infuſa vulneribus eius, qui inciderat in latrones. Lucæ 10. Quoniam igitur licet hæretici pacem eſſent turbaturi, & doctrinam Euangelicã deprauaturi, non paſſurus erat Deus vt Sacramenta tollerent, ideo auditur hęc vox.

3. *Vmbilicus tuus.*] Per quem alis & foues infantes tuos ſpirituales, ô ſponſa, ô Eccleſia: ſub vmbilico alitur & fouetur infans, nutrimentumque per illum accipit: quamdiu in matris vtero latet abſconditus.

4. *Crater tornatilis.*] .i. ſimilis eſt crateri bene elaborato & capaci ob ſphæricam figuram.

5. *Nunquam indigens &c.*] Quia nunquam exhauritur ſacratiſſimus Chriſti ſanguis, quẽ filijs ſuis propinat Eccleſia in Sacramento Euchariſtiæ.

6. *Aceruus tritici.*] Neque vnquam deficit hic aceruus ex quo cæleſtis panis Euchariſticus depromitur, huius explicationem *vide etiam V. Maria.*

CAPVT IV.

De bonis ſpiritualibus varij generis quæ Eccleſiæ promittuntur.

§. 1. PRÆTER DICTA, PROMITTVNTVR Eccleſiæ varia bona ſpiritualia.

[1]. Dabitur [2] pluuia ſemini tuo, vbicunque ſeminaueris in terra, & panis frugum terræ erit vber- Iſa.30.23. 24
rimus, & pinguis [3] paſcetur in poſſeſſione tua in
die illo agnus ſpatiosè: & [4] tauri tui, & pulli aſinorũ, qui operantur terram [6] cõmiſtum [5] migma comedent: ſicut in area ventilatum eſt.

Vide cætera ad finem.

[8] Gaudium onagrorum paſcua gregum. [9] Donec effundatur ſuper nos ſpiritus de excelſo: & erit Iſa.32.15. 16.
[10] deſertum [11] in Charmel, & [12] Charmel [13] in ſaltum reputabitur.

Videndi eiuſdem capitis verſus 1.2.3.4.

Item Ezechielis c.34. à verſu 10.

Omne pecus [14] Cedar cõgregabitur tibi: arietes Nabaioth miniſtrabunt tibi: offerentur ſuper [15] placabili altari meo, & domum maieſtatis meæ glorificabo. Iſa.60.7.

[16] Ecce ſerui mei comedent, & vos eſurietis: ecce ſerui mei bibent, & vos ſitietis: ecce ſerui Iſa.65.13. 14.
mei lætabuntur, & vos confundemini: ecce ſerui mei laudabunt præ exultatione cordis, & vos clamabitis in dolore cordis, & præ contritione ſpiritus vlulabitis.

[17] Non erit ibi amplius infans dierum, & ſenex qui non impleat dies ſuos, quoniam [18] puer centum Iſa.65.20. 21.
annorum morietur & peccator centum annorum maledictus erit. Et [19] ædificabunt domos & habitabunt, & plantabunt vineas & comedent fructus earum.

Vide cætera vſque ad finem.

Quomodo ſi cui mater blandiatur; ita ego conſolabor vos & in [20] Ieruſalem conſolabimini. Vide- Iſa.66.13. 14.
bitis, & gaudebit cor veſtrum, & oſſa veſtra quaſi herba [21] germinabunt, & cognoſcetur [22] manus Domini [23] ſeruis eius, & indignabitur inimicis ſuis.

[24] Venient & laudabunt in [25] monte Sion, & confluent ad bona Domini ſuper [26] frumento, & vi- Hier.31.12. 13.14.
no, & [27] oleo & [28] fœtu pecorum & armentorum: eritque anima eorum quaſi hortus [29] irriguus & vltra non eſurient. Tunc lætabitur virgo in choro, iuuenes & ſenes ſimul; & conuertam [30] luctum eorum in gaudium & conſolabor eos, & lętificabo à dolore ſuo. Et inebriabo animam ſacerdotum [31] pinguedine, & populus meus bonis adimplebitur, ait Dominus.

[32] Ecce dies veniunt dicit Dominus, & [33] cõprehendet meſſorem arator, & [34] calcator vuæ mittentem ſemen, & [35] ſtillabunt montes dulcedinem, & omnes colles [36] culti erunt. Amos 9.13

Videndi cæteri verſus eiuſdem capitis.

Zachar.12 *Effundam ſuper* [17] *domum Dauid,& ſuper habitatores Ieruſalem* [18] *ſpiritum gratię,&* [19] *precum.*

Vide item ſupra cap.2.§.1.n.33.& 35.

1.*Dabitur &c.*] Per hæc, ſpiritualia etiam intelligenda ſunt ſpirituali Hieruſalem.i.Eccleſiæ danda.

2.*Pluuia.*] Auxilia omnis generis vt fructificet ſpirituale ſemen Apoſtolorum & Apoſtolicorum virorum.

3. *Paſcetur Agnus.*] Chriſtiani paſcentur cæleſti pane qui de cælo deſcendit, inquit Hieron.

4.*Tauri.*] Sunt principes gregis, & pulli aſinorum ſunt qui operantur terram, quales ſunt Apoſtoli & Apoſtolici viri.

5. *Migma.*] .i.pabulum.

6. *Commiſtum.*] Non paleis vt antea præ inopia fiebat; at commiſtum aliquo quod iucundius aut ſalubrius reddat pabulum, puta ſale aut granis alterius generis, aut herbis quaſi pro condimento, quod enim non fuerit mixtum paleis patet ex eo quod ſequitur.

7. *Sicut in area ventilatum eſt.*] .i. purum comedent, & ſicut accipitur ex area vt in horrea condatur.

8. *Gaudium onagrorum &c.*] .i. terra erit deſerta ita vt onagri & greges paſcantur in ea. Poteſt ſpiritualiter intelligi de eccleſia.

9.*Donec effundatur &c.*] Quod in die pentecoſtes factum dicit Hieronymus.

10.*Deſertum.*] Eccleſia olim deſerta.

11. *In Charmel.*] Mons erat fertilis & ſpecioſus. ſignificatur Eccleſiæ fertilitas & pulchritudo.

12.*Charmel.*] Ager olim fertilis .i.Iudæi, in Iudæa enim erat hîc mons.

13.*Inſaltum.*] Infrugiferum, q. d. ſteriles fient, manifeſta eſt prophetia de Iudæorum reprobatione, & gentium tum vocatione, tum ſpiritualibus diuitijs.

14.*Cedar.*] Cedar vt & Nabaioth regiones ſunt Arabiæ, per hæc intellige conuerſionem gentium & ſacrificia ſpiritualia.

15.*Placabili.*] Vbi placor.

16.*Ecce ſerui mei.*] Hæc perfectè complebuntur in Eccleſia triumphante & in inferno: hîc tamen inchoantur in militante, quando boni gaudent, mali dolent & triſtantur.

17.*Non erit &c.*] q. d. Tempore Chriſti nullus erit puer, at omnes veri Chriſtiani, vitæ puritate, gratia, virtute erunt viri perfecti.

18. *Puer &c.*] .i. quia ſi quis inter eos ſit vitioſa vita & moribus, ſenſibuſque puer morietur morte æterna, licet ſit centum annorum.

19.*Aedificabunt &c.*] Per hæc intellige bona ſpiritualia tum hîc danda tum in cælo, ſcilicet eccleſiarum particularium erectionem, gratiæ omnis abundantiam, filiorum ſpiritualem generationem &c.

20. *Ieruſalem.*] .i. Eccleſia militante vel triumphante.

21. *Germinabunt.*] Tanta erit lætitia fideliũ vt oſſa eorum ipſique toti reuiuiſcere videantur & effloreſcere, ſicut infuſo rore marcentes herbę.

22.*Manus Domini.*] Paterna & liberalis.

23.*Seruis.*] A ſeruis.

24.*Venient.*] Supple redempti à Chriſto, de quibus verſu præcedenti.

25 *Monte Sion.*] Eccleſia.

26.*Frumento & vino.*] Corporis & ſanguinis Chriſti.

27.*Oleo.*] Spiritus ſancti vnctionis.

28.*Fætu pecorum &c.*] Simplicium Chriſtianorum & aliorũ virorum ſanctiſſimorũ.

29. *Irriguus.*] Omni genere ſpiritualium deliciarum.

30.*Luctum.*] Pro præteritis culpis.

31. *Pinguedine*] Cęleſtis conſolationis & deuotionis.

32.*Ecce &c.*] Sub metaphora temporalis fertilitatis oſtendit abundantiam gratiæ nouę legis.

33.*Comprehendet &c.*] Tam fœcundæ erunt ſegetes & tanta fertilitas anni, vt prius arandi tempus veniat quam illæ potuerint demeti.

34.*Calcator &c.*].i. cum autem fuerint demeſſæ & conditæ in horrea, & cæptum erit ſeminare, erit iam tempus calcandi vuas.

35.*Stillabunt &c.*] Riui lactis & mellis quo nihil dulcius per eos fluent.

36.*Culti.*] Et quod inde ſequitur pleni fructu, ſignificat vbique futuram copiam Euangelicæ doctrinæ, ſimul feruorem, deuotionem, lætitiam ſpiritualem. Copiam gratiarum, atque incultarum gentium conuerſionem.

37 *Domum Dauid.*] Eccleſiam quæ ſpiritualiter eſt domus Dauid, *Vide ſupra cap.1.n.15.*

38.*Spiritum gratiæ.*] Spiritum ſanctum quo mihi grata ſit.

39.*Precum.*] Orationis vt ad me confugiat ſibique diffidat.

§.2. INVITATVR ECCLESIA AD LAVDEM & ad ſpirituale gaudium ob hęc & ſimilia dona.

Lauda [1] *ſterilis, quæ non paris: decanta laudem, &* [2] *hinni quæ non pariebas: quoniam multi filij* [3] *deſertæ, magis quam* [4] *eius quæ habet* [5] *virum dicit Dominus.* Iſa.54.1.

Vide eiuſdem c. 52. v. 1.2.&c. Sophoniæ 3.14.& 15.

1. *Sterilis.*] Eccleſia enim ex gentibus compoſita, ſeu gentilitas ante fidem ſterilis erat.

2. *Hinni.*] .i. Iubila, exulta, vt equi ad victoriam. Eſt catachreſis.

3. *Deſertæ.*] olim gentilitatis.

4. *Eius.*] ſcilicet ſynagogæ.

5. *Virum.*] Supple Deum, cui per fidem olim deſponſata.

§. 3. EXPRIMITVR GAVDIVM Eccleſiæ de iiſdem.

Iſa.61.10. *1. Gaudens gaudebo in Domino, & exultabit anima mea in Deo meo: quia induit me [2] veſtimentis ſalutis: & indumento [3] iuſtitiæ circumdedit me: [4] quaſi ſponſum decoratum corona, & quaſi ſponſam ornatam monilibus ſuis.*

1. *Gaudens gaudebo.*] .i. vehementer gaudebo. Vox eſt Eccleſiæ.

2. *Veſtimentis ſalutis.*] Ipſo Chriſto qui eſt ſalus noſtra. *Ad Galat.2.23.*

3. *Iuſtitiæ.*] Eodem Chriſto qui eſt nobis veſtimentum iuſtitiæ, cum illum induimus. 1.*ad Corinth.1.v.30.*

4. *Quaſi ſponſum &c.*] Talem dedit mihi coronam quaſi ſponſus, & talia monilia qualibus ſponſa in nuptialibus ſacris ornari ſolent.

§. 4. PROMITTITVR ECCLESIÆ gratia miraculorum omnis generis.

Marci 16.17.18. *Signa eos qui crediderunt hæc [1] ſequentur: in nomine meo dæmonia eijcient: linguis loquentur nouis: Serpentes tollent, & ſi quid mortiferum biberint, non eis nocebit; ſuper ægros manus ponent; & bene habebunt.*

Luc.10.19 *Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper [2] ſerpentes & ſcorpiones, & ſuper omnem [3] virtutem inimici, & nihil vobis nocebit.*

Marci 11.23. *Habete [4] fidem Dei: amen dico vobis quia quicumque dixerit huic [5] monti, tollere, & mittere in mare, & non hæſitauerit in corde ſuo, ſed crediderit, quia quodcumque dixerit fiat, fiet ei.*

1. *Sequentur.*] Non ſemper quidem, ſed cum opus fuerit.

2. *Serpentes.*] Paulus à vipera nihil patitur. *Actor.* 28. *v.* 3. nec Ioannes hauſto veneno: facit hic Chriſtus ſuos, beſtiis etiam venenatis ſuperiores.

3. *Virtutem inimici.*] Poteſtatem dat in dæmones ſuis Chriſtus qua carent ſectarij.

4. *Fidem Dei.*] Fiduciam in Deo.

5. *Monti &c.*] Hoc factum Gregorij Thaumaturgi precibus, & ſic datus locus cuidam ædificandæ Eccleſiæ qui mons erat impedimento. Beda.

§. 5. PROMITTITVR DONVM Prophetiæ.

Et erit poſt hæc, [1] effundam ſpiritum meum ſuper [2] omnem carnem, & [3] prophetabunt filij veſtri, & filiæ veſtræ, ſenes veſtri ſomnia [5] ſomniabunt, & iuuenes veſtri [4] viſiones videbunt: [6] ſed & ſuper ſeruos meos, & ancillas in diebus illis effundam ſpiritum meum. Ioel 2.28.29.

1. *Effundam &c.*] Ita in die Pentecoſtes Actor. 2. Illud *effundam* ſignificat largiſſimè ſe omnibus communicaturum.

2. *Omnem carnem.*] Super omnis conditionis homines ſine exceptione ſexus aut ætatis.

3. *Prophetabunt.*] Vt Agabus & alij. Actor. 11.28.

4. *Viſiones videbunt.*] Vt S. Ioannes in Apocal.

5. *Somniabunt.*] Vt Paulus Actor.16.

6. *Sed & ſuper ſeruos &c.*] Non ſolum ſuper filios veſtros & ſemen Abrahæ, ſed etiam ſuper gentiles qui in me credent, hi etiam prophetabunt, vt expoſuit Petrus Actor.2.

CAPVT V.

De variis donis temporalibus Eccleſiæ promiſſis.

§. 1. PROMITTVNTVR ECCLESIÆ VARIA dona temporalia, opes, honor, pax, nobilitas, eloquentia, vires &c.

Tunc [1] videbis, & [2] afflues, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum, quando conuerſa fuerit ad te [3] multitudo maris, [4] fortitudo gentium venerit tibi. [5] Inundatio Camelorum operiet te, dromedarij Madian, & Epha: omnes [6] de Saba venient aurum & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes. Iſa.60.5.6

Me [7] inſulæ exſpectant, & [8] naues maris in principio, vt adducam filios tuos de longe, argentum eorum & aurum eorum cum eis nomini Dei tui, & ſancto Iſrael quia glorificauit te, & ædificabunt [9] filij peregrinorum [10] muros tuos, & [11] reges eorum miniſtrabunt tibi. Iſa.60.9.10.

Vide etiam verſ. 11.

[12] Gloria Libani ad te veniet, abies & buxus & pinus ſimul ad ornandum [13] locum ſanctificationis meæ, & [14] locum pedum meorum glorificabo. Et venient ad te [15] curui filij eorum qui [16] humiliauerunt te, & [17] adorabunt veſtigia pedum tuorum omnes, qui detrahebant tibi [18] & vocabunt te ciuitatem Domini, Sion ſancti Iſrael. Iſa.60.13.14.

Legendum totum iſtud caput vt & ſexageſimum ſextum à verſ. 10. & ſexageſimum quintum à ver.13.

Vide item ſupra cap.2.§.1.num.85.

Iſa.66.12. [19] *Ecce ego declinabo ſuper eam quaſi fluuium pacis, & quaſi torrentem inundantem gloriam gentium, quam ſugetis [20] ad vbera portabimini: & ſuper genua blandientur vobis.*

Amos 9.14 15. *Et [21] conuertam captiuitatem populi mei Iſrael: & ædificabunt [22] Ciuitates deſertas, & habitabunt, & [23] plantabunt vineas & bibent vinum earum: & facient hortos, & comedent fructus eorum. Et [24] plantabo eos ſuper humum ſuam, & non euellam eos vltra de terra ſua quam dedi eis, dicit Dominus Deus tuus.*

Vide verbo Eleemoſyna cap.2.§.7.

Iſa.32.17. *Sedebit, & erit [25] opus iuſtitiæ [26] pax: & [27] cultus iuſtitiæ [28] ſilentium, & [29] ſecuritas vſque in ſempiternum.*

Zach.14. 14. [30] *Congregabuntur diuitiæ omnium gentium in circuitu: aurum, & argentum, & veſtes multæ ſatis.*

Iſa 11.6.7. 8.9. [31] *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit vitulus, & leo, & ouis ſimul morabuntur, & [32] puer paruulus minabit eos. Vitulus, & vrſus [33] paſcentur: ſimul requieſcent catuli eorum, & [34] leo quaſi bos comedet paleas: & [35] delectabitur infans ab vbere, ſuper foramine aſpidis, & in cauerna reguli qui ablactatus fuerit, manum ſuam mittet. [36] Non nocebunt, & non occident in vniuerſo [37] monte ſancto meo: quia [38] repleta eſt terra ſcientia Domini, [39] ſicut aquæ maris operientes.*

Iſa.2.4. [40] *Conflabunt gladios ſuos in vomeres & lanceas ſuas in falces. [41] Non leuabit gens contra gentes gladium, nec exercebuntur vltrà ad prælium.*

Vide Ezech.34. à verſu 25. & Oſee 2. à v. 14. & c.14. à v. 6. huiuſmodi quidem ſunt multa paſſim in Prophetis.

Zach.14. 20.21. *In die illa [42] erit quod ſuper frenum equi eſt ſanctum Domino, & [43] erunt lebetes in domo Domini quaſi phialæ coram altari: & [44] erit omnis lebes in Ieruſalem, & in Iuda ſanctificatus Domino exercituum, [45] & venient omnes immolantes, & ſument ex eis, & coquent in eis, & [46] non erit mercator vltra in domo Domini exercituum in die illo.*

Atque hactenus quidem promiſſiones, ſequitur vt de rerum ipſarum exhibitione dicamus.

1. *Videbis.*] Filios tuos vndequaque venientes.

2. *Affluces.*] Gaudio.

3. *Multitudo maris.*] .i. populi multi, nam vt Apoc.17. *Aquæ multæ, populi multi.*

4. *Fortitudo.*] Diuitiæ regum aut eorum dona, aut ipſi Reges qui ſupplices accedent ad Eccleſiæ limina.

5. *Inundatio camelor. &c.*] .i. Ea frequentia venient ad te cameli, qui filios tuos & opes regias in tuos vſus comportent, atque ea feſtinatione properabunt, vt inſtar habeant inundantis maris.

6. *De Saba &c.*] Significatur quod in quolibet genere vſquam pretioſum eſt ſiue in metallo, ſiue in aromate, id omne vſibus Eccleſiæ deſeruiturum. Quod experientia ipſa quotidiana & hiſtoria Eccleſiaſtica abundè teſtantur. *Vide Bozium de ſignis Eccleſiæ.*

7. *Inſulæ.*] Gentiles, ita plerumque vocantur in Scriptura.

8. *Naues maris &c.*] Expectant cum nauibus *in principio* .i. præcipuè ſeu inprimis, quas paratas habent ad tranſmittendos filios tuos, quæ venient onuſtæ auro & argento ad cultum Dei quem colit Iſrael.

9. *Filij peregrinorum.*] Gentes à te antea alienæ.

10. *Muros.*] Templa.

11. *Reges &c.*] Suos theſauros & vires ad tui obſequium impendendo. Conſule Eccleſiaſticas hiſtorias, & occurrent principum in Eccleſiam & inflammata ſtudia, & eximia liberalitas & rara obſeruantia.

12. *Gloria &c.*] Pulcherrima quæque quæ apud gentes ſunt (erat enim libanus in patria Gentilium) certè quidquid ſpecioſum eſt & precioſum in mundo, id omne in Eccleſiarũ ſplendorem à principibus olim congeſtum eſt, & nunc quoque aſſidua & liberali manu congeritur.

13. *Locum ſanctificationis.*] .i. Templa tua ad mei cultum & obſeruantiam deſtinata.

14. *Locum pedum &c.*] .i. Eccleſiam in qua habito.

15. *Curui.*] humiles. Id patet in Regibus qui Eccleſiæ iugo, ceruicem ſubmittunt, quam ad nullius antea imperium inflexerant.

16. *Humiliauerunt.*] Afflixerunt.

17. *Adorabunt.*] .i. ſupplices exoſculabuntur: hoc fit ſummo Pontifici, inquit Sà. Loquitur hic Iſaias de Eccleſia quaſi de victrice gentium, quæ hoſtes prius iugum detrectantes ſub iugum egerit, & pedibus ſuis calcatã antea terram exoſculari compulerit, quo ſignificatur extremum obſequium quod à victis ſeu etiam quibuſlibet ſupplicibus, exhiberi ſolet. Certè videmus in Eccleſia ipſos Reges & Imperatores, eò regios ſpiritus demiſiſſe, vt terram exoſcularentur diuino cultui conſecratam.

18. *Et vocabunt &c.*] .i. Tuam ſpeciem & amplitudinem admirati dicent: hæc verè Dei ciuitas eſt: hæc verè Sion in qua colitur atque habitat ſanctitas, & qui ſanctificat Iſrael ſpiritualem .i. Chriſtianos.

19. *Ecce ego &c.*] .i. Quicquid apud gentes glorioſum eſt, paciſque vſum habet & commoditatem, inſtar exundantis fluminis in tuum ſinum deriuabo, ô Eccleſia.

20. *Ad vbera &c.*] Nutrieris à diuitibus & principibus, vt ſolent paruuli à matribus.

21. *Conuertam &c.*] Liberabo, non Iſrael ſecundum carnem, ſed ſecundum ſpiritum, de captiuitate dæmonis.

22. *Ciuitates.*] Eccleſias per orbem quæ ante erant deſertæ.

23. *Plantabunt &c.*] Qui è captiuitate redeunt ſi ſecuti ſunt, plantant vineas & hortos: ſenſus eſt, degent in ſumma tranquillitate, & rerum abundantia, neque erit vllus qui eis poſſit hanc auferre libertatem.

24. *Plantabo &c.*] Ponam eos firmiter in Eccleſia quam dedi eis, vt in ea germinent & creſcant. Hæc ad litteram nunquam impleta ſunt, neque implebuntur in Iudæis: ſunt igitur de Eccleſia intelligenda.

25. *Opus.*] Fructus.

26. *Pax.*] Amicitiæ cum Deo.

27. *Cultus iuſtitiæ.*] .i. merces cultus iuſtitiæ, ſeu colentium iuſtitiam.

28. *Silentium.*] .i. tranquillitas, pax. Chald. & 70. *quies.*

29. *Securitas.*] Ab omnibus hoſtibus.

30. *Congregabuntur &c.*] Superatis omnibus gentibus (de quibus ſuperiore verſu) à quibus obſidebitur Eccleſia, præda & ſpoliis earum ditabitur, id eſt, eruditione, eloquentia, potentia, nobilitate, diuitiis eorum qui conuertentur.

31. *Habitabit &c.*] .i. ſumma erit pax in Eccleſia, Chriſto ſeu Emmanuele (de quo hîc Eſaias) eam efficiente. Item omnia ad eam æqualitatem adducentur vt ſummi atque infimi, potentes & infirmi, qui ſpiritu erant feroci & alto, & qui animo fuerunt manſueto, idem ſumma cum concordia amplectantur, & ſeruent vitæ Chriſtianæ genus: quod ſanè admirandæ eſt virtutis: perinde atque ſi quis efficiat vt lupus cum agno, & pardus cum hædo, cum leone vitulus eiſdem ſtabulis contineantur, aut vt feras naturâ truces cum agnis ſimul atque hædis, ad paſtum agat, & ad caulas reducat tenellus puer. *Vide etiam ſequenti numero.*

32. *Et puer &c.*] .i. vſque adeo potens erit Emmanuelis exemplum & doctrina, vt feros homines qui ſupradictis animalium nominibus deſignati ſunt, vinctos tradat atque adeò obſequentes Euangelicæ doctrinæ, vt puer paruulus illos ſuo moderetur arbitrio non repugnantes. Tales verò Pueri fuerunt Apoſtoli, manſueti, humiles nec ferro armati, nec nobiles, nec eloquentes, quibus tamen datum eſt ſerpentes tollere, & conculcare leonem & draconem.

33. *Paſcentur.*] In iiſdem paſcuis, licet natura & ingenio diſpares.

34. *Leo.*] Natura carniuorus.

35. *Delectabitur &c.*] Infans primum ab vbere depulſus, cui omnia etiam leuiſſima terrori ſunt, adeò non pauebit aſpidem & baſiliſcum, vt ioco ſibi habeat cum iis verſari atque agere familiariter, & in eorum latebras & foramen tuto ac ſine metu manum intromittat. Lege Actus Apoſtolorum, Eccleſiaſticamque hiſtoriam, ibi inuenias eos qui innocentia ac manſuetudine erant infantes, inermes & nudos non tantum non expauiſſe ad Aſpidum .i. Tyrannorum fraudes & venenum, ſed & vltrò appetiiſſe, & quaſi ludum exiſtimaſſe cum Regulis congredi.

36. *Non nocebunt.*] Superius memoratæ beſtiæ venenatæ, per quas etiam licet intelligere diabolum & naturæ motus immoderatè ſęuientes, qui non nocebunt ſi plena ſit mens noſtra Dei ſcientia.

37. *Monte ſancto meo.*] Eccleſia. Licet enim vitam ſanctis eripuerint, non potuere tamen nocere animo.

38. *Repleta eſt.*] .i. Replebitur.

39. *Sicut aquę &c.*] .i. ſicut marini fluctus, proximum littus opplere & operire ſolent. id eſt, abundabit vehementer Dei cognitio. Hinc patet quomodo Dei cognitio hoſtes omnes frangat, modo illa ſit fortis & non infirma, & quaſi ſpecies quædam inanis ſomnianti obiecta potius quam veritas vigilanti atque attento propoſita. *Vide hic pulchrè P. Sanchez numero* 15. quemadmodum in paucis omnino Chriſtianis ſit hęc vera Dei ſcientia.

40. *Conflabunt &c.*] Elegans deſcriptio pacis futuræ tempore legis Euangelicæ.

41. *Non leuabit &c.*] Non quod nulla futura eſſent bella in Eccleſia, ſed quia poſt Chriſti tempora minus ſępe quàm anteà exarſerunt bella, vt latè probat Oroſius. Quæ autem raro facienda aut minus quàm anteà frequenter, non vltrà facienda aut futura dicuntur iuxta communem hominum vſum, cui ſæpe ſcriptura ſermonem attemperat. Adde talem futuram Chriſti legem vt homines ad pacem inducat, eiuſq; legis ſanctitatem id mereri, vt bella ex hominum ſocietate pellantur, atque ob hanc cauſam dicuntur homines non vltrà exercendi ad prælium.

42. *Erit &c.*] Omnia ornamenta equorum conſecrabuntur Domino, & vertentur in vſus templi: non enim erit tunc bellum.

43. *Erunt lebetes &c.*] Lebetibus carnes victimarum coquebantur: phialę autē erant ante altare plurimæ, plenę odoramentorum. Senſus eſt, carnes victimarum erunt ſuauiſſimi odoris ſicut phialæ odoramentorum .i. placebunt Deo maximè, ſacrificia illorum hominum.

44. *Erit omnis lebes &c.*] .i. Lebetes deſinent conferri in alios vſus, & in templum afferentur vt ſacrificiis deſeruiant .i. plurima munera offerentur ſacris templis, & dabitur à fideli-

à fidelibus quidquid erit aptum ad vſum templi.

45. *Et venient &c.*] Non deerunt lebetes volentibus ſacrificare. Significatur prætereà magnum fore ſacrificantium numerum, nullumque futurum impedimentum quin omnes victimas offerant corporis Chriſti, & cordis contriti in confeſſione.

46. *Non erit mercator.*] Qui vendat in templis oues, boues & lebetes: non enim tales victimæ offerentur, ſed corpus & ſanguis Chriſti, cor contritum, & adorabitur Deus in ſpiritu & veritate. Nullus præ inopia ſacrificium offerre deſinet.

CAPVT VI.

De Eccleſiæ fundatione.

§. 1. ECCLESIÆ FVNDAMENTVM Chriſtus Dominus.

1.Cor.3.11. *1 Fundamentum aliud nemo poteſt ponere præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus.*

1. *Fundamentum &c.*] Eccleſiæ fundamentum eſt fides in Chriſtum, ſupra quam, ait Paulus, ego vos ædificaui, ſic ſolus Chriſtus eſt Eccleſiæ fundamentum, & fundamentorum fundamentum vt vocatur ab Auguſtino in Pſ.86. quia ſeipſo ſubſiſtit, & omnia ſuſtinet, etiam ſanctum Petrum.

§. 2. ECCLESIÆ FVNDAMENTVM Petrus.

Mat.16.18 *Ego dico tibi quia tu es Petrus, & 1 ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduerſus eam.*

1. *Super hanc petram.*] Petrus ergo etiam Eccleſiæ eſt fundamentum, at ſecundarium: eſt autem fundamentum, quia ita firmus eſt in fide, vt publicè & ex cathedra (vt loquuntur Theologi) errorem docere non poſſit, ſed Eccleſiam ſemper in fide confirmet & illuminet. Ita D. Th. Quod de Petro dictum, idem intelligendum de Romanis Pontificibus Petri ſucceſſoribus.

§. ADD. ECCLESIÆ FVNDAMENTVM Apoſtoli omnes.

Murus 1 ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipſis duodecim nomina, duodecim Apoſtolorum Agni.

1. *Ciuitatis.*] Eccleſiæ militantis. Ita Beda. Licet alij de ciuitate beatorum accipiant.

§. 3. ECCLESIÆ FVNDAMENTVM Apoſtoli & Prophetæ.

Eſtis ciues ſanctorum, & domeſtici Dei ſuperædificati ſupra 1 fundamentum Apoſtolorum, & Prophetarum, ipſo ſummo 2 angulari lapide Chriſto Ieſu. Ad Epheſ. 2.19.20.

1. *Fundamentum Apoſtolorum &c.*] Si conſideremus doctrinam in qua fundatur fides Eccleſiæ, inquit Bellarm. in Pſ. 86. v. 1. fundamenta ſunt Apoſtoli & Prophetæ qui fuerunt immediati miniſtri verbi Dei. *Vide Apoc.* 21. 14. vbi iidem Apoſtoli dicuntur fundamenta Eccleſiæ.

2. *Angulari lapide.*] Qui nectit duos parietes, populum ſcilicet Iudaicum & Gentilem in vnam Eccleſiam, & ſuſtentat totum ædificium.

§. 4. ECCLESIÆ PORTA, Chriſtus Dominus.

Ego ſum 1 oſtium: 2 per me ſi quis introierit, ſaluabitur: & ingredietur, & egredietur, & paſcua inueniet. Ioan. 10.9

1. *Oſtium.*] Sicut enim per oſtium aditus patet in ouile, ſic per Chriſtum & fidem in ipſum, ingrediendum eſt in Eccleſiam Dei & in regnum cæleſte.

2. *Per me ſi quis &c.*] Sicut oues in ouile per oſtium intrantes ibi conſeruantur tutæ à lupis. Sic qui in Eccleſiam per Chriſtum intrant, vitam habent & ab hoſtium poteſtate liberantur, extra quam Eccleſiam, non eſt ſalus nec vita ſpiritualis.

3. *Ingredietur & egredietur.*] .i. in omnibus ſuis actionibus ſiue occultis ſiue manifeſtis dirigetur & proſperè aget: eſt metaphora ab ouibus, quæ ſiue egrediantur ſiue ingrediantur, & quocumque ſe vertunt, inueniunt paſcua: tanta eſt vbertas ouilis Chriſti quæ eſt Eccleſia. Phraſi Hebraica, *ingreſſus & egreſſus* appellantur omnia negotia & opera hominis.

§. 5. ECCLESIÆ PORTÆ Apoſtoli.

Et habebat murum magnum, & altum habentem 1 portas duodecim, & in portis 2 Angelos duodecim, & 3 nomina inſcripta, quæ ſunt nomina duodecim tribuum filiorum Iſrael. Apoc. 21. 12.

1. *Portas duodecim.*] Hæ portę ſunt Apoſtoli, ita Auguſt. in Pſal. 86. quia per illorum veriſſi-

veriſſimam & firmiſſimam prædicationem intramus omnes in Eccleſiam Dei: neque obſtat quod §. 3. dicti ſunt eſſe fundamenta, ſunt enim portæ prædicando, fundamenta ſuſtinendo.

2. *Angelos.*] Quia per eorum procurationem Eccleſiam intramus.

3. *Nomina inſcripta.*] Supple portis ipſis: quo ſignificatur eos qui primi intrarunt in Eccleſiam per Apoſtolorum prædicationem fuiſſe filios Iſrael, ex quibus erant ipſi Apoſtoli, deinde intraſſe gentium plenitudinem. Hæc Bellarm. in Pſ. 86.

§. 16. ECCLESIÆ LAPIS ANGVLARIS Chriſtus. *Vide ſupra §. 3. nu. 2.*

Pſ. 117. 22. *1 Lapidem quem [2] reprobauerunt [3] ædificantes, hic [4] factus eſt in caput anguli.*

1. *Lapidem.*] Chriſtum lapidem viuum, pretioſum electum miſit Deus in terras.

2. *Reprobauerunt.*] Dicentes de Chriſto: non eſt hic homo à Deo qui ſabbatum non cuſtodit: vocantes ſeductorem &c.

3. *Ædificantes.*] Iudæi ad quos tunc ſpectabat officium ædificandæ Eccleſiæ.

4. *Factus eſt &c.*] Hic lapis reiectus quaſi inutilis ad ædificium ſpirituale, à principali architecto Deo factus eſt in caput anguli, quia conſtitutus eſt ſuper parietes duos, vt eos coniungeret & contineret, .i. factus eſt caput totius Eccleſiæ ex Iudæis & Gentibus congregatę, & tale caput vt qui ſub eo non ædificatur ſaluari nequeat, & omnis qui ſub ipſo tanquam lapis viuus ædificatur, omnino ſit ſaluandus.

§. 7. ECCLESIÆ CAPVT CHRISTVS.

1 Cor. 12. 27. *Vos eſtis [1] corpus Chriſti, & [2] membra de membro.*

Epheſ. 4. 15. *[3] Veritatem facientes in charitate creſcamus in illo per omnia, qui eſt [4] caput Chriſtus.*

Eph. 5. 23. *Vir caput eſt mulieris ſicut Chriſtus caput eſt Eccleſiæ, ipſe ſaluator corporis eius.*

Coloſſ. 1. 18. *Et ipſe eſt caput corporis Eccleſiæ qui eſt principium.*

1. *Corpus Chriſti.*] Supple myſticum, cuius corporis ipſe eſt caput.

2. *Membra &c.*] Membra dependentia à principali membro quod eſt Chriſtus, quia eſt caput Eccleſiæ. Ita D. Thomas.

3. *Veritatem.*] Sumitur ſæpe veritas pro omnibus iis virtutibus quæ pertinent ad iuſtitiam chriſtianam ſiue pro veritate vitæ.

4. *Caput.*] Huius explicationem vt & ſequentium duorum teſtimoniorum require Verbo Chriſtus §. 5. Ex quibus etiam concluditur Eccleſiam non poſſe errare cum gubernetur à Chriſto tanquam à capite ſponſo ſuo, ſi enim errare poſſet in dogmatibus fidei aut morum, ipſi Chriſto error tribueretur. Bellarm.

CAPVT VII.

De Eccleſiæ Doctrina.

§. 1. ECCLESIA NON POTEST ERRARE. *Vide ſupra cap. 6. §. 2. & cap. 1. §. 1. numero 34. 35.*

Simon ecce Satanas expetiuit vos, vt [1] cribraret ſicut triticum: ego autem rogaui pro te, vt non [2] deficiat fides tua: & tu aliquando [3] conuerſus [4] confirma fratres tuos. Lucæ 22. 31 32.

Cum venerit ille [5] ſpiritus veritatis, [6] docebit vos omnem veritatem. Ioan. 16 13.

Si Eccleſiam non audierit, [7] ſit tibi ſicut Ethnicus, & Publicanus. Mat. 18. 19

1. *Cribraret.*] Vide V. Dæmon, cap. 1. §. 7. nu. 35. &c.

2. *Deficiat.*] Duo hic obſeruant patres. Auguſt. Chryſoſt. Theophil. à Chriſto impetrata Petro. Alterum vt licet caritatem amitteret in paſſione negando Chriſtum, nunquam tamen fidem. Alterum vt ipſe eiuſque ſucceſſores in Romana cathedra nunquam publicè Eccleſiam docerent aliquid contra veram fidem: *Vide Bellar. l. 4. de Pontifice c. 3.* neque enim ſatis fuerat Chriſto, Eccleſiæ ſuæ proſpicere tempore Petri, ſed ei proſpexit in æternum, cum vſque ad finē mundi eſſet eam variè agitaturus & cribraturus dæmon. Debuit ergo habere Eccleſia infallibile aliquod oraculum & regulam veritatis fidei, quod conſulere & quam ſequi poſſet.

3. *Conuerſus.*] A peccato quo me negabis. Euthym.

4. *Confirma.*] Cum te principem Apoſtolorum deputauerim, hoc enim te decet qui mecum es robur & petra Eccleſiæ. Ita Theoph.

5. *Spiritus veritatis.*] Quia omnis veritatis eſt auctor, doctor & largitor. Ita Chryſoſt. & quia dignus eſt fide, nec errare poteſt.

6. Doce-

6. *Docebit vos.*] Hæc promiſſio etiam facta eſt Eccleſię in perſona Apoſtolorum: docetque etiam modò, ait Toletus, Spiritus ſanctus Eccleſiam in his quæ ad fidem & mores & rectam fidelium gubernationem pertinent & neceſſaria ſunt: ita vt nec in fide nec moribus, nec gubernatione neceſſaria deficere aut errare poſſit.

7. *Sit tibi &c.*] .i. Anathema & excommunicatus: vnde conficitur Eccleſiam errare non poſſe, nam cum obligemur ſub pœna excommunicationis credere Eccleſiæ in omnibus, & concilia omnia dicunt anathema non aſſentientibus Eccleſiæ decretis, iniquum eſſet ſub tam graui pœna obligari ad aſſentiendum rebus incertis, & quibus ſubeſſe poſſet falſitas.

§. 2. ECCLESIA MAGNA PERSPICACITATE, & diſcretione pollet, vt non poſſit ei obtrudi verum pro falſo.

Cant. 7. 4. [1] *Oculi tui ſicut piſcinæ in Heſebon, quæ ſunt* [2] *in porta filiæ multitudinis:* [3] *naſus tuus* [4] *ſicut turris Libani, quæ reſpicit contra Damaſcum.*

1. *Oculi tui &c.*] Per oculos ſponſę ſeu Eccleſię, intellige eius perſpicacitatem in diiudicando & diſcernendo quid verum, quid falſum, quid bonum, quid non. Habet enim ipſa inſtar harum aquarum oculos limpidiſſimos, & clariſſimos, acutèq; omnia videntes, ita vt falli non poſſit.

2. *In porta filiæ multitudinis.*] .i. In porta ciuitatis populoſæ.

3. *Naſus.*] Per naſum intelligitur diſcretio & iudicium, quia per naſum de longè poſitis iudicamus odoribus: ſenſus igitur eſt. Non cares iudicio & diſcretione, ô ſponſa Chriſti, imo iudicio vales & diſcernendi facultate, ita vt non ſit facilè tibi imponere, & verum pro falſo obtrudere, quin ſtatim à longè fraudem detegas.

4. *Sicut turris &c.*] Non paruum habet naſum Eccleſia, ſed turri excelſæ ſimilem, quæ etiam in vertice montis altiſſimi ſita eſt, turri videlicet illi quam contra Damaſcum in Libano Salomon extruxit: Quibus ſignificatur maxima pollere Eccleſiam vi diſcretionis. Vide pulchrè hîc Titelmann.

§. 3. CHRISTO ILLVMINATVR, IDEOQVE confertur cum [1] *Luna.* Cant. 6. 9. & dicitur [2] *Sole amicta.* Apoc. 12. 1.

1. *Luna.*] Vide cap. 1. §. ſecundo numero tertio.

2. *Sole.*] .i. Chriſto, à quo in veritatis cognitione illuminatur, imo vndequaque amicitur, vt innuatur nihil in Eccleſia eſſe quod non ſit veriſſimum.

§. 4. ILLVMINATVR ETIAM AB Apoſtolis, ideoq; dicitur habere in capite coronam [1] *ſtellarum duodecim.* Apoc. 12. v. 1.

1. *Stellarum duodecim.*] Hæ ſunt duodecim Apoſtoli qui in cælo poſiti, id eſt cæleſtem vitam agentes, tenebras huius ſæculi ſplendore doctrinæ & vitæ ſuæ illuſtrarunt.

§. 5. LVCET VERBO ET EXEMPLO, ideo comparatur [1] *candelabro.* Apoc. 1. v. 13.

1. *Candelabro.*] Quod habebat ſuam lucernam qua & lucebat, quia Eccleſia (inquit Haymo) ratione iuſtorum alios illuminat prædicatione & vitæ ſanctitate.

§. 6. ECCLESIÆ DOCTRINA A PARuis initiis immenſum creuit.

[1] *Dixi: Rigabo* [2] *hortum meum plantationum, &* [3] *inebriabo prati mei fructum. Et ecce* [4] *factus eſt mihi trames abundans, &* [5] *fluuius meus* [6] *appropinquauit ad mare: quoniam doctrinam* [7] *quaſi antelucanum* [8] *illumino omnibus, & enarrabo illam* [9] *vſque in longinquum.* Eccli. 24. 42. 43. 44.

1. *Dixi.*] Verba ſunt cæleſtis & diuinæ ſapientiæ.

2. *Hortum plantationum.*] Eccleſiam in qua variæ plantæ, varij iuſti qui aſſidua egent irrigatione, vt fructus proferant.

3. *Inebriabo.*] Abundantiſſimè irrigabo.

4. *Factus eſt trames.*] Non eſt aliud trames quam foſſa è fluuio deducta ad transferendam aquam: trames igitur ille aquæ non eſt exhauſtus, ſed factus eſt abundans, excreſcens ſcilicet in iuſtum flumen.

5. *Fluuius meus.*] Licet initio exiguus.

6. *Appropinquauit &c.*] Similis mari factus eſt. Nam initio in paucis erat Euangelij cognitio, poſtea diffuſa eſt per totum orbem, per Apoſtolorum prædicationem.

7. *Quaſi antelucanum.*] Quaſi matutinum lumen quod Sol exhibere incipit poſt tenebras, ſpargens illud ſucceſſiuè & augens per vniuerſum orbem.

8. *Illu-*

& hominibus ademerit, nam magna pluuia ceſſare facit tonitrua & fulgura. Significatur his, quod ſicut torrens exiccatur à ſole, & tonitruum ſuperatur à pluuia magna: ita & opes diuitum ſubito cum eis deficiunt per ſuperuenientem vltionem diuinam, qua tanquam imbre eos obruente, omnis ſuperatur eorum terror, ſicque lætabitur iuſtus hoc terrore liberatus.

24. *Sic præuaricatores &c.*] .i. ita deficient vt penitus conſumantur.

25. *Habitacula.*] .i. non tantum iuſti, ſed eorum domus & familia.

26. *Benedicentur.*] Omnibus bonis abundabunt: is enim eſt effectus diuinæ benedictionis.

27. *Apprehendet.*] Vide ſupra cap. 3. §. 6. numero 9.

28. *Feſtinata.*] .i. cito acquiſita.

29. *Minuetur.*] Quia ferè opes ſubitò acquiſitæ, illicitis modis ſunt paratæ, ideo minuentur & peribunt, non erunt diuturnæ.

30. *Hæreditas.*] Per quam non tantum hæreditatem propriè dictam accipe, ſed quamuis ſubſtantiam & poſſeſſionem.

31. *Feſtinatur.*] Vide paulò ante verſum 28.

32. *Benedictione carebit.*] .i. non diu durabit at cito minuetur, vt quæ careat Dei fauore & beneficentia.

§. 40. CAVSA, CVR DEPAVPERAT Deus diuites.

Ea colligitur ex teſtimoniis hactenus allatis, cui cauſæ hanc addo.

Oſee 2.8.9 1. *Et hæc neſciuit quia ego dedi ei frumentum, & vinum & oleum & argentum, multiplicaui ei, & aurum quæ fecerunt Baal. Idcirco* ² *conuertar & ſumam frumentum meum in tempore ſuo, & vinum meum in tempore ſuo, &* ³ *liberabo lanam meam, & linum meum, quæ operiebant ignominiam eius.*

1. *Et hæc.*] Vide ſupra §. 12. numero 4.

2. *Conuertar.*] Putabat me ſui oblitum eſſe ſibique terga vertiſſe.

3. *Liberabo.*] .i. Auferam: ſed innuitur hac voce creaturas inuitas ſeruire peccatoribus, grauarique eas, & tyrannide quadam teneri cum id faciunt: ideo dicit, *liberabo:* q.d. à ſeruitute eos vindicabo.

§. 41. QVÆ DIVITIARVM EFFECTA in diuitum filios, & familiam? Paupertas & ignominia.

Iob 27.14. *Si multiplicati fuerint filij eius, in gladio erunt, & nepotes eius non ſaturabuntur pane.*

Eccle. 5.13. ¹ *Perennis in afflictione peſſima: generauit filium, qui in ſumma egeſtate erit.*

² *Theſaurus deſiderabilis, &* ³ *oleum* ⁴ *in habitaculo iuſti: &* ⁵ *imprudens homo diſſipabit illud.* Prou. 21. 20

Vide verbum Auaritia, §. 16. & hic ſupra §. 4. vbi de paupertate ſimul & ignominia.

1. *Perennt.*] Vide V. Auaritia §. 5. num. 6. & ſeq.

2. *Theſaurus*] Theſauri nomine deſignantur diuitiæ auri & argenti.

3. *Oleum.*] Per oleum intellige vnguenta pretioſa ad vnctiones corporum.

4. *In habitaculo iuſti.*] Sup. ſunt .i. omnis generis diuitias ſibi parat iuſtus ſapientia, & iuſtitia ſua, & dono Dei.

5. *Imprudens.*] Stultus hæres decoquet eas.

§. 42. AD IDEM ET IN DIVITVM bona ſuccedere extraneos.

Et relinquent ¹ *alienis diuitias ſuas.* Pſ. 48. 12.

² *Qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis.* Eccle 5. 9.

1. *Alienis.*] Vide ſupra cap. 5. §. 7.

2. *Qui amat.*] Vide V. Auaritia, §. 10. n. 5.

§. 43. ITEM PAVPERES.

Qui coaceruat diuitias vſuris, & fænore ¹ *liberali in pauperes congregat eas.* Prou. 28. 8.

1. *Liberali.*] Connecte cum ſequentibus, non vero cum *fænore:* vt ſit ſenſus talem congregare illi qui in pauperes erit liberalis, peruenturaque eius bona tandem ad pauperes.

§. 44. ITEM IVSTOS.

1. *Peccatori dedit Deus afflictionem, & curam ſuperfluam, vt addat & congreget & tradat ei qui placuit Deo: ſed & hoc vanitas eſt, & caſſa ſolicitudo mentis.* Eccle. 2. 26

Vide ad idem ſupra §. 29.

Bonus relinquit hæredes filios, & nepotes: & cuſtoditur ² *iuſto ſubſtantia peccatoris.* Prou. 13. 22

Iuſti ³ *tulerunt ſpolia impiorum.* Sap. 10. 19.

1. *Peccatori.*] Vide V. Auaritia §. 15. numero 4.

2. *Iuſto.*] Licet non ſit hæres.

3. *Tulerunt.*] Dum Dei iuſſu acceperunt ab Ægyptiis vaſa aurea & argentea: & maximè dum Ægyptiis in mare demerſis & emergentibus ad littus, detraxerunt veſtes, arma & cætera ornamenta.

§. 45. PROHIBETVR DIVITIARVM AMOR, & ſtudium in iis parandis.

Non poteſtis Deo ſeruire & ¹ *mammonæ.* Matt. 6. 24

Prou.23.4.5. *Noli laborare [2] vt diteris: ſed [3] prudentiæ tuæ pone modum. [4] Nè erigas oculos tuos ad opes quas non potes habere: quia [5] facient ſibi pennas quaſi aquilæ, & volabunt in cælum.*

Multa ex ſuperius dictis huc licebit euocare.

1. *Mammonæ.*] .i. diuitiis. *Vide ſupra* §.11.
2. *Vt diteris.*] Licet enim, imo neceſſe eſt laborare ob neceſſaria & commoda vitæ.
3. *Prudentiæ.*] Induſtriæ tuæ: eamque contine intra terminos rationis.
4. *Ne erigas &c.*] .i. ne deſideres eas. Sis contentus tua ſorte.
5. *Facient ſibi pennas.*] Refer ad opes, non ad oculos. Senſus eſt non magis poteris eas conſequi, quam ſolo viſu nequis aues capere, dum oculis eas perſequeris.

§.46. VARIAS ANTITHESES DIVItem inter & pauperem: *Vide verbo Pauper, & hîc etiam paſſim maximè c.2. §.6. & cap.4. §.15. & V. Contentio §.17.*

DOLVS.

Vide Adulatio. Amicitia. Diues. Furtum. Hypocriſis. Iniuſtitia. Lingua. Inimicus. Mendacium.

§. 1. DOLVS ANIMAM INFICIT.

Marci 7.21 *Abintus de corde hominum malæ cogitationes procedunt, adulteria, dolus, &c. omnia hæc mala [1] communicant hominem.*

1. *Communicant.*] .i. Inquinant.

§. 2. DOLOSVS ALIVD NIHIL cogitat quam dolos, & ſciens & prudens Deum deſerit.

Hier.9.6. *Habitatio [1] tua [2] in medio doli: [3] in dolo renuerunt ſcire me, dicit Dominus.*

1. *Tua.*] ô popule doloſe.
2. *In medio doli.*] Quia nihil aliud niſi dolum meditaris, quodcumque circum te eſt, dolus eſt.
3. *In dolo.*] De induſtria.

§.3. IMPIORVM OPERA, VERBA, ET cogitationes omnes doli plenæ ſunt.

Pſ.35.2.3.4. *Quoniam [1] doloſe egit [2] in conſpectu eius: [3] vt inueniatur iniquitas eius ad odium. [4] Verba oris eius iniquitas & dolus: noluit [5] intelligere vt benè ageret. [6] Iniquitatem meditatus eſt in cubili ſuo: [7] Aſtitit omni viæ non bonæ, malitiam autem [8] non odiuit.*

1. *Doloſè egit.*] Scilicet cum hominibus, & cum ipſo Deo.
2. *In conſpectu eius.*] Scilicet Dei. q.d. tanta fuit eius impudentia vt Dei iudicis faciem non ſit veritus.
3. *Vt inueniatur ad odium.*] Non ad veniam, tam eſt graue eius peccatum.
4. *Verba &c.*] Dixit iniquum doloſè agere, nunc oſtendit eum etiam doloſè loqui.
5. *Intelligere.*] Legem iuſtitiæ. q.d. non peccat per ignorantiam niſi affectatam.
6. *Iniquitatem &c.*] Oſtēdit iniquum etiam doloſè & iniquè cogitare.
7. *Aſtitit &c.*] .i. ſtetit in via mala, probauit omnia mala conſilia, quibus quaſi viis ad malum ducebatur.
8. *Non odiuit.*] At amauit potius, non quia mala quidem, at quia vtilis.

§. 4. DOLVS ALTERI PARATVS CECIDIT in caput parantis illum.

Qui fodit foueam, incidet in eam: qui voluit lapidem reuertetur ad eum. Prou. 26.27.

In laqueo iſto quem abſconderunt, comprehenſus eſt pes eorum. Pſ.9.16.

[1] Lacum aperuit & effodit eum: & incidit in foueam quam fecit. Pſ.7.16.

[2] Qui decipit iuſtos in via mala, in interitu ſuo corruet, & ſimplices poſſidebunt bona eius. Prou.28.10.

Homo qui blandis [3] fictiſque ſermonibus loquitur amico ſuo [4] rete expandit greſſibus [5] eius. Prou.29.5.

[6] Qui fodit foueam incidet in eam: & [7] qui diſſipat ſepem mordebit eum coluber, qui [9] transfert lapides, [10] affligetur in eis, & qui ſcindit ligna, vulnerabitur ab eis. Eccl.10.8.9.

Qui in altum mittit lapidem ſuper caput eius cadet; & [11] plaga doloſa doloſi diuidet vulnera: & qui foueam fodit, [12] incidet in eam: & qui [13] ſtatuit lapidem proximo, offendet in eo, & qui laqueum alij ponit, peribit in illo. [14] Facienti nequiſſimum conſilium, ſuper ipſum deuoluetur, & [15] non agnoſcet vnde adueniat illi. Eccli.27.28.29.30.31.32.

Conuertetur [16] dolor eius in caput eius, & in verticem ipſius iniquitas eius deſcendet. Pſ.7.17.

[17] Qui loquitur pacem cum proximo ſuo [18] mala autem in cordibus eorum? [19] Da illis ſecundum opera eorum, & [20] ſecundum nequitiam adinuentionum eorum: ſecundum opera manuum eorum tribue illis: redde [21] retributionem eorum ipſis. Pſ.27.3.4.

Vide V. Amicus c.3. & V. Conſilium §.6.

1. *Lacum.*] Seu ciſternam aperuit, vt iuſtus neſciens ibi eſſe lacum ſeu foueam, in eam caderet. Et quia foſſio opus eſt laborioſum, ſignificat non ſine labore dolos ſuos exercere impios.
2. *Qui decipit.*] Vide V. Conſilium §.15.
3. *Fictis.*] Compoſitis ad fallendum, & doloſis.

4. *Rete*, Vide verbo Adulator.

5. *Iaue.*] Ex Hebræo verti etiam poteſt *ſuū*, & ita vertunt 70. & ſenſus eſt, talem ſibimet rete quo inuoluatur parare.

6 *Qui ſodit &c.*] His quatuor parœmiis oſtendit illum qui alteri malum parat, vt necem, vulnera, paupertatem, inuidiam: ſæpe in illud ipſum incurrere.

7. *Qui diſſipat ſepem.*] Vt alteri noceat.

8. *Coluber.*] Latens intra ſepem.

9. *Transfert lapides.*] Alienam domum maceriamve deſtruit.

10. *Affligetur.*] Præter laborem quem in ea re ponit, ſubito aliquo caſu obteretur.

11. *Plaga doloſa &c.*] i. qui doloſè & occultè plagam alteri inferre conatur, ſeipſum improuidè lædit, vt fit aliquando cum quis in alium iaculari occulte ſtudet.

12. *Irruet.*] Improuiſò.

13. *Statuit lapidem.*] Vt alter in eum impingat & cadat.

14. *Facienti &c.*] i. Executioni mandanti malum conſilium, quod quis apud ſe excogitauit.

15. *Non agnoſcet &c.*] i. Idque accidet ei præter expectationem.

16. *Dolor eius.*] Quem aliis parabat inferre.

17. *Qui loquuntur &c.*] Qui volunt videri amici, doloſè vtentes verbis pacificis.

18. *Mala &c.*] i. odio vel inuidia erga eos afficiuntur.

19. *Da illis &c.*] Sicuti aliis inferre malum cogitant, ita & tu eadem inferas illis.

20. *Secundum nequitiam adinuentionum.*] Sicuti inuenerunt varios modos doloſque ad vexandum iuſtos, ita & tu iiſdem eos cruciabis.

21. *Retributionem.*] Ipſi retribuerunt iuſtis mala pro bonis, ſed tu eam retributionem conuertes in caput ipſorum, facies enim vt illis noceat non iuſtis.

§. 5. DOLOSVS FRVSTRA LABORAT parandis opibus.

Prou. 12. 27. 1. *Non inueniet fraudulentus lucrum: & ſubſtantia hominis erit auri pretium.*

1. *Non inueniet.*] Vide verbo Diues cap. 4. §. 39. n. 12.

§. 6. DOLVS CAVSA EST iacturæ regnorum.

Eccli. 10. 8. 1. *Regnum à gente in gentem transfertur propter iniuſtitias, & iniurias, & contumelias, & diuerſos dolos.*

1. *Regnum.*] Vide V. Contumelia §. 5.

§. 7. DOLOSI MORIVNTVR immatura morte.

1. *Viri ſanguinum & doloſi: non dimidiabunt dies ſuos: ego autem ſperabo in te Domine.* Pſ. 54. 24

1. *Viri ſanguinum.*] homicidæ.

2. *Non dimidiabunt &c.*] Non diu viuent.

§. 8. EOS ODIT DEVS.

Virum ſanguinum & doloſum abominabitur Dominus.

§. 9. ET EORVM DOLOSAS STATERAS.

Statera doloſa abominatio eſt apud Deum, & pondus æquum voluntas eius. Prou. 11. 1.

1. *Doloſa.*] Fraudulenta.

2. *Abominatio.*] Non ſimplex, ſed vehementiſſimum odium ſignificatur, idque merito quia per eam fraus committitur ſub ſpecie iuſtitiæ, & profeſſione exteriore dandi cuique quod ſuum eſt, ſpectaturque in multitudinem, & præſertim in pauperes qui minutim res neceſſarias comparant, nec fraudem facile percipiunt.

§. 10. MALEDICIT DEVS IIS, QVI ſecum doloſè agunt.

Maledictus doloſus qui habet in grege ſuo maſculum, & votum faciens immolat debile Domino. Malach. 1. 14.

1. *Doloſus.*] Mentiebantur & doloſè cum Deo agebant, volebant enim videri afferre optimas quas poterant victimas, cum deterrimas afferrent.

§. 11. DOLOSVS ODIO EST ETIAM hominibus.

Vir verſutus odioſus eſt. Prou. 14. 17

1. *Verſutus.*] Hic ſumitur pro eo qui cogitationibus ſuis alteri malum machinatur, licet per dolum diſſimulet iram, expectans occaſionem vindictæ.

§. ADDE CVM DOLOSIS NON CONuerſandum. *Vide Conſortium §. 13.*

§. 12. DOLVS VITIVM EST OMNIVM commune.

A minore vſque ad maiorem omnes Auaritiæ ſtudent: & à Propheta vſque ad ſacerdotem cuncti faciunt dolum. Vide Amicitia. c. 4. §. 3. Hier. 6. 13.

1. *Faciunt dolum.*] Fraudulenter agant: notat Bellarm. in Pſ. 27. v. 3. Dauidem deſcribere peccatores in genere ab eo peccato quod eſt communius, ſcilicet à dolo & fraude, nam ideo dicitur Pſ. 42. v. 1. *Ab homine iniquo & doloſo erue me.* Et de Chriſto ait B. Petrus: *Qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius, quaſi dolus ſere tam late pateat ac peccatum.*

§. 13. DOLVS VETATVR.

Ne quis [1] ſupergrediatur [2] neque circumueniat in negotio fratrem ſuum: quoniam vindex eſt Dominus de his omnibus, ſicut prædiximus vobis & teſtificati ſumus. 1. ad Theſ. 4. 6.

Pondus & [3] ſtatera [4] iudicia Domini ſunt: & [5] opera eius [6] omnes lapides ſacculi. Prou. 16. 11.

Vide V. Amicus cap. 2. §. 8. & totum caput 3. vbi multa de amicis doloſis & fraudulentis.

1. *Supergrediatur.*] Per vim opprimat.
2. *Circumueniat.*] Fallaciter decipiat.
3. *Statera.*] Sup. Iuſta.
4. *Iudicia.*] Quia ea Deus ſeruari præcipit.
5. *Opera eius.*] Non autem inſtitutionis humanæ aut adinuentionis, ſed Dei præcepta ſunt & inſtituta.
6. *Omnes lapides ſacculi.*] Quibus ſignificantur ponderum genera quæ lapidibus antiquitus diſtingui ſolebant, ut nunc metallicis partibus, atque in ſacculis reponebantur: vnde Deuteronomij 25. dicitur. *Non habebis in ſacculo tuo diuerſa pondera.*

DOMINICA DIES.

V. Feſtum.

DOMINVS.

Vide Herus. Seruus. Rex. Princeps. Superior.

DONVM.

V. Munera.

§. 1. AB AVARIS NON ACCIPIENDA DONA.

V. verbo Auaritia, §. 10.

§. 2. QVÆ ET QVIBVS EA IMPERTIRI oportеat, & quomodo. *Vide verbo Beneficium cap. 2.*

EBRIVS, EBRIETAS.

Vide Temperantia, Conuiuia, Vinum.

§. 1. EBRIETAS DEDECET MAXIME perſonas publicas, & cur?

Noli [1] regibus, [2] Lamuel, noli regibus dare vinum, quia nullum ſecretum eſt vbi regnat ebrietas: ne forte bibant & obliuiſcantur [3] iudiciorum, & [4] mutent cauſam [5] filiorum pauperis. Prou. 31. 4. 5.

1. *Regibus.*] Sub iis intellige eos qui præſunt aliis, perſonaſque publicas omnes.
2. *Lamuel.*] Nomen eſt Salomonis: ſignificat Ipſi Deus, vel cum quo eſt Deus.
3. *Iudiciorum.*] Quæ proferre debent.
4. *Mutent cauſam.*] Male pronuntient in cauſa
5. *Filiorum pauperis.*] Pauperum: pro quibus maximè debent eſſe ſolliciti.

§. 2. ITEM MVLIERES.

Mulier ebrioſa [1] ira magna, & contumelia, [2] & turpitudo eius non tegetur. Eccli. 26. 11.

1. *Ira magna &c.*] i. Iram magnam & ignominiam affert marito, idque ob ſequentia.
2. *Et turpitudo &c.*] i. Quia ipſa ſuam immodeſtiam, libidinem, inuerecundiam factis & verbis declarabit. Nullum enim ſecretum ebrio, & ebrietas inuerecundos facit etiam homines.

§. 3. POENÆ SEV EFFECTA EBRIEtatis quæ animum & corpus ſpectant.

Neque fornicarij, neque adulteri, &c. neque ebrioſi regnum Dei poſſidebunt. 1. Cor. 6. 9. 10.

§. 4. AD IDEM, ET TRISTEM EBRIETATIS exitum attendendum.

Ne intuearis vinum [1] quando flaueſcit, cum ſplenduerit in vitro color eius: ingreditur blandè, ſed in nouiſſimo [2] mordebit vt coluber, & ſicut regulus venena diffundet. Prou. 23. 31. 32. 33. 34. 35.

Oculi tui videbunt [3] extraneas, & [4] cor tuum loquetur peruerſa, & eris ſicut dormiens in medio maris, [5] & quaſi ſopitus gubernator amiſſo clauo: & [6] dices: verberauerunt me, ſed non dolui; traxerunt me, & ego non ſenſi: [7] quando euigilabo, & ruſus vina reperiam?

[8] Væ coronæ ſuperbiæ, ebrijs Ephraim, & [9] flori decidenti gloriæ exultationis eius, [10] qui erant in vertice vallis pinguiſſimæ, [11] errantes [12] à vino. Iſa. 28. 1.

1. *Quando flaueſcit.*] i. Ne capiaris pulchritudine vini, ſiue ea ſit ſita in flauedine ſiue rubedine.
2. *Mordebit &c.*] i. Eadem à vino patieris dãna quæ patereris morſus à colubro, aut veneno infectus à regulo. Significatur vinũ immodicum grauiter afficere hominẽ, dolorib.

imple-

implere, ac totum corpus malis implere humoribus veluti veneno, ita vt mortem tandem adferat. Significatur etiam vinum hominem turbare, dum & rationis integritatem euertit, & corporis temperaturam, atque ſibi planè diſſimilem reddit, imo ad inſaniam transfert.

3. *Extraneas.*] Mulieres aliorum virorum.

4. *Cor loquetur peruerſa.*] .i. cogitabit, earum conſortium deſiderans.

5. *Sunt dormiens in mari.*] Qui agitatur variis fluctibus ſurſum & deorſum, idque ignoranti accidit, atque ſæpe eſt in periculo ſubmerſionis. Ita ebrius huc illuc; titubando incedit, potu agitante eum, animo item ad varia cogitanda & deſideranda impellitur, cum interim id in ſe non ſatis animaduertat, nec careat periculo ſubmerſionis, ne ſcilicet humorum multitudine ſuffocetur.

6. *Et quaſi ſopitus &c.*] Talis gubernator ſopore preſſus ac per hoc clauo è manibus elabente, non poteſt nauem regere, vnde ſibi & omnibus qui in ea ſunt imminet mortis periculum: Ita ebrius nauem ſuam, corpus & mentem nequit in huius vitæ curſu continere, vt oportet. Quia enim clauum amiſit rationis qua cunctas animæ potentias dirigebat, in ſummo eſt periculo, nec ſine eo reliqui nautæ quidquam valent .i. cęteræ potentiæ. Poteſt etiam ſignificari non poſſe ebrium quietè dormire, vt qui dormire volunt in medio mari, vt ſit ſenſus. Si dormire voles, eris ſicut dormiens in mari .i. vehementer irritatus & inquietus.

6. *Dices verberauerunt me.*] Indicat eorum ſummam miſeriam quod ſua mala non ſentiant, ita vt iniuriis & verberibus acceptis, iam ſobrij facti, dicant ſe nihil ſenſiſſe.

7. *Quando euigilabo.*] Vigilare dicuntur, quando ab ebrietate quæ eos dormientibus facit ſimiles, redduntur ſobrij vino iam digeſto. Indicat ſapiens rem abſurdiſſimam ebriis accidere: quod cum ſentiant aliquando ſe miſerrimos, tamen pocula ſemper repetere, nec ſatiari vnquam.

8. *Væ coronæ ſuperbiæ.*] .i. Regno ſuperbo atque luxui & ebrietati deditis Ephraimitis.

9. *Flori &c.*] Supple & ſicut flori .i. Væ gloriæ exultationis eorum quæ eſt ſeu erit ſicut flos decidens, ſeu qui non diu durabit: Gloriam vocat regnum, quod vocatur *exultationis*, quia iis erat materia gaudij.

10. *Qui erant.*] Supple vę. Illi iidē Ephraimitæ collem habitabant cui ſubiecta erat vallis vini feraciſſima & olei.

11. *Errantes.*] In omne vitium ruentes.

12. *A vino.*] Ob vinum intemperantius hauſtum.

§. 5. QVÆ EFFECTA EBRIETATIS in intellectu.

IGNORATIO DEI.

Hi quoque præ vino¹ neſcierunt, & præ ebrietate errauerunt: Sacerdos & Propheta neſcierunt præ ebrietate, abſorpti ſunt à vino, ² errauerunt in ebrietate, neſcierunt ³ videntem, ⁴ ignorauerunt iudicium. Iſa.28.7.

Fornicatio & vinum & ebrietas auferunt ⁵ cor: populus meus ⁶ in ligno ſuo interrogauit. Oſee 4.12.

1. *Neſcierunt.*] Deum.

2. *Errauerunt.*] Abierunt gentium ritu ad idolorum inſaniam.

3. *Videntem.*] Deum.

4. *Ignorauerunt iudicium.*] Quid exigat, iudicij atque æquitatis ratio.

5. *Cor.*] Mentem, ſanum iudicium.

6. *In ligno &c.*] Ita eos dementauit ebrietas & voluptas, vt etiam baculum ſuum interrogent de futuris. Erat genus diuinationis per baculum Ezechiel. 21. Ita Hieron.

§. 6. ITEM MENTIS ALIENATIO.
Vide ſupra §. 3. *num.* 2. *& infra* §. 9.

§. 7. QVID EFFICIAT IN VOLVNTATE.
Apoſtaſiam à Deo.

Vinum, & mulieres apoſtatare faciunt ſapientes, & ¹ arguent ſenſatos. Eccli.19.2.

1. *Arguent.*] Cauſa erunt vt etiam prudentes arguantur tanquam reprehenſibiles.

§. 8. INFLAMMAT ITEM VOLVNtatem, aptioremque facit ad nocendum proximo.

1. *Ignis probat ferrum durum, ² ſic vinum ⁴ corda ſuperborum arguet ³ in ebrietate potatum.* Eccli.31.31.

1. *Ignis probat &c.*] .i. oſtendit ſeu exhibet homini ferrum durum: Quod fit hac ratione, quia cum paranda eſt acies mucronis, aliquoties ferrum aut chalybs aquæ intingitur, ſicque induratur, temperatur atque acuitur, & proinde per tincturam ferri in aquā, ignis poſtea exhibet ferrum ſeu gladium acutum & durum, quod ſi nō intingeretur in aquam, non tantam haberet duritiem.

2. *Sic vinum arguet &c.*] .i. oſtendet, exhibebit.

3. *In ebrietate potatum.*] Si immodicè ſumatur.

4. *Corda ſuperborum.*] Nam illa vino accenſa & ebrietate madefacta, longè fiunt duriora quam antè, & ad lædendum paratiora.

§. 9. ITEM CAVSA EST FORNICATIONVM, adulteriorum, luxuſq; omnis. *Vide ſupra §. 3. numero 3. & 4.*

Prou. 20. 1. 1. *Luxurioſa res, vinum, &* [2] *tumultuoſa ebrietas, quicumque his delectatur* [3] *non erit ſapiens.*

Ephes. 5. 18 *Nolite inebriari vino,* [4] *in quo eſt luxuria, ſed replemini Spiritu ſancto.*

1. *Luxurioſa.*] Prouocans ad libidinem, luxum, prodigalitatem, ac omnem laſciuiam & petulantiam.

2. *Tumultuoſa.*] Quia excitat contentiones & rixas ac clamorum tumultus.

3. *Non erit ſapiens.*] Eſt Mioſis .i. erit valdè inſipiens. Sapientia animum requirit ſedatum: qua caret qui tot animi perturbationibus agitatur, vt habet prior pars verſus.

4. *In quo eſt luxuria.*] Vide hic n. 1.

§. 10. EBRIVS NON SATIATVR QVANTAVIS copia vini. *Vide ſupra §. 3. numero 7.*

§. 11. QVÆ EFFECTA EBRIETATIS in corpore. Priuat illud ſenſu, & ſomno. *Vide ſupra §. 3. à verſu 5. & deinceps.*

§. 12. CASVS, VVLNERA, MORBOS, Iliademque malorum ei accerſit.

Prou. 23. 29. 30. 1. *Cui væ? cuius patri væ? cui rixæ? cui* [2] *fouea? cui* [4] *ſine cauſa* [3] *vulnera? cui* [5] *ſuffuſio oculorum? Nonnè his qui commorantur in vino, & ſtudent calicibus epotandis?*

1. *Cui væ? cuius patri væ?*] Hæc væ quæ adfert ebrietas tum ebrioſo, tum eius parentibus, ſunt varij dolores animi & corporis, gemitus & anguſtiæ ob morbos, cruciatus, & confuſionem quæ incurruntur ex ebrietate.

2. *Fouea.*] Quia frequenter cadunt in foueas.

3. *Vulnera.*] Tum quia cadendo frequenter læduntur, tum quia rixando ſæpe vulnerantur.

4. *Sine cauſa.*] Quia ſine vlla ſuſcipiuntur vtilitate non ſcilicet ad patriæ defenſionem; vel quia ob rem nihili ſæpe temerè inferuntur.

5. *Suffuſio.*] Rubor, caligo eorundem, quia multis ſuffunduntur oculi eorum humoribus viſum obtenebrantibus.

§. 13. ET VITÆ PERICVLO EXPONIT. *Vide ſupra §. 4. numero 5.*

§. 14. QVID EBRIETAS IN bonis fortunæ.

EGESTATEM.

1. *Noli eſſe in conuiuijs potatorum, nec in comeſſationibus eorum, qui carnes ad conueſcendum adferunt: quia vacantes potibus, & dantes ſymbola conſumentur, & veſtietur pannis dormitatio.* Prou. 23. 20 21.

Operarius ebrioſus [2] *non locupletabitur: & qui ſpernit modica, paulatim decidet.* Eccli. 19. 1.

1. *Noli.*] Vide V. Conuiuia parte 1. §. 4.

2. *Non locupletabitur.*] Quia perdet labores ſuos, dum quæ magno labore parat, breui voluptate conſumit, & à labore ſibi neceſſario per ebrietatem impeditur. Eſt etiam Mioſis, plus dicens quam verba præ ſe ferant, nam ſolum non locupletabitur, ſed euadet pauper.

§. 15. QVID EBRIVS IN POSTEritatem ſuam.

1. *Qui ſuauis eſt in vini deuorationibus, in ſuis munitionibus relinquit contumeliam.* Prou. 12. 11

1. *Qui ſuauis eſt &c.*] .i. Qui delectatur, cui ſuaue eſt immorari potationi vini, in ſuis habitaculis & familia relinquet contumeliam ſeu ignominiam, quia malum poſt ſe nomen, patrimonioq; decocto, ignobilem ſuis paupertatem relinquet.

ECCLESIA.

V. Apoſtoli. Concionator. Deus. Templum.

CAPVT I.

De Eccleſiæ nominibus & ſimilitudinibus.

§. 1. ECCLESIA QVIBVS VOCETVR nominibus.

Vocatur [1] *Ciuitas Dei.* Iſa. 45. 13. & 52. 1. & Pſ. 47. 2.
Ciuitas [2] *Regis magni.* Pſ. 47. 3.
Ciuitas [3] *ſupra montem poſita.* Matth. 5.
[4] *Ciuitas veritatis.* Zach. 8. 3.
Vocatur [5] *Ieruſalem.* Iſa. 60. 1.
Chriſti imperium. Iſa. 45. 24.
[6] *Solium Domini.* Hier. 3. 17.
Mons ſanctus. Hier. 31. 24. & Pſ. 47. 2.

Mons Domini exercituum, & [7] *mons ſanctificatus.* Zach. 8.3.

[8] *Mons domus Domini in vertice montium.* Iſa. 2.2.

[9] *Mons Sion.* Pſ. 47.3. Micheę 4.7.

Mons Dei. Pſ. 67.16.

[10] *Mons pinguis.* Pſ. 67.16.

[11] *Mons coagulatus.* Pſ. 67.17.

Mons in quo beneplacitum eſt Deo habitare in eo [12] *in finem.* Pſ. 67. 17.

[13] *Tabernaculum Dauid.* Amos 9. 11. *Sedes Dauid. Luca* 1. 32.

[14] *Regina.* Pſ. 44.11.

Filia. Pſ. 44.12.15.

[15] *Corpus Chriſti.* Epheſ. 1. 23. & c. 5. 23. & 1. Cor. 12.27.

[16] *Sponſa Chriſti.* Ezech. 16.9. ad illa verba: *Et* [17] *facta es mihi.* Item Cant. 4. v. 9 2. Cor. 11. 2. Epheſ. 5. 25. Apoc. 19.8. & 21.

[18] *Amica Chriſti.* Cant. 4. 1. & 7. & c. 2. 10. & 13.

[19] *Columba.* Cant. 5. 2. & Pſal. 67.14. & Cant. 2.10. & 14.

[20] *Soror.* Cant. 4. ver. 9. & 10. & 12. & c. 5. 1. & 2.

[21] *Lectulus Salomonis.* Cant. 3.7.

[22] *Ferculum Salomonis.* Cant. 3.9.

[23] *Hortus.* Cant. 4.12. & 16. & cap. 45.1.

[24] *Fons.* Ibidem. & ver. 15.

[25] *Puteus aquarum viuentium.* ibid. verſ. 15.

[26] *Regnum æternum.* Danielis 2.44. & c. 7.15.

[27] *Regnum cælorum.* Matt. 25. 1. & 13. v. 24. 31. 44. 45. 47. & ſæpe alias.

[28] *Domus maieſtatis.* Iſa. 60.7.

[29] *Domus Iacob.* Luc. 1. 33. *Domus Dei.* 1. ad Timoth. 3. 15.

[30] *Vinea.* Iſa. 5.1.

Vinea [31] *electa.* Hier. 2.21.

[32] *Vinea meri.* Iſa. 27.2.

[33] *Columna &* [34] *firmamentum veritatis.* 1. ad Tim. 3.15.

1. *Ciuitas Dei.*] Quia Deus eam ædificauit.

2. *Regis magni.*] Scilicet Chriſti, qui eſt princeps regum terræ, & in Eccleſia quam fundauit ſupremam habet authoritatem.

3. *Suprà montem.*] Suprà magnam & excelſam perfectionem.

4. *Ciuitas veritatis.*] Quia in ea veritas de credendis & agendis traditur, nullis mendaciis adulterata.

5. *Ieruſalem.*] Quia quæ Ieruſalem temporaliter conueniebant, Eccleſiæ conueniunt ſecundum ſenſum ſpiritualem, & multò excellentius quam illi.

6. *Solium Domini.*] .ſ. Chriſti in quo ſedet tanquam rex & imperat.

7. *Mons ſanctificatus.*] Hebr. *Mons ſanctitatis* .i. Mons ſanctus in quo verus Deus vera religione colitur.

8. *Mons in vertice montium.*] Ita vocatur Eccleſia, quia eius doctrina & mores, altiores ſunt omni philoſophia, omni ingenio, & veterum religione.

9. *Mons Sion.*] Quia adumbrata per montem Sion, & quod adumbratur nomen ſolet retinere vmbræ, quomodo Chriſtus dicitur leo: Agnus, quia ab his Chriſti mores & officia deſcribuntur.

10. *Pinguis.*] Ob pinguedinem virtutum & Sacramentorum, ob abundantiam gratiæ & donorum ſpiritus ſancti.

11. *Coagulatus.*] Quia lac diuinę gratiæ non fluit ex ea, ſed quaſi coagulatum in ea ſemper manet, atque ideo eſt mons pinguiſſimus.

12. *In finem.*] .i. ſemper, non ad tempus vt fecit in monte Sion, quod ideo dicitur, quia ſemper durabit Eccleſia & portę inferi non pręualebunt aduerſus eam.

13. *Tabernaculum.*] Seu domum & regnum veri Dauid Chriſti. Nam regnum Dauid fuit figura ſpiritualis regni Chriſti, *vide Luc.* 1.32. Tabernaculum autem dicit alludens ad tabernaculum Moyſis quod per deſertū portabatur, quod figura erat Eccleſiæ per deſertum huius ſæculi in cælum tendentis.

14. *Regina.*] Quia ſponſa eſt Chriſti regis: ideo etiam Regina.

15. *Corpus Chriſti.*] Sup. myſticum. Quia Chriſtus, eius eſt caput myſticum, eique vt capiti eſt coniuncta, atque ab eo vt capite viuificatur.

16. *Sponſa Chriſti.*] Quia ei vnita fide, ſpe, caritate: Quia valdè ab eo amata.

17. *Facta es mihi.*] Meo coniugio copulata. Glo. Interl.

18. *Amica.*] Quia eam ab æterno dilexit, & ſuo tempore manifeſtiſſima ei amoris indicia oſtendit.

19. *Columba.*] Ratione ſimplicitatis & ſimplicis fidei, & quia Chriſto multos parit filios ſpirituales.

20. *Soror.*] Quia dilecta caſto amore quemadmodum diligitur ſoror: Quia eiuſdem naturæ cum ipſo ſecundum humanitatem.

21. *Lectulus Salomonis.*] Quia Chriſtus verus Salomon in eccleſia tanquam in lectulo gratiſſimo cubat & requieſcit.

22. *Ferculum Salomonis.*] .i. vehiculum quo fertur Chriſtus ad magnificentiam gloriæ ſuæ, nam iuxta Apoſtolum 1. Cor. 6. Glorificamus & portamus eum in corpore noſtro.

23. *Hortus.*] Propter fœcunditatem & pulchritudinem ſpiritualem.

24. *Fons.*] Quia in ea iugiter ſcaturit abundantia cœleſtium aquarum doctrina & gratiæ. Quia in ea eſt fons ad abluenda peccata.

25. *Puteus.*] Vide numerum præcedentem.

26. *Aeternum.*] Vide numerum 12.

27. *Regnum cœlorum.*] Scilicet per inchoationem, quia eſt via ad verum regnum cœlorum:& quia per Eccleſiæ doctrinam Deus in nobis regnat, noſque ad ſuum regnum perducit.

28 *Domus maieſtatis.*] Seu gloriæ Dei,quia ibi glorificatur & colitur.

29. *Domus Iacob.*] Scilicet ſpiritualis, quæ domus Iacob ſpiritualis,ſunt populus fidelis qui olim erat populus Iſrael ſeu filij Iacob.

30. *Vinea.*] Ob fertilitatem, ob fructus ſuauitatem.

31. *Electa.*] Fructifera,nobilis.

32. *Vinea meri.*] Ob vinum gratiæ quod lætificat,ob ſacroſanctum Euchariſtiæ ſacramentum,cuius altera ſpecies eſt vinum.

33. *Columna.*] Quia Eccleſia eſt ſublimis & recta & inconcuſſibilis, ait Anſelm.

34. *Firmamentum veritatis.*]Quia verbis & exemplis firmat in cordibus infirmorum veritatem fidei & mandatorum Dei. 2. Quia errare nequit. 3. quia ei innititur veritas omnis credendorum & agendorum, nam neque Euangelicæ veritati crederetur,ſi non Eccleſia tradidiſſet vt Euangelium credendam, ita Titelmann.

§. 2. ECCLESIA QVIBVS REBVS dicatur ſimilis.

1. *Virgulæ fumi ex aromatibus myrrhæ & thuris &c.* Cant.3.6.
[2] *Soli,*[3] *lunæ,*[4] *Auroræ.*[5] *Aciei caſtrorum ordinatæ.* Cant.6.9.
[6] *Area.* Matt.3.12.
[7] *Sagenæ miſſæ in mare.* Matt.13.47.
[8] *Nuptiali conuiuio.* Matt.22.2.
Decem virginibus,quarum fatuæ aliæ,aliæ prudentes. Matth.25.1.
Oculi in quo hædi ſunt & oues. Matt.25.32.
2. ad Tim. 2.20. *Magnæ domus in qua non ſolum ſunt vaſa aurea, & argentea,ſed & lignea, & fictilia: & quædam quidem* [9] *in honorem , quædam autem in contumeliam.*

Qui plura huius generis deſiderat legat Cantica,potiſſimũ caput 4.6.& 7. Vbi ſponſa Chriſti .i. Eccleſia cum variis confertur, quorum ſingula inſignem aliquam eius virtutem, aut proprietatem, aut excellentiam ſub certis figuris & tropis inuoluunt, è quibus aliqui prout ſe res dabit euoluentur deinceps.

1. *Virgulæ fumi &c.*].i. virgulæ aromaticæ, fumum ſiue vaporem optimi odoris de ſe fundenti, qualem de ſe fundit myrrha, thus aliaque pigmentariorum ſeu apothecariorũ aromata. In qua aromatum fragrantia ſignificantur multiplicium dona virtutum & gratiarum quibus redolet Eccleſia. Dicitur autem virgula non arbor, ratione humilitatis.

2. *Soli.*] Quia vt ſol radios veritatis vbique ſpargit.

3. *Lunæ.*] Luna coloris eſt argentei,& quaſi argentum ſplendet ſic & Eccleſia, ſcientia & prædicatione veritatis ſplendet. Luna lumen ſuum omne habet à ſole,ſicut Eccleſia ſuum à Chriſto, *Vide Titelmann. hic pulchre.*

4. *Auroræ.*] Aurora continuò proficit in lumine, donec clara adueniat dies. Et Eccleſia, in agnitione veritatis proficit donec clara Dei viſio adueniat.

5. *Aciei &c.*] Quia inſuperabilis eſt tum ab hominibus tum à dæmone.

6. *Area.*] Quia in ea triticum & paleę: boni & mali.

7. *Sagenæ.*] Quæ capit omnis generis piſces: & Eccleſia continet probos & improbos.

8. *Nuptiali conuiuio.*] In quo inuentus qui carebat veſte nuptiali & honeſtiore: Quia in eccleſia ſunt qui carent veſte nuptiali gratiæ & caritatis, conſtatque ex bonis & malis. Eundem habent ſenſum 3. quæ ſequuntur ſimilitudines.

9. *In honorem &c.*].i. alia ſunt ad honorificos vſus aptata, alia ad vſus contemptibiles atque abiectos.

CAPVT II.

Vaticinia & promiſſiones de Eccleſiæ fundatione ac dilatatione, per totum orbem.

§. 1. QVONIAM HÆC FVNDATIO & dilatatio maxime continetur vocatione gentium ad eam, idcirco eam potiſſimum dabimus.

1. *Noli timere,quia ego tecum ſum: ab Oriente adducam* [2] *ſemen tuum: & ab Occidente congregabo te. Dicam Aquiloni: da, & Auſtro: noli prohibere: affer filios meos de longinquo & filias meas ab extremis terræ.* Iſa.43.5.6

Qui dico [3] *Cyro: paſtor meus es, & omnem voluntatem meam complebis, qui dico Ieruſalem: ædificaberis, & templo fundaberis.* Iſa.44.28

Hæc dicit Dominus [4] *Chriſto meo Cyro, cuius* [5] *apprehendi dexteram vt ſubijciam ante faciem eius* [9] *Gentes, & dorſa regum* [6] *vertam , & aperiam coram eo ianuas , & portę non claudentur . Ego ante te ibo: &* [7] *glorioſos terræ humiliabo: portas æreas conteram, & vectes ferreos confringam.* Iſa.45.1.2

[8] *Parum eſt vt ſis mihi ſeruus ad ſuſcitandas tribus Iacob, &* [9] *fæces Iſrael conuertendas. Ecce dedi te in* [10] *lucem gentium , vt ſis* [11] *ſalus mea* Iſa.49.6. 12.18.

uſque ad extremum terræ.

Sed videndum totum hoc caput longe pulcherrimum, cuiuſque argumentum aliud nullum eſt quam Eccleſiæ conſtitutio, & propagatio, quam quidem vt hic prædicitur videre licet, toto ferè orbe dilatatam, atque in dies fundi longius ad eas oras & nationes quibus nondum fidei lumen illuxit, aut Euangelium prædicatum eſt.

Idem argumentum continet Iſa. cap. 54. & 60. è quibus hæc pauca.

Iſa. 54. 2. 3. *Dilata locum tentorij tui, & pelles tabernaculorum tuorum, extende: ne parcas: longos fac funiculos tuos, & clauos tuos conſolida: ad dexteram enim, & ad læuam penetrabis, & ſemen tuum gentes hæreditabit, & ciuitates deſertas inhabitabit.*

Iſa. 60. 3. 4. *Et ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in ſplendore ortus tui. Leua in circuitu oculos tuos, & vide: omnes iſti congregati ſunt, venerunt tibi, filij tui de longe venient, & filiæ tuæ de latere ſurgent.*

Iſa. 42. 10. 11. 12. *Cantate Domino canticum nouum, laus eius ab extremis terræ: qui deſcenditis in mare, & plenitudo eius, inſulæ & habitatores earũ. Subleuetur deſertum, & ciuitates eius: in domibus habitabit Cedar: Laudate habitatores petræ, de vertice montium clamabunt. Ponent Domino gloriam, & laudem eius in inſulis nuntiabunt.*

Iſa. 35. 1. 2. *Lætabitur deſerta, & inuia, & exultabit ſolitudo, & florebit quaſi lilium. Germinans germinabit, & exultabit lætabunda, & laudans: gloria Libani data eſt ei: decor Carmeli & Saron, ipſi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei noſtri.*

Totum illud caput facit maxime ad rem præſentem.

Iſa. 41. 18. 19. *Aperiam in ſupinis collibus, flumina, & in medio camporum fontes: ponam deſertum in ſtagna aquarum, & terram inuiam in riuos aquarum. Dabo in ſolitudinem Cedrum & ſpinam, & myrtum, & lignum oliuæ: ponam in deſerto abietem, vlmum, & buxum ſimul.*

Iſa. 61. 4. 5. *Et ædificabunt deſerta à ſæculo, & ruinas antiquas erigent, & inſtaurabunt ciuitates deſertas & diſſipatas in generationem, & generationem. Et ſtabunt alieni, & paſcent pecora veſtra: & filij peregrinorum agricolæ & vinitores veſtri erunt.*

Videndum etiam caput 66. quo nihil magis ad hoc propoſitum potiſſimum à v. 10. & c. 11. à v. 11.

Hier. 3. 19. *Quomodo ponam te in filios, & tribuam tibi terram deſiderabilem, hæreditatem præclaram exercituum gentium?*

In eandem ſententiam eſt totum caput 31. eiuſdem.

Amos 9. 11. 12. *In die illa ſuſcitabo tabernaculum Dauid, quod cecidit: & reædificabo aperturas murorum eius, & ea, quæ corruerant, inſtaurabo: & reædificabo illud ſicut in diebus antiquis, vt poſſideant reliquias Idumææ, & omnes nationes, eo quod inuocatum ſit nomen meum ſuper eos: dicit Dominus faciens hæc.*

Mich. 7. 11. 12. *Dies vt ædificentur maceriæ tuæ: in die illa longe fiet lex. In die illa, & vſque ad te veniet ab Aſſur, & vſque ad ciuitates munitas: & à ciuitatibus munitis vſque ad flumen, & ad mare de mari, & ad montem de monte.*

Quia tunc reddam populis labium electum, vt inuocent omnes in nomine Domini, & ſeruiant ei humero vno. Vltra flumina Æthiopiæ inde ſupplices mei, filij diſperſorum meorum deferent munus mihi. Soph. 3. 9.

Reuertar ad Sion, & habitabo in medio Ieruſalem, & vocabitur Ieruſalem ciuitas veritatis, & mons Domini exercituum mons ſanctificatus. Zach. 8. 3.

Et plateæ ciuitatis complebuntur infantibus & puellis ludentibus in plateis eius. Ecce ego ſaluabo populum meum de terra Orientis, & de terra occaſus ſolis; & adducam eos, & habitabunt in medio Ieruſalem: & erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum in veritate & in iuſtitia.

Poteſtas eius à mari vſque ad mare, & à fluminibus vſque ad fines terræ. Zach. 9. 10.

Totum ferè hoc caput 10. indicat & Eccleſiam.

Et dominabitur à mari vſque ad terminos orbis terrarum. Coram illo procident Æthiopes, & inimici eius terram lingent. Reges Tharſis, & inſulæ munera offerent: Reges Arabum & Saba dona adducent: & adorabunt eum omnes reges terræ: omnes gentes ſeruient ei. Pſal. 71. 8. 9. 10. 11.

Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Siõ, dominare in medio inimicorum tuorum. Pſal. 109. 2.

Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij, conſtitues eos principes ſuper omnem terram. Memores erunt nominis tui in omni generatione & generationem. Propterea populi confitebuntur tibi in æternum & in ſæculum ſæculi. Pſ. 44. 17. 18.

Deus ſaluam faciet Sion, & ædificabuntur ciuitates Iuda, & inhabitabunt ibi, & hæreditate acquirent eam. Et ſemen ſeruorum eius poſſidebit eam, & qui diligunt nomen eius habitabunt in ea. Pſ. 68. 36. 37.

Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Pſal. 2. 8.

Apud te laus mea in Eccleſia magna. Pſa. 21. 26.

Confitebor tibi in eccleſia magna, in populo graui laudabo te. Pſal. 34. 18.

Vide V. Exemplum cap. 2. §. 2. n. 7.

Huc reuocare licet loca ea omnia quibus aut Prophetæ aut Pſalmiſta inuitat vniuerſam terram aut gẽtes ad laudandum Deum, aut eas præſagit idipſum facturas, aut dicit Deum ijs dominaturum, aut quid ſimile, cuius generis ſexcenta occurrũt. Indicabo præcipua. Pſalm. 9. 12. 21. v. 19. 45. v. 11. 46. v. 2. & 9. 56. v. 10. 65. v. 1. 66. v. 3. & 5. 71. v. 11. & 17. 81. v. 8. 95.

v.8.95.v.3.& 7.& 10.97.v.2.101.v.16.104.v.1.116.v.1.125.2.pro terra vide Pſalm.18.5.21.v.28.32.v.8.45.v.11.46.v.3.& 8.47.v.3.& 11.58.v.14.64.v.6.65.v.1.& 4.67.v.32.68.v.15. Nuſquam non occurrunt huiuſmodi teſtimonia.

1. *Noli timere.*] ô Eccleſia, inquit Hieronymus.

2 *Semen tuum.*] Filios tuos, ſcilicet gentiles qui erunt per fidem & bona opera filij tui. Hic nominat 4. ventos quia ex omni parte mundi venturi erant aliqui ad Eccleſiam.

3. *Cyro.*] Fuit Cyrus Chriſti figura, quia ſicut ille captiuos exemit à iugo Babylonico, ita hic diaboli iugum ab humanis excuſſit ceruicibus: & ſicut ille cauſa fuit cur ædificaretur Ieruſalem, ita & Chriſtus eandem Ieruſalem ſpiritualiter intellectam ædificauit vocatione gentium ad eam.

4. *Chriſto meo Cyro.*] S. Auguſtinus libr. de quinque hæreſibus c. 7. hæc de Chriſto Domino interpretatur quem multi ſequuntur.

5. *Apprehendi dexteram.*] Quem adiuui .i. adiuuabo.

6. *Vertam.*] Ante eum in fugam.

7. *Glorioſos.*] Principes.

His omnibus modis loquendi ſignificatur auferenda omnia impedimenta quibus retardari poſſet Chriſti victoria & conuerſio gentium.

8. *Parum eſt &c.*] Verba ſunt Dei patris ad Meſſiam.

9. *Fæces.*] .i. reliquias, quia valdè erat exhauſtum bellis Iſraelis genus, maximè poſt cladem acceptam à Veſpaſiano.

10. *In lucem gentium.*] Vt eas cæleſti veritatis luce illuſtres.

11. *Salus mea.*] Inſtrumentum quo eis ſalutem meam cæleſtem impertiam; Vel *ſalus mea* .i. in ſalutem. Hinc patet quam ſit Deo curæ atque voluptati hominum ſalus quando illam tuam ſibi ſalutem appellat.

12. *Dilata &c.*] Sub metaphora tabernaculi oſtendit quanta ſit futura Eccleſię amplitudo, & quantam fidelium copiam ſit collectura. *Dilata pro dilatabis.*

13. *Ne parcas.*] .i. omnem adhibe conatum, ne parcas labori aut ſumptui.

14. *Longos funiculos.*] Quibus tabernaculi extendas vela.

15. *Clauos conſolida.*] Ne vlla vi ventorum aut externo pulſu conuelli poſſint; clauis quàm arctiſſime atque firmiſſimè conſolida. His oſtendit Eccleſiæ ſoliditatem & eam vſque ad finem ſæculorum duraturam, vt cuius clauis ſunt altè defixi.

16 *Ad dexteram &c.*] In læua & in dextera omnes mundi partes accipe.

17. *Semen.*] Apoſtoli, apoſtolicique viri & euangelij præcones.

18. *Hæreditabit.*] Tibi adiungent, poſſidebunt.

19. *Ciuitates deſertas.*] Gentes deſpectas & luce veritatis priuatas ad te vocabunt.

20 *Ambulabunt &c.*] Ad illud lumen, ſcilicet Chriſtum, eiuſque doctrinam quæ in te fulgebit, o Eccleſia, gentiles vndecumque conuolabunt, tanquam ad pharum in portu lucentem nautæ ſalo iactati.

21. *Et Reges &c.*] Et ad eundem ſolem & lumen quod in tuis orietur finibus Reges accedent.

22. *Omnes iſti.*] Quos vndecumque properantes vides.

23. *Congregati ſunt.*] Supple tibi .i. Tui ſunt, & in tuum ſinum petunt adiungi.

24. *De latere.*] .i. etiam ex propinquis locis.

25 *Laus eius &c.*] q.d. æquum eſt vt omnes cantent, quia ad omnes vſque fines ſe extendet hęc Dei benignitas.

26. *Plenitudo.*] Qui mare implent aut habitant.

27. *Subleuetur &c.*] Hæc eſt ratio noui cantici. *Subleuetur* pro *ſubleuabitur* .i. Quæ deſerta fuerant à religione & veritate, eleuabuntur ad fidem & Chriſti diſciplinam.

28. *In domibus.*] In vna domo Eccleſia ſeu in varijs eccleſijs particularibus habitabit Cedar .i. pagani qui ante erant vagi per varia idolatriam Cedarenii non in domibus ſed in tabernaculis agebant, & erant Syluestres, quare optimè ſignificant paganos quorum mores & vita ſyluestris & beſtialis.

29. *Laudate.*] .i. laudabunt.

30. *Petra.*] Quæ eſt Arabiæ Metropolis.

31. *Ponent.*] Dabunt.

His vocibus, Inſulæ, mare, petra & ſimilibus deſignantur gentiles qui non tantum religione ſed etiã loco à palæſtina diſiuncti ſunt.

32. *Deſerta &c.*] Eccleſia quę ſui initio erat quaſi deſerta, quia ex paucis conſtabat. *Vide etiam infra numero* 40.

33. *Gloria Libani &c.*] Quicquid in Libano monte eſt glorioſum & precioſum. Comparatione illuſtrium montium & omni amœnitate conſpicuorum docet quam ſpecioſa ſit futura gens ad Eccleſiam vocata.

34. *Gloriam Domini.*] Quæ Dominus glorioſè faciet: eſt explicatio præcedentium:

Poſſunt etiam per gloriam Libani &c. intelligi metaphoricè promitti Eccleſiæ ſpiritualia dona.

35. *Collibus.*] .i. in locis aridis, in gentilibus.

36. *Flumina.*] Doctrinæ Euangelicæ, veritatis, gratiarum, eundem habent ſenſum quæ ſequuntur.

37 *In ſolitudinem.*] Hieronymus videtur vertiſſe in ſolitudine vt & alij nonnulli. Significa-

gnificatur his incultam gentilitatem virtutum arbores producturam. Idem ſenſus habetur, ſi legatur *ſolitudinem*, ait Sanchez.

38. *Spinam.*] Genus eſt Cedri, vnde arca fœderis compacta, lignum autem eſt imputribile & odoratum.

39. *Ardificabunt.*] Scilicet fortes illi de quibus verſu ſuperiore .i. Apoſtoli, Apoſtolicique viri.

40 *Deſerta.*] Quando ex gentibus potiſſimum Eccleſiam congregabunt, qui dicuntur deſertum, quia nulla eos excolebat ſana & vera religio, & erant velut Syluestris humus oblita ſpinis, quæ à feris .i. à ferinis hominibus habitatur.

41 *A ſeculo.*] A longo tempore.

42. *Ruinas antiquas.*] Hę ſunt reliquiæ ſeu quaſi ruinæ antiquæ Eccleſiæ, quæ in populo Iudaico, quia licet maior populi pars ſub aduentum Chriſti ab antiqua religione degeneraſſet, erant tamen nonnulli in quibus antiqua vigebat probitas & religio, vt Simeon, Anna, quos ruinas & veſtigia antiquæ Eccleſiæ hic appellat Iſaias: Illæ ergo ruinæ excitatæ ſunt, quando ex eo populo multi ad nouam Eccleſiam per Euangelium fundatam acceſſere.

43. *In generationem &c.*] Refertur ad *inſtaurabunt* .i. ita instaurabuntur vt diutiſſimæ ſint duraturæ, ita vt in futurum neque vim vllam timeant, neque ruinam priori ſimilem.

44. *Alieni.*] .i. qui non erunt de ſacerdotibus Aaron, ſed nouo ritu ſacerdotes nouæ legis.

45. *Paſcent &c.*] Spiritualiter paſcent gregem Dominicum ſeu Eccleſiæ filios.

46. *Filij peregrinorum.*] Vide numero 44.

47. *Agricolę & vinitores.*] .i. excolent animos veſtros cęleſti doctrina. Cyrillus & procopius.

48. *Quomodo.*] Verba ſunt admirantis .i. quam multos tibi dabo filios ô Eccleſia.

49. *Terram.*] Dabo tibi totam terram.

50. *Exercituum.*] .i. multitudinis.

51. *In die illa.*] Hunc locum de vocatione gentium exponit S. Iacobus Actorum 15. Itaque *in die illa* .i. non nunc, ſed poſtea.

52. *Tabernaculum David.*] Vide ſupra cap. 10. §.1. num. 13.

53. *Quod cecidit.*] Quia hoc tabernaculum fuit populus Iudæorum, & cecidit per incredulitatem non recipiendo Chriſtum, & reſtauratum eſt ex gentibus confluentibus ad Euangelium. Vel ſimpliciter, filios Eccleſiæ vocat tabernaculum. Quia in illis habitat Deus.

54. *Sicut in diebus antiquis.*] Tempore Ioſue & primorum Iudicum quando nullum erat idolum in Iſrael.

55. *Vt poſſideant reliquias.*] Reliquias vocat quos Deus cæteris in infidelitate manentibus & pereuntibus, ſibi reſeruauit.

56. *Idumeæ.*] Per Idumæos qui erant Iudæis infeſtiſſimi, omnes nationes inimica populo Dei intelligit: ſenſus ergo eſt iſte. Vt prædicatores Euangelij obtineant quicquid reliquum fuerit de populo gentilium.

57. *Eò quod &c.*] .i. eò quod has gentes meas eſſe ac dici volui. Vel eò quod nomen meum eis prædicatum eſt

58. *Dies &c.*] O Iſrael Dei, ô Eccleſia iam aderit tempus quo reparetur iactura Iudæorum per gentes : idem dicit quod ſuperiore teſtimonio per Amos.

59. *Lex.*] Vetus.

60. *Aſſur.*] Ipſi Aſſirij, & decem tribus per Aſſyriam diſperſæ.

61. *Et vſque ad ciuitates munitas.*] Etiam venient ad te qui ſuis viribus confidebant.

62. *Et à ciuitatibus &c.*] .i. denique omnes illæ gentes vſque ad fluuium Euphratem.

63. *Ad mare &c.*] Non ſolum ex iſtis terris fluent ad Eccleſiam ſed etiam ex vniuerſo orbe, ab Orientali Oceano vſque ad Occidentalem, & à montibus Septētrionis, quibus terra habitabilis terminatur, vſque ad montes meridionales, quibus etiam terminatur ibi terra habitabilis.

64. *Quia.*] Redundat more Hebręor.

65. *Labium electum.*] Linguam pulcherrimam vt ſcilicet ſolum Deum inuocent, non idola: nam ceſſabit gentilium idololatria.

66. *Humero vno.*] Vno corde, vna mente. Metaphora à ſupponentibus ſimul humerum alicui oneri portando .i. Excutient iugum dæmoniorum, tollētque iugum meum ſuaue.

67. *Vltrà flumina &c.*] De remotiſſimis quibuſdam nationibus venient ad Eccleſiam, atque offerent mihi munera in ſignum obedientiæ.

68. *Filij diſperſorum.*] Filij mei diſperſi .i. quotquot prædeſtinati ſunt in gentilitate. *Vide Ioannis 11.*

69. *Curre.*] Verba ſunt Angeli ad alium quempiam Angelum.

70. *Puerum.*] Ita vocat Zachariam, aut quia tunc iuuenis erat, aut quia vt ait Hieron. omnis humana natura vel ſcientia, comparatione Angelorum pueritia dicitur.

71. *Abſque muro &c.*] .i. Innumera hominum multitudo confluet ad Eccleſiam.

72. *Hominum.*] Homines vocat eruditos in ſcriptura, vel Iudæos.

73. *Iumentorum.*] Tales ſunt ſimplices credentes, vel gentiles ſecundum Hieron.

74. *Ciuitatis.*] Eccleſiæ.

75. *Infantibus &c.*] Ob ſimplicitatem fidei & morum ſinceritatem.

76. *Ludentibus.*] Lætantibus ob poſitam

ſarcinam

8. *Illumino omnibus.*) .i. omnibus claram facio & exhibeo.

9. *Vſque in longinquum.*) Vſque ad remotiſſimas orbis partes.

§. 7. IDEO COMPARATVR [1] AVRORÆ. *Cantic.* 6.9.

1. *Auroræ.*) Vide ſupra cap. 1. §. 2. num. 6.

CAPVT VIII.

De Eccleſiæ virtutibus.

§. 1. DE EIVS CHARITATE ET GRATIA.

Pſa. 44. 10.14. 1 *Aſtitit regina à dextris tuis in veſtitu deaurato: circumdata varietate. Omnis gloria filiæ Regis ab intus, in fimbrijs aureis.*

Apoc. 12.1. [2] *Mulier* [3] *amicta ſole, &* [4] *luna ſub pedibus eius.* Vide §. 5. num. 2.

1. *Aſtitit.*) Huius explicationem require infra. V. Maria cap. 7. §. vnico num. 28. quæ enim eo loco dicuntur de Deipara, poſſunt proportione quadam de Eccleſia accipi.

2. *Mulier.*) ferè omnes eam interpretantur Eccleſiam.

3. *Amicta ſole.*) Sol Chriſtum ſignificat, quo amicitur eccleſia quia per Baptiſmum eum induit, V. ad Galat. 3. atque ei adhæret ab eoque protegitur, indeque luce bonorum operum fulget.

4. *Luna &c.*) Eccleſia lunam habet ſub pedibus quia Chriſto adhærens & ei ſe tradens, quicquid eo minus eſt, deſpicit .i. non adhæret amore rebus creatis.

§. 2. ECCLESIA EST SANCTA.

Cant. 4.7. 1 *Tota pulchra es amica mea, & macula nõ eſt in te.*

Apoc. 12.1. *Signum magnum apparuit* 2 *in cælo.*

Ad Eph. 5. 25.26.27. *Chriſtus dilexit Eccleſiam, & ſeipſum* [3] *tradidit pro ea: vt illam ſanctificaret mundans eam* [4] *lauacro aquæ* [5] *in verbo vitæ, vt* [6] *exhiberet ipſe ſibi* [7] *glorioſam eccleſiam non habentem maculam aut rugam, aut aliquid eiuſmodi, ſed vt ſit* [8] *ſancta, &* [9] *immaculata.*

Ad Tit. 2. 14. *Dedit ſemetipſum pro nobis vt nos redimeret ab omni iniquitate, &* [10] *mũdaret ſibi populũ* [11] *acceptabilem* [12] *ſectatorem bonorum operum.*

1. *Tota pulchra &c.*) Quia ſcilicet ipſũ corpus Eccleſiæ tale eſt, neque tantę ſunt tamq; deformes maculæ particulariũ aliquorũ mẽbrorum vt reliquorũ pulchritudini præponderent. & faciant vt totũ corpus ſit deforme, fœdumque & maculoſum dici mereatur. Vel dicitur tota pulchra non ſpectando hos aut illos homines, ſed ſpectando ipſum Eccleſiæ inſtitutum .i. eius leges & finem quem ſibi propoſuit qui eſt ſanctitas, ac denique vitæ rationem quam tradit & quam omnes filios ſuos habere vult: ſic Eccleſia eſt ſancta, licet in ea multi ſint mali. Vide Riberam Apoc. 12. num. 5. & 6. hæc fuſius explicantem.

2. *In cælo.*) Eccleſia ſub typo mulieris apparet non in terra, at in cælo, quod eius altitudinem dignitatis & ſanctitatis indicat, vt oſtendatur eius conuerſationem eſſe in cælis ſemotam à tenebris errorum mundi, & ſupra humana ſeſe attollentem.

3. *Tradidit.*) In mortem.

4. *Lauacro aquæ.*) Baptiſmo.

5. *In verbo vitæ.*) .i. forma verborum baptiſmi, quæ vocatur *Verbum vitæ* quia animã viuificat & ſanctificat tanquam Dei inſtrumentum.

6. *Exhiberet ſibi.*) faceret ſeu conſtitueret.

7. *Glorioſam.*) Tanquam ſponſam multa ornatam gloria, quæ conſiſtit in ornatu ſpiritualium gratiarum.

8. *Sancta.*) In bono opere.

9. *Immaculata.*) In abſtinendo à malo.

10. *Mundaret.*) Abluendo in baptiſmo ſordes peccatorum.

11. *Acceptabilem.*) .i. peculiarem, quem peculiari charitate diligeret: quemque maximi faceret tanquam populum pretioſum.

12. *Sectatorem.*) Græcè Æmulatorem.

§. 3. HVIC SANCTITATI, SPIRITVALIQVE pulchritudini applicare licet illud Balaam.

Quam pulchra [1] *tabernacula tua* [2] *Iacob, & tentoria tua Iſrael! vt valles* [3] *nemoroſæ,* [4] *vt horti iuxta fluuios irrigui,* [5] *vt tabernacula quæ fixit Dominus, quaſi* [6] *cedri prope aquas.* Num. 24. 5.6.

1. *Tabernacula.*) Diuerſæ familiæ & cognationes Chriſtianorum quę dicuntur habitare in tabernaculis non in domibus fixis, quia inquirunt aliam patriam.

2. *Iacob.*) Eccleſia.

3. *Nemoroſæ.*) Arboribus refertæ inſtar nemoris, cuiuſmodi valles ſunt pulcherrimę ob viriditatem arborum, ob earum ordinẽ, & vmbram, quæ facilè eſt ſpiritualiter applicare Eccleſiæ.

4. *Vt horti &c.*) Qui ſemper virent & fructus habent. Eccleſię id maximè proprium ſecundum ſenſum myſticum.

5. *Vt tabernacula &c.*) talia enim firma ſunt & ſolida, talis etiam eſt Eccleſia.

6. *Cedri prope aquas.*) Quæ quia magnæ, indigent multo humore vt melius creſcant. Eccleſia eſt propè aquas, ideſt, Deum ſuum qui ei ſpiritualis eſt aqua, vide Ioannis

nis 4. qua irrigata mirè creſcit. Hæc partim ex origine, partim ex Lirano.

§. 4. De Ecclesiæ castitate.

2.Cor.11.2 1 *Deſpondi vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto.*

Cant. 7.2. 2 *Venter tuus ſicut aceruus tritici vallatus lilijs.*

Cant. 7.1. 3 *Iuncturæ femorum tuorum, ſicut monilia, quæ fabricata ſunt manu* 4 *artificis.*

1. *Deſpondi.*) Huius interpretationem vide V. Concionator cap. 11. §. 11. numero 9.

2. *Venter.*) Vide ſupra cap. 2. §. 3.

3. *Iuncturæ &c.*) In his iuncturis ſedes eſt luxuriæ, vnde quia dicit eas eſſe ſicut monilia, indicat mundiſſimam eius caſtitatem in qua nihil ſit libidinis, ſed omnia ſumma honeſtate quaſi aureis monilibus ac puriſſimis ornata.

4. *Artificis.*) ſupple ſupremi, id eſt, ſpiritus ſancti qui hiſce pudicitiæ ornamẽtis eccleſiã honeſtauit.

§. 5. De eius fortitudine in aduerſis: & contra hoſtes ſuos.

Cant. 7.6. *Statura tua aſsimilata eſt* 1 *palmæ.* Vide ſupra c. 3. §. 3. num. 29.

Ratione huius fortitudinis, repreſentatur Eccleſia ſub typo 2 *candelabri aurei.* Apoc. 1. 13 & 20.

Cant. 4.4. *Sicut turris David* 3 *collum tuum, quæ ædificata eſt cum* 4 *propugnaculis: mille* 5 *clypei pendent ex ea,* 6 *omnis armatura fortium.*

Apoc. 12.9. 11. *Proiectus eſt* 7 *draco ille magnus ſerpens antiquus, qui vocatur diabolus & ſatanas, qui ſeducit vniuerſum orbem, &* 8 *proiectus eſt in terram, & Angeli eius cum illo miſsi ſunt, & ipſi vicerunt eum* 9 *propter ſanguinem agni,* 10 *& propter verbum teſtimonij ſui, &* 11 *non dilexerunt animas ſuas vſque ad mortem.*

Cant. 1. 9. 12 *Equitatui meo in curribus Pharaonis aſsimilaui te amica mea.*

Cant. 6.9. 13 *Terribilis vt caſtrorum acies ordinata.*

Cant. 7. 1. 14 *Quid videbis in Sulamite niſi choros caſtrorum.*

Pſ. 128.2. 15 *Sæpe* 16 *expugnauerunt me* 17 *à iuuentute mea; etenim* 18 *non potuerunt mihi.*

1. *Palmæ.*) Palmæ rami quo magis deprimuntur, eò magis ſe erigunt, nec facilè cedũt oneri prementi: & Eccleſia ita eſt in ſublime erecta & in ſua rectitudine per fidem, ſpem & caritatem ſtabilita, vt nullo pondere tribulationum aut tentationum frangatur aut incuruetur. Imo quò magis eo pondere premitur, eò magis contrà nititur in ſublime, & in fide ſolidatur, quia tribulatio patientiam operatur &c. Rom. 5.

2. *Candelabri aurei.*) Hoc candelabro ſignificari Eccleſiam explicat S. Ioannes ibidem: dicitur autem aureum propter firmitatẽ, fortitudinem & perpetuitatem, licet ita etiam vocetur ob præſtantiam caritatis, & doctrinæ cæleſtis, quæ pura eſt & non habet admiſtionem falſæ doctrinæ, vt doctrinæ Philoſophorum, cui multa falſa ſunt inſperſa.

3. *Collum.*) per collum intellige inuictam Eccleſiæ fortitudinem quæ eſt inſtar fortiſſimæ turris, ita vt nec inferi aduerſus eam poſſint præualere. Solet enim colli rectitudo & firmitas, ſignum eſſe fortitudinis & conſtantiæ: qui vero habent collum flaccidum veluti caput ſuper humeros demiſſum geſtantes, ſolent eſſe meticuloſi & parum fortes.

4. *Propugnaculis.*) Huius turris propugnacula ſunt ſacræ ſcripturæ & ſancti ſpiritus dogmata quibus vndique munitur, vel Apoſtoli, Epiſcopi, Doctores.

5. *Clypei.*) hi clypei ſunt exempla SS. Patrũ qui nos præceſſerunt, ea enim attentè conſiderata muniunt nos aduerſus omnis generis tentationes. Mille autem dicuntur .i. multi, phraſi ſcripturæ.

6. *Omnis &c.*) ſcilicet pendet ex ea.

7. *Draco &c.*) Huius nominis & ſequentiũ explicationem v. Verbo Dæmon cap. 1. §. 20.

8. *Proiectus in terram.*) Tanquam victus à fidelibus.

9. *Propter ſanguinem Agni.*) Conſiderantes ipſi Agnum pro ſe ſanguinem fudiſſe, ac propterea merito pro eo omnia perferenda.

10. *Et propter verbum &c.*) conſiderantes etiam ſe debere teſtimonium reddere Chriſto, & tunc maximè cum à multis ex ſuis deſerebatur, viriliter pugnarunt, & diabolum vicerunt.

11. *Non dilexerunt &c.*) .i. non dilexerunt vitam ſuam, adeo vt mortẽ oppetere pro gloria Dei & teſtimonio veritatis recuſarent.

12. *Equitatui.*) Huius explicationem Vide V. Maria cap. 11. §. 4. quæ proportione poteſt hic accõmodari, ſicuti enim virga Moyſis (quam vocat hic equitatum ſuum contra currus Pharaonis) debellauit vniuerſum exercitum Pharaonis, ita quotidie Eccleſia dæmonis vires frangit, dum eius tentationibus & molitionibus egregiè reſiſtit, dum eũ per exorciſmos è corporibus pellit, & per ſacramenta ex hominum animis.

13. *Terribilis &c.*) Vide V. Maria cap. 7. numero 14.

14. *Quid videbis.*) Vide ibidem cap. 12. §. 3.

15. *Sæpe.*) Quaſi dicat Eccleſia: nihil mihi noui accidit modò, ſi perſecutionem patior.

16. *Expugnauerunt.*) .i. oppugnauerunt vel ſumitur pro ſimplici pugnauerũt, patet enim ex verſu ſequenti eos non expugnaſſe, ſeu præualuiſſe.

17. *A iuuentute.*) nam vix nata Eccleſia paſſa eſt in Abel perſecutionẽ Cain, ac deinceps ſæpiſſimè idem pertulit.

18. *Non potuerunt mihi.*) ſcilicet nocere: vel poſitum eſt pro *non potuerunt in me.* Hæc eſt ratio cur ſępe oppugnarint eam, quia numquam potuerunt prę ualere: ideo in eam noua ſemper inſtaurabant prælia, ſed fruſtrà. Vide Annales Eccleſię.

§. 6. De zelo animarvm.

Ardet Eccleſia zelo animarum, ad earumque conuerſionem ſponſum inuitat.

Cant. 7. 11. *Veni dilecte mi, egrediamur in* [1] *agrum, commoremur in* [2] *villis.*

Cant. 8. 14. [3] *Fuge dilecte mi &* [4] *aſsimilare capreæ, hinnuloque ceruorum ſuper* [5] *montes aromatum.*

1. *Agrum.*) Mundi, vt eum conuertamus ad fidem & rectè vitam inſtituendam.

2. *Villis*). Per villas intellige gentes barbaras & infideles quę nullis diuinorum mandatorum aut catholicorum dogmatum ſunt circumdatæ muris, ita vt pateant direptioni omnium, Vide alium locum ad idem, *Verbo Maria cap. 5. parag. 11. n. 25.*

3. *Fuge &c.*) .i. licet ex patris decreto celeriter fugere ſeu tranſire & abire debeas in cęlum per glorioſam aſcenſionem.

4. *Aſsimilare &c.*) .i. noli tamen ob hoc nos deſerere, ſed ſis ſimilis capreę & paruis ceruis qui ſaltant de monte in montem, ita & tu frequenter viſita gratia tua modo hanc modo illam Eccleſiam, noli ob id derelinquere noſtri curam.

5. *Montes aromatum.*) Particulares Eccleſiæ ſeu fideles ſinguli ſunt montes aromatum, montes quidem quia ſpe ſua vſque in cęlum tendunt, aromatum vero propter virtutum fragrantiam.

§. 7. Eccleſia hoc incitata zelo colit particulare Eccleſias.

Cant. 8. 13. 1 *Quæ habitas in hortis, amici auſcultant: fac me audire vocem tuam.*

1. *Quæ &c.*) Vide Verbo Maria c. 5. §. 11. numero 11.

§. 8. Orbem peragrat eumque conuertit.

Quod ex parag. 6. ſupra colligi poteſt num. 1.

Apoc. 6. 2. *Et vidi, & ecce* [1] *equus albus, & qui* [2] *ſedebat ſuper eum habebat* [3] *arcum, & data eſt ei* [4] *corona, &* [5] *exiuit vincens* [6] *vt vinceret.*

1. *Equus albus.*) In equo albo intellige Apoſtolos miſſos ad orbem conuertendum & præliandum cum dęmone, equis enim pugnatur & equus bellicoſum eſt animal. Albus autem eſt hic equus, quia non triſtia hominibus portat ſed læta: vel vt ſignificetur certa victoria per lætum colorem.

2. *Sedebat.*) Hic erat Chriſtus: Chriſtum enim in ſe portat Eccleſia ſeu Apoſtoli in omnes terras cum diabolo pugnaturi, à quo iuuentur.

3. *Arcum.*) Vnde ſagittas mittat in hoſtes, quibus eos in ſalutem vulneret, arcus autem hîc eſt Euangelica prædicatio.

4. *Corona.*) Corona victoribus datur. Significatur omnia Chriſto per Apoſtolos ſubijcienda.

5. *Exiuit vincens.*) Quia ab ipſo initio prędicationis Euangelicę homines vinci conuertique cæperunt, adeo vt ipſo die pentecoſtes, tria millia crediderint.

6. *Vt vinceret.*) .i. Exiuit vt vinceret ſemper, & homines Euangelio ſubiugaret, ſemper enim Chriſtus per Apoſtolos vicit, nec vllæ Tyrannorum, hæreticorum, dæmonum vires, Euangelij curſum impedire valuerunt.

§. 9. Adhvc in dies singvlos idem præſtat, ſeipſamque auget nouis acceſſionibus.

1 *Fundatur* [2] *exultatione vniuerſæ terræ mons Sion.* Pſal. 47. 3.

[3] *In quo &* [4] *vos coædificamini* [5] *in habitaculum Dei* [6] *in ſpiritu ſancto.* Eph. 2. 22.

Ipſe dedit quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, alios vero Euangeliſtas, alios autem Paſtores, & Doctores [7] *ad conſummationem ſanctorum* [8] *in opus miniſterij* [9] *in ædificationem corporis Chriſti.* Eph. 4. 11.

Vide etiam 1. Petri 2. v. 5.

1. *Fundatur mons Sion.*) .i. Eccleſia quæ non tantum fundata eſt, ſed fundatur adhuc quotidie in varijs regionibus vbi ante non erat, non enim eſt vna parua domus quæ ſtatim fundari poteſt; ſed eſt ciuitas magna totum orbem occupans, & varijs temporibus varijs locis fundatur per Architectos ſpirituales Apoſtolorum ſucceſſores.

2. *Exultatione.*) Cum exultatione. Quia incredibilem affert lætitiam Euangelij prædicatio eam recipientibus.

3. *In quo.*) Sup. Chriſto tanquam fundamento.

4. *Coędificamini.*) Vos gentiles æquè vt Iudæi ædificamini cum eis ſecundum iuſtitiam.

5. *In habitaculum Dei.*) .i. vt efficiamini domus Dei.

6. *In ſpiritu.*) Per operationem ſancti ſpiritus. Quod quidem adhuc hodie verum eſt aſſerere de gentibus quæ tum ad orien-

tem tum ad occidentem ſolem Hiſpanorum & Luſitanorum zelo, doctrina & induſtria, Chriſti fidem complectuntur.

7. *Ad conſummationem ſanctorum.*) id eſt, Ad hoc vt qui iam ſancti ſunt, quia Chriſtiani, conſummentur in ſanctitate & perficiantur, nec contenti ſint eſſe in eccleſia & obtinuiſſe remiſſionem peccatorum, ſed promoueãtur ad augmentum virtutum.

8. *In opus miniſterij.*) Supple dedit omnes ſuprà memoratos .i. vt quiſque poſſit facere opus adminiſtrationis ſibi creditæ, ſi enim vnus faceret omnia, non perfectè ageret ſingula. Ideo quiſque opus accepit ſui miniſterij in quod incumberet.

9. *In ædificationem &c.*) En quò tendit cuiuſque miniſterium, ad hoc vt corpus Chriſti, quod eſt Eccleſia quotidie adhuc fũdetur & ædificetur, ſiue in virtutibus ſiue in con uerſione infidelium. Hæc eſt domus quæ vt habet Pſ. 126. ædificatur poſt captiuitatem, quia de illis qui tenebantur captiui à dæmone, ædificatur Eccleſia.

§. 10. AD IDEM INVITAT ECCLESIA Epiſcopos & concionatores.

Pſ. 47.13.14. [10] *Circumdate Sion, & complectimini eam:* [11] *narrate in turribus eius.* [12] *Ponite corda veſtra* [13] *in virtute eius &* [14] *diſtribuite domos eius,* [15] *vt enarretis in progenie altera.*

10. *Circumdate & complectimini.*) id eſt, cingite muris ſanctã ciuitatẽ vbi fortè deſunt, hi muri ſunt viri perfecti qui cæteros ab hoſtibus tuentur.

11. *Narrate &c.*) Ex edito quouis loco publiceque prędicate Euangelium, nam prædicatio Euangelij eſt inſtrumentum quo hæc ciuitas ædificatur.

12. *Ponite corda veſtra.*) ſeriò cogitate.

13. *In virtute eius.*) de ea roboranda & munienda ne pateat hoſtium incurſibus.

14. *Diſtribuite domos eius.*) id eſt, poſt fundata męnia, ædificentur domus, & quia ad hoc multi requiruntur, diſtribuite varijs operarijs partes ſuas vt domos ædificent, vt particulares familias conuertant ſeu nationes, & ſic paulatim repleatur ſancta hæc ciuitas.

15. *Vt enarretis &c.*) .i. ſic freti vt per vos multiplicato Dei populo, ad poſteros tranſmittatis Dei notitiam.

§. 11. HINC FIT VT ECCLESIA SIT Catholica & vniuerſalis, omneſque omnium temporum & nationum homines complectatur: quod quidem ſatis patet ex teſtimonijs ſuprà paſſim allatis, ac potiſſimum c. 2. §. 1. ferè per totum, quibus adde.

[1] *Memor ero Raab, & Babilonis ſcientium me. Ecce alienigenæ & Tyrus & populus Aethiopum* [2] *hi fuerunt illic.* Pſ. 86.4.

1. *Memor ero Raab.*) .i. Ego Deus conditor ſpiritualis Hieruſalem Eccleſiæ meæ, in eius conſcribendis ciuibus non tantum Iudæorũ memor ero, ſed etiam Raab .i. Ægyptiorum & Babyloniorum qui ſcient me, per fidem & religioſum cultum me agnoſcentes.

2. *Fuerunt illic.*) id eſt, Iſtæ quoque gentes me vocante & adducente erunt in Eccleſia.

CAPVT IX.

De Varijs Eccleſiæ perſonis earumque gradibus.

§. 1. IN EA ESSE ETIAM PECCATORES patet ex *capite* 1. §. 2. *num.* 6. 7. 8. *& ſequentib.*

§. 2. IN ECCLESIA VARII SVNT ORDINES miniſtrorum. *Vide ſupra c.* 8. §. 8. *numero* 8. *&* 1. *Cor.* 12.28.

§. 3. VARII ITEM GRADVS PERfectionis.

[1] *Sexaginta ſunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adoleſcentularum non eſt numerus. Vna eſt columba mea, perfecta mea.* Cant. 6.7.

[2] *Quæ eſt iſta, quæ progreditur quaſi aurora conſurgens, pulchra vt luna, electa vt ſol, terribilis vt caſtrorum acies ordinata.* Cant. 6.9.

1. *Sexaginta.*) Huius explicationem Vide V. Maria cap. 4. §. 1. n. 1.

2. *Quæ eſt iſta, &c.*) Vide ſupra capite 1. parag. 2. n. 2. & ſeq. quibus adde Eccleſiam ante legem ſcriptam ſub lege naturæ comparari auroræ: tempore legis Moſaicæ comparari lunæ: ſoli autem, hoc tempore gratiæ. Vel Eccleſia ante Chriſti aduentum ſimilis eſt auroræ, tempore Chriſti ſimilis lunæ. In cœlo ſimilis erit ſoli.

CAPVT X.

De Eccleſiæ hoſtibus & perſecutionibus.

§. 1. QVERITVR ECCLESIA SE OB PECcata filiorum derelictam.

Baruch. 4. 12. *Nemo gaudeat* ¹ *ſuper me viduam, &* ² *deſolatam: à multis derelicta ſum propter peccata filiorum meorum, quia declinauerunt à lege Dei.*

1. *Super me.*) .i. de me.
2. *Deſolatam.*) deſertam.

§. 2. QVERITVR SE A FRATRIBVS impugnatam.

Cant. 1. 6. ¹ *Filij matris meæ pugnauerunt contra me.*

Vide etiam §. ſequentem initio.

1. *Filij.*) Huius explicationem require, Verbo *Maria cap.* 14. §. 5. quam facilè eſt ad Eccleſiam accommodare.

§. 3. ET AB HOSTIBVS.

Pſ. 128. 1. 3. ¹ *Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, dicat nunc Iſrael, ſupra dorſum meum* ² *fabricauerunt peccatores:* ³ *prolongauerunt iniquitatem ſuam.*

1. *Sæpe.*) Vide ſupra cap. 8. §. 5. n. 15.
2. *Fabricauerunt.*) .i. artem fabrilem exercuerunt vtentes dorſo meo pro incude, quã fabri ferrarij aſſiduè ſine vlla commiſeratione percutiunt, ſignificatur aſſidua & duriſſima perſecutio, nihil enim crebrius & fortius ſolet percuti quam incus à fabris.
3. *Prolongauerunt &c.*) prolongatio iniquitatis eſt continuatio perſecutionis quã ſemper eccleſia patitur à malis.

§. 4. EORVM SVPPLICIA QVI ECCLESIAM perſequuntur.

Iudith 16. 20. *Væ genti inſurgenti* ¹ *ſuper genus meum: Dominus enim omnipotens vindicabit in eis, in die iudicij viſitabit eos.*

Zach. 14. 12. 13. *Et hæc erit plaga, qua percutiet Dominus omnes gentes quæ pugnauerunt aduerſus Ieruſalem:* ² *Tabeſcet caro vniuſcuiuſque ſtãtis ſuper pedes ſuos, & oculi eius* ³ *contabeſcent in foraminibus ſuis, &* ⁴ *lingua eorum contabeſcet in ore ſuo. In die illa erit* ⁵ *tumultus Domini magnus in eis: &* ⁶ *apprehendet vir manum proximi ſui & conſeretur manus eius ſuper manum proximi ſui.*

Pſal. 128. 4. 5. 6. *Dominus iuſtus* ⁷ *concidet ceruices peccatorũ:* ⁸ *cõfundantur, &* ⁹ *conuertantur retrorſum omnes, qui* ¹⁰ *oderunt Sion:* ¹¹ *Fiant ſicut* ¹² *fœnum tectorum, quod priuſquam euellatur, exaruit.*

Videndi etiam Pſal. 78. & 82. & 108. & 45. & 34. & 33. & 17. & 9. & alias frequentiſſimè.

Multa etiam huc licet accerſere ex poſitis ſupra.

1. *Super.*) Contra citatur tantum hæc ſententia in ſenſu accommodatitio, cuius veritas patet ex Annalibus Eccleſiæ miſerè enim perierunt aut in varias inciderunt calamitates quotquot Eccleſiam vexarunt.
2. *Tabeſcet.*) liqueſcet, attenuabitur.
3. *Contabeſcent.*) obtenebreſcent.
4. *Lingua contabeſcet.*) Obmuteſcet perinde ac ſi liquefacta eſſet.
5. *Tumultus &c.*) Turbatio & ſtupor à Domino immiſſus. Hærebunt & neſcient quo ſe vertant præ turbatione & anxietate animi.
6. *Apprehendet &c.*) Vt ſolet fieri in ſummo dolore & turbatione quando ſolent cariſſimi quique, ſeſe complecti obſtupeſcentes & tacentes, & manũ manu conſtringere.
7. *Concidet.*) Gladio ſuo in fruſta cõminuet, vt numquã amplius Eccleſię nocere poſſint.
8. *Confundantur.*) .i. Confundentur qui antea ſuperbè exultabant.
9. *Conuertantur retrorſum.*) .i. fugient.
10. *Oderunt.*) Qui oderant & perſequebantur Eccleſiam.
11. *Fiant.*) .i. fient.
12. *Fœnum tectorum.*) Quod multò eſt vilius fœno camporum; naſcitur illud in tectis domorum, & eſt herba minutiſſima quę nullius eſt pretij, nullique apta vſui, comparat igitur illos rei viliſſimæ & breuiſſimæ durationis, talemque dicit futuram illorum fœlicitatem.

§. 5. NVNQVAM IN ECCLESIAM PRÆVAlebunt hoſtes eius.

Vide ſupra cap. 8. §. 5. & fuſius cap. 3. §. 1. & 3.

EDVCATIO.

Vide Parentes, Pater, Filius.

§. 1. QVÆ SINT PVERIS TRADENDA VIRtutum monita.

Genuit ex ea filium, nomen ſuum imponens ei, quem ab infantia timere Deum docuit, & abſtinere ab omni peccato. Tobiæ 1. 10

Videndum etiam totum caput 4. eiuſdẽ, planè diuinum, è quo ſunt hæc pauca.

Omnibus diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum: & caue ne aliquando peccato conſentias: & prætermittas præcepta Domini Dei noſtri, ¹ *attende tibi fili mi ab* ² *omni fornicatione, & præter vxorem tuam numquam patiaris crimen* Tob. 4. 6. 13. 14. 17. 20.

 ſcire

ſuæ. Superbiam numquam in tuo [4] ſenſu, aut in tuo [5] verbo dominari permittas, in ipſa enim initiũ ſumpſit omnis perditio. Panem tuum cũ eſurientibus, & egenis comede, & de veſtimentis tuis nudos tege, [6] omni tempore benedic Deo, & pete ab eo vt vias tuas dirigat, & omnia conſilia tua [7] in ipſo permaneant.

Tob. 14. 10 *Audite ergo filij mei patrem veſtrum. ſeruite Domino in veritate, & inquirite vt faciatis, quæ ei placita ſunt.*

1. *Attende.*) .i. caue.

2. *Omni fornicatione.*) tum mentis tum corporis.

3. *Scire.*) ſcilicet practicè, id eſt, committere.

4. *Senſu.*) mente, corde.

5. *Verbo.*) In exteriore ſigno aut opere.

6. *Omni tempore.*) Aduerſo & proſpero.

7. *In ipſo permaneant.*) Græcè proſperẽtur. Lyranus. Aliud non debet homo quærere cõſilium quam de bonis agendis & malis fugiendis, & omne tale conſilium permanet in Deo, quia eſt ſecundum Deum.

§. 2. Boni præceptores et Pedagogi filijs comparandi.

Prou. 23. 23. [1] *Veritatem eme & [2] noli vendere: [3] ſapientiam, & doctrinam & intelligentiam.*

1. *Veritatem eme &c.*) .i. conducendi tibi ſunt præceptores tam tibi quam filijs à quibus veritatem diſcas, nec parcendum vllis ſumptibus vt ſapientia comparetur.

2. *Noli vendere.*) Hic ſignificat eam non debere abijci & alienari, ſicuti quæ vẽdimus, at magni fieri & retineri.

3. *Sapientiam &c.*) poſt verbum *vendere* ponenda ſunt duo puncta: neque hi accuſatiui iungendi cum illo, at appoſitiuè iunguntur cum dictione *veritatem*, vt per eos explicetur quam intelligat veritatem, ſcilicet ſapientiam &c.

§. 3. Filii castigandi tvm verbis tvm verberibus.

Prou. 22. 15 [1] *Stultitia [2] colligata eſt in corde pueri, & [3] virga diſciplinæ fugabit eam.*

Prou. 23. 13 14. [4] *Noli ſubtrahere à puero diſciplinam; ſi enim percuſſeris eum virga, [5] non morietur. Tu virga percuties eum & animã eius de inferno liberabis.*

Prou. 29. 15. [6] *Virga, atque [7] correptio tribuit [8] ſapientiam, puer autem qui dimittitur voluntati ſuę [9] confundet [10] matrem ſuam.*

Prou. 13. 24 [11] *Qui parcit virgę, [12] odit filium ſuum, qui autem [13] diligit illum, [14] inſtanter [15] erudit illum.*

Eccli. 30. 1. *Qui diligit filium ſuum [16] aſſiduat illi flagella, [17] vt lętetur in nouiſſimo ſuo, & [18] non palpet proximorum oſtia.*

[19] *Curua ceruicem eius [20] in iuuentute, & [21] tunde latera eius dum infans eſt, ne forte [22] induret, & [23] non credat tibi, & erit tibi dolor [24] animæ.* Eccli. 30. 12

Filij tibi ſunt? [25] erudi illos & [26] curua illos [27] à iuuentute ſua. Eccli. 7. 25.

1. *Stultitia.*) .i. Vanitas, quia aliud non cogitat quam quæ vana, inutilia & mala.

2. *Colligata eſt.*) firmiter adhæret, nec facilè monitis auelli poteſt, ita vt vinculis quibuſdam videatur ei alligata.

3. *Virga diſciplinæ.*) non iræ & furoris: quia moderatè caſtigandi ſunt pueri non tam ad puniendum quàm ad emendandum. Virga irę impijs debetur, qui ſcientes peccãt: virga diſciplinę pueris, qui ex inſcitia & ignorantia.

4. *Noli &c.*) Noli ſic diligere filium vt eũ caſtigare aut caſtigari nolis.

5. *Non morietur.*) .i. non ideo grauius quid ei accidet, vel *non morietur*: quia melior factus euadet mortem æternam; imò & temporalẽ ad quam per flagitia ſua deueniunt qui pluſ à parentibus correcti non ſunt.

6. *Virga.*) Verbera.

7. *Correptio.*) Quæ fit verbis.

8. *Sapientiam.*) Quia incutit timorem. Idẽ intelligendum de hominibus pueriliter viuẽtibus, ijs enim neceſſaria Dei flagella, & concionatorum correptiones.

9. *Confundet.*) Ob magna & pudenda in quæ incidet aliquando.

10. *Matrem.*) Meminit præcipuè matris, quia hæc ſolet eſſe indulgentior, nec vult ipſa liberorum vitia punire, necq́ à patre puniri, aut ei ſignificare. Vel quia recta puerorum inſtitutio in pueritia ſpectat ad matrem.

11. *Qui parcit.*) non tantum qui in totum abſtinet ab eo puniendo, ſed qui in eo officio eſt parcus & rarus.

12. *Odit.*) non quidem affectu ſed facto, quia ipſa caſtigatio omiſſa, eſt contra bonum filij.

13. *Diligit.*) Vera dilectione, qua quærit eius ſalutem.

14. *Inſtanter.*) Aſſiduè, ſedulo.

15. *Erudit.*) non verbis tantum, at verberibus etiam, quæ non tam adhibet ad puniendum quam ad erudiendum, vt vexatio & caſtigatio det intellectum.

16. *Aſſiduat.*) .i. non tantum ſemel atque iterum, at frequentius, quia ſcilicet naturæ inſita leuitate & ſtultitia ſępe peccat.

17. *Vt lætetur.*) Filius, ſcilicet, poteſt tamen etiam referri ad parentem: lætitia ſcilicet ſolida, diuturna, imo & æterna.

18. *Non palpet &c.*) .i. non cogatur per inopiam nocturno tempore palpando quęrere oſtia aliorum ad comparandam eleemoſynã.

19 Curua

19. *Curua ceruicem.*) In ceruice magis viget ſuperbia, quam ceruicem vult velut oneribus impoſitis curuari, ſignificans ſuperbiam caſtigationibus atque increpationibus eſſe reprimendam.

20 *In iuuentute.*) Ætate ſcilicet flexili curuanda ceruix, quia ea indurata, frangeretur potius quam curuaretur.

21. *Tunde latera.*) In lateribus magis viget petulantia, ideo virgis & flagellis quibus latera puerorum peti ſolent, abigenda.

22 *Induret.*) Durus fiat, vel duret ceruicem.

23. *Non credat tibi.*) ſic induratus & obſtinatus tibi obedire detrectet.

24. *Animæ.*) non corporis modò, ſed animæ qui dolor longè excedit corporis cruciatus omnes.

25 *Erudi.*) Doce recta, inſtitue, at quia hoc non ſufficit.

26. *Curua.*) .i. Flecte ad bonum, minis & verberibus.

27. *A iuuentute.*) Vide ſupra numero 20.

§. 4. EA CASTIGATIO SIGNVM eſt amoris.

Heb. 12.7. 8 *Quis filius quem non corripit pater? Quod ſi extra* [1] *diſciplinam eſtis, Cuius participes facti ſunt* [2] *omnes, ergo adulteri & non filij eſtis.*

1. *Diſciplinam.*) paternorum verberum.
2. *Omnes.*) filij ſcilicet.

§. 5. QVÆ VITANDA IN EDVCANDIS FIlijs, ſeu de praua eorum educatione.

Eccli. 30.9 10.11. [1] *Lacta filium &* [2] *pauentem te faciet: lude cum eo, & contriſtabit te. Non* [3] *corrideas illi,* [4] *ne doleas, & in nouiſſimo* [5] *obſtupeſcent dentes tui. Non des illi* [6] *poteſtatem in iuuentute, & ne deſpicias* [7] *cogitatus illius.*

1. *Lacta.*) Ironicè ponuntur hi imperatiui *lacta* & *lude*: vt ſignificetur id non eſſe faciendum, q. d. ſi lactaueris filium, ſi luſeris &c. Lactare autem eſt blandè illum tractare, & omnia ei grata præbere.

2. *Pauentem faciet.*) Dum per improbos mores ſuos, faciet vt & tibi & illi metuas.

3. *Corrideas.*) Ne illo ridente rideas tu quoque; ſed potius riſum eius comprime.

4. *Ne doleas.*) Ne tuus riſus vertatur in dolorem, dum ex tuo riſu atque indulgentia videbis auctam eius petulantiam.

5. *Obſtupeſcent dentes.*) .i. nihil tibi ſit iucundum in hac vita, ſicut his quibus dentes obſtupeſcunt, moleſtum eſt edere, nec quidquã eis lubet.

6. *Poteſtatem.*) facultatem agendi quæ volet.

7. *Cogitatus.*) Quaſi adhuc ſint pueriles, & quaſi ab illis nihil ſit periculi.

§. 6. QVÆ FILIABVS ADHIBENDA educatio.

Filiæ tibi ſunt: [1] *ſerua corpus illarum, &* [2] *non oſtendas hilarem faciem ad illas.* [3] *Trade filiam, &* Eccli. 7.26 27.
[4] *grande opus feceris, & homini* [5] *ſenſato da illam.*

Filia, patris [6] *abſcondita eſt vigilia, & ſolicitudo* Eccli. 42.9 10.11.
eius auferet ſomnum, ne forte in adoleſcentia ſua [7] *adulta efficiatur, & cũ viro* [8] *commorata* [9] *odibilis fiat: ne quando polluatur in virginitate ſua, & in paternis ſuis grauida inueniatur, ne fortè cum viro commorata* [10] *tranſgrediatur, aut certe ſterilis efficiatur: Super filiam* [11] *luxurioſam* [12] *confirma cuſtodiam: nequando faciat te in opprobrium venire inimicis,* [13] *à detractione in ciuitate, &* [14] *abiectione plebis, & confundat te in multitudine populi.*

1. *Serua corpus.*) Nam ſexus hic eſt maximè ſimplex & lubricus, multorumque inſidijs expoſitus, ideo ſeruandus. 2. In eo ſexu maximè requiritur pudicitia, ſine qua vilis eſt, ideo commendatur diligens eius cuſtodia, quæ in eo ſita eſt vt non detur filiabus libertas euagandi, aut publica adeundi ſpectacula, aut priuata etiam conuenticula parum honeſta & periculi pleniſſima, noctu potiſſimum. Vtinam hic oculos aperiant parentes.

2. *Non oſtendas &c.*) Sed potius ſeuerum & grauem, ne ex nimia beneuolentiæ ſignificatione audaciùs peccent, cum ne ex patris blanditijs erga ſe, diſcant affici viris, & erga eos liberiores & inuerecundiores fieri.

3. *Trade.*) Nuptui.

4. *Grande opus.*) Quia eam periculo liberas incontinentiæ, & te liberas ab eius cuſtodia.

5. *Senſato.*) prudenti: ita vt magis attendendi ſint mores & prudentia ſponſi, quàm opes vel genus.

6. *Abſcondita.*) Hoc adiectiuum iungendum eſt cum *vigilia*: hoc eſt, pater de ea in abſcondito ſui cordis ſecretam habet curam, quæ ipſum torquet & efficit vt dormire nequeat.

7. *Adulta efficiatur.*) .i. ne antequam ad cõnubium ambiatur, fiat nimis prouectę ętatis, & ſic à procis relinquatur vt quæ florem ętatis pertranſierit.

8. *Commorata.*) Cohabitans.

9. *Odibilis fiat.*) Et ſic repudietur cum parentum ignominia.

10. *Tranſgrediatur*). leges coniugij per adulterium.

11. *Luxurioſam.*) laſciuam, petulantem, quæque ſua inuerecundia declarat ſe ad libidinem procliuem.

12. *Confirma cuſtodiam.*) firmam & fortem adhibe cuſtodiam, non detur ei licentia eundi quò vult, aut faciendi quodlubet.

13. *A detractione &c.*) .i. propter detractionem & obloquiū quod eſt in ciuitate de filia.

14. *Abiectione.*) Propter abiectionem & contemptum plebis, aut *obiectionem* vt legunt nonnulli .i. conuitium quod palam patri in os obijcitur verbi gratia pater eſt filiarum impudicarum.

§. 7. EFFECTA RECTÆ EDVCATIOnis, ac primùm quidem in patre.

Prou. 23. 15. 16. 24. 25. 1 *Fili mi ſi* [2] *ſapiens fuerit animus tuus, gaudebit tecum cor meum, &* [3] *exultabunt renes mei, cum* [4] *locuta fuerint recta labia tua:* [5] *exultat gaudio pater iuſti: qui ſapientem genuit, lætabitur in eo. Gaudeat pater tuus, & mater tua, & exultet quæ genuit te.*

Pro. 29. 17 [6] *Erudi filium tuum, &* [7] *refrigerabit te, &* [8] *dabit delitias animę tuæ.*

Eccli. 30. 2. 3. 4. 5. 6. *Qui* [9] *docet filium ſuum,* [10] *laudabitur in illo, & in medio domeſticorum in illo gloriabitur. Qui docet filium ſuum* [11] *in zelum mittit inimicum, & in medio amicorum gloriabitur in illo. Mortuus eſt pater eius, & quaſi non eſt mortuus:* [12] *ſimilē enim reliquit ſibi poſt ſe. In vita ſua* [13] *vidit, & lætatus eſt in illo: in obitu ſuo non eſt* [14] *contriſtatus, nec confuſus eſt coram inimicis,* [15] *reliquit defenſorem domus contra inimicos &* [16] *amicis reddentem gratiam.*

1. *Fili mi.*) Hæc dicit Salomon in perſona patris filium caſtigantis iudicantiſq; ſe id facere ex dilectione.

2. *Sapiens.*) En primum quod requirit à filio.

3. *Renes.*) .i. omnia interiora mea.

4. *Locuta rectum.*) En alterum quod petit vt non tantum corde ſit ſapiēs ſed etiam vt bona & benè loqui ſciat.

5. *Exultat &c.*) Quia filij bonum, ducit pater ſuum, & quia filij virtus in eius cædit honorem.

6. *Erudi.*) Inſtitue & caſtiga, vtrumque ſignificatur verbo Græco παιδεύειν.

7. *Refrigerabit &c.*) .i. Quietum faciet & ſecurum.

8. *Delitias.*) id eſt, voluptatem, licet antè in erudiendo moleſtiam ſenſeris.

9. *Docet.*) non tantum verbis, at etiam verberibus.

10. *Laudabitur in illo.*) propter illum, eiuſque inſtitutionem.

11. *In zelum &c.*) Quia inuidebit et honorem qui ei accedit ex filio ſapiente.

12. *Similem.*) Vita moribus probis, ratione cuius adhuc per bonam memoriam viuit honeſtè apud poſteros, quod non contingit parentibus qui filiorum neglexerunt inſtitutionem

13. *Vidit.*) filium ſcilicet probè inſtitutum.

14. *Contriſtatus.*) ob duas rationes quæ ſequuntur.

15. *Reliquit &c.*) ſolent contriſtari parentes in morte, quod metuant ſuæ quam relinquunt familiæ, ab inimicis.

16. *Amicis &c.*) En alterum quo triſtantur morituri, quod amicos antequam eos iuſtis beneficijs affecerint relinquere cogantur, quorum vtroque caret probus pater, qui moriturus relinquit filios ſui ſimiles.

§. 8. BONÆ EDVCATIONIS FRVCTVS in filio.

Poteſt colligi ex dictis ſuprà, & ex hoc loco Prouerb.

Prouerbium eſt: [1] *adoleſcens iuxta viam ſuam, etiā cum ſenuerit, non recedet ab ea.* Prou. 22. 6

1. *Adoleſcens.*) poteſt *adoleſcens* eſſe participium vt ſit ſenſus: qui adoleſcit in ſua viuēdi ratione, ſeu qui ab adoleſcentia aliquam viuendi rationem amplectitur.

§. 9. VITIOSÆ EDVCATIONIS DAMNA.

Ea etiam ex dictis colligere licet, quibus addo.

Pro animabus filiorum [1] *colligabit vulnera ſua,* [2] *& ſuper omnem vocem turbabuntur viſcera eius. Equus* [3] *indomitus euadit* [4] *durus, & filius* [5] *remiſſus euadet* [6] *præceps.* Eccli. 30. 7. 8.

1. *Colligabit.*) ſcilicet pater .i. qui non audet filios ſeuerius tractare, is colligabit *vulnera ſua* .i. filiorum, accipitur enim frequenter reciprocum pro non reciproco .i. curabit vulnera quę filius ſuſcepit.

2. *Et ſuper &c.*) .i. In ſumma erit ſolicitudine & perturbatione, ita vt ad omnem clamorem qui in ciuitate excitatur, metuat ne clamor iſte pertineat ad filium ſuum & cōtra eum ſit excitatus.

3. *Indomitus.*) Qui in iuuētute fręnis & calcaribus non domatur.

4. *Durus.*) Intractabilis.

5. *Remiſſus.*) Qui ſolutus eſt à diſciplina & caſtigatione, & dimittitur naturali ſuæ petu-

petulantiæ.)

6. *Præceps.*) Temerarius, audax ad omnia vitia, ita vt non poſſit poſteà facilè ab ijs reuocari, Indicatur pueros tum grauiſſimis inſtitutis, moribus ac ſtudijs, atque etiam verberibus ad modeſtiam & obedientiam conformandos.

§. 10. COHORTATIO AD SEQVENDAM IN vita rectam parentum educationem.

Eccli 23. 18. 19. [1] *Memẽto patris & matris tuę,* [2] *in medio enim magnatorum conſiſtis: ne forte* [3] *obliuiſcatur te Deus in conſpectu illorũ, &* [4] *aſſiduitate tua infatuatus,* [5] *improperium patiaris, & maluiſſes nõ naſci & diem natiuitatis tuæ* [6] *maledicas.*

1. *Memẽto &c.*) .i. inſtitutionis & præceptorum quæ à parẽtibus accepiſti. Item ex qualibus ortus ſis parentibus, ſanctis ſcilicet & verum Deum colentibus.

2. *In medio &c.*) .i. Conuerſaris, viuis inter magnates, Dei nempè cultores, ſanctos homines, & Angelos qui vident actiones tuas.

3. *Obliuiſcatur &c.*) Vt ſicuti noluiſti tu meminiſſe præceptorum quæ doctus es à parentibus: originis item tuæ, ita Deus obliuiſcatur tui in bonum.

4. *Aſſiduitate.*) peccandi.

5. *Improperium patiaris.*) Quando ex eorum conſortio turpiter eijcieris.

6. *Maledicas.*) Qui ſi voluiſſes in parentibus tuis poteras gloriari, eorum ſequens inſtitutionem & bonam educationem.

§. 11. QVOMODO COGNOSCENT PARENTES ad quid apti ſint filij.

Iob. 37. 7. *Qui* [1] *in manu omnium hominum* [2] *ſignat,* [3] *vt nouerint ſinguli opera ſua.*

1 *In manu.*) In virtute operatiua & induſtria executiua, cuius manus eſt ſymbolum.

2. *Signat.*) Quaſi inſculpit atque inſcribit naturales cuiuſque propenſiones.

3. *Vt nouerint &c.*) Vt ex eo quod manibus libenter & quaſi natura impellente tractant, quiſque videat ad quid ſit natus. v. g. an ad agriculturam, an ad militiam an ad fabrilem &c. Aduertant igitur parentes quid libenter & naturaliter pueri tractent, qua re delectentur, nam fælicius in ijs verſabuntur ad quæ natura eos ducit, quam in alijs ad quæ non ita naturali diſpoſitione ſunt habiles.

ELEEMOSYNA.

Vide Auaritia, Diuitiæ, Miſericordia, Opera bona, Compaſſio.

Principio agendum de eius nominibus, tum de circumſtantijs eiuſdem iuxta vulgatũ verſiculum.

Quis, quid, vbi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando.

Tertio de eius effectis. Deinceps de cohortationibus. Tandem de vitio ei oppoſito.

CAPVT I.

De eius nominibus.

§. I. ELEEMOSYNA VOCATVR IVSTITIA.

Attendite ne [1] *iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus vt videamini ab eis: alioquin mercedem non habebitis, apud patrem veſtrum, qui in cœlis eſt.* Matth. 6. 1

[2] *Diſperſit, dedit* [3] *pauperibus:* [4] *iuſtitia eius* [5] *manet in ſæculum ſæculi,* [6] *cornu eius exaltabitur* [7] *in gloria.* Pſ. 111. 9.

Augebit [8] *incrementa frugum iuſtitiæ veſtræ.* 2. Cor. 9. 10.

1. *Iuſtitiam.*) Beneficentiam ſeu eleemoſynam. Grecè ἐλεημοσύνην vide infra num. 4.

2. *Diſperſit.*) Tanquã ſemen inquit Theodoretus latè ſparſit.

3. *Pauperibus.*) non amicis, non diuitibus.

4. *Iuſtitia eius.*) Vocatur eleemoſyna iuſtitia, licet ſit actus miſericordiæ, quia eleemoſyna magna pars eſt iuſtitię vniuersè ſumptæ, prout dicit complexionem virtutum omnium, Sã. Item quia iuſtitiæ eſt, & ſanctitatis ſignum, cum contra viſcera impiorum ſint crudelia. Tandem quia cauſa eſt iuſtitiæ & iuſtificationis, ad eam enim diſponit, eam meretur, conſeruat & auget.

5. *Manet.*) licet ſparſerit ſua, non tamen pereunt, at manet eleemoſyna eius in Dei memoria, & feret ſegetem amplam ſemen hoc, ſcilicet mercedẽ præſentem & ęternã.

6. *Cornu eius.*) potentia, dignitas, robur eius augebitur.

7. *In gloria.*) .i. cum gloria .i. non tantum fiet potens, at etiam glorioſus, celebris, honoratus, & talis, cui alij cedant & deferant. En eleemoſynæ fructum, & quomodo manet & non perit.

8. *Incrementa.*) Deus augebit prouentus iuſtitiæ & caritatis veſtræ.

§. 2. VOCATVR DEBITVM.

Eccli. 4.1. *Fili eleemoſynam pauperis ne [1] defraudes, & oculos tuos [2] non tranſuertas à paupere.*

Eccli. 4.8. *Declina pauperi ſine triſtitia aurem tuam, & [3] redde debitum, & reſponde illi pacifica in manſuetudine.*

1. *Defraudes.*) Si defraudat, igitur ſubtrahit quod eius eſt & quod ei debetur.

2. *Non tranſuertas.*) .i. non in diuerſam partem oculos vertas diſſimulans videre quod ille in te reſpiciat.

3. *Redde debitum &c.*) Reddit quiſque quod pauperi debet quando hęc duo quę hîc præcipiuntur, obſeruat, vt & lubenter eum audiat, & pacifica reſpondeat, id eſt, ea dicat quę eius animo tranquillitatem & pacem ſint allatura, in quibus includitur etiam vt pro facultate ſua ei ſubueniat.

§. 3. VOCATVR SACRIFICIVM in textu Græco.

2. Cor. 9 12. *Quoniam [1] miniſterium huius officij &c.*

Philip. 4. 18. *[2] Habeo omnia & abundo, [3] repletus ſum acceptis ab Epaphrodito, quæ miſiſtis, [4] odorem ſuauitatis hoſtiam acceptam, placentem Deo.*

Eccli. 35.4 *[5] Retribuet gratiam, [6] qui offert ſimilaginem: & qui facit miſericordiam, offert ſacrificium.*

Heb. 13.16. *Beneficentię autem & [7] communionis nolite obliuiſci: talibus enim hoſtijs [8] promeretur Deus.*

1. *Miniſterium &c.*) Grecè διακονία τῆς λειτουργίας. vt in hac eleemoſyna ſit ſacrificiũ: qui eam largiuntur ſint ſacerdotes, ipſa eleemoſyna ſit ſacrificium, Paulus ſit diaconus & miniſter. Ita Chryſoſt.

2. *Habeo omnia.*) Quia Deũ habeo, in quo omnia poſſideo.

3. *Repletus &c.*) .i. Expleſtis indigentiam meam & inopiam his quæ miſiſtis.

4. *Odorem &c.*) id eſt, Quæ Deo gratiſſimum & ſuauiſſimum ſacrificium fuerunt. Ita Vaſquez.

5 *Retribuet gratiam.*) .i. qui pro accepto beneficio rependit gratiam ſeu homini ſeu Deo, eique ſe gratum oſtendit.

6. *Qui offert ſimilaginem.*) .i. Eſt velut qui Deo offert florem farinæ, ſeu qui optimum quodque Deo ſacrificat.

7. *Communionis.*) Communicationis veſtrorum bonorum.

8. *Promeretur.*) i. conciliatur, inducitur ad benefaciendum ijs qui tales hoſtias offerunt. Eſt igitur paſſiuæ ſignificationis.

CAPVT II.

De circumſtantijs Quis & Quid ſeu Quantum.

§. 1. CVIVS SIT ELEEMOSYNAM largiri.

DIVITVM.

1 Si repletę fuerint nubes, imbrem ſuper terram effundent. Eccleſ. 11 3.

1. *Si repletæ &c.*) Quemadmodum nubes effundunt pluuiam quam abundè continent, ita debent diuites diuitias ſuas communicare. Sà.

§. 2. DIVITVM ET PAVPERVM.

Vide infra §. 45. teſtimonio. 2.

§. 3. ITERVM ESSE PAVPERVM, ALLATO exemplo Macedoniorum.

Notam autem facimus vobis [1] gratiam Dei, fratres, quę data eſt in Eccleſijs Macedoniæ. Quod [2] in multo experimento tribulationis, [3] abundantia gaudij ipſorum fuit, [4] & altiſſima paupertas eorum [5] abundauit in diuitias [6] ſimplicitatis eorum: quia ſecundum [7] virtutem teſtimonium illis reddo, & ſupra virtutem voluntarij fuerunt, cum multa exhortatione [8] obſecrantes nos gratiam [9] & communicationẽ [10] miniſterij quod fit in ſanctos. 2. Cor. 8 1.2.3.

1. *Gratiam Dei.*) .i. gratuitam largitionem quam ijs fecit Deus, dando ſcilicet ijs magnã patientiam & liberalitatem.

2. *In multo experimento tribulationis.*) .i. cum grauibus tribulationibus probati fuiſſent.

3. *Abundantia gaudij &c.*) .i. non tantum illas patienter, verum etiam cum abundanti gaudio ſuſtinuerunt.

4. *Et altiſſima paupertas.*) .i. ſumma, quia ſcilicet à ſuis contribulibus ſpoliati ſunt.

5. *Abundauit in diuitias.*) non tantum eos non fecit minus liberales, imo quò pauperiores eò liberaliores ſeſe exhibuerunt.

6. *Simplicitatis.*) Diuitias dico *ſimplicitatis*, quia eas ſimplici corde, vt Deo placerẽt, erogauerunt.

7. *Virtutem.*) facultatem, vires.

8. *Obſecrantes nos gratiam.*) .i. vt de ſuis bonis facerent *gratiam*, id eſt, gratuitam donationem.

9. *Et communicationem.*) .i. Vt ſua bona facerent communia

10. *Miniſterij quod fit in ſanctos.*) .i. Ad miniſtrandum neceſſaria Chriſtianis qui erant in Hieruſalem.

§. 4. QVI DE SVO EAM DARE NEQVIT, ad eam cohortetur alios, eamque ad egenos deferat.

Id faciet exemplo B. Pauli Roman. c. 15. v. 25. 26. 1. Cor. 16. à verſu 1. & 2. Cor. 8. à verſu 7.

§. 5. QVID DANDVM SEV QVANTVM.

Patet ex dictis, & dicendis cap. 3. §. 8.

2. Cor 9. 6 *Qui parce, ¹ ſeminat: parce & ² metet, & qui ſeminat ³ in benedictionibus, de benedictionibus & metet.*

Tobia 4. 8. 9. *Quomodo potueris, ita eſto miſericors: ſi multùm tibi fuerit abundanter tribue: ſi exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri ſtude.*

1. *Seminat.*) Eleemoſynam comparat ſeminanti.

2. *Metet.*) Mercedem eius comparat meſſi.

3. *In benedictionibus.*) largiter, liberaliter, beneficè, vnde patet paragraphus, multum ſcilicet dandum ei qui vult amplam colligere mercedem ſeu temporalem ſeu æternam.

§. 6. PAVPER LICET PARVM DET, cenſetur plus dare quàm diuites.

Marci 12. 43. 44. *Amen dico vobis quoniam vidua hæc pauper plus omnibus miſit qui miſerunt in gazophylacium: Omnes enim ex eo quod abundabat illis, miſerũt; ¹ hæc verò de penuria ſua omnia quæ habuit miſit, totum victum ſuum.*

1. *Hæc omnia quæ habuit &c.*) Vnde eius eleemoſyna maior fuit quam aliorum, maior inquam reſpectu dantis, quia erat pauper, vt benè hic explicatur à Chriſto.

§. 7. QVICQVID DATVR IN ELEEMOSYnam, Deo cenſetur conſecratum.

Iſa. 23. 18. *Et erunt ¹ negotiationes ² eius, & mercedes eius ³ ſanctificatæ Domino: ⁴ non condentur, neque reponentur. ⁵ Quia his qui habitauerint coram Domino, ⁶ erit negotiatio eius, vt manducent in ſaturitatem, & veſtiantur vſque ad ⁷ vetuſtatem.*

1. *Negotiationes.*) Fructus earum ſeu pecuniæ.

2. *Eius.*) Tyrij per quam deſignantur gẽtes ad Chriſtum conuerſæ.

3. *Sanctificatæ.*) Conſecratæ per eleemoſynam inquit Sà.

4. *Non condentur.*) ſicuti fit à mercatoribus ſed diſtribuentur in pauperes.

5. *Quia his &c.*) i. ſanctis & iuſtis, hic enim loquendi modus ſanctos deſignat qui ambulant coram Domino, & omnia opera ſua faciunt in conſpectu eius. Chald. miniſtrant vt id referatur ad ſacerdotes.

6. *Erit.*) ſeruiet.

7. *Vetuſtatem.*) .i. veſtibus quæ diu durent: per veſtes & cibum intelligit omnia vitæ ſubſidia.

CAPVT III.

Quibus danda, Cur, Quomodo & Quando.

§. 1. QVIBVS DANDA.

Egenis, ob grauem eorum miſeriam.

Melius eſt mori, quam ¹ indigere. ² Vir reſpiciens in alienam menſam, ³ non eſt vita eius in cogitatione victus, ⁴ alit enim animam ſuam cibis alienis. Eccli. 40. 29. 30.

1. *Indigere.*) Græcè ἐπαιτεῖν mendicare, noſter cauſam poſuit pro effectu, eſt enim indigentia, cauſa mendicitatis: ideo dicit præſtare mori quam mendicam agere vitam, quia hæc viuendi ratio ſemper habita eſt miſerrima & turpiſſima.

2. *Vir reſpiciens &c.*) Reſpicit in alienam menſam, qui alieno cibo paſci expectat vt facit mendicus.

3. *Non eſt vita eius &c.*) .i. eius vita non eſt reputanda eſſe vera vita, ſed magis continua mors ob egeſtatem, famem & contemptum. Itaque *cogitatione* .i. reputatione, exiſtimatione, & *victus* non ſumitur pro cibis quibus viuitur, ſed pro vita nam & victus à viuendo deriuatur.

4. *Alit enim &c.*) Ab alienis cibis pendet eius vita, ita vt non ſemper habeat cum opus eſt, vnde paſcatur.

§. 2. AC POTISSIMVM SI IVSTI SINT.

Si benefeceris, ¹ ſcito cui feceris, & erit gratia in bonis tuis multa. Benefac iuſto, & inuenies retributionem magnam: & ſi non ab ipſo, certè à Domino. Non eſt enim ei benè qui aſſiduus eſt in malis, & eleemoſynas non danti: quoniam & altiſſimus odio habet peccatores, & miſertus eſt pœnitentibus. Da miſericordi, & ne ſuſcipias peccatorem: & impijs & peccatoribus reddet vindictam cuſtodiens eos in diem vindictæ. Da bono, & non receperis peccatorem. Benefac humili, & non dederis impio, prohibe panes illi dari, ne Eccleſ. 12. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.

in ipſis potentior te ſit: nam duplicia mala inuenies in omnibus bonis: quęcumque feceris illi, quoniam & altiſsimus odio habet peccatores, & impijs reddet vindictam.
Vide etiam §. 6. infra & §. 14. num. 6.

1. *Scito.*) Huius explicationẽ require Verbo Beneficium cap. 2. §. 1.

§. 3. ETIAM INDIGNIS DANDA ET PECCANTIBUS.

Eccleſ. 7. 17.19.21. *Noli eſſe iuſtus [1] multum: neque ſapias pluſquam neceſſe eſt, ne [2] obſtupeſcas. Bonum eſt te ſuſtentare iuſtum, ſed & [3] ab illo ne ſubtrahas manum tuam: quia qui timet Deum [4] nihil negligit. [5] Non eſt enim homo iuſtus in terra qui faciat bonum & non peccet.*

1. *Multum.*) .i. nimium. Et quidem in iuſtitia diſtributiua caue ita timeas dare indigno, vt etiam deneges digno.
2. *Obſtupeſcas.*) hebes fiat & obtuſa mentis tuæ acies, qui enim plus iuſtò vult ſapere, deſipit.
3. *Ab illo.*) ſcilicet ſtulto, ſeu peccatore, q.d. da quibuſcumque potes.
4. *Nihil negligit.*) Nullam prætermittit occaſionem benè merendi de Deo & proximo.
5. *Non eſt enim &c.*) q.d. ſi tantum detur eleemoſyna ſapienti & virtute prædito, & nunquam peccanti, cui dabitur tandẽ, cum omnis homo peccet? Illud autem *enim*, redundat more ſcripturæ.

§. 4. DANDA AVTEM OMNIBVS EGENIS.

Tobiæ 4.7 *Ex ſubſtantia tua fac eleemoſynam, & noli auertere faciem tuam ab vllo paupere: ita enim fiet vt nec à te auertatur facies Domini.*

Tob. 4.17. *Panem tuum cum eſurientibus, & egenis comede, & de veſtimentis tuis nudos tege.*
Vide infra §. 14. teſtimonio 2.

§. 5. CVR FACIENDA ELEEMOSYNA.
Non ob vanam gloriam.

Matth. 6. 2.3.4. *Cum facis eleemoſynam, noli tuba canere ante te, ſicut hypocritæ faciunt in Sinagogis, & in vicis, vt honorificentur ab hominibus, amen dico vobis receperunt mercedem [1] ſuam. Te autem faciente eleemoſynam, neſciat [2] ſiniſtra tua quid faciat dextera tua vt ſit eleemoſyna tua in abſcondito, & pater tuus, qui videt in abſcondito, [3] reddet tibi.*

1. *Suam.*) .i. quam optabant, ſeu operi illi conuenientem, laudem humanam quam eo opere ſequebantur.
2. *Siniſtra.*) Eſt Hyperbole. .i. ſit res occultiſſima.
3. *Reddet tibi.*) ſcil. mercedem.

§. 6. DANDA ETIAM VT IVVENTVR VITÂ FUNCTI.

Tob. 4. 18. *[1] Panem tuum & vinum [2] ſuper ſepulturam [3] iuſti conſtitue & noli ex eo manducare, & bibere cum [4] peccatoribus.*

1. *Panem tuum conſtitue.*) .i. fac eleemoſynam.
2. *Super ſepulturam.*) .i. vt oretur pro mortuo.
3. *Iuſti.*) Quem putas in gratia, vita functum.
4. *Peccatoribus.*) fouendo ſci. eorum peccata, nam omnibus tribuendam eleemoſynam ratione paupertatis dictum eſt, Vide de hoc Fuſius *V. Beneficium cap. 2. §. 1.*

§. 7. QVOMODO DANDA.

SPONTANEE, ET HILARITER.

2. Cor. 9. 5. 7. *Neceſſarium exiſtimaui rogare fratres, vt præueniant ad vos, & præparent repromiſſam [1] benedictionem, [2] hanc paratam eſſe, ſic [3] quaſi benedictionem, non tanquam [4] auaritiam. Vnuſquiſque prout deſtinauit in corde ſuo, [5] non ex triſtitia aut ex [6] neceſſitate [7] hilarem enim datorem diligit Deus.*
Vide cap. 2. §. 5. teſtimonio 2.

Eccli. 35. 11. *In omni [1] dato hilarem fac vultum tuum.*

1. *Benedictionem.* .i. largam & charitate plenam eleemoſynam quam antè promiſiſtis, imo repromiſiſtis, atque iterato promiſiſtis.
2. *Hanc paratam eſſe.*) .i. vt præueniendo & præparando faciant eam eſſe paratam in aduentum noſtrum.
3. *Quaſi benedictionem.*) Quaſi opus largæ caritatis: Tractum eſt inquit Anſelmus, hoc vocabulum à patriarchis qui ſua benedictione, Deo ei vim dante, filios ſuos bonorum omnium fertilitate replebant.
4. *Auaritiam.*) Non quaſi ſtrictam & quaſi coactam donationem de qua doleat qui dederit. Auaritia dicitur donatio quæ fit tenaci ac triſti animo: Benedictio autem quæ fit largo & alacri animo.
5. *Non ex triſtitia.*) Aliqui dant eleemoſynam inuiti, triſtes & murmurantes, vt ſe liberent tædio interpellantis, non vt reficiant viſcera indigentis: facienda cũ lętitia eleemoſyna.
6. *Neceſſitate.*) Quaſi coactè: quales ſunt qui dant nõ bono animo & lubenti, ſed quia omnes alij dant, nec poſſunt ab eleemoſyna citra honoris diſpendium abſtinere. Vel quia multum vrgentur ab alijs quibus nõ audent recuſare.

7 *Hilarem.*) illum, qui per charitatem læ- tus ac ſereno vultu, ſpe diuinæ retributionis tribuit.

8. *Dato.*) dono, ſeu eleemoſyna, quæ fit pauperibus, ſeu oblatione, quæ fit Deo, vt ſequitur hoc eodem verſu, vbi verbum *ſanctifica*, ſumitur pro ſeparare & Deo deputare atque offerre.

§ 8. ITEM LIBERALITER.

Eccli. 35. 12.13. *1 Da Altiſſimo ſecundum datum eius, & [2] in bono oculo, [3] ad inuentionem facito manuum tuarum: Quoniam Dominus retribuens eſt, & [4] ſepties tantum reddet tibi.*

2. Cor 9.5 *Potens eſt Deus [5] omnem gratiam abundare facere in vobis: vt in omnibus ſemper [6] omnem ſufficientiam habentes, [7] abundetis in omne opus bonum.*

Eccl. 11.2. 3. *Da [8] partem [9] ſeptem, [10] nec non & octo: quia ignoras quid futurum ſit [11] mali ſuper terram. [12] Si repletæ fuerint nubes, imbrem effundent ſuper terram, [13] ſi ceciderit lignum [14] ad auſtrum vel ad [15] aquilonem, in quocunque loco ceciderit, ibi erit.*

1. *Da Altiſſimo, &c.*] da ei, ſecundum quod dedit tibi: quod enim datur pauperi, Deo datur.

2. *In bono oculo.*] i. liberali, largo: contra oculus nequam, dicitur oculus auarus.

3. *Ad inuentionem, &c.*) i. offer ſecundum id, quod inueniunt manus tuæ, id eſt, iuxta id, quod manibus acquiſiſti.

4. *Septies.*) i. valde multiplicatum.

5. *Omnem gratiam.*] omnia beneficia, & animi & corporis.

6. *Omnem ſufficientiam.*] i. vobis retinendo tantum quæ ſufficiunt & vitæ neceſſaria ſunt.

7. *Abundetis.*) liberaliter veſtra erogare & abundè poſſitis pauperibus.

8. *Partem.*) i. eleemoſynam. Vocatur pars, quia cuique diſtribuenda, vel pro neceſſitate, vel pro merito, & non vt eſuriat vnus, abundet alter.

9. *Septem.*) id eſt, multis.

10. *Nec non & octo.*] i. imo vero omnibus: Lucæ 6. *Omni petenti te tribue.*

11. *Mali.*) ſupple à quo per eleemoſynam tuam liberaberis.

12. *Si repletæ.*) huius explicationem, vide ſupra c. 2. §. 1.

13. *Si ceciderit lignum.*) lignum ſeu arbor, quæ cadit, eſt homo, qui per mortem cadit: q. d. vel mortis memoria ad eleemoſynam te deberet inducere.

14. *Auſtrum.*) Auſter eſt ſtatus ſalutis & amicitiæ diuinæ.

15. *Aquilonem.*) Aquilo eſt ſtatus damnationis, & peccati mortalis.

§. 9. ITEM COMITER, ADIVNCTAQVE verborum benignitate.

1 Fili in bonis non des querelam, & in omni dato non des triſtitiam verbi mali. [2] Nonne ardorem refrigerabit ros? ſic & verbum melius, quàm datum. [3] Nonne ecce verbum ſuper datum bonum? ſed vtraque cum homine iuſtificato. [4] Stultus acriter improperabit: & datus indiſciplinati tabeſcere facit oculos. Eccli 18.15 16.17.18.

Congregationi pauperum affabilem te facito. Eccli. 4.7.

1. *Fili.*) Vide explicatum V. Benignitas, §. 5.

2. *Nonne ardorem.*) Vide ibid. §. 4.

3. *Nonne ecce.*) Vide ibidem §. 6.

4. *Stultus.*) Vide V. Beneficium. c. 2. §. 5.

§. 10. ITEM VELOCITER.

Cor inopis [1] ne afflixeris, & non protrahas datum anguſtianti. Rogationem contribulati ne abijcias: & non auertas faciem tuam ab egeno. Eccli. 4.3.4.

Ne dicas amico tuo, vade & reuertere, & cras dabo tibi, cum ſtatim poſſis dare. Prou 3.28.

1. *Ne afflixeris.*) cunctatione & dilatione, ſic enim addis afflictionem afflicto.

§. 11. ITEM PROMPTE.

Quemadmodum promptus eſt animus [1] voluntatis, [2] ita ſit & perficiendi ex eo quod habetis. Si enim voluntas prompta eſt, [3] ſecundum id, quod habet, accepta eſt, [4] non ſecundum id, quod non habet. 2 Cor. 8.11 12.

1. *Voluntatis.*) ad volendum.

2. *Ita ſit & perficiendi, &c.*) i. ita ſit etiam ad perficiendum ſecundum id quod quiſque habet.

3. *Secundum id quod habet, accepta eſt.*) i. Deo grata eſt illa promptitudo voluntatis, ſi det ſecundum ſuam facultatem: q. d. date quantum poteſtis.

4. *Non ſecundum id quod non habet.*] id eſt, non exigo, vt id, quod nõ habes, ſeu vt ſupra vires tuas, eroges alijs. *Vide Marci 12. v. 43. explicatum ſupra c. 2. §. 6.* Hinc & ex illo loco Marc. colligitur perfectionẽ & meritũ eleemoſynę, omniſque virtutis conſiſtere in promptitudine voluntatis, non in multitudine donorum, ita vt coram Deo, vbi maior promptitudo, maior ſit & virtus, & merces eius; licet ob paupertatem, aut aliam cauſam in externum actum exire nequeat. Idem docent Theologi, in 1. 2. cum S. Tho. vbi de bonitate humanorum actuum.

§. ADD. ITEM SECRETE.
Vide ſupra §.5.& cap.4.§.9.n.28.

§.12. QVANDO DANDA ELEEMOSYNA.

DVM VIVIS.

Eccli.14.13 17. *Ante mortem benefac amico tuo, & ſecundum vires tuas [1] exporrigens da [2] pauperi: ante obitum tuum operare [3] iuſtitiam: quoniam non eſt [4] apud inferos [5] inuenire cibum.*
Vide §.8.n.13.

1.*Exporrigens.*) ſignificatur lubenter dandum, extendendo ſcil. manum ad pauperem.
2.*Pauperi.*) Eum prius vocat amicum, quia amicus cuique eſſe debet pauper, maximè & Dei & Chriſti nomine, qui illum communiter creauit & redemit.
3.*Iuſtitiam.*] eleemoſynam. *Vide c.1.§.1. numero.4.*
4.*Apud inferos.*).i. poſt mortem.
5.*Inuenire cibum.*] .i. non poterit tunc frui his bonis, quare ijs vtendum hic dando eleemoſynam, cum nihil ex ijs poſſit ſecum auferre.

§.13. NE SINE MERITO TVO, BONA TVA tradantur pauperibus.

Iob 5.5. 1 *Cuius meſſem famelicus comedet, & ipſum rapiet armatus, & bibent ſitientes diuitias eius.*
Iob 27.16.17. 2 *Si comportauerit terram, quaſi argentum, & ſicut lutũ præparauerit veſtimenta: Præparabit quidem: ſed iuſtus veſtietur illis: & argentum innocens diuidet.*
Eccl.2.26. 3 *Peccatori dedit Deus afflictionem, & curam ſuperfluam, vt addat, & congreget, & tradat ei, qui placuit Deo; ſed & hoc, vanitas, & caſſa ſolicitudo mentis.*

1.*Cuius, &c.*) Vide verbo Diuitiæ, cap.4. §.39.n.5.
2.*Si comportauerit.*) Vide ibidem §.29.
3.*Peccatori.*) Vide ibidem §.44.

§.14. OMNI TEMPORE FACIENDA ELEEmoſyna.

Eccl.11.6. 1 *Mane* [2] *ſemina ſemen tuum, & veſpere non ceſſet manus tua:* [3] *quia neſcis quid magis oriatur, hoc aut illud, & ſi vtrumque ſimul, melius erit.*
Gal.6.9.10. *Bonum facientes non deficiamus: tempore enim ſuo* [4] *metemus* [5] *non deficientes. Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domeſticos* [6] *fidei.*
2.Theſſal.3.13. *Vos autem nolite deficere benefacientes.*

1.*Mane & veſpere.*).i. omni tempore.
2.*Semina ſemen.*] bonorum operum, & eleemoſynæ. *Vide ſupra c.2 §.5.* eleemoſynam ſemini comparatam.
3.*Quia neſcis, &c.*) quia conſtare non poteſt, quod magis Deo placeat opus, vel ex quo cuilibet præparetur iuſtitiæ fructus. Itẽ quodlibet opus bonum docet exercendum, tam in adoleſcentia, quàm in ſenectute; quia incertus eſt, qua ætate Deo placeat. Hiero.
4.*Metemus.*] mercedem recipiemus operũ.
5.*Non deficientes.*).i. inceſſanter & ſine fine.
6.*Domeſticos fidei.*) Chriſtianos, qui eiuſdem ſunt fidei & religionis.

§.15. DOMINICA DIE FACIENDA.
Vide V. Feſtum. §.3.

CAPVT IV.

De Eleemoſynæ fructibus & effectis, & cohortationes ad eam.

ELEEMOSYNÆ FRVCTVS, CVM ANIMO, tum corpori communes.

§.1. ORATIO PAVPERVM ET GLORIA DEI.

1 *Miniſterium huius officij non ſolum ſupplet ea, quæ deſunt ſanctis, ſed etiam* [2] *abundat per multas gratiarum actiones in Domino,* [3] *per probationem miniſterij huius, glorificantes Deum* [4] *in obedientia confeſſionis veſtræ in Euangelium Chriſti, &* [5] *in ſimplicitate communicationis* [6] *in illos, &* [7] *in omnes, &* [8] *in iſtorum obſecratione pro vobis* [9] *deſiderantium vos* [10] *propter eminentem gratiam Dei in vobis.* [11] *Gratias Deo* [12] *ſuper inenarrabili dono eius.* 2.Cor.9.13.14.

1 *Miniſterium.*) Vide ſupra cap.1.§.3.
2.*Abundat per multas, &c.*) .i. cauſa eſt, vt multi gratias pro vobis agant Deo.
3.*Per probationem, &c.*).i. per hoc, quod probant & laudant hanc veſtram miniſtrationem & beneficentiam.
4.*In obedientia confeſſionis veſtræ, &c.*].i. inde glorificant Deum, quia vos obediſti facientes opera quæ exigit confeſſio Chriſtianæ fidei, & hoc *in Euangelio Chriſti*.i. in præceptis Euangelij Chriſti.
5.*Simplicitate, &c.*) ſupple glorificant etiam Deum in eo, quod non fictè, ſed verè purè & ſimplici intentione placendi Deo, veſtra bona facitis communia.
6.*In illos.*) qui ſunt Hieroſolymis.
7.*Et in omnes.*) quos videtis egere.
8. *In obſecratione, &c.*) ſupple glorificant etiam

etiam Deum in eo, quod ij quos eleemoſynis veſtris alitis, obſecrant, pro vobis.

9. *Deſiderantiũ vos.*) ſupple videre in cælo, vel etiam in hoc mundo, vt gaudeant ex cõſpectu veſtro. Quis enim non libenter videat eos, qui ſibi benefaciunt.

10. *Propter, &c.*) ideo vos deſiderant videre, non quidem ex curioſitate, ſed quia tam excellenter gratiam ſuam Deus cumulauit in vobis, vt ita ſitis liberales in egenos.

11. *Gratias Deo.*) quia ſcilicet tot & tanta bona procedunt ex hoc miniſterio.

12. *Super inenarrabili dono.*) ſcilicet eleemoſynæ veſtræ, ex qua tot bona tantæque Dei laudes, vndequaque redundant, vt nemo ea valeat enarrare.

§.2. ITEM BENEDICTIO PAVPERVM.

Eccli. 31. 28 [1] *Splendidum in panibus benedicent labia multorum, &* [2] *teſtimonium veritatis illius* [3] *fidele.*

Prou. 22.9 *Qui pronus eſt ad miſericordiam benedicetur: de panibus enim ſuis dedit pauperi.*

1. *Splendidum in panibus.*) id eſt, eum, qui in cibis communicandis eſt largus & liberalis.

2. *Teſtimonium veritatis.*) id eſt, æquitatis ſeu iuſtitiæ, quod de illo datur à multis.

3. *Fidele.*] i. firmum, ſtabile, diuturnum.

§.3. ELEEMOSYNA, DIFFERTVR IRA Dei.

Dan. 4. 24 *Conſilium meum placeat tibi, &* [1] *peccata tua eleemoſynis redime, & iniquitates tuas miſericordijs pauperum:* [2] *forſitan* [2] *ignoſcet delictis tuis.*

1. *Peccata.*) punitionem peccatorum.

2. *Ignoſcet.*) Chald. prolongabitur pax tua, id eſt, proſperitas: *Vide verſum* 36. vbi dicitur poſt duodecimum menſem; ſcilicet à ſomno punitum Nabuchodonoſor, exiſtimatque Hieron. tamdiu dilatam eſſe Dei ſententiam ob eius eleemoſynas, donec tandem bonum diuinæ clementiæ amiſit malo ſuperbiæ.

§. ADD. ELEEMOSYNA DEVM PLACAT.

Vide cap. 1. §.3. num. 8. & cap. 3. §.8. num. 11. & infra §.9. n. 7.

§.4. ELEEMOSYNARIVS IVVATVR meritis eorum, quibus benefacit.

2. Cor. 8. 14 *In præſenti tempore veſtra* [1] *abundantia illorum* [2] *inopiam ſuppleat, vt &* [3] *illorum abundantia* [4] *veſtræ inopiæ ſit ſupplementum.*

1. *Abundantia.*) In bonis terrenis.

2. *Inopiam.*) In ijſdem bonis.

3. *Illorum abundantia.*] In bonis ſpiritualibus & meritis.

4. *Veſtræ inopiæ.*) in ijſdem bonis ſpiritus: q. d. facite vobis amicos de mammona iniquitatis, &c.

§.5. ELEEMOSYNA BEATITVDINEM confert.

Qui miſeretur pauperis beatus erit. Prou. 14. 21.

Theſſalonicam ſemel & bis mihi miſiſtis: [1] *non quia quæro datum, ſed requiro* [2] *fructum,* [3] *abundantem in ratione veſtra.* Phil. 4. 17.

Mitte panem tuum [4] *ſuper tranſeuntes aquas, quia* [5] *poſt tempora multa inuenies illum.* Eccl. 11. 1.

Vide cap. 1. §. 1. n. 4. & cap. 3. § 5. n. 3. & cap. 4. §. 8. n. 4.

1. *Non quia quæro datum.*] non hæc dico, quod quæram dona veſtra & eleemoſynas.

2. *Fructum.*) veſtrum ſcilicet ſpiritualem.

3. *Abundantem in ratione veſtra*) id eſt, copioſum, idque in veſtrum commodum ſeu rationem veſtram; vt ſcilicet magna eleemoſynarum accumuletis merita in vitam æternam. q. d. cupio, vt in veſtro libro rationario, vbi ſcribuntur expenſæ, poſſitis ſcribere vos multa propter Deum expendiſſe, quæ ei computetis, vt ipſe vobis ſoluat æterna mercede. Ita D. Tho. qui *rationem*, hîc vult ſignificare computum.

4. *Super tranſeuntes aquas.*) i. pauperes, qui peregrinando, vt victum quærant, aquas ſæpe coguntur tranſire. Vel ſuper pauperes qui tranſeunt ſeu fluunt vt aquæ *V.* 1. *Reg.* 14. *v.* 14.

5. *Poſt multa, &c.*) q. d. licet eleemoſyna, & panis tuus videatur iactus in aquas & perire, tamen non ita eſt, inuenies eum, eiuſque fructum in altera vita.

§.6. SECVNDVM EAM, LOCVM QVISQVE ſortietur in cœlo.

Omnis miſericordia faciet locum vnicuique ſecundum meritum operum ſuorum, & [1] *ſecundum intellectum peregrinationis ipſius.* Eccli. 16. 15.

1. *Secundum intellectum, &c.*] i. ſecundum prudentiam quam in huius vitæ peregrinatione exhibet opere.

§.7. NVLLA ITA EST EXIGVA, QVIN mereatur vitam æternam.

Quicumque potum dederit vni ex minimis iſtis [1] *calicem aquæ frigidæ tantum:* [2] *in nomine diſcipuli: amen dico vobis, non perdet mercedem ſuam.* Matt. 10. 42.

1. *Calicem aquę frigidæ.*) id eſt, minimum quid.

2. *In nomine diſcipuli.*) quia eſt meus diſcipulus.

§. 8. NON OBLIVISCETVR EARVM DEVS, ſuo tempore eas remuneraturus.

Eccli. 17. 18. 19. *Eleemoſyna viri quaſi* [1] *ſignaculum* [2] *cum ipſo, &* [3] *gratiam hominis* [4] *quaſi pupillam* [5] *conſeruabit: & poſtea* [6] *reſurget, & retribuet illis retributionem,* [7] *vnicuique in caput ipſorum,* [8] *& conuertet,* [9] *in interiores partes terræ.*

1. *Signaculum.*) ſigillum.

2. *Cum ipſo.*) ſcilicet Deo. Senſus eſt: Deum apud ſe habere eleemoſynas hominum, quaſi res ſigillatas, aut quaſi ipſa ſigilla, quæ diligenter cuſtodiuntur ne pereant, & licet eas non ſtatim remuneretur, tamen apud ſe quaſi ſub ſigillo cuſtodit, vt ſuo tempore proferat & remuneret.

3. *Gratiam hominis.*) eleemoſynam, beneficium, quod homo homini impendit.

4. *Quaſi pupillam.*) .i. diligentiſſimè, tanquam rem ſibi longè chariſſimam.

5. *Conſeruabit.*) ſupple Deus.

6. *Reſurget.*) ſurget Deus ad iudicandum.

7. *Vnicuique, &c.*) .i. ita vt vnuſquiſque eius retributionis & mercedis ſuam capiat portionem.

8. *Et conuertet.*] ſupple eam retributionem.

9. *In interiores, &c.*] .i. in mortuos, quia ſcilicet efficiet, vt ad eos perueniat; dum eos reſuſcitabit, & reſuſcitatis dabit quod meruerunt.

§. 9. VARIA ITEM AFFERT BONA, TVM animi, tum corporis; tum in hac, tum in futura vita.

Eccli. 40. 17. [1] *Gratia* [2] *ſicut paradiſus in benedictionibus, & miſericordia* [3] *in ſęculum permanet.*

Eccli. 12. 2. *Benefac iuſto, & inuenies retributionem* [4] *magnam, etſi non* [5] *ab ipſo, certè à Domino.*

Eccli 3. 33. 3. [6] *Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemoſyna* [7] *reſiſtit peccatis: & Deus* [8] *proſpector eſt eius, qui reddit gratiam,* [9] *meminit eius in poſterū, & in tempore* [10] *caſus ſui, inueniet* [11] *firmamentum.*

Pſa. 40. 1. 2. 3. *Beatus qui* [12] *intelligit ſuper egenum & pauperem, in die* [13] *mala liberabit eum Dominus. Dominus* [14] *conſeruet eum, &* [15] *viuificet eum, & beatum faciat eum* [16] *in terra, &* [17] *non tradat eum in* [18] *animam inimicorum eius. Dominus* [19] *opem ferat illi ſuper lectū doloris eius,* [20] *vniuerſum ſtratum eius verſaſti in infirmitate eius.*

Eccli. 29. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. *Propter* [21] *mandatū* [22] *aſſume pauperem, &* [23] *propter inopiam ne dimittas eum vacuum.* [24] *Perde pecuniam propter* [25] *fratrem, & amicum tuum, & non abſcondas illam* [26] *ſub lapide* [27] *in perditionem. Pone theſaurum tuum in præceptis Altiſſimi, & magis tibi proderit, quàm aurum. Conclude eleemoſynam in* [28] *ſinu pauperis, & hæc pro te* [29] *exorabit ab omni malo* [30] *ſuper ſcutum potentis, & ſuper lanceam, aduerſus inimicum tuum pugnabit.*

Bona eſt oratio cum ieiunio & eleemoſina magis quam theſauros auri recondere, quoniam eleemoſyna à morte liberat, & ipſa eſt, quæ purgat peccata, & facit inuenire miſericordiam & vitam æternam. Tob. 12. 8. 9.

1. *Gratia.* beneficentia, eleemoſyna.

2. *Sicut paradiſus, &c.*) id eſt, in benedictionibus quaſi paradiſus: quia ſicut hortus ille à Deo benedictus omni fructuum genere abundabat, habens etiā arborem vitæ: ita etiam piorum benificentia, Dei multiplici benedictione gratos proferet fructus varios & immortales.

3. *In ſæculum.*) quia eius merces eſt æterna.

4. *Magnam.*) In animo & corpore.

5. *Ab ipſo.*) ob mortem aut paupertatem.

6. *Ignem.*) ſupple *ſicut ignem*, &c.

7. *Reſiſtit.*) quia cum peccata vrgeant vltionem; eleemoſyna placando Deum, eum impedit & quaſi ei reſiſtit.

8. *Proſpector.*) id eſt, proſpicit ſeu conſpicit Deus eum, qui alteri gratiam facit ſeu eleemoſynam.

9. *Meminit.*) vt eleemoſynarium iuuet.

10. *Caſus.*] in peccata aut potius in aliquas calamitates.

11. *Firmamentum.*) in quo conſiſtat, vt non penitus pereat, ſed ſuſtentetur, & conſeruetur. i. conſequetur ſuſtentationem & ſubleuationem intuitu eleemoſynæ præſtitæ.

12. *Intelligit.*) qui prudenter conſiderat pauperum neceſſitates, & dat cui, quando, & quantum oportet ex pura charitate non inani gloria aut ſpe retributionis.

13. *Mala.*) calamitatis alicuius, aut iudicij extremi.

14. *Conſeruet.*) id eſt, conſeruabit, dum viuet.

15. *Viuificet.*) Viuificabit poſt mortem reſuſcitando illum.

16. *In terra.*) viuentium.

17. *Non tradat.*) neque in hoc ſęculo neque in futuro.

18. *Animam.*) id eſt, voluntatem ſiue deſiderium, vt inimici eius faciant de eo quidquid volunt.

19. *Opem ferat, &c.*) id eſt ſi quando inciderit in lectum doloris ſeu corporalis, ſeu ſpiritualis, ſeu ſit propriè ægrotus, ſiue metaphoricè, & decumbat in lecto afflictus quacumque tribulatione.

20. *Vniuerſum, &c.*].i. tu Deus, quæ tua eſt bo-

eſt bonitas, ita ſoles facere cum pijs, nam ſi quando affliguntur, ita illos conſolari ſolitus es, quomodo conſolatur ægrum, qui totum ſtratum eius verſat & reuerſat, vt mollius quieſcat.

21. *Mandatum.*) quod Deus ſtatuit de eleemoſyna facienda.

22. *Aſſume.*) In curam & tutelam tuam: q. d. id facere eſt neceſſitatis, quia eſt præceptum diuinum.

23. *Propter inopiam.*] etiam inopia pauperis impellat te ad benefaciendum.

24. *Perde.*] i. licet perdenda eſſet pecunia, propter tales perdenda eſt & impendenda etiam ſine ſpe recuperandi ab ipſis: cum tamen non perdatur: nam Deus eam multiplicato reddet fœnore.

25. *Fratrem.*) amicum; tales debemus exiſtimare omnes homines.

26. *Sub lapide.*] per lapidem intelligit quiduis quo occultatur pecunia.

27. *In perditionem.*) licet ibi ſeruari videatur, tamen verè perditioni exponitur, tum ob rubiginem, tum quod ibi nullum faciat fructum, vel poſſeſſori, vel alijs. Vel *in perditionem*, ſupple ſuiipſius, quia talis occultatio damnationem adfert. Ita Ambroſ.

28. *In ſinu.*] vt eleemoſyna ſit occulta.

29. *Exorabit.*] ſupple liberationem ab omni malo.

30. *Super ſcutum, &c.*) i. pluſquam & validius, quàm &c. Meminit ſcuti, quia ſcutum protegit: & lanceæ, quia ea miles hoſtem ferit, vt oſtendat eleemoſynam, hoc vtrumque præſtare; etiam contra hoſtes inuiſibiles.

§. 10. Qvid efficit eleemosyna in anima?

Mvndat peccata eorvmqve pœnam redimit.

Luc. 11. 41 *Verumtamen [1] quod ſupereſt date eleemoſynam: & ecce [2] omnia munda ſunt vobis.*

Vide ſupra §. 3. & §. 9. num. 6. & eodem §. teſtimonio vltimo.

Prou. 16. 6 *Miſericordia, & [3] veritate [4] redimitur iniquitas, & in timore Dei [5] declinatur à malo.*

Prou. 13. 8. *[6] Redemptio animæ viri, diuitiæ ſuæ: qui autem pauper eſt increpationem non ſuſtinet.*

Eccli. 3. 33 16. 17. *[7] Eleemoſyna patris non erit in obliuione: [8] nam pro peccato, [9] matris reſtituetur tibi bonum, [10] & in iuſtitia ædificabitur tibi, & in die tribulationis [11] commemorabitur tui, & ſicut in ſereno glacies, ſoluentur peccata tua.*

Eccl. 7. 36. *Pauperi porrige manum tuam, vt perficiatur [12] propitiatio, & [13] benedictio tua.*

1. *Quod ſupereſt.*] id eſt, quod adeſt: quaſi dicat: de ijs, quæ vobis ſuppetunt, quæ veſtra ſunt, de proprijs, non alienis, ô Phariſæi, date eleemoſynam.

2. *Omnia.*) tam interna, quàm externa, tum corpus tum animus, quæ vos ô Phariſæi aqua lauari vultis, magis lauantur per eleemoſynam debito modo factam: nam ipſa remittit venialia & pœnam mortalium, item diſponit ad remiſſionem culpæ mortalis.

3. *Veritate.*) ſupple vitæ. i. iuſtitia & obſeruatione mandatorum.

4. *Redimitur.*) Expiatur, magis ſcilicet, quàm hoſtijs & ſacrificijs.

5. *Declinatur.*) Ne ſcilicet committatur: timor enim Domini expellit peccatum.

6. *Redemptio.*) huius explicationem *Vide verbo Diuitiæ, cap. 2. §. 4.*

7. *Eleemoſyna patris.*) beneficentia quam exhibes ei.

8. *Nam pro peccato.*) Hic ponendum eſt coma, nec conſtruendus eſt ablatiuus *peccato*, cum genitiuo *matris*: id eſt, pro varijs peccatis, quæ olim commiſiſti.

9. *Matris reſtituetur tibi bonum.*) i. reſtituetur tibi à Deo bonum ſeu beneficium quod matri contuliſti.

10. *Et in iuſtitia, &c.*] id eſt, & per ſeu propter iuſtitiam, quam exhibes parentibus, fiet tibi reſtitutio & recuperatio eorum bonorum quæ per peccata amiſiſti, aut vt amitteres meruiſti.

11. *Commemorabitur.*) ſupple ipſa patri impenſa eleemoſyna; id eſt, cauſam aget tuam apud Deum.

12. *Propitiatio.*) nam per eleemoſynam obtinetur remiſſio peccatorum.

13. *Benedictio tua.*] qua à Deo benedicaris, per eleemoſynam enim perfectà obtinetur à Deo benedictio, quæ omne bonum adfert. Vel *benedictio tua*, id eſt, vt tua beneficentia eam deriuando etiam in pauperes ſit perfecta & completa.

§. 11. Qvid efficiat eleemosyna in intellectu.

Notitiam probabilem esse se Deo gratum.

Filioli mei non diligamus verbo, neque lingua, ſed opere & veritate. [1] In hoc cognoſcimus, quoniam ex veritate ſumus: & in conſpectu eius ſuadebimus corda noſtra. 1. Ioan. 3. 18. 19.

1. *In hoc cognoſcimus.*) Vide verbo Charitas, cap. 3. §. 7. vbi quod dicitur de Charitate, dicitur de Eleemoſyna, quæ eſt filia charitatis, & qua verè diligitur proximus, re & veritate.

§. 12. QVID IN VOLVNTATE.

Patet ex iis, quæ dicta ſunt, tum de animi, & corporis bonis ſimul, tum de bonis animi tantum, vtraque enim ferè recipiuntur in animo, mediante voluntate.

§. 13. QVID FACIT ELEEMOSINA IN bonis fortunæ?

DITAT HOMINEM.

2.Cor.9.6 [1] *Qui ſeminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet.*

2.Cor.9. 10.11. [2] *Qui adminiſtrat ſemen ſeminanti: &* [3] *panẽ ad manducandum præſtabit & multiplicabit* [4] *ſemen veſtrum, &* [5] *augebit incrementa frugũm iuſtitiæ veſtræ, vt in omnibus locupletati* [6] *abundetis in omnem ſimplicitatem: quæ operatur per nos* [7] *gratiarum actionem Deo.*

Prou.3.9 10. *Honora Dominum* [8] *de tua ſubſtantia: & de primitiis omnium frugum tuarum* [9] *da ei, & implebuntur horrea tua* [10] *ſaturitate & vino torcularia tua redundabunt.*

Prou.11. 24.25. *Alii* [11] *diuidunt propria, & ditiores fiunt: alii rapiunt non ſua, & ſemper in egeſtate ſunt. Anima quæ* [12] *benedicit,* [13] *impinguabitur, & qui* [14] *inebriat, ipſe quoque* [15] *inebriabitur.*

Prou.28. 27. *Qui dat pauperi,* [16] *non indigebit, qui deſpicit deprecantem, ſuſtinebit pecuniam.*

Vide etiam ſupra §.10.nume. 13. & cap.3. §.8.

1.*Qui ſeminat.*) vide ſupra cap. 2. §.5.

2.*Qui adminiſtrat, &c.*) non eſt quod pecuniam timeatis, quia, &c.

3.*Panem.*) interim dum ex illo ſemine fruges colligantur.

4.*Semen.*) quod in terram miſiſtis, vt inde copioſa meſſis exurgat, vt plures eleemoſynas facere poſſitis.

5.*Augebit, &c.*) .i. multò abundantiora incrementa dabit frugibus, quas promeretur iuſtitia veſtra.

6.*Abundetis in omnem ſimplicitatem.*) .i. in omnem largitionem non duplici & peruerſo, ſed ſimplici & recto animo factam.

7.*Gratiarum actionem Deo.*) qui inſpirauit vobis hanc bonam voluntatem.

8.*De tua ſubſtantia.*) de opibus tibi conceſſis, ſubueniendo pauperibus.

9.*Da ei.*) in ſuis pauperibus.

10.*Saturitate.*) frugum abundantia, vſque ad ſatietatem.

11.*Diuidunt.*) dando egenis.

12.*Benedicit.*] .i. benefacit.

13.*Impinguabitur.*) à Deo muneribus, & gratiis & diuitiis.

14.*Inebriat.*] larga bonorum communicatione alios reficit.

15.*Inebriabitur.*) à Deo copioſè bonis omnibus ditabitur.

16.*Non indigebit.*) Eſt mioſis. Vult enim dicere eum multis bonis cumulandum.

§. 14. IN EOS, QVI TIMENT PAVPERTATEM, cæteraque incommoda, ſi eleemoſynam largiantur.

[1] *Qui obſeruat ventum, non ſeminat, & qui conſiderat nubes, nunquam metet.* Eccl.11.4.

1.*Qui obſeruat, &c.*] q. d. qui terretur difficultatibus & parcit eleemoſynæ, (quæ eſt quaſi quædam ſeminis proiectio in terram) ob euentus dubios: v.g. quia timet ne depauperetur, ne pereat fructus eleemoſynę, omittit opera bona & neceſſaria, & eſt ſimilis illi qui ob venti inſtabilitatem non ſeminat.

§. 15. QVID IN FAMA EFFICIAT ELEEmoſyna.

NOMINIS CELEBRITATEM ET IMMORTAlitatem.

Illi [1] *viri miſericordiæ ſunt, quorum* [2] *pietates* [3] *non defuerunt.* Eccli. 44. 10.11.

Vide ſupra §. 2. numero 1. & cap. 1. §. 1. num. 6.

1.*Viri miſericordiæ.*) .i. miſericordes.

2.*Pietates.*] impenſæ pauperibus; omniaque eorum pia facta, & quæcumque iuuandis proximis fiunt, etiam ſpiritualiter, vt docendo, conſulendo, defendendo, &c.

3.*Non defuerunt.*] hominum memoriæ, quia ſemper permanent in hominum mentibus.

§. 16. ELEEMOSYNA QVID DEO præſtat?

HONOREM.

Qui [1] *calumniatur egentem,* [2] *exprobrat factori eius,* [3] *honorat autem eum, qui miſeretur pauperis.* Prou.14. 31.

1.*Calumniatur.*) opprimit ſiue verbis, ſiue factis, illata ei iniuria.

2.*Exprobrat.*) .i. probro afficit & dedecore, quia, qui id facit ſic ſe habet quaſi Deo non ſit cura tuendi pauperis. Secundò, quia, qui peccat in creaturam, peccat in Creatorem, eumque dedecore afficit, quia contemnit opus eius. *Vide Ianſen. pulchrè.*

3. *Honorat eum.*) quia putat ſibi factum quod fit pauperi, ceditque id in eius honorem, quia eius creaturæ benefacit.

§. 17. GLORIAM ET BENEDICTIOnem,&c.

Vide ſupra cap.4.§.1.

§. 18. COHORTATIONES AD DANDAM eleemoſynam.

Luc. 12.33 *Vendite quæ poſsidetis, & date eleemoſynam, facite vobis* [1] *ſacculos, qui non* [2] *veteraſcunt, theſaurum* [3] *non deficientem in cœlis: quo fur non appropiat, neque tinea corrumpit.*

Luca 16. 9 *Facite vobis* [4] *amicos de* [5] *mammona* [6] *iniquitatis, vt cum* [7] *defeceritis,* [8] *recipiant vos in æterna tabernacula.*

Prou. 3. 27 *Noli prohibere benefacere eum, qui poteſt: ſi vales, & ipſe benefac.*

Prou. 5. 16 [9] *Deriuentur fontes tui foras, & in plateis aquas tuas diuide.*

Eccli. 4. 36 *Non ſit porrecta manus tua ad accipiendum, & collecta ad dandum.*

1. Cor. 8. 7. 8 9. [10] *Sicut in omnibus abundatis fide, &* [11] *ſermone, & ſcientia, & omni ſolicitudine, inſuper & charitate veſtra in nos, vt & in hac* [12] *gratia abundetis; non quaſi imperans dico: ſed* [13] *per aliorum ſolicitudinem, etiã* [15] *veſtræ charitatis ingenium bonum* [14] *comprobans.* [16] *Scitis enim, gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti, quoniam propter vos egenus factus eſt, cum eſſet diues, vt illius inopia vos diuites eſſetis.*

Vide etiam cætera, maximè verſum decimum quintum. Atque vix eſt toto hoc de Eleemoſyna tractatu teſtimonium vllum, quo non contineatur cohortatio aliqua ad eam.

1. *Sacculos.*) crumenas.

2. *Non veteraſcunt.*) ſed retinent pecuniam repoſitam. q. d. In tuto reponite theſauros. P.Sà.

3. *Non deficientem.*] quia merces æterna.

4. *Amicos.*) ſupple pauperes.

5 *Mammona.*) .i. de diuitijs, qui ita vocantur Syriacè.

6. *Iniquitatis.*) .i. iniquis: quia ſunt iniquitatis committendæ occaſio, & ferè per iniquitatem parantur.

7. *Defeceritis.*) per mortem.

8. *Recipiant, &c.*) .i. ſint eleemoſynæ ijs factæ, cauſa cur vos Deus recipiat, vel ſancti ob eas vos adiuuent apud Deum, vt ſaluemini. P.Sà.

9. *Deriuentur, &c.*) .i. de bonis tuis (quos fontes vocat) communica etiam pauperibus qui in plateis vagantur, non ſint facultates tuæ ſicut aquæ ſtagnantes, ſed fiant ſicut fontes fundentes aquas in plateas.

10. *Sicut in omnibus.*) ſupple moneo, hortor vos, vt ſicut, &c.

11. *Sermone.*) dono linguarum.

12. *Gratia.*) largitatis & eleemoſynæ faciendæ.

13. *Per aliorum ſolicitudinem.*) id eſt, per hoc quod etiam pro alijs, pro pauperibus eritis ſoliciti.

14. *Comprobans.*) probatum Deo & hominibus oſtendere volens.

15. *Veſtræ charitatis ingenium bonum.*) .i. vt videamini non didiciſſe, ſed naturaliter poſſidere miſericordiæ & largitatis donum.

16. *Scitis.*) Vide V. Chriſtus. §. 29. numero 22.

§. 19. COHORTATIO AD LABORANDVM ad hoc, vt poſſit quis eleemoſynam dare.

Vide verbo Furtum. §. 7.

CAPVT V.

De vitio oppoſito Eleemoſynæ, ſeu de Auaritia, & tenacitate erga pauperes.

§. 1. EIVS VARII EFFECTVS ET POENÆ.

PECCAT QVI NEGAT ELEEMOSYNAM PAVperi.

Qui [1] *deſpicit proximum ſuum peccat: qui autem miſeretur pauperis beatus erit.* Prou. 14. 21.

Si frater aut ſoror nudi ſint, & indigeant victu quotidiano, dicat autem aliquis ex vobis illis: [2] *ite in pace, calefacimini & ſaturamini; non dederitis autem eis, quæ ſunt neceſſaria corpori,* [3] *quid proderit?* Iac. 2. 15. 16.

Qui habuerit ſubſtantiam huius mundi, & viderit fratrem ſuum neceſsitatem habere, & clauſerit [4] *viſcera ſua ab eo:* [5] *quomodo charitas Dei manet in eo?* 1. Ioan. 3. 17.

1. *Deſpicit.*) non tantum, quia contemnit ob paupertatem, ſed quia eum abijcit, nec dat eleemoſynam.

2. *Ite in pace.*) bene ſit vobis.

3. *Quid proderit?*) Mioſis .i. multum ei oberit, peccabit enim & damnabitur.

4. *Viſcera.*] in quibus eſt miſericordiæ ſedes, obfirmauerit & obdurarit, vt nõ commoueantur.

5. *Quomodo charitas Dei manet.*] q. d. nullo modo, ſed magno ſe obſtringit ſcelere.

§. 2. TALIS EST VERVS HOMICIDA.

[1] *Panis egentium* [2] *vita pauperum eſt, qui defraudat* [3] *illum,* [4] *homo ſanguinis eſt. Qui aufert* Eccli. 34. 25. 26.

[5] *inſu-*

[5] in ſudore panem, quaſi qui occidit proximum ſuum.

1. *Panis egentium.*).i. victus tenuis, panis ſcilicet, quali egeni contenti eſſe ſolent.

2. *Vita pauperum.*) Quia per eum vita eorum ſuſtentatur.

3. *Illum.*)ſupple panem & victum.

4. *Homo ſanguinis.*)homicida, quia id tollit, quo ſubtracto aut mori cogitur pauper, aut miſeram vitam ducere, & quantum in ſe eſt, occidit.

5. *In ſudore panem.*) ſcilicet partum à pauperibus.

§. 3. INCVRRITQVE IN DEI ET HOMINUM maledictionem, & murmurationem.

Eccli. 4. 5. 6. *Ab inope ne auertas oculos tuos* [1] *propter iram, &* [2] *non relinquas* [3] *quærentibus tibi* [4] *retro maledicere: maledicentis enim tibi in amaritudine animæ exaudietur deprecatio illius, exaudiet autem eum, qui fecit eum.*

Eccli. 31. 29. [5] *Nequiſſimo in pane murmurabit ciuitas &* [6] *teſtimonium* [7] *nequitiæ illius* [8] *verum eſt.*

1. *Propter iram.*] Dei, aut pauperum, quam incurres.

2. *Non relinquas maledicere*]non des ei occaſionem, vt malè tibi precentur.

3. *Quærentibus.*).i. qui à te poſtulant eleemoſynam, idque

4. *Retro.*).i. ſecretò, poſt tergum, ne audiantur, quia ob paupertatem non audent coram maledicere.

5. *Nequiſſimo.*)non eſt hîc adiectiuum ſubſtantiui *pane*, ſed regit ablatiuum *pane*: vt ſit ſenſus iſte; Ciuitas murmurabit in eum qui nequiſſimus eſt.i. parcus & ſordidus in pane ſuo alijs communicando.

6. *Teſtimonium.*) quod à ciuibus perhibetur.

7. *Nequitiæ illius.*)de eius parcitate & inuidia, ſua alijs non communicante.

8. *Verum.*)id eſt, certum, firmum; ita vt non poſſit facilè aboleri & ſuperari.

§. 4. NEQVE EIVS PRECES AVDIENTVR à Deo.

Prou. 21. 13. *Qui obturat aurem ſuam ad clamorem pauperis, & ipſe clamabit, & non exaudietur.*

Vide cap 3. §. 4.

§. ADD. BONA EIVS SINE EIVS MERITO deuenient in manus pauperum.

Vide cap. 3. §. 13.

§. 5. IN EOS QVI SINVNT SVA MISERE conſumi, neque ea diſtribuunt pauperibus.

[1] *Diuitiæ veſtræ putrefactæ ſunt, & veſtimenta* Iac. 5. 2. 3.
veſtra à tineis comeſta ſunt. Aurum & argentum veſtrum æruginauit, & ærugo eorum in teſtimonium vobis erit, & manducabit carnes veſtras, ſicut ignis, theſauriſaſtis vobis iram in nouiſſimis diebus.

1. *Diuitiæ.*)Vide V. Diuitiæ, cap. 3. §. 1. n. 9.

§. 6. IN EOS QVI SACRIFICANT DE EO quod in pauperes eſſet erogandum.

Qui offert ſacrificium ex ſubſtantia pauperum, quaſi qui [1] *victimat filium in conſpectu patris ſui.* Eccli. 34. 24.

1. *Victimat.*)occidit, vel in ſacrificium mactat Deo, quod non poteſt non ſummè diſplicere patri, & eum ad grauem dolorem & iram commouere: ita ſignificatur Deo ſummè diſplicere huiuſmodi ſacrificium, licet putet impius ſe eo Deum placare.

§. 7. IN EOS QVI ALIIS NON SIBI LARgiuntur eleemoſynam.

[1] *Miſerere animæ tuæ* [2] *placens Deo, &* [3] *contine* Eccli. 30. 24.
& [4] *congrega cor tuum in ſanctitate eius.*

1. *Miſerere animæ tuæ.*) Tu qui in alios es miſericors, eſto primùm ipſe tibi.

2. *Placens Deo.*)quod fiet ſi coneris abiectis peccatis & cõfeſſione expiatis, placere Deo; nec iterum ad eadem reuerti.

3. *Contine.*)cor tuum à vitijs.

4. *Congrega in ſanctitate.*] per quam, & per virtutes fit, vt cor, quod alioqui per vitia extra ſe diffluit, intra ſe collectum contineatur. *Vide Aug. in Ench. c. 76. & de Ciu. Dei, l. 21. c. 27.*

ELOQVENTIA.

Vide Concionator.

§. 1. EIVS LAVS.

Qui ſapiens eſt corde [1] *appellabitur prudens, & qui* Prou. 16. 21. 24.
[2] *dulcis eloquio* [3] *maiora percipiet.* [4] *Fauus mellis,* [5] *compoſita verba:* [6] *dulcedo animæ,* [7] *ſanitas oſſium.*

1. *Appellabitur prudens.*)hanc ob ſapientiam ſuam, laudem conſequetur, vt celebretur eius nomen tanquam viri prudentis.

2. *Dulcis eloquio.*)quod ſi eius ſapientiæ accedat eloquentia, qua ſuauiter & eleganter, quæ ſapientiæ ſunt eloquatur.

3. *Maiora percipiet.*) laudem maiorem, vt non

non tantum prudens dicatur, ſed alios docendo dicatur etiam magiſter prudentiæ.

4.*Fauus mellis.*) qui & dulcis eſt guſtui, & ſalutaris corpori.

5.*Compoſita verba.*] ſermo ſapienti corde prudenter eleganterque diſpoſitus.

6.*Dulcedo animæ.*] .i. talis ſermo mira animum afficit dulcedine.

7.*Sanitas oſſium.*) Idem ſermo corpus quoque eiuſque vires recreat & reparat. Oſſa enim ſæpe pro membris & ipſo corpore ponuntur.

§.2. NON IN OMNIBVS CREDENDVM EST viro eloquenti.

Prou.16. 21.24. 1 *Notus à longè potens lingua audaci: & ſenſatus ſcit labi ſe ab ipſo.*

1.*Notus,*) huius explicationem require V. Concionator, c.6.§.5.

§.3. CONCIONATORI NON STVDENDVM vanæ & inani eloquentiæ.

Vide verbo Concionator, cap.6.§.4.

EMPTIO.

IN EOS QVI EMVNT VILIORI PRETIO à pauperibus & imperitis, quàm exigat iuſtitia.

Vide verbo Auaritia, §.15.

EPISCOPVS.

V. Apoſtoli, Eccleſia, Concionator.

§.1. EPISCOPI VOCANTVR

1. *Stellæ.* Apoc 1.16.& 20.

2 *Angeli.* Apoc.1.20. Malac.2.7.1.Cor.11.10.

Alia eorum nomina quære verbo Apoſtolus, quæ ferè omnia etiam in Epiſcopis locum habent.

1.*Stellæ.*] quia doctrina & exemplo, ſuis debent prælucere.

2.*Angeli.*) quia nuntij ſunt Dei ad populum, cui eius voluntatem exponunt, eumque cuſtodiunt ac Deo reconciliant.

§. 2. A DEO PROTEGVNTVR PRÆ CÆteris.

Apoc.1.16. *Et habebat in dextera ſua* 1 *ſtellas ſeptem.*

1.*Stellas.*) his ſtellis deſignati ſeptem Epiſcopi, qui ideo dicuntur eſſe in dextera Chriſti, quia præ cæteris à Deo conſeruantur, & fouentur Epiſcopi, quomodo dicitur Sap.3. *Iuſtorum animæ in manu Dei ſunt.*

§. 3. QVÆ SINT EPISCOPO VIRTVTES neceſſariæ, & quæ eius munia.

Bonus paſtor animā ſuam dat pro ouibus ſuis. 1 *Mercenarius autem, & qui* 2 *non eſt paſtor, cuius non ſunt oues propriæ, videt lupum venientem & dimittit oues, & fugit: & lupus rapit, & diſpergit oues.* Ioan.10.11 12.

Attendite 4 *vobis &* 5 *vniuerſo gregi, in quo vos Spiritus ſanctus poſuit epiſcopos, regere eccleſiam Dei, quam acquiſiuit ſanguine ſuo.* Actor.20. 28.

6 *Nemini dantes vllam offenſionem, vt non vituperetur miniſterium noſtrum: ſed in omnibus exhibeamus noſmetipſos ſicut Dei miniſtros in multa patientia, in tribulationibus, in neceſſitatibus, in anguſtijs, in plagis, in carceribus, in ſeditionibus, in laboribus, in vigilijs, in ieiunijs, in caſtitate, in ſcientia, in longanimitate, in ſuauitate, in ſpiritu ſancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei per arma iuſtitiæ à dextris & à ſiniſtris, &c.* 2.Cor.6.3 4.5.6.7.

Si 7 *quis epiſcopatum deſiderat,* 8 *bonum opus deſiderat, oportet ergo epiſcopum* 9 *irreprehenſibilem eſſe,* 10 *vnius vxoris virum, ſobrium, prudentem,* 11 *ornatum, pudicum, hoſpitalem,* 12 *doctorem, non vinolentum,* 13 *non percuſſorem, ſed modeſtum, non* 14 *litigioſum, non* 15 *cupidum, ſuæ domui* 16 *bene præpoſitum,* 17 *filios habentem ſubditos cum omni caſtitate: ſi quis autem* 18 *domui præeſſe neſcit, quomodo eccleſiæ Dei* 19 *diligentiam habebit? non* 20 *neophitum, ne in ſuperbiam elatus in* 21 *iudicium incidat diaboli. Oportet autem illum & teſtimonium habere bonum ab ijs qui* 22 *foris ſunt, vt non in* 23 *opprobrium incidat &* 24 *laqueum diaboli.* 1.Tim.3.1. 2.3.4.5.6. 7.

25 *Labora ſicut bonus miles Chriſti Ieſu. Nemo* 26 *militans Deo implicat ſe* 27 *negotijs ſæcularibus: vt ei placeat* 28 *cui ſe probauit. Solicitè cura teipſum* 29 *probabilem exhibere Deo, operarium* 30 *inconfuſibilem, rectè* 31 *tractantem verbum veritatis.* 32 *Prophana autem* 33 *& vaniloquia deuita: multum enim* 34 *proficiunt ad impietatem.* 2.Tim.2. 3.4.15.16.

Huius rei gratia reliqui te 35 *Cretæ, vt ea quæ deſunt corrigas & conſtituas per ciuitates* 36 *preſbyteros,* 37 *ſicut & ego diſpoſui tibi.* Ad Tit.1 5.

Videndi etiā verſus ſeqq. imo tota epiſtola, cum vtraque ad Timot. cum ferè aliud nō perſequantur, quā quæ ad epiſcopū ſpectant.

Hæ ipſæ virtutes multò ante adumbratæ fuerunt à Salomone in Cant. per 38 *vigiles.* c.3.v.3. per 39 60. *fortes ambientes lectulum Salomonis ex fortiſſimis Iſrael,* &c. per 40 *dentes ſponſæ,* c.4.v.2.

Paſcite qui in vobis eſt gregem Dei, prouidentes non 41 *coactè, ſed ſpontaneè* 42 *ſecūdum Deum, neque turpis lucri gratia, ſed voluntariè, neque vt* 43 *dominantes in* 44 *cleris, ſed* 45 *forma facti gregis* 46 *ex animo.* 1.Pet.5.2.3

Quomodo corripere debeat ſibi ſubditos,

& quàm

& quàm ei neceſſaria caſtitas, Vide V. Correptio, parte 1. §. 4.

1. *Mercenarius.*) is eſt, inquit Greg. qui plus terrenam ſubſtantiam, quàm oues diligit, & ob temporalem mercedem eas paſcit.

2. *Non eſt paſtor.*) licet videatur eſſe, inquit Gl. Interl. quia veritatem prædicat vt paſtor.

3. *Videt lupum.*) per lupum venientem, quoduis aliud periculum intellige.

4. *Vobis.*) rectus ordo, vt primum quiſque ſibi attendat.

5. *Vniuerſo gregi.*] ne ab hæreticis corrumpatur, de ea enim re maximè hîc loquitur.

6. *Nemini.*] huius explicationem require verbo Concionator, cap. 1. §. 3. n. 15.

7. *Epiſcopatum.*] id eſt, ſuperintendere aliorum ſaluti. Intelligat ſe non eſſe Epiſcopum, inquit Anſelmus, qui præeſſe dilexerit, non prodeſſe.

8. *Bonum opus.*) opus, inquit idem, non dignitatem, labores non delitias. Opus, per quod in humilitate creſcat, non intumeſcat honore. Opus non gradum, quo in maiori ordine conſtitutus poſſit, ſi velit occaſionem habere exercendarum virtutum.

9. *Irreprehenſibilem eſſe.*) quia cum eius ſit gregem reprehendere, id debitè facere non poterit, niſi talis ſit; perdit enim authoritatem arguendi, cui poſſunt ab eo, quem arguit, propria delicta improperari.

10. *Vnius vxoris virum.*) non præcipit (vt malè hæretici) vt ſit coniugatus, ſed ſi ſit, vel fuerit, vt vnam tantum habuerit: ſed poſt ordinationem in Epiſcopum abſtinebant omni vſu prioris coniugij. *V. S. Epiphan. hæreſi* 59.

11. *Ornatum.*] moribus: in geſtu, ſermone, inceſſu compoſitum.

12. *Doctorem.*] Græcè διδακτικὸν, qui poſſit docere.

13. *Percuſſorem.*) qui manibus non feriat. Ita Syrus, Ambr. aut qui importunè verbo, vel exemplo non feriat fratrum conſcientiam.

14. *Litigioſum.*] quod non tantum de publicis litibus in iudicio, ſed etiam de priuatis in conſuetudine familiari accipe cum Anſelm.

15. *Cupidum.*) auarum.

16. *Benepræpoſitum.*) bene gubernantē ſuos.

17. *Filios habentem, &c.*) non præcipit vt filios habeat, ſed ſi habuerit ante ordinationem, eos contineat in obedientia & caſtitate. *Vide ſupra n.* 10.

18. *Domus ſuæ.*] quę parua eſt, reſpectu Eccleſiæ.

19. *Diligentiam.*) i. curam.

20. *Neophytum.*] id eſt, nouam plantam, id eſt, non ſit nuper baptizatus, non ſit nouellus Chriſtianus.

21. *Iudicium.*) condemnationem diaboli, qui per elationem cecidit.

22. *Foris.*) extra eccleſiam. i. ab Ethnicis.

23. *Opprobrium.*) ne ei gentiles priſtina vitia exprobrent.

24. *Laqueum diaboli.*) id eſt, in iram, & odium contra Gentiles, vt qui ei ſua vitia exprobrent.

25. *Labora.*) Græcè tolerato mala κακοπάθησον.

26. *Militans Deo, &c.*) quaſi dicat: audi quid agendum ei, qui bonus Chriſti miles eſſe vult.

27. *Negotijs, &c.*) vt ſunt negotiationes, & ſimiles ſæculi actiones ob lucrum.

28. *Probauit.*) i. probatum tradidit. Anſel. cui ſe deuouit.

29. *Probabilem.*] i. probatum.

30 *Inconfuſibilem.*) quem non pudeat eorum quæ agit, aut crucis Chriſti, inter Iudæorum & paganorum irriſiones.

31. *Tractantem.*) Gręcè ſecantem ſeu diſtribuentem pro cuiuſque captu.

32. *Profana.*) verba hæreticorum aliena à pietatis religione.

33. *Et vaniloquia.*] vacua omni vtilitate eorum dicta.

34. *Proficiunt.*) ſcilicet audita, id eſt, valent ad impietatem animis ingenerandam.

35. *Cretæ.*) Inſula eſt maris Mediterranei, quæ vulgò *Candia.*

36. *Presbyteros.*). i. epiſcopos.

37. *Sicut, &c.*) i. tales quales tibi deſignaui, vt ſint ſine crimine, vide paulò poſt, non quales tu volueris, aut tibi homines perſuaſerint.

38. *Vigiles.*) eorum enim eſt vigilare & defendere Eccleſiam, cuius cura eis eſt à Chriſto commiſſa, atque ideo Epiſcopi. i. ſuperuigilantes ſunt dicti.

39. *Sexaginta fortes.*] quia ſcilicet Epiſcoporum eſt aduerſus hoſtium inſultus, vigiles pro ſibi commiſſo Chriſti grege ſeruare excubias, armiſque ſpiritualibus ſemper inſtructos eſſe, vt ſua vigilantia & ſtrenuitate hunc Salomonis lectulum. i. Chriſti Eccleſiam quantum in ipſis fuerit, in pace cuſtodiant.

40. *Dentes.*] quia Epiſcopi eſt, cibum animæ, verba ſanctæ ſcripturæ per contemplationem apud ſe quaſi mandere, & ita præmanſum infirmioribus membris tranſmittere. Item Epiſcopi eſt Eccleſiam defendere à lupis non tantum latrando, at etiam morſibus acribus eos perſequendo, dentes enim etiam ſeruiunt defenſioni corporis.

41. *Coactè.*) inuiti.

42. *Secundum Deum.*]. i. propter Deum.

43. *Dominantes.*). i. durè eos regentes more dominorum aut tyrannorum.

44. *Cleris.*) . i. in grege, qui in ſortem Domini eſt adſcitus.

45. *Forma.*) Exemplar vitæ.

46. *Ex animo.*) ex bona voluntate illi conſulendi.

§. 4. MINATVR DEVS SE DEIECTVRVM malum Epiſcopum è throno ſuo.

Apoc. 2. 5. [1] *Venio tibi, & mouebo candelabrum tuum de loco ſuo niſi pœnitentiam egeris.*

Iſa. 22. 19. [2] *Expellam te de ſtatione tua, & de miniſterio tuo deponam te.*

1. *Candelabrum.*) per candelabrum intellige Epiſcopalem dignitatem, per quam oportet Epiſcopum alijs lucem præbere verbo & exemplo. Ita Haymo.

2. *Expellam te, &c.*] Hæc ad literam dicuntur de Sobna prępoſito templi, qui ob ſuperbiam priuatus eſt officio, & deportatus in exilium, magnaque affectus ignominia.

EVANGELIVM.

Vide Concionator, Eccleſia, Scriptura, Verbum Dei, Apoſtoli, Fides.

EVCHARISTIA.

§. 1. VARIA EIVS NOMINA.

Vocatur [1] *Panis vitæ*. Ioan. 6. 48.
[2] *Panis viuus*. Ioan. 6. 51.
Panis [3] *qui de cælo deſcendit*. Ioan. 9. 50. 58.
[4] *Caro & ſanguis Filij hominis*. Ibid. v. 53.
[5] *Vere* [6] *cibus, & vere potus*. Ibidem v. 55.
[7] *Botrus Cypri.* Cant. 1. 13.
Conuiuium [8] *pinguium, conuiuium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatæ.* Iſa. 25. 6.
[9] *Communio.* 1. Cor. 10. 16. & Act. 2. 42.
[10] *Angelorum eſca.* Sap. 16. 20.

Alia eius nomina collige ex dicendis infra, maximè vbi de effectis.

1. *Panis vitæ.*) quia Chriſtus in ea viuit in ſeipſo quod nullus alius cibus habet. Item quia cauſa eſt vitæ & panis viuificans.

2. *Panis viuus.*) quia in ſe vitam habet.

3. *Qui de cælo deſcendit.*) quia viuit vita cæleſti & diuina, quæ æterna eſt, ideo alios viuere facit ſimili vita, & in æternum.

4. *Caro, &c.*] quia ſcilicet verè continentur in ſacroſancta Euchariſtia.

5. *Vere.*) quia non parabolicè, nec ęnigmaticè, inquit Euthym. ſed verè & realiter caro Chriſti manducatur & ſanguis bibitur.

6. *Cibus & potus.*) quia eius caro & ſanguis diuinâ potẽtiâ adaptata ſunt, vt ſint cibus & potus, quando carnẽ ſuam ſub ſpeciebus panis, & ſanguinẽ ſub ſpeciebus vini conſtituit, vt realiter manducari & bibi poſſent, & ore ſumpta cibus animarum fierent.

7. *Botrus cypri.*) excellens admodum, generoſum & odoratum vinum exprimebatur ex botris & vuis cypri: & in ſacra euchariſtia excellentiſſimum bibitur vinum, ratione ſanguinis Chriſti, ibi realiter contenti.

8. *Pinguium, &c.*) nihil non pingue, nihil nõ medulla plenum, nihil non defæcatũ in SS[a]. Euchariſtia, in qua Chriſti caro diuinitate pinguiſſima, & Chriſti ſanguis puriſſimus exhibentur. Alludit itaque hîc Propheta ad hoc ſacramentum, cuius vtramque ſpeciem nominat. *Vide Salmeronem tomo 9. tract.* 2.

9. *Communio.*] ibi dicitur nos communicare ſanguini, & participare corpori Chriſti, quando Euchariſtiam ſumimus; vnde hoc ſacramentum vocatur *communio*, quia Chriſtus nobis & nos carni eius ac conſequenter perſonæ, diuinitati & omnipotentię eius realiter committimur. *Vide Cyrillum in Ioannem.*

10. *Angelorum.*] ratione figuræ ita vocatur, manna. n. quod eſt Euchariſtiæ figura, erat cibus angelico miniſterio factus: aut quia idẽ Deus, qui nobis exhibetur ſub ſpeciebus ſacramenti, Angelis datur abſque velo & vt in ſe eſt.

§. 2. NIHIL POTVIT ECCLESIÆ CHRIſtus dare præſtantius.

[1] *Quid bonum eius eſt, & quid pulchrum eius, niſi* [2] *frumentum electorum, & vinum* [3] *germinans virgines?* Zach. 9. 17

[4] *Frumento & vino ſtabiliui eum,* [5] *& tibi poſt hæc fili mi, vltra quid faciam?* Gen. 27. 37.

1. *Quid bonum, &c.*) id eſt, quid boni habet Deus maius.

2. *Frumentum electorum.*) ita vocatur Euchariſtia ratione ſpeciei panis.

3. *Germinans virgines.*] miram caſtitatem corporis & animi.

4. *Frumento, &c.*) .i. corpore & ſanguine meo, quæ ſub ſpeciebus frumenti & vini dãtur. Eſt ſenſus accomodatitius.

5. *Et tibi vltrà, &c.*) q. d. non habeo quod dem amplius aut maius.

§. 3. AD EVCHARISTIÆ PERCEPTIONEM obligamur iure diuino.

[1] *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem* [2] *non habebitis vitam in vobis.* Ioan. 6. 53.

Accepto pane gratias egit, & fregit, & dedit eis, dicens: Hoc eſt corpus meum quod pro vobis datur: [3] *hoc facite in meam commemorationem.* Luc. 22. 19

Vide 1. Cor. 11. 24.

1. *Niſi, &c.*) Hunc locum afferunt Scholaſtici ad probandum quod dictum in §.

2. *Non habebitis vitam.*) non poteritis diu conſeruare vitã gratiæ; ſed illam facilè amittetis, victi tentationibus. Ita Cypr. & Cyril.

3. *Hoc facite.*) His verbis Chriſtus totam hanc actionem .i. conſecrationem, oblationem

nem, diſpenſationem & ſumptionem præcipit fieri in Eccleſia. Ita Scholaſtici.

§. 4. DE PRÆPARATIONE AD EAM.

EAM PRÆCEDAT CONFESSIO PECCATORVM.

1.Cor.11. 28. 1 *Probet ſeipſum homo; & ſic de pane illo edat, & de calice bibat.*

1.*Probet.*) Examinet, an conſcius ſit peccati mortalis, illudque purget non ſolâ contritione, at etiam confeſſione. Ita Theologi ex Trident. ſeſſ. 13. c. 7.

§. 5. HVMILITAS, ET PVRITAS, PÆNITENTIA.

Ioan.13. 5. *Quia ante eius inſtitutionem & ſumptionem Chriſtus Dominus* [1] *lauit Apoſtolorum pedes.*
Mat.26. 18. *Apud te facio paſcha* [2] *cum diſcipulis meis.*

1. *Lauit.*] ideo facta hæc lotio pedum à Chriſto, vt oſtenderet quanta puritate, humilitate & pœnitentia accedendum ſit ad hoc ſacramentum. Tatianus, Cyprianus.

2. *Cum diſcipulis meis.*) q. d. nullus niſi mihi gratus, niſi iuſtus accedat. Nullus Iudas, nullus auarus aſſiſtat, nam tales menſa non ſuſcipit, ſi quis eſt diſcipulus adſit. Ita Chryſoſt. hom. 60. ad populum.

§. 6. PASSIONIS MEMORIA COMMENDATUR in ſumptione Euchariſtiæ.

1.Cor 11. 26. *Quotieſcumque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini* [1] *annunciabitis donec veniat.*
Vide ſupra §. 3. n. 3.

1. *Annuntiabitis.*) Theoph. Eo, inquit, affectu, cum communicatis debetis eſſe imbuti; perinde quaſi in illa ipſa eſſetis cœna, & ab ipſo Chriſto acciperetis ſacramẽtum ipſũ: illa .n. ſacra eſt cœna, & illam ipſam mortẽ annũtiamus. i. demonſtramus vſque ad 2. eius aduentum. Titelma. *annunciabitis* .i. annunciare & commemorare debetis: eſt enim hoc ſacramentum memoriale paſſionis ac mortis Domini.

§. 7. QVID EA SVMPTA AGENDVM.

LAVDANDVS DEVS.

Pſ. 21. 27. 1 *Edent* [2] *pauperes, &* [3] *ſaturabuntur, &* [4] *laudabunt Dominum,* [5] *qui requirunt eum:* [6] *viuent corda eorum in ſæculum ſæculi.*

1. *Edent.*) de ſacrificio altaris & Euchariſtico.

2. *Pauperes.*) qui ſuam paupertatem ſpiritualem agnoſcunt.

3. *Saturabuntur.*) quia guſtabunt in eo, bonum quod eſt ſuper omne bonum.

4. *Laudabunt.*) gratias agentes, pro tam inſigni beneficio.

5. *Qui requirunt eum.*) quia ſcilicet auidè eum eſuriunt, & deſiderant, ideo quærunt.

6. *Viuent, &c.*) viuent ipſi vita gratiæ in hoc mundo, ac poſtea vita gloriç in æternum.

§. 8. POENÆ SVMENTIVM INDIGNE.

Qui manducat, & bibit [1] *indignè,* [2] *iudicium ſibi manducat, & bibit;* [3] *non dyudicans corpus Domini. Ideo inter vos multi infirmi, & imbecilles, &* [4] *dormiunt multi.* 1.Cor.11. 29. 30.

1. *Indignè.*) in ſe inueniens, propter quod meritò à communione abſtinere deberet.

2 *Iudicium, &c.*] i. æternæ damnationis iudicium ſibi conciliat.

3. *Non dyudicans, &c.*] .i. non diſcernens per debitam reuerentiam corpus ſacratiſſimum Domini à cæteris cibis.

4. *Dormiunt.*) præmatura morte puniuntur à Deo. Anſelm. notat multos poſt paſcha varijs morbis corripi, quia indignè communicarunt.

§. 9. EFFECTA EVCHARISTIÆ RITE ſumptæ.

GRATIA DIVINA.

Qui manducat me, [1] *viuet propter me.* Ioan. 6. 57.
Viuent [2] *tritico.* Oſee 14. 8.
Panis, quem ego dabo caro mea eſt, [3] *pro mundi vita.* Ioa. 6. 51.

1. *Viuet propter me*) à me accipiet vitã gratiæ. Intellige, quia in eo augebitur vita gratiæ: nam iam debet eſſe in gratia, qui communicat. S. Thomas.

2. *Tritico.*) id eſt, ſacroſancta Euchariſtia in qua eſt bonorum omnium abundantia. Ita Liranus.

3. *Pro mundi vita.*] ſed vita ſpiritualis inquit Sanctus Thomas, eſt per gratiam, igitur per hoc ſacramentum gratia confertur.

§. 10. PRÆSERVATIO A PECCATIS.

Hic eſt panis de cælo deſcendens, vt ſi quis ex ipſo manducauerit, [1] *non moriatur.* Ioan. 6. 5
[2] *Panis cor hominis* [3] *confirmat.* Pſ. 103. 1
Paraſti in conſpectu meo menſam aduerſus eos [4] *qui tribulant me.* Pſ. 22. 5

1. *Non moriatur.*) morte ſcil. ſpirituali, quæ eſt per

eſt per peccatum. Ita S. Thomas.

2. *Panis.*] Sup. Euchariſticus.

3. *Confirmat.*] Roborat ſpiritualem vitam & vires hominis, quemadmodum cibus corporalis roborat corpus. Roborat autem, quia Chriſto coniungit per gratiam. S. Thomas.

4. *Qui tribulant.*] Dæmones & peccata: vnde Bernardus ſermone in Cœna Domini. Hoc ſacramentum minuit ſenſum in minimis, & in grauioribus tollit omnino conſenſum.

§. 11. SPIRITVALIS OBLECTATIO.

Ioan. 6. 55. *Caro mea vere eſt* [1] *cibus, & ſanguis meus vere eſt potus.*

Sap. 16. 20. [2] *Angelorum eſca nutriuiſti populum tuum, & paratum panem de cælo præſtitiſti illis ſine labore,* [3] *omne delectamentum in ſe habentem, &* [4] *omnis ſaporis ſuauitatem.*

Vide etiam ſupra §. 7.

Pſ. 22. 5. *Calix meus* [5] *inebrians* [6] *quam præclarus eſt.*

1. *Cibus & potus.*] Habent igitur eundem effectum quem cibus & potus, qui corporaliter delectant, vt Euchariſtia ſpiritualiter. Patet ex Concilio Viennenſi titulo de reliquiis & veneratione Sanctorum.

2. *Angelorum.*] Vide ſupra §. 1. n. 10.

3. *Omne delectamentum.*] ſcil. ſpirituale, vnde S. Th. vocat hoc ſacramentum, ſpiritualem dulcedinem in ipſo fonte deguſtatam.

4. *Omnis ſaporis.*] Chriſtus .n. in hoc ſacramento modo ſapit vt pater, modo vt paſtor, modo vt frater, modo vt ſponſus, modo vt rex &c. norunt experti quam variè ſapiat & afficiat.

5. *Inebrians.*] Plenè mentem exhilarans ſua plenitudine, atque more ebrietatis inducens obliuionem rerum omnium mundanarum tum conſolationum, tum afflictionum.

6. *Quàm præclarus eſt.*] Quam pretioſus, quam omni poculo & conſolationi præferendus.

§. 12. RESVRRECTIO AD VITAM immortalem & beatam.

Ioan. 6. 50. *Hic eſt panis de cælo deſcendens: vt ſi quis ex ipſo manducauerit* [1] *non moriatur.*

Ioan. 6. 54. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem* [2] *habet vitam æternam,* [3] *& ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die.*

1. *Non moriatur.*] Quia ſuo tempore reſuſcitabitur ad vitam perpetuam.

2. *Habet vitam æternam.*] Vel quia habet gratiam quæ eſt ſemen gloriæ & vitæ æternæ: vel *habet* .i. habebit. Habet autem ob certam eius ſpem.

3. *Et ego reſuſcitabo.*] *Et*, ſumitur pro *quia.*

§. 13. GLORIA ÆTERNA.

Ego ſum panis viuus, qui de cælo deſcendi, ſi quis manducauerit ex hoc pane [1] *viuet in æternum.* Ioan. 6. 51.

Vide etiam §. 12.

1. *Viuet in æternum.*] Vita autem æterna eſt vita gloriæ. Ita S. Thomas.

§. 14. BENEDICTIO OMNIS.

1 *Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio ſanguinis Chriſti eſt? & panis quem frangimus, nonne participatio corporis Chriſti eſt?* 1. Cor. 10. 16.

Habitauit arca Domini in domo Obededom Gethæi tribus menſibus, & [2] *benedixit Dominus Obededom, & omnem domum eius.* 2. Reg. 6. 11.

Præter hos eius effectus, alios etiam colligere licet tum ex nominibus, de quibus §. 1. tum ex admirandis operibus, quæ à Chriſto Domino facta ſunt, quocumque ingreſſus eſt: nam B. V. Mariam gratia plenam, adhuc maiore & ferè immenſa cumulauit: B. Ioannem Baptiſtam in vtero ſanctificauit. Socrum Simonis ſanitati reſtituit, ita vt nulli non ſalutaris fuerit eius præſentia, quod quidem ex ſacris Euangeliis conſtat ſatis.

1. *Calix benedictionis &c.*] .i. potus calicis benedicti .i. à Sacerdote conſecrati, nonnè ipſum Chriſti ſanguinem nobis communicat. Dicitur autem benedictionis, quia nos benedicit, & gratia cumulat. Ita Chryſ. & Anſelmus. *Vide etiam ſupra §.* [illegible] 9.

2. *Obededom.*] Erat hic Leuita.

3. *Benedixit.*] Bonis eum cumulauit, proſperauit. Quę autem aſſeruntur de arca Euchariſtiæ figura, multò verius licet aſſerere de re figurata.

§. 15. EVCHARISTIA FREQVENTIVS ſumenda, exemplo primorum Chriſtianorum.

Erant perſeuerantes in doctrina Apoſtolorum, & [1] *communicatione fractionis panis, & orationibus.* Act. 2. 42.

Eam ob rem vocatur cibus, quo quotidiè eget vita noſtra, & quo deſtitutos mori neceſſe eſt.

1. *Communicatione fractionis panis.*] Syrus. Euchariſtiæ Græcè τοῦ ἄρτου, .i. illius panis ſcil. cæleſtis, frangebatur enim ratione ſpecierum.

§. 16. AD HANC FREQVENTIAM inuitamur his verbis.

Comedite amici, & bibite, & [1] *inebriamini chariſſimi.* Cant. 5. 1.

Venite, comedite panem meum, & bibite vinum quod [2] *miſcui vobis.* Prou. 9. 5.

Iſa.55.1. *Omnes ſitientes venite ad* [3] *aquas: & qui non habetis argentum: properate, emite, & comedite: venite,* [4] *emite abſque argento & abſque vlla commutatione, vinum & lac.*

1. *Inebriamini.*] Ea ebrietate & ſaturitate quæ in hac vita haberi poteſt, donec ad eam pertingamus, de qua Pſal. 35. *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ.*

2. *Miſcui.*] Infudi.

3. *Aquas.*] Doctrinæ & gratiæ.

4. *Emite.*] Eſt catachreſis .i. accipite, comparate vobis.

5. *Vinum & lac.*] Delicatiſſimum quemque cibum & potum, quem S. Hieron. & Cyrillus ſanctam Euchariſtiam interpretantur.

§. 17. EVCHARISTIÆ SACRAMENTVM impugnantibus licet hæreticis, durabit ad finem vſque mundi, vt & ſacrificium. *Vide verbo Eccleſia cap.3.§.4.num.2. & 4. & §.3. nu.3.*

EXAMEN.

Vide Cogitatio. Conſcientia. Homo. Cognitio. Anima.

§. 1. QVA RATIONE SE QVISQVE EXAMINET vt ſe ipſe cognoſcat.

Prou.17. 9. 1 *Quo modo in aquis reſplendent vultus proſpicientium, ſic corda hominum manifeſta ſunt prudentibus.*

1. *Quo modo.*] Vide V. Cognitio §.2.

§. 2. FRVCTVS EXAMINIS.

Pſ.118. 59. 1 *Cogitaui vias meas: & conuerti pedes meos in* [2] *teſtimonia tua.*

Vide infra §.4.teſtimonio 1.& 2. & 3.& 5. & §. 5.

1. *Cogitaui &c.*] Diligenter examinando meas actiones, qualeſnam eſſent.

2. *Teſtimonia.*] Mandata, ſeu legem qua Deus teſtatur ſuam voluntatem.

§. 3. DAMNA EX EIVS OMISSIONE.

Hier.12. 11 1 *Deſolatione deſolata eſt omnis terra: quia nullus eſt qui* [2] *recogitet corde.*

1.Cor.11.31 *Quod ſi noſmetipſos* [3] *diiudicaremus, non vtique* [4] *iudicaremur.*

1. *Deſolatione deſolata.*] Vehementer vaſtata.

2. *Recogitet corde.*] Examinans vnde tot mala & vaſtitas, eiuſque cauſam .i. peccata profligans: vel *qui recogitet corde* monita Prophetarum.

3. *Diiudicaremus.*] Diligenti probatione atque examinatione.

4. *Iudicaremur.*] Puniremur.

§. 4. PRÆCIPITVR:

1 *Scrutemur vias noſtras, &* [2] *quæramus, & reuertamur ad Dominum.* Thre.3.40

[3] *Statue tibi* [4] *ſpeculam:* [5] *pone tibi amaritudines, dirige cor tuum in viam rectam:* [6] *in qua ambulaſti.* Hier.31.21

[7] *Ante languorem adhibe* [8] *medicinam, & ante* [9] *iudicium* [10] *interroga teipſum, & in conſpectu Dei inuenies propitiationem.* Eccli.18.20

Fili in vita tua [11] *tenta animam tuam, &* [12] *ſi fuerit nequam, non des illi* [13] *poteſtatem.* Eccli.37.30

Voſmetipſos [14] *tentate* [15] *ſi eſtis in fide: ipſi vos* [16] *probate.* 2.Cor.13.5.

[17] *Opus ſuum probet vnuſquiſque,* [18] *& ſic* [19] *in ſemetipſo tantùm, gloriam habebit, &* [20] *non in altero.* Galat.6.4

Quæ [21] *dicitis in cordibus veſtris,* [22] *in cubilibus veſtris* [23] *compungimini.* Pſal.4.5.

1. *Scrutemur &c.*] .i. examinemus facta noſtra.

2. *Quæramus &c.*] Vnde in tot mala ſimus prolapſi: *& reuertamur.* En fructum examinis.

3. *Statue.*] Deſigna.

4. *Speculam.*] Specula ſit cuiuſque cor & conſcientia, è qua per ſerium examen ſui proſpiciat animæ ſuę ſtatum.

5. *Pone amaritudines.*] Defle peccata in amaritudine animę tuæ.

6. *In qua ambulaſti.*] Antequam in peccata labereris.

7. *Ante languorem.*] Sci. mentis qui peccãdo incurritur.

8. *Medicinam.*] Medicina ſit, piæ cogitationes quibus mens munitur, & fuga occaſionũ.

9. *Iudicium.*] Quod fit in morte cuiuſque, vel ante iudicium generale.

10. *Interroga.*] Explora, examina, vt ſi quid dignum inuenias pœna, tu ipſe punias, poteſt & hunc habere ſenſum. *Ante iudicium* i. antequam alios iudices, diſcute prius conſcientiã tuam ne fortè iiſdem obnoxius ſis, quæ in alijs reprehenſurus es.

11. *Tenta animam tuam*] .i. explora, examina quomodo ſit affecta anima tua, quæ ſint eius deſideria, propẽſiones, inclinationes, affectus.

12. *Si fuerit nequam.*] Prona ad mala.

13. *Poteſtatem.*] Faciendi, quod vult, ſed eam cohibe & refrena.

14. *Tentate.*] Diſcutite, examinate.

15. *Si eſtis in fide.*] An in fide recta perſtetis.

16. *Probate.*] Scilicet ex operibus: num opera digna fide veſtra faciatis.

17. *Opus ſuum probet.*] Examinet vitam & actus ſuos vt rectè quod debet faciat, non examinet autem alterius lapſum: nec ſe cum illo conferat.

18. *Et ſic.*] .i. Cum opus ſuum examinauerit & probauerit eſſe bonum.

19. *In ſemetipſo tantum gloriam habebit.*] .i. In ſua actione bona quam Dei ope præſtitit.

20. *Non in altero.*] Non in caſu alterius. Hoc eſt non extra ſe quæret gloriam vt ſe comparet & præferat aliis iacentibus, ſed remanens in conſideratione ſuimet ſolius cum ſe bene agere viderit, gloriabitur puro corde in Deo, à quo vt bonum opus faceret accepit. Varij variè hunc locum accipiunt, hæc interpretatio quæ eſt Anſelmi videtur cæteris præferenda.

21. *Quæ dicitis.*] Supple de iis, quæ ſcilicet malè dicitis & malè cogitatis contra me.

22. *In cubilibus veſtris.*] Cum ſoli eſtis & quieti, & liberi ab omnibus curis quod fit ſub noctem.

23. *Compungimini.*] De iis vos pœniteat: quod fieri non poteſt ſine præuio examine erratorum ſuorum: fuiſſe autem ſolitum Dauidem id facere indicat ſequens §.

§. 5. EIVS EXEMPLVM IN DAVIDE.

Pſa. 76.7. *Et [1] meditatus ſum nocte cum corde meo, & [2] exercitabar, & [3] ſcopebam ſpiritum meum.*

Pſ. 6.7. *[4] Laboraui [5] in gemitu meo, [6] lauabo [7] per ſingulas noctes lectum meum, lachrimis meis [8] ſtratum meum rigabo.*

1. *Meditatus cum corde.*] .i. Mecum ipſe colloquebar non ore, ſed corde.

2. *Exercitabar.*] Cogitando videlicet ac mecum ipſe diſcurrendo.

3. *Scopebam.*] Auguſtinus, .i. ſcrutabar animam meam vt inuenirem quid in ea lateret, quod quidem fit per examen, vel *ſcopebam* .i. ſcopis verrebam & agitabam, ſcopa inquam examinis & conſiderationis vt latentem in anima mea veritatem inuenirem. Vel *ſcopebam* ad mundandam animam meam, ſcopa enim mundantur cubicula & examine conſcientiæ mundatur anima.

4. *Laboraui.*] .i. fatigatus ſum.

In gemitu.] Flendo & gemendo ob peccatum meum: quod quidem præuiam peccati conſiderationem præſupponit, imò hîc ipſe gemitus examen eſt conſcientiæ, quia eius potiſſima pars.

6. *Lauabo.*] Lacrymis ſcilicet, vel, vt Hebr. natare faciam lacrymis.

7. *Per ſingulas noctes.*] Licet vna tantum nocte adulterium commiſerim.

8. *Stratum meum.*] Lectum inquam illum in quo ſemel peccaui, omnibus totius vitæ noctibus lacrymis rigabo. Ita Chryſ. & Euſeb.

EXCOMMVNICATIO. EXCOMMVNICATI.

§. 1. IN ECCLESIA EST POTESTAS excommunicandi.

Quod ſi non audierit eos: dic [1] Eccleſiæ. Si autem Eccleſiam non audierit, [2] ſit tibi ſicut Ethnicus, & Publicanus, amen dico vobis quæcumque [3] alligaueritis ſuper terram, erunt ligata & in cælo: & quæcumque ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta & in cælo. Matt. 18. 17. 18.

[4] Paſce agnos meos: paſce oues meas. Ioan. 21. 17

Ego abſens corpore, [5] præſens autem ſpiritu, iam iudicaui vt præſens, eum qui ſic operatus eſt, [6] in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti [7] congregatis vobis, & meo ſpiritu cum virtute Domini noſtri Ieſu, [8] tradere huiuſmodi Satanæ [9] in interitum carnis, [10] vt ſpiritus ſaluus ſit in die Domini noſtri Ieſu Chriſti. 19. 1. Cor. 5. 3. 4. 5

Hymenæus, & Alexander quos [11] tradidi Satanæ, vt diſcant non blaſphemare. Timo. 1. 20

1. *Eccleſiæ.*] Paſtoribus & Prælatis qui Eccleſiã repræſentant, ſicut magiſtratus Rempublicam. Ita Chryſ.

2. *Sit tibi &c.*] .i. exclude ab iis omnibus quæ ſunt religionis chriſtianæ, ſicut ab iis excluſus eſt Ethnicus.

3. *Alligaueritis &c.*] Ligare eſt vinculum imponere quod fit per excõmunicationem. & ita intelligitur à PP.

4. *Paſce &c.*] Ad rectè paſcendum oues rationales, neceſſaria eſt poteſtas qua oues morbidæ & rebelles à grege ſeparentur, quod fit per excommunicationem.

5. *Præſens ſpiritu.*] Autoritate ſpiritus.

6. *In nomine Chriſti.*] .i. Vice Chriſti cuius legatione fungor.

7. *Congregatis vobis &c.*] .i. vt vos congregati, quibus ſpiritus ſum præſens cum poteſtate & virtute Chriſti mihi data.

8. *Tradere &c.*] .i. Vt inceſtuoſum illum excommunicetis, & ſententiam à me latam publicè declaretis ad aliorum terrorem. Dicitur autem tradi Satanæ qui excommunicatur, quia olim corporaliter affligebantur à dæmone huiuſmodi eiecti ex Eccleſia.

9. *In interitum carnis.*] Vt ægritudine corporis, vulneribus ac plagis eum dæmon vexet.

10. *Vt ſpiritus &c.*] .i. vt ſic humiliatus reſipiſcat & ſaluetur.

11. *Tradidi Satanæ.*] .i. excommunicaui. *Vide ſupra numero 8.*

§.2. VITANDOS ESSE EXCOMMVNICATOS, atque in ſpecie hæreticos.

Vide §. 1. num. 20. *ſicut*[1] *Ethnicus & Publicanus.*

2. Epi. Ion. ver. 10. *Si quis venit ad vos &*[2] *hanc doctrinam non affert, nolite eum recipere in domum, nec*[3] *aue ei dixeritis. Qui enim dicit illi, aue,*[4] *communicat operibus eius malignis.*

Ad Tit. 3. 10. *Hæreticum hominem poſt vnam & ſecundam correptionem deuita.*

1. *Ethnicus &c.*] Cum his Iudæi non verſabantur.

2. *Hanc doctrinam.*] Chriſtianæ fidei, ſed ei contrariam qualis eſt hæreticorum.

3. *Aue dixeritis.*] .i. nullum cum eo commercium habete, nullum beneuolentiæ ſignum, neque minimum obſequium exhibeatis.

4. *Communicat.*] Quodammodo eius operibus conſentit, dum eum ſic ex aliqua parte in peccato fouet, qui ab omnibus deſertus fortè reſipuiſſet.

EXEMPLVM.

V. Scandalum.

Principio agendum de bono exemplo quod proximo dare tenetur quiſque: Tum de vtilitate ex aliorum recte factis capienda. Tertio denique de peruerſo exemplo.

§. 1. COHORTATIONES AD PRÆlucendum alijs vitæ exemplo.

Rom. 12. 17. *1 Prouidentes bona non tantum coram Deo ſed etiam coram*[2] *omnibus hominibus.*

Rom. 15. 2. *Vnuſquiſque veſtrum proximo ſuo placeat*[3] *in bonum, ad ædificationem.*

1. Cor. 14. 26. *Omnia ad ædificationem fiant.*

1. Cor. 10. 32. *Sine offenſione eſtote Iudæis, & gentibus, & eccleſiæ Dei.*

2. Cor. 6. 3. [4] *Nemini dantes vllam offenſionem, vt non vituperetur miniſterium noſtrum.*

Coloſſ. 4. 5. [5] *In ſapiētia ambulate ad eos,*[6] *qui foris ſunt,*[7] *tempus redimentes.*

Philipp. 4. 5. *Modeſtia veſtra nota ſit omnibus hominibus, Dominus enim propè eſt.*

Philipp. 2. 14. 15. *Omnia facite ſine murmurationibus, &*[8] *hæſitationibus, vt ſitis*[9] *ſine querela, &*[10] *ſimplices filij Dei, ſine reprehenſione in medio nationis prauæ & peruerſæ: inter quos*[11] *lucetis ſicut*[12] *luminaria in mundo.*

1. ad Theſſ. 4. 11. [13] *Rogamus vos fratres vt honeſtè ambuletis ad eos qui foris ſunt.*

1. ad Theſſ. 5. 22. [14] *Ab omni ſpecie mala abſtinete vos.*

Iacobi 3. 13. *Quis ſapiens & diſciplinatus inter vos?*[15] *oſtendat ex bona conuerſatione operationem ſuam in*[16] *manſuetudine ſapientiæ.*

1. Pet. 2. 12. *Conuerſationem veſtram inter gentes habentes bonam, vt in eo quod detrectant de vobis tanquā de malefactoribus ex bonis operibus vos conſiderantes, glorificent Deum*[17] *in die viſitationis.*

1. Pet. 3. 16. *Cum modeſtia & timore*[18] *conſcientiam habentes bonam, vt in eo quod detrahunt de vobis*[19] *confundantur, qui calumniantur veſtram bonam in Chriſto conuerſationem.*

Luc. 11. 33. [20] *Nemo lucernam accendit & in abſcondito ponit, neque ſub modio, ſed ſupra candelabrum, vt qui veniunt lumen videant.*

Luc. 12. 35. *Sint lumbi veſtri præcincti &*[21] *lucernæ ardentes in manibus veſtris.*

Matt. 5. 15. 16. 17. *Vos eſtis*[22] *lux mundi,*[23] *non poteſt ciuitas abſcondi ſupra mōtem poſita. Neque accendunt lucernam, & ponunt eam ſub*[24] *modio ſed ſuper candelabrum vt luceat omnibus qui in domo ſunt ſic luceat*[25] *lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona & glorificent patrem veſtrum qui in cælis eſt.*

[26] HVC FACIT QVOD SALOMON IN CANTIC.

Cant. 4. 11. [27] *Odor veſtimentorum tuorum ſicut odor thuris.*

Cant. 4. 13. 14. [28] *Emiſſiones tuæ paradiſus malorum punicorum cum pōmorum fructibus. Cypri cum nardo. Nardus & crocus fiſtula & Cinnamomum, cum vniuerſis lignis Libani, myrrha & aloe, cum omnibus primis vnguentis.*

NEC NON ILLVD DAVIDIS.

Pſa. 44. 9. [29] *Myrrha, & gutta, & caſia à veſtimentis tuis.*

ATQVE ITERVM ILLVD SALOMONIS.

Eccli. 24. 20. [30] *In plateis ſicut cinnamomum & balſamum aromatizans odorem dedi, quaſi myrrha electa dedi ſuauitatem odoris.*

Videndi etiam duo ſequentes verſus.

1. *Prouidentes.*] .i. prouidete .i. prouida diſcretione conſiderate vt ea quæ facitis bona ſint.

2. *Omnibus hominibus.*] Etiam infidelibus, non ſitis ex ijs qui non curant quicquid dicatur de ijs dummodo intentionem bonam habeant: Sed qui ſalutem proximi negligit, crudelis eſt. Anſelmus.

3. *In bonum &c.*] Non ob humanum fauorem aut gratiam aucupandam proximo placere oportet in bono quod agimus, ſed propter eius ædificationem vt verbis & exemplis eum ædificemus .i. per nos creſcat in virtutum ædificio & progreſſu.

4. *Nemini.*] Vide V. Concionator cap. 1. §. 3. num. 15.

5. *In ſapientia ambulate.*] .i. agite ſapienter, operamini prudenter, figite greſſus operis veſtri cautè, ne quid reprehenſione dignum notetur in vobis.

6. *Qui foris ſunt.*] Qui nondum ſunt Eccleſiæ membra.

7. *Tempus redimentes.*] Vitam malè actam pœnitendo compenſantes, vt trāſacta damna quotidianis meritorum lucris reſarciatis.

8. *Hæſitationibus.*] Vt non ſitis vacillantes & dubij an bonum opus faciatis, an non, ſed firma definitione opus bonum quod propoſueratis, perficite prompti.

9. *Sine querela.*] Nemo de vobis queratur.

10. *Simplices.*] Illi ſoli ſimplici intentione placere quærentes.

11. *Luceres.*] Exemplo bonæ vitæ.

12. *Luminaria.*] Sicut Sol, Luna, ſtellæ quæ ob noctis tenebras non amittunt lucem, ita nec vos ob eorum inter quos viuitis peccata.

13. *Rogamus &c.*] Vide ſupra nu. 5.

14. *Ab omni ſpecie mala.*] Non tantum ab eo quod verè malum eſt, ſed etiam ab ipſa ſimilitudine mali, ne alios offendatis, & occaſionem detis malè ſuſpicandi de vobis cum vos malam conſcientiam non habeatis.

15. *Oſtendat &c.*] .i. non ſtatim aſpiret ad cathedram, ſed oſtendat & comprobet ex bono vitæ exemplo quid poſſit in faciendo ipſe ea quæ ſe ſcire exiſtimat aut profitetur.

16. *In manſuetudine ſapientiæ.*] Idque faciat maximè in exemplo bono lenitatis, quæ veræ ſapientiæ efficaciùs eſt indicium.

17. *In die viſitationis.*] Quando eos Dominus viſitare dignabitur ad eos conuertendos ad fidem.

18. *Conſcientiam habentes bonam.*] .i. Habentes bonæ conſcientiæ teſtimonium ex vita & conuerſatione veſtra.

19. *Confundantur.*] Cum ſcilicet nihil in vita veſtra dignum reprehenſione inuenient, quod poterit iis eſſe occaſio conuerſionis.

20. *Nemo &c.*] q. d. Eſtote lucernæ, lucete bono exemplo, nec lucem veſtram aliis abſcondatis.

21. *Lucernæ ardentes.*] Hæ ſunt bona opera publica, & ad aliorum ædificationem facta. Gregor.

22. *Lux.*] Doctrina & vitæ exemplo.

23. *Non poteſt &c.*] .i. non poteſtis magis latere quam talis ciuitas.

24. *Modio.*] Sub menſura aliqua inuerſa.

25. *Lux.*] Doctrinæ, & multo magis vitæ.

26. *Hucfacit &c.*] Non quod hic & ſequentibus teſtimoniis directè fiat cohortatio ad bonum exemplum dandum proximo, ſed indirectè dum adferuntur ij qui id præſtiterunt.

27. *Odor &c.*] Hoc elogium pertinet ad Eccleſiam, cuius veſtimenta .i. opera optimum vndique ſpirant odorem virtutum.

28. *Emiſſiones.*] Vide V. Maria, cap. 7. numero 11. quæ enim ibi dicuntur de Deipara, facilè eſt ad Eccleſiam & quamlibet animam accommodare.

29. *Myrrha &c.*] Huius interpretationem, licet colligere ex numero 27. ſupra: & quæ ad litteram hic dicuntur de Chriſto, accommodare ad quemlibet qui virtutum ſuarum fragrantia, aliis eſt bono exemplo.

30. *In plateis.*] Eodem modo applicari poſſunt animæ fideli quæ hîc ſapientia de ſe prædicat.

§. 2. IDEM SIGILLATIM PRÆCIPITUR Epiſcopis & Paſtoribus.

Nemo adoleſcentiam tuam [1] contemnat: ſed exemplum eſto fidelium in verbo, in [2] conuerſatione, in charitate, in fide, in caſtitate. 1 ad Tim. 4. 12.

In omnibus teipſum præbe exemplum bonorum operum, in [3] doctrina, in [4] integritate, in caſtitate, in [5] grauitate. ad Tit. 2. 7

1. *Contemnat.*] .i. Ita viue & maturum te moribus oſtende, vt nemo te quaſi adoleſcentem poſſit contemnere.

2. *Conuerſatione.*] Vt exemplo tuo benè & honeſtè conuerſentur.

3 *Doctrina.*] Vt alij tuo exemplo rectà doceant.

4. *Integritate.*] Vt integritas animi tui nec amore laudis corrumpatur, nec acceptione munerum, nec qualibet alia re, ſimiliterque cæteri tuo exemplo faciant.

5. *Grauitate.*] Maturitate ſermonis, inceſſus & morum.

§. 3. QVID IN NOBIS EFFICIAT BONVM aliorum exemplum, vel malum. Quod quidem etiam ex dictis colligere licet: quibus hæc addo.

[1] *Veſtra æmulatio prouocauit plurimos.* 2. Cor. 9. 2.

Exemplo didici diſciplinam. Prou. 24. 32.

Ad hanc ſententiam poteſt etiam accommodari illud e Cant.

[2] *Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata eſt cum propugnaculis: mille clypei pendent ex ea: omnis armatura fortium.* Cant. 4. 4.

[3] *Chriſti bonus odor ſumus &c.* 2. Cor. 2. 15. 16.

Vide V. Conſortium §. 3. & 10.

1. *Veſtra æmulatio.*] .i. veſtri imitatio. q. d. veſtro exemplo multi ſunt excitati ad hoc charitatis opus.

2. *Sicut turris.*] Huius explicationem require verbo Eccleſia cap. 8. §. 5. num. 3.

3. *Chriſti.*] Vide verbo Concionator c. 2. §. 4.

§. ADD. QVAM NOCEAT PECCATOR malo ſuo exemplo, cum alii eius factum adducant in ſui defenſionem & excuſationem. *Vide V. Correptio parte 2. §. 8.*

§. 4. COHORTATIONES AD PATRVM exempla conſideranda & ſequenda: & in vniuerſum ad æmulandum bonos.

Hebr.13.7. *Mementote* [1] *præpoſitorum veſtrorum, qui vobis locuti ſunt verbum Dei, quorum intuentes* [2] *exitum conuerſationis: imitamini* [3] *fidem.*

Iſa.51.1.2. *Attendite ad* [4] *petram vnde exciſi eſtis, & ad* [5] *cauernam laci, de qua præciſi eſtis. Attendite ad Abraham patrem veſtrum, & ad Saram, quæ peperit vos, quia* [6] *vnum vocaui eum & benedixi ei, &* [7] *multiplicaui eum.*

Math.2.51. *Mementote operum patrum, quæ fecerunt in* [8] *generationibus ſuis, & accipietis gloriam magnam, & nomen æternum.*

Videndi cæteri verſus vſque ad 61. & c. 2. libri eiuſdem verſu 9.

Eccli.2.11. *Reſpicite filij nationes hominum, & ſcitote quia nullus ſperauit in Domino &* [9] *confuſus eſt.*

Hier.6.16. *Hæc dicit Dominus:* [10] *ſtate ſuper vias, & videte, &* [11] *interrogate de ſemitis* [12] *antiquis, quæ ſit via bona, & ambulate in ea, & inuenietis* [13] *refrigerium animabus veſtris.*

1. Cor.11.1. *Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti.*

Iacobi 5.10. *Exemplum accipite fratres* [14] *exitus mali, laboris, & patientiæ Prophetas: qui* [15] *locuti ſunt* [16] *in nomine Domini.*

1.Petri 2.21. *Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplum vt ſequamini veſtigia eius.*

Hebr.12.3. [17] *Recogitate* [18] *eum, qui* [19] *talem ſuſtinuit à peccatoribus aduerſus ſemetipſum* [20] *contradictionem, vt ne fatigemini,* [21] *animis veſtris deficientes.*

Vide etiam eiuſdem Epiſtolæ c.5.v.1.& 2. & totum caput 11.

Gal.4.18. [22] *Bonum æmulamini in bono ſemper: & non tantum cum præſens ſum apud vos.*

Vide verbo Charitas cap.4.§.vnico.n.8.

1.*Præpoſitorum.*] Iam vitâ functorum. Mementote quam conſtantes fuerunt in tribulatione, quomodo omnia reliquerunt propter Euangelium.

2.*Exitum conuerſationis.*] .i. Quomodo exierint de præſenti conuerſatione, & quo fine præſentem vitam terminauerint, tranſeuntes ad æterna gaudia.

3. *Fidem.*] Quam ad vſque mortem retinuerunt.

4. *Petram.*] Sic vocat Abraham ob fidei firmitatem.

5.*Cauernam.*] .i. Saræ vterum.

6.*Vnum vocaui.*] .i. cum eſſet ſolus & ſine prole.

7.*Multiplicaui.*] Ditaui, ſeu dedi filios: Ita Eccleſiam è paucis Iudæis conuerſam, Gentium ſupplemento ditabo, cuius typus fuêre Abraham & Sara.

8.*Generationibus.*] Sæculis ſeu ætatibus.

9.*Confuſus.*] Spe ſua fruſtratus: ſpes enim non confundit. *Romanor.5.*

10. *State ſuper vias.*] .i. Inſiſtite viis omnibus per quas itis, & videte an rectæ ſint.

11.*Interrogate.*] Si dubitatis ſcilicet.

12. *Antiquis.*] Per quas maiores veſtri inceſſerunt.

13.*Refrigerium.*] Chald. requiem.

14. *Exitus mali.*] .i. ſucceſſus aduerſi .i. afflictionum, vel *exitus mali*, .i. ignominioſæ mortis, ita Titelm.

15.*Locuti.*] Futura.

16.*In nomine.*] .i. ex parte Dei, loco Dei.

17. *Recogitate.*] Iterum atque iterum & aſſiduè cogitate ad imitandum.

18.*Eum.*] Qualis ſit & quantus.

19.*Talem.*] Quam bene noſtis.

20.*Contradictionem.*] Perſecutionem, iniurias, vel *contradictionem*, quia ab omnibus ei contradictum à Iudæis, Gentibus, ab hominibus, dæmonibus, maribus, fœminis &c. Vnde prophetauit Simeon Lucæ 2. 35. eum fore in ſignum ſeu portentum & rem inſolitam cui cõtradiceretur, tam verbis quam re.

21.*Animis.*] Licet corpore deficiatis, mente tamen validi & inſuperabiles perduretis.

22. *Bonum &c.*] Bonum autem præceptorem qualis ego fui vobis, imitamini in eo quod bonum eſt: vel bonum quemlibet in eo quod bonum agit & benè, non in eo quod malè.

§. 5. EXEMPLIS VTENDVM PRO concione, tum priſcis, tum modernis.

In portis noſtris [1] *omnia poma* [2] *noua & vetera, dilecte mi,* [3] *ſeruaui tibi.* Cant.7.13.

Omnis [4] *Scriba doctus* [5] *in regno cælorum ſimilis eſt homini patrifamilias, qui profert de* [6] *theſauro ſuo* [7] *noua & vetera.* Matt.13.52.

1. *Omnia poma.*] Per ea intellige SS. Patriarcharum, Prophetarum, cæterorumque iuſtorum documenta & exempla: Si enim iuſti in ſcriptura arboribus comparantur, rectè eorum fructus .i. documenta, exempla, verba, & opera quibus poſteros erudierunt, poma poſſumus appellare.

2. *Noua & vetera.*] .i. Tam veteris quam noui teſtamenti.

3. *Seruaui tibi.*] Vt ea proferam in honorem tuum ad vtilitatem audientium, vt ſic facilius ad fidem & virtutem inducantur.

4. *Scriba.*] Doctor, ſeu legis ſacræ peritus.

5.*In regno.*] Græcè ad regnum ſcilicet cælorum prædicandum & ſalutem ſuam hominibus annunciandam.

6.*Theſauro.*] Penuario.

7. *Noua & vetera.*] .i. genus omne ciborum, ſeu rerum vitæ neceſſariarum, ſignificatur Doctorem Euangelicum omni genere docu-

documentorum & exemplorum tum ex vetere memoria & Annalibus, tum ex hac ætate & ſæculo petitorum debere abundare. Item omni genere doctrinæ inſtructum & virtutum, vt poſſit omnibus ſatisfacere.

§. 6. DE PRAVIS ALIORVM exemplis non ſequendis.

Exod.23.2. *Non ſequeris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio, plurimorum acquieſces ſententiæ, vt à vero devies.*

Deut.18.9. *Quando ingreſſus fueris terram, quam Dominus Deus dabit tibi, caueto ne velis imitari abominationes illarum gentium.*

Baruch. 6. 4. *Videte ne & vos ſimiles efficiamini factis alienis, & metuatis, & metus vos capiat [1] in ipſis.*

Pſ.36.1. 7. 8. *[2] Noli æmulari in malignantibus, neque [3] zelaueris facientes iniquitatem. Subditus eſto Domino & ora eum. Noli æmulari in eo qui proſperatur [4] in via ſua, in homine faciente iniuſtitias. [5] Define ab ira, & derelinque [6] furorem: [7] noli æmulari vt maligneris.*

Prou.3.31. *Ne æmuleris hominem iniuſtum, nec imiteris vias eius.*

Prou.23.17 *Non æmuletur cor tuum peccatores, ſed in timore Dei eſto tota die.*

Prou.24.1. 19. *Ne æmuleris viros malos, nec deſideres eſſe cum eis.*

1. *In ipſis.*] .i. ipſorum.
2. *Noli &c.*] Noli prouocari ad imitandos malos.
3. *Zelaueris &c.*] Neque indigneris ſuccenſus zelo ſuper iniquos, iniuſtum videlicet iudicans vt Deus tot bonis eos afficiat.
4. *In via ſua &c.*] In actionibus ſuis.
5. *Define ab ira.*] Cum ſcilicet videris impium florere.
6. *Furorem.*] Ne clames, vbi eſt Dei iuſtitia, Dei prouidentia.
7. *Noli æmulari vt maligneris.*] .i. noli æmulando & imitando malignos, fieri eorum ſocius. Noli imitari iniuſta opera eorum quorum fœlicitati inuides.

EXEQVIÆ.

V. Mors.

EXPERIENTIA.

V. Cognitio. Sapientia. Scientia.

EIVS FRVCTVS ET EFFECTA tum in ſe, tum in alios.

Eccli.34.9. 10. *Qui non eſt [1] tentatus [2] quid ſcit? vir [3] in multis expertus, [4] cogitabit multa, & qui multa didicit, enarrabit [5] intellectum. Qui non eſt expertus, pauca recognoſcit, qui autem [6] in multis factus eſt [7] multiplicat malitiam. Qui tentatus non eſt qualia ſcit? Qui [8] implanatus eſt, abundabit [9] nequitia.*

1. *Tentatus.*] .i. qui variorum ſtudiorum laboribus, magiſtrorum examinationibus ac periculorum varietate non eſt probatus, quique hac via nullam rerum experientiam ſibi comparauit.
2. *Quid ſcit?*] Nihil ſcit aut parum.
3. *In multis expertus.*] Qui multo ſtudio, peruagatione regionum & audiendo doctos multam ſibi collegit experientiam.
4. *Cogitabit multa.*] Occaſionem habet multa & varia apud ſe cogitandi.
5. *Intellectum.*] Eorum alijs enarrabit intelligentiam.
6. *In multis factus eſt.*] .i. multa expertus.
7. *Multiplicat malitiam.*] Multam ſibi aſtutiam collegit.
8. *Implanatus.*] Deceptus.
9. *Nequitia.*] Nequitiæ cognitione, ſeu abundabit calliditate.

FACIES.

V. Cognitio. Homo.

§. 1. FACIES INDEX ANIMI.

Sapientia hominis lucet in vultu eius, & [1] potentiſſimus faciem eius commutabit. Eccleſ.8.1.

[2] Ex viſu [3] cognoſcitur vir, & ab [4] occurſu faciei cognoſcitur ſenſatus. Eccli.19.26

Vide V. Anima cap.2. §. 5.

In facie prudentis lucet ſapientia, oculi ſtultorum [5] in finibus terræ. Prou.17.24.

1. *Potentiſſimus.*] Scilicet Deus qui feritatem in manſuetudinem commutabit.
2. *Ex viſu.*] Oculi enim maximè indices animi.
3. *Cognoſcitur vir.*] Licet ſæpe conetur diſſimulare, tamen attentus obſeruator, agnoſcet facilè qualis quiſque ſit.
4. *Occurſu faciei.*] .i. ex occurrente & obiecto eius vultu.
5. *In finibus terræ.*] .i. vagi, inſtabiles vt qui ad fines terræ reſpiciant, nunc huc, nunc illud deflexi, ac proinde ſua inſtabilitate, hominis ſtultitiam prodentes, ſicut contra vultus ſapientis, grauitate & maturitate hominis ſapientiam teſtatur.

§. 2. LICET FALLAT NONNVNQVAM.

Nolite iudicare [1] ſecundum faciem, ſed [2] iuſtum iudicium iudicate. Ioan.7.24.

1. *Secundum faciem.*] Secundum externa quælibet, vel in acceptione perſonarum.

2. *Iuſtum iudicium.*] .i. conſiderate opera ipſa non perſonas.

FAMA.

V. Concionator. Calumnia. Honor.

§. 1. Bonæ famæ fructus, et quanti ſit facienda.

Prou.15.30 1 *Lux oculorum lætificat animam, fama bona* [2] *impinguat oſſa.*

Prou 22.1. *Melius eſt nomen bonum quam diuitiæ multæ, ſuper argentum & aurum* [3] *gratia* [4] *bona.*

Eccli.7.2. *Melius eſt nomen bonum quam vnguenta pretioſa, &* [5] *dies mortis die natiuitatis.*

Eccli.41.15 16. *Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi quam mille theſauri pretioſi & magni.* [6] *Bonæ vitæ* [7] *numerus dierum: bonum autem nomen permanebit in æuum.*

Vide omnino Tomum 2. verbo eodem.

1. *Lux oculorum.*] Lux corporea quæ oculis percipitur.

2. *Impinguat.*] Oſſa .i. hominis membra bene afficit & recreat, ac cõſequẽter animũ.

3. *Gratia.*] Gratioſitas qua quis acceptus eſt Deo aut hominibus.

4. *Bona ſuper argentum.*] .i. melior argento & auro.

5. *Dies mortis.*] Quia tunc euadimus pericula vitæ, cum naſcimur autem in ea ingredimur.

6. *Bonę vitæ.*] Fœlicis & beatæ ſecundum mundi iudicium.

7. *Numerus dierum.*] Eſt ſcilicet .i. certum habet numerum dierum quo finienda eſt.

§. 2. Qvomodo eam colligant filii ſæculi poſt mortem.

Pſ. 48.12. 1 *Vocauerunt nomina ſua in terris ſuis.*

1. *Vocauerunt nomina.*] Celebria reddiderunt, immortalitati commendare conati ſunt, per ſepulchra magnifica de quibus ſuperiore verſu, per inſcriptiones in eis. Item nomina ſua indendo ciuitatibus, filijs aut nepotibus ad perpetuam ſui memoriam.

§. Add. Præcipitvr famæ rationem habendam, *Verbo Cor §. 1. num. 11.*

§. 3. Mala fama morte est intolerabilior.

Eccli.26.5. 6.7. 1 *A tribus timuit cor meum delaturam ciuitatis, & collectionem populi, & calumniam mendacem: ſuper mortem omnia grauia.*

1. *A tribus.*] Huius explicationem. *Vide V. calumnia* § 6.

FAMILIA.

Vide Pater familias.

FAMVLVS.

Vide Seruus. Herus.

FESTVM.

Quæ hic de Sabbatho, cæteriſque Hebræorum feſtis afferentur, accommodanda ſunt Dominicæ diei reliquiſque religionis Catholicæ feſtiuitatibus, quibus in noua lege ceſſere locum ſuum Hebræorum ſolemnes dies.

§. 1. Præcipitvr festorvm celebratio.

Memento vt diem Sabbati ſanctifices. Exod.20.8.

Sex diebus facietis opus, dies ſeptimus, quia Sabbati requies eſt, [1] *vocabitur* [2] *ſanctus,* [3] *omne opus nõ facietis in eo. Sabbatum* [4] *Domini eſt* [5] *in cunctis habitationibus veſtris.* Leuit.23.3.

1. *Vocabitur.*] .i. erit.

2. *Sanctus.*] Meo cultui conſecratus.

3. *Omne opus.*] .i. nullum omnino nec accendere quidem ignem. *Vide verſu* 31.

4. *Domini.*] .i. Domino dicatum, vel quo Dominus quieuit in creatione mundi. Vel quo vobis quieſcendũ in honorem Domini.

5. *In cunctis &c.*] Quia in templo ſeu tabernaculo non erat quies, tunc enim ſacerdotes victimas mactabant, excoriabant, ſecabant, coquebant *Vide Matt.* 12. *v.* 5.

§. 2. Ea rite celebrantibvs varia promittuntur bona.

1 *Si auerteris à Sabbato pedem tuum,* [2] *facere voluntatem tuam in die ſancto meo,* [3] *& vocaueris* [4] *Sabbatum delicatum,* [5] *& ſanctum Domini* [6] *glorioſum, & glorificaueris eum* [7] *dum non facis vias tuas, & non inuenitur voluntas tua* [8] *vt loquaris ſermonem: Tunc delectaberis ſuper Domino, & ſuſtollam te ſuper* [9] *altitudines terræ, & cibabo te* [10] *hereditate Iacob patris tui,* [11] *os enim Domini locutum eſt* Iſa.58.13. 14.

Vide infra §. 4.

1. *Si auerteris &c.*] Vt non eo die plus ſpatij conficias quam permittit religio. Vel quia

pes ſignificat animi affectus: Si die Sabbati nihil facias quod affectui irrationali immoderatè ſeruiat.

2.*Facere voluntatem.*] Supple: *ſi auerteris* .i. ſi ab his abſtinueris quæ vt in die ſancto meo audeas, tua tibi immoderata ſuadet voluntas: obſerua, dies ſacros vocari dies Dei: *in die ſancto meo.*

3.*Et vocaueris*].i.& tibi fuerit.

4.*Sabbatum delicatum.*] .i. in delitijs, ſeu ſi in delitijs habeas ea facere quæ ad ſabbati religionem lex ipſa poſtulat.

5.*Et ſanctum Domini.*] .i. Sabbatum ipſum quod eſt ſanctificatum Domino & conſecratum.

6.*Glorioſum.*] Sup. Vocaueris .i. ſi ſatis gloriæ tibi eſſe ducas, ea facere quæ religio ſabbati & obſeruantia petit, neque illo die ambitioni des locum, totumque diem diuinæ gloriæ impendas.

7.*Dum non facis vias tuas.*] Eſt explicatio præcedentium.

8.*Vt loquaris ſermonem.*] Inutilem & noxium.

9.*Altitudines terræ.*] In terram ſublimem & fructuum abundantia ac bonitate nobilem.

10.*Hæreditate Iacob.*].i. quam olim parenti tuo Iacob largitus ſum.

11.*Os Domini.*] q. d. non fallet hæc promiſſio, quia non ab humano ſed ab ore diuino profecta eſt.

§. 3. Dominica die dandæ eleemoſynæ.

1.Cor.16.1.2. [1] *De collectis autem quæ fiunt* [2] *in ſanctos, ſicut ordinaui eccleſijs Galatiæ, ita & vos facite.* [3] *Per vnam Sabbati vnuſquiſque veſtrum apud ſe ſeponat, recondens quod ei beneplacitum fuerit: vt non, cum venero, tunc collectæ fiant.*

1.*De collectis.*] De ſumptibus de eleemoſynis, quæ colliguntur.

2.*In ſanctos.*] Ad alendum Chriſtianos qui ſunt Ieroſolymis.

3.*Per vnam Sabbati.*].i. prima die à Sabbato .i. die Dominica.

§. 4. Vetantvr opera servilia feſtis diebus, addito præmio, & pœna.

Hier.17.22.24.25.27. [1] *Cuſtodite animas veſtras & nolite* [2] *portare pondera in die Sabbati, nec inferatis per portas Ieruſalem. Si audieritis me dicit Dominus, vt non inferatis onera per portas Ciuitatis huius in die Sabbati: & ſi ſanctificaueritis diem Sabbati, ne faciatis in eo omne opus: Ingredientur per portas ciuitatis huius Reges, & principes,* [3] *ſedentes ſuper ſolium Dauid, & aſcendentes in curribus, & equis, ipſi & principes eorum viri Iuda, & habitatores Ieruſalem: & habitabitur Ciuitas hæc in ſempiternum.*

Si autem non audieritis me vt ſanctificetis diem Sabbati & ne portetis onus, & ne inferatis per portas Ieruſalem in die Sabbati, [4] *ſuccendam ignem in portis eius, & deuorabit domos Ieruſalem, & non extinguetur.*

Vide 2. Eſdræ 13. à verſ. 15.

1. *Cuſtodite animas veſtras.*] Eſt genus obſecrationis quo Iudæos obſecrat vt per vitam & ſalutem ſuam caueant ne Sabbata violent, quo nomine religioſum cultum omnem intelligit. Ita Theodor. Iſidor. Vatablus: q. d. cauete ab his, quam caræ ſunt vobis animæ.

2.*Portare pondera.*] Extra vrbem.

3.*Sedentes ſuper ſolium Dauid.*] Regni Dauidici hæredes.

4.*Succendam.*] Per Chaldæos, quod & factum poſteà.

§. 5. Non tamen opera charitatis.

Licet Sabbatis benefacere. Mat.12.12

§. 6. Neqve spectantia ad Dei cultum.

Non legiſtis, quia Sabbatis ſacerdotes in templo Matt.12.5.6.
[1] *Sabbatum violant, & ſine crimine ſunt. Dico autem vobis, quia templo maior eſt* [2] *hic.*

1.*Sabbatum violant.*] Vide ſupra §. 1. num. 5. ſcilicet hoſtias mactando, quod ſecundum ſe eſt ſeruile ac violat Sabbatum, niſi pietas in Deum excuſaret & ſanctitas, & ex ſeruilibus diuina facerent.

2.*Hic.*].i. ego maior ſum templo.

§. 7. Minatvr Devs impiis ablationem feſtorum.

[1] *Odi & proieci feſtiuitates veſtras: & non capiam odorem cætuum veſtrorum.* Amos 5.21

Ne afferatis vltra ſacrificium [2] *fruſtra; incenſum abominatio eſt mihi,* [3] *neomeniam, Sabbatum, & feſtiuitates alias non feram, iniqui ſunt cœtus veſtri. Calendas veſtras & ſolemnitates veſtras odiuit anima mea: facta ſunt mihi moleſta,* [4] *laboraui ſuſtinens.* Iſa.1.13.14

1.*Odi*] Vide V. Contritio cap. 1. §. 4. n. 26.

2.*Fruſtra.*] Quia nulli vobis vſui eſt futurum.

3.*Neomeniam.*].i. Feſtum quod in nouilunio celebratis.

4.*Laboraui ſuſtinens.*] Ita ſunt mihi grauia vt in ijs ferendis non ſit mihi ſatis virium, ſed laborem & defatiger.

FIDES.

V. Opera. Eccleſia.

Agendum primò de fide diuina, tum de incredulitate, 3. de fide humana, 4. de fide ſeu fiducia. De fide vero miraculorum quæ nō eſt virtus Theologica, at donum gratis datum.

Vide V. Eccleſia cap. 4. §. 4. num. 4.

CAPVT I.

De fide Diuina.

§. 1. QVID FIDES.

Heb.11.1. *Eſt autem fides ſperandarum* [1] *ſubſtantia rerum,* [2] *argumentum non apparentium.*

1. *Subſtantia.*] Græcè ὑπόστασις, i. ſubſiſtentia quia per fidem certa habemus quæ nondum exiſtunt (qualia ſunt res ſperatæ) ac ſi ſubſiſterent, quare fides dat quandam ſubſiſtentiam rebus ſperatis, facit enim vt ſubſiſtant in mente credentium. Ita Chryſoſt. cum ſuis & Syrus.

2. *Argumentū.*] Græcè ἔλεγχος, i. cōuictio, euictio, demonſtratio, quaſi dicat fide conuincimur ad credenda ea quæ non apparent, quæ oculis non ſubijciuntur, perinde ac ſi viderentur, tam certò enim ea oſtendit fides. Idem.

§. ADD. FIDEI NOMINA.

Vocatur lucerna. Vide §. ſeq. num. 4. *Vocatur regula.* V. concordia, §. 8. teſtimon. vltimo. Atq; alia licet ex inferius dicendis colligere.

§. 2. FIDEI NOTITIA, CERTIOR eſt omni ſenſuum notitia.

2.Pet.1.18. 19. [1] *Hanc vocem audiuimus de cælo allatam, cum eſſemus cum ipſo in monte ſancto, & habemus firmiorem* [2] *propheticum ſermonem: cui benefacitis* [3] *attendentes quaſi* [4] *lucernæ lucenti in* [5] *caliginoſo loco, donec* [6] *dies eluceſcat, &* [7] *lucifer oriatur in cordibus veſtris.*

1. *Hanc vocem*] Scilicet patris qua Chriſtum ſibi dilectum filium eſſe teſtatus eſt.

2. *Propheticum ſermonem.*] Scilicet Dauidis Prophetę, Pſ. 2. vbi pater æternus dicit Chriſto, filius meus es tu.

3. *Attendentes.*] Fidem habentes.

4. *Lucernæ.*] Eſt ſcriptura prophetica quaſi lucerna.

5. *Caliginoſo loco.*] Qualis eſt hæc vita, caligine ignorantiæ plena, quæ à prophetica ſcriptura illuminatur.

6. *Dies.*] Venturi ſæculi claritas.

7. *Lucifer.*] Sol iuſtitiæ lucem ferens, i. Chriſtus Dominus, nam illic ſcripturarum adminiculo nihil opus erit, vbi omnia videbimus clara viſione.

§. 3. FIDEI CERTITVDO SVMMA eſt quia innititur diuinæ reuelationi.

Licet nos, aut Angelus de cælo euangelizet vobis, [1] *præterquā quod euangeliſauimus vobis,* [2] *anathema ſit. Sicut prædiximus & nunc iterum dico: ſi quis vobis euangelizauerit præter id quod accepiſtis, anathema ſit.* Galat.1.8. 9.

Gratias agimus Deo ſine intermiſſione, quoniam cum accepiſſetis à nobis [3] *verbum auditus Dei, accepiſtis illud non vt verbum hominum, ſed (ſicut eſt verè)* [4] *verbum Dei.* 1.ad Theſ. 2.13.

Hinc vocatur prædicatio fidei, *verbum* [5] *veritatis, ad Eph. 1. v. 13.*

Deum [6] *nemo vidit vnquam: vnigenitus filius,* [7] *qui eſt in ſinu patris, ipſe* [8] *enarrauit.* Ioan.1.18.

Huc facit etiam quod Salomon de ſponſo.

[9] *Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundata ſunt ſuper baſes aureas.* Cant.5.15.

In eandem ſententiam faciunt quæ ſupra, Verbo Deus, capite 6. quod ſit immutabilis & quod fallere nequit. Vide Item V. Eccleſia c. 7. §. 1.

1. *Præterquam.*] i. aliquid contrarium fidei receptæ.

2. *Anathema.*] Condemnatus, vel alienatus ab Eccleſia Dei. Hoc ideo dicit quia Deus, qui quæ ſunt fidei reuelauit, mentiri non poteſt.

3. *Verbum auditus Dei.*] i. Euangelium in quo audiſtis notitiam Dei.

4. *Verbum Dei.*] Quod Deus ipſe locutus eſt & reuelauit.

5. *Veritatis.*] Quia à prima & infallibili veritate prolatum.

6. *Nemo vidit.*] Igitur non poteſt nobis veritatem enarrare, nec eius eſſe author.

7. *Qui eſt in ſinu patris.*] Dicitur eſſe in ſinu patris, quia talem cum eo propinquitatem habet, vt Dei occulta ei ſint manifeſta, quæ enim occultamus in ſinu reponimus. Hæc autem propinquitas non eſt aliud, quam idētitas naturæ & ſubſtantiæ. Quis enim nouit quę ſunt Dei niſi ſpiritus Dei qui eſt intra eum? ſinus igitur Dei eſt diuinitatis arcanum in quo eſt filius. Ita Toletus.

8. *Enarrauit.*] Veritatem docuit quia ſolus eam vidit &c. nemo alius.

9. *Crura.*] Vide V. Deus cap. 6. §. 2.

§. 4. NOTÆ FIDEI FACIVNT EIVS obiecta credibilia.

Pſ.92.5. 1 *Teſtimonia tua*[2] *credibilia facta ſunt nimis.*

1. *Teſtimonia tua.*] .i. Quæ tu per Apoſtolos ad nos delata voluiſti, quibuſque veritatem teſtatus es.

2. *Credibilia facta ſunt.*] Scilicet ob notas fidei, v. g. ob ſigna & prodigia Chriſti & Apoſtolorum innumera. Item quia videmus impleta quæ prædicta ſunt, & ob alia multa quæ fidem Chriſti omnino credibilẽ faciunt, vt nemo poſſit, poſteaquam prædicatores audierit, ſine magna temeritate non credere.

§. 5. EAS ADHIBVIT DEVS VT mundus crederet.

Hebr.2.4. 1 *Conteſtante Deo* [2] *ſignis & portentis & varijs virtutibus, & ſpiritus ſancti diſtributionibus ſecundum ſuam voluntatem.*

1. *Conteſtante.*] .i. teſtimonium dante veritatis & certitudinis, ſeu confirmante prædicationem Euangelicam.

2. *Signis &c.*] Vt per ea induceretur mundus ad credendum.

§. 6. FIDES EST DEI DONVM.

Eph.2.8. *Gratia eſtis ſaluati* [1] *per fidem, & hoc non ex vobis, Dei enim donum eſt.*

1. *Per fidem.*] Fide interueniente.

§. 7. IN EA DEBET CEDERE INTELlectus & ratio, Dei reuelationi.

2.Cor.10.5 1 *In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti.*

1. *In captiuitatem.*] Vide V. concionator ca. 5. numero 7.

§. 8. FIDES VNICA EST.

Eph.4.4.5. *Vnus Dominus, vna fides, vnum baptiſma.*

§. 9. EIVS NECESSITAS.

Gal.5.6. 1 *In Chriſto Ieſu neque circumciſio aliquid valet, neque præputium: ſed fides, quæ per charitatem operatur.*

1. *In Chriſto Ieſu.*] .i. In Chriſti religione, in Chriſti corpore quod eſt Eccleſia.

§. 10. AD IDEM, ET QVÆ SINT explicitè credenda.

Sine fide autem impoſſibile eſt placere Deo, credere enim oportet [1] *accedentem ad Deum* [2] *quia eſt, & inquirentibus ſe* [3] *remunerator ſit.* Hebr.11.6.

Non eſt in alio aliquo ſalus: neque enim [4] *aliud eſt nomen ſub cælo datum hominibus,* [5] *in quo oporteat nos ſaluos fieri.* Actor.4.12

Vide Actor. 10. v. 43. & 1. Cor. 10. 3. 4. 5. Vide infra cap. 2. §. 1.

1. *Accedentem ad Deum.*] .i. vt quis ritè Deũ colat, & ei placeat.

2. *Quia eſt.*] Deum eſſe, ſcilicet α & ω authorem naturæ & gratię.

3. *Remunerator.*] Cuiuſdam gloriæ ſupernaturalis.

4. *Aliud nomen.*] Alius.

5. *In quo.*] In cuius fide.

§. 11. QVANTVM SIT BENEFICIVM vocationis ad fidem Chriſti fuſe proponitur ab Apoſtolo Epheſijs conſiderandum *cap. 1. 2. &* 3. è quibus hæc paucula.

Non ceſſo gratias agens pro vobis, memoriam veſtri faciens in orationibus meis: vt Deus Domini noſtri Ieſu Chriſti pater gloriæ det vobis [1] *ſpiritum ſapientiæ, & reuelationis in agnitionem eius:* [2] *illuminatos oculos cordis veſtri vt ſciatis* [3] *quæ ſit ſpes vocationis eius, &* [4] *quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis eius in ſanctis, &* [5] *quæ ſit ſupereminens magnitudo virtutis eius in nos qui credimus.* Epheſ.1.16 17.18.19.

Beati ſumus Iſrael, quia quæ Deo placent manifeſta ſunt nobis. Baruc.4.4.

Non fecit taliter [6] *omni nationi, &* [7] *iudicia ſua non manifeſtauit eis.* Pſalm.

[8] *Iam non eſtis* [9] *hoſpites, & aduenæ ſed eſtis* [10] *ciues ſanctorum, &* [11] *domeſtici Dei.* Ephe.2.19.

Gratias agentes Deo patri qui [12] *dignos nos fecit in partem ſortis ſanctorum,* [13] *in lumine, qui eripuit nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum* [14] *filij dilectionis ſuæ* [15] *in quo habemus redemptionem per ſanguinem eius, & remiſſionem peccatorum.* Coloſſ.1.12 13.14.

1. *Spiritum reuelationis.*] Cognitionis.

2. *Illuminatos.*] Supple det .i. illuminet vos.

3. *Quæ ſit ſpes &c.*] .i. ad quàm magna & multa bona ſint vocati qui in illum credunt.

4. *Quæ diuitiæ gloriæ &c.*] .i. Quam ſit opulenta gloria quam hæreditario iure adepturi ſunt ſancti.

5. *Quæ ſit ſupereminens.*] .i. & vt etiam ſciatis mirabilem & ſuperexcellentem magnitudinem potentiæ eius, quam erga nos oſtẽ-

dit qui

dit qui credimus, dum nos de manu dæmonis & peccati ereptos tranſtulit atque regenerauit.

Meritò dicit ſupereminentem magnitudinem potentiæ eius, quia maior eſt virtutis magnitudo in vnius peccatoris regeneratione quàm in totius mundi ſubſtantiali creatione. Ita Titelman.

6.*Omni.*] Vlli.

7.*Iudicia.*] Leges.

8.*Iam.*] Ex quo fidem ſuſcepiſtis.

9.*Hoſpites.*] In populo Dei non eſtis peregrini & alienigenæ, ſed eſtis pares cum Iudæis, regenerati ex baptiſmo vt ipſi.

10.*Ciues ſanctorum.*] Abrahæ, Moyſis, Heliæ &c. vel ſanctorum .i. Chriſtianorum, cum quibus ſanctam incolitis ciuitatem .i. Eccleſiam.

11.*Domeſtici.*] Amici familiares ob multam perfectionem ſcientiæ & virtutum, & ob multam dilectionem quam erga vos habet.

12.*Dignos &c.*] .i. idoneos vt participaremus ſortem ſeu hæreditatem ſanctorum.

13.*In lumine.*] .i. Per lumen ſeu fidem Euangelij.

14.*Filij dilectionis.*] .i. filij ſui dilecti.

15.*In quo.*] Per quem. Vaſquez.

§. 12. BENEFICIVM ISTVD OMNIbus præferendum rebus, & ſpernenda præ illo cætera omnia.

Philipp. 3. 7.8. [1] *Quæ mihi fuerunt lucra, hæc* [2] *arbitratus ſum propter Chriſtum detrimenta.* [3] *Veruntamen exiſtimo* [4] *omnia* [5] *detrimentũ eſſe propter* [6] *eminentem ſcientiam Ieſu Chriſtj Domini mei; propter quem omnia detrimentum feci & arbitror* [7] *vt ſtercora,* [8] *vt Chriſtum lucrifaciam.*

1.*Quæ mihi fuerunt lucra.*] .i. ſupradicta quæ iudicio hominum videbantur alicuius eſſe momenti.

2.*Arbitratus &c.*] Comparatione Chriſti & veritatis Euangelij pro damnis duco.

3.*Veruntamen.*] .i. imo vero, non enim hîc eſt particula aduerſatiua ſed corrigentis.

4.*Omnia.*] Non tantum quæ ſupra commemoraui, ſed cætera quæ numerare prætermiſi vt Philoſophiæ ſciẽtiam, opes, ſiue quæcumque alia.

5.*Detrimentum.*] Damnum.

6.*Eminentem &c.*] .i. præ excellentia Euangelij IESV Chriſti & cognitionis quæ inde hauritur.

7.*Vt ſtercora.*] Duco pro viliſſimis rebus.

8.*Vt Chriſtum lucrifaciam.*] .i. vt mihi Chriſtum comparare poſſem. Vaſquez.

§. 13. COHORTATIONES AD DIGNAM FIdei dono vitam ducendam.

Obſecro vos ego vinctus [1] *in domino, vt digne ambuletis vocatione, qua vocati eſtis.* Eph. 4. 1.

Tantum digne Euangelio Chriſti conuerſamini, vt ſiue cum venero, & videro vos, ſiue abſens audiam de vobis, quia ſtatis in vno ſpiritu vnanimes, collaborantes [2] *fidei Euangelij.* Philip. 1. 27

Non ceſſamus pro vobis orantes & poſtulantes, vt ambuletis [3] *dignè Deo, per omnia* [4] *placentes, in omni opere bono fructificantes, & creſcentes in ſcientia Dei.* Coloſſ. 1. 10

1.*In Domino.*] Propter Dominum. Miſſa eſt hæc Epiſtola Româ, è carcere.

2.*Fidei Euangelij.*] .i. ad implendum quæ fides Euangelica exigit.

3.*Dignè Deo.*] .i. ita vt digni ſitis Deum accipere præmium, vel ita agatis & ambuletis vt Deum deceat ambulatio veſtra.

4.*Placentes.*] Eidem ſcilicet Deo.

§. 14. VARII EFFECTVS FIDEI QVI omnes animum ſpectant, conueniuntque fidei formatæ charitate, non autem informi.

Iuſtus [1] *in fide ſua* [2] *viuet.* Abacuc. 2. 4.

Credidit Abraham Deo, & [3] *reputatum eſt illi ad iuſtitiam.* Rom. 4. 3.

Iuſtificati ex fide [4] *pacem habeamus ad Deum per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.* Rom. 5. 1.

[5] *Iuſtitia Dei per fidem Ieſu Chriſti,* [6] *in omnes, & ſuper omnes qui credunt in eum: non enim eſt diſtinctio.* Rom. 3. 22.

Huic omnes Prophetæ teſtimonium perhibent, remiſſionem peccatorum accipere per nomen eius omnes, qui credunt in eum. Actor. 10. 43.

Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit, qui vero non crediderit condemnabitur. Marci 16. 16.

Quotquot [8] *receperunt eum dedit eis* [9] *poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.* Ioan. 1. 12.

Sic Deus dilexit mundum vt filium ſuum vnigenitũ daret, vt omnis qui credit in eum non pereat, ſed habeat vitam æternam. Ioan. 3. 16.

Ego ſum panis vitæ; qui [10] *venit ad me* [11] *non eſuriet, & qui credit in me non ſitiet vmquam. Amen amen dico vobis qui credit in me,* [12] *habet vitam æternam.* Ioan. 6. 35. 47.

Amen amen dico vobis, quia qui verbum meum audit & credit ei qui miſit me, habet vitam æternam, [13] *& in iudicium non venit, ſed tranſit à morte in vitam.* Ioan. 5. 24.

Vide etiam eiuſdem caput 11. v. 25. & c. 17. v. 3. & alibi ſæpiſſime.

Quot & quanta & præſtiterint & perpeſſi ſint priſci ſancti inſtructi fide. Vide ad Heb. cap. 11. fuſiſſime, quæ omnia & ſingula ad fidei effecta ſunt referenda.

1. In

1. *In fide ſua.*] Per fidem ſuam quam habet in Chriſtum, non per opera legis.

2. *Viuet.*] Vitam acquiret gratiæ: ſcilicet inchoatiuè, quia talis fides initium eſt verè iuſtificationis.

3. *Reputatum &c.*] .i. iuſtificatus eſt ex fide. *Vide verſu* 5.

4. *Pacem habeamus.*] .i. amicitiam in iuſtificatione acceptam cum Deo conſeruemus.

5. *Iuſtitia Dei.*] Qua nos iuſtificat.

6. *In omnes & ſuper omnes.*] Scilicet manifeſtatur.

7. *Nomen eius.*] i. eum.

8. *Receperunt.*] Recipiunt illum qui credunt in illum.

9. *Poteſtatem &c.*] Per ſpiritualem regenerationem quæ in baptiſmo, qua denuò naſcuntur ex ſpiritu & ſecundum ſpiritum, non iam caro ſed ſpiritus, non iterum filij hominum ſed filij Dei. Toletus.

10. *Venit ad me.*] Per fidem.

11. *Non eſuriet &c.*] Quia tollit omnem famem & ſitim, non quidem in hac ſed in futura vita.

12. *Habet vitam æternam.*] Quia habet ius ad eam, non quod tunc habeat quando credit: fides enim viua eſt veluti quoddam pignus & ius ad vitam æternam.

13. *Et in iudicium &c.*] .i. quia (ita enim ſæpe ſumitur &) non iudicatur ſecundum ea quæ commiſit, nam per fidem in Chriſtum viuam remittuntur ei commiſſa.

§. 15. FIDES VALET CONtra dæmonem.

V. Verbo Dæmon cap. 3. §. 1.

§. 16. VERÆ FIDEI SIGNVM ſunt bona opera.

Eccli. 32. *Qui credit Deo attendit mandatis, & qui confidit*
28. *illi* [1] *non minorabitur.*
Iac. 2. 18. *Sed dicet quis,* [2] *tu fidem habes, &* [3] *ego habeo opera,* [4] *oſtende mihi fidem tuam ſine operibus: & oſtendam tibi ex operibus fidem meam.*

1. *Non minorabitur.*] Non patietur detrimentum aut defectum in vlla re.

2. *Tu fidem habes.*] Fidem dicis te habere cum non adſint opera.

3. *Ego opera habeo.*] q. d. & ex operibus poſſum tibi demonſtrare fidem meam.

4. *Oſtende mihi &c.*] .i. tu autem operibus deſtitutus, fidem tuam demonſtrare nequis. Neque vero tibi fidem iactanti habebitur fides, niſi per opera eam te habere probaueris.

§. 17. FIDES SINE OPERIBVS, eſt inutilis.

Quid prodeſt fratres mei ſi fidem quis dicat ſe habere, opera autem non habeat? numquid poterit fides ſaluare eum? ſi autem frater & ſoror nudi ſunt, & indigeant victu quotidiano: dicat autem aliquis ex vobis: ite in pace calefacimini, & ſaturamini: non dederitis autem quę neceſſaria ſunt corpori, quid proderit: ſic & fides, ſi non habeat opera, [1] *mortua eſt in ſemetipſa.* Iac. 2. 14. 15 16 17.

Vide etiam Matth. 7. 21. & 1. Cor. 13. 2. alibi citata.

1. *Mortua eſt.*] Ad ſalutem prodeſſe non valet.

§. 18. COHORTATIONES AD FIDEM, ET ad perſeuerandum in ea.

Ne tranſgrediaris [1] *terminos antiquos, quos poſuerunt patres tui.* Prou. 22. 28

State in fide. 1. Cor. 16. 13.

[2] *Hæc dicit Dominus: ſtate ſuper vias, & videte, & interrogate de ſemitis antiquis, quæ ſit via bona, & ambulate in ea: & inuenietis, refrigerium animabus veſtris.* Ierem. 6. 16

O inſenſati Galatæ, quis vos [3] *faſcinauit non obedire veritati,* [4] *ante quorum oculos Ieſus Chriſtus præſcriptus eſt, & in vobis crucifixus?* Gal. 3. 1.

[5] *State, & nolite iterum* [6] *iugo ſeruitutis contineri.* Gal. 5. 1.

Currebatis bene: quis vos impediuit veritati non obedire. Gal. 5. 7.

Vide V. Perſeuerantia.

[7] *Iam non ſimus* [8] *paruuli* [9] *fluctuantes &* [10] *circumferamur* [11] *omni vento doctrinæ* [12] *in nequitia hominum* [13] *in aſtutia ad circumuentionem erroris.* Eph. 4. 14.

Doctrinis [14] *varijs &* [15] *peregrinis nolite* [16] *abduci.* Hebr. 13. 9.

1. *Terminos antiquos.*] Fidei dogmata ab antiquis determinata, vel rectæ vitæ pręſcripta à patribus laudabiliter conſtituta pro ordine, concordia & politia inter homines conſeruanda. Eſt tropologia.

2. *Hæc dicit.*] Vide V. exemplum § 4. numer. 10.

3. *Faſcinauit.*] Tanquam pueros recens in fide natos lęſit & veluti incantationibus deluſit: Vtitur metaphora faſcini quod tantum dicitur lædere pueros.

4. *Ante quorum &c.*] Quibus per meam prædicationem ita eſt expoſitum Euangelium Chriſti, eiuſque paſſio, vt manifeſtius ſit vobis declaratus (hoc enim ſignificat *præſcriptus*) & certius eum ſitis contemplati, quam qui ipſum tantùm oculis corporis viderunt. Ita Vaſquez.

5. *State.*] Firmi eſtote, ne vacilletis in fide.

6. *Iugo ſeruitutis.*] Ne implicemini denuo iugo legis Moſaicæ ſeruilis: libertatem quam ex lege Euangelica nacti eſtis retinete.

7. *Iam.*] Poſt tempus gratiæ, poſt acceptionem ſpiritualis doctrinæ.

8. *Paruuli.*] Senſibus.

9. *Fluctuantes.*] Dubitantes in fide, ſed ſimus in ea firmi & immobiles.

10. *Circumferamur.*] In gyrum feramur erroris.

11. *Omni vento doctrinæ.*] Omni flatu inanis dogmatis. Benè hic Anſelmus Hæreticorum & prauorum doctrinam ſimilem dicit vento.

12. *In nequitia hominum.*] Per homines nequam.

13. *In aſtutia &c.*] Qui in aſtutia veniunt vt circumueniant incautos & in errorem ducant.

14. *Varijs.*] Quæ pro varietate authorum ſunt diuerſæ, nec conſentiunt cum vnitate fidei.

15. *Peregrinis.*] Extraneis à veritate.

16. *Adduci.*] A ſemel ſusceptæ fidei rectitudine.

§. ADD. QVOMODO CONSERVETVR.
Vide cap.2.§.4.

§. 19. CONFESSIO FIDEI EST NECESSARIA AD SALUTEM.

Lucæ 9.26 [1] *Qui me erubuerit, & meos ſermones: hunc filius hominis* [2] *erubeſcet cum venerit in maieſtate ſua, & patris, & ſanctorum Angelorum.*

Rom.10.10 [3] *Corde creditur ad iuſtitiam,* [4] *ore autem confeſſio fit ad ſalutem.*

1. *Qui me erubuerit.*] Erubeſcit Chriſtum & eius ſermones qui quando opus eſt eum confiteri & prodere fidem ſuam, metu aut alia de cauſa id non præſtat.

2. *Erubeſcet.*] Abijciet.

3. *Corde &c.*] Licet fides quæ in corde eſt iuſtificet.

4. *Ore autem &c.*] .i. non erit tamen ad ſalutem finalem ſufficiens, niſi & ore (cum res popoſcerit & occaſio occurrerit) paratus ſis quod corde credis conſtanter profiteri. Titelman.

§. 20. QVID EAM IMPEDIAT.

Ioan.12.42 43. Ex [1] *principibus multi crediderunt in eum, ſed propter Phariſæos non confitebantur vt è Synagoga non eijcerentur, dilexerunt enim* [2] *gloriam hominum, magis quam gloriam Dei.*

Vide cap.2.§.3.

Ioan.9.22. [3] *Hæc dixerunt parentes eius, quoniam timebant Iudæos, iam enim conſpirauerant Iudæi vt ſiquis eum confiteretur eſſe Chriſtum,* [4] *extra ſynagogam fieret.*

1. *Principibus.*] Scilicet ſacerdotum: vel ex primoribus & primis Iudæorum.

2. *Gloriam hominum.*] .i. pluris fecerunt apud homines magni fieri, quam apud Deum.

3. *Hæc dixerunt.*] Scil. ſe neſcire quomodo aut quis aperuiſſet oculos filij.

4. *Extra ſynagogam fieret.*] .i. excommunicaretur. Timor ergo cauſa fuit ne Chriſtum confiterentur.

§. 21. PRÆDICIT PENÈ INFINITOS Chriſti Domini fidem complexuros.
Vide Verbo Eccleſia capite 2.

CAPVT II.

De incredulitate.

§. 1. INCREDVLITAS DEO DISPLICET.

Abacuc 2. 4. [1] *Qui incredulus eſt* [2] *non erit recta anima eius in ſemetipſo,* [3] *iuſtus autem in fide ſua viuet.*

1. *Qui incredulus eſt.*] q. d. Videte vt Chriſtum recipiatis neque vos tantis bonis priuetis per incredulitatem.

2. *Non erit &c.*]. i. non erit bonus coram me, non placebit mihi, nec poterit ſine hac fide iuſtificari.

3. *Iuſtus.*] Vide cap.1.§.14.

§. 2. EIVS FRVCTVS ET EFFECTA.

Ioan.3.18. 36. *Qui non credit,* [1] *iam iudicatus eſt* [2] *quia non credit in nomine vnigeniti filij Dei, qui credit in filium habet vitam æternam, qui autem incredulus eſt filio, non videbit vitam, ſed* [3] *ira Dei manet ſuper eum.*

Ioan.8.24. *Si non credideritis quia ego ſum, moriemini in peccato veſtro.*

Vide etiam eiuſdem capute 12. verſu 48. & ad Hebræos cap. 3. verſu 18. & Apocal. 21.8.

1. *Iam iudicatus eſt.*] Quia à principio lata à Deo eſt contra eum mortis ſententia quãdo in Adam peccauit, licet nondum ſit executioni mandata.

2. *Quia non credit &c.*] .i. quia non accipit ſalutis remedium per quod ab illa ſententia mortis liberaretur. *Vide Auguſt. tractat.* 12. afferentem exemplum de medico qui vult omnes ſanare, qui volunt eius opera vti.

3. *Ira Dei.*] Antiqua ira Dei & ſententia de qua *vide ſupra numero primo*, à qua per me non liberatur, quia non vult in me credere.

§. 3. QVÆ SINT FIDEI SVSCIPIENDÆ IMPEDIMENTA.

Ioan.5.4 [1] *Quomodo vos poteſtis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam quæ à ſolo Deo eſt non quæritis?*

Vide cap. 1. §. 20.

1. *Quomodo.*] Vide Verbo Ambitio §. 4.

§. 4. QVOMODO FIDES AMITTATVR, QUOMODO CONSERVETUR.

Hebr.13.9 *Optimum eſt gratia [1] ſtabilire cor, [2] non eſcis: quæ non profuerunt ambulantibus in eis.*

Prou.25.27 *Sicut qui mel multum comedit [3] non eſt ei bonum, [4] ſic qui ſcrutator eſt maieſtatis [5] opprimetur à gloria.*

Prou.25.16 *[6] Mel inueniſti, [7] comede, quod ſufficit tibi, ne fortè ſatiatus euomas illud.*

1. ad Tim. 1.19. *Habens fidem, & [8] bonam conſcientiam, [9] quam quidam repellentes [10] circa fidem naufragauerunt.*

Vide V. Curioſitas §. 5. numero 2.

Rom.11.20. 21.22. *[11] Propter incredulitatem fracti ſunt: [12] tu autem fide ſtas, [13] noli altum ſapere, ſed [14] time. Si enim Deus [15] naturalibus ramis non pepercit: [16] ne fortè nec tibi parcat. Vide ergo bonitatem & ſeueritatem Dei, in eos quidem qui ceciderunt ſeueritatem, in te autem bonitatem Dei [17] ſi permanſeris in bonitate, alioquin & tu excideris.*

1. *Stabilire.*] Confirmare vt in fide vera permaneat.

2. *Non eſcis &c.*] Sacrificiorum ſcilicet antiquæ legis, quæ veram iuſtitiam afferre non potuerunt ijs qui ea offerebant & ijs veſcebantur.

3. *Non eſt ei bonum.*] Licet cibus ſit ſuauiſſimus, ſi enim immoderatè ſumatur nocet & mortem adfert, quia citò vertitur in coleram, & periculoſiſſimè inflammat totum corpus.

4. *Sic qui ſcrutator &c.*] Qui ſupra modum quærit intelligere quæ ad Dei maieſtatem & naturam ſpectant, non captiuans Intellectum in obſequium fidei.

5. *Opprimetur à gloria.*] In errores præcipitabitur, & fidem perdet, excœcabitur, non minus quam ſolis claritas directè ipſam inſpicientem excœcat, quæ alioqui reficit & illuminat.

6. *Mel.*] Per mel intelligere licet diuinorum meditationem & ſtudium.

7. *Comede quod ſufficit.*] Qui enim in rerum diuinarum dulcedine & cognitione plus præſumunt quam valeant concoquere, volentes ſapere plus quam oportet, etiam quæ intellexerunt amittunt (quod ſignificatur his verbis *ne euomas illud*) excidentes à recta fide.

8. *Bonam conſcientiam.*] Sinceram & immaculatam.

9. *Quam.*] Scil. bonam conſcientiam & vitæ puritatem.

10. *Circa fidem naufragauerunt.*] In fide periclitati ſunt & ab ea exciderunt.

11. *Propter incredulitatem fracti.*] .i. excisi ſunt aliqui rami .i. aliqui ex Iudæis à radice, non permanentes in fide progenitorum, in quam incredulitatem iuſto Dei iudicio permiſſi ſunt labi.

12. *Tu autem fide ſtas.*] Fide ex gratia Dei non tuis meritis inſertus es & manes.

13. *Noli altum ſapere.*] Id tibi tribuens quod Dei donum eſt.

14. *Time.*] Dei iudicia. Time ne fortè & tibi contingat à fide quæ eſt Dei donum excidere, atque ita ex bona oliua eijci. Colligitur hinc fidem conſeruari humilitate & timore, perdi ſuperbia & ſecuritate nimia.

15. *Naturalibus ramis.*] Ipſis Iudæis qui erāt naturales rami origine carnis.

16 *Ne fortè nec tibi parcat.*] Tibi gentili, nam ſi per ſuperbiam indignum te præbeas gratia Dei, ſimiliter atque ipſi excideris.

17. *Si permanſeris.*] .i. Quam bonitatem Deus ſemper erga te habebit, ſi incæpto permanſeris.

CAPVT III.

De fide humana.

§. 1. NON FACILE CREDENDVM CVIVIS.

[1] *Innocens credit omni verbo, [2] aſtutus [3] conſiderat greſſus ſuos.* Prou.14.15

Chariſſimi nolite [4] omni ſpiritui [5] credere, ſed [6] probate ſpiritus ſi ex Deo ſint. 1.Ioan.4.1.

Qui credit citò [7] leuis eſt corde, & [8] minorabitur [9] & qui delinquit in animam ſuam, inſuper habebitur. Eccli.19.4.

1. *Innocens.*] Simplex & imperitus.

2. *Aſtutus.*] Prudens.

3. *Conſiderat greſſus ſuos.*] Et conſiderando eos ſeu actiones ſuas, eas moderatur prudenter & ſecundum legem Dei, non curat quid quiuis dicat, nouit quid ſibi ſit faciendum.

4. *Omni ſpiritui.*] Omni homini vobis quidpiam ſuggerenti aut etiam internæ veſtræ ſuggeſtioni.

5. *Credere.*] Sine magna diſcretione.

6. *Probate ſpiritus.*] Cum magno iudicio diſcernere ſtudete an ex Deo ſint qui loquuntur vobis an ex diabolo, hoc eſt ſi Catholicæ fidei conſona loquuntur, aut contraria.

7. *Leuis.*] Inconſtans, vt qui tam facilè aliorum verbis moueatur, nec prudenter apud ſe prius ſtatuat, inquirendum eſſe de veritate eorum quæ narrantur.

8. *Minorabitur.*] Scilicet corde .i. defectum patietur ſapientiæ, minorabitur item in fama & nomine, minoriſque erit exiſtimationis.

9. *Et qui delinquit &c.*] Sic conſtruenda hæc. Et inſuper habebitur ac reputabitur talis qui peccat in animam ſuam .i. talis non tantum peccat in proximum citò de illo malè ſentiendo, ſed etiam in ſeipſum, quia ſe leuitate commaculat, & ſe decipi leuiter permittit, & ſe multorum malorum periculo exponit.

CAPVT IV.

De fide ſeu fiducia.

§. 1. NE MAXIME QVIDEM coniunctis credendum ſeu fidendum.

Eccli. 32. 26. [1] *A filijs tuis caue, & à domeſticis tuis attende.*

Michea 7. 5. 6. *Nolite credere [2] amico, & nolite confidere in [3] duce: ab ea quæ [4] dormit in ſinu tuo cuſtodi clauſtra oris tui. Quia filius contumeliam facit patri & filia conſurgit aduerſus matrem ſuam, nurus aduerſus ſocrum ſuam, & inimici hominis domeſtici eius.*

Quod idem totidem pene verbis repetitur à Chriſto Domino Matt. 10. 21.

1. *A filijs &c.*] Non tantum quia infidi ſunt nonnunquam, ingrati & perniciem molientes, ſed quod etiam animæ noxia ſæpe ſuggerant.

2. *Amico.*] Quia nec hic fidem ſeruabit.

3. *Duce.*] Siue ſit dux belli, ſiue princeps, ſiue magiſter.

4. *Dormit in ſinu.*] .i. ab vxore caue: ne ei aperias tua ſecreta.

FIDVCIA.

* Vide ſpes & fides cap. 4.

FILIVS. FILIA.

Vide Educatio. Parentes. Obedientia.

§. 1. VARIA MONITA ET PRÆCEPTA ſeruanda filijs erga parentes.

PRIMVM OBEDIANT PARENTIBVS, honorent illos, etiam matrem, ijs ſeruiant & quo fructu.

[1] *Audi fili mi diſciplinam patris tui & ne dimittas legem matris tuæ: vt addatur [2] gratia capiti tuo & [3] torques collo tuo.* Prou. 1. 8. 9.

Audi patrem tuum qui genuit te & ne contemnas cum ſenuerit mater tua. Prou. 23. 22.

[4] *Iudicium patris audite filij & [5] ſic facite, vt ſalui ſitis, [6] Deus enim honorauit patrem in filijs, & [7] iudicium matris [8] exquirens, firmauit in filios.* Eccli. 3. 2. 3.

Filij obedite parentibus veſtris [9] in Domino: hoc enim [10] iuſtum eſt. Ephes. 6. 1.

Honora patrem tuum, & matrem tuam vt ſis longæuus ſuper terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi. Exod. 20. 12.

Honora patrem tuum, & [11] gemitus matris tuæ nè obliuiſcaris. Memento quoniam niſi per illos natus non fuiſſes & [12] retribue illis, quomodo & illi tibi. Eccli. 7. 29. 30.

[13] *Sicut qui theſaurizat, ita & qui honorificat matrem ſuam, qui honorat patrem ſuum [14] iucundabitur in filijs, & in die orationis ſuæ [15] exaudietur. Qui honorat patrem ſuum vita viuet longiore: & qui obedit patri [16] refrigerabit matrem. Qui timet Dominum honorat parentes, & quaſi dominis [17] ſeruiet his, qui ſe genuerunt. In [18] opere, & [19] ſermone, & omni [20] patientia honora patrem tuum, vt ſuperueniat tibi [21] benedictio à Deo, & benedictio illius in nouiſſimo maneat. Benedictio patris firmat [22] domos filiorum, maledictio autem matris [23] eradicat fundamenta.* Eccli. 3. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 12.

1. *Audi.*] .i. obedi.

2. *Gratia.*] Per hanc intelligit omnia quæ caput ornant vt diademata, coronæ &c.

3. *Torques.*] Per hunc intelligit quæcumque gutturi & pectori decorum afferunt. Obliquè autem intelligit honores & magiſtratus, vt metaphora ducatur ab ornamentis regum. Vel per gratiam intelligi poſſunt gratiarum dona à Deo conferenda quaſi ſi donarentur corona & torque pretioſis, ſcilicet proſperitas, bona fama, opes &c.

4. *Iudicium patris.*] .i. id quod pater præſcribit faciendum.

5. *Sic facite.*] Scilicet ſicut pater iudicat faciendum .i. obedite illi.

6. *Deus honorauit &c.*] Quando filijs præcepit honorem illi deferri.

7. *Iudicium matris &c.*] Quia præcepta matris Deus ſuo præcepto, Honora patrem &c. rata facit, diuinâ eis authoritatem dādo.

8. *Exquirens.*] Scil. dum requirit vt iu-

dicium & lex matris fiat à filijs, ipſe illud iudicium firmum reddidit ſuper ipſos filios.

9. *In Domino.*] In his quæ ad Deum pertinent.

10. *Iuſtum.*] Quia ad id tum ius naturale, tum præceptum diuinum obligat.

11. *Gemitus.*] Quos & ante partum in vteri geſtatione & in partus doloribus & poſt partum in educatione pro te ſuſtinuit. *Vide ad idem Tobiæ 4.*

12. *Retribue &c.*] .i. ſummam eis gratiam refer, quemadmodum ſummam ab eis accepiſti.

13. *Sicut &c.*].i. talis comparat ſibi opes ſeu temporales, ſeu ſpirituales.

14. *Iucundabitur in filijs.*] Quia Deus dabit ei poſteritatem & filios, eoſque qui ei afferant gaudium.

15. *Exaudietur.*] Omnium votorum ſuorum compos fiet.

16. *Refrigerabit matrem.*] .i. recreabit, reficiet loco dolorum quos eſt perpeſſa.

17. *Seruiet.*] Pro beneficio generationis.

18. *Opere.*] Promptè ſcil. obediendo, ſeruiendo & ſubueniendo.

19. *Sermone.*] Benignè ac humiliter loquendo.

20. *Patientia.*] Tolerando defectus, & mādatorum rigorem non detrectando.

21. *Benedictio.*] Dei benedictio, omne bonum ſecum defert.

22. *Domos filiorum.*] .i. familias & res ſtabiles reddit.

23. *Eradicat fundamenta.*] Penitus ſubuertit eorum domos, atque progenies. Id patuit in maledictione Noë & aliorum Patriarcharum. *Vide Auguſt. l. 21. de ciuitate Dei cap. 8.* quid maledictio matris in 10. filios operata ſit.

§. 2. TERTIO ADMITTANT EORVM correptionem.

Prou. 13.1. *Filius ſapiens, ¹ doctrina patris: qui autem ² illuſor eſt, ³ non audit cum arguitur.*

1. *Doctrina patris.*] .i. Doctrina ſeu etiam caſtigatio & correptio patris, efficit filium ſapientem, nec aliunde eſſe poteſt.

2. *Illuſor.*] Deriſor rectè monentis.

3. *Non audit &c.*] Ac proinde nunquam erit ſapiens, quia reijcit id per quod ſapientia paratur.

§. 3. QVARTO NON DETEGANT eorum vitia.

Eccli. 3.12.13. *Ne glorieris in ¹ contumelia patris tui, non enim eſt tibi gloria, ſed confuſio, gloria enim hominis ex honore patris ſui, & dedecus filij pater ſine honore.*

1. *Contumelia.*] .i. Ignominia, infamia, ſunt enim qui ex parentum dedecore ſibi gloriam quærant, dum volunt ijs videri meliores & ſapientiores, & ob id eorum vitia, quæ celare debuerant, prædicant.

§. 4. QVOMODO SESE ERGA PARENTES ſenes habere debeant, & quo fructu.

Fili ¹ ſuſcipe ſenectam patris tui, & non contriſtes eum in vita illius: & ſi defecerit ² ſenſu, veniam da, & ne ſpernas eum in ³ virtute tua: ⁴ eleemoſyna enim patris non erit in obliuione. Nam pro peccato matris reſtituetur tibi bonum, & in iuſtitia ædificabitur tibi, & in die tribulationis commemorabitur tui: & ſicut in ſereno glacies ſoluentur peccata tua. Eccli. 3.14.15.16.17.

1. *Suſcipe ſenectam.*] .i. eam ſubleua, ſuccurre inopiæ eius, conſolatione eam erige, cum ferè ſenes ſibi ſufficere nequeant.

2. *Senſu.*] Prudentia.

3. *Virtute tua.*] Tam mentis quam corporis, quia ſcilicet & acumine mētis & viribus corporis cum ſuperas.

4. *Eleemoſyna &c.*] Huius explicationem, *Vide V. Eleemoſyna capite 4. §. 10. n. 7.*

§. 5. FILIIS COGITANDVM QVIBVS ORTI parentibus, vt ſic eos imitentur.

Nolite ita loqui: quoniam filij ¹ ſanctorum ſumus & vitam illam expectamus, quam Deus daturus eſt his qui fidem ſuam nunquam mutant ab eo. Tob. 2.18.

Filij ſanctorum ſumus, & non poſſumus ita coniungi ſicut gentes, quæ ignorant Deum. Tob. 8.5.

1. *Sanctorum.*] Patriarcharum & prophetarum: vel *ſanctorum* .i. fidelium qui ſancti ſunt .i. Deo dicati.

§. 6. POENÆ EORVM QVI PARENtibus non obediunt.

Si genuerit homo filium contumacem & proteruum qui non audiat patris ac matris imperium, & coercitus obedire contempſerit, apprehendent eum & ducent ad ſeniores Ciuitatis illius, & ad portam iudicij, dicentque ad eos. Filius noſter iſte proteruus & contumax eſt, monita noſtra audire contemnit, comeſſationibus vacat, & luxuriæ, atque conuiuijs, lapidibus eum obruet populus ciuitatis & morietur, vt auferatis malum de medio veſtri, & vniuerſus Iſrael audiens pertimeſcat. Deuter. 21.18.19.20.21.

§. 7. POENA EORVM QVI EOS DEſerunt aut exacerbant.

Eccli.3.18. *Quam malæ famæ eſt qui* [1] *derelinquit patrem, & eſt à Deo maledictus qui* [2] *exaſperat matrem.*
Vide Verbo Furtum §. 1.

1. *Derelinquit.*] Non ſuccurrẽdo ei in neceſſitatibus.
2. *Exaſperat.*] Sua rebellione aut deſertione, ad iram prouocat.

§. 8. POENA EORVM QVI PARENtes deſpiciunt, decident &c.

Prou.30.17 *Oculum, qui* [1] *ſubſannat patrem & qui deſpicit* [2] *partum matris ſuæ,* [3] *effodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filij aquilæ.*

1. *Subſannat.*] Deſpicit, ridet ob quædam quæ videt in patre.
2. *Partum.*] Parturitionem & laborem quem in pariendo, eius cauſa ſuſtinuit.
3. *Effodiant &c.*] .i. ſuſpendatur in patibulo, ibique eius oculos eruant & comedant, qui oculi cauſam dederunt primum deſpiciendi parentes. Poteſt etiam intelligi vt illius adhuc viuentis oculi ab auibus eruantur, cœcuſque fiat qui oculis in parentes peccauit: nec videat amplius in eis quæ ad eos deſpiciendos, illum inducant.

§. 9. FILIORVM ET FILIARVM praui mores & vitia, redundant in parentum infamiam.

Eccli.22.3.4.5. *Confuſio patris eſt* [1] *de filio indiſciplinato,* [2] *filia autem* [3] *in deminoratione fiet.* [4] *Filia prudens hæreditas viro ſuo, nam quæ* [5] *confundit, in* [6] *contumeliam fit genitoris. Patrem & virum confundit* [7] *audax, &* [8] *ab impijs non minorabitur:* [9] *ab vtriſque autem* [10] *inhonorabitur.*

1. *De filio indiſciplinato.*] Quia patris erat eum benè inſtituere.
2. *Filia.*] Supple ſi talis ſit ſine diſciplina & inſtitutione.
3. *In deminoratione.*] Quia parui fiet nec commendabilem ſe reddet cõiugio, vel quia damnum afferet parentibus & marito.
4. *Filia prudens &c.*] .i. prudentiam filiæ amabit vir eius tanquam hæreditatem & patrimonium vt per quam multa commoda conſequatur, & in qua iudicabit ſe magna dote donatum.
5. *Confundit.*] Quę probro & confuſione res dignas facit.
6. *Contumeliam.*] Ignominiam, & quidem maximè apud maritum ſuum qui de ea apud patrem expoſtulat.
7. *Audax.*] Inuerecunda, confundit autem quia inuerecundia multorum malorum, atq; adeo impudicitiæ cauſa eſt.
8. *Ab impijs non minorabitur.*] Etiam impijs inuenietur non eſſe inferior.
9. *Ab vtriſque.*] Tam viro quam parente.
10. *Inhonorabitur.*] Contemnent eam, ſubſidia ei ſubtrahent & iuſtis pœnis afficient.

FRAVS.

Vide Dolus.

FVRTVM.

Vide Iniuſtitia. Dolus. Diues. Auaritia.

§. 1. FVRTVM EST, ACCIPERE QVIDPIAM à parentibus, ijs inuitis.

Qui ſubtrahit aliquid à patre ſuo, & à matre, & dicit hoc non eſſe peccatum, [1] *particeps homicidæ eſt.* Prou.28.24

1. *Particeps.*] .i. ſocius, quia grauiter peccat, dignuſque eſt qui vt homicidæ imo parricidæ puniatur, quod intellige de ijs qui ita ſpoliant parentes, vt eos ad inopiam redigant, quæ non minus quam mors affligit & enecat.

§. 2. FVRTI POENÆ ET EFFECTVS.

ÆTERNA DAMNATIO.

Nolite errare: neque fornicarij neque fures, neque rapaces regnum Dei poſſidebunt. 1.Cor.6.9.19.
Non egerunt pœnitentiam ab homicidijs ſuis, neque à veneficijs, neque à fornicatione ſua, neque à furtis ſuis. Apoc.9.21.

§. 3. AD IDEM ADDITIS POENIS temporalibus.

[1] *Hæc eſt maledictio, quæ egreditur ſuper faciem omnis terræ, quia omnis fur ſicut* [2] *ibi ſcriptum eſt iudicabitur,* [3] *& omnis iurans ex hoc ſimiliter iudicabitur. Educam illud dicit Dominus exercituum, & veniet ad domum furis, & ad domũ iurantis in nomine meo mendaciter, & commorabitur in medio domus eius, & conſumet eam,* [4] *& ligna eius, & lapides eius.* Zach.5.3.4

1. *Hęc eſt maledictio &c.*] .i. hoc volumen ſignificat punitionem quæ ventura &c.
2. *Ibi.*] In eo volumine .i. iuxta pœnas ibi contentas punietur.
3. *Educam illud.*] Scil. volumen .i. pœnas ibi contentas .i. efficiam vt quod tu modo in viſione cognoſcis, illi re ipſa experiantur.

4. Et

4. *Et ligna &c.*] Vt nunquam deleatur memoria ſupplicij, & alij inde terreantur.

§. 4. FVRTVM DEPAVPERAT.

Prou.11.24 [1] *Alij diuidunt propria, & ditiores fiunt: alij rapiunt non ſua & ſemper in egeſtate ſunt.*

1. *Alij.*] Vide V. Eleemoſyna, cap. 4. §. 13. num. 11.

§. 5. MVLTA HABES DE DIVITIIS, domibus, poſſeſſionibus &c. furto partis, ædificatis, & quot mala accerſant poſſidentibus ea, tum in hac vita, tum in futura, verbo Diues & Auaritia.

§. 6. OBLATIONES EX FVRTO non ſuſcipit Deus.

Mala.1.13. *Intuliſtis, de rapinis*[1] *claudum & languidum, & intuliſtis munus: numquid ſuſcipiam de manu veſtra, dicit Dominus?*

Eccli.34 21 22. *Immolantis* [2] *ex iniquo, oblatio eſt* [3] *maculata, &* [4] *non ſunt beneplacita* [5] *ſubſannationes iniuſtorum: Dona iniquorum non probat altiſſimus, nec reſpicit in oblationes iniquorum, nec in multitudine ſacrificiorum eorum* [6] *propitiabitur peccatis.* [7] *Qui offert ſacrificium ex ſubſtantia pauperum quaſi qui victimat filium in conſpectu patris ſui.*

Eccli.35.14 15. *Noli efferre munera* [8] *praua, non enim ſuſcipiet illa, & noli* [9] *inſpicere ſacrificium iniuſtum, quoniam Dominus* [10] *iudex eſt, &* [11] *non eſt apud illum gloria perſonæ.*

1. *De rapinis.*] Cum diceretis eſſe de labore.

2. *Ex iniquo.*] Ex iniuſtè partis.

3. *Maculata.*] Reprehenſibilis.

4. *Non ſunt beneplacita.*] Eſt mioſis, imò maximè diſplicent.

5. *Subſannationes.*] Ita vocat dona impiorum, quia iis videntur Deum potius ridere quam illum honorare.

6. *Propitiabitur.*] Placabitur, quod intellige de permanentibus in peccatis, & tamen impunitatem ſibi propter ſua munera promittentibus.

7. *Qui offert &c.*] Vide V. Eleemoſyna ca. 5. §. 6.

8. *Praua.*] Qualia ſunt quæ ex furto.

9. *Inſpicere.*] Vt ſcilicet in illo fiduciam tuam colloces, & putes te eius contemplatione Deo fore gratum.

10. *Iudex.*] Planè incorruptus.

11. *Non eſt apud illum &c.*] .i. Apud eum non valet dignitas & excellentia quam quis habet in exiſtimatione hominum, ita vt diuiti iniurioſo in pauperes ob eius magnifica munera faueat.

§. 7. PROHIBETVR FVRTVM.

Non furtum facies. Exod.20.15

Qui furabatur, iam non furetur, magis autem laboret operando manibus ſuis [1] *quod bonum eſt, vt habeat vnde tribuat neceſſitatem patienti.* Ephes.4 28

1. *Quod bonum eſt.*] Opus vtile & ſine peccato.

§. 8. PECCAT QVI FVRTI EST PARTICEPS quocumque id fiat modo.

Qui cum fure [1] *participat,* [2] *odit animam ſuam,* [3] *adiurantem audit & non indicat.* Prou. 29. 24.

1. *Participat.*] Non tantum qui partem accipit rei alienæ, ſed qui quouis modo cum fure cooperatur, decem modis id fieri docet vulgatus verſiculus. *Iuſſio, conſilium &c.*

2. *Odit animam ſuam.*] Quia eam infamiæ & damnationi æternæ exponit.

3. *Adiurantem audit.*] .i. Audiet eum qui iureiurando exigit ex officio vt furtum prodatur, non tamen indicabit, ne cogatur reſtituere. Significat non tantum peccare furem in proximum cuius rem detinet, ſed in Deum, cui adiuratus ab eo qui poteſt ex officio non dat gloriam. Eſt enim adiurare, metu religionis aut pietatis violandæ, aut vltionis aut maledictionis Dei incurrendæ, adigere ad faciendum aliquid aut dicendum.

GAVDIVM.

Vide verbo Iuſtus. Tribulatio. Triſtitia. Peccatum. Conſolatio, è quo potiſſimùm licebit multa huc euocare.

§. 1. GAVDII IN GENERE SVMPTI laus & effecta.

[1] *Non eſt cenſus ſuper cenſum ſalutis corporis,* [2] *& non eſt oblectamentum ſuper cordis gaudium.* [3] *Iucunditas cordis, hæc* [4] *eſt vita hominis, &* [5] *theſaurus ſine defectione ſanctitatis: & exultatio viri* [6] *eſt longæuitas.* [7] *Splendidum cor,* [8] *bonum in epulis eſt:* [9] *epulæ enim illius diligenter fiunt.* Eccli.30.16 23.27.

Vide V. Animus cap. 2. § 5.

1. *Non eſt cenſus &c.*] .i. non ſunt vllæ diuitiæ maiores ſanitate.

2. *Et non eſt &c.*] .i. Gaudium mentis internum omnibus eſt præferendum corporis voluptatibus, quod maximè verum eſt in eo gaudio quod de Deo & bona conſcientia percipitur.

3.*Iucunditas cordis.*] Honeſto animi lætitia quæ de Dei donis concipitur vt de ſanitate, viribus, de beneficiis gratiæ &c.

4.*Eſt vita hominis.*] Quia facit vt homo verè viuat, nam ſine gaudio, veriùs mors eſt quam vita, vel quia facit vt viuat diutius. Vel ſi de ſpirituali iucunditate ſit ſermo, ea eſt vita hominis, quia etiam vitam animæ coram Deo affert.

5.*Theſaurus ſine defectione.*] .i. indeficiens, inexhauſtus, quia talis lætitia ſpiritualis, facit vt quis perpetuò habeat ſanctitatis abundantiam, quam animi lætitia cuſtodit. Poteſt etiam accipi ita vt *Theſaurus ſanctitatis* non referatur ad *Iucunditas cordis*, ſed vt referatur *ad vitam hominis*: & ſit ſenſus. Iucunditas cordis eſt vita hominis: & theſaurus ſanctitatis eſt etiam vita hominis.

6.*Eſt longæuitas.*] Longam vitam adfert.

7.*Splendidum cor.*] .i. Nulla triſtitia aut alia paſſione obnubilatum, ſeu cor lætum.

8.*Bonum in epulis eſt.*] .i. in cibis ſuis eſt iucundum, ſeu talis homo iucundus eſt & cibos ſuos cum voluptate ſumit, & aliis liberaliter atque iucundè communicat.

9.*Epulæ &c.*] .i. Curat cibos bene parari, nec per mœrorem eorum curam negligit, nec per auaritiam ſordide menſam inſtruit.

§. ADD. QVOMODO GAVDIVM SE prodat per vultum. *Vide Ibidem teſtimonio primo & locis ibidem allatis.*

§. 2. QVI SEMPER GAVDEAT, difficilè eſt reperire.

Eccli.13.32. 1 *Veſtigium cordis boni*, 2 *& faciem bonam, difficilè inuenies & cum labore.*

1.*Veſtigium cordis boni.*] .i. Indicium animi læti & benè affecti.

2. *Et faciem bonam.*] Idem eſt cum priori; eſt enim facies bona ſeu læta, indicium cordis boni.

3. *Difficilè inuenies.*] Quia pauci ſunt qui diu & conſtanter ſint læto corde & facie, ob varia huius vitæ mala tum corporalia, tum ſpiritualia.

§. 3. VERVM GAVDIVM MANAT à Dei memoria.

Pſal.76.3. 1 *Renuit conſolari anima mea*, 2 *memor fui Dei, &* 3 *delectatus ſum, &* 4 *exercitatus ſum: &* 5 *defecit ſpiritus meus.*

1.*Renuit &c.*] Quantumuis mihi blandiretur mundus & voluptates, nolui in iis gaudere, ſciens eas ſecum trahere maiores triſtitias.

2.*Memor fui Dei.*] In quo ſolo verum gaudium.

3. *Delectatus ſum.*] Si tantum delectat Dei memoria, & plus delectat quam præſentia voluptatum mundanarum, quid faciet Dei preſentia?

4.*Exercitatus ſum.*] Meditando & mecum ipſe colloquendo de mœroribus exilij & de iucunditate patriæ.

5.*Defecit.*] Præ deſiderio.

§. 4. IVSTORVM EST GAVDERE.

Et iuſti 1 *epulentur, &* 2 *exultent in conſpectu Dei, & delectentur in lætitia.* Pſal.67.4.

Exultate iuſti in Domino rectos decet collaudatio. Pſal.32.1.

1. *Epulentur.*] Reficiantur alimonia tum corporis, tum animi.

2.*Exultent in conſpectu Dei.*] Geſtiant præ gaudio, ſed ea modeſtia quæ decet eos qui ſciunt ſe à Deo videri.

§. 5. GAVDII IVSTORVM encomia & effectus.

1 *Fructus ſpiritus eſt charitas,* 2 *gaudium &c.* ad Gal.5.22.

3 *Non eſt regnum Dei eſca & potus: ſed iuſtitia & pax, & gaudium in Spiritu ſancto.* Rom.14.17.

4 *Gaudium Domini eſt fortitudo noſtra.* 2. Eſdræ 8.10.

Vide item §.1.

1.*Fructus Spiritus.*] .i. opera ſancti Spiritus inhabitantis in homine, quę ſunt tanquam boni fructus ex bona arbore vt refectionem perpetuæ ſaturitatis prębeant electis.

2. *Gaudium.*] In Deo, de Deo, propter Deum. Item de bono proximi.

3. *Non eſt regnum Dei &c.*] .i. In cælo non erunt carnales deliciæ, ſed ſpirituales, ſcilicet gaudium &c.

4. *Gaudium Domini &c.*] .i. ſpirituali gaudio fortiores efficiemini.

§. 6. COHORTATIONES ad verum gaudium.

Semper gaudete. 1.Theſſ.5.16.

1 *Gaudete* 2 *in Domino ſemper: iterum dico gaudete.* Philipp.4.4.

3 *Spe gaudentes.* Rom.12.12.

Gaudium tibi ſit ſemper. Tob.5.12.

1.*Gaudete.*] Licet afflictionibus multis vexemini.

2.*In Domino.*] Gaudio ſcilicet ſpirituali.

3.*Spe.*] Propter expectationem cæleſtium bonorum.

§. 7. PECCATORIS GAVDIVM OMNE vanum, & nullum.

Eccl. 2.2. *1 Riſum putaui errorem, & gaudio dixi: quid fruſtrà deciperis?*

Tobiæ 5.12 *Quale gaudium mihi erit qui [2] in tenebris ſedeo: & lumen cæli non video.*

1. *Riſum.*] Vide V. Conſolatio §. 11.

2. *In tenebris.*] Quam ſint denſæ tenebræ quibus tenetur peccatoris animus ſatis per ſe patet, qui Dei vindictam capiti ſuo imminentem non videt, infernum apertum &c. quæ eum comitantur mala.

§. 8. DE QVIBVS GAVDEAT PECCATOR.

Prou. 2.14. *Qui lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus peſſimis.*

§. 9. VETATVR PECCATORI GAVDERE.

Oſee 9.1. *1 Noli lætari Iſraël, noli exultare [2] ſicut populi: quia [3] fornicatus es à Deo tuo, [4] dilexiſti mercedem ſuper omnes areas tritici.*

Iacob. 4. 9. *5 Miſeri eſtote & lugete, & plorate: riſus veſter in luctum conuertatur, & gaudium in mœrorem.*

1. *Noli lætari.*] Licet omnia tibi læta euenirent.

2. *Sicut populi.*] Sicuti cæteræ gentes quæ lætari vtcumque poſſunt rebus ſecundis: cum Deum non cognoſcant, nec ſciant ſibi iratum.

3. *Fornicatus es.*] Fornicatione ſpirituali, cum eum peccando deſeruiſti.

4. *Dilexiſti &c.*] .i. Vbicumque erat ſpes lucri ex idololatria non dubitaſti idola colere. *ſuper* .i. *ad.*

5. *Miſeri.*] Vide verbo Contritio cap. 3. §. 1. nu. 21.

GLORIA.

Vide Honor & alia ibi citata.

§. 1. VERA SOLI DEO DEBETVR.

1. ad Tim. 1.17. *Regi autem ſæculorum immortali, inuiſibili, ſoli Deo honor, & gloria in ſæcula ſæculorum amen.*

Iſa. 42.8. *Ego Dominus, [1] hoc eſt nomen meum: [2] gloriam meam alteri non dabo, & laudem meam ſculptilibus.*

1. *Hoc eſt nomen meum.*] q. d. neque illud eſſe patiar cum alio commune.

2. *Gloriam meam.*] Quæ tanto reſpondet nomini.

§. 2. DEBETVR NIHILOMINVS etiam ſapienti.

Gloriam [1] ſapientes [2] poſſidebunt: ſtultorum exaltatio [3] ignominia. Prou. 3. 35.

1. *Sapientes.*] Iuſti. Eſt enim iuſtitia & vita immaculata, vera ſapientia.

2. *Poſſidebunt.*] Velut hæreditario iure, tum in præſenti, tum maximè in altera vita.

3. *Ignominia.*] Quia adferet eis æternam ignominiam, & ſæpe temporalem, nam tolluntur in altum (inquit ille) vt lapſu grauiore ruant.

§. 3. ET HVMILI.

Cum vocatus fueris ad nuptias, vade, recumbe in nouiſſimo loco: vt cum venerit qui te inuitauit, dicat tibi: Amice aſcende ſuperius, tunc erit tibi gloria coram ſimul diſcumbentibus. Lucæ 14.10

§. 4. ITEM EI QVI OPIBVS SVIS non abutitur.

1 Qui probatus eſt in illo, & [2] perfectus eſt, erit illi [3] gloria æterna. Eccli. 31.10

1. *Qui probatus eſt in illo.*] Scil. auro. i. aurum namque hominis probat animum, quia per illud magna ingeritur tentatio ad vitia quædam perpetranda.

2. *Perfectus eſt.*] .i. Integer & inculpatus, quia ab eo non potuit ſuperari.

3. *Gloria æterna.*] Tum apud Deum, tum apud homines.

§. 5. IN OMNIBVS DIVINA gloria quærenda.

1 Si quis loquitur, [2] quaſi ſermones Dei: [3] ſi quis miniſtrat, [4] tanquam ex virtute quam adminiſtrat Deus: vt in omnibus honorificetur Deus per Ieſum Chriſtum cui eſt gloria, & imperium in ſæcula ſæculorum. Amen. 1. Pet. 4.11.

Siue manducatis ſiue bibitis, ſiue aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. 1. Cor. 10.31

Omne quodcunque facitis in verbo, aut in opere, [5] omnia [6] in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, gratias agentes Deo & Patri [7] per ipſum. Colloſ. 3. 17.

1. *Si quis loquitur.*] Ex gratia ſibi data, docendo, ſiue exhortando.

2. *Quaſi ſermones Dei.*] Sic loquatur quaſi ſermones non hominis ſed ipſius Dei, ſe tantum diſpenſatorem non Dominum exiſtimans.

3. *Si quis miniſtrat.*] Corporale aliquod exhibet miniſterium.

4. *Tanquam ex virtute &c.*] .i. ſic agat quaſi

non ex ſua virtute aut fortitudine, ſed quaſi ex virtute quam Deus ipſi in miniſterium contulit proximorum.

5. *Omnia.*] ſci. Facite.

6. *In nomine.*] .i. Ad gloriam & honorem.

7. *Per ipſum.*] ſci. Chriſtum, quoniam à Patre nobis omnia per Chriſtum bona procedunt.

§. 6. IN SOLO DEO GLORIANDVM.

Eccli.10.25 1 *Gloria diuitum, honoratorum, & pauperum, timor Dei eſt.*

Hier.9.23. *Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua, & fortis in fortitudine ſua: & non glorietur diues in diuitiis ſuis: ſed in hoc glorietur qui gloriatur ſcire & noſſe me.*

Eccli.9.22. *In timore Domini ſit tibi gloriatio.*

2.Cor.10.17.18. *Qui gloriatur, 2 in Domino glorietur: non enim qui ſeipſum 3 cõmendat ille 4 probatus eſt, ſed 5 quem Deus commendat.*

1. *Gloria diuitum &c.*] .i. neque diuites in diuitiis, neque honorati in ſuis honoribus, ſed neque pauper ſe animo debet deiicere ob ſuam tenuitatem, ſed his omnibus in ſolo Deo gloriandum quod ſentiant ſe Dei habere timorem, qui ſi adſit nihil obfuerit paupertas: ſi deſit, nihil profuerint opes, aut honores.

2. *In Domino.*] .i. ſecundum Dominum & non ſecundum carnem, neque ad vanitatem, ſed in veritate coram Deo.

3. *Commendat.*] Laudat.

4. *Probatus eſt.*] Commendatus & laude gloriaque dignus.

5. *Quem Deus commendat.*] Facit commendatione & laude dignum, vel etiam ſignis demonſtrat.

§. 7. ET IN CRVCE CHRISTI Domini, eiuſque ſtigmatibus.

Gala.6.14. 1 *Mihi abſit gloriari niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti: per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo.*

ad Gal.6.17. *De cætero 2 nemo mihi moleſtus ſit: ego enim 3 ſtigmata Domini Ieſu in corpore meo porto.*

1. *Mihi abſit.*] Huius explicationem require V. Crux, parte prima §. 2.

2. *Nemo mihi moleſtus ſit.*] Vt mihi perſuadeat circumciſionis aut legis prędicationem.

3. *Stigmata porto.*] Tanquam Chriſti miles glorioſus porto cicatrices & ſigna paſſionis & vulnerum quæ ob eius amorem & prædicationem ſuſcepi, in quibus etiam glorior, dum recordor perſecutionum quas pro crucis gloria & Euangelica libertate ſuſtinui.

§. 8. ITEM IN SPE BEATITVDINIS æternæ, & in aduerſis quibuſlibet.

Gloriamur in ſpe 1 gloriæ filiorum Dei. Non ſolum autem, ſed & gloriamur in tribulationibus: ſcientes quod tribulatio 2 patientiam operatur. Rom.5.2.3.

Glorietur 3 frater humilis 4 in exaltatione ſua. Iacob.1.9.

1. *Gloriæ filiorum Dei.*] Quæ danda eſt filiis adoptiuis Dei.

2. *Patientiam operatur.*] Quia facit vt homo in ea ſe exerceat, cum tribulatio ſit eius obiectum.

3. *Frater humilis.*] .i. pauper & deſpectus.

4. *In exaltatione ſua.*] In conſideratione ſublimis ſtatus quo exaltabitur in futura vita.

§. 9. ITEM IN TESTIMONIO bonæ conſcientiæ.

Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ. 2.ad Cor.1.12.

Vide V. Patientia §. 6. & 7.

§. 10. DE FVTVRO QVIA INCERtum non gloriandum. *Verbo Vita* §. 8. *ex Prou.* 27. 1.

Ne glorietur 1 accinctus, æquè vt 2 diſcinctus. 3.Reg.20.11.

1. *Accinctus.*] Supple ad prælium, ante eius victoriam.

2. *Diſcinctus.*] Soluto baltheo .i. parta victoria.

§. 11. NON GLORIANDVM IN VESTITV. *Vide Veſtis ex Eccli.* 11. 4.

§. ADD. QVOMODO DIVES poterit gloriari. *Vide verbo Humilitas* §. 8. *nu.* 3.

§. 12. HOMINVM GLORIA NON quærenda in bonis operibus.

Attendite ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus vt videamini ab eis; alioquin mercedem non habebitis apud patrem veſtrum qui in cœlis eſt. Matt.6.1.

Amen dico vobis, receperunt mercedem ſuam. Matt.6.2.

Vide cætera vſque ad verſ.7.

Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam. Philipp.2.3.

§. 13. EA IMPEDIT FIDEI ſuſceptionem.

1 *Quomodo vos poteſtis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam quæ à ſolo Deo eſt non quæritis?*

1. Quo-

1. *Quomodo.*] Huius explicationem Vide V. Ambitio §.4.

§. 14 IN PECCATORES QVI DE peccatis glorìantur.

Ad Philip. 3.18.19. [1] *Multi ambulant, quos ſæpe dicebam vobis (nunc autem & flens dico) inimicos crucis Chriſti: quorum finis, interitus: quorum deus, venter eſt, & gloria in confuſione ipſorum qui terrena ſapiunt.*

1. *Multi ambulant.*] Vide V. Crux parte 1. §.4.

GLORIA CÆLESTIS.

Quæcumque de hac dicenda occurrent, ea ferè reuocabuntur ad hunc vulgatum verſiculum: Quis, quid, vbi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando.

CAPVT I.

De quis, & quis non, & quot.

§. 1. QVINAM ADIPISCANTVR gloriam cæleſtem.

Tobiæ 2.18 *Filij ſanctorum ſumus: & vitam illam exſpectamus, quam daturus eſt his, qui fidem ſuam numquam mutant ab eo.*

Apoc. 2.7. [1] *Vincenti dabo edere [2] de ligno vitæ, quod eſt in paradiſo Dei mei.*

Apoc. 2.10. *Eſto fidelis vſque ad mortem, & dabo tibi [3] coronam [4] vitæ.*

Apoc. 2.17. *Vincenti dabo [5] manna [6] abſconditum, & dabo illi [7] calculum candidum, & in calculo [8] nomen nouum ſcriptum, quod nemo ſcit, niſi qui accipit.*

Apoc. 14.13 *Beati mortui qui [9] in Domino moriuntur. [10] amodò iam [11] dicit Spiritus vt requieſcant à laboribus ſuis, [12] opera enim illorum [13] ſequuntur illos.*

Apoc. 2.26. 27.28. *Qui vicerit, & cuſtodierit vſque in finem [14] opera mea; dabo illi [15] poteſtatem ſuper gentes, & [16] reget eas [17] in virga ferrea, & [18] tamquam vas figuli confringentur; ſicut & ego [19] accepi à patre meo: & dabo illi [20] ſtellam matutinam.*

Apoc. 3.5. 21. *Qui vicerit, ſic veſtietur [21] veſtimentis albis, & [22] non delebo nomen eius de libro vitæ, & [23] confitebor nomen eius coram patre meo, & coram angelis eius. Qui vicerit [24] dabo ei ſedere mecum in throno meo, ſicut & ego vici, & ſedi cum patre meo in throno eius.*

Vide etiam verſu 12. cuius explicationem require infra cap. 4. §. 2. n. 15.

Apoc. 21.7. *Qui vicerit, poſſidebit hæc, & [25] ero illi Deus, & ille erit mihi filius.*

Rom. 8.30. *Quos iuſtificauit, illos & glorificauit.*

Apoc. 21. 26. *Afferent gloriam, & [26] honorem gentium in illam.*

Iſa. 60.21. *Populus autem tuus omnes iuſti in perpetuum hæreditabunt terram, [27] germen plantationis meæ, opus manus meæ [28] ad glorificandum.*

Vide caput 4. ad Heb. à verſ. 6. vbi Apoſtolus confirmat promiſſam Chriſti cultoribus veram requiem.

Quomodo diligentiam adhibentes in rebus diuinis ſalui erunt. Vide Acedia §. 4. ex Prou. 22.

1. *Vincenti.*] Dæmonem, carnem, mundum, peccatum.

2. *De ligno vitæ.*] Qui de ligno ſeu arbore vitæ edebat, vitam habebat immortalem. Lignum ergo vitæ hic dicitur Deus, qui clarè viſus vitam præbet immortalem.

3. *Coronam.*] Metaphora ſumitur à certantibus quibus dabatur corona. *Vide 1. Cor. 9.*

4. *Vitæ.*] Coronam ſemper viuentem, manentem, mercedem nunquam deficientem.

5. *Manna.*] Eo ſignificatur æterna fœlicitas quæ inſtar manna dulciſſima eſt, continetq; voluptatem omnem, ſicut illud omnium ciborum ſapores.

6. *Abſconditum.*] Quia non omnibus datur at reſeruatur electis.

7. *Calculum candidum.*] Calculo candido gentiles numerabant dies fœlices: calculum ergo candidum vocat diem fœlicem, ſeu vitam omni voluptate plenam quæ albo lapillo ſignatur.

8. *Nomen nouum.*] .i. nomen filij Dei adoptiui, nomen hæredis Dei, quo nomine beati omnes appellantur: quod nomen dicitur nouum, quia licet ante ob ſpem, & quia renati ex aqua & Spiritu ſancto eſſent filij & dicerentur, tamen nunquam dicti ſunt filij eo modo quo perfectiſſimè nomen filij dicitur, in iis qui adoptantur cum iis datur reipſa paterna hæreditas.

9. *In Domino.*] In eo exiſtentes tanquam viua eius membra.

10. *Amodò.*] A tempore mortis.

11. *Dicit ſpiritus.*] Iubet Spiritus ſanctus.

12. *Opera.*] Merces operum.

13. *Sequuntur.*] Immediatè, ſine mora.

14. *Opera mea.*] Mandata mea.

15. *Poteſtatem ſuper gentes.*] Quia eas quæ Chriſto non crediderunt, iudicabit cum eo in die iudicij, & æternæ mortis ſupplicio tradet.

16. *Reget.*] Dominabitur, quia qui regit, dominatur.

17. *In virga ferrea.*] Similitudo eſt à paſtore qui oues ſuas iratus virga ferrea percutit & perdit: qua indicatur mortis æternæ ſententia qua iuſti impios percuſſuri ſunt.

18. Tan

5. *Credere.*] Sine magna diſcretione.

6. *Probate ſpiritus.*] Cum magno iudicio diſcernere ſtudete an ex Deo ſint qui loquuntur vobis an ex diabolo, hoc eſt ſi Catholicæ fidei conſona loquuntur, aut contraria.

7. *Leuis.*] Inconſtans, vt qui tam facilè aliorum verbis moueatur, nec prudenter apud ſe prius ſtatuat, inquirendum eſſe de veritate eorum quæ narrantur.

8. *Minorabitur.*] Scilicet corde .i. defectum patietur ſapientiæ, minorabitur item in fama & nomine, minoriſque erit exiſtimationis.

9. *Et qui delinquit &c.*] Sic conſtruenda hæc. Et inſuper habebitur ac reputabitur talis qui peccat in animam ſuam .i. talis non tantum peccat in proximum citò de illo malè ſentiendo, ſed etiam in ſeipſum, quia ſe leuitate commaculat, & ſe decipi leuiter permittit, & ſe multorum malorum periculo exponit.

CAPVT IV.

De fide ſeu fiducia.

§. 1. NE MAXIME QVIDEM CONiunctis credendum ſeu fidendum.

Eccli 32. 26. 1 *A filijs tuis caue, & à domeſticis tuis attende.*

Michea 7. 5. 6. *Nolite credere* 2 *amico, & nolite confidere in* 3 *duce: ab ea quæ* 4 *dormit in ſinu tuo cuſtodi clauſtra oris tui. Quia filius contumeliam facit patri & filia conſurgit aduerſus matrem ſuam, nurus aduerſus ſocrum ſuam, & inimici hominis domeſtici eius.*

Quod idem totidem pene verbis repetitur à Chriſto Domino Matt. 10. 21.

1. *A filijs &c.*] Non tantum quia infidi ſunt nonnunquam, ingrati & perniciem molientes, ſed quod etiam animæ noxia ſæpe ſuggerant.

2. *Amico.*] Quia nec hic fidem ſeruabit.

3. *Duce.*] Siue ſit dux belli, ſiue princeps, ſiue magiſter.

4. *Dormit in ſinu.*] .i. ab vxore caue: ne ei aperias tua ſecreta.

FIDVCIA.

Vide ſpes & fides cap. 4.

FILIVS. FILIA.

Vide Educatio. Parentes. Obedientia.

§. 1. VARIA MONITA ET PRÆCEPTA ſeruanda filijs erga parentes.

PRIMVM OBEDIANT PARENTIBVS, honorent illos, etiam matrem, ijs ſeruiant & quo fructu.

1 *Audi fili mi diſciplinam patris tui & ne dimittas legem matris tuæ: vt addatur* 2 *gratia capiti tuo &* 3 *torques collo tuo.* Prou. 1. 8. 9.

Audi patrem tuum qui genuit te & ne contemnas cum ſenuerit mater tua. Prou. 23. 22

4 *Iudicium patris audite filij &* 5 *ſic facite, vt ſalui ſitis,* 6 *Deus enim honorauit patrem in filijs, &* 7 *iudicium matris* 8 *exquirens, firmauit in filios.* Eccli. 3. 2. 3.

Filij obedite parentibus veſtris 9 *in Domino: hoc enim* 10 *iuſtum eſt.* Ephes 6. 1.

Honora patrem tuum, & matrem tuam vt ſis longæuus ſuper terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi. Exod. 20. 12.

Honora patrem tuum, & 11 *gemitus matris tuæ nè obliuiſcaris. Memento quoniam niſi per illos natus non fuiſſes &* 12 *retribue illis, quomodo & illi tibi.* Eccli. 7. 29. 30.

13 *Sicut qui theſaurizat, ita & qui honorificat matrem ſuam, qui honorat patrem ſuum* 14 *iucundabitur in filijs, & in die orationis ſuæ* 15 *exaudietur. Qui honorat patrem ſuum vita viuet longiore: & qui obedit patri* 16 *refrigerabit matrem. Qui timet Dominum honorat parentes, & quaſi dominis* 17 *ſeruiet his, qui ſe genuerunt. In* 18 *opere, &* 19 *ſermone, & omni* 20 *patientia honora patrem tuum, vt ſuperueniat tibi* 21 *benedictio à Deo, & benedictio illius in nouiſſimo maneat. Benedictio patris firmat* 22 *domos filiorum, maledictio autem matris* 23 *eradicat fundamenta.* Eccli. 3. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11

1. *Audi.*] .i. obedi.

2. *Gratia.*] Per hanc intelligit omnia quæ caput ornant vt diademata, coronæ &c.

3. *Torques.*] Per hunc intelligit quæcumque gutturi & pectori decorum afferunt. Obliquè autem intelligit honores & magiſtratus, vt metaphora ducatur ab ornamentis regum. Vel per gratiam intelligi poſſunt gratiarum dona à Deo conferenda quaſi ſi donarentur corona & torque pretioſis, ſcilicet proſperitas, bona fama, opes &c.

4. *Iudicium patris.*] .i. id quod pater præſcribit faciendum.

5. *Sic facite.*] Scilicet ſicut pater iudicat faciendum .i. obedite illi.

6. *Deus honorauit &c.*] Quando filijs præcepit honorem illi deferri.

7. *Iudicium matris &c.*] Quia præcepta matris Deus ſuo præcepto, Honora patrem &c. rata facit, diuinã eis authoritatem dãdo.

8. *Exquirens.*] Scil. dum requirit vt iudicium

dicium & lex matris fiat à filijs, ipſe illud iudicium firmum reddidit ſuper ipſos filios.

9. *In Domino.*] In his quæ ad Deum pertinent.

10. *Iuſtum.*] Quia ad id tum ius naturale, tum præceptum diuinum obligat.

11. *Gemitus.*] Quos & ante partum in vteri geſtatione & in partus doloribus & poſt partum in educatione pro te ſuſtinuit. *Vide ad idem Tobiæ* 4.

12. *Retribue &c.*] .i. ſummam eis gratiam refer, quemadmodum ſummam ab eis accepiſti.

13 *Sicut &c.*].i. talis comparat ſibi opes ſeu temporales, ſeu ſpirituales.

14. *Iucundabitur in filijs.*] Quia Deus dabit ei poſteritatem & filios, eoſque qui ei afferant gaudium.

15. *Exaudietur.*] Omnium votorum ſuorum compos fiet.

16. *Refrigerabit matrem.*] .i. recreabit, reficiet loco dolorum quos eſt perpeſſa.

17. *Seruiet.*] Pro beneficio generationis.

18. *Opere.*] Promptè ſcil. obediendo, ſeruiendo & ſubueniendo.

19. *Sermone.*] Benignè ac humiliter loquendo.

20. *Patientia.*] Tolerando defectus, & mãdatorum rigorem non detrectando.

21. *Benedictio.*] Dei benedictio, omne bonum ſecum defert.

22. *Domos filiorum.*] .i. familias & res ſtabiles reddit.

23. *Eradicat fundamenta.*] Penitus ſubuertit eorum domos, atque progenies. Id patuit in maledictione Noë & aliorum Patriarcharum. *Vide Auguſt. l.* 21. *de ciuitate Dei cap.* 8. quid maledictio matris in 10. filios operata ſit.

§. 2. Tertio admittant eorvm correptionem.

Prou. 13.1. *Filius ſapiens, doctrina patris: qui autem* [2] *illuſor eſt,* [3] *non audit cum arguitur.*

1. *Doctrina patris.*] .i. Doctrina ſeu etiam caſtigatio & correptio patris, efficit filium ſapientem, nec aliunde eſſe poteſt.

2. *Illuſor.*] Deriſor rectè monentis.

3. *Non audit &c.*] Ac proinde nunquam erit ſapiens, quia reijcit id per quod ſapientia paratur.

§. 3. Qvarto non detegant eorum vitia.

Eccli. 3.12. 13. *Ne glorieris in* [1] *contumelia patris tui, non enim eſt tibi gloria, ſed confuſio, gloria enim hominis ex honore patris ſui, & dedecus filij pater ſine honore.*

1. *Contumelia.*] .i. Ignominia, infamia, ſunt enim qui ex parentum dedecore ſibi gloriam quærant, dum volunt ijs videri meliores & ſapientiores, & ob id eorum vitia, quæ celare debuerant, prædicant.

§. 4. Qvomodo sese erga parentes ſenes habere debeant, & quo fructu.

Fili [1] *ſuſcipe ſenectam patris tui, & non contriſtes eum in vita illius: & ſi defecerit* [2] *ſenſu, veniam da, & ne ſpernas eum in* [3] *virtute tua:* [4] *eleemoſyna enim patris non erit in obliuione. Nam pro peccato matris reſtituetur tibi bonum, & in iuſtitia ædificabitur tibi, & in die tribulationis commemorabitur tui: & ſicut in ſereno glacies ſoluentur peccata tua.* Eccli. 3.14. 15.16.17.

1. *Suſcipe ſenectam.*] .i. eam ſubleua, ſuccurre inopiæ eius, conſolatione eam erige, cum ferè ſenes ſibi ſufficere nequeant.

2. *Senſu.*] Prudentia.

3. *Virtute tua.*] Tam mentis quam corporis, quia ſcilicet & acumine mẽtis & viribus corporis eum ſuperas.

4. *Eleemoſyna &c.*] Huius explicationem, *Vide V. Eleemoſyna capite* 4. §. 10. *n.* 7.

§. 5. Filiis cogitandvm qvibvs orti parentibus, vt ſic eos imitentur.

Nolite ita loqui: quoniam filij [1] *ſanctorum ſumus & vitam illam expectamus, quam Deus daturus eſt his qui fidem ſuam nunquam mutant ab eo.* Tob. 2.18.

Filij ſanctorum ſumus, & non poſſumus ita coniungi ſicut gentes, quæ ignorant Deum. Tob. 8.5.

1. *Sanctorum.*] Patriarcharum & prophetarum: vel *ſanctorum* .i. fidelium qui ſancti ſunt .i. Deo dicati.

§. 6. Poenæ eorvm qvi parentibus non obediunt.

Si genuerit homo filium contumacem & proteruum qui non audiat patris ac matris imperium, & coercitus obedire contempſerit, apprehendent eum & ducent ad ſeniores Ciuitatis illius, & ad portam iudicij, dicentque ad eos. Filius noſter iſte proteruus & contumax eſt, monita noſtra audire contemnit, comeſſationibus vacat, & luxuriæ, atque conuiuijs, lapidibus eum obruet populus ciuitatis & morietur, vt auferatis malum de medio veſtri, & vniuerſus Iſrael audiens pertimeſcat. Deuter. 21. 18.19.20. 21.

§. 7. POENA EORVM QVI EOS DEſerunt aut exacerbant.

Eccli. 3. 18. *Quam malæ famæ eſt qui [1] derelinquit patrem, & eſt à Deo maledictus qui [2] exaſperat matrem.*
Vide Verbo Furtum §. 1.

1. *Derelinquit.*] Non ſuccurrēdo ei in neceſſitatibus.
2. *Exaſperat.*] Sua rebellione aut deſertione, ad iram prouocat.

§. 8. POENA EORVM QVI PARENtes deſpiciunt, decident &c.

Prou. 30. 17 *Oculum, qui [1] ſubſannat patrem & qui deſpicit [2] partum matris ſuæ, [3] effodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filij aquilæ.*

1. *Subſannat.*] Deſpicit, ridet ob quædam quæ videt in patre.
2. *Partum.*] Parturitionem & laborem quem in pariendo, eius cauſa ſuſtinuit.
3. *Effodiant &c.*] .i. ſuſpendatur in patibulo, ibique eius oculos eruant & comedant, qui oculi cauſam dederunt primum deſpiciendi parentes. Poteſt etiam intelligi vt illius adhuc viuentis oculi ab auibus eruantur, cœcuſque fiat qui oculis in parentes peccauit: nec videat amplius in eis quæ ad eos deſpiciendos, illum inducant.

§. 9. FILIORVM ET FILIARVM praui mores & vitia, redundant in parentum infamiam.

Eccli. 22. 3. 4. 5. *Confuſio patris eſt [1] de filio indiſciplinato, [2] filia autem [3] in deminoratione fiet. [4] Filia prudens hæreditas viro ſuo, nam quæ [5] confundit, in [6] contumeliam ſit genitoris. Patrem & virum confundit [7] audax, & [8] ab impijs non minorabitur: [9] ab vtriſque autem [10] inhonorabitur.*

1. *De filio indiſciplinato.*] Quia patris erat eum benè inſtituere.
2. *Filia.*] Supple ſi talis ſit ſine diſciplina & inſtitutione.
3. *In deminoratione.*] Quia parui fiet nec commendabilem ſe reddet cōiugio, vel quia damnum afferet parentibus & marito.
4. *Filia prudens &c.*] .i. prudentiam filiæ amabit vir eius tanquam hæreditatem & patrimonium vt per quam multa commoda conſequatur, & in qua iudicabit ſe magna dote donatum.
5. *Confundit.*] Quę probro & confuſione res dignas facit.
6. *Contumeliam.*] Ignominiam, & quidem maximè apud maritum ſuum qui de ea apud patrem expoſtulat.
7. *Audax.*] Inuerecunda, confundit autem quia inuerecundia multorum malorum, atq; adeo impudicitiæ cauſa eſt.
8. *Ab impijs non minorabitur.*] Etiam impijs inuenietur non eſſe inferior.
9. *Ab vtriſque.*] Tam viro quam parente.
10. *Inhonorabitur.*] Contemnent eam, ſubſidia ei ſubtrahent & iuſtis pœnis afficient.

FRAVS.

Vide Dolus.

FVRTVM.

Vide Iniuſtitia. Dolus. Diues. Auaritia.

§. 1. FVRTVM EST, ACCIPERE QVIDPIAM à parentibus, ijs inuitis.

Qui ſubtrahit aliquid à patre ſuo, & à matre, & dicit hoc non eſſe peccatum, [1] particeps homicidæ eſt. Prou. 28. 24

1. *Particeps.*] .i. ſocius, quia grauiter peccat, dignuſque eſt qui vt homicidæ imo parricidæ puniatur, quod intellige de ijs qui ita ſpoliant parentes, vt eos ad inopiam redigant, quæ non minus quam mors affligit & enecat.

§. 2. FVRTI POENÆ ET EFFECTVS.

ÆTERNA DAMNATIO.

Nolite errare: neque fornicarij neque fures, neque rapaces regnum Dei poſſidebunt. 1. Cor. 6. 9. 19.
Non egerunt pœnitentiam ab homicidijs ſuis, neque à veneficijs, neque à fornicatione ſua, neque à furtis ſuis. Apoc. 9. 21.

§. 3. AD IDEM ADDITIS POENIS temporalibus.

[1] Hæc eſt maledictio, quæ egreditur ſuper faciem omnis terræ, quia omnis fur ſicut [2] ibi ſcriptum eſt iudicabitur, [3] & omnis iurans ex hoc ſimiliter iudicabitur. Educam illud dicit Dominus exercituum, & veniet ad domum furis, & ad domū iurantis in nomine meo mendaciter, & commorabitur in medio domus eius, & conſumet eam, [4] & ligna eius, & lapides eius. Zach. 5. 3. 4.

1. *Hęc eſt maledictio &c.*] .i. hoc volumen ſignificat punitionem quæ ventura &c.
2. *Ibi.*] In eo volumine .i. iuxta pœnas ibi contentas punietur.
3. *Educam illud.*] Scil. volumen .i. pœnas ibi contentas .i. efficiam vt quod tu modo in viſione cognoſcis, illi re ipſa experiantur.

4. *Et ligna &c.*] Vt nunquam deleatur memoria ſupplicij, & alij inde terreantur.

§. 4. FVRTVM DEPAVPERAT.

Prou.11.24 1 *Alij diuidunt propria, & ditiores fiunt: alij rapiunt non ſua & ſemper in egeſtate ſunt.*

1. *Alij.*] Vide V. Eleemoſyna, cap.4. §. 13. num.11.

§. 5. MVLTA HABES DE DIVITIIS, domibus, poſſeſſionibus &c. furto partis, ædificatis, & quot mala accerſant poſſidentibus ea, tum in hac vita, tum in futura, verbo Diues & Auaritia.

§. 6. OBLATIONES EX FVRTO non ſuſcipit Deus.

Mala.1.13. *Intuliſtis, de rapinis claudum & languidum, & intuliſtis munus: numquid ſuſcipiam de manu veſtra, dicit Dominus?*

Eccli.34.21 22. *Immolantis: ex iniquo, oblatio eſt: maculata, & nonſunt beneplacita ſubſannationes iniuſtorum. Dona iniquorum non probat altiſſimus, nec reſpicit in oblationes iniquorum, nec in multitudine ſacrificiorum eorum propitiabitur peccatis. Qui offert ſacrificium ex ſubſtantia pauperum quaſi qui victimat filium in conſpectu patris ſui.*

Eccli.35.14 15. *Noli offerre munera prava, non enim ſuſcipiet illa, & noli inſpicere ſacrificium iniuſtum, quoniam Dominus iudex eſt, & non eſt apud illum gloria perſonæ.*

1. *De rapinis.*] Cum diceretis eſſe de labore.

2. *Ex iniquo.*] Ex iniuſtè partis.

3. *Maculata.*] Reprehenſibilis.

4. *Nonſunt beneplacitæ.*] Eſt mioſis, imò maximè diſplicent.

5. *Subſannationes.*] Ita vocat dona impiorum, quia iis videntur Deum potius ridere quam illum honorare.

6. *Propitiabitur.*] Placabitur, quod intellige de permanentibus in peccatis, & tamen impunitatem ſibi propter ſua munera promittentibus.

7. *Qui offert &c.*] Vide V. Eleemoſyna cap. 5. §. 6.

8. *Praua.*] Qualia ſunt quæ ex furto.

9. *Inſpicere.*] Vt ſcilicet in illo fiduciam tuam colloces, & putes te eius contemplatione Deo fore gratum.

10. *Iudex.*] Planè incorruptus.

11. *Non eſt apud illum &c.*] .i. Apud eum non valet dignitas & excellentia quam quis habet in exiſtimatione hominum, ita vt diuiti iniurioſo in pauperes ob eius magnifica munera faueat.

§. 7. PROHIBETVR FVRTVM.

Non furtum facies. Exod.20.15

Qui furabatur, iam non furetur, magis autem laboret operando manibus ſuis quod bonum eſt, vt habeat vnde tribuat neceſſitatem patienti. Ephe.ſ.4.28

1. *Quod bonum eſt.*] Opus vtile & ſine peccato.

§. 8. PECCAT QVI FVRTI EST PARTICEPS quocumque id fiat modo.

Qui cum fure participat, odit animam ſuam, adiurantem audit & non indicat. Prou.29.24.

1. *Participat.*] Non tantum qui partem accipit rei alienæ, ſed qui quouis modo cum fure cooperatur, decem modis id fieri docet vulgatus verſiculus. *Iuſſio, conſilium &c.*

2. *Odit animam ſuam.*] Quia eam infamiæ & damnationi æternæ exponit.

3. *Adiurantem audit.*] .i. Audiet eum qui iureiurando exigit ex officio vt furtum prodatur, non tamen indicabit, ne cogatur reſtituere. Significat non tantum peccare furem in proximum cuius rem detinet, ſed in Deum, cui adiuratus ab eo qui poteſt ex officio non dat gloriam. Eſt enim adiurare, metu religionis aut pietatis violandæ, aut vltionis aut maledictionis Dei incurrendæ, adigere ad faciendum aliquid aut dicendum.

GAVDIVM.

Vide verbo Iuſtus. Tribulatio. Triſtitia. Peccatum. Conſolatio, è quo potiſſimùm licebit multa huc euocare.

§. 1. GAVDII IN GENERE SVMPTI laus & effecta.

Non eſt cenſus ſuper cenſum ſalutis corporis, & non eſt oblectamentum ſuper cordis gaudium. Iucunditas cordis, hæc eſt vita hominis, & theſaurus ſine defectione ſanctitatis: & exultatio viri eſt longæuitas. Splendidum cor, bonum in epulis eſt: epulæ enim illius diligenter fiunt. Eccli.30.16 23.27.

Vide V. Animus cap.2. § 5.

1. *Non eſt cenſus &c.*] .i. non ſunt vllæ diuitiæ maiores ſanitate.

2. *Et non eſt &c.*] .i. Gaudium mentis internum omnibus eſt præferendum corporis voluptatibus, quod maximè verum eſt in eo gaudio quod de Deo & bona conſcientia percipitur.

3. *Iucunditas cordis.*] Honeſto animi lætitia quæ de Dei donis concipitur vt de ſanitate, viribus, de beneficiis gratiæ &c.

4. *Eſt vita hominis.*] Quia facit vt homo verè viuat, nam ſine gaudio, veriùs mors eſt quam vita, vel quia facit vt viuat diutius. Vel ſi de ſpirituali iucunditate ſit ſermo, ea eſt vita hominis, quia etiam vitam animæ coram Deo affert.

5. *Theſaurus ſine defectione.*] .i. indeficiens, inexhauſtus, quia talis lætitia ſpiritualis, facit vt quis perpetuò habeat ſanctitatis abundantiam, quam animi lætitia cuſtodit. Poteſt etiam accipi ita vt *Theſaurus ſanctitatis* non referatur ad *Iucunditas cordis*, ſed vt referatur *ad vitam hominis*: & ſit ſenſus. Iucunditas cordis eſt vita hominis: & theſaurus ſanctitatis eſt etiam vita hominis.

6. *Eſt longæuitas.*] Longam vitam adfert.

7. *Splendidum cor.*] .i. Nulla triſtitia aut alia paſſione obnubilatum, ſeu cor lætum.

8. *Bonum in epulis eſt.*] .i. in cibis ſuis eſt iucundum, ſeu talis homo iucundus eſt & cibos ſuos cum voluptate ſumit, & aliis liberaliter atque iucundè communicat.

9. *Epulæ &c.*] .i. Curat cibos bene parari, nec per mœrorem eorum curam negligit, nec per auaritiam ſordidè menſam inſtruit.

§. ADD. QVOMODO GAVDIVM SE prodat per vultum. *Vide Ibidem teſtimonio primo & locis ibidem allatis.*

§. 2. QVI SEMPER GAVDEAT, difficilè eſt reperire.

Eccli. 13. 32. 1 *Veſtigium cordis boni*, [2] *& faciem bonam, difficilè inuenies & cum labore.*

1. *Veſtigium cordis boni.*] .i. Indicium animi læti & benè affecti.

2. *Et faciem bonam.*] Idem eſt cum priori; eſt enim facies bona ſeu læta, indicium cordis boni.

3. *Difficilè inuenies.*] Quia pauci ſunt qui diu & conſtanter ſint læto corde & facie, ob varia huius vitæ mala tum corporalia, tum ſpiritualia.

§. 3. VERVM GAVDIVM MANAT à Dei memoria.

Pſal. 76. 3. 1 *Renuit conſolari anima mea*, [2] *memor fui Dei*, & [3] *delectatus ſum*, & [4] *exercitatus ſum*: & [5] *defecit ſpiritus meus.*

1. *Renuit &c.*] Quantumuis mihi blandiretur mundus & voluptates, nolui in iis gaudere, ſciens eas ſecum trahere maiores triſtitias.

2. *Memor fui Dei.*] In quo ſolo verum gaudium.

3. *Delectatus ſum.*] Si tantum delectat Dei memoria, & plus delectat quam præſentia voluptatum mundanarum, quid faciet Dei præſentia?

4. *Exercitatus ſum.*] Meditando & mecum ipſe colloquendo de mœroribus exilij & de iucunditate patriæ.

5. *Defecit.*] Præ deſiderio.

§. 4. IVSTORVM EST GAVDERE.

Et iuſti [1] *epulentur*, & [2] *exultent in conſpectu Dei*, *& delectentur in lætitia.* Pſal. 67. 4.

Exultate iuſti in Domino rectos decet collaudatio. Pſal. 32. 1.

1. *Epulentur.*] Reficiantur alimonia tum corporis, tum animi.

2. *Exultent in conſpectu Dei.*] Geſtiant præ gaudio, ſed ea modeſtia quæ decet eos qui ſciunt ſe à Deo videri.

§. 5. GAVDII IVSTORVM encomia & effectus.

1 *Fructus ſpiritus eſt charitas*, [2] *gaudium &c.* ad Gal. 5. 22.

[3] *Non eſt regnum Dei eſca & potus: ſed iuſtitia & pax, & gaudium in Spiritu ſancto.* Rom. 14. 17.

[4] *Gaudium Domini eſt fortitudo noſtra.* 2. Eſdræ 8. 10.

Vide item §. 1.

1. *Fructus Spiritus.*] .i. opera ſancti Spiritus inhabitantis in homine, quę ſunt tanquam boni fructus ex bona arbore vt refectionem perpetuæ ſaturitatis prębeant electis.

2. *Gaudium.*] In Deo, de Deo, propter Deum. Item de bono proximi.

3. *Non eſt regnum Dei &c.*] .i. In cælo non erunt carnales deliciæ, ſed ſpirituales, ſcilicet gaudium &c.

4. *Gaudium Domini &c.*] .i. ſpirituali gaudio fortiores efficiemini.

§. 6. COHORTATIONES ad verum gaudium.

Semper gaudete. 1. Theſſ. 5. 16.

1 *Gaudete* [2] *in Domino ſemper: iterum dico gaudete.* Philipp. 4. 4.

[3] *Spe gaudentes.* Rom. 12. 12.

Gaudium tibi ſit ſemper. Tob. 5. 11.

1. *Gaudete.*] Licet afflictionibus multis vexemini.

2. *In Domino.*] Gaudio ſcilicet ſpirituali.

3. *Spe.*] Propter expectationem cæleſtium bonorum.

§. 7. PEC-

§. 7. PECCATORIS GAVDIVM OMNE vanum, & nullum.

Eccle 2.2. *1 Riſum putaui errorem, & gaudio dixi: quid fruſtrà deciperis?*

Tobiæ 5.12 *Quale gaudium mihi erit qui [2] in tenebris ſedeo: & lumen cæli non video.*

1. *Riſum.*] Vide V. Conſolatio §.11.

2. *In tenebris.*] Quam ſint denſæ tenebræ quibus tenetur peccatoris animus ſatis per ſe patet, qui Dei vindictam capiti ſuo imminentem non videt, infernum apertum &c. quæ eum comitantur mala.

§. 8. DE QVIBVS GAVDEAT PECCATOR.

Prou.2.14. *Qui lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus peſſimis.*

§. 9. VETATVR PECCATORI GAVDERE.

Oſee 9.1. *1 Noli lætari Iſrael, noli exultare [2] ſicut populi: quia [3] fornicatus es à Deo tuo, [4] dilexiſti mercedem ſuper omnes areas tritici.*

Iacob.4.9. *[5] Miſeri eſtote & lugete, & plorate: riſus veſter in luctum conuertatur, & gaudium in mœrorem.*

1. *Noli lætari.*] Licet omnia tibi læta euenirent.

2. *Sicut populi.*] Sicuti cæteræ gentes quæ lætari vtcumque poſſunt rebus ſecundis: cum Deum non cognoſcant, nec ſciant ſibi iratum.

3. *Fornicatus es.*] Fornicatione ſpirituali, cum eum peccando deſeruiſti.

4. *Dilexiſti &c.*] .i. Vbicumque erat ſpes lucri ex idololatria non dubitaſti idola colere. *ſuper .i. ad.*

5. *Miſeri.*] Vide verbo Contritio cap. 3. §. 1. nu. 21.

GLORIA.

Vide Honor & alia ibi citata.

§. 1. VERA SOLI DEO DEBETVR.

1. ad Tim. 1.17. *Regi autem ſæculorum immortali, inuiſibili, ſoli Deo honor, & gloria in ſæcula ſæculorum amen.*

Iſa.42.8. *Ego Dominus, [1] hoc eſt nomen meum: [2] gloriam meam alteri non dabo, & laudem meam ſculptilibus.*

1. *Hoc eſt nomen meum.*] q. d. neque illud eſſe patiar cum alio commune.

2. *Gloriam meam.*] Quæ tanto reſpondet nomini.

§. 2. DEBETVR NIHILOMINVS etiam ſapienti.

Gloriam [1] ſapientes [2] poſſidebunt: ſtultorum exaltatio [3] ignominia. Prou.3.35.

1. *Sapientes.*] Iuſti. Eſt enim iuſtitia & vita immaculata, vera ſapientia.

2. *Poſſidebunt.*] Velut hæreditario iure, tum in præſenti, tum maximè in altera vita.

3. *Ignominia.*] Quia adferet eis æternam ignominiam, & ſæpe temporalem, nam tolluntur in altum (inquit ille) vt lapſu grauiore ruant.

§. 3. ET HVMILI.

Cum vocatus fueris ad nuptias, vade, recumbe in nouiſſimo loco: vt cum venerit qui te inuitauit, dicat tibi: Amice aſcende ſuperius, tunc erit tibi gloria coram ſimul diſcumbentibus. Lucæ 14.10

§. 4. ITEM EI QVI OPIBVS SVIS non abutitur.

1 Qui probatus eſt in illo, & [2] perfectus eſt, erit illi [3] gloria æterna. Eccli.31.10

1. *Qui probatus eſt in illo.*] Scil. auro .i. aurum namque hominis probat animum, quia per illud magna ingeritur tentatio ad vitia quædam perpetranda.

2. *Perfectus eſt.*] .i. Integer & inculpatus, quia ab eo non potuit ſuperari.

3. *Gloria æterna.*] Tum apud Deum, tum apud homines.

§. 5. IN OMNIBVS DIVINA gloria quærenda.

1 Si quis loquitur, [2] quaſi ſermones Dei: [3] ſi quis miniſtrat, [4] tanquam ex virtute quam adminiſtrat Deus: vt in omnibus honorificetur Deus per Ieſum Chriſtum cui eſt gloria, & imperium in ſæcula ſæculorum. Amen. 1.Pet.4.11.

Siue manducatis ſiue bibitis, ſiue aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. 1.Cor.10.31

Omne quodcunque facitis in verbo, aut in opere, [5] omnia [6] in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, gratias agentes Deo & Patri [7] per ipſum. Colloſ.3.17.

1. *Si quis loquitur.*] Ex gratia ſibi data, docendo, ſiue exhortando.

2. *Quaſi ſermones Dei.*] Sic loquatur quaſi ſermones non hominis ſed ipſius Dei, ſe tantum diſpenſatorem non Dominum exiſtimans.

3. *Si quis miniſtrat.*] Corporale aliquod exhibet miniſterium.

4. *Tanquam ex virtute &c.*] .i. ſic agat quaſi non

non ex ſua virtute aut fortitudine, ſed quaſi ex virtute quam Deus ipſi in miniſterium contulit proximorum.

5. *Omnia.*] ſci. Facite.

6. *In nomine.*] .i. Ad gloriam & honorem.

7. *Per ipſum.*] ſci. Chriſtum, quoniam à Patre nobis omnia per Chriſtum bona procedunt.

§. 6. IN SOLO DEO GLORIANDVM.

Eccli.10.25 1 *Gloria diuitum, honoratorum, & pauperum, timor Dei eſt.*

Hier.9.23. *Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua, & fortis in fortitudine ſua: & non glorietur diues in diuitiis ſuis: ſed in hoc glorietur qui gloriatur ſcire & noſſe me.*

Eccli.9.22. *In timore Domini ſit tibi gloriatio.*

2.Cor.10. 17.18. *Qui gloriatur,* [2] *in Domino glorietur: non enim qui ſeipſum* [3] *cõmendat ille* [4] *probatus eſt, ſed* [5] *quem Deus commendat.*

1. *Gloria diuitum &c.*] .i. neque diuites in diuitiis, neque honorati in ſuis honoribus, ſed neque pauper ſe animo debet deiicere ob ſuam tenuitatem, ſed his omnibus in ſolo Deo gloriandum quod ſentiant ſe Dei habere timorem, qui ſi adſit nihil obfuerit paupertas: ſi deſit, nihil profuerint opes, aut honores.

2. *In Domino.*] .i. ſecundum Dominum & non ſecundum carnem, neque ad vanitatem, ſed in veritate coram Deo.

3. *Commendat.*] Laudat.

4. *Probatus eſt.*] Commendatus & laude gloriaque dignus.

5. *Quem Deus commendat.*] Facit commendatione & laude dignum, vel etiam ſignis demonſtrat.

§. 7. ET IN CRVCE CHRISTI Domini, eiuſque ſtigmatibus.

Gala.6.14 1 *Mihi abſit gloriari niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti: per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo.*

ad Gal.6. 17. *De cætero* [2] *nemo mihi moleſtus ſit: ego enim* [3] *ſtigmata Domini Ieſu in corpore meo porto.*

1. *Mihi abſit.*] Huius explicationem require V. Crux, parte prima §. 2.

2. *Nemo mihi moleſtus ſit.*] Vt mihi perſuadeat circumciſionis aut legis prędicationem.

3. *Stigmata porto.*] Tanquam Chriſti miles glorioſus porto cicatrices & ſigna paſſionis & vulnerum quæ ob eius amorem & prædicationem ſuſcepi, in quibus etiam glorior, dum recordor perſecutionum quas pro crucis gloria & Euangelica libertate ſuſtinui.

§. 8. ITEM IN SPE BEATITVDINIS æternæ, & in aduerſis quibuſlibet.

Gloriamur in ſpe [1] *gloriæ filiorum Dei. Non ſolum autem, ſed & gloriamur in tribulationibus: ſcientes quod tribulatio* [2] *patientiam operatur.* Rom.5.2.3.

Glorietur [3] *frater humilis* [4] *in exaltatione ſua.* Iacob 1.9.

1. *Gloriæ filiorum Dei.*] Quæ danda eſt filiis adoptiuis Dei.

2. *Patientiam operatur.*] Quia facit vt homo in ea ſe exerceat, cum tribulatio ſit eius obiectum.

3. *Frater humilis.*] .i. pauper & deſpectus.

4. *In exaltatione ſua.*] In conſideratione ſublimis ſtatus quo exaltabitur in futura vita.

§. 9. ITEM IN TESTIMONIO bonæ conſcientiæ.

Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ. 2.adCor.1. 12.

Vide V. Patientia §. 6. & 7.

§. 10. DE FVTVRO QVIA INCERtum non gloriandum. *Verbo Vita* §. 8. *ex Prou.* 27.1.

Ne glorietur [1] *accinctus, æquè vt* [2] *diſcinctus.* 3.Reg.20. 11.

1. *Accinctus.*] Supple ad prælium, ante eius victoriam.

2. *Diſcinctus.*] Soluto baltheo .i. parta victoria.

§. 11. NON GLORIANDVM IN VESTITV. *Vide Veſtis ex Eccli.* 11. 4.

§. ADD. QVOMODO DIVES poterit gloriari. *Vide verbo Humilitas* §. 8. *nu.* 3.

§. 12. HOMINVM GLORIA NON quærenda in bonis operibus.

Attendite ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus vt videamini ab eis: alioquin mercedem non habebitis apud patrem veſtrum qui in cælis eſt. Matt.6.1.

Amen dico vobis, receperunt mercedem ſuam. Matt.6.2.

Vide cætera vſque ad verſ.7.

Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam. Philipp.2.3.

§. 13. EA IMPEDIT FIDEI ſuſceptionem.

1 *Quomodo vos poteſtis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam quæ à ſolo Deo eſt non quæritis?*

1. *Quomodo.*] Huius explicationem Vide V. Ambitio §. 4.

§. 14 IN PECCATORES QVI DE peccatis gloriantur.

Ad Philip. 3.18.19. 1 *Multi ambulant, quos ſæpe dicebam vobis (nunc autem & flens dico) inimicos crucis Chriſti: quorum finis, interitus: quorum deus, venter eſt, & gloria in confuſione ipſorum qui terrena ſapiunt.*

1. *Multi ambulant.*] Vide V. Crux parte 1. §. 4.

GLORIA CÆLESTIS.

Quæcumque de hac dicenda occurrent, ea ferè reuocabuntur ad hunc vulgatum verſiculum: Quis, quid, vbi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando.

CAPVT I.

De quis, & quis non, & quot.

§. 1. QVINAM ADIPISCANTVR gloriam cæleſtem.

Tobiæ 2.18 *Filij ſanctorum ſumus: & vitam illam exſpectamus, quam daturus eſt his, qui fidem ſuam numquam mutant ab eo.*

Apoc. 2.7. [1] *Vincenti dabo edere [2] de ligno vitæ, quod eſt in paradiſo Dei mei.*

Apoc. 2.10. *Eſto fidelis vſque ad mortem, & dabo tibi [3] coronam [4] vitæ.*

Apoc. 2.17. *Vincenti dabo [5] manna [6] abſconditum, & dabo illi [7] calculum candidum, & in calculo [8] nomen nouum ſcriptum, quod nemo ſcit, niſi qui accipit.*

Apoc. 14.13 *Beati mortui qui [9] in Domino moriuntur. [10] amodò iam [11] dicit Spiritus vt requieſcant à laboribus ſuis, [12] opera enim illorum [13] ſequuntur illos.*

Apoc. 2.26. 27.28. *Qui vicerit, & cuſtodierit vſque in finem [14] opera mea; dabo illi [15] poteſtatem ſuper gentes, & [16] reget eas [17] in virga ferrea, & [18] tamquam vas figuli confringentur; ſicut & ego [19] accepi à patre meo: & dabo illi [20] ſtellam matutinam.*

Apoc. 3.5. 21. *Qui vicerit, ſic veſtietur [21] veſtimentis albis, & [22] non delebo nomen eius de libro vitæ, & [23] confitebor nomen eius coram patre meo, & coram angelis eius. Qui vicerit [24] dabo ei ſedere mecum in throno meo, ſicut & ego vici, & ſedi cum patre meo in throno eius.*

Vide etiam verſu 12. cuius explicationem require infra cap. 4. §. 2. n. 15.

Apoc. 21.7. *Qui vicerit, poſſidebit hæc, & [25] ero illi Deus, & ille erit mihi filius.*

Rom. 8.30. *Quos iuſtificauit, illos & glorificauit.*

Apoc. 21. 26. *Afferent gloriam, & [26] honorem gentium in illam.*

Iſa. 60.21. *Populus autem tuus omnes iuſti in perpetuum hæreditabunt terram, [27] germen plantationis meæ, opus manus meæ [28] ad glorificandum.*

Vide caput 4. ad Heb. à verſ. 6. vbi Apoſtolus confirmat promiſſam Chriſti cultoribus veram requiem.

Quomodo diligentiam adhibentes in rebus diuinis ſalui erunt. Vide Acedia §. 4. ex Prou. 22.

1. *Vincenti.*] Dæmonem, carnem, mundum, peccatum.

2. *De ligno vitæ.*] Qui de ligno ſeu arbore vitæ edebat, vitam habebat immortalem. Lignum ergo vitæ hic dicitur Deus, qui clarè viſus vitam præbet immortalem.

3. *Coronam.*] Metaphora ſumitur à certantibus quibus dabatur corona. *Vide 1. Cor. 9.*

4. *Vitæ.*] Coronam ſemper viuentem, manentem, mercedem nunquam deficientem.

5. *Manna.*] Eo ſignificatur æterna fęlicitas quæ inſtar manna dulciſſima eſt, continetq; voluptatem omnem, ſicut illud omnium ciborum ſapores.

6. *Abſconditum.*] Quia non omnibus datur at reſeruatur electis.

7. *Calculum candidum.*] Calculo candido gentiles numerabant dies fœlices: calculum ergo candidum vocat diem fœlicem, ſeu vitam omni voluptate plenam quæ albo lapillo ſignatur.

8. *Nomen nouum.*] .i. nomen filij Dei adoptiui, nomen hæredis Dei, quo nomine beati omnes appellantur: quod nomen dicitur nouum, quia licet ante ob ſpem, & quia renati ex aqua & Spiritu ſancto eſſent filij & dicerentur, tamen nunquam dicti ſunt filij eo modo quo perfectiſſimè nomen filij dicitur, in iis qui adoptantur cum iis datur reipſa paterna hæreditas.

9. *In Domino.*] In eo exiſtentes tanquam viua eius membra.

10. *Amodò.*] A tempore mortis.

11. *Dicit ſpiritus.*] Iubet Spiritus ſanctus.

12. *Opera.*] Merces operum.

13. *Sequuntur.*] Immediatè, ſine mora.

14. *Opera mea.*] Mandata mea.

15. *Poteſtatem ſuper gentes.*] Quia eas quæ Chriſto non crediderunt, iudicabit cum eo in die iudicij, & æternæ mortis ſupplicio tradet.

16. *Reget.*] Dominabitur, quia qui règit, dominatur.

17. *In virga ferrea.*] Similitudo eſt à paſtore qui oues ſuas iratus virga ferrea percutit & perdit: qua indicatur mortis æternæ ſententia qua iuſti impios percuſſuri ſunt.

18. *Tanquam vas &c.*] Sicut vas figuli ſemel contritum nequit reparari, ita impij in æternam mortem & carcerem mittentur vnde nulla ſit ſpes exeundi.

19. *Accepi à patre.*] Quatenus ſcil. homo.

20. *Stellam matutinam.*] .i. Meipſum qui ſum ſtella matutina *V. Apoc. 22.* .i. Dabo ei, mei claram viſionem, omnes ab eo tenebras vitæ huius depellam, ſicut ſtella matutina noctis caliginem fugat.

21. *Veſtimentis albis.*] Immortalitatis & gloriæ.

22. *Non delebo &c.*] .i. Sine dubio vitam æternam conſequentur. Anſelm. & Lira.

23. *Confitebor.*] Agnoſcã illum, inter meos numerabo, gloriabor me talem ſeruum habere.

24. *Dabo ei ſedere &c.*] .i. faciam eum participem regni mei, non quod in eodem throno æquali honore ſeſſurus ſit.

25. *Ero illi Deus.*] Præſtabo quæ Deum præſtare par eſt iis à quibus ſanctè cultus eſt. Vel ego ab illo colar vt Deus, & ego indulgentiſſimè accipiam vt filium, & ſemper hereditate bonorum meorum perfruetur.

26. *Honorem gentium.*] .i. Quicquid erit glorioſum & honore dignum in Gentibus quæ conuertentur, inferetur in hanc vrbem ſeu cæleſtem Hieruſalem: præſtantiſſimi quique eorum conuertentur & ſalui fient.

27. *Germen plantationis meæ.*] Non aliena, ſed mea plantatum manu.

28. *Ad glorificandum.*] Vt ab eis fructum capiam laudis.

§. 2. AD CIRCVMSTANTIAM *Quis*, reuoco, *Quis non*.

Apoc. 21. 8. 27. [1] *Timidis & incredulis, &* [2] *execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololatris, & omnibus mendacibus pars illorum erit in ſtagno ardenti igne & ſulphure: quod eſt* [3] *mors ſecunda: non intrabit in eam aliquod coinquinatum, aut abominationem faciens, & mendacium, niſi qui ſcripti ſunt in libro vitæ agni.*

Apoc. 22. 15. *Foris* [4] *canes & venefici, & impudici, & homicidæ, & idolis ſeruientes, & omnis qui amat, & facit mendacium.*

Iſa. 52. 1. [5] *Non adjiciet vltrà vt pertranſeat per te incircumciſus & immundus.*

Ioel. 3. 17. *Erit Ieruſalem ſancta, &* [6] *alieni non tranſibunt per eam* [7] *amplius.*

Mat. 22. 12. 13. *Amice quomodo huc intraſti non habens* [8] *veſtem nuptialem? at ille obmutuit. Tunc dixit Rex miniſtris: Ligatis manibus & pedibus eius, mitte ipſum in tenebras exteriores, ibi erit fletus & ſtridor dentium.*

Mat. 25. 11. 12. *Nouiſſimè veniunt & reliquæ virgines dicentes: Domine, Domine, aperi nobis. At ille reſpondens ait: Amen dico vobis:* [9] *neſcio vos.*

Neſcio vos vnde ſitis: diſcedite à me omnes operarij iniquitatis. Luca 13. 27.

Exibunt Angeli, & ſeparabunt malos de medio iuſtorum, & mittent eos in caminum ignis, ibi erit fletus & ſtridor dentium. Mat. 13. 49. 50.

1. *Timidis.*] Qui timore peccant.

2. *Execratis.*] Execrabilibus, iis qui execrabilia & abominanda committunt.

3. *Mors ſecunda.*] Prima mors eſt corporis, ſecunda animæ cum damnatur.

4. *Canes.*] Significat homines vitiis plenos qui vitam ſanctorum & corpora, magna rabie lacerant.

5. *Non adjiciet &c.*] Hunc locum accipit Auguſt. *lib. contra Donatiſtas poſt collat. de cæleſti patria.* Quomodo autem dicatur vltrà non pertranſiturus, quaſi vero pertranſiiſſet aliquando, *Vide infra capite 4. §. 1. numero 21.* Eundem habet ſenſum vox *amplius* ſequenti teſtimonio.

6. *Alieni.*] Improbi. 7. Amplius .i. numquam.

8 *Veſtem nuptialem.*] Caritatis & bonorum operum.

9. *Neſcio vos.*] Quibus ſcilicet deeſt oleum bonorum operum: Vos non agnoſco pro meis.

§. 3. AD EANDEM CIRCVMSTANtiam *Quis*, reuoco *Quot*; & aio multos fore ſaluos, ſeu de Angelis ſeu de hominibus ſermo ſit.

[1] *Ab Oriente portæ tres, & ab Aquilone portæ tres, & ab Auſtro portæ tres, & ab Occaſu portæ tres.* Apoc. 21. 13.

Venient ab Oriente & Occidente, & Aquilone & Auſtro, & accumbent in regno Dei. Luc. 13. 29.

Vidi turbam magnam, quam [2] *dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis ſtantes ante thronum, & in conſpectu agni* [3] *amicti ſtolis albis, &* [4] *palmæ in manibus eorum.* Apoc. 7. 9.

[5] *Acceſſiſtis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis Ieruſalem cæleſtem, & multorum millium* [6] *angelorum frequentiam.* Heb. 12. 22.

Millia millium miniſtrabant ei, & decies millies centena millia aſſiſtebant ei. Daniel 7. 10.

[7] *Nunquid eſt numerus militum eius? & ſuper quẽ non ſurget lumen illius?* Iob. 25. 3.

[8] *Illuc* [9] *aſcenderunt* [10] *tribus tribus Domini,* [12] *teſtimonium Iſrael* [11] *ad confitendum nomini Domini.* Pſ. 121. 4.

1. *Ab Oriente &c.*] Ad ſingulas mundi plagas ternæ portæ obuerſæ ſunt, quia ex omnibus mundi partibus electi ſunt venturi vt in cæleſtem Hieruſalem ingrediantur. *V. Matt. 24. v. 31.*

2. *Dinumerare nemo poterat.*] Loquitur de iis qui

qui ex gentibus ſaluabuntur, nam qui extremo illo tempore ex populo Iſrael ſalui futuri ſunt, iam numerauit.

3. *Amicti ſtolis albis.*] Beatitudine animæ donati.

4. *Palmæ.*] In ſignum partæ victoriæ de dæmone, carne, mundo, peccato.

5. *Acceſſiſtis ad Hieruſalem.*] Cuius eſtis ciues conſcripti, cum primùm Chriſti fidem ſuſcepiſtis.

6. *Angelorum frequentiam.*] Quibus iam coniuncti eſtis, vt conſerui mereamini dici illorum.

7. *Numquid.*] Vide verbo Concordia §.2.

8. *Illuc.*] Scil. in cæleſtem Hieruſalem.

9. *Aſcenderunt.*] Et quotidiè aſcendunt.

10. *Tribus tribus Domini.*] .i. Multæ tribus, ſeu animæ ſanctæ ex omni tribu & natione.

11. *Ad confitendum &c.*] .i. ad laudandum Deum.

12. *Teſtimonium Iſrael.*] .i. Iuxta teſtimonium ſeu præceptum datum Iſraeli ſpirituali, animæ videnti Deum, vt nunquam ceſſet ab eius laude.

§. 4. HIS NON OBSTANTIBVS pauci omnino ſalui erunt.

Luc.13.24. [1] *Contendite* [2] *intrare per* [3] *anguſtam portam: quia multi, dico vobis, quærent* [4] *intrare, & non poterunt.*

Matt.20.16. *Multi enim ſunt vocati,* [5] *pauci vero electi.*

Iſai.17.6. *Et relinquetur* [6] *in eo* [7] *ſicut racemus,* [8] *& ſicut excuſſio oleæ duarum vel trium oliuarum in ſummitate rami, ſiue quatuor aut quinque in cacuminibus eius fructus eius, dicit Dominus Deus Iſrael.*

Iſa.28.5. [9] *In die illa erit Dominus exercituum* [10] *corona gloriæ, & ſertum exultationis* [11] *reſiduo populi ſui.*

1.Reg.25.29. *Erit anima Domini mei cuſtodita quaſi in* [12] *faſciculo viuentium apud Dominum Deum tuum.*

Pſal.16.14 *Domine* [13] *à paucis* [14] *de terra diuide eos.*

Amos 9.6. *Qui ædificat in cælo* [15] *aſcenſionem ſuam &* [16] *faſciculum ſuum ſuper terram fundauit.*

Luc.12.32. *Nolite timere* [17] *puſillus grex, quia complacuit patri veſtro dare vobis regnum.*

1. *Contendite.*] Omnibus viribus conamini.

2. *Intrare.*] ſcil. in regnum cęlorum.

3. *Anguſtam portam.*] .i. inquit Cyrillus, per ærumnas & laborum patientiam.

4. *Intrare.*] Poſt hanc vitam. Ita P.Sà.

5. *Pauci.*] Multi quidem erunt loquendo abſolutè vt dictum §. ſuperiore, ſed pauci reſpectu perditorum. qui maximo numero ſunt futuri. Ita Auguſt.

6. *In eo.*] Populo Chriſtiano.

7. *Sicut racemus.*] .i. qui ſupererit ex tanto numero eorum qui damnabuntur, erit ſimilis racemo, qui peracta vindemia ab attento atque auaro vinitore relinquitur.

8. *Et ſicut excuſſio oleæ &c.*] .i. & ſicut pauculæ oleæ quæ excutiendæ relinquuntur, quas ideo non colligit agricola, quia aut oculos fugiunt, aut quia illas ramorum celſitudo tuetur. His ſignificatur, inquit Hieron. paucos ſaluandos.

9. *In illa die.*] Iudicij extremi.

10. *Corona gloriæ.*] Hæc dicuntur ratione beatitudinis.

11. *Reſiduo populi.*] Quia electi reſpectu pereuntium paruo ſunt numero. Hæc ſecundum Anagogiam.

12. *Faſciculo.*] Quia ſcilicet exiguus eſt numerus viuentium & electorum qui ſoli verè viuent, damnatorum enim vita mors eſt potius dicenda quam vita.

13. *A paucis.*] ſcil. electis.

14. *De terra.*] Viuentium: ſenſus eſt. Separa multitudinẽ impiorum à puſillo grege tuo.

15. *Aſcenſionem ſuam.*] .i. domum ſuam in ſublimi poſitam in qua habitet .i. cælos.

16. *Faſciculum ſuum.*] .i. vniuerſitatem electorum qui vna religione cõſtricti quaſi quodam funiculo. Cur vocetur non faſcis at faſciculus. *Vide ſupra n.12.*

17. *Puſillus grex.*] Ob comparationem maioris numeri reproborum. Beda.

CAPVT II.

De circumſtantia *Quid.*

Huc ſpectant bona omnia cœleſtis gloriæ, de quibus ſuo ordine dicendum: ac primum de ijs quæ pertinent ad Intellectum.

§.1. BEATI VIDENT DIVINAM ESSENTIAM.

Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt. Matt.5.8.

Angeli eorum in cælis [1] *ſemper vident faciem patris mei, qui in cælis eſt.* Mat.18.10

Qui diligit me diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & [2] *manifeſtabo ei meipſum.* Ioan.14.21

Vide infra fusè cap.6.

Videmus nunc [3] *per ſpeculum in* [4] *ænigmate: tunc autẽ* [5] *facie ad faciem, nunc cognoſco* [6] *ex parte: tunc autem cognoſcam* [7] *ſicut & cognitus ſum.* 1.Cor.13.12

[8] *Scimus quoniam* [9] *cum apparuerit,* [10] *ſimiles ei erimus: quoniam videbimus eum* [11] *ſicuti eſt.* 1.Ioan.3.2.

[12] *Serui eius ſeruient illi, & videbunt faciem eius, &* [13] *nomen eius in frontibus eorum.* Apoc.22.4

Hæc eſt vita æterna: vt cognoſcant te, ſolum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Ioan.17.3.

[14] *Adipe frumenti ſatiat te.* Pſal.147.3

Ad hunc §. reuocare licet ea loca quibus dicitur Deus futurus merces aut pars beatorum aut quid ſimile, vt Gen. 15. *Ego merces tua magna nimis.* Pſ. 72. *Quid mihi eſt in cęlo &c.* Ibidem. *Pars mea Deus in æternum.* vt dicendum in circumſtantia *Vbi.*

1. *Semper.*] Non ſic à diuina viſione foras exeunt, inquit Greg. 2. moral. c. 3. vt contemplationis gaudiis priuentur.

2. *Manifeſtabo.*] Per claram viſionem. Glo. Interl.

3. *Per ſpeculum.*] .i. Imperfecta notitia tanquam per ſpeculum creaturarum.

4. *Ænigmate.*] Per obſcuram cognitionem.

5. *Facie ad faciem.*] .i. Apertè ſine ſpeculo, ſiue medio.

6. *Ex parte.*] Imperfectè: Syrus, modicum.

7. *Sicut & cognitus ſum.*] Scilicet à Deo, qui apertè nos cognoſcit.

8. *Scimus.*] Per fidem certiſſimè cognoſcimus.

9. *Cum apparuerit.*] Sup. Chriſtus Dominus in reſurrectione in gloria ſua.

10. *Similes ei erimus.*] In gloria & claritate tam corporis quam animæ.

11. *Sicuti eſt.*] .i. clarè & ſecundum eſſentiam & in ſeipſo non in creatura ſeu imagine vlla, idque per lumen gloriæ per quod fiet illa ſimilitudo. *V. Soarez l. 2. de attributis negatiuis c. 14. n. 3.* Ita P. Serrarius.

12. *Serui &c.*] .i. omnes ciues paradiſi ſemper ſe ſeruos Dei agnoſcent, eique perpetuo cultu & deuotione animi ſeruient.

13. *Nomen in frontibus.*] .i. ſemper ſe Dei eſſe gloriabuntur, & ab illo toti poſſidebuntur.

14. *Adipe frumenti.*] .i. excellentiſſimis cibis, ipſa eorum adipe & medulla. Cibus autem animæ eſt veritas & ſapientia, quā ſancti habebunt excellētiſſimam, quia cognoſcent primam veritatem & ſapientiam, eamq; non in figuris & ænigmatibus ſed clarè. Guſtabunt item dulcedinem æterni Verbi ſine cortice ſacramenti aut ſcripturarū, apponent os ad fontem ſapientiæ, non ad riuulos vt fit in hac vita. Ex quibus omnibus ſequetur maximum gaudium in voluntate, ſicut gaudet homo dum exquiſitos guſtat cibos.

§. 2. BEATI COGNOSCVNT PERFECTE TVM ſuam, tum aliorum fælicitatem.

Apoc. 21. 18 *Ipſa* [1] *ciuitas* [2] *aurum mundum* [3] *ſimile vitro mundo.*

1. *Ciuitas.*] Cæleſtis Hieruſalem.

2. *Aurum.*] Quia ſummi pretij.

3. *Simile vitro mundo.*] Eſt hæc ciuitas aurea ſimilis vitro, non colore aut ſoliditate, ſed quod licet aurea ſit vrbs eſt tamen tota perlucida vt puriſſimum vitrum: quod ideo dicitur, quia vnuſquiſque beatorum & ſuam plenè beatitudinem cognoſcit quanta ſit, & vnde, & nullum finem eam habituram, & cognoſcit ſimiliter omnium aliorum beatitudinem.

§. 3. ITEM POENAS DAMNATORVM.

Egredientur, [1] *& videbunt* [2] *cadauera virorum, qui prænaricati ſunt in me:* [3] *vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur: & erunt vſque ad* [4] *ſatietatem viſionis* [5] *omni carni* Iſa. 66. 24.

Lætabitur iuſtus cum viderit vindictam. Pſal. 57. 10.

[6] *Iacebunt mali ante bonos: & impij ante portas iuſtorum.* Prou. 14. 19.

Vide verbo Infernus §. 7 num. 41.

1. *Egredientur.*] Beati, mente ſcilicet egredientur.

2. *Cadauera.*] Scilicet damnatorum, quæ licet animata, vocat cadauera, quia fæda & grauis odoris.

3. *Vermis.*] Vel conſcientiæ, vel veri vermes & turpiſſimi qui torquebunt damnatos, ſicuti etiā verus ignis. Ita Serrarius in Iudith qui multos citat in ſuam ſententiam.

4. *Satietatem viſionis.*] Faſtidium, vel abominationem .i. tam erunt putida tam fæda damnatorum cadauera, vt omnibus nauſeam moueant.

5. *Omni carni.*] Hominibus, ſupple ſanctis.

6. *Iacebunt &c.*) Beda non hoc refert ad vicinitatem loci quaſi ſint futuri mali, vicini bonis, ſed refert ad viſionem bonorum, vt ſignificetur bonos malorum tormenta ſemper viſuros, vt maiores ereptori ſuo gratias ſine fine referant, videntes coram ſe impios agere in æterna damnatione.

§ 4. DE BONIS IIS QVÆ in voluntate.

DE GAVDIO BEATORVM, ET QVOmodo etiam gauiſuri ſint de pœnis damnatorum.

Euge ſerue bone, & fidelis quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituam, [1] *intra in gaudium Domini tui.* Mat 25. 21

Ego [2] *diſpono vobis ſicut diſpoſuit mihi pater meus regnum* [3] *vt edatis, & bibatis ſuper menſam meam in regno meo: & ſedeatis ſuper thronos iudicantes duodecim tribus Iſrael.* Luc 22. 29. 30.

Iterum videbo vos, & gaudebit cor veſtrum, & gaudium veſtrum nemo tollet à vobis. Ioan. 16. 22.

[4] *Non eſt regnum Dei eſca, & potus, ſed iuſtitia & pax & gaudium in Spiritu ſancto.* Rom. 14. 17

[5] *Inebriabuntur ab* [6] *vbertate domus tuæ: &* [7] *torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Pſal. 35. 9.

Notas mihi [8] *feciſti vias* [9] *vitæ: adimplebis me lætitia* [10] *cum vultu tuo delectationes in dextera tua* [11] *vſque in finem.* Pſal. 15. 11.

Sicut lætantium omnium habitatio eſt in te. Pſal. 86. 7.

Faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc [12] *conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatæ.* Iſa. 25. 6.

Iſa.66.13. 14. *Quomodo ſi cui mater [13] blandiatur ita ego conſolabor vos, & in Ieruſalem conſolabimini, videbitis, & gaudebit cor veſtrum, & oſſa veſtra quaſi herba [14] germinabunt: & cognoſcetur [15] manus Domini [16] ſeruis eius, & indignabitur inimicis ſuis.*

Vide ſupra §.1.n.14. in fine & infra cap. 4. §.1.n.7.

Pſal.149.5 *Exultabunt ſancti in gloria: lætabuntur in [17] cubilibus ſuis.*

Iſa.35.10. *Lætitia ſempiterna ſuper caput eorum: gaudium & lętitiam obtinebunt, & fugiet dolor, & gemitus.*

Iſa.65.18. *Gaudebitis, & exultabitis vſque in ſempiternum, [18] in his quę ego creo: quia ecce ego [19] creo Ieruſalem exultationẽ, & populum eius gaudium.*

Iſa.30.29. 32. *[20] Canticum erit vobis ſicut nox ſanctificatæ ſolennitatis & lætitię cordis, ſicut qui pergit [21] cum tibia [22] vt intret in montem Domini ad fortem Iſrael. Et erit [23] tranſitus virgæ [24] fundatus [25] quam requieſcere faciet Dominus ſuper eum [26] in tympanis & cytharis, & in bellis [27] præcipuis expugnabit [28] eos.*

Vide ſupra §.3.

1. *Intra in gaudium.*] Auguſt. 1. de Trinitate hoc erit plenum gaudium noſtrum frui Deo Trinitate, ad cuius imaginem conditi ſumus.

2. *Diſpono.*] Conſtituo, decerno. Syrus, promitto.

3. *Vt edatis &c.*] .i. vt in ſummis delitiis & voluptate ſitis. Item vt in ſummo honore, magnum enim eſt aſſidere conuiuam Chriſto. Cyrillus.

4. *Non eſt &c.*] Verbo Gaudium §.5.

5. *Inebriabuntur.*] Replebuntur.

6. *Vbertate.*] Bonorum omnium affluentia quæ ſunt in domo tua.

7. *Torrente voluptatis.*] In torrente eſt multitudo maxima aquarum; repentina inundatio, & maximus impetus aquarum omnia obuia rapientium. Idem erit in gaudio beatorum.

8. *Feciſti.*] Facies.

9. *Vitæ.*] Quibus ad vitam itur .i. ſuſcitabis me & donabis immortalitate.

10. *Cum vultu tuo.*] .i. Tui viſione.

11. *Vſque in finem.*] .i. perpetuæ.

12. *Conuiuium.*] Quod non ſine gaudio peragitur. Vide eius explicationem verbo Euchariſtia §.1.n.8.

13. *Blandiatur.*] Permulceat & ſoletur infantem.

14. *Germinabunt.*] In reſurrectione ad vitam reuocabuntur, ſeu oſſa quę ante in ſepulchris arida erant, ſic efflorecent ſicut infuſo rore marcentes herbæ.

15. *Manus Domini.*] Paterna & liberalis.

16. *Seruis.*] A ſeruis.

17. *Cubilibus.*] .i. quietis & cęleſtibus ſuis manſionibus.

18. *In his quæ ego creo.*] Ad pacem veſtram & fœlicitatem facturus ſum.

19. *Creo Ieruſalem &c.*] .i. facio vt Ieruſalem perpetuo exultet, & populus eius continenter gaudeat.

20. *Canticum &c.*] .i. ô Sancti mei, canticũ ita lætum canetis ſicuti Iſraelitæ quando nocte Paſchæ egreſſi ſunt de Ægypto.

21. *Cum tibia.*] Cum ſymphonia, atq; muſica .i. gaudens.

22. *Vt intret &c.*] .i. Sicut qui ſe confert in montem Domini ſeu in Ieruſalem vbi habitat, coliturque Deus, qui eſt fortitudo Iſraelis.

23. *Tranſitus virgæ.*] Virga tranſiens ſeu impios percutiens .i. eorum pœna.

24. *Fundatus.*] .i. perpetua & firma in inferno.

25. *Quam requieſcere faciet.*] Qua damnatos ſemper puniet.

26. *In tympanis.*] .i. ſumma lætitia electorum.

27. *Præcipuis.*] Fortibus. Ita Chald.

28. *Eos.*] Supp. hoſtes, & damnatos, quia fortè bellum in eos bellabit.

§. 5. HVC REVOCANDA EA TESTIMONIA quibus gloria beatorum vocatur Paradiſus, Paradiſi enim nomen, gaudium ſonat, voluptatem ac delicias, locumque in quo ſint omnia ad hæc accomodata. Eſſe autem in cælo & gloria beatorum, Paradiſum, fidem faciunt ſequentia.

Ezech. 28.13. *In delitijs Paradiſi Dei fuiſti.*

Luc.23.43 *Hodie mecum eris in Paradiſo.*

Vide ſupra cap.1.§.1.num.2.

§. 6. DE CHARITATE BEATORVM INTER ſeipſos, & mutua pace.

Pſa.147.3. *Qui poſuit [1] fines tuos [2] pacem.*

Pſal.121.3. *Hieruſalem quæ [3] ædificatur vt ciuitas: [4] cuius participatio eius in idipſum.*

1. *Fines tuos.*] Terminos.

2. *Pacem.*] .i. pacificos, ſenſus eſt, ſummam ibi fore pacem & caritatem inferioris cum ſuperiore & ſuperioris cum Deo, foreque omnes cor vnum & animam vnam.

3. *Ædificatur vt ciuitas.*] Quia non eſt propriè ciuitas, neque in ea ſunt lapides propriè dicti, ſed myſticè, homines ſcilicet qui tribulationibus politi & quadrati eam conſtant.

4. *Cuius participatio &c.*] .i. Vbi omnia ſunt communia, cum ſit Deus vnus omnia in omnibus .i. vnus & idem Deus ſit beatis honor, & diuitiæ & delitiæ &c. Illud *eius* redundat more Hebræo. Illud *in idipſum* ſignificat ſimul.

§. 7. DE BONIS CORPORIS, AC PRIMVM de eius dotibus quatuor. *V. Reſurrectio.*

Sapien.3.7 *Fulgebunt iuſti, & tamquam* [1] *ſcintillæ in arundineto diſcurrent.*

Mat.13.43 *Tunc iuſti fulgebunt ſicut Sol in regno patris eorum.*

1.Cor.15. 42.43.44 [2] *Seminatur* [3] *in corruptione, ſurget in* [4] *incorruptione, ſeminatur in* [5] *ignobilitate: ſurget in* [6] *gloria. Seminatur in* [7] *infirmitate; ſurget in* [8] *virtute. Seminatur corpus* [9] *animale: ſurget corpus* [10] *ſpiritale.* [11] *Si eſt corpus animale, eſt & ſpiritale.*

Dan.12.3. [12] *Qui docti fuerint fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti, & qui ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates.*

Philipp.3. 20.21. *Saluatorem* [13] *exſpectamus Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui reformabit* [14] *corpus humilitatis noſtræ,* [15] *configuratum corpori claritatis ſuæ,* [16] *ſecundum operationem,* [17] *qua etiam poſſit ſubijcere ſibi omnia.*

1.Cor.15. 53. *Oportet corruptibile hoc* [18] *induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem.*

Iſa.40.31. *Qui ſperant in Domino* [19] *mutabunt fortitudinem, aſſument pennas* [20] *ſicut aquilæ,* [21] *current, & non laborabunt, ambulabunt, & non deficient.*

Malac.4.2 [22] *Orietur vobis timentibus nomen meum Sol iuſtitiæ, &* [23] *ſanitas in pennis eius: &* [24] *egrediemini, &* [25] *ſalietis* [26] *ſicut vituli de armento.*

Iſa.61.7. [27] *In terra ſua* [28] *duplicia poſſidebunt.*

Vide cap.3.§.1.n.1.& ſeq.

1.*Scintillæ.*] Quæ maximo cum ſplendore, & agilitate feruntur atque emicant, ex loco arundinibus conſito, vel ex ſtipula ſicca.

2.*Seminatur.*] .i. ſepelitur cadauer.

3.*In corruptione.*] Corruptioni obnoxium.

4. *Incorruptione.*] Immortalitate & omnimoda impaſſibilitate.

5.*Ignobilitate.*] Obſcurum & vile.

6.*Gloria.*] Claritate, ſplendore.

7.*Infirmitate.*] Tardum & impotens, & à quibuſlibet facilè patiens.

8.*Virtute.*] Agile & potens, ſic vt à nullo deinceps noxium quidquam pati queat.

9.*Animale.*] Cibo indigens & potu.

10. *Spiritale.*] Subtile, nullis eiuſmodi egens.

11. *Si eſt corpus animale &c.*] .i. ſicut modò corpus eſt animale, ita ſuo tempore erit ſpirituale.

12. *Qui docti.*] Vide verbo Concionator, cap.12.§.3.

13.*Expectamus.*] Venturum in die extremo reſurrectionis.

14. *Corpus humilitatis noſtræ.*] Corpus noſtrum humile & abiectum mutabit.

15.*Configuratum &c.*] Vt conforme ſit corpori ipſius claro & glorioſo.

16.*Secundum operationem.*] .i. quod quidem fiet per eam virtutem & potentiam.

17.*Qua etiam &c.*] .i. Qua non ſolum hoc præſtare, ſed vniuerſa etiam ſibi poteſt ſubijcere vt libuerit. Vaſquez.

18.*Induere.*] Ornari tanquam veſte.

19.*Mutabunt fortitudinem.*] Ita vt qui laſſo fuerant & tardo corpore, obnoxioque morbis, & innumeris aliis locorum, ætatum & temporum iniuriis, iam neque laſſari labore, neque tentari morbo, neque dolore affici, aut aliquam aliam ægritudinem aut moleſtiam ſubire poſſint.

20. *Sicut Aquilæ.*] Cuius perniciſſimus eſt volatus: Significaturque dos agilitatis beatorum.

21. *Current &c.*] .i. ita current vt non laborent, ſic progredientur vt non deficiant. Hieron.

22. *Orietur Sol iuſtitiæ.*] Quia Chriſtus veniet de cælo ad iudicium.

23.*Sanitas in pennis.*] .i. in radiis: radij enim ſolis ſunt in eo vt pennæ in auibus .i. afferet ſecum ſanitatem & medicinam. Quod dicit propter reſurrectionem corporum.

24. *Egrediemini.*] De ſepulchris obuiam Chriſto.

25.*Salietis.*] In altum tollemini dote agilitatis.

26.*Sicut vituli de armento.*] .i. ſaginati, electi de armento.

27.*In terra ſua.*] In cælo, hic enim ſumus tantum peregrini.

28.*Duplicia.*] .i. Animæ & corporis beatitudinem; vel quaſi dicat, maxima.

§. 8. DE FVNCTIONIBVS ANIMÆ ſentientis.

[1] *Regem in decore ſuo videbunt oculi eius, cernent* [2] *terram* [3] *de longe.* Iſa.33.17.

Vide §. ſuperiore teſtimonio 1.

Per vicos eius Alleluya [4] *cantabitur.* Tob.13.22.

Poſt hæc audiui vocem quaſi turbarum multarum in cælo dicentium Alleluya: [5] *ſalus &* [6] *gloria, &* [7] *virtus Deo noſtro eſt.* Apoc.19.1.

[8] *Exaltationes Dei in faucibus eorum.* Pſ.149.6.

Beati qui habitant in domo tua Domine: in ſæcula ſæculorum laudabunt te. Pſ.83.5.

1.*Regem.*] Deum in cęlo.

2.*Terram.*] Hanc terram cernent & deſpicient.

3.*De longè.*] Quia in cælo conſtituti.

4. *Cantabitur.*] Cantus & formatio vocis actuſq; loquendi pertinent ad animam ſentientem, inquit P. Suarez. *in 3.p.q.54. diſput. 47. ſectione 6.* licet enim aliquo modo ſit ab anima rationali vt à principio motore ac gubernatore, proximè tamen tribuitur animæ ſenſitiuæ quatenus proximè procedit ab appetitu & phantaſia per organa corporis. Fore autem in glorioſis corporibus vocem & diuinam laudem etiam ſenſibilem euincit hoc & ſequentia teſtimonia.

5. *Salus*] .i. proſperitas, ei detur ſcilicet à celebrantibus. Ita Sà, vel ſalus Deo noſtro: q. d. more humano ſaluus ſit ſemper, Viuat Rex. Ita Ribera. Quod non tam optantium eſt quam lętantium de beata Dei immortalitate & æternitate. *V. P. Sanchez Iſa.60.v.18.*

6. *Gloria.*] Glorificetur ab omnibus.

7. *Virtus.*] Potens ſit, & omnibus imperet.

8. *Exaltationes.*] Laudes Dei.

§. 9. HVC REVOCANDA QVÆ *cap.1.§.1.* dicta ſunt ex Apocalypſi de eſu mannæ, ligni vitæ, & ſimilium: & quæ habentur *cap.22.eiuſdem.*

§. 10. DE BONIS EXTERNIS.

BEATI OMNES FVTVRI SVNT REGES.

Apoc.22.5. *Regnabunt in ſæcula ſæculorum.*

Matt.5.3. *Beati pauperes ſpiritu, quoniam,* [1] *ipſorum eſt regnum cælorum.*

Matt.5.10. *Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum.*

Matt.25.34. *Venite* [2] *benedicti patris mei, poßidete paratum vobis regnum* [3] *à conſtitutione mundi.*

Apoc.3.21. *Qui vicerit dabo ei* [4] *ſedere mecum in throno meo: ſicut & ego vici, & ſedi cum patre meo in throno eius.*

2 ad Tim.2.12. *Si ſuſtinebimus & conregnabimus.*

Apoc.1.9. *Ego Ioannes frater veſter, & particeps in* [5] *tribulatione &* [6] *regno.*

Iacobi 2.5. *Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & hæredes regni quod repromiſit Deus diligentibus ſe.*

1. *Ipſorum eſt.*] In ſpe ſcil. Glo. Interl.

2. *Benedicti patris.*] .i. à patre, electione ſcilicet & gratia. q. d. electi à Deo Patre.

3. *A conſtitutione mundi.*] Ab initio mundi, quia ſcilicet tunc locus paratus eſt ſcilicet cælum, beatitudo autem fuit ab æterno prædeſtinata.

4. *Sedere in throno.*] Hoc autem eſt regum.

5. *Tribulatione.*] Quia etiam ipſe ſæuitiam Domitiani eſt expertus.

6. *Et regno.*] Primò tribulatione, poſteà regno. q. d. Idem regnum cælorum vobiſcum ſpero.

§. 11. DE POTESTATE ET IMPERIO beatorum. *Vide ſupra cap.1.§.1.num.15.*

Pſ.149.6.7.8.9. [1] *Gladij ancipites in manibus eorum. Ad faciendam vindictam in nationibus,* [2] *increpationes in populis.* [3] *Ad alligandos reges eorum in compedibus, &* [4] *nobiles eorum in manicis ferreis:* [5] *vt faciant in eis iudicium conſcriptum: gloria hęc eſt omnibus ſanctis eius.*

Mala.4.3. [6] *Calcabitis impios, cum fuerint cinis ſub planta pedum veſtrorum in die qua ego* [8] *facio, dicit Dominus exercituum.*

Beatus ille ſeruus, quem cum venerit Dominus eius, inuenerit [9] *ſic facientem. Amen dico vobis, quoniam ſuper* [10] *omnia bona ſua conſtituet eum.* *Matt.24.46.47.*

Euge ſerue bone, & fidelis, quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituam, intra in gaudium Domini tui. *Matt.25.21.*

Euge bone ſerue quia in modico fuiſti fidelis, [11] *eris poteſtatem habens ſuper decem Ciuitates.* *Lucæ 19.17.*

1. *Gladij ancipites.*] Per eos intellige poteſtatem iudiciariam, qua Sancti omnes tanquam gladiis vtrinque acutis ferient impios.

2. *Increpationes.*] Reprehenſiones, caſtigationes.

3. *Ad alligandos &c.*] Hac iudiciaria poteſtate non ſolum ferient Sancti condemnando, ſed etiam alligabunt compedibus, ſententiam per miniſtros ſuos exequendo.

4. *Nobiles eorum.*] Principes terræ, ſcilicet Antiochos, Herodes, Nerones &c. quando cum Chriſto aduerſus eos ferent ſententiam ac dicent: *Ligatis manibus & pedibus, proijciantur in tenebras exteriores.*

5. *Vt faciant iudicium conſcriptum.*] .i. vt exerceant in impios iudicium iam olim decretum ac firmatum, & quaſi in columna inciſum, inquit Chryſ. vt mutari non poſſit.

6. *Calcabitis impios.*] Sub pedibus eos habebitis victos: quando in eos cum Chriſto protuleritis ſententiam damnationis.

7. *Cum fuerint cinis.*] Quaſi cinis .i. res abiectiſſima & viliſſima.

8. *Facio.*] ſci. Iudicium de toto mundo.

9. *Sic facientem.*] Cibum miniſtrantem. Glo. Interl. vel cum Hilario, pręcepto Domini ſui obedientem.

10. *Omnia bona conſtituet.*] .i. Inquit Origenes, conregnabit cum Chriſto cui pater omnia tradidit, vel ſuper omnia bona, inquit Hilar. quia vltra cæleſtem gloriam quam ei eſt traditurus, nihil eſt melius.

11. *Eris poteſtatem &c.*] Eſt modus loquendi ſumptus ab eo quod ſolent reges facere, qui fideles ſeruos remunerantur gubernatione plurium ciuitatum, ſignificaturq; fore beatos conſortes glorię ac poteſtatis Dei.

§. 12. DE GLORIA ET HONORE beatorum.

Beati ſerui illi, quos cum venerit Dominus, inuenerit vigilantes: amen dico vobis, quod [1] *præcinget ſe, & faciet illos* [2] *diſcumbere, &* [3] *tranſiens miniſtrabit illis.* *Luc.12.37.*

Bonum certamen certaui, curſum conſummaui, fidem ſeruaui. In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ: quam reddet mihi Dominus in illa die iuſtus iudex: non ſolum autem mihi, ſed & iis [4] *qui diligunt aduentum eius.* *2. Tim. 4.7.8.*

1.Pet.5.4. *Cum apparuerit princeps paſtorum, percipietis immarceſſibilem gloriæ coronam.*

Iacobi 1.12 *Beatus vir qui ſuffert [5] tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromiſit Deus diligentibus ſe.*

Luc.20.36. [6] *Æquales Angelis ſunt, & filij Dei ſunt, cum ſint [7] filij reſurrectionis.*

Pſ.121.5. *Quia [8] illic [9] ſederunt [10] ſedes in iudicio, [11] ſedes ſuper domum Dauid.*

Mat.19.28 *Amen dico vobis, quod vos, qui ſecuti eſtis me, in [12] regeneratione, cum ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim, iudicantes duodecim [13] tribus Iſrael.*

Vide §. ſequenti numero 5. & ſupra cap.1. §.1.num.3. & 24. & infra cap.4. §.2. num.17. & ſeq.

1. *Præcinget ſe.*] Clarum eſt hæc non dici propriè, ſed parabolicè. Itaque vult ſignificare ſe inuſitatum ſuis honorē exhibiturum, (ſicuti ſi rex quiſpiam famulis ſuis miniſtraret) quod iis adminiſtrabit & faciet participes ſui epuli cæleſtis, .i. gloriæ ſuæ.

2. *Diſcumbere.*] Hic diſcubitus ſignificat gloriæ huius æternitatem & firmitatem.

3. *Tranſiens.*] Quaſi modo hoc, modo iſtud ferens ferculum: Tranſiens item vt videat num deſit quidpiam ſicut ſolent miniſtri in hunc finem obire menſas: quo quidem ſignificatur multiplicia fore & indeficientia fercula .i. delicias tum animæ, tum corporis. Item nihil cuiquam defuturum, ſed habiturum abundè & promptè quicquid deſiderat.

4. *Qui diligunt aduentum eius.*] In morte, ad quam ſe bonis operibus præparant, iis obuiam ipſi pergentes donec veniat.

5. *Tentationem.*] Tribulationem qua tentatur & probatur homo.

6. *Æquales Angelis.*] Non natura, at puritate, immortalitate, gloriæ eiuſdem fruitione.

7. *Filij reſurrectionis.*] .i. digni reſurrectione.

8. *Illic.*] .i. in cæleſti Hieruſalem.

9. *Sederunt.*] Quieuerunt immobiliter conſtitutæ ac fixæ.

10. *Sedes.*] Tum Chriſti thronus, tum beatorum qui cum ipſo iudicabunt.

11. *Sedes ſuper domum Dauid.*] Hæ ſedes & poteſtas iudicandi Sanctorum ſunt fundatæ ſuper domum Dauid, quia omnis eorum poteſtas à Chriſto dependet, qui dicitur filius Dauid, & qui accepit ſedem patris ſui.

12. *Regeneratione.*] .i. reſurrectione, quæ quia eſt corporis totiuſque hominis & mundi renouatio, erit quaſi altera regeneratio.

13. *Tribus.*] Per quas omnes gentes intellige. Vberiorem explicationem vide V. Iudicium extremum cap.2.§.6.

§.13. DE OPIBVS BEATORVM SEV DIVITIIS ornatuque loci quem incolunt.

[1] *Portæ Ieruſalem ex ſapphyro, & ſmaragdo ædificabuntur, & ex lapide pretioſo omnis circuitus murorum eius, ex lapide candido & mundo omnes plateæ eius ſternentur, & per vicos eius Alleluia cantabitur.* Tob.13. 21.22.

Erat ſtructura muri eius ex lapide iaſpide, ipſa verò ciuitas aurum mundum ſimile vitro mundo. Apoc.21.18

Et fundamenta muri ciuitatis omni lapide pretioſo ornata. Apoc.21.19

Vide reliquum verſum, cum ſequenti ob hæc & huiuſmodi cœlum vocatur locus *tabernaculi [2] admirabilis.* Pſ.41.4.

Et duodecim portæ duodecim margaritæ ſunt per ſingulas, & ſingulæ portæ erant ex ſingulis margaritis: platea ciuitatis aurum mundum tanquam vitrum perlucidum. Apoc.21.21

Afferent [3] gloriam, & honorem gentium in illam. Apoc. 21. 26.

Simile eſt regnum cælorum [4] theſauro. Mat.13.44

Simile eſt regnum cælorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas, inuenta autem vna pretioſa [5] margarita, abijt & vendidit omnia quæ habuit & emit eam. Matt.13. 45.46.

In hanc rem faciunt quæ verbo Anima §. 3. ex Iob 28. & ex Prouerb. 8. & ex Sapient. 7.

1. *Portæ &c.*] Quæ hic & ſequentibus teſtimoniis afferuntur non ita vt ſonant intelligenda ſunt, neque enim erunt ſapphyri aut ſmaragdi aut aurum in cælo: ſed ſolet (vt bene Gregor. hom. 11. in Euangelia) ſcriptura, ſpiritualia per corporalia deſignare, vt ex his quæ animus nouit, ſurgat ad incognita quæ non nouit, quatenus exemplo viſibilium ſe ad inuiſibilia rapiat. His itaque rebus pretioſis deſignatur præſtantia & ſpirituales diuitiæ decorque cæleſtis Hieruſalem: & quemadmodum ſi talis eſſet ciuitas in mundo qualis hic deſcribitur tum apud Tobiam, tum in Apocal. ditiſſima eſſet & ornatiſſima, quique eam poſſideret, ditiſſimus eſſet. Ita qui cæleſtem poſſidet Hieruſalem, cui hæc terrena ciuitas infinitis cædit partibus, eo etiam multo ditiorem eſſe neceſſe eſt: His item rebus ſenſibilibus deſignantur quædam conditiones beatorum & beatitudinis, quarum aliquæ iam explicatæ ſunt, aliæ explicabuntur poſtea.

2. *Admirabilis.*] Quia ſicut nihil maiori dignum eſſet admiratione quam talis ciuitas, qualis hîc deſcribitur ex auro &c. ita nihil admirabilius erit cæleſtis Hieruſalem gaudiis, præſtantia, decore & omnium eius bonorum affluentia.

3. *Gloriam &c.*] .i. Quicquid vſpiam erit glorioſum, honoratum, opulentum id omne erit in cælo.

4. *Theſauro.*] Theſaurus ſignificat copiam ingentem auri & argenti & lapidum pretioſorum. Hic theſaurus eſt ipſa diuinitas, veriſſimus theſaurus bonorum omnium, cuique nihil deeſt eorum quæ deſiderare licet Hieronym. & alij. De quo theſauro, & de tota hac parabola. *Vide pulchrè Bellarminum l. 5. de æterna fœlicitate ſanctorum c. 1.*

5. *Margarita.*] Margarita hæc Deus eſt ſeu diuinitas: ſicut ſupra erat theſaurus, margarita vna eſt, theſaurus autem eſt diuiſus in multas ſpecies auri & argenti. Vt intelligamus diuinitatem eſſe quidem theſaurum, ſed non diuiſum in multas ſpecies auri, argenti, ſed eſſe rem vnam, vnumque beatitudinis obiectum, quod in ſe contineat pretium infiniti theſauri: Margarita præter vtilitatem habet pulchritudinem & ſplendorem qui exornat & oblectat: Ita etiam Deus ſeu cæleſtis beatitudo non ſolum vtilis eſt ſanctis. Sed etiam decora & honorifica. Bellarm. *vbi ſupra c. 2.*

§. 14. De variis bonis gloriæ cæleſtis ſimul conglobatis.

Huc pertinent quæ de theſauro, margarita, cæna, nuptijs, manna, ligno vitæ, calculo candido, nomine nouo, regno &c. dicta ſunt ſuperius, quorum ſingula quomodo varia in ſe bona cæleſtis gloriæ contineant, require in annotationibus.

Ioel 3. 18. *Erit in die illa, [1] ſtillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte: & per omnes riuos Iuda, [2] ibunt aquæ, & fons de domo Domini egredietur.*

Heb. 4. 9. [3] *Relinquitur ſabbatiſmus populo Dei.*

Pſal. 86. 3. [4] *Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei.*

Pſal. 147. 2. [5] *Benedixit filijs tuis in te.*

Pſal. 102. 5 *Qui replet [6] in bonis deſiderium tuum, [7] renouabitur vt Aquilæ iuuentus tua.*

Pſal. 16. 15 [8] *Satiabor cum apparuerit gloria tua.*

Ioan. 14. 8. *Oſtende nobis patrem, & [9] ſufficit nobis.*

Huic propoſito aptari poteſt illud vxoris Tobiæ.

Tobiæ 9. 5. *Omnia ſimul in te vno habentes.*

Apoc. 21. 2. 3. *Vidi [10] ſanctam ciuitatem Ieruſalem [11] nouam [12] deſcendentem de cælo à Deo, [13] paratam [14] ſicut ſponſam ornatam viro ſuo. Et audiui [15] vocem magnam de throno dicentem, [16] ecce tabernaculum Dei cum hominibus & habitabit cum eis: & ipſi populus eius erunt, [17] & ipſe Deus cum eis [18] erit eorum Deus.*

Pſal. 83. 11. [19] *Melior eſt dies vna in atrijs tuis ſuper millia.*

Matt. 19. 29. *Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum [20] centuplũ accipiet, & vitam æternam poſſidebit.*

Vide Apocal. c. 22. v. 1. & 2. de fluuio aquæ viuæ per mediam vrbem fluente in cuius fluuij vtraque ripa multa ligna ſeu arbores vitę, cum pulchra explicatione P. Riberæ, quam quia longior eſt prætermitto.

1. *Stillabunt &c.*] Significat hac Metaphora vitam in cælo fore bonis omnibus & iucunditate refectam.

2. *Ibunt aquæ.*] i. terra hæc cæleſtis ſemper virorem & pulchritudinem retinebit .i. nullum finem habebunt hæc bona, terra enim aquis ſemper irrigata, ſemper vernat.

3. *Relinquitur.*] .i. ſupereſt requies ſempiterna: In hac autem neque multa bona comprehendi per ſe patet.

4. *Glorioſa.*] .i. magnifica & præſtantia dicta ſunt mihi à Spiritu ſancto de te.

5. *Benedixit.*] Benedictio diuina bonorum omnium copiam affert. Nota non dicere benedixiſſe hac aut illa benedictione, ſed benedictione abſoluta .i. vt Apoſtolus loqui ſolet, omni benedictione ſpirituali in cæleſtibus, ad Epheſ. 1. hæc benedictio eſt finitio ſummi boni.

6. *In bonis.*] .i. bonis .i. ſatiat omne deſiderium & famem, cũ enim fruantur beati ſummo bono quod in ſe omnia continet animus eo bono plenus non habet quod requirat amplius.

7. *Renouabitur &c.*] Quia per glorioſam reſurrectionem renouabitur corpus in beatam & nunquam ſeneſcentem iuuentutem: Quæ renouatio maior eſt quam Aquilæ, quia Aquila per ſuam innouationem (ſiue ea conſiſtat in frequenti renouatione pennarum, ſeu roſtri, quod cum nimium creuit, ita vt impediat cibi ſumptionem, allidit ad petram) non poteſt vitam ſuam perpetuare.

8. *Satiabor.*] Satietas deſignat bonorum omnium copiam atque adeò boni infiniti finitionem, neque enim humanus animus eius capax, re vlla minore poteſt repleri. capacem Dei (inquit Auguſt.) quicquid Deo minus eſt non implebit.

9. *Sufficit.*] Sufficere non poteſt animæ rationali niſi bonum infinitum. *Vide numero præcedenti.*

10. *Sanctam ciuitatem.*] Sub hac domiciliũ & beatitudinem ſanctorum intelligit.

11. *Nouam.*] Quia adhuc homines eam non viderant.

12. *Deſcendentem de cælo à Deo.*] Quia vult eã Deus ab hominibus cognoſci.

13. *Paratam.*] .i. omnibus inſtructam quæ ad veram ſpectant fœlicitatem.

14. *Sicut ſponſam &c.*] Quę magno ſe ſtudio exornat ad viri domum deducenda.

15. *Vocem magnam.*] Quia vult Deus ab omnibus eam audiri & omnes tantorum bonorum ſpe excitari. Hæc autem vox erat Dei vt patet ex verſu 5.

16. *Ecce tabernaculum &c.*] q.d. hæc vrbs eſt

in qua Deus habitat & in eadem ſecum vult homines habitare.

17. *Et ipſe Deus cum eis.*] .i. qui dignatus eſt habitare cum eis.

18. *Erit eorum Deus.*] Eos vt filios amplectetur & æterna protectione tuebitur.

19. *Melior eſt dies vna &c.*] .i. q.d. tanta ibi eſt iucunditas & voluptas, tanta bonorum omnium affluentia, vt vna ſola dies ſit ibi optanda magis quam mille .i. innumerabiles alibi in plenis licet delitijs, & circumfluentia bonorum terrenorum.

20. *Centuplum.*] Pro vniuerſitate ponitur aliquando *centuplum*, ait Auguſt. 20. *de ciuit. c.* 7. Significatur ergo recepturum omnis generis bona. Qui carnalia, inquit Hieron. pro Chriſto dimiſerit, ſpiritualia recipiet, quæ comparatione & merito ſui ita erunt, quaſi ſi paruo numero centenarius numerus compararetur.

CAPVT III.

De circumſtantia *Quantum*.

§. 1. AD CIRCVMSTANTIAM QVID, REVOCO *Quantum*, quod quidem dupliciter accipi poteſt, vel enim ſignificat durationem horum bonorum, vel magnitudinem: ſi queratur igitur quamdiu duratura ſint: Aio fore æterna, quod tum ex variis ſuprà allatis tum ex ſequentibus manifeſtū erit.

2. Cor. 5. 1. 1 *Scimus quoniam ſi*[2] *terreſtris domus noſtra huius habitationis*[3] *diſſoluatur*, *quod ædificationem*, [4] *ex Deo habemus*, [5] *domum non manufactam æternam in cælis.*

2. Cor. 4. 17 18. *Id quod in præſenti eſt*[6] *momentaneum, & leue tribulationis noſtræ*, [7] *ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis*, [8] *non contemplantibus nobis, quæ videntur, ſed, quæ non videntur, quæ enim videntur*[9] *temporalia ſunt, quæ autem non videntur æterna ſunt.*

Iſa. 33. 20. [10] *Oculi tui videbunt Ieruſalem, habitationem opulentam, tabernaculum, quod nequaquam transferri poterit; nec auferētur claui eius in ſempiternum, & omnes funiculi eius non rumpentur.*

Apoc. 21. 15 *Et qui loquebatur mecum habebat*[11] *menſuram arundineam*[12] *auream.*

Heb 11. 10. *Expectabat*[13] *fundamenta habentem ciuitatem, cuius artifex & conditor Deus.*

Vide infra cap. 4. §. 1. num. 8

1. *Scimus.*] Fide indubitata tenemus.

2. *Terreſtris domus &c.*] .i. caro iſta quam nunc ſuper terram inhabitat anima.

3. *Diſſoluatur.*] Per mortem diſſoluatur in cineres rediens.

4. *Ex Deo.*] Dei dono & virtute.

5. *Domum &c.*] Ea eſt ſempiterna gloria & cæleſtis in Dei claritate manſio, quæ nullius terreni artificis manu facta eſt. Ita S. Thom. Ambroſius vero, Theoph. & Theodor. per domum intelligunt corpus glorificatū quod dicitur haberi, ſupple in certa ſpe.

6. *Momentaneum & leue tribulationis.*] .i. tribulationes breues & faciles toleratu.

7. *Suprà modum in ſublimitate pondus.*] .i. mirè & ſupra quam cogitari poteſt excellens & ſublime. Obſeruat Chryſoſt. pulchrè opponi momentaneum æterno; leue ponderi: in præſenti, in ſublimitate, tribulationē gloriæ.

8. *Non contemplantibus &c.*] Si modò per fidem ad ea quæ in cælis ſunt inuiſibilia feramur.

9. *Temporalia ſunt.*] Ac proinde in eis nequit eſſe beatitudo.

10. *Oculi tui.*] Vide V. Eccleſia c. 3. §. 1. n. 15.

11. *Menſuram arundineam.*] Ad metiendum ſcilicet vrbem cæleſtem. Porro hæc menſura erat arundo ſeu calamus qui eſt menſura magna, ſex ſcil. cubitorum & 4. digitorum, ideoque ad res magnas metiendas & ad longiora ſpatia adhibebatur *V. Ezech.* 40. Significaturque hac menſura magnam eſſe & nunquam terminandam eorum beatitudinem.

12. *Auream.*] Aurea eſt menſura illa, quia nihil non durabile & pretioſum apud beatos: Deinde menſura durationis ipſius beatitudinis pretioſiſſima eſt, non enim eſt tempus ſed æternitas.

13. *Fundamenta habentem ciuitatem.*] .i. cæleſtem Hieruſalem, quæ ideo dicitur habere fundamenta quia firmiſſima eſt, immobilis & æterna.

§. 2. DE MAGNITVDINE BONORVM cæleſtis gloriæ in genere.

EA TANTA ERVNT, VT IN HAC VITA A nemine perfectè poſſint cognoſci.

1 *Quam magna multitudo dulcedinis tuę Domine, quam abſcondiſti timentibus te. Perfeciſti eis, qui ſperant in te in conſpectu filiorum hominum.* Pſal. 30. 20.

Ideo Apoc. 2. v. 21. vocatur beatitudo cæleſtis, manna abſconditum, & nomē nouum quod nemo ſcit niſi qui accipit.

[2] *Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in*[3] *cor hominis aſcendit, quæ præparauit Deus ijs qui diligunt illum.* 1. Cor. 2. 9.

1. *Quàm magna.*] Vide V. Conſolatio.

2. *Oculus &c.*]. i. nullo ſenſu cognoſci potuit.

3. *Cor hominis.*] .i. neque cogitando aut ratiocinando humana ratio aſſequi potuit, q.d. ſuperant omnem ſenſum, & cogitationem naturalem, & omne humani cordis deſiderium, ea bona quæ præparaſti tuis in futura vita.

§. 3. TANTA ERVNT VT PERFECTE ſatient beatos.

Vide ſupra cap. 2. §. 14. numer. 6.

§. 4. TANTA ERVNT VT OMNIA TERRENA contemnant præ ijs.

Apoc. 22. 5. *Non egebũt* [1] *lumine ſolis: quoniam Dominus Deus illuminabit illos, & regnabunt in ſæcula ſæculorum.*

Huc accommodare licet illud Pſalmi 72. 25. [2] *Quid mihi eſt in cœlo, & à te quid volui ſuper terram.*

1. *Lumine ſolis.*] Quia diem habebunt perpetuum, quem ſol efficiet qui multo erit præſtantior eo quem nunc videmus. In ſole etiam omnem ſæculi proſperitatem videtur intelligere, qua non egebunt, imo eam faſtidient præ cæleſtibus delitijs.

2. *Quid mihi &c.*] Vide Verbo Conſolatio.

§. ADD. EA COMPARANTVR MENſuræ bonæ & confertæ.

Verbo Deus cap. 14. §. 1. numer. 22.

§. 5. QVANTA SIT FVTVRA EA MAGNItudo, pro ratione meritorum. Quod tum ex ſupra allatis, tum ex ijs quæ dicentur ad circumſtantiam *Quomodo*, tum ex his patebit.

Matt. 20. 8 *Voca operarios, & redde illis* [1] *mercedem.*

Matt. 5. 20 *Qui fecerit & docuerit hic* [2] *magnus vocabitur in regno cœlorum.*

Matt. 5. 12 *Merces veſtra copioſa eſt in cœlis.*

Rom. 2. 6. *Reddet vnicuique ſecundum opera ſua.*

1. Cor. 3. 8. *Vnuſquiſque propriam mercedem accipiet* [3] *ſecundum ſuum laborem.*

1. *Mercedem.*] Si datur æterna gloria tanquam merces operis, ergo datur amplior & minor pro ratione meriti & laboris.

2. *Magnus.*] Magnam conſequetur gloriã, quia ſcilicet magis meruit.

3. *Secundum ſuum laborem.*] Non autem ſecundum fructum laborum & conuerſionem animarum, quæ non eſt in noſtra poteſtate.

§. 6. IDEO NON ERIT EADEM IN omnibus, nec erunt beati omnes æqualis gloriæ participes.

Ioan. 14. 2. *In domo Patris mei* [1] *manſiones multæ ſunt.*

1. Cor. 15. 41. *Alia claritas ſolis, alia claritas lunæ, & alia claritas ſtellarum: ſtella enim à ſtella differt in claritate, ſic & reſurrectio mortuorum.*

2. Cor. 9. 6. [2] *Qui parce ſeminat, parce & metet, & qui ſeminat in benedictionibus de benedictionibus & metet.*

Matt. 11. 11. *Qui* [3] *minor autem eſt in regno cælorum, maior eſt* [4] *illo.*

Matt. 20. 23. [5] *Sedere ad dexteram, vel ſiniſtram meam non eſt meum dare vobis: ſed quibus paratum eſt à patre meo.*

Iſa. 56. 5. *Dabo* [6] *eis* [7] *in domo mea, & in muris meis locum, &* [8] *nomen melius* [9] *à filijs & filiabus: nomen ſempiternum dabo eis quod non peribit.*

Apoc. 14. 3. *Nemo poterat dicere* [10] *canticum, niſi illa centum quadraginta quatuor millia, qui* [11] *empti ſunt de terra.*

1. *Manſiones.*] Diuerſa præmia meritorum. Glo. Interl. & Hieron.

2. *Qui parce &c.*] Vide V. Eleemoſyna cap. 2. §. 5.

3. *Minor.*] Sunt igitur minores & maiores beati in cælo.

4. *Illo.*] Ioanne ſcil. Baptiſta.

5. *Sedere &c.*] Seſſio ad dexteram vel ſiniſtram ſignificat authore Hieronymo inæqualitatem beatitudinis pro inæqualibus meritis à Deo paratam. Ita ipſe l. 2. contra Iouinianum.

6. *Eis.*] Sup. Virginibus.

7. *In domo mea.*] In cæleſti gloria.

8. *Nomen.*] Præmium & gloriam quandam excellentem.

9. *A filijs & filiabus.*] Quam ſit habere filios, ſeu quam proueniat parentibus ex eo quod habeant proles.

10. *Canticum.*] Hoc canticum canitur à virginibus ijſque ſolis, inquit Greg. 3. p. paſtoralis admonitione 29. quia ipſi ſoli in perpetuũ prę cunctis fidelibus etiam de incorruptione carnis gaudent in cœlo: quod quidem pertinet ad quandam gloriam accidentalem.

11. *Empti de terra.*] Omnes electi empti ſunt Chriſti ſanguine vt ſint peculium Dei, verũ peculiari quadam ratione empti ſunt virgines, vt Deum in corpore & anima haberent.

CAPVT IV.

De circumſtantia *Qualis* ſeu de qualitatibus cæleſtium bonorum.

§. 1. AD CIRCVMSTANTIAM *Quid* REVOCO *Qualis*: aioque bona cæleſtis glorię fore puriſſima, carituraque omnis mali admixtione.

Pſa. 90. 10. *Non accedet ad te malum: &* [1] *flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.*

Apoc. 21. 4. [2] *Abſterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum: & mors vltra non erit, neque luctus, neque clamor,*

[3] *clamor, neque dolor erit vltra, quia* [4] *prima abierunt.*

Apoc.7.16. 17. [5] *Non eſurient, neque ſitient amplius, nec cadet ſuper illos* [6] *ſol, neque vllus æſtus: Quoniam agnus qui in medio throni eſt;* [7] *reget illos, & deducet eos ad* [8] *vitæ fontes aquarum, &* [9] *abſterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum.*

Iſa.25.7.8. *Præcipitabit* [10] *in monte iſto* [11] *faciem vinculi* [12] *colligati ſuper omnes populos,* [13] *& telam, quā orditus eſt ſuper omnes nationes,* [14] *præcipitabit mortem* [15] *in ſempiternum: & auferet Dominus Deus* [16] *lachrymam ab omni facie, &* [17] *opprobrium populi ſui auferet de vniuerſa terra, quia Dominus locutus eſt.*

Iſa.35.10. *Fugiet dolor & gemitus.*

Iſa.65.19. *Exultabo in Ieruſalem, & gaudebo in* [18] *populo meo: & non audietur in eo vltra vox fletus, &* [19] *vox clamoris.*

Iſa.60.18. 19.20. *Non audietur* [21] *vltrà* [20] *iniquitas in* [22] *terra tua,* [23] *vaſtitas, & contritio in terminis tuis, & occupabit* [24] *ſalus muros tuos, & portas tuas* [25] *laudatio. Nō erit tibi amplius ſol ad lucendū per diē nec ſplendor lunæ illuminabit te: ſed* [26] *erit tibi Dominus in lucem ſempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam. Non occidet vltra* [27] *ſol tuus, &* [28] *luna tua non minuetur, quia erit tibi Dominus in lucem ſempiternam, &* [29] *complebuntur dies luctus tui.*

Cant.2.11. *Iam* [30] *hyems tranſijt, imber abijt & receſſit.*

Huc pertinent quæ ſupra de ligno vitæ quod immortalem omnique moleſtia carentem vitam efficiebat. Vide cap.1.§.1.n.2.

Apoc.21.18 *Ipſa ciuitas* [31] *aurum mundum.*

1.*Flagellum.*] Quæuis calamitas quæ poteſt accidere.

2.*Abſterget omnem lacrymam.*] Metaphora eſt ab indulgentiſſimis parentibus qui filios flētes blandè demulcent & eis lacrymas abſtergunt. Significaturque auferendum in perpetuum quicquid hic habuerunt luctus & triſtitiæ.

3. *Clamor.*] Ob potentiorum iniurias & oppreſſiones.

4.*Prima.*] Vetera illa, & vita mortalis quæ erat plena ærumnis, terminata eſt.

5.*Non eſurient &c.*] His ſignificatur omnē indigētiam longè ab ijs fore, imò nihil quod ad eorum plenam beatitudinem facit, defuturum.

6.*Sol, æſtus.*] Hæc ſolent homines valde affligere, *vide Ionam c.4.* vnde ſignificat affuturū à beatis quicquid eis moleſtiam afferre poſſit. Andreas Cæſarienſis per æſtum & ſolem tentationes intelligit.

7.*Reget.*] Paſcet, & ab eis arcebit quicquid moleſtum eſſe poteſt.

8.*Vitæ fontes.*] Fōtes viuentes, non ad aquas ſtagnantes & mortuas: ad fontes qui ſemper ſcaturiunt, nec deficit in ijs aqua, quibus ſignificatur effecturum Chriſtum vt ſemper maximis & immortalibus voluptatibus affluant.

9.*Abſterget.*] Vide ſupra numero 2.

10. *In monte iſto.*] Cæleſtis ſcil. Ieruſalem.

11.*Faciē vinculi colligati.*] i. vinculū colligatum diſſoluet, facies enim Hebraicè ponitur ſæpe ad ornatum & nihil ſignificat præter ré cui coniungitur, vnde facies venti. *Pſ.17.* .i. ventus. Facies frigoris. *Pſ.147.* .i. frigus.

12.*Colligati.*] Hebraicè eſt vinculum vinculum .i. ex Hebræi ſermonis proprietate, multa vincula ſeu omne vinculum: Hoc autem vinculum eſt id quo propter peccatum primi parentis colligatum eſt hominum genus: quod quidem non eſt vnum ſed multiplex vt ſtatim docet propheta.

13.*Et telam &c.*] .i. idem Deus rumpet & diſcindet telam quam ipſe ad originalis peccati vindictam orditus eſt in omnes. i. auferet pœnas peccati originalis vt ſtatim ſequitur.

14.*Præcipitabit mortem.*] Hęc ſunt vincula quæ peccatum inuexit, quęque dominus deſtructurus dicitur.

15. *In ſempiternum.*] Ne vnquam beatis ſit moleſta.

16.*Lachrymam.*] .i. omnem lugendi cauſam. En alterum vinculum.

17.*Opprobrium populi ſui.*] Hoc eſt 3. vinculum, opprobrium ſcilicet quod in prǫuaricatore parente audit de ſe eius poſteritas, etiam poſt multa ſæcula.

18.*Populo meo.*] Quia beati ob confirmationem in bono erunt omnino Dei, & in ijs Deus gaudebit.

19.*Vox clamoris.*] Vide ſuprà numero 3.

20.*Iniquitas.*] .i. ſupplicium, pœna.

21.*Vltra.*] .i. nunquam ſeu non audietur, non enim ſignificatur aliquando auditam ibi iniquitatem. Nam Hebræum עוד *hhod*, pro quo noſter vertit *vltra*, ſæpe nihil connotat quod prǫterierit, ſed ſimpliciter ponitur pro futuro.

22.*Terra tua.*] Cæleſti patria.

23.*Vaſtitas.*] Strages quales ab inimicis adueniunt.

24. *Salus.*] Incolumitas, liberatio ab omni corporis & animi ægritudine.

25.*Laudatio.*] Ob continua beneficia.

26.*Erit tibi in lucem.*] Erit tibi loco ſolis.

27. *Sol tuus.*] Quia Deus qui tibi erit ſol erit tibi indeficiens lumen.

28.*Luna tua.*] Quia Dei, qui tibi erit loco lunę, nunquam decreſcit ſplendor.

29. *Complebuntur dies luctus.*] Præciſa ſcil. omni lugendi cauſa.

30.*Hyems.*] Per hyemem & imbrē, tribulationes & moleſtiæ vitę huius ſignificantur.

31.*Aurum mundum.*] Comparatur ſanctorum beatitudo auro mundo, nulliuſque metalli mixtione corrupto, qui ab omni malo libera eſt.

§. 2. ITEM

§. 2. ITEM GLORIA CÆLESTIS PLENA EST ſecuritatis, nullos timet hoſtes, certique ſunt beati ſe nullo vnquã tempore amiſſuros bona ſua.

Apoc.21.25 *Portæ eius* [1] *non claudentur* [2] *per diem: nox enim non erit illic.*

Cant.5.1. [3] *Meſſui myrrham cum aromatibus meis.*

Iſa.60.11. *Et aperientur portæ tuæ iugiter: die ac nocte non claudentur vt afferatur ad te* [4] *fortitudo gentium, & reges earum adducantur.*

Iſa.33.16. *Iſte in excelſis habitabit:* [5] *munimenta ſaxorum ſublimitas eius:* [6] *panis ei datus eſt, aqua eius* [7] *fideles ſunt.*

Huc ſpectant quæ allata ſunt cap. 3. §.1. de æternitate gloriæ SS.

Apoc.21.11 12. *Oſtendit mihi ciuitatem ſanctam Ieruſalem, & habebat* [8] *murum magnum & altum.*

Apoc.21.16 *Et ciuitas* [9] *in quadro poſita eſt.*

Apoc.21.18 *Ipſa ciuitas* [10] *aurum mundum.*

Zach.2.5. [11] *Ego ero ei, ait Dominus, murus ignis in circuitu: & in gloria ero in medio eius.*

Vide c.1.§ 4. num.16. vbi conſiderandum verbum *fundauit.*

Ad hanc ſecuritatem pertinet quod ſupra allatum eſt cap.2.§.12.n.1. quo loco beatis [12] *diſcumbentibus miniſtraturus eſt Chriſtus.*

Pſal.147.2. *Quoniam* [13] *confortauit ſeras portarum tuarum.*

Pſal.147.3. *Qui* [14] *poſuit fines tuos pacem.*

Apoc.3.12. *Qui vicerit faciam illum* [15] *columnam in templo Dei mei & foras non egredietur* [16] *amplius, &* [17] *ſcribam ſuper eum nomen Dei mei &* [18] *nomen ciuitatis Dei mei* [19] *nouæ Hieruſalem quæ deſcendit de cęlo à Deo meo, &* [20] *nomen meum nouum.*

1. *Non claudentur.*] Quia nullos timebit hoſtes, maxima ibi erit ſecuritas.

Per diem.] i. nunquam: nam non claudendas per noctem patet cum ſtatim addit, nox non erit.

3. *Meſſui myrrham &c.*] Verba ſunt Chriſti ſponſi: Quaſi in horreo habeo electos meos qui dum viuerent virtutum odore fragrabant ſicut aromata; qui iam de ſua mercede ſecuri ſunt ſicut triticum & aromata iam demeſſa & in horreum aut domum illata, extra pericula ſunt tempeſtatum.

4. *Fortitudo Gentium.*] Præſtãtiſſimi quique & maximè excellentes in virtutibus.

5. *Munimenta &c.*] i. loco tutiſſimo habitabit, ſicuti qui in ſublimi habitat, ſaxis & rupibus vndique circumſeptus i. nullum timebit hoſtem.

6. *Panis &c.*] Panis & aquæ nomine ea intelliguntur quibus vita hominis indiget, ſenſus eſt nunquam ea defutura quibus vita hominum opus habet: Et ſenſu ſublimiore indicat nihil vnquam defuturum beatis quod ad eorum beatitudinem, & vitam immortalem ſpectat.

7. *Fideles.*] Fidele id dicitur quod nũquam deficit, eo præſertim articulo quando eius neceſſarius eſt vſus.

8. *Murum magnum &c.*] Securitatẽ ſignificat hic murus, vitæ beatorum, quam nulla hoſtium fortitudo aut incurſus turbare poteſt. Dicitur magnus, i. latus atque optimè munitus. Dicitur altus, quia eum aſcendere aut ſuperare hoſtes nequeunt.

9. *In quadro poſita.*] Quadrata figura minus firmam & fortem reddit ciuitatem: maximæ tamen vrbes, & potentiſſimæ ita ſolent conſtrui, quaſi aut nullam hoſtium fortitudinem timeant ciues, aut neminem fore putent qui vrbem oppugnare audeat. Talis eſt cæleſtis Hieruſalem.

10. *Aurum mundum.*] Quia ſicut aurum etiã igni reſiſtit, nihilque timet neque igne deperit eius pondus, ita ſanctorum beatitudo perpetua eſt, nihilque tam validum eſt vt eam tollat, aut etiam minuat.

11. *Ego ero.*] Vide V. Eccleſia cap.3. §.1.num. 69. loquitur quidem propheta de Eccleſia militante, ſed poteſt etiam accommodari ad triumphantem.

12. *Diſcumbentibus.*] Hic diſcubitus ad mẽſam ſignificat beatos iam in domum patris ſui admiſſos, poſſe tutiſſimè ſine vllo periculo aut ſolicitudine recumbere, & repleri fruique bonis omnibus quibus repleta eſt menſa diuina.

13. *Confortauit ſeras portarum.*] Vt nulla vi expugnari poſſint.

14. *Poſuit fines pacem.*] Non ſolum minutiſſima eſt cęleſtis Hieruſalem, ſed immunis etiam à bellorum periculis, quare nihil ei timendum.

15. *Columnam.*] i. faciam vt in cælo tanquã columna Eccleſiæ ab omnibus honoretur. Seu faciam vt in cælo ſit maximus & miro interalios ſplendore fulgeat, multis & magnis donis ornatus conſpiciatur, & tantæ ſit pulchritudinis vt ipſi cælo ac cælitibus multũ ornamẽti afferre videatur: alludit enim ad duas illas celeberrimas colũnas templi Salomonis 3. Reg. 7. quæ erant præteræ ac pulcherrimæ. Vel erit columna, quia immobiliter ibi perſeuerabit.

16. *Amplius.*] Hoc verbum hîc eandẽ habet difficultatem & explicationem cum *vltrà*, quam *vide ſuprà* §.1.n.21.

17. *Scribam nomen Dei mei.*] Quia ſemper Dei futurus eſt, & ab eo totus poſſidendus, & in eo Deus peculiariter gloriabitur tanquam in forti milite & fideli ſeruo, quem ſemper ſuum agnoſci ac dici volet.

18. *Nomen ciuitatis &c.*] Hoc nomen ſcribetur in vincente, quia verus perpetuuſque eius ciuis dicetur.

19. *Nouę Ieruſalem &c.*] Horũ explicationẽ habes ſuprà *cap.2.§.14.num. 11. & ſequentibus.*

20. No-

20. *Nomen meum nouum.*] Scil. nomen IESVS quod nouum eſt, quia ei conuenit vt homo: cur autem ſcribetur in vincente hoc nomen, *vide numero* 17.

CAPVT V.

De circumſtantia *Vbi.*

Ad hanc dupliciter reſponderi poteſt, vel enim quæritur Vbi, *id eſt, quo in loco: vel* Vbi *.i. qua in re ſeu obiecto verſabitur gloria ſeu beatitudo ſanctorum, an in aliquo alio præter Deum.*

§. 1. SECVNDVM PRIOREM INTELLIGENtiam reſpondeo cęlum eſſe locum gloriæ beatorum; quod quidem ſatis patet ex dictis, atque ob hanc cauſam toties gloria ſanctorum vocatur regnum cælorum.

Apoc. 21. 2. [1] *Vidi ſanctam ciuitatem Hieruſalem nouam deſcendentem de cælo, à Deo.*

Apoc. 14. 1. [2] *Agnus ſtabat ſupra* [3] *montem Sion, & cum eo centum quadraginta quatuor millia.*

1. *Vidi.*] Vide ſupra cap. 2. §. 14. num. 12.

2. *Agnus.*] Chriſtus Agnus Dei qui pro peccatoribus oblatus eſt.

3. *Montem Sion.*] Hoc loco mons Sion, cælum ſedemque beatorum ſignificat, eratque ille huius figura.

§. 2. DE VBI SEV OBIECTO GLORIÆ beatorum accipe ſequentia.

BEATITVDINIS OBIECTVM IN SOLO DEO, non in vllo bono creato ſitum eſt.

Gen. 15. 1. *Noli timere Abraham, ego protector tuus ſum, &* [1] *merces tua magna nimis.*

Pſal. 72. 25. 26. [2] *Quid mihi eſt in cælo, & à te, quid volui ſuper terram?* [3] *Defecit caro mea & cor meum. Deus cordis mei, &* [4] *pars mea Deus in æternum.*

Pſ. 72. 28. *Mihi adhærere Deo bonum eſt: ponere in Domino Deo ſpem meam.*

Eccle. 1. 2. [5] *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.*

1. Ioan. 2. 15. *Nolite* [6] *diligere mundum, neque ea quæ in mundo ſunt.*

Eccle. 3. 10. 11. *Vidi afflictionem quam dedit Deus filijs hominum vt* [7] *diſtendātur in ea. Cuncta fecit bona in tēpore ſuo, & mundum tradidit diſputationi eorum, vt* [8] *non inueniat homo opus, quod operatus eſt Deus* [9] *ab initio vſque ad finem.*

Eccle. 1. 8. [10] *Cunctæ res difficiles: non poteſt eas homo explicare ſermone* [11] *non ſaturatur oculus viſu, nec auris auditu impletur.*

Eccle. 8. 17. *Intellexi quod omnium operum Dei, nullam poſſit homo inuenire rationem,* [12] *eorum quæ fiunt ſub ſole, & quanto plus laborauerit ad quærendum, tanto minus inueniat: etiamſi dixerit ſapiens ſe noſſe,* [13] *non poterit reperire.*

Eccle. 1. 17. 18. [14] *Dedi cor meum vt ſcirem prudentiam atque doctrinam,* [15] *erroreſque & ſtultitiam: & agnoui quod in his quoque eſſet labor & afflictio ſpiritus eo quod in multa ſapientia multa ſit* [16] *indignatio & qui addit ſcientiam, addit* [17] *& laborem.*

1. *Merces magna nimis.*] .i. qua nulla maior: Tale autem eſſe debet id quod nos beatos reddere queat, vt nihil illo ſit maius, quod quidem ſoli Deo conuenit.

2. *Quid mihi eſt &c.*] q.d. id quod me beare poteſt eſt in cælo, non in terra.

3. *Defecit.*] Præ cui deſiderio, inquit Hieronym.

4. *Pars mea in æternum.*] .i. hæreditas mea æterna, quam ſemper habui pro vnico theſauro meo, inquit Euthym. hæc non diceret propheta ſi in aliquo extrà Deum eſſet humana fœlicitas.

5. *Vanitas &c.*] .i. omnia Deo excepto talia ſunt vt non poſſint hominis deſiderium ſatiare, & eatenus vana ſunt.

6 *Diligere mundum.*] Ita ſcil. vt in eo aut re aliqua eius, finis conſtituatur beatitudoque quæratur.

7. *Diſtendantur.*] Affligantur, q. d. vidi vitam hāc plenam eſſe grauiſſimis moleſtijs, id enim ſignificat verbum diſtenſionis: quaſi homo ijs extendatur vltra modum & vltra quam patiatur naturalis conſtitutio, quemadmodum fit in neruorum extenſione.

8. *Non inueniat.*] Non intelligat.

9. *Ab initio vſque ad finem.*] .i. perfectè. Hinc patet ſcientiam non poſſe hominem reddere beatum, cum noſtra ſcientia omnis, ſit ignorantiæ plena.

10. *Cunctæ res difficiles.*] Et hoc arguit vanitatem ſciētiarum, hominiſque ignorantiam, qui res explicare non poteſt, quia eas non intelligit niſi valdè imperfectè.

11. *Non ſaturatur &c.*] Vana ſunt ergo quæ audimus & videmus ſi non ſatiant, nec nos beare poſſunt.

12. *Eorum quæ ſub ſole.*] Quantò minus igitur rerum cæleſtium.

13. *Non poterit reperire.*] q.d. non eſt ei credendum. Ecce quam inanis eſt omnis humana ſcientia, & quam inepta ad hominem beandum.

14. *Dedi cor meum.*] Propoſui in animo meo.

15. *Erroreſque & ſtultitiam.*] Ad ea vitāda, & vt alios ea dedocere, eoſque corrigere poſsē.

16 *Indignatio.*] Moleſtia, vel *indignatio*, quia indignātur tam in abdito latere ſapientiam vt tanto ad eam labore opus ſit. Vel *Indignatio*, quia videt ſe multa ignorare licet multū

ſudauerit,

ſudauerit, quo quis enim euadit ſapientior, eò plura nouit ſe neſcire: & ſapientiſſimus Socrates, dicebat ſe hoc vnum ſcire quod nihil ſciret.

17. *Et laborem.*) Alij legunt dolorem. Ex labore dolor. Hinc etiam ſatis patet ſcientiam in qua indignatio, & labor & dolor, non poſſe hominem beare.

CAPVT VI.

De circumſtantia *Quibus auxilijs, Cur*, & *Quomodo*.

§. 1. DVPLEX REQVIRITVR DEI AVXIlium ad beatorum gloriam capeſſandam: alterum quidem ex parte voluntatis ad bona opera peraganda; alterum vero ex parte intellectus, qui naturæ viribus non poteſt aſſurgere ad claram Dei viſionem. Ac de priore dicetur verbo Gratia: poſterius autem probari poteſt hiſce teſtimonijs.

Exod.33.13 [1] *Oſtende mihi faciem tuam vt ſciam te.*
Pſa.35.10. *Apud te eſt* [2] *fons vitæ, &* [3] *in lumine tuo* [4] *videbimus lumen.*
Pſ. 83.12. *Gratiam & gloriam* [5] *dabit Dominus.*
Rom. 6. *Gratia Dei vita æterna.*
1. Cor. 2. *Quæ ſunt Dei* [6] *nemo nouit niſi ſpiritus Dei.*
Apoc. 21. [7] *Claritas Dei* [8] *illuminabit illam.*
Ioann. 10. 27. *Oues meę vocem meam audiunt, & ego cognoſco eas, & ſequuntur me, & ego* [9] *vitam æternam do eis.*
Ioan. 14.8. [10] *Oſtende nobis patrem & ſufficit nobis.*
Lucæ 12,37 *Tranſiens* [11] *miniſtrabit illis.*

Vide item ſupra cap. 3. §. 2. n. 2.

1. *Oſtende &c.*) Hic petit Moyſes diuino munere ſibi dari (tamquam aliquid nimirum quod ipſe alioqui non poſſet aſſequi) vt diuinam eſſentiam clarè videre poſſet aliquando ſicut interpretantur Auguſt. Epiſt. 112. c. 7. & Greg. l. 18. Moral. c. 36.

2. *Fons vitæ.*) Quia non habet ab alio vt viuat, & omnibus cauſa eſt vt viuant.

3. *Lumine tuo.*) Lumine gloriæ quod donas ijs quos ad tui viſionem dignaris admittere, qui alioqui niſi eo confortati & adiuti, non poſſent obtutum figere in lucem illam increatam.

4. *Videbimus lumen.*) Deum ſcilicet lumen indeficiens & inacceſſibile.

5. *Dabit Dominus.*) Quia ſci. Intellectus ex ſe non poteſt Deum videre, in cuius clara viſione conſiſtit gloria & beatitudo noſtra. Idem eſt ſenſus ſequentis teſtimonij citanturq; hæc loca à Theologis in 1. p. q. 12.

6. *Nemo nouit.*) ſupple niſi ea ipſe cōmunicet, quod quidē faciet beatis per lumen gloriæ quo agnoſcent quę ſunt Dei, intima eius omnia, bonitatem, ſapientiam, Trinitatem perſonarum & cætera vniuerſa.

7. *Claritas Dei.*) Per lumen gloriæ illuſtrās mentes beatorum.

8. *Illuminabit illam.*) Scilicet ciuitatem Ieruſalē ſeu ciues eius vt clarè Deū intueātur.

9. *Vitam æternam do.*) Quam naturæ viribus conſequi nequeunt.

10. *Oſtende.*) Petit oſtendi patrem, quia ex ſe non potuit videre.

11. *Miniſtrabit.*) Ipſe enim cæleſtis illius menſę epulas, & nemo alius, miniſtrat beatis, quia ſe ipſe dat ijs guſtandum .i. communicat claram ſui viſionem, ea enim eſt animæ cibus ſuauiſſimus.

§. 2. DE CIRCVMSTANTIA CVR.

DE HAC NIHIL OCCVRRIT DICENDVM præter dicta aut dicēda. Si enim quæratur cauſa ex parte Dei, reſpondebitur omnia propter ſemetipſum operatum eſſe Dominum: capite Prouerb. 16. v. 4. Si ex parte creaturæ rationalis, reſpondebitur eſſe bona opera: de quibus modo dicēdū.

§. 3. DE CIRCVMSTANTIA QVOMODO.

QVÆRIT HÆC CIRCVMSTANTIA IN HOC propoſito quarum rerum interuentu, ſeu quid operando conſequatur homo cœleſtem gloriam.

Nihil illuſtrius in vniuerſa ſcriptura quam eā eſſe mercedem, fructum & fœtum bonorum operum: nec dari inertibus & otioſis, nedum praua agentibus.

Pacem ſequimini cum omnibus, & ſanctimoniam Hebr. 12.
ſine qua nemo videbit Deum. 14.
Per multas tribulationes oportet nos intrare in re- Act.14.21.
gnum Dei.
Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Matt. 19. 17.
[1] *Qui perdiderit animam ſuam propter me,* [2] *inueniet eam.* Matt. 10. 39.
Neſcitis quod ij qui in ſtadio currunt, omnes quidē 1. Cor. 9.
currunt ſed vnus accipit brauium? ſic [3] *curri-* 24.
te [4] *vt comprehendatis.*
Ipſi tanquam [5] *lapides viui* [6] *ſuperędificamini.* 1. Petri 2.5
Hieruſalem quæ [7] *ędificatur vt ciuitas.* Pſ. 121 3.
Exi cito in plateas & vicos ciuitatis, & [8] *pauperes* Lucæ 14.
ac [9] *debiles, &* [10] *cæcos ac* [11] *claudos introduc* 21.
[12] *huc.*
Et nomina inſcripta, quæ ſunt nomina [13] *duodecim* Apoc.21.12
tribuum filiorum Iſrael.
Niſi abundauerit iuſtitia veſtra pluſquam ſcribarū Matt.5.21.
& Phariſæorum non intrabitis in regnū cælorū.
Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine in- Matt.7.21

trabis in regnum cælorum, ſed qui facit voluntatem patris mei, qui in cælis eſt, ipſe intrabit in regnum cælorum.

Rom. 8.13. *Si ſpiritu [14] facta carnis mortificaueritis, [15] viuetis.*

2. Pet. 1.10. *Satagite vt per bona opera certam veſtram vocationem, & electionem faciatis, hæc enim facientes non peccabitis aliquando.*

Huius generis plurima licet colligere ex dictis ſupra, maxime ad circumſtãtiam *Quis*, & ex parabolis decem Virginum, Theſauri abſconditi, Margaritæ, laborantium in vinea &c. Item ex brauio & corona de quibus Apoſtolus. Certe ſole ipſo clarior ſe prodit hæc veritas in ſacris litteris.

1. *Qui perdiderit.*) Perdere paratus fuerit vitam ſuam, omnia poſtponens amori meo.

2. *Inueniet eam.*) Saluam ſci. in futuro.

3. *Currite.*) In ſtadio virtutum & vitæ Chriſtianæ.

4. *Vt comprehendatis.*) Vt vitam æternam quam quæritis aſſequamini, aliâs non aſſecuturi.

5. *Lapides viui.*) Pleni caritate & ſpiritu vitæ.

6. *Superædificamini.*) Super lapidem angularem Chriſtum, & ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum; fundamentũ inquam cæleſtis Hieruſalem, ſuper quod ſuperædificantur quotquot fiunt ſalui. Vide Cardinalem Bellarminum pulchrè hęc explicantem lib. 2. de ęterna fœlicitate ſanctorum c. 11.

7. *Aedificatur vt ciuitas.*) Dum quotidie lapides viui à ſummo artifice tribulationibus expoliti & quadrati adiunguntur cæleſtis habitationis ædificationi. Vide eundem ibidem, & in hunc locum Pſalmi.

8. *Pauperes.*) Vt quotquot erga diuitias non afficiuntur.

9. *Debiles.*) Qui non confidunt in virtute ſua.

10. *Cæcos.*) Qui verè credunt quæ non vident.

11. *Claudos.*) Quorum pes dexter multo eſt longior ſiniſtro .i. affectus in Deum & in bona ſempiterna, lõgè eſt maior pede ſiniſtro .i. amore in carnem ſuam & in bona terrena. Vide eundem l. 5. c. 5.

12. *Huc.*) .i. ad cænam æternæ beatitudinis.

13. *Duodecim tribuum &c.*) Hi ſunt typus omnium prædeſtinatorum, ſignificantque nullum in hanc vrbem ingredi poſſe niſi à dæmonis poteſtate erutus legem Dei ſeruet: hic enim populus à Pharaonis ſeruitute liber, legem à Deo accepit, & primus in eum credidit; oportet itaque eſſe ſpirituales Iſraelitas quotquot ſaluari cupiunt.

14. *Facta carnis.*) Deſideria & voluptates eius.

15. *Viuetis.*) In æternum vita beata.

§. 4. HVC REFERENDA SVNT EA TESTImonia quibus gloria cęleſtis vocatur merces, debitum, retributio aut quid ſimile, cuius generis iam allata ſunt multa.

[1] Qui metit [2] mercedem accipit, [3] & congregat fructum in vitam æternam. Ioann. 4. 36.

Iuſti in perpetuum viuent, & apud Dominum [4] eſt merces eorum, & [5] cogitatio illorum apud altiſſimum. Sap. 5.16.

Ecce venio cito, & [6] merces mea mecum eſt [7] reddere vnicuique ſecundum opera ſua. Apoc. 22. 12.

Quodcumque facitis, ex animo operamini ſicut Domino, & non hominibus. Scientes quod à Domino accipietis retributionem hæreditatis: Domino Chriſto ſeruite. Coloſſ. 3. 23. 24.

1. *Qui metit.*) Meſſe ſpirituali animas conuertendo.

2. *Mercedem accipit.*) Merces autem nõ datur niſi operanti, eſtque eius laboris ſtipendium.

3. *Et congregat.*) Vide V. concionator c. 12. §. 4.

4. *Eſt merces.*) Aſſeruata & repoſita operum bonorum.

5. *Cogitatio.*) Accipiendum paſſiuè .i. cura, ſolicitudo ſuſcepta de bono illorũ, eſt apud altiſſimũ, vt nemo rapere illos poſſit de manu illius.

6. *Merces mea mecum eſt.*) Mercedem ad manum habeo.

7. *Reddere.*) Vt reddam, ad reddendum.

§. 5. NIHILOMINVS TAMEN ETIAM DIcere licet gloriam ęternam dari gratis.

Ego [1] ſitienti, dabo de [2] fonte aquæ vitæ [3] gratis. Apoc. 21. 6.

Exiſtimo quod [4] non ſunt condignæ paſsiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Rom. 8.18.

Venite [5] emite abſque argento, & abſque vlla commutatione [6] vinum & lac. Iſa. 55. 1.

Qui ſitit, veniat, & qui vult, [7] accipiat aquam vitæ gratis. Apoc. 22. 17.

1. *Sitienti.*) Iuſto qui nihil aliud niſi Deum cupit, idque ardore magno more ſitientium.

2. *Fonte aquæ vitæ.*) .i. de meipſo qui ſum fons indeficiens vitæ omnis tum gratiæ tum gloriæ .i. dabo illi æternam gloriam.

3. *Gratis.*) Dicitur gratis dari vita æterna, quia licet detur meritis iuſtorum eiſque debeatur, tamen merita ipſa ſine gratia quæ gratis data eſt, merita eſſe non potuerunt. Ita Ambroſius Rupertus, &

& S. Thom. Item quia ſicuti gratis cenſetur dari quod paruo datur pretio, ita ſitienti datur aqua vitæ gratis, quia multò minores sũt pœnæ & dolores huius vitę quam ſint gaudia vitæ æternę.

4. *Non ſunt condigna &c.*) Quia tribulationes huius vitæ minus habẽt moleſtiæ quã vita æterna gaudij. Neque his verbis comparantur bona merita noſtra cum futura beatitudine, ſed cum ea comparantur paſſiones ſeu labores quos pro Deo patimur. Qui licet quatenus à gratia prodeunt, digni ſint procul dubio vita æterna, tamen dolor eorũ cum gaudijs beatorum conferri non poteſt, quæ ſunt multo maiora, ſiue intenſionem ſpectemus ſiue durationem. Ribera in Apoc. c. 21.

5. *Emite.*) .i. poſſidete, accipite: olim *emere* ſumptum pro *accipere* notat Sãchez ex Feſto.

6. *Vinum & lac.*) .i. delicias maximas, quæ lactis & vini nomine ſignificantur.

7. *Accipiat aquam.*) Vide ſupra numero 2. & 3.

CAPVT VII.

De circumſtantia Quando.

HÆC HABET DVPLICEM EXPLICATIONEM, nam cœleſtis gloria non datur in hac vita: nec poteſt hic homo perfectam conſequi beatitudinem, datur autem ſtatim in altera à morte iuſti, (niſi purgatorij obſtent pœnæ) neque neceſſe eſt expectare communem omnium reſurrectionem.

§. 1. PRO PRIORE PARTE FACIVNT iſta.

Exodi 33. 20. *Non videbit me homo* [1] *& viuet.*

Hebr. 4. 3. *Ingredimur in* [2] *requiem* [3] *qui credidimus.*

Iob. 14. 1. *Homo natus de muliere, breui viuens tempore repletur* [4] *multis miſerijs.*

1. Cor. 13. 12. [5] *Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem, nunc cognoſco tantum ex parte, tunc cognoſcam ſicut & cognitus ſum.*

2. Cor. 5. 6. 7. 8. *Dum ſumus in corpore* [6] *peregrinamur à Domino (per fidem enim ambulamus, & non* [7] *per ſpeciem)* [8] *audemus autem, &* [9] *bonam voluntatem habemus magis* [10] *peregrinari à corpore & præſentes eſſe ad Dominum, Et ideo* [11] *contendimus* [12] *ſiue abſentes* [13] *ſiue præſentes placere illi.*

2. Tim. 2. 5. *Non coronabitur niſi qui legitime certauerit.*

Iob. 7. 1. [14] *Militia eſt vita hominis ſuper terram, & ſicut mercenarij dies eius.*

Heb. 13. 14. *Non habemus hic manentem ciuitatem ſed futuram inquirimus.*

1. Pet. 1. 3. 4. [15] *Regenerauit nos in ſpem viuam, per reſurrectionem Ieſu Chriſti ex mortuis,* [16] *in hæreditatem incorruptibilem, & incontaminatam, & immarceſsibilem conſeruatam in cælis* [17] *in vobis.*

1. *Et viuet.*) .i. dum viuit. Ita Greg. l. 18. Moral. c. 38.

2. *Requiem.*) Sempiternam.

3. *Qui credidimus.*) ſci. ſi rectè vixerimus. Vaſquez.

4. *Multis miſerijs.*) Non poteſt igitur hic eſſe beatus.

5. *Videmus.*) Vide ſupra c. 2. parag. 1. numere 3.

6. *Peregrinamur à Domino.*) id eſt, abſumus à beata eius præſentia tanquam peregrinus qui abeſt à patria.

7. *Per ſpeciem.*) Videntes eum facie ad faciem.

8. *Audemus.*) .i. Cum ſupradicta perpendamus, cum audacia & fiducia malumus Deum videre quam eſſe in corpore.

9. *Bonam voluntatem habemus.*) q.d. nõ murmuramus de noſtra abſentia à Deo, ſed eam deſideramus bona voluntate.

10. *Peregrinari à corpore.*) Remoueri & abeſſe à corpore quam hîc morari vt præſentia Dei fruamur.

11. *Contendimus.*) Quibus modis poſſumus conamur, corde, verbo, opere.

12. *Siue abſentes.*) Adhuc in corpore conſtituti.

13. *Siue præſentes.*) In patria manentes. Vide Ambr. & Anſelmum vel vt alij: *ſiue abſentes, ſiue præſentes* .i. ſiue moriamur, ſiue viuamus, q. d. tota vita vſque ad mortem Deo conamur placere.

14. *Militia.*) Si militia, quomodo beatitudo quæ nulla admittit bella aut hoſtes.

15. *Regenerauit nos in ſpem.*) Renaſci nos fecit generatione ſpirituali (quæ eſt ſecunda hominis natiuitas) ad ſperandum vitam æternam, ſi tantum habemus in ſpe vitam æternam, ſignum igitur eſt eam non poſſe hominem in hac vita conſequi.

16. *In hæreditatem &c.*) .i. Vt ſuo tempore hæreditatis huius ſitis participes, ſeu *in hæreditatem* .i. ad hæreditatem ſcilicet regenerauit.

17. *In vobis.*) .i. Vobis ſeruatam, ſeu vt Syrus, *paratam.*

§. 2. POSTERIOR PARS HÆC HABET præcipue teſtimonia.

Luc. 23. 43. *Hodie mecum eris in paradiſo.*

Act.7.56. *Ecce video cælos [2] apertos.*
Acto.7.59. *Domine Ieſu [3] ſuſcipe ſpiritum meum.*
Epheſ.4.8. *Aſcendens in altum [4] captiuam duxit captiuitatem.*
Philipp. 1. 23. [5] *Deſiderium habens diſſolui & eſſe cum Chriſto.*
Hebra.9.8 [6] *Significante ſpiritu ſancto, [7] nondum propalatam eſſe ſanctorum viam, [8] adhuc priore tabernaculo habente ſtatum.*
Hebra.12. 22. 23. [9] *Acceſsiſtis ad Sion montem & ciuitatem Dei viuentis Ieruſalem cœleſtem, & multorum milliũ Angelorum frequentiam, & [10] eccleſiam primitiuorum, qui conſcripti ſunt in cælis, & iudicem omnium Deum, & [11] ſpiritus iuſtorum perfectorum.*
Apoc.6.11. *Et datæ ſunt [12] illis ſingulæ [13] ſtolæ albę; & dictum eſt illis vt [14] requieſcerent adhuc tempus modicũ donec compleantur conſerui eorum, & fratres eorum qui interficiendi ſunt ſicut & illi.*

1. *Paradiſo.*) .i. regno cæleſtis glorię qui eſt paradiſus ſeu locus delitiarum animabus iuſtis accõmodatus. Ambroſ. Beda Theoph. & alij.

2. *Apertos.*) Cur apertos videt, niſi quia ſtatim eò introducendus.

3. *Suſcipe.*) .i. ad æternam beatitudinem.

4. *Captiuam duxit captiuitatem.*) .i. animas Sanctorum Patrum quæ in lymbo prius detinebantur, adduxit ſecum in cælũ, ita Ambr. Hieron.

5. *Deſiderium habens diſſolui.*) Fruſtra autem hoc deſideraſſet niſi ſtatim potuiſſet eſſe cũ Chriſto, quod Ambroſ. interpretatur, perfectè Deo frui cum Chriſto.

6. *Significante.*) .i. Ea autem ceremonia qua cæteris ſacerdotibus præcludebatur aditus in ſancta ſanctorum, ſignificabatur quod ſtatim ſequitur.

7. *Nondum propalatam viam.*) .i. Nondum patere aditum ſanctis in cælum, quod ſancta ſanctorum merito dicitur.

8. *Adhuc &c.*) .i. Eo tempore quo perſeuerabat prius illud templum cum lege veteri & ceremonijs eius, q. d. patuiſſe aditum in cælum lege antiqua finita, per mortem Chriſti. Ita communiter PP.

9. *Acceſsiſtis.*) Vide cap. 1. §. 3. n. 5.

10. *Eccleſiam primitiuorum.*) primogenitorũ noui teſtamenti, quales erant Apoſtoli.

11. *Spiritus iuſtorum, &c.*) Ad animas patrũ legis naturæ & legis antiquæ qui iam ipſa beatitudine fruentes, ſunt perfecti.

12. *Illis.*) Scilicet Martyrum animabus.

13. *Stolæ albæ.*) Gloria beatitudinis eſſentialis animæ vt communiter PP. & Richardus Victorinus l. 2. in Apoc. c. 8.

14. *Requieſcerent tempus modicum.*) Vſque ad diem generalis reſurrectionis quando ijs danda etiam gloria corporis.

CAPVT VIII.

De cœleſtis gloriæ cognitione & recordatione earumque fructu.

§. 1. Invitamvr ad cogitandvm de gloria paradiſi.

[1] *Conuertimini [2] ad munitionẽ [3] vincti ſpei, [4] hodie quoque annuntians duplicia reddam tibi.* Zacha.9. 12.
[5] *Conuertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus [6] benefecit tibi. Quia [7] eripuit animam meam de morte, [8] oculos meos à lachrymis [9] pedes meos à lapſu.* Pſ.114.7. 8.

1. *Conuertimini.*) Mente & cogitatione.

2. *Ad munitionem.*) Ad habitationem munitam paradiſi, ad illam fœlicitatem, vt præſentem captiuitatem & miſeriam leuius feratis.

3 *Vincti ſpei.*) .i. Qui licet vincti ſitis, ſperatis tamen libertatem, quot vincula mortalium: peccata, animi perturbationes, corporis infinitę neceſſitates.

4. *Hodie quoque &c.*) Hodie vobis promitto per meum Prophetam me multo maiorẽ lætitiam vobis ibi redditurum, quam fuit labor vitæ huius.

5. *Conuertere &c.*) feſtina cogitationis ac deſiderij paſſibus ad locum veræ ac ſempiternæ quietis, ad cæleſtem Hieruſalem.

6. *Benefecit.*) Benefaciet, ibi ſcilicet.

7. *Eripuit à morte.*) Eripiet dando vitam immortalem.

8. *Oculos à lachrymis.*) Abſterget enim omnem lachrymam Apoc. 21. .i. Vitam dabit nulli malo ſubiectam, at omni bono cumulatam.

9. *Pedes à lapſu.*) Quia dabit vitam & fœlicitatem ſecuram ac ſempiternam, vt ab ea excidere numquam poſſim.

§. 2. Imo ad ingressvm in eam.

Feſtinemus ergo ingredi in [1] illam requiem: vt [2] nè in idipſum quis incidat incredulitatis exemplum. Hebræor. 4. 11.
[1] *Veni de Libano ſponſa mea, veni de Libano: veni coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir, & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.* Cant. 4. 8.
[4] *Surge, propera amica mea, columba mea, formoſa mea, & veni, iam enim hyems tranſijt, imber abijt & receſsit.* Cant. 2. 10. 11.

1. Illam

1. *Illam requiem.*] ſempiternæ fœlicitatis.

2. *Ne in eiuſdem,&c.*)id eſt,ne in idem incidat infidelitatis crimen eorum exemplo.

3. *Veni.*) Vide verbo Maria, cap. 15. §.2. quæ poſſunt ſuo modo applicari cuilibet iuſto.

4. *Surge.*)Vide ibidem eodem cap.& §.

§. 3. QVAM FVERINT EIVS MEMORES priſcæ memoriæ ſancti.

Pſ.136. 5 6 *Si oblitus fuero tui Ieruſalem, [1] obliuioni detur dextera mea: adhæreat lingua mea faucibus meis, ſi non meminero tui: ſi non poſuero Ieruſalem [2] in principio lætitiæ meæ.*

Pſ.38.13. [3] *Ne ſileas, quoniam [4] aduena ego ſum apud te, & peregrinus ſicut omnes patres mei.*

Pſ.72.25. *Quid mihi eſt in cœlo, & à te quid volui ſuper terram.*

Pſ.136.1. [5] *Super flumina Babylonis illic [6] ſedimus, & [7] fleuimus cum recordaremur Sion.*

Phil.3.20. [8] *Noſtra conuerſatio in cœlis eſt.*

Cant.8.13. [9] *Quæ habitas in hortis, [10] amici auſcultant, fac me audire [11] vocem tuam.*

Heb.11.13 14. [12] *Iuxta fidem defuncti ſunt [13] omnes iſti non acceptis [14] repromiſſionibus, ſed [15] à longè eas aſpicientes, & [16] ſalutantes, & confitentes, quia peregrini & hoſpites ſunt ſuper terram. [17] Qui enim hæc dicunt, ſignificant ſe patriam inquirere. [18] Et ſi quidem ipſius meminiſſent, [19] de qua exierunt, habebant vtique [20] tempus reuertendi: nunc autem [21] meliorem appetunt, id eſt, cœleſtem.*

Rom.7.24 *Infelix ego homo, quis me liberabit de [22] corpore mortis huius?*

Pſ.141.8. *Educ de [23] cuſtodia animam meam [24] ad confitendum nomini tuo, me expectant [25] iuſti, donec retribuas mihi.*

Pſ.62.3. [26] *In terra deſerta, [27] inuia, & [28] inaquoſa [29] ſic in ſancto apparui tibi [30] vt viderem virtutem tuam & [31] gloriam tuam.*

Pſ.26.11. [32] *Circuiui & [33] immolaui in tabernaculo eius hoſtiam vociferationis, [34] cantabo & pſalmum dicam Domino.*

Vide Pſal.41.47.83.86.121.& 147.

1. *Obliuioni detur dextera.*) .i. pereat, areſcat, nulli ſit vſui, quorum enim obliuiſcimur, ea non amplius curamus, neque conſeruamus.

2. *In principio lætitiæ.*) .i. niſi initium .i. prima & ſumma lætitia mihi ſit Hieruſalem, idque omni tempore, tam in aduerſis, quàm in proſperis. Videndus hic Bellarm. qui hanc dicit eſſe notam electorum Dei.

3. *Ne ſileas.*) .i. reſponde petenti.

4. *Aduena,&c.*)non ſum ciuis huius mundi, ſed ſupernę Hieruſalem, quamuis hîc interim degam: decet autem te audire ciuem ciuitatis tuæ in exilio poſitum & ex loco peregrinationis ſuæ ad te clamantem: ſæpe alias commemorat Dauid ſe exulem & peregrinum, oſtenditque ſe patriæ meminiſſe, licet Rex & gloria, opibuſque abundaret.

5. *Super.*)Iuxta.

6. *Sedimus.*)tanquam triſtes.

7. *Fleuimus.*)ex deſiderio cæleſtis Sion patriæ noſtræ.

8. *Noſtra conuerſatio,&c.*) corpore quidem ambulo in terra, ſed corde habito in cœlo.

9. *Quæ habitas in hortis.*) ô ſponſa, quæ mente habitas cœleſtes hortos, id eſt, ſocietates illas iucundiſſimas cœleſtium ciuium.

10. *Amici.*) Angeli.

11. *Vocem.*) laudis, Gratiarum actionis, &c.

12. *Iuxta fidem.*) .i. in hac fide.

13. *Omnes iſti.*] Patriarchę, Abraham, Iſaac, Iacob.

14. *Repromiſſionibus.*) Neque terra Chanaam ijs promiſſa; neque cœleſti patria, cuius vmbra erat terra Chanaam; & in cuius cœleſtis patriæ fide operabantur.

15. *A longè.*) id eſt, multò ante per fidem.

16. *Salutantes.*)toto animo de illa gaudentes (ſicuti nautæ de longè videntes portum ſalutant terram, quod non fit ſine magno gaudio) quòd aliquando ſe eam obtenturos ſperarent.

17. *Qui hæc dicunt.*) ſcilicet ſe peregrinos in aliqua regione.

18. *Et ſi quidem,&c.*) id eſt, hos patres non meminiſſe terrenæ patriæ, ſed cœleſtis dum ſe peregrinos profitebantur, inde conſtat.

19. *De qua exierunt.*) ſcilicet Meſopotamiæ.

20. *Tempus reuertendi.*] & peregrinationi ſuæ & deſiderio habitandi in patria finem imponendi.

21. *Meliorem appetunt.*) dum ſe peregrinos vſque ad mortem profeſſi ſunt. Probat pulchrè hic locus quam frequenter meminerint Patriarchæ illi cœleſtis patriæ. Vaſquez

22. *Corpore mortis.*)corpore mortali.

23. *Cuſtodia.*)carcere corporis.

24. *Ad confitendum.*)ad te laudandum.

25. *Iuſti.*)animæ ſanctorum in lymbo, aut in cœlo, aut etiam Angeli.

26. *In terra deſerta.*]in hoc mundo, qui deſertus eſt à veris hominibus, id eſt, iuſtis; quique à beſtijs inhabitatur, hominibus, ſcilicet carnalibus & animalibus, vt eos vocat Beatus Paulus.

27. *Inuia.*) Mundus eſt inuius, quia difficillimum eſt inuenire viam, quâ ab eo exeatur.

28. *Inaquoſa.*) Mundus eſt inaquoſus, quia licet lacunas habeat aquæ putrefactæ, quæ eſt ſapientia carnis, caret tamen aqua de cœlo, quæ eſt vera ſapientia.

29. *Sic in ſancto apparui tibi.*) .i. mente conſcendi ad ſanctuarium tuum cæleſte, cælũ ſcilicet, ſitiens aquam veram de cælo, & exitum de hoc mundo inuenire cupiens.

30. *Vt viderem virtutem tuam.*) Qua de nihilo omnia feciſti, eaque conſeruas, quia in hoc mundo non video niſi fragilia, caduca & vilia.

31. *Gloriam.*) Qua omnibus longè maior es. Ita ferè Auguſt.

32. *Circuiui.*) Mẽte perluſtraui & obambulaui cæleſtes manſiones, vt quaſi permixtus mihi viderer ſanctorum Angelorum choris.

33. *Immolaui &c.*) .i. In hoc ingenti tabernaculo .i. cælo conſtitutus magna voce laudaui Deum ob præclara quæ ibi vidi.

34. *Cantabo.*) Deinceps pergam idem aſſiduè facere.

§. 4. QVAM SIT VTILIS IMO NECESSARIA memoria gloriæ paradiſi. Eius obliuione ceſſant bona opera.

Pſa.136.5. *Si oblitus fuero tui Ieruſalẽ, obliuioni [1] detur [2] dextera mea.*

1. *Detur.*) Dabitur.

2. *Dextera mea.*) operatio bona, ſignificata per dexteram. Eſt Tropologia.

§. 5. EIVS MEMORIA AFFERT LAchrymas.

Super flumina &c. V. ſupra §. 3. n. 5.

§. 6. BEATI AVTEM QVI EIVS DESIDEtio lachrymantur.

Mat.5.5. *Beati qui [1] lugent, quoniam ipſi conſolabuntur.*

1. *Lugent.*) Huius vitæ exilium & peregrinationem.

§. 7. INDVCIT AD OBSERVATIOnem legis.

Pſ.118.112 [1] *Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas in æternum propter retributionem.*

Apoc.21.24. [2] *Ambulabunt gentes in lumine eius.*

Apoc.22.2 *Et [3] folia eius [4] ad ſanitatem gentium.*

Vide §. 8. n. 7.

1. *Inclinaui.*) Quia ex vna parte lex peccati & concupiſcentia me trahebat, ex altera lex tua: ego autem inclinaui cor meum tanquã bilancem ad legem tuam faciendam: quam vocat *iuſtificationes*, quia eius obſeruatio hominem iuſtificat.

2. *Ambulabunt &c.*) Quia qui ſunt in eccleſia, in cælum iter faciunt excitati cognitione cęleſtium bonorum quam per fidem habent: *Eius* enim referendum eſt ad ciuitatem non ad Agnum. Græcè αὐτῆς.

3. *Folia eius.*) ſcil. ligni vitæ per quod ſignificatur beatitudo ſanctorum: per folia autem deſignantur verba quæ de ea extant in ſacris litteris & SS. PP. & ore magiſtrorum, Eccleſiæ traduntur.

4. *Ad ſanitatem gentium.*) Quia illa verba, illas adducunt ad Eccleſiam, & in ea poſitas à vitijs ad pœnitentiam & ſanctitatem traducunt, ſpe certa bonorum cæleſtium.

§. 8. AFFERT PATIENTIAM IN aduerſis.

1 *Fide Moyſes [2] grãdis factus negauit ſe eſſe filium filiæ Pharaonis, [3] magis eligẽs affligi cũ populo Dei, quam temporalis peccati habere [4] iucunditatem: maiores diuitias æſtimans theſauro Ægyptiorum, [5] improperium Chriſti, [6] aſpiciebat enim in remunerationem.* Heb.11.24 25.26.

Videndum idem caput maximè à verſu 32. vbi plurima de admirabili ſanctorum tolerantia in grauiſſimis ſuis tum calamitatibus tum tormentis, quæ quidem fructus erat huiuſce recordationis paradiſi.

Huc facit quod Iacob de filio ſuo Iſachar.

[7] *Iſſachar, aſinus fortis accubans inter terminos. Vidit requiem quod eſſet bona, & terram quod optima, & ſuppoſuit humerum ſuum ad portandum.* Gen.49.14.15.

1. *Fide.*) Ob fidem vnius veri Dei.

2. *Grandis factus.*) poſtquam adoleuiſſet, ob ſuum in Deum & populum zelum, Ægyptium trucidans Hebræum opprimentem.

3. *Magis eligens.*) hac negatione & occiſione.

4. *Iucunditatem.*) Quam habere potuiſſet ſi habitus fuiſſet filius filiæ Pharaonis.

5. *Improperium Chriſti.*) .i. quod cauſa iuſtitiæ & religionis ſufferendum eſſe, Chriſtus poſtea verbo & exemplo docuit.

6. *Aſpiciebat &c.*) Eadem ſcilicet fide cõtemplabatur ęternam remunerationem quã Deus bene operantibus præparauit.

7. *Iſſachar &c.*) pulchrè hæc explicat ſuo more Gregorius Tropologicè 1. Moral. c. 17. Inter terminos accubare inquit eſt præſtolato mundi fine quieſcere, nihilque de his quæ nunc in medio verſantur quęrere, ſed vltima deſiderare. Fortiſque aſinus requiem ac terram optimam videt, cum ſimplex gentilitas idcirco ſe ad robur boni operis erigit, quia ad ęternę vitæ patriam tendit. Quæ & ad portandum onus humerum ſupponit, quia conſpecta ſuperna requie, pręceptis etiã grauibus in operatione ſe ſubijcit, & quicquid intolera-

tolerabile puſillanimitas aſſerit, hoc ei leue ac facile ſpes remunerationis oſtendit.

GRATIA SEV GRATIÆ AVXILIA.

CAPVT I.

Agendum hoc capite de auxilijs gratiæ actualibus, quæ ſunt varij motus interni quibus diuinitus vocamur & excitamur & adiuuamur ſupernaturaliter in negotio ſalutis: tum capite ſecundo, de eorum neceſſitate.

§. 1. GRATIA VOCANS EST OPVS Dei.

2.Tim. 1. 9. *1 Qui [2] nos liberauit, & [3] vocauit vocatione ſua ſancta, [4] non ſecundum opera noſtra, ſed ſecundum [5] propoſitum ſuum & gratiam, quæ [6] data eſt nobis [7] in Chriſto Ieſu [8] ante tempora ſecularia.*

Apoc.3. 20 *Ego [9] ſto ad oſtium, & [10] pulſo, ſi quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum eo & ipſe mecum.*

1. *Qui.*) ſupple Deus.

2. *Nos liberauit.*) à mortis imperio.

3. *Vocauit.*] ad fidei cognitionem.

4. *Non ſecundum opera.*) non ex merito operum.

5. *Propoſitum.*) beneplacitum voluntatis ſuæ.

6. *Data.*] Quia dari promiſſa & decreta: ſeu data in Dei præordinatione & præſcientia.

7. *In Chriſto.*] per Chriſtum, per Chriſti merita.

8. *Ante tempora ſecularia.*] id eſt, ante ſæcula, ante temporis & mundi originem, id eſt, ab æterno.

9. *Sto ad oſtium.*) licet à te excluſus ſim, ad te iterum tuæ ſalutis ſtudio redeo.

10. *Pulſo.*) quaſi hoſpes, vt mihi aperias, & me in animam tuam recipias. Hæc pulſatio, eſt vocatio Dei, & petitio, qua petit Deus internarum inſpirationum vocibus, vt admittatur.

§. 2. ITEM GRATIA ADIVVANS.

Rom. 8. 26 *1 Spiritus, [2] adiuuat infirmitatem noſtram: [3] nam quid oremus ſicut oportet, neſcimus: ſed [4] ipſe ſpiritus, [5] poſtulat pro nobis gemitibus [6] inenarrabilibus.*

Rom. 8. 14 *Quicunque ſpiritu Dei [7] aguntur: [8] ij [9] ſunt filij Dei.*

Phil. 2. 13 *Deus eſt qui [10] operatur in vobis, & velle, & [11] perficere [12] pro bona voluntate.*

1.Cor. 4. 7 *[13] Quid habes [14] quod non accepiſti?*

Iom. 6. 44 *Nemo poteſt [15] venire ad me, niſi Pater, qui miſit me, [16] traxerit eum.*

1. *Spiritus.*) ſcilicet ſanctus.

2. *Adiuuat.*) in noſtris gemitibus & orationibus.

3. *Nam quid oremus, &c.*] id eſt, nos enim ex nobis nihil niſi cæci & miſeri ſumus, cum ſine illo non ſolum nobis non poſſumus ipſi opitulari; ſed nec quid aut quomodo orare debeamus, cognoſcamus.

4. *Ipſe ſpiritus.*] mentem noſtram adiuuans, illuminans ſcilicet intellectum, & affectum voluntatis, bonis deſiderijs ſuccendens.

5. *Poſtulat.* poſtulare nos facit à Deo quæ ſalutaria ſunt.

6. *Inenarrabilibus.*) quæ enarrare & exprimere nulla lingua poteſt.

7. *Aguntur.*) ducuntur, adiuuantur ad deſideria carnis reprimenda.

8. *Ij.*) vt pote eodem ſpiritu regenerati.

9. *Sunt filij Dei.*) ſecundum gratiam adoptionis.

10. *Operatur velle.*) facit vt velitis ea, ex quibus ſalus veſtra pendet.

11. *Perficere.*] facit etiam vt ea faciatis reipſa. Doctrina eſt Auguſtini, & Conc. Trid. non tantum Deum operari, vt opus faciamus; ſed etiam operari ipſum velle, quia per gratiam præuenientem, qua intellectum illuminat & voluntatem excitat, pios motus indendo, illi ſuadet, & facit vt liberè velit. Hinc docet Eccleſia, omne bonæ voluntatis, fidei, ſalutis initium, medium, & finem eſſe à gratia præueniente.

12. *Pro bona voluntate.*) iuxta beneplacitum ſuum, non autem iuxta meritum veſtrum.

13. *Quid habes.*) in ijs quæ ſalutis tuæ ſunt: de his enim eſt ſermo.

14. *Quod non accepiſti.*) per gratiæ auxilium.

15. *Venire ad me.*] credere in me.

16. *Traxerit.*) non cogendo, vt trahuntur pondera, ſed liberè; ſignificatque tractio gratiam adiuuantem, & ſuauem diuini auxilij efficaciam. Item hominis infirmitatem, vt vehementi gratię motu non tam duci, quàm trahi indigeat.

§. 3. DIVINA VOCATIO ALIQVANDO eſt efficax, vt quando ei reſpondetur, aliquando non.

AD PRIOREM QVIDEM SPECTANT ISTA.

Act. 9. 6. *1 Domine quid me vis facere?*

Rom. 10. 20. *2 Inuentus ſum à non quærentibus me: palam apparui ijs, qui me non interrogabant.*

1.*Domine,&c.*)patet efficacitas diuinæ vocationis in Paulo,quia per eam de facto motus eſt ad ei conſentiendum.

2.*Inuentus ſum,&c.*)id eſt, futurum erit vt inueniat palam à gentibus, quæ antea de me nihil cogitabãt, nec quærebant fidem meam & religionem. Hic etiam patet efficacem fuiſſe diuinam vocationem,qua in ijs,qui nihil minus cogitabant,aut procurabant,excitati motus vocationis ad fidem,quibus de facto conſenſerunt. Vaſquez & Valentia.

§.4. AD POSTERIOREM VERO HÆC.

Rom.10.16 *Sed non omnes* [1] *obediunt Euangelio: Iſaias enim dicit: domine quis credidit* [2] *auditui noſtro.*

Pſ.57.5.6. [3] *Furor illis ſecundum ſimilitudinem ſerpentis: ſicut aſpidis ſurdę, & obturantis aures ſuas. Quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici incantantis ſapienter.*

1.*Obediunt.*] credentes illi, licet ad id vocentur à Deo per prædicationem Apoſtolorum & aliorum.

2.*Auditui noſtro.*).i.prędicationi noſtrę:ſumitur enim auditus pro prædicatione & voce,quæ eſt obiectum auditus.

3. *Furor illis, &c.*] Vide Verbo Auditus. Hunc autem locum ad probandum 9. afferunt Theologi.

§.5. DEVS DAT OMNIBVS ADVLTIS SVFFICIENS gratiæ auxilium ad ſalutem.

Iob 21.9. *Super quem non ſurges* [1] *lumen illius.*

Prou.3.26 *Dominus erit in latere tuo, & cuſtodiet pedem tuum ne capiaris.*

Eccli.18.8.9.10.11. [2] *Numerus dierum hominum vt multum centum anni: quaſi gutta aquæ maris deputati ſunt: & ſicut calculus arenæ, ſic exigui anni in die æui. Propter hoc patiens eſt Deus in illis, & effundit ſuper eos miſericordiam ſuam. Vidit præſumptionem cordis eorum, quoniam mala eſt, & cognouit ſubuerſionem eorum,quoniam nequam eſt. Ideo adimpleuit propitiationem ſuam in illis, & oſtendit eis viam æquitatis.*

Ioan.1.9. *Erat lux vera, quæ* [3] *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.*

1.ad Tim.4.10. *In hoc laboramus, & maledicimur, quia ſperamus in Deum viuum, qui eſt ſaluator* [4] *omnium, hominum maximè fidelium.*

Act.14.15.16. *In præteritis generationibus dimiſit omnes gentes* [6] *ingredi vias ſuas: & quidem non ſine* [7] *teſtimonio ſemetipſum reliquit benefaciens de cælo, dans pluuias, &* [8] *tempora fructifera,* [9] *implens cibo & lætitia corda noſtra.*

Rom.1.20.21. [10] *Inuiſibilia ipſius à creatura mundi per ea, quæ facta ſunt,intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoque eius virtus, & diuinitas ita vt ſint* [11] *inexcuſabiles. Quia cum cognouiſſent Deum non ſicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum.*

[12] *Omnes homines vult ſaluos fieri, & ad agnitionẽ veritatis venire,* [13] *vnus enim Deus, vnus & mediator Dei & hominum homo Chriſtus Ieſus: qui dedit redemptionem ſemetipſum,* [14] *pro omnibus.* 1.ad Tim.2.4.5.6.

Vide item ſupra cap. 1. §. 1.teſtimonio.2.

Sto [15] *ad oſtium & pulſo.*

[16] *Dixit Sion dereliquit me Dominus, & Dominus oblitus eſt mei. Numquid obliuiſci poteſt mulier infantem ſuum, vt non miſereatur filio vteri ſui? & ſi illa oblita fuerit,ego tamen non obliuiſcar tui.* Iſa.49.14.15.

Vulgo dicitur:ſi dimiſerit [17] *vir vxorem ſuam,& recedens ab eo duxerit virum alterum: numquid reuertetur ad eam vltra? numquid non polluta & contaminata erit mulier illa? Tu autem fornicata es* [18] *cum amatoribus multis: tamen reuertere ad me dicit Dominus, & ego ſuſcipiam te. Leua oculos tuos* [19] *in directum, & vide vbi non proſtrata ſis: in vijs ſedebas, expectans* [20] *eos,* [21] *quaſi latro in ſolitudine: & polluiſti terram in fornicationibus tuis, & in malitijs tuis.* Hier.3.1.2.

Tu ergo fili hominis dic ad domum Iſrael: ſic locuti eſtis, dicentes: iniquitates noſtræ,& peccata noſtra [22] *ſuper nos ſunt,& in ipſis nos* [23] *tabeſcimus: quomodo ergo* [24] *viuere poterimus? dic ad eos:* [25] *viuo ego dicit Dominus Deus: nolo mortem impij, ſed vt conuertatur impius à via ſua & viuat. Conuertimini à vijs veſtris peſſimis, & quare moriemini domus Iſrael.* Ezech.33.10.11.

Venite ad me [26] *omnes, qui laboratis, & onerati eſtis,& ego reficiam vos.* Mat.11.28.

[27] *Non tradat Dominus* [28] *promiſſionem ſuam ſicut quidam exiſtimant: ſed* [29] *patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, ſed omnes ad pœnitentiam reuerti.* 2.Pet.3.9.

An [30] *diuitias bonitatis eius,& patientiæ, & longanimitatis contemnis? ignorans quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te* [31] *adducit.* Rom.2.4.

Hoc pro certo habet omnis qui te colit, quod vita eius,ſi [32] *in probatione fuerit,coronabitur: ſi autem in tribulatione fuerit, liberabitur: & ſi in corruptione fuerit* [34] *ad miſericordiam tuam venire licebit. Non enim delectaris in perditionibus noſtris: quia poſt tempeſtatem, tranquillum facis, & poſt lachrymationem & fletum, exultationem infundis.* Tob.3.21.22.

Videte fratres, ne fortè ſit in aliquo veſtrûm [35] *cor malum incredulitatis diſcedendi à Deo viuo: ſed adhortamini* [36] *voſmetipſos per ſingulos dies, donec* [37] *hodie cognominatur, vt non obduretur quis ex vobis* [38] *fallacia peccati.* Heb.3.12.13.

[39] *Conuertimini ſicut in profundum receſſeratis filij Iſrael.* Iſa.31.6.

Quò pertinent omnia ea teſtimonia, quibus conſtat Deum omnes omnino adultos inuitare ad conuerſionem,ijſque vt ſine mora con-

ra conuertantur, & piè viuant [40] præcipere. Vide Eccli.5.8.Iſa.65.2.Ezec.33.11.12.Apoc.3.20 Pſ.94.8.& [41] alibi frequentiſſimè.

Huc referenda ea teſtimonia, quibus improperat Deus mortalibus legis ſuæ tranſgreſſionem, & quod nolint conuerti, eoſque reprehendit de prauis eorum actionibus, minaturque ſupplicium.

Prou.1.24,25.26. *Quia vocaui & renuiſtis, extendi manũ meam, & non fuit, qui aſpiceret. Deſpexiſtis omne conſiliũ meum, & increpationes meas neglexiſtis. Ego quoque in interitu veſtro ridebo, & ſubſannabo cum vobis, id quod timebatis, aduenerit.*

Matt. 23.37. [42] *Quoties volui* [43] *congregare filios tuos, quemadmodum gallina* [44] *congregat pullos ſuos ſub alas & noluiſti?*

Huc denique eæ referendæ ſunt ſcripturę, quibus teſtatum facit omnibus Spiritus ſanctus, vniuerſos mortales iam eſſe redemptos per Chriſtum, ac in gratiam rediiſſe cum Deo patre per Chriſti merita.

Pſa.106.2. *Dicant qui redempti ſunt à Domino, quos redemit de* [45] *manu inimici, &* [46] *de regionibus congregauit eos.*

Pſ.129.7. *Apud Dominum miſericordia, &* [47] *copioſa apud eum redemptio.*

2.Cor.5.19. *Deus erat* [48] *in Chriſto mundũ* [49] *reconcilians ſibi.*

Eph.1.7. [50] *In quo habemus redemptionem per ſanguinem eius, remiſſionem peccatorum, ſecundum diuitias gratiæ eius.*

Coloſſ.1.14. *In quo habemus redemptionem per ſanguinem eius, & remiſſionem peccatorum.*

Coloſſ.1.19.20. *In ipſo complacuit omnem plenitudinem diuinitatis inhabitare, & per eũ reconciliare omnia in* [51] *ipſum, pacificans per ſanguinem crucis eius, ſiue* [52] *quæ in terris, ſiue quæ in cęlis ſunt.*

Coloſſ.2.14.15. *Delens quod aduerſus nos erat* [53] *chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, &* [54] *ipſum* [55] *tulit de medio,* [56] *affigens cruci, &* [57] *expolians principatus, & poteſtates, traduxit confidenter palam triumphans illos in ſemetipſo.*

1.*Lumen.*] vel naturale (inquit Titelm.) vel gratuitum infuſum in animam. Hoc & ſequentibus octo teſtimoniis probãt Theologi Deum decreuiſſe omnibus adeſſe, iiſque opitulari quantum in ipſo eſt, ac proinde omnibus dare ſufficiens auxilium ad ſalutares actiones.

2.*Numerus.*) huius explicationem vide V. Deus cap.15. §.7. ponderanda hîc verba illa *patiens eſt, & effundit miſericordiam, & adimpleuit propitiationem ſuam in illis*; omnibus ſcilicet nullo excepto, quare falſum eſt, ait Valentia, Deum occulto ſuo iudicio ſtatuiſſe aliquibus ſubtrahere neceſſarium auxiliũ: Decreuit autẽ omnibus omninò adeſſe & auxilari quantum in ipſo eſt.

3.*Illuminat.*] quantum ſcil. in illo ipſo eſt, vnde qui non illuminantur ſibi tribuãt quod oculos claudant. Ita Cyril. & Chryſ.

4.*Omnium.*) quantum ad ſufficientiam, quia eius paſſionis virtus ſufficit ad omnium peccata tollenda. Item eſt Saluator omnium quantum eſt ex parte ſua.

5.*Maximè fidelium.*] quia ad eos ſalutis & paſſionis effectus deueniet, à quo alieni erunt increduli.

6 *Ingredi vias ſuas.*) i. viuere ſuo modo.

7.*Teſtimonio.*) prouidentiæ & bonitatis ſuæ.

8.*Tempora.*) viciſſitudinem temporum.

9.*Implens cibo, &c.*] quibus beneficiis volebat eos Deus trahere ad ſui notitiam & venerationem.

10.*Inuiſibilia, &c.*) huius explicationem require. V. Deus, cap.9. §.2.

11.*Inexcuſabiles.*) Hîc apertè oſtendit Apoſtolus per ipſos homines ſteiſſe quo minus cum Dei auxilio, quod erat præſto, ſalutem adipiſcerentur.

12.*Omnes, &c.*) quia vt explicant SS. Patres Ambroſ. Proſper, & alii: quantum in ipſo eſt vult omnes conſequi ſalutem: quod qua ratione Deus velit, ſi nolit aliquibus tribuere auxilia ad id neceſſaria, ne intelligi quidem poteſt. Valentia.

13.*Vnus enim Deus.*) qui ſcilicet abſque vlla exceptione omnibus ſupernaturalem beatitudinem tanquam finem vltimum pręſtituit, Id quod otioſè feciſſet, ſi quantum in ipſo eſt, non etiam prouidere vellet omnibus, de mediis, quibus ad eum finem peruenire poſſint.

14.*Pro omnibus.*] nam vt 2. ad Cor.5. mortuus eſt pro omnibus. *Vide Valentiam pulchrè exequentem hunc locum 4.3. de Gratia, diſputatione 8. puncto 4. concluſione 2.*

15.*Ad oſtium.*] non huius aut illius, ſed generatim omnium, inuitans omnes omninò ſine diſcrimine ad ſalutem.

16.*Dixit Sion.*) huius explicationem require verbo Eccleſia, cap.3.§.1.n.54.

Hoc autem, & ſex ſequentibus teſtimoniis probatur non eſſe conſilium Dei, vt propter peccata quantumuis multa, & grauia deſtituat prorſus aliquem neceſſario auxilio ad ſalutem: imo videtur iis locis clementiſſimus Deus eripere voluiſſe hominibus hanc falſam de ſe exiſtimationem.

17.*Dimiſerit.*) repudiauerit.

18.*Cum amatoribus multis.*) varia idola gentium, & idola peccatorum colendo.

19.*In directum.*) i. per circuitum ad loca excelſa.

20.*Eos.*) ſupple amatores tuos.

21. *Quaſi latro.*) qui expectat & inſidiatur viatoribus.

22.*Super nos ſunt.*) i. grauant nos vehementer, vel cum Lirano, tam grauia ſunt, vt non poſſimus ea expiare.

23.*Tabeſcimus.*] Quia iam nulla vulneribus noſtris ſupereſt medicina. Glo. Inter.

24. *Viuere.*

24.*Viuere.*) vita gratiæ. Liranus.

25 *Viuo ego.*) id eſt, ſicuti verum eſt me eſſe vitam per eſſentiam, ita verum eſt quod ſequitur.

26.*Omnes.*] quantumuis deteſtandi peccatores, grauibuſque criminibus onerati, vt expoſuit Caſſianus collat. 13. c. 7.

27. *Non tardat.*) non protrahit vltra tempus à ſe præſtitutum, quaſi iam reuocata ſententia, non ſit impleturus, quod ſequitur.

28. *Promiſsionem ſuam.*) de aduentu ſuo & omnium rerum innouatione.

29. *Patienter agit.*) expectando vos, cæteroſque omnes ad pœnitentiam, cuius tempus vobis bene longum concedit.

30. *Diuitias bonitatis, &c.*) i. copioſam Dei bonitatem, patientiam, & longanimitatem.

31. *Adducit.*) allicit, inuitat.

32. *In probatione.*) id eſt, ſi fuerit vita eius probata.

33. *Corruptione.*) alij correctione, q. d. ſi ſe emendauerit. Ita P. Sà.

34. *Ad miſericordiam, &c.*) facile impetrabit veniam.

35. *Cor malum incredulitatis.*) affectus malus diſcedendi ſeu apoſtatandi per incredulitatem à Chriſti fide in qua baptizati eſtis.

36. *Voſmetipſos.*] Inuicem.

37. *Hodie cognominatur.*) dum durat tempus huius vitæ.

38. *Fallacia peccati.*) id eſt, fallaci peccato. Vaſquez. Quo quidem loco manifeſtè indicatur ab Apoſtolo, nullo non tempore (quãtum in Deo ſitum eſt) poſſe hominem conuerti & piè agere.

39. *Conuertimini, &c.*] ô decem tribus Iſrael. O Chriſtiani veri Iſrael ſpirituales, qui in profundum impietatis receſſiſtis, redite ad Dominum eo ſtudio atque ardore, quo ab illo ad alia omnia declinaſtis, & tantum ſurſum excitate cor veſtrum, quantum deorſum illud depreſſiſtis.

40. *Præcipere.*) vnde inferre licet id omnes Deo iuuante præſtare poſſe. Nam vt optimè Concilium Tridentinum ſeſſ. 6. cap. 1. Deus impoſſibilia non præcipit, ſed iubendo monet & facere quod poſſis, & petere quod nõ poſſis, & adiuuat vt poſſis.

41. *Alibi.*] quibus locis, vt & paulò ante citatis, maximi peccatores conuerti iubentur tanquam ij videlicet qui quacunque die & tempore conuerti poſſunt. Ita Pater Valentia.

42. *Quoties.*) ſcilicet per Prophetas à me miſſos hactenus. Gloſ. Interl. Fuit enim, inquit Origenes, Chriſtus præſens in Moyſe, Prophetis & Angelis miniſtrantibus ſaluti humanæ.

43. *Congregare.*] in vnitatem fidei. Gloſ. Interlin.

44. *Congregat*) Chryſoſt. Magnitudinem oſtendit amoris. Magnus gallinæ affectus (ita Auguſtinus 1. de quæſt. Euang. ca. 36.) in filios: eorum infirmitate affecta infirmatur & ipſa; alis protegens contra miluum pugnat: ſic Dei ſapientia carnis ſuſceptione quodammodo infirmata protegit nos & reſiſtit diabolo. Cum his & ſimilibus teſtimonijs vitio Deus vertat hominibus, quod non conuertantur, & piè viuant, atque idcirco eos puniat: id certè ab eo fieret iniuſtè, ſi per eum ſtaret quominus aliqui poſſent conuerti & piè agere.

45. *Manu.*] poteſtate dæmonis à quo tenebantur captiui.

46. *De regionibus congregauit.*] quando ſcilicet in vnum populum, vnamque Eccleſiam coaleſcere fecit tot populos, tamque diuerſos. Quomodo hoc & ſequentibus locis probetur §. *Vide infra n.* 53.

47. *Copioſa redemptio.*] quia Chriſtus ingens ſoluit pretium diuinæ iuſtitiæ, ſuum ſcilicet ſanguinem infiniti meriti & dignitatis.

48. *In Chriſto.*] Inhabitans.

49. *Reconcilians ſibi.*) ſcilicet per ipſum Chriſtum.

50. *In quo.*) per quem ſcilicet Chriſtum.

51. *In ipſum.*] id eſt ſibi.

52. *Quæ in terris, &c.*) Angelos & homines, quos prius offenſa Dei diſſociauerat. Ita Titelm.

53. *Chirographum decreti.*) id eſt, obligationem ad pœnam æternam iuxta decretum Dei, & ſententiam damnationis in Adamum & poſteros eius peccantes latam, huic enim obligationi ad pœnam ſponte peccando quaſi manu noſtra ſubſcripſimus, noſque diabolo quaſi vindici hac obligatione obligauimus. Eſt igitur hoc chirographum, reatus & debitum pœnæ æternæ, ita certum ac ſi manu noſtra conſignatum exſtaret.

54. *Ipſum.* chirographum.

55. *Tulit de medio.*] ſuſtulit.

56. *Affigens cruci.*) quia illud ſua morte aboleuit & caſſauit: quemadmodum ſyngraphæ ſoluto debito tanquam inutiles abijciuntur.

57. *Expolians.*) Vide V. Chriſtus §. 40.

Notandum cum hæc teſtimonia in quibus dicuntur iam redempti homines per Chriſtum & reconciliati Deo Patri, nequeãt ita intelligi quaſi iam omnes homines ex parte etiam ipſorum ſint reconciliati Deo, & redempti ex poteſtate diaboli, oportet intelligere id factum eſſe ex parte Dei, ita vt quãtum in ipſo eſt neminem vnquam non velit in gratiam recipere, atque adeo præſto adſit omnibus, vt cum ipſius auxilio ei reconciliari & piè viuere poſſint. Quod ipſum eſt, vt Theologi tradunt, omnes eſſe redemptos quoad ſufficientiam, non quoad efficaciam.

§. 6.

§. 6. LICET DETVR OMNIBVS SVFFICIENS gratiæ auxilium, non datur tamen æquale omnibus.

Pſ. 147. 20. 1 *Non fecit taliter omni nationi, & [2] iudicia ſua non manifeſtauit eis.*
Matt. 11. 21. *Si in Tyro & Sidone facta eſſent [3] virtutes, quæ factæ ſunt in vobis olim in cilicio, & cinere [4] pœnitentiam egiſſent.*
Matt. 11. 25. 26. [5] *Confiteor tibi Pater Domine cœli & terræ: quia [6] abſcondiſti hæc à [7] ſapientibus, & prudentibus, & reuelaſti ea [8] paruulis. [9] Ita Pater, quoniam ſic fuit placitum ante te.*
Matt. 13. 11. *Vobis datum eſt noſſe [10] myſteria regni cœlorum: illis autem non eſt datum.*
Rom. 9. 18. *Cuius vult miſeretur, & [11] quem vult indurat.*

1. *Non fecit taliter.*] vt populum ſuum doceret per Prophetas, vt habetur verſu præcedenti.

2. *Iudicia.*] leges.

3. *Virtutes.*) .i. miracula non tamen defuit Tyrijs gratia ſufficiens, ſed abundans.

4. *Pœnitentiam egiſſent.*) ſupple accedente interna gratia, quam Deus ordinariè proportionaliter dat ad miracula.

5. *Confiteor.*) laudo. gratias ago.

6. *Abſcondiſti.*) quia nolentibus lucem Chriſti recipere eam ab indignis retraxit.

7. *Sapientibus.*) ſuperbis Phariſæis, qui ſe putant ſapientes, & ab eis ſimilibus.

8. *Paruulis.*) Humilibus Chriſti diſcipulis, & turbis.

9. *Ita.*) Græcè ναὶ, id eſt, certè. Approbantis eſt & explicantis.

10. *Myſteria.*) Glo. Interl. i. abdita ſcripturarum. Remigius, doctrinam Euangelicam.

11. *Quem vult indurat.*) non quaſi Deus per ſe efficiat aut etiam per accidens peccata induratorum, ſed quia illa permittit, non conferendo gratiam, quæ mentem illuminaret, & voluntatem emolliret. Iuxta illud Augu. Epiſt. 105. Deus, inquit, non indurat, impartiendo malitiam; ſed non impertiendo gratiam. Gratia autem illa quam negat induratis, non eſt illa omnibus neceſſaria, vt conuerti & ſalutem conſequi poſſint. Huiuſmodi enim gratiam & auxilium nemini negat, ſed eſt alia ſpecialiſſima, quæ efficeret, vt homo deſereret peccata, qualem ſcilicet Deus conceſſit D. Paulo, & B. Magdalenæ. Ita Valentia ex Soto.

§. 7. LICET NON DETVR OMNIBVS æquale gratiæ auxilium, id tamen quod habent poſſunt Dei ope reddere efficax, ita vt in culpa ſint ſi careant gratia efficaci.

Zach. 1. 3. 1 *Conuertimini ad me, ait Dominus exercituum: & [2] conuertar ad vos dicit Dominus exercituum.*
[3] *Propterea [4] expectat Dominus [5] vt miſereatur veſtri.* Iſa. 30. 18.
Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis. Iſa. 1. 19.
[6] *Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus.* Ioa. 14. 23.

1. *Conuertimini.*) ſcilicet per veram pœnitentiam. Poteſt igitur homo, Deo iuuante, actu atque adeo efficaciter conuerti per pium vſum ſui liberi arbitrij, alioqui fruſtra illum hortaretur ad conuerſionem.

2. *Conuertar ad vos.*) propitius vobis ero, & benefaciam vobis ſemper.

3. *Propterea.*] quia tam graue futurum eſt ſupplicium, vt dicitur verſu præcedente.

4. *Expectat.*) vindictam cohibet.

5. *Vt miſereatur veſtri.*) vt veſtræ calamitatis admoniti tales efficiamini & ita viuatis, vt ardentem ad vindictam animum ad miſericordiam inflectatis. Sanè hæc Dei monitio, & minarum intentatio ſupponit illos Dei ope poſſe id facere efficaciter, quo facto ceſſarent ſupplicia.

6. *Si quis diligit me, &c.*) poteſt autem quiſque Deo iuuante diligere Deum: igitur & obtinere vt Deus diligat eum, & ad eum veniat per gratiam efficacem.

CAPVT II.

§. 1. GRATIÆ AVXILIVM NECESSARIVM eſt ad quæcumque opera ſupernaturalia.

Nemo poteſt [1] dicere Dominus Ieſus, niſi [2] in ſpiritu ſancto. 1. Cor. 12. 3.
Non quod ſufficientes ſimus [3] cogitare aliquid à nobis quaſi ex nobis, ſed [4] ſufficientia noſtra ex Deo eſt. 2. Cor. 3. 5.

1. *Dicere Dominus Ieſus.*) .i. agnoſcere, inuocare vel prædicare nomen Domini Ieſu, vt oportet & proficuè ad ſalutem.

2. *In Spiritu ſancto.*] id eſt, per Spiritum ſanctum. Fides enim, ſpes & oratio dona ſunt Spiritus ſancti.

3. *Cogitare aliquid.*) boni quidpiam quod ſpectet & ordinetur ad fidem, gratiam, meritum & ſalutem æternam ſi non poteſt ex ſe cogitare, tale quid, multo minus operari Ita Conc. Arauſican. can. 7.

4. *Sufficientia.*) vires, poteſtas, efficacia.

§. 2. IN SPECIE NECESSARIVM EST AD fidem.

Beatus es Simon Bar Iona: quia, [1] caro & ſanguis [2] non reuelauit tibi, [3] ſed pater meus qui in cælis eſt. Matt. 16. 17.
[4] *Reuelaſti ea paruulis.* Matt. 11. 25.

Matt. 11. 27. *Nemo nouit Filium, niſi Pater; neque Patrem quis nouit,*[5] *niſi Filius, & cui voluerit Filius reuelare.*

Epheſ. 2.8. 9. *Gratia eſtis ſaluati per fidem, & hoc non ex vobis, Dei enim donum eſt,*[6] *non ex operibus,*[7] *vt ne quis glorietur.*

Ioan. 6.29. *Hoc eſt*[8] *opus Dei, vt credatis in eum, quem miſit ille.*

Ioan. 6.66. [9] *Propterea dixi vobis: quia nemo poteſt venire ad me niſi ei*[10] *datum fuerit à patre meo.*

1. *Caro & ſanguis.*) carnales parentes, amici & quiuis homines.

2. *Non reuelauit tibi.*) me ſcil. eſſe Chriſtum Filium Dei naturalem.

3. *Sed Pater meus.*] à quo ſolo potuit haberi talis cognitio, & fidei illuſtratio.

4. *Reuelaſti.*] Vide ſupra cap. 1. §. 6. n. 8.

5. *Niſi Filius.*) non excluditur ſpiritus ſanctus, propter ſubſtantiæ inſeparabilitatem. Aug. 1. de Trinit. c. 8.

6. *Non ex operibus*].i. fides non eſt operibus ſolius liberi arbitrij acquiſita, ſed eſt à Deo.

7. *Vt ne quis.*) Hæc particula *vt ne,* ſeu *vt non,* quæ communiter ſignificat cauſam finalem, hic idem valet, ac ſi dicamus *& ideo,* vel *ac proinde.* Vaſquez.

8. *Opus Dei.*) non hominis, ne quis id ſe habere putet, niſi à Deo. Glo. Intel. Non dixit, (inquit Auguſt.) hoc eſt opus veſtrum, ſed Dei, vt qui gloriatur, in Domino glorietur.

9. *Propterea.*] quia ſcilicet quidam non credunt.

10. *Datum.*) Igitur infert Auguſt. & ipſum credere datur nobis.

§. 3. SECVNDO AD SPEM.

Cuius rei teſtimonia paſſim obuia in Epiſtolis S. Pauli, afferenturque nonnulla verbo Spes; & peculiari ratione dicitur Deus ſpei, Roman. 15. quia ſpem in nobis excitat.

§. 4. TERTIO AD TIMOREM.

Vide verbo Timor, infra.

Hiere. 32. 40. *Timorem meum dabo in corde eorum, vt non recedant à me.*

§. 5. QVARTO AD POENITENTIAM.

Hier. 31. 19 *Poſtquam*[1] *conuertiſti me, egi pœnitentiam, & poſtquam*[2] *oſtendiſti mihi*[3] *percuſſi femur meũ.*

Actor. 11. 18. *Ergo & Gentibus pœnitentiam dedit Deus ad vitam?*

Roma. 2. 4 *Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit.*

1. *Conuertiſti me.*) ab iniquitate ad te, quod feciſti inſpirando bonam voluntatem conuerſionis, gratia tua me præueniendo, vocando, illuminando, adiuuando, monendo. Bellarm. in Pſ. 84.

2. *Oſtendiſti.*).i. poſtquam tua luce agnouimus culpam noſtram.

3. *Percuſſi femur.*] id eſt, dolore contriti, manibus comploſimus femur noſtrum.

§. 6. QVINTO AD AMOREM DEI SVPER omnia.

Charitas ex Deo eſt. 1. Ioa. 4. 7

Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Rom. 5. 5.

Fructus ſpiritus eſt charitas. Gal. 5. 22.

§. 7. SEXTO AD SERVANDVM OMNIA LEgis diuinæ præcepta.

Dabo vobis cor[1] *nouum & ſpiritum nouum ponam in medio veſtri: & auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor*[2] *carneum: Et ſpiritum meum ponam in medio veſtri, &*[3] *faciam vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea cuſtodiatis, & operemini.* Ezech. 36. 26. 27.

Sine me[4] *nihil poteſtis facere.* Ioan. 15. 5.

Ex operibus[5] *legis non iuſtificabitur*[6] *omnis caro coram illo, per legem enim*[7] *cognitio peccati.* Rom. 3. 20.

1. *Cor nouum.*) innouatum quoad ſpiritualem renouationem.

2. *Carneum.*) id eſt, molle, docile, ſeu cum Auguſtino, obediens. Vnde patet diuinorum mandatorum obſeruationem, eſſe donum diuinæ gratiæ: quod patet etiam ex ſequentibus.

3. *Faciam vt, &c.*) quia ſine illo, id non poſſumus, vt dicitur in 4.

4. *Nihil.*) nec paruum, nec magnum, inquit Auguſt. Item *nihil,* quod valeat ad obtinendam vitam æternam; ſicut valet imprimis obſeruatio mandatorum, dicente Domino: ſi vis ad vitam ingredi ſerua mandata.

5. *Legis.*) ſcilicet ſine gratia.

6. *Omnis caro.*] vllus homo.

7. *Cognitio.*) ſcilicet ſola habetur, & non gratiæ auxilium ad vitandum peccatum.

§. 8. HVIVS AVTEM DIVINÆ GRATIÆ AVxilio, omnia præcepta ita ſeruari poſſunt vt vitentur omnia quidem peccata mortalia.

Si volueris mandata ſeruare, conſeruabũt te,[1] *& in perpetuum fidem*[2] *placitam*[3] *facere. Appoſuit tibi*[4] *aquam & ignem, ad quod volueris porrige manum tuam, ante hominem vita & mors, bonum & malum: quod placuerit ei, dabitur illi.* Eccli. 15. 16 17. 18.

Deuter.30 11.12.14. *Mandatum hoc, quod ego præcipio tibi hodie, non [5] ſuprà te eſt, neque [6] procul poſitum, nec in cœlo ſitum, vt poſsis dicere: quis noſtrum valet ad cælum aſcendere vt deferat illud ad nos, & audiamus, atque opere compleamus? Sed iuxta te eſt ſermo valde, [7] in ore tuo, & in corde tuo vt facias illum.*

Ioan.14.15. *Si diligitis me [8] mandata mea ſeruate.*

Ioan.14.21 *Qui habet mandata mea & ſeruat ea, ille eſt qui diligit me.*

1.Ioan.5.3. *Hæc eſt charitas Dei vt mandata eius cuſtodiamus, & mandata eius [9] grauia non ſunt.*

Matt.11.30 *Iugum meum ſuaue eſt, & onus meum leue.*

Huc reuocandæ ſanctorum virorum laudes qui ita celebrantur vt planè conſtet nihil eos morte dignum admiſiſſe quamdiu quidem gratiam diuinam conſeruarunt. De Henoch Vide Geneſ. 5. 21. de Noe cap. 6. verſu 9. de Abraham Geneſ. 17. 1. de Iob Iob. 1. verſu 1. de Dauid Pſalm. 118. 168. & 3. Reg 14. verſu 8 de Ezechia. 4. Reg. 20. 3. de Zacharia & Elizabeth, Luc. 1.6. de Ioanne Baptiſta, Matt. 11. 11.

1. *Et in perpetuum &c.*] Supple & ſi volueris.

2. *Facere fidem.*] Præſtare fidelitatem.

3. *Placitam.*] Quæ Deo grata eſt & accepta: ſupple tunc mandata conſeruabunt te.

4. *Aquam & ignem.*] Quid per hæc intelligat, explicat verſu ſequenti, vitam ſignificans aquæ nomine, quam & bonum vocat: mortem autem nomine ignis quam & malum vocat. Cæterum clarè hic ſignificatur eſſe in hominis poteſtate Deo iuuante ſeruare mandata, cauendo ab ijs peccatis quæ mortem afferunt animæ & priuant vita gratiæ.

5. *Suprà te.*] Suprà captum tuum.

6. *Procul poſitum.*] Ignotum & difficile cognitu vt te proinde excuſes.

7. *In ore & corde*] id eſt, habes legem Dei ad manum vt in corde id eſt, in memoria eam rumines, & ore eam proloquaris. Si hoc de lege veteri dictum eſt quam D. Petrus Actor. 15. dixit, neque ſe neque patres portare potuiſſe (propter difficultatem, non impoſſibilitatem) quid de noua lege ſentiendum eſt quæ eſt iugum ſuaue. Ita Valentia.

8. *Mandata ſeruate.*] Igitur cum Dei gratia poſſunt ſeruari.

Grauia non ſunt.] Si non ſunt grauia, vtique ita ſaltem ſeruari poterunt per gratiam, vt peccata quæ damnationem merentur, euitari poſſint.

§. 9. NON POSSVNT TAMEN ETiam cum diuina gratia ſecundum legem ordinariam ita ſeruari omnia præcepta, vt vitentur quoque omnia peccata venialia.

1 Non eſt homo qui non [2] peccet. 3.Reg.8.46

[3] Nemo mundus à ſorde. Iob.14.4.

[4] Septies in die cadet iuſtus, & reſurget. Prou.24.16

Non eſt homo iuſtus in terra qui faciat bonum & non peccet. Eccle.7.21.

[5] Dimitte nobis debita noſtra. Matt.6.12

Si dixerimus quoniam peccatum non habemus ipſi nos ſeducimus & veritas in nobis non eſt. 1.Ioan.1.8.

In multis offendimus omnes. Iacob.3.2.

Video aliam [6] legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & [7] captiuantem me in lege peccati. Rom.7.23

1. *Non eſt homo.*] Quamlibet ſit iuſtus, excipienda ſemper ſingularia priuilegia, quale fuit priuilegium B. V. Mariæ.

2. *Peccet.*] Peccato aliquo veniali.

3. *Nemo mundus.*] Hic locus citatur ſecundum tranſlationem 70. Interpretum.

4. *Septies.*] .i. multoties.

5. *Dimitte &c.*] Chryſoſtom. Inſtruitur ſe peccare quotidie dum pro peccatis quotidie iubetur orare.

6. *Legem in membris.*] Concupiſcentiam ſeu fomitem peccati in carne inhabitantem, quæ concupiſcentia lex quædam eſt, quia dictat & præſcribit aliquid faciendum vel omittendum.

7. *Captiuantem.*] Non conſenſione ſed motione, ait Auguſtin. vt ſcilicet captiuum reddat & ſubijciat legi peccati .i. concupiſcentiæ, ita vt etiam inuitus vitioſas eius inclinationes, dictamina & impulſus ſentire cogat.

§. 10. SEPTIMO, VT SE PRÆPARET ad iuſtificationem.

Deus virtutum [1] conuerte nos: & [2] oſtende faciem tuam & ſalui erimus. Pſal.79.8.

Conuerte nos Domine ad te & conuertemur. Thren.5.21

Conuerte me & conuertar: quia tu Dominus Deus meus. Ier.31.18.

[3] Nemo poteſt venire ad me, niſi pater qui miſit me traxerit eum. Ioan.6.44.

[4] Non quod ſufficientes ſimus cogitare aliquid à nobis quaſi ex nobis: ſed ſufficientia ex Deo eſt. 2.Cor.3.5.

[5] Deus eſt qui operatur in vobis & velle, & perficere, pro bona voluntate. Phil.2.13.

1. *Conuerte nos.*] Petit à Deo conuerti, quia ſine auxilio non poſſumus ad eum conuerti. *Vide ſupra §. 5. num. 8.*

2. *Oſtende.*] .i. conuerte ad nos faciem & fauorem tuum.

3. *Nemo poteſt.*] Vide ſupra cap. 1 §. 2. numer. 15.

4. *Non quod.*] Vide ſupra §. 1. n. 3.

5. *Deus eſt.*] Vide cap. 1. §. 2. n. 10.

§. 11. OCTAVO AD PERSEVERANDUM lõgo tempore in amicitia Dei vſque ad finem vitæ, ſeruando difficiliora mandata; ac, præter ipſam gratiam habitualem, opus eſt actualibus auxilijs de nouo ac ſępius collatis.

Pſ. 93. 16 17 18. [1] *Quis conſurget mihi aduerſus [2] malignantes? aut quis ſtabit mecum aduerſus operantes iniquitatem? [3] niſi quia Dominus adiuuit me: [4] paulò minus habitaſſet in inferno anima mea. [5] Si dicebam motus eſt pes meus: miſericordia tua Domine [6] adiuuabat me.*

Niſi Dominus [7] ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam.

Pſal. 126 1. *Niſi Dominus cuſtodierit [8] ciuitatem, fruſtrà vigilat qui cuſtodit eam.*

Pſal. 26. 9. *Adiutor meus eſto: [9] ne derelinquas me, neque deſpicias me Deus ſalutaris meus.*

Cant. 8. 5. *Quæ eſt iſta quę aſcendit de deſerto delicijs affluens [10] innixa ſuper dilectum ſuum.*

Hier. 10. 23 *Scio Domine quia [11] non eſt hominis via eius: nec viri eſt vt ambulet & dirigat greſſus ſuos.*

Hier. 32. 40. *Timorem meum dabo in corde eorum vt non recedant à me.*

Idem colligere licet ex ijs locis quibus perſeuerantiam à Deo petendam monent ſacræ litteræ.

Mat. 26. 41 *Vigilate & orate [12] vt non intretis in tentationem.*

Matt. 6. 9. 13. *Sic orabitis. Et [13] ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos [14] à malo. Amen.*

Item ex ijs quibus Chriſtus ipſemet perſeuerantiam petit pro Apoſtolis.

Ioan. 17. 11 15. *Pater ſancte [15] ſerua eos [16] in nomine tuo, quos dediſti mihi: vt ſint [17] vnum [18] ſicut & nos, [19] non rogo vt tollas eos de mundo ſed vt [20] ſerues eos à malo.*

Luc. 22. 31. 32. [21] *Simon, Simon ecce ſathanas expetiuit vos vt cribraret ſicut triticum: Ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuerſus confirma fratres tuos.*

Ex ijs etiam quibus Apoſtolus eiuſmodi auxilia pro alijs petit, nam 2. Corinth. 13. 7. pro quibuſdam orare ſe dicit, vt nihil mali faciant. Pro alijs vero ad Coloſſ. cap. 1. verſu 9. & 10. vt ambulent digne, Deo per omnia placentes & ad Epheſ. 6. verſu 18. eos hortatur ad orandum in ſpiritu vt poſſint dæmoni reſiſtere. Quia & alibi rationem indicat cur iuſtis peculiare auxilium ad perſeuerandum opus ſit.

2. Cor. 4. 7 *Habemus [22] theſaurum iſtum in [23] vaſis fictilibus: [24] vt ſublimitas [25] ſit virtutis Dei, & non ex nobis.*

1. *Quis conſurget mihi.*] Quis me tuebitur, proteget.

2. *Malignantes.*] Hoſtes qui me vndique circumſtant & ad peccandum impellunt, ſeu homines ſeu dęmones.

3. *Niſi quia &c.*] .i. niſi adiuuiſſet me.

4. *Paulo minus &c.*] Parum abfuiſſet à caſu in infernum anima mea.

5. *Si dicebam &c.*] Si agnoſcebam infirmitatem meam & me à meipſo non poſſe ſuperare tentationes.

6. *Adiuuabat me.*] Illuminando intellectum, inflammando affectum, vires dando voluntati quæ ſtabilirent pedes in via mandatorum tuorum.

7. *Aedificauerit domum.*] Per domum intelligit S. Hilarius animam noſtram quæ dicitur ædificari ſpiritualiter, quando cum Deo amicitiam init, quod ſine eius auxilio facere nequit.

8. *Ciuitatem.*] Animam noſtram, vt ait idem Hilarius, quæ cuſtoditur cum in diuina amicitia conſeruatur, quod ſine Deo non poteſt.

9. *Ne derelinquas me.*] Petit auxilium ad perſeuerandum neceſſarium.

10. *Innixa &c.*] Quia ſine eius gratia & ope non poteſt Eccleſia perſeuerare in gratia, ideo innititur illi eiuſque adiutorio ſuſtentatur, licet iam abluta per baptiſmum & ſanctificata. Auguſt. *l. de gratia & lib. arbitrio cap. 6.*

11. *Non eſt hominis &c.*] Ita vt in omnibus ſuis actionibus per totam vitam ſemper rectè incedat, ſine nouo Dei auxilio.

12. *Vt non intretis &c.*] .i. Nè ab ea vincamini. Auguſtin. *lib. de bono perſeuerantiæ capit. 6.*

13. *Ne nos inducas &c.*] Idem quod intrare.

14. *A malo.*] A diabolo qui per excellentiam eſt malus: vel à malo .i. à malitia, à peccato.

15. *Serua eos.*] Apoſtolos fuiſſe in gratia patet ex his verbis, Lucæ 22. Vos eſtis qui permanſiſtis mecum in tentationibus meis &c. nihilominus petit hic pro eorum perſeuerantia.

16. *In nomine tuo.*] .i. in virtute tua & bonitate, vel propter nomẽ tuum, ſeu propter te.

17. *Vnum.*] Inter ſe.

18. *Sicut & nos.*] Per quandam imitationem noſtræ vnitatis.

19. *Non rogo vt tollas &c.*] q. d. licet mundus eos oderit, tamen non rogo vt eximantur pœnis & doloribus.

20. *Serues eos à malo.*] A peccato, ſerues eos in fide, ait Chryſoſt.

21. *Simon.*] Huius explicationem. *Vide V. Eccleſia cap. 7. §. 1. n. 1.*

22. *Theſaurum iſtum.*] Gratiæ & caritatis.

23. *Vas ſictilibus.*] In mentibus noſtris quæ ſunt veluti vaſa fictilia & fragilia, quæ grauioribus tentationibus (quæ quidem innumeræ longo temporis ſpatio ſolent interuenire) ſæpe concuſſa tandem franguntur, & ex ijs gratia effluit: niſi cum opportunitates & illecebræ peccati adſunt, grauioribuſque tentationibus impellimur, diuinis auxilijs fulciamur. Ita Valentia.

24 *Vt ſublimitas.*] Claritas, gloria, atque perfectionis altitudo.

25. *Sit virtutis Dei &c.*] Ex virtute Dei eſſe cognoſcatur, non ex nobis, Deoque & non nobis aſcribatur ad gloriam.

§. 12. IN POTESTATE IVSTI AVXILIANTE DEO EST PERSEVERARE IN GRATIA VSQUE AD FINEM VITÆ.

Ioan.15. 4. 1 *Manete in me: & ego in vobis, ſicut palmes non poteſt ferre fructum à ſemetipſo, niſi manſerit in vite: ſic nec vos niſi in me manſeritis.*

Ioan. 15. 9. 10. *Manete in dilectione mea, ſi præcepta mea ſeruaueritis, manebitis in dilectione mea: ſicut & ego patris mei præcepta ſeruaui, & maneo in eius dilectione.*

Rom.11.22 2 *Vide bonitatem & ſeueritatem Dei: in eos quidem qui ceciderunt, ſeueritatem: in te autem bonitatem Dei, ſi permanſeris in bonitate, alioquin & tu excideris.*

Apoc.2.10. *Eſto fidelis vſque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.*

1.Cor.16. *State in fide.*

1. *Manete.*] Hîc & ſequentibus teſtimonijs quæ ſatis ſunt clara per ſe, requirit Deus à nobis perſeuerantiam quod ſanè nullo modo faceret, ſi in poteſtate noſtra cum Dei auxilio non eſſet perſeuerare. Ita Scholaſt. & concilia.

2. *Vide.*] Huius explicationem require Verbo ſides cap.2.§.4.num.14.

GRATIA GRATVM FACIENS.

Vide Iuſtus.

CAPVT I.

Gratiæ nomina. Cauſæ & diſpoſitiones ad eam.

§. 1. EIVS VARIA NOMINA.

Vocatur [1] *aqua* [2] *viua.* Ioan. 4.10.

[3] *Veſtitus deauratus.* Pſal.44.11.

[4] *Fimbriæ aureæ.* Pſal.44.15.

[5] *Byſſinus* [6] *ſplendens & candidus.* Apoc.19.8.

[7] *Veſtis nuptialis.* Matt.22.11.

[8] *Oleum.* Matt.25.4.

[9] *Theſaurus in vaſis fictilibus.* 2.Cor.4.7.

Semen Dei.

Omnis qui [10] *natus eſt ex Deo,* [11] *peccatum non facit: quoniam* [12] *ſemen ipſius in eo manet, &* [13] *non poteſt peccare,* [14] *quoniam ex Deo natus eſt.* 1.Ioan.3.9.

Vocatur *vnctio, ſignum & pignus ſpiritus.*

Qui confirmat nos vobiſcum [15] *in Chriſto, & qui* [16] *vnxit nos Deus: qui &* [17] *ſignauit nos & dedit* [18] *pignus ſpiritus in cordibus noſtris.* 2.Cor.1.21 22.

Vide etiam Epheſ. 1. verſu 14. quod explicatur infra §.3.num.10.

Vocatur [19] *ſtola* prima Lucæ 15.22.

Accipio hic gratiam prout idem eſt cum caritate, vel vt tantum ratione ab ea diſtinguitur.

1. *Aqua.*] Ita Cyrill. Euthym. Theophil. dicitur autem aqua ſecundum Auguſt. quia purgat & refrigerat, purgat peccata, refrigerat æſtum internæ concupiſcentiæ. Item quia animam virtutibus fœcundat: & ſitim ſedat animæ.

2. *Viua.*] Quia gratia eſt forma qua viuit anima noſtra vita ſpirituali. Item quia in anima efficit operationes vitæ, facitque vt ad bonum ſemper moueatur, in eoque proficiat, aſcenſiones in corde ſuo diſponens.

3. *Veſtitus deauratus.*] Vide V. Maria cap.7. num.29.

4. *Fimbriæ aureæ.*] Vide ibidem.

5. *Byſſinus.*] Sci. amictus, quia gratia totam veluti tegit & ornat animam, & quemadmodum byſſus tenuiſſimi & candidiſſimi lini genus eſt, nobilibuſque deſeruit, ita & gratia nihil candidius, nihil quod magis nobiles animos deceat.

6. *Splendens & candidus.*] Vt ſignificetur innocentia & puritas ab omni labe, eximiuſque ſplendor & lux quæ in anima efficitur à Dei gratia.

7. *Veſtis nuptialis.*] Ita Hilarius .i. munda & ſplendida, ſine qua ad cæleſtes nuptias non patet aditus.

8. *Oleum.*] Ita Chryſoſtomus.

9. *Theſaurus.*] Vide ſupra Verbo gratiæ auxilia cap.2.§. 11.num.23.

10. *Natus ex Deo.*] Qui ſpirituali generatione eſt Dei filius.

11. *Peccatum non facit.*] Scil. quatenus talis & quamdiu in ea manet generatione, peccare non poteſt peccato mortali.

12. *Semen.*] Scilicet ſpirituale diuinæ huius generationis, quod eſt gratia Dei.

13. *Non poteſt peccare.*] Quamdiu hoc ſacrũ ſemen non expellitur.

14. *Quoniam ex Deo natus eſt.*] .i. quia eſt Dei filius, & in ſpirituali conſtitutus generatione. Auguſt. & Titelman.

15. *In Chriſto.*] In fide Chriſti.

16. *Vnxit.*] Gratiæ ſuæ oleo, ſeu ſpiritus ſancti vnctione in baptiſmo.

17. *Signauit.*] Eâdem gratia quæ ſignum quoddam eſt, quo filij Dei diſcernuntur à filijs diaboli.

18. *Pignus ſpiritus.*] .i. eandem gratiam quæ à ſpiritu ſancto datur, & eſt arrha ſeu pignus hæreditatis æternæ, ita vt quiſquis id habet (ait Anſelmus) non dubitet ſi perſeuerauerit, ſe ad eam peruenturum.

19. *Stola prima.*] Erat ſtola, toga talaris quæ nobilium erat veſtis: ſignificatque hæc ſtola prima non quidem innocentiam quæ ſemel amiſſa, nullâ potentiâ reparari poteſt, ſed ſignificat gratiam priſtinam & caritatem. Auguſt. Hieron. Beda.

§. 2. DE CAVSIS GRATIÆ.

DEVS SOLVS EST EIVS CAVSA EFFICIENS.

Pſ. 83. 12. *Gratiam & gloriam dabit Dominus.*

1. Cor. 15. 10. *Gratia Dei ſum id quod ſum.*

Prou. 12. 2. *Qui bonus eſt, hauriet gratiam à Domino.*

Rom. 1. 7. *Gratia vobis, & pax à Deo patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto.*

Iacob. 4. 6. *Humilibus dat gratiam.*

1. Pet. 5. 10. *Deus [1] omnis gratiæ qui vocauit nos in æternam ſuam gloriam in Chriſto Ieſu, modicum paſſos ipſe perficiet, confirmabit, ſolidabitque.*

Rom. 4. 5. *Credenti in eum qui [2] iuſtificat impium.*

Iſa. 50. 8. *Iuxta eſt qui iuſtificat me: quis contradicet mihi.*

Iob 14. 4. *Quis poteſt facere mundum de immundo conceptum ſemine? nonne tu qui ſolus es?*

Iſa. 43. 25. *Ego ſum, ego ſum ipſe qui [3] deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor.*

Pſ. 67. 21. *Deus noſter [4] Deus ſaluos faciendi: & [5] Domini Domini [6] exitus mortis.*

Pſal. 3. 9. *Domini eſt ſalus.*

Iſa. 43. 11. *Ego ſum, ego ſum Dominus & non eſt abſque me [7] Saluator.*

Oſee 13. 14. *Deum abſque me neſcies, & Saluator non eſt præter me.*

1. *Omnis gratiæ.*] Sup. author.

2. *Iuſtificat.*] Non fit autem iuſtificatio ſine infuſione gratiæ.

3. *Deleo iniquitates.*] Non deletur iniquitas neque fugantur tenebræ, abſque luminis infuſione, quod lumen eſt gratia.

4. *Deus ſaluos faciendi.*] .i. Deus noſter eſt Deus ſaluans, quia ſcilicet hoc ſaluandi munus eſt Dei proprium, à quo merito denominari poſſit *Deus ſaluos faciendi.* Ita Valētia. Eſt autem vera animi ſalus per gratiam.

5. *Domini Domini.*] .i. Maximi omnium Domini qui in omnia habet poteſtatem.

6. *Exitus mortis.*] Euaſio, liberatio à morte, maximè æterna.

7. *Saluator.*] Vide ſupra n. 3. in fine.

§. 3. DEVS EST CAVSA GRATIÆ finalis vltima.

[1] *Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus: impium quoque ad diem malum.* Prou. 16. 4.

Gloria Domini [2] plenum eſt opus eius. Eccli. 42. 16.

Qui prædeſtinauit nos [3] in adoptionem filiorum [4] per Ieſum Chriſtum, [5] in ipſum: [6] ſecūdum propoſitum voluntatis ſuæ [7] in laudem gloriæ gratiæ ſuæ, in qua [8] gratificauit nos [9] in dilecto filio ſuo. Eph. 1. 5. 6.

[10] *Signati eſtis [11] ſpiritu promiſſionis ſancto, [12] qui eſt pignus hæreditatis noſtræ, [13] in redemptionem acquiſitionis, in laudem gloriæ ipſius.* Eph. 1. 13. 14.

1. *Vniuerſa.*] Huius vberiorem explicationem require, *Verbo Deus cap.* 19. §. 8. cui addo ſi omnia propter ſemetipſum eſt operatus omniaque ad ſuam ordinauit gloriam, multò id magis locum habet in ipſa gratia quæ eſt in præcipuis eius effectis & operibus.

2. *Plenum eſt opus.*] Quia ad Dei gloriam omnia diriguntur eius opera.

3. *In adoptionem.*] .i. adoptare in filios.

4. *Per Ieſum Chriſtum.*] .i. per eius merita.

5. *In ipſum.*] Supp. Chriſtum, vt Chriſto quaſi capiti & exemplari conformaremur, hic quidem per Dei cognitionem & amoré, in futuro verò per gloriam.

6. *Secundum propoſitum voluntatis.*] .i. ex propenſa eius in nos animi affectione & voluntate.

7. *In laudem gloriæ gratiæ ſuæ.*] Vt ſic adoptati laudaremus magnitudinem & ſplendorem gratiæ Dei, vel glorioſam & magnificam eius gratiam.

8. *Gratificauit.*] Gratos ſibi reddidit & acceptos.

9. *In filio.*] Per filium.

10. *Signati eſtis.*] Vt certam habeatis ſpem futuræ hæreditatis, in eam eſtis conſignati, & ab eo obſignati vt in populo ſuo vos connumeret; Obſignati inquam non circunciſione aut ſigno aliquo viſibili vt pecudes, inquit Chryſoſt. ſed quaſi filij Dei.

11. *Spiritu promiſſionis.*] .i. Spiritu ſancto promiſſo quem in vos effudit abundè .i. caritate, iuſtitia, pace, & gaudio conſcientiæ.

12. *Quis eſt pignus &c.*] Qui in vobis habitans & virtutem præſtans contra diaboli inſidias, loco pignoris eſt vitæ æternæ, hęreditario iure vobis tribuendæ.

13. *In redemptionem acquiſitionis.*] Vt perfectè redimamur & liberemur ab omni malo nos qui ſumus acquiſitio .i. poſſeſſio, ſubſtantia & peculium Dei. Ita Theoph.

§. 4. Cavsa meritoria gratiæ eſt Chriſtus.

Cuius rei paſſim licet colligere teſtimonia tum ex dictis, tum ex dicendis.

Ephes. 1. 3. *Benedixit nos [1] in omni benedictione ſpirituali, [2] in cæleſtibus [3] in Chriſto.*

Ioan. 1. 16. 17. *De [4] plenitudine eius nos omnes accepimus, & [5] gratiam [6] pro gratia, quia [7] lex per Moyſen data eſt, [8] gratia & veritas per Ieſum-Chriſtum facta eſt.*

Rom. 5. 17. *Si [9] vnius delicto [10] mors regnauit per vnum: multo magis abundantiam gratiæ & donationis & iuſtitiæ accipientes, [11] in vita regnabunt [12] per vnum Ieſum Chriſtum.*

Vide idem expreſsè v. 15. & 18.

1. *In omni benedictione.*] Omni abundantia bonorum ſpiritualium.

2. *In cæleſtibus.*] Scil. donis.

3. *In Chriſto.*] Per Chriſti merita, non noſtra.

4. *De plenitudine &c.*] Senſus eſt: omnem gratiam & dona ſpiritualia fidelibus data à Chriſto dimanaſſe vt à fonte pleniſſimo, quia ipſe eſt qui omnibus ante & poſt ſe hominibus omnem benedictionem promeritus eſt.

5. *Gratiam.*] Scil. accepimus.

6. *Pro gratia.*] Scil. Chriſti Domini, quia ipſe inquam gratus erat patri, ſenſus eſt. In ipſius Chriſti gratia, & per eam ſeu propter eam, omnes nos conſecuti ſumus gratiam diuinam, & per eum grati facti ſumus Deo.

7. *Lex per Moyſem.*] Moſes tantum fuit legiſlator, non gratiæ dator.

8. *Gratia & veritas &c.*] Quia vtriuſque cauſa eſt Chriſtus, nam ſua gratia nos gratificauit patri. Veritatis fidei & diuinorum myſteriorum eſt author, quia ea nobis manifeſtauit.

9. *Vnius.*] Adami.

10. *Mors regnauit per vnum.*] Omnes propter vnum hominem incurrerunt damnationem mortis.

11. *In vita regnabunt.*] Tum in hac vita liberati à morte peccati, tum in futura liberi ab omni morte.

12. *Per vnum Ieſum Chriſtū.*] .i. per eius merita, quod referendum eſt tam ad *accipientes abundantiam gratiæ*, quàm ad *regnabunt*.

§. 5. Ad gratiam obtinendam prærequiruntur variæ diſpoſitiones & actiones variarum virtutum.

Primo fidei.

Rom. 3. 24. 25. *Iuſtificati gratis per gratiam ipſius per redemptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu, quem propoſuit Deus [1] propitiationem, [2] per fidem in ſanguine ipſius.*

Credenti in eum qui iuſtificat impium, [3] reputatur fides eius ad iuſtitiam, [4] ſecundum propoſitum gratiæ Dei. Rom. 4. 5.

Sine fide impoſſibile eſt placere Deo. Hebr. 11. 6.

1. *Propitiationem.*] Propitiatorem, per quem & in quo totum mundum ſibi reconciliaret etiam à peccatis præcedentibus.

2. *Per fidē in ſanguine ipſius.*] .i qua credimus & confidimus expiari virtute ipſius paſſionis.

3. *Reputatur fides eius ad iuſtitiam.*] .i. ex fide iuſtificatur, vtitur autem hoc verbo reputandi, quia fides quæ ex natura ſua quatenus eſt actus hominis non eſt iuſtitia nec iuſtitiam facit, à Deo tamen gratis accepteeur, ad hoc vt propter eam, iuſtitiam & gratiam nobis tribuat, vt ſtatim dicit verbis ſequentibus. Reputari enim dicitur quod in ſe quidem tale non eſt, ſed pro tali acceptatur, vt cum dicitur volūtas pro facto reputari. Ex Theophil. & Trident. ſeſſ. 6.

4. *Secundum propoſitum gratiæ.*] .i. ſecundum gratioſam & liberalem Dei voluntatem quæ ſtatuit vt per actum fidei formatæ .i. contritionis, homini gratia & iuſtitia gratis daretur ſine merito operum.

§. 6. Secvndo charitatis.

Si quis diligit me ſermonem meum ſeruabit & pater meus diliget eum, & [1] ad eum veniemus & manſionem apud eum faciemus. Ioan. 14. 23

Qui diligit me, [2] diligetur à patre meo. Ioan. 14. 21

Ipſe pater amat vos, quia vos me [3] amaſtis & credidiſtis, quia ego à Deo exiui. Ioan. 16. 27

Nos ſcimus quoniam tranſlati ſumus [4] de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres, qui non diligit: manet in morte. 1. Ioan. 3. 14.

1. *Ad eum veniemus.*] Per gratiam.

2. *Diligetur à patre meo.*] Gratiam iuſtificationis conſequetur, per mea merita.

3. *Amaſtis & credidiſtis.*] Hîc charitati & fidei tribuitur vis conciliandi beneuolentiam diuinam.

4. *De morte.*] Scil. peccati ad vitam gratiæ.

§. 7. Tertio pænitentiæ.

Si impius egerit pænitentiam ab omnibus peccatis ſuis quæ operatus eſt, & cuſtodierit omnia præcepta mea & fecerit iudicium & iuſtitiam: [1] vita viuet & non morietur. Ezec. 18. 21

Niſi pænitētiā habueritis, omnes ſimiliter [2] peribitis. Luc. 13. 3.

1. *Vita.*] Scil. gratiæ.

2. *Peribitis.*] Quia pænitentia diſponit ad gratiam, qua qui caret perit & proijcitur in tenebras exteriores.

§. 8. QVARTO SPEI.

Rom.8.24. 1 *Spe ſalui facti ſumus.*

1.Ioan.3.3. *Omnis qui habet [2] hanc ſpem in eo,[3] ſanctificat ſe, ſicut & [4] ille ſanctus eſt.*

Vide plura V. Spes.

1. *Spe ſalui facti.*] Quia etiam requiritur ſpes ad veram ſalutem & gratiam conſequẽdam. Ita Scholaſtici.

2. *Hanc ſpem.*] Scilicet quę ſuperiore verſu continetur, videndi Deum ſicuti eſt.

3. *Sanctificat ſe.*] Studet ſe purgare à peccatis, quod vtique fit per gratiam.

4. *Ille ſanctus eſt.*] Ad cuius conſortium ſperat ſe peruenturum.

§. 9. QVINTO TIMORIS DOMINI.

Eccli 1.27. *Timor Domini expellit peccatum. Nam qui ſine timore eſt non poterit iuſtificari.*

Vide plura verbo Timor.

CAPVT II.

De gratiæ quantitate & incertitudine.

§. 1. GRATIA GRATVM FACIENS NON EST æqualis in omnibus.

Iob 1.8. *Nunquid conſideraſti ſeruum meum Iob, quod non ſit ei ſimilis in terra, homo ſimplex, & rectus ac timens Deum, & recedens à malo?*

Matt.11.11. *Amen dico vobis non ſurrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptiſta: qui autem [1] minor eſt in regno cælorum, maior eſt illo.*

1.Reg.9.2. *Non erat vir, de filijs Iſrael melior illo.*

Rom.8.23. *Nos ipſi [2] primitias ſpiritus habentes.*

Eph.4.7. *Vnicuique autem noſtrum data eſt gratia, ſecundum menſuram donationis Chriſti.*

1.Cor.3.2. *Tanquam paruulis in Chriſto: lac vobis potum dedi, [4] non eſcam: nondum enim poteratis. Sed nec nunc quidem poteſtis: adhuc enim [5] carnales eſtis.*

2.Tim.2.20. *In [6] magna domo non ſolum ſunt vaſa aurea, & argentea ſed & lignea, & fictilia: & quædam quidem [7] in honorem, quædam autem [8] in contumeliam.*

1. *Minor in regno.*] .i. minimus Angelus, inquit Ambroſ. & alij, vel minimus beatus perfectior, excellentior, beatior eſt D. Ioanne.

2. *Primitias.*] Potiora Dei dona, eorumque abundantiam. Titelmannus, & Vaſquez.

3. *Lac dedi.*] Faciliorẽ doctrinam propoſui.

4. *Non eſcam.*] Solidiorem ſublimioris ſapientiæ.

5. *Carnales.*] Carnalibus affectibus ducimini. Hic præſupponit gratiæ inæqualitatem, cum eos paruulos vocet in Chriſto, præſupponens alios eſſe maiores quibus erga ſolidiore opus ſit.

6. *Magna domo.*] Eccleſiam ei comparat.

7. *In honorem.*] Ad honorificos vſus aptata.

8. *In contumeliam.*] Ad vſus contemptibiles & abiectos, q.d. In eccleſia Dei, gradum, ordinis, gratiæ & meritorum diuerſitas eſt, ab optimo patre familias ad gloriam ſuæ domus ordinata.

§. 2. NEMO SECVNDVM LEGEM DEI ORdinariam certò ſcit & infallibiliter ſe eſſe in gratia.

1 *Si venerit ad me: non videbo eum: ſi abierit non intelligam. Si [3] iuſtificare me voluero, [4] os meũ condemnabit me: ſi innocentem [5] oſtendero, prauum me [6] comprobabit. Etiam ſi [7] ſimplex fuero hoc ipſum [8] ignorabit anima mea & [9] tædebit me vitæ meæ.* Iob.9.11. 20.21.

10 *Delicta [11] quis intelligit? [12] ab occultis meis munda me, & ab alienis parce ſeruo tuo.* Pſal.18.13.

13 *Incerta & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtaſti mihi.* Pſal.50.

Sunt iuſti, atque ſapientes & opera eorum [14] in manu Dei, & tamen neſcit [15] homo vtrum amore, an odio dignus ſit: ſed omnia in futurum ſeruantur incerta eò quod [16] vniuerſa æquè eueniant iuſto & impio, bono & malo, mundo & immundo, immolanti victimas, & ſacrificia contemnenti: ſicut bonus, ſic & peccator: vt periurus, ita & ille qui verum [17] deierat. Eccle.9.1.2.

De [18] propitiato peccato [19] noli eſſe ſine metu, [20] neque adijcias peccatum ſuper peccatum. Eccli.5.5.

21 *Prauum eſt cor omnium & inſcrutabile: [22] quis cognoſcet illud? Ego Dominus ſcrutans cor & probans renes: qui do vnicuique iuxta viam ſuã, & iuxta fructum adinuentionum ſuarum.* Hier.17.9.10.

Quamobrem rex conſilium meum placeat tibi, & peccata tua eleemoſynis redime, & iniquitates tuas miſericordijs pauperum: [23] forſitan ignoſcet delictis tuis. Dan.4.24.

Vide ſimiles ſententias Ioel 2. v.14. & Ionæ 3. maxime v.9.

Neque meipſum iudico: Nihil enim mihi conſcius ſum: ſed [24] non in hoc iuſtificatus ſum: qui autem iudicat me [25] Dominus eſt, itaque nolite ante tempus iudicare, quoadusque veniat Dominus qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium: & tunc laus erit vnicuique à Deo. 1.Cor.4.4.5.

26 *Eſt via quæ videtur homini iuſta: nouiſſima autem eius deducunt ad mortem.* Prou.14.12.

27 *Omnis via viri recta ſibi videtur: [28] appendit autem corda Dominus.* Prou.21.2.

Viden-

Videnda parabola [29] *Phariſæi & Publicani* Lucæ 18.

Rom.10.2. *Teſtimonium enim perhibeo illis, quod* [30] *æmulationem Dei habent, ſed* [31] *non ſecundum ſcientiam.*

Gal.6.3. *Si quis exiſtimat ſe* [32] *aliquid eſſe,* [33] *cum nihil ſit: ipſe ſe ſeducit.*

1. *Si venerit ad me.*] Per gratiam ſuam.

2. *Non videbo.*] Id neſciam certò & infallibiliter. Ita Theologi ex Gregorio.

3. *Iuſtificare.*] Iuſtum omnino & prorſus ab omni peccato liberum eſſe oſtendere.

4. *Os meum.*] Quod tam præſumptuoſè auderet loqui, cum qui dicit ſe peccatum non habere, ſit mendax.

5. *Oſtendero.*] Coner oſtendere.

6. *Comprobabit.*] Qui omnia abdita nouit, malitiam meam proferet in lucem.

7. *Simplex.*] .i. Iuſtus, rectus, innocens.

8. *Ignorabit.*] Quia id certò neſciet & infallibiliter.

9. *Tædebit.*] Hæc enim incertitudo & ignorantia, tædium affert & moleſta eſt, maximè iis qui affliguntur, dum ignorant ſi Deo placent aut diſplicent.

10. *Delicta.*] Auguſt. vult ſermonem ibi eſſe etiã de delictis mortalibus quæ pugnant cum gratia.

11. *Quis intelligit?*] Si videntur (inquit Auguſt.) tenebræ, intelliguntur delicta.

12. *Ab occultis.*] Docet idem Auguſt. eos etiam qui iuſti & ſerui Dei videri poſſunt meritò poſſe id à Deo petere, quia non poſſint occulta delicta prorſus ſciri.

13. *Incerta &c.*] .i. Remiſſionem peccatorum mihi factam quando audiui à Nathan: Dominus tranſtulit peccatum tuum 2. *Reg.* 12. Ita Auguſtinus. Quæ, inquit, occulta? quæ incerta? Quia Deus ignoſcit, & talibus. Nihil tam occultum. Nihil tam incertum.

14. *In manu Dei.*] In memoria & Intellectu Dei qui intellectus tanquam manus ea claudit & continet, ne à quoquam videantur, vt ea ſuo tempore patefaciat & remuneretur.

15 *Homo.*] Licet iuſtus, qui enim mortale peccatum ſe cõmiſiſſe animaduertũt, ſciunt certiſſimè, inquit Valentia, ſe odio dignos. Sed loquitur de iuſtis, qui non ſunt ſibi mortalis peccati manifeſtè conſcij.

16. *Vniuerſa.*] Tum proſpera, tum aduerſa.

17. *Deierat.*] .i. Iurat cum magna aſſeueratione & fortiter. *V.* 1. *Reg.* 20. 17.

18. *Propitiatio.*] Seu propitiatione & placatione.

19. *Noli eſſe ſine metu.*] Time ne ob peccatum illud quod tibi remiſſum videtur, damneris, quia fortè non fuit remiſſum, deficiente ex parte tua, legitima pœnitentia, qualis requiritur ad remiſſionem peccati. Valentia.

20. *Neque adijcias &c.*] .i. Noli eſſe planè ſecurus ac certus de remiſſo peccato, vt ea certitudine & præſumptione fias audacior ad rurſus peccandum, certus quod etiam peccata futura Deus remittet.

21. *Prauum eſt &c.*] Vide V. Deus c. 11. §. 4. Ex hoc loco probat Bernard. gratiæ incertitudinem epiſt. 42.

22. *Quis cognoſcet illud.*] q.d. Ego ſolus poſſum planè perſcrutari corda, ita vt nequaquam homo id penitus poſſit.

23. *Forſitan ignoſcet.*] Ille modus loquendi incertitudinem ſignificat remiſſionis peccatorũ & gratiæ in particulari: non quia Deus quantum in ipſo eſt, nolit peccata remittere, ſed quia quantumcumque aliquis legitimam pœnitentiam agere conetur, vereri tamen poteſt ne ex parte ſua, prauus aliquis affectus obſtet occultè quominus pœnitentia legitima ſit, & peccatorum remiſſionem conſequatur. Valentia.

24. *Non in hoc iuſtificatus ſum.*] Non ideo reuera ſum iuſtus coram Deo.

25. *Dominus eſt.*] Qui fortè videt in me peccata quæ non video. Ita hunc locum interpretantur PP. omnes tum Græci, tum Latini.

26. *Eſt via &c.*] .i. Sunt mores quidam ſeu actiones quæ hominibus probantur tanquã iuſtę, cum non ſint: quod etiam de propriis cuiuſque actionibus & moribus debet intelligi. Vnde colligitur iudicium hominis de propria gratia & virtute ſæpe ſolere eſſe falſum, vnde quilibet poteſt meritò vereri ne & ipſe ſimiliter in tali iudicio de ſe fallatur.

27. *Omnis via.*] Vide numero ſuperiore.

28. *Appendit corda.*] capite 16. v. 2. ita habetur. Spirituum ponderator eſt Dominus: idemque eſt hic *appendere* quod ibi *ponderare.* Senſusq; eſt, Deum non tantum externa cognoſcere, quod homines etiam poſſunt de ſeipſis, ſed expendere etiam animos, perfectèque diſcernere quo animo quid fiat, quo fine & intentione, atque ita hominis omnia perfectè cognoſcere ac ſine errore, cum homo in iudicio de ſeipſo fallatur ſæpiſſime.

29. *Phariſæi.*] Qui quia iuſtum ſe ſine vlla dubitatione reputat dum ait: *Non ſum ſicut cæteri hominum*, à Chriſto condemnatur, iuſtificato ab eodem Publicano.

30. *Æmulationem Dei habent.*] Zelum atque feruorem quo ſe putant pro gloria Dei agere.

31. *Non ſecundum ſcientiam.*] Stultus eſt eorum zelus qui non eſt ſecundum fidei ſcientiam, ſed ei contrariatur. Hinc vt ex ſequenti etiam teſtimonio patet, multos falsò ſolitos eſſe ſe exiſtimare iuſtos, licet de ea re nonnullas habeant coniecturas: quare de nullo citra peculiarem reuelationem poteſt affirmari

mari quod infallibilem habeat perſuaſionem de ſua gratia.

32. *Aliquid eſſe.*] Magnum áliquem eſſe, & ideo cæteros deſpiciat.

33. *Cum nihil ſit.*] Coram Deo is qui ſibi placet.

§. 3. POTEST TAMEN QVIS MORALEM quandam habere certitudinem ſe eſſe in gratia.

1.Ioan.3.21 *Si cor noſtrum non reprehenderit nos: [1] fiduciam habemus ad Deum.*

Pſal.72.28 *[2] Mihi adhærere Deo bonum eſt: ponere in Domino Deo ſpem meam.*

Pſal.17.21.22. *Retribuet mihi Dominus ſecundum iuſtitiam meã, & ſecundum puritatem manuum mearum retribuet mihi: Quia cuſtodiui vias Domini nec impiè geſſi [3] à Deo meo.*

Pſ.117.15. *Vox exultationis & ſalutis in tabernaculis [4] Iuſtorum.*

Exo.32.32. *[5] Aut dimitte eis hanc noxam, aut ſi non facis, dele me de libro tuo quem ſcripſiſti.*

Iob.13.15. *[6] Etiamſi occiderit me in ipſo ſperabo.*

Iſa.32.17. *Erit [7] opus iuſtitiæ [8] pax, & cultus iuſtitiæ [9] ſilentium, & ſecuritas vſque in ſempiternum.*

Gala.5.22 *[10] Fructus Spiritus eſt charitas, gaudium, pax.*

Gal.6.16. *Quicunque [11] hanc regulam ſecuti fuerint, pax ſuper illos, & miſericordia, & ſuper [12] Iſrael Dei.*

1.Ioa.4.18. *[13] Timor non eſt in charitate, ſed perfecta charitas foras mittit timorem, quoniam [14] timor pœnam habet: [15] qui autem timet, non eſt perfectus in charitate.*

Apoc.2.17. *[16] Vincenti dabo [17] manna abſconditum, & dabo illi calculum candidum: & in calculo nomen nouum ſcriptum, quod nemo ſcit, niſi qui accipit.* Vide etiam cap.ſeq.§.2.num.

1. *Fiduciam.*] Qua ad Deum confidenter adeamus tanquam filij ad parentem noſtri amantiſſimum, non habemus tamen omnimodam gratiæ certitudinem.

2. *Mihi adhærere.*] Vide infra numero 4.

3. *A Deo meo.*] Supple recedens. Chald. coram Deo. V. num.ſeq.

4. *Iuſtorum.*] Non quorumlibet iuſtorum, ſed eorum qui cum ſint viri valdè ſpirituales, eouſque in Dei amore & familiaritate & contemptu rerum mundanarum & ſtudio puritatis atq; pietatis progreſſi ſunt, vt ſciant certò moraliter ſe eſſe in gratia, videlicet per certitudinem talem, quæ licet non excludat quidem potentiam formidandi de oppoſito, tamen ſic excludat actualem formidinem, vt quamdiu impigri ſunt & feruentes in ſtudio perfectionis, vel raro vel nunquam de oppoſito timeant, nec niſi ægrè de eo timere poſſint, ſed iugi quadam atque ſuauiſſima conſcientiæ tranquillitate perfruantur, & obliti dubitationis atque formidinis, confidenter Deo loquantur, cum eoque ſecuriſſimè conuerſentur. Talis videtur fuiſſe Dauid vt indicant teſtimonium 2. & 3. hic. Tales etiam Moſes & Iob vt patet ex ſequentibus. Valentia.

5. *Aut dimitte.*] Vide numero 4.

6. *Etiamſi.*] Vide ibidem.

7. *Opus iuſtitiæ.*] Fructus iuſtitiæ, non quidem qualiſcumque, ſed eius quæ eſt in inſigniter ſanctis, de quibus n. 4.

8. *Pax.*] Suauiſſima pax conſcientiæ, de qua eodem n. 4.

9. *Silentium.*] Eſt repetitio eiuſdem, in pace enim ſilent & pacatiſſima ſunt omnia, nullus rumor, nullus ſtrepitus.

10. *Fructus Spiritus, pax.*] Intellige in iis quibus ſe Spiritus ſanctus abundè communicat, de quibus n. 4.

11. *Hanc regulam.*] Scil. gloriandi in ſola Chriſti morte & in regeneratione nouę creaturæ: ſed intellige de iis qui excellenti quodam modo id ſecuti fuerint. V. nu. 4.

12. *Iſrael Dei.*] i. qui ſunt veri Iſraelitæ, non ſecundum carnem ex Iacob progeniti, ſed ex Dei promiſſione & gratia. Tales veri Iſraelitę ſunt qui credunt in Deum & Chriſtum.

13. *Timor &c.*] Totus hic locus quoad 2. illa verba quæ præcipua ſunt *Timor* & *Charitas* optimè explicatur ex numero 4. ſuprà: poteſt etiam intelligi vt ſit communiter de timore ſeruili.

14. *Timor pœnam habet.*] Timor ſeruilis pœnam attendit, & habet pro obiecto, quam charitas non attendit, quæ Deo propter ſe ſeruit & adhęret.

15. *Qui timet.*] Vt ſeruus.

16. *Vincenti.*] Præclaram aliquam victoriam referenti de hoſtibus vt dictum nu. 4.

17. *Manna abſconditum.*] Hoc manna eſt magna illa conſcientiæ ſecuritas de qua n. 4. Hunc locum in hanc ſententiam adducit S. Thomas Vberiorem huius loci explicationem require verbo Gloria cæleſtis cap.1. §.1. num.5.

CAPVT III.

De effectis gratiæ.

§. 1. GRATIA DAT QVODDAM eſſe diuinum.

Maxima & precioſa nobis promiſſa donauit: vt per hac efficiamini diuinæ [1] conſortes naturæ, [2] fugientes eius quæ in mundo eſt, concupiſcentiæ corruptionem. 2.Petr.1.4.

1. *Conſortes.*] Parti[illegible]

2. *Fugientes.*] [illegible]

§. 2. FACIT HOMINEM DEI FILIVM.

Ioan.1.13. *1 Qui non ex ſanguinibus neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed 2 ex Deo nati ſunt.*

Rom.8.14.15.16. *Quicunque Spiritu Dei 3 aguntur, ij ſunt filij Dei: non enim 4 accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum 5 in timore, ſed accepiſtis 6 ſpiritum adoptionis filiorum, 7 in quo clamamus, Abba pater: ipſe enim 8 ſpiritus 9 teſtimonium reddit 10 ſpiritui noſtro, quòd ſumus filij Dei.*

1. *Non ex ſanguinibus.*] .i. Qui Chriſtum recipiunt eiuſque gratiam, iterum naſcuntur, non quidem ex ſanguine & concupiſcentia carnis & viri, non naturali & carnali generatione.

2. *Ex Deo.*] Si ex Deo naſcuntur, igitur ſunt filij Dei.

3. *Aguntur.*] Reguntur, ducuntur in vitæ ſuæ inſtitutione & actionibus.

4. *Accepiſtis.*] Credentes in Chriſtum.

5. *In timore.*] Vt timeatis quaſi ſerui, quomodo olim Iudęi pœnarum timore ſeruiebant.

6. *Spiritum adoptionis.*] Spiritum libertatis quo adoptamur in filios.

7. *In quo clamamus Abba.*] .i. Quo mediante & ſuggerente audemus fiducialiter Deum patris nomine cõpellare, illique dicere *Abba* quod interpretatum ſignificat pater.

8. *Spiritus.*] Diuinus.

9. *Teſtimonium reddit.*] Occulta ſuggeſtione.

10. *Spiritui noſtro.*] In quo inhabitat. Quomodo id intelligendum & de quibus vide ſupra cap.2.§.3.n.4.

§. 3. PER EAM HOMO NASCITVR DENVO.

Ioan.3.5. *Amen amen dico tibi, niſi quis 1 renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei.*

1. *Renatus ex aqua &c.*] Hęc eſt regeneratio quæ fit per baptiſmum quo datur Spiritus ſanctus eiuſq; gratia: dicitur autẽ baptiſmus regeneratio, quia homines facit Dei filios per gratiam, vbi enim eſt filiatio, ibi natiuitas eſt & generatio.

§. 4. PER GRATIAM FIT HOMO noua creatura.

2.Cor.5.17. *1 Si qua ergo in Chriſto noua creatura: 2 vetera tranſierunt, ecce facta ſunt omnia noua.*

Gal.6.15. *3 In [illegible] Chriſto Ieſu neque circumciſio aliquid valet, [illegible] tium: ſed 4 noua creatura.*

[illegible] miſericordiam ſaluos nos fecit, 5 per [illegible] & 6 renouationis Spiritus ſancti, quem effudit in nos abundè per Ieſum Chriſtum ſaluatorem noſtrum: vt iuſtificati gratia ipſius, hæredes ſimus ſecundum ſpem vitæ æternæ.

1. *Si qua &c.*] .i. Quiſquis igitur in Chriſto, per baptiſmum regeneratus, factus eſt noua creatura, deleto ſcilicet peccato, receptaque iuſtitia, & ſanctitate & adoptione filiorum.

2. *Vetera tranſierunt.*] .i. neceſſe eſt vt tranſeat omnis vetuſtas carnalium concupiſcentiarum.

3. *In Chriſto Ieſu &c.*] .i. vt Chriſto Ieſu placeas & ſalutis eius particeps fias, nihil cõfert circumciſum aut eſſe incircumciſum.

4. *Noua creatura.*] Spiritualis per fidem & gratiam regeneratio, qua fis noua creatura, vetuſtate omni peccatorum in baptiſmo poſita.

5. *Lauacrum regenerationis.*] Ita vocatur baptiſmus: cuius rei rationem vide §. 3.

6. *Renouationis.*] Vide hic n.1.& 4.

§. 5. PER GRATIAM FIT HOMO habitaculum Dei.

Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus & manſionem apud eum faciemus. Ioan.14.23

Qui ſeruat mandata eius 1 in illo manet, & 2 ipſe in eo: & 3 in hoc ſcimus quoniam manet in nobis, 4 de ſpiritu quem dedit nobis. 1.Ioan.3.24.

Vide ad idem 1.Ioan.4.15.

5 Deus charitas eſt, & qui manet in charitate, 6 in Deo manet, & Deus in eo. 1.Ioan.4.16

An neſcitis quoniam membra veſtra templum ſunt Spiritus ſancti, qui in vobis eſt, quem habetis à Deo, & non eſtis veſtri? 1.Cor.6.19

1. *In illo manet.*] Per fidem & dilectionem.

2. *Ipſe in eo.*] Per gratiam.

3. *In hoc.*] .i. per hoc, ex hoc.

4. *De ſpiritu &c.*] .i. ex Spiritu ſancto ſeu gratia quam effudit in nos, per quam ipſe in nobis habitat.

5. *Deus charitas eſt.*] Scilicet per eſſentiam, ſicuti etiam eſt ſua bonitas.

6. *In Deo manet &c.*] Vide num.1.& 2.

§. 6. GRATIA DAT ANIMÆ VITAM.

Vide verbo Peccatum cap.6. §.11. quo prob[illegible] peccatum eſſe animæ mortem, [illegible] ſequitur gratiam à qua ipſum [illegible] deſtruitur (vt loquitur A[illegible] *v.6.*) eſſe eiuſdem vitam.

Exiſtimate vos 1 mortu[illegible] uentes autem [illegible] noſtro.

Rom.6.13. [5] *Exhibete vos Deo tanquam ex* [6] *mortuis* [7] *viuentes.*

Threnor.4.20. [8] *Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus captus eſt* [9] *in peccatis noſtris:* [10] *cui diximus* [11] *in vmbra tua* [12] *viuemus* [13] *in gentibus.*

1. *Mortuos peccato.*] Per baptiſmum mortuos vitæ peccati ſecundum quam non debetis viuere in poſterum.

2. *Viuentes.*] Reputate vos adeptos vitam gratiæ & iuſtitiæ in qua viuere debetis.

3. *Deo.*] Secundum Deum in bonis ſcil. operibus.

4. *In Chriſto.*] Adeptos inquam merito paſſionis Chriſti.

5. *Exhibete Deo.*] Iam à conuerſione veſtra præſtate vos Deo paratos in omne opus bonum.

6. *Mortuis.*] Deo & gratiæ eius.

7. *Viuentes.*] Eidem Deo & gratiæ eius.

8. *Spiritus oris noſtri.*] Seu iis per quem reſpiramus. Chald. Rex Meſſias qui nobis dilectus ſicut ſpiritus vitæ qui eſt in naribus.

9. *In peccatis.*] ob peccata.

10. *Diximus.*] Loquitur in perſona iuſtorum omnium.

11. *In vmbra.*] Sub protectione tua, beneficio tuo.

12. *Viuemus.*] Vita ſpirituali, quæ fit per gratiam.

13. *In gentibus.*] Chald. Inter populos.q.d. ſine te nulla eſt vſquam vita. Vel *in gentibus* .i. inter Chriſtianos qui ex gentibus congregati in vnam Eccleſiam.

§. 7. Gratia non tegit tantvm, at verè expellit, & delet peccata.

Iſa.1.16.18 [1] *Lauamini, mundi eſtote, auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis: Si fuerint peccata veſtra vt coccinum, quaſi nix dealbabuntur: & ſi fuerint rubra quaſi vermiculus, velut lana alba erunt.*

Michea 7.19. *Reuertetur & miſerebitur noſtri,* [2] *deponet iniquitates noſtras: &* [3] *proijciet in profundum maris omnia peccata noſtra.*

Pſal.50.3. *Et ſecundum multitudinem miſerationum tuarum dele iniquitatem meam.*

Rom.8.1. [4] *Nihil ergo nunc damnationis eſt iis* [5] *qui ſunt in Chriſto Ieſu:* [6] *qui non ſecundum carnem ambulant.*

1.Cor.6.11 *Et hæc quidam fuiſtis: ſed* [7] *abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis,* [8] *in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, &* [9] *in ſpiritu Dei noſtri.*

1. *Lauamini.*] Vide verbo Contritio, cap. 1.§.10.

2. *Deponet.*] Auferet illis dominatum & ſubiugabit, expellet eas, quod quidem fit per gratiam, ſtatim enim ac diuina hac qualitate mens exornatur, homo, ab eſſe peccati ad non eſſe tranſmutatur, adeòque immunis eſt verè à peccato.

3. *Proijciet in profundum maris.*] Vbi nunquã videri aut cognoſci aut lædere queant. id eſt, omnino abolebit, quod quidem fit per gratiam quæ tollit peccatum, ſicut lux tenebras, quæ non tantum teguntur à luce, ſed verè auferuntur & fugantur.

4. *Nihil damnationis eſt.*] Non eſt quod æternam damnationem timeant.

5. *Qui ſunt in Chriſto Ieſu.*] Qui per Chriſtum iuſtificati ſunt.

6. *Qui non &c.*] .i. Qui eiuſdem gratia non conſentiunt prauis motibus carnis. Quibus verbis oſtenditur iuſtificatos carere macula peccati, quam fugauit gratia, ſi enim adhuc in iis remaneret macula peccati, adhuc aliquid damnationis in ipſis eſſet. Valentia.

7. *Abluti, ſanctificati &c.*] Quibus verbis ſignificatur auferri peccata: Sunt autem ſcripturæ verba ſimpliciter & propriè intelligenda, quando inde nullum abſurdum ſequitur, teſte Auguſt. *l.2.de doctr. Chriſtiana.* Non poterunt autem hæc verba ita intelligi, ſi iuſtificati homines reipſa manent peccatorum ſordibus inquinati, & eorum ſordes tectæ tantummodo. Idem.

8. *In nomine Chriſti.*] In quo baptizati eſtis & in quem credidiſtis.

9. *In ſpiritu Dei.*] .i. per Spiritum ſanctum quem à Deo, credentes accepiſtis.

§. 8. Gratia, infirmam per peccatvm hominis naturam ſanat.

Ego dixi, Domine miſerere mei: [1] *ſana animam meam, quia peccaui tibi.* Pſal. 40.5.

Sana me Domine, & ſanabor: ſaluum me fac, & ſaluus ero: quoniam [2] *laus mea tu es.* Hier.17.14.

[3] *Non eſt opus valentibus medicus, ſed male habentibus.* Matt.9.12

[4] *Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores.* Matt.9.13

Mihi indignamini quia [5] *totum hominem ſanum feci in ſabbatho?* Ioan.7.23.

[6] *Excæca cor populi huius, & aures eius* [7] *aggraua: & oculos eius claude: ne fortè videat oculis ſuis, & auribus ſuis audiat, & corde ſuo intelligat, & conuertatur, &* [8] *ſanem eum.* Iſa.6.10.

1. *Sana.*] A morbis variis quos inuexit peccatum originale, à variis vulneribus quæ inflixit; ignorantiæ in intellectu, malitiæ in voluntate, infirmitatis in iraſcibili, cõcupiſcentiæ in concupiſcibili: A quibus ex parte gratia diuina nos ſanat, vt fuſius Theologi.

2. *Laus mea tu es.*] In te gloriari ſoleo.

3. *Non eſt opus &c.*] Hic Chriſtus aſſerit ſe medicum qui venerit vt per gratiæ ſuæ efficacitatem homines ſanaret variis vexatos animi morbis.

4. *Non veni &c.*] Vide numero præcedente.

5. *Totum hominem ſanum.*] Quia ſcilicet animo & corpore eum ſanauerat: ad fidem adducendo & ad veram Dei dilectionem, quod vtique non fit ſine gratiæ infuſione, ſanat igitur gratia infirmum hominis animum.

6. *Excæca.*] Prædic excæcatum iri, eodem modo accipe ſequentes Imperatiuos.

7. *Aggraua.*] Obtunde, aut obtura re aliqua.

8. *Sanem eum.*] Per gratiam quam acquiret per eam conuerſionem.

§. 9. GRATIA OMNEM AVFERT SITIM.

Ioan. 4. 13. *Qui biberit ex [1] aqua quam ego dabo ei, [2] non ſitiet in æternum.*

1. *Aqua.*] Gratiam ſuam aquæ comparat.

2. *Non ſities.*] Quia gratia ducit ad gloriam, vbi nulla erit ſitis nec corporis nec animi ſeu deſideriorum, quia omnibus factum erit ſatis. Hic etiam in verè piis aufert gratia ſitim honorum, diuitiarum, voluptatum.

§. 10. GRATIA FACIT HOMINEM Deo acceptum.

Sap. 4. 14. *Placita erat Deo anima illius.*

Ioan. 14. 23. *Si quis diligit me, pater meus diliget eum.*

Ad Tit. 2. 14. *Qui dedit ſemetipſum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & [1] mundaret ſibi populum acceptabilem, [2] ſectatorem bonorum operum.*

1. *Mundaret.*] Abluendo ſordes peccatorum per gratiam baptiſmi.

2. *Sectatorem.*] Græcè poteſt etiam verti æmulatorem: magno zelo & æmulatione ſectantem bona opera.

§. 11. GRATIA EST PRINCIPIVM & cauſa meriti.

Rom. 6. 23. [1] *Gratia Dei vita æterna.*

Ioan. 1. 16. [2] *De plenitudine eius nos omnes accepimus, & [3] gratiam [4] pro gratia.*

Rom. 8. 17. [5] *Si filij, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti.*

1. Cor. 13. 3. [6] *Si diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & ſi tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero: [7] nihil mihi prodeſt.*

Ioan. 15. 4. 5. [8] *Manete in me & [9] ego in vobis: ſicut palmes non poteſt ferre fructum à ſemetipſo, niſi manſerit in vite: ſic nec vos niſi in me manſeritis. Ego ſum vitis, vos palmites: qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum: quia [10] ſine me, nihil poteſtis facere.*

Ioan. 4. 14. [11] *Aqua quam ego dabo ei, fiet in eo [12] fons aquæ ſalutaris [13] ſalientis in vitam æternam.*

1. *Gratia &c.*] Senſus eſt, vitam æternam dari pro meritis quæ contulit gratia. Ita Auguſt. *l. de corrept. & gratia c. 13.*

2. *De plenitudine.*] Vide verbo Gratiæ auxilia, c. 1. §. 4.

3. *Gratiam.*] .i. vitam æternam.

4. *Pro gratia.*] .i. pro meritis operum, fidei, dilectionis quę contulit gratia. Idem.

5. *Si filij.*] Per gratiam ſcilicet. q. d. ſi ea deſtituimur non poſſumus promereri hæreditatem æternam.

6. *Si diſtribuero.*] Vide verbo Charitas, cap. 1. §. 10.

7. *Nihil mihi prodeſt.*] Ad vitam æternam promerendam, quia huiuſmodi opera carent caritate ſeu gratia .i. radice meriti.

8. *Manete in me.*] Per fidem & dilectionem.

9. *Ego in vobis.*] Per gratiam.

10. *Sine me nihil poteſtis.*] Poſſemus autem ſine illo aliquid facere, ſi aut vitam æternam, aut aliquod ſpirituale donum quod ad illam conducat, promereri valeremus, non inſiti per gratiam Chriſto tanquam viti palmites. Valentia.

11. *Aqua.*] Per hanc intelligit gratiam.

12. *Fons.*] Velut fons.

13. *Salientis in vitam.*] Quia gratia eſt cauſa operum quæ merentur vitam æternam: & ſalit .i. ſalire nos facit in vitam æternam.

CAPVT IV.

De gratiæ vſu, conſeruatione, & augmento.

§. 1. COHORTATIO AD VTENDVM EA.

2. Cor. 6. 1. [1] *Adiuuantes exhortamur ne [2] in vacuum gratiam Dei recipiatis.*

1. *Adiuuantes.*] Opus ſcil. reconciliationis veſtræ cum Deo, de quo paulò ante.

2. *In vacuum.*] In vacuum gratiam Dei in remiſſione peccatorum recipit, quiſquis ſe poſtea bonis operibus non exercet. Anſelmus.

§. 2. COHORTATIO AD EAM conſeruandam.

Rom. 5. 1. *Iuſtificati ergo ex fide [1] pacem habeamus ad Deum per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.*

Gal. 5. 1. [2] *State & nolite iterum [3] iugo ſeruitutis [4] contineri.*

Vide verbo Peccatum c. 29. §. 5. ex 1. Petri 4. 3.

Heb. 13. 9. [5] *Optimum eſt gratia ſtabilire cor, non eſcis: quæ non profuerunt ambulantibus in eis.*

1. *Pacem habeamus.*] .i. Retineamus & conſeruemus, inquit Vaſquez. Eſt autem hæc pax, diuina gratia & amicitia.

2. *State.*] In vera fide & formata, quæ non eſt talis ſine Dei gratia & charitate.

3. *Iugo ſeruitutis.*] Legis Moſaicæ.

4. *Contineri.*] Implicari, ſed retinete veſtram libertatem quam lege Euangelica conſecuti eſtis.

5. *Optimum &c.*] Vide V. Fides cap. 2. §. 4.

§. 3. QVAM SIT VTILE GRATIAM conſeruare.

Eccli. 30.15 1 *Salus animæ in ſanctitate iuſtitiæ, & melior eſt omni auro & argento: & ² corpus validum, quàm cenſus immenſus.*

Apoc. 22. 14. *Beati ³ qui lauant ſtolas ſuas: ⁴ vt ſit poteſtas eorum in ligno vitæ, & ⁵ per portas ⁶ intrent in ciuitatem.*

Apoc. 16. 15 *Beatus qui ⁷ vigilat; & ⁸ cuſtodit veſtimenta ſua, ne ⁹ nudus ambulet, & videant ¹⁰ turpitudinem eius.*

Apoc. 14. 13 *¹¹ Beati mortui qui in Domino moriuntur: amodò iam dicit ſpiritus, vt requieſcant à laboribus ſuis: opera enim illorum ſequuntur illos.*

Luc. 12. 38. *Si venerit in ¹² ſecunda vigilia, & ſi in tertia vigilia venerit, & ¹³ ita inuenerit: beati ſunt ſerui illi.*

1. *Salus animæ &c.*] .i. tunc anima ſana eſt & bene ſe habet cum eſt prædita ſanctitate iuſtitiæ, quæ habetur à gratia, vel eſt ipſa gratia.

2. *Corpus validum.*] Sup. melius eſt.

3. *Qui lauant ſtolas.*] Qui puram ſemper habere curant animam qui diuinam gratiam conſeruant. Stola veſtis eſt talaris & quondam erat nobilium. Alludit S. Ioannes ad veſtem candidam quæ olim dabatur in baptiſmo.

4. *Vt ſit poteſtas in ligno.*] Pro in lignum .i. vt poteſtatem habeant in lignum vitæ, vt poſſint eius fructibus veſci ſemper .i. vt æterna beatitudine perfruantur.

5. *Per portas.*] Per Apoſtolorum doctrinam.

6. *Intrent in ciuitatem.*] Hieruſalem cæleſtem.

7. *Vigilat.*] Bonis ſemper intentus operibus.

8. *Cuſtodit veſtimenta.*] Sanctitatem, fidem, gratiam, virtutes quibus veſtitur anima, ornaturque & ſine quibus turpis apparet & pudenda.

9. *Nudus.*] Deſtitutus gratia & virtutibus.

10. *Turpitudinem eius.*] Mala & pudenda opera.

11. *Beati mortui.*] Vide V. Gloria cæleſtis c. 1. §. 1. num. 9.

12. *Secunda vigilia.*] Diuidebant antiqui noctem in quatuor partes, quas vocabant vigilias. Tropologicè pueritia eſt prima vigilia, adoleſcentia eſt ſecunda & ſic de cęteris vitę partibus.

13. *Ita inuenerit.*] Scil. vt paulò ante hortatus eſt, lumbis pręcinctis, lucernas ardentes tenentes & vigilantes.

§. 4. COHORTATIO AD CRESCENDVM in gratia.

Qui iuſtus eſt iuſtificetur adhuc: & ſanctus ſanctificetur adhuc. Apoc. 22. 11

Ne verearis vſque ad mortem ¹ iuſtificari: quoniam merces Dei manet in æternum. Eccli. 18 22.

Iuſtorum ² ſemita, quaſi ³ lux ſplendens procedit, & ⁴ creſcit ⁵ vſque ad perfectam diem. Prou. 4. 18.

Beatus vir ⁶ cuius eſt auxilium abs te, ⁷ aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit, in valle lachrymarum ⁸ in loco quem poſuit. Pſ. 83. 6. 7. 8

Fratres ego me non arbitror ⁹ comprehendiſſe: ¹⁰ vnũ autem: ¹¹ quæ quidem retro ſunt obliuiſcens, ¹² ad ea verò quæ ſunt priora ¹³ extendens meipſum, ¹⁴ ad deſtinatum perſequor, ¹⁵ ad brauium ſupernæ vocationis Dei in Chriſto Ieſu. Philip. 3. 13

Veritatem autem ¹⁶ facientes, in Charitate ¹⁷ creſcamus ¹⁸ in illo per omnia, qui eſt caput Chriſtus. Ephes. 4. 15

Sicut modo ¹⁹ geniti infantes, ²⁰ rationabiles ſine dolo ²¹ lac concupiſcite: vt ²² in eo ²³ creſcatis in ſalutem. 1. Pet. 2. 2.

Creſcite in gratia & cognitione Domini noſtri, & Saluatoris Ieſu Chriſti, ipſi gloria & nunc & in diem æternitatis. Amen. 2. Pet. 3. 18.

Quomodo Chriſtus ſurrexit à mortuis ²⁴ per gloriã patris, ita & nos ²⁵ in nouitate vitæ ²⁶ ambulemus. Rom. 6. 4.

Obſecro itaque vos ego vinctus ²⁷ in Domino, vt digne ²⁸ ambuletis vocatione, qua vocati eſtis. Epheſ. 4. 1.

Ambulate in dilectione. Epheſ. 5. 2.

Cuius quidem generis monita frequenter occurrunt in nouo teſtamento, vt Ioann. 12. 35. Rom. 13. 13. 1. Cor. 7. 17. Galat. 5. 16. & 25. Epheſ. 5. 6. Coloſſ. 1. 10. & ſæpè aliàs.

1. *Iuſtificari.*] Semper in gratia & iuſtitia proficere

2. *Semita.*] Vita, actiones, conuerſatio.

3. *Lux ſplendens.*] Lux manè ſplendens.

4. *Creſcit &c.*] Quia proceſſu tẽporis ſemper fit lucidior per gratiæ augmentum, dum pergit de virtute in virtutem.

5. *Vſque ad perfectam diem.*] In quo lux gratiæ eſt in ſummo, nec creſcit amplius quod eſt in futura vita.

6. *Cuius auxilium abs te.*] .i. non proprijs nititur viribus, ſed Dei ope.

7. *Aſcenſiones diſpoſuit &c.*] .i. ſtatuit ſecum

ſemper

ſemper aſcendere dum eſt in hac valle mundi, de virtute in virtutem, de gratia in gratiam.

8. *In loco quem poſuit.*] In valle hac lacrymarum, quem locum ipſe ſibi peccando poſuit: Deus enim poſuerat eum in paradiſo.

9. *Comprehendiſſe.*] Ad virtutis omnis & gratiæ culmen perueniſſe.

10. *Vnum autem.*] Hoc ago ſcilicet.

11. *Quæ retrò ſunt.*] Iam rectè à me facta tempore præterito, quæ veluti à tergo relinquo.

12. *Ad priora.*] .i. quæ à fronte ſunt & quæ ſuperſunt acquirenda.

13. *Extendens meipſum.*] .i. meipſum toto veluti corpore & manibus protendens.

14. *Ad deſtinatum perſequor.*] .i. ad ſcopum perfectionis & gratiæ conſummatioris.

15. *Ad brauium &c.*] .i. qui ſcopus vocatione ſuperna Dei ex Chriſti gratia, quaſi brauium & præmium præfixus eſt. Ita Vaſquez.

16. *Facientes.*] .i. ſequentes, & ab erroribus de quibus ſuperiore verſu liberi.

17. *Creſcamus per omnia.*] .i. omni opere & occaſione.

18. *In illo.*] .i. coniuncti cum eo, cum Chriſto capite noſtro, vt ſequitur ſtatim.

19. *Geniti.*] In Chriſto per baptiſmum.

20. *Rationabiles.*] Non vt olim in paganiſmo more pecudum, ſed vt ratione præditi & ſpirituales.

21. *Lac.*] Cæleſtis doctrinæ poſtulâte à Deo.

22. *In eo.*] Scil. Deo in quo veſtræ regenerationis habuiſtis initium.

23. *Creſcatis in ſalutem.*] Perficiamini in ſalutem æternam: quod quidem fit per gratiæ acceſſionem maiorem & maiorem.

24. *Per gloriam patris.*] Per virtutem inhabitantis in eo diuinitatis.

25. *In nouitate vitæ.*] Quæ nouitas habetur per gratiam in eaque conſiſtit.

26. *Ambulemus.*] Progrediamur ſemper in ſtar ambulantium.

27. *In Domino.*] Propter Dominum.

28. *Ambuletis.*] Vide num. 26. quod quidem fiet ſi in virtutibus & gratia creſcatis ſemper, & nuſquam conſiſtatis.

GRATITVDO SEV GRATIARVM ACTIO.

Vide Beneficium. Ingratitudo.

§. 1. Ea maxime decet perfectos & iuſtos.

Apoc. 5. 8. *Et cum aperuiſſet librum, quatuor animalia & [1] viginti quatuor ſeniores [2] ceciderunt coram agno [3] habentes ſinguli cytharas & phialas aureas plenas odoramentorum, quæ ſunt orationes ſanctorum: & cantabant [4] canticum nouum.*

[5] *Exultate iuſti in Domino: rectos decet [6] collaudatio.* Pſ. 32. 1. 2.

[7] *Confitemini Domino in cithara, in pſalterio decem chordarum pſallite illi. Cantate ei canticum nouum: [8] benè pſallite ei [9] in vociferatione.*

1. *Viginti quatuor ſeniores.*] Hi ſunt ex præcipuis curiæ cœleſtis incolis, qui repræſentant eos qui in Eccleſia præ cæteris ſanctitate eminent.

2. *Ceciderunt coram agno.*] Chriſto Domino, agnoſcentes eius poteſtatem & iuſtè illi datam eſſe confitentes & gaudentes.

3. *Habentes cytharas.*] Quibus Dei laudes læti & grati perſonent, qui plura cæteris beneficia receperunt.

4. *Canticum nouum.*] Quod nemo ante eos cecinerat. Quodnam hoc ſit câticum ſtatim indicat verſu 12. canitur autem in gratiarum actionem ob beneficia in eos collata.

5. *Exultate.*] .i. laudate cû exultatione: vox Hebræa namque ſignificat laudo & exulto .i. laudate non inuiti, non triſtes, ſed læti & ex magno affectu.

6. *Collaudatio.*] Laus, gratiarum actio.

7. *Confitemini.*] Laudate.

8. *Benè.*] .i. accuratè, deuotè.

9. *In vociferatione.*] Magno clamore qui magnum teſtetur in Deum affectum.

§. 2. Gratiæ agendæ sumpto cibo.

Cum comederis, & ſatiatus fueris, benedicas Domino Deo tuo [1] pro terra optima, quam dedit tibi. Deut. 8. 10

Prohibentes abſtinere à cibis quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione. 1. ad Tim. 4. 3.

1. *Pro terra.*] Pro fructibus terræ.

§. 3. Gratitvdo Deo placet inſtar ſacrificij.

1 *Retribuit gratiam [2] qui offert ſimilaginem: & qui facit miſericordiam, [3] offert ſacrificium.* Eccli. 35. 4

1. *Retribuit gratiam.*] Qui gratus eſt in referenda gratia pro accepto beneficio.

2. *Qui offert ſimilaginem.*] Eſt veluti is qui offert Deo farinæ florem .i. admodum Deo placet.

3. *Offert ſacrificium.*] Eſt æquè Deo gratus atque is qui ſacrificat.

§. 4. Cohortationes ad gratitudinem.

1 *Quæ habitas in hortis, [2] amici auſcultant: fac me audire [3] vocem tuam.* Cant. 8. 13

§. 8. QVARTO SPEI.

Rom.8.24. 1 *Spe ſalui facti ſumus.*
1.Ioan.3.3. *Omnis qui habet* [2] *hanc ſpem in eo,* [3] *ſanctificat ſe, ſicut &* [4] *ille ſanctus eſt.*
Vide plura V. Spes.

1. *Spe ſalui facti.*] Quia etiam requiritur ſpes ad veram ſalutem & gratiam conſequẽdam. Ita Scholaſtici.

2. *Hanc ſpem.*] Scilicet quę ſuperiore verſu continetur, videndi Deum ſicuti eſt.

3. *Sanctificat ſe.*] Studet ſe purgare à peccatis, quod vtique fit per gratiam.

4. *Ille ſanctus eſt.*] Ad cuius conſortium ſperat ſe peruenturum.

§. 9. QVINTO TIMORIS DOMINI.

Eccli 1.27. *Timor Domini expellit peccatum. Nam qui ſine timore eſt non poterit iuſtificari.*
Vide plura verbo Timor.

CAPVT II.

De gratiæ quantitate & incertitudine.

§. 1. GRATIA GRATVM FACIENS NON EST æqualis in omnibus.

Iob1.8. *Nunquid conſideraſti ſeruum meum Iob, quod non ſit ei ſimilis in terra, homo ſimplex, & rectus ac timens Deum, & recedens à malo?*
Matt.11.11 *Amen dico vobis non ſurrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptiſta: qui autem* [1] *minor eſt in regno cælorum, maior eſt illo.*
1.Reg.9.2. *Non erat vir, de filijs Iſrael melior illo.*
Rom.8.23. *Nos ipſi* [2] *primitias ſpiritus habentes.*
Eph.4.7. *Vnicuique autem noſtrum data eſt gratia, ſecundum menſuram donationis Chriſti.*
1.Cor.3.2. *Tanquam paruulis in Chriſto* [3] *lac vobis potum dedi,* [4] *non eſcam: nondum enim poteratis. Sed nec nunc quidem poteſtis: adhuc enim* [5] *carnales eſtis.*
2.Tim.2.20. *In* [6] *magna domo non ſolum ſunt vaſa aurea, & argentea ſed & lignea, & fictilia: & quædam quidem* [7] *in honorem, quædam autem* [8] *in contumeliam.*

1. *Minor in regno.*] .i. minimus Angelus, inquit Ambroſ. & alij, vel minimus beatus perfectior, excellentior, beatior eſt D. Ioanne.

2. *Primitias.*] Potiora Dei dona, eorumque abundantiam. Titelmannus, & Vaſquez.

3. *Lac dedi.*] Faciliorẽ doctrinam propoſui.

4. *Non eſcam.*] Solidiorem ſublimioris ſapientiæ.

5. *Carnales.*] Carnalibus affectibus ducimini. Hic præſupponit gratiæ inæqualitatem, cum eos paruulos vocet in Chriſto, præſupponens alios eſſe maiores quibus eſca ſolidiore opus ſit.

6. *Magna domo.*] Eccleſiam ei comparat.

7. *In honorem.*] Ad honorificos vſus aptata.

8. *In contumeliam.*] Ad vſus contemptibiles & abiectos, q.d. In eccleſia Dei, graduum, ordinis, gratiæ & meritorum diuerſitas eſt, ab optimo patre familias ad gloriam ſuæ domus ordinata.

§. 2. NEMO SECVNDVM LEGEM DEI ordinariam certò ſcit & infallibiliter ſe eſſe in gratia.

1 *Si venerit ad me: non videbo eum: ſi abierit non intelligam. Si* [3] *iuſtificare me voluero,* [4] *os meũ condemnabit me: ſi innocentem* [5] *oſtendero, prauum me* [6] *comprobabit. Etiam ſi ſimplex fuero hoc ipſum* [8] *ignorabit anima mea &* [9] *tædebit me vitæ meæ.* Iob.9.11. 20.21.
10 *Delicta* [11] *quis intelligit?* [12] *ab occultis meis munda me, & ab alienis parce ſeruo tuo.* Pſal.18.13.
13 *Incerta & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtaſti mihi.* Pſal. 50.
Sunt iuſti, atque ſapientes & opera eorum [14] *in manu Dei, & tamen neſcit* [15] *homo vtrum amore, an odio dignus ſit: ſed omnia in futurum ſeruantur incerta eò quod* [16] *vniuerſa æquè eueniant iuſto & impio, bono & malo, mundo & immundo, immolanti victimas, & ſacrificia contemnenti: ſicut bonus, ſic & peccator: vt periurus, ita & ille qui verum* [17] *deierat.* Eccle.9.1.2.
De [18] *propitiato peccato* [19] *noli eſſe ſine metu,* [20] *neque adijcias peccatum ſuper peccatum.* Eccli.5.5.
21 *Prauum eſt cor omnium & inſcrutabile:* [22] *quis cognoſcet illud? Ego Dominus ſcrutans cor & probans renes: qui do vnicuique iuxta viam ſuã, & iuxta fructum adinuentionum ſuarum.* Hier.17.9.10.
Quamobrem rex conſilium meum placeat tibi, & peccata tua eleemoſynis redime, & iniquitates tuas miſericordijs pauperum: [23] *forſitan ignoſcet delictis tuis.* Dan.4.24.
Vide ſimiles ſententias Ioel 2. v. 14. & Ionæ 3. maxime v. 9.
Neque meipſum iudico: Nihil enim mihi conſcius ſum: ſed [24] *non in hoc iuſtificatus ſum: qui autem iudicat me* [25] *Dominus eſt, itaque nolite ante tempus iudicare, quoadusque veniat Dominus qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium: & tunc laus erit vnicuique à Deo.* 1.Cor.4.4.5.
26 *Eſt via quæ videtur homini iuſta: nouiſſima autem eius deducunt ad mortem.* Prou.14.12.
27 *Omnis via viri recta ſibi videtur:* [28] *appendit autem corda Dominus.* Prou.21.2.

Viden-

Videnda parabola[29] *Phariſæi & Publicani* Lucæ 18.

Rom.10.2. *Teſtimonium enim perhibeo illis, quod*[30] *æmulationem Dei habent, ſed*[31] *non ſecundum ſcientiam.*

Gal.6.3. *Si quis exiſtimat ſe*[32] *aliquid eſſe,*[33] *cum nihil ſit: ipſe ſe ſeducit.*

1. *Si venerit ad me.*] Per gratiam ſuam.

2. *Non videbo.*] Id neſciam certò & infallibiliter. Ita Theologi ex Gregorio.

3. *Iuſtificare.*] Iuſtum omnino & prorſus ab omni peccato liberum eſſe oſtendere.

4. *Os meum.*] Quod tam præſumptuosè auderet loqui, cum qui dicit ſe peccatum non habere, ſit mendax.

5. *Oſtendero.*] Coner oſtendere.

6. *Comprobabit.*] Qui omnia abdita nouit, malitiam meam proferet in lucem.

7. *Simplex.*] .i. Iuſtus, rectus, innocens.

8. *Ignorabit.*] Quia id certò neſciet & infallibiliter.

9. *Tædebit.*] Hæc enim incertitudo & ignorantia, tædium affert & moleſta eſt, maximè iis qui affliguntur, dum ignorant ſi Deo placent aut diſplicent.

10. *Delicta.*] Auguſt. vult ſermonem ibi eſſe etiã de delictis mortalibus quæ pugnant cum gratia.

11. *Quis intelligit?*] Si videntur (inquit Auguſt.) tenebræ, intelliguntur delicta.

12. *Ab occultis.*] Docet idem Auguſt. eos etiam qui iuſti & ſerui Dei videri poſſunt meritò poſſe id à Deo petere, quia non poſſint occulta delicta prorſus ſciri.

13. *Incerta &c.*] .i. Remiſſionem peccatorum mihi factam quando audiui à Nathan: Dominus tranſtulit peccatum tuum 2. *Reg.* 12. Ita Auguſtinus. Quæ, inquit, occulta? quæ incerta? Quia Deus ignoſcit, & talibus. Nihil tam occultum. Nihil tam incertum.

14. *In manu Dei.*] In memoria & Intellectu Dei qui intellectus tanquam manus ea claudit & continet, ne à quoquam videantur, vt ea ſuo tempore patefaciat & remuneretur.

15 *Homo.*] Licet iuſtus, qui enim mortale peccatum ſe cõmiſiſſe animaduertũt, ſciunt certiſſimè, inquit Valentia, ſe odio dignos. Sed loquitur de iuſtis, qui non ſunt ſibi mortalis peccati manifeſtè conſcij.

16. *Vniuerſa.*] Tum proſpera, tum aduerſa.

17. *Deierat.*] .i. Iurat cum magna aſſeueratione & fortiter. *V.* 1. *Reg.* 20. 17.

18. *Propitiatio.*] Seu propitiatione & placatione.

19. *Noli eſſe ſine metu.*] Time ne ob peccatum illud quod tibi remiſſum videtur, damneris, quia fortè non fuit remiſſum, deficiente ex parte tua, legitima pœnitentia, qualis requiritur ad remiſſionem peccati. Valentia.

20. *Neque adijcias &c.*] .i. Noli eſſe planè ſecurus ac certus de remiſſo peccato, vt ea certitudine & præſumptione fias audacior ad rurſus peccandum, certus quod etiam peccata futura Deus remittet.

21. *Prauum eſt &c.*] Vide V. Deus c. 11. §. 4. Ex hoc loco probat Bernard. gratiæ incertitudinem epiſt. 42.

22. *Quis cognoſcet illud.*] q.d. Ego ſolus poſſum plenè perſcrutari corda, ita vt nequaquam homo id penitus poſſit.

23. *Forſitan ignoſcet.*] Ille modus loquendi incertitudinem ſignificat remiſſionis peccatorũ & gratiæ in particulari: non quia Deus quantum in ipſo eſt, nolit peccata remittere, ſed quia quantumcumque aliquis legitimam pœnitentiam agere conetur, vereri tamen poteſt ne ex parte ſua, prauus aliquis affectus obſtet occultè quominus pœnitentia legitima ſit, & peccatorum remiſſionem conſequatur. Valentia.

24. *Non in hoc iuſtificatus ſum.*] Non ideo reuera ſum iuſtus coram Deo.

25. *Dominus eſt.*] Qui fortè videt in me peccata quæ non video. Ita hunc locum interpretantur PP. omnes tum Græci, tum Latini.

26. *Eſt via &c.*] .i. Sunt mores quidam ſeu actiones quæ hominibus probantur tanquã iuſtę, cum non ſint: quod etiam de propriis cuiuſque actionibus & moribus debet intelligi. Vnde colligitur iudicium hominis de propria gratia & virtute ſæpe ſolere eſſe falſum, vnde quilibet poteſt meritò vereri ne & ipſe ſimiliter in tali iudicio ſe fallatur.

27. *Omnis via.*] Vide numero ſuperiore.

28. *Appendit corda.*] capite 16. v. 2. ita habetur. Spirituum ponderator eſt Dominus: idemque eſt hic *appendere* quod ibi *ponderare.* Senſusq; eſt, Deum non tantum externa cognoſcere, quod homines etiam poſſunt de ſeipſis, ſed expendere etiam animos, perfectèque diſcernere quo animo quid fiat, quo fine & intentione, atque ita hominis omnia perfectè cognoſcere ac ſine errore, cum homo in iudicio de ſeipſo fallatur ſæpiſſime.

29. *Phariſæi.*] Qui quia iuſtum ſe ſine vlla dubitatione reputat dum ait: *Non ſum ſicut cæteri hominum*, à Chriſto condemnatur, iuſtificato ab eodem Publicano.

30. *Æmulationem Dei habent.*] Zelum atque feruorem quo ſe putant pro gloria Dei agere.

31. *Non ſecundum ſcientiam.*] Stultus eſt eorum zelus qui non eſt ſecundum fidei ſcientiam, ſed ei contrariatur. Hinc vt ex ſequenti etiam teſtimonio patet, multos falsò ſolitos eſſe ſe exiſtimare iuſtos, licet de ea re nonnullas habeant coniecturas: quare de nullo citra peculiarem reuelationem poteſt affir-

mari quod infallibilem habeat perſuaſionem de ſua gratia.

32. *Aliquid eſſe.*] Magnum aliquem eſſe, & ideo cæteros deſpiciat.

33. *Cum nihil ſit.*] Coram Deo is qui ſibi placet.

§. 3. POTEST TAMEN QVIS MORAlem quandam habere certitudinem ſe eſſe in gratia.

1.Ioan.3.21 *Si cor noſtrum non reprehenderit nos: [1] fiduciam habemus ad Deum.*

Pſal.72.28 *[2] Mihi adhærere Deo bonum eſt: ponere in Domino Deo ſpem meam.*

Pſal.17.21. 22. *Retribuet mihi Dominus ſecundum iuſtitiam meã, & ſecundum puritatem manuum mearum retribuet mihi: Quia cuſtodiui vias Domini nec impiè geſſi [3] à Deo meo.*

Pſ.117.15. *Vox exultationis & ſalutis in tabernaculis [4] Iuſtorum.*

Exo.32.32. *[5] Aut dimitte eis hanc noxam, aut ſi non facis, dele me de libro tuo quem ſcripſiſti.*

Iob.13.15. *[6] Etiamſi occiderit me in ipſo ſperabo.*

Iſa.32. 17. *Erit [7] opus iuſtitiæ [8] pax, & cultus iuſtitiæ [9] ſilentium, & ſecuritas vſque in ſempiternum.*

Gala.5. 22 *[10] Fructus Spiritus eſt charitas, gaudium, pax.*

Gal.6.16. *Quicunque [11] hanc regulam ſecuti fuerint, pax ſuper illos, & miſericordia, & ſuper [12] Iſraël Dei.*

1.Ioa.4.18. *[13] Timor non eſt in charitate, ſed perfecta charitas foras mittit timorem, quoniam [14] timor pœnam habet: [15] qui autem timet, non eſt perfectus in charitate.*

Apoc.2.17. *[16] Vincenti dabo [17] manna abſconditum, & dabo illi calculum candidum: & in calculo nomen nouum ſcriptum, quod nemo ſcit, niſi qui accipit.* Vide etiam cap.ſeq.§.2.num.

1. *Fiduciam.*] Qua ad Deum confidenter adeamus tanquam filij ad parentem noſtri amantiſſimum, non habemus tamen omnimodam gratiæ certitudinem.

2. *Mihi adhærere.*] Vide infra numero 4.

3. *A Deo meo.*] Supple recedens. Chald. coram Deo. V. num.ſeq.

4. *Iuſtorum.*] Non quorumlibet iuſtorum, ſed eorum qui cum ſint viri valdè ſpirituales, eouſque in Dei amore & familiaritate & contemptu rerum mundanarum & ſtudio puritatis atq; pietatis progreſſi ſunt, vt ſciant certò moraliter ſe eſſe in gratia, videlicet per certitudinem talem, quæ licet non excludat quidem potentiam formidandi de oppoſito, tamen ſic excludat actualem formidinem, vt quamdiu impigri ſunt & feruentes in ſtudio perfectionis, vel raro vel nunquam de oppoſito timeant, nec niſi ægrè de eo timere poſſint, ſed iugi quadam atque ſuauiſſima conſcientiæ tranquillitate perfruantur, & obliti dubitationis atque formidinis, confidenter Deo loquantur, cum eoque ſecuriſſimè conuerſentur. Talis videtur fuiſſe Dauid vt indicant teſtimonium 2. & 3. hic. Tales etiam Moſes & Iob vt patet ex ſequentibus. Valentia.

5. *Aut dimitte.*] Vide numero 4.

6. *Etiamſi.*] Vide ibidem.

7. *Opus iuſtitiæ.*] Fructus iuſtitiæ, non quidem qualiſcumque, ſed eius quæ eſt in inſigniter ſanctis, de quibus n.4.

8. *Pax.*] Suauiſſima pax conſcientiæ, de qua eodem n.4.

9. *Silentium.*] Eſt repetitio eiuſdem, in pace enim ſilent & pacatiſſima ſunt omnia, nullus rumor, nullus ſtrepitus.

10. *Fructus ſpiritus, pax.*] Intellige in iis quibus ſe Spiritus ſanctus abundè communicat, de quibus n.4.

11. *Hanc regulam.*] Scil. gloriandi in ſola Chriſti morte & in regeneratione nouę creaturæ: ſed intellige de iis qui excellenti quodam modo id ſecuti fuerint. V.nu.4.

12. *Iſrael Dei.*] i. qui ſunt veri Iſraelitæ, non ſecundum carnem ex Iacob progeniti, ſed ex Dei promiſſione & gratia. Tales veri Iſraelitę ſunt qui credunt in Deum & Chriſtum.

13. *Timor &c.*] Totus hic locus quoad 2. illa verba quæ præcipua ſunt *Timor & Charitas* optimè explicatur ex numero 4. ſuprà: poteſt etiam intelligi vt ſit communiter de timore ſeruili.

14. *Timor pœnam habet.*] Timor ſeruilis pœnam attendit, & habet pro obiecto, quam charitas non attendit, quæ Deo propter ſe ſeruit & adhęret.

15. *Qui timet.*] Vt ſeruus.

16. *Vincenti.*] Præclaram aliquam victoriam referenti de hoſtibus vt dictum nu.4.

17. *Manna abſconditum.*] Hoc manna eſt magna illa conſcientiæ ſecuritas de qua n. 4. Hunc locum in hanc ſententiam adducit S. Thomas Vberiorem huius loci explicationem require verbo Gloria cæleſtis cap.1. §.1. num.5.

CAPVT III.

De effectis gratiæ.

§. 1. GRATIA DAT QVODDAM eſſe diuinum.

Maxima & precioſa nobis promiſſa donauit: vt per hæc efficiamini diuinæ [1] conſortes naturæ, [2] fugientes eius quæ in mundo eſt, concupiſcentiæ corruptionem. 2.Petr.1. 4.

1. *Conſortes.*] Participes.

2. *Fugientes.*] Modo fugiatis.

§.2.FA-

§. 2. Facit hominem Dei filivm.

Ioan.1.13. *[1] Qui non ex ſanguinibus neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed [2] ex Deo nati ſunt.*

Rom.8.14. 15.16. *Quicumque Spiritu Dei [3] aguntur, ij ſunt filij Dei: non enim [4] accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum [5] in timore, ſed accepiſtis [6] ſpiritum adoptionis filiorum, [7] in quo clamamus, Abba pater: ipſe enim [8] ſpiritus [9] teſtimonium reddit [10] Spiritui noſtro, quòd ſumus filij Dei.*

1. *Non ex ſanguinibus.*] i. Qui Chriſtum recipiunt eiuſque gratiam, iterum naſcuntur, non quidem ex ſanguine & concupiſcentia carnis & viri, non naturali & carnali generatione.

2. *Ex Deo.*] Si ex Deo naſcuntur, igitur ſunt filij Dei.

3. *Aguntur.*] Reguntur, ducuntur in vitæ ſuæ inſtitutione & actionibus.

4. *Accepiſtis.*] Credentes in Chriſtum.

5. *In timore.*] Vt timeatis quaſi ſerui, quomodo olim Iudæi pœnarum timore ſeruiebant.

6. *Spiritum adoptionis.*] Spiritum libertatis quo adoptamur in filios.

7. *In quo clamamus Abba.*] i. Quo mediante & ſuggerente audemus fiducialiter Deum patris nomine cõpellare, illique dicere *Abba* quod interpretatum ſignificat pater.

8. *Spiritus.*] Diuinus.

9. *Teſtimonium reddit.*] Occulta ſuggeſtione.

10. *Spiritui noſtro.*] In quo inhabitat. Quomodo id intelligendum & de quibus vide ſupra cap. 2. §. 3. n. 4.

§. 3. Per eam homo nascitvr denvo.

Ioann.3.5. *Amen amen dico tibi, niſi quis [1] renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei.*

1. *Renatus ex aqua &c.*] Hęc eſt regeneratio quæ fit per baptiſmum quo datur Spiritus ſanctus eiuſq; gratia: dicitur autẽ baptiſmus regeneratio, quia homines facit Dei filios per gratiam, vbi enim eſt filiatio, ibi natiuitas eſt & generatio.

§. 4. Per gratiam fit homo noua creatura.

2.Cor.5.17. *[1] Si qua ergo in Chriſto noua creatura: [2] vetera tranſierunt, ecce facta ſunt omnia noua.*

Gal.6.15. *[3] In Chriſto Ieſu neque circumciſio aliquid valet, neque præputium: ſed [4] noua creatura.*

Ad Titum 3.5.6.7. *Secũdum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit, [5] per lauacrum regenerationis & [6] renouationis Spiritus ſancti, quem effudit in nos abundè per Ieſum Chriſtum ſaluatorem noſtrum vt iuſtificati gratia ipſius, hæredes ſimus ſecundum ſpem vitæ æternæ.*

1. *Si qua &c.*] i. Quiſquis igitur in Chriſto, per baptiſmum regeneratus, factus eſt noua creatura, deleto ſcilicet peccato, receptaque iuſtitia, & ſanctitate & adoptione filiorum.

2. *Vetera tranſierunt.*] i. neceſſe eſt vt tranſeat omnis vetuſtas carnalium concupiſcentiarum.

3. *In Chriſto Ieſu &c.*] i. vt Chriſto Ieſu placeas & ſalutis eius particeps fias, nihil cõfert circumciſum aut eſſe incircumciſum.

4. *Noua creatura.*] Spiritualis per fidem & gratiam regeneratio, qua fis noua creatura, vetuſtate omni peccatorum in baptiſmo poſita.

5. *Lauacrum regenerationis.*] Ita vocatur baptiſmus: cuius rei rationem vide §. 3.

6. *Renouationis.*] Vide hic n. 1. & 4.

§. 5. Per gratiam fit homo habitaculum Dei.

Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus & manſionem apud eum faciemus. Ioan.14.23

Qui ſeruat mandata eius [1] in illo manet, & [2] ipſe in eo: & [3] in hoc ſcimus quoniam manet in nobis, [4] de ſpiritu quem dedit nobis. Ioan.3.24. 1.

Vide ad idem 1. Ioan. 4. 15.

[5] Deus charitas eſt, & qui manet in charitate, [6] in Deo manet, & Deus in eo. 1.Ioa.4.16

An neſcitis quoniam membra veſtra templum ſunt Spiritus ſancti, qui in vobis eſt, quem habetis à Deo, & non eſtis veſtri? 1.Cor.6.19

1. *In illo manet.*] Per fidem & dilectionem.

2. *Ipſe in eo.*] Per gratiam.

3. *In hoc.*] i. per hoc, ex hoc.

4. *De ſpiritu &c.*] i. ex Spiritu ſancto ſeu gratia quam effudit in nos, per quam ipſe in nobis habitat.

5. *Deus charitas eſt.*] Scilicet per eſſentiam, ſicuti etiam eſt ſua bonitas.

6. *In Deo manet &c.*] Vide num. 1. & 2.

§. 6. Gratia dat animæ vitam.

Vide verbo Peccatum cap. 6. §. 11. quo probatur peccatum eſſe animæ mortem, inde enim ſequitur gratiam à qua ipſum pellitur & deſtruitur (vt loquitur Apoſtolus *Rom. 6. v. 6.*) eſſe eiuſdem vitam.

Exiſtimate vos [1] mortuos quidem eſſe peccato: [2] viuentes autem [3] Deo [4] in Chriſto Ieſu Domino noſtro. Rom.6.11.

Exhibete

Rom. 6. 13. [5] *Exhibete vos Deo tanquam ex [6] mortuis [7] viuentes.*

Threnor. 4. 20. [8] *Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus captus eſt [9] in peccatis noſtris: [10] cui diximus [11] in vmbra tua [12] viuemus [13] in gentibus.*

1. *Mortuos peccato.*] Per baptiſmum mortuos vitæ peccati ſecundum quam non debetis viuere in poſterum.

2. *Viuentes.*] Reputate vos adeptos vitam gratiæ & iuſtitiæ in qua viuere debetis.

3. *Deo.*] Secundum Deum in bonis ſcil. operibus.

4. *In Chriſto.*] Adeptos inquam merito paſſionis Chriſti.

5. *Exhibete Deo.*] Iam à conuerſione veſtra præſtate vos Deo paratos in omne opus bonum.

6. *Mortuis.*] Deo & gratiæ eius.

7. *Viuentes.*] Eidem Deo & gratiæ eius.

8. *Spiritus oris noſtri.*] Seu iis per quem reſpiramus. Chald. Rex Meſſias qui nobis dilectus ſicut ſpiritus vitæ qui eſt in naribus.

9. *In peccatis.*] ob peccata.

10. *Diximus.*] Loquitur in perſona iuſtorum omnium.

11. *In vmbra.*] Sub protectione tua, beneficio tuo.

12. *Viuemus.*] Vita ſpirituali, quæ fit per gratiam.

13. *In gentibus.*] Chald. Inter populos. q. d. ſine te nulla eſt vſquam vita. Vel *in gentibus* .i. inter Chriſtianos qui ex gentibus congregati in vnam Eccleſiam.

§. 7. GRATIA NON TEGIT TANTVM, AT verè expellit, & delet peccata.

Iſa. 1. 16. 18. [1] *Lauamini, mundi eſtote, auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis: Si fuerint peccata veſtra vt coccinum, quaſi nix dealbabuntur: & ſi fuerint rubra quaſi vermiculus, velut lana alba erunt.*

Michea 7. 19. *Reuertetur & miſerebitur noſtri, [2] deponet iniquitates noſtras: & [3] proijciet in profundum maris omnia peccata noſtra.*

Pſal. 50. 3. *Et ſecundum multitudinem miſerationum tuarum dele iniquitatem meam.*

Rom. 8. 1. [4] *Nihil ergo nunc damnationis eſt iis [5] qui ſunt in Chriſto Ieſu: [6] qui non ſecundum carnem ambulant.*

1. Cor. 6. 11. *Et hæc quidam fuiſtis: ſed [7] abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis, [8] in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, & [9] in ſpiritu Dei noſtri.*

1. *Lauamini.*] Vide verbo Contritio, cap. 1. §. 10.

2. *Deponet.*] Auferet illis dominatum & ſubiugabit, expellet eas, quod quidem fit per gratiam, ſtatim enim ac diuina hæc qualitate mens exornatur, homo, ab eſſe peccati ad non eſſe tranſmutatur, adeòque immunis eſt verè à peccato.

3. *Proijciet in profundum maris.*] Vbi nunquã videri aut cognoſci aut lædere queant. id eſt, omnino abolebit, quod quidem fit per gratiam quæ tollit peccatum, ſicut lux tenebras, quæ non tantum teguntur à luce, ſed verè auferantur & fugantur.

4. *Nihil damnationis eſt.*] Non eſt quod æternam damnationem timeant.

5. *Qui ſunt in Chriſto Ieſu.*] Qui per Chriſtum iuſtificati ſunt.

6. *Qui non &c.*] .i. Qui eiuſdem gratia non conſentiunt praui motibus carnis. Quibus verbis oſtenditur iuſtificatos carere macula peccati, quàm fugauit gratia, ſi enim adhuc in iis remaneret macula peccati, adhuc aliquid damnationis in ipſis eſſet. Valentia.

7. *Abluti, ſanctificati &c.*] Quibus verbis ſignificatur auferri peccata: Sunt autem ſcripturæ verba ſimpliciter & propriè intelligenda, quando inde nullum abſurdum ſequitur, teſte Auguſt. *l. 2. de doctr. Chriſtiana.* Non poterunt autem hæc verba ita intelligi, ſi iuſtificati homines reipſa manent peccatorum ſordibus inquinati, & eorum ſordes tectæ tantummodo. Idem.

8. *In nomine Chriſti.*] In quo baptizati eſtis & in quem credidiſtis.

9. *In ſpiritu Dei.*] .i. per Spiritum ſanctum quem à Deo, credentes accepiſtis.

§. 8. GRATIA, INFIRMAM PER PECCATVM hominis naturam ſanat.

Ego dixi, Domine miſerere mei: [1] ſana animam meam, quia peccaui tibi. Pſal. 40. 5.

Sana me Domine, & ſanabor: ſaluum me fac, & ſaluus ero: quoniam [2] laus mea tu es. Hier. 17. 14.

[3] *Non eſt opus valentibus medicus, ſed male habentibus.* Matt. 9. 12.

[4] *Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores.* Matt. 9. 13.

Mihi indignamini quia [5] totum hominem ſanum feci in ſabbatho? Ioan. 7. 23.

[6] *Excæca cor populi huius, & aures eius [7] aggraua: & oculos eius claude: ne fortè videat oculis ſuis, & auribus ſuis audiat, & corde ſuo intelligat, & conuertatur, & [8] ſanem eum.* Iſa. 6. 10.

1. *Sana.*] A morbis variis quos inuexit peccatum originale, à variis vulneribus quæ inflixit; ignorantiæ in intellectu, malitiæ in voluntate, infirmitatis in iraſcibili, cõcupiſcentiæ in concupiſcibili: A quibus ex parte gratia diuina nos ſanat, vt fuſius Theologi.

2. *Laus mea tu es.*] In te gloriari ſoleo.

3. *Non eſt opus &c.*] Hic Chriſtus aſſerit ſe medicum qui venerit vt per gratiæ ſuæ efficacitatem homines ſanaret variis vexatos animi morbis.

4. Non

4. *Non veni &c.*] Vide numero præcedente.

5. *Totum hominem ſanum.*] Quia ſcilicet animo & corpore eum ſanauerat: ad fidem adducendo & ad veram Dei dilectionem, quod vtique non fit ſine gratiæ infuſione, ſanat igitur gratia infirmum hominis animum.

6. *Excæca.*] Prædic excœcatum iri, eodem modo accipe ſequentes Imperatiuos.

7. *Aggraua.*] Obtunde, aut obtura re aliqua.

8. *Sanem enim.*] Per gratiam quam acquiret per eam conuerſionem.

§. 9. Gratia omnem aufert sitim.

Ioan.4.13. *Qui biberit ex [1] aqua quam ego dabo ei, [2] non ſitiet in æternum.*

1. *Aqua.*] Gratiam ſuam aquæ comparat.

2. *Non ſitiet.*] Quia gratia ducit ad gloriam, vbi nulla erit ſitis nec corporis nec animi ſeu deſideriorum, quia omnibus factum erit ſatis. Hic etiam in verè piis aufert gratia ſitim honorum, diuitiarum, voluptatum.

§. 10. Gratia facit hominem Deo acceptum.

Sap.4.14. *Placita erat Deo anima illius.*

Ioan.14.23. *Si quis diligit me, pater meus diliget eum.*

Ad Tit.2.14. *Qui dedit ſemetipſum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & [1] mundaret ſibi populum acceptabilem, [2] ſectatorem bonorum operum.*

1. *Mundaret.*] Abluendo ſordes peccatorum per gratiam baptiſmi.

2. *Sectatorem.*] Græcè poteſt etiam verti æmulatorem: magno zelo & æmulatione ſectantem bona opera.

§. 11. Gratia est principium & cauſa meriti.

Rom 6.23. [1] *Gratia Dei vita æterna.*

Ioan.1.16. [2] *De plenitudine eius nos omnes accepimus, & [3] gratiam [4] pro gratia.*

Rom.8.17. [5] *Si filij, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti.*

1.Cor.13.3. [6] *Si diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & ſi tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero: [7] nihil mihi prodeſt.*

Ioan 15.4.5. [8] *Manete in me & [9] ego in vobis: ſicut palmes non poteſt ferre fructum à ſemetipſo, niſi manſerit in vite: ſic nec vos niſi in me manſeritis. Ego ſum vitis, vos palmites: qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum: quia [10] ſine me, nihil poteſtis facere.*

Ioan.4.14. [11] *Aqua quam ego dabo ei, fiet in eo [12] fons aquæ ſalutaris [13] ſalientis in vitam æternam.*

1. *Gratia &c.*] Senſus eſt, vitam æternam dari pro meritis quæ contulit gratia. Ita Auguſt. *l. de corrept. & gratia c.13.*

2. *De plenitudine.*] Vide verbo Gratiæ auxilia, c.1. §.4.

3. *Gratiam.*] .i. vitam æternam.

4. *Pro gratia.*] .i. pro meritis operum, fidei, dilectionis quę contulit gratia. Idem.

5. *Si filij.*] Per gratiam ſcilicet. q. d. ſi ea deſtituimur non poſſumus promereri hæreditatem æternam.

6. *Si diſtribuero.*] Vide verbo Charitas, cap. 1. §.10.

7. *Nihil mihi prodeſt.*] Ad vitam æternam promerendam, quia huiuſmodi opera carent caritate ſeu gratia .i. radice meriti.

8. *Manete in me.*] Per fidem & dilectionem.

9. *Ego in vobis.*] Per gratiam.

10. *Sine me nihil poteſtis.*] Poſſemus autem ſine illo aliquid facere, ſi aut vitam æternam, aut aliquod ſpirituale donum quod ad illam conducat, promereri valeremus, non inſiti per gratiam Chriſto tanquam viti palmites. Valentia.

11. *Aqua.*] Per hanc intelligit gratiam.

12. *Fons.*] Velut fons.

13. *Salientis in vitam.*] Quia gratia eſt cauſa operum quæ merentur vitam æternam: & ſalit .i. ſalire nos facit in vitam æternam.

CAPVT IV.

De gratiæ vſu, conſeruatione, & augmento.

§. 1. Cohortatio ad vtendvm ea.

[1] *Adiuuantes exhortamur ne [2] in vacuum gratiam Dei recipiatis.* 2.Cor.6.1.

1. *Adiuuantes.*] Opus ſcil. reconciliationis veſtræ cum Deo, de quo paulò ante.

2. *In vacuum.*] In vacuum gratiam Dei in remiſſione peccatorum recipit, quiſquis ſe poſtea bonis operibus non exercet. Anſelmus.

§. 2. Cohortatio ad eam conſeruandam.

Iuſtificati ergo ex fide [1] pacem habeamus ad Deum per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Rom.5.1.

[2] *State & nolite iterum [3] iugo ſeruitutis [4] contineri.* Gal.5.1.

Vide verbo Peccatum c.29. §.5. ex 1. Petri 4.3.

[5] *Optimum eſt gratia ſtabilire cor, non eſcis: quæ non profuerunt ambulantibus in eis.* Heb.13.9.

1. Pacem

1. *Pacem habeamus.*] .i. Retineamus & conſeruemus, inquit Vaſquez. Eſt autem hæc pax, diuina gratia & amicitia.

2. *State.*] In vera fide & formata, quæ non eſt talis ſine Dei gratia & charitate.

3. *Iugo ſeruitutis.*] Legis Moſaicæ.

4. *Contineri.*] Implicari, ſed retinete veſtram libertatem quam lege Euangelica conſecuti eſtis.

5. *Optimum &c.*] Vide V. Fides cap. 2. §. 4.

§. 3. QVAM SIT VTILE GRATIAM conſeruare.

Eccli. 30.15 1 *Salus animæ in ſanctitate iuſtitiæ, & melior eſt omni auro & argento: & 2 corpus validum, quàm cenſus immenſus.*

Apoc. 22. 14. *Beati 3 qui lauant ſtolas ſuas: 4 vt ſit poteſtas eorum in ligno vitæ, & 5 per portas 6 intrent in ciuitatem.*

Apoc. 16. 15 *Beatus qui 7 vigilat, & 8 cuſtodit veſtimenta ſua, ne 9 nudus ambulet, & videant 10 turpitudinem eius.*

Apoc. 14. 13 11 *Beati mortui qui in Domino moriuntur: amodò iam dicit ſpiritus, vt requieſcant à laboribus ſuis: opera enim illorum ſequuntur illos.*

Luc. 12. 38. *Si venerit in 12 ſecunda vigilia, & ſi in tertia vigilia venerit, & 13 ita inuenerit: beati ſunt ſerui illi.*

1. *Salus animæ &c.*] .i. tunc anima ſana eſt & bene ſe habet cum eſt prædita ſanctitate iuſtitiæ, quæ habetur à gratia, vel eſt ipſa gratia.

2. *Corpus validum.*] Sup. melius eſt.

3. *Qui lauant ſtolas.*] Qui puram ſemper habere curant animam qui diuinam gratiam conſeruant. Stola veſtis eſt talaris & quondam erat nobilium. Alludit S. Ioannes ad veſtem candidam quæ olim dabatur in baptiſmo.

4. *Vt ſit poteſtas in ligno.*] Pro in lignum .i. vt poteſtatem habeant in lignum vitæ, vt poſſint eius fructibus veſci ſemper .i. vt æterna beatitudine perfruantur.

5. *Per portas.*] Per Apoſtolorum doctrinam.

6. *Intrent in ciuitatem.*] Hieruſalem cæleſtem.

7. *Vigilat.*] Bonis ſemper intentus operibus.

8. *Cuſtodit veſtimenta.*] Sanctitatem, fidem, gratiam, virtutes quibus veſtitur anima, ornaturque & ſine quibus turpis apparet & pudenda.

9. *Nudus.*] Deſtitutus gratia & virtutibus.

10. *Turpitudinem eius.*] Mala & pudenda opera.

11. *Beati mortui.*] Vide V. Gloria cæleſtis c. 1. §. 1. num. 9.

12. *Secunda vigilia.*] Diuidebant antiqui noctem in quatuor partes, quas vocabant vigilias. Tropologicè pueritia eſt prima vigilia, adoleſcentia eſt ſecunda & ſic de cæteris vitæ partibus.

13. *Ita inuenerit.*] Scil. vt paulò ante hortatus eſt, lumbis præcinctis, lucernas ardentes tenentes & vigilantes.

§. 4. COHORTATIO AD CRESCENDVM in gratia.

Qui iuſtus eſt iuſtificetur adhuc: & ſanctus ſanctificetur adhuc. Apoc. 22. 11

Ne verearis vſque ad mortem 1 iuſtificari: quoniam merces Dei manet in æternum. Eccli. 18. 22

Iuſtorum 2 ſemita, quaſi 3 lux ſplendens procedit, & 4 creſcit 5 vſque ad perfectam diem. Prou. 4. 18.

Beatus vir 6 cuius eſt auxilium abs te, 7 aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit, in valle lachrymarum 8 in loco quem poſuit. Pſ. 83. 6. 7. 8

Fratres ego me non arbitror 9 comprehendiſſe: 10 vnũ autem: 11 quæ quidem retro ſunt obliuiſcens, 12 ad ea verò quæ ſunt priora 13 extendens meipſum, 14 ad deſtinatum perſequor, 15 ad brauium ſupernæ vocationis Dei in Chriſto Ieſu. Philip. 3. 13

Veritatem autem 16 facientes, in Charitate 17 creſcamus 18 in illo per omnia, qui eſt caput Chriſtus. Ephes. 4. 15

Sicut modo 19 geniti infantes, 20 rationabiles ſine dolo 21 lac concupiſcite: vt 22 in eo 23 creſcatis in ſalutem. 1. Pet. 2. 2.

Creſcite in gratia & cognitione Domini noſtri, & Saluatoris Ieſu Chriſti, ipſi gloria & nunc & in diem æternitatis. Amen. 2. Pet. 3. 18.

Quomodo Chriſtus ſurrexit à mortuis 24 per gloriã patris, ita & nos 25 in nouitate vitæ 26 ambulemus. Rom. 6. 4.

Obſecro itaque vos ego vinctus 27 in Domino, vt dignè 28 ambuletis vocatione, qua vocati eſtis. Ephes. 4. 1.

Ambulate in dilectione. Ephes. 5. 2.

Cuius quidem generis monita frequenter occurrunt in nouo teſtamento, vt Ioann. 12. 35. Rom. 13. 13. 1. Cor. 7. 17. Galat. 5. 16. & 25. Epheſ. 5. 6. Coloſſ. 1. 10. & ſæpè aliàs.

1. *Iuſtificari.*] Semper in gratia & iuſtitia proficere

2. *Semita.*] Vita, actiones, conuerſatio.

3. *Lux ſplendens.*] Lux manè ſplendens.

4. *Creſcit &c.*] Quia proceſſu tẽporis ſemper fit lucidior per gratiæ augmentum, dum pergit de virtute in virtutem.

5. *Vſque ad perfectam diem.*] In quo lux gratiæ eſt in ſummo, nec creſcit amplius quod eſt in futura vita.

6. *Cuius auxilium abs te.*] .i. non proprijs nititur viribus, ſed Dei ope.

7. *Aſcenſiones diſpoſuit &c.*] .i. ſtatuit ſecum

ſemper aſcendere dum eſt in hac valle mundi, de virtute in virtutem, de gratia in gratiam.

8. *In loco quem poſuit.*] In valle hac lacrymarum, quem locum ipſe ſibi peccando poſuit: Deus enim poſuerat eum in paradiſo.

9. *Comprehendiſſe.*] Ad virtutis omnis & gratiæ culmen perueniſſe.

10. *Vnum autem.*] Hoc ago ſcilicet.

11. *Quæ retro ſunt.*] Iam rectè à me facta tempore præterito, quæ veluti à tergo relinquo.

12. *Ad priora.*] .i. quæ à fronte ſunt & quæ ſuperſunt acquirenda.

13. *Extendens meipſum.*] .i. meipſum toto veluti corpore & manibus protendens.

14. *Ad deſtinatum perſequor.*] .i. ad ſcopum perfectionis & gratiæ conſummatioris.

15. *Ad brauium &c.*] .i. qui ſcopus vocatione ſuperna Dei ex Chriſti gratia, quaſi brauium & præmium præfixus eſt. Ita Vaſquez.

16. *Facientes.*] .i. ſequentes, & ab erroribus de quibus ſuperiore verſu liberi.

17. *Creſcamus per omnia.*] .i. omni opere & occaſione.

18. *In illo.*] .i. coniuncti cum eo, cum Chriſto capite noſtro, vt ſequitur ſtatim.

19. *Geniti.*] In Chriſto per baptiſmum.

20. *Rationabiles.*] Non vt olim in paganiſmo more pecudum, ſed vt ratione præditi & ſpirituales.

21. *Lac.*] Cæleſtis doctrinæ poſtuláte à Deo.

22. *In eo.*] Scil. Deo in quo veſtræ regenerationis habuiſtis initium.

23. *Creſcatis in ſalutem.*] Perficiamini in ſalutem æternam: quod quidem fit per gratiæ acceſſionem maiorem & maiorem.

24. *Per gloriam patris.*] Per virtutem inhabitantis in eo diuinitatis.

25. *In nouitate vitæ.*] Quæ nouitas habetur per gratiam in eaque conſiſtit.

26. *Ambulemus.*] Progrediamur ſemper in ſtar ambulantium.

27. *In Domino.*] Propter Dominum.

28. *Ambuletis.*] Vide num. 26. quod quidem fiet ſi in virtutibus & gratia creſcatis ſemper, & nuſquam conſiſtatis.

GRATITVDO SEV GRATIARVM ACTIO.

Vide Beneficium. Ingratitudo.

§. 1. EA MAXIME DECET PERFECTOS & IUSTOS.

Apoc. 5. 8. *Et cum aperuiſſet librum, quatuor animalia & [1] viginti quatuor ſeniores [2] ceciderunt coram agno [3] habentes ſinguli cytharas & phialas aureas plenas odoramentorum, quæ ſunt orationes ſanctorum: & cantabant [4] canticum nouum.*

[5] Exultate iuſti in Domino: rectos decet [6] collaudatio. Pſ. 32. 1. 2.

[7] Confitemini Domino in cithara, in pſalterio decem chordarum pſallite illi. Cantate ei canticum nouum: [8] benè pſallite ei [9] in vociferatione.

1. *Viginti quatuor ſeniores.*] Hi ſunt ex præcipuis curiæ cęleſtis incolis, qui repreſentant eos qui in Eccleſia præ cæteris ſanctitate eminent.

2. *Ceciderunt coram agno.*] Chriſto Domino, agnoſcentes eius poteſtatem & iuſtè illi datam eſſe confitentes & gaudentes.

3. *Habentes cytharas.*] Quibus Dei laudes læti & grati perſonent, qui plura cęteris beneficia receperunt.

4. *Canticum nouum*] Quod nemo ante eos cecinerat. Quodnam hoc ſit cãticum ſtatim indicat verſu 12. canitur autem in gratiarum actionem ob beneficia in eos collata.

5. *Exultate.*] .i. laudate cũ exultatione: vox Hebræa namque ſignificat laudo & exulto .i. laudate non inuiti, non triſtes, ſed læti & ex magno affectu.

6. *Collaudatio.*] Laus, gratiarum actio.

7. *Confitemini.*] Laudate.

8. *Benè.*] .i. accuratè, deuotè.

9. *In vociferatione.*] Magno clamore qui magnum teſtetur in Deum affectum.

§. 2. GRATIÆ AGENDÆ SVMPTO CIBO.

Cum comederis, & ſatiatus fueris, benedicas Domino Deo tuo [1] pro terra optima, quam dedit tibi. Deut. 8. 10

Probibentes abſtinere à cibis quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione. 1. ad Tim. 4. 3.

1. *Pro terra.*] Pro fructibus terræ.

§. 3. GRATITVDO DEO PLACET inſtar ſacrificij.

[1] Retribuit gratiam [2] qui offert ſimilaginem: & qui facit miſericordiam, [3] offert ſacrificium. Eccli. 35. 4

1. *Retribuit gratiam.*] Qui gratus eſt in referenda gratia pro accepto beneficio.

2. *Qui offert ſimilaginem.*] Eſt veluti is qui offert Deo farinæ florem .i. admodum Deo placet.

3. *Offert ſacrificium.*] Eſt æquè Deo gratus atque is qui ſacrificat.

§. 4. COHORTATIONES AD gratitudinem.

[1] Quæ habitas in hortis, [2] amici auſcultant: fac me audire [3] vocem tuam. Cant. 8. 13

Phil.4.6. *In omni oratione & obſecratione cum gratiarum actione petitiones veſtræ innoteſcant apud Deum.*

Coloſſ.3.17 *Omne quodcunque facitis in verbo aut in opere, [4] omnia in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti gratias agentes Deo & patri [5] per ipſum.*

Coloſſ.2.7 *Abundantes [6] in illo in gratiarum actione.*

2.ad Theſ. 1.3. *Gratias agere debemus ſemper Deo pro vobis fratres ita vt dignum eſt, quoniam ſuper-creſcit fides veſtra & abundat charitas vniuſcuiuſque veſtrum inuicem.*

Coloſſ.3.15 *Pax Chriſti [7] exultet in cordibus veſtris, [8] in qua & vocati eſtis, in vno corpore: & grati eſtote.*

Coloſſ.4.2 *Orationi inſtate: vigilantes in ea in gratiarum actione.*

1.Tim.2.1. *Obſecro igitur primum omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus & omnibus qui in ſublimitate conſtituti ſunt.*

1.Tim.4.4 *Nihil reijciendum quod cum gratiarum actione percipitur.*

Epheſ.5.3.4 *Auaritia nec nominetur in vobis, ſicut decet ſanctos, ſed magis [9] gratiarum actio.*

Epheſ.5.19. 20. *Cantantes & pſallentes in cordibus veſtris Domino: gratias agentes ſemper pro omnibus, [10] in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti Deo & Patri.*

1. *Quæ habitas in hortis.*] O anima ſancta quæ habitas mente in horto paradiſi, delitijs pleno.

2. *Amici.*] Angeli & ſancti.

3. *Vocem tuam.*] Laudis & gratiarum actionis.

4. *Omnia in nomine.*] i. ad gloriam & honorem Domini Ieſu Chriſti.

5. *Per ipſum.*] Sup. Chriſtum. Quoniam à patre nobis omnia bona per Chriſtum eiuſque merita procedunt.

6. *In illo.*] i. per illum, ſcil. Chriſtum magnas & copioſas gratias agentes patri, *vide numerum præcedentem.*

7. *Exultet.*] Dominetur, triumphet, ſuperuincat.

8. *In qua.*] Ad quam vocati eſtis.

9. *Gratiarum actio.*] Audiatur & vigeat inter vos.

10. *In nomine.*] Per nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti in cuius nomine, per cuius merita donantur omnia.

§. 5. Petit Apoſtolvs ab aliis Deo agi gratias pro ſe.

2.Cor.1.11. *In quem ſperamus quoniam & adhuc eripiet, adiuuantibus & vobis in oratione pro nobis: vt ex multorum perſonis, eius quæ in nobis eſt donationis, per multos gratiæ agantur pro nobis.*

GVLA.

Vide Ebrietas. Temperantia. Conuiuia. Vinum.

§. 1. Qvam ſit pavcis natura contenta.

1 *Initium vitæ hominis, aqua & panis, & veſtimentum & domus [2] protegens turpitudinem.* Eccli.29.28

1. *Initium.*] i. præcipuum, ſumma, caput eorum quæ requirit vita.

2. *Protegens turpitudinem.*] Non tantum veſte tegitur turpitudo, ſed etiam domo, multa enim ſunt quę palam ſine verecundia exerceri non poſſunt.

§. 2. Ad idem, et qvod caro ſit ſuperflua hominis alimento.

1 *Initium neceſſariæ rei vitæ hominum, [2] aqua, ignis & ferrum, ſal, lac, & panis ſimilagineus, & mel botrus vuæ, & oleum & veſtimentum.* Eccli.39.31

1. *Initium.*] Vide §. ſuperiore n. 1.

2. *Aqua &c.*] Decem hic res enumerãtur, nec nominantur carnes quod potius ad delicias pertineant, nec ante diluuium in vſu fuerunt, tanquam non conuenientes naturali cibo hominum.

§. 3. Gvla ſev intemperantia in victu animum polluit & corpus.

Propoſuit Daniel in corde ſuo [1] ne pollueretur de menſa regis, neque de vino potus eius: & rogauit Eunuchorum præpoſitum ne contaminaretur. Daniel.1.8

1. *Ne pollueretur.*] Quia fortè cibos lege vetitos debuiſſet comedere, vel Belo fortè idolo immolatos, vel denique quia delicię & gula animum inficit & corpus.

§. 4. Variis modis nocet animo.

1 *Multi [2] ambulant, quos ſæpe dicebam vobis (nunc autem & flens dico) inimicos crucis Chriſti: quorum finis [3] interitus: quorum [4] Deus venter: & [5] gloria in confuſione ipſorum, qui [6] terrena ſapiunt.* Phil.3.18. 19.

Ne dederis [7] os tuum [8] vt peccare facias carnem tuam. Eccle.5. 5.

Cum comederint, & ſaturati craſſique fuerint, auertentur ad deos alienos, & ſeruient eis: detrahentque mihi, & irritum facient pactum meum. Deut.31. 20.

Vide eiuſdem libri cap.6.v.11.

Anima, ſaturata calcabit [10] fauum. Prou.27.7.

Væ vobis qui ſaturati eſtis, quia [11] eſurietis. Luca 6.25

Atten-

Luc.21.34 *Attendite vobis, ne forte grauentur corda veſtra [12] in crapula & ebrietate & curis huius vitæ: & ſuperueniat in vos repentina [13] dies illa.*

Iob 20. 14. [14] *Panis eius in vtero illius [15] vertetur in fel aſpidum intrinſecus.*

Gen.25.34 *Accepto pane & [16] lentis edulio, comedit, & bibit, & abijt; paruipendens quòd primogenita vendidiſſet.*

Hebr.12.16 *Nequis fornicator aut [17] profanus vt Eſau: qui propter vnam eſcam vendidit primitiua ſua.*

Rom.16.18 *Huiuſcemodi Chriſto Domino noſtro non ſeruiunt, ſed [18] ſuo ventri: & per dulces ſermones & benedictiones ſeducunt corda innocentium.*

1. *Multi quos ſæpe dicebam inimicos.*] Supple eſſe crucis Chriſti quia auſteritatem vitæ abijciunt quam Chriſti crux docuit.

2. *Ambulant.*] Alios longè diuerſos ſectantur vitæ mores (*Vide verſum præcedentem*) in luxu nimirum, quiete, otio & gula.

3. *Interitus.*] Animę extremus.

4. *Deus venter.*] Quorum vnicum ſtudium eſt vt ventri ſatisfaciant ac ſi Deus ipſorum eſſet.

5. *Gloria in confuſione.*] Qui in rebus turpibus gloriantur quarum ipſos pudere oporteret.

6. *Terrena ſapiunt.*] Caduca tantum curant.

7. *Os tuum.*] Gulæ.

8. *Vt peccare &c.*] Ne caro tua excitetur ad luxuriam.

9. *Saturata.*] Cibo & potu.

10. *Fauum.*] Cibum omnem potionemque faſtidiet.

11. *Eſurietis.*] Sæpe in hoc mundo, & ſemper in futuro æterna fame. Teſtis epulo, Lucæ 16.

12. *In crapula.*] Per crapulam.

13. *Dies illa.*] Extremi iudicij, vel mortis cuiuſque.

14. *Panis eius.*] Delitię quibus intemperanter fruitur.

15. *Vertetur in fel.*] In amariſſimam amaritudinem, quando pro modica delectatione æternum punietur.

16. *Lentis edulio.*] Figura eſt hię Eſaü, peccatoris, & maximè guloſi (peccauit enim hic gula) qui lentis edulio .i. ob cibi & potus voluptatem immoderatam, perdit venditque primogeniti ius .i. Ius ad vitam æternam.

17. *Profanus.*] Quia ſacram rem profanauit, dum eam vendidit, erat enim ius primogenituræ (cui annexum erat ius ſacerdotij) ſacrum.

18. *Suo ventri.*] Quem vt Deum colunt, *Vide hoc eodem § numero* 4.

§. 5. VARIE ITEM NOCET CORPORI.

Noli auidus eſſe [1] in omni epulatione & non te [2] effundas ſuper omnem eſcam. In [3] multis enim eſcis erit infirmitas, & [4] auiditas [5] appropinquabit vſque ad choleram. Propter crapulam multi obierunt: qui autem abſtinens eſt adijciet vitam. Eccli.37.32 33.34.

Filius noſter iſte comeſſationibus vacat & luxuriæ atque conuiuijs: lapidibus eum obruet populus ciuitatis, & morietur, vt auferatis malum de medio veſtri, & vniuerſus Iſrael audiens pertimeſcat. Deut.20. 20.21.

Adhuc [6] eſcæ eorum erant in ore ipſorum: & [7] ira Dei aſcendit ſuper eos. Et occidit [8] pingues eorũ & [9] electos Iſrael impediuit. Pſ.77.30. 31.

[11] *Vigilia & [12] cholera, & [13] tortura, [10] viro infrunito.* Eccli.31.23

1. *In omni epulatione.*] .i. cum variæ tibi epulæ proponuntur & variorum ciborum deliciæ.

2. *Effundas.*] .i. magno deſiderij impetu feraris.

3. *Multis eſcis.*] .i. ſiue multę ſint ſecundum numerum, ſeu ſpeciem.

4. *Auiditas.*] Sumendi cibi, ita vt videaris non poſſe ſatiari.

5. *Appropinquabit &c.*] .i. generabit, adducet choleram multorum morborum cauſam.

6. *Eſcæ.*] Coturnices. *Vide Numerorum* 11.

7. *Ira Dei aſcendit.*] Quia occidit ex eis partem maximam vt ſequitur: quomodo occiderit ſcriptura tacet, probabile eſt quod morbo aliquo ex nimia ingurgitatione orto.

8. *Pingues.*] .i. maximè occidit deditos voluptatibus.

9. *Electos impediuit.*] Iuuentute ac viribus robuſtiores: qui dicuntur impediti, quia morbus deiecit eos & impediuit ne mortem fugere poſſent, quamuis alioqui robuſtiſſimi eſſent.

10. *Viro infrunito.*] Inexplebili.

11. *Vigilia.*] Quia impeditur à ſomno conuenienti.

12. *Cholera.*] Ex qua varij morbi.

13. *Tortura.*] In inteſtinis & viſceribus, in quibus grauatis patitur magna tormenta & tormina.

§. 6. NOCET ITEM BONIS FORTVNÆ.

Qui diligit epulas, in egeſtate erit: qui amat vinum & [1] pinguia, non ditabitur. Prou.21. 17.

1. *Pinguia.*] Pinguiores & lautiores cibos.

§. 7. Vetatvr.

Rom 13.13. 1 *Sicut in die*[2] *honeſtè ambulemus: non in comeſſationibus & ebrietatibus.*

Rom.13.14. [3] *Induimini Dominum Ieſum Chriſtum, &*[4] *carnis curam ne feceritis*[5] *in deſiderijs.*

1.Cor.6.13. [6] *Eſca ventri, &*[7] *venter eſcis, Deus autem & hunc & has*[8] *deſtruet:*[9] *corpus autem non fornicationi, ſed Domino: &*[10] *Dominus corpori.*

1. *Sicut in die.*] Supple exiſtentes, die inquam & luce Euangelica.

2. *Honeſtè ambulemus.*] Honeſtam habeamus conuerſationem & actiones. Ipſa enim diei conditio poſtulat vt tunc honeſtius incedant homines bonis ornati veſtibus quàm nocte, quando vel nudari prorſus, vel viliori bus vti ſolent.

3. *Induimini Chriſtum.*] Circumdantes vos bonis operibus, vt ipſe in omnibus actionibus veſtris luceat, vt illum portetis etiam in corpore veſtro.

4. *Carnis curam.*] Quæ in cibo, potu & ſimilibus appetitionibus conſiſtit.

5. *In deſiderijs.*] Scil. ſuperfluis, ſed tantum in neceſſitatibus.

6. *Eſca ventri.*] Scil. eſt deputata vt in eo cuſtodiatur.

7. *Venter eſcis.*] Vt eas contineat, concoquat & tranſmutet ad corporis nutritionem.

8. *Deſtruet.*]Quia eſca corrumpetur quoad ſubſtantiam: venter reſurget quidem, tamen peribit in eo officium concoquendi quod nunc habet. Q.d. Apoſtolus parui pendenda eſt cura eſcarum, & ventris cum vtrumque ſit deſtruendum.

9. *Corpus non ſornicationi.*] Ne putetis quomodo venter eſcis deputatus eſt, ſic corpus item fornicationi deſtinatum, eſt enim Domino deſtinatum vt eum honoret & ei caſtè ſeruiat.

10. *Dominus corpori.*].i. vt Chriſtus corpori noſtro quaſi caput immineat, ipſique adſit. Oecumenius.

§. 8. In eos qvi vt opipare veſcantur, alienas ſectantur ædes.

Eccli.29. 29. *Melior eſt victus pauperis*[1] *ſub tegmine aſſerum, quam epulæ ſplendidæ*[2] *in peregrè ſine domicilio.* Videndi etiam verſus qui ſequuntur, qui exponuntur verbo peregrinatio.

1. *Sub tegmine aſſerum.*] .i. in vili caſa & domicilio.

2. *In peregrè.*] Peregrè, foris. Indignum eſt enim homine libero & ingenuo alienis vti ſumptibus, & cogi domum mutare, idque ob gulam non ob neceſſitatem, ſeu vt hic dicitur, vt ſplendidè epuletur.

HÆRESIS, HÆRETICVS.

Vide Fides. Apoſtata.

§. 1. Qvibvs nominibvs vocentur hæretici.

1 *Falſi Prophetæ &*[2] *lupi rapaces.* Matt.7.15. & Actorum 20.

[3] *Fures &*[4] *latrones.* Ioan.10. 8.

[5] *Lupi, pardi, leones, vrſi, aſpides, reguli.* Iſa.11.6. 7.8.

[6] *Canes reuerſi ad vomitum, ſues lotæ in volutabro luti.* 2. Petr.2.22.

[7] *Illuſores.* 2. Petri 3.3.

[8] *Pſeudo-prophetę & magiſtri mēdaces.* 2. Petr.2.1

[9] *Antichriſti.* 1. Ioan.2.18.

[10] *Canes, &*[11] *mali operarij.* Philipp.3.2.

[12] *Vulpes quæ demoliuntur*[13] *vineas.* Cant.2.15.

Similes ſunt[14] *vulpibus Samſonis.* Iudic.15.4.

Miniſtri Satanæ. 2. Cor 11.15.

[15] *Zizania.* Matt.13.26.

Hęreſis per Antonomaſiam vocatur[16] *delictum.* ad Titum 3.11.

1. *Falſi Prophetæ.*]Quia falſa docent, Hebræi enim prophetam ſeu videntem vocant etiam Doctorem, v.1. ad Cor.14. falſa inquam, quęque nos ab arcta & recta ſalutis via in prauā latam & voluptuariam abducere conantur.

2. *Lupi rapaces.*] Quia propoſitum habent perdendi Chriſtianos. Ita Chryſoſt.

3. *Fures.*] Quia nituntur nos fide ſpoliare. Origenes. Fur arcte nocet & dolo, ita hæreticus.

4. *Latrones.*] Latro potentia nocet. Idem facit hæreticus. Latro vitæ, non tantum rebus inſidiatur. Idem de noſtræ memoriæ hęreticis, prodidere oculati teſtes.

5. *Lupi &c.*] Ob crudelitatem, & venenum. His autem beſtijs hæreticos ſignificari tradunt. Hier. & Cyrill. qui dicunt, quod nō occident neque nocebunt in omni Eccleſia, nā licet hæretici videātur Eccleſiæ nocere, tamē re vera non nocent, ſed eam exercent, & in ſapientia ac ſcientia proficere faciunt.

6. *Canes reuerſi &c.*] Quod maximè de ijs qui aliquando fuere Catholici, & multò maximè de hæreticis relapſis.

7. *Illuſores.*] Quia omnia rident ſacra & prophana.

8. *Pſeudo-prophetæ.*] Vide ſupra nu. 1.

9. *Antichriſti.*]Quia Chriſto diametraliter contrarij, quique Antichriſti aduentum, per ſuas hæreſes tanquam eius precurſores prænuntiant.

10. *Canes.*] Quia allatrant Catholicos & mordent quaſi canes. Itē quia iā hypocriſim

ſuam

ſuam ſuſtulerunt & impudentiam (inquit B. martyr Thomas Morus) ſubſtituerunt, vt qui ante religionem ſimulabant, nunc in impietate glorientur.

11. *Mali operarij.*] Qui omnia corrumpunt, peruertunt ad libitum.

12. *Vulpes.*] Ob aſtutiam & dolum.

13. *Vineas.*] Eccleſias particulares, vel vineas pro vineam.

14. *Vulpibus Samſonis.*] Quia capite 1. doctrina mente & ſenſu ſeparati & diuiſi: caudis colligati quia vnus omnium finis (cuius cauda eſt ſymbolum) & idem eſt, perdere ſcil. Dei Eccleſiam.

15. *Zizania.*] Ita Auguſtin. Chryſoſtom. & cæteri patres.

16. *Delictum.*] Vide infra §. 7. n. 3.

§. 2. VNDE NATÆ HÆRESES?

EX VITA VITIOSA ET SCELERATA.

2. ad Tim. 3. 8. *Quemadmodum* [1] *Iannes & Mambres reſtiterunt Moyſi: ita & hi reſiſtunt veritati, homines* [2] *corrupti mente,* [3] *reprobi circa fidem.*

Vide etiam verbo Fides cap. 2. §. 4.

1. Ioa. 2. 19. [4] *Ex nobis prodierunt, ſed* [5] *non erant ex nobis. Nam* [6] *ſi fuiſſent ex nobis, permanſiſſent vtique nobiſcum: ſed* [7] *vt manifeſti ſint, quoniam* [8] *non ſunt omnes ex nobis.*

1. Tim. 4. 1 *In nouiſſimis temporibus diſcedent quidam à fide.*

Quomodo dæmon earum ſit author vide infra §. 4. n. 4.

1. *Iannes & Mambres.*] Vide Exodi 8. quomodo hi magi certarunt portentis cum Moſe, licet eorum nomina ibi non exprimat.

2. *Corrupti mente.*] Quia mentis integritatem varijs cupiditatibus & vitijs corruperunt, vnde & fidem perdiderunt, quod ſequitur.

3. *Reprobi circa fidem.*] .i. Ex ea morum mentiſque corruptione euênit vt fidem pariter abijcerent & reprobarent.

4. *Ex nobis.*] Quia noſtram doctrinam profeſſi ſunt, nos ex illis (inquit Tertullianus) non exiuimus, cum eorum doctrinam profeſſi nunquam ſimus. Ex nobis igitur .i. ex Eccleſia Auguſt. Beda.

5. *Non erant ex nobis.*] Licet eſſent in nobis exteriore doctrinæ profeſſione, & ſacramentorum vſu, non tamen, ait Auguſtin. erant ex nobis interiore ſinceritate, vel potius interiore conſtantia & perſeuerantia in finem, in qua ſtamus adhuc, & ad vitæ finem ſtaturos Dei gratia confidimus. Beda & Tertull.

6. *Si fuiſſent ex nobis.*] Modo ſupra dicto numero præcedenti.

7. *Vt manifeſti ſint.*] .i. ideo Deus permiſit eos ſic à nobis patenter ſeparari vt omnibus pateat quod ſequitur.

8. *Non ſunt omnes ex nobis.*] Licet ſint in nobis & in fidelium cœtu. *Vide numero* 5. quid ſit eſſe ex nobis.

§. 3. CVR PERMITTAT Deus hæreſes.

[1] *Oportet & hæreſes eſſe: vt & qui* [2] *probati ſunt,* [3] *manifeſti fiant in vobis.* 1. Cor. 11. 19.

Vide etiam §. ſuperiore n. 7.

1. *Oportet.*] Non ſimpliciter & abſolute, ſed conſiderata hominum leuitate, ſuperbia, amore nouitatum neceſſe eſt, Deo id permittente ad ſuorum probationem. Ita Caietan. Ambroſ.

2. *Probati.*] Probi, ſinceri, conſtantes.

3. *Manifeſti fiant.*] Frequenter enim qui ante latebant ſecundum ſpeciem Chriſtianitatis, exortis hæreſibus, quales ante fuerunt, declarant.

§. 4. QVÆ EFFECTA HÆRESIS in intellectu.

IGNORANTIA. ERRORES VARII.

Semper diſcentes & numquam ad ſcientiam veritatis [1] *peruenientes.* 2. Tim. 3. 7

[2] *Inſipientia eorum manifeſta erit omnibus.* 2. Tim. 3. 9

Attendentes [3] *ſpiritibus erroris &* [4] *doctrinis dæmoniorum.* 1. Tim. 4. 1

1. *Peruenientes.*] .i. peruenire valentes, excæcati ſunt ſua ſuperbia alijſque peccatis.

2. *Inſipientia.*] Amentia. Quanta fuerit priſcorum hæreticorum & huius etiam æui amentia & ignorantia patet ex eorum doctrina quæ Deum facit authorem peccati quæ adimit homini liberum arbitrium. Sicuti autem antiquæ hæreſes earum amentia manifeſtata euanuere vt Arij, Sabellę, &c. ita ſenſim euaneſcunt huius temporis hæreſes.

3. *Spiritibus erroris.*] Spiritibus nequam qui homines decipient & in errorem ducent.

4. *Doctrinis dæmoniorum.*] Chryſoſtom. hic hom. 12. aſſerit omnem hæreſim & hæreticorum dogmata eſſe ex diabolo, & ſanè diabolus apud Caſſianum collat. 7. c. 32. iactat ſe inſpiraſſe hæreſim. Arij & Eunomij.

§. 5. AD IDEM, ET DE EORVM SVPERbia, pertinacia in diſputando auaritia, varijſque vitijs alijs.

Si quis aliter docet & non acquieſcit [1] *ſanis ſermonibus Domini noſtri Ieſu Chriſti, & ei* [2] *quæ ſecundum pietatem eſt, doctrinæ* [3] *ſuperbus eſt,* [4] *nihil ſciens, ſed* [5] *languens* [6] *circa quæſtiones &* [7] *pugnas verborum: ex quibus* 1. ad Tim. 6. 3. 4. 5.

oriuntur [8] *inuidiæ, contentiones,* [9] *blaſphemiæ, ſuſpiciones malæ,* [10] *conflictationes hominum mente corruptorum, & qui veritate priuati ſunt,* [11] *exiſtimantium quæſtum eſſe pietatem.*

Huc ſpectat quod 2.Petri 3.v.16. dicuntur deprauare ſacras ſcripturas ad ſuam ipſorum perditionem, quamquam poſſit & id ad effectâ in voluntate reduci, cum id faciant ex malitia, ſcienteſque & prudentes vt infra dicetur, §.7.

1. *Sanis ſermonibus.*] .i. Legi Chriſti quæ ſana eſt & vera.

2. *Quæ ſecundum pietatem eſt.*] Quia Chriſti doctrina veram docet pietatem & veri Dei germanum cultum.

3. *Superbus.*] Cum neque Eccleſiæ, neque Euangelio velit credere niſi in iis quæ erroribus ſuis conformia ſunt.

4. *Nihil ſciens.*] 1. quia vera fide caret. 2. quia ea quæ ſcit vitiata ſunt & corrupta hæreſi, qua quaſi fermento tota eius ſcientia vitiata eſt. 3. quia eius ſcientia nihil facit ad Dei gratiam & ſalutem acquirendam. Hæc enim ſola vera eſt ſcientia quæ dicitur à Sapiente, *Scientia ſanctorum*, qua caret hæreticus. Ita Theodoretus.

5. *Languens.*] Supple animo .i. delirans, deſipiens.

6. *Circa quæſtiones.*] Semper aliquid quærendo, de omnibus dubitando, de omnibus quæſtionem mouendo, proprium hæretici eſt vſurpare illud *quomodo* Capharnaitarum. Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum. Cum anima ſana eſt (inquit Chryſoſtom.) non quærit ſed fideliter credit.

7. *Pugnas verborum.*] Rixas, lites, contentiones & contentioſas diſputationes de verbis & vocibus. *Vide infra* §.20.

8. *Inuidiæ.*] Dum vident alterum eminere in diſputando & plus ei credi quàm ſibi.

9. *Blaſphemiæ.*] Conuitia, maledicta.

10. *Conflictationes.*] Diſputationes noxiæ & quæ auditores inficiunt, Eam vim habet vox Græca Παραδιατριβαὶ

11. *Exiſtimantium &c.*] Quia ex pietatis ſimulatione quæſtui & lucro vel pecuniæ vel vanæ gloriæ vacant: Chriſtique religione ac pietate abutuntur ad lucrum, nouas ſectas & doctrinas fingendo vt diſcipulos poſt ſe abducant à quibus honorentur & ditentur.

§. 6. QVID EFFICIAT HÆRESIS in voluntate.

2.Tim.3.1.2.3.4.5 *Hoc autem ſcito, quod* [1] *in nouiſſimis diebus inſtabunt tempora* [2] *periculoſa:* [3] *Et erunt homines* [4] *ſeipſos amantes,* [5] *cupidi, elati, ſuperbi, blaſphemi, parentibus non obedientes, ingrati, ſceleſti,* [6] *ſine affectione,* [7] *ſine pace, criminatores,* [8] *incontinentes, immites, ſine benignitate, proditores, proterui, tumidi, & voluptatum amatores magis quam Dei, habentes* [9] *ſpeciem quidem pietatis,* [10] *virtutem autem eius abnegantes.*

Iterum de eorum hypocriſi & dolo.

Eiuſmodi pſeudo-apoſtoli ſunt operarij ſubdoli [11] *transfigurantes ſe in Apoſtolos Chriſti, & non mirum:* [12] *ipſe enim ſatanas transfigurat ſe in Angelum lucis. Non eſt ergo magnum ſi miniſtri eius transfigurentur velut miniſtri Iuſtitiæ: quorum finis erit ſecundum opera ipſorum.* 2.Cor.11.13.14.15.

Vide iterum §. 12.

Eam hypocriſim detegendam nec fore diuturnam vide ſupra §.4.num.20.

1. *In nouiſſimis.*] Ita vocatur tempus legis gratiæ, ſeu Meſſiæ, quia poſt legem Euangelicam non ſequetur alia lex aut religio.

2. *Periculoſa.*] Animæ ſcilicet .i. moleſta, difficilia.

3. *Et erunt.*] Et, particula eſt potius cauſalis quam copulatiua .i. Quia.

4. *Seipſos amantes.*] Suæ gloriæ, commodorum &c.

5. *Cupidi.*] Pecuniarum .i. auari.

6. *Sine affectione.*] Inhumani, barbari, feri.

7. *Sine pace.*] Pacem vbique turbantes.

8. *Incontinentes.*] .i. Guloſi & luxurioſi.

9. *Speciem pietatis.*] Formam religionis & cultus Dei vt videantur eius velle inducere reformationem.

10. *Virtutem eius abnegantes.*] .i. Vim & rem, .i. ipſam veram & germanam pietatem quã ſimulant, non habent nec operibus oſtendunt ſed reabnegant. Hunc locum PP. Ambroſ. Auguſt. &c. intellexere de hæreticis.

11. *Transfigurantes ſe in Apoſtolos.*] .i. Aſſumentes figuram & nomẽ Apoſtolorũ Chriſti vt Chriſtianis imponerent.

12. *Ipſe enim ſatanas.*] Vide V. Dæmon. c. 1. §. 9.

§. 7. HÆRETICVS OMNIA AMISIT virtutum ornamenta, fidem, ſpem, charitatem &c. peccatque ex malitia.

[1] *Hæreticum hominem poſt vnam & ſecundam correptionem deuita: ſciens quia* [2] *ſubuerſus eſt qui eiuſmodi eſt, &* [3] *delinquit* [4] *cum ſit proprio iudicio condemnatus.* Ad Tit.3.10.11.

1. *Hæreticum &c.*] Loquitur de hæretico non pertinaci & formato, ſed eo qui errat ex ignorantia.

2. *Subuerſus.*] .i. Euerſus ſcilicet fide, ſpe, & bonis omnibus ſpiritualibus, vtpote in hæreſi obſtinatus.

3. Dere-

3. *Derelinquit.*] ἁμαρτάνει .i. peccat ſci. prudens ſciens & obſtinatus in ſuo errore. Antonomaſticè hæreſis vocatur delictum.

4. *Cum ſit proprio iudicio condemnatus.*] Cum ſit à ſeipſo condemnatus, quia ſcilicet ſpontè & pertinaciter ſe ab Eccleſia ſeparat extra quam non eſt niſi damnatio.

§. 8. HÆRETICI GVLÆ DEDITI ET ADVlatores, adulandoque ſeducunt.

Rom. 16. 18 *Huiuſcemodi Chriſto Domino noſtro* [1] *non ſeruiunt ſed ſuo ventri & per* [2] *dulces ſermones & benedictiones* [3] *ſeducunt corda innocentium.*

1. *Non ſeruiunt.*] Eius gloriam aut lucrum non quærunt.

2. *Dulces ſermones.*] Aſſentationes, adulationes, aſſentatorias blanditias.

3. *Seducunt.*] A via veritatis, mittentes in erroris deuia.

§. 9. SVNT LIBIDINOSI.

2. ad Tim. 3. 6. *Ex his ſunt qui* [1] *penetrant domos &* [2] *captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur* [3] *varijs deſiderijs.*

1. Tim. 4. 2. [4] *Cauteriatam habentes ſuam* [5] *conſcientiam.*

1. *Penetrant.*] Irrepunt in domos.

2. *Captiuas ducunt.*] In ſuas hæreſes, quia earum indulgent deſiderijs, ijs ſe accommodant, carnis docent licentiam tum re, tum verbis. Notat S. Hieronym. omnes hæreſes per mulieres propagari cæpiſſe, Epiſtola ad Cteſiphontem.

3. *Varijs deſiderijs.*] Curioſitatis, nouitatis, gloriæ, deliciarum ornatus, luxuriæ.

4. *Cauteriatam.*] Notatam & inuſtam indelebili cauterio infamiæ, ob libidines aliaque infamia ſcelera. Ita Syrus. Alludit ad ſtigmata quæ maleficis ferro candenti inuruntur.

5. *Conſcientiam.*] Animum.

§. 10. HÆRETICI SVNT SVPERBI.

Act. 20. 30 *Et ex vobis ipſis exurgent viri, loquentes* [1] *peruerſa,* [2] *vt abducant diſcipulos poſt ſe.*

Vide ſupra §. 5. & 6.

Quomodo ex ſuperbia etiam Mechanici ſibi ſacra docendi inter eos munus arrogent: quamque id dedeceat. Vide V. Mechanici §. 2.

1. *Peruerſa.*] Contra ſanam doctrinam Euangelij.

2. *Vt abducant diſcipulos.*] A quibus honorentur: vt ſic colligant famam tanquam inuentores nouorum dogmatum.

§. 11. HÆRETICI SVNT MENDACES.

In hypocriſi loquentium mendacium. 1. ad Tim. 4. 2.

§. 12. SVNT FALLACES ET DOLOSI.

1 *Vt iam non ſimus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in aſtutia ad circumuentionem erroris.* Epheſ. 4. 14

Vide ſupra §. 6.

1. *Vt iam non ſimus &c.*] Vide V. fides cap. 1. §. 18. n. 7.

§. 13. SVNT DESPERATÆ SALVTIS: tum quia peccant ex malitia vt dictum ſupra §. 7. tum quia carent ſenſu malorum ſuorum, [1] *cauteriatam enim habent conſcientiam.* 1. ad Tim. 4. 2.

1. *Cauteriatā.*] Locus enim cauterio inuſtus priorem ſenſum amittit. Ita Theodoretus qui per cauteriatam conſcientiam intelligit eorum extremum ſtuporem & inſenſibilitatem, vnde colligit quod difficilè conuertantur. Ita etiam pater Franc. Turrianus in Can. 44. Apoſtol. Cauteriatam inquit vocat Apoſtolus eam, quæ ſenſum peccati amittit inſtar partis cauterio inuſtæ, quæ iam peruênit ad indolentiam.

§. 14. EORVM PECCATVM EST GRAVIVS peccato Dæmonum, eorumque qui diluuio perierunt ac Sodomitarum: ob eamque cauſam, ijs punientur grauius.

[1] *Quibus* [2] *iudicium iam olim non ceſſat, & perditio eorum* [3] *non dormitat.* [4] *Si enim Deus Angelis peccantibus non pepercit &c.* 2. Petri 2. 4

Vide vſque ad verſum 11.

1. *Quibus.*] Sup. hæreticis & magiſtris mēdacibus, de quibus verſu primo.

2. *Iudicium &c.*] Iam proximum eſt æternæ damnationis pœna *Iam olim* .i. æterno Dei decreto conſtituta. Ite maledicti &c. Matt. 25.

3. *Non dormitat.*) Non tardat venire: mox eis aderit Deus eos perdens & puniens.

4. *Si enim Deus.*] Probat à minori, eos grauius puniendos, quia eos qui grauia peccata commiſerunt puniuit olim Deus, ergo multo magis hæreticos: antecedens probat tribus exemplis. Concluſio ponitur verſu 10. vbi pro magis Græcè eſt μάλιστα quaſi multò maximè. Ita Pater Serrarius.

§. 15. VARIAS NOTAS ET SIGNA QVIBVS dignoſcantur, quæ quidem etiam ad effe-ctus pertinent. vide 2. Petri 2. vbi circiter 35. eorum notæ deſcribuntur,& cap.3.v.3. vbi nonnullæ aliæ indicantur & 1.Ioan.4. 5. & pulcherrimè S. Iudas tota Epiſtola ſua Canonica qui 42. ferè argumenta exhibet ſeu notas quibus hęreticus quis deprehendatur.

Item hæreſis notas tres *Vide Hebr&. 23.9.*

§. 16. HÆRETICI SVNT INFAMES.

1.Tim.4.2 1 *Cauteriatam habentes conſcientiam.*

Quod idem colligitur ex §.23.infra de vitandis.

1.*Cauteriatam.*] Notatam cauterio infamiæ indelebili ob prauam eorum vitam:ſicuti infames ſunt qui ſtigmate ferro candenti impreſſo inuſti ſunt, ſeu ſtigmatizati.

§. 17. QVÆ HÆRESIS EFFECTA IN ALIOS. *Vide ſupra* §. 8. & 9.

2.Tim.3.13. *Mali homines & ſeductores* 1 *proficient in peius: errantes & in errorem mittentes.*

2.Tim.2.17. *Sermo eorum vt* 2 *cancer ſerpit.*

Pſal.139.4. *Acuerunt* 3 *linguas ſuas ſicut ſerpentis:* 4 *venenum aſpidum* 5 *ſub labijs eorum.*

1.*Proficient in peius.*] .i. in ſua impietate & erroribus.

2.*Cancer.*] Non ſignificat hîc cancer animal, ſed gangrænam cuius ea eſt natura vt niſi occurratur ita ſerpit ſeu depaſcitur vicina membra; vt totum hominem ſenſim inficiat ac perimat. Sic hæreſis ſerpit ab vno homine ad alium. Non ſerpit autem tantum eorum ſermo prolatus voce (vnde ab eorum colloquio cauendum) ſed etiam ſcriptus.

3.*Linguas ſerpentis.*] Per quas intelligi poteſt prædicatio hæreticorum quæ molliter ſerpit, ſed lethale virus inſpirat & occidit. Acuerunt autem linguas vt facilius penetrarent in aures & in corda.

4.*Venenum aſpidum.*] .i. nocentiſſimum & inſanabile.

5.*Sub labijs eorum.*] Supp. Abſconditum, quod per linguam eiaculantur in auditores.

§. 18. INVADVNT IDQVE VT SEDVcant in alienos labores.

Matt.13.25. 1 *Cum dormirent homines venit* 2 *inimicus eius, &* 3 *ſuperſeminauit* 4 *zizania in medio tritici &* 5 *abijt.*

2.Cor.10.15. 6 *Non in immenſum* 7 *gloriantes in alienis laboribus.*

1.*Cum dormirent homines.*] Cum Prælati Eccleſiæ inertia torperent. Auguſt. cum Glo.

2.*Inimicus.*] Dęmon & hæretici.

3.*Superſeminauit.*] Error & hæreſis, inquit Chryſoſt. poſt veritatẽ exiſtit: hæretici non ſeminant, at tantum ſuperſeminant, & conantur peruertere quos iam catholici ad fidem adduxerunt: neque enim videmus eos adoriri paganos vt ſuam fidem ijs prędicent, ſed iam conuerſos conantur ad ſuos errores pertrahere.

4.*Zizania.*] Malam doctrinam.

5.*Abijt.*] .i. latuit & occultiſſimus factus eſt. Glo. Interl.

6.*Non in immenſum.*] Extra menſuram noſtram.

7. *Gloriantes in alienis laboribus.*] Notat pſeudo-Apoſtolos & hæreticos qui ſemper ſubintrant in alienos labores. *Vide numero 3. ſupra.*

§. 19. NOVIS VTVNTVR VOCIBVS vt ſeducant.

1 *Profana autem & vaniloquia deuita: multum enim proficiunt ad impietatem.* 2.Tim.2.16.

1. *Profana &c.*] .i. profanas vocum nouitates, quibus nouos inducunt errores, tales enim voces ſunt profanæ & falſæ imo ſacrilegę.

§. 20. OB EVNDEM FINEM DISPVTANT inaniter de verbis, & 1 naturali ratione omnia metiri volunt. *Vide ſupra* §.5.*n.*7.

1.*Naturali ratione.*] Quod habetur 1.ad Timoth.4 v. 4.*pugnas* verborum Græcè eſt λογομαχίας, quod Chryſoſt. & alij vertunt argumentationum & rationum pugnas, λόγος enim non tantum verbum, at etiam rationem ſignificat. Innuit ergo Apoſtolus hæreticos cum fidem deſerant, ad naturales rationes recurſum habere quas opponant fidei, cum fides ſit ſupra naturam, ſic argumentantur contra veritatem corporis Chriſti in Euchariſtia, dum dicunt idem numero corpus non poſſe eſſe in duobus locis.

§. 21. QVOMODO COGNOSCENDI.

1 *Ipſi de mundo ſunt:ideo* 2 *de mundo loquuntur, & mundus eos audit.* 1.Ioan.4.5

1 *A fructibus eorum cognoſcetis eos.* Matt.7.16

1.*Ipſi.*] Pſeudoapoſtoli ſeu hæretici.

2. *De mundo loquuntur.*] Idque dupliciter inquit Serrarius. Primò quoad rem ipſam quam proponunt, de coniugio ſcili. & vo-

luptatibus, de libertate, de opibus Eccleſiæ diripiendis. Secundò quoad modum rationis noſtræ infirmæ, myſteria fidei velut abſurda proponendo, in omnia iocando, mentiendo & detrahendo de catholicis.

3. *A fructibus.*] Qui fructus noui Euangelij, nemo non videt. Voluptuaria & Epicurea vita, Sardanapali mores, libertas ad quiduis audendum, & perficiendum, defectio ab obedientia regum &c.

§. 22. HÆRETICVS NON PERTINAX monendus eſt. *Vide §. ſequenti.*

§. 23. HÆRETICI FVGIENDI omnino.

Ad Tit. 3. 10 11. [1] *Hæreticum hominem poſt vnam & ſecundam correptionem deuita: ſciens quia ſubuerſus eſt qui eiuſmodi eſt, & delinquit, cum ſit proprio iudicio condemnatus.*

Matt. 7. 15 [2] *Attendite à falſis Prophetis, qui* [3] *veniunt ad vos in veſtimentis ouium, intrinſecus autem ſunt* [4] *lupi rapaces.*

Rom. 16. 17 *Rogo vos fratres, vt obſeruetis eos qui diſſenſiones & offendicula* [5] *præter doctrinam quam vos didiciſtis faciunt: & declinate ab illis.*

2 Ioa. epiſt. ver. 10. & 11. *Si quis venit ad vos, &* [6] *hanc doctrinam non affert: nolite recipere eum in domum, nec* [7] *Aue ei* [8] *dixeritis, qui enim dicit illi Aue,* [8] *communicat operibus eius malignis.*

Philip. 3. 2 [9] *Videte canes, videte malos operarios.*

1. *Hæreticum &c.*] Vide ſupra §. 7.

2. *Attendite.*] i. cauete. Quomodo ſint hæretici falſi prophetæ. *Vide ſupra §. 1. num. 1. & §. 11.*

3. *Veniunt in veſtimentis ouium.*] i. Quadam pietatis ſpecie teguntur. Glo. ſimplicitatem motum aſſumunt qua carent tamen.

4. *Lupi rapaces.*] Ideo cauete ne vos dilanient, licet blandiantur & ſimulent. Gloſſa. Interl.

5. *Præter.*] i. contra.

6. *Hanc doctrinam.*] Chriſtianæ fidei, ſed potius contrariam.

7. *Aue dixeritis.*] i. Nullum ei beneuolentiæ ſignum aut minimum obſequium exhibeatis, aut commercium vllum cum eo habeatis.

8. *Communicat operibus.*] Quodãmodo eius operibus videtur conſentire, dum eum ſic aliqua ex parte in peccato fouet, qui per abſtractionem forſitan reſipiſcere potuiſſet.

9. *Videte.*] i. cauete vobis. Cur vocentur canes & mali operarij. *Vide ſupra §. 1. n. 10. & 11.*

§. ADD. FVGIENDA EORVM COLLOQVIA & libros. *Vide ſupra §. 17. num. 2.*

§. 24. HÆRETICIS NON adhibenda fides.

Chariſſimi nolite [1] *omni ſpiritui credere, ſed* [2] *probate ſpiritus* [3] *ſi ex Deo ſint: quoniam multi* [4] *pſeudoprophetæ exierunt in mundum.* *1. Ioan. 4. 1.*

1. *Omni ſpiritui.*] Omni doctrinæ, omni impulſui & motui ſeu omni homini qui ſe dicit à Deo impulſum, & motum, ſicuti hæretici qui iactant ſe habere ſpiritum Dei.

2. *Probate.*] Spiritus. Intellige ſi necdum ſint probati. Iam, inquit Primaſius, probati ſunt ſpiritus ab Eccleſia. Quid vis tu probare quod iam improbatum eſt. Eſt autem probare, iudicium ferre, iudicio diſcernere.

3. *Si ex Deo ſint.*] Si veritati fidei conſona loquantur, an contraria.

4. *Pſeudoprophetæ.*] Hæretici, cur ita vocentur *V. §. 1. n. 1.*

§. 25. HÆRETICI ETIAM morte plectendi.

Qui ſuperbierit nolens obedire [1] *ſacerdotis imperio qui eo tempore miniſtrat Domino Deo tuo: ex decreto iudicis morietur homo ille, & auferes malum de Iſrael.* *Deut. 17. 12.*

[2] *Propheta qui arrogantia deprauatus voluerit loqui* [3] *in nomine meo; quæ ego non præcepi illi vt diceret, aut ex nomine* [4] *alienorum deorum* [5] *interficietur.* *Deut. 18. 20.*

Vide item Deuteronomij 13. v. 5.

Idem probatur ex §. 1. ſupra ex nominibus [6] *furis, latronis,* [7] *lupi,* & ex §. 17. nu. 2. vbi hæreſis comparatur [8] *cancro.*

Quemadmodum Dei bonitas in locum hæreticorum §. 26. qui Eccleſiam deſerunt, alios ſubſtituat qui in eam ingrediantur, *Vide verbo Deus c. 19. §. 13.*

1. *Sacerdotis.*] Summi ſcilicet, qualis eſt Pontifex.

2. *Propheta.*] Pſeudopropheta, quales ſunt hæretici.

3. *In nomine meo.*] Vt ſic illi credatur.

4. *Alienorum deorum.*] Vt cum aliquis eſt propheta dæmonum, & per quemcumque alium modum ſuperſtitioſum. Liranus.

5. *Interficietur.*] Interficiendi igitur hæretici qui dicunt ſe loqui in nomine Dei, doctrinamq; ſuam eſſe verbũ Dei, cum non ſit.

6. *Furis, latronis.*] Nomine furis & latronis intelligi hæreticos ac ſeductores omnes & ſectarum inuentores, volunt Chryſ. & Auguſt. fures autẽ & latrones notum eſt quemadmodum puniantur.

7. *Lupi.*] Ambroſius dicit hæreticos eſſe lupos pulchrèq; id explicat ad c. 10. B. Lucæ: at lupi rapaces optimo iure occiduntur ſi aliter abigi

ter abigi non poſſunt, pluris enim facienda vita ouium quàm mors luporum.

8. *Cancro.*] Cancer autem ſeu gangræna non curatur medicamentis, ſed ferro excindi debet, alioqui perpetuò ſerpit & totum corpus corrumpit.

HERVS.

Vide Seruus. Paterfamilias.

§. 1. VARIA AB HERIS PRÆSTANDA famulis, & in ſpecie ne ſint minaces.

Epheſ.6.9. *Et vos Domini*[1] *eadem facite illis*, [2] *remittentes minas, ſcientes quia &* [3] *illorum & veſter Dominus eſt in cælis: & perſonarum acceptio* [4] *non eſt apud Deum.*

1. *Eadem facite.*] In ſimplicitate cordis, & bona voluntate ſecundum Deum illos tractantes, iuſtamq; & dulcem poteſtatē exercentes, ſuper eos humiliter dominando, ſicut ipſis conuenit ſubiectionem debitam & iuſtam exhibere vobis ſeruiendo.

2. *Remittentes.*] Relaxantes, ſeu remiſſius vtentes minis. Quod ſi remittendæ minæ, quanto magis verbera?

3. *Illorum & veſter Dominus.*] .i. licet ſint ſerui veſtri, tamen vos eſtis eiuſdem Domini conſerui.

4. *Non eſt perſonarum acceptio.*] Quia in eius iudicio ſublimitas perſonæ non cōfert quidquam, nec humilitas obeſt, vnuſquiſque ſecundum opera ſua iudicatur: ideo debent tam domini quā ſerui ſtudere vt iuſtè agant.

§. 2. IVSTITIAM SERVENT HERI ERGA ſeruos, neceſſariaque ſuggerant.

Coloſſ.4.1. *Domini, quod*[1] *iuſtum eſt &* [2] *æquum, ſeruis præſtate: ſcientes quod & vos*[3] *Dominum habetis in cælo.*

1. *Iuſtum.*] Quod promeruerunt vobis ſeruiendo.

2. *Æquum.*] Quod ius & æquitas naturæ & rationis exigit, iis ſcilicet neceſſaria ſubminiſtrando, licet ea non ſint meriti.

3. *Dominum habetis.*] Vide §. præcedente n. 3. q. d. & à quo bona accipere indigetis vltra meritum veſtrum, & cuius reſpectu eſtis æquales vos & ſerui veſtri, cum natura eadem vos eodem modo eius fecerit ſeruos.

§. 3. VETATVR NIMIA HERORVM in ſeruos ſeueritas.

Eccli.4.35. *Noli eſſe*[1] *ſicut leo in domo tua, euertens domeſticos tuos, & opprimens ſubiectos tibi.*

1. *Sicut leo.*] Vt ſcilicet clamoribus inſanis, præceptis oneroſis, vltionibus grauibus, curioſa rerum omnium inueſtigatione crudeliter tuos perturbes premas & perdas quos maximè fouere & humaniter tractare debueras.

HOMICIDIVM.

§. 1. NONNVNQVAM AB AVAritia proficiſcitur.

Mane primo conſurgit homicida,[1] *interficit egenum & pauperem.* Iob 24. 14.

1. *Interficit egenum.*] Interfectumq; ſpoliat ſeu veſtibus, ſeu pecuniis.

§. 2. EST PECCATVM IN CÆLVM clamans.

Quid feciſti? vox ſanguinis fratris tui[1] *clamat ad me de terra.* Gen. 4. 10.

1. *Clamat.*] Vindictam expetit. q.d. euidentia tui ſceleris non eget clamore accuſatoris: tam eſt patens ſcelus tuum coram me, ac ſi ſanguis eius fuſus hoc clamaret. Hebraicè eſt, *Vox ſanguinum fratris tui*, quia interficiendo Abel fuit reus, non tantum ſanguinis Abel, ſed etiam omnium filiorum quos genuiſſet ſi vixiſſet. Ita Lira. ex Hebræis.

§. 3. DIGNVM ITEM ÆTERNA maledictione.

[1] *Væ illis qui*[2] *in via Cain abierunt.* Iuda v. 11.
Væ ciuitati[3] *ſanguinum.* Ezech. 24. 6.

Vide etiam ad Galat. c. 5. v. 21. quomodo excluditur regno cęlorum.

1. *Væ.*] Æternam denotat maledictionem vt aliâs obſeruatum ex Chryſ.

2. *In via Cain.*] Eius actiones imitati ſunt in odio, inuidia, homicidio.

3. *Sanguinum.*] Sanguinem fundenti humanum.

§. 4. HOMICIDA FILIVS EST DIABOLI.

[1] *Vos ex patre diabolo eſtis, & deſideria patris veſtri vultis perficere: ille homicida erat ab initio.* Ioan. 8. 44.

1. *Vos ex patre diabolo.*] Huius explicationem require verbo Dæmon cap. 1. §. 4.

§. 5. HOMICIDII VARIÆ POENÆ temporales.

Maledictus eris[1] *ſuper terrā: quæ aperuit os ſuum, & ſuſcepit ſanguinem fratris tui de manu tua.* Gen. 4. 11. 12.

Cum

Cum operatus fueris eam, non dabit tibi fructus ſuos: vagus & profugus eris ſuper terram.
Videndi etiam verſus 13 & 14.

Gen.9.6. *Quicumque effuderit humanum ſanguinem, [2] fundetur ſanguis illius.*

Apoc.13.10 *[3] Qui in gladio occiderit, oportet eum gladio occidi.*

Matt.26.52. *Conuerte gladium tuum in locum ſuum: omnes enim qui acceperint gladium, [4] gladio peribunt.*

Numer 35.16.17.18. *Si quis ferro [5] percuſſerit & mortuus fuerit qui percuſſus eſt: reus erit homicidij, & ipſe [6] morietur. Si lapidem iecerit, & ictus occubuerit: ſimiliter punietur. Si ligno percuſſus interierit: percuſſoris ſanguine vindicabitur.*

Num.35.31. *Non accipies pretium [7] ab eo qui reus eſt ſanguinis, ſtatim & ipſe morietur.*
Vide etiam §.7.infra.

1. *Super terram.*] Quia omnes maledicent tibi propter horrorem homicidij tui. Liranus. Vel quia vt ſequitur terra non dabit fructus.

2. *Fundetur.*] .i. fundi debet.

3. *Qui in gladio &c.*] Ad litteram loquitur de Antichriſto qui gladio ſanctos occidet.

4. *Gladio peribunt.*] Sæpe materiali: ſed ſemper, ni pœniteant, gladio diuinæ ſententiæ in hora mortis.

5. *Percuſſerit.*] Scilicet deliberatè & ex animi propoſito, inquit Liranus.

6. *Morietur.*] Nec ſaluari poterit in ciuitate refugij. Idem.

7. *Ab eo qui reus eſt.*] Vt ſcil. à morte ſaluetur, aut vt mors differatur, ſequitur enim: *ſtatim morietur.*

§.6. QVAM DETESTARETVR DEVS homicidium, *Vide Deuteron. c. 21. à v. 1. vſque ad decimum.*

Prou.6.16.17. *Sex ſunt quæ odit Dominus, manus effundentes ſanguinem innoxium &c.*
Vide tomo altero.

§. 7. HOMICIDA OMNIBVS eſt exoſus.

Pro.28.17. *Hominem [1] qui calumniatur [2] animæ ſanguinem, ſi vſque [3] ad lacum fugerit, [4] nemo ſuſtinet.*

Gen.4.14. *Omnis qui inuenerit me, occidet me.*

1. *Qui calumniatur.*] .i. Iniuſtè effundit.

2. *Animæ ſanguinem.*] Sanguinem in quo vita conſiſtit.

3. *Ad lacum fugerit.*] .i. licet occultare ſe ſtudeat, vel in profundo aliquo lacu, aut in ſepulchris.

4. *Nemo ſuſtinet.*] Nemo ſuſtentat, nemo fert opem, q.d. homicidæ debetur mors, meritò ſemper fugit & latere ſtudet, nec vlla ei debetur commiſeratio, quia naturaliter homines oderunt humani generis hoſtem.

5. *Occidet me.*] q. d. ſum odium Dei & hominum, non potero euadere quin aliquis me occidat. Aloyſius Lipomanus.

§. 8. VETATVR HOMICIDIVM.

Non occides. Exod.20.13.

§. 9. HOMICIDA EX INSIDIIS non gaudet priuilegio aſyli.

Si quis odio habens proximum ſuum, inſidiatus fuerit vitæ eius, [1] ſurgenſque percuſſerit illum, & mortuus fuerit, fugeritque ad vnam de ſupradictis vrbibus, mittent ſeniores ciuitatis illius & arripient eum de loco effugij, tradentque in manu proximi cuius ſanguis effuſus eſt, & morietur. Non miſereberis eius, & [2] auferes innoxium ſanguinem de Iſrael, vt bene ſit tibi. Deut 19.11.12.13.

1. *Surgens.*] Inſurgens in illum.

2. *Auferes innoxium ſanguinem.*] .i. effuſionem ſanguinis innocentis auferes, occidendo ſcili. effuſorem. Ita Chaldæus.

§. 10. ITEM EST MALEDICTVS.

Maledictus qui clam percuſſerit proximum ſuum, & dicet omnis populus, Amen. Deut.27.24.

HOMO.

Vide Anima. Gratia. Mors. Vita.

Primum agendum de hominis corpore, tum de anima.

CAPVT I.

De eius corpore.

§.1. QVAM SIT VILIS ET FRAGILIS HOMO quantum attinet ad corpus, & quàm parùm duret.

Formauit Dominus Deus hominem [1] de limo terræ. Gen.2.7.
Quia ſemel cœpi, loquar ad Dominum meum cum ſim puluis & cinis. Gen.18.27

Iob 10.8.9 *Manus tuæ fecerunt me & [2] plaſmauerunt me [3] totum in circuitu: & ſic repentè [4] præcipitas me? memento quæſo quod [5] ſicut lutum feceris me, & [6] in puluerem reduces me.*

Pſ. 77.39 *Recordatus eſt quia [7] caro ſunt: [8] ſpiritus vadens & non rediens.*

Iſa.45.9. *Væ qui [9] contradicit fictori ſuo, [10] teſta [11] de ſamijs terræ, [12] numquid dicet lutum figulo ſuo, quid facis & opus tuum abſque manibus eſt?*

Iſa.40.6.7.8. *[13] Vox dicentis, Clama: & dixi, quid clamabo? [14] omnis caro fœnum, & omnis [15] gloria eius quaſi flos agri. [16] Exſiccatum eſt fœnum, & [17] cecidit flos, quia [18] Spiritus Domini ſufflauit in eo, verè fœnum eſt populus, [19] exſiccatum eſt fœnum, & cecidit flos, [20] verbum autem Domini noſtri manet in æternum.*

Iob 10.10.11. *Nonne [21] ſicut lac mulſiſti me, & ſicut caſeum me [22] coagulaſti? [23] pelle & [24] carnibus veſtiſti me, [25] oſſibus & [26] neruis compegiſti me.*

2.Cor.5.1. *[27] Scimus quoniam ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis diſſoluatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam æternam in cælis.*

2 Cor 4.7 *[28] Habemus theſaurum iſtum in vaſis fictilibus.*

Vide Sapientiæ caput 7. à verſu 1. ad 7. vbi etiam tanguntur variæ hominis miſeriæ.

Iſa.41.24 *Ecce vos eſtis ex nihilo.*

Eccli.10.9 *Quid ſuperbit [29] terra & [30] cinis.*

Pſ.102.14.15. *Ipſe cognouit [31] figmentum noſtrum. Recordatus eſt quoniam puluis ſumus, homo [32] ſicut fœnum dies eius, [33] tanquam flos agri ſic efflorebit.*

Iob.13.25 *Contra folium quod vento rapitur, oſtendis potentiam tuam, & ſtipulam ſiccam perſequeris.*

1. *De limo terræ.*] De terra aqua miſta.

2. *Plaſmauerunt me.*] Quemadmodum plaſtæ fingunt homines luteos, ita corpus meum de terra aqua miſta formaſti in modum ſtatuæ.

3. *Totum in circuitu.*] .i. à capite ad pedes, ſingulaque membra mea, iuxta conditionem ſuam diſponendo ſuis figuris & qualitatibus.

4. *Præcipitas me*] Opus tuum diſſipas, deſtruis, perdis.

5. *Sicut lutum.*] .i. Ad ſimilitudinem figuli de luto formantis vas ſuum fictile, ita formaſti corpus meum de limo terræ.

6. *In puluerem.*] In hora mortis cogar reuerti in puluerem de quo formatus fueram.

7. *Caro.*] Qua conſtamus tanquam altera parte compoſiti, & quia caro ſumus, ideo carnales ſumus, infirmi & debiles.

8. *Spiritus vadens.*] .i. Vitam habens mortalem quæ ſemper progreditur, à pueritia v.g. ad iuuentutem & non reuertitur ad pueritiam, ſic de cæteris vitæ partibus & periodis quibus tranſactis ad eas non redit, ſed breui compendio tendit ad mortem.

9. *Contradicit.*] Se opponit eius conſiliis aut voluntati.

10. *Teſta*] Eſt tanquam teſta ſeu teſtaceum vas.

11. *De ſamiis terræ.*] Factum ex ſamia argilla, quæ fingendis vaſis erat idonea ſupra cæteras.

12. *Numquid dicet &c.*] .i. Quemadmodum lutum aut ſamium vas dum in figuli rota vertitur, impudenter fictori impetitiam obiiceret, ita ſtultè faceret neque ferret impunè qui ſe mihi oppoſuerit.

13. *Vox dicentis.*] .i. Viſus ſum audire vocem quæ mihi vt clamarem edixit.

14. *Omnis caro fœnum.*] Omnes homines ſunt inſtar fœni.

15. *Gloria.*] Decor, ſpecies.

16. *Exiccatum eſt fœnum.*] .i. Vides quam facilè exareſcat fœnum.

17. *Cecidit flos,*] Et vt flos amiſſa ſpecie, momento temporis marceſcat & cadat.

18. *Spiritus Domini,*] Ventus à Domino immiſſus, aut Aquilo frigidus, aut Auſter torrens.

19. *Exiccatum eſt &c.*] .i. Exuretur quidem fœnum, & cadet flos ſeu agri, ſeu qui per eum ſignificatur homo.

20. *Verbum manet.*] .i. Inconcuſſa ſtabit diuini verbi fides in æternum.

21. *Sicut lac mulſiſti.*] Quando materiam mollem de ſubſtantia matris congregaſti & paraſti in eius vtero vt formaretur hoc corpuſculum, quemadmodum cum à mulgente lac colligitur vnde formetur caſeus.

22. *Coagulaſti.*] Per vim virilis ſpermatis, quod inſtar coaguli ſubſtantiam mollem à matre ſubminiſtratam, indurauit & condenſauit.

23. *Pelle veſtiſti.*] Quia paulatim per actionem ſpermatis materia illa mollis, pellicula quadam tenui circumdari cæpta eſt, quæ poſtmodum facta eſt pellis dura. Sufficiens ad circumdandum totum corpus.

24. *Carnibus.*] Quia ſub ea pelle caro formata fuit primùm mollior, deinde ſolidior.

25. *Oſſibus.*] Ad ea enim quæ duriora ſunt, naturali proceſſu paulatim peruenitur, vt ſunt oſſa, ex quibus corpus habet ſuam firmitatem.

26. *Neruis.*] Quibus membra ad inuicem cohærent, & colligantur.

27. *Scimus.*] Vide verbo Gloria cæleſtis cap.3.§.1.n.1.

28. *Habemus.*] Vide verbo Gratia gratum faciens, cap.1.§.1.num.9.

29. *Terra.*] Quia ex terra factus primus homo, & in illo quiuis homo.

30. *Cinis.*] Quia in terram reſoluendus.

31. *Figmentum noſtrum.*] .i. Nos ex terra forma-

formatos, carnemque mortalem gerere varijs concupiſcentijs obnoxiam.

32.*Sicut fœnum dies eius.*) Hebraiſmus, id eſt, hominis dies, ſicut fœnum; id eſt, breuiſſimi ſunt, ac ſimiles diebus, quibus fœnum in agro perſeuerat, naſcitur vere, proximâ æſtate metitur.

33.*Tanquam flos agri efflorebit.*] id eſt, idem homo florebit flore adoleſcentię, ſicut floret flos fœni in agro. i. tempore perbreui.

§. 2. RATIONE HVIVS VILITATIS, FRAgilitatis, & breuis durationis hominis corpus

Vocatur [1] *tabernaculum.* 2. Cor. 5. 4.

Vocatur [2] *domus lutea &* [3] *terrenum fundamentum.* Iob 4. 19.

1. *Tabernaculum.*] Tabernacula enim ſeu tentoria fiunt ex viliore materia & craſſiore vt reſiſtant imbribus & ſunt temporaria, neque enim diu ſolent inhabitari; ſed tantum per tranſennam: tale tabernaculum eſt corpus, reſpectu animæ.

2. *Domus lutea.*) Quia corpus hominis ex limo terræ & luto, ſeu terra aqua mixta compoſitum.

3. *Terrenum fundamentum.*) quia eius ſubſtantia, & materia eſt puluis terræ.

§. 3. VOCATVR CVSTODIA SEV carcer.

Pſ. 141. 8. *Educ de* [1] *cuſtodia animam meam, ad confitendum nomini tuo: me expectant iuſti, donec retribuas mihi.*

1. *Cuſtodia.*] corpus ſuum vocat cuſtodiam ſeu carcerem.

§. 4. COMPARATVR FLORI, NON CORpus tantum, ſed totus homo.

Iob. 14. 2. *Quaſi flos* [1] *egreditur, &* [2] *conteritur, & fugit* [3] *velut vmbra, & nunquam* [4] *in eodem ſtatu permanet.*

Pſ. 89. 9. [5] *Mane ſicut herba* [6] *tranſeat,* [7] *mane* [8] *floreat,* [9] *& tranſeat:* [10] *veſpere* [11] *decidat,* [12] *induret &* [13] *areſcat.*

1. *Egreditur.*) De terra ſurgit. Sic homo de vtero matris.

2. *Conteritur.*) Paulò poſt quàm egreſſus eſt, conteritur per mortem omni vigore & virore abſumpto.

3. *Velut vmbra.*) id eſt, citiſſimè, & ſicuti poſt abſceſſum vmbræ, nihil eius apparet, ita nec hominis quidquam apparet vltra, poſtquam tranſijt, perinde atque ſi nũquam extitiſſet.

4. *In eodem ſtatu.*) Tam ex parte corporis quàm animæ: quia modò æger, modò ſanus, modò triſtis, modò gaudens.

5. *Mane.*) i. primâ diei parte homo ſicut herba virens apparebit in pueritia, & non ibi ſiſtet; ſed mox

6. *Tranſeat.*] i. tranſibit.

7. *Mane.*) In eadem prima parte diei, ſcilicet in iuuentute.

8. *Floreat.*) Florebit.

9. *Et tranſeat.*) id eſt, & nec ibi conſiſtet, ſed mox tranſibit.

10. *Veſpere.*) id eſt, in altera parte eiuſdem diei.

11. *Decidat.*] i. decidet in virilitate, flore ſcilicet iuuentutis cadente.

12. *Induret.*) Indurabitur in ſenectute.

13. *Areſcat.*) Areſcet in morte, ſiccato humore vitæ.

§. 5. HOMO MORTALIS EST QVOAD corpus.

Vide Verbo Mors.

Vnus introitus eſt omnibus ad vitam, & [1] *ſimilis exitus.* Sap. 7. 6.

[2] *Nec omnia poſſunt eſſe in hominibus, quoniam non eſt immortalis filius hominis, &* [3] *in vanitate malitiæ placuerunt.* Eccli. 17. 29.

Deus creauit de terra hominem, & ſecundum imaginem ſuam fecit illum. Et iterum [4] *conuertit illum in ipſam, &* [5] *ſecundum ſe* [6] *veſtiuit illum virtute.* Eccli. 17. 1. 2.

[7] *Omnia quæ de terra ſunt in terrã conuertentur: ſic impij* [8] *à maledicto* [9] *in perditionem.* Eccli. 41. 13.

[10] *Quanto magis hi qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum,* [11] *conſumentur* [12] *velut à tinea?* Iob. 4. 19.

[13] *Deficiet* [14] *omnis caro ſimul, & homo in cinerem reuertetur.* Iob. 34. 15

In ſudore vultus tui veſceris pane tuo, [15] *donec reuertaris in terram, de qua ſumptus es: quia puluis es, & in puluerem reuerteris.* Gen. 3. 19.

[16] *Spiritus* [17] *pertranſibit in illo, & non ſubſiſtet: &* [18] *non cognoſcet amplius locum ſuum.* Pſal. 102. 16.

Qui quaſi [19] *putredo conſumendus ſum, &* [20] *quaſi veſtimentum, quod comeditur à tinea.* Iob. 13. 28

1. *Similis exitus*) per mortem ſcilicet.

2. *Nec omnia, &c.*) id eſt, ideo Deus miſeretur hominum; (quod ante præceſſit) quia homines in hac vita mortali non poſſunt ſummam habere perfectionẽ; ſed ex naturę ſuæ fragilitate, & quia ſunt mortales, neceſſe eſt eos labi aliquando, & cum ſint filij hominis

minis mortem ſecum,& cum morte inſtabilitatem huius vitæ, & corruptionem, atque ad vitia procliuitatem trahunt.

3.*In vanitate.*) propter eorum vanitatem, & naturæ inſtabilitatem, vitia placuerunt; quia ſenſus hominis ad malum proni.

4.*Conuertit illum in ipſam.*] per mortem: conuertit autem illum ſecundum corpus, nam de anima ſtatim ſequitur.

5.*Secundum ſe.*).i ad ſui ſimilitudinem.

6.*Veſtiuit virtute.*].i. fortitudine,quia pręditus acumine intellectus, quo & omnia penetrare poteſt, & multa potenter præſtare.

7.*Omnia.*)ſupple notam ſimilitudinis, *ſicut.*

8.*A maledicto.*)à maledictione, in qua, vel ad quam naſcuntur.

9. *In perditionem.*) id eſt, conuertentur per mortem in æternæ damnationis perditionem, ſicque vtrobique finis ſuo reſpondebit principio.

10.*Quanto magis.*] Vide ſupra cap.1.§.2.nu. 2.& 3.

11.*Conſumentur.*]corrumpentur, & quotidiana illa conſumptione ad mortem tendent.

12.*Velut à tinea.*] id eſt à corruptione carnem inhabitante, & ab intrinſeco principio, ſicut pannus à tinea ipſum inhabitante corroditur & conſumitur.

13.*Deficiet.*) ſi Deus vellet manum ſuam ſubtrahere, deficeret.

14.*Omnis caro.*)omnia animantia.

15.*Donec reuertaris in terram,&c.*]id eſt,donec moriaris,donec finias hanc vitam. Gloſſ. Interl.

16.*Spiritus.*) Anima rationalis.

17.*Pertranſibit.*)Non diu morabitur in homine.

18.*Non cognoſcet, &c.*)vt ſcilicet vi ſua ad corpus redeat,nec cognoſcet,quia immutatum inueniet corpus ſuum, ex mortali ſcilicet,factum immortale.

19.*Putredo.*) quaſi lignum aliquod putridum in ſe habens cauſam corruptionis à qua conſumitur.

20.*Quaſi veſtimentum.*)Vide ſupra n.12.

§. 6. HOMO IN VERMES ET PVTREDINEM conuertendus eſt.

Iob.17.14. *1 Putredini dixi, 2 Pater meus es: mater mea,& ſoror mea verm3bus.*

Iob. 25.6. *Homo 3 putredo, & 4 filius hominis 5 vermis.*

1. *Putredini.*) In quam breui per mortem conuertar.

2.*Pater, &c.*] Quia in poſterum nihil mei rei erit cum patre aut matre,omnes me deſerent,exceptis vermibus,vt merito illa amodò patrem, & matrem,& ſorores,& omnia mea poſſim nominare.

3 *Putredo.*) ratione corporis, corruptioni obnoxij.

4.*Filius hominis.*)Idem eſt quod homo,vt ſit repetitio eiuſdem.

5.*Vermis.*]Quia in vermes conuertendus, vel quia ex fœda ſubſtantia ſanguinis menſtrui,& ſpermatis coagulatus, ſicut vermis ex putrefactione & corruptione generatus.

§.7. CVR DATVM SIT HOMINI CORPVS mortale,beſtijs ſimile? Ad probandum ſcilicet eius fidem & ſpem in Deum.

Dixi in corde meo, iuſtum & impium iudicabit Deus, & 1 tempus omnis rei tunc erit. Dixi in corde meo de filijs hominum, 2 vt probaret eos Deus, & oſtenderet ſimiles eſſe beſtijs: 3 idcirco vnus interitus eſt hominis & iumētorum, & æqua vtriuſque conditio. Sicut moritur homo, ſic & illa moriuntur. Similiter ſpirant omnia, & nihil habet homo iumento 4 amplius, Cuncta ſubiacent 5 vanitati. Eccleſ. 3. 17.18.19. 20.

1.*Tempus omnis rei.*]quo omnes res, conſilia,opera,verba iudicanda ſunt.

2.*Vt probaret.*) An ſcilicet credant & ſperent animæ immortalitatem, & vt experiretur hanc eorum fidem.

3.*Idcirco vnus interitus,&c.*)id eſt,ideo dedit eis corpus mortale æquè ac beſtijs.

4.*Amplius.*)ſcilicet in ortu,interitu,& rebus externis.

5.*Vanitati.*)mutationi.

§.8. HOMINIS CORPVS VARIIS MODIS nocet animo.

Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam: & 1 terrena inhabitatio deprimit 2 ſenſum 3 multa cogitantem. Sap.9.15.

1.*Terrena inhabitatio.*)Græcè terrenum tabernaculum, id eſt, corpus hoc ex terra factum.

2.*Senſum.*]mentem.

3.*Multa cogitantem.*) multis diſtractum curis & ſolicitudinibus.

CAPVT II.

De homine ſecundum animam.

VIDE VERBO ANIMA.

CAPVT III.

De varijs hominis miſerijs, tum ſecundum corpus, tum ſecundum animam.

§.1. VIDE SVPRA CAP. 1. §.5. ANTE NVmerum,15.& Sap.7.a.v.1.ad 7.

Iob.5.7. *Homo naſcitur [1] ad laborem, & auis ad volatum.*
Iob.7.1. *[2] Militia eſt vita hominis ſuper terram: & [3] ſicut dies mercenarij, dies eius.*
Iob.14.1. *Homo natus de muliere breui viuens tempore, repletur multis miſerijs.*
Eccle.2.23. *Cuncti dies eius doloribus, & ærumnis pleni ſunt, [4] nec per noctem mente requieſcit: & hoc nonne vanitas eſt?*
Eccli 40.1.2.3. *[5] Occupatio magna [6] creata eſt omnibus hominibus, & [7] iugum graue ſuper filios Adam, à die exitus de ventre matris eorum, vſque in diem ſepulturę, in [8] matrem omnium. [9] Cogitationes eorum & timores cordis, [10] adinuentio expectationis, & [11] dies finitionis. [12] A reſidente ſuper ſedem glorioſam, vſque ad humiliatum in terra & cinere.*

Vide cætera vſque ad verſum 12. longè præſtantiſſima, quibus penè miſeriæ hominum deſcribuntur vniuerſæ, tum corporis, tum animi.

Gen.3.17.18. *Quia audiſti vocem vxoris tuę, & comediſti [13] de ligno, ex quo præceperam tibi ne comederes, [14] maledicta terra in [15] opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ, ſpinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ.*

1. *Ad laborem.*) In operibus virtutis, quę ex ſe difficilia ſunt & laborioſa Item *ad laborem*, ad patienter perferenda huius vitę mala tum corporis, tum animi.

2. *Militia* eſt ergo hæc vita plena periculis, hoſtibus, laboribus, ſicuti militia.

3. *Sicut mercenarij.*) Qui à manè in veſperum laborat ferens pondus diei & æſtus.

4. *Nec per noctem requieſcit.*) ob varia ſomnia, cogitationes, ſollicitudines ſe ingerentes & etiam accerſitas.

5. *Occupatio magna.*] i. moleſtia, inquietudo.

6. *Creata.*) deputata, data.

7. *Iugum graue.*) pondus, & grauis moleſtia.

8. *Matrem.*] terram, quæ omnes inſtar matris, ſinu ſuo excipit, & fouet.

9. *Cogitationes.*) quas homines habent varias & ſolicitudines ſeu pro exercendis officijs ſuis, ſiue pro effugiendis malis.

10. *Adinuentio expectationis.*] .i. cogitatio, imaginatio rerum futurarum, & imminentium malorum, vel ſpes rerum deſideratarũ.

11. *Dies finitionis.*) dies mortis, quæ maximè cruciat.

12. *A reſidente, &c.*) Explicat quod dixit *omnibus hominibus*.

13. *De ligno.*) de arbore.

14. *Maledicta terra.*) Non abſolutè, inquit Abulenſis, ſed vt ſequitur.

15. *In opere tuo.*) Quia tibi eam operanti, & ſudanti, paucos ſępe dabit fructus, imo ſæpius tribulos & ſpinas, vt ſequitur. Aliqui illud *in opere*, interpretantur propter opus .i. peccatum tuum.

CAPVT IV.

De hominis miſerijs, maximè in animo.

§. 1. DE EIVS IGNORANTIA.

Omni negotio tempus eſt, & opportunitas, & multa hominis [1] afflictio: quia [2] ignorat præterita, & futura nullo ſcire poteſt nuncio. Eccle.8.6.7.
Ignorat homo quid ante ſe fuerit, & quid poſt ſe futurum ſit, quis ei poterit indicare? Eccle.10.14.
Quomodo ignoras, quæ ſit [3] via ſpiritus, & qua ratione compingantur oſſa in ventre prægnantis: ſic neſcis opera Dei, qui fabricator eſt omnium. Eccle.11.5
Cogitationes mortalium [4] timidæ, & incertæ [5] prouidentiæ noſtræ. Sap.9.14.
Vidi [6] caſum in omnibus. Eccle.9.11.

Vide etiam verbo Scientia, & Sapientia.

1. *Afflictio.*] In expediendis negotijs.

2. *Ignorat præterita.*) Quorum experientia multum iuuat prudentiam.

3. *Via ſpiritus.*) via animæ ad corpus.

4. *Timidæ.*] Quia incerti ſunt quam vitæ rationem ineant, quam agendi viam ſequantur, quid in vnoquoque negotio ſeligant.

5. *Prouidentiæ.*) cogitationes, conſilia fallacia. Quidam vertit, *incertę opiniones noſtræ*; quia nihil certi, ſed omnia ferè ſub opinione cognoſcimus.

6. *Caſum.*) Quia plurima fiunt in omni re, præter cognitionem & intẽtionem noſtram; licet reſpectu Dei non ſint caſuales.

§. 2. DE HOMINIS INFIRMITATE, ET impotentia ad bonum.

Vide Gratiæ auxilia.

§. 3. QVAM SIT IMBECILLIS, NATVRAque propenſus ad malum; & quod homine peius nihil.

Eccli. 17. 29.30.31. 1 *Nec omnia poſſunt eſſe in hominibus, quoniam non eſt immortalis filius hominis, & in vanitate malitiæ placuerũt. Quid lucidius ſole?* [2] *& hic deficiet. Aut quid nequius, quàm quod excogitauit caro & ſanguis? & hoc arguetur.* [5] *Virtutem* [6] *altitudinis cæli* [3] *ipſe* [4] *conſpicit: & omnes homines* [7] *terra & cinis.*

Gen. 6. 5. *Videns Deus quod multa malitia hominum eſſet in terra, & cuncta* [8] *cogitatio cordis intenta eſſet ad malum omni tempore,* [9] *pœnituit eum, quod hominem feciſſet in terra.*

Gen. 8. 21. *Senſus & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt ab adoleſcentia ſua: non igitur vltra percutiam omnem animam viuentem* [10] *ſicut feci.*

Roma. 7. 18.19. *Scio quia* [11] *non habitat in me, hoc eſt, in carne mea* [12] *bonum: nam* [13] *velle* [14] *adiacet mihi:* [15] *perficere autem bonum non inuenio:* [16] *non enim quod volo bonum,* [17] *hoc facio:* [18] *ſed quod nolo malum, hoc ago.*

Roma. 7. 23. *Video aliam legem* [19] *in membris meis, repugnantem* [20] *legi mentis meæ, &* [21] *captiuantem in lege peccati, quæ eſt in membris meis.*

Roma. 7. 25. [22] *Mente ſeruio legi Dei:* [23] *carne autem* [24] *legi peccati.*

1. *Nec omnia.*) Vide ſupra cap. 1. §. 5. n. 2.

2. *Et hic deficiet.*) ſiue cum occidit nobis, ſiue cum eclipſim patitur. Vel *deficit*, reſpectu Dei, cuius comparatione ſolis lumen, tenebræ ſunt: q.d. Si ſol deficit, quantò minus de ſua iuſtitia & puritate præſumere debet homo carnalis, qui ex carnali ſua corruptione non cogitat niſi malum, quod in ipſo merito arguitur & reprehenditur, vt dicitur in ſequentibus.

Ipſe.) ſcilicet ſol.

4. *Conſpicit.*] viſitat & perluſtrat.

5. *Virtutem.*) id eſt, militiam & exercitum.

6. *Altitudinis cæli.*) Altiſſimi cœli, quia ſol velut rex eſt inter omnia aſtra, qui omnia ſuo lumine perfundit, & aſſiduè viſitat.

7. *Terra & cinis.*] ſenſus eſt; ſi ſol tam excellens, non eſt ſine defectu, nec gloriari poteſt; multò minùs homo, qui tam vilis eſt creatura.

8. *Cogitatio intenta.*) Vnde peccabant non ex paſſione tantum, ſed ex certa malitia.

9. *Pœnituit.*) Dicitur pœnituiſſe, quia ad modum pœnitentis ſe geſſit, volens diſſipare quod prius fecerat. Pœnitentia enim & dolor & cæteræ paſſiones nullo modo ſunt in Deo ſecundum rem, ſed ſecundum modum & effectum. Liranus.

10. *Sicut feci.*) Generali diluuio.

11. *Non habitat in carne mea.*].i. in parte mea inferiori.

12. *Bonum.*] nulla eſt ad bonum inclinatio.

13. *Velle.*) Deſiderare quod bonum eſt, reprimere, nempe prauos carnis motus & partis inferioris.

14. *Adiacet mihi.*) In promptu eſt homini ſecundum partem ſuperiorem.

15. *Perficere, &c.*].i. id tamen opere exequi non ſemper valet.

16. *Non enim quod volo bonum.*) quod bene deſiderat homo ſecundum partem ſuperiorem, ſcilicet nihil inordinatè concupiſcere.

17. *Hoc facio.*) id eſt; non id facit ſecundum partem inferiorem.

18. *Sed quod nolo, &c.*) ſed in malam concupiſcentiam, quam ſecundum rationem reprimere vellet, prorumpit ſecundum carnem. Loquitur hîc in perſona ſua, vt etiam de alijs omnibus idipſum oſtendat. Pater Vaſquez.

19. *In membris.*).i. in parte inferiori.

20. *Legi mentis.*) legi ſpirituali, cui mens conſentit.

21. *Captiuantem me, &c.*) ſub qua lege & regula membrorum, quæ lex peccati dicitur, eſt quaſi ſeruus emptitius. Idem.

22. *Mente.*) ſecundum partem ſuperiorem.

23. *Carne.*] ſecundum inferiorem partem.

24. *Legi peccati.*] ſeruio ſcilicet .i. ſequor normam peccati & legem, in motibus, quos ratio reprimere non valet ſicuti vellet.

§. 4. PARVM POTEST HOMO ETIAM IN rebus humanis niſi adiuuetur à Deo.

Verti me ad aliud, & vidi ſub ſole, [1] *nec velocium eſſe curſum,* [2] *nec fortium bellum,* [3] *nec ſapientium panem, nec doctorum diuitias,* [4] *nec artificum gratiam:* [5] *ſed tempus, caſumque in omnibus.* Eccl. 9. 11

1. *Nec velocium eſſe curſum.*] ſcilicet proſperum .i. non habent ſemper in poteſtate velociores, vt currendo minus veloces ſuperent, quia interdum minus velox citius pertingit ad terminum, aut pernicior non effugit minus velocem perſequentem.

2. *Nec fortium bellum.*) Nec ſemper fortior in bello vincit.

3. *Nec ſapientium panem, &c.*) nec ſapientiores ſemper ſibi vitæ neceſſaria aut ornamenta diuitiarum comparare norunt.

4. *Nec artificum gratiam.*] ſcil. eſſe .i. nõ ſemper qui in aliquo artificio excellit, maiorem apud homines init gratiam: q.d. nihil ſuccedit homini, parumque poteſt in ſuis omnibus, niſi iuuetur à Deo, à quo dependendum, quia omnia temperat & regit, prout quam optimè iudicat conuenire.

5.*Sed tempus caſumque.*) q. d. multo aliter euenire, quæ dicta ſunt, ob multa, quæ à tempore, eiuſque circumſtantijs accidunt & à caſu, quæ ſolent res humanas impedire. Titelman.

§.5. CVM TAM SIT INFIRMVS ET MISER homo ab animo & corpore, nec timendus, nec magnificiendus, nec in eo ſperandum.

Iſa 2.22. *1 Quieſcite ab homine [2] cuius ſpiritus in naribus eius eſt.*

Iſa.7.4. *Noli timere & cor tuum ne formidet [3] à duabus caudis titionum fumigantium iſtorum in ira furoris Raſin Regis Syriæ, & filij Romeliæ.*

Vide etiam verbo Spes & Timor.

1. *Quieſcite ab homine.*) Nolite aut ſperare, aut timere, aut æſtimare aliquid eſſe hominem.

Cuius ſpiritus.) cuius vita à tenui halitu pendet, cum mortalis ſit, vitamque inſpirando, & expirando trahant. Ita Montanus.

3. *A duabus caudis, &c.*). i. nihil eſt quod timeas ab ambuſtis titionibus, ſcilicet Raſin, & filio Romeliæ: qui præter fumum euanidum, id eſt, inanes & emortuas minas nihil habent amplius, à quibus (tanquam à fumo, quem tenuis aura diſſipat) præter breuem leuemque moleſtiam, nihil eſt quod metuas. Quod dicit de Raſin & filio Romeliæ, duobus regibus; idem de quouis homine maximè potente dici poteſt.

§.6. ALIA PLVRIMA DE HOMINE, EIVS creatione, breuitate vitę, poteſtate in animantes, intellectu, libertate, ſenſu, prouidentia Dei erga illum, lege illi data, &c. habet Eccleſiaſticus c.17.

CAPVT V.

De homine collato cum Deo, & cum hominibus.

§. I. QVANTVLVS SIT RESPECTV DEI.

Iob.9.2.3. 12.13.14. *Verè ſcio quod ita ſit, & quod [1] non iuſtificetur homo compoſitus Deo: ſi voluerit [2] contendere cum eo [3] non poterit ei reſpondere vnum pro mille [4] ſi repentè interroget, quis reſpondebit ei; vel [5] quis dicere poteſt, cur ita facis? Deus cuius iræ nemo reſiſtere poteſt, & ſub quo curuantur [6] qui portant orbẽ. Quantus ergo ſum ego vt [7] reſpondeam ei, & loquar verbis meis cum eo.*

Videndi etiam cæteri verſus, & Verbo Deus.

Numquid Deo poteſt comparari homo, etiam cum perfectæ fuerit ſcientiæ. Iob.22.2.

Numquid iuſtificari poteſt homo comparatus Deo, aut apparere mundus natus de muliere? ecce luna etiam non ſplendet & ſtellæ non ſunt mundæ [8] in conſpectu eius. Quanto magis [9] homo putredo, & filius hominis vermis. Iob.25.4.5.

1. *Non iuſtificetur homo, &c.*) Ita vt collatus cum Deo iuſtus inueniatur: Deus autem iniuſtus, aut homo iuſtior inueniatur Deo, vel denique vt aliquid videatur eſſe vel alicuius pretij iuſtitia hominis cum abſolutiſſima Dei iuſtitia, quaſi ſecundum æqualitatem, aut paritatis contentionem collata.

2. *Contendere.*) Quaſi cum pari, vt fit in iudicio cum aliquo æquali.

3. *Non poterit, &c.*] id eſt, nec ad vnum ex ijs omnibus, quæ aduerſus nos adferre poteſt, ſufficienter reſpondere poterimus, vt nos penitus expurgemus.

4. *Si repentè interroget.*) ſi improuiſò ad iudicium & examen vocet.

5. *Quis dicere poteſt*] Generaliter tandem loquendo de quacumque re & negotio, quis rationabiliter poterit arguere Deum, aut eius factum tanquam ſuſpectum aut dubium examinare.

6. *Qui portant orbem.*) Angelici ſpiritus, qui mundum ex Dei ordinatione gubernant.

7. *Reſpondeam ei.*) Quaſi ex æqualitate, & diſceptando pro victoria.

8. *In conſpectu eius.*) id eſt, ſi conferantur ad immenſi illius luminis claritatem. Per ſtellas etiam & lunam poſſunt intelligi ſancti, qui Deo collati non ſplendent.

9. *Homo putredo.*] Vide ſupra capite primo, §.6.

§. ADD. QVEMADMODVM DEVS HOMINE non indigeat.

Vide Verbo Deus, c.19. §.12. & 13.

§.2. HOMO HOMINEM QVOMODO COgnoſcat, quantumuis ſimulet.

Ex viſu cognoſcitur vir, & ab [1] occurſu faciei cognoſcitur [2] ſenſatus. Amictus corporis & riſus dentium & ingreſſus hominis enunciant de illo. Eccli. 19. 26.27.

Sapientia hominis lucet in vultu eius, & [3] potentiſſimus [4] faciem illius commutabit. Eccleſ.8.1.

1. *Occurſu faciei.*) Ex occurrente & obiecto eius vultu.

2. *Senſatus.*] prudens.

3. *Potentiſſimus.*) Deus ſcilicet.

4. *Faciem illius commutabit.*] feritatem in manſuetudinem conuertet.

HONOR.

Vide Ambitio. Dignitas. Humilitas. Superbia. Rex. Princeps.

§. 1. VERVS HONOR PRÆMIVM EST pietatis.

Baruch 5.4. 5. *Deus oſtendet [1] ſplendorem ſuum in te [2] omni qui ſub cælo eſt. Nominabitur enim tibi nomen tuum [3] à Deo in ſempiternum; [4] pax iuſtitiæ & honor [5] pietatis.*

1. *Splendorem.*) gloriam.
2. *Omni.*] nationi.
3. *A Deo.*) ſcilicet datum.
4. *Pax iuſtitiæ.*) hoc eſt nomen, de quo proximè. Dicitur autem *iuſtitię*, ſcilicet præmium.
5. *Pietatis.*) ſcilicet in Deum præmium. Senſus eſt, tanta potieris pace, tanta religionis pietate, vt omnes perpetuę te hoc nomine compellent admiratione pleni: *Pax iuſtitia, &c.*

§. 2. ET SAPIENTIÆ.

Eccli 10. 28. 1 *Seruo ſenſato liberi [2] ſeruient: & vir prudens, & diſciplinatus [3] non murmurabit [4] correptus.*
Eccli. 37. 29. *Sapiens in populo hæreditabit honorem, & nomen illius erit viuens in æternum.*

1. *Senſato.*) prudenti, ſapienti.
2. *Seruient.*) non dedignabuntur ſeruire & obſequi, cum viderint eum per ſapientiam ſuam euectum ad aliquam dignitatem.
3. *Non murmurabit.*] ſed illi eum deferet honorem, vt cum gratiarum actione eius correptionem ſuſcipiat.
4. *Correptus.* à tali.

§. 3. ITEM HVMILITATIS.

Vide Humilitatis effecta.

Mat. 13. 12 *Qui ſe humiliat, exaltabitur.*
Eccli. 20. 11. *Eſt qui [1] ab humilitate [2] leuabit caput.*
Vide infra §. 15. num. 1.
Mat. 20. 26. 27. *Quicunque voluerit inter vos maior eſſe, ſit veſter miniſter, & qui voluerit inter vos primus eſſe, erit veſter ſeruus.*
Eccli. 11. 1. *Sapientia [3] humiliati exaltabit caput illius, & in medio magnatorum conſedere illum faciet.*

1. *Ab humilitate.*) poſtquam fuerit humiliatus & abiectus.
2. *Leuabit caput.*) ſupra alios exaltabitur, quod patuit in Dauide, Ioſeph, & alijs.
3. *Humiliati.*] ſeu ſe ipſe humiliet, ſeu ab alijs humilietur, ſeu ex ſua origine ſit humilis, & abiectus. Hoc patuit in Daniele & duodecim Apoſtolis, qui per ſuam ſapientem humilitatem meruerunt conſtitui ſuper ſedes duodecim iudicaturi 12. tribus Iſrael.

§. 4. LONGE EST SOLIDIOR HONOR, QVI exhibetur pauperi, quam diuiti.

Pauper [1] gloriatur per [2] diſciplinam & timorem ſuum: [3] & eſt homo, qui honorificatur propter ſubſtantiam ſuam. Qui autem [4] gloriatur in paupertate, [5] quantò magis [6] in ſubſtantia! & [7] qui gloriatur in ſubſtantia [8] paupertatem vereatur. Eccli. 10. 33. 34.

1. *Gloriatur.*) accipe paſſiuè. i. honoratur, & verè glorioſus eſt.
2. *Diſciplinam, &c.*) ſapientiam Chriſtianam & timorem Dei.
3. *Et eſt homo, &c.*) qualis eſt diues. Qua comparatione inſinuat vtrius honor ſit verior, is ſcilicet, qui habet cauſam ſolidiorem.
4. *Gloriatur.*) vt ſupra num. 1. i. honoratur exiſtens pauper, ob ſuam virtutem.
5. *Quantò magis.*) ſupple gloriaretur. i. honoraretur.
6. *In ſubſtantia.*) ſi eſſet diues, cum in eo duę rationes honoris concurrerent.
7. *Qui gloriatur in ſubſtantia.*) qui hoc ſolo nomine honoratur, quod diues ſit.
8. *Paupertatē vereatur.*) nã ſi ea accedat, omni deſtituetur honore: pauperis igitur honor longè præferendus ei, qui defertur diuitiis, hic enim facilè perit, cum detur ob diuitias, quæ fluxæ ſunt, non ille, qui virtute nititur.

§. ADD. IN EOS QVI DIVITES OB ſolas honorant diuitias, & pauperes ob ſolam inopiam deſpiciunt.

Vide Acceptio perſonarum.

§. 5. HONOR DATVR A DEO.

1 *In manu Dei proſperitas hominis, & ſuper [2] faciem ſcribę imponet honorem ſuum.* Eccli. 10. 5.

1. *In manu, &c.*] id eſt, à Deo pendet hominis fœlicitas.
2. *Faciem ſcribæ.*) Facies ſumitur hîc pro perſona, id eſt, Deus, perſonæ ſcribæ, id eſt, literati & docti, qui alios erudit ad ſalutem, dat honorem, quem habet in populo, quia ipſe eſt, qui ſapientiam tribuit, per quam honoratur, & facit vt doctrina eius accepterur à populo, atque in illo fructificet cum ſummo doctoris honore.

§. 6. HONORES DANTVR ET AVFERVNtur à Deo.

Iob 34.24. 1 *Conteret multos, innumerabiles, & ſtare faciet alios pro eis.*
Vide intra §. 17.

1. *Conteret.*) Vide Verbo Deus cap. 19. §. 13.

§. 7. HONORAT DEVS IVSTOS.

Eccli.10. 23.24. *Semen hominum honorabitur hoc, quod timet Deũ: ſemen autem hoc exhonorabitur, quod præterit mandata Domini.* ¹ *In medio fratrum rector illorum in honore: & qui timent Dominum,* ² *erunt in oculis illius.*
Vide etiam §. 9. & verbo Iuſtus.

1. *In medio &c.*) Supple *ſicut*, & eſt ſenſus: ſicut rector & dux alicuius communitatis, in qua ciues viuunt inter ſe vt fratres, eſt inter illos multum honoratus, omneſque in illum, reſpiciunt.

2. *Erunt in oculis illius.*) Sci. Domini id eſt, erunt ei grati & honorabiles: vel erunt in oculis illius, ſupple in honore. Maior eſt igitur honor timentium Deum quam vllus honor terrenarum dignitatum: cum ille à Deo detur, hic ab hominibus eiuſdem ſecum cõditionis.

§. 8. NEC QVEMQVAM HONORAT magis.

Eccli.10. 27. 1 *Magnus, & Iudex, &* ² *potens* ³ *eſt in honore: &* ⁴ *non eſt maior illo qui timet Dominum.*

1. *Magnus.*) Seu magnas.
2. *Potens.*) Potens aliquis princeps.
3. *Eſt in honore.*) Tria hic hominum genera recenſet quę ſunt in honore, quibus præfert verbis ſequentibus timentem Deum.
4. *Non eſt maior &c.*) Et per conſequens nullus maiore dignus honore.

§. 9. INHONORAT DEVS peccatores.

1.Reg.2.30 31.32, *Abſit hoc à me: ſed quicunque honorificauerit me, glorificabo eum, qui autem contemnunt me, erunt* ¹ *ignobiles. Ecce dies veniunt: & præcidam* ² *brachium tuum, & brachium domus Patris tui vt non ſit* ³ *ſenex in domo tua. Et* ⁴ *videbis* ⁵ *æmulum tuum in templo, in vniuerſis proſperis Iſrael: & non erit ſenex in domo tua cunctis diebus.*
Vide §. 17.

1. *Ignobiles.*) Viles, inhonorati, contemptibiles.
2. *Brachium.*) Robur .i. dignitatem ſummi Sacerdotij.
3. *Senex.*) .i. ſummus Sacerdos.
4. *Videbis.*) Ipſe non vidit, ſed poſteri eius.
5. *Aemulum.*) Quomodo id completum Vide 3. Reg. 2.

§. 10. PECCATOR INDIGNVS EST honore.

1 *Quomodo nix in æſtate & pluuiæ in meſſe: ſic indecens eſt ſtulto gloria.* Prou.26.1.
Noli deſpicere hominem iuſtum pauperem, & noli ² *magnificare virum peccatorem diuitem.* Eccli.10. 26.
³ *Inſcius* ⁴ *non honorabitur.* Eccli.10. 28.

1. *Quomodo.*) Vide V. Dignitas.
2. *Magnificare.*) Honorare ob diuitias.
3. *Inſcius.*) Imprudens ſeu peccator, cuius ſumma imprudentia & ſtultitia dum cælum terra commutat.
4. *Non honorabitur.*) Honore indignus eſt.

§. 11. NON INVIDENDVM HONORI PECcatoris.

1 *Non zeles gloriam, & opes peccatoris: non enim ſcis* ² *quę futura ſit illius ſubuerſio.* Eccli.9.16.

1. *Non zeles.*) Non inuideas, non indigneris.
2. *Quæ futura ſit &c.*) Omnino futura eſt illius ſubuerſio, non diu durabit illa fœlicitas, ea in infælicitatem vertetur, at tu qui eũ iam vides fœlicem & honoratum, neſcis & quanta & quam ſubita erit eius ſubuerſio, & caſus à præſenti gloria & opibus.

§. 12. HONORES CONTEMNENDI CHRISTI Domini exemplo.

1 *Claritatem ab hominibus non accipio.* Ioa.5.41.
Ieſus cum cognouiſſet quia venturi eſſent vt raperẽt eum, & facerent eum regem, fugit iterum in montem ipſe ſolus. Ioa.6.15.
Ieſus ² *declinauit à turba conſtituta in loco.* Ioa.5.13.
Ego non quæro gloriam meam, ³ *eſt qui quærat, &* ⁴ *iudicet.* Ioa.8.50.

EXEMPLO MOYSIS.

¹ *Fide Moyſes grandis factus negauit ſe eſſe filium filię Pharaonis: Magis eligens affligi cum Populo Dei quàm temporalis peccati habere iucunditatem.* Heb.11.24 25.

EXEMPLO PAVLI ET BARNABÆ.

Actor. 14. 14. *Viri quid hęc facitis? & nos mortales ſumus, ſimiles vobis homines, annunciantes vobis ab his vanis conuerti ad Deum viuum, qui fecit cælum, & terram, & mare, & omnia quæ in eis ſunt.*

EXEMPLO ANGELI QVI SE OSTENDIT B. Ioanni Apoſtolo.

Apocal. 19. 10. *Et cecidi ante pedes eius vt adorarem eum, & dicit mihi, vide ne feceris: conſeruus tuus ſum, & fratrum tuorum [6] habentium teſtimonium Ieſu. Deum adora, [7] teſtimonium enim Ieſu eſt ſpiritus Prophetię.*

Vide de his fuſius Tomo altero V. Humilitas.

1. *Claritatem &c.*) .i. humanam gloriam, laudes, honores propter me ipſum nõ curo, non accepto, ijs non egeo.

2. *Declinauit.*) Poſtquam ſci. reddidit cæco viſum, à loco illo in quo erat magna multitudo ſe ſubduxit, vt hominum gloriam & honorem fugeret.

3. *Eſt qui quęrat.*) Pater meus qui me faciet ab omnibus gentibus adorari.

4. *Et iudicet.*) Damnando omnes eos qui me ſpreuerint.

5. *Fide.*) Vide V. Gloria cæleſtis cap. vlt. §. 8.

6. *Habentium teſtimonium Ieſu.*) .i. Habentium in ſe ſigna quibus teſtentur ſe eſſe Ieſu, & ipſum Ieſum eſſe verum Dei filium.

7. *Teſtimonium Ieſu eſt Spiritus Prophetiæ.*) .i. Spiritus Prophetiæ qui eſt in te ſicut & in alijs, & quo de Chriſto teſtificaris, eſt quoddam teſtimonium de Ieſu, non enim datur nunc niſi credentibus in Ieſum. Quarè cum tam apertum habeas teſtimonium Ieſu, meritò non patior me adorari abs te.

§. 13. CVR CONTEMNENDI honores.

QVIA BREVIS EORVM MEMORIA.

Eccle. 1. 11. *Non eſt [1] priorum memoria: ſed nec eorum quidem quæ poſtea futura ſunt, erit recordatio apud eos qui futuri ſunt in [2] nouiſſimo.*

1. *Priorum.*) Præteritorum.

2. *Nouiſſimo.*) Extremis temporibus. q.d. ſicut obliuiſcimur præteritorum, ita qui naſcentur poſt nos, noſtras res & alia poſt nos futura obliuiſcentur, oſtendit vanitatem eorum qui honores quærunt, & conantur ijs nomen ſuum ad poſteros propagare.

§. 14. QVIA TRANSITORII.

1 *Diues ſicut flos fœni tranſibit: exortus eſt enim ſol cum ardore & areſecit fœnum, & flos eius decidit, & decor vultus eius deperijt: ita & diues in itineribus ſuis marceſcet.* Iacob. 1. 10. 11.

1. *Diues.*) Vide Verbo Diues cap 3. paragrapho 1.

§. 15. HONORVM INCONSTANTIA & breuitas.

1 *Quod de carcere catenisque interdum quis egrediatur ad regnum: & alius natus in regno, inopia conſumatur. Vidi cunctos viuentes qui ambulant ſub ſole, cum [2] adoleſcente ſecundo qui conſurget pro eo. Infinitus numerus eſt populi omnium qui fuerunt ante eum: & qui poſtea futuri ſunt, [3] non lætabuntur in eo. Sed & hoc vanitas & afflictio ſpiritus.* Eccleſ. 4. 14. 15. 16.

Vide ſupra §. 6.

1. *Quod.*) Supple vidi etiam quod: oſtendit enim hic vanitatem quæ eſt etiam in ipſo regio honore & dignitate.

2. *Adoleſcente ſecundo.*) Vocatur ſecundus quia eſt ſucceſſor Regis defuncti. q.d. omnes eum ſtipant omnes eius gratiam captant.

3. *Non lætabuntur in eo.*) q.d. honor ille non erit perpetuus, nam infiniti fuerunt & erunt qui nihil ſciunt aut curant de eius gloria & honore, quem tamen ille putat aut optat omnibus eſſe notum. Vel *non lætabuntur in eo* .i. qui adoleſcentem hunc ſeneſcentem aut defunctum obliuiſcentur, imo abominabuntur.

§. 16. FACILE AMITTITVR HONOR QVI diuitijs exhibetur.

1 *Qui gloriatur in paupertate, quanto magis in ſubſtantia & qui gloriatur in ſubſtantia, paupertatem vereatur.* Eccli. 10. 34.

1 *Qui gloriatur.*) Vide ſupra §. 4.

§. 17. MAXIMOS HONORES ET DIGNITAtes poteſt ſtatim euertere Deus.

1 *Qui dat, [2] ſecretorum ſcrutatores quaſi non ſint [3] iudices terræ velut [4] inane fecit: Et quidem neque plantatus, neque ſatus, neque radicatus in terra truncus [5] eorum: repente flauit in eos, & aruerunt & [6] turbo [7] quaſi ſtipulam [8] auferet eos.* Iſa. 40. 23. 24.

Vide etiam Iob 36. v. 11. & 12. & ſupra §. 9.

1. Qui

1. *Qui dat.*) Qui facit.

2. *Secretorum ſcrutatores.*) Philoſophos, ſapientes & qui naturæ, diuinæque prouidentiæ arcana rimantur.

3. *Iudices.*) Principes qui iudicant ac moderantur terram.

4. *Inane.*) Nihil eſſe prorſus oſtendit maximè ſi ſecum in potentia comparentur.

5. *Eorum.*) Principum ſci. quorum tam ſtabile putabatur fundamentum, tam erit momentaneus ſplendor & gloria, vt ſimiles videantur arbori non plantatæ, cuius truncus radices non egit.

6. *Turbo.*) Tempeſtas. Intellige Dei iram & vindictam.

7. *Quaſi ſtipulam.*) id eſt, facillimè & citiſſimè.

8. *Auferet eos.*) Significatur eorum honores & principatus ſtatim à Deo euerti poſſe.

§. 18. SÆPE IN IGNOMINIAM DESINIT honor.

Eccli. 20. 11. *Eſt* 1 *propter gloriam* 2 *minoratio.*

Iob. 30. 22. 3 *Eleuaſti me,& quaſi* 4 *ſuper ventum ponens* 5 *eliſiſti me valide.*

Luca 10. 15 *Et tu Capharnaum vſque ad cælum* 6 *exaltata: vſque ad infernum* 7 *demergeris.*

Qui ſe exaltat, humiliabitur.

1. *Propter gloriam.*) Seu honorem per ambitionem quæſitum, ſeu quo quis abuſus eſt.

2. *Minoratio.*) Diminutio honoris, quando Deus tales deponit de ſede & omnium exponit ludibrio.

3. *Eleuaſti.*) Ad honores & mundi proſperitatem, antequam mihi hanc afflictionem immitteres.

4. *Super ventum.*) Loco honoris editiſſimo.

5. *Eliſiſti.*) In extremam calamitatem & ignominiam adduxiſti, quę tantò eſt grauior, quantò fuerat gradus altior.

6. *Exaltata.*) Ob mei præſentiam & frequentia miracula quæ in te feci.

7. *Demergeris.*) Reſpondet punitio peccato: Ignominia & deiectio exaltationi Chryſoſt.

§. 19. NOXII SVNT NONNVNQVAM honores.

Eccl. 8. 9. *Interdum dominatur homo homini* 1 *in malum ſuum.*

1 *In malum ſuum.*) Quia abutitur poteſtate & honore. Quia non eſt aptus ei honori & præfecturæ.

§. 20. INVICEM HONORARE NOS oportet.

Honore inuicem præuenientes. Rom. 12. 11

HOSPITALITAS.
HOSPITALIS.

Vide miſericordię opera.

§. 1. HOSPITALITATEM QVINAM EXERcuerint, Vide tomo altero.

§. 2. MERCES HOSPITALITATIS & dignitas.

Qui recipit vos, 1 *me recipit: & qui me recipit, recipit eum qui me miſit. Qui recipit Prophetam* 2 *in nomine Prophetæ,* 3 *mercedem Prophetæ accipiet, & qui recipit Iuſtum* 4 *in nomine iuſti: mercedem iuſti accipiet.* Matt. 10. 40. 41.

Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi. Eſuriui enim & dediſtis mihi manducare. Sitiui: & dediſtis mihi bibere. Hoſpes eram: & collegiſtis me. Nudus: & operuiſtis me. Matt. 25. 34. 35.

Intrantes in domum ſalutate eam, dicentes pax huic domui: & ſi quidem fuerit 5 *domus illa digna, veniet pax veſtra ſuper eam. Si autem non fuerit digna,* 6 *pax veſtra* 7 *reuertetur ad vos.* Matt. 10. 12. 13.

1. *Me recipit.*) Qui in vobis ſum & loquor.

2. *In nomine Prophetæ.*) Quia Propheta eſt & Doctor.

3. *Mercedem Prophetæ.*) Qualem decet accipere Prophetam, vel iuſtum, aut hos ſuſcipientem. Ita Chryſoſt. qui addit cum eo iuſtitiæ præmia recepturum quem ſuſtentando adiuuit.

4. *In nomine iuſti.*) Vide numero ſecundo ſuprà.

5. *Domus digna.*) .i. amans pacis, Euangelij, pietatis & ſalutis: cuiuſque Dominus, vt ait Hieron. putet maius ſe accipere beneficium hoſpitio vos recipiendo, quam dare.

6. *Pax veſtra.*) Quam optaſtis, ſalutatio Hebræorum erat *pax tecum*, qua omnia precabantur pacifica & proſpera.

7. *Reuertetur ad vos.*) Veſtrum erit meritum optatæ alijs pacis: vobis eueniet quod alijs precati eſtis, & quaſi ab indignis repulſa pax ad vos redibit & ad alium hoſpitem qui dignus ſit ea, deducet.

§. 3. MAGNI BENEFICII LOCO HAbendum, hoſpitio excipere præcones Euangelij.

Matt. 10. 11. *In quacunque ciuitatem aut caſtellum intraueritis, [1] interrogate quis in ea, dignus ſit, & ibi manete donec exeatis.*

1. *Interrogate.*) Fama populi hoſpes eligendus eſt, ne prædicatoris dignitas, ſuſcipientis infamia deturpetur.

2. *Dignus.*) Vide §. 2. n. 5.

§. 4. PÆNÆ EORVM QVI ID FACERE recuſant.

Matt. 10. 14. 15. *Quicunque non receperit vos neque audierit ſermones veſtros: exeuntes foras de domo vel ciuitate [1] excutite puluerem de pedibus veſtris. Amen dico vobis [2] tolerabilius erit terræ Sodomorum, & Gomorrhæorum in die iudicij quam illi ciuitati.*

1. *Excutite puluerem.*) Quaſi impium ob impios incolas: vt oſtendatis vos nihil cum ijs velle habere commune, tanquam iam æternæ maledictioni obnoxijs Auguſt. Et vt hic puluis teſtis ſit, eos accuſans in die iudicij ita Hilar. Vide Actor. 13.

2. *Tolerabilius.*) Quia licet Sodomia ſit grauiſſima in ſpecie libidinis, & ſit contra legem naturæ, eſt tamen tantum contra eam in materia continentiæ: hi autem longè grauius peccabant peccato infidelitatis, inobedientiæ, inhoſpitalitatis, contumaciæ, & rebellionis in Deum contra legem naturalem & diuinam, contra Spiritum Sanctum & gratiam eis clarè & liberaliter oblatam, & tot miraculis confirmatam. Ita S. Hilar. Hiero. Theoph. Beda.

§. 5. HOSPITALITAS COMMENDATVR: vbi & de eius effectis.

Iſa. 58. 7. 8. *Frange eſurienti panem tuum & egenos vagoſque induc in domum tuam: cum videris nudum, operi eum, [1] & carnem tuam ne deſpexeris. Tunc erumpet [2] quaſi manè [3] lumen tuum, & [4] ſanitas tua, citius orietur, & [5] anteibit faciem tuam [6] iuſtitia tua, & [7] gloria Domini [8] colliget te.*

Rom. 12. 14. *Hoſpitalitatem ſectantes.*

Hebræ. 13. 2. *Hoſpitalitatem nolite obliuiſci, per hanc enim latuerunt quidam [9] Angelis hoſpitio receptis.*

1. Petri 4. 9. *Hoſpitales inuicem ſine murmuratione.*

3. Ioan. 8. *Nos debemus ſuſcipere huiuſmodi vt [10] cooperatores ſimus veritatis.*

Vide §. 7.

1. *Carnem tuam.*) Quia proximi carnem pro tua debes habere, amicus enim & proximus alter ego.

2. *Quaſi manè.*) Sicuti ſol manè.

3. *Lumen tuum.*) Proſperitas tua.

4. *Sanitas orietur.*) Adueniet cito ægro corpori.

5. *Anteibit.*) In cælum præcedet.

6. *Iuſtitia.*) Operum, ſeu meritum.

7. *Gloria Domini.*) Quam in cęlo dat electis.

8. *Colliget te.*) Suſcipiet te.

9. *Angelis receptis.*) Vt cōtigit Abraham & Loth, quos putabant eſſe homines.

10. *Cooperatores veritatis.*) Quam illi profeſſi ſunt & adiutores illorum fidei.

§. 6. IN SPECIE COMMENDATVR EPISCOpis hoſpitalitas.

Oportet Epiſcopum eſſe hoſpitalem. 1. Ad Timo. 3. 2.

§. 7. LAVDATVR A B. IOANNE CAIVS ob hoſpitalitate.

Chariſſime fideliter facis quicquid operaris in fratres, [1] & hoc in peregrinos, [2] teſtimonium reddiderunt charitati tuę in conſpectu eccleſiæ, quos benefacies, [3] deducens [4] dignè Deo. Epiſt. 3. Ioan. v. 5. & 6.

1. *Et hoc in peregrinos.*) i. potiſſimum in peregrinos qui ſunt egentes, ignoti, nec habent quod reddant.

2. *Teſtimonium &c.*) Qui de tua charitate locuti ſunt in conſpectu totius Eccleſiæ, narrantes cum magna alacritate impēſa ſibi abs te miſerationis beneficia.

3. *Deducens.*) Datis ſci. in via cibarijs ac ſumptibus ſubminiſtratis.

4. *Dignè Deo.*) Sicut dignum eſt propter Deum cuius ſerui exiſtunt.

HVMILITAS.
HVMILIS.

Vide Iuſtus. Superbia, Honor, Ambitio.

§. 1. ACTVS HVMILITATIS.

[1] Ego murus: & [2] vbera mea ſicut turris, [3] ex quo facta ſum coram eo, quaſi pacem reperiens. Cant. 8. 10.

Ego ſum [4] vermis & non homo: [5] opprobrium hominum & [6] abiectio plebis. Pſ. 21. 7.

Ludam [7] & vilior fiam plus quam factus ſum: & ero humilis in oculis meis: & [8] cum ancillis de quibus locuta es, [9] glorioſior apparebo. 2. Reg. 6. 22.

Quia ſemel cœpi, loquar ad Dominum meum, cum ſim puluis & cinis. Gen. 18. 27.

Qui poſt me venturus eſt [10] fortior me eſt, cuius nō ſum dignus [11] calceamenta portare. Matt. 3. 11.

Matt. 8. 8. *Domine non ſum dignus vt intres ſub tectum meũ: ſed tantum dic verbo, & ſanabitur puer meus.*

Matt. 21. 5. *Dicite [12] filiæ Sion ecce Rex tuus venit tibi manſuetus & ſedẽs ſuper [13] Aſinam & pullum [14] filium ſubiugalis.*

Apoc. 4. 10 *Procidebant [15] viginti quattuor ſeniores ante ſedentem in throno & adorabant viuentem in ſęcula ſæculorum, & [16] mittebant coronas ſuas ante thronum dicentes, Dignus es &c.*

Luca 15. 18. 19. *Pater [17] peccaui in cœlum & [18] coram te: iam non ſum dignus vocari filius tuus: fac me ſicut vnũ de mercenarÿs tuis.*

1. Cor. 15. 8. 9. 10. *Nouiſſimè omnium tanquam [19] abortiuo, viſus eſt & mihi. Ego enim ſum minimus Apoſtolorum: qui non ſum dignus vocari Apoſtolus quoniam perſecutus ſum Eccleſiam Dei, gratia autem Dei ſum, id quod ſum: & gratia eius in me [20] vacua non fuit, ſed abundantius illis omnibus laboraui: non ego autem, ſed gratia Dei mecum.*

2. Cor. 11. 1. *Vtinam ſuſtineretis modicum quid [21] inſipientiæ meæ: ſed & ſupportate me.*

Videndi etiam verſus 16. & 19. eiuſdem capitis & verſus 2. cap. 12.

1. Cor. 4. 10. *Nos [22] ſtulti [23] propter Chriſtum: [24] vos autem prudentes [25] in Chriſto: [26] nos infirmi, [27] vos autem fortes, vos [28] nobiles [29] nos autem ignobiles.*

Vide cætera vſque ad v. 13.

Cor. 4. 13. *Tanquam [30] purgamenta huius mundi facti ſumus omnium [31] peripſema vſque adhuc.*

Ephes. 3. 8. *Mihi omnium [32] ſanctorum minimo data eſt gratia hęc.*

1 Tim. 1. 12. 13. 15. *Gratias ago ei qui me [33] confortauit [34] in Chriſto Ieſu Domino noſtro quia fidelem me exiſtimauit ponens in [35] miniſterio, qui prius [36] blaſphemus fui, & perſecutor & [37] contumelioſus, ſed [38] miſericordiam Dei conſecutus ſum, quia ignorans feci in incredulitate. [39] Fidelis ſermo, & [40] omni acceptione dignus: quod Chriſtus Ieſus venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere: quorum primus ego ſum.*

Prou. 30. 2. 3. [41] *Stultiſſimus ſum virorum, & ſapientia hominũ non eſt mecum. Non didici ſapientiam, & non noui ſcientiam ſanctorum.*

1. *Ego murus.*) Verba ſunt Eccleſiæ Chriſti, eſt autem Eccleſia murus fundatus ſupra firmam petram fidei, bene eleuatus ob ſpei ſublimitatem, bene cohærens per glutinum charitatis.

2. *Vbera.*) Per vbera Eccleſiæ intelligitur doctrina eius qua ſuos reficit, quæ alta eſt ſicut turris, firma eſt & fortis, ſuoſque protegit vt turris.

3. *Ex quo facta ſum.*) q. d. hæc à me non habeo ſed tantum ex quo me recepit in gratiam & amicitiam: ex quo mecum pacem inijt: ante enim hoc tempus vilis eram & deſpecta.

4. *Vermis, non homo.*) Ita factus ſum vilis, ita omnibus hominibus poſtpoſitus, Barabbæ & latronibus, vt vermis videar eſſe potius quam homo.

5. *Opprobrium hominum.*) De quo erubeſcunt homines quaſi de homine dedecoroſo, Petrus namque iurauit ſe non noſſe hominem.

6. *Abiectio plebis.*) Quem etiam plebecula vilis abiecit dicens, non hunc ſed Barabbã.

7. *Vilior fiam.*) Scil. opinione tua.

8. *Cum ancillis.*) Apud ancillas.

9. *Glorioſior apparebo.*) q. d. quod tu vilitatem putas ego gloriam duco.

10. *Fortior.*) Quia ille Deus, & homo, ego homo tantum.

11. *Calceamenta portare.*) .i. viliſſimum aliquod ei miniſterium exhibere. Chryſ.

12. *Filię Sion.*) Ciuibus Hieruſalem. In Siõ erat arx & Regia Dauid.

13. *Aſinam & pullum.*) Apparet ſediſſe ſuper vtrumque viciſſim.

14. *Filium ſubiugalis.*) Supple iumenti .i. Aſinæ.

15. 24 *ſeniores.*) Hi ſunt præcipui quique ſancti tum ex nouo tum ex antiquo teſtamento, qui hac ceremonia profitebantur diuinam maieſtatem omni dignam honore vt ſequitur v. 11.

16. *Mittebant coronas.*) .i. Deo victorias ſuas tribuentes & quicquid boni fecerant, ab ipſo ſe habere confitentes. Andreas Cęſarienſis & Arethas.

17. *Peccaui in cælum.*) .i. Grauiſſimè, ita vt peccata mea quaſi vindictam clament in cælum. Vel *in cælum* .i. in Deum, quem Hebręi nomine cęli ſignificans.

18. *Coram te.*) .i. Contra te.

19. *Abortiuo.*) Abortiui extra tempus naſcuntur, & Paulus extra tempus, Chriſto ſcil. in cælos recepto, natus in Chriſto, nouiſſimus Apoſtolus factus eſt. Chryſoſt. vel quia vi diuina ad fidem quaſi coactus, & violenter renatus eſt, abortiui enim naturæ violentia eijciuntur, vel quia Paulus in conuerſione cæcitate percuſſus eſt, ſicut arbortiui ſæpe ſemimortui & cæci naſcuntur. Ita Anſelm.

20. *Vacua non fuit.*) Bonis operibus, quia vt ſequitur plus alijs laboraui.

21. *Inſipientiæ.*) En humilitatem, quod ſe vocat inſipientem.

22. *Stulti.*) Habemur.

23. *Propter Chriſtum.*) Quem prædicamus crucifixum.

24. *Vos autem prudentes.*) Vobis ſci. videmini.

25. *In Chriſto.*) In Euangelio Chriſti, quia nihil de illo prædicare vel dicere vel audire vultis quod humanæ ſapientię ſtultum videatur, & ita vultis eſſe Chriſtiani, vt prudẽtiam non amittatis ſæculi.

26. Nos

26. *Nos infirmi.*) Qui calumnijs & hoſtibus non reſiſtimus.

27. *Vos fortes.*) Qui potenter aduerſarijs reſiſtitis & eos fortitudine ſæculari reprimitis.

28. *Nobiles.*) Glorioſi, reuerendi.

29. *Nos ignobiles.*) Deſpecti & viles.

30. *Purgamenta.*) Fæces, excremēta, ſordes, vnde Syrus habet tanquam ſtercus.

31. *Peripſema.*) Abiecta ſcobs, ramentum, reſque viliſſimæ quæ abijciuntur & calcantur ab omnibus.

32. *Sanctorum minimo.*) Chriſtianorū quorum ſancta eſt profeſſio & lex.

33. *Confortauit.*) Validum & robuſtum effecit ad id officij.

34. *In Chriſto.*) In fide Chriſti.

35. *Miniſterio.*) Apoſtolatus.

36. *Blaſphemus.*) Blaſphemans nomē Chriſti, maledictis illud inſectans & conuitijs.

37. *Contumelioſus.*) Palam contumelioſè illud expugnans.

38. *Miſericordiam conſecutus.*) Cum potius dignus eſſem morte.

39. *Fidelis ſermo.*) Quod tibi modò ſum dicturus certum eſt atque indubitatum.

40. *Omni acceptione dignus.*) Meretur ab omnibus credi atque acceptari.

41. *Stultiſsimus ſum &c.*) Dicit hæc Salomon ex humilitate, per quam agnoſcit quid ſit ex ſeipſo, & qualis ſit eius ſapientia in cōparatione ad Dei ſapientiam, ad quam collata hominis ſapientia, velut ſtultitia eſt.

§. 2. HVMILITATIS EFFECTA ET FRVctus, *Vide* §.18.

HVMILIVM ORATIO EXAVDITVR.

Iudith. 9. 16. *Humilium & manſuetorum ſemper tibi placuit deprecatio.*

§. 3. HVMILITAS LIBERAT A SVPPLICIIS & pœnis temporalibus.

Vide Ionæ 3. *à v.* 5. *Iudith.* 4. *à v.* 8. 2. *Paralipom.* 32. 26. *&* 33. 12. *&* 34. 26. *&* 3. *Reg.* 21. 29. *& ſæpe alias.*

§. 4. LIBERAT AB OMNI TRIBVLATIOne: Deumque habet inhabitatorem.

Iſa. 57. 15. *Hæc dicit excelſus, & ſublimis* [1] *habitans æternitatem: &* [2] *ſanctum nomen eius in excelſo, &* [3] *in ſancto habitans,* [4] *& cum contrito & humili ſpiritu: vt* [5] *viuificet ſpiritum humilium, & viuificet cor contritorum.*

1. *Habitans æternitatem.*) .i. æternus.

2. *Sanctum.*) Venerabile.

3. *In ſancto habitans.*) In tēplo habitat apud homines.

4. *Et cum contrito & humili.*) Nota Deum eodem dignitatis loco ponere ſpiritum humilem & contritum quo cælum & templū, in illo enim non ſecus habitare dicitur quam in cælo & templo, quæ vt conſtat religione complet, & cæleſtibus donis. Magna ſanè laus inquit Sanchez Spiritus humilis & contriti, vocari quoddam gratum Dei tabernaculum aut ſedes vbi commoretur tanquam in cælo ac templo ſuo.

5. *Viuificet.*) Liberet ab omni malo. Vel *viuificet* .i. vitam largiatur, quia humilis & contriti ſua exiſtimatione mortui ſunt, & ab alijs tales haberi volunt.

§. 5. MERETVR VITAM ÆTERNAM.

Beati pauperes [1] *ſpiritu quoniam ipſorum eſt regnum cælorum.* Matt. 5. 3

Amen dico vobis niſi [2] *conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut paruuli, non intrabitis in regnum cælorum.* Matt. 18

Humiles ſpiritu ſaluabit. Pſ. 33. 19

Vide §. 11. num. 10.

1. *Pauperes ſpiritu.*) .i. Humiles qui ſpiritu ſeu inflatione carent, vulgo enim magnum ſpiritū ſuperbi habere dicuntur. Ita Auguſt. & Glo Interl. & ordinaria.

2. *Conuerſi fueritis.*) A veſtra elatione.

§. 6. DEI FAVOREM CONCILIAT.

Ad quem [1] *reſpiciam niſi ad* [2] *pauperculum, &* [3] *contritum ſpiritu, &* [4] *trementem ſermones meos?* Iſa. 66. 2

Quis ſicut Dominus Deus noſter qui in altis habitat, & humilia [5] *reſpicit* [6] *in cælo &* [7] *in terra.* Pſ. 112. 5

[8] *Excelſus Dominus, & humilia* [9] *reſpicit, & alta* [10] *à longè cognoſcit.* Pſ. 137. 7

1. *Reſpiciam.*) Placatum & beneuolum animum conuertam.

2. *Pauperculū.*) Humilem qui ſua opinione pauperculus eſt & nihil ſe habere fatetur.

3. *Contritum ſpiritu.*) Afflictum ſpiritum.

4. *Trementem ſermones.*) .i. Eos cum tremore & reuerentia ſuſcipientem.

5. *Reſpicit.*) Humilibus adeſt ope ſua, à ſuperbis oculos & auxilium auertit.

6. *In cælo.*) Vbi deteſtatus eſt ſuperbos Angelos, humiles euexit.

7. *In terra.*) Vbi contemptis ſuperbis Pharaone & Saule, Moyſem & Dauidem reſpexit.

8. *Excelſus Dominus.*) .i. licet ſit excelſus.

9. *Reſpicit.*) De proximo, quaſi ad humiles ſe inclinans & deſcendens.

10. *A longè cognoſcit.*) Quia à ſuperbis & altis longè recedit, vel eos longè à ſe proijcit, vt fecit diabolum.

§. ADD-

§. ADD. DEVM HONORAT.
Vide infra §.18.n.22.

§. 7. CHRISTO DOMINO
eſt gratiſſima.

Matt.18.3 *Aduocans Ieſus paruulum ſtatuit eum in medio eorum.*

Cant.8.13 1 *Quæ habitas in hortis,* 2 *amici auſcultant: fac me audire* 3 *vocem tuam.*

Canti.2.1 *Ego ſum lilium* 4 *conuallium.*

1. *Quæ habitas.*] O anima ſancta, quæ mẽte habitas in hortis paradiſi: cuiuſque conuerſatio eſt in cælis.

2. *Amici.*] Angeli ſancti, animæ beatæ.

3. *Vocem tuam.*] Orationem tuam plenam humilitate qua nihil mihi gratius.

4. *Conuallium.*] Non montium, quia delector vallibus .i. humilibus. Fugio montes & ſuperbos.

§. 8. IMPETRAT MIRACVLOSAM
aliorum curationem.

Matt.15.27.28. 1 *Et catelli edunt de micis quæ cadunt de menſa dominorum ſuorum: tunc* 2 *reſpondens Ieſus, ait illi: O mulier, magna eſt* 3 *fides tua: fiat tibi ſicut vis. & ſanata eſt filia eius ex illa hora.*

1. *Et catelli &c.*] q. d. non mereor panem filiorum, aut cum iis ſedere ad menſam, (vide v. præcedenti) ſed tanquam catella contenta ſum micis & reliquiis. Hieron.

2. *Reſpondens.*] Tanta ſcilicet victus humilitate, quæ vt appareret, inquit Chryſoſt. diſtulerat Dominus miraculum.

3. *Fides.*] Præter humilitatem, inſignis erat fides mulieris quæ miraculum quod illa petit, indicat Chriſto eſſe tantum micam vnã, eique tam eſſe facilè id patrare, quam eſt facilè domino è menſa, catulo proiicere micam panis.

§. 9. IMPETRAT GRATIAM.

Iacob.4. *Deus ſuperbis reſiſtit: humilibus autem dat gratiam.*

§. 10. ITEM PRISTINÆ GRATIÆ
reſtitutionem.

Luc.15.22 *Cito proferte* 1 *ſtolam primam & induite illum, & date annulum in manum eius, & calceamenta in pedes eius.*

1. *Stolam primam.*] Vide verbo Peccatum, cap.18. §.6. iubet autem ſtolam primam reddi victus filij humilitate pater, quando audiit hanc humilem eius confeſſionem v.18. Pater peccaui in cælum &c.

§. 11. HVMILITAS VIA EST
ad exaltationem.

1 *Humiliamini ſub potenti manu Dei, vt vos* 2 *exaltet in tempore* 3 *viſitationis.* 1.Pet.5.6.

Gloriam præcedit humilitas. Pro.15.33.

Humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria. Pro 29 23

Qui humiliatus fuerit erit in gloria: & qui 4 *inclinauerit oculos, ipſe ſaluabitur.* Iob 22. 29.

Suſcitat de puluere egenum, & de 5 *ſtercore eleuat* 1.Reg 2.8. 6 *pauperem: vt ſedeat cum principibus, & ſolium gloriæ teneat.*

7 *Sedes ducum ſuperborum deſtruxit Deus, & ſedere fecit* 8 *mites pro eis.* Eccli.10.17

9 *Sapientia humiliati exaltabit caput illius, & in medio magnatorum conſedere illum faciet.* Eccli.11.1

Reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ. Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Luca 1.48

Quicumque humiliauerit ſe 10 *ſicut paruulus iſte, hic eſt maior in regno cælorum.* Matt.18.4.

Qui ſe humiliat, exaltabitur. Depoſuit potentes de ſede, & exaltauit humiles. Luc.18.14.

Vide V. Ambitio §. vlt. & V. Honor, §.3. & V. Amicus cap.1.§.11.n.3.

1. *Humiliamini.*] In illius mandatorum obſeruatione perſeuerantes.

2. *Exaltet.*] In vitam æternam.

3. *Viſitationis.*] Die iudicij, quando viſitabit orbem in iuſtitia.

4. *Inclinauerit oculos.*] Qui geſtus eſt & indicium humilis animi.

5. *Stercore.*] Statui ſordido.

6. *Pauperem.*] Vide ſupra §.5.n.1.

7. *Sedes.*] ſcil. regias & thronos.

8. *Mites.*] Qui iidem humiles.

9. *Sapientia.*] Huius explicationem vide V. Honor §. 3.

10. *Sicut paruulus iſte.*] Vt talis ſit per virtutem, qualis iſte per naturam. Hieron.

§. 12. HVMILIS, IDEM SAPIENS.

Vbi eſt humilitas, ibi & ſapientia. Prou.11.2.

§.13. FACILE DIVINA ADDISCIT.

1 *Declaratio ſermonum tuorum illuminat, & intellectum dat* 2 *paruulis.* Pſalm.118.130.

1. *Declaratio ſermonum tuorum.*] Declarantur autem ſermones ſeu lex Dei, vel ab eo per infuſionem luminis diuini, vel ab aliquo perito doctore.

2. *Paruulis.*] .i. humilibus. Ita Auguſt.

§.14. HVMILI CÆLESTIA REVELANTVR.

1 *Confiteor tibi pater Domine cæli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis:* 2 *Ita pater quoniam ſic fuit placitum ante te.* Matt.11.25.26.

1.*Confiteor.*] .i. laudo te, gratias ago.

2.*Ita pater.*] Græcè ναὶ. .i. certè. Approbantis eſt & explicantis.

§. 15. HVMILES ORBEM SVSTINENT.

1.Reg.2.8. *Domini ſunt* [1] *cardines terræ, & poſuit ſuper eos orbem.*

1.*Cardines.*] .i. columnæ ſeu ſuſtentacula, ſcil. terra ipſa quæ eſt veluti mundi fundamentum. Vel cardines .i. ipſius terræ fundamenta (vt vocat ſcriptura) ſcil. partes in medio ſolidiores quibus reliquæ nituntur, & fortè ſaxeæ. Ita Emmanuel Sà. Per cardines autē quibus terra ſuſtentatur intelligit Hier. & Angelomus, humiles, quia eorum meritis ſtat orbis, vnde ſequitur: *Et poſuit ſuper eos orbem.*

§. 16. PERFECTA HVMILITAS eſt omnis iuſtitia.

Matt.3.15. *Sine modo, ſic enim decet nos implere* [1] *omnem iuſtitiam.*

1. *Omnem iuſtitiam.*] Conſummationem iuſtitiæ in humilitatis perfectione conſtituit. Bernard. ſerm.47.in Cant.in fine. Idem ſer. 42. non longè à fine, dicit omnem impleri iuſtitiam quando quis non tantum maioribus ſe ſubdit, ſed & paribus, ſed & minoribus, quod fecit Chriſtus. Vade & tu ad minorem, inquit, ſi vis in iuſtitia eſſe perfectus, defer inferiori, iuniori te inclinato.

§. 17. VARIA HVMILITATIS effecta ſimul.

Prou.22.4 [1] *Finis* [2] *modeſtiæ* [3] *timor Domini,* [4] *diuitiæ, & gloria & vita.*

1.*Finis.*] Merces.

2.*Modeſtiæ.*] Humilitatis. Eſt enim modeſtia virtus per quam modeſtè quis de ſe ſentit, ac ſubmiſsè ſe gerit.

3.*Timor Domini.*] Quia humilitas ſeu modeſtia perducit hominem ad ſanctè timendum Deum.

4. *Diuitiæ &c.*] Tria hic enumerat quæ maximè deſiderantur ab hominibus.

§. 18. VARIÆ COHORTATIONES AD HVmilitatem, vbi & de eius fructibus.

1.Cor.3.18 *Nemo ſe ſeducat: ſi quis videtur inter vos ſapiens eſſe in hoc ſæculo* [1] *ſtultus fiat vt ſit ſapiens:* [2] *ſapientia enim huius mundi ſtultitia eſt apud Deum.*

Philip.2.3. *Nihil per contentionē neque per inanem gloriam, ſed in humilitate ſuperiores ſibi inuicem arbitrantes.*

[3] *Glorietur diues in humilitate ſua.*

Humiliamini in conſpectu Domini: & exaltabit vos. Iac.4.10.

Subditi eſtote Deo. Iacob.4.7.

[4] *Appropinquate Deo, &* [5] *appropinquabit vobis.* Ibid.v.8.

Adoleſcentes ſubditi eſtote ſenioribus. Omnes autem inuicem humilitatem [6] *inſinuate, quia Deus ſuperbis reſiſtit: humilibus autem dat gratiam.* 1.Pet.5.5.

Diſcite à me quia [7] *mitis ſum & humilis* [8] *corde: & inuenietis requiem animabus veſtris.* Matt.11.29.

Non alta [9] *ſapientes, ſed* [10] *humilibus conſentientes nolite eſſe* [11] *prudentes apud voſmetipſos.* Rom.12.16.

[12] *Hoc ſentite in vobis, quod & in Chriſto Ieſu; qui cum in* [13] *forma Dei eſſet,* [14] *non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo,* [15] *ſed ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens &c.* Philip.2.5 6.

[16] *Humilia valdè ſpiritum tuum, quoniam vindicta carnis impij,* [17] *ignis &* [18] *vermis.* Eccli 7.19

Humiliare Deo, & expecta [19] *manus eius.* [20] *Attende, nè ſeductus in ſtultitiam humilieris.* Eccli.13.9

[21] *Quantò magnus es humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam, quoniā magna potentia Dei ſolius, &* [22] *ab humilibus honoratur.* Eccli.3.20 21.

Cum vocatus fueris, vade, recumbe in nouiſſimo loco: vt cum venerit qui te inuitauit, dicat tibi: Amice aſcende ſuperius, & tunc erit tibi gloria coram ſimul diſcumbentibus. Luc.14.10

[23] *Tu fide ſtas, noli altum ſapere, ſed time.* Rom.11.20.

Induite vos ſicut electi Dei viſcera miſericordiæ, humilitatem &c. Ad Coloſſ.3.12.

Ad eandem hortatur Chriſtus Matth. 18. vſque ad verſum ſextum [24] *tribus* allatis ad id argumentis.

1.*Stultus fiat.*] .i. Humilitatem induat, quæ à mundo ſtultitia habetur.

2.*Sapientia mundi &c.*] .i. Quæ iudicio mūdi eſt ſapientia, ea iudicio Dei eſt ſtultitia.

3.*Glorietur &c.*] .i. Ita gaudeat & glorietur dum floret in ſæculo, vt ſemper quæ ſunt humilitatis & infirmitatis ſuæ magis conſideret, vt non nimium exaltetur in ſeipſo & rebus ſuis.

4 *Appropinquate Deo.*] Per humilitatem.

5.*Appropinquabit vobis.*] Per ſuam gratiam & auxilium.

6. *Inſinuate.*] Demonſtrate, notam facite aliis.

7.*Mitis ſum.*] Moribus, quia nullum lędo. Interl.

8.*Corde.*] .i. mente. q.d. non ſum fictè humilis.

9.*Sapientes.*] .i. Quærentes.

10.*Humilibus conſentientes.*] .i. Humilis cōditionis hominibus vos accommodantes & adiungentes neque eos aſpernantes. Vel *humilibus* poteſt eſſe neutri generis & opponi *altis* .i. humilia & vilia ambite, non alta, fugite honores ſectamini paupertatem, pauperumque conſuetudinem.

11. *Prudentes apud voſmetipſos.*] .i. in veſtra opinione per ſuperbiam vobis placentes. Nè

putetis

putetis veſtra conſilia vobis ſufficere, nec aliorum egere conſilio, neque nimium veſtro iudicio & prudentiæ tribuatis. Chryſ. Theophil.

12. *Hoc ſentite &c.*] Ille ſenſus, ille affectus humilitatis, pacis, charitatis ſit in vobis quē in Chriſto comperimus. Chryſ. vult nos hîc maximè induci ad humilitatem quod per eam fiamus ſimiles Deo.

13. *Forma.*] Natura, ſubſtantia Dei, .i. cum Chriſtus eſſet Deus.

14. *Non rapinam arbitratus eſt.*] Supple, dicere vel attribuere quod ſequitur: *eſſe ſe æqualem Deo.* q. d. Non rapinam putauit ſe facere tribuendo ſibi æqualitatem Dei, quia quod ſibi attribuit, reuera erat, vnde quod erat naturæ non putauit eſſe rapinæ. Auguſt. tract. 17. in Ioannem.

15. *Sed ſemetipſum &c.*] Chryſ. Chriſtus non rapuit, non ambiuit, æqualitatem Dei vt Lucifer, nec vt ſolent raptores, raptum ſtudioſè conſeruauit, ſed potius ſponte quaſi legitimus dominus depoſuit, .i. abſcondit æqualitatem ſeque exinaniuit, .i. ad nihilum ſe redegit factus homo.

16. *Humilia valde.*] Per timorem potentiæ & ſeueræ Dei iuſtitiæ, admodum te Deo ſubmitte: ita vt te ad ei obediendum paratiſſimum ſiſtas.

17. *Ignis.*] Per ignem accipitur pœna omnis extrinſecùs ſæuiens in damnatos.

18. *Vermis.*] Per vermem conſcientiæ remordentem & torquentem, pœna omnis interna.

19. *Manus eius.*] Potentiæ & benignitatis auxilium, quo non deſerit in ſe ſperantes.

20. *Attende &c.*] Monet ne ditiorum ſpecioſis promiſſis decipiantur mortales, ne per ſtultitiam qua ſtultè iis confiſi ſunt & ſperarunt ſe magnos futuros, humilientur, deiiciantur, vileſque & abiecti fiant.

21. *Quantò magnus.*] Græciſmus .i. quanto maior. Menſura humilitatis (inquit Auguſt. l. de ſancta virginitate c. 31.) cuique ex menſura ipſius magnitudinis data eſt, cui eſt periculoſa ſuperbia, quæ ampliùs amplioribus inſidiatur.

22. *Ab humilibus honoratur.*] Quia illi ſe eius potentiam agnoſcere oſtendunt, dum ſe humiliant ſub eo.

23. *Tu fides ſtas.*] Vide V. Fides cap. 2. numero 12.

24. *Tribus.*] Primum eſt v. 3. à pœna de quo ſuprà §. 5. Secundum habetur v. 4. à præmio de quo §. 11. nu. 10. Tertium v. 5. ex conformitate cum Chriſto, *Qui ſuſceperit:* quo verbo ſignificatur genus omne beneuolentiæ & beneficij. *Paruulum talem.* Qui talis eſt moribus, ſimplicitate, innocentia & maximè humilitate, qualis hic paruulus eſt ætate. *Me ſuſcipit,* quia in iis ſum per morũ ſimilitudinē.

§. 19. QVOMODO ACQVIRATVR perfecta humilitas.

1 *Virtus* 2 *in infirmitate perficitur.* 2. Cor. 12. 9

1. *Virtus.*] Humilitas, quæ antonomaſtice dici poteſt virtus, quia aliarum omnium fundamentum.

2. *In infirmitate.*] In doloribus, afflictionibus, paſſionibus, quia hæc inducunt perfectam ſui notitiam qua conſtat humilitas. Ita Bernardus.

§. 20. QVI HVMILIANTVR, DEPRIMUNTUR & deſpiciuntur, habent quo ſe ipſi ſolētur exemplum SS. Apoſtolorum, ac ſancti Pauli maxime.

Puto quod Deus nos Apoſtolos 1 *nouiſſimos* 2 *oſtendit, tanquam morti deſtinatos: quia* 3 *ſpectaculum facti ſumus mundo; &* 4 *Angelis* 5 *& hominibus.* 1. Cor. 4. 9.

Vide aliquot verſus ſequentes. Vide item ſupra §. 1. plura ad idem teſtimonia & exemplum Chriſti num. 4.

1. *Nouiſſimos.*] .i. poſtremos, abiectiſſimos.

2. *Oſtendit.*] Exhibuit tanquam ſontes morti addictos.

3. *Spectaculum.*] Græcè θέατρον. q. d. facti ſumus vt damnati, qui in theatro morituri ab omnibus ſpectantur.

4. *Angelis.*] Facti ſumus ſpectaculum dignæ venerationis & admirationis.

5. *Et hominibus.*] Bonis ſcil. quibus facti ſumus ſpectaculum & exemplum fidei. Fortitudinis & ſanctæ conuerſationis.

§. 21. DE QVORVMDAM FICTA HVMILItate. *Vide verbo Hypocriſis §. 2. & verbo Amicus cap. 2.*

HYPOCRISIS.

HYPOCRITA.

Vide Dolus. Amicus, capite 2. & 3. Intentio.

§. 1. HYPOCRITA QVIBVS SIMILIS? Dæmoni.

1 *Satanas transfigurat ſe in Angelum lucis: non eſt ergo magnum ſi miniſtri eius transfigurentur velut miniſtri iuſtitiæ: quorum finis erit ſecundum opera ipſorum.* 2 Cor. 11. 14. 15.

1. *Satanas.*] Vide V. Dæmon cap. §.

§. 2. SEPVLCHRIS DEALBATIS.

Matt.23.27.28. *Væ vobis Scribæ & Phariſæi, quia ſimiles eſtis ſepulchris dealbatis quę à foris parent hominibus ſpecioſa, intus vero plena ſunt oſſibus mortuorum, & omni [1] ſpurcitia, ſic & vos à foris quidem [2] paretis hominibus iuſti: intus autem pleni eſtis [3] hypocriſi & iniquitate.*

1. *Spurcitia.*] Putredine, fœtore. Gl. Interl.

2. *Paretis iuſti.*] Habitu veſtis, phylacteriis, longa oratione. Idem.

3. *Hypocriſi.*] Quia amore vanæ laudis omnia facitis. Idem.

§. 3. NVBIBVS STERILIBVS.

Pro.25.14. *[3] Nubes & ventus, & pluuiæ non ſequentes, [1] vir glorioſus [2] & promiſſa non complens.*

1. *Vir glorioſus.*] Qui exteriore ſanctimonia quam præ ſe fert gloriatur ſe multa facturum.

2. *Et promiſſa non complens.*] Cum nihil minùs præſtet.

3. *Nubes & ventus &c.*] .i. eſt ſimilis nubi & vento quæ pluuiæ non ſequuntur, quia nubes & ventus promittere ferè ſolent pluuiam, eiſque viſis pluuiam ſolent expectare homines.

§. 4. HYPOCRISIS ACTVS VARII.

Iſaia.32.7 *[1] Fraudulenti [2] vaſa peſſima ſunt: ipſe enim [3] cogitationes concinnauit ad perdendos [4] mites [5] in ſermone mendacij, [6] cum loqueretur pauper iudicium.*

Pſ.139.4. *[7] Acuerunt linguam ſuam ſicut ſerpentis: venenum aſpidum [8] ſub labijs eorum.*

Pſ.34.20.21. *Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur: & in [9] iracundia terræ loquentes, dolos cogitabant, & [10] dilatauerunt ſuper me os ſuũ, [11] dixerunt: euge, euge, [12] viderunt oculi noſtri.*

Pſal.13.3. *[13] Sepulchrum patens eſt guttur eorum, linguis ſuis doloſe agebant, venenũ aſpidum ſub labijs eorum.*

Vide Actor. 5. 1. 2. & infra de hypocriſi Ananiæ & Sapphiræ.

Matt.23.4.5.14.23.24.25.26. *Dicunt & non faciunt: Alligant enim [14] onera grauia & [15] importabilia, & imponunt in humeros hominum: Digito autem ſuo nolunt ea mouere: omnia vero opera ſua faciunt, vt videantur ab hominibus: dilatant enim [16] phylacteria ſua, & [17] magnificant [18] fimbrias: Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ: quia [19] clauditis regnum cælorum ante homines. Vos enim [20] non intratis neque [21] introeuntes [22] ſinitis intrare. Vę vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, quia [23] comeditis domos viduarum [24] orationes longas orantes; propter hoc [25] amplius accipietis [26] iudicium. Vę vobis Scribæ & Phariſæi hypocritę, quia [27] decimatis [28] mentam & anethum & cyminum & reliquiſtis quæ [29] grauiora ſunt legis, [30] iudicium, & miſericordiam & [31] fidem. Hæc oportuit facere, & illa non omittere. Duces cæci [32] excolantes culicem, camelum autem glutientes. Vę vobis Scribæ & Phariſęi hypocritæ: quia mundatis quod [33] de foris eſt calicis & paropſidis: [34] intus autem pleni eſtis rapina & immunditia. Phariſęe cæce munda prius quod intus eſt calicis, & paropſidis, [35] vt fiat id quod de foris eſt, mundum.*

Generatio [37] quæ ſibi munda videtur, & tamen non eſt lota à ſordibus ſuis. Pro.30.12

Vide Romanor. 2. de hypocritis qui aliud dicunt & docent, aliud faciunt ipſi.

Eſt qui [38] nequiter humiliat ſe, & interiora eius plena ſunt dolo. [39] & eſt iuſtus qui ſe [40] nimium ſubmittit à multa humilitate: & eſt qui inclinat faciem ſuam, & [41] fingit ſe non videre [42] quod ignoratum eſt: & [43] ſi ab imbecillitate virium vetetur peccare, ſi inuenerit tempus malefaciendi, malefaciet. Eccli.19.23.24.

[44] Qui dicunt: Recede à me, non appropinques mihi, quia immundus es: iſti [45] fumus erunt in furore meo, [46] ignis tota die ardens. Iſa.65.5.

Abſcondunt [47] odium [48] labia mendacia. Pro.10.18

1. *Fraudulenti.*] Talis eſt omnis hypocrita, qui fraude agit.

2. *Vaſa.*] Inſtrumenta, vel cum Chaldæo opera.

3. *Cogitationes.*] ſcil. fraudulentas.

4. *Mites.*] .i. pauperes.

5. *In ſermone mendacij.*] Sermone fallaci.

6. *Cum loqueretur iudicium.*] Etiã cum pauper iuſta peteret.

7. *Acuerunt.*] Vide V. Detractio c.1. §. 1. & Amicus cap. 2.

8. *Sub labiis eorum.*] Licet externa ſpecie præ ſe ferant amicitiam, neque quicquam minùs velle videantur quam nocere.

9. *Iracundia terræ.*] .i. Terrena, ſeu cordis terreni, & animalis.

10. *Dilatauerunt os.*] Ad mihi inſultandum qui ante verſu 19. blandiebantur & annuebant oculis.

11. *Dixerunt.*] Exultãtes & ſibi mutuò gratulantes, eſt enim *Euge* interiectio lętantis.

12. *Viderunt oculi.*] Quod tantoperè cupiebamus, illũ ſci. in varias incidiſſe calamitates.

13. *Sepulchrum.*] Vide V. Detractio c.1. §.1. & Amicus cap. 2.

14. *Onera.*) .i. præcepta.

15. *Importabilia.*) Portatu difficilia. Vide Actor 15.

16. *Phylacteria.*) Erant membranæ quibus ſcriptam legẽ Phariſæi hypocritæ velut eius exacti obſeruatores geſtabant in fronte & brachiis, malè intelligentes illud Deuter. 6. Ligabis eam &c. Dicta ſunt phylacteria à φυλάττω, .i. conſeruo, quaſi conſeruatoria memoriæ legis Dei.

17. *Magnificant.*) .i. magnas faciunt.

18. *Fimbrias.*] .i. funiculos hyacinthinos de quibus Numer. 15. & Deuter. 22. Eos autem

veſtium extremitatibus appenſos geſtabant, tum ad legis memoriam, tum vt diſtinguerentur habitu à gentilibus.

19. *Clauditis regnum cælorum.*] Quia abſcõditis Chriſti aduentum qui aperit regnum cælorum, & hoc ſimulatione veræ doctrinæ. Item clauditis malo exemplo, & ſcripturarum myſteria & prophetias occultando. Gl. & Remigius.

20. *Non intratis.*] Credendo in Chriſtum.

21. *Introeuntes.*] Incipientes introire .i. credere.

22. *Non ſinitis intrare.*] Derogantes doctrinæ Chriſti, & ſubuertentes quæ de eo ſunt prophetias, eiuſque opera blaſphemantes. Origenes.

23. *Comeditis domos viduarum.*] Spoliatis, exhauritis emungentes eis pecunias.

24. *Orationes &c.*] Vendendo eis cum ſanctitatis ſimulatione longas orationes.

25. *Amplius.*] Grauiùs quam cæteri.

26. *Iudicium.*] Condemnationem.

27. *Decimatis.*] Decimas ſoluitis.

28. *Mentham &c.*] .i. Minimarum rerum, viliorum olerum.

29. *Grauiora.*] Maioris momenti, qualia ſunt quæ ſequuntur.

30. *Iudicium.*] Rectum & iuſtum.

31. *Fidem.*] In Deum & erga homines, ſeu veritatem in promiſſis.

32. *Excolantes culicem &c.*] .i. In minimis diligentes, minima magnificientes, maxima peccata paruifacientes. Metaphora eſt à percolantibus vinum ſi in illud culex inciderit, cum maiora animalia deglutiant.

33. *Deforis eſt calicis.*] Eſt hic metaphora. Hominem intellige per calicem: per id quod foris eſt ſeu partem exteriorem calicis, intelligit corpus & externa.

34. *Intus.*] Per Intus ſeu interiorem partẽ calicis intelligit animam & conſcientiam.

35. *Vt fiat &c.*] Anima enim mundata, etiã externa quæ inde manant, & inde ſuam bonitatem & malitiam hauriunt, mundantur, adeòque omnia ei munda ſunt. Hæc omnia & ſingula non minùs conuenire hypocritis huius temporis tum Eccleſiaſticis, tum ſæcularibus clarius eſt quam vt longiore indigeat explicatione.

36. *Generatio.*] Scil. eſt maximè deteſtanda .i. ſunt homines quidam.

37. *Quæ munda ſibi videtur.*] Quia exteriorem ſpeciem habet virtutis quæ fallit.

38. *Nequiter.*] Malignè, cum id faciat vt minùs ſuſpectus, magis noceat.

39. *Et eſt iuſtus.*] Non quod talis ſit verè, ſed quia talis vult apparere & haberi.

40. *Nimium.*] .i. multum.

41. *Fingit ſe non videre.*] Scil. aliena vitia, fingit ſe ea non obſeruare, cum interim obliquo oculo attentè obſeruet omnia.

42. *Quod ignoratum eſt.*) Sup. ab aliis, vel quod ignoratum homines vellent. Sumitur autem hîc humilitas pro ficta animi demiſſione: Vnde à *multa humilitate* .i. ob magnam demiſſionem ab animi fictione prouenientẽ.

43. *Si ab imbecillitate &c.*) .i. Quod tales hypocritæ non ſtatim noceant, non eſt, quia deeſt voluntas, ſed quia deſunt vires aut opportunitas.

44. *Qui dicunt.*) Aliis quos immundos iudicant, cum ipſi maximè ſint immundi.

45. *Fumus erunt.*) In fumi inanitatem & nigredinem conuertam.

46. *Ignis &c.*) Chaldæus. Vltio eorum in gehenna, vbi ignis.

47. *Odium.*) In corde latens.

48. *Labia mendacia.*) Quibus, ſeu ſermonibus falſis amicitiam ſimulat vt decipiat & noceat.

§. 5. HYPOCRISIS EFFECTVS VArij, vbi ſimul de pœnis hypocritarum.

[1] *Qui annuit oculo,* [2] *dabit dolorem.* Pro.10.10
[3] *Sagitta vulnerans lingua eorum dolum: locuta eſt in ore ſuo pacem cum amico ſuo loquitur, & occultè ponit ei inſidias. Numquid ſuper his non viſitabo, dicit Dominus? aut in gentem huiuſmodi non vlciſcetur anima mea?* Hie.9.8.9
[4] *Diuidet eum,* [5] *partemq; eius ponet* [6] *cum hypocritis, illic erit fletus, & ſtridor dentium.* Matt.24.51.
Lingua fallax non amat veritatem: & [7] *os lubricum* [8] *operatur ruinas.* Pro.26.28
Cor [9] *ingrediens duas vias, non habebit ſucceſſus, &* [10] *prauus corde* [11] *in illis* [12] *ſcandaliſabitur.* Eccli 3.28
[13] *Qui quærit legem,* [14] *replebitur ab ea: &* [15] *qui inſidioſè agit,* [16] *ſcandaliſabitur ab ea.* Eccli.32.29.
Spes hypocritæ [17] *peribit. Non* [18] *ei placebit* [19] *vecordia ſua, & ſicut* [20] *tela aranearum* [21] *fiducia eius. Innitetur ſuper* [22] *domum ſuam, &* [23] *non ſtabit:* [24] *fulciet eam, &* [25] *non conſurget.* Iob.8.13.14.15.
[26] *Congregatio hypocritæ* [27] *ſterilis.* Iob.15.34.
Hoc ſcio à principio, ex quo poſitus eſt homo ſuper terram. Quod laus impiorum breuis ſit, & gaudium [28] *hypocritæ ad inſtar* [29] *puncti. Si aſcenderit* [30] *vſque ad cælum ſuperbia eius, & caput eius nubes tetigerit:* [31] *Quaſi ſterquilinium in fine perdetur: & qui eum viderant: dicent vbi eſt: Velut* [32] *ſomnium auolans non inuenietur,* [33] *tranſiet ſicut viſio nocturna.* Iob.20.4.5.6.7.8.
Animæ [34] *doloſæ* [35] *errant in peccatis.* Pro.13.13
[36] *Quæ eſt ſpes hypocritæ ſi auarè rapiat,* [37] *& non liberet Deus animam eius? numquid Deus audiet clamorẽ* [38] *eius cum venerit ſuper eum anguſtia? aut poterit in omnipotente* [39] *delectari, aut inuocare Deum omni tempore?* Iob 27.8.9.10.

V. §. 10. maximè pro pœnis hypocritarum.

1. *Qui annuit oculo.*] Hypocrita qui oculorum nutibus amicitiam ſimulat, qui fraudulenter cum aliquo agit, & pacem fingit.

2.*Dabit dolorem.*] Pœnas dabit ſuæ hypocriſis.

3.*Sagitta.*] Velut ſagitta.

4.*Diuidet.*] Separabit eum à ſua familia & contubernio.

5.*Partem ponet.*] Locum ei dabit.

6.*Cum hypocritis.*] Cum impiis, cum iis qui ad oculum tantum ſeruiunt: In prouerbiis paſſim hypocrita ſumitur pro impio: quia aliud agit quam profitetur ſeu quam præ ſe ferat.

7. *Os lubricum.*] Blandis qui vtitur verbis quibus cordis tegit malitiam.

8.*Operatur ruinas.*] Tum ſibi tum aliis cauſa eſt perditionis, ſeque & alios in multa mala præcipitat.

9.*Ingrediens duas vias.*] Talis eſt hypocrita qui exterius Deo videtur ſeruire, interius plenus eſt iniquitate: Item exterius amicitiā ſimulat, intus plenus eſt dolo.

10. *Prauus corde.*] Ipſe ille hypocrita qui prauo & peruerſo eſt corde.

11.*In illis.*] Sup. duabus viis.

12.*Scandalizabitur.*] Offendiculum patietur atque ruinam.

13. *Qui quærit legem.*] Qui ex animo ſtudet ſcire & facere legem Dei.

14. *Replebitur ab ea.*] Quia perfecta voluntatis Dei cognitione donabitur, & propter obſeruationem legis, multis bonis à Deo cumulabitur.

15.*Qui inſidioſè agit.*] In ſtudio ſci. pietatis, ſimulans ſe quærere legem vt ſe hominibus accommodet aut ob prauum aliquē finem.

16.*Scandalizabitur ab ea.*] Ruinam & offendiculum patietur, quia nihil ei proderit ſtudium legis, ſed ipſa lex ei erit occaſio maioris condemnationis.

17.*Peribit.*] Nullam habebit ſtabilitatem, breui deficiet. *Vide verſum præcedentem.*

18.*Ei.*] Supple Deo.

19.*Vecordia ſua.*] .i. Eius, ſcil. hypocritæ. diſplicebit Deo eum tam eſſe vecordem & inſipiētem, vt rebus nihili bonum infinitum poſtponat.

20. *Tela aranearū.*] Quæ licet magno texta labore ſubitò diſſipatur minimo vento.

21. *Fiducia eius.*] Omnia in quibus confidebat.

22. *Domum.*] Et omnia ea quæ in domo poſſidet, liberos, amicos, diuitias.

23.*Non ſtabit.*] Cito cadent omnia illa.

24. *Fulciet eam.*] Conabitur quidem dum viuet eam ſtabilire.

25.*Non conſurget.*] Non poterit eam erigere, aut eo ſtatu collocāre vt firma ſit & ſtabilis.

26. *Congregatio hypocritæ.*] Bona ab eo congregata, vt diuitiæ &c. vel bona opera quæ videtur oculis hominum congregaſſe.

27.*Sterilis.*] Quia nec diuitiæ ei fructum afferēt, at deuaſtabuntur cum eo omnia eius bona, nec bona opera proderunt, quia nullius pretij erunt apud Deum, eo quod facta ex hypocriſi & non pura intentione.

28.*Hypocritæ.*] Qui verè Dei timorem nō habent, ſed pietatem exterius mentiuntur.

29. *Puncti.*] Tum quia in ſe breuiſſimum eſt eorum gaudium & gloria: tum quia collata cum æternitate, eſt tantum inſtar puncti.

30. *Vſque ad cælum.*] .i. ad altiſſimum aliquem gradum dignitatis.

31. *Quaſi ſterquilinium.*] Quando in morte vertetur in putredinem & corruptionem.

32.*Somnium.*] Aliquod magnificum, quod dum verſatur in illo animus ſomniantis magnum aliquid videtur eſſe, at vbi experrectus fuerit, hominem relinquit illuſum.

33.*Tranſiet &c.*] Eſt repetitio eiuſdem.

34.*Doloſæ.*] Quales ſunt hypocritarum.

35.*Errant.*] Seducuntur, quia ſci. excidunt ſpe ſua, cumque ſua hypocriſi varia quærant bona humana, diuitias, laudem &c. his omnibus fruſtrantur.

36.*Quæ eſt ſpes.*] .i. Quæ ſpes veræ vtilitatis & ſalutis.

37. *Et non liberet &c.*] .i. Cum certum ſit Deum non liberaturum eum à morte æterna.

38.*Eius.*] Qui prius nunquam eum orauit ex corde, neque nunc id facit niſi timore, idque ex ficto corde.

39. *Delectari.*] Cuius omne gaudium fuit in terrenis.

§. 6. HYPOCRISIS TANDEM detegitur.

1 *Si ab imbecillitate virium vetetur peccare, ſi inuenerit tempus malefaciendi, malefaciet.* Eccli.19.25.

Nihil eſt opertum quod non reuelabitur; & occultum quod non ſcietur. Matt.10.26.

Qui operit odium [2] fraudulenter, [3] reuelabitur malitia eius [4] in concilio. Prou.26.26.

[5] *Diuitias, quas deuorauit, [6] euomet, & de ventre illius extrahet eas Deus.* Iob 20.15.

Qui [7] ambulat ſimpliciter, [8] ambulat confidenter: [9] qui autē deprauat vias ſuas, [10] manifeſtus erit. Prou.10.9.

Vide verbo Iudicium extremum.

1.*Si ab &c.*] Vide ſupra §.4. n.43.

2. *Fraudulenter.*] Ad fraudandum & decipiendum.

3.*Reuelabitur malitia.*] Licet ad tempus lateat, tamen ex quibuſdam indiciis, dictis, & factis agnita manifeſtabitur.

4.*In concilio.*] Conſeſſu iudicum, aut cœtu populi, vt ibi redarguatur & puniatur. Poteſt etiam accipi de concilio ſanctæ Trinitatis & ſanctorum, Angelis eam malitiam apud Deum & ſanctos deferentibus:

ſed omnium maximè de vltimo iudicio accipi poteſt, quando coram toto mundo manifeſtabitur talis malitia.

5. *Diuitias quas deuorauit.*] Loqui Iob de hypocrita patet ex verſu 4. & 5. Dicitur autem diuitias deuoraſſe, quia eas affectu inſatiabili per fas & nefas corrogauit.

6. *Euomet.*] Quia ijs priuabitur à Deo palàm, vt ſequitur.

7. *Ambulat ſimpliciter.*] .i. qui viuit innocenter & ſine dolo.

8. *Ambulat confidenter.*] .i. viuit ſecurè tutò & cum bona ſpe bonorum, quia innocentia tutum facit hominem à malis quæ iuſtitia tum humana, tum diuina infert peccantibus.

9. *Qui deprauat vias.*] Qui prauas ſectatur vias & actiones, qui in ſuis actibus ſubdolè ſe gerit, fictione & hypocriſi vtens ad fallendum.

10. *Manifeſtus erit.*] Etiam in hoc mundo, ſed infallibiliter in futuro. Oſtenditur autem talem non ambulare confidenter, quia licet ob hypocriſim lateat eius prauitas, tamen tandem deprehendetur.

§. 7. QVIBVS MODIS DETEGATVR.

Eccli. 19. 26. 27. [1] *Ex viſu cognoſcitur vir, & ab occurſu faciei cognoſcitur ſenſatus. Amictus corporis, & riſus dentium, & ingreſſus hominis enuntiant de illo.*

1. *Ex viſu.*] Vide V. Facies §. 1.

§. 8. ODIT DEVS HYPOCRITAS.

Pro. 11. 20 *Abominabile Domino* [1] *cor prauum, &* [2] *voluntas eius in ijs, qui* [3] *ſimpliciter ambulant.*

Sap. 1. 5. *Spiritus ſanctus* [4] *diſciplinæ effugiet fictum.*

Iob. 13. 16. *Non veniet in conſpectu eius omnis hypocrita.*

Iob 36. 13. *Simulatores, & callidi prouocant iram Dei, neque clamabunt cum* [5] *vincti fuerint.*

Luc. 16. 15 *Vos eſtis qui iuſtificatis vos coram hominibus: Deus autem nouit corda veſtra, quia quod hominibus* [6] *altum eſt, abominatio eſt ante Deum.*

Ioan. 4. 24 *Spiritus eſt Deus: & eos, qui adorant eum,* [7] *in ſpiritu, &* [8] *veritate oportet adorare.*

1. *Cor prauum.*] Vide ſupra §. 6. nu. 9.

2. *Voluntas.*] .i. beneplacitum.

3. *Simpliciter ambulant.*] Qui in conuerſatione ſua ſunt ſinceri, non ficti, non duplices.

4. *Diſciplinæ.*] A quo omnis bona diſciplina & doctrina.

5. *Vincti fuerint.*] In maximas aliquas calamitates inciderint, ita vt etiam ligati iaceãt.

6. *Altum.*] Admirabile, magnum. Iuſtitia Phariſæorum plebi erat alta & admiranda, at Deo abominabilis, quia religioſi erant in externis ceremonijs, cor autem eorum erat plenum auaritia, hypocriſi, ſuperbia.

7. *In ſpiritu.*] Cultu verè ſpirituali fidei, ſpei, caritatis & aliarum virtutum.

8. *Veritate.*] Non fictè & hypocriticè, at verè.

§. ADDIT. QVOMODO OMNIBVS exoſi hypocritæ.

Vide ſupra §. 4. numer. 36.

Vide ſupra §. 4. numer. 36.

§. 9. QVERITVR DEVS SE FICTE coli ab hypocritis, ijſque minatur

Eo quod [1] *appropinquat populus iſte ore ſuo, & labijs ſuis glorificat me, cor autem eius longe eſt à me, &* [2] *timuerunt me mandato hominum, & doctrinis. Ideo ecce ego addam, vt admirationem faciam populo huic miraculo grandi, & ſtupendo: peribit enim ſapientia à* [3] *ſapientibus eius, &* [4] *intellectus prudentium eius abſcondetur.* Iſa. 29. 13. 14.

Quod idem repetitur Matth. 15. 8. & Marci 7. 6.

[6] *Circumdedit me* [7] *in negatione* [5] *Ephraim, & in dolo domus Iſrael,* [8] *Iudas autem teſtis* [9] *deſcendit cum Deo,* [10] *& cum ſanctis fidelis.* Oſee 11. 12.

1. *Appropinquat ore.*] Honorat me nudo ac vacuo verborum ſono.

2. *Timuerunt &c.*] i. colunt me non iuxta id quod à me præceptum eſt, ſed iuxta id quod homines ſuo potius adducti ſpiritu, quam afflati diuino, præſcripſere.

3. *Sapientibus.*] Qui aſſiduè verſant ſcripturarum myſteria.

4. *Intellectus prudentium abſcondetur.*] .i. abſcondam lucem ab ijs qui populi ſunt Doctores & oculi, ita vt in aperta ſemita veritatis pueriliter offendant, & in luce pluſquam meridiana cæcutiant.

5. *Ephraim.*] Eſt nominatiui caſus .i. Ephraimitæ, ita vocat decem tribus, quas ſtatim vocat *domus Iſrael.*

6. *Circumdedit me.*] Accedebant & me colere velle videbantur.

7. *In negatione & dolo.*] i. eorum cultus non fuit niſi negatio, non autem cultus, quia ſimul colebant ſua idola. Non fuit inquam cultus ſed dolus & hypocriſis.

8. *Iudas autem teſtis.*] Iudæ tribus non ita fecit, ſed verbis & operibus teſtificans me eſſe Deum reliquit idola.

9. *Deſcendit cum Deo.*] Iacentes Dei partes ſequutus eſt & neglectas à decem tribubus.

10. *Et cum ſanctis fidelis.*] Permanens in Dei ſeruitute cum prophetis & patriarchis & veris Dei ſeruis.

§. 10. VETATVR HYPOCRISIS.

1. Pet. 2. 11 *Deponentes igitur omnem malitiam, & omnem dolum, & ſimulationes, & inuidias, & omnes detractiones.*

Iacob 4. 8. [1] *Emundate manus, peccatores: & purificate corda* [2] *duplices animo.*

Eccli. 1. 36 37. 38. 39. 40. *Ne ſis* [3] *incredibilis timori Domini, & ne acceſſeris ad illum* [4] *duplici corde.* [5] *Ne fueris hypocrita in conſpectu hominum, &* [6] *non ſcandalizeris* [7] *in labijs tuis.* [8] *Attende in illis ne forte* [9] *cadas, &* [10] *adducas animæ tuæ inhonorationem, & reuelet Deus* [11] *abſconſa tua, & in medio* [12] *ſynagogæ* [13] *elidat te. Quoniam acceſſiſti malignè ad Dominum, & cor tuum plenum eſt dolo, & fallacia.*

Sapien. 1. 1 *Sentite de Domino* [14] *in bonitate, & in* [15] *ſimplicitate cordis quærite illum.*

1. *Emundate manus.*] Opera praua abijcientes.
2. *Duplices animo.*] Secundum ſpeciem Deo, ſecundum veritatem carni, mundo, dæmoni, peccato ſeruientes.
3. *Incredibilis.*] Incredulus, ne diffidas te, cum in difficultatem aliquam incideris, ab eo protegendum per timorem Domini, ſed bene ſpera te ab eo ſeruandum, ſicut Dei timor monet ſperandum.
4. *Duplici corde.*] Ita vt videaris ei velle obedire, id tamen ex animo non facias.
5. *Ne fueris hypocrita &c.*] Sic ſcilic. vt tua ſimulatione id agas vt videaris hominibus timens Deum.
6. *Et non ſcandalizeris.*] .i. neque tibi ruinæ & perditionis cauſa fias.
7. *In labijs tuis.*] Teipſum extollendo, aut orando ſolum labijs, mente interim à Deo auerſa.
8. *Attende in illis.*] Vide quid dicas, quid preceris.
9. *Cadas.*] In multa mala. Item ab ea altitudine quam tibi vendicaſti, & à bona exiſtimatione quam tua hypocriſi tibi peperiſti.
10. *Adducas inhonorationem.*] Pro appetita gloria, incidas in ignominiam & dedecus.
11. *Abſconſa tua.*] Vitia quæ tam ſtudioſè occultaſti.
12. *Synagogæ.*] Congregationis frequentis & numeroſæ, in qua honoratus eras.
13. *Elidat.*] Deijciat.
14. *In bonitate.*] i. bene. Vel illum eſſe bonum.
15. *Simplicitate.*] Sinceritate, non duplici & ficto animo vt hypocritæ.

§. 11. MAXIME DEDECET SENES.

Non enim ætati noſtræ dignum eſt, inquit fingere: vt multi adoleſcentes, arbitrantes Eleazarum nonaginta annorum tranſiſſe ad vitam alienigenarum, & ipſi propter meam ſimulationem, & propter modicum corruptibilis vitæ tempus decipiantur, & per hoc maculam, atque execrationem meæ ſenectuti conquiram. 2 Macha. 6. 24. 25.

§. 12. DILIGENTER SIBI CAuendum ab hypocritis.

Non omnem hominem inducas in domum tuam: multæ enim ſunt inſidiæ doloſi. Eccli. 11. 31

IACTANTIA.

V. Superbia. Lingua. Gloria. Laus.

§. 1. IACTANTIÆ EFFECTVS.

Qui ſe iactat, & [1] *dilatat,* [2] *iurgia concitat, qui verò ſperat, in Domino ſanabitur.* Pro. 28. 25

1. *Dilatat.*] Per ſuperbiam animum ſuum expandens ad honores.
2. *Iurgia concitat.*] Quia non patitur quemquam ſibi præferri aut æquari: indignatur cum non afficitur deſiderato honore, alioſque contra ſe excitat, qui non ferunt eius ſuperbiam.

§. 2. PÆNÆ.

Diſperdat Dominus vniuerſa labia doloſa, & [1] *linguam magniloquam.* Pſ. 11. 4.

Auferam de medio tui [2] *magniloquos ſuperbiæ tuæ, &* [3] *non adycies exaltari amplius in monte ſancto meo.* Sopho. 3. 11

Dicentes ſe eſſe ſapientes ſtulti facti ſunt. Rom. 1. 19.

1. *Linguam magniloquam.*] Superbè ſe iactantem.
2. *Magniloquos ſuperbiæ tuæ.*] Superbos & elatos magiſtros tuos quib⁹ tu ſuperbiebas.
3. *Non adycies exaltari &c.*] Non gloriaberis amplius quod habeas templum Dei.

§. 3. VETATVR.

Nolite multiplicare loqui [1] *ſublimia gloriantes. Recedant vetera de ore veſtro.* 1. Reg. 2. 3.

[2] *Superbiam numquam in tuo* [3] *ſenſu, aut in tuo verbo dominari permittas: in ipſa enim initium cœpit omnis perditio.* Tobia 4. 14.

Laudet te alienus, & non os tuum, extraneus, & non labia tua. Prou. 27. 2

1. *Sublimia.*] .i. ſuperba.

2. *Superbiam.*] Sub qua iactantia continetur.

3. *Senſu.*] Mente.

IDOLOLATRIA.

V. Auaritia. Fides.

Quæcumque de ea dicentur, licebit ferè omnia accipere etiam de ſpirituali .i. de quocunque peccato mortali.

§. 1. IDOLA VANA SVNT, NVLliuſque poteſtatis, nihil nouerunt, nihil ſentiunt &c.

Iudic. 6.31. *Numquid vltores eſtis Baal vt pugnetis pro ipſo? qui aduerſarius eſt eius, [1] moriatur antequam lux craſtina veniat: ſi Deus eſt, vindicet ſe de ipſo, qui ſuffodit aram eius.*

Pſ. 113.4.5 6 7. *Simulacra gentium, argentum & aurum opera manuum hominum. Os habẽt, & non loquentur, oculos habent, & non videbunt, aures habent, & non audient, nares habent, & non odorabunt, manus habent, & non palpabunt: pedes habent & non ambulabunt: non clamabunt in gutture ſuo.*

Iſa. 44.9. *[2] Plaſtæ idoli omnes [3] nihil ſunt, & [4] amantiſſima eorum non proderunt eis: [5] ipſi ſunt teſtes eorum, [6] quia non vident neque intelligunt, [7] vt confundantur.*

Vide etiam verſus aliquot conſequentes. Nihil frequentius occurrit maxime in prophetis, quam hæc idolorum vanitas. Vide prętet cęteros Baruch caput 6.

Vide item Sapientiæ caput 13. & 14.

1. *Moriatur.*] Non per iudicem ſed per ipſum Baal ſi Deus eſt, quia poterit ſe vindicare, vt ſequitur.

2. *Plaſtæ.*] Formatores, ex quacunque materia fingant idolum.

3. *Nihil ſunt.*] Atque adeo artis ſuæ figmẽto, diuinitatem conciliare non poſſunt.

4. *Amantiſſima eorum.*] Idola ab ijs ſummè dilecta.

5. *Ipſi ſunt teſtes eorum.*] Ipſi plaſtę teſtabuntur ſi vera fateri valent.

6. *Quia non vident &c.*] Oculis omnino carere quibus videre poſſint, & nihil illis eſſe mentis vt intelligant.

7. *Vt confundantur.*] Vnde meritò eos pudedere deberet.

§. 2. VNDE SVMPSIT INITIVM, quaue inuenta occaſione idololatria.

Vide Sapientiæ 14. verſu 14. & 15. & §. ſequenti.

§. 3. IDOLOLATRIÆ effecta.

Initium [1] fornicationis eſt [2] exquiſitio idolorum, & [3] adinuentio illorum [4] corruptio vitæ eſt. Sap. 14.12.

1. *Fornicationis.*] Idololatriæ, nam licet anima quouis ſcelere diſiungatur à Deo ſponſo ſuo, atque adeo fornicationem aut adulterium committere dicatur: id tamen maximè ijs conuenit qui idolis diuinitatem tribuunt, & cultum Deo debitum dęmonibus exhibent.

2. *Exquiſitio idolorum.*] .i. excogitatio & inuentio ſimulacrorum.

3. *Adinuentio illorum.*] Poſtquam inuenta ſunt.

4. *Corruptio vitæ.*] Statim orta eſt vitæ corruptela, dum vita pura & integra hominum, in varia eſt diſtracta flagitia quæ hoc capite enumerantur.

§. 4. EIVS OCCASIO GVLA.

Surgentes mane [1] obtulerunt holocauſta, & hoſtias pacificas, & ſedit populus [2] manducare & bibere, & [3] ſurrexerunt ludere. Exo. 32.6.

1. *Obtulerunt.*] Scil. vitulo aureo.

2. *Manducare.*] De immolatis idolo.

3. *Surrexerunt ludere.*] Cantare & choreas ducere in venerationem idoli quod pertinet ad idololatriam.

§. 5. POENÆ IDOLOLAtrarum.

Maledictus homo qui facit ſculptile, & conflatile abominationem Domini, opus manuum artificum, ponitque illud in abſcondito, & reſpondebit omnis populus, & dicet, Amen. Deu. 7.27 15.

[1] Confundantur omnes qui adorant ſculptilia: & qui gloriantur in ſimulachris ſuis. Pſ. 96.7.

[2] Confundantur confuſione, qui confidunt in ſculptili, qui dicunt conflatili: vos dij noſtri. Iſa. 42.17

Vide Fuſius Deuteronom. 4. 25. & 13. 6. & ſæpe alias, quæ parum eſſe poſſunt vſui Chriſtianis, niſi ſumpta in ſenſu ſpirituali, vt etiam ante monuimus.

1. *Confundantur.*] .i. confundentur ſcilic. in die iudicij quando cognoſcẽt idolorum vanitatem, & eorum inhabitatores fuiſſe dæmonia cum quibus æternum damnabuntur.

2. *Confundantur confuſione.*] .i. vehementiſſimè confundentur.

§. 6. VETATVR IDOLOLATRIA, SEXCENTIS locis, è quibus hæc paucula.

Exo.20.23 *Non facietis deos argenteos, nec deos aureos facietis vobis.*

Pſ.80. 10. *Non erit in te [1] Deus recens, neque adorabis Deum alienum.*

1.Ioan. 5. 21. *Filioli cuſtodite vos à ſimulachris.*

Vide Exod.23.24.& 34.14. Leuitic.19. 4. Deuteron. 4.15.& 16.21.& Iſa.40.18.& aliàs frequentiſſimè.

1.*Deus recens.*] Quem non coluerunt patres tui,ſed nuperrimè introductus.

§. 7. GRAVISSIME QVERITVR DEVS SE deſeri, falſoſque deos ſe contempto coli.

Ierem. 2. 10.11.12. *Tranſite ad [1] inſulas Cethim, & videte: & in [2] Cedar mittite & conſiderate vehementer: & videte [3] ſi factum eſt huiuſcemodi. Si mutauit gens deos ſuos,& certe ipſi non ſunt dij: populus vero meus mutauit [4] gloriam ſuam in idolum. [5] Obſtupeſcite cæli ſuper hoc,& [6] portæ eius deſolamini vehementer,dicit Dominus.*

1.*Inſulas Cethim.*] Ad omnes tranſmarinas gentes.

2.*Cedar.*] Arabiam cedream.

3. *Si factum eſt huiuſcemodi.*] Si tam impiè ſe habuerunt cum dijs ſuis vt vos mecum.

4.*Gloriam ſuam.*] Deum qui eos glorioſos reddebat.

5.*Obſtupeſcite cœli.*] Quia certè piaculum eſt hoc,ipſi cœlo ſtupendum.

6. *Portæ deſolamini.*] More deſolatorum mæſtitiam indicate,Septuaginta. Inhorreſcite. Alij : date pluuias quaſi lachrymas teſtes doloris. Alij: ciete tempeſtates præ ſtupore tanti flagitij.

IEIVNIVM.

V. Temperantia. Gula.

§. 1. QVÆ OBSERVANDA, QVÆ cauenda ieiunanti.

Matt.6.16 17.18. *Cum ieiunatis nolite [1] fieri ſicut hypocritæ triſtes: [2] exterminant enim facies ſuas vt appareant hominibus ieiunantes: amen dico vobis quia receperunt mercedem ſuam. Tu autem cum ieiunas [3] vnge caput tuum, & faciem tuam laua. Ne videaris hominibus ieiunans ſed patri tuo qui eſt in abſcondito, & pater tuus qui videt in abſcondito,reddet tibi.*

1.*Fieri triſtes.*] .i. vultu præferentes triſtitiam,ſeu tetrici.

2.*Exterminant.*] Mutant naturalem vultus ſtatum ſeu ſpeciem pallore affectato & ſeueritate, ſeu extra terminos naturalis diſpoſitionis trahunt.

3. *Vnge caput.*] Faciem laua. Eſt metaphora .i. vultus lætitia diſſimula ieiunium tuum. Iudęi enim vnguenta adhibebant lætitiæ tēpore,in mæſtitia vero ijs abſtinebant.

§. 2. QVANDO ADHIBENDVM IEIVNIVM. Tempore afflictionis.

Ego autem cum mihi moleſti eſſent induebar cilicio, [1] humiliabam in ieiunio animam meam, & [2] oratio mea in ſinu meo conuertetur. Pſ.34.13.

Cuius quidem rei exempla creberrima ſunt in ſacris litteris.Iudicum 20.26.1 Reg.7. 7.& 12.16.2.Paral.20.1.Eſdræ 8.21.2. Eſdræ 1.4. Eſther 4.Iudith 4. 8. Ionę 3.7. Hier.3. 6. 9. Daniel.10.3.Tob.3.10.& alibi.

1.*Humiliabam.*] Affligebam.

2.*Oratio conuertetur.*] Si minus eis profuerit oratio mea pro eis, ad me tamen cum fructu redibit.*Vide Matt.*10.

§. 3. ADHIBENDVM ETIAM IN GRAVIBVS ſerijſque ac potiſſimum ſpiritualibus negotijs.

[1] Miniſtrantibus [2] illis Domino, & ieiunantibus, dixit ſpiritus ſanctus: Segregate mihi Saulum, & Barnabam ad [3] opus, ad quod aſſumpſi eos. Tunc [4] ieiunantes,& orantes,imponenteſque illis manus,dimiſerunt illos. Actor.13. 2.3.

Cum [5] conſtituiſſent illis per ſingulas eccleſias preſbyteros,& oraſſēt, cum ieiunationibus commendauerunt eos Domino,in quem crediderunt. Actor.14. 22

1.*Miniſtrantibus.*] .i. ſacrificium Miſſæ celebrantibus. Græcè λειτουργούντων, vnde λειτουργία Miſſę ſacrificium.

2.*Illis.*] Vide initium capitis.

3.*Ad opus.*] ſc. Apoſtolatus.

4.*Ieiunantes, orantes, imponentes manus.*] .i. poſtquam ieiunaſſent,oraſſent,impoſuiſſentque eis manus .i. Epiſcopos eos creaſſent. Ita Leo Papa Chryſoſt.Salmeron.

5.*Conſtituiſſent.*] Ordinaſſent.

§. 4. IEIVNII EFFECTA ET FRVCTVS. Vide loca citata §.2.& infra §.7.& Hier.35.14. de ieiunio Rechabitarum quam id Deo placuit.

Hoc genus non eijcitur niſi per orationem & ieiunium. Matt.17. 20.

Vide etiam Iſa. 58.à v.7.fere ad finem vſque: quæ magnifica promiſſa etiam referenda ſunt ad præcedentes verſus, quibus commendatur verum ieiunium. Eorum explicationem Vide V.Hoſpitalitas §.5.

§. 5. IEIVNIO PRÆFERTVR DEI cultus & opera pietatis.

1.Tim. 4. 8. 1 *Corporalis exercitatio* ² *ad modicum vtilis eſt:* ³ *pietas autem ad omnia vtilis eſt,* ⁴ *promiſſionem habens vitæ,quæ nunc eſt & futuræ.*

1. *Corporalis exercitatio.*] Ieiunium, omniſq; caſtigatio corporis.

2. *Ad modicum vtilis eſt.*] .i. parum valet, parui eſt momenti ſi cum pietate comparetur.

3. *Pietas.*] Dei cultus,compaſſio erga proximum.

4. *Promiſſionem habens &c.*] Habetur illa promiſſio Matt. 6. Quærite primùm regnum Dei &c. qua promittuntur bona vitæ præſentis & futuræ. Et licet pij ſępe ſint pauperes, tamen Deus eos compenſat in hac vita cæleſtibus ſolatijs,& poſtea æternis pręmijs, ſicut ſi quis promiſit aureum vnum, ſatisfacit ſi det equum. Ita D. Th.

§. 6. NON PLACENT DEO IEIVnia cum vitioſè viuitur:& quale ſit verum ieiunium.

Iſa. 58. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 1 *Rogant me iudicia iuſtitiæ: appropinquare Deo* ² *volunt. Quare ieiunauimus, & non aſpexiſti: humiliauimus animas noſtras, &* ³ *neſciſti, ecce in die ieiunij veſtri inuenitur voluntas* ⁴ *veſtra, & omnes debitores veſtros* ⁵ *repetitis. Ecce* ⁶ *ad lites & contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impiè. Nolite ieiunare ſicut vſque ad hanc diem* ⁷ *vt audiatur in excelſo clamor veſter. Nũquid* ⁸ *tale eſt ieiunium,quod elegi,* ⁹ *per diem affligere hominem animam ſuam?numquid* ¹⁰ *contorquere quaſi circulum caput ſuum, &* ¹¹ *ſaccũ, & cinerem ſternere?* ¹² *Numquid iſtud vocabis ieiunium,& diem acceptabilem Domino? nonne hoc eſt magis ieiunũ quod elegi? Diſſolue* ¹³ *colligationes impietatis,* ¹⁴ *ſolue faſciculos deprimẽtes, dimitte eos,qui* ¹⁵ *confracti ſunt; liberos, & omne* ¹⁶ *onus dirumpe. Frange eſurienti panem tuum, & egenos vagoſq; induc in domum tuam. Cum videris nudum operi eum,& carnem tuam ne deſpexeris.* ¹⁷ *Tunc erumpet quaſi manè lumen tuum &c.*

1. *Rogant me iudicia iuſtitiæ.*] Quaſi illa à me abſint, rogant vt in eos exerceam iuſta iudicia,ac velut mecum expoſtulant, petẽtes ius.

2. *Volunt.*] Velle videntur.

3. *Neſciſti.*] Videris neſcire, quia non exaudis.

4. *Veſtra.*] Non mea,q.d.facitis quod lubet,non quod ego præcipio.

5. *Repetitis.*] Iudicio vrgetis ſeuero & inhumano debitores veſtros qui ſoluendo non ſunt.

6. *Ad lites &c.*] Litigando. Vel tempus ieiunio deſtinatum ſic obitis vt non tam ad Deum placandum ciborum abſtinentia, quã ad rixas & ad infligendos colaphos miſerorum maxillis conceſſum videatur.

7. *Vt audiatur &c.*] Vt vox exaudiam.

8. *Tale ieiunium.*] Quod nihil habet ſolidæ atque internæ,ſed tantum fucatæ ſanctitatis ſpeciem.

9. *Per diem affligere &c.*] Nunquid exigo vt corpus inedia maceretis & vos ipſos externa ceremonia affligatis.

10. *Contorquere caput.*] .i. nunquid vt in circuli formam caput,flexili ceruicis inclinatione curuetis.

11. *Saccũ ſternere.*] In ſacco & cinere iacere.

12. *Numquid vocabis &c.*] .i. numquid hoc mihi ieiunium probare vultis? Nũquid hunc diem mihi acceptum fore putatis?

13. *Colligationes impietatis.*] Pactiones quas iniquè contraxiſti.

14. *Solue faſciculos deprimentes.*] .i. rumpe chirographa & ſyngraphas quibus tibi à debitore cautum eſt, neque deprimas illos qui licet à te legitimè debitum contraxerunt, ſoluendo tamen non ſunt.

15. *Confracti ſunt.*] Ob anguſtam & afflictam fortunam.

16. *Onus dirumpe.*] A miſerorum ceruicibus excute quicquid eos grauat,quod iam fractis viribus ſuſtinere non poſſunt.

17. *Tunc erumpet &c.*] Vide V. Hoſpitalitas §. 5.

§. 7. COMMENDATVR ET precipitur ieiunium.

1 *Bona eſt, oratio cum ieiunio, & eleemoſyna magis quam theſauros auri recondere: quoniam* ² *eleemoſyna à morte liberat & ipſa eſt quæ purgat peccata,& facit inuenire miſericordiam & vitam ęternam.* Tobiæ 12. 8. 9.

Conuertimini ad me in toto corde veſtro, in ieiunio & in fletu,& in planctu &c. Ioel 2. 12.

Exhibeamus noſmetipſos ſicut Dei miniſtros in multa patientia,in ieiunijs &c. 2. Cor. 6. 4.

1. *Bona magis quam.*] .i. melior.

2. *Eleemoſyna à morte liberat &c.*] Hi effectus non accipiendi quaſi tantum eleemoſynæ conuenirent, conueniunt item orationi & ieiunio, ij ſque etiam hîc attributi intelligendi ſunt. Ita Soarez de oratione.

§. 8. IEIVNIVM VIOLANTIS POENA.

Omnis anima quæ ¹ *afflicta non fuerit die hac,peribit de populis ſuis.* Leuit. 23. 29.

1. *Afflicta.*] Ieiunando ſcilicet, *vide v.* 27. *eiuſdem capitis.*

IGNO-

IGNORANTIA.

Vide Cognitio. Prudentia. Scientia.

Agitur potiſſimum hic de ignorantia Dei & diuinarum rerum, earumque quæ ſalutis ſunt.

§.1. IGNORANTIÆ EFFECTVS varij, & pœnæ.

Eccli 34. 10.11. 1 *Qui non eſt expertus pauca recognoſcit: qui autem in multis factus eſt, multiplicat malitiam. Qui tentatus non eſt, qualia ſcit, qui implanatus eſt, abundabit nequitia.*

Oſee 4.1.2. *Non eſt* 2 *veritas, & non eſt miſericordia, &* 3 *non eſt ſcientia Dei in terra.* 4 *Maledictum, & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium* 5 *inundauerunt, &* 6 *ſanguis ſanguinem tetigit.*

Cant.1.7. 7 *Si ignoras te ô pulcherrima inter mulieres,* 8 *egredere, & abi poſt veſtigia gregũ, &* 9 *paſce hædos tuos* 10 *iuxta tabernacula paſtorum.*

Baruch 3. 28. *Et quoniam non habuerunt ſapientiam interierunt, propter ſuam inſipientiam.*

1.Cor.14. 38. *Si quis* 11 *ignorat,* 12 *ignorabitur.*

Oſee 4.6. 14. 13 *Conticuit populus meus, eo quod non habuerit* 14 *ſcientiam, quia tu* 15 *ſcientiam repuliſti, repellam te nè ſacerdotio fungaris mihi: & oblita es legis Dei, & obliuiſcar filiorum tuorum & ego. Non viſitabo ſuper filias veſtras cum fuerint fornicatæ & ſuper ſponſas veſtras cum adulterauerint, quoniam ipſi cum* 16 *meretricibus conuerſabantur, & cum* 17 *effeminatis ſacrificabant & populus non intelligens* 18 *vapulabit.*

Prou.19.2. *Vbi non eſt* 19 *ſcientia animæ non eſt bonum, &* 20 *qui feſtinus eſt pedibus* 21 *offendet.*

Eccli.10.3 *Rex inſipiens* 22 *perdet populum ſuum: & ciuitates* 23 *habitabuntur per* 24 *ſenſum* 25 *potentium.*

Sapiẽ.13.1. *Vani ſunt ſenſus hominis in quibus non ſubeſt ſcientia Dei: &* 26 *de his quæ videntur bona non potuerunt intelligere* 27 *eum qui eſt, neque operibus attendentes, agnouerunt quis eſſet artifex.*

Hier.8.9. *Confuſi ſunt ſapientes, perterriti &* 28 *capti ſunt: verbum enim Domini proiecerunt, &* 29 *ſapientia nulla eſt in eis.*

Iſa.27.11. 30 *In ſiccitate meſſes illius conterentur* 31 *mulieres venientes & docentes eam: non eſt enim populus ſapiens, propterea non miſerebitur eius, qui fecit eum, & qui formauit eum non parcet ei.*

Vide etiam verſum præcedentem & ſequẽtem in eodem capite.

Iſa.5.13. *Propterea captiuus ductus eſt populus meus, quia nõ habuit* 32 *ſcientiam, & nobiles eius* 33 *interierũt fame, & multitudo eius ſiti exaruit.*

Prou.1.22 *Vſquequo* 34 *paruuli* 35 *diligitis infantiam, & ſtulti ea quæ ſunt ſibi* 36 *noxia cupient, & imprudentes* 37 *odibunt ſcientiam*

Pro.17.16 38 *Quid prodeſt ſtulto habere diuitias,* 39 *cum ſapientiam emere non poſſit.* 40 *Qui altam facit domum ſuam* 41 *quærit ruinam, & qui* 42 *euitat diſcere,* 43 *incidet in mala.*

44 *De mane vſque ad veſperam* 45 *ſuccidentur, & quia* 46 *nullus intelligit, in æternum peribunt.* Iob.4.20.

Gentes quas tranſtuliſti, & habitare feciſti in ciuitatibus Samariæ, 47 *ignorant legitima Dei terræ, & immiſit in eos Dominus Leones, & ecce interficiunt eos, eo quod ignorent ritum Dei terræ.* 4.Reg.17. 26

1. *Qui nõ eſt &c.*] Vide V. Experiẽtia §. vnic.

2. *Veritas.*] Fides erga proximum.

3. *Non eſt ſcientia.*] Cuius ignorantiæ Dei fructus ſunt qui ſequuntur.

4. *Maledictum.*] Detractio, maledictio ſeu execratio.

5. *Inundauerunt.*] Totam terram texerunt, vt ſignificetur ingens copia peccatorum.

6. *Sanguis ſanguinem.*] Peccatum peccato additur. S. Greg. hom. 11. in Ezech.

7. *Si ignoras te.*] Pulchritudinem ſeu naturæ, ſeu gratiæ quam tibi contuli, ô anima ſpecioſiſſima.

8. *Egredere &c.*] .i. facilè tibi accidet vt à me ſeparata ſecteris veſtigia hominum per vias malas errorum & vitiorum aberrãtium, qui dicuntur greges, quia vitâ brutis ſimiles ſunt.

9. *Paſce hædos.*] Facileque eueniet vt illic in deuijs carnales concupiſcentiæ tuæ motus paſcas.

10. *Iuxta tabernacula paſtorum.*] Secundum prauorum magiſtrorum doctrinam & exemplum.

11. *Ignorat.*] Quę debet ſcire, vt quæ ad ſalutem ſpectant.

12. *Ignorabitur.*] Improbabitur, reijcietur à Deo.

13. *Conticuit.*] Confuſus & conuictus.

14. *Scientiam.*] Dei ſcilicet.

15. *Scientiam repuliſti.*] Magna laboras ignorantia legis Dei.

16. *Meretricibus.*] Turpibus mulieribus colentibus obſcæniſſimum idolum Beelphegor 3. Reg. 15.

17. *Effæminatis.*] Eunuchis ſacerdotibus eiuſdem Beelphegor aut Cybeles.

18. *Vapulabit.*] In captiuitate diuerſis plagis affectus: vt per dolorem recipiat diſciplinam & ſapiat in poſterum.

19. *Scientia animæ.*] Cum quis ſeipſum ignorat, ſuumque animum. Vel cum Lirano *ſcientia animæ* .i. de ſalute animæ. Vel *animæ* iungitur cum *bonum* vt ſit ſenſus, vbi non eſt prudentia ac ſcientia qua ſciat homo omnia cum iudicio agere, aut ſi ignorat quæ ſcire debet. Per animam, poteſt etiam accipi vita, vnde vertunt quidam. Ne vita quidem ſine ſcientia ſuauis eſt.

20. *Qui feſtinus eſt pedibus.*] .i. qui quoniam caret ſcientia qua præmiſſo examine & iudicio rem aggrederetur, affectiones ſuas (per

pedes ſignificatas) ſubitò ſequitur feſtinans ad implendum eas.

21.*Offendet.*) Impinget in via virtutum, errabit, labetur, turpiter peccabit. Beda intelligit poſteriorem partem de eo, qui feſtinus eſt ad plus ſapiendum, quàm oportet, qui *offendet*, quia hæreticæ prauitatis offenſionem, & crimen incurret.

22.*Perdet populum.*] non tantum, quia ob praua exempla, & per negligentiam multorum eſt ei cauſa criminum & æternæ damnationis, ſed quia per defectum ſapientiæ cauſa eſt, vt pereat recta politia Reip. ac vt populus infœliciter ſub eo viuens, dilabatur.

23. *Habitabuntur.*) Ciuium florebunt frequentia.

24.*Senſum.*) prudentiam, ſapientiam.

25.*Potentium.*) Principum.

26.*De his.*) .i. ex his.

27.*Eum, qui eſt.*] Deum, qui ſemper eſt, ortumque non habet, qui eſt pelagus omnis eſſe.

28.*Capti.*] à Chaldæis.

29.*Sapientia nulla in eis.*) Cuius inopia incurrerunt in omnia illa aduerſa.

30.*In ſiccitate, &c.*) .i. ob ſiccitatem .i. tanta erit ſiccitas, vt omnes perdat fruges.

31.*Mulieres, &c.*] .i. cur autem hæ & ſupradictæ calamitates euenient cauſa eſt, quia adeo erant ignorantes legis Dei, vt à fœminis poſſent doceri.

32.*Scientiam.*) legis Dei, beneficiorum Dei: quid ab eis requireret Deus: ſcientiã ſui finis, ſeque non natum ad epulas & voluptates; (*Vide verſu* 18.) ſed ad Deum colendum.

33.*Interierunt fame.*] Dignum eorum ſupplicium, qui prius immoderatis epulis indulgebant. *Vide v.* 11. *eiuſdem capitis.*

34.*Paruuli.*] Imperiti, rudes, ignorantes.

35.*Diligitis infantiam*) Hic eſt effectus imperitiæ, & ignorantiæ, diligere infantiam & infantilia deſideria ſequi.

36.*Noxia.*) Hoc peius eſt adhuc quàm diligere infantiam.

37 *Odibunt ſcientiam.*) hoc omnium eſt peſſimum, ſed ab vno ad aliud tenditur paulatim.

38.*Quid prodeſt, &c.*] Exhibet hæc ſententia effectum ſtultitiæ ſeu ignorantiæ coniunctæ cum diuitijs.

39.*Cum ſapientiam, &c.*) ſiue quia diuitiæ non ſunt per ſe pretium ſapientiæ, ſiue quod eis per ignorantiam neſcit vti, ad ſapientiam conquirendam.

40.*Qui altam, &c.*) ſupple notam ſimilitudinis, *ſicut.*

41.*Quærit ruinam.*) .i. domum ſuam ruinæ, & ventorum vi magis obnoxiam facit.

42.*Euitat diſcere.*) Pre ſuperbia aut alia animi perturbatione, mauultque remanere in ſua inſcitia.

43.*In mala.*) In varia mala & calamitates, tum animi, tum corporis, vnde per ſapientiam eripi potuiſſet.

44.*De mane vſque ad veſperam.*) .i. continuò, ſine intermiſſione, donec ad vitæ veſperam perueniant homines.

45.*Succidentur.*) ſucciduntur .i. ſenſim moriuntur.

46.*Nullus intelligit.*] nemo hoc vult aduertere, neque curat intelligere hanc ſuæ mortalitatis conditionem, vt ſe coram Deo humiliet, vt ſemper ad mortem ſit paratus, vt mentem à mundi voluptatibus, quem citò deſerturus eſt auocet.

47.*Ignorant, &c.*] Idem ſuo modo applicari poteſt Chriſtianis, qui, quia ignorant legitima, (ſeu legem, & ritum colẽdi verum Deũ per fidem, ſpem, caritatem, immittit quotidie in eos graues calamitates, tum priuatas cuique, tum publicas vniuerſis.

§.2. IGNORANTIAM ODIT DEVS.

Neminem enim diligit Deus, niſi eum, qui cum ſapientia inhabitat. Sapie. 7. 28.

IMITATIO.

Vide Conſortium. Exemplum. Proſperitas.

IMMISERICORDIA.

Vide Crudelitas. Auarus. Eleemoſyna. Miſericordiæ opera.

IMPOENITENTIA.

Vide Pœnitentia. Obſtinatio. Confeſſio. Contritio. Inſpiratio.

IMPATIENTIA

Vide Patientia. Murmur. Ira.

§.1. IMPATIENS CVI SIMILIS.

1 *Sicut vrbs patens & abſque murorum ambitu;* Prou. 25.
[2] *ita vir, qui non poteſt in loquendo* [3] *cohibere* 28.
ſpiritum ſuum.

1. *Sicut vrbs patens, &c.*) ſicut talis vrbs facilè patet hoſtium incurſui, & ex tali ciuitate multa nimis liberè prodeunt, cum ſua ipſius pernicie.

2. *Ita vir, qui, &c.*) Hic enim expoſitus eſt dæmonum prædę, & impijs quibuſque, qui ea ratione eum ſibi facile ſubiugare, & ad ſuam ipſorum voluntatem trahere poſſunt.

3. *Cohibere ſpiritum.*) .i. iram ſeu impatientiam frænare retinaculo timoris Dei, & rectę rationis.

§.2. IMPATIENTIÆ EFFECTA.

Eccli.1.27 28. *Qui ſine timore eſt, non poterit* [1] *iuſtificari:* [2] *iracundia enim animoſitatis illius,* [3] *ſubuerſio illius eſt.*

Eccli.2.16 17. *Væ his, qui perdiderunt* [4] *ſuſtinentiam, &* [5] *dereliquerunt vias rectas, & diuerterunt in vias prauas. Et quid facient, cum* [6] *inſpicere cœperit Dominus.*

Iob. 18.4. *Qui* [7] *perdis animam tuam* [8] *in furore tuo, numquid* [9] *propter te* [10] *derelinquetur terra, &* [11] *transferentur rupes de loco ſuo.*

Prou.14. 17. *Impatiens* [12] *operabitur ſtultitiam.*

Prou.19. 19. *Qui impatiens eſt, ſuſtinebit* [13] *damnum, &* [14] *cum rapuerit,* [15] *aliud apponet.*

Vide item §.1.

1. *Iuſtificari.*] Iuſtè viuere.

2. *Iracundia animoſitatis.*) impatientia audacis eius animi, qua audet Deo reſiſtere, nec ei cædit, voluntatique ſuæ ſe accommodat per timorem & reuerentiam in illum.

3. *Subuerſio illius eſt.*) cauſa eſt, vt in multa damna cadat & vitia.

4. *Suſtinentiam.*] patientiam, nec pergunt fidere Deo.

5. *Dereliquerunt vias rectas.*) vel ob mala incidentia, vel ob illecebras voluptatum, quas expectant in via vitiorum praua.

6. *Inſpicere.*(ſingulorum ſcilicet facta in die iudicij.

7. *Perdis animam.*) Impatientia perdit animam, cum per patientiam poſſideamus animas noſtras.

8. *In furore tuo.*] per impatientiam.

9. *Propter te.*) ſi mortuus fueris.

10. *Derelinquetur terra.*) ita ſcilicet, vt non amplius habitetur, vt addit Chaldæus.

11. *Transferentur, &c.*]. i. ſubuertentur montes à primis fundamentis.

12. *Operabitur ſtultitiam.*] quia cum rationis careat freno, multa ſtultè effutiet & faciet.

13. *Damnum.*) In facultatibus, honore, animo, corpore.

14. *Cum rapuerit.*). i. ſuſtulerit illud damnum.

15. *Aliud apponet.*) cum per conſuetudinem radicatam, ira rurſus per impatientiam efferbuerit.

§.3. IMPATIENTIÆ PŒNA.

Iudith. 8. 24. *Illi, qui* [1] *tentationes non ſuſceperunt cum timore Domini & impatientiam ſuam, & improperium murmurationis ſuæ cōtra Dominum protulerūt.* [2] *Exterminati ſunt ab* [3] *exterminatore, & à* [4] *ſerpentibus perierunt.*

1. *Tentationes.*] tribulationes, quibus nos tentat & probat Deus.

2. *Exterminati ſunt.*] Vide Numeror. 11. vbi ignis deuorat extremam partem caſtrorum, ob impatientiam & murmur populi.

3. *Exterminatore.*) Malo Angelo.

4. *Serpentibus.*] Vide Num. 21.

§.4. MONENTVR SVI OFFICII IMPATIENTES.

Ecce [1] *docuiſti multos, &* [2] *manus laſſas* [3] *roboraſti:* [4] *vacillantes confirmauerunt ſermones tui, &* [5] *genua trementia confortaſti,* [6] *nunc autem venit ſuper te plaga, & defeciſti: tetigit te, &* [7] *conturbatus es. Vbi eſt* [8] *timor tuus, fortitudo tua,* [9] *patientia tua, & perfectio* [10] *viarum tuarum.* Iob.4.3.4. 5.6.

1. *Docuiſti multos.*) Cum proſperè ſe haberent omnia tua: erudiebas calamitoſos ad pietatem & patientiam.

2. *Manus laſſas.*) In actionibus bonis.

3. *Roboraſti.*) efficacibus admonitionibus confortabas in bono propoſito.

4. *Vacillantes.*) ſub pondere tentationum, iamque ad caſum paratos.

5. *Genua trementia.*) id eſt, timidos ob futura mala & imminentia pericula, tentationeſque.

6. *Nunc autem, &c.*) q. d. turpe eſt doctori, ea non præſtare, quæ alios docuit.

7. *Conturbatus es.*) per impatientiam, & querimonias in Deum.

8. *Timor tuus.*] Priſtina reuerentia tua, & cultus Dei, quo Deum timere & venerari præ cæteris eras ſolitus.

9. *Patientia tua.*) Quam alios docebas.

10. *Viarum tuarum.*] Vitæ tuæ, actionum tuarum.

§.5. IN EOS QVI IMPATIENTER FERVNT morbos, & quæcumque aduerſa.

1 *Omnia tempus habent, & ſuis ſpatijs tranſeunt vniuerſa ſub cælo. Tempus flendi, & tempus ridendi, tempus plangendi, & tempus ſaltandi.* Eccle.3.1. 4.

1. *Omnia tempus habent.*] Quaſi dicat: non eſt, quod quis ęgrè & impatienter ferat ſe morbis alijſque calamitatibus tentari: omnia diuinâ ordinatione ſuum habent tempus, ſtatamque periodum, quâ eſſe debent & durare, modò vult Deus ſint morbi, modò deſinant, & ſic de cæteris rebus omnibus, quarum perpetua eſt viciſſitudo.

IMPIVS.

Vide peccator.

IMPROPERIVM.

Vide Contumelia, Beneficium, capit. 2.

IMPRVDENTIA.

Vide Ignorantia, Prudentia.

EIVS VARII EFFECTVS.

§. 1. PERDIT POPVLOS.

Eccli. 10. 3 *1 Rex inſipiens perdet populum ſuum, & ciuitates habitabuntur per ſenſum potentium.*

1. *Rex inſipiens.*] Imprudens. *Vide verbo Ignorantia. §. 1. n. 2.*

§. 2. AFFECTVS SVOS STATIM PRODIT eoſque vult opere complere.

Prou. 29. 11. *1 Totum ſpiritum ſuum profert ² ſtultus, ſapiens ³ differt & reſeruat in poſterum.*

1. *Totum ſpiritum profert.*) Quia quidquid deſiderat, manifeſtat, & vult exequi, non perpendens num honeſtum ſit & conueniens, nec refrænans ſuas affectiones, ſed eas mox opere oſtentans.

2. *Stultus.*) i. imprudens, non enim loquitur de ſtultis, neque hîc, neque ſequentibus teſtimonijs, prout à vulgo ſumitur *ſtultus*, pro mente capto.

3. *Differt, &c.*) Reprimit ſpiritum, cohibet affectiones, vt ſuo tempore eas proferat; & cum matura deliberatione præuia, ſuo tempore exequatur.

§. 3. FRVSTRA LABORES MAGNOS AGgreditur, & cur?

Eccl. 10. 15 *1 Labor ſtultorum affliget eos, qui neſciunt in vrbem pergere.*

1. *Labor ſtultorum, &c.*) ſenſus eſt, ſicuti viator, qui viam certam & compendiariam neſcit, per diſpendia viarum vagans incertus, aut ſerò aut nunquam ad vrbem pertingit, ſic vir imprudens laborat, vt res ſuas bene exequatur: at fruſtra, quia veram viam ſapientiæ ignorat. Vel dicuntur ſtulti ſeu imprudentes ex ſuo labore nihil niſi afflictionem conſecuturi, quia neſciunt in vrbem pergere. i. quia ignorant res omnibus notiſſimas quales ſunt via in vrbem: q. d. fatigant ſe circa arduas quæſtiones, cum ignorent vulgares.

§. 4. INTOLERABILIS EST IMPRVDENTIA, quæ iuncta eſt opibus & ſaturitati.

1 Per tria mouetur terra, & quartum non poteſt ſuſtinere: per ſeruum, cum regnauerit, ² per ſtultum, cum ³ ſaturatus fuerit cibo. Prou. 30. 21. 22.

1. *Per tria.*) Vide verbo Dignitas.

2. *Per ſtultum.*) Hic enim multas excitat turbationes, multa petulanter, inſolenter, & ſine ratione agit, audax euadit & procax, iurgia excitans & iniurias ingerens.

3. *Saturatus cibo.*) per cibi ſatietatem, non tantum ventris ſaturitas intelligenda, ſed generaliter opes & diuitiæ, quas abſonum eſt imprudentem habere, quia ijs non nouit vti.

§. 5. IMPRVDENTIS MORES INTOLERABILES ſunt.

Super plumbum ¹ quid grauabitur? & quod illi aliud nomen quàm fatuus? Arenam, & ſalem, & maſſam ferri ² facilius eſt ferre, quam hominem imprudentem, & fatuum & impium. Eccli. 22. 17. 18.

1. *Quid grauabitur.*) id eſt, quid plumbo grauius. Reſpondet fatuum ſeu imprudentem eſſe grauiorem, id eſt, intolerabiliorem quauis re, & ſummè moleſtos eius mores. Quod magis explicat in ſequentibus, adiungens plumbo tria alia valde grauia.

2. *Facilius eſt ferre, &c.*] quia illa tantum corpus grauant, hic etiam animã: illa facilè excutiuntur, ab hoc difficilè eſt ſe liberare.

§. 6. QVAM VARIE PECCET IMPRVDENS loquendo atque agendo cum hominibus.

Vide verbo Lingua, & Conſortium.

§. ADD. DE EIVS INCONSTANTIA.

Verbo Inconſtantia, §. 1.

§. ADD. QVOMODO PECCET SVA DANDO.

Vide V. Beneficium. cap. 2.

§. 7. SIGNA IMPRVDENTIÆ.

Qui prius reſpondet quàm audiat, ¹ ſtultum ſe eſſe demonſtrat & confuſione dignum. Prou. 18. 13.

1. *Stultum ſe demonſtrat.*] Quia ſæpe reſpondet, quæ propoſito non conueniunt.

§ 8. QVA VIA COLLIGET IMPRVDENS famam prudentiæ

Prou. 17. 28. *Stultus quoque ſi tacuerit* [1] *ſapiens reputabitur: & ſi compreſſerit labia ſua intelligens.*

1. *Sapiens reputabitur.*) ab ijs, qui eum non norunt, imo & ab ijs, qui nouerunt; qui ſaltem eo tempore eos prudenter agere fatentur.

§ 9. IMPRVDENTIBVS NON COMMITTENDA ſua negotia.

Prou. 26. 6. 1 *Claudus pedibus, &* [2] *iniquitatem bibens, qui* [3] *mittit verba per nuntium ſtultum.*

1. *Claudus pedibus.*) .i. talis ita ſe habet, ita ſe gerit quaſi ſi eſſet claudus, ac non poſſet ipſe per ſe ambulare ac ſua obire negotia, cum tam inutili vtatur miniſtro.

2 *Iniquitatem bibens.*) quia ſcilicet legati ſui peccata, quæ committet in legatione, multum & abundè ſentire & perferre cogitur ob varia, quæ inde incurret damna. Bibere enim in ſacra ſcriptura ſæpe eſt ſatiari ac repleri.

3 *Mittit verba.*) .i. negotia ſua committit viro imprudenti.

§. 10. IMPRVDENTI QVOMODO RESPONdendum.

Prou. 26. 4. 5. 1 *Ne reſpondeas ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne efficiaris ei ſimilis. Reſponde ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam ne ſibi ſapiens eſſe videatur.*

1. *Ne reſpondeas, &c.*) Non ſunt contraria, quæ hic præcipiuntur. Priori enim verſu vetat ſapiens reſponderi ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ſic ſcilicet, vt ſapiens eius imitetur ſtultitiam, vt ſi ſtultus v. g. maledictis aliquem inceſſat, alius idē faciat: ſic enim ei ſimilis efficietur. Cum verò dicit: *Reſponde iuxta ſtultitiam ſuam;* vult pro exigētia ſtultitiæ ſtulti, ei reſpondendum, ſed rationibus & verbis, quę ſapientem decent, vt ſcilicet prudenti reſpōſione oſtendatur ei ſtultitia ſua, ne ſibi ſapiens eſſe videatur. Ita Liranus. Itaque illud *iuxta*, in priore ſententia ſignificat imitationem: in poſteriore ſignificat exigentiam.

§. 11. IMPONENDVM EI SILENTIVM.

Prou. 26. 10. 1 *Iudicium* [2] *determinat* [3] *cauſas, & qui* [4] *imponit ſtulto ſilentium, iras mitigat.*

1. *Iudicium.*) ſupple ſicut.
2. *Determinat.*) definit.
3. *Cauſas.*] controuerſas inter homines, & per hoc eorum diſſidia diſſoluit.
4. *Imponit ſilentium.*) ſcilicet prudenter, non enim quauis ratione impoſitum ſilentium iras mitigat, quin etiam excitat ſi id imprudenter fiat.

§. 12. FRVSTRA LABORAT, QVI IMPRVdentem docet.

1 *Qui docet fatuum quaſi qui conglutinat teſtam.* Eccli. 22. 7. 8. 9. *Qui* [2] *narrat verbum non audienti,* [3] *quaſi qui excitat dormientem de graui ſomno.* [4] *Cum dormiente loquitur, qui enarrat ſtulto ſapientiam: &* [5] *in fine narrationis dicet, quis eſt hic?*

1. *Qui docet, &c.*) ſicuti difficile eſt, confractę teſtæ partes omnes ſic coniungere, vt rurſus liquorem contineat, ita difficile eſt imprudentem ſic formare, vt ſapientiam admittat aut auditam conſeruet.

2. *Narrat verbum.*) ſermonem aliquem ſapientem profert ſtulto, qui ad illum non attendit, nec auidè audit.

3. *Quaſi qui excitat, &c.*] Nam vt is fruſtra multa dicit ei, qui ſomno oppreſſus excitantem non audit, aut ſi audit, imperfectè audit, ita vt à ſomno ſuperatus relabatur ad dormiendum; ſic & fruſtra ſtulto multa dicuntur, qui omnino dormienti ſimilis eſt, quod alijs occupatus non aduertit ad ea, quæ dicuntur ſapienter, ſed veluti ſtupidus ad ea, & ſomnolentus, vt ſequitur:

4. *Cum dormiente, &c.*) Vide n. 3.

5. *In fine narrationis, &c.*) ſicuti dum dormientes compellantur & excitantur, ſolent poſt multa verba dicere, quis eſt hic qui loquitur & me excitat: Ita & vir imprudens poſt longum ſermonem, ita ſe geret quaſi ſi nihil audiuiſſet.

§. 13. NVMQVAM ENIM EVADET SAPIENS.

1 *Excelſa ſtulto ſapientia,* [2] *in porta* [3] *non aperiet os ſuum.* Prou. 24. 7.

1. *Excelſa eſt ſtulto ſapientia.*] certè omni homini excelſa eſt & ardua; peculiariter tamen ſtulto & imprudenti, quia totus terrenus & voluptatibus grauatus ad eam pertingere non poteſt: vel quod eam ſibi reputet inacceſſibilem, atque ob id non ſtudeat eam aſſequi, ſed pertæſus laboris malit manere in ſua ſtultitia.

2. *In porta.*] In locis publicis, & in loco iudicij, quod olim in portis exercebatur.

3. *Non aperiet os.*] ob defectum ſapientiæ.

§. 14. CVM IMPRVDENTIBVS, PARVM AGENDUM & loquendum, aliaque generis eiuſdem.

Vide verbo conſortium

§. 15.

§.15. QVAM ASSIDVE LVGENDA SIT imprudentium miſeria & cœcitas.

Eccli. 22. Ioan. 12. 13. *Supra mortuum plora, defecit enim [1] lux eius, & ſupra fatuum plora, defecit enim [2] ſenſus. Modicum plora ſupra mortuum, quoniā requieuit: [3] nequiſsimi enim nequiſsima vita ſupra mortem fatui. Luctus mortui [4] ſeptem dies: [5] fatui autem, & impij [6] omnes dies vitæ illorum.*

1.*Lux.*)oculorum, lux ſolis, ſeu quia defecit in eo vita hæc corporalis.

2.*Senſus.*)Intelligentia, prudentia ſignificat ſuper fatuum magis plorandum, quia plus eſt deficere mente: quam luce corporea. Stultum vocat, qui vera deſtitutus prudentia, totum ſe, abdicato Dei timore, vanis mundi huius rebus addicit.

3.*Nequiſsimi,&c.*) .i. ideo dico modicum plorandum ſuper mortuum, quiā nequiſſima vita hominis nequiſſimi, eſt deploranda magis quàm mors eiuſdem nequiſſimi, quem poſtea vocat fatuum, ita vt per fatuum & nequiſſimum ſeu impium idem intelligatur.

Septem dies.]id eſt, ſatis eſt ſi tot diebus lugeatur.

5.*Fatui autem,&c.*)id eſt, luctus, qui de eis eſt habendus.

6.*Omnes dies*)id eſt, toto vitæ eorum tempore durare debet, quia alijs ſemper ſunt noxij & inutiles.

IMPVDENTIA.

Vide Verecundia, Defenſio, Peccatum, *cap.8 §.10.*

IMPVDICITIA.

Vide Inceſtus, Adulterium, & fusè verbo Luxuria.

IMPVDICITIA CONTRA NATVRÆ INSTItutionem interdicitur, addita pœna: *Leuit.* 18.21.& 20.13.*Roman.*1.26. 1.*Corinth.*6.9. 1.*Timoth.*.1.10.

INCANTATIONES.

Vide Diuinatio.

INCARNATIO.

Vide Chriſtus, Crux, Deus.

§.1. QVAM SE DEI FILIVS IN EA EXInanierit.

Phil. 2.6. 7. *1 Cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt ſe eſſe æqualem Deo. Sed ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens [2] in ſimilitudinem hominum factus, & [3] habitu [4] inuentus vt homo.*

[5] Reuelabitur gloria Domini, & videbit [6] omnis caro pariter quod os Domini [7] locutum eſt: [8] vox dicentis: clama, & dixi: quid clamabo? omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos agri. Iſa. 40.5. 6.

1.*Cum in forma Dei.*)Vide V. Humilitas §. 18.num.13.

2.*In ſimilitudinem.*)non accidentalem, ſed ſubſtantialem; qua omnes homines dicuntur ſimiles ſpecie & natura humana. D. Thomas.

3.*Habitu.*)figura & ſpecie externa.

4.*Inuentus vt homo.*) .i. fuit, extitit vt homo verus (vt, ſicut, quaſi, & ſimiles particulæ non ſimilitudinem, ſed veritatem Hebræis ſignificant) *vt homo* igitur .i. ſicut quiuis alius homo, cum tamen eſſet Chriſtus ſingularis homo & Deus homo. Inquit Chryſoſt.

5.*Reuelabitur gloria Domini.*] .i. Chriſtus in carne apparebit.

6.*Omnis caro.*)omnis homo.

7.*Locutum eſt.*)ita futurum prædixit.

8.*Vox dicentis.*]Vide verbo Homo, ca.1.§. 1.n.13. Id autem iubetur clamare Propheta, vt intelligatur quanta Dei in nos bonitas, qui Chriſtum voluit aſſumere carnem noſtram, quæ ita eſt infirma.

§.2. INCARNATIO ABSTVLIT A NOBIS opprobrium, cui obnoxij eramus ob Adæ peccatum.

1 Quis mihi det te fratrem meum ſugentem vbera matris meæ, vt [2] inueniam te foris, & deoſculer te, & iam me [3] nemo deſpiciat. Cant. 8.1.

1.*Quis mihi det,&c.*)petit anima deuota vel Eccleſia incarnationem, vt Chriſtus fiat eius frater, & ſugat vbera matris .i. B.V. Mariæ, quæ Eccleſiæ mater eſt.

2.*Inueniam te foris.*) .i. in humana natura, viſibilem nec amplius latentem in ſinu patris: & compleatur illud: *In terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt.*

3 *Nemo deſpiciat.*) Deſpiciebatur ab Angelicis ſpiritibus, tanquam aliena à Deo ob primi parentis reatum, tanquam dæmonis ſerua humana natura: at per incarnationis myſterium ablatum eſt hoc opprobrium, cœperuntque Angeli reuereri, quos ante deſpectui habebant, quando viderūt Dominum ſuum factum fratrem noſtrum. *Vide ſequentem §.*

§.3. INCARNATIO FACIT NOS ANGELIS quodammodo ſuperiores.

Nuſquam Angelos [1] apprehendit, ſed [2] ſemen Abrahæ apprehendit. Hebr. 2. 16

1. *Apprehendit.*] Christus non aſſumpſit Angelicam naturam.

2 *Semen Abrahæ.*) id eſt, ſed humanam ex poſteris Abrahæ. Notat Chryſoſtomus vocem, *apprehendit*, ſignificare vehemens ſtudium Dei, quaſi venatoris, fugientes à ſe homines quaſi feras inſequentis, ſibique copulantis.

§. 4. CVIVS QVIDEM REI ARGVMENTVM eſt illud de Apoc.

Apoc. 19. 10. 1 *Cecidi ante pedes eius, vt adorarem eum, & dixit mihi:* [2] *vide ne feceris, conſeruus tuus ſum, & fratrum tuorum habentium teſtimonium Ieſu. Deum adora, teſtimonium enim Ieſu, eſt ſpiritus Prophetiæ.*

1. *Cecidi.*] Vide verbo Honor, §. 12. n. 6.

2. *Vide ne feceris.*) Cur (quærit Gregorius homilia 8. in Euangelia) ante Incarnationis myſterium, adorantur Angeli ab hominibus & tacent, poſtmodum verò adorari nolunt? niſi quòd naturam noſtram, quam prius deſpexerant, poſtquam hanc (in Chriſto ſcilicet) ſuper ſe aſſumptam conſpiciunt, proſtratam ſibi videre pertimeſcunt. Ita etiam Gloſſa, Anſbertus, Haymo.

INCOESTVS.

Vide Luxuria.

INTERDICITVR GRAVI PÆNA PROPOSIta, *Leuit.* 18. 6. *&* 20. 11. *& Deuter.* 22. 30. *&* 1. *Cor.* 5. 1.

INCONSTANTIA.

Vide Conſtantia, Perſeuerantia.

§. 1. QVIBVS REBVS SIMILIS INCONSTANtia Peccatoris.

Eccli. 33. 5. 1 *Præcordia fatui, quaſi* [2] *rota carri, & quaſi* [3] *axis verſatilis cogitatus illius.*

Eccli. 27. 12. *Homo ſanctus* [4] *in ſapientia manet* [5] *ſicut ſol: nam ſtultus* [6] *ſicut luna mutatur.*

Prou. 27. 8. 7 *Sicut auis tranſmigrans de nido ſuo, ſic vir, qui derelinquit locum ſuum.*

Iſa. 57. 20. *Impij quaſi mare feruens, quod* [8] *quieſcere non poteſt, & redundant fluctus eius* [9] *in conculcationem, & lutum.*

Oſee 6. 4. 10 *Miſericordia veſtra quaſi* [11] *nubes matutina, & quaſi ros mane pertranſiens.*

Matth. 11. 7. 8. *Quid exiſtis in deſertum videre?* [12] *arundinem vento agitatam?*

1 *Præcordia.*) Viſcera, intima, ſeu vt poſtea ſequitur, cogitationes, omneſque, qui ab eo procedunt, animi motus, deſideria, ſpes, & c.

2. *Rota.*) quæ continuò mouetur.

3. *Axis verſatilis.*) id eſt, tali axi, qui ſimul cum rota, cui infixus eſt, vertitur & mouetur, vt diſtinguatur ab axe fixo, circa quem immotum manentem circumagitur rota: quia ſicut illa aſſiduo motu circumagitur, idque ſumma cum celeritate, ita ſtulti, ſeu peccatoris cogitatio varia eſt & vaga, ac velociter de vno in aliud prolabens, nulla in re figit cogitationem ſuam aut deſideria, ſed incertus & inſtabilis fertur modò huc, modò illuc.

4. *In ſapientia.*) vera & Chriſtiana, quæ eſt timor & amor Dei.

5. *Sicut ſol.*) qui ſemper in ſe retinet lumen ſuum, licet interpoſitione nubium aut terræ, illud diffundere prohibeatur: ita vir pius nullis paſſionum nubibus aut aduerſitatibus amittit lumen ſuæ ſapientiæ & bonæ vitæ.

6. *Sicut luna mutatur.*) Quia facilè à virtute ad vitium, & ab vno vitio ad aliud tranſit.

7. *Sicut auis, &c.*) Sicut talis auis multis expoſita eſt periculis, à quibus libera eſt, dum manet in nido, ſic qui deſerit ſtatum ſeu vocationem, vel habitationem ſuam incertiſque vagatur ſedibus, multis ſubiectus eſt dānis & malis. Item ſicut auis, quę migrat è nido ſuo malè relinquit oua & pullos, quos rapinæ aliorum dimittit; ita malè facit, qui relinquit locum ſuum, id eſt, domum vel familiam, neglecta eius cura & cuſtodia. Quod cum in prælatos & paſtores, qui deſerunt gregem, dici poteſt. tum in eos, qui neglecta cura animæ ſuæ, tanquam domus; quam cœperant virtutibus ornare, eam deſerunt, vacuam relinquentes conſcientiæ domum diabolo; qui omnia bona prius parta diripiat. Idem locus valet in Apoſtatas, & fidei, vel religioſi ſtatus deſertores.

8. *Quieſcere non poteſt.*) Cum perpetuis ferueat & agitetur motibus: ita eſt cor impiorum, quod inconſtans huc, illucque fertur.

9. *In conculcationem.*) id eſt, in cœnum quod conculcatur.

10. *Miſericordia veſtra.*) Beneficentia in proximos.

11. *Nubes matutina.*) quæ cito tranſit & diſſipatur primo ſolis ortu, ſimiliter & ros.

12. *Arundinem.*) id eſt, hominem, qui velut arundo minimo venti flatu moueatur.

§. 2. ETIAM IN ANGELOS CADIT INCONſtantia.

Ecce, qui ſeruiunt ei non ſunt ſtabiles, & [1] *in Angelis ſuis reperit prauitatem.* Iob 4. 18.

[2] *Ille homicida erat ab initio, & in veritate non ſtetit.* Ioa. 8. 44.

[3] *Angelos, qui non ſeruauerunt ſuum principatum, ſed dereliquerunt ſuum domicilium, in iudicium magni diei, vinculis æternis ſub caligine reſeruauit.* Iud. epiſt. v. 6.

Iſa. 14. 12. ⁴ *Quomodo cecidiſti de cælo Lucifer, qui mane orie-baris? corruiſti in terram qui vulnerabas gentes?*

1. *In Angelis.*) Qui eeciderunt.
2. *Ille.*) Vide V. Dæmon cap. 1. §. 4.
3. *Angelos.*) Vide Ibidem cap. 1. §. 19.
4. *Quomodo.*) Verbo eodem Ibidem.

§. 3. INCONSTANTIA EST FRVCTVS peccati.

Thren. 1. 8. *Peccatum peccauit Ieruſalem, propterea ¹ inſtabilis facta eſt.*

1. *Inſtabilis.*) In bono.

§. 4. ITEM DVPLICIS ANIMI.

Iac. 1. 8. *Vir ¹ duplex animo, inconſtans eſt in omnibus ² vijs ſuis.*

1. *Duplices animo.*) Qui non eſt fixus in vno animi propoſito, quique vult duobus Dominis ſeruire. Titelm.
2. *Vijs.*) Operibus.

§. 5. INCONSTANTIA DEO DISPLICET eiuſque pœna.

Ier. 14. 10. *Hæc dicit Dominus populo huic, qui dilexit mouere pedes ſuos & non quieuit, & Domino non placuit, nunc recordabitur iniquitatum eorum, & viſitabit peccata eorum.*

1. *Dilexit mouere pedes.*) Deſcriptio eſt inconſtantiæ Tropologica.

§. 6. VETATVR INCONSTANTIA, CVM commendatione virtutis oppoſitæ.

Eccli. 5. 11. 12. ¹ *Non ventiles te in omnem ventum, & non eas in omnem viam, ſic enim omnis ² peccator probatur ³ in duplici lingua. ⁴ Eſto firmus in via Domini, & in veritate ſenſus tui & ſcientia, & ⁵ proſequatur verbum pacis & iuſtitia.*

1. *Non ventiles te &c.*) Non ſinas te agitari aut non te agites ad omnem ventum, non cuiuſuis doctrina, aut verbis aut ſuaſione commouearis, vt modo hoc, modo iſtud dicas, ſẽtias, eligas. Item non te ſinas abduci quouis concupiſcentiæ motu.
2. *Peccator probatur.*) .i. deprehenditur aliquis eſſe peccator.
3. *In duplici lingua.*) .i. Quando per inconſtantiam pro diuerſitate locorum & perſonarum diuerſa profert.
4. *Eſto firmus &c.*) .i. Ita eſto conſtans in ijs quæ ad Deũ pertinent vt primùm firmus ſis in vera ſententia tua atque ſcientia quam de Deo, rebuſque diuinis conſecutus es.
5. *Proſequatur te &c.*) Non ſatis ſit tibi habere mentis conſtantiam, habeto item ſermonis, quare numquam omittas ea loqui quæ iuſtitiam homines doceant & pacem inter eos foueant.

INDVLGENTIÆ.

ADSTRVVNTVR

2. Cor. 10. *Cui aliquid ¹ donaſtis, & ego: nam & ² ego quod donaui ſi quid donaui, ³ propter vos ⁴ in perſona Chriſti.*

1. *Donaſtis.*) Condonationem & remiſſionem fieri per Titum rogaſtis. Theodoretus.
2. *Ego quod donaui.*) .i. donari rogaui & ſtatui, etiam nunc dono, dat autem Apoſtolus hîc abſolutionem ab excommunicatione & ſimul indulgentiam plenam illius incæſtus, ſci. remiſſionẽ pœnæ omnis illi debitæ, quod patet ex epiſtola prima cap. 5. vbi hoc vinculum erat iniectum Ita D. Chryſ. D. Thomas. Adde quod donare ſeu condonare propriè dicimus pœnam.
3. *Propter vos.*) In gratiam veſtri & ob zelum veſtrum.
4. *In perſona Chriſti.*) .i. vice & authoritate Chriſti, cuius perſonam gero, qui dixit: quæcumque ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta & in cęlis.

INFAMIA.

V. Fama. Peccator. Honor.

INFERNVS.

V. Iudicium. Peccatum. Punitio.

§. 1. INFERNI POENAS SVPERESSE impijs poſt mortem probat Iob c. 21. vnde hęc paucula.

Iob 21. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 30. *Videbunt ¹ oculi eius ² interfectionem ſuam, & de furore omnipotentis ³ bibet. ⁴ Quid enim ad eum pertinet de domo ſua poſt ſe? ⁵ & ſi numerus menſium eius dimidietur? ⁶ numquid Deum docebit quiſpiam ſcientiam? qui excelſos iudicat? ⁷ iſte moritur robuſtus & ſanus, diues & fœlix. Viſcera eius plena ſunt adipe, & medullis oſſa illius irrigantur: ⁸ alius vero moritur in amaritudine animæ abſque vllis opibus, ⁹ & tamen ſimul in puluere dormient, & vermes operiẽt eos. Quia ¹⁰ in diem perditionis ſeruatur malus, & ad diem furoris ducetur.*

1. *Oculi eius.*) viri impij.

2. *Interfectionem ſuam.*) id eſt, ſentient interitum ſuum etiam ipſi in inferno, pœnamque ſuam videbunt.

3. *Bibet.*) abundè replebitur. i. tormenta grauiſſima perferre cogetur.

4. *Quid enim, &c.*] Ideo dixi non ſolum in filijs impium puniendum, ſed etiam in ſeipſo: parum enim curaret poſt obitum, quid in ſuâ familia contingat.

5. *Et ſi numerus, &c.*) Neque etiam impius mortuus magnifaceret hanc pœnam, quod moreretur in medio vitę curſu; niſi pœna æterna eum maneret.

6. *Numquid Deum, &c.*) Quis Deum erudire poteſt in rebus agendis, & adminiſtrandis iudicijs? nullus: Ita tamen res diſpenſat humanas, vt frequenter hoc tempore peior videatur conditio hominis pij, quàm impij; vt ſtatim probat.

7. *Iſte, &c.*) licet impius.

8. *Alius vero, &c.*] licet pius.

9. *Et tamen, &c.*] vtrique, tam pij, quàm impij iacebunt in terra, ex vtrorumque corporibus naſcentur vermes; vnde, neque poſt mortem inter iſtos aliqua videtur diſtantia.

10. *In diem perditionis, &c.*) ob hoc, impio parcitur hoc tempore & indulgentius cum eo agitur, quia reſeruatur in diem iudicij, qui eum perdet. Tribus igitur rationibus probat eſſe pœnas poſt hanc vitam. Prima eſt verſu 21. Secunda habetur verſu 22. quia Deus ſapientiſſimus, ita ſtatuit. Tertia, verſu 23. ex eo, quod requiratur, vt & afflictis pijs, & impijs diuitibus ęterna reddatur ſors.

§. 2. De pœna ignis.

Apoc. 20. 14. 15. [1] *Infernus & mors miſſi ſunt in [2] ſtagnum ignis: hæc eſt [3] mors ſecunda, & qui non eſt inuentus in libro vitę ſcriptus, miſſus eſt in ſtagnum ignis.*

[4] *Stuppa collecta Synagoga peccantium, & [5] conſummatio illorum flamma ignis.*

Vide Iſa 33. v. 11. & cap. 30. v. 30. Malac. 4. v. 1. & hîc ſeqq. §§.

1. *Infernus, & mors.*) i. Dæmon inferni pœnarum & mortis author. Aug.

2. *Stagnum ignis.*) Ita vocat infernum, quia fouea illa maxima inferorum, tota plena eſt igne, quo vndique damnati cinguntur & operiuntur; ſicut piſces aqua in ſtagno. Vocatque ſtagnum non fluuium, quia non fluit, aut mouetur ignis, vt aquæ fluuiorum; ſed ita eſt in fouea illa, ſicut aqua in ſtagno.

3. *Mors ſecunda.*) Prima enim mors, fuit mors animæ, qua anima per peccatum mortale mortua eſt Deo: hæc autem mors immortalis in pœnis æternum duraturis ei ſuccedit.

4. *Stuppa collecta, &c.*] Et ſicuti hæc, adhibito igne mox in nihilum redigitur, ita congregatio peccatorum nullo modo poterit reſiſtere iræ Dei.

5. *Conſummatio.*) finis, exitus.

§. 3. Ideo in ignem proiicitur impius, quòd nulli alteri vſui ſit aptus.

Pulchrè Ezechiel, toto cap. 15. & hîc §. 6. numero 6.

§. Add. De variis inferni pœnis ſimul conglobatis.

Erunt poſt hæc decidentes ſine honore, & in [1] contumelia [2] inter mortuos in perpetuum, quoniam [3] diſrumpet illos [4] inflatos [5] ſine voce, & [6] commouebit illos à fundamentis & [7] vſque ad ſupremum deſolabuntur, & erunt [8] gementes, & memoria illorum peribit. [9] Venient in cogitatione peccatorum ſuorum timidi, & [10] traducent illos ex aduerſo iniquitates ipſorum. Sap. 4. 19. 20.

Ecce vos omnes [11] accendentes [12] ignem accincti flammis, [13] ambulate [14] in lumine ignis veſtri, & in flammis, quas ſuccendiſtis: [15] de manu mea [16] factum eſt hoc vobis, [17] in doloribus dormietis. Iſa. 50. 11.

[18] *Videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur [19] in ſubitatione inſperatæ ſalutis, dicentes intra ſe, pœnitentiam agentes, & præ anguſtia ſpiritus gementes: Hi ſunt, &c.* Sap. 5. 2. 3.

[20] *Pluet ſuper peccatores laqueos, ignis & ſulphur, & [21] ſpiritus procellarum [22] pars calicis eorum.* Pſ. 10. 7.

[23] *Ad nimium calorem tranſeat ab aquis niuium, & [24] vſque ad inferos peccatum illius.* Iob 24. 19.

Congregabo ſuper eos mala, & [25] ſagittas meas complebo in eis. Conſumentur [26] fame & deuorabunt eos [27] aues morſu amariſſimo. Dentes [28] beſtiarum immittam in eos cum furore [29] trahentium ſuper terram atque ſerpentium. Deut. 32. 23. 24.

[30] *Per quæ peccat quis, per hæc & torquetur.* Sap 11. 17.

Pater Abrahã miſerere mei, & mitte Lazarum, vt intingat [31] extremum digiti ſui in aquam, vt refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. Luc. 16. 24.

[32] *Teſtetur illis, ne & ipſi veniant in hunc [33] locum tormentorum.* Ibid. v. 28.

Quantum glorificauit ſe, & in delitijs fuit, tantum date illi tormentum & luctum. Apoc. 18. 7.

Si quis adorauerit [34] beſtiam & imaginem eius, hic [35] bibet de vino iræ Dei, quod [36] mixtũ eſt mero in calice iræ ipſius & cruciabitur [37] igne & ſulphure. Apoc. 14. 9. 10.

[38] *Calix in manu Domini vini meri [39] plenus mixto: [40] & inclinauit ex hoc in hoc, verumtamen [41] fex eius non eſt exinanita, bibent omnes peccatores terræ.* Pſ. 74. 9.

Via peccantium [42] complanata lapidibus, & in fine illorum inferi & tenebræ & pœnæ. Eccli. 21. 11.

Ecce ego [43] cibabo populum iſtum abſynthio, & potum Hier. 9. 15

tum dabo eis aquam fellis.

Iob 10, 21 22. [44] *Antequam vadam &* [45] *non reuertar ad terram tenebroſam & opertam mortis caligine: Terram miſeriæ & tenebrarum, vbi* [46] *vmbra mortis, &* [47] *nullus ordo, ſed ſempiternus horror inhabitat.*

Iſa. 63. 3. [48] *Calcaui eos in furore meo, & conculcaui eos in ira mea, &* [49] *aſperſus eſt ſanguis eorum ſuper veſtimẽta mea, & omnia indumẽta mea inquinaui.*

1. *Contumelia.*) Ignominia.
2. *Inter mortuos.*) inter damnatos.
3. *Diſrumpet illos.*) Dominus ſcilicet.
4. *Inflatos.*) ſuperbia.
5. *Sine voce.*] excuſationis, aut defenſionis, ſenſus eſt impios conſcientia ſcelerum ſuorum conuictos, ne mutire quidem auſuros.
6. *Commouebit illos, &c.*] euertet vitam illorum quam ſtabilem putabant.
7. *Vſque ad ſupremum.*) id eſt extremè deſolabuntur, vaſtabuntur, nihil eorum ſaluum remanebit: extrema eorum ruina his verbis ſignificatur.
8. *Gementes.*) præ acerbitate dolorum.
9. *Venient, &c.*] i. recogitabunt, rememorabuntur peccata præterita.
10. *Traducent, &c.*) ſuis ſceleribus coram conuincentur. Hæc partim Glo. vtraque, & Liran.
11. *Accendentes.*) peccatis veſtris.
12. *Ignem.*) Inferni.
13. *Ambulate.*) ambulabitis.
14. *In lumine.*) Ironia eſt, quia ignis inferni tenebricoſus eſt; ſenſus eſt: Eritis in æterna caligine & in flammis ad vrendum vehementiſſimis quas vobis peccando accẽdiſtis.
15. *De manu mea.*] quia Chriſtus eos condemnabit.
16. *Factum eſt.*) fiet.
17. *In doloribus dormietis.*) in illis flammis ſternetur vobis lectulus, in quo nullam licebit ſomni quietem capere. Dormietis autem, quia ibi iacebitis: dormietis item, quia ibi eritis in æterna Dei obliuione.
18. *Videntes.*) vide verſu ſuperiore.
19. *In ſubitatione, &c.*) propter iuſti ſalutem inexpectatam, quem miſerum & perditum iudicauerant.
20. *Pluet laqueos.*) i. ſinet impios quotidie maioribus inuolui peccatis.
21. *Spiritus procellarum.*) i. venti frigidiſſimi, & vehementiſſimi.
22. *Pars calicis.*] i. portio & hæreditas eorum, (nomine n. calicis, ſæpe ſcriptura hæreditatem intelligit) ſeu *pars hæreditatis*, vt, quia peccando ſe filios dæmonis præſtiterunt, vos ex patre diabolo eſtis. Ioann. 8. æquum eſt, vt eandem cum eo adeant hæreditatem.
23. *Ad nimium calorem, &c.*) viciſſitudinarias fore has pænas damnatorum agnoſcunt. hic PP. & ſcholaſtici.
24. *Vſque ad inferos, &c.*) tanta eſt grauitas peccatorum eius, vt eum ad infernum vſque depreſſerit.
25. *Sagittas complebo.*) omnes in eos mittam: per ſagittas autem intellige pœnas & plagas
26. *Fame.*) omnis boni inopia.
27. *Aues.*] dæmones leues & inſtabiles, ideo aues. Glo. Interl.
28. *Beſtiarum.*) Iidem dæmones vocantur beſtiæ ob crudelitatem.
29. *Trahentium ſuper terram*] i. ſerpentum, vt ſequitur, quia incedunt ſuper terram trahendo coſtas. Per eos etiam intellige dæmones omni ſerpente venenoſiores.
30. *Per quæ, &c.*) Et ſicuti per varia peccat, ita & per varia torquebitur: ſic eſt ad mentem paragraphi.
31. *Extremum digiti ſui.*) vt inde ſtillet, vel gutta tantum in linguam meam. En ſitim, en ignem ſequentibus verbis, *crucior*, &c.
32. *Teſtetur.*] Admoneat, vel teſtimonium ferat de ſupplicijs.
33. *Locum tormentorum.*] Antonomaſticè ita vocari poteſt infernus, quòd ibi omnis generis tormenta miſeros torqueãt: ſicuti gloria cœleſtis vocatur paradiſus, ſeu locus voluptatis & deliciarum.
34. *Beſtiam.*) Antichriſtum.
35. *Bibet de vino, &c.*) cum deſcribitur Deus iratus & pænas ſumpturus de peccatoribus, repræſentatur cum calice pleno vini, ex quo vnicuique propinat quantum meretur, aut quantum ſatis eſſe iudicat, ne quis putet temerè puniri peccantes. Per vinum autem ideo intelliguntur ſupplicia, quia hæc æquè ac vinum vires tollunt & mentis harmoniam diſſoluunt, ac aberrare faciunt à via.
36. *Miſtum eſt mero*) non eſt hoc vinum ſuppliciorum miſtum aqua miſerationum, quæ vim eius obtundat, ſed miſtum eſt altero vino etiam mero, vt indicet grauiſſima fore ſupplicia & intolerabilia, nam vina diſſimilia permiſta fortiora ſunt ad ebrietatem.
37. *Igne & ſulphure.*] ſulphur igni additum ſignificat perpetuitatem pœnarum, quia ſulphur igni aptiſſimum eſt pabulum.
38. *Calix.*) Vide ſupra num. 35.
39. *Plenus miſto.*) calix eſt vini meri, quia nihil aquæ admiſtum eſt, ſed eſt plenus miſto .i. miſtione diſſimilium vinorum ad augendam ebrietatem. *Vide numero* 36.
40. *Et inclinauit ex hoc in hoc.*) .i. tranſtulit hunc calicem ex hoc homine in alterum: ex hoc ore in hoc os.
41. *Fex non eſt exinanita.*) ſupplicia eius grauiſſima non ſunt finita, nec finientur vnquam.
42. *Complanata lapidibus.*) .i. facillimè viuũt & fœliciſſimè, & ſine vlla offenſione, non enim facile eſt impingere in via æqualiter ſtrata lapidibus politis.

43. *Cibabo*

43. *Cibabo abſynthio.*) .i. inducam pœnas amaras vt abſynthium: & vt fel: id eſt, vehementiſſimè eos puniam. Quæ optimè quadrant in damnatos.

44. *Antequam vadam, &c.*] Hæc omnia accipit S. Gregor. de inferno, lib. 9. in Iob, à c. 45. vultque Iob loqui in perſona generis humani,

45. *Non reuertar.*) Quia nequaquam vltra miſericordia parcentis liberat quos ſemel in locis pœnalibus, iuſtitia iudicis damnat. Gregorius.

46. *Vmbra mortis.*) .i. denſiſſimæ tenebræ.

47. *Nullus ordo.*) reſpectu quidem Dei eſt ordo, qui ſingulos punit pro meritis, at in mente damnatorum ob eorum cœcitatem, confuſionis plena omnia, inquit Greg. Vel ideo ſecundum eundem, abeſſe dicitur ordo à ſupplicijs, quia res, quæ puniunt dãnatos non ſeruant propriam ſuam in omnibus qualitatem; quia flamma comburit quidem, ſed non aufert tenebras, quod tamen ei proprium eſt. ſupplicia eos vltra vires cruciant; & tamen vitam ſeruant, quod non eſt ſecundum ordinem & qualitatem ſuppliciorum. *Vide hic pulcherrimè Greg cap.* 48.

48. *Calcaui eos.*] damnatos ſcilicet: calcaui, ſicut ſolet vua in torculari. Notat autẽ Theo. in ſcriptura, comparari cum torculari grauiſſimum quodque ſupplicium. Alludit etiam ad Imperatorum conſuetudinem, qui quos vicerant, calcabant ſuis & aliorum pedibus. Et Hebræi hoſtes victos conculcabant, non ſolum ad ignominiam, ſed etiam ad tormentum, idque non tantum pedibus, ſed etiam carpentis plauſtriſque ſerrantibus. *Vide 2. Regum 12. v. 31. & 1. Paral. 20. verſu 2.*

49. *Aſperſus eſt ſanguis.*) Denotatur magna ſanguinis effuſio & vindicta.

§. 4. De variis qualitatibus huius ignis ac imprimis fore tenebricoſum.

Mat. 8. 12 1 *Filij regni eijcientur in² tenebras exteriores: ibi erit ³ fletus & ⁴ ſtridor dentium.*

Ioa. 6. 37. 5 *Omne quod dat mihi Pater, ⁶ ad me veniet, & eum, qui venit ad me ⁷ non eijciam foras.*

Pſ. 48. 20 ⁸ *Introibit⁹ vſque in progenies patrum ſuorum, & vſque in æternum ¹⁰ non videbit lumen.*

1. *Filij regni.*) deſtinati ad regnum cœleſte, ſeu quibus id erat promiſſum.

2. *Tenebras exteriores.*) id eſt, quæ ſunt extra lucem, extra regnum cœleſte, vbi nihil niſi tenebræ. Loquitur de regno cœlorum tanquam de cœna cœleſti, alludens ad antiquorum cœnas, quæ noctu fiebant, vbi multa lumina adhibebantur, extra domum autem cœnæ, nihil erat niſi tenebræ. Licet autem ſit ignis in inferno, erit tamen tenebricoſus, licet feruentiſſimus, & ad hoc tantum lucens, ait Sanctus Gregorius, vt damnati pœnas ſuas & ſociorum videant, ſicque illæ augeantur.

3. *Fletus.*) Per hunc ſummus ſignificatur dolor, qui potens ſit lachrymas ciere, ſub eo etiam intellige ſingultum, eiulatum, omneſque complorantium geſtus, fletui coniunctos.

4. *Stridor.*) Per eum ſummus ſignificatur horror, qui enim hîc hortendè, torquentur flent & ſtrident.

5. *Omne quod dat mihi Pater*] vocando ad fidem, eſt enim fides donum Dei.

6. *Ad me veniet.*) liberè vocantem ſequens. Leontius.

7. *Non eijciam foras.*) .i. in tenebras. Excluſio enim à regno dicitur ſæpe foras emiſſio. *Vide ſupra n. 2.*

8. *Introibit.*) Impius ſcilicet poſt hanc vitam.

9. *Vſque in progenies patrum.*) Ad ea loca ad quæ illum præceſſit progenies patrum ſuorum impiorum.

10. *Non videbit lumen.*) vide ſupra numero ſecundo.

§. 5. Ignis inferni erit vehementiſſimus, nulloque negotio combureret damnatos.

1 *Si quis in me non manſerit, ² mittetur foras: ³ ſicut palmes, & ⁴ areſcet, & ⁵ colligent eum, & ⁶ in ignem mittent, & ardet.* Ioan. 15. 6

8 *Sicut ſpinæ ſe inuicem complectuntur, ſic ⁹ conuiuium eorum pariter potantium ¹⁰ conſumentur, ¹¹ quaſi ſtipula ariditate plena.* Nahum. 1. 10.

1. *Si quis in me, &c.*] Per fidem, ſpem, & caritatem.

2. *Mittetur foras.*) Ab Eccleſia, & Chriſti populo ſeparabitur, & Dei cura particulari. quod fit in futuro ſæculo.

3. *Sicut palmes.*) ſcilicet reſectus à vite mittitur extra vineam, vbi ab agricola deſeritur.

4. *Areſcet.*) quia à peccatore damnato omnia dona tolluntur etiam fidei, & omnino remanet aridus, omnique virtutum, bonorumque habituum humore deſtitutus.

5. *Colligent eum.*) quia vt dicitur Mat. 22. *Ligatis manibus & pedibus proijcietur in tenebras.* Hæc autem colligatio ſignificat libertatis arbitrij ad bonum operandum ablationem. Item conſortium peſſimorum; colligantur enim ſimul multi palmites aridi. Tertiò ſignificatur eos nunquam euadere poſſe, nec enim poteſt palmes euadere manus eorum, qui colligunt manipulos in ignem proijciendos.

6. *In ignem mittent.*) Quia toti comburuntur

tur, non pars aliqua, in ignem mittent, quia ad alios vſus apti non ſunt. Vnum de duobus palmiti congruit, aut vitis aut ignis, ſi in vite non eſt, in igne erit. Auguſt. tract. 81. in Ioan. Vide ſupra §.3.

7. *Ardet.*) Hoc verbo exprimitur vehementia ignis & efficacitas: vt enim palmes aridus igni immiſſus, ardet citiſſimè, vt non tam verè dixeris *ardebit* quàm *ardet*, ita mali immiſſi in ignem ſine mora ardent: ignis lentus ſolet prius calefacere ligna quàm inflammare, at quando vehementiſſimus eſt ſtatim ardent. Hæc igitur vehementia ſignificatur verbo præſenti. Eodem ſignificatur duratio: *ardet* non ad tempus ſed in perpetuum.

8. *Sicut ſpinæ ſe complectuntur.*) .i. coacernantur ad comburendum & ita coacervatæ videntur ſe complecti.

9. *Conuiuium eorum &c.*) .i. Ita mali quaſi ſpinæ omnibus noxij, qui magna familiaritate & concordia epulis indulſerunt.

10. *Conſumentur.*) Ab igne inferni.

11. *Quaſi ſtipula ariditate plena.*) id eſt, valdè arida .i. citò ſine reſiſtentia, ſine mora.

§. 6. Ignis inferni dicitur habere zelum, & cur.

Heb. 10. 27. *Terribilis quædam expectatio iudicij, &* [1] *ignis æmulatio, conſumptura eſt aduerſarios.*

1. *Ignis æmulatio.*) Zelus, indignatio, loquitur de igne quaſi eſſet immanis quædam bellua exacerbata ardente zelo vindicandi peccata in communem Dominum admiſſa. Hic autem ignis zelus, eſt vis eius & vehementia impetuſque vlciſcendi. Vide Sapientiæ 5. 18. & ſequentib. Ita Theoph.

§. 7. Ignis inferni, vt et aliæ pœnæ erunt æternæ.

Pſ. 48. 8. [1] *Frater non redimit,* [2] *redimet homo? non dabit Deo* [3] *placationem ſuam.*

Pſ. 48. 14. [4] *Sicut oues in inferno poſiti ſunt:* [5] *mors depaſcet eos.*

Pſ. 48. 20. *Vſque in æternum non videbit lumen.*

Iſa. 24. 22 [6] *Congregabuntur* [7] *in congregatione vnius faſcis in lacum, & claudentur ibi in carcere &* [8] *poſt multos dies* [9] *viſitabuntur.*

Iſa. 25. 10. [10] *Requieſcet manus Domini in monte iſto, &* [11] *triturabitur Moab ſub eo, ſicuti teruntur palea in plauſtro.*

Iſa. 30. 32. 33. [12] *Erit tranſitus virgæ fundatus, quam requieſcere faciet Dominus ſuper eum in tympanis, & Cytharis, & in bellis præcipuis expugnabit eos. Præparata eſt enim* [13] *ab heri* [14] *Topheth,* [15] *à rege præparata,* [16] *profunda, &* [17] *dilatata, nutrimenta eius ignis, & ligna multa,* [18] *flatus Domini ſicut torrens ſulphuris ſuccendens eam.*

[19] *Conuertentur torrentes eius in picem, & humus eius in ſulphur: & erit terra eius in picem ardentem.* [20] *Nocte & die non* [21] *extinguetur, in ſempiternum aſcendet fumus eius, à generatione in generationẽ deſolabitur, in ſecula ſeculorum nullus erit tranſiens per eam.* Iſa. 34. 9. 10.

[22] *Egredientur, & videbunt cadauera virorum, qui præuaricati ſunt in me: vermis eorum non morietur & ignis eorum non extinguetur, & erunt vſque ad ſatietatem viſionis omni carni.* Iſa. 66. 24.

Vocabuntur populus cui iratus eſt Dominus vſque in æternum. Mala. 1. 4.

[23] *Voca nomen eius, abſque miſericordia, quia non addam vltra miſereri domui Iſrael, ſed obliuione obliuiſcar eorum.* Oſee 1. 6.

Væ genti inſurgenti ſuper genus meum: Dominus enim omnipotens vindicabit in eis & in die iudicij viſitabit illos. Dabit enim ignem, & vermes in carnes eorum, vt vrantur & ſentiant vſque in ſempiternum. Iudith. 16. 20. 21.

Ignis ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit vſque ad [24] *inferni nouiſſima: deuorabitque* [25] *terram* [26] *cum germine ſuo, &* [27] *montium fundamenta comburet.* Deut. 32. 22.

[28] *Luet, quæ fecit omnia,* [29] *nec tamen conſumetur; iuxta multitudinem adinuentionum ſuarum ſic & ſuſtinebit; Omnes tenebræ* [30] *abſcondita ſunt* [31] *in occultis eius: deuorabit eum ignis, qui* [32] *nõ ſuccenditur,* [33] *affligetur* [34] *relictus in tabernaculo ſuo.* Iob 20. 18. 26.

[35] *Paleas comburet igni inextinguibili.* Matt. 3. 12.

[36] *Qui ceciderit ſuper lapidem iſtum,* [37] *confringetur,* [38] *ſuper quem verò ceciderit* [39] *conteret eum.* Matt. 21. 44.

Si ſcandalizauerit te manus tua, abſcide illam; bonum eſt tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem. Vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Marci 9. 42. 43.

In diebus illis [40] *quærent homines mortem, & non inuenient eam: & deſiderabunt mori, & fugiet mors ab eis.* Apoc. 9. 6.

[41] *Fumus tormentorum eorum aſcendet in ſecula ſeculorum nec habent requiem* [42] *die ac nocte qui adorauerunt* [43] *beſtiam & imaginem eius.* Apoc. 14. 11.

Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo, & Angelis eius. Matt. 25. 41.

Vide ſupra §. 6. numero 5. & §. Addito nu. 37. & 41. & Verbo Adulter §. 5. nu. 14. & v. charitas cap. 2. §. 5. n. 6.

Vide itẽ Apoc. 20. v. 10. & Epiſtolã Iudæ v. 8.

1. *Frater non redimit.*) Si frater nec ſe nec te poterit redimere ab inferno.

2. *Redimet homo?*) Quomodo alius quiſquam homo te redimet? Baſilius.

3. *Placationem ſuam.*) Quo Deum placet & placatus te liberet q. d. nunquam placabitur Deus & tu nunquam redimeris.

4. *Sicut oues.*) Sci. ſtolidæ, imbelles, & pingues mactandæ gregatim & magno numero

erunt

erunt in ſtabulo inferni.

5. *Mors depaſcet eos.*] quia erunt pabulum mortis æternæ, & immortalis. Mors inſtar lupi famelici & inſatiabilis conſumet homines impios tanquam oues deſtinatas ad eſcam.

6. *Congregabuntur.*) Impij ſci. maximè reges & principes.

7. *In congregatione vnius faſcis.*) .i. nulla habita ratione potentiæ eorũ, in eundẽ faſcem .i. in eundem ordinem Regius ſplendor & viles homines colligabuntur & in eundem carcerem ſupplicijque locum trudentur.

8. *Poſt multos dies.*) .i. poſt quantumcumque longum tempus.

9. *Viſitabuntur.*) .i. punientur: ſumitur enim *viſitari* in malũ. Obſeruat Ribera Oſeę 1. n. 35. ſcripturam vſurpare certam aliquam differentiam temporis, in qua tamen omnem differentiam temporis, durationemque ſignificat. Vt Ioan. 1. In principio erat Verbũ .i. ſemper erat. Ita hic *viſitabuntur* .i. ſemper & poſt quantumcumque multos dies adhuc viſitabuntur.

10. *Requieſcet.*) .i. longam ponet & quietam moram (quia ęternam) in plectendo Moab: per Moab autem intelligũtur omnes impij, quia hi non aliter Dei ſeruos oppugnant quam ille olim Dei populum.

11. *Triturabitur &c.*) .i. non aliter lacerabitur quàm palea quę minutiſſimè conciditur ac teritur ſub ferrato carpento, quod rotis per medium in ſerrarum modum ſe voluentibus armatum eſt, quæ ſtipulam conterant & comminuant in paleas ad pabulum animantium. Qua metaphora deſignatur damnatorum intolerabile ſupplicium. Ita Sanchez ex Hieronymo.

12. *Erit tranſitus.*) Vide V. Gloria cæleſtis cap. 2. §. 5. nu. 23.

13. *Ab heri.*) Multò ante quia à conſtitutione mundi.

14. *Topheth.*) Vallis erat propè Ieruſalem in qua filios ſuos immolabant cremabantque parentes idolo Moloch, & ne filij horrendè eiulantes audirentur, obſtrepebant eorum clamoribus, ſiſtris & tympanis, Topheth autem infernum ſignificat ob magnam inter vtrumque ſimilitudinem.

15. *A rege.*) Deo potentiſſimo.

16. *Profunda.*) Quia damnatorum carcer eſt in terræ viſceribus: per quam profunditatem æterna illius loci caligo ſignificatur.

17 *Dilatata.*) Vt plures capiat.

18. *Flatus Domini &c.*) Succendi flatu Domini ignem illum ſulphureum, aliud nihil eſt, quam ignem illum & vim vrendi maximam à Deo conſeruari in æternum.

19. *Conuertentur &c.*) .i. omnia mundanorũ ſtudia tãdem euadent in ſuppliciũ æternum.

20. *Nocte & die.*) .i. nunquam.

21. *Extinguetur.*) Sci. ignis præceſſit enim *picem ardentem*. Hęc tantum accommodantur ad infernum cum ad litteram ſermo ſit de Idumæa.

22. *Egredientur.*) Vide V. Gloria cæleſtis cap. 2. §. 3.

23. *Voca.*) Scriptura vocandi nomine ſignificat id quod verè erit: quam hic verſus conueniat damnatis, erga quos nulla vnquã vſurus eſt miſericordia Dominus, per ſe patet.

24. *Inferni nouiſſima.*) .i. In ęternum puniendo. Glo. Interl.

25. *Terram.*) Terrenos homines, vel carnẽ.

26. *Cum germine ſuo.*) Operibus eorum malis, Gregor.

27. *Montium fundamenta.*) Superborum ſpẽ qua putabant ſe impunè peccare, deſtruet, puniet.

28. *Lucet.*) In inferno.

29. *Nec conſumetur.*) Quia ſemper nouis ac nouis ſeruabitur tormentis in æternum.

30 *Abſconditę ſunt.*) .i. præparatæ tenebræ denſiſſimæ.

31. *In occultis eius.*) Locis inferni.

32. *Non ſuccenditur.*) Opera humana: ſed Dei flatu & virtute ſemper ſubſiſtit integer & incorruptus.

33. *Affligetur.*) Dum ille in inferno cruciabitur.

34. *Relictus in tabernaculo.*) Filij & hæredes quos reliquit domi ſuæ, affligentur à Deo quia poſſident malè ab eo parta, affligentur etiam ab hominibus varijs litibus &c.

35. *Paleas.*) Hilarius. Infructuoſorum hominum inanitatem. Rabanus: fidei ſacramentis imbutos, ſed non ſolidos, quia paleæ ex ſemine tritici, zizania vero de diuerſo, nempe profeſſione à bonorum ſorte ſeparato.

36. *Qui ceciderit ſuper lapidem iſtum.*) id eſt, qui reſtiterit Chriſto, eumque perſecutus fuerit.

37. *Confringetur.*) Fruſtrà id faciet, ſibique & in animo & in corpore nocebit, ita tamen vt per pœnitentiam reparari poſſit.

38. *Super quem verò ceciderit.*) .i. cui Chriſtus totus graui ſua punitióne incubuerit v. g. damnatis in die iudicij & in inferno.

39. *Conteret eum.*) Ita eos franget vt non poſſint reparari, ita vlciſcetur vt non ſit locus miſericordiæ, ſed ſint in ęternum puniendi.

40. *Quærent mortem.*) Vt ſe tormentorum æternitati ſubtrahant.

41. *Fumus &c.*) Vt oſtendat æterno igne cruciandos impios, ſemperque beatis nota fore eorum ſupplicia, hoc dicit, licet non ſit verus fumus apud inferos, quia

fumus ex reſolutione materiæ quæ igne cōſumitur exhalatur, apud inferos autem nihil erit quod igne reſoluatur, alioqui finiretur id aliquando.

42.*Die ac nocte.*] .i. nunquam, vtitur communi modo loquendi, licet ibi non ſit dies.

43.*Beſtiam.*] Antichriſtum.

§. 8. DAMNATI SPOLIABVNTVR DONIS omnibus virtutum, & libertate ad bonum operandum.

Vide §.6. numero 4. & 5. & §. 14. num. 2. & V. Charitas c.2.§.5.n.5.

§. ADD. POTERVNT TAMEN VELLE bonum naturale.

Lucæ 16. 27 28. 1 *Rogo te pater vt mittas eum in domo patris mei: habeo enim quinque fratres* [2] *vt teſtetur illis ne & ipſi veniant in hunc locum tormentorum.*

Vide etiam §.18.& 13.numero 12.quomodo ſibi velint bonum naturale & deſiderent liberari ab inferno.

1. *Rogo.*] Chryſoſt. dicit Epulonem verè & bono animo voluiſſe conſulere fratribus, vnde patet eos poſſe velle bonum naturale, huc enim inclinat natura quæ manet in damnatis.

2. *Vt teſtetur.*] Vide ſupra §. Addito poſt §.3.num.32.

§. 9. QVOMODO SINE DISCRIMINE PROijcientur omnes, nobiles pariter ac ignobiles in carcerem inferni. *Vide §. 6.numero 5.& §.7.num.7.*

§. 10. DAMNATORVM DOLORES ERVNT grauiſſimi & intolerabiles.

Apoc.16. 10. *Quintus angelus* [1] *effudit phialam ſuam ſuper ſedem beſtiæ, & factum eſt regnum eius* [2] *tenebroſum, &* [3] *commanducauerunt linguas ſuas præ dolore.*

Vide §.Add.num.48.& 43.

Matt.8.12 *Ibi erit* [4] *fletus & ſtridor dentium.*

1.*Effudit phialam &c.*] .i. percuſſit regnum Antichriſti.

2.*Tenebroſum.*] Quia obſcurata eſt eorum lætitia à maximis vulneribus quibus percuſſi fuerunt.

3. *Commanducauerunt linguas.*] Mordebunt & quaſi concident, quod eſt vehementiſſimæ indignationis & impotentiſſimi doloris. Hi miſeri typus ſunt damnatorum, multoque magis hæc in damnatos quam in illos conueniunt.

4.*Fletus.*] Vide ſupra §.4.num.3.

§. 11. NVNQVAM INTERRVMPENTVR. *Vide ſupra §. 7. numero 20. & 41.*

§. 12. POENÆ DAMNATORVM SEMPER IIS erunt nouæ neque iis aſſueſcent vnquam.

1 *Præparata eſt* [2] *ab heri Topheth.* Iſa.30.33.

1.*Præparata &c.*] Vide ſupra §.7.n.13.

2. *Ab heri.*] Quia licet à conſtitutione mundi ſit paratus infernus, dicitur tamen ab heri, eo quòd pœnæ damnatorum ſemper nouæ ſunt & recentes, neque minor eſt illarum horror aut minùs excruciant poſt immenſa ſpatia, quàm cum primùm illas damnati experiri cœperunt. Semper ergo, licet poſt decurſa infinita ſpatia in pœnis, erunt illis illæ pœnæ tanquam ab heri, tanquam ſi primùm heri eas cæpiſſent experiri, quia iis erunt ſemper recentes, nec vlla infinitorum ſæculorum conſuetudine ad eas durabuntur.

§. 13. DAMNATI A NEMINE poterunt iuuari.

Lucæ 16. 25.26. *Fili recordare quia recepiſti bona in vita tua, & Lazarus ſimiliter mala: nunc autem hic conſolatur, tu verò cruciaris. Et* [1] *in his omnibus inter vos, & nos* [2] *chaos magnum firmatum eſt vt hi* [3] *qui volunt hinc* [4] *tranſire ad vos, non poſſint, neque* [5] *inde huc tranſmeare.*

Hier.30. 12.13.14. 15. [6] *Inſanabilis fractura tua, peſſima plaga tua.* [7] *Non eſt qui iudicet iudicium tuum* [8] *ad alligandum;* [9] *curationum vtilitas non eſt tibi: omnes* [10] *amatores tui obliti ſunt tui, teque non quærunt: plaga enim* [11] *inimici percuſſi te caſtigatione crudeli, propter multitudinem iniquitatis tuæ dura facta ſunt peccata tua. Quid clamas ſuper* [12] *contritione tua? inſanabilis eſt dolor tuus. propter multitudinem iniquitatis tuæ, & propter dura peccata tua, hæc feci tibi.*

1.*In hīs omnibus.*] .i. Ad hæc illud accedit.

2. *Chaos magnum.*] .i. hiatus, vorago altiſſima & latiſſima foſſa. Hinc patet ſinum Abrahæ longè eſſe ab inferno damnatorum. Eſt autem hiatus hîc, diuini decreti & conditionis cuiuſque immutabilis firmitas vt à nemine poſſint iuuari, ſed ſint pœnæ eorum ſine remedio.

3.*Qui volunt.*] .i. licet maximè vellent.

4. *Tranſire.*] Tranſire iuſtorum, inquit Greg. eſt per miſericordiam ire & velle liberare, ſed ita Dei iuſtitiæ coniunguntur vt nulla ad reprobos compaſſione moueantur. Idem ait S. Auguſt.

5.*Inde.*] .i. iſthinc: ex loco ſcil. vbi erat Epulo.

6.*Inſanabilis &c.*] Hæc dicuntur ad litteram de calamitate inferenda per Chaldæos, aut Romanos poſt Chriſti necem: ſed in ſenſu accommodatitio dicuntur de grauiſſima damnatorum calamitate.

7. *Non eſt qui iudicet iudicium tuum.*] .i. qui agat cauſam tuam.

8. *Ad alligandum.*] Ad quærendum tibi medelam.

9. *Curationum vtilitas &c.*] Nihil tibi prodeſſe poteſt.

10. *Amatores tui.*] Homines mundi & in peccatis ſocij.

11. *Inimici.*] .i. lethali, qualem ſolet infligere hoſtis.

12. *Contritione.*] Vehementiſſima afflictione quæ te totum contriuit.

§. 14. NON POTERVNT EVADERE aut fugere.

2.Pet.2.4. 1 *Rudentibus inferni detractos in tartarum, tradidit cruciandos in iudicium reſeruari.*

Iuda v. 6. *Vinculis æternis ſub caligine reſeruauit.*

Matt.22.13. 2 *Ligatis manibus & pedibus eius proijcite eum in tenebras exteriores.*

Vide ſupra §.7.num.6.

1. *Rudentibus.*] Vide V. Dæmon cap. 1. §.19.

2. *Ligatis &c.*] Significatur damnatos non poſſe fugere nec reſiſtere Dei ſententiæ, nec quicquam boni deinceps poſſe facere.

§. 15. NEQVE POTERVNT RESISTERE diuinæ potentiæ.

Pſa.48.15. 1 *Sicut oues in inferno poſiti ſunt.*

1. *Sicut oues.*] Significat Deum minori labore & reſiſtentia, multitudinem impiorum quamuis in mundo potentiſſimi fuerint, detruſurum in infernum ad mortem ſempiternam, quam ſoleat paſtor ouiculas ſimplices & inermes vel cogere in ſtabulum, vel educere ad cædem.

§. 16. IVSTI EIS DOMINABVNTUR, nec ſe ab hoc dominatu valebunt liberare.

Pſal.48.15. 1 *Dominabuntur eorum iuſti* 2 *in matutino, &* 3 *auxilium eorum* 4 *veteraſcet in inferno* 5 *à gloria eorum.*

1. *Dominabuntur.*] Quia eorum erunt iudices, & ipſi ijs ſubiecti.

2. *In matutino.*] In illo fœliciſſimo mane reſurrectionis, vel in matutino .i. in principio noui ſæculi quod incipiet in reſurrectione.

3. *Auxilium eorum.*] Sci. impiorum, quod in robore erat ſitum & poteſtate.

4. *Veteraſcet.*] Marceſcet, inutile fiet.

5. *A gloria eorum.*] .i. poſt gloriam quam habuerunt in hoc ſæculo.

§. 17. GAVDEBVNT IVSTI DE pœnis damnatorum.

Lætabitur iuſtus cum viderit vindictam. Pſa 57.11

Vide Gloria cæleſtis cap. 2. §. 5. numero 20.

§. 18. DAMNATORVM VOCES lamenta, & maledicta.

1 *Tranſijt meſſis, finita eſt æſtas, & nos ſaluati non ſumus.* Ier.8.20.

2 *Quare factus eſt dolor meus perpetuus, & plaga mea deſperabilis.* Ierem.15.18.

Væ mihi ſuper 3 *contritione mea peſſima plaga mea.* Ierem.10.19.

Domine Domine 4 *aperi nobis.* Mat.25.11

Videndum Sapientiæ caput 5. à v.2. per multos verſus.

Blaſphemauerunt Deum cæli præ doloribus & vulneribus ſuis. Apoc.16.11.

Huc reuoca quæ Iob toto ferè cap.3. & quæ Ierem.c.20.14.

1. *Tranſiit.*] Hoc & nonnulla è ſequentibus teſtimonijs accipienda ſunt per accommodationem: ad litteram enim ſumenda de Iudæis qui querebantur ſe tam diu à Chaldæis & alijs hoſtibus opprimi, neque laxari eorum captiuitatem.

2. *Quare &c.*] Verba ſunt Hieremiæ qui queritur diutius durare ſuas calamitates.

3. *Contritione.*] Maxima calamitate.

4. *Aperi.*] Hoc indicat naturale deſiderium ſuæ libertatis & ſaluationis à tantis malis: ſeu potius velleitatem tantum, quia ſciunt id eſſe impoſſibile, ideoque pleni ſunt deſperatione.

§. 19. IN INFERNO TANDEM SAPIENT & verum cognoſcent damnati.

Vide Sapientiæ c. 5. fuſiſſime.

§. 20. QVINAM DAMNENTVR.

Vide Verbo Gloria cæleſtis capite 1. §. 1. quinam eam adipiſcantur, vnde à contrario patebit quinam ab ea excludantur. Vide item §.2. qui id tractat ex profeſſo.

§. 21. AN MVLTI DAMNENTVR.
Aio permultos omnino.
Vide ibidem cap. 1. §. 4.

Iſa.5.14. *Dilatauit infernus [1] animam ſuam, & [2] aperuit os ſuum abſque vllo termino, & deſcendent fortes eius, & populus eius & ſublimes, glorioſique eius ad eum.*

1. *Animam ſuam.*] Per proſopopeiam tribuit inferno animam & os. Animam autem .i. ſpiritum, anhelitum, quæ dilatatio maximè fit cum aperitur os.

2. *Aperuit os ſuum.*] In vaſtum atque immenſum hiatum vt multos capiat.

§.22. NON OMNES DAMNATI ÆQVALITER torquebuntur hiſce inferni pœnis.

Sap.6.6.7 *Horrendè, & citò [1] apparebit [2] vobis: quoniam iudicium duriſſimũ his, qui preſunt, fiet. [3] Exiguò enim conceditur miſericordia: potentes autem potenter tormenta patientur.*

Matt.10.15 *Amen dico vobis: Tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhæorum in die iudicij, quam illi ciuitati.*

Luc.20.47. *Hi accipient damnationem maiorem.*

Matt.23.15. *Væ vobis ſcribæ & Phariſæi hypocritæ, quia circuitis [4] mare, & aridam, vt faciatis vnum [5] proſelytum, & cum fuerit factus, facitis eum [6] filium gehennæ [7] duplò quam vos.*

Sap.6.10. *Fortioribus fortior inſtat cruciatio.*

Luc.12.48 *Omni cui multum datum eſt, multum quæretur ab eo, & qui commendauerunt multum plus petent ab eo.*

1. *Apparebit.*] Inſtabit, ſuperueniet Deus.

2. *Vobis.*] O Reges, ô principes, & magnates.

3. *Exiguo.*] Plebeio, pauperi .i. talis facilius conſequitur miſericordiam.

4. *Mare & aridam.*] Totum orbem.

5. *Proſelytum.*] .i. aduenam, ſic vocabantur ad Iudaiſmum conuerſi, quaſi ad religionem aduentitij.

6. *Filium gehennæ.*] .i. dignum gehenna, obnoxium ſupplicio.

7. *Duplò quam vos.*] Quia vt ait Chryſoſt. malo exemplo magiſtrorum prouocatus, peior fiebat, & ampliorem pœnam merebatur.

INGRATITVDO.

V. Gratitudo. Beneficium. Peccator.

§. 1. EIVS SVPPLICIVM.

Iſa.38.1. *In diebus illis [1] ægrotauit Ezechias vſque ad mortem.*

Sap.16.29 *Ingrati ſpes tanquam hybernalis glacies [2] tabeſcet & diſperiet tanquam aqua [3] ſuperuacua.*

Pro.17.13 *Qui reddit mala pro bonis, non recedet malum de domo eius.*

Rom.1.21.22. *Cum cognouiſſent Deum, non ſicut Deum glorificauerunt aut gratias egerunt, ſed [4] euanuerunt in cogitationibus ſuis & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum: dicentes enim ſe eſſe ſapientes ſtulti facti ſunt.*

1. *Ægrotauit.*] Quidam putant ægrotaſſe quod non ſatis gratus fuiſſet de victoria obtenta contra Sennacherib.

2. *Tabeſcet.*] Liqueſcet adueniente ſole.

3. *Superuacua.*] Inutilis, quæ fluit inutiliter, ſenſus eſt, non aſſequetur quod ſperat, nam ſine gratitudine ac memoria beneficiorum Dei, vaniſſimæ ſunt omnium ſpes.

4. *Euanuerunt.*] En pœnam ingratitudinis id eſt, ſuperbiuerunt hac Dei cognitione. Vel cum Chryſoſtom. vani facti ſunt, quia cogitationibus ſeu diſcurſibus quos ex creaturis de Deo fecerunt relictis, à veritate ad vana, ſcilic. idola colenda deflexerunt.

§. 2. EXPROBRAT DEVS PECcatoribus eorum ingratitudinem.

Filius honorat patrem, & ſeruus Dominum ſuum. Si ergo pater ego ſum, vbi eſt honor meus? et ſi Dominus ego ſum, vbi eſt timor meus? dicit Dominus exercituum. Malach.1.6.

Hæccine reddis Domino popule ſtulte, & inſipiens, numquid non ipſe eſt pater tuus, qui [1] poſſedit te, & [2] fecit & [3] creauit te? Deut.32.6

Audite [4] cœli, & auribus percipe terra, quoniam Dominus locutus eſt, filios [5] enutriui, & exaltaui: ipſi autem ſpreuerunt me. [6] Cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & [7] aſinus [8] præſepe Domini ſui: Iſrael autem me non cognouit, & populus meus [9] non intellexit. Iſa.1.2.3.

Oblitus es Domini factoris tui, qui tetendit cælos, & fundauit terram, [10] & formidaſti iugiter tota die à facie furoris eius, qui te tribulabat, & [11] parauerat ad perdendum, [12] vbi nunc eſt furor tribulantis? Iſa.51.13.

Non ſunt recordati [13] manus eius, [14] die qua redemit eos de manu tribulantis. Pſ.77.42.

Obliti ſunt Deum, qui ſaluauit eos, qui fecit magnalia in Aegypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari rubro. Pſ.105.21 22.

Exacerbaſtis eum qui fecit vos Deum æternum, immolantes dæmonijs, & non Deo, obliti enim eſtis Deum qui nutriuit vos, & contriſtaſtis nutricem veſtram Ieruſalem. Baruch.4.7.8

Vos hodie proieciſtis Deum veſtrum, qui ſolus vos ſaluabit de vniuerſis malis veſtris, & tribulationibus. 1.Reg.10.19.

Hier. 2. 5. *Quid inuenerunt patres veſtri in me iniquitatis, quia elongauerunt à me & ambulauerunt poſt vanitatem & vani facti ſunt?*

Hier. 2. 6. *Et non dixerunt: Vbi eſt Dominus qui aſcendere nos fecit de terra Ægypti? &c.*

Videnda reliqua eiuſdem capitis vſque ad v. 14.

Oſeæ 2. 8. 9. *Et hæc neſciuit quia ego dedi ei frumentum, & vinum & oleum, & argentum multiplicaui ei, & aurum [15] quæ fecerunt Baal. [16] Idcirco conuertar, & ſumam frumentum meum in tempore ſuo, & vinum meum in tempore ſuo, & [17] liberabo lanam meam & linum meum, quæ operiebant ignominiam eius.*

Oſeæ 8. 14. *Oblitus eſt Iſrael factoris ſui, & ædificauit delubra: & Iudas [18] multiplicauit vrbes munitas: [19] mittam ignem in ciuitates eius, & deuorabit ædes illius.*

Luc. 17. 17. 18. *Nonne decem mundati ſunt, & nouem vbi ſunt? Non eſt inuentus, qui rediret, & daret gloriam Deo niſi hic alienigena.*

Ioan. 10. 32. *Multa bona opera [20] oſtendi vobis [21] ex patre meo, propter quod eorum opus me [22] lapidatis.*

Vide Ezechiel. totum caput 16. Micheę 6. & Oſee 13. & aliàs frequentiſſimè.

1. *Poſſedit te.*] Vt peculium ſuum & partem hęreditatis ſuę.

2. *Fecit.*] Quoad corpus.

3. *Creauit.*] Quoad animam.

4. *Cœli & terra.*] Angeli & homines. Vel ideo aduocantur cœlum & terra vt hæc audiant, quia homines ita ad Dei voces obſurduere vt non putarentur illas audituri.

5. *Enutriui.*] Si ad populum Chriſtianum referatur hæc improperatio, facilè eſt videre quomodo nos enutriuit cibis ſpiritualibus doctrinæ & Sacramentorum, ac potiſſimum ſanctiſſima Euchariſtia; quomodo item exaltauit in filios Dei, & in ſpem æternæ hæreditatis.

6. *Cognouit bos poſſeſſorem.*] Quia ab eo fœnum recipit, illius iugo ceruicem ſummittit obſequentem: Bos inquam quo nihil ſtupidius.

7. *Aſinus.*] Stolidiſſimum animal.

8. *Præſepe Domini.*] Eſt hypallage id eſt, Dominum præſepis, quem cognouit: quia ei obſequitur & famulatur in oneribus ferendis ob pabulum quod ab eo recipit.

9. *Non intellexit.*] Chaldæus, vt conuerteretur ad timorem mei. *Vel non intellexit*: quot & quanta ei præſtiterim beneficia.

10. *Et formidaſti.*] q.d. Ideo autem formidaſti quia oblitus es mei.

11. *Parauerat.*] Animum adiecerat.

12. *Vbi nunc eſt.*] Quaſi dicat, in nihilum abijt.

13. *Manus.*] Potentię.

14. *Die qua &c.*] Quando eos de Ægyptiaca ſeruitute liberauit.

15. *Quæ fecerunt Baal.*] Ex quo argento & auro fabricati ſunt idola Baal ſeu Ioui.

16. *Idcirco conuertar.*] Quia dona mea eſſe non agnouit, & illa in honorem idolorum contulit & ad ſatisfaciendum varijs ſuis appetitionibus, conuertam me ad ipſam (ſynagogam, vel animam) quę putabat me oblitum eſſe & auferam illi quæ dedi, & tunc intelliget mea eſſe.

17. *Liberabo lanam & linum.*] Grauantur enim creaturæ & tyrannide quadam tenentur, ſeruiendo malis.

18. *Multiplicauit vrbes.*] Contra hoſtium incurſus, cum in me potius collocare debuiſſet fiduciam ſuam.

19. *Mittam ignem.*] Vide 4. Reg. 25.

20. *Oſtendi vobis,*] In veſtri gratiam feci.

21. *Ex patre.*] i. patris autoritate.

22. *Lapidatis.*] Vultis lapidare.

§. 3. PRÆDICITVR CHRISTIANOS fore ingratos.

Hoc autem ſcito quod in nouiſſimis diebus inſtabunt tempora periculoſa: erunt homines ſeipſos amantes, cupidi, elati, ſuperbi, blaſphemi, parentibus non obedientes, ingrati, ſceleſti. 2. ad Tim. 3. 1. 2.

INIMICVS, INIMICITIA.

Vide Charitas.

§. 1. OPORTET INIMICOS DIligere atque pro ijs orare, & quo fructu.

Ego dico vobis: diligite inimicos veſtros: benefacite his qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus, & calumniantibus vos: vt ſitis filij patris veſtri, qui in cœlis eſt. Qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos, & iniuſtos. Si enim [1] diligitis eos, qui vos diligunt, [2] quam mercedem habebitis? nonne & [3] publicani hoc faciunt? et ſi ſalutaueritis fratres veſtros tantum. Quid [4] amplius facitis? nonne & ethnici hoc faciunt? Eſtote ergo vos perfecti, ſicut & pater veſter cœleſtis. Mat. 5. 44. 45. 46. 47. 48.

1. *Diligitis.*] Sup. tantum.

2. *Quam mercedem habebitis.*] Si ſcilic. tantum amicos diligatis non inimicos, mercedem apud Deum non habebitis, tum quia hic amor eſt naturæ non caritatis, & gratiæ: tum quia mercedem ab amico recepit, ſcilicet mutuum amorem & officia.

3. *Publicani.*] .i. vectigalium publicorum exactores qui apud Iudæos erant infames ob auaritiam & rapinas, & odioſi quòd putarentur tributa eſſe iniqua.

4. *Amplius.*] Quid eximium, quid ſuprà cæteros.

§. Add. Qvi id reipsa præstiterint.
Vide ſupra Verbo Compaſſio, & fusè Tomo altero.

§. 2. Inimicis benedicendvm.

Rom.12.14. [1] *Benedicite perſequentibus vos: benedicite, & nolite maledicere.*

1. *Benedicite.*] Benè precamini.

§. 3. Iis benefaciendvm.

Rom. 12. 20.21. *Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum, ſi ſitit, potum da illi, hoc enim faciens* [1] *carbones ignis congeres ſuper caput eius. Noli vinci* [2] *à malo, ſed* [3] *vince in bono malum.*

Exod.23.4.5. *Si occurreris boui inimici tui, aut aſino erranti, reduc ad eum. Si videris aſinum odientis te iacentem ſub onere, non pertranſibis, ſed ſubleuabis cum ipſo.*

Rom.12.13 *Neceſſitatibus* [4] *ſanctorum* [5] *communicantes.*
Vide item ſupra §.1.

1. *Carbones ignis.*] Scilic. ignis caritatis & amoris qui hoſtem inflamment ad redamandum.

2. *A malo.*] .i. ab illata iniuria & tua impatientia.

3. *Vince in bono malum.*] Bonitate tua vince eius malitiam. Pulchrè de nobili hac victoria Chryſoſt. in expoſitione morali.

4. *Sanctorum.*] Chriſtianorum ſeu amici ij ſint, ſeu inimici.

5. *Communicantes.*] Subuenientes.

§. 4. Inimicis condonandvm, & quo fructu.

Matt 6.14 15. *Si dimiſeritis hominibus peccata eorum: dimittet & vobis pater veſter cæleſtis delicta veſtra. Si autem non dimiſeritis hominibus, nec pater veſter vobis dimittet peccata veſtra.*

Ephe.4.32 *Eſtote inuicem benigni, miſericordes,* [1] *donantes inuicem, ſicut & Deus* [2] *in Chriſto donauit vobis.*

Coloſſ 3.13 *Supportantes inuicem, & donantes vobiſmetipſis ſi quis aduerſus aliquem habet querelam, ſicut & Dominus donauit vobis, ita & vos.*

Eccli.28.2. [3] *Relinque proximo tuo nocenti te: & tunc deprecanti tibi peccata* [4] *ſoluentur.*

1. *Donantes.*] Ignoſcentes.

2. *In Chriſto.*] Per Chriſtum tanquam mediatorem.

3. *Relinque.*] .i. dimitte.

4. *Soluentur.*] Peccata enim ſunt quædam vincula quæ hominem Deo obligant, & aſtringunt ad pœnam eis debitam perſoluendam: ſoluentur autem, id eſt, dimittentur.

§. 5. Qvam sit indignvm hominem homini non condonare, cum velit ſibi ipſe à Deo condonari.

Eccli.28.3 4.5. *Homo homini* [1] *reſeruat iram, & à Deo* [2] *quærit medelam? In hominem ſimilem ſibi non habet miſericordiam, & de peccatis ſuis deprecatur? Ipſe cum caro ſit reſeruat iram, &* [3] *propitiationem petit à Deo?* [4] *quis exorabit pro delictis illius?*

1. *Reſeruat iram.*] Qua malum alteri optat.

2. *Quærit medelam.*] Petit liberari à malis quæ peccando contraxit: pulchre opponuntur *ira* & *medela.*

3. *Propitiationem.*] Iræ relaxationem.

4. *Quis exorabit &c.*] Significat huiuſmodi hominis, factum tam eſſe intolerabile, vt nō modo indignus ſit qui pro ſe orans exaudiatur, ſed nec eſſe quemquam alium qui pro eo exorare vel velit vel poſſit. Vide pulchre Ianſenium.

§. 6. Mortis memoria valet ad condonandum inimico.

Eccli.28.6 7. *Memento nouiſſimorum, & deſine inimicari,* [1] *tabitudo enim & mors imminent in mandatis eius.*

1. *Tabitudo &c.*] .i. corruptio & mors imminent homini ob neglecta Dei mandata.

§. 7. Ad idem valet memoria divinæ legis.

Eccli.28.8 9. *Memorare* [1] *timorem Dei, & non iraſcaris proximo, memorare* [2] *teſtamentum altiſſimi, &* [3] *deſpice* [4] *ignorantiam proximi.*

1. *Timorem Dei.*] .i. quem ei debes eiuſque mandatis.

2. *Teſtamentum.*] .i. legem.

3. *Deſpice.*] Parui facias ne æſtimes.

4. *Ignorantiam.*] Ea quæ ipſe per ignorantiam in te peccat, ſub quibus etiam alia complectitur quæ per malitiam & paſſionem.

Hier. 2. 5. *Quid inuenerunt patres veſtri in me iniquitatis, quia elongauerunt à me & ambulauerunt poſt vanitatem & vani facti ſunt?*

Hier. 2. 6. *Et non dixerunt: Vbi eſt Dominus qui aſcendere nos fecit de terra Ægypti? &c.*

Videnda reliqua eiuſdem capitis vſque ad v. 14.

Oſea 2. 8. 9. *Et hæc neſciuit quia ego dedi ei frumentum, & vinum & oleum, & argentum multiplicaui ei, & aurum [15] quæ fecerunt Baal. [16] Idcirco conuertar, & ſumam frumentum meum in tempore ſuo, & vinum meum in tempore ſuo, & [17] liberabo lanam meam & linum meum, quæ operiebant ignominiam eius.*

Oſea 8. 14. *Oblitus eſt Iſrael factoris ſui, & ædificauit delubra: & Iudas [18] multiplicauit vrbes munitas: [19] mittam ignem in ciuitates eius, & deuorabit ædes illius.*

Luc. 17. 17. 18. *Nonne decem mundati ſunt, & nouem vbi ſunt? Non eſt inuentus, qui rediret, & daret gloriam Deo niſi hic alienigena.*

Ioan. 10. 32. *Multa bona opera [20] oſtendi vobis [21] ex patre meo, propter quod eorum opus me [22] lapidatis.*

Vide Ezechiel. totum caput 16. Micheę 6. & Oſee 13. & aliàs frequentiſſimè.

1. *Poſſedit te.*] Vt peculium ſuum & partem hęreditatis ſuę.

2. *Fecit.*] Quoad corpus.

3. *Creauit.*] Quoad animam.

4. *Cæli & terra.*] Angeli & homines. Vel ideo aduocantur cœlum & terra vt hæc audiant, quia homines ita ad Dei voces obſurduere vt non putarentur illas audituri.

5. *Enutriui.*] Si ad populum Chriſtianum referatur hæc improperatio, facilè eſt videre quomodo nos enutriuit cibis ſpiritualibus doctrinæ & Sacramentorum, ac potiſſimum ſanctiſſima Euchariſtia; quomodo item exaltauit in filios Dei, & in ſpem æternæ hæreditatis.

6. *Cognouit bos poſſeſſorem.*] Quia ab eo fœnum recipit, illius iugo ceruicem ſummittit obſequentem: Bos inquam quo nihil ſtupidius.

7. *Aſinus.*] Stolidiſſimum animal.

8. *Præſepe Domini.*] Eſt hypallage id eſt, Dominum præſepis, quem cognouit: quia ei obſequitur & famulatur in oneribus ferendis ob pabulum quod ab eo recipit.

9. *Non intellexit.*] Chaldæus, vt conuerteretur ad timorem mei. *Vel non intellexit*; quot & quanta ei præſtiterim beneficia.

10. *Et formidaſti.*] q. d. Ideo autem formidaſti quia oblitus es mei.

11. *Parauerat.*] Animum adiecerat.

12. *Vbi nunc eſt.*] Quaſi dicat, in nihilum abijt.

13. *Manus.*] Potentię.

14. *Die qua &c.*] Quando eos de Ægyptiaca ſeruitute liberauit.

15. *Quæ fecerunt Baal.*] Ex quo argento & auro fabricati ſunt idola Baal ſeu Ioui.

16. *Idcirco conuertar.*] Quia dona mea eſſe non agnouit, & illa in honorem idolorum contulit & ad ſatisfaciendum varijs ſuis appetitionibus, conuertam me ad ipſam (ſynagogam, vel animam) quę putabat me oblitum eſſe & auferam illi quæ dedi, & tunc intelliget mea eſſe.

17. *Liberabo lanam & linum.*] Grauantur enim creaturæ & tyrannide quadam tenentur, ſeruiendo malis.

18. *Multiplicauit vrbes.*] Contra hoſtium incurſus, cum in me potius collocare debuiſſet fiduciam ſuam.

19. *Mittam ignem.*] Vide 4. Reg. 25.

20. *Oſtendi vobis,*] In veſtri gratiam feci.

21. *Ex patre.*] i. patris autoritate.

22. *Lapidatis.*] Vultis lapidare.

§. 3. PRÆDICITVR CHRISTIANOS fore ingratos.

Hoc autem ſcito quod in nouiſſimis diebus inſtabunt tempora periculoſa: erunt homines ſeipſos amantes, cupidi, elati, ſuperbi, blaſphemi, parentibus non obedientes, ingrati, ſceleſti. 2. ad Tim. 3. 1. 2.

INIMICVS, INIMICITIA.

Vide Charitas.

§. 1. OPORTET INIMICOS DIligere atque pro ijs orare, & quo fructu.

Ego dico vobis: diligite inimicos veſtros: benefacite his qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus, & calumniantibus vos: vt ſitis filij patris veſtri, qui in cœlis eſt. Qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos, & iniuſtos. Si enim [1] diligitis eos, qui vos diligunt, [2] quam mercedem habebitis? nonne & [3] publicani hoc faciunt? et ſi ſalutaueritis fratres veſtros tantum. Quid [4] amplius facitis? nonne & ethnici hoc faciunt? Eſtote ergo vos perfecti, ſicut & pater veſter cœleſtis. Mat. 5. 44. 45. 46. 47. 48.

1. *Diligitis.*] Sup. tantum.

2. *Quam mercedem habebitis.*] Si ſcilicet tantum amicos diligatis non inimicos, mercedem apud Deum non habebitis, tum quia hic amor eſt naturæ non caritatis, & gratiæ: tum quia mercedem ab amico recepit, ſcilicet mutuum amorem & officia.

3. *Publicani.*] .i. vectigalium publicorum exactores qui apud Iudæos erant infames ob auaritiam & rapinas,& odioſi quòd putarentur tributa eſſe iniqua.

4. *Amplius.*] Quid eximium, quid ſuprà cæteros.

§. ADD. QVI ID REIPSA PRÆSTITERINT.
Vide ſupra Verbo Compaſſio, & fusè Tomo altero.

§. 2. INIMICIS BENEDICENDVM.

Rom. 12. 14. 1 *Benedicite perſequentibus vos: benedicite,& nolite maledicere.*

1. *Benedicite.*] Benè precamini.

§. 3. IIS BENEFACIENDVM.

Rom. 12. 20. 21. *Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum, ſi ſitit, potum da illi, hoc enim faciens* [1] *carbones ignis congeres ſuper caput eius. Noli vinci* [2] *à malo, ſed* [3] *vince in bono malum.*

Exod. 23. 4. 5. *Si occurreris boui inimici tui, aut aſino erranti, reduc ad eum. Si videris aſinum odientis te iacentem ſub onere, non pertranſibis, ſed ſubleuabis cum ipſo.*

Rom. 12. 13 *Neceſſitatibus* [4] *ſanctorum* [5] *communicantes.*
Vide item ſupra §. 1.

1. *Carbones ignis.*] Scilic. ignis caritatis & amoris qui hoſtem inflammant ad redamandum.

2. *A malo.*] .i. ab illata iniuria & tua impatientia.

3. *Vince in bono malum.*] Bonitate tua vince eius malitiam. Pulchrè de nobili hac victoria Chryſoſt. in expoſitione morali.

4. *Sanctorum.*] Chriſtianorum ſeu amici ij ſint, ſeu inimici.

5. *Communicantes.*] Subuenientes.

§. 4. INIMICIS CONDONANDVM, & quo fructu.

Matt. 6. 14. 15. *Si dimiſeritis hominibus peccata eorum: dimittet & vobis pater veſter cæleſtis delicta veſtra. Si autem non dimiſeritis hominibus, nec pater veſter vobis dimittet peccata veſtra.*

Ephe. 4. 32 *Eſtote inuicem benigni, miſericordes,* [1] *donantes inuicem, ſicut & Deus* [2] *in Chriſto donauit vobis.*

Coloſſ. 3. 13 *Supportantes inuicem, & donantes vobiſmetipſis. ſi quis aduerſus aliquem habet querelam, ſicut & Dominus donauit vobis, ita & vos.*

Eccli. 28. 2. [3] *Relinque proximo tuo nocenti te: & tunc deprecanti tibi peccata* [4] *ſoluentur.*

1. *Donantes.*] Ignoſcentes.

2. *In Chriſto.*] Per Chriſtum tanquam mediatorem.

3. *Relinque.*] .i. dimitte.

4. *Soluentur.*] Peccata enim ſunt quædam vincula quæ hominem Deo obligant, & aſtringunt ad pœnam eis debitam perſoluendam; ſoluentur autem, id eſt, dimittentur.

§. 5. QVAM SIT INDIGNVM HOMINEM homini non condonare, cum velit ſibi ipſe à Deo condonari.

Homo homini [1] *reſeruat iram, & à Deo* [2] *quærit medelam? In hominem ſimilem ſibi non habet miſericordiam, & de peccatis ſuis deprecatur? Ipſe cum caro ſit reſeruat iram, &* [3] *propitiationem petit à Deo?* [4] *quis exorabit pro delictis illius?* Eccli. 28. 3. 4. 5.

1. *Reſeruat iram.*] Qua malum alteri optat.

2. *Quærit medelam.*) Petit liberari à malis quæ peccando contraxit: pulchre opponũtur *ira* & *medela*.

3. *Propitiationem.*) Iræ relaxationem.

4. *Quis exorabit &c.*] Significat huiuſmodi hominis, factum tam eſſe intolerabile, vt nõ modo indignus ſit qui pro ſe orans exaudiatur, ſed nec eſſe quemquam alium qui pro eo exorare vel velit vel poſſit. Vide pulchre Ianſenium.

§. 6. MORTIS MEMORIA VALET AD CONdonandum inimico.

Memento nouiſſimorum, & deſine inimicari, [1] *tabitudo enim & mors imminent in mandatis eius.* Eccli. 28. 7.

1. *Tabitudo &c.*] .i. corruptio & mors imminent homini ob neglecta Dei mandata.

§. 7. AD IDEM VALET MEMORIA DIVInæ legis.

Memorare [1] *timorem Dei, & non iraſcaris proximo, memorare* [2] *teſtamentum altiſſimi, &* [3] *deſpice* [4] *ignorantiam proximi.* Eccli. 28. 9.

1. *Timorem Dei.*] .i. quem ei debes eiuſque mandatis.

2. *Teſtamentum.*] .i. legem.

3. *Deſpice.*] Parui facias ne æſtimes.

4. *Ignorantiam.*] Ea quæ ipſe per ignorantiam in te peccat, ſub quibus etiam alia complectitur quæ per malitiam & paſſionem.

§.8. CVM INIMICIS REDIRE OPORTET IN gratiam, iiſque reconciliari.

Matt. 5. 24.25.26. *Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid [1] aduerſũ te, [2] relinque ibi munus tuũ ante altare, & [3] vade prius reconciliari fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum. [4] Eſto conſentiens [5] aduerſario tuo citò dum es [6] in via cum ipſo: ne fortè tradat te aduerſarius [7] iudici, & iudex tradat te [8] miniſtro: & in [9] carcerem mittaris.*

Ad Eph. 4. 26. *[10] Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram.*

1. *Aduerſum te.*] .i. de quo tecum alter iure expoſtulet, & queratur de iniuria ſibi à te facta vt quod dixeris ei, raca aut fatue.

2. *Relinque munus.*] Sacrificium quod Deo offerebas.

3. *Vade reconciliari.*] Caritas enim, religio, æquitas, & Deus exigunt vt offendens offenſo ſtatim ſe reconciliet; quia reconciliatio eſt præcepti, ſacrificium conſilij: Item quia Deus plus diligit concordiam quam munera, nec illi placet diſcordium ſacrificium. Ita author imperfecti.

4. *Eſto conſentiens.*] Reconciliare, redi in gratiam.

5. *Aduerſario tuo.*] Ei qui habet aliquid aduerſum te, ei qui eſt iniuſtè offenſus & læſus, qui te coram Deo reum agere poteſt.

6. *In via.*] In hac vita.

7. *Iudici.*] Chriſto, coram quo te accuſabit.

8. *Miniſtro.*] Diabolo.

9. *Carcerem.*] Infernum, vel purgatorium. Chriſtus hîc exemplo humano & quaſi parabola (inquit Sà) concordiam commendat. q. d. fac in rebus animæ quod ſolet fieri in lite de re temporali, vt enim præſtat reconciliari aduerſario quam ab eo iudici tradi & condemnari: ita proximo læſo præſtat reconciliari quàm à Deo puniri.

10. *Sol non occidat &c.*] .i. Ante veſperum inuicem reconciliamini.

§.9. INIVRIARVM INIMICI oportet obliuiſci.

Leuit. 19. 18. *Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum.*

Eccli. 10. 6. *Omnis iniuriæ proximi ne memineris, & [1] nihil agas in operibus iniuriæ.*

1. *Nihil agas &c.*] Ne alios iniuriâ afficias.

§.10. ITEM PRVDENTER eas diſſimulare.

Cunctis ſermonibus qui dicuntur [1] ne accommodes cor tuum: ne forte audias ſeruum maledicentem tibi. Eccleſ. 7. 22.

Fatuus ſtatim indicat iram ſuam, qui autem diſſimulat iniuriam [2] callidus eſt. Pro. 12. 16.

1. *Ne accommodes cor.*] Curioſè inueſtigando à quo dicti, quare &c. q.d. multa diſſimulanda volenti pacificè viuere.

2. *Callidus.*] Prudens.

§.11. DE INIMICO NON EST ſumenda vindicta.

Nulli malum pro malo reddentes. Rom. 12. 17.

Non voſmetipſos [1] defendentes chariſſimi, ſed [2] date locum iræ: ſcriptum eſt enim: [3] mihi vindicta; ego [4] retribuam dicit Dominus. Roman. 12. 19.

Ne dicas: quomodo fecit mihi, ſic faciam illi: reddam vnicuique ſecundum opus ſuum. Pro. 24. 29.

1. *Defendentes.*] ἐκδικοῦντες. .i. vindicantes.

2. *Date locum iræ.*] Cædendo & fugiendo: vel da ei in teipſo locum, inſurge in te, permitte vt ira in te vires ſuas exerceat. Ita Baſilius.

3. *Mihi vindicta.*] Ad me ſpectat vlciſci.

4. *Retribuam.*] Iis qui alios iniuria affecere reddam quod ſunt promeriti.

§.12. NEQVE EST ODIO habendus.

Non oderis fratrem tuum in corde tuo ſed publice argue eum, ne habeas [1] ſuper illo peccatum. Leuit. 19. 17.

1. *Super illo.*] Cauſa ipſius. odio ſcil. illum proſequendo.

§.13. MALA EIVS QVI ODIT proximum.

Qui non diligit, [1] manet in morte: omnis qui odit fratrem ſuum [2] homicida eſt, & ſcitis quoniam omnis homicida non habet [3] vitam æternam in ſemetipſo manentem. 1. Ioan. 3. 14.15.

Qui dicit ſe [4] in luce eſſe, & fratrem ſuum odit, [5] in tenebris eſt vſque adhuc. Qui diligit fratrem ſuum [6] in lumine manet, & [7] ſcandalum in eo non eſt. Qui autem odit fratrem ſuum in tenebris eſt, & [8] in tenebris ambulat, & [9] neſcit quò eat, quia [10] tenebræ [11] excæcauerunt oculos eius. 1. Ioan. 2. 9.11.

1. *Manet in morte.*] Scil. peccati.

2. *Homicida eſt.*] Quia in ſe habet radicem homicidij ſcil. odium, ſicut qui viderit mulierem (inquit Titelman.) ad concupiſcendum eam, mæchus iam dicitur, etiam ſi opus non ſequatur, ita hîc quodammodo vocari poteſt homicida.

3. *Vitam æternam.*] i. gratiam per quam obtinetur vita ęterna.

4. *In luce.*] In veritate Euangelica viuere, vel in luce boni operis.

5. *In tenebris eſt.*] Culpæ & ignorantię, vel deputatus eſt tenebris inferni.

6. *In lumine manet.*] Gratiæ & conſequenter in lumine increato, in quo manet per gratiam, ſicut amans in amato.

7. *Scandalum.*] i. ſi ambulans non patietur offendiculum, non impinget, nihil ei nocebit.

8. *In tenebris ambulat.*] De vitio in vitium, quod nihil aliud eſt quam tenebrę.

9. *Neſcit quò eat.*] Quia reatum ſuum non intelligit. Vel non præuidet quæ pœna ei immineat.

10. *Tenebræ.*] Peccati & odij.

11. *Excæcauerunt.*] Ita enim turbat oculos, ut odium excæcat.

§. 14. NON EST GAVDENDVM DE eius malis, aut morte.

Prou. 24. 17. 18. *Cum ceciderit inimicus tuus ne gaudeas, & in ruina eius [1] ne exultet cor tuum. Nè fortè videat Dominus, & diſpliceat ei, & [1] auferat ab eo iram ſuam.*

Eccli. 8. *Noli de mortuo inimico tuo gaudere ſciens quoniam omnes morimur, & [2] in gaudium nolumus venire.*

Vide Iob ca. 31. 29. 30. vbi ſe dicit ab hac culpa immunem fuiſſe.

Prou. 17. 5. *Qui ruina lætatur alterius, non erit impunitus.*

1. *Auferat ab eo iram.*] Eamque in te transferat, quam explicationē ſuggerunt Hebræa: frequenter enim accidit vt qui de malo inimici ſui gauiſus eſt, idem ipſe malum patiatur aut ſimile, altero liberato.

2. *In gaudium &c.*] i. nolumus inimicos de noſtra morte gaudere.

§. 15. QVO TEMPORE MAXIME ſe prodat inimicus.

Eccli. 12. 8. 9. [1] *Non agnoſcetur in bonis amicus, & non abſcondetur in malis inimicus. In bonis viri inimici illius: in triſtitia, & in malitia illius amicus agnitus eſt.*

1. *Non agnoſcetur.*] Huius explicationem Vide V. Amicus cap. 1. §. 7.

§. 16. INIMICO RECONCILIATO non temerè fidendum nec eo nimis familiariter vtendum.

Eccli. 12. 10. 11. 12. *Non credas [1] inimico tuo in æternum, ſicut enim [2] æramentum, [3] æruginat nequitia illius: Et ſi humiliatus vadat curuus, [4] adijce animum tuum, & cuſtodi te ab illo. Non ſtatuas illum penes te, nec ſedeat ad dexteram tuam; nè fortè [5] conuerſus in locum tuum [6] inquirat cathedram tuam: & in nouiſſimo, cognoſcas verba mea, & [8] in ſermonibus meis ſtimuleris.*

Prou. 26. 24. 25. [9] *Labijs ſuis intelligitur inimicus, cum in corde tractauerit dolos. [10] Quando ſubmiſerit vocem ſuam ne credideris ei: quoniam [11] ſeptem nequitiæ ſunt in corde illius.*

1. *Inimico tuo.*] Qui quondam fuit talis & iam videtur reconciliatus.

2. *Æramentum.*] Opus ex ære factum.

3. *Æruginat.*] Æruginem contrahit facilè, ita vt etiam dum mundatum videtur à ſua ærugine, vel adhuc aliquid maculæ retineat, vel mox nouam æruginem concipiat, ita & malitia inimici licet videatur abſterſa per reconciliationem, tamen ſemper in animo, aliquid veteris inimicitiæ remanet, eaque ſemper redibit ad ſuum ingenium & inimicitiam contra te concipiet.

4. *Adijce animum.*] Aduerte diligenter & facilè deprehendes eius malitiam & ſimulationem.

5. *Conuerſus in locum tuum.*] Conuerſus ad locum quem obtines.

6. *Inquirat cathedram tuam.*] i. quærat ſibi tuam dignitatem te ſubuerſo & deiecto.

7. *Cognoſcas.*] Experientia edoctus.

8. *In ſermonibus ſtimuleris.*] Compūgaris in animo tuo, quod hos ſermones meos non ſeruaueris.

9. *Labijs ſuis.*] Ex verbis ſuis cognoſcitur quantumcunque tegere conetur dolos.

10. *Quando ſubmiſerit vocem.*] i. quando humiliter loquitur ſe tibi ſubijciens, tuam gratiam ſe petere oſtendens.

11. *Septem nequitiæ.*] i. multa tunc mala verſat contra te in corde ſuo, eoque magis cogitare debes illum tibi malè velle, quò blandius loquitur & ſubmiſſius, maximè quando nuper inimicum ſe exhibuit.

INIVSTITIA.

V. Acceptio perſonarum. Auaritia. Diues. Eleēmoſyna. Dolus. Furtum. Pauper. Iudex.

§. 1. INIVSTITIÆ VARIÆ POENÆ.

Iſa. 9. 5. *Omnis [1] violenta prædatio cum [2] tumultu, & ve-*

ſtimentum [3] miſtum ſanguine, erit in combuſtionem, & cibus ignis.

Iob 15.34. *Ignis deuorabit tabernacula eorum, qui munera libenter [4] accipiunt.*

Eccli.10.8 *[5] Regnum à gente in gentem transfertur, propter iniuſtitias, & iniurias, & contumelias, & diuerſos dolos.*

Eccli.21.9 *Qui ædificat domum ſuam [6] impendijs alienis, quaſi qui [7] colligit lapides ſuos in hyeme.*

Videndi item ſequentes §§.

1. *Violenta prædatio.*] Qui per vim alios opprimunt, vel ipſa præda per vim ablata.

2. *Tumultu.*] Clamore incondito.

3. *Miſtum ſanguine.*] Interfectorum .i. qui iniquè occidunt & quæ rapiunt ab hominibus occiſis.

4. *Accipiunt.*] Contra fas, & vt cauſam iniquam tueantur.

5. *Regnum.*] Vide V. Contumelia.

6. *Impendijs alienis.*] .i. pecunijs ereptis aut acquiſitis cum iniuria ac fraude.

7. *Colligit lapides in hyeme.*] Scil. ad ędificandum, ſeu ſimilis eſt ei qui in hyeme ædificat, ſicuti enim huiuſmodi ędificium non diu ſubſiſtet quod incommodo tempore ſit conſtructum, ita illi ſuis ædibus non fruentur diu: morte preuenti: aut illorum ædes non perſiſtent diu, Deo eas aliqua tempeſtate ſubuertente.

§. 2. INGREPATIO INIVSTITIÆ PRINCIPVM, primatum, & Iudicum, eiuſque pœna.

Iſa.1.23.24. *Principes tui [1] infideles, [2] ſocij furum, omnes diligunt munera [3] ſequuntur retributiones, pupillo non iudicant, & cauſa viduæ non ingreditur ad illos. Propter hoc, ait Dominus Deus exercituum fortis Iſrael: [4] Heu cõſolabor ſuper hoſtibus meis, & vindicabor de inimicis meis.*

Iſa.5.23.24. *Vę qui [5] iuſtificatis impium [6] pro muneribus, & [7] iuſtitiam iuſti aufertis ab eo. Propter hoc ſicut deuorat ſtipulam lingua ignis, & calor flammæ exurit, [8] ſic radix eorum quaſi fauilla erit, & germen eorum vt puluis aſcendet, abiecerunt enim legem Domini exercituum, & [9] eloquium ſancti Iſrael [10] blaſphemauerunt.*

Iſa.10.1.2.3. *Væ qui condũt leges iniquas: [11] & ſcribentes, [12] iniuſtitiam ſcripſerunt, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent cauſæ humilium populi mei: vt eſſent viduæ præda eorum, & pupillos diriperent. Quid facietis in die viſitationis & calamitatis de longe venientis? ad cuius confugietis auxilium? & vbi derelinquetis [13] gloriam veſtram.*

Iſa.3.14.15. *Dominus ad iudicium veniet, [14] cum ſenibus populi ſui, & principibus eius: vos enim [15] depaſti eſtis vineam, & [16] rapina pauperis in domo veſtra. Quare [17] atteritis populum meum, & facies pauperum [18] commolitis, dicit Dominus Deus exercituum.*

1. *Infideles.*] Fide & veritate ſeu fidelitate deſtituti.

2. *Socij furum.*] In præda & ſceleribus, quos punire debuerant.

3. *Sequuntur.*] Omni ſtudio captant.

4. *Heu conſolabor.*] .i. vindicabor, vocat autem vindictam, conſolationem more humano, magnam enim capiunt homines ex vindicta conſolationem: ſed Deus inde quaſi triſtatur, ideo. *Heu*, inquit, *conſolabor.*

5. *Iuſtificatis.*] Iuſtum pronuntiatis.

6. *Pro muneribus.*] Vendendo ius.

7. *Iuſtitiam iuſti aufertis.*] .i. innocentes, reos & obnoxios ſupplicijs declaratis.

8. *Sic radix eorum &c.*] .i. quicquid in illa vinea ſeu populo ingrato pulchrum eſt & ſtabile, in puluerem redigetur & fauillam, idque à ſummo germine ad ſummam vſque radicem.

9. *Eloquium.*] Oracula, prophetas.

10. *Blaſphemauerunt.*] Ore blaſphemo deriſerunt & deſpuerunt.

11. *Et ſcribentes.*] Eaſdem leges.

12. *Iniuſtitiam ſcripſerunt.*] Licet id fecerint vt ſub aliqua honeſtatis ſpecie pauperes degluberent.

13. *Gloriam veſtram.*] Opes in quibus ſoliti eratis gloriari. q. d. quid fiet de opibus veſtris.

14. *Cum ſenibus.*] .i. contra ſenes ſeu ſenatores, ſeu veniet diſceptaturus cum ijs.

15. *Depaſti.*] Non ſolum fructum collegiſtis, ſeu extremam vindemiam, quam lex, pauperum vſibus reſeruari iubet, ſed etiam ferinum aut hoſtilem in modum populati eſtis.

16. *Rapina &c.*] Neque ad id externo teſte opus eſt, clamant contra vos pauperum ſpolia quibus domus veſtræ ornantur & abundant.

17. *Atteritis.*] Auarè & iniquè fortunis omnibus & commodis euertitis.

18. *Commolitis.*] Tam acerbè vexatis vt eorum faciẽ contundatis pugno, quod & ignominioſum eſt & acerbum.

§. 3. INIVSTITIAM OMNEM iudicabit Deus.

Si videris [1] calumnias egenorum & violenta iudicia, & ſubuerti iuſtitiam in prouincia, non mireris ſuper hoc [2] negotio, quia excelſo excelſior eſt alius, & ſuper hos quoque eminentiores ſunt alij, & inſuper vniuerſæ terrę [3] Rex imperat ſeruienti. Eccle. 5.7.8.

1. *Calumnias.*] Oppreſſiones.

2. *Negotio.*] Super hac re.

3. *Rex imperat.*] .i. Deus q. d. omnia Deo ſunt ſubdita qui omnes, etiam iudices & iniuſtitias omnes iudicabit.

§. 4. EA DEO EST INVISA.

Eccli.10.7 *Coram Deo execrabilis omnis iniquitas gentium.*
Vide §.ſeq. teſtimonio 2.

§. 5. VETATVR OMNIS iniuſtitia.

Leuit.19. 35. *Nolite facere iniquum aliquid in iudicio, in* [1] *regula, in pondere, in menſura.*

Deut 25 13 14.15. 16. *Non habebis in ſacculo diuerſa pondera maius & minus: nec erit in domo tua modius maior, & minor. Pondus habebis iuſtum & verum, & modius æqualis, & verus tibi erit: vt multo viuas tempore ſuper terram, quam Dominus Deus dederit tibi: abominatur enim Dominus Deus eum qui facit hæc, & auerſatur omnem iniuſtitiam.*

Leuit.19. 13. *Non facies* [2] *calumniam proximo tuo, nec* [3] *vi opprimes eum, non morabitur* [4] *opus mercenarij tui apud te,* [5] *vſque mane.*

Pro.17.26 [6] *Non eſt bonum damnum inferre iuſto.*

Eccli.9.17 *Non placeat tibi iniuria iniuſtorum, ſciens quoniam* [7] *vſque ad inferos non placebit impius.*

Deut.27. 17. *Maledictus qui* [8] *transfert terminos proximi ſui, & dicet omnis populus: Amen.*

Zach.7.10 *Viduam, & pupillum, & aduenam, & pauperem nolite* [9] *calumniari: & malum vir fratri ſuo non cogitet in corde ſuo.*

1. *Regula.*] Loquitur de regula longitudinis rerum .i. de vlna aut cubito vt indicant Hebræa.

2. *Calumniam.*] Non lædes.

3. *Vi opprimes.*] Rapiendo.

4. *Opus.*] Merces operis.

5. *Vſque mane.*] .i. in diem ſequentem at eo ipſo die ſolues.

6. *Non eſt bonum.*] Eſt miosis .i. eſt valde malum & noxium.

7. *Vſque ad inferos &c.*] .i. adeò non probantur Deo impij & iniurioſi in alios, vt eos tandem ad inferos ſit præcipitaturus.

8. *Transfert terminos proximi.*] Vt ſuorum agrorum limites dilatet.

9. *Calumniari.*] Opprimere per potentiam, bona eorum vſurpando: ita ſæpe ſumitur *calumniari.*

INOBEDIENTIA.

Vide Filij. Lex. Obedientia. Parentes. Paterfamilias. Peccatum.

INSPIRATIO DIVINA.

Vide Vocatio. Peccator. Obedientia Deo præſtita.

INTEMPERANTIA.

Vide Gula. Ebrietas. Conuiuium. Temperantia.

INTENTIO.

Vide Hypocriſis. Gloria. Ieiunium. Eleemoſyna.

§. 1. RECTA INTENTIO TOTVM OPVS efficit rectum; obliqua obliquum.

[1] *Lucerna corporis tui eſt oculus tuus, ſi oculus tuus fuerit* [2] *ſimplex: totum corpus tuum lucidum erit. Si autē oculus tuus fuerit* [4] *nequā, totum corpus tuum* [3] *tenebroſum erit, ſi ergo,* [5] *lumen* [6] *quod in te eſt, tenebræ ſunt,* [7] *ipſæ tenebræ quantæ erunt?* Matth. 6 22.23.

Vide etiam Luc.11.v.34.35.36.

1. *Lucerna.*] Tanquam lucerna corporis, quia præit omnibus actionibus corporis, eaſque dirigit.

Simplex.] .i. purus, mundus.

3. *Totum corpus lucidum erit.*] Quia prævia luce oculi, omnes actiones rectè obibit, & ſic totus homo lucidus erit.

4. *Nequam.*] Malè affectus, vitioſo humore impurus.

5 *Lumen.*] Sc. oculare.

6. *Quod in te eſt.*] Quod eſſe debebat.

7. *Ipſæ tenebræ quantæ erunt?*] .i. ipſum reliquum corpus natura ſua tenebroſum, oculis ſuis quaſi ducibus orbum quam tenebroſum erit, quamque in tenebris errabit impinget & cadet.

Totus hic locus, inquit P.Sa. eſt metaphoricus, & eſt à corpore ad animam transferendus. Oculus itaque, cum S. Auguſtino eſt intentio, quæ ſi pura ſit, opus (quod hic vocatur corpus) bonum eſt, niſi in ſe ſit malum; ſin impura, opus eſt malum, licet in ſe ſit bonum.

§. 2. BONA OPERA OMNIA, RECTA AD Deum intentione ornanda ſunt.

Nihil erat in templo quod non [1] *auro tegeretur.* 3.Reg.6. 22.

1. *Auro tegeretur.*] Per id ſignificari poteſt bona intentio, curandumque vt quidquid eſt in templo cordis noſtri hoc tegatur & veſtiatur auro. Ribera *l.* 1. *de templo cap.* 21. & 22.

§. 3. COHORTATIO AD SERVIENDVM Deo bona intentione, & ad ſpectandum eius gloriam in omnibus.

Pſ.117 1. 1 *Confitemini Domino,*[2] *quoniam bonus,*[3] *quoniam in ſæculum miſericordia eius.*

Ioan.6.27 [4] *Operamini non cibum, qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam, quem filius hominis dabit vobis.*

Coloſ.3.17 *Omne quodcumque facitis in verbo aut in opere,* [5] *omnia* [6] *in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti,* [7] *gratias agentes Deo & patri: per ipſum.*

1.ad Cor. 10.31. *Siue manducatis, ſiue bibitis, ſiue aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.*

1. *Confitemini.*] Laudate.

2. *Quoniam bonus.*] Eſt qui confitetur Deo quia potens, & hic ſeruus eſt: alter quia ſibi bonus, & hic mercenarius eſt, tertius quia ſimpliciter eſt bonus, & hic quidē filius eſt. Bern. epiſt. 11. & de diligendo Deo.

3. *Quoniam &c.*] Oſtendit ab effectu inſignem Dei bonitatem.

4. *Operamini &c.*] Veriū præcedente carpit eos quod cum quærerent ob cibum: iam hortatur vt quærant quod verè quærendum eſt, vt bonam intentionem habeant in ſuis laboribus: *operamini* itaque .i. opera & labore contendite vt acquiratis cibum non corporis ſed animæ qui non pereat, ſci. fidem, gratiam, caritatem, bona opera, ſacram Euchariſtiam.

5. *Omnia.*] Sci. facite.

6. *In nomine.*] Ad gloriam & honorem.

7. *Per ipſum.*] Scil. Chriſtum, quia per eum omnia nobis bona à patre donantur.

§. 4. RECTA INTENTIO DEO PLACET.

Cant.4.9. 1 *Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa, vulneraſti cor meum* [2] *in vno oculorum tuorum.*

1. *Vulneraſti cor.*] Sagittis ſcil. amoris. Græcè excordaſti me, cor mihi abſtuliſti.

2. *In vno oculorum tuorum.*] In pura & ſimplici intentione qua vnum Deum in omnibus ſpectas actionibus, ob quam intentionis puritatem tenerrimè à Deo diligitur.

§. ADD. OBLIQVA EIDEM DISPLICET.

Eccli.2.14 *Væ peccatori terram ingredienti* [1] *duabus vijs.*

1. *Duabus vijs.*] Duabus vijs peccator terram ingreditur, quando & Dei eſt quod opere exhibet & mundi quod per cogitationem quærit. Greg. 2. mor. c. 27. quærit enim mundanam gloriam in ſuis operibus, hominumque plauſum.

§. 5. NON ACCEPTAT DEVS QVÆ obliqua intentione fiunt.

1 *Non libabunt Domino vinum, & non placebunt ei, ſacrificia eorum* [2] *quaſi panis lugentium, omnes, qui comedent eum contaminabuntur, quia* [3] *panis eorum, animę ipſorum* [4] *non intrabit in domum Domini.* Oſea 9 4.

1. *Non libabunt Domino.*] q. d. ſed ſibi ipſis, quia vinum offerebant vt liberalius potarēt, non vt Deum honorarent.

2. *Quaſi panis lugentium.*] .i. Immunda erunt & ingrata Deo quaſi panis &c. de quo V. Numeror. 19.

3. *Panis eorum &c.*] .i. Panem quem mihi offerunt, non tam mihi quam ſibi .i. gulæ ſuæ ac ventri ſuo offerunt.

4. *Non intrabit &c.*] .i. ideò ingratus mihi erit, nihil enim Deo placebat niſi quod in templo offerebatur. Hieron.

§. 6. INTENTIO OBLIQVA, OMNEM aufert operum fructum.

1 *Ventum ſeminabunt, &* [2] *turbinem metent.* Oſea 8. 7.

Receperunt [3] *mercedem ſuam.* Matt.6.2.

[4] *Germen* [5] *non faciet farinam,* [6] *quod & ſi fecerit, alieni comedent eam.* Oſea 8. 8.

1. *Ventum ſeminabunt.*] Scilic. qui inanem gloriam in operibus ſequuntur, quæ ſemina quidem ſunt ſed vento corrupta & ſine medulla .i. ſine vitiata, quare fructum non ferent.

2. *Turbinem metent.*] Quia cum non niſi ventum ſeminauerint, & res inanes & ſteriles, non poſſunt niſi res inanes inde metere, imo res noxias, turbo enim puluerem excitat & oculos infeſtat.

3. *Mercedem.*] Quam ſcil. quærebant, hominum gloriam, quare non eſt quod aliam expectent.

4. *Germen.*] Boni ſcil. operis.

5. *Non faciet farinam.*] Quia nullum fructum proferet.

6. *Quod & ſi fecerit &c.*] .i. cum bona opera oſtendunt hypocritæ, de his malignorum ſpirituum vota ſatiantur. Gregor. l. 8. moral. cap. 29.

§. 7. ARGVVNTVR QVI NON bona intentione, at ob terrena Deum quærunt.

Amen, Amen dico vobis: quæritis me, non quia vidiſtis ſigna, ſed quia manducaſtis ex panibus, & ſaturati eſtis. Ioan.6.26

§. 8. QVERITVR, APOSTOLVS OMNES ſeipſos ſpectare in ſuis operibus.

Philip. 2. 21. *Omnes*[1] *quæ ſua ſunt quærunt*, [2] *non quę* IESV CHRISTI.

1. *Quæ ſua ſunt.*] Lucra ſcilic. commoda, honores.

2. *Non quę Ieſu Chriſti.*].i. multiplicationem fidelium, religioſam conuerſationem ſubditorum, ſalutem animarum, Chriſti lucra & honorem.

INVIDIA.

V. Charitas. Proſperitas.

§. 1. EST QVÆDAM IMITAtio dæmonum.

Sapient. 2. 24. 25. *Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum: imitantur autem illum*[1] *qui ſunt ex parte illius.*

1. *Qui ſunt ex parte illius.*].i. qui eius ſequuntur partes & factionem, derelicto Deo, eiuſque amicitia.

§. 2. INVIDIA EST PVSILLORVM.

Iob 5. 2. [1] *Paruulum* [2] *occidit inuidia.*

1. *Paruulum.*] Sui impotentem, puſillanimem, ſenſu paruulum & prudentia.

2. *Occidit.*] Mirum in modum cruciat etiã vſque ad mortem aliena proſperitas, cui inuidet.

§. 3. QVÆ EIVS EFFECTA IN ANIMO.

Sap. 6. 25. *Neque cum*[1] *inuidia tabeſcente iter habebo:*[2] *quoniã talis homo non erit particeps ſapientiæ.*

Iacob. 3. 14. 15. 16. [3] *Quod ſi zelum amarum habetis, & ſint contentiones in cordibus veſtris: nolite glorari, & mẽdaces eſſe aduerſus veritatem. Non eſt enim iſta ſapientia deſurſum deſcendens, ſed terrena animalis diabolica: vbi enim zelus, & contentio, ibi inconſtantia, & omne opus prauum.*

Pro 30. 16. [4] *Infernus nunquam dicit ſufficit.*

Gal. 5. 15. *Quod ſi inuicem*[5] *mordetis, & comeditis,*[6] *videte ne ab inuicem conſumamini.*

Vide §. 7. teſtimonio 2.

1. *Inuidia tabeſcente.*] Significatur hoc epitheto natura inuidiæ quæ internas medullas depaſcitur & tabefacit. Senſus eſt, non verſabor, nihil commune habebo cum eo qui inuidia tabeſcit.

2. *Quoniam &c.*] En alter effectus inuidiæ.

3. *Quod ſi zelum.*] Huius explicationem Vide V. Contentio.

4. *Infernus.*] Per infernum qui horridus eſt & tenebroſus ſignificatur inuidia & ira, quod vtraq; mortem proximi deſideret, nec morte ipſa poteſt ſatiari, ſed ſemper in alterius pernicem concitatur, nullis eius malis contenta.

5. *Mordetis & comeditis.*] .i. velut mordetis & comeditis, detractionibus & apertis inuidentię rixis.

6. *Videte ne &c.*] .i. periculum eſt ne mutuis hiſce odijs conſumpti pereatis.

§. 4. QVÆ EIVS EFFECTA IN CORPORE.

Pro. 14. 30. [2] *Vita carnium,*[1] *ſanitas cordis:*[3] *putredo oſſium, inuidia.*

Vide §. 3. num. 1.

1. *Sanitas cordis.*] .i. bona diſpoſitio mentis ab omnibus paſſionum morbis liberæ non tantum animæ prodeſt at eſt etiam

2. *Vita carnium.*].i. corporis: efficit enim vt corpus ſit vegetum, viuax & ſanum.

3. *Putredo oſſium.*] .i. non modo nocet animo, at tabes eſt omnium etiam internorum & ſolidorum membrorum corporis.

§. 5. POENA EIVS QVI ALTERIVS GAVdet malo. *Vide V. Inimicus* §. 14.

§. 6. POENA EIVS QVI INVIDET ALIEnis opibus, atque ob id quoquo modo vult ditari.

Pro. 28. 22. *Vir qui feſtinat ditari, & alijs inuidet, ignorat quod*[1] *egeſtas superueniet ei.*

1. *Egeſtas ſuperueniet ei.*] Quia enim aliorum egeſtate ſæpe diuitias congregat, & quia alijs inuidet diuitias, vellet autem potius alios egere vt ipſe ſolus diues eſſe poſſet, meretur ſanè vt ei repentina egeſtas ſuperueniat, & iuſtè ei ſubtrahatur, quod iniuſtè & auidè nimis collegit, idemque ipſe patiatur quod alijs optauit.

§. ADD. QVÆ INVIDIÆ EFFECTA IN ALIOS. Vide §. 3. nu. 4. & 5. & §. 9. in fine.

§. 7. VETATVR INVIDIA.

Rom. 13. 13. *Sicut in die honeſtè ambulemus, non in contentione, & æmulatione.*

Gala. 5. 21. *Manifeſta ſunt opera carnis, contentiones, æmulationes, diſſenſiones, ſectæ, inuidiæ, & his ſimilia quæ prædico vobis ſicut prædixi: quoniam qui talia agunt, regnum Dei non conſequentur.*

Gal. 5. 26. *Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, inuicem prouocantes, inuicem inuidentes.*

1. Pet. 2. 1. *Deponentes omnem malitiam, inuidia &c.*

§. 8. CVM

§. 8. CVM INVIDO NON AGENDVM.
Vide V. Conſortium.

§. 9. QVIBVS REBVS ET PERſonis inuidetur.

Eccle.4.4. *Rurſum cõtemplatus ſum omnes labores hominum, & induſtrias animaduerti patere inuidiæ proximi: & [1] in hoc ergo vanitas, & cura ſuperflua eſt.*

De perſonis V. Gen. 4. v. 6. in Abel. ibid. cap. 37. 8. in Ioſeph. 1. Reg 18. v. 8. in Dauid Matt. 27. 18. in Chriſto Domino. Ad Philip. 1. 15. in S. Paulo. vnde etiam colligere licet inuidiæ effecta in alios.

1. *In hoc vanitas.*] .i. nihil hic beare hominem poteſt: ſi enim induſtrius es, patebis inuidiæ &c.

§. 10. INVIDIA DIFFICILLIMAM habet curationem.

Iere.8.17. [1] *Ecce ego mittam vobis ſerpentes regulos quibus nõ eſt incantatio & mordebunt vos, ait Dominus.*
Sap.2.24.25. *Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum, [2] imitantur autem illum qui ſunt ex parte illius.*
Eccle.10.11. *Si momorderit [3] ſerpens [4] non in ſibilo [5] non eſt abũdantia incantatori.*
Prou.6.35. [6] *Nihil ſuſtinet zelus.*

1. *Ecce ego mittam &c.*] Hunc locum vt & ſequentes applicat Caſſianus inuidiæ collat. 18. c. 17. dicitque inuidiam eſſe ſerpentem cui non eſt incantatio, quia quem ſemel veneni ſui peſte corrupit penè, inquit dixerim, carere remedio.

2. *Imitantur illum &c.*] Et ſicut ille, inquit Caſſianus, nec medelam pœnitentiæ nec vllius fomentum curationis admiſit: ita qui iiſdem ſe percutiendos morſibus tradiderunt, omnem opem ſancti incantatoris excludunt.

3. *Serpens.*] Inuidiæ.

4. *Non in ſibilo.*] .i. clàm & occultè: noſtra verſio habet *in ſilentio*, hunc enim locum citat Caſſianus, vt & ſequentem ſecundum verſionem 70. Mordet autem non in ſibilo, inquit idem, quia cum inuidus nõ aliorum culpis quibuſlibet ſed proſperitate crucietur, erubeſcit ipſam prodere veritatem, & ſibi extrinſecus quaſdam ſuperfluas & ineptas cauſas offenſionis inquirit.

5. *Non eſt abundantia.*] .i. ſcientia ad pellendum illud virus.

6. *Nihil ſuſtinet.*] Adeò, inquit Caſſianus, incurabilis eſt iſta pernicies, vt blandimentis exaſperetur, inflectur obſequijs, muneribus irritetur, quia vt idem, ait Salomon: *nihil ſuſtinet zelus.* Videndum reliquum caput longè pulcherrimum.

IRA.

Vide Impatientia. Patientia. Benignitas. Manſuetudo. Inimicus.

§. 1. EST CONTRA NATVRAM.

[1] *Non eſt creata hominibus ſuperbia, [2] neque iracundia nationi mulierum.* Eccli. 10. 22.

1. *Non eſt creata.*] Creauit enim Deus hominem rectum, eſt ergo contra naturam, naturæque vitium.

2. *Neque iracundia &c.*] Quia is ſexus maximè huic vitio deditus eſt, ideo eius expreſſè meminit.

§. 2. EST VITIVM EXECRABILE.

Ira, & [1] furor vtraque execrabilia ſunt, & vir peccator [2] continens erit illorum. Eccli. 27. 33.

1. *Furor.*] Eſt ira vehementior.

2. *Continens.*] .i. obnoxius ſeu ſubiectus his vitiorum monſtris, quæ naturæ humanæ, manſuetudinem omnino deducent.

§. 3. EST PROPRIA STVLTORVM.

Ne ſis velox ad iraſcendum, quia ira in ſinu ſtulti requieſcit. Eccle. 7. 10

§. 4. VIRES ET OPES EAM ACCENdunt vehementer.

[1] *Secundum ligna ſiluæ ſic ignis exardeſcit: & ſecũdum [2] virtutem hominis ſic iracundia illius erit, & ſecundum [3] ſubſtantiam ſuam exaltabit iram ſuam.* Eccli. 28. 12.

1. *Secundum.*] Supple notam ſimilitudinis, *ſicut.*

2. *Virtutem.*] Potentiam.

3. *Subſtantiam.*] Diuitias. Huius rei experientia quotidiana eſt: vires enim & opes faciunt vt homines magis ponderent iniuriam & facilè ſe læſos iudicent. Item quia pudore & timore non ita ab ira & clamoribus indignis reuocentur, ſicuti humiliores.

§. 5. IRA FACILE ACCENDITVR, facile extinguitur.

[1] *Si ſufflaueris in ſcintillam quaſi ignis exardebit: & ſi expueris ſuper illam extinguetur: & vtraque ex ore proficiſcuntur.* Eccli. 28. 14.

1. *Si ſufflaueris &c.*] Hoc exemplo oſtendit quomodo ira, vna eademque lingua accendatur & extinguatur. Accenditur autem ira

ſufflando

ſufflando in illam, hoc eſt eam contentionibus, & illis adulationibus inſtigando: extinguitur, ſi exſpuatur in eam .i. ſi manſuetudine verborum reprimatur, & veluti frigida ei ſuffundatur, aut ſi eius vilitas, & turpitudo demonſtretur.

2. *Et vtraque ex ore.*] Et quod mirandum eſt, vtrumque horum contrariorum, quibus idem & extinguitur & accenditur, ex eodem ore promanat.

§. ADD. PRÆSTARE MALIS IRASCI potius quàm ijs arridere.

Vide Adulatio, §.2. ex Eccleſ.7.

§.6. EIVS EFFECTA CORPORI ET ANIMO communia.

Eccli.1.28. *[1] Iracundia animoſitatis illius, [2] ſubuerſio illius eſt.*

1. *Iracundia animoſitatis.*) .i. ira, qua audaci animo audet Deo & hominibus reſiſtere.

2. *Subuerſio*) Cauſa eſt, vt in multa mala, & damna incidat.

§. 7. QVID EFFICIAT IN ANIMO.

Prou. 29. 22. *Qui ad indignandum facilis eſt, erit [1] ad peccandū procliuior. [2] Infernus numquam dicit ſufficit.*

Prou. 30. 15. *[3] Ignis numquam dicit ſufficit.*

Pſ.57.9. *[4] Supercecidit ignis & non viderunt [5] ſolem.*

Vide etiam §. ſequentem teſtim. 2. & §.9. teſtim. 1.

1. *Ad peccandum.*) Murmurando ſci. cogitando vindictam, iurgando, verberando.

2. *Infernus.*) Vide V. Inuidia §. 3. n. 4.

3. *Ignis.*) Ita quidam eſt ignis, cui nihil ſufficit, vide Ibidem.

4. *Supercecidit ignis.*) Iræ vel concupiſcentiæ vel ſuperbiæ. Ita Glo. Interl.

5. *Solem.*) iuſtitiæ.

§. 8. QVID IN CORPORE.

Eccli. 30. 26. *Zelus & iracundia minuunt dies: & ante tempus ſenectam adducet [1] cogitatus.*

Iob. 5. 2. *Virum ſtultum [2] interficit iracundia.*

1. *Cogitatus.*) Cura ſollicitudo.

2. *Interficit.*) Quia nimis frequentes iræ motus, vires & ſpiritus hominis, diſſipant & conſumunt, atque ita mortem inducunt. Vocatur autem ſtultus, quia non eſt ſapientis, aduerſis caſibus in iram exurgere, ſapiens enim per rationem animo ſuo imperat.

§. 9. IRÆ EFFECTA IN ALIOS.

Homo iracundus [1] incendit litem, & homo peccator turbabit amicos, & in medio pacem habentium immittet inimicitiam. Eccli. 28. 11.

Vir iracundus prouocat rixas: qui patiens eſt, mitigat ſuſcitatas. Prou. 15. 18.

Quod idem repetit Prouerb. c.29.22.

Qui fortiter premit vbera ad eliciendum lac, [2] exprimit butyrum: & qui vehementer [3] emungit, elicit ſanguinem, & qui [4] prouocat iras, [5] producit diſcordias. Prou. 30. 33.

[6] Sicut carbones ad prunas, & ligna ad ignem, [7] ſic homo iracundus ſuſcitat rixas. Prou. 26. 21.

1. *Incendit litem.*) Quia ſicut facilè iraſcitur, ita facilis eſt ad contendendum: incendit autem litem non ſolum in ſe cōtra alios, ſed etiam in alijs contra ſe, quos ad rixandū contra ſe prouocat.

2. *Exprimit butyrum.*) Quia ſimul cum lacte butyrum educitur, licet adhuc permixtum, à quo poſtea per concuſſionem ſeparatur.

3. *Emungit.*) Sci. nares.

4. *Prouocat iras.*) Si quis non cohibet cōceptam iracundiam, ſed per ſtultitiam ſuam eam quaſi emulgeat & exprimat verbis irarum plenis & minarum, volens ſemper ius ſuum proſequi: Item qui verbis importunis & aſperioribus prouocat aliorum iras.

5. *Producit diſcordias.*) Excitabit varias cōtentiones contra alios.

6. *Sicut carbones ad prunas &c.*) .i. ſicut carbones augent prunas cum eis apponuntur, & ſicut ligna ignem fouent & augent.

7. *Sic homo iracundus &c.*) Efficiens ſci. vt lis aliqua parua aut ſopita excitetur in magnum ignem.

§. 10. IMPRVDENTIVM IRA INTOlerabilis.

Graue eſt ſaxum, & oneroſa arena, ſed ira [1] ſtulti vtroque [2] grauior. [3] Ira non habet miſericordiā, nec [4] erumpens furor: & impetum concitati ſpiritus ferre quis poterit? Prou. 27. 3. 4.

1. *Stulti.*) .i. imprudentis & quæ fit ſine ratione.

2. *Grauior.*) Intolerabilior: tum quia iraſcitur ſine cauſa tum quod ſit immodica & impetuoſa nullo temperata moderamine, tū quod nulla ratione ſedari poſſit.

3. *Ira.*) Sc. ſtulti.

4. *Erumpens.*] Sci. in vltionem.

§. 11. Vetatvr ira.

Mat.5.22 1 *Omnis, qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio.*

Eph.4.31. *Omnis 2 amaritudo, & ira, & indignatio, & 3 clamor, & blaſphemia tollatur à vobis, cum omni malitia.*

Eccl.11 10 *Aufer iram à corde tuo, & amoue 4 malitia à carne tua, 5 adoleſcentia enim, & voluptas vana ſunt.*

Iac.1.19. 20. *Sit omnis homo tardus ad loquendum, & tardus ad iram: Ira enim viri 6 iuſtitiam Dei non operatur.*

Eph. 4.26 7 *Iraſcimini, & 8 nolite peccare, 9 ſol non occidat ſuper iracundiam veſtram.*

Vide item ad Gal. 5. 20. Coloſſ. 3. 8. Iob 36.18. Eccli. 20.1.

1. *Omnis, qui.*) Vide V. Contumelia.

2. *Amaritudo.*) Rancor, aſperitas in dictis, vel factis, vel etiam cogitationibus, quæ quidem contraria eſt benignitati.

3. *Clamor.*) .i. verba mala & contumelioſa, quæ in iræ furore proferuntur.

4. *Malitiam à carne.*] .i. eſto caſtus.

5. *Adoleſcentia.*) Vide verbo Adoleſcentia.

6. *Iuſtitiam non operatur.*) Eſt Mioſis, imo omnino contrarium præſtat.

7. *Iraſcimini.*) .i. ſi iraſci contingat, vel ratione id dictante, vel carnis malitia præueniente.

8. *Nolite peccare.*) nolite iram fouere & perficere: eam metu Dei & mortis comprimite, inquit Chald.

9. *Sol non occidat.*) Cauete ne permanens ſit ira, ſed mox extincta cadat.

§. 12. Vetatvr ira Episcopo.

Oportet Episcopvm sine crimine eſſe, non iracundum, non percuſſorem.

§. 13. Iræ remedia.

Eccli. 28. 8.9. 1 *Memorare timorem Domini, & non iraſcaris proximo tuo. Memorare teſtamentum altiſſimi, & deſpice ignorantiam proximi.*

1. *Memorare.*) Vide V. Inimicus, §.7.

§. 14. Ira tegenda est.

Prou. 12. 16. *Fatuus ſtatim indicat iram ſuam: qui autem diſſimulat iniuriam 1 callidus eſt.*

Prou. 29. 11. 2 *Totum ſpiritum ſuum profert ſtultus: ſapiens differt & reſeruat in poſterum*

1. *Callidus.*] .i. prudens: ita enim ſumitur nonnunquam in Prouerbijs.

2. *Totum ſpiritum.*) vniuerſam iram ſuam prodit ſtatim. Cætera vide Verbo Imprudentia. §.2.

§. 15. Qvomodo se qvis erga iratos habere debeat.

Vide verbo Conſortium.

§. 16. Cvm iis non litigandvm, nec ſecedendum

1 *Cum iracundo non facias rixam: & cum audace non eas in deſertum: quoniam quaſi nihil eſt ante illum ſanguis, & vbi non eſt adiutorium, elidet te.* Eccli.8.19

1. *Cum iracundo.*) Huius explicationem vide Verbo Conſortium.

§. 17. Blande iis respondendvm.

1 *Reſponſio mollis frangit iram: ſermo durus ſuſcitat furorem.* Prou.15.1

1. *Reſponſio.*] Vide verbo benignitas.

§. 18. Silentivm imponendvm.

1 *Iudicium determinat cauſas, & qui imponit ſtulto ſilentium, iras mitigat.* Prou. 26. 10.

1. *Iudicium.*) Vide verbo Imprudentia, §. 11.

§. 19. Declinandvm ab iis.

Ita Ioſeph, cui Angelus, 1 fuge in Aegyptum. Mat.2.13.

Cum perſequentur vos in ciuitate iſta, fugite in aliam. Mat.10. 23.

Duxerunt illum vſque ad ſupercilium montis, ſuper quem ciuitas illorum erat ædificata, vt præcipitarent eum: ipſe autem 2 tranſiens per medium illorum ibat. Luc.4.29 30.

Tulerunt lapides vt iacerent in eum: Ieſus autem 3 abſcondit ſe & exiuit de templo. Ioa.8.59.

1. *Fuge.*) Ad declinandam ſcilicet Herodis iram.

2. *Tranſiens.*] Aut reddendo ſe inuiſibilem, aut eorum imaginationem, aut oculos ad alia diuertendo, aut eos obſtupefaciendo, & quaſi manus ligando.

3. *Abſcondit.*) Vide numerum præcedentem.

§. 20. De ira mvlierum, in sacris litteris valde celebrata.

Vide verbo Mulier.

IVDEX.

Vide Iniuſtitia, Rex, Superior, Acceptio perſonarum.

Agendum primum de bono Iudice, tum de peruerſo.

CAPVT I.

De bono Iudice.

§. 1. VERI IVDICIS TYPVS, SEV VIRTVTES iudicibus neceſſariæ vt probè tanto fungantur munere.

Iſa.11.3.4 [1] *Non ſecundum viſionem oculorum iudicabit, neq;*
5. *ſecundum* [2] *auditum aurium arguet, ſed iudicabit in iuſtitia pauperes, & [3] arguet in æquitate pro manſuetis terræ: & [4] percutiet terram [5] virga oris ſui, & ſpiritu labiorum ſuorum [6] interficiet impium: [7] & erit iuſtitia cingulum lumborum eius: & fides cinctorium renum eius.*

Iſa.42.2.3 *Iudicium gentibus proferet.* [8] *Non clamabit, neq; ac-*
4. *cipiet perſonam nec* [9] *audietur vox eius foris.* [10] *Calamum quaſſatum non conteret & [11] linũ fumigans non extinguet,* [12] *in veritate educet iudicium. Non erit* [13] *triſtis neque* [14] *turbulentus, donec* [15] *ponat in terra iudicium: & legem eius* [16] *inſulæ exſpectabunt.*

Exodi 18. *Prouide de omni plebe viros* [17] *potentes, & timen-*
21.25. *tes Deum in quibus ſit* [18] *veritas, & qui* [19] *oderint auaritiam, & conſtitue ex eis* [20] *tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos. Et electis viris ſtrenuis de cuncto Iſrael conſtituit eos principes populi, tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos.*

Iob.29.14 *Iuſtitia indutus ſum, & veſtiui me,* [21] *ſicut veſti-*
15.16.17. *mento, &* [22] *diademate,* [23] *iudicio meo.* [24] *Oculus fui cæco, &* [25] *pes claudo. Pater eram pauperum, & cauſam quam neſciebam, diligentiſſime inueſtigabam.* [26] *Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam* [27] *prædam.*

Pſ.100.8. [28] *In matutino* [29] *interficiebam* [30] *omnes peccatores terræ:* [31] *vt diſperderem de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem.*

Vide Pſalmum 71. fere totum.

3. Reg. 3. *Dedi tibi cor ſapiens, & intelligens, in tantum vt*
12. *nullus ante te fuerit tui ſimilis, nec poſt te ſurrecturus ſit.*

Sap.12.18 *Tu* [32] *dominator virtutis cum tranquillitate iudicas, &* [33] *cum magna reuerentia* [34] *diſponis eos:* [35] *ſubeſt enim tibi, cum volueris poſſe.*

Eccli. 46. *Iudices ſinguli ſuo nomine, quorum non eſt corruptũ*
13. *cor: qui non ſunt auerſi à Domino, vt ſit memoria eorum in benedictione.*

Vide item Deut.1.v.13. & c. 16.18.

[36] *Nouit* [37] *iuſtus cauſam pauperum:* [38] *impius* Prou. 29.
[39] *ignorat ſcientiam.* 7.

1. *Non ſecundum viſionem oculorum.*) Secundum externam rerum faciem quæ ſæpe decipit, & qua humani capiuntur oculi.

2. *Auditum aurium.*) Hominum ſermones qui ſæpe fallunt.

3. *Arguet.*) Sci. ſceleris atque calumniæ potentium fraudem & fucatam iuſtitiam.

4. *Percutiet terram.*) .i. Terrenos & impios.

5. *Virga oris.*) Libertate ſermonis.

6. *Interficiet.*) Non percutiet modò ſed & proſternet.

7. *Et erit &c.*) .i. Valde colet illas virtutes quæ ſunt iudici perneceſſariæ, fidelitatem & iuſtitiam quæ illi erunt quaſi balteus, qui & charus eſt & numquã deponitur. Hæc ad litteram dicuntur de Chriſto Domino.

8. *Non clamabit.*) Non erit contentioſus, non clamoſus.

9. *Audietur vox foris.*) .i. In plateis nõ audietur natus ex ira atq; contentione clamor.

10. *Calamum quaſſatum &c.*) .i. Tam erit mãſuetus & patiens vt arundinem nulli iam vſui aptam non confringat: per calamum quaſſatum, Chaldæus intelligit manſuetos, per linũ fumigans pauperes.

11. *Linum fumigans &c.*) .i. Ellychnium fumans cuius grauis eſt & noxius odor non extinguet. Vtriuſque ſenſus eſt iſte. Neminem lædet, quin etiam viliſſimos, pauperrimos & penè deficientes iuuabit, neminem quamuis abiectiſſimum abijciet.

12. *In veritate &c.*) .i. verè atque incorruptè iudicabit.

13. *Triſtis.*) Difficilis, moroſus & inexorabilis.

14. *Turbulentus.*) Animi tumultuantis ac turbidi.

15. *Ponat iudicium.*) Legem Euangelicam ſtabiliat.

16. *Inſulæ.*) Non autem vna tantũ Iudæa.

17. *Potentes.*) .i. ſtrenuos, magnanimos, patientes laboris, & qui magnatum vultus non vereantur.

18. *Veritas.*) Tum doctrinæ, prudentiæ & ſapientiæ, tum maximè vitæ & iuſtitiæ qui nullum fallant, ſed faciant quod promiſerũt, quodque legibus ſancitum eſt.

19. *Oderunt auaritiam.*) Ne ob munera iuſtitiam violent.

20. *Tribunos.*) Hi præerant mille viris.

21. *Sicut veſtimento.*) q.d. ſicut veſtimentũ vtpote tunica aut pallium benè longũ omnia tegit, ita iuſtitia erat mihi veſtis, omnia quæ agebam, ea contegens, ita vt nullum in me locum haberet iniuſtitia.

22. *Diademate.*) Sci. me veſtiui aut ornaui.

23. *Iudicio meo.*) Hoc autem diadema erat iudicium æquum quo cauſas iudicabam ſingulorum.

24. *Oculus cæco.*) .i. Ignorantibus & ſimplicibus id fui quod oculus corpori, eos per bonam inſtructionem dirigenda & illorum cauſas diligenter perſpiciendo, vt ijs qui ſe per inſcitiam defendere non poterant, patrocinarer.

25. *Pes claudo.*) Ijs qui ob debilitatem aut paupertatem ſua negotia non poterant ſollicitare, id fui quod pes corpori, pro illorum cauſis diſcurrens vt ſic eos iuuarem.

26. *Conterebam molas iniqui.*) .i. potentium iniquorum & diuitum comprimebam malitiam.

27. *Prædam.*) id eſt, pauperes, quos illi iam quaſi dentibus tenebant protinus deglutiendos.

28. *In matutino.*) .i. maturè antequam mala radices agerent.

29. *Interficiebam.*) Sententia mortis lata à me, interfici curabam.

30. *Omnes peccatores.*) Quibus videlicet vita concedi non poterat ſine periculo innocentum.

31. *Vt diſperderem &c.*) .i. vt ciuitati ſanctę & pacificæ ſuam pacem reſtituerem, exturbatis inde omnibus perturbatoribus.

32. *Dominator virtutis.*) Qui omni potentiæ dominaris, qui ſumma poteſtate polles.

33. *Cum magna reuerentia.*) .i. Indulgentia, clementia quæ vocatur *reuerentia* quod ſe Deus habeat per modum reuerentis ſuam poteſtatem, vt non per omnia eam exerat, & ſic fiat vt ſit clemens.

34. *Diſponis.*) Gubernas.

35. *Subeſt tibi poſſe.*) .i. non id facis quod nequeas cum volueris perdere, ſiquidem poſſe pro tuo nutu tibi præſto eſt: at quia tuæ potentiæ dominaris; eam tua clementia contines & miſeratione moderaris.

36. *Nouit.*) Non ſimplici notitia & nuda, ſed coniuncta cum cura & ſolicitudine.

37. *Iuſtus.*) Seu iudex, ſeu quiuis alius qui pauperes poteſt ſuo iuuare conſilio aut patrocinio.

38. *Impius.*) Qui munera tantum ſectatur quæ pauperes dare non poſſunt.

39. *Ignorat ſcientiam.*) Hanc ſcientiam cauſæ pauperum: .i. non curat habere cognitionem cauſę eorum, non curat quo ſit ea ſtatim, magis occupatur in cauſa diuitũ promouenda.

§. 2. BONO IVDICI SAPIENTIA NECESSARIA, timor & diſciplina.

Et nunc [1] reges intelligite: erudimini qui iudicatis terram, ſeruite Domino in timore: & exultate ei cum tremore, apprehendite [2] diſciplinam, ne quãdo iraſcatur Dominus, & [3] pereatis de via iuſta. Pſ. 2. 10. 11 12.

1. *Reges.*) Qui eſtis ſupremi populi iudices.

2. *Diſciplinam.*) Chriſti Domini.

3. *Pereatis.*) Aberretis à via fœlici & proſpera quæ ducit in cælum, hæc autem eſt via iuſta ſeu iuſtitię.

§. ADD. PRETEREA VT PRIVSQVAM FIAT iudex, ſuas vincat cupiditates.

Vide Ambitio §. 6. num. 3.

§. 3. ITEM AMOR IVSTITIÆ, RECTAQVE de Deo opinio.

Diligite iuſtitiam qui iudicatis terram: [1] ſentite de Domino in bonitate & in ſimplicitate cordis quærite illum. Sap. 1. 1.

1. *Sentite.*) Vide Verbo Hypocriſis §. 10. nu. 14.

§. 4. VLCISCATVR SANGVINEM inſontis.

[1] Viri ſanguinum oderunt [2] ſimplicem, [3] iuſti autem [4] quærunt animam eius. Prou. 29. 10.

1. *Viri ſanguinum.*) Homines ſanguinarij qui parui faciunt effundere ſanguinem humanum.

2. *Simplicem.*) .i. hominem iuſtum, integrũ & perfectum tanquam ipſorum moribus cõtrarium, & illorum iniuriæ expoſitum vt eius vitæ inſidientur.

3. *Iuſti autem.*) Maximè Iudices.

4. *Quærunt animam.*) .i. ſtudent vlciſci iniuſtè effuſum ſanguinem innocentis.

§. 5. PVNIAT MALEFICOS.

Vide V. Diuini.

§. 6. PVNIAT SONTES.

Non ſine cauſa gladium portas: Dei enim miniſter eſt, vindex [1] in iram ei qui malum agit. Rom. 13. 4.

1. *In iram.*) .i. ad inferendum ſupplicium. Eſt Metonimia.

§.7. LIBERET A MORTE INIQVE ACCVſatos.

Prou. 24. 11.12. *Erue eos, qui ducuntur [1] ad mortem: & qui trahuntur ad interitum liberare ne ceſſes. Si dixeris: vires non ſuppetunt, qui inſpector eſt cordis [2] ipſe intelligit, & [3] ſeruatorem animæ tuæ nihil fallit, redderque homini iuxta opera ſua.*

1. *Ad mortem.*) Iniquam ſcilicet, & quam non ſunt promeriti. Quod quidem potiſſimum ſpectant iudices, pertinet tamen ad omnes qui id poſſunt.

2. *Ipſe intelligit.*) An tibi vires ſuppetant.

3. *Seruatorem.*] Qui te ſeruat à multis malis, quare æquum eſt, vt idem præſtes proximo tuo.

§. 8. NON NIMIS DIV DIFFERAT PROnuntiare ſententiam.

Hier. 21. 14. *Iudicate [1] mane iudicium.*

Vide ſupra §.1.n.28.

1. *Mane.*) Tempeſtiuè, & diligenter: Item *mane*.i. non temere, non inconſideratè, non præcipitanter: *mane*, quando nec cibus, nec potus caput obnubilant, impediuntque rectum rationis vſum & liberum diſcurſum.

§. 9. IVDICI CAVSÆ DILIGENTER EXAminandæ, & cognoſcendæ, nec temerè pronuntianda ſententia.

Deut. 17. 8. *Si difficile, & ambiguum iudicium apud te conſpexeris [1] inter ſanguinem, & ſanguinem, [2] cauſam, & cauſam, [3] lepram & non lepram; & iudicum intra portas tuas videris verba variari: ſurge, & aſcende [4] ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus.*

Deut. 19. 18.19. *Cumque [5] diligentiſſimè perſcrutantes, inuenerint falſum teſtem dixiſſiſſe contra fratrem ſuum mendacium, reddent ei, ſicut fratri ſuo facere cogitauit, & auferes malum de medio tui.*

1. Ad Tim. 5. 21. *Teſtor coram Deo, & Chriſto Ieſu, & electis Angelis eius, vt hæc cuſtodias [6] ſine præiudicio nihil faciens [7] in alteram partem declinando.*

Eccli. 11. 7 *Priuſquam [8] interroges, ne vituperes quemquam: & cum interrogaueris, corripe [9] iuſtè.*

Vide item ſupra §.1. poſt numerum 25. & §. ſuperiore.

1. *Inter ſanguinem, &c.*) ſi homicidium ſit ambiguum, alijs aſſerentibus eſſe voluntarium, & morte puniendum, alijs excuſantibus, quod caſu, ignoranter, & ad ſui tutelam.

2. *Cauſam & cauſam.*) quando vna pars Iudicum dicit cauſam actoris eſſe iuſtam, alia autem pars, cauſam rei.

3. *Lepram & non lepram.*) quando vna pars, dicit infirmitatē alicuius eſſe lepram, alia nō.

4. *Ad locum, &c.*) vt ibi conſulas ſupremū iudicem, ſummum ſcilicet ſacerdotem, vt dicitur verſu ſequenti.

5. *Diligentiſſimè.*) Nota illud *diligentiſſimè*, ſummam enim requirit diligentiam & accuratiſſimum examen: quod etiam indicatur verbo compoſito *perſcrutantes*.

6. *Sine præiudicio.*) id eſt, ſine precipitatione iudicij, vel ſine debita & diligenti dijudicatione præuia nihil faciendo aut definiendo.

7. *In alteram partem declinando.*) .i. ita vt in alteram partem omiſſa iuſtitia deflectas ob alicuius fauorem.

8. *Interroges.*) .i. ante diligentem inquiſitionem & examen facti vel dicti. Hoc monitum omnes ſpectat, ſed maximè Iudices.

9. *Iuſtè.*) pro qualitate facti, & ad bonum delinquentis, vel aliorum ædificationem.

§. 10. QVÆ A DEO PETENDA SINT IVdici.

Dabis ſeruo tuo cor [1] docile, vt populum tuum iudicare poſſit, & diſcernere inter bonum, & malum; quis enim poterit iudicare populum iſtum, populum tuum, hunc multum. 3. Reg 3 9.

1. *Docile.*) ſapiens, intelligens.

§. 11. QVÆ SINT PRÆMIA BONI IVDICIS & fructus.

GRATVS ERIT OMNIBVS.

[1] *Labia deoſculabitur, qui [2] recta verba reſpondet.* Prou. 24. 26.
Iudex ſapiens [3] iudicabit populum ſuum, & principatus [4] ſenſati [5] ſtabilis erit. Eccle. 10. 1
[6] *Rex, qui iudicat in [7] veritate [8] pauperes, thronus eius [9] in æternum firmabitur.* Prou. 29. 14.
[10] *Secundum iudicem populi, ſic & miniſtri eius: qualis eſt rector ciuitatis, tales & inhabitantes in ea.* Eccli. 10. 2
[11] *Munera ſuper innocentem non accepit, qui facit hæc non [12] mouebitur in æternum.* Pſ. 14. 5.

Vide etiam §. 14. fuſè.

1. *Labia deoſculabitur.*] .i. admittetur ab alijs ad oſculum non tantum manus, ſed & labiorum & oris, quod amoris maximi eſt argumentum.

2. *Recta verba reſpondet.*) .i. Iudex, qui ſine conſideratione perſonarum pronūtiat quod ęquum eſt & rectum. Deinde & omnis, qui rogatus, ſane & ſapienter reſpondet.

3. *Iudicabit.*] .i. in iudicio & æquitate gubernabit, quod faciet iuſtas præſcribens leges, docens quæ facienda, quæ vitanda.

4. *Senſati.*) Prudentis.

5. *Stabilis.*) vtpote bono fundamento, ſcilicet iuſtitiæ & boni regiminis innixus.

6. *Rex, qui iudicat.*) Regi tribuitur iudiciũ, quòd iudicare ſit pręcipuum Regũ officium.

7. *Veritate.*) Æquitate.

8. *Pauperes.*) omnes quidem debet iudicare in veritate, ſed ideo meminit pauperum, quod hi maximè iniuriam patiãtur, ob quam Regum & Iudicum opem debeant implorare, quodque maius periculum ſit, ne eorum cauſa negligatur aut peruertatur.

9. *In æternum.*] In longum tempus.

10. *Secundum iudicem, &c.*) Hic eſt nouus fructus boni iudicis & principis quod omnes eius ſequuntur mores, ſaltem in ſpecie, nec ſunt alijs ſcandalo.

11. *Munera, &c.*) ob ſententiam, vel teſtimonium dicendum contra innocentes iniquo iudicio opprimendos.

12. *Non mouebitur in æternum.*) ſecurus mea protectione, nulla vnquam, vel in hac, vel in futura vita abijcietur tempeſtate; habitabit enim mecum in ſuperna Ieruſalem, quæ non commouebitur in æternum.

§. 12. NON AMBIENDVM IVDICIS OFFICIUM, & quàm ſit ea functio periculorum plena.

Eccli. 7. 6. 7. 8. *Noli quærere fieri iudex, niſi valeas* [1] *virtute* [2] *irrumpere* [3] *iniquitates, ne fortè extimeſcas faciem potentis, &* [4] *ponas ſcandalum in æquitate tua:* [5] *non pecces in multitudinem ciuitatis,* [6] *nec te immittas in populum.* [7] *Neque alliges duplicia peccata, nec enim in vno eris* [8] *immunis.*

1. *Virtute.*) i. viriliter & fortiter.

2. *Irrumpere.*) i. penitus frangere.

3. *Iniquitates.*) Improborum conatus & violentias.

4. *Ponas ſcandalum, &c.*) id eſt, aliquid committas, per quod æquitas tua impediatur, vt nõ habeat quem debebat progreſſum: quod fit dum timendo perſonam potentis, non audet debitam pronuntiare aut exequi ſententiam.

5. *Non pecces.*) Hîc eſt alia cauſa cur non ſit ambiẽda poteſtas iudicandi & regendi alios, quia per eam poteſtatem exponit ſe periculo offendendi promiſcuum vulgus, faciendo ei aliquam iniuriam; quod vt facile offenditur, ita ægrè placatur.

6. *Nec te immittas in populum.*) ſiue ad regendum illum, ſiue ad componendum rixas in populo excitatas.

7. *Neque alliges, &c.*) neque te obliges duplicibus peccatis, tuis ſcilicet & populi, cuius peccata ſæpe imputantur rectoribus.

8. *Immunis.*) Impunitus: quanto magis ſi plura habeas.

§. 13. NON TEMERE CARPENDA IVDICUM ſententia.

[1] *Non iudices contra iudicem: quoniam* [2] *quod iuſtum eſt iudicat.* Eccli 8. 17.

1. *Non iudices.*) id eſt, non temerè reprehendas boni alicuius iudicis ſententiam; vt ferè fit ab ijs, qui cauſâ ceciderunt.

2. *Quod iuſtum eſt iudicat.*) Is ſcilicet, qui verè facit officium iudicis, non iudicat iuxta hominum affectus, vt quiſque ferè facit in propria cauſa, ſed ſecundum id quod iuſtum eſt.

§. 14. VARIÆ COHORTATIONES AD IVDICES.

Non ſequeris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio, plurimorum acquieſces ſententiæ, vt à vero devies. Pauperis quoque non [1] *miſereberis in iudicio,* [2] *non declinabis in iudicium pauperis.* Exodi 23. 2. 3. 6.

Non facies quod iniquum eſt, nec iniuſtè iudicabis, [3] *non conſideres perſonam pauperis, nec honores vultum potentis, iuſtè iudica proximo tuo.* Leuit. 19. 15.

Si fuerit cauſa inter aliquos, & interpellauerint iudices: quem iuſtum perſpexerint, illi iuſtitiæ palmam dabunt, quem impium, condemnabunt impietatis. Deut. 25. 1.

Iudicium verum iudicate, & miſericordiam, & miſerationes facite, vnuſquiſque cum fratre ſuo. Zachar. 7. 9.

Loquimini veritatem, vnuſquiſque cum proximo ſuo, veritatem, & [4] *iudicium pacis iudicate* [5] *in portis veſtris.* Zach. 8. 16.

Quærite iudicium, ſubuenite oppreſſo, iudicate pupillo, defendite viduam. Iſa. 1. 17.

In iudicando eſto pupillis miſericors, vt pater; & pro viro matri illorum: & [6] *eris tu velut filius altiſſimi obediens,* [7] *& miſerebitur tui magis quam mater.* Eccli 4. 10. 11.

[8] *Aperi os tuum* [9] *muto, & cauſis omnium* [10] *filiorum, qui pertranſeunt aperi os tuum, decerne quod iuſtum eſt, & iudica* [11] *inopem & pauperem.* Prou. 31. 8. 9.

Nolite iudicare [12] *ſecundum faciem, ſed iuſtum iudicium iudicate.* Ioan. 7. 24.

Videte quid faciatis, [13] *non enim hominis exercetis iudicium, ſed Domini; & quodcumque iudicaueritis in vos redundabit. Sit timor Domini vobiſcum, & cum diligentia cuncta facite* [14] *non eſt enim apud Dominum Deum noſtrum iniquitas, nec perſonarum acceptio, nec cupido munerum.* 2. Para. 19. 6. 7.

Vide item Hierem. 22. verſ. 3. & 21. verſu 12. & præcedentes paragraphos ferè ſingulos.

1. *Miſereberis.*) ſcilicet iniquè ei fauendo, mul-

multoque minus diuiti.

2. *Non declinabis in iudicium.*) .i. condemnationem ſci. iniquam pauperis.

3. *Non conſideres &c.*) Vt ſci. inique & contra ius ei faueas.

4. *Iudicium pacis.*) .i. pacificum, de quo nemo meritò queri poſſit.

5. *In portis.*) Ibi fiebant olim publica iudicia.

6. *Eris velut filius.*) Ecce mercedem miſericordiæ .i. eris ei charus tanquam filius Patri quod fueris obediens præceptis eius.

7. *Et miſerebitur &c.*) Quia ſci. te viduæ & matri pupillorum exhibuiſti pro viro, viciſſim ſe geret Deus erga te tanquam mater, imò pluſquam mater.

8. *Aperi os tuum.*) Patronum te exhibe, aut æquum iudicem.

9. *Muto.*) Ei qui pro ſe neſcit loqui, aut per imperitiam, aut non audet loqui per inopiam & verecundiam.

10. *Filiorum qui pertranſeunt.*) .i. peregrinorum qui tanquam ignoti non facilè inueniũt qui pro ſe loquantur.

11. *Inopem.*) Liberando ab opprimentibus eum, diuites non nominat quia & rarò iniuria afficiuntur, & ſe facilè defendunt, & patronos inueniunt.

12. *Secundum faciem.*) Apparentiam externam, vel ſecundum acceptionem perſonarum.

13. *Non enim hominis &c.*) .i. non eſtis tantum vicarij hominis ſed etiam Dei.

14. *Non eſt iniquitas.*) .i. non placet.

CAPVT II.

De prauo tum iudice tum iudicio.

§. 1. Iudicii iniqui descriptio.

Michea 7. 3. [1] *Malum manuum ſuarum dicunt bonum: princeps [2] poſtulat & [3] iudex in reddendo eſt: & magnus [3] locutus eſt [4] deſiderium animæ ſuæ & [5] conturbauerunt eam.*

Abac. 2. 3. 4. *Quare [6] oſtendiſti mihi [7] iniquitatem & [8] laborem, videre prædam & iniuſtitiam [9] contra me? & [10] factum eſt iudicium & [11] contradictio potentior. [12] Propter hoc [13] lacerata eſt lex, & non peruenit vſque [14] ad finem iudicium: [15] quia impius præualet aduerſus iuſtum, [16] propterea egreditur iudicium peruerſum.*

Videndi etiam §§. ſequentes.

1. *Malum dicunt bonum.*) Quod extremè perditorum eſt & ex malitia peccantium, nec egentium peccata ſua cum ea dicant bona.

2. *Poſtulat.*) Aliquid in iudicio, ſeu contẽdit in iudicio cum minoribus de poſſeſſione, domo, aut re ſimili.

3. *Iudex in reddendo eſt.*) .i. Adiudicat principi quod petit, etiamſi verè eſſet pauperi adiudicandum, vt ſimiliter ille princeps cum iudex fuerit, adiudicet illi quod petierit, vt præſtent ſceleribus ſuis mutuum fauorem.

3. *Magnus locutus eſt.*) Quicumque magnus eſt, vel in lege doctiſſimus ſeu Rabbi, quod ſignificat *magnus*.

4. *Deſiderium animæ ſuæ.*) Non quod Deus vult reſpondit cum conſulitur ſed quod ipſe, vt ſci. alijs placeat & adulетur & pretiũ accipiat.

5. *Conturbauerunt eam.*) Terram ſci. de qua verſu ſuperiore. Turbauerunt autem verbis & moribus ſuis & multis erroribus implicauerunt iudices & principes & magiſtri.

6. *Oſtendiſti.*) Prophetica viſione.

7. *Iniquitatem.*) Iniuſtitias malorum ſeu oppreſſiones.

8. *Laborem.*) Afflictionem.

9. *Contra me.*) .i. coram me.

10. *Factum eſt iudicium.*) Inter Iudæos & Chaldæos.

11. *Contradictio potentior.*) .i. illi euadunt potentiores & obtinent quod volunt qui non iure contendunt, ſed contradictione & clamoribus & iurgijs.

12. *Propter hoc.*) Quia tu Domine qui iuſtè iudicas & vim omnem prohibere potes, pateris ſuperiores eſſe qui fortiores ſunt.

13. *Lacerata eſt lex.*) Ideo homines id videntes nihil agunt ex præſcripto legum & iuris.

14. *Vſque ad finem.*) Non conſequitur ſuũ finem qui eſt reddere vnicuique quod ſuum eſt.

15. *Quia impius &c.*) Quia tu ô Domine in tuo iudicio permittis vt impij Chaldæi præualeant aduerſus iuſtos Hebræos, idem putant iudices ſibi licere.

16. *Propterea &c.*) Atque ita ſemper erunt iniqua iudicia, vincentque illi qui potentiores erunt.

§. 2. Qvam iniqvvm et indignvm ivſtitiam ab ipſo iudice violari.

[1] *Concupiſcentia ſpadonis deuirginauit iuuenculam,* Eccli. 20. 2.
[2] *ſic qui facit per vim iudicium iniquum.*

1. *Concupiſcentia &c.*) .i. Tanta aliquando inuenitur in Eunuchis in quibus eſſe non deberet, libido, vt per eam violentur ab ijs quo-

quo modo poſſunt, licet non in ordine ad prolem virgines ijs commiſſæ.

2. *Sic qui &c.*) Ita ſunt qui quam conſeruare debuerant iuſtitiam vt virginem caſtiſſimam (quales ſunt iudices quibus ea eſt commiſſa à principe aut communitate) ipſimet veluti corrumpunt & conſtuprant, dum iniquè iudicant, & ipſi antè alios iuſtitiam violant.

§. 3. IN IVDICES IN IVSTOS.

Amos 5.7 1 *Qui conuertitis in abſinthium iudicium, & iuſtitiam* [2] *in terra relinquitis,*

Amos 6. 13. [3] *Nunquid currere queunt in petris equi, aut arari poteſt in bubalis,* [4] *quoniam conuertiſtis in amaritudinem iudicium, & fructum iuſtitiæ in abſinthium?*

Videndus etiam verſus 15. vbi minatur ijs graue ſupplicium.

Videndum Micheæ c. 3. ferè totum vbi ſigillatim deſcribitur eorum iniquitas, additurque pœna v. 12.

Pſ. 81. 2. 3. 4. *Vſquequo iudicatis* [5] *iniquitatem: &* [6] *facies peccatorum ſumitis? Iudicate egeno, & pupillo,* [7] *humilem, & pauperem* [8] *iuſtificate, eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate.*

1. *Qui conuertitis &c.*) Qui pro iudicijs iuſtis profertis amaritudinem iudicij iniuſti.

2. *In terra.*) Sinentes eam iacere, eam non exercentes.

3. *Numquid &c.*) Non poſſunt rerum naturæ immutari vt *equi* currant per petras more auium, aut *bubali*, boues ſylueſtres iugum recipiant & arent.

4. *Quoniam conuertiſtis &c.*) Vos autem rerum naturam immutaſtis, & cum iudicium facere deberetis rectum, feciſtis iniquum, quod hic vocat *amaritudinem & abſynthium*, quia Deo diſplicet.

5. *Iniquitatem.*) Iniquè.

6. *Facies accipitis.*) .i. perſonas accipitis; & in gratiam hominum malè iudicatis.

7. *Humilem.*) .i. Afflictum.

8. *Iuſtificate.*) Innocentem declarate.

§. 4. IN EOS QVI FAVENT DIVITIBVS, ab ijs corrupti pecunia, contra pauperes, horumque cauſam ſubterfugiunt.

Amos 2.6 7. 1 *Super tribus ſceleribus Iſrael, & ſuper quattuor* [2] *non conuertam* [3] *eum: pro eo, quod* [4] *vendiderit pro argento iuſtum, & pauperem pro calceamentis.* [5] *Qui conterunt* [6] *ſuper puluerem terræ capita pauperum, &* [7] *viam humilium* [8] *declinant:* [9] *vt violarent* [10] *nomen ſanctum meum.*

1. *Super tribus.*) Ob tria, imo ob 4. eius ſcelera. Ternario numero in ſcriptura, magnus aliquis numerus ſignificatur, vſitatus tamen, at cum ei aliquid additur, ſignificatur exceſſus inſolitus, & ita quarto peccato intelligit cumulum & exceſſum peccatorũ, qui iam nullo modo ſit ferendus ſed vindicandus.

2. *Non conuertam.*) Vt agat pœnitentiam ſed puniam.

3. *Eum.*) Sup. Iſrael.

4. *Vendiderit &c.*) Quia corruptis auro, imo minimo pretio, quo vix calcei emantur, iudicauit pro diuitibus & tradidit illis quidquid habebant pauperes, quibuſcum litigabant.

5. *Qui conterunt.*) Opprimunt tyrannicè, ſeu conculcant.

6. *Super.*) Chald. Quaſi.

7. *Viam.*) .i. cauſam pauperũ & afflictorũ.

8. *Declinant.*) Chaldæus, peruertunt. Vel *Viam declinant humilium*, quia præ faſtu nolunt cum pauperibus conuerſari, vel quia ſpoliantes eos faciunt vt in peccata incidant.

9. *Vt violarent.*) .i. Atque ita violarunt .i. contempſerunt.

10. *Nomen ſanctum meum.*) .i. Me qui præcepi ne id facerent ſed ſanctè viuerent.

§. 5. VETATVR IVDICIBVS MVNERA accipere aut perſonę intuitu iudicare quod iniquum eſt.

Non accipies [1] *perſonam, nec munera, quia munera excæcant oculos ſapientum, &* [2] *mutant verba iuſtorum.* Deut. 16. 19.

Munera [3] *de ſinu* [4] *impius accipit, vt peruertat ſemitas iudicij.* Prou. 17. 23.

Qui cognoſcit in iudicio [5] *faciem, non benefacit: iſte, &* [6] *pro buccella panis deſerit veritatem.* Prou. 28. 21.

Idem collige ex ſuperius dictis, & inferius dicendis Verbo Munera.

1. *Perſonam.*) .i. non habebis rationem dignitatis eius qui litigat.

2. *Mutant.*) Peruertunt.

3. *De ſinu.*) Partis ſeu clientis ſui clam offerentis.

4. *Impius.*) Iudex.

5. *Faciem.*) Vide ſupra §. 3. n 6.

6. *Pro buccella panis.*) Pro re minima: verè non aliud ſunt omnes opes: imò res omnes mundi quam buccella panis eum non magis ſatient quam illa.

§. 6. PŒNÆ INIQVORVM IVDIcum.

Maledictus qui peruertit iudicium aduenæ, pupilli & viduæ, & dicet omnis populus: Amen. Deut. 27. 19.

Inuenti in populo meo impij, [1] *inſidiantes* [2] *quaſi aucupes, laqueos ponentes, & pedicas ad capiendos viros.* Hier. 5. 26 27. 28. 29

viros. Sicut decipula[3] plena auibus, ſic domus eorum[4] plenæ dolo, ideo magnificati ſunt & ditati. Incraſſati ſunt, & impinguati, & præterierunt ſermones meos peßimè. Cauſam[5] viduæ non iudicauerunt, cauſam pupilli non[6] direxerunt, & iudicium pauperum non iudicauerunt. Numquid ſuper his non[7] viſitabo, dicit Dominus? aut ſuper gentem huiuſcemodi non vlciſcetur anima mea.

Hier. 21. 12. [8] *Iudicate mane iudicium, & eruite vi oppreſſum de manu calumniantis: ne forte egrediatur vt ignis indignatio mea, & ſuccendatur, & non ſit, qui extinguat, propter malitiam ſtudiorum veſtrorum.*

Prou. 24. 24. [9] *Qui dicunt impio, iuſtus es: maledicent eis populi, & deteſtabuntur eos tribus.*

Prou. 17. 15. *Qui iuſtificat impium, & qui condemnat iuſtum abominabilis eſt vterque coram Domino.*

Sapient. 6. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. *Præbete aures vos, qui[10] continetis multitudines, & placetis vobis[11] in turbis nationum: quoniã data eſt poteſtas vobis à Domino, &[12] virtus ab altiſsimo, qui[13] interrogabit opera veſtra, & cogitationes ſcrutabitur. Quoniam cum eſſetis miniſtri regni illius non recte iudicaſtis, neque cuſtodiſtis legem iuſtitiæ, neque ambulaſtis ſecũdum Dei voluntatem. Horrende & cito[14] apparebit vobis, quoniam iudicium duriſsimum his, qui præſunt, fiet.[15] Exiguo enim conceditur miſericordia: potentes autem potenter tormenta patientur. Non enim[16] ſubtrahet perſonam cuiuſquam Deus, nec verebitur magnitudinem cuiuſquam: quoniam puſillum & magnum ipſe fecit, & æqualiter cura eſt illi de omnibus: fortioribus autem fortior inſtat cruciatio.*

Vide ſuperiores §§. & Verbo Iniuſtitia §. 1.

1. *Inſidiantes.*) Simplicibus ad eos decipiẽdos & depauperandos.
2. *Quaſi aucupes.*) Qui ſtudent decipere & capere aues.
3. *Plena auibus.*) Ab eis iam deceptis.
4. *Plenæ dolo.*) Plenę diuitijs dolo partis.
5. *Viduæ.*) Quia nihil dare poteſt iudici.
6. *Direxerunt.*) Iudicis eſt inquit Glo. Interl. aduocatum dare pupillo & cauſam eius dirigere.
7. *Viſitabo.*) Puniam.
8. *Iudicate.*) Vide cap. 1. §. 8.
9. *Qui dicunt &c.*) Quod maximè in ijs iudicibus locum habet qui impij cauſam, dicunt iuſtam.
10. *Continetis.*] Imperio .i. gubernatis.
11. *In turbis nationum.*) Vobis ſubiectarum.
12. *Virtus.*) Idem quod potentatus, dynaſtia.
13. *Interrogabit.*) Examinabit.
14. *Apparebit vobis.*) Inſtabit, ſuperueniet.
15. *Exiguo.*) Pauperi ſeu plebeio.
16. *Subtrahet perſonam.*) .i. Eximet à ſupplicio quemquam ductus gratia aut fauore, aut quia talis eſt dignitatis.

§. 7. IVDICES INIQVOS IVDICABIT Deus.

Dixi in corde meo: Iuſtum & impium[1] iudicabit Deus, & tempus[2] omnis rei tunc erit. Eccleſ. 3. 17.

Vide Verbo Iniuſtitia §. 3.

1. *Iudicabit.*) .i. In die iudicij.
2. *Omnis rei tunc erit.*] Quia tunc omnia opera, verba, cogitationes venient ad iudicium.

IVDICIVM EXTREMVM.

V. Infernus. Gloria cęleſtis. Chriſtus. Deus. Iudex. Iniuſtitia. Acceptio perſonarum.

CAPVT I.

Fore iudicium & de ſignis præuijs.

§. 1. PROBATVR FORE.

Fugite ergo à facie[1] gladij, quoniam vltor iniquitatum gladius eſt, & ſcitote eſſe iudicium. Iob. 19. 29.

Vide V. Infernus parag. primo & Iudex cap. 2. §. 7.

1. *Gladij.*) Iræ Dei.

§. 2. VERBA NEGANTIVM IVDIcium extremum.

Venient in nouiſsimis diebus[1] in deceptione illuſores, iuxta proprias concupiſcentias ambulantes: dicentes vbi eſt[2] promiſsio, aut[3] aduentus eius? [4] ex quo enim patres dormierunt, omnia[5] ſic perſeuerant ab initio creaturæ. 2. Pet. 3. 3. 4.

Viſitabo ſuper viros defixos in[6] fæcibus ſuis, qui dicunt in cordibus ſuis:[7] non faciet bene Dominus, & non faciet male. Soph. 1. 12.

Vide V. Deus cap. 17. §. 3.

1. *In deceptione illuſores.*) .i. vafri impoſtores in ſua deceptione & fraudulentia, hominum mentes ſeducere quærentes.
2. *Promiſsio.*) Quam exſpectant Chriſtiani,

ni, de venturo regno, de mundi inuocatione, de vita æterna.

3. *Aduentus.*) Ad complenda quæ promiſit: aduentus item ad iudicium.

4. *Ex quo &c.*) .i. Ex antiquiſſima patrum memoria & ab initio mundi.

5. *Sic perſeuerant.*) In eodem ſtatu mundus perdurat.

6. *Fecibus.*) Peccatis. Vel opibus quas per contemptum vocat fæces, *defixos* autem .i. quieſcentes, confidentes.

7. *Non faciet benè &c.*) .i. non eſt iudicium quo iudicentur hominum actiones, iiſque aut merces aut ſupplicium reddatur, hoc autem dicebant, quia Deus eos non puniebat, atque ob hanc cauſam, putabant eum non curare humana.

§. 3. SIGNA ANTEGRESSVRA IVDICIUM.

Matt. 24. 29. *Statim poſt tribulationem [1] dierum illorum ſol obſcurabitur & luna non dabit lumen ſuum, & ſtellæ [2] cadent de cęlo, & [3] virtutes cælorum [4] commouebuntur.*

Matt. 24. 30. *Tunc parebit [5] ſignum filij hominis.*

Vide ad idem Lucæ 21.25.

Apoc. 6 12 13, 14. *Vidi cum aperuiſſet [6] ſigillum ſextum, & ecce terrę motus factus eſt magnus, & ſol factus eſt [7] niger tanquam [8] ſaccus cilicinus & luna tota facta eſt [9] ſicut ſanguis: [10] Stellæ de cœlo ceciderunt ſuper terram, ſicut ficus [11] emittit [12] groſſos ſuos, cum à vento magno mouetur, & [13] cœlum receſſit, [14] ſicut liber inuolutus, & omnis mons, & inſulę de locis ſuis ſunt motæ.*

Matt. 24. 3.4.5.6.7. *Quod ſignum aduentus tui, & conſummationis ſæculi? Et reſpondens Ieſus dixit eis: [15] Videte ne quis vos ſeducat: multi enim venient [16] in nomine meo, dicentes: ego ſum Chriſtus, & multos ſeducent, Audituri enim eſtis prælia, & [17] opiniones præliorum, videte ne turbemini, oportet enim hęc fieri, ſed nondum eſt [18] finis, conſurget enim gens in gentem, & regnum in regnum, & erunt peſtilentiæ, & fames, & terræ motus per loca.*

Matt. 24. 14. *Prædicabitur hoc Euangelium regni [19] in vniuerſo orbe [20] in teſtimonium omnibus gentibus: & tūc veniet conſummatio.*

Vide Iſa. 29.6. & 66.15. Ioelis 2. 3. &. 10. Malachiæ 4.1. & alia loca infra citanda cap. 5. vbi de calamitate diei Iudicij.

1. *Dierum illorum.*) Sci. Antichriſti.

2. *Cadent.*) Retracto lumine videbuntur cadere.

3. *Virtutes cælorum.*) .i. cœleſtes .i. Angeli.

4. *Commouebuntur.*) Contra impios. Item commouebuntur admiratione vel tremore, quod per hyperbolem dictum videtur, ad ſignificandam Dei tremendam iram & potentiam.

5. *Signum.*) Imago crucis ſplendididiſſima, fortè verò ipſa crux qua fuit confixus. P. Sà.

6. *Sigillum.*) Libri de quo Apocal. 5. v. 1. hoc autem 6. ſigillo deſcribitur vltima Dei vindicta in impios.

7. *Niger.*) Obſcurus, tenebroſus denſitate nigrarum nubium eum penitus obſcurante.

8. *Saccus cilicinus.*) Ex nigris ſetis contextus.

*9. *Sicut ſanguis.*) Ita enim eſſe ſolet, cū defectu luminis ſolis obſcuratur. Indicat hic color mortem & ſupplicia impiorum.

10. *Stellæ ceciderunt.*) Non quòd reuera cadent ſed quod exhalationes ignitæ ſtellis ſimiles emittentur in terram, ita vt ſtellæ ipſæ cadere videantur. Vide ſupra n. 2.

11. *Emittit.*) Abijcit.

12. *Groſſos ſuos.*) Fructus immaturos.

13. *Cœlum receſſit.*) .i. Videri deſijt, obſcuritate, & denſitate nubium, aſpectum impediente.

14. *Sicut liber inuolutus.*) In quo niſi euoluatur & expandatur, nihil legi poteſt. Ita ſtellæ quę quaſi litterę cæli erant, ex eiſque temporum, & mutationum indicia capiebantur, nequaquam apparebunt.

15. *Videte.*) Cauete.

16. *In nomine meo.*) Meum nomen ſibi vſurpantes.

17. *Opiniones.*) Rumores, Grecè ἀκοὰς auditiones.

18. *Finis.*) Sci. mundi.

19. *In vniuerſo orbe.*) Ita vt vbique fundentur Eccleſiæ.

20. *In teſtimonium &c.*) Vt Deus teſtetur ſuam diligentiam & dilectionem, qua nihil omiſit quod opus erat ad ſaluandas omnes gentes. Ita Hieron. Beda.

§. 4. IN ALIIS SIGNIS, ERIT ETIAM ADuentus & tyrannis Antichriſti.

Ne quis vos ſeducat vllo modo; [1] quoniam niſi venerit [2] diſceſſio primum, & reuelatus fuerit [3] homo peccati [4] filius perditionis. Qui aduerſatur, & [5] extollitur ſupra omne quod dicitur Deus aut quod colitur ita vt [6] in templo ſedeat, [7] oſtendens ſe tanquam ſit Deus. 2. Theſ. 2 3.4.

Videndi etiam cœteri verſus vſque ad 12. Item Danielis 7.7. & 8.9. & 9.27. & 12.1. & Apoc. 11.7. & 14. 9.

Ego veni [8] in nomine patris mei, & non accipitis me, ſi [9] alius venerit [10] in nomine ſuo, illum [11] accipietis. Ioan. 5.43

1. *Quoniam.*) Scilicet non veniet Chriſtus.

2. *Diſceſſio.*) Tum à pontifice Romano, tum ab Eccleſia & Chriſto. Ita Anſelm. Vel cum Chryſ. *diſceſſio* ſeu ἀποστασία pro Apo-

ſtata

ſtata .i. Antichriſtus quia cauſa erit diſceſſionis & apoſtaſię plurimorum à Chriſto.

3. *Homo peccati.*) .i. peccator, ſceleſtus Antonomaſticè quia erit ſceleratiſſimus.

4. *Filius perditionis.*) .i. perditus ſeu perditioni deſtinatus.

5. *Extollitur ſuprà omne &c.*) .i. Iactat ſe quocumque Deo maiorem.

6. *In templo.*) Hieroſolymitano, quod reædificabitur quaſi thronus Antichriſti: erit enim Iudæus & Iudæorum rex, regiamque ſuam habebit non Romę ſed Hieroſolymis vt patet Apoc. 11. v 8.

7. *Oſtendens.*) Oſtentans, ſeu præ ſe ferens & exigens cultum latriæ à ſuis tanquam ſit Deus.

8. *In nomine patris.*) .i. Ex parte patris, ſeu à patre miſſus.

9. *Alius.*) Antichriſtus ſci.

10. *In nomine ſuo.*) .i. à ſeipſo .i. non miſſus à Deo.

11. *Accipietis.*) In Meſſiam & Chriſtum.

§. 5. DE ELIÆ ET HENOC ADVENTV, qui etiam antecedet iudicium.

Malac. 4. 5. 6. *Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis, & conuertet [1] cor Patrum [2] ad filios, & cor filiorum [3] ad patres eorum.*

Mat. 17. 10. 11. *Qui ergo ſcribæ dicunt, quod Eliam oportet primum venire? at ille, reſpondens ait illis: Elias quidē venturus eſt, & [4] reſtituet omnia.*

Apoc. 11. 3. 4. *[5] Dabo duobus [6] teſtibus meis, & [7] prophetabunt diebus mille ducentis ſexaginta, [8] amicti ſaccis. Hi ſunt duæ [9] oliuæ, & [10] duo candelabra in cōſpectu Domini terræ [11] ſtantes.*

Videndi item ceteri verſus vſque ad 13.

1. *Cor patrum.*) Patriarcharum.

2. *Ad filios.*] Ad Iudæos qui tunc erunt, vt ſci. illorum cor & filiorū, vnum ſit, Chriſtum ſuſcipiendo.

3. *Ad patres.*) Sci. imitandos in vera fide & moribus.

4. *Reſtituet omnia.*] Iudæos ad Chriſtum conuertēdo quos ad ſe abduxerat Antichriſtus. Ita Auguſt.

5. *Dabo.*) Sci. ſpiritum. Vel *Dabo* vt prophetent, quod hic ſequitur.

6. *Teſtibus.*) Enoch & Eliæ, qui vocantur teſtes, quia prædicando Euangelium reddent teſtimonium de Chriſto.

7. *Prophetabunt.*) Multa futura prædicent vt homines conuertant.

8. *Amicti ſaccis.*) Agentes & prædicantes pœnitentiam.

9. *Oliuæ.*) Ita vocantur propter pinguedinem olei quam ex ſe fundent, ob fertilitatem magnam quam habebunt, & fructum multū quem afferent.

10. *Duo candelabra.*) Ita vocantur ob lumē doctrinæ & ſplendorem ſanctitatis, quibus hominum tenebras illuſtrabunt & Iudæos vera Euāngelij luce perfundent.

11. *Stantes.*) Refertur ad candelabra: ſæpe enim Interpres nomen adiectiuum ponit in eo genere quo erat in Græco; licet genus illud, nōmini latino non cōueniat. Ita Apoc. 14. cum eo centum quadraginta quatuor millia habentes nomen eius.

CAPVT II.

De Iudice primario eiuſque qualitatibus, tum de iudicibus ſecundis.

§. 1. CHRISTVS IVDICABIT IN EXTREMO IUDICIO.

Ego ſum α & ω [1] principium & [2] finis dicit Dominus qui eſt & qui [3] erat, & [4] qui venturus, omnipotens. Apoc. 1. 8.

Omnes ſtabimus ante tribunal Chriſti, ſcriptum eſt enim: [5] viuo ego dicit Dominus, quoniam mihi [6] flectetur omne genu & [7] omnis lingua [8] confitebitur Deo. Rom. 14. 10. 11.

Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti, vt referat vnuſquiſque propria corporis prout geſſit, ſiue bonum, ſiue malum. 2. Cor. 5. 10.

Præcepit nobis prædicare populo, & teſtificari, quia ipſe eſt qui conſtitutus eſt à Deo iudex viuorum, & mortuorum. Act. 10. 42.

Statuit diem in quo iudicaturus eſt orbem in æquitate, [9] in viro, [10] in quo [11] ſtatuit: [12] fidem præbens omnibus, ſuſcitans eum à mortuis. Actor. 17. 31.

[13] Iudicium ſedit, & [14] libri aperti ſunt. Dan. 7. 10

Aſpiciebam in viſione noctis, & ecce cum nubibus cæli quaſi filius hominis veniebat, & vſque ad [15] antiquum dierum peruenit, & in conſpectu eius [16] obtulerunt eum, & dedit ei poteſtatem, & honorem, & regnum. Et omnes populi, tribus, & linguæ ipſi ſeruient: poteſtas eius poteſtas æterna, quæ non auferetur: & regnum eius quod non corrumpetur. Dan. 7. 13 14.

Videbunt filium hominis [17] venientem in nubibus cæli, cum virtute multa & maieſtate. Mat. 24. 30.

Dico vobis: amodò videbitis filium hominis [18] ſedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cæli. Mat. 26. 64.

Neque pater [19] iudicat quemquam ſed omne iudiciū dedit filio. Ioa. 5. 22.

1. *Principium.*) Quia omnes creauit.

2. *Finis*) Quia omnes iudicabit.

3. *Erat.*) Semper enim erat verbum patris: iuxta illud. In principio erat verbum.

4. *Qui venturus eſt.*) Ad iudicādum orbem.

5. *Iuro ego.*) Forma hæc eſt iuramenti diuini.

6. *Flectetur omne genu.*) Omnes mihi ſubijcientur.

7. *Omnis lingua.*) .i. conſcientia inquit Anſelmus.

8. *Confitebitur Deo.*] .i. Chriſto, quicquid egit ſiue bonum ſiue malum. Vel *confitebitur* .i. agnoſcet omnis homo & prędicabit Deum ſiue miſericordiam ſaluantis commendando, ſiue iuſtitiam condemnantis comprobando à dictamine conſcientiæ conuictus. Ita Titelm.

9. *In viro.*) .i. per virum.

10 *In quo.*) .i. per quem.

11. *Statuit.*) Sci. iudicare.

12. *Fidem præbens omnibus.*) Sci. de hac re q. d. de futuro hoc iudicio nos certos reddens.

13. *Iudicium.*) .i. Iudex Chriſtus.

14. *Libri.*) Conſcientiarum, ſeu cordium.

15. *Antiquum dierum.*) Ad patrem ęternũ, qui vocatur antiquus dierum, quia eius ſunt dies omnes & tempus omne, item quia eſt ante omnes dies, & quia plenus dierum, vt pote ab æterno. Denique quia filio prior eſt origine quà Deus eſt, & prior tempore quà homo eſt.

16. *Obtulerunt eum.*) .i. multis comitantibus eſt præſentatus.

17. *Venientem.*) Sci. ad iudicium.

18. *Sedentem à dextris &c.*) Hoc modo loquendi ſignificatur Chriſtum paternæ glorię conſortem.

19. *Iudicat.*) Sci. vt filius apparens viſibiliter in iudicio.

§. 2. DE QVALITATIBVS IVDICIS. Primum de vniuerſali eius ſcientia.

Hebr. 4. 12.13. 2 *Viuus eſt* [1] *ſermo Dei &* [3] *efficax, &* [4] *penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vſque ad diuiſionem* [5] *animæ ac ſpiritus,* [6] *compagum quoque ac medullarum, &* [7] *diſcretor cogitationum, & intentionum cordis. Et nulla eſt creatura inuiſibilis in conſpectu eius, omnia autē nuda ſunt & aperta oculis eius, ad* [8] *quem nobis ſermo.*

Vide item Verbo Deus cap. 11. de eius ſcientia.

1. *Sermo Dei.*) λόγος. Verbum Dei vt vertit S. Ioan. c. 1. v. 1. .i. Filius Dei.

2. *Viuus.*) Vita viuit in ſe, vita inquam diuina, alijſque vitam dat.

3. *Efficax.*) Quia quicquid vult operatur.

4. *Penetrabilior gladio.*) Quia cognitione ſua omnia penetrat, vt ea rectè iudicare poſſit.

5. *Animæ ac ſpiritus.*) Anima eſt inferior pars vbi cupiditates & affectus, vnde & homo dicitur animalis: ſpiritus autem eſt ſuperior pars, fide & gratia illuſtrata. q. d. filius Dei examinat & diſcernit motus omnes & cogitationes, ſeu ſint animales, ſeu ſpirituales.

6 *Compagum.*) Medullarum .i. omnium maximè reconditarum partium .i. omnia omnino etiam abditiſſima videt Chriſtus & iudicat.

7. *Diſcretor.*) Iudex.

8. *Ad quem nobis ſermo.*) .i. cum quo nobis eſt ratio, cauſa & negotium, & cui omnium actuum noſtrorum reddenda eſt ratio. Ita Chryſ.

§. 3. DE CHRISTI IVDICIS IVSTITIA.

Ecce dies veniunt dicit Dominus, & ſuſcitabo [1] *David* [2] *germen* [3] *iuſtum, & regnabit Rex, & ſapiens erit, & faciet iudicium & iuſtitiam in terra in diebus illis* [4] *ſaluabitur Iuda, & Iſrael habitabit confidenter, & hoc eſt nomen quod vocabunt eum Dominus iuſtus noſter.* Hier. 23.5. 6.

Deus [5] *iudicium tuum* [6] *regi da: &* [7] *iuſtitiam tuā filio regis:* [8] *Iudicare populum tuum in iuſtitia, &* [9] *pauperes tuos in iudicio* Pſ. 71.2.

[10] *Induet pro thorace iuſtitiam, & accipiet pro galea* [11] *iudicium certum, ſumet ſcutum inexpugnabile,* [12] *æquitatem.* Sap. 5.19. 20.

Vide etiam Verbo Deus c. 14. vbi de eius Iuſtitia. Item Iſa. 28. 17. Sapient. 6. 8. Hier. 25. 14. Ezech. 18. 30. Pſal. 97. 9. & 95. & 19.

1. *David.*) .i. Ipſi Dauidi.

2. *Germen.*) Meſſiam: qui vocatur germen quia ex radice Ieſſe, cæterorumque veterum patrum penè emortua, non humana opera, at ſponte ſua .i. diuina virtute è virgine matre conceptus, exiguis & humillimis initijs, pulcherrimis ramis ſeſe per orbem diffudit.

3. *Iuſtum.*) Quia iuſtum exercebit iudiciũ. Item quia cauſa omnis noſtræ iuſtitię & ſanctitatis 1. Ad Cor. 1. 3.

4. *Saluabitur.*) Et habitabit. Liranus hæc intelligit de futura ſalute & ſecuritate in vita æterna.

5. *Iudicium.*) Poteſtatem iudicandi.

6. *Regi.*) Chriſto filio tuo.

7. *Iuſtitiam.*) Idem eſt quod iudicium hîc.

8. *Iudicare.*) Supple da.

9. *Pauperes.*) Omnes quàmlibet diuites, ſunt pauperes reſpectu Dei.

10. *Induet iuſtitiam &c.*) Dat Deo virtutes ſuas pro armis.

11. *Iudicium certum.*) .i. ſincerum, verum, integrum, non fictum, ſummæ æquitatis.

12. *Aequitatem.*) Sanctitatem, quia Deus indutus à nullo poterit expugnari. Vide penè ſimile Iſa. 59. 17.

§. 4. AD HANC CHRISTI IVDICIS iuſtitiam pertinet quod ſit futurus inexorabilis, nec ſit muneribus placandus.

Iob 41.3. *Non parcam [1] ei, & [2] verbis potentibus, & [3] ad deprecandum compoſitis.*

Ezech.7.19. *Argentum eorum & aurum eorum non valebit liberare eos in die furoris Domini.*

Vide Sophoniæ 1.18. & Verbo Infernus § 7.

1.Reg.15.29. *Porrò triumphator in Iſrael non parcet, & pœnitudine non flectetur, neque enim homo eſt vt agat pœnitentiam.*

1.*Ei.*]Sup. Dæmoni vel peccatori, de quo loquitur ſub figura cæti.

2. *Verbis potentibus.*] Ob verba comminatoria.

3 *Ad deprecandum compoſitis.*]Neque etiam propter verba eius humilia. q. d. puniam vt exigit iuſtitia.

§. 5. DE ALIIS CHRISTI IVDICIS perfectionibus vt ſapientia, potentia, odio peccati, veracitate, immutabilitate & cæteris. *Vide V. Deus.*

§. 6. DE IIS QVI CVM CHRISTO iudicabunt.

In his primùm erunt Apoſtoli, & Religioſi qui cum ijs reliquerunt omnia.

Matt 19.28. *Amen dico vobis, quod vos qui ſecuti eſtis me [1] in regeneratione cum ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & vos ſuper [2] ſedes duodecim [3] iudicantes duodecim [4] tribus Iſrael.*

1.*In regeneratione.*] i. reſurrectione, quæ erit quaſi altera generatio quia corporis erit, totiuſque hominis & mundi renouatio.

2.*Sedes duodecim.*] Ponitur numerus finitus pro infinito. q. d. Chriſtus quiſque veſtrum ſuam habebit ſedem, & Iudas habebit ſi perſeueret, inquit S. Chryſoſt. Item & veſtri aſſeclæ Paulus & Barnabas. & quotquot relictis omnibus, Chriſtum pauperes perfecta & ardenti imitatione ſecuti fuerint eiuſque Euangelium propagarint. Ita Origen. Hieron. &c.

3.*Iudicantes.*] Non tantum approbatione ſententiæ Chriſti, ſic enim omnes ſancti iudicabunt, ſed honorificentius: quaſi vita & verbo etiam arguentes vel approbantes eos qui doctrinam ſuam neglexerint vel coluerint.

4.*Duodecim tribus Iſrael.*] Sub quibus omnes omnino gentes intellige.

§. 7. TVM SANCTI OMNES.

1 Iudicabunt nationes, & dominabuntur populis, & 2 regnabit Dominus illorum in perpetuum. Sap 3.8.

Vt faciant in eis iudicium conſcriptum, gloria hæc eſt omnibus ſanctis eius. Pſ.149.9.

Videndi item 3. verſus qui antecedunt.

An neſcitis quoniam [3] ſancti de hoc mundo iudicabunt, & ſi [4] in vobis iudicabitur mundus [5] indigni eſtis qui de minimis iudicetis? neſcitis quoniam angelos iudicabimus? quanto magis ſecularia? 1.Cor.6.2.3.

Ecce [6] venit Dominus [7] in ſanctis millibus ſuis, [8] facere iudicium contra omnes, & [9] arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum, quibus impie egerunt, & de omnibus [10] duris, quæ locuti ſunt contra [11] eum peccatores impij. Iude v.14.15.

Dominus ad iudicium veniet cum [12] ſenibus populi ſui, & [13] principibus eius: vos enim [14] depaſti eſtis vineam, & rapina pauperis in domo veſtra. Iſa.3.14.

Veniet Dominus Deus meus, omneſq; ſancti cum eo. Zacha.14.5.

1.*Iudicabunt.*] Vide ſuperiore §. numero 3.

2.*Vt faciant.*]Vide V. Gloria cæleſtis cap. 2. §. 11.

3.*Sancti iudicabunt.*] Subſcribentes ſententiæ Chriſti, eamque approbantes.

4.*In vobis.*]Per vos.

5.*Indigni eſtis.*]. Eſt ironia, q. d. maximè digni eſtis & ſufficientes.

6 *Venit.*] Veniet.

7.*In ſanctis.*]Cum ſanctis.

8.*Facere.*]Græciſmus. Ad faciendum.

9.*Arguere.*] Conuincere.

10.*Duris.*] .i. malis, ſeu rebus non ferendis vt blaſphemijs & ſimilibus.

11.*Eum.*] Deum ſcilicet.

12.*Senibus.*]Patriarchis & Prophetis.

13.*Principibus.*] Apoſtolis. Glo. interl.

14.*Depaſti.*] Vide V. Iniuſtitia §. 2. nu. 15.

§. 8. SANCTI NON MISEREBVNTVR IMPIOrum dum eos iudicabunt.

1 Abſorpti ſunt [2] iuncti petræ iudices eorum. Pſ.140.6.

1.*Abſorpti ſunt.*] In affectum iuſtitiæ & petræ ſoliditatem, inquit Bern. ſerm. 8. in Pſ. Qui habitat.

2.*Iuncti petræ.*] Chriſto Domino. Tunc putes flexibile quidquam inueniendum in iudicibus iunctis petræ. Idem.

§. 9. ETIAM ETHNICI IVDICAturi ſunt impios.

Regina auſtri ſurget in iudicio cum viris generationis huius & [1] condemnabit illos: quia venit Luca 11.31.32.

à finibus terræ audire ſapientiam Salomonis, & ecce pluſquam Salomon [2] *hic. Viri Niniuitæ ſurgent in iudicio cum generatione hac, & condemnabunt illam: quia pœnitentiam egerunt ad prædicationem Ionæ, & ecce* [3] *pluſquam Ionas hic.*

1. *Condemnabit.*] Non poteſtate iudicij, ſed comparatione facti melioris. Ita Beda.

2. *Hic.*] .i. in hoc loco: ſeu hic demonſtrando ſeipſum.

3. *Pluſquam Ionas.*] Paucis enim diebus prædicauit Ionas & peregrinis & ſignum nõ fecit: Chriſtus autem diu, & ciuibus, & multa ſigna fecit. Chryſoſt.

CAPVT III.

Quinam iudicabuntur & de quibus. Item de accuſatoribus & teſtibus.

§. 1. Omnes omnino ivdicabvntvr.

Matt 25. 31.32. *Cum venerit filius hominis in* [1] *maieſtate ſua & omnes Angeli eius cum eo, tunc ſedebit ſuper* [2] *ſedem maieſtatis ſuæ: & congregabuntur ante eum omnes gentes, & ſeparabit eos ab inuicem ſicut paſtor ſegregat oues ab hædis.*

Apoc. 20. 12.13. *Vidi mortuos* [3] *magnos & puſillos, ſtantes in conſpectu throni &* [4] *libri aperti ſunt, & alius* [5] *liber apertus eſt qui eſt vitæ, & iudicati ſunt mortui ex his quæ ſcripta erant in libris ſecundum opera ipſorum. Et dedit mare mortuos qui in eo erant: &* [6] *mors, &* [7] *infernus dederunt mortuos ſuos, qui in ipſis erant, & iudicatum eſt de ſingulis ſecundum opera ipſorum.*

Eccli. 16. 22. [8] *Interrogatio omnium in conſummatione erit.*

Ad idem faciunt multa teſtimonia ſuperius allata.

1. *Maieſtate*] Gloria corporis.

2. *Sedem maieſtatis.*] .i. glorioſam quia erit thronus ex nubibus ſplendidiſſimis.

3. *Magnos & puſillos.*] Tam qui viri aut ſenes, quàm qui adoleſcentes mortui ſunt.

4. *Libri.*] Cordium & conſcientiarum.

5. *Liber vitæ.*] In quo omnes prędeſtinati ad vitam ęternam ſcripti ſunt.

6. *Mors dedit mortuos.*] Quos ipſa vel naturali interitu vel violento conſumpſit in terra.

7. *Infernus.*] Infernus dat mortuos .i. corpora quæ abſorbuerat & in infernum deſcẽdiſſe putabantur vt corpora Dathan & Abiron, Antichriſti, & pſeudoprophetæ & aliorum multorum qui in hiſtorijs leguntur huiuſmodi morte periſſe.

8. *Interrogatio.*] Vide infra §. 4.

§. 2. Ivdicandi avtem svnt de vniuerſis quæ geſſerunt.

Lætare iuuenis in adoleſcentia tua, & [2] *in bono ſit cor tuum in diebus iuuentutis tuæ, &* [3] *ambula in vijs cordis tui & in intuitu oculorum tuorum, & ſcito quod pro omnibus his adducet te Deus in iudicium.* Eccle. 11.9

Cuncta quæ fiunt adducet Deus in iudicium, pro omni errato, [4] *ſiue bonum, ſiue malum ſit.* Eccle. 12. 14.

[5] *Hoc eſt iudicium: quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis* [6] *tenebras, quam lucem, erant enim eorum mala opera.* Ioan. 3. 19

1. *Lætare.*] Eſt ironia.

2. *In bono ſit.*] .i. exhilaret ſe.

3. *Ambula &c.*] .i. da cordi tuo & oculis tuis quidquid concupiſcunt.

4. *Siue bonum, ſiue malum.*] Iungenda ſunt hæc cum pręcedentibus: Cuncta adducet Deus in iudicium, & includenda ſunt parentheſi verba illa *pro omni errato* .i. de ijs quoque quæ per errorem exciderint. Ita Dionyſius & Titelman.

5. *Hoc eſt iudicium.*] .i. cauſa iudicij & condemnationis.

6. *Tenebras.*] Peccatorum. Ita Hilarius.

§. 3. Etiam de verbis otioſis.

Dico vobis, quoniam omne [1] *verbum otioſum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij.* Matt. 12. 36.

1. *Verbum otioſum.*] Tale eſt quod ſine loquentis vtilitate dicitur aut audientis. Gloſſ. Interl.

§. 4. Etiam de cogitationibvs.

In cogitationibus impij [1] *interrogatio erit.* Sap. 1. 9.

Huc faciunt quæ adſtruunt Deum ſcrutari renes & corda, cuius quidem generis multa Verbo Deus, potiſſimum ca 11.

1. *Interrogatio.*] id eſt, examen, inquiſitio & conſequenter iudicium .i. cogitationes impij, eiuſque conſilia examinabuntur, & iudicabuntur.

§. 5. Item de ignorantiis.

Delicta iuuentutis meæ & [1] *ignorantias meas ne memineris.* Pſ. 24. 7.

Vide Leuitici 5. 17. & Iob 1. 5. & Abacuc. cap. 3. titulum.

1. *Ignorantias.*] Peccata commiſſa ex ignorantia & infirmitate id autem petit, quia ſciebat ſe de ijs iudicandum.

§. 6. ITEM DE OCCVLTIS ET ALIENIS.

Pſ.18.13. 14. [1] *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me, & [2] ab alienis parce ſeruo tuo. Si mei non fuerint [3] dominati, tunc [4] immaculatus ero, & [5] emundabor à delicto maximo.*

1. *Delicta quis intelligit.*] q. d. cum tot bona afferat lex Dei, quis tamen ſcit peccata quæ ſæpe per infirmitatem contra eam committimus, quæque homini occulta ſunt. q. d. nulli aut pauci. Liran.

2. *Ab alienis.*] Supple peccatis. Idem.

3. *Dominati.*] Defectus alieni vel proprij ſed occulti.

4. *Immaculatus ero.*] In conſcientia propria.

5. *Emundabor à delicto maximo.*] Quia qui cauet minora, cauet etiam maiora. Idem.

§. ADD. ETIAM BONA OPERA EXAMINAbuntur & iudicabuntur.

Pſ.74.3. [1] *Cum accepero tempus, ego [2] iuſtitias iudicabo.*

Vide Item § ſequentem.

1. *Cum accepero tempus.*] Cum venerit hora iudicij mihi ſoli nota: vel cur à vobis ſumpſero tempus quod vobis largior ad pœnitendum.

2. *Iuſtitias.*] Huius explicationem vide §. ſequente numero 2.

§. 7. ATQVE HÆC OMNIA ACCVratè examinabuntur.

Sopho.1.12 [1] *Scrutabor [2] Hieruſalem in lucernis.*

1. *Scrutabor.*] Diligentiſſimè inquiram in latebras omnes cordis & operum, quèadmodum facit qui lucernam accendit vt aliquid quærat.

2. *Hieruſalem.*] Etiam iuſtos, ſeu ciues Hieruſalem & pacis ſcrutabor, non tantum Babylonios. Quid (exclamat Bern.) in Babylone tutum ſi Hieruſalem manet ſcrutinium? examinabuntur enim bona opera, qua intentione facta, quo feruore, quo modo, iuxta illud, ego iuſtitias iudicabo, non peccata tantum, ſed ipſa iuſta opera.

§. 8. QVÆ RES INCVTERE DEBET timorem iudicij.

1.Pet.4.18 *Si iuſtus [1] vix ſaluabitur, impius & peccator [2] vbi parebunt.*

1. *Vix ſaluabitur.*] Ob diſtrictum iudicium quod exercebitur à Deo.

2. *Vbi parebunt?*] Quomodo in conſpectum Dei iudicis ſe dare audebunt.

§. 9. QVÆ RES ETIAM FVIT CAVSA, CVR ſancti timuerint iudicium.

[1] *Nihil mihi conſcius ſum, ſed non in hoc iuſtificatus ſum: qui autem iudicat me Dominus eſt.* 1.Cor.4.4

[2] *Semper quaſi tumentes ſuper me fluctus timui Deũ, & [3] pondus eius ferre non potui.* Iob 31.23

Quid faciam cum ſurrexerit ad iudicandum Deus? & cum quæſierit [4] quid reſpondebo illi? Iob 31.14.

[5] *Verebar omnia opera mea, ſciens quod non [6] parceres delinquenti.* Iob 9.28

1. *Nihil mihi.*] Vide Verbo Gratia cap. 2. §. 2. n. 24.

2. *Semper &c.*] i. ante oculos ſemper habui timorem Dei, eiuſque iudicium ſemper quaſi capiti meo deſuper imminens proſpectabam, ſicut qui maris pericula nauigat videt deſuper venientes & quaſi capiti imminentes tumentium fluctuum procellas, quaſi ad montium magnitudinem aſcendentes.

3. *Pondus.*] Grauitatem iræ Dei cenſebam malis intolerabilem fore.

4. *Quid reſpondebo illi.*] Qui nec verbis meis poteſt falli, nec multiloquio obrui, nec promiſſis deliniri.

5. *Verebar omnia opera.*] Solicitè attendens ne verbo aut facto Deum offenderem. Metuens etiam ne non mea opera facerem ea diligentia & affectu quo oporteret.

6. *Parceres delinquenti.*] i. ſciens rigorem diuini tui iudicij.

§. 10. DE IIS QVI ACCVSABVNT in hoc iudicio.

Reuelabunt [1] cæli iniquitatem eius, & terra conſurget aduerſus eum. Iob 20.27

[2] *Venient in cogitatione peccatorum ſuorum timidi, & [3] traducent illos ex aduerſo iniquitates ipſorum.* Sap.4.20.

[4] *Proiectus eſt [5] accuſator fratrum noſtrorum qui [6] accuſabat illos ante conſpectum Dei noſtri die ac nocte.* Apoc.12. 10.

Cum gentes quæ [7] legem non habent, [8] naturaliter [9] ea quæ legis ſunt faciunt, eiuſmodi legem non habentes ipſi ſibi ſunt lex, qui oſtendunt [10] opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium reddente illis conſcientia illorum, & inter ſe inuicem [11] cogitationibus accuſantibus, aut etiam defendentibus, in die cum iudicabit Deus occulta hominum, [12] ſecundum euangelium meum, [13] per Ieſum Chriſtum. Rom.2.15 16

In cogitatione tua [14] regi ne detrahas, & in ſecreto [15] cubiculi tui ne maledixeris [16] diuiti: quia & [17] aues cæli [18] portabunt vocem tuam, & qui [19] habet pennas annuntiabit [20] ſententiam. Eccle.10. 20.

Nolite putare quia ego accuſaturus ſim vos apud patrē: eſt qui accuſat vos [21] Moyſes in quo ſperatis. Ioan.5.45

1.*Cœli.*] Angeli, ita Chald.

2.*Venient &c.*] .i. præterita peccata rememorabuntur.

3.*Traducent.*] Accuſabunt, conuincent.

4.*Protectus.*] è cælo in terram.

5.*Accuſator.*] .i. diabolus, quod officium maximè exercebit in die iudicij.

6.*Accuſabat illos.*] Etiam in hac vita dum nos allicit ad peccandum, accuſat nos,& inclamat Dei iuſtitiam vt nos æternis pœnis puniat.

7.*Legem non habent.*] ſci. ſcriptam.

8 *Naturaliter.*] Duce natura,& virtute naturali.

9.*Ea quæ legis ſunt.*] .i. pleraque ex iis quæ lex præcipit vt honorare parentes, cauere adulterium, dare eleemoſynam &c.

10.*Opus legis ſcriptum.*] .i. legem ſcriptam, ſcil. teſtimonium conſcientiæ.

11.*Cogitationibus accuſantibus &c.*] .i.Quam rem etiam declarant cogitationes, quas hinc defendentes bonas, illinc accuſantes malas in ſe habent, quæ & nunc quidem in conſiſtorio mentis agunt partes ſuas, ſed multo magis in die iudicij id præſtabunt.

12.*Secundum Euangelium meum.*] .i. prout vbique prædico.

13. *Per Ieſum Chriſtum.*] Hæc verba, iungenda cum illis, *iudicabit Deus*: iudicium enim viſibile exercebit Deus per Ieſum Chriſtum.

14.*Regi.*] Chriſto.

15.*Cubiculi.*] Conſcientiæ.

16.*Diuiti.*] Sancto cæleſtibus donis ditato.

17 *Aues cæli.*] Angeli.

18.*Portabunt vocem tuam.*] Te accuſabunt.

19.*Habet pennas.*] Adminiſtratorij ſpiritus.

20.*Sententiam &c.*] Sermones tuos.

21.*Moyſes.*] .i. Moſaica lex cuius eſtis trāſgreſſores, & cui quæ de me prædixit, non creditis. Idem proportionaliter dici poteſt Chriſtianis, quos accuſabunt Apoſtoli, aliique præcones Euangelij, & ſancti omnes, maximè qui illis legem Dei promulgarunt vt fecit Moſes Iudæis.

§. II. De testibvs.

Mala.3.5. 1 *Accedam ad vos in iudicio, &* [2] *ero teſtis velox maleficis & adulteris, & periuris, &* [3] *qui calumniantur mercedem mercenarij & viduas, & pupillos, &* [4] *opprimunt peregrinum, nec timuerunt me, dicit Dominus exercituum.*

1. *Accedam &c.*] Aggrediar vos iudicare & punire.

2.*Ero.*] Ego ipſe qui ſum iudex, ero etiam teſtis, non enim teſtibus egeo qui omnia veſtra cognoui.

3.*Qui calumniantur mercedem.*] Qui per vim & fraudem priuant mercede ſua mercenariū.

4.*Opprimunt peregrinum.*] Iniuſtè contrà eum iudicando aut falſum dicendo teſtimonium.

CAPVT IV.

De ſententia, de tempore & loco Iudicij.

§. I. De sententia cvm in bonos tum in impios.

Tunc dicet rex his qui à dextris erunt: venite [1] *benedicti patris mei,* [2] *poſſidete paratum vobis regnum* [3] *à conſtitutione mundi. Tunc dicet & his, qui à ſiniſtris erunt:* [4] *Diſcedite à me* [5] *maledicti in* [6] *ignem æternum qui paratus eſt diabolo, & angelis eius.* Matt.25. 34.41.

Vide Cant. 4. v.8. eiuſque explicationem verbo Maria.

[7] *Ligatis manibus, & pedibus eius, mittite eum in tenebras exteriores; ibi erit fletus, & ſtridor dentium.* Matt.22. 13.

1.*Benedicti patris.*] .i. à patre .i. electi à patre ad vitam beatam.

2.*Poſſidete.*] Tanquam hæreditatem.

3.*A conſtitutione mundi.*] Beatitudo quidē ab æterno prædeſtinata, at eius locus paratus fuit initio mundi ſci. cælum empyreum.

4.*Diſcedite à me.*] En pœnam damni.

5.*Maledicti.*] Non dicit (inquit Origenes) patris mei: benedictionis enim miniſtrator eſt pater, maledictionis autem quiſque ſibi per peccata eſt author.

6.*In ignem.*] En pœnam ſenſus.

7.*Ligatis.*] Vide V. Infernus §.4.n.3. & §.14.n.2.

§.2. Ea sententia continebitvr cavſa tum ſalutis, tum damnationis cuiuſq;, detegenturque omnium peccata. Quod quidem ſatis patet ex[1] Matth.25.cap.v.35. & aliquot ſequentibus: Item ex his.

Et nunc reuelabo ſtultitiam eius in oculis [2] *amatorum eius: &* [3] *vir non eruet eam de manu mea.* Oſee 2.10

Ecce ego ad te, dicit Dominus exercituum,& reuelabo [4] *pudenda tua in facie tua, & oſtendā gentibus nuditatem tuam, & regnis* [5] *ignominiam tuam. Et projiciam ſuper te abominationes, & contumelijs te afficiā, &* [6] *ponam te in exēplum.* Nahum. 3.5.6.

[7] *Reuelabitur ignominia veſtra, & videbitur opprobrium tuum: vltionem capiam & non reſiſtet mihi homo.* Iſa.47.3.

[8] *Dominus illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium, & tunc laus erit vnicuique à Deo.* 1.Cor.4.5

1. Chriſtus hic exempli cauſa offert opera miſericordiæ, quia, inquit Chryſoſt. ea maximè ſunt obuia, & ad communitatem maximè pertinent, licet ob alias virtutes & peccata multi ſint ſaluandi & damnandi.

2. *Amatorum.*] Imò totius mundi.

3. *Vir.*] .i. nullus omnino.

4. *Pudenda.*] id eſt, oſtendam omnibus quæ ſis, & faciam vt te omnes deteſtentur, grauiſſima enim mulieri contumelia eſt, & deteſtationis cauſa, nudari, & oculis omnium exponi.

5. *Ignominiam.*] Peccata tua ignominioſa & probro plena non vni atque alteri regno, ſed toti mundo.

6. *Ponam in exemplum.*] Quoties de magnis peccatis & de magno ſupplicio narrabitur, ſtatim in exemplum adduceris.

7. *Reuelabitur.*] Quod dicitur de Babylone ad litteram, accommodatur, ad extremum iudicium quando peccatorum ignominioſa ſcelera palàm proponentur.

8. *Dominus illuminabit.*] Vide V. Deus c. 11.

§. 3. HÆC IN IMPIOS SENTENTIA comparatur gladio, & ſtrepitui aquarum.

Apoc. 1. 15 16. *Et vox* [1] *illius* [2] *tanquam vox aquarum multarum, &* [3] *de ore eius gladius vtraque parte acutus exibat.*

1. *Illius.*] Scil. Chriſti.

2. *Tanquam vox aquarum.*] .i. tanquam ſtrepitus maximi exercitus irruentis, aut tanquã vox maximæ hominum multitudinis, cuius vox; voci ac ſono aquarum multarum comparatur. *Vide Iſa. 17. Apoc. 19. & alibi.* Vox autem hæc quę licet ſit vnius Chriſti, videtur tamen maximæ multitudinis, ſignificat magnam virtutem ſententiæ eius quæ aduerſarios terrebit, & venturum cum magna poteſtate quaſi multorum exercituum.

3. *De ore gladius.*] Hic gladius eſt ſententia quã in aduerſarios proferet, quæ acutiſſimè eos feriet & intimè penetrabit, neq; poterit eius virtuti quaſi aciei reſiſti, atq; ob has cauſas, gladius appellatur anceps ex ore exiens.

§. 4. DE EXECVTIONE SENTENtiæ ſeu eius effectu.

Matt. 25. 46. [1] *Ibunt hi in ſupplicium æternum, iuſti autem in vitam æternam.*

Apoc 20. 14. 15. [2] *Infernus & mors miſſi ſunt in ſtagnum ignis, hæc eſt mors ſecunda, & qui non inuentus eſt in libro vitæ ſcriptus, miſſus eſt in ſtagnum ignis.*

1. *Ibunt.*] Virtute ſcilic. ſententię à Chriſto Domino prolatæ quæ cum ſummæ ſit efficacitatis, ſtatim exibit in actum.

2. *Infernus.*] Vide V. Infernus §. 2. n. 1.

§. 5. NVLLVS VALEBIT EFFVGERE pœnam ab ea ſtatutam.

[3] *Ecce ego ſtridebo ſubter vos, ſicut ſtridet plauſtrũ onuſtum fœno: &* [4] *peribit fuga à veloce &* [5] *fortis non obtinebit virtutem ſuam &* [6] *tenens arcum non ſtabit, & velox pedibus non ſaluabitur, & aſcenſor equi non ſaluabit animam ſuam, &* [7] *robuſtus corde inter fortes nudus* [8] *fugiet illa die, dicit Dominus.* Amos 2. 13 14. 15. 16.

Peribit fuga à [9] *paſtoribus, & ſaluatio ab optimatibus gregis.* Hier. 25. 35.

Videte quod ego ſim ſolus, & non eſt alius Deus præter me: ego occidam, & ego viuere faciam, percutiam, & ego ſanabo, & non eſt qui de manu mea poſſit eruere. Deut. 32. 39.

Tu terribilis es, & quis reſiſtet tibi, [10] *ex tunc ira tua.* Pſal. 75. 8.

Quis eſt iſte [11] *paſtor qui reſiſtat vultui meo?* Hier. 50. 44.

Omne quod voluerit faciet: & ſermo illius plenus poteſtate eſt. Nec dicere ei poteſt quiſquam: quare ita facis? Ec. le. 8. 3. 4.

Dominus exercituum decreuit, & quis poterit infirmare? & manus eius extenta, & quis auertet eã? Iſa. 14. 27

Væ [12] *deſiderantibus* [13] *diẽ Domini: Ad quid eam vobis? Dies Domini iſta tenebræ & non lux.* [14] *Quomodo ſi fugiat vir à facie leonis, & occurrat ei vrſus: & ingrediatur domum, & innitatur manu ſuper parietem, & mordeat eum coluber.* Amos 5. 18 19

Quid facietis in die [15] *viſitationis, & calamitatis de longe venientis? ad cuius confugietis auxiliũ? & vbi derelinquetis* [16] *gloriam veſtram.* Iſa. 10. 3.

[17] *Deus, cuius iræ nemo reſiſtere poteſt, & ſub quo curuantur qui portant orbem.* Iob 9. 13.

3. *Ecce ego &c.*] .i. quemadmodum ſtridet & longè lateq; ſonat plauſtrũ onuſtũ fœno, magis quàm ſi re alia ſolidiori oneretur quę cõſidat & immobilis incũbat. ita ego in vobis & in terra veſtra (hoc enim ſignificat *ſubter vos*) audiri faciã magnũ ſtridorem & moleſtiſſimũ vlulatum hoſtilis exercitus venientis: hi ſunt dæmones ſecũdum ſenſum Tropologicum.

4. *Peribit fuga.*] Non poterit fugere.

5. *Fortis &c.*] .i. non poterit pugnare. Quã id verum in die iudicij.

6. *Tenens arcum.*] Multum vtebantur arcu Iſraelitæ, & erant ſagittandi peritiſſimi.

7. *Robuſtus.*] Qui alios ſeruare ſe poſſe credebat, non poterit ſe ſeruare.

8. *Fugiet*] Conabitur fugere ſed fruſtrà, ſignificatur nec arti, nec viribus fore locum in illa die.

9. *Paſtoribus & optimatibus.*] .i. principibus, Regibus, quod ſi his negatur poſſe fugere in die iudicij, quanto minus alijs.

10. *Ex tunc ira tua.*] .i. ex eo tempore quo cæperunt peccare illis iratus es.

11. *Paſtor.*] Vide ſupra n. 9.

12. *Deſiderantibus.*] .i. dicentibus veluti ſi deſiderent: Veniat ſanè dies iſta quæ toties prędicitur.

13. *Diem Domini.*] Diem iudicij.

14. *Quomodo &c.*] .i. idem vobis accidet ac ei qui cum leonem euaſit in vrſum incidit, & cum mox parieti incumbit ſecurus vt quieſcat, ibi mordetur à colubro. i. non poteritis euadere illius diei calamitatem, vnam enim fugientes cladem excipiet alia.

15. *Viſitationis.*] Sumitur in malam partem .i. punitionis.

16. *Gloriam veſtram.*] Opes & cætera in quibus ſoliti eratis gloriari.

17. *Deus.*] Huius explicationem Vide V. Deus cap.18.

§. 6. Neqve mvtare ivdicis ſententiam.

Sap.12.12 *Quis dicet tibi: quid feciſti? aut quis*[1] *ſtabit con-*
13.14. *tra iudicium tuum? aut quis in conſpectu tuo*
[2] *veniet vindex iniquorum hominum? aut quis*
[3] *tibi imputabit,* [4] *ſi perierint nationes, quas tu*
feciſti.[5] *Non enim eſt alius Deus quam tu, cui*
eſt cura de omnibus, [6] *vt oſtendas quoniam non*
iniuſte iudicas iudicium. Neque Rex, neque Ty-
rannus in conſpectu tuo, [7] *inquirent, de his quos*
tu perdidiſti.

Iob 34.23 *Neque*[8] *vltra in hominis poteſtate eſt vt*[9] *veniat*
29. *ad Deum in iudicium. Ipſo enim*[10] *concedente*
pacem, quis eſt qui condemnet? [11] *ex quo abſcon-*
derit vultum, quis eſt qui[12] *contempletur eum,*
[13] *& ſuper gentes & ſuper omnes homines.*

Vide item §. præcedentem.

1. *Stabit contra.*] .i. ſe opponet iudicio tuo.

2. *Veniet vindex iniquorum.*] .i. vindex pro iniuſtis hominibus aduerſus te, & tanquam patronus eos tueatur.

3. *Imputabit.*] Quis te accuſabit, quis crimen tibi intendet..

4. *Si perierint nationes.*] Cum tu eas perdere potueris tanquam Dominus, vtpote qui feceris eas.

5. *Non enim eſt alius Deus.*] Qui poſſit tuam mutare ſententiam, aut te reprehendere propter impios punitos.

6. *Vt oſtendas &c.*] Hęc cura de omnibus oſtendit ſummam iudiciorum tuorum ęquitatem, ſiquidem non ex incuria, aut ex maleuolentia, impios afficis ſupplicio.

7. *Inquirent.*] Quæſtionem tibi mouebunt cur impios perdideris.

8. *Vltra.*] Poſtquam ſemel eſt condemnatus.

9. *Veniat ad iudicium.*] Vel appellando ab eius ſententia, vel efficiendo quoquo modo vt ſententiam retractet.

10. *Concedente pacem.*] Abſoluente.

11. *Ex quo abſconderit vultum.*] Cum aliquem iratus voluerit punire.

12. *Contempletur eum.*] Quis poterit iterum eum videre benignum & propitium? Quis poterit ſuo conſilio aut poteſtate eius iram auertere?

13. *Et ſuper gentes &c.*] .i. ipſe eſt iudex omnium vniuerſalis, & quod dixi locum habet in omni natione quæ ſub cælo eſt.

§. 7. In infligendis pænis et ſententiæ executione adhibebit Deus etiam creaturas.

Accipiet armaturam[1] *zelus illius, &*[2] *armabit* Sap 5.18.
creaturam ad vltionem inimicorum, acuet diram 21.
iram[3] *in lanceam, &*[4] *pugnabit cum illo orbis*
terrarum contra inſenſatos.

Vide cæteros verſus & Sap.16. v.24.

1. *Zelus.*] Indignatio ob honorem ſuum violatum à peccatoribus.

2. *Armabit creaturam.*] Hoc eodem zelo honoris Dei armabit.

3. *In lanceam.*] Loco lanceæ.

4. *Pugnabit orbis.*] Vt vlciſcatur ſuas & Domini ſui iniurias, ſiquidem ipſis peccatores abutuntur ad ſuas voluptates cōtra Domini voluntatem.

§. 8. Qvando sit fvtvrvm ivdicivm Id notum nemini.

De die autem illa vel hora nemo ſcit, neque Angeli Marci 13.
in cælo,[1] *neque filius, niſi*[2] *pater.* 32.
Non eſt veſtrum noſſe tempora vel momenta, quę pa- Actor.1.7.
ter poſuit in ſua poteſtate.

1. *Neque filius.*] Scil. ſcit vt reuelet, ſeu neſcit nobis, vt ſemper ſimus ſolliciti, licet verè ſciat. Glo.

2. *Pater.*] In quo etiam eſt filius.

§. 9. Certvm est tamen inopinatum fore & improuiſum.

Sicut in diebus Noe ita erit & aduentus filij homi- Matt. 24.
nis. Sicut enim erant in diebus ante diluuium, 37.38.39.
comedentes & bibentes, nubentes, & nuptui tra-
dentes vſque ad eum diem quo intrauit Noe in
arcam, & non cognouerunt donec venit diluuiū,
& tulit omnes: ita erit & aduentus filij hominis.
Sicut fulgur coruſcans[1] *de ſub cælo, in ea, quę ſub* Luc.17.24
cælo ſunt fulget:[2] *ita erit filius hominis in*[3] *die*
ſua.
Si non vigilaueris veniam ad te tanquam fur, & Apoc. 3.3.
neſcies qua hora veniam ad te.
Vigilate quia neſcitis qua hora Dominus veſter Matt 24.
venturus ſit. Illud autem ſcitote quoniam ſi ſci- 42.43.44
ret paterfamilias, qua hora fur venturus eſſet vi-
gilaret vtique, & non ſineret perfodi domum
ſuam. Ideo & vos eſtote parati, quia qua neſcitis
hora, filius hominis venturus eſt.
[4] *Media nocte factus eſt*[5] *clamor, ecce*[6] *ſponſus ve-* Matt.25.6
nit, exite obuiam ei.

Attendi-

Luc.21.34. 35.36. [7] *Attendite vobis nè fortè grauentur corda veſtra in crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ: & superueniat in vos repentina dies illa: Tanquam laqueus enim ſuperueniet in omnes, qui ſedent ſuper faciẽ omnis terræ. Vigilate itaque omni tempore orantes, vt digni habeamini fugere iſta omnia, quæ futura ſunt, & ſtare ante filium hominis.*

1 ad Theſ. 5.1.2.3.4. [8] *De temporibus & momentis fratres non indigetis vt ſcribamus vobis, ipſi enim diligenter ſcitis, quia dies Domini ſicut fur in nocte ita veniet. Cum enim dixerint [9] pax, & [10] ſecuritas: [11] tunc repentinus eis ſuperueniet [12] interitus [13] ſicut dolor in vtero habenti, & non effugient. Vos autem fratres non eſtis in tenebris, vt vos dies illa tanquam fur comprehendat.*

Iacob.5.9. *Ecce Iudex [14] ante ianuam aſsiſtit.*

Apoc.16.15. *Ecce venio ſicut fur. Beatus qui vigilat & cuſtodit [15] veſtimenta ſua nè nudus ambulet & videant turpitudinem eius.*

1. *De ſub cælo &c.*] .i. ex vna cæli plaga vſq; ad alteram fulget.

2. *Ita.*] ſcil. erit manifeſtus, vel improuisò adueniens.

3. *Dies ſua.*] Iudicij & ſecundi aduentus.

4. *Media nocte.*] Tempore inopinato quando ſolemne eſt hominibus dormire.

5. *Clamor.*] Eſt vox tubæ ſuſcitantis mortuos. Orig. Chryſ.

6. *Sponſus venit.*] Chriſtus venit ad iudicium.

7. *Attendite.*] Vide V. Gula §.4.n.12.

8. *De temporibus & momentis.*] Quibus futura reſurrectio & iudicium, an hyeme, an æſtate, qua hora diei aut noctis.

9. *Pax.*] Sup. eſt nobis.

10. *Securitas.*] De futuro: q. d. nihil eſt quod quidquam timeamus amplius.

11. *Tunc.*] Deſcendente iudice.

12. *Interitus.*] Mors æterna corporis & animæ.

13. *Sicut dolor.*] ſcil. ſuperuenit mulieri habenti in vtero prolem dum eam paritura eſt: ita malum conſcientiæ ipſorum incipiet eos ſubitò torquere, cum per iudicis aduentum cœperint vrgeri vt ad lucem prodeant & omnibus appareant. Vide hîc pulchrè Anſelm. cur peccatorem mulieri grauidæ comparet Apoſtolus.

14. *Ante ianuam.*] Improuiſo irrupturus in domum, vt iudicium ſuum exerceat, teque ante ſe ſiſtat.

15. *Veſtimenta.*] Gratiæ, charitatis & virtutum quibus anima veſtitur & mirè ornatur.

§. 10. DE LOCO IVDICII.

Ioel 3.2.12.14. *Congregabo omnes gentes, & deducam eas in [1] vallem Ioſaphat: & [2] diſceptabo ibi cum eis [3] ſuper populo meo, & hæreditate mea Iſraël, quos [4] diſperſerunt in nationibus, & terram meam diuiſerunt. Conſurgant & aſcendant gentes in vallem Ioſaphat, quia ibi ſedebo vt iudicem omnes gentes in circuitu. [5] Populi, populi in [6] valle conciſionis, quia iuxta eſt dies Domini in valle conciſionis.*

1. *Vallem Ioſaphat.*] Quæ eſt proxima Ieruſalem ad orientem inter templum & montem oliueti, in qua locus eſt ſepulchri beatiſſimæ virginis matris. Id autem fiet vt in eo loco iudicet Dominus vbi iudicatus eſt, & vnde ad cælos glorioſus aſcendit.

2. *Diſceptabo cum eis.*] Dicam quid illi contra me fecerint, & ipſi viciſſim pro ſe ſi quid poterunt reſpondebunt, vt fit Matt.25.

3. *Super populo meo.*] .i. ſuper Iſrael Dei ſeu ſpirituali .i. ſuper electis.

4. *Diſperſerunt &c.*] Per ea quæ Iſrael ſecundùm carnem eſt paſſus, ſignificat ea quæ quotidie à reprobis patitur Iſrael Dei.

5. *Populi, populi.*] .i. Innumerabiles populi ſcil. congregabuntur.

6. *Valle conciſionis.*] .i. perditionis & cædis. Ita vocat vallem Ioſaphat ob ſupplicium in ea ſumendum.

CAPVT V.

Quam ſit futurum terribile iudicium, & quam aliter in eo ſe habebunt pij & impij.

§.1. VARIA EX QVIBVS LICET COLLIGERE priorem partem capitis.

Venit [1] dies Domini quia prope eſt, [2] dies tenebrarum & caliginis, dies nubis, & turbinis [3] quaſi mane expanſum ſuper montes: [4] populus multus, & fortis, ſimilis ei non fuit à principio, & poſt eum non erit vſque in annos [5] generationis, & generationis. Ioel.2.1.2.

Vide etiam verſus ſequentes.

[6] *Mitte falces, quoniam [7] maturauit meſsis, venite & deſcendite: quia [8] plenum eſt torcular, exuberant torcularia, quia multiplicata eſt malitia eorum. [9] Sol & Luna obtenebrati ſunt, & ſtellæ retraxerunt ſplendorem ſuum. Et Dominus de Sion [10] rugiet, & de [11] Ieruſalem dabit vocem ſuam: & [12] mouebuntur cæli & terra: & [13] Dominus ſpes populi ſui, & fortitudo [14] filiorum Iſrael.* Ioel.3.13.15.16.

Deus æmulator, & [15] vlciſcens Dominus, vlciſcens Dominus & habens furorem, vlciſcens Dominus in hoſtes ſuos, & iraſcens ipſe inimicis ſuis. Dominus [16] patiens, & magnus fortitudine, & [17] mundans non faciet innocentem: [18] Dominus in tempeſtate & turbine viæ eius, & [19] nebulæ puluis pedum eius. Nahum.1.2.3.

Videnda etiam cætera eiuſdem capitis.

Soph.1.14.15.16. *Iuxtà eſt dies Domini magnus, iuxta eſt & velox nimis, vox diei Domini [20] amara, [21] tribulabitur ibi fortis. [22] Dies iræ dies illa, dies tribulationis, & anguſtiæ, dies calamitatis & miſeriæ, [23] dies tenebrarum & caliginis, dies nebulæ, & turbinis: dies [24] tubæ & clangoris ſuper [25] ciuitates munitas, & ſuper [26] angulos excelſos.*

Adde quæ ſuperſunt eiuſdem capitis.

Sopho.3.8. *Effundam ſuper eos indignationem, omnem iram furoris mei: in igne enim zeli mei deuorabitur omnis terra.*

Vide Malachiæ 4.v.1.Item Apoc.6.12.13.

Iſa.2.10. *Ingredere in petram, & abſcondere in foſſa humo [27] à facie timoris Domini, & à gloria maieſtatis eius.*

Vide verſus qui ſequuntur, vbi deſcribit propheta quibuſnam potiſſimum ſit futurum formidabile extremum hoc iudicium. ſcil. ſuperbis.

Iſa.2.19. *Introibunt in ſpeluncas petrarum & in voragines terræ à facie formidinis Domini, & à gloria maieſtatis eius cum ſurrexerit percutere terram.*

Iſa.13.6.7.8.9. *Vlulate, quia propè eſt dies Domini, [28] quaſi vaſtitas à Domino veniet. Propter hoc omnes manus [29] diſſoluentur, & omne cor contabeſcet & conteretur. Torſiones, & dolores tenebunt, quaſi parturiens, dolebunt. [30] vnuſquiſque apud proximum ſuum ſtupebit, [31] facies combuſtæ vultus eorum. Ecce dies Domini veniet, crudelis, & indignationis plenus, & iræ, furoriſque ad ponendam terram in ſolitudinem, & peccatores eius conterendos de ea.*

Vide cætera eiuſdem capitis quæ maximè ad rem.

Vide item totum caput 24.& 34.quo quidem v.7. habet ſigillatim de potentium & luxurioſorum ſupplicio.

Iſa.30.27. *Ecce [32] nomen Domini venit de longinquo, ardens furor eius, & grauis ad portandum [33] labia eius repleta ſunt indignatione, & lingua eius quaſi ignis deuorans.*

Iſa.42.13.14.15. *Dominus ſicut fortis [34] egredietur, ſicut vir prælia tor [35] ſuſcitabit zelum, vociferabitur, & clamabit, ſuper inimicos ſuos [36] confortabitur. [37] Tacui ſemper, ſilui, patiens fui, [38] ſicut parturiens loquar. [39] Diſſipabo & [40] abſorbebo ſimul. [41] Deſertos faciam montes, & colles, & omnem gramen eorum exiccabo, & ponam flumina in inſulas, & ſtagna areſaciam.*

Iſa.66.15.16. *Ecce Dominus in igne veniet, & [42] quaſi turbo quadrigæ eius reddere in indignatione furorem ſuum, & increpationem ſuam in flamma ignis. Quia [43] in igne Dominus diiudicabit, & in gladio ſuo ad omnem carnem, & multiplicabuntur interfecti à Domino.*

Hier.25.30. *Dominus de excelſo [44] rugiet, & de habitaculo ſancto ſuo dabit vocem ſuam: rugiens rugiet [45] ſuper decorem ſuum: [46] celeuma quaſi calcantium concinetur, aduerſus omnes habitatores terræ.*

Vide etiam verſ. præcedentem & conſequentes omnes ad finem vſque.

Reges terræ & principes, & tribuni & diuites, & fortes & omnis ſeruus, & liber abſconderunt ſe in ſpeluncis & in petris montium. Et dicunt montibus, & petris, cadite ſuper nos, & abſcondite nos à facie ſedentis ſuper thronum, & ab ira agni: quoniam venit dies magnus iræ ipſorum: & [47] quis poterit ſtare? Apoc.6.15.16.17.

Tunc incipient dicere montibus: cadite ſuper nos, & collibus: operite nos. Luc.23.30.

In die illa magnus erit planctus [48] in Ieruſalem, [49] ſicut planctus Adadremmon in campo Mageddon. Et planget [50] terra, [51] familiæ & familiæ ſeorſum. Zach.12.11.12.

Ecce venit cum nubibus, & videbit eum [52] omnis oculus, & qui eum pupugerunt, & [53] plangent ſe [54] ſuper eum omnes tribus terræ. [55] Etiam: Amen. Apoc.1.7.

Vide Sap.4. v.19. citatum verbo Infernus.

[56] Leuabo ad cęlum manum meã, & dicam, [57] viuo ego in æternum. Si acuero vt fulgur gladium meum, [58] & arripuerit iudicium manus mea: reddam vltionem hoſtibus meis, & his qui oderunt me retribuam. [59] Inebriabo ſagittas meas ſanguine, & gladius meus deuorabit carnes, [60] de cruore occiſorum, & [61] de captiuitate, nudati inimicorum capitis. Deut.32.40.41.42.

1.*Dies Domini.*] Dies iudicij in quo Dominus magna facturus eſt, licet ad litteram loquatur de die captiuitatis, ſed ea vt cætera grauia quæ paſſi ſunt Iudæi cæteræque gentes quæ eos vexarunt, figura erant eorum quæ in extrema calamitate & die iudicij paſſuri ſunt peccatores, vt paſſim PP. quod etiam ſequentibus teſtimoniis applicandum eſt.

2. *Dies tenebrarum.*] In quo omne lætitiæ lumen auferetur.

3. *Quaſi manè.*] .i. Quaſi lux matutina, quæ latè & celerrimè expanditur, ſic erit hæc calamitas.

4. *Populus.*] Per eum intelligere licet dæmones qui cruciabunt homines, de quo verè dictum hic, ſimiles eis nec fuiſſe nec fore in fortitudine & animo nocendi.

5. *Generationis & generationis.*] .i. Multarum generationum.

6. *Mittite falces.*] ô meſſores Angeli, & congregate omnes malos in vnum, vt manipulos demeſſos in vnum aceruum. *Vide Matt.13.*

7. *Maturauit.*] Matura eſt meſſis.

8. *Plenum eſt torcular.*] Ita loquitur quia de incredibili hominum multitudine agit .i. præparatæ iam ſunt vuæ, ſolùm ſupereſt vt conculcentur in torculari .i. grauiſſimo afficiantur ſupplicio. *Vide verbo Infernus §. Add. poſt §.3.num.48.*

9. *Sol & Luna &c.*] Vide ſuprà cap.1.§.3.

10. Ru-

10. *Rugiet.*] Terribilem ſententiam in malos proferet.

11. *De Hieruſalem.*] .i. ex loco aëris cui reſpondet vallis Ioſaphat propè Ieruſalem.

12. *Mouebuntur &c.*] Terrore vocis diuinæ: ſignificat omnium rerum naturam quodammodo tunc timore magno corripiendam.

13. *Dominus ſpes populi.*] Cum omnes trement, iuſti in Chriſto Deo ſuo ſperantes lætabuntur.

14. *Filiorum Iſrael.*] Secundum ſpiritum, non filiorum Iſrael ſecundum carnem .i. Electorum.

15. *Vlciſcens.*] Ter hîc dicitur vlciſcens, vt ſignificetur tam certitudo quàm magnitudo vltionis.

16. *Patiens.*] Cuius conſtantia & patientia offenſionibus non frangitur.

17. *Mundans &c.*] Licet ſit patiens, tamen iniquum non abſoluet, nec vt innocentem liberabit, ſed puniet.

18. *Dominus in tempeſtate via eius.*] Hebraiſmus .i. Domini viæ in tempeſtate .i. veniet in tempeſtate, ſeu afferet potentiam & impetum magnum ac repentinum ad inſtar turbinis, cui potentiæ, nullæ humanæ vires reſiſtere queant.

19. *Nebulæ &c.*] Exercitus eius erit ita innumerabilis vt cælum nebula impleat ob puluerem quem pedibus excitabit.

20. *Amara.*] Ita vocat ab effectu.

21. *Tribulabitur fortis.*] .i. fortiſſimi quique clamabunt præ anguſtia, nec poterunt euadere.

22. *Dies iræ &c.*] Notat R. Dauid in toto iſto verſiculo iterari eandem ſententiam alijs atque alijs verbis ad maiorem vim atque energiam.

23. *Dies tenebrarum.*] Tenebræ, infælicitatem ſignificant ſicut lux proſperitatem, licet ſint futuræ veræ tenebræ.

24. *Tubæ.*] Angelicæ quando omnes conuocabit ad ſe ſiſtendum iudici.

25. *Ciuitates munitas.*] .i. eos qui in iis habitabant.

26. *Angulos excelſos.*] Turres in angulis murorum ædificatas: ſignificat quantumuis fortes timore corripiendos, & obedituros voci tubæ angelicæ.

27. *A facie.*] .i. propter timorem Domini & gloriam maieſtatis.

28. *Quaſi vaſtitas.*] Non eſt hic *quaſi* nota ſimilitudinis, ſed ſenſus eſt: Veniet vaſtitas à Domino qualis ipſius potentiam & furorem decet, nempe horribilis.

29. *Diſſoluentur, contabeſcet.*] Metu, deſperatione, inopiâ conſilij.

30. *Vnuſquiſque ſtupebit.*] .i. Aſpicient ſe mutuò cum ſtupore mentis.

31. *Facies combuſtæ.*] .i. præ timore luridæ & exangues, aut præ pudore ardentes, animorum ægritudinem atque æſtum non obſcurè ſignificabunt.

32. *Nomen Domini.*] .i. Dominus per Metonymiam.

33. *Labia eius.*] Ob terribilem ſententiam quam in impios proferet. Hęc Hieron. Haymo & alij accipiunt ad litteram de extremo iudicio.

34. *Egredietur.*] Ad iudicium.

35. *Suſcitabit zelum.*] Ad inſtar ducis belligerantis excitabit iram.

36. *Confortabitur.*] Prçualebit.

37. *Tacui.*] Iram tenui.

38. *Sicut parturiens.*] Cum vi effundens conceptam iram.

39. *Diſſipabo.*] Perdam.

40. *Abſorbebo.*] Chald. conſumam.

41. *Deſertos &c.*] Significat ſe mundi naturam vniuerſam, immutaturum, quod fiet in extremo iudicio.

42. *Quaſi turbo quadrigæ.*] .i. Quadrigis vehetur ad turbinis modum incitatis. In turbine notatur impetus & celeritas vindictæ Dei: in igne & *flamma ignis* vt ſequitur, acerbitas & cruciatus ſignificatur.

43. *In igne &c.*] .i. non vno modo pugnabit cum hoſtibus nam iaculabitur in eos ardentes faces, inſuper & gladium in eorum viſcera diſtringet.

44. *Rugiet.*] Quando intonabit illud: *Ite maledicti.*

45. *Super decorem ſuum.*] Contrà peccatores qui olim tam decori.

46. *Celeuma.*] Vox eſt militum ſe ad bellum hortantium. Item calcantium vuas & ſe inuicem exhortantium ad exprimendum muſtum: qua voce ſignificatur hortamentum miniſtrorum iuſtitiæ Dei ad magnam edendam ſtragem, magnumque ſumendum ſupplicium de peccatoribus, quos quaſi vuas calcabunt.

47. *Quis poterit ſtare?*] Suſtinere aduenientem? Quis non timore magno deficiet & concidet?

48. *In Ieruſalem.*] Planctus ille erit in valle Ioſaphat prope Ieruſalem, in qua fiet iudicium.

49. *Sicut planctus &c.*] Adadremmon erat vrbs iuxta Zezrael in campo Mageddon vbi mortuus Ioſias, & ploratus ab vniuerſo populo. 2. Paralip. 35.

50. *Terra.*] Reprobi omnes. *Vide ſequens teſtimonium.*

51. *Familia & familiæ.*] .i. Multæ familiæ ſeparatæ inter ſe, ſicuti in magnis calamitatibus fieri ſolet vt ſeorſum viri, ſeorſum fœminę plangant.

52. *Omnis oculus.*] Etiam damnatorum.

53. *Plangent ſe.*] Pulſabunt ſe, percutient ſe.

54. *Super eum.*] Propter eum, eius cauſa,

quia ei non obediuerunt, aut ei non crediderunt, & ſera, vt ait Beda, pœnitentia ſemetipſos lamentabuntur.

55. *Etiam, Amen.*] .i. Ita eſt, aut *verè*, aut *certè*. hęc autem geminatio *Etiam, Amen*, magis auget affirmationem, atque perinde eſt ac ſi dicat: *Amen, Amen*, .i. Ita eſt, ita fiet, nec mutari poteſt.

56. *Leuabo.*] Ad iurandum.

57. *Viuo ego &c.*] Iurat Deus per vitam ſuam.

58. *Et arripueris &c.*] .i. ſi cœpero facere iudicium.

59. *Inebriabo ſanguine.*] .i. omnino imbuam ſanguine.

60. *De cruore.*] ſci. Inebriabo.

61. *De captiuitate &c.*] .i. captiuorum inimicorum qui nudati ſunt capitis, & nudo capite ante victores incedere coguntur.

§. 2. QVAM SIT FORMIDABILIS FVTVRVS dies iudicij, nemo intelligit.

Eccli. 16. 18. 19. 20. 21. 22. [1] *Ecce cælum, & cæli cælorum, abyſſus, & vniuerſa terra & quæ in eis ſunt, in conſpectu illius commonebuntur. Montes ſimul & colles, & fundamenta terræ, cum conſpexerit illa Deus, tremore concutiuntur. Et* [2] *in omnibus his inſenſatum eſt cor, & omne cor intelligitur ab illo. Et* [3] *vias illius quis intelligit, &* [4] *procellam quam nec oculus videbit hominis? nam plurima illius opera ſunt in abſconſis: ſed opera iuſtitiæ eius quis annuntiabit? aut quis* [5] *ſuſtinebit, longe enim eſt* [6] *teſtamentum à quibuſdam, &* [7] *interrogatio omnium in conſummatione eſt.*

1. *Ecce cælum.*] Vide verbo Deus cap. 18.

2. *In omnibus his &c.*] .i. non ſatis prudenter nec dignè expendit quæ dixi de Dei potentia & cognitione.

3. *Vias.*] Mirabilia eius opera & rationes ſecundum quas omnia agit, & potiſſimum quod ſequitur,

4. *Procellam &c.*] .i. Tempeſtatem illam grauiſſimam quæ inuoluet omnes impios in nouiſſimo die, quam nullus vnquam vidit vel videbit ſeu intelliget in hac vita.

5. *Suſtinebit.*] Ferre poterit iudicij diuini ſeueritatem.

6. *Teſtamentum.*] Id quod ſingulis poſt mortem veluti teſtamento conſtitutum eſt.

7. *Interrogatio.*] Examen, inquiſitio fiet in fine vt recipiat quiſque ſecundum opera ſua.

§. 3. MIRVM EST IVDICII PRÆDICATIONE non moueri peccatores, cum ſit ita terribile futurum.

Amos 3. 6. 8. [1] *Si clanget tuba in ciuitate, & populus non expaueſcet?* [2] *Leo rugiet, quis non timebit?*

1. *Si clanget &c.*] Clangente tuba terrentur ciues, & bellum inſtare formidant, & vos tot Dei vocibus & minis de futuri iudicij pœnis non terremini, non mouemini.

2. *Leo rugiet &c.*] Deo terribiliter comminante, & quaſi rugitum edente dum in aures veſtras ingerit illud: *Ite maledicti*, & vos timere oportet.

§. 4. QVANTVM INTERERIT INTER iuſtum & impium in die Iudicij.

Separabit eos ab inuicem ſicut paſtor ſegregat oues ab [1] *hædis, & ſtatuet oues quidem à dextris ſuis, hædos autem à ſiniſtris.* Matt. 25. 32. 33.

Vide Sapientiæ c. 3. & 4. ferè totum.

[2] *Qui cuſtodierint iuſta iuſtè, iuſtificabuntur, &* [3] *qui didicerint iſta* [4] *inuenient, quid reſpondeant.* Sap. 6. 11.

[5] *Pedes ſanctorum ſuorum ſeruabit, & impij* [6] *in tenebris* [7] *conticeſcent: quia non in fortitudine ſua roborabitur* [8] *vir. Dominum formidabunt* [9] *aduerſarij eius, & ſuper ipſos in cælis* [10] *tonabit: Dominus iudicabit* [11] *fines terræ, & dabit imperium* [12] *regi ſuo, & ſublimabit* [13] *cornu Chriſti ſui.* 1 Reg 2. 9. 10.

His fieri incipientibus, reſpicite & [14] *leuate capita veſtra, quoniam appropinquat* [15] *redemptio veſtra.* Luc. 21. 28

1. *Ab hædis.*] Hædi ſunt impij, quia hoc animal fœtet, eſt immundum, laſciuum, luxurioſum, per præcipitia incedens, vnde & in lege veteri pro peccato offerri ſolitum, contrarias qualitates habet ouis, quæ etiam ſimplex eſt & innoxia.

2. *Qui cuſtodierint &c.*] .i. Qui iuſtitiam, ſanctitatemque ſanctè, iuſtèque coluerint, ſancti & iuſti cenſebuntur.

3. *Et qui didicerint iſta.*] Sup. doctrina & ſcientia practica .i. ea etiam opere exequendo.

4. *Inuenient quid reſpondeant.*] Inuenient defenſionem qua ſe ſeu in rebus aduerſis, ſeu in iudicio diuino tueantur, quando impij obmuteſcentes non habebunt excuſationem.

5. *Pedes ſeruabit.*] Ne corruant in gehennam.

6. *In tenebris.*] Inferni.

7. *Conticeſcent.*] Quia confuſi & conuicti non habebunt quo ſe & peccata ſua excuſent.

8. *Vir.*] .i. nullus.

9. *Aduerſarij.*] Dæmones & peccatores obſtinati.

10. *Tonabit.*] Illa ſententia terribili, *Ite maledicti*: quæ in cælis .i. aëre pronuntiabitur.

11. *Fines terræ.*] Omnes homines, ſi enim extrema terræ, multò magis media.

12. Regi

12. *Regi ſuo.*] .i. Chriſto, quia tunc perfectè ei ſubiiciet omnia.

13. *Cornu.*] .i. poteſtatem: eſt repetitio eiuſdem. Hæc Lira. in expoſitione morali.

14. *Leuate capita.*] .i. exhilarate corda. Gregor.

15. *Redemptio veſtra.*] Perfecta libertas corporis, & animæ. Theoph.

§. 5. EX HOC DISCRIMINE IVSTI & impij, patebit ineſſe in Deo prouidentiam.

Mal. 3.18 1 *Conuertimini, & videbitis quid ſit inter iuſtum & impium, & inter ſeruientem Deo, & non ſeruientem.*

1. *Conuertimini &c.*] .i. Tunc vos qui dicitis modò, nullum eſſe emolumentum ſeruientibus Deo, mutabitis ſententiam, cum videbitis veſtram miſeriam & iuſtorum beatitudinem.

CAPVT VI.

De præparatione ad iudicium: variȩ ad eam cohortationes & de renouatione mundi poſt illud.

§. 1. QVÆ PRÆPARATIO AD iudicium.

Eccli. 18. 19.20. *Ante iudicium para [1] iuſtitiam tibi, & antequam [2] loquaris diſce: ante languorem adhibe medicinam, & ante iudicium [3] interroga teipſum, & in conſpectu Dei inuenies propitiationem.*

Ea item colligi poteſt ex verbo Gloria cæleſtis cap. 6. §. 3. & cap. 1. §. 1.

1. *Iuſtitiam.*] Per bona opera & gratiæ Dei implorationem.

2. *Loquaris.*] Alios docendo.

3. *Interroga.*] Examina: vide quid in te reprehenſione dignum ſit, illud punias.

§. 2. COHORTATIO AD BENE VIVENDVM, ex eo quod ſit futurum iudicium.

2. Pet. 3.11 12.14.15. *Cum [1] hæc omnia diſſoluenda ſint, quales oportet vos eſſe in ſanctis conuerſationibus, & [2] pietatibus. Expectantes & [3] properantes in aduentum diei Domini [4] per quem [5] cæli ardentes ſoluentur, & elementa ignis ardore [6] tabeſcent, Propter quod chariſſimi hæc exſpectantes [7] ſatagite immaculati, & [8] inuiolati ei inueniri in pace. Et Domini noſtri [9] longanimitatem, [10] ſalutem arbitremini, ſicut & chariſſimus frater noſter Paulus ſecundum datam ſibi ſapientiam ſcripſit vobis.*

1. *Hæc omnia.*] Elementa.

2. *Pietatibus.*] Dei cultu.

3. *Properantes.*] Obuiam per amorem & indefeſſum boni operis ſtudium, venienti ad iudicium Domino.

4. *Per quem.*] ſcil. aduentum.

5. *Cæli ſoluentur.*] .i. aëris regiones per ignis miniſterium conflagrabunt.

6. *Tabeſcent.*] Liqueſcent, & à priori ſuo ſtatu ad meliorem purificata reformabuntur.

7. *Satagite.*] Omni ſtudio & diligentia contendite.

8. *Inuiolati.*] Irreprehenſibiles.

9. *Longanimitatem.*] Qua Dominus promiſſum ſuum differt & iudicij diem.

10. *Salutem arbitramini.*] Id fieri credatis vt per pœnitentiam, cuius dat tempus, ſaluentur peccatores.

§. 3. COHORTATIO AD TIMOREM DEI, EX eadem cauſa futuri iudicij.

Timete Dominum, & date illi honorem, quia venit hora iudicij eius, & adorate eum, qui fecit cælum & terram, mare, & fontes aquarum. Apoc. 14.7

§. 4. COHORTATIO AD MEMORIAM Iudicij.

Memento iræ in [1] die conſummationis, & [2] tempus retributionis [3] in conuerſione faciei. Eccli. 18. 24.

1. *Die conſummationis.*] Die vltimo vitæ, vel extremo iudicij quando omnium erit conſummatio.

2. *Tempus retributionis.*] Sup. memento.

3. *In conuerſione faciei.*] Quod tempus futurum eſt quando vultum ſuum commutabit Deus, eum aſperum & toruum exhibiturus, his quos hîc ſuo fauore proſequi viſus eſt, eos ſinens frui fœlicitate terrena.

§. 5. QVAM SINT PAVCI EIVS memores, & cur?

Longè eſt [1] teſtamentum à quibuſdam, & [2] interrogatio omnium in conſummatione eſt. [3] Qui minoratur corde [4] cogitat inania, & vir imprudens & errans cogitat ſtulta. Eccli. 16. 22.23.

Gens abſque conſilio eſt, & ſine prudentia: vtinam ſaperent, & intelligerent ac nouiſſima prouiderent. Deut. 32. 28.29.

1. *Teſtamentum.*] Diuina diſpoſitio qua Deus in die iudicij diſponit dare ſingulis quod merentur, hæc dicitur longè à quibuſdam, ſci. à memoria.

2. *Inter-*

Interrogatio.] Examen.

3. *Qui minoratur corde.*] Affert cauſam cur teſtamentum Dei longè ſit à memoria. Qui igitur deficit prudentia, ille &c.

4. *Cogitat inania.*] Stulta & vana huius mundi, non autem futurum iudicium.

§. 6. LICET EA COGITATIO SIT oppreſſis ſolatio.

Vide ſuprà verbo Iniuſtitia §. 3.

§. 7. RENOVANDVM MVNDVM VNIVERſum poſt diem Iudicij.

2.Pet.3.13 1 *Nouos cælos, & nouam terram* [2] *ſecundum promiſſa eius exſpectamus in quibus* [3] *iuſtitia habitat.*

Iſa.65.17. *Ecce creo* [4] *cælos nouos, & terram nouam, & non erunt in memoria priora, & non* [5] *aſcendent ſuper cor.*

Vide eiuſdem caput 66.22.

Apoc 21.1 *Et vidi cælum nouum & terram nouam, primum enim cælum & terra prima* [6] *abijt, &* [7] *mare iam non eſt.*

Rom.8.19. 20.21,22. *Exſpectatio* [8] *creaturæ* [9] *reuelationem filiorum Dei exſpectat.* [10] *Vanitati enim* [11] *creatura ſubiecta eſt* [12] *non volens, ſed* [13] *propter eum qui ſubiecit eam* [14] *in ſpe, quia & ipſa creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis,* [15] *in libertatem gloriæ filiorum Dei.*

1. *Nouos cælos & nouam terram.*] Sub his totum mundum intelligit, omnia enim renouabuntur non quidem ſecundum ſubſtantiam: ſed ſpeciem & decorem, qui erit longè maior priore.

2. *Secundum promiſſa.*] A ſanctis Prophetis. Vide Iſa. 65.17.

3. *Iuſtitia.*] Munditia, quia omnia purificabuntur per ignem: vel etiam ſuo modo habitabit iuſtitia, quia omnis ab iis abſtergetur immunditia, quam ex hominum commercio nunc quodammodò contrahunt.

4. *Cælos nouos.*] Vide n.1.

5. *Aſcendent ſuper cor.*] .i. in cogitationem, de illis non cogitabitur amplius.

6. *Abijt.*] .i. renouata ſunt, & eſſe deſierunt qualia anteà fuerunt, non enim perierunt ſecundum ſubſtantiam.

7. *Mare non eſt.*] Quale fuit antè, purgabitur enim ardore ignis ab omni corruptione, fœditate & ſalſa amaritudine. Ita S. Thomas.

8. *Creaturæ.*] .i. omnis creaturæ, cæli enim & terra expectant & deſiderant.

9. *Reuelationem filiorum Dei.*] Perfectam glorificationem in anima, & corpore omnium ſaluandorum, vt cum eis quibus ſeruierunt gloriam, renouationem & perfectionem ſuam accipiant.

10. *Vanitati.*] .i. Variis mutationibus, defectibus, corruptionibus.

11. *Creatura ſubiecta eſt.*] Vt patet in Sole, Luna, aſtris, cælis & elementis.

12. *Non volens.*] Non ex naturæ ſuæ conditione aut propter bonum ſuum.

13. *Propter eum qui ſubiecit eam.*] Quia Deus eam ſeruire voluit homini in hac vita, ob quem facta ſunt omnia.

14. *In ſpe, quia & ipſa &c.*] .i. ſub ſpe quod & ipſa liberaretur à ſeruitute corruptionis, .i. Inſtabilitatis, imperfectionis, ſubiectionis.

15. *In libertatem gloriæ.*] .i. glorioſam, quæ libertas eſt liberatio ab omni malo animi & corporis, culpæ, concupiſcentiæ, & pœnæ, inquit Bernard. Illud autem *in* denotat cauſam exemplarem .i. in imitationem & exemplum libertatis filiorum Dei, vt ſimilem quandam ſtabilitatem & immortalitatem, creaturæ accipiant.

IVDICIVM TEMERARIVM.

Vide Gloria vana. Intentio. Hypocriſis.

§. 1. QVANTA SIT EIVS PERVERSITAS.

1 *Bona in mala conuertens* [2] *inſidiatur, &* [3] *in electis* [4] *imponet maculam.* Eccli.11.33

Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum: ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras: ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum. Iſa.5.20.

1. *Bona in mala &c.*] Intentionem damnando ſi opus nequit.

2. *Inſidiatur.*] Totus intentus ad nocendum & dolos parandos, licet amorem ſimulet.

3. *In electis.*] .i. præclaris & laudabilibus ſeu hominibus, ſeu factis.

4. *Imponet maculam.*] Reprehēſionem, quia ſci. neminem patitur ſibi præferri.

§. 2. IN EOS QVI ALIOS IVDICANT, cum ipſi eadem faciant.

Propter quod inexcuſabilis es, ô homo, [1] *omnis qui iudicas, in quo enim* [2] *iudicas alterum, teipſum condemnas: eadem enim agis quæ iudicas.* Rom.2.1. 2.3.

1. *Omnis qui iudicas.*] Et facis ipſe quæ iudicas.

2. *Iudicas alterum.*] ſci. morte dignum.

§. 3. IMO PEIORA, NEC EA VIDENT TAMEN.

Vide §. 7. *ex Matth. & Luca. Vide item Matth.* 15. *à verſu* 1. *deinceps. & Matth.* 12. *à v.* 7.

§.4. IN EOS QVI SVA ERRATA LEVIA cenſent, aliorum grauia.

Prou.11.1. [1] *Statera doloſa abominatio eſt apud Dominum: & pondus æquum voluntas eius.*

Matt.23.24. *Duces cæci [2] excolantes culicem, camelum autem glutientes.*

1. *Statera doloſa &c.*] Hi vtuntur ſtatera doloſa, qui ſua errata cenſent parui momenti, proximorum vero grauia.

2. *Excolantes.*] Vide V. Hypocriſis §.4. numero 32.

§. 5. QVISQVE SE IPSE CONSIDERET & iudicet.

Galat.6.4.5. [1] *Opus ſuum probet vnuſquiſque, & ſic in ſemetipſo tantum gloriam habebit, & non in altero, vnuſquiſque enim onus ſuum portabit.*

1. *Opus ſuum.*] Vide V. Examen §.4. n.17.

§. 6. QVAM INTERSIT INTER IVSTVM ET impium in iudicio de actionibus proximi.

Prou.14.9 [1] *Stultus [2] illudet peccatum, & [3] inter iuſtos morabitur gratia.*

1. *Stultus.*] Imprudens ſeu impius.

2. *Illudet peccatum.*] Alterius peccatum ridebit quaſi ipſe ab omni delicto immunis, & omnibus communicabit, atque in peiorem partem interpretabitur: plerique enim ita vertunt ex Hebræo ait Ianſen.

3. *Inter iuſtos &c.*] .i. Iuſti ſua gratia ſeu beneuolentia & bono affectu, errata quæ incidunt, tegent, ac benignè interpretabuntur.

§. 7. VETATVR IVDICIVM TEMERARIVM, variis additis pœnis.

Matt.7.1.2.3.4.5. *Nolite [1] iudicare [2] vt non iudicemini, [3] in quo enim iudicio iudicaueritis iudicabimini, & [4] in qua menſura menſi fueritis remetietur vobis. Quid autem vides [5] feſtucam in oculo fratris tui, & [6] trabem in oculo tuo non vides? aut quomodo dicis fratri tuo: ſine eijciam feſtucam ex oculo tuo, & ecce trabs eſt in oculo tuo. Hypocrita eijce primum trabem ex oculo tuo, & tunc videbis eijcere feſtucam de oculo fratris tui.*

Vide item Lucæ 6.37. & infrà.

Matt.12.7 *Si ſciretis quid eſt; miſericordiam [7] volo, [8] & non ſacrificium: numquam condemnaſſetis [9] innocentes.*

Videndi verſus præcedentes.

Rom.14.3.4.10.12.13. *Is [10] qui manducat, [11] non manducantem non ſpernat; & qui non manducat manducantem [12] non iudicet; Deus enim illum [13] aſſumpſit. Tu quis es, qui iudicas [14] alienum ſeruum? [15] Domino ſuo ſtat, aut cadit; [16] ſtabit autem: potens eſt enim Deus ſtatuere eum. Tu autem quid [17] iudicas fratrem tuum, aut quare ſpernis fratrem tuum? omnes enim ſtabimus ante tribunal Chriſti. Itaque vnuſquiſque noſtrum pro ſe rationem reddet Domino; non ergo amplius inuicem iudicemus: ſed [18] hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri, aut ſcandalum.*

Tu autem quis es, qui iudicas proximum? Iacob 4.13

[19] *Nolite ante tempus iudicare quoad vſque veniat Dominus: qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium, & tunc laus erit vnicuique à Deo.* 1.Cor.4.5.

Priuſquam [20] interroges ne vituperes quemquam, & cum interrogaueris corripe iuſte. Eccli.11.7

In [21] iudicio peccantium ne conſiſtas. Eccli.11.9.

Nolite iudicare ſecundum faciem, ſed iuſtum iudicium iudicate. Ioan 7.24

[22] *Teſtor coram Deo & Chriſto Ieſu, & electis angelis, vt hæc cuſtodias ſine præiudicio, nihil faciens in alteram partem declinando.* 1 ad Tim.5.21.

1. *Iudicare.*] Temerè & malitioſè condemnando proximum.

2. *Vt non iudicemini.*] .i. condemnemini à Deo. Nota quam ſit periculoſum, temerè iudicare proximum.

3. *In quo iudicio.*] Condemnationis vel excuſationis.

4. *In qua menſura &c.*] Prouerbialis locutio .i. talem ſe Deus vobis exhibebit, quales vos exhibetis aliis.

5. *Feſtucam.*] Leuiora aliquia peccata.

6. *Trabem.*] Grauiora ſcelera.

7. *Volo.*] Potiſſimùm.

8. *Et non.*] Sup. ſolum. Senſus eſt: miſericordiam in proximum antepono ſacrificio.

9. *Innocentes.*] Apoſtolos.

10. *Qui manducat.*] Quæcumque apponuntur ſine delectu.

11. *Non manducantem.*] Eum qui à cibo aliquo tanquam immundo abſtinet.

12. *Non iudicet.*] Tanquam tranſgreſſorem eum qui ex libertate conſcientiæ, ob euangelicæ libertatis gratiam, confidenter quibuſlibet veſcitur.

13. *Aſſumpſit.*] Ad eandem fidei gratiam per ſuam vocationem.

14. *Alienum ſeruum.*] Qui non eſt ſub tua ſed Dei poteſtate.

15. *Domino ſuo ſtat &c.*] Seu peccet, ſeu beneagat, non in tui vtilitatem aut damnum, at id in domini ſui obſequium, aut offenſam erit.

16. *Stabit autem.*] Faciet Deus vt non labatur is qui neglecta lege Moſaica veſcitur omnibus: non labatur inquam vtendo libertate ſua ad luxum.

17. *Iudicas.*] Tanquam intemperantem.

18. *Hoc iudicate magis.*] Hoc rectè apud ſe quiſque decernat.

19. *Nolite.*] Vide verbo Deus cap. 11.

20. *Interroges.*] Diligenter examines veritatem & qualitatem facti vel dicti, neve ex leuibus ſuſpicionibus, rumoribus aut coniecturis condemnes quemquam.

21. *Iudicio peccantium.*] Qui temerè aliena facta condemnant.

22. *Teſtor.*] Huius explicationem vide V. Iudex cap. 1. § 9. numero 6.

§. 8. VANA HOMINVM IVDICIA CONTEMnenda: nec curandum ſi iis nobis faueant.

1. Cor. 4. 3 *Mihi* [1] *pro minimo eſt vt à vobis iudicer, aut ab* [2] *humano die: ſed neque meipſum iudico.*

Hier. 17. 14. [3] *Diem hominis non deſideraui, tu ſcis.*

1. *Pro minimo eſt.*] .i. nihili facio.

2. *Humano die.*] Humano iudicio, quia ſci. humanum iudicium nec certum eſt, nec ſolidum. Sicut dies Domini, eſt iudicium Domini; ita dies hominis eſt iudicium hominis. Vide Chryſoſt. in morali, quàm vana & falſa ſunt hominum iudicia.

3. *Diem hominis.*] Hominum iudicium mihi fauens & mea facta prædicans, & quæ inde oritur humanam fœlicitatem, & applauſum.

§. 9. QVICQVID ENIM AGAS, SEMPER habent quod reprehendant.

Luca 7. 31. 32. 33. 34. 35. *Cui ſimiles dicam homines generationis huius? & cui ſimiles ſunt?* [1] *Similes ſunt pueris ſedentibus in foro, & loquentibus ad inuicem, & dicentibus: cantauimus vobis tibijs, & non ſaltaſtis: lamentauimus, & non ploraſtis:* [2] *venit enim Ioannes Baptiſta neque manducans panem, neque bibens vinum, & dicitis: dæmonium habet. Venit filius hominis manducans, & bibens, & dicitis: ecce homo deuorator & bibens vinum, amicus Publicanorum, & peccatorum. Et* [3] *iuſtificata eſt ſapientia ab omnibus* [4] *filijs ſuis.*

1. *Similes ſunt &c.*] Erat (inquit Theoph.) apud Iudæos tale ludi genus: Pueri enim in duas partes diuiſi quaſi hominum vitam repræſentabant, hi deridebant, alij lamentabantur, hi canebant tibiis, alij lugebant, ſed neutra pars aliam curabat, nec deſiſtebant ob cantum hi lugere, nec ob luctum illi cantare.

2. *Venit Ioannes &c.*] Applicat Chriſtus hunc ludum ſuo propoſito: q. d. Ita ſe habent moroſi & tritici Scribę & Phariſæi, qui nec cantu .i. exemplo laxioris vitæ Chriſti, nec planctu .i. ſeueritate vitæ Ioannis prouocari potuerunt ad conuerſionem. Talis eſt mundus, ſeu cantes, ſeu lugeas, ſemper habet quod in te condemnet: ſeu bibas cum Chriſto vinum, ſeu ieiunes cum Ioanne.

3. *Iuſtificata.*] Iuſta declarata eſt Dei ſapientia, & irreprehenſibilis, vt quæ nihil ſaluti eorum conueniens intentatum reliquit.

4. *Filijs.*] A iuſtis, à Chriſto, ab Apoſtolis, omnibuſque fidelibus.

§. 10. ITEM QVIA VARIA SVNT.

Dicebant ex Phariſæis quidam: non eſt hic homo à Deo, qui ſabbathum non cuſtodit, alij autem dicebant: quomodo poteſt homo peccator hæc ſigna facere? Ioan. 9. 16.

§. 11. ETIAM IN IISDEM PERSONIS, MODO hoc, modo illud ſentientibus.

Vt viderunt barbari pendentem [1] *beſtiam de manu eius, ad inuicem dicebant: vtique* [2] *homicida eſt hic homo, qui cum euaſerit de mari,* [3] *vltio non ſinit eum viuere.* [4] *Et ille quidem excutiens beſtiam in ignem nihil mali paſſus eſt. At alij exiſtimabant illum* [5] *in tumorem conuertendum, & ſubito caſurum & mori. Diu autem illis exſpectantibus, & videntibus nihil mali in eo fieri,* [6] *conuertentes ſe, dicebant illum eſſe Deum.* Actor. 28. 4. 5. 6.

1. *Beſtiam.*] Serpentem, viperam.

2. *Homicida.*] Sciebant enim licet gentiles, homicidam dignum morte.

3. *Vltio.*] Diuina iuſtitia ſeu vindicta.

4. *Non ſinit viuere.*] Mortem ei debitam quam in mari euaſerat, ſupplens per hunc ſerpentem.

5. *In tumorem.*] Secundum morem eorum qui ita ſunt percuſſi.

6. *Conuertentes ſe.*] Mutata ſentẽtia. Quanta hominum inconſtantia, qui eundem paulum modò homicidam, modò Deum aliquem eſſe exiſtimabant.

IVRAMENTVM.

Vide Periurium. Blaſphemia.

§. 1. VARIÆ POENÆ TEMERE IVrantium: & iuramenta non præſtantium.

Iurationi non aſſueſcat os tuum, multi enim [1] *caſus in illa, nominatio vero Dei* [2] *non ſit aſſidua in ore tuo, & nominibus* [3] *Sanctorum* [4] *non admiſcearis: quoniam non eris* [5] *immunis ab eis. Sicut enim ſeruus aſſiduè* [6] *interrogatus,* [7] *à liuore non minuitur: ſic omnis iurans, &* [8] *nominans* [9] *in toto à peccato non purgabitur. Vir multum iurans implebitur iniquitate, & non* Eccli. 23. 9. 10. 11. 12. 13. 14.

diſcedet à domo illius [10] *plaga. Et ſi* [11] *fruſtrauerit,* [12] *delictum illius ſuper ipſum erit:* & [13] *ſi diſſimulauerit,* [14] *delinquet dupliciter. Et ſi* [15] *in vacuum iurauerit,* [16] *non iuſtificabitur: replebitur enim* [17] *retributione domus illius.*

1. *Caſus.*] Peccata .ſ. per iurationem frequentem multis modis contingit peccare, quoniam qui ſepe iurat, & frequenter peierat, & ſaltem ſæpe fruſtra & ſine cauſa iuſta iurat, quod citra peccatum non fit.

2. *Non ſit aſsidua.*] Siue ea fiat iurando, ſiue extra iuramentum, non enim Deus leuiter eſt nominandus.

3. *Sanctorum.*] Sanctarum rerum vel hominum.

4. *Non admiſcearis.*] .i. non admiſceas te iis leuiter nominandis vt fit cum temerè iuratur per Sanctos, aut res ſanctas, per templum, per altare.

5. *Immunis ab eis.*] .i. non eris propter illas nominationes, aut propter alia quæ dixi liber à Dei vindicta.

6. *Interrogatus.*] In tortura ſcili. i. torturæ vel flagellis ſubiectus à domino ſuo ad eruẽdam veritatem.

7. *A liuore &c.*] Non caret liuore nec vibicibus.

8. *Nominans.*] Deum.

9. *In toto &c.*] .i. Penitus non erit liber à peccato. Vide Ianſen. fuſiùs.

10. *Plaga.*] Vltio Dei.

11. *Fruſtrauerit.*] Si fruſtra protulerit iuramentum non adimplendo quod iurauit, licet id per ignorantiam & obliuionem acciderit.

12. *Delictum &c.*] .i. Peccato ſubiacebit, & illud portare & expiare tenebitur.

13. *Si diſsimulauerit.*] Delictum ſuum, in quod incidit iurando temerè & per ignorantiam .i ſi neglexerit delictum ſuum iuxta legis præſcriptum expiare.

14. *Delinquit dupliciter.*] Quia & peccauit iurando, & peccat non expiando peccatum ſuum.

15. *In vacuum.*] Inaniter & fruſtra, qualis eſt qui leuiter & nulla de cauſa iurat, licet nemini noceat.

16. *Non iuſtificabitur.*] Non habebitur coram Deo innocens, ſed punietur.

17. *Retributione.*] Digna & promerita vltione.

§. 2. QVI IVRAT ASSIDVE, ETIAM auditoribus eſt inuiſus.

Eccli.27. 15. *Loquela multum iurans,* [1] *horripilationem capiti ſtatuet, &* [2] *irreuerentia ipſius* [3] *obturatio aurium.*

1. *Horripilationem &c.*] .i. faciet vt pre horrore, pili capitis erigantur in piis auditoribus.

2. *Irreuerentia ipſius.*] Quam exhibet in iurando.

3. *Obturatio aurium.*] Facit vt qui audiunt, obturent aures ſuas.

§. 3. VETATVR IVRAMENTVM.

Ego dico vobis non iurare [1] *omnino, neque* [2] *per cælum, quia thronus Dei eſt, neque per terram, quia ſcabellum eſt pedum eius, neque per Ieroſolymam, quia ciuitas eſt magni Regis. Neque per caput tuum iuraueris,* [3] *quia non potes vnum capillum* [4] *album facere aut nigrum. Sit autem ſermo veſter; eſt, eſt: non, non: quod autem his* [5] *abundantius eſt,* [6] *à malo eſt.* Matt.5.34. 35.36.37.

Qui iurat [7] *in altari, iurat in eo, & in omnibus, quæ ſuper illud ſunt: & quicunque iurauerit in templo, iurat in illo, & in eo, qui in ipſo habitat. Et qui in cælo iurat, iurat in throno Dei, & in eo, qui ſedet ſuper eum.* Matt.23. 20.21.22.

Ante omnia, fratres mei, nolite iurare neque per cælum, neque per terram, neque aliud quodcumque iuramentum, ſed ſit ſermo veſter; eſt, eſt: non, non; vt non [8] *ſub iudicio decidatis.* Iacob.5.12.

Non aſſumes nomen Dei tui [9] *in vanum, nec enim habebit* [10] *inſontem Dominus eum qui aſſumpſerit nomen Domini Dei ſui fruſtrà.* Exod.20. 7.

1. *Omnino.*] Niſi ſcil. neceſſitas cogat, aut malum de quo verſu 37.

2. *Per cælum &c.*] q.d. nolite iurare per ſanctos, res ſacras, per res veſtras, aut vllam aliam creaturam, quia omnes ſunt Dei, qui in omnibus eſt præſens, & in omnia ſolus plenam habet poteſtatem; ac proinde per Deum iurat, qui per Dei creaturas iurat, intendit enim tacitè teſtem inuocare infallibilem primam veritatem.

3. *Quia non potes.*] Quaſi dicat, ne putes licere tibi iurare per caput tuum quaſi tuum, quia non eſt tuum, ſed Dei.

4. *Album aut nigrum.*] .i. ſiue de capillo albo loquamur, ſiue de nigro. q. d. nullum capillum potes facere.

5. *Abundantius.*] .i. Iuramentum quod inſuper additur.

6. *A malo eſt.*] A dæmone qui inſtigat vt iures ex abundanti & ſine neceſſitate. Theophil. Vel à *malo* .ſ. à vitio, vel proprio leuitatis & irreuerentiæ, vel alieno incredulitatis & diffidentiæ, quod tamen malum ſæpe poſt lapſum hominis eſt neceſſarium. S. Auguſtinus.

7. *In altari.*] .i. per altare: ita accipienda cætera *in* quæ hic ſequuntur. Quia iuſſum erat Iudæis vt ſolum per Deum iurarent, putarunt eorum Scribæ & doctores iuramenta per creaturas non obligare. Vide ſupra numero 2. pro intelligentia eorum quæ ſequuntur.

8. *Sub iudicio decidatis.*] Incurratis iudicium & vin-

& vindictam Dei ex ſuperfluo vſu iuraměti.

9.*In vanum.*] Temerè.

10.*Inſontem.*] Impunitum.

§.4. LICITVM EST NIHILOMINVS iurare aliquando, quibuſque conditionibus.

Hier. 4. 2 *Iurabis:* [1] *viuit Dominus,* [2] *in veritate, &* [3] *in iudicio, &* [4] *in iuſtitia, & benedicent* [5] *eum gentes, ipſumque laudabunt.*

Hebr. 6. 16 *Homines* [6] *per maiorem ſui iurant, & omnis controuerſiæ eorum finis,* [7] *ad confirmationem, eſt iuramentum.*

Atque id probare eſt facilè variis Scripturæ exěplis, quibus viros ſanctos imo Deum ipſum iuramentum adhibuiſſe verbis aut promiſſis confirmandis liquet. Et quidem quod ad Deum attinet.

Vide Hebræ.6.17.18.Pſ.94.11.& 10. 9. & 109.4.Iſa.14.24. & 45.23. & 54.9. Hier.22. 5. & 51.14. Amos 6.9.& aliâs frequenter.

De ſanctis viris habes, Gen.14. 22. & 21. 23.& 26.3 &31.33.& 41.15.& 47.31.2.Reg.1. 13.& alibi ſępiſſimè.

1. *Viuit Dominus.*] Iurabis per Deum viuũ & verum, non per idola quæ non viuunt.

2.*In veritate.*] En prima conditio ne ſit iuramentum mendax & periurium.

3.*In iudicio.*] Cum diſcretione & prudentia, ne ſit iuramentum incautum, vt ſi quis iuret ſine cauſa legitima.

4. *Iuſtitia.*] In re iuſta & licita, ne ſit iuramentum iniquum, vt ſi quis iuret ſe hominem occiſurum.

5.*Eum.*] ſci. Iſrael.

6. *Per maiorem.*] Vt homines per Deum, populus per ſalutem regis, aut ſaltem per aliquid quod maximi reputant, vt Rex per regnum & coronam ſuam.

7.*Ad confirmationem.*] .i. Vt compoſitio & pax, quæ initur ſit firma & valida, adhibetur iuramentum, quo quæcumq; acta ſunt, velut obſignantur.

IVSTITIA. IVSTVS.

Vide Sapientia. Virtus. Gratia fuſè.

Non hic ſumitur Iuſtitia *pro virtute Cardinali, de qua infra, neque* Iuſtus *pro eo qui ea præditus eſt: verum ſumitur hic* Iuſtitia *pro charitate ſeu gratia Dei, ſeu virtutum omnium aggregatione, quomodo Lucæ 1. v. 6. Zacharias & Eliſabeth dicuntur ambo iuſti, id eſt, Deo accepti eiuſque gratia ornati, necnon diuinæ amicitiæ participes.*

CAPVT I.

Nomina & effecta.

§. 1. IVSTVS COMPARATVR

[1] *Columbæ.* Pſal. 54. 6. & in Canticis frequenter.

[2] *Oliuæ fructiferæ.* Pſal.51.8. Oſee 14.7.

[3] *Arbori plantatæ iuxta aquas.* Pſal.1.3.

[4] *Lilio.* Oſeę 14.6.

[5] *Viro ſapienti qui firmam ædificat domum.* Matt. 7.24.

[6] *Vaſi in honorem.* 2.ad Timot. 2.21.

[7] *Vaſi aureo.* 2.ad Tim.2.20.

[8] *Palmæ.* Pſal.91.13.

[9] *Cedro Libani.* Ibidem.

[10] *Oui.* Matt.25.32.

Palmiti qui manet in vite. Ioan.15.5.

Templo. 1.Cor.6.19.

1. *Columbæ.*] Quia innoxium eſt animal, fœcundum, ſimplex, & non pugnando, ſed fugiendo vincit: ſic iuſtus tentationes accipitris tartarei, fugiendo potius quam diſputando vincere ſolitus eſt.

2.*Oliuæ.*] Propter vbertatem, pulchritudinem & perpetuum virorem.

3. *Arbori &c.*] Quia iuſti per amicitiam cum Deo, ſunt propinqui fonti viuo vnde humorem gratiæ ſemper trahunt; fructumque dant tempore ſuo: quia opera bona opportunè faciunt. Eorum folia non defluunt: quia ſemper virent gloria & honore ſaltem coram Deo & Angelis.

4.*Lilio.*] Ob candorem caſtitatis & externæ conuerſationis; item ob ardorem caritatis ſignificatæ in aureis ramuſculis lilij.

5. *Viro ſapienti &c.*] .i. qui ædificat ſpirituale virtutum ædificium nec nòn ſalutis ſuæ ſupra petram .i. Chriſtum. Ille ædificat in Chriſto, inquit Glo. qui quod audit ab illo, facit.

6.*Vaſi in honorem.*] .i. honorabili, quo vtitur Dominus ad vſus honorificos.

7.*Vaſi aureo.*]Ob caritatem & ſapientiam.

8.*Palmæ.*] Ob fortitudinem & victoriam tentationum, ob perpetuum virtutum virorem, ob fructuum .i. bonorum operum ſuauitatem.

9.*Cedro.*] Ob robur ſpirituale, ob altitudinem & ſublimitatem virtutum, eſt enim cedrus altiſſima & robuſtiſſima. Eâ ornantur laquearia Regum, & iuſtis tanquam ſpiritualibus cedris ornabuntur laquearia Regis Regum in cæleſti Hieruſalem.

10. *Oui.*] Vide ſupra verbo Iudicium extremum capite 5.§.4.numero 1.

§.2.QVÆ

§. 2. QVÆ IVSTITIÆ EFFECTA, CVM animo & corpore communia.

Baruch. 3. 14. *Diſce vbi ſit, [1] prudentia, vbi ſit virtus, vbi ſit intellectus, vt ſcias ſimul vbi ſit longiturnitas vitæ, & [2] victus, vbi ſit [3] lumen oculorum & pax.*

Vide Ioelis 2. à v. 19. & Oſeæ 14. à v. 14. quibus locis varia promittuntur iuſtis temporalia bona, quæ etiam typus ſunt ſpiritualium.

Prou. 1. 33. *Qui [4] me audierit, abſque terrore requieſcet, & abundantia perfruetur, timore malorum ſublato.*

Rom. 6. 22. 23. *Nunc liberati à peccato, ſerui autem facti Deo, habetis fructum veſtrum in [5] ſanctificationem, finem verò vitam æternam: Stipendia enim peccati, mors. [6] Gratia autem Dei vita æterna in Chriſto Ieſu Domino noſtro.*

Ioan. 8. 51. *Amen, amen dico vobis, ſi quis ſermonem meum ſeruauerit, [7] mortem non videbit in æternum.*

Ioan. 12. 26 *Si quis mihi miniſtrat [8] me ſequatur, [9] & vbi ſum ego, illic & miniſter meus erit. Si quis mihi miniſtrauerit, honorificabit eum pater meus.*

Ioan. 14. 3 *Si abiero, & præparauero vobis locum: iterum venio: & accipiam vos ad meipſum, vt vbi ſim ego & vos ſitis.*

2. Tim. 4. 8. *In [10] reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in die illa iuſtus iudex: non ſolum autem mihi, ſed & iis, qui [11] diligunt aduentum eius.*

Pro. 21. 21 *[12] Qui ſequitur [13] iuſtitiam & miſericordiam, inueniet [14] vitam, [15] iuſtitiam & gloriam.*

Vide Eccli. c. 4. à verſu 12. vſque ad 23. quæcumq; enim eo loco tribuuntur ſapientiæ, ea ipſa iuſtitiæ & virtuti, quæ vera & ſola eſt ſapientia tribui iure poſſunt. Sunt autem ea longè pulcherrima, & lectu digniſſima.

Eccli. 27. 9. 10. *[16] Si ſequaris iuſtitiam [17] apprehendes illam: & [18] indues quaſi poderem honoris, & habitabis cum ea, & proteget te in ſempiternum, & in [19] die agnitionis inuenies [20] firmamentum. Volatilia ad ſibi ſimilia conueniunt & [21] veritas ad eos, qui illam operantur, [22] reuertetur.*

Sap. 5. 16. 17. *Iuſti in perpetuum viuent, & apud Dominum [23] eſt merces eorum, & [24] cogitatio illorum apud Altiſſimum. Ideo accipient [25] regnum decoris, & [26] diadema ſpeciei de manu Domini, quoniam dextera ſua [27] teget eos, & brachio ſancto ſuo defendet eos.*

Pro. 13. 14. *[28] Lex ſapientis fons vitæ vt declinet à ruina mortis.*

1. *Prudentia &c.*] Vera prudentia chriſtiana & intelligentia in iuſtitia & Dei amicitia ſitæ ſunt, quarum effectus ſunt ea bona quæ hic ſequuntur.

2. *Victus.*] i. vita per quam Lira. intelligit fruitionem beatam.

3. *Lumen oculorum.*] Aperta (inquit idem) primæ veritatis viſio.

4. *Me audierit.*] Meis præceptis obedierit, quod iuſtorum eſt.

5. *In ſanctificationem.*] i. Habetis nunc quidem fructum copioſum, qui eſt iuſtitiæ & ſanctitatis augmentum.

6. *Gratia Dei vita æterna.*] i. eſt fons ex quo prouenit vita æterna.

7. *Mortem non videbit &c.*] i. æternã mortem non experietur: damnationẽ enim mortem æternam vocat, quamuis enim omnes reſurgent, qui ad pœnam ſuſcitantur mortem ſubire dicuntur, quia eorum pœna mors quædam eſt immortalis, & omni morte peior.

8. *Me ſequatur.*] Etiam vſque ad mortem.

9. *Vbi ſum ego.*] ſcil. in cæleſti gloria, non dicit: *vbi ero*, quia anima eius erat beata & Deo fruebatur.

10. *In reliquo.*] Cæterum.

11. *Diligunt aduentum eius.*] Seu in hora mortis, ſeu aduentum eius in die iudicij, eique operibus bonis obuiam pergunt.

12. *Qui ſequitur.*] Qui ſummo ſtudio hæc præſtare ſtudet, perinde ac ſi ea perſequeretur.

13. *Iuſtitiam & miſericordiam.*] Per quas virtutes omnes intelliguntur, nam per eas aut debitum aut gratuitum officium impendimus.

14. *Vitam.*] Quia diutius viuet. Item vitã animæ hic per gratiam, poſtea per gloriam.

15. *Iuſtitiam.*] Iuſtam mercedem laborum ſuorum. Item iuſtitiã adipiſcetur, per quam verè iuſtè viuat, & iuſtus habeatur apud Deum & homines.

16. *Si ſequaris.*] Vide ſupra n. 12.

17. *Apprehendes illam.*] i. conſequeris à Deo iuſtitiæ præmium.

18. *Indues quaſi &c.*] i. Ipſa iuſtitia tua atque virtus erit tibi velut honorifica veſtis ad talos vſque demiſſa, quæ te totum teget & ornabit: virtute enim ſua quiſque præclarus atque ornatus redditur.

19. *Die agnitionis.*] Die iudicij, quando agnoſcere ſe omnia declarabit Deus, eaq; omnibus manifeſtabit.

20. *Firmamentum.*] i. Inueniet in quo ſolidè ſubſiſtat, vt ab ira Dei non deiiciatur nec commoueatur.

21. *Veritas.*] Factorum ſcil. quæ idem eſt cum iuſtitia & bona vita, quo etiam ſenſu ſæpe vocatur peccatum, *mendacium* vt Pſ. 4. & alibi.

22. *Reuertetur.*] Quia ſecum afferet fructum quem meretur apud Deum.

23. *Eſt merces.*] ſci. aſſeruata & repoſita.

24. *Cogitatio illorum.*] i. cura & ſolicitudo de iuſtis eſt penes Deum: ipſe curat bonum illorum.

25. *Regnum decoris.*] .i. decentiſſimum & ornatiſſimum.

26. *Diadema ſpeciei.*] .i. coronam ſpecioſiſſimam quam de manu Domini ſuſcipient, quando illis dicet: Venite benedicti, percipite regnum &c. *Matth.* 25. 34.

27. *Teget eos.*] Nulla maior protectio haberi poteſt, quam à Deo tegi & defendi contra hoſtes.

28. *Lex.*] Vide V. Lex capite primo §. 3.

§. 3. QVÆ IVSTITIÆ EFFECTA in anima.

Ioan. 7. 37. 38 [1] *Si quis ſitit* [2] *veniat ad me &* [3] *bibat: Qui* [4] *credit in me, ſicut dicit ſcriptura,* [5] *flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.*

Vide Ezech. cap. 6. vbi varia recenſentur gratiæ ornamenta iuſto collata in iuſtificatione.

Ioa. 14. 23 [6] *Si quis diligit me ſermonẽ meum ſeruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus.*

Ioan. 15. 14 *Vos amici mei eſtis, ſi feceritis quæ ego præcipio vobis.*

1. Cor. 3. 16. 17. *Neſcitis quia* [7] *templum Dei eſtis, & Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis autem* [8] *templum Dei* [9] *violauerit, diſperdet illum Deus, Templum enim Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos.*

1. Cor. 6. 17. *Qui* [10] *adhæret Domino* [11] *vnus ſpiritus eſt.*

1. Ioan. 3. 1. *Videte qualem charitatem dedit nobis pater, vt filij Dei nominemur & ſimus.*

Vide verbo Gratia gratum faciens cap. 3. per multos §§.

1. *Si quis ſitit.*] Deſiderat doctrinam, gratiam, ſpiritum, beatitudinem.

2. *Veniat ad me.*] Per veram fidem, obediat mihi.

3. *Bibat.*] Hauriat.

4. *Credit in me.*] Fide formata charitate.

5. *Flumina fluent.*] .i. perfectiſſima dona & virtutes quaſi riui & flumina profluent in animam eiuſq; potentias & operationes, imo etiam ad proximos.

6. *Si quis diligit.*] Vide V. Gratia gratum faciens cap. 3. §. 5.

7. *Templum Dei eſtis.*] Quia ſci. per ſpiritum Dei quem accepiſtis in iuſtificatione, conſecrati eſtis in templum Dei.

8. *Templum Dei.*] Seipſum factum templum Dei.

9. *Violauerit.*] Peccato aliquo mortali vitiarit, infecerit.

10. *Adhæret Domino.*] Per amorem.

11. *Vnus ſpiritus eſt.*] Cum Deo, quia in illum transformatus eſt per amorem, & quodammodo deificatus.

§. 4. QVÆ IVSTITIÆ EFFECTA in intellectu.

Effudit illam (ſapientiam) [1] *ſuper omnia opera ſua & ſuper* [2] *omnem carnem* [3] *ſecundum datum ſuum, &* [4] *præbuit illam diligentibus ſe.* Eccli. 1. 10

[5] *Super inimicos meos prudentem me feciſti* [6] *mandato tuo; quia* [7] *in æternum mihi eſt. Super omnes docentes me intellexi; quia teſtimonia tua meditatio mea eſt. Super ſenes intellexi; quia mandata tua* [8] *quæſiui,* [9] *à mandatis tuis* [10] *intellexi,* [11] *propterea odiui omnem viam iniquitatis.* Pſ. 118. 99. 100. 104.

[12] *Mandatum lucerna eſt, & lex, lux, &* [13] *via vitæ* [14] *increpatio diſciplinæ.* Prou. 6. 23

Lucerna pedibus meis [15] *verbum tuum, & lumen ſemitis meis.* Pſal. 118. 105.

Vide item verbo Fides, & verbo Gratia gratum faciens, & verbis Prudentia. Sapientia. Scientia. & verbo Lex cap. 1. §. 6. & 7.

1. *Super omnia opera.*] Quia Dei ſapientia in iis omnibus mirabiliter relucet.

2. *Omnem carnem.*] Omne animal, vel peculiariter omnem hominem, qui ſæpe vocatur caro.

3. *Secundum datum ſuum.*] Singulari quodam Dei dono, quia homini data eſt intelligentia.

4. *Præbuit illam &c.*] En effectum dilectionis Dei ſeu iuſtitię quod mereatur vt ei Deus ſapientiam conferat.

5. *Super.*] .i. pluſquam.

6. *Mandato tuo.*] Per mandatum tuum dum illud adimpleo.

7. *In æternum mihi eſt.*] Ob oculos, nunquam eius obliuiſcor.

8. *Quæſiui.*] Seruaui.

9. *A mandatis.*] Propter mandata tua ſeruata.

10. *Intellexi.*] Prudens & ſapiens factus ſum.

11. *Propterea odiui &c.*] Hæc ſapientia in me effecit vt non modo abſtinerem à peccatis, ſed etiam vt magnum conciperem odium aduerſus prauas omnes actiones.

12. *Mandatum lucerna.*] Quia qui illud ſeruat lumen habet, videtque in omnibus rebus quid agendum; peccatores autem neſciunt quid conſilij capiant in rebus dubiis.

13. *Via vitæ.*] Quia mandatorum obſeruatio ducit ad vitam.

14. *Increpatio diſciplinæ.*] Eâdem mandatorum obſeruatione hominum corrupti mores, iuxta Dei legem reprehenduntur.

15. *Verbum tuum.*] Lex tua à me cuſtodita. *Vide n. 12. ſupra.*

§. 5. QVID IN VOLVNTATE efficiat.

Vide Iſa. cap. 66. à v. 10. ad 15. è quibus eſt hic.

Iſa.66.13. *Quomodo ſi cui mater blandiatur, ita, & ego conſolabor vos, & in Ieruſalem conſolabimini.*

Pſ.118.165 *Pax multa diligentibus legem tuam, & non eſt illis [1] ſcandalum.*

Pro.15.15. *Omnes dies [2] pauperis, [3] mali, [4] ſecura mens quaſi [5] iuge conuiuium.*

Pro.21.15 *Gaudium iuſto eſt facere [6] iudicium, & pauor operantibus iniquitatem.*

Eccli.30.16 *Non eſt oblectamentum ſuper [7] cordis gaudium.*

1. *Scandalum.*] Quia ſine vllo offendiculo currunt ad patriam.

2. *Pauperis.*] Peccatoris, cuius ſumma eſt paupertas.

3. *Mali.*] Moleſti, pœnoſi.

4. *Secura mens.*] Qualis eſt iuſti qui nullius ſibi peccati conſcius, ac proinde non timet, & ſine cura eſt.

5. *Iuge conuiuium.*] Quia continuè hominem reficit, & conſolatur in omnibus quæ accidunt. *Vide Greg. l. 2. Moral. cap. 19.*

6. *Iudicium.*] Quod iuſtum eſt & ęquum.

7. *Cordis gaudium.*] Quod conſiſtit in Deo, in virtutibus, & in conſcientiæ bonæ teſtimonio: hoc enim gaudium, omne aliud ſuperat quod haberi poſſit in hac vita.

§. 6. IVSTVS AMAT LVcem & cur.

Ioan. 3.21. *Qui facit [1] veritatem, venit ad lucem, vt manifeſtentur opera eius, quia [2] in Deo ſunt facta.*

1. *Veritatem.*] Vide ſupra §. 2. numero 21.

2. *In Deo.*] .i. ſecundum Deum eiuſdemque legem.

§. 7. NOVIT ÆQVE ADVERSIS vti rebus ac proſperis.

Phil.4.11.12.13. *Ego didici [1] in quibus ſum ſufficiens eſſe: ſcio & [2] humiliari, ſcio & abundare (vbique & in omnibus inſtitutus ſum) & ſatiari & eſurire, & abundare & penuriam pati, omnia poſſum in eo qui me confortat.*

1. *In quibus ſum &c.*] Præſentibus eſſe cõtentus ſiue multum id fuerit ſiue parum.

2. *Humiliari & abundare.*] id eſt, in paupertate & abundantia modum tenere.

§. 8. NIHIL TIMET.

Prou. 28.1 *[1] Fugit impius nemine perſequente: [2] iuſtus autem quaſi [3] leo confidens [4] abſque terrore erit.*

1. *Fugit impius.*] Timidum ſcilic. eum facit nequitia, *vide Iob 15. & Sap. 17.*

2. *Iuſtus.*] Quia nullius ſibi peccati conſcius, quia plenus ſpe de Dei adiutorio, quia à Deo ſingulariter roboratur.

3. *Leo.*] Fortiſſimus & audaciſſimus.

4. *Abſque terrore.*] Tum in temporalibus, tum in ſpiritualibus malis vt tentationibus.

§. 9. IDQVE QVIA SCIT NIHIL ſibi nocere poſſe.

Eccli. 33.1. *Timenti Dominum [1] non occurrent mala, ſed in tentatione Deus illum conſeruabit, & liberabit à malis.*

1. Pet. 3.13. *Quis eſt qui vobis noceat, ſi [2] boni æmulatores fueritis?*

Pſ.26.1.2 *Dominus [3] illuminatio mea & ſalus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meę à quo trepidabo?*

Vide Item Pſalm. 45. & 90. & alibi ſæpè in Pſalmis.

1. *Non occurrent mala.*] Ad perdendum, licet benè ad probandum.

2. *Boni.*] Eſt genitiui caſus .i. virtutis fueritis ſtudioſi & ardentes amatores.

3. *Illuminatio &c.*] Qui me illuminat & ſaluat ab hoſtibus.

§. 10. IVSTVS, IDEM ET CONSTANS.

Eccli. 27.12. *[1] Homo ſanctus in ſapientia manet ſicut ſol: nam ſtultus ſicut luna mutatur.*

Pſal. 15. 8. *[2] Prouidebam Dominum in conſpectu meo ſemper: [3] quoniam à dextris eſt mihi ne commouear.*

Pſal. 20. 8 *[4] Quoniam Rex ſperat in Domino, & [5] in miſericordia altiſſimi [6] non commouebitur.*

1. *Homo.*] Vide V. Inconſtantia §. 1.

2. *Prouidebam &c.*] .i. ponebã .i. illum ſemper ob oculos habebam.

3. *Quoniam &c.*] q. d. ea non fuit falſa cogitatio: quia verè ſemper mihi fuit à dextris tanquam adiutor fortis ne commouerer de gradu meo, ſed perſeuerarem in finem.

4. *Quoniam &c.*] Quia non in ſe, non in hominibus ſperat, ideo

5. *In miſericordia.*] Per Dei miſericordiam qui eum iuuabit.

6. *Non commouebitur.*] A gradu ſuo non deijcietur, non nutabit in bono: vel ſecurus permanebit in æternum.

§. 11. Iustus maxime cavet peccatum.

Pro.26.17. 1 *Semita iuſtorum declinat mala,*[2] *cuſtos animæ ſuæ* [3] *ſeruat viam ſuam.*

1. *Semita iuſtorum.*] .i. vita quam ſectantur.

2. *Cuſtos animæ ſuæ.*] Ne ea peccato coinquinetur & pereat.

3. *Seruat viam ſuam.*] Diligenter attendens ne à iuſtitia deuiet, ſtudetque ſuas actiones (quæ per viam ſignificantur) ſeruare immunes ab omni malo.

§. 12. Quia peccando maxime nocet proximo.

Pro.25.26 1 *Fons turbatus pede & vena corrupta, iuſtus cadens coram impio.*

Vide item verbo Peccator capite 29. quid ei poſt conuerſionem agendum.

1. *Fons turbatus &c.*] Sicut fons qui natura ſua lympidiſſimus eſt, gratiam & vtilitatem perdit dum conculcatur & turbatur: aut dum aliâs corrumpitur *vena* .i idem fons (loquitur enim de vena aquarum non corporis humani) iniectione ſordium, aut obturatione, ita vt non reddat aquam, aut non copioſam nec puram, ita iuſtus qui peccat vidente impio: iuſtus enim perdit in poſteum ſuam gratiam & vtilitatem quam adferebat peccãtibus eos monendo &c. nec reddit amplius lympidam illam aquam doctrinæ & virtutis quam priùs de ſe diffundebat.

§. 13. Mavult affligi quam peccare.

Hebr.11. 24.25. 1 *Fide Moyſes grandis factus, negauit ſe eſſe filium filiæ Pharaonis magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere iucunditatem, maiores diuitias æſtimans theſauro Aegyptiorum, improperium Chriſti.*

1. *Fide.*] Vide Verbo Gloria cæleſtis cap. 8. §. 8.

§. 14. Etiam vitæ dispendio iustitiam, Deique amicitiam tuetur.

Eccli.4.33 1 *Pro iuſtitia*[2] *agonizare*[3] *pro anima tua, & vſque ad mortem certa pro iuſtitia, & Deus expugnabit pro te inimicos tuos.*

Ioa.12.25. *Qui amat*[4] *animam ſuam*[5] *perdet eam, &*[6] *qui odit animam ſuam in hoc mundo*[7] *in vitam æternam cuſtodit eam.*

1. *Pro iuſtitia.*] Defendenda ſcil. cum iniquum aliquid à te petitur.

2. *Agonizare.*] Certa, pugna.

3. *Pro anima tua.*] q.d. dum pro iuſtitia certas, certas pro anima tua, quare multum tua intereſt hoc certamen.

4. *Animam ſuam.*] Animæ & concupiſcentiæ deſideria præ mea voluntate & mandatis.

5. *Perdet eam.*] Quia incurret mortem æternam.

6. *Qui odit animam.*] Exponendo eam pro fide, & reſiſtendo eius concupiſcentijs vſque ad mortem.

7. *In vitam &c.*] Ita fecere ſancti Martyres & confeſſores. Ita Chryſoſt.

§. 15. Voces inseparabiliter Deo et Christo adhærere volentium.

Vide Tomo altero Verbo Charitas, ex Rom. cap. 8. à v. 15.

Reſpondit citò dicens præmitti ſe velle[1] *in infernum.* 2. Mach. 6 23

Melius eſt mihi abſque opere incidere in manus veſtras quam peccare in conſpectu Domini. Dan. 13. 23.

Quid quæris & quid vis diſcere à nobis? parati ſumus mori magis quam patrias Dei leges præuaricari. 2. Mach. 7 2.

[2] *E cælo iſta poſsideo ſed propter Dei leges nunc hæc ipſa deſpicio quoniam ab ipſo me ea recepturum puto.* 2. Mach. 7 11.

Quem[3] *ſuſtinetis non obedio præcepto regis, ſed præcepto legis quæ data eſt nobis per Moyſen.* 2. Mach. 7 30.

1. *In infernum.*] .i. mori malle potius, quam ſcil. peccare.

2. *E cælo.*] .i. à Deo.

3. *Suſtinetis.*] Expectatis.

§. 16. Iusto facilis est via mandatorum Dei.

1 *Iter pigrorum*[2] *quaſi ſepes ſpinarum: via iuſtorum*[3] *abſque offendiculo.* Pro. 15. 19

Computreſcet[4] *iugum*[5] *à facie olei.* Iſa. 10. 27.

1. *Iter pigrorum.*]. i. iter virtutis quod pigris ambulandum incumbit.

2. *Quaſi ſepes ſpinarum.*] Supple ijs videtur .i. iudicant eam viam non tantum eſſe difficilem, ſed etiam impoſſibilem, quemadmodum impoſſibile eſt ſpinoſam pertranſire ſepem. Item viam virtutis aſperrimam reputant, in qua velut inter ſpinas incedere videntur.

3. *Abſque offendiculo.*] Nihil in ea eos offendit, in ea magnam inueniunt facilitatem, & veluti viam tritam & complanatam fœliciter & expeditè perambulant. *vide Greg. l. 30. moral. c. 23.*

4 *Iugum.*] Legis diuinę.

5. *A facie olei.*] Ob præſentiam diuinæ gratiæ .i. non magis erit graue collo tuo illud iugum quam ſi eſſet putridum & corruptũ. Bernardus.

§. 17. NIHIL DETRECTAT LICET HVMILE, modo ſit Deo gratum.

Matt.3.15 [1] *Sine modo: ſic enim decet nos implere omnem iuſtitiam.*

Vide Ioan. cap.13. 5. de lotione pedum.

1. *Sine modò.*] Vide Verbo Humilitas §. 16.

§. 18. QVID EFFICIAT IVSTITIA in bonis corporis.

Prou.2.21 *Qui* [1] *recti,* [2] *habitabunt in terra, &* [3] *ſimplices permanebunt in ea.*

Prou 3.1.2 *Fili mi ne obliuiſcaris legis meæ, & præcepta mea cor tuum cuſtodiat: longitudinem enim dierum & annos vitæ &* [4] *pacem apponent tibi.*

Prou.10 3. *Non affliget Dominus fame animam iuſti, &* [5] *inſidias impiorum* [6] *ſubuertet.*

Iob 5.19. 20 [7] *In ſex tribulationibus liberabit te, &* [8] *in ſeptima non tanget te malum. In fame eruet te de morte, & in bello de manu gladij.*

Videnda cætera vſque ad finem capitis.

1 *Recti.*] Iuſti.

2. *Habitabunt in terra.*] Diu viuent.

3. *Simplices.*] Idem quod recti.

4. *Pacem.*] Tranquillitatem mentis. Item Hebræi nomine pacis intelligunt omnem fœlicitatem & proſperitatem.

5. *Inſidias impiorum.*] Quibus iuſtos opprimere ſtuduerunt & iniuſtè ſibi diuitias pepererunt

6. *Subuertet.*] Quia impios tollet è terra & omni ſua poſſeſſione exuet, & poteſtatem nocendi ſubtrahet.

7. *In ſex tribulationibus.*] id eſt, ab omnibus miſerijs huius vitæ ſignificatis numero ſenario.

8. *In ſeptima.*] i. liberabit te etiam ab illa graui & ſempiterna, quæ poſt huius vitæ tẽpus manet impios, quæ ſeptima .i. nouiſſima dicitur, quemadmodum dies ſeptimus, vltimus eſt & finis ſex pręcedentium.

§. 19. QVANTA IVSTI fortitudo.

Prou.15.5 6. *In abundanti iuſtitia* [1] *virtus maxima eſt:* [2] *cogitationes autem impiorum eradicabuntur.* [3] *Domus iuſti* [4] *plurima fortitudo, &* [5] *in fructibus impij* [6] *conturbatio.*

1. *Virtus.*] .i. fortitudo contra hoſtes & vitia, quoque quis iuſtior fuerit, eò fortior.

2. *Cogitationes.*] Conſilia quicquid adimplere cogitauerint ſiue ad ſuam voluptatem, ſiue ad pauperum oppreſſionem non diu ſubſiſtet, ſed impedietur, omni eis adempta poteſtate perficiendi. Item eradicabuntur impij qui ſe in terra firmiter radicatos putabant, quia radicitus perdentur, dum poſt mortem nihil habebunt reliqui, in quo ſubſiſtant & fœlices ſint.

3. *Domus iuſti.*] .i. in domo iuſti.

4. *Plurima fortitudo.*] Quia Deus ob eius iuſtitiam eam roborat & protegit contra omnia mala.

5. *Fructibus impij.*] Bonis ſeu prouentibus.

6. *Conturbatio.*] Nulla firmitas ſed turbatio & commotio ob multa infortunia quę ei Deus immittit quibus impij fœlicitas turbatur & euertitur.

§. 20. QVID IVSTITIA IN BONIS externis, fama & honore.

Regnabunt in ſæcula ſæculorum. Apoc.22 5

Vide Ioan.12.26. citatum §.2. & 1. Reg. 2. 30. verbo Honor §. 9.

[1] *In memoria æterna erit iuſtus:* [2] *ab auditione mala non timebit.* Pſal.111 7

Abominabiles regi, qui agunt impie, quoniam [3] *iuſtitia firmatur ſolium.* Pro.16.12

Qui operatur iuſtitiam ipſe exaltabitur. Eccli.20. 30.

Quoniam memor fuit Domini in toto corde ſuo, dedit illi Deus gratiam in conſpectu Salmanaſar Regis. Tobiæ 1.13

1. *In memoria æterna.*] Quia viuet ſemper in memoria hominum eaque glorioſa, omneſque eius laudes prædicabunt.

2. *Ab auditione mala.*] A detractionibus, calumnijs, reprehenſionibus: vel ab auditione mala, & graui vltimæ ſententiæ: Ite maledicti.

3. *Iuſtitia.*] Non tantum iuſtitia adminiſtranda ſubditis, ſed etiam propria iuſtitia & vitæ rectitudine ſtabilitur regnum *Vide V. Iniuſtitia* §. 1.

§. 21. ETIAM AB IMPIIS honoratur.

[1] *Iacebunt mali ante bonos, & impij ante portas iuſtorum.* Pro 14.19

1. *Iacebunt &c.*] Accidit enim diuina diſpoſitione vt ſiue ob paupertatem ſeu ob conſilij inopiam impij cogantur ſe humiliare ante iuſtos, eiſque caput aperire. Item id euenit quia iuſti promouentur ad dignitates.

§. 22. QVID

§. 22. QVID IVSTITIA IN bonis fortunæ.

1.Cor.3.21 *Omnia [1] veſtra ſunt, ſiue Paulus ſiue Apollo, ſiue Cephas, ſiue mundus, ſiue vita, [2] ſiue mors, ſiue præſentia, ſiue futura: omnia enim veſtra ſunt.*

Vide Pſal.111.v.1.& ſeq.

Eccli.11.17 *[3] Datio Dei [4] permanet iuſtis, & [5] profectus illius ſucceſſus habebit [6] in æternum*

Pro.13 22. *[7] Cuſtoditur iuſto ſubſtantia peccatoris.*

Prou.3.16. *Longitudo dierum in [8] dextera [9] eius, & in ſiniſtra illius diuitiæ & gloria.*

1.*Veſtra ſunt.*] Ad ſeruiendum vobis data.

2. *Siue mors.*] Quia illa etiam vobis ſeruit cum ſit ad meliorem vitam tranſitus.

3. *Datio Dei.*] Eius donum & beneficentia.

4. *Permanet.*] Perdurat in iuſtis qui ſe omnia à Deo habere agnoſcunt ſeu in temporalibus, ſeu in ſpiritualibus.

5. *Profectus illius.*] .i. id quod Deus vult proficere & promouere.

6. *In æternum.*] Nemo enim ei reſiſtere poteſt, & ſine pœnitentia ſunt dona Dei.

7. *Cuſtoditur &c.*] Ita opes Ægyptiorum & Chananæorum reſeruatæ ſunt Iſraelitis, & ſæpe pauperes iuſti ſuccedunt in bona diuitum impiorum.

8. *Dextera &c.*] Longitudinem dierum tribuit dexteræ, quia ante omnia homines optant diu viuere.

9. *Eius.*] Scil. ſapientiæ, eſt autem vera ſapientia, iuſtitia & amicitia Dei.

§.23. QVID IVSTITIA EFFICIAT IN filijs & poſteris iuſtorum.

Pro.13.22 *Bonus [1] relinquit hæredes filios & nepotes.*

Pſ.111. 2. *Potens in terra erit [2] ſemen eius, generatio [3] rectorum [4] benedicetur.*

Gen.21.13 *Filium ancillæ faciam in gentem magnam, quia [5] ſemen tuum eſt.*

Gen.26.4 5.6. *Multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cæli: daboque poſteris tuis vniuerſas regiones has. Et benedicentur [6] in ſemine tuo omnes gentes terræ, eo quod obedierit Abraham voci meæ & cuſtodierit mandata, & præcepta mea, & ceremonias, legeſque ſeruauerit.*

Geneſ. 26. 24 *Noli timere quia ego tecum ſum, benedicam tibi, & multiplicabo ſemen tuum propter ſeruum meum Abraham.*

1. *Relinquit hæredes.*] Q. d. non tantum iis, quæ habet, perfruetur, ſed & relinquet filios bonorum ſuorum hæredes.

2. *Semen.*] Poſteri. Vel potens erit quia dabuntur ei multi filij, qui ſimul omnes robuſti erunt.

3. *Rectorum.*] Iuſtorum.

4. *Benedicetur.*] Benedictio in veteri lege, vt plurimum ad generationem filiorum pertinet.

5. *Semen.*] Filius.

6. *In ſemine.*] Propter ſemen, propter filium tuum: qui eſt Chriſtus.

CAPVT II.

De Iuſto ad alios relato ac primùm ad Deum.

§. 1. TANTI EOS FACIT DEVS VT ijs futura declaret.

Non faciet Dominus Deus verbum, niſi reuelauerit ſecretum ſuum ad ſeruos ſuos prophetas. Amos 3.7.

Dixit Dominus: num celare potero Abraham quæ geſturus ſum? Gen.18.17

§. 2. IVSTVS ORATIONE SVA obſiſtit iræ Dei?

Tu ergo noli orare pro populo hoc, nec aſſumas pro eis [1] laudem & orationem, & [2] non obſiſtas mihi: quia non exaudiam te. Iere.7.16.

Et quæſiui de eis virum, qui interponeret [3] ſepem, & ſtaret oppoſitus contra me pro terra, vt non diſſiparem eam, & non inueni. Ezech.22. 30.

Non eſt qui inuocet nomen tuum, qui conſurgat, & [4] teneat te: abſcondiſti faciem tuam à nobis, & alliſiſti nos [5] in manu iniquitatis noſtræ. Iſa.64.7.

[6] Dimitte me, vt iraſcatur furor meus contra eos, & deleam eos faciamque te [7] in gentem magnam. Exod.32. 10.

Vide Sap.18.24.

1. *Laudem.*] Solent enim aliquid obtinere à quopiam volentes eum laudare.

2. *Non obſiſtas mihi.*] Ex Hebręo dicitur, ne mihi occurras deprecaturus, obuiare autem pro interpellare vſurpant Hebræi. Obſeruant hic interpretes, cum decreuit Deus punire, ſolere piorum amouere preces, non ijs præbendo vim illam cum certa fiducia coniunctam quam poſtulat oratio. Quod ſi orauerint, orant quidem adeò demiſſo animo ac fide frigida ac debili vt orare non videantur.

3. *Sepem.*] Orationem ad me placandum, qua tanquam ſepimento impediretur furor meus, ſicut ſepes hoſtiũ incurſum impediũt.

4. *Teneat.*] Placet.

5. *In manu.*] .i. cauſa, ſeu propter.

6. *Dimitte me.*] Nimirum Moſes dilectione ſua & oratione quaſi manus Dei vinciebat ne puniret.

7.In gentem magnam.] .i. præficiam te magno populo.

§. 3. IVSTORVM PRECES AVDIVNtur à Deo.

Ioan 9.31. *Scimus quia*[1] *peccatores Deus non audit, ſed ſi quis cultor Dei eſt, & voluntatem eius facit, hunc exaudit.*

Ioan.15.7. *Si manſeritis in me, &*[2] *verba mea in vobis manſerint, quodcunque volueritis petetis, & fiet vobis.*

Ioan.16.23 *Amen, amen dico vobis, ſi quid petieritis patrem*[3] *in nomine meo,*[4] *dabit vobis.*

Pſal 33 7. 16 18. *Iſte pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum, & de omnibus tribulationibus eius ſaluauit eum.*[5] *Oculi Domini ſuper iuſtos, & aures eius in preces eorum. Clamauerunt iuſti & Dominus exaudiuit eos: & ex omnibus tribulationibus eorum liberauit eos.*

Vide V. Oratio.

1.*Peccatores.*] In peccandi voluntate perſeuerantes ordinariè non exaudit. Ita Ianſen.

2.*Verba mea manſerint.*] Tunc verba eius, manent in nobis cum facimus quod præcepit, & diligimus quod promiſit. Ita Auguſt.

3.*In nomine meo.*] .i. propter me & merita mea, ſeu inuocato nomine meo.

4.*Dabit.*] Scil. cum expediet vobis accipere, & petentibus vt par eſt, ſcil. piè, cum fiducia, & perſeuerantia.

5.*Oculi Domini &c.*] Vt cuſtodiat eos à malis ad quę cognoſcenda eorum oculi non pertingunt.

§. 4. IVSTOS PROTEGIT DEVS.

Prou.2.7. [1] *Cuſtodiet rectorum ſalutem, & proteget gradientes*[2] *ſimpliciter*[3] *ſeruans ſemitas iuſtitiæ, & vias ſanctorum*[4] *cuſtodiens.*

Zach.2.5. [5] *Ego ero ei, ait Dominus, murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio eius.*

Quæ quidem res frequentiſſima eſt in ſacris litteris, ac potiſſimum in Pſalmis. Vide Gen.15.1. Exod.33.22. Pſ.17.3.19.31. & Pſal. 26.1.7.8. & 36.39. & 90. & ſæpe aliàs.

1.*Cuſtodiet ſalutem.*] Tanquam eam quam ſummè diligit .i. cuſtodiet eos ſaluos & incolumes, non permittet quenquam iuſtis nocere.

2.*Simpliciter.*] Eos qui conuerſantur integrè & non fictè nec maleuolè.

3.*Seruans ſemitas iuſtitiæ.*] Idem repetit .i. actiones & omnia opera iuſtorum.

4.*Cuſtodiens.*] Ab omni malo, ab omni errore & peccato.

5.*Ego ero.*] Huius explicationem Vide V. Eccleſia cap.3.§.1.numero 69.

§. 5. IVSTI A DEO LIBERANTVR in periculis conſtituti.

Aliquoties vſque ad mortem periclitatus ſum,[1] *horum cauſa & liberatus ſum gratia Dei. Spiritus timentium Deum*[2] *quæritur &*[3] *in reſpectu illius*[4] *benedicetur. Spes enim illorum*[5] *in ſaluantem eos &*[6] *oculi Dei in diligentes ſe.* Eccli 34. 13.14.15.

Vide totum Pſal. 90.

Si non eſt offenſio populi huius coram Deo ſuo, non poterimus reſiſtere illis: quoniam Deus illorum defendet illos: & erimus opprobrium vniuerſæ terræ. Iudith 5. 25.

1.*Horum cauſa.*] Peregrinationis quam inſtituebam ad diſcendam ſapientiam.

2.*Quæritur.*] Sup. à Deo: quærit autem vt eum cum eſt in periculis, ſaluet & cuſtodiat.

3.*In reſpectu illius.*] .i. propter, ſeu quia Deus ſe timentes benignè aſpicit.

4.*Benedicetur.*] Conſequetur eius opem & beneficentiam.

5.*In ſaluantem.*] Non in vanitates & inſanias falſas.

6.*Oculi Dei.*] Vt opportunè eos liberet.

§. 6. PRO IIS PVGNAT DEVS.

Vbicunque ingreſſi ſunt ſine arcu & ſagitta, & abſque ſcuto & gladio, Deus eorum pro eis pugnauit, & vicit, & non fuit qui inſultaret populo iſti, niſi quando receſſit à cultu Domini Dei ſui. Iudith 5. 16 17.

§. 7. IVSTIS ADEST DEVS contra impios.

Deus[1] *non proijciet*[2] *ſimplicem, nec*[3] *porriget manum ſuam malignis:*[4] *donec impleatur riſu os tuum, & labia tua iubilo. Qui oderunt te*[5] *induentur confuſione: &*[6] *tabernaculum impiorum non ſubſiſtet.* Iob 8.20. 21.22.

1.*Non proijciet.*] Penitus auxilio ſuo deſtituet.

2.*Simplicem.*] Qui non duplici corde colit Deum.

3.*Porriget manum.*] Sic vt perpetuò eis faueat contra pios.

4.*Donec impleatur &c.*] Imo non ſolum illum non proijcit, at bonis omnibus ditat, ita vt ex abundanti cordis gaudio rideat & cantet.

5.*Induentur confuſione.*] Quando Deo pro te pugnante victi & confuſi diſcedent.

6.*Tabernaculum.*] .i. domus, item familiæ non perdurabunt in ſua fœlicitate.

§.8. VA-

§. 8. VARIA IIS CONFERT BONA, & depellit mala.

Eccli.34. 19.20. [1] *Oculi Domini ſuper timentes eum,* [2] *protector potentiæ,* [3] *firmamentum virtutis,* [4] *tegimen ardoris, &* [5] *vmbraculum meridiani,* [6] *deprecatio* [7] *offenſionis, &* [8] *adiutorium caſus, exaltans animam, &* [10] *illuminans oculos* [9] *dans ſanitatem, & vitam &* [11] *benedictionem.*

1. *Oculi.*] Vide ſuprà §.5.n.6.

2. *Protector potentiæ.*] id eſt, protector potens, quia ſcilic. inſtar clypei defendit à malo.

3. *Firmamentum virtutis.*] .i. firmamentum forte, quia ſcil. tutò ei inniti licet, per quem & ad fortia deſignanda homo firmatur & roboratur.

4. *Tegimen ardoris.*] id eſt, tegumentum ab æſtu.

5. *Vmbraculum meridiani.*] .i. vmbraculum contra meridianum tempus aut calorem. His duobus ſignificatur Deum ſuos inſtar tegumenti & vmbraculi protegere à malis, huius vitæ vrentibus & affligentibus inſtar æſtus meridiei.

6. *Deprecatio.*] .i. depulſio: *deprecari* ſumitur quandoque pro depellere.

7. *Offenſionis.*] id eſt, impactionis, quia Deus facit ne impingamus.

8. *Caſus.*] Contra caſum.

9. *Exaltans animam.*] Licet ſinat Deus aliquando hominem iuſtum cadere in mala ſiue corporis, ſiue animi, rurſum tamen ab eis eum erigit & exaltat.

10. *Illuminans oculos.*] id eſt, oculos ſeu errore ſeu mœrore obnubilatos illuſtrat lumine veræ cognitionis, & triſtibus læta ſubinfert.

11. *Benedictionem.*] Omne bonum tum corporis, tum animi.

§. 9. IVSTIS BENEFACIT DEVS AD exemplum cæterorum.

Eccli.46. 11.12. *Dedit Dominus ipſi Caleb fortitudinem, & vſque in ſenectutem permanſit illi* [1] *virtus, vt aſcenderet in excelſum terræ locum, & ſemen illius obtinuit hæreditatem, vt viderent omnes filij Iſrael quia bonum eſt obſequi ſancto Deo.*

1. *Virtus.*] Ad bellandum & gradiendum.

§. 10. OB PAVCVLOS IVSTOS paratus eſt Deus parcere immenſæ multitudini peccantium.

Vide Geneſ.18. à verſ. 26.

§. 11. PROPTER VNVM IVSTVM, impios ditat Deus.

Experimento didici; quia mihi [1] *benedixerit Deus, propter te, modicum habuiſti antequam venirem ad te, & nunc diues effectus es: benedixitque tibi Deus ad introitum meum, iuſtum eſt igitur vt aliquando etiam prouideam domui meæ.* Gen. 30. 27.30.

1. *Benedixerit.*] Ditauerit.

§. 12. IVSTORVM HOSTES placat Deus.

Cum placuerint Domino viæ hominis, [1] *inimicos quoque eius conuertet ad pacem.* Pro 16 17.

1. *Inimicos conuertet.*] Quia corda hoſtium habet in manu ſua, patet id in Dauide cui aliquoties Saul reconciliatus eſt, Deo cor eius ob merita Dauidis commouente. In Tobia, in Mardochæo, & Eſter.

§. 13. PECVLIARITER ATTENDIT Deus ad eorum opera.

Oculi Domini [1] *ad timentes eum, & ipſe agnoſcit omnem operam hominis.* Eccli.15. 20.

1. *Ad timentes eum.*] Ad omnes quidem attendit Deus ſed magis ad iuſtos. Item quia magis attendit ad eorum bona remuneranda quam ad mala vindicanda. Item quia habet ſingularem de ijs prouidentiam ad eos promouendos & ab omni malo liberandos.

§. 14. QVA RATIONE IVSTITIA hominis Deo non addat quidquam, & quomodo omnis eius iuſtitia comparata ad diuinam nihil ſit.

Vide Verbo Deus, cap. 19. & Verbo Homo cap.5.

Qui viuit in æternum creauit omnia [1] *ſimul, Deus ſolus* [2] *iuſtificabitur, & manet rex* [3] *inuictus in æternum.* Eccli.18.1

1. *Simul.*] .i. creauit pariter omnia, ſeu nihil eſt quod non creauit, non enim hîc *ſimul* ſignificat identitatem temporis, ſed creauit vniuerſa ſine exceptione.

2. *Iuſtificabitur.*] Solus inuenietur iuſtus ſi ad res creatas comparetur, & ſine vllo defectu.

3. *Inuictus.*] Quia à nullo eius voluntas & poteſtas ſuperari poteſt.

CAPVT

CAPVT III.

De Iuſto relato ad proximum, ſeu pium, ſeu impium, & ad alias creaturas, & ad peccata præterita.

§. 1. IVSTI SVNT COR ECCLESIÆ.

Cant. 5. 2. *Ego* [1] *dormio, &* [2] *cor meum vigilat.*

1. *Dormio.*) quia pro fragilitate carnis non poteſt ita intenta eſſe diuinis contemplationibus & obſequijs: id autem dicit Eccleſia ratione imperfectorum.

2. *Cor meum vigilat.*) hoc dicit ratione perfectorum, qui ſemper ſoliciti ſunt, & vigilant ad placendum Deo, qui ideo cor dicuntur, quia ſunt primi & præcipui in Eccleſia; vnde cæteris membris inferioribus, vita gratiæ & motus quodammodo ſubminiſtratur.

§. 2. SVNT ITEM COLVMNÆ EIVSDEM.

Apoc 3. 12. 1 *Qui vicerit faciam illum columnam in templo Dei mei.*

1. *Qui vicerit.*] Huius explicationem vide V. Gloria cœleſtis. cap. 4. §. 2. n. 15. quæ facilè his accommodari poteſt.

§. 3. QVÆCVMQVE AB IIS PROFICISCVNtur grata ſunt, & alijs ſalutaria.

Pro. 11. 30. 1 *Fructus iuſti* [2] *lignum vitæ, & qui* [3] *ſuſcipit animas,* [4] *ſapiens eſt.*

1. *Fructus iuſti*) Quicquid profert iuſtus, quicquid ab eo prodit, vt opera, verba, &c.

2. *Lignum vitæ.*] Alludit ad lignum vitæ, Geneſ. 3. id eſt, ſunt ſuauia, & grata, & ſalutaria, vt arbor illa vitæ: Item immortalitatem conferunt & iuſto, qui fructum illum profert; & omnibus, qui eum guſtant, ſumentes ab eo doctrinam ſpiritus & bonorum operum imitationem.

3. *Suſcipit animas.*) Qui ſua doctrina, & vitę exemplo ad ſe ſuſcipit animas è perditionis via, qui eas docendo lucratur.

4. *Sapiens eſt.*] Id autem facit iuſtus, igitur verè ſapiens eſt.

§. 4. IVSTVS IVSTITIA SVA SE TVETVR contra aduerſa omnia.

Pro. 13. 6. 1 *Iuſtitia cuſtodit innocentis* [2] *viam: impietas autem peccatorem* [3] *ſupplantat.*

Ioan. 8. 32. [4] *Veritas liberabit vos.*

1. *Iuſtitia cuſtodit.*) contra omnes hoſtes viſibiles & inuiſibiles; contra calumnias, detractiones, &c. nec eget alia cuſtodia externa iuſtus: ſed ipſa iuſtitia, quam amat, quamque ſectatur, ipſum liberat à malo, malorumque impetitione.

2. *Viam.*) .i. inſtitutū, & viuendi rationem.

3. *Supplantat.*) Tum quia ita ſibi illigatum detinet, vt in varia vitia propellat, tum quod illa ei perditionis & ruinę cauſa eſt, vt eam non Deo, nec alteri imputare debeat.

4. *Veritas.*) ſcilicet vitæ & operum .i. bona vita.

§. 5. IVSTITIA OMNIBVS OMNINO REBVS creatis eſt præferenda.

1 *Salus animæ in ſanctitate iuſtitiæ, melior eſt omni argento, & auro, & corpus validum, quàm cenſus immenſus.* Eccli. 30. 15.

1. *Salus animæ, &c.*) Tunc anima ſana eſt, & bene ſe habet cùm eſt prædita ſanctitate iuſtitiæ: vel ſic. ſalus animæ, quæ conſiſtit in ſanctitate melior eſt, &c.

§. 6. IVSTVS REPLET CIVITATES INCOLIS.

Ab vno [1] *ſenſato* [2] *inhabitabitur patria,* [3] *tribus impiorum* [4] *deſeretur.* Eccli. 16. 5

1. *Senſato.*) .i. prudente, qualis verè ſolus eſt iuſtus.

2. *Inhabitabitur patria.*) Quia ſuo conſilio, virtute & prudentia faciet vt tota aliqua ciuitas repleatur habitatoribus.

3. *Tribus.*) ampla familia.

4. *Deſeretur.*) Ita vt nullus ſuperſit, ita Deo impietatem vindicante.

§. 7. EST SALVS MVNDI.

Multitudo [1] *ſapientium,* [2] *ſanitas eſt totius orbis terrarum, & rex ſapiens* [3] *ſtabilimentum populi eſt.* Sap. 6, 16

1. *Sapientium.*) Quales ſunt iuſti.

2. *Sanitas.*) ſalus, bonum.

3. *Stabilimentum populi.*) .i. firmus & ſtabilis populi ſtatus conſiſtit in ſapientia & vera prudentia Chriſtiana regis.

§. 8. IVSTVS DERIDETVR AB IMPIO.

Vide verbo Deriſio.

§. 9. POENA EORVM, QVI IVSTOS VEXANT.

Eccli. 27. 32. 1 *Laqueo peribunt, 2 qui oblectantur caſu iuſtorum, 3 dolor autem conſumet illos, antequam moriantur.*

1. *Laqueo peribunt.*) id eſt, inuoluentur ſubito aliquo malo, quo peribunt.

2. *Qui oblectantur caſu.*] infortunio, ruina, perditione: & quia ijs delectantur, eos vexant & affligunt.

3. *Dolor.*) diuturnus aliquis dolor, ſeu mentis ſeu corporis lentè eos conſumet ante mortem. Innuit duplicem mortem horum tabidam ſcilicet per longum tempus conſumptionem, & ſuccedentem mortem corporis cum æterna damnatione. Ita periêre Antiochus, & vterque Herodes.

§. 10. IMPIORVM CONSILIVM DE VEXANDIS IVSTIS, exprimitur *Sap.* 2. *à verſu* 10.

§. 11. QVAM ALIIS NOCET, QVI IVSTOS VEXAT.

Prou. 25. 26. 1 *Fons turbatus pede, & vena corrupta, iuſtus cadens coram impio.*

1. *Fons.*) Sicuti fons turbatus aut vena aquæ corrupta, non reddit amplius lympidam aquam; ita iuſtus deiectus ab impio in aliquam calamitatem, quia tunc nequit aquis doctrinæ & boni exempli alios potare: quemadmodum accidit Diuo Ioanni Baptiſtæ capto ab Herode. *Vide ſupra cap.* 1. §. 12. aliam interpretationem, quæ huic aliquid lucis allatura eſt.

§. 12. PRÆFERENDVS VNICVS IVSTVS, mille impijs.

Eccli. 16. 3 1 *Melior eſt vnus timens Deum, quàm mille filij impij.*

1. *Melior eſt.*). i. pluris faciendus.

§. 13. IMPIVS PRO IVSTO DAT POENAS.

Prou. 21. 18. *Pro iuſto 1 dabitur impius, & pro rectis iniquus.*

Prou. 11. 8 *Iuſtus de anguſtia liberatus eſt: & tradetur impius pro eo.*

1. *Dabitur impius.*) id eſt, ſoluet impius ſupplicium, ſeu pœnas dabit loco iuſti: ita Aman pro Mardochæo ſuſpenſus eſt.

§. 14. CREATVRÆ A NATVRALI STATV recedunt, vt iuſtis famulentur.

Omnis creatura, 1 ad ſuum genus ab initio refigurabatur deſeruiens tuis præceptis vt 2 pueri tui cuſtodirentur illæſi. Sap. 19. 6.

Videndi etiam aliquot verſus ſequentes.

1. *Ad ſuum genus, &c.*) id eſt, in proprio genere ab initio accepto nouam induebat figuram, itaque tranſmutabatur à primo eſſe, vt rurſum à Deo videri poſſit reformata, à quo ſemel facta fuerat.

2. *Pueri.*) ſerui. i. Iſraelitæ.

§. 15. EADEM RES IVSTO EST PLACIDA & peccanti infenſa.

1 *Creatura tibi factori deſeruiens, exardeſcit in tormentum aduerſus impios: & lenior fit ad benefaciendum pro his, qui in te confidunt.* Sap. 16. 24.

1. *Creatura.*) reddit rationem duorum, tam contrariorum effectuum eiuſdem ignis, qui nocuit Ægyptijs & profuit Iſraelitis.

§. 16. CREATVRÆ INSVRGVNT IN HOSTES iuſtorum.

Quod mirabile erat in aqua, quæ omnia extinguit 1 plus ignis valebat: 2 vindex eſt n. orbis iuſtorũ. Quodam enim tempore manſuetabatur ignis ne comburerentur, quæ ad impios miſſa erant 3 animalia: ſed vt ipſi 4 videntes ſcirent; quoniam Dei iudicio patiuntur perſecutionem. Sap. 16. 17. 19.

Armabit creaturam ad vltionem inimicorum. Sap. 5. 18.

Pugnabit cum illo orbis terrarum contra inſenſatos. Sap. 5. 21.

Vide ſequentia, vbi deſcribit exercitum, quem armaturus eſt Deus contra impios, omnes ſcilicet creaturas, quæ explicata habes, Verbo Peccator, cap. 24. §. 5.

1. *Plus ignis valebat.*] Plus operabatur ignis fluminum, ſeu maiorem vim habebat, quàm aqua, cuius ſummam virtutem, quâ omnia extinguit, ardore ſuo tamen ſuperabat ipſe ignis.

2. *Vindex eſt enim orbis iuſtorum.*] ſolet pugnare pro iuſtis, eorumque iniurias vlciſci.

3. *Animalia.*) Ranas, muſcas, quas ignis non comburebat, vt ab ijs vexarentur Ægyptij.

4. *Videntes.*) Rem tam mirabilem.

§.17. De paucitate iuſtorum.

Vide verbo Gloria, c.1.§.4.

[Rom.3.10] *Non eſt iuſtus quiſquam, non eſt intelligens, non eſt requirens Deum.*

Vide verbo Peccator, c.22.§.5.

§.18. Queritur Micheas eorum paucitatem.

[Mich.7.1.2.4.] *Væ mihi, quia factus ſum velut qui in autumno colligit racemos [1] vindemiæ: non eſt botrus ad comedendum, præcoquas ficus deſiderauit anima mea, perijt ſanctus de terra, & rectus in hominibus non eſt. Qui optimus in eis eſt, quaſi [3] paliurus: & qui rectus, quaſi [4] ſpina de ſepe: [5] dies [6] ſpeculationis tuæ & [7] viſitatio tua venit: [8] nunc erit vaſtitas [9] eorum.*

1. *Vindemiæ.*) poſt vindemiam: & ſicuti hic non inuenit quidquam, ita nec ego inuenio iuſtum.

2. *Præcoquas ficus.*) i. bonas & electas, nam primæ ſunt optimæ .i. optaui inuenire aliquem, qui ante cæteros inciperet Deum quærere.

3. *Paliurus.*) ſpinoſus & aſper. i. lædit, & pungit proximos.

4. *Spina de ſepe.*] Idem repetit. Fiunt autem ſepes ex ramis arborum & ſpinis, vt arceant beſtias.

5. *Dies.*) calamitoſus ſup.

6. *Speculationis tuæ.*) prædictus à tuis ſpeculatoribus & Prophetis.

7. *Viſitatio.*) ſupplicium.

8. *Nunc.*] i. proximè, citò.

9. *Eorum.*) Impiorum, de quibus hactenus.

§. 19. De iuſto relato ad peccata præterita.

Eo affectu ſeruiat Deo, quo ante peccato.

Vide verbo Peccator, cap.29.§.1.& 2. vide etiam verbo Reconciliare.

Caput IV.

Sequuntur variæ Anthiteſes, iuſtum inter & impium.

[Prou.10.6.7.8.9.11.] [1] *Benedictio Domini [2] ſuper caput iuſti; [3] os autem impiorum [4] operit [5] iniquitas: memoria iuſti cum laudibus, & nomen impiorum [6] putreſcet. Sapiens corde [7] præcepta ſuſcipit: [8] ſtultus [9] cæditur labijs. Qui ambulat [10] ſimpliciter, ambulat confidenter: qui autem [12] deprauat vias ſuas [11] manifeſtus erit. [14] Vena vitæ os iuſti: & os impiorum [15] operit [16] iniquitatem.*

Vide eiuſdem capitis verſus 16. 20. 21. 29.

[Prou.11.10.11.23.] [17] *In bonis iuſtorum exultabit ciuitas, & in perditione impiorum erit [18] laudatio, [19] benedictione iuſtorum [20] exaltabitur ciuitas: & [21] ore impiorum ſubuertetur. Deſiderium iuſtorum [22] omne bonum eſt; [23] præſtolatio impiorum furor.*

Vide eiuſdem cap. verſ. 27.28.

[Prou.12.3.5.6.7.] *Non [24] roborabitur homo ex impietate, & [25] radix iuſtorum non commouebitur. [26] Cogitationes iuſtorum iudicia: & conſilia impiorum fraudulenta. Verba impiorum [27] inſidiantur ſanguini, os iuſtorum [28] liberabit eos, [29] verte impios & [30] non erunt, [31] domus autem iuſtorum permanebit.*

Vide eiuſdem cap. verſ. 10. & 13.

[Prou.13.9.25.] [32] *Lux iuſtorum [33] lætificat: [34] lucerna autem impiorum extinguetur. Iuſtus [35] comedit, & [36] replet animam ſuam: venter autem impiorum inſaturabilis.*

[Prou.14.11.] *Domus impiorum delebitur, tabernacula autem iuſtorum permanebunt.*

[Prou.15.29.] *Longè eſt Deus ab impijs, & orationes iuſtorum exaudiet.*

[Eccli.39.27.28.29.30.] [38] *Benedictio illius [39] quaſi fluuius inundauit, & quomodo cataclyſmus aridam inebriauit, ſic [40] ira ipſius gentes, quæ non exquiſierunt eum [41] hæreditabit, [42] quomodo conuertit aquas in ſiccitatem & ſiccata eſt terra. Et [43] viæ illius vijs illorũ [45] directæ ſunt, ſic [46] peccatoribus offenſiones [47] in ira eius: [48] bona bonis creata ſunt ab initio, ſic [49] nequiſſimis [50] bona & mala.*

[Eſd.8.22.] [51] *Manus Dei noſtri, eſt ſuper omnes, qui quærunt eum in bonitate: & imperium eius, & fortitudo eius, & furor ſuper omnes, qui derelinquunt eum.*

Vide Iob c.21. à verſu 23. & verbo Proſperitas. Et paſſim hic toto hoc verbo per multos paragraphos.

1. *Benedictio.*) opes, honores, &c. venire ſolent.

2. *Super caput iuſti.*) ſuper iuſtum.

3. *Os impiorum.*) i. impios.

4. *Operit.*) inuoluit ſeu inuoluet.

5. *Iniquitas.*] i. pœna iniquitatum ſuarum, vt iniquitas opponatur benedictioni.

6. *Putreſcet.*) deficiet veluti res putreſcens, aut veluti res putrida fœtebit, ingrataque erit eorum memoria.

7. *Præcepta ſuſcipit.*) Audit libenter ſe monentes & docentes.

8. *Stultus.*) Peccator, vel imprudens.

9. *Cæditur labijs.*) ſcilicet docentis, quia moleſtum eſt ei audire docentem: Vel *cæditur labijs ſuis*, id eſt, propter labia ſua, propter verba ſua, murmurationes, temeritatem in loquendo, &c. punietur.

10.*Simpliciter.*) Sincerè, ſine fictione, & dolo conuerſaturi.

11.*Confidenter.*) ſecurè, tutò & cum bona ſpe.

12. *Deprauat vias ſuas.*) Qui prauas ſectatur vias & actiones, quique dolosè agit.

13.*Manifeſtus erit.*) Quantumcunque fingit, deprehendetur tandem.

14.*Vena vitæ.*] id eſt, fons vitæ, quia ex eius ore procedunt verba vitæ, vtpote quibus docet bene viuere & vitam ęternam conſequi.

15.*Operit.*) continet in ſe, & concludit.

16.*Iniquitatem.*) ita vt ſit veluti fons iniquitatis, quam ſuo tempore in aliorum perniciem profundit.

17.*In bonis iuſtorum.*) ſeu in bonis operibus, quæ faciunt, ſeu in bonis, quæ ijs eueniunt.

18.*Laudatio.*) lætitia & cantus.

19. *Benedictione iuſtorum.*] Cum benedicuntur à Deo & multiplicantur, variaque dona percipiunt.

20.*Exaltabitur ciuitas.*) Quia eorum bona in communem redundant vtilitatem. Vel *benedictione iuſtorum*, id eſt, bonis imprecationibus & conſilijs.

21.*Ore ſubuertetur.*] ob eorum iniqua conſilia, dolos & ſeditiones, quas excitant.

22.*Omne bonum, &c.*) Quia non deſiderant niſi Deum, qui eſt omne bonum.

23.*Præſtolatio furor.*) Quia id quod eis eſt expectandum, eſt indignatio diuina.

24.*Roborabitur.*) fortior euadet, aut diutius ſubſiſtet, ſicut res fortes; quamuis impijs ſuis cogitationibus aliud non conetur, quàm ſe ſuamque poſteritatem ſtabilire.

25.*Radix iuſtorum, &c.*) Ipſi iuſti tanquam radix bene firma non commouebuntur vlla calamitate, vel *radix*.i. eorum poſteri.

26.*Cogitationes, &c.*].i. aliud nihil cogitant, quàm vt iuſtitiam ſeruent.

27. *Inſidiantur ſanguini.*) .i. ad effuſionem ſanguinis, ad necem.

28.*Liberabit eos.*] Ipſoſmet, aut eos, quorum ſanguini inſidiantur impij: idque faciunt præmonendo incautos ne impiorum verbis decipiantur, & alios defendendo coram iudice.

29.*Verte.*) O Deus .i. ſubuerte, vel *vertet*, .i. vertet Deus aliquando, ita vt ſit Prophetia potius, quàm imprecatio; quod frequens eſt in ſacris litteris.

30.*Non erunt.*] Quia memoria eorum extinguetur, quia omnem ſuam gloriam & poteſtatem amittent, & quia ita erunt miſeri in altera vita, vt verius non ſint, quàm ſint.

31.*Domus.*) poſteritas, ſeu carnis, ſeu ſpiritus; in longam, aut perpetuam ſeriem propagabitur.

32.*Lux iuſtorum.*] Quæ conſiſtit in eorum claritate & excellentia, doctrina ſcilicet ac conuerſatione ſancta, de qua Dominus: *ſic luceat lux veſtra.*

33.*Lætificat.*] Et iuſtos qui habent eam, & alios, qui eam vident & participant.

34.*Lucerna impiorum.*) Temporalis fœlicitas, item eorum hypocritica tum doctrina, tum vita; quâ ad tempus fulgent in hac vita.

35.*Comedit.*) Quę ei præſentia ſunt.

36.*Replet animam.*) Quia ijs contentus eſt, licet pauca ſint, quæ non modo de cibo & potu, ſed de omni alia humana commoditate accipienda ſunt, iuſto enim parum ſufficit, facilèque repletur, facilè ei ſatisfit.

37. *Domus.*) Vide ſupra numero 31. licet & de domo materiali, & ijs, quæ in ea ſunt, poſſit intelligi. Obſeruat Beda impijs tribui domum, quæ ædificatur ad fixam manſionem, quia impij vellent perpetuò manere in hac vita: Iuſtis tabernaculum, ſeu tentorium, quia peregrini & aduenæ ſunt ſuper terram.

38.*Benedictio illius.*) Beneficientia Dei.

39. *Quaſi fluuius, &c.*) comparatur fluuio copiosè fluenti, & cuilibet mundationi aquarum (quæ ſignificatur per cataclyſmum) benedictio diuina, quibus comparationibus datur intelligi, quod ea ſolet ita abundè electos recreare, ſicut inundatio aliqua aquarum terram ſiccam recreat, cum eam humore replet, redditque fructiferam.

40.*Ira.*) vltio.

41.*Hæreditabit.*) quia eas in perpetuum eſt poſſeſſura.

42. *Quomodo, &c.*) Comparatur ira Dei conuerſioni aquarum in ſiccitatem, cum Deus efficit, vt vbi erat aquarum copia ſit ſiccitas & ſterilitas: quia ſcilicet in ijs, quibus Deus iraſcitur ſublato omnis gratiæ humore, maxima fit ſiccitas, & ad bonum proferendum ſterilitas.

43.*Via illius.* ſcilicet Dei.

44. *Vijs illorum.*] ſcilicet iuſtorum.

45.*Directæ ſunt.*) id eſt, rectę vijs bonorum, quia ipſi ſuis actionibus declarant ſe probare vias Dei .i. mandata, facta eius & iudicia, quibus orbem regit.

46.*Peccatoribus offenſiones.*) .i. viæ Domini ſunt ijs offendicula, quia impingũt, & in eius mandata, quę ipſis maioris lapſus ſunt occaſio, & in eius facta atque iudicia contra quæ murmurant.

47.*In ira eius.*) Hoc accidit, quia Deus ijs eſt iratus, & quod eius gratia deſtituuntur, quâ de his, quæ bona ſunt, rectè ſentire valerent.

48.*Bona creata.*) quia ab initio mundi decreta ſunt ijs præmia *V. Mat.* 25. tum quia quæcunque bonis eueniunt, licet videantur mala eſſe, cædunt eis in bonum. *Rom.* 8.

49.*Nequiſſimis.*) .i. peccatoribus, ponitur

ſuper-

ſuperlatiuus pro poſitiuo.

50. *Bona.*) Si ſe conuerterint à peccatis. Aliqui expungunt *bona*.

51. *Manus.*) i. auxilium, fauor.

IVSTITIA. VIRTVS. CARDINALIS.

§. 1. EA PRÆFERTVR SACRIFICIIS.

Prou. 21. 3 *Facere miſericordiam, & [1] iudicium [2] magis placet Domino, quam victimæ.*

De hac eadem vide verbo Iniuſtitia. Iudex. Auarus. Furtum. Pauper. Pupillus. Mercenarius & alijs eiuſdem generis. Vide etiam Verbo præcedenti, quo plurima reperies quę quadrant etiam in iuſtitiam vt hîc accipitur.

1. *Iudicium.*) Quod iuſtum eſt.

2. *Magis placet &c.*) Quia cum nulla re indigeat Deus mauult ſe coli per actiones huiuſmodi quæ hominibus magis proſint quã per alias.

§. 2. DE IVSTITIA VINDICATIVA QVÆ ſpecies quædam eſt Iuſtitiæ.

Vide maxime V. Iniuſtitia, & Iudex, & infra fuſius, Verbo Punitio. Verbo Superior. Rex &c.

§. 3. DE IVSTITIA DISTRIBVTIVA.

Vide Verbo Dignitates, & Verbo Honor, & §. ſequentem.

§. 4. DIGNIORIBVS DARE OPORTET QVÆ dantur ſecundum hanc iuſtitiam.

Eccli. 12. 1 [1] *Si beneſeceris, [2] ſcito [3] cui feceris, & [4] erit gratia in bonis tuis multa.*

1. *Si beneſeceris.*) Si ex iuſtitia diſtributiua habes aliquid v. g. dignitatem, beneficium, officium diſtribuendum.

2. *Scito.*) Expende.

3. *Cui feceris*) An is ſit dignus, an ſit eo vſurus ad Dei gloriam, Reipub. vtilitatem &c.

4. *Erit gratia &c.*) Id eſt, ſic erunt beneficia tua grata, aut recipient magnam gratiam & remunerationem vel ab homine vel à Deo. Quo etiam ſignificatur, contra ſi facias, futurum contrarium, nec gratum futurum nec gratiam & mercedem habiturum.

LABOR.

V. Diligentia. Ocium. Pigritia. Acedia.

§. 1. LABOR ET DOLOR SVNT FRVCTVS peccati.

Quia audiſti vocem vxoris tuę [1] maledicta terra in opere tuo: in laboribus tuis comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ. Spinas & tribulos germinabit tibi: & comedes herbas terræ. In ſudore vultus tui veſceris pane tuo. Gen. 3. 17 & 19.

1. *Maledicta.*) Sterilitate ſci.

2. *In opere tuo.*) i. propter te, propter peccatum tuum.

§. 2. LABORANDVM MAXIME OB cæleſtia.

1 *Operamini non cibum [2] qui perit, ſed [3] qui permanet in vitam æternam, quem filius hominis dabit vobis* Ioan. 6. 27

Huc ſpectant plurimæ è cohortationibus ad laborem quæ afferentur paulo poſt, quarum bona pars hanc admittit interpretationem.

1. *Operamini.*) Opera & labore parate.

2. *Qui perit.*) Qualis eſt cibus corporis, & omnia terrena.

3. *Qui permanet.*) Talis cibus ſunt fides, gratia, charitas, bona opera.

§. 3. LABORVM EVENTA PROSPERA, ET fructus à Deo ſunt.

1 *Benedictio Domini diuites facit: [2] nec ſociabitur eis afflictio.* Prou. 10. 22.

Niſi Dominus ædificauerit domum in vanum laborauerunt, qui ædificant eam. Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtrà vigilat qui cuſtodit eam. Pſ. 126.

1. *Benedictio Domini.*) Diuinus fauor & beneficentia. q. d. non tam noſter labor, induſtria aut diligentia.

2. *Nec ſociabitur &c.*) i. ita ditat vt ſuæ beneficentię non ſociet moleſtiam, ſci. quia citra anxiam ſolicitudinem pijs largitur diuitias, & eis dat frui ſine animi moleſtia. Quod contrà fit in diuitijs impiorum, quas non ex benedictione diuina, at peccatis conſequuntur.

10.*Simpliciter.*) Sincerè, ſine fictione, & dolo conuerſaturi.

11.*Confidenter.*) ſecurè, tutò & cum bona ſpe.

12. *Deprauat vias ſuas.*) Qui prauas ſectatur vias & actiones, quique doloſè agit.

13.*Manifeſtus erit.*) Quantumcunque fingat, deprehendetur tandem.

14.*Vena vitæ.*] id eſt, fons vitæ, quia ex eius ore procedunt verba vitæ, vtpote quibus docet bene viuere & vitam ęternam conſequi.

15. *Operit.*) continet in ſe, & concludit.

16.*Iniquitatem.*) ita vt ſit veluti fons iniquitatis, quam ſuo tempore in aliorum perniciem profundit.

17.*In bonis iuſtorum.*) ſeu in bonis operibus, quæ faciunt, ſeu in bonis, quæ ijs eueniunt.

18.*Laudatio.*) lætitia & cantus.

19. *Benedictione iuſtorum.*] Cum benedicuntur à Deo & multiplicantur, variaque dona percipiunt.

20.*Exaltabitur ciuitas.*) Quia eorum bona in communem redundant vtilitatem. Vel *benedictione iuſtorum*, id eſt, bonis imprecationibus & conſilijs.

21.*Ore ſubuertetur.*] ob eorum iniqua conſilia, dolos & ſeditiones, quas excitant.

22.*Omne bonum, &c.*) Quia non deſiderant niſi Deum, qui eſt omne bonum.

23.*Præſtolatio furor.*) Quia id quod eis eſt expectandum, eſt indignatio diuina.

24.*Roborabitur.*) fortior euadet, aut diutius ſubſiſtet, ſicut res fortes; quamuis impijs ſuis cogitationibus aliud non conetur, quàm ſe ſuamque poſteritatem ſtabilire.

25.*Radix iuſtorum, &c.*) Ipſi iuſti tanquam radix bene firma non commouebuntur vlla calamitate, vel *radix*.i.eorum poſteri.

26.*Cogitationes, &c.*].i. aliud nihil cogitant, quàm vt iuſtitiam ſeruent.

27. *Inſidiantur ſanguini.*).i. ad effuſionem ſanguinis, ad necem.

28.*Liberabit eos.*] Ipſoſmet, aut eos, quorum ſanguini inſidiantur impij: idque faciunt præmonendo incautos ne impiorum verbis decipiantur, & alios defendendo coram iudice.

29.*Verte.*) O Deus .i. ſubuerte, vel *verte*, .i. vertet Deus aliquando, ita vt ſit Prophetia potius, quàm imprecatio; quod frequens eſt in ſacris litteris.

30.*Non erunt.*] Quia memoria eorum extinguetur, quia omnem ſuam gloriam & poteſtatem amittent, & quia ita erunt miſeri in altera vita, vt verius non ſint, quàm ſint.

31.*Domus.*) poſteritas, ſeu carnis, ſeu ſpiritus; in longam, aut perpetuam ſeriem propagabitur.

32.*Lux iuſtorum.*] Quæ conſiſtit in eorum claritate & excellentia, doctrina ſcilicet ac conuerſatione ſancta, de qua Dominus: *ſic luceat lux veſtra.*

33.*Lætificat.*] Et iuſtos qui habent eam, & alios, qui eam vident & participant.

34.*Lucerna impiorum.*) Temporalis fœlicitas, item eorum hypocritica tum doctrina, tum vita; quâ ad tempus fulgent in hac vita.

35.*Comedit.*) Quę ei præſentia ſunt.

36.*Replet animam.*) Quia ijs contentus eſt, licet pauca ſint, quæ non modo de cibo & potu, ſed de omni alia humana commoditate accipienda ſunt, iuſto enim parum ſufficit, faciléque repletur, facilè ei ſatisfit.

37. *Domus.*) Vide ſupra numero 31. licet & de domo materiali, & ijs, quæ in ea ſunt, poſſit intelligi. Obſeruat Beda impijs tribui domum, quæ ædificatur ad fixam manſionem, quia impij vellent perpetuò manere in hac vita: Iuſtis tabernaculum, ſeu tentorium, quia peregrini & aduenæ ſunt ſuper terram.

38.*Benedictio illius.*) Beneficientia Dei.

39. *Quaſi fluuius, &c.*) comparatur fluuio copioſè fluenti, & cuilibet inundationi aquarum (quæ ſignificatur per cataclyſmum) benedictio diuina, quibus comparationibus datur intelligi, quod ea ſolet ita abundè electos recreare, ſicut inundatio aliqua aquarum terram ſiccam recreat, cum eam humore replet, redditque fructiferam.

40.*Ira.*) vltio.

41.*Hæreditabit.*) quia eas in perpetuum eſt poſſeſſura.

42. *Quomodo, &c.*) Comparatur ita Dei conuerſioni aquarum in ſiccitatem, cum Deus efficit, vt vbi erat aquarum copia ſit ſiccitas & ſterilitas: quia ſcilicet in ijs, quibus Deus iraſcitur ſublato omnis gratiæ humore, maxima fit ſiccitas, & ad bonum proferendum ſterilitas.

43.*Via illius.* ſcilicet Dei.

44. *Vijs illorum.*] ſcilicet iuſtorum.

45.*Directæ ſunt.*) id eſt, rectę vijs bonorum, quia ipſi ſuis actionibus declarant ſe probare vias Dei.i. mandata, facta eius & iudicia, quibus orbem regit.

46.*Peccatoribus offenſiones.*) .i. viæ Domini ſunt ijs offendicula, quia impingũt, & in eius mandata, quę ipſis maioris lapſus ſunt occaſio, & in eius facta atque iudicia contra quæ murmurant.

47.*In ira eius.*) Hoc accidit, quia Deus ijs eſt iratus, & quod eius gratia deſtituuntur, quâ de his, quæ bona ſunt, rectè ſentire valerent.

48.*Bona creata.*) quia ab initio mundi decreta ſunt ijs præmia *V. Mat.* 25. tum quia quæcunque bonis eueniunt, licet videantur mala eſſe, cædunt eis in bonum. *Rom.* 8.

49.*Nequiſſimis.*) .i. peccatoribus, ponitur

ſuper-

ſuperlatiuus pro poſitiuo.

50. *Bona.*) Si ſe conuerterint à peccatis. Aliqui expungunt *bona*.

51. *Manus.*) i. auxilium, fauor.

IVSTITIA. VIRTVS. CARDINALIS.

§. 1. EA PRÆFERTVR SACRIFICIIS.

Prou.21.3 *Facere miſericordiam, & [1] iudicium [2] magis placet Domino, quam victimæ.*

De hac eadem vide verbo Iniuſtitia. Iudex. Auarus. Furtum. Pauper. Pupillus. Mercenarius & alijs eiuſdem generis. Vide etiam Verbo præcedenti, quo plurima reperies quę quadrant etiam in iuſtitiam vt hîc accipitur.

1. *Iudicium.*) Quod iuſtum eſt.

2. *Magis placet &c.*) Quia cum nulla re indigeat Deus mauult ſe coli per actiones huiuſmodi quæ hominibus magis proſint quã per alias.

§. 2. DE IVSTITIA VINDICATIVA QVÆ species quædam eſt Iuſtitiæ.

Vide maxime V. Iniuſtitia, & Iudex, & infra fuſius, Verbo Punitio. Verbo Superior. Rex &c.

§. 3. DE IVSTITIA DISTRIBVTIVA.

Vide Verbo Dignitates, & Verbo Honor, & §. ſequentem.

§. 4. DIGNIORIBVS DARE OPORTET QVÆ dantur ſecundum hanc iuſtitiam.

Eccli.12.1 *1 Si benefeceris, [2] ſcito [3] cui feceris, & [4] erit gratia in bonis tuis multa.*

1. *Si benefeceris.*] Si ex iuſtitia diſtributiua habes aliquid v. g. dignitatem, beneficium, officium diſtribuendum.

2. *Scito.*) Expende.

3. *Cui feceris*) An is ſit dignus, an ſit eo vſurus ad Dei gloriam, Reipub. vtilitatem &c.

4. *Erit gratia &c.*) Id eſt, ſic erunt beneficia tua grata, aut recipient magnam gratiam & remunerationem vel ab homine vel à Deo. Quo etiam ſignificatur, contra ſi facias futurum contrarium, nec gratum futurum nec gratiam & mercedem habiturum.

LABOR.

V. Diligentia. Ocium. Pigritia. Acedia.

§. 1. LABOR ET DOLOR SVNT FRVCTVS peccati.

Quia audiſti vocem vxoris tuę [1] maledicta terra [2] in opere tuo: in laboribus tuis comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ. Spinas & tribulos germinabit tibi: & comedes herbas terræ. In ſudore vultus tui veſceris pane tuo. Gen.3.17 18.19.

1. *Maledicta.*) Sterilitate ſci.

2. *In opere tuo.*) i. propter te, propter peccatum tuum.

§. 2. LABORANDVM MAXIME OB cæleſtia.

1 Operamini non cibum [2] qui perit, ſed [3] qui permanet in vitam æternam, quem filius hominis dabit vobis. Ioan.6.27

Huc ſpectant plurimæ è cohortationibus ad laborem quæ afferentur paulo poſt, quarum bona pars hanc admittit interpretationem.

1. *Operamini.*) Opera & labore parate.

2. *Qui perit.*) Qualis eſt cibus corporis, & omnia terrena.

3. *Qui permanet.*) Talis cibus ſunt fides, gratia, charitas, bona opera.

§. 3. LABORVM EVENTA PROSPERA, ET fructus à Deo ſunt.

1 Benedictio Domini diuites facit: [2] nec ſociabitur eis afflictio. Prou. 10. 22.

Niſi Dominus ædificauerit domum in vanum laborauerunt, qui ædificant eam. Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtrà vigilat qui cuſtodit eam. Pſ. 126.

1. *Benedictio Domini.*) Diuinus fauor & beneficentia. q.d. non tam noſter labor, induſtria aut diligentia.

2. *Nec ſociabitur &c.*) i. ita ditat vt ſuæ beneficentię non ſociet moleſtiam, ſci. quia citra anxiam ſolicitudinem pijs largitur diuitias, & eis dat frui ſine animi moleſtia. Quod contrà fit in diuitijs impiorum, quas non ex benedictione diuina, at peccatis conſequuntur.

§. 4. DE VARIIS LABIORVM NOSTRO-rum fructibus.

IN IIS, EST ABVNDANTIA.
Vide infra in cohortationibus ex Prou. 10. 4.

Prou. 14. 23. [1] *In omni opere erit abundantia: vbi autem ſunt verba plurima ibi frequenter egeſtas.*

1. *In omni opere.*) Sci. laboris. Significat labore non garrulitate parari opes.

§. 5. ITEM PLACIDVS SOMNVS.

Eccle. 5. 11 *Dulcis eſt ſomnus operanti, ſiue parum, ſiue multum comedat, ſaturitas autem diuitis non ſinit eum dormire.*

§. 6. ITEM BEATITVDO ET QVIES.

Eccli. 40. 18. *Vita [1] ſibi ſufficientis operarij [2] condulcabitur, & in ea inuenies theſaurum.*

Pſ. 127. 10 *Labores manuum tuarum quia manducabis: beatus es, & benè tibi erit.*

Varij etiam fructus colligi poſſunt ex §. ſequente.

1. *Sibi ſufficientis.*) .i. Qui ſuo labore efficit vt ſibi ſufficiat & habeat ſibi neceſſaria, eis contentus.

2. *Condulcabitur.*) Dulcis erit, vtpote libera & à cruciante egeſtate & à remorſu conſcientiæ, quo anguntur qui nō labore at modis iniuſtis diuitias pariunt.

§. 7. COHORTATIONES AD LABORANdum.

Iob. 5. 7. *Homo naſcitur ad laborem, & auis ad volatum.*

Exo. 20. 7. 9. *Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua.*

Prou. 6. 6. 7. 8. *Vade ad formicam ô piger, & conſidera vias eius, & diſce ſapientiam: quæ cum non habeat [1] ducem, nec præceptorem, nec principem: parat in æſtate cibum ſibi, & congregat in meſſe, quod comedat.*

Prou. 10. 4. *Egeſtatem operata eſt manus [2] remiſſa: manus autē [3] fortium diuitias parat.*

Prou. 10. 5 *Qui congregat in meſſe, filius ſapiens eſt: qui autem ſtertit æſtate, filius confuſionis.*

Prou. 12. 11. *Qui operatur terram ſuam, ſatiabitur panibus, qui autem ſectatur otium ſtultiſſimus eſt.*

Prou. 12. 24. *Manus fortium [4] dominabitur: quæ autem remiſſa eſt [5] tributis ſeruiet.*

Prou. 13. 4 *[6] Vult & [7] non vult piger, anima autem operantiū [8] impinguabitur.*

Prou. 27. 7. *[9] Diues pauperibus imperat, & qui accipit mutuum ſeruus eſt fænerantis.*

Non oderis laborioſa opera, & [10] ruſticationem [11] creatam ab altiſſimo. Eccli. 7. 16.

[12] Noli extollere te [13] in faciēdo opere tuo, & [14] noli cunctari [15] in tempore anguſtiæ. Melior eſt eſt qui operatur, & qui abundat in omnibus, quā qui [16] glorıatur & eget pane. Eccli. 10. 29. 30.

Quę in iuuentute tua non congregaſti, quomodo in ſenectute tua inuenies? Eccli. 25. 5

[17] Mane [18] ſemina ſemen tuum, & [19] veſpere ne ceſſet manus tua: [20] quia neſcis quid magis oriatur, hoc aut illud: & ſi vtrumque ſimul hoc melius erit. Eccle. 11. 6

Nolite locum dare diabolo: qui furabatur iam non furetur: magis autem laboret operando manibus ſuis [21] quod bonum eſt, vt habeat vnde tribuat neceſſitatem patienti. Epheſ. 4. 27. 28.

Rogamus vos fratres vt [22] abundetis magis, & operam detis vt [23] quieti ſitis, & vt veſtrū negotium agatis, & operemini manibus veſtris ſicut præcepimus vobis; & vt [24] honeſte ambuletis [25] ad eos qui foris ſunt: & nullius aliquid deſideretis. 1. Ad Theſſ. 4. 10. 11.

Cum eſſemus apud vos hoc denuntiabamus vobis, quoniam ſi quis non vult operari, nec manducet. 2. Ad Theſſ. 3. 10.

Vide eiuſdem capitis verſus 7. 8. 9. 11. 12. 13. Item Actor. 26. 34. & 1. Cor. 4. 10. & 1. ad Theſſal. 2. 9. & c. 4. 1. quibus locis. B. Apoſtolus teſtatur ſe non otioſum vixiſſe, at quod alios doceret, opere præſtitiſſe.

1. *Ducem &c.*) Qui prçeundo doceat, nec principem qui caſtiget inertes, grues enim habent ducem vt & oues: boues & equi habent hominem qui eos ad labores adigit.

2. *Remiſſa.*] Ignaua, iners.

3. *Fortium.*) Sedulorum, diligentium, ea enim eſt animi fortitudo.

4. *Dominabitur.*) Poteſtatem & imperium ſibi parabit.

5. *Tributis ſeruiet.*) Hebr. erit ſub tributo, erit ſubdita.

6. *Vult.*) Bonum.

7. *Et non vult.*) Cum attendit laborem quo opus eſt ad quid conſequendum: vult itaque finem at non vult media ad illum neceſſaria.

8. *Impinguabitur.*) Ditabitur, ſatiabitur.

9. *Diues &c.*) Excitat hac ſententia hominum ſocordiam & incitat ad labores quibus diuitias ſibi parent, ne cogātur alijs eſſe ſubiecti ſeruorum inſtar.

10. *Ruſticationem.*) Agriculturam.

11. *Creatam ab Altiſsimo.*) Quia in paradiſo primum hominem poſuit vt eum coleret, & inde eiecto mandauit, vt terram excoleret.

12. *Noli extollere te.*) Noli exiſtimare te nimis magnum aut nobilem aut honoratum.

13. *In faciendo opere.*) Vt ob id indignum putes tua perſona, operari & laborare.

14. Noli

14. *Noli cunctari.*) procraſtinare, pigreſcere.
15. *In tempore anguſtiæ.*) Cum premeris inopia.
16. *Gloriatur.*) Iactat ſe de honore aut nobilitate: aut potius qui glorioſus eſt & honoratus.
17. *Manè.*) In adoleſcentia.
18. *Semina ſemen.*) Bona opera fac, labora in virtutum ſemente proijcienda.
19. *Veſperè.*) In ſenectute.
20. *Quia neſcis &c.*) .i. quod magis Deo placeat opus, ita Hieronymus.
21. *Quod bonum eſt.*] Vtile & ſine peccato, ſunt enim exercitia quæ ſine peccato non fiunt.
22. *Abundetis magis.*) In amore fraterno.
23. *Quieti ſitis.*) .i. Curioſitatem in cognoſcendis & ſcrutandis aliorum actionibus & vita fugiatis illa enim eſt inimica internæ quieti.
24. *Honeſtè ambuletis.*) Irreprehenſibiliter viuatis.
25. *Ad eos qui foris ſunt.*) Coram infidelibus qui ſunt extra Eccleſiam.

§. 8. VEL IPSE MANVVM NOSTRARVM aſpectus doceat, hominum generi laborandum eſſe.

Iob. 37. 7. 1. *Qui in manu omnium hominum ſignat, vt nouerint ſinguli opera ſua.*

1. *Qui in manu &c.*) Facit vt homo videndo manus ſuas, videat eas ſibi datas ad laborandum non ad otiandum.

§. 9. COHORTATIONES AD VTENDVM laboribus ſuis.

Eccle. 2. 24. *Nonne melius eſt* [1] *comedere, bibere, &* [2] *oſtendere animæ ſuæ, bona de laboribus ſuis? & hoc* [3] *de manu Dei eſt.*

1. *Comedere, &c.*) .i. honeſtè vti laboribus ſuis.
2. *Oſtendere animæ bona.*) .i. Exhibere, vel animam oblectare.
3. *De manu Dei.*) Eſt Dei donum id facere, auaris enim id non eſt datum.

§. 10. LABORANTIBVS DANDA MERCES. Vide Verbo Mercenarius.

Deut. 25. 4. *Non ligabis os bouis terentis in area fruges tuas.*
Luca 10. 7. *Dignus eſt operarius mercede ſua.*

1. *Non ligabis &c.*) Quia par eſt vt animalia laborantia comedant, vnde nolo claudi ora terentium fruges ad grana excutienda. Significatur laborantibus dandam alimoniam & mercedem.

LÆTITIA.

V. Conſolatio. Gaudium. Triſtitia.

LAVS.

V. Gloria. Honor. Deus. Iactantia. Humilitas. Superbia.

Agendum primum de laude Dei, tum proximi, tertiò ſui ipſius, denique de aliorum laudibus.

CAPVT I.

De laude Dei.

§. 1. LAVS DEI, GRATISSIMA EI accidit.

Eccli. 39. 17. 18. [1] *Obaudite me* [2] *diuini fructus &* [3] *quaſi roſa plantati ſuper riuos aquarum fructificate.* [4] *Quaſi libanus odorem ſuauitatis habete.*

1. *Obaudite.*) Audite quæ dicturus ſim.
2. *Diuini fructus.*) .i. Filij Dei, ita vocat Dei populum.
3. *Quaſi roſa fructificate.*) id eſt, ſuauẽ Deo odorem per laudẽ exhibete inſtar roſæ odoriferæ. Hac porro ſimilitudine vt & ſequenti rerum ſuauiſſimarum atque odoratiſſimarum, ſignificat Dei laudem eſſe ei acceptiſſimam.
4. *Quaſi Libanus*) Eſt repetitio eiuſdem: ſumitur autem Libanus non pro monte ſed pro thure.

§. 2. VARIÆ COHORTATIONES AD LAVdes Dei.

Eccli. 39. 19. 20. 21. [1] *Florete flores quaſi lilium, & date odorem, &* [2] *frondete in gratiam, &* [3] *collaudate canticum, & benedicite Dominum in operibus ſuis.* [4] *Date nomini eius magnificentiam, &* [5] *confitemini illi in voce labiorum veſtrorum, & in Canticis labiorum, & cytharis & ſic dicetis in* [6] *confeſſione: opera Domini vniuerſa bona* [7] *valde.*
Videndi ſunt item verſus aliquot ſequentes.

Eccli. 17. 25.26.27. 28. *[9] In partes vade [10] ſæculi ſancti, [11] cum viuis, & dantibus confeſſionem Deo, [12] non demoreris in errore impiorum: ante mortem [13] confitere: à mortuo [14] quaſi nihil [15] perit confeßio. [16] Confiteberis viuens, viuus & ſanus confiteberis, & laudabis Deum, & gloriaberis in miſerationibus eius. [17] Quam magna miſericordia Domini & propitiatio illius, conuertentibus ad ſe.*

Iſa. 62.6. 7. *Qui reminiſcimini Domini [18] ne taceatis, & ne detis ſilentium ei.*

Epheſ. 5. 18.19. *[19] Implemini ſpiritu ſancto [20] loquentes vobiſmetipſis in pſalmis & hymnis, & canticis ſpiritualibus, cantantes, & pſallentes [21] in cordibus veſtris Domino.*

Coloſſ. 3. 16. *[22] Verbum Chriſti [23] habitet in vobis abundanter, [24] in omni ſapientia docentes, & commonentes vosmetipſos pſalmis, hymnis, & canticis ſpiritualibus, [25] in gratia cantantes in cordibus [26] veſtris Deo.*

Hebræ. 13. 15. *[27] Per ipſum [28] offeramus hoſtiam laudis ſemper Deo; id eſt, [29] fructum labiorum [30] confitentium nomini eius.*

Iacobi. 5. 13. *Triſtatur aliquis veſtrum? oret: æquo animo eſt? pſallat.*

Porrò in hiſce cohortationibus frequentiſſimus eſt Dauid cuius varia loca, Vide in noſtro tractatu de orationibus iaculatorijs in theſauro earumdem.

1. *Florete flores.*) .i. producite flores.

2. *Frondete in gratiam.*) .i. ad gratiam, id eſt, gratas ac iucundas frondes proferte. Hæc ſunt allegorica quæ explicantur ſequentibus verſibus.

3. *Collaudate Canticum.*) Laudando canticũ proferte.

4. *Date magnificentiam.*) Magnificè illum laudate.

5. *Confitemini in voce.*) Etiam verbis laudate, & verbis agnoſcite eius beneficia.

6. *Confeſſione.*) Laude.

7. *Vniuerſa bona.*) Quod de nullo extrà Deum, (cum nemò ſit qui non habeat multa reprehendenda) dici poteſt.

8. *Valdè.*) Hoc facit ad commendationem bonitatis diuinæ, & operum eius.

9. *In partes.*) In conditionem, in exercitium.

10. *Sæculi ſancti.*) Futuri ſæculi quod ſolùm ſanctum dici poteſt, cum hoc ſeculum ſit multis pollutum peccatis, ſenſus eſt. Tu qui iam per pœnitentiam, Dei miſericordiã es conſecutus, lauda Deum vt ſit in beata vita, lauda pro accepta venia, alia quoque eius beneficia prædica.

11. *Cum viuis &c.*) .i. Cum ijs qui adhuc hic ſuperſtites Deum laudant.

12. *Non demoreris &c.*) Eo ſci. errore quo quis virtutibus neglectis vitia ſequitur, & hoc ideo vt ante mortem veniam peccatorũ conſecutus, poſſis Deum laudare.

13. *Confitere.*) Deum lauda.

14. *Quaſi nihil.*) Tanquam ab eo qui omnino nõ eſt in mundo, nec cum eo vllum habet commercium.

15. *Perit confeſsio.*) Qua illum apud viuos prædicet, & qua ſibi meritum apud Deum parare queat.

16. *Confiteberis.*) Laudabis: Hæc futura indicatiui modi ponuntur pro imperatiuis: *Confitere, lauda.*

17. *Quam magna &c.*) Exclamando & adiurando, indicat ſe magnitudinem miſericordiæ Dei non poſſe te verbis ſatis explicare.

18. *Ne taceatis.*) Ne ceſſetis à laudibus Dei.

19. *Implemini*) Studete impleri.

20. *Loquentes vobiſmetipſis.*) .i. Inuicem.

21. *In cordibus veſtris.*) .i. non ſolum ſummi labijs ſed etiam toto corde.

22. *Verbum Chriſti.*) Doctrina Chriſtianæ religionis.

23. *Habitet in vobis.*) Vt de ea affluenter loqui poſſitis.

24. *In omni ſapientia.*) Rerum diuinarum.

25. *In gratia.*) In gratiarum actione.

26. *In cordibus veſtris.*) Vide numero 21. ſupra.

27. *Per ipſum.*) Sci. Chriſtum.

28. *Offeramus.*) Loco antiquorum ſacrificiorum.

29. *Fructum labiorum.*) Quia hoc ſacrificiũ non conſiſtit in fructibus terræ, ſed in laude & voce.

30. *Confitentium nomini eius.*) .i. Eum laudantium.

§. 3. DEVS PRO MERITO NEQVIT LAVdari. Vide Verbo Deus cap. 21. ex Eccleſ. 43. 35.

Magnus Dominus, & laudabilis [1] nimis: [2] terribilis eſt ſuper omnes Deos. Pſ. 95. 4.

Quis [3] loquetur [4] potentias Domini, [5] auditas faciet omnes laudes eius. Pſ. 105. 2.

Vide item Pſ. 144. 3. & Pſ. 47. 1.

1. *Nimis.*) .i. Vehementer, & nimis reſpectu humanæ infirmitatis quæ eum ſufficienter laudare nequit.

2. *Terribilis.*) Timendus.

3. *Loquetur.*) Sci. vt par eſt.

4. *Potentias.*) Opera potentiæ. Hac autem exclamatione & admiratione oſtendit neminem id poſſe.

5. *Auditas.*) Vt audiantur. Chald. *notas.*

CA-

CAPVT II.

De laude proximi.

§.1. QVINAM VERE DIGNI LAVDE.

Eccli.44.1. *Laudemus viros [1] glorioſos & parentes [2] noſtros in generatione ſua.*

Eccli. 44. 15. *Sapientiam ipſorum narrent populi, & laudem eorum nuntiet Eccleſia.*

1. *Glorioſos.*) claros illuſtres.

2. *In generatione ſua.*) .i. qui ſunt parentes noſtri per generationem ſuam; id eſt, à quibus progeniti ſumus.

§.2. LAVDANDA AB ALIIS SAPIENTER dicta.

Eccli.21. 18. *Verbum ſapiens quodcunque audierit [1] ſcius laudabit, & [2] ad ſe adyciet.*

1. *Scius.*] ſapiens, peritus.
2. *Ad ſe adyciet.*) Aſſumet ad vſum ſuum.

§.3. ITEM FACTA.

EXEMPLO CHRISTI S. IOAN. BAPTISTAM laudantis, *Matt.* 11. Et Dei, de quo, 1. *Cor.* 4.5. Et tunc laus erit vnicuique à Deo.

§. 4. NEMO TEMERE LAVDANDVS. *Vide infra c.4.§.2. numero 3.*

Eccli. 27. 8. [1] *Ante ſermonem non laudes virum: [2] hæc enim tentatio eſt hominum.*

1. *Ante ſermonem.*) auditum & perſpectum.
2. *Hæc enim tentatio, &c.*) .i. hac enim re, ſcilicet ſermone, homo probatur qualis ſit doctus, an indoctus, ſapiens, an inſipiens.

§. ADD. NEC ANTE MORTEM.

Eccli 11. 30. [1] *Ante mortem ne laudes hominem quemquam: quoniam [2] in filÿs ſuis agnoſcitur vir.*

1. *Ante mortem, &c.*) quia incertum eſt qualis ſit homo, ante mortem incertum an eius fœlicitas durabit, ob quam ab aliquibus prædicatur beatus. Item quia ante mortem non eſt tēpus retributionis, & tunc tantum homo eſt beatus, & laudandus, quando ea conſequitur bona, quæ verè beatos faciunt, & à quibus excidere nequit.

2. *In filÿs agnoſcitur.*) Qualis ſcilicet fuerit vita eius, ſignificatur vniuſcuiuſque probitatem vt plurimum colligi poſſe ex filijs, ſi eos bene à ſe inſtitutos & Deum timentes relinquat. Per filios Rabanus intelligit opera, quę quiſque de ſe profert tanquam filios, iuxta illud, *A fructibus eorum cognoſcetis eos.*

§.5. RATIO LAVDANDI VIRVM ALIQVEM virtute inſignem, aut etiam ſanctum, haberi poteſt ex *Eccli.c.50. à v. 6. & c.49. v.* 1.2.& 3.17. Plurima etiam ad laudem ſanctorum, eorumque prædicanda miracula deſumere licet ex *c.48. Eccli. potiſſimum vſque ad v.21. Videndum item c.47.19. & 45. totum, & 44. vſque ad v.15.*

§. ADD. MALEDICITVR IIS, QVI LAVdant peccantes.
V. Adulatio, §.4.

CAPVT III.

De laude ſui.

§.1. NEMO SE IPSE LAVDET.

Laudet te alienus, & non os tuum, extraneus, & non labia tua. Prou. 27. 2.

§. 2. BEATVS PAVLVS SVI LAVDEM VOcat inſipientiam.

Vtinam ſuſtineretis modicum quid [1] inſipientiæ meæ. 2. Cor. 11. 1.

1. *Inſipientiæ meæ.*] .i. gloriationis meæ. quæ videtur inſipientia, & reuera eſſet, niſi fieret ad veſtrum bonum & Dei gloriam.

§.3. ET QVASI INSIPIENTIAM. *Verſ.* 17.

ET SE OB ID VOCAT INSIPIENTEM. *Verſ.* 19. *& c.12.11.* & quaſi inſipientem. *cap.11.16.*

§. 4. NON AVDET SE LAVDARE DIVVS Paulus.

Non audeo aliquid loqui eorum, [1] quæ per me non effecit Chriſtus [2] in obedientiam Gentium, [3] verbo & [4] factis. Rom. 15. 18.

1. *Quæ per me non effecit.*) id eſt, non audeo dicere, quomodo nihil prætermiſerit: vult ſignificare Chriſtum per illum nihil non effeciſſe: quare non audet loqui, quæ non effecit, quia nulla talia ſunt. *Vide verſum* 19. & 20.

2. *In obedientiam Gentium.*) Vt Gentes perducerem ad obediendum Euangelio.

3. *Verbo.*) Prædicationis.

4. *Factis.*) Miraculis.

§. 5. LAVDAT TAMEN SEIPSVM, *Ad Phil.* 3. *d. v.* 4. Verum quàm id inuitus faciat, quantaque cum modeſtia, *patet ex* 2. *Cor.* 11. 16. *&* 2. *Cor.* 12. *v.* 1.

CAPVT IV.

De laude paſſiua, ſeu aliorum laudibus.

§. I. EÆ PROBANT HOMINEM, SIT NECne verè humilis.

Prou. 27. 21. *Quomodo* [1] *probatur in conflatorio argentum, & in fornace aurum, ſic* [2] *probatur homo ore laudantis.*

1. *Probatur.*) An ſit purum, vel impurum.

2. *Probatur homo.*) An ſit vere laudandus, necne; ſi enim inſoleſcat laudibus, declaratur non eſſe dignus laude, vt qui ſit ſuperbus; ſi non inſoleſcat, ſed vel laudes reſpuat, aut ijs non moueatur, manifeſtat ſe laude dignum tanquam humilem & modeſtum.

§. 2. LAVS VERA SVMENDA A CVIVSQVE factis.

Prou. 31. 31. [1] *Date ei de fructu manuum ſuarum: & laudent eam* [2] *in portis* [3] *opera eius.*

Eccli. 11. 2. 3. *Non laudes virum* [4] *in ſpecie ſua, neque ſpernas hominem in* [5] *viſu ſuo.* [6] *Breuis in volatilibus eſt apis, &* [7] *initium dulcoris habet fructus eius.*

1. *Date ei, &c.*] laudate eam, ſicuti ſuis operibus laudari meruit.

2. *In portis.*) in locis publicis & cōſeſſibus.

3. *Opera eius.*) non tam voces hominum, quàm opera eius ab ijs narrata.

4. *In ſpecie.*) ob pulchritudinem.

5. *Viſu.*) propter formam, quæ in eo videtur, quaſi dicat: laudandus eſt ob ea, quæ in eius ſunt poteſtate, qualia ſunt rectè facta.

6. *Breuis.*] parua.

7. *Initium dulcoris.*) id eſt, principatum. Græcè ἀρχὴ, id eſt, inter omnia dulciſſimus eſt. Quid enim melle dulcius?

LECTIO.

Vide Scriptura, Oratio,

LEX DIVINA.

Vide Gratia, Gloria, Iuſtus.

Primum agendum de eius obſeruatione, tum de neglectu.

CAPVT I.

De legis Dei obſeruatione.

§. I. QVÆ SIT SVMMA, FINIS, ET compendium legis Chriſti.

Omnia quæcunque [1] *vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis, hæc* [2] *eſt enim lex & Prophetæ.* Mat. 7. 12.

Vide eiuſdem caput 22. 36.

Dilectio proximi malum non operatur: [3] *plenitudo ergo legis eſt dilectio.* Rom. 13. 10.

Omnis enim lex in vno ſermone [4] *impletur: Diliges proximum tuum ſicut teipſum.* Gal. 5. 14.

Alter alterius onera portate, & ſic adimplebitis legem Chriſti. Gal. 6. 2.

Finis præcepti eſt charitas de corde puro, & [5] *conſcientia bona, & fide non ficta.* 1. Tim. 1. 5.

1. *Vultis.*] ſcilicet rationabiliter.

2. *Hæc eſt lex, &c.*) id eſt, id docent, id ſpectant; id iubent varijs præceptis: dilectio enim Dei quam ſæpe comendant, includit dilectionem proximi, qui enim verè Deum diligit, etiam diligit proximum.

3. *Plenitudo.*] perfectio, ſeu impletio & cōſummatio, quia, qui diligit proximum leges omnes implet, quæ ſpectant proximum: & qui diligit Deum ſimiliter, caritas enim imperat vt omnes leges impleãtur. Vel *plenitudo*, id eſt, finis & ſcopus, quia vniuerſa lex intendit nos ducere ad caritatem.

4. *Impletur.*) vide numerum præcedentem.

5. *Conſcientia bona.*) mēte bene ſibi conſcia.

§. 2. LEX DIVINA COMPARATVR CVM vinculis.

[3] *Compedes in* [2] *pedibus ſtulto* [1] *doctrina, & quaſi vincula manuum, ſuper manum dexteram.* Eccli. 21. 22.

ET IVGO, *Matthæi* 11. 30. *infra citando* §. 3.

1. *Doctrina.*] Precepta, atque inſtituta legum & diſciplinæ.

2. *Stulto.*) Peccatori, qui omnia pro libidine ſua

ne ſua vult agere.

3.*Compedes.*) Sunt tanquam compedes & vincula, quia illi moleſta ſunt, cum per ea affectus eius & opera reprimantur.

§. 3. VARIA LEGIS DIVINÆ ATTRIBVTA & laudes.

Prou.13.14. 1 *Lex ſapientis* [2] *fons vitæ* [3] *vt declines à ruina mortis.*

1.*Lex ſapientis.*) Quis Chriſto ſapientior qui author eſt legis Euangelicæ.

2. *Fons vitæ.*] Quia ex ipſo vita profluit ad eos qui ei obtemperant. Item quia qui ex hoc fonte bibit, viuet ſemper, nec ſitiet in æternum.

3.*Vt declines &c.*) Ita vt per huiuſmodi legem homo euadere poſſit lapſum in mortem æternam. Per legem ſapientis poteſt etiam intelligi lex quam ſequitur ipſe ſapiens quæ illi eſt fons vitæ, valens ei ad hoc vt per eam declinet à ruina in mortem.

§. 4. LEX DEI SVAVIS EST ET OBSERuatu facilis.

Mat.11.30. 1 *Iugum meum* [2] *ſuaue eſt, & onus meum leue.*

1.Ioan.5.3. *Hæc eſt charitas Dei, vt mandata eius cuſtodiamus, & mandata eius grauia non ſunt.*

Ideò comparatur Ficui. Prou.27.19 infra citando. §. 8.

1.*Iugum.*) Lex Euangelica.

2. *Suaue.*) Græcè χρηστὸς .i. humanum placidum, benignum præ lege veteri, quia pauciora habet præcepta, & ampliorem confert gratiam. Item quia amore ſuos trahit non timore, & quia ad æternam ducit ſuauitatem.

§. 5. LEX DIVINA FINIS EST OMNIVM quæ vel dici poſſunt vel ſcribi, ſummaque hominis perfectio & fœlicitas.

Eccl.12.13 1 *Finem loquendi pariter omnes audiamus:* 2 *Deum time, & mandata eius obſerua,* [3] *hoc eſt enim omnis homo.*

1.*Finem loquendi.*) Quò referuntur quęcũque dici poſſunt aut voce aut ſcripto.

2. *Deum time.*) Omnia enim huc referuntur ſi rectum ſeruent ordinem.

3. *Hoc eſt omnis homo.*) .i. in eo ſita eſt ſumma hominis beatitudo in hac vita. Item ſumma eius perfectio: Eò omnis homo ſpectare debet quantus quantus eſt in dictis, factis, cogitatis ſuis omnibus, quia qui aliter viuit non eſt homo ſed beſtia. Si hoc eſt omnis homo (infert Bernardus) igitur ſine hoc nihil eſt omnis homo.

§. 6. SVFFICIENTER AB EA INſtruimur de rebus agendis.

3 *Sine mendacio* [2] *conſummabitur* 1 *verbum legis, & ſapientia* 4 *in ore fidelis* 5 *complanabitur.* Eccli.34.8.

6 *Mandatum lucerna eſt, & lex lux, & via vitæ increpatio diſciplinæ.* Prou.6.23

7 *Declaratio ſermonum tuorum illuminat: & intellectum dat paruulis.* Pſ.118.130.

Vide etiam Verbo Iuſtus cap.1. §.4.

1.*Verbum legis.*) .i. lex.

2. *Conſummabitur.*) .i. perficietur, habebitque quod ad eius pertinet perfectionem quæ eſt de agendis hominem inſtruere.

3. *Sine mendacio.*) Diuinationum, & ſine obſeruatione ſomniorum, auguriorum & ſimilium vanitatum.

4. *In ore fidelis.*) .i. Hominis veracis.

5. *Complanabitur.*) Plana erit, expedita, & ſine difficultate percipietur. Monemur legem in omnibus conſulere & veracium doctorum inſtructionem.

6. *Mandatum.*) Vide V. Iuſtus cap. 1. paragrapho 4.

7. *Declaratio.*) Vide V. Humilitas paragrapho 13.

§.7. LEGIS OBSERVATIO SIGNVM EST ſapientiæ.

Qui cuſtodit legem, filius ſapiens eſt. Prou.28.7.

Hæc eſt veſtra ſapientia, & intellectus coram populis, vt audientes vniuerſi præcepta hæc dicant: en populus ſapiens, & intelligens gens magna. Deut.4.6.

Vide ad idem pulchrè Matt.7.v.24.25.

§. 8. DE VARIIS EFFECTIS ET FRVCTIbus obſeruationis legis, quos etiam licebit videre infra in cohortationibus, & ſ. præcedenti.

Doctrina bona [1] *dabit gratiam: in itinere* [2] *contemptorum* [3] *vorago.* Prou.13.15.

Si volueris mandata ſeruare, conſeruabunt te, [4] *& in perpetuum* [5] *fidem placitam facere.* Eccli.15.16.

Qui timet Dominum [6] *excipiet doctrinam eius, & qui* [7] *vigilauerint ad illum inuenient* [8] *benedictionem.* [9] *Qui quærit legem,* [10] *replebitur ab ea: & qui* [11] *inſidiosè agit,* [12] *ſcandaliſabitur ab ea.* Eccli.32.18.19.

Homo, qui ſenſatus [13] *credit legi Dei, & lex illi* [14] *fidelis.* Eccli.33.3

15 *Qui ſeruat ficum,* [16] *comedet fructum eius, & qui* [17] *cuſtos eſt Domini ſui* [18] *glorificabitur.* Prou.27.18.

19 *Verbum cuſtodiens filius, extra* [20] *perditionem erit.* Prou.29.27.

Cuſtoditio legum [21] *conſummatio incorruptionis eſt:* Sap.6.19.20.

eſt: [21] *incorruptio autem facit eſſe* [23] *proximum Deo.*

Mat. 11. 29. *Tollite* [24] *iugum meum ſuper vos, &* [25] *diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus veſtris.*

Eccli. 23. 37. 38. *Agnoſcent, qui* [26] *derelicti ſunt, quoniam nihil melius eſt, quàm timor Dei; & nihil dulcius, quàm* [27] *reſpicere in mandatis Domini. Gloria magna eſt ſequi Dominum,* [28] *longitudo enim dierum aſſumetur* [29] *ab eo.*

Eccli. 21. 12. 13. *Qui cuſtodit* [30] *iuſtitiam* [31] *continebit* [32] *ſenſum eius,* [33] *conſummatio timoris Dei,* [34] *ſapientia & ſenſus.*

Eccli. 35. 1. 2. 3. *Qui conſeruat legem* [35] *multiplicat oblationem. Sacrificium ſalutare eſt attendere mandatis, & diſcedere ab omni iniquitate, &* [36] *propitiationem litare ſacrificij ſuper iniuſtitias,* [37] *& deprecatio pro peccatis recedere ab iniuſtitia.*

1. *Dabit gratiam.*) Tam apud Deum, quàm homines, & tam docenti, quàm eam doctrinam ſuſcipienti.

2. *Contemptorum.*) Eorum, qui contemnunt bonam doctrinam & inſtitutionem, nec eam ſeruare curant.

3. *Vorago.*] Quia abſorbebuntur tales à morte.

4. *Et in perpetuum.*) Repete ex ſuperioribus: *ſi volueris.*

5. *Fidem placitam facere.*) id eſt, fidelitatem & obedientiam, quæ Deo admodum placet, præſtare: ſupple; *tunc mandanta conſeruabunt te.*

6. *Excipiens doctrinam eius.*] licet carni inimicam. Item *excipiet doctrinam*, quia ab eo docebitur & ſpiritu Dei inſtruetur.

7. *Vigilauerint.*) Summo ſtudio eum quærentes, & ante omnia.

8. *Benedictionem.*) Dei beneficentiam.

9. *Qui quærit legem.*] qui ex animo eam quęrit noſſe & notam opere complere.

10. *Replebitur ab ea.*] Quia multis bonis à Deo cumulabitur, & perfecta voluntatis Dei notitia donabitur.

11. *Inſidioſè agit.*) fictè & inſtar hypocrytæ, ſimulans ſe quærere legem, vt ſe hominibus commendet.

12. *Scandalizabitur.*) Ruinam patietur, quia nihil ei proderit ſtudium legis, ſed ipſa lex ei erit occaſio maioris condemnationis.

13. *Credit legi.*) id eſt, fidelis eſt legi, conſtanter præſtando, quod ſecundum legem facere ſuſcepit.

14. *Fidelis.*) præſtando quod promittit, conſilium, auxilium, defenſionem, pręmium: ſibi igitur mutuò fidem præſtant, homo prudens & lex, vt dictum eſt.

15. *Qui ſeruat ficum.*) Eam præſeruat à noxijs.

16. *Comedet fructus.*) Meretur comedere.

17. *Cuſtos Domini.*] Cuſtos præceptorum eius.

18. *Glorificabitur.*] Apud Deum & homines, ſuæque obedientiæ percipiet fructum iucundiſſimum. Notat Rudolphus Baynus, comparari cuſtodiam legis ficui; partim ob ſuauitatem fructus, partim ob viciſſitudinem fructuum & varietatē, quia non ſimul matureſcunt fici, ſed his decerptis, aliç atque aliæ ſuccedunt; quia noua & noua gloria donatur etiam in hoc mundo, qui cuſtodit legem, & noua inſuper animi ſuauitate.

19. *Verbum.*) Dei legem.

20. *Perditionem.*) Æternam & temporalem.

21. *Conſummatio incorruptionis.*) id eſt, certiſſimam parit ſpem immortalitatis: vel cuſtodia legis reddit hominem perfectè purum, incorruptum, & immaculatum.

22. *Incorruptio.*) Immortalitas, vel puritas.

23. *Proximum Deo.*) Similem, & quod Deus habet natura, conſequitur homo per gratiam.

24. *Iugum.*) Vide ſupra §. 4.

25. *Diſcite à me.*] Imitamini meam humilitatem & manſuetudinem. Ita Chryſoſtomus.

26. *Derelicti.*) .i. ſuperſtites agnoſcent ex ſupplicio de impijs ſumpto.

27. *Reſpicere.*) Attendere ad ea, vt eorum intuitu homo ſemper reuocetur à malo & ad bonum impellatur.

28. *Longitudo dierum.*) Vita diuturna hîc, & æterna poſt hanc vitam.

29. *Ab eo.*] Supp. qui ſequitur Dominum.

30. *Iuſtitiam.*) legem Dei, quæ plena eſt iuſtitia & æquitate.

31. *Continebit.*) capiet, percipiet.

32. *Senſum eius.*) Prudentiam eius, quanta prudentia ſita ſit in iuſtitia, quantaque ſit æquitas pręceptorum eius.

33. *Conſummatio timoris.*) .i. perfectus Dei timor.

34. *Sapientia.*) eſt vera ſapientia & prudentia.

35. *Multiplicat oblationem.*) Perinde facit ſua illa obedientia, ac ſi multas Deo offerret oblationes.

36. *Propitiationem litare, &c.*) ſic eſt ordinãda ſententia. Recedere ab iniuſtitia (quod fit obſeruatione legis Dei) eſt litare, &c. id eſt, eſt veluti offerre ſacrificium propitiatorium pro peccatis, id eſt, qui ex animo recedit ab iniuſtitia, hoc ipſo Deum placat.

37. *Et deprecatio, &c.*) Repetendum eſt: *& recedere ab iniuſtitia, eſt veluti deprecatio, &c.* quia recedendo à peccatis, hoc ipſo veniam eorum petit, & impetrat.

§. 9. COHORTATIONES AD AVDIENdam legem Dei.

Prou.22. 17.18.19. *Inclina aurem tuam & audi verba ſapientum: appone autem cor ad doctrinam meam. Quæ [1] pulchra erit tibi cum [2] ſeruaueris eam, in ventre tuo, [3] & redundabit in labijs tuis.*

Pro.23.12. [4] *Ingrediatur ad doctrinam cor tuum, & aures tuæ ad verba ſcientiæ.*

1. *Pulchra.*] Suauis, grata.

2. *Seruaueris in ventre.*] Initio quidem parum grata erit, tamen cum cæperis eam recondere in intimo cordis, eamque ruminaueris erit tibi ſuauis.

3. *Et redundabit &c.*] .i. ſuauis erit & pulchra non ſolum cum eam ſeruaueris in ventre, aſſiduaque meditatione reuolueris, ſed etiam cum eandem in alios effuderis, & tradideris.

4. *Ingrediatur &c.*] .i. cor tuum ſuſcipiat doctrinam, quære ac ſectare ex animo verba ſcientiæ.

§. 10. COHORTATIO AD MEDITANdum legem Dei.

Eccli.6.37 [1] *Cogitatum tuum habe in præceptis Dei, & [2] in mandatis illius maxime aſsiduus eſto: & ipſe dabit tibi [3] cor, & concupiſcentia ſapientię [4] dabitur tibi.*

Deut.6.7. *Erunt verba hæc quæ ego præcipio tibi hodie in corde tuo.* Vide §. ſuperiore n.2. & §. 12. v. 3.

1. *Cogitatum habe.*] Quia non ſufficit audire frequenter mandata Dei, ideo commendat vt ea expendantur & ruminentur frequenter.

2. *In mandatis.*] Recolendis & meditandis die ac nocte v. *Pſ.* 1.

3. *Cor.*] .i. ſapientiam.

4. *Dabitur.*] Scilic. plenior & feruentior: qua iam omni tædio ac moleſtia quæ initio ſentiebatur, ſuperatis, ac concupiſcentia huius mundi extincta, ardentius ſapientiam deſideres.

§. 11. COHORTATIONES AD CONTINVAM eius memoriam.

Deut.6.8. 9. [1] *Ligabis ea quaſi ſignum in manu tua, eruntque, & mouebuntur inter oculos tuos, ſcribes ea in limine, & oſtijs domus tuæ.*

Deut.11. 18.20. [2] *Ponite hæc verba mea in cordibus, & in animis veſtris, & ſuſpendite ea pro ſigno in manibus & inter oculos veſtros collocate. Scribes ea ſuper poſtes, & ianuas domus tuæ.*

1. *Ligabis.*] Non præcipit hæc ad litteram, loquitur autem metaphoricè, vultque eos ita continuam præceptorum ſuorum habere recordationem, ac ſi dextralibus, frontalibus & liminibus inſcripta perpetuò ijs ob oculos verſarentur. Ita Abulenſis.

2. *Ponite.*] Vide verſu præcedenti.

§. 12. COHORTATIONES AD EIVS obſeruationem, additis etiam varijs promiſſis.

Fili mi ne obliuiſcaris legis meæ, & præcepta mea Prou.3.1.
cor tuum cuſtodiat. Longitudinem enim dierum, 2.3.4.21.
& annos vitæ, & pacem apponent tibi. [1] Miſe 22.23.24.
ricordia & veritas te non deſerant, [2] circumda 25.26.
eas gutturi tuo, & deſcribe in tabulis cordis tui: & inuenies [3] gratiam & diſciplinam bonam coram Deo, & hominibus. Fili mi ne effluant hæc [4] ab oculis tuis, cuſtodi legem, & [5] conſilium & erit [6] vita animæ tuæ, & [7] gratia faucibus tuis. Tunc ambulabis [8] fiducialiter [9] in via tua, & [10] pes tuus non impinget. Si dormieris non timebis: quieſces, & ſuauis erit ſomnus tuus: ne paueas repentino timore, & irruentes tibi potentias impiorum: Dominus enim erit in latere tuo, & cuſtodiet pedem tuum [11] ne capiaris.

Audite filij diſciplinam patris, & attendite vt Pro.4.1.2.
ſciatis prudentiam. Donum bonum tribuam vo- 4.5.6.
bis, legem meam ne derelinquatis. Nam & ego filius fui patris mei, tenellus & vnigenitus coram matre mea & docebat, atque dicebat: ſuſcipiat cor tuum verba mea, cuſtodi præcepta mea, & viues. Poſside ſapiẽtiam, poſside prudentiam, ne obliuiſcaris, neque declines à verbis oris mei. Ne dimittas eam, & cuſtodiet te: Dilige eam & conſeruabit te.

Fili mi auſculta ſermones meos, & ad eloquia mea Pro.4.20.
inclina aurem tuam. Ne recedant ab [12] oculis 21.22.
tuis, cuſtodi ea in medio cordis tui, [13] vita enim ſunt inuenientibus ea, & [14] vniuerſæ carni ſanitas.

Sed præſtat videre totum hoc caput, quod vix aliud loquitur.

Conſerua fili præcepta patris tui, & ne dimittas le- Prou.6.20
gem matris tuæ. Liga ea in corde tuo iugiter, & 21.22.
[15] circumda gutturi tuo. Cum ambulaueris gradiantur tecum, cum dormieris cuſtodiant te & euigilans loquere cum eis.

Fili mi cuſtodi ſermones meos, & præcepta mea re- Prou.7.1.
conde tibi. Fili ſerua mandata mea, & viues: 2.3
& legem [16] quaſi pupillam oculi tui. [17] Liga eam in digitis tuis, ſcribe eam in tabulis cordis tui.

Nunc ergo filij [18] æmulatores eſtote legis, & date 1.Mach.2.
animas pro [19] teſtamento patrum veſtrorum. 50.51.
Et mementote operum patrum, quæ fecerunt in [20] generationibus ſuis, & accipietis gloriã magnam, & nomen æternum. Vos ergo filij confortamini & viriliter agite in lege, quia in ipſa glorioſi eritis.

[21] *Acquieſce ei, & [22] habeto pacem: & per hęc ha-* Iob.22.21
bebis, [21] fructus optimos. Suſcipe ex ore illius le- 22
gem, & pone ſermones eius in corde tuo.

Videndi item verſus ſequentes vſque ad finem capitis quibus commemorantur fructus obſeruationis legis Dei,

Iſa.55.2.3 [24] *Audite audientes me, & [25] comedite bonum, & delectabitur in [26] craßitudine anima veſtra. Inclinate aurem veſtram, & venite ad me, audite: & viuet anima veſtra, & feriam vobiſcum pactum ſempiternum, [27] miſericordias Dauid fideles.*

Vide eundem cap. 58. à verſu 6. vſque ad finem.

Vide item pulcherrimè Leuitici 26. à verſu 3. vſque ad 14. & Deuteronomij cap. 7. à verſu 12. ad finem, & capite 11. per totum & capite 28. eiuſdem à verſu 1. ad 15. & Exodi 15. 26. & 19. 5. & 20. 6. & 23. 22. 1. Reg. 12. 14. 2. Para. 7. 17.

Iſa.48.18 *Vtinam [28] attendiſſes mandata mea: facta fuiſſet ſicut flumen [29] pax tua, & [30] iuſtitia tua ſicut gurgites maris.*

Vide Hier. 7. 23. & alibi ſępiſſimè in lege, Pſalmis, & prophetis.

Matt. 19 17. *Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata.*

Matt.17.5 *Hic eſt filius meus dilectus in quo mihi bene complacui, [31] ipſum audite.*

Iacob.1.22 23 24. 25. *Eſtote factores verbi, & non auditores tantum, [32] fallentes voſmetipſos, Quia ſi quis eſt auditor verbi, & non factor, hic comparabitur viro [33] conſideranti vultum natiuitatis ſuæ in ſpeculo. [34] Conſiderauit enim ſe, & abijt, & ſtatim oblitus eſt qualis fuerit. Qui autem perſpexerit [35] in legem perfectam libertatis, & [36] permanſerit in ea, non auditor obliuioſus factus, ſed factor operis, hic beatus [37] in facto ſuo erit.*

1.Pet.1.22 *Animas veſtras [38] caſtificantes in obedientia [39] caritatis, [40] in fraternitatis amore [41] ſimplici ex corde inuicem diligite [42] attentius.*

1. *Miſericordia & veritas.*] In his duobus omnis virtus continetur: per miſericordiam impenduntur hominibus officia gratuita. Per veritatem .i. iuſtitiam & æquitatem, impenduntur Deo & hominibus officia debita.

2. *Circumda gutturi.*] .i. firmiter & vbique tibi adſint, locutio eſt metaphorica, vt ſupra §.11.num.1.

3. *Gratiam &c.*] .i. gratioſus eris & bonæ intelligentiæ.

4. *Ab oculis.*] Mentis .i. vertentur ſemper in cogitatione tua.

5. *Conſilium.*] Quod tibi lex ipſa ſuggerit.

6. *Vita animæ tuæ.*] Verè viuet & valebit anima tua, ſana erit & incolumis.

7. *Gratia.*] Verbi & doctrinæ, vt ſapientiam quam per legis obſeruantiam es conſecutus, alijs impertiaris.

8. *Fiducialiter.*] Sine timore.

9. *In via tua.*] Quocumque ieris.

10. *Pes non impinget.*] Nullum ſenties obſtaculum aut malum quod tibi noceat.

11. *Ne capiaris.*] Licet multi laquei & inſidiæ ponantur ad te capiendum: ijs tamen non inuolueris.

12. *Oculis.*] Cordis: neque enim ſat eſt ea audiuiſſe.

13. *Vita ſunt inuenientibus.*] .i. vitam afferunt his qui ea ſunt aſſecuti, non tantum auribus ſed etiam corde.

14. *Vniuerſæ carni ſanitas.*] Sanitatem etiam afferunt corpori. Totum igitur hominem ſanum faciunt & optimè ſe habentem.

15. *Circumda.*] Vide ſupra numero 2.

16. *Quaſi pupillam.*] id eſt, tanquam rem chariſſimam & maximè neceſſariam. Nullum tuemur ex omnibus membris maiore cura, quam etiam partem natura ſumma muniuit ſolicitudine palpebris, cilijs, ſupercilijs cui parti ſi quid periculi immineat, in illius defenſionem nullius membri recuſamus iacturam: Ita & pro ſeruanda lege diuina, nullum vel rerum temporalium vel corporis diſpendium detrectare debemus.

17. *Liga.*] Vide ſupra §.11.n.1.

18. *Aemulatores.*] .i. zeloſi & vehementer ſtudioſi.

19. *Teſtamento.*] Lege, ſeu pacto: eſt repetitio eiuſdem.

20. *Generationibus.*] Temporibus quibus vixerunt.

21. *Acquieſce ei.*] Submittendo te ſub eius lege & voluntate.

22. *Habeto pacem.*] Scilic. cum Deo, nimirum belligerat peccator contra Deum.

23. *Fructus.*] Commoda vitæ præſentis & futuræ.

24. *Audite audientes.*] .i. audite ſeriò atque attentè ita vt quod dicturus ſum etiam opere compleatis.

25. *Comedite bonum.*] .i. comedetis omne bonum.

26. *Craſsitudine.*] Delicijs illius boni.

27. *Miſericordias Dauid fideles.*] id eſt, tale inquam vobiſcum feriam fœdus quale cum Dauidis filio Chriſto pepigi in quo ſtabiles & fideles miſericordiæ promittuntur.

28. *Attendiſſes mandata mea.*] Obſequutus fuiſſes.

29. *Pax tua.*] Nomine pacis omnem proſperitatem & omnia bona intelligunt Hebræi. Senſus igitur eſt. In ſinum tuum inſtar fluuij influxiſſent quæ optari poſſent vniuerſa bona.

30. *Et iuſtitia &c.*] Et præmia quæ iuſtitiæ tuæ merita compenſarent, tam eſſent ampla & plena quam pleni ſunt, & ampli gurgites maris.

31. *Ipſum audite.*] Chriſto nouo legiſlatori obtemperate. Abrogatur hîc lex vetus.

32. *Fallen-*

32. *Fallentes vos metipſos.*] Decipiunt enim ſe qui de ſolo auditu verbi Dei ſibi placentes putant hoc ad ſalutem ſufficere.

33. *Conſiderauit vultum.*] Et nihil amplius agentes, nec maculas emundantes.

34. *Conſiderauit enim ſe &c.*] q. d. ſic & homini qui verbum audit, & ad componendos mores id non accommodat, nihil proficit verbum tantùm audiuiſſe.

35. *In legem perfectam libertatis.*] Eſt enim lex Euangelica quæ hominem perficit quod non potuit lex vetus. Item eſt lex libertatis filiorum ſcil. non ſeruorum, & quia liberat à ſeruitute peccati.

36. *Permanſerit in ea.*] ſcil. In eius obſeruatione vſque in finem.

37. *In facto.*] In opere, ob opera ſua, non autem ob ſolam fidem.

38. *Caſtificantes.*] Purificantes ab omni malitia & amaritudine.

39. *Caritatis.*] Ex caritate.

40. *Fraternitatis amore.*] Fraterna dilectione.

41. *Simplici.*] Non duplici non ſimulato.

42. *Attentius.*] Sedulò, diligenter, Græcè intentè ſeu continenter.

§. 23. COHORTATIONES AD DOCENdum alios legem Dei.

Deut. 6. 7. *Narrabis verba hæc filijs tuis.*

Vide eiuſdem capitis verſu 20. vſque ad finem.

Deut. 11. 19. *Docete filios veſtros vt illa meditentur, quando ſederis in domo tua & in via ambulaueris, & accubueris, atque ſurrexeris.*

CAPVT II.

De neglectu legis.

§. 1. BESTIA EST NON HOMO QVI Dei legem violat.

Eccli. 12. 13. 1 *Quis miſerebitur incantatori à ſerpente percuſſo, & omnibus qui appropiant beſtijs, & ſic qui comitatur cum*[2] *viro iniquo & obuolutus eſt in peccatis eius.*

Vide Verbo Peccatum cap. 3. & 4.

1. *Quis miſerebitur.*] Vide Verbo Conſortium.

2. *Viro iniquo.*] Clarè hic comparat cum ſerpenti & feris.

§. 2. IDEM STVLTVS EST ET excors.

Omnis qui audit verba mea hæc, & non facit ea, ſimilis erit viro ſtulto qui ædificauit domum Matt. 7. 26. 27
ſuam ſuper[1] *arenam. Et deſcendit*[2] *pluuia & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam & cecidit, & fuit ruina illius magna.*

1. *Arenam.*] Arenam vocat ſolam fidem ex auditu, opponitque arenam petræ i. fidei bonis operibus ſolidatæ.

2. *Pluuia, flumina, venti.*] His ſignificantur quæuis aduerſa, tentationes à mundo, carne, dæmone. Item condemnatio extremi iudicij quæ ſubinde vocatur tempeſtas vt Pſ. 49. v. 3. Vide Chryſoſt. hic.

§. 3. DIVINÆ LEGIS NEGLECTVS perdit familias.

Si non in timore Domini tenueris te[1] *inſtanter, cito ſubuertetur domus tua.* Eccli. 27. 4.

Vide ad idem Verbo Peccatum cap. 14.

1. *Inſtanter.*] Diligenter, ſtudiosè.

2. *Subuertetur domus.*] Familia ad inopiam & miſeriam redigetur, licet ſtudeas eam opibus augere, Deo conatus tuos non fortunante.

§. 4. CVR PECCATORI DISPLICET lex Dei.

Vide capite ſupra §. 2. ex Eccli. 21. 22.

§. 5. QVÆ SVPPLICIA DECRETA NON ſeruantibus diuinam legem.

Ea Vide Verbo Infernus. Iudicium. Peccatum: quibus adde quæ Leuitici cap. 26. à verſu 14. Deuteronom. 11. 28. & capite 27. à verſu 15. & cap. 28. à verſu 15. vſque ad finem fuſiſſimè & luctuoſiſſimè, & cap. 32. à verſu 23. & Pſalm. 88. 31. 32. 33. 1. Regum 12. 15. 4. Regum 13. 21. 2. Paralypomen. 7. 19.

1 *Terra infecta eſt ab habitatoribus ſuis: quia tranſ-* Iſa. 24. 5. 6.
greſſi ſunt leges,[2] *mutauerunt ius,*[3] *diſſipauerunt*[4] *fœdus ſempiternum. Propter hoc*[5] *maledictio*[6] *vorabit terram:*[7] *& peccabunt habitatores eius,*[8] *ideoque*[9] *inſanient cultores eius, &*[10] *relinquentur homines pauci.*

Videndi item verſus ſequentes, & Hier. c. 11. 3. & c. 13. 18. & c. 17. 27.

In flamma ignis dantis vindictam ijs qui non nouerunt Deum, & qui non obediunt Euangelio 2. Theſſ. 1. 8.
Domini noſtri Ieſu Chriſti.

1. *Terra infecta.*] Eam nempe inficit peccatum. & ab hominibus improbis terra ſordes contrahit, quas Deus vt detergat aut excoquat, purgatrices flammas in orbem inuexit, vt ſequitur infrà.

2. *Mutauerunt ius.*] Peruerterunt leges.

3. *Fœdus ſempiternum.*] Idem intelligit per leges, ius, & fœdus. Ita Adamus Saſbout. Dicitur autem lex ſempiterna, quia eius eſt naturæ vt ſi æternus eſſet orbis futurus, ea quoque futura eſſet æterna.

4. *Maledictio.*] Sicuti benedictio bonorum omnium complexione importat: ſic contrà maledictio quidquid aduerſum eſt & execrabile.

5. *Vorabit.*] Euertet funditus & abſorbebit.

6. *Et peccabunt.*] Et accipitur pro quia: & *peccabunt* ſumitur pro *peccauerunt.*

7. *Inſanient.*] Amentes, ignarique conſilij bacchabuntur huc atque illuc.

8. *Relinquentur pauci.*] Eximentur pauci in tanta multitudine ab hac trepidatione, atque amentia, ij ſcil. qui diuinam legem, ſanctè ſeruarunt. Intelligitur hic locus de extremo etiam iudicio, & de eo potiſſimùm.

LIBERALITAS.

V. Auaritia. Diuitiæ. Eleemoſyna.

§. 1. EIVS FRVCTVS.

Prou. 21. 14. *Munus abſconditum extinguit iras, & [1] donum in ſinu, indignationem maximam.*

Prou. 28. 16. *Qui odit auaritiam longi fient dies eius.*

Actor. 20. 35. *Beatius eſt magis dare quàm accipere.*

1. *Donum in ſinu.*] I. occultè datum: ſignificatur etiam hic fructus eleemoſynæ, quæ occultè facta & iuxta Chriſti præſcriptum vt neſciat ſiniſtra quid faciat dextera, diuinam extinguit iram.

§. 2. COHORTATIO AD DANDVM DEO hilariter, liberaliter & optima quæque.

Eccli. 35. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. *Non apparebis ante conſpectum Domini vacuus. [1] Hæc enim omnia [2] propter mandatū Dei fiunt. Oblatio iuſti [3] impinguat altare, & [4] odor ſuauitatis eſt in conſpectu Domini. Sacrificium iuſti acceptum eſt, & [5] memoriam eius non obliuiſcetur Deus. [6] Bono animo [7] redde gloriam Deo, & non minuas primitias manuum tuarum. In omni dato hilarem fac vultum tuum, & in exultatione [8] ſanctifica decimas tuas. Da altiſſimo [9] ſecundum datum eius, & [10] in bono oculo [11] adinuentionem facito manuum tuarum. Quoniam Dominus retribuens eſt, & [12] ſepties tantum reddet tibi. Noli offerre munera praua, non enim ſuſcipiet illa: & [13] noli inſpicere ſacrificium iniuſtum, quoniam Dominus iudex eſt, & [14] non eſt apud illum gloria perſonæ.*

1. *Hæc enim omnia.*] Quæ de oblationibus ſunt inſtituta.

2. *Propter mandatum fiunt.*] Fiunt, quia Deus ita præcepit. Licet per ſe parum proſint.

3. *Impinguat altare.*] .i. Tanquam pingue aliquod & optimum ornat altare. Item Deo gratum eſt ſicuti ei grata ſunt pinguia ſacrificia: & tanquam pingue quidpiam acceptatur ob offerentis iuſtitiam quæ oblationem ipſius pinguem & gratam facit.

4. *Odor ſuauitatis.*] Odor ſuauis .i. inſtar odoris ſuauis grata eſt Deo.

5. *Memoriam eius.*] Non iuſti, ſed ſacrificij: memoria autem .i. memoriale. Alludit ad Leuitici locum, vbi quod de ſacrificiis erat cremandum in altari, dicitur eſſe memoria vel memoriale ſacrificij.

6. *Bono animo.*] Lubenti, hilari.

7. *Redde gloriam.*] Honora per oblationem ſacrificiorum, primitiarum & decimarum.

8. *Sanctifica.*] Separa Deo offerendas.

9. *Secundum datum eius.*] Vt ſi multum dederit, viciſſim et illi multum reddas.

10. *In bono oculo.*] .i. Liberali.

11. *Ad inuentionem facito &c.*] .i. offeras ſecundum quod inuenerit manus tuæ, aut iuſtà quod manibus tuis acquiſiſti.

12. *Septies.*] .i. Multiplicatum valdè.

13. *Noli inſpicere &c.*] Vt ſcil. in eo fiduciam tuam colloces.

14. *Non eſt apud illum &c.*] .i. non valet apud Deum dignitas & excellentia quam quis habet inter homines.

LINGVA, LOCVTIO, LOQVI, ET SIMILIA.

V. Detractio. Calumnia. Correctio.

Huc reuocanda omnia quæ ad locutionem pertinent, agendumq́ primum de lingua in genere, tum de recto eius vſu quod ferè fiet iuxta ordinem circumſtantiarum vulgati verſiculi: Quis, quid, vbi, &c. Tertio de eius abuſu. Denique de non vſu ſeu ſilentio.

CAPVT I.

De lingua in genere, rectoq́; eius vſu.

§. 1. LINGVA EST PERICVLOSVM & noxium membrum.

Ecce [1] quantus ignis, quam magnam ſyluam incendit? & lingua [2] ignis eſt [3] vniuerſitas iniquitatis. [4] Lingua conſtituitur in membris noſtris, quæ maculat totum corpus, & [5] inflammat rotā [6] natiuitatis noſtræ, [7] inflammata à gehenna. Iac. 3. 5. 6.

1. *Quantus.*] Quantulus.
2. *Ignis eſt.*] Igni ſimilis.
3. *Vniuerſitas iniquitatis.*] Quia vniuerſum iniquitatis incendium excitare poteſt.
4. *Lingua conſtituitur &c.*] .i. lingua eſt vnū ex membris quod maculat totum corpus.
5. *Inflammat rotam.*] .i. curſum vitæ.
6. *Natiuitatis.*] Iam inde à natiuitate.
7. *Inflammata à gehenna.*] Ipſa prior inflammata à gehennæ inhabitore dęmone, aut à peſſima cōcupiſcentia ſeu cupiditatis igne.

§. 2. Difficile item continetur intra terminos rationis.

Iaco.3.7.8 *Omnis natura beſtiarum & volucrum, & ſerpentium, & cæterorum domantur, & domita ſunt à natura humana: Linguam autem* [1] *nullus hominum domare poteſt,* [2] *inquietum malum, plena* [3] *veneno mortifero.*

1. *Nullus.*] Perpauci.
2. *Inquietum.*] Petulans, quod coerceri nequit.
3. *Veneno mortifero.*] Detractionis, calumniæ, blaſphemiæ &c. animæ pluſquam mortifero.

§. 3. Ideo difficile eſt non labi linguâ.

Iacobi 3.2. *In multis offendimus omnes, ſi quis in verbo non offendit: hic perfectus eſt vir,* [1] *potens etiam freno circumducere totum corpus.*

Vide infra §.14. & V. Calumnia §.7.

Eccli.14.1. *Beatus vir qui non eſt lapſus verbo ex ore ſuo.*

Quod idem repetit c.25.1.

Eccle.19:17 *Quis eſt qui non deliquerit in lingua ſua?*

1. *Potens &c.*] .i. vtpote qui domita lingua poſſit etiam cætera corporis membra facilè continentiæ freno cohibere: qui enim potuit quod eſt omnium difficillimum, poterit etiam quæ ſunt faciliora.

§. 4. Ex lingva cognoſcitvr qualis quiſque ſit.

Eccli.27.8 [1] *Ante ſermonem non laudes virum, hæc enim eſt tentatio hominum.*

1. *Ante ſermonem.*] Vide Verbo Laus cap. 2. §.4.

§.5. Ex eadem cognoſcitvr cor cviuſq;.

Eccli.27.7 *Sicut* [1] *ruſticatio* [2] *de ligno oſtendit* [3] *fructum illius, ſic verbum* [4] *ex cogitatu cordis hominis.*

Matt.12.34.35. *Ex abundantia cordis os loquitur. Bonus homo de* [5] *bono theſauro profert bona, & malus homo de malo theſauro profert mala.*

1. *Ruſticatio.*] Ruſtica cultura.
2. *De ligno.*] Circa arborem impenſa.
3. *Fructum illius.*] Oſtendit qualis ſit fructus, & qualis ſit arbor, & qualis cultura, diligens an contrà.
4. *Ex cogitatu cordis.*] .i. procedens ex meditatione & cogitatione cordis hominis: oſtēdit ſcil. quale ſit cor, bonum an malum, benè an ſecus excultum.
5. *Bono theſauro.*] Cordis ſcil.

§. 6. Pendet a lingva salvs & perditio hominis.

De fructu oris viri replebitur [1] *venter eius: &* [2] *genimina labiorum ipſius ſaturabunt eum. Mors & vita in* [3] *manu linguæ* [4] *qui diligunt eam comedent fructus eius.* Prou.18.20.21.

1. *Venter.*] .i. mens ſeu totus homo.
2. *Genimina.*] Fructus, ſenſus eſt, vnicuique benè vel malè futurum, prout benè vel malè loquitur, iuxta illud: ex verbis tuis iuſtificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. Matt.12.
3. *Manu.*] Poteſtate.
4. *Qui diligunt eam.*] 70. habent qui dominantur ei.

§. 7. De circvmſtantia qvis: Cuius ſit loqui:

Loquere maior natu: decet enim te, [1] *primum verbum* [2] *diligenti ſcientiam.* Eccli.32.4

1. *Primum verbum.*] Scil. conuenit.
2. *Diligenti.*] Scientiam. Tibi qui multis iam annis oſtendiſti te eſſe amatorem ſapientiæ.

§. 8. De qvibvs loqvendvm.

[1] *In ſenſu ſit tibi cogitatus Dei, & omnis enarratio tua* [2] *in pręceptis altiſſimi.* Eccli.9.23

Tu autem loquere quæ decent ſanam doctrinam. [3] *Verbum ſanum, irreprehenſibile, vt is* [4] *qui ex aduerſo eſt* [5] *vereatur: nihil habens malum dicere de nobis.* ad Tit.2.1.8.

Sicut [6] *vitta coccinea labia tua, & eloquium tuum dulce.* Cant.4.3.

1. *In ſenſu.*] In intellectu.
2. *In præceptis.*] De præceptis: quatenus id loco & tempori opportunum fuerit. Saltem ita ſit in pręceptis altiſſimi vt ſit regulata iuxta Dei præcepta, vt nihil dicatur vnquam quod Deum offendat.
3. *Verbum ſanum.*] Supp. ſit .i. loquere ſalutaria & proficua.
4. *Qui ex aduerſo.*] Aduerſarius.
5. *Vereatur.*] Confundatur, erubeſcat.

6. *Vitta coccinea.*] Per coccum ſignificatur charitas ardens, quia quæ anima ſancta profert, dilectionem continent Dei & proximi, comparantur etiam labia ſponſæ, vittæ quæ capillos conſtringit ne effluant, quia anima ſancta nihil temerè effutit, neque velox eſt ad loquēdum, at omnia ex iudicio loquitur.

§. 9. DE QVIBVS NON LOQVENDVM cum certis perſonis.

Eccl. 37. 12. 13. 14. *Cum viro irreligioſo* [1] *tracta de ſanctitate, & cum iniuſto de iuſtitia & cum muliere* [2] *de ea quæ æmulatur: cum timido* [3] *de bello, cum negotiatore de* [4] *traiectione, cum emptore* [5] *de venditione, cum viro* [6] *liuido de gratijs agendis. Cum impio de pietate, cum inhoneſto de honeſtate, cum operario agrario,* [7] *de omni opere, cum operario* [8] *annuali* [9] *de conſummatione anni, cum ſeruo pigro* [10] *de multa operatione* [11] *non attendas his in omni conſilio.*

1. *Tracta.*] Eſt ironia q. d. malè conſules tibi ſi id facias.

2. *De ea.*] .i. pellice illius quę illam æmulatur, odioque & inuidia proſequitur, nihil enim boni dicet de ea.

3. *De bello.*] Quod timidus odit maximè.

4. *Traiectione.*] Permutatione mercium, aut de profectione vltra mare mercium cōparandarum cauſa, nam mercator de permutatione conſultus, conſulet in rem ſuam, & profectionē diſſuadebit: quò merces ſuas pluris vendere poſſit.

5. *De venditione.*] Quia emptor conſultus de vendenda aliqua re, conſulet in commodum ſuum.

6. *Liuido.*] Inuido, qui quia inuidet benefactori gratiarum actionem & acturo gratias gratitudinis oſtenſionem, qua ſit nouum beneficium promeriturus, non benè conſulet in hac materia.

7. *De omni opere.*] An bene peractū ſit opus quod prēſtare debet.

8. *Annuali.*] Qui conductus eſt ad annum.

9. *De conſummatione anni.*] An ſuum laborem per totum annum bene perfecerit.

10 *De multa operatione.*] Quia illam diſſuadebit.

11. *Non attendas &c.*] i. noli cum his loqui aut deliberare de huiuſmodi rebus. Generaliter docet neminem, qui priuati alicuius cōmodi ſtudijque rationem ſibi propoſitam habet, ea in re conſulendum. Animum enim omni paſſione vacuum adferre debet conſiliarius. Hi autem quos nominauit ſunt in alteram partem propenſiores.

§. 10. QVOMODO LOQVENDVM? prudenter.

Sermo veſter ſemper [1] *in gratia* [2] *ſale conditus ſit, vt* [3] *ſciatis quomodo oporteat vos vnicuique reſpondere.* Coloſſ. 4. 6.

Vide §. 8. num. 6.

Mens iuſti [4] *meditabitur obedientiam: os impiorum* [5] *redundat malis.* Pro. 15. 28.

. Vide de eadem prudentia §. 12. infra & §. 16. & 17. & V. Auditus §. 3. n. 16.

1. *In gratia.*] Vt gratiam, approbationem, ædificationem proximorum conciliet.

2. *Sale.*] Prudentia & moderatione, cuius ſal eſt ſymbolum.

3. *Sciatis.*] Vt appareat vos ſcire.

4. *Meditabitur obedientiam.*] Non ſtatim interrogatus reſpondebit quicquid in buccam venerit, ſed prudenter cogitabit apud ſe ne quid effutiat contra Dei præcepta.

5. *Redundat malis.*] Quia ſtatim prorumpit ad effundendum ea quibus cor eſt plenum.

§. 11. NON LOQVENDVM ASPERE.

Erunt labia tua ſicut [1] *botri vineæ &* [2] *odor oris tui ſicut odor malorum.* [3] *Guttur tuum ſicut vinum optimum dignum* [4] *dilecto meo ad potandum, labijſque & dentibus illius ad ruminandū.* Cant. 7. 8. 9.

Vide §. 8. teſtimonio 3. & cap. 2. §. 16. n. 27. Verbo Eleemoſyna cap. 3. §. 9. Verbo Benignitas & manſuetudo.

1. *Botri vineæ.*] Dicuntur labia ſicut botri vineæ: quia ex ore ſponſæ & labijs eius procedunt verba dulcia inſtar vuarum.

2. *Odor oris &c.*] Quia ſermo eius, non eſt aſper, non contentioſus, ſed leuis, blandus amabilis.

3. *Guttur &c.*] Vide numero 1.

4. *Dilecto meo.*] i. me qui ſum dilectus: vel dignum dilecto pro dilectis meis. i. membris meis, amicis meis.

§. 12. COMMENDATVR ISTA PRVDENTIA. *Vide infra ex Iacob. 1. 26.*

Ori tuo [1] *facito oſtia, & ſeras.* [2] *Aurum tuum & argentum tuum conſla, & verbis tuis facito ſtateram, &* [3] *frenos ori tuo rectos, at attende ne forte* [4] *labaris lingua, &* [5] *cadas in conſpectu inimicorum* [6] *inſidiantium tibi, & ſit caſus tuus inſanabilis* [7] *in mortem.* Eccli. 28. 28. 29. 30.

1. *Facito oſtia.*] Os tuum claude taciturnitate, vt nō profūdat quicquidlibet, ſed quod expedit: ſilentium ſit ei oſtium & ſera.

2. *Aurum &c.*] Quæcūq; habes pretioſa expende vt inde fabricetur ori ſtatera, qua verba omnia prudenter ponderentur.

3. *Frenos rectos.*] .i. Linguæ inſtam moderationem adhibe, nam ſunt qui refrenant linguam quando eſt loquendum, qui non faciunt frenos rectos.

4. *Labaris.*] In aliquod peccatum.

5. *Cadas.*] In aliquod dedecus & pœnam.

6. *Inſidiantium tibi.*] Vt te capiant in ſermone.

7. *In mortem.*] Quia lethalis & mortiferus: nam linguæ abuſus & corporalem ſæpe affert mortem, & ſemper æternam niſi homo pœniteat.

§. ADD. QVOMODO LOQVENDVM cum magnatibus.

Vide verbo Amicus, §. 11.

§. 13. DE NVLLO CONTEMPTIM loquendum.

Pro.11.12. 1 *Qui deſpicit amicum ſuum,* [2] *indigens corde eſt: vir autem prudens* [3] *tacebit.*

1. *Qui deſpicit.*] Qui in animo ſuo parui facit proximum, quia in eo videt aliquam imperfectionem, ideoq; contemptim de eo loquitur.

2. *Indigens corde.*] Inſipiens eſt.

3. *Tacebit.*] Licet ſciat imperfectiones proximi, non eas euulgabit, ſciens neminem omni carere vitio.

§. 14. QVANDO LOQVENDVM. Rarò admodum.

Pro.10.19 *In multiloquio* [1] *non deerit peccatum; qui autem moderatur labia ſua* [2] *prudentiſſimus eſt.*

Iacob.1.19 *Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum.*

Vide cap. 3. §. 6.

1. *Non deerit peccatum.*] Quia in multitudine verborum, difficilè vitatur mendacium, difficiliùs verba vana & otioſa. Multa item dicuntur imprudenter, vnde alij offenduntur aut turbantur: eſt igitur Mioſis vultq; ſignificare multa fore peccata.

2. *Prudentiſſimus eſt.*] Quia multa vitat peccata, multorumque offenſiones.

§. ADD. QVIA LOQVACES OMNIBVS ſunt inuiſi. *Vide infra §. 16.*

§. 15. IMPRVDENTIBVS RESPONDENDVM quandoque, quandoque non.

Pro.26.4.5 1 *Ne reſpondeas ſtulto iuxta ſtultitiam tuam ne efficiaris ei ſimilis: reſponde ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens eſſe videatur.*

1. *Ne reſpondeas.*] Vide V. Imprudẽtia §. 10.

§. 16. ALIQVANDO LOQVENDVM, aliquando non.

1 *Eſt tacens, qui* [2] *inuenitur ſapiens: & eſt* [3] *odibilis, qui* [4] *procax eſt ad loquendum. Eſt tacens* [5] *non habens ſenſum loquelæ: & eſt tacens* [6] *ſciens tempus apti ſermonis.* Eccli.20.5.6.

Tempus tacendi & tempus loquendi. Eccle.3.7.

1. *Eſt tacens &c.*] Hoc dicit contra vulgi opinionem: vulgus enim eos ſapientes indicare ſolet, qui multa facilè dicere audent, contrà verò exiſtimat inſipientes, eos qui ſunt taciturni.

2. *Inuenitur ſapiens.*] Ob ſuum ſilentium.

3. *Odibilis.*] Odioſus & inuiſus omnibus.

4. *Procax.*] Nimis audax, liber & temerarius ad loquendum.

5. *Non habens ſenſum.*] .i. Prudentiam & peritiam loquendi.

6. *Sciens tempus &c.*] Quia nouit quando ſit loquendum.

§. 17. SAPIENS OBSERVAT tempus loquendi.

Homo ſapiens tacebit [1] *vſque ad tempus:* [2] *laſciuus autem & imprudens non ſeruabunt* [3] *tempus.* Eccli.20.7

[4] *Ne retineas verbum in tempore ſalutis, non abſcondas ſapientiam tuam in decore tuo.* [5] *In lingua enim ſapientia dignoſcitur: & ſenſus, & ſcientia, & doctrina in verbo ſenſati,* [6] *& firmamentum in operibus iuſtitiæ.* Eccli.4.28 29

1. *Vſque ad tempus.*] Opportunum ſcil. quia non loquitur ad oſtentationem, ſed ad ædificationem.

2. *Laſciuus.*] Qui petulanti lingua eſt & laſciua.

3. *Tempus.*] Aptum, ſed mox proſiliet ad dicendum quidquid in buccam venit.

4. *Ne retineas.*] Vide V. Correptio.

5. *In lingua &c.*] Ex cuiuſque ſermone apparet quàm ſit quiſque prudens & ſapiens.

6. *Et firmamentum.*] Supple ex ſuperioribus dignoſcitur .i. firmamentum ſeu fortitudo animi dignoſcitur per præſtita opera iuſtitiæ. Vel his verbis explicatur de qua doctrina ſit ſermo, nempe ea qua homines firmantur in operibus bonis.

§. 18. DE EFFECTIS ET FRVCTIBVS RECTI vſus linguæ, ac primum de iis qui communes animo & corpori.

Qui cuſtodit os ſuum, & linguam ſuam, cuſtodit [1] *ab anguſtijs* [2] *animam ſuam.* Pro.21.23

1. *Ab anguſtijs.*] Id docet quotidiana experientia, quæ docet in quot mala incidant

qui ſunt liberi in loquendo, qui ſecreta aut res tacendas effutiunt, qui in alios ſunt iniurioſi & cõtumelioſi, qui in alterius damnum rei aliter narrant quam ſe habet, qui etiam ſua non norunt reticere.

2.*Animam.*] Vitam & ſeipſum. Item animam ſuam ab anguſtiis & afflictione peccati, & à pœnis quæ peccatum conſequuntur in altera vita.

§. 19. QVID EFFICIAT IN ANIMO.

Iaco.3.2.3 [1] *Si quis in verbo non offendit: hic perfectus eſt vir, potens etiam freno circumducere totum corpus.* [2] *Si autem equis frena in ora mittimus ad conſentiendum nobis, etiam omne corpus illorum circumferimus.*

Pro.15.23 *Lætatur homo* [3] *in ſententia oris ſui, & ſermo opportunus eſt* [4] *optimus.*

Pro.12.19. [5] *Labium veritatis* [6] *firmum erit in perpetuum: qui autem* [7] *teſtis eſt repentinus,* [8] *concinnat linguam mendacij.*

1.*Si quis.*] Vide ſuprà §. 3.

2.*Si autem &c.*] Supplenda eſt hæc aut ſimilis applicatio ſimilitudinis: ſic & homini qui velit, reliqua corporis membra ſubiugata habere rationi, cura eſſe debet vt os & linguam refrenet.

3.*In ſententia.*] In reſponſione quam profert de re aliqua interrogatus, quando videt ab aliis approbari, aut in conſilio quod dedit, quando videt eius bonum exitum.

4.*Optimus.*] Quia gaudium adfert dicenti, & vtilitatem audienti.

5.*Labium veritatis.*] .i. verax, ſimiliter lingua mendacij, .i. lingua mendax.

6. *Firmum erit.*] Conſtanter idem aſſeret, & non pro temporum & perſonarum varietate variabit.

7.*Teſtis repentinus.*] Qui repentè proſilit ad teſtificandum, quique de re aliqua temerè pronunciat & inconſideratè.

8.*Concinnat linguam mendacij.*] Aptat, diſponit & ornat ſermonem mendacem. Cogitur enim variis viis quod temerè effutiit, tueri, nunc hæc, nunc illa aſſerens, nec vlli rei firmiter adhærens.

§. 20. QVID EFFICIAT IN BONIS externis.

Eccli.20.29 *Sapiens* [1] *in verbis* [2] *producet ſeipſum, & homo* [3] *prudens placebit* [4] *magnatis.*

Vide etiam §. ſeq. textu 1.

1.*In verbis.*] Per verba ſua, & ſermones ſapientiæ.

2.*Producet.*] Prouehet.

3.*Prudens.*] In verbis & conſiliis.

4.*Magnatis.*] Qui quò ſapientum potiantur conſiliis eos aſſumunt & euehunt, vt patuit in Ioſeph & Daniele.

§.21. QVID EFFICIAT IN ALIOS.

Qui diligit [1] *cordis munditiam propter* [2] *gratiam labiorum ſuorum, habebit amicum Regem.* Pro.22.11.

[3] *Labia deoſculabitur qui recta verba reſpondet.* Pro.24.26

[4] *Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore ſuo.* Pro.25.11

Verba oris ſapientis [5] *gratia, & labia inſipientis* [6] *præcipitabunt eum.* Eccle.10.12.

[7] *Patientia* [8] *lenietur princeps, & lingua* [9] *mollis confringet duritiam.* Pro.25.15

Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos, & lingua [10] *eucharis in bono homine* [11] *abundat.* Eccli.6.5.

Verba ſapientum ſicut [12] *ſtimuli, & quaſi* [13] *claui in altum defixi, quæ per* [14] *magiſtrorum conſilium data ſunt à* [15] *paſtore vno.* Eccle.12.11.

Tibia & pſalterium ſuauem faciunt melodiam, & [16] *ſuper vtraque lingua ſuauis.* Eccli.40.21.

Lingua ſapientium [17] *ſanitas eſt.* Pro.12.18

Vide §.16.cap.2.n.27.

1.*Cordis munditiam.*] Sinceritatem ab omni ſimulatione alienam.

2. *Gratiam labiorum.*] Quia eius verba grata ſunt, vtpote quæ ſincero animo dicantur, cum fucatorum & adulatorum blandiloquentia etiam principibus ſit ingrata. Poſſunt etiam hæc accipi de Rege Regum, qui ſolus ſcrutatur munditiam cordis, quam qui amat, eius doctrina, ſermo, preces non poſſunt non ei placere.

3.*Labia.*] Vide V. Iudex cap.1.§.11.p.1.

4.*Mala aurea &c.*] .i. Sicut mala aurea affixa lectis argenteis aut ab eis dependentia exornant eos, & intuentes delectant; ita verbum opportuno tempore dictum. Verbum enim prudens ſi non dicatur tempore ſuo, eſt quidem quaſi pomum aureum ac in ſe multi pretij, ſed ſi iungatur tempori commodo, eſt veluti aureum pomum, inſertum lectis argenteis .i. valdè reficiens, recreanſque homines.

5.*Gratia.*] Quia grata ſunt auditoribus, & per ſermones ſuos ſe ſapiens reddit amabilem, quia aliis vtilia loquitur.

6. *Præcipitabunt.*] Perdent, præcipitabunt in multa damna, & tandem in æternam damnationem.

7.*Patientia.*] .i. Longanimitate propria, ſi non mox præceps ſit ad vltionem, ſed eam differat.

8.*Lenietur.*] Frequenter enim dum differtur, ſedatur furor.

9.*Mollis.*] Benigna, dulcis. Poteſt etiam accipi de patientia ſubditorum, ſi principis duros mores & ſeueritatem patienter ferant.

10. *Iucundus.*] Gratiosa.

11. *Abundat.*] Copioſum dat fructum, efficit inter cætera vt etiam alij nobis comiter & ſuauiter loquantur: quod indicant Græca.

12. *Stimuli.*] Qui excitant pigros, qui pœnitentiæ dolores & vulnera infligunt. Salonius. Albinus.

13. *Claui.*] i. Eſt vt claui, ſeu eſt firma ac ſolida: vel comparatur clauis, quia non ſufficit vt ſtimulet ad bonum, ſed debet etiam permanens eſſe, & efficere vt auditor in bono inchoato perſeueret, quemadmodum claui maximè qui in locis altis infiguntur, quales ſunt trabales, ſunt immobiles & diuturni.

14. *Magiſtrorum.*] Virorum doctorum, prophetarum, Apoſtolorum &c.

15. *Paſtore vno.*] Deo vel Chriſto, eiuſque vicario. Ita Turrianus.

16. *Super vtrumque.*] Quia lingua ſuauis iram ſedat, efficacius & diutius mentem afficit.

17. *Sanitas eſt.*] Non tantum ſalubris, ſed ipſa ſanitas, quia tantum ea loquitur quæ ſanitatem & vitam afferunt animæ.

§. 12. A DEO PETENDVS RECTVS linguæ vſus.

Prou. 16. 1. [1] *Hominis eſt animam præparare, & Domini gubernare linguam.*

1. *Hominis eſt &c.*] i. poteſt homo ſci. cum Dei gratia, frequenter apud ſe cogitare quid dicturus ſit & quomodo. At ſine nouo Dei auxilio, quod diſpoſuit non bene eloquetur, quoniam eius eſt iuuare memoriam, & dicentis linguam moderari vt benè dicantur concepta & vtiliter. Ianſen.

§. 13. PRVDENTIÆ EST ARGVMENTVM linguæ moderatio.

Prou. 17. 27. *Qui [1] moderatur ſermones ſuos, doctus & prudens eſt: [2] & pretioſi ſpiritus vir eruditus.*

Vide ſupra §. 14.

1. *Moderatur.*] Ita vt nec plus nec minus quam deceat loquatur, nec quouis loco aut tempore quod ſcit effutiat.

2. *Et pretioſi ſpiritus &c.*] i. Qui eſt pretioſi ſpiritus, eſt eruditus ſeu prudens. Dicitur autem pretioſi ſpiritus, qui nouit ſpiritum ſuum tenere ita vt non temere quod habet in animo profundat; quem dicimus carum eſſe in verbis ſeu parcum noſtro idiomate: & ſcriptura quod parcum eſt & rarum, vocat pretioſum. Sic 1 Reg. 3. ſermo Domini erat pretioſus .i. parcus & rarus.

CAPVT II.

De ijs qui lingua abutuntur: & quid interſit inter prudentis ſermonem & imprudentis.

§. 1. QVINAM SINT QVI LINGVA abutantur.

Homo [1] acharis quaſi [2] fabula vana, in ore [3] indiſciplinatorum [4] aſſidua erit. Eccli. 20. 21.

[5] *Os impiorum redundat malis.* Prou. 15. 28.

Vide etiam ſequentes §§. maximè 16.

1. *Acharis.*] Minimè gratioſus, qui non habet gratiam bene & vtiliter loquendi.

2. *Fabula vana.*] i. Eſt quaſi vana, inepta & inutilis fabulatio, quia ipſe inſtar talis fabulationis eſt omnibus moleſtus, & ab omnibus reijcitur.

3. *Indiſciplinatorum.*] Qui non ſunt benè inſtituti vt ſciant quid & quando & quomodo ſit dicendum.

4. *Aſſidua erit.*] Supp. fabula: Quia aliud loqui non didicerunt, aliud etiam non loquentur.

5. *Os impiorum.*] Vide ſupra cap. 1. §. 10.

§. 2. DE IIS QVI ALIOS DOCENT, NEC opere præſtant quod docent. Vide verbo Concionator, cap. 8.

§. 3. QVÆ EFFECTA ABVSVS LINGVÆ, AC primùm in animo ſimul & corpore.

[1] *Sicut vrbs patens, & abſque murorum ambitu, ita vir qui non poteſt in loquendo cohibere [2] ſpiritum ſuum.* Prou. 25. 28.

[3] *Labia inſipientis præcipitabunt eum. [4] Initium verborum eius ſtultitia, & nouiſſimum oris illius, error peſſimus.* Eccle. 10. 12. 13.

Qui loquitur iniqua non poteſt latere, [5] nec præteriet illum [6] corripiens iudicium. Sap. 1. 8.

1. *Sicut vrbs patens.*] Vide V. Impatientia §. 1.

2. *Spiritum ſuum.*] Loquendi libidinem & intemperantiam, à qua difficillimum omnino eſt abſtinere.

3. *Labia.*] Vide cap. 1. §. 21. numero 6.

4. *Initium &c.*] i. vbique ſtultitiam ſuam prodit, aggreditur ſtolidè loqui & pertinaciter proſequitur ad finem vſque.

5. *Nec præteriet &c.*] Non abibit impunitus.

6. *Corripiens iudicium.*] In quo redarguuntur & punientur peccatores.

§. 4. Se-

§. 4. Secundo, in animo.

Pro.12.18 *Est qui [1] promittit, & [2] quasi gladio pungitur conſcientiæ: [3] lingua autem ſapientum ſanitas eſt.* Vide cap.1.§.1.

1 *Promittit.*] Temerè, & poſtquam promiſit.

2. *Quaſi gladio &c.*] .i. pœnitentia ductus, conſcientia promiſſionis pungitur dolore quaſi gladio.

3. *Lingua.*] Vide cap. 1.§.21.n.27.

§. 5. Tertio, in corpore.

Eccli.28.22. *Multi ceciderunt [1] in ore gladij, ſed non ſic quaſi qui interierunt per linguam ſuam.*

1. *In ore gladij.*] Occiſi ſunt per aciem gladij, quaſi ore deuorantis, at plures per intemperantiam linguæ.

§. 6. Quarto, quid efficiat in alios.

Prou.16.27.28.29. *Vir impius [1] fodit malum: [2] & in labiis eius ignis ardeſcit: homo peruerſus ſuſcitat lites, & verboſus [3] ſeparat principes: vir iniquus [4] lactat amicum ſuum, & ducit eum per viam non bonam.*

Prou.29.5. *[5] Homo qui blandis, fictiſque ſermonibus loquitur amico ſuo rete expandit greſſibus eius.*

Eccli.22.6 *[7] Muſica in luctu [6] importuna narratio.*

Eccli.27.14. *Narratio peccantium [8] odioſa, & [9] riſus illorum in deliciis peccati.*

Eccli.28.16.17.18.19.20.21.23.24.25. *[10] Lingua tertia multos commouit, & diſperſit illos de gente in gentem. Ciuitates muratas diuitum deſtruxit, & domos magnatorum effodit. Virtutes populorum concidit, & gentes fortes diſſoluit. Lingua tertia mulieres viratas eiecit, & priuauit illas laboribus ſuis. Qui reſpicit illam non habebit requiem, nec habebit amicum, in quo requieſcat. Flagelli plaga liuorem facit, plaga autem linguæ comminuet oſſa. Beatus qui tectus eſt à lingua nequam, qui in iracundiam illius non tranſiuit, qui non attraxit iugum illius, & in vinculis illius non eſt ligatus. Iugum enim illius iugum ferreum eſt, & vinculum illius vinculum æreum eſt. Mors illius mors nequiſſima & vtilis potius infernus quam illa.*

1. *Fodit malum.*] .i. De malo perpetrando aſſiduè cogitat. Vel continuò laborat inſtar fodientium vt perpetret malum.

2. *Et in labiis &c.*] Quia labiis ſuis profert verba quibus quaſi ignis ardens alios torquet & perdit, nocendo illis vbi poteſt: excitando diſcordias.

3. *Separat principes.*] Suis ſuſurrationibus amicitiam dummodo in magnum prouin-ciarum ſubditorum diſpendium.

4. *Lactat.*] Suadendo decipit proximum ſpecioſis promiſſis, dum aut in proprium commodum ſuadet quod ipſi erit nociuum, aut dum ad ſuas iniquitates eum pertrahit.

5. *Homo.*] Vide V. Adulator.

6. *Importuna.*] Quæ non in loco & tempore congruo licet ſit de re bona.

7. *Muſica in luctu.*] Supple eſt .i. ſicut hæc non eſt eo tempore grata, imo diſplicet & magis dolorem exaſperat ita importuna narratio.

8. *Odioſa.*] Iuſtis: qui narrant mala quæ fecerunt & quibus delectantur.

9. *Riſus illorum &c.*] Quia rident & gaudent in voluptatibus quas peccatum exhibet, et quas tanquam mendaces abominantur iuſti.

10. *Lingua tertia.*] Vide verbo Calumnia.

§. 7. Quod huiuſmodi lingua nequam & maledica non lædet iuſtos, at peccatores.

[1] Perſeuerantia illius non permanebit, ſed obtinebit vias iniuſtorum: & in flamma ſua non comburet iuſtos. Qui relinquunt Deum, incident in illam, & exardebit in illis & non extinguetur, & immittetur in illos, quaſi leo vel pardus lædet illos. Eccli.28.26.27.

1. *Perſeuerantia.*] Vide verbo Calumnia.

§. Add. Quomodo Deus iuſtos ab huiuſmodi lingua praua tueatur.

Vide V. Conſolatio §.6.

Sequitur de loquacitate & multiloquio quod vitium quia multos tenet, viſum eſt ſeorſim nonnulla collocare quæ ad illud ſpectant.

§. 8. Quorum ſit hoc vitium.

[1] Totum ſpiritum ſuum profert ſtultus: ſapiens differt & reſeruat in poſterum. Prou.29.11.

Stultus verba multiplicat. Eccle.10.14.

In eandem ſententiam videnda nonnulla tum ex dictis, tum ex dicendis.

1. *Totum ſpiritum &c.*] .i. Quicquid in animo habet effundit per nimiam loquendi libidinem, etiam ſecreta ſua.

§. 9. Quinam ſint garrulitatis effectus.

Qui multis verbis vtitur, lædit animam ſuam. Eccli.20.8

In multis ſermonibus inuenietur ſtultitia. Eccle.5.2

Vidiſti hominem [1] velocem ad loquendum? ſtultitia magis ſperanda eſt quam illius correptio. Pro.29.20

Eccle.5.6. [3] *Vbi multa ſunt ſomnia, plurimæ ſunt vanitates, & ſermones innumeri.*

Eccli.9.25 [4] *Terribilis eſt in ciuitate ſua [5] homo linguoſus, & temerarius in verbo ſuo, odibilis erit.*

Eccli.20.5 [6] *Eſt odibilis qui procax eſt ad loquendum.*

Eccli.20.22 *Ex ore [7] fatui reprobabitur [8] parabola: non enim dicit illam in tempore ſuo.*

Pro.10.19 [9] *In multiloquio non deerit peccatum.*

Pro.26.28 [10] *Os lubricum operatur [11] ruinas.*

1. *Velocem ad loquendum.*] .i. Garrulum qui effutit quidquid ei in buccam venit.

2. *Speranda.*] .i. expectanda: expectandum potius eſt vt ſemper magis ac magis ſtultitiam ſuam prodat quam vt corrigatur, loquaces enim corrigere eſt perdifficile, neque enim bene monentes audiunt, eoſque interrumpunt, & ſemper volunt loqui.

3. *Vbi multa ſunt ſomnia &c.*] .i. ſomnia ſequi ſolent vanitatem & loquacitatem: homines enim modeſti & taciturni non multùm ſomniant.

4. *Terribilis.*] Timetur ab omnibus.

5. *Homo linguoſus.*] Qui multa imprudenter blaterat: omnes enim ab effrenata eius lingua ſibi metuunt, & frequenter per talem, in ciuitatibus diſcordiæ & ſeditiones excitantur.

6. *Eſt odibilis.*] Vide cap.1.§.16.num.3.

7. *Fatui imprudentis.*] Loquacis & garruli qui verè fatuus eſt.

8. *Parabola.*] Non tantum reijcietur ſermo ſtultus, ſed etiam grauis & docta ſententia.

9. *In multiloquio.*] Vide cap.1.§.14.

10. *Os lubricum.*] Facile ad multa effutiendum.

11. *Ruinas.*] Caſus tum aliorum, tum ſuiipſius.

§. ADD. PRÆCEPTA GARRVLITATEM PROhibentia, & quod ea ſit reprimenda.

Vide infra §.*13.&* 14.

§. 10. VETATVR LINGVÆ ABVSVS IN VERbis turpibus, ſcurrilibus &c.

Eph.5.3.4 *Fornicatio & omnis immunditia, aut auaritia non nominetur in vobis, ſicut decet [1] ſanctos, aut [2] turpitudo, aut ſtultiloquium, aut [3] ſcurrilitas, quæ [4] ad rem non pertinet, ſed magis gratiarum actio.*

Vide Coloſſ.3.8. & verbo Luxuria §. vltimo.

1. *Sanctos.*] Chriſtianos, quorum profeſſio & inſtitutum vitæ ſanctum eſt.

2. *Turpitudo.*] Turpis quæuis operatio.

3. *Scurrilitas.*] .i. Ioci intempeſtiui & indecentes, quia ſci. aut mordaces ſunt, aut maledici, aut cum indecoro cachinno.

4. *Ad rem non pertinet.*] Nullius eſt vtilitatis.

§. 11. VETATVR OMNIS SERMO MALVS.

Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat, ſed ſi quis bonus [1] ad ædificationem fidei, vt [2] det gratiam audientibus. Eph.4.29.

[3] *Qui vult vitam diligere, & [4] dies videre bonos, coerceat linguam ſuam à malo, & labia eius ne loquantur dolum.* 1.Pet 3.10

1. *Ad ædificationem fidei.*] .i. Fidelium .i. ad promouendum eos in bono.

2. *Det gratiam.*] Afferat commodum & vtilitatem, phraſi Hebraica gratiam ponit pro commodo.

3. *Qui vult &c.*] .i. qui quærit vitam ſpiritus.

4. *Dies videre bonos.*] Fœlicem æternitatis requiem accipere, vel etiam fœlicitatem temporalem.

§. 12. VETATVR RVSTICITAS ET IRREVErentia in verbis.

[1] *Indiſciplinatæ loquelæ non aſſueſcat os tuum: eſt enim in illa [2] verbum peccati.* Eccli.23.17

1. *Indiſciplinata.*] Ruſticæ & irreuerenti locutioni, qualis eſt eorum qui non fuerunt benè inſtituti.

2. *Verbum peccati.*] .i. peccatum, ſeu ſermo vitioſus: eſt enim peccatum, non deferre etiam verbis honorem proximo, ſed durè & ruſticè & contumelioſè loquendo, alios ad indignationem prouocare.

§. 13. VETATVR GARRVLITAS ET IMPRVdentia verborum.

Si quis putat ſe [1] religioſum eſſe non refrenans linguam ſuam, ſed [2] ſeducens cor ſuum huius [3] vana eſt religio. Iaco.1.26.

Ne temere quid loquaris, neque cor tuum ſit velox ad proferendum ſermonem coram Deo. [4] Deus enim in cælo, & tu ſuper terram, idcirco ſint pauci ſermones tui. [5] Multas curas ſequuntur ſomnia, & in multis ſermonibus inuenietur ſtultitia. Eccl.5.1.2

Noli verboſus eſſe in multitudine [6] presbyterorum, & [7] non iteres verbum in oratione tua. Eccli.7.15

[8] *Noli citatus eſſe in lingua tua, & inutilis, & remiſſus in operibus tuis.* Eccli.4.34

1. *Religioſum.*] Pium Dei cultorem.

2. *Seducens cor.*] A recta via per loquacitatem.

3. *Vana.*] Non vera, neque fructuoſa, quæ id quod primum eſſe debet, negligit.

4. *Deus in cælo &c.*] q.d. reuereri debes tantam maieſtatem quæ cælos inhabitat, cum

præſertim

præſertim tu ob vilitatem tuam in terra habites.

5. *Multas curas &c.*] Somnia, eorum ſunt qui variis fatigantur curis.

6. *Presbyterorum.*] Seniorum, vel annis, vel prudentia & moribus.

7. *Non iteres &c.*] q. d. eſto attentus ita vt non ſit opus repetere: poteſt tamen idem repeti ex feruore ſpiritus, vel ad eum excitandum, ſed nè id fiat temerè, irreuerenter & infideliter vt Ethnici, qui putant ſe in multiloquio exaudiri. Matth. 6.

8. *Noli citatus &c.*] Hoc applicari poteſt iis qui multa garriunt & expeditè, at reipſa nihil præſtant.

§. 14. Reprimere oportet loquaces.

Eccli. 19. 5. *Qui odit correptionem [1] minuetur vita, & [2] qui odit loquacitatem [3] extinguit malitiam.*

1. *Minuetur vita.*] Dei iuſta vltione ante tempus morietur, & priuabitur vera vita.

2. *Qui odit loquacitatem.*] Tum in ſe, tum in aliis eam cohibendo & reprimendo.

3. *Extinguit malitiam.*] Multa vitia: ex loquacitate enim naſcuntur odia, rixæ, mendacia, contentiones, detractiones &c.

§. 15. Quam dedeceat ab eadem lingua bonos & malos exire ſermones.

Iacob 3. 9. 10. 11. 12. *[1] In ipſa benedicimus Deum & patrem, & in ipſa maledicimus homines qui ad ſimilitudinem Dei facti ſunt. Ex ipſo ore procedit benedictio, & maledictio: non oportet fratres mei hæc ita fieri. Numquid fons ex eodem foramine [2] emanat dulcem & amaram aquam? Numquid poteſt, fratres mei, [3] ficus vuas facere, aut vitis ficus? ſic neque [4] ſalſa dulcem poteſt facere aquam.*

1. *In ipſa.*] i. per ipſam ſci. linguam.

2. *Emanat.*] Emittit.

3. *Ficus vuas &c.*] q.d. Non niſi vnius ſpeciei fructus ſingulæ proferunt arbores.

4. *Salſa.*] Sci. aqua, ſeu fons aliquis ſalſus. Sic per os non debet niſi bonus fructus & bona aqua exire.

§. 16. Variæ antitheses inter ſtulti ſeu imprudentis & ſapientis ſermones.

Eccli. 5. 15 *[1] Honor & gloria in ſermone ſenſati, lingua vero imprudentis [2] ſubuerſio illius.*

Eccli. 20. 7 13. *Homo ſapiens tacebit [3] vſque ad tempus, [4] laſciuus autem & imprudens non ſeruabunt tempus. Sapiens [5] in verbis ſeipſum amabilem facit: [6] gratiæ autem fatuorum [7] effundentur.*

Eccli. 21. 19. 20. 21. 28. 29. *[8] Narratio fatui [9] quaſi ſarcina in via: nam in labijs ſenſati inuenietur [10] gratia: [11] os prudentis quæritur [12] in Eccleſia, & verba illius [13] cogitabunt in cordibus ſuis. Tamquam [14] domus exterminata, [15] ſic fatuo ſapiẽtia & [16] ſcientia inſenſati [17] inenarrabilia verba. Labia imprudentium [18] ſtulta narrabunt: verba autem prudentium [19] ſtatera ponderabuntur. [20] In ore fatuorum cor illorum, & [21] in corde ſapientium os illorum.*

[22] De fructu oris ſui homo ſatiabitur bonis: anima autẽ præuaricatorum [23] iniqua. [24] Qui cuſtodit os ſuum cuſtodit animam ſuam: qui autem inconſideratus eſt ad loquendum ſentiet mala. Prou. 13. 2. 3.

[25] In ore ſtulti virga ſuperbiæ: labia autem ſapientium [26] cuſtodiunt eos. Prou. 14. 3

Reſponſio mollis [27] frangit iram, ſermo [28] durus [29] ſuſcitat furorem. Lingua ſapientium [30] ornat ſcientiam: os fatuorum [31] ebullit ſtultitiam. Prou. 15. 1. 2.

[32] Lingua placabilis [33] lignum vitæ: quæ autem [34] immoderata eſt, [35] conteret ſpiritum. Labia ſapientium [36] diſſeminabunt ſcientiam, cor ſtultorum [37] diſſimile erit. Prou. 15. 4. 7.

[38] Sapiens corde præcepta ſuſcipit: ſtultus cæditur labijs. [39] Qui annuit oculo dabit dolorem: & ſtultus [40] labijs verberabitur. [41] vena vitæ, os iuſti: os impiorum operit iniquitatem. In labijs ſapientis inuenitur [42] ſapientia: & [43] virga in dorſo eius qui indiget corde. Sapientes [44] abſcondunt ſcientiam: [45] os autem ſtulti [46] confuſioni proximum eſt. Prou. 10. 8. 10. 11. 13. 14.

Os iuſti [47] parturiet [48] ſapientiam: [49] lingua prauorum [50] peribit. Labia iuſti [51] conſiderant [52] placita: & os impiorum peruerſa. Prou. 10. 31. 32.

1. *Honor &c.*] Quia ſibi vir prudens loquendo honorem acquirit & gloriam.

2. *Subuerſio.*] Subuerſionis eius cauſa.

3. *Vſque ad tempus.*] Donec obſeruet opportunum aduenisse loquendi tempus.

4. *Laſciuus.*] Qui linguæ eſt petulantioris & effrenis.

5. *In verbis.*] Per verba ſua prudenter & oportunè prolata.

6. *Gratiæ.*] Lepores & facetiæ.

7. *Effundentur.*] Inſtar aquæ quæ ſine fructu effunditur, ab omnibus reijcientur. Per gratias etiam impiorum poſſumus accipere eorum beneficia, vt ſignificetur ſapientes etiam verbis dumtaxat, hominum ſibi beneuolentiam comparare; fatuos verò ne quidem benefactis id præſtare, vt quæ non benè nec bono animo diſtribuunt, vt dicitur verſu ſequenti.

8. *Narratio.*] Sermo.

9. *Quaſi ſarcina.*] .i. Moleſtus eſt auditori & grauis, ſicut ſarcina grauat itinerantes: quia non nouit grata aut non grato modo eloqui.

10. *Gratia.*] Gratioſitas, gratus eſt eius ſermo, quia bona benè & aptè profert.

11. *Os prudentis quæritur.*] Non tantum libenter auditur, ſed quæritur etiam ab omnibus ad audienda ſana eius cõſilia & doctrinã.

12. *In*

12. *In Eccleſia.*] Congregatione ciuili ſeu eccleſiaſtica.

13. *Cogitabunt.*] Non audient perfunctoriè & negligenter.

14. *Domus exterminata.*] Deſtructa, collapſa.

15. *Sic fatuo ſapientia.*] Licet fatuus ſapientiam aliquam proferre conetur, ea eſt ſicut domus deſtructa, quia eius oratio eſt incompoſita, indigeſta, ſine ordine, ornatu & gratia.

16. *Scientia inſenſati.*] .i. Quod indoctus & imprudens prudẽter & doctè dicere videtur.

17. *Inenarrabilia verba.*] .i. Adeò eſt indigeſtum, & obſcurum vt ab audientibus referri non poſſit.

18. *Stulta.*] Vana, quæ nullum pondus habent, & meritò à cordatis negliguntur.

19. *Statera ponderabuntur.*] Ab auditoribus bonis velut magnum pondus, grauitatem, & authoritatem habentia benè expendentur & magnifient: quia ſcil. anteà ab ipſo loquente fuerunt ponderata veluti in ſtatera vt alibi dicitur.

20. *In ore cor.*] Quia quicquid habent imprudentes in corde, mox ore effundunt.

21. *In corde os.*] Quia apud ſe bene expendunt ſapientes quid dicendum, quid tacendum.

22. *De fructu.*] Vide ſimile cap. 1. §. 6. n. 1.

23. *Iniqua.*] Supple & cum ſit talis, & proinde fructum bonum non proferat, non ſatiabitur bonis, ſed malis & iniquitatis, noxijque ſermonis ſui pœnas dabit.

24. *Qui cuſtodit.*] Vide ſimile cap. 1. §. 18.

25. *In ore ſtulti &c.*] Quia imprudentes ſuperbo ſermone ſuo efficiunt vt vapulent, & quia in verbis ſtulti eſt, propter quod pœnas frequenter dat ſuæ ſuperbiæ.

26. *Cuſtodiunt.*] Ab omni malo.

27. *Frangit iram.*] Iam accenſam & commotam.

28. *Durus.*] Aſper, acerbus.

29. *Suſcitat furorem.*] Iacentem & ſopitam iram ſic excitat vt fiat furor.

30. *Ornat ſcientiam.*] Quia eam debito tempore, loco & modo proloquitur, quo facto eam ornat & decorat.

31. *Ebullit.*] E plenitudine cordis ſtulti, nihil aliud aſſiduè profundit & eructat quam ſtultitiam. In ebullitione notatur eorum loquacitas, quam indocti & fatui ferè affectãt, omnibus quod in animo habent ingerere ſtudentes, nec ſe continere valentes, ſed ſemper inſtar ſcaturiginis profluẽtes, quæ quantumuis terra ingeſta vix deſinit fluere.

32. *Lingua placabilis.*] .i. placida, lenis, pacifica.

33. *Lignum vitæ.*] Quaſi arbor vitæ paradiſi animos recreat vegetatque & à mortiferis iræ, doloris, aliorumque malorum paſſionibus liberans & diſſidia tollens.

34. *Immoderata.*] Feruentior quàm decet, modum non ſeruans in increpando, atque in vehementia multitudine verborum & clamoribus excedens.

35. *Conteret ſpiritum.*] Auditorum, quia eos conturbat, dolorem, aut triſtitiam, aut iram immittens: puſillanimem animum reddens & exacerbatum.

36. *Diſſeminabunt ſcientiam.*] Non eam ſibi ſeruabunt, facient vt ad quam plurimos perueniat.

37. *Diſſimile erit.*] Imo loco ſcientiæ diſſeminabunt ſtultitiam vt dictum ſupra nu. 31.

38. *Sapiens corde.*] Vide verbo Iuſtus, c. 4. nu. 7.

39. *Qui annuit.*] Vide verbo Hypocriſis §. 5. num. 1.

40. *Labijs verberabitur.*] Ob labia ſua & temeritatem in loquendo punietur.

41. *Vena vitæ.*] Vide V. Iuſtus c. 4. n. 14.

42. *Sapientia.*] Quæ facit vt honoretur.

43. *Virga in dorſo &c.*] Quia propter multa quæ inſipienter agit & dicit, contingit grauiter ipſum caſtigari cum multo ipſius dedecore.

44. *Abſcondunt ſcientiam.*] Quia eam non curant foris ob vanitatem oſtẽtare, nec quouis loco & tempore eam proferunt. Item abſcondunt ſcientiam .i. quæ ſciunt ſiue ad ſe, ſiue ad alios pertinentia reticent, quia id expedit.

45. *Os ſtulti.*] Qui omnia quæ ſcit, temerè effundit.

46. *Confuſioni.*] Quia ſe & alios ex huiuſmodi temeraria locutione confundit, multaque accerſit mala.

47. *Parturiet.*] Producet.

48. *Sapientiam.*] Quia ſapientes profert ſermones, & ſapientiam in aliorum animis ingenerat.

49. *Lingua prauorum.*] Tanquam ſterilis & quæ nihil boni parturit.

50. *Peribit.*] Excindetur & eradicabitur velut arbor infructuoſa.

51. *Conſiderant.*] Cognoſcit, in iis occupatur, & ad ea proferenda ſe parat iuſtus.

52. *Placita.*] Quæ beneplacita ſunt Deo & hominibus.

CAPVT III.

De non vſu linguæ, ſeu de ſilentio.

Primum quæritur cui ſit tacendum.

§. I. Indocto dvm consvlitvr.

Si eſt tibi intellectus [1] reſponde proximo, ſin autem, ſit manus tua ſuper os tuum, ne capiaris in [2] verbo indiſciplinato, & confundaris. Eccli. 5. 14

1. *Reſponde proximo.*] Te conſulenti & roganti.

2. *Verbo indiſciplinato.*] Reſponſione inerudita & indocta.

§. 2. ITEM STVLTO VT SAPIENS habeatur.

Pro.17.28 *Stultus ſi tacuerit, ſapiens reputabitur; & ſi compreſſerit labia ſua, intelligens.*

§. 3. ET QVIA EVM DEDECENT verba ſapientiæ.

Eccli.20. 22 1 *Ex ore fatui reprobabitur parabola: non enim dicit illam in tempore ſuo.*

1. *Ex ore.*] Vide cap.2.§.9.n.7.

§. 4. ADOLESCENTIBVS ETIAM TACENDVM eſt, maximè coram ſenioribus. *Vide V. Adoleſcens ex Eccli.*32.10.11.12.13.

§. 5. AD CIRCVMSTANTIAM QVIS REVOCO perſonam cum qua vel coram qua non eſt loquendum.

Prou.23.9 *In auribus [1] inſipientium ne loquaris: quia [2] deſpicient doctrinam eloquij tui.*

Eccli.27. 13. *In medio inſenſatorum [3] ſerua verbum tempori: in medio autem [4] cogitantium [5] aſſiduus eſto.*

Vide ſupra cap.1.§.9.

Videndus etiam §. ſuperior, & verbo Magiſter ex Eccli. 22.7.8.9.

1. *Inſipientium.*] Imprudentium, peccatorum.

2. *Deſpicient doctrinam.*] Quia contraria eſt eorum affectibus: & quia eam non intelligunt, quæ enim non intelliguntur, ferè contemnuntur.

3. *Serua.*] Non temerè ſapientię doctrinam inculces, ne detur ſanctum canibus Matt. 7. quod explicatur verbo Concionator.

4. *Cogitantium.*] .i. prudentium, qui in ſeriis ſemper verſantur cogitationibus & meditationibus.

5. *Aſſiduus.*] Quia ibi liberum eſt & vtile docere & ſermones ſapientiæ proferre.

§. 6. QVANDONAM SIT TACENDVM. *Vide cap.* 1. §. 14.

Eccli.32.6 *Vbi [1] auditus non eſt, non effundas [2] ſermonem: & [3] importunè noli extolli in ſapientia tua.*

Vide V. Auditus §.5. quomodo tacendum neque reſpondendum donec quis intelligat quid à ſe petatur. Item donec alter ſermoni ſuo finem impoſuerit, neque eiſe illum temerè interrumpendum.

1. *Auditus.*] Audientia.

2. *Sermonem.*] Sapientiæ: id enim eſſet inutile.

3. *Importunè &c.*] .i. intempeſtiuè vt ſcil. eam etiam cum tempeſtiuum non eſt velis oſtentare.

§. 7. SILENTIVM PRVDENS honore eſt dignum.

1 *Tacitus & ſenſatus honorabitur.* Eccli.21.31

1. *Tacitus & ſenſatus.*] Qui prudenter tacere nouit.

• LITES. LITIGARE.
Vide Contentio.

§. 1. EARVM CAVSA, LINGVÆ IMMODERatio & fluxus, & quomodo earum initiis obuiandum.

1 *Qui dimittit aquam, caput eſt iurgiorum.* Pro.17.14.

1. *Qui dimittit aquam.*] Supple ſicut .i. ſicut qui dimittit aquam, ita eſt, ita facit caput iurgiorum, ſeu is qui dat iurgiis principium. Senſus eſt: ſicut cum quis aquas cohibitas dimittit, aperit, exitumque eis præbet, magnæ inundationis dat cauſam, quam poſtea non eſt facilè cohibere. Ita cum contentioni & iurgio principium datur, (quod quidem vt plurimum accidit ex linguæ intemperantia) naſcitur enim ex eo frequenter impetuoſus furor omnia turbans, quem componere non ita ſit facilè: & ſicuti minima apertura initio aquis data, violentia aquarum mox fit maxima, ita cum principium litis minimum ſit, frequenter in rabiem & grauia mala procedit: Quare implicitè monet ſapiens vt antequam lis miſceatur, & contentio ex vtraque parte incaleſcat, lis deferatur, ſicut conſultum eſt, anguſtum aquarũ foramen mox obturare, priuſquam violentiâ aquarum dilatetur.

§. 2. LITES VERBORVM VETANTVR.

Noli contendere verbis, ad nihil enim vtile eſt, niſi ad [1] ſubuerſionem audientium. Stultas, & [2] ſine diſciplina quæſtiones deuita: ſciens quia generant lites. Seruum autem Domini non oportet litigare, ſed manſuetum eſſe ad omnes [3] docibilem, patientem. 2.ad Tim. 2.14. 23. 24

1. *Subuerſionem audientium.*] Ad efficiendum vt perdant fidem.

2. *Sine diſciplina.*] Quæ nihil erudiunt, & vanæ ſunt.

3. *Docibilem.*] Idoneum ad docendum.

§. 3. LITES FORENSES ETIAM inchoatas deſerendas.

Prou. 17. 14. [1] *Qui dimittit aquam, caput eſt iurgiorum, & [2] antequam patiatur contumeliam [3] iudicium deſerit.*

1. *Qui dimittit.*] Vide §. 1.

2. *Antequam patiatur contumeliam.*] Senſus eſt: Qui author litis, ſimilis eſt laxanti aquam, ſi recte velit agere, antequam in grauem aliquam incidat ignominiam, faciet quod ſequitur.

3. *Iudicium deſerit.*] .i. deſeret cœptam à ſe cauſam coram iudice, iuxta illud Matt. 5. *Eſto conſentiens aduerſario tuo.* Vel ſenſus eſſe poteſt: is qui caput eſt & author litigiorum antequam patiatur iniuriam quæ huiuſmodi homines ſequi ſolet, deſerit facere quod iniuſtum eſt, patiturque contumeliam, quia prior deſeruit æquitatem.

§. 4. NON LITIGANDVM CVM DIVITIBVS, potentibus, & garrulis.

Eccli. 8. 1. 3. 4. *Non* [1] *litiges cum homine potente, ne forte* [2] *incidas in manus illius. Non contendas cum viro locuplete, ne forte* [3] *contra te conſtituat litem tibi:* [4] *multos enim perdidit aurum, & argentum, & vſque ad cor regum extendit & conuertit. Non litiges cum homine* [5] *linguato,* [6] *& non ſtrues in ignem illius ligna.*

1. *Litiges.*] Contendas, vel etiam in foro ſi litiges.

2. *Incidas &c.*] Et te per potentiam ſuam, vel ſuorum opprimat ſeque vindicet & vlciſcatur.

3. *Contra te conſtituat &c.*] .i. pro intentata contra ſe lite nouam inſtituat cõtra te litem, quam ob expenſas ferre nequeas, aut in qua grauandus ſis iniquitate teſtium, aut iudicis, pecunia aduerſarij tui corruptorum. Vel monet cum locuplete non cõtendendum, quod periculum ſit ne pro vulgari contentione excitet contra litem forenſem.

4. *Multos enim &c.*] Vide verbo Diuitię.

5. *Linguato.*] Loquace.

6. *Et non ſtrues &c.*] Nam contendere cum tali eſt eius iræ ac loquacitati materiam ampliorem ſubminiſtrare. Simili prouerbio dicitur: Oleum flammæ addere.

§. 5. NEC CVM IRACVNDIS.

Eccli. 8. 19. [1] *Cum iracundo non facias rixam, & cum audace non eas in deſertum, quoniam quaſi nihil eſt ante illum ſanguis, & vbi non eſt adiutorium, elidet te.*

1. *Cum iracundo.*] Vide verbo Ira §. 16.

§ 6. ABSTINERE SE A LITE ARGVmentum eſt ſapientiæ.

Iacob. 3. 17. *Quæ de ſurſum eſt ſapientia, primum quidẽ pudica eſt, deinde pacifica, modeſta,* [1] *ſuadibilis,* [2] *bonis conſentiens.*

1. *Suadibilis.*] Quæ facilè ſinit ſibi perſuaderi bonum. Syrus obediens.

2. *Bonis.*] Tum hominibus, tum rebus.

LONGANIMITAS.
V. Patientia.

LVCTVS. V. Triſtitia.

LVXVRIA.

Vide Adulterium. Caſtitas. Virginitas. Mulier. Oculus. Lingua. Meretrix

§. 1. LVXVRIÆ TENTATIO VEXAT etiam ſanctos.

2. Cor. 12. 7. *Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus eſt mihi* [1] *ſtimulus carnis meæ angelus Sathanæ: qui me* [2] *colaphizet.*

1. *Stimulus carnis.*] Tentatio carnem ad peccandum ſtimulans.

2. *Colaphizet.*] Velut colaphis impactis me affligat .i. magis me pudore afficiat quam lædat, colaphus enim non tam lædit quam confundit & erubeſcere facit: ita tentatio carnis cauſa erat cur apud ſe ſui puderet Paulus, cum ſe tantum & tam generoſum Apoſtolum tam ſpurcis videret agitari cogitationibus & motibus.

§. 2. AD EA SVPERANTVR INSIpientes & vagabundi.

Prou. 9. 16. 18. *Qui eſt* [1] *paruulus* [2] *declinet ad me: &* [3] *vecordi locuta eſt, & ignorauit quod* [4] *ibi ſint* [5] *gigantes, &* [6] *in profundis inferni conuiuæ eius. Qui enim applicabitur illi, deſcendet ad inferos, nam qui abſceſſerit ab ea ſaluabitur.*

Prou. 7. 6. 7. 8. 9. *De feneſtra domus meæ per cancellos proſpexi: & video* [7] *paruulos, conſidero* [8] *vecordem iuuenem. Qui tranſit* [9] *per plateam iuxta angulum, & prope viam domus illius graditur. In obſcuro adueſperaſcente die, in noctis tenebris, & caligine.*

Prou. 7. 21. 22. 23. [10] *Irretiuit eum multis ſermonibus, & blanditijs verborum protraxit illum. Statim eam ſequitur quaſi bos* [11] *ductus ad victimam, & quaſi equus* [12] *laſciuiens, &* [13] *ignorans quod ad vincula trahatur ſtultus:* [14] *donec tranſfigat ſagitta iecur eius:* [15] *velut ſi auis feſtinet ad laqueum, & neſcit quod de periculo animæ illius agitur.*

1. *Paruulos.*] Inſipientes, inconſultos, ſtultos.

2. *Occurrit illi mulier.*] Inducit mulierem obſtinatam mutantem ac ſe.

3. *Fecunda.*] Heb. & Chal. Ineſpicienti mente.

4. *Ibi.*] .i. In domo eius, ubi id quod imitat, vel in ipſa voluptate.

5. *Gigantes.*] Dæmones, qui ibi dominium obtinent.

6. *In profundis inferni.*] Iam ſunt in inferno, conuiuæ eius, quia & nunc æternæ morti addicti.

7. *Paruulos.*] Senſu.

8. *Vecordem.*] Inſipientem.

9. *Per plateam.*] Temerè & ſine cauſa vagatur otioſus & vacuus à laboribus: notatur hic cauſa & occaſio luxuriæ ſcortationum.

10. *Irretiuit eum.*] Scil. iuuenẽ inſipientem, quia non obiecit verbis eius timorem Dei, nec cogitauit de ſecuturo damno corporis & animæ.

11. *Ductus ad victimam.*] Quando putat ſe ad præſepe duci.

12. *Laſciuiens.*] Præ petulantia exiliens. Ita & ille cum putat ſe ad voluptatem ire; reuera ducitur ad mortem.

13. *Ignorans quod ad vincula.*] .i. In quæ incidet per vſum voluptatis: Iniquitates enim ſuæ capiunt impium.

14. *Donec transfigat.*] Referendum eſt ad ſuperiora verba, *Sequitur eam* donec per perpetrationem ſceleris mortiferum vulnus accipiat in anima velut ſagitta iecori infixa.

15. *Velut ſi auis.*] Refer ad illud: Ignorans quod ad vincula trahatur veluti ſi auis feſtinet ad laqueum, quando ſe putat volare ad eſcam quam quærit.

§. 3. QVID EFFICIAT IN ANIMO ſimul & corpore.

1. Cor. 6. 9. 10. *An neſcitis quia iniqui regnum Dei non poſſidebunt? nolite errare: neque fornicarii, neque idolis ſeruientes, neque adulteri, neque [1] molles, neque maſculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebrioſi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei poſſidebunt.*

Eph. 5. 5. *Hoc [2] ſcitote intelligentes quod omnis fornicator aut immundus, aut auarus, quod eſt idolorum ſeruitus non habet hæreditatem in regno Chriſti, & Dei.*

Prou. 2. 18. 19. *[3] Inclinata eſt ad mortem domus eius, & ad inferos [4] ſemitæ ipſius: omnes qui [5] ingrediuntur ad eam [6] non reuertentur, [7] nec apprehendent ſemitas vitæ.*

Vide 2. Petri 2. v. 9. 10. 11.

Prou. 31. 3. *Ne dederis mulieribus [8] ſubſtantiã tuam, & [9] vias tuas [10] ad delendos reges.*

Iob. 31. 1. 2. 3. *[11] Pepigi fœdus cum oculis meis vt ne cogitarem quidem de virgine. [12] Quam enim partem haberet in me Deus deſuper, & hæreditatem omnipotens de excelſis? Numquid non perditio eſt iniquo, & alienatio operantibus iniquitatem?*

Vide item Apoc. 2. 14. 15. 16.

Prou. 5. 3. 4. 5. 6. *Ne attendas fallaciæ mulieris, fauus enim diſtillans labia meretricis, & nitidius oleo guttur eius: nouiſſima autem illius amara quaſi abſinthium, & acuta quaſi gladius biceps. Pedes eius deſcendunt in mortem, & ad inferos greſſus illius penetrant. Per ſemitam vitæ non ambulant, vagi ſunt greſſus eius, & inueſtigabiles.*

Vide ſupra §. 2. ex Prou. 7. v. 21. 22. 23. quibus hæc ſubnecte.

Prou. 7. 25. 26. 26. *Ne abſtrahatur in viis illius mens tua, neque deciparis ſemitis illius. Multos enim vulneratos deiecit, & fortiſſimi quique ab ea ſunt interfecti. Viæ inferi domus eius, penetrantes in interiora mortis.*

Prou. 23. 27. 28. *[26] Fouea profunda eſt meretrix, & puteus anguſtus aliena. Inſidiatur in via quaſi latro, & quos incautos viderit interficiet.*

Prou. 6. 26. *Pretium ſcorti vix eſt vnius panis: mulier autem viri pretioſam animam capit.*

1. *Molles.*] Qui ſe voluntariè polluunt ſeminis effuſione.

2. *Scitote intelligentes.*] .i. Exactè & perfectè cognoſcite.

3. *Inclinata eſt &c.*] .i. tendit ad mortem domus meretricis: ita vt ſi quis victus eius illecebris declinet ad eius domum, ad mortem ſit deducendus.

4. *Semitæ ipſius.*] Quæ ducunt ad domum eius. Aut ſemitæ .i. actiones & genus vitæ ducunt homines ad inferos: nam per fornicationem & adulterium homo ſemper fit obnoxius morti æternę in quam tandem pertrahitur.

5. *Ingrediuntur ad eam.*] Honeſtè exprimit concubitum.

6. *Non reuertentur.*] Immunes à morte, quia ſtatim moriuntur in anima: & quia vt plurimum tenentur irretiti meretricis amoribus, nec ab iis reſiliunt.

7. *Nec apprehendent &c.*] Nec ambulare poterunt viam virtutis, niſi ſingulari Dei gratia velut à mortuis reſuſcitentur.

8. *Subſtantiam.*] Præcipuæ hominis opes ſunt animi robur & corporis, quod robur maximè perditur vſu voluptatis, nihilq; hominem magis effœminat & eneruat.

9. *Vias tuas.*] Actiones, cogitationes.

10. *Ad delendos reges.*] Ad id quod delet & perdit reges nempe ad amorem inordinatum mulierum, qui eos maxime perdit, eos alienans à Deo, & officio regio: quod omni homini conuenit, eſt enim homo rex vniuerſi.

11. *Pepigi.*] Vide verbo Caſtitas.

12. *Quam enim partem &c.*] q. d. nullum commercium, nullam manſionem haberet in

me,

me, ſoli enim caſti ſunt templum Dei. Non eſſem amplius eius pars & hæreditas.

13. *Numquid non &c.*] Numquid non perdetur & æternum damnabitur ſcortator & adulter, de tali enim iniquo loquitur.

14. *Alienatio.*] A Deo, quando terribilem illam intonabit vocem: Ite maledicti &c.

15. *Iniuſtitiam.*] Vide numero 13.

16. *Fallaciæ.*] Fallacibus verbis.

17. *Diſtillans.*] .i. Fluens: diffundunt enim inſtar faui dulcia verba.

18. *Nitidius oleo &c.*] .i. Excellit oleum in mollitie, lenitate & lubricitate, quia verba eius inſtar olei ſunt mollia & lenia, atque ideo grata.

19. *Nouiſſima amara &c.*] Quia ſi quis ſequatur verba meretricis magnā poſteà ſentiet amaritudinem, vermem conſcientiæ, peccatum mortale, mortem denique æternam quod poſtea clariùs explicat.

20. *Vagi greſſus.*] Inſtabiles enim ſunt luxuriæ æſtus, vt qui ad diuerſa impellunt, nec ſatiantur vnquàm.

21. *Inueſtigabiles.*] Ideo perueſtigari non poſſunt, quia ſunt vagi, modo huc, modo illuc tendentes.

22. *Nè abſtrahatur &c.*] Vt ſcil. relicta via veritatis inclineris ad ambulandum in viis quæ ducunt ad domum eius, quod fuit huic iuueni principiū mali vt dicitur hoc cap. v. 7.

23. *Vulneratos.*] Vulneribus, & variis aliis malis confecerunt.

24. *Interfecti.*] Etiam morte ſpirituali & æterna.

25. *Inferiora.*] Cubicula & abdita loca inferni, quia ob impudicitiam quæ in domo eius committitur, demergitur homo in profundum inferni barathrum, grauemque ſibi accerſit damnationem.

26. *Fouea profunda &c.*] Hac vtraque ſimilitudine ſignificat eum qui irretitus eſt amore impudicæ mulieris, & in graue periculum tum animi, tum corporis incidiſſe, & ex eo non facilè extricari poſſe, ſicuti lapſus in profundam foueam non poteſt facilè aſcendere.

27. *Inſidiatur in via.*] Vt iuuenes decipiat, omnia ad id habens compoſita, vocem, geſtum, greſſum, vultum &c.

28. *Quaſi latro.*] Et ſicuti latro opes aufert & ſæpe vitam: ita & meretrix (cum ob meretrices multa committantur homicidia) imo vitam animę ſemper tollit.

29. *Pretioſam.*] Quam Chriſtus (inquit Auguſt.) pretioſo ſuo ſanguine redemit.

30. *Pretium.*] Vide infra §. 5. n. 5.

§. 4. QVÆ LVXVRIÆ EFFECTA IN intellectu. *Vide ſupra allata teſtimonia in quibus habetur verbum* ignorat, capitur, decipitur aut ſimilia. *Vide item* §. 2.

Fornicatio, & vinum & ebrietas auferunt [1] *cor.* Oſee 4. 11.
Supercecidit [2] *ignis & non viderunt* [3] *ſolem.* Pſal. 57. 9.
[4] *Euerterunt* [5] *ſenſum ſuum, & declinauerunt oculos ſuos, vt non* [6] *viderent cælum, neque recordarentur iudiciorum iuſtorum.* Dan. 13. 9.

1. *Cor.*] Mentem, ſenſum, prudentiam.

2. *Ignis.*] Luxuriæ.

3. *Solem.*] Iuſtitiæ, excæcati ſunt. Glo. Interl.

4. *Euerterunt.*] Peruerterunt.

5. *Senſum.*] Mentem, id in eis operante libidine.

6. *Viderent cælum.*] Vt Deum non cogitarent.

§. 5. QVID EFFICIAT IN VOLVNTATE.

1 *Non dabunt cogitationes ſuas vt reuertantur ad Deum ſuum, quia ſpiritus fornicationum in medio eorum, & Dominum non cognouerunt.* Oſee 5. 4.
[2] *Omnes qui ingrediuntur ad eam non reuertentur, nec apprehendent ſemitas vitæ.* Prou. 2. 19
[3] *Ignis* [4] *nunquam dicit, ſufficit.* Pro. 30. 16
[5] *Pretium ſcorti vix eſt vnius panis.* Pro. 6. 26.
Homini fornicario [6] *omnis panis dulcis, non* [7] *fatigabitur* [8] *tranſgrediens* [9] *vſque ad finem.* Eccli. 23. 24
Vinum, & mulieres [10] *apoſtatare faciunt ſapientes, &* [11] *arguent ſenſatos.* Eccli. 19. 2
Verbum ſapiens quodcumque audierit [12] *ſciens, laudabit &* [13] *ad ſe adiiciet: audiuit luxurioſus, & diſplicebit illi, &* [14] *proiiciet illud poſt dorſum ſuum.* Eccli. 21. 18.
Væ qui laſciuitis in ſtratis veſtris: & [15] *nihil patiebantur ſuper* [16] *contritione* [17] *Ioſeph* Amos 6. 4 6.

Vide §. ſeq. nu. 1. & §. 7. poſt nu. 8. & §. 12. num. 9.

1. *Non dabunt &c.*] Indicat difficilè ad Deum reuerti per pœnitentiam, cum qui ſpiritu libidinis tenetur, quod ea ſit vt viſcus.

2. *Omnes.*] Vide ſupra §. 3. num. 5.

3. *Ignis.*] Libidinis.

4. *Nunquam dicit, ſufficit.*] Indicatur alius libidinis effectus in voluntate, quia eam relinquit ieiunam & famelicam quantumcumque comedat.

5. *Pretiū ſcorti &c.*] Sicut vnus panis diurnam ſolam fugat eſuriem, & ſequenti die eſurit qui hodie comeſto pane ſatur abſceſſerat; ſic qui intrat ad ſcortum, ad horam quidem euaporat libidinem, ſed poſt paululum ardentior redit. Beda.

6. *Omnis panis dulcis.*] Omnis mulier placet.

7. *Fatigabitur.*] Satiabitur licet libidini vacet noctes & dies.

8. *Tranſgrediens.*] Mandata Dei.

9. *Vſque ad finem.*] Vitæ.

10. *Apoſtatare.*] Recedere à virtute, ab officio, imò & à Deo.

11. *Arguent ſenſatos.*] Sicque fit vt hi qui prudentes erant reprehenſibiles fiant: quod & experientia docet quotidiana, & docuit olim in Salomone.

12. *Scius.*] Sapiens, peritus.

13. *Ad ſe adijciet.*] Aſſumet ad vſum ſuum.

14. *Proijciet.*] Non dignabitur in illud intendere, vel proijciet illud, ne ſi illud ob oculos habeat, crucietur remorſu conſcientiæ.

15. *Nihil patiebantur.*] Non mouebantur vlla commiſeratione.

16. *Contritione.*] Calamitate, graui afflictione.

17. *Ioſeph.*] Decem tribuum: nimirum efficit libido homines crudeles.

§. 6. QVID EFFICIAT LVXVRIA in corpore.

Vide 1. Cor. 6.15.18. infra citandum.

Eccli.19.3 *Qui ſe iungit [1] fornicarijs erit [2] nequam: [3] putredo & vermes hæreditabunt eum, & [4] extolletur in exemplum [5] maius, & tolletur [6] de numero animæ eius.*

Apoc. 2. 22. *Ecce [7] mittam eam in lectum: & qui mœchantur cum ea in tribulatione maxima erunt, niſi pœnitentiam ab operibus ſuis egerint, & filios eius [8] interficiam in morte.*

Deut.22. 20.21. *Quod ſi verum eſt quod obijcit, & non eſt in puella inuenta virginitas, eijcient eam extra fores domus patris ſui, & lapidibus obruent viri ciuitatis illius & morietur; quoniam fecit nefas in Iſrael vt fornicaretur in domo patris ſui, & auferes malum de medio tui.*

Vide §. ſeq. n. 4. & 10. & num. 6. vbi de viribus, de quibus etiam §. 3. ſupra n. 8. & num. 23. & 24. de morte, & §. 12. nu. 19. quomodo corpus polluat.

1. *Fornicarijs.*] Meretricibus: eſt enim fornicariis, generis fœminini.

2. *Nequam.*] Inſigniter nequam. Audax ad multa facinora, vtpote per vagam libidinem exuto iam omni pudore.

3. *Putredo &c.*] Etiam id fit in hac vita, quia ſcortatores frequenter vitali ſucco exhauſto & corruptis corporibus, variis corruptionibus in corpore replentur, vt eorum viſcera veluti vermibus exedi videantur. Per vermes intellige etiam vermem conſcientiæ.

4. *Extolletur.*] Præmatura morte ex hac vita.

5. *Maius.*] Ponitur pro *magnum.* In magnum aliorum exemplum.

6. *De numero.*] Viuentium.

7. *Mittam eam in lectum.*] Grauiſſimo aliquo morbo affligam ob ſuas fornicationes.

8. *Interficiam in morte.*] .i. omnino interficiam & perdam, (id enim valet illa geminatio) nec vllus ex eis relinquetur.

§. 7. QVID LVXVRIA IN FAMA & honore.

Erubeſcite [1] à patre & matre de fornicatione. Eccli. 41. 21.

Ne des [2] alienis [3] honorem tuum, & [4] annos tuos [5] crudeli: ne forte impleantur [6] extranei viribus tuis, & [7] labores tui ſint in domo [8] aliena. Et gemas in nouiſſimis, quando conſumpſeris carnes tuas & corpus tuum. Prou. 5. 9. 10. 11.

Quoniam lumbi mei impleti ſunt, [9] illuſionibus, & [10] non eſt ſanitas in carne mea. Pſ. 37. 8.

Mulier fornicaria [11] quaſi ſtercus in via conculcabitur. Eccli. 9. 10

Inimicos crucis Chriſti, quorum finis interitus: quorum deus venter eſt; & [12] gloria in confuſione eorum, qui terrena [13] ſapiunt. Phili. 3. 19

Dediſti [14] maculam in gloria tua. Eccli. 47. 22.

Propterea tradidit eos Deus in [15] paſſiones ignominiæ. Rom. 1. 26

[16] Erubeſcebant indicare ſibi concupiſcentiã ſuam. Daniel 13. 11.

Vide etiam §. 12. n. 4.

1. *A patre.*] .i. propter patrem & matrem, quia apud parentes cum conſcij ſunt, filiorum fornicatio maximè eſt inhoneſta: Illi enim maximè cupiunt filiorum corpora incorrupta tradere coniugio, & prolium fornicatio arguit malam parentum inſtitutionem.

2. *Alienis.*] Meretricibus.

3. *Honorem.*] Hunc enim honorem commaculat adhærendo meretrici, eique cui adhæret tradit, cum in eius gratiam illum amittit.

4. *Annos.*] Vitam & tempus.

5. *Crudeli.*] .i. Iiſdem meretricibus. hoc fit cum vitam ſuam cum illis inutiliter tranſigit, eamque immodica libidine abbreuiat.

6. *Extranei &c.*] Tunc implentur extranei viribus, cum nimio Veneris vſu exhauriuntur vt meretricum ſatisfiat deſiderio.

7. *Labores.*] Opes quas laboribus comparaſti.

8. *Aliena.*] Meretricum, quæ ſemper dicunt, *Affer, Affer,* nec donis vllis ſatiantur.

9. *Illuſionibus.*] Hieron. vertit ignominia, idque ob peccatum adulterij, nihil enim magis ignominioſum quam libido.

10. *Non eſt ſanitas.*] Grauiſſimo enim morbo afflictus fuit ob idem peccatum.

11. *Quaſi ſtercus.*] q. d. ea nihil eſt vilius, nihil magis immundum, nihil magis dignum abijci & conculcari.

12. *Gloria in confuſione.*] .i. Qui gloriantur de rebus turpibus ob quas deberent cõfundi cum ſint ignominia plenæ & dedecore.

13. *Sapiunt.*] Curant.

14. *Maculam.*] Ob libidines tuas, ô Salomon.

15. *Paſsiones ignominiæ.*] Subijcit autem vitia carnis, quæ fœdam inurunt homini ignominiæ notam.

16. *Erubeſcebant.*] Eſt enim libido pudoris pleniſſima, pudor autem eſt ob honorem læſum, aut qui putatur lędendus.

§. 8. QVID LVXVRIA IN bonis fortunæ.

Prou.29.3 *Qui nutrit ſcorta perdet ſubſtantiam.*

Vide ſuperius §. 3. numero 8. & §. 7. numer.7.

Eccli.9.6. *Ne des* [1] *fornicarijs animam tuam in vllo, ne* [2] *perdas te & hereditatem tuam.*

Luc.15.13 *Diſsipauit ſubſtantiam ſuam viuendo luxurioſè.*

Vide eiuſdem c. verſum 30.

1. *Fornicarijs.*] Scilic. mulieribus. Monet ne vlla ratione addicat animum ſuum ſcortis.

2. *Perdas te.*] Corpus eneruando, multiſque periculis exponendo, & animam damnando.

§. 9. QVID LVXVRIA IN filijs ex peccato natis.

Apo.2.23. [1] *Filios eius interficiam in morte.*

Vide etiam Verbo Adulterium.

1. *Filios.*] Vide ſupra §.6.num.1.

§. 10. LVXVRIOSI ANIMI SIGNA.

Eccli.26.12. [1] *Fornicatio mulieris in* [2] *extollentia oculorum & in palpebris illius agnoſcetur.*

1. *Fornicatio mulieris.*] Latens in animo & corde deſiderata.

2. *Extollentia.*] Inhoneſta ſubleuatione oculorum & palpebrarum, quas in muliere demiſſas eſſe oportet, nec temerè coniectas in aſpectu virorum. Talis eleuatio oculorum declarat abeſſe pudorem, qui pudicitiæ cuſtos eſt & ſignum.

§. 11. LVXVRIÆ REMEDIA.

EA CONSTANT MAXIME FVGA occaſionum.

Vide igitur verba Conſortium. Ebrietas. Gula. Mulier. Otium. Oculi. Chorea. Item Verbo Oratio.

2.Cor.12.8. *Propter quod* [1] *ter Dominum rogaui, vt diſcederet à me.*

Prou.26.3 [2] *Flagellum equo &* [3] *camus aſino,* [4] *& virga in dorſo imprudentium.*

Cant.2.4. [5] *Sub vmbra illius quem deſideraueram, ſedi.*

Vide cap.6. Tobiæ v.8. & cap.8.v.2.3. de [6] fumo incenſi iecoris piſcis, quo [7] extricabatur genus omne dęmoniorum.

Vide §.12. poſt num.16.

1. *Ter.*] i. ſæpiſſime, indicatur orationem frequentiorem valere contra hanc tentationem.

2. *Flagellum equo.*] Scil. conuenit vt ad opera ſua impellatur aut ab immodica petulantia cohibeatur.

3. *Camus.*] Frenum.

4. *Virga &c.*] Ita & imprudens (qualis eſt luxurioſus) qui prudentia & ratione non regitur at libidine, opus habet caſtigatione.

5. *Sub vmbra &c.*] Loquitur de ſponſo ſuo anima deuota ſub ſimilitudine arboris: ſicut enim arbor frondoſa ab æſtu protegit: ita & Chriſtus eos qui ad ſe confugiunt tuetur ab æſtu carnalis concupiſcentię. Obſeruandum *ſediſſe* ſponſam, quod diutinam deſignat moram & permanentem.

6. *Fumo.*] Fumus iſte non expulit dæmonem qui eſt ſubſtantia incorporea, ſed figurauit eius expulſionem. Fumus enim ille ex igne, figurabat virtutem orationis Tobiæ iunioris & Sarę de qua cap.8. cuius merito Angelus Raphael expulit dęmonem à Sara. Ita Liranus, ſignificatur virtus orationis in dæmonem ad carnis vitia ſolicitantem, cui nomen Aſmodeus, Tobiæ 3.

7. *Extricabatur.*] Expellebatur.

§. 12. VETATVR LVXVRIA.

Hæc eſt voluntas Dei ſanctificatio veſtra, vt abſtineatis vos à fornicatione, vt ſciat vnuſquiſque veſtrum [1] *vas ſuum* [2] *poſsidere in* [3] *ſanctificatione,* [4] *& honore,* [5] *non in paſsione deſiderij, ſicut & gentes quæ ignorant Deum. Et ne quis* [6] *ſupergrediatur, neque* [7] *circumueniat in negotio fratrem ſuum, quoniam vindex eſt Dominus de his omnibus ſicut prædiximus vobis, & teſtificati ſumus. Non enim vocauit nos Deus in immunditiam, ſed in* [8] *ſanctificationem.* 1.Theſſ.4.3.4.5.6.7.

Vide ſupra paſſim in varijs §§.

[9] *Honorabile connubium in omnibus, &* [10] *thorus immaculatus, fornicatores enim & adulteros* [11] *iudicabit Deus.* Heb.13.4.

[2] *Corpus non fornicationi ſed Domino, & Dominus corpori.* 1.Cor.6.13

Neſcitis quoniam corpora veſtra [11] *membra ſunt Chriſti? tollens ergo membra Chriſti, faciam membra meretricis?* [14] *abſit. An neſcitis quoniam qui adhæret meretrici* [15] *vnum corpus efficitur, erunt inquit* [16] *duo in carne vna. Qui autem adhæret Domino* [17] *vnus ſpiritus eſt. Fugite fornicationem, omne peccatum quodcunque fecerit homo* [18] *extra corpus eſt: qui autem fornicatur,* [19] *in corpus ſuum peccat. An neſcitis quoniam membra veſtra templum ſunt Spiritus* 1.Cor.6.15.16.17.18.19.20.

ſancti, qui in vobis eſt, quem habetis à Deo, & non eſtis veſtri? Empti enim eſtis pretio magno. [20] *Glorificate, & portate Deum in corpore veſtro.*

Prou.5.20 *Quare ſeduceris fili mi ab aliena, & foueris in ſinu alterius.*

Exod.20.13. *Non mœchaberis.*

1. *Vas.*] Corpus.

2. *Poſſidere.*] Tanquam Dominus, non quaſi ſeruus.

3. *In ſanctificatione.*] Sanctè.

4. *Et honore.*] .i. honorificè, honeſtè.

5. *Non in paſſione deſiderij.*] Non in affectu libidinis, vt ſcil. mens non ſeruiat deſiderijs carnis, ſed caro ſeruiat rectis voluntatibus mentis.

6. *Supergrediatur.*] Proximum opprimat & vim faciat, maximè thorum alterius violando. Theoph. Theodor.

7. *Circumueniat.*] Fallat.

8 *Sanctificationem.*] Vt ſanctè viuamus.

9. *Honorabile &c.*] .i. per omnia prorſus honore dignum eſt, & ſanctum, coniugium legitimum.

10. *Thorus immaculatus.*] Thorus corũ qui vero ſunt inter ſe coniugio copulati, eſt ſine macula peccati, vbi coniugali modo ſibi inuicem fuerint ſociati.

11. *Iudicabit.*] Puniet.

12. *Corpus.*] Vide Verbo Gula §. 7. numero 9.

13. *Membra Chriſti.*] Qui eſt caput veſtrum.

14. *Abſit.*] Nam deſinent eſſe membra Chriſti: ſi fiant membra meretricis.

15. *Vnum corpus.*] Per commixtionem impiam, quia vtriuſque corpus vtrique commune eſt, inquit Caietanus.

16. *Duo in carne vna.*] .i. duo ſunt vna caro ſeu vnus homo, quia vterque in alterum habet poteſtatem quaſi in ſeipſum.

17. *Vnus ſpiritus.*] Vnus caritate, voluntatis conſenſu, gratia & gloria quæ hominem reddunt diuinum.

18. *Extra corpus.*] Corpus non maculat.

19. *In corpus.*] Quia illud polluit: quia in illud infigit ſtimulos Veneris, qui etiam poſt peccatum cum vult pænitere, eum ad priſtina titillent.

20. *Glorificate.*] Caſtum conſeruando corpus.

§. 13. VETATVR ETIAM LVXVRIA mentis.

Exod. 20.17 *Non deſiderabis vxorem proximi tui.*

Matt.5.28 *Omnis qui viderit mulierem ad concupiſcendam eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo.*

Hier.4.14. *Vſquequò morabuntur in te* [1] *cogitationes noxiæ?*

1. *Cogitationes noxiæ.*] In quibus ſunt etiam carnis deſideria, dicit autem *morabuntur* vt oſtendat non eſſe in noſtra poteſtate vt non veniant, ſed vt non morentur, ideoque hoc vetat, non illud.

§. 14. VETATVR TVRPILOQVIVM.

[1] *Ne dederis os tuum vt peccare facias carnem tuam.* Eccle.5.5.

Vide item V. Lingua c.2. §.10.

1. *Ne dederis &c.*] Ne ore proferas verba libidinoſa, quibus caro excitetur ad luxuriam. Olympiodorus.

LVXVS.

Vide Diuitiæ. Iniuſtitia. Veſtis. Gula.

§. 1. LVXVS EST PLVRIMVM iniuſtitiæ ſoboles.

Vino pretioſo, & vnguentis nos impleamus, & non prætereat nos [1] *flos temporis.* Sap.2.7.

Videndi cæteri verſus vſque ad 13. maxime autem 10. *opprimamus iuſtum.*

1. *Flos temporis.*] Flos ætatis & vitæ, qualis eſt adoleſcentia, vel quicquid eſt in tempore delicioſum & floridum.

§.2. BREVI ALIQVA ADVERSITATE PERIT ſæpe eius omnis memoria.

[1] *Malitia horæ* [2] *obliuionem facit* [3] *luxuriæ maximæ.* Eccli.11.29

1. *Malitia.*] Afflictio, calamitas.

2. *Obliuionem facit.*] Ita ſcil. vt amplius non æſtimetur nec delectet, ſed potius dolorem inferat ſi in recordationem veniat. *vide Apoc.* 18. *de Babylone.*

3. *Luxuriæ maximæ.*] Voluptatis, delitiarum. Quod quidem ſæpe in hoc mundo euenit, ſemper autem accidit impijs in morte, cuius hora obliuionem inducit luxuriæ maximæ.

§. 3. MALEDICITVR LVXVI & delicijs.

Vide Amos 6. à verſ. 10. & deinceps citatum Verbo Diuitiæ.

Væ vobis diuitibus quia habetis conſolationem veſtram. Væ vobis, qui ſaturati eſtis, quia eſurietis. Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis, & flebitis. Lucæ 6.24 25

§. 4. COHORTATIO AD LVXVM omnem fugiendum, tum in victu tum in veſtitu.

Prou. 27. 25.26.27 ¹ *Aperta ſunt prata, & apparuerunt ² herbæ virentes, & collecta ſunt ³ fœna de montibus. Agni ⁴ ad veſtimentum tuum, & ⁵ hædi ad agri pretium. Sufficiat tibi lac caprarum in cibos tuos & in neceſſaria domus tuæ, & ad victum ancillis tuis.*

1. Tim. 6. 7.8. *Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium, quod nec auferre quid poſſumus. Habentes autem alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus.*

1. *Aperta ſunt prata.*] Quia germinare cœperunt.

2. *Herbæ*] In cibum pecorum pro æſtate.

3. *Fœna.*] In cibum hyemalem.

4. *Ad veſtimentum.*] Quia eorum lana vt & oſum veſtieris.

5. *Hœdi &c.*] i. ijs venditis perſoluere poteris pretium agri à te locati, aut ſumptus agri colendi, aut quibus emere poteris fructus agrorum & triticum familiæ neceſſarium. His ſignificat ſapiens quàm paucis natura ſit contenta, vt inexplebilem arguat hominum in cibo & veſtitu luxum & ſuperfluitatem. Sub lacte autem comprehendit butyrum & caſeum quæ ex lacte fiunt: His etiam inſinuat commoda vitæ ruſticæ & paſtoralis.

MAGIA, MAGI.

Vide Diuini.

MAGISTER.

Vide Concionator.

§. 1. FATVI NON SVNT DOCENDI.

Eccli. 22. 7. 8.9. ¹ *Qui docet fatuum quaſi qui conglutinat teſtam. Qui narrat verbum non audienti, quaſi qui excitat dormientem de graui ſomno. Cum dormiente loquitur qui enarrat ſapientiam ſtulto: & in fine narrationis dicit: quis eſt hic?*

Eccli. 21. 14.17. *Non erudietur qui non eſt ² ſapiens in bono. ³ Cor fatui quaſi vas confractum & omnem ſapientiam non tenebit.*

1. *Qui docet.*] Vide Verbo Imprudentia §. 12.

2. *Sapiens in bono.*] Sapiens ad bonum peragendum, & ad bona benè affectus: eſt enim quædam ſapientia ad mala facienda, & hæc non eſt eruditionis capax.

3. *Cor fatui.*] quod nullus in eo eſt ſapientiæ & doctrinæ locus.

§. 2. LAVDES BONI MAGISTRI.

Vide Eccli. 24. à verſu 35. vbi confertur cum celebrioribus aliquot fluuijs. Vide Verbo Chriſtus §. 9.

§. ADDIT. MANSVETVDO ET PATIENtia ei neceſſaria.

Vide V. Manſuetudo §. 4. ministerij.

§. 3. NON AMBIENDVM magiſtri officium.

Nolite ¹ vocari Rabbi, vnus enim eſt magiſter veſter, omnes autem vos fratres eſtis. Matt. 23. 8.10.

Nolite ² plures magiſtri fieri, fratres mei, ſcientes quoniam maius iudicium ³ ſumitis. Iacobi 3.1.

1. *Vocari Rabbi.*] Præ ſuperbia, & cum aliorum deſpectu.

2. *Plures magiſtri &c.*] i. paſſim ambire munus alios docendi.

3. *Sumitis.*] Vobis ſuperinducitis maiorem damnationem ſi in tali gradu minus rectè vixeritis.

§. ADDIT. NON ESSE MECHANICORVM ſacra docere quod paſſim fit apud hæreticos.

Vide Verbo Mechanici.

§. 4. IN EOS QVI DOCERE GESTIVNT, antequam diſcant.

Priuſquam ¹ audias ² ne reſpondeas verbum: & ³ in medio ſermonum ne adijcias loqui. Eccli. 11.8

Antequam loquaris diſce. Eccli. 18. 19

1. *Audias.*] Alios te docentes.

2. *Ne reſpondeas.*] De re aliqua conſultus aut interrogatus, ſed remittè ad viros doctos.

3. *In medio ſermonum.*] Dum alius adhuc loquitur & eſt in medio curſu narrationis ne abrumpas eius ſermonem, prior pars facit ad mentem paragraphi.

§. 5. MAGISTRO OPVS ESSE AD ſapientiam, ideoque frequentandos ſapientes.

In multitudine ¹ presbyterorum prudentium ſta: & ² ſapientiæ illorum ex corde coniungere, vt omnem ³ narrationem Dei poſſis audire, & ⁴ prouerbia laudis non effugiant te. Eccli. 6. 35 36.

1. *Presbyterorum.*] Seniorum.

2. *Nar-*

2. *Narrationem Dei.*] Eam quæ ſit de rebus diuinis.

3. *Prouerbia laudis.*] Parabolas & doctrinas laudabiles, nemo ergo ingenio ſuo fidat, aut omnia ſe oratione poſſe aſſequi poſſe, ſapientia audiendo magiſtros comparatur.

MAGISTRATVS.

Vide Iudex. Inuſtitia. Prælatus. Rex. Princeps. Acceptio perſonarum. Magnates.

Vix occurrit quicquam quod non aliquo ex his contineatur; eſt enim magiſtratus, Iudex Regiſque & principis miniſter, eandemque quam illi iuſtitiam adhibere debet in iudicando, & fere iiſdem quibus illi, præditus eſſe virtutibus.

MAGNATES.

Vide Diuitiæ. Nobiles.

§. 1. IN IMPIOS MAGNATES.

Hier. 25. 34. *Vlulate [1] paſtores, & clamate, & aſpergite vos cinere optimates gregis: quia completi ſunt dies veſtri vt interficiamini, & [2] diſſipationes veſtræ, & [3] cadetis quaſi [4] vaſa pretioſa.*

Iſa. 3. 14. *Dominus ad iudicium veniet [5] cum ſenibus populi ſui, & principibus eius; vos enim [6] depaſti eſtis vineam, & [7] rapina pauperis in domo veſtra.*

Vide Amos 6. à v. 1. citatum v. Diuitiæ & Micheæ 3. à v. 1.

1. *Paſtores.*] Per hos ſicut & per optimates gregis intellige magnates & præcipuos ciuitatis.

2. *Diſſipationes veſtræ.*] Supp. completæ ſunt, i. diſſipandi eſtis certò certius à Babylonijs.

3. *Cadetis.*] Confringemini.

4. *Vaſa pretioſa.*] Quæ difficilius reſtituuntur; ita & vos qui in magno pretio eratis & in delitijs viuebatis, cum cadetis, difficilius reficiemini. Ita Hugo, Dionyſius, Vatablus, & alij.

5. *Cum ſenibus.*] Contra ſenes & principes iudicaturus.

6. *Depaſti.*] Hoſtilem & ferinum in modum populati eſtis.

7. *Rapina &c.*] Clamant contra vos pauperum ſpolia quibus domus veſtræ ornantur & abundant.

MALEDICTIO.

§. 1. VITATVR.

Rom. 12. 14. [1] *Benedicite, & nolite maledicere.*

1. Pet. 3. 9. *Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, ſed e contrario benedicentes, quia in hoc vocati eſtis, vt [2] benedictionem [3] hæreditate poſſideatis.*

1. *Benedicite.*] Bene precamini alijs.

2. *Benedictionem.*] Æternæ felicitatis.

3. *Hæreditate.*] Titulo hæreditario, tanquam Dei filij, ad quam cuius ſpem incertam non ab omni maledictione vos abſtinere debetis.

§. 2. MALEDICTIO INIVSTA non timenda.

Prou. 26. 2. *Sicut auis ad alia tranſuolans, & paſſer quolibet vadens: ſic maledictum [1] fruſtra prolatum in quempiam ſuperueniet.*

1. *Fruſtra.*] i. ſine cauſa. ſenſus eſt: ſicut vaga talis auis & paſſer non eſt ſtabilis, ita tale maledictum non ſuperueniet ei ſtabiliter, ſed ſtatim diſcedet ab eo, quare nec timendum quia non figetur in illo contra quem prolatum eſt. Alij ita intelligunt. Tale maledictum non magis quempiam pertinget, quam volantem auem ſagitta.

§. 3. TIMENDAM PARENTVM MALEDICTIONEM. *Vide Verbo Parentes.*

§. 4. TIMENDAM ITEM AVARIS DIVITIBUS pauperum maledictionem, *Vide V. Diuites, Eleemoſyna.*

MANSVETVDO.

Vide Benignitas. Patientia. Lingua. Ira.

§. 1. EA VTENDVM IN MONITIONIBVS.

Gal. 6. 1. *Fratres, & ſi [1] præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis, [2] conſiderans teipſum, [3] ne & tu tenteris.*

1. *Præoccupatus.*] i. per infirmitatem aut ignorantiam inciderit in aliquod delictum.

2. *Conſiderans.*] Putat hîc Hieron. Apoſtolum ſolœciſmum commiſiſſe ex imperitia linguæ: Alij humilitatis gratia id feciſſe. Probabilius Adamus Saſbout Apoſtolum ex induſtria mutaſſe numerum, quod ſingularis eſſet magis idoneus ad compellendam cuiuſque conſcientiam.

3. *Ne tenteris.*] i. à tentatione ſuperatus, quando velles etiam tecum mitius agi. Vt enim Auguſt. nihil ad miſericordiam inclinat magis quam proprij periculi cogitatio.

§. 2. EIVS EFFECTA ET FRVCTVS.
V. §. 4. infrà numero 5.

Matt 5. 4. *Beati mites quoniam ipſi poſſidebunt [1] terram.*
Prou.15.1 *[2] Reſponſio mollis frangit iram, ſermo durus ſuſcitat furorem.*
Mat.11.29 *Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus veſtris.*
Pſal.36.11 *Manſueti autem hæreditabunt [3] terram, & [4] delectabuntur in multitudine pacis.*

1. *Terram.*] Viuentium .i. cælum. Vel Tropologicè ex Bern. corpus & cor, quod poſſidet anima manſueti, regnans & cohibēs carnis motus, & omnibus membris per manſuetudinem imperans.

2. *Reſponſio.*] V. V Lingua cap. 2. §. 16. n. 27.

3. *Terram.*] Vide numero 1.

4. *Delectabūtur &c.*] In multa pace quæ erit in terra viuentium: vel in multa pace quam hic habebunt cum omnibus proximis.

§. 3. MANSVETVDO EST IN FRVCTIBVS Spiritus ſancti. *V. Gal. 5. 22.*

§. 4. COHORTATIO AD EAM.

Iacob.1.21 *Abijcientes omnem immunditiam, & abundantiā malitiæ in manſuetudine, [1] ſuſcipite inſitū verbum, quod poteſt ſaluare animas veſtras.*
Ad Titum 3.2 *Admone illos non litigioſos eſſe, ſed modeſtos, omnē [2] oſtendentes manſuetudinem ad omnes homines.*
2. Tim. 2. 24 *Seruum Domini non oportet litigare: ſed manſuetum eſſe ad omnes, [3] docibilem, patientem.*
Ephef.4.1. *Obſecro vos ego vinctus [4] in Domino vt digne ambuletis, vocatione qua vocati eſtis, cum omni humilitate & manſuetudine &c.*
Eccli.3.19 *Fili in manſuetudine opera tua perfice, & [5] ſuper hominum gloriam diligeris.*
Eccli. 10. 31.32. *Fili [6] in manſuetudine ſerua animam tuam, & [7] da illi honorem ſecundum [8] meritum ſuum. [9] Peccātem in animam ſuam, quis [10] iuſtificabit? & quis [11] honorificabit exhonorantem animam ſuam.*

1. *Suſcipite inſitum verbum.*] Verbum Euangelij quod per prædicationem implātatur & inferitur animis veſtris: vel vt Syrus, ſuſcipite Dei filiū ſeu verbum, inſitū naturæ noſtræ per incarnationem, ſeu hominem factum.

2. *Oſtendentes.*] Exhibentes.

3. *Docibilem.*] Idoneum eſſe ad docendum, quod quidem non habetur abſque manſuetudine, & patientia vt ſequitur.

4. *In Domino.*] Propter Dominum, de carcere enim ſcribit hanc epiſtolam.

5. *Super hominum gloriam.*] .i. magis quam ob ſplendorem vllum aut excellentiam humanam.

6. *In manſuetudine &c.*] .i. ſi contingat te ad inopiam redigi, aut in aliam incidere calamitatem, noli id impatienter ferre: ſerua te in tranquillitate, ſine perturbatione iræ.

7. *Da honorem.*] Qui enim impatienter agit animam dedecorat.

8. *Meritum.*] Dignitatem eius, ſed quia honor in ſcripturis frequenter ſumitur pro ſuſtentatione hortatur ſapiens vt laboret pro anima ſua & vita tuenda, nec ſinat eam inedia tabeſcere, quod planè eſt eius dignitate indignum.

9. *Peccantem in animam.*] Eam non ſeruando in manſuetudine vt ſuprà.

10. *Iuſtificabit.*] Excuſabit.

11. *Honorificabit.*] Non tantum honore reuerentię, ſed etiam honore ſubſidij, de quo n. 8. Generaliter tamē accipi poteſt hæc ſententia de quouis vitio, quia in quolibet dehoneſtatur anima, cum tollat ab ea pulchritudinem, ſcil. Dei gratiam.

MARIA VIRGO DEIPARA.

Ne mireris, Chriſtiane lector, quid cauſa fuerit, cur iſta quæ ad SS. Deiparam ſpectant, ſunt à me paulo tum fuſius, tum accuratius explicata: Cum enim animaduerterē toto orbe, omnium omnino ordinū erga beatiſſimam Virginem Deique parentem Mariā cultum & pietatem, facere in dies maiorē acceſſionem, nihilque multitudinem hoc quidē tempore haurire auidius audireque libentius quam eius laudes & encomia perſpicerem, facturum me operæ pretium exiſtimabam ſi cōcionatoribus ea ſuggererem quæ in rem iſtam facere videbantur, & ſi quæcunque ad eius laudem facerent ex ſacris litteris vndique accerſita ea in medium proferrem. Et quoniam quæ hac tractatione afferuntur probationes ea ſunt è Cantico Canticorum potiſſimum libatæ, ne quis eas accommodatitias ac ea re minoris exiſtimet, intelligat is non deeſſe interpretes SS. litterarū doctiſſimos, in quibus eſt Rupertus Abbas Tuitienſis, qui contendant totum Canticorū librum ſic eſſe conſcriptum vt in hoc cæleſti epithalamio præcipua Dei ſponſa Maria, qua nihil habet ille charius ſibiq, iūctius, vel ſolùm, vel maximè ab amatore diuino ideoq; ipſo depingatur: imo quadā eiuſmodi exiſtere vt ad aliam perſonam vix, nè ad Eccleſiam totā quidem niſi ad Mariā Deiparam poſſint accommodari. Quinā porrò ſint, & vbi exſtent eorum authorum opera à quibus explicationem noſtram mutuabimur, de ea tota re, videndus Martinus Delrio

eximius & ipſe B. Virginis cultor, Iſagoges ſuæ in Cantica capite 5. Vale & fruere.

CAPVT I.

Figurę de ea & prophetiæ.

§. 1. PRÆSIGNIFICATA ET FIGVRATA PER illuſtres quaſdam fæminas legis antiquę.

Per [1] *Euam.* Gen. 3. 20.
Per [2] *Rebeccam.* Gen. 24. 16.
Per [3] *Abigail.* 1. Reg. 25. 23.
Per [4] *Iudith.* Iudith 13. 9.
Per [5] *Eſther.* Eſther 2. 9. & 7. 3. & c. 8. toto.
Per [6] *Mariam ſororem Moyſis.* Exod. 6. & 15.
Per [7] *Sarah.* Gen. 17. 15.
Per Ruth ob eius honeſtatem.
Per Iahel ob eius ſapientiam.
Per Deboram ob fortitudinem.
Per Annam ob religionem.
Per mulierem Thecuitem ob prudentiam & liberationem Abſalon à morte.
Per Rachelem quæ ob ſuam pulchritudinem ſymbolum eſt vitæ contemplatiuæ, cui ſuprà modum addicta fuit Deipara vt dicendum inferius.

1. *Euam.*] Ita P. Caniſius, de B. V. M. l. 1. cap. 2. qui aſſerit quicquid de illa cum laude prædicatur, in hanc multo veriùs competere. Et vt omittam cætera quibus hæc noſtra 2. Eua primæ congruit, Epiphanius ſanè cõtra Antidicomarianitas, B. V. M. vocat matrem viuentium (quo quidem nomine Eua à viro ſuo inſignita fuit) & meritò! quandoquidem vera vita qua Deo ſecundum ſpiritum viuitur, per eam nobis reſtituitur, dum vitæ authorem Chriſtum nobis exhibet.

2. *Rebeccam.*] Fuit enim B. V. M. ad inſtar Rebeccæ adoleſcentula abſcondita (Hebraicè עלמה *Almah*) viro incognita, eximia ſpecie inter plurimas electa, à magno patre conquiſita, pretioſis donata monilibus gratiarum & virtutum, ſingularis verecundiæ, ſolaque digna inter tot virginum myriadas cui verus Iſaac, omnipotentis nempe patris riſus & delitię, idemque omnis veræ noſtræ lætitiæ fons quaſi nuptiali fœdere ſociaretur. P. Caniſius, vbi ſupra. *Vide infra §. 4. nu. 11. ex Auguſt.*

3. *Abigail.*] Infinitis partibus huius prudentiam ac decorem ſuperauit B. V. M. quod quidem ex dicendis patebit: Item melius quam illa Dauid placauit, cum Deus in ea factus eſt homo, & generi humano reconciliatus, nec ſemel placaſſe contenta, nobis eũdem adhuc in dies placat. *Rupert. in 2. Reg. c. 1.*

4. *Iudith.*] Amputauit incredibili fortitudine B. V. M. caput Holofernis quando cõtriuit caput antiqui ſerpentis. Hier. ad Saluinam. Vnde potiori iure de ea prędicanda iſta, quæ de antiqua Iudith. Benedicta es tu filia à Domino Deo excelſo præ omnibus mulieribus ſuper terram. *Iudith 13. 23.* Tu gloria Hieruſalem, tu lætitia Iſrael, tu honorificentia generis noſtri. *Iudith 15. 10*

5. *Eſther.*] Eſther .i. occulta ſiue abſcondita vel demoliens, ſiue ex Syro & Hebræo, medicinæ exploratio vel contemplatio, aut medicina turturis: quæ omnia bellè congruere B. V. M. quæ poſtea dicentur, planum facient. Quod caput eſt, quemadmodum Eſther liberauit populum ſuum ab interitu, crucifixo Haman qui eum perdere conabatur; ita B. V. deuicto dæmone humanum genus, gentemque ſuam ab æterna morte liberauit. Liranus in Eſther c. 2.

Aliam neque vero contemnendam affert D. Bonauent. in ſpeculo Virginis, ſimilitudinem B. Deiparæ cum Eſther, quod ſicut eam *c. 15.* duæ comitabantur ancillæ quarum altera ſequebatur dominam ſuam, defluentia veſtimẽta colligẽs: alteri vero ipſa Eſther præ nimia teneritudine & delitijs innitebatur: ita Virgini Deiparæ duę ſunt famulę, Angelica ſcilicet & humana natura: hęc quidem dominæ ſuę veſtes colligit .i. virtutes eius & vitę ſanctiſſimæ exempla; Illi verò innititur (inquit) tum ſe ſociando ac deliciando in cælo cum Angelis, tum illis ipſis tanquam potentiſſima eorum Regina & domina imperando.

6. *Mariam.*] Fuit hæc Virgo S. Greg. Nyſſeno l. de virginitate cap. 6. quod in ſacra hiſtoria nulla matrimonij eius ac liberorum procreationis fiat mentio, quodque non à marito, ſed fratre Aaron ac Moyſe agnominetur, quando fœminæ caput non frater, ſed vir appellari ſolet. Idem ſentit Apponius l. 6. commentariorum in Cantica, fuit item propheti ſſa, optimèque in cantandis Deo laudibus exercitata. Itaque victoria de Pharaone habita non ſolum ipſa ſe Deo gratam exhibuit: ſed fœminis etiam omnibus præcinuit, quaſi earum dux & anteſignana. B. autem V. Maria Chriſti ſummi ſacerdotis Aaron longè excellentioris ſoror fuit, quia & mater: Ambroſius in c. 2. Lucę & Epiſt. 81. Nec defuit ei prophetiæ Spiritus vt patet Iſa. 8. quam & Rupertus l. 1. in Cant. prophetiſſam prophetarum & magiſtram magiſtrorum .i. Apoſtolorum appellat. Tympanum etiam diuinarum laudum pulſauit tympaniſtria noſtra (ita eam vocat Auguſt.) *Serm. 17. de Natiu. Domini.* cum ſuauiſſimum illud Deo Canticum, *Magnificat* Deo cecinit, quo quidem tempore promiſſus Chriſtus, ad euertẽdum Pharaonis & ſatanę regnum iam aderat: neque modò cecinit, ſed etiam Eccleſiæ quaquauerſum diffuſæ canendum reliquit.

7. *Sarah.*) Cum Sara antea diceretur Sarai. .i. Domina mea, poſtea Deo id præcipiẽte dicta eſt Sarah .i. princeps ſeu Domina nõ tantum mea at Abraham, aut abſolutè omnium. Eſt nimirum Deipara virgo per quandam excellentiam Domina & princeps creaturarum omnium. Vide Arnold. Carnotenſem tractatu de laudib. Virginis. Itaque eam compellat Eccleſia, Dominam & Reginam.

T. 6. Biblioth. SS. Patrum.

Acutè iuxta ac piè notauit Io. Gerſon tractatu 4. ſuper Magnificat, illud idem quod Aſſuerus Rex Eſtheri ſuæ obtulit. Quid vis (inquiebat) Eſther Regina? Quæ eſt petitio tua? Etiamſi dimidiam partem regni petieris dabitur tibi: reipſa perfectum in Deipara, cui ſcilicet regni ſui dimidium impertijt. Regnum inquit Dei duabus omnino rebus conſtat, potentia & miſericordia iuxta illud Pſ. 61. 13. Duo hæc audiui quia poteſtas Dei eſt & tibi Domine miſericordia. Cumque potentiam ſibi reſeruarit, quodammodo miſericordiàm ceſſit Dei matri. Atque ideo illam habere cum ſummo Deo diuiſum imperium ob eamque ipſam cauſam, iure eam ab Eccleſia appellari Reginam miſericordiæ. Huic item vniuerſo eius in creaturas omnes dominatui explicãdo facit quod ante eſt dictum n. 5. ex S. Bonauentura.

c. 5. 3.

§. 2. ITEM PER RES QVASDAM IN eadem antiqua lege commemoratas.

Per [1] *Rubum quem vidit Moſes.* Exodi 3. 2.
Per [2] *Virgam Aaron quæ ſicca floruit.* Exodi 25. & num. 17. 8.
Per [3] *Arcam fœderis.* Exodi 25. 10.
Per [4] *Vellus Gedeonis.* Iudicium 6. 36.
Per [5] *Thronum Salomonis.* 3. Regum 10.
Per [6] *Templum eiuſdem.* 3. Reg.
Per [7] *Columbam arcæ.* Gen. 8.
Per [8] *Nubem leuem.* Iſa. 19. 1.
Per [9] *Virgam de radice Ieſſe.* Iſa. 11. 1.
Per [10] *Montem vnde abſciſſus lapis ſine manibus.* Daniel. 2.
Per [11] *Petram deſerti.* Iſa. 16.
Per [12] *Portam clauſam.* Ezech. 44.
Per [13] *Terram ſitientem.* Iſa. 53.

1. *Rubum.*) Ardebat hic rubus, nec abſumebatur: quo prodigio inquit Nyſſenus ſignificatur B. V. M. quæ peperit ſine virili ſemine.

De vita Moſis & ſer. de natiuitate.

2. *Virgam.*) Ita Ambroſ. in Lucam c. 1. & de inſtitutione Virginis cap. 9.

3. *Arcam.*) Ita Ambroſius Serm. 80. & Bern. Serm. inſcripto de B. Maria, & meritò quidem. Arca enim illa continebat vrnam in qua erat manna, continebat præterea tabulas legis, tum virgam Aaron teſte B. Paulo ad Hebræ. quibus ſanè præſignificabatur Chriſtus: erat enim is manna cæleſte in vrna terræ, nempe diuinitas in humanitate. Erat Rex, erat legiſlator ſummus, quod quidem tabulis illis adumbrabatur. Erat denique ſummus Sacerdos, venerat enim nouam hoſtiam, eamque admirandi fructus, ſeipſum ſcilicet immolaturus, quod quidem Aaronis virga indicabat. Erat arca de lignis imputribilibus: & Deiparæ corpus non vidit corruptionem. Erat arca deaurata: quia Deipara plena ſapientia & charitate.

cap. 9.

4. *Vellus.*) Ita Ambroſ. Serm. 13. Bernard. hom. 2. ſuper Miſſus eſt, & Rupertus in Iudices 10. ita enim inquiunt concepit Deipara Chriſtum vt toto eam hauriret corpore, nec eius ſciſſurã corporis pateretur, ſed eſſet mollis ad obſequium, ſolida ad ſanctimoniam. Vellus quia de eius fructu, ſalutaria populis veſtimenta texuntur. Vellus quia de molli ſinu eius, agnus egreſſus eſt, qui & ipſe matris lanitium hoc eſt carnem geſtãs, molli vellere cunctorum operit vulnera peccatorum. Sicut autem pluuia in vellus deſcendit ſine ipſius velleris corruptione & dolore: ita ipſe Rex Chriſtus naſcitur de virgine, ſine vlla ipſius virginis corruptione, poſtea verò deſcendet ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram *Pſ 71.*
in cognitionem omnium hominum.

5. *Thronum.*) Fecit ſibi Salomon (inquit ſacer textus) thronum de ebore grandem & veſtiuit eum auro fuluo nimis, nec factũ eſt tale opus in vniuerſis regnis. Maria thronus eſt grandis, quia cæli terræque principem ſuo continet ambitu. Eſt eburneus ob puritatem & caſtitatem. Eſt auro veſtitus ob charitatis præſtantiam. B. Petrus Damianus Serm. 1. de Mariæ Natiuitate.

6. *Templum.*) Quo quidem templo nihil erat olim apud Iudæos admirabilius, immenſis expenſis, ſummaque ſapientia ædificatum, infinitoque ſplendore intus & foris exornatiſſimum, ita vt etiam Ethnicos in ſui raperet admirationem. Hoc autem templo, veri Salomonis templum, id eſt, Mariam Sanctiſſimam, adumbratum niſi cæci ſumus ait Caniſius, fateri debemus, *l. 1. c. 6.*
atque vt de ipſo eius architecto non indigna ſentiamus, profecto iudicabimus hoc eius opus omnibus numeris abſolutiſſimum extitiſſe, ſummiſque virtutum omnium & gratiarum ornamentis inſtructiſſimũ, maximèq; viſendum fuiſſe, nullique rei in eius cõſtructione diuinam munificentiam pepercisse.

7. *Columbam.*] Columba (inquit Beda in Gen. 8.) portans ramũ oliuæ ſignificat Deiparam, quæ filium Dei ad nos detulit. Alias ſimilitudines eius cũ columba Rupertus in Cant. c. 4. & nos inferius ex ipſo.

8. *Nubem.*) Ecce Dominus (inquit ſcriptura) aſcendet ſuper nubem leuem præter D. Hieron. hic & in 1. c. Ezech. etiam Ambr. in exhortatione ad virgines, per nubem leuem Deiparam intelligit, cuius hæc ſunt verba. Hic eſt qui venit in nube leui ſicut dixit Propheta. Ecce Dominus ſedet ſuper nubem leuem & veniet in Ægyptum, ſignificans quod in Ægyptum .i. in afflictionem iſtam mundi huius veniret per Virginem. Nubem itaque Mariam dixit, quia carnem gerebat leuem, quia Virgo erat, nullis oneribus grauata coniugij. Eſtote nubes ſed leues, tales eritis profecto ſi alleuet virginitas onera cõditionis, & tenebras huius limoſæ carnis illuminet. Idem in Pſ. 118. Maria nubes erat ſecundum hæreditatem Euæ, leuis erat ſecũdum virginitatis integritatem: leuis erat quæ non homini quærebat placere ſed Domino, leuis erat quæ non in iniquitate conceperat, ſed ſpiritu ſuperueniente generabat, nec in delicto ſed cum gratia parturiebat.

9. *Virgam.*) Per Virgam de radice Ieſſe ait Hieron. Sanctam Mariam Virginem intelligamus, quæ nullum habuit fruticem cohærentem, de qua & ſupra legimus. Ecce virgo concipiet, & pariet filium &c. Idem, Tertull. contra Iudæos cap. 9. de corona militis cap. 15. de carne Chriſti c. 21. & alibi. Hoc quidem teſtimonio confirmatur virginitas Deiparæ in partu: ſicut enim flos non ex ſemine vt arbor ipſa ſed ex virga, frondeque arboris, cæleſti tantum virtute, ſolis & aſtrorum, roriſque perfuſione & pluuiæ oritur, ita Chriſtus abſque viri operatione ex virgine, per Altiſſimi virtutem & obumbrationẽ, Spiritusſque Sancti rorem & aduentum, natus eſt. Et ſicut virga in florem erumpens etiam ſpecioſior euadit, tantum abeſt vt venuſtatis deperdat quicquam. Ita Deipara nulla ſuæ integritatis iactura per Chriſti puerperium facta, etiam virginitate ſua pulchrior euaſit. Nam vt inquit Euſeb. Emiſſenus homilia ſecunda de Natiuitate Domini: Mariæ per partum magis eſt glorificata virginitas. Et Diuus Bernardus ita exclamat: O partus ſolus neſcius pudoris, corruptionis ignarus, non reſecans, ſed conſecrans virginalis vteri templum. Porro Diuus Ambroſius in exhortatione ad Virgines, de hac ipſa virga, aliò ſpectans hęc habet: Ipſa eſt virga germinans florem, quia pura & ad Dominum libero corde directa virginitas, quæ nullis in hoc ſæculo curarum amfractibus reflectatur.

Ser. de vigilia Natiu. Dom.

10. *Montem.*] Hoc monte ſignificatam Deiparam cenſet ſanctus Irenæus libro tertio contra hęreſes capite decimo octauo, à qua non operantibus manibus humanis, id eſt, virorum illorum, qui ſolent lapides cædere, Chriſtus Dominus abſciſſus, id eſt, non operante, inquit, in eum Ioſeph; ſed ſola Maria cooperante. Idem ſentit Iuſtinus in Dialogo cum Triphone & Sancto Hieronymo hic.

11. *Petram.*) Optabat Propheta emitti Agnum, id eſt, Meſſiam de petra deſerti, quã quidem adumbratam Deiparam cenſet Abbas Guerricus Diui Bernardi diſcipulus ſermone 2 de Annunciatione. Vocatur autem meritiſſimò petra, tum quod de ea abſciſſus ſit lapis ille, de quo paulo ante ex Daniele: tum quod Chriſtum tanta conceperit puritate, abſque vllo carnalis illecebræ, minimique motus concupiſcentię ſenſu; vt verè petra ſenſu omni deſtituta fuiſſe videatur, & planè lapidea, At non petra modo, ſed etiam petra deſerti vocatur, quo quidem eadem virginitas innuitur, quia Deipara quoad ſplendorem decuſque virginitatis verè fuit deſertum, & ab omni humana induſtria incultum, atque à ſolo Spiritu ſancto fœcundatum. Quam aptè ſibi petram elegerit Chriſtus in conceptione oſtendit idem Guerricus, vt occaſus ortui & conceptio ſepulturæ reſponderet, cum videlicet emittitur Agnus de petra deſerti: condendus in petra monumenti, vnde quidem tellerata exiuit reſurgens, ſicuti de hac integra & intemerata proceſſit in mundum adueniens. Et ſanè cum ſit petra Chriſtus 1. ad Corinthios 10. æquum erat non degenerare à filio matrem, eamque etiam eſſe, & nuncupari petram.

12. *Portam.*] De hac figura commodius ca 3. §. 11.

13. *Terram.*) De hac capite tertio, §. 8. nu. octauo.

§. 3. PROPHETIÆ DE BEATA VIRGINE.

Vix erit paragraphus ex inferius ponendis, qui non vnam aliquam de ea Prophetiam contineat: interim paucculas has viſum hic afferre & explicare.

1 *Inimicitias ponam inter te & mulierem, & ſemen tuum & ² ſemen illius, ipſa conteret caput tuum, & tu inſidiaberis ³ calcaneo eius.* Gen. 3. 15

Iurauit Dominus Dauid veritatem & non fruſtrabitur eum: de fructu ⁴ ventris tui ponam ſuper ſedem tuam. Pſ. 130. 11.

⁵ *Rorate cœli deſuper, & nubes pluant iuſtum, ⁶ aperiatur terra, & ⁷ germinet ſaluatorem.* Iſa. 45.

1. *Inimicitias.*) Annotat Rupertus per Chriſtum Deiparam has inimicitias cum ſerpente & dęmone exercuiſſe, qui & ab illo egregiè victus eſt, quando vt ait beatus Paulus deleuit chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipſum cruci affi-

cifixit, expolians principatus & poteſtates, &c. Qui locus ſuperiùs eſt explicatus. Vera quidem eſt hæc Ruperti annotatio, non eo tamen ſenſu, quaſi non ipſa etiam per ſeſe Dei adiuta gratia ſerpentem expugnarit, cum non tantum inter ſemen mulieris & ſerpentis, ſed etiam inter ipſam mulierem, & ſerpentem intercedſuras inimicitias aſſeratur. Cum enim Deipara originalis maculæ labe non fuerit aſperſa, (quę quidem rectè dici poteſt caput ſerpentis, quod ex ea ſerpens vires ſuas omnes tanquam ex capite, & principe parte expromat) neque vllo vnquam vel minimo peccati nęuo deturpata, aut antiquo ſerpenti vlla ratione ſeruierit, meritò dici poteſt eum ſuperaſſe, eiuſque contriuiſſe caput.

2. *Semen illius.*] id eſt, Chriſtum Dominum ſeu Filium eius benedictum. Sumitur namque hic ſemen pro filio. Validiſſimum hinc ſumitur argumentum, ad confirmandã Deiparæ omnimodam virginitatem. Si namque ipſa communi aliarum mulierum more concepiſſet, nonne viri ſemen ex quo concepiſſet & non ipſius, diceretur Chriſtus? Atqui de ſolius virginis ſemine ſeu filio fit mentio: Chriſtus igitur, qui ſemen, id eſt Filius mulieris appellatur, ſolius virginis non etiam viri filius & ſemen fuit. Ita acceperunt hunc locum S. Leo ſerm. 2. de Natiuitate Domini, Rupertus hic & alij.

3. *Calcaneo.*) Rupertus. Proprium eſt ſerpentum à tergo mordere incautos in calce, vnde poſtmodum veneno per totum corpus ſe diffundente interimunt: Significatur ergo fore vt dæmon inſidias tendat tum Chriſto Domino, tum eius matri, quod egregiè præſtitit, tum per ſe, tum per ſuos.

4. *Ventris.*] Obſeruatum ab Irenæo libr. 3. cap. 27. ventrem hunc non eſſe ipſius Dauid, non enim dicitur vir ex ventre generare, at ſignificari per eum, Deiparam, quæ orta ex progenie Dauid. Senſus igitur eſt iſte: De ventre cuiuſdam fœminæ, quæ erit de tuo ſemine, ego concipi & gigni faciam virum, qui ſedebit ſuper ſolium regni tui.

5. *Rorate.*] Petit Propheta vt iuſtus, id eſt, Meſſias ſeu Chriſtus Dominus, qui per excellentiam iuſtus vocatur, à cælis tanquam ros quidam cęleſtis emittatur: quâ quidem petitione manifeſtè oſtenditur Deiparę integritas omnimoda tum in conceptu tum in partu, cum eũ non ex viri opera; ſed cœleſti Spiritus ſancti virtute à virgine eſſe generandum.

6. *Aperiatur terra.*) Terra hæc eſt Beata virgo. Ita S. Leo ſerm. 3. de Natiuitate. Terra inquit, carnis humanæ, quæ in primo fuerat præuaricatore maledicta, in hoc ſolo Beatæ virginis partu germen edidit benedictum, & à vitio ſuæ ſtirpis alienum.

7 *Germinet.*) Et hoc vocabulo clarè innuitur virginitas Deiparæ & maternitas, cum non quouis modo dicatur paritura Chriſtum, verum eo modo, quo terræ arbores in flores gemmant, & erumpunt: q. d. producat iam Virgo florem illum Ieſſæum, ſuper quẽ requieſcet ſpiritus Domini, producat, inquam eâ puritate & pulchritudine, quâ humus cæleſti rore ac virtute imbuta, citra hominũ opus & culturam, pulcherrimos gignit flores.

§. 4. VARIA MARIÆ SANCTISSIMÆ NOMINA.

Etiam huius paragraphi materia pleni erunt, qui conſequuntur: hîc tantum afferre oportuit, quæ alibi non potuerunt commodè collocari. Huc etiam ſpectant quæ paragrapho ſecundo.

VOCATVR ITAQVE SOL ET THALAMUS.

In [1] ſole poſuit tabernaculum ſuum, & ipſe tanquam ſponſus procedens de [2] thalamo ſuo. Pſ. 18. 6.

REGINA.

Aſtitit [3] Regina à dexteris tuis in veſtitu deaurato, circundata varietate. Pſ. 44. 10

TABERNACVLVM ALTISSIMI.

Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei, ſanctificauit [4] tabernaculum ſuum Altiſſimus. Pſal. 45. 5.

TERRA ET QVIDEM BENEDICTA.

Benedixiſti Domine [5] terram tuam. Veritas de terra orta eſt. Terra noſtra dabit fructum ſuum. Pſa 84. 2. 12. 13.

DOMVS DEI.

Quàm magna eſt [6] domus Dei, & quàm ingens locus poſſeſſionis eius. Baruc. 3.

DOMVS.

Sapientia ædificauit ſibi [7] domum, excidit columnas ſeptem. Prou. 9. 1.

MVLIER FORTIS.

[8] *Mulierem fortem quis inueniet.* Prou. 31. 10

[9] *Amica, columba formoſa.* Cant. 2. 10. & 14.

[10] *Signum magnum.* Apoc. 12. 1.

[11] *Soror Chriſti & ſponſa.* Cantic. 4. 9.

PARADISVS.

Eccli. 24. 4. 12 *Ego quaſi fluuius Dorix & quaſi aquæductus exiui de paradiſo.*

1. *Sole.*) per ſolem B. Virginem accipit Ambr. l. de Ioſeph c. 2.

2. *Thalamo.*) id eſt, vtero virginali. Auguſt. hic.

3. *Regina.*) ita S. Idelphuntus ſermone 1. de Aſſumptione: veſtitus deauratus eſt charitas, varietas autem eſt pulchritudo virtutum. Idem ſentit Athanaſ. ſerm. de SS. Deipara

4. *Tabernaculum.*] S. Methodius Martyr illuſtriſſimus hom. in hypopantem Domini, Deiparam ſanctiſſimum, & auguſtiſſimum Dei tabernaculum vocat, quod ſcilicet omni peccati labe caruerit, omnibuſque fulſerit virtutibus.

5. *Terram.*] Ita Arnobius peruetuſtus author in hunc Pſal.

6. *Domus Dei.*) Ita S. Methodius vbi ſupra.

Serm. 46. in Cant. 7. *Domum.*) Bernardus. Per eam vult intelligi ſacratiſſimum vterum Deiparæ. Per columnas 7. accipe 7. Spiritus ſancti dona.

8. *Mulierem.*] Ita Bernardus ſerm. de natiuitate Deiparæ.

9. *Amica, &c.*) Pulchrè Rupertus lib. 2. in Cantica, amica, columba, formoſa, & in his omnibus Euæ oppoſita. Eua namque quaſi inimica. Eua quaſi vipera. Eua quaſi deformis & ignominioſa. Mihi quidem inimica, viro ſuô vipera, ſibimet confuſa ignominia. Inimica per ſuperbiam, quia intus tumuit, vipera per malitiam, quam ex ſerpente concipiens foris tentata facilè ceſſit, ignominioſa per pruritum libidinis, quâ ſtatim ſcaturire cœpit, vnde & nudam ſe cognoſcens folio texit. Tu autem amica mea per humilitatem, columba mea per charitatem, formoſa mea per caſtitatem. Tu contra Deum non tumuiſti, imo mente humili altiſſimo complacuiſti, & ecce amica es. Tu ſerpenti aurem non præbuiſti, imo inimicitias inter te, & ſerpentem ego poſui, & ecce columba es. Tu nuditatem libidinis nô incurriſti, imo ſpiritus ſanctus obumbrabit tibi, & ecce formoſa es.

10. *Signum magnum.*) Poteſt ſignum accipi pro miraculo, quomodo B. Ignatius epiſt. ad Ioannem, vocat Deiparam cæleſte prodigiû, & ſacratiſſimum ſpectaculum. Quam ſtupendum miraculum fœminam eſſe Dei matrem; item Virginem & matrem? Vidit creatura, inquit Baſilius, in Annuntiatione Mariæ, quod antea viſum eſt nuſquam, nempe prolem, quæ ſuæ matris erat parens, & infantem qui genitricem ętate longè anteibat. S. Ioan. Damaſcenus orat. 1. de Natiuit. Deiparæ eam officinam miraculorum, ratione Incarnationis in eius vtero perfectæ appellat: & quia Chriſtus, qui ex ea prodijt ſummum eſt miraculum.

11. *Soror, &c.*] Cardinalis Hailgrinus, vocat ſororem, propter humanæ naturę contubernium, ſponſam propter inconcuſſam fidei conſtantiam. Aug. propter gratiam adoptionis vocat ſororem, qua, & non natura æterni patris erat filia: ſponſam verò propter prærogatiuam amoris; nam gignendo filium, eius diuinitati quaſi nuptiali fœdere arctiſſimè inhæſit.

12. *Ego, &c.*) Guilli. in c. 4. Cant. v. 12. vult hæc eſſe verba Chriſti, qui ſe de paradiſo .i. vtero virginali egreſſum dicit, tanquam fluuium, &c. Et verè paradiſus fuit vterus Virginis, quam Sanctus ſpiritus tanta gratiarum abundantia perfudit, vt Filio Dei fieret hortus delitiarum & voluptatis, ratione virtutum innumerarum, quibus eam exornauit: Inde exiuit fluuius Dorix (inquit) qui rapido charitatis curſu, totum orbem ſapientię ſuæ fluentis perfudit.

CAPVT II.

De eius Conceptione, Natiuitate, Nobilitate, Pulchritudine.

§. 1. BEATA VIRGO CONCEPTA FVIT ſine peccato originis.

1 *Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te.* Cant. 4.
Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias. Cant. 2.
2 *Inimicitias* V. cap. 1. §. 3. ex Gen. 3. 15.
3 *Expectet lucem, & non videat, nec ortum ſurgentis auroræ.* Iob 3.
3 *Luna ſub pedibus eius.* Apoc. 12.
4 *Aue gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus.* Luc. 1. 28.
Inueniſti gratiam apud Deum. Luc. 1. 30.

Vide etiam cap. 1. §. 5. ex Pſalm. 45. 1. & §. 1. ex Geneſ. 3. 20. de 5 *Eua.* Idem probant, quæ ſupra allata ſunt, de arca teſtamenti, de throno & templo Salomonis de Virga Ieſſæa, & quæ deinceps afferentur potiſſimum ex Canticis, quæ quidem & ab Eccleſia & à ſanctis Patribus ad Deiparam accommodantur.

1. *Tota pulchra.*] Si vnquam fuit vel vnico momento originis labe maculata, certè non fuit tota pulchra, & fuit in ea aliqua macula, & fuit tempus, quo verum non erat dicere,

cere, *Tota pulchra*. Ita paſſim Theologi ſcholaſtici, qui & ſequens teſtimonium aptant ad immaculatam Deiparę conceptionē, quemadmodum enim ſpinis non læditur, aut fuſcatur lilij candor; ita nec peccato læſa aut fuſcata fuit Beatæ Mariæ Virginis animę pulchritudo.

2. *Inimicitias.*] Hic prædicitur fore inimicitias & diſſidium perpetuum inter Deiparam & dæmonem: quomodo ergo potuit ei aliquando eſſe iuncta & amica per peccatum originis. Prædicitur item eam contrituram caput ſerpentis, quo quidem, vt non ita multò ante monitum eſt, vel intelligitur peccatum originis, quod cæterorum omnium fuit origo, & propter quod fuit principaliter ordinata Chriſti redemptio, vel certè intelligitur omnis dęmonis poteſtas. Iam verò quomodo cum hac Prophetia ſtare poteſt, quod fuerit aliquando Deipara dæmoni ſubiecta.

3. *Expectet*) D. Tho. 3. p. q. 27. a 2. ad 2. Expectet, inquit, nox originalis peccati lucem, .i. Chriſtum: & non videat, quia nihil inquinatum incurrit in ſapientiam, quæ eſt Chriſtus, vt dicitur Sapien. 7. Nec ortum ſurgentis auroræ. i. B. V. M. quæ in ſuo ortu à peccato originali fuit immunis. Verùm vt bene PP. Suarez & Valentia, ſi hic locus ſcripturę bene exponitur, etiam probat immaculatam fuiſſe conceptionem, cum Deiparæ conceptio maximè, & præ eius natiuitate fuerit eius ortus, rei namque ortum maximè dicimus eſſe, ipſum rei cuiuſque initium.

3. *Luna.*) .i. imperfectio omnis & defectus infra eam eſt, eam non attingit.

4. *Aue.*] Ex hoc loco & ſequenti, & ſimilibus, & ex illa gratię plenitudine: quam hîc prædicat Angelus colligitur à Theologis, Deiparam in quocunque genere præcellentis gratiæ & beneuolentiæ diuinæ, atque adeo etiam quoad gratuitam liberationem ab originali peccato, peculiari quadam ratione inter omnes puros homines excelluiſſe, quomodo alioqui eſſet gratia plena ſeu gratia imbuta & κεχαριτωμένη. quod quidem poſitum ſine articulo ἡ inſolitum quiddam & ſingulare denotat: Quomodo inueniſſet gratiam apud Deum, gratiam, inquam abſolutè non hanc aut illam? Quomodo denique peculiariter diceretur benedicta inter mulieres: cum benedictio in ſacris litteris vel maximè ad liberationem vel redemptionem à peccato referatur, iuxta illud Geneſis 22. Benedicentur in ſemine tuo omnes gentes, quod Apoſtolus ad Galatas 3. accipit de iuſtificatione Gentium per Chriſtum. Adde ad participium illud εὐλογημένη, benedicta non eſſe additum articulum, vt inſolita & ſingularis aliqua benedictio, & ratio præſeruandi à peccato ſignificaretur: nam liberari à peccato originis poſtquam illud cōtraxeris non eſt omnino inſolitum, ne in materno quidem vtero, quod quidem Ieremiæ, & Diuo Ioanni Baptiſtæ contigit: Allata autem teſtimonia indicant omnia, præclariſſimum quoddam genus immunitatis & liberationis ab originali macula per ſingularem Dei beneuolentiam & gratiam præſeruationis.

5. *Eua.*) Si Eua caruit omni peccato originali, quæ quidem fuit figura tantum Deiparæ, cur non eiuſdem maculę expers fuit res figurata?

§. 2. Qvot hostes impedire conati ne naſceretur Deipara, at fruſtra.

En lectulum Salomonis 1 *ſexaginta fortes ambiunt ex fortiſſimis Iſrael, omnes tenentes gladios & ad bella doctiſſimi: vniuſcuiuſque enſis ſuper femur ſuum propter timores nocturnos.* Cant. 3. 7. 8.

1. *Sexaginta.*) Rupertus lib. 3. in Cant. conficit hunc numerum ſexagenarium ex antiquis ſacerdotibus, regibus, Patriarchis, ducibus, Prophetis, Iudicibus, quos pugnaſſe dicit contra barbaros & impios reges, per quos diabolus genus Abraham, ad quem primum beati ſeminis promiſſio facta erat penitus extinguere conabatur; vt ſic non collocaretur hic Dei thalamus & lectulus, ne eſſet vnde naſceretur hæc beata Virgo. Plenæ horum bellorum contra Ægyptios, reges quoque Iſrael ſciſſos à domo Dauid, reges Aſſyrios, Babylonios, Perſas, Medos, Græcos, Macedonicos, ſunt ſacræ litteræ.

§. 3. Deipara originem dvxit ab Abraham, & Iacob ex tribu Iuda per familiam Dauid.

Benedicentur in 1 *ſemine tuo omnes Gentes.* Gen. 22. 18.

2 *Benedicentur in ſemine tuo cunctæ tribus terræ.* Gen. 28. 14.

3 *Non auferetur ſceptrum de Iuda & dux de femore eius donec veniat, qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio Gentium.* Gen. 49. 10.

De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam. Pſ. 131.

Dauid Propheta cum eſſet, & ſciret, quia iureiurando iuraſſet illi Deus de fructu lumbi eius ſedere ſuper ſedem eius, &c. Act. 2. 30.

Leo de tribu Iuda, 4 *radix Dauid.* Apoc. 5.

Qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem. Rom. 1.

1. *Semine.*) .i. Chriſto filio, de quo quidem dici non poteſt ad Abraham, quod in filio eius benedicentur omnes Gentes, niſi ratione matris, cum Chriſtus ſecundum carnem, caruerit patre. Eandem habent interpretationē

quæ ſequuntur teſtimonia.

2. *Benedicentur.*] Hæc dicuntur Iacob.

3. *Non auferetur.*) Hæc diriguntur à patre Iacob ad filium Iuda.

4. *Radix.*) Non tantum Chriſtus ex radice Dauid, ſed eſt item radix Dauid quatenus eſt creator ipſius Dauid. Ita Ambroſ. ca. vltim. Apoc. Rupertus hîc, Bern. ſerm. 1. Paſchæ.

§. 4. DEIPARA IN NATIVITATE SVA fuit aurora.

Cant. 6. 9. *Quæ eſt iſta, quæ progreditur, quaſi* [1] *Aurora conſurgens.*

1. *Aurora.*] Rupertus. Quando nata es ô beata Virgo, tunc vera nobis aurora ſurrexit, aurora prænuntia diei ſempiterni: quia ſicut aurora quotidiana; finis præteritæ noctis, & initium diei ſequentis: ſic natiuitas tua finis dolorum, & conſolationis fuit initium, finis triſtitiæ, & lætitiæ principium.

§. 5. DEIPARA ETIAM CORPORE FVIT pulcherrima ſpecie.

Cant. 1. 8. *O* [1] *pulcherrima inter mulieres.*
Cant. 5. 9. *O pulcherrima mulierum.*
Cant. 4. 1. *Quàm pulchra es amica mea, quàm pulchra es.*
Cant. 6. 3. *Pulchra es amica mea, ſuauis & decora* [2] *ſicut Hieruſalem.*
Cant. 4. 7. *Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te.*

1. *Pulcherrima.*] Hoc loco & ſequentibus paſſim vtuntur ſancti Patres & Theologi Scholaſtici ad confirmandum Deiparam eximia fuiſſe pulchritudine. Et quidem ſanctus Nazianzenus in Chriſto patiẽte, ita eam compellat: O Virgo formę, quæ nitore cæteras præis. Addit D. Th. eam fuiſſe Virginis pulchritudinem, vt licet eximia, intuentes non niſi ad caſtitatem excitaret. Addit rem mirabilem D. Ambr. Tanta (inquit) erat eius gratia, vt non ſolum in ſe virginitatem ſeruaret, ſed etiam ſi quos inuiſeret integritatis inſigne conferret. His conſonat quod docet Alenſis 3. p. q. 9. m. 3. a. 1. Deiparam ſuo aſpectu concupiſcentiæ motus extinxiſſe.

In 3. d. 3. q. 1. a. 2. quæſt. 1. ad 4. de Inſt. Virginis c. 7.

2. *Sicut Hieruſalem.*) Poteſt & de terrena, & de cœleſti intelligi: illa quidem fuit longè pulcherrima maximè ratione templi Salomonis, patet ex vtriuſque deſcriptionibus: hac autem nihil ſpecioſius poteſt cogitari. V. Apoc. 20. imo ne poteſt quidem eius ſpecies animo concipi tota. Iſa. 64. 4.

CAPVT III.

De ijs, quæ in myſterio Incarnationis, & Natiuitatis Chriſti ſpectant Deiparam.

§. 1. EXPRIMITVR EIVS DESIDERIVM Incarnationis.

1 *Oſculetur me: oſculo oris ſui.* Cant. 1. 1.
Quis mihi det te fratrem meum ſugentem vbera [3] *matris meæ, vt inueniam te* [4] *foris & deoſculer te, & iam me nemo deſpiciat.* Cant. 8. 1.
5 *Fiat mihi ſecundum verbum tuum.* Luca 1.

1. *Oſculetur.*) Non exprimit cuius petat oſculum, quia cum alium non amet, neque de alio cogitet, quàm de Deo, putat idem cęteris euenire, quare ſuperfluum iudicat exprimere de quo loquatur. Ita Titelm.

2. *Oſculo.*) id eſt, filio ſuo, quia filius eſt verbum & quaſi os patris; ore autem datur oſculum, & bene petit oſculum oris, quia in perſona filij Incarnatio ſeu vnio iſta diuinæ naturæ cum humana in vtero virginali facta fuit. Idem.

Rupertus clarè hoc initium Canticorum refert ad deſiderium Incarnationis, dum ait, eundem eſſe ſenſum horum verborum & petitionis oſculi, cum illis: *fiat mihi ſecundum verbum tuum.*

Idem ſentit Guillielmus circa ann. 1170. qui per oſculum oris intelligit, ſpiritum ſanctum, qui oſculum eſt oris Chriſti, q. d. Deipara ſuperueniat in me Spiritus ſanctus, & virtus altiſſimi, &c.

3. *Matris.*) Synagogæ .i. alicuius mulieris de Synagoga Honorius in ſigillo Mariæ.

4. *Foris.*) quaſi dicat: qui totus es apud patrem, egredere & veni in mundum, vt inueniant te homines foris, ſcilicet à te traijciendi intus. Ita Guillielmus.

5. *Fiat.*) Ambroſius cum Euthymio dicunt iſtud *fiat*, eſſe verbum voti & deſiderij coniuncti cum fide, credebat enim & ſimul deſiderabat: q. d. credo ô Angele Dei, quod dicis, & deſidero, vt id mihi eueniat.

§. 2. ANTE INCARNATIONIS MYSTERIVM erat Deipara deſponſata.

Miſſus eſt Angelus ad Virginem [1] *deſponſatam viro, cui nomen erat Ioſeph.* Luca 1.

1. *Deſponſatam.*) Cur fuerit deſponſata ante-

antequam Chriſtum conciperet, has afferunt ſancti Patres cauſas. Baſilius homilia de humana Chriſti generatione, vt dæmonibus hoc myſterium occultaretur. Hieron. Matt. 1. & aduerſus Heluidium vt generationis Chriſti ordo texeretur, & Chriſtus de ſemine Dauid vt promiſſus erat, eſſe ſignificaretur: neque enim erat Iudæorum conſuetudo à fœminis, ſed à ſolis viris, generationis ordinem texere. Ambr. & Bernard. Serm. 2. ſuper Miſſus, vt famę B. V. conſuleretur, homines enim ignari tanti myſterij, eam filiũ peperiſſe videntes, de ſtupro concepiſſe cenſerent. Damaſc. l. 4. de fide c. 15. vt ſponſus cuſtos eſſet & fideliſſimus B. M. miniſter, quę quia teneræ ætatis & honeſtiſſima, multis egebat miniſterijs.

§. 3. Annvntiatvr ei incarnationis myſterium.

Aue gratia plena &c.
Ecce [1] *concipies in vtero &* [2] *paries &c.*

1. *Concipies in vtero.*) His verbis ſignificat Angelus veram, realem, propriam & corporalem conceptionem qua fæminæ concipiũt filios vt oſtendat non eſſe metâphoricam cõceptionem & ſpiritualem ſeu impropriè dictam, qua quis concipit animo quæ poſtea facturus eſt aut dicturus.

2. *Paries.*) Non ſemper ſequitur conceptionem partus, cum multæ fœminæ abortiant, at tu ô Beata Virgo paries poſt conceptum.

§. 4. Tvrbatvr in sermone Angeli. *Lucæ* 1.

Cant. 6. 11. 1 *Neſcivi:* [1] *anima mea* [2] *conturbauit me, propter* [3] *quadrigas* [4] *Aminadab.*

1. *Neſcivi.*) Videtur his verbis prædici turbationem Deiparę. Illud *neſcivi* reſpondet illi interrogationi. Quomodo fiet iſtud &c. Si enim ſciſſet, non interrogaſſet.

2. *Conturbauit.*) Timore ſcilicet qui non in animo tantum latet, at ſolet ſeſe prodere per quandam corporis commotionem, vt & cæteræ perturbationes mentis.

3. *Quadrigas.*) Angeli vocantur nonnunquam quadrigæ Dei. Hier. in Pſ. 66. ob eorũ incredibilem celeritatem in Dei iuſſis exequendis, & harum quadrigarum .i. quadrigæ per Enallagen numeri .i. Archangeli Gabrielis ſermo turbauit Deiparam: turbata eſt enim in ſermone eius & cogitabat qualis eſſet iſta ſalutatio.

4. *Aminadab.*) Hic Chriſtum indicat ſeruatorem, interpretatio enim inter alias huius nominis eſt princeps vel populi princeps.

§. 5. Petit Christvs Dominvs eivs conſenſum in hoc myſterio.

1 *Vox dilecti mei pulſantis:* [2] *Aperi mihi ſoror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea, quia* [3] *caput meum plenum eſt rore, &* [4] *cincinni mei guttis noctium.* Cant. 5. 2.

1. *Vox dilecti.*) Facta eſt ſcilicet ad me (ait Guilhelmus) quando impleto tempore æternæ diſpoſitionis ſuę placuit incarnari ex me, quæ autem hæc fuerit vox ſequitur. Aperi &c.

2. *Aperi mihi.*) Oſtium ſcilicet fidei tuæ & conſenſus, nam oſtia carnis tuæ (inquit idem) perpetuò clauſa erunt, quibus clauſis per fidei oſtium ingrediar in te hortum meum. Aperire ô terra virginea & germina ſaluatorem. An neſcis quia clauſa eſt ianua cunctis Filijs Adæ? An neſcis quia gladius flammeus collocatus eſt ad cuſtodiendum lignum vitę? An neſcis Chaos magnũ eſſe inter Deũ, & homines? Vt ergo gladius ille flammeus remoueatur, vt Chaos illud ingens deſtruatur, vt regnum illud cælorum & tibi & tecũ cæteris aperiatur, Aperi mihi. Ecce omnes Angeli in cælis, eo quod homines amant. Ecce omnes Patriarchæ & Prophetæ & iuſti apud inferos diutina ſaluatoris expectatione tantum non macerantur, rogant ardenter aperias mihi, vt regnum cælorum mortalibus aperiatur. Ego ipſe ſto ad oſtium tuum, ſto & pulſo tum pro tua, tum pro cunctorum ſalute Gen. 3. 24

Notanda eſt concionatori hæc amplificatio, & imitanda.

3. *Caput.*) Rationem affert ſponſus, cur tam vrgeat ſibi aperiri, quia, inquit, *caput, &c.* id eſt, celſitudo diuinitatis meæ ſic exuberat clementiâ, vt ſtillet miſericordiam.

4. *Et cincinni.*) Altera hæc eſt ratio; cur tam feſtinanter petat ſibi aperiri, quia, inquit, *cincinni, &c.* id eſt, qui ſunt prædeſtinati ad hoc, vt mihi tãquam proprio capiti per caritatem adhæreant, nullo eos redimente & ſaluante, torpent adhuc in frigore peccatorum, & qui mihi olim per iuſtitiam, dum viuerent, adhæſerunt, nullo adhuc ianuam regni aperiente, lachrymoſis apud inferos ſuſpirijs madidantur: ſummâ ego plenus ſum miſericordiâ (cuius ros eſt ſymbolum) electi autem mei pleni miſeriâ.

§. 6. Evm dat B. Virgo.

Ecce ancilla Domini, &c. quæ verba inferius explicabuntur. Lucæ 1.

1 *Veniat dilectus meus in hortum ſuum, &* [2] *comedat fructum pomorum ſuorum.* Cant. 5. 1.

1.*Veniat.*) quaſi dicat: Angelo annunciantì & explicanti ſibi myſterium Incarnationis illam peculiari quadam ratione fore Dei hortum, id eſt, hortum delitiarum, aromatum, & omnis ſuauitatis, in quo Dominus gloriæ eſt habitaturus: Veniat ergo, inquit, dilectus meus in hortum ſuum, peculiari iure ei dicatum: Veniat, & ex me carnem ſumat. *Fiat mihi ſecundum verbum tuum.*

2.*Et comedat.*] Hæc eſt ratio petitionis: vt comedat .i. vt incorporet ſibi electos ſuos, hoc eſt, vt ei vniantur, tanquam cibus comedenti: vt in ipſum ſic tranſeant, vt eius membra fiant, & de ſpiritu eius viuant. Extra ipſum enim, non eſt vita, non eſt ſalus. Comedat ergo, &c. id eſt, traijciat electos ſuos in ſe, vt non in ſe, ſed in ipſo viuant.

§.7. DEIPARA FVIT VIRGO ANTE CONceptionem Chriſti Domini.

Luca 1. *Miſſus eſt Gabriel Angelus ad Virginem.*
Ibidem. *Et nomen Virginis Maria.*
Cant.3.6. *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit per* 1 *deſertum, ſicut virgula fumi.*

1.*Deſertum.*) Guillielmus. Nihil hic aptius per deſertum quam virginitas figuratur, quid enim tunc magis deſertum atque neglectum, quàm virginitas, cum pauciſſimi in vtroque ſexu virginitatem in antiqua lege coluerint,

§.8. IMO VOTO VIRGINITATEM SVAM firmarat.

Luc. 1.34 1.*Virum non cognoſco.*
Cant. 2. 12. *Vox* 2 *turturis audita eſt in terra noſtra.*

1.*Virum.*] De hoc teſtimonio infra paragr. 11. teſtimonio 2.

2. *Turturis.*) Guilielmus. Turtur typus eſt caſtæ viduitatis. B. V. M. verè vidua, quia vnum tantum nouit coniugium, ſed vidua incorrupta, virgo vidua, vidua ſed Halma, nupta ſed nulli cognita niſi ſpiritui ſancto, prima ſuſtulit ſignum cœlibatus ſimul & caſtitatis: audita eſt vox eius quando cecinit: Virum non cognoſco. Tum prima ſignificauit ſe virginitatem vouiſſe. Tum iter præiuit illis filio dilectis Eunuchis qui ſe caſtrauerunt propter regnum Dei. Mat.19. 12.

§. 9. BEATA VIRGO, ILLIBATA VIRGInitate Chriſtum concepit.

Luca 1. 1 *Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, &* 2 *virtus Altiſſimi obumbrabit tibi, ideoque & quod naſcetur ex te ſanctum vocabitur Filius Dei.*

Nolite me conſiderare quod 3 *fuſca ſim, quia decolorauit me ſol.* Cant 1.6.
Veni 3 *Auſter & perſla hortum meum, & fluent aromata illius.* Cant. 4.
4 *Nigra ſum ſed formoſa filiæ Hieruſalem.* Cant. 1.5.
Inuenta eſt in vtero habens de ſpiritu ſancto. Mat.1.18
Quod in ea 5 *natum eſt de ſpiritu ſancto eſt.* Ibid.20.
Non cognoſcebat eam 6 *donec peperit filium ſuum primogenitum.* Ibid 25.
Mulier ſi 7 *ſuſcepto ſemine pepererit maſculum, immunda erit ſeptem diebus.* Leuit. 12. 2.
Aſcendet ſicut 8 *virgultum coram eo, & ſicut radix de terra ſitienti.* Iſa. 53.2.
9 *Creauit Dominus nouum ſuper terram, fœmina* 10 *circumdabit* 11 *virum.* Ier. 31.22

Vide ad idem cap. 1. parag. 2. num. 8.9. 10.11.12.13.

Tria ſunt difficilia mihi, & quartum penitus ignoro: viam &c. Et viam viri in 12 *adoleſcentula.* Prou. 30. 18.16.
Signum magnum apparuit in cælo, 13 *mulier amicta ſole.* Apoc. 12. 1.
Ego flos 14 *campi.* Cant.2.1.
Vbi venit plenitudo temporis miſit Deus filium ſuum factum ex 15 *muliere.* Ad Gal. 4
Vide 16 *arcum & benedic illum: valde enim* 17 *ſpecioſus eſt in ſplendore ſuo.* Eccli. 43. 12.

1.*Spiritus ſanctus, &c.*) id eſt, Spiritus ſanctus id præſtabit in te, quod vir in concipiendo fœtu præſtat, quare ſalua integritate tua concipies, & fœcunda efficieris: quare ſuperueniet vt materiam ſacratiſſimi fœtus, id eſt, puriſſimum tuum ſanguinem, quem exhibebis, organizet, formet, præparet, vt ſit capax animæ inducendæ, quam infuſam carni vniet, vt fiat viuens & animatus fœtus. Ita Tolet. ex Ambr.

2. *Virtus Altiſſimi, &c.*) Deus Pater ſua immenſa potentia illi carni per Spiritum ſanctum formatæ & animatæ Filium ſuum vniet, qui conceptus eſt, vt non tantum Filius hominis, ſed etiam Filius Dei ſit, & tu non hominis ſolius, ſed etiam Filij Dei mater efficiaris. Notat Toletus illud *obumbrabit tibi*, eſſe Græciſmum, Latinè *obumbrabit te*, ſignificareque Patrem æternum fœcundã feciſſe B. Virginem Mariam, Filio ſuo .i. Dei. Qua autem metaphora, id vocetur obumbratio, *Vide eundem Toletum.*

3 *Fuſca.*) Rupertus. quod tumet vterus, quod ſecundum opinionem malè videntium eſt eſſe fuſcam & corruptam: hoc enim non fecit vir, quia virum non cognoſco, ſed ita decolorauit me ſol. Verus ſol, & Deus ſole longè pulchrior, ſemetipſo me impleuit, de ſemetipſo vterum meum tumentem reddidit: ſed hoccine eſt decolorari? Non apud vos ô filiæ Hieruſalem, quibus ſimplex oculus, ſed apud ſuperborum cogitationes, quibus nequã eſt oculus. *Vide infra n. 4. ex Alano.*

3. Au-

3. *Auſter.*) Guilielmus. Veni Auſter, id eſt, Spiritus ſancte, ſeu potius ſuperueni, ſanctifica vterum virginalem, vt fluant aromata illius, vt eius ſacra viſcera Filium Dei fundant quouis aromate ſuauiorem: quæ ſanè eius virginitatem in conceptione exprimunt.

4. *Nigra.*) Rupertus. Nigra ſum .i. prægnans inuenta ſum, & iudicio ſiniſtro aliquorum nigra, ſed formoſa, quia ſalua virginitate à Spiritu ſancto impręgnata, & ſecundum fidem rectè credentium caſta & decora.

Alanus. *Nigra*, humana opinione, id eſt, corrupta, ſed *formoſa* rei veritate, quia caſta & impolluta: Decolorata à ſole, non colore mali, ſed calorē mentali.

5. *Natum.*) Naſci dicitur hîc Chriſtus non tantum, quando ab vtero progreditur; ſed etiam quando in vtero concipitur. Etiam priuſquam foras egrediatur, id enim eſt verè naſci. Toletus.

6. *Donec.*) Hieronymus. Non ſignificat hæc particula, quòd poſt partum Filij cognouit ſed ſignificat id ſolum; quod ante non fuit factum, nempe ante partum cognitam non fuiſſe, & tantùm voluit Euangeliſta aſſerere rem inuſitatā & naturę viribus incredibilem, ſcilicet Chriſti conceptionem ſine Patre. Simile Pſalmo 109. verſu 2. Matth. 5. 18.

In quibus & ſimilibus locis valde notandum ſolere maximè hac particula (*donec*) indicari tēpus illud, in quo potiſſimū exiſtimari poſſet id eueniſſe, quod factū eſſe negatur: vt Gen. 8. dicitur, miſſum eſſe coruū, qui nō reuertebatur, donec ſiccarentur aquæ: ſi enim aliquo tempore eſſet reuerſurus, maximè illo, quo aquæ terram operiebant, nam poſt terræ exſiccationem non erat cur reuerteretur: dum ergo negatur rediſſe donec terra exſiccaretur, non affirmatur poſtea rediſſe, ſed id potius tanquam per ſe notum relinquitur, multò minus poſtea eſſe reuerſum. Sic ergo in præſenti teſtimonio ex Matthæo negatur coniunctio cum marito vſque ad Filij partum, quia eo tempore videri poterat neceſſaria: de ſequenti verò tempore non affirmatur, imo vt clarum ſupponitur, multò minus eo tempore interueniſſe. Ita Suarez ex Hier. Baſ. & alijs.

7. *Suſcepto ſemine.*) Quia futura erat mulier, Deipara ſcilicet, quę abſque ſemine conciperet, ne illa lege comprehenderetur, addita eſt illa particula, *ſuſcepto ſemine*. Origenes homilia 8. in Leuiticum. Baſil. Iſa. 7. &c.

8. *Virgultum.*) Vtraque hæc comparatio rem, de qua agitur, explicat. Nam ſicut virgultum ſeu ramus ex ſola oritur arbore, abſque alterius ſeminis commiſtione; ita Chriſtus ex Virgine, vt notauit Origenes hom. 17. in Gen. Dicitur etiam virgineus vterus terra ſitiens, quia nullo humano ſemine fœcundatus eſt, aut humectatus. Ita Hieron.

9. *Creauit.*] Vtitur creationis nomine, vt ſic doceat ſolum Deum authorem eſſe conceptionis huius, quam vocat *quiddam nouum*, quia non modo ordinario ex viro erat futura. Ita Hieron. Alioqui non erat dicendum facturum Deum quidquam nouum aut mirabile.

10. *Circumdabit.*) Hoc verbo ſignificatur fœminam hanc non à viro Filium accepiſſe, ſed intra ſe, cælitus datum, atque à Spiritu ſancto, perfectè vtero circumplexum, manente ipſa vndique clauſa atque integra; ita ſanè ait Diuus Bernardus ſermone tertio, in Purificatione, vt intrāte & exeunte Domino iuxta alium Prophetam, porta Orientalis clauſa iugiter perſeueret. Ezec. 44.

11. *Virum.*) licet in vtero materno exiſtens Chriſtus Dominus, vocatur tamen vir, erat enim verè vir non ætate, ſed cognitione, maturitate, prudentia, fortitudine, &c. In primo namque conceptionis inſtanti vidit Deum, rationiſque vſum habuit, rerumque omnium ſcientiam. Ita paſſim Theologi. *Vide Bernard. hom. 2. in Miſſus.*

12. *Adoleſcentula.*) In Hebræo eſt vox עלמה quæ Virginem ſignificat. Liranus Almah. hunc locum de Beatæ Mariæ virginitate intellexit, cum Galatino, lib. 7. & Ianſenio hic &c.

13. *Mulier amicta ſole.*] hanc mulierem vult Diuus Bernardus ſermone de Virgine Deipara, eſſe eam ipſam Dei matrem, quam vult ſole amictam, quando de ſpiritu ſancto concepit ſolem iuſtitię, ſole purior ipſa.

14. *Campi.*) i. Beatę Virginis. Caſſiodorus obſeruat campum non arari, non proſcindi, non vllo ſulcari vomere, quare optimè ſignificat vterum Deiparę.

15. *Muliere.*) q. d. ex muliere tantum, non etiam ex viro. Ita Hier.

16. *Arcum.*] Hailgrinus, id eſt, Beatam Virginem.

17. *Specioſus.*) reſplendet hic arcus duobus maximè coloribus, quorum vterque eſt alteri ad decorem. Habet enim virorem aquæ, quæ mater eſt multorum animantium, habet & ruborem ignis, qui eſt virgo, quia nullum animal parit. His duobus coloribus B. Maria velut arcus cæli ſpecioſa refulget, eſt enim virgo & mater.

§. 10. DEIPARA SANCTISSIMA FVIT VIRgo etiam in partu.

Tu es qui [1] extraxiſti me de ventre. Pſ. 21. 10.
[2] Ecce virgo concipiet & pariet Filium. Iſa. 7. 14.
[3] Ecce tu pulchra es amica mea: ecce tu pulchra es. Cant. 1. 15
Quàm [4] pulchræ ſunt mammæ tuæ ſoror mea ſponſa Cant. 4. 10.

ſponſa: pulchriora ſunt vbera tua⁵ vino.

Cant. 1.9. ⁶ *Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilaui te amica mea.*

Cant. 4.12. ⁷ *Hortus concluſus ſoror mea ſponſa, hortus concluſus⁸ fons⁹ ſignatus.*

Cant. 7.2. *Venter tuus ſicut* ¹⁰ *aceruus tritici, vallatus lilijs.*

1. *Ex vtero aſſili.*) Auguſtinus epiſtola 120. ad Honoratum capite 12. hunc locum interpretatur de Chriſto, qui de ventre, ſeruata matris virginitate extractus eſt: quid enim inquit, proprium eſt Chriſto, vt dicatur à Deo extractus à ventre, niſi quia ſic de ventre egreſſus eſt, id eſt, relinquens matrem ſuam virginem; Nonne de Iob cap. 10. dicit: Quare de vulua eduxiſti me, ſi igitur eſt illud in Chriſto ſingulare, matris integritatem in partu confiteri oportet.

2. *Ecce, &c.*] Non habet Eccleſia Dei illuſtrius teſtimonium ad confirmandam omnimodam Deiparæ virginitatem, quo etiam ad id vſi ſunt ſancti Patres omnes tum Græci, tum Latini. Imo ſanctus Matthęus ca. 1. ita exponit hunc locum, dum ait: Hoc autem totum factum eſt, vt adimpleretur quod dictum eſt à Domino per Prophetam, dicentem: Ecce Virgo in vtero habebit & pariet filium: quibus verbis clarè oſtendit prophetaſſe Iſaiam, Virginem permanentem integram, concepturam & parituram: Affert enim hunc locum Prophetæ, vt conceptionem Chriſti Domini de Spiritu ſancto confirmet. Vnde Chryſoſtomus Theophyl. Euthym. iiſque antiquior Irenæus l. 4. contra hæreſes c. 40 & alij volunt illa non eſſe verba ſolius Euangeliſtæ, ſed Angeli loquentis ad Ioſeph, & perſuadentis miram hanc Virginis conceptionem.

Ambroſ. epiſt. 81. ad Siricium, profert hoc teſtimonium contra quoſdam hæreticos negantes Deiparam, Virgineam manſiſſe in partu, dicitque ab Iſaia vtrumque coniunctum; Ecce Virgo cõcipiet & pariet, vt tam in conceptu, quàm in partu Virginitas ſignificetur.

3. *Ecce tu, &c.*) Rupertus l. 1. in Cant. vult hac repetitione innui eius virginitatem & maternitatem: Pulchra es (inquit) decore virgineo, iterum pulchra, vnigenito Filio. Taliter geminata nullius fuit vnquam, nullius erit vnquam pulchritudo.

Guilielmus idem ſentit. Bis, inquit, pulchra, habet namque pulchritudinem virginitatis, habet & fœcunditatis. Sola pulchra eſt, & flore ſimul & fructu: ſola florem virginitatis habet inter matres: ſola fructum fœcunditatis inter virgines. Deflorantur aliæ vt fœcundentur, & in eis neceſſario flos virginitatis præmoritur ad fructum fœcunditatis: in ſola vero Maria flos propter fructum non eſt præmortuus, ſed miro modo factus eſt fructuoſus, & ſanctificatus eſt ex fructu ad perpetuitatem, & creuit ad venuſtatem.

4. *Pulchra.*) Et hunc locum applicat Rupertus noſtro paragrapho, ait que pulchras dici Deiparę mammas, quia mammæ ſunt eius, quæ virgo eſt & mater.

5. *Vino.*) Rupertus, id eſt, voluptate carnali, ſine qua nulla vnquam vbera, præter tua ò Deipara filium lactauerunt: quaſi dicat: ſuperant tua vbera omnium aliarum mulierum vbera, quorum lactatio filiorum, pro ſui initio habet vinum, id eſt, voluptatem carnis & licet ante pulchra fuerint, ex quo tamen id acceperunt, vt filios ſuos lactare poſſent, pulchra eſſe deſierunt: Tua autem vbera, quia virginea, me lactando etiam pulchriora facta ſunt tantum abeſt, vt de venuſtate ſua amiſerint quidquam

6. *Equitatui.*) Quis hic equitatus, ſeu vires Domini, contra curtus Pharaonis, quærit Rupertus libro primo, non aliud, inquit, quam virga Moſis, quâ tot miracula per eam efficiendo vſus eſt Deus ad expugnandum Pharaonem. Hæc autem virga vt dicitur Numerorum 17. licet ſicca, inuenta eſt germinaſſe & turgentibus gemmis flores emiſiſſe, quod virginitatis Dei matris ſymbolum fuiſſe, dictum ſuperius.

7. *Hortus.*) Et hic, inquit Rupertus libro quarto, concipientis virginitas & parientis prædicatur integritas. Vnde hortus: quia in ea natum eſt aliquid, quia Dei mater (hortus enim quod ibi aliquid oriatur.) Vnde concluſus: Quia virgo ob eandem cauſam cenſet bis vocari hortum concluſum, videlicet propter conceptum & partum, quia in vtroque virgo permanſit: pulchrè hic & acutè Rupertus confert hunc hortum cum horto ſeu paradiſo terreſtri, oſtenditque quàm hic illi cedat & ſit inferior. Idem tractant argumentum Halgrinus & Guilielmus.

Fons.] Fons, inquit Rupertus, quia genitrix, & *ſignatus*, quia incorrupta. Fons, (ita Halgrinus) quia de eo nobis vita manauit; ſed tamen *ſignatus*: quia non decuit manare vitam, niſi de fonte ſignato, non decuit Verbum naſci, niſi de matre Virgine.

9. *Signatus.*) Quo ſigillo ſignatus hic fons quæret quiſpiam? ſigillo Spiritus ſancti iuxta Rupertum, de quo dictum ab Angelo: *Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, &c.* Signatus (ait Guilielmus) ſigillo virginitatis perpetuæ habente imaginem ſponſi cæleſtis ex impreſſione annuli eius, de quo ſancta quædam anima: Annulo ſuo ſubarrauit me Dominus meus Ieſus Chriſtus. Imago autẽ annuli ſponſi cæleſtis, eſt amor eius, quæ ima-

go tamdiu ſeruatur impreſſa, quamdiu ſponſo virginitas cuſtoditur, non gloriam in ea quærendo humanam, aut quid aliud præter ſponſum, alioqui in ſigillo, ſponſi cœleſtis imago obliteratur.

10. *Aceruus tritici.*] Quia prole diſtentus, & tumidus: ſed tamen vallatus lilijs, quia candore circumdatus perpetuæ virginitatis: Non dicitur lilio, ſed lilijs, propter duo lilia virginitatis, vnum intus in animi propoſito, alterum foris in corpore incorrupto. Ita Guillielmus, qui triticum interpretatur Chriſtum, quo paſcimur, & ſine quo non viuimus, non enim eſt aliud nomen ſub cælo,
Act.4.12. datum hominibus in quo nos oporteat ſaluos fieri.

§.11. DEIPARA PERMANSIT VIRGO POST partum.

Ezec. 44. [1] *Porta hæc clauſa erit & vir non tranſibit per eam, quoniam Dominus Deus Iſrael ingreſſus eſt per eam, eritque clauſa principi.*
Lucæ 1. *Quomodo fiet iſtud, quoniam* [2] *virum non cognoſco.*
Ioan. [3] *Ecce mater tua, ecce filius tuus.*
Cant. 6.8 *Vna eſt columba* [4] *mea.*

1. *Porta.*) Negant ſancti Patres, hæc verba aptari poſſe templo illi materiali, cum nulla in eo talis eſſet porta, quæ principi eſſet clauſa: voluntque licet ſub Metaphora portæ, ad litteram loqui Spiritum ſanctum de Beata Virgine Maria, per quam ingreſſus eſt Chriſtus in mundum. Ita Ambr. Auguſt. Hiero. Chryſoſt. Damaſc. &c. Quæ interpretatio & verbis ſacri textus, & rationi, quæ ibi adfertur, congruit belliſſimè: Nam dicitur porta illa ſemper permanſura clauſa, quia Dominus ingreſſus eſt per eam: additurque, *erit clauſa principi*, id eſt, in illius honorem & reuerentiam; non enim decebat hominem peccatorem, per eam ingredi portam, per quam ingreſſus fuit ſaluator hominum.

Obſeruatum etiam à nonnullis portam hanc ter dici clauſam, quia & ante partum & in partu & poſt partum permanſit Virgo.

2. *Virum, &c.*) Non ſolum dicit ſe de præſenti virũ non cognoſcere; ſed omne tẽpus cõcludit, ſc. non noui, nec noſcere vnquã licet ratione voti virginitatis quod Deo nũcupaui. Ita Auguſtinus lib. de virginitate, Bern. ſerm. 4. de Aſſumpt. Accedit quod ſi Angelo annuntianti ei Chriſti conceptionem, opponit ipſa ſe virum non cognoſcere, & audiens futuram conceptionem operâ Sancti ſpiritus, non aliter eam acceptabit dicendo: *Fiat mihi ſecundum verbum tuum*: contra omnem rationem eſt cogitare, voluiſſe poſtea virum cognoſcere, ad filiorum, qui & puri eſſent homines atque adeo peccatores procreationem, & de quibus non haberet Angelum annuntiatorem; amens eſt & excors, qui id ſentiat.

Nyſſenus homil. de Chriſti Natiuit. Anſel. l. de Virginis excellẽtia. c.4. Beda l.1. in Lucam.

3. *Ecce, &c.*] Hinc colligunt Ambroſius, Hieronymus, Epiphanius propoſitum noſtrum ex eo ſcilicet, quod Chriſtus in cruce pendens matrem Ioanni commendauit, & è conuerſo Ioannem matri; ſi enim alios habuiſſet ex Ioſepho filios, illis potius quàm Ioanni commendanda videbatur: atque ideo Chriſtus de illo ſingulariter dixit: *Ecce filius tuus* id eſt, quem loco vnici filij tui habeas.

4. *Mea.*] Cui ego ſingularis pullus ſum. Ita Guillielmus.

§. 12. HÆC DEIPARÆ VIRGINITAS variè fuit impugnata.

[1] *Filij matris meæ* [2] *pugnauerunt contra me.* *Cant.1.5.*

1. *Filij, &c.*] id eſt, Iudæi, ſynagoga, vt ego matre nati.

2. *Pugnauerunt.*) Rupertus, pugnas ſcilicet verborum, pugnas linguarum blaſphemantium. Prædicarunt illis Apoſtoli, & Filium meum eſſe Deum, & me Dei matrem illum de Spiritu ſancto conceptum, me intactam Virginem ante partum, in partu, & poſt partũ permanſiſſe: at non tantum hanc doctrinã non receperunt, licet tot Prophetarum oraculis teſtatam, quin etiam varijs eam infirmare conati ſunt rationibus & ſcripturis. Quod de Iudæis dictum, idem de hæreticis, tum priſcis, tum huiuſce æui dici meritò poteſt.

§. 13. QVANTIS FVERIT REPLETA OBLECTATIONIBUS Spiritus in Chriſti conceptione, dum illum geſtaret in vtero.

Dum eſſet [1] *rex in* [2] *accubitu ſuo* [3] *nardus mea dedit odorem ſuum.* *Cant.1.12.*
[4] *Exultauit ſpiritus meus in Deo* [5] *ſalutari meo.* *Lucæ 1.*

1. *Rex.*) id eſt, Chriſtus rex regum, cuius regnum, omnium ſæculorum.

2. *Accubitu.*) i. quiete nouem menſium, qua in meo quieuit vtero.

3. *Nardus mea, &c.*) Nardus, quia calidæ naturę herba charitatem ardentem ſignificat, & feruentem Virginis deuotionem erga Chriſtum, quę non toti modo Trinitati, & Angelis fragrabat ſuauiter, ſed etiam ipſi Virgini ſuauis erat & dulcis ſupra omnes

ſua-

ſuauitates & dulcedines vitæ mortalis. Hoc ergo vult dicere, ait Guillielmus: Toto tempore, quo rex erat in accubitu ſuo, id eſt, vtero meo, in magnis agebam delitijs, ob charitatem & deuotionem meam.

4. *Exultauit.*) Hoc verbo exprimitur gaudij concepti magnitudo & vehementia: fuit enim inenarrabilis lætitia & exultatio, qua perfuſa eſt in Filij conceptione, quando de eius puriſſimis ſanguinibus, *Verbum caro factum eſt*; propterea etiam vocat ſalutare ſuum.

5. *Salutari.*) id eſt, Saluatore ſeu in verbo induto carne de meis viſceribus, accepta pro omnium ſalute.

§. 14. De cvstodia angelica sacratiſſimi vteri Beatæ Virginis Mariæ, dum Chriſtum vtero continet.

Cant. 3. 7. *En* [1] *lectulum Salomonis* [2] *ſexaginta fortes* [3] *ambiunt ex fortiſſimis Iſrael.*

1. *Lectulum.*] Eſt hic lectulus, vterus Deiparæ, Honorio, Guillielmo, &c. Dicitur autem lectulus comparatione ſinus paterni, qui eſt infinitus, ideo lectus.

3. *Sexaginta, &c.*) ex fortiſſimis.

Honorius per hos intelligit Angelos ſupremorum chororum, cuſtodes potentiſſimos corporis Deiparæ (quæ lectulus Chriſti) contra dæmones.

3 *Ambiunt.*) Ambiunt & circa quieſcentem in vtero virginis, Deum ſacras agunt excubias: non enim ipſum lectulum contingere, id eſt, ad diuinum illud myſterium, quod in vtero virgineo peragebatur accedere, præſumebãt; ſed venerationis & obſequij gratia circa illum excubabant. Acuta ſanè & pia Guillielmi obſeruatio.

§. 15. Maria virgo vere est mater Chriſti Domini, Dei & hominis.

Ioan. 2. *Erat* [1] *mater Ieſu ibi.*
Luc. 1. *Vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini mei ad me?*
Eccli. 24. *Qui creauit me, requieuit in tabernaculo meo.*
Luca 2. *Simeon dixit ad Mariam matrem eius.*
Matth. 2. *Accipe puerum & matrem eius.*
Luca 1. *Quod ex te naſcetur ſanctum,* [2] *vocabitur Filius Dei.*
Mulier ecce [3] *Filius tuus.*
Matt. 1. *Ecce virgo concipiet & pariet Filium, & vocabitur nomen eius* [4] *Emanuel, quod eſt interpretatum nobiſcum Deus.*

1 *Mater Ieſu.*] Si mater eſt Ieſu, ſeu huius hominis, qui dicitur Ieſus, cum humanitas Chriſti eodem temporis momento, quo perfectè formata fuit in vtero Virginis, & exiſtere incœpit in rerum natura, fuerit aſſumpta & vnita Deo hypoſtaticè, concludendum eſt hunc hominem Ieſum ſeu Chriſtum ſemper à primo inſtanti conceptionis ſuæ fuiſſe Deum hominem, nunquamque purum hominem extitiſſe. Vlterius cum Beata Virgo Maria conceperit hunc hominem, & hic homo in ipſa conceptione fuerit Deus, concepit ergo Deum. Vnde & ſcriptura ſacra ſic apertè loquitur, nam ad Gal. 4. Filius Dei hoc ſenſu dicitur factus ex muliere. Et ad Romanos 1. dicitur factus ex ſemine Dauid ſecundum carnem. Hæc ferè Suarez 3. p.

2. *Vocabitur.*) Non vtique falsò, ſed verè, neque ſolum poſt natiuitatem ex vtero; ſed in ipſamet conceptione in vtero, de qua tum loquebatur Angelus, reddens rationem, cur ea virtute Sancti ſpiritus eſſet efficienda, quia nimirum ipſe Deus concipiendus erat. Ita obſeruatum à Cyrillo l. de fide ad Reginas.

3. *Filius tuus.*) Chriſtus in cruce moriens ſe eſſe Virginis Filium eſt profeſſus, vt cenſent Auguſtinus, Chryſoſtomus, Cyrillus, &c. Igitur eam agnouit eſſe matrem ſuam.

5. *Emanuel.*) Si eſt Beata Virgo Maria mater Emanuelis, id eſt, eius, qui eſt nobiſcum Deus, eſt ergo mater Dei & hominis, nihil clarius dici poteſt.

§. 16. Eadem, qvia mater Christi varia ſortita eſt nomina:

Vocatur enim

Avrora.

Quæ eſt iſta quæ progreditur quaſi [1] *aurora conſurgens?* Cant. 6. 9.

Ob eandem cauſam vocatur

Fercvlvm Salomonis.

[2] *Ferculum fecit ſibi Rex Salomon* [3] *de lignis Libani,* [4] *reclinatorium* [5] *aureum.* Cant. 3. 9.

Vocatur etiam

Hortvs Christi.

Perfla hortum meum. Cant. 4. 16.
Veniat dilectus meus in hortum ſuum. Cant. 5. 1.
[6] *Veni in hortum meum ſoror mea ſponſa.* Ibidem.
Dilectus meus deſcendit in hortum ſuum. Cant. 6. 1.
Deſcendi in [7] *hortum nucum.* Ibidem.

1. *Aurora.*] Halgrinus. Aurora eſt B.V.M. quæ de tenebris ſynagogæ exorta, peperit nobis ſolem verum. Hæc eſt aurora de qua Angelus ad Iacob: Dimitte me iam enim aſcendit aurora. Per Iacob luctantem cũ Angelo, ſancti patres deſignantur qui luctantes cũ Domino precibus & lachrymis obtinere ab eo incarnationem filij ſui tali inſtantia veluti quadam victoria nitebantur, ſed ijs reſpondetur à Domino: dimitte me, iam enim aſcendit aurora: Ceſſet inſtantia veſtri luctaminis quia iam lux naſcitur, videlicet Virgo quæ vobis pariet verum ſolem.

Gen. 32. 26

2. *Ferculum.*] Guilhelmus. Ferculum hoc eſt mater quam ſibi creauit Chriſtus vt eius virgineo vtero ferretur.

3. *De lignis libani.*] Ligna hæc nempe cedri, imputribilia & procera valdè, ſanctos deſignant patriarchas vita ſublimes, fama imputribiles & immortales, à quibus orta Deipara. Idem.

4. *Reclinatoriũ.*] Eſt vterus Deiparæ, in quo inclinatus vſque ad terram Deus, nouẽ menſibus reclinare dignatus eſt, vt inde ſuo tempore procederet quaſi ſponſus de thalamo ſuo ad opus noſtræ redemptionis. Idem.

5. *Aureum.*] Quomodo non aureum quo Rex regum reclinandus: Aureum facit eo ipſo quo facit ſuum. Caput eius aurum obrizũ culcitram ſuam inaurauit. Matrum cæterarum vteri, comparatione virginalis, reclinatoria ſunt plumbea vel lutea, quia in ijs reclinant caput non filij Dei, ſed filij iræ & gehẽnæ. Solus Mariæ Virginis vterus reclinatorium eſt aureum, quia reclinatorium diuinæ maieſtatis, cuius diuinitas per aurum ſignificatur. Idem.

6. *Veni.*] Monet Caſſiodorus, & alij non eſſe imperatiuum, ſed præteritum indicatiui. Ita Hebræa, & Græca.

7. *Hortum nucum.*] Honorius. Hortus fuit virgo perpetua in quem deſcendit Chriſtus dum in ea hominem induit. In hoc horto arida virga floruit quę Chiſtum nucem protulit. Tria ſunt in nuce, amurca, teſta nucleus: ſic in Chriſto ſunt tria, caro, oſſa, anima. Interſtitium quod nucem, crucis inſtar diuidit, eſt ſancta crux quæ animam Chriſti à corpore diuiſit.

§. 17. DEIPARA CHRISTVM PEPERIT ſine dolore.

Sicut lilium inter [1] ſpinas, ſic amica mea inter filias.

Iſa. 66. *[2] Antequam parturiret peperit, antequam veniret partus eius, peperit maſculum. Quis audiuit vnquam tale, aut quis videbit huic ſimile.*

1. *Spinas.*] Guilhelmus. Spinæ ſunt omnes filię Euæ, quæ merito ſpinæ quia concipiunt in libidine, & pariunt in dolore. At virgo liliũ eſt, quia pariens gaudebat. Non vt cæteræ, quia non in libidine concepit vt cæteræ.

2. *Antequam &c.*] Damaſcenus l. 4. de fide c. 15. hæc verba de B.V.M. accepit, quæ ſine dolore peperit, hoc eſt enim parere antequã parturiret. Clarius 70. ſic. Antequam veniat dolor parturientium, effugit & peperit maſculum. Idem oſtenditur, Iſa. 7. flos de radice eius aſcendit, erumpit enim flos ex arbore ſine dolore.

§. 18. QVAM GRATI CHRISTO DOMINO panni quibus cũ inuoluit cœteraque miniſteria quæ illi infanti impendit.

Odor [1] veſtimentorum tuorum ſicut odor thuris. Cant. 4. 11

1. *Veſtimentorũ.*] Rupert. Per veſtimentum Deiparæ intelligit bona eius opera & obſequia Chriſto impẽſa, materna inquit & plusquam materna caritate, quorum omniũ panni illi primitiæ fuerũt: quæ omnia quia à magnó caritatis igne profecta, ad inſtar thuris fragrabant Chriſto Domino. Sic etiam ei in omnibus famulabatur tanquã Deo cui ſoli debetur gratiſſimus odor thuris in ſacrificio.

§. 19. DEIPARA CHRISTVM LACTAVIT.

1 Inter vbera mea commorabitur. Cant. 1. 14

Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ [2] ſuxiſti. Luc. 11. 27

1. *Inter vbera.*] Alanus. Quia qui à virgine natus, à ſola virgine eſt lactatus. O beata mater quæ vbere eum lactat, qui omnibus vbera miſericordiæ propinat! O mira res! Filia lactat patrem, creatura creatorem, famula dominantem.

2. *Suxiſti.*] Solus, inquit Guilhelmus, ſuxit vbera matris ſuę: ſicut enim nõ decebat matrem Verbi, etiam alios parere, ita nec matrẽ Verbi aliis ſacra illa vbera admouere. Proinde ſicut materna viſcera ſibi ſanctificarat quibus vnicus portaretur, ſic etiam materna ſibi ſanctificauit vbera quibus vnicus aleretur.

§. 20. HANC OB CAVSAM PVLCHRÆ vocantur eius mammæ.

1 Quam pulchræ ſunt mammę tuæ ſoror mea ſponſa, pulchriora ſunt vbera tua [2] vino. Cãt. 4. 10.

1. *Quã pulchra.*] Guilhe. Nõ ſimpliciter pulchræ ſed cũ admiratione. Quã pulchrę .i. quã ſunt gratæ oculis patris quæ filiũ vnicũ aluerũt? quã pulchræ ſunt quæ lacte ſingulariter cãdido tumuerunt: Nẽpe lac illud ſingulariter cãdidum, quia virgineum. Et quidem pulchræ ſunt mãmæ virginum quia virgineę, ſed dũ virgineæ ſunt, lacteſcere neſciunt. Ideo li-

cet pulchræ, de ijs dici nequit. Quam pulchræ. At B. Mariæ mammæ non tantum virgineæ fuere, ſed etiam ad ſingulare miraculum lacte virgineo tumuerunt, ideoque, Quam pulchræ &c. Planè ſpecie & pulchritudine ſua ſanctos oblectabant Angelos cum ab eis penderet ſpecioſus forma præ filijs hominum.

2. *Vino.*] Guilhelmus. Per vinum intelligit id quod germinat virgines, ipſam ſcilicet virginitatem: qua virginitate plena erãt vbera B. Mariæ antequam mater eſſet, at vbi virginitate ſalua mater eſt effecta, pulchriora fuere eius vbera vino, quia non tantum habuerunt decus virginitatis, ſed & maternitatis etiam quando lacte vt matres plena fuere, quod ſingulare illi eſt & fuit & erit.

CAPVT IV.

De B. Mariæ gratia & virtutibus in genere quãtæ eæ fuerint & de eius immunitate ab omni peccato.

§. 1. B. MARIA OMNES SVPERAVIT TVM gratia, tum virtutibus.

Cant. 6. 7. 8. *Sexaginta ſunt* [1] *Reginæ & octoginta concubinæ & adoleſcentularum non eſt numerus. Vna eſt columba mea, perfecta mea, vna eſt* [2] *matris ſuę, electa genitrici ſuæ.*

Pſal. 86. 1. [3] *Fundamenta eius in montibus ſanctis,* [4] *diligit Dominus portas Sion ſuper omnia tabernacula Iacob.*

Iſa. 2. 2. *Erit in nouiſſimis diebus præparatus* [5] *mons domus Domini in vertice montium.*

Eccle. 1. 7. [6] *Omnia flumina intrant in mare & mare non redundat.*

Eccli. 24. [7] *In plenitudine ſanctorum detentio mea.*

Prou. 31. [8] *Multæ filiæ congregauerunt diuitias, tu ſupergreſſa es vniuerſas.*

Cant. 7. 5. [9] *Caput tuum vt carmelus.*

Luca 1. *Aue gratia* [10] *plena.*

Luc. 1. *Spiritus ſanctus* [11] *ſuperueniet in te.*

Luc. 1. *Fecit mihi* [12] *magna qui potens eſt.*

1. *Reginæ.*] Rupertus. Reginæ dicuntur illę animæ quæ perfectæ ſunt charitatis, nihilque terrenum ſapiunt, Deique amore, non gehennæ metu, fugiunt peccatum, quales multæ ſunt, deſignatæ per numerum ſexagenarium. Concubinæ ſunt quæ ſub timore ſeruiunt, ſolis præceptis inhærentes, nondum euangelica amplexæ conſilia: Adoleſcentulæ quæ necdum ſaltem ad timorem Dei profecerunt: at vna eſt columba mea, nec inter Reginas ipſas & perfectas animas eſt vlla ſimilis.

2. *Matri.*] Rupert. Vnica eſt Deipara, matri ſuę cęleſti Ieruſalem: & genitrici ſuæ, antiquæ ſcil. Eccleſiæ patriarcharum, prophetarum, Regum de quorum carne eſt progenita Deipara. Et illi matri & huic genitrici vnica eſt & electa quia nec inter angelos, nec inter homines ſimilem habet aut primam, vel ſequentem habitura. Idem, ait Honorius, qui vnam vult dici, quia omniũ merita trãſcendit: columbam, in quam transfuſa omnia ſpiritus ſancti chariſmata: perfectã, quam perfudit perfectione omni per virtutũ munera.

3. *Fundamenta.*] Suarez, & alij, hinc probãt gratiam virginis Deiparę etiam in prima ſanctificatione quando præſeruata fuit ab originali intentiorem fuiſſe ſuprema gratia in qua conſummantur Angeli & homines quos intelligi volunt per montes ſanctos, ſupra quos & ſupra eorum gratiam & virtutes locata fuerint Deiparæ fũdamẽta gratię, & virtutũ, indeque ipſa inchoauerit, vbi illi finierint.

4. *Diligit.*] q.d. non eſt id mirum quia eam diligit, neque id mirum quia vt ſequitur: Altiſſimus qui eam fundauit ciuitatem in ea factus eſt homo.

5. *Mons.*] S. Greg. per montem hunc deſignari vult B. V. M. quę ideo dicitur in vertice montium, quia gratia quæ in alijs fuit finis & terminus, illi initium ac fundamentum fuiſſe videtur.

6. *Omnia &c.*] S. Bonauent. de laudibus virginis c. 7. accõmodat hunc locũ ad B. V. quia ſcilicet omnia flumina gratiarum intrant in eam, & dignitatem eius non excedunt. Vnde ſicut in mari (inquit) aquarum, ita in B. Maria ſunt congregationes gratiarum. In eã intrat flumen gratię Angelorum, flumen gratiæ, Patriarcharum, flumen gratiæ Martyr. flumen gratię Confeſſor. &c. In ſpeculo B. Virg. lect. 3.

7. *In plenitudine.*] Id de ſe prædicat B. V. M. ſecundũ Bonau. qui diſcurrens per ſingulas ſanctorũ virtutes & gratiarũ genera, oſtendit ea omnia collecta fuiſſe in Deipara. Idẽ ſentit Bern. his verbis. Ideo in plenitudine ſanctorum, Mariæ detentio fuit, quia in mirifica perfectione ſua, plenitudo perfectionis omnium ſanctorum illi non defuit.

8. *Multæ &c.*] Hunc verſiculũ aptat B. M. S. Bern. Serm. 15. de feſtiuitatibus Virginis, dum ait eã plus meruiſſe eo actu fidei & obedientiæ quo Angelo annuntianti ſibi filij Dei conceptionem aſſenſa eſt, & aſſentiendo ſeſe condignè diſpoſuit, ac de congruo meruit vt eſſet Dei mater, quã meruerint omnes ſancti omnibus actibus ac meritis ſuis, quia videlicet eo actu meruit ſaltem de cõgruo eam dignitatem, cui excellentior gratia & gloria quodammodo debetur. Tandemque concludit tantam eſſe B. Virginis perfectionem vt ſoli Deo cognoſcenda reſeruetur.

9. Caput

9. *Caput &c.*] id eſt, mens tua, ait Guilhelmus, propter gratiæ excellentiam ſimilis et monti qui reliquos ſuperat & eſt nominatus in ſacris litteris.

10. *Plena.*] Hieronym. Serm. de Aſſumptione. Bene (inquit) plena, quia cæteris per partes præſtatur; in Mariam vero tota ſe infudit gratiæ plenitudo.

11. *Superueniet.*] Vt ſcilicet gratia plenam, gratijs ſuis & donis adhuc impleat magis & ditet abundantiſſime, vt ſic diſponatis & perficiatis ad digne filium Dei concipiendum, & vt ſanctificetur magis ac magis illa, de cuius ſubſtantia caro Chriſti vnienda verbo Dei, erat formanda. Ita Athan. & Bernardus.

12. *Magna.*] In ijs magnis beneficijs quæ ſibi præſtita prædicat hoc etiam vnum eſt, eam ad talem ſanctitatis gradum promotam, ad quem nullus vnquam hominum peruenturus ſit, imo quo omnes etiam Angelici ſpiritus longè ſint inferiores.

§. 2. Tantum gratiæ fuit datum B. Mariæ vt id cognoſci non poſſit.

Cant. 4. 15. 1 *Puteus aquarum viuentium quæ fluunt impetu de libano.*

1. *Puteus.*] Halgrinus, B. Maria propter inſcrutabilem profunditatem gratiæ & virtutum quæ in ipſa congeſtæ ſunt, dicitur puteus aquarum, ſed *viuentium* .i. ſalientium in vitam æternam. Hę fluunt cum impetu, quia ijs reſiſtere non valent aduerſarij noſtri, dæmones, hæretici &c. Fluunt de libano .i. de ipſa virgine quę de ſe in Eccleſiaſtico. Ego
Ecc. 24. 21. quaſi libanus non inciſus vaporaui habitationem meam.

§. 3. Licet tam Deo esset gratioſa, & ſuper omnes creaturas eleuata, viuebat tamen vitam communem.

Cant. 3. 9. 10. 1 *Ferculum fecit ſibi rex Salomon &c.* 2 *media charitate conſtrauit.*

1. *Ferculum.*] Paulo ante c. 3. §. 16. dictum eſt hoc ferculum eſſe B. Virginem.

2. *Media &c.*] Guilhelmus .i. in ijs quæ in omniũ conſpectu erant, vt in cibo, potu, veſte & cæteris voluit Deus ſuam matrem infirmis ſeu filiabus Hieruſalem condeſcendere, ſuoque rigore quæ mater erat miſericordię, nulli onerolam eſſe. Diſſimulata igitur, inquit, vel potius occultata virtute qua intus pollebat reficiebatur vt cæteri, induebatur vt cæteri, procedebat vt cęteri.

§. 4. Beata Maria nvmqvam peccauit ne venialiter quidem.

Hic paragraphus confirmari poteſt ex nonnullis teſtimonijs allatis c. 2. § 1. vbi de peccato originali.

Caput V.

De B. Mariæ virtutibus ſigillatim, ac primum de Theologicis fide, ſpe, caritate.

§. 1. B. Mariæ virtus minima præponderat maximis ſanctorum aliorum.

1 *Capilli tui ſicut greges caprarum quæ aſcenderunt de monte Galaad.* Cant. 4. 1.

1. *Capilli.*] Hi res minima ſunt, ſignificatur ergo, ait Guilhelmus, minimam B. Mariæ virtutem æquipollere, imo ſuperare, cunctas fidelium virtutes: per montem enim Galaad qui ſignificat aceruum teſtimonij Nyſſenus Eccleſiam accipit, in qua copia maxima teſtimoniorum pro veritate & ſcripturarum: huius montis autem capræ ſunt ſancti homines.

§. 2. De B. Mariæ fide.

Beata quæ 1 *credidiſti.* Luc. 1.

Alia ad idem teſtimonia vide infra capite 7. vbi de multis eius virtutibus ſimul.

1. *Credidiſti.*] Magna ſanè opus fuit & inſolita fide ad credendum Angelo nuncianti Virginem concepturam filium Dei conſubſtantialem patri, ſpiritu ſancto ſuperueniente.

§. 3. De B. Mariæ spe.

Exprimitur eius spes regni cæleſtis, & reſurrectionis Chriſti.

1 *Dextera illius amplexabitur me.* Cant. 2. 6.

Exprimitur eius desiderium regni cæleſtis & quomodo ſe ipſa interim ſolaretur dum differretur.

1 *Fulcite me floribus, ſtipate me malis, quia amore langueo.* Cant. 2. 5

2 *Adiuro vos filiæ Hieruſalem, ſi inueneritis dilectũ meum vt nuncietis ei quia amore langueo.*

3 *Quis mihi det te &c.* v. ſupra c. 3 §. 1. teſtim. 2. Cant. 8. 1.

FLET DEIPARA DESIDE-rio cœleſtium.

Cant.7.4. ⁴ *Oculi tui ſicut piſcinæ in Heſebon quæ ſunt in porta filiæ multitudinis.*

1. *Dextera.*] Rupertus. Dextera .i. gloria patris in qua ipſe eſt, totam me circumdabit & implebit; cum de præſenti ſæculo eduxerit.

Guilhelmus refert ad ſpem reſurrectionis Chriſti q. d. ego certiſſima ſum quod gloria reſurrectionis eius (ſignificata per dexteram) cito me exhilarabit, imo me totam circumdabit, non perfunctoriè aut leuiter tantum afficiet.

2. *Fulcite &c.*] Rupertus. Quia non tantũ cupio diſſolui & eſſe cũ Chriſto, ſed & eius amore deficio, langueoque, ideo fulcite &c. .i. nihil aliud me poteſt ſolari niſi vt credat mundus in filium meum (ſicut flores fructus præcedũt, ita fides iuſtificationem & opera) eiuſque ſeruet mandata (quæ obſeruatio ſignificatur per fructus ſeu mala.) Ita enim fiet vt nõ laſſeſcam fatigatione dilationis. Veſter enim profectus ô populi, veſtra ſalus, meum eſt gaudium & tamen amore langueo, ſed in iſto conſolata ſum.

3. *Adiuro &c.*] Rupertus. Adiuro vos per hanc ipſam fidem veram & charitatem qua filiæ Hieruſalem factæ eſtis, vt ſi inueneritis ante me vt ſæpe fit diſcipulæ ante magiſtram exeuntes de corpore intromiſſæ ad conſpectum eius, vt annuncietis ei quia amore langueo. Præ magno videndæ faciei eius deſiderio, vitæ tædium patior, & vix præſentis exilij moras ſuſtineo.

3. *Quis mihi &c.*] Hailgrinus hæc refert ad deſiderium viſionis Dei. Inuenire eum deſiderat ſolum, in diuina ſcilicet natura: in qua ſolus eſt & humanum non habet conſortiũ: Inuenire eum deſiderat foris, vt non ſolum cognoſcat eum carnis concluſum ergaſtulo, ſed vt immenſitatem Deitatis inueniat, quæ nullo coercetur termino at omnia continet ipſa & coercet: ipſumque ſic inuenire deſiderat vt deoſculetur eum, vt videlicet eum videndo præſentem tanquam facie ad faciem in eius amore delectetur.

4. *Oculi &c.*] Rupertus. Oculi tui præ deſiderio dilecti fluunt lachrymis. Eſebon, interpretatur cingulum mœroris: quia mœres & triſtaris ob dilationem patriæ. Eſebon terra erat trans Iordanem prima poſſeſſio terræ promiſſionis illi filiæ multitudinis, ſcilicet Iſraeliticæ plebi, quia iſtæ lachrimæ tuæ, ſunt quædam diuinæ dulcedinis & æternæ fœlicitatis inchoatio.

§. 4. DE B. MARIÆ CHARITAte in genere.

QVANTA EA FVERIT ET QVAM ARDENS

Amore ¹ langueo. Cant. 2.5.

Introduxit me in ² cellam vinariam, ³ ordinauit in me charitatem. Cant. 2.4.

Adiuro vos filiæ Hieruſalem per capreas, ceruoſque camporum ne ſuſcitetis neque euigilare faciatis ⁴ dilectam quoad vſque ipſa velit. Cant. 2.7.

⁵ *Botrus cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi.* Cant. 1.14.

1. *Langueo.*] 70. Interpretes & Symmachus, *vulnerata ſum.* Eodem recidit, qui enim vulneratus eſt, ſanguine vitalia deſerente viribuſque deſtitutus languet, nihilque ei vigoris ſupereſt. Is eſt effectus magni amoris etiam in corpore, maximè ſi diuinus ſit, qui tam eſt ſubinde vehemens vt ſenſus omnes eripiat, nutet caput, cor palpitet, genua labent, Oculi caligent, deficiat animus. Obſeruat etiam in hoc languore Guilhelmus animam per eum deficere à ſe. Quo quis enim proficit magis in amore Dei, eo deficit amplius in amore ſui, & tanto longius à ſe diuellitur: ideo quo quis in Deo validior, in ſe eſt languidior, quoque quis plus amat Deum, hoc ſe ipſe contemnit magis. Planè languebat B. Mariæ anima quæ præ amore cœleſtis ſponſi à ſui amore deficiebat, iam non diligens ſe niſi in Deo & propter Deum, & ob nullam aliam rem præter Deum.

Amore langueo, quia amor eius languidum & remiſſum in me facit amorem mei. Meo amori mortua, viuo ego iam non ego, viuit vero in me ſponſus, me namque amo non amore mei, ſed amore ſponſi qui me amat. Non amo me in me, ſed me in ipſo & ipſum in me.

2. *Cellam vinariam.*] Guilhelmus. Non propinat illi vinum de cella tantum, vt cæteris quibus foris propinatur de plenitudine caritatis, ſed ſpecialiter admiſit ad ipſam plenitudinem vt abundantius repleretur. Piè namque creditur cum Deum corporaliter conciperet tantam in ſeipſa, de calore ſuperuenientis in ſe ſancti ſpiritus, flammam pij amoris concepiſſe, quantam capere poterat puri hominis menſura.

3. *Ordinauit in me charitatem.*] Idem Guilhelmus. Tum inquit, dum Dei Verbum concepit in eius corde ordinata charitas fuit, quia quaſi proprio in loco collocata longèque altiore quam in cæteris gradu, longè concinnius quam in cæteris ordine diſtributo, longè quam cęteris ardentiore flamma.

4. *Dilectam.*] 70. interpretes pro *dilectam* tranſtulerunt *dilectionem* ſeu amorem quod ardentiſſimam B. Mariæ deſignat charitatem

tem cum non tantum dilecta, ſed dilectio ipſa nominetur, vt quæ continuò exerceret actus charitatis.

5. *Botrus.*] Alanus. Chriſtus glorioſæ Virginis fuit botrus, quia & primo Virginem antequam adueniret ipſe, odore ſuæ famæ reſperſit quando per legem & prophetas ei innotuit, & eam in dilectione erga filium ſui & charitatem fecit, & in carne veniens, eam ſeipſo, tanquam ſpirituali vino refecit, vnde illa tanto feruore charitatis incaluit vt ad omnia aduerſa toleranda parata fuerit.

§. 5. De B. Mariæ charitate in filium.

Quomodo iam oſtenderit in eo quærendo.

Luc. 2. *Non inuenientes* [1] *regreſſi ſunt in Hieruſalem.*

1. *Regreſſi.*] Sub veſperam primi diei poſtquam à Hieruſalem diſceſſerant B. Maria & Ioſeph non inuento IESV inter cognatos & notos, illius diei iter remetiuntur, iterumque Hieruſalem petunt. Quod argumentum eſt magnæ in Chriſtum dilectionis: cum & corpore feſſa, & animo vehementer afflicta eſſet.

§. 6. Et in dolore de eius abſentia.

Luc. 2. *Ecce pater tuus & ego* [1] *dolentes quærebamus te.*

1 *Dolentes.*] Dolebat B. Maria quia ſibi perſuadebat multa illum ſubiturum aduerſa, deſtitutum ſolitis obſequijs matris: ſciebat illum in his quæ corpus ſpectabant gerere ſe vt cæteros, nec diuina virtute vti. Tanto autem erat dolor eius vehementior, quanto amor fortior.

§. 7. Et in querimonia quam facit eo iam inuento.

Luc. 2. *Fili,* [1] *quid feciſti nobis ſic?*

1. *Quid feciſti.*] Non malè quidam recentiores volunt exprimi his verbis querimoniā ex affectu materno ortam, Beatamque Virginem conqueri cum filio quod remanſerit ipſa neſciente, ex quo multū illi laboris, doloris & triſtitiæ acceſſerit. Nec eam dedecebit ita queri, cum huiuſmodi ſanctorum querimoniæ non ſint infrequentes in ſcripturis, qui queruntur ſe à Deo non auditos: imo Hieron. ad Matt. 27. vt quid dereliquiſti me, querimoniam fuiſſe vult. Fecitque id mater non quidem filium increpando, ſed quam cum ardenter amaret, exponendo.

§. 8. B. Maria Chriſtum amabat vt Deum, & vt filium ſuum.

Dilectus meus mihi inter [1] *vbera mea commorabitur.* Cant. 1.

1. *Vbera.*] Alanus. Duo vbera Virginis, duo ſunt brachia charitatis vnum quo dilexit Chriſtum tanquam Deum, aliud quo eum dilexit tanquā filium, & his duobus brachijs charitatis amplexatur illum. Elegāter autem duo rami charitatis, vbera vocantur, quia mulieres illis tantum ſolent paruulis exhibere vbera, quos diligunt.

§. 9. Quam doluerit, de Chriſti morte.

[1] *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi &c.* Cant. 1.
Dum eſſet rex in [2] *accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuauitatis.* Cant. 1. 12
Tuam ipſius animam pertranſibit [3] *gladius.* Luc. 2. 35.
[4] *Lilium inter ſpinas.* Cant. 2.
[5] *Stabat iuxta crucem Ieſu mater eius.* Ioan 19.
Surge amica mea, ſpecioſa mea & veni, columba mea [6] *in foraminibus petræ in cauerna maceriæ:* Cant. 2. 13
oſtende mihi faciem tuam, ſonet vox tua in auribus meis, vox enim tua dulcis, & [8] *facies tua decora.* 14.
[9] *Comæ capitis tui ſicut purpura Regis,* [10] *vincta canalibus.* Cant. 7. 5.

1. *Faſciculus*] Rupertus. Nolite, inquit B. Maria ſolam attendere horam illā qua dilectum meum vidi flagellis cædi, crucifigi, mori, nam tunc quidem iuxta Simeonis vaticinium gladius animam meam pertrāſiuit, ſed antequam ſic pertranſiret, longum per me trāſitum fecit. Propheteſſa eram & præuidebam eius mortem. Cum igitur eum lactarē, ſinu fouerem & proſpicerem eius mortem, qualem, quantam, quam prolixam me putatis materni doloris pertuliſſe paſſionem? hoc eſt quod modo dico, *faſciculus myrrhæ* &c. commorabitur. O commoratio dulcis quidē, ſed plena gemitibus inenarrabilibus. Ad vbera deforis ſtringebatur & eiſdem lactabatur vberibus, ſimulque inter vbera, intus in corde futurorum præſcio, ſemper apparebat, quaſi eſſet morte moriturus.

2. *Accubitu.*] Guilhelmus, loquitur de eo accubitu de quo Iacob in Gen. requieſcens accubuiſti vt leo .i. de morte in cruce in qua accubuit requieſcēs vt leo, ſed non occubuit vt leo. Accubuit moriens, vt leo, quia poteſtatem habebat ponendi animam ſuam, & ſepultus accubuit vt leo, poteſtatē habēs iterū ſumendi eā. Accubuit vt Rex vitæ & mortis dominatū tenens: Tunc ergo nardus mea .i. charitas mea tota ſe effudit in filium: dum Gen. 49. 9. Ioan. 10. 18

tota illi commortua ſum, & conſepulta per maternum affectum qui dedit odorem ſuauem, dum Angelis & hominibus innotuit.

3. *Gladius.*] Gladius hic eſt crucis ſupplicium quo mortuus Chriſtus. Hic gladius dum Chriſtum interemit, etiam ſummo dolore & cruciatu affecit eius matrem tum quia ſummè amabat Chriſtum; tum ob varios eoſque acerbiſſimos filij dolores & tormenta. Ita ferè Hier. Serm. de Aſſumpt. & Bern. Hom. quadam de B. Virgine in illud Apoc. 12. ſignum magnum.

4. *Lilium &c.*] Rupertus. Fuit B. Maria lilium inter ſpinas, quia quæcumque ſpinæ filium, eædem matrem confixerant, & lacerarunt vulneribus condolentiæ & compaſſionis.

5. *Stabat &c.*] Guilhelmus. Quis non tam piam matrem dulciſſimo filio in cruce morienti aſtantem, acerrimi doloris intelligat crucem intus toleraſſe? plane ille intus, & illa foris patiebatur crucem. Stabat illa iuxta crucem ſui IESV atque eo ipſo ſibimet quodammodo ipſa erat in crucem, & dum erecta ſtat iuxta crucem filij, ipſa ſibi quodammodo per affectum maternum facta erat crux. Obſeruatum à Cyrillo tunc impletam Simeonis prophetiam Lucæ 2. 35. de qua paulo antè.

6. *In foraminibus.*] Rupertus In quo vel vbi ero columba gemens (ita inducit B. Virginem loquentem) cui reſpondet Chriſtus: In foraminibus petræ &c. Scit enim (ita pergit inducere Deiparam loquentem) ſitum vel habitum mentis meæ, quia claui eius & lancea à me antequam eius corpus penetrarent, mente præuiſa erant, erantque multo ante animæ meæ vulnera, & in ipſis gemebam ſicut columba. Addit eundē Chriſtum eſſe petram at maceriam; quatenus mortalis erat maceria; quatenus immortalis, petra, ſed ſoliàiſſima, licet in ea retinuerit vulnera & foramina. Age ergo, ô columba, age quod agis, contemplare quod contemplaris, atque hoc modo ſemper oſtende mihi faciē tuam, .i. fidem tuam, & ſonet vox laudis & gratiarum actionis in auribus meis.

7. *Vox tua dulcis.*] Rupertus. In quo dulcis? In eo nimirum quod columba mea es, & in foraminibus iam dictis, & ſicut columba gemitum pro cantu habes: canendo gemis, & gemendo canis, & ipſa exultatio qua exultauit ſpiritus tuus in Deo ſalutari tuo plena eſt gemitibus, plena lacrymis.

8. *Facies &c.*] Rupertus. In quo facies tua decora? In eo videlicet quod magna eſt fides tua (per fidem ſicut per faciem à Deo cognoſcimur, ait Gregorius) magna humilitas tua. Iſte eſt decor quem concupiuit rex iuxta illud: Audi filia (en fidem quæ ex auditu) & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui, & concupiſcet rex decorem tuum. Pſ. 44. 11. 12.

9. *Comæ.*] Per comas capitis intelligit Guilh. pias cogitationes Deiparæ à principali .i. à mente eius prodeuntes. Hæ vero aſſimulantur purpuræ Regis. Purpura hæc, eſt proprio rubens ſanguine caro Chriſti. Purpura, inquam, eſt ſeu indumentum ſactum Verbi ex quo verbum caro factum eſt: ſed tempore paſſionis in regalem purpuram eſt tincta in proprio ſanguine. Purpuram, inquam, hominibus & Angelis adorandam, nam & Apoſt. dicit propter mortem ei datum nomen ſuper omne nomen, vt in nomine IESV &c. Dum autem ſacra illa caro clauis & lancea foderetur, & regalis purpura laceraretur, piæ matris animam pertranſiuit gladius: quot enim vulnera filius in carne, tot accipiebat mater in mente. Rubebat caro filij ſanguine paſſionis, rubebat mens matris ſanguine compaſſionis. ad Philipp. 2. 10.

10. *Vincta canalibus.*] Hailgrinus per hoc vult ſignificari recentem purpurę tincturam: lana enim vnde fit purpura ligatur in canalibus, eique ſuperfunditur ſanguis conchiliorum & ſic tingitur. Senſuſque eſt: Mens tua & cogitationes tuæ tinctæ in ſanguine Dominicæ paſſionis ſic affectæ ſemper fuere quaſi recentem viderent ſanguinem de vulneribus profluentem.

§. 10. QVAM FVIT GAVISA DE CHRISTI reſurrectione, quod etiam eſt eximiæ in illum caritatis argumentum.

1 *Botrus cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi.* Cant. 1. 14.

1. *Botrus &c.*] Rupertus. Fuerat faſciculus myrrhæ quia moriturus, & botrus cypri erat quia reſurrecturus & vltra non moritur: vnde mihi quidem ſummum gaudium. Botrus, inquam, cypri .i. Inſulæ optimum afferentis vinum, quia non qualecumque ſed optimum eſt vinum reſurrectionis: & hoc in vineis Engaddi .i. fontis hædi. Cur ita? Quia meus iſte dilectus non oues, non iuſtos, at hædos, at peccatores vocare venit, vt reſurgant in reſurrectione prima qui fuerant per peccatum mortui: reſurgant, inquam, in fonte hædi .i. baptiſmi, quo regenerati, oues fiunt qui erant hædi. Ad huiuſmodi fontem venientes iam non vineæ ſunt, ſed vineæ fiunt, ab alio tranſlati, in alio plantati: vnde Apoſtolus: Si enim complantati facti ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurrectionis erimus. In iſtis plantationibus, in iſtis vineis apparet iſte botrus cypri, ſapit dulcedo reſurrectionis illius dilecti mei. Rom. 6.

Simpli-

Simplicius per vineas Engaddi poſſumus cum Titelmanno accipere præſtantiſſimos botros qui naſci ſolent circa montes Engaddi, qui non longè ſunt à mari mortuo, 1. Reg. 18 quo fugit Dauid (qui altiſſimi ſunt & prærupti) à facie Saul. Itaque ſponſa ſponſum ſuum (ratione gaudij reſurrectionis eius) confert cum præſtantiſſimo botro Engaddi, qui ideo dicitur cypri, quia cyprinum ſaporem præbet guſtanti. Eſt autem cyprus arbor aromatica, ſemen ſimile coriandri habens, vnde oleum exprimitur quod cyprus vocatur, vnde & regium vnguentum paratur. Cum autem frequens ſit hæc arbor, aut frutex in Engadditicis vineis, ideo quæ vitium proprietas eſt, attrahere ſaporem, iuxta radices propè creſcentium fruticum vel herbarum, fiebat vt botriones inibi nati ſaporem & odorem cypri referrent, ideoque in pretio habebantur, ſicut hodie in Hiſpania & Italia, botri muſcatellini. Vide Delrio qui varias huius loci affert explicationes.

§. II. De charitate B. Mariæ erga proximum.

Ac primum erga Elisabeth.

Luc. 1. *Exurgens Maria in diebus illis abijt in montana cum feſtinatione in ciuitatem Iuda, & intrauit in domum Zachariæ, & ſalutauit Eliſabeth.*

Erga pauperem sponsum in Cana Galileæ.

Ioan. 2. *Deficiente vino,*[2] *dicit mater Ieſu ad eum. Vinum non habent.*

Commendantur B. Mariæ caritati & curæ Christiani omnes.

Cant. 6. 4. [3] *Auerte oculos tuos à me,* [4] *ipſi me auolare fecerunt.* [5] *Capilli tui ſicut grex caprarum quæ apparuerunt de Galaad.*

Ioan. 19. *Dicit Ieſus*[5] *diſcipulo: Ecce mater tua.*

Invitatur ad exercendum zelum animarum, & ad paſcendum gregem Dominicum.

Cant. 1. 8. [6] *Si ignoras te, ò pulcherrima inter mulieres,*[7] *egredere & abi poſt veſtigia gregum tuorum, &* [8] *paſce hœdos*[9] *tuos iuxta tabernacula*[10] *paſtorum.*

Invitatur ad orandum pro Eccleſia.

Cant. 8. 13 [11] *Quæ habitas in hortis, amici auſcultant, fac me audire vocem tuam.*

Pollicetur B. Maria ſe Eccleſiæ curam ſuſcepturam.

[12] *Ibi dabo tibi vbera mea.* Cant. 7. 12.

Eius pro ea ſollicitudo.

Vide num. 24. ex Cant. 7. 11. 12.

Hortatur B. Mariæ vt ad ſe confugiamus, opemque promittit.

Ego[13] *murus &*[14] *vbera mea*[15] *ſicut turris.* Cant. 8. 10.

Beata Maria eſt Eccleſiæ cuſtos et congregationum ſub eius nomine erectarum.

[16] *Poſuerunt me cuſtodem in vineis: vineam meam non cuſtodiui.* Cant. 1. 5.

B. Virgo eſt iuſtorum in vtroque ſexu nutrix & mater.

Duo vbera tua[17] *ſicut duo hinnuli gemelli capreæ.* Cant. 7. 3.

Iis ipſis compaſſionis et congratulationis impendit affectum.

[18] *Duo vbera tua &c.* Cant. 7. 3.

Omnibus ad ſe confugientibus conſolationem impertit & exultationem.

Erunt[19] *vbera tua ſicut botri vineæ.* Cant. 7. 8.

Neminem excludit a ſua caritate et miſericordia, nec perſonas acceptat.

Signum magnum apparuit in cœlo,[20] *mulier amicta Sole.* Apoc. 12. 1.

[21] *Vmbilicus tuus,*[22] *crater tornatilis.* Cant. 7. 2.

Nunquam deficit eius caritas.

Crater tornatilis[23] *nunquam indigens poculis.* Cant. 7. 2.
Venter tuus ſicut[24] *aceruus tritici.* Cant. 7. 2.

Quantus fuerit zelus Deiparæ pro conuerſione gentium.

Veni dilecte mi[24] *egrediamur in agrum, commoremur in villis.*[25] *Manè ſurgamus ad vineas, videamus ſi floruit*[26] *vinea, ſi flores fructus parturiunt; ſi floruerunt mala punica.* Cant. 7. 11. 12.

Pollicetur B. Virgo ſe caritate ſua & vitæ exemplo & verbo, Martyres incenſuram amore Dei.

[27] *Dabo tibi muſtum malorum granatorum meorum.* Cant. 8. 2.

1. *Montana.*] i. Loca montuoſa Iudeæ vbi habitabat Eliſabeth. Tria hic maxime commendant caritatem B. Mariæ quod in montana abierit, iterque bene longum & arduum virgo tenerrima ſuſceperit. Quod cum feſtinatione, ſtimulata nimirum igne amoris feruentique deſiderio maximæ vtilitatis, quam inde tum Eliſabeth, tum infantem Ioannem percepturos prævidebat. Quod eam prior ſalutauerit, manſeritque cum ea quaſi menſibus tribus, eique varia præſtiterit obſequia quæ tum ſolent exhiberi iis quæ proximæ ſunt partui. Vnde Ambroſius dicit B. Mariam hoc iter tam laborioſum ſuſcepiſſe officij cauſa, feſtinaſſeque præ gaudio eo quod de Eliſabeth audierat eam breui parituram, (quod ſane charitatis eſt) & vt ei gratularetur tantum beneficium: Habent enim (vt benè Rupertus l. 1. in Cant.) hoc proprium Sancti omnes qui in veritate ſanctum habent charitatis ſpiritum vt ita gratulentur de beneficiis quæ aliis impēſa perceperunt, quemadmodum de ſuis. Tum properant mutuos ſibi præbere conſpectus, tum dulcia miſcere colloquia, certatimque opportuna, importuna impendere inuicem deuotæ charitatis obſequia. Huicque facto B. Mariæ applicat

Cant. 1. illud: Trahe me poſt te, curremus in odorem vnguentorum tuorum. q. d. prior, ô ſponſe, viſitaſti Eliſabeth dum ei miraculoſum dediſti conceptum, trahe me poſt te, fac me etiam eam adire & currere in odorem vnguentorum tuorum. Pretioſum erat vnguētum, & magnum beneficium matrem fieri, & eius quidem qui præcurſor erat futurus &c.

2. *Dixit &c.*] Hic ſe prodit B. Mariæ caritas perfecta, quia à nemine rogata, ſed motu proprio ſuccurrit pauperum indigentiæ. Ea enim cenſetur perfecta caritas quæ etiā preces præuenit: Petitio enim cenſetur apud homines quædam precij exhibitio, quare charitas quæ expectat dum petatur quid, minus eſt perfecta, quia minus liberalis, tanto eſt enim liberalior, quanto minus rogari expectat.

3. *Auerte.*] Verba ſunt ſponſi ad matrem, ait Guilhelmus. q. d. ô pia mater, iam non eſt neceſſe tibi ſollicitari vt olim, quando me paruulum pannis inuoluebas, lacte alebas, ſiue quando grandiorem pane nutriebas, aut quando in me iam virum factum materna pietate abundabas, vnde mihi etiam morienti adſtabas cum crucifixo crucifixa. Iam vero noli me, pia mater, aſpicere vt olim, vt mater, auerte à me maternos oculos, ſed aſpice me velut amica & ſponſa oculis maternis à me auerſis, aſpice filios & fratres meos. Ne claudas illos, ſed auerte à me: transfer maternam charitatem à me in meos.

4. *Ipſi me &c.*] i. propter ipſos oculos tuos auolaui à te, vt auertas oculos illos tuos maternos à me: Aſcendens in cælum auolaui à te; vt à me in meos transferres teneritudinem maternæ charitatis.

5. *Capilli &c.*] Rationem reddit cur velit eam Chriſtus filios ſuos materna charitate complecti, quia omnes ſuperas meritis, & non tantum actiones tuæ, ſed & cogitationes tuæ, (ſignificatæ per capillos quæ cogitationes de capite ſeu arce hominis naſcuntur) ſunt ſicut grex caprarum. De capris vt notat Guilhelmus fiebat oblatio pro peccato. Cū ergo dilectus gregi caprarum capillos piæ matris comparat, etiam ſimplices cogitationes eius excellenti gratia, non modicas pro peccatis filiorum propitiationes oſtendit. Aliam interpretationem v. §. 1.

5. *Diſcipulo.*] Repræſentabat Ioannes Eccleſiam vniuerſam, & quod ei dictum, nobis ſingulis dictum putemus.

6. *Ecce mater tua.*] Eam igitur dat nobis in matrem, omneſq; nos eius protectioni commendat, noſque vult fidenter ad eam tanquam ad matrem in rebus omnibus adire: cum poſt Chriſtum nemo ſit omnium ad quem tutius confugere poſſimus, & ſecurius.

6. *Si ignoras te.*] i. Quoniam non ignoras te, nam ſi hoc loco non eſt particula dubitantis, ſed contrarium fortius aſſerentis, vt probant recentiores allatis ſimilibus locutionibus. Hailgrinus Cardin. dicit, *Si*, æquiualere interrogationi. i. An ignoras te: vultque illud *Te* pronunciari cum pondere, magnamque in ſe continere emphaſim. q. d. An ignoras te quod ſis ſtella maris? quod ſis mediatrix Dei & hominum? quod ſis mulierum pulcherrima?

7. *Egredere &c.*] Honorius. Egredere vt mulierem fortē decet de naturali huic ſexui imbecillitate, animum virilem retine, & pro grege cōmuni nullum laborem recuſa. Abi, inquam, poſt veſtigia gregum tuorum, quære oues palabundas, congrega eas in ouile meum. Egredere de quiete tuæ contemplationis, oues fugitiuas humeris, vt me facere vidiſti, in caulas reporta.

8. *Paſce hœdos.*] Honorius. Adhuc laſciuientes vitio potius ætatis quam obfirmata malitia hedos adhuc per culpam, paſce ſinceritatis & veritatis pabulo.

9. *Tuos.*] Acutè Guilhelmus obſeruat non omnes hœdos ſeu peccatores eſſe hœdos B. Mariæ. Hœdos illos eius, non eſſe peccatores illos qui circa matrem caritatis indeuoti & inofficioſi opem eius vel non, vel tepidè requirunt: nec illos, qui licet eam ſtudioſè venerentur, eiuſque opem implorent, ſed à ſuis ſceleribus non conuertuntur. Illos illam non agnoſcere quia ſic volunt eam eſſe matrem pietatis & caritatis, vt non ſit mater

iuſtitiæ

iuſtitiæ & veritatis. Solos eius hœdos eſſe qui vt eius opem aſſequantur, peccata deſerunt: hi adhuc quodammodo hœdi ſunt, quia de recentium criminum vulnere adhuc ſauciam habent conſcientiam, ſed tamen hœdi ſunt Mariæ & Ieſu ab eis confouendi, ſanandi, & paullatim in oues mutandi, & de ſiniſtra in dextram transferendi. Obſeruat idem in grege eſſe oues & hœdos, nominatimque B. Virgini commendatos eſſe hœdos, quia eorum maior habenda cura. Sicut & agnorum, ideo Petro bis dictum: Paſce agnos meos, ſemel autem: Paſce oues meas. Obſeruat denique, commendata licet B. Petro totius gregis cura, adhuc ſpecialiter sauciam & imbecillem eius partem B. Mariæ commendari.

10. *Paſtorum.*] Alanus .i. Prælatorum Eccleſiæ.

11. *Quæ habitas &c.*] Hailgrinus. Quæ habitas in hortis gratiarum & virtutum. Fac me audire vocem tuam. In precibus, quia Amici .i. Angeli auſcultant, vt quod a me petieris, ſtatim officioſo peragant miniſterio.

12. *Ibi &c.*] .i. in Eccleſia gentium ego dabo quæ olim tibi in Eccleſia Iudæorum dedi vbera mea: ſed dabo iam vbera ſpiritualia tibi, quia paruulis tuis, quos paſcam ſpiritualiter lacte maternæ pietatis. Denique pro eo quod tibi ſum mater corporalis, ero tuis mater ſpiritualis, materna charitate quaſi proprios parturiens filios, donec plenius formetis in eis, materna item cura nutriens eos, donec vſque in virum perfectum grandeſcas in eis. Totum hoc faciam, aſſiduè eos tibi commendando, & augmenta gratiarum eis à te pijs precibus impetrando. Guilhelmus.

13. *Murus.*] Guilhelmus. q.d. paruuli eſtis, ô mortales, & delicati, nondum idonei ſtare in acie contra hoſtes, ergo ad me confugite. Ego murus ad protegendum, murus inexpugnabilis eos cingens qui ad me confugiunt, planè qui hoc muro cingitur tutus eſt à leone qui circuit quærens quem deuoret.

14. *Vbera.*] Guilh. Ego murus, ſimul ſum & mater, murus ad protegendum, mater ad nutriendum: murus infirmis, mater paruulis. Propter inſufficientiam virium campum times? Murus ſum, intra me abſcondere à facie inimici. De paruitate tua cōfunderis: & creſcere vis? Mater ſum, meo lacte nutrire. Murus ſum per fortitudinem, mater per caritatem. Ego murus inexpugnabilis, & excelſa habēs propugnacula. Ego mater amabilis, & grandia habens vbera. Quam grandia?

15. *Sicut turris.*] Guilh. Vbera mea non ſunt vbera tantum, ſed etiam turris: non tantum nutriendi, ſed & protegendi vim habent &c. repetit ferè quæ iam dicta de muro, ſed verbis aliis.

16. *Poſuerunt &c.*] Rupertus. Iudæi me à ſe vt & Apoſtolos filij mei, repellentes & fugantes, curam gentilium quaſi imperarunt: Non ego illos odio vllo deſerui, ſed illi me ſua incredulitate reiecerunt. Ideo vineam illam maternam non cuſtodiui, quia noluit cuſtodiri. Quod Rupertus dicit de particularibus Eccleſiis idem de tot ſodalitiis ſub patrocinio B.V.M. erectis meritò dici poſſe videtur, quas priuatas eſſe & peculiares eius vineas obſeruauit Delrio in hunc locum.

17. *Sicut.*] .i. congruunt, conueniunt duobus hinnulis .i. ex vtroque ſexu electis: congruunt, inquam, quia eorum imbecillitatem congruè fouent & nutriunt. Ita Guilh. qui interpretationem ſuam particulæ *ſicut*, tuetur illo loco Apoſtoli: Eſtote ſicut ego, quia ego ſicut vos, inquit, congruite mihi, ſicut ego congruo vobis per charitatis cōdeſcenſionem, ſic dicitur piæ matri: Duo vbera tua ſicut duo hinnuli .i. Duo vbera tua duobus congruunt hinnulis. Verum vt oſtendat pia mater ſe non quibuſuis vbera ſua propinare Cant. 4. v. 5. additur gemelli qui paſcuntur in liliis. Planè, inquit Guilhel. qui paſcuntur vberibus piæ matris, paſcuntur etiam in liliis, per quorum candorem munditia conuerſationis, per odorem vero bona fama ſignificatur. Qui contentus munditia vitæ ſuæ negligit famam ſuam, candorem habet ſine odore, qui appetens famæ non curat de munditia vitę, odorem habet ſine candore. Neuter de lilijs paſcitur, quare nec de vberibus Marię, multo minus qui & operibus fœdi & fama fœtidi inueniuntur. ad Gal. 4. 12.

Neque vero ſufficit ad tempus paſci in lilijs, ſed id faciendum vſque in finem: additur enim, qui paſcuntur in lilijs donec aſpiret dies & inclinentur vmbræ: dies inquam illa ęterna, cui non ſuccedit nox, & quæ omnes ignorantiæ, peccatorum, & aduerſitatum vmbras & tenebras fugabit.

18. *Duo vbera &c.*] Guilhel. ſicut (inquit) duo habes vbera foris quibus filium aluiſti, ita intus duo habes vbera ad alenda membra eius, vnum compaſſionis, alterum congratulationis. Vt enim eorum infirmitatibus compatitur maximè Virgo, ſic eorum profectibus maternè congratulatur. Cum infirmitates noſtras pijs precibus ſubleuat, lactat nos vbere compaſſionis, & cum profectus noſtros iuuat, lactat nos vbere congratulationis.

19. *Vbera.*] Guilhelmus, Sugite de vberibus eius lac conſolationis, donec ea ipſa aſſimilentur botris vt bibatis ex ipſis vinum inebrians ſanctę exultationis. Qui recenter de peccatis emergunt & adhuc pro recentibus plagis ægram habet conſcientiam, itaque affecti B. Virginis opem implorant, ad eiuſque vbera confugiunt, illis primùm ne abundantiori triſtitia abſorbeantur præbet lac

consolatio-

conſolationis, ſed needum vbera eius aſſimilantur botris donec paullatim per dignos fructus pœnitentiæ, & B. Virginis merita precesq; de cœteris ſine veniæ exſultauit, ſanctiæ exultationis vino inebriantur, ſic facta ſunt eis vbera præ matris quaſi botri vineæ.

20 *Sima &c.*] Bern. ſerm. de B. Maria per hanc mulierem tam prodigioſam intelligit Deiparam, quæ dicitur amicta Sole, quia vniuerſos miſericordiæ ſuæ radiis illuſtrat, & ſicut Sol ſuper bonos & malos indifferenter oritur: ſic ipſa quoq; præterita non diſcutit merita, ſed omnibus ſeſe exorabilem, omnibus clementiſſimam præbet, omnium denique neceſſitates ampliſſimo quodam miſeratur affectu.

21. *Vmbilicus.*] i. Tu ratione vmbilici, ſeu eius qui ex vtero tuo fluxit. q. d. quia mater es Dei, ideo &c.

22. *Crater &c.*] Guilh. i. Scyphus magnus tornatilis fabricatus, qui quidem erat ſine angulo & ruga; ſed vbique æquabilis & vniformis; quia laudabili æquitate i. ſine acceptione perſonarum quantum in ſe eſt omnibus ſalutem propinat. Non enim deſpectis piſcatoribus vitã propinat imperatoribus, quod vtique ſi faceret crater quidem, ſed vtique tornatilis non eſſet.

23. *Nunquam &c.*] Guilh. Quotlibet inde hauriant & quantumlibet hauriant, nequit hic crater exhauriri, puteus eſt aquarum viuentium quæ perennès ſunt, fons eſt hortorum, cuius aquæ fluunt ſemper: Nam etſi inde bibant omnes peccatores terræ, nihilominus abundat & redundat. Quotidie toti mundo de illo cratere magno propinatur dum variis ea modis iuuat mortales, liberatione energumenorum, claudorum, cæcorum, aridorum. Quid dicam de morbis ſpiritualibus, errorum, peccatorum, triſtitiæ &c. nunquam tamen deficit.

24. *Aceruus.*] Ex quo ſemper licet accipere. Ex hoc aceruo tritici (inquit Guilh.) viuunt animalia puſilla cum magnis, quia benedictio data eſt omnibus qui timent Dominum, puſillis cum maioribus. Vita noſtra poſt Chriſtum eſt B. Maria, vnde viuunt animalia rationalia, quorum cibus eſt triticum, non paſcuntur ex hoc aceruo qui deſipiendo & peccando comparati ſunt iumentis inſipientibus (quorum cibus eſt hordeum) & ſimiles facti ſunt illis.

24. *Egrediamur &c.*] Guilh. i. Parum eſt te eſſe in Iudæa notum, extende etiam vſque in Idumæam calceamentum tuum. Salua populos gentium, qui per huius mundi agrum quaquauerſum diſperſi ſunt. Egrediamur in mundum vniuerſum, & prædicemus Euangelium omni creaturæ. Commoremur in villulis gentium vſque ad veſperam mundi.

Hailgrinus his verbis vult oſtendi ſollicitudinem Deiparæ pro Eccleſia, qualiter ſollicitet filium vt eam viſitet & videat profectus, vt quod minus eſt viſitando compleat. Viſitemus, inquit, eos qui ſunt in agro, id eſt qui vomere prædicationis humanorum cordium terram ſcindunt. Commoremur in villis facientes manſionem apud eos qui habitantes in vnum, per dilectionem vno iure viuunt.

25. *Manè &c.*] Guilh. i. mature dum adhuc naſcentis Eccleſiæ manè eſt, dum adhuc in ſuis eſt primordiis. Surgamus ad vineas in gentibus plantandas & excolendas; veſperè i. circa finem mundi redituri ad vineam illam Domini Sabaoth, quæ nunc degenerauit.

26. *Vinea.*] i. Eccleſia catholica, quæ ex particularibus eccleſiis conſtat: Videamus, inquam, an hæc vinea toto terrarum orbe propagata floruit in inchoantibus, fructificauit in proficientibus, ſed potiſſimum attendamus flores malorum punicorum i. decus & deuotionẽ Martyrum propter te proprio cruore rubentium. Ita Guilhelmus.

27. *Dabo tibi &c.*] i. Verbo & exemplo efficiam, vt multorum ſpiritus amore tui ferueant, intantum vt moriendo pro te, glorioſi Martyres fiant, qui per mala rubea ſignificantur. Vno verbo, dabo tibi multum i. ſanguinem malorum granatorum i. Martyrum. Sed quomodo *meorum*? Quia hoc erit ad gloriam meam quod per me amore Chriſti rubuerint, & ad tam excellentem profecerint caritatem vt animam ſuam ponant pro filio meo, qua nulla maior eſſe poteſt. Ita fere Guilh.

CAPVT VI.

De B. Mariæ virtutibus moralibus ſigillatim ferè ſecundum ordinem Doctoris Angelici in 2. 2.

Agendum primum de fine ſeu intentione quam ſibi B. Maria in ſuis operibus, virtutumque actibus præfigebat, per intentionem namq; obliquam etiam virtutes fiunt vitia.

§. 1. Intentio B. Mariæ fvit ſimplex, pura, & recta.

1 *Oculi tui* [2] *columbarum.* Cant. 1. 15.

Quæ eſt iſta quæ aſcendit per deſertum ſicut virgula fumi? Cant. 6.

1. *Oculi tui.*] Honorius .i. intentiones operum tuorum.

2. *Columbarum.*] .i. ſunt ſinceræ & ſimplices. Guilh. notat dici columbarum non columbæ; ad denotandam multam & inſignem eius ſimplicitatem, vt in ea multorum virtus quaſi aggregata videatur.

3. *Virgula.*] Ob rectitudinem operis & intentionis virgulę comparatur, inquit Cardinalis Hailgrinus.

§. 2. HAC SVA RECTA OPERVM INTENTIONE, terribilis fuit dæmonibus.

Cant. 7. 7 1 *Statura tua aſſimilata eſt* 2 *palmæ.*

1. *Statura.*] Hailgrinus .i. rectitudo bonæ intentionis, & ſanctæ operationis directio.

2. *Palmæ.*] Vt ſicut palma .i. arbor triumphalis crucis Domini terret malignos ſpiritus, ſic B. Virgo meritò ſuæ rectitudinis malignos ſpiritus terreat atque adeo expellat, quod quidem quotidiana docet experientia, vel ſolo enim Mariæ nomine terrentur dæmones.

§. 3. SOLVS DEVS NOVIT QVAM FVERIT pura B. Mariæ intentio.

Cant. 4. 3. 1 *Sicut fragmen mali punici genæ tuæ,* 2 *abſque eo quod intrinſecus latet.*

1. *Sicut &c.*] Hoc infra explicabitur vbi de verecundia, §. 30. modo ſufficit varias virtutes externas ferè, B. Virginis commemoratas, poſt quas ſubdit: abſque eo quod intrinſecus latet. Quod ſoli inquit Guilh. cognitum Deo: Nam quanta fuerit puritas conſcientiæ B. Virginis, quam rectà eius intentio ille ſolus nouit qui talem futuram præſciuit, & vt talis eſſet auxilium dedit.

§. 4. DE EIVS PRVDENTIA.

Cant. 7. 4. 1 *Naſus tuus ſicut turris Libani quæ reſpicit contra Damaſcum.*

Luc. 1. 2 *Cogitabat qualis eſſet iſta ſalutatio.*

1. *Naſus.*] Naſo diſcernuntur odores boni à malis, eoque docetur homo quæ aſpernari & quænam ori admouere debeat. Naſo igitur ſecundum Hailgrinum ſignificatur prudentia Deiparæ qua & præſentit diaboli malitiam, & à longe quaſi de ſpecula præuidet, vt ſicut turris pro nobis ſe fortiter opponat: Diciturq; ſita in Libano vt oſtendatur quod candore virginitatis ſuæ tanquam pede, valeat ſerpentis caput conterere.

2. *Cogitabat.*] Obſeruatum à Toleto, B. Virginem cogitare apud ſe & ſecum perpendere ſalutationis cauſam, inſignis fuiſſe prudentiæ: ad eandem pertinet prudentiam (vt obſeruatum ab Ambroſio) quod nō reſponderit Angelo antequam intellexiſſet quid ſibi illa ſua tam magnifica ſalutatione vellet. Imbiberat quippe illud Eccli. Priuſquam audeas non reſpondeas verbum; quod quidem non ad externam tantum auditionem pertinet, ſed multò magis ad internam & ad intelligentiam rei de qua ſermo eſt. c. 11.

§. ADD. DE EIVS RELIGIONE in Deum.

1 *Ibant parentes eius per omnes annos in Ieruſalem in die ſolemni Paſchæ.* Luc. 2.

1. *Ibant.*] Præceperat Dominus vt omnes mares ter per annum aſcenderent in tēplum. Exodi 23. & Deuter. 16. quo præcepto licet non teneretur Deipara, ob inſignem tamen in Deum religionem ſingulis annis ad templum aſcendebat.

§. 5. DE EIVS OBEDIENTIA.

1 *Collum tuum ſicut* 2 *monilia.* Cant. 1. 11

Aſcendit Ioſeph in Bethlehem, vt profiteretur cum 3 *Maria &c.* Luc. 2.

Poſtquam impleti ſunt dies purgationis Mariæ ſecundum 4 *legem Moyſi tulerunt Ieſum in Ieruſalem.* Luca 2.

1. *Collum.*] Per collum quod inclinare ſolemus in obedientię ſignum, ſignificatur ſecundum Alanum obedientia & ſubiectio quam Chriſto exhibuit.

2. *Sicut monilia.*] Guilh. Proinde non eget aliis monilibus, ſed ſat eſt in ſeipſo pulchrum non minus quam ipſa monilia.

3. *Maria.*] Vt ſcilicet obediret Cæſaris edicto quo iuſſum erat deſcribi vniuerſum orbem.

4. *Legem.*] Cenſet Baſil. Iſa. 7. & multi alij non fuiſſe B. Mariam illa lege comprehenſam, quia non peperit ſuſcepto ſemine quod poſitum in verbis legis cenſent ad eam excludendam. Voluit tamen legem hanc ſeruare ad obedientiæ exemplum.

DE EIVS ORATIONE ET CONtemplatione.

§. 6. DEVM LAVDAT, EIQVE agit gratias.

1 *Magnificat anima mea Dominum.* Luca 1.

1. *Magnificat.*] Magnas laudes audierat B. Maria ab Eliſabeth, ob quas modo Deum laudat. q. d. Confiteor me magna habere & matrem Dei eſſe, ſed ea Deo tribuo ob quæ

eum

eum magnifico .i. laudo, & magnitudinem eius confiteor: neque enim poteſt creatura magnum facere Deum.

§. 7. B. Maria sanctos omnes svperavit orando, & Deum laudando, & quam eſſent Deo gratæ, quas ei dabat laudes, gratiarumque actiones.

Cant. 7. 9. 1 *Guttur tuum ſicut vinum optimum, 2 dignum dilecto meo ad potandum, labijſque & dentibus illius ad ruminandum.*

1. *Guttur.*] In gutture ait Guilh. vocis officium eſt. Habet autem & homo interior guttur ſuum ſpirituale, quo plerumque intus in laude Dei clamoſus eſt, licet exterius taceat: Tunc autem guttur eſt ſicut vinum, Pſ. 146. 1. quando Dei laus ſecundum Pſalmiſtam eſt iucunda & decora, vinum namque & ſapore iucundum, & colore decorum eſt. Nullus autem tam decorè atque iocundè Deum laudauit vnquam, quam mater Dei: neque verò vlli ſanctorum tanta laudum Dei occaſio ſuppetebat: quare non ſimpliciter guttur eius vino, aut vino bono, ſed vino optimo comparatur.

2. *Dignum.*] Quia vinum optimum, nempe laus decora & iocunda, ideo dignum ad potandum dilecto & ruminandum. Quia bonum libenter potat, & quia optimum libenter ruminat .i. laudationem quam illi iugiter omnia virginis oſſa dicunt, profuſiore dignatione acceptat. Guilhelmus.

§. 8. Assidva erat in meditatione paſſionis & dolorum Chriſti. *Vide c. 5. §. 9. teſtimonio 6. ex Cant. 2. 13. 14.*

§. 9. Contemplando vvlnerat cor Chriſti.

Cant. 4. 9. *Vulneraſti cor meum in 1 vno oculorum tuorum.*

1. *In vno.*] Rupertus interpretatur perſeuerantiam contemplationis, qua alter oculorum clauditur rebus terrenis. Ducitur autem ſimilitudo ab amante qui maximè capitur venuſtate oculorum.

§. 10. Adivratio sponsi ne impediatvr B. Mariæ oratio & contemplatio.

Cant. 2. 7. *Adiuro vos filiæ Hieruſalem per 1 capreas, 2 ceruoſque camporum, ne 3 ſuſcitetis, neque euigilare faciatis dilectam 4 quoadusque ipſa velit.*

1. *Capreas.*] Guilh. per has accipe prophetas propter acumen videndi.

2. *Ceruos.*] Hi deſignant Patriarchas, qui ad inſtar ceruorum qui armati cornibus, & inimici ſerpentibus, legem Dei magno animi ardore æmulabantur.

3. *Suſcitetis.*] A dulci ſomno contemplationis.

4. *Quoadusque &c.*] Erit enim tempus ſurgendi à ſuauitate ſomni huius, & tunc quidem non inuita ſed volens ſuſcitabitur, vt piis vacet doloribus, & morienti mihi materno commoriatur affectu.

§. 11. In oratione ardenter petit vt Chriſtus citò reſurgat.

1 *Reuertere, ſimilis eſto dilecte mi capreæ, hinnuloque ceruorum ſuper montes Bethel.* Cant. 2. 17

1. *Reuertere.*] Rupertus .i. reſurge, nec tantum peto vt reſurgas, ſed peto vt id facias velociſſimè, & ſimilis eſto in reuertendo capreæ &c. quorum curſus velociſſimus eſt. Scio quidem quia cito reuerſurus es iuxta illud quod dixiſti: Sicut fuit Ionas in ventre cæti tribus diebus & tribus noctibus, ita erit filius hominis in corde terræ. Tridui quidem tempus breue eſt, at dilectæ longum videtur. Abbreuia hoc ipſum triduum. Sufficit ad veritatem ſcripturarũ ſi partem exiguam primi diei & partem aliquam diei tertij cum die ſecundo iaceas in ſepulchro: Quare reuertere cito, & fac ſecundum nomen tuum quo vocatus es, *accelera, ſpolia detrahe, feſtina prædari.* Reuertere autem ſuper montes Bethel .i. appare principibus domus Dei, Apoſtolis tuis & mihi, cuius maximè & pluſquam illorum es deſiderium.

§. 12. Petit electos cito transferri ad cælum.

1 *Reuertere &c.* V. teſtimonium præcedens.

1. *Reuertere.*] Veni cito mundum iudicaturus, veni inquam more pernicium horum animalium, & iuſtorum tuorum coloniam in cælum transfer.

§. 13. Promittit se oratvram pro conuerſione reliquiarum è Iudæis.

1 *Tenui eum nec dimittam, donec introducam in domum matris meæ & in cubiculum genitricis meæ.* Cant. 3. 4.

1. *Tenui.*] .i. Tenebo precibus meis ſponſum meum. Oſtendit (ita Hailgrinus) B. Maria quod indignatus erat Dominus contra vineam ſuam, ſcilicet plebem Iudaicam quæ conuerſa erat in amaritudinem, & fecerat labruſcas cum debuiſſet facere vuas, & ait: Tenebo eum ne vineam ſuam diſſipet omnino, nec dimittam: ſed continua precum

inſtan-

inſtantia furorem eius retinebo: non dimittam, inquam, donec illum introducam in domum genitricis meæ Synagogæ à qua ortum duxi, donec efficiam precibus meis vt reliquę Iudæorum agnoſcant filium meum, qui iam velamē habent poſitum ſuper cor ſuum. Obſeruare eſt hic magnam V. Deiparæ tum clementiam, tum potentiam. Inſignis clementiæ eſt tam ardenter pro illis flagitare, qui eius filium vnicum tam immaniter peremerant: nec minoris eſt potentiæ veniam illis exorare, qui ſe tam horrendo parricidio obſtrinxerant.

§. 14. NIHIL A DEO PETIT QVOD NON pium & bonum; quomodo eius preces afflictis opem ferant. Quam facilè à Deo audiatur: Quam delectetur eius orationibus.

1 *Guttur tuum*] V. §. 7. ex Cant. 7. 9.

1. *Guttur.*] Hailgrinus. i. orationes tuæ ex gutture procedentes, ſunt ſicut vinum optimum quod malè affectorum dolores releuat: Et quia guttur diuidit eſcas, bonas retinet, malas eijcit, hinc ſignificatur hic, diſcretio virginis, quæ hoc tantum petit quod diſcretè petitur, quod bonum, quod ſanctum: ideo tale vinum. talis oratio dicitur digna dilecto ad potandum .i. meretur vt ei placeat, & in ea delectetur. Dicitur dignum vinum labiis Chriſti, quia digna eſt oratio Deiparæ vt ei bene ſapiat & placeat. Et ſicut vinum optimum ſine difficultate & cum delectatione ſorbetur, ſic petitiones eius cum omni facilitate & delectatione filius admittit. Verum quia eius quod bibitur guſtus citò præterit, eius vero quod ruminatur ſapor diu remanet, ſubdit: & dentibus eius ad ruminandum, vt ſic oſtendat quod non perfunctoriè, ſed tanquam placita & grata affectus dulcedine, in matris orationibus, filius ſpecialiter delectetur.

§. 15. CHRISTVS MATRI PETENTI nihil negat.

1 *Pete mater mea, neque enim fas eſt vt auertam faciem tuam.* 3. Reg. 2. 19.

1. *Pete.*] Guilh. in Cant. 8. v. 4. applicat hæc verba Chriſto & B. Virgini. Si, inquit, nuncupatiuus ille Salomon ei quæ fuit Vriæ, quia eius mater, tantum indulſit, quid verum Salomonē ſanctiſſimæ genitrici ſuæ facturum putemus. Nonne ei potiori iure dicet quod olim Berſabeā audiuit. Pete mater mea &c. Norunt hoc Chriſtiani, atque ideo familiare eſt eis, piæ matris meritis ſe commendare: piæ matris ſuffragia ſedulò poſtulare.

§. 16. QVANTÆ B. MARIÆ CONSOLATIOnes ſpirituales dum oraret.

Anima mea 1 *liquefacta eſt vt dilectus locutus eſt.* Cant. 5. 6.

1. *Liquefacta.*] Præ igne conſolationum cæleſtium, quæ ab intus loquente dilecto proficiſcebantur.

§. 17. COMMENDATVR B. MARIA A GRAtia lacrymarum deuotionis.

1 *Oculi tui ſicut piſcinæ in Heſebon quæ ſunt in porta filiæ multitudinis.* Cant. 7. 3.

1. *Oculi.*] Hailgrinus. Commendatur B. V. à gratia lacrymarum quod ſic abundauerint oculi eius lacrymis deuotionis & amoris, ſicut abundant lacrymæ pœnitentiæ in oculis peccatoris. Per filiam enim multitudinis intelligit animam peccatricem, quæ tot dæmonum eſt filia quot vitiis eſt polluta: in cuius porta .i. oculis, cum hæc anima pœnitet naſcuntur piſcinæ .i. copia lacrymarum. In Heſebon .i. cingulo mœroris, nam mœror pœnitentiæ tunc cingit hominem, & reſtringit peccatorum famem.

§. 18. DE B. MARIÆ FORTITVDINE ANIMI, patientia & laboribus.

Sicut 1 *vitta* 2 *coccinea labia tua.* Cant. 4. 3.
Stabat iuxta crucem. Vide ſupra cap. 5 §. 9.

Quemadmodum monitu Angeli, nocte fugerit in Ægyptum. V. Matt. 2. 14.

Quanta fuerit eius paupertas, quia in præſepi Chriſtum Dominum reclinauit, panniſque eum inuoluit. V. Lucæ 2. 7.

Ibidem v. 24. tanta fuit eius paupertas vt Agnum pro ſui purificatione legali offerre non potuerit, quod lex præcipiebat ijs qui non erant pauperes. Leuit. 12.

De eius caſtitate. Vide cap. 3. per multos §§.

1. *Vitta.*] Hæc ait Guilielmus fluentes capillos ſtringit, ſignificatque B. Virginis ſilentium quo verba quaſi egredi nitentia impediebat.

2. *Coccinea.*] Per coccum rubentem ſignificatur Chriſti paſſio: Itaque ſicut vitta coccinea ſunt labia eius, quoniam tanta fuit animi fortitudine, vt nec tam acerbus materni affectus dolor eiulatum vel clamorem fœmineum, vel vocem vllam fracti animi indicem exprimeret.

§.19. B. MARIA TOTA VITA LIBERA FVIT ab omni motu concupiſcentiæ.

Cant.1.15. *Faſciculus*[1] *myrrhæ dilectus meus mihi.*
Pſal.45.9. *Venite & videte opera Domini quæ poſuit prodigia ſuper terram, auferens*[2] *bella vſque ad finem terræ.*
Cant.2.3. [3] *Sub vmbra illius quem deſideraueram ſedi.*

1. *Myrrhæ.*] Alanus. Quia excluſit ab ea omnem concupiſcentiæ putredinem, ſicut myrrha carnem ſeruat à putredine immunem.

2. *Bella.*] Richardus de ſancto Victore l. 1. de Emmanuel c. 29. accommodat hunc verſicul. ad B. Mariam, quia in ea nullum fuit internum bellum toto vitæ tempore, ſed ſumma pax.

3. *Sub vmbra &c. ſedi.*] Rupertus. Non ſteti ad horam ſub vmbra altiſſimi vt interdum paterer carnis æſtum, interdum haberem refrigerium, ſed continuò ſedi, quia ſemper pacem habui, iugiterque ſub vmbra illius quieui.

§.20. DE EIVS MORTIFICATIONE corporis.

Cant.5.5. *Manus meæ ſtillauerunt*[1] *myrrham, & digiti mei pleni myrrha*[2] *probatiſſima.*

1. *Myrrham.*] Rupertus .i. mortificationem carnis & vitiorum, & hoc ad exemplum aliorum, maximèque viduarum & virginum, quibus hęc myrrha neceſſaria, ſi ſtatum ſuum ſaluum tueri velint.

2. *Probatiſſima.*] Rupertus .i. pretioſiſſima. Cæterum (inquit) carnem mortificare non propter Deum, at ob vanam gloriam, hoc eſt quidem manibus ſtillare myrrham, ſed non probatam, nedum probatiſſimam. Idem confirmatur à Guilhelmo, neque cuiquam ait cogitandum eſt B. Mariam ad ſingularem Dei matris prærogatiuã ſuauiter & delicioſè
Iob 28.13. viuendo perueniſſe, quia ſapientia (Verbi æterni) non inuenitur in terra ſuauiter viuentium, ſed virtutes animi quæ illi erant pro manibus ad bene agendum, non mel, ſed myrrham diſtillauerunt .i. mortificationem, continentiam à voluptatibus &c.

§. 21. DE EIVS HVMILITATE.

Iſaia 11.1. *Egredietur*[1] *virga de radice Ieſſe.*
Cant.1.11. [2] *Collum tuum ſicut monilia.*
Cant.1.15. [3] *Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es: oculi tui columbarum.*
Cant.2.1. [4] *Ego lilium conuallium.*
Cant.2.16. [5] *Dilectus meus mihi & ego illi.*
Cant.8.5. *Quæ eſt iſta quæ aſcendit de deſerto,*[6] *delicijs affluens, innixa ſuper dilectum ſuum?*
Luca 1. *Intrauit in domum Zachariæ, &*[7] *ſalutauit Eliſabeth.*
Luca 1. *Reſpexit*[8] *humilitatem ancillæ ſuæ.*
Luca 2. [9] *Pater tuus & ego dolentes quærebamus te.*
Cant.4.4. [10] *Sicut turris Dauid collum tuum.*
[11] *Quam pulchra es & quam decora chariſſima in delicijs.*

1. *Virga.*] Rupertus l. 1. in Cant. applicat hanc virgam humilitati B. Virginis, quæ tanto inquit humilior fuit hominibus huius ſæculi, quanto virgula quæuis, minor eſt & gracilior eſt cedris & quercubus magnis, de quibus idem propheta dicturus: & egredietur virga, præmiſerat: Et excelſi ſtatura ſuccidentur &c.

2. *Collum.*] Guilh. per collum intelligit humilitatem, q. d. non riget collum tuum per ſuperbiam ſicut colũm eius de quo Iob: cucurrit aduerſus Dominum extento collo, ſed eſt pia humilitate flexile: proindè nec eget alijs monilibus, ſed ſatis eſt in ſe pulchrum non minus quam ipſa monilia; imo ipſa humilitas monile tuum eſt, & te ornat. Superbia eget & quærit monilia: humilitas nec quærit nec opus habet, ſed tamen ſponſus vltrò ea tribuit, quia nouit hanc non ijs magis ornari, quam eam ornare ſua monilia. c. 15. 26.

3. *Ecce &c.*] Guilhelmus licet bis pulchra ſis .i. virginitate & fœcunditate, tamen oculi tui columbarum, quia quanto maior, tanto humiliauit ſe in omnibus: oculi eius ſimplices, quia non alta ſapiebat, ſed quod in tanta excellentia excellentiſſimum eſt, humilibus conſentiebat: non habuit oculos ſublimes in ſe, toruos ad alios, neque ſe magnificabat, neque alios aſpernabatur.

4. *Ego &c.*] Loquitur hic Chriſtus ſponſus, dicitque ſe lilium conuallium (ait Alanus) quia perfecta humilitas (deſignata per conualles) fuit in Maria & in humana Chriſti natura, ideo perſona Virginis & humana natura Verbi, Valles dicuntur propter eminentiam humilitatis. Neque vero tantum valles dicùntur, ſed conualles ratione ſimilitudinis, quia B. Virgo, ſpecialiter Chriſto fuit ſimilis.

5. *Dilectus &c.*] Omnia (inquit Guilh.) ſe à Deo habere agnoſcit: q. d. non ego prior quicquam dedi illi, ſed ille mihi: ideo non dico, Ego dilecto meo & ille mihi: ſed, Dilectus meus mihi &c. Dedi ei carnis ſubſtantiam quam mihi ante dederat, paui cum lacte meo, ſed quo ante vbera mea replebat. Illi officioſa fui, & hoc ipſe ancillæ præſtabat.

6. *Delicijs &c.*] Poſtquam Guilh. has delicias interpretatus eſt, ingentem ſpiritus ſuauitatem qua ſanctus Spiritus mentem Dei paræ replebat, hæc ſubdit. In tanta autem excellentia niſi cuſtodem bonorum omnium humilitatem ſollicitè tenuiſſet, proculdubiò ab excellentia cecidiſſet. Atque hoc eſt inniti ſuper dilectum, quia quanto magis apud Deum excelluit, tanto humilius de ſe ſenſit, docta & aſſueta non in ſe, ſed in Deo ſpem ponere; nec in ſe, ſed in Domino de acceptis muneribus gloriari, ideo aptè poſtquam dicta eſt, delicijs affluens, dicitur etiam innixa ſuper dilectum.

7. *Intrauit.*] Ambroſius. Venit iunior ad ſeniorem, nec ſolum venit, ſed etiam prior ſalutauit: Decet enim vt quanto caſtior virgo, tanto humilior ſit. Nouerat deferre ſenioribus: ponderat etiam ſuperiorem veniſſe ad inferiorem, B. Mariam Dei matrem ad Eliſabeth.

8. *Humilitatem.*] Theoph. & Euthymius .i. vilitatem & abiectionem, quod fœmina, quod pauper, quod humanis opibus & fauore deſtituta vtpote ancilla. Magnæ fuit humilitatis, Virgini Deiparæ ſuam exilitatem conſiderare & prædicare, vt tali prædicatione Deus exaltaretur magis. *Reſpicere* autem hîc ſignificat fauere, beneficijs afficere, complacere ſibi in aliquo.

9. *Pater.*] Obſeruatum à Toleto, prius nominatum à Deipara Ioſeph præ humilitate, cum reuera eſſet ipſa mater Chriſti: atque adeo multo dignior Ioſeph. Vide ſimile Act. 1. 14. vbi B. Maria nominatur vltima poſt cæteras mulieres vt quæ omnium eſſet humillima.

10. *Sicut &c.*] Huius explicationem v. infra §. 25. nu. 2. in 2. interpretatione ex Guilhelmo.

11. *Quam pulchra &c.*] Rupert. Pulchram eſſe & decoram in delicijs, eſt in abundantia gratiæ, intelligentia ſcripturarum, ſpiritualium ſolatiorum copia quæ veræ ſunt animi deliciæ. Summam tenere humilitatem, quæ humilitas cordis vera eſt pulchritudo, res decora & Deo amabilis virtus.

Guilh. dicit in ijs ipſis delicijs ſeu ſolatijs quæ varia recenſet dum videt ſe concepiſſe Chriſtum, dum vtero geſtat, dum lactat, dum ſinu fouet, dum oſculatur, fuiſſe cariſſimam ob eandem humilitatis virtutē; quia in Deum authorem omnia referebat, proximos ob tot & tanta dona non aſpernabatur &c.

§. 22. HVMILITAS DEIPARÆ FVIT Deo longè gratiſſima.

Cant. 3. 6. 1 *Quæ eſt iſta quæ aſcendit per deſertum ſicut virgula fumi, ex aromatibus myrrhæ & thuris & vniuerſi pulueris pigmentarij.*

Emiſſiones tuæ &c. cyprus cum ² *nardo, nardus & crocus.* Cant. 4. 13.

1. *Quæ eſt iſta &c.*] Rupertus. Humilitas tua eſt, ô ancilla Domini, quam tali admiratione Spiritus ſanctus collaudat. Odor tuus, odor humilitatis tuæ præcipuus, aſcendit ad eum vt verè ſacrificium ſpiritus contribulati. Quid enim eſt fumus, & quid puluis niſi ſpiritus lacrymoſus, & conſcientia valde humilis? Et ſua quidem æſtimatione, vera humilitas eſt fumus innoxius quaſi cremij ſiue torris obuſti, & puluis terræ ſine aqua & ſitientis: at non ita æſtimatione Dei. Tu dicis cum Abraham, puluis ſum terræ qualem ventus diſpergit, aura tollit, at Deus dicit, non ita eſt, ſed puluis es pigmentarij, puluis myrrhæ & thuris, cœleſtis pigmentarij Spiritusſancti. Tu dicis, fumus ego ſum teter coram Dei oculis, qualis de fumario aſcendit, & aſcendens deficit: at ille dicit, non, ſed fumus es ex aromatibus myrrhæ & thuris qualem decet aſcendere de aureo thuribulo ante altare aureum vſque ad os & olfactum Domini. Talis fumus imo talis fumi virgula tu, ô B. Maria, ſuauem odorem ſpiraſti altiſſimo, cæleſtibus diſciplinis erudita atque extenuata. (Gen. 18.) (Apoc. 8.)

2. *Nardo.*] Rup. Ea ſignificat humilitatem, quæ herba repetitur ſecundò, quia humilitate eius mirè captus eſt & capitur Chriſtus.

§. 23. HVMILITATE SVA QVODAMMODO Verbum Patris mouit vt ex ſe incarnaretur.

Dum eſſet Rex in ¹ *accubitu ſuo,* ² *nardus mea dedit odorem ſuum.* Cant. 1. 12

1. *Accubitu.*] Rup. i. ſinu paterno.

2. *Nardus.*] .i. humilitas mea, quo odore delectatus deſcendit in vterum meum. Olim in Eua malo fœtore ſuperbiæ eius offenſus eſt, & ideo ab humano genere auerſus, nunc autem delectatus bono odore, nardo humilitatis meæ: ſic ad genus humanum eſt conuerſus. Nardus ait idem Rup. herba eſt aromatica paruo quidem frutice vel ſpica, nequaquam in altum ſe ſubrigit, ſed comoſa atque odoratiſſima, flore optimi odoris, atque radicula ſuaui multis vſibus probatur vtilis: quæ facilè eſt tum humilitati in genere, tum maximè B. Mariæ accommodare.

§. 24. EADEM HVMILITATE CHRISTI cor vulnerauit.

Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa, vulneraſti cor meum in ¹ *vno crine colli tui.* Cant. 4. 9.

1. *Vno crine.*] Rup. vnum crinem colli interpretatur cordis humilitatem. Quid enim (inquit) vno crine gracilius, & quid humilitate ſubtilius? Quid crine flexibilius? & quid humilitate confractius? crinis vnus vix apparet, humilitas Mariæ facit vt ſibi vix ipſa homo videatur quę eſt hominum & Angelorum regina.

§. 25. HÆC MARIÆ HVMILITAS TVRRIS eſt fortiſſima & pulcherrima.

1 Collum tuum ſicut turris eburnea. Cant.7.4.
Sicut 2 turris Dauid collum tuum, quæ ædificata eſt cum propugnaculis: mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Cant.4.4.

1. *Collum.*] Eo ſignificari humilitatem, dictum ſuperiore §. Itaque, vt Rup. ait, humilitas tua, fortitudo magna, fortitudo pulcherrima, & ſimilis turri eburneæ, quæ & aſpectu amabilis & ſtatura fortis. Cui fortis, cui amabilis? Deo fortis, Deo amabilis: diabolo terribilis & inacceſſa. Quomodo Deo fortis? vincitur Deus humilitate: Ita vicit Iacob Angelum Gen. 32. & Oſee 12. vbi dicitur fleuit & rogauit eum. Ita Moyſes Dominum Exodi 22. tamdiu enim inſtitit humili prece eum rogare donec audiret ab illo: Dimiſi iuxta verbum tuum. Ita & tu humilitate tua me viciſti.

2. *Turris Dauid.*] Rup. Turris Dauid fuit humilitas Dauid, per quam ille coram Deo fortis, & contra homines fuit inexpugnabilis. v.1.Reg.24. hæc turris fuit ædificata cum propugnaculis, & mille clypei pendent ex ea &c. i. hanc eius humilitatem cæteræ virtutes conſecutæ ſunt maximèque fortitudo & ſapientia. v.2. Reg.23.& nam octingentos interfecit impetu vno, & Pſalmos ſumma ſapientia compoſuit. Ita collum tuum .i. humilitas tua: Imo vltra quam turris illa ædificata eſt cum propugnaculis, mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium: quia nihil deeſt tibi ob tuam humilitatem eorum quæ continentur in ſcripturis, omnia noſti, & neque inuiſibilis diabolus, neque viſibilis homo hæreticus, contra te poterit vnquam aut potuit.

Guilh. per turrim Dauid intelligit humilitatem Chriſti quam vult fuiſſe eius turrim, Pſ.160.4. dicitque tunc ipſum membris ſuis ædificaſſe turrim fortitudinis à facie inimici, quando tam humilis apparere dignatus eſt, quando crucifigi voluit, nihil enim fortius cruce, nihil ita munit fideles vt hæc turris: obſeruat non potuiſſe B. Mariæ humilitatem excellentius commendari, quam vt Ieſu Chriſti humilitati aſſimilaretur.

§. 26. DE B. MARIÆ SIMPLICITATE.

Vide c.7. teſtim. 1. & infra §.30.

§. 27. DE B. MARIÆ SERMONE & verbis.

1 Guttur tuum ſicut vinum optimum. Cant.7.9.
2 Odor oris tui ſicut malorum. Cant.7.8
Vox tua dulcis. Cant.2.14
Sicut 3 vitta 4 coccinea labia tua, & eloquium tuum 5 dulce. Cant.4.3.
6 Fauus diſtillans labia tua ſponſa, 7 mel & lac ſub lingua tua. Cant.4.11
8 Labia eius lilia diſtillantia myrrham primam. Cant.5.13
9 Guttur illius ſuauiſſimum. Cant.5.16
10 Diffuſa eſt gratia in labijs tuis. Pſal.44.

1. *Guttur.*] Hoc ſignificatur ſermo, qui comparatur vino optimo, quia B. Mariæ eloquium erat longè gratiſſimum, erat etiam potens ad mentes auditorum ſpirituali amore inebriandas, & ab amore ſæculi auocandas: potens ad vires animi reparandas ad exhilarandum, ad conſolandum & cætera ſpiritaliter præſtanda quæ vinum efficit in corporibus.

2. *Odor.*] Odora quædam ſunt, ait Guillelmus, at inſipida, malorum autem & odor & ſapor bonus eſt, declaratur ergo os B. Mariæ & boni odoris eſſe & ſaporis: boni quidem odoris loquendo delectabilia, ſaporis autem, loquendo ſalubria. Erat enim ſermo eius non tantum iucundus, ſed & vtilis.

3. *Vitta.*] Vitta fluentes capillos ſtringit, ſic labia B. Mariæ ſe ita per prudentiam ſermonum ſtringebant, ne quid ex ijs inordinatum aut inutile efflueret. Ita ferè Guilhelmus.

4. *Coccinea.*] Quia ardentia caritate ſunt eius verba, cuius coccus ſignum.

5. *Dulce.*] Guilh. Si ex abundantia cordis os loquitur, quid poterat cor dulcedine redundans eructare niſi verbum dulce? quid poterat nubes illa dulcedine grauida, ſtillare niſi dulcedinem, niſi mel & fauum? Dulce etiam ſignificat decorum & venuſtum. Sic *dulce loqui, dulce ridere* Latinis ſumitur. Matt.12.34.

6. *Fauus &c.*] .i. Sicut ex fauo fluit mel purum ac ſincerum quod in ipſius faui cauernulis conſeruatur, ita ex ore tuo & labijs manat ſincera puraq; veritatis doctrina. Titelmann.

7. *Mel &c.*] Per mel perfectorum doctrina, per lac, eruditio paruulorum ſignificatur ait Angelomus. Vtrumque Eccleſiæ propinauit B. Maria vt patebit infra ex eius donis gratis datis.

8. *Labia &c.*] Hęc quidem de ſponſo dicuntur, ſed poſſunt etiam aptari ſponſæ, cu-

ius labia lilia, ob bonum odorem, verbaque bonæ ædificationis quæ emittebant: diſtillabant etiam myrrham primam, quia quæ loquebatur B.V. mortis corruptionem & peccatorum putredinē arcebant. Item ob mortificationem carnis & affectuum quam docebat. Ita ferè Greg. Nyſſenus.

9. *Guttur.*] Hoc item eſt elogium ſponſi, ſed non minus congruit ſponſæ.

10. *Diffuſa &c.*] Quod ſenſu primo & litterali dictum eſt de Chriſto Domino, eius Matri applicat Eccleſia, in cuius labiis gratia maxima ſermonis tum ad conſolandum & inſtruendum pios, tum ad terrorem incutiendum impiis. Vicgas ait non mirum tantam gratiam labiis Virginis inſediſſe, cum Chriſti infantis labiis in cuius labiis gratia omnis diffuſa, frequentiſſima imprimeret oſcula, quibus illi hæc eadem gratia communicabatur. Applicari etiam poteſt gratiæ precum qua pollet Deipara, qua nihil non impetrat à filio ſuo: Huic porro gratiæ tot ſanitates tum corporis, tum animi, tot dæmonum ex humanis corporib. expulſiones, tot ſpiritus dona debentur.

§. 28. DE B. MARIÆ SILENTIO.

Maria [1] *conſeruabat omnia verba hæc conferens in corde ſuo.* Luc. 2.

1. *Conſeruabat.*] Rupertus l. 1. in Cant. refert hæc ad ſilentium B. Mariæ quo mira quæ ei fecerat Deus arcto ſilentio cuſtodiebat. Non minus ore quam corpore pudica inquit Ambroſius.

§. 29. DE EIVS CLAVSVRA ET ſolitudine.

1 *Ingreſſus Angelus ad eam.* Huc referri poſſunt: Luc. 1.

Hortus concluſus, fons ſignatus. Vide ſupra. Cant. 4. 12

Pulchræ ſunt genæ tuæ ſicut [2] *turturis.* Cant. 1. 10

Vox turturis audita eſt in terra noſtra. Cant. 2. 12

Quæ eſt iſta quæ aſcendit de deſerto? Cant. 8. 5.

1. *Ingreſſus.*] Inuenit eam Angelus, ait Ambroſius, in domus penetralibus ſolam ſine comite, ſine teſte, oſtio clauſo, ait Bern. hom. 3. de B. Virgine.

2. *Turturis.*] Quia turtur auis ſolitaria. Item turtur gemit, & B. Maria gemebat in hoc incolatu terreno, & ad cæleſtia ſuſpirabat: ſed hoc ſpectat ad eius orationem. Ita Rupertus.

3. *Deſerto.*] Hailgrinus i. de mundo qui erat B. Mariæ deſertum & ſolitudo, cum eius conuerſatio eſſet in cælis.

§. 30. DE EIVS VERECVNDIA.

Pulchræ ſunt [1] *genæ tuæ ſicut* [2] *turturis.* Cant. 1. 10

Sicut fragmen [3] *mali punici, ita genæ tuæ, abſque eo quod intrinſecus latet.* Cant. 4. 3.

1. *Genæ.*] Honorius. In genis ſedes eſt verecundiæ, & præcipua genarum gratia verecundia eſt. Commendatur itaque B. Mariæ verecundia, quæ ad eam ingreſſo Angelo, eamque laudante cauſa fuit turbationis eius: Hæc verecundia virginitatem veram, & comitatur & cuſtodit aſſiduè.

2. *Turturis.*] Cur turturis. Iam dictum ſuperiore §. quibus Adde ex Guilh. quia turtur mirè ſimplex eſt auis: tua autem verecundia, ô Maria, & pudicitia non ſimulata, ſed ſimplex & ſincera fuit, quia alterius viri quam Chriſti coniugium neſcijt. Ita etiam Alanus.

3. *Mali punici.*] Quod quia rubet, ſymbolum eſt verecundiæ, cuius ſedes in genis. Magnum eſt virginitatis ornamentum, & ſexus fœminei decus, verecundia. Ait ergo ſponſus: Verecunda es ſicut decet virginem, longè diſſimilis illis filiabus, quarum cuilibet dicendum fuit. Frons mulieris meretricis facta eſt tibi, noluiſti erubeſcere. Annotat Rupertus malum punicum aſpectu eſſe iucundum: & verecundiam ſolo intuitu, etiam dum ſilet non minus ædificare quam ſermonem prædicationis. Talis fuit B. Mariæ verecundia & honeſtas, quę ſolo aſpectu ædificabat & placebat. Iere. 3.

CAPVT VII.

Recenſentur teſtimonia, quibus variæ ſimul B. Mariæ virtutes & laudes continentur.

1 *Oculi tui columbarum, abſque eo quod intrinſecus latet.* Cant. 4. 1.

2 *Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.* Cant. 1. 11

3 *Sanctificauit tabernaculum ſuum altiſſimus.* P. 45. 5.

Ecce tu 4 *pulchra es* 5 *amica mea, ecce tu pulchra es: oculi tui columbarum.* Cant. 1. 15.

Quæ eſt iſta quæ aſcendit per deſertum ſicut 6 *virgula fumi ex aromatibus myrrhæ & thuris & vniuerſi pulueris pigmentarij?* Cant. 3. 6.

En 7 *lectulum Salomonis* 8 *ſexaginta fortes ambiunt ex fortiſſimis Iſrael.* Cant. 3. 7.

9 *Hortus concluſus ſoror mea ſponſa; hortus concluſus,* 10 *fons ſignatus.* Cant. 4. 12

Cant.4.13 [11] *Emiſſiones tuæ paradiſus malorum punicorum [12] cum pomorum fructibus. cypri, cum nardo, nardus & crocus, fiſtula & cinnamomum cum vniuerſis lignis Libani, myrrha & aloë cum omnibus primis vnguentis.*

Cant 6.3. [13] *Pulchra es amica mea, ſuauis & decora ſicut Ieruſalem,* [14] *terribilis vt caſtrorum acies ordinata.*

Cant. 7.1. *Quàm pulchri ſunt* [15] *greſſus tui in* [16] *calceamentis* [17] *filia principis!*

Cant.7 3. *Collum tuum ſicut* [18] *turris eburnea.*

Cant.7.7. *Statura tua aſſimilata eſt* [19] *palmæ.*

Luc.1. [20] *Ecce ancilla Domini, fiat mihi ſecundum verbum tuum.*

Ioann.2. [21] *Erat mater Ieſu ibi.*

Ioan.19. [22] *Stabat iuxta crucem Ieſu mater eius.*

Apoc.12.1 *Signum magnum apparuit in cælo,* [23] *mulier amicta Sole.*

Apoc.12.1 *In capite eius corona* [24] *ſtellarum duodecim.*

Eccli.24. 24 *Ego* [25] *mater* [26] *pulchræ dilectionis, & timoris, & agnitionis, & ſanctæ ſpei.*

Eccli.24. 17. [27] *Quaſi cedrus exaltata ſum in Libano, & quaſi cypreſſus in monte Sion &c.* vſque ad v. 24. excluſiuè.

Pſ.44.11. 15. *Aſtitit* [28] *Regina à dextris tuis in* [29] *veſtitu deaurato circumdata varietate. Omnis gloria eius filiæ Regis abintus in fimbrijs aureis circumamicta varietatibus.*

1.*Oculi &c.*] Rupertus. Oculi columbarum & oculi ceruorum hoc differunt, quo dulcedo ſimpliciter diligentium, & multiplex amaritudo inuidentium. Simplicitas columbarum 7. habet inſignia virtutum naturalium. Hæc namque auicula primùm ſine felle eſt: & miſericordiæ mater caret felle inuidiæ, odij &c. 2. nihil viuum comedit: & B. Maria longè eſt ab illis qui deuorant plebem Dei ſicut eſcam panis. 3. pullos nutrit alienos: & nos, ô Maria, qui eramus alieni ſecundum carnẽ à genere tuo vtpote gentiles, ecce viuimus tuis meritis. 4. grana ſemper candidiora colligit: & B. Maria conferens in corde ſuo teſtimonia ſcripturarum, creditum ſibi conſeruabat ſecretum Dei. 5. in petris nidificat: & tu, ô Maria, in ſolitudine fidei permanens, euaſiſti ſerpentis antiqui venena. 6. gemitum pro cantu habet: & tibi, ô B. Virgo, gemere dulce fuit eo quod præ cunctis mortalibus amore eſſes ſaucia. 7. columba iuxta fluenta reſidet, vt venientem accipitrẽ ex vmbra præcognitum effugiat velociter: Tibi autem, ô B. Virgo, omne fluentum ſcripturarum quàm contiguum eſt. In hoc eſt diſparitas quod nunquam aduentus ſpiritalis accipitris tibi eſſe improuiſus, aut te conſequi imò nec tibi appropinquare potuit.

2. *Murenulas.*] Sunt hæ aurium ornamenta & colli. *Vide fuſius P. Delrio.* In auro autem vnde hæ conſtant Hailgrinus vult deſignari. 1. obedientiam (de qua Pſalmiſta: In auditu auris obediuit mihi:) quia obedientia flexilis eſt, & aurum præ cæteris metallis ſinit ſe duci & flecti. 2. ſapientiam, quæ cunctis eſt opibus pretioſior. 3. caritatem, quæ ignito auri colore deſignatur: primam contulit B. Virgini Pater æternus: ſecundam Filius: tertiam ſanctus Spiritus. Atque hæc tria velut virgulæ in cathenulis decenti artificio connectuntur vt fiant inaures, Virginemque ornent eximiè: charitas enim quæ feruet natura ſuâ, iungitur obedientiæ ne ſit pigra: obedientia quæ humilis eſt, iungitur ſcientiæ ne ſit inflata: ſcientia quæ rectè dirigit, iungitur dilectioni ne ſit zelus erroneus, & non ſecundum ſcientiam. Pſ.17.

Porro murenulæ iſtæ aureæ ſic nexæ, ſunt vermiculatæ, ſeu variegatæ & diſtinctæ punctis argenteis .i. puriſſimo nitore caſtitatis quam deſignat argentum, ſine qua in oculis ſponſi cætera illa nec venuſta, nec decora queunt videri.

3. *Sanctificauit &c.*] S. Athanaſ. ſerm. de SS. Deipara applicat hoc teſtimonium ad B. Mariam, dicitque deſcendiſſe in eam Spiritum ſanctum cum omnibus ſuis virtutibus.

4. *Pulchra &c.*] Honorius. Pulchra es coram Deo, humilitate: pulchra coram hominibus, caſtitate: pulchra virginitate, pulchra fœcunditate: pulchra in virtutibus, pulchra in operibus, pulchra hic laude hominum, pulchra in cælis laude Angelorum.

5. *Amica.*] Honorius. Ita vocatur quia portat Patris ſecreta, & propter amoris prærogatiuam & conſcientiam ſecretorum, ait Guilh. quod idem eſt cum Honorio. Hailgrinus autem ſic: Pulchra es propter humilitatis decorem, & iterum pulchra propter dilectionis feruorem (quia enim nardus matris, filium ſuaui odore perfuderat, & nardus herba eſt humilis & calida, ideo filius eam ab vtraque dote laudat.) Amica es propter pulchritudinem, ſed propter ſimplicitatem & innocentiam, es ſingulariter mea. Hæc autem tua ſimplicitas deſignatur in oculis columbarum. Oculos autem dicit eſſe duos, Intellectum & affectum: Iſti oculi ſunt innocentes & ſimplices cum eſt intellectus ſine errore, & affectus ſine mundi amore, & nihil quærit niſi Deum.

6. *Virgula &c.*] Guilh. Non potuit ſterilis eſſe virtutum, mater Domini virtutum. Audis hîc virgulam fumi ex aromatibus &c. fuit Dei genitrix recta per actionem, fragrans per bonam famam, ſurſum erecta per mentis ſinceram intentionem. Deinde quid ei deeſſe potuit ſpiritualium aromatum quæ genuit fontem chariſmatum, vnde ſequitur: Vniuerſi pulueris pigmentarij. Pigmentarius

eſt

eſt Deus à quo omne ſpiritale pigmentum
Iacob.1.17 & donum. Obſeruat magnum hunc pigmẽtarium, ſua pigmenta plerumque contundere in pulueres (ideo dicitur pulueris) ad ſuauiorem fragrantiam, id facit quando tribulationibus ſuos exercet. In Deipara omnia virtutum aromata pilo tribulationis ad præclaram redolentiam in puluerem erant contuſa, quia cunctis filij doloribus materno affectu communicabat. Horum aromatum duo præcipuè nominantur, Myrrha ſacri doloris & thus pij amoris: quantum amabat, tantum in filij ſui paſſione dolebat, atque ita thus & myrrham æqualiter ſpirabat.

Hailgrinus. Sicut virgula (inquit) ob rectitudinem operis & intentionis, Itẽ ob gratiam humilitatis, Tertiò ob perſeuerantiæ ſoliditatem. Quartò ob carnis extenuationem. Fumi autem quia fumus agilis, ex calore ignis naſcitur & in ſublime euectus humano ſe ſubtrahit aſpectui. Ita B. Virgo obſequio & ſollicijs fuit agilis: aſcendit enim
Luc.1.40 in montana cum feſtinatione. Agilis etiam quia leui curſu, agili ſaltu velut Idithun omnes vitiorum ſpinas & foueas tranſiliuit. Hæc ardore ſancti ſpiritus accenſa ſic aſcendendo profecit in gratia, ſic aſcendit in gloria vt velut diſparens, humanam omnem cognitionem & laudem excedat.

Alanus. Sicut virgula fumi quia gracilis & delicata, quia diuinis extenuata diſciplinis & concremata intus in holocauſtum, incendio pij amoris & deſiderio charitatis.

7. *Lectulum.*] Hunc eſſe B. Mariam conſentiunt patres.

8. *Sexaginta fortes.*] Alanus, per hos fortes intelligit bonorum operum vniuerſitatem, quæ ſunt fortia contra dæmones & vitia. Decies ſex ſunt ſexaginta: per ſenarium itaque
Matt.25.34. opera miſericordiæ quæ in Euangelio legũtur, accipiuntur: per denarium vero, decem legis præcepta ſignificantur.

9. *Hortus.*] Alanus, Hortus in quo nõ roſæ patiẽtiæ: nec lilia virginitatis deſunt, in quo roſa Dominici corporis & ſanguinis, in quo lilium caſtitatis. Concluſus, quia vtrobique clauſus ſtudio bonæ intentionis & conſideratione rationis. Hortus concluſus: quia vallo charitatis munitus ne irrumpere poſſit malignus. Concluſus quia Angelica ſeptus cuſtodia. Ideo autem repetitur quod ſit cõcluſus, vt perfectio Virginis in actione & contemplatione notetur, vel in duplici virginitatis ſpecie.

Idem. Conuenit horto vt ſit æqualis, ſeptus, ſatus, diſtinctus, rectus & vber. Æqualis vt rigetur, ſeptus vt ſeruetur, ſatus vt fructificet, diſtinctus vt delectet, rectus vt capiat aërem, vber vt præbeat copiam. Hæc facilè eſt applicare B. Virgini: quare nec ipſe Alanus applicat.

10 *Fons ſignatus.*] Alanus. Fons in quo ineffabilis miſericordiæ flumen, in quo gratiarum omnium irriguum: fons qui in ſinu ſuæ pietatis recipit lacrymarum noſtrarum profluuium, ſignatus fidei ſigillo, Euangelicę veritatis ſignaculo & virginitatis peſſulo, ita vt nec hæretici, nec dæmones in te fidem vel Euangelij veritatem poſſint infirmare.

11. *Emißiones.*] .i. fructus ex te emiſſi ô Virgo .i. bonæ tuæ operationes ſunt ſicut paradiſus .i. delectabiles, vt quondam hortus Eden ſeu deliciarum, & quidem paradiſus non quiuis, ſed malorum punicorum, quia ſicut malum punicum eſt exterius rubrum, & in vno cortice multitudinem habet granorum, ſic in virgine multitudo bonarum operationum, intra fidem Dominicæ paſſionis (cuius ruber color eſt ſymbolum) tenetur incluſa.

12. *Cum pomorum &c.*] .i. honeſtis & pudicis eius locutionibus, ex quibus mentes fidelium, fructus inſtructionis & doctrinæ acceperunt. Nempè cyprus ſignificat virginitatem. Nardus veram charitatem, crocus diuinam ſapientiam, fiſtula humilitatem & patientiam, cinnamomum, internæ contemplationis dulcedinem. Vniuerſa ligna libani, omnes alias virtutes quæ aliquod habent robur & mentem ſpiritualiter dealbant: Myrrha quæ ſignificat carnis mortificationem. Aloë bonam opinionem. Prima vnguenta, ſpiritusſancti dona. Alij aliter hæc accommodant, ſed parum refert.

13. *Pulchra &c.*] Alanus. Pulchra es fide, ſuauis ſpe, decora charitate: Sicut Ieruſalem .i. pacis viſio. Quid verius Ieruſalem quam glorioſa Virgo, in qua pax temporis & pax æternitatis?

14. *Terribilis.*] Alanus. Quia in vita multis freta virtutibus, & in morte, Angelorum vallata agminibus.

Guilhelm. Pulchra propter iuſtitiam, ſuauis propter prudentiam, decora propter temperantiam, terribilis propter fortitudinem. Huiuſce autem ſuę partitionis hanc dat rationem. Pulchra propter iuſtitiam, eſt enim iuſtitia, animi pulchritudo, ob idque placet & pulcher eſt animus Dei, ſicut propter iniuſtitiam diſplicet vtpote fœdus. Suauis propter prudentiam, quæ prudentia non tantum prudenter & ſapienter, ſed etiam ſuauiter operatur. Decora propter temperantiam, Sapi.8.1.
quæ caſtigat animi & corporis motus indecoros: & quantum per eam anima eſt decora .i. à carnalium voluptatum dedecore libera, tantum eſt ſine illa indecora & turpiter diffluens. Terribilis propter virtutem fortitudinis quædam hoſtiles impetus conſtanter tolerat, hoſtilem audaciam potenter frenat iuxta illud. Reſiſtite diabolo & fugiet à Iacob.4.7
vobis.

Pergit Guilhel. oſtendere cur non ſimpliciter dicatur pulchra, ſuauis & decora ſed ſicut Hieruſalem, ad diſtinctionem (inquit) illarum animarum quæ pulchræ ſunt, ſuaues & decoræ ſicut Babylon, nam etiam hæc, ſeu ciuitas ſæculi & filij ſęculi habent quandam iuſtitiam, prudentiam, temperantiam, fortitudinem ſuam, at quia non referuntur ad debitum finem, & non ſunt coniunctæ caritati, non ſunt veræ virtutes.

Iterum idem. Pulchra es per conuerſationis munditiam, ſuauis per animi clemētiam, decora per caſtitatis ſingulare decus: ſicut Ieruſalem illa ſcilicet cœleſtis quę eſt in Angelis. Quippe inter homines viuis Angelicè. Terribilis es, ſcilicet principibus tenebrarum. Vt caſtrorum &c. .i. vt ſancti Angeli, ſeu ita terres dęmones, vt eos terrēt Angelici exercitus, ad eos coercendos ne ſupra modum homines infeſtent, diuinitus ordinati.

Pſ. 75. 13 Terribilis, quia eius es mater quem Pſalmiſta vocat terribilem: & auferentem ſpiritum principum, terribilem apud reges terræ.

15. *Greſſus.*] Guilhelmus. Greſſus tui glorioſa Virgo ſunt nobilitas generis, integritas carnis & mentis, fœcunditas prolis.

16. *Calceamentis.*] Idem. Hæc ſunt affectus in meditationibus, effectus in operationibus, profectus in deſiderijs, exceſſus in gaudijs.

17. *Filia principis.*] Idem. Dei ſcilicet, ita tamen filia, vt etiam mater intacta. Obſeruat cum admiratione dictum. *Quam pulchri*, non autem ſimpliciter *pulchri*, ad ſignificandam ſingularem at præ cæteris omnibus greſſuū eius pulchritudinem.

Idem Guilhelm. Greſſus pulchros interpretatur affectus puros & mundos, quibus ibat de virtute in virtutem ad videndum Deum deorum in Sion. His enim paſſibus & greſſibus, non pedum pernicitate ad id opus eſt, per calceamenta, ſanctorum antiquorum exempla & virtutes intelligit, quibus erat calceata B. Maria, amplectebatur enim innocentiam Abel, obedientiam Abrahæ, manſuetudinem Moyſi, humilitatem Dauid, patientiam Iob, continentiam Danielis &c. Fiunt vero calceamenta ex pellibus animalium mortuorum, & hæc ſpiritus calceamenta, ex vita & exemplis patrum iam vita functorum.

18. *Turris &c.*] Hailgrinus. In turri ſignatur refugium miſerorum, in ebore candor caſtitatis, conſtantia firmitatis, pugna quæ ei intercedit cum antiquo dracone vt nos ab eo tueatur: eſt enim ebur os elephantis cui naturalis intercedit inimicitia cum dracone.

19. *Palmæ.*] Alanus. Statura B. Virginis .i. proceſſio vitæ eius aſſimilatur palmæ, ipſa enim proceſſit de radice horrida (qualis eſt radix palmæ) .i. de peccatrice ſynagoga, tanquam de ſpina roſa. Aſperum habuit corticem vt palma, quia quantum ad honorem ſęculi fuit infirma, quantum ad opes, paupercula, ſed firmitatē habuit roboris, inſtar palmę, per conſtantiam mentis. Erecta fuit ſtipite (vt & palma) quia ſuſpenſa in cælum animi intentione. Palma pulchra eſt in culmine; & B. Maria in virginitatis & humilitatis celſitudine. Palmæ flos gratus, & B. Mariæ flos item; quia ſine concupiſcentia concepit florem campi & lilium conuallium. Palmæ fructus dulcis: item & B. Marię, quia ſine pœna peperit mundi redemptorem. Palma ſignum victoriæ. Et B. Maria nobis proponitur in ſignum & exemplum victoriæ, vt ſicut vicit ipſa mundum, peccatum, & diabolum ita & nos vincamus iuxta poſſe noſtrum.

20. *Ecce &c.*] Conſenſum prębet, ait Toletus, B. Maria ijs quæ Angelus annuntiauerat, non qualemcunque ſed plenum obedientia, humilitate, fide, prudentia, & amore caſtitatis. *Ecce*, deſignat obedientiam q. d. parata ſum. *Ancilla Domini*, humilitatem, qua ſe non matrem at ancillam, & Dominum appellat filium. *Fiat mihi*, deſignat fidem oſtenditque ſe credere fieri poſſe quæ ei dicta ab Angelo. *Secundum verbum tuum*. his verbis prudentia ſignificatur, non enim conſentit conceptioni Verbi vt fiat in ea quomodocunque, ſed ſalua ſua virginitate vt ei ab Angelo prędictum, vbi etiam miram ipſius caſtitatem innuit, item humilitatem quæ effecit vt non repeteret magnifica illa Angeli promiſſa: Spiritus ſanctus ſuperueniat in me, ſed tantum dixerit conciſè: fiat ſecundum verbum tuum.

Hæc verba, *Ecce ancilla* &c. Guilhel. Dicit fuiſſe dulciſona, quę & Angeli & homines deſiderabant, audire: dicitque tunc ſi vnquam aliâs completum de ea illud Cantic. 4. 11. Fauus diſtillans labia tua ſponſa, mel & lac ſub lingua tua.

21. *Erat &c.*] B. Virgo, ait Toletus, præuenit tempus nuptiarū vt pro ſumma caritate ſua & humilitate quæ neceſſaria erant ad futurum conuiuium prępararet, quod ſolent mulieres notæ & familiares præſtare. Has enim nuptias fuiſſe conſanguineorum ac familiarium B. Virginis conſtat.

22. *Stabat &c.*] Hic ſe produnt, ait Toletus, conſtantiſſimus B. Mariæ amor in filiū, fides, & fortitudo: quæ cuilibet facile eſt intelligere.

23. *Mulier.*] Bernard. Serm. quodam de Virgine in hæc verba, dicit hoc ſolis amictu ſignificari perfectum & conſtantem, imo & ardentiſſimum charitatis, cæterarumque virtutum

tutum eius ſulgorem; ſolis enim lux eſt conſtans & maximè ardet, cum lunæ ſplendor inſtabilis ſit feruoreque deſtitutus.

24. *Stellarum* 12.] Bernardus his 12. ſtellis dicit deſignari 12. B. Mariæ prærogatiuas: quatuor cæli, ſcilicet in eius generatione, in Angelica viſitatione, in Spiritus ſancti ſuperuentione, in filij Dei inenarrabili conceptione. Quatuor carnis, quia virginitatis primiceria, ſine corruptione fœcunda, ſine grauamine grauida, ſine dolore puerpera. Quatuor cordis, ſcilicet manſuetudo pudoris, deuotio humilitatis, magnanimitas credulitatis, martyrium cordis.

25. *Mater.*] Si mater, & cauſa, eaſque virtutes alijs impetrat, multo magis ſibi habet.

26. *Pulchræ.*] .i. bonæ, eſt enim aliqua turpis & mala dilectio, cuius ipſa non eſt mater, quatuor ergo virtutum eſt mater B. Virgo caritatis, timoris Dei, ſapientiæ & ſpei. Hæc autem Verba, laudeſque applicari ab Eccleſia B. Virgini patet ex Epiſtola miſſæ diei Aſſumptionis. Et ex homilijs patrum & Doctorum in illam.

[illegible]ymo [illegible]rtus [illegible]as. Radulph Ardens &c.

27. *Quaſi.*] Variarum hic rerum & maximè arborum ac fructuum adferuntur ſimilitudines quibus ſignificatur in genere, quicquid in illis creaturis eſt excellentiæ, gratiæ, voluptatis & vtilitatis id in vna B. Virgine cumulatim inueniri. Deſcendendo autem ad particulares laudes arborum, & per applicationem ad laudes B. Virginis: cedrus & cypreſſus in maximam creſcunt altitudinem, ſunt firmiſſimæ & maximè diuturnæ, ſunt optimi odoris, palma præter inſignem altitudinem, gratiſſimū & dulciſſimum profert fructum, roſa mirè oculis placet. Oliua delectat ſuo fructu, & liquore vtilis eſt etiam ad multa: platanus ſuorum ramorum expanſione, & foliorum latitudine: cinnamomum balſamum & quæ ſequuntur odore ſunt gratiſſima, quibus ſignificatur virtutes B. Mariæ eſſe multiplices reſpondereque ſingulis huſce aromaticis ſpeciebus vt cinnamomo, caritatem, myrrhæ, mortificationē eius &c. Significatur etiam eas ex ſeſe optimum emittere odorem.

Storax &c. ſunt reſinæ & liquores arborum odoratarum & fruticum qui noti pharmacopolis & pigmentarijs. Per libanum intelligitur ipſa arbor thurifera, aut potius ipſum thus quod ex ea profluit: dicitur non inciſus, quia thus aliquando non inciſa arbore decidit, idque altero melius eſt.

Radulphus Ardeus per roſam intelligit martyrium B. V. quando eius animam pertranſiuit gladius, per oliuam miſericordiam, per platanum magnanimitatem. Cedri proprietates ſigillatim applicat P. Delrio B. Virgini polemica 4. in Natiuitate eiuſdem.

28. *Regina.*] Litteralis ſenſus eſt de Eccleſia, ita tamen vt Eccleſia id etiam adaptet B. Mariæ quæ potiſſimum & nobiliſſimum Eccleſiæ membrum. *Adſtitit* pro *adſtabit* more prophetarum qui vident futura quaſi facta.

29. *Veſtitu &c.*] Chryſ. per hunc intelligit gratiam iuſtificationis, per varietatem varias virtutes, fidem, ſpem, caritatem, humilitatem: quod confirmatur ex Apoc. vbi dicitur ornata ſponſa byſſino ſplendenti & candido, quod explicans ipſe Ioannes, ait: Byſſinum enim iuſtificationes ſunt ſanctorum. c. 9.
Eandem explicationem admittit ſequēs verſus, vbi non malè per fimbrias aureas aliqui intelligunt caritatem, quia præcioſiſſima eſt & virtutum omnium præſtantiſſima: poteſtque dici ſimilis fimbrijs quia ſicut in fimbrijs deſinunt veſtimenta & ab iiſdem fimbrijs fulciuntur, ita finis omnium mandatorum & virtutum eſt charitas, & ab ea dependent omnia mandata & ab eadem formantur & perficiuntur virtutes omnes. Addit Bellarminus de veſte variegata videri loqui Apoſt. ad Coloſ. 3. Induite vos viſcera miſericordię, benignitatem, humilitatem &c. Bellarminus.

CAPUT VIII.

B. Virgo fuit ornata 7. donis ſancti ſpiritus.

§. I. De iis in genere.

1 Oculi tui columbarum. Cant. 1. 15

2 Ferculum fecit ſibi rex Salomon de lignis libani, columnas eius fecit argenteas. Cant. 3. 9.

Sapientia ædificauit ſibi domum, excidit 3 columnas ſeptem. Prou. 9. 1.

1. *Oculi &c.*] Rupertus. Quinam ſunt oculi columbarum, niſi dona ſeptem gratiarum. i. 7. ſpirituum ſuper me requieſcentium. Iſti oculi mei, ſunt oculi tui, oculi columbarum, oculi omnium gratiarum. Omnium quippe gratiarum vel ſpirituum tu effecta es particeps ex quo me caſtis viſceribus ſuſcepiſti, me inquam ſuper quem requieſcit, in quo habitat plenitudo diuinitatis corporaliter. Honorius. Oculi tui id eſt, exempla quę alios vt oculi ducunt, pleni ſunt donis ſancti ſpiritus.

2. *Ferculum.*] Superius c. 4. §. 3. dictum B. Virginem eſſe hoc ferculum.

3. *Columnas.*] Guilhelm. Has vult eſſe 7. dona ſancti ſpiritus, quia his iiſque proceriſſimis & robuſtiſſimis ſubleuabatur à terra vt ſaperet quæ ſurſum ſunt, & fulciebatur ne ſubleuata rueret ad terram. Eædem argenteæ Iſa. 11. 2.

fuerunt.

fuerunt. Argentum candore ſuo nitorem virginitatis denotat: & quid in virgine matre non virgineum? in qua & ipſa fœcunditas, quod dictu mirum, virginea, & virginitas fœcunda fuit?

4. *Columnas.*] Bernard. ſerm 9. inter paruos interpretatur de 7. donis ſpiritus ſancti quibus ornata fuit Deipara.

§. 2. De iis in particulari.

De eius sapientia et notitia diuinorum.

Cant. 8. 2 1 *Fructus eius dulcis gutturi meo.*
Cant. 2. 4 *Introduxit me rex in* 2 *cellam vinariam.*
Cant. 1. 3. *Introduxit me rex in* 3 *cellaria ſua.*
Cant. 1. 15 *Ecce tu pulchra es* 4 *amica mea.*
Ibid. *Oculi tui* 5 *columbarum.*

1. *Fructus.*] Alanus. Per fructum intelligit ſapientiam diuinam quæ dulcis, quia deſiderabilium nihil ei poteſt comparari. Nec vlli dulcior fuit quam B. Mariæ, quæ de fonte diuinæ ſapientiæ plenius hauſit, cum de ipſa, Dei Verbum & ſapientia ſit incarnata.

2. *Cellam vinariam.*] Alanus. Per hanc cellam accipit vetus teſtamentum, quia ſicut in cella victus reponitur, ſic ſub figuris veteris teſtamenti latent ſecreta cæleſtia, quibus ſpiritualiter ſaginatur anima & inebriatur. In hanc cellam, virginem Chriſtus introduxit, cum ei ſpiritualiter legis intelligentiam reuelauit. Vnde ipſa conſeruabat quæ dicebantur de filio, conferens in corde ſuo: quia quæ fiebant circa Chriſtum: conferebat cum his quæ vetus teſtamentum promittebat. (Luca 2.)

3. *Cellaria.*] Rupertus. Quæ ſunt iſta cellaria regis Dei? Nimirū ſacra myſteria quæcunque continentur in ſcripturis ſanctis. (3. Reg. 10.) Nam iſta cellaria pretioſa ſunt, meliora cellis aromatum & argenti & auri, & omnibus apothecis regiæ ſupellectilis: theſaurorumque vniuerſorum antiqui illius Salomonis, ſed & Regum omnium qui vnquam fuerūt, ſunt & erunt. Ita me autem introduxit vt nihil à me abſconderit, ſed omni dulcedine ſua me inebriauit & ſecreta communicauit vniuerſa. Qui enim verbum ſuum quod erat & eſt in corde ſuo mihi totum infudit: quomodo non etiam cum illo omnia mihi donauit? Neque debet introductio hęc qualiſcunque intelligi ſed introductio cum iure poſſidendi, ſicut ius eſt ſponſam legitimam cum tabulis matrimonij in dotem ſuam introduci.

4. *Amica.*] Honorius vult vocari amicam quia portat (inquit) patris ſecreta, quod idem viſum Guilhelmo.

5. *Columbarum.*] Alanus. Oculi eius comparantur oculis columbæ quia ſcripturas ſanctas non iam ſecundum litteram, ſed ſecundum ſpiritum intelligebat, & aſpiciebat in eis ſpiritualia myſteria. Columba enim indicium eſt ſpiritus ſancti.

CAPVT IX.

De donis gratis datis, quibus inſtructa Deipara.

§. 1. De dono prophetiæ.

Acceſsi ad 1 *propheteſſam, & concepit & peperit filium.* Iſa. 8. 3.
Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes 2 *generationes.* Luc. 1 48.

1. *Propheteſſam.*] Baſilius cum multis intelligit B. Virginem, atque ad confirmandum fuiſſe propheteſſam adfert ſequentem verſum ex Lucæ 2. 48.

2. *Omnes generationes.*] Quod non ad ſingulos homines referendum, ſed ad credentes in Chriſtum, quorum ore perpetuo beata prædicatur & in cælo & in terra, vt annotat Orig. Hom. 8. & Euthym.

§. 2. De donis scientiæ et sapientiæ ordinatis ad alios docendum, quod ea fuerint in B. Virgine.

Promittit se quæcumque novit de filio myſteria promulgaturam.

1 *Omnia poma noua & vetera; dilecte mi, ſeruaui tibi.* Cant. 7. 13

1. *Omnia &c.*] Guilh. Quæ de te ligno & malo vitæ, dum olim ageres ſub materna cura mea, decerpere potui .i. quæcunque in te vel circa te tunc comperi ſeu quæ diuinam, ſeu quæ humanam naturam ſpectarent: ſeruaui tibi .i. ad tempus in corde occultaui, opportunè promenda in ſpiritualem alimoniam tuorum: ideo enim ea conſeruabam in corde meo promenda poſtea in tuos. Propterea dico me ſeruaſſe tibi. Illa autem fuerunt conceptio immaculata & de Virgine, adoratio à paſtoribus, à Magis &c. (Luca 2.)

§. 3. Petunt Apostoli ab ea doceri myſteria vitæ Chriſti, conceptionis, Natiuitatis &c.

1 *Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.* Cant. 1. 11.

1. *Murenulas.*] Rup. Per murenulas aureas intelligit ſermones ſanctorum, ſenſibus aureos: qui ſunt argento vermiculati, quia elocutionis nitore exornati. Eſt igitur iſte ſenſus: ô Virgo laxa vocis iter, & collum tuum, (ita intelligit præcedentem verſum: Collum tuum ſicut monilia) ſilentio munitum pande interdum, dic nobis quomodo & per quid altiſſimo placueris, qualis ille tibi primum fuit in vtero, tum in conuictu & colloquio, dum lactares, dum ſinu foueres &c. Sumus enim fidi artifices argentarij fideles, & ad laudem illius qui tibi hæc magna fecit, faciemus murenulas veritatis, ornamenta inquam benedictionis & gratiarum actionis, benedicendo & gratias agendo, quia ſic fecit tibi nec erit locus vbi vox laudis huius non audiatur.

§. 4. EXPRIMITVR QVEMADMODVM Deipara illos ea docuit.

Cant. 5. 6. 1 *Peſſulum oſtij mei aperui dilecto meo. Anima mea liquefacta eſt vt dilectus locutus eſt.*

1. *Peſſulum &c.*] Rupertus .i. clauſuram oris mei, quid namque per peſſulum niſi ſilentij ſignatur firmamentum? peſſulus itaque dilecto aperitur quando indictum oti ſilentium, propter Chriſtum reſoluitur, quod B. Maria fecit quando multa Apoſtolis ignota docuit eos de filio, quod quidem quando faciebat, anima eius (vt ſequitur) liqueſcebat prę gaudio. Licet autem loqueretur ipſa, dicit dilectum locutum, quia ipſe loquebatur in ea, iuxta illud: Non eſtis vos qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis.

Matt. 10. 19.

Ad huius §. confirmationem citari etiam poteſt ex Ruperto, illud Cant. hortus concluſus. Fons ſignatus, quod dicit conueniſſe Deiparæ quamdiu Chriſtus in hoc mundo vixit, ratione ſilentij & clauſuræ oris, poſtea vero quam aſcendit Chriſtus in cælum: dicit illi adaptari illud: fauus diſtillans labia tua & illud. Emiſſiones tuæ paradiſus &c. ratione doctrinę & myſteriorum vitæ Chriſti quæ reſerabat Apoſtolis, quæ quidem dulciora erant ſuper mel & fauum, & ſuauiora ſuper omnia aromata ibidem recenſita.

CAPVT X.

De eius vita contemplatiua & actiua.

§. 1. DE VTRAQVE SIMVL IVNCTA.

Prou. 31. 13 *Quęſiuit [1] lanam & [2] linum & operata eſt conſilio manuum ſuarum.*

[3] *Dentes tui ſicut grex ouium quæ aſcenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus & ſterilis non eſt in eis.* Cant. 6. 5

[4] *Oculi tui ſicut [5] piſcinæ in [6] Heſebon, quæ ſunt in [7] porta filiæ multitudinis.* Cant. 7. 4

[8] *Ego dormio, & cor meum vigilat: vox dilecti mei pulſantis. Aperi mihi ſoror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea, [9] quia caput meum plenum eſt rore. Et cincinni mei guttis noctium.* Cant. 5. 2.

1. *Lanam.*] Per hanc ſeu per rude vellus denotatur vita actiua.

2. *Linum.*] Per linum tenue & candidum ſignatur vita contemplatrix.

3. *Dentes.*] Guilhelm. Per eos intellectum accipit Deiparæ, quia ſicut panis teritur dentibus vt corpus nutriat, ita ipſa intellectu quaſi dentibus quibuſdam, verum vitæ panem meditando & contemplando, terebat aſſiduè eoque ſalubriter viuebat. Quia vero eius intellectus ſimplex erat & mundus, cōparatur ouibus lotis: ouibus quidem ob ſimplicitatem, lotis ob puritatem. Et quia intellectus eius erat fœcundus, non tantum integritate & puritate ſua contentus, ſed & ad informandos mores vtiliter extentus (en tibi vitam eius actiuam) ideo comparantur dentes eius ouibus fœtis.

4. *Oculi.*] Alanus. Oculi Deiparæ dicuntur vita eius contemplatiua & actiua, actiua videt quid agendum tanquam altero oculorum, contemplatiua quid diligendum.

5. *Piſcinæ.*] Comparantur hi oculi piſcinis quia Virginem ſpirituali refectione ſatiant, & à macula peccati liberant.

6. *Heſebon.*] .i. cingulo mœroris. Virgo enim quantum ad actiuam vitam vallatur cingulo mœroris pro diuturnitate laboris & miſeriæ, & quantum ad contemplatiuam pro dilatione patriæ.

7. *In porta &c.*] .i in baptiſmo ſeu fide, per quam aditus patet in Eccleſiam quę ſignificatur per filiam multitudinis, quia numeroſas gentes quotidiè colligit. In porta ergo filiæ multitudinis ſunt iſtæ piſcinæ, quia per fidem eccleſię comparantur prædictæ vitæ.

8. *Ego dormio &c.*] Rupert. refert hæc ad tempus poſt Aſcenſionem Chriſti, quando Deipara auidiſſimè complexa vitam contemplatiuam, iuſſa eſt à filio etiam ſe dare actiuæ. Indicat itaque dilectum ſuum foris ſtantem ſub dio, quaſi domo carentem (nam excluſerat eum ſynagoga Iudęorum, gentes verò nondum receperant) petijſſe ſibi aperiri. Aperi (inquit) os tuum, ſcilicet, loquere quæ ad confirmandum apta ſunt Euangeliū, & in hoc contemplationis & ſomni tui patere diſpendium: rationem ſubdit.

9. *Quia caput &c.*] Cincinni, ſunt ſacræ ſcripturæ

pturæ nam capiti meo, vt capilli inhærent, guttæ noctium ſunt tenebræ quas veritati prauis ſuis interpretationibus offundunt hæretici. Eædem interpretationes & falſi ſenſus ſunt ros noxius: qui cadit de cælo, vt & ipſi de gratia Dei ceciderunt blaſphemantes ita;
Actor.1.14 lia. Vides etiam pia mater non viris tantum ſed & mulieres communem vitam inſtituiſſe, fac igitur ne vel huic imbecilliori ſexui deſit ſalutis doctrina, vitæ norma, morum diſciplina. Suſcipe curam, ſatage Eccleſiæ meæ. Hæc ille.

Ad hunc eundem §. confirmandum afferre licet hiſtoriam de Maria & Martha hoſpi-
Luc.10. tibus Chriſti, quæ legitur in die Aſſumptionis, ad oſtendendum ſanctiſſimam Deiparam perfectiſſimè expreſſiſſe Mariam & Martham, illam quidem in contemplatione, hãc vero, in actione; aſſumptamque in cælum, vt vtriuſque vitæ mercede æternum potiatur.

§. 2. De eius vita contemplativa.

Vide cap. 6. §. 6.

Cant. 2.4. 5. *Introduxit me rex in [1] cellam vinariam: Ordinauit in me charitatem: fulcite me [2] floribus, ſtipate me [3] malis, quia amore [4] langueo.*

Eccli. 24. 11. *[5] In omnibus requiem quæſiui.*

Luca 10. 42 *Maria optimam partem elegit.*

1. *Cellam.*] Alanus, per eam intelligit exceſſus mentis quibus ad ſuperna contemplanda auocabatur, in qua & ex qua cella, ei vina ſpiritualia .i. arcana cæleſtia propinabantur. quæ ideo animam ebriam faciunt, quod ſobriam reddant.

2. *Floribus.*] Contemplatio flos dicitur quia ſicut in flore eſt ſpes fructus; & à flore peruenitur ad fructum; ſic per hanc contemplationem ænigmaticam ſuſpirabat ad æternam.

3. *Malis.*] Per malum, quia flore fortius deſignatur fortitudo, quæ eſt in contemplatione quam nullus terrenorum appetitus, nullus tribulationum impulſus poteſt infirmare.

4. *Amore &c.*] .i. æternæ vitæ deſiderio, quo quidem languebat quia charitas in contemplatione accendebatur & ordinabatur, quantò enim magis homo ab amore terrenorum ſuſpenditur, tantò magis charitas recto tramite ad diligendum Deum dirigitur. Amor enim terrenorum quodammodo charitatis ordinem & curſum impedit.

5. *In omnibus.*] Rupert. l. 1. in Cantica interpretatur de requie contemplationis vt & *optimam partem* teſtimonio ſequenti.

§. 3. De eius vita activa.

Vide cap. 5. §. 11. cap. 6. §. 5. & 18. & §. 16 conſequentibus §§. Vide item cap. 7.

§. 4. Quomodo rectum ordinem ſeruarit in vita actiua.

1 Manus meæ ſtillauerunt myrrham, peſſulum oſtij mei aperui dilecto meo. Cant. 5. 6.

1. *Manus.*] Huius explicationem vide c. 9. §. 4. Obſeruat Rup. pulchrum hic à Deipara ſponſa ſeruatum vitæ & loquendi ordinem, prius myrrha ſtillat, ac deinde peſſulus aperitur, quia prius vita laudabilis (ſignificata per manus) in exemplum vitæ aliorum bonumq; odorem (deſignatum per myrrham) præparatur, poſtea doctrina fidei & morum palam profertur. Imitatrix eſt Deipara filij qui prius Actor.1. cæpit facere quam docere.

CAPVT XI.

De Deo & Chriſto relatis ad Deiparam.

§. 1. Exprimitur Christi amor in matrem.

1 Ego dilecto meo & ad me conuerſio eius. Cant. 7. 10

1. *Ego &c.*] Guilh. applicat hæc B. Virgini aſtanti cruci, & Chriſto in ea pendenti. Ego tũc dilecto meo, ad declarandã mei in ipſum amoris quantitatem, tunc enim ei ſum commortua & ei commartyr fui: & eius ad me tunc conuerſio facta eſt ad declarandam filialem eius caritatem, quando me Ioanni commẽdauit ſuimet in tantis doloribus oblitus. Nẽpe quod de honorandis parentibus præceperat, ipſe circa me matrem ſuã impleuit.

§. 2. A Christo fuit adiuta in ferendis huius vitæ moleſtijs.

Læua eius ſub [1] capite meo. Cant. 8. 3.

1. *Capite.*] Guilh. .i. ſubleuans & ſuſtentans mentem meam ſub graui mortalitatis ſarcina laborantem: ſubleuans inquam me conſolando. Hanc autem læuam vult eſſe carnem Chriſti ſeu dolores ab eo toleratos. q. d. pondus & iugum graue quod eſt ſuper filios Adæ, leue mihi efficitur conſideranti Eccli. 40. 1 quod Dominus omnium, idem pondus terræ dignatus eſt.

§. 3. A CHRISTO HABET QVOD habet.

Cant. 6. 9. *Pulchra vt, luna.*

1. *Luna.*) Rup. ſicut luna non ſua ſed aliena luce lucet & illuminat, ſic quod pulcra eſt & gratia plena, & omni ex parte lucida habet à Chriſto vero ſole.

§. 4. PER EAM FACIT DEVS miracula.

Cant. 1. 9. *Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilaui te amica mea.*

1. *Equitatui.*) Hic equitatus ſeu vires quib. vſus Deus ad ſubuertendos currus Pharaonis & miracula patranda, fuit virga Moyſis, cui ſimilis B. Maria, quia per eam innumera quotidie patrat miracula.

§. 5. CHRISTVS PRIOR EAM honorat.

Cant. 1. 15. *Ecce tu pulchra es amica mea.*

1. *Ecce tu &c.*) Conſiderate (acutè obſeruauit id Rupertus) diligenter ô amici qualis ſit ordinatio huius cantici in quo ſecretum noſtrum, ſecretum dilecti & dilectę contemplari deſideratis. Ferè in omnibus dilectam honore præuenit dilectus, vtpote matrem filius. Ille mihi: Ecce tu pulchra es amica mea: & ego illi: Ecce tu pulcher es & decorus, & ſic in cæteris laudibus.

CAPVT XII.

De B. Virgine relata ad Angelos ſeu bonos, ſeu malos.

§. 1. DE RESPECTV EIVS AD ANGELOS bonos. *Vide ſupra c. 3. §. 14. & infra c. 14. §. 7. & cap. vltimo.*

§. 2. DE INIMICITIA INTER IPSAM ET dęmonem. *v. cap. 1. §. 3. ex Gen. 3.*

§. 3. EIVS VIRES ET VICTORIÆ IN DÆmonem. *Ibidem.*

Cant. 7. 7. *Statura tua aſſimilata eſt palmæ.*
Cant. 7. 1. *Quid videbis in Sulamite niſi choros caſtrorum.* Vide ſupra c. 6. §. 4. & c. vlt.

1. *Statura &c.*).i. tu tota quanta es, & ſecūdum quamlibet corporis tui partem ſimilis es palmę: quia nihil in te eſt, licet minimum, dummodo ſuum ſit & ad te aliquo modo referatur, quo non vincatur Dæmon. Adde palmæ folia eſſe inſtar gladij, quo item hyeroglifico ſignificatur multiplex & varia Deiparæ concertatio & victoria cum dæmone, nam omnia atque adeo ſingulæ virginalis huiuſce palmæ folia, ſeu ea cogitationes interpreteris ſeu verba ſeu etiam actiones, erant gladij acutiſſimi & fortiſſimi ad dæmonis vires frangendas omnino, ipſumque & ſuos perimendos, quandoquidem ad hæc omnia ex ſumma moueretur caritate, quæ dæmoni exoſa vel maximè.

2. *Sulamite.*) .i. pacifica, quæ magis pacifica quam ea quæ pacis principem genuit?

3. *Choros &c.*) Hailgrinus. In ea chori videntur caſtrorum, adhærentes videlicet Ipſi acies ſanctorum, qui cum ipſa pro nobis militant contra hoſtem: vnde ipſa vas caſtrorum (inquit) vocatur in Eccl. vbi ſub nomine lunæ de ea dicitur. Vas caſtrorum in excelſis in firmamento cæli reſplendens glorioſè. c. 43. 9.

CAPVT XIII.

De Deipara relata ad homines.

Primum ad homines in genere.

§. 1. APVD OMNES MEMORIA EIVS EST celebris.

Memoria mea in generationes ſæculorum. Eccli. 24. 28.
Dum eſſet rex in accubitu ſuo nardus mea dedit odorem ſuum. Cant. 1. 2.
Ego quaſi vitis fructificaui ſuauitatem odoris. Eccli. 24. 24.
Huc refer ex eodem capite verſus 20. & 21.

1. *Generationes ſæculorum.*) .i. omnium tēporum gentes mei honorificam mentionem faciēt: nam B. Virgo inquit Carthuſianus eſt toto orbe famoſiſſima non apud Chriſtianos modo, ſed etiam Turcas vt patet ex eorum Alcorano .i. libro legis eorum, in quo multa prēclara dicuntur de B. Virgine.

2. *Dum eſſet.*) Alanus .i. poſtquam Dominus Ieſus in requiem ſuam aſcendit: nardus .i. fama mea quæ prius vt nardus erat humilis & abiecta per totum orbem eſt diffuſa.

3. *Quaſi vitis.*) Inſtar vitis ſe dicit protuliſſe odorem ſuum, quia ſua fama ac nomine compleuit omnia.

§. 2. DEIPARA OMNIVM EST REFVGIVM.

1 Collum tuum ſicut [2] turris eburnea.

1. *Collum.*) Honorius. Quod ſæpe eſt brachijs Ieſu Chriſti circumdatum amplexibuſque amoris pleniſſimis. Collo etiam denotari humilem, dictum ſuprà.

2. *Turris.*) Qua inquit Hailgrinus ſignificatur refugium miſerorum.

§. 3. DE DEIPARA RESPECTV FIDELIVM & piorum.

PRÆCIPITVR EI VT PROTEGAT ET GVBERNET Eccleſiam.

Eccli. 24. 13. *In [1] Iacob inhabita & in [2] Iſrael hæreditare, & in electis meis [3] mitte radices.*

1. *Iacob.*) Per Iacob intelligi poteſt Eccleſia, quæ domus veri Iacob, Lucę 1. poſſunt etiam intelligi vitiorum ſupplantatores & expugnatores. Iacob enim .i. ſupplantator hos ſibi deligit quos protegat Deipara.

2. *Iſrael.*) Per Iſrael deſignantur deuoti & contẽplatiui, quos vt & priores poſſidet Deipara tanquam hæreditatem ſuam, eam munit, defendit cæteraq; præſtat quæ homo ſuæ hæreditati & portioni.

3. *Mitte radices.*) Humilitatis, caritatis &c. ea dona ijs impetrando vt radicentur in Chriſto, & tibi ſemper cohæreant, ita Dioniſ. Carthuſianus. Vel *mitte radices* .i. in eccleſia mea radices tuas fige q. d. in ea conſtanter perſeueres. Ita Ianſen.

§. 4. PROMITTIT SE HABITATVRVM IN Eccleſia.

In hæreditate Domini morabor.

§. 5. AFFIRMAT SE IN EA CONSTANTEM habere manſionem.

Eccli. 24. 15. 16. *Et ſic in [1] Sion firmata ſum, & in ciuitate ſanctificata ſimiliter requieui & in Ieruſalem poteſtas mea: & radicaui in [2] populo honorificato, & in parte Dei mei hæreditas illius, & in [3] plenitudine ſanctorum detentio mea.*

1. *Sion.*] .i. Eccleſia quæ eadem eſt ciuitas ſanctificata per præſentiam Chriſti realem in Venerabili Sacramento, ſanctificata, tot ſacramentorum ſanctitate, tot ſanctorum choris, adde Chriſti ſanguine ſanctificatam &c. Eadem etiam eſt Ieruſalem in qua ob miracula magna eſt poteſtas B. Virginis.

2. *Populo &c.*) Hic eſt populus Chriſtianus, nimis & inſolitis modis honoratus à Chriſto, vt cuilibet per ſe patet, ita Rabanus, quem etiam dicit eſſe partem & hæreditatem Dei.

3. *Plenitudine &c.*) In maxima multitudine Chriſtianorum (qui omnes ſunt ſancti ob fidei & legis quam profitentur ſanctitatem) manſio mea firma.

§. 6. DEIPARA GAVDIVM EST PIORVM eorumque delectatio.

Exultabimus & lætabimur in te memores [1] uberum tuorum ſuper vinum. Cant. 1. 4.

Ego quaſi [2] vitis fructificaui ſuauitatem odoris. Eccli. 24. 23.

1. *Vberum.*) Rupertus quæ Chriſtum Dei filium lactauerunt, vnde omne bonum noſtrum fluxit, quæ etiam iucunda ſunt ſuper vinum .i. ſuper omne id quod dulce in hoc mundo videtur.

2. *Vitis.*) Quia ſicut odor vitis gratus eſt, ita ſe Deipara omnibus gratam exhibet, & delectabilem.

§. 7. EST ITEM EORVM AMOR.

Recti [1] diligunt te. Cant. 1. 4.

1. *Diligunt.*) Rup. .i. certiſſimè diligent te quorum animus rectus & qui à lege Dei ſeu à regula ſua non diſcordant.

§. 8. DEIPARA QVIESCIT IN ANIMABVS iuſtorum.

1 Lectulus noſter floridus. Cant. 1. 16

1. *Lectulus.*) Hailgrinus lectulum ſponſæ ſeu Deiparæ vult eſſe animam deuotam. Qui enim diligit Chriſtũ eſt eius lectulus, & ipſe manet in eo, ſed qui diligit filium, diligit & matrem & ita vterque manet in eo, qui corũ alterum diligit, ſed tamen diuerſimodè. Nam in corde diligentis ſe, manet filius per inhabitantem gratiam: mater vero per deuotionem ipſius, & inſeparabile conſortium matris & filij in pietatis affectu. Cor igitur iuſtorum thalamus eſt Ieſu & Mariæ. Quod ſi eorum eſt lectulus, efflorescet ſtatim, nam ipſa canit: lectulus noſter floridus, q. d. in cuiuſcumque animo locum repeſſero, faciam mox effloreſcat omni virtutum genere & ſit odorifer exemplis bonorum operum.

§. 9. QVAM GRATVM SPARGAT ODOREM virtutum in Eccleſia.

Odor vnguentorum tuorum ſuper omnia aromata. Cant. 4. 10.

1 Veni Auſter perſla hortum meum & fluant aromata illius. Cant. 4. 16.

[2] Sicut Libanus non inciſus vaporaui habitationem meam. Eccli. 24. 20.

1. Veni

1. *Veni &c.*) q. d. Spiritus Sanctus poſſideat te totam, ita Honorius: tum vndequaque fluet & ſpargetur odor aromatū & gratiarum tuarum.

2. *Sicut Libanus.*) Huius explicationem v. cap. 7. n. 27. his teſtimonijs adde quæ ibidem citantur ex eodem Eccleſiaſtico de cinnamomo balſamo, &c.

§. 10. VARIA DEIPARÆ BENEFICIA TVM in animis tum in corporibus.

Luca 1. 1 *Vt audiuit ſalutationem Mariæ Eliſabeth, exultauit infans in vtero, & repleta eſt Spiritu Sancto Eliſabeth.*

Prou. 20. 2 *Lucerna Domini,* 3 *ſpiraculum hominis.*

27. *Quaſi* 4 *cedrus exaltata ſum in Libano &c.* Vide Eccli. 28. à v. 17. vſque ad 22.

Ibid. 22. *Ego quaſi* 5 *terebinthus expandi ramos meos, &* 6 *rami mei honoris & gratiæ.*

Ibid. 23. *Ego quaſi* 7 *vitis fructificaui ſuauitatem odoris, &* 8 *flores mei fructus honoris & honeſtatis.*

Ibid. 25. 9 *In me gratia omnis viæ & veritatis,* 10 *in me omnis ſpes vitæ & virtutis.*

Cant. 4. 13. 11 *Emiſſiones tuæ &c.* Vide citatū ſupra cap. 9.

1. *Vt audiuit &c.*) En virtutem ſalutationis Deiparæ, miraculum in puero, & in matre. Infans exultat in gaudio (vt ait Eliſabeth) & adhuc vtero concluſus agnoſcit Chriſti, eiuſque ſanctiſſimæ matris præſentiam, quæ præſentia cauſa ei erat gaudij, acceleratur ergo ei vſus rationis & liberi arbitrij magno ſanè miraculo, gaudet etiam ob purgationem à culpa originali & ob varia dona ſibi tunc collata. De miraculo in perſona matris conſtat quia Prophetauit, & repleta fuit Spiritu Sancto, magna ſcilicet fide &c.

2. *Lucerna &c.*) Ea eſt Deipara, per eam enim Deus illuminat & illuminauit mundum, & Maria ſecundum Hieronymum, ſignificat illuminatrix.

3. *Spiraculum.*) Dicitur inquit Idiota l. ſuar. contemplationum de Virgine c. 5. ſpiraculū hominis quia peccator per eā reſpirat, in ſpe veniæ & gratiæ, vnde colligitur quam ſit B. Mariæ patrocinium neceſſarium: ſicut enim deficiente reſpiratione moritur homo, ita virginis patrocinium ad vitam animi, valde eſt peccatori neceſſarium. Quo imò potiore

Thren. 4. 20. ſenſu dicitur ſpiritus foris noſtri Chriſtus Dominus: ſicut.n. halitu ablato mors ſequitur, ita ablato Chriſti auxilio mors ſpiritualis.

4. *Cedrus &c.*) His ſimilitudinibus arborū, fruticum &c. ſignificatur quicquid boni, cōmodi, voluptatis, vtilitatis in ijs eſt corporaliter, id omne præſtari à Deipara ſpiritualiter: cedri reſina languida ſanat mēbra. Sic B. Mariæ gratia, oratio, cōſolatio curat ægra corda, cypreſſus eſt fortiſſima, & B. Maria ſuis fortitudinem ſpiritualem impetrat & impertit. Palma commendatur à ſuauitate fructus, nihil ſuauius Dei matre quæ fons eſt vnde omnis manauit dulcedo. Roſa vltra ſingularem venuſtatem, eius aqua ſedat dolores (vt & vnguentum ex ea) & clarificat oculos, refrigeratque. Sic B. Maria præter ſpiritualem virtutum venuſtatem, quam ſuis confert, mitigat dolores vitæ præſentis, & illuminat oculos cordis. Vix vllus eſt flos vnde tot accedant humanis morbis præſidia, nec ex vllo flore tantum & tam multiplicem colligunt fructum pharmacopolæ, ideoque ex eo aquam eliciunt, vnguentum conficiunt, ſyrupos, conſeruas, condimenta, tabellas, ſuffitus, &c. Nec vllus eſt in ſanctis, cæleſtis illius horti floribus qui B. Virgine vtilior & ad plures vſus, morboſque commodior. Oliua ratione olei nihil humanis corporibus ſalubrius, valet ad cibum, ad morbos, ad fotum, ad plagas &c. quæ facilè eſt adaptare B. Virgini. Platanus habet folia lata & mollia ſub quibus homines ab æſtu proteguntur, cinnamomum confortat ſtomachum debilem, & B. Virgo ſuos roborat vt animarum ſuarum digerant cibum, Dei verbum, & vt inde nutriantur in vitam æternam. Balſamum vulneribus medetur, & cætera quæ ſequuntur myrrha, ſtorax non parum habent vſum in medicina, myrrha, exiccat corpora: ſtorax confortat matricem: Galbanum valet contra morbum caducum ſeu Epilepſiam. Gutta hic accipitur pro reſina quæ ex frutice myrrha deſudat quæ Græcis στακτὴ dicitur à diſtillando.

5. *Terebinthus.*) Eius reſina odoratiſſima eſt, & adhibetur ad multos morbos, in ijs ad calculum.

6. *Rami, &c.*) Dicit eſſe ramos ſuos honoris & gratiæ, quia non tantum vtilis eſt B. Virgo ratione beneficiorū ſuorum, ſed adfert etiam honorem & gratiam.

7. *Vitis.*) Huius vtilitas & vſus ſatis patet, & facilè eſt ea applicare Deiparę.

8. *Flores mei fructus.*) Quia ſcilicet proferunt tales fructus, honorem ſcilicet, gloriam, & diuitias: ſumitur enim nomen honeſtatis hîc pro diuitijs, dici etiam poteſt flores Deiparæ eſſe fructus, quia tempore florum iam ipſa habebat fructus, eo quod tempeſtiuè cœperit Deo ſeruire: vel flores eius ſunt fructus, quia tempore florum iam ipſa habebat fructus, eo quod tempeſtiuè cœperit Deo ſeruire: vel flores eius ſunt fructus, quia prima eius initia ſanctitatis poſſunt conferri cum aliorū plenis fructibus, & cōſummata ſanctitate, ſed hoc aliò pertinet.

9. *In me.*) Quia per me obtinetur omnis gratia & quæ in bona vita conſiſtit, & quę in veritatis agnitione.

10. *In me omnis.*) .i. per me habetur omnis ſpes,& quæ eſt de vita æterna obtinenda, & de virtute quæ ad eam ducit, vt in priori mẽbro ſit ſermo de vita gratię,ad quã eſt neceſſaria veri agnitio, in ſecundo de vita gloriæ ad quam perducit virtus. Hæc ferè Ianſenius de ſapientiã, quæ Deiparæ optimè conueniunt.

11. *Emiſſiones &c.*) Rup. .i. quicquid gratiarum,quicquid virtutum, quicquid operationum cæleſtium (quæ quidem omnia per has arbores aromaticas denotantur) accepit mundus: ſunt tuæ emiſſiones ſeu fructus, tibi inquam debentur. Tu feciſti vt vbi erant prius ſpina,vepres,carduus,lappa,tribulus,vrtica & paliurus & vniuerſitas iniquitatum, bi ſit cyprus cum nardo &c. Eccleſia vna eſt de multis emiſſionibus tuis,quæ per orbem diffuſa ſemper in te reſpiciet. Idem dicere licet de religioſis familijs. Idem de ſodalitijs Deiparæ quæ ſunt eius emiſſiones & fructus.

§. 11. INVITAT DEIPARA, OMNES AD SE veniant.

Eccli. 24. 26.27.28 29.30.31. *Tranſite ad me omnes qui concupiſcitis me & à [1] generationibus meis implemini.Spiritus enim meus ſuper mel dulcis,& [2] hæreditas mea ſuper mel & fauum. [3] Qui edunt me, adhuc eſurient, & qui bibunt me adhuc ſitient. [4] Qui audit me non confundetur & [5] qui operantur in me non peccabunt. [6] Qui elucidant me vitam æternam habebunt.*

1.*Generationibus.*) .i. fructibus, ijſque volo vos impleri: ad diſtinctionem fructuum mũdi qui non ſatiant, & ad oſtendendum eam ſaturitatem non eſſe ſalutarem. Item vt ſciãt omnes me dona mea non auare impertiri.

2. *Hæreditas.*) Scilicet vita æterna.

3. *Qui edunt &c.*) .i. Tanta eſt mea dulcedo vt eius nulla ſit ſatietas at faſtidiũ: tanta donorum meorum, gratiarum, conſolationum ſuauitas, vt ſemper earum homo pius ſit auidus. Guſtata namque ſemel veluti cibo potuque dulciſſimo,mea præſentia & patrocinio, non amittitur eius appetitus, ſed retinetur & augetur.

4. *Qui audit.*) Qui obedit meis præceptis, duo ingentia vitabit mala confuſionem & peccatum, confuſionem inquam tum in hoc mundo, tum maximè æternam.

5. *Qui operantur in me.*) .i. qui per me & ſub mea protectione, auſpicijs, nomine ſua obeunt negotia, non peccabunt: Quomodo peccarent tali duce & auſpice? Quomodo perirent tali ſtella maris?

6. *Qui elucidant me.*) id eſt, me in lucem proferunt, alijs explicant laudes meas quales ſunt qui de ea libros edunt & concionantur. Obſeruat Ianſenius dictum *qui elucidant me,* idque contra eos qui gloriam venantur ex laudibus Virginis, ſeſe cupientes celebrari.

§. 12. DE DEIPARA RELATA AD IMPROBOS.

EOS TERRET ET VINCIT.

In hanc rem faciunt quæ dicta cap. 12. parag. 3.

CAPVT XIV.

De hominibus relatis ad Deiparam.

§. 1. PRIMVM DE FIDELIBVS ET PIIS.

IIS PETENDA EST A DEIPARA filij ſui notitia.

[1] *Qualis eſt dilectus tuus ex dilecto ô pulcherrima mulierum? Qualis eſt dilectus tuus ex dilecto?* Cant. 5. 9.

1. *Qualis.*) Opportuna inquit Rupertus percontatio,cum tam multæ ſint ortæ hæreſes circa duas Chriſti naturas, imitatione igitur harum filiarum Hieruſalem adeunda Deipara exorandaque vt quid de filio ſentiẽdum docere dignetur, Maximè id ijs obſeruandum qui alios voce aut ſcripto ſacra docturi ſunt: eſt enim B. Maria iuxta nominis ſui etymon, illuminatrix, & optimè nouit quæcumque ad filium ſpectant: nunc ad verba.

2. *Dilectus ex dilecto.*) מ Hæbreis ſignificat *ex*, ſed ſæpe vim habet comparatiui, *præ*, *inter* &c. ſignificatur igitur eſſe dilectus præ cæteris. Nyſſenus & alij volunt hic repeti bis *dilectus ex dilecto* vt prima interrogatio reſpiciat ad æternam generationem qua patri conſubſtantialis eſt & coæternus & dilectus de dilecto, Deus de Deo, lumen de lumine, ſecunda verò ad temporariam generationem qua filius eſt Deiparæ.

§. 2. COHORTATIO AD CVLTVM DEIparæ & ad confugiendum ad eam.

[1] *Cerua chariſſima & gratiſſimus hinnulus, [2] vbera eius inebrient te omni tempore, & in [3] amore eius delectare iugiter.* Prou. 5. 19

1. *Cerua.*) Guilh. in c. 7. Cant. 8 cerua inquit cariſſima eſt quæ habet gratiſſimum hinnu-

hinnulum, Maria ſcilicet quæ peperit Ieſum. Probat eam magnorum ceruorum filiam, Abraham David, qui Deum inſtar cerui ſitiebat. Pſ. 41.2.

2. *Vbera.*) Loquitur de ſpiritualibus vberibus quibus ei datum eſt adoptiuos filios enutrire.

3. *Amore eius.*) .i. hinnuli ſeu Chriſti ait idem, idque iugiter, omni tempore ſeu proſpero ſeu aduerſo.

§. 3. NIHIL EA INDIGNVM, PETENDVM.

Cant. 8.4 *Adiuro vos filiæ Hieruſalem ne* [1] *ſuſcitetis neque euigilare faciatis dilectam,* [2] *donec ipſa velit.*

1. *Ne ſuſcitetis.*) Guill. .i. inquietetis illam quantum in vobis eſt talia poſtulando quæ eam dedeceant, nec ab ea præſtari debeant.

2. *Donec &c.*) Nondum enim ait idem, vult ſurgere ad effectum veſtrarum petitionum quia nondum poſtulatis qualia decet.

§. 4. CONCIONATORES SVNT DEIPARÆ lingua, & labia & quam ſuaue de ea loqui.

Cant 4.11 *Fauus diſtillans* [1] *labia tua ſponſa, mel & lac ſub lingua tua.*

1. *Labia.*] Labia Virginis interpretatur Honorius ea quæ de ipſa, Dei ſecreta aperiunt, quales ſunt Doctores & concionatores, quæ labia ſunt vt fauus diſtillans, quia omnes de ea ſermones dulcedine redundant. Eandem habet interpretationẽ quod dicitur de lingua. Lingua enim virginis ſunt qui eius loquũtur præconia, de quibus mel & lac manat omnis ſuauitatis, quia eorum de Deipara doctrina paruulos (quibus lacte) & perfectos (quibus melle opus eſt) reficit & ſatiat.

De concionatorũm & doctorũ præmio, Virginis laudes promentium v. c. 13. §. 11.

DE IMPROBIS, HÆRETICIS, PHARISÆIS &c. eius hoſtibus relatis, ad eam.

§. 5. OPPVGNATA A IVDÆIS EIVS VIRginitas.

Cant. 1.6 [1] *Filij matris meæ pugnauerunt contra me.*

Cant. 2.2 *Sicut lilium inter* [2] *ſpinas ſic amica mea inter filias.*

1. *Filij &c.*) Rup. .i. Iudęi filij Synagogæ matris meæ cum non crederẽt me virginem, variè me oppugnabant.

2. *Spinas.*) Spinæ & filiæ (inquit) Rup. blaſphemię ſunt Iudæorum, ſectę ſunt hæreticorum.

§. 6. QVOMODO EAM PHARISÆI SINT perſecuti.

[1] *Inuenerunt me* [2] *cuſtodes qui circumeunt ciuitatem, percuſſerunt me, &* [3] *vulnerauerunt me: tulerunt* [4] *pallium meum mihi cuſtodes murorum.* Cant 5.7.

1. *Cuſtodes.*) Guilh. Scribæ, Phariſæi qui volebant videri cuſtodire ciuitatem Ieſum perſequendo, cum verè eam perderent & perdiderint patet ex excidio ſub Veſpaſiano & Tito.

2. *Inuenerunt me.*] .i. Filium meum impiè laceſſendo & vexando impegerunt etiam in me.

3. *Vulnerauerunt me.*) Cum filium vulnerarent, quia maternus affectus non patiebatur vt cum vulnerato, pariter non vulnerarer.

4. *Pallium.*) Laudis meæ inquit Guilh. quo operiebar quando filio meo acclamabatur: Beatus venter qui te portauit: hac gloria me nudantes quantum potuerunt, induerunt me diploide confuſionis, infamando me tamquã matrem peſtilentiſſimi ſeductoris, ſed ablato hoc pallio & quidem ad breue tempus, euaſi horum manus, nec filius meus paſſus eſt eos amplius in me ſæuire.

§. 7. HÆRETICI NIHIL VNQVAM in eam potuerunt nec vlli eius hoſtes.

[1] *Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilaui te amica mea.* Cant. 1.9.

[2] *Quaſi platanus exaltata ſum iuxta aquas.* Eccli. 24.19.

[3] *Signum magnum apparuit in cælo mulier amicta ſole, & luna ſub pedibus eius.* Apoc 12.1

[4] *En lectulum Salomonis 60. fortes ambiunt &c.* Cant. 3.7

Vide ad idem c. 6. §. 25.

1. *Equitatui.*) Dictum alias hunc equitatum Dei fuiſſe virgam Moyſi qua currus Pharaonis ſubuerſi: Deipara autem ſubuertit currus peccati, hæreſes omnes demerſit & obruit obliuionis profundo, inquit Delrio. Vbi nunc Simoniani, Menandriani, Gnoſtici, Neſtoriani infeſtiſſimi Virginis hoſtes & ſimiles? Idem ſibi expectent Lutherani, Caluiniani, Anabaptiſtæ, Zuingliani.

2. *Quaſi &c.*) Hoc præconio oſtendit B. Virgo ſe hoſtibus inſuperabilẽ. Hugo Cardinalis obſeruauit platani folia referre ſpeciem ſcutorum. Itaque quot folia platanũ ornant, tot quaſi ſcuta circumdant. Deipara quoque quot priuilegijs & virtutibus ſplendet, tot munitur clypeis, quare quicumque Deiparam impetit, in ſcuta innumera, & inſtar foliorum implicita, totamque virginem protegentia neceſſe eſt incurrat. His etiam

folijs, clypeos referentibus ſignificatur eos qui ſeſe ad huius platani vmbram recipiunt, ſub innumeris veluti ſcutis deliteſcere, atque adeo poſſe illos, hoſtium conatus & ictus tali virgine protegēte tutos ac ſecuros irridere.

3. *Signum &c.*) Hoc ſignum eſſe B. Virginem dictum alias, ſi autem eſt in cælo, cuiuſnam hoſtis ſagittæ eò pertingent? Virgo itaque in cęlo imo ſupra cęlum conſtituta, nihil ſibi timet à ſagittarijs, hæreticis, blaſphemis &c. Imò quemadmodum iacula quæ in cælum diriguntur, recidunt in ipſos ſagittarios, neque enim corpora illa cæleſtia valent penetrare, ita quæ hactenus in Deiparam intorta ſunt iacula, in iaculatorum capita retorta ſunt, teſtis Nicephorus l. 14. c. 36. in Neſtorio (vt vnum de multis proferam) cuius linguam blaſphemam quam ceu ſagittam in Deiparā intorſerat, innumeri ex ea ipſa ebullientes vermes corroſerunt ac depaſti ſunt. Vide item Euagr. l. 1. c. 7.

4. *En lectulum.*) Dictum alias c. 3. §. 14. lectulum hunc eſſe B. Virginem, fortes illos eſſe Angelos ex nobiliſſimis & lectiſſimis: neque enim ex lectulo ſuo egreſſus Ieſus, eum ſine excubijs ait Guilh. dereliquit. Si Angelica cuſtodia circa Heliſæū excubabat, quanto magis circa matrem luminis? Tali igitur ſatellitio ſtipata Deipara, nihil timet, hoſtes omnes ſuos irridet, quorum conatus irritos ſcit futuros.

CAPVT XV,

De Aſſumptione Deiparæ, ijs quę eam præceſſerunt & conſecuta ſūt, de eius gloria, laureolis &c.

§. 1. DEIPARA PETIT DISSOLVI ET ESSE cum Chriſto.

Cant. 1. 7. 2 *Indica mihi* [1] *quem diligit anima mea vbi* [3] *paſcas, vbi cubes* [4] *in meridie, ne vagari incipiam poſt greges* [5] *ſodalium tuorum.*

Cant. 1. 4. [6] *Trahe me* [7] *poſt te.*

Cant. 2. 6. [8] *Amore langueo.*

Eccli. 24. 11. [9] *In omnibus requiem quæſiui.*

1. *Quem diligit &c.*) .i. ô fili quem diligo.

2. *Indica.*) Rupertus notat petere ſibi indicari locum non quomodocumque ſed præſentialiter inquit, q. d. fac me videre coram locū vbi quieſcis fęlix & beatus: Aſſume me inquā (vt clarè loquar) quò aſſumptus es, vt tecum paſcar, tecum cubem, quæ te olim tam deuotè paui, & toties cubitū collocaui.

3. *Paſcas.*) Et Angelos tuos diuinitate tua, & humanitatem tuam quā perennibus paſcis delicijs diuinitatis tuæ.

4. *In meridie.*) Quia ibi ſempiterna meridies, ibi iugis feruor diuinæ claritatis eſt, vbi cubat Ieſus.

5. *Sodalium.*) Hos ſodales dicit eſſe Apoſtolos qui in gentium diſperſione quaſi vagabantur, Euangelium toto orbe circumferentes: petere autem piam matrē ne iam expletis maternis officijs omnibus, emerita & plena dierum, cum Apoſtolis nouum ſubire laborem itinerum & prædicationis iubeatur, præſertim cum ei labori pares eſſent Apoſtoli, ſpiritu ſancto pleni.

6. *Trahe.*) Guilh. ô mi dulcis Ieſu, ô gloria tuæ matris Ieſu, redis nunc ad patrem, trahe me poſt te matrem vt videat pia mater claritatem quam habes ex patre, vt mutuam vicē reddas matri, quæ pro tempore ſuis vberibus pauit te, nunc delicijs diuinitatis tuæ paſcatur à te, lacte meo potaui te, & quibus potui cibis alui in diebus humilitatis meæ, nunc quod potes, inebria me ab vbertate domus tuæ.

7. *Poſt te.*) Guilh. non peto tecum trahi in tua aſcenſione, ſed poſt te, adhuc contenta ſum adeſſe Eccleſiæ poſt diſceſſum tuum, eā ſolari, docere, excitare &c.

8. *Amore.*) Alanus .i. deſiderio vitæ æternę, neque id mirum, quia iam introductæ in cellam vinariā charitas in contemplatione accēdebatur, vnde & omnia ei terrena deſipiebāt.

9. *In omnibus.*) Guerricus Abbas Serm. de Aſſumptione interpretatur iſtud de Deipara, aitque eam ſicut & quamlibet piam animam in omnibus ſuis actionibus & cogitationibus requiem quæſiuiſſe & ad cęlū ſuſpiraſſe, ſed hodie demum eam requiem inueniſſe.

§. 2. INVITATVR DEIPARA AD CÆLVM, & ad varias coronas.

Veni de [1] *Libano ſponſa mea, veni de Libano: veni* [2] *coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.* Cant. 4. 8.

[3] *Surge, propera amica mea, columba mea, formoſa mea & veni. Iam enim* [4] *imber abijt & receſſit. Flores apparuerunt in terra noſtra,* [5] *tempus putationis aduenit:* [6] *vox turturis audita eſt in terra noſtra.* [7] *Ficus protulit groſſos ſuos,* [8] *vineæ florentes dederunt odorem ſuū. Surge amica mea, ſpecioſa mea, & veni* [9] *columba mea, in foraminibus petræ in cauerna maceriæ,* [10] *oſtende mihi faciem tuam,* [11] *ſonet vox tua in auribus meis,* [12] *vox enim tua dulcis & facies tua* [13] *decora.* Cant. 2. 10. 11. 12. 13. 14.

[14] *Reuertere, reuertere Sulamitis, reuertere, reuertere, vt intueamur te.* Cant. 6. 12.

1. *Libano.*) Honor. Libanus .i. candidus. Veni de Libano de caſtitatis candore.

2. *Coronaberis de monte &c.*) .i. recipies coronā quam promeruiſti ob deuictum diabolum

toties

toties eius caput conterendo: dæmon ſignificatur per montem Amana: per montem quidem, quia ſuperbus eſt, imo Rex ſuper omnes filios ſuperbiæ: Per Amana autem quod eſt nocturna auis, quia ducit errantes ad noctem mortis, coronam etiam recipies de vertice ſeu capite Sanir & Hermon (mõtes ſunt præcelſi) quia principes ſæculi, quorum hi montes ſunt ſignum, per fructum ventris tui ſunt humiliati, qui fuerunt prius cubilia leonum, id eſt, habitatio dæmonum, & montes pardorum, id eſt, munimenta hæreticorum. Idem Honor. Cui quidem quoad interpretationem vocis Amana contradicit communis opinio, cui Amana veritatem & ſtabilitatem ſignificat. At Rupertus, *de libano*, id eſt, corpore candido, virgineo, coronaberis. Vnde de regnis totius mundi, quæ rectè vocantur regna diaboli; cui nomen Amana, Sanir, & Hermon, & quorum reges, qui tot bellis & cædibus orbem lacerant, leones ac pardi merito vocantur. At quomodo inde coronaberis? credent nimirum reges illi in feſum fructum ventris tui, & eorum credentium ſalus corona tua erit, meritum tuum erit. Ita coronaberis vt in cælis regina ſanctorum, & in terris regina ſis regnorum. Vbique prędicabitur de te, quod ſis mater regis cælorum, ac proinde regina cęlorum, totum poſſidens iure Filij, regnum atque hoc intuitu reges & imperatores te coronis ſuis coronabunt, palatia ſua nomini tuo ſacrabunt, vt deſinant eſſe quod fuerant montes pardorum, cubilia leonum.

Cardinalis Hailgrinus cenſet per Amana ſignificari dęmonis malitiam, per Sanir mundanam ſapientiam, per Hermon hæreticam prauitatem, de his tribus deuictis quotidie ſanè ſi oculos aperire velit, coronari Deiparam cuique ſatis conſtare poterit.

Delrio hæc tria refert ad 3. laureolas, Martyrij, doctrinæ, & virginitatis. Amana, id eſt, fides; ſignificat martyrium, quo fidei veritatem teſtatur quis; Sanir, id eſt, lucernę Deus, auctore Hieronymo, ſignificat laureolam doctorum, quorum eſt lucere, illuminare, & docere; Hermon, id eſt, anathema, ſignificat virginitatem, per quam quis ſe facit anathema, id eſt, ſe ſeparat à carne, & totum ſe ſpiritui, deoque colligat & conſecrat. Hęc autem tria præſtitiſſe Beatam Virginem ſatis conſtat ex dictis. Neque prætereunda eſt ternaria repetitio, *Veni*, quo ſignificatur à tribus diuinis perſonis inuitari ad cæleſtia gaudia: Pater quidem inuitat vt filiam, Filius, vt matrem: Spiritus ſanctus, vt ſponſam.

L. 1. contra Iouin.

3. *Surge.*] Guillielmus, commotus mihi per affectum, ſurge mecum, ſurge ad gloriam immortalitatis, accepi à te mortalitatem, retribuam tibi immortalitatem. Quomodo columba, amica &c. *Vide ſupra.*

4. *Hyems, &c.*) Rupertus Hyems peccati, imber iræ cæleſtis, flores, id eſt, ſpes certa & propinqua proximæ gloriæ, & coronationis fructum, iam iam inſtantis pollicentes, ob eximias ſuas virtutes & opera. *In terra noſtra*, id eſt in terra illa mea (ait Chriſtus) quæ me florem peperit, tua tamen, & ideo noſtra (ait Guil.) quia omnia mea, tua ſunt, & omnia tua, mea.

5. *Tempus, &c.*) id eſt, tempus meſſis, ac vindemiæ, tempus metendi, quod ſeminaſti: pro ſemente meritorum: Veni ergo & accipe manipulos præmiorum.

6. *Vox turturis.*] id eſt, gemitus peccantium, quia turtur pro cantu gemitum habet, profeſſiones cœlibatus, nam turtur caſtitatis eſt typus, quam caſtitatem, imo & virginitatem multi amplexi ad inſtar & exemplo Deiparę.

7. *Ficus* &c. *groſſos.*) id eſt, primos fructus lectiſſimos, (qui ficui ſunt pro floribus, non enim floret ficus) eoſque dulciſſimos bonorum operum.

8. *Vineæ, &c.*) Ipſa Virgo, florentiſſima eſt vinea, quæ vitæ botrum tulit, quæque dedit odorem ſuum, quia virtutes eius, & fides annuntiata eſt per vniuerſum mundum.

9. *Columba mea, &c.*] Alibi explicata ſunt.

10. *Oſtende.*) Guil. Exhibe mihi apud Patrem præſentiam tuam, vt vbi ſum ego, & tu ſis mecum.

11. *Sonet, &c.*) Sonet, ibi nimirum in cælo, nolo clames ad me, de terra, ſicut ſanguis Abel, ſed aſſumpta & aſtans à dextris meis familiarius, quàm Abel mecum loquens, nullius petitionis repulſam patiaris.

12. *Vox dulcis.*) Dulcior voce Abelis, veniam enim poſtulas & miſericordiam, illa vindictam.

13. *Decora.*) Maculam nullam habens, ideo gratiſſima oculis meis.

14. *Reuertere.*) Alanus vult hic Angelos inuitare Deiparam & optare eius in cælos aſſumptionem. Sulamitis, i. pacifica. Reuertere igitur à captiuitate mundi, tu per quam captiui à captiuitate ſua ſunt ſoluti. Reuertere ab onere, ſine corruptione carnis, quia ſicut immunis es à corruptione peccati, ſic ad immortalitatem tranſire debes abſorpta mortalitate per gratiam Dei. Reuertere ad libertatem filiorum Dei, quia ſicut nunquam regnauit peccatum in tuo mortali corpore, ſic digna es perfrui eadem ſpiritus libertate in carne virginali, quâ fruuntur in ſpirituali ſcientia Angeli ab ipſa ſui creatione, ſeu potius confirmatione in bono. Reuertere à dignitate Angelorum, ad ſuperexcellentiam & prærogatiuam ſupra omnes Angelos, vt intueamur te: quia ſicut in faciem Filij tui deſideramus proſpicere, ſic in tua ſpecie vul-

tus volumus defigero,& luce vultus tui illu-
ſtrari.

§.3. Asseritvr eivs in cælvm aſſumptio.

Pſal. 44. 10. ¹ *Aſtitit Regina à dextris tuis in veſtitu deaurato,circumdata varietate.*

Pſal. 131. 8. ² *Surge Domine in requiem tuam,tu & arca ſanctificationis tuæ.*

Apoc. 11. *Apertum eſt templum Dei in cælo,& viſa eſt ³ arca teſtamenti eius in templo eius.*

3.Reg.8. ⁴ *Intulerunt ſacerdotes arcam fœderis Domini in locum ſuum.*

Luca 22. *Exierunt obuiam Sponſo & ⁵ ſponſæ.*

Cant.1.17 ⁶ *Tigna domorum noſtrarum cedrina.*

Cant. 6.9 ⁷ *Quæ eſt iſta, quæ progreditur quaſi aurora conſurgens, pulchra vt ⁸ luna,electa vt ſol, ⁹ terribilis,vt caſtrorum acies ordinata.*

Cant.8.5 ¹⁰ *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit de deſerto delicijs affluens innixa ſuper dilectum ſuum.*

1.*Aſtitit,&c.*)per hanc reginam aſtantem à dextris ſponſi in veſtitu deaurato, id eſt, in corpore glorioſo,plerique tum Latini, tum Græci intelligunt Deiparam. Bern. Anſelm. Athan. Epiphanius:&c.

2.*Surge,&c.*) De Deiparæ aſſumptione interpretantur Nicephorus,& Glycas.

3. *Arca.*)id eſt,Beata Virgo; cum enim à ſanctis Patribus frequenter vocetur arca ſacroſancta, cur hic locus de Apocalypſi non poſſit ad eam accommodari. Ita Suarez.

4.*Intulerunt.*]Et hunc locum adaptat Deiparæ Bonau. in ſpeculo B.Mariæ c. 2. per ſacerdotes,intellige Angelos.

5.*Sponſæ.*)Suarez dicit plurimos id accipere de Deipara,iampridem in anima & corpore aſſumpta in cælum.

6. *Tigna,&c.*) Domus hæ ſunt corpus Chriſti & virginis: Tigna domorum ſunt ſubſtantiæ corporum, quæ dicuntur cedrinæ,id eſt,imputribiles, ſicut enim dictum de corpore Chriſti,Pſalm. 15. Non *dabis ſanctum tuum videre corruptionem*;ita ab eadem alienum fuit corpus Beatæ Mariæ, quare anima & corpore aſſumpta eſt in cælum. Alanus.

7. *Quæ eſt iſta,&c.*] Et hunc verſum plurimi de aſſumptione intelligunt. Progreditur inquit Guillielmus, vt ingrediatur in gaudiũ Domini ſui, in regnum Filij; progreditur ſilenter & potẽter, & hoc eſt,vt aurora cõſurgens, cuius ortum nemo vnquam audiuit, nec eam ſurgentem vllus valet impedire. Semper fuit aurora, quia tenebras fugauit, Diem peperit, Chriſtum pariendo, ſed non ſemper progreſſa eſt, vt aurora, quia quamdiu Filius eius purus homo & Filius Ioſeph putabatur,nondum vt aurora procedebat,quia quod eſſet mater veræ lucis nondum clarebat: clarificato autem ſole iuſtitiæ per triumphum reſurrectionis &, aſcenſionis, qui ante niger videbatur, ſicut ſaccus cilicinus, dum putaretur Filius Ioſeph, mater quoque eius progreditur velut aurora conſurgens,id eſt,non iam mater puri hominis, ſed ſicut eſt verè mater veri luminis maniſeſtè apparens.

8. *Luna.*) Idem Guillielmus. Quid luna pulchrius, quid magis electum & ſingulare quàm ſol. Pulchra eſt Beata Virgo ob florem virginitatis, ſingularis & vnica ſeu electa ob fructum fœcunditatis virgineæ; & quantum ob hæc Angelis eſt, & hominibus amabilis, tantum eſt malignis ſpiritibus terribilis: Ideo ſequitur,

9.*Terribilis,&c.*) Terribilis,ait Guillielm. fuit ſemper dæmonibus, ſed magis adhuc glorificato Filio: ſi enim timuerunt matrem vagientis in cunis,ob ſolam ſuſpicionem diuinitatis Filij,quanto magis diuinitate eius comperta timent matrem ſedentis in dextra Dei patris? Miracula quotidiana, id ſatis ſuperque teſtantur. Eſt autem dæmonibus formidabilis, non quomodocunque; ſed vt caſtrorum acies ordinata, quá nihil magis,ait Guillielmus in rebus mundanis formidandum.

10.*Quæ eſt,&c.*) Patres & Interpretes hæc verba accomodant Aſſumptioni in cælum, quorum explicationem *Vide ſupra.*

§. 4. De eivs lavreolis ob martyrium, doctrinam, virginitatem.

Vide ſupra varijs capitibus,maximè cap.3. & cap. 5.§.9.& cap. 8. *&* 9. Ex quibus locis conſtat fuiſſe martyrem, doctricem, & Virginem: Quare conſtat etiam laureolis,quæ hiſce tribus perfectionibus congruunt exornatam fuiſſe.*Vide etiam hoc cap.§.2.teſtim. 1.nu* 2. De Martyrio hæc adde.

¹ *Ferculum ſibi fecit Rex Salomon de lignis libani, ² aſcenſus eius purpureus.* Cant 3.9. 10.

³ *Tuam ipſius animam pertranſibit gladius.* Luca 2.35

⁴ *Vbera tua aſſimilata ſunt botris.* Cant ~ 7

Quaſi plantatio ⁵ roſæ exaltata ſum in Ierecho. Eccli 24. 18.

1.*Ferculum.*) De hoc ferculo *Vide ſupra cap.* 5.§.16.

2.*Aſcenſus eius,&c.*) Gullielmus tota vita ſanctorum eſt aſcenſus, tota vita impiorum deſcenſus, ſed non omnium aſcendentium aſcenſus eſt purpureus, quia martyrum hæc prærogatiua eſt.

3.*Tuam,&c.*] Hæc eſt potiſſima cauſa,cur dicatur Deipara martyr, ob dolores, quos in morte Filij eſt perpeſſa, qui ſufficientes fuerunt ad ei inferendam mortem; niſi peculiari Dei auxilio fuiſſet ſuffulta: Sanctus Ephrem eam vocat martyrum honorem, ac decus: & Bernardus pluſquam Martyrem:

& Eccleſia Reginam martyrum.

4. *Vbera.*) Hailgrinus. Quia non minus meruit fundendo lac de vberibus ſuis ad Filij nutrimentum, quàm martyres, qui per botros figurãtur, meruerunt fundendo ſanguinem in martyrio, omnium enim operum merces, ſecundum radicem charitatis penſatur. Honorius. Vbera tua botris id eſt merita tua aſſimilata martyribus, qui ſicut botri preſſi ſunt paſſionibus.

5. *Roſę*) Radulphus hom. de aſſumptione B. Virginis, per roſam accipit Martyrij gloriam, qua ipſa decorata fuit.

§. 5. DE EIVS GLORIA.

Cant. 7. 7. [1] *Statura tua aſſimilata eſt palmæ.*
Eccli. 24. 17. [2] *Quaſi cedrus exaltata ſum in libano, &c.*
Ibidem v. 15. *In Hieruſalem poteſtas mea.*

1. *Statura.*) Honorius. Chriſtus fuit palma in cruce, quia per crucem adipiſcitur homo victoriæ palmam, cui aſſimilata eſt ſtatura, i. altitudo glorię B. Mariæ, quia ſicut ipſe eſt cælorum rex, ita ipſa regina eſt Angelorum.

2. *Quaſi cedrus, &c.*) his arboribus, quarum ſingulæ particulare aliquid habent in decore, gratia, venuſtate, denotatur, ait Radulphus, B. Virginem in cęlo omni gloria, claritate, & honore plus quàm cor hominis capere poſſit ditatam à Filio: & ſicuti in via tãquam cedrus omnes ſuperauit meritis & gratia, ſicut cypreſſus, fortitudine, ſicut palma victoria in hoſtes, ſicut roſa martyrij gratia, ſicut oliua, miſericordia, ſicut platanus magnanimitate, ita in patria ſuper omnem omnino creaturam etiam ſupremos Seraphin exaltatam; cum & reſpectu horum ſit cedrus ſublimis & in altum ſe proferens, ipſi autem cum ea collata humiles frutices.

3. *Poteſtas.*) Quantum poſſit apud Filium ſupra omnes cælites, prodit ſatis quotidianis miraculis, quæ fiunt ad eius preces. Quid neget Filius matri? Quid talis Filius tali matri? Quid ſponſus ſponſæ? Quid parens indulgentiſſimus filiæ ſuæ cariſſimæ.

§. 6. CVR ASSVMPTA? CVIVS REDDITVR cauſa ex parte noſtra.

Gen. 9. 13. *Ponam [1] arcum meum in nubibus cœli, & recordabor fœderis mei, quod pepigi tecum.*

1. *Arcum.*) Hailgrinus per arcum intelligit Deiparam, quam dicit in cælum aſſumptam, vt recordetur Dominus miſericordiæ, quam humano generi repromiſit.

MARITVS.

Vide Adulterium. Mulier. Vxor. Paterfamilias. Parentes. Pater.

§. 1. MARITVS CAPVT EST VXORIS. 1. Cor. 11. 3. & Epheſ. 5. 23.

§. 2. DEO PLACET MAXIME ET HOMINIBUS eius concordia cum vxore.

In tribus placitum eſt ſpiritui meo, quæ ſunt probata coram Deo & hominibus: Concordia fratrum & amor proximorum, & vir & mulier bene ſibi conſentientes. Eccli. 25. 1. 2.

§. 3. MARITI DILIGANT VXORES.

Viri diligite vxores veſtras [1] ſicut & Chriſtus dilexit Eccleſiam & ſeipſum tradidit pro ea. Epheſ. 5. 25.
Viri debent diligere vxores ſuas, [2] vt corpora ſua. Qui ſuam vxorẽ diligit [3] ſeipſum diligit. Nemo enim vnquam carnem ſuam odio habuit, ſed [4] nutrit, & [5] fouet eam, ſicut & [6] Chriſtus Eccleſiam: [7] Quia membra ſumus corporis eius, [8] de carne eius & de oſſibus eius: [9] Propter hoc relinquet homo patrem ſuum, & matrẽ ſuam, & adhærebit vxori ſuæ: & erunt duo in carne vna. [10] Sacramentum hoc magnum eſt, ego autem dico [11] in Chriſto, & in Eccleſia. [12] Veruntamen & vos ſinguli, vnuſquiſque vxorem ſuam ſicut ſeipſum diligat. Vxor autem [13] timeat virum ſuum. Eph. 5. 28. 29. 30. 31. 32. 33.

1. *Sicut Chriſtus, &c.*) id eſt, vt peccatum, non ametis in eis, vt iuſtè eas gubernetis, atque foueatis.

2. *Vt corpora ſua.*] id eſt, ſicut ſeipſos, quia illæ ſunt corpora eorum, ipſi autem capita earum. Vel ſicut ſpiritus hominis diligit & regit & ſibi in bono ſubijcit corpus & carnem: ſic viri diligant & regant & ſibi in bono ſubijciant vxores ſuas.

3. *Seipſum diligit.*] Quia ipſe & vxor vnum ſunt corpus, & vxor eſt caro eius.

4. *Nutrit.*) cibo & potu.

5. *Fouet.*] Indumentis.

6. *Chriſtus Eccleſiam.*) ſpirituali nutrit cibo, & fouet indumentis virtutum tanquam ſuum corpus.

7. *Quia membra ſumus corporis eius.*] Nos fideles ſumus membra Eccleſiæ, quæ eſt corpus Chriſti.

8. *De carne & oſſibus.*] Quia eiuſdem ſumus cum Chriſto naturæ, ſimilem cum illo humanam carnem & oſſa habẽtes. Ita Hier. Vel cum Caiet. q. d. de carne Chriſti & de oſſibus in cruce immolatis formatum eſt corpus Eccleſiæ, ſicuti ex Adamo formata eſt Eua.

9. *Propter*

9.*Propter hoc.*) id eſt, quia mulier eſt caro de carne viri, & os de oſſibus eius, creata vt ei matrimonij vinculo aſſocietur, relinquet homo, &c. vt prophetatum ab Adamo, à Deo afflato, Gen. 2. Creata autem eſt mulier realiter & litteraliter de viro, ſicuti Eccleſia typicè & myſticè de oſſibus & carne Chriſti.

10. *Sacramentum hoc.*] prima coniunctio Adami & Euæ, ſeu prima matrimonij in ijs inſtitutio, omneque deinceps ante Chriſtum matrimonium; magnum eſt myſterium & typus rei ſacræ, ſcilicet matrimonij Chriſti & Eccleſiæ, facti in Incarnatione: matrimonium autem fidelium in Chriſto eſt ſacramentum .i. ſignum perfectiſſimum vnionis eiuſdem iam factę, vnde à Chriſto inſtitutum eſt propriè legis nouæ ſacramentum conferens gratiam, & mutuum hunc coniugum amorem: ita vt hic amor figura ſit perfecta amoris Chriſti & Eccleſiæ, vnde ego Paulus, vos hortor ô fideles coniuges, vt hunc amorem excitetis & foueatis.

11.*In Chriſto & Eccleſia*]i. Chriſti & Eccleſiæ.

12.*Veruntamen, &c.*) q. d. Quæ licet vera ſint ſecundum ſenſum myſticum de Chriſto & Eccleſia, volo tamen & vos literam ipſam quam explicaui retineatis, vt quiſque vxorem diligat ſuam.

13.*Timeat.*) non timore ſeruili, ſed reuerentiali.

§.4. Easqve honorent.

1.Petri 3.7 *Viri ſimiliter cohabitantes* [1] *ſecundum ſcientiam, quaſi infirmiori* [2] *vaſculo muliebri impartientes* [3] *honorem, tanquam & coheredibus* [4] *gratiæ vitæ: vt non* [5] *impediantur orationes veſtræ.*

1.*Secundum ſcientiam.*] moderatè prudenter.

2.*Muliebri vaſculo.*) i. mulieri. Phraſi enim Hebręa omne inſtrumentum & adiutorium vocatur vas, at mulier, viri eſt adiutorium. Gen 2.

3.*Honorem.*) Quandam reuerentiam. Ita D. Tho. S. Hier. intelligit à nimia Venere & intempeſtiua abſtinentiam.

4.*Gratiæ vitę.*] Gratię illius vitæ, quæ æterna eſt.

5.*Impediantur.*) ſeu ob iurgia, vel ob libidinis impedimenta.

§.5. Qvomodo maritvs svi corporis poteſtatem non habet, cæteraque eius generis *Vide 1. Cor. 7. à verſ. 1. vſque ad 8. & Prou. 5. à v. 15. & Eccle. 9. 9. & §. ſuperiore.*

§.6. Beatvs cvi bona vxor obtigit.

Eccli. 25. 11 *Beatus, qui habitat cum muliere ſenſata.*

Mulieris bonæ beatus vir: numerus enim annorum illius [1] *duplex.* Eccli. 26. 1.

Qui inuenit mulierem bonam, [2] *inuenit bonum &* [3] *hauriet* [4] *iucunditatem à Domino.* Prou. 18. 22

[5] *Mulierem* [6] *fortem* [7] *quis inueniet? procul & de vltimis finibus* [8] *pretium eius.* Prou. 31. 10

1.*Duplex.*) Quia diutius viuet ob lætitiam, quæ ei obtingit à proba vxore; ſicut improba vxor ob moleſtias, quas viro parit & mœrorem, ante naturalem vitę finem, cum facit contabeſcere & mori.

2. *Inuenit bonum.*) .i. ſingulare aliquod & eximium bonum.

3.*Hauriet.*) Aliqui vertunt *hauſit*, id eſt, obtinuit iam.

4. *Iucunditatem.*) Poteſt accipi in proprio ſenſu: alij vertunt fauorem, beneuolentiam, quod etiam verum eſt.

5.*Mulierem.*] Vxorem. Loquitur enim de maritata.

6.*Fortem.*) animo potius, quàm corpore, quæ non ſit animo & moribus muliebribus, deiectis, timidis, ſed ſit virilis animi.

7.*Quis inueniet.*) q. d. rara eſt, & fœlix cui ea obtigit.

8.*Pretium eius.*) ſcil. petendum eſt. i. eſt res pretioſiſſima; cuius pretium vix nec niſi procul inueniri poteſt.

§.7. Datvr illi in præmivm bonæ vitæ.

1 *Pars bona, mulier bona,* [2] *in parte timentium Deum dabitur viro pro factis bonis.* Eccli. 26. 3.

1.*Pars bona.*) portio, ſors.

2.*In parte, &c.*) quia in ea ſorte & portione quam Deus promiſit, & dare ſolet timentibus ſe, etiam includitur bona vxor.

§.8. Marito non relinqvenda vxor.

Noli diſcedere à muliere ſenſata, & bona, quam ſortitus es [1] *in timore Domini:* [2] *gratia enim verecundiæ illius ſuper aurum: Mulier ſi eſt tibi,* [3] *ſecundum animam tuam, non proijcias eam, &* [4] *odibili* [5] *non credas te in toto corde tuo.* Eccli. 7. 21. 28.

Qui expellit mulierem bonam expellit [6] *bonum: qui autem tenet adulteram* [7] *ſtultus eſt & inſipiens.* Prou. 18. 22.

1.*In timore Domini.*] ſc. ambulantem.

2.*Gratia verecundiæ illius.*) Gratioſitas verecundię, per quam & erga virum demiſsè ſe gerit, & ab alijs ſe caſtam conſeruat.

3.*Secundum animam tuam.*) .i. Quam deſideraſti, aut quæ ingenio tuo congruit.

4.*Odibili.*) ob morum improbitatem.

5.*Non credas, &c.*) .i. non ei totũ cor aperias, ne alijs ſecreta prodat; quod euenit Sãſoni. In Græcis verba illa, *in toto corde*, cõuertuntur

tuntur cum ſequentibus. Itaque odibili non credas te: ſenſus erit talem non aſſumendam in vxorem.

6.*Bonum.*) Eximium aliquod bonum.

7.*Stultus.*) Quod potiſſimum de adultera, quæ in peccato perſiſtit, intellige. *Vide Augu. 2. lib. ad Pollent. c. 6.*

§. 9. NON ZELET VXOREM, NEC DET EI poteſtatem.

Eccli. 9. 1. 2. [1]*Non zeles mulierem ſinus tui,* [2] *ne oſtendat ſuper te malitiam doctrinæ nequam. Non des mulieri* [3] *poteſtatem animæ tuæ,* [4] *ne ingrediatur in virtutem tuam, &* [5] *confundaris.*

1.*Non zeles, &c.*) Vxorem quieſcentē in ſinu tuo non ames amore zelotypo, ita vt iugiter metuas te minus amari ab ea, & eam ab alijs amari.

2.*Ne oſtendat, &c.*) .i. ne exerceat ſuper te artificiū doctrinæ, quā eam docent vetulæ & aliæ improbæ mulieres, ſcil. veneno tollere maritos zelotypos, aut alio modo eis nocere.

3. *Poteſtatem animæ.*) .i. in animam tuam .i. vt te ei & voluntatem tuam ſubijcias, vt ipſa dominetur.

4.*Ingrediatur in virtute.*) .i. fortitudine tua, .i. fortior te fiat. Senſus eſt ne tecum conuerſetur vt domina, omnia faciens ex authoritate, quæ tibi potius in illam competit tāquam eius capiti.

5.*Confundaris.*) Apud homines, tanquam effœminatus, & quia pateris naturæ ordinem immutari.

MARTYRIVM, MARTYR.

Vide Patientia. Paſſio. Tribulatio.

§. ADD. VOCANTVR MARTYRES MASCVLI. *V. Eccleſia, c. 2. §. 2. n. 3.*

§. 1. MARTYRVM CONSTANTIA IN CONfeſſione fidei.

Iſa. 44. 5. *Iſte dicet, Domini ego ſum: & ille* [1] *vocabit* [2] *in nomine Iacob: & hic* [3] *ſcribet manu ſua domino: & in nomine Iſrael* [4] *aſſimilabitur.*

Vide ad idem verbo Iuſtus, c. 1. §. 15.

2. Mach. 7. 2. *Quid quæris, & quid vis diſcere à nobis? parati ſumus mori magis, quàm patrias Dei leges præuaricari.*

1.*Vocabit.*) ſe ſc.

2.*In nomine Iacob.*) .i. dicet ſe Iſraelitam, id eſt, Chriſtianum.

3.*Scribet Domino.*] .i. Domini ſum.

4.*Aſſimilabitur.*) Cognominabitur Iſraelita & Chriſtianus, ſimilis Iſraeli dicetur Patriarchę fideli. Hæc Tertullianus. Refert ad martyres, dicitque hîc eorum prædici conſtantiam, qua non obſtante morte, profitebantur & ſcribebant ſe Chriſti cultores.

§. ADD. QVOMODO ISTA CONSTANTIA commoti reges ethnici.

V. Eccleſia c. 3. §. 1. n. 5.

§. 2. QVA PRVDENTIA LOQVI EOS OPORteat tyrannis.

Ego ecce in manibus veſtris ſum, facite mihi quod bonum & rectum eſt in oculis veſtris. Verumtamen ſcitote & cognoſcite, quod ſi interfeceritis me, ſanguinem innocentem tradetis coram vosmetipſos, & contra ciuitatem iſtam, & habitatores eius. In veritate enim miſit me Dominus ad vos, vt loquerer in auribus veſtris, omnia verba hæc. Iere. 26. 14. 15.

§. 3. VARIA MONITA IIS DATA A CHRIſto.

V. Luca 12. Matth. 10.

§. 4. CLAMANT MARTYRES VINDICTAM de eorum interfectoribus.

Vidi [1] *ſubtus altare animas interfectorum propter verbum Dei, & propter* [2] *teſtimonium quod habebant & clamabant voce magna, dicentes: Vſquequo Domine ſanctus & verus non iudicas, & non vindicas ſanguinem noſtrum, de ijs, qui habitant in terra.* Apoc. 6. 9. 10.

1.*Subtus altare.*) ſub quo martyrū corpora ſepeliri ſolebant, alluſioque fit ad altare vetus holocauſtorum. q.d. Animæ .i. martyres ſunt ſub altari, quia ſecundum corpus ſub eo ſunt ſepulti, qui ſuper altare quaſi holocauſta vitam Deo immolarunt, clamant ergo ex loco martyrij vindictam perinde ac ſanguis Abel clamat de terra. Ita Blaſius Viegas.

2.*Teſtimonium.*] Veritatem fidei & innocentiam vitæ.

§. 5. EORVM RESVRRECTIO PRÆDICITVR.

Viuent [1] *mortui tui,* [2] *interfecti mei reſurgent: expergiſcimini & laudate, qui habitatis* [3] *in puluere: quia* [4] *ros lucis, ros tuus, &* [5] *terram gigantum detrahes in ruinam.* Iſa. 26. 19.

1.*Mortui tui.*) Qui pro te mortem oppetiuere.

2. *Interfecti mei.*) Quia eiuſdem mecum fidei (ait Iſaias) aut quia ſocij mecum eiuſdem certaminis; quia vt ego ſerra diſſectus ſum, ita ipſi alio mortis genere ſublati.

3 *In puluere.*) ſepulchri.

4.*Ros lucis, ros tuus.*] Aderit vobis ſpiritus, quo non aliter reuiuiſcent cadauera iam in ſaniem & puluerem conuerſa, quam herba

poſt

poſt hyemalem glaciem, vernali temperie atque vitali rore exhilarata.

5. *Terram Gigantum, &c.*] Non ſic gigantes & ſuperbi;nam ſic illos in ruinam abijcies vt ſpes ſuperſit nulla reſurgendi,ſc. ad vitam beatam.

§.6. MARTYRII EFFECTA ET FRVCTVS.

Luc.12.8. *Omnis quicunque*[1] *confeſſus fuerit me coram hominibus, & filius hominis*[2] *confitebitur illum coram angelis Dei, qui autē negauerit me coram hominibus,negabitur coram angelis Dei.*

Ioan. 12. 24.25. *Amen Amen dico vobis:*[3] *niſi granum frumenti cadens in terram*[4] *mortuum fuerit,ipſum ſolum manet: ſi autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Qui amat, animam ſuam*[5] *perdet eam, & qui*[7] *odit animam ſuam in hoc mundo, in vitam æternam cuſtodit eam.*

Sap 3.4.5. *Et ſi coram hominibus tormenta paſſi ſunt,*[8] *ſpes illorum immortalitate plena eſt:*[9] *In paucis vexati,in multis bene*[10] *diſponentur.*

Videndi etiam verſus ſequentes.

Apoc.7.14 *Hi ſunt,qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt*[11] *ſtolas ſuas, & dealbauerunt eas in ſanguine agni.*

Vide verſ. ſequentes,& Apoc.6.11. & c.2. 10.& c.3.v.5.12.& 21.

1. *Confeſſus.*]non enim ſufficit interna fides. S.Chryſ.

2. *Confitebitur.*) Dicens:*Venite benedicti.*

3. *Niſi granum frumenti,&c.*) Quod ad literam hic dicitur de Chriſto, Eccleſia applicat Sanctis martyribus, qui per mortem ſuam multum tum ſibi,tum Eccleſiæ Dei fructum afferunt.

4. *Mortuum fuerit.*) .i. niſi granum corrumpatur,& quaſi mortificetur,& in aliam ſubſtantiam terræ calore reſoluatur.

5. *Animam ſuam.*) .i. vitam præ fide & fidei confeſſione.

6. *Perdet eam.*) Quia incurret mortem ęternam.

7. *Odit animam.*) Exponendo pro fide.

8. *Spes illorum, &c.*] ſpem ſecum alunt plenam beatiſſimæ immortalitatis.

9. *In paucis.*)Superfluit præpoſitio *In*, more Hebræo.

10. *Diſponentur.*] Bene cum illis agetur, multis ac magnis beneficijs afficientur.

11. *Stolas.*) Corpora ſua .i. ſeipſos ſanctificauerunt Chriſti ſanguine & meritis, fuſo pro eo ſanguine. Aug.& Gregor.

MATRIMONIVM.

Vide Maritus. Mulier. Vxor.

§.ADD. CVIUS REI SIT SIGNVM MATRIMONIUM. *Vide V. Maritus*, §.3.*n.*10.

§. 1. MATRIMONII VINCVLVM EST INDIſſOLUBILE,& de monogamia.

Non legiſtis,quia qui fecit hominem ab initio[1] *maſculum, & fœminam*[2] *fecit*[3] *eos? &*[4] *dixit:*[5] *Propter hoc dimittet homo patrem ſuum, & matrem ſuam, &*[6] *adhærebit*[7] *vxori ſuæ, & erunt*[8] *duo*[9] *in carne vna. Itaque*[10] *iam non ſunt duo, ſed*[11] *vna caro. Quod ergo Deus*[12] *coniunxit, homo non ſeparet.* Matt.19. 4.5 6.

Videndi etiam eiuſdem capitis verſus 7. 8.9.& c.5.31.32 & 1.Cor.7.10.11.

1. *Maſculum & fœminam.*) In alijs enim animalibus non dicit Geneſis Deum feciſſe maſculum & fœminā;ſed in ſolo homine,quare ſignificat in ſolo homine coniugium à Deo inſtitutum eſſe, idque inter vnum & vnam, Dicendo enim *fœminam*,non *fœminas*, oſtendit plurium vitanda coniugia. Ita Chryſoſt. Hier.

2. *Fecit.*) Facta fœmina de viro ait Raban. vnde ex eo quod de vno facti ſunt duo, Eua ſcilicet ex Adamo,ſignificatur eadem monogamia, quia vt inquit Plato, ex vno viro & muliere, quaſi duabus imperfectis partibus, vnus perfectus fit homo. Ita D. Auguſt. Ac conſequenter ſignificatur matrimonium eſſe inſolubile niſi per mortem, ſicuti anima à corpore ſolui nequit niſi per mortem.

3. *Eos.*) ſcilicet homines.

4. *Dixit.*) Adam,vel Deus per Adam.

5. *Propter hoc.*) quia tanta eſt coniunctio inter virum & vxorem.

6. *Adhærebit.*) Inſeparabiliter.

7. *Vxori.*] Non vxoribus,ait Hiero.

8. *Duo.*] Non tres,ait Glo. Interl.

9. *In carne vna.*) .i. duo erunt vna caro.i. vnus homo,vna perſona, vir enim & fœmina ciuiliter ſunt vnum. Item vna caro, quia alter alterius corporis habet poteſtatem. Tertio,vt Hieron.quia ex duobus, vna caro ſcilicet proles generatur.

10. *Iam.*) poſthac.

11. *Vna caro.*) Ratione carnalis coniunctionis:Quibus verbis etiam probatur matrimonium indiſſolubile, vt enim carnē ait Chryſ. incidere,ſcelus eſt, ita mulierem à viro diuidere iniquum.

12. *Coniunxit.*) Græcè coniugauit, ſeu eodem iunxit iugo: quia voluit ita eſſe coniunctos, vt nunquam poſſent ſeparari. Coniunxit autem, faciendo vnam carnem. Eſt igitur diuortium contra naturam, ſicuti contra naturam eſt, vt vna caro ſeu vnus homo diuidatur,& contra Dei inſtitutionem, diuiditur enim quod Deus coniunxit.

§. 2. MORTE TAMEN ALTERIVS coniugum ſoluitur.

1.Cor.7.39 *Mulier alligata eſt* [1] *legi quanto tempore maritus eius viuit. Quod ſi dormierit vir eius, libera eſt, cui vult nubat, tantum* [2] *in Domino.*

1. *Legi.*] Viri.
2. *In Domino.*] Ad Dei gloriam, religioſè & cum Dei timore.

§. 3. QVA INTENTIONE SIT INEVNDVM matrimonium & quomodo.

Tobiæ 6.22 *Tranſacta tertia nocte accipies virginem cum timore Dei amore filiorum magis, quàm libidine ductus, vt in* [1] *ſemine Abrahæ benedictionem conſequaris.*

Vide item verſus præcedentes à verſu 16. & infra §.7.num.2.

Tobiæ 8.9. *Nunc Domine tu ſcis quia non luxuriæ cauſa accipio* [2] *ſororem meam coniugem, ſed ſola poſteritatis dilectione,* [3] *in qua benedicatur nomen tuum in ſecula ſeculorum.*

1.Cor.7.1.2 [4] *De quibus ſcripſiſtis mihi: Bonum eſt homini mulierem non tangere: propter fornicationem autem* [5] *vnuſquiſque ſuam vxorem habeat & vnaquæque ſuum virum habeat.*

1.Cor.7.9. *Quod ſi non ſe continent nubant,* [6] *melius eſt enim nubere quam* [7] *vri.*

Idem finis, aliæque circumſtantiæ v. g. perſonæ exprimuntur ab Apoſtolo his verbis v.39. *Cui vult nubat, tantum* [8] *in Domino.*

1. *Semine.*] Poſteritate.
2. *Sororem.*] Cognatam.
3. *In qua.*] Per quam.
4. *De quibus ſcripſiſtis.*] Q. d. quod attinet ad quæſtiones propoſitas de matrimonio, reſpondeo
5. *Vnuſquiſque.*] Qui nullo eſt voto ligatus aut alio impedimento. Item non præcipit ſed permittit, vt ſi timeat fornicationẽ, vxorem ducat, & per Sacramentum matrimonij patet ſibi remedium incontinentiæ.
6. *Melius eſt nubere.*] Niſi votum emiſeris, *vide num. præcedentem.*
7. *Quam vri.*] Quam conſentire tentationi.
8. *In Domino.*] Vide §.2. numero 2. Adde ex Auguſt. *In Domino*, id maximè futurum ſi nubat viro probo & Chriſtiano.

§. 4. QVÆRENDA VXOR AMABILIS.

Prou.30.21 23. [1] *Per tria mouetur terra, & quartum non poteſt ſuſtinere, per* [2] *odioſam mulierem cum in matrimonio fuerit aſſumpta: & per ancillam cum fuerit* [3] *hæres dominæ ſuæ.*

1. *Per tria.*] Vide V. Imprudentia §.4.
2. *Odioſam.*] Quæ habet multas conditiones ob quas eſt odibilis, quæ inſolenter ſe geret in maritum & familiam, vnde omnia plena erunt turbis.
3. *Hæres.*] Aſſumpta, ſcilicet in vxorem mariti dominæ ſuæ. Talis enim ancilla, fortuna ſua vti neſcit niſi inſolenter, vnde alij ad indignationem prouocantur.

§. 5. ITEM PRVDENS.

Filia prudens [1] *hæreditas viro ſuo, nam* [2] *quæ confundit,* [3] *in contumeliam fit genitoris.* Eccli.22.4.

1. *Hæreditas.*] Tanquam dos & patrimonium amanda eſt à marito futuræ vxoris prudentia, vt per quam multa ipſe commoda conſequatur.
2. *Quæ confundit.*] Virum ſcil. ſtultitia ſua & imprudentia: Vel abſolutè *quæ confundit* .i. quæ confuſione res dignas gerit.
3. *In contumeliam &c.*] Affert patri ignominiam, cum apud omnes, tum apud maritum qui de ea apud patrem expoſtulat.

§. 6. EÀ AVTEM EST DONVM DEI.

Domus & diuitiæ dantur à parentibus: à Domino autem [1] *propriè vxor prudens.* Prou.19.14

1. *Propriè.*] .i. ſingulari quodam Dei beneficio, quod quidem non poteſt parentum cura & prouidentia donari, licet dent diuitias & hæreditatem relinquant. Deus ſolus eſt qui prudentiam dat mulieri, & prudentia donatam, viro deputat. Significare vult filijs tantum donum, vnde magna ex parte eorum pendet pax & fœlicitas humana, à Deo pijs precibus & bona vita impetrandum. *Vide ſuprà Verbo Maritus* §.7.

§. 7. NON QVÆRENDA PVLCHRItudo in vxore.

[1] *Ne reſpicias in mulieris ſpeciem, & ne concupiſcas mulierem* [2] *in ſpecie.* Eccli.25.28

1. *Ne reſpicias.*] Vxorem ſcil. ducturus, reſpice potius in eius mores.
2. *In ſpecie.*] Propter pulchritudinem, ſeu non deſideres ea vti ob formæ venuſtatem, ſed magis liberorum cauſa qui Deo educandi ſunt.

§. ADD. NON INEVNDVM MATRIMONIVM donec poſſit quis ſibi ad vitam neceſſaria comparare.

Vide Verbo Paterfamilias §. 1.

§. 8. COMMENDATVR STATVS matrimonij.

Eccli.36. 26.27.28. *Qui poſſidet mulierem bonam [1] inchoat poſſeſſionem, adiutorium [2] ſecundum illum eſt, & [3] columna & requies. Vbi non eſt ſepes diripietur poſſeſſio: & [4] vbi non eſt mulier [5] ingemiſcit egens. [6] Quis credit ei qui [7] non habet nidum: & [8] deflectens vbicumque obſcurauerit [9] quaſi ſuccinctus latro exiliens de ciuitate in ciuitatem?*

Hebr.13.4. [10] *Honorabile connubium in omnibus, & thorus immaculatus: fornicatores enim & adulteros iudicabit Deus.*

1. *Inchoat poſſeſſionem.*] Tum quia vxor in præcipua eius poſſeſſione eſt deputanda, tum quia nactus eſt initium alendi familiam & parandarum facultatum, cum habeat ſociam vitæ.

2. *Secundum illum.*] i. ſimile illi.

3. *Columna & requies.*] i. in qua qui prius erat vagus, iam ſirmiter ſubſiſtere & quieſcere, & cui omnia ſua conſeruanda committere poteſt.

4. *Vbi non eſt mulier.*] i. vir qui vxore caret.

5. *Ingemiſcit egens.*] Ingemiſcit eo quod egeat adiutorio, ſolatio & cuſtode rerum ſuarum. Innuit hac ſimilitudine ſepis, vxorem eſſe viro loco munimenti & cuſtodis, vnde Paulus ad Titum. 2. vult vxores eſſe domus curam habentes.

6. *Quis credit.*] Ita vt cũ eo velit commercia inire, ita vt ei honoris munia cõmittat.

7. *Non habet nidum.*] Fixam habitationem. Metaphora eſt ſumpta ab auibus, ferè enim iuuenes ante coniugium incertis vagantur ſedibus.

8. *Deflectens.*] Declinans ad hoſpitandum vbi eum nox occupauerit.

9. *Quaſi latro &c.*] Sicuti à latrone quiſq; metuit vitæ ſuæ & facultatib⁹, ita à iuuenibus vagis & coniuge carentibus, quiſque metuit pudicitiæ ſuarum filiarum & vxorum, cui frequenter illi inſidiari ſolent, non aliter quam latrones vitæ & facultatibus hominum.

10. *Honorabile.*] Vide V. Luxuria. §.12.n.9.

§. 9. EI TAMEN PRÆFERTVR VIRGINItas & continentia.

1.Cor.7.35. 38 40. *Porrò hoc ad vtilitatem veſtram dico: [1] non vt laqueum vobis iniiciam, ſed [2] ad id quod honeſtum eſt, & quod facultatem præbeat ſine impedimento Dominum obſecrandi. Igitur & qui matrimonio iungit virginem ſuam, bene facit, & qui non iungit, melius facit. Beatior autem erit [3] ſi ſic permanſerit, ſecundum meum conſilium: puto autem quod & ego ſpiritum Dei habeam.*

Mat.19.12 *Sunt Eunuchi qui ſeipſos [4] caſtrauerunt propter [5] regnum cælorum, [6] qui poteſt capere, capiat.*

1. *Non vt laqueũ iniiciam.*] i. Non quod vobis imponere velim neceſſitatem cõtinendi.

2. *Ad id quod honeſtum.*] Sci. vos adhortans.

3. *Si ſic.*] Loquitur de Vidua. *Sic* i. in continentia ſine ſecundis nuptiis.

4. *Caſtrauerunt.*] Caſtos voluntariè effecerunt, eamque caſtitatem perpetuo voto firmarunt; id enim ſignificat vox *Eunuchi*, quia ſicuti hi habent impotentiã naturalem, ita & ſpirituales Eunuchi habent impotentiã moralem, ratione voti. Ita Epiph. Hier. Fulgent. Secundò vox *Caſtrauerunt* ſignificat id nõ fieri ſine dolore & lucta carnis. Ita Greg. Nazã.

5. *Regnum cælorum.*] Promerendum.

6. *Qui poteſt &c.*] Verba ſunt exhortantis ad caſtitatem. q. d. res quidem eſt ardua, ſed qui ſibi vult vim inferre, qui vult rem tam difficilem, capiat.

§. 10. DISSVADETVR IDEM MATRIMONII ſtatus ob varia eius incommoda.

[1] *Si ita eſt cauſa hominis cum vxore, non expedit nubere.* [2] *Non omnes capiunt verbum iſtud: ſed* [3] *quibus datum eſt.* Mat.19.10

[4] *Volo omnes vos eſſe* [5] *ſicut meipſum: ſed vnuſquiſque* [6] *proprium donum habet ex Deo: alius quidem ſic, alius verò ſic.* 1.Cor.7.7.

Exiſtimo [7] *hoc bonum eſſe* [8] *propter inſtantem neceſſitatem, quoniam bonum eſt homini ſic eſſe. Alligatus es vxori, noli quærere ſolutionem. Solutus es ab vxore? noli quærere vxorem. Si autem acceperis vxorem non peccaſti; & ſi nupſerit virgo non peccauit,* [9] *tribulationem tamen carnis habebunt huiuſmodi; ego autem vobis* [10] *parco.* 1.Cor.7.26 27.28.

[11] *Volo vos ſine ſolicitudine eſſe: qui ſine vxore eſt ſolicitus eſt quæ Domini ſunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum vxore eſt, ſolicitus eſt* [12] *quæ ſunt mundi,* [13] *quomodo placeat vxori, &* [14] *diuiſus eſt. Et mulier innupta & virgo cogitat quæ Domini ſunt, vt ſit* [15] *ſancta corpore, & ſpiritu. Quæ autem nupta eſt, cogitat quæ ſunt mundi, quomodo* [16] *placeat viro.* 1.Cor.7.32 33.34.

1. *Si ita eſt &c.*] Vt non liceat dimittere vxorem niſi ob fornicationem.

2. *Non omnes capiunt.*] Amplectuntur, ſuſcipiunt, vel non omnes ſunt capaces.

3. *Quibus datum.*] Hieron. His datũ eſt qui à Deo illud petierunt, qui voluerunt, qui vt acciperent laborauerunt. Chryſ. Ideo non omnes poſſunt, quia nõ omnes volunt: auxilium gratiæ, volentibus non denegatur, dicente Domino, Petite & accipietis.

4. *Volo.*] i. Vellem.

5. *Sicut meipſum.*] Sine coniuge.

6. *Proprium donum.*] Caſtitatis coniugalis, aut vidualis, aut virginalis. Donum autem eſt ſufficiens auxilium gratiæ ſingulis præparatum, vt cum libera ſua cooperatione quiſque in ſuo ſtatu caſtus eſſe poſſit.

7. *Hoc.*] ſcil. virginitatem.

8. Propter

8. *Propter inſtantem neceſſitatem.*] id eſt, vrgentem rei vxoriæ difficultatem, onera vteri, partus, educationis liberorum, propter curas, moleſtias, zelotypias, mœrores, timores, rixas, animi diſtractiones, mariti dominationem & mores intolerabiles, orbitatem, paupertatem & aliam malorum iliadem, quam poſtea explicans verſu 28. vocat tribulationem carnis, quam coniugij voluptati opponit. Notat Hieronym. virginitatem dici bonam etiam ob inſtantem neceſſitatem ſeu ad euadendum præſentis temporis difficultates, ne quis putet virgines fœliciores tantum eſſe quoad ſpiritualia: Poteſt etiam per inſtantem neceſſitatem intelligi breuitas temporis huius vitæ quod nobis datur ad æternitatem acquirendam, quod proinde non mundo non coniugi ſed animæ & Deo dandum eſt. Ita ſe exponit Paulus v. 29.

9. *Tribulationem carnis.*] Varias afflictiones & labores ſecundum carnis neceſſitatem, quænam ſint illę vide numero ſuperiore.

10. *Parco.*] Quod ſcil. eligatis ſtatum tribulationum id vobis indulgeo, à matrimonio non retraho. Ambroſ.

11. *Volo vos &c.*] Quod conſulendo virginitatem prefero, ideo facio quia opto vos immunes eſſe ab anxia cura rerum terrenarũ.

12. *Quæ ſunt mundi.*] Qualia ſunt ea quæ neceſſaria ſunt vt vxorem alat & liberos &c.

13. *Quomodo placeat &c.*] i. inſuper attendere etiam debet vt placeat & ſatisfaciat vxori.

14. *Diuiſus eſt.*] In multas curas diſtractus vt non Deo vacare non poſſit, ſed eius partem vnam Deus, alteram & potiorem vxor & filij ſibi vendicent.

15. *Sancta.*] Pura & immaculata. Cogitat quomodo ſeruet corporis & mentis integritatem vt ita placeat Deo, & vt hanc caſtitatem (inquit Ambroſ.) virtutibus orationibuſque augeat & ornet.

16 *Placeat viro.*] Quomodo ſe pulchram conſeruet & ornet vt ei placeat: Item ne vlla in re eius odium & iram incauta incurrat, neuè illum offendat.

§. 11. CONSVLITVR TAMEN VT remedium concupiſcentiæ.

1 *Volo iuniores nubere, filios procreare, matres fæmilias eſſe, nullam occaſionem dare aduerſario* 2 *maledicti gratia.* 3 *Iam enim quędam conuerſæ ſunt retro Satanam.*

Vide etiam ſupra §. 3. num. 6.

1. *Volo.*] Si ſcil. & periculum luxurię. Volo, inquit Chryſ. quia & ipſę volunt.

2. *Maledicti gratia.*] id eſt, vt infideles maledicant fidei noſtræ ob viduas meretrices.

3. *Iã enim &c.*] Quia multarũ expertus erat inconſtantiã Apoſtolus, verè optabat viduas iuniores nubere niſi ſe valde probaſſent.

§. 12. MONITVM AD MATRIMONIO IVNctos vt ſeſe gerant tanquam cælibes.

Hoc itaque dico fratres: Tempus breue eſt, reliquum eſt vt qui habent vxores, 1 *tanquam non habentes ſint.* 1. Cor. 7. 29

1. *Tanquam non habentes.*] Non magnoperè rei vxoriæ afficiantur: Domino magis quam vxori per amorem adhæreant.

§. 13. MONITVM AD PATRES DE tradendis nuptui filiabus.

1 *Trade filiam, &* 2 *grande opus feceris, & homini* 3 *ſenſato da illam.* Eccli. 2. 27

1. *Trade filiam.*] Ne eã diutius aut per amorem, aut auaritiam ſerues.

2. *Grande opus.*] Quia filiã liberas periculo impudicitiæ, & ab eius cuſtodia exoneraris.

3. *Senſato.*] Prudenti, magis ad eius mores attende quam ad genus aut opes.

MECHANICI.

§. 1. SVNT NECESSARII REIPVBLICÆ.

1 *Omnes hi* 1 *in manibus ſuis ſperauerunt, & vnuſquiſque in arte ſua ſapiens eſt. Sine his omnibus non ædificatur ciuitas, nec* 3 *inhabitabunt, nec* 4 *inambulabunt.* Eccli. 38. 35. 36.

1. *Omnes hi*] Opifices ſupra numerati.

2. *In manibus ſuis.*] Quia manuali opera quæ ſibi ſunt neceſſaria comparare ſtudent.

3. *Inhabitabunt.*] Homines ciuitatem ab ijs ędificatam.

4. *Inambulabunt.*] Frequentabunt, ita vt ambulent in ea.

§. 2. EORVM NON EST SCRIPTVRAM AVT ſapientiam docere, ſed tractare quæ ſunt ſuę artis.

Qua ſapientia replebitur qui tenet aratrum, & qui gloriatur in 1 *iaculo: ſtimulo boues agitat, &* 2 *cõuerſatur in operibus illorum, & enarratio eius in* 3 *filijs taurorũ. Cor dabit ad verſandos ſulcos, &* 4 *vigilia illius in ſagina vaccarum. Sic omnis faber, & architectus, qui noctem tanquam diem trãſigit, qui ſculpit* 5 *ſignacula ſculptilia, &* 6 *aſſiduitas eius variat picturam: cor ſuum dabit* 7 *in ſimilitudinẽ picturę, & vigilia ſua perficiet opus. Et* 8 *in Eccleſiam* 9 *non tranſilient,* 10 *ſuper ſellã iudicis non ſedebunt* 11 *& teſtamentum iudicij non intelligent.* 12 *Neq; palam facient diſciplinã &* 13 *iudicium,* 14 *&* 15 *in parabolis non inuenientur: ſed* 16 *creaturam æui confirmabunt, &* 17 *deprecatio eorum in operatione artis.* Eccli. 38. 25. 26. 27. 28. 37. 38.

1. *Iaculo.*] Baculus eſt inſtar iaculi & paruæ haſtæ quo boues inter arandum impelluntur.

2. *Conuerſatur &c.*] id eſt, Occupatur in eis.

3. *Filijs taurorum.*] Sermo eius eſt de vitulis.

4. *Vigilia.*] In ea re vigilat vt benè nutriat vaccas quæ ei butyrum & lac ſuppeditent, ideo manè ſurgit, veſperi ſeriùs domum redit, quaſi dicat. Cum his in rebus ſit totus non poteſt percipere rerum ſacrarum eruditionem.

5. *Signacula ſculptilia.*]id eſt, ſigilla exſculpta. Itaque *ſculptilia* eſt adiectiuum non ſubſtantiuum.

6. *Aſsiduitas &c.*] Eius opera in hoc aſſidua eſt vt multam effingat varietatem, picturæ itaque nomen accipi debet pro figura quæ ſua varietate picturam variam imitatur, neq; enim ſculptorum eſt pingere, ſed ſculpendo, formarum varietatem ad imitationem picturæ effingere.

7. *In ſimilitudinem.*] Vt imitetur picturam.

8. *In Eccleſiam.*] In cætu & communitate.

9. *Non tranſilient.*] Non ſupergredientur alios, quia in Republ. nullum eminentem locum obtinebunt.

10. *Super ſellam &c.*] id eſt, nouerunt Iudices.

11. *Et.*] .i. quia.

12. *Teſtamentum iudicij.*] .i. conſtitutiones iudiciales non intelligunt.

12. *Neque palam facient.*] .i. neque alios docebunt.

13. *Iudicium.*] .i. æquitatem in vita morali ſeruandam.

14. *Et.*] .i. quia.

15. *In parabolis non inuenientur.*] .i. non occupantur in diſcendis grauibus & ſerijs ſapientum ſententijs.

16. *Creaturam æui confirmabunt.*] Eorum eſt tueri res huius ſæculi, vt quæ per ſe fluxæ ſunt, eorum continua operatione reparentur, firmiterque perſiſtant ne vnquam deſint neceſſitatibus hominum.

17. *Deprecatio &c.*] .i. eorum præcipua vota & deſideria ſunt in eo, vt artis ſuæ operationem perficiant & præſtent, de eo enim ſemper cogitant.

Hinc colligitur quanta omnium rerum confuſio apud hæreticos qui pro magiſtris ſcripturæ & interpretibus verbi Dei (ſi dijs placet) habent ſutores, ſartores, cerdones aliosque de plebe opifices, qui nunquam ea didicerunt quorum ſe profitentur Doctores.

MEDICVS.

V. Morbus.

§. 1. HONORANDVS.

Honora medicum propter neceſsitatem, etenim 1 illum creauit altiſsimus. Eccli. 38. 1.

1. *Illum creauit.*] Tum quia in genere voluit eſſe medicos ad communem hominum vtilitatem, tum quod omnis notitia rerum naturalium quibus medicus vtitur ſit hominibus indita à Deo, à quo non ſolum ſunt vires herbarum & omnium rerum medicarum, ſed etiam earum cognitio. Tum denique quia quibuſdam ſigillatim, ingerit inclinationem ad artem medicam, eorumque ſtudia promouet, & ingenia illuſtrat.

§. 2. ETIAM A MAGNIS principibus.

A rege 1 accipiet donationem. 2 Diſciplina medici exaltabit caput illius, & in conſpectu magnatorum collaudabitur. Eccli. 38. 3.

1. *Accipiet donationem.*] Donis honorabitur regijs.

2. *Diſciplina.*] .i. ſcientia.

§. 3. MEDICI EST ORARE pro infirmis.

Ipſi Dominum deprecabuntur vt dirigat 1 requiem eorum, & ſanitatem 2 propter conuerſationem illorum. Eccle. 38. 14

1. *Requiem.*] Quam ægris afferre ſtudent.

2. *Propter conuerſationem.*] Quia id pertinet ad eorum officium & vitę rationem.

§. 4. NON SIBI ATTRIBVAT ipſe curationem.

V. Morbus §. 11. ex *Eccli.* 38. 2.

MEDITATIO.

Vide Contemplatio. Oratio.

MENDACIVM.

Vide Lingua. Calumnia.

§. 1. MENTIRI EST DIABOLI, ET EST ipſe mendacij parens.

1 Vos ex patre diabolo eſtis: & deſideria patris veſtri vultis facere, ille homicida erat ab initio, & in veritate non ſtetit: quia non eſt veritas in eo, cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur: quia mendax eſt, & pater eius. Ioan. 8. 44

1. *Vos ex patre.*] Vide Verbo Dæmon cap. 1. §. 4.

§. 2. MENDAX PEIOR FVRE.

Eccli. 20. 27 [1] *Potior fur* [2] *quam aſſiduitas viri mendacis* [3] *perditionem autem ambo hereditabunt.*

1. *Potior.*] Melior, non æquenocens.

2. *Quam aſſiduitas.*] Qui enim aſſiduus eſt in mentiendo frequenter plus nocet eripiendo homini famam, quam fur eripiendo bona temporalia: Item quia fur ferè peccat ex inopia, alter vero ex petulantia & improbitate linguæ.

3. *Perditionem.*] Æternã & tẽporalem apud homines quos perdunt in bonis & in fama.

§. 3. MENDACIVM, VITIVM COMMVNE.

Hier. 8. 10 *A Propheta vſque ad ſacerdotem cuncti faciunt mendacium.*

Oſee 4. 2. [1] *Maledictum & mendacium, & homicidium & furtum, & adulterium* [2] *inundauerunt, &* [3] *ſanguis ſanguinem tetigit.*

Vide etiam §. 4. n. 10.

1. *Maledictum.*] Maledictio, detractio ſiue execratio.

2. *Inundauerunt.*] Non dixit eſt, ait Hieronym. ſed vt abundantiam delictorum exprimeret dixit, *inundauerunt.* Omnia longè latéque occuparunt, inſtar fluminis exundantis & ſe quaquauerſum per agros diffundentis.

3. *Sanguis ſanguinem.*] Peccatum peccato additur.

§. 4. EFFECTVS ET DAMNA MENDACII.

Pro. 20. 17 *Suauis eſt homini* [1] *panis mendacij & poſtea* [2] *implebitur os eius calculo.*

Prou. 13. 5. *Verbum mendax iuſtus deteſtabitur,* [3] *impius autem confundit, &* [4] *confundetur.*

Eccli. 21. 28 *Teſtis mendax peribit.*

Sap. 1. 11. *Os quod mentitur, occidit animam.*

Eccli. 41. 21 *Erubeſcite* [5] *à præſidente & à potente de mendacio.*

Pſal. 5. 7. *Perdes omnes qui loquuntur mendacium.*

Prou. 19. 9. *Qui loquitur mendacia peribit.*

Eccli. 20. 20. *Lapſus* [6] *falſæ linguæ,* [7] *quaſi qui in pauimento cadens: ſic caſus malorum feſtinanter veniet.*

Eccli. 20. 26 28. [8] *Opprobrium nequam in homine mendacium,* [9] *& in ore* [10] *indiſciplinatorum aſſiduè erit.* [11] *Mores hominum mendacium ſine honore, & confuſio illorum cum ipſis ſine intermiſſione.*

Vide Actorum 5. de mendacio Ananiæ & Sapphiræ morte plexo.

1. *Panis mendacij.*] .i. lucrum mendacijs & fraudibus partum, quod dicitur ſuaue, quia non magnis acquiritur laboribus.

2. *Implebitur os eius calculo.*] id eſt, illud lucrum erit illi poſtea non minus inſuaue quam ſi quis pro pane lapillos aut arenam maſticare cogeretur, dum ob ſuas iniuſtitias, diuinam aut humanam vltionem perferre cogetur.

3. *Impius confundit.*] Quia mendacijs quæ amat, alios pudore afficit dum eis falſa imponit: vel etiam confundit ſeipſum quantum in ſe eſt.

4. *Confundetur.*] Pudore ab alijs afficietur, reiectus ab omnibus.

5. *A præſidente &c.*] id eſt, propter vel apud magnates & principes, quia illi maximè offenduntur mendacijs & à mendacibus valde alienantur.

6. *Falſæ.*] .i. mendacis, vel etiam adulatoris qui adulando fallit.

7. *Quaſi qui &c.*] Eſt ſimilis ei qui cadit in pauimento lapidibus ſtrato, ſicut enim in tali pauimento vbi non ſunt offendicula cadit quis præter expectationem, & ob duritiem pauimenti ſe grauiter lædit: Ita & fallaces homines & dum non putant grauiter cadent, & lædentur.

8. *Opprobrium nequam.*] id eſt, infamiam grauem affert homini mendacium, quia efficit vt ei licet verum dicenti non credatur, & parum honeſtus habetur qui veritatem non curat.

9. *Et.*] .i. nihilominus tamen.

10. *Indiſciplinatorum.*] Eorum qui non ſunt benè inſtituti, nec attendunt quantum ſit malum.

11. *Mores &c.*] id eſt, mentiendi conſuetudo ſemper habet coniunctam ignominiam; eique adhæret ſemper, quia ea nota non facilè eluitur, nec exiſtimationem aliquam bonam obtinere poſſunt qui de mentiendi conſuetudine ſunt infames: & omnes eorum mores .i. actus hominis mendacis ſunt ſine honore, quia propter mentiendi conſuetudinem etiam boni eius mores ſuo carent honore.

§. 5. AD IDEM ET MENDACIVM Deo eſſe exoſum.

Abominatio eſt Domino labia mendacia: qui autem [1] *fideliter agunt: placent ei.* Pro. 12. 22

Proferentem mendacia odit Dominus. Prou. 6. 19

1. *Fideliter agunt.*] Non mentiendo, neminem fallendo nec verbo nec facto. Item opere præſtando quod promiſerunt.

§. 6. DIVITVM POTISSIMVM.

Tres ſpecies odiuit anima mea, & [1] *aggrauor valdè animæ illorum.* [2] *Diuitem mendacem &c.* Eccli. 25. 4.

1. *Aggrauor.*] Grauiter fero, valde indignor.

2. *Diuitem mendacem.*] Quia hic nullam habet cauſam mentiendi, ſicut pauper qui mentitur ob inopiam, & ſuis mendacijs propter authoritatem quam habet in Rep. magis nocet, quia pauperi non ita habetur fides.

§. 7. VETATVR MENDACIVM.

Eph.4 25. *Propter quod deponentes mendacium loquimini veritatem vnuſquiſque cum proximo ſuo quoniam* [1] *ſumus inuicem membra.*

Coloſſ.3.9 *Nolite mentiri inuicem, expoliantes vos* [2] *veterem hominem cum actibus ſuis, & induentes* [3] *nouum.*

Eccli 7.14 *Noli velle mentiri* [4] *omne mendacium: aſſiduitas enim illius* [5] *non eſt bona.*

Leuit.19. 11. *Non mentiemini; nec decipiet vnuſquiſque proximum ſuum.*

1. *Sumus inuicem membra.*] Non debent autem membra ſibi mentiri aut mutuò fallere, ſed fideliter pro inuicem ſolicita eſſe.

2. *Veterem hominem.*] id eſt, veterem peccatoris vitam & mores quos ex veteri ſeu primo Adamo quiſque traxit, ſcilic. veteres peccandi affectus & conſuetudines.

3. *Nouum.*] .i. iuſtificati hominis nouam mentem & vitam.

4. *Omne mendacium.*] id eſt, nullum omnino, ne officioſum quidem, nec illud quod in nullius vergit diſpendium. Vide fusè D. Auguſt. l. de mendacio ad Conſentium c. 16. & 17.

5. *Non eſt bona.*] .i. eſt valde mala. Eſt Mioſis, cur ſit mala vide ſupra §. 4. & hic paſſim.

§. 8. CVR NON NITENDVM MENDACIO.

Prou.10 4 *Qui nititur mendacijs, hic* [1] *paſcit ventos: idem autem ipſe* [2] *ſequitur aues volantes.*

1. *Paſcit ventos.*] Quia operam ſuam perdit, nec id aſſequitur quod per mendacia aſſequi laborabat.

2. *Sequitur aues volantes.*] id eſt, nihil ſtabile ſequitur ſed rem inconſtantem, quæ proinde illum fallet inſtar fugacium auium & ventorum. Neque enim mendacium ſibi ipſi conſtat, ſed variatur, & inſtar venti & auium volantium in vno non conſiſtit.

§. 9. NEMINEM DEBERE SE mendacijs tueri.

Eccli.4.30 31.32. *Non contradicas verbo veritatis* [1] *vllo modo, & de* [2] *mendacio ineruditionis tuæ* [3] *confundere:* [4] *non confundaris confiteri peccata tua, &* *ne* [5] *ſubijcias te omni homini pro peccato.* [6] *Noli reſiſtere contra faciem potentis,* [7] *nec coneris contra ictum fluuij.*

1. *Vllo modo.*] Quare nec dum moneris, doceris, aut corriperis.

2. *Mendacio ineruditionis.*] Quod per imprudentiam & inſcitiam protulisti.

3. *Confundere.*] Caue ne illud pergas impudenter tueri, at potius illud verecundè fatere, & de illo ſic apud te confundere vt emendare proponas.

4. *Non confundaueris &c.*] Caue ne illa mendacijs tegas maximè cum argueris à ſapiente aliquo, ſed ea fatere.

5. *Subijcias.*] Obnoxium facias maiori & nouæ reprehenſioni atque vltioni ſi inueniaris mendax dum vis excuſare peccatum commiſſum.

6. *Noli reſiſtere.*] Pro peccato, ſcilicet à te admiſſo defendendo .i. Cum iudex aut quiuis alius qui poteſt vindicare ac tua mendacia confutare, te de peccato arguit, noli mendacijs te contra eum defendere, nec contra potentiam eius qui te veritate oppugnat obnitere.

7. *Nec coneris.*] Contra ictum .i. vim fluuij, q. d. hoc facere, perinde eſt ac conari contra &c.

§. 10. NVLLVM PATI DEBERE FAMAM ſuam mendacijs apperi.

[1] *Non accipias faciem aduerſus faciem tuam* [2] *nec aduerſus animam tuam mendacium.* Eccli.4 26

1. *Non accipias &c.*] id eſt, cum aliquis tibi falsò ignominiam irrogat, noli contra faciem tuam ſeu perſonam tuam, alterius facie vel perſona ita commoueri vt non poſſis inutili pudore cum fiducia te defendas.

2. *Nec aduerſus animam tuã mendacium*] Nec in perniciem animæ permittas te vel alium grauari mendacio, ita vt præ verecundia illud depellere ceſſes.

§. ADD. NON CVRANDA QVÆ FALSÒ nobis aſſinguntur.

Vide V. Calumnia §22.

§. 11. EFFECTVS VERITATIS IN VERBIS.

[1] *Voluntas regum* [2] *labia iuſta: qui recta loquitur, diligetur.* Pro.16.13

1. *Voluntas regum.*] id eſt, id quod placet Regibus.

2. *Labia iuſta.*] .i. eſt veritas.

MENDICVS.

Vide Eleemoſyna. Otium. Labor.

§. 1. NONNVLLIS PLACET MENDICITAS potius quam labor.

Eccli. 40. 32. *[1] In ore imprudentis condulcabitur inopia, & [2] in ventre eius ignis ardebit.*

1. *In ore &c.*] .i. Imprudens, ſeu vt alij & non malè legunt, impudens, qui omnem exuit pudorem, dulcius iudicat ore ſibi cibum quærere & mendicare, quam duro labore manuum.

2. *In ventre &c.*] Licet in ore ſic ei dulcis mendicitas tamen intus ignis ardebit, quia calor naturalis in ſtomacho famelico grauiter eum vret & torquebit, dum per inopiam non habebit quo latrantem ſtomachum ſatiet.

§. 2. MENDICITATIS GRAVIA incommoda.

Vide verba Otium §. vltimo.

MENSA.

V. Conuiuia. Gula. Temperantia. Vinum.

MENSVRA. PONDVS. STATERA, ET SIMILIA.

Vide V. Auaritia, & maximè Iniuſtitia.

§. 1. PRÆCIPITVR MENSVRA IVSTA.

Leuit. 19. 35. 36. *Nolite facere iniquum aliquid in iudicio, in [1] regula, pondere, & menſura. Statera iuſta, & æqua ſint pondera, iuſtus modius, æquuſq; ſextarius, ego Dominus Deus veſter, qui eduxi vos de terra Aegypti.*

Deut. 25. 13. 14. 15. 16. *Non habebis in ſacculo diuerſa pondera maius & minus. Nec erit in domo tua modius maior & minor. Pondus habebis iuſtum & verum, modius æqualis & verus erit tibi, vt multo viuas tempore ſuper terram quam Dominus Deus tuus dederit tibi. Abominatur enim Deus tuus eum qui facit hæc, & auerſatur omnem iniuſtitiam.*

Prou. 16. 11. *Pondus & ſtatera [2] iudicia Domini ſunt, & opera eius omnes [3] lapides ſacculi.*

Prou. 20. 10. *[4] Pondus & pondus, menſura & menſura, vtrumque eſt abominabile apud Deum.*

Mich. 6. 11. *[5] Numquid iuſtificabo ſtateram impiam? & ſacculi pondera doloſa.*

Ezech. 45. 10. *Statera iuſta, & [6] ephi iuſtum & [7] batus iuſtus erit vobis.*

Vide etiam verſ. ſequentes.

1. *Regula.*] Ea eſt ſecundum aliquos menſura longitudinis rerum, vt vlna aut cubitus.

2. *Iudicia.*] .i. Inſtituta ſunt à Deo.

3. *Lapides ſacculi.*] .i. pondera: olim enim lapidibus ponderabatur qui aſſeruabantur in ſacculis.

4. *Pondus & pondus.*] .i. diuerſa pondera, vnum maius, alterum minus, vnum ad vendendum, alterum ad emendum.

5. *Numquid iuſtificabo &c.*] Num putas mihi placere poſſe fraudes in menſuris & ponderibus, quas damnaui tot legibus?

6. *Ephi.*] Eſt menſura aridorum.

7. *Batus.*] Menſura eſt hic liquidorum, per has autem menſuras reliquæ intelligendæ.

§. 2. POENA INIVSTAM ADHIBENTIUM menſuram. *V. Pauper* §. 35.

MERCATOR. MERCATVRA.

Vide Negotiatio. Iniuſtitia. Menſura.

MERCENARIVS.

Vide Iniuſtitia. Auarus. Diues. Paſtor.

§. 1. MERCENARIO MERCEDEM SVAM dandam, & ſtatim quidem.

Non negabis mercedem indigentis, & pauperis fratris tui ſiue aduenæ qui tecum moratur in terra, & intra portas tuas eſt. Sed eadem die reddes ei pretium laboris ſui ante ſolis occaſum, quia pauper eſt, & ex eo ſuſtentat animam ſuam: ne contra te clamet ad Dominum, & reputetur tibi in peccatum. Deut. 24. 14. 15.

Non morabitur [1] opus mercenarij tui apud te [2] vſque manè. Leui. 19. 13.

Quicunque tibi aliquid operatus fuerit, ſtatim ei mercedem reſtitue, & merces mercenarij tui apud te omnino non remaneat. Tobiæ 4. 15.

[3] Non lædas ſeruum [4] in veritate operantem, neque mercenarium [5] dantem animam ſuam. Eccli. 7. 22.

Dignus eſt operarius mercede ſua. Lucæ 10. 7.

Ei qui operatur [6] merces non imputatur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum. Rom. 4. 4.

1. *Opus.*] .i. merces operæ eius.

2. *Vſque manè.*] .i. In diem ſequentem. q.d. eadem die ſolues.

3. *Non lædas.*] Nullo afficias malo, neque durioribus verbis excipias, nec verberes, nec ſtipendio priues.

4. *In veritate.*] Qui non ſeruit ad oculum, qui non mendacijs domino ſuo imponit, ſed quod iuſtum eſt ex animo & fideliter exequitur.

5. *Dantem animam ſuam.*] Se totum impen-

dentem operi, non per pigritiam ſibi parcentem. Implicite indicat maximam eſſe impietatem tales iniuria afficere.

6. *Merces &c.*] i. merces quæ datur operario, ex operum condignitate ac rigore, debiti mercedem quærenti non quaſi gratuita dicenda eſt, ſed ſecundum debitum ſolui.

§. 2. HOMICIDA EST QVI è contrà facit.

Eccli. 34. 26. 27. *Qui aufert [1] in ſudore panem, quaſi qui occidit proximum ſuum, qui effundit ſanguinem, & qui fraudem facit mercenario: [2] fratres ſunt.*

1. *In ſudore.*] Partum ſcil.

2. *Fratres ſunt.*] Quia ſimiles ſunt in peccatis, & clamat hoc peccatum in cælum non minùs quàm homicidium, & fraudator mercedis quantum in ipſo eſt, mercenarij occiſor eſt, quia ſubtrahit vnde ei viuendum erat.

§. 3. ESTQVE EIVS PECCATVM IN CÆLVM clamans. *Vide §. 1. ex Deut.*

Iacob. 5. 4. *Ecce merces operariorum, qui meſſuerunt regiones veſtras, quæ fraudata eſt à vobis, [1] clamat: & [2] clamor eorum in aures Domini Sabaoth introiuit.*

1. *Clamat.*] Vindictā expoſcit apud Deum.

2. *Clamor introiuit.*] Quia exaudiuit voces pauperum, facturus de hiſce fraudatoribus vindictam acerrimam ſuo tempore.

MERETRIX.

V. Luxuria. Caſtitas. Virginitas.

§. 1. EIVS MORES ET ILLECEBRÆ DESCRIbuntur fusè Prou. 5. à v. 4. & c. 9. à v. 13. & c. 7. à v. 6. quæ videnda verbo Luxuria.

§. 2. MERETRICIS VOX.

Oſee 2. 5. *[1] Vadam poſt amatores meos, qui dant [2] panes mihi, & aquas meas, lanam meam, & linum meum, oleum meum, & potum meum.*

1. *Vadam.*] Deſerto Deo.

2. *Panes, & aquas.*] i. Quicquid ad cibum & potum pertinet.

§. 3. PROHIBETVR MERETRICIVM.

Deut. 23. 17. *Non erit meretrix de filiabus Iſrael, nec ſcortator de filijs Iſrael.*

§. 4. QVAM ILLVD DETESTAretur Deus.

Deut. 23. 18. *Non offeres mercedem [1] proſtibuli, nec [2] pretium canis in domo Domini Dei tui, [3] quidquid illud eſt quod voueris: quia abominatio eſt vtrumq; apud Dominum Deum tuum.*

1. *Proſtibuli.*] Meretricis: quia id nimis vile eſt, & eſt turpe lucrum.

2. *Pretium canis.*] Seu venditi, ſeu locati, ſeu permutati, atque hoc, quia eſt animal palam laſciuum.

3. *Quicquid &c.*] i. In quocumque voto.

§. 5. QVAM SIT MERETRIX RES VILIS. Verbo Luxuria §. 3. numero 29. & verbo Mulier.

MERITVM.

V. Gratia.

MILES.

Vide Bellum. Oratio. Victoria.

§. 1. QVID SERVANDVM MILITIBVS.

Interrogabant autem eum & milites dicentes: Quid faciemus & nos? & ait: [1] neminem concutiatis, neque [2] calumniam faciatis, & contenti eſtote ſtipendijs veſtris. Luc. 3. 14.

1. *Neminem concutiatis.*] Vim inferatis, malè tractetis, nullum cædatis. Vel per terrorem pecuniam extorqueatis, id enim etiam ſignificat concuſſio.

2. *Calumniam.*] Deferendo apud præſidem prouinciales falſo crimine impoſito.

§. 2. QVEMADMODVM ANIMANDI.

Confortare, & agamus viriliter pro populo noſtro, & pro vrbibus Dei noſtri. Dominus autem quod in conſpectu ſuo bonum eſt faciet. 1. Para. 19. 13.

Nolite timere, nec paueatis hanc multitudinem, non eſt enim veſtra pugna, ſed Dei. 2. Para. 20. 15.

Viriliter agite & confortamini: nolite timere, nec paueatis regem Aſſyriorum & vniuerſam multitudinem quæ eſt cum eo: multo enim plures nobiſcum ſunt quam cum illo. Cum illo enim eſt [1] brachium carneum, nobiſcum verò Dominus Deus noſter qui auxiliator eſt noſter, pugnatque pro nobis, confortatuſque eſt populus huiuſcemodi verbis Ezechiæ regis Iuda. 2. Para. 32. 7. 8.

Eſto vir fortis, & pugnemus pro populo noſtro, & ciuitate Dei noſtri, Dominus autem faciet quod bonum eſt in conſpectu eius. 2. Reg. 10. 12.

Non te frangat iſta res, varius enim euentus eſt belli, & nunc hunc & nunc illum conſumit gladius: conforta bellatores tuos aduerſus vrbem vt deſtruas eam, & exhortare eos. 2. Rge. 11. 25.

Ne timeatis eos, Dominus enim Deus veſter pugnabit pro vobis. Deut. 3. 22.

1. *Brachium carneum.*] i. infirmum.

§. 5. Vox

§.3. VOX BONI MILITIS ET STRENVI.

2 Reg. 22. 38.39. *Perſequar inimicos meos, & conteram, & [1] non conuertar donec conſumam eos. Conſumam eos, & confringam vt non exurgant, cadent ſub pedibus meis.*

1. *Non conuertar.*] Non recedam, non deſiſtam.

§. 4. QVOMODO EI ARMIS ETIAM ſpiritualibus vtendum.

Vide Rom. 13.12. 2. *Cor.* 10. 4. *Epheſ.* 6.11. *in ſenſu accommodatitio.*

§.5. VIRES ET VICTORIAM OMNEM agnoſcat à Deo. *V.* 1. *Reg.* 17.45.46.

2. Reg. 22. 33.34. [1] *Deus qui accinxit me fortitudine, & [2] complanauit perfectam viam meam. [3] Coæquans pedes meos ceruis, & [4] ſuper excelſa mea ſtatuens me.*

Videndi etiam infra aliquot verſus, & Pſal. 143. v. 1. & ſæpe aliàs.

2. Paral. 25.8. *Quod ſi putas in robore exercitus bella conſiſtere, ſuperari te faciet Deus ab hoſtibus: Dei quippe eſt adiuuare, & in fugam conuertere.*

1. *Deus qui accinxit &c.*] .i. Quidquid vnquam fortiter geſſi, id non meis viribus peregi, ſed Deus ipſe eſt qui me armauit fortitudine.

2. *Complanauit &c.*].i. Expeditam & perfectam reddidit .i. vt omnis actionum mearum inſtitutio fœlicem haberet ſucceſſum omni carens offendiculo effecit.

3. *Coæquans pedes.*] In celeritate.

4. *Super excelſa &c.*].i. Hac ſumma currendi pernicitate fecit, vt quælibet loca excelſa & inexpugnabilia ſuperarem & occuparem.

§. 6. MILES NON EST SINENDVS egere quando eſt emeritus.

Eccli. 26. 25.26. *In duobus [1] contriſtatum eſt cor meum, & in tertio [2] iracundia mihi aduenit: [3] vir bellator deficiens per inopiam: & vir [4] ſenſatus [5] contemptus: & qui tranſgreditur à iuſtitia ad peccatum, Deus parauit eum ad [6] romphæam.*

1. *Contriſtatum eſt cor.*] Quia contra illorum meritum eis accidunt, quare digni ſunt commiſeratione.

2. *Iracundia aduenit.*] Quia illud eius culpa accidit.

3. *Vir bellator.*] Qui pro ſalute patriæ fortiter & cum vitæ periculo decertauit, quem indignum eſt poſtea inopia premi, cum non potuerit ſibi proſpicere opificiis, agricultura aut negotiationibus. Itaque tales ex bonis communibus, ſi opus ſit alendi, quia eis ſeruandis & augendis laborauerunt.

4. *Senſatus.*] Prudens, qui & in bello & in pace Rempubl. prudentia iuuit.

5. *Contemptus.*] Cum par eſſet eum imprimis honorari etiam publica functione & officio.

6. *Romphæam.*] Gladium mortis æternæ.

MISERICORDIA SEV MISERICORDIÆ OPERA.

V. Sepulchrum. Eleemoſyna. Hoſpitalitas. Opera bona. Sepultura. Mors.

§. 1. RECTVS ORDO MISERICORDIÆ EST, vt quis ſui ipſe miſereatur primum.

[1] *Miſerere animæ tuæ placens Deo & contine, & congrega cor tuum in ſanctitate eius.* Eccli. 30. 24.

1. *Miſerere.*] Vide verbo Eleemoſyna.

§.2. VERVS DEI CVLTVS CONTINETVR operibus miſericordiæ.

[1] *Religio munda & immaculata apud Dominum, & patrem hæc eſt viſitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſæculo.* Iac. 1. 27.

1. *Religio &c.*] Verus Dei cultus qui mundum & immaculatum efficit hominem coram Deo Patre conſiſtit in viſitando pupillos & ſeipſum immunem ſeruando à peccatis, ſeu mundi concupiſcentiis & inquinamentis.

§.3. PRÆFERVNTVR OPERA MISEricordiæ, ſacrificiis.

Miſericordiam [1] volui [2] & non ſacrificium, & [3] ſcientiam Dei pluſquam holocauſta. Oſee 6. 6.

Quod idem citatur Matth. 9. 13. & cap. 12.7.

[4] *Quid dignum offeram Domino? [5] Curuabo genu Deo excelſo? Numquid offeram ei holocauſtomata & vitulos anniculos? Numquid placari poteſt Dominus in millibus arietum, aut in multis millibus hircorum pinguium? Numquid [6] dabo primogenitum meum pro ſcelere meo? Fructum ventris mei pro peccato animæ meæ? Indicabo tibi, ô homo, quid ſit bonum & quid Dominus requirat à te. Vtique [7] facere iudicium & [8] diligere miſericordiam, & [9] ſolicitum ambulare cum Deo tuo.* Mich. 6. 6. 7. 8.

1. *Volui.*] A te exigo potiſſimum beneficentiam in proximos.

2. *Et non.*].i. potius quam ſacrificia,

3. *Sapientiam Dei.*] Eius timorem & cultum verum.

4. *Quid dignum.*] Tot & tantis Dei in me beneficiis.

5. *Curuabo genu.*] Non placabitur externis tantum ceremoniis.

6. *Dabo.*] Immolabo.

7. *Facere iudicium.*] Quod iuſtum eſt, non lædendo proximum, & reddendo ſi qua in re læſimus.

8. *Diligere miſericordiam.*] Promptè & hilariter aliis benefaciendo.

9. *Solicitum ambulare.*] Coram Deo conuerſari, ei obediendo & placendo. Chald. humilem eſſe quod etiam ſignificat Hebræum verbum הצנע *Hatſanea.*

§. 4. QVÆ SVNT MISERICORDIÆ EFFECTA & præmia. *Vide Iſa. toto cap.* 58.

Matt. 5. 7. *Beati miſericordes: quoniam ipſi miſericordiam conſequentur.*

Pſ. 111. 5. [1] *Iucundus homo qui miſeretur, &* [2] *commodat,* [3] *diſponet ſermones ſuos in iudicio: quia in æternum* [4] *non commouebitur.*

Iacob. 2. 13. [5] *Superexaltat miſericordia iudicium.*

Eccli. 40. 24. [6] *Fratres in adiutorium in tempore tribulationis, &* [7] *ſuper eos miſericordia* [8] *liberabit.*

Vide fusè miſericordiæ præmia Matth. 25.

1. *Iucundus.*] Spirituali lætitia ob conſcientiæ pacem: vel *Iucundus* .i. erit gratus omnibus, Deo & hominibus.

2. *Commodat.*] Mutuum dat.

3. *Diſponet ſermones &c.*] i. Diſpenſabit verba ſua, vel etiam negotia prudenter: in omnibus aget prudenter & loquetur, vt neminem lædat.

4. *Non commouebitur.*] Non nutabit quicquid accidat, quia in propoſitis ſuis eſt conſtans.

5. *Superexaltat.*] Sci. hominem. q. d. ſuper iudicium collocat. i. facit euadere Dei iudicium ſeu condemnationem. Ita P. Sa. Græ. contra ſeu ſuper gloriatur miſericordia, ſcil. tanquam victrix. *Vide infra* §. 19.

6. *Fratres.*] Sup. ſunt.

7. *Super eos.*] Magis quam ij.

8. *Liberabit.*] Dicitur miſericordia ſeu eleemoſyna liberare, quia Deus propter eam liberat, v. Tobiæ 4. Monemur plus fidere præſidio bonorum operum, quam hominum quantumuis amicorum.

§. 5. QVOMODO EA DEVS A NOBIS requirat. *Vide* §. 3. *&* 8. *&* 9.

§. 6. QVAM EA SINT DEO ACCEPTA.

Iſa. 28. 12. *Hæc eſt* [1] *requies mea,* [2] *reficite laſſum, & hæc eſt meum refrigerium, & noluerunt audire.*

Amen dico vobis quamdiu feciſtis vni ex his fratribus meis minimis, mihi feciſtis. Mat. 25. 40

1. *Requies mea.*] Mihi beneficium iſtud impenſum aſcribam.

2. *Reficite laſſum.*] Subleuate iacentem, ſubuenite egeno & præſtate proximis cætera miſericordiæ opera.

§. 7. NVMQVAM OBLIVISCITVR Deus miſericordium.

Non iniuſtus Deus vt [1] *obliuiſcatur operis veſtri, & dilectionis quam* [2] *oſtendiſtis in nomine eius, qui* [3] *miniſtraſtis* [4] *ſanctis, & miniſtratis.* Heb. 6. 10.

[5] *Miſeretur* [6] *excipientis doctrinam miſerationis, &* [7] *qui feſtinat in iudiciis eius.* Eccli. 18. 14

1. *Obliuiſcatur.*] Non reddendo mercedem.

2. *Oſtendiſtis.*] Exhibuiſtis propter nomen eius .i. propter illum.

3. *Miniſtraſtis.*] Neceſſaria ſubminiſtrando.

4. *Sanctis.*] Chriſtianis, quorum inſtitutum & religio ſancta.

5. *Miſeretur.*] Deus ſci. qui homines docet miſericordiam, eam potiſſimum exhibebit.

6. *Excipientis doctrinam miſerationis.*] .i. Ei qui auidè ſuſcipit doctrinam de miſeratione proximis impendenda.

7. *In iudiciis eius.*] .i. Qui ea ſuſcepta, feſtinat ad præcepta eius implenda.

§. 8. COHORTATIONES AD OPERA miſericordiæ.

Hæc ait Dominus exercituum dicens: Iuſtum iudicium iudicate, & miſericordiam & miſerationes facite, vnuſquiſque cum fratre ſuo. Zach. 7. 9.

Nonne oportuit, & te miſereri tui conſerui, ſicut & tui miſertus ſum? Mat. 18. 33

Induite vos ſicut electi Dei, ſancti, & dilecti, viſcera miſericordiæ, benignitatem, humilitatem, modeſtiam, patientiam. Coloſſ. 3. 12

§. 9. COHORTATIONES AD OPERA miſericordiæ in ſpecie.

AD LIBERANDVM INIVSTE DAMNATOS ad mortem.

Erue eos, qui ducuntur [1] *ad mortem: & qui trahuntur ad interitum liberare ne ceſſes. Si dixeris: vires non ſuppetunt, qui inſpector eſt cordis:* [2] *ipſe intelligit, & ſeruatorem animæ tuæ nihil fallit, reddetque homini iuxta opera ſua.* Prou. 24. 11 12.

1. *Ad mortem.*] Iniuſtè inferendam.

2. *Ipſe intelligit.*] An vera ſit excuſatio quam affers.

§. 10.

§. 10. AD COMPATIENDVM MISERIS.
V. Compaſſio.

Rom 12.15 *Gaudere cum gaudentibus, ¹ flere cum flentibus.*
Vide infra § 15.

1. *Flere.*] .i. flere, gaudere: flet autem cum flente qui ei compatitur, eiuſque fletui & dolori in animo ſuo participat.

§. 11. AD IVVANDVM VITA FVNCTOS.

Eccli 7.37. *Mortuo ¹ non prohibeas gratiam.*

1. *Non prohibeas gratiam.*] Non deneges ei tuam beneficentiam: primò ſepulturæ, tum orationum & ſacrificiorum. Tertiò vt eorum filij & poſteri defendantur, & conſolatione erigantur. Quartò eorum fama defendatur, & nomen honoretur.

§. 12. AD SEPELIENDVM MORTVOS.
Infra V. Mors cap. 1. §. 25. num. 12.
Vide item §. præcedentem.

§. 13. AD SVBVENIENDVM CAPTIVIS.

Heb. 13. 3. *Mementote vinctorum ¹ tanquam ſimul vincti, & ² laborantium tanquam & ipſi ³ in corpore morantes.*

1. *Tanquam ſimul vincti.*] .i. Ac ſi vos vincti eſſetis vel fuiſſetis.
2. *Laborantium.*] Quia affliguntur & malè habentur propter fidem Chriſti.
3. *In corpore.*] Quod iiſdem eſt paſſionibus obnoxium, & in quo poſſitis ſimilia pati. Ita Theophil.

§. 14. AD VISITANDVM ÆGROS.
Vide Ecclæ. 7. 3. citandum verbo Triſtitia.

Eccli. 7. 39. *Non te pigeat ¹ viſitare infirmum: ex his enim in dilectione ² firmaberis.*

1. *Viſitare.*] Sub viſitatione intellige etiam conſolationem, & ſubuentionem ſi pauper ſit, licet ipſa ſola viſitatio magnum ægro leuamen afferat, quia videt ſe non negligi, vnde Chriſtus inter opera miſericordiæ recenſet: Infirmus fui, & viſitaſtis me.
2. *Firmaberis.*] Per hęc dilectio in te creſcet & fiet firmior, quia charitas creſcit ex operibus, ſicut habitus ex iteratis actibus: Vel potius intellige de dilectione paſſiua, vt ſit ſenſus: Ex his fiet vt magis diligaris tum à Deo, tum ab hominibus.

§. 15. AD SOLANDVM MISEROS.

¹ Non deſis plorantibus in conſolatione, & cum lugentibus ² ambula. Eccli. 7. 38.
Vide ſupra §. 10.

1. *Non deſis &c.*] .i. Conſolare verbis plorantes.
2. *Ambula.*] .i. Communica cum eis in luctu & dolore.

§. 16. AD LIBERANDVM PROXIMVM à quauis iniuria.

Libera eum qui iniuriam patitur de manu ſuperbi: & ¹ non ² acidè feras in anima tua. Eccli. 4. 9.

1. *Non feras.*] Sci. hanc liberationem.
2. *Acidè.*] .i. cum tædio & triſtitia .i. non ſit tibi tædioſum eam præſtare, volenti animo & libenter eam impende.

§. 17. ITA TAMEN IVVANDVS PROXIMVS ne tibi ipſe noceas.

¹ Recupera proximum ſecundum ² virtutem tuam, & attende tibi ³ ne incidas. Eccli. 29. 27.

1. *Recupera proximum.*] Labentem reſtaura ac ſubleua.
2. *Virtutem.*] Vires.
3. *Ne incidas.*] Ne dum alium erigere & iuuare ſtudes, ipſe cadas. Eſt moralis prudentia & ciuilis doctrina, & pro ſtatu legis veteris, cum lex Chriſti etiam vitam iubeat impendi proximo.

§. 18. QVERITVR DEVS IN MISERICORDIÆ operibus, homines citò deficere.

¹ Quid faciam tibi Ephraim? quid faciam tibi Iuda? ² miſericordia veſtra ³ quaſi nubes matutina, & quaſi ros manè pertranſiens. Oſee 6. 4.

1. *Quid faciam &c.*] q. d. omnia ea præſtiti quæ ad veſtram ſalutem pertinent.
2. *Miſericordia veſtra.*] Beneficentia veſtra in proximos qua me demereri poteratis.
3. *Quaſi nubes &c.*] Cito peccatis veſtris exſiccata eſt & exaruit.

§. 19. POENA EORVM QVI ALIORVM non miſerentur.

Iudicium ſine miſericordia ei, qui non fecit miſericordiam, ¹ ſuperexaltat autem miſericordia iudicium. Iacob. 2. 13.
Fiant ¹ contra Dominum ſemper, & diſpereat de terra memoria eorum, pro eo quod non eſt recordatus facere miſericordiam: Et perſecutus eſt hominem Pſ. 108. 15. 16.

virum inopem & mendicum, & [4] compunctum corde, mortificare.

Videndus totus Pſalmus vſque ad v.21.

1. *Superexaltat &c.*] .i. In iis qui fecerunt miſericordiam, ſuperuincit miſericordia iudicium, longèque ſuperat & præponderat vt ſecundum miſericordiam ſaluentur, & non per iudicij ſeueritatem damnentur, quoniam & ipſi fecerunt miſericordiam. *Vide ſupra* §. 4. *num.* 5.

2. *Fiant.*] Sup. ex ſuperioribus: peccata illius.

3. *Contra Dominum.*] .i. coram Domino, vt ſemper à Deo videantur.

4. *Compunctum corde.*] Triſtem, anxium.

5. *Mortificare.*] Ad illum morti tradendum.

MODESTIA.

V. Lingua.

§. 1. EIVS EFFECTVS.

Eccli.19.26 27. [1] *Ex viſu cognoſcitur vir, & ab [2] occurſu faciei ſenſatus. [3] Amictus corporis, & riſus dentium, & ingreſſus hominis annuntiant de eo.*

Prou.22.4. [4] *Finis modeſtiæ timor Domini, diuitiæ, gloria, & vita.*

1. *Ex viſu.*] Sunt enim oculi, eorumque modeſtia vel petulantia, maximè indices animi.

2. *Occurſu faciei.*] Occurrente facie, & obiecta aſpicientium oculis.

3. *Amictus corporis &c.*] Si enim hæc modeſtiam præ ſe ferant, intus animum bene affectum oſtendunt.

4. *Finis modeſtiæ &c.*] .i. Modeſtia ſeu humilitas qua quis de ſe modeſtè & ſubmiſsè ſentit, itaq; ſe gerit, exterius hominem perducit ad timorem Dei, & per hunc timorem adfert ei diuitias &c.

§. 2. COHORTATIO AD EAM.

Philipp.4.5 *Modeſtia veſtra nota ſit omnibus hominibus.*

§. 3. DAMNATVR IMMODESTIA in inceſſu.

Amos 6.1. *Væ qui opulenti eſtis [1] in Syon, & confiditis [2] in monte Samariæ: Optimates [3] capita populorum, ingredientes [4] pompaticè [5] domum Iſrael.*

1. *In Sion.*] In Eccleſia, vbi Deus colitur, & vbi tot pauperes quibus Deus benefacere præcipit.

2. *In monte Samariæ.*] In potentia & fortitudine regni Iſrael, cuius caput Samaria.

3. *Capita populorum.*] Qui vultis eſſe aliorum Principes & Gubernatores.

4. *Pompaticè.*] Ita vt tumorem animi, corpus & inceſſus oſtendat, & pompatum ferculis ſimiles eſſe videantur, ſeq; vt illa oſtentent, ipſo corporis motu prodentes ſe velle honorari & principes haberi.

5. *Domum Iſrael.*] Cõgregationem populi.

§. 4. ET IN ASPECTV.

In facie ſapientis [1] lucet ſapientia: oculi ſtultorum [2] in finibus terræ. Prou.17.24.

Stultus à feneſtra [3] reſpiciet in domum, vir autem [4] eruditus [5] foris ſtabit. Eccli.21.26.

1. *Lucet.*] Quantumuis abdita in corde.

2. *In finibus terræ.*] .i. vagi & inſtabiles nunc huc, nunc illuc deflexi, ac proinde ſua inſtabilitate, hominis ſtultitiam coarguentes.

3. *Reſpiciet.*] Vt ſcili. vel à longè ſcrutetur impudenter quæ ſunt aut quæ geruntur in aliena domo.

4. *Eruditus.*] Benè inſtitutus.

5. *Foris ſtabit.*] Expectans donec veniant quibus loqui vult.

§. 5. ET IN AVDITV.

[1] *Stultitia hominis auſcultare per oſtium: & [2] prudens grauabitur contumelia.* Eccli.21.27.

1. *Stultitia hominis.*] .i. In eo declarat ſuam ſtultitiam & prauam inſtitutionem quod per rimas aut alias aperturas auſcultet quid à domeſticis in domo dicatur.

2. *Prudens &c.*] Graue ſibi eſſe ducit eam contumeliam & ignominiam admittere, aut ea notari.

§. 6. ITERVM DAMNATVR IN INCESSV ET aſpectu ſimul, addita pœna.

Dixit Dominus: pro eo quod [1] eleuatæ ſunt filiæ Sion, & ambulauerunt extento collo, & [2] nutibus oculorum ibant, & [3] plaudebant, ambulabant pedibus ſuis, & [4] compoſito gradu incedebant: Decaluabit Dominus verticem filiarum Sion, & Dominus crinem earum nudabit. Iſa.3.16. 17.

1. *Eleuatæ.*] Superbia: vel *eleuatæ* quia arte & ſtudio proceræ magis videri volunt, colloque ambulant ad proceritatem extento.

2. *Nutibus ibant.*] .i. Cum libero, laſciuo atque procaci oculorum nutu.

3. *Plaudebant, ambulabant.*] .i. plaudentes ambulabant. Plauſus autem ille erat ex calceamentorum & veſtium luxu altè perſtrepente, ſcil. ex laminis ſeu margaritis ſic in veſte, calceiſque diſpoſitis vt ſonitum edant in inceſſu. *Vide Plinium lib.9.c.35.*

4. *Compoſito gradu.*] Ad leuiculos numeros, ſiue ad maieſtatem, ſiue ad elegantiam.

5. Decalua-

5. *Decaluabit &c.*] .i. Auferet ab iis omnem pulchritudinem quæ maximè fœminis in capillis. Aliqui referunt ad lepram qua non caput modò capillis, ſed etiam carne nudatur. Alij ad onera quæ fœminæ captiuæ ſub Nabuchodonoſor ſuper capita ferebant aſſiduè, quibus depilatum eſt caput.

MORBVS.

Vide Medicus. Patientia. Sanitas.

§. 1. MORBI PRÆVENIENDI REMEDIIS præſeruantibus & diæta.

Eccli. 18. 20. 21. *Ante languorem adhibe [1] medicinam, & ante [2] iudicium [3] interroga teipſum, & in conſpectu Dei inuenies propitiationem. Ante languorem [4] humilia te, & in tempore infirmitatis [5] oſtende conuerſationem tuam.*

1. *Medicinam.*] Non quæ curet, ſed à morbo ſeruet.

2. *Iudicium.*] Vel particulare in morte cuiuſque vel generale in fine mundi.

3. *Interroga.*] Examina, & ſi quid inueneris mali, illud expia & vindica.

4. *Humilia te.*] .i. Affige, caſtiga per abſtinentiam cibi & potus. Vel poteſt accipi de virtute humilitatis vt ſit ſenſus: cum ſanus es ne inſoleſcas, ſed antequam Deo tuam ſuperbiam & petulantiam vindicante incidas in morbum, humilia te ſub potenti manu Dei, teque coràm eo ſubmiſsè geras.

5. *Conuerſationem tuam.*] Oſtende maximè tunc conſuetam tuam bonam conuerſationem .i. virtutem, patientiam, atque conſtantiam in qua conuerſari ſolebas.

§. 2. PECCATA CAVSA MORBORVM.

V. Deut. 7. 15. & 28. 27. 2. Reg. 24. 13. 4. Reg. 5. 27. 2. Para. 21. 18.

Eccli. 38. 15. *Qui delinquit [1] in conſpectu eius qui fecit eum, [2] incidet in manus medici.*

1. Cor. 11. 30. *[3] Ideò inter vos multi infirmi, & imbecilles, & [4] dormiunt multi.*

Ioan. 5. 14. *Ecce ſanus factus es: iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat.*

1. *In conſpectu &c.*] Hoc dicit ad exaggerationem peccati, magna enim eſt ingratitudo eius qui peccat in oculis illius & contra illum vt habent Græca, qui ei author eſt vitæ & ſanitatis.

2. *Incidet &c.*] Vbi moleſta ei multa ſubeunda, ſimul cum impenſarum grauamine.

3. *Ideò.*] Quia ſcil. indignè communicaſtis.

4. *Dormiunt.*] Morte puniti ſunt.

§. 3. IDEO EA RELINQVENDA.

Eccli. 38. 10. *[1] Auerte à delicto, & [2] dirige manus, & ab omni delicto [3] munda cor tuum.*

1. *Auerte à delicto.*] Omni peccandi propoſito depoſito.

2. *Dirige manus.*] Propone deinceps benè operari.

3. *Munda.*] Per contritionem, & in noua lege, etiam per confeſſionem.

§. 4. OTIVM CAVSA MORBORVM.

Eccli. 31. 27. *In omnibus operibus eſto [1] velox, & omnis infirmitas [2] non occurret tibi.*

1. *Velox.*] Diligens, ſtrenuus, non ſis piger, torpidus. Vel eſto *velox* .i. diligens in præcauendis noxiis & iis præuidendis quæ lædere poſſunt. v. g. ne ſe in conuiuiis repleat; ſi repleuit, maturè curet liberari illo grauamine, vomitu aut medicinis purgantibus.

2. *Non occurret.*] Deſidia enim & otium melancoliam nutrit, vireſque eneruat corporis.

§. 5. QVI EFFECTVS MORBI IN ANIMO.

Eccli. 31. 2. *[1] Cogitatus præſcientiæ [2] auertit ſenſum, & infirmitas grauis [3] ſobriam facit animam.*

1. *Cogitatus præſcientiæ.*] Cogitatio & cura anxia qua auari cupiunt præſcire rerum futurarum euentum, non contenti præſentibus.

2. *Auertit ſenſum.*] A Deo, & à recto iudicio, efficitque vt mens hominis ſit veluti ebria & ſano iudicio deſtituta.

3. *Sobriam.*] Licet ante fuerit intemperans. Græca nonnulla exemplaria ita habent. Infirmitas grauis ſomnum eluet .i. tollet.

§. 6. MORBVS NONNVNQVAM morte ipſa peior.

Eccli. 30. 17. *[1] Melior eſt mors [2] quàm vita amara, & [3] requies æterna quàm languor perſeuerans.*

1. *Melior.*] .i. Magis optanda.

2. *Quàm vita amara.*] Qualis eſt ægri, aut alterius qui multis vexatur moleſtiis, & miſeriis, quia mors finem imponit omni miſeriæ.

3. *Requies æterna.*] Non agit hic de requie quæ præſtatur animis in cælo, ſed de ea quæ corporibus in ſepulchro, quæ facit vt homo requieſcat ab huius vitæ laboribus.

§. 7. QVÆ PRÆSTANDA IN INFIRMITATE.
Patientia exhibenda. Vide §. 1.

§. 8. CONSVLENDI MEDICI
.i. Pharmacis vtendum.

Eccli. 38. 1. 4. *1 Honora medicum propter neceſsitatem, etenim creauit illum altiſsimus. Altiſsimus creauit de terra [2] medicinam, & vir prudens [3] non abhorrebit illam.*

Eccli. 38. 12. 13. *Da locum medico, etenim [4] illum Dominus creauit, & [5] non diſcedat à te, quia opera eius ſunt neceſſaria. Eſt enim tempus quando in manus illorum incurras.*

Vide item §. ſeq. & §. 10. n. 4.

1. *Honora.*] Vide V. Medicus.
2. *Medicinam.*] Pharmaca, medicamenta.
3. *Non abhorrebit.*] Licet palato moleſta ſint.
4. *Illum creauit.*] Vide V. Medicus §. 1. n. 1.
5. *Non diſcedat.*] Quia non ſemel tantum conſulendus, ſed ſæpe, idq; non tantum pro recuperanda, ſed etiam pro conſeruanda ſanitate recepta.

§. 9. ORANDVS DEVS.

Eccli. 38. 9. *Fili in tua infirmitate [1] ne deſpicias teipſum, ſed [2] ora Dominum, & ipſe [3] curabit te.*

1. *Ne deſpicias.*] Non abiicias tui curam, aut deſperando de recuperanda ſanitate, aut de ea nimia ſecuritate præſumendo.
2. *Ora Deum.*] Antequam vtaris medici opera, & ante omnia.
3. *Curabit te.*] Si ita expediat ſaluti tuæ.

§. 10. OFFERENDA EI SACRIFICIA.

Eccli. 38. 11. *1 Da ſuauitatē & [2] memoriam ſimilaginis, & [3] impingua oblationem, & [4] da locum medico.*

1. *Da ſuauitatem.*] Seu ſuauem odorem, per quem intelligitur ſacrificium ipſum quod tanquam gratus odorà Deo admittebatur.
2. *Memoriam ſimilaginis.*] .i. memoriale: quo ſignificatur ea pars ſimilæ oblatæ Domino quæ cum thure & oleo impoſita altari, cremabatur in memoriam muneris Deo oblati, vide Leuit. 2.
3. *Impingua.*] .i. pinguem aliquam fac oblationem, non offeras de peſſimis, ſed de melioribus. Implentur hæc perfectius in noua lege, in qua in odorem ſuauitatis, Deo offertur ſacrificium, panis retinens ſpeciem, quod eſt memoriale eius ſacrificij quod in cruce ſemel peractum eſt, & ſimul complectitur corporis Chriſti oblationem caritate admodum pinguem.
4. *Da locum medico.*] Non ideo fiducia prædictorum remediorum, negligas vti medico.

§. 11. AB IPSO ENIM SANITAS.

A Deo omnis medela. Eccli. 38. 2.

Dominus mortificat, & viuificat, deducit ad [1] inferos, & reducit. 1. Reg. 2. 6.

Neque herba, neque [2] malagma [3] ſanauit eos: ſed tuus Domine [4] ſermo qui ſanat omnia. Tu es enim Domine qui vitæ & mortis habes poteſtatem, & deducis ad portas mortis, & reducis. Sap. 16. 12. 13.

Videndi etiam verſus 10. & 11.

1. *Inferos.*] Sepulchrum.
2. *Malagma.*] Fomentum ſeu medicamentum, à verbo μαλάσσειν quod eſt mollire, fouere.
3. *Sanauit eos.*] Qui à ſerpentibus morſi erant.
4. *Sermo.*] Voluntas quæ ſermone exprimitur, nam virtute huius voluntatis & imperij quo dixit Moyſi: Fac tibi ſerpentem æneum &c. omnes percuſſi eum aſpicientes, ſanabantur. Numeror. 21. 8.

§. 12. NON CONSVLENDI MAGI, DIVINI &c. tempore infirmitatis, & pœna eorum qui contrà faciunt.

Numquid non eſt Deus in Iſrael, vt eatis ad conſulendum Beelzebub Deum Accaron. Quam ob rem hæc dicit Dominus: de lectulo ſuper quem aſcendiſti non deſcendes, ſed morte morieris. 4. Reg. 1. 3. 4.

MORS. MORTVI.

Primùm agetur de morte in genere, deque ijs quæ ad eam ſpectant, tum de morte iuſtorum, & de præparatione ad eam. Denique de morte impiorum.

CAPVT I.

De morte in genere.

§. 1. PVLCHRAM EIVS DESCRIPTIONEM AB effectis in corpore. *Vide Eccleſiaſtæ c. 12. à v. 1. vſque ad 8.*

§. 2. QVIS AVTHOR MORTIS? NON Deus, at impij.

Deus [1] mortem non fecit, nec lætatur in perditione viuorum: [2] creauit enim vt eſſent omnia: & [3] ſanabiles fecit [4] nationes orbis terrarum: & non eſt in illis [5] medicamentum [6] extermini, nec [7] inferorum regnum in terra. [8] Iuſtitia enim perpetua Sap. 1. 13. 14. 15. 16.

eſt, &

eſt, & immortalis. Impij autem[9] manibus & verbis accerſierunt[10] illam: & exiſtimantes illam[11] amicam,[12] defluxerunt,[13] & ſponſiones poſuerunt ad illam:[14] quoniam digni ſunt qui ſint ex parte illius.

Vide V. Peccatum cap. 6. §. 6. & Rom. 5. 12. & 6. 23. & 1. Cor. 15. 21. & Iaco. 1. 15.

1. *Mortem non fecit.*] Sed peccatum eam inuexit in mundum.

2. *Creauit vt eſſent.*] Si creauit vt eſſent, ergo mortem non fecit, qua deperditur eſſe quod habetur.

3. *Sanabiles.*] .i. ſalutares.

4. *Nationes.*] Res natas in mundo, creauit enim Deus res vt eſſent homini ſalubres.

5. *Medicamentum.*] Sci. malum, ſeu non eſt in iis venenum.

6. *Exterminij.*] Exterminans, ſeu interimens: licet enim etiam à Deo venena ſint creata, tamen ſi permanſiſſet homo in Iuſtitia originali, ea ipſi non nocuiſſent.

7. *Inferorum regnum.*] Inferni regnum eſt regnum peccati, quod Deus non fecit, ſed homo. Vel dicitur Infernus regnare, quia omnes ab Adam ad Chriſtum Inferni ſeu Limbi tenebris obnoxij decedebant, cum nemini tunc aditus pateret in cælum.

8. *Iuſtitia perpetua eſt.*] q. d. Si homo iuſtitiam à Deo datam conſeruaſſet, immortalis fuiſſet.

9. *Manibus & verbis.*] Solemus enim homines eos quorum valdè optamus aduentum vt celerius veniant non tantum voce ac geſtibus & manibus aduocare.

10. *Illam.*] Sci. mortem.

11. *Amicam.*] .i. non ſibi nocituram, propter illam ſerpentis promiſſionem: Nequaquam moriemini.

12. *Defluxerunt.*] Experti ſunt aliter accidiſſe quàm putarant, nam ſtatim mortis ſtimulo puncti, tabeſcere atque in modum labentis vndæ ad mortem defluere ac properare cæperunt, & tandem perierunt.

13. *Sponſiones.*] Fœdus inierunt tanquam cum amica: Item diligentes ea quæ morti coniuncta ſunt eamq; afferunt: nam iniquitati adhærere ſtatuerunt.

14. *Quoniam &c.*] .i. Qui mortem accerſiuerunt, & cum ea fœdus inierunt, digni ſunt qui illius ſint participes & morte moriantur.

§. 3. ITEM DIABOLVS.

Inuidia diaboli[1] *mors introiuit in orbem terrarum:*[2] *Imitantur autem illum qui ſunt ex parte illius.* Sapien. 2. 24. 25.

1. *Mors introiuit.*] Primo inuexit diabolus peccatum, & mediante peccato mortem.

2. *Imitantur &c.*] .i. Idem faciunt impij dum iuſtos de medio tollunt.

§. 4. ITEM MVLIER. Vide verbo Mulier c. 1. §. 11.

§. 5. QVAM FACILE DEO MORtem immittere.

1 *Roboraſti eum paululum*[2] *vt in perpetuum tranſiret:*[3] *immutabis faciem eius, &*[4] *emittes eum.* Iob 14. 20.

Mitte falcem tuam &[5] *mete, quia venit hora vt metatur, quoniam aruit meſſis terræ.* Apoc. 14. 15. 18.

Et alius Angelus exiuit de altari qui habebat poteſtatem ſupra[6] *ignem: & clamauit voce magna ad eum, qui habebat falcem acutam dicens: mitte falcem tuam acutam, & vindemia*[7] *botros vineæ terræ: quoniam maturæ ſunt vuæ eius.*

1. *Roboraſti.*] .i. Sic ei vitam das & robur.

2. *Vt in perpetuum.*] .i. Sic tamen vt poſtea ſit ei moriendum & hinc tranſeundum, idque in perpetuum, quia nunquam huc reuertetur.

3. *Immutabis faciem.*] Oſtendit quam facilè ſit Deo homini mortem immittere, dando ſci. eius corpori aliam faciem, ſcil. pallidam, cineritiam & cadauēroſam.

4. *Emittes.*] Sci. è mundo.

5. *Mete.*] Metere eſt colligere per mortem eos qui tunc viui inuenientur, quam autem facilè acuta falce aliquot ſpicas metere, tam facilè Deo mortem immittere: per meſſem vero intelliguntur electi.

6. *Ignem.*] Scil. altaris holocauſtorum quod in templo cæleſti repreſentabatur, vel ignem in iudicio accendendum. Ita P. Sà.

7. *Botros.*] Botri ſignificant impios; ſequitur enim, Miſit eos in lacum iræ Dei .i. in Infernum.

§. 6. MORIENDVM OMNIBVS omnino.

Non eſt in hominis poteſtate[1] *prohibere ſpiritum, nec habet poteſtatem in die*[2] *mortis,*[3] *nec ſinitur quieſcere ingruente bello, neque*[4] *ſaluabit impietas impium.* Eccle. 8. 8.

Scio quia morti trades me vbi conſtituta eſt domus omnis viuentis. Iob 30. 23.

Omnes morimur & quaſi aquæ dilabimur in terram quæ non reuertuntur: nec vult Deus perire animam, ſed[5] *retractat cogitans ne penitus pereat, qui*[6] *abiectus eſt.* 2. Reg. 14. 14.

Non eſt[7] *refrigerium in fine hominis, & non eſt qui agnitus ſit*[8] *reuerſus ab inferis.* Sap. 2. 1.

[9] *Vmbræ tranſitus eſt tempus noſtrum; & non eſt*[10] *reuerſio finis noſtri: quoniam*[11] *conſignata eſt & nemo reuertitur.* Sap. 2. 5.

Hebr.9.27 *Statutum eſt hominibus ſemel mori, poſt hoc autem iudicium.*

Eccla.9.4 *Nemo eſt qui ſemper viuat, & qui huius rei habeat fiduciam:* [12] *melior eſt canis viuus leone mortuo.*

Pſ 88.49. *Quis eſt homo qui viuet & non* [13] *videbit mortem: eruet animam ſuam de manu* [14] *inferi.*

Iob 14.5. *Conſtituiſti* [15] *terminos eius,* [16] *qui præteriri non poterunt.*

Iob 14.18. 19. *Mons cadens* [17] *defluit, & ſaxum transfertur de loco ſuo.*

Lapides excauant aquæ & alluuione paulatim terra conſumitur: [18] *& homines ergo ſimiliter perdes.* Vide item §.8.

1. *Prohibere ſpiritum.*] Animam ne à corpore diſcedat. Ita Chald.

2. *Mortis.*] Ne moriatur.

3. *Nec ſinitur quieſcere &c.*] Bellandum ei, fugere non poteſt, cædere & vinci illum oportet à morte. Nec ars vlla aut aſtutia inuenietur (ait Thaumaturgus) quæ mortis tempus repellat, ac velut exceptione ſubmoueat: verum quemadmodum in medio bello captis, fuga omnis vndique præcluſa conſpicitur, ita hic eueniet.

4. *Saluabit.*] A morte.

5. *Retractat.*] Sententiam mutat.

6. *Abiectus eſt.*] Sci. à Deo. q.d. Eum ad ſe reuocat.

7. *Refrigerium.*] Græcè medela .i. remedium ne moriatur.

8. *Reuerſus.*] Vt ſcil. cum priore corpore mortalem hanc vitam inter homines iterum traduceret, quod verum eſt de lege ordinaria.

9. *Vmbræ tranſitus &c.*] .i. Inſtar vmbræ tranſeuntis eſt ſpatium vitæ noſtræ.

10. *Reuerſio.*] .i. Reditus in hanc vitam poſt finem noſtrum, ſeu poſt mortem.

11. *Conſignata.*] Scil. mors, ſeu finis .i. certa eſt, rata & firma: ſumpta metaphora à rebus quæ obſignantur, quæ ſunt firmę & immutabiles.

12. *Melior eſt &c.*] q. d. multum præſtat vita morti.

13. *Videbit.*] Experietur.

14. *Inferi.*] De poteſtate mortis vel ſepulchri.

15. *Terminos.*] Vitæ.

16. *Qui præteriri &c.*] Quia ſcil. mors ſuperueniens id impediet.

17. *Defluit.*] Perit paulatim & veluti in nihilum recidit.

18. *Et homines &c.*] q. d. Si lapides ſolidi, tamen ob naturæ mutabilitatem pereunt, quantò magis homo fragilis.

§. 7. MORIENDVM INQVAM, LICET iucundum ſit viuere.

Dulce lumen & delectabile eſt oculis [1] *videre ſolem.* Eccla.11.7.

1. *Videre ſolem.*] Sed moriendum tamen eſt. Ita ſupplet Emmanuel Sà.

§. 8. MORTIS HORA INCERTA. Vide Iudicium.

Neſcit homo [1] *finem ſuum: ſed ſicut piſces capiuntur hamo, & ſicut aues laqueo comprehenduntur, ſic capiuntur homines in tempore* [2] *malo, cum eis extemplò ſuperuenerit.* Eccla.9.12

[3] *Memor eſto quoniam mors non tardat, & teſtamentum inferorum quia demonſtratum eſt tibi: teſtamentum enim huius mundi, morte morietur.* Eccli.14.12

Eſtote parati: quia qua hora non putatis, filius hominis veniet. Luc.12.40

1. *Finem.*] Tempus mortis & horam.

2. *Malo.*] Calamitoſo.

3. *Memor eſto.*] Vide verbo Diuitiæ cap. 1. §. 1.

§. 9. CONSIDERATIONE MORTIS IMMINENTIS, animet ſe homo ad bonam vitam.

[1] *Non accipiam perſonam viri, &* [2] *Deum homini non æquabo.* Iob 32.21. 22.

[3] *Neſcio enim quamdiu ſubſiſtam, & ſi poſt modicum tollat me factor meus.*

1. *Non accipiam perſonam.*] Non loquar ad gratiam hominum, vt faciunt adulatores.

2. *Deum homini non æquabo.*] Ita vt homini timeam diſplicere, quomodo mihi timendum eſt ne Deo vlla in re diſpliceam.

3. *Neſcio quamdiu ſubſiſtam.*] An breui ſim moriturus, & de factis rationem redditurus, quando hominum gratia nil proderit, ſed Dei ſolius.

§. 10. IN HORA MORTIS, VANA VIDEbuntur omnia præterita.

Si annis multis vixerit homo, & in his omnibus lætatus fuerit, meminiſſe debet [1] *tenebroſi temporis, &* [2] *dierum multorum: qui cùm venerint, vanitatis arguentur præterita.* Eccle.11.8.

1. *Tenebroſi temporis.*] .i. mortis.

2. *Dierum multorum.*] Æternitatis quæ ſequetur poſtea.

§. 11. IN MORTE CVIQVE CONSTABIT fueritne iuſtus, an iniuſtus?

Eccli. 11.29 *In fine hominis denudatio operum eius.*

§. 12. IDEO ANTE MORTEM LAVDANDVS NEMO.

Eccli. 11.30 1 *Ante mortem ne laudes hominem quemquam, quoniam in filijs ſuis agnoſcitur vir.*

1. *Ante mortem.*] Vide V. Laus cap. 2.

§. 13. QVID CVIQVE IN MORTE timendum maximè.

Pſ. 48.6. *Cur timebo in* 1 *die mala?* 2 *iniquitas calcanei mei circumdabit me.*

1. *Die mala.*] Die mortis & iudicij.
2. *Iniquitas calcanei mei.*] Hæc eſt vna res ob quam mihi timendum eſt, ſcil. iniquitas & non quæuis, ſed calcanei .i. Iniquitas extremæ vitæ meæ, iniquitas perſeuerans vſque in finem. Illa enim circumdabit me inſtar aggeris, aut muri vt nullo modo euadere poſſim, quia tunc non eſt locus pœnitentiæ. Vide hîc pulchrè Bellarmin.

§. 14. IN MORTE OMNIA NOBIS & nobiſcum pereunt.

Eccli. 14.20 *Omne* 1 *opus corruptibile in fine deficiet: & qui illud operatur,* 2 *ibit cum illo.*

1. *Opus corruptibile.*] Palatia, diuitiæ ſuperbæ ædes, artefacta omnia: monet implicitè his non nimis inhærendum, mundus enim tranſit.
2. *Ibit cum illo.*] Pariter deficiet.

§. 15. QVO MORIMVR STATV, IN EO manemus æternum.

Eccle. 11.3. *Si ceciderit* 1 *lignum* 2 *ad Auſtrum, aut* 3 *ad Aquilonem, in quocunque loco ceciderit,* 4 *ibi erit.*

1. *Lignum.*] .i. arbor .i. ſi homo moriatur.
2. *Ad Auſtrum.*] In ſtatu ſalutis.
3. *Ad Aquilonem.*] In ſtatu damnationis.
4. *Ibi erit.*] In æternum. *Vide Bern. ſerm. 49. inter paruos.*

§. 16. QVINAM MAXIME OPTENT mortem.

Eccli. 41. 3. 4. *O mors, bonum eſt* 1 *iudicium tuum homini indigenti, & qui* 2 *minoratur viribus,* 3 *defecto ætate, & cui de omnibus* 4 *cura eſt, &* 5 *incredibili, qui* 6 *perdit patientiam.*

Elegit 7 *ſuſpendium anima mea, & mortem* 8 *oſſa mea.* Iob 7.15.

1. *Iudicium tuum.*] Lex tua, mos tuus, tu ipſa bona es.
2. *Minoratur viribus.*] Cui deficiunt vires.
3. *Defecto ætate.*] Decrepito.
4. *Cura de omnibus.*] Sci. conquirendis quæ hominum vitæ neceſſaria ſunt.
5. *Incredibili.*] Qui diffidit de meliore fortuna & humano ſubſidio.
6. *Perdit patientiam.*] Quod poſtremum ex præcedentibus ſequitur, & cæteris omnibus peius eſt.
7. *Suſpendium.*] Optarem potius mortem aliquam violentam, quam vitam hanc miſerrimam.
8. *Oſſa mea.*] .i. corpus meum .i. Ego ipſe, per Synecdochen.

§. 17. QVI MORTEM MAXIME auerſentur.

O mors, quam 1 *amara eſt memoria tua homini pacem* 2 *habenti in ſubſtantijs ſuis: viro* 3 *quieto &* 4 *cuius viæ directæ ſunt in omnibus & adhuc valenti* 5 *accipere cibum.* Eccli. 41.1. 2.

1. *Amara memoria.*] Quia cognoſcunt ſe omni terrena fœlicitate priuandos: ſed ſi tam amara memoria, quantò erit amarior ipſa mortis præſentia.
2. *Habenti pacem &c.*] Qui non tantum abundat opibus, ſed iis pacificè etiam fruitur.
3. *Quieto.*] Ab omni cura & graui occupatione libero.
4. *Cuius viæ directæ.*] Cuius ſtudia & actiones proſperantur.
5. *Accipere cibum.*] .i. Sano ſunt corpore vt conceſſis diuitiis cum voluptate vtantur.

§. 18. MORS OPTANDA PRÆ VITA.

1 *Melior dies mortis die natiuitatis.* Eccle. 7.2.

1. *Melior dies mortis &c.*] Quia cùm naſcimur ingredimur in pericula vitæ, cùm morimur inde emergimus & euadimus.

§. 19. MORTIS VARIA COMMODA.

Nunc enim 1 *dormiens* 2 *ſilerem & ſomno meo requieſcerem cum regibus & conſulibus terræ, qui* 3 *ædificant ſibi* 4 *ſolitudines.* Iob 3.13.14. 15.16.17. 18.19.

Aut cum principibus qui 5 *poſſident aurum, & replent domos ſuas argento.*

Aut ſicut abortiuum [6] *abſconditum non ſubſiſterem, vel qui concepti non viderunt lucem.*
[7] *Ibi impij ceſſauerunt à* [8] *tumultu & ibi requieuerunt,* [9] *feſſi robore.*
Et quondam [10] *vincti pariter,* [11] *ſine moleſtia,* [12] *non audierunt* [13] *vocem exactoris.*
[14] *Paruus & magnus ibi ſunt, &* [15] *ſeruus liber à Domino ſuo.*

1.*Dormiens.*] Quaſi dormiens .i. mortuus.
2.*Silerem.*] .i. Quieſcerem.
3.*Ædificant.*] Ante mortem ædificabant.
4.*Solitudines.*] Loca antè inhabitata.
5.*Poßident.*] Poſſidebant.
6.*Abſconditum.*] In matris vtero, quod nunquam vitam accepit rationalem.
7.*Ibi.*] Sci. in morte.
8.*Tumultu.*] Quo omnia replent dum viuunt.
9.*Feſſi robore.*] Qui ſe operando defatigabant in robore ſuo.
10.*Vincti.*] Vel verè vincti & ligati à ſuis oppreſſoribus, vel vincti .i. grauibus premebantur malis quaſi torcatenis.
11.*Sine moleſtia.*] Sci. ſunt.
12.*Non audierunt.*] Non audiunt amplius.
13.*Vocem exactoris.*] Exigentis operas: vt fit cum ſeruis qui vincti coguntur laborare.
14. *Paruus & magnus ibi ſunt.*] Ita vt inter eos non ſit diſcrimen, nec inter diuitem & pauperem, nobilem & ignobilem, fortem & infirmum vlla differentia.
15. *Seruus liber.*] Licet in mundo ei eſſet ſubiectus.

§.20. VITA TAMEN PRÆFERTVR morti.

Eccl.9.4. [1] *Melior eſt canis viuus leone mortuo.*

1.*Melior eſt &c.*] Innuitur (ait Gregorius Venetus) bruti animam perire, ac propterea vile quodcumque dum viuit, melius eſſe optimo mortuo. Gregorius Thaumaturgus vult hanc ſententiam proferri in perſona ſtulti ſentientis penitus interire qui obit, ac viuentem, licet miſer ſit, mortuo præferendum, ſed poſteà corrigi hanc ſtulti dementiam à Salomone.

§. 21. POST MORTEM FIT HOMO eſca vermium.

Eccli.10.13. *Cum morietur homo* [1] *hæreditabit* [2] *ſerpentes, & beſtias, & vermes.*
Iob 17.14. [3] *Putredini dixi: pater meus es, mater mea, & ſoror mea, vermibus.*

1.*Hæreditabit.*] Pro omni diuitiarum gloria & copia, iure quaſi hæreditario poſſidebit.
2.*Serpentes & vermes.*] Quod etiam ſecundum animam in impiis verum eſt, quæ in perpetuum addicitur ſocietati ſerpentum .i. dæmonum, vermem conſcientiæ perpeſſura qui non morietur in æternum.
3.*Putredini &c.*] i. pro parentibus & cognatis, habebo vermes: pater & ſoror me deſerent, cum his mihi perpetua eſt futura ſocietas.

§. 22. POST MORTEM NEMO MERETVR: Pereuntque amor & cæteri affectus.

Viuentes [1] *ſciunt ſe eſſe morituros: mortui verò* [2] *nihil nouerunt amplius; nec habent vltra* [3] *mercedem:* [4] *quia obliuioni tradita eſt memoria eorum. Amor quoque & odium, & inuidia ſimul perierunt, nec habent* [5] *partem in hoc ſæculo, & in opere, quod ſub ſole geritur.* Eccle.9.5.6
Quodcunque facere poteſt manus tua, inſtanter operare: quia nec [6] *opus, nec* [7] *ratio, nec ſapientia, nec ſcientia erunt apud* [8] *inferos, quo tu properas.* Eccle.9.10

1.*Sciunt ſe morituros.*] Adeòque agere poſſunt pœnitentiam, quod mortui non poſſunt.
2. *Nihil nouerunt.*] Naturaliter nihil ſcire poſſunt de iis quæ hic geruntur vt de filiis, domibus, familia.
3. *Mercedem.*] Non poſſunt amplius mereri.
4. *Quia obliuioni &c.*] .i. præterea non habent quod optarunt dum viuerent, perpetuam ſui memoriam in viuentibus.
5. *Partem in hoc ſæculo.*] Vt ſcil. rebus ſuis more viuentium vtantur, edendo, bibendo, itaque (ſubdit) vtere rebus tuis &c.
6.*Opus.*] Per quod quos poſſit mereri.
7.*Ratio.*] Conſilium de modo mutandi ſtatum & conditionem ſuam. Addit Chald. Et non iuuabunt niſi opera bona.
8.*Inferos.*] In morte.

§.23. POST MORTEM NEMO MEMINERIT noſtri. *Vide §. ſuperiore.*

Non eſt priorum memoria: ſed nec eorum quidem, quæ poſtea futura ſunt, erit recordatio apud eos, qui futuri ſunt [1] *in nouiſſimo.* Eccle.1.11.

1.*In nouiſſimo.*] In extremis temporibus.

§.24. QVAM PROSIT DEFVNCTORVM ædes ingredi.

Melius eſt ire ad domum [1] *luctus, quàm ad domum conuiuij: in illa enim finis cunctorum* [2] *admonetur hominum, & viuens cogitat* [3] *quid futurum ſit.* Eccle.7.3.

1. *Luctus.*] Vbi lugentur mortui.
2. *Admonetur.*] .i. cognoſcitur.
3. *Quid futurum ſit.*] Sibi idem euenturum quod alteri videt contigiſſe.

§. 25. MORTVOS NON IMMODERATE lugendos.

Leuit. 19. 28. [1] *Super mortuo* [2] *non incideris carnem veſtram, neque figuras aliquas, aut ſtigmata facietis vobis: ego Dominus.*

Eccli 22. 10.11.12.13 *Supra mortuum plora; defecit enim* [3] *lux eius: & ſupra fatuum plora, defecit enim* [4] *ſenſus. Modicum plora ſupra mortuum, quoniam requieuit.* [5] *Nequiſsimi enim nequiſsima vita ſuper mortem fatui. Luctus mortui* [6] *ſeptem dies:* [7] *fatui autem & impij* [8] *omnes dies vitæ illorum.*

Eccli 30. 24. [9] *In requie mortui* [10] *requieſcere fac memoriam eius, &* [11] *conſolare illum in exitu ſpiritus ſui.*

Eccli 38.16 17.18. *Fili in mortuum produc lachrymas, & quaſi dira paſſus incipe plorare & ſecundum* [12] *Iudicium. Contege corpus illius, & non deſpicias ſepulturam illius. Propter* [13] *delaturam autem amarè fer luctum illius* [14] *vno die, &* [15] *conſolare propter triſtitiam, & fac luctum* [16] *ſecundum meritum eius vno die, vel duobus propter* [17] *detractionem.*

1. *Super mortuo.*] Propter mortuum.
2. *Non incidetis carnes.*] More idololatrarum, q. d. ne nimio luctu proſequamini mortuos, ſed potius ſperantes reſurrectionem, luctui modum ponite.
3. *Lux.*] Oculorum, & omnium ſenſuum exteriorum.
4. *Senſu.*] Prudentia, ſtultus autem eſt qui timore Dei caret & rebus mundi totus eſt addictus.
5. *Nequiſsimi enim &c.*] .i. ideo dico modicum plorandum ſuper mortuum, quia nequiſſima vita hominis nequiſſimi eſt deploràda magis quam mors eiuſdem fatui, vt per fatuum & nequiſſimum idem intelligatur, ſcil. impius.
6. *Septem dies.*] .i. ſatis eſt ſi 7. diebus peragatur eius luctus.
7. *Fatui autem &c.*] .i. luctus qui de ijs eſt habendus.
8. *Omnes dies.*] Quia ſemper & ſibi & aliis ſunt noxij.
9. *In requie mortui.*] .i. cum iam quis per mortem quieſcit liber à laboribus.
10. *Requieſcere fac &c.*] Tu viciſſim fac apud te quieſcere & ceſſare memoriam eius, quatenus ſcil. te angit & affligit, & eius deſiderio moleſto eſt coniuncta.
11. *Conſolare illum.*] Græcè ſuper illo.i. conſolationem admitte (vt conſolare paſſiuè ſumatur) cum iam ſpiritus egreſſus ſit è corpore, & non poſſit ad vitam redire.
12. *Iudicium.*] Secundum morem & ius quod corpori debetur.
13. *Delaturam.*] Vt euitetur calumnia & detractio, & ne dicatur cum multorum offenſione, quempiam de amici morte gaudere.
14. *Vno die.*] .i. paucis diebus.
15. *Conſolare.*] Conſolationem admitte.
16. *Secundum meritum.*] Secundum dignitatem eius .i. prout dignus eſt à te defleri, ſeu ob amicitiam, ſeu ob accepta ab eo beneficia, ſeu ob probitatem & detrimentum mortis eius.
17. *Detractionem.*] Vide n. 13.

§. 26. NON GAVDENDVM DE MORTE INIMICI.

Vide Inimicus ex Eccli. 8. 8.

§. 27. IVVANDOS MORTVOS.

V. Verbo Miſericordia cap. 1. §. 11.

§. 28. VARIÆ COHORTATIONES ad memoriam mortis.

Vide ſupra §. 8. ex Eccli. 14. 12.

Memento [1] *iræ* [2] *in die conſummationis, &* [3] *tempus retributionis* [4] *in conuerſione faciei.* Eccli. 18. 24

[5] *Memor eſto* [6] *iudicij mei: ſic enim erit & tuum: mihi heri & tibi* [7] *hodie.* Eccli. 38. 23

In omnibus operibus tuis memorare nouiſſima tua & in æternum non peccabis. Eccli. 7. 40

1. *Iræ.*] Quam oſtendet Deus.
2. *In die conſummationis.*] In morte cuiuſque & in extremo die.
3. *Tempus.*] Sup. memento.
4. *In conuerſione faciei.*] Quod futurum eſt quando Deus vultum ſuum commutabit, aſperum & toruum ijs exhibẽs quos hic ſuo fauore proſequi viſus eſt, dum terrenis bonis ditauit.
5. *Memor eſto.*] Inducit mortuum loquentem vt frequenter fit in epithaphijs.
6. *Iudicij mei.*] Conditionis quam Dei iudicio & ordinatione ſubire debui, eandem enim ſubiturus es.
7. *Hodie.*] Vt intelligas præſentem diem tibi poſſe eſſe extremum.

§. 29. ETIAM IN MEDIIS VOLVPTATIBVS retinenda mortis memoria.

Vide §. 10.

§. 30. MORTIS MEMORIA EXCITARI DEbemus ad cito ſurgendum è peccato.

[1] *Et hoc ſcientes tempus: quia hora eſt iam nos de* [2] *ſomno ſurgere, nunc enim propior eſt noſtra ſalus quam cum credidimus.* Rom. 13. 11

1. *Et hoc ſcientes tempus.*] Hoc quod dixi maximè vos facere conuenit, præſertim cum ſciatis quale iam ſit tempus.

2.*Somno.*] Ignauiæ & peccati.

3.*Propior eſt noſtra ſalus.*] In dies ad Domini præſentiam & ad mortem magis accedimus quàm cum initio venimus ad fidem.

CAPVT II.

De morte iuſtorum & præparatione ad eam.

§. 1. Cvm tempvs est, eos Devs tanquam lilia colligit.

Cant. 6.1. *Dilectus meus deſcēdit in [1] hortum ſuum ad [2] areolas aromatum vt [3] paſcatur in hortis, & [4] lilia colligat.*

1.*Hortum.*] Eccleſiam vniuerſalem.

2.*Areolas.*] Areolæ ſunt particulares eccleſiæ.

3.*Paſcatur.*] Se oblectet.

4.*Lilia.*] Sunt fideles, *V. Verbo Iuſtus cap. 1.* quos colligit ſponſus dum eos ex hoc mundo tempeſtiuè educit, ſicuti colliguntur lilia cum aperta fuerint, & fructus carpuntur, & reconduntur in horrea vbi maturuerunt.

§. 2. Cvr cito moriantvr.

Iſa. 57.1. *Iuſtus perit & non eſt qui [1] recogitet in corde ſuo: & [2] viri miſericordię [3] colliguntur; quia non eſt qui intelligat, [4] à facie enim malitiæ collectus eſt iuſtus.*

Sap. 4.10. 11.12.13.14. [5] *Placens Deo, [6] factus eſt dilectus, & [7] viuens inter peccatores, [8] tranſlatus eſt, raptus eſt [9] ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne [10] fictio deciperet animam illius, [11] faſcinatio enim nugacitatis [12] obſcurat bona & [13] inconſtantia concupiſcentiæ [14] tranſuertit [15] ſenſum ſine malitia. [16] Conſummatus in breui [17] expleuit tempora multa: placita enim erat Deo anima illius: propter hoc [18] properauit educere illum de medio iniquitatum.*

1.*Recogitet.*] Cauſam cur id fiat.

2.*Viri miſericordiæ.*] Viri pij, ſancti.

3.*Colliguntur.*] Ad patres ſuos per mortē.

4. *A facie &c.*] .i. propter malum quod venturum eſt, q. d. aufert eos ne videant ventura mala.

5. *Placens Deo.*] Cum Deo placuiſſet in vita.

6.*Factus eſt dilectus.*] Dilectus fuit ab eo, charus ei fuit, cuius amoris ſignum ſubdit, pręproperam ſcil. euocationem ex hac vita.

7.*Viuens inter peccatores.*] Cum viueret inter eos.

8.*Tranſlatus eſt.*] Ex hac miſera vita ad fęlicem illam beatorum.

9. *Ne malitia &c.*] .i. prauis opinionibus corrumperet aut deprauaret, aut ne prauis conſilijs conſentiret.

10.*Fictio deciperet.*] Ne vllo cuiuſquam dolo aut hypocriſi deciperetur.

11.*Faſcinatio nugacitatis.*] Faſcinum vanitatis ſeu improbitatis.

12.*Obſcurat bona.*] Lędit ac corrumpit: ſicut faſcinator, oculis, ſpeciem infantis quem aſpicit ita inficit vt quandoque enecet: Sic prauitas vel potius prauus homo lædit ac corrumpit prauis ſuis opinionibus quæ bona ſunt, facitque vt vir ſimplex ea mala putet, & contra putet bona quæ verè mala ſunt. Hac eadem metaphora vſus eſt Paulus ad Gal. 3.

13.*Inconſtantia.*] Concupiſcentiæ. Quæ ſemper alia & alia deſiderat.

14.*Tranſuertit.*] Peruertit, atque in omnē partem ita mentem agitat & vertit vt ex ea ſimplicitatem innatam & puritatem inſitam eruat.

15.*Senſum ſine malitia.*] Mentem ſimplicem.

16.*Conſummatus in breui.*] .i. perfectus euadens breui tempore.

17.*Expleuit tempora multa.*] Quia quæ alij longo tempore abſoluiſſent, hic paucis annis peregit.

18.*Properauit educere.*] Ne ab impijs læderetur eius puritas, & quia iam perfectus erat, vt dictum ſuprà.

§. 3. Qveritvr sapiens hæc ab impijs ignorari.

Populi [1] videntes & non intelligentes, nec ponentes in præcordijs [2] talia. [3] Quoniam gratia Dei, & miſericordia eſt in ſanctos eius & [4] reſpectus in electos illius. [5] Videbunt enim finem ſapientis & non intelligēt [6] quid cogitauerit de illo Deus, & quare [7] munierit illum Dominus. Sap. 4.14. 15.17.

1.*Videntes.*] Sup. fuerunt.

2.*Talia.*] ſcil. Quæ dicta ſunt & quæ ſequuntur.

3.*Quoniam gratia &c.*] Quod ille præproperus raptus fuerit inſigne Dei beneficium.

4.*Reſpectus in electos.*] .i. viſitatio: non intelligunt, quanta ratio ſit habita electorum in illa præmatura morte.

5.*Videbunt.*] Scil. populi vt ſupra.

6.*Quid cogitauerit.*] .i. quomodo ei conſuluerit, quot periculis liberarit, & quanta eū velit gloria cumulare. Quod Dei conſilium nō aduertunt impij, huius vitæ amore ebrij.

7.*Munierit.*] Tutum, tectūque reddens ab omni malo.

§. 4. QVERITVR SAPIENS HANC CITAM iuſtorum mortem, longamque impiorum vitam.

Eccle 7.16. *Hæc quoque vidi in [1] diebus vanitatis meæ, iuſtus perit [2] in iuſtitia ſua, & impius multo viuit tempore in malitia ſua.*

1. *Diebus vanitatis.*] Tempore vitæ meæ quod varijs mutationibus, & motibus eſt obnoxium.
2. *In iuſtitia ſua.*] .i. moritur citò licet ſit iuſtus, cum tamen ideò videretur diutius debere viuere. Huius exempla *Vide apud P. Lorinum.*

§. 5. QVOMODO CONDEMNET HÆC CITA mors vitam longiorem impiorum.

Sap 4.16. *[1] Condemnat iuſtus mortuus viuos impios, & iuuentus celerius [2] conſummata, longam vitam iniuſti.*

1. *Condemnat.*] Per ſuam benè actam vitam.
2. *Conſummata.*] Perfectionem aſſecuta, vel vitam finiens.

§. 6. SPES IVSTI IN MORTE SVA.

Prou. 14.32. *[1] In malitia ſua [2] expelletur impius: ſperat autem iuſtus [3] in morte ſua.*

1. *In malitia.*] Ob malitiam & peccata.
2. *Expelletur.*] A ſpe cuiuſcumque boni poſt hanc vitam, aut à conſpectu Dei abijciendus mox in æternam damnationem.
3. *In morte.*] Quam ſcit eſſe finem omnium quas hîc patitur miſeriarum, & initium beatitudinis.

§. 7. EI MORS REQVIEM PARIT, PACEM & refrigerium.

Iſaiæ 57.2. *[1] Veniat pax, [2] requieſcat [3] in cubili ſuo qui ambulauit in [4] directione ſua.*
Sap. 4.7. *Iuſtus ſi morte [5] præoccupatus fuerit, in [6] refrigerio erit.*
Sap. 3.3. *Illi autem ſunt [7] in pace.*
Apoc. 14.13. *[8] Beati mortui, qui in Domino moriuntur. Amodo iam dicit ſpiritus, vt requieſcant à laboribus ſuis: opera enim illorum ſequuntur illos.*
Eccli. 1.13. *Timenti Dominum [9] benè erit in extremis, & in die [10] defunctionis ſuæ [11] benedicetur.*

1. *Veniat pax.*] Iuſto ſcil. de quo paulo ante, pax æterna veniat. Quibus verbis optat & prædicit iuſtis æternam requiem poſt mortem.
2. *Requieſcat.*] Quoad corpus.
3. *In cubili.*] .i. in ſepulchro.
4. *Directione.*] Vitæ rectitudine.
5. *Præoccupatus.*] Ante tempus naturæ debitum abreptus.
6. *Refrigerio.*] Quiete, omnibus vitæ moleſtijs & periculis liber.
7. *In pace.*] Planè ſunt fœlices & beati, pax enim Hebræis, fœlicitatem omnem ſignificat.
8. *Beati &c.*] Vide V. Gloria cæleſtis cap. 1 §. 1.
9. *Benè erit.*] Quia non torquebitur verme conſcientiæ & quia recepturus eſt virtutum mercedem.
10. *Defunctionis.*] Mortis.
11. *Benedicetur.*] Scil. à Deo .i. Benè ab illo ei fiet ab eoque laudabitur.

§. 8. MORS IVSTI PLENA GAVDIO.

Certus quod velox eſt [1] depoſitio tabernaculi mei ſecundum, quod & Dominus noſter Ieſus Chriſtus ſignificauit mihi. 2. Petr. 1.14

1. *Depoſitio tabernaculi.*] Pulchrè, inquit Beda, S. Petrus obitum ſuum, non mortem at depoſitionem vocat tabernaculi, quia iuſtis ſic eſt carnis retinacula exuere, ſicut viatoribus confecto itinere domum propriam, relictis tentorijs & tabernaculis quibus vſi ſunt in via adire, quod non fit ſine gaudio. Item idem eſt iuſtis mori quod poſitis in expeditione & acie vbi non niſi tentoriorum eſt vſus, fugato hoſte vel proſtrato in patriam redire.

§. 9. IVSTIS APPARET IN MORTE nonnunquam Chriſtus, quantaque inde bona.

Qui vicerit, & cuſtodierit vſque in finem opera mea, dabo illi [1] ſtellam matutinam. Apoc. 2.26 28.

1. *Stellam matutinam.*] Vincenti datur ſtella matutina, inquit Ribera, quia Chriſtus in mortis caligine (ad inſtar ſtellæ matutinæ quæ fulget in caligine eſtque terminus noctis & initium diei, & maiorem promittit claritatem, quam ſol ſtatim eſt allaturus) inuiſibiliter ſanctis, adeſt & lucem eis præbet in morte & lætitiam, & venientis iam beatitudinis, quaſi maioris claritatis nuntius eſt. Imo etiam viſibiliter apparet quandoque. *V. Greg. 4. dial. c. 14 & 16.*

§. 10. SOLATVR EVM SPES certa reſurrectionis.

Nolumus vos ignorare fratres de [1] dormientibus vt non contriſtemini ſicut & cæteri, qui [2] ſpem non habent, ſi enim credimus quod Ieſus mortuus eſt, & 1. ad Theſſ. 4.12.13.

eſt, & reſurrexit: [3] Ita & Deus eos qui dormierunt [4] per Ieſum, [5] adducet cum eo.
Vide 2. Cor.5.1.

1.*Dormientibus.*] Fidelibus defunctis.
2.*Spem.*] Vitæ æternæ: quales ſunt gentiles.
3. *Ita &c.*] Scil. credere debemus quod Deus &c.
4.*Per Ieſum.*] In fide & caritate Ieſu.
5. *Adducet cum eo.*] In eandem vitam immortalem.

§.11. IVSTO MORS NON EST METVENDA.

Eccli. 41. 3.6. *Noli [1] metuere [2] Iudicium mortis. Memento [3] quæ ante te fuerunt, & [4] quæ ſuperuentura ſunt tibi: hoc [5] iudicium à Domino [6] omni carni: [7] & quid ſuperueniet tibi in beneplacito altiſſimi ſiue decem, ſiue centum, ſiue mille anni?*

1.*Metuere.*] Immoderatè.
2.*Iudicium.*] Legem de morte ſubeunda omnibus.
3.*Quæ ante te fuerunt.*] Quomodo ſci. omnes qui te præceſſerunt, mortui ſint.
4. *Quæ ſuperuentura ſunt tibi.*] .i. Quæ poſt te euentura ſunt in mundo, videlicet quod omnes etiam morientur qui te ſequentur.
5.*Iudicium.*] Lex conſtituta eſt.
6.*Omni carni.*] Omni animanti.
7.*Et quid ſuperueniet &c.*] .i. Et quid quæſo temporis poterit tibi accidere ſuper illud quod altiſſimo placuerit tibi conſtituere, ſiue ſit illud decem anni, ſiue mille? q.d. Id totum nihil eſt licet accederet.

§. 12. OPTAT MORTEM S. PAVLVS. V.Rom.7.24.

Phil.1.23. 24. *1 Coarctor è duobus, deſiderium habens diſſolui, & eſſe cum Chriſto, [2] multò magis melius: permanere autem in carne, neceſſarium propter vos.*

ITEM S. IOB.

Iob.6.8.9. *Quis det vt veniat [3] petitio mea & quod expecto, tribuat mihi Deus, & [4] qui cæpit ipſe me [5] conterat, &c.*

Iob 14.13. *Quis mihi hoc tribuat vt [6] in inferno protegas me, & abſcondas me donec pertranſeat furor tuus, & conſtituas mihi tempus, in quo [7] recorderis mei?*

ITEM S. DAVID SÆPISSIME. V.Pſ.43.41.& 83.& 141.8.

1.*Coarctor.*] Valdè premor, in ancipiti verſor.
2.*Multò magis melius.*] Hebraiſmus.i. multò melius mihi ſci. & gratius foret.
3.*Petitio mea.*] Qua valde deſidero mori.
4. *Qui cæpit.*] Me grauiſſimè affligere.
5.*Conterat.*] Interficiat.
6.*In inferno.*] Per mortem.q.d. vt mortuus vacem his ærumnis, & ibi abſcondar à tuo furore pertranſeunte à me.
7.*Recorderis mei.*] In die reſurrectionis.

PRÆCEPTIONES DE PRÆPARATIONE AD mortem, quæ à iuſtis imprimis obſeruantur.

§. 13. DE MEMORIA DEI ante mortem.

Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tuę antequam veniat tempus afflictionis, & appropinquent anni, de quibus dicas, non mihi placent. Eccle.12. 1.2.

§. 14. MORTI PRÆMITTENDA BONA OPERA, dandaque ſua pauperibus.

1 Ante mortem benefac amico tuo, & ſecundum vires tuas exporrigens da pauperi. Non defraudéris à die bono, & particula boni doni non te prætereat: Nonnè alijs derelinques dolores & labores tuos in diuiſione ſortis? Da, & accipe, & iuſtifica animam tuam. Antè obitum tuum operare iuſtitiam: quoniam non eſt apud inferos inuenire cibum. Eccli 14. 13.14.15. 16.17.
Vide ſupra ex Ecclæ.9.10.cap.1.§.22.num.6. & verbo Confeſſio.

1.*Ante mortem.*] Vide verbo Eleemoſyna c.3.§.12.

CAPVT III.

De morte impij.

§. 1. PECCATOR MORITVR ANTE TEMPVS, idque in exemplum cæterorum, ſitque eſca vermium.

1 Qui ſe iungit fornicarijs, erit nequam: putredo & vermes hæreditabunt illum, & extolletur in exemplum maius, & tolletur de numero anima eius. Eccli.19.3.
Vide alia teſtimonia V. Peccator cap. 10. §.4.

1.*Qui ſe iungit.*] Vide V. Luxuria §.6.

§. 2. CITISSIMAM MORTEM IMPRECATUR ſapiens impiis.

Non ſit bonum impio, nec prolongentur dies eius, ſed quaſi vmbra tranſeant qui non timent faciem Domini. Eccle.8.13.

§. 3. MORIVNTVR IMPROVISO.

1 ad Theſſ. 5.3. *Cum dixerint pax, & ſecuritas: tunc repentinus eis ſuperueniet interitus, [1] ſicut dolor in vtero habenti & non effugient.*

1. *Sicut dolor.*] Supp. ſuperuenit repentè mulieri prægnanti nihil de ea re cogitanti, imo ridenti & ludenti.

§. 4. EAM MORTEM IIS MINATVR ISAIAS.

Iſa. 30. 13. *Erit vobis [1] iniquitas hæc ſicut [2] interruptio cadens, & [3] requiſita in muro excelſo, quoniam ſubito dum non [4] ſperatur, veniet [5] contritio eius.*

ITEM S. IOANNES.

Apoc. 3. 3. *Si non vigilaueris, veniam ad te tanquam fur, & neſcies qua hora veniam ad te.*

1. *Iniquitas hæc.*] Pœna quam Deus de iniquitate veſtra ſumet.

2. *Interruptio cadens.*] Erit vobis inſtar partis muri quæ iam iam ad ruinam procumbit aut à muro eſt diuulſa.

3. *Requiſita.*] Deſiderata pars: deſiderata autem quia in muro non eſt. Vel *requiſita* ab eo qui quærit ei inniti & ſaluari.

4. *Speratur.*] Expectatur.

5. *Contritio eius.*] Totalis ruina muri.

§. 5. GRAVIS INCREPATIO PECCATORIS & quod morietur maledictus & miſer.

Eccli. 41. 11. 12. 13. *Væ vobis viri impij qui dereliquiſtis legem Domini altiſſimi. Et ſi nati fueritis, [1] in maledictione naſcemini: & ſi mortui fueritis, in maledictione erit [2] pars veſtra. [3] Omnia quæ de terra ſunt, in terram conuertentur: ſic impij [4] à maledicto [5] in perditionem.*

Sap. 3. 19. *Nationis iniquæ diræ ſunt [6] conſummationes.*

Pſ. 33. 22. *Mors peccatorum peſſima.*

1. *In maledictione.*] .i. ad maledictionem Dei ſuſtinendam ſeu vltionem ob præuiſa eorum peccata.

2. *Pars.*] Portio ſupplicij.

3. *Omnia.*] Supplenda particula *ſicut.*

4. *A maledicto.*] Sci. in quo vel ad quod naſcuntur *Vide numero* 1.

5. *In perditionem.*] Scil. conuertentur per mortem .i. in æternæ damnationis interitum, ſicque vtrobique finis, ſuo reſpondebit principio.

6. *Conſummationes.*] Fines & exitus.

§. 6. MORTE CONCIDIT PECCATORIS gloria.

A [1] verbis viri peccatoris ne timueritis: quia gloria eius [2] ſtercus, & vermis eſt: Hodie extollitur & cras non inuenietur: quia conuerſus eſt in terram ſuam, & [3] cogitatio eius perijt. 1. Mach. 2. 62. 63.

1. *Verbis.*] Minacibus.

2. *Stercus.*] Velut ſtercus, q. d. cito deſinit per mortem in ſtercus & vermes.

3. *Cogitatio perijt.*] In nihilum & in fumum abijt, quicquid deſignarat animo ſuo.

§. 7. INSVLTATVR PECCATORI potenti, iam mortuo, & inſepulto.

Numquid iſte eſt vir, qui conturbauit terram, qui Iſa. 14. 16.
concuſſit regna, qui poſuit orbem [1] deſertum & 17. 18. 19. 20.
vrbes eius deſtruxit? [2] vinctis eius non aperuit carcerem? Omnes reges [3] gentium vniuerſi [4] dormierunt in gloria, [5] vir in domo ſua. Tu autem proiectus es de ſepulchro tuo quaſi ſtirps inutilis, [6] pollutus, & [7] obuolutus cum his, qui interfecti ſunt gladio, & deſcenderunt ad [8] fundamenta laci, [9] quaſi cadauer putridum, non habebis [10] conſortium neque cum eis in ſepultura: tu enim terram tuam diſperdidiſti, tu populum tuum occidiſti: [11] non vocabitur in æternum ſemen peſſimorum.

1. *Deſertum.*] Bellis ſuis in ſolitudinem redegit.

2. *Vinctis eius &c.*] Qui quos ſemel in vincula coniecit, libertati non reddidit.

3. *Gentium.*] Aliarum gentium.

4. *Dormierunt in gloria.*] Glorioſam ſortiti ſunt ſepulturam, non permixti cum ignobili turba, aut turpiter proiecti & inhumati.

5. *Vir in domo ſua.*] id eſt, vnuſquiſque eorum requieuit in parentum ſuorum monumentis, quę quaſi domus eorum erant.

6. *Pollutus.*] 70. Abominabilis.

7. *Obuolutus.*] Commixtus & confusè proiectus.

8. *Fundamenta laci.*] In profundum foueæ.

9. *Quaſi cadauer putridum.*] Refer ad *proiectus es,* q. d. non conditum aromate more regio, quod à tabe vendicet ac putredine.

10. *Conſortium.*] Non habebis vt illi, glorioſam ſepulturam.

11. *Non vocabitur &c.*] .i. poſteritas tua nō erit diuturna, q. d. nullum poſt mortem erit nominis tui ſtabile monumentum, nec ſepulchrum ſcil. nec filij.

MORTIFICATIO.

Vide Pœnitentia. Caſtitas. Corpus. Crux. Opera bona. Ieiunium.

§. 1. CVR ADHIBENDA.

Prou. 29. 21. *Qui delicatè à pueritia nutrit [1] ſeruum ſuum, poſtea ſentiet eum [2] contumacem.*

Prou. 30. 21. 22. *[3] Per tria mouetur terra & quartum non poteſt ſuſtinere: per [4] ſeruum cum regnauerit: per [5] ſtultum cùm ſaturatus fuerit cibo.*

1. *Seruū.*] Myſticè ſeruus eſt corpus quod ſpiritui debet ſeruire, cuique non nimis indulgendum ſed mortificandum varijs generibus pœnitentiarum ſponte ſuſceptarum.

2. *Contumacem.*] Rebellem.

3. *Per tria.*] Huius explicationem Vide V. Imprudentia §. 4. per terram autem intellige terram cordis.

4. *Seruum.*] Vide numero 1.

5. *Stultum.*] Stultus eſt, ſtulta & bruta portio carnis ſeu carnalis affectus, cui non nimis indulgendum neque vſque ad ſaturitatem.

§. 2. QVINAM EIVS EFFECTVS.

Ioan. 12. 24. 25. *Amen, amen dico vobis, [1] niſi granum frumenti, cadens in terram, mortuum fuerit: ipſum ſolum manet: ſi autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Qui amat [2] animam ſuam: [3] perdet eam: & qui [4] odit animam ſuam in hoc mundo, in vitam æternam cuſtodit eam.*

2. Tim. 2. 11. 12. *[5] Fidelis ſermo: nam ſi [6] commortui ſumus, & conuiuemus: ſi ſuſtinebimus, & conregnabimus: ſi [7] negauerimus & ille negabit nos.*

Apoc. 19. 8. *[8] Datum eſt illi vt cooperiat ſe [9] byſſino ſplendenti & candido, byſſinum enim [10] iuſtificationes ſunt ſanctorum.*

Cant. 5. 5. *[11] Surrexi vt aperirem dilecto meo: manus meæ ſtillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatiſſima.*

1. *Niſi granum frumenti.*] Vide V. Martyr §. 6. nu. 3. Moritur autem granum frumenti .i. homo myſticè loquendo per mortificationē omnium paſſionum, & tunc multum affert fructum virtutum & meritorum.

2. *Animam ſuam.*] Animæ & concupiſcentiæ deſideria pręmea voluntate & mandatis, nec ea vult mortificare.

3. *Perdet eam.*] Incurret mortem ęternam.

4. *Odit.*] Reſiſtendo eius concupiſcentijs.

5. *Fidelis.*] Verus & fide dignus.

6. *Cōmortui ſumus.*] Si fuerimus cū Chriſto mortificati à deſiderijs cōcupiſcentię noſtrę.

7. *Negauerimus.*] Aut verbo, aut opere, aut corde.

8. *Datum eſt illi.*] Scil. Eccleſiæ ad Chriſti amplexus properanti.

9. *Byſſino ſplendenti.*] Byſſus tenuiſſimi & candidiſſimi lini genus eſt, vt ſignificetur innocentia & puritas quam tunc habitura eſt Eccleſia, & quam pœnitentiæ mortificatione, & cæterarum virtutum operibus comparauit, ſiquidem linum cum natura candidum non ſit, tunſione & maceratione aſſidua mundum & candidum redditur. Innuitur ergo mortificationis effectum eſſe animam puram reddere, itaque eam ornare vt digna ſit cæleſtis ſponſi nuptiis.

10. *Iuſtificationes.*] Opera iuſtè & ſanctè facta, quibus homines magis iuſtificantur.

11. *Surrexi.*] Huius explicationem vide V. Maria cap. 6. §. 20. Adde, hac myrrha pœnitentiæ & mortificationis valde delectari ſponſum, eamque fluere debere è manibus ſponſæ, cùm ad excipiendum cordis ſui hoſpitio ſponſum, obuiam ei procedit.

§. 3. MORTIFICATIO SIGNVM EST veri Chriſtiani.

1 Qui ſunt Chriſti [2] carnem ſuam crucifixerunt, [3] cum vitijs & concupiſcentijs. Galat. 5. 24.

1. *Qui ſunt Chriſti.*] Vera membra.

2. *Carnem ſuam crucifixerunt.*] .i. omne eorum ſtudium eſt vt per ſpiritum carnem crucifigentes eam ſubigant & mortificent.

3. *Cum vitijs &c.*] Et ſimul conātur omnia vitia & deſideria mala ad quæ ſemper prona eſt caro, quantum in iis eſt exterminare.

§. 4. COHORTATIONES AD EAM in genere.

1 Humanum dico propter infirmitatem carnis veſtræ: ſicut enim exhibuiſtis membra veſtra ſeruire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra veſtra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem. Cum enim ſerui eſſetis peccati, liberi fuiſtis iuſtitiæ. Rom. 6. 19. 20.

[2] Obſecro vos fratres per miſericordiam Dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem, rationabile obſequium veſtrum. Rom. 12. 1.

Mortificate [3] membra veſtra, [4] quæ ſunt ſuper terram: fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiſcentiam malam, & auaritiam, quæ eſt ſimulacrorum ſeruitus. Coloſſ. 3. 5.

Non veni [5] pacem mittere, ſed [6] gladium. Matt. 10. 34.

1. *Humanum.*] Huius explicationem vide V. Corpus.

2. *Obſecro.*] Vide ibidem.

3. *Membra veſtra.*] .i. prauos affectus & motus concupiſcentiæ: hi enim ſunt velut membra veteris hominis, & totius corporis

concu-

concupiſcentiæ ſiue peccati: omnia enim peccata ſunt quaſi vnum corpus, de quo *Rom. 7. v. 22.*

4. *Quæ ſunt ſuper terram.*) id eſt, qui adhuc in vobis viuunt, non enim *eſſe ſuper terram* ſignificat affectus terreſtres: atque eſſe ſuper, vel *ſuper terram*, in ſcriptura ſignificat viuere. P. Vaſquez.

5. *Pacem mittere.*) Exteriorem & mundanam. Vel cum Gloſſa Interlineari, non ad hoc veni vt carnales affectus confirmem.

6. *Gladium.*) ſpiritualem ſcilicet mortificationis.

§. 5. QVAM HIS COHORTATIONIbus præclarè ſit Sanctus Paulus obſequutus, & quo fructu.

1. Cor. 9. 27. *Caſtigo*[1] *corpus meum, & in*[2] *ſeruitutem redigo: ne forte cum alijs prædicauerim, ipſe reprobus efficiar.*

2. Cor. 4. 10. *Semper*[3] *mortificationem Ieſu in corpore noſtro circumferentes, vt &*[4] *vita Ieſu manifeſtetur in corporibus noſtris.*

1 *Caſtigo.*) Alij vertunt ex Græco liuidum facio, ſc. verberibus

2 *Seruitutem.*) ſpiritus.

3 *Mortificationem Ieſu.*) Voluntariam corporis caſtigationem propter Ieſum.

4. *Vita Ieſu*) ſcilicet futura, quando ad gloriam & vitam immortalem cum Chriſto reſurgemus.

§. 6. COHORTATIONES AD MORTIFICAtionem ſpiritus & affectuum animi.

Eccli 18. 30. 31. *Poſt*[1] *concupiſcentias tuas*[2] *non eas, & à*[3] *voluntate tua auertere. Si præſtes animæ tuæ concupiſcentias eius,*[4] *faciet te in gaudium inimicis tuis.*

Deut. 10. 16. *Circumcidite igitur*[5] *præputium cordis veſtri, & ceruicem veſtram ne induretis.*

Hier. 4. 5. *Circumcidimini*[6] *Domino, & auferte*[7] *præputia cordium veſtrorū viri Iuda, & habitatores Ieruſalem: ne forte egrediatur vt ignis indignatio mea, & ſuccendatur, & non ſit qui extinguat propter malitiam cogitationum veſtrarum.*

Vide 1. Pet. 2. 11.

1. *Concupiſcentias*) nomine concupiſcentiarum, praua omnia deſideria accipe.

2. *Non eas.*) Ea non ſequaris, ijs non aſſentiaris, ea cohibe, mortifica.

3. *Voluntate.* Appetitui ſenſitiuo, aut etiam rationali, quatenus contrarius eſt voluntati Dei.

4. *Faciet te in gaudium, &c.*) Quia in multa damna, & dedecus te inducet, per quæ de te gaudebunt inimici tui.

5. *Præputium cordis.*) id eſt, circumcidite vos circumciſione ſpirituali, quæ nihil aliud eſt, quàm affectuum omnium mortificatio.

6 *Domino.*) Propter Dominum.

7. *Præputia cordis.*) improborum affectuum & deſideriorum.

§. 7. PRÆCIPITVR MORTIFICATIO OCVlorum.

Quod ſi oculus tuus dexter[1] *ſcandalizat te,*[2] *erue eum, & proijce abs te: expedit enim tibi, vt pereat vnum membrorum tuorum quàm totum corpus tuum mittatur in gehennam.* Mat. 5. 29.

1. *Scandalizat.*) Eſt tibi peccandi occaſio.

2. *Erue.*) Hyperbole eſt, id eſt, careto eius vſu, quaſi ſi eum eruiſſes, mortificando ſcilicet curioſum aſpectum: Idem eſt ſenſus ſequentis paragraphi de dextera abſcindenda: Significatur autem hac hyperbole præſtare membra perdere, quàm ſalutem, ſi aliter peccatum effugere nequeas; ſed quia aliter id fieri poteſt: hinc nefas eſt ſe mutilare: & ſola requiritur horum membrorum & ſenſuum mortificatio.

§. 8. ITEM TACTVS.

1. *Et ſi dextra manus tua ſcandalizat te, abſcinde eam & proijce abs te, &c.* Mat. 5. 31.

1. *Et ſi dextera.*] Vide §. precedentem.

§. 9. ITEM AVRIVM.

Vide verbo auditus.

§. 10. ITEM GVSTVS.

Vide verbo Temperantia. Cuius quidem mortificationis illuſtre extat exemplum in Dauide 2. Reg. 23. 15.

§. 11. MALEDICITVR, QVI NON SE MORtificat.

Maledictus, qui prohibet[1] *gladium ſuum*[2] *à ſanguine.* Hier. 48. 10.

1. *Gladium.*) mortificationis.

2. *A ſanguine.*) A morte ſpiritualiter inferenda ſuis prauis deſiderijs & affectibus. Eſt Tropologia.

MVLIER.

Vide Meretrix. Luxuria. Maritus. Vxor. Filia. Matrimonium.

Agendum primò de vitijs mulierum, tum quomodo erga illas quiſque ſeſe habeat, vt cum ijs non eſſe agendum, nec conniuendum, quod ab earum aſpectu cauendum, & alia eiuſdem generis. Denique quid ab ijs ſacra litteræ exigant.

CAPVT I.

De vitijs mulierum.

§. 1. QVID INTERSIT INTER MVLIEREM ſapientem & inſipientem.

Prou. 14. 1. *Sapiens mulier* 1 *ædificat domum ſuam: inſipiens extructam quoque manibus* 2 *deſtruet.*

1. *Aedificat domum.*) id eſt, ſua diligẽtia, prudenti adminiſtratione, & gubernatione, familiam ſuam etiam exiguã inſtruit, amplificat, proſpiciens domui de omnibus neceſſarijs, rectéque educans ſuos filios & domeſticos. Hæc omnia Hebræa phraſi ſignificantur per ædificationem.

2. *Deſtruet.*) Quia dilapidabit opes, domeſticos quoque prauis ſermonibus & exemplis euertet.

§. 2. IN MVLIERIBVS, NVLLA VIRTVOSA aut perfecta.

Eccl. 7. 29. 1 *Virum* 2 *de mille* 3 *vnum reperi,* 4 *mulierem ex omnibus* 5 *non inueni.*

1. *Virum.*) ſcilicet perfectum, & virtute præditum.

2. *De mille.*) id eſt, de magna multitudine.

3. *Vnum reperi.*) id eſt, paucos omnino, reſpectu ſcilicet deficientium à virtute, quorum infinitus eſt numerus.

4. *Mulierem.*) ſcilicet virtute præditam, vel pudicam, vt inquit Sanctus Gregor. Thaumaturgus.

5. *Non inueni.*) Quia pauciſſimæ ſunt reſpectu virorum, ait Liranus. *Vide P. Lorinum, & epiſt. 95. Senecæ.*

§. 3. DE MVLIERVM RIXA, ET QVAM EA noceat.

1 *Tecta perſtillantia in die frigoris, & litigioſa mulier comparantur:* 2 *Qui retinet eam,* 3 *quaſi qui ventum teneat,* 4 *& oleum dexteræ ſuæ vocabit.* Prou. 27. 15. 16.

Idem habet c. 19. 13.

Melius eſt ſedere in angulo 5 *domatis, quàm cum muliere litigioſa & in* 6 *domo communi.* Prou. 21. 9. 19.

Melius eſt habitare in 7 *terra deſerta, quàm cum muliere rixoſa & iracunda.*

1. *Tecta, &c.*) ſicut incommoda eſt habitatio, ſi tecta iugiter perſtillent; ita litigioſa mulier efficit viro incommodam habitationem, & cauſa eſt, vt inuitus domi ſit, & aliam quærat cum magno familiæ diſpendio ſocietatem.

2. *Qui retinet eam*) Domi ſc. vt eius clamores à vicinis non exaudiantur.

3. *Quaſi qui, &c.*) .i. conatur rem impoſſibilem.

4. *Et oleum, &c.*) Senſus eſt: Quemadmodum ſi quis oleum, id eſt, vnguentum odoriferum abſcondere, velit in manu ſua, id fruſtra facit, quia ipſum de manu eius vocabit .i. clamabit, id eſt, ſuam fragrantiam latè ſparget, vt latere non poſſit; vt metaphoricè clamor oleo tribuatur. Idem eſt de muliere rixoſa, quæ nec vi, nec ratione reprimi poteſt, quin ſe ſæpe prodat.

5. *Domatis.*) .i. tecti ſub dio .i. loco incommodo, expoſito iniurijs aeris & cœli.

6. *Domo communi.*) Ampla & quę multos capit.

7. *In terra deſerta.*] cum feris & beſtijs.

§. 4. MVLIER FORTIS ET VIRILIS ANImi rariſſima.

1 *Mulierem fortem quis inueniet? procul, & de vltimis finibus pretium eius.* Prou. 31. 10

1. *Mulierem.*] Vide verbo Maritus, paragrapho 6.

§. 5. MVLIER MORTE PEIOR, ALIAQVE eius vituperia, & quod ingens ſit Dei beneficium ab ea non decipi.

Inueni 1 *amariorem morte mulierem, quæ* 2 *laqueus venatorum eſt, &* 3 *ſagena cor eius,* 4 *vincula ſunt manus illius: qui placet Deo effugiet illam: qui autem peccator eſt, capietur ab illa.* Eccl. 7. 27.

1. *Ama-*

1. *Amariorem.*) nocentiorem, moleſtiorem, magis intolerabilem; quia mors tantum ſeparat animam à corpore, mulier ſeparat à Deo.

2. *Laqueus venatorum.*) Dæmonum, qui venantur animas & muliere quaſi laqueo vtuntur ad eas capiendas. *Vide Prouerbiorum 7. v. 10.*

3. *Sagena cor eius.*) quia ſicut ſagenâ capiuntur piſces omnis generis & ſpeciei, & quantitatis: parui, magni, mediocres, ſic mulier de quolibet hominum ſtatu decipit plures.

4. *Vincula ſunt manus.*) Quia ligat hominem & mente & corpore ſuis amplexibus, imo ſolo manus ſuæ tactu, qui periculoſiſſimus eſt.

§. 6. DE EIVS IMPVDENTIA ET IRA.

Eccli. 25. 29. *Mulieris ira, & [1] irreuerentia, & [2] confuſio magna.*
[3] Filia prudens hæreditas viro ſuo: nam quæ con- Eccli. 22. 4
fundit in contumeliam fit genitoris. Patrem & 5.
virum confundit [4] audax, & [5] ab impijs non minorabitur: [6] ab vtriſque autem [7] inhonorabitur.

Iterum de ira mulieris, Vide Eccli. 10. 22

Eccli. 25. 22. *[8] Non eſt caput nequius ſuper caput colubri: & non eſt ira ſuper iram mulieris.*

1. *Irreuerentia.*) Inuerecundia, impudentia.

2. *Confuſio magna.*) Eſt ſcilicet viro. i. affert viro magnam ignominiam.

3. *Filia.*) Vide V. Matrimonium, §. 5.

4. *Audax.*) Inuerecunda, inuerecundia enim maximè in muliere, multorum malorum & impudicitiæ cauſa eſt.

5. *Ab impijs non minorabitur.*) Talis mulier etiam impijs inuenietur non eſſe inferior in vitijs.

6. *Vtriſque.*) Tam patre, quàm viro.

7. *Inhonorabitur.*) Quia cum propter eam cogantur ſuſtinere infamiam, eam ipſi viciſſim contemnent, ſubſidia ſubtrahent (hoc enim etiam ſignificatur verbo inhonorandi) & iuſtis pœnis afficient.

8. *Non eſt caput, &c.*) id eſt, ſicut inter omnium animantium capita nullum eſt perniciosius quàm ſerpentis propter venenum occultum, quod paratum eſt effundere per inſidias, idque vt hominem non lædat modò, ſed occidat etiam: ita omnium peſſima eſt ira mulieris, quia etſi viribus corporis aperto marte nocere nequit, tamen iram quam in animo inſtar veneni latentem gerit, opportunitatem nacta effundit, nec deſinit donec eum, cui iraſcitur, perimat: prudenter igitur agendum cum hoc ſexu ne irritetur.

§. 7. MALITIÆ MVLIERIS NVLLA PAR inueniri poteſt.

[1] Omnis plaga [2] triſtitia cordis eſt: & [3] omnis ma- Eccli. 25.
litia [4] nequitia mulieris. Et omnem plagam, & 17. 18. 19.
non plagam [5] videbit cordis: & [6] omnem nequi- 20. 21. 26.
tiam & non nequitiam mulieris: & omnem [7] obductum & non obductum odientium: & omnem vindictam, & non vindictam inimicorum. [8] Breuis omnis malitia ſuper malitiam mulieris, [9] ſors peccatorum [10] cadat ſuper illam.

1. *Omnis plaga.*) id eſt, ſummum vulnus.

2. *Triſtitia cordis.*) Quia huic nullus corporis cruciatus conferendus eſt, & minus curam admittit, quàm hic.

3. *Omnis malitia.*) i. ſumma.

4. *Nequitia mulieris.*) Quia cum mulieres Dei timore ſunt deſtitutæ ferè in malitia viros excedere ſolent, quia cum minus ratione vtantur, minus per rationis frenum retrahi poſſunt à malo. & quia cum ſint infirmiores, magis per inſidias tentant lædere, quæ minus vitari poſſunt.

5. *Videbit.*) i. patietur, æquo animo feret quiſque omnem plagam, ſed non plagam cordis. i. triſtitiam animi.

6. *Omnem nequitiam.*) ſupple vt ſupra patietur quilibet, at non mulieris.

7. *Obductum.*) ſeu obductionem. i. calamitatem, moleſtiam, vltionem & vindictam patietur quilibet, at non inimicorum, quia hi ſine miſeratione affligunt & vindicant, nec modum aliquem ponunt illati mali aut vltionis. His ſignificatur mulieris malitiam cor vulnerare dolore grauiſſimo, eandemque afflictione hoſtium & vindicta inimicorum eſſe grauiorem, aut cum eis comparandam, tanquam ſimiliter intolerabilem.

8. *Breuis.*) i. parua eſt ſi conferatur ad malitiam mulieris.

9. *Sors peccatorum.*) i. portio, quæ Dei diſpoſitione debetur peccatoribus.

10. *Cadat ſuper illam.*) i. illam ſcilicet malitiam mulieris accipiant impij pro ſua parte, vt ab ea vexentur & crucientur, ſignificatur impios id mereri.

§. 8. DE TORVO ASPECTV IMPROBÆ MVlieris, & quàm eo affligatur vir eius.

[1] Nequitia mulieris immutat faciem eius: & obcæ- Eccli. 25.
cat vultum ſuum tanquam vrſus: & quaſi ſac- 24. 25.
cum oſtendit. In medio proximorum eius: ingemuit vir eius, & audiens ſuſpirauit modicum.

1. *Nequitia.*) Vide Verbo facies & Anima.

§.9. QVAM DISPLICET EIVS GARrulitas.

Eccli. 25. 27. 1 *Sicut aſcenſus arenoſus in pedibus veterani, ſic mulier linguata homini quieto.*

1.*Sicut,&c.*) Quemadmodum [illegible] ſabulis aſcenſus moleſtus eſt homini ſeni, ita & mulier loquax homini pacis & tranquillitatis amanti, quia garrulitas illa eſt contraria ingenio ſuo.

§.10. QVAM VIRO NOCEAT EIVSQVE VIres animi eneruet mulier improba.

Eccli.25. 31.32. 1 *Cor humile, & facies triſtis, & plaga cordis, mulier nequam:* 2 *manus debiles, & genua diſſoluta, mulier* 3 *quæ non beatificat virum ſuum.*

Eccli.42. 13. 4 *De veſtimentis enim procedit tinea & à muliere iniquitas viri.*

1.Tim.2. 13. *Adam* 5 *non eſt ſeductus, mulier autem ſeducta* 6 *in præuaricatione fuit.*

1.*Cor humile,&c.*) .i. affert viro, talis mulier cor humile.i.afflictum & triſte, & veluti vulnus mortiferum ei infligit, cor eius ita lædens, vt & mors nonnunquam ſubſequatur.

2.*Manus,&c.*) .i. omne robur tum animi, tum corporis eripit; vt nec operari nec ambulare ei libeat, atque in ſummam illum deſperationem inducit.

3.*Quę non beatificat virum.*) Sua nempe virtute, ſed potius eum ſua malitia miſerum facit.

4.*De veſtimentis,&c.*) Quemadmodum tinea innaſcitur veſtibus, & ab eis oritur, ita in ipſo mulierũ intuitu & conuerſatione eſt iniquitas viri, quæ inde velut naturaliter gignitur, non minus mentem hominis corrumpens, quàm tinea veſtes: ſicut ergo veſtes diligenter cuſtodiuntur, ne in ijs tinea ingeneretur, ita mens cuſtodienda ne ei à mulierum conſortio corruptio innaſcatur, quæ ſi ſemel admittatur, ſicut ingenerata veſti tinea ſemper ſerpit & totam veſtem erodit, ita & libidinoſa cogitatio in mente recepta paulatim prorepit, & totam eius pulchritudinem exedit niſi tempeſtiuè occurratur.

5.*Non eſt ſeductus.*) ſupple ex verſu præcedenti *primus*, cum Theodoreto, & Oecumenio: quaſi dicat: Adam non fuit primus ſeductus, ſed Eua.

6.*In præuaricatione fuit.*) Quia virum allexit ad peccandum.

§. 11. MVLIER MORTEM INVEXIT IN mundum & peccatum.

Eccli.25. 33. *A muliere initium factum eſt peccati & per illam omnes morimur.*

§.12. MVLIERES CAVSA CVR DESERATVR Deus.

Eccli.19.2. 1 *Vinum & mulieres apoſtatare faciunt ſapientes, & arguent ſenſatos.*

Vide Apoc.9.ver.8.& Num.25.2. Iterum Apoc.2.20.

1.*Vinum.*) Vide V.Ebrietas.

§.13. MVLIERVM FORMA OCCASIO PECcati.

Vide §.16.infra ex Prou.11.22.

Apoc.2.14. *Habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac* 1 *mittere ſcandalum coram filijs Iſrael* 2 *edere & fornicari.*

1.*Mittere ſcandalum.*) id eſt, egregias mulieres, quæ forma ſua ſcandalo eſſent Hebræis, & in peccatum inducerent.

2. *Edere.*) Vt ederent de eorum ſacrificijs falſis Dijs immolatis, & poſtea fornicarentur.

§. 14. MVLIERES AVIDÆ SVNT VOLVptatis.

Verbo Filia ex Eccli.26. 15.

Eccli.36. 23. *Omnem maſculum excipiet mulier.*

§. 15. QVAM SIT VILIS MVLIER LIBIDInoſa.

Eccli. 9. 6. 10. 1 *Omnis mulier quę eſt fornicaria, quaſi ſtercus in* 2 *via conculcabitur.*

Prou.6.26 *Pretium ſcorti vix eſt vnius panis: mulier autem viri pretioſam animam capit.*

1.*Omnis mulier.*) Vide Verbo Luxuria.§.7. num.11.

2. *Pretium.*) Vide ibidem §. 3.numer. 29.

§. 16. QVOMODO DEDECET EAM PVLchritudo, quia ea abutitur.

Prou.11. 22. 1 *Circulus aureus in naribus ſuis, mulier pulchra, & fatua.*

1.*Circulus.*) ſupple *ſicut*, id eſt, ſicut aureus circulus, non conuenit naribus ſuis ſeu porci, nec ſuem ornat; ita pulchritudo, quæ per ſe res eſt præclara non conuenit mulieri ſtultæ, ſed malè ibi videtur à natura collocata, quia

ſicut

ſicut ſus non nouit bene vti circulo aureo naribus infixo, ita nec mulier ſtulta ſuo decore. Item quia ſicut ſus non cohibetur aureo circulo à ſuffodienda terra, ſed nihilominus cœno ſe immergit, & circulum fœdat. Ita & mulier ſtulta cum gloriam ſibi ſua pulchritudine comparare deberet, non ea tamen retrahitur à voluptatum illecebris, ſed voluptatum cœno ſe magis immergit, ſicque pulchritudinem ſuam fœdat. Rectè igitur comparatur talis mulier ſui ob immunditiam, ad quam abutuntur ſæpe mulieres ſua pulchritudine.

§.17. DE EARVM EBRIETATE, ET QVAM eas dehoneſtet

Vide verbo Ebrietas.

§.18. MVLIER FORTIS EST AD PECCANDUM, faciléque ſeducitur ab hæreticis.

2.Tim.3 6 *Ex his ſunt, qui*: [1] *penetrant domos*, *&* [2] *captiuas ducunt mulierculas* [3] *oneratas peccatis* [4] *quæ ducuntur varijs deſiderijs.*

1.*Penetrant domos.*) Clanculum in eas intrantes, vt in tenebris doctrinam doceant tenebrarum.

2.*Captiuas ducunt.*) Errorum vinculis irretitas.

3.*Oneratas peccatis.*) Mirum negotium (ait Cyprian. l. de bono pudicitię) mulieres ad omnia delicatæ, ad vitiorum ſarcinas fortiores ſunt viris.

4.*Ducuntur varijs deſiderijs.*] Inſtar brutorum aguntur deſiderijs curioſitatis, nouitatis, glorię, delitiarum, ornatus, luxuriæ. Non eſt autem mirum facilè ab hæreticis peruerti mulieres, quia ſunt inconſtantes, & flexibiles, tum quia ijs libertatem carnis promittunt, impunitatemque peccati.

§. 19. PRÆSTARE PATI VIRVM NOCENTEM, quàm mulierem blandientem.

Eccli 42. 14. [1] *Melior eſt iniquitas viri, quàm mulier benefaciens, & mulier confundens in opprobrium.*

1 *Melior eſt, &c.*) Præſtat viri alicuius nos corripientis, ſeueritatem pati (quę quibuſdam iniquitas videtur) quàm agere cum muliere blandè tractante, & benignè nos excipiente, tum verbis, tũ factis, quod huiuſmodi benignitas ad illicitũ pertrahat amorem. Itẽ quia vtilius ſæpe eſt aut minus ſaltẽ noxium, veram viri iniquitatẽ ferre, ab illo iniquè, vel verbis, vel factis impeti, quàm percipere mulieris benignitatem, & blando eius conſortio & munuſculis frui, tum quia illata à viro iniuria dat occaſionem patientiæ, mulieris verò benificẽtia concupiſcentiã ſæpe accendat: tũ quia vir iniquus apertè ferè hominem inuadat, vt eius iniquitatem facilè ſit declinare, eique ſe opponere: cum ſæpe mulier dum bene facere videtur, id agat, vt fallat, & incautum ſuo amore illaqueet.

2.*Confundens in opprobrium.*) Quæ ſua blanditia & beneficentia facit, vt homo incidat in ignominiam.

CAPVT II.

Quomodo erga mulieres quiſque ſe habere debeat.

§. 1. CVM MVLIERIBVS NON AGENDVM.

[1] *Numquid poteſt homo abſcondere ignem in ſinu ſuo, vt veſtimenta illius non ardeant? aut ambulare ſuper prunas, vt non comburantur plantæ eius?* [2] *ſic, qui ingreditur ad mulierem proximi ſui, non erit* [3] *mundus cum tetigerit eam.* Prou 6.27 28. 29.

Idque Chriſti Domini exemplo, quem mirabantur Apoſtoli, quod cum muliere loqueretur, *Ioan.* 4.

Quod ſi eius rei incidat neceſſitas, id fiat coram teſtibus, locoque aperto, & luce palam, eiuſdẽ Chriſti exemplo, qui ad puteum loco publico, cum Samaritana egit. *Ibidem.*

1.*Numquid.*] Vide verbo Adulterium.

2.*Sic, qui ingreditur.*) his verbis nõ tantum intelligitur is, qui adulterium committit, ſed & qui cum vxore proximi libenter verſatur (quod etiam ad omnem mulierem, ob ſimile periculũ eſt extendendũ) ædeſque alienas frequentat, quaſi de ſua pudicitia ſecurus.

3. *Mundus*) Non carebit macula, quia licet non peccet corpore, maculam in animo incurret per varias cogitationes & concupiſcentias, maculam item famę & offenſionis plurimorum.

§.2. CVM MVLIERIBVS NON CONVIVENDUM.

[1] *In medio mulierum noli commorari: de veſtimentis, &c.* Eccli. 42. 12.

Vide ſupra cap. 1. §. 10.

1. *In medio mulierum.*) id eſt, inter mulieres.

§. 3. IDEM IN SPECIE PRÆCIPITVR DE muliere improba.

Eccli.25.23. *Commorari leoni & draconi [1] placebit, quàm habitare cum muliere nequam.*

1. *Placebit*) ſupple magis, oſtēdit eſſe intolerabilem & maximè noxiam malitiam mulieris, & quod cum leonum & draconum ſęuitia arte ſuperetur, illius malitia aut ægrè admodum aut nullo modo vincatur. Item quod præſtat ſubita morte à feris perimi cum ijs habitando, quàm lenta morte per malitiam improbæ mulieris cruciari.

§. 4. VETATVR MVLIERVM ASPECTVS, ET colloquium.

Eccli.9.3.5.7.8.9.11 *Ne reſpicias mulierem [1] multiuolam: ne fortè [2] incidas [3] in laqueos illius. Virginem ne conſpicias ne fortè [4] ſcandalizeris in decore illius. Noli circumſpicere in vicis ciuitatis, nec oberraueris in plateis illius. Auerte faciem tuam à muliere compta, & ne circumſpicias ſpeciem alienam. Propter ſpeciem mulieris multi perierunt: & [5] ex hoc concupiſcentia quaſi ignis [6] exardeſcit. Speciem mulieris alienæ multi admirati, reprobi facti ſunt: colloquium enim illius quaſi ignis [7] exardeſcit.*

Eccli. 41.25. *Erubeſcite [8] à reſpectu [9] mulieris fornicariæ.*

Vide ſupra cap. 1. §. 8.

Eccli. 41.27. *Ne reſpicias mulierem alieni viri, & ne [10] ſcruteris ancillam eius, neque ſteteris ad lectum eius.*

1. *Multiuolam.*] inſtabilem, vagam, quę ſuis nutibus, illecebroſo aſpectu & ornatu ſtudet in ſui amorem varios pellicere.

2. *Incidas.*] captus illecebris oculorum eius, tuaque curioſitate.

3. *In laqueos illius.*) quos parat omnibus incautis. *Vide Prou. 7.*

4. *Scandalizeris.*) Impingas & cadas in illicitum amorem.

5. *Ex hoc.*] id eſt, ex hac re, ſcil. ſpecie mulieris dum conſpicitur.

6. *Exardeſcit.*) Accenditur, ardet.

7. *Exardeſcit.*) id eſt, Accendit: hîc ſumitur actiuè, ſuperius neutraliter.

8. *A reſpectu.*) i. propter, ſeu de intuitu.

9. *Mulieris fornicariæ.*) Tum ob periculum, tum quia talis intuitus ſignum eſt impudicitiæ.

10. *Scruteris.*) Inquiras quomodo eam ad ſtuprum inducere queas, & ad ea abutendum ſtans ad lectum eius.

§. 5. INTERDICITVR OMNIS FAMILIARITAS cum illis, maximéque in menſa.

Cum aliena muliere ne [1] ſedeas omninò, nec [2] accumbas cum ea [3] ſuper cubitum: Et non [4] alterceris cum illa in vino, ne fortè [5] declines cor tuum in illam, & [6] ſanguine tuo labaris in perditionem. Eccli. 9.12.13.

1. *Sedeas.*] maximè loquitur de ſeſſione, quæ ad menſam.

2. *Ne accumbas cum ea.*) In conuiuio.

3. *Super cubitum.*) Innixus more maiorum ſuper cubitum. Hoc vetat, quia ibi contactus vel ſaltem vicinitas corporum & longior confabulatio, & vini efficacia, libidinis fomitem ſubminiſtrant.

4. *Alterceris in vino.*) contendendo de ebibendis calicibus, aut iocosè cum ea rixando, & fabulando, vt fit.

5. *Declinet cor tuum.*) contra legem Dei declinet ad illam concupiſcendam: *cor* hîc eſt nominatiui, non accuſatiui caſus.

6. *Sanguine meo*] Per ſanguinis tui effuſionem, quæ fiet à lege aut marito.

§. 6. OCCLVDENDÆ AVRES BLANDIS EArum ſermonibus

1 *Ne attendas fallaciæ mulieris: fauus enim diſtillans labia meretricis & nitidius oleo guttur eius. Nouiſſima autem illius amara quaſi abſynthium, & acuta, quaſi gladius biceps.* Prou. 5.3.4

1. *Ne attendas.*] Huius explicationem. *Vide V. Luxuria, §. 3. n. 16.*

§. 7. ITEM VOCIBVS ET CANTIBVS.

1 *Cum ſaltatrice ne aſſiduus ſis: nec audias illam, ne fortè pereas in efficacia illius.* Eccli. 9.4.

1. *Cum ſaltatrice.*) Vide Verbo Chorea.

§. 8. CAVENDVM AB EARVM TACTV.

Bonum eſt homini mulierem [1] non tangere. 1. Cor. 7.1.

Vide item ſupra §. 1.

1. *Non tangere.*) Quia vel ipſe mulieris tactus, ait Sanctus Hieronymus libro primo contra Iouinianum: Eſt viro contagioſus, & fugiendus: vnde quia Ægyptia tangere volebat Ioſeph, fugit ex manibus eius, & quaſi ad morſum rabidiſſimæ canis, ne paulatim virus ſerperet, pallium, quod tetigerat abiecit.

§. 9. NVLLA EI DANDA LIBERTAS EXeundi in publicum.

Eccli. 25. 4. 1 *Non des aquæ tuæ exitum, nec modicum: nec mulieri nequam veniam prodeundi.*

1. *Non des &c.*) Senſus eſt: ſicut non expedit vt aquæ quam continere vis, vel modicus detur exitus: ita non expedit vt prauæ mulieri des facultatem quouis prodeundi, & quidlibet faciendi: cohibe & retine in officio, nec ei etiam in paruis indulge, ne maiorem ſibi libertatem vendicet & poſtea ad officium reduci non poſſit.

§. 10. NON PERMITTATVR DOMInari aut imperare.

Eccli. 25. 30. *Mulier ſi*[1] *primatum habeat,*[2] *contraria eſt viro ſuo.*
Vide infra cap. 3. §. 1.

1. *Primatum.*) Permittatur imperare viro & familiæ.
2. *Contraria.*] Rebellabit, contradicet, contraria volet.

CAPVT III.

Quid à mulieribus requirant ſacræ litteræ.

De hoc argumento pauca hîc dicenda, cætera require verbo Vxor, quæ proportione quadam cuilibet mulieri etiam non nuptæ accommodare licet.

§. 1. MVLIERIS EST DISCERE NON docere.

1. Timo. 2. 11. 12. *Mulier in ſilentio diſcat cum omni ſubiectione. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum: ſed eſſe in ſilentio.*

1. Cor. 14. 34. 35. 36. *Mulieres*[1] *in eccleſiis taceant, non enim permittitur eis loqui, ſed ſubditas eſſe, ſicut &*[2] *lex dicit. Si quid autem volunt diſcere, Domi viros ſuos interrogent.*[3] *Turpe eſt enim mulieri loqui in eccleſia. An à vobis*[4] *verbum Dei proceſſit? aut*[5] *in vos ſolos peruenit?*

1. *In Eccleſiis.*) In ſolemni conuentu fidelium.
2. *Lex dicit.*) Scil. in Geneſi c. 3. ſub viri poteſtate eris. Iure inquit Anſelm. taceat inter viros quæ cum viro ſuo loquetur, ſuaſit ei peccatum, imò & perſuaſit.
3. *Turpe &c.*) Quia eſt contra diſciplinam vt in domo Dei, qui eas viris ſubiectas eſſe præcepit, de lege loqui præſumant, cum ſciāt illic viros habere primatum.
4. *Verbum Dei.*) Euangelica prædicatio.
5. *In vos ſolos.*) q. d. non, at per totum orbem, q. d. nolite ergo fieri magiſtri, conſtituendo nouas traditiones, ſed tenete quod tenent vbique aliæ gentium Eccleſię.

§. 2. NON CVRET MVLIER PVLCHRITVdinem, magis ſtudeat timori Dei.

Prou. 31. 30. *Fallax*[1] *gratia, &*[2] *vana eſt pulchritudo: mulier timens Dominum ipſa laudabitur.*

1. *Gratia.*) Venuſtas à qua mulieres vulgò dicuntur gratioſæ.
2. *Fallax.*) Hebraicè, mendacium.
3. *Vana.*) Quia non eſt ſtabilis nec diuturna, ideo nec ób eam laudandę mulięres.

§. 3. NON SE ORNET SVPERFLVE, inſiſtat autem bonis operibus, & quis verus eius ornatus.

1. Timo. 2. 9. 10. *Similiter & mulieres in habitu*[1] *ornato, cum verecundia, & ſobrietate ornantes ſe, & non in tortis crinibus, aut auro, aut Margaritis, vel veſte pretioſa: ſed quod decet mulieres,*[2] *promittentes pietatem per opera bona.*

1. Pet. 3. 3. 4. 5. *Quarum non ſit extrinſecus*[3] *capillatura,*[4] *aut circumdatio auri, aut*[6] *indumenti veſtimentorum*[5] *cultus:*[7] *ſed qui abſconditus eſt*[8] *cordis homo,*[9] *incorruptibilitate quieti, & modeſti ſpiritus,*[10] *qui eſt in conſpectu Dei locuples.*[11] *Sic enim aliquando & ſanctę mulieres, ſperantes in Deo, ornabant ſe ſubiectæ propriis viris.*

1. *Ornato.*) Græcè κοσμίῳ .i. honeſto, decenti, hic enim ornat mulieres; nimius autem eſt meretricum, nec honeſtam mulierē ornat, ſed infamat quaſi meretricem. Vide Chryſoſt. in Morali.
2. *Promittentes.*) Sci. ſint .i. oſtendant foris pietatem mentis non per verba ſed per opera.
3. *Capillatura.*) Capillorum plicatura ſeu criſpatura: non ſtudeant comæ curandæ aut criſpandæ.
4. *Aut circumdatio auri.*) Neque auro ſe ornent aut circumdent corpus ſuum, aut comas.
5. *Cultus.*) .i. ornatus, ſup. ſuperfluus.
6. *Indumenti veſtimentorum.*) .i. veſtium quibus induuntur.
7. *Sed.*) Supple ornetur virtutibus.
8. *Cordis homo.*) .i. interior homo.
9. *In incorruptibilitate &c.*) .i. Id præſtabūt

ſi ſpiritum ſuum ſtudeant incorruptum, integrumque ſeruare in manſuetudine & ſilentio & quiete, ſine garrulitate & contentione.

10. *Qui eſt locuples.*) Qui Spiritus, magni eſt pretij & æſtimationis coram Deo, pluſquam omnia corporis ornamenta.

11. *Sic ornabant ſe.*] ſpiritualibus ſcilicet ornamentis.

§. 4. A MVLIERIBVS EXIGITVR PRVDENtia & taciturnitas, & quanti faciendæ quę ſunt huiuſmodi.

Eccli. 26. 18. 1 *Mulier ſenſata & tacita, non eſt* [2] *immutatio* [3] *eruditæ animæ.*

1. *Mulier ſenſata.*) Sci. ſit. id eſt, prudens.
2. *Immutatio.*) .i. Commutatio.
3. *Eruditæ animæ.*] .i. prudentis & benè inſtitutæ ſenſus eſt: talis mulier non poteſt vllo pretio permutari, ſuperat omne pretiũ.

§. 5. SI EIS LOQVENDVM, PROXIMVM ædificent ſuauitate verborum.

Cant. 4. 11 1 *Fauus diſtillans labia tua ſponſa, mel & lac ſub lingua tua.*

1. *Fauus diſtillans &c.*) Quia ſci. ſuauis erat eius ſermo, non aſper, non mordax, at amænus & gratus.

§. 6. ITEM PROBI MORES EXIGVNTVR, eorumque fructus.

Prou. 11. 16 *Mulier gratioſa inueniet gratiam; & robuſti habebunt diuitias,*

1. *Gratioſa.*) ſupple ſicut mulier gratioſa, id eſt, pulchra & moribus proba, ſua venuſtate & probitate obtinet gloriam apud homines, ita viri ſua diligentia acquirent diuitias. Docet in muliere requiri formam & mores, in viris induſtriam & laborem.

§. 7. ITEM SANCTITAS ET VERECVNDIA.

Eccli. 26. 19. 1 *Gratia ſuper gratiã mulier* [2] *ſancta, & pudorata.*

1. *Gratia ſuper gratiam.*) id eſt, eximia gratia, vel duplex gratia & beneficium.
2. *Sancta.*], i. quæ Deum timet.

§. 8. ITEM CASTITAS ET QVANTI SIT ea pretij.

Eccli. 26. 20. 1 *Omnis ponderatio non eſt digna continentis animæ.*

1. *Omnis ponderatio.*] id eſt, pondus: Senſus eſt, nihil eſt in rebus iſtis temporarijs, quod æquiualeat caſtæ mulieri aut quod cum ea ſit conferendum, aut quod præ eius continentia vir debeat eligere.

MVNDITIES INTERNA.

Vide Cogitatio. Animus. Intentio. Hypocriſis, & Potiſſimum puritas.

MVNDVS. MVNDANI. MVNDANA.

V. Peccator.

Agendum primo de Mundo, id eſt, de machina mundi, tum de mundo, id eſt, de hominibus mundi. Denique de mundo, id eſt, de rebus alijs, quæ ſunt in mundo earumque contemptu.

CAPVT I.

De machina mundi.

§. 1. CVR A DEO CONDITVS MVNDVS. *Vide V. Deus c.* 19. §. 9.

1 *Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus, impium quoque ad diem malum.* Prou. 16. 4.
Didici, quod [2] *omnia opera, quæ fecit Deus, perſeuerent in perpetuum:* [3] *non poſſumus eis quidquam addere, nec auferre, quæ fecit Deus* [4] *vt timeatur.* Eccle. 3. 14

1. *Vniuerſa.*) Vide verbo Deus, cap. 19.
2. *Omnia opera.*) loquitur de mundi fabrica.
3. *Non poſſumus, &c.*) Quia ſcilicet in ijs nihil eſt diminutum, nihil ſuperfluum.
4. *Vt timeatur.*) Dum ejus potentia, ſapientia, & bonitas ex operibus cognoſcuntur.

§. ADD. DE DEI POTENTIA IN EIVS creatione.
Vide multa Verbo Deus cap. 18. Item ad eandem mundi creationem ſpectantia. *Ibid. c.* 19.

§. 2. MVNDVS DOCET NOS DEI SAPIENtiam, cæteraque eius attributa.

Nimirum [1] *interroga iumenta, &* [2] *docebunt te: & volatilia cæli, &* [3] *indicabunt tibi:* [4] *Loquere terræ, &* [5] *reſpondebit tibi: & narrabunt piſces maris. Quis ignorat quod omnia hæc manus Domini fecerit.* Iob 12. 7. 8. 9.

Rom.1.20. *[6] Inuiſibilia enim ipſius à creatura mundi, per ea quę facta ſunt intellecta, conſpiciuntur: ſempiterna quoque virtus & diuinitas: ita vt ſint inexcuſabiles.*

1. *Interroga iumenta.*) Eorum conditionem, & perfectionem naturalem contemplare.

2. *Docebunt te.*) Dei potentiam, ſapientiam, & cæteras eius perfectiones.

3. *Indicabunt tibi.*] Eadem Dei attributa, quia ſc. ex Dei præcepto ſingulis annis generationi intendunt, obſeruãtque ſingulæ ſpecies leges ſuas, quas Deus ijs impreſſit multaque alia faciunt admiranda à Deo ijs data.

4. *Loquere terræ.*) Contemplare eius ſedem mirabilem in centro vniuerſi, fertilitatem, item eius tot fructus, tot ſegetes producendo, &c.

5. *Reſpondebit tibi.*] Ex ea intelliges infinitam Dei perfectionem.

6. *Inuiſibilia.*] Vide V. Deus cap. 9. paragr. 2. vbi & alia afferuntur in eandem ſententiã.

§.3. MVNDVS DATVS HOMINI AD INGEnij exercitationem.

Eccle.3.11 *Cuncta fecit bona in tempore ſuo, & mundum tradidit diſputationi eorum, [1] vt non inueniat homo opus quod operatus eſt Deus [2] ab initio vſque ad finem.*

1. *Vt non inueniat.*) id eſt, ita vt non inueniat: accipitur *vt* conſequenter ac tanquam effectus, non vt cauſa.

2. *Ab initio vſque ad finem.*] .i. perfectè.

CAPVT II.

De mundo ſeu hominibus mundanis eorumque prauis moribus, & pœnis. Item quomodo ſe quis erga mundum habere debeat.

§.1. MVNDVS SPIRITVALITER ET ALLEgoricè ſignificatur.

Per [1] *Babylonem.* Iſa.13.ver.1 & 2.
Per [2] *Aegyptum.* Apoc.11.v.8.
Per [3] *Sodomam.* Ibidem.
Per [4] *Gomorrham.* Epiſt. Iudæ v.7.
Per Niniuen, quę vocatur [5] *ciuitas ſanguinum.* Nahum 3.1.

1. *Babylonem.*) quæ Babel dicitur Hebraicè .i. confuſio, typus mundi, qui plenus eſt confuſione, & ſecundũ quod fuit ciuitas inſignis & caput imperij deſignat gloriã mundi. Hic.

2. *Aegyptum & Sodomam.*) quia deteſtabilis eſt Deo, ſicut Ægyptus & Sodoma. Itẽ quia ijſdem abundat peccatis, nefarijs libidinibus vt Sodoma, & idololatria, atque omni ſuperſtitione vt Ægyptus. Ita Hier epiſt.17.

3. *Sodomam.*) Vide n.2.

4. *Gomorrham.*) Vide num 2.

5. *Ciuitas ſanguinum.*) quia plena peccatis.

§.2. VARIA DE PRAVIS MVNDI MORIBVS.

[1] Filij hominum dentes eorum arma & ſagitta, & Pſ.56.5.
lingua eorum gladius acutus.
[2] Exacuerunt vt gladium linguas ſuas: [3] intende- Pſ.63.4.
runt arcum [4] rem amaram, vt ſagittent in occultis immaculatum.
[5] Vani filij hominum, mendaces filij hominum in Pſ.61.10.
ſtateris, [7] vt decipiant [8] ipſi de vanitate in idipsũ.
Omnes [9] declinauerunt ſimul [10] inutiles facti ſunt: Pſ.52.4.
non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnũ.
Vidi iniquitatem & [11] contradictionem in [12] ciui- Pſ.54.10.
tate. [13] Die ac nocte circumdabit eã ſuper muros 11.12.
eius iniquitas: & [14] labor in medio eius, & iniuſtitia. Et non defecit de plateis eius vſura & dolus.
Scimus quoniam [15] ex Deo ſumus: & mundus to- 1.Ioa.5.19.
tus [16] in maligno poſitus eſt.
Omne quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, 1.Ioa.2.16.
& concupiſcentia [17] oculorum, & ſuperbia vitæ: quæ [18] non eſt ex patre, ſed [19] ex mundo eſt.
Fugientes eius, quæ in mundo eſt, concupiſcentiæ 2.Pet.1.4.
[20] corruptionem.
Non poteſt mundus odiſſe vos: me autem odit, quia Ioan 7.7.
ego teſtimonium perhibeo de illo, quod opera eius mala ſint.
Non [21] pro mundo rogo, ſed pro his quos dediſti mi- Ioa.17.9.
hi: quia tui ſunt.
Ego rogabo patrem & alium paracletum dabit vo- Ioa.14.16
bis, vt maneat vobiſcum in æternum, ſpiri- 17.
tum veritatis, quem mundus non poteſt accipere, quia nõ [23] videt eũ, [24] nec ſcit eum, vos autẽ cognoſcetis eum: quia apud vos manebit, & in vobis erit.
Si mundus vos odit, ſcitote, quia me priorem vobis Ioa. 15.18.
odio habuit. Si de mundo fuiſſetis: mundus quod 19.
ſuum erat diligeret: quia verò de mũdo non eſtis, ſed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus.
In mundo [25] preſſuram habebitis: ſed confidite, ego Ioa.16.33.
[26] vici mundum.
Filij huius ſæculi prudentiores [27] filijs lucis [28] in Luc.16.8.
generatione ſua ſunt.
[29] In mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt, Ioa 1.10.11
& [30] mundus eum non cognouit. [31] In propria venit, & [32] ſui eum non receperunt.

1. *Filij hominum.*) licet ſint homines, habẽt tamen dentes inſtar armorum & ſagittarum quia ſuis calumnijs, detractionibus, atque impijs conſilijs, quę dentibus & linguis loquuntur, tanquam gladijs quibuſdam & lãceis me transfodere & perdere conantur.

2. *Exacuerunt.*) Vt certius ac grauius lædãt .i. parauerunt linguas ſuas ad lædendum efficaciſſimè, habentes apud ſe meditata verba, quibus innocentem falsè accuſantes velut gladio quodam perimant.

3. *Intenderunt arcum.*] Præparauerunt arcũ vt me innocentem ex inſidijs, & nihil tale opinantem ſagittis ſuis impetant.

4. *Rem amaram.*) Hunc arcum voco amarum, & triſtem, quia eo, in me ſtudent eiaculari mortiferas plagas.

5. *Vani.* fallaces.

6. *In ſtateris.*) quæ tamen ad menſurandam iuſtitiam & fidem declarandam, communi iure Gentium omnium ſunt inſtitutæ.

7. *Vt decipiant.*] Iunge præcedentibus: ſcil. *in ſtateris*, non autem ſequentibus.

8. *Ipſi de vanitate in idipſum.*) Omnes pariter ſeu ſimul (id enim ſignificat *in idipſum*) ſunt ex vanitate: filij ſc. vanitatis, & quatenus homines ſunt, toti vanitati, mendacijs & fraudibus dediti.

9. *Declinauerunt.*) A Deo & recta viuendi ratione.

10. *Inutiles.*] Ad faciendum quod bonum eſt, quod quidem prauis ſuis moribus conſecuti ſunt.

11. *Contradictionem.*) Contentionem, quæ iniquitatis inter impios ſemper eſt comes, dũ caritate ſublata, omnes quærũt quæ ſua ſunt.

12. *Ciuitate.*) Mundo.

13. *Die ac nocte circumdabit.*) .i. circumerrabit in muris eius.

14. *Labor.*) Afflictio, quâ alios affligunt: ſenſus eſt; tum interiora eius tum exteriora plena ſunt omni genere fraudis & iniuriarũ.

15. *Ex Deo.*) i. Dei filij.

16. *Maligno.*) malitia, peruerſitate, peccatis.

17. *Oculorum.*) Auaritiæ & curioſitatis.

18. *Non eſt ex patre.*) Deo non placet, imo maximè eſt ei contraria.

19. *Ex mundo*) Ex mundi corruptione.

20. *Corruptionem.*] prauitatem.

21. *Pro mundo.*) Mundi amatoribus & in eo amore perſeuerantibus.

22. *Mundus.*] Mundi amatores.

23. *Videt.*) non nouit, adeoque non curat obtinere.

24. *Nec ſcit eum.*] eſt idem cum præcedẽti.

25. *Preſſuram.*] aduerſa multa, quæ premẽt.

26 *Vici.*) ego vici, qui ſum caput veſtrum, faciamque vt vos membra mea vincatis.

27. *Filijs lucis.*) .i. fidei ſeu fidelibus quos opponit filijs tenebrarum, ſiue ſæculi.

28. *In generatione ſua.*] In genere ſuo, ſcil. in temporalibus, & maximè in peccatis, vti fraudibus & dolis parandis.

29. *In mundo erat*) ſcil. verbum patris, erat autem præſentia deitatis omnibus creaturis infuſum.

30. *Mundus.* Homines mundani.

31. *In propria.*) .i. in ſua, ſcilicet in mundum à ſe factum.

32. *Sui.*) ſcilicet Iudæi, qui erant ei populus peculiaris, dicuntur autem non recepiſſe quia ex ijs pauci crediderunt in eum.

§. 3 DE PÆNIS MVNDANORVM.

1 *Formido & fouea, & laqueus ſuper te, qui* 2 *habitator es terræ.* Iſa. 24. 17.

Videndi etiam verſus ſequentes.

3 *Iudicium Domino cum* 4 *habitatoribus terræ: non eſt enim* 5 *veritas & non eſt miſericordia, & non eſt* 6 *ſcientia Dei in terra.* Oſee 4. 1.

Vide verbo Peccatum, & verbo Punitio.

Vidi & audiui vocem 7 *vnius aquilæ* 8 *volantis per medium cæli dicentis voce magna: væ, væ, væ* 9 *habitantibus in terra de cæteris vocibus trium angelorum, qui erant tuba caniturí.* Apoc. 8. 13.

Væ 10 *terræ, & mari, quia deſcendit diabolus ad vos,* 11 *habens iram magnam,* 12 *ſciens quod modicum tempus habet.* Apoc. 12. 12.

1. *Formido, &c.*) id eſt, quocumque te conuertas capieris: ſicut præda cui vndique à venatoribus intentæ ſunt inſidiç: eſt autem formido inſtrumentum fraudis aut artis venatoriç. *Vide Sanchez.*

2. *Habitator terræ.*) Qui corde fixus es in terra, qui putas te habere hic manentem ciuitatem, nec te arbitraris hoſpitem & peregrinum ſuper terram.

3. *Iudicium.*] Expoſtulatio, obiurgatio: ſiue iudicio contendet & litigabit.

4. *Habitatoribus terræ.*) non cum ijs, qui ſe hic agnoſcunt peregrinos & corde habitant in cælo. *Vide n. 2.*

5. *Veritas.*] Fidelitas, vel veritas factorum .i. bona vita.

6. *Scientia.*) Neque ſpeculatiua, quia multi ignorant, quę ad Deum ſpectant; neque practica, quia negligunt opere perficere, quod norunt.

7. *Vnius Aquilæ.*] inſignis alicuius prædicatoris & Prophetæ tempore Antichriſti.

8. *Volantis, &c.*) Hoc dicitur, quia ab omnibus conſpicietur.

9. *Habitantibus in terra.*) Habitantes in terra, frequenter in malam partem accipitur, quaſi in terra viuentes, terræ bona quærentes, & de cæleſtibus minimè cogitantes: Illa autem tria *væ*, deſignant tres maximas calamitates, quas *vide ibidem.*

10. *Terræ.*) hominibus, qui terrena ſapiunt.

11. *Habens iram magnam.*) dolens ſe victum à ſanctis, & cupiẽns in alios dolorem ſuum vlciſci.

12. *Sciens, &c.*) Nam ex ſignis intelliget inſtare diem iudicij, & breuitatem temporis, damni magnitudine compenſare nitetur.

§.4. PARVIPENDENDA MVNDI IVDICIA.

1. Cor.4.3. 1 *Mihi autem pro minimo eſt, vt à vobis iudicer aut ab humano die: ſed neque meipſum iudico.*

1. *Mihi.*) Vide V. iudicium temerarium.

§.5. NON EXPETENDA EIVS FOELICITAS.

Hier.17.16. 1 *Diem hominis non deſideraui tu ſcis.*

1. *Diem hominis.*) hominum mundanorum gloriam & proſperitatem.

§.6. DETESTANDÆ EIVS LAVDES ET ASſentationes.

Luc 6.26. *Væ cum* [1] *benedixerint vobis* [2] *homines:* [3] *ſecundum hæc enim faciebant,* [4] *Pſeudoprophetis patres eorum.*

1. *Benedixerint.*) Laudarint, adulati fuerint: nutrix peccati, inquit Beda, adulatio, ei fomentum vt flammis oleum miniſtrans.

2. *Homines.*] Mundani, qui laudare ſoliti ſunt ſibi ſimiles.

3. *Secundum hæc faciebant.*) id eſt, benedicebant.

4. *Pſeudoprophetis.*] qui ob captandum vulgi fauorem de corde ſuo, non ex ore Domini prophetabant.

§.7. EIVS CVRÆ ET NEGOTIA ABDICANda vero militi Chriſti.

2 ad Tim.2.4. 1 *Nemo militās Deo, implicat ſe* [2] *negotijs ſæcularibus: vt ei placeat,* [3] *cui ſe probauit.*

1. *Nemo militans Deo.*) Quiſquis bonus vult eſſe ſectator militiæ Chriſti.

2. *Negotijs ſæcularibus.*) quæ hanc militiam impediant.

3. *Cui ſe probauit.*] Cui ſe probatum tradidit. Cuius ſe militiæ addixit, & à quo ad militandum eſt ſuſceptus.

§.8. NON CONTRAHENDA CVM EO AMIcitia: Et cur.

Iac.4.4. 1 *Adulteri neſcitis, quia amicitia huius mundi, inimica eſt Dei? quicunque ergo voluerit amicus eſſe ſeculi huius, inimicus Dei conſtituitur.*

1. *Adulteri.*) Adulterio ſpirituali, qui vos à Chriſto vero ſponſo, peccando ſeparatis.

§.9. NON DILIGENDVS MVNDVS.

1 Ioa.2.15 *Nolite diligere mundum, neque ea, quæ in mundo ſunt: Si quis diligit mundum, non eſt charitas patris in eo.*

1 *Filij hominum* [2] *vſquequo* [3] *graui corde? vt quid diligitis* [4] *vanitatem, & quæritis* [5] *mendacium.* Pſ.4.3.

1. *Filij hominum.*) id eſt, homines, Hebraiſmus.

2. *Vſquequo.*) ſupple eritis.

3. *Graui corde.*) Craſſo, vel obſtinato.

4. *Vanitatem.*) Res fallaces, quales ſunt res mundi, & homines, quibus nihil fallacius.

5. *Mendacium.*) Quæ mentiuntur fœlicitatem, vel conatus & homines, qui ſpem fallent.

§.10. NON IMITANDVS.

Nolite [1] *conformari huic ſæculo, ſed* [2] *reformamini* [3] *in nouitate ſenſus veſtri: vt* [4] *probetis quæ ſit voluntas Dei bona, &* [5] *beneplacens, &* [6] *perfecta.* Rom.12.2.

1. *Conformari ſæculo.*) vitam ducere ſimilem hominibus mundi.

2. *Reformamini.*) Nouam vetere abiecta aſſumite formam viuendi.

3. *In nouitate ſenſus.*) Renouando mentem, & ſpiritum.

4. *Probetis.*) Exquiratis, conſideretis, vel opere ipſo experiamini quid ſit à Deo volitum ſeu quid ſit bonum.

5. *Beneplacens.*) i. quid melius.

6. *Perfecta.*] i. quid optimum & perfectum ſeu Deo gratiſſimum diſtinguatis, vt vertit Syrus. Hinc Anſel. Voluntas Dei bona eſt in incipientibus & coniugatis, beneplacens in proficientibus & continentibus, perfecta in perfectis, & virginibus.

§.11. MORIENDVM MVNDO.

1 *Mihi mundus crucifixus eſt & ego mundo.* Gal.6.14.

1. *Mihi mundus.*) Vide verbo Crux.

§.12. RENVNTIANDVM EIVS SERVITVTI.

Nemo poteſt duobus dominis ſeruire, &c. Mat.6.24

Dedit ſemetipſum pro peccatis noſtris, vt eriperet nos de [1] *præſenti ſæculo nequam.* Gal.1.4.

Vſquequo [2] *claudicatis* [3] *in duas partes? ſi Dominus eſt Deus, ſequimini eum:* [4] *ſi autem Baal, ſequimini illum, & non reſpondit ei populus verbum.* 3.Reg.18.21.

1. *Præſenti ſæculo.*] Iugo præſentis ſeculi.

2. *Claudicatis.*) Chald. diuiſi eſtis.

3. *In duas partes.*) Nunc Deum colendo, nunc idola ſeu idolum mundi.

4. *Si Baal eſt Deus.*) ſi mundus poteſt plenam vobis dare ſatietatem & beatos efficere: Senſus eſt per accommodationem.

§.13.

§.13. QVOMODO VINCENDVS MVNdus.

Ioa.5.4.5. *Omne quod [1] natum eſt ex Deo [2] vincit mundum: & [3] hæc eſt victoria, quæ vincit mundum, [4] fides noſtra. Quis eſt autem qui vincit mundum, niſi qui [5] credit quoniam Ieſus eſt Filius Dei.*

1.*Natum ex Deo.*) Qui eſt filius Dei adoptiuus.

2.*Vincit.*) iam vicit mundum, omnem eius pompam & deſideria deteſtans.

3.*Hæc eſt victoria.*) id eſt, per quam mundum vincimus.

4.*Fides.*) formata ſc. caritate.

5.*Credit.*) Fide viua, per talem enim fidem, cum amore adhereat Chriſto, facilè contemnit quæ in mundo ſunt omnia.

§. 14. NON AMBIENDA MVNDI GRATIA.

Gal.1.10. *An quæro [1] hominibus placere? [2] ſi adhuc hominibus placerem, [3] Chriſti ſeruus non eſſem.*

Ephes.6.6. *Non [4] ad oculum ſeruientes, quaſi [5] hominibus placentes.*

1.*Hominibus placere.*) carnales & mundanos hominum fauores.

2.*Si placerem.*]. i. ſi deſiderarem placere, eòque actiones meas dirigerem.

3.*Chriſti ſeruus non eſſem.*) quia nemo poteſt duobus dominis ſeruire.

4.*Ad oculum ſeruientes.*) id eſt, ad exteriorem tantum ſpeciem quærentes hominibus ſatisfacere.

5.*H. minibus placentes.*) Dominorum gratiam & fauorem ſtudentes acquirere.

§.15. SVPPLICIVM EORVM QVI MVNDO ſtudent placere.

Pſ.52.6. *Deus [1] diſſipauit [2] oſſa eorum, qui [3] hominibus placent: [4] confuſi ſunt, quoniam Deus [5] ſpreuit eos.*

1.*Diſſipauit.*) Pro *diſſipabit*. i. perdet & ad nihilum rediget.

2.*Oſſa.*] Vires omnes.

3.*Hominibus placent.*) Placere ſtudent, pendentque ab illorum auxilio & fauore.

4.*Confuſi ſunt.*) Confundentur, pudore afficientur à Deo.

5.*Spreuit eos.*) A ſe abijciet in æternas miſerias.

§. 16. COHORTATIONES AD FVGAM mundi.

Recedite, recedite, [1] exite inde, [2] pollutum nolite tangere: exite de medio eius, mundamini, [3] qui fertis vaſa Domini. Iſa. 52.11.

Surgite & ite, quia non habetis hîc requiem: [4] propter immunditiam eius corrumpetur putredine peſſima. Mich.2.10.

Exite [5] de illa populus meus, vt ne participes ſitis delictorum eius, & de plagis eius non accipiatis. Apoc.18.4.

1.*Exite inde.*) E Babylone ſcilicet, quę typus eſt mundi.

2.*Pollutum.*] Quod manus ſolet polluere: quid non in mundo, manus. i. opera, imo cor polluit?

3.*Vaſa Domini.*) Templum Domini & diuinorum chariſmatum. Pretioſa vaſa ſunt fideles, qui quoquò ſe vertant illa ferunt, quia ferunt ſeſe, quare eo nomine munda eſſe debent & ſancta.

4.*Propter immunditiam eius.*) ſcilicet terræ, vel mundi, qui hominum peccatis inficitur, vehementer vaſtabitur & ſua pulchritudine priuabitur.

5.*De illa.*) ſcilicet Babylone. *Vide num.* 1.

CAPVT III.

De contemptu rerum mundi.

§. 1. MVNDANA OMNIA CONTEMNENDA præ Chriſto.

1 *Quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus ſum propter Chriſtum detrimenta: Verumtamen exiſtimo omnia, detrimentum eſſe propter eminentem ſcientiam Ieſu Chriſti Domini mei: propter quem omnia detrimentum feci, & arbitror vt ſtercora, vt Chriſtum lucrifaciam.* Phil.3.7.8.

1.*Quæ mihi.*) Vide verbo Fides, capite primo, §.12.

§.2. INVTILIA SVNT ET AFFLIGVNT ANImum.

1 *Vanitas vanitatum, dixit Eccleſiaſtes: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Vidi cuncta, quæ fiunt ſub ſole, & ecce vniuerſa vanitas, & afflictio ſpiritus.* Eccle. 1.2. 14.

1.*Vanitas vanitatum.*] id eſt, vaniſſima omnia. Vanum id dicitur, quod eſt inutile ad finem aliquem, ait Chryſ. quod habet nomen ſine re, ait Idem: Quod nec confert plenitu-

dinem

dinem continenti, nec fulcimentum innitenti, nec fructum laboranti, ait Guilhelmus Pariſienſis: omnia igitur dicuntur vana, imò vanitas ipſa, quia omnia ſunt inutilia, nihil hic hominem beare poteſt, nihil animum eius explere. *Vanitas* etiam hic ſignificat mutabilitatem, qua res omnes tendunt in vanum atq; inſtabile eſſe, in interitum & nihil.

§. 3. CITISSIME TRANSEVNT.

Eccle.1.4. [1] *Generatio præterit & generatio aduenit: terra autem in æternum ſtat.*

Eccle.2.11. *Cumque me conuertiſſem ad vniuerſa opera, quæ fecerant manus meæ, & ad labores, in quibus fruſtrà ſudaueram, vidi in omnibus vanitatem & afflictionem animi, & nihil permanere ſub ſole.*

1.Ioa.2.17. [2] *Mundus tranſit, & concupiſcentia eius. Qui autem facit voluntatem Dei,* [3] *manet in æternum.*

Vide Verbo Proſperitas.

1. *Generatio &c.*] .i. modò res vna generatur, modò eadem corrumpitur nec ſemper permanet.

2. *Mundus tranſit &c.*] Ac proinde qui in mundo floret mundique ſectatur concupiſcentias, breuem, vanam & mox perituram ſectatur vmbram.

3. *Manet in æternum.*] Quia eius merces eſt æterna.

§. 4. NIHIL IN HIS CONSTANS ET fixum, omnia mutationi obnoxia.

Vide Honor. Gloria. Proſperitas.

Eccle.3.1.2 *Omnia* [1] *tempus habent & ſuis ſpatijs tranſeunt vniuerſa ſub cælo. Tempus naſcendi, & tempus moriendi, tempus plantandi, & tempus euellendi quod plantatum eſt. Tempus flendi,* [2] *& tempus ridendi.*

Vide ſupra §.2.

1. *Tempus habent.*] .i. ſuum certum tempus præfinitum, quando & quanto ſint tempore, certamque durationis ſuæ periodum & mēſuram.

2. *Tempus ridendi.*] Q.d. riſus inutilis eſt & vanus, nec te beare poteſt quia tranſit, eique ſuccedit fletus.

§. 5. MVNDO VTENDVM OBITER & per tranſennam.

1.Cor.7.29 30.31. *Tempus breue eſt: reliquum eſt vt & qui habent vxores,* [1] *tanquam non habentes ſint: &* [2] *qui flent,* [3] *tanquam non flentes: & qui gaudent,* [4] *tanquam non gaudentes: & qui emunt tanquam non ementes, & qui poſſident, tanquam* [5] *non poſſidentes: Et qui vtuntur hoc mundo,* [6] *tāquam non vtantur:* [7] *præterit enim* [8] *figura huius mundi.*

1. *Tanquam non habentes.*] .i. non magnoperè rei vxoriæ afficiantur.

2. *Qui flent.*] Qui lugent ob aduerſa.

3. *Tanquam non flentes.*] Sed æquo animo ea ferant.

4. *Tanquam non gaudentes.*] Non apponendo ibi cor ſuum.

5. *Non poſſidentes.*] Scil. perpetuo, ſed tantum quaſi vſufructuarij ad vitam, & vt res illas poſſideamus, ait Anſelmus, non ab ijs poſſideamur.

6. *Tanquam non vtantur.*] Non inhærendo affectu rebus mundi, vtendoque eis obiter & ob puram neceſſitatem.

7. *Præterit.*] Vel vt alij ex Græco παράγει decipit.

8. *Figura.*] Species & ſtatus mundi.

§. 6. MVNDI DESIDERIIS RENVNTIANdum, virtutique viuendum.

Vide V. Virtus, ex epiſt. ad Tit.2.12.

§. 7. PRÆMIVM EORVM QVI MVNDO renuntiarunt.

Vide Verbo Religioſus.

MVNERA.

Vide Donum.

§. 1. PRIMVM AGENDVM DE MVNERIBVS extra iudicium.

Oportet meminiſſe verbi Domini IESV, quoniam ipſe dixit beatius eſt magis dare, quàm accipere. Act.20.35.

Cum dederis ne improperes. Eccli.41.28

De his vide fuſius verbis Eleemoſyna & Beneficium.

§. 2. DE MVNERIBVS AD CORRVMpendum iudicium.

Vide Iudex Iniuſtitia &c. quibus addenda ſequentia.

IMPIORVM EST EA LARGIRI, & accipere.

Munera [1] *de ſinu* [2] *impius* [3] *accipit, vt peruertat* [4] *ſemitas iudicij.* Prou.17.23

1. *De ſinu.*] .i. ſecreto & latenter, quia cupit tegere ſuum peccatum.

2. *Impius.*] v.g. Iudex, aduocatus aut teſtis.

3. *Accipit.*] A dante illud. Poteſt etiam accipi ſententia iſta de accipiente munus è ſinu ſuo ad dandum alteri.

4. *Semitas iudicij.*] Leges æquitatis & iuſtitiæ.

§. 3. MVNERA CVR NON ACCIPIENDA.

Prou. 22.9 1 *Victoriam & [2] honorem acquiret qui dat munera: [3] animam autem aufert accipientium.*

Eccli. 20.31 *Xenia & dona excæcant oculos iudicum, & [4] quaſi mutus in ore [5] auertit [6] correptiones eorum.*

Exod. 23.8. *Nec accipies munera quæ etiam excæcant prudentes, & ſubuertunt [7] verba iuſtorum.*

1. *Victoriam.*] De aduerſarijs licet iniuſtam.
2. *Honorem.*] Licet immeritum.
3. *Animam.*] Animæ vitam & ſalutem vt quos cogat indigno honorem deferre, & cōtra æquitatem ſententiam proferre.
4. *Quaſi mutus in ore.*] Quaſi cum aliquis obmuteſcit.
5. *Auertit.*] Impedit, ſcil. donum.
6. *Correptiones.*] Iuſtas increpationes, iuſta iudicia & ſententias corripientes reos.
7. *Verba.*] Negotia, cauſas iuſtas peruertunt.

§. 4. POENÆ EORVM QVI munera accipiunt.

Deut. 27. 25. *Maledictus qui accipit munera vt [1] percutiat animam [2] ſanguinis innocentis, & dicet omnis populus amen.*

Iob. 15. 34. [3] *Ignis deuorabit tabernacula eorum, qui [4] munera libenter accipiunt.*

1. *Percutiat animam.*] Vitam auferat.
2. *Sanguinis.*] .i. hominis.
3. *Ignis &c.*] Vt conſumat res malè partas, vel ignis .i. flamma æternæ damnationis eos conſumet.
4. *Munera accipiunt.*] Vt contra æquitatem iudicent.

§. 5. PRÆMIVM EORVM QVI ea non accipiunt.

Pſ. 14.1.5. *Domine quis habitabit in [1] tabernaculo tuo, aut quis requieſcet in monte ſancto tuo? Qui pecuniam ſuam non dedit ad vſuram, & munera [2] ſuper innocentem non accepit. Qui facit hæc, non [3] mouebitur in æternum.*

Prou. 15.27 *Qui odit munera, [4] viuet.*

1. *Tabernaculo tuo.*] In cęleſti domo.
2. *Super innocentem.*] Ob ſententiam vel teſtimonium dicendum contra innocentes iniquo iudicio opprimendos, ſed contrà potius innocentum cauſam quoad potuit, tutatus eſt.
3. *Mouebitur.*] Nulla vnquam vel in hac vel in futura vita abiicietur tempeſtate: immobilis quouis caſu ſubſiſtet, mea nimirum protectione ſecurus.
4. *Viuet.*] Vita gratiæ & gloriæ, viuet etiā in hominum memoria.

MVRMVRATIO.

Vide Lingua. Correptio.

§. 1. QVÆ FIT CONTRA SVPERIOREM, redundat in Deum.

Nos quid ſumus? nec contra nos eſt murmur veſtrū: ſed contra Dominum. Exod. 16.8.

§. 2. MVRMVRATIONIS POENÆ.

Ignis. *Numer.* 11. v. 1. Lepra *ca.* 12. 9. Igniti ſerpentes *c.* 21. 5. Excluſio ab ingreſſu in terram promiſſam. *Numer.* 14. 29.

Tumultus murmurationum [1] non abſcondetur. Sap. 1. 10.

Vide etiam §. ſeq.

1. *Non abſcondetur.*] A Deo qui illas ſeuerè puniet.

§. 3. VETATVR MVRMVRATIO.

Cuſtodite vos ergo à murmuratione, quæ [1] nihil prodeſt, & à detractione [2] parcite linguæ, quoniam ſermo [3] obſcurus [4] in vacuum non abit. Sap. 1. 11.

Neque murmuraueritis, ſicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab [5] exterminatore. 1. Cor. 10. 10

Nolite [6] murmurare in inuicem. Ioan. 6. 43.

1. *Nihil prodeſt.*] Figura Mioſis .i. quæ valde noxia eſt.
2. *Parcite linguę.*] Continete linguam.
3. *Obſcurus.*] In obſcuro & clàm prolatus.
4. *In vacuum non ibit.*] Non erit à pœna vacuus: Iterum Mioſis: indicat grauiſſimis ſupplicijs afficiendum.
5. *Exterminatore.*] Scil. Angelo *vide numer.* 14. *&* 16.
6. *Murmurare in inuicem.*] .i. inter vos: quaſi non ſim panis qui de cælo deſcendi, quia vere ſum. Glo.

§. ADDIT. IN EOS QVI MVRMVRANT quia à Deo puniuntur.

Vide V. Deus, cap. 12. §. 2. *num.* 11.

§. 4. CONSOLATIO EORVM de quibus murmur.

Quia & Moſes paſſus eſt murmuratores vt patet ex citatis locis, & Chriſtus Dominus Lucæ 15. 8. Ioan. 6. 41. & c. 7. 12. & alias: & ſæpiſſimè Apoſtoli.

MVSICA.

§. 1. EIVS LAVDES.

Eccli.32.7. 8. *1 Gemmula carbunculi in ornamento auri, & comparatio muſicorum in conuiuio vini. 2 Sicut in fabricatione auri ſignum eſt ſmaragdi, ſic numerus muſicorum in iucundo, & moderato vino.*

1. *Gemmula &c.*] .i. ſicut ſe habet gemma aliqua ſeu carbunculus ſit ſeu ſmaragdus in ornamento ex auro fabrefacto, ita ſe habet varia illa & iucunda congeſtio muſicorum in conuiuio. *Comparatio* enim non ſumitur pro ſimilitudine, ſed pro coagmentatione vocum quam comparant .i. ſimul parant, ſimul congerunt muſici. Sicut ergo ornatur v. g. annulus aureus, lapide pretioſo aptè inſerto, ita & muſica ornatur conuiuium, eique aptè inſeritur & coniungitur. Eundem habet ſenſum ſequens ſimilitudo.

2. *Sicut in &c.*] Sicut ſigillum (ita enim ſumitur ſignum, Græcè σφραγὶς) ſmaragdo inſculptum ſe habet in opere aliquo fabricato ex auro, ſic ſe habet *numerus* .i. concentus muſicorum in conuiuio vbi modeſtè bibitur.

§. 2. ATTENTE AVDIENDA.

Eccli.32.5. *Non impedias muſicam.*

Eccli.32.9. *1 Audi tacens, & 2 pro reuerentia 3 accedet tibi bona gratia.*

1. *Audi.*] Scil. muſicam, nè ei obſtrepas garrula loquacitate.

2. *Pro reuerentia.*] Pro honore muſicis exhibito.

3. *Accedet bona gratia.*] Gratus eris, prædicaberis humanus, vrbanus & commodus.

MVTVVM.

Diuiditur bifariam hæc tractatio, vnam eius partem ſibi vendicat qui dat mutuum, alteram qui accipit.

§. 1. DANDVM ESSE MVTVVM.

Matt.5.42. *Qui petit à te da ei: & volenti mutuari à te, 1 ne auertaris.*

Deut.15.7. 8. *Si vnus de fratribus tuis, qui morantur intra portas ciuitatis tuæ in terra quam Dominus Deus tuus daturus eſt tibi, ad paupertatem venerit: non obdurabis cor tuum, nec contrahes manum, ſed aperies eam pauperi, & dabis mutuum, quo eum indigere perſpexeris.*

Eccli.29.1. 2. *Qui facit miſericordiam 2 fœneratur proximo ſuo: & qui 3 prӕualet manu, mandata ſeruat. Fœnerare proximo tuo in tempore neceſſitatis illius, & iterum 4 redde proximo in 5 tempore ſuo.*

1. *Ne auertaris.*] Scil. ab eo .i. ne detrectes dare mutuum.

2. *Fœneratur.*] .i. dat mutuum gratis: fœnerari enim aliquando ſumitur pro dare ad vſuram.

3. *Prӕualet manu.*] Qui ad largiendum eſt promptus, qui non eſt tenax, is enim non prӕualet manu, ſed manum habet ad dandum infirmam: is benè ſibi conſulit, quia ſeruat mandata.

4. *Redde.*] Tu ſcil. qui mutuum accepiſti.

5. *Tempore ſuo.*] Tempore conſtituto.

§. 2. DE MODO DANDI MVTVVM, gratis nimirum.

Luc.6.34. 35. *Si mutuum dederitis his à quibus ſperatis recipere, quæ 1 gratia eſt vobis, nam & peccatores peccatoribus fœnerantur, vt recipiant 2 æqualia. Verumtamen diligite inimicos veſtros: benefacite & mutuum date, 3 nihil inde ſperantes: & erit merces veſtra multa, & eritis filij altiſſimi, quia ipſe benignus eſt ſuper ingratos & malos.*

Vide Exod.22.25.

1. *Gratia.*] Scil. habenda eſt. Vel quam gratiam facitis.

2. *Æqualia.*] Similia beneficia.

3. *Nihil inde ſperantes.*] Vide Verbo Inimicus.

§. 3. MVTVANS NON EXPROBRET.

Eccli.29.35 *Grauia hæc homini habenti 1 ſenſum: 2 correptio domus, & improperium fœneratoris.*

1. *Senſum.*] Prudentiam.

2. *Correptio domus.*] Increpatio quam quis ſuſtinere cogitur propter domum in quam quis hoſpes recipitur, ex qua pro arbitrio Domini eſt egrediendum.

§. 4. NON VRGEAT.

Exod.22.25 *Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi qui habitat tecum, non vrgebis eum quaſi 1 exactor, nec vſuris opprimes.*

1. *Exactor.*] Hebr. vſurarius.

§. 5. NON STATIM REPETAT.

Eccli 20. 16. *Hodie fœneratur quis & cras repetit: odibilis eſt homo huiuſmodi.*

§. 3. MVNERA CVR NON ACCIPIENDA.

Prou.22.9 1 *Victoriam & 2 honorem acquiret qui dat munera: 3 animam autem aufert accipientium.*

Eccli.20.31 *Xenia & dona excæcant oculos iudicum, & 4 quaſi mutus in ore 5 auertit 6 correptiones eorum.*

Exod.23.8. *Nec accipies munera quæ etiam excæcant prudentes, & ſubuertunt 7 verba iuſtorum.*

1.*Victoriam.*] De aduerſarijs licet iniuſtam.

2.*Honorem.*]Licet immeritum.

3.*Animam.*] Animæ vitam & ſalutem vt quos cogat indigno honorem deferre,& cōtra æquitatem ſententiam proferre.

4.*Quaſi mutus in ore.*] Quaſi cum aliquis obmuteſcit.

5.*Auertit.*]Impedit,ſcil.donum.

6.*Correptiones.*] Iuſtas increpationes, iuſta iudicia & ſententias corripientes reos.

7.*Verba.*] Negotia, cauſas iuſtas peruertunt.

§. 4. POENÆ EORVM QVI munera accipiunt.

Deut.27. 25. *Maledictus qui accipit munera vt 1 percutiat animam 2 ſanguinis innocentis, & dicet omnis populus amen.*

Iob.15.34. 3 *Ignis deuorabit tabernacula eorum, qui 4 munera libenter accipiunt.*

1.*Percutiat animam.*] Vitam auferat.

2.*Sanguinis.*].i. hominis.

3.*Ignis &c.*]Vt conſumat res malè partas, vel ignis .i. flamma æternæ damnationis eos conſumet.

4.*Munera accipiunt.*] Vt contra æquitatem iudicent.

§. 5. PRÆMIVM EORVM QVI ea non accipiunt.

Pſ.14.1.5. *Domine quis habitabit in 1 tabernaculo tuo, aut quis requieſcet in monte ſancto tuo? Qui pecuniam ſuam non dedit ad vſuram, & munera 2 ſuper innocentem non accepit. Qui facit hæc, non 3 mouebitur in æternum.*

Prou.15.27 *Qui odit munera, 4 viuet.*

1.*Tabernaculo tuo.*] In cęleſti domo.

2.*Super innocentem.*] Ob ſententiam vel teſtimonium dicendum contra innocentes iniquo iudicio opprimendos, ſed contrà potius innocentum cauſam quoad potuit, tutatus eſt.

3.*Mouebitur.*] Nulla vnquam vel in hac vel in futura vita abiicietur tempeſtate: immobilis quouis caſu ſubſiſtet, mea nimirum protectione ſecurus.

4.*Viuet.*] Vita gratiæ & gloriæ, viuet etiā in hominum memoria.

MVRMVRATIO.

Vide Lingua. Correptio.

§. 1. QVÆ FIT CONTRA SVPERIOREM, redundat in Deum.

Nos quid ſumus? nec contra nos eſt murmur veſtrū: ſed contra Dominum. Exod.16.8.

§. 2. MVRMVRATIONIS POENÆ.

Ignis. *Numer.*11.v.1. Lepra *ca.*12.9. Igniti ſerpentes *c.* 21.5. Excluſio ab ingreſſu in terram promiſſam. *Numer.* 14.29.

Tumultus murmurationum 1 non abſcondetur. Sap.1.10.

Vide etiam §.ſeq.

1. *Non abſcondetur.*] A Deo qui illas ſeuerè puniet.

§. 3. VETATVR MVRMVRATIO.

Cuſtodite vos ergo à murmuratione, quæ 1 nihil prodeſt, & à detractione 2 parcite linguæ, quoniam ſermo 3 obſcurus 4 in vacuum non abit. Sap.1.11.

Neque murmuraueritis, ſicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab 5 exterminatore. 1.Cor.10.10

Nolite 6 murmurare in inuicem. Ioan.6.43.

1.*Nihil prodeſt.*] Figura Mioſis .i. quæ valde noxia eſt.

2.*Parcite linguæ.*]Continete linguam.

3. *Obſcurus.*] In obſcuro & clàm prolatus.

4.*In vacuum non ibit.*]Non erit à pœna vacuus: Iterum Mioſis: indicat grauiſſimis ſupplicijs afficiendum.

5.*Exterminatore.*] Scil. Angelo *vide numer.* 14.& 16.

6.*Murmurare in inuicem.*] .i. inter vos: quaſi non ſim panis qui de cælo deſcendi, quia vere ſum. Glo.

§. ADDIT. IN EOS QVI MVRMVRANT quia à Deo puniuntur,

Vide V. Deus, cap. 12.§.2. *num.*11.

§. 4. CONSOLATIO EORVM de quibus murmur.

Quia & Moſes paſſus eſt murmuratores vt patet ex citatis locis,& Chriſtus Dominus Lucæ 15 8. Ioan.6.41.& c.7.12.& alias:& ſæpiſſimè Apoſtoli.

MVSICA.

§. 1. EIVS LAVDES.

Eccli.32.7.8. 1 *Gemmula carbunculi in ornamento auri, & comparatio muſicorum in conuiuio vini.* 2 *Sicut in fabricatione auri ſignum eſt ſmaragdi, ſic numerus muſicorum in iucundo, & moderato vino.*

1. *Gemmula &c.*] .i. ſicut ſe habet gemma aliqua ſeu carbunculus ſit ſeu ſmaragdus in ornamento ex auro fabrefacto, ita ſe habet varia illa & iucunda congeſtio muſicorum in conuiuio. *Comparatio* enim non ſumitur pro ſimilitudine, ſed pro coagmentatione vocum quam comparant .i. ſimul parant, ſimul congerunt muſici. Sicut ergo ornatur v. g. annulus aureus, lapide pretioſo aptè inſerto, ita & muſica ornatur conuiuium, eique aptè inſeritur & coniungitur. Eundem habet ſenſum ſequens ſimilitudo.

2. *Sicut in &c.*] Sicut ſigillum (ita enim ſumitur ſignum, Græcè σφραγὶς) ſmaragdo inſculptum ſe habet in opere aliquo fabricato ex auro, ſic ſe habet *numerus* .i. concentus muſicorum in conuiuio vbi modeſtè bibitur.

§. 2. ATTENTE AVDIENDA.

Eccli.32.5. *Non impedias muſicam.*

Eccli.32.9. 1 *Audi tacens, &* 2 *pro reuerentia* 3 *accedet tibi bona gratia.*

1. *Audi.*] Scil. muſicam, nè ei obſtrepas garrula loquacitate.

2. *Pro reuerentia.*] Pro honore muſicis exhibito.

3. *Accedet bona gratia.*] Gratus eris, prædicaberis humanus, vrbanus & commodus.

MVTVVM.

Diuiditur bifariam hæc tractatio, vnam eius partem ſibi vendicat qui dat mutuum, alteram qui accipit.

§. 1. DANDVM ESSE MVTVVM.

Mat.5.42. *Qui petit à te da ei: & volenti mutuari à te,* 1 *ne auertaris.*

Deut.15.7.8. *Si vnus de fratribus tuis, qui morantur intra portas ciuitatis tuæ in terra quam Dominus Deus tuus daturus eſt tibi, ad paupertatem venerit: non obdurabis cor tuum, nec contrahes manum, ſed aperies eam pauperi, & dabis mutuum, quo eum indigere perſpexeris.*

Eccli.29.1.2. *Qui facit miſericordiam* 2 *fœneratur proximo ſuo: & qui* 3 *prævalet manu, mandata ſeruat. Fœnerare proximo tuo in tempore neceſſitatis illius, & iterum* 4 *redde proximo in* 5 *tempore ſuo.*

1. *Ne auertaris.*] Scil. ab eo .i. ne detrectes dare mutuum.

2. *Fœneratur.*] .i. dat mutuum gratis: fœnerari enim aliquando ſumitur pro dare ad vſuram.

3. *Prævalet manu.*] Qui ad largiendum eſt promptus, qui non eſt tenax, is enim non prævalet manu, ſed manum habet ad dandum infirmam: is benè ſibi conſulit, quia ſeruat mandata.

4. *Redde.*] Tu ſcil. qui mutuum accepiſti.

5. *Tempore ſuo.*] Tempore conſtituto.

§. 2. DE MODO DANDI MVTVVM, gratis nimirum.

Luc.6.34.35. *Si mutuum dederitis his à quibus ſperatis recipere, quæ* 1 *gratia eſt vobis, nam & peccatores peccatoribus fœnerantur, vt recipiant* 2 *æqualia. Verumtamen diligite inimicos veſtros: benefacite & mutuum date,* 3 *nihil inde ſperantes: & erit merces veſtra multa, & eritis filij altiſſimi, quia ipſe benignus eſt ſuper ingratos & malos.*
Vide Exod.22.25.

1. *Gratia.*] Scil. habenda eſt. Vel quam gratiam facitis.

2. *Æqualia.*] Similia beneficia.

3. *Nihil inde ſperantes.*] Vide Verbo Inimicus.

§. 3. MVTVANS NON EXPROBRET.

Eccli.29.35. *Grauia hæc homini habenti* 1 *ſenſum:* 2 *correptio domus, & improperium fœneratoris.*

1. *Senſum.*] Prudentiam.

2. *Correptio domus.*] Increpatio quam quis ſuſtinere cogitur propter domum in quam quis hoſpes recipitur, ex qua pro arbitrio Domini eſt egrediendum.

§. 4. NON VRGEAT.

Exod.22.25. *Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi qui habitat tecum, non vrgebis eum quaſi* 1 *exactor, nec vſuris opprimes.*

1. *Exactor.*] Hebr. vſurarius.

§. 5. NON STATIM REPETAT.

Eccli.20.16. *Hodie fœneratur quis & cras repetit: odibilis eſt homo huiuſmodi.*

§. 6. QVIBVS NON DANDVM MVTVVM.

Eccli.8.15. *Noli* [1] *fœnerari homini* [2] *fortiori te: quòd ſi fœneraueris* [3] *quaſi perditum habe.*

1.*Fœnerari.*] Mutuum dare.

2.*Fortiori te.*] Quia timendum ne ille vltrò non reddat mutuum, vt qui ſuæ confidat potentiæ, & præ arrogantia putet ſibi quoduis beneficium eſſe debitum. Item periculum ne mutuans non auſit repetere, aut id faciat magno ſuo malo: prouocando illum ad indignationem & iniuriam pro accepto beneficio: Quod quam ſit hodie frequens, quotidiana docet experientia.

3.*Quaſi perditum habe.*] Quia periculum eſt ne ille non reddat & ob alias cauſas dictas numero præcedente.

§. 7. QVAM MISER IS QVI mutuum accipit.

Prou. 22.7 *Diues pauperibus* [1] *imperat: & qui accipit mutuum,* [2] *ſeruus eſt fœnerantis.*

1.*Imperat.*] Quia per diuitias, honores & imperium ſibi vendicat.

2.*Seruus eſt.*] Quia ratione accepti beneficij eſt ei ſubiectus quaſi ſeruus, eique cogitur morem gerere. Implicitè excitat ad laborem quibus diuitiæ parantur ne hæc ſeruitus incurratur.

§. 8. REDDENDVM ESSE MVtuum ſtatuto tempore.

Eccli.29.3. 1 *Confirma verbum, & fideliter age cum illo: & in omni tempore inuenies, quod tibi neceſſarium eſt.*

1.*Confirma verbum.*] Scilicet promiſſionis tuæ quo te obligaſti ad reddendum certo tempore mutuum, illud confirma reipſa, præſtando promiſſum.

§. 9. QVAM VARIE PECCENT IN dantem mutuum, qui illud acceperunt.

Eccli.29.4. 5.6.7.8.9. 10. *Multi quaſi* [1] *inuentionem æſtimauerunt fœnus & præſtiterunt* [2] *moleſtiam his qui ſe adiuuerunt. Donec accipiant oſculantur manus dantis, & in promiſſionibus humiliant vocem ſuam: & in tempore redditionis poſtulabit tempus, & loquetur verba tædij & murmurationum, &* [3] *tempus cauſabitur: ſi autem potuerit reddere,* [4] *aduerſabitur,* [5] *ſolidi vix reddet dimidium,* [6] *& computabit illud quaſi inuentionem.* [7] *Sin autem, fraudabit illum pecunia ſua & poſſidebit illum inimicum* [8] *gratis. Et conuitia & maledicta reddet illi, & pro honore, & beneficio reddet illi contumeliam. Multi* [9] *non cauſa nequitiæ non fœnerati ſunt, ſed fraudari* [10] *gratis timuerunt.*

1. *Inuentionem.*] Rem inuentam, ita vt de mutuo reddendo non cogitent, ſicut de re inuenta reddenda homines vix cogitant.

2.*Moleſtiam.*] Dum coguntur repetere debitum, & anxiè expectare, aut etiam litibus extorquere.

3.*Tempus cauſabitur.*] Solutionis dilationem non in ſuam negligentiam reijciet, at in temporis ſterilitatem, aut aliquam aliam incommoditatem.

4.*Aduerſabitur.*] Erit contrarius creditori ſuo debitum repoſcenti.

5.*Solidi vix reddet dimidium.*] .i. ſolidæ ſeu integræ ſummæ ei creditæ vix dabit dimidium.

6.*Et computabis &c.*] .i. hoc ipſum quod reddet non reputabit velut debitum, ſed velut ſi creditor illud fortuitò reperiſſet, dicens aut ſic ſe gerens quaſi creditor fœlicem ſe reputare debeat, aut gratiam habere ſuo debitori, quod vel dimidium ei reddiderit.

7.*Sin autem.*] Sup. ſoluendo non ſit.

8. *Gratis.*] Sine culpa & merito ſuo habebit inimicum quem ante habebat amicum.

9.*Non cauſa nequitię.*] Non ex immiſericordia.

10.*Gratis.*] Sine ſua culpa & merito.

§. 10. OB HÆC TAMEN ET SIMILIA NON negandum mutuum pauperi.

Eccli.29.11 12.13.14. 1 *Veruntamen* [2] *ſuper humilem animo fortior eſto, &* [3] *pro eleemoſyna* [4] *non trahas illum propter* [5] *mandatum* [6] *aſſume pauperem: & propter inopiam eius* [7] *ne dimittas eum vacuum,* [8] *perde pecuniam propter fratrem & amicum tuum: & nõ abſcondas illam ſub lapide* [9] *in perditionem. Pone theſaurum tuum* [10] *in præceptis altiſſimi, & proderit tibi magis quam aurum.*

1.*Veruntamen.*] .i. non obſtantibus his quæ dicta ſunt ſuperiore paragrapho.

2.*Super humilem &c.*] .i. erga eum qui verè humilis ſeu pauper eſt, & qui ex animo humiliter ac demiſsè loquitur, ſi non poſſit ſtatuto reddere tempore, ne te geras ô quiſquis es creditor, impatienter, eum obiurgando, & rigidè debitum exigendo, ſed animo tuo impera, vel ei debitum condonando, vel tempus ſolutioni dando.

3.*Pro eleemoſyna.*] Quam petit ſibi fieri per mutuum aut donationem.

4.*Non trahas illum.*] .i. non protrahas, nè fac eum expectare.

5.*Mandatum.*] Præcepit enim Deus ſubueniendum pauperi.

6. *Aſſume.*

6.*Aſſume.*] In tuam curam & tutelam. Nè eum abijcias.

7.*Nè dimittas vacuum.*] Sed da ei aut mutuum, aut donum.

8.*Perde.*] Non quod perdita ſit (ampla enim erit beneficentię merces,) ſed licet eſſet perdenda ſine ſpe recuperandi illam, id propter proximum quem tanquam fratrem & amicum habere debemus fieri deberet.

9.*In perditionem.*] Licet enim ibi putentur conſeruari opes, tamen verè perditioni exponuntur, ſeu ob rubiginem quam contrahũt, ſeu quod ibi repoſitæ veniunt in obliuionẽ hominum, ſeu quod ibi nullum afferunt fructum nec poſſeſſori nec alijs, ita vt pereat earum vſus ad quem ſunt inſtitutæ. Adde huiuſmodi abſconſionem, hominibus perditionem & damnationem afferre.

10.*In præceptis.*] .i. iuxta præcepta .i. diſpone, colloca theſaurum tuũ, opes tuas iuxta id quod exigit à te Deus, non iuxta ſtultum conſilium hominum qui ſuadent abſcondi pecuniam ſub lapide.

NEGLIGENTIA.

V. Diligentia. Otium. Acedia.

Hier.48 10 *Væ qui facit opus Domini fraudulenter.*
Vbi verſio 70. habet negligenter.
Vide etiam Verbum ſequens §.1.

NEGOTIATIO, NEGOTIATORES.

Vide Fraus. Furtum. Menſura. Iniuſtitia.

§.1. NEGOTIATIO PERICVLOSA eſt ſaluti animæ.

Eccli.26.28 [1] *Duæ ſpecies difficiles & periculoſæ mihi apparuerunt, difficilè exuitur negotians à negligentia: & non iuſtificabitur caupo à peccatis labiorum.*

1.*Duæ ſpecies.*] Huius explicationem Vide V. Caupo.

§.2. IN EA FACILE PECCATVR emptione & venditione.

Eccli.27.2. [1] *Sicut in medio compaginis lapidum palus figitur,* [2] *ſic & inter medium venditionis, & emptionis anguſtiabitur peccatum.*

1.*Sicut in medio &c.*] .i. ſicut in medio lapidum ſibi coniunctorum palus ſic figitur vt extrahi nequeat, dum ab omni parte lapidibus ſibi fixè adhærentibus premitur.

2.*Sic & inter &c.*] .i. ita inter emptionem & venditionem ſic peccatum premitur, vt ęgrè fieri poſſit quin inter illas concludatur, dum & emptor ab vna parte ſtudet fallere & vili emere, & venditor item ab altera, vt carius vendat.

§.3. DAMNATVR MVLTITVDO NEGOTIAtionum pœna addita.

Plures feciſti negotiationes tuas quam ſtellæ ſint cęli: [1] *bruchus expanſus eſt, & auolauit.* Nahum.3.16.

1.*Bruchus &c.*] .i. diuitiæ quas tot negotiationibus acquiſiuiſti erunt vt bruchus qui terram tegit multitudine, ſed citò auolat, & nullus poſtea apparet.

§. ADD. IN MERCATORES QVI MERCES ſuas adulterant & corrumpunt.

[1] *Argentum tuum verſum eſt in ſcoriam, vinum tuum* [2] *mixtum eſt aqua.* Iſa.1.

1.*Argentum &c.*] .i. nihil apud te ſincerum eſt, nihil ſimplex à fraude & dolo, nam argentum tuum ignobili adulteratum metallo adeò vile eſt, vt non tam argentum quàm vilis ſcoria dici debeat.

2.*Mixtum aqua.*] Ita vt ſolum nomen vini non eius virtutem retineat, *Vide Sanchez.*

§.4. MALEDICITVR QVI SVAS MERCES non vendit dum neceſſe eſt.

Qui abſcondit [1] *frumenta* [2] *maledicetur in populis: benedictio autem ſuper caput vendentium.* Prou.11.26

1 *Frumenta.*] Per frumenta, intellige res omnes victui & vſibus hominum neceſſarias.

2.*Maledicetur in populis.*] Nec parui facienda vulgi pauperis maledictio & imprecatio, Deus enim eam audit *v. Eccli. 4.* vnde talium agri ſterileſcunt aut malè pereunt eorum opes, aut alio modo puniuntur à Deo.

§.5. EMENTIVM PROPRIVM EST vituperare merces.

Malum eſt, malum eſt, [1] *dicit omnis emptor: & cum receſſerit, tunc* [2] *gloriabitur.* Prou.20.14

1.*Dicit.*] Vt ſcil. viliori emat pretio, modo hoc, modo iſtud reprehendit in merce quam vult emere.

2.*Gloriabitur.*] Se tam vili emiſſe, laudatque mercem quam prius vituperauerat.

NOBILITAS. NOBILIS.

§.1. VERA NOBILITAS, EST DEI amicitia.

Sap.8.3. *1 Generoſitatem 2 illius 3 glorificat, 4 contubernium habens Dei, ſed & omnium Dominus dilexit illam.*

1.*Generoſitatem.*] .i. Nobilitatem.
2.*Illius.*] Sci. ſapientiæ.
3.*Glorificat.*] Hoc vnum illuſtrat atq; glorioſam facit.
4.*Contubernium habens Dei &c.*] .i. Quod habeat conuictum cum Deo, quod ei ſit familiaris & ab eo diligatur.

§.2. QVAM PARVI EAM FACIAT DEVS.

Amos 9.7. *Numquid non vt filij &c.* Vide V. Peccator, cap.4.§.5.

1.Cor.1.26 *Videte 1 vocationem veſtram fratres, quia non multi ſapientes ſecundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles.*

1.Cor.1.28.29. *Ignobilia mundi & contemptibilia elegit Deus, & 2 ea, quæ non ſunt, vt 3 ea quæ ſunt deſtrueret: vt 4 non glorietur, 5 omnis caro in conſpectu eius.*

1.*Vocationem.*] Videte qui & quales vocati ſint ad fidem.
2.*Ea quæ non ſunt.*] Quæ pro nihilo habentur, quæ abiiciuntur.
3.*Ea quæ ſunt.*] Ea quæ habentur in pretio.
4.*Non glorietur.*] Se vocatum ob nobilitatem, ſapientiam &c. ſed tantum ex mera Dei gratia.
5.*Omnis caro.*] .i. nullus homo.

§.3. IN NOBILES QVI MALVNT EGERE quam laborare, ſuamque iactant nobilitatem.

Prou.12.9. *1 Melior eſt pauper & 2 ſufficiens ſibi, quam 3 glorioſus, & 4 indigens pane.*

Eccli.10.29.30.31.32. *Noli 5 extollere te 6 in faciendo opere tuo, & noli 7 cunctari in 8 tempore anguſtiæ. 9 Melior eſt qui operatur & abundat in omnibus, quàm qui gloriatur, & eget pane. 10 Fili in manſuetudine ſerua animam tuam, & da illi honorem ſecundum meritum ſuum. Peccantem in animã ſuam quis iuſtificabit? & quis honorificabit exhonorantem animam ſuam?*

Quam fiat homo vilis & ignobilis dum peccat. V. Peccatum.

1.*Melior.*] Maiori laude dignus.
2.*Sufficiens ſibi.*] Qui ſibi neceſſaria labore manuum parat.
3.*Glorioſus.*] Qui ſe iactat ob nobilitatem.
4.*Indigens pane.*] Sub quo res omnes neceſſarias intellige. Vide Ianſenium contra nobiles huius ſæculi.
5.*Extollere te.*] Ne putes te eſſe nimis magnum aut nobilem.
6 *In faciendo opere tuo.*] .i. Cum tibi neceſſitas incumbit faciendi opus tuum, ſic vt te indignum cenſeas, operari aut laborare.
7.*Cunctari.*] Pigreſcere, detrectare laborem, afferendo rationes quibus te excuſes, dicendo hoc dedecere tuos natales, tuum nomen & locum quem tenes inter tuos: allegando ſeruorum eſſe laborare.
8.*Tempore anguſtiæ.*] Cum premeris inopia.
9.*Melior eſt.*] Vide hic numero 1.
10.*Fili &c.*] Vide verbo Labor.

NVNCIVS.

§.1. QVAM GRATVS BONVS ET fidelis nuncius.

1 Sicut frigus niuis in die meſſis, ita legatus fidelis ei, qui miſit eum: animam ipſius requieſcere facit. Prou.25.13.25.

1.*Sicut frigus.*] Vide V. Diligentia.

§.2. QVAM NOXIVS ET MOLESTVS nuncius piger.

1 Sicut acetum dentibus, & 2 fumus oculis, 3 ſic piger his, 4 qui miſerunt eum. Prou.10.26

1.*Sicut acetum dentibus.*] Supp. nocet, quia eos ſtupefacit, ineptoſque reddit ad benè maſticandum.
2.*Fumus oculis.*] Quos hebetat & pungit.
3.*Sic piger.*] Sup. moleſtus & noxius eſt.
4.*Qui miſerunt illum.*] Quia cauſam ſibi commiſſam malè curat.

§.3. IDEM DE IMPRVDENTE.

1 Claudus pedibus, & iniquitatem bibens, qui mittit verba per nuncium ſtultum. Prou.26.6.

1.*Claudus.*] Vide V. Imprudentia.

§.4. QVID INTERSIT INTER BONVM & malum nuncium.

1 Nuncius impij 2 cadet in malum: legatus autem 3 fidelis, 4 ſanitas. Prou.13.17

1.*Nuncius impij.*] Qui impio alicui ad malum obſequitur, & ob id dolis vtitur & mendaciis ad decipiendum.
2.*Cadet in malum.*] Quod aliis doloſè parat, ſibiq; & mittenti dedecus afferet, fruſtratus honore qui legatis bonis accidere ſolet.

3. *Fidelis.*] Qui bona fide obit negotia Domini ſui.

4. *Sanitas.*] .i. Salutaris eſt & ſibi & mittenti, & ad quos mittitur.

OBEDIENTIA.

Vide Lex. Parentes. Princeps. Rex. Superior.

Primum agetur de obedientia: tum de inobedientia.

CAPVT I.

De Obedientia.

§. 1. OBEDIENTIÆ TYPOS VARIOS habes *tomo* 2. § 1.

§. 2. OBEDIENTIA PROPRIA eſt iuſtorum.

Prou. 25. 28 *Mens iuſti meditabitur obedientiam: os impiorum* [1] *redundat malis.*

1. *Redundat malis.*] Quia non ſolum non meditatur obedire, at monentibus & ſuperioribus reſiſtit, obſtrepit & obmurmurat.

§. 3. ET SAPIENTVM.

Matth. 7. 24. 25. 1 *Omnis qui audit verba mea hæc, & facit ea aſſimilabitur viro ſapienti, qui ædificauit domum ſuam ſupra petram, & deſcendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit; fundata enim erat ſuper petram.*

1. *Omnis qui.*] Vide verbo Iuſtus cap. 1. §. 1. num. 5.

§. 4. QVIBVS OBEDIENDVM. Primùm Deo.

Acto. 4. 19. *Si iuſtum eſt in conſpectu Dei vos potiùs audire quàm Deum, iudicate: non enim poſſumus quæ vidimus, & audiuimus non loqui.*

Acto. 5. 29. *Obedire oportet Deo magis quàm hominibus.*

Iaco. 4. 7. *Subditi eſtote Deo, reſiſtite autem diabolo, & fugiet à vobis.*

Matt. 17. 5 *Hic eſt filius meus dilectus in quo mihi benè complacui: ipſum audite.*

§. 5. DOCENT NOS IPSI CÆLI, ASTRA ET elementa obediendum Deo.

Eccli. 16. 27. 28. 29. 1 *Ornauit in æternum opera illorum,* [2] *nec eſurierunt, nec laborauerunt, & non deſtiterunt ab operibus ſuis.* [3] *Vnuſquiſque proximum ſibi non anguſtiabit vſque in æternum.* [4] *Non ſis incredibilis verbo illius.*

Pſ. 118. 90. 91. [5] *Fundaſti terram,* [6] *& permanet:* [7] *Ordinatione tua* [8] *perſeuerat dies: quoniam omnia ſeruiunt tibi.*

Pſ. 148. 5. 6 *Ipſe* [9] *dixit & facta ſunt: ipſe* [10] *mandauit & creata ſunt.* [11] *Statuit ea in æternum, & in ſæculum ſæculi:* [12] *præceptum poſuit, &* [13] *non præteribit.*

1. *Ornauit &c.*] .i. Cum Deus primas mundi partes cæleſtes conſtituiſſet, ornauit perpetuo ornatu earum operationes, eas enim ſtabiles eſſe fecit & indefatigabiles, vt ſequitur:

2. *Nec eſurierunt &c.*] Loquitur de cælis & aſtris tanquam de exercitibus, atque ita vocantur ſępe in ſcriptura: orbes igitur cæleſtes, & Sol, Luna &c. tanquam Dei milites opus ab eo ſibi iniunctum aſſiduè perficiunt, nec patiuntur aliquam egeſtatem aut fatigationem ita vt præ iis deſiſtant à ſuis operibus, ex iuſſu Dei tanquam ſummi Imperatoris peragendis.

3. *Vnuſquiſque &c.*] .i. Licet ſit in orbibus cæleſtibus & ſtellis tanta multitudo, tantaq; motuum & officiorum varietas, tamen horum Dei militum nullus vnquam alij moleſtus fuit, nullus alium atteruit aut preſſit, vt fit in magno militum numero, ſed quilibet eorum conſtanter officium ſuum facit, nec vnquam prętergreditur Dei ordinationem.

4. *Non ſis incredibilis.*] .i. inobediens, q. d. cum videas corpora cæleſtia licet ratione deſtituta Deo obedire, multò magis tuum eſt diuinæ voluntati & mandatis obſequi.

5. *Fundaſti terram.*] Immobilem ſcil.

6. *Et permanet.*] Immobilis vt tuæ voluntati obediat.

7. *Ordinatione tua.*] Qua ordinaſti vt Sol moueretur ſemper, & ſemper alibi diem efficeret.

8. *Perſeuerat dies.*] Quia Sol tibi ſemper obtemperat.

9. *Dixit.*] .i. Imperauit rebus vt eſſent & ſtatim obediuerunt. Dixit, fiat lux, & facta eſt lux. Gen. 1.

10. *Mandauit.*] Præcepit rei non exiſtenti vt eſſet, & mox obediens cæpit exiſtere quæ antea non erat.

11. *Statuit ea &c.*] .i. conſtituit vt ea maneant non ad morem inferiorum corporum quæ oriuntur & occidunt, ſed ſemper.

12. *Præceptum poſuit.*] Soli & Lunæ vt circumeundo & illuminando ſeruiant homini.

13. *Non præteribit.*] Hoc præceptum non erit irritum. Ita Hilarius.

§. 6. OBEDIENDVM ITEM PRÆLATIS & cur?

Heb.13.17. *Obedite præpoſitis veſtris, & ſubiacete eis: ipſi enim [1] peruigilant quaſi rationem pro animabus veſtris reddituri, vt [2] cum gaudio hoc faciant, & non gementes: [3] hoc enim non expedit vobis.*

Matth.23.2.3 *Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ, & Phariſæi. Omnia ergo quæcumque dixerint vobis ſeruate, & facite: ſecundum opera vero eorum, nolite facere: Dicunt enim & non faciunt.*

Luc.10.16. *Qui vos audit, me audit: & qui vos ſpernit, me ſpernit. Qui autem me ſpernit, ſpernit eum, qui miſit me.*

Vide V. Angelus §.8.

1. *Peruigilant.*] Semper & attentiſſimè vigilant.

2. *Cum gaudio hoc faciant.*] .i. Tantum impoſitum onus ferant.

3. *Hoc.*] .i. Vt illorum onus per ſe alioqui grauiſſimum veſtra inobedientia amplius aggrauetis.

§. 7. OBEDIENDVM PRINCIPIBVS & poteſtati ciuili.

Rom.13.1.2.3.5. 1 *Omnis anima [2] poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit: [3] non eſt enim poteſtas niſi à Deo; quæ autem ſunt à Deo, [4] ordinata ſunt. Itaque qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit: qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi [5] damnationem acquirunt: nam principes [6] non ſunt timori boni operis, ſed mali. Vis autem non timere poteſtatem? bonum fac: & [7] habebis laudem ex illa. [8] Ideò [9] neceſſitate ſubditi eſtote non ſolùm [10] propter iram, ſed etiam propter [11] conſcientiam.*

Ad Titum 3.1 *Admone illos principibus & poteſtatibus ſubditos eſſe, [12] dicto obedire, ad [13] omne opus bonum paratos eſſe.*

1.Pet.2.13.14.15.16.17 *Subiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deũ: ſiue regi quaſi præcellenti: ſiue ducibus tanquam ab eo miſſis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum: Quia ſic eſt voluntas Dei, vt benefacientes obmuteſcere faciatis imprudentium hominum ignorantiam: [14] quaſi liberi, & [15] non quaſi velamen habentes malitiæ libertatem, ſed [16] ſicut ſerui Dei. Omnes honorate: [17] fraternitatem diligite: Deum timete: regem honorificate.*

1. *Omnis anima.*] Omnis homo.

2. *Poteſtatibus.*] Magiſtratibus.

3. *Non eſt poteſtas &c.*] Principatus & magiſtratus etiam gẽtilium à Deo conditi ſunt, eiuſque diuina ordinatione & diſpoſitione.

4. *Ordinata ſunt.*] Scil. vt etiam ſi domini ſint gentiles, per eam poteſtatem homines à multis peccatis retrahantur, iuſtitiam exerceant, ſibi mutuò non noceant, & cætera ſeruent quibus Reip. pax & ſalus continetur.

5. *Damnationem.*] Tum à Deo, tum à poteſtate ciuili.

6. *Non ſunt timori &c.*] Nec ſunt terrori, nec pœnam infligunt benè agentibus.

7. *Habebis laudem.*] Quia tibi benè viuenti, princeps erit miniſter Dei in magnam tui vtilitatem: Quia obedientiæ tuæ honeſtarumque actionum præmia recipies.

8. *Ideo.*] Quoniam miniſter eſt à Deo conſtitutus.

9. *Neceſſitate ſubditi.*] .i. Neceſſarium eſt omnino vt poteſtatibus ſitis ſubditi.

10. *Propter iram.*] Ad declinanda ſupplicia.

11. *Conſcientiam.*] Ne illa rea fiat inobedientiæ coram Deo.

12. *Dicto obedire.*] Non minis, at ſimplici dicto, ne oporteat eos violentia cogi.

13. *Omne opus bonum.*] Quod iuſſerint principes, ſi enim malum, non licet obedire.

14. *Quaſi liberi.*] q. d. Sic in omnibus vos geratis quaſi vera & ſpirituali libertate exiſtentes liberi.

15. *Non quaſi &c.*] Neque ſub prætextu libertatis euangelicæ recuſetis obedire dominis aut ſpiritualibus aut temporalibus.

16. *Sicut ſerui Dei.*] Cuius ſeruitus, neminem eximit ab obedientia & ſubiectione ſuperiorum.

17. *Fraternitatem.*] Fraternam caritatem.

§. 8. A SERVIS OBEDIENTIA PRÆSTANDA dominis ſuis, licet ſint difficiles.

Serui ſubditi eſtote in omni timore dominis, non tantum bonis & modeſtis, ſed etiam dyſcolis. 1.Petr.2.18

Serui obedite dominis [1] carnalibus [2] cum timore & tremore, [3] in ſimplicitate cordis veſtri, [4] ſicut Chriſto: non [5] ad oculum ſeruientes, quaſi [6] hominibus placentes, ſed vt ſerui Chriſti [7] facientes voluntatem Dei ex animo cum [8] bona voluntate ſeruientes, ſicut Domino, & non hominibus: ſcientes quoniam vnuſquiſque quodcunque fecerit bonum, hoc recipiet à Domino, ſiue ſeruus, ſiue liber. Epheſ.6.5.6.7.8

Eadem ferè repetuntur ad Coloſſ. 3.22.23.24.

1. *Carnalibus.*] Temporalibus.

2. *Cum timore &c.*] Cum attentiſſima reuerentia vt ſeruos decet.

3. *In ſimplicitate.*] Sine vllo dolo, hypocriſi aut fraude.

4. *Sicut Chriſto.*] Seruientes in homine.

5. *Ad oculum.*] Ad exteriorem tantum ſpeciem, ipſis videntibus & præſentibus.

6. *Hominibus placentes.*] Hominum fauorem & gratiam ſtudentes acquirere.

7. *Facientes voluntatem Dei.*] .i. Dominorum temporalium iuſſa, tanquam Dei voluntatẽ.

8. *Bona voluntate.*] .i. prompta.

§. 9. OBEDIENS CREDAT SVPERIORVM ſuorum mandata, eſſe oracula.

Prou.16.10 1 *Diuinatio in labijs regis, [2] in iudicio non errabit os eius.*

1.*Diuinatio.*].i. Velut quid diuinum, velut cæleſte oraculum habendum eſt quod rex ſeu quiuis ſuperior præſcribit, quia ſingulariter Deus adeſt ijs, quare ijs à ſubditis obedientia præſtanda, atq; eorum iuſſis benigna interpretatio adhibenda.

2.*In indicio.*] Hoc dicit quia olim reges exercebant etiam officium iudicum.

§.10. ALTER ALTERI EI OBEDIAT ex charitate.

1.Pet.1.22. *Animas veſtras [1] caſtificantes in obedientia charitatis, in fraternitatis amore [2] ſimplici, ex corde inuicem diligite attentius.*

Vide etiam 1.Petri c.2.13.ſupra §.7.

1.*Caſtificantes &c.*].i. Purificantes ab omni malitia & amaritudine per obedientiam charitatis fraternæ.

2.*Simplici.*] Non ficto, at vero & reali.

§.ADD. QVOMODO OBEDIENDVM. Sine mora.

Vide Angelus §.2.& hic paſſim.

Pſ.17.45. *Populus quem [1] non cognoui ſeruiuit mihi, [2] in auditu auris obediuit mihi.*

1.*Non cognoui.*] Non enim cognouit Chriſtus gentiles præſentia corporali.

2.*In auditu auris.*].i. Ad ſolam famam nominis mei, ſeu ad primum auditum & ſignum voluntatis meæ.

§. 11. OBEDIENTIÆ EFFECTA.

Prou.21.28 *Vir obediens [1] loquetur victoriam.*

Cant.4.9. [2] *Vulneraſti cor meum, ſoror mea ſponſa, vulneraſti cor meum in vno oculorum tuorum, & [3] in vno crine colli tui.*

1.*Loquitur victoriam.*] Narrabit quomodo hoſtes ſuos ſuperauit, innatam ſuperbiam, tentationes dæmonis &c. *Vide Greg.35. Moral.c.2.*

2.*Vulneraſti.*] Vide V. Intentio.

3.*In vno crine.*] .i. Pauculis crinibus fortè è vitta dependentibus, vel vt alij vertunt: In vna torque, vel in vno monili colli tui. Per vnum autem crinem ſiue torquem intellige obedientiam quæ ſicut capillus pulcherrimus aut ſicut torques aurea collum ſponſæ exornat.

§. 12. DIGNITAS: PRÆFERTVR enim ſacrificiis.

Multo melior eſt obedientia, quàm [1] ſtultorum victimæ, qui [2] neſciunt quid faciunt mali. Eccle.4.17

Numquid vult Dominus holocauſta, & victimas, & non potius vt obediatur voci Domini? [3] melior eſt enim obedientia quàm victimæ: & [4] auſcultare magis quàm offerre adipem arietum. 1.Reg.15.22.

[5] *Miſericordiam volui & non ſacrificium, & ſcientiam Dei pluſquam holocauſta.* Oſee 6.6.

Vide ſupra §.1.ex Pſal.39.

1.*Stultorum victimæ.*] Qui putant Deum ijs placari, licet interim eius legi non obediant.

2.*Neſciunt &c.*] Qui neſciunt diſcernere inter bonum & malum. Vel hoc ipſum, ait Hieron. ignorant eſſe malum, velle emendare quod fecerint non quidem obedientia, ſed victimis: præſumendo ſe per ſolas victimas iuſtificari, ait Caiet. Et quia malè offerendo careat eorum zelus diſcretionis iudicio, ait Olympiodorus: & putant ſe in ea re benè facere, ait Carthuſianus.

3.*Melior eſt &c.*] Quia vt Greg. 35. mor.c. 10. per victimas aliena caro, per obedientiam verò voluntas propria mactatur.

4.*Auſcultare.*] Obedire.

5.*Miſericordiam.*] Vide V. Miſericordia §.3.

§. 13. OBEDIENTIÆ PRÆMIA & fructus.

1 *Qui me audierit, [2] abſque terrore requieſcet, & [3] abundãtia perfruetur, timore malorum ſublato.* Prou.1.33.

Vide cap.3. Prouerb. à verſ. 21. ſupra verbo Lex cap.1.§.12.

[4] *Audite audientes me & comedite bonum, & delectabitur in craſſitudine anima veſtra: inclinate aurem veſtram, & venite ad me: audite & viuet anima veſtra, & feriam vobiſcum pactum ſempiternum, miſericordias Dauid fideles.* Iſa.55.2.3.

Vide eiuſdem cap.58. à verſu 8. citatum verbo Eleemoſyna.

1.*Qui audierit.*] Qui obedierit.

2.*Abſque terrore.*] Seu hoſtium viſibilium ſeu inuiſibilium, ſeu malorum præſentium ſeu futurorum.

3.*Abundantia.*] Quia iuſti omnia ſe in Deo habere profitentur.

4.*Audite.*] Vide V. Lex cap. 1. §. 12. numero 24.

CA-

CAPVT II.

De inobedientia.

§ 1. EST SIMILIS MAGIÆ ET IDOLOlatriæ: eiuſque pœna.

1.Reg.15. 23. *Quaſi peccatum* [1] *ariolandi eſt*, [2] *repugnare: & quaſi* [3] *ſcelus idololatriæ, nolle acquieſcere. Pro eo ergo quod abiecisti ſermonem Domini, abiecit te Dominus ne ſis rex.*

1.*Ariolandi.*] Diuinandi, coniectandi, conſulto dæmone, quod eſt grauiſſimum peccatum contra primum præceptum.

2.*Repugnare.*] Deo ſci.

3. *Scelus idololatriæ.*] Inobediens (inquit Gregor.) propoſiti ſui figmentum, in corde ſuo quaſi idolum adorat.

§. 2. INOBEDIENS DEVM CONTEMNIT.

1.Reg.8. 7. *Audi vocem populi in omnibus quæ loquuntur tibi: non enim te abiecerunt, ſed me ne regnem ſuper eos.*

1.ad Theſſ. 4.8. *Qui hæc ſpernit, non hominem ſpernit, ſed Deum: qui etiam* [1] *dedit ſpiritum ſuum ſanctum in nobis.*

Vide ſupra capite 1.§.6.ex Lucæ 10.16.

1.*Dedit ſpiritum.*] .i. Deus non ſolum hæc præcepta dedit, ſed etiam ſpiritum gratiæ ſuæ quo ea ſeruaremus.

§. 3. GRAVE EST CRIMEN NON obedire ſuperioribus.

Oſee 4. 4. *Verumtamen* [1] *vnuſquiſque non iudicet, & non arguatur vir: populus enim tuus,* [2] *ſicut hi, qui contradicunt ſacerdoti.*

1.*Vnuſquiſque &c.*] .i. Nemo hunc populum reprehendat, nihil enim proficiet.

2.*Sicut hi qui &c.*] Impudentiam habet & malitiam eorum qui magiſtris, ſuperioribus & ſacerdotibus contradicunt. Vnde patet paragraphus quia flagitioſiſſimam gentem comparat inobedientibus.

§. 4. POENÆ EORVM QVI DEO non obediunt.

Prou.1. 24. 25.26. *Quia vocaui & renuiſtis: extendi manum meam, & non fuit qui aſpiceret. Deſpexiſtis omne conſilium meum, & increpationes meas neglexiſtis.* [1] *Ego quoque in interitu veſtro ridebo, &* [2] *ſubſannabo, cum vobis id, quod* [3] *timebatis, euenerit.*

Vide multa eiuſdem generis verbo Peccator & Punitio.

1. *Ego quoque ridebo.*] Sicut vos me, meaque beneficia ipſo facto vos ridere declaraſtis, ita viciſſim &c.

2. *Subſannabo.*] Repetitio prioris partis ad auxeſim more Hebræo.

3. *Timebatis, euenerit.*] Sci. mors, calamitates variæ, amiſſio delectabiliũ huius vitę, hæc enim timent homines mundi.

§. 5. AD IDEM, ET PRÆMIA OBEDIENTIÆ.

En propono in conſpectu veſtro hodie [1] *benedictionem & maledictionem: benedictionem, ſi obedieritis mandatis Domini Dei veſtri, quæ ego hodie præcipio vobis: maledictionem, ſi non obedieritis mandatis Domini Dei veſtri, ſed receſſeritis de via quam ego nunc oſtendo vobis, & ambulaueritis poſt deos alienos, quos ignoratis.* Deut.11 26 27.28.

Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. Quod ſi nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis: gladius deuorabit vos, quia os Domini locutum eſt. Iſa.1.19. 20.

1. *Benedictionem, maledictionem.*] Fœlicitatem, infœlicitatem.

§. 6. VOX DOLENTIS SE NON OBEDIVISSE.

Cur deteſtatus ſum diſciplinam & increpationibus non acquieuit cor meum, nec audiui vocem docentium me, & magiſtris non inclinaui aurem meam? [1] *penè fui in omni malo, in medio Eccleſiæ & Synagogæ.* Prou.5.12. 13.14.

1. *Penè fui &c.*] Propè omnes calamitates me obtinuerunt, ob peccata mea factus ſum infœliciſſimus omnium mortalium, idque in conſpectu totius multitudinis, quod ſanè multum aggrauat hominis miſeriam.

OBSTINATIO. OBSTINATVS.

§. 1. OBSTINATIO AB IMPIETATE PROFIciſcitur, eiuſque deſcriptio.

Vir impius [1] *procaciter obfirmat vultum ſuum: qui autem* [2] *rectus eſt* [3] *corrigit viam ſuam.* Prou.21.29

1. *Procaciter obfirmat vultum.*] .i. Si moneatur nullo mouetur pudore qui in facie habet ſedem, ſed vt ſolent quos perfricuiſſe frontem dicimus, pertinaciter perſiſtit in malo, & ſe impudenter tuetur, & ſine rubore fortiter reſiſtit bene monenti: id patuit in Pharaone.

2.*Rectus.*] Iuſtus & probus.

3.*Corrigit.*] Dum monetur emendat ſuas actiones.

§.2. OBSTINATI, IIDEM INCORRIGIBILES.

Hier.13.23 *1 Si mutare poteſt Aethiops pellem ſuam, aut pardus varietates ſuas: & vos poteritis benefacere, cum didiceritis malum.*

Hier.17.1. *Peccatum Iuda ſcriptum eſt 2 ſtylo ferreo 3 in vngue adamantino, exaratum ſuper latitudinem cordis eorum, & 4 in cornibus ararum eorum.*

Oſee 5.4. *5 Non dabunt cogitationes ſuas vt reuertantur ad Deum ſuum: quia 6 ſpiritus fornicationum in medio eorum, & Dominum non cognouerunt.*

1. *Si mutare poteſt &c.*] q. d. conſuetudo tua & obſtinatio tua in peccato, verſa eſt tibi in naturam, itaque meritò timendum eſt ne vnquam corrigaris.

2. *Stylo ferreo.*] .i. Indelebiliter, quia ſcil. non ſe corriget.

3. *In vngue adamantino.*] .i. In tabula adamantina, quæ eſt cor eius adamantinum .i. obſtinatiſſimum, vbi in perpetuum maneat & legatur: Vocatur autem adamas vnguis, ob nitorem & læuorem.

4. *In cornibus ararum.*] Vbi reliquerunt monumenta ſuæ idololatriæ quæ diutiſſime durabunt.

5. *Non dabunt &c.*] Hoc verè dicitur de obſtinatis, alioqui non eſſent obſtinati.

6. *Spiritus fornicationum.*] Hic fornicatio accipi poteſt pro fornicatione ſpirituali, quæ locum habet in quouis peccato.

§.3. NE GRAVIBVS QVIDEM SVPpliciis emendantur.

Amos 4.9. *Percuſſi vos in 1 vento vrente, & 2 in aurugine, multitudinem hortorum veſtrorum & vinearum veſtrarum, oliueta veſtra & ficeta veſtra comedit eruca, & non rediſtis ad me, dicit Dominus.*

Videndi etiam ſequentes duo verſus, & verbo Tribulatio.

1. *Vento vrente.*] Aëre calidiſſimo ſegetes exurente.

2. *In aurugine.*] Aurugo dicitur cum ſpicarum grana quaſi in puluerem vertuntur, & culmi atque ſpicæ palleſcunt: dicitur & ærugo & rubigo.

§. 4. OBSTINATORVM VOX.

Hier.18.12. *Deſperauimus: poſt cogitationes enim noſtras ibimus, & vnuſquiſque prauitatem cordis ſui mali faciemus.*

§. 5. OBSTINATIONIS POENÆ ET DAMNA.

Eccli.3.27. 29. *1 Cor durum habebit malè 2 in nouiſſimo: & 3 qui amat periculum, in illo peribit. 4 Cor nequam 5 grauabitur in doloribus, & 6 peccator adijciet ad peccandum.*

Hier. 51.9. *7 Curauimus Babylonem, & non eſt ſanata: derelinquamus eam, & eamus vnuſquiſque in terram ſuam, quoniam 9 peruenit vſque ad cælos 8 iudicium eius, & eleuatum eſt vſque ad nubes.*

Prou.28.14 *Beatus homo, qui 10 ſemper eſt pauidus: qui verò 11 mentis eſt duræ, 12 corruet in malum.*

Prou.29.1. *13 Viro, qui corripientem, dura ceruice contemnit, repentinus ei ſuperueniet interitus: & eum ſanitas non ſequetur.*

1. *Cor durum.*] Pertinax in malo, quodque non cædit aliorum monitis.

2. *In nouiſſimo.*] Licet aliquamdiu toleretur.

3. *Qui amat periculum.*] Talis amat periculum quia monitus de illo, non vult vitare.

4 *Cor nequam.*].i. durum vt ſuprà n. 1. quod ſanè excellenter eſt nequam & deploratæ nequitiæ.

5. *Grauabitur doloribus.*] Quia ſibi ſemper grauiores parat dolores.

6. *Peccator.*] Qui peccatis totus eſt deditus, qualis eſt obſtinatus in malitia, qui nullis monitis reuocatur à peccando.

7. *Curauimus.*] Vox eſt Angelorum vel prophetarum deferentium gentem hanc obſtinatam.

8. *Iudicium.*] Punitio iuſtè inflicta.

9. *Peruenit &c.*] .i. ſummum eſt, & ſonus eius vſque ad nubes auditus eſt.

10. *Semper pauidus.*] Metuens Deum offendere, & ſeueritatem iudiciorum eius.

11. *Mentis duræ.*] Qui nullo Dei timore commouetur, qui nullis cædit minis aut monitis, nec Dei, nec hominum.

12. *Corruet in malum.*] Quod noluit præcauere: quod ſemper in futuro, ſæpe etiam hîc contingit.

13. *Viro.*] Vide V. Correptio cap. 1.

§. 6. REPREHENDVNTVR OBSTINATI.

Actor.7.51 52. *Dura ceruice & 1 incircumciſis cordibus & auribus vos ſemper Spiritui ſancto reſiſtitis; ſicut patres veſtri & vos. Quem prophetarum non ſunt perſecuti patres veſtri &c.*

1. *Incircumciſis cordibus &c.*] .i. Rebelles, obſtinati, qui aures & cor, infidelitatis pellicula obducta habetis vt credere non poſſitis.

OCCASIO.

V. Peccatum. Conſortium. Amicitia. Luxuria. Mundus.

§.1. COHORTATIO AD PRÆVENIENDVM occaſiones peccati.

Eccli.18.21 *1 Ante languorem humiliate, & in tempore infirmitatis*

initatis oſtende conuerſationem tuam.

1. *Ante languorem.*] Vide V. Morbus §. 1. nu. 4. quæ etiam de languore ſpirituali, ſeu peccato ſunt accipienda.

§. 2. Cohortatio ad eas fvgiendas.

Oſee 4.15. *Nolite ingredi in* [1] *Galgala, & ne aſcenderitis in* [2] *Bethauen.*

Eccli.21.2. *Quaſi à facie colubri fuge* [3] *peccata: &* [4] *ſi acceſſeris ad illa,* [5] *ſuſcipient te.*

1. *Galgala.*] In quo propter antiquam loci religionem, ſuperſtitioſius idola colebantur, ne talis ingreſſus ſit vobis occaſio idololatriæ.

2. *Bethauen.*] .i. Bethel vbi erat vitulus.

3. *Peccata.*] Quæ quis perfectè fugit, cum eorum occaſiones & pericula declinat.

4. *Si acceſſeris.*] Si eorum illectus illecebris, quaſi nihil ſit ab ijs mali metuendum, occaſionibus peccatorum te immiſceas.

5. *Suſcipient te.*] .i. Inuoluent, inuadent, ſicut ſerpens incautum opprimit & inuadit, ac lethale venenum infundit.

§. 3. Ad eas relinqvendas et reſecandas.

Ezec.20.7. *Vnuſquiſque* [1] *offenſiones* [2] *oculorum ſuorum abijciat, & in idolis Aegypti nolite pollui: ego Dominus Deus veſter.*

Vide etiam verbo Mortificatio §. 7.

1. *Offenſiones.*] Chald. abominationes, idola.

2. *Oculorum ſuorum.*] Nobis quoque (inquit Hieronymus) de Ægypto exeuntibus præcipitur vt offenſiones oculorum noſtrorum abijciamus, ne ea quæ olim oblectabant, nos modo capiant ſpectacula, theatra, & quicquid animæ contaminat puritatem.

OCCVPATIO.

V. Acedia. Labor. Otium.

OCCVPATIONES EXTERNÆ.

§. 1. Bonvm non se mvltis rebus occupare.

Eccli.38.25 [1] *Sapientia Scribæ in* [2] *tempore vacuitatis: &* [3] *qui minoratur actu, ſapientiam percipiet:* [4] *quaſapientia replebitur qui tenet aratrum &c.*

1. *Sapientia Scribæ.*] .i. Doctoris, conſiſtit ſci. aut comparatur.

2. *Tempore vacuitatis.*] Otij, quo feriatur ab externis occupationibus, quibus qui vacant parum idonei ſunt ad ſapientiam obtinendam.

3. *Qui minoratur actu.*] Qui parum ſe in externis occupat.

4. *Qua ſapientia &c.*] Vide verbo Mechanici. Quod autem hic dicit de agricultura, cęteriſque mechanicis & ſeruilibus operibus, etiam habet locum in exterioribus negotiis obeundis, quæ magnam animi partem requirunt, eumque ferè immergunt, atque ita occupant vt ſapientiæ vacare non poſſit.

§. 2. Nimiarvm occvpationvm damna.

Qui conatur [1] *multa agere* [2] *incidet in iudicium.* Eccli. 29. 26.

Cuncta quæ non habent pinnulas & ſquammas in aquis, [3] *polluta erunt.* Leuit.11.12

1. *Multa agere.*] Qui rebus ſuis non contentus, implicat ſe aliorum negotiis, & plura ſuſcipit quam aut eius ſtatus aut vis eius ingenij ferre poſſit, ſpondendo & fideiubendo, & variis aliis modis.

2. *Incidet in iudicium.*] Cum poſſit quietè agere, ſua curando, incidet in lites & contentiones forenſes, vnde illi magnæ moleſtiæ & pericula.

3. *Polluta erunt.*] Ac conſequenter non edentur. Per piſces qui non habent pinnulas intelligit Greg. l. 5. moral. c. 6. eos qui ita ſe externis occupationibus immergunt, vt ad ſuperna cōſcendere mētis ſaltibus neſciant: piſces enim qui habent pinnas ſaltus dare ſuper aquas ſolent: Sunt autem immundi qui ijs carent, ita etiam immundi ſunt, Deoque exoſi qui ſe externis curis ita ſinunt obrui vt in altum caput non valeant attollere, & nulla eos (vt ait Gregor.) amoris ſummi quaſi liberi aëris aura contingit. Sed vide ipſum loco citato & cap. ſeq.

§. 3. Vetantvr:

Fili [1] *ne in multis ſint actus tui.* Eccli.11.10

Martha, Martha, ſolicita es, & turbaris erga plurima. Porrò vnum eſt neceſſarium. Luc.10.41

1. *Ne in multis &c.*] Ne multis te immiſceas, ne multarum rerum curam aſſumas, multaque officia obeas, quaſi vnus omnibus ſufficere valeas, cum vix vni rei benè curandæ ſufficias.

OCVLI.

V. Luxuria. Mortificatio. Curioſitas.

§. 1. Eorvm cvriositas insatiabilis.

Non ſaturatur oculus viſu, nec auris auditu impletur. Eccle.1.8.

Prou.27. 20. [1] *Infernus & perditio nunquam implentur: ſimiliter & oculi hominum* [2] *inſatiabiles.*

1. *Infernus & perditio,&c.*) i. mors & ſtatus mortuorum, qui quamuis multos ſuſcipiat, ſemper deſiderat plures.

2. *Inſatiabiles.*) Quia re vna viſa, ſemper alias atque alias deſiderant nouas, quare hanc inexplebilem cupiditatem debet non minus, quam mortem odiſſe homo.

§.2. DAMNA CVRIOSI ASPECTVS.

Thren.3.51 *Oculus meus deprædatus eſt animam meam.*

Vide 2.Reg.11.1.Iudith 10.17.

§.3. VETATVR CVRIOSITAS OCVLORVM.

Vide verbo Luxuria. Caſtitas. Mortificatio. Mulier.

Eccli.42. 12. *Omni homini noli* [1] *intendere* [2] *in ſpecie.*

1. *Intendere.*) fixè intueri.

2. *In ſpecie.*) Propter pulchritudinem. Periculoſum enim eſt ob innatam concupiſcẽtiam, tum mulieribus intentè virorum contemplari pulchritudinem, tum viris non tantum mulierum, ſed & puerorum decorem curioſius contemplari.

ODIVM.

Vide Contentio. Inimicus. Inuidia. Ira.

§. 1. ODIVM SVI PRÆCIPITVR ET QVO fructu.

Ioan.12.25. [1] *Qui odit animam ſuam in hoc mundo, in vitam æternam cuſtodit eam.*

1. *Qui odit.*) Vide V. Mortificatio, §.2.

§.2. ITERVM ODIVM SVI, PARENTVM, Vxoris, & conſanguineorum.

Luc.14. 26. *Si quis venit ad me, & non* [1] *odit patrem ſuum, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & ſorores, adhuc autem &* [2] *animam ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus.*

1. *Odit, &c.*) Quatenus ſcilicet Chriſto contrarij ſunt.

2. *Animam.*) Vitam.

§.3. PECCATOR MALE SE ODIT.

Tob.12.10. *Qui faciunt peccatum & iniquitatem,* [1] *hoſtes ſunt animæ ſuæ.*

Pſ.10.6. *Qui diligit iniquitatem* [2] *odit animam ſuam.*

1. *Hoſtes ſunt.*) Vide num ſeq.

2. *Odit animam.*) i. ſeipſum, quia ſc. propter iniquitatẽ grauiſſimè punietur. Videtur quidem diligere ſeipſum, quia vt ſibi ſatisfaciat peccat, & tamen verè animam ſuam perdit. *Vide* §.1.

§. 4. ODII PROXIMI ACERBI FRVCTVS.

Prou.10. 12. *Odium* [1] *ſuſcitat rixas, &* [2] *vniuerſa operit charitas.*

Eccli.27. 32. [3] *Laqueo peribunt, qui oblectantur caſu iuſtorum: dolor autem conſumet illos, antequam moriantur.*

1. *Suſcitat rixas.*) frequenter ex parua re, & nulla ferè cauſa, dum quoduis exiguum peccatum & offenſiunculam magni facit, qui alterum odit, ac vndique occaſionem captat contendendi, quiduis in malam partem rapiendo.

2. *Vniuerſa.*) non parua tantum, at magna etiam, quia efficit, vt quis magna etiam alterius delicta non multum attendat; ſed diſſimulet, eaque extenuet, obliuiſcatur, ac condonet. Item odium ſuſcitat rixas, in his etiam contra quos eſt odium, dum amarulentia odientis & iniuria ad lites prouocantur: pari etiam modo charitas non tantum delet peccata in animo diligentis, ſed etiam in animo peccantis, qui charitatis alienæ exhibitione vincitur ad redamandum, & carbones congerit ſuper caput eius, quibus eum incendit flammis amoris. Prouerbiorum 25.

3. *Laqueo peribunt.*) Vide verbo Inuidia, Inimicus, Iuſtus.

OPERA BONA.

Vide Lex. Otium. Gloria æterna. Fides.

Agendum primùm de bonis operibus, tum de eorum neglectu.

CAPVT I.

De bonis operibus.

§.1. MAGNA OPVS HABENT patientia.

Vide infra §.10. *ex Rom.*2.7.

§.2. OPERVM BONORAM NECESSITAS.

Vide de ea fusè verbo Gloria cæleſtis ad circumſtantiam quis *&* quid: *quibus hæc addenda.*

Mat. 3.10. *Iam* [1] *ſecuris ad radicem* [2] *arborum poſita eſt.* [3] *Omnis ergo arbor, quæ non facit* [4] *fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.*

Mat. 7.21. *Non omnis* [5] *qui dicit mihi, Domine, Domine intrabit in regnum cælorum: ſed* [6] *qui facit voluntatem patris mei, qui in cælis eſt, ipſe intrabit in regnum cælorum.*

Ioan. 15.2. *Omnem palmitem in me non ferentem fructum,* [7] *tollet eum: & omnem, qui fert fructum, purgabit eum, vt fructum plus afferat.*

Ad Tit. 3. 8. *Fidelis* [8] *ſermo eſt, &* [9] *de his volo te confirmare, vt curent bonis operibus* [10] *præeſſe, qui credunt Deo, hęc* [11] *ſunt bona, & vtilia hominibus.*

Iac. 2. 14. 15.16.17. [12] *Quid proderit fratres mihi ſi fidem quis dicat ſe habere, opera autem non habeat? numquid poterit fides ſaluare eum? ſi autem frater & ſoror nudi ſunt, & indigeant victu quotidiano, dicat autem aliquis ex vobis, illis, ite in pace, calefacimini, & ſaturamini, non dederitis autem eis, quę neceſſaria ſunt corpori, quid proderit?* [13] *ſic & fides, ſi non habeat opera, mortua eſt in ſemetipſa.*

Videnda cætera eiuſdem capitis, & capit. 1. à verſ. 21. & alibi ſæpiſſimè.

1. *Securis.*) Acutiſſima ira Dei, inquit Chryſoſtomus.

2. *Arborum.*) .i. hominum, per Metaphoram.

3. *Omnis.*) licet ſit Abrahæ nepos Chryſoſtomus.

4. *Fructum bonum.*) Opera bona.

5. *Qui dicit: Domine.*) Vtrumque, ait Hiero. neceſſarium, vt ſcilicet opus ſermone, & ſermo operibus comprobetur.

6. *Qui facit voluntatem.*) Hic eſt fructus quem requirit, ait Aug.

7. *Tollet eum.*) reſecabit: oſtendit, ait Chryſ. ſine operibus aliquem non poſſe eſſe in eo.

8. *Sermo.*) quem iam dicturus ſum.

9. *De his volo te confirmare.*] .i. huiuſmodi ſalaturia fidei dogmata volo te audacter aſſeuerare & conſtanter proloqui.

10. *Præeſſe bonis operibus.*) .i. intendere, ita vt etiam præueniendo occaſionem captent bene operandi. Vel *præeſſe* .i. præſtare alijs, & præcellere bonis operibus.

11. *Sunt bona.*) hæc dogmata ſunt bona.

12. *Quid proderit.*) ſupple ad vitam ęternam.

13. *Sic, &c.*) Senſus eſt: ſicuti egeno nihil proſunt verba tua, niſi opere exhibeas caritatem, ita nihil tibi prodeſt fidem iactare, niſi adſint opera, & talis fides mortua eſt & inualida.

§.3. QVOMODO EA FIERI DEBENT.

OPERIBVS EXTERNIS RELIGIONIS IVNgenda pietas interna, & opera miſericordiæ, vt illa placeant Deo.

Quo mihi multitudinem victimarum veſtrarum, dicit Dominus: [1] *plenus ſum, holocauſta arietum & adipem pinguium, & ſanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui. Lauamini, mundi eſtote, auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis: quieſcite agere peruerſè, diſcite benefacere,* [2] *quærite iudicium, ſubuenite oppreſſo, iudicate pupillo, defendite viduam.* Iſa. 1. 11. 16 17.

Videndi etiam verſus intermedij, 12. 13. 14. 15 & qui conſequuntur, 18. 19.

[3] *Ad quem reſpiciam niſi ad* [4] *pauperculum, & contritum ſpiritu, &* [5] *trementem ſermones meos?* [6] *Qui immolat bouem, quaſi qui interficiat virum:* [7] *qui mactat pecus, quaſi qui excerberet canem: qui aufert oblationem, quaſi qui* [8] *ſanguinem ſuillum offerat.* Iſa. 66. 2. 3

[9] *Quid dignum offeram Domino? curuabo genu Deo excelſo? numquid offeram ei holocauſtomata, & vitulos anniculos? numquid placari poteſt Dominus in millibus arietum, aut in multis millibus hircorum pinguium? Numquid dabo primogenitum meum pro ſcelere meo, fructum ventris mei, pro peccato animæ meæ. Indicabo tibi ô homo quid ſit bonum, & quid Dominus requirat à te: vtique facere iudicium, & diligere miſericordiam, & ſolicitum ambulare cum Deo tuo.* Mich. 6. 6 7. 8.

Quis eſt in vobis, [10] *qui claudat oſtia, & incendat altare meum gratuito?* [11] *Non eſt mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non ſuſcipiam de manu veſtra.* Mal. 1. 10.

1. *Plenus ſum.*] .i. ijs ſatiatus ſum, nauſeam mihi mouent & faſtidium.

2. *Quærite iudicium.*] Æquitatem in iudicando.

3. *Ad quem reſpiciam.*) Ad quem placatum & beneuolum oculum & animum conuertam.

4. *Pauperculum.*) Humilem.

5. *Trementem ſermones meos.*) .i. qui eos cum timore & reuerentia ſuſcipit.

6. *Qui immolat bouem, &c.*) q.d. vbi hęc quę dixi, abſunt, diſcite quo loco habeam alia omnia. Qui bouem mactat, is mihi altare non tam bouino, quàm humano ſanguine cruentat.

7. *Qui mactat, &c.*) .i. qui iugulat mihi pecus, quaſi qui ad aram offerat excerebratum canem. Sumitur canis pro re execrabili & fœda, ob animalis impudentiam & odorem tetrum.

8. *Sanguinem ſuillum.*] Qui fœdus eſt & reprobatus, ſicut etiam porcus Leuit. 11. v. 9. Hæc omnia ſunt Deo moleſtiſſima, ita & exter-

& extrema opera cum extrema ſola ſanctitate obita Deo diſplicent admodum.

9. *Quid dignum.*) Vide verbo Miſericordia, §. 3.

10. *Qui claudat oſtia, &c.*) id eſt, nihil facitis gratis in domo mea, ne quidem claudere oſtia, pro omnibus habetis ſtipendia & decimas: cur ergo id tam negligenter facitis?

11. *Non eſt voluntas, &c.*) Non mihi placetis, nec veſtra volo ſacrificia, quia ſcilicet diſplicent ob malam vitam.

§. 4. IDEM ASSERITVR DE IEIVNIO, CVI iungenda interna, & externa charitas Dei & proximi.

Zach. 7.5. 6.9.10. *Loquere ad omnem populum terræ, & ad ſacerdotes, dicens: cum ieiunaretis, & plangeretis in [1] quinto & ſeptimo per hos ſeptuaginta annos: [2] numquid ieiunium ieiunaſtis mihi? & cum comediſtis & bibiſtis, numquid non [3] vobis comediſtis & vobiſmetipſis bibiſtis. Hæc ait Dominus exercituum, dicens: [4] Iudicium verum iudicate, & [5] miſericordiam & miſerationes facite, vnuſquiſque cum fratre ſuo, & viduam, & pupillum, & aduenam, & pauperem nolite [6] calumniari: & malum vir [7] fratri ſuo non cogitet in corde ſuo.*

Vide ad idem Iſa. 58. à v. 5. V. Ieiunium.

1. *Quinto & ſeptimo.*) ſcilicet menſe.

2. *Numquid ieiunaſtis mihi.*) q.d. non in honorem meum, ſed in gratiam veſtri ieiunabatis, vel vt mundo placeretis, aut vt ſumptui parceretis.

3. *Vobis comediſtis.*) in veſtram voluptatem, non in honorem meum.

4. *Iudicium verum iudicate.*) Si mihi placere vultis, iuſtitiam tantum ſpectate in iudicando, nec perſonas accipite.

5. *Miſericordiam, & miſerationes.*) id eſt, omnis generis opera miſericordiæ: id ſignificatur hac geminatione.

6. *Calumniari.*) Opprimere per potentiam, bona eorum vſurpando.

7. *Fratri ſuo.*) De fratre ſuo, non quærat, aut appetat vindictam.

§. 5. IN EOS, QVI OPERA BONA NON CVrant, liberiuſque peccant, dum confidunt externis ſignis religionis, & ſimilibus.

Mic. 3. 8. 9. 10. 11. 12. *Ego repletus ſum [1] fortitudine ſpiritus Domini, [2] iudicio, & [3] virtute: vt annunciem Iacob ſcelus ſuum, & Iſrael peccatum ſuum. Audite hoc principes Domus Iacob, & Iudices domus Iſrael: qui abominamini iudicium, & omnia recta peruertitis. Qui [4] ædificatis Sion in ſanguinibus, & Ieruſalem in iniquitate: principes eius [5] in muneribus iudicabant, & ſacerdotes eius in mercede docebant, & [6] Prophetæ eius, [7] in pecunia diuinabant: & [8] ſuper Dominũ requieſcebant, dicentes: [9] Numquid non Dominus in medio noſtrûm? non venient ſuper nos mala, propter hoc cauſa veſtri, Sion [10] quaſi ager arabitur, & Ieruſalem, quaſi aceruus lapidum erit, & mons templi [11] in excelſa ſyluarum.*

Hier. 7. 3. 4. 5. 7. 8. 9. 10. *Bonas facite vias veſtras & [12] ſtudia veſtra: & [13] habitabo vobiſcum in loco iſto. Nolite confidere in [14] verbis mendacij, dicentes: Templum Domini, templum Domini, templum Domini eſt. Quoniam ſi bene [15] direxeritis vias veſtras, & ſtudia veſtra: ſi feceritis iudicium inter virum & proximum eius, habitabo vobiſcum in loco iſto: in terra quam dedi patribus veſtris à ſæculo & vſque in ſæculum. [16] Ecce vos confiditis in verbis mendacij, qui non proderunt vobis, furari, occidere, adulterari, iurare mendaciter, libare Baalim, & ire poſt Deos alienos, quos ignoratis. [17] Et veniſtis, & ſtetiſtis coram me in domo hac, in qua inuocatũ eſt nomẽ meum & dixiſtis: [18] Liberati ſumus, [19] eo quod fecerimus omnes abominationes iſtas.*

Vide etiam reliqua eiuſdẽ c. vſque ad v. 16.

1. *Fortitudine ſpiritus.*) i. ſpiritu Dei forti. i. grauia & triſtia vobis nunciabo.

2. *Iudicio.*) i. ſupplicio, quod Deus comminatur.

3. *Virtute.*] potentia. i. rebus magnis, quas potenter facturus eſt in peccatores.

4. *Ædificatis, &c.*) in Ieruſalem magnas domos, ſed ex ſanguine pauperum, ſpoliando eos, & auferendo vitę neceſſaria, quod eſt occidere & ſanguinem fundere.

5. *In muneribus.*) ob munera.

6. *Prophetæ.*) Pſeudoprophetæ.

7. *In pecunia.*) ob pecuniam, vendentes ſua reſponſa, & ad voluntatem auditorum accommodantes.

8. *Super Dominum requieſcebant.*) licet tam grauiter peccarent, adhuc temerè de Deo præſumebant, quod ipſos eſſet protecturus.

9. *Numquid, &c.*) templum Dei habemus, quietè habitat inter nos, non abibit à nobis.

10. *Quaſi ager arabitur.*) Vaſtatus à Chaldæis. *Vide Ierem. 26.*

11. *In excelſa ſyluarum.*) vt in eo creſcant arbores plurimæ, & ſylua fiat.

12. *Studia*) Chald. opera.

13. *Habitabo, &c.*) i. efficiam ne proijciamini è loco iſto, in quo mecum habitatis, in alienas regiones.

14. *Verbis mendacij, &c.*) mendacibus ſermonibus Pſeudoprophetarum, quibus dicere ſolent non eſſe credendum, permiſſurum Deum eam vrbem vaſtari, in qua magnificẽtiſſimum ei templũ extructum eſt: *templum Domini, templum Domini*, identidem replicãtes.

15. *Direxeritis.*) Rectas feceritis.

16.*Ecce vos,&c.*) q.d.ſed ecce contrarium facitis,nam fidentes verbis mēdacibus Pſeudoprophetarum impunitatem promittentium & dicentium omnia delicta adductis in templum ſacrificijs elui, vos furamini, occiditis,&c.

17.*Et veniſtis.*) Quaſi nihil mali feceritis.

18.*Liberati ſumus.*) A peccatis, per ingreſſum in templum & ſacrificia.

19.*Et quod.*).i.quantumuis,licet.

§.6. IN EOS, QVI OPERA NEGLIGVNT SOLO Chriſtiani nomine gloriantes.

Mat.3.8.9 *Facite fructum dignum pœnitentiæ. Et [1] ne velitis dicere intra vos patrem habemus Abraham: dico enim vobis,quoniam potens eſt Deus [2] de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ.*

Iſa.48.1.2 *Audite hæc domus Iacob, qui [3] vocamini nomine Iſrael,& de [4] aquis Iuda exiſtis, [5] qui iuratis in nomine Domini,& [6] Dei Iſrael recordamini [7] nō in veritate,neque in iuſtitia. [8] De ciuitate enim ſancta vocati ſunt, [9] & ſuper Deū Iſrael conſtabiliti ſunt; [10] Dominus exercituū nomen eius.*

Et ne velitis dicere, &c.] Quaſi ex hoc ſolo ſit ſalus quod eſtis filij Abrahæ, ſeu per accommodationem,quod eſtis Chriſtiani, & filij Abrahę ſecundum fidem.

2. *De lapidibus iſtis.*) de hominibus duris, de ethnicis,&c.

3.*Vocamini nomine Iſrael.*).i.Iſraelitę: ita & à Chriſto, Chriſtiani.

4.*Aquis.*).i.de fonte.i. de ſemine, & cognatione.

5.*Qui iuratis in nomine Domini.*) Vt vos religioſos profiteamini.

6.*Dei recordamini.*] Nomen eius in pactis, atque conuentis, publiciſque congreſſibus & ceremonijs vſurpantes.

7. *Non in veritate.*) Non tamen id facitis ſincero animo & iuſto,ſed iniuſto atque fucato. Nam dum externam profitemini ſanctitatem internam abijcitis.

8 *De ciuitate ſancta vocati ſunt.*) .i. vocati ſunt ciues Hieruſalem: & Chriſtiani vocantur ciues ſpiritualis Hieruſalem .i. Eccleſiæ.

9. *Et ſuper Deum, &c.*) .i. quos etiam ſingulari quadam cuſtodia ſtabiliuit, atque tutatus eſt.

10.*Dominus exercituum,&c.*) q. d. nec mirum id eum poſſe præſtare, vocatur enim Dominus exercituum.

§.7. OPERA BONA LVCE PALAM facienda.

Mat.5.16 *Sic luceat [1] lux veſtra coram hominibus: vt videant opera veſtra bona, & glorificent Patrem veſtrum,qui in cœlis eſt.*

1.*Lux.*) doctrinæ & vitę.

§.8. QVANDONAM FACIENDA.

[1] Mane ſemina ſemen tuum, & veſpere ne ceſſet manus tua:quia neſcis quid magis oriatur, hoc aut illud:& ſi vtrumque ſimul melius erit. Eccle.11.6

Vide verbo Mors,c.1.§.22.

Operamini [2] opus veſtrum [3] ante tempus, & dabit vobis mercedem veſtram in tempore ſuo. Eccli.51.38.

Venit [4] nox, quando nemo poteſt operari. Ioa 9.4.

[5] Negotiamini [6] dum venio. Luc.19.13.

Adhuc modicum lumen in vobis eſt. [7] Ambulate dum lucem habetis, vt non vos [8] tenebræ comprehendant: [9] & qui ambulat in tenebris,neſcit quo vadat. Ioa.12.35.36.

Videte fratres quomodo [10] cautè ambuletis:non quaſi inſipientes,ſed vt ſapiētes: [11] redimentes tempus,quoniam dies mali ſunt. Ephes 5.15.16.

1.*Mane ſemina.*] Vide V.Labor.

2 *Opus veſtrum.*] Quod vobis à Deo iniunctum eſt,vnuſquiſque officium ſuum.

3.*Ante tempus.*] ſc.mercedis,vel antequam pereat vobis tempus operandi.

4.*Nox.*] ea tempus eſt mortis, quare dum viuitur,bonis operibus vacandum eſt.

5. *Negotiamini.*) Quæ ſpectant ad veſtram ſalutem.

6 *Dum venio.*) Venire autem dicitur Deus in morte,quando nos ad ſe venire iubet, & venit vt exigat à nobis vitæ rationem.

7.*Ambulate.*) In via virtutum dum lucem habetis huius vitæ:ſenſus eſt accommodatius:litteralis eſt de Chriſto luce.

8.*Tenebræ.*] mortis, vel etiam errorum.

9.*Et qui.*) pro *nam qui.*

10.*Cautè ambuletis.*) Quomodo prudenter conuerſemini.

11.*Redimentes tempus.*].i. emite opportunitatem ſeu καιρὸν proficiendi in via Dei,& bene operandi,dum licet,quantouis rerum pretio & diſpendio, inquit Theoph.

12.*Dies mali.*).i.vita hęc multis vanitatibus, periculis, tentationibus expoſita.

§.9. DE EFFECTIS BONORVM OPERVM.

Vide §.ſequentem.

Qui benefacit,[1] ex Deo eſt:qui malefacit, [2] non vidit Deum. Epiſt.Ioa.3.11.

Vide ſupra §.5.ex Hier.7.3.quomodo Dei fauorem concilient.& §.7.ex Mat.5.16.quomodo Deum glorificent, quo etiam ſpectat ſequens teſtimonium.

Qui perſequebatur nos aliquando,nunc euangelizat fidem, quam aliquando expugnabat: & in me [3] clarificabant Deum. Gal.1.23.24.

Ante mortem ne laudes hominem quemquam, quoniam in filijs ſuis agnoſcitur vir. Eccli.11.30

Vera gloria ex opere virtutis, *Vide.§ ſeq.* ex Rom.2.7.

1. *Ex Deo.*) Dei filius.

2. *Non vidit.*) Non cognoſcit, nec verè eſt Chriſtianus.

3. *Clarificabant Deum.*) Qui in me tam mira operatus eſſet per gratiam ſuam.

4. *Ante mortem.*) Vide V Laus cap. 3.

§. 10. MERCES BONORVM OPERVM, VT & malorum.

Prou. 12. 11 *Qui [1] operatur terram ſuam [2] ſatiabitur panibus, qui autem [3] ſectatur otium ſtultiſſimus eſt.*

Prou. 11. 18 *[4] Impius [5] facit opus inſtabile: [6] ſeminanti autem iuſtitiam [7] merces fidelis.*

Iſa. 3. 10. *Dicite Iuſto quoniam [8] bene, quoniam fructum [9] adinuentionum ſuarum comedet.*

Iob 34. 11. *[10] Opus hominis reddet ei, & iuxta vias ſingulorum reſtituet eis.*

Rom. 2. 6. 7. 8. 9. 10. 11. *Reddet vnicuique ſecundum opera eius, iis quidem, qui [11] ſecundum patientiam boni operis, gloriam & honorem, & incorruptionem quærunt, vitam æternam: iis autem [12] qui ſunt ex contentione, & qui non acquieſcunt veritati, credunt autem iniquitati, ira, & indignatio. Tribulatio, & anguſtia in omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primum, & Græci: gloria autem, & honor, & pax omni operanti bonum, Iudæo primum, & Græco: non eſt enim acceptio perſonarum apud Deum.*

Vide plura verbo Gloria cœleſtis, ad circumſtantiam, quis, & quomodo.

1. *Operatur terram.*) Myſticè operatur terram ſuam, qui cor ſuum exercet orando, & meditando, qui corpus abſtinentiæ vomere proſcindit, rigidoque continentiæ fodit ſarculo, aliaque bona opera exercet.

2. *Satiabitur panibus.*) Conſolatione cœleſti, hîc & in futuro.

3. *Sectatur otium.*) qui detrectat laborem bonorum operum, ſtultiſſimus eſt coram Deo & prudentibus, quia ſibi non proſpicit in futurum.

4. *Impius.*) licet multum laboret.

5. *Facit opus inſtabile.*) i. quod non ſubſiſtet, quod fallet, quod euaneſcet ſine bono aliquo fructu.

6. *Seminanti iuſtitiam.*) operanti iuſta.

7. *Merces fidelis.*) certa, ſolida, quæ non fruſtrabit iuſtum nec fallet.

8. *Bene.*) ſc. illi erit.

9. *Adinuentionum.*) operum, conſiliorum, cogitationum, quę ipſis fuerunt quædam fælicitatis ſemina.

10. *Opus.*) mercedē operis, ſeu boni, ſeu mali.

11. *Secundum patientiam boni operis.*) Qui ob bona opera, quæ faciunt, multa patiuntur; perfectio enim Chriſtiana in duobus ſita eſt, primò in benè agendo, tum quia bene agis, multa patiendo. Ita Caietanus. Alij ſecundum patientiam, id eſt, per perſeuerantiam in bonis operibus.

12. *Qui ſunt ex contentione.*) Qui ſunt contentioſi, nec ſimpliciter obediunt & credunt Euangelicæ veritati.

§. 11. BONA OPERA, QVAM SINT DEO accepta.

[1] Oblatio iuſti [2] impinguat altare, & [3] odor ſuauitatis eſt in aſpectu altiſſimi: ſacrificium iuſti acceptum eſt, & [4] memoriam eius non obliuiſcetur Dominus. Eccli. 35. 8. 9.

Dilectus meus deſcendit in [5] hortum ſuum [6] ad areolas aromatum, [7] vt paſcatur in hortis, & [8] lilia colligat. Cant. 6. 1.

Quàm pulchri ſunt [9] greſſus tui [10] in calceamentis, [11] filia principis. Cant. 7. 1.

1. *Oblatio iuſti.*] Idem ſuo modo intelligi poteſt de quouis bono opere, quod eſt quædam oblatio, quia fit in honorem Dei.

2. *Impinguat altare.*) quia tanquam pingue, ſeu gratum acceptatur à Deo ob offerentis iuſtitiam.

3. *Odor ſuauitatis.*] i. ſuauis, quia ſcilicet inſtar ſuauis odoris accepta eſt.

4. *Memoriam.*) i. recordari. q. d. infallibiliter recordabitur eius.

5. *Hortum.*) i. Eccleſiam.

6. *Ad areolas aromatum.*] Singulas cuiuſque animas virtutum aromatibus conſitas.

7. *Vt paſcatur in hortis.*) Conſiderando fidelium virtutes, & bona opera, quæ ita ſunt ei grata, vt dicatur eis paſci & refici, ſicut oblectatur animus herbarum virentium aſpectu, odoribuſque aromatum & florum.

8. *Lilia colligat.*) Tunc colligit lilia, quando opera bona fidelium, piaſque affectiones in conſcientijs ſuorum conſiderat & acceptat, & quaſi flores in ſinum abdit, vt non pereat earum fructus.

9. *Greſſus tui.*) Actiones.

10. *In calceamentis.*) Per calceamenta ſanctorum Patrum exempla intellige, & diuinæ legis pręcepta, quia ijs tanquam calceamentis animi pedes .i. affectiones defenduntur à luto carnalium voluptatum, item à ſpinis & ſcrupulis vitiorum.

11. *Filia principis.*) Quia filia magni regis, & regis regum. Hæc autem admiratio & commendatio ſponſæ ab his greſſibus, ſatis oſtendit quàm ij grati ſint ſponſo.

§. 12. OPERA NOSTRA BONA, SVNT QVAſi cibus Dei, eiuſque potus.

Veniat dilectus meus [1] in hortum ſuum, & [2] comedat fructum pomorum [3] ſuorum. [4] Veni in hortum ſoror mea ſponſa: [5] meſſui myrrham [6] cum aromatibus meis: Cant. 5. 1.

[7] Comedi fauum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo. Cant. 5. 1.

Vide c. 6. 1. §. ſuperiore, num. 7.

Cant. 7.8. [8] *Aſcendam in palmam & apprehendam [9] fructus eius.*

Cant. 7.12 *Mane ſurgamus ad [10] vineas, [11] videamus ſi floruit vinea, ſi flores fructus parturiunt, ſi floruerunt mala punica.*

Cant. 8.2. *Dabo tibi poculum ex [12] vino condito, & [13] muſtum malorum granatorum meorum..*

1.*In hortum ſuum.*) In animam fidelem.

2.*Comedat fructum pomorum.*] Poma iſta ad quorum eſum inuitatur, ſunt bona opera, quæ tunc comedit ſponſus, quando ea attendit & acceptat, gaudetque in eis & ſibi complacet, ita vt paſci eiſdem videatur, ſicuti ſolent homines eſu ſuauium pomorum oblectari.

3.*Suorum.*) quia opera bona, ſunt à Deo.

4.*Veni.*) q. d. Tu me inuitas ô ſponſa in hortum, at in eum iam veni, iam in eo ſuauiſſimè verſor & me oblecto.

5.*Meſſui myrrham.*) Collegi magno meo gaudio, opera pœnitentiæ & mortificationis.

6.*Cum aromatibus.*] Cum alijs operibus virtutum, quæ omnia, quaſi in manipulos redacta in ſinum collegi, vt nihil mercedis eorum depereat.

7.*Comedi fauum, &c.*) i. tantis in hoc horto, ob bona opera reficior delitijs, vt mihi videar non aliud quàm fauum puriſſimi mellis edere, & vinum optimum cum dulciſſimo lacte potare.

8.*Aſcendam in palmam.*) Palma hæc eſt Eccleſia, vel quælibet anima fidelis.

9.*Fructus eius.*] Hi ſunt bona opera: idem autem videtur eſſe, aſcendere in palmam, & apprehendere fructus, quod deſcendere in hortum & colligere fructus pomorum. *Vide n. 1. 2. & 3.*

10.*Vineas.*] Vineæ ſunt animæ iuſtorum.

11.*Videamus ſi floruit, &c.*) Cur tanta ſolicitudo, an floruit, an fructum bonorum operum protulit vinea, niſi vt ex eo ſpõſus ſponſæ offerret ſuo modo edendũ; vt dictum n. 2.

12.*Vino condito.*) Quod communiter dicicitur hypocraticum, quo ſignificatur ſancta dilectio cum operibus virtutum. Dilectio quidem vinum eſt pretioſiſſimum, cæteræ autem virtutes, aromata ſunt, quibus pretioſum dilectionis vinum conditur.

13.*Muſtum malorum, &c.*) id eſt, muſtum è malogranatis expreſſum, quo ſignificatur piorum deuotio, quę Deo gratiſſima eſt, ſicuti liquor muſti, quia ſapidiſſimus hominibus eſt acceptiſſimus. Quomodo autem ſuo modo muſtum hoc, vt & vinum conditum bibat ſponſus. *Vide num. 2.*

§. 13. COHORTATIONES AD BONA OPERA. *Vide ſupra paſſim*

Oſee 10.12 [1] *Seminate vobis in iuſtitia, & [2] metite in ore miſericordiæ, [3] innouate vobis nouale: [4] tempus autem requirendi Dominum, [5] cum venerit qui docebit vos iuſtitiam.*

Loquimini veritatem vnuſquiſque cum proximo ſuo: veritatem, & [6] iudicium pacis iudicate [7] in portis veſtris. Zach. 8. 16. 17.

Poſui vos vt [8] eatis, & [9] fructum afferatis: & fructus veſter maneat. Ioan. 15. 16.

[10] *Quæ ſeminauerit homo hæc & metet: quoniam qui [11] ſeminat in carne ſua, [12] de carne & metet corruptionem: qui autem [13] ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu metet vitam æternam. Bonum autem facientes, non deficiamus: tempore enim ſuo [14] metemus non deficientes. Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maximè autem ad [15] domeſticos fidei.* Gal. 6. 8. 9. 10.

Quapropter fratres magis [16] ſatagite, vt per bona opera certam veſtram [17] vocationem, & electionem faciatis: hæc enim facientes non peccabitis aliquando. [18] Sic enim abundanter miniſtrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini noſtri, & ſaluatoris Ieſu Chriſti. 2. Pet. 1. 10. 11.

1.*Seminate in iuſtitia.* Ita ſeminate, ita operamini, vt multa iuſtitia & ſanctitas in vobis oriatur.

2.*Metite, &c.*) i. meteris largiſſimè, & quantum miſericordia ipſa exigere & velle poſſit.

3.*Innouate nouale.*) eradicate ſpinas veterum peccatorum & renouate vos.

4.*Tempus autem, &c.*) i. maximè tempus eſt quærendi Dominum, quare videte ne illam occaſionem vobis elabi ſinatis.

5. *Cum venerit.*) i. cum venerit Chriſtus.

6. *Iudicium pacis.*) i. pacificum, de quo nemo conqueri poſſit.

7. *In portis.*) ibi olim fiebant publica iudicia.

8.*Eatis.*) proficiatis.

9.*Fructum.*) bonorum operum.

10.*Quę ſeminauerit, &c.*] i. quęcunque fuerit operatus in hac vita, de his accipiet remunerationem.

11.*Seminat in carne.*] perficiens ea, quæ carnis ſunt, & ſecundum carnem ambulans.

12.*De carne, &c.*) ex carne nihil niſi perditionem reportabit.

13.*Seminat in ſpiritu.*) Quæ ſpiritus ſunt aſſiduè operando.

14.*Metemus.*) accipiemus bonorum operum mercedem.

15.*Domeſticos fidei.*) Qui per fidem domeſtici noſtri ſunt, nempe ad eandem domum, & Eccleſiam ſpectantes.

16.*Satagite.*) i. ſolicitè & ſtudioſè curate.

17.*Vocationem.*) Quá vocati eſtis ad fidem, & ad ſpem æternæ mercedis, ſic certam & firmam faciatis, vt ab ea nunquam per peccatum excidatis.

18.*Sic enim abundanter, &c.*) ſic faciendo coaceruа-

accruabitis vobis magnum cumulum meritorum, quæ vos inducant in regnum cælorũ.

CAPVT II.

De neglectu bonorum operum, illiſque, qui ea impediunt.

§. 1. QVI EA NEGLIGIT, TANDEM PERDIT FIDEM.

Vide V. Fides, ex 1. ad Timot. 1. 19. Et virtutes cæteras. Verbo Acedia, §. 1.

§. 2. ALIENIS OPERIBVS NON OMNINO fidendum, at cuique operandum.

Prou. 12. *1 De fructu oris ſui vnuſquiſque replebitur bonis,*
14. *& iuxta opera manuum ſuarum retribuetur ei.*
Eccli. 40. *2 Vir reſpiciens in menſam alienam, 3 non eſt vita*
30. 31. 32. *eius in cogitatione victus. Alit enim animam ſuam cibis alienis: vir autem diſciplinatus, & eruditus 4 cuſtodiet ſe. 5 In ore imprudẽtis condulcabitur inopia, & in ventre eius ignis ardebit.*

1. *De fructu, &c.*) q. d. ſi bonam expectas à Deo remunerationem, non ſatis tibi eſt alios videre operantes, eorumque niti meritis. Quiſque enim iuxta ea, quæ ipſe ſiue ore, ſiue opere præſtitit, mercedem accipiet.

2. *Vir reſpiciens.*] Citatur hic verſus per accommodationem. Reſpicit in menſam alienam ſpiritualis mendicus, qui alienis meritis paſci expectat.

3. *Non eſt vita eius, &c.*) ſeu in reputatione vitę. i. eius vita, non eſt vera vita, ſed mors eſt potius dicenda, propter aſſiduam eius famem ſpiritualem. Item *non eſt in cogitatione victus*, quia non cogitat de parando ſibi cibo, ſed in otio miſerè viuit.

4. *Cuſtodiet ſe.*] A tali & tam miſera, quare ipſemet laborabit.

5. *In ore imprudentis.*) Vide Verbo Mendicus, §. 1. cuius loci interpretationem facilè eſt in hanc rem accommodare.

§. 3. QVI EA HIC NEGLIGIT VARIIS REPLETUR malis & egebit in extremo vitę.

Prou. 24. *1 Per agrum hominis pigri tranſiui, & per vineam*
30. 31. 34. *viri ſtulti, & ecce totum repleuerant vrticæ, & operuerant ſuperficiem eius ſpinæ, & maceria lapidum deſtructa erat. Veniet tibi 2 quaſi curſor egeſtas tua, & mendicitas quaſi 3 vir armatus.*

1. *Per agrum.*) Ager pigri eſt cor & vinea eius, qui bonis operibus non curat ea excolere, quæ repletur malis fructibus, & dæmonum incurſibus expoſita ſunt, quod deſtituta ſint per negligentiã heri, Dei gratia & protectione tanquam vinea deſtructa maceria.

2. *Quaſi curſor.*) id eſt, inexpectata & ſubita.

3. *Vir armatus.*) i. ineuitabilis, & contra quem te tueri non poteris: id quidem accidit epuloni, qui nec guttam aquæ obtinuit, & damnati erunt in ſumma boni omnis inopia.

§. 4. IN EOS, QVI IMPEDIVNT BONA opera.

Audite hoc Sacerdotes, & attendite domus Iſrael, Oſee 5. 1.
& domus regis auſcultate: quia vobis 1 iudicium eſt, quoniam 2 laqueus facti eſtis 3 ſpeculationi, & 4 rete expanſum ſuper 5 Thabor, & 6 victimas declinaſtis 7 in profundum, & ego 8 eruditor omnium eorum.
Erat peccatum puerorum grande nimis coram Do- 1. Reg. 2.
mino, quia retrahebat homines à ſacrificio Do- 17.
mini.
Væ vobis Legiſperitis, quia 9 tuliſtis 10 clauem Luc. 11. 52.
ſcientiæ, ipſi non introiſtis, & eos, qui introibant 11 prohibuiſtis.

1 *Iudicium.*) Condemnatio.

2. *Laqueus.*) ſcandalum, ſcilicet exemplo malo & ſuaſione peccati, vel idololatriæ.

3. *Speculationi.*) Iis, qui veſtræ ſpeculationi ſeu curæ ſunt commiſſi.

4. *Rete.*) facti eſtis rete expãſum ad capiendas animas.

5. *Thabor.*] Mons eſt Galileę altiſſimus, & retibus explicandis accommodatiſſimus, in cuius vertice maxima planicies.

6. *Victimas declinaſtis.*) Auertiſtis ab offerendis Deo victimis, (ſeu à bonis operibus) vt veſtris idolis offerrentur.

7. *In profundum.*] i. vehementer.

8. *Eruditor.*) Non deſiſtebam eos per Prophetas ab idolis reuocare.

9. *Tuliſtis.*) Abſtuliſtis.

10. *Clauem ſcientiæ.*] i. fidem in me, quam pro poſſe impeditis; per fidem enim fit veritatis cognitio; vel *clauem ſcientiæ*. i. legem vobis accepiſtis, quam falsò interpretamini, quæ tamen tota ad me ducit. Auguſt. per *clauem ſcientiæ*, intelligit humilitatem.

11. *Prohibuiſtis.*] Auocando à fide in me.

OPPORTVNITAS.

§. 1. RERVM AGENDARVM EST EXPECTANDA opportunitas.

Omni negotio tempus eſt, & opportunitas, & multa Eccle. 8. 6.
hominis 1 afflictio.
Omnia 2 tempus habent, & ſuis ſpatiis tranſeunt Eccle. 3. 1.
vniuerſa ſub cœlo.

1. *Afflictio.*) In expediendis negotijs.

2. *Tempus.*) .i. opportunitatem, qua elapſa tempeſtiua eſſe deſinunt.

ORATIO.

Vide Gratiarum actio. Deus. Laus. Conſolatio. Contemplatio. Iuſtus.

§. 1. ORATIO EST SIMILIS [1] *odoribus* [2] *in phialis aureis.* Apoc. 5. 8. *Item thuri, & ſacrificio veſpertino.*

Pſ. 140. 2. [3] *Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo:* [4] *eleuatio manuum mearum ſacrificium veſpertinum.*

Item [5] *muſto malorum granatorum.* Cant. 8. 2.

1. *Odoribus.*) Quia ſcil. oratio ſurſum it & cæleſtia quærit & Deo ſuauiſſimi odoris eſt.

2. *In phialis aureis.*) Quibus ſignificatur non ſolum gratas eſſe orationes & ſuaues, ſed etiam maximi pretij apud Deum, ſignificatur etiam eas ex caritate procedere quæ in auro intelligi ſolet.

3. *Dirigatur &c.*) .i. Quemadmodum gratiſſimum tibi eſt thymiama ſuper altare aureum intra ſancta tibi incenſum, ita & oratio mea quæ incenſi inſtar ex corde meo euaporat, tibi placeat. Vide pulchrè Bellarm.

4. *Eleuatio &c.*) Et quomodo veſpertinum agni ſacrificium extra ſancta ſuper altare holocauſtorum tibi oblatum, acceptum tibi eſt, ita quoque exterior manuum mearum eleuatio, quæ orationis ſignum eſt & ceremonia, tibi grata ſit.

5. *Muſto granatorum.*) Vide Verbo opera §. 12. num. 13.

§. 2. LEGIS OBSERVATIO, EST MVLTA oratio.

Eccli. 35. 1. 2. *Qui conſeruat legem* [1] *multiplicat orationem. Sacrificium ſalutare eſt attendere mandatis & diſcedere ab omni iniquitate.*

1. *Multiplicat orationem.*] Licet modò legatur oblationem: & quæ eſt vera lectio, ſed ſecundum aliam lectionem ſenſus eſt eum perinde facere & tam gratam rem Deo præſtare, ac ſi multas ad Deum funderet preces. Vide Ianſenium.

§. 3. DE PRÆPARATIONE EI NECESSARIO præmittenda.

Eccli. 18. 23. *Ante orationem* [1] *præpara animam tuam, & noli eſſe quaſi homo qui* [2] *tentat Deum.*

1. *Præpara animam.*) Cogitando cum quo tibi futurus ſermo, atque ob id ſepone, quantum licet, omnes alias cogitationes, præterea omnem malitiam depone.

2. *Tentat Deum.*) Tentat Deum in oratione qui temerè Dei potentiam declarari petit, prætermiſſis ijs quæ in hominis ſunt poteſtate. Vel tentat, cùm ſe gerat quaſi is qui Deū placare ſtudeat, imitatur tamen magis eum qui Deum ad iracundiam prouocat.

§. 4. CONDONANDVM INIMICO ANTE orationem.

Vide V. Inimicus & Marci 11. 25.

Volo viros orare in omni loco, leuantes [1] *puras manus ſine ira &* [2] *diſceptatione.* 1. ad Tim. 2. 8.

1. *Puras.*) Tum corporaliter ob reuerentiam & honeſtatem, tum ſpiritualiter puras ab auaritia, rapina &c.

2. *Diſceptatione.*) litigio, contentione aduerſus fratrem.

§. 5. SANCTI SPIRITVS, LVMEN ET GRAtia petenda antè orationem.

Similiter autem & [1] *ſpiritus* [2] *adiuuat infirmitatem noſtram, nam* [3] *quid oremus ſicut oportet neſcimus, ſed ipſe ſpiritus* [4] *poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Rom. 8. 26.

1. *Spiritus.*) Sanctus ſupple.

2. *Adiuuat.*) In orationibus quia ſine illo nihil poſſumus.

3. *Quid oremus &c.*) .i. neque quid neque quomodo orare debemus ſcimus, multos minus nobis ipſis poſſumus eſſe præſidio.

4. *Poſtulat pro nobis.*) Quia mentem noſtrā illuminans & affectum inflammans, poſtulare nos facit quæ ſalutaria ſunt, ſuſpirijs & affectu qui explicari nequit.

§. 6. CVIVS SIT ORARE? omnium.

[1] *Vigilate & orate vt non intretis in tentationem.* Matt. 26. 41.
Sic orabitis: Pater noſter qui es in cœlis. Mat. 6. 9.

1. *Vigilate.*) Hæc in perſona Apoſtolorum omnibus dicuntur.

§. 7. VIDVARVM MAXIME.

Quæ verè vidua eſt, & [1] *deſolata ſperet in Deum, & inſtet obſecrationibus, & orationibus die ac nocte.* 1. Tim. 5. 5.

1. *Deſolata.*) Familiæ & liberorum ſolatio carens, nec habens in hoc mundo ſubſidium.

§. 8. QVALEM OPORTEAT ESSE QVI orat, ſeu quæ conditiones orantis, & orationis.

PRIMVM DEBET ESSE DEO GRATVS.

Vide verbo Gratia.

Thren. 3. 44. *Oppoſuiſti [1] nubem tibi ne tranſeat oratio.*

1. Ioa. 3. 21. *Chariſsimi, ſi cor noſtrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, & [2] quicquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata eius cuſtodimus, & ea, quæ ſunt placita coram eo facimus.*

Iob 11. 13. 14. 15. *[3] Tu firmaſti cor tuum, [4] & expandiſti ad eum manus tuas. Si iniquitatem, quæ eſt in [5] manu tua abſtuleris à te, & non manſerit in [6] tabernaculo tuo iniuſtitia, tunc leuare poteris faciem tuam [7] abſque macula, & eris [8] ſtabilis, & nõ timebis.*

Iob 27. 8. 9. *[9] Quæ eſt ſpes hypocritæ, ſi auarè rapiat, [10] & non liberet Deus animam eius? nunquid Deus audiet clamorẽ eius, cũ venerit ſuper eum anguſtia.*

Ioan. 9. 31. *Scimus, quia [11] peccatores Deus non audit: ſed ſi quis Dei cultor eſt, & voluntatem eius facit, hunc exaudit.*

Ioan. 15. 7. *Si [12] manſeritis in me, & [13] verba mea in vobis manſerint, quodcunque volueritis, petetis & fiet vobis.*

Prou. 28. 9. *Qui declinat aures ſuas ne audiat legem, oratio eius [14] erit execrabilis.*

Eccli. 35. 20. *[15] Qui adorat Deum [16] in oblectatione ſuſcipietur, & deprecatio illius vſque ad nubes appropinquabit.*

Prou. 15. 29. *[17] Longè eſt Deus ab impijs, & orationes iuſtorum exaudiet.*

Pſ. 65. 18. *Iniquitatem [18] ſi aſpexi in corde meo, non exaudiet Dominus.*

Pſ. 144. 19. *Voluntatem timentium ſe faciet & deprecationem eorum exaudiet.*

1. *Nubem.*] veluti nubem. i. impedimentum aliquod, quo nullum maius peccato.

2. *Quicquid petierimus.*]pro noſtra ſalute ſecundum eius voluntatem.

3. *Tu firmaſti.*) .i. ſi firmaueris ô Iob cor tuum in Deo, vt ex toto corde ad eum conuertaris.

4. *Et expandiſti.*) Et expandas manus, tam mentis, quàm corporis, deuote cum orando.

5. *Manu.*) operibus.

6. *Tabernaculo.*) Domo, & familia tota ſit vllum peccatum.

7. *Abſque macula*] ſine rubore, ſine confuſione, & vllius peccati remorſu, aut conſcientia, coram Deo apparere.

8. *Stabilis.*) Non nutabundus, ſed firmus, in bonis iam ſpiritualibus, quàm alij s.

9. *Quæ eſt ſpes hypocritæ.*) .i. quam veram ſalutem ſperare poteſt, qui apud homines ſimulatam tantum habet iuſtitiam?

10. *Et non liberet, &c.*) id eſt, cum certum ſit Deum non liberaturum animam eius à morte & damnatione.

11. *Peccatores non audit.*] ſcilicet in peccato perſeuerantes, eos enim ordinariè non audit.

12. *Manſeritis in me.*) ſi in me credideritis.

13. *Verba mea, &c.*) .i. ſi ea obſeruaueritis, ſeu ſi mei dilectionem habueritis.

14. *Erit execrabilis.*) Non vita tantum, ſed & oratio, quæ ſanè grauis eſt punitio, quando hoc ipſum, quo Dei gratiam obtinere nitimur, Dei iram magis prouocat.

15. *Qui adorat Deum.*) .i. Dei cultor.

16. *In oblectatione ſuſcipietur.*) ſcilicet à Deo .i. cum fauore & gratia ipſius.

17. *Longè, &c.*) longè dicitur eſſe non quod non ſit propè, ſed quia quoad auxilium & eorum preces audiendas, ita ſe gerit, quaſi longè eſſet, quaſi eas non audiret.

18. *Si aſpexi.*) id eſt, ſi ad iniquitatem cor applicuiſſem.

§. 9. SECVNDO DEBET SPERARE SE IMpetraturum.

Sentite de Domino [1] in bonitate, & in [2] ſimplicitate cordis quærite illum: quoniam inuenitur ab his, qui non [3] tentant illum: apparet autem eis, qui [4] fidem habent in illum. Sap. 1. 1. 2.

Si quis veſtrûm indiget ſapientia poſtulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei: poſtulet autem in fide, nihil hæſitans, qui enim hæſitat [5] ſimilis eſt fluctui maris, qui à vento mouetur, & circumfertur. Non ergo exiſtimet homo ille quod accipiat aliquid à Domino. Iac. 1. 5. 6. 7.

Propterea dico vobis omnia quæcunque orantes petitis, [6] credite quia accipietis, & euenient vobis. Marc. 11. 24.

1. *In bonitate.*) .i. bene habete rectum de illo iudicium, vel ſentite illum eſſe bonum.

2. *Simplicitate.*) ſynceritate, non ficto animo, non duplici.

3. *Tentant.*) Tentant Deum, qui de eo diffidunt, & accedunt ad eum exploraturi eius potentiam, ſapientiam & bonitatem, quod de ea dubitent, aut non habeant bene compertam.

4. *Fidem.*) fiduciam, & qui ſperant in illum.

5 *Similis eſt fluctui.*] propter inſtabilitatem ſuæ ſpei.

6. *Credite.*) .i. ſperate firmiter.

§. 10. TERTIO ORANDVM EI CVM HVmilitate.

Nec ſuperbi ab initio placuerunt tibi: ſed humilium, & manſuetorum ſemper tibi placuit deprecatio. Iudith 9. 16.

Oratio, humiliantis ſe nubes penetrabit & [2] donec propinquet [3] non conſolabitur, & [4] non diſcedet [5] donec altiſsimus aſpiciat. Eccli. 35. 21.

Vide

Vide item Iſa. 66. 2. Pſal. 33. 19. & 50. 19. & 101. 18.

Huiuſce autem præceptionis praxim, *videat cui lubet 3. Regum 8. in Salomone, Danielis 9. 3. in ipſo Dan. Ionæ 3. 5. in Niniuitis. Luc. 18. 13. in Publicano. Epheſ. 3. 14. in S. Paulo, in Chriſto Domino Matt. 26. 39. & alibi frequentiſſimè.*

1. *Humiliantis ſe.*) Id poteſt accipi de eo, qui per virtutem modeſtiæ, ſe humiliat coram hominibus, ſed maximè de eo intelligendum qui ſe humiliat coram Deo.

2. *Donec propinquet.*] ſc. Dei throno.

3. *Non conſolabitur.*) Non admittet conſolationem, non ceſſabit clamare donec acceſſerit ad Deum.

4. *Non diſcedet.*) poſtquam iam peruenerit ad Deum.

5. *Donec aſpiciat.*) donec petita concedat. Innuitur hìc humiles perſeuerare in oratione.

§. 11. Vitanda itaqve oranti oſtentatio.

Mat. 6. 5. 6. *Cum oratis non eritis ſicut hypocritæ, qui amant in ſynagogis, & in 1 angulis platearum ſtantes orare, vt videantur ab hominibus, amen dico vobis, receperunt mercedem ſuam. Tu autem cum oraueris 2 intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio tuo, ora patrem tuum in abſcondito, & pater tuus, qui videt in abſcondito reddet tibi.*

1. *Angulis.*] Compitis; vbi ſcilicet diuerſæ viæ concurrunt, adeoque ibi multi homines inueniuntur.

2. *Intra, &c.*) id eſt, fuge hominum conſpectum, ibi ora ſemoto loco: mens Chriſti non eſt prohibere publicam orationem, ſed tantum prohibere oſtentationem & vanitatem.

§. 12. Qvanta cvm attentione orandum.

Mat. 15. 8. *Populus hic labijs me honorat; cor autem eorum longè eſt à me.*

1. Cor. 14. 15. *1 Orabo ſpiritu, orabo & mente, pſallam ſpiritu, pſallam & mente.*

Ioa. 4. 24. *Spiritus eſt Deus: & eos, qui adorant eum 2 in ſpiritu, & 3 veritate oportet adorare.*

Vide §. 14. n. 7.

1. *Orabo ſpiritu.*) i. non tantum lingua.

2. *In ſpiritu.*) ſpirituali attentione.

3. *Veritate.*] Qui autem lingua tantum adorat, non verè adorat, ſed tantum in externa hominum ſpecie: ſed hic ſenſus eſt accommodatitius, nec ad mentem Chriſti.

§. 13. Qvinto in nomine Iesv.

Quodcunque petieritis patrem 1 in nomine meo, hoc faciam: vt glorificetur Pater in 2 Filio. Ioa. 14. 13.

Amen, Amē dico vobis: ſi quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Vſque modo nō petiſtis quidquam, in nomine meo petite, & accipietis, vt gaudium veſtrum ſit plenum. Ioa. 16. 23. 24.

1. *In nomine meo.*) Propter me, & merita mea.

2. *In Filio.*] Per Filium.

§. 14. Sexto cvm perſeverantia, et aſſiduitate.

Scitote quoniam exaudiet Dominus preces veſtras, ſi 1 manentes permanſeritis in ieiunijs & orationibus in conſpectu Domini. Iudith 4. 12.

Oportet 2 ſemper orare & 3 non deficere. Luc. 18. 1.

Videnda tota hæc parabola, de vidua aſſiduè interpellante Iudicem & exorante. Alia item Lucæ 11. à verſ. 5. de Amico nocte profunda ab amico ſuo petente panes & impetrante ob perſeuerantiam petendi.

Non impediaris orare 4 ſemper. Eccli. 18. 22.

Sine intermiſſione orate. 1. ad Theſ. 5. 17.

Orationi inſtate vigilantes in ea, in gratiarum actione. Coloſ. 4. 2.

5 Galeam ſalutis aſſumite, & gladiū ſpiritus (quod eſt verbum Dei) 6 per omnem orationem, & obſecrationem orantes omni tempore 7 in ſpiritu, & 8 in ipſo vigilantes 9 in omni inſtantia & obſecratione pro omnibus 10 ſanctis; & pro me, vt detur mihi ſermo 11 in apertione oris mei, 12 cum fiducia 13 notum facere myſterium Euangelij. Eph. 6. 17. 18. 19.

1. *Manentes permanſeritis.*) Illa geminatio ſignificat longam perſeuerantiam.

2. *Semper orare.*) ſemper orat, cuius præcipua cura & cogitatio eſt oratio; quemadmodū dicitur quis ſēper ſtudere, cuius præcipuū exercitium eſt ſtudium, qui in id magno affectu incumbit, & quoad eius fieri poteſt nullam eius rei omittit occaſionem. Idem dic de oratione.

3. *Non deficere.*) animo, ob dilationem rei petitæ, at perſeuerare in finem.

4. *Semper.*) Vide num. 2.

5. *Galeam ſalutis, &c.*) i. ſalutarem i. ſpem, & gladium ſpiritualem.

6. *Per omnem orationem.*) i. in omni oratione.

7. *In ſpiritu.*) eleuata ad Deum mente.

8. *In ipſo vigilantes.*) i. in hac ipſa re.

9. *In omni inſtantia.*) ſumma cum diligentia & attentione.

10. *Sanctis.* Chriſtianis.

11. *In apertione oris mei.*] In ſola & ſimplici apertione, ita vt per os meum ipſe loquatur.

12. *Cum fiducia.*]debita libertate.

13. *Notum facere.*) Ad notum faciendum.

§.15. QVID PETENDVM IN ORATIONE.

1. Ioa. 5. 14. *Et hæc eſt fiducia quam habemus ad eum: quia quodcunque petierimus ſecundum voluntatem eius audit nos.*

Luc. 11. 13. *Si vos cum ſitis mali noſtis bona data dare filijs veſtris: quanto magis Pater veſter de cœlo dabit ſpiritum[1] bonum petentibus ſe.*

Vide ſupra §. 13. ex Ioan. 16. 27.

Idem patet ex oratione Dominica, qua tum ſpiritualia, tum temporalia petuntur.

Eccli. 38. 9. [2] *Fili in tua infirmitate ne deſpicias teipſum, ſed ora Dominum & ipſe curabit te.*

Vide etiam infra §. 17. pro quibus orandum, quo loco varia citantur Apoſtoli teſtimonia, quibus patet, quid tum pro ſe, tum pro alijs à Deo peteret.

Rom. 8. 27. *Qui ſcrutatur corda, [3] ſcit quid deſideret ſpiritus: [4] quia ſecundum Deum poſtulat pro ſanctis.*

1. *Bonum.*) Græ. & Syrus *ſanctum.*

2. *Fili.*) Vide V. Morbus, §. 9.

3. *Scit quid deſideret ſpiritus.*) .i. nouit deſiderium & orationem noſtrã ex ſpiritu gratię.

4. *Quia ſecundum Deum, &c.*) .i. quæ ſunt ei placita & hominibus ſalutaria poſtulat pro Chriſtianis, non autem temporalia & noxia, vt frequenter fit ab hominibus orantibus ſine hoc gratię ſpiritu.

§.16. QVOMODO SEV QVA FORMA VERborum orandum.

Varias orandi formulas, quæ varijs occaſionibus & neceſſitatibus fiunt ad varia petenda, tum animi, tum corporis bona, tum pro ſe, tum pro alijs, *vide in noſtro theſauro orationum iaculatoriarum, qui eſt ad finem librorum 4. de ijſdem orationibus.*

§.17. PRO QVIBVS ORANDVM.

1. ad Tim. 2. 1. 2. *Obſecro igitur primum omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus: Pro regibus, & omnibus, qui in ſublimitate ſunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate, & caſtitate,*

Prou. 21. 1. [1] *Sicut diuiſiones aquarum, ita cor regis in manu Domini: quocunque voluerit inclinabit illud.*

Coloſ. 4. 3. [2] *Orantes ſimul & pro nobis, vt Deus aperiat oſtium ſermonis nobis, ad loquendum myſterium Chriſti (propter quod etiam vinctus ſum) vt manifeſtem illud ita vt oportet me loqui.*

1. Ioa. 5. 16. *Qui ſcit fratrem ſuum peccare [3] peccatum non ad mortem petat, & [4] dabitur ei vita peccanti non ad mortem. Eſt [5] peccatum ad mortem, [6] non pro illo dico vt roget quis.*

Iac. 5. 16. *Orate pro inuicem vt ſaluemini: multum enim valet deprecatio iuſti aſſidua.*

1. *Sicut diuiſiones aquarum.*]ſupple ſunt, aut ſe habent, ita ſe habet cor regis in manu Domini. Per diuiſiones intelligit riuos, qui à diuiſione nomen habent Hebraicè, quod à ſuo flumine in varias partes diuidantur. Comparatur autem cor regis riuis, quia ſicuti hi cũ impetu feruntur, nec facilè eorum curſus reprimi poteſt: ita cor regis violenta quædam res eſt, & ferè vni Deo eſt moderabile, qui illud inclinat, quò voluerit. Item comparatur riuis, quia ſicuti hi ſeu natura, ſeu arte in varia feruntur: ita cor regis per manum Domini, eiuſque potentiam, & prouidentiam huc illucque fertur, quia cum fauet Deus, inſpirat bona regibus conſilia; cum ſuccenſet, dat eos in reprobum ſenſum. Id patuit in Saule & Dauide. Docetur hac ſententia orandum, vt Deus bene dirigat regum corda.

2. *Orantes.*) Vide verbo Concionator capit. 7. §. 5.

3. *Peccatum non ad mortem.*) id eſt, non animo in eo perſeuerandi ad mortem vſque, qualia ſunt ordinariè quæ ex infirmitate, ignorantia, aut paſſione fiunt, non autem ex malitia.

4. *Dabitur ei vita.*) ſcilicet peccatori; dabitur, inquam vita animæ per alterius orationem.

5. *Peccatum ad mortem.*) Quod probabiliter durabit ad mortem vſque, eo quod non videtur quis de eo acturus pœnitentiam, quale eſt agnitę veritatis impugnatio, & ſimilia quæ ex pura malitia fiunt.

6. *Non pro illo dico, &c.*) Pro illis peccatis non dico eſſe neceſſarium, vt fiant communes orationes, ſed neque etiam prohibeo omnino. Vel, non dico vt roget quis .i. quilibet, magnorum enim ſanctorum eſt pro talibus orare.

§. 18. HARVM AVTEM PRÆCEPTIONVM vſum ſi quis deſiderat reipſa videre, legat beati Pauli epiſtolas perſpiciatque quàm multus fuerit in orando pro alijs, ac potiſſimum *Epheſ.* 1. 16. *& c.* 3. 1. *&* 14. *ad Philip. c.* 1. 4. *&* 9. 2. *ad Timoth.* 1. 3. *Rom.* 10. 1. *& Coloſſ.* 1. 9. *& alibi ſæpe.*

CHRISTVS ITEM DOMINVS, QVA HOMO pro omnibus orat. *Rom.* 8. 33. *& Hebr.* 7. 25. Et pro Apoſtolis & alijs fidelibus, *Ioan.* 17. *à verſ.* 9. *Vide tomum alterum.*

§. 19. ORANDVM PRÆTEREA PRO VITA functis.

Sancta & ſalubris eſt cogitatio pro defunctis exorare, vt à [1] peccatis ſoluantur. 2. Mac. 12. 46.

1. *Peccatis.*) Peccatorum pœnis, eſt Metonymia.

§. 20. PRO MAGNIS PECCATORIBVS NON ſpectat ad omnes orare.
Vide ſupra §. 17. *nu.* 6.

§. 21. QVANDONAM SIT ORANDVM *Vide ſupra* §. 14. vbi dicitur ſemper orandum.

MAXIME TAMEN MATVTINO tempore.

(Sap. 16. 28.) *Oportet* [1] *prævenire ſolem ad* [2] *benedictionem tuam, & ad* [3] *ortum lucis te adorare.*
(Pſal. 5. 5.) [4] *Mane* [5] *aſtabo tibi, & videbo: quoniam non Deus* [6] *volens iniquitatem tu es.*

1. *Prævenire.*) Orando.
2. *Benedictionem.*) Dona tua percipienda.
3. *Ortum lucis.*) Non ſignificat locum verſus quem adorandus Deus, ſed tempus, id eſt oriente luce.
4. *Manè.*) Cum ab omnibus curis vacua eſt mens, poſthabitis etiam omnibus negotijs.
5. *Aſtabo.*) Per mentis eleuationem me tibi præſentem exhibebo.
6. *Volens &c.*) Approbans, vt faciunt dij gentium.

§. 22. ITEM DVM ALIQVIS EST SVBtriſtior.

(Iac. 5. 13.) *Triſtatur aliquis veſtrum? oret, æquo animo eſt? pſallat.*

§. 23. ITEM TEMPORE TENTATIOnis, *Vide ſupra* §. 8. *ex Matt.* 26.

(Pſ. 49. 15.) *Inuoca me in die tribulationis, eruam te, & honorificabis me.*

§. 24. ITEM IN REBVS MOMENTI, IDQVE Chriſti Domini exemplo qui electurus Apoſtolos 12. ei electioni præmiſit orationem Lucæ 6. 12.

§. 25. VARII EFFECTVS ORATIONIS, AC primum de impetratione.

De hoc effectu varia ſuperius allata ſunt teſtimonia, quibus addere licet ſequentia.

(Iſa. 30. 19.) *Plorans plorabis,* [1] *miſerans miſerebitur tibi: ad vocem clamoris tui ſtatim vt audierit, reſpondebit tibi.*
(Iſa. 65. 24) *Eritque* [2] *antequam clament: exaudiam ego: adhuc illis loquentibus ego audiam.*
(Deut. 4. 7.) *Nec eſt alia natio tam grandis quæ habeat Deos appropinquantes ſibi, ſicut Deus noſter adeſt cunctis obſecrationibus noſtris.*
(Eccli. 2. 12.) *Quis permanſit in mandatis eius, & derelictus eſt? aut quis inuocauit eum, & deſpexit illum.*
(Act. 10. 4.) *Orationes tuæ, & eleemoſynæ tuæ aſcenderunt in memoriam in conſpectu Dei.*

1. *Miſerans miſerebitur.*) Illa geminatio eiuſdem verbi ſignificat magnam miſericordiam.
2. *Antequam clament.*) Quia Deus videt deſiderium internum.

§. 26. EA PORRÒ IMPETRATIO CERNITVR maximè in orationibus pauperum.

(Pſ. 9. 17.) *Deſiderium pauperum exaudiuit Dominus:* [1] *præparationem cordis eorum audiuit auris tua.*
(Eccli. 21. 6.) *Deprecatio pauperis* [2] *ex ore vſque ad aures* [3] *eius perueniet &* [4] *iudicium feſtinatò adueniet illi.*
Vide etiam verbo Eleemoſyna.

1. *Præparationem cordis.*) Etiam tunc exaudis cum ad orandum corda tantum præparari cœperunt, tanta eſt tua clementia.
2. *Ex ore.*) Statim vt ex ore fuerit emiſſa, licet ab hominibus negligatur.
3. *Eius.*) Sci. Dei.
4. *Iudicium.*) Iuſtum iudicium & vindicta contrà eius oppreſſores.

§. 27. QVÆ IVVENT IMPETRATIONEM, Amor inimicorum & proximi.

(Hier. 15. 1.) *Si ſteterint* [1] *Moyſes & Samuel* [2] *coram me* [3] *non eſt anima mea ad populum iſtum.*
Videnda item parabola decem millium talentorum, de ſeruo nolente alteri conſeruo ſuo dimittere, eumque ſuppliciter orantem exaudire.

1. *Moyſes & Samuel.*) Ideo hi præcipuè nominantur ait Gregorius, l. 9. Moral. c. 12. & 13. & Homil. 27. in Euang. quia in dilectione inimicorum ſingulares extiterunt, ideoq; inter omnes maximè apti ad flectendam pro alijs diuinam miſericordiam. Vide Exodi 17. Numeror. 20. & 1. Reg. 12. Virtus ergo orationis (inquit idem) eſt celſitudo charitatis, & tunc rectè quod quiſque petit adipiſcitur, cum eius animus in petitione, odio inimici non fuſcatur.
2. *Coram me.*) Orantes pro populo.
3. *Non eſt anima &c.*) Nihil impetrarent, adeo alieno ſum animo ab hoc populo.

§. 28. IVVAT ITEM PIETAS.

Hebr.5.7. *Qui*[1] *in diebus carnis ſuæ, preces, ſupplicationeſq;* [2] *ad eum qui poſſit illum ſaluum facere à morte, cum clamore valido & lachrymis offerens, exauditus eſt* [3] *pro ſua reuerentia.*

1.*In diebus carnis ſuæ.*] Cum eſſet in carne mortali, & paſſibili.

2.*Ad eum.*] Ad Deum patrem.

3. *Pro ſua reuerentia.*] Propter reuerentiam qua erga Deum patrem in vita ſua, piiſſimus fuit. Vaſquez.

§.29 VARIÆ CAVSÆ CVR NON exaudimur.

Iacob.4.3. *Petitis, & non accipitis eò quod malè petatis, vt in concupiſcentijs veſtris inſumatis.*

Prou.1.28.29. *Tunc inuocabunt me, & non exaudiam: manè conſurgent, & non inuenient me: eò quod exoſam habuerint diſciplinam, & timorem Domini non ſuſceperint &c.*

Prou.21.13 *Qui obturat aurem ſuam ad clamorem pauperis, & ipſe clamabit, & non exaudietur.*

Prou.28.9. [1] *Qui declinat aures ſuas ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis.*

2.Mach.9.13. *Orabat hic ſceleſtus Dominum,* [2] *à quo non eſſet miſericordiam conſecuturus.*

1.Reg.8.18. *Clamabitis in die illa* [3] *à facie regis veſtri, quem elegiſtis vobis, & non exaudiet vos Dominus in die illa, quia* [4] *petiſtis vobis regem.*

Michea3.4. *Tunc clamabunt ad Dominum, & non exaudiet eos: & abſcondet faciem ſuam ab eis in tempore illo: ſicut nequiter egerunt in* [5] *adinuentionibus ſuis.*

Vide idem Zach.7.13. & alibi frequentiſſimè, & quæ ſuperius allata ſunt de neceſſariis ad orationem, ſtatu gratiæ, ſpe, attentione &c.

1. *Qui declinat.*] Vide ſupra §.8.n.14.

2.*A quo &c.*] Quia eius oratio & pœnitentia non fuit vera, quia non propter offenſam Dei, ſed propter euaſionem pœnarum. Liranus.

3.*A facie regis.*] Propter iniurias à rege factas.

4.*Petiſtis regem.*] Cum Dominus vellet ipſe regnare ſuper vos. Ibidem v.7.

5.*Adinuentionibus.*] Operibus, cogitationibus, conſiliis.

§. 30. VOCES QVERENTIVM SE NON audiri orantes.

Iob 30.20.21. *Clamo ad te, & non exaudis me: ſto, & non reſpicis me. Mutatus es mihi in crudelem, & in duritia manus tuæ aduerſaris mihi.*

Habac.1.2. *Vſquequo Domine clamabo & non exaudies? vociferabor ad te* [1] *vim patiens, & non ſaluabis?*

In eandem ſententiam frequentiſſimè Pſalmiſta.

1.*Vim patiens.*] Violentiam iniquorum.

§. 31. IMPETRATIO VARIORVM DONORVM pauculis exemplis comprobata, *dum prodeat tomus alter quo iſta explicantur fuſius.*

Oratio impetrat de hoſtibus victoriam. Exodi 17.11.& 1.Reg.7.9.& alibi paſſim in lib. Reg. Paralipom. Machab.&c.

Item ſterilitatem & fertilitatem terræ. 3. Reg.17.1.Iacob.5.17.

Item prolem. 1.Reg.1.Lucæ 1.13.

Item ſanitatem. 4. Reg.20.1.Iſa.38.1.

Item vitam. Actuum 9.36.40.

Item incolumitatem ab igne. Dan.3.

Item à leonibus. Daniel.6.

Item à ceto. Ionæ 2.

Item liberationem à dæmone. Matt.17.20.

Item à vinculis. Actor.12.

Item à varijs morbis, vt patet paſſim ex Actis Apoſtol. *qui orando claudis greſſum, cæcis viſum, ægris ſanitatem reſtituebant.*

Item veniam peccatorum. Lucæ 18.

Item paradiſi introitum. Lucæ 23. Actuum 7.

§. 32. ORATIONE PVRGANTVR PECCATA. Vide pulchrè & fusè 3.Reg.8.à ver.46. & ſupra §. 28. de Chriſti oratione in cruce.

[1] Bona eſt oratio cum ieiunio, & eleemoſyna magis quam theſauros auri recondere. Quoniam eleemoſyna à morte liberat, & ipſa eſt quæ purgat peccata, & facit inuenire miſericordiam, & vitam æternam. Tob.12.8.9.

1.*Bona eſt.*] Vide verbo Ieiunium.

§.33. ORATIONIS FRVCTVS PAX ANIMI.

Creaui fructum [1] *labiorum pacem, pacem* [2] *ei qui longe eſt & qui prope dixit Dominus, &* [3] *ſanaui eum.* Iſa.57.19.

1. *Labiorum.*] .i. orationis, vel laudis, vel etiam confeſſionis quã ſequitur pax maxima.

2. *Ei qui longe &c.*] .i. tam Iudæo, quam gentili.

3.*Sanaui.*] Sanabo à vulneribus animæ.

§. 34. ITEM CONSTANTIA ET æquabilitas.

Vultus illius non ſunt amplius in diuerſa mutati. 1.Reg.1.18.

§.ADD. DARE DEVM NONNVMQVAM plura quam orando petamus.

Vide Deus c.13.§.9.& 10.

§. 35. Promittitur Spiritus orationis.

Sopho 3.9. *Tunc reddam populis* [1] *labium electum, vt inuocent omnes* [2] *in nomine Domini, & ſeruiant ei* [3] *humero vno.*

Zach. 12. 10. *Effundam ſuper domum Dauid, & ſuper habitatores Ieruſalem ſpiritum gratiæ &* [4] *precum.*

1. *Labium electum.*] .i. Linguam longè pulcherrimam.

2. *In nomine Domini.*] .i. Vt ſolum Deum inuocent.

3. *Humero vno.*] Vno corde & mente: metaphora, ſumpta ab iis qui ſupponunt ſimul humerum ad onus aliquod portandum.

4. *Precum.*] Vt ſci. nunquam ſibi confidant, ſed etiam in minimis rebus ad me per orationem confugiant.

§. 36. Variæ cohortationes ad orandum. *Vide hic ſupra paſſim.*

Hebr. 4. 16 *Adeamus cum fiducia ad* [1] *thronum gratiæ eius vt miſericordiam conſequamur, & gratiam inueniamus* [2] *in auxilio opportuno.*

Eccli. 23. 18 *Omni vita tua dilige Deum, & inuoca eum* [3] *in ſalute tua.*

Thren. 2. 18 [4] *Deduc quaſi torrentem lachrymas per diem, ac noctem: non des requiem tibi, neque taceat pupilla oculi tui. Conſurge,* [5] *lauda* [6] *in nocte* [7] *in principio vigiliarum,* [8] *effunde ſicut aqua cor tuum in conſpectu Domini, leua ad eum manus tuas &c.*

Prou. 16. 3. [9] *Reuela Domino opera tua, &* [10] *dirigentur cogitationes tuæ.*

Pſal. 36. [11] *Reuela Domino viam tuam, & ſpera in eo, &* [12] *ipſe faciet.*

Matt. 7. 7. 8. 9. 10. 11. [13] *Petite, & dabitur vobis: quærite, & accipietis: pulſate, & aperietur vobis: omnis enim qui petit accipit: & qui quærit inuenit, & pulſanti aperietur, aut quis eſt ex vobis homo quem ſi petierit filius ſuus panem, numquid lapidem porriget ei? aut ſi piſcem petierit, numquid ſerpentem porriget ei? Si ergo vos cum ſitis mali; noſtis* [14] *bona data dare filijs veſtris: quantò magis pater veſter qui in cælis eſt dabit bona petentibus ſe.*

Philip. 4. 6. *Nihil ſolliciti ſitis: ſed in omni oratione, & obſecratione, cum gratiarum actione petitiones veſtræ innoteſcant apud Deum.*

Tob. 4. 20. *Pete ab eo vt vias tuas dirigat, & omnia conſilia tua in ipſo permaneant.*

1. *Thronum gratiæ.*] .i. placabilem, non terribilem, vnde proficiſcitur gratia & remiſſio peccatorum.

2. *In auxilio opportuno.*] .i. Ad auxilium in tempore opportuno, quod eſt tempus perſecutionis & tentationis.

3. *In ſalute.*] .i. pro ſalute tua tam temporali, quam ſpirituali. Bene hæc duo connectit, quia nec vitæ innocentia ſufficit vt quis diu ſit tutus, niſi aſſidua oratione ſe homo muniat contra tentationes & improborum conatus, nec bene inuocare poteſt ſi deſit timor & dilectio Dei.

4. *Deduc.*] Vox eſt plebem Hieroſolymitanam ad orandum concitantis, idque cum lachrymis.

5. *Lauda.*] .i. ora: ita vocatur oratio, quod in precibus laus Dei aſſumeretur.

6. *In nocte.*] Cum ſilent omnia.

7. *In principio vigiliarum.*] Singularum ſcil. fuerunt autem Iudæis 4. noctis vigiliæ per terna horarum ſpatia diuiſæ, ſumpta eorum diſtinctione ex vigiliis ſeu ſtationibus militaribus.

8. *Effunde &c.*] .i. omnes curas tuas & calamitates per gemitus & lachrimas expone ante Deum: Dicit autem *ſicut aqua*, vt ſignificet omnes omnino cordis afflictiones Deo exponendas, ſicut aquæ nihil adhæret vaſi cum effunditur, quod contra fit in effuſione olei.

9. *Reuela.*] In oratione, non quod ea ignoret, ſed vt ea in precibus illis proponas, auxilium eius implorans.

10. *Dirigentur.*] Fœliciter procedent, adimplebuntur.

11. *Reuela.*] Vide numero 9.

12. *Ipſe faciet.*] Quæ tibi conducunt ſci.

13. *Petite, pulſate, quærite.*] A Deo ſci. per hęc tria autem, orationis inſtantia commendatur & perſeuerantia, duciturque ſimilitudo ab eo qui petit, quærit & pulſat donec accipiat, inueniat, aut ei aperiatur.

14. *Bona data.*] Bona dona.

§. 37. De aliorum orationibus expetendis.

Huius rei exempla videre licet in Ezechia 4. Reg. 19. 4. in principibus populi Iſraelitici Hier. 42. 8. in B. Paulo Roma. 15. 30. Coloſſ. 4. 2. Hebræ. 13. 18. Eph. 6. 18. Philipp. 1. 18.

Vide item verbo Concionator c. 7. §. 4.

§. 38. In eos qui aliorum ambiunt preces, nec interim deſiſtunt peccare.

Vnus ædificans, & vnus deſtruens, quid prodeſt illis niſi labor? vnus orans, & vnus [1] *maledicens, cuius vocem exaudiet Dominus?* [2] *Qui baptiſatur à mortuo, & iterum tangit eum, quid proficit lauatio illius? Sic homo qui* [3] *ieiunat in peccatis ſuis, & iterum eadem faciens. Quid proficit humiliando ſe? orationem illius quis exaudiet?* Eccli. 34. 28. 29. 30. 31.

1. *Maledicens.*] Scili. eidem pro quo alter orat: Pro explicatione huius ſententiæ ad ſenſum paragraphi aduerte eos qui cum

perſiſtant

perſiſtant peccare, ambiunt tamen ſacerdotum & aliorum preces, eos inquam vita ſua ſibi malè precari, deſtruereque quod alter ædificare, pro ipſis orando conatur.

2. *Qui baptizatur à mortuo.*] .i. Qui iuxta legem Num. 19. lauatur à mortuo homine vel cadauere, quod contigit.

3. *Ieiunat in peccatis ſuis.*] .i. Affligit ſe ob peccata. Poteſt per ieiunium intelligi quoduis aliud opus chriſtianum quod fiat ad peccatorum propitiationem impetrandam, vt ſunt eleemoſyna & oratio.

§. 39. VETATVR HIEREMIAS ORARE pro Hieroſolymitanis.

Hier. 7. 16. *Tu ergo noli orare pro populo hoc, nec aſſumas pro eis* [1] *laudem, & orationem, & non obſiſtas mihi: quia non exaudiam te.*

1. *Laudem.*] Vide §. 36. num. 5.

ORDO.

§. 1. IN ECCLESIA DEI MAXIME ELVCET, ideoque confertur cum [1] *caſtrorum acie ordinata.* Cant. 6. 9.

1. *Caſtrorum acie ordinata.*] Quod maximè valet in acie eſt ordo, quo turbato facilè eſt milites occidere, ita in exercitibus ſpiritualibus Eccleſiæ, quod maximi faciendum, eſt ordo eccleſiaſticæ vnitatis. Maximè autem conſpici in Eccleſia ordinem, patet ex diuerſis gradibus prælatorum & ſubditorum, diuerſis ſtatibus ſpiritualium & temporalium poteſtatum, pontificum & regum &c. inter quos ea ſeruatur ſubordinatio, vt poteſtas ſpiritualis regat terrenam, terrena autem ei obediat, & iuuet eam armis ſpiritualem &c. & hic ordo reddit Eccleſiam fortiſſimam & inexpugnabilem.

§. 2. ORDO COMMENDATVR.

1. Cor. 14. 40. *Omnia honeſtè &* [1] *ſecundum ordinem fiant in vobis.*

1. *Secundum ordinem.*] Citrà omnem confuſionem.

ORNATVS.

Vide verbo Mulier.

OSTENTATIO.

Vide Hypocriſis. Gloria vana. Honor. Intentio. Superbia. Iactantia.

OTIVM.

Vide Diligentia. Acedia. Labor. Mendicus. Opera.

OTII DAMNA VARIA ET effectus.

§. 1. QVAM MISERE TORQVETVR otioſus.

Vide infra §. 13. ex Eccli. 40. 32.

1 *Deſideria occidunt pigrum, noluerunt enim quidquam manus eius operari: tota die* [2] *concupiſcit, & deſiderat: qui autem iuſtus eſt* [3] *tribuet & non ceſſabit.* Pro. 21. 25. 26.

1. *Deſideria occidunt pigrum.*] Quia deſideriis ſuis quæ ſunt innumera (cum nihil habeat quod agat) torquetur ſemper, ita vt ea mortem illi afferre videantur, ſicuti vulgari modo loquendi dicimus nos enecatos, cum magno aliquo malo torquemur. Aut occidunt pigrum deſideria, quia in ſuis deſideriis moritur, non aſſecutus quod deſiderauit.

2. *Concupiſcit.*] Etiam aliena.

3. *Tribuet.*] De laboribus iuſtè partis.

§. 2. OTII FRVCTVS MALA OPERA, DÆMONUM tentationes inopia omnis boni & meritorum.

1 *Per agrum hominis pigri tranſiui, & per vineam viri ſtulti: & ecce totum repleuerant vrticæ, & ſuperficiem eius operuerant ſpinæ, &* [2] *maceria lapidum deſtructa erat. Quod cum vidiſſem poſui in corde meo, & exemplo didici* [3] *diſciplinam. Vſquequo piger dormies? vſquequo de ſomno conſurges?* [4] *parum inquam dormies, modicum dormitabis, pauxillum manus conſeres vt quieſcas. Et veniet tibi* [5] *quaſi curſor egeſtas tua, & mendicitas quaſi* [6] *vir armatus.* Prou. 24. 30. 31. 32.

1. *Per agrum &c.*] Ager eſt cor ſeu animus pigri, vrticæ & ſpinæ ſunt mala opera & peccata.

2. *Maceria deſtructa.*] Quare liber erat in eam ferarum, & dæmonum ingreſſus ad eam vaſtandam omniino.

3. *Diſciplinam.*] Sapientiam.

4. *Parum inquam dormies &c.*] Oſtendit per quid fiat vt in egeſtatem incidat, per quam intellige etiam ſpiritualem, nempe per hoc quod quis nunc modicum ſomno indulget, ſeu otioſus eſt à bonis operibus, & rurſum modicum ac iterum modicum, ſci. modicum hic & modicum ibi .i. vbique & ſemper otioſus ſit, moras nectat, varios ſui

otij, tum corporalis, tum ſpiritualis à bonis operibus, afferens prætextus: nam ſomno, dormitatione, complexu manuum, pigrorum otium deſignat.

5. *Quaſi curſor.*] Inexpectatò.

6. *Vir armatus.*] Inſuperabilis.

§. 3. ITEM INCONSTANTIA IN BONO.

Prou.26.14 *Sicut oſtium*[1] *vertitur in cardine ſuo, ita*[2] *piger in lectulo ſuo.*

1. *Vertitur in cardine.*] Modo ad aperiēdum, modo ad claudendum, nunc ad ingreſſum hominum, nunc ad egreſſum.

2. *Piger in lectulo.*] Nunc proponens ſurgere & laborare, nunc ſeſe retrahens & lecto iterum includens. Myſticè accipitur etiam de lecto conſuetudinis vitiorum, in quibus quidam cum voluptate quieſcunt volutantes ſeſe modo in his, modo in illis, & nunc quidem proponentes illa relinquere, nunc verò in eadem relabentes, & præ pigritia, virtutis labores aggredi recuſantes.

§. 4. ITEM OTIVM EST CONTRA ordinem rerum.

2.Theſ.3.6 *Denunciamus vobis, fratres, in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, vt ſubtrahatis vos ab omni fratre ambulante*[1] *inordinatè, & non ſecundum traditionem quam acceperunt à nobis.*

Vide etiam ſequentia.

1. *Inordinatè.*] .i. non ſicut ordo naturæ & chriſtianæ religionis exigit: quod poſtea explicat de otio, dum corripit otioſos & inquietos, & ſe in exemplum aſſidui laboris ſtatuit.

§. 5. ET CONTRA ID AD QVOD factus eſt homo.

Iob 5.7. *Homo naſcitur ad laborem, & auis ad volatum.*

§. 6. AB OTIO MALA DOCENTVR multa.

Eccli.33.28 *Seruo maleuolo*[1] *tortura & compedes: mitte illum*
29. *in operationem*[2] *ne vacet: multam enim malitiam docuit otioſitas.*

1. *Tortura.*] Tormenta vt eius duritia & malitia frangatur.

2. *Ne vacet.*] .i. Quia hoc non conuenit conditioni ſerui. Quamdiu autem ſumus in hac vita omnes nos ſeruos Dei reputare oportet, & laborare.

§. 7. OTIVM EGESTATIS MATER. Vide infra §. 12. ex Prou.6.11.

[1] *Cogitationes robuſti ſemper in abundantia, omnis autem piger ſemper in egeſtate eſt.* Prou.21.5

Veſtietur[2] *pannis*[3] *dormitatio.* Prou.23.21

Qui operatur terram ſuam ſatiabitur panibus: qui autem ſectatur otium, replebitur egeſtate. Prou.28.19

Vide etiam Eccli. 20. 30. & ſupra §. 2. ex Prou.24.30.

1. *Cogitationes &c.*] Non quod robuſtus ſeu ſedulus & diligens ſemper de abundantia cogitet, ſed quod ad abundantiam omnium rerum eum perducant.

2. *Pannis.*] Laceris, & vilibus.

3. *Dormitatio.*] Per quam otium ſignificatur.

§. 8. OTIOSVS ETIAM IIS QVÆ SVNT AD vitam neceſſaria fere ſe priuat præ pigritia.

[1] *Abſcondit piger manus ſub aſcella ſua, &*[2] *laborat ſi*[3] *ad os ſuum eas conuerterit.* Prou.26.15

1. *Abſcondit manus.*] Quas ad laborandum extendere deberet.

2. *Laborat.*] Moleſtum eſt ei & fatigatur.

3. *Ad os.*] Capiendi cibi cauſa.

§. 9. LABORANTES DESPICIT, SVÆQVE VItæ inſtitutum præ aliis probat.

[1] *Sapientior ſibi piger videtur*[2] *ſeptem viris, loquentibus*[3] *ſententias.* Prou.26.16

1. *Sapientior ſibi videtur.*] .i. perſuadet ſe ſapientius vitam inſtituiſſe, ideoq; alios deſpicit qui non eandem ſequuntur vitæ rationem.

2. *Septem viris.*] .i. pleriſque ſapientibus.

3. *Loquentibus ſententias.*] .i. A quibus ſolent homines petere ſana conſilia, bona iudicia & doctas ſententias.

§. 10. QVID PRÆTEXAT PIGRITIÆ SVÆ.

Dicit piger:[1] *leo eſt foris: in medio platearum occidendus ſum.* Prou.22.13

Dicit piger: leo eſt in via, &[2] *leæna in itineribus.* Prou.26.13

1. *Leo eſt foris &c.*] Hoc periculo leonis, intelligi voluit cætera pericula quæ ſibi proponit piger, quæ licet nulla ſint aut parua, magni tamen ea facit atque ita otioſus manet. Quod vt in negotiis temporalibus, ita multò magis in actionibus virtutum euenit. Vide Ianſenium & Bedam. Alij ita

explicant

explicant hunc verſum: Domi ſe piger continet perinde ac ſi in vrbe leones graſſarentur: Dicere itaque eius, eſt perinde ſe gerere reipſa, ac ſi id verbo diceret.

2.*Leæna.*] Vide num.1.

§.11. QVI FIT VT ALIQVI NOLINT laborare.

Eccli.40.32 1 *In ore imprudentis condulcabitur inopia, & in ventre eius ignis ardebit.*

1.*In ore.*] Vide verbo Mendicus §.1.

§. 12. COHORTATIO AD LABORANDVM formicæ exemplo.

Prou.30.25 1 *Formicæ populus infirmus, qui præparat* 2 *in meſſe cibum ſibi.*

Prou.6.6.7 8.9.10.11. *Vade* 3 *ad formicam, ô piger, & conſidera vias eius, & diſce ſapientiam, quæ cum non habeat nec* 4 *ducem, nec* 5 *præceptorem, nec* 6 *principem, parat in æſtate cibum ſibi, & in meſſe congregat quod comedat. Vſquequo piger dormies, quando è ſomno tuo conſurges.* 7 *Paululum dormies, paululum dormitabis, paululum conſeres manus, vt dormias: & veniet tibi quaſi viator egeſtas, & pauperies quaſi vir armatus. Si vero impiger fueris* 8 *veniet vt fons meſſis tua, & egeſtas longe fugiet à te.*

1. *Formicæ.*] Eſt pluralis numeri, cui per appoſitionem iungitur populus infirmus .i. genus infirmum vel congregatio.

2. *In meſſe.*] In hyemem futuram., labore ſci. aſſiduo ſuperans naturæ infirmitatem.

3. *Ad formicam.*] Admirandas eius operationes, ſedulitatem & prouidentiam vide apud Plinium l.11.c.30.

4. *Ducem.*] Sicuti habent grues & oues.

5. *Præceptorem.*] Qui præcipiat, & penſum operis exigat.

6. *Principem.*] Qui puniat.

7. *Paululum dormies.*] Vide ſuprà §.2.

8. *Veniet vt fons meſſis.*] .i. Abundantem inſtar fontis fructum colliges.

§. 13. ALIA COHORTATIO AD FVGAM otij ne quis egeat, & ob alia incommoda.

Eccli.40.29.30.31. 1 *Fili, in tempore vitæ tuæ ne indigeas, melius enim eſt mori quàm indigere. Vir reſpiciens in menſam alienam, non eſt vita eius in cogitatione victus: alit enim animam ſuam cibis alienis. Vir autem diſciplinatus, & eruditus cuſtodiet ſe.*

1. *Fili.*] Vide verbo Eleemoſyna.

PARADISVS.

Vide Gloria cæleſtis.

PARENTES.

Vide Filij. Educatio. Obedientia.

§.1. QVOMODO SE HABERE DEBEANT erga filios.

Et vos patres nolite ad iracundiam prouocare filios veſtros: ſed educate illos 1 *in diſciplina, &* 2 *correptione Domini.* Ephes.6.4.

1. *In diſciplina.*] Doctrina, morum.

2. *Correptione.*] Addentes cum opus erit ſeueriorem correptionem.

§ 2. QVAM DILIGENTER EOS OPORTEAT cuſtodire filias.

1 *In filia non auertente ſe firma cuſtodiam: ne inuenta occaſione vtatur ſe. Ab omni irreuerentia oculorum eius caue, & ne mireris ſi te neglexerit. Sicut viator ſitiens ad fontem os aperiet, & ab omni aqua bibet, & contra omnem palum ſedebit, & contra omnem ſagittam aperiet pharetram donec deficiat.* Eccli.26.13.14.15.

1. *In filia.*] Vide verbo Filius.

§. 3. VETATVR IIS EAS PROSTITVERE.

Ne proſtituas filiam tuam ne contaminetur terra, & impleatur 1 *piaculo.* Leui.19.29

1. *Piaculo.*] Graui ſcelere.

§. 4. BENEDICANT PROLIBVS SVIS, EIVSque benedictionis fructus.

1 *Benedictio patris firmat* 2 *domos filiorum, maledictio autem matris* 3 *eradicat fundamenta.* Eccli.3.11.

1. *Benedictio.*] Bona imprecatio.

2. *Domos.*] Familiam & bona.

3. *Eradicat fundamenta.*] .i. Penitus ſubuertit eorum res & progeniem.

§. 5. BEATI PRONVNTIANTVR PARENTES quibus boni ſunt filij.

1 *Nouem inſuſpicabilia cordis magnificaui, & decimum* 2 *dicam in lingua hominibus,* 3 *homo, qui iucundatur in filijs:* 4 *viuens & videns ſubuerſionem inimicorum ſuorum.* Eccli.25.9.10.

Prou.15.20 *Filius ſapiens* [5] *lætificat patrem, & homo ſtultus* [6] *deſpicit matrem ſuam.*

Vide Pſal.126.num.4.5.& 6. & 127.nu.4. cum interpretatione Ianſenij.

1. *Nouem inſuſpicabilia &c.*] .i. Ego quidem apud me magnas eſſe duxi nouem res quæ ſunt tales vt de eis cor meritò ſuſpicari non debeat quin bonæ ſint, & ad fœlicitatem hominis pertineant.

2. *Dicam in lingua.*] Non tantum apud me magnifaciam, ſed etiam lingua hominibus commendabo.

3. *Homo &c.*] Hoc eſt primum ex decem: illum dicit beatum qui voluptatem capit ex filiis, id enim paucis contingit.

4. *Viuens &c.*] Hic eſt qui ſecundo loco prædicatur beatus: quod intelligendum de talibus inimicis qui iniuſtè pios perſequuntur, quorum ſupplicia diuinitus inflicta pios lætificant, quod illorum punitio faciat ad Dei gloriam. Ita ſæpe Dauid.

5. *Lætificat patrem.*] Ob varia, & inter alia quia ei obedit.

6. *Deſpicit matrem.*] Quia eius monitiones ſpernit. Vel quia non curat eam gaudio afficere, ſicut filius ſapiens ſtudet parentes exhilarare.

§. 6. Parentibvs non gavdendvm de filiis ſi praui ſint, nec iis aut eorum fidendum induſtriæ.

Eccli.16.1.2.3.4.5. *Ne iucunderis in filijs impijs ſi multiplicentur; nec oblecteris ſuper ipſos, ſi non eſt timor Dei in illis.* [1] *Non credas vitæ illorum, &* [2] *ne reſpexeris in labores eorum.* [3] *Melior eſt enim vnus timens Deum, quam mille filij impij: & vtile eſt mori ſine filijs, quam relinquere filios* [4] *impios.* [5] *Ab vno ſenſato inhabitabitur terra,* [6] *tribus impiorum* [7] *deſeretur.*

1. *Non credas vitæ illorum.*] .i. Licet eos videas fortes, non credas tamen eos diu victuros.

2. *Ne reſpexeris in labores eorum.*] Ita ſcil. vt quia vides eos egregia præſtare, confidas in eis; nihilque putes tibi aut eis nocere poſſe, & per eos nomen tuum diu ſuperfuturum tibi perſuadeas.

3. *Melior eſt.*] .i. pluris eſt faciendus.

4. *Impios.*] Qui patrem dehoneſtent, & apud Deum, parentes reddant magis vindictæ obnoxios.

5. *Ab vno ſenſato &c.*] .i. Vnus prudens efficiet vt tota aliqua patria inhabitetur, idque ſuo conſilio & prudentia.

6. *Tribus impiorum.*] Licet ampla familia.

7. *Deſeretur.*] Ita vt nullus ſuperſit, Deo ſci. impietatem vindicante.

§. 7. Permittit Devs natos peccare & fornicari ad punienda parentum peccata.

Super capita montium ſacrificabant, & ſuper colles aſcendebant Thymiama, ſubtus quercum, & populum, & terebintum, quia bona erat vmbra eius. [1] *Ideo fornicabuntur filiæ veſtræ, & ſponſæ veſtræ adulteræ erunt.* [2] *Non viſitabo ſuper filias veſtras cum fuerint fornicatæ, & ſuper ſponſas veſtras cum adulterauerint, quoniam ipſi cum* [3] *meretricibus conuerſabantur, &* [4] *cum effæminatis ſacrificabant, & populus non intelligens* [5] *vapulabit.* Oſee 4.13.14.

1. *Ideo fornicabuntur.*] Corporaliter, vt ex proprio dolore quem inde concipietis, intelligatis dolorem Dei quando ſpiritualiter cum idolis fornicamini, ait Hieron.

2. *Non viſitabo.*] Non puniam eas.

3. *Meretricibus.*] Cum turpibus mulieribus colentibus obſcæniſſimum idolum Beelphegor 3. Reg. 15.

4. *Cum effæminatis.*] Cum Eunuchis, ſacerdotibus eiuſdem idoli.

5. *Vapulabit.*] Vt per ſupplicia diſcat ſapere.

§. 8. Parentes non facile dent prolibus aut aliis quibuſlibet bona ſua dum viuunt adhuc.

Filio aut mulieri, fratri aut amico non des [1] *poteſtatem ſuper te in vita tua: & non dederis alij poſſeſſionem tuam ne fortè pœniteat te, & deprecceris pro eis: dum adhuc ſuperes, & reſpiras* [2] *non immutabit te omnis caro. Melius eſt enim vt filij tui te rogent, quam te reſpicere in manus filiorum tuorum.* Eccli.33.20.21.22.

1. *Poteſtatem.*] Dando eis bona tua ante mortem, vnde ab eis dependere cogaris: Vel *poteſtatem* .i. non permittas eos in te dominari.

2. *Non immutabit te &c.*] Non ſines vt quiſquam quamlibet tibi amicus te dimoueat à propoſito ſeruandi tua tempore vitæ tuæ.

§. 9. In eos qvi proles corpore avt animo minus valentes, Deo offerunt aut religioni.

[1] *Si offeratis cæcum ad immolandum, nonne malum eſt? & ſi offeratis claudum & languidum, nonne malum eſt? offer illud duci tuo, ſi placuerit illi, aut ſi ſuſceperis faciem tuam, dicit Dominus exercituum. Maledictus doloſus, qui habet in grege ſuo maſculum & votum faciens immolat debile Deo, quia Rex magnus ego, dicit Dominus exercituum, & nomen meũ horribile in gentibus.* Mal.1.8.14.

1. Si offe-

1. *Si offeratis.*] Vide V. Deus cap. 21. §. 3. quam explicationem facilè eſt huic propoſito in ſenſu tropologico accommodare.

§. 10. IN EOS QVI NOLVNT EAS PERfectionis ſtatum capeſſere, contenti interim vt vitijs ſe dedant.

Pſ. 105. 37. 38. *Immolauerunt filios ſuos, & filias ſuas* [1] *dæmonijs.*

1. *Dæmonijs.*] .i. varijs vitijs, certè hoc ſæculo plurimi malunt filios ſuos dæmonum eſſe mancipia & viles hoſtias in mundo, quā vt ſe conſecrent in religione Dei obſequio, cui ſeruire regnare eſt.

§. 11. QVAM NOCEANT PARENTES PROLI dum impiè viuunt, ſeu quam noceat natum eſſe parentibus impijs.

Eccli. 41. 8. 9. 10. [1] *Filij abominationum fiunt filij peccatorum, & qui conuerſantur ſecus domos impiorum. Filiorum peccatorum periet hæreditas & cum ſemine illorum aſſiduitas opprobrij: de patre impio queruntur filij, quoniam propter illum ſunt in opprobrio.*

1. *Filij abominationum.*] Vide Verbo Filius.

§. 12. MORITVRI PARENTES COMMENdent filios ſuos Deo, eis bene precentur, dentque monita ſalutis.

Exemplo Chriſti Domini. *Ioan. 17. à verſu 19.*
Exemplo SS. Patriarcharum, Moſis, Tobiæ Dauidis, Matathię, & aliorum, de quibus aliàs.

§. 13. PARENTVM CVRA RELINQVENDA volenti Chriſtum ſequi.

Matt. 8. 21. 22. *Alius de diſcipulis eius, ait illi: Domine permitte me primum ire* [?] *& ſepelire patrem meum. Ieſus autem, ait illi: ſequere me, &* [1] *dimitte mortuos, ſepelire mortuos ſuos.*

1. *Dimitte mortuos.*] Dimitte mortuos anima, ſepelire mortuos corpore. Auguſt.

§. 14. POENA MORTIS EI QVI MALEDIcit parentibus.

Leuit. 20. 9. *Qui maledixerit patri ſuo, aut matri morte moriatur: patri, matrique maledixit,* [1] *ſanguis eius ſit ſuper eum.*

1. *Sanguis eius &c.*] q. d. reus eſt mortis, vel interficiatur.

§. 15. QVOMODO ERGA PARENTES SENES ſe habeant filij & quo fructu.

Eccli. 3. 14. 15. 16. 17. 1 *Fili ſuſcipe ſenectam patris tui, & non contriſtes eum in vita illius: & ſi defecerit ſenſu, veniam da; & ne ſpernas eum in virtute tua: eleemoſyna enim patris non erit in obliuione. Nam pro peccato matris reſtituetur tibi bonum, & in iuſtitia ædificabitur tibi, & in die tribulationis commemorabitur tui & ſicut in ſereno glacies ſoluentur peccata tua.*

1. *Fili ſuſcipe.*] Vide Verbo Filius, Item Verbo Eleemoſyna.

PASSIO CHRISTI.

Vide Chriſtus. Crux.

§. 1. CHRISTVS DOMINVS IN PASSIONE, [1] *lilium* fuit [2] *inter ſpinas.* Cant. 2. 2.

1. *Lilium.*] Ob puritatem & candorem.
2. *Inter ſpinas.*] Ob dolorum puncturas, & veras capitis ſpinas.

§. 2. CHRISTVS ASCENDIT [1] *in palmam* quando in crucem. Cant. 7. 8.

1. *In palmam.*] Crux palmæ ſimilis quia victorioſa arbor, ibique apprehendit fructus, quando operatus eſt humanæ ſalutis effectum, qui fructus toti cæleſti curiæ atque adeo ipſi Chriſto, hominumque generi ſuauiſſimus.

§. 3. CVR PASSVS IN LIGNO.

Cant. 8. 5. 1 *Sub arbore malo* [2] *ſuſcitaui te:* [3] *ibi corrupta eſt mater tua, ibi violata eſt genitrix tua.*

1. *Sub arbore malo.*] .i. ſub cruce exiſtens, ô genus humanum: exiſtebat autem genus humanum ſub cruce ratione Adami qui ſepultus eſt in monte Caluariæ.
2. *Suſcitaui.*] .i. ſuſcitabo à morte ſpirituali ad vitam.
3. *Ibi corrupta eſt &c.*] Quia ſcil. per lignum & quaſi ſub ligno mater noſtra Eua perierat, vetitum fructum guſtando.

§. 4. CHRISTVS INGLORIVS IN paſſione, ſicut in vita glorioſus ob miracula &c.

Iſa. 52. 14. *Sicut* [1] *obſtupuerunt ſuper te multi: ſic inglorius erit inter viros aſpectus* [2] *eius, & forma eius inter filios hominum.*

1. *Obſtupuerunt.*] Obſtupeſcent viſis prodi-

gijs virtutum & miraculorum in vita.

2. *Eius.*] Pro *tuus*, eſt mutatio perſonę frequens in ſcripturis.

§. 5. QVINQVE EIVS VVLNERA SVNT quaſi 5. feneſtræ per quas reſpicit vniuerſos.

Cant. 2. 9. *En [1] ipſe [2] ſtat poſt parietem noſtrum [3] reſpiciẽs per feneſtras, [4] proſpiciens per cancellos.*

1. *Ipſe.*] Chriſtus ſponſus.

2. *Stat poſt parietem noſtrum.*] Paries noſter eſt obſcuritas huius corporis noſtri & mortalitas: bene autem dicitur paries noſter, quia culpa noſtra factum eſt mortale hoc corpus. Stat igitur poſt parietem quando ſub mortalitate noſtra diuinitatem abſcondit ſuam, quod maximè factum paſſionis tempore.

3. *Reſpiciens per feneſtras.*] Hę feneſtræ ſunt ſacratiſſima eius vulnera, veræ feneſtræ vitæ, quæ ſunt quinque, iuxta numerum ſenſuum noſtrorũ, qui ſunt veræ feneſtrę mortis; quare totidem voluit in ſuo eſſe corpore vitæ feneſtras per quas nos reſpiceret & intuitu pietatis ſuæ à morte per feneſtras noſtras ingreſſa liberaret. Itaque reſpicit per has feneſtras vt non niſi per illas reſpiciat quos clementi oculo reſpicit, non enim eſt vita, non ſalus niſi in vulneribus & in ſanguine Redemptoris, niſi ex feneſtris illis per quas ſanguis pretij noſtri profluxit. (Ierem. 9.)

4. *Proſpiciens per cancellos.*] Quinque illa foramina ſacratiſſima alijs ſunt latiora, alijs anguſtiora (ipſorum quidem negligentia) alijs feneſtræ ſunt, alijs vero cancelli. Feneſtrę quidem ijs qui copioſiorem gratiam acceperunt, cancelli vero qui minorem. Illi quia propinquiores reſpici dicũtur, quia quò plus gratiæ acceperunt, propius acceſſerunt, iſti quaſi remotiores proſpici & procul videri dicuntur, quia namque minus illis datum, longius ſubſtiterunt. Guilhelmus.

§. 6. A CHRISTO INVITAMVR AD MEditandum paſſionem & in ea ſpiritualiter gaudendum.

Cant. 5. 1. [1] *Comedite amici & bibite & inebriamini chariſſimi.*

Thren. 3. 19. *Recordare paupertatis, & [2] tranſgreſſionis meæ, abſynthij & fellis.*

Thre. 1. 12. *O vos omnes qui tranſitis per viam attendite, & videte ſi eſt dolor, ſicut dolor meus: quoniam [3] vindemiauit me, vt locutus eſt Dominus in die iræ furoris ſui.*

1. *Comedite amici,*] Ante dixerat ſe comediſſe fauum cum melle .i. tam grato animo acceptaſſe opera noſtra bona ac ſi comediſſet fauum mellis, vt dictum verbo Opera bona cap. 1. iam etiam nos inuitat ad ſpiritualiter manducandum .i. ad conſiderandum opera ſua, inter quę potiſſimum eſt paſſionis, & ſicuti ille opera noſtra ſuas reputat delitias, ita & nobis erga illum faciendum: & verè hic cibus paſſionis & caritatis Chriſti eſt ſuper mel & fauum dulcis veris Chriſti amatoribus.

2. *Tranſgreſſionis.*] Accipitur tranſgreſſio paſſiuè .i. quomodo erga me leges omnes humanitatis tranſgreſſi ſunt.

3. *Vindemiauit me.*] Nullum in me racemũ, reliquit, nullam partem corporis ſine dolore: quantum valuit afflixit.

§. 7. VOX PROMITTENTIS SE EIVS memoriam habiturum.

[1] *Memoria memor ero, & [2] tabeſcet in me anima mea.* Thren. 3. 20.

1 *Memoria memor.*] .i. omnino & vehementer & aſſiduè recordabor: id enim ſignificatur illa geminatione.

2. *Tabeſcet.*] Conſumetur præ doloris & commiſerationis magnitudine.

§. 8. HVIVS MEMORIÆ EFFECTVS, GAVdium, & fœcunditas virtutum.

Haurietis [1] aquas in gaudio [2] de fontibus Saluatoris. Iſa. 12. 3.

1. *Aquas.*] Conſolationis dum à vobis omnis abigetur triſtitia, & ſitis ſpiritualis. Itẽ his aquis efficiemini fœcundi virtutibus, & bonis operibus.

2. *De fontibus.*] De quinque eius plagis.

§. 9. DE VARIIS FRVCTIBVS PASSIONIS.

EA MEDIANTE ASCENDIMVS IN Eccleſiam & in cælum.

[1] *Ferculum ſibi fecit Rex Salomon, [2] de lignis libani: [3] aſcenſum purpureum.* Cant. 3. 10

1. *Ferculum.*] Ita dicitur à ferendo, ſignificatque Eccleſiam quatenus in ea Chriſtus tanquam in vehiculo & ferculo requieſcit. & in eo fertur ad magnificentiam gloriæ ſuę, dum iuxta Apoſtolum 1. Cor. 6. Glorificamus, & portamus eum in corpore noſtro.

2. *De lignis libani.*] De præſtantiſſimis arboribus quales in libano .i. de præſtantiſſimis hominibus, quales maximè fuerunt primi fideles vt Apoſtoli &c.

3. *Aſcenſum purpureum.*] Per hunc intellige paſſionem: quicumque enim volunt eſſe lapides viui Eccleſię, & ad hoc ferculum, vbi ſponſus requieſcit, introire, eò per meritum

paſſionis eius debent peruenire, nec eſt alius aſcenſus.

§. 10. EA EXCITAT IN NOBIS SPEM beatitudinis.

Rom. 5.6. *Vt quid enim Chriſtus cum adhuc [1] infirmi eſſemus [2] ſecundum tempus pro impijs mortuus eſt.*

1. *Infirmi.*] .i. peccatores.

2. *Secundum tempus.*] Tempore à patre definito. Vt quid inquam, ita Chriſtus mortuus eſt, niſi vt in ſpem inde nos erigeret firmiſſimam, videntes illius immenſam in nos caritatem. Hoc totum ſupplet P. Vaſquez, dicitque implicitè contineri in præcedente interrogatione.

§. 11. COGIT QVODAMMODO bene viuere.

2. Cor. 5.14. *Charitas enim Chriſti [1] vrget nos [2] æſtimantes hoc, quoniam ſi vnus pro omnibus mortuus eſt: ergo [3] omnes mortui ſunt.*

1. *Vrget.*] Compellit.

2. *Æſtimantes.*] Animo reputantes.

3. *Omnes mortui ſunt.*] .i. mori debent ſcil. peccato, & velut mortui viuere debent cæteris rebus, ſolique viuere Chriſto.

§. 12. EA DOCVIT NOS CESSARE à peccatis.

1. Pet. 4.1.2. *Chriſto igitur paſſo in carne, [1] & vos eadem cogitatione armamini: [2] quia qui paſſus eſt in carne [3] deſijt à peccatis: vt iam non [4] deſiderijs hominum, ſed voluntati Dei, quod [5] reliquum eſt in carne viuat temporis.*

1. *Et vos eadem &c.*] Vos quoque ſeruuli, huius tanti exempli meditatione ſitis armati, vt non facilè ob paſſiones corporis & dolores, malis quibuſlibet cædatis & vt conſtanter vitia abnegetis.

2. *Quia qui paſſus eſt in carne.*] .i. quoniam in eo quod in carne, paſsionis acerbitatem voluntariè ſuſcepit potius quam voluptatem.

3. *Deſijt à peccatis.*] .i. docuit à peccatis (quę ſunt ſecundum carnis voluptatem) debere hominem ceſſare & carni potius contraria & dura ſuſcipere.

4. *Deſiderijs hominum.*] .i. ſecundum deſideria hominum, ſed ſecundum diuinum beneplacitum.

5. *Reliquum.*] Iungendum eſt cum temporis .i. donec in carne & in hac vita mortali permanet.

§. 13. EA CHRISTVS MVLTOS SIBI filios peperit, mundumque ſibi ſubiecit.

Si poſuerit pro [1] peccato animam ſuam, videbit [2] ſemen [3] longæuum & [4] voluntas Domini [5] in manu eius dirigetur, pro eo quod laborauit anima eius [6] videbit, & ſaturabitur. [7] In ſcientia ſua iuſtificabit ipſe iuſtus ſeruus meus multos, [8] & iniquitates eorum ipſe portabit. Ideo [9] diſpertiã ei plurimos, & [10] fortium diuidet ſpolia, [11] pro eo quod tradidit in mortem animam ſuam, & cum ſceleratis reputatus eſt: & ipſe peccatã multorum [12] tulit, & pro tranſgreſſoribus rogauit. Iſa. 53.10. 11.12.

Ipſe [13] aſperget gentes multas. Iſa. 52.15.

Videndum eiuſdem caput 50. & 53. & 63.

1. *Peccato.*] Expiando.

2. *Semen.*] Filios ſpirituales .i. Chriſtianos.

3. *Longæuum.*] Quia in multa ſæcula & in vniuerſa orbe.

4. *Voluntas Domini.*] Quæ eſt animarum ſalus.

5. *In manu eius dirigetur.*] Per ipſum, ſcil. Chriſtum implebitur, proſperabitur.

6. *Videbit.*] Scil. laboris ſui fructus vberrimos.

7. *In ſcientia.*] .i. per ſcientiam, ſcil. doctrinã ſacri Euangelij.

8. *Et iniquitates.*] *Et* pro *quia*. i. iuſtificabit eos quia eorum peccata in ſeipſum exoluenda tranſcribet.

9. *Diſpertiam plurimos.*] Subijciendo ei gentes & regna.

10. *Fortium ſpolia.*] Dæmonum, vel Regum, ſignificatur hoc modo loquendi luculenta victoria.

11. *Pro eo quod &c.*] q. d. his à me præmijs cumulabitur.

12. *Tulit.*] In ſe ſuſcepit.

13. *Aſperget.*] Sanguine ſuo .i. redimet multos.

§. 14. CHRISTI PASSIO ET VVLNERA refugium ſunt peccatoris.

1 Petra refugium [2] herinacijs. Pſ. 103.18.

1. *Petra.*] Ita vocatur Chriſtus ab Apoſtolo, fuit autem petra in paſsione, vbi tanquam petra Moyſis, virga diuinæ iuſtitiæ percuſſã copioſum profudit ſanguinem.

2. *Herinacijs.*] Sunt hi figura peccatorum quos ſua peccata horridos efficiunt & ſpinis pungentibus aculeatos.

§. ADDIT. EIVS CONSIDERATIONE vincitur dæmon.

Vide Eccleſia cap. 8. §. 5. numer. 9.

§. 15. ET QVIES ANIMÆ SANCTÆ.

Cant. 2. 14. *1 Columba mea in foraminibus petræ, in [2] cauerna [3] maceria.*

1. *Columba.*] Hæc ob innocentiam & fertilitatem miramque ſimplicitatem ſymbolum eſt animæ ſanctę.

2. *Cauerna.*] Hęc eſt plaga lateris.

3. *Maceria.*] Chriſti corpus fuit tanquam maceria, quia mortale & paſſibile, ſicut maceries ex lapidibus aut luto facilè euertitur ob defectum cæmenti.

PASSIONES

SEV PERTVRBATIONES ANIMI.

Vide Affectus.

PASTOR.

Vide Iudex. Epiſcopus. Concionator. Superior.

Agendum primum de bonis paſtoribus deque eorum officio, & quid ijs præſtare debent oues: tum de peruerſis, eorumque vitijs & ſupplicijs.

CAPVT I.

De bonis paſtoribus eorumque officio & quid eis ab ouibus præſtandum.

§. 1. BONI PASTORES QVIBVS vocentur nominibus.

Vocantur [1] *ſal terræ, lux mundi, ciuitas ſupra montem poſita*, Matt. 5. 13. 14. *Angelus Domini*, Malac. 2. 7.

Miniſtri Chriſti & diſpenſatores myſteriorum Dei, 1. Cor. 4. 1.

1. *Sal terræ &c.*] De quibus *Vide V. Apoſtoli & verbo Concionator.*

§. 2. EXEMPLARIA VERI PASTORIS

Vide tomo altero.

§. 3. BONVS PASTOR INTRARE debet per oſtium.

Qui non intrat [1] per oſtium in [2] ouile ouium: ſed aſcendit aliunde, ille fur eſt & latro.[3] Qui intrat per oſtium paſtor eſt ouium, huic oſtiarius aperit, & oues vocem eius audiunt, & proprias oues vocat nominatim, & educit eas &c. Ioan. 10. 1. 2. 3.

1. *Per oſtium.*] Per Chriſtum, non intrant per Chriſtum qui quæ ſua ſunt quærunt, ſed aſcendunt aliunde. Gloſſ. Interl. Item qui per ſimoniam, ambitionem, aut alias vias & media non bona &c.

2. *Ouile.*] Eſt alicuius Eccleſiæ regimen.

3. *Qui intrat per oſtium.*] Intrat per oſtium, inquit Auguſt. qui intrat per Chriſtum, eiuſque paſſionem imitatur & humilitatem.

§. 4. BONI PASTORIS EST noſſe oues ſuas.

Diligenter agnoſce [1] vultum pecoris tui, tuoſque greges conſidera: [2] non enim habebis iugiter poteſtatem, ſed [3] corona tribuetur in generationem, & generationem. Prou. 27. 23. 24.

Vide etiam ſupra §. 3. ex Ioan. 10.

1. *Vultum.*] Mores & vitam, idque per te fac non per mercenarios, vt vnicuique pro eius exigentia prouideas.

2. *Non enim &c.*] Quia morieris: vel quia aliunde impedieris ab eorum cura, quare id fac dum ſuppetit tempus.

3. *Corona.*] Præmium in cælis ſi benè functus fueris munere tuo.

§. 5. SAPIENTIA PASTORI NECESSARIA

Diligite lumen ſapientiæ, omnes qui præeſtis populis. Sap. 6. 23.

§. 6. ET SCIENTIA LEGIS.

Labia ſacerdotis [1] cuſtodient [2] ſcientiam, & [3] legem requirẽt ex ore eius: quia [4] Angelus Domini exercituum eſt. Mala. 2. 7.

Et dabo vobis paſtores iuxta cor meum & paſcent vos ſcientia & doctrina. Hier. 3. 15.

1. *Cuſtodient.*] i. cuſtodire debent. Non dixit proferent, ait Hieron. ſed cuſtodient vt loquantur in tempore, dentque conſeruis cibaria in tempore ſuo.

2. *Scientiam.*] Omnium ad benè viuendum rerum notitiam, ait Cyrill. eruntque quaſi arca teſtamenti in qua erat lex.

3. *Legem requirent.*] Oues & populi, legem quidem, ait Bernard. ad Eugenium non nugas aut fabulas.

4. *Angelus Domini.*] .i. nuntius qui fideliter referre debet quod à Deo accepit, nihil addendo de ſuo, nihil etiam detrahendo, vt Angeli faciunt.

Ita Cyrill. Debet item eſſe vt Angeli, Dei ſequeſter & hominum, Deique voluntatis nuntius & interpres, & Angelicæ vitæ & puritatis.

§. 7. ET AMOR DEI EXIMIVS, non vulgaris.

Ioan. 21. 15. *Simon Ioannis diligis me*[1] *plus his? dicit ei: etiam Domine tu*[2] *ſcis quia amo te. Dicit ei,*[3] *paſce agnos meos.*

Videndi etiam verſus 16. & 17.

1. *Plus his.*] Sciebat, inquit Auguſt. Chriſtus ſe plus diligi à Petro quam ab alijs: ideoque ei dat curam totius Eccleſiæ.

2. *Scis quia amo te.*] Non audet dicere ſe plus alijs amare, quia neſciebat quantũ amarent alij, & priori periculo negationis doctus, cautius reſpondet, Gloſſ.

3. *Paſce.*] Tanquam non eſſet, ait Auguſt. vbi oſtenderet Petrus fidelem amorem in Chriſtum niſi eſſet paſtor fidelis. Addit Chryſoſt. hoc eſſe maximum diuini amoris ſignum.

§. 8. PASTORIS EST OVES paſcere ſuas.

1. Pet. 5. 2. 3. 4. *Paſcite*[1] *qui in vobis eſt gregem Dei,*[2] *prouidentes non coactè, ſed ſpontaneè*[3] *ſecundum Deum, neque turpis lucri gratia, ſed*[4] *voluntariè, neque vt*[5] *dominantes*[6] *in cleris, ſed*[7] *forma facti gregis*[8] *ex animo, & cum apparuerit princeps paſtorum percipietis immarceſſibilem gloriæ coronam.*

Ezec. 34. 13. 14. 15. [9] *Paſcam eas in montibus Iſrael, in riuis, & in cunctis ſedibus terræ. In paſcuis vberrimis paſcam eas: & in montibus excelſis Iſrael erunt paſcua earum: ibi requieſcent in herbis virentibus, in paſcuis pinguibus, paſcentur ſuper montes Iſrael. Ego paſcam oues meas, & ego*[10] *accubare faciam eas dicit Dominus Deus.*

1. *Qui in vobis eſt.*] .i. qui vobis commiſſus eſt.

2. *Prouidentes.*] Diligenter & prouidè ſuperintendentes.

3. *Secundum Deum.*] Propter Deum.

4. *Voluntariè.*] .i. propter bonam voluntatem, ex Dei amore & zelo ſalutis proximorum.

5. *Dominantes.*] Durè agentes, & quaſi tyrannidem exercentes.

6. *In cleris.*] Clerus ſignificat ſortem, Chriſtiani omnes at maximè Eccleſiaſtici aſciti ſunt in ſortem Domini, iiſque ſors & hæreditas, Dominus eſt.

7. *Forma.*] Exemplum vitæ & morum.

8. *Ex animo.*] .i. cùm bona voluntate eius commodis conſulendi.

9. *Paſcam.*] In hoc ſolo teſtimonio ter repetitur verbum paſcendi, ad oſtendendum nihil magis conuenire paſtori, quam paſcere, vnde etiam nomen ſuum ſumit. Per corporalia autem quæ hîc ponuntur, intelligenda ſunt ſpiritualia, ſcil. pabulum & paſcua doctrinæ fidei & morum, item boni exempli.

10. *Accubare.*] Requieſcere.

§. 9. ITEM FOVERE ET PORTARE infirmiores.

Sicut paſtor gregem ſuum paſcet, in brachio ſuo congregabit[1] *agnos, & in ſinu ſuo leuabit,*[2] *fœtas ipſe portabit.* Iſa. 40. 11.

1. *Agnos.*] Simplicem populum congregabit, ad caulas ſcil.

2. *Fœtas.*] Infirmiores ſubditos portabit, conſolando eos & infirmitates iuuando & portando.

§. 10. ITEM VISITARE ET CONGREGARE.

Sicut viſitat paſtor gregem ſuum in die quando fuerit in medio ouium ſuarum diſſipatarum: ſic viſitabo oues meas, & liberabo eas de omnibus locis, in quibus diſperſæ fuerant in die nubis, & caliginis. Ezech. 34. 12.

Ego congregabo reliquias gregis mei de omnibus terris ad quas eiecero eos illuc: & conuertam eos ad rura ſua & creſcent, & multiplicabuntur. Et ſuſcitabo ſuper eos paſtores, & paſcent eos: non formidabunt vltra & non pauebunt & nullus quæretur ex numero, dicit Dominus. Hier. 23. 3. 4.

§. 11. ITEM REQVIRERE PERDITAS.

Quid vobis videtur? ſi fuerint alicui centum oues, & errauerit vna ex eis: nonne relinquit nonaginta nouem in montibus, & vadit quærere eam quæ errauit. Mat. 18. 12.

§. 12. ITEM PRO IIS MORTI ſe dare.

V. ſupra §. 3. *ex Ioan.* 10.

§. 13. PASTORI NECESSARIA eſt ſolicitudo.

Qui præeſt, in ſolicitudine. Rom. 12. 8.

§. 14. ITEM FIDELITAS.

Vide infra §.23.ex Luca 12.[illegible]. ubi additur prudentia.

1.Cor.4.2. *Hic iam quęritur inter diſpenſatores, vt fidelis quis inueniatur.*

§. 15. ITEM HVMILITAS.

Mat.20.26 27.28. *Quicumque voluerit inter vos maior fieri, ſit veſter miniſter & qui voluerit inter vos primus eſſe, erit veſter ſeruus: ſicut filius hominis non venit miniſtrari, ſed miniſtrare, & dare animam ſuam, redemptionem pro multis.*

§. 16. PASTORVM EST ORARE PRO ouibus, exemplo Chriſti Ioan.17.9. & B. Pauli ſæpiſſime.

Vide Verbo Charitas, & Oratio.

§. 17. ITEM ATTENTE PERPENDERE PONdus & dignitatem officij ſui.

Coloſ.4.17 *Dicite [1] Archippo: [2] vide miniſterium quod accepiſti [3] in Domino vt illud [4] impleas.*

1. *Archippo.*] Erat hic Epiſcopus.

2. *Vide miniſterium.*] Attende, conſidera quæ ſit obligatio & dignitas officij ad quod vocatus es.

3. *In Domino.*] Secundum Domini voluntatem.

4. *Impleas.*] Perfectè & integrè adminiſtres.

§. 18. EORVM EST LABORARE IN curanda ſuorum ſalute.

2.ad Tim. 2.3.4.5.6.7 *Labora ſicut bonus miles Chriſti Ieſu. [1] Nemo militans Deo implicat ſe negotijs ſæcularibus: vt ei placeat, cui ſe probauit. [2] Nam & qui certat in agone non coronatur, niſi legitime certauerit, [3] laborantem agricolam oportet primum de fructibus accipere. [4] Intellige quæ dico, dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum.*

2.ad Tim. 1.8. *Noli erubeſcere [5] teſtimonium Domini Dei noſtri; neque me vinctum eius, ſed collabora [6] Euangelio ſecundum virtutem [7] Dei.*

1. *Nemo militans Deo.*] Vide V. Mundus, ca. 2. §. 7.

2. *Nam & qui &c.*] .i. item &c. affert autem aliud exemplum laboris.

3. *Laborantem.*] .i. poſtquam ante laborarit.

4. *Intellige quæ dico.*] .i. quæ ſibi per ſimilitudines propono ad intelligentiam debes moralem transferre.

5. *Teſtimonium Domini.*] .i. de Domino .i. eius fidei confeſſionem.

6. *Euangelio.*] In negotio Euangelij.

7. *Dei.*] .i. tibi à Deo datam.

§. 19. PASTORVM EST, SVBDITIS PRÆLVcere in omni virtute.

[1] Nemo adoleſcentiam tuam contemnat, ſed eſto exemplum fidelium, in verbo, in conuerſatione, in charitate, in fide, in caſtitate. Hæc meditare, in his eſto, vt profectus tuus [2] ſit omnibus manifeſtus. 1.Tim.4. 12.15.

Cum proprias oues emiſerit [2] ante eas vadit, & oues illum ſequuntur quia ſciunt vocem eius. Ioan.10.4.

Vide ſupra §.8.n.7.

1. *Nemo contemnat.*] .i. ita viue vt nemini des occaſionem contemnendi eam.

2. *Ante eas vadit.*] Per vitę bonæ exemplum. Glo. Interl.

§. 20. EORVM EST SIBI VACARE, ſtudere, docere.

Dum venio attende lectioni, exhortationi, & doctrinæ. 1.Tim.4. 13.16.

§. 21. ALIA QVÆDAM MONITA ex eodem Apoſtolo.

Hæc commone [1] teſtificans coram Domino: noli contendere verbis, ad nihil enim vtile eſt niſi ad ſubuerſionem audientium. Solicite cura teipſum [2] probabilem exhibere Deo, operarium [3] inconfuſibilem, recte [4] tractantem verbum veritatis: [5] profana autem & vaniloquia deuita: multum enim [6] proficiunt [7] ad impietatem. 2.Tim.2. 14.15.16.

Prædica verbum: inſta opportunè, [8] importunè, [9] argue, obſecra, increpa [10] in omni patientia, & doctrina, vigila, in omnibus labora [11] opus fac euangeliſtæ, miniſterium tuum [12] imple: ſobrius eſto. 2.Tim.4. 2.5.

In omnibus teipſum præbe exemplum bonorum operum in doctrina, in [13] integritate, in grauitate. [14] Verbum ſanum, irreprehenſibile, vt is [15] qui ex aduerſo eſt [16] vereatur, nihil habens malum dicere de nobis. Ad Tit. 2. 7.8

1. *Teſtificans.*] Proponens velut Deo teſte ac iudice.

2. *Probabilem Deo.*] .i. probatum & beneplacentem.

3. *Inconfuſibilem.*] Qui de nullo opere tuo poſſis iure confundi.

4. *Tractantem verbum veritatis.*] Doctrinam ſacram & Euangelicam rectè adminiſtrantem, & pro cuiuſque captu diſtribuentem, Græcè, ſecantem.

5. *Profana &c.*] Dogmata ſcilicet.

6. *Proficiunt.*] Valent.

7. *Ad impietatem.*] Ingenerandam in animis.

8. *Impor-*

8. *Importunè.*] Intempeſtiuè, improborum ſcil. iudicio.

9. *Argue.*] .i. conuince ſcil. errores.

10. *In.*] .i. cum.

11. *Opus fac Euangeliſtæ.*] Fac quod decet Euangelij prædicatorem.

12. *Imple.*] Plenè exequére commiſſam tibi adminiſtrationem.

13. *Integritate.*] Morum.

14. *Verbum ſanum.*] Sit verum, ſalutare & proficuum quod loqueris.

15. *Qui ex aduerſo eſt.*] .i. aduerſarius.

16. *Vereatur.*] Confundatur.

§. 22. Pulchra eiuſdem Apoſtoli ad paſtores cohortatio.

Actor. 20. 28. 31. *Attendite vobis, & vniuerſo gregi in quo vos Spiritus ſanctus poſuit Epiſcopos regere Eccleſiam Dei, quam acquiſiuit ſanguine ſuo. Propter quod vigilate, memoria retinentes quoniam per triennium nocte, & die non ceſſaui, cum lachrymis monens vnumquemque veſtrum.*

§. 23. Præmium bonorum paſtorum. Vide §. 10. ex 1. Petr. 5. 4.

Luc. 12. 42. 43. 44. 1 *Quis putas eſt* [2] *fidelis diſpenſator, &* [3] *prudens, quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam, vt det illis* [4] *in tempore tritici menſuram? beatus ille ſeruus, quem cum venerit Dominus, inuenerit ita facientem. Vere dico vobis quoniam ſupra* [5] *omnia quæ poſſidet conſtituet illum.*

Mat. 25. 21. *Ait illi Dominus eius: Euge ſerue bone, quia* [6] *ſuper pauca fuiſti fidelis ſupra multa te conſtituam: intra in gaudium Domini tui.*

1. *Quis putas.*] Indicat raritatem rei & præſulatus ſeu officij paſtoris magnitudinem. Chryſ.

2. *Fidelis.*] Ne alios decipiat.

3. *Prudens.*] Ne decipiatur, noui multos paſtores, ait Theophil. fideles, ſed per imprudentiam, animas deſtruentes.

4. *In tempore tritici menſuram.*] Pro qualitate auditorum & capacitate menſuram diuini verbi vel exempli. Auguſt. & Glo. Interl.

5. *Omnia quæ poſſidet.*] Per hæc æterna bona & gaudia intellige.

6. *Super pauca.*] Quæcumque hic habemus comparatione futurorum parua ſunt & pauca, ait Hieron.

§. 24. Subditorum eſt alere ſuos paſtores.

1. Tim. 5. 17. 18. *Qui bene præſunt presbyteri* [1] *duplici honore digni habeantur: maxime qui laborant in verbo, & doctrina, dicit enim ſcriptura: non alligabis os boui trituranti, &: dignus eſt operarius* [2] *mercede ſua.*

1. Cor. 9. 7. 8. 9. 10. 11. 13. 14. [3] *Quis militat ſuis ſtipendijs vnquam? quis plantat vineam & de fructu eius non edit? quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat? numquid ſecundum hominem hæc dico? an & lex hæc non dicit? Scriptum eſt enim in lege Moyſi non alligabis os boui trituranti, numquid de bobus cura eſt Deo? an propter nos vtique hæc dicit? nam propter nos ſcripta ſunt. Quoniam debet in ſpe, qui arat, arare, & qui triturat, in ſpe fructus percipiendi. Si nos vobis ſpiritualia ſeminauimus, magnum eſt ſi nos carnalia veſtra metamus. Si alij poteſtatis veſtræ participes ſunt, quare non potius nos, ſed non vſi ſumus hac poteſtate, ſed omnia ſuſtinemus, ne quod offendiculum demus Euangelio Chriſti. Neſcitis quoniam qui in ſacrario operantur, quæ de ſacrario ſunt edunt; & qui altari deſeruiunt, cum altari participant. Ita & Dominus ordinauit ijs qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuere.*

1. *Duplici honore.*] .i. multo ſubſidio ſuſtentationis, ita enim ſæpe ſumitur *honor*.

2. *Mercede.*] Suſtentatione, quam exigunt & ijs debetur, nam mercedem verè dictam à Deo expectant, & gratis miniſtrant.

3. *Quis militat &c.*] Vide Verbo Concionator, cap. 16.

§. 25. Subditorum eſt amare ſuos paſtores.

1. ad Theſſ. 5. 12. 13. *Rogamus vos fratres vt noueritis eos, qui laborant inter vos, & præſunt vobis in Domino, & monent vos vt habeatis illos* [1] *abundantius in charitate propter opus illorum: & pacem habete cum eis.*

1. *Abundantius in caritate.*] .i. abundantiori dilectione proſequamini.

CAPVT II.

De malis paſtoribus, eorumque vitijs & ſupplicijs.

§. 1. Typus mali paſtoris.

Ioan. 10. 1. 12. 13. 1 *Amen, amen dico vobis: qui non intrat per oſtium in ouile ouium, ſed aſcendit aliunde ille fur eſt & latro,* [2] *mercenarius &* [3] *qui non eſt paſtor,* [4] *cuius non ſunt oues propriæ videt* [5] *lupum venientem, & dimittit oues, &* [6] *fugit, & lupus rapit & diſpergit oues: mercenarius autem fugit, quia mercenarius eſt, &* [7] *non pertinet ad eum de ouibus.*

Zach. 11. 15. 16. 17. *Dixit Dominus ad me:* [8] *adhuc ſume tibi* [9] *vaſa paſtoris ſtulti. Quia ecce ego* [10] *ſuſcitabo* [11] *paſtorem in terra qui* [12] *derelicta non viſitabit, diſperſum non quæret, &* [13] *contritum non ſana-*

bit, & [14] id quod ſtat non enutriet, & carnes pinguium comedet, & [15] vngulas eorum diſſoluet. O paſtor & [16] idolū derelinquens gregem: [17] gladius ſuper [18] brachium eius, & ſuper [19] oculum dexterum eius: brachium eius ariditate exſiccabitur, & oculus dexter eius tenebreſcens obſcurabitur.

1. *Amen.*] Vide ſupra cap. 1. §. 3.

2. *Mercenarius*] Talis eſt, ait Greg qui plus terrenam ſubſtantiam quam oues diligit, & ob temporalem mercedem paſcit.

3. *Qui non eſt paſtor.*] Licet videatur, inquit Gloſſ. Interl. quia veritatem prædicat vt paſtor.

4 *Cuius non ſunt oues propriæ.*] Quia nō amore earum ſed pro mercede paſcit. Idem.

5. *Lupum.*] Diabolum, & eius ſequaces qui ouibus noceant.

6. *Fugit.*] Fuga damnabilis, ait Auguſt. ſi manente plebe in perſecutione, miniſtri & paſtores fugiant, quorum opera plebs indiget.

7. *Non pertinet ad eum.*] .i. non curat oues: & vt ait Greg. in eo quod ouibus præeſt non oues diligit ſed lucrum terrenum quærit, quod ne amittat: opponere ſe contra periculum trepidat.

8. *Adhuc ſume.*] Prophetæ loquitur Deus .i. poſt ea quæ nomine filij mei prophetaſti, adhuc aliquid aliud hoc facto prophetare te volo.

9. *Vaſa paſtoris ſtulti.*] .i. inſtrumenta paſtoris impij ea autem quæ ſunt paſtoris vtilitatibus deſeruiant, ouibus autem nihil proſint aut etiam obſint, vt baculus fortis ad percutiendum, gladius ad iugulandum oues.

10. *Suſcitabo.*] Suſcitari & vires ad regnandum aſſumere permittam.

11. *Paſtorem.*] Hic eſt Antichriſtus quem recipient Iudæi in pœnam cædis Chriſti.

12. *Derelicta non viſitabit.*] .i. laſſa & ægrotantia pecora quæ ſolent à paſtoribus certo in loco relinqui, & poſtea ad cæterum gregem referri.

13. *Contritum.*] Pecora habentia pedes fractos aut luxatos.

14. *Id quod ſtat.*] Oues ſanas.

15. *Vngulas diſſoluet.*] Forti ictu baculi diffindet eis vngulas, ita vt ambulare nequeāt.

16 *Idolum.*] [illegible]d. non paſtor, at idolum & ſpecie externa tantum paſtor.

17. *Gladius*] .i. diuina vltio veniet.

18. *Brachium.*] .i. fortitudinem.

19. *Oculum dexterum.*] Aſtutiam, q.d. infatuabuntur eius conſilia, ita vt omnia quę facere cogitabit in nihilum tandem recidant, quod magis indicant ſequentia.

§. 2. IN PASTORES COECOS, MVTOS & qui ſua quærunt.

1 *Speculatores eius cæci omnes, [2] neſcierunt vniuerſi: canes muti non valentes [3] latrare, [4] videntes vana, dormientes & amantes ſomnia: & canes [5] impudentiſſimi [6] neſcierunt ſaturitatem: ipſi paſtores [7] ignorauerunt intelligentiam: omnes [8] in viam ſuam declinauerunt, vnuſquiſque ad auaritiam ſuam à ſummo vſque ad nouiſſimum. [9] Venite bibamus vinum, & repleamur ebrietate: & erit ſicut hodie, ſic & cras, & [10] multò amplius.* Iſa. 56. 10. 11. 12.

1. *Speculatores.*] Reddit cauſam maximæ cladis de qua paulo ante, quia qui populo præſunt ac vigiles eſſe deberent, cœci ſunt.

2. *Neſcierunt.*] Quid facto opus eſſet.

3. *Latrare.*] Contra vitia, idque aut metu, aut mercede conſtricta lingua.

4. *Videntes vana.*] Denuntiantes res quæ nullum vſum aut pondus habiturę ſunt, prophetanteſque mendacia.

5. *Imprudentiſſimi.*] ſcil. ad quoduis flagitium audendum.

6. *Neſcierunt ſaturitatem.*] Illorum ingluuies ſatiari nequit.

7. *Ignorauerunt intelligentiam.*] Ipſi qui inſtar fidelis canis agere debuere ſuper gregem excubias, non intellexerunt quid eſſet gregibus futurum ex vſu.

8. *In viam ſuam.*] Ad ſua commoda, ſua cuique voluptas ſtudio eſt.

9 *Venite &c.*] Verba ſunt quibus ſe mutuò incendunt ad ebrietatem.

10. *Multò amplius.*] .i. in dies peius.

§. 3. ITERVM IN EOS QVI SE QVÆrunt, oueſque deglubunt abiecta omni cura gregis.

Hæc dicit Dominus Deus. Væ [1] paſtoribus Iſrael, qui paſcebant ſemetipſos: nonne greges à paſtoribus paſcuntur? [2] Lac comedebatis, & lanis operiebamini, & [3] quod craſſum erat occidebatis, gregem autem meum [4] non paſcebatis. [5] Quod infirmum fuit, non conſolidaſtis, & quod [6] ægrotum fuit non ſanaſtis, quod [7] confractum eſt [8] nō alligaſtis, & quod [9] abiectum eſt non reduxiſtis & quod [10] perierat [11] non quæſiſtis, ſed cum [12] auſteritate imperabatis eis, & cum potentia. Et [13] diſperſæ ſunt oues meæ, eo quod [14] non eſſet paſtor, & factæ ſunt in [15] deuorationem omnium beſtiarum agri, & diſperſæ ſunt. [16] Errauerunt greges mei in cunctis montibus, & in vniuerſo colle excelſo, & ſuper omnem faciem terræ diſperſi ſunt greges mei, & non erat qui requireret, [17] non erat inquam qui requireret. Ezech. 34. 2. 3. 4. 5. 6.

1. *Paſtoribus.*] Per quos etiam principes intelilge.

2. *Lac &c.*] Bona eorum rapiendo ad victum & veſtitum.

3. *Quod craſſum.*] Imponendo diuitibus crimina capitalia vt ſic haberetis bona eorũ vt in Naboth. 3. Reg. 21.

4. *Non paſcebatis.*] Exemplo bonæ vitæ & verbo ſanę doctrinæ.

5. *Quod infirmum &c.*] Pronos ad vitia impediendo & roborando ne peccarent.

6. *Ægrotum &c.*] Aſſuetos in malis, reuocando ab ijs.

7. *Confractum.*] Per iram & impatientiam.

8. *Non alligaſtis.*] Benignè conſolando.

9. *Abiectum*] A domo Dei per idololatriam aut ab amicitia Dei per quoduis peccatum mortale.

10. *Perierat.*] Per deſperationem.

11. *Non quæſiſtis.*] Promittendo eis veniam ex Dei miſericordia.

12. *Auſteritate & potentia.*] Imponentes eis onera importabilia, duris excipiendo verbis.

13. *Diſperſæ.*] Per diuerſa vitia.

14. *Non eſſet paſtor.*] Niſi nomine tenus.

15. *Deuorationem beſtiarum.*] Dæmonum, vel hoſtium, vel impiorum, vel etiam omnis generis vitiorum.

16. *Errauerunt in montibus &c.*] Vſque ad finem ſignificatur erraſſe per varia vitia.

17. *Non erat inquam &c.*] Hęc repetitio indicat magno doloris ſenſu hęc à Deo dicta per prophetam.

§. 4. IN EOS QVI GREGEM DISSIPANT, nec diſſipatum colligunt.

Vide teſtimonium ſuperius.

§. 5. IN EOS QVI NON MEDENTVR VVLnetibus ſpiritualibus ſuarum ouium.

Vide §. 3. ſupra ex Ezechiel.

Iſa. 1. 6. 1 *A planta pedis vſque ad verticem non eſt in eo* 2 *ſanitas,* 3 *vulnus, &* 4 *liuor, &* 5 *plaga tumens, non eſt* 6 *circumligata nec* 7 *curata medicamine, neque* 8 *fota oleo.*

Luc. 10. 31. 32. *Accidit vt* 9 *quidam ſacerdos deſcenderet eadem via: & viſo illo præteriuit, ſimiliter & leuita cum eſſet ſecus locum & videret eum, pertranſijt.*

1. *A planta pedis.*] A populo ad principes. Ita Chald.

2. *Sanitas.*] Gratię & virtutum.

3. *Vulnus.*] Peccatum patens.

4. *Liuor.*] Inuidia latens.

5. *Plaga tumens.*] Peccatum ſuperbiæ: ſub his autem comprehenduntur omnia peccata, & ſpirituales ouium infirmitates, quas paſtores curare debebant.

6. *Circumligata.*] Ligatura legis diuinæ eis propoſitę, quę homines retrahit à peccato.

7. *Curata medicamine.*] Sacramentorum, Verbi Dei, boni exempli.

8. *Fota oleo.*] Operibus miſericordiæ, quæ impetrant veniam peccatorum. Danielis 4.

9. *Quidam ſacerdos &c.*] Per hunc ſacerdotem & leuitam qui neglexerunt hunc ſemimortuum ob ſanguinem è plagis fluentem, ſignificãtur ij paſtores de quibus in paragrapho.

§. 6. IN EOS QVI MALE VIVVNT.

Sacerdotes non dixerunt: 1 *vbi eſt Dominus? &* 2 *tenentes leges neſcierunt me, & paſtores præuaricati ſunt in me: & prophetę prophetauerunt in Baal, & idola ſecuti ſunt.* Hier. 2. 8.

1. *Vbi eſt Dominus.*] Requirentes eius opẽ.

2. *Tenentes legem neſcierunt me.*] Practicè ſcil. quia ei non obediuerunt.

§. 7. IN EOS QVI NON FACIVNT quod docent.

Vide Verbo Concionator, cap. 8. ex Rom. 2. verſ. 17. vſque ad 24.

§. 8. QVERITVR DEVS EOS DECIMAS accipere nec bene miniſtrare.

1 *Quis eſt ex vobis qui claudat oſtia, & incendat altare meum gratuito, non eſt mihi voluntas in vobis dicit Dominus exercituum, & munus non ſuſcipiam de manu veſtra.* Mala. 1. 10

1. *Quis eſt in vobis &c.* [Vide V. Opera, ca. 1. §. 3. numero 10.

§. 9. DE SVPPLICIIS MALORVM paſtorum Ea colligere licet ex dictis paſſim.

Paſtores audite verbum Domini. 1 *Viuo ego dicit Dominus Deus: quia pro eo quod facti ſunt, Greges mei in rapinam & oues meæ in* 2 *deuorationem omnium beſtiarum agri, eo quod non eſſet paſtor, neque enim quæſierunt paſtores mei gregem meum, ſed paſcebant paſtores ſemetipſos: & gregem meum non paſcebant; propterea paſtores audite verbum Domini. Hæc dicit Dominus Deus. Ecce ego ipſe ſuper paſtores* 3 *requiram gregem meum de manu eorum & ceſſare faciam eos vt vltrà non paſcant gregem, nec paſcant amplius paſtores ſemetipſos, & liberabo gregem meum de ore eorum & non erit vltra eis in eſcam.* Ezech. 34. 7. 8. 9. 10.

Vę paſtoribus, qui 4 *diſperdunt, & dilacerant gregem paſcuæ meæ dicit Dominus. Ideo hæc dicit Dominus Deus Iſrael ad paſtores qui paſcũt populum meum vos diſperſiſtis gregem meum &* Iere. 23. 1. 2

bit, & [14] id quod ſtat non enutriet, & carnes pinguium comedet, & [15] vngulas eorum diſſoluet. O paſtor & [16] idolū dereliquens gregem: [17] gladius ſuper [18] brachium eius, & ſuper [19] oculum dexterum eius: brachium eius ariditate exſiccabitur, & oculus dexter eius tenebreſcens obſcurabitur.

1. *Amen.*] Vide ſupra cap. 1. §. 3.

2. *Mercenarius*] Talis eſt, ait Greg. qui plus terrenam ſubſtantiam quam oues diligit, & ob temporalem mercedem paſcit.

3. *Qui non eſt paſtor.*] Licet videatur, inquit Gloſſ. Interl. quia veritatem prædicat vt paſtor.

4. *Cuius non ſunt oues propriæ.*] Quia nō amore earum ſed pro mercede paſcit. Idem.

5. *Lupum.*] Diabolum, & eius ſequaces qui ouibus noceant.

6. *Fugit.*] Fuga damnabilis, ait Auguſt. ſi manente plebe in perſecutione, miniſtri & paſtores fugiant, quorum opera plebs indiget.

7. *Non pertinet ad eum.*] .i. non curat oues: & vt ait Greg. in eo quod ouibus præeſt non oues diligit ſed lucrum terrenum quærit, quod ne amittat: opponere ſe contra periculum trepidat.

8. *Adhuc ſume.*] Prophetæ loquitur Deus .i. poſt ea quæ nomine filij mei propheraſti, adhuc aliquid aliud hoc facto prophetare te volo.

9. *Vaſa paſtoris ſtulti.*] .i. inſtrumenta paſtoris impijs ea autem quæ ſunt paſtoris vtilitatibus deſeruiant, ouibus autem nihil proſint aut etiam obſint, vt baculus fortis ad percutiendum, gladius ad iugulandum oues.

10. *Suſcitabo.*] Suſcitari & vires ad regnandum aſſumere permittam.

11. *Paſtorem.*] Hic eſt Antichriſtus quem recipient Iudæi in pœnam cædis Chriſti.

12. *Derelicta non viſitabit.*] .i. laſſa & ægrotantia pecora quæ ſolent à paſtoribus certo in loco relinqui, & poſtea ad cæterum gregem referri.

13. *Contritum.*] Pecora habentia pedes fractos aut luxatos.

14. *Id quod ſtat.*] Oues ſanas.

15. *Vngulas diſſoluet.*] Forti ictu baculi diffindet eis vngulas, ita vt ambulare nequeāt.

16. *Idolum.*] id. non paſtor, at idolum & ſpecie externa tantum paſtor.

17. *Gladius.*] .i. diuina vltio veniet.

18. *Brachium.*] .i. fortitudinem.

19. *Oculum dexterum.*] Aſtutiam, q.d. infatuabuntur eius conſilia, ita vt omnia quę facere cogitabit in nihilum tandem recidant, quod magis indicant ſequentia.

§. 2. IN PASTORES COECOS, MVTOS & qui ſua quærunt.

3 *Speculatores eius cæci omnes, [2] neſcierunt vniuerſi: canes muti non valentes [3] latrare, [4] videntes vana, dormientes & amantes ſomnia: & canes [5] impudentiſſimi [6] neſcierunt ſaturitatem: ipſi paſtores [7] ignorauerunt intelligentiam: omnes [8] in viam ſuam declinauerunt, vnuſquiſque ad auaritiam ſuam à ſummo vſque ad nouiſſimum. [9] Venite bibamus vinum, & repleamur ebrietate: & erit ſicut hodie, ſic & cras, & [10] multò amplius.* Iſa. 56. 10.

1. *Speculatores.*] Reddit cauſam maximæ cladis de qua paulo ante, quia qui populo præſunt ac vigiles eſſe deberent, cœci ſunt.

2. *Neſcierunt.*] Quid facto opus eſſet.

3. *Latrare.*] Contra vitia, idque aut metu, aut mercede conſtricta lingua.

4. *Videntes vana.*] Denuntiantes res quæ nullum vſum aut pondus habiturę ſunt, prophetanteſque mendacia.

5. *Imprudentiſſimi.*] ſcil. ad quoduis flagitium audendum.

6. *Neſcierunt ſaturitatem.*] Illorum ingluuies ſatiari nequit.

7. *Ignorauerunt intelligentiam.*] Ipſi qui inſtar fidelis canis agere debuere ſuper gregem excubias, non intellexerunt quid eſſet gregibus futurum ex vſu.

8. *In viam ſuam.*] Ad ſua commoda, ſua cuique voluptas ſtudio eſt.

9. *Venite &c.*] Verba ſunt quibus ſe mutuò incendunt ad ebrietatem.

10. *Multò amplius.*] .i. in dies peius.

§. 3. ITERVM IN EOS QVI SE QVÆrunt, oueſque deglubunt abiecta omni cura gregis.

Hæc dicit Dominus Deus. Væ [1] paſtoribus Iſrael, qui paſcebant ſemetipſos: nonne greges à paſtoribus paſcuntur? [2] Lac comedebatis, & lanis operiebamini, & [3] quod craſſum erat occidebatis, gregem autem meum [4] non paſcebatis. [5] Quod infirmum fuit, non conſolidaſtis, & quod [6] ægrotum fuit non ſanaſtis, quod [7] confractum eſt [8] nō alligaſtis, & quod [9] abiectum eſt non reduxiſtis & quod [10] perierat [11] non quæſiſtis, ſed cum [12] auſteritate imperabatis eis, & cum potentia. Et [13] diſperſæ ſunt oues meæ, eo quod [14] non eſſet paſtor, & factæ ſunt in [15] deuorationem omnium beſtiarum agri, & diſperſæ ſunt. [16] Errauerunt greges mei in cūctis montibus, & in vniuerſo colle excelſo, & ſuper omnem faciem terræ diſperſi ſunt greges mei, & non erat qui requireret, [17] non erat inquam qui requireret. Ezech. 34. 2. 3. 4. 5.

1. *Paſtoribus.*] Per quos etiam principes intelilge.

2.*Lac &c.*] Bona eorum rapiendo ad victum & veſtitum.

3. *Quod craſſum.*] Imponendo diuitibus crimina capitalia vt ſic haberetis bona eorũ vt in Naboth.3.Reg.21.

4. *Non paſcebatis.*] Exemplo bonæ vitæ & verbo ſanę doctrinæ.

5. *Quod infirmum &c.*] Pronos ad vitia impediendo & roborando ne peccarent.

6. *Ægrotum &c.*] Aſſuetos in malis, reuocando ab ijs.

7. *Confractum.*] Per iram & impatientiam.

8. *Non alligaſtis.*] Benignè conſolando.

9. *Abiectum.*] A domo Dei per idololatriam aut ab amicitia Dei per quoduis peccatum mortale.

10. *Perierat.*] Per deſperationem.

11. *Non quæſiſtis.*] Promittendo eis veniam ex Dei miſericordia.

12. *Auſteritate & potentia.*] Imponentes eis onera importabilia, duris excipiendo verbis.

13. *Diſperſæ.*] Per diuerſa vitia.

14. *Non eſſet paſtor.*] Niſi nomine tenus.

15. *Deuorationem beſtiarum.*] Dæmonum, vel hoſtium, vel impiorum, vel etiam omnis generis vitiorum.

16. *Errauerunt in montibus &c.*] Vſque ad finem ſignificatur erraſſe per varia vitia.

17. *Non erat inquam &c.*] Hęc repetitio indicat magno doloris ſenſu hęc à Deo dicta per prophetam.

§. 4. IN EOS QVI GREGEM DISSIPANT, nec diſſipatum colligunt.

Vide teſtimonium ſuperius.

§. 5. IN EOS QVI NON MEDENTVR VVLneribus ſpiritualibus ſuarum ouium.

Vide §. 3. ſupra ex Ezechiel.

Iſa.1.6. 1 *A planta pedis vſque ad verticem non eſt in eo* [2] *ſanitas,* [3] *vulnus, &* [4] *liuor, &* [5] *plaga tumens, non eſt* [6] *circumligata nec* [7] *curata medicamine, neque* [8] *fota oleo.*

Luc. 10.31. 32. *Accidit vt* [9] *quidam ſacerdos deſcenderet eadem via: & viſo illo præteriit, ſimiliter & leuita cum eſſet ſecus locum & videret eum, pertranſijt.*

1. *A planta pedis.*] A populo ad principes. Ita Chald.

2. *Sanitas.*] Gratię & virtutum.

3. *Vulnus.*] Peccatum patens.

4. *Liuor.*] Inuidia latens.

5. *Plaga tumens.*] Peccatum ſuperbiæ: ſub his autem comprehenduntur omnia peccata, & ſpirituales ouium infirmitates, quas paſtores curare debebant.

6. *Circumligata.*] Ligatura legis diuinæ eis propoſitę, quę homines retrahit à peccato.

7. *Curata medicamine.*] Sacramentorum, Verbi Dei, boni exempli.

8. *Fota oleo.*] Operibus miſericordiæ, quæ impetrant veniam peccatorum. Danielis 4.

9. *Quidam ſacerdos &c.*] Per hunc ſacerdotem & leuitam qui neglexerunt hunc ſemimortuum ob ſanguinem è plagis fluentem, ſignificãtur ij paſtores de quibus in paragrapho.

§. 6. IN EOS QVI MALE VIVVNT.

Sacerdotes non dixerunt: [1] *vbi eſt Dominus? &* [2] *tenentes leges neſcierunt me, & paſtores præuaricati ſunt in me: & prophetę prophetauerunt in Baal, & idola ſecuti ſunt.* Hier.2.8.

1. *Vbi eſt Dominus.*] Requirentes eius opẽ.

2. *Tenentes legem neſcierunt me.*] Practicè ſcil. quia ei non obediuerunt.

§. 7. IN EOS QVI NON FACIVNT quod docent.

Vide Verbo Concionator, cap. 8. ex Rom. 2. verſ. 17. vſque ad 24.

§. 8. QVERITVR DEVS EOS DECIMAS accipere nec bene miniſtrare.

1 *Quis eſt ex vobis qui claudat oſtia, & incendat altare meum gratuito, non eſt mihi voluntas in vobis dicit Dominus exercituum, & munus non ſuſcipiam de manu veſtra.* Mala.1.10

1. *Quis eſt in vobis &c.*[Vide V. Opera, ca. 1. §. 3. numero 10.

§. 9. DE SVPPLICIIS MALORVM paſtorum Ea colligere licet ex dictis paſſim.

Paſtores audite verbum Domini. [1] *Viuo ego dicit Dominus Deus: quia pro eo quod facti ſunt, Greges mei in rapinam & oues meæ in* [2] *deuorationem omnium beſtiarum agri, eo quod non eſſet paſtor, neque enim quæſierunt paſtores mei gregem meum, ſed paſcebant paſtores ſemetipſos: & gregem meum non paſcebant; propterea paſtores audite verbum Domini. Hæc dicit Dominus Deus. Ecce ego ipſe ſuper paſtores* [3] *requiram gregem meum de manu eorum & ceſſare faciam eos vt vltrà non paſcant gregem, nec paſcant amplius paſtores ſemetipſos, & liberabo gregem meum de ore eorum & non erit vltra eis in eſcam.* Ezech. 34. 7.8.9.10.

Vę paſtoribus, qui [4] *diſperdunt, & dilacerant gregem paſcuæ meæ dicit Dominus. Ideo hæc dicit Dominus Deus Iſrael ad paſtores qui paſcũt populum meum vos diſperſiſtis gregem meum &* Iere.23.1.2

eiecistis eos, & non viſitaſtis eos, ecce ego [5] viſitabo ſuper vos malitiam [6] ſtudiorum veſtrorum, ait Dominus.

Zac.11.3.4 5.6 [7] *Vox vlulatus paſtorum quia vaſtata eſt [8] magnificentia eorum: vox rugitus [9] leonum, quoniam [10] vaſtata eſt ſuperbia Iordanis. Hæc dicit Dominus Deus meus: [11] Paſce [12] pecora occiſionis. Quæ [13] qui poſſederant [14] occidebant, & [15] non dolebant, & [16] vendebant ea [17] dicentes: benedictus Dominus, diuites facti ſumus, [18] & paſtores eorum non parcebant eis. [19] Et ego non parcam vltra ſuper habitantes terram dicit Dominus, ecce ego tradam homines, vnumquemque in manu proximi ſui, & in manu [20] regis ſui, & concident terram, & non eruam de manu eorum.*

Oſee 4. 6. *Quia tu [21] ſcientiam repuliſti, repellam te ne ſacerdotio fungaris mihi, & [22] oblita es legis Dei tui, obliuiſcar filiorum tuorum & ego.*

1. *Viuo ego.*] Sicuti verum eſt quod viuo, nec ſum ſimilis idolis, quæ ſunt ſine vita, ita verè fiet quod dicturus ſum.

2. *Deuorationem.*] Vide §.3.n.15.

3. *Requiram de manu.*] Eis auferendo regimen & curam populi, vt ſtatim ſequitur.

4. *Diſperdunt.*] Vide §.3. n.13.

5. *Viſitabo.*] Acriter puniam.

6. *Studiorum.*] Actionum, cogitationum.

7. *Vox vlulatus.*] Videor mihi audire vocem paſtorum (per quos etiam gubernatores populi intellige) vlulantium.

8. *Magnificentia.*] Dignitas, opes, gloria, vaſtabuntur.

9. *Leonum.*] Quos vocauit paſtores, vocat leones ob crudelitatem & rapacitatem.

10. *Vaſtata ſuperbia Iordanis.*] .i. quia Iordanis exaruit & ipſi ſiti peribunt .i. diripientur eorum diuitiæ.

11. *Paſce.*] Verba ſunt Dei patris ad filium iubentis eos paſcat pabulo doctrinæ ſuæ eoſque regat ſi quomodo deuitare valeant tantam cladem ſibi paratam.

12. *Pecora occiſionis.*] .i. Iudæos occiſioni deſtinatos & occidendos à Romanis.

13. *Qui poſſederant.*] Eorum gubernatores & paſtores.

14. *Occidebant.*] Vt comederent.

15. *Non dolebant.*] Non putabant ſe peccaſſe.

16. *Vendebant.*] Vt ditiores euaderent.

17. *Dicentes: benedictus Dominus.*] Quaſi Deo gratias agentes quod ſine peccato ditati eſſent.

18. *Et paſtores &c.*] .i. cum ipſi eſſent paſtores, quod dictum eſt ad auxeſim.

19. *Et ego non parcam vltrà &c.*] Sed neque ego ignoſcam: non paſtoribus qui ſubditos deuorauerunt, neque ſubditis, qui eorum peccata ſunt imitati.

20. *Regis ſui.*] Quem ſibi elegerunt dicentes: non habemus regem niſi Cæſarem.

21. *Scientiam.*] Magna laboras ignorantia legis Dei. Vel quia me non colis nec times, hæc eſt enim ſcientia ſanctorum.

22. *Oblita es.*] O ſynagoga.

§. 10. OBEDIENDVM PASTORIBVS licet improbis.

Vide Verbo Obedientia cap. 1. §. 6. ex Matt.23.1.2.3.

PATER-FAMILIAS.

Vide Parentes. Educatio. Filius. Filia.

§. 1. PRIMVM ET CVRANDA QVÆ AD victum, tum quæ ad habitandum.

Præpara foris opus tuum, & diligenter [1] exerce agrum tuum, vt poſt ea ædifices [2] domum tuam. Pro.24.27.

1. *Exerce agrum.*] Eſt explicatio præcedentis: agriculturę autem meminit, ſub ea omnem iuſtum comprehendens laborem, quod ea ſimpliciſſima ſit & iuſtiſſima & maximè neceſſaria ratio parandi neceſſaria & opes.

2. *Domum.*] Poteſt etiam per *ædificare domum* Phraſi Hebræa intelligi inſtitutio familiæ, vt doceat ſapiens prius curanda quæ ad alendam familiam ſunt neceſſaria, ac poſtea cogitandum, de inſtituenda familia & ducenda vxore: contra quàm plerique faciunt qui coniugio ſe implicant, priuſquam didicerint rationem parandorum neceſſariorum.

§. 2. ELOCET FILIAS.

Verbo Filia, & V. Matrimonium §.13. ex Eccli. 7. 26.

§. 3. PACIFICE REGAT FAMILIAM.

[1] Qui conturbat domum ſuam [2] poſſidebit ventos. Prou.11.29

1. *Qui conturbat domum.*] Sua duritia & moroſitate.

2. *Poſſidebit ventos.*] .i. ea ratione non proficiet, ſed maiores excitabit commotiones quas poſteà componere non eſt facilè, quod ſignificatur per poſſidere ventos.

§. 4. NE SIT SEVERVS ET IMMITIS.

Noli eſſe [1] ſicut leo in domo tua, euertens domeſticos tuos & opprimens ſubiectos tibi. Eccli.4.35.

1. *Sicut leo.*] Ita ſcil. vt curioſa rerum omnium inueſtigatione, clamoribus inſanis, iuſſis oneroſis, vltionibus grauibus, crudeliter tuos perturbes, premas & perdas, quos maximè fouere & humaniter tractare debueras. Notandum id in eos qui foris maximè ſe prębent humanos, domi crudeles, & quomodo hic ſignificantur digniores nomine leonis quam hominis.

§. 5. DOMESTICORVM HABEAT curam.

1 ad Tim. 5.8. *Si quis ſuorum, & maximè domeſticorum curam non habet[1] fidem negauit, & eſt[2] infideli deterior.*

1. *Fidem negauit.*] Factis, licet non verbis.

2. *Infideli deterior.*] In hoc facto, quia naturali pietate edoctus, ſuorum curam non ſolet deſerere.

§. 6. QVÆ EI SERVANDA IN DANDO SVA & recipiendo, & quàm ſua debeat cuſtodire diligenter.

Eccle. 42. 7 *Vbi[1] manus multæ ſunt[2] claude, & quodcunque trades, numera, & appende: datum vero, & acceptum omne deſcribe.*

1. *Manus multæ.*] Multi domeſtici, aut ſimpliciter multæ manus quę tua rapere poſſent.

2. *Claude.*] Res tuas domeſticas, & eas in numero ac pondere, ſimul cum deſcriptione trade. Monet non ſatis eſſe monere familiam ad præſtandam fidelitatem, aut oculis diligenter eius obſeruare actiones, ſed tutiſſimum eſſe claudere &c.

PATI, PATIENTIA.

Vide Impatientia. Martyres. Gloria cæleſtis. Tribulatio.

§. 1. DE PATIENTIÆ CAVSIS.

PATIENTIA AB ANIMI fortitudine oritur.

Prou. 16. 32. *1 Melior eſt patiens[2] viro forti: & qui dominatur animo ſuo expugnatore vrbium.*

1. *Melior.*] .i. præſtantior.

2. *Viro forti.*] Fortitudine corporis, nam patiens fortis eſt animi fortitudine, ſuum vincens animum, & motus iræ.

§. 2. ITEM A CHARITATE.

Charitas patiens eſt. 1. Cor. 13. 4

§. 3. EXERCETVR PATIENTIA, ADVERSIS.

Scientes quod[1] probatio fidei veſtræ[2] patientiam operatur. Iacob. 1. 3.

[3] Tribulatio patientiam operatur. Rom. 5. 3.

1. *Probatio fidei veſtræ.*] Per iſta aduerſa quę ſuſtinetis.

2. *Patientiam operatur.*] Exercitat vos ad patientiam. Titelm.

3. *Tribulatio &c.*] .i. per tribulationes exercetur patientia.

§. 4. CVR PATIENTER ADuerſa toleranda.

1 Qui futurus eſt, iam vocatum eſt nomen eius: & ſcitur quod homo ſit, & non poſſit contra[2] fortiorem ſe in iudicio contendere. Eccle. 6. 10

1. *Qui futurus eſt &c.*] q. d. ſemper naſcentur homines prioribus ſimiles, fragilitate, miſeria, corpore mortali & paſſibili, ea eſt enim hominis natura, quare cum ſecundum naturam hæc ſint, ea æquo animo ferenda.

2. *Fortiorem ſe.*] .i. contra Deum contendere cur ita fecerit & voluerit.

§. 5. VERO CHRISTIANO PROPRIVM eſt varia perpeti.

Nemo[1] moueatur in tribulationibus iſtis, ipſi enim ſcitis, quod[2] in hoc[3] poſiti ſumus. 1 ad Theſ. 3. 3.

Omnes qui piè volunt viuere in Chriſto Ieſu perſecutionem patientur. 2. ad Tim. 3. 12.

Vide infra §. 7. ex 1. Petri 2. 21.

Chariſſimi nolite[4] peregrinari[5] in feruore, qui ad[6] tentationem vobis[7] fit,[8] quaſi noui aliquid vobis contingat. 1. Pet. 4. 12

1. *Moueatur.*] Recedat à fide ſuſcepta.

2. *In hoc.*] Vt ſcil. multa patiamur.

3. *Poſiti ſumus.*] .i. vocati, dum fideles facti ſumus.

4. *Peregrinari.*] Velut rem nouam, peregrinam & inuſitatam mirari hanc perſecutionem, nolite eſſe vt peregrini qui omnia mirantur.

5. *In feruore.*] Ob æſtum huius tribulationis.

6. *Tentationem.*] Probationem.

7. *Fit.*] Accidit.

8. *Quaſi noui &c.*] Semper enim ab initio à malis perſecutionem ſuſtinuerunt boni.

§. 6. GAVDENDVM DVM PATIMVR pro Chriſto, & cur.

1. Pet. 4. 13. 14. 15. 16. 16 *Communicantes Chriſti paßionibus gaudete, vt & [1] in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes. [2] Si exprobramini [3] in nomine Chriſti beati eritis: quoniam [4] quod eſt honoris, gloriæ, & virtutis Dei, & qui eſt eius ſpiritus ſuper vos requieſcet. Nemo autem veſtrum patiatur vt homicida aut fur, aut maledictus, aut alienorum appetitor. Si autem vt Chriſtianus non erubeſcat: glorificet autem Deum [5] in iſto nomine. Quoniam tempus eſt vt incipiat [6] iudiciũ à [7] domo Dei. Si autem primum à nobis: [8] quis finis eorum, qui non credunt Dei euangelio.*

1. *In reuelatione gloriæ.*] Dum apparebit glorioſus.

2. *Si exprobramini.*] Si conuitia & probra vobis ingeruntur.

3. *In nomine Chriſti.*] Quia Chriſtiani eſtis, &c. cauſâ & ob nomen Chriſti.

4. *Quod eſt &c.*] .i. quoniam verus honor & plena gloria & tota Dei virtus, & ipſe Spiritus Dei, ad beatitudinem ſempiternam requieſcet ſuper vos qui modo ob Chriſtum contumelias ſuſtinetis.

5. *In iſto nomine.*] Ea de cauſa, quod dignus ſit pro nomine IESV contumeliam pati.

6. *Iudicium.*] Afflictio.

7. *Domo Dei.*] A bonis & fidelibus qui ſunt domeſtici Dei.

8. *Quis finis &c.*] .i. quid erit de infidelibus.

§. 7. PATI PRO CHRISTO GRAVIA, ET ſine cauſa, quin etiam poſtquam bene egeris, magna res eſt.

1. Pet. 2. 19. 20. 21. [1] *Hæc eſt gratia ſi propter* [2] *Dei conſcientiam, ſuſtinet quis* [3] *triſtitias, patiens* [4] *iniuſte. Quæ enim eſt gloria ſi peccantes &* [5] *colaphizati ſuffertis? ſed ſi* [6] *benefacientes patienter ſuſtinetis: hæc eſt* [7] *gratia apud Deum: in hoc enim vocati eſtis, quia & Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplum vt ſequamini veſtigia eius.*

Videndi item verſus 22. 23. 24. eiuſdem capitis.

1. *Hæc eſt gratia.*] Euangelicæ gratiæ perfectio, vel gratia .i. gratiæ effectus.

2. *Dei conſcientiam.*] .i. Deum omnium cõſcium, vel conſcientiam ſecundum Deum.

3. *Triſtitias.*] Triſtitia, & acerba.

4. *Iniuſtè.*] Sine ſuo merito.

5. *Colaphizati.*] Sicuti ſeruus propter peccata ſua colaphis à Domino cæditur.

6. *Benefacientes.*] Poſtquam omnia rectè feceritis.

7. *Gratia apud Deum.*] .i. Deo gratum, ſeu gratiæ Dei opus.

§. 8. MAGNVM ITEM EST BENEficium, & beatitudo.

Philip. 1. 29. 30. [1] *Vobis donatum eſt pro Chriſto, non ſolum vt in eum credatis, ſed vt etiam pro illo patiamini: idem* [2] *certamen habentes, quale &* [3] *vidiſtis in me, &* [4] *nunc audiſtis de me.*

1. Pet. 3. 14 *Si quid patimini propter iuſtitiam, beati.*

Matt. 5. 10. 11. 12. *Beati qui perſecutionem patiuntur propter* [5] *iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Beati eſtis cum maledixerint vobis, & perſecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduerſum vos mentientes propter me. Gaudete & exultate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cœlis, ſic enim perſecuti ſunt prophetas, qui fuerunt ante vos.*

1. *Vobis donatum.*] Tanquam ſingularibus Dei amicis, & tanquam magnum donum.

2. *Certamen.*] Tribulationis & perſecutionis.

3. *Vidiſtis in me.*] Cum apud vos eſſem, & virgis cæſus in carcerem conijcerer.

4. *Nunc audiſtis.*] Quomodo Romæ vinctus ſum pro Chriſto.

5. *Iuſtitiam.*] Iuſtè & rectè facta.

§. 9. LABORES PRO DEO TOLERATI, præſtant theſauris.

Heb. 11. 25. 26. [1] *Fide Moyſes grandis factus, negauit ſe eſſe filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere iucunditatem, maiores diuitias æſtimans theſauro Ægyptiorum improperium Chriſti: aſpiciebat enim in remunerationem.*

1. *Fide.*] Vide Verbo Gloria cæleſtis, cap. 8. §. 8.

§. 10. QVANTA SIT PASSVS Chriſtus Dominus, loquitur hiſtoria Euangelica, vt & Apoſtolici Actus quæ perpeſſi ſint Apoſtoli & diſcipuli Chriſti. Quæ vero ſigillatim B. Paulus videre eſt, 1. *Cor.* 4. 11. *& cap.* 15. *verſu* 23. 2. *Cor.* 1. 8. *&* 2. 4. 8. *&* 7. 5. *&* 11. *à verſu* 23. *Item ad Galat.* 6. 17. *ad Epheſ.* 3. 1. 2. *ad Timoth.* 2. 10. Quomodo item glorietur in tribulationibus *v. Rom.* 5. 3.

§. 11. [1] COHORTATIONES AD PATIENDVM cum Christo & pro Christo.

Ioan.15.18.19.20.21. *Si mundus vos odit: ſcitote quia me priorem vobis odio habuit. Si de mundo fuiſſetis, mundus quod ſuum erat diligeret: quia verò de mundo non eſtis, ſed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. Mementote ſermonis mei quem ego dixi vobis: non eſt ſeruus maior Domino ſuo, ſi me perſecuti ſunt, & vos perſequentur: ſi ſermonem meum ſeruauerunt, & veſtrum ſeruabunt. Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum: quia neſciunt eum qui miſit me.*

Heb.13.13. *Exeamus ad eum [2] extra caſtra [3] improperium eius portantes.*

1.Petr.4.1. *[4] Chriſto igitur paſſo in carne, & vos eadem cogitatione armamini: quia qui paſſus eſt in carne deſijt à peccatis.*

1.*Cohortationes.*] Licet quæ reijciendæ forent in finem vt ſemper factum aliàs, quia tamen Chriſtum ſpectant de quo hactenus multa, ideo hîc ponuntur.

2.*Extra caſtra.*] Huius mundi.

3. *Improperium eius portantes.*] Ad ignominiam & paupertatem crucis voluntariè amplexandam.

4.*Chriſto.*] Vide verbo Paſſio Chriſti §.12.

§. 12. DE PATIENTIÆ EFFECTIS & fructibus.

PROMITTITVR EI VITA ÆTERNA.

Heb.10 36 *Patientia enim vobis neceſſaria eſt vt voluntatem Dei facientes, reportetis promiſſionem.*

Vide Sapientiæ 3. v. 4. 5. Explicatur verbo Gloria.

Rom.8.17. *Si filij, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti: ſi tamen compatimur vt & conglorificemur.*

Pſal.9.19. *Patientia pauperum [1] non peribit in finem.*

1.*Non peribit in finem.*] .i. in æternum, quia effectum ſuum conſequetur vitam æternam.

§. 13. EIVS FRVCTVS LÆTITIA.

Eccli.1.29. *1 Vſque in tempus ſuſtinebit patiens, & poſteà redditio iucunditatis.*

1.*Vſque in tempus.*] Ad certum tempus.

§.14. ITEM LIBERATIO A TENTATIONIBUS & peccatis.

Apoc.3.10. *Quoniam ſeruaſti [1] verbum patientiæ meæ, & ego [2] ſeruabo te ab hora tentationis, quæ ventura eſt in orbē vniuerſum [3] tentare habitantes in terra.*

1. *Verbum patientiæ meæ.*] Patientiam quam ego præcepi.

2. *Seruabo te &c.*] .i. Faciam vt ab ea non vincaris.

3. *Tentare.*] Ad tentandum, ad probandum eorum fidem.

§. 15. ITEM FRVCTVS EX AVDITIONE verbi Dei.

Quod autem in bonam terram: hi ſunt qui in corde [1] bono & optimo audientes verbum retinent, & fructum afferunt [2] in patientia. Luca 8.15.

1.*Bono & optimo.*] .i. Imò optimo.

2.*In patientia.*] Per patientiam, ſeu patientem mercedis expectationem.

§. 16. ITEM DOMINIVM IN ANIMUM ſuum.

1 In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. Luc.21.19.

1. *In patientia.*] Per patientiam & tolerantiam dum enim nobis dominari diſcimus, ait Greg. hoc incipimus poſſidere quod ſumus, .i. nos ipſos, aliàs reuera impatiens non poſſidet ſe, ſed poſſidetur ab ira, à ſpiritu vindictæ &c. licet & illud: *poſſidebitis animas veſtras*, ſignificet etiam lucrabimini, ſeu obtinebitis animas veſtras, q. d. ſaluabimini per patientiam.

§.17. ITEM PATIENTIA HOMINEM perficit.

Patientia [1] opus perfectum habet, [2] vt ſitis perfecti, & integri [3] in nullo deficientes. Iacob.1.4.

1. *Opus perfectum.*] Quia pertingit ad illud Apoſtolorum: Ibant gaudentes &c. Ita Gagneius, quod eſt ſummæ perfectionis. Vel quia habet perſeuerantiam; quæ eſt operis perfectio.

2. *Vt ſitis &c.*] .i. Ita vt per hanc perfecti ſitis futuri.

3.*In nullo.*] Bono ſci. indigentiam paſſuri.

§. 18. ITEM PROBATIO SEV APPROBATIO qua quis à Deo iudicatur dignus vita æterna.

1 In quo [2] exultabitis, [3] modicum nunc oportet contriſtari in varijs tentationibus, [4] vt probatio veſtræ fidei multo pretioſior auro (quod per ignem probatur) [5] inueniatur in laudem & gloriam & honorem, [6] in reuelatione Ieſu Chriſti. 1.Pet.1.6.7

[7] Patientia probationem operatur, probatio vero ſpem, [8] ſpes autem non confundit. Rom.5.4.5

1.*In quo.*] In qua re, vel ob quam rem. *Vi-*

de ver-

de verſum præcedentem.

2. *Exultabitis.*] Exultare debetis.

3. *Modicum nunc ſi oportet &c.*] .i. Etſi nunc occurrunt triſtia & aduerſa, quæ tamen reſpectu æternæ mercedis ſunt quid modicum.

4. *Vt probatio veſtræ fidei &c.*] .i. Hoc enim Deo diſponente ſic permittitur vt probata ſic veſtra fides, per patientiam fiat præclarior.

5. *Inueniatur in laudem &c.*] .i. Et ſic probata & precioſa inueniatur tam Deo quam vobis ad laudem, gloriam & honorem.

6. *In reuelatione &c.*] In die quando apparebit iuſtus iudex Chriſtus.

7. *Patientia probationem.*] .i. Patientia reddit homines probatos, ſicut ignis reddit aurum probatum.

8. *Spes.*] Sic probata non fallit.

§. 19. ITEM VITA LONGIOR.
Vide infra §. 26. ex Eccli. 2. 3.

§. 20. ITEM DIVITIÆ.

Iob 42. 10. 1 *Addidit Dominus omnia quæcumque fuerant Iob duplicia.*

1. *Addidit.*] Scil. ob prodigioſam eius patientiam.

§. 21. PATIENTIÆ EFFECTA IN ALIOS.

Prou. 15. 18. 1 *Vir iracundus prouocat rixas: qui patiens eſt mitigat ſuſcitatas.*

Prou. 25. 15 2 *Patientia lenietur princeps: & lingua mollis confringet duritiam.*

1. *Vir iracundus.*] Vide verbo Ira.

2. *Patientia.*] Vide verbo Lingua cap. 1. §. 21. numero 7.

§. 22. PATIENTIA SIGNVM PRVDENTIÆ.

Prou. 19. 11 1 *Doctrina viri* 2 *per patientiam noſcitur: & gloria eius eſt* 3 *iniqua prætergredi.*

1. *Doctrina.*] .i. Intelligentia, prudentia.

2. *Per patientiam noſcitur.*] Quia prudentis eſt aliorum infirmitates ferre patienter, & iræ ſuæ moderari.

3. *Iniqua prætergredi.*] .i. Alterius iniquitatem diſſimulare, eique facilè ignoſcere.

§. 23. ITEM INHABITANTIS Spiritus ſancti.

Gal. 5. 22. *Fructus ſpiritus eſt charitas, gaudium, pax, patientia &c.*

§. 24. MEDIVM AD PATIENTIAM ACQVIRENDAM eſt conſideratio dolorum & patientię Chriſti.

Vide ſupra §. 11. ex 1. Petri 4. 1. & infra §. 26 ex Hebr. 12. 3. Vide aliud medium verbo Solitudo §. 1. num. 3.

§. 25. PATIENTIÆ AVTEM PRAXIM ET VSVM videre licet in Theſſalonicenſibus, quo quidem nomine eos laudat Apoſtolus 2. *ad Theſſ. 1. 4. vt & Hebr. c. 10. 34.*

§. 26. SEQVVNTVR VARIÆ COHORTATIONES ad patientiam. *Eas vide etiam toto hoc verbo paſſim.*

1 *Deprime cor tuum, & ſuſtine:* 2 *inclina aurem tuam, & ſuſcipe* 3 *verba intellectus: &* 4 *ne feſtines in tempore obductionis.* 5 *Suſtine ſuſtentationes Dei:* 6 *coniungere Deo, &* 7 *ſuſtine vt* 8 *creſcat in nouiſſimo vita tua: omne quod tibi* 9 *applicitū fuerit* 10 *accipe: &* 11 *in dolore* 12 *ſuſtine, & in* 13 *humilitate tua habe patientiam: quoniam in igne probatur aurum, & argentum, homines vero* 14 *receptibiles in camino* 15 *humiliationis.* Eccli. 2. 2. 5. 4. 5.

16 *Diſciplinam Domini, fili mi,* 17 *ne abijcias: nec* 18 *deficias cum ab eo corriperis: quem enim diligit Deus corripit: & quaſi pater in filio* 19 *complacet ſibi.* Prou. 3. 11. 12.

Ego dico vobis: non reſiſtere 20 *malo: ſed ſi quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram.* Matt. 5. 39.

Spe gaudentes, in tribulatione patientes: orationi inſtantes. Rom. 12. 12.

Obſecro vos vt dignè ambuletis vocatione, qua vocati eſtis cum omni humilitate & manſuetudine, cum omni patientia ſupportantes inuicem in charitate. Eph. 4. 1. 2.

Rogamus autem vos, fratres, patientes eſtote ad omnes. 1. ad Theſſ. 5. 14.

Quęcunque ſcripta ſunt 21 *ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt,* 22 *vt per patientiam &* 23 *conſolationem ſcripturarum, ſpem habeamus.* Rom. 15. 4.

Tu autem ô homo Dei, hæc fuge: ſectare vero iuſtitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, manſuetudinem. 1. ad Tim. 6. 11.

Ideo & nos tantam habentes 24 *impoſitam nubem teſtium, deponentes omne* 25 *pondus, & circumſtans nos peccatum,* 26 *per patientiam* 27 *curramus ad propoſitum nobis certamen:* 28 *aſpicientes in authorem fidei, & conſummatorem Ieſum qui propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem, confuſione contempta atque in dextera ſedis Dei ſedet. Recogitate enim eum, qui talem ſuſtinuit aduerſus ſemetipſum à peccatoribus contradictionem, vt ne fatigemini animis veſtris deficientes, nondum enim vſque ad ſanguinem reſtitiſtis, aduerſus peccatum repugnantes.* Hebr. 12. 1. 2. 3. 4.

Patientes eſtote, fratres, vſque ad aduentum Domini: Iacob. 5. 7. 9. 10. 11.

mini: ecce agricola expectat pretioſum fructum terræ, patienter ferens, donec accipiat [29] temporaneum: & [30] ſerotinum. Patientes igitur eſtote & vos; & confirmate corda veſtra: quoniam [31] aduentus Domini appropinquauit: nolite [32] ingemiſcere, fratres, in alterutrum vt non [33] iudicemini: ecce iudex [34] ante ianuam aßiſtit. Exemplum accipite, fratres, [35] exitus mali, laboris, & patientiæ prophetas qui locuti ſunt [36] in nomine Domini: ecce beatificamus eos qui ſuſtinuerunt. Sufferentiam Iob audiſtis, & [37] finem Domini vidiſtis, quoniam miſericors Dominus eſt, & miſerator.

1. *Deprime cor tuum.*] Sci. ſub potenti manu Dei: ſic vt per impatientiam non facilè murmures contra Deum.

2. *Inclina &c.*] Oſtendit quomodo aduerſa patienter ſuſtinebit, ſi ſci. admittat verba quæ ad patiendum eum animent.

3. *Verba intellectus.*] .i. prudentes aliorum adhortationes ad patiendum.

4. *Ne feſtines &c.*] .i. Tempore calamitatis ne feſtines per impatientiam vt libereris, ſed patienter expecta, ne vtaris ad talem liberationem mediis illicitis, nouit Deus quando debeat te liberare.

5. *Suſtine ſuſtentationes Dei.*] .i. perſiſte patienter expectando Deum & eius liberationem.

6. *Coniungere Deo.*] Per amoris glutinum.

7. *Suſtine.*] Expecta Deum.

8. *Creſcat vita.*] Etiam in hoc mundo longiorem vitam dat Deus patientiæ, at eam ſemper dat in futuro quando huic vitæ ſuccedit æterna, ſignificatur etiam patientiam rerum ſtatu commutato bonis omnibus tandem locupletari: iuxta illud Pſ. 90. Eripiam illum & glorificabo eum, longitudine dierum replebo illum.

9. *Applicitum.*] Quidquid acciderit aduerſi.

10. *Accipe.*] Libenter excipe.

11. *In dolore.*] Cum es in dolore.

12. *Suſtine.*] Fer aduerſa, aut *ſuſtine* .i. expecta Deum.

13. *Humilitate.*] .i. afflictione.

14. *Receptibiles.*] .i. Acceptabiles qui Deo grati ſunt, qui ab eo accipiendi ſunt.

15. *Humiliationis.*] Tribulationis.

16. *Diſciplinam.*] Correptionem, ſeu quæ fit verbis, ſeu flagellis.

17. *Ne abijcias.*] Ne impatienter feras.

18. *Deficias.*] Siue in ferendo mala, ſiue in perſeuerando in bono.

19. *Complacet ſibi.*] Sup. in illo.

20. *Malo.*] Homini malo & iniuriam inferenti vt patet ex ſequentibus.

21. *Ad noſtram doctrinam.*] Inſtructionem.

22. *Vt per patientiam ſcripturarum.*] .i. Exemplo eorum quos ſcriptura commemorat aduerſa tuliſſe patienter.

23. *Conſolationem.*] .i. Exemplo rurſus conſolationis quam eos in aduerſis recepiſſe narrat eadem ſcriptura.

24. *Impoſitam nubem teſtium.*] .i. Nos qui tanta Sanctorum multitudine (de qua cap. præcedente) qui ſpiritu Dei roborati tot aduerſa patienter tolerarunt, veluti nube quadam vndique circumdati: nubem vocat hos Sanctos, eo quod qui in æſtu tribulationis ſunt & laborum, eorum memoria quaſi nube recreantur.

25. *Pondus.*] Terrenarum affectionum, rerum & negotiorum.

26. *Per patientiam.*] .i. patientia roborati.

27. *Curramus ad certamen.*] In pericula certaminis præſentis vitæ, quod nobis propoſitum eſt nos conijciamus, vt fortiter contra illa dimicemus. Ita Vaſquez. Vel *ad certamen* .i. ad brauium certamini & curſui propoſitum.

28. *Aſpicientes.*] Vide V. Chriſtus.

29. *Temporaneum.*] Fructum priorem & præcocem.

30. *Serotinum.*] Fructum ſerum & poſteriorem. Vel *temporaneum* .i. pluuiam tempeſtiuam tempore ſementis, & *ſerotinum* .i. imbrem tempore veris.

31. *Aduentus Domini.*] Qui veſtram patientiam abundè remuneraturus eſt.

32. *Ingemiſcere in alterutrum.*] Cum eſtis oppreſſi nolite contra inuicem cõqueri ex odio aut vindicta aut murmuratione.

33. *Iudicemini.*] Condemnemini.

34. *Ante ianuam.*] In proximo.

35. *Exitus mali.*] .i. Aduerſi ſucceſſus & afflictionis.

36. *In nomine Domini.*] .i. Ex parte ſeu loco Dei.

37. *Finem Domini.*] Quid ei Dominus in fine contulerit: quomodo eius patientiam remuneratus ſit.

PAVPER. PAVPERTAS.

V. Auaritia. Diues. Eleemoſyna. Iuſtitia. Iuſtus.

§. 1. Pavpertatis Evangelicæ frvctus, bona terrena & cæleſtia.

Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros propter nomẽ meum [1] centuplum accipiet, & vitam æternam poßidebit. Mat. 19. 29

Amen dico vobis, [2] nemo eſt qui reliquit domum aut parentes, aut fratres, aut vxorem, aut filios propter regnum Dei, & non recipiat [3] multò plura in hoc tempore, & in ſæculo venturo vitam æternam. Luc. 18. 29. 30.

Vide item Marci 10. 31.

Luc.16.22 *Factum eſt vt moreretur mendicus, & portaretur ab angelis [4] in ſinum Abrahæ, mortuus autem eſt & diues, & ſepultus eſt in inferno.*

Matt.5.3. *Beati pauperes [5] ſpiritu: quoniam ipſorum eſt regnum cælorum.*

Pſ.21.27. *Edent pauperes, & [6] ſaturabuntur, & [7] laudabunt Dominum qui requirunt eum, [8] viuent corda eorum in ſæculum ſæculi.*

1.*Centuplum.*] Quia bona ſpiritualia recipiet, quæ carnalium comparatione & merito ſui, ita ſunt ac ſi paruo numero centenarius numerus comparetur. Hieron. Vel *centuplum*, quia ſecundum Apoſtolum, nihil habentes & omnia poſſidentes: centuplum enim pro vniuerſitate ponitur. Ita Auguſt.

2.*Nemo.*] Non tantum de vobis Apoſtolis, ſed de quibuſcumque fidelibus.

3.*Multo plura.*] Vide num. 1. Gloſſa Interl. Qui carnalia dimiſerit pro Chriſto, ſpiritualia accipiet. Cyrillus. Pro domo relicta recipiet manſiones ſupernas: pro patre terreno, cæleſtem: pro fratribus, Chriſtum: pro coniuge, diuinam ſapientiam, ex qua procreat ſpirituales filios: pro matre, cæleſtem Hieruſalem: denique fratres & ſorores in hac vita, ſpirituali caritatis glutino coniunctos.

4.*In ſinum Abrahæ.*] i. In locum quietis, in quo recipiuntur imitatores fidei & pietatis Abrahæ, qui ante Chriſtum erat Lymbus, modò eſt cælum empyreum. Dictus ſinus, quia ibi ſuauiſſimè vt filij in complexu & ſinu Patris requieſcunt.

5.*Spiritu.*] Voluntate, non neceſſitate.

6.*Saturabuntur.*] Licet pauperes, nihil eis deerit.

7.*Laudabunt.*] Ob præſtita beneficia.

8.*Viuent.*] Vita gloriæ.

§. ADD. SVADETVR PAVPERTAS Euangelica.

Mat.19.21 *Si vis perfectus eſſe, vade, vende quæ habes & da pauperibus, & habebis theſaurum in cælo, & veni, ſequere me.*

§.2. QVANTI FACIAT DEVS PAVPERES.

Primum liberat ab ijs qui eos opprimunt.

Iob 5.15. *Porrò ſaluum faciet egenum à [1] gladio oris eorum: & de manu violenti pauperem.*

Iob 36.15. *Eripiet de anguſtia ſua pauperem, & [2] reuelabit in tribulatione aurem eius.*

Pſ.9.19. *Quoniam non [3] in finem obliuio erit pauperis: patientia pauperum non peribit in finem.*

Pſ.9.34. *Tibi derelictus eſt pauper, orphano tu eris adiutor.*

Pſ.11.6. *Propter miſeriam inopum & gemitum pauperum [4] nunc exurgam, dicit Dominus. [5] Ponam in ſalutari: [6] fiducialiter agam in eo.*

Factus es fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione ſua: ſpes à [7] turbine, vmbraculum ab [8] æſtu. [9] Spiritus enim robuſtorum quaſi turbo impellens [10] parietem. [11] Sicut æſtus [12] in ſiti [13] tumultum alienorum humiliabis, & quaſi [14] calore ſub nube torrente [15] propaginem fortium marceſcere facies. Iſa.25.4.5.

1.*Gladio oris.*] i. A verbis eorum, quæ feriunt & nocent inſtar gladij, à calumniis, detractionibus &c.

2.*Reuelabit &c.*] i. Docebit cur ſic eum tractet, eumque conſolabitur.

3.*In finem.*] In perpetuum.

4.*Nunc exurgam.*] Opem iis laturus.

5.*Ponam in ſalutari.*] Eos qui ſunt in miſeria conſtituam in ſalute.

6.*Fiducialiter agam in eo.*] i. In ea ſalute ferenda audacter agam, increpando eos confidenter, nullius perſonam aut potentiam reueritus.

7.*Turbine.*] i. oppreſſione graui & vehementi calamitate quæ inſtar turbinis obuia quæque ſtatim & citiſſimè ſternit.

8.*Æſtu.*] Afflictione: æſtus lentè arefacit & extinguit.

9.*Spiritus robuſtorum.*] Ira, furor ſuperborum & potentium in ſanctos.

10.*Parietem.*] Infirmum, quem facilè deijcit: ab hoc igitur turbine ſic Deus firmauit pauperes, vt in duro diuturnoque conflictu ſteterint tamen, non ſecus atque ſcopulus in medio mari qui ridet fluctuum & ventorum minas.

11. *Sicut æſtus.*] Sicut æſtus nimius ſolet homines conficere.

12.*In ſiti.*] In loco arido.

13. *Tumultum.*] Vim ac potentiam ſuperborum qui à te alieni ſunt.

14. *Calore ſub nube torrente.*] Hic calor qui ex denſis nubibus prodit, æſtuoſiſſimus & nocentiſſimus eſſe ſolet vt experientia conſtat.

15. *Propaginem.*] Sobolem, vel fructum omnem quem ex agrorum, vinearumque prouentu colligebat perdet omnino.

§.3. MVLTO PLVRES DE IIS AD FIDEM vocauit quam è diuitibus.

Vide V. Nobilitas, ex 1.Cor.1.26.27.28. & verbo Diues, ex Iacobi 2.5.

§.4. EOS STATIM AVDIT DEVS, PVNITQ. qui eos perſequuntur.

[1] Deprecatio pauperis ex ore vſque ad aures perueniet, & iudicium feſtinato adueniet illi. Eccli.21.6.

Non accipiet Dominus perſonam [2] in pauperem, & deprecationem læſi exaudiet. Eccli.35.16.

1.*Deprecatio.*] Vide V. Oratio §.26.

2. *In pauperem.*] .i. contra pauperem. i. Non fauebit alicui contra iuſtitiam quæ pauperi debetur.

§. 5. Eos nonnumquam ditat Deus admirantibus omnibus tantam mutationem.

Eccli. 11. 12. 13. 14. *Eſt homo [1] marcidus [2] egens recuperatione [3] plus deficiens [4] virtute & abundans paupertate: & oculi Dei [5] reſpexit illum in bono, & erexit eum ab [6] humilitate eius, & exaltauit caput eius: & mirati ſunt in illo multi, & honorauerunt Deum. Bona, & mala vita, & mors, paupertas, & [7] honeſtas à Deo ſunt.*

1. *Marcidus.*] Languidus.
2. *Egens recuperatione.*] Subſidio ipſum reparante.
3. *Plus.*] .i. Multum.
4. *Virtute.*] Fortitudine.
5. *Reſpexit in bono.*] Ad ei benefaciendum.
6. *Humilitate.*] Humili ſtatu.
7. *Honeſtas.*] .i. Diuitiæ, quia illæ honoratum reddunt eas habentem.

§. 6. Idque velociter, quia ei id est longè facillimum.

Eccli. 11. 23. 24. *Facile eſt in oculis Dei ſubito [1] honeſtare pauperem. [2] Benedictio Dei in mercedem iuſti feſtinat, & in [3] hora veloci proceſſus illius fructificat.*

1. *Honeſtare.*] Dictare. *vide* §. 5. *nu.* 7.
2. *Benedictio.*] Beneficentia.
3. *Hora veloci &c.*] Breui tempore procedit ad benefaciendum, & eius proceſſus non eſt in vanum, at fructum facit.

§. 7. Odit tamen Deus pauperem ſuperbum.

Eccli. 25. 3. [1] *Tres ſpecies odiuit anima mea, & aggrauor valde animæ illorum: [2] pauperem ſuperbum, & diuitem mendacem, & ſenem fatuum, & inſenſatum.*

1. *Tres ſpecies.*] Vide V. Mendacium §. 6.
2. *Pauperem ſuperbum.*] Quia nihil habet vnde ſuperbiat: cum homines ferè ob diuitias ſuperbiant.

§. 8. Quomodo pauper honorem acquirat.

Eccli. 10. 33. *Pauper [1] gloriatur per [2] diſciplinam, & [3] timorem ſuum, & eſt homo qui honorificatur propter [4] ſubſtantiam ſuam.*

1. *Gloriatur.*] .i. Honoratur, ſeu honorem ſibi & gloriam poteſt parare.
2. *Diſciplinam.*] Sapientiam.
3. *Timorem.*] Dei.
4. *Subſtantiam.*] Diuitias, quas mundus magni facit. Oſtendit autem vtrius gloria ſit verior, & ſolidior, ea nempe quæ cauſam habet ſolidiorem.

§. 9. Vir bonus, pauper licet præferendus diuiti impio.

Melior eſt pauper ambulans in [1] ſimplicitate ſua, quam diues in prauis [2] itineribus. Prou. 28. 6.

1. *Simplicitate.*] Integritate vitæ & bonitate.
2. *Itineribus.*] Actionibus, moribus.

§. 10. Paupertas præferenda opibus impiorum.

Melius eſt modicum iuſto, ſuper diuitias peccatorum multas. Pſ. 36. 16.
Melius eſt parum cum timore Domini, quam theſauri magni & [1] inſatiabiles. Prou. 15. 16.
Melius eſt parum cum iuſtitia, quam multi fructus cum iniquitate. Prou. 16. 8.

1. *Inſatiabiles.*] Vel quia non ſatiantur, ſemper enim augentur: vel quia non ſatiant poſſidentem.

§. 11. Pauperibus cibus omnis ſuauis.

Anima ſaturata calcabit fauum: & anima eſuriens etiam amarum pro dulci ſumet. Prou. 27. 7.

§. 12. Dei amore tolerata paupertas ſunt ingentes diuitiæ.

Scio tribulationem tuam & paupertatem tuam, ſed [1] diues es. Apoc. 2. 9.

1. *Diues es.*] Meritis & donis ſpiritualibus, & quia pro perituris bonis quæ perdidiſti, manent te æterna.

§. 13. Pauper diues eſt, ſi æquo animo ferat paupertatem.

[1] *In abductione permanet triſtitia: [2] & ſubſtantia inopis ſecundum cor eius.* Eccli 38. 20.

1. *In abductione &c.*] .i. triſtitia permanet in anima per hoc quod eam abducit à conſideratione eorum quæ poſſent mitigare dolorem.
2. *Et ſubſtantia &c.*] .i. ex corde dependet diueſnè quis ſit habendus an pauper. Si enim modico eſt contentus, & patienter ferat inopiam, reputandus eſt diues. Si contrà, pauper.

§. 14.

§. 14. PAVPER NON ITA VT DIVES OBnoxius eſt iniquorum violentiæ.

Prou. 13. 8. 1 *Redemptio animæ viri diuitiæ ſuæ, qui autem pauper eſt, increpationem non ſuſtinet.*

1. *Redemptio.*] Vide V. Diues, cap. 2. §. 4.

§. 15. PAVPERTAS NONNVNQVAM prohibet peccare.

Eccli. 20. 23. *Eſt qui vetatur peccare præ inopia, & in* [1] *requie ſua* [2] *ſtimulabitur.*

1. *Requie ſua.*] A peccato.

2. *Stimulabitur.*] Cruciabitur, quia non fecit quod volebat. Significat inopiam non auferre peccandi affectum, imò eundem frequenter magis accēdere. Græca iam habent: *non ſtimulabitur*: .i. Dum quieſcit à peccato non patietur ſtimulos conſcientiæ ob admiſſum peccatum, quemadmodum patiuntur diuites.

§. 16. CONSOLATIO PAVPERVM.

Tobiæ 4. 23. *Noli timere, fili mi, pauperem quidem vitam gerimus, ſed multa bona habebimus ſi timuerimus Deum, & receſſerimus ab omni peccato, & fecerimus bene.*

§. ADD. EORVM CONSOLATIO ET GLORIA eſt timor Dei & ſpes beatitudinis æternæ. *Vide verbo Gloria, §. 6. & 8.*

§. 17. PAVPERES RECVRRANT AD CHRIſtum, quemadmodum fecit B. V. Maria.

Ioan. 2. 3. *Deficiente vino, dicit mater Ieſu ad eum: vinum non habent.*

§. 18. NON IMITENTVR TAMEN PHILIPpum, cuius ea vox eſt.

Ioan. 6. 7. 1 *Ducentorum denariorum panes non ſufficiunt eis, vt vnuſquiſque modicum quid accipiat.*

1. *Ducentorum denariorum &c.*] Tarditatem ſuam oſtendit, inquit Alcuinus, alioqui non diffideret de creatoris potentiæ largitate: faciunt autem ducenti denarij aureos viginti.

§. 19. NEQVE ANDREAM.

Ioan. 6. 9. *Eſt puer vnus hîc qui habet quinque panes hordeaceos, & duos piſces:* [1] *ſed hæc quid ſunt inter tantos?*

1. *Sed hæc quid &c.*] Neque iſte perfectus in fide. Glo. Interl.

§. 20. SÆPE SIBI PROPONANT ILLVD Chriſti Domini.

Non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni [1] *verbo,* [2] *quod procedit ex ore Dei.* Matt. 4. 4

1. *Verbo.*] .i. re: eſt Hebraiſmus.

2. *Quod procedit.*] .i. Quod Deus dixerit & iuſſerit. Senſus eſt: poteſt Deus hominem aliter alere quàm pane.

§. 21. ET ILLVD PSALMI.

Iunior fui, etenim ſenui: & non vidi iuſtum derelictum, nec [1] *ſemen eius* [2] *quærens panem.* Pſ. 36. 25.

Vide eiuſdem generis alia verbo Iuſtus.

1. *Semen.*] .i. poſteros iuſtorum.

2. *Quærens panem.*] Vel ſi id accidat vt in Lazaro, ij melius aliquid à Deo accipiunt quàm ſint diuitiæ, neque mutarent iſti meritum patientiæ cum omni temporali fœlicitate.

§. 22. PAVPERES NON DIFFIDANT DE meliore fortunâ.

Ne dicas [1] *quid mihi eſt opus? &* [2] *quæ mihi erunt ex hoc bona?* Eccli. 11. 25

1. *Quid mihi.*] *Mihi* accipiendum pro *me* per antiptoſim. Senſus eſt: quid opus eſt, quid expedit hîc diutius viuere.

2. *Quæ mihi erunt ex hoc.*] Sup. tempore & deinceps bona expectanda, qui hactenus ſemper vixi in paupertate & miſeria.

§. 23. OB PAVPERTATEM NE deſerant Deum.

1 *Ne manſeris in operibus peccatorum: confide autem in Deo, & mane* [2] *in loco tuo. Facile eſt enim* [3] *in oculis Dei ſubito* [4] *honeſtare pauperem.* Eccli. 11. 22. 23.

1. *Ne manſeris.*] Animo ſcil. admirando & conſiderando mala opera eorum, quibus fœlicitas nonnunquam & diuitiæ coniunctæ ſunt.

2. *In loco tuo.*] In ea quam ſuſcepiſti bonæ vitæ ratione, ne eam ob paupertatem deſeras.

3. *In oculis Dei.*] Coram Deo.

4. *Honeſtare.*] Ditare. *Vide* §. 5. n. 7.

§. 4. PAVPERTAS NONNVLLIS CAVSA EST multorum peccatorum.

Bona eſt ſubſtantia, cui non eſt peccatum in conſcientia, & [1] *nequiſſima paupertas in ore impij.* Eccli. 13. 30

Eccli.27.1. *Propter inopiam multi deliquerunt, & qui quærit locupletari, auertit oculum ſuum.*

1. *Nequiſſima &c.*] Quia propter eam blaſphemat, murmurat, aliaque committit mala.

2. *Auertit oculum.*] A mandatis Dei, à iuſtitia.

§. 25. IDEO EAM DEPRECATVR Salomon.

Prou.30.7. 8.9 *Duo rogaui te, ne deneges mihi antequam moriar. Vanitatem & verba mendacia longè fac à me. Mendicitatem, & diuitias ne dederis mihi: tribue tantum victui meo neceſſaria: ne fortè ſatiatus [1] illiciar ad negandum, & dicam: quis eſt Dominus? aut egeſtate compulſus furer, & periurem nomen Dei mei.*

1. *Illiciar ad negandum &c.*] Rerum enim abundantia & proſperitas faciunt vt quis Deum deſerat, nec illum velit agnoſcere, ſed eo relicto confugiat ad idola, iuxta illud Deuteron. 32. *Incraſſatus, dilatatus, dereliquit Deum &c.*

§. 26. DE NEGLECTV, CONTEMPTV, oppreſſione, deprædatione pauperum.

Vide §.37. infra ex Eccli.10.26.

Eccli.13.23 24.25. [1] *Venatio leonis, onager in eremo: ſic & paſcua diuitum ſunt pauperes: & ſicut abominatio eſt ſuperbo humilitas: ſic & execratio diuitis pauper. Diues commotus confirmatur ab amicis ſuis: humilis autem cum ceciderit expelletur, & à notis.*

1. *Venatio leonis.*] Vide V. Diues, cap. 4. §. 14. & 16.

§. 27. PAVPER SI CONTINGAT EVM ERRARE arguitur, ſi ſapienter loquitur, non auditur: quod contra fit in diuite.

Eccli.13.26 27.28 29. [1] *Diuiti decepto multi recuperatores: locutus eſt ſuperba & iuſtificauerunt eum. Humilis deceptus eſt, inſuper & arguitur: locutus eſt ſenſate, & non eſt datus ei locus: diues locutus eſt, & omnes tacuerunt, & verbum illius vſque ad nubes perducent. Pauper locutus eſt, & dicunt: quis eſt hic? & ſi offenderit, ſubuertent eum.*

1. *Diuiti.*] Vide ibidem cap.2.§.6.

§.28. PAVPER SI DELINQVIT FACILE PVnitur, quod contra fit in diuite.

Vide ſupra §.14. ex Prou.13.8.

§. 29. PAVPERTAS IN MILITE VETERANO digna commiſeratione.

Verbo Miles ex Eccli. 26. 25. 26.

§. 30. PAVPERES ETIAM A PROpinquis fugiuntur.

ETIAM PROXIMO SVO PAVPER ODIOSVS erit, *amici vero diuitum multi.* Prou.14. 20.

§. 31. PAVPERTAS CAVSA TIMORIS.

[1] *Subſtantia diuitis* [2] *vrbs fortitudinis eius:* [3] *pauor pauperum, egeſtas eorum.* Prou.10.15

Alia paupertatis incommoda, vide hic paſſim & §. vltimo.

1. *Subſtantia diuitis.*] Opes.

2. *Vrbs &c.*] Sunt quaſi vrbs, quia fidit in eis vt in vrbe munita, ita vt ea fiducia fiat audacior ad quæuis.

3. *Pauor pauperum.*] Cauſa pauoris, cauſa vt metuant aliorum potentiam, cauſa etiam eſt vt metuant ſeſe proferre in medium, & virtutes ſuas oſtendere.

§.32. DESCRIBITVR OPPRESSIO PAVPERum, quantaque eorum ſit miſeria.

Eccle.4.1.2 3. *Verti me ad alia, & vidi* [1] *calumnias, quæ ſub ſole geruntur, & lachrymas innocentium, & neminem conſolatorem: nec poſſe reſiſtere eorum violentiæ, cunctorum auxilio deſtitutos, & laudaui magis mortuos quam viuentes, & feliciorem vtroque iudicaui qui necdum natus eſt, nec* [2] *vidit mala quæ ſub ſole fiunt.*

Haba.1.14 15. *Et* [3] *facies homines quaſi piſces maris, & quaſi reptile non habens* [4] *principem.* [5] *Totum in hamo ſubleuabit, traxit illud in ſagena ſua, & congregauit in rete ſuum:* [6] *ſuper hoc lætabitur & exultabit.*

Vide item Iob 20. à verſ.18. & c.12. à verſ.6. & cap.24. à v. 2.

1. *Calumnias.*] Oppreſſiones.

2. *Vidit.*] Expertus eſt.

3. *Facies homines &c.*] .i. Non videris maiorem habere hominum prouidentiam, quam abiectiſſimorum animalium: non enim magis punis homicidas, quam ſi piſces aut reptilia interfeciſſent.

4. *Principem.*] A quo protegatur & adiuuetur contra hoſtem.

5. *Totum.*] .i. omnes nationes partim hamo cæpit, ſicuti piſcator minores piſces: hamo .i. paruo exercitu nationes infirmiores ſubiugauit Nabuchodonoſor, maiores cæpit ſagena, & ſi quis per magna ſagenæ foramina euaſit, reti illum cæpit quod habet anguſtiora foramina.

6. *Super hoc lætabitur &c.*] Non enim eum punis magis, quam ſi piſces cæpiſſet.

§. 14. PAVPER NON ITA VT DIVES OBnoxius eſt iniquorum violentiæ.

Prou. 13. 8. 1 *Redemptio animæ viri diuitiæ ſuæ, qui autem pauper eſt, increpationem non ſuſtinet.*

1. *Redemptio.*] Vide V. Diues, cap. 2. §. 4.

§. 15. PAVPERTAS NONNVNQVAM prohibet peccare.

Eccli. 20. 23. *Eſt qui vetatur peccare præ inopia, & in* [1] *requie ſua* [2] *ſtimulabitur.*

1. *Requie ſua.*] A peccato.

2. *Stimulabitur.*] Cruciabitur, quia non fecit quod volebat. Significat inopiam non auferre peccandi affectum, imò eundem frequenter magis accẽdere. Græca iam habent: *non ſtimulabitur*: .i. Dum quieſcit à peccato, non patietur ſtimulos conſcientiæ ob admiſſum peccatum, quemadmodum patiuntur diuites.

§. 16. CONSOLATIO PAVPERVM.

Tobiæ 4. 23. *Noli timere, fili mi, pauperem quidem vitam gerimus, ſed multa bona habebimus ſi timuerimus Deum, & receſſerimus ab omni peccato, & fecerimus benè.*

§. ADD. EORVM CONSOLATIO ET GLORIA eſt timor Dei & ſpes beatitudinis æternæ. *Vide verbo Gloria, §. 6. & 8.*

§. 17. PAVPERES RECVRRANT AD CHRIſtum, quemadmodum fecit B. V. Maria.

Ioan. 2. 3. *Deficiente vino, dicit mater Ieſu ad eum: vinum non habent.*

§. 18. NON IMITENTVR TAMEN PHILIPpum, cuius ea vox eſt.

Ioan. 6. 7. 1 *Ducentorum denariorum panes non ſufficiunt eis, vt vnuſquiſque modicum quid accipiat.*

1. *Ducentorum denariorum &c.*] Tarditatem ſuam oſtendit, inquit Alcuinus, alioqui non diffideret de creatoris potentiæ largitate: faciunt autem ducenti denarij aureos viginti.

§. 19. NEQVE ANDREAM.

Ioan. 6. 9. *Eſt puer vnus hîc qui habet quinque panes hordaceos, & duos piſces:* [1] *ſed hæc quid ſunt inter tantos?*

1. *Sed hæc quid &c.*] Neque iſte perfectus in fide. Glo. Interl.

§. 20. SÆPE SIBI PROPONANT ILLVD Chriſti Domini.

Non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni [1] *verbo,* [2] *quod procedit ex ore Dei.* Matt. 4. 4

1. *Verbo.*] .i. re: eſt Hebraiſmus.

2. *Quod procedit.*] .i. Quod Deus dixerit & iuſſerit. Senſus eſt: poteſt Deus hominem aliter alere quam pane.

§. 21. ET ILLVD PSALMI.

Iunior fui, etenim ſenui: & non vidi iuſtum derelictum, nec [1] *ſemen eius* [2] *quærens panem.* Pſ. 36. 25.
Vide eiuſdem generis alia verbo Iuſtus.

1. *Semen.*] .i. poſteros iuſtorum.

2. *Quærens panem.*] Vel ſi id accidat vt in Lazaro, ij melius aliquid à Deo accipiunt quam ſint diuitiæ, neque mutarent iſti meritum patientiæ cum omni temporali fœlicitate.

§. 22. PAVPERES NON DIFFIDANT DE meliore fortunâ.

Ne dicas [1] *quid mihi eſt opus? &* [2] *quæ mihi erunt ex hoc bona?* Eccli. 11. 25.

1. *Quid mihi.*] *Mihi* accipiendum pro *me* per antiptoſim. Senſus eſt: quid opus eſt, quid expedit hîc diutius viuere.

2. *Quæ mihi erunt ex hoc.*] Sup. tempore & deinceps bona expectanda, qui hactenus ſemper vixi in paupertate & miſeria.

§. 23. OB PAVPERTATEM NE deſerant Deum.

1 *Ne manſeris in operibus peccatorum: confide autem in Deo, & mane* [2] *in loco tuo. Facile eſt enim* [3] *in oculis Dei ſubito* [4] *honeſtare pauperem.* Eccli. 11. 22. 23.

1. *Ne manſeris.*] Animo ſcil. admirando & conſiderando mala opera eorum, quibus fœlicitas nonnunquam & diuitiæ coniunctæ ſunt.

2. *In loco tuo.*] In ea quam ſuſcepiſti bonæ vitæ ratione, ne eam ob paupertatem deſeras.

3. *In oculis Dei.*] Coram Deo.

4. *Honeſtare.*] Ditare. *Vide* §. 5. n. 7.

§. 4. PAVPERTAS NONNVLLIS CAVSA EST multorum peccatorum.

Bona eſt ſubſtantia, cui non eſt peccatum in conſcientia, & [1] *nequiſſima paupertas in ore impij.* Eccli. 13. 30.

Eccli.27.1. *Propter inopiam multi deliquerunt, & qui quærit locupletari: auertit oculum ſuum.*

1. *Nequiſſima &c.*] Quia propter eam blaſphemat, murmurat, aliaque committit mala.

2. *Auertit oculum.*] A mandatis Dei, à iuſtitia.

§. 25. IDEO EAM DEPRECATVR Salomon.

Prou.30.7.8.9 *Duo rogaui te, ne deneges mihi antequam moriar. Vanitatem & verba mendacia longè fac à me. Mendicitatem, & diuitias ne dederis mihi: tribue tantum victui meo neceſſaria: ne fortè ſatiatus [1] illiciar ad negandum, & dicam: quis eſt Dominus? aut egeſtate compulſus furer, & periurem nomen Dei mei.*

1. *Illiciar ad negandum &c.*] Rerum enim abundantia & proſperitas faciunt vt quis Deum deſerat, nec illum velit agnoſcere, ſed eo relicto confugiat ad idola, iuxta illud Deuteron. 32. *Incraſſatus, dilatatus, dereliquit Deum &c.*

§. 26. DE NEGLECTV, CONTEMPTV, oppreſſione, deprædatione pauperum.

Vide §.37. infra ex Eccli.10.26.

Eccli.13.23.24.25. [1] *Venatio leonis, onager in eremo: ſic & paſcua diuitum ſunt pauperes: & ſicut abominatio eſt ſuperbo humilitas: ſic & execratio diuitis pauper. Diues commotus confirmatur ab amicis ſuis: humilis autem cum ceciderit expelletur, & à notis.*

1. *Venatio leonis.*] Vide V. Diues, cap. 4. §. 14. & 16.

§.27. PAVPER SI CONTINGAT EVM ERRARE arguitur, ſi ſapienter loquitur, non auditur: quod contra fit in diuite.

Eccli.13.26.27.28.29. [1] *Diuiti decepto multi recuperatores: locutus eſt ſuperba & iuſtificauerunt eum. Humilis deceptus eſt, inſuper & arguitur: locutus eſt ſenſate, & non eſt datus ei locus: diues locutus eſt, & omnes tacuerunt, & verbum illius vſque ad nubes perducent. Pauper locutus eſt, & dicunt: quis eſt hic? & ſi offenderit, ſubuertent eum.*

1. *Diuiti.*] Vide ibidem cap.2.§.6.

§.28. PAVPER SI DELINQVIT FACILE PVnitur, quod contra fit in diuite.

Vide ſupra §.14. ex Prou.13.8.

§. 29. PAVPERTAS IN MILITE VETERANO digna commiſeratione.

Verbo Miles ex Eccli. 26. 25. 26.

§. 30. PAVPERES ETIAM A PROpinquis fugiuntur.

ETIAM PROXIMO SVO PAVPER ODIOSVS erit, *amici vero diuitum multi.* Prou.14.20.

§. 31. PAVPERTAS CAVSA TIMORIS.

[1] *Subſtantia diuitis [2] vrbs fortitudinis eius: [3] pauor pauperum, egeſtas eorum.* Prou.10.15

Alia paupertatis incommoda, vide hic paſſim & §. vltimo.

1. *Subſtantia diuitis.*] Opes.

2. *Vrbs &c.*] Sunt quaſi vrbs, quia fidit in eis vt in vrbe munita, ita vt ea fiducia fiat audacior ad quæuis.

3. *Pauor pauperum.*] Cauſa pauoris, cauſa vt metuant aliorum potentiam, cauſa etiam eſt vt metuant ſeſe proferre in medium, & virtutes ſuas oſtendere.

§.32. DESCRIBITVR OPPRESSIO PAVPErum, quantaque eorum ſit miſeria.

Verti me ad alia, & vidi [1] calumnias, quæ ſub ſole geruntur, & lachrymas innocentium, & neminem conſolatorem: nec poſſe reſiſtere eorum violentiæ, cunctorum auxilio deſtitutos, & laudaui magis mortuos quam viuentes, & feliciorem vtroque iudicaui qui necdum natus eſt, nec [2] vidit mala quæ ſub ſole fiunt. Eccle.4.1.2.3.

Et [3] facies homines quaſi piſces maris, & quaſi reptile non habens [4] principem. [5] Totum in hamo ſubleuabit, traxit illud in ſagena ſua, & congregauit in rete ſuum: [6] ſuper hoc lætabitur & exultabit. Haba.1.14.15.

Vide item Iob 10. à verſ. 18. & c.22. à verſ.6. & cap.24. à v. 2.

1. *Calumnias.*] Oppreſſiones.

2. *Vidit.*] Expertus eſt.

3. *Facies homines &c.*] i. Non videris maiorem habere hominum prouidentiam, quam abiectiſſimorum animalium: non enim magis punis homicidas, quam ſi piſces aut reptilia interfeciſſent.

4. *Principem.*] A quo protegatur & adiuuetur contra hoſtem.

5. *Totum.*] i. omnes nationes partim hamo cæpit, ſicuti piſcator minores piſces: hamo i. paruo exercitu nationes inferiores ſubiugauit Nabuchodonoſor, maiores cæpit ſagena, & ſi quis per magna ſagenæ foramina euaſit, reti illum cæpit quod habet anguſtiora foramina.

6. *Super hoc lætabitur &c.*] Non enim eum punis magis, quam ſi piſces cæpiſſet.

§. 33. NON MIRANDVM SI PAVPERES opprimantur.

Eccle. 5.7. *Si videris [1] calumnias egenorum, & violenta iudicia, & ſubuerti iuſtitiam in prouincia, non mireris [2] ſuper hoc negotio: quia excelſo excelſior eſt alius, & ſuper hos quoque eminentiores ſunt alij, & inſuper vniuerſæ terræ [3] rex imperat ſeruienti.*

1. *Calumnias.*] Oppreſſiones.

2. *Super hoc negotio.*] Super hac re. Senſus optimus ex Lorino qui vult docere Salomonem hîc, opprimi pauperes, iudiciumq; ſubuerti dum tam multi præſunt multitudini, qui cum perſæpe tenuis ſunt conditionis facilè muneribus corrumpuntur, & ſuperiorum quibus ſubſunt, gratiæ ſeruiunt, vt retinere gradum ſuum, ac in altiorem quoque aſcendere poſſint.

3. *Rex.*] Supp. Deus, cui omnes creaturæ ſeruiunt, quique omnes etiam Iudices, eorumque iniuſtitias iudicabit, atque id ſolari debet pauperes.

§. 34. PAVPERES NON OPPRIMENDI maximè in iudicio.

Prou. 22. 22.23. *Non facias [1] violentiam pauperi, [2] quia pauper eſt: neque conteras egenum [3] in porta: quia iudicabit Dominus cauſam eius, & [4] configet eos, qui [5] confixerunt animam eius.*

1. *Violentiam.*] Iniuriam.

2. *Quia pauper eſt.*] Quia ſe tueri non poteſt: & eius paupertas te reuocare debet ab inferenda ei iniuria.

3. *In porta.*] Vbi olim exercebantur iudicia.

4. *Configet.*] Spiculis æternæ mortis.

5. *Confixerunt.*] Sagittis inhumanitatis.

§. 35. IN DIVITES QVI PAVPERES SPOliant, iuſtoque carius eis vendunt, variéque affligunt.

Amos 8. 4. 5.6.7. *Audite hoc, qui conteritis pauperem, & deficere facitis egenos terræ, dicentes: quando tranſibit [1] menſis, & venundabimus merces; & [2] ſabbatum, & aperiemus frumentum vt imminuamus menſuram, & [3] augeamus ſiclum, & ſupponamus ſtateras doloſas [4] vt poſſideamus in argento egenos, & pauperes pro calceamentis & quiſquilias vendamus? Iurauit Dominus in ſuperbiam Iacob: ſi oblitus fuero vſque ad finem omnia opera eorum.*

1. *Menſis.*] Feſtum Neomeniæ.

2. *Sabbatum.*] Videbantur iis dies Feſti præ auaritia nunquam abire.

3. *Augeamus ſiclum.*] Supponendo clam ſtateram inæqualem vt illa in qua pecunia penditur (non enim numerabant pecuniam, ſed ponderabant) ſit leuior altera, & ita aliquid cogantur addere. Siclus pendit quatuor drachmas, valetque circiter quatuor regales Hiſpanicos.

4. *Vt poſſideamus &c.*] i. Vt ita eos ſpoliantes cogamus eos nobis parere & miniſtrare, habentes nos argentum omne, idq; minimo quouis pretio, quale eſt duorum calceorum.

§. 36. ITERVM IN OPPRIMENTES EOS & ſpoliantes bonis.

Audite verbum hoc [1] vaccæ pingues, quæ eſtis in monte Samariæ, quæ [2] calumniam facitis egenis, & [3] confringitis pauperes: quæ dicitis [4] dominis veſtris: [5] afferte, & bibemus. Iurauit Dominus Deus [6] in ſancto ſuo: quia ecce dies venient ſuper vos, & [7] leuabunt vos in contis, & reliquias veſtras in ollis feruentibus. Amos 4. 1. 2.

Hæc [1] dicit Dominus ſuper tribus ſceleribus Iſrael, & ſuper quatuor non conuertam eum, pro eo quod vendiderit pro argento iuſtum, & pauperem pro calceamentis, qui conterunt ſuper puluerem terræ capita pauperum & viam humilium declinant, & filius ac pater eius ierunt ad puellam, vt violarent nomen ſanctum meum. Amos 2. 6. 7.

Dominus ad iudicium veniet [9] cum ſenibus populi ſui & principibus eius: vos enim [10] depaſti eſtis vineam, & [11] rapina pauperis in domo veſtra. Quare [12] atteritis populum meum, & [13] facies pauperum commolitis, dicit Dominus Deus exercituum. Iſa. 3. 14. 15

Pro eo quod diripiebatis pauperem, & [14] prædam electam tollebatis ab eo; domos quadro lapide [15] ædificabitis, & [16] non habitabitis in eis: vineas plantabitis amantiſſimas, & non bibetis vinum earum. Quia cognoui multa ſcelera veſtra: & [17] fortia peccata veſtra: [18] hoſtes iuſti accipientes munus, & pauperes deprimentes [19] in porta. Amos 5. 11. 12.

Concupierunt agros, & violenter tulerunt, & rapuerunt domos: & [20] calumniabantur virum & domum eius, virum & hereditatem eius. Ideirco hæc dicit Dominus: ecce ego cogito ſuper familiam iſtam malum: [21] vnde non auferetis colla veſtra, & non ambulabitis ſuperbi, quoniam tempus [22] peſſimum eſt. Mich. 2. 2.

Vide item verſu 8.

Audite principes Iacob, & duces domus Iſrael: numquid non veſtrum eſt [23] ſcire iudicium. Qui odio habetis bonum, & diligitis malum: qui [24] violenter tollitis pelles eorum deſuper eis, & carnem eorum deſuper oſſibus eorum. Qui comederunt carnem populi mei, & pellem eorum deſuper excoriauerunt: & oſſa eorum confregerunt, & conciderunt ſicut in lebete, & quaſi carnem in medio ollæ. [25] Tunc clamabunt ad Dominum & non exaudiet eos: & abſcondet faciem ſuam ab eis in tempore illo, ſicut nequiter egerunt in [26] adinuentionibus ſuis. Mich. 3. 1. 2. 3. 4.

Vide item verſ.9.& 10.

Nahum.3 *Væ [27] ciuitas ſanguinum, [28] vniuerſa mendacij,*
1.2. *[29] dilaceratione plena: [30] non recedet à te rapina: [31] vox flagelli, & [32] vox impetus rotæ & equi frementis, & [33] quadrigæ feruentis, & [34] equitis aſcendentis.*

Reliquum caput fere continet eius ſupplicia.

Prou.14.31 *Qui [35] calumniatur egentem [36] exprobrat factori eius: [37] honorat autem eum, qui miſeretur pauperis.*

1. *Vaccæ pingues.*] Optimates alloquitur quod nihil niſi ventrem curarent: & quaſi dicat eos vaccas eſſe quæ non agriculturæ, ſed immolationi .i. morti & captiuitati præparatæ ſint.

2. *Calumniam facitis.*] Iniquis iudiciis, & accuſationibus ſpoliatis egenos.

3. *Confringitis.*] Opprimitis & deſtruitis.

4. *Dominis veſtris.*] Regibus, & aliis potentioribus.

5. *Afferte & bibemus.*] .i. Vos qui potentiores eſtis, ſpoliate & condemnate pauperes & bonos, vt vobiſcum largiùs epulemur: vel vt Hieron. Iubete tantum & nos cuncta vaſtabimus.

6. *In ſancto ſuo.*] Per ſeipſum, qui ſanctus eſt.

7. *Leuabunt vos &c.*] .i. Aſſyrij exultantes, capita veſtra haſtis præfixa circumferent, & corpora veſtra lacerabunt vt crudelitatem ſuam ſatient, & ollis feruentibus coquent ac ſi carnes eſſent animalium.

8. *Hæc dicit Dominus &c.*] Vide V. Iudex, cap.2.§.4.

9. *Cum ſenibus.*] .i. contra ſenes: ſeu diſceptaturus cum Senatoribus & Principibus.

10. *Depaſtè vineam.*] Hoſtilem in modum eſtis populati.

11. *Rapina &c.*] Clamant contra vos pauperum ſpolia, quibus domus veſtræ ornantur & abundant.

12. *Atteritis.*] .i. Fortunis omnibus & commodis euertitis.

13. *Facies commolitis.*] .i. Eas contundendo, pugno, quod & ignominioſũ eſt & crudele.

14. *Prædam electam.*] Quicquid erat pretioſum & pulchrum.

15. *Ædificabitis.*] Ex bonis rapina partis.

16. *Non habitabitis in eis.*] Quia capiemini ab hoſtibus.

17. *Fortia peccata.*] Fortiter in miſericordiam & patientiam meam pugnantia .i. multum me irritantia.

18. *Hoſtes iuſti.*] Conculcatores hominum iuſtorum.

19. *In porta.*] Vbi olim exercebãtur iudicia.

20. *Calumniabantur virum &c.*] .i. Perſequebantur eos in perſonis & bonis ſuis, calumniis eos opprimentes.

21. *Vnde non auferetis colla &c.*] .i. Imponam vobis onus grauiſſimum quod nullo modo poſſitis excutere, nec poteritis ceruices veſtras auferre ne illud feratis: intelligit autem grauiſſimam afflictionem captiuitatis.

22. *Peſſimum.*] Afflictione pleniſſimum.

23. *Scire iudicium.*] Quod iuxta legem Dei iuſtè ſit cuique faciendum.

24. *Violenter tollitis pelles &c.*] Summam rapacitatem ſimul & crudelitatem eorum deſcribit ſub metaphora paſtorum, qui ouium lacte & lana non contenti, pelles etiam detrahunt eis & carnes ſecant, & quaſi id non ſatis ſit, oſſa confringunt, atque in ollam ſeu lebetem cum carnibus conijciunt. Notat Reges & potentiſſimos quoſque qui ſubditos & pauperes penitus ſpoliabant, & quaſi ad nihilum redigebant. Vide Chald. qui hæc ſine metaphora exprimit.

25. *Tunc clamabunt.*] Cum venerint hæc mala quæ prænuntio.

26. *Adinuentionibus.*] Conſiliis, operibus.

27. *Ciuitas ſanguinum.*] Plena homicidiis, vel etiam quibuſuis aliis peccatis, quæ nomine ſanguinis ſignificantur.

28. *Vniuerſa mendacij.*] .i. Vniuerſa mendax, tota plena mendacij, in qua nulla fides, veritas nulla.

29. *Dilaceratione plena.*] Videlicet prædarum, quæ vndique & à diuitibus & à pauperibus, & ex omnibus vrbibus prædas deportaſti & dilacerati.

30. *Non recedet &c.*] Auara es & crudelis, non deſiſtes deprædari.

31. *Vox flagelli.*] Quo equi ad curſum incitantur, ſci. in te mox audietur: vel cum Hieron. *flagelli* .i. crudelis imperij.

32. *Vox impetus rotæ.*] Sci. inimicorum, quorum currus & rotæ magno ruent impetu.

33. *Quadrigæ feruentis.*] Celeriter per diuerſa diſcurrentis.

34. *Equitis aſcendentis.*] In currum vt pugnet contra te.

35. *Calumniatur.*] Opprimit, ac iniuria afficit ſiue verbis, ſiue factis, id enim dictio Hebræa ſignificat.

36. *Exprobrat.*] .i. Probro afficit, & dedecore factorem eius: quaſi Deo non ſit cura tuendi pauperis, vel quia qui peccat in creaturam, peccat in creatorem, cumq; dedecore afficit quod eius opus contemnit, Deus enim non eſt tantum author naturæ pauperis, at etiam paupertatis.

37. *Honorat eum &c.*] Quia beneficium creaturæ impenſum, redundat in honorem creatoris, & ſibi hic factum reputat. *Vide Matth.25.*

§.37. PAVPERES IVSTI NON CONTEMNENDI.

Noli deſpicere hominem iuſtum pauperem, & noli [1] magnificare virum peccatorem diuitem. Eccli.10.26

1. *Magnificare.*] Honorare. Docet non metiendam rebus externis cuiuſque dignitatem vel indignitatem, vt ferè fit ab hominibus iudicio corruptis.

§. 38. In eos qui pauperes deſpiciunt.

Mala. 2.10 *Numquid non pater vnus omnium noſtrum? numquid non Deus vnus creauit nos? quare ergo deſpicit vnuſquiſque noſtrum fratrem ſuum, violans pactum patrum noſtrorum?* [1] *nonnè vnus fecit?*
Vide verbo Acceptio perſonarum.

1. *Nonnè vnus fecit?*] Nonnè idem Deus qui fecit diuitem, fecit & pauperem: licet ad litteram loquatur contra Iudæos qui vxores ſuas macie confectas & deformes repudiabant & ducebant alienigenas.

§. 39. In eos qui de bonis pauperum ſacrificant. *Vide verbo Furtum §. 6. ex Eccli. 34.21.24.*

§. 40. In eos pauperes qui alios item pauperes opprimunt.

Prou. 28.3. *Vir pauper* [1] *calumnians pauperes,* [2] *ſimilis eſt imbri vehementi in quo paratur fames.*

1. *Calumnians.*] Opprimens per iniuriam, rapiendo quæ eius ſunt.

2. *Similis eſt &c.*] Hæc ſimilitudo in eo conſiſtit quod ſicuti huiuſmodi pluuia, ſua vehementia inopiam inducit & famem, quia terram obruit, ſemina denudat, & ſegetes natas ſternit: ita vir talis pauperem opprimens, inopiam ei adfert ſua oppreſſione.

§. 41. Typus amantis pauperum, eiuſque amoris fructus. *Vide Iob c. 29. à v. 13. & c. 31. 16.*

§. 42. Commendatur manſuetudo erga pauperes.

Eccli. 4.7.8 *Congregationi pauperum affabilem te facito, & presbytero humilia animam tuam, & magnato humilia caput tuum. Declina pauperi* [1] *ſine triſtitia aurem tuam, & redde* [2] *debitum tuum, & reſponde illi* [3] *pacifica in manſuetudine.*

1. *Sine triſtitia.*] i. Benignè & libenter audias eum.

2. *Debitum.*] Vel quia hoc eſt ei debitum, ſci. vt ſine triſtitia audiatur, vel quia debetur ei eleemoſyna ſaltem ex caritate.

3. *Pacifica.*] Quæ ei pacem & tranquillitatem ſint allatura.

§. 43. Quæ habenda pauperum cura in demetendis agris &c.

Cum meſſueris ſegetes terræ tuæ, non tondebis vſque ad ſolum ſuperficiem terræ, nec remanentes ſpicas colliges: neque in vinea tua [1] *racemos, & grana decidentia congregabis, ſed pauperibus & peregrinis carpenda dimittes: ego Dominus Deus veſter.* Leuit. 19. 9.10.

1. *Racemos.*] Relictos à vindemiatoribus.

§. 44. Quæ pignora eodem die pauperi reddenda.

Si pignus à proximo tuo acceperis veſtimentum, ante ſolis occaſum reddes ei: ipſum enim eſt ſolum, quo operitur, indumentum carnis eius: nec habet aliud, in quo dormiat: ſi clamauerit ad me, exaudiam eum, quia miſericors ſum. Exod. 22. 26.27.

§. 45. Quomodo in mutuo dato pauperibus ſe habendum.

Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum [1] *non vrgebis eum, quaſi exactor, nec* [2] *vſuris opprimes.* Exo. 22.25

1. *Non vrgebis &c.*] Repetens debitum auſterè quamdiu eſt impotens ad ſoluendum.

2. *Vſuris.*] Hebr. nec morſum pones ſuper eum: & per morſum vſura intelligitur, nam vt ait Rabbi Salomon, ſicut ſerpens mordens in ſilentio parum ſentitur in principio, ſed poſtea inflatur homo, & diffunditur effectus illius parui morſus per totum corpus: ſic malum vſuræ non ſentitur initio, ſed poſtea aſcendit ad magnam ſummam, & deuorat totam hominis ſubſtantiam.

§. 46. Variæ antitheſes diuitem inter & pauperem.

Eæ paſſim occurrunt legenti ſuperiora, quibus hæc adde.

Melior eſt pauper ſanus, & [1] *fortis viribus, quam diues imbecillis, & flagellatus malitia.* Eccli. 30.14

Laborauit diues [2] *in congregatione ſubſtantiæ, &* [3] *in requie ſua replebitur bonis ſuis. Laborauit pauper* [4] *in diminutione victus, &* [5] *in fine inops fit.* Eccli. 31.3. 4.

Diues [6] *iniuſtè egit, &* [7] *fremet: pauper autem læſus* [8] *tacebit.* Eccli. 13.4.

1. *Fortis viribus.*] Qui poteſt labore ſibi comparare victum, talis præſtantior eſt diuite imbecilli & percuſſo calamitate & miſeria aliqua. Ille enim & ſibi & aliis prodeſſe poteſt, & cum animi voluptate viuere, quorum neutrum hîc poteſt.

2. *In congregatione ſubſtantiæ.*] Ad congregandas opes, non ad inopiam ſubleuandam.

3. *In requie ſua &c.*] Cum volet requieſcere à laboribus poterit frui bonis partis & voluptatem inde percipere.

4. *In diminutione victus.*] Eo quod pauca habeat ad victum neceſſaria.

5. *Et in fine inops fit.*] Poſtea cum cogitur quieſcere & amplius labores ferre non valet aut ob morbum, aut ſenium, omnium rerum inopia premitur, ita vt mendicare cogatur.

6. *Iniuſtè egit.*] In pauperem.

7. *Fremet.*] Inſuper per iram indignè fremet & minabitur, duplici incommodo onerans pauperem, damno, & minis.

8. *Tacebit.*] Nec audebit innocentiam defendere ſuam, aut alterius iniuriam oſtendere ne iratum offendat magis, & ad nouam iniuriam prouocet.

PAX.

Vide Charitas. Concordia. Diſcordia. Inimicus. Bellum. Suſurro.

Agemus mixtim de pace tum interna, tum externa, quandoquidē quæ vni conueniunt, poſſunt etiam accommodari ad alteram.

§. 1. QVIS AVTOR PACIS, ET QVARVM virtutum exercitio habeatur.

Iſa. 9. 6. *Paruulus natus eſt nobis, & vocabitur nomen eius [1] Princeps pacis.*

Epheſ. 2. 14 *Ipſe eſt [2] pax noſtra, qui fecit [3] vtraque vnum, [4] & medium parietem maceriæ ſoluens, inimicitias in carne ſua.*

Iſa. 32. 17. 18. *Et erit [5] opus iuſtitiæ pax, & [6] cultus iuſtitiæ [7] ſilentium, & ſecuritas vſque in ſempiternum. Et ſedebit populus meus in [8] pulchritudine pacis, & in [9] tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta.*

Pſ. 118. 165. *Pax multa diligentibus legem tuam, & non eſt illis [*] ſcandalum.*

Apoc. 1. 4. *[10] Gratia vobis & pax ab eo qui eſt &c.*

Pſ. 71. 7. *Orietur in diebus eius [11] iuſtitia & abundantia pacis.*

Baruc. 5. 4. *Nominabitur tibi nomen tuum à Deo in ſempiternum: [12] pax [13] iuſtitia, & honor [14] pietatis.*

Ioan. 16. 33. *Hæc locutus ſum vobis, vt in me pacem habeatis: in mundo preſſuram habebitis, ſed confidite, ego vici mundum.*

Ioan. 14. 27 *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis: [15] non quomodo mundus dat, ego do vobis: non turbetur cor veſtrum neque formidet.*

Lucæ 2. 14. *[16] Gloria in altiſſimis Deo, & in terra [17] pax hominibus bonæ voluntatis.*

Lucæ 24. 36 *Pax vobis: ego ſum, nolite timere.*

Iſa. 66. 12. *Ecce ego declinabo ſuper eam [18] quaſi fluuium pacis.*

Leuit. 26. 6 *Dabo pacem in finibus veſtris, dormietis, & non erit qui exterreat, auferam malas beſtias: & gladius non tranſibit terminos veſtros.*

1. *Princeps pacis.*] Autor & conciliator pacis cum Deo.

2. *Pax noſtra.*] Autor pacis noſtræ.

3. *Vtraque vnum.*] Vtrumque populum Iudæum & Gentilem vniuit in vnam Eccleſiam.

4. *Et medium parietem &c.*] Hic paries erat lex. Senſus eſt: Legem quæ erat velut murus atque interſtitium diuidens inter Iudæos & Gentiles, quæ lex inimicitias item ponebat inter nos, legem inquam illam in corporis ſui paſſione deſtruxit & diſſipauit.

5. *Opus iuſtitiæ.*] .i. fructus, merces.

6. *Cultus iuſtitiæ.*] .i. merces cultus iuſtitiæ.

7. *Silentium.*] Tranquillitas ab hoſtibus internis & externis.

8. *Pulchritudine pacis.*] In pace honeſta & lauta.

9. *Tabernaculis fiduciæ.*] .i. Quibus vitam ſuam & tranquillitatem tutò poſſit & audacter committere.

10. *Gratia & pax.*] In gratia & pace bona omnia precatur, ſed prius gratiam .i. amicitiam cum Deo, deinde pacem .i. tranquillitatem ſpiritus, quia ſine gratia pax vera eſſe nequit.

11. *Iuſtitia.*] Primò iuſtitia, tum abundantia pacis, *vide numerum* 10.

12. *Pax.*] Id eſt nomen proximè promiſſum.

13. *Iuſtitia.*] Sci. præmium.

14. *Pietatis.*] Scil. in Deum præmium & merces.

15. *Non quomodo mundus.*] Qui diligunt mundum (ait Auguſt.) propterea ſibi dant pacem, & precantur vt ſine moleſtia mundo fruantur.

16. *Gloria.*] Sup. ſit vel debetur.

17. *Pax hominibus &c.*] Ambroſ. non omnibus at ijs quibus bona voluntas; non enim eſt pax impiis, ait Beda.

18. *Quaſi fluuium.*] Fluuius abundantiam ſignificat & perpetuitatem.

§. 2. QVALEM PACEM ET CONCORDIAM à nobis exigat Deus.

Pater ſancte ſerua eos [1] in nomine tuo, quos dediſti mihi: [2] vt ſint vnum [3] ſicut & nos. Non pro eis autem rogo tantum, ſed & pro eis qui credituri ſunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum ſint, [4] vt credat mundus quia tu me miſiſti. Ioan. 17. 11. 20. 21.

1. *In nomine tuo.*] Tua virtute & potentia ſerua in gratia, charitate & dilectione.

2. *Vt ſint vnum.*] Concordes, vnanimes, pacifici inter ſe, in vno ſpiritu, vna fide, vna caritate.

3. *Sicut & nos.*] Hæc ſimilitudo non eſt æqualitatis, nam Pater & Filius vnum ſunt,

quia vna eſt numero ſubſtantia, eademque voluntas: Fideles habent non eandem at ſimilem vnitatem, vt idem velint, idem nolint, vno ſpiritu moti & gubernati.

4. *Vt credat &c.*] Tantam vult eſſe inter ſuos caritatem vt mundus eam videns credat eum eſſe filium Dei per quem talis vnio facta eſt: Nam reuera nemo fideles tali vnitate vnire potuit niſi Deus.

§. 3. CVM OMNIBVS PAX SERVANDA.

Rom.12.18 *Si fieri poteſt quòd ex vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes.*

§. 4. PAX QVOMODO SERVETVR.

Vide Ira §.16.17.18.

Prou.26.10 *Iudicium [1] determinat cauſas: & qui imponit ſtulto ſilentium, iras mitigat.*

1. *Determinat.*] Definit, diſſoluit controuerſias inter homines: accipi poteſt comparatiuè: *ſicut* Iudicium.

§. 5. QVI FRVCTVS ET MERCES PACIS.

Matt.5.9. *Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur.*

Iacob.3.18. *[1] Fructus iuſtitiæ, [2] in pace ſeminatur [3] facientibus pacem.*

Philip.4.7. *[4] Pax Dei, quæ [5] exuperat omnem ſenſum, [6] cuſtodiat corda veſtra & intelligentias veſtras in Chriſto Ieſu.*

Rom.14.17 *[7] Non eſt regnum Dei eſca & potus, ſed iuſtitia & pax & gaudium in Spiritu ſancto.*

1. *Fructus iuſtitiæ.*] Merces æterna rectæ operationis.

2. *In pace.*] Pacificè conuerſando inter homines, non autem contendendo & litigando.

3. *Facientibus pacem.*] A pacificis.

4. *Pax Dei.*] Quam habet anima ſancta cum Deo .i. tranquillitas conſcientiæ, quæ nihil timet. Ambr.

5. *Exuperat omnem ſenſum.*] .i. Intellectum, quia capi nequit qualis & quanta ſit.

6. *Cuſtodiat corda &c.*] .i. Affectum & Intellectum ne à Chriſto excidatis: cuſtodiat inquam contra omnes hoſtes inſtar cuſtodiæ militaris. Ita Anſelmus. Maximi eſſe momenti hanc pacem experitur quilibet; ideo diabolus inuigilat vt ea nos priuet per tentationes, per ſcrupulos & anxietates: denique per peccata.

7. *Non eſt regnum &c.*] .i. non comparatur nec in iis ſitum eſt regnum Dei, ſed comparatur pace &c.

§. 6. IVSTORVM PAX NON TVRBANDA.

Prou.24.15.16. *Ne [1] inſidieris, & [2] quæras impietatem in domo iuſti, neque vaſtes requiem eius. [3] Septies enim cadet iuſtus, & [4] reſurget: impij autem corruent [5] in malum.*

Adiuro vos [6] filiæ Ieruſalem, per [7] capreas, ceruoſq; camporum [8] ne ſuſcitetis, neque euigilare faciatis dilectam, quoad vſque ipſa velit. Cant.2.7

1. *Inſidieris.*] Dolos ſtruas.

2. *Quæras impietatem.*] Curioſe nimis obſeruando quæ agit, vt ea carpas.

3. *Septies.*] .i. Sæpe.

4. *Reſurget.*] Quia lapſus fuit facilis, & à quo facile ſurgitur: ſignificat fruſtra illum quærere grauia peccata in domo iuſti.

5. *In malum.*] Graue vnde ſe eximere non poſſunt, nec tantum cadunt, ſed quod grauius eſt corruunt.

6. *Filiæ Hieruſalem.*] Tales ſunt omnes fideles, qui ad cæleſtem Hieruſalem aſpirant.

7. *Capreas &c.*] .i. per Patriarchas & Prophetas, qui tales ſunt ob eminentiam ſcientiæ & conuerſationis ſublimitatem.

8. *Ne ſuſcitetis &c.*] .i. Ne vlla ratione turbetis pacem & requiē Eccleſię ſeu ſchiſmatum diuiſionibus, ſeu hæreſibus, ſeu manifeſtorum ſcandalorum peſte.

§. 7. ORANDVM PRO PACE.

Verbo Oratio.

Quærite pacem ciuitatis, ad quam vos tranſmigrare feci: & orate pro ea ad Dominum: quia in pace illius erit pax vobis. Hier.29.7

§. 8. ORAT B. PAVLVS VT SVI IDEM ſentiant & dicant.

[1] Deus patientiæ, & [2] ſolatij det vobis [3] idipſum ſapere in alterutrum ſecundum Ieſum Chriſtum, vt vnanimes vno ore honorificetis Deum & patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti. Rom.15.5.6

1. *Deus patientiæ.*] Autor.

2. *Solatij.*] Omnis veræ conſolationis.

3. *Idipſum ſapere &c.*] Idem inter vos omnes ſentire.

§. 9. ALIIS OPTANDA PAX.

In quācunque domum intraueritis primum dicite: pax huic domui, & ſi fuerit ibi [1] filius pacis, requieſcet ſuper eum pax veſtra: ſin autem: [2] ad vos reuertetur. Luc.10.5.6

1. *Filius pacis.*] Dignus pace.

2. *Ad vos reuertetur.*] Cædet in bonum veſtrum qui feceritis quod debuiſtis: vel apud vos manebit.

§. 10. VARIÆ COHORTATIONES AD pacem, & ad idem ſentiendum.

Rom.14.19 1 *Quæ pacis ſunt ſectemur, & quæ ædificationis ſunt in inuicem cuſtodiamus.*
1.Cor.14. *Non eſt diſſenſionis Deus, ſed pacis: ſicut & in om-*
33. *nibus eccleſiis ſanctorum doceo.*
Epheſ.4.3. *Solliciti ſeruare vnitatem ſpiritus* 2 *in vinculo pacis.*
Heb.12.14 *Pacem ſequimini cum omnibus, &* 3 *ſanctimoniam ſine qua nemo videbit Deum.*
2.Tim.2. *Iuuenilia deſideria fuge, ſectare vero iuſtitiam, fi-*
22. *dem, charitatem & pacem cum iis qui inuocant Dominum de corde puro.*
1.Pet.3.10. 4 *Qui vult vitam diligere & dies videre bonos:*
11. *declinet à malo, & faciat bonum, inquirat pacem, & ſequatur eam.*
Marci 9. *Habete in vobis* 5 *ſal: & pacem habete inter vos.*
49 Cohortationes ad idem ſentiendum.
1.Cor.1.10 *Obſecro vos, fratres, per nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti vt idipſum dicatis omnes, & non ſint in vobis ſchiſmata, ſitis autem perfecti* 6 *in eodem ſenſu, & in* 7 *eadem ſententia.*
Philipp.2.1 8 *Si qua conſolatio in Chriſto, ſi quod ſolatium cha-*
2. *ritatis, ſi qua ſocietas ſpiritus, ſi qua viſcera miſerationis:* 9 *implete gaudium meum vt idem ſapiatis, eandem charitatem habentes, vnanimes idipſum ſentientes &c.*

1. *Quæ pacis &c.*] .i. Quæ ad pacem, mutuamque ædificationem ſpiritualē pertinent.

2. *In vinculo pacis.*] .i. Per pacem, quæ eſt vinculum ſpiritualis vnionis: per pacē enim veram eſt vnio ſpiritualis, ſicut per diſcordiam eſt diuiſio. Titelm.

3. *Sanctimoniam.*] Puritatem.

4. *Qui vult &c.*] .i. Qui quærit vitam ſpiritus, & fœlicem æternitatis requiem.

5. *Sal.*] Sapientiæ, & vitæ chriſtianæ, humilitatem ſci. caritatem, pacem &c.

6. *In eodem ſenſu.*] .i. vnius mentis.

7. *Eadem ſententia.*] Maximè in iis quæ ad fidem.

8. *Si qua conſolatio &c.*] .i. Si mihi in vinculis poſito ſolamen aliquod ſecundum Chriſtum ex caritate qua me proſequimini afferre vultis: ſi cupitis oſtendere ſpiritualibus in rebus, ſecundum Dei voluntatem aliquam mecum communicationem vos habere, ſi qua eſt ex corde vobis noſtri miſeratio.

9. *Implete &c.*] Id omne vel in hoc vnum conferatis quo gaudium meum plenum erit & perfectum, vt ſitis mutua inter vos caritate deuincti &c.

§. 11. LAVS EIVS QVI PACEM COMponit inter diſſidentes.

Prou.15.4. 1 *Lingua placabilis* 2 *lignum vitæ: quæ autem* 3 *immoderata eſt* 4 *conteret ſpiritum.*

1. *Lingua placabilis.*] Quæ pacem componit, quæ diſſidia tollit.

2. *Lignum vitæ.*] Eſt quaſi arbor vitæ ſita in paradiſo, quia animos recreat ac vegetat, & à mortiferis iræ doloris, aliorumque malorum paſſionibus liberat.

3. *Immoderata eſt.*] Feruentior quam decet, non ſeruans modum nec in loquendo, nec in clamoribus, nec in increpando, ſed vbique excedens.

4. *Conteret ſpiritum.*] Quia eum puſillanimem reddit aut exacerbatum atque commotum, euertens ac frangens eius bonam conſtitutionem.

PECCATVM, PECCATOR.

CAPVT I.

De cauſa formali, eſſentiaue peccati, & de cauſa efficiente.

§. 1. EA EST AVERSIO A SVMMO BONO & conuerſio ad creaturas.

Quid inuenerunt patres veſtri in me iniquitatis, quia elongauerunt à me, & 1 *ambulauerunt poſt vanitatem, & vani facti ſunt.* Hier.2.5.
Me dereliquerunt fontem aquæ 2 *viuæ, & foderunt ſibi* 3 *ciſternas, ciſternas* 4 *diſſipatas, quæ continere non valent aquas.* Hier.2.13.

1. *Ambulauerunt poſt vanitatem.*] .i. Idola ſectati ſunt: ecce conuerſionem ad creaturas.

2. *Viuæ.*] .i. iugiter manantis, hic fons eſt Deus, *V. Pſ.35.v.10.*

3. *Ciſternas.*] Hæ ſunt idola vel creaturæ quas peccando amamus, ciſternarum aquæ non ſunt perpetuæ quia colliguntur ex aquis torrentium & imbribus cæli: ita nec creaturarum ſolatia perpetua ſunt.

4. *Diſſipatas.*] Fractas, rimarum plenas per quas effluunt aquæ.

§. 2. PECCATVM EST NIHIL.

Qui lætamini 1 *in nihili.* Amos 6.14.
Sine ipſo factum eſt 2 *nihil.* Ioan 1.3.
Confidunt in nihili & loquuntur vanitates. Iſa 59.4.

1. *In nihili.*] In peccatis quæ nihil ſunt reale, ſed tantum priuatio rectitudinis debitæ ineſſe actioni humanæ. Vel in rebus huius ſæculi quæ cito pereunt, vel in idolis quæ nihil ſunt, nullumque præſtare poſſunt auxiliū neque ſolatium, vt nec peccata.

2. *Nihil.*] .i. peccatum. Ita nonnulli accommodatè ad mores, non ad litteram.

§. 3. CAVSA QVASI EFFICIENS PECCATI, eſt Dei ignoratio.

Oſee 4.2. *1 Non eſt ſcientia Dei in terra. Maledictum, & mēdacium & homicidium, & furtum, & adulterium inundauerunt, & ſanguis ſanguinem tetigit.*

Iſa.5.13. *Propterea ² captiuus ductus eſt populus meus quia non habuit ſcientiam.*

1. *Non eſt ſcientia.*] Vide V. Ignorantia.

2. *Captiuus.*] A dæmone in peccati captiuitatem, licet littera loquatur de terrena captiuitate.

§. 4. ITEM DEFECTVS CONSIDERATIONIS.

Hier.12.11 *1 Deſolatione deſolata eſt omnis terra: quia nullus eſt qui ² recogitet corde.*

1. *Deſolatione deſolata.*] .i. valdè deſolata maximè deſolatione & ſolitudine ſpirituali virtutum, peccatorum vepribus & ſpinis occupantibus omnia.

2. *Recogitet.*] Dei beneficia, eius potentiam, iram in peccata &c.

CAPVT II.

De cauſa finali.

§. 1. AD EAM REVOCO QVÆ PECCANTEM impellunt ad peccandum: cuiuſmodi plurima recenſentur à Sapiente his verbis.

c.2.1.2.3.4 5. *Exiguum & cum tædio eſt tempus vitæ noſtræ, & ¹ non eſt refrigerium in fine hominis, & non eſt qui agnitus ſit ² reuerſus ab inferis: quia ex nihilo nati ſumus, & poſt hoc erimus tamquam non fuerimus: quoniam ³ fumus flatus eſt in naribus noſtris: & ⁴ ſermo ſcintilla ad commouendum cor noſtrum: qua extincta cinis erit corpus noſtrum, & ſpiritus diffundetur tanquam mollis aer, & tranſibit, vita noſtra tamquam veſtigium nubis, & ſicut nebula diſſoluetur, quæ fugata eſt à radijs ſolis, & à calore illius ⁵ aggrauata, & nomē noſtrum obliuionem accipiet ⁶ per tempus & nemo memoriam habebit operum noſtrorum: ⁷ Vmbræ enim tranſitus eſt tempus noſtrum & non eſt reuerſio finis noſtri, quoniam conſignata eſt & nemo reuertitur.*

Sap.2.6.7. 8.9 *Venite ergo fruamur bonis quæ ſunt, & vtamur creatura ⁸ tamquam in iuuentute celeriter. Vino pretioſo & vnguentis nos impleamus: & non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos roſis antequam marceſcant: nullum pratum ſit, quod non pertranſeat luxuria noſtra. Nemo noſtrūm exors ſit luxuriæ noſtræ. Vbique relinquamus ſigna lætitiæ: quoniam ⁹ hæc eſt pars noſtra, & hæc eſt ſors.*

1. *Non eſt refrigerium &c.*] .i. non eſt curatio vel medela in obitu hominis, ita ſcil. vt eius mortem impedire valeat. Ita Glœſa. .i. nullo remedio poteſt quis morti ſubtrahi cum ſit ineuitabilis.

2. *Reuerſus ab inferis.*] Vt ſcil. ex eo cognoſcamus aliam eſſe vitam.

3. *Fumus flatus &c.*] .i. flatus ſeu reſpiratio è naribus noſtris emiſſa, quæ eſt animæ noſtræ vis ſeu ipſa anima, nihil eſt aliud quam fumus, ſicut igitur fumi euaneſcentis nihil ſupereſt, ita flatus ſeu reſpirationis, quę eſt anima noſtra, nihil poſt mortem reliquum eſt.

4. *Sermo ſcintilla.*] .i. res quędam eſt anima noſtra inſtar ſcintillæ: per ſcintillam innuit naturalem calorem quo mouetur cor.

5. *Aggrauata.*] Oppreſſa & conſumpta.

6. *Per tempus.*] In tempore, progreſſu temporis.

7. *Vmbra.*] Vide V. Vita §. 11. n.13.

8. *Tamquam in iuuentute.*] Dum adhuc iuuenes ſumus, vel more iuuenum.

9. *Pars noſtra & ſors.*] Nihil aliud referemus ex hac vita, cum nullum in alia ſperemus fructum.

§. 2. QVAM SVNT RES NIHILI QVIBVS impellitur ad peccandum.

1 Violabant me ad populum meum ² propter pugillū hordei, & fragmen panis, vt ³ interficerent ⁴ animas quæ non moriuntur, & ⁵ viuificarent animas quæ non viuunt, mentientes populo meo credenti mendacijs. Ezec.13.19

Iſte & pro buccella panis, deſerit veritatem. Prou.28.21

⁶ Gratis venundati eſtis, & ⁷ gratis redimemini. Iſa.52.3.

1. *Violabant me.*] Prophanabant me, ipſi quidem prophetātes falſa populo, Dei nomine: peccator autem quouis peccato quantum in ſe eſt prophanat Deum & rem ſacram indignè tractat: Item violat Deum, quia violat eius mandata.

2. *Propter pugillum &c.*] .i. propter exiguum lucellum: aut voluptatulam, aut honoris vmbram, ſeu propter exiguam mercedem.

3. *Interficerent.*] Prędicerent interitum.

4. *Animas quæ non moriuntur.*] Ijs qui non ſunt digni morte quia iuſti.

5. *Viuificarent &c.*] Prædicerēt vitam & omnia proſpera ijs qui Deo non viuunt. i. peccatoribus.

6. *Gratis venundati.*] Quia pro re nihili, vilique voluptatula vos vendidiſtis dæmoni peccando.

7. *Gratis redimemini.*] Quia totum ego per

ſoluam

ſoluam pretium vt vos à dæmonis ſeruitute liberem.

CAPVT III.

Peccati varia epitheta ſeu deſcriptiones partiales, & quibus rebus comparetur.

§. 1. VOCATVR VINCVLVM, ONVS, ſeruitus, catena &c.

Iſa. 58. 6. *Diſſolue [1] colligationes impietatis, ſolue faſciculos [2] deprimentes, [3] dimitte eos qui confracti ſunt, liberos, & omne onus dirumpe.*

9. *Si abſtuleris de medio tui [4] catenam, & deſieris extendere [5] digitum, & loqui quod non prodeſt.*

1. *Colligationes impietatis.*] Peccata. Ita Glo.

2. *Deprimentes.*] Quid magis hominem deprimit quam peccatum, cum vſque ad abyſſum ipſum deijciat?

3. *Dimitte eos &c.*] Sed magis teipſum libera à ſeruitute peccati & dæmonis.

4. *Catenam.*] Peccatorum.

5. *Digitum.*] Ad minandum & conuitiandum.

§. 2. VOCATVR IVGVM.

Thren. 1. 14. 1. *Vigilauit [2] iugum iniquitatum mearum: in manu eius [3] conuolutæ ſunt, & impoſitæ collo meo.*

1. *Vigilauit.*] Sup. Deus.

2. *Iugum.*] Super iugum, q. d. vt puniret iniquitates quibus me ſubieceram.

3. *Conuolutæ.*] Iniquitates ſcil. .i. iniquitatis ſupplicium.

§. 3. TYPVS PECCATI, PLVMBI MASSA.

Zach. 5. 7. *Et ecce [1] talentum plumbi portabatur.*

1. *Talentum plumbi.*] Maſſa vel globus plũbi, ſignificatque grauitatem peccatorum. Liran. & Iudæos diu manſuros in ſua impietate, ait Ribera.

§. 4. VOCATVR AFFLICTIO & ſeruitus.

Thren. 1. 3. *Migrauit Iudas propter [1] afflictionem, & multitudinem [2] ſeruitutis.*

1. *Afflictionem.*] Peccata. Ita vocantur quia afflictionem animæ adferunt.

2. *Seruitutis.*] Qua peccato ſeruiuit.

§. 5. VOCATVR SORDES, & immunditia.

1 Calumniam patiens eſt Ephraim, [2] fractus iudicio: quoniam cœpit abire poſt [3] ſordes. Oſee 5. 11.

Peccauerunt ei & [4] non filij eius in ſordibus. Deut. 32. 5.

Propter [5] immunditiam eius corrumpetur putredine peſſima. Michea 2. 10.

Et Ieſus ſacerdos magnus quaſi totius populi peccata portans indutus erat veſtibus ſordidis. Zach. 3. 3.

Atque Ieſus ſeruator noſter conſputus fuit & indignè habitus, vt hiſce ſordibus peccatorum noſtrorum ſordes ablueret. Matt. 26. 67

In [6] menſtruis ſuis inuenient eam. Ierem. 2. 24

Si abluerit Dominus ſordes filiarum Sion, & [7] ſanguinem Ieruſalem lauerit de medio eius in ſpiritu [8] iudicij & ſpiritu [9] ardoris. Iſa. 4. 4.

1. *Calumniam.*] Vim, oppreſſionem, iniuſtitiam.

2. *Fractus iudicio.*] Dei puniëtus iudicio.

3. *Sordes.*] Peccata & idola.

4. *Non filij eius.*] Non ſe gerentes vt filios decet, qui ſunt in ſordibus peccatorum.

5. *Immunditiam eius &c.*] .i. terra immunda reddita immunditia peccatorum veſtrorum, tota vaſtabitur & ſua pulchritudine priuabitur.

6. *Menſtruis.*] Sordibus peccatorum.

7. *Sanguinem.*] id eſt, immunditiam peccatorum, erat enim ſanguis res immunda & abominabilis apud Iudęos, ideo ſanguis ſumitur pro peccato.

8. *Iudicij.*] Puniendo, vel in nobis vel in Chriſto.

9. *Ardoris.*] Charitatis diuinæ.

§. 6. VOCATVR FÆCES.

Viſitabo ſuper viros defixos in [1] fæcibus ſuis. Soph. 1. 12.

1. *Fæcibus.*] Peccatorum. *Vide Ribream.*

§. 7. VOCATVR SANGVIS.

Libera me de [1] ſanguinibus Deus, Deus ſalutis meæ. Pſa. 50. 16.

Manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Iſa. 1. 15.

[2] Sanguis ſanguinem tetigit. Oſee 4. 2.

1. *Sanguinibus.*] .i. peccatis. Ita Auguſtinus, *Vide* §. 5. n. 7.

2. *Sanguis &c.*] .i. peccatum peccato additum eſt.

§. 8. VOCATVR FRIGVS.

1 Sicut frigidam facit ciſterna aquam ſuam, ſic frigidam fecit malitiam ſuam. Hier. 6. 7.

Quoniam abundabit iniquitas, [2] refrigeſcet caritas multorum. Matt. 24. 12.

1. *Sicut frigidam &c.*] Sicut aquæ ciſternæ, frigore illius frigeſcunt, ita Hieruſalem nequitiam ſuam frigefacit .i. peccatis ſuis omnem calorem perdidit, Hieronym. peccatum ait D. Thomas vocari frigus, quia extinguit calorem dilectionis, congelat humorem deuotionis; retardat motum bonę operationis.

2. *Refrigeſcet.*] A frigore peccati.

§. 9. VOCATVR AMARITVDO.

Oſee 12.14 explicata 22.n.18. *Ad iracundiam me prouocauit Ephraim in* [1] *amaritudinibus ſuis.*

Mich. 1.12. [2] *Infirmata eſt in bonum quæ habitat in amaritudinibus.*

1. *Amaritudinibus.*] Quia homini amaritudinem & pœnam adfert, & Deum omnis dulcedinis fontem amareſcere faceret ſi eius eſſet capax, tam eſt amarum peccatum.

2. *Infirmata &c.*] Cito deſijt facere bonum.

§. 10. VOCATVR NOX, TENEBRÆ ET conſimilibus nominibus.

Rom. 13.12. *Nox præceſſit, dies autem appropinquauit. Abijciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis.*

Epheſ. 5. 8. *Eratis aliquando tenebræ.*

Epheſ. 5.11. *Nolite communicare* [1] *operibus infructuoſis tenebrarum, magis autem redarguite.*

1. Ioan. 1.6. *Si dixerimus quoniam ſocietatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus, mentimur, & veritatem non facimus.*

1. *Operibus tenebrarum.*] Quia ordinariè fiūt in tenebris.

§. 11. VOCATVR CONFVSIO.

Hier. 3.24. [1] *Confuſio* [2] *comedit laborem patrum noſtrorum.*

1. *Confuſio.*] Peccata, quia hominem pudêre faciunt.

2. *Comedit &c.*] Quia ob ſua peccata priuati bonis auorum.

§. 12. VOCATVR OPVS MORTVVM.

Hebr. 9.14. *Sanguis Chriſti emundauit conſcientiam noſtram ab* [1] *operibus mortuis ad ſeruiendum Deo viuenti.*

1. *Operibus mortuis.*] Ita vocantur peccata, quia Deo fætent, quia inquinant animam, ſicut cadauera apud Iudęos inquinabant tangentem. *V. Chryſoſt. homilia 15. in morali.*

§. 13. VOCATVR OPVS DIABOLI.

In hoc apparuit filius Dei, vt diſſoluat opera diaboli. 1. Ioan. 3. 8.

§. 14. VOCATVR SCORIA, PLVMBVM, ÆS &C.

Argentum tuum verſum eſt in ſcoriam. Iſa. 1.22.

[1] *Excoquam ad purum ſcoriam tuam, & auferam omne ſtannum tuum.* Iſa. 1. 25.

Fili hominis, verſa eſt mihi domus Iſrael in ſcoriam: omnes iſti [2] *æs & ſtannum & ferrum, & plumbum in medio fornacis: ſcoria argenti facti ſunt.* Ezec. 22.18

1. *Excoquam ad purum.*] .i. vſque ad purum ita vt quæ pura non ſunt, omnino liqueſcant & abeant.

2. *Æs & ſtannum.*] Per ea accipe peccata, ſicut enim æs & ſtannum vt fiat purum aurū abire debent & euaneſcere in auras, ita & peccatum vt fiat verum aurum charitatis.

§. 15. VOCATVR EXECRATIO.

Reuertere ad Dominum & auertere ab iniuſtitia tua, & [1] *nimis odito* [2] *execrationem.* Eccle. 17. 25.

De execratione & mendacio [3] *annunciabuntur in conſummatione:* [4] *in ira conſummationis, &* [5] *non erunt.* Pſ. 58.13.

1. *Nimis.*] .i. vehementer.

2. *Execrationem.*] Peccatum, quod Deus vehementer execratur & abominatur.

3. *Annunciabuntur.*] Accuſabuntur, diuulgabuntur in die iudicij.

4. *In ira conſummationis.*] .i. in illa conſummatione extrema quæ ab ira & indignatione Dei proueniet.

5. *Non erunt.*] Non amplius ſubſiſtent impij.

§. 16. VOCATVR ABOMINATIO.

Quando ingreſſus fueris terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, caue ne imitari velis abominationes illarum gentium. Deut. 18.9.

Prouocauerunt eum in dijs alienis, & in abominationibus ad iracundiam concitauerunt. Deut. 32.16

[1] *Spes illorum abominatio animæ.* Iob. 11.20.

Quam ſit abominādum peccatum patet, quia nec puluerem qui ex peccante ciuitate calceis adhæſit, vult Chriſtus retineri, ſed excuti. *Matt. 10. 14.*

Patet item quia peccati inſtrumenta comburuntur. *Deut. 7.5. 4. Reg. 23. 4. & Exod. 32. 20.* Poſt combuſtionem etiam in minutiſſimum puluerem rediguntur.

1. *Spes illorum.*] Vide V. Spes.

§. 17. COMPARATVR SERPENTI, leoni, & gladio.

Eccle 21.2. & 4. *Quaſi à facie colubri [1] fuge peccata: & ſi acceſſeris ad illa [2] ſuſcipient te [3] dentes leonis, dentes eius interficientes animas hominum. Quaſi romphea [4] bis acuta omnis iniquitas, plagæ illius non eſt [5] ſanitas.*

1. *Fuge peccata.*] Quia animam veneno ſuo perimunt, ſicut coluber corpus.

2. *Suſcipient te.*] Inuadent te, inuoluent te, ſicut ſerpens incautum inuadit & opprimit.

3. *Dentes leonis &c.*] Sicut leo dentibus crudeliſſimè & citiſſimè oſſa cõfringit & hominem dilaniat & perimit, ita peccatum hominum animas, non ſolum vitam gratiæ eis auferens, ſed & vires omnes benefaciendi eis comminuens.

4. *Bis acuta.*] Vtraque parte ſcindens.

5. *Sanitas.*] .i. curatio, quia ſcil. naturæ viribus curari nequit.

§. 18. ITERVM LEONI.

Eccli.27.11 *Leo [1] venationi inſidiatur ſemper: [2] ſic peccata operantibus iniquitates.*

1. *Venationi.*] Aliarum ferarum vt eas occidat & ijs veſcatur.

2. *Sic peccata &c.*] Quia ſub ſpecie voluptatis quam proponit, inſidiatur eis eoſque decipit, & ſibi miſerè ſubiectos ſtudet retinere. vt tandem æternæ morti reddat obnoxios.

§. 19. ITERVM ARMIS.

Prou 22.5. *[1] Arma & gladij [2] in via peruerſi: cuſtos autem animæ ſuę longe recedit ab eis.*

1. *Arma & gladij.*] Quia peccata quæ committit ei nocent vt gladij, eumque confodiunt.

2. *In via peruerſi.*] In eius viuendi ratione.

§. 20. VOCATVR RVBIGO,

Ezec.24.12 *[1] Multo labore ſudatum eſt, & non exiuit de ea nimia rubigo eius, [2] neque per ignem.*

1. *Multo labore &c.*] Quantum laborarit Chriſtus in paſſione indicant Euangelia, nec tamen à multis abijt adhuc rubigo peccatorum.

2. *Neque per ignem.*] Tam incenſę caritatis diuinæ.

CAPVT IV.

Peccantis varia epitheta, & quaſi deſcriptiones, & cum quibus rebus comparetur.

Licet orti eſſent Iudæi ab Abraham, nihilominus ob peccata ſua, prauamque imitationem gentium alienarum à Dei cultu, vocantur nominibus earũdem gentium: Quod quidem in Chriſtianis etiam certa quadam ratione locum habet.

§. 1. VOCANTVR ITAQVE IVDÆORVM primates, principes Sodomorum: & plebs vocatur populus Gomorrhæ. Iſa.1.10.

[1] De vinea Sodomorum vinea eorum, & de [2] ſuburbanis Gomorrhæ: [3] Vua eorum vua fellis, & [4] botri amariſſimi. Deut.32. 32.33.

1. *De vinea &c.*] Populus hîc, qui fuit mihi vt vinea electa, degenerauit & factus eſt vt vinea Sodomorum: quando eos imitatus eſt, ac ſi ab eis & non à ſanctis patribus ortum duceret.

2. *Suburbanis.*] Supp. agris.

3. *Vua eorum &c.*] .i. opera eorum peſſima.

4. *Botri amariſſimi.*] .i. vinum ſeu doctrina quam alijs propinant, eſt quaſi fel & venenum omnes perdens & occidens.

§. 2. VOCATVR PECCATOR Amorrhęus, & Chananæus.

[1] Radix tua & generatio tua de terra Chanaam: pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa. Ezec.16.3.

1. *Radix tua &c.*] Videris nata ex Chananæis, & Amorrhæis, non ex nobili patriarcharum ſanguine.

§. 3. VOCATVR CHANAAM.
Vide Oſee 12.7.

Vlulate habitatores [1] pilæ: [2] conticuit omnis [3] populus Chanaam, diſperierunt omnes [4] inuoluti argento. Sopha.11.

1. *Pilæ.*] Locus erat profundus in ciuitate in modum foueæ & pilæ, quæ eſt vas concauum in quo frumenta ſiccata tundebantur.

2. *Conticuit.*] Conuictus & confuſus.

3. *Populus Chanaam.*] Ita vocat Iudæos.

Vide

Vide Annotationem ante §.1. vnde patet, quam parui faciat Deus nobilitatem, habuiſſeque illuſtres proauos, ſi deſit virtus, & eorum imitatio.

4. *Inuoluti argento.*] Qui tam erant opulenti vt ſe quaſi inuolutos & ſeptos ſuis diuitijs æſtimarent, in ijſque confidébant.

§. 4. HIERVSALEM VOCATVR, Sodoma & Ægyptus.

Apoc. 11. 8.

§. 5. VOCANTVR IVDÆI, Æthiopes.

Amos 9.7. *Numquid non vt filij Æthiopum vos eſtis mihi filij Iſrael, ait Dominus?*

Vide etiam Abac. 3.7.

§. 6. PECCATOR VOCATVR NOMINIBVS variarum beſtiarum.

DRACO ET STRVTHIO.

Iſa. 43. 20. *Glorificabit me*[1] *beſtia agri,*[2] *dracones &*[3] *ſtruthiones.*

Iob 30. 29. *Frater fui*[4] *draconum, & ſocius*[5] *ſtruthionum.*

Ezec. 29. 3. *Pharao vocatur Draco magnus.*

1. *Beſtia agri.*] Peccatores qui ante viuebant inſtar ferarum.

2. *Dracones.*] Peccatores qui præ ſe ferunt improbitatem & malitiam, quique per humum repant draconum more. Item dracones quia pleni veneno. Greg. l. 13. moral. cap. 6.

3. *Struthiones.*] In ijs intelligit hypocritas qui cum pennas habeant & alta petere videantur, non tamen eleuantur è terra. Idem.

4. *Draconum.*] Hominum crudelium & qui ſuis venenoſis ſibilis .i. maledicis detractionibus & conuicijs mea vulnera aggrauarunt, quibus tamen fratrem me ſemper exhibui.

5. *Struthionum.*] Immiſericordium, quaſi ſtruthiones quibus nulla viſcera miſericordiæ, & qui vix propriorum miſerentur fœtuum.

§. 7. VOCATVR CANIS.

Iſa 56. 10. *Canes muti non valentes*[1] *latrare,*[2] *videntes vana,*[3] *dormientes, & amantes ſomnia.*

Iſa. 56. 11. *Et canes*[4] *impudentiſſimi*[5] *neſcierunt ſaturitatem.*

1. *Latrare.*] Contra vitia.

2. *Videntes vana.*] Prophetantes mendacia.

3. *Dormientes &c.*] Qui nihil aliud deſiderant quam otioſè dormire.

4. *Imprudentiſſimi.*] Ad quæuis audenda flagitia.

5. *Neſcierunt ſaturitatem.*] Adeo auari & voraces vt illorum ingluuies ſatiari non poſſit.

§. 8. CANIS ET PORCVS.

Matt. 7. 6. 1 *Nolite dare ſanctum canibus, neque mittatis margaritas veſtras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus ſuis, & conuerſi dirumpant vos.*

1. *Nolite &c.*] Vide Verbo Concionator.

§. 9. ITERVM CANIS.

Prouerb. 26. 11. & 2. Petri 2. 22.

Mat. 15. 26 *Non eſt bonum ſumere panem filiorum, & mittere canibus.*

Eccli. 13. 22 [1] *Quæ communicatio ſancto homini ad canem? aut quæ pars diuiti ad pauperem?*

1. *Quæ communicatio.*] Vide Verbo Conſortium §. 5.

§. 10. VOCATVR SCORPIO.

Ezech. 2. 6. *Increduli & ſubuerſores ſunt tecum, & cum*[1] *ſcorpionibus habitas.*

1. *Scorpionibus.*] Quorum venenum & aculeus in cauda: ſic ſunt qui primo appulſu videntur amici & boni poſtea venenum inimicitię diffundunt & malitiæ. Vide Hieronym. vnuſquiſque, inquit pro moribus ſuis ſortitur nomen, alij ſcorpiones, alij viperæ vocantur.

§. 11. VOCATVR VACCA.

Oſee 4. 16. *Quoniam ſicut*[1] *vacca laſciuiens declinauit Iſrael.*

Amos 4. 1 [2] *Audite vaccæ pingues verbum hoc, quæ eſtis in monte Samariæ: quæ calumniam facitis egenis, & confringitis pauperes: quæ dicitis Dominis veſtris: Afferte & bibemus.*

1. *Sicut vacca &c.*] .i. magno impetu & furore receſſit à Deo ſicut vacca indomita & ſaginata.

2. *Audite.*] Vide V. Pauper §. 36.

§. 12. TAVRVS ET VACCA, ET FERÆ.

Pſal. 67. 31 1 *Increpa feras arundinis,*[2] *congregatio taurorum*[3] *in vaccis populorum:*[4] *vt excludant eos, qui probati ſunt argento.*

1. *Increpa feras arundinis.*] Coerce peccatores qui tanquam beſtiæ ſylueſtres latent inter arundineta in locis humẽtibus vbi regnat luxuria.

2. Congre-

2. *Congregatio taurorum.*) .i. impiorum ſæuientium inſtar taurorum.

3. *In vaccis populorum.*) id eſt, in medio populorum laſciuientium & inſanientium, inſtar vaccarum ſeu iuuencarum.

4. *Vt excludant, &c.*] congregatio, inquam, illa facta eſt, vt reijciant, ad nihilum redigant iuſtos, qui probati ſunt inſtar argenti in fornace ignis & inuenti puriſſimi.

§. 13. DICITVR DETERIOR BOVE ET aſino.

Iſa. 1. 3. 1 *Cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui: Iſrael autem me non cognouit, & populus meus non intellexit.*

1 *Cognouit.*) Vide verbo Ingratitudo.

§. ADD. QVIBVSDAM ITEM VOLVCRIBVS.

Ie. 8. 7. *Miluus [1] in cælo cognouit tempus ſuum, turtur, & hirundo, & ciconia cuſtodierunt tempus [2] aduentus ſui: populus autem meus non cognouit [3] iudicium Domini.*

1. *In cælo.*) in aere.

2. *Aduentus ſui.*) id eſt, migrationis in alium locum.

3. *Iudicium Domini.*) id eſt, præcepta; vel vltionem, quę ijs imminebat, nec nouit declinare hyemem, quod faciunt ſupradictæ volucres, id eſt, ſupplicium diuinum per pœnitentiam.

§. 14. VOCATVR HIRCVS.

Zach. 10. 3 *Super [1] hircos viſitabo.*
Vide etiam Dan. c. 8. 5.

1. *Hircos.*) Quia fœtidis moribus, & inutiles, & reprobi, & quia duces cæterorum.

§. 15. 1 *Hœdus.* Mat. 25. 33.

1. *Hœdus.*) Laſciuum animal eſt hœdus, inquit Hieron. Hœdus inquit Origines, aſpera & dura ſaxa aſcendit, & ſemper per præcipitia incedit: ita peccator per vitiorum prærupta & præcipitia.

§. 16. LEO.

Hier. 12. 8. *Facta eſt mihi hæreditas mea quaſi leo in ſylua: dedit contra me vocem, ideo odiui eam.*

Eccli. 13. 23 1 *Venatio Leonis, onager in eremo: ſic & paſcua diuitum ſunt pauperes.*

1. *Venatio.*) Vide verbo Diues.

§. 17. VIPERA.

1 *Progenies viperarum, quis demonſtrauit vobis fugere à ventura ira.* Matt. 3. 7.

1. *Progenies viperarum.*) .i. Venenati venenatorum filij. Vipera matrem occidit, peccator Chriſtum. Vipera intus venenoſa, foris ſpecioſa. Idem conuenit peccatori, maximè hypocritæ.

§. 18. LVPVS.

Ecce ego mitto vos ſicut oues in medio [1] luporum. Matt. 10. 16.

2 *Si communicabit lupus agno aliquando, ſic peccator iuſto.* Eccli. 13. 18

1. *Luporum.*) Ob crudelitatem & ſitim humani ſanguinis.

2. *Si communicabit.*) Vide verbo Conſortium.

§. 19. LEO ET LVPVS.

Principes eius in medio eius quaſi [1] leones rugientes: iudices eius lupi veſpere, [3] non relinquebãt in manè. Sopho. 3. 3.

1. *Leones.*) Effundentes ſubditorum ſanguinem & ex rapto viuentes.

2. *Lupi veſpere.*) Sicut lupi rapaciſſimi qui tunc exeunt & fame totius diei ſtimulante ſeueriores ſunt & velociores.

3. *Non relinquebant.*) Ne oſſa quidem.

§. 20. VVLPES. Lucæ 13. 32.

Capite nobis [1] vulpes paruulas, quę demoliuntur vineas: nam vinea noſtra floruit. Cantic. 2. 15.

1. *Vulpes.*) Hoc animal eſt fraudulentum ait Beda, odore fœdum, nunquam rectis itineribus incedens, talis eſt peccator & maximè hæretici.

§. 21. COLVMBA.

Et factus eſt Ephraim quaſi [1] columba ſeducta non habens [2] cor: [3] Aegyptum inuocabant, ad Aſſyrios abierunt. Oſee 7. 11.

1. *Columba ſeducta.*) Hæc volucris non ſentit ſibi ablatos pullos, nec dolet nec requirit, ſed ad illius tecta qui rapuit ſine ira & dolore reuertitur. Nec peccator dolet ſibi Deum ablatum.

2. (*Cor.*) Mentem & ſapientiam.

3. *Aegyptum &c.*) Non Deum ſuum vt ijs opem ferret.

§. 22. EQVVS.

Hier. 5. 8. *Equi amatores & emiſſarij facti ſunt vnuſquiſque ad vxorem proximi ſui hinniebat.*
Ier. 8. 6. *Omnes* [1] *conuerſi ſunt ad curſum ſuum, quaſi equus impetu vadens ad prælium.*

1. *Conuerſi ad curſum.*) .i. feruntur ad vitia ſua conſueta.

§. 23. EQVVS ET MVLVS.

Pſal. 31. 9. *Nolite fieri ſicut equus & mulus quibus non eſt intellectus.* [1] *In camo & freno maxillas eorum conſtringe, qui non approximant ad te.*

1. *In camo &c.*) Quæ adhibentur equis muliſque indomitis.

§. 24. TIGRIS ET LEVNCVLVS.

Iob. 4. 11. 1 *Tigris perijt, eo quod non haberet prędam, & catuli leonis diſsipati ſunt.*

1. *Tigris.*) .i. crudeles fame mortui ſunt.

§. ADD. APER.

Pſal. 79. 14. 1 *Exterminauit eam aper de ſylua & ſingularis ferus depaſtus eſt eam.*

1. *Exterminauit.* Vide V. Voluptas paragrapho 13.

§. 25. COMPARATVR

Hier. 17. 6. 1 *Myricis in deſerto.*
Matt. 11. *Et* 2 *arundini vento agitatę.*

1. *Myricis.*) Vide Verbo Spes cap. 2. parag. 8.
2. *Arundini.*) Ob leuitatem & inconſtantiam.

§. 26. VOCATVR STIPVLA.

Mala. 4. 1. *Et erunt omnes ſuperbi & omnes facientes impietatem,* [1] *ſtipula.*

1. *Stipula.*) Quia ignis inferni ita celeriter eos corripiet ac ſi eſſent ſtipula.

Oſee 7. 16. §. 27. VOCATVR [1] *Arcus doloſus.*

1. *Arcus doloſus.*) Quia peccator non facit quod vult Deus ſicut qui prauum habet arcum, aliò mittere vult ſagittam & aliò it ſagitta. Vide Pſ. 77. conuerſi ſunt in arcum prauum.

§. 28. VOCATVR PESTILENS.

Prou. 21. 11. 1 *Mulctato peſtilente ſapientior erit paruulus: & ſi ſectetur ſapientem, ſumet ſcientiam.*

1. *Mulctato.*) Vide V. punitio.

§. 29. VOCATVR ADVLTER, ET fornicator.

1 *Adulteri neſcitis quoniam amicitia huius mundi inimica eſt Dei.* Iaco. 4. 4.
Tu fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me dicit Dominus. Iere. 3. 1.
Vide item v. 6. & 9. & Ezech. 16. 24. 25. Nihil ſanè frequentius occurrit in Prophetis.

1. *Adulteri.*) Quia peccator verum animæ ſuę ſponſum deſerit, cui ſponſatus eſt in Baptiſmo, vt dęmoni adhæreat.

§. 30. CONFERTVR DENIQVE CVM VArijs rebus quas non eſt facile ad vnum aliquod caput reuocare.

1 *Hi ſunt in epulis ſuis maculæ, conuiuantes ſine timore, ſemetipſos paſcentes, nubes ſine aqua, quæ à ventis circumferuntur arbores autumnales infructuoſæ, bis mortuę, eradicatæ: fluctus feri maris, deſpumantes ſuas confuſiones, ſidera errãtia: quibus procella tenebrarum ſeruata eſt in æternum.* Epiſt. Iudæ v. 12. 13.

1. *Hi ſunt.*) Vide V. Hæreticus, quæ enim ibi dicuntur, poſſunt ſuo modo accommodari ad peccatorem.

CAPVT V.

De effectis peccati, ac primum de ijs quæ communia ſunt tũ animo, tum corpori. *Vide Verbo charitas c. 2. parag. 5.*

§. 1. PECCATVM VTRIQVE EST VENEnum licet tectum.

1 *Conceperunt laborem, & pepererunt iniquitatẽ. Oua aſpidum ruperunt, & telas araneæ texuerunt: qui comederit de ouis eorum, morietur: & quod confotum eſt erumpet in regulum.* Iſa. 59. 4. 5.

1. *Conceperunt.*) Vide Verbo Voluptas §. 11.

§. 2. VTRIQVE LABORIOSVM, CALAMItoſum, pœnale.

Vt iniquè agerent, laborauerunt. Hier. 9. 5.

Prou. 13. 21. *Peccatores perſequitur malum.*

Prou. 22. 8. *Qui ſeminat iniquitatem, metet mala, &* [1] *virga iræ ſuæ* [2] *conſummabitur.*

Hier. 2. 19. [3] *Arguet te malitia tua, &* [4] *auerſio tua increpabit te. Scito, & vide, quia malum & amarum eſt reliquiſſe te Dominum Deum tuum, & non eſſe timorem mei apud te, dicit Dominus Deus exercituum.*

Hier. 30. 14. *Plaga*[5] *inimici percuſſi te caſtigatione* [6] *crudeli, propter multitudinem iniquitatis tuæ dura facta ſũt peccata tua.*

Eccli. 7. 1. 2. 3. [7] *Noli facere mala, & non te apprehendent, diſcede ab iniquo, & deficient mala abs te. Fili non ſemines mala in ſulcis iniuſtitiæ, & non metes ea in ſeptuplum.*

Ierem. 48. 36. *Plus fecit* [8] *quàm potuit, idcirco perierunt.*

Prou. 28. 18. *Qui peruerſis graditur vijs,* [9] *concidet ſemel.*

Prou. 29. 16. *In multiplicatione impiorum multiplicabuntur ſcelera: & iuſti* [10] *ruinas eorum* [11] *videbunt.*

Eccli. 40. 14. *Præuaricatores* [12] *in conſummatione tabeſcent.*

Eccli. 40. 8. 9. [13] *Super peccatores ſeptuplum. Ad hęc mors, ſanguis, contentio, & romphea, oppreſſiones, fames, & contritio & flagella.*

Eccli. 6. 4. *Anima nequam diſperdet* [14] *qui ſe habet, & in gaudium inimicis dat illum, & deducet in* [15] *ſortem impiorum.*

Sap. 5. 7. *Laſſati ſumus in via iniquitatis & perditionis, & ambulauimus vias difficiles, viam autem Domini ignorauimus.*

Iob. 5. 6. *Nihil in terra ſine cauſa fit, & de humo non oritur* [16] *dolor.*

1. Machab. 6. 12. 13. *Nunc vero reminiſcor malorum quæ feci in Ieruſalem, vnde & abſtuli omnia ſpolia aurea & argentea, quæ erant in ea, & miſi auferre habitantes Iudæam ſine cauſa. Cognoui ergo quia propterea inuenerunt me mala iſta: & ecce pereo triſtitia magna in terra aliena.*

Prou. 16. 27. [17] *Vir impius fodit malum, & in labijs eius ignis ardeſcit.*

1. *Virga iræ.*) .i. Ira qua tanquam virga alios opprimit.

2. *Conſummabitur.*) Conſumetur, perdetur omnino.

3. *Arguet.*) .i. puniet, quia ſci. cauſa erit punitionis.

4. *Auerſio.*) A via recta.

5. *Inimici.*) Vt ſolet inimicus .i. lethali.

6. *Crudeli.*) Vt ſolet hoſtis crudelis.

7. *Noli facere &c.*) Vide Verbo punitio.

8. *Quàm potuit.*) .i. Quàm ordinariè potuit; ſi enim fecit, certè id potuit, ſed dicitur non potuiſſe, quia ſecundum conſuetum laborem & conatum id non potuiſſet præſtare. Ita alibi Oſorius, nec repugnat litteræ.

9. *Concidet ſemel.*) Licet ad tempus ſua expleat deſideria & floreat, ſemel tamẽ corruet vel hic prolapſus in aliqua mala, vel in æternas tandem præcipitatus miſerias.

10. *Ruinas.*) Perditionem, interitum, ſupplicium.

11. *Videbunt.*) q. d. non ita multiplicabuntur vt ſemper floreant, aut vt tollant omnes iuſtos. Videbunt autem iuſti has ruinas cum gaudio ex contemplatione diuinæ iuſtitiæ.

12. *In conſummatione &c.*) .i. Ita deficient vt penitus conſumantur.

13. *Super.*) Vide Verbo Vita §. 7. vbi enumerantur illa quæ ſunt ſeptuplum ſuper peccatores .i. mala quibus amplius torquentur quam alij.

14. *Qui ſe habet.*) .i. poſſeſſorem ſuum.

15. *Sortem impiorum.*) Varias calamitates & tandem in æterna ſupplicia.

16. *Dolor.*) Pœna, afflictio non oritur de humo ſed de mala voluntate, neque enim terra cauſa eſt v.g. ſterilitatis & famis ſed peccata.

17. *Vir impius.*) Vide V. Lingua cap. 2. §. 6.

§. 3. ET QVOD MAXIME DOLENT, LABOR eorum eſt irritus.

[1] *Telæ eorum non erunt in veſtimentum, neque operientur operibus ſuis: opera eorum opera inutilia, & opus iniquitatis in manibus eorum.* Iſa. 59. 6.

[2] *Ventum ſeminabunt & turbinem metent, culmus ſtans non eſt in eo, germen non faciat farinam. Quod etſi fecerit, alieni comedent eam.* Oſee 8. 7.

Ephraim [3] *paſcit ventum, &* [4] *ſequitur æſtum:* [5] *tota die* [6] *mendacium & vaſtitatem multiplicat &c.* Oſee 12. 1.

[7] *Non ſaluabit* [8] *impietas impium.* Eccle. 8. 8.

Impius facit[9] *opus inſtabile:* [10] *ſeminanti autem iuſtitiam merces* [11] *fidelis.* Prou. 11. 18.

Idcirco, pro eo quod diripiebatis pauperẽ, & [12] *prædam electam tollebatis ab eo: domos quadro lapide ædificabitis, & non habitabitis in eis: vineas plantabitis amantiſſimas, & non bibetis vinum earum. Quia cognoui multa ſcelera veſtra, &* [13] *fortia peccata veſtra: hoſtes iuſti* [14] *accipiẽtes munus, & pauperes deprimentes* [15] *in porta.* Amos 5. 11. 12.

[16] *Sapientiam & diſciplinam qui abijcit, infœlix eſt, & vacua eſt ſpes illorum, & labores ſine fructu, & inutilia opera eorum.* Sap. 3. 11.

1. *Telæ eorum.*) Vide Verbo Voluptas.

2. *Ventum.*) Vide V. Voluptas §. 11. n. 11.

3. *Paſcit ventum.*) Tot laboribus rem inanẽ nihil profuturam agit ſicuti qui paſcitur vento, vel qui ventum regere & quo velit inſtar ouis ducere conetur.

4. *Sequitur æſtum.*) .i. Auſtrum, ventum calidum & vrentẽ. q. d. laborat & labore ſuo nihil niſi morbos ſibi & calamitates quærit.

5. *Tota die.*) Semper.

6. *Mendacium &c.*) .i. Falſas ſpes & mortẽ ſuam quærit.

7. *Non ſaluabit.*) A calamitate, à morte, ab interitu.

8. *Impietas.*) .i. Quicquid ſecum adfert impietas, omnes eius artes, conatus, fraudes, vis

ac potentia.

9. *Opus inſtabile.*) .i. fallax, quod non ſubſiſtet, & licet multum laboret, nullum ei fructum afferet.

10. *Seminanti iuſtitiam.*) Facienti bona opera, quæ ſunt quaſi quædam ſemina præmij.

11. *Fidelis.*) Firma, certa & non fallax.

12. *Prædam electam.*) Quicquid vobis pretioſum videbatur & pulchrum.

13. *Fortia.*) Fortiter in miſericordiam patientiamque meam pugnantia .i. multum me irritantia.

14. *Accipientes munus.*) Ad peruertendum iudicium pauperum.

15. *In porta.*) Vbi olim exercebantur publica iudicia.

16. *Sapientiam.*) Quæ vt vera ſit, ſita eſt in cultu Dei & obſeruatione mandatorum eius.

§. 4. PECCATVM CORPVS ET ANIMAM mittit in gehennam.

2.Reg.23.6 7. *Præuaricatores quaſi ſpinæ euellentur vniuerſi: quæ non ¹ tolluntur manibus. Et ſi quis tangere voluerit eas, armabitur ferro & ligno lanceato, ² igneque ſuccenſæ comburentur vſque ad nihilum.*

Malac.4.1 *Ecce ³ dies veniet ⁴ ſuccenſa quaſi caminus: & erunt omnes ſuperbi, & omnes facientes impietatem, ⁵ ſtipula: & inflammabit eos dies veniens, dicit Dominus exercituum, quæ non derelinquet eis ⁶ radicem & germen.*

Vide Verbo Infernus, & quoties ſcriptura interminatur, Væ peccantibus.

Eccli.41.11 12. *Væ vobis viri impij qui dereliquiſtis legem Domini Dei altiſſimi, & ſi nati fueritis, in maledictione naſcemini, ſi mortui fueritis, in maledictione erit pars veſtra.*

Galat.6.7.8. *⁷ Quæ ſeminauerit homo hæc & metet: quoniam qui ⁸ ſeminat in carne ſua de carne & metet: ⁹ corruptionem, qui autem ¹⁰ ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu metet vitam æternam.*

Ioan.15.6. *¹¹ Si quis in me non manſerit, mittetur foras ſicut palmes, & areſcet & colligent eum, & in ignem mittent, & ardet.*

Iacobi 1.15 *Peccatum cum ¹² conſummatum fuerit, generat ¹³ mortem, ſup.*

Apoc.21.8 *¹⁴ Timidis [illegible] & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololatris, & omnibus mendacibus, pars illorum erit in ſtagno ardenti igne & ſulphure: quod eſt ¹⁵ mors ſecunda.*

Prou.1.31. *Comedent fructus ¹⁶ viæ ſuæ, ſuiſque conſilijs ſaturabuntur.*

Prou.21.16 *Vir qui errauerit à via doctrinæ, in cætu ¹⁷ gigantum commorabitur.*

1. *Tolluntur.*) Tanguntur.

2. *Igne ſuccenſæ.*) In die iudicij ait Chald.

3. *Dies.*) Iudicij.

4. *Succenſa.*) Propter ignem præcedentem faciem iudicis, & propter ignem gehennæ.

5. *Stipula.*) Vide ſupra c. 4. §. 26.

6. *Radicem.*) Cyrill. non renaſcentur, eruntque ſicut arbor euulſa radice, & omnibus eius ſurculis .i. Eorum voluptates & diuitias omnes abolebit.

7. *Quæ ſeminauerit.*) .i. Quodcumque operatus fuerit, ſunt enim opera noſtra quaſi ſemina mercedis ſeu ſupplicij futuri.

8. *Seminat in carne.*) Qui facit opera carnis iam numerata.

9. *Corruptionem.*) Interitum & damnationem.

10. *Seminat in Spiritu.*) Quæ ſunt ſpiritus ſtudioſè operando.

11. *Si quis in me.*) Vide V. Charitas.

12. *Conſummatum.*) Perfecto conſenſu, vel etiam opere.

13. *Mortem.*) Æternam.

14. *Timidis.*) Qui ob timorem receſſerunt à Deo.

15. *Mors ſecunda.*) Prima mors eſt ea qua homo peccando moritur Deo, ſecunda qua per pœnas æternas, æternum ſeparatur ab eo.

16. *Viæ ſuæ.*) .i Actionum & vitæ .i. Recipient pœnam quam ſunt promeriti.

17. *Gygantum.*) Dæmonum, vel punietur vt olim gygantes pœna temporali & æterna.

§. 5. PECCANS SIBI IPSE ACCENDIT ignem inferni.

1 Ecce vos omnes accendentes ignem, accincti flammis, ambulate in lumine ignis veſtri, & in flammis quas ſuccendiſtis: de manu mea factum eſt hoc vobis, in doloribus dormietis. Iſa.50.11.

1. *Ecce.*) Vide V. Infernus.

§. 6. ETIAM OB VNVM PECCATVM damnabitur.

Qui in vno ¹ peccauerit, ² multa bona perdet. Eccle.9.18.
³ Muſcæ morientes perdunt ſuauitatem vnguenti. Eccl.10.b
Quicumque totam legem ſeruauerit, offendat autem in vno, factus eſt ⁴ omnium reus. Iacobi 2.10.

1. *Peccauerit.*) Sup. mortaliter.

2. *Multa bona.*) Quia vitam æternam, quia merita omnia præcedentia, quia Dei gratiam virtuteſque quæ eam ſequuntur &c.

3. *Muſcæ morientes, &c.*) q. d ſicuti muſca oleo ſe immergens ſe interimit & fœdat vnguentum, ſic vna ſtultitia vnius peccati perdit tum ſe, tum ſuauitatem gratiæ & bonæ famæ. Vide Chald. fusè.

4 *Omnium.*

4. *Omnium reus.*) 1. Æquè damnabitur ac ſi omnia commiſiſſet licet non tam grauiter.

CAPVT VI.

Quid efficiat peccatum in anima.

§. 1. Eam spoliat donis gratvitis & vulnerat in naturalibus.

Luc.10.30. 1 *Homo quidam deſcendebat ab Ieruſalem in Iericho & incidit in* [2] *latrones qui etiam* [3] *deſpoliauerunt eum, &* [4] *plagis impoſitis abierunt, ſemiuiuo relicto.*

Vide item Verbo Gratia c. 3. §. 8. ex Pſ. 40. 5. & Hiere. 17. 14. & Matth. 9. 12. & alijs.

1. *Homo quidam.*) Ex hoc loco docent patres Adamum per peccatum ſpoliatum eſſe donis gratuitis, vt gratia Dei, immortalitate corporis &c. & vulneratum in naturalibus. Vide Scholaſticos & S. Thom. 1. 2.

2. *Latrones.*) Dæmones inquit Ambroſ.

3. *Deſpoliauerunt.*) Indumentis gratiæ, Idem.

4. *Plagis.*) Peccata plagæ ſunt ait Beda quia his naturæ integritas violatur.

§. 2. Eandem macvlat et inficit. *Vide ſupra c. 3. §. 5.*

Ier.2.22. 1 *Si laueris te nitro & multiplicaueris tibi herbam borith, maculata es in iniquitate tua coram me dicit Dominus.*

Ioſue 22. 17. *An parum vobis eſt quod peccaſtis in Beelphegor & vſque in præſentem diem macula huius ſceleris in nobis permanet? Multique de populo corruerunt?*

Eccli. 47. 22. *Dediſti maculam in gloria tua.*

Eph. 5.27. [2] *Chriſtus dilexit Eccleſiam & ſeipſum tradidit pro ea vt illam ſanctificaret mundans lauacro aquæ in verbo vitæ vt exhiberet ipſe ſibi glorioſam Eccleſiam, non habentem maculam, aut rugam aut aliquid huiuſmodi, ſed vt ſit ſancta & immaculata.*

1. *Si laueris.*) Vide V. opera.

2. *Chriſtus.*) Vide V. Eccleſia.

§. 3. Avfert omne meritvm a bonis operibus, ſeu efficit vt eius opera bona alioqui, ſint mortua.

1 *Reſpexit Dominus ad* [2] *Abel & ad munera eius:* Gen. 4. 5.
[3] *ad Cain verò & ad munera illius non reſpexit.*
Vide item Verbo Gratia c. 3. parag. 11. & Verbo Contritio, Verbo Opera bona.

1. *Reſpexit.*) Quia eius ſacrificium tanquã ei gratum igne de cælo miſſo inflammauit, quod non fecit Caino.

2. *Abel.*) Primò ad Abel inquiunt Theologi, qui hinc probant neminem niſi Deo gratum mereri de condigno operibus etiam ex ſuo genere bonis.

3. *Ad Cain &c.*) Quia cum Cain eſſet Deo inuiſus, non potuerunt eius opera eſſe meritoria, nec Deus ea acceptare.

§. 4. Avfert item meritvm a bonis operibus præteritis, ſeu ea mortificat.

Si auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua, & fecerit iniquitatem, ſecundum omnes abominationes quas operari ſolet impius, [1] *numquid viuet? Omnes iuſtitiæ eius quas fecerat* [2] *non recordabuntur.* Ezec. 18. 24.

Vide etiam Verbo Contritio c. 1. parag. 11.

1. *Nunquid viuet.*) Sup. vita gratiæ.

2. *Non recordabuntur.*) Niſi ſci. relinquat peccatum, tunc enim reuiuiſcent eius iuſtitiæ, ſeu merita eis debita, quæ per peccatum non erant abolita & extincta ſed tantum ſopita & mortificata. Ita Theologi in 3. parte vbi de pœnitentiæ virtute.

§. 5. Animam deprimit svb dæmonis poteſtate.

1 *Et ponam illum in manu eorum, qui te humiliauerunt, & dixerunt animæ tuæ. Incuruare, vt tranſeamus, & poſuiſti vt terram corpus tuum, & quaſi viam tranſeuntibus.* Iſa. 51.23

Nequando reſipiſcant à diaboli laqueis à quo captiui tenentur ad ipſius voluntatem. 1.Tim.2. 26.

1. *Et ponam.*) Vide V. Dæmon.

§. 6. Dat illi dæmonem in patrem.

Vos [1] *ex patre diabolo eſtis* [2] *& deſideria patris veſtri vultis facere.* Ioa.8. 44

O plene omni dolo & fallacia fili diaboli. Act.13.10

Qui facit peccatum ex diabolo eſt. 1.Ioa.3.8.

1. *Ex patre diabolo.*) Per imitationem, vt ſtatim explicat.

2. *Et.*) .i. *Quia*, ita ſæpe ſumitur & pro cauſali.

§. 7. Facit hominem diabolvm.

Ioan.6.70 *Ex vobis vnus* [1] *diabolus eſt.*

1. *Diabolus.*) .i. peſſimus, vel melius *diabolus* quia miniſter & inſtrumentū diaboli, ideoq; eodem nomine vocatur cum ipſo. Cyrill.

§. 8. Avfert ivs Filii Dei.

Deut.32.5. [1] *Peccauerunt ei, & non filij eius in ſordibus: generatio praua atque peruerſa.*

1. *Peccauerunt.*) Vide ſupra cap. 3. §. 5. num. 4.

§. 9. Item divinam gratiam.

V. Verbo Gratia.

§. 10. Hominem svimet facit hoſtem.

Tobiæ 12. 10. *Qui autem faciunt peccatum & iniquitatem, hoſtes ſunt animæ ſuæ.*

Vide item Pſal. 10. 5.

§. 11. Animam occidit.

Sap.16.14 *Homo per malitiam* [1] *occidit animam ſuam.*

Apoc.3.1. *Scio opera tua, quia* [2] *nomen habes quod viuas, & mortuus es.*

1. *Occidit animam.*) Quia eam priuat vita gratiæ, qua ſola viuit anima.

2. *Nomen habes &c.*) .i. Homines putant te viuere vita gratiæ, cum tamen mortuus ſis per peccatum.

CAPVT VII.

Quid efficiat peccatum in potētijs animę, ac primum quid in intellectu.

§. 1. Densas tenebras, cœcitatem, ignorantiam, amentiam &c.

Iſa.6.9.10. [1] *Audite audientes, & nolite intelligere, & videte viſionem, & nolite cognoſcere.* [2] *Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua: & oculos eius claude: ne forte videat oculis ſuis, & auribus ſuis audiat, & corde ſuo intelligat,* [3] *& conuertatur & ſanem eum.*

Surdi audite, & cæci intuemini [4] *ad videndum. Quis cæcus, niſi ſeruus meus? & ſurdus niſi ad quem nuncios meos miſi? quis cæcus, niſi qui* [5] *venumdatus eſt? & quis cæcus niſi ſeruus Domini?* Iſa. 42.18. 19.

[6] *Viam pacis neſcierunt, & non eſt* [7] *iudicium in greſſibus eorum. Semitæ eorum* [8] *incuruatæ ſunt eis: omnis qui calcat in eis* [9] *ignorat pacem.* Iſa. 59. 8.

Palpauimus ſicut cæci parietem, & quaſi abſque oculis attrectauimus: impegimus meridie quaſi in tenebris, [10] *in caliginoſis quaſi mortui.* Iſa. 59.10.

Stultus populus meus me non cognouit: filij inſipientes ſunt & vecordes: ſapientes ſunt vt faciant mala, benè autem facere neſcierunt. Hier. 4.22.

[11] *Educ foras* [12] *populum cæcum, & oculos habentem; ſurdum, & aures ei ſunt.* Iſa. 43.8.

Audi popule ſtulte, qui non habes [13] *cor: qui habētes oculos non videtis; & aures, & non auditis.* Hier 5.21.

Venerunt dies [14] *viſitationis, venerunt dies retributionis: ſcitote Iſrael* [15] *ſtultum prophetam, inſanum* [16] *virum ſpiritualem, propter multitudinem iniquitatis tuæ, & multitudinem* [17] *amentiæ.* Oſeæ 9. 7.

[18] *Ambulabunt vt cæci quia Domino peccauerunt.* Soph. 1.17.

Comederunt [19] *alieni* [20] *robur eius, & ipſe neſciuit: ſed &* [21] *cani effuſi ſunt in eo, & ipſe ignorauit.* Oſeæ 7.9.

Et factus eſt Ephraim quaſi [22] *columba ſeducta nō habens cor? Ægyptum inuocabant, ad Aſſyrios abierunt.* Oſeæ 7.11.

[23] *Euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratū eſt inſipiens cor eorum: Dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium.* Rom. 1. 21. 22. 23.

Cui loquar? & quem conteſtabor vt audiat? ecce [24] *incircumciſæ aures eorum, & audire non poſſunt: ecce verbum Domini factum eſt eis* [25] *in opprobrium, & non ſuſcipient illud.* Hier. 6.10.

Et ſicut non [26] *probauerunt* [27] *Deum habere in notitia: tradidit illos Deus in reprobum ſenſum, vt faciant ea* [28] *quæ non conueniunt.* Roman. 1. 28.

Qui dicit ſe noſſe eum, & mandata eius non cuſtodit, mendax eſt, & in hoc veritas non eſt. 1. Ioan. 2. 4.

Omnis [29] *qui in eo manet,* [30] *non peccat: & omnis qui peccat, non vidit eum,* [31] *nec cognouit eum.* 1. Ioan. 3. 6.

[32] *Eſt via quę videtur homini iuſta: nouiſſima autem eius deducunt ad mortem.* Prou. 14. 12.

Poſſidebunt [33] *paruuli ſtultitiam, &* [34] *exſpectabūt* [35] *aſtuti* [36] *ſcientiam.* Prou. 14. 12.

[37] *Nē impiè agas multum, &* [38] *noli eſſe ſtultus, ne moriaris in* [39] *tempore non tuo.* Eccle. 7. 18.

Hæc cogitauerunt & errauerunt: excęcauit enim illos malitia eorum. Et neſcierunt [40] *ſacramenta Dei, neque mercedem ſperauerunt iuſtitiæ, nec* [41] *iudicauerunt* [42] *honorem animarum ſanctarum.* Sapient. 2. 21. 22.

Pal-

Iob 12.25. *Palpabunt quaſi in tenebris, & non in luce, & errare eos faciet quaſi ebrios.*

Deut. 32.6 *Hęccine reddis Domino popule ſtulte & inſipiens? nunquid non ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit te, & fecit, & creauit te?*

Sap. 5.4. *Nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam, & finem illorum ſine honore.*

1. *Audite, &c.*) Hi imperatiui ſumuntur, pro futuris, id eſt, audietis & non intelligetis, videbitis & non cognoſcetis, duritia ſcilicet veſtra, obſtinatoque animo in peccatis, id impediente.

2. *Excæca.*) Aggraua, claude; id eſt, prædic eos excœcandos, eorumque aures obſtruendas, claudendoſque oculos.

3. *Et conuertatur, &c.*) Ex quo fiet, vt neque vitam mutent, neque ſalutem à me conſequantur.

4. *Ad videndum.*) id eſt, ita intuemini, vt ſpecies vobis oblata, vana nõ ſit & ſine fructu, ſicut aures audiendi dicũtur, Mat. 11. quę otioſæ non ſunt, neque inutiliter audiunt.

5. *Venundatus eſt.*) Qui ſe mihi propter beneficia in illum vendidit in mancipium. Sanchez.

6. *Viam pacis.*] Quæ ducit ad pacem.

7. *Iudicium, &c.*] In eorum conſilijs nulla eſt iudicij aut honeſtatis ratio.

8. *Incuruatæ ſemitæ.*) Deprauatæ eorum rationes agendi.

9. *Ignorat.*) Negligit, non curat.

10. *In caliginoſis, &c.*] ſupple *ſumus* .i. Non magis à ſolaribus radijs illuſtramur, quàm mortui, qui iacent in ſepulchris.

11. *Educ foras.*) prædic educendum ad lucem Euangelij.

12. *Populum cæcum.*) Gentiles cœcos, licet oculi ei ſint ad alia videnda & intelligenda.

13. *Cor.*) Prudentiam.

14. *Viſitationis.*) Punitionis.

15. *Stultum Prophetam.*) Illum ſc. fuiſſe, qui tibi proſpera nunciabat.

16. *Virum ſpiritualem.*) Qui ſe Dei ſpiritum habere mentiebatur.

17. *Amentiæ.*] ſupple hæc tibi calamitas accidit. Amentiæ autem .i. ſcelerum, quæ hominem amentem efficiunt.

18. *Ambulabunt vt cæci.*) Non tantum ſpiritualiter: ſed etiam corporaliter, neſcientes ſcilicet præ anxietate animi quò fugiant, & ex vno periculo in aliud grauius incidentes, vt cœci cum fugiunt.

19. *Album.*) dæmones, peccata, ad litteram Aſſyrij.

20. *Robur.*) etiam ſpirituale.

21. *Cani effuſi.*) proximus eſt captiuitati, & diuinis ſupplicijs, ſicut homo plenus canis morti.

22. *Columba.*) Vide ſupra capite tertio, paragrapho 21.

23. *Euanuerunt.*) Vide V. Superbia, §. 9.

24. *Incircumciſę.*) Chald. obturatę.

25. *In opprobrium.*) Velut opprobrium.

26. *Probauerunt.*] Non curarunt.

27. *Deum habere in notitia.*) .i. videre quid ei placeret aut diſpliceret.

28. *Quæ non conueniunt.*) minus dicit quàm præ ſe ferant verba, id eſt, vt faciant res peſſimas & abominandas.

29. *Qui in eo manet.*) Qui manet in Deo, per præceptorum eius obſeruationem.

30. *Non peccat.*) ſupple quatenus in eo manet.

31. *Nec cognouit.*) Si enim cognouiſſet, non ſe à tanta bonitate ſeparaſſet.

32. *Eſt via.*) ſunt mores, eſt certum quoddam genus vitæ, quod homini ob ignorantiam videtur iuſtum ſeu rectum & ducere ad vitam: Quilibet enim probat ſuum inſtitutum & agendi modum. Poteſt etiam accipi per *viam*, fœlicitas huius ſæculi, quam qui habent putant ſe rectam tenere viam, quæ ad fœlicitatem perducit.

33. *Paruuli.*] ſenſu ac iudicio, quales ſunt peccatores.

34. *Expectabunt.*) Deſiderabunt.

35. *Aſtuti.*] Prudentes.

36. *Scientiam.*) Maximè ſcientiam, quam vocat ſcriptura ſanctorum, quæ eſt verum hominis bonum & propria poſſeſſio.

37. *Ne impiè, &c.*) id eſt, caue à peccatis grauibus.

38. *Noli eſſe ſtultus.*] Indicat peccatorem eſſe ſtultum, & verè ſtultum eſt, velle Deum habere inimicum.

39. *Tempore non tuo.*) .i. immaturè, Deo ſcilicet puniente.

40. *Sacramenta.*) myſteria, arcana, & occulta Dei iudicia & opera.

41. *Iudicauerunt.*] ſecum expenderunt.

42. *Honorem.*) Præmium, quo afficientur ſancti.

§. ADD. HIS AVTEM PVNITVR, QVIA non vtitur lumine ſibi dato.
Vide ſupra §. 1. ex Rom. 1. 28.

1 *Ambulate dum lucem habetis, vt non vos 2 tenebræ cõprehendant, & qui ambulat in tenebris, neſcit quò vadat, dum lucem habetis credite in lucem, vt 3 filij lucis ſitis.* Ioan. 12. 35. 36.

1. *Ambulate.*) Credite.

2. *Tenebrę.*) Errorum. Quaſi dicat: ſi non ambuletis, & non vtamini commoditate lucis, inuoluemini tenebris, quod reipſa docuit experientia in Iudæis.

3. *Filij lucis.*) id eſt, filij mei, qui ſum lux, Chryſoſt.

§. 2. HÆC PECCATORVM STVLTITIA ET cœcitas ſatis patet ex ijs paralogiſmis, ſeu falſis ratiocinationibus, quibus apud Sapientem c. 10. ex vitæ breuitate falsò concludunt ſibi genio indulgendum, cùm contra fieri oporteret, itaque concludendum: ſi vita breuis, antequam igitur nobis effluat, immortalis vita nobis paranda eſt. Si vita breuis, breues igitur voluptates, nec ex ijs remanebit quidquam, poſtquam fluxerint, niſi labor & dolor, & afflictio ſpiritus, niſi mors ſecunda, niſi ſtagnum ardens igne & ſulphure, niſi pœnarum æternitas. Si vita breuis, breues igitur labores, quorũ finis erit æterna quies, erit poſſeſſio regni nobis parati à conſtitutione mundi, erit perfecta omnium deſideriorum ſatietas, erit denique ſtatus omnium omnino bonorum aggregatione perfectus.

§. 3. AD HANC PECCATI COECITATEM exprimendam, reuocare licebit etiam ea loca quibus peccatum aut peccans vocantur mendacium, aut mendax, quibus quidem ſignificatur deceptio, quæ eſt vitium intellectus.

Pſ. 61. 10. *Mendaces filij hominum in ſtateris.*
Ier. 3. 23. 1 *Verè mendaces erant colles, & multitudo montiũ: verè in Domino Deo noſtro ſalus Iſrael.*
Pſ. 4. 3. 2 *Filij hominum vſquequo graui corde? vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?*
Iſa. 28. 15. 3 *Poſuimus mendacium ſpem noſtram, & mendacio protecti ſumus.*
Ier. 16. 19. *Verè mendacium poſſederunt patres noſtri, vanitatem, quæ eis non profuit.*
Pſ. 26. 2. 4 *Mentita eſt iniquitas ſibi.*

1. *Verè.*) Vide V. Voluptas. §. 11.

2. *Filij.*] Vide ibidem.

3. *Poſuimus.*) Vide verbo Spes, cap. ſecundo, . 7.

4. *Mentita, &c.*) Iniquitas hominis dicitur etiam ſibi mentiri, dum perſuadet ſe aſſequuturam quod aſſequi nõ valet, v. g. fœlicitatem in vſu rerum caducarum & carnalium voluptatum.

§. 4. EX HAC PECCATORIS COECITATE fit, vt paruipendat peccatum.

Prou. 10. 23 1 *Quaſi per riſum ſtultus operatur ſcelus: 2 ſapientia autem eſt viro prudentia.*
Prou. 14. 9 *Stultus 3 illud & peccatum, & inter iuſtos morabitur gratia.*
Prou. 14. 16. 4 *Sapiens timet, & declinat à malo: ſtultus tranſilit, & confidit.*
5 *Leuis eſt 6 ſuper faciem aquæ: 7 maledicta ſit pars eius in terra, nec ambulet 8 per viam vinearum.* Iob 24. 18.
Abominabilis & inutilis homo, qui bibit 9 quaſi aquam iniquitatem. Iob 15. 16.

1. *Quaſi per riſum, &c.*) id eſt, peccatum putat rem ridiculam, parui illud facit, illudque committendo ridet & gaudet.

2. *Sapientia, &c.*] id eſt, magna eſt ſapientia viro, ipſa prudentia, quâ prudenter aduertit & intelligit quàm ſit ſeria res operari ſcelus, & ad quæ mala perducat.

3. *Illudet.*) i. ridebit peccatum ſuum. q. d. Ridet, cum peccat.

4. *Sapiens.*] Vide verbo Prudentia, paragrapho 7.

5. *Leuis eſt.*] i. facilis in vitia.

6. *Super faciem aquæ.*) Pluſquam ipſa aquarum ſuperficies, quæ tamen maximè eſt fluida.

7 *Maledicta &c.*) Quia ex omnibus, quæ hic tanquam partem ſuam & hæreditatem viſus eſt poſſidere, nihil referet niſi maledictionem.

8. *Per viam vinearum.*) id eſt, cultam Prouerbium eſt ſignificans viam fertilem & lætam, quâ indicatur paradiſus ſanctorum.

9. *Quaſi aquam.*) id eſt, ſumma auiditate, frequenter, faciliimè nihili pendens peccatum, ſicuti ſitibundus, aut febricitans aquam bibit.

§. 5. HÆC EADEM COECITAS FACIT vti ei grauia, & nimis laborioſa videantur Dei præcepta.

1 *Iter pigrorum quaſi ſepes ſpinarum: 2 via iuſtorum abſque offendiculo.* Prou. 15. 19.

1. *Iter pigrorum.*) id eſt, iter virtutis, quod pigris & peccatoribus ambulandum incumbit; videtur eis quaſi ſepes ex ſpinis cõtexta, i. iudicant eam viam grauem, difficilem, imo impoſſibilem.

2. *Via iuſtorum, &c.*) Quam ambulant virtutis amantes in ea magnam facilitatem inueniunt, nihil ibi eſt, quod eos offendat, aut à recto deterreat. *Vide Gregorium lib. 30. Moralium cap. 23.*

§. 6. FACIT VT IVDICIVM NON TIMEANT & vt auaritiam ſectentur.

Aeſtimauerunt 1 luſum eſſe vitam noſtram, & 2 conuerſationem vitę compoſitam ad lucrum, & oportere 3 vndecumque etiam ex malo acquirere. Sap. 15. 12.

1. *Luſum.*) Ludum puerilem veluti cum pueri ludunt fictis ex luto ſtatuis, &c. & nihil ſerij habere vitam noſtram.

2. Con-

2. *Conuerſationem,&c.*) id eſt, viuendi rationem ſeu vitam eſſe nundinationem quęſtuoſam, id eſt, ad lucrum comparatam.

3. *Vndecumque.*) Nam vt quidam Imperator: Bonus eſt odor lucri ex re qualibet.

§. 7. FACIT VT NON COGITENT MORTEM.

Eccli. 11. 19. 20. *Dicit, inueni requiem mihi, & nunc manducabo de bonis meis ſolus: & neſcit quod tempus præterit, & mors appropinquet, & relinquat omnia alijs, & morietur.*

§. 8. FACIT VT MORTEM NON TIMEANT.

Sapient. 1. 16. [1] *Impij manibus & verbis accerſierunt illam: & æſtimantes illam amicam, defluxerunt, & ſponſiones poſuerũt ad illam: quoniam digni ſunt, qui ſint ex parte illius.*

1. *Impij.*) Vide verbo Mors, c. 1. §. 2.

§. 9. FACIT VT PERSTRICTOS HABEANT oculos, atque vt aliter iudicent de rebus creatis, quàm ſint.

Sap. 4. 12. [1] *Faſcinatio nugacitatis obſcurat bona.*

1. *Faſcinatio.*) Vide verbo Mors.

§. 10. FACIT VT SVAM NON COGNOSCANT miſeriam.

Sap. 14. 22. *Et non ſuffecerat erraſſe eos circa Dei ſcientiam, ſed & in magno viuentes [1] inſcientiæ [2] bello, tot & tam magna mala pacem appellant.*

Iob 30. 7. *Qui inter huiuſcemodi lætabantur, & eſſe ſub [3] ſentibus delicias computabant.*

1. *Inſcientiæ.*) Ignorantiæ.

2. *Bello.*) Ignorantiam bellum vocat, quod ex ea tot & tanta mala menti, quot ex crudeliſſimo bello.

3. *Sentibus.*) peccatorum: Pungunt enim vehementius, etiam quàm ſentes. *Vide Gregorium hic.*

§. 11. VERVM AGNOSCENT TANDEM SVVM errorem, ſerò licet.

Sap. 5. 6. *Ergo errauimus à via veritatis, & iuſtitiæ lumen non luxit nobis, & ſol intelligentiæ non eſt ortus nobis.*

CAPVT VIII.

Quid efficiat peccatum in voluntate.

§. 1. GIGNIT PRAVVM AMOREM IN voluntate, rerumque noxiarum & vilium, quò referre licet, quæ ſuperius dicta ſunt de peccati epithetis & deſcriptionibus breuioribus, quibus adde ſequentia.

Diligit Dominus filios Iſrael, & ipſi diligunt [1] vinacia vuarum. Oſee 3. 1.

Vſquequo paruuli diligitis infantiam, & ſtulti ea, quæ ſibi ſunt noxia, cupient, & imprudentes odibunt ſcientiam? Prou. 1. 22.

Stupor & mirabilia facta ſunt in terra: Prophetæ prophetabant mendacium, & ſacerdotes applaudebant manibus ſuis: & populus meus dilexit talia: quid igitur fiet in nouiſſimo eius? Ier. 5. 30. 31.

Facti ſunt abominabiles, ſicut ea, quę dilexerunt. Oſee 9. 10.

1. *Vinacia.*] i. peccata, quæ ad nihil vtilia ſunt, ſuntque vilia, vt vinacia.

§. 2. GIGNIT ODIVM DEI, VEL POTIVS illud in ſe continet.

Et gloriati ſunt, qui oderunt te, in medio ſolemnitatis tuæ. Pſ. 73. 4.

Superbia eorum, qui te oderunt, aſcendit ſemper. Pſ. 73. 23.

§. 3. ODIVM LVCIS

Omnis qui malè agit, odit lucem, & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius. Ioann. 3. 20.

[1] *Ignorauerunt lucem: [2] ſi ſubitò apparuerit aurora, [3] arbitrantur vmbram mortis, & ſic in tenebris quaſi in luce ambulant.* Iob. 24. 16. 17.

1. *Ignorauerunt.*) i. odio habuerunt.

2. *Si ſubitò, &c.*] Quod ad litteram intelligit de adultero, poteſt de quouis peccatore intelligi, ſi intelligatur de aurora & luce ſpirituali.

3. *Arbitrantur, &c.*) Ita horrent, vt ſolent alij denſas tenebras.

§. 4 HINC EVENIT, QVOD AIT SALOMON:

Via impiorum tenebroſa: neſciunt vbi corruant. Prou. 4. 19.

§. 5. GIGNIT ODIVM SVI *Vide Tobiæ 12. 10.*

Qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam. Pſal. 10. 5.

Qui in me peccauerit, lædet animam ſuam: omnes Prou. 8. 36.

qui

qui me oderunt, diligunt mortem.

§.6. GIGNIT TIMOREM.

Prou. 10. 29. [1] *Fortitudo ſimplicis via Domini: & pauor his, qui operantur malum.*

Prou. 21. 15 *Gaudium iuſto eſt facere*[2] *iudicium, & pauor operantibus iniquitatem.*

Prou. 28. 1. [3] *Fugit impius, nemine perſequente: iuſtus autem quaſi leo confidens, abſque terrore erit.*

Sapient. 17 10. 11. [4] *Frequenter præoccupant peſſima redarguente conſcientia: cum ſit enim timida nequitia dat teſtimonium condemnationis, ſemper enim præſumit ſæua perturbata conſcientia.*

Iob. 18. 11. *Vndique terrebunt eum formidines, & inuoluent pedes eius.*

Leuit. 26. 36. *Dabo pauorem in cordibus eorum in regionibus hoſtium, terrebit eos ſonitus folij volantis, & ita fugient quaſi gladium: cadent nullo perſequente.*

Iob. 15. 21. 22. 23. 24. *Sonitus terroris ſemper in auribus illius: & cum pax ſit, ille ſemper inſidias ſuſpicatur.*

Non credit quod reuerti poſſit de[5] *tenebris ad lucem, circumſpectans vndique gladium.*

Cum ſe mouerit ad quærendum[6] *panem, nouit quod paratus ſit*[7] *in manu eius*[8] *tenebrarum dies.*

Terrebit eum tribulatio, & anguſtia vallabit eum, [9] *ſicut regem, qui præparatur ad prælium.*

Iob. 24. 22. *Detraxit fortes in fortitudine ſua: & cum*[10] *ſteterit, non*[11] *credet vitæ ſuæ.*

Pſal. 13. 5. *Dominum non inuocauerunt, illic trepidauerunt timore, vbi non erat timor.*

1. *Fortitudo, &c*) Quod virum iuſtum fortem reddit, eſt obſeruatio mandatorum Dei.

2. *Iudicium.*] Quod æquum eſt.

3. *Fugit.*) Vide V. Iuſtus.

4. *Frequenter.*] Vide verbo Timor.

5. *Tenebris.*) Cura & metu, quibus cruciatur.

6. *Panem.*) Sub quo intellige vitæ neceſſaria.

7. *In manu eius.*] id eſt, prope, ſicuti ea, quæ ſunt ad manum.

8 *Tenebrarum dies.*) i. exitium.

9. *Sicut regem.*) Quem vndique circumdat ſuus exercitus.

10. *Steterit.*) In proſperitate.

11. *Credet.*] fidet vitę, quia timebit mortem imminentem.

§.7. PECCANTI TRIA MAXIME timenda.

Dan. 5. 25. [1] *Mane, Techel, Phares.*

1. *Mane.*] Vide verbo Iudicium.

§.8. PECCANTI EVENIT QVOD TIMEBAT.

Quod timet impius, veniet ſuper eum: Deſiderium ſuum iuſtis dabitur. Prou. 10. 24.

Tanquam inundantes aquæ, ſic rugitus meus: Quia [1] *timor, quem timebam, euenit mihi: & quod verebar accidit.* Iob. 3. 24. 25.

1. *Timor.*) Res quam timebam.

§.9. EX PECCATO NASCITVR PVDOR, QVI ad timorem reuocandus eſt.

Quem ergo fructum tunc habuiſtis in illis, in quibus nunc erubeſcitis? nam finis illorum mors eſt. Rom. 6. 21.

Impius confundit & [1] *confundetur.* Prou. 13. 5

Quomodo confunditur fur, quando deprehenditur; ſic confuſi ſunt domus Iſrael, ipſi & reges eorum, principes & ſacerdotes, & Prophetæ eorum. Ierem. 2. 26.

[2] *Confundentur enim ab idolis, quibus ſacrificauerũt: & erubeſcetis ſuper*[3] *hortis, quos elegeratis,* [4] *cum fueritis velut quercus defluentibus folijs, & velut hortus abſque aqua.* Iſa. 1. 29. 30.

1. *Confundetur.*) Maximè in die iudicij.

2 *Confundentur ab idolis.*) pudefient ob idola, quę eos non liberauerunt, & ob voluptates in quibus fœlicitatem conſtituebant.

3. *Hortis.*] In quibus idola colebatis.

4. *Cum fueritis vt quercus.*) Quæ hyeme marceſcit & moritur, ita & vos marceſſetis, & moriemini.

§.10. EX PECCATO, NONNVLLI FIVNT impudentes

[1] *Agnitio vultus eorum reſpondit eis & peccatum ſuum, quaſi Sodoma*[2] *prædicauerunt nec abſconderunt: vę animæ eorum, quoniam reddita ſunt eis mala.* Iſa. 3. 9.

Domus Iſrael attrita fronte eſt & duro corde. Ezech. 3. 8.

Frons mulieris meretricis facta eſt tibi, noluiſti erubeſcere. Iere. 3. 3.

[3] *Vir impius procaciter obfirmat vultum ſuum, qui autem rectus eſt, corrigit viam ſuam.* Prou. 21. 29.

Confuſi ſunt, quia abominationem fecerunt: quin potius confuſione non ſunt confuſi, & erubeſcere neſcierunt, quam ob rem cadent inter ruentes: in tempore viſitationis ſuæ corruent, dicit Dominus. Iere. 6. 15.

1. *Agnitio, &c.*] id eſt, receperunt pœnas, quas exigebant peccata, quę ipſi apertè procaci vultu, externoque corporis habitu præ ſe ferebant. Sanchez.

2. *Prædicauerunt.*) Quaſi laude dignum, quod eſt ſummę impudentiæ.

3. *Vir impius.*) Vide V. Obſtinatio. §. 1.

§. 11. PECCATVM VARIORVM BONORVM & commodorum ſpem generat, quæ plurimum vana eſt, nec quicquam exhibet.
Vide infra verbo Spes: & quæ hic ſubijcientur.

Prou. 14. 22. *1 Errant, qui operantur malum; miſericordia, & 2 veritas præparant bona.*
Prou. 15. 5. *3 Cogitationes impiorum eradicabuntur.*
Prou. 11. 7. *4 Mortuo homine impio, nulla erit vltra ſpes: & expectatio 5 ſollicitorum peribit.*
Prou. 10. 28 *6 Expectatio iuſtorum lætitia: ſpes autem impiorum peribit.*

1. *Errant.*) Decipiuntur, quia fruſtrantur ſua ſpe.
2. *Veritas.*) Iuſtitia.
3. *Cogitationes.*) conſilia, quicquid facere cogitauerunt, ſiue ad propriam voluptatem, ſiue ad iuſtorum oppreſſionem.
4. *Mortuo, &c.*] quia aufertur ei, quod ſperare ſolitus fuit: ſperauit enim diuitias, gloriam, &c.
5. *Sollicitorum.*) Auarorum, qui pro mundi rebus anxiè ſolliciti ſunt.
6. *Expectatio.*) Res, quam ſperant & expectant.

§. 12. PECCATVM NONNVLLOS AGIT IN deſperationem.

Gen. 4. 13. *Maior eſt iniquitas mea, quam vt veniam merear.*
Ier. 2. 25. *1 Deſperaui, 2 nequaquam faciam: adamaui quippe alienos, & poſt eos ambulabo.*
Ier. 18. 12. *Deſperauimus: poſt cogitationes enim noſtras ibimus, & vnuſquiſque prauitatem cordis ſui mali faciemus.*
Ierem. 15. 18. *Factus eſt dolor meus perpetuus, & 3 plaga mea deſperabilis renuit curari.*

1. *Deſperaui.*) De reditu ad te, & de meliore ſtatu.
2. *Nequaquam faciam.*] Quod monuiſti.
3. *Plaga.*) Afflictio. Poteſt accommodari ad plagam peccati.

§. 13. PECCATVM QVOSDAM FACIT NImis ſecuros, quod ad timorem eſt reuocandum tanquam ei contrarium.

Iſa. 28. 15. *1 Dixiſtis, percuſſimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. Flagellum inundans cum tranſierit, non veniet ſuper nos: quia poſuimus mendacium ſpem noſtram, & mendacio protecti ſumus.*
Vul8. *Idcirco, hæc dicit Dominus Deus: 2 Delebitur fœdus veſtrum cum morte, & pactum veſtrum cum inferno non ſtabit: flagellum inundans cum tranſierit, eritis ei in conculcationem.*
Quandocumque pertranſierit, tollet vos: quoniam mane diluculò pertranſibit in die & in nocte, & tantummodo ſola vexatio intellectum dabit auditui. Iſa. 28. 19.
Sunt impij, qui ita ſecuri ſunt, quaſi iuſtorum facta habeant. Eccl. 8. 14.
Cum enim dixerint, pax & ſecuritas; tunc repentinus eis ſuperueniet interitus, ſicut dolor in vtero habenti, & non effugient. 1. Theſſ. 5. 3.
3 Sicut erant in diebus ante diluuium comedentes, & bibentes, nubentes, & nuptui tradentes, vſque ad eum diem, quo intrauit Noë in arcam, & non cognouerunt donec venit diluuium, & tulit omnes: ita erit & aduentus Filij hominis. Matt. 24. 38. 39.
4 Sapiens timet & declinat à malo: ſtultus tranſilit & confidit. Prou. 14. 16.

1. *Dixiſtis.*) Vide V. Spes. c. 2. §. 7.
2. *Delebitur.*] Vide V. Tribulatio.
3. *Sicut erant, &c.*) Hæc profunda eorum ſecuritas, vnde niſi à peccatis, quæ eos excœcabant, ne viderent imminentia mala.
4. *Sapiens.*) Vide ſupra c. 7. §. 4.

§. 14. PECCATVM HOMINI ACCERSIT VAria deſideria, quæ tamen non conſequitur.

Ecce ego 1 ſepiam viam tuam ſpinis, & ſepiam eam maceria, & ſemitas ſuas non inueniet: Et ſequetur amatores ſuos, & non apprehendet eos: & quæret eos, & non inueniet, & dicet: vadam, & reuertar ad virum meum priorem, quia bene mihi erat tunc magis, quàm nunc. Oſee 2. 6. 7.
Deſiderium peccatorum peribit. Pſ. 111. 10

1. *Sepiam ſpinis.*) q. d. tot te affligam calamitatibus, vt nullo modo poſſis ad populos amatores tranſire. Idem facit Deus peccatori, cùm varijs immiſſis calamitatibus impedit ne fruatur voluptatibus ſuis, eumque ad ſe per eas reuocat. *Vide Greg. l. 34. Moral. ca. 1. & Homil. 36. in Ezech.*

§. 15. PECCANS LICET DESIDERII SVI FIAT compos, non ideo ſatiatur.

1 Iuſtus comedit, & replet animam ſuam: venter autem impiorum inſaturabilis. Prou. 13. 25.
Et fornicata es 2 in filijs Aſſyriorum, eo quod necdum fueris expleta: & poſtquam fornicata es, nec ſic es ſatiata. Et multiplicaſti fornicationem tuam in terra Chanaam 3 cum Chaldæis: & nec ſic ſatiata es. Ezech. 16. 28. 29.
4 In circuitu impij ambulant. Pſa. 11. 9.
Non ſaturatur oculus viſu, nec auris auditu impletur. Eccle. 1. 8
Quod idem intelligendum de cæteris ſen-

ſibus,

ſibus, imo de intellectu etiam, ſuperioribuſque animi viribus.

Huc referri poſſunt Oſee 3. verſu 1. Iſa. 28.15. Ierem. 16. 19. Amos 6. 14. Iſa. 59. 4. quæ allata ſunt ſuperius, neque enim viuacia, aut mendacia, aut ipſum nihil ad animum explendum ſunt accommodata.

In hanc eandem ſententiam faciunt plurima allata verbo Auaritia, & verbo Diues, & verbo Voluptas.

1. *Iuſtus.*) Vide V. Auaritia.

2. *In filijs.*] Cum filijs.

3. *Cum Chaldæis.*) Imitatione Chaldæorum.

4. *In circuitu.*] Semper quærentes (motus enim circularis eſt ex ſe infinitus) & nunquam ad finem & ſatietatem ſuorum deſideriorum peruenientes.

§.16. PECCATVM GIGNIT GAVDIVM.

Eccli. 27. 14. 1 *Narratio peccantium odioſa, & 2 riſus illorum in delitijs peccati.*

Prou. 2. 14. *Qui lætantur cum maleſecerint, & exultant in rebus peſſimis.*

1. *Narratio, &c.*] quia gaudent narrare, quibus delectantur, ſc. ſua peccata.

2. *Riſus, &c.*) Quia rident & gaudent voluptatibus, quas peccatum exhibet.

§. 17. AT MOMENTANEVM EST HOC peccantium gaudium.

Iob. 20. 4. 5. *Hoc ſcio à principio, ex quo poſitus eſt homo ſuper terram. Quod 1 laus impiorum breuis ſit, & gaudium 2 hypocritæ ad inſtar puncti.*

1. *Laus.*) Gloria, quæ alijs præbet materiam laudis & adulationis.

2. *Hypocritæ.*) Per eum intellige quemuis impium.

§. 18. ET IMPVRVM, DESINITQVE IN triſtitiam.

Prou. 14. 13 *Riſus dolore miſcebitur, & extrema gaudij luctus occupat.*

Amos 8. 10 *Conuertam feſtiuitates veſtras in luctum, & omnia cantica veſtra in planctum: & inducam ſuper omne dorſum veſtrum ſaccum, & ſuper omne caput caluitium: & ponam eam quaſi luctum vnigeniti, & nouiſſima eius quaſi diem amarum.*

Ier. 7. 34. *Quieſcere faciam de vrbibus Iuda, & de plateis Ieruſalem, vocem gaudij, & vocem lætitiæ, vocem ſponſi, & vocem ſponſæ: in deſolationem enim erit terra.*

Vide ad idem fusè V. Proſperitas, & Voluptas.

§. 19. IDEO VETATVR GAVDERE.

Oſee 9. 1. 1 *Noli lætari Iſrael, noli exultare ſicut populi: quia fornicatus es à Deo tuo, dilexiſti mercedem ſuper omnes areas tritici.*

1. *Noli lætari.*) Vide verbo Lætitia.

§. 20. PECCATVM SEQVITVR DOLOR, ET ægritudo animi, quod liquet ex varijs eorum querimonijs, quibus lugent, tum ſuam cœcitatem, tum ſuam miſeriam, tum varios ſuos errores. Afferemus nonnulla, quæ id bellè exprimunt.

Cur deteſtatus ſum diſciplinam, & increpationibus non acquieuit cor meum: nec audiui vocem docentium me, & magiſtris non inclinaui aurem meam? Prou. 5. 12. 13.

In quantam tribulationem deueni, & in quos fluctus triſtitiæ, in qua nunc ſum, qui iucundus eram, & 1 dilectus in poteſtate mea. Nunc verò reminiſcor malorum quæ feci. 1. Mach. 6. 11. 12.

Quid nobis profuit ſuperbia? aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Tranſierunt omnia illa tanquam vmbra, & tanquam nuncius præcurrens. Sapient. 5. 8. 9.

Quò pertinet caput hoc ferè à verſu 1. ad 16.

Videndum item verbum Pœnitentia.

Neque huc malè aptabuntur, quæ Iob capite tertio, deflens ſuam miſeriam hiſce verbis: *Pereat dies, in qua natus ſum, &c.*

Poſt perpetratum fratricidium, ita Deus compellat Caiunum.

Quare iratus es, & cur concidit facies tua? Nonne ſi bene egeris recipies: ſin autem malè, ſtatim 2 in foribus 3 peccatum tuum aderit. Gen. 4. 6. 7.

Tribulatio & anguſtia in omnem animam hominis operantis malum. Rom. 2. 9.

Ceſſauit gaudium tympanorum, quieuit ſonitus lætantium, conticuit dulcedo citharæ. Cum Cantico non bibent vinum: amara erit potio bibentibus illam. Iſa. 24. 8. 9.

1. *Dilectus in poteſtate.*) ſcilicet à meis in poteſtate & imperio meo: erat enim Gentibus alijs odioſus, propter ſuperbiam.

2. *In foribus.*) Quaſi fores obſidens, ad inſtar canis alicuius, aut cerberi vindicis peccati.

3. *Peccatum.*] id eſt, peccati pœna. Canis hic eſt vermis conſcientiæ, ira Dei, mentis indignatio, ærumnæ huius vitæ & futuræ. Ita Lippomanus.

§. 21. PECCATVM ALIORVM CONSEquentium eſt cauſa.
Vide cap. ſeq. §. 10.

CAPVT IX.

Quomodo ſe habeat peccans in vſu voluntatis ſeu abuſu potius.

§. 1. PECCANT NONNVLLI EX MALITIA.

Iob 21. 14. *Qui dixerunt Deo [1] recede à nobis, & [2] ſcientiam viarum tuarum nolumus.*
15. *[3] Quis eſt omnipotens vt ſeruiamus ei? & quid nobis prodeſt ſi orauerimus illum?*
Ioan. 9. 41. *Si [4] cæci eſſetis, non haberetis peccatum, nunc vero dicitis: Quia [5] videmus: [6] Peccatum veſtrum manet.*

1. *Recede à nobis.*] Sine nos viuere ad libitum noſtrum.
2. *Scientiã &c.*] Nolumus cognoſcere pręcepta tua, nolumus à te internis inſpirationibus vel luminibus erudiri. Qui hoc dicunt procul dubio peccant ex malitia & ignorantia voluntaria & affectata.
3. *Quis eſt &c.*] Non tanti nobis eſt vt pro eo relinquamus noſtra deſideria.
4. *Cæci eſſetis.*] Qui videre non poſſetis.
5. *Videmus.*] Vos ipſi fatemini vos doctos, adeoque non peccare ex ignorantia.
6. *Peccatum manet.*] In peccato ex malitia perſeueratis.

§. 2. PECCANT SCIENTES & prudentes.

Iſa. 42. 20. *[1] Qui vides multa, nonne cuſtodies? qui [2] apertas habes aures, nonne [3] audies?*
Luc. 12. 47. *Seruus qui cognouit voluntatem Domini ſui, & non præparauit, & non fecit ſecundum voluntatem eius, [4] vapulabit multis.*

1. *Qui vides &c.*] Qui habes prophetas per quos mandata Dei cognoſcis, nec potes peccare ex ignorantia.
2. *Apertas aures.*] Quas tibi diuinæ voces ſępe aperuerunt.
3. *Audies.*] Obedies.
4. *Vapulabit multis.*] Quia peccat ſciens & prudens.

§. 3. PECCATOR IN OMNIBVS VVLT SVÆ obſequi voluntati, omneſque recuſat leges.

Iob 11. 12. *Vir vanus in ſuperbiam erigitur, & tanquam pullum onagri ſe liberum natum putat.*
Dirumpamus [1] vincula [2] eorum: & [3] proijciamus à nobis iugum ipſorum. Pſ. 2. 3.
[4] Onager aſſuetus in ſolitudine, [5] in deſiderio animæ ſuæ attraxit [6] ventum amoris ſui: nullus [7] auertet [8] eam: omnes qui quærunt eam [9] non deficient: [10] in menſtruis eius inuenient eam. Ierem. 2. 24.
A ſæculo confregiſti iugum meum, rupiſti vincula mea & dixiſti non ſeruiam. Ierem. 2. 20.

1. *Vincula.*] Leges quibus veluti ligantur ſubditi.
2. *Eorum.*] Domini & Chriſti eius.
3. *Proijciamus iugum.*] Non pareamus.
4. *Onager.*] Hieruſalem eſt velut onager animal ſcil. velociſſimum ob facilitatem reſpirandi.
5. *In deſiderio.*] Pro deſiderio.
6. *Ventum amoris.*] Ventum optatum, & tunc nemo venator eum comprehẽdere poteſt.
7. *Auertet.*] Sup. à curſu .i. ad idola & peccata.
8. *Eam.*] Hieruſalem.
9. *Non deficient.*] 70. non laborabunt, ſcil quærẽdo, q.d. facile eam inuenient ſuo tempore prophetæ qui volunt eam à via ſua mala reuocare.
10. *In menſtruis.*] In ſordibus & contaminatione idolorum.

§. 4. PECCATORES NONNVLLI obſtinati ſunt in malo.

[1] Peccatum Iuda ſcriptum eſt ſtylo ferreo in vngue adamantino, exaratum ſuper latitudinem cordis eorum, & in cornibus ararum eorum. Ierem. 17. 1.
His aptari poteſt illud eiuſdem Hieremiæ, & quæ ſequuntur ex alijs.
[2] Inſanabilis fractura tua, peſſima plaga tua. Non eſt qui iudicet iudicium tuum ad alligandum: curationum vtilitas non eſt tibi. c. 30. 12. 13.
[3] Dura ceruice, & incircumciſis cordibus & auribus, vos ſemper ſpiritui ſancto reſiſtitis, ſicut patres veſtri, ita & vos. Actor. 7. 51.
Aſcende in Galaad, & tolle reſinam, virgo filia Ægypti: fruſtra multiplicas medicamina, [4] ſanitas non erit tibi. Iere. 46. 11.
Sciui quia durus es tu, & [5] neruus ferreus [6] ceruix tua, & frons tua ærea. Iſa. 48. 4.

1. *Peccatum.*] Vide V. Obſtinatio §. 2.
2. *Inſanabilis.*] Vide V. Infernus.
3. *Dura ceruice.*] Vide V. Obſtinatio §. 6.
4. *Sanitas &c.*] Quia ſcil. pertinaciter adhæres malo.
5. *Neruus ferreus.*] Tanquam compedes ferrei.
6. *Ceruix tua.*] Quia obſtinatus es nec flecti potes.

§. 5. ALIQVI ITA ADHÆRENT malo vt nullis aliorum ſupplicijs inde auocentur.

Apoc.9.20. 21. 1 *Et cæteri homines, qui non ſunt occiſi in his plagis, 2 neque pænitentiam egerunt 3 de operibus manuũ ſuarum, vt non adorarent dæmonia, & ſimulacra aurea & argentea, & ærea, & lapidea, & lignea, quæ neque videre poſſunt, neque audire, neque ambulare: & non egerunt pænitentiam ab homicidijs ſuis, neque à veneficijs, neque à fornicatione ſua, neque à furtis ſuis.*

1. *Et cæteri.*] .i. duæ partes reliquæ impiorum, nam tertia tantum ab his 4. Angelis occiſa eſt.

2. *Neque pænitentiam egerunt.*] q. d. reliquæ duæ partes non ſunt occiſæ, neque tamen aliorum cędibus admoneri voluerunt vt pęniterent.

3. *De operibus manuum ſuarum.*] .i. de peccatis, ita enim ſcriptura vocare ſolet peccata, quia propriè opera noſtra ſunt.

§. 6. NE SVIS QVIDEM, QVIN ETIAM Deum blaſphemant.

Apoc.16.8. 9.10.11. *Et quartus Angelus 1 effudit phialam ſuam in ſolem, & datum eſt illi 2 æſtu affligere homines & igni: & æſtuauerunt homines æſtu magno, & blaſphemauerunt nomen Dei habentis poteſtatem ſuper has plagas, neque egerunt pænitentiam vt darent illi gloriam: Et quintus Angelus effudit phialam ſuam ſuper 3 ſedem beſtiæ: & factum eſt regnum eius 4 tenebroſum, & 5 commanducauerunt linguas ſuas prę dolore: & blaſphemauerunt Deum cæli, præ doloribus & vulneribus ſuis, & non egerunt pænitentiam ex operibus ſuis.*

Pro.27.22. 6 *Si contuderis ſtultum in pila quaſi ptiſanas feriente deſuper pilo, non auferetur ab eo ſtultitia eius.*

1. *Effudit phialam in ſolem.*] .i. egit virtute ſua vt ſol multò vehementius calefaceret.

2. *Æſtu & igni.*] Tãtus erat æſtus vt ignis potius videretur quam ęſtus.

3. *Sedem beſtiæ.*] Regnum Antichriſti.i.percuſſit eius regnum.

4. *Tenebroſum.*] Quia omnes qui Antichriſto parebant prę dolore commanducauerunt linguas, vnde obſcurata eſt eorum lætitia & proſperitas.

5. *Commanducauerunt.*] Mordebunt linguas & quaſi concident quod eſt vehementiſſimæ indignationis & impotentiſſimi doloris.

6. *Si contuderis.*] Vide Verbo Imprudentia.

§. 7. PECCATOR NVMQVAM SIBI CONSTAT, inquietus eſt etiam in peccatis, dum modò hoc, modò illud peccat.

Homo 1 ſanctus 2 in ſapientia manet 3 ſicut ſol: nam 4 ſtultus ſicut 5 luna mutatur. Eccli.27.12.

Impij autem quaſi mare feruens, quod quieſcere non poteſt, & redundant fluctus eius in 6 conculcationem & lutum. Non eſt pax impijs, dicit Dominus Deus. Iſa.57.20. 21.

Hæc dicit Dominus populo huic, qui dilexit mouere pedes ſuos, & non quieuit, & Domino non placuit: nunc recordabitur iniquitatum eorum, & viſitabit peccata eorum. Hier.14.10.

Peccatum peccauit Ieruſalem, propterea inſtabilis facta eſt. Thren.1.8.

Fornicati ſunt & non ceſſauerunt. Oſee 4.10.

1. *Sanctus.*] Pius, Deum timens.

2. *In ſapientia.*] In actione virtutis quæ vera eſt ſapientia.

3. *Sicut ſol.*] Qui conſtanter ſemper retinet lumen.

4. *Stultus.*] Peccator.

5. *Luna.*] Quæ aliquando plena, aliàs ſemiplena & numquam in eodem ſtatu permanet.

6. *Conculcationem & lutum.*] .i. in lutũ quod ad littus conculcatur.

§. 8. NON QVIESCIT NISI PECCARIT.

Non dormiunt niſi malefecerint: & rapitur ſomnus ab eis niſi 1 ſupplantauerint. Prou.4.16.

1. *Supplantauerint.*] Deiecerint Hebr. impingere fecerint.

§. 9. MAGNO IMPETV, ARDORE & vehementia peccat.

1 *Quaſi vacca laſciuiens declinauit Iſrael.* Oſee 4.16.

Omnes 2 adulterantes quaſi clibanus ſuccenſus à coquente. Oſee 7.4.

Vide iterum verſu 7.

3 *Profundè peccauerunt ſicut 4 in diebus Gabaa:* Oſee 9.9.

5 *Curſor leuis explicans vias ſuas.* Ierem.2.23.

Vide etiam verſum ſeq. eiuſque explicationem ſupra §. 3.

1. *Quaſi vacca.*] Vide ſupra cap.4.§.11.

2. *Adulterantes.*] Loquitur de adulterio ſpirituali per idololatriam, dicitque eos inſtar clibani igne ſuccenſi .i. ſumma vehementia, celeritate & furore ad eam raptos.

3. *Profundè.*] .i. vehementer.

4. *In diebus Gabaa.*] Cum violata eſt vxor Leuitæ quod facinus innumerabilium cædium cauſa fuit. *Vide libr. Iudic. cap.* 20.

5. *Curſor &c.*] Per curſorem hunc intelligit capream, ſenſuſque eſt iſte. Sicuti caprea non conſiſtit vno in loco, ſed huc illucque velociſſimè diſcurrit nullam ſuarum viarum rationem tenens. Sic Iſrael omni celeritate ad idola fertur nullo timore detentus. Sic peccator ad ſua peccata.

§. 10. RVIT TANDEM OB PRÆcedentia peccata in grauiſſima crimina.

Rom. 1. 24. *Propter quod* [1] *tradidit illos Deus in deſideria cordis eorum, in immunditiam: vt* [2] *contumelijs afficiant corpora ſua* [3] *in ſemetipſis.*

Vide etiam reliquum caput, & Verbo Adulterium §. 5. n. 5.

1. *Tradidit.*] Permiſit illos ruere.

2. *Contumelijs.*] Dedecore, turpitudine.

3. *In ſemetipſis.*] Inter ſe vt infra, vel in ſuam ipſorum ignominiam.

§. 11. ETIAM IN HÆRESIM.

1. Timoth. 1. 19. *Habens fidem, & bonam conſcientiam, quam quidam repellentes, circa fidem naufragauerunt.*

Ioan. 15. 2. *Omnem palmitem in me non ferentem* [1] *fructum,* [2] *tollet eum.*

1. *Fructum.*] Bonorum operum, licet fidem habeat, exteriuſque mihi adhæreat & nomen meum profiteatur.

2. *Tollet eum.*] A me & ab eccleſia, dum permittet illum in hæreſes labi. Tolet.

§. 12. ET IN TANTVM PECCAtorum cumulum quem Deus non poteſt ferre amplius.

Amos 1. 3. 1 *Super tribus ſceleribus Damaſci, & ſuper quatuor non conuertam eum: eò quòd triturauerint in plauſtris ferreis Galaad.*

1. *Super tribus.*] Vide Verbo Immiſericordia.

§. 13. PECCATOR NON MOVETVR aliena miſeria, imo ſæuit in miſeros.

Prou. 12. 10. 1 *Nouit iuſtus iumentorum ſuorum animas: viſcera autem impiorum* [2] *crudelia.*

1. *Nouit.*] .i. amat, proſpicit ijs, cauet ne iumenta plus laborent quam patiantur vires.

2. *Crudelia.*] Cum nec hominum miſeria moueantur, imo in eos ſæuiant.

CAPVT X.

De ijs quæ efficit peccatum in corpore.

§. 1. CRVCIAT ILLVD FAME, SITI &c.

1 *Tigris perijt, eo quod* [2] *non haberet prædam, &* [3] *catuli leonis diſſipati ſunt.* Iob 4. 11.

Ego autem hic fame pereo. Luc. 15. 17.

[4] *Ponite corda veſtra ſuper vias veſtras. Seminaſtis multum, & intuliſtis parum: comediſtis & non eſtis ſatiati: bibiſtis & non eſtis inebriati: operuiſtis vos & nõ eſtis calefacti: & qui* [5] *mercedes congregauit, miſit eas* [6] *in ſacculum pertuſum.* Aggei 1. 5.

Egeſtas à Domino in domo impij: habitacula autem iuſtorum [7] *benedicentur.* Prou. 3. 33.

Ego incedam aduerſus vos in furore contrario, & corripiam vos [8] *ſeptem plagis propter peccata veſtra, ita vt comedatis carnes filiorum veſtrorum, & filiarum veſtrarum.* Leuit. 26. 28. 29.

Cupiebat implere ventrem ſuum de ſiliquis quas porci manducabant: & nemo illi dabat. Luc. 15. 16.

1. *Tigris.*] Peccator crudelis & immitis.

2. *Non haberet prædam.*] .i. mortuus eſt fame.

3. *Catuli leonis.*] Filij hominis crudelis inſtar leonis.

4. *Ponite &c.*] Diligenter conſiderate opera veſtra.

5. *Mercedes.*] Lucra ſeu ex labore ſeu ex negotiatione.

6. *In ſacculum pertuſum.*] Ita deciderunt ac perierunt ei illę pecuniæ ac ſi eas commiſiſſet marſupio perforato.

7. *Benedicentur.*] Replebuntur omni bono.

8. *Septem.*] .i. multis.

§. 2. ADIMIT EI VIRES.

Erit [1] *fortitudo veſtra* [2] *vt fauilla ſtupæ &* [3] *opus veſtrum quaſi* [4] *ſcintilla, & ſuccēdetur* [5] *vtrumque ſimul & non erit qui extinguat.* Iſa. 1. 31.

[6] *Stupa collecta ſynagoga peccantium, & conſummatio illorum flamma ignis.* Eccli. 21. 10.

7 *Comederunt alieni robur eius & ipſe neſciuit, ſed & cani effuſi ſunt in eo & ipſe ignorauit.* Oſee 7. 9.

Ecce dominator Dominus exercituum auferet à Ieruſalem & à Iuda validum & fortem, & omne robur panis & omne robur aquæ, fortem & virũ bellatorem, principem ſuper quinquaginta. Et dabo pueros principes eorum, & effæminati dominabuntur eis. Iſa. 3. 1. 2. 3. 4.

1. *Fortitudo veſtra.*] Hebr. fortis. Vos igitur qui vos fortes putatis & potentes.

2.*Vt fauilla.*] Quæ igni non reſiſtit.

3.*Opus veſtrum.*] Munitiones, mœnia & alia quæ contra hoſtem paraſtis.

4.*Scintilla.*] Quia minima vi prędita ad reſiſtendum, ſicut ſcintilla nec vento, nec aquæ poteſt reſiſtere.

5.*Vtrumque.*] Tã fortes quam opera eorũ.

6.*Stupa collecta.*] Qua quidem nihil infirmius ad reſiſtendum igni, ſic nihil infirmius peccatore ad reſiſtendum hoſti, licet non ſit hic ſenſus litteralis.

7.*Comederunt.*] Vide ſupra cap.7.§.1.n.19.

8.*Omne robur panis &c.*] .i. panem & aquã, omniaque vitæ neceſſaria.

§.3. CRVCIAT ITEM MORBIS.

Pſ.37.3. 4. *Quoniam [1] ſagittæ tuæ infixæ ſunt mihi: & [2] confirmaſti ſuper me [3] manum tuam.*

Non eſt ſanitas in carne mea [4] à facie iræ tuæ: non eſt [5] pax [6] oſſibus meis [7] à facie peccatorum meorum.

Pſ.38.14. *[8] Remitte mihi, vt refrigerer prius quàm [9] abeam, & amplius non ero.*

Pſ.40.5. *Ego [10] dixi Domine miſerere mei: [11] ſana animam meam quia peccaui.*

Iob 33.19. 20.21.22. *Increpat quoque per dolorem in lectulo, & omnia oſſa eius marceſcere facit.*

Abominabilis ei fit in vita ſua panis, & animæ illius cibus ante deſiderabilis.

[12] Tabeſcet caro eius, & oſſa, quæ tecta fuerant, nudabuntur.

Appropinquauit corruptioni anima eius, & vita illius [13] mortiferis.

Ioan.5.14. *Ecce ſanus factus es: iam [14] noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat.*

Vide Item Verbo Morbus.

1.*Sagittæ.*] .i. Dolores morbi grauiſſimi quos mihi ob adulterium immiſiſti quaſi ſagittas.

2.*Confirmaſti.*] Firmaſti, dum aſſiduè me affligis.

3.*Manum tuam.*] Vindicem peccatorum meorum.

4.*A facie iræ tuæ.*] Propter iram & vltionem tuam.

5.*Pax.*] A morbis, miſerijs & doloribus.

6.*Oſſibus.*] Membris.

7.*A facie peccatorum.*] Propter multitudinem & magnitudinem peccatorum meorũ.

8.*Remitte mihi.*] Remiſſius, leuiuſque mecum age, remitte mihi flagella & morbos.

9.*Abeam.*] Ex hac vita, quando non ero amplius in hoc mundo inter homines.

10.*Dixi.*] Cum grauiter ob peccata mea ægrotarem.

11.*Sana animam.*] Sana me.

12.*Tabeſcet.*] Paulatim conſumetur, cum vt antè dictum eſt cibum capere non valeat.

13.*Mortiferis.*] Morbis, vel morti ipſi.

14.*Noli peccare.*] Clarè indicat ei hũc morbum ab eius peccatis profectum.

§. 4. PECCATVM VITAM facit breuiorem.

Impij de terra perdentur: & qui iniquè agunt, auferentur ex ea. Prou.2.2[...]

Quaſi tempeſtas tranſiens nõ erit impius: iuſtus autem quaſi fundamentum ſempiternum. Prou.10.2[...]

Timor Domini apponet dies: & anni impiorum breuiabuntur. Pro.10.27

[1] Verte impios, & non erunt: [2] domus autem iuſtorum permanebit. Prou.12.[...]

Vidi impium ſuperexaltatum, & eleuatum ſicut cedros libani. Pſ.36.35.3[...]

Et tranſiui & ecce non erat, quæſiui eum, & non eſt inuentus locus eius.

[3] Ne impiè agas multum: & noli eſſe ſtultus, ne moriaris in tempore non tuo. Eccle.7.1[...]

Video quia iniquitas eius finem dabit ei. Tob.14.1[...]

Tanquam fœnum velociter areſcent: & quemadmodum olera herbarum citò decident. Pſal.36.2

[4] Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem: expulſi ſunt, nec potuerunt ſtare. Pſal.35.1[...]

1.*Verte.*] Vertet, euertet Deus cito impios.

2.*Domus.*] Familia, poſteritas.

3.*Nè impiè.*] Vide ſupra cap.7.§.1. numer.37.

4.*Ibi ceciderunt.*] .i. en locum aſpicio, vbi iam iamque cadent & morientur peccatores.

§.5. IVSTIS OPTANDVM EST vt peccator non diu viuat.

Non ſit bonum impio, nec prolongentur dies eius, ſed quaſi vmbra tranſeant qui non timent faciem Domini. Eccle.8.1[...]

§. 6. CVIVS RATIO AFFERTVR à ſapiente his verbis.

[1] Nequiſſimi nequiſſima vita, ſuper mortem fatui. Eccli 22.[...]

1.*Nequiſſimi.*] Vide V. Mors.

§.7. PECCATVM MORTIS CAVSA.

Stipendia peccati mors. Rom.6.2[...]

Finis illorum mors. v.21.

Si ſecundũ carnem vixeritis, moriemini: ſi autẽ ſpiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Rom.8.1[...]

Clementia præparat vitam: & ſectatio malorum mortem. Prou.11.1[...]

In ſemita iuſtitiæ, vita: iter autem deuium ducit ad mortem. Prou.12.2[...]

Per vnum hominem peccatum in hunc mundũ intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertrãſiit, in quo omnes peccauerunt. Rom.5.12

§.8 Pec-

§. 8. PECCANDO HOMO VIDETVR ARDENter optare mortem & perditionem.

Sap.1.12.13 *Nolite* [1] *zelare mortem* [2] *in errore vitæ veſtræ, neque acquiratis perditionem in operibus manuū veſtrarum.* [3] *Quoniam Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione viuorum.*

1. *Zelare.*] Vehementer diligere & cupidè affectare.

2. *In errore.*] Per errorem, ſenſus eſt: nè ingenti ſtudio quęratis peccare, nè eodē ſtudio & deſiderio videamini mortem ipſam quærere quæ infallibiliter comitetur peccatum.

3. *Quoniam.*] Vide V. Mors c. 1. §. 2.

§. 9. MORS EORVM MISERRIMA.

Ezec.28.10 *Morte* [1] *incircumciſorum morieris in manu alienorum: quia ego locutus ſum, ait Dominus Deus.*

Pſal.33.22 *Mors peccatorum peſſima.*

Vide etiam Verbo Mors.

1. *Incircumciſorum.*] Infidelium, impiorum i. qualem impij merentur.

CAPVT XI.

Quid efficiat peccatum in bonis externis: ac primum in fama.

§. 1. PECCANTIS MEMORIA omnibus ingrata.

Prou.10.7. *Memoria iuſti cum laudibus: & nomen impiorum* [1] *putreſcet.*

1. *Putreſcet.*] Fœtebit, ingratum erit vt res putrida.

§. 2. NE DEVS QVIDEM DIGNATVR eum nominare.

Pſal.15.5. *Nec memor ero nominum eorum per labia mea.*

§. ADD. DEVS SINIT EVM IN GRAVIA labi peccata, vnde infamiam magnam ſubeunt poſtea.

Vide Calumnia §. 8. n. 5. & 7. in explicatione.

§. 3. MORTE EXTINGVITVR eius memoria.

Eccli. 44.9 *Sunt quorum non eſt memoria: perierunt quaſi qui non fuerint: & nati ſunt, quaſi non nati, & filij ipſorum cum ipſis.*

Iob 18. 17 *Memoria illius pereat de terra, & non celebretur nomen eius in plateis.*

§. 4. QVOD IDEM IAM DIV PRÆSENSERunt impij apud Salomonem.

[1] *Nomen noſtrum obliuionem accipiet per tempus, & nemo memoriam habebit operum noſtrorum. Vmbræ enim tranſitus eſt tempus noſtrum, & non eſt reuerſio finis noſtri: quoniam conſignata eſt, & nemo reuertitur.* Sap.2.4

1. *Nomen.*] Vide V. Vita.

§. 5. QVOD QVIDEM MERITO IIS EVENIT quorum vox eſt apud Ieremiam.

Eradamus [1] *eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur amplius.* Hier.11.19

1. *Eum.*] Iuſtum ſcilicet, at fruſtrà id tentarunt, imò inciderunt potius ipſi in foueam quam fecerunt.

CAPVT XII.

Quid efficiat in honore & gloria.

§. 1. EAM MACVLAT.

Dediſti maculam in gloria tua. Eccli.47.22.

§. 2. EANDEM DESTRVIT.

Gloriam ſapientes poſſidebunt: ſtultorum exaltatio [1] *ignominia.* Prou.3.35

1. *Ignominia.*] Quia adfert eis ignominiam dum non norunt vti honore ſibi dato.

§. 3. PECCANS INDIGNVS EST OMNI HONORE.

[1] *Quis honorificabit exhonorantem animam ſuam.* Eccli.10.32

1. *Quis honorificabit.*] q. d. indigniſſima res eſt honorare eos qui peccato contaminant & dehoneſtant animam ſuam.

§. 4. INDIGNVS EST NOMINE VIRI.

Veni, & non erat vir. Iſa.50.2.

Vidit quia non eſt [1] *vir &* [2] *aporiatus eſt.* Iſa.59.16.

1. *Vir.*] Sup. iuſtus & dignus nomine viri.

2. *Aporiatus.*] Is ſcil. qui egebat auxilio .i. in ſummas eſt anguſtias coniectus.

§. 5. DEVS EVM NIHILI FACIT.

[1] *Ad nihilum deductus eſt in conſpectu eius malignus: timentes autem Dominum glorificat.* Pſal. 14.5

1. *Ad nihilum deductus.*] Contemptus, quaſi nihilum reputatus à Deo.

§. 6. IGNOMINIA PVNIT ET DEDECORE.

1.Reg.2.30 *Quicunque honorificauerit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erunt* [1] *ignobiles.*

1.*Ignobiles.*] Contemptibiles.

§. 7. ABROGAT PECCANTI MAGISTRATVM & poteſtatem.

Iſa. 22.15. 16.17.18.19 *Vade, ingredere ad eum qui habitat in tabernaculo, ad Sobnam præpoſitum templi, & dices ad eum:* [1] *Quid tu hic, aut* [2] *quaſi quis hic? quia excidiſti tibi hic ſepulchrum, excidiſti in excelſo* [3] *memoriale,* [4] *diligenter in petra* [5] *tabernaculum tibi. Ecce Dominus* [6] *aſportari te faciet, ſicut aſportatur* [7] *gallus gallinaceus, &* [8] *quaſi amictum ſic ſubleuabit te.* [9] *Coronans coronabit te tribulatione, quaſi pilam mittet te in terram latam, & ſpatioſam: ibi* [10] *morieris, & ibi* [12] *erit* [11] *currus gloriæ tuæ, ignominia domus Domini tui. Et expellam te de ſtatione tua, & de miniſterio tuo deponam te.*

Oſee 4. 6. *Quia tu* [13] *ſcientiam repuliſti, repellam te, ne ſacerdotio fungaris mihi.*

Vide 1. Reg. 2. 30. vbi prædicitur poſteros Heli amouendos à ſacerdotis officio, quod impletum reperies. 3. Reg.1. 27. in Abiathar.

Apoc.2.5. *Prima opera fac: ſin autem, venio tibi, & mouebo* [14] *candelabrum tuum de loco ſuo, niſi pœnitentiam egeris.*

Iſa.14. 12. 13.14.15. [15] *Quomodo cecidiſti de cælo lucifer, qui mane oriebaris? corruiſti in terram, qui vulnerabas gentes? qui dicebas in corde tuo: In cælum conſcendam, ſuper aſtra Dei exaltabo ſolium meum, ſedebo in monte teſtamenti in lateribus Aquilonis. Aſcendam ſuper altitudinem nubium, ſimilis ero altiſſimo. Veruntamen ad infernum detraheris in profundum laci.*

Epiſt.Iudæ v.6 [16] *Angelos qui non ſeruauerunt ſuum principatum, ſed dereliquerunt ſuum domicilium, in iudicium magni diei, vinculis æternis ſub caligine reſeruauit.*

De Nabuchodonozor priuato regno vide Danielis 4.v.30. de Baltazare c.5.v.30. de Roboam, Ieroboam, plurimiſque alijs regibus tum Iudæ, tum Iſrael, vide libros Regum & Paralipomenon. Vere enim de Deo Opt. Max. dictum à Iobo:

Iob 12.18. [17] *Balteum regum diſſoluit, & præcingit* [18] *fune renes eorum.*

1. *Quid tu hic.*] Scil. agis aut otioſè ſedes.

2. *Quaſi quis.*] .i. qui non es aliquis: ſed quaſi aliquis. i. inanis vmbra hominis, & ſimulacrum potius quam homo.

3. *Memoriale.*] Ad perpetuã tui memoriam.

4. *Diligenter.*] Magnis ſumptibus & egregio opere.

5. *Tabernaculum.*] Tumulum,

6. *Aſportari.*] In exilium, nec feuêris tuo ſepulcro.

7. *Gallus.*] Qui ligatis alis & pedibus vinctis venum aſportatur.

8. *Quaſi amictum &c.*] Eadem facilitate qua quis palliũ quod non reſiſtit, leuat & iactat.

9. *Coronans &c.*] .i. loco coronę gloriæ coronabit te doloribus & ignominia .i. ijs te replebit ad ſummum vſque verticem.

10. *Morieris.*] Inſepultus.

11. *Currus gloriæ.*] .i. Glorioſus. i. Ambitioſus faſtus quem ſibi in glorioſo munere & hominum opinione captabat.

12. *Erit ignominia.*] In ignominiã cõuertetur.

13. *Scientiam.*] Legis: aut ſcientiam practicam .i. cultum Dei.

14. *Candelabrum.*] .i. dignitatem epiſcopalem quæ te in eccleſia illuſtrem reddit vt cãdelabrum lampade accenſa, q.d. Amouebo à te dignitatem tuam.

15. *Quomodo.*] Vide V. Superbia, Dæmon.

16. *Angelos.*] Vide V. Dęmon.

17. *Balteum.*] Sub eo intellige cętera ornamenta regum.

18. *Fune.*] Conijciens in carcerem, aut abducens in captiuitatem.

§. 8. PECCANTIS GLORIA MOMENTANEA, & in nihilum vertetur.

Si aſcenderit vſque ad cælum ſuperbia eius, & caput eius nubes tetigerit. Iob 20.6.7. 8.9.

Quaſi ſterquilinium in fine perdetur: & qui eum viderant, dicent vbi eſt.

Velut ſomnium auolans non inuenietur, tranſiet ſicut [1] *viſio nocturna.*

Oculus, qui eum viderat, non videbit, neque vltra intuebitur eum locus ſuus.

1. *Viſio nocturna.*] Somnium.

§. 9. PECCATVM HOMINEM SERuituti addicit.

Amen, amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Ioan.8.34

Cũ enim ſerui eſſetis peccati, [1] *liberi fuiſtis iuſtitię.* Rom.6.20

Libertatem illis promittẽtes, cum ipſi ſerui ſint [2] *corruptionis: à quo enim quis ſuperatus eſt, huius & ſeruus eſt.* 2.Pet.2.19

[3] *Manus fortium* [4] *dominabitur: quæ autem* [5] *remiſſa eſt,* [6] *tributis ſeruiet.* Prou.12.24

1. *Liberi &c.*] .i. expertes iuſtitiæ, ſubtraxiſtis enim vos ab eius dominio.

2. *Corruptionis.*] Peccati.

3. *Manus fortium.*] Sedulorum, diligentium, quod etiã de virtutum ſtudio accipi poteſt.

4. *Dominabitur.*] Imperabit alijs: itẽ dominabitur vitijs, diabolo mũdoq; ſuperior erit.

5. *Remiſſa.*] In benè operando.

6. *Tributis ſeruiet.*] Tributa vitiorum quotidie dæmoni exactori ſoluendo.

§. 10. ETIAM VILISSIMÆ, qualis eſt ſubulci.

Luc.15.15. *Abijt & adhæſit vni ciuium regionis illius: Et miſit illum in villam ſuam, vt paſceret porcos.*

CAPVT XIII.

Quid efficiat peccatum in bonis fortunæ.

§. 1. EORVM IACTVRAM: AGENDVM AVTEM hic non modo de bonis priuatorum, verum etiam Reipublicæ, quare huc reuocanda erunt bella, exilia, mortes plurimorum, deſtructiones ciuitatum, depopulationes agrorum, & cætera quibus res familiaris perit.

§. 2. AD BONA PRIVATORVM QVOD ATTINET, videnda quæ ſuperius allata ſunt verbo Diuitiæ & Diues, & quæ non ita pridem de iis quæ efficit peccatum in corpore §. 1. Perſequemur igitur eas bonorum iacturas quæ Rempublicam ſpectant: cuius quidem generis plurima ſunt in Prophetis.

Iſa.1.7.8.9. *Terra veſtra deſerta, ciuitates veſtræ ſuccenſæ igni: regionem veſtram coram vobis alieni deuorant, & deſolabitur ſicut in vaſtitate hoſtili. Et derelinquetur [1] filia Sion vt [2] vmbraculum in vinea, & ſicut tugurium in cucumerario, & ſicut ciuitas quæ vaſtatur. Niſi Dominus exercituum reliquiſſet nobis [3] ſemen, [4] quaſi Sodoma fuiſſemus, & quaſi Gomorrha ſimiles eſſemus.*

Iſa.3.8. *Ruit Hieruſalem, & Iudas concidit: quia lingua eorum & adinuentiones eorum contra Dominum, vt prouocarent oculos maieſtatis eius.*

Iſa.24.3. *[5] Diſſipatione diſſipabitur terra, & [6] direptione prædabitur. Dominus enim locutus eſt verbum hoc.*

Iſa.24.19.20. *[7] Confractione confringetur terra, contritione conteretur terra, commotione commouebitur terra, agitatione agitabitur terra [8] ſicut ebrius, & auferetur quaſi [9] tabernaculum vnius noctis: & grauabit eam iniquitas ſua, & corruet, & non adijciet vt reſurgat.*

Iere.2.14.15.16.17. *Numquid [10] ſeruus eſt Iſrael, aut [11] vernaculus? [12] quare ergo factus eſt in prædam? ſuper eum rugierunt [13] leones, & dederunt vocem ſuam, poſuerunt terram eius in ſolitudinem: ciuitates eius exuſtæ ſunt, & non eſt qui habitet in eis. [14] Filij quoq; Mempheos & Taphnes [15] conſtuprauerunt te [16] vſque ad verticem. Numquid non iſtud factum eſt tibi, quia dereliquiſti Dominum Deum tuum eo tempore, quo ducebat te [17] per viam.*

Iere.4.16.17.18. *[18] Dicite gentibus: Ecce auditum eſt in Ieruſalem [19] cuſtodes venire de terra longinqua, & dare ſuper ciuitates Iuda vocem ſuam. Quaſi cuſtodes agrorum facti ſunt ſuper eam in gyro: quia me ad iracundiam prouocauit, dicit Dominus. Viæ tuæ, & cogitationes tuæ fecerunt hæc tibi: iſta [20] malitia tua, [21] quia amara, quia [22] tetigit cor tuum.*

Iere.16.10.11.12.13. *Et cum annunciaueris populo huic omnia verba hæc, & dixerint tibi: quare locutus eſt Dominus ſuper nos omne malum grande iſtud? quæ iniquitas noſtra? & quod peccatum noſtrum, quod peccauimus Domino Deo noſtro? Dices ad eos: quia dereliquerunt me patres veſtri, ait Dominus, & abierunt poſt deos alienos, & ſeruierunt eis, & adorauerunt eos: & me dereliquerunt, & legem meam non cuſtodierunt. Sed & vos peius operati eſtis, quam patres veſtri: ecce enim ambulat vnuſquiſque poſt prauitatem cordis ſui mali vt me non audiat. Et eijciam vos de terra hac, in terram, quam ignoratis vos, & patres veſtri: & ſeruietis ibi dijs alienis die ac nocte, qui non dabunt vobis requiem.*

Baruc.3.10.11.12.13. *Quid eſt Iſrael quod in terra inimicorum es? inueteraſti in terra aliena, [23] coinquinatus es cum mortuis: [24] deputatus es cum deſcendentibus [25] in infernum. Dereliquiſti fontem ſapientiæ. Nam ſi in via Dei ambulaſſes, habitaſſes vtique in pace ſempiterna.*

Ezec.7.10.11. *Ecce [26] dies, ecce venit: [27] egreſſa eſt contritio, [28] floruit virga, [29] germinauit ſuperbia: [30] iniquitas ſurrexit in virga impietatis, [31] non ex eis, & non ex populo, [32] neque ex ſonitu eorum: & non erit requies in eis.*

Oſeæ 5.5. *Et [33] reſpondebit arrogantia Iſrael in facie eius: & Iſrael & Ephraim ruent [34] in iniquitate ſua, ruet etiam Iudas cum eis.*

Oſeæ 5.11. *[35] Calumniam patiens eſt Ephraim, fractus iudicio: quoniam cœpit abire poſt ſordes.*

Iudith 5.17.18. *Non fuit qui inſultaret populo iſti, niſi quando receſſit à cultu Domini Dei ſui. Quotieſcumque autem præter ipſum Deum ſuum, alterum coluerunt, dati ſunt in prædam, & in gladium, & in opprobrium.*

Iudith 5.21. *Vſque dum non peccarent in conſpectu Dei ſui, erant cum illis bona: Deus enim illorum odit iniquitatẽ.*

Iudith 5.22. *Nam & ante hos annos, cum receſſiſſent à via, quã dederat illis Deus, vt ambularent in ea, exterminati ſunt prælijs à multis nationibus, & plurimi eorum captiui abducti ſunt in terram non ſuam.*

Iudith 5.24. *Nunc ergo mi Domine, perquire ſi eſt aliqua iniquitas eorum in conſpectu Dei eorũ, & aſcendamus ad illos, quoniam tradens tradet illos Deus eorum tibi, & ſubiugati erunt ſub iugo potentiæ tuæ.*

Iudith 11.8.9. *Conſtat Deum noſtrum ſic peccatis offenſum, vt mandauerit per prophetas ſuos ad populum, quòd tradat eum pro peccatis ſuis. Et quoniam ſciunt ſe offendiſſe Deum ſuum filij Iſrael, tremor tuus ſuper ipſos eſt.*

Ioſue 7.12. *Nec poterit Iſrael ſtare ante hoſtes ſuos, eoſq; fugiet: quia pollutus eſt [36] anathemate, non ero vltra vobiſcum, donec conteratis eum qui huius ſceleris reus eſt.*

2. Macha. 5.17.18. *Ita alienatus mente Antiochus, non conſiderabat quod propter peccata habitantium ciuitatem, modicum Deus fuerat iratus: propter quod & accidit circa locum deſpectio: alioqui niſi contigiſſet eos multis peccatis eſſe inuolutos, ſicut Heliodorus, qui miſſus eſt à Seleuco rege ad expoliandum ærarium, etiam hic ſtatim adueniens flagellatus, & repulſus vtique fuiſſet ab audacia.*

2. Mach. 1. 40. *Inuenerunt ſub tunicis interfectorum [37] de donarijs idolorum, quæ apud Iamniam fuerunt, à quibus lex prohibet Iudæos: omnibus ergo manifeſtum factum eſt, ob hanc cauſſam eos corruiſſe.*

Oſee 7. 13 *Væ eis, quoniam receſſerunt à me: vaſtabuntur, quia præuaricati ſunt in me: & ego [38] redemi eos: & ipſi [39] locuti ſunt contra me mendacia.*

Oſee 8.3. *Proiecit Iſrael [40] bonum, inimicus perſequetur eum.*

Mich. 6.13 14.15.16. *Et ego ergo cæpi percutere te [41] perditione [42] ſuper peccatis tuis. Tu comedes, & non ſaturaberis: & [43] humiliatio tua [44] in medio tui: & [45] apprehendes, & non ſaluabis: & quos ſaluaueris in gladium dabo. Tu ſeminabis, & non metes: tu calcabis oliuam, & non vngêris oleo; & muſtum, & non bibes vinum. Et cuſtodiſti præcepta [46] Amri, & omne opus domus Achab, & ambulaſti in voluntatibus eorum, [47] vt darem te in perditionem, & habitantes in ea in [48] ſibilum: & [49] opprobrium populi mei portabitis.*

Prou. 14.34 *Iuſtitia [50] eleuat gentem: miſeros autem facit populos peccatum.*

Eccli. 10.8. *Regnum à gente in gentem transfertur propter iniuſtitias, & iniurias, & contumelias, & diuerſos dolos.*

Vide item verbo Bellum §. 1.

Peccato quidem mala hæc vniuerſa tribuenda, ſatis conſtare poteſt ex capite 34. Hieremiæ, quo traditur ſolutam à Deo obſidionem Nabuchodonoſor, Sedechia rege Deum placante obſeruatione legis diuinæ, quæ eſt de dimittendis ſeruis, Exodi 21. ver. 1. Verum poſtquam Iudæi metu liberi, quos dimiſerant, rurſus in ſeruitutem redegiſſent, rediit Nabuchodonoſor cum vniuerſo exercitu ad inſtaurandam obſidionem Hieruſalem quam & captam incendit, Hieremiæ c. 34. v. vltimo.

1. *Filia Sion.*] Hieruſalem.

2. *Vmbraculum.*] Quod cuſtos vineæ excitat, & diſſoluit peracta vindemia, ita vt nullum poſtea relinquat aut vſum aut ſui veſtigium.

3. *Semen.*] Aliquot ſuperſtites.

4. *Quaſi Sodoma.*] .i. deſtructi penitus.

5. *Diſſipatione &c.*] Hæc duplex geminatio magnam exprimit cladem, vniuerſamq; terram funditus vaſtandam.

6. *Direptione prædabitur.*] Nihil erit in ea pulchrum & pretioſum quod non diripiat vis potentior.

7. *Confractione &c.*] Hæc Synonymorum copulatio mirè ſignificat quanta immineat calamitas vniuerſo.

8. *Sicut ebrius.*] Quemadmodum ebrio rotari videtur domus.

9. *Tabernaculum &c.*] Tentorium quod figitur à nobilibus in itinere conſtitutis ne ſub dio pernoctent, quod ſequenti die ſtatim diſſoluitur.

10. *Seruus.*] Emptitius.

11. *Vernaculus.*] Seruus domi natus.

12. *Quare &c.*] q. d. non ideo quia ſeruus eſt, ſed ob peccata ſua id ei accidit.

13. *Leones.*] Chald. Reges.

14. *Filij Mempheos &c.*] .i. Ægyptij, hę enim præcipuæ Ægypti vrbes.

15. *Conſtuprauerunt.*] Hebr. contuderunt, confregerunt.

16. *Vſque ad verticem.*] Regem ſci. Ioſiam qui ab Ægyptiis occiſus.

17. *Per viam.*] Deſerti, quando vitulum aureum adorauit.

18. *Dicite gentibus.*] Dicite, ô nuntij, de gentibus ſci. aduentantibus contra Hieruſalem.

19. *Cuſtodes.*] Hoſtes, qui ita arctè cingent Hieruſalem, vt videantur eam velle cuſtodire.

20. *Malitia.*] Calamitas.

21. *Quia.*] Redundat more Hebræo.

22. *Tetigit.*] Afflixit.

23. *Coinquinatus &c.*] Velut ſi iam cum mortuis eſſes & mortuus, perinde ſordes.

24. *Deputatus.*] Adnumeratus.

25. *In infernum.*] Sepulchrum.

26. *Dies.*] Vltionis ſci.

27. *Egreſſa eſt contritio.*] Egredietur contra te calamitas quæ te conteret, vel rex qui te conteret.

28. *Floruit virga.*] Baculus quo es cædenda, ô Hieruſalem. q. d. adeſt ſeu propè eſt.

29. *Germinauit ſuperbia.*] .i. paratus eſt rex ſuperbus qui te deſtruet.

30. *Iniquitas &c.*] Iniquus & impius Nabuchodonoſor apparuit & paratus eſt, quo vos velut virga ob veſtram impietatem puniam.

31. *Non ex eis.*] Supp. quiſquam euadet flagellum hoc.

32. *Neque ex ſonitu eorum.*] .i. Ex ſtrepitu tubarum, & ex faſtu nihil remanebit.

33. *Reſpondebit &c.*] Non abibit impunitus, ſed humiliabitur eius ſuperbia ipſo vidēte: reſponſio enim culpæ, eſt pœna. Hieron.

34. *In iniquitate.*] Propter iniquitatem.

35. *Calumniam.*] Vide ſupra cap. 3. §. 5.

36. *Anathemate.*] Re mihi cōſecrata quam furatus eſt Achan.

37. *Donarijs idolorum.*] Idolis conſecratis aut oblatis.

38.*Redemi.*] Liberaui à varijs malis.
39.*Locuti ſunt mendacia.*] Salutem ſuam nō mihi, ſed idolis acceptam referentes.
40.*Bonum.*] .i. Deum ſuum.
41.*Perditione.*] Variis afflictionibus.
42.*Super.*] Ob peccata tua.
43.*Humiliatio tua.*] .i. calamitas tua.
44.*In medio tui.*] Ex te procedit: q. d. non eſt quod harum calamitatum cauſam reijcias in hoſtes, tu peccatis tuis earum es cauſa.
45.*Apprehendes.*] Aduerſarios ſci. qui ducebant filios tuos captiuos, nec poteris eos eripere.
46.*Amri, Achab.*] Peſſimorum regum Iſrael. 3.Reg.16.
47.*Vt darem &c.*] .i. Atque ita fiet vt te perdam.
48.*Sibilum.*] Popularem irriſionem atque inſultationem.
49.*Opprobrium &c.*] Portabitis opprobriū quo digni eſtis propter ſcelera & rapinas, quibus populum meum .i. pauperes afflixiſtis. Vel maledicemini à populo meo quem ſpoliaſtis.
50.*Eleuat.*] Extollit, & celebrem magnamque reddit.

CAPVT XIV.

Quid efficiat peccatum in filijs & poſteris peccantium.

Poſtremum hoc erit de effectis peccati, quod quidem hoc loco viſum eſt collocare, cum ſint filij & nepotes bona quædam extra nos poſita, quemadmodum etiam bona fortunæ, de quibus paulò ante.

§. 1. PECCATVM ITAQVE NON PATItur naſci ſobolem.

Oſee 9.14. *Da eis Domine: Quid dabis eis? da eis vuluam ſine liberis, & vbera arentia.*
Iob 18.19. *Non erit ſemen eius neque progenies in populo ſuo, nec vllæ [1] reliquiæ in regionibus eius.*
Oſee 9.16. *[2] Percuſſus eſt Ephraim: radix eorum exiccata eſt, fructum nequaquam facient.*
Ierem.22.30. *[3] Scribe [4] virum iſtum [5] ſterilem, virum qui in diebus ſuis non proſperabitur, nec enim erit de ſemine eius vir qui ſedeat ſuper ſolium Dauid, & poteſtatem habeat vltrà in Iuda.*
Oſee 9.11. *[6] Ephraim quaſi auis auolauit gloria eorum à partu & ab vtero & à conceptu.*

1.*Reliquiæ.*] Filij, nepotes.
2.*Percuſſus eſt &c.*] Sicuti arbor cum percutitur vredine quæ ſtatim areſcit & ſteriléſcit: loquitur autem de ſterilitate filiorum, nōn operum. Ita Ruffinus.
3.*Scribe.*] Hebr. ſcribite. Solebant Iudæi in libris genealogiarum ſcribere ſeriem familiarum ſuorum & poſterorum, præſertim Regum Iuda & Iſrael.
4.*Virum iſtum.*] Ieconiam.
5.*Sterilem.*] Quia licet habuerit 8. liberos 4. Reg.25. tamen nullus eorum fuit rex.
6.*Ephraim.*] Vide verbo Superbia.

§. 2. NATAM CRVCIAT VARIIS MODIS.

Affligetur [1] relictus in tabernaculo. Iob 20.26.

1.*Relictus.*] Filius ſuperſtes à morte patris domi relictus, affligetur & punietur tum à Deo, tum ab hominibus ob bona patris quæ iniuſtè poſſidet, affligetur item litibus.

§. 3. FAME TORQVET.

Filij eius atterentur egeſtate, & [1] manus illius [2] reddent ei dolorem ſuum. Iob 20.10.
Attenuetur fame [3] robur eius. Iob 18.12.

1.*Manus.*] .i. opera.
2.*Reddent &c.*] q. d. punietur ob ſua peccata.
3.*Robur.*] Filij in quibus robur ſuum collocabat.

§. 4. EAM DELET, NEC DIVTVRnam eſſe ſinit.

[1] Ramos eius areſaciet [2] flamma, & [3] auferetur [4] ſpiritu oris ſui. Iob 15.30.
Semen impiorum peribit. Pſ.36.28.
[5] Reliquiæ impiorum interibunt. Pſ.36.38.
[6] Congregatio hypocritæ ſterilis. Iob 15.34.
Conſumat [7] brachia illius [8] primogenita mors. Iob 18.13.
Quod & ſi enutrierint filios ſuos, abſque liberis eos faciam [9] in hominibus. Oſee 9.12.
[10] Non vocabitur in æternum ſemen peſſimorum. Præparate filios eius occiſioni [11] in iniquitate patrum ſuorum: non conſurgent, nec hæreditabunt terram, neque implebunt [12] faciem orbis [13] ciuitatum. Et conſurgam ſuper eos, dicit Dominus exercituum: & perdam Babylonis nomen, & reliquias, & germen, & progeniem, dicit Dominus. Iſa.14.20.21.22.
Nepotes impiorum [14] non multiplicabunt ramos, & [15] radices immundæ ſuper cacumen petræ ſonant. Eccli.40.15.
Quod etſi genuerint, interficiam [16] amantiſſima vteri eorum. Oſee 9.16.

1.*Ramos.*] Poſteritatem.
2.*Flamma.*] Diuina punitio, quæ ſæpe nomine flammæ & ignis exprimitur.
3.*Auferetur.*] A Deo, ſci. impius.
4.*Spiritu oris.*] .i. ſumma facilitate, vnicoque flatu.

5.*Reliquiæ.*] Poſteri, filij.

6.*Congregatio.*] Poſteritas hypocritæ deficiet: per hypocritam autem quiuis impius accipitur, quia nemo tam malus qui non malit videri bonus.

7.*Brachia.*] Filios: ita Chald.

8.*Primogenita.*] Quia prima per peccatum inuecta.

9.*In hominibus.*] Inter homines.

10. *Non vocabitur &c.*] Non erit nomen eius diuturnum, non diu ſtabit.

11.*In iniquitate.*] Propter iniquitatem.

12.*Faciem orbis.*] Hebraiſmus.i. orbem, ſicuti dicimus faciem venti, faciem gladij pro vento & gladio.

13.*Ciuitatum.*].i. Ciuitatibus ſuis.i. filij regum Babylonis non habebunt ſub ditione ſua totius orbis ciuitates.

14. *Non multiplicabunt ramos.*] .i. non producent multam ſobolem, nec erunt inſtar arboris ramos ſuos longè lateque diffundentis, ſignificatur progeniem impiorum non fore ſtabilem.

15. *Radices &c.*] .i. Homines immundi & impij ſunt veluti radices quæ ſupra verticem petroſæ terræ ad breue tempus aliquē dant ſonitum in ramis ſuis: q. d. ſed non diu in ramis ſuis ſubſiſtunt, quia mox à ventorum vi, cum non ſint bene radicatæ ſimul penitus ſubuertentur cum tota ſua progenie.

16.*Amantiſſima veri.*] Dilectiſſimos filios.

§.5. AVFERTVR A FILIIS REGNVM PROPTER peccata parentum.

Eccli.47.22.23. *Dediſti* [1] *maculam in gloria tua,* & [2] *prophanaſti ſemen tuum:* [3] *Inducere iracundiam ad liberos tuos &* [4] *in cæteris ſtultitiam tuam: vt faceres imperium bipartitum, & ex Ephraim imperare imperium durum.*

1.*Maculam.*] Ob libidinē & idololatriam.

2.*Prophanaſti.*] Violaſti, contaminaſti.

3.*Inducere.*] Ita vt induceres iram Dei in filios tuos.

4.*In cæteris ſtultitiam.*] In reliquo populo: ita vt ſtultitiam tuam ipſi ferre debeant, dum propter eam & peccata tua grauem Dei vltionem pati coguntur, in eo quod propter te diuiſum eſt regnum, ſicque feciſti vt ex Ephraim rex imperaret imperium durum & difficile.

§. 6. PECCANTIVM FILII, PLVRIMVM praui, & maledicti.

Sap.3.12.13 *Mulieres eorum inſenſatæ ſunt, & nequiſſimi filij eorum. Maledicta creatura eorum.*

Vide etiam verbo Adulter, de Adulterorum filiis.

Atq; hactenus quidem de peccato & peccante abſolutè conſideratis, deinceps de iis ipſis ad alios relatis agendum erit, tum de aliis ad ipſos: ac primum quomodo ſe habeat peccans erga Deum, deinde quomodo Deus erga ipſum.

CAPVT XV.

De peccante relato ad Deum, & quomodo ſe habeat ille erga hunc.

§. 1. EVM DESERIT.

Verterunt ad me tergum, & non faciem, & in tempore afflictionis ſuæ dicent: ſurge, & libera nos. Hier.2.27.

Quid vultis mecum iudicio contendere? omnes dereliquiſtis me, dicit Dominus. Hier.2.29.

§. 2. AD IRAM PROVOCAT.

Pereat Samaria, quoniam ad amaritudinem concitauit Deum ſuum: in gladio pereant, paruuli eorum elidantur, & fœtæ eius diſcindantur. Oſee14.1.

Propter quod irritauit impius Deum. Pſ.9.34.

[1] *Exacerbauit Dominum peccator.* Pſ.9.25.

1.*Exacerbauit.*] Ad iram prouocauit.

§. 3. IN OMNIBVS OPPONIT SE Dei voluntati.

Tetendit enim [1] *aduerſus Deum manum ſuam, & contra omnipotentem* [2] *roboratus eſt.* Iob 15.25.

1. *Aduerſus Deum.*] Ea agens quæ probè nouit Deum nolle.

2.*Roboratus eſt.*] Ex propoſito & intētione apud ſe decernens nolle ei cædere aut obedire, ſed quęcumq; ſibi fuerint libita perficere.

§. 4. ADVERSVS DEVM BELLVM mouet.

[1] *Cucurrit aduerſus eum erecto collo, &* [2] *pingui ceruice* [3] *armatus eſt.* Iob 15.26.

1. *Cucurrit &c.*] .i. Non ſolum Deo non obediuit, ſed incredibili audacia ei apertè aduerſari non timuit, quaſi æqualem ſe ei faciens: veluti cum homo aduerſus alium erecto collo in ſignum elationis currit.

2.*Pingui.*] Obdurata.

3.*Armatus eſt.*] Quaſi paratus cum eo inire certamen.

§. ADD. EI MOLESTVS EST.

Iſa.7.13. *Numquid parum vobis eſt moleſtos eſſe hominibus quia moleſti eſtis & Deo meo?*

§.5. ATQVE OB HÆC ET SIMILIA INDIGNVS eſt qui vſurpet nomen Domini.

Iere.44.26 *Audite nomen Domini omnis Iuda, qui habitatis in terra Ægypti: Ecce ego iuraui [1] in nomine meo magno, ait Dominus: quia [2] nequaquam vltra vocabitur nomen meum ex ore omnis viri Iudæi, dicentis: Viuit Dominus Deus in omni terra Ægypti.*

1. *In nomine.*] .i. per nomen .i. per meipſum: nomen pro perſona per Metonymiam.
2. *Nequaquam &c.*] .i. non patiar vt vltra per Deum iurent: ſunt enim indigni ore ſuo impuro & ſacrilego nomen meum vſurpare: q.d. occidam eos.

§. 6. INDIGNVS QVI AMETVR à Domino.

Soph.2.1. *Conuenite, congregamini [1] gens non amabilis.*

1. *Gens non amabilis.*] Dei amore indigna. Hieron. gens omnium odio digniſſima, quæ nihil habes vnde ameris.

§. 7. OB EAM IPSAM CAVSAM fœtet Deo.

Pſal. 37.6. 1 *Putruerunt & corruptæ ſunt cicatrices meæ, à facie inſipientiæ meæ.*

1. *Putruerunt &c.*] .i. vulnera animæ meæ, ob vetuſtatem & neglectum in putredinem & tabem conuerſa ſunt, fœtidaque facta ſunt coram te.

§.8. EXICCAT FLVENTA DIVINÆ miſericordiæ.

Oſee 6. 4. 1 *Quid faciam tibi Ephraim? quid faciam tibi Iuda? [2] miſericordia veſtra [3] quaſi nubes matutina, & quaſi ros mane pertranſiens.*

1. *Quid faciam &c.*] q.d. nihil omiſi eorum quæ ad ſalutem tuam ſpectabant.
2. *Miſericordia veſtra.*] Qua veſtri miſereri decreueram.
3. *Quaſi nubes &c.*] .i. Citò tranſit quaſi peccatis veſtris vt ſole exſiccata.

§. 9. PELLIT A SE DEVM.

Sap. 1.3. *Peruerſæ cogitationes ſeparant à Deo.*

Sap. 1.4.5. *In maleuolam animam non introibit [1] ſapientia, nec habitat in corpore ſubdito peccatis. Spiritus enim ſanctus diſciplinæ effugiet fictum, & auferet ſe à cogitationibus, quæ ſunt ſine intellectu, & corripietur à ſuperueniente iniquitate.*

Iniquitates veſtræ diuiſerunt inter vos & Deum veſtrum, & peccata veſtra abſconderunt faciem eius à vobis ne exaudiret. Iſa.59.2.

1. *Sapientia.*] Poteſt etiam intelligi de ſapientia diuina & increata.
2. *Spiritus.*] Vide V. Hypocriſis.

§.10. VELLET DEO SERVIRE, ET DIVITIIS, & voluptatibus ac dæmoni &c. at id fieri nequit.

1 *Coanguſtatum eſt enim ſtratum, ita vt alter decidat: & pallium breue vtrumque operire non poteſt.* Iſa. 28. 20

Nemo poteſt [2] duobus dominis ſeruire: aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget: aut vnum [3] ſuſtinebit, & alterum contemnet. Non poteſtis Deo ſeruire & [4] mammonæ. Matt.6.24.

Accedens autem Elias ad omnem populum, ait: vſquequo claudicatis in duas partes? ſi Dominus eſt Deus, ſequimini eum: ſi autem Baal, ſequimini illum. Et non reſpondit ei populus verbum. 3.Reg.18.21.

1. *Coanguſtatum &c.*] q. d. vnus Deus vobis colendus, amandus, non idola, non voluptates &c. Deus enim nullum ſecum riualem, nullum adulterum admittit ad tori ſocietatem: lectus amoris Dei anguſtus eſt, neque duos capit, neceſſe eſt vt illorum alter ab eo deturbetur: breue etiam eſt lectuli ſtragulum quod vtrumque fouere non poteſt.
2. *Duobus dominis.*] Contraria præcipientibus.
3. *Suſtinebit.*] Suſcipiet, amplectetur.
4. *Mammonæ.*] Diuitiis.

CAPVT XVI.

De Deo relato ad peccantem, & quomodo ſe ille erga hunc gerat.

§. 1. QVASI LVGET PECCATOREM, QVI quondam iuſtus fuit.

Quomodo facta eſt meretrix ciuitas [1] fidelis, plena [2] iudicij? iuſtitia habitauit in ea, nunc autem homicidæ. [3] Argentum tuum verſum eſt in [4] ſcoriam, [5] vinum tuum miſtum eſt aqua. Iſa.1.21.

1. *Fidelis.*] Deo tanquam ſponſo fidem ſeruans.
2. *Iudicij.*] Æquitatis.

3.*Argentum.*] Sapientiæ & gratiæ.

4.*Scoriam.*] Peccatorum.

5.*Vinum.*] Caritatis, vel feruoris aqua & frigore peccati, hæc in ſenſu accommodatitio.

§. 2. COHORTATVR EVM AD BENE AGENdum, & ad ponendum peccata.

Iſa.1.16.17 *Lauamini; mundi eſtote, auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis: quieſcite agere peruerſè, diſcite benefacere: quærite [1] iudicium, ſubuenite oppreſſo, iudicate pupillo, defendite viduam.*

Iere.4.14. *Laua à malitia cor tuum Ieruſalem, vt ſalua fias: vſquequo morabuntur in te cogitationes noxiæ?*

1.*Iudicium.*] Quod iuſtum eſt.

§. 3. IDIPSVM FACIT OSTENDENDO peccatum eſſe inutile.

Hiere.2.18 [1] *Et nunc quid tibi vis in via Ægypti, vt bibas aquam turbidam? & quid tibi cum via Aſſyriorum, vt bibas aquam fluminis.*

1.*Et nunc.*] Vide V. Voluptas.

§. ADD. COHORTATVR AD DETESTANdum peccatum.

Deut.7.26 *Quaſi ſpurcitiam deteſtaberis, & velut inquinamentum ac ſordes abominationi habebis, quia [1] anathema eſt.*

1.*Anathema.*] .i. debet penitus deſtrui.

§. 4. IMPROPERAT COLLATA in eos beneficia.

Pſ.54.13. 14.15. *Si inimicus meus maledixiſſet mihi, ſuſtinuiſſem vtique. Et ſi is qui oderat me, ſuper me [1] magna locutus fuiſſet: abſcondiſſem me forſitan ab eo. Tu vero homo vnanimis, dux meus, & notus meus. Qui ſimul mecum dulces capiebas [2] cibos, [3] in domo Dei ambulauimus cum conſenſu.*

Iſa.1.2.3. [4] *Audite cæli, & auribus percipe terra, quoniam Dominus locutus eſt. Filios enutriui, & exaltaui: ipſi autem ſpreuerunt me. Cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui: Iſrael autem me non cognouit, & populus meus non intellexit.*

Iere.2.21. *Ego plantaui te vineam electam, [5] omne ſemen [6] verum: quomodo ergo conuerſa es mihi [7] in prauum vinea [8] aliena.*

Iere.2.5.6.7. *Quid inuenerunt patres veſtri in me iniquitatis, quia elongauerunt à me, & ambulauerunt poſt vanitatem, & vani facti ſunt? Et non dixerunt: vbi eſt Dominus, qui aſcendere nos fecit de terra Ægypti, qui traduxit nos per deſertum, per terram inhabitabilem & inuiam, per terram [9] ſitis, & [10] imaginem mortis, per terram, in qua non ambulauit [11] vir, neque habitauit homo? Et induxi vos in terram [12] Carmeli, vt comederetis fructum eius, & optima illius: & ingreſſi [13] contaminaſtis terram meam, & hæreditatem meam poſuiſtis in [14] abominationem.*

Vide verbo Beneficium §.2.

Videre etiam licet totum caput 16. Ezechielis longè pulcherrimum, & ad hanc rem quam accommodatiſſimum.

1.*Magna.*] Superba.

2.*Cibos.*] Euchariſtiam, inquit S. Auguſtinus.

3.*In domo Dei &c.*] In rebus diuinis coniunctiſſimè inter nos viximus. Hæc ad litteram dicuntur de Achitophel Dauidis conſiliario, & accommodantur ad peccatorem.

4.*Audite.*] Vide V. Ingratitudo.

5.*Omne.*] Per omnia, ſeu omnino.

6.*Verum.*] Germanum ſeu perfectum.

7.*In prauum.*] In amaritudinem.

8.*Aliena.*] Degenerans.

9.*Sitis.*] Aridam.

10.*Imaginem mortis.*] .i. Horrorem incutientem.

11.*Vir.*] .i. nullus vir.

12.*Carmeli.*] .i. fertilem vt Carmelus.

13.*Contaminaſtis.*] Peccatis veſtris.

14.*Abominationem.*] Ob cultum idolorum.

§. 5. QVASI MIRATVR DEVS POSSE hominem peccare.

Ecce [1] locuta es, & feciſti mala & [2] potuiſti. Ierem.3.5.

1.*Locuta.*] Iactaſti te ſcelera patraturum.

2.*Potuiſti.*] Præualuiſti, ſeu oſtendiſti te opere poſſe perficere quod verbis iactaueras: Vel in ſenſu accommodatitio: *& potuiſti.* Mirum ſanè te id potuiſſe, poſt tot à me recepta beneficia. Mirum eſt vires tibi fuiſſe ad tantum benefactorem offendendum. Mirum non diſſolutos corporis neruos potius quam me offenderes.

§. 6. QVERITVR DEVS PECCARI IN oculis ſuis, ſeque vidente.

Et poſt oſtium, & retro poſtem poſuiſti [1] memoriale tuum: quia [2] iuxta me [3] diſcooperuiſti, & ſuſcepiſti adulterum: [4] dilataſti cubile tuum, & pepigiſti cum eis fœdus: dilexiſti ſtratum eorum [5] manu aperta. Iſa.57.8.

1.*Memoriale.*] .i. Deorum imagines quarum intuitu memor eſſes idolorum ita poſuiſti, vt ſiue ingredereris ſiue egredereris in oculos incurrerent.

2.*Iuxta me.*] Me vidente.

3.*Diſco-*

3.*Diſcooperuiſti.*) ſup. pulchritudinē tuam. Increpat eos ſub metaphora adulterij, quod idola colerent. Moraliter accommodari poteſt ad idola peccatorum.

4.*Dilataſti cubile.*) vt plures ſuſciperes.

5.*Manu aperta.*) Palam, opere ac ſtudio non occulto, omnem abijciens pudorem.

§. 7. QVERITVR NVLLAM GENTEM MVTARE Deos ſuos excepto peccatore.

Ier. 2.10. 11. *Tranſite ad inſulas* 1 *Cethim, & videte: & in* 2 *Cedar mittite, & conſiderate vehementer: & videte ſi factum eſt huiuſcemodi, ſi mutauit Gens Deos ſuos, & certè ipſi non ſunt dij: populus verò meus mutauit* 3 *gloriam ſuam in idolum.*

1.*Cethim*) Græciæ, ſeu maris mediterranei.

2.*Cedar.*) Regio eſt Arabiæ.

3.*Gloriam ſuam.*) Me, qui ſum eius gloria. Mutat autem peccator Deum verum, quando peccat, & pro Deo accipit, aut voluptatem, aut diuitias, aut honorem: iuxta illud Apoſtoli, *Quorum Deus venter eſt.*

§. ADD. QVERITVR MVLTITVDINEM peccantium.

Oſe 4. 7. *Secundum multitudinem eorum ſic peccauerunt mihi:* 1 *gloriam eorum in ignominiam commutabo.*

Oſe 10. 1. 2 *Vitis frondoſa Iſrael,* 3 *fructus adæquatus eſt ei,* 4 *ſecundum multitudinem fructus ſui multiplicauit altaria,* 5 *iuxta vbertatem terræ ſuæ exuberauit ſimulachris.*

1.*Gloriam, &c.*) Gloriabantur ſe in immenſum creuiſſe, efficiam igitur vt quàm pauciſſimi remaneant.

2.*Vitis, &c.*) .i. eſt quaſi vitis latè extendens palmites, quibus abundat.i.eſt plena ciuitatibus.

4.*Fructus, &c.*) .i. & in ſingulis ciuitatibus magna eſt hominum multitudo.

4.*Secundum, &c.*] Quantò magis hominibus abundat, tantò plura fecit idolis altaria.

5.*Iuxta, &c.*) .i. Quantò ditior à me fiebat, tantò plura idola fabricabat.

§. 8. QVERITVR SE FRVSTRA VOCARE peccatorem.

Iſa.65.2. *Expandi manus meas tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona poſt cogitationes ſuas.*

Prou.1.24 1 *Vocaui & renuiſtis, extendi manum meam, & non fuit qui me aſpiceret: Deſpexiſtis omne conſilium meum, &c.*

1.*Vocaui.*) Vide V. Obedientia, ca.2.§.4

§. ADD. QVERITVR SE LABORARE, EVM rogando.

Tu reliquiſti me, dicit Dominus: retrorſum abiiſti; & extendam manum meam ſuper te, & interficiam te: 1 *laboraui,* 2 *rogans.* Ier.15.6.

1.*Laboraui.*) fatigatus ſum.

2.*Rogans.*) vt relinqueres peccatum.

§.9. QVERITVR SIBI NON OBEDIRI CVM homo homini obediat.

Præualuerunt ſermones Ionadab filij Rechab, quos præcepit filijs ſuis, vt non biberent vinum: & non biberunt vſque ad diem hanc, quia obedierunt præcepto patris ſui: ego autem locutus ſum ad vos, de mane conſurgens & loquens, & non obediſtis mihi. Ier.35.14.

§. 10. INSVLTAT DEVS PECCANTIBVS.

Verterunt ad me tergum, & non faciem, & in tempore afflictionis ſuæ, dicent: ſurge & libera nos. Vbi ſunt dij tui, quos feciſti tibi? ſurgant & liberent te in tempore afflictionis tuæ ſecundum numerum quippe ciuitatum tuarum erant dij tui Iuda. Ier. 2. 27. 28.

1 *Vbi nunc ſunt ſapientes tui? annuncient tibi, & indicent quid cogitauerit Dominus exercituum ſuper Aegyptum:* 2 *ſtulti facti ſunt principes Taneos, emarcuerunt principes Memph eos, deceperunt Aegyptum, angulum populorum eius.* Iſa. 19.12. 13.
Vide V.Spes.ex Iſa.57.13.& 47.12.&c.

Dicet vbi ſunt dij eorum, in quibus habebant fiduciam? De quorum victimis comedebāt adipes, & bibebant vinum libaminum: ſurgant & opitulentur vobis, & in neceſſitate vos protegant Deut. 32. 37. 38.

Reliquiſtis me, & coluiſtis Deos alienos: idcirco non addam vt vltra vos liberem: ite & inuocate Deos, quos elegiſtis: ipſi vos liberent in tempore anguſtiæ. Iudic. 10. 13. 14.

1.*Vbi nunc ſunt, &c.*) Vide verbo Prudentia, §.16.

2.*Stulti facti ſunt.*) Vide V.Spes.

§.11. ODIT DEVS IMPIOS.

Similiter autem odio ſunt Deo, impius & impietas eius. Sap.14.9

Odiſti omnes, qui operantur iniquitatem: perdes omnes, qui loquuntur mendacium. Pſ.5.7.

Virum ſanguinum & doloſum abominabitur Dominus.

Incipiam te 1 *euomere ex ore meo.* Apoc.3.16

1.*Euomere.*] quæ enim deteſtamur euomi-

mus ex ore ait Caſſianus Citatus V. Tepor.

§. 12. NON EOS MODO, VERVM EORVM etiam dona, & ſacrificia, & feſta.

Prou. 15. 8. *Victimæ impiorum abominabiles Domino:* [1] *vota iuſtorum* [2] *placabilia.*

Prou. 21. 27. *Hoſtiæ impiorum abominabiles, quia offeruntur ex ſcelere.*

Eccle. 34. 23. *Dona iniquorum non probat altiſſimus, nec reſpicit in oblationes iniquorum: nec in multitudine ſacrificiorum eorum propitiabitur peccatis.*

Iſa. 1. 11. 12. 13. 14. *Quò mihi multitudinem victimarum veſtrarum, dicit Dominus?* [3] *plenus ſum. Holocauſta arietum, & adipem pinguium, & ſanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum, nolui. Cum veniretis ante conſpectum meum, quis quæſiuit hæc de manibus veſtris, vt ambularetis in atrijs meis? ne efferatis vltra ſacrificium fruſtra: incenſum abominatio eſt mihi. Neomeniam, & ſabbatum, & feſtiuitates alias non feram, iniqui ſunt cœtus veſtri: calendas veſtras, & ſolemnitates veſtras odiuit anima mea: facta ſunt mihi moleſta, laboraui ſuſtinens.*

Amos 5. 21. 22. 23. *Odi & proieci feſtiuitates veſtras: & non capiam odorem cœtuum veſtrorum. Quod ſi obtuleris mihi holocauſtomata, & munera veſtra non ſuſcipiam: & vota pinguium veſtrorum non reſpiciam. Aufer à me* [4] *tumultum carminum tuorum, & cantica lyræ tuæ non audiam.*

1. *Vota.*] orationes, deſideria.
2. *Placabilia.*) Beneplacita & grata.
3. *Plenus ſum.*) Satur, ac conſequenter mihi ſunt faſtidio.
4. *Tumultum carminum.*) Cantica, quibus Deum laudabãt, vocat tumultum, ſonitumque confuſum, quia non ex animi deuotione prodibant.

§. 13. HINC FIT, VT IIS OPEM NON ferat.

Iob 8. 20. *Deus non proijciet* [1] *ſimplicem, nec* [2] *porriget manum malignis.*

1. *Simplicem.*] Iuſtum.
2. *Porriget manum.*) Ad adiuuandum.

§. 14. PVNIT DEVS IMPIOS PRO RATIONE meritorum.

Prou. 14. 14. [1] *Vijs ſuis replebitur ſtultus.*

Plura huius generis videnda V. Punitio.

Prou. 12. 14. [2] *De fructu oris ſui vnuſquiſque replebitur bonis & iuxta opera manuum ſuarum retribuetur ei.*

1. *Vijs ſuis, &c.*) Iuxta opera ſua recipiet peccator.
2. *De fructu, &c.*]. i. quiſque iuxta ea, quæ ſiue ore, ſiue opere præſtitit, mercedẽ accipiet.

§. 15. QVAM HORRENDE PVNIAT PECcatores.

Ego ero eis quaſi leæna, ſicut pardus, [1] *in via Aſſyriorum. Occurrã eis quaſi vrſa* [2] *raptis catulis & dirumpam interiora* [3] *iecoris eorum: & conſumã eos ibi quaſi leo, beſtia agri* [4] *ſcindet eos.* Oſee 13. 7. 8.

1. *In via Aſſyriorum.*) quâ itur in Aſſyriam per deſerta.
2. *Raptis catulis.*) Nihil vrſã ſæuius cum perdidit catulos.
3. *Iecoris.*) . i. viſcerum. In iecore eſt ſedes concupiſcentię, & voluptatum, vnde illi in tantum peccata inciderunt.
4. *Scindet.*] Lacerabit.

§. 16. QVERITVR DEVS IMPIOS, ALIORVM ſupplicijs non corrigi

Diſperdidi Gentes, & diſſipati ſunt [1] *anguli earum deſertas feci vias eorum, dum non eſt qui tranſeat: deſolatæ ſunt ciuitates eorum, non remanente viro, neque vllo habitatore:* [2] *Dixi:* [3] *attamen* [4] *timebis me, ſuſcipies diſciplinam:* [5] *& non peribit habitaculum eius, propter* [6] *omnia* [7] *in quibus viſitaui eam: verumtamen* [8] *diluculò ſurgentes* [9] *corruperunt omnes cogitationes ſuas.* Sophon. 3. 6. 7.

1. *Anguli.*) turres & munitiones, q. d. hæc tibi, vt tu eadem metuens reſipiſceres, dixi: vt ſequitur.
2. *Dixi.*] per Prophetas meos.
3. *Attamen.*) ornatus gratia ponitur.
4. *Timebis, &c.*) . i. timeto me.
5. *Et non peribit, &c.*) Vt non pereat domus tua, vel templum tuum.
6. *Omnia.*) ſc. ſcelera.
7. *In quibus, &c.*). i. ob quæ hactenus te punire ſolebam; *eam* enim ponitur pro *te*, vt & *habitaculum tuum*, pro *eius*.
8. *Diluculò.*) ſolicitè, ſine mora.
9. *Corruperunt, &c.*) tantum abeſt, vt ſe emendarint, vt etiam mala concupierint, praua cogitarint, ſtatuendo apud ſe peccare.

§. 17. NON DIFFERET EORVM SVPPLICIA in longum.

[1] *Dominus iuſtus in medio eius* [2] *non faciet iniquitatem:* [3] *mane mane* [4] *iudicium ſuum dabit in lucem, & non abſcondetur:* [5] *neſciuit autem* [6] *iniquus confuſionem.* Sophon. 3.

[9] *Perditio eorum* [7] *non dormitat.* 2. Pet. 2. 3.

1. *Dominus iuſtus, &c.*) cum Deus ſit iuſtus, & ſit in medio eius, omniaquè videat.
2. *Non faciet iniquitatem.*) Non iniquè aget, ſi eos puniat.
3. *Mane mane.*). i. valde citò.

4. *Iudicium, &c.*) omnibus erit manifeſtiſſimum eorum ſupplicium, atque ita maximum.

5. *Neſciuit confuſionem.*) poſt tot peccata noluit erubeſcere.

6. *Perditio.*) Æterna damnatio.

7. *Non dormitat.*] non tardat venire, in proximo eſt.

§.18. ITA EOS PVNIET, VT NVLLVM SIT futurum effugium.

Iſaiæ 10.3. *Quid facietis in die* [1] *viſitationis, & calamitatis de longè venientis? ad cuius confugietis auxilium? &* [2] *vbi derelinquetis gloriam veſtram,* [3] *ne incuruemini ſub vinculo, & cum interfectis cadatis? ſuper omnibus his non eſt auerſus furor eius, ſed adhuc manus eius extenta.*

Iſa. 24.17. 18. [4] *Formido & fouea, & laqueus ſuper te, qui habitatores terræ. Et erit, qui fugerit à voce formidinis, cadet in foueam: & qui ſe explicauerit de fouea, tenebitur laqueo: quia* [5] *cataractæ de excelſis apertæ ſunt, & concutientur fundamenta* [6] *terræ.*

Prou. 5.22. [7] *Iniquitates ſuæ capiunt impium, & funibus peccatorum ſuorum conſtringitur.*

Prou. 29.6. *Peccantem virum iniquum* [8] *inuoluet laqueus: & iuſtus* [9] *laudabit atque gaudebit.*

Eccle. 8.3. [10] *Ne feſtines recedere à facie eius, neque permaneas in opere malo: quia omne, quod voluerit, faciet: & ſermo illius poteſtate plenus eſt: nec dicere ei, quiſquam poteſt: quare ita facis.*

Sap. 14.31. *Peccantium pœna* [11] *perambulat ſemper iniuſtorum præuaricationem.*

Iob. 10.7. *Et ſcias, quia nihil impium fecerim,* [12] [13] *cum ſit nemo qui de manu tua poſſit eruere.*

Iob. 11.20. [14] *Oculi autem impiorum deficient, & effugium peribit ab eis, &* [15] *ſpes illorum* [16] *abominatio animæ.*

Prou. 11.21. [17] *Manus in manu non erit innocens malus: ſemen autem iuſtorum ſaluabitur.*

1. *Viſitationis.*) Punitionis.

2. *Vbi derelinquetis gloriam.*) id eſt, in cuius fide veſtram locabitis gloriam.

3. *Ne incuruemini, &c.*) Quis tandem efficiet ne erectam ante ceruicē incuruetis, ſubijciatiſque iugo aduerſariorum.

4. *Formido.*) Vide V. Mundus, c.2. §.3.

5. *Cataractæ, &c.*] q.d. in tuum ô miſer infortunium orbis vniuerſus conſpirauit, ſicut olim ſæculo Noe.

6. *Terræ*] Ex cuius abyſſo ad obruendum mundum, eruperunt aquæ.

7. *Iniquitates, &c.*) ſenſus eſt: Impius ita coram Deo tenetur deuinctus ad ęternum ſupplicium; vt illud euadere nullatenus poſſit; q.d. non eſt opus, vt poſtquam peccauit, ei Deus ſuas manus inijciat, aut id per ſatellites ſuos fieri curet, ſtatim enim vbi quis peccat, ſicut eius peccatum à Deo eſt animaduerſum, ita illud eundem coram Deo conſtrictum detinet, nec eſt vllus effugij locus, niſi diuina gratia vinculum peccati rumpatur.

8. *Inuoluet laqueus.*] Quia ipſamet peccata ſunt laqueus. *Vide numero præcedente.* Item *laqueus* .i. mala, quæ ei contingunt cum hîc, tum poſtea, quæ ſic eum inuoluunt, vt ſe inde eximere nequeat.

9. *Laudabit.*) Deum ſcilicet, videns ſe hos laqueos euaſiſſe.

10. *Ne feſtines, &c.*) Chaldęus ad Deum refert his verbis: tempore indignationis Dei ne ceſſes orare ante eum, ſed quære miſericordiam ab eo.

11. *Perambulat.*] ſcilicet vt puniat. Poteſt etiam verti verbum Græcum, vindicabit, vlciſcetur.

12. *Impium fecerim.*) quod tam grauem plagam mereatur.

13. *Cum ſit nemo, &c.*) q. d. attamen ego in poteſtate tua ſum, vt nemo me inde valeat eximere.

14. *Oculi deficient.*] expectando fruſtra bona aliqua in futuro.

15. *Spes illorum.*) Omnia, in quibus ante ſperauerant.

16. *Abominatio.*) Erunt ijs abominabilia, cum videbunt in morte, & in inferno ſe per ea in tanta incidiſſe mala.

17. *Manus in manu.*) Vide verbo ſuperbia: vbi idem ferè habetur ex Prou. 16. v. 5.

§ 19. PECCATORES PVNIENDOS, PROBAtur argumento à maiori, & ab exemplo.

[1] *Si Deus angelis peccantibus non pepercit, ſed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos, in iudicium reſeruari. Et originali mundo non pepercit, ſed octauum Noë iuſtitiæ præconem cuſtodiuit, diluuium mundo impiorum inducens.* 2. Pet. 2.4. 5.

1. *Si Deus.*) Vide V. Dæmon.

§.20. IDIPSVM, PROBATVR ARGVMENTO à minori.

Si enim qui per angelos [1] *dictus eſt ſermo,* [2] *factus eſt firmus, & omnis præuaricatio & inobedientia accepit iuſtam mercedis retributionem: quomodo nos effugiemus, ſi* [3] *tantā neglexerimus ſalutem?* [4] *quæ cum initium accepiſſet enarrari per Dominum, ab eis, qui audierunt, in nos confirmata eſt.* Hebræo. 2. 2.3.

Vide aliud teſtimonium c. ſeq. §. 4. ex Hebræo. c. 10. v. 28. & 29.

1. *Dictus eſt ſermo.*) Data eſt lex, ſupple Moſaica.

2. *Factus eſt firmus.*] Ratę fuit & firmæ obligationis.

3. *Tantam ſalutem.*) Tam apertè & tam nouo modo propoſitam, & qua tot bonorum ſimus participes.

4. *Quæ cum, &c.*) id eſt, quam ſalutem cum incœpiſſet primus prædicare Chriſtus Dominus, ea poſtea per prædicationem Apoſtolorum ad nos vſque cum firma authoritate fideliter deducta eſt.

§. 21. QVOMODO PERFECTE INTVEATVR Deus quidquid agat, cogitet, &c.

Vide verbo Deus, cap. de eius ſcientia.

CAPVT XVII.

De peccatore relato ad Chriſtum, & quomodo ille erga hunc ſe habeat.

§. 1. FACIT EVM SERVIRE ET LABORARE.

Iſa. 43.22. 23.24. 1 *Non me inuocaſti Iacob, nec laboraſti in me Iſrael Non obtuliſti mihi arietem holocauſti tui, & victimis tuis non glorificaſti me: non te ſeruire feci in oblatione, nec laborem tibi præbui in thure. Non emiſti mihi argento calamum, & adipe victimarum tuarum non inebriaſti me. Verumtamen ſeruire me feciſti in peccatis tuis, præbuiſti mihi laborem in iniquitatibus tuis.*

Mal. 2.17. 2 *Laborare feciſtis Dominum* [3] *in ſermonibus veſtris.*

1. *Non me.*) Vide verbo Chriſtus.

2. *Laborare feciſtis.*] magna moleſtia affeciſtis.

3. *In ſermonibus veſtris.*] Propter ſermones & blaſphemiam in illum prolatam, vt ſequitur.

§. 2. EVM CONFIGIT.

Mal. 3.8.9. 1 *Si affliget homo Deum, quia vos configitis me? Et me vos* [2] *configitis* [3] *gens tota.*

1. *Si affliget, &c.*) q. d. numquid æquum eſt, vt homo Deum vehementi dolore cruciet, ſicut vos facitis peccando & defraudando me, id eſt, miniſtros meos decimis, & primitijs.

2. *Configitis.*) Cruciatis.

3. *Gens tota.*) Principes & priuati, diuites & pauperes.

§. 3. EVM CRVCIFIGIT ET DERIDET.

Rurſum [1] *crucifigentes ſibimetipſis Filium Dei, &* [2] *oſtentui habentes.* Heb. 6.6.

1. *Crucifigentes ſibimetipſis, &c.*) id eſt, in ſeipſis. Senſus eſt: homines per noua peccata iterum quantum in ijs eſt Chriſtum crucifigere, ſiquidem ob ipſorum peccata ſemel mortuus eſt, quæ cum iterum committunt, dant ei occaſionem nouæ mortis.

2. *Oſtentui.*) id eſt; ludibrio: cum Chriſti mortem nihili faciunt, non deſiſtentes poſt tantum beneficium peccare.

§. 4. EVM CONCVLCAT, EIVSQVE ſanguinem nihili ducit.

Hebr. 10. 28.29. 1 *Irritam quis faciens legem Moyſi ſine vlla miſeratione, duobus vel tribus* [2] *teſtibus moritur: quanto magis putatis deteriora mereri ſupplicia, qui filium Dei* [3] *conculcauerit, &* [4] *ſanguinem teſtamenti pollutũ duxerit, in quo ſanctificatus eſt, &* [5] *ſpiritui gratiæ contumeliam fecerit?*

1. *Irritam faciens.*) id eſt, quicunque tranſgreditur.

2. *Teſtibus.*] ſupple conuictus.

3. *Conculcauerit.*) Turpiter contempſerit.

4. *Sanguinem pollutum, &c.*) id eſt, ſanguinem noui teſtamenti, cuius virtute ſanctificati ſumus, communem & vilem eſſe, ſicut animalium ſanguinem exiſtimauerit.

5. *Spiritui gratiæ*) Quem Chriſtus nobis meruit ſua morte.

CAPVT XVIII.

De Chriſto relato ad peccantem, quidque ei præſtet.

§. 1. MORITVR NE ÆTERNVM MORIATVR.

Animam meam pono pro omnibus meis. Ioa. 10.15.

1 *Eum, qui nõ nouerat peccatum, pro nobis peccatũ fecit, vt nos efficeremur iuſtitia Dei in ipſo.* 2. Cor. 5. 21.

1. *Eum, qui.*) Vide Verbo Chriſtus.

§. 2. SANGVINE SVO EVM REDIMIT A peccatis.

Eph. 2.13. 14.15.16. 1 *Nunc autem in Chriſto Ieſu, vos, qui aliquando eratis longè facti eſtis prope in ſanguine Chriſti. Ipſe enim eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum, & medium parietem maceriæ ſoluens, inimicitias in carne ſua: legem mandatorum decre-*

tis

tis anacuans, vt duos condat in ſemetipſo in vnum nouum hominem faciens pacem, & reconcilict ambos in vno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in ſemetipſo.

1. Pet. 1. 18. 19. *Scientes quod non corruptibilibus auro vel argento redempti eſtis de vana veſtra conuerſatione* [2] *paternæ traditionis: ſed pretioſo ſanguine quaſi agni immaculati Chriſti, & incontaminati.*

Heb. 9. 12. *Chriſtus per proprium ſanguinem introiuit ſemel* [3] *in ſancta,* [4] *æterna redemptione inuenta.*

1. *Nunc autem.*] Vide ibidem.

2. *Paternæ traditionis.*) In qua vos inſtituerant idololatræ parentes veſtri.

3. *In ſancta.*) In cælum.

4. *Aeterna, &c.*) Per quem ſanguinem non vnius anni tantum delictorum veniam fecit vt Pontifex Aaronicus; ſed æternam, & quæ ſæculorum omnium expiandis peccatis ſufficiat.

§. 3. ABOLET EIVS PECCATA GRATIS.

Iſa. 52. 3. *Hęc dicit Dominus:* [1] *Gratis venundati eſtis, &* [2] *ſine argento redimemini.*

Iſa. 43. 25. *Ego ſum, ego ſum ipſe, qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor.*

Pſal. 55. 6. [4] *Pro nihilo ſaluos facies illos.*

Ad Coloſſ. 2. 13. 14. [5] *Et vos cum mortui eſſetis in delictis, & præputio carnis veſtræ, conuiuificauit cum illo, donans vobis omnia delicta: delens quod aduerſus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, otioſum tulit de medio, affigens illud cruci.*

Vide etiam verbo Chriſtus, & verbo Paſſio.

1. *Gratis.*] Quia vltro vos dedidiſtis peccato.

2. *Sine argento.*) Quod quidem ſoluatis, ego enim ſoluam omne pretium liberationis veſtrę.

3. *Propter me.*) non propter te, ſed propter meam bonitatem, atque adeo gratis ex parte tua.

4. *Pro nihilo, &c.*) In hanc ſententiam citat hunc locum Anſelmus in ſecundum caput ad Titum verſu 11.

5. *Et vos.*) Vide V. Chriſtus, §. 40. & Gratiæ auxilia. cap. 1. §. 5. n. 53.

§. 4. QVERITVR MORTEM SVAM TAM paucis prodeſſe.

Vide verbo Chriſtus, §. 41.

CAPVT XIX.

De peccatore relato ad ſeipſum, & qualis quondam fuit ante peccatum.

§. 1. SIMILIS ERAT PVLCHRÆ OLIVÆ.

Oliuam vberem, pulchram, fructiferam, ſpecioſam [1] *vocauit Dominus nomen tuum: ad vocem* [2] *loquelæ grandis, exarſit ignis in ea, & combuſta ſunt fruteta eius.*

1. *Vocauit.*) Olim cum ei ſeruires, fecit te ſimilem oliuæ hîc deſcriptæ, ob ſpiritualia dona virtutum, oleum bonorum operum, &c.

2. *Loquelæ grandis.*) clamoris militum & hoſtium, vel ad vocem dæmonis, qui animam tuam ingreſſus eſt, exarſit ignis concupiſcentię aut alterius peccati, qui omnia vaſtauit.

§. 2. ITEM VINEÆ.

Vide Hieremiæ, c. 2. verſ. 21. citatum ſupra cap. 16. §. 4.

§. 3. ITEM PVLCHERRIMO PAVONI.

Numquid [1] *auis diſcolor hæreditas mea mihi? numquid auis tincta per totum? venite, congregamini omnes beſtiæ terræ, properate ad deuorandum.*

1. *Auis diſcolor.*) Per eam intelligit Hiero. pauonem, facitque hunc ſenſum: quia Iudæ plebs tantam à me accepit pulchritudinem, tantis fuit diſtincta virtutibus, vt nihil eſſet bonorum, quod non cerneretur in ea, ijs tamen abuſus eſt, idcirco, *venite beſtiæ*. i. hoſtes. Quę facilè eſt ad animam adaptare.

§. 4. ITEM VARIIS LAPIDIBVS PRETIOSIS.

[1] *Omnis lapis pretioſus operimentum tuum: ſardius, topazius, & iaſpis, chryſolithus, & onyx, & berillus, ſaphirus, & carbunculus, & ſmaragdus: aurum* [2] *opus decoris tui &* [3] *foramina tua in die, qua conditus es, præparata ſunt.*

1. *Omnis lapis.*) His ſignificantur variarum ornamenta virtutum.

2. *Opus decoris.*] id eſt, pulchritudinis tuæ ornamentum.

3. *Foramina.*) ſcilicet auri, quibus gemmæ incluſæ.

§.5. Erat VARIIS ITEM ORNATVS PERFE-ctionibus,& priuilegijs.

Ezech. 28. 12. 15. *Tu[1] ſignaculum ſimilitudinis, plenus ſapientia, & perfectus decore. Perfectus in vijs tuis à die conditionis tuæ, donec inuenta eſt iniquitas in te.*

Vide eiuſdem cap. 16.

1. *Signaculum ſimilitudinis.*) ſignata ſeu expreſſa ſimilitudo, ſcilicet Dei.

§.6. ERAT INCOLA CÆLI.

Ezech. 28. 13. *In delitijs paradiſi fuiſti.*

Epheſ. 2. 19. *Iam non eſtis hoſpites & aduenæ: ſed eſtis ciues ſanctorum, & domeſtici Dei.*

§.7. OPTAT PECCATOR REVERTI AD ſtatum priſtinum.

Iob. 29. 2. 3. 4. 5. 6. 14. *Quis mihi tribuat, vt ſim iuxta menſes priſtinos, ſecundum dies, quibus Deus cuſtodiebat me.*
Quando ſplēdebat [1] lucerna eius ſuper caput meum, & ad lumen eius ambulabam in [2] tenebris.
Sicut fui in diebus adoleſcentiæ meæ quando ſecretò Deus erat in tabernaculo meo?
Quando erat omnipotens mecum, & in circuitu meo [3] pueri mei:
Quando [4] lauabam pedes meos butyro, & petra fundebat mihi riuos olei?
Iuſtitia [5] indutus ſum: & veſtiui me, ſicut veſtimento & diademate, [6] iudicio meo.

1. *Lucerna.*] Fauor.

2. *Tenebris.*] Tribulationibus, difficultatibus, ſi quæ occurrebant.

3. *Pueri.*) id eſt, famuli: vel ſpirituali ſenſu, opera bona.

4. *Lauabam.*) Lauare poteram prę copia. Significare poteſt abundantiam donorum cœleſtium, vt & quod ſequitur de petra ſeu montibus fundentibus riuos olei.

5. *Indutus ſum.*) Indutus eram, omnia quæ faciebam, iuſtitia tegens.

6. *Iudicio meo.*) Id eſt, æquitatis iudicio omnibus reddens æquum tanquam iuſtus iudex, quod maximum reputabam iudicis ornamentum ſuper omnes purpuras & & diademata regum.

CAPVT XX.

De peccatore relato ad ſeipſum qualiſque eſt modò dum peccato eſt inquinatus.

§. 1. EGRESSVS EST A FILIA SION OMNIS DECOR EIUS. Thren. 1. 6.

Quomodo ſedet ſola ciuitas [1] plena populo: facta eſt quaſi vidua: Domina [2] Gentium: princeps prouinciarum facta eſt ſub [3] tributo. Thren. 1. 1.
Quomodo obſcuratum eſt [4] aurum, mutatus eſt [5] color optimus, diſperſi ſunt [6] lapides ſanctuarij in capite omnium platearum. Thre. 4. 1. 2. 5. 7. 8.
Filij Sion inclyti, & amicti auro primo: quomodo [7] reputati ſunt in vaſa teſtea, opus manuum figuli?
Qui veſcebantur [8] voluptuosè interierunt in vijs: qui [9] nutriebantur in croceis, amplexati ſunt [10] ſtercora.
Candidiores [11] Nazaræi eius niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, ſaphiro pulchriores.
Denigrata eſt ſuper carbones facies eorum, & [12] non ſunt cogniti in plateis: adhæſit cutis eorum oſſibus? aruit & facta eſt quaſi lignum.
Inquantam tribulationem, &c. Citatum eſt ſupra c. 8. §. 20. 1. Mach. 6. 11.

1. *Plena populo.*] Anima ante plena virtutum.

2. *Domina*) Iuſti enim totus mundus eſt.

3. *Tributo.*) Dęmonis, peccati.

4. *Aurum.*] caritatis.

5. *Color.*] Eius caritatis ſigna externa.

6. *Lapides.*) virtutes omnis generis: per diſperſionem intelligi poteſt earum amiſſio per peccatum.

7. *Reputati, &c.*) id eſt, tractati, vt vaſa fictilia, quia vilipenſi, quia nihil vilius peccatore. Item quia contriti, quia peccator varijs affligitur malis.

8. *Voluptuosè.*) Dei cibo in oratione, multoque magis in ſanctiſſimæ Euchariſtiæ perceptione.

9. *Nutriebantur.*) Veſtiebantur ſeu educabantur in habitu croceo & pretioſo gratiæ, ſeu caritatis.

10. *Stercora.*) fœditatem peccatorum.

11. *Nazaræi.*) Genus hominum erat, qui ad altiora perfectionis opera aſpirantes Deo ſe deuouebant, & certa quędam obſeruabāt. His autem metaphoris lactis, &c. declarat eorum ſanctitatem, munditiem, puritatem ac dignitatem etiam externam, qua gaudebant apud populum, natam ex interna, quàm habebunt apud Deum: quæ omnia facilè qui-

quilibet transferet ad peccatorem.

12. *Non ſunt cogniti.*) Quia forma & vultu admodum mutati.

CAPVT XXI.

De peccante relato ad ſequens peccatum. *Vide verbo Recidiuum. Apoſtata.*

§. 1. GRAVIVS PECCATVR POST CONDONATUM PECCATUM, QUÀM ANTE.

Ioan. 5.14. *Ecce ſanus factus es: iam noli peccare, ne* [1] *deterius tibi aliquid contingat.*

Matt. 18. 32.33.34. [2] *Serue nequam, omne debitum dimiſi tibi quoniam rogaſti me: nonne ergo oportuit & tu miſereri conſerui tui, ſicut & ego tui miſertus ſum? Et iratus Dominus eius tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet vniuerſum debitum.*

1. *Deterius.*) Quia relapſus in peccatum tanquam quid grauius, merebatur etiam grauius ſupplicium.

2. *Serue nequam.*) Obſeruat Chryſoſt. antè hanc eius crudelitatem in conſeruum, non fuiſſe vocatum nequam, nec traditum tortoribus licet grauiter peccaſſet & ei decem millium talentorum debitor eſſet, at quia condonatis tot culpis peccauit, ideo meretur audire *ſerue nequam* & tradi tortoribus.

§. 2. CVIVS SIT SIMILIS IS QVI REPETIT PECCATA CONDONATA.

Prou. 26. 11. *Sicut canis, qui reuertitur ad vomitum ſuum, ſic imprudens qui iterat ſtultitiam ſuam.*

2. Petri 2. 22. *Sus lota in volutabro luti.*

§. 3. IN EVM QVI EX DEI BENIGNITATE ACCIPIT ANSAM ITERANDI PECCATA REMISSA.

Rom. 2.4. 5. *An diuitias bonitatis eius, & patientię, & longanimitatis contemnis? ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? ſecundum autem duritiam tuam, & impœnitens cor, theſaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iuſti iudicij Dei.*

§. 4. PECCATORVM CERTA EST menſura, ad quam cùm eſt ventum, infallibiliter infert Deus ſupplicium.

Zach. 5.6. *Hæc eſt* [1] *amphora egrediens: Et dixit:* [2] *hæc eſt oculus eorum in vniuerſa terra.*

Matt. 23. 32. *Et vos implete menſuram patrum veſtrorum.*

1. ad Theſ. 2.16. *Prohibentes nos gentibus loqui, vt ſalua fiant, vt impleant peccata ſua ſemper, peruenit enim ira Dei ſuper illos vſque in finem.*

Gen. 15.16. [3] *Generatione quarta reuertentur huc, necdum enim completę ſunt iniquitates Amorrhæorum vſque ad præſens tempus.*

1. *Amphora.*) Significat certum numerum peccatorum quam Deus præſtituere ſolet, ad quam cum ventum erit, puniet.

2. *Hæc eſt oculus &c.*) Huc tantum aſpiciunt in tota terra ſua q. d. ita effrenatè ruunt in peccata vt nihil aliud videantur ſpectare quàm vt hanc menſuram celerrimè impleant.

3. *Generatione quarta.*) Quarto ſæculo ſci. poſt 400. annos, tamdiu enim Deus tolerauit iniquitates Chananæorum, donec implerent menſuram ſuam: tunc enim ijs expulſis ſubrogauit Hebræos.

CAPVT XXII.

De peccante relato ad alios.

§. 1. IN EVM QVI POSTERIS RELIQVIT teſtimonia & veſtigia peccati.

Hier. 17.1. [1] *Peccatum Iudæ ſcriptum eſt ſtylo ferreo in vngue adamantino, exaratum ſuper latitudinem cordis eorum, & in cornibus ararum eorum.*

1. *Peccatum.*) Vide verbo Obſtinatio paragrapho 2.

§. 2. QVIBVS VERBIS ALIOS SOLICITENT ad peccandum.

Prou. 1.11. 12.13.14. *Veni nobiſcum, inſidiemur* [1] *ſanguini, abſcondamus tendiculas contra inſontem* [2] *fruſtra,* [3] *Degluttiamus eum* [4] *ſicut infernus* [5] *viuentem, &* [6] *integrum* [7] *quaſi deſcendentem in lacum. Omnem pretioſam ſubſtantiam reperiemus, implebimus domos noſtras ſpolijs. Sortem mitte nobiſcū, marſupium vnum ſit omnium noſtrum.*

Videndum item Sapientiæ ca. 2. à verſ. 6.

1. *Sanguini.*) Vitę hominum.

2. *Fruſtrà.*) Præter eius meritum: aut impunè.

3. *Deglutiamus eum.*) .i. Totum eum ſicuti eſt ſubito per inflictam mortem abſorbeamus, hoc eſt de vita tollamus.

4. *Sicut infernus.*) Mors & ſepulcrum.

5. *Viuentem.*) Subito & minimo negotio abſorbet hominem viuentem.

6. *Integrum.*) Rectum.

7. *Quaſi &c.*) Quaſi qui deſcendat in lacum mortis & ſepulcri.

8. *Sortem &c.*) Committe te nobiſcum fortunæ, experiamur communem fortunæ aleam.

§. 3. Varias antitheses inter iuſtum & impium.

Vide verbo Iuſtus & Iuſtitia.

§. 4. Incidet peccator in ea mala quæ alijs parat.

Prou. 1.18. *Ipſi [1] contra ſanguinem ſuum inſidiantur, & moliuntur fraudes contra animas ſuas.*

Prou. 11.3. *[2] Simplicitas iuſtorum [3] diriget eos: & [4] ſupplantatio peruerſorum [5] vaſtabit illos.*

Prou. 11.8. *Iuſtus [6] de anguſtia liberatus eſt: & tradetur impius pro eo.*

Pſ. 7.17. *Conuertetur [7] dolor eius in caput eius: & in verticem ipſius [8] iniquitas eius deſcendet.*

Pſ. 56.7. *Foderunt ante faciem meam foueam: & inciderunt in eam.*

Pſ. 7.16. *Lacum aperuit, & effodit eum: & incidit in foueā, quam fecit.*

1. *Contra ſanguinem.*) Contra animas ſuas, contra ſeipſos.

2. *Simplicitas.*) Vitæ integritas & ſinceritas.

3. *Diriget.*) Ita vt in omnibus proſperum habeant ſucceſſum.

4. *Supplantatio.*) Peruerſitas qua alios ſupplantare conantur & decipere.

5. *Vaſtabit.*) Quia mala alijs parata recident in caput eorum.

6. *De anguſtia.*) Quam ei parabat iniquus, patet in Saule & Dauide. Mardochæo & Aman, Daniele & his qui eum accuſauerant.

7. *Dolor.*) Quem alijs cupiebat inferre.

8. *Iniquitas.*) Pœna iniquitatis.

§. 5. Huc referre licet quandam denominationem peccanti extrinſecam, quod plures habeat ſuę nequitiæ ſocios, nec ſolus peccet.

Omne [1] caput languidum, & omne [2] cor mœrens: [3] A planta pedis vſque ad verticem non eſt in eo ſanitas. Iſa. 1.5.

Ecce ambulat vnuſquiſque poſt prauitatem cordis ſui mali, vt me non audiat. Ier. 16.12.

Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt: non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum. Pſal. 13.3

Nonne vides quid iſti faciunt in ciuitatibus Iuda, & in plateis Ieruſalem? filij colligunt ligna, & patres ſuccendunt ignem, & mulieres [4] conſpergunt adipem, vt faciant placentas [5] reginę cæli, & libent dijs alienis, & me ad iracundiam prouocent. Ier. 7 17.18

1. *Caput.*) Principes.

2. *Cor.*] Sacerdotes à quibus vt à corde populus, vitales accipit ſpiritus quibus vitam conſeruet.

3. *A planta.*) Chaldæus: à populo vſque ad principes.

4. *Adipem.*) Florem farinæ.

5. *Reginæ cæli.*) Lunæ.

CAPVT XXIII.

De alijs relatis ad peccantem.

§. 1. Non consentiant invitanti ad peccandum.

Fili mi ſi te [1] lactauerint peccatores, ne acquieſcas eis. Prou. 1.10.

Fili mi ne ambules cum eis, prohibe pedem tuum à ſemitis eorum. Pedes enim illorum ad malum currunt & feſtinant vt effundant ſanguinem. Prou. 1.15. 16.17.

Si tibi voluerit perſuadere frater tuus filius matris tuæ, aut filius tuus, vel filia, ſiue vxor quæ eſt in ſinu tuo, aut amicus, quem diligis vt animā tuam, clam dicens. Eamus, & ſeruiamus dijs alienis, quos ignoras tu, & patres tui, cunctarum in circuitu gentium, quæ iuxta, vel procul ſunt, ab initio vſque ad finem terræ, nec acquieſcas ei, nec audias, neque parcat ei oculus tuus vt miſerearis & occultes eum. Deut. 13.6 7.8.

1. *Lactauerint.*) Decipere voluerint blandis verbis allicientes.

§. 2. Licet rex eſſet aut potens quiſpiam.

Eccle.10.4. *1 Si ſpiritus poteſtatem habentis aſcenderit ſuper te, locum tuum ne dimiſeris: quia² curatio faciet ceſſare peccata maxima.*

1. *Si ſpiritus &c.*) Si vis aut impetus alicuius dynaſtæ & potentis te impellat in peccatum, ne deſeras officium virtutis.

2. *Curatio.*) Iſta cura & ſolicitudo non peccandi quæ ſanam conſeruat animam, quaque eam curas.

§. 3. Vſurpanda eis tum verba Ioſephi.

Gen. 39.9. *Quomodo poſſim, hoc malum facere & peccare in Dominum meum.*

§. 4. Aut ſuſannæ.

Dan. 13. 23. *Melius eſt mihi abſque opere incidere in manus veſtras, quàm peccare in conſpectu Domini.*

§. 5. Aut Eleazari ſenis.

2. Mac. 6. 23. *Præmitti ſe velle in infernum.*

§. 9. Aut Eccleſiaſtici.

c.28.25. *Vtilis potius infernus quam illa.*

§. 7. Non delectentur ratione agendi impiorum.

Quare Verbo Proſperitas: & verbo Conſortium.

Prou. 4.14 15. *Ne delecteris in ſemitis impiorum, nec tibi placeat malorum via: fuge ab ea, nec tranſeas per illã: declina & deſerere eam.*

§. 8. Eorum lugeant potius calamitatem.

Eccli. 22. 10.11.12.13 *1 Supra mortuum plora, defecit enim lux eius, ſupra fatuum plora, deficit enim ſenſus. Modicum plora ſupra mortuum, quoniam requieuit. Nequiſſimi enim nequiſſima vita ſuper mortem fatui. Luctus mortui ſeptem dies; fatui autem & impij omnes dies vitæ illorum.*

1. *Supra.*) Vide V. Mors. Verbo Imprudentia.

CAPVT XXIV.

De peccante relato ad creaturas inanimas & rationis expertes.

§. 1. Peccator inficit terram.

Terra¹ infecta eſt ab habitatoribus ſuis: quia tranſgreſſi ſunt² leges, mutauerunt ius, diſſipauerunt fœdus ſempiternum. Iſa. 24. 5. v. 10.3.9

Et induxi vos in terram⁴ carmeli, vt comederetis fructum eius, & optima illius: & ingreſſi contaminaſtis terram meam, & hæreditatem meam poſuiſtis in abominationem. Hier. 2.7.

⁵ Polluiſti terram in fornicationibus tuis, & in malitijs tuis. Hier. 3.2.

Vide v. 9. eodem capite.

1. *Infecta.*) Quaſi ſordes contraxit ab hominum improbitate, quas Deus vt detergat inuehet in orbem purgatrices flammas in die iudicij Vide infra n. 5.

2. *Leges, ius, fœdus.*) His tribus ſignificatur eadem diuina lex, Adamus Sasbout.

3. *Sempiternum.*) Quia eius eſt naturæ vt ſi æternus eſſet futurus orbis, ipſum quoque futurum eſſet æternum.

4. *Carmeli.*) Fertilem inſtar carmeli.

5. *Polluiſti.*) Non quod verè terra polluatur, ſed quod propter hominem pollutum terra puniatur ſterilitate quaſi polluta.

§. 2. Reddit eam ſterilem.

1 Luxit & ² defluxit terra, & ³ infirmata eſt: defluxit orbis, infirmata eſt altitudo populi terræ, quia tranſgreſſi ſunt leges &c. Iſa. 24. 4. 5.

4 Luxit vindemia, ⁵ infirmata eſt vitis, ingemuerunt omnes qui lætabantur corde. Iſa. 24. 7.

1. *Luxit.*) Quaſi luxit ob ſterilitatem, & amiſſum priſtinum ſplendorem.

2. *Defluxit.*) Concidit & elanguit.

3. *Infirmata altitudo.*) Viribus deſtituti principes.

4. *Luxit,*) Vino ſci. deficiente.

5. *Infirmata.*) Exaruit.

§. 3. Prohibet imbrem celeſtem.

Tu fornicata es cum amatoribus multis quamobrẽ prohibitæ ſunt ſtillæ pluuiarũ, & ¹ ſerotinus imber non fuit. Hier. 3.1.3

Quod ſi ſpreueritis leges meas, dabo vobis cælum deſuper ſicut ferrum, & terram æneam. Leuit. 26. 14.19.

Deut.28.23.24. *Sit cælum quod ſupra te eſt æneum: & terra quam calcas ferrea. Det Dominus imbrem terræ tuæ puluerem, & de cælo deſcendat ſuper te cinis, donec conteraris.*

1. *Serotinus.*) Qui neceſſarius eſt ad maturandas ſegetes.

§. 4. Peccator abvtitvr tempore ſibi conceſſo.

Iob 24.23. *Dedit ei Deus locum pœnitentiæ, & ille abutitur eo in ſuperbiam: ¹ oculi autem eius ſunt in vijs illius.*

1. *Oculi.*) .i. licet ſibi polliceantur impunitatem & liberè peccent, tamen non euadent quia Deus intuetur omnia eorum opera.

§. 5. Peccator cavsa eſt mortis omnium animantium.

Oſee 4.1.2. *Non eſt ¹ veritas, & non eſt miſericordia, & non eſt ſcientia Dei in terra. Propter hoc ² lugebit terra, & ³ infirmabitur omnis qui habitat in ea, ⁴ in beſtia agri, & in volucre cœli: ſed & piſces maris ⁵ congregabuntur.*

1. *Veritas.*) Fides cum proximo.
2. *Lugebit.*) Vaſtabitur & ſterilis reddetur.
3. *Infirmabitur.*) Deficiet & morietur.
4. *In beſtia agri.*) .i. cum beſtia agri, cum volucribus, hæc enim omnia deficiũt deficiẽte homine propter quem ſunt.
5. *Congregabuntur.*) Peribunt. Ita Hieronim.

CAPVT XXV.

De creaturis rationis expertibus relatis ad peccantem.

§. 1. Terra non fert impivm.

Leuit.20.22. *Cuſtodite leges meas, atque iudicia, & facite ea: ne & vos ¹ euomat terra quam intraturi eſtis & habitaturi.*

Vide Numeror.16.30.33. de Core & ſocijs.

1. *Euomat.*) Eijciat è vita per mortem, quaſi non poſſit ferre amplius maledictum hoc pondus.

§. 2. Res inanimæ invite ſerviunt impijs.

Idcirco ¹ conuertar, & ² ſumam frumentum meum in tempore ſuo, & vinum meum in tempore ſuo, & ³ liberabo lanam meam & linum meum, quæ opeꝛiebant ignominiam eius. Oſee 2.9.

⁴ Et ipſa creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei. Scimus enim quod omnis creatura ingemiſcit, & parturit vſque adhuc. Rom.8.21.22.

1. *Conuertar.*) Conuertam me ad peccatorem qui putabat me ſui oblitum.
2. *Sumam &c.*) .i. Auferam ab eo dona quę ei dedi vt intelligat mea eſſe.
3. *Liberabo lanam.*) Quaſi à tyrannide & dura ſeruitute quam inuitè ſeruiunt peccatori.
4. *Et ipſa creatura.*] Vide Verbo Gloria cęleſtis.

§. 3. Ab iis accvſabitvr peccator in die iudicij.

Reuelabunt cæli iniquitatem eius, & terra conſurget aduerſus eum. Iob 20.27.

§. 4. Item a volvcribvs.

¹ In cogitatione tua regi ne detrahas, & in ſecreto cubiculi tui ne maledixeris diuiti: quia & aues cæli portabunt vocem tuam, & qui habet pennas annunciabit ² ſententiam. Eccl.10.20.

1. *In cogitatione.*) .i. Nè ſecretiſſimè quidem.
2. *Sententiam.*) Sermonem tuum.

§. 5. Vtetvr tvnc Devs creaturis in animis ad puniendum impios.

Pugnabit cum illo orbis terrarum contra inſenſatos. Ibunt ¹ directè ² emiſſiones fulgurum, & tanquã ³ à bene curuato arcu nubium ⁴ exterminabuntur, & ad ⁵ certum locum inſilient. Et à ⁶ petroſa ira, plenę mittentur grandines, excandeſcet in illos aqua maris, & flumina concurrent ⁷ duriter. Sap.5.21.22.23.

Vide plura Verbo Punitio, & Verbo Iudicium & Verbo Iuſtus cap. 3.§.15.& 16.

1. *Directè.*) Ita vt non aberrent à ſcopo, qui ſcopus erunt impij.
2. *Emiſſiones fulgurum.*) Quaſi iacula fulgurum quæ à Deo emittentur.
3. *A bene curuato arcu nubium.*) Facit nubes vnde eijciuntur fulgura quaſi arcum bene curuatum & vehementer inflexum, qui poſtea

ſtea remiſſus maiore vi ferit.

4. *Exterminabuntur.*) Eijcientur, ſcil. emiſſiones ſeu iacula fulgurum.

5. *Certum locum.*) Contra impios.

6. *Pretioſa ira.*) Petras iaciente ira diuina, confertim iacientur grandines. Atrocem ſignificat tempeſtatem in qua lapidibus pluet Deus.

7. *Duriter.*) Violenter, præcipitanter, facientque quaſi quoddam diluuium.

§. 6. IISDEM VSVS EST ETIAM IN hac vita.

Vt cum ſtetit ſol, ne laterent hoſtes Iſrael, eoſq; Ioſue ad internecionem deleret Ioſue c.10.v.12. Cum ſuper eos pluit grandine, qua mortui ſunt plures quam gladio filiorũ Iſrael Ioſue c.10.v.11.

Vide etiam in Exodo Ægypti plagas quibus tũ animatorum, tum inanimorum ope, dirè Ægyptios afflixit & lib. Sapientiæ per multa capita.

§. 7. ATQVE HACTENVS QVIDEM

de peccati natura & effectis, deque eo & de peccante tum abſolutè, tum relatis ad alios dictum eſt: ſequitur vt agamus de mutatione & conuerſione peccatoris, qua quidem deſinunt eſſe tum peccatum, tum peccans vt talis. Porro in ea ipſa tria occurrũt tẽmpora conſideranda: Ante eã, in ea, & poſt eam. Rurſus poteſt peccans quolibet trium horum temporum referri vel ad ſeipſe vel ad alios, vel ad Deum.

CAPVT XXVI.

De tempore ante conuerſionem reſpectu peccantis.

§. 1. ÆGRE ADMODVM CONVERTITVR.

V. Verbo Apoſtata ex Heb. cap. 6. & 10.

Iſa. 26.17 18. *Sicut quæ concipit, cum appropinquauerit ad partũ, dolens clamat in doloribus ſuis: [1] ſic facti ſumus à facie tua Domine.*

Concepimus, & quaſi parturiuimus, & peperimus [2] ſpiritum: [3] ſalutes non fecimus in terra, ideo [4] non ceciderunt [5] habitatores terrę.

1. *Sic facti ſumus &c.*) .i. idem in ſpirituali puerperio paſſi ſumus abs te iam adueniente o Domine .i. dolorem grauiſſimum. *Vide Iob 10. v. 16. & ibi Gregorium.*

2. *Spiritum.*) Bonum, bona opera.

3. *Salutes.*) Opera ſalutaria.

4. *Non ceciderunt.*) Superati à nobis nõ fuerunt.

5. *Habitatores terrę.*) Qui in terram promiſſionis irruperunt.

§. 2. IDEO TIMENDVM EI NE AMISSAM gratiam non recuperet.

Ne quis fornicator, aut profanus vt Eſau, qui propter vnam eſcam vendidit primitiua ſua. Scitote enim quoniam & poſtea cupiens hæreditare benedictionem, reprobatus eſt: non enim inuenit pœnitentiæ locum, [2] quanquam cum lachrymis inquiſiſſet eam. Heb. 12.16 17.

Orabat hic ſceleſtus Dominum, [3] à quo non eſſet miſericordiam conſequuturus. 2. Mach. 9 13.

Quærit [4] deriſor [5] ſapientiam, & [6] non inuenit: [7] doctrina prudentium [8] facilis. Prou. 14.6.

Inuocabunt me, & non exaudiam: mane conſurgẽt, & non inuenient me: eo quod exoſam habuerint [9] diſciplinã, & timorem Domini nõ ſuſceperint, nec acquieuerint conſilio, & detraxerint vniuerſæ correptioni meæ. [10] Comedent igitur fructus viæ ſuæ, [11] ſuiſque conſilijs ſaturabuntur. Prou. 1.28. 29 30.31.

1. *Profanus.*) Quia ſpiritualem rem profanauit dum eam vendidit, erat enim iuri primogenituræ quod vendidit annexa Sacerdotalis dignitas. Vendit dæmoni peccator rem ſpiritualem, Dei nempe gratiam pro vili voluptatula.

2. *Quanquam &c.*) Quaſi dicat Apoſtolus, quare & vos timere debetis ne ſi profani fueritis ſicut Eſau & Dei gratiam contempſeritis, iterum eam non recuperetis. Vaſquez.

3. *A quo non eſſet &c.*) Quia ſolo timore humano correptus ſe ad Deum conuertebat.

4. *Deriſor.*) Sapientiæ, vel qui quondam omnia ſacra & diuina deriſit, peccauitque nõ ex ignorantia aut infirmitate, ſed ex malitia.

5. *Sapientiam.*) Quæ in Dei gratia & amicitia conſiſtit.

6. *Non inuenit.*) Quia non niſi ęgrè inuenit.

7. *Doctrina prudentium.*) Quam ab alijs prudentes accipiunt: illud cum *doctrina* paſſiuè ſumendum.

8. *Facilis.*) Quia facilè ab alijs docentur.

9. *Diſciplinam.*) Eruditionem, ſapientiam.

10. *Comedent &c.*) Percipient id quod vita promeruit.

11. *Suis.*) Conſilijs ſaturabuntur .i. Dabũt abundè pœnas ob conſilia quæ ſecuti ſunt ſpretis ſapientiæ conſilijs.

§. 3. IN EVM QVI DIFFERT CONVERSIOnem.

Non tardes conuerti ad Dominum & ne differas de die in diem: ſubito enim veniet ira illius, & in tempore vindictę diſperdet te. Eccli. 5.8.9

§. 4.

§. 4. IN EVM QVI OB IMPVNITATEM PRÆteritorum criminum, & ſpe veniæ, pergit porro peccare.

Eccli. 5. 4. *Ne dixeris, peccaui, & quid mihi accidit* [1] *triſte? Altiſsimus enim eſt* [2] *patiens redditor.*

Eccli. 5. 6. 7. *Ne adijcias peccatum ſuper peccatum: & ne dicas: Miſeratio Domini magna eſt, multitudinis peccatorum meorum miſerebitur. Miſericordia enim & ira ab illo cito* [3] *proximant, & in peccatores* [4] *reſpicit ira illius.*

1. *Triſte.*) Calamitoſum, pœnale.

2. *Patiens redditor.*) Cum patientia punit, expectat diu antequam puniat.

3. *Proximant.*) Feſtinant aut citò veniunt.

4. *Reſpicit*) Numquam eos deſerens donec perfecerit quod iuſtū eſt.

§. 5. IN EOS QVI PERSEVERANTES IN peccatis, ieiunant interim, orant, dant eleemoſynam &c. Nec cūrant conuerti, omnia ſibi ſalua eſſe putantes.

Eccli. 34. 28. 29. 30. 31. [1] *Vnus ædificans, & vnus deſtruens: quid prodeſt illis niſi labor? Vnus orans, & vnus maledicens: cuius vocem exaudiet Deus? Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit eum, quid proficit lauatio illius? ſic homo qui ieiunat in peccatis ſuis, & iterum eadem faciens, quid proficit humiliando ſe? orationem illius quis exaudiet.*

1. *Vnus.*) Vide V. Opera.

§. 6. COMMEMORATVR INANIS PRÆTEXtus eorum qui non conuertuntur.

Prou. 22. 13. *Dicit piger:* [1] *leo eſt fortis, in medio platearum occidendus ſum.*

1. *Leo.*) Vide V. Otium.

§. 7. COHORTATIONES AD CONVERSIONEM. Videndæ hic paſſim, maximè vbi de effectis peccati.

Rom. 13. 11. 12. 13. 14. [1] *Et hoc ſcientes tempus: quia hora eſt iam nos de ſomno ſurgere. Nunc enim propior eſt noſtra* [2] *ſalus, quam* [3] *cum credidimus. Nox præceſsit, dies autem appropinquauit. Abijciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis. Sicut in die honeſtè ambulemus; non in comeſſationibus, & ebrietatibus, nō in cubilibus, & impudicitijs, non in contentione, & æmulatione: ſed* [4] *induimini Dominum Ieſum Chriſtū, &* [5] *carnis curam ne feceritis in deſiderijs.*

2. Cor. 5. 19. 20. [6] *Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi, nō reputans illis delicta ipſorum, & poſuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Chriſto ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortāte per nos. Obſecramus pro Chriſto, reconciliamini Deo.*

2. Cor. 7. 1. *Has ergo habentes promiſsiones, chariſsimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis, & ſpiritus,* [7] *perficientes ſanctificationē in timore Dei.*

Eph. 5. 14. *Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus.*

Eccli. 17. 21. 22. 23. 24. *Conuertere ad Dominum, & relinque peccata tua: precare ante faciem Domini, & minue* [8] *offendicula. Reuertere ad Dominum, & auertere ab iniuſtitia tua, &* [9] *nimis odito execrationem: &* [10] *cognoſce iuſtitias, & iudicia Dei & ſta* [11] *in ſorte propoſitionis* [12] *& orationis altiſsimi Dei.*

Eph. 4. 17. 18. 19. *Hoc igitur dico, &* [13] *teſtificor in Domino, vt iam non ambuletis, ſicut & gentes ambulant in vanitate* [14] *ſenſus ſui: tenebris obſcuratum habentes intellectum, alienati* [15] *à vita Dei, per ignorantiam quæ eſt in illis, propter* [16] *cæcitatem cordis ipſorum, qui* [17] *deſperantes, ſemetipſos tradiderunt impudicitiæ, in operationem immunditiæ omnis, in auaritiam.*

1. *Et hoc ſcientes tempus.*) Illud *hoc* refertur ad præcedentia de caritate, non ad tempus. q. d. hoc facite quod modo dixi præſertum cū ſciatis quale ſit iam tempus.

2. *Salus.*) Beatitudo, magiſque ad Domini præſentiam accedimus.

3. *Cum credidimus.*) Cum initio venimus ad fidem.

4. *Induimini &c.*) Chriſtum per omnem vitam noſtram ſectemur, ſicut indumentum totum tegit corpus.

5. *Carnis curam &c.*) i. non habeatis curam carnalium veſtrorum deſideriorum.

6. *Deus erat.*) Vide V. Concionator.

7. *Perficientes ſanctificationem.*) Perfectam ſanctitatem comparare nitentes.

8. *Offendicula.*) Quę Deum offendunt, aut quæ occaſionem præbent ſcandali.

9. *Nimis.*) Vehementer odi quicquid Deus execratur.

10. *Cognoſce &c.*) .i. inquire & præ oculis ſemper habe iuſtiſſima Dei mandata

11. *In ſorte propoſitionis.*) In ea conditione, quam tibi Deus propoſuit & ad quam te vocauit, aut quam tuo tibi propoſito delegiſti.

12. *Et orationis.*) Quia eadem ſors exigit aſſiduam orationem Dei ſine cuius ope hæc fieri nequeunt.

13. *Teſtificor.*) obſtetor per Chriſtum.

14. *Senſus.*) Intellectus.

15. *Vita Dei.*) Vita, quę eſt ſecundum Deum.

16. *Cæcitatem.*) Quæ ignorantia in ijs procedit à cordis cœcitate. i. affectu indurato, & voluntate obſtinata.

17. *Deſperantes.*) cum ſe videant in profundo vitiorum, vel cum Ambroſio, *deſperantes*, nihil ſperantes poſt hanc vitam, quia non credunt animam immortalem.

§. 8. PECCANS NON DESPERET de venia obtinenda.

1.Ioan.2.1.2. *Filioli mei, hæc ſcribo vobis, vt non peccetis: ſed & ſi quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Ieſum Chriſtum iuſtum: & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris; non pro noſtris autem tantum, ſed etiam pro totius mundi.*

CAPVT XXVII.

De tempore ante conuerſionem peccantis, reſpectu aliorum.

§. 1. NON DESPERANDVM DE eius reditu.

Pſal.40.9. *Numquid qui* [1] *dormit non adijciet vt reſurgat?*
Mich.7.8. [2] *Ne læteris inimica mea ſuper me quia cecidi,* [3] *conſurgam, cum ſedero in tenebris, Dominus lux mea eſt.*

1.*Dormit.*] In peccatis: ad litteram loquitur de Dauide ægro in lecto, de quo dicebant hoſtes eius: Tanta eſt morbi grauitas vt ab eo nunquam reſurgere poſſit.

2.*Ne læteris.*] Agit contra Babylonem, & cæteros infideles qui populo Dei inſultauerant cum captus eſſet.

3.*Conſurgam, cum ſedero.*] Sedere maximè in tenebris eſt lugentium. Pollicetur autem ſibi per Chriſtum integræ libertatis reſtitutionem.

§. 2. DOCENDVS EST ET MONENDVS.

Galat.6.1. 1 *Fratres, & ſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui ſpirituales eſtis, huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis, conſiderans teipſum, ne & tu tenteris.*

1.*Fratres.*] Vide verbo Manſuetudo.

§. 3. LABORANDVM IIS QVIBVS INCVMbit, vt conuertatur.

Ezec.24.12. 1 *Multo labore ſudatum eſt, & non exiuit de ea nimia rubigo eius, neque per ignem.*

Videndum verbo Concionator. Paſtor. Zelus.

1. *Multo labore.*] Huius exemplo docemur laborare in animarum conuerſione. *Vide explicationem ſupra cap.3.§.20.*

§. 4. ADHIBENDA EIVS MORBIS VARIA medicamina, ne hîc etiam locum habeat illud Prophetæ.

1 *Vulnus & liuor, & plaga tumens, non eſt circumligata, nec curata medicamine, neque fota oleo.*

1.*Vulnus.*] Vide V. Paſtor, cap.2.§.5.

CAPVT XXVIII.

De tempore ante conuerſionem peccantis, reſpectu Dei.

§. 1. INVITATVR AB EO AD REDITVM.

1 *Conuertimini ſicut in profundum receſſeratis filij Iſrael.*

Ergo ſaltem amodo voca me: Pater meus, [2] *dux virginitatis meæ tu es.*

Reuertere auerſatrix Iſrael, ait Dominus, & non auertam faciem meam à vobis: quia [3] *ſanctus ego ſum, dicit Dominus, & non iraſcar in perpetuum.*

Vide eodem capite in eandem ſententiam multa.

Numquid voluntatis meæ eſt mors impij, dicit Dominus Deus, & non vt conuertatur à vijs ſuis & viuat.

Vſquequo paruuli diligitis [4] *infantiam, & ſtulti ea, quæ ſibi ſunt noxia, cupient, & imprudentes odibunt ſcientiam? Conuertimini ad correptionem meam: en proferam vobis* [5] *Spiritum meum, &* [6] *oſtendam vobis verba mea.*

Conuertimini & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus veſtris: & non erit vobis in ruinam iniquitas. Proijcite à vobis omnes præuaricationes veſtras, in quibus præuaricati eſtis, & facite vobis cor nouum, & ſpiritum nouum: & quare moriemini domus Iſrael? Quia nolo mortem morientis, dicit Dominus Deus, reuertimini & viuite.

Confundimini & erubeſcite ſuper vijs veſtris domus Iſrael.

Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos.

Tollite iugum meum ſuper vos: Iugum enim meum ſuaue eſt, & onus meum leue.

O, ô fugite de [7] *terra Aquilonis, dicit Dominus: O Sion fuge, quæ habitas apud filiam Babylonis.*

1.*Conuertimini &c.*] .i. Vos qui in profundum impietatis receſſiſtis, redite ad Deum eo ardore quo ab illo ad alia omnia declinaſtis, & tantùm ſurſum erigite cor veſtrum quantùm deorſum depreſſiſtis.

2.*Dux virginitatis.*] Qui me duxiſti per deſertum

ſertum ex Ægypto cum adhuc eſſem adoleſcentula & virgo, nec me idololatria polluiſſem.

3. *Sanctus.*] Miſericors.

4. *Infantiam.*] Infantilia deſideria, qualia ſunt deſideria peccantium.

5. *Spiritum.*] Gratiæ & veræ ſapientiæ.

6. *Oſtendam &c.*] Docebo vos quæ ſalutis veſtræ ſunt.

7. *Terra Aquilonis.*] Per eam Tropologicè poteſt intelligi regio peccati.

§. 2. QVASI MIRATVR NON CONVERTI aut ſanari peccatorem, cum non ei deſint medicamina.

Hier. 8. 22. *Namquid [1] reſina non eſt in Galaad? aut medicus non eſt ibi? quare igitur non eſt [2] obducta cicatrix filiæ populi mei?*

1. *Reſina.*] Per eam ſpiritualiter intelligi poſſunt ſacramenta maximè pœnitentiæ.

2. *Obducta cicatrix.*] Sanata perfectè peccata.

§. 3. POLLICETVR PECCATORI SI conuertatur varia bona tum corporis, tum fortunæ, tum animi. In ſpecie victoriam dæmonum, hoſtiumque omnium.

Oſee 2. 18. *Et percutiam cum eis fœdus in die illa, [1] cum beſtia*
19. 20. 21. *agri, & cum volucre cæli, & cum reptili terræ:*
22. 23. 24. *& [2] arcum & gladium, & bellum conteram dé*
terra: & dormire eos faciam fiducialiter. Et
[3] ſponſabo te mihi in ſempiternum: & ſponſabo
te mihi [4] in iuſtitia, & iudicio, & in miſericor-
dia, & in miſerationibus. Et ſponſabo te mihi in
[5] fide: & ſcies quia ego Dominus. Et erit in die
illa: Exaudiam, dicit Dominus, [6] exaudiam cæ-
los, & illi [7] exaudient terram. Et terra exaudiet
triticum, & vinum, & oleum: & hæc [8] exaudiẽt
Iezrabel. Et [9] ſeminabo eam mihi in terra, &
miſerebor eius, quæ fuit abſque miſericordia. Et
dicam non populo meo: Populus meus es tu: &
ipſe dicet: Deus meus es tu.

Oſee 2. 14. *Propter hoc, ecce ego [10] lactabo eam, & ducã eam in*
[11] ſolitudinem: & [12] loquar ad cor eius.

Oſee 14. 5. *Sanabo [13] contritiones eorum, diligam eos ſponta-*
6. 7. 8. 9. 10 *neè: quia auerſus eſt furor meus ab eis. Ero quaſi*
[14] ros, Iſrael germinabit ſicut lilium, & [15] erum-
pet radix eius vt libani. [16] Ibunt [17] rami eius,
& erit [18] quaſi oliua [19] gloria eius, & [20] odor
eius [21] vt libani. [22] Conuertentur ſedentes in vm-
bra eius: viuent [23] tritico, & germinabunt
[24] quaſi vinea: [25] memoriale eius ſicut vinum
libani. [26] Ephraim, quid mihi vltra [27] idola? ego
exaudiam & [28] dirigam eum ego, [29] vt abietem
virentem: [30] ex me fructus tuus inuentus eſt.
Quis ſapiens, & intelliget iſta? intelligens, &
ſciet hæc? quia [31] rectæ viæ Domini, & iuſti
ambulabunt in eis: præuaricatores verò [32] cor-
ruent in eis.

Ne timeas, quia ego tecum ſum: [33] ne declines, quia Iſa. 41. 10.
ego Deus tuus: confortaui te, & auxiliatus ſum 11. 12. 13. 14
tibi, & [34] ſuſcepit te dextera iuſti mei. Ecce con- 15. 16.
fundentur, & erubeſcent omnes, qui [35] pugnant
aduerſum te: erunt quaſi non ſint, & peribunt
viri qui contradicunt tibi: Quæres eos, & non
inuenies, viros rebelles tuos: erunt quaſi non ſint:
& veluti [36] conſumptio, homines bellantes ad-
uerſum te. Quia ego Dominus Deus tuus appre-
hendens manum tuum, dicenſq; tibi: Ne timeas,
ego [37] adiuui te. Noli timere [38] vermis Iacob, qui
[39] mortui eſtis ex Iſrael: ego auxiliatus ſum tibi,
dicit Dominus: & redemptor tuus ſanctus Iſ-
rael. Ego [40] poſui te quaſi [41] plauſtrum triturans
nouum, habens [42] roſtra ſerrantia: triturabis
[43] montes, & comminues: & colles quaſi pulue-
rem pones. [44] Ventilabis eos, & ventus tollet, &
turbo diſperget eos: & tu exultabis in Domino,
in ſancto Iſrael lætaberis.

[45] Calamum quaſſatum non conteret, & [46] linum Iſa. 42. 3.
fumigans non extinguet: [47] in veritate educet
iudicium.

1. *Cum beſtia agri &c.*] .i. Faciam vt eis feræ & beſtiæ ſint amicæ & fœderatæ, nihilque noceant.

2. *Arcum &c.*] Summam dabo pacem.

3. *Sponſabo.*] Sponſam vocat propter ardentiorem amorem.

4. *In iuſtitia &c.*] Has tibi arras in deſponſatione dabo, vt ſis iuſta erga Deum & proximos.

5. *Fide.*] Tanquam initio iuſtificationis & deſponſationis, eſt enim iuſtificatio quædam ſponſatio.

6. *Exaudiam cælos.*] Faciam quod volunt .i. imbrem mittam.

7. *Exaudient terram &c.*] Facient quod vult terra .i. vt imbrem capiat, & vt tritici, olei & vini ſit copia.

8. *Exaudient Iezrabel.*] Facient quod vult populus Dei, replebunt eum bonis.

9. *Seminabo &c.*] Spargam eos per orbem quaſi ſementem, vt vbique prædicent gloriam meam.

10. *Lactabo.*] Suauiter alliciam.

11. *Solitudinem.*] Extrà peccata, eorumque occaſiones.

12. *Loquar ad cor.*] Conſolabor.

13. *Contritiones.*] Vulnera, peccata.

14. *Ros.*] Æſtum concupiſcentiæ refrigerabo, & ſiccitatem pectoris irrigabo, vt floreant & germinent ſicut lilium .i, vt cor eorum ſit ſurſum verſus, & ſit ſicut radix lilij.

15. *Erumpet radix vt libani.*] .i. ſtabiliter vt proceræ arbores libani: ſeu terram findet & profundè intrabit, vt nulla tempeſtate quatiatur.

16. *Ibunt.*] Creſcent.

17. *Rami.*] Filij, aut virtutes & opera.
18. *Quaſi oliua.*] Spectabilis, fœcũda, grata.
19. *Gloria.*] Splendor opum, vel ſpiritualiter, gratiarum.
20. *Odor.*] Fama.
21. *Vt libani.*] Thuris libani.
22. *Conuertentur ſedentes &c.*] .i. conuertentur ad eum, & ſedebunt ſeu quieſcent ſub eius protectione.
23. *Tritico.*] Sanctiſſima Euchariſtia quæ ſub ſpecie panis, & in qua bonorum omnium largiſſima copia, quæ per triticum ſignificatur.
24. *Quaſi vinea.*] Latiſſimè.
25. *Memoriale eius &c.*] .i. Memoria iam conuerſi & mentio eius vbicumque inciderit gratiſſima erit omnibus, vt vinum libani, & ſuauiſſimi odoris.
26. *Ephraim.*] Dicet ſup. .i. peccator conuerſus dicet ſibi & aliis.
27. *Idola.*] Per quæ etiam accipe quæuis peccata.
28. *Dirigam.*] Deducam eum per viam rectam ne offendat.
29. *Vt abietem virentem.*] Sup. eum efficiam, ſemper enim viret abies.
30. *Ex me &c.*] Non eris infructuoſus vt abies, ſed feres fructum copioſum, qui fructus erit ex me, non ex te.
31. *Rectæ viæ.*] Præcepta recta ducentia ad fœlicitatem.
32. *Corruent in eis.*] Propter ea non ſeruata, æternum punientur.
33. *Ne declines.*] Ad peccata.
34. *Suſcepit.*] Suſcipiet dextera Chriſti, qui Antonomaſticè vocatur iuſtus.
35. *Pugnant.*] Per hos intelligi poſſunt dæmones, mundus, caro, mali habitus & animi paſſiones, quorum omnium pollicetur Deus victoriam.
36. *Conſumptio.*] Conſumpti. Chald. veluti nihilum.
37. *Adiuui.*] Adiuuabo.
38. *Vermis.*] Abiecte, vilis.
39. *Mortui.*] Velut mortui.
40. *Poſui te &c.*] Sequentibus promittit non tantum victoriam de hoſtibus, ſed planè eos concidendos & proſternendos.
41. *Plauſtrum.*] Traham ſeu tribulam.
42. *Roſtra ſerrantia.*] Rotæ ſilice dentatæ.
43. *Montes.*] Reges, ſpiritualiter dæmones &c. ſuprà recenſita numero 35. perfectiſſimè vinces, concides ac proſternes, ſicuti in area leues teruntur & cõminuuntur ſtipulæ.
44. *Ventilabis.*] Iactabis quaſi leuiſſimam paleam.
45. *Calamum quaſſatum.*] Qui nulli iam vſui eſſe poteſt, neque eo niti quis poteſt: qui ſignificat peccatorem ad omnia inutilem, qui tamen non abijcitur à Deo.
46. *Linum fumigans.*] Per quod ſignificatur idem peccator, ſicut enim linum à lumine deſertum putorem facit: ita & Deo fœtet peccator, ea tamen eſt Dei bonitas vt quamdiu aliquid igneum eſt in lino, licet illud non tam ſplendeat quam fumet, linum non extinguat: & quamdiu fumus eſt qui ab igne ſemimortuo prouenit .i. quamdiu in peccatore ſupereſt halitus, adſtat Dei benignitas quæ flatu fouebit & excitabit deficientem ignem, potius quam extinguet. *Vide hic pulchrè & fuſè P. Sanchez.*
47. *In veritate &c.*] .i. Verè iudicabit.

§. 4. PRÆDICITVR CONVERSIO PECCATORUM. Videndum verbo Eccleſia.

Effundam ſuper vos [1] aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris, & ab vniuerſis idolis veſtris mundabo vos. Et dabo vobis cor nouum, & ſpiritum nouum ponam in medio veſtri: & auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis [2] cor carneum. Et ſpiritum meum ponam in medio veſtri: & faciam vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea cuſtodiatis, & operemini. Ezech. 36. 25.26.27.

Dedi te [3] in fœdus populi, [4] in lucem Gentium: vt aperires oculos [5] cæcorum, & educeres de [6] concluſione vinctum, de domo carceris ſedentes in tenebris. Iſa.42.6.7.

Ducam cæcos in [7] viam, quam neſciunt: & in ſemitis, quas ignorauerunt, ambulare eos faciã: [8] ponam tenebras coram eis in lucem, & [9] praua in recta: hæc verba feci eis, & non dereliqui eos. Iſa.42.16.

Ecce ego facio noua, & [10] nunc orientur, vtique cognoſcetis ea: ponam in [11] deſerto [12] viam, & in inuio [13] flumina. Glorificabit me [14] beſtia agri, dracones & ſtruthiones: quia dedi in deſerto aquas, flumina in inuio, vt darem [15] potum populo meo, electo meo. Populum iſtum formaui mihi, laudem meam narrabit. Iſa.43.19. 20.21.

1. *Aquam.*] Gratiæ, vel baptiſmi.
2. *Cor carneum.*] Mentem docilem, obedientem.
3. *In fœdus populi.*] Vt fœdus impleres quod pepigi.
4. *In lucem.*] Vt lucem gratiæ & veritatis afferres.
5. *Cæcorum &c.*] Quæ omnia ſpiritualiter intellige de cæcitate ſpirituali peccatorum, & de carcere ſimiliter.
6. *Concluſione.*] Cuſtodia, carcere.
7. *Viam.*] Sci. virtutes & gratiæ.
8. *Ponam tenebras &c.*] .i. Fugatis tenebris vitiorum, inferam lucem gratiæ.
9. *Praua.*] Prauas & obliquas vias peccatorum.
10. *Nunc.*] .i. citò, iam iam.
11. *Deſerto.*] In mundo.
12. *Viam.*] Virtutis & ſalutis.
13. *Flumina.*] Copiam gratiarum.

14. *Beſtia agri.*] Peccator qui ante inſtar feræ.

15. *Potum.*] Spiritualem.

§. 5. PRÆDICITVR ID FORE MAGNO cum gaudio vniuerſi.

Iſa. 55. 12. 13. *In lætitia* [1] *egrediemini, & in pace* [2] *deducemini:* [3] *montes & colles cantabunt coram vobis laudem, & omnia ligna regionis plaudent manu. Pro ſaliunca aſcendet abies, & pro vrtica creſcet myrtus; & erit Dominus* [4] *nominatus* [5] *in ſignum æternum, quod non auferetur.*

1. *Egrediemini.*] E ſtatu peccati & diaboli captiuitate.

2. *Deducemini.*] In viam ſalutis.

3. *Montes &c.*] Metaphoricè ſignificat ingentem lætitiam bonorum, eorumque gratulationem, item ingentem lætitiam eorum, qui deſerto dæmone Deum amplectentur.

4. *Nominatus.*] Celebris.

5. *In ſignum.*] Monumentum.

CAPVT XXIX.

De ipſa conuerſione & reditu peccantis ad Deum.

§. 1. EXPRIMITVR PROPOSITVM redeundi ad Deum.

Oſee 2. 7. *Vadam, & reuertar ad* [1] *virum meum priorem: quia benè mihi erat tunc magis quam nunc.*

Luc. 15. 17. 18. 19. *In ſe autem reuerſus, dixit: Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereo? Surgam, & ibo ad patrem meum, & dicam ei: pater,* [2] *peccaui in cælum, & coram te: iam non ſum dignus vocari filius tuus: fac me ſicut vnum de mercenarijs tuis.*

1. *Virum.*] Ad Deum, qui ob matrimonium ſpirituale vocatur vir.

2. *Peccaui.*] Vide V. Contritio.

§. 2. VOX AGNOSCENTIS PECcatum ſuum.

Iſa. 26. 13. *Domine Deus noſter, poſſederunt nos* [1] *Domini abſque te,* [2] *tantum in te recordemur nominis tui.*

2. Reg. 24. 10. *Peccaui valde in hoc facto: ſed precor Domine, vt transferas iniquitatem ſerui tui, quia ſtultè egi nimis.*

1. Eſdræ 9. 6. *Deus meus confundor & erubeſco leuare faciem meam ad te: quoniam iniquitates noſtræ multiplicatæ ſunt ſuper caput noſtrum, & delicta noſtra creuerunt vſque ad cælum.*

Iob 33. 27. *Peccaui, & verè deliqui, & vt eram dignus, non recepi.*

1. *Domini.*] Dæmon, mundus, caro.

2. *Tantum &c.*] Fac vt de te vno ſemper cogitemus.

§. 3. PETENTIS REMISSIONEM peccatorum.

Tollite vobiſcum [1] *verba, & conuertimini ad Dominum, & dicite ei: Omnem aufer iniquitatem,* [2] *accipe bonum: & reddemus* [3] *vitulos labiorum noſtrorum.* Oſee 14. 3.

Vide huius generis plura in noſtro Theſauro orationum iaculatoriarum.

1. *Verba.*] Confeſſionis peccatorum.

2. *Accipe bonum.*] .i. nos bonos accipe. q.d. redde nos bonos, & recipe tibi debitos.

3. *Vitulos labiorum.*] Laudes ſeu orationem quæ ſunt vituli ſeu ſacrificia labiorum.

§. 4. QVIBVS REBVS COMPARETVR REmiſſio peccati & ablatio maculæ illius.

Deleui [1] *vt nubem iniquitates tuas, & quaſi nebulam peccata tua: reuertere ad me, quoniam redemi te.* Iſa. 44. 22.

Reuertetur & miſerebitur noſtri: [2] *deponet iniquitates noſtras, & proijciet* [3] *in profundum maris omnia peccata noſtra.* Mich. 7. 19.

[4] *Proiecisti poſt tergum tuum omnia peccata mea.* Iſa. 38. 17.

In illa die erit [5] *fons patens domui Dauid, & habitantibus Ieruſalem, in ablutionem peccatoris & menſtruatæ.* Zach. 13. 1.

Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum [5] *tecta ſunt peccata.* Pſ. 31. 1.

Asperges me [6] *hyſſopo, & mundabor:* [7] *lauabis me, &* [8] *ſuper niuem dealbabor.* Pſ. 50. 9.

1. *Vt nubem, nebulam.*] Ea facilitate qua à vento nubes aut nebulæ diſſipantur atque euaneſcunt, ita vt nihil eorum amplius appareat.

2. *Deponet.*] Subiugabit, dominatum auferet, vt amplius nos non premant.

3. *In profundum maris.*] Vbi nunquam videri aut cognoſci, aut lædere nos queant. Omnia quæ Iudæi deteſtabantur, proijciebant in mare mortuum. Significatur perfecta obliuio & deletio peccatorum. Ribera.

4. *Proiecisti poſt tergum.*] .i. perinde habuiſti poſt pœnitentiam & lachrymas quaſi admiſſa non eſſent: ea amplius non conſideraſti, ſicuti quæ poſt tergum proijcimus. Significat perfectè deleta, ſi enim fuiſſent peccata, non potuiſſet diuinus oculus ea non conſiderare.

5. *Fons patens.*] Chriſtus, qui ita vocatur propter ſpiritum quem dedit, propter baptiſmum & cætera ſacramenta quibus homines abluit.

5. *Tecta.*] Oculis Dei tecta & abſcondita,

cui nihil tegi poteſt quod vſquam extat: quare *ſecta* idem valet quod abolita.

6. *Hyſſopo.*] Velut hyſſopo, vt quemadmodum ſacerdotes in expiationem immundorum, hyſſopi aſperſionem corpori adhibent, ita tu ſpiritum mundes idque aquis ſpiritus tui ac ſanguine filij tui, quæ hyſſopi externa aſperſio ſignificat.

7. *Lauabis me.*] Id ſi feceris non tantum tegetur peccatum, ſed verè abluetur & delebitur.

8. *Super niuem dealbabor.*] Nec ſolum delebitur & auferetur nigredo peccati, ſed addetur albedo gratiæ tanta, vt niuis candorem ſuperet.

§. 5. QVANTVM IN CONVERSIONE AD Deum ſit hominis reſipiſcentis gaudium.

Huc referri poteſt quod Iſaias in hæc verba.

Iſa.61.1.3. *Spiritus Domini ſuper me, vt* [1] *conſolarer omnes lugentes: vt* [2] *ponerem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere,* [3] *oleum gaudij pro luctu,* [4] *pallium laudis pro ſpiritu mœroris.*

1. *Conſolarer.*] Hanc experitur conſolationem qui ante luxit ſua peccata, cum tranſit ad ſtatum gratiæ.

2. *Ponerem &c.*] Sup. coronam vt ſequitur. Per has autem tres antitheſes ſignificatur commutatio mœroris.

3. *Oleum.*] Vnguentum quo ſe in delicijs perfunderent.

4. *Pallium laudis.*] Veſtem quæ exultantis animi erit inſigne.

§. 6. QVÆ CONSEQVATVR BONA, EA conuerſione.

Vide V. Contritio. Gratia. Pœnitentia.

Luc.15.22. 23 24. *Dixit pater ad ſeruos ſuos:* [1] *Citò proferte ſtolam primam, & induite illum, & date annulum in manum eius, & calceamenta in pedes eius.*

1. *Citò proferte.*] Vide V. Contritio.

§. 7. COOPERARI QVISQVE DEBET CONuerſioni peccantis ad Deum, & quo id fructu faciat.

Vide V. Concionator ex Iacobi 5. 19. 20. Et V. Correctio ex Matth. 18. 15.

CAPVT XXX.

De tempore poſt conuerſionem collato cum ipſo peccante.

§. 1. COHORTATIO VT SERVIAT DEO, quemadmodum olim ſeruiuit peccato.

[1] *Humanum dico, propter infirmitatem carnis veſtræ: ſicut enim exhibuiſtis membra veſtra ſeruire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem; ita nunc exhibete membra veſtra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem. Cum enim ſerui eſſetis peccati, liberi fuiſtis iuſtitiæ.*

1. *Humanum.*] Vide V. Pœnitentia.

§. 2. IMO ET MAIORE ANIMI contentione.

Sicut enim fuit [1] *ſenſus veſter, vt erraretis à Deo; decies tantum iterum conuertentes* [2] *requiretis eum.*

1. *Senſus.*] Animus, cogitatio.
2. *Requiretis.*] Requirite.

§. 3. CONSIDERET PECCATOR CONVERSVS priſtinam miſeriam, nec ſe iterum in eandem conijciat.

Et vos cum eſſetis aliquando alienati, & inimici [1] *ſenſu* [2] *in operibus malis: nunc autem reconciliauit* [3] *in corpore carnis eius per mortem,* [4] *exhibere vos ſanctos & immaculatos, & irreprehenſibiles coram ipſo.*

Et vos cum mortui eſſetis [5] *in delictis, & præputio carnis veſtræ,* [6] *conuiuificauit cum illo,* [7] *donans vobis omnia delicta.*

1. *Senſu.*] Mente.
2. *In operibus.*] Propter opera.
3. *In corpore carnis eius.*] In corpore ſuo mortali, ita ad Hebr. 5. In diebus carnis ſuæ .i. mortalitatis.
4. *Exhibere.*] Vt exhiberet.
5. *In delictis &c.*] Propter delicta & vitam carnalem quam in gentilitate vixiſtis.
6. *Conuiuificauit.*] .i. Viuificauit ſeu ad vitam reuocauit per baptiſmum, ſicut illum à morte corporali ſuſcitauit gratia ſua.
7. *Donans.*] Remittens.

§. 4. IDEM INCVLCATVR, ET PRÆTEREA vt perpendat cuius ope tantam euaſit miſeriam.

Ad Tit. 3. 3. 4. 5. 6. 7. *Eramus enim aliquando & nos inſipientes, incredibili, errantes, ſeruientes deſideriis, & voluptatibus variis, in malitia & inuidia agentes, odibiles, odientes inuicem. Cum autem benignitas, & humanitas apparuit Saluatoris noſtri Dei; non ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed ¹ ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit, per ² lauacrum regenerationis & renouationis ³ Spiritus ſancti, quē effudit in nos abunde ⁴ per Ieſum Chriſtum ſaluatorem noſtrum: vt iuſtificati gratia ipſius, ⁵ hæredes ſimus ſecundum ſpem vitæ æternæ.*

1. Pet. 2. 25. *Eratis enim ſicut oues errantes, ſed conuerſi eſtis nunc ad paſtorem & epiſcopum animarum veſtrarum.*

1. *Secundum miſericordiam.*] .i. propter, vel ex miſericordia.

2. *Lauacrum &c.*] Per baptiſmum quo renaſcimur ex filiis iræ filij Dei, & renouamur exuto veteri homine in gratia Dei.

3. *Spiritus ſancti.*] Sup. opera, quia illa tum regeneratio, tum renouatio per Spiritum ſanctum intus operantem eſt perfecta.

4. *Per Ieſum &c.*] Tanquam cauſam meritoriam.

5. *Hæredes ſimus &c.*] .i. ſecuri expectemus hæreditatem vitæ æternæ. Titelm.

§. 5. NE SE ITERVM PECCATIS inquinet.

1. Pet. 1. 14. 15. 16. *Quaſi filij obedientiæ ¹ non configurati prioribus ignorantiæ veſtræ deſideriis: ſed ² ſecundum eum, qui vocauit vos ſanctum; & ipſi in omni conuerſatione ſancti ſitis: quoniā ſcriptum eſt: Sancti eritis, quoniam ego ſanctus ſum.*

1. Pet. 4. 1. 2. 3. *³ Chriſto igitur paſſo in carne, & vos eadem cogitatione armamini: quia qui paſſus eſt in carne, deſijt à peccatis: vt iam non deſideriis hominum, ſed voluntati Dei, quod reliquum eſt in carne viuat temporis. ⁴ Sufficit enim præteritum tempus ad voluntatem gentium ⁵ conſummandam, his qui ambulauerunt in luxuriis, deſiderijs, violentijs, comeſſationibus, potationibus, & illicitis idolorum cultibus.*

1. *Non configurati.*] Similes facti .i. non inſequentes priora carnis deſideria quibus in infidelitate ſeruiebatis.

2. *Secundum eum &c.*] Quemadmodum is qui vos vocauit Deus, ſanctus eſt.

3. *Chriſto igitur.*] Vide V. Paſſio §. 12.

4. *Sufficit &c.*] q. d. Sat peccatorum commiſiſtis olim, vt repeti non debeant.

5. *Conſummandam.*] Complendam.

§. 6. NE SIT SECVRVS ETIAM obtentâ veniâ.

¹ De propitiato peccato noli eſſe ſine metu, neq; adijcias peccatum ſuper peccatum. Eccli. 5. 5.

1. *De propitiato.*] Vide V. Timor.

§. 7. ITA EI PERFECTE RELINQVENDA peccata, vt ne recordetur quidem eorum nomina, nec ea proferat.

Et auferam ¹ nomina Baalim de ore eius, & non recordabitur vltra nominis eorum. Oſee 2. 17.

² Fornicatio autem, & omnis immunditia, aut auaritia, nec nominetur in vobis, ſicut decet ſanctos; aut turpitudo, aut ſtultiloquium, aut ſcurrilitas, quæ ad rem non pertinet; ſed magis gratiarum actio. Eph. 5. 3. 4. 5.

1. *Nomina Baalim.*] Deorum quos antè coluit auferam de ore eius, itaque longè aberit à colendis idolis vt ea ne nominet quidem. Noſter Baal ſunt voluptates, honores &c. & creaturæ quas contra Dei legem amamus.

2. *Fornicatio.*] Vide verbo Lingua.

§. 8. PVNITVR NONNVMQVAM POST CONuerſionem ob præcedentia delicta.

Et ¹ viſitabo ſuper eam ² dies Baalim, quibus accendebat incenſum, & ³ ornabatur inaure ſua, & monili ſuo, & ibat poſt amatores ſuos, & mei obliuiſcebatur, dicit Dominus. Oſee 2. 13.

1. *Viſitabo.*] Puniam etiam poſtquam deſierit peccare.

2. *Dies Baalim.*] Peccata quæ tunc committebat cum à me alieno erat animo. Punit autem variis tribulationibus corporis & animi. *Vide P. Riberam in Tropologia.*

3. *Ornabatur.*] Sci. in honorem idolorum.

§. 9. PRÆDICET OMNIBVS DEI IN SE virtutem & amorem.

Vos autem genus electum, ¹ regale ſacerdotium, gens ſancta, populus ² acquiſitionis: vt ³ virtutes annuncietis eius, qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen ſuum. Qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei: qui non conſecuti miſericordiam, nunc autem miſericordiam conſecuti. 1. Pet. 2. 9. 10.

Vide Pſal. 65. verſ. 16.

1. *Regale ſacerdotium.*] .i. Reges & ſacerdotes, ſci. ſpirituales.

2. *Acquiſitionis.*] .i. Acquiſitus, emptus, vt annuntietis omnibus quod ſequitur.

3. *Virtutes.*] Admirandam liberalitatem, charitatem, benignitatem &c.

§. 10.

§. 10. DEVM LAVDET OB TANTVM BENEficium, cæteroſque ad id ipſum inuitet.

Pſ.102.1.2 *Benedic anima mea Domino: & omnia quæ intra*
3.4 *me ſunt, nomini ſancto eius.*
Benedic anima mea Domino: & noli obliuiſci omnes [1] *retributiones eius.*
Qui [2] *propitiatur omnibus iniquitatibus tuis: qui ſanat omnes* [3] *infirmitates tuas.*
Qui redemit de [4] *interitu vitam tuam: qui* [5] *coronat te in miſericordia & miſerationibus.*

1. *Retributiones.*] Beneficia.
2. *Propitiatur.*] Remittit.
3. *Infirmitates.*] Etiam corporis, vtpote dimiſſis peccatis quæ earum cauſa.
4. *Interitu.*] Mortis temporalis & æternæ. Chald. gehenna.
5. *Coronat te.*] Vndique cingit & cumulat te ſua benignitate & miſericordia.

CAPVT XXXI.

De tempore poſt conuerſionem collato cum Deo.

§. 1. PERFECTE OBLIVISCITVR PECcata olim commiſſa.

Ezec.18.21 *Si autem impius egerit pœnitẽtiam ab omnibus pec-*
22. *catis ſuis, quæ operatus eſt, &* [1] *cuſtodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudicium, & iuſtitiam: vita viuet, & non morietur. Omnium iniquitatum eius, quas operatus eſt,* [2] *non recordabor:* [3] *in iuſtitia ſua quam operatus eſt,* [4] *viuet.*

1. *Cuſtodierit.*] Firmum propoſitum habuerit cuſtodiendi.
2. *Non recordabor.*] Ad puniendum.
3. *In iuſtitia.*] Propter iuſtitiam.
4. *Viuet.*] Vita gratiæ & gloriæ.

§. 2. VARIA EXHIBET BONA, QVORVM promiſſiones ſupra allatæ ſunt c.27.§.3.

CAPVT XXXII.

De tempore poſt conuerſionem collato cum Angelis & hominibus.

§. 1. GAVDENT ANGELI DE CONuerſione peccatoris.

Luc.15.10. *Ita dico vobis, gaudium erit coram angelis Dei ſuper vno peccatore pœnitentiam agente.*

§. 2. REFERVNT AD DEVM EIV[...] conuerſionem eumque à morbis ob pec[...]cata illatis liberant.

Si fuerit pro eo Angelus loquens, vnus de millibu[...] vt annunciet hominis [1] *æquitatem:*
Miſerebitur eius, & [2] *dicet: libera eũ, vt non deſce[...]das in corruptionem: inueni in quo ei propitie[...]*
Conſumpta eſt caro eius à ſupplicijs, reuertat[...] [3] *ad dies adoleſcentiæ ſuæ.*

1. *Æquitatem.*] Iuſtitiam, reditum ad Deũ[...] bona opera.
2. *Dicet.*] Angelo.
3. *Ad dies adoleſcentiæ.*] Ad plenam valetu[...]dinem vt planè reiuueneſcere videatur.

§. 3. GAVDENDVM ETIAM hominibus de eadem.

Adducite vitulum ſaginatum, & occidite, & mã[...]ducemus et epulemur, quia hic filius meus [1] *mor[...]tuus erat, & reuixit, perierat, & inuẽtus eſt. [...] cæperunt epulari. Erat autem filius eius ſenior [...] agro: & cum veniret, & appropinquaret domu[...] audiuit* [2] *ſymphoniam, &* [3] *chorum.*

1. *Mortuus.*] Morte peccati.
2. *Symphoniam.*] Concentum muſicum.
3. *Chorum.*] Saltantium vel canentium.

§. 4. NON SVNT CONTEMNENDI qui ad Deum rediêre.

Ne deſpicias hominem auertentem ſe à peccato, n[...]que improperes ei. Memento quoniam omnes [1] *[...] correptione ſumus.*

1. *In correptione.*] .i. obnoxij reprehenſion[...] quia non eſt iuſtus qui non peccet.

PEREGRINATIO.

Vide Inconſtantia.

§. 1. DISSVADETVR.

1 *Melior eſt victus pauperis ſub* [2] *tegmine aſſeru[...] quam epulæ ſplendidæ in peregrè ſine domicil[...]* [3] *Minimum pro magno placeat tibi, & impro[...]rium peregrinationis non audies. Vita* [4] *nequ[...] hoſpitandi de domo in domum, & vbi hoſpi[...]bitur* [5] *non fiducialiter aget, nec aperiet os.* [6] *H[...]ſpitabitur, & paſcet, & potabit ingratos, & [...] hæc amara audiet.* [7] *Tranſi hoſpes, & orna me[...]ſam: & quæ in manu habes ciba cæteros.* [8] *[...] à facie honoris amicorum meorum* [9] *neceſſit[...]dine domus meæ,* [10] *hoſpitio mihi factus eſt f[...]ter. Grauia hæc homini habenti* [11] *ſenſum:* [12] *c[...]reptio domus & improperium* [13] *fœneratoris.*

Hier.14. 10. *Hæc dicit Dominus populo huic qui dilexit mouere pedes ſuos & non quieuit, & Domino non placuit.*

1.*Melior eſt &c.*] Hęc dicuntur in eos qui quia humili ſua fortuna nolunt eſſe contenti domi ſuæ, vbi quiete agere poſſent, malunt foris peregrinari & ſeruituti ſe ſubijcere illis apud quos ſe lautius victuros ſperant.

2. *Tegmine aſſerum.*] id eſt, humili caſa.

3.*Minimum &c.*] .i. æquè contentus eſto minimo ac magno, ſeu contentus eſto tua fortuna.

4. *Nequam.*] .i. miſera & calamitoſa.

5. *Non fiducialiter aget &c.*] .i. nec liberè quidquam faciet, nec loquetur.

6.*Hoſpitabitur &c.*] Si hoſpitio ſit exceptus. Ipſe cogetur viciſſim ſua in hoſpitem ſuum ingratum impendere, quia ſibi deberi putat quicquid ei impenditur, imo amara verba adijciet quibus vult vt ſibi ſeruitium impendat & ſua bona ei communicet & ſocijs: hunc enim habent ſenſum hęc verba.

7. *Tranſi hoſpes &c.*] Surge de loco in quo quieſcis ad inſtruendam menſam.

8. *Exi à facie &c.*] Exi domo mea propter honorem quem debeo ſuperuenientibus amicis.

9.*Neceſſitudine domus meæ.*] .i. neceſſitate .i. eo quod domus mea eis eſt neceſſaria.

10.*Hoſpitio mihi factus eſt frater.*] .i. excipiendus eſt quem tecum non poſſum recipere.

11.*Senſum.*] Prudentiam.

12.*Correptio domus.*] Increpatio quam quis ſuſtinere cogitur propter domum in quam quis tanquam hoſpes recipitur, & ex qua pro arbitrio Domini cædendum eſt.

13.*Fœneratoris.*] Qui frequenter exprobrat & repetit pecuniam mutuo datam.

§. 2. EIVS COMMODA.
Vide V. Experientia.

PEREGRINVS.

Vide Pauper. Pupillus. Vidua.

§. 1. QVOMODO SE HABENDVM erga peregrinos.

Exod.22. 21.22.23. *Aduenam non contriſtabis, neque affliges eum, aduenæ enim & ipſi fuiſtis in terra Ægypti. Viduæ, & pupillo non nocebis, ſi læſeris eos, vociferabũtur ad me, & ego exaudiam clamorem eorũ.*

Exod 23.9 *Peregrino moleſtus non eris, [1] ſcitis enim aduenarum animas, quia & ipſi peregrini fuiſtis in terra Ægypti.*

Vide item Leuit.19.33. quomodo diligendus vt indigena. & Deut.16.18.

Leuit.23. 22. *Poſtquam meſſueritis ſegetem terræ veſtræ non ſecabitis eam vſque ad ſolum, nec remanentes ſpicas colligetis, ſed pauperibus, & peregrinis dimittetis eas.*

Deut.24. 14.15.17. *Non negabis mercedem indigentis, & pauperis fratris tui, ſiue aduenæ, qui tecum moratur in terra, & intra portas tuas eſt, ſed eadem die reddes ei pretiũ laboris ſui ante ſolis occaſum, quia pauper eſt & ex eo ſuſtentat animam ſuam, ne clamet contra te ad Dominum & reputetur tibi in peccatum.*

Zach.7.9. 10. *Iudicium verum iudicate, & miſericordiam, & miſerationes facite vnuſquiſque cum fratre ſuo & viduam, & pupillum, & aduenam, et pauperem nolite calumniari: et malum vir fratri ſuo non cogitet in corde ſuo.*

1.*Scitis aduenarum animas.*] Scitis quid ſit eſſe aduenam.

§. 2. IN OPPRIMENTES PEREGRINOS, eorumque ſupplicium.

Mala.3.5. 1 *Accedam ad vos in iudicio, et ero [2] teſtis velox [3] maleficis et adulteris, et periuris, et qui [4] calumniantur mercedem mercenarij, viduas et pupillos, et opprimunt peregrinum, nec timuerunt me dicit dominus exercituum.*

1.*Accedam &c.*] Ego ipſe intrabo vobiſcũ in iudicium & puniam malos.

2.*Teſtis velox.*] Ego qui ſum iudex ero teſtis, nihil enim alijs à me teſtibus egeo, noui ſatis peccata veſtra.

3.*Maleficis.*] Incãtatorib' & magiæ deditis.

4.*Qui calumniantur.*] Qui per vim & fraudem priuant mercede ſua mercenarium.

PERFECTIO, PERFECTVS.

Vide Charitas. Iuſtus.

§. 1. QVIS PERFECTVS SEV perfectæ charitatis.

1.Ioan.2 5. *Qui ſeruat verbum eius, vere in hoc charitas Dei perfecta eſt, et [1] in hoc [2] ſcimus, quoniam in ipſo ſumus.*

1.Ioan. 4. 12. *Si diligamus inuicem, Deus in nobis manet, et charitas eius in nobis perfecta eſt.*

1.Ioan.4. 17. [3] *In hoc perfecta eſt charitas Dei nobiſcum, vt fiduciam habeamus in die iudicij, [4] quia ſicut ille eſt, [5] et nos ſumus in hoc mundo.*

Vide ſupra V. Patiẽtia §.17. ex Iacobi.1.v.4.

1.*In hoc.*] .i. ex hoc ſigno caritatis.

2. *Scimus &c.*] Probabiliter cognoſcimus quod in ipſo ſumus, & vnum cum eo .i. ipſi coniuncti, eiuſque amici.

3.*In hoc perfecta &c.*] .i. per hoc oſtendimur perfectè diligere Deum, ſi aduentum

iudicis

iudicis non timemus, quem timet qui non eſt perfectus in caritate. Glo. Interl.

4. *Quia ſicut ille eſt.*] Scil. in cælo pluens ſuper iuſtos & iniuſtos.

5. *Et nos ſumus.*] Amãtes tam amicos quàm inimicos.

§. 2. PERFECTI SVNT AD modum rari.

Eccle. 7. 29. 1 *Virum*[2] *de mille vnum reperi.*

1. *Vnum.*] i. qui verè ſit vir & vndequaque perfectus.

2. *De mille.*] De maxima aliqua multitudine.

§. 3. NEMO ÆSTIMARE DEBET SE PERfectum: habet quo tendat vltra.

Philip. 3. 12. 13. 14. 1 *Non quod iam acceperim, aut iam perfectus ſim, ſequor autem ſi quomodo comprehendam, in quo & comprehenſus ſum à Chriſto Ieſu. Fratres ego me non arbitror comprehendiſſe. Vnum autem, quæ quidem retro ſunt obliuiſcens, ad ea verò quæ ſunt priora extendens meipſum, ad deſtinatum perſequor, ad brauium ſupernæ vocationis Dei in Chriſto Ieſu.*

1. *Non quod.*] Vide Verbo Humilitas.

§. 4. QVOMODO ACQVIRAtur perfectio.

Vide Matt. 19. 29.

§. 5. COHORTATIONES AD perfectionem.

Gen. 17. 1. 1 *Ambula coram me, & eſto perfectus.*

Deut. 18. 13. *Perfectus eris, & abſque macula*[2] *cum Domino Deo tuo.*

Ioſue 24. 14. *Timete Dominum & ſeruite ei perfecto corde atque veriſſimo.*

Matt. 5. 48. *Eſtote vos perfecti, ſicut & pater veſter cæleſtis perfectus eſt.*

1. *Ambula coram me.*] Da operam vt mihi placeas qui enim eſt in oculis alterius maximè ſuperioris conatur ei placere.

2. *Cum Domino.*] Coram Domino.

§. 6. QVID CONTRARIVM perfectioni.

1 Ioan. 4. 18. 1 *Timor non eſt in charitate, ſed perfecta charitas foras mittit timorem, quoniam*[2] *timor pœnam habet, qui autem*[3] *timet,*[4] *non eſt perfectus in charitate.*

1. *Timor.*] Sup. ſeruilis.

2. *Timor pœnam habet.*] Pœnam attendit & habet pro obiecto, quam caritas non attendit, quæ propter ſe Deo ſeruit eique adhæret.

3. *Timet.*] Seruiliter.

4. *Non eſt perfectus in charitate.*] Licet initium aliquod & præparationem ad eam habere poſſit.

PERFIDIA.

V. Dolus. Fraus. Fides humana.

§. 1. QVAM SIT EA COMMVNE vitium, variaque de ea.

Vide V. Amicus, cap. 3. & 4. in fine.

PERIVRIVM.

Vide Iuramentum. Perfidia.

§. 1. VETATVR.

Non aſſumes nomen Domini Dei tui in vanum, nec enim[1] *inſontem habebit Dominus eum qui aſſumpſerit nomen Domini Dei ſui fruſtrà.* Exod. 20. 7.

Anima quæ iurauerit, & protulerit labijs ſuis,[2] *vt vel male quid faceret, vel bene, & idipſum iuramento, & ſermone firmauerit,*[3] *obliraque poſtea intellexerit delictum ſuum: agat pœnitentiam pro peccato.* Leuit. 5. 4. 5.

Non periurabis in nomine meo, nec[4] *pollues nomen Dei tui ego Dominus.* Leui. 19. 12.

Qui iurat proximo ſuo & non decipit: habitabit in tabernaculo tuo. Pſal. 14. 4.

Quis aſcendet in montem Domini, aut quis ſtabit in loco ſancto eius? Innocens manibus, & mundo corde, qui non accepit in vano animam ſuam, nec iurauit in dolo proximo ſuo. Pſ. 23. 3. 4.

Vnuſquiſque malum contra amicum ſuum non cogitetis in cordibus veſtris, & iuramentum mendax ne diligatis, omnia enim hæc ſunt quæ odi, dicit Dominus. Zach. 8. 17.

1. *Inſontem.* Impunitum.

2. *Vt vel male &c.*] Iurauerit aliquem affligere, ſcil. iuſtè, vt cum parentes iurant ſe filios caſtigaturos, loquitur enim hic de malo pœnæ non culpæ, quod non eſt materia iuramenti.

3. *Obliraque.*] Ita vt non impleuerit iuramentum.

4. *Polluec.*] Quantum in te eſt, ſcil. falſum iurando.

§. 2. PERIVRIVM DEVS CITO ET horrende punit.

1 *Dixit ad me: hæc eſt maledictio, quæ egredietur ſuper faciem omnis terræ: quia omnis fur, ſicut ibi ſcriptum eſt, iudicabitur, & omnis iurans ex hoc ſimiliter iudicabitur.* Zach. 5. 3. 4.

Vide

Vide item Verbo Peregrinus §. 2. ex Machab. 3. 5.

1. *Dixit ad me.*] Vide Verbo Furtum.

PERSEVERANTIA.

V. Patientia. Inconſtantia.

§. 1. PERSEVERANTIA EST IVSTORVM.

Eccli. 27. 12. *Homo[1] ſanctus [2] in ſapientia manet [3] ſicut ſol: nam [4] ſtultus ſicut luna mutatur.*

Pſ. 54. 23. [5] *Non dabit in æternum fluctuationem iuſto.*

Vide Verbo Oratio §. 8. ex Iob 11. 14. 15.

1. *Sanctus.*] Iuſtus, pius.

2. *In ſapientia.*] In virtutis actione quę vera eſt ſapientia.

3. *Sicut ſol.*] Qui ſemper retinet lumen ſuum in ſeipſo licet à nubibus impediatur illud diffundere, ita nubes paſſionum aut aduerſitatum non auferunt iuſto lumen virtutis.

4. *Stultus &c.*] Quia inſtar lunæ facilè amittit id parum quod habet luminis, dum à virtute in vitium & ab vno vitio in aliud minima occaſione mutatur.

5. *Non dabit &c.*] Non permittet eum nutare & inconſtantiæ ſpiritu agitari.

§. 2. EST AD SALVTEM neceſſaria.

Matt. 10. 22. *Qui perſeuerauerit vſque in finem hic ſaluus erit.*

Luca 9. 62. *Nemo mittens manum ſuam ad [1] aratrum, & reſpiciens [2] retro aptus eſt regno Dei.*

1. *Aratrum.*] Virtutis, & melioris vitę inſtitutum.

2. *Retro.*] Non perſeuerans in inchoato propoſito.

§. 3. COHORTATIONES AD PERSEVErantiam in bono.

Ioan. 15. 9. 10. *Manete in dilectione mea. Si præcepta mea ſeruaueritis manebitis in dilectione mea, ſicut & ego patris mei præcepta ſeruaui, & maneo in eius dilectione.*

1. Cor. 15. 58. *Itaque fratres mei dilecti ſtabiles eſtote, & immobiles: abundantes in omni opere [1] Domini ſemper ſcientes, quod labor veſter non eſt inanis [2] in Domino.*

Gal. 6. 9. 10. *Bonum facientes non deficiamus, tempore enim ſuo metemus non deficientes, ergo dum tempus habemus operemur bonum ad omnes maximè autem ad [3] domeſticos fidei.*

Philip. 4. 1. *Itaque fratres mei chariſſimi, & deſideratiſſimi [4] gaudium meum, & [5] corona mea, [6] ſic ſtate in Domino chariſſimi.*

Apoc. 2. 10. 26. 27. [7] *Eſto fidelis vſque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ, & qui vicerit & cuſtodierit vſque in finem opera mea, dabo illi poteſtatem ſuper gentes & reget eas in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringentur.*

Apoc. 3. 11. 12. 21. [8] *Ecce venio cito, [9] tene quod habes, [10] vt nemo accipiat coronam tuam. [11] Qui vicerit faciam illum columnam in templo Dei mei, & foras non egredietur amplius: & ſcribam ſuper eum nomen Dei mei, & nomen ciuitatis Dei mei nouæ Ieruſalem, quæ deſcendit de cælo à Deo meo, & nomen meum nouum. Qui vicerit dabo ei ſedere mecum in throno meo: ſicut & ego vici, & ſedi cum patre meo in throno eius.*

2. Theſſ. 3. 13. *Fratres nolite deficere benefacientes.*

Heb. 6. 11. 12. *Cupimus vnumquemque veſtrum [12] eandem oſtentare [13] ſolicitudinē [14] ad expletionem ſpei vſque in finem: vt non ſegnes efficiamini, verum imitatores eorum, qui fide & patientia hęreditabunt promiſſiones.*

Eccli. 11. 21. 22. *Sta [15] in teſtamento tuo, & [16] in illo colloquere, & in opere [17] mandatorum tuorum veteraſce. [18] Nè manſeris in operibus peccatorum, confide autem in Deo, & mane in loco tuo.*

Luc. 17. 31. [19] *In illa die qui fuerit [20] in tecto & [21] vaſa eius in domo, nè deſcendat [22] tollere illa, & [23] qui in agro, ſimiliter [24] non redeat retrò.*

Luc. 17. 32. *Memores eſtote [25] vxoris Loth.*

Eccli. 17. 24. [26] *Cognoſce iuſtitias, & [27] iudicia Dei, & ſta [28] in ſorte propoſitionis, & [29] orationis altiſſimi.*

Pſal. 104. 4. *Quærite Dominum, & [30] confirmamini, quærite faciem eius ſemper.*

1. *Domini.*] Quod ſcitis placere Domino.

2. *In Domino.*] .i. quod attinet ad Dei remunerationem non carebit ſua mercede.

3. *Domeſticos fidei.*] Qui ratione fidei ſunt nobis domeſtici, in eadem domo, ſeu Eccleſia nobiſcum.

4. *Gaudium.*] Quia fidem ſuſcepiſtis.

5. *Corona mea.*] Quia ob labores in prædicatione veſtri cauſa ſuſceptos, glorioſam coronam à Deo ſpero.

6. *Sic ſtate in Domino.*] Sic perſeuerate in gratia Domini ſicut cæpiſtis.

7. *Eſto fidelis.*] Vide Verbo Gloria cæleſtis.

8. *Ecce venio cito.*] Redditurus tibi mercedem vitæ æternæ pro tanta patientia.

9. *Tene quod habes.*] Perſeuera in patientia & fortitudine animi.

10. *Vt nemo &c.*] .i. ne ſi ſuccubueris alius pro te ſubſtituatur cui detur merces quam tibi parauerani.

11. *Qui vicerit.*] Vide Verbo Gloria cæleſtis.

12. *Eandem.*] Quam initio oſtendiſtis.

13. *Solicitudinem.*] In exhibenda caritate.

14. Ad

14. *Ad expletionem ſpei.*] Vt plena ſit ſpes veſtra perſeuerando vſque in finem.

15. *In teſtamento tuo.*] In pacto quod cum Deo iniuiſti addicens te eius ſeruituti.

16. *In illo colloquere.*] .i. de illo in animo tuo tracta, recogitans quid illud à te requirat & quomodo illud obſerues.

17. *Mandatorum tuorum.*] Eorum quæ tibi ſunt mandata.

18. *Ne manſeris.*] Vide Verbo Paupertas §. 23.

19 *In illa die.*] Tribulationis.

20. *In tecto.*] In virtutum culmine. Ita Ambroſ. In tecto eſt, ait Auguſt. qui excedens carnalia tanquam in aura libera ſpiritualiter viuit.

21. *Vaſa.*] Vaſa in domo, ait idem, ſunt ſenſus carnis quibus multi vtentes ad inueſtigandum veritatem penitus errauerunt: caueat ergo ſpiritualis nè in die tribulationis, rurſus vita carnali delectatus ad mundum deſcendat.

22. *Tollere illa.*] .i. ait Ambr. ad terrena mũdi opera non accedat.

23. *Qui in agro.*] Qui operatur in Eccleſia plantans & rigans.

24. *Non redeat retrò.*] Non reſpiciat ſpem ſeculi, cui renunciauit. Glo. Interl.

25. *Vxoris Loth.*] Quæ perijt quia retroſpexit. Ita Ambroſius. Statua ſalis facta eſt, inquit Auguſt. vt admonendo homines nè in tribulatione retroſpiciant, & ſe à ſpe diuinæ promiſſionis auertant, tanquam condiat cor eorum nè ſint fatui.

26. *Cognoſce iuſtitias &c.*] .i. præ oculis habe iuſtiſſima Dei mandata, quorum obſeruationem Deus à te requirit.

27. *Iudicia.*] Idem eſt ac mandata.

28. *Sorte propoſitiones.*] In ea conditione quam tibi Deus propoſuit, & quam tuo propoſito tibi delegiſti.

29. *Orationis.*] Quia illa ſors & conditio requirit aſſiduam orationem ad Deum ſine cuius auxilio hæc omnia fieri non poſſunt.

30. *Confirmamini.*] Firmi eſtote & conſtãtes in quærendo.

§. 4. ORANTEM B. PAVLVM PRO Philippenſium perſeuerantia.

V. Verbo Pax, §. 5.

§. 5. COHORTATIONES AD PERſeuerandum in fide.

Eph. 4. 14 *Iam non ſimus paruuli [1] fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ [2] in nequitia hominum, in aſtutia [3] ad circumuentionem erroris.*

Heb. 13. 8. 9 *[4] Ieſus Christus heri, & hodie: & ipſe in ſæcula. [5] Doctrinis varijs, & peregrinis nolite abduci. Optimum eſt enim gratia, ſtabilire cor: [6] non eſcis [7] quæ non profuerunt ambulantibus in eis. Vos igitur fratres [8] præſcientes [9] cuſtodite, ne inſipientium errore traducti, excidatis à propria [10] firmitate.*

Chariſſimi [11] omnem ſolicitudinem faciens ſcribendi vobis de communi veſtra ſalute, [12] neceſſe habui ſcribere vobis: deprecans [13] ſupercertari ſemel traditæ ſanctis fidei. Vos autem chariſſimi [14] ſuperædificantes voſmetipſos ſanctiſſimæ noſtræ fidei in Spiritu ſancto orantes, voſmetipſos in dilectione Dei ſeruate, expectantes &c.

[15] Videte voſmetipſos, nè perdatis ea [16] quæ operati eſtis, [17] ſed vt mercedem plenam accipiatis. Omnis, qui [18] recedit, & non permanet in doctrina Chriſti, [19] Deum non habet: qui permanet [20] in doctrina, hic & patrem, & filium [21] habet.

1. *Fluctuantes*] Inter vera & falſa dogmata.

2. *In nequitia.*] Per artificioſam hominum fallaciam & aſtutiam.

3. *Ad circumuentionem erroris.*] Qua aſtutia nos in errorem inducere conantur & decipere.

4. *Ieſus Chriſtus &c.*] .i. Chriſtus, cuius fidem vobis præpoſiti veſtri tradiderunt, idem qui ab æterno, & nunc eſt permanebit in ſecula, quare doctrinis varijs & à fide alienis, eique contrarijs nè moueri vos ſinatis de ſtatu fidei.

5. *Stabilire cor.*] Vt in vera fide permaneat.

6. *Non eſcis.*] Sacrificiorum antiquæ legis;

7. *Quæ non profuerunt &c.*] Quæ veram iuſtitiam afferre non potuerunt ijs qui ea offerebant & oblatis veſcebantur. Ita Vaſquez.

8. *Præſcientes..*] Ex hac noſtra monitione pręcognoſcentes periculum.

9. *Cuſtodite.*] Attendite, cauete.

10. *Firmitate.*] Fidei ſcil. in qua modò ſtatis.

11. *Omnem ſolicitudinem faciens.*] Cum omnem diligentiam adhiberem.

12. *Neceſſe &c.*] .i. ante omnia viſum eſt mihi pręcipuum & neceſſarium vos deprecando monere, & monendo deprecari.

13 *Supercertari &c.*] Vt ſuſceptę fidei, quẽadmodum à ſanctis Apoſtolis eſt tradita, ſupercertetis, pro ea tenenda vſque ad finem, fortiter dimicantes. Vel ſupercertari .i. cooperari laborando vt eam fidem retineatis.

14. *Superædificantes voſmetipſos &c.*] .i. ſuper fundamentum ſanctæ fidei noſtræ .i. cõmunis & Catholicæ, ſtudete voſipſos in ædificio ſpirituali & virtutum ſtructura reddere conſummatos.

15. *Videte voſmetipſos.*] id eſt, attendite vobis vos qui rectam fidem tenetis.

16. *Quæ operati eſtis.*] .i. mercedem bonorum operum veſtrorum, quam perderetis ſi recederetis à fide.

17. Sed

17.*Sed vt mercedem plenam accipiatis.*] Perſeuerate ſcil. in fide.

18.*Recedit.*] A vera fide ad infidelitatem, ad hæreſim.

19.*Deum non habet.*] Licet ante Sacramentis fuerit initiatus.

20.*In doctrina.*] Chriſtianæ ſcil. fidei.

21.*Habet.*] Scil. in ſe manentem per gratiã.

§. 6. COHORTATIO AD PERSEVErandum in oratione.

Eccle. 7. 9. *Melior eſt* [1] *finis orationis quam principium.*

1.*Finis.*] Quia perſeueranti in oratione datur ſæpe quod initio negatum fuit.

§. 7. INCREPATIONES EORVM qui non perſeuerant.

Iob 4. 5. *Nunc venit ſuper te plaga, & defeciſti:* [1] *tetigit te, & conturbatus es.*

Gal. 3. 3. 4. *Sic ſtulti eſtis, vt cum ſpiritu cæperitis, nunc* [2] *carne conſummemini.* [3] *Tanta paſſi eſtis* [4] *ſine cauſa,* [5] *ſi tamen ſine cauſa.*

Gal. 5. 7. 8. [6] *Currebatis bene, quis vos impediuit veritati non obedire?* [7] *Perſuaſio hæc non eſt ex eo qui* [8] *vocat vos.*

Apoc. 2. 5. *Memor eſto vnde excideris, & age pænitentiam, & prima opera fac. Sin autem, venio tibi, & mouebo* [9] *candelabrum tuum de loco ſuo, niſi pænitentiam egeris.*

1.*Tetigit te.*] Deus te afflixit.

2. *Carne conſummemini.*] Carnali vita adnihilamini amittendo quicquid boni & meritorum habuiſtis. Ita Anſelm.

3. *Tanta paſſi eſtis.*] Ab infidelibus pro Chriſto.

4.*Sine cauſa.*] Sine fructu, ſine merito.

5.*Si tamen ſine cauſa.*] Quia redeuntes ad fidem & gratiam reddetur vobis fructus, & meritũ priorũ laborum pro Chriſti nomine.

6.*Currebatis bene.*] Eratis in recta fide.

7.*Perſuaſio hæc.*] Miſcendi legalia cũ Euangelij libertate.

8.*Vocat.*] Vocauit vos ad fidem .i. à Deo.

9.*Candelabrum.*] Dignitatem epiſcopalem, qua luces in eccleſia vt candelabrum candela accenſa.

§. 8. QVIBVS REBVS SIMILES QVI non perſeuerant.

Iob 15. 33. [1] *Lædetur quaſi vinea in primo flore, botrus eius, & quaſi oliua* [2] *proijciens florem ſuum.*

Iſa. 37. 27. *Habitatores earum* [3] *breuiata manu contremuerũt, & confuſi ſunt, facti ſunt ſicut fœnum agri, & gramen paſcuæ, & herba tectorum, quæ exaruit antequam* [4] *matureſceret.*

Luc. 14. 30 *Hic homo cæpit ædificare, & non potuit conſũmare.*

1.*Lædetur &c.*] Sicut parum prodeſt tali vineæ flores tuliſſe, quando gelu aut pruina læduntur, ſic parum iuuat inchoaſſe niſi quis perſeueret in bono.

2.*Proijciens florem.*] Ante tempus debitum ſcil.

3.*Breuiata manu.*] Viribus animi deſtituti, ſeu conciſa eorum potentia.

4.*Matureſceret.*] Maturitas hic eſt perſeuerantia. Eſt ſenſus accommodatitius.

§. 9. QVA RATIONE FIAT VT quis non perſeueret.

Qui ſpernit modica [1] *paulatim decidet.* Eccli. 19. 1.

[2] *Lapides excauant* [3] *aquæ, & alluuione paulatim, terra conſumitur.* Iob 14. 15.

1.*Paulatim decidet.*] Quare ei qui decidere non vult & perſeuerare in bono inchoato, non ſunt ſpernenda modica. *Vide Gregor.* 10. *Moral. cap.* 14. & 3. *p. paſtoralis admonitione* 34.

2.*Lapides.*] Licet duriſſimos.

3.*Aquæ.*] Guttæ pluuiæ & ſtillicidiorum licet infirmę, ſic paulatim homo per minima quæque peccata ſæpius repetita deficit, nec perſeuerat in bono inchoato.

PERTINACIA.

V. Obſtinatio.

PIGER, PIGRITIA.

V. Otium. Labor.

PIGNVS.

Vide Pauper. Mutuum. Peregrinus.

PÆNA. Vide Punitio.

PÆNITENTIA.

Vide Contritio. Confeſſio. Ieiunium. Mortificatio. Oratio. Peccator. Impænitentia.

Agendum hic vel potiſſimum vel ſolùm de externa pænitentia, de interna enim quæ continetur vero peccatorum dolore, actum eſt Verbo Contritio.

§. 1. POENITENTIÆ NECESSITAS.

Niſi pænitentiam habueritis, omnes [1] *ſimiliter peribitis.* Luca 13. 3.

1.*Similiter.*] Diuina vltione repentè oppreſſi.

§. 2. VARIÆ ACTIONES ET OFFICIA PÆnitentis. Illi etiam licitis voluptatibus ſuperſedendum.

Ioel. 2.16. *Egrediatur ſponſus de cubili ſuo, & ſponſa de thalamo ſuo.*

Ier. 7.29. [1] *Tonde capillum tuum, & proijce, &* [2] *ſume in directum planctum: quia proiecit Dominus, & reliquit* [3] *generationem furoris ſui.*

Vide infra §. vltimum.

Mic. 1.8. *Super hoc plangam, & vlulabo, vadam ſpoliatus & nudus, faciam planctum velut* [4] *draconum, & luctum quaſi* [5] *ſtruthionum.*

1 Reg. 7.3. *Si in toto corde veſtro reuertimini ad Dominum,* [6] *auferte Deos alienos de medio veſtri Baalim, & Aſtaroth, & præparate corda veſtra Domino & ſeruite ei ſoli, & eruet vos de manu Philiſthijm.*

Pſ. 6.7. *Laboraui* [7] *in gemitu meo, lauabo* [8] *per ſingulas noctes lectum meum, lachrymis meis ſtratũ meum rigabo.*

2 Reg. 24. 10. *Peccaui valde in hoc facto, ſed precor Domine, vt transferas iniquitatem ſerui tui, quia ſtultè egi nimis.*

Luc. 18.13. *Publicanus à longè ſtans nolebat nec oculos ad cælum leuare: ſed percutiebat pectus ſuum dicens: Deus propitius eſto mihi peccatori.*

Luc. 15.18. 19. *Pater peccaui* [9] *in cælum, &* [10] *coram te: iam non ſum dignus vocari filius tuus: fac me ſicut vnum de mercenarijs tuis.*

Iob. 33.27. *Peccaui & verè deliqui, & vt dignus eram non recepi.*

Iudith 4. 8 9. *Clamauit omnis populus ad Dominum inſtantia magna, &* [11] *humiliauerunt animas ſuas in ieiunijs, & orationibus, ipſi & mulieres eorum. Et induerunt ſe ſacerdotes cilicijs, &* [12] *infantes proſtrauerunt contra faciem templi Domini, & altare Domini* [13] *operuerunt cilicio.*

Videndi etiam verſus ſequentes.

Mat. 26. 75. *Egreſſus foras fleuit amarè.*

Vide 2. Paralip. 33. 12. pœnitentiam Manaſſæ Regis, eiuſque longè pulcherrimam orationem ad calcem eiuſdem libri. Item 3. Reg. 21.27. pœnitentiam Acab. Item Lucæ 7.33. 37. pœnitentiam Magdalenæ. Et Ionæ 3. Niniuitarum, de quibus fuſius tom. altero.

1. *Tonde capillũ*) ô peccator in ſignũ luctus.

2. *Sume in directum planctum.*) i. plange validè, extende vocem, vt longè audiaris.

3. *Generationem furoris ſui.*] Gentem cui iratus eſt.

4. *Draconum.*) Qui ab elephantis victi, terribili ſibilo perſonant. Hiero.

5. *Struthionum.*] Qui percuſſi, vocem edunt admodum lugubrem.

6. *Auferte Deos.*) Tanquam occaſionem peccatorum & offendiculum.

7. *In gemitu meo.*) Gemens.

8. *Per ſingulas noctes.*) licet vna tantum nocte peccarim.

9 *In cælum.*) in Deum, ita ſæpe Hebræi, vt ait Sanchez in Iſaiam.

10. *Coram te.*] Contra te.

11 *Humiliauerunt.*] Afflixerunt.

12. *Infantes proſtrauerunt, &c.*] Vt reſpiceret, & moueretur eorum innocentia.

13. *Operuerunt cilic.*) in ſignum pœnitentię, ſicut aliquando, inquit Liranus, oſtium Eccleſiæ obſtruitur ſpinis in ſignũ afflictionis.

§. 3. POENITENTIÆ EFFECTVS, REMISſio peccatorum.

1 *Si ablueris Dominus ſordes* [2] *filiarum Sion, &* [3] *ſanguinem Ieruſalem lauerit de medio eius* [4] *in ſpiritu iudicij, &* [5] *ſpiritu ardoris.* Iſa. 4. 4.

1. *Si abluerit.*) i. quando abluerit.

2. *Filiarum.*) cõgregationis Sion i. Eccleſię.

3. *Sanguinem.*) Homicidia, per quæ reliqua peccata intelliguntur.

4. *In ſpiritu iudicij.*) ea puniendo, vel per ſe, vel per ipſoſmet peccatores.

5. *In ſpiritu ardoris.*) i. caritatis & diuinæ, & noſtræ. Aug. 20. de ciuit. Dei c. 25. hæc refert ad purgatorium, quod etiam aliquo modo facit ad ſenſum paragraphi.

§. 4. ANTE MORTEM POENITENDVM.
Verbo Confeſſio.

§. 5. POENITENTIÆ OPERA ANTECEDERE debent requiem æternam.

Præpara foris opus tuum, & diligenter [1] *exerce agrum tuum, vt poſtea* [2] *ædifices domum tuam.* Prou. 24. 27.

1. *Exerce agrum.*) Corporis tui ſcilicet, laboribus pœnitentię & mortificationis.

2. *Aedifices domum.*) Æternam ſc. in cœlis. Ianſenius in tropologia.

§. 6. POENITENTES SOLARI OPORTET.

Date ſiceram [1] *mœrentibus, &* [2] *vinum his, qui amaro ſunt animo: Bibant, & obliuiſcantur egeſtatis ſuæ, & doloris ſui nõ recordentur amplius.* Prou. 31. 6. 7

1. *Mœrentibus.*) Huius vitæ exilium, ſiue prioris vitæ maculas.

2. *Vinum.*) Conſolationis.

§. 7. QVAM VARIIS MODIS EOS IVVET Deus.

Pœnitentibus dedit [1] *viam iuſtitiæ, & confirmauit* [2] *deficientes ſuſtinere, & deſtinauit illis* [3] *ſortem veritatis.* Eccli. 17. 20.

1. *Viam iuſtitię.*) rationem & modum obtinendi deperditam iuſtitiam.

2. *Deficientes ſuſtinere.*) id eſt, eos qui in

in ſuſtinendo deficiunt .i. qui ſpe bonorum cœleſtium non perſeuerant in bono, ſed per infirmitatem humanam excidunt à recta virtutis via.

3.*Sortem veritatis.*)partem debitam veritati ſeu iuſtitiæ & virtuti.i.vitam æternam.

§.8. VARIAS COHORTATIONES AD POENITENTIAM, eiuſque multiplices effectus, cum de impœnitentia,

Vide verbo Contritio.

§.9. QVERITVR DEVS HOMINES PECCARE, & luxui vacare, dum eos vocat ad pœnitentiam.

Iſa.22.12. 13. *Vocabit Dominus Deus exercituum in die illa ad fletum, & ad planctum, ad caluitium, & ad cingulum ſacci: & ecce gaudium, & lætitia: occidere vitulos, & iugulare arietes, & comedere carnes, & bibere vinum. Comedamus & bibamus, cras enim moriemur.*

PRÆCEPTA.

Vide Lex. Obedientia. Paſtor. Prælatus. Princeps. Rex.

PRÆCIPITANTIA.

Vide Prudentia.

§.1. EA EST STVLTORVM.

Prou. 29. 11. 1 *Totum ſpiritum ſuum profert ſtultus, ſapiens differt & reſeruat in poſterum.*

1.*Totum ſpiritum,&c.*) Quia ſtultus & imprudens ſtatim non expectata opportunitate prodit quidquid latet in animo: at ſapiens abſque vlla præcipitantia patienter expectat tempus.

§.2. QVAM DIFFICILE CORRIGANTVR imprudentes & præcipites in verbis.

Prou.29. 20. *Vidiſti hominem* [1] *velocem ad loquendum?* [2] *Stultitia magis ſperanda eſt, quàm illius correptio.*

1.*Velocem ad loquendum.*) Garrulum, præcipitem ad effutiendum quidquid in buccam venit priuſquam bene expendat quid dicat, quo loco &

2.*Stultitia ſperanda.*].i.expectanda, quia loquaces & præcipites in loquendo non facilè corriguntur, & pleraque dicunt, per quæ eorum ſtultitia magis ac magis proditur.

PRÆLATVS.

Vide Lex. Obedientia. Paſtor. Concionator. Princeps. Rex. Epiſcopus. Ambitio. Superior. Paterfamilias.

Vix quidquam occurrit dicendum de Prælato, quod non vno aliquo ex citatis locis contineatur, præter paucula de eius officio, & virtutibus ei neceſſarijs.

§.1. EORVM QVALITATES ADVMBRATÆ, per quatuor animalia Ezechiel.

Similitudo vultus [1] *eorum; facies* [2] *hominis, & facies* [3] *leonis à dextris eorum quatuor; facies autem* [4] *bouis à ſiniſtris ipſorum quatuor, & facies* [5] *aquilæ deſuper ipſorum quatuor.* Ezec.1.10.

1.*Eorum.*) ſcilicet animalium, quibus deſignantur Prælati.

2.*Hominis.*) Quia prælatus debet eſſe humanus.

3.*Leonis.*) Quia debet eſſe fortis.

4.*Bouis.*) Quia debet eſſe mortificatus, ſeu laborioſus.

5.*Aquilæ.*) Quia debet eſſe contemplatiuus.

§.2. PRÆLATORVM EST NONNVNQVAM viſitare ſuos inſtar Chriſti.

1.*Dilectus meus deſcendit in hortum ſuum ad areolam aromatum, vt paſcatur in hortis, & lilia colligat.* Cant. 6.1.

[2] *Mane ſurgamus ad vineas, videamus ſi floruit vinea, ſi flores fructus parturiunt, ſi floruerunt mala punica.* Cant.7.12.

1.*Dilectus.*) Vide Verbo Opera, c.1. §.11.

2.*Mane ſurgamus.*) Vide ibidem §.12.

§.3. ITA REPREHENDANT SVBDITOS, VT ſimul eos laudent.

Scio opera tua, & laborem tuum, & patientiam tuam: & quia non potes ſuſtinere malos, & [1] *tentaſti eos, qui ſe dicunt Apoſtolos eſſe, & non ſunt, & inueniſti eos mendaces: & patientiam habes & ſuſtinuiſti propter nomen meum, & non defeciſti. Sed habeo aduerſum te pauca: quod* [2] *caritatem tuam primam reliquiſti.* Apoc. 2.2. 3.4.

1.*Tentaſti,&c.*) Experimentum cœpiſti de eorum doctrina & ſanctitate, & à fructibus eorum cognouiſti eos eſſe Pſeudoapoſtolos.

2.*Caritatem primam.*] feruorem in bonis operibus.

§.4. EORVM EST AVT CORRIGERE, AVT eijcere malos, ne peruertantur alij, alioqui punientur.

Apoc.2.14 15.16. *Habeo aduerſum te* [1] *pauca: quia* [2] *habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere* [3] *ſcandalum coram filijs Iſrael* [4] *edere, & fornicari, ita habes & tu, tenentes doctrinam* [5] *Nicolaitarum. Similiter pœnitentiam age: ſi quominus* [6] *veniam tibi citò, & pugnabo* [7] *cum illis* [8] *in gladio oris mei.*

Apoc.2.20 *Habeo aduerſus te pauca: quia* [9] *permittis mulierem* [10] *Iezabel, quæ ſe dicit propheten, docere, & ſeducere ſeruos meos, fornicari, & manducare de* [11] *Idolothitis.*

1. *Pauca.*) dicenda ſc.

2. *Habes.*) Quos deberes eijcere ne alijs nocerent.

3. *Scandalum.*) id eſt, mulieres, quæ forma ſua ſcandalo eſſent Hebræis & in peccatum eos inducerent. *Vide num.* 4.

4. *Edere, &c.*) Vt ederent de immolatis idolo & fornicarentur.

5. *Nicolaitarum.*] Qui inter omnes hæreticos erant impuriſſimi, & vxores volebant eſſe communes.

6. *Veniam tibi.*) vt te puniam.

7. *Cum illis.*] id eſt, cum tuis, qui doctrinam ſequuntur Nicolaitarum.

8. *In gladio oris.*] Quia eos ſententia mea feriam & ſupplicio afficiam.

9. *Permittis.*) Cum deberes eam eijcere ex Eccleſia.

10. *Iezabel.*) Erat hæc potens mulier & nobilis, ſed impura & Nicolaitarum ſectatrix.

11. *Idolothitis.*) De cibis idolo immolatis.

§.5. NON CONTEMNANT, AT FERANT infirmiores.

Rom.14.1. *Infirmum autem in fide* [1] *aſſumite,* [2] *non in diſceptationibus cogitationum.*

Rom.15.1. *Debemus nos firmiores imbecillitates infirmorum ſuſtinere, &* [3] *non nobis placere.*

1. *Aſſumite.*] admittite benignè, fouete donec creſcat & roboretur in fide.

2. *Non in diſceptationibus cogitationum.*). i. non per diſputationum ambages cum illo contendendo, ſed in ſimplici manſuetudine illum ſuſtinentes.

3. *Non nobis placere.*) Atque ita alios deſpicere aut irritare, imperfectiones eis ſuas exprobrando.

§.6. NE GRAVENT, NEVE SINT ONERI ſubditis.

Cant.1.7. [1] *Tigna domorum noſtrarum cedrina, laquearia noſtra cypreſſina.*

1. *Tigna, &c.*) Per tigna & laquearia intellige ſuperiores, ſicut enim illa ſupra reliquũ ędificium incumbunt, ita & ſuperiores: erant autem ex cedro, leui materia; teſte Ambroſio 3. Hexam. c. 13. quia prælatus non debet grauare ſuos, aut eis eſſe oneri.

§. 7. FOVEANT SVOS INSTAR CHRISTI.

Hieruſalem quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſti. Matt. 23. 37.

§. 8. EXEMPLO PRÆEANT, EOSQVE IVuent in via Dei, & tueantur ab hoſtibus.

Sicut aquila [1] *prouocans ad volandum* [2] *pullos ſuos & ſuper eos volitans expandit alas ſuas, & aſſumpſit eum, atque* [3] *portauit in humeris ſuis.* Deut.32. 11.

1. *Prouocans.*) Dictis & exemplo vitæ; ſicut aquila plumeſcentes pullos alis verberat atque ad volandum prouocat.

2. *Pullos.*) ſubditos ſuos.

3. *Portauit in humeris.*) ad litteram id facit aquila, quando transfert pullos de loco ad locum, eoſque in humeris collocat, vt ſint tutiores, quia nihil timet ſibi à parte ſuperiori, cùm omnium volet altiſſimè; ſed tantum ab inferiori, ne emittantur ſagittæ: idem ſuo modo faciendum Prælato.

§.9. CVRENT VT SVBDITI PRO QVIBVS ſpoponderunt ſuo fungantur munere.

Fili mi [1] *ſi ſpopõderis pro amico tuo,* [2] *defixiſti apud extraneum manum tuam,* [3] *temetipſum libera, diſcurre, feſtina, ſuſcita amicum tuum, ne dederis ſomnum oculis tuis, &c.* Prou.6.1.

Aſſligetur malo, [4] *qui fidem facit pro extraneo, qui autem cauet* [5] *laqueos* [6] *ſecurus erit.* Prou.11. 15.

1. *Si ſpoponderis.*) Prælati omnes ſpoponderunt, ſeque pro alijs obligauerunt.

2. *Defixiſti.*] Si defixiſti, idem ſignificatur, quod prioribus verbis, ſponſio enim ſeu fideiuſſio fit defigendo manum in manum creditoris.

3. *Temetipſum libera, &c.*). i. omnem da operam ne ſit tibi noxia ſponſio, cura aſſiduè, vt hi pro quibus obligatus es, ſuum faciant officium, ac ſatisfaciant communi omnium creditori Domino Deo, monendo eos & ſuſcitando ad eorum officia. Eſt ſenſus myſticus.

4. *Qui fidem facit.*] Vide n. 1.

5. *Laqueos.*) Fideiuſſionis.

6. *Securus erit.*) A multis malis & periculis animi, nec timebit ne pro alijs rationem reddere non poſſit, quod faciendum prælatis omnibus. Heb. 13.

§.10. PRÆLATVS TIMIDVS SIMILIS TERriculamento in horto.

Baruch 6. 69.70. *Sicut in cucumerario [1] formido nihil cuſtodit: [2] ita ſunt dij illorum lignei, & argentei, & inaurati: eodem modo, & in horto ſpina alba, ſupra quam omnis auis ſedet. Similiter, & mortuo proiecto in tenebris, ſimiles ſunt dij illorum lignei, & inaurati & inargentati.*

1. *Formido.*) Terriculamentum, quod adhibetur ad terrendas aues.

2. *Ita ſunt dij.*) quod de dijs dicitur, ſuo modo ad malos & timidos prælatos accommodari poteſt, quos Zacharias vocat non paſtores, at idola paſtorum: ô paſtor & idolum. *Verbo Paſtor.*

§. 11. PRÆLATORVM EST SE OPPONERE iræ Dei.

Ezec.13.4 5. 1 *Quaſi vulpes in deſertis, Propheta tui Iſrael erunt. Non aſcendiſti [2] ex aduerſo, neque oppoſuiſti [3] murum pro domo Iſrael, vt ſtaretis in prælio [4] in die Domini.*

1. *Quaſi vulpes.*) Doloſi & latentes.
2. *Ex aduerſo.*) hoſtium, vel iniquitatum, vel iræ Dei.
3. *Murum.*] Defenſionem.
4. *In die Domini.*) Furoris Domini, cum Deus puniret, q.d. nihil iuuiſtis.

§.12. SVBDITORVM EST PRÆLATIS OBEDIRE, quia à Deo dantur.

Vide 1.*Reg.* 10. *in Saul de quo verſ.* 6. *mutaberis in virum alterum, nec ijs imitandi ſunt rebelles & refractarij, quorum ea vox eſt.*

1. Reg.10. 27. *Num ſaluare nos poterit iſte? & deſpexerunt eum, & non attulerunt ei munera, ille verò diſſimulabat ſe audire.*

§.13. SVBDITORVM EST IMITARI BONOS prælatos.

Ezec.1.17 1 *Per quatuor partes earum euntes ibant, & non reuertebantur cum ambularent.*

Hebr.13.7 *Mementote præpoſitorum veſtrorum, qui vobis locuti ſunt verbum Dei, quorum intuentes [2] exitum conuerſationis, imitamini fidem.*

1. *Per quatuor, &c.*) ſc. quęlibet rota ſequebatur ſuum animal cui ſubiecta: ſignificaturque ſubditos & populum volubilem per rotas indicatum, debere ſequi ſuos prelatos.

2. *Exitum conuerſationis.*) Finem vitæ, quam is fuerit fœlix. Alij progreſſum vitæ, ſeu viuendi rationem. Sa.

PRÆSVMPTIO.

Vide Superbia. Audacia. Arrogantia.

§.1. IN EOS QVI DE DEI MISERICORDIA præſumentes, peccant liberius.
Vide Deus, c.16.§ 5.

PRINCEPS.

Vide Paſtor. Prelatus. Paterfamilias. & potiſſimum Rex.

§.1. TYPOS VERI PRINCIPIS *Vide tomo altero.*

§.2. IN QVO SITA SIT GLORIA PRINCIPIS

In multitudine populi dignitas regis, & in paucitate plebis ignominia Principis. Prou.14. 28.

§.3. PRINCIPI ELOQVENTIA NECESSARIA & ſapientia.

1 *In manu artificum [2] opera laudabuntur: & [3] princeps populi [4] in ſapientia ſermonis ſui, [5] in ſenſu verò [6] ſeniorum verbum.* Eccli.9.24

1. *In manu.*) propter manum, ſeu induſtriam manuum.
2. *Opera laudabuntur.*) Et ipſi artifices etiam.
3. *Princeps*) ſc. laudabitur.
4. *In ſapientia.*] propter ſapientiam & ſermonis eloquentiam, qua populus aut afflictus excitatur & confirmatur; aut nimis elatus comprimitur, denique prudenter ita tractatur & artificioſè, vt in officio contineatur.
5. *In ſenſu.*) Ex prudentia & grauitate ſententiarum.
6 *Seniorum verbum.*) ſupple laudatur.

§. ADD. QVO EST MAIOR EO SIT CLEmentior, Dei imitatione.

V. Deus cap.13. parag.1.n.10. De clementia in ſupplicijs. V. Punitio §.21. & 22.

§. 4. IN MALOS PRINCIPES ET INIQVA lucra ſectantes.

Principes eius in medio illius, quaſi lupi rapientes prædam: ad effundendum ſanguinem ad perdendas animas, & auarè ſectanda lucra. Ezec.22. 27.

§. 5. IN EOS QVI SE INTRVDVNT, neque ex Dei voluntate regunt.

Ipſi regnauerunt, & [1] non ex me, principes extiterunt, & [2] non cognoui, argentum ſuum, & aurum ſuum fecerunt ſibi idola [3] vt interirent. Oſee8. 4

1. Non

1. *Non ex me.*) Me non approbante, me inconſulto, vel etiam per tyrannidem occupauerunt regnum. Poſſunt etiam dici regnare non ex Deo, quia non ſecundum eius voluntatem regnum adminiſtrauerunt.

2. *Non cognoui.*) Diſplicuit mihi.

3. *Vt interirent.*) Atque ita tandem interierunt.

§. 6. IRATVS DEVS DAT PLEBI MALOS principes.

Oſee 13. 11 *Dabo tibi regem*, [1] *in furore meo*, & [2] *auferam tibi in indignatione mea.*

1. *In furore.*) id eſt, iratus; id eſt, reges peſſimos. Gregorius in 1. Reg. cap. 9. In furore rex datur, quando malis, peior præeſſe decernitur.

2. *Auferam, &c.*) Qui citò à me tollentur, ob eorum peccata, quibus indignabor & iraſcar.

§. 7. PRINCIPI NON DETRAHENNDVM. *Verbo Detractio, ex Eccle. 10. 20.*

§. 8. FVGIENDAS PRINCIPVM AVLAS.

Eccli. 9. 18 19. 20. *Longè abeſto ab homine habente poteſtatem occidendi, &* [1] *non ſuſpicaberis timorem mortis, &* [2] *ſi accerſeris ad illum, noli aliquid* [3] *committere ne fortè auferat tibi vitam tuam,* [4] *communionem mortis ſcito, quoniam* [5] *in medio laqueorum ingredieris* [6] *& ſuper dolentium arma ambulabis.* Vide verbo Aula.

1. *Non ſuſpicaberis timorem mortis.*) Non ſolum liber eris à timore mortis, ſed etiam à ſuſpicione, id eſt, anxia imaginatione timēdæ mortis, quæ imaginatio & ſuſpicio continua, eſt crux; tranquillitati mentis contraria.

2. *Si acceſſeris ad illum.*) Aliqua neceſſitate ductus, aut officij adminiſtrandi cauſa.

3. *Committere.*) id eſt, delinquere, ſicut delicta vocamus commiſſa.

4. *Communionem mortis ſcito.*) id eſt, mortem apud Principes eſſe rem communem, & multis de cauſis incurri facilè poſſe.

5. *In medio laqueorum, &c.*) .i. in ſummo eris periculo veluti ſi eſſes in medio laqueorum.

6. *Et ſuper, &c.*] id eſt, ſuper inſtrumenta, quibus tyranni multos effecerunt dolentes, quod eſt verſari inter multa pericula, & mortem velut imminentem ſemper præ oculis habere. Græcè ſuper pinnacula ciuitatis, id eſt, loco periculoſiſſimo. *Vide Chryſoſt. homil. 15. ad populum.* Hęc poſſunt etiam accommodari ad vitam noſtram in genere, cuius maxima ſunt pericula, cum nobis negotium ſit cum dæmonibus, potentiſſimis, crudeliſſimiſque principibus, qui vitæ noſtræ perpetuò inſidiantur.

PRODIGALITAS, SEV PROFVSIO

Vide Liberalitas, Luxus, Auaritia.

§. 1. PECCAT PRODIGVS IN DISTRIBVTIOne bonorum, nec ea ratione parat ſibi amicos.
Vide verbo Amicitia. cap. 1. §. 5. ex Eccli. 20. 17. 18. 19.

§. 2. PRODIGVS IN QVÆ INCVRRAT mala.

[1] *Qui conturbat domum ſuam* [2] *poſſidebit ventos: & qui ſtultus eſt ſeruiet ſapienti.* Prou. 11. 29.

1. *Qui conturbat domum.*) .i. qui bona ſua dilapidat, familiam ſuam per hoc multa afficiens moleſtia. Ianſen.

2. *Poſſidebit ventos.*) Quia decocto patrimonio, nihil habebit.

PROFECTVS IN BONO.

Vide Gratia. Perſeuerantia.

§. 1. BEATI QVI PROFICIVNT SEMPER IN virtute; eorumque merces.

Beati qui [1] *eſuriunt, & ſitiunt iuſtitiam: quoniam ipſi ſaturabuntur.* Mat. 5. 6.

Beatus vir, [2] *cuius eſt auxilium abs te:* [3] *aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit, in valle lachrymarum,* [4] *in loco, quem poſuit.* Pſ. 83. 6. 7

1. *Eſuriunt iuſtitiam.*) .i. qui eam auidiſſimè deſiderant in ſe augeri, vt famelicus deſiderat cibum.

2. *Cuius eſt auxilium abs te.*) Qui non ſuis confidit viribus.

3. *Aſcenſiones, &c.*) .i. diſpoſuit ſemper aſcendere ad maiorem virtutis perfectionem dum eſt in hac vita.

4. *In loco, quem poſuit.*) eſt repetio eiuſdem. i. in valle lachrymarum, quem locum ipſe ſibi peccando conſtituit: Deus enim poſuerat eum in paradiſo & loco delitiarum.

§. 2. NEMO TAM PERFECTVS VT PROFIcere nequeant.
Vide V. Perfectio, parag. 3. ex Phil. 3. 12.

§. 3. PROGRESSIO IN BONO PROPRIA EST iuſtorum.

Iuſtorum [1] *ſemita* [2] *quaſi lux ſplendens procedit, & creſcit vſque ad perfectam diem.* Prou. 4. 18.

Dauid proficiens, & ſemper ſeipſo robuſtior: domus autem Saul decreſcens quotidie. 2. Reg. 3. 1.

Luc. 2. 53. *Ieſus* [3] *proficiebat ſapientia, ætate & gratia apud Deum & homines.*

1. *Semita.*) Vita & conuerſatio.

2 *Quaſi lux ſplendens.*) Mane ſcilicet, quæ ſemper creſcit vſque ad meridiem, quando lux eſt in ſummo.

3. *Proficiebat ſapientia.*) magis in dies ſapientiam exercebat. Creuit etiam ſapientia experimentali. *Vide ad Hebr. 5. v. 8.*

§. ADD. PROFICIENDVM SEMPER IN VIRtutum ſtudio & cur?

Vide V. Deus, capite 9. §. 4. num. 11. & 12.

§. 4. COHORTATIONES AD CONTINVVM progreſſum in bono.

Vide verbo Gratia.

§. 5. PROFECTV NOSTRO GAVDET DEVS, cumque exſpectat.

Cant. 6. 10. 1 *Deſcendi in hortum meum, vt viderem poma conuallium, & inſpicerem ſi floruiſſet vinea, & germinaſſent mala punica.*

1. *Deſcendi.*) Huius explicatio colligi poteſt ex ijs, quæ citantur verbo Opera, cap. 1. parag. 11. num 5. & paragr. 12.

PROMISSIO.

Vide Sponſio. Mendacium.

§. 1. IN EOS QVI TEMERE PROMITTVNT, eorumque pœna.

Prou. 12. 18. *Eſt qui promittit,* [1] *& quaſi gladio pungitur conſcientiæ:* [2] *lingua autem ſapientum* [3] *ſanitas eſt.*

1. *Et quaſi gladio pungitur, &c.*) .i. poſtquam temerè promiſit pœnitentia ductus pungitur dolore, quaſi gladio.

2. *Lingua ſapientum.*] Quod ſapientes loquuntur.

3. *Sanitas eſt.*] Nec alijs, nec ſibi dolorem affert, ſed ſanitatem & lætitiam, dolorique mentis medetur.

§. 2. IN NON SERVANTES PROMISSA, quibuſque ſint ſimiles.

Prou. 25. 14. 1 *Nubes & ventus, & pluuia non ſequentes, vir glorioſus & promiſſa non complens.*

1. *Nubes, &c.*) Comparatur vir glorioſus, id eſt, qui gloriatur ſe quædam facturum, nec ea facit, nubi & vento, quæ pluuiæ non ſequuntur, quia nubes & ventus promittere ferè pluuiam ſolent: ſicut ergo nubes & ventus ſpe de ſe data fallunt homines, cum non ſequitur pluuia; ita &c. *Vide Ianſen.*

PROSPERITAS.

Vide Iuſtus, Peccator, Diues, Tribulatio.

Principiò agendum de Proſperitate in genere, tum de piorum, tertiò de iniquorum rebus ſecundis.

§. 1. PROSPERA ET ADVERSA PIIS ÆQVE ac impijs euenire, illudque ipſum eſſe cauſam infinitorum peccatorum.

Eccl. 9. 2. 3. *Omnia in futurum ſeruantur incerta, eo quod* [1] *vniuerſa æquè eueniunt iuſto & impio, bono & malo, mundo & immundo, immolanti victimas, & ſacrificia contemnenti, ſicut bonus, ſic & peccator, vt periurus, ita & ille, qui* [2] *verum deierat, hoc eſt* [3] *peſſimum inter omnia, quæ ſub ſole fiunt, quia eadem cunctis eueniunt. Vnde & corda filiorum hominum implentur malitia, &* [4] *contemptu in vita ſua, & poſt hæc ad inferos deducentur.*

1. *Vniuerſa.*) Tum proſpera, tum aduerſa.

2. *Verum deierat.*) Magna cum aſſeueratione iurat.

3. *Peſſimum.*) moleſtiſſimum, difficillimum intellectu.

4. *Contemptu.*) Dei.

§. 2. PROSPERITAS OMNIS CITO MVTATVR.

Eccli. 18. 26. 1 *A mane vſque ad veſperam* [2] *immutabitur tempus, &* [3] *omnia citata in oculis Dei.*

1. *A mane vſque ad veſperam.*) .i. tam breui temporis ſpatio.

2. *Immutabitur tempus.*) Qualitas temporis, quia cum manè fuerit ſerenum, veſpera erit nubila, & cum eo immutabuntur, quæ eò menſurantur, vt cum mane fuerit quis fœlix & ſanus, veſperè ſit miſer & ægrotus: Nunquam igitur tempus eſt conſtans, citò mutatur, & cum eo cætera.

3. *Hæc omnia.*] fœlicitas, ſanitas, &c.

4. *Citata, &c.*) ſubitò mutãtur apud Deum cum ipſe vult.

§. 3. NON OMNIS PROSPERITAS PRODEST.

Eccli. 20. 9. 2 *Eſt* [1] *proceſſio in malis viro* [3] *indiſciplinato, &* [4] *eſt inuentio in detrimentum.*

1.*Proceſsio.*] progreſſus fortunę bonus.

2.*Eſt in malis.*) Eſt noxia & inter mala recenſenda.

3.*Indiſciplinato.*) imprudenti.

4.*Eſt inuentio,&c.*) Sæpe enim ex re inuenta damnum oritur.

§. 4. CAVSA EST MVLTORVM PECCATORUM IDEO TIMENDA.

Eccli. 18. 27. *Homo ſapiens in omnibus metuet,& in [1] diebus delictorum attendet [2] ab inertia.*

1.*Diebus delictorũ.*).i. fœlicibus, qui ita vocantur, quoniam multorum peccatorum ſunt cauſa.

2.*Ab inertia*) Diligenter cauens ne fœlicitas eum negligentem faciat, tum in officio ſuo, tum in cultu Dei.

§ 5. PERDIT HOMINES.

Prou. 1. 32. *1 Auerſio [2] paruulorum interficiet eos, & proſperitas ſtultorum [3] perdet eos.*

1.*Auerſio.*) A Deo per peccatum.

2.*Paruulorum.*) Imprudentum.

3.*Perdet.*) Quia ęternum afferet interitum, ſæpe etiam temporalem, quia ea non norunt vti.

§.6. IN PROSPERIS, COMMENDATVR MEMORIA FUTURORUM MALORUM.

Eccli. 18. 25. *Memento paupertatis in tempore abundantiæ, & neceſsitatem paupertatis in die diuitiarum.*

Eccli. 11. 27. 28. 29. *1 In die bonorum ne immemor ſis malorum, & in die malorum ne immemor ſis bonorum, quoniam facile eſt Deo in die obitus retribuere vnicuique ſecundum vias ſuas. [2] Malitia horæ obliuionem facit [3] luxuriæ maximæ, & in fine hominis, denudatio operum illius.*

1. *In die bonorum, &c.*] Senſus eſt: In proſperis cogita ſupplicia ventura, & in aduerſis cogita præmia.

2.*Malitia.*) Afflictio.

3.*Luxuriæ.*) Luxus, deliciarum: dat rationem cur in die bonorum non oporteat eſſe nimis ſecurum, ſed meminiſſe malorum futurorum.

§.7. DE PROSPERITATE IVSTORVM.

Vide Verbo Iuſtus.

§. 8. IMPIORVM FVSE DESCRIBITVR, Iob 21. à verſu 7. Pſ. 72. & 143.

§.9. PROSPERE AGVNT IMPII, DVM IVSTI AFFLIGUNTUR ADUERSIS.

Eſt & alia vanitas, quæ fit ſuper terram: ſunt iuſti quibus mala proueniunt, quaſi egerint opera impiorum: ſunt & impij, qui ita ſecuri ſunt quaſi iuſtorum facta habeant, ſed & hoc [1] vaniſſimum iudico. Eccle. 8. 14.

1 *Vaniſsimum.*) ſcilicet ſecuros viuere peccatores, nec Dei iudicium timere.

§.10. QVOD QVERVNTVR QVIDAM APVD PROPHETAS.

1 Laborare feciſtis Dominum [2] in ſermonibus veſtris, & dixiſtis: in quo fecimus eum laborare? [3] in eo quod dicitis: omnis, qui facit malum bonus eſt in conſpectu Domini, & tales ei placent, [4] aut certè vbi eſt Deus iudicij? Mal. 2. 17. 18.

Dixiſtis: [5] vanus eſt, qui ſeruit Deo, & quod emolumentum, quia cuſtodiuimus præcepta eius, & quia ambulauimus [6] triſtes corã Domino exercituum? [7] ergo nunc beatos dicimus [8] arrogantes: ſiquidem [9] ædificati ſunt facientes iniquitatem, & [10] tentauerunt Deum, [11] & ſalui facti ſunt. Mal. 3. 14. 15.

Vſquequo Domine [12] clamabo, & non exaudies, vociferabor vim patiens, & non ſaluabis? Quare oſtendiſti mihi iniquitatem, & laborem, videre prędam, & iniuſtitiam [13] contra me? Quare reſpicis contemptores, & taces conculcante impio iuſtiorẽ ſe? Et facies homines [14] quaſi piſces maris, & quaſi reptilia non habentia [15] ducem? [16] Et factum eſt iudicium & contradictio potentior. Habac. 1. 2. 3.

Ecce ipſi peccatores, [17] & abundantes in ſæculo obtinuerunt diuitias, & dixi: [18] ergo [19] ſine cauſa iuſtificaui cor meum, [20] & laui inter innocentes manus meas, & fui flagellatus tota die, & caſtigatio mea [22] in matutinis. Pſ. 72. 12. 13. 14.

1.*Laborare feciſtis.*) Magna affeciſtis moleſtia.

2.*In ſermonibus veſtris.*] Ob blaſphemiam in eum dictam.

3.*In eo quod dicitis.*) Videntes ſcilicet idololatras bonis abundare.

4.*Aut certè,&c.*) id eſt, aut ſi hoc non eſt ita, vbi eſt Deus iuſtè iudicans & faciens iudicium rectum?

5.*Vanus eſt.*) id eſt, nihil conſequetur præmij, in vanum ei ſeruit.

7.*Triſtes.*] Ob pœnitentiam & dolorem peccatorum.

7.*Ergo nunc.*] Cum ſcilicet hæc videmus.

8.*Arrogantes.*) Qui contra Deum ſuperbiunt, & blaſphemant.

9. *Aedificati ſunt.*) Non ſolum non extincti vt merebantur, ſed etiam aucti filijs.

10. *Tentauerunt Deum.*) Peccatis ſuis prouocarunt.

11. *Et ſalui facti ſunt.*) .i. Et tamen nõ ideò perierunt.

12. *Clamabo.*) Contra Chaldæorum oppreſſiones.

13. *Contra me.*) Coram me.

14. *Quaſi piſces.*) Non videris maiorem eorum habere curam quam piſcium, nec magis punis homicidas quam ſi piſces aut reptilia interfeciſſent.

15. *Ducem.*) A quo protegantur, & cuius ope poſſint aduerſarijs reſiſtere.

16. *Et factum &c.*) .i. In iudicijs vincunt qui iuſtitiæ contradicunt.

17. *Et abundantes.*) .i. licet ſint peccatores, abundant tamen.

18. *Ergo.*) Si non curat terrena Deus.

19. *Sine cauſa &c.*) .i. fruſtra ſtudui me ab omni iniuſtitia mundare.

20. *Et laui &c.*) Fruſtra mundas ab iniquitate cum innocentibus manus habere ſtudui.

21. *Flagellatus.*) Varijs afflictionibus.

22. *In matutinis.*) Statim incepit ſummo manè, nullus enim oritur dies qui non mox mihi aliquam adferat moleſtiam.

§. II. IMPIORVM PROSPERITAS PARVO durat tempore.

Pſ.72.19.20. *Quomodo facti ſunt [1] in deſolationem, ſubito defecerunt: perierunt propter iniquitatem ſuam. Velut [2] ſomnium ſurgentium Domine, [3] in ciuitate tua [4] imaginem illorum, ad nihilum rediges.*

Habac.2.5. [6] *Et quomodo vinum potantem decipit, ſic erit vir ſuperbus: & non decorabitur: qui dilatauit quaſi infernus animam ſuam: & ipſe quaſi mors & non adimpletur: & congregauit ad ſe omnes gẽtes, & coarceruauit ad ſe omnes populos.*

Prou.13.9. [7] *Lux iuſtorum [8] lætificat, lucerna autem impiorum extinguetur.*

Iob.8.11.12.13.14. *Numquid virere poteſt [10] ſcirpus abſque humore? aut creſcere carectum ſine aqua? [11] Cum adhuc ſit in flore, nec carpatur manu, ante omnes herbas areſcit: ſic [12] viæ omnium, qui obliuiſcuntur Deum, & ſpes hypocritæ peribit: non [13] ei placebit [14] vecordia ſua, & ſicut [15] tela aranearum fiducia eius.*

Eodem pertinent aliquot verſus ſequentes.

Iob 21.16.17.18. *Veruntamen quia non ſunt in [16] manu eorum bona ſua, [17] conſilium impiorum longe ſit à me. [18] Quoties [19] lucerna impiorum extinguetur & ſuperueniet eis [20] inundatio, & dolores [21] diuidet [22] furoris ſui? erunt ſicut palea ante faciem venti, & ſicut fauilla, quam turbo diſpergit.*

Auferetur ab impijs [23] lux ſua, & [24] brachium excelſum confringetur. Iob 38.15.

Noli [35] æmulari [36] in malignantibus, neque [37] zelaueris, facientes iniquitatem: Quoniam ſicut fœnum velociter areſcent: & quemadmodum olera herbarum citò decident. Pſ.36.1.2.

Vide item verſus 20.35.36.38.

1. *In deſolationem.*) Subito vaſtati.

2. *Somnium ſurgentium.*) Quod ſubitò euaneſcit, dormientem inani delectatione detentum ſua fraudans expectatione.

3. *In ciuitate tua.*) In ſuperna Hieruſalem.

4. *Imaginem ipſorum.*) Imaginariam eorum fœlicitatem quæ in auro, argento, voluptatibus, honoribus conſiſtit.

5. *Ad nihilum rediges.*) Quia in ciuitate Dei vbi eſt vera fœlicitas nõ habebit locum hæc imaginaria.

6. *Et quomodo.*) Vide Verbo Diuitiæ cap. 4. §. 31.

7. *Lux iuſtorum.*) .i. eorum claritas & excellentia, eorum doctrina, virtus & conuerſatio ſancta.

8. *Lætificat.*) Tum eos, qui eam habent, tum alios qui eam vident, lætificat autem ſolidè, ſine metu extinctionis & ſine remorſu conſcientiæ, duratura in perpetuum.

9. *Lucerna.*) Proſperitas temporalis, vel vita eorum & doctrina hypocritica. Vide Ianſenium.

10. *Scirpus.*) Iuncus.

11. *Cum adhuc &c.*) Imo verò ſi iam floreãt aut vireant ſiue iunci ſiue carices, defectu humoris areſcunt.

12. *Viæ.*) Actiones, ſtudia, fœlicitas.

13. *Ei*) Sci. Deo.

14. *Vecordia ſua.*) Pro eius .i. hypocritæ inſania vel vana ſpes.

15. *Tela aranearum.*) Quæ licet magno labore texatur, momento tamen diſſipatur.

16. *Manu.*) .i. poteſtate, q.d. bona quæ magni pendunt caduca ſunt & momentanea.

17. *Conſilium eorum.*) Quo tam auidè quærunt temporalia.

18. *Quoties.*) .i. Quando.

19. *Lucerna.*) .i. proſperitas.

20. *Inundatio.*) Grauis aliqua calamitas & clades.

21. *Diuidet.*) Sci. Deus .i. diſtribuet dando eis partem quam merentur.

22. *Furoris ſui.*) A ſe irato illatos.

23. *Lux ſua.*) Fœlicitas terrena.

34. *Brachium.*) Fortitudo, opes &c. quæ hominem fortem reddunt.

35. *Aemulari.*) Indignari, vel imitari.

36. *In malignantibus.*) Malignos.

37. *Zelaueris.*) Inuideas ijs fœlicitatem ſuam.

§. 12. AD IDEM ET MVTANDA EORVM proſpera in aduerſa.

Iob 8.5.6. *Nonne [1] lux impij extinguetur, nec ſplendebit flam-*
7. *ma ignis eius. [2] Lux obtenebreſcet in taberna-*
culo illius & lucerna quæ ſuper eum eſt extin-
guetur. [3] Arctabuntur greſſus virtutis eius &
[4] præcipitabit eum conſilium ſuum.

Eodem ſpectant verſus ſequentes.

1. *Lux.*) Proſperitas, gloria terrena.

2. *Lux obtenebreſcet &c.*) Quia in tenebras & in aduerſa mutabitur, atque ipſe ex diuite fiet pauper, ex honorato contemptus.

3. *Arctabuntur greſſus &c.*) .i. non poterit facere quæ olim poterat virtute & potentia ſua, infirmus erit ad omnia.

4. *Præcipitabit eum &c.*) Atque horum malorum ipſe ſibi cauſa erit, quia maluit ſibi quam Deo & bene conſulentibus credere, quare hoc ſuo conſilio præcipitabitur in exitium æternum.

§. 13. QVATVOR RATIONES CVR NON oportet malos imitari licet omnia eis proſperè eueniant.

Prou.3.31. *Ne æmuleris hominem iniuſtum, nec imiteris vias*
32.33.34. *eius, quia abominatio Domini eſt omnis [1] illuſor,*
35. *& cum [2] ſimplicibus ſermocinatio eius. Egeſtas*
à Domino in domo impij, habitacula autem iu-
ſtorum [3] benedicentur. Ipſe [4] deludet [5] illuſores,
& [6] manſuetis dabit gratiam. [7] Gloriam [8] ſa-
pientes poſſidebunt, ſtultorum exaltatio [9] igno-
minia.

1. *Illuſor.*) Doloſus peruerſus, qui pro nihilo ducit alijs illudere.

2. *Simplicibus.*) Rectis ac integris.

3. *Benedicentur.*) Omnibus affluent bonis.

4. *Deludet.*) id eſt, Deridebit, quia eorum fœlicitatem per quam hîc ſuperbiunt vanam eſſe oſtendet ſubitò eam eripiẽdo, per quam etiam mirabili diuino iudicio, miſerè eis imponitur, dum ea freti non vident futuram calamitatem iuxta illud Pſ. 72.18. propter dolos poſuiſti eis.

5. *Illuſores.*) Hic alia eſt dictio Hebræa quã ſupra, ſignificatque propriè deriſores, qui benè monentes rident, alioſque præ ſe contemnunt, fœlicitate rerum terrenarum elati.

6. *Manſuetis.*) Qui impiorum fœlicitatem atque iniurias ferunt patienter.

7. *Gloriam.*) Etiam hic.

8. *Sapientes.*) Iuſti.

9. *Ignominia.*) Quia tandem vertetur in ignominiam ſempiternam, ſæpe etiam in temporalem, iuxta illud Claudiani,

———— Tolluntur in altum,
Vt lapſu grauiore ruant.

§. 14. AD IDEM ALIÆ RATIONES.

1 Non zeles gloriam, & opes peccatoris: non enim Eccli.9.16.
ſcis, [2] quæ futura ſit illius ſubuerſio. Non placeat 17.
tibi [3] iniuria iniuſtorum, ſciens quoniam [4] vſque
ad inferos non placebit impius.
5 Ne manſeris in operibus peccatorum. Confide autẽ Eccli.11.22
in Deo, & [6] mane in loco tuo: [7] Facile eſt enim in 23.24.
oculis Dei ſubito honeſtare pauperem. Benedictio
Dei in mercedem iuſti feſtinat, & in hora ve-
loci proceſſus illius fructificat.
Ne æmuleris viros malos, nec deſideres eſſe cum eis, Prou.24.1
Quia rapinas meditatur mens eorum, & fraudes 2.
labia eorum loquuntur.
8 Ne contendas cum peſſimis, nec æmuleris impios: Prou.24.
quoniam [9] non habent futurorum ſpem mali: & 19.20.
lucerna impiorum extinguetur.
Non æmuletur cor tuum peccatores, ſed in timore Prou. 23.
Domini eſto tota die: quia habebis ſpem in nouiſ- 17.
ſimo, & præſtolatio tua non auferetur.
Ego vidi [10] ſtultum [11] firma radice, & [12] maledixi Iob 5.3.4.
pulchritudini eius ſtatim. [13] Longe fient filij eius 5.
à ſalute; & conterentur [14] in porta, & non erit
qui eruat. Cuius meſſem [15] famelicus comedet, &
ipſum rapiet armatus, & bibent [16] ſitientes diui-
tias eius.

1. *Non zeles.*) Vide ſupra parag. 11. num. 35.37.

2. *Quæ futura ſit.*) Id eſt, Qualis & quanta.

3. *Iniuria.*) Licet cum terrena proſperitate coniuncta ſit.

4. *Vſque ad inferos &c.*) Quia ſci. eos ad inferos tandem præcipitabit.

5. *Ne manſeris &c.*) Licet videas eos proſperè agere.

6. *Mane in loco tuo.*) In bona quam ſuſcepiſti vitę inſtitutione.

7. *Facilè.*) Vide V. Pauper §. 6.

8. *Ne contendas.*) Ne diſceptes ne diſputes in animo tuo dum vides peſſimorum ſeu impiorum fœlicitatem.

9. *Non habent ſpem.*) Sci. ſolidam, & quæ non fallat, licet enim aliqui eorum ſperẽt ſeu præſumant potius, fallentur tamen.

10. *Stultum.*) Impium.

11. *Firma radice.*) Ratione proſperitatis humanæ quæ videbatur mundanis bene radicata, ob diuitias multas, honores, amicos &c.

12. *Maledixi.*) Id eſt, perituram dixi ſtatim.

13. *Longè ſient.*) Non ſolum impij miſerè morientur, ſed etiam filij eorum malè peribunt.

14. *In porta.*) Vbi olim fiebant iudicia.

15. *Famelicus.*) Fur comedet bona ſignificata per meſſem.

16. *Sitientes.*) Prædones, vel pauperes.

§. 15. NOCET REIPVBLICÆ PECCATORVM & imprudentum proſperitas.

Prou. 30. 21.22. 1 *Per tria mouetur terra, & quartum non poteſt ſuſtinere.* [2] *Per ſeruum cum regnauerit, per ſtultũ cum* [3] *ſaturatus fuerit cibo.*

1. *Per tria.*) Vide V. Imprudentia paragrapho 4.

2. *Per ſeruum.*) .i. Peccatorem qui ſeruit peccatis & concupiſcentijs ſuis. Vel etiam per ſeruum propriè dictum, qui non nouit vti proſperitate fortunæ ſed ea inſoleſcit in perniciem Reip.

3. *Saturatus cibo.*) Per id intellige diuitias, & omnem proſperitatẽ qua imprudens abutitur.

§.16. PROSPERA FORTVNA INSOLESCVNT viles animi.

Prou. 29. 21. 1 *Qui delicate à pueritia nutrit* [2] *ſeruum ſuum, poſtea* [3] *ſentiet eum contumacem.*

1. *Delicate.*) Omnia ei indulgendo quę deſiderat.

2. *Seruum.*) Per eum quiuis animus ignobilis ſignificatur.

3. *Sentiet contumacem.*) Non enim eam proſperam fortunam ferre poterit, at ea abutetur ad inſolentiam & ſuperbiam.

§. 17. PROSPERE AGENTIS SERMO, ſuperbiæ plenus.

Eccli. 11. 26. Ne dicas: [1] *ſufficiens mihi ſum: &* [2] *quid ex hoc peſſimabor?*

1. *Sufficiens mihi ſum.*) Sufficientia habeo, abundo, proſpera vtor fortunâ.

2. *Quid ex hoc peſſimabor.*) Quid deinceps mali patiar? Quis mihi nocere aut incommodare poterit.

PRVDENTIA.

V. Imprudentia. Sapientia. Scientia. Conſilium. Lex. Conſortium.

De prudentia in genere.

§. 1. HVMANA OMNIS PRVDENTIA incerta.

1 *Cogitationes enim mortalium timidæ, &* [3] *incertæ* [2] *prouidentiæ noſtræ.* Sap. 9.14.

1. *Cogitationes timidæ.*) Quia incerti ſunt homines quam vitę rationem potiſſimum ingrediantur: quid in quoque negotio ſeligant.

2. *Prouidentiæ.*) Conſilia, inuentiones.

3. *Incertæ.*) Fallaces niſi diuina ſapientia gubernentur.

§. 2. QVI PRVDENS EST EX VERBIS ET operibus, aliorum cognoſcit corda.

1 *Quo modo in aquis reſplendent vultus proſpicientium, ſic corda hominum manifeſta ſunt prudentibus.* Prou. 27. 19.

1. *Quo modo.*) Vide Verbo Anima cap. 3.

§. 3. PROPRIÆ PRVDENTIÆ NON fidendum.

1 *Eſt via quæ videtur homini iuſta: nouiſſima autem eius ducunt ad mortem.* Prou. 14. 12.

Qui confidit [2] *in corde ſuo ſtultus eſt: qui autẽ* [3] *graditur ſapienter ipſe ſaluabitur.* Prou. 28. 26.

Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentię tuę. In omnibus vijs tuis [4] *cogita illum, & ipſe diriget greſſus tuos.* [5] *Ne ſis ſapiens apud temetipſum, time Deum, & recede à malo.* Prou. 3.5.6.7.

6 *Nolite eſſe prudentes apud vosmetipſos.* Roma. 12. 16.

Væ qui ſapientes eſtis in oculis veſtris, & coram vobiſmetipſis prudentes. Iſa. 5.21.

1. *Eſt via quæ &c.*) Cum ita ſit & ſit facilè decipi, docet hæc ſententia non nitendum proprio iudicio, doctos & probos audiendos, qui quid agendum & ſentiendum doceant.

2. *In corde ſuo.*) Conſilijs, cogitationibus cordis ſui.

3. *Graditur ſapienter.*) Ita vt non ſuum cor ſed ſapientiam habeat ducem actionum ſuarum.

4. *Saluabitur.*) Ita vt vel non incidat in mala, vel ſi incidat citò ab eis liberetur.

5. *Ne ſis ſapiens apud temetipſum.*) Seu vt alij vertunt in oculis tuis .i. proprio tuo iudicio, ita vt in tua tibi placeas ſapientia, per hoc enim fit vt quis nimis ſit ſecurus in actionibus ſuis, exiſtimans ſe benè agere, cum tamẽ peccet.

6. *Nolite.*) Vide numero præcedenti.

§. 4. DVPLEX EST PRVDENTIA, ALTERA iuſtorum, altera peccatorum.

Eccl. 19. 22. 25. *Eſt [1] ſolertia certa, [2] & ipſa iniqua: & eſt qui [3] emittit verbum certum enarrans veritatem.*

Vide infra §. 10. ex Lucæ 16. 8.

1. *Solertia certa.*) Ingenioſa aliquid inueniendi calliditas, quam aliqui prudentiam vocant, cum talis eſſe non poſſit, cum ſit iniqua, vt ſequitur.

2. *Et ipſa iniqua.*) Quia tales ſunt prudentes in malo perficiendo.

3. *Emittit verbum certum.*) Profert ſermonem certis nixum rationibus & firmum, enarrando alijs veritatem & ſolidè docendo dandoque bona & prudentia conſilia, & hæc eſt prudentia iuſtorum.

§. 5. IVSTO PRVDENTER SVA OMNIA diſponenda vt adſit conatibus eius Deus.

Prou. 16. 9. 1 *Cor hominis diſponit viam ſuam; ſed eſt Domini dirigere greſſus eius.*

1. *Cor hominis &c.*) .i. homo apud ſe cogitat & diſponit quod ipſi agendum eſt, at id non ſufficit vt quod diſpoſitum eſt perficiatur, ſed à Dei gratia pendet vt illud ad effectum perducatur. Significat tum demum Deum directurum opera hominis, cum non temerè quid aggreſſus fuerit, ſed benè præmeditatus Deo ſua commendans, ſine qua commendatione nihil prudenter diſponitur.

§. 6. DE FRVCTIBVS ET EFFECTIS HVIuſce prudentiæ.

PROSPERE HOMINIBVS EVENIVNT OMNIA ſi Deo fidant.

Prou. 16. 20. 1 *Eruditus in verbo [2] reperiet bona: & qui ſperat in Deo, beatus eſt.*

1. *Eruditus in verbo.*) .i. Qui non temerè rem quampiam aggreditur (Verbum enim hic ſignificat rem aut negotium Hebræa Phraſi) ſed de re quam tractare inſtituit, eruditus eſt & intelligens, cognoſcens ſci. & quale ſit hoc negotium, & quæ ad illud peragendum ſunt neceſſaria.

2. *Reperiet bona.*) Fælicem ſortietur effectum.

3. *Qui ſperat in Domino.*) Magis quam in propria prudentia.

§. 7. PRÆVIDENT ET DECLINANT MALA, quod contra euenit impijs.

Sapiens [1] timet, & declinat à malo, ſtultus tranſilit, & [3] confidit. Prou. 14. 16.

[4] Callidus [5] videt malum, & [6] abſcondit ſe: [7] innocens [8] pertranſijt & afflictus eſt damno. Prou. 22.

1. *Timet.*) Pœnam peccato debitam, & ſic declinat à malo.

2. *Tranſilit.*) Ad conceptum flagitium perpetrandum tranſit.

3. *Confidit.*) Nihil ſibi metuit mali.

4. *Callidus.*) Sumitur in bonum pro prudente.

5. *Videt malum*) Præuidet malum futurum.

6. *Abſcondit ſe.*) Vt illud vitet. Quod vt in rebus temporalibus fit, ita multò magis in ſpiritualibus: qui enim verè ſecundum Deũ eſt prudens, per fidem videt mala peccatoribus obuentura, ideoque abſcondit ſe à peccatoribus inter quos verſari recuſat, abſcondit ſe ab occaſionibus peccati, abſcondit ſe latitando ſub vmbra alarum Dei.

7. *Innocens.*) Imperitus, imprudens.

8. *Pertranſijt.*) Sine timore in eo quod cæpit, ſenſit peccatum. ſeu aliud quodcumque.

§. 8. NON FACILE DECIPIVNtur.

Fruſtra iacitur rete ante oculos [1] pennatorum. Prou. 1.

1. *Pennatorum.*) Auium, quæ videntes rete parari, volatu illud effugiunt, poteſt id ad prudentes accommodari qui ſpiritualiter pennati ſunt.

§. 9. COHORTATIONES AD VERAM prudentiam.

Eſtote [1] prudentes ſicut [2] ſerpentes, & [3] ſimplices ſicut columbæ. Matt. 10. 16.

Volo vos [4] ſapientes eſſe [5] in bono, & ſimplices in malo. Rom. 16. 19.

In die bona [6] fruere bonis & [7] malam diem præcaue. Eccle. 7.

Eſtote

1.Pet.4.7. *Eſtote prudentes & vigilate in orationibus.*

1. *Prudentes.*) Ad cauendum vel cum Vaſquez, ad bonum diſcernendum à malo nè facilè ſub ſpecie boni decipiamini.

2. *Serpentes.*) Serpens expoſito toto corpore, occultat caput & inſidias ſibi paratas callide diſcernit.

3. *Simplices.*) Sinceri moribus & conuerſatione, neminique noceatis. Vel *ſimplices* ſci. ad malum diſſimulandum ſub ſpecie boni, hoc enim non eſt prudentiæ ſed diſſimulationis mendacis, & in hoc cupit eos aſſimilari columbæ quæ nihil mali diſſimulare ſolet, aut ſincerè agit & ſine fuco. Ita Vaſquez.

4. *Sapientes.*) Prudentes.

5. *In bono.*) Supp. diſcernendo à malo. Vide n.3.

6. *Fruere bonis,*) Honeſtè & ſecundum Deum.

7. *Malam.*) Laborioſam, vel *malam* per antonomaſiam qualis eſt dies iudicij & mortis.

§.10. DE FALSA SEV PECCATORVM PRVDENTIA.

IN NONNVLLIS REBVS EA EST MAIOR quam iuſtorum.

Luca 16.8. *Filij huius ſeculi prudentiores [1] filijs lucis [2] in generatione ſua ſunt.*

1. *Filijs lucis.*) .i. Fidei filijs ſeu fidelibus, qui opponuntur filijs ſæculi ſeu tenebrarum.

2. *In generatione ſua.*) Eſt Hebraiſmus .i. in genere ſuo ſci. in temporalibus, & maximè in malis, vti fraudibus concinnandis.

§. 11. PECCATORVM ARTES VARIÆ ET molimina non ſunt vera prudentia.

Eccli. 19. 19. [2] *Non eſt ſapientia nequitiæ [1], diſciplina: & non eſt [3] cogitatus peccatorum prudentia.*

1. *Diſciplina nequitiæ.*) Scientia malè agendi.

2. *Non eſt ſapientia.*) Licet mundo videatur talis.

3. *Cogitatus peccatorum.*) Conſilium impiorum, callidæque eorum rationes, quas excogitant ad perpetranda mala & perficiendum quod cupiunt.

§. 12. PECCANTIVM PRVDENTIA, DETERIOR eſt inſipientia.

[1] *Eſt nequitia & ipſa execratio: & eſt inſipiens [2] qui minuitur ſapientia: melior eſt homo qui minuitur ſapientia, & deficiens [3] ſenſu, in timore; quam qui [5] abundat ſenſu, & tranſgreditur legem altiſſimi.* Eccli. 19. 20.21.

1. *Eſt nequitia.*) .i. Malitia, de qua verſu ſuperiore quæ per ſe execrabilis eſt & odioſa, tantum abeſt vt ſapientia dici poſſit.

2. *Qui minuitur ſapientia.*) .i. Ob defectum ſapientiæ q. d. qui non ita eſt execrandus ſicut prior.

3. *Senſu.*) Prudentia.

4. *In timore.*) Dei.

5. *Abundat ſenſu.*) Prudentia, ſeu viræ facultate ingenij & ſcientiæ ſtudio atque vſu comparata, præſtat igitur homo indoctus & imprudens humanâ prudentiâ, docto & callido peccatori. Vide Ianſen.

§. 13. QVAM PRÆPOSTERA PECCANTIVM prudentia.

Stultus populus meus me non cognouit: filij inſipientes ſunt & vecordes: ſapientes ſunt vt faciant mala: bene autem facere neſcierunt. Hier.4.22.

§. 14. DAMNATVR MVNDI, CARNIS ET peccantium prudentia.

Sapientia huius mundi ſtultitia eſt apud Deum: ſcriptum eſt enim: comprehendā ſapientes in aſtutia eorum & iterum, Dominus nouit cogitationes ſapientium quoniam vana ſunt. 1.Cor.3.19. 20.

Perdam ſapientiam [1] ſapientum, & prudentiam, prudentium reprobabo. Vbi ſapiens? vbi [2] ſcriba? vbi [3] conquiſitor huius ſeculi? nonne ſtultam [4] fecit Deus ſapientiam huius mundi. 1.Cor.1.19. 20.

Qui [5] ſecundum carnem ſunt, quæ carnis ſunt, [6] ſapiunt, qui verò [7] ſecundum ſpiritum ſunt [8] quæ ſunt ſpiritus, ſentiunt, nam [9] prudentia carnis mors eſt, [10] prudentia autem ſpiritus, vita, & pax. Quoniam ſapientia carnis inimica eſt Deo, legi enim Dei non eſt ſubiecta, nec enim poteſt, [11] qui autem in carne ſunt, Deo placere non poſſunt. Roma.8.5. 6.7.8.

1. *Sapientum.*) Eorum qui mundo videbantur ſapientes.

2. *Scribæ.*) Legis doctor.

3. *Conquiſitor &c.*) Scrutator, diſputator de rebus naturalibus.

4. *Fecit.*) .i. oſtendit, comprobauit, donās ſci. veram ſapientiam per Euangelium.

5. *Secundum carnem ſunt.*) .i. carnales.

6. *Sapiunt.*) .i. cogitant & ijs afficiuntur.

7. *Secundum ſpiritum ſunt.*] Qui ſequuntur ſpiritum gratię.

8. *Quæ ſunt ſpiritus ſentiunt.*] Cogitant & ſequuntur ea, quæ ſunt ſpiritui & menti renouatæ per gratiam conſentanea.

9. *Prudentia carnis.*] Quæ eſt ſecundum carnem cogitatio & affectus, mortem affert.

10. *Prudentia ſpiritus.*] Spiritualis, & quę eſt ſecundum mentem renouatam per gratiam, affert vitam & pacem.

11. *Qui autem in carne ſunt.*] id eſt, qui acquieſcunt carnalibus deſiderijs.

§. 15. MVNDI PRVDENTIAM ANTECELLIT Chriſtiana inſipientia.

Eccle 10.1. *Pretioſior eſt [1] ſapientiâ & gloriâ, [2] parua & ad tempus ſtultitia.*

1. *Sapientiâ & gloriâ.*] Scil. mundi. ſunt autem iſta duo ablatiui caſus.

2. *Parua & ad tempus ſtultitia.*] Qualis eſt ſanctorum & eorum qui mundo nuntium remittunt eiuſque voluptatibus, quos mundus iudicat ſtultos: ſed ad tempus tantum, quia aderit dies qua ſe ipſos ſtultitiæ accuſabunt, illos autem agnoſcent, verè fuiſſe ſapientes. *Vide Sapient.* 5.

§. 16. DAMNATVR NIMIA prudentia.

Eccle.7.17 *Noli eſſe iuſtus [1] multum, neque plus ſapias quam neceſſe eſt, ne [2] obſtupeſcas.*

1. *Multum.*] .i. nimium, quia in omni virtute peccatur per exceſſum. *Vide Valeſ. c. 67. ſacrę philoſophiæ.*

2. *Obſtupeſcas.*] Hebes & obtuſa fiat acies mentis tuæ: Id patet experientia, eſt nimium ſapere, eſt deſipere.

§. 17. DE PRVDENTIA QVAM REQVIRIT Apoſtolus in Epiſcopis, in ſenibus, in vxoribus.

Vide ſuis cuiuſque verbis.

§. 18. INSVLTATVR PRVDENTIÆ MVNDI.

[Isa.] 19.11. 12. [1] *Stulti principes [2] Taneos, ſapientes conſiliarij Pharaonis, dederunt conſilium inſipiens, [3] quomodo dicitis Pharaoni: filius ſapientium ego: filius regum antiquorum, vbi nunc ſunt ſapientes tui: annuntient tibi, & indicent [4] quid cogitauerit Dominus exercituum ſuper Ægyptum.*

Vide etiam ſequentia.

1. *Stulti.*] Sup. facti ſunt.

2. *Taneos.*] Regię ſedis Ægypti.

3. *Quomodo dicitis &c.*] .i. eo adduxerunt inſipientem regem oratione ſua adulatoria vt diceret, hæreditaria mihi eſt ſapientia à maioribus tradita, & regia dignitas mihi eſt naturalis, quare non mea mihi illudet ſententia, neque vis vlla mihi regnum eripiet.

4. *Quid cogitauerit &c.*] i. quodnam ſit Dei de regno ac capite tuo conſilium.

PVLCRITVDO.

Vide Mulier. Vxor.

§. 1. EA EST RES VANA.

[1] *Fallax gratia, & vana eſt pulchritudo: mulier timens Dominum ipſa laudabitur.* Prou.31.30

1. *Fallax gratia.*] Vide Verbo Mulier, cap. 3. §. 2.

§. 2. PRÆFERTVR HVMANÆ NATVRALIS herbarum pulchritudo.

[1] *Gratiam & ſpeciem deſiderabit oculus tuus, & [2] ſuper hoc virides ſationes.* Eccli. 40. 22

Huc aliquo modo referri poteſt illud Chriſti.

Dico vobis nec Salomon in omni gloria ſua veſtiebatur [3] ſicut vnum ex iſtis. Luc.12.27

1. *Gratiam & ſpeciem.*] Venuſtatem formæ & pulchritudinem corporis humani.

2. *Super hoc virides ſationes.*] Præferendæ ei ſunt virides herbæ recenter ſatæ, quia illas non tantum deſiderat oculus, at illi ſua viriditate proſunt, nec accendunt concupiſcentiam. Denique naturalis eſt earum pulchritudo, cum pulchritudo corporis ſit frequenter artis, ſcil. ab ornatu veſtium aut aliarum rerum.

3. *Sicut vnum ex iſtis.*] Quia ornatus florum à natura eſt viuens, hominum non item. *Vide præcedenti numero.*

§. 3. DEDECET MVLIEREM QVÆ ea vti non nouit.

[1] *Circulus aureus in naribus ſuis, mulier pulchra, & fatua.* Prou.11.22

1. *Circulus.*] Vide V. Mulier, cap. 1. §. 16.

§. 4. AB EA NEMO laudandus.

[1] *Non laudes virum in ſpecie ſua, neque ſpernas hominem in viſu ſuo. Breuis in volatilibus eſt apis, & initium dulcoris habet fructus illius.* Eccli.11. 2. 3.

1. *Non laudes.*] Vide Verbo Laus.

PVNITIO. PVNIRE.

Vide Iudex. Rex. Prælatus. Deus. Tribulatio. Peccatum.

Principio agendum de diuina punitione & ſupplicijs tanquam regula omnis iuſtæ pœnæ quæ infligitur: tum de humana: Denique de impunitate.

§. 1. Adstrvitvr Devm punire ſontes.

Eccli.16.7 *In ſynagoga peccantium* [1] *exardebit ignis, & in*
8. *gente* [2] *incredibili exardebit ira. Non* [3] *exorauerunt pro peccatis ſuis antiqui gigantes, qui destructi ſunt confidentes ſuę virtuti.*

Iob 21.30. *In diem perditionis ſeruatur malus & ad diem furoris ducetur.*

2.Mach.4. *In leges diuinas impiè agere, impunè non cedit.*
17. Vide item ſex verſus ſequentes, & V. Peccatum à cap. 5. deinceps per multa capita. & Verbo Deus capite 14. de Iuſtitia.

1. *Exardebit ignis.*] Excitabitur ſubitò vltio Dei omnia perdens.

2. *Incredibili.*] Quæ Dei verbo fidem habere & obedire eius mandatis recuſat, dicit in gente, vt oſtendat Deum multitudinem hominum non vereri.

3. *Exorauerunt.*] Non fecerunt ſua fortitudine & numero vt non punirentur.

§. 2. Qvam sit Deo facile ſontes punire.

Eccli.21.10 1 *Stupa collecta ſynagoga peccantium, & conſummatio illorum flamma ignis.*

1. *Stupa &c.*] Sicuti nihil facilius igni quam ſtupam, in qua nullæ vires ad reſiſtendum, incendere, ita facilè eſt Deo ſontes punire, qui comparatione Dei ſunt tanquam ſtupa. *Vide Verbo Infernus.*

§. 3. Impossibile est Dei punitionem effugere.

V. V. Iudicium extremũ cap. 4. §. 5. & cap. 2. §. 4.

Iudicum 2
15. *Quocumque pergere voluiſſent manus Domini erat ſuper eos ſicut locutus eſt, & iurauit eis: & vehementer ſunt afflicti.*

2.Mach.6.
26 *Etſi in præſenti tempore ſupplicijs hominum eripiar, ſed manum Omnipotentis nec viuus, nec defunctus effugiam.*

2.Mach.7
19. *Tu ne exiſtimes tibi impunè futurum, quod contra Deum pugnare tentaueris.*

Vide Verbo Deus cap. 5. de Dei præſentia in omni loco.

§. 4. Præmonet Devs peccantes antequàm æternum puniat, & cur.

1 *His tanquam hominibus pepercisti, & miſiſti* Sapient. 12
[2] *antecessores exercitus tui veſpas, vt illos paulatim exterminarent. Non quia impotens eras in bello ſubijcere impios iuſtis, aut beſtijs ſeuis aut* [3] *verbo duro ſimul exterminare, ſed* [4] *partibus iudicans dabas locum pœnitentiæ, non ignorans, quoniam nequam eſt natio eorum &* [5] *naturalis malitia ipſorum, & quoniam* [6] *non poterat mutari cogitatio eorum in perpetuum.* 8.9.10.

1. *His.*] Sup. Chananæis.

2. *Anteceſſores &c.*] Pręmiſſa ſunt hæc animalia ad hoſtium emendationem & correptionem, & ad eos vexandos paulatimque profligandos. *Vide Exod.* 23. 27. *Deuteron.* 7. 20. *& Ioſue* 24. 12.

3. *Verbo duro.*] Iuſſu aliquo ſeuero.

4. *Partibus iudicans.*] .i. per partes & paulatim puniens.

5. *Naturalis.*] Innata, quam ſcil. à ſuis parentibus imbibiſſent, & longa conſuetudine velut in naturam conuertiſſent.

6. *Non poterat.*] Quia ita erat eorum voluntas in malo obfirmata, vt ad timorem Dei ſe reuocari minimè pateretur.

§. 5. Pavlatim eos pvnit.

O quam bonus & ſuauis eſt Domine ſpiritus tuus in omnibus: Ideoque eos, qui exerrant [1] *partibus corripis: & de quibus peccant admones, &* [2] *alloqueris vt relicta malitia credant in te Domine.* Sap.12.1.2

Vide item teſtimonium præcedens.

1. *Partibus corripis.*] Paulatim ac ſenſim, non enim accendit omnem iram ſuam. Pſ. 77.38.

2. *Alloqueris.*] In corde ſcil. admonens eos in quibus peccauerunt.

§. 6. Licet div expectet Deus, punit tandem.

Ne ſequaris [1] *in fortitudine tua* [2] *concupiſcentiam* Eccli.5.2.3
cordis tui: & ne dixeris: [3] *quomodo potui? aut* 4.
[4] *quis me ſubijciet propter facta mea? Deus enim* [5] *vindicans, vindicabit. Ne dixeris: peccaui: & quid mihi accidit triste? altiſſimus enim eſt patiens redditor.*

Tacui ſemper ſilui, patiens fui: [6] *ſicut parturiens loquar: diſſipabo & abſorbebo ſimul, &c.* Iſa.42.14.

Ecce [7] *ſcriptum eſt coram me: non tacebo, ſed* [8] *reddam & retribuam in ſinum eorum.* Iſa.65.6.

1. *In fortitudine tua.*] Diues effectus, aut viribus corporis aut dominij & honoris fretus.

2. Concu-

2. *Concupiſcentiam.*] Deſideria, ita vt quidquid libet, licere tibi putes.

3. *Quomodo potui?*] O quomodo & quàm potens ſum effectus.

4. *Quis me ſubijciet.*] q.d. neminem vereor ſum inſuperabilis, liberè poſſum ſequi concupiſcentias cordis.

5. *Vindicans, vindicabit.*] .i. certiſſimè & grauiter vindicabit, licet ad tempus diſſimulet.

6. *Sicut parturiens.*] Eo rugitu ſiue fremitu quem laborans in puerperio mulier ſolet emittere.

7. *Scriptum eſt coram me.*] Scripta ſunt eorum peccata, neque vnquam non occurſabunt oculis meis.

8. *Reddam &c.*] Illorum merita debito ſupplicio compenſabo.

§. 7. QVAM SIT IN INFERENDIS ſupplicijs miſericors.

Vide V. Deus cap. 15. à §. 2. deinceps.

§. 8. ATQVE HOC MAGNVM EST DEI BEneficium poſt peccatum puniri.

2.Mach.6.13.14.15.16. *Multo tempore non ſinere peccatoribus ex ſententia agere, ſed ſtatim vltiones adhibere[1] magni beneficij eſt indicium. Non enim ſicut in[2] alijs nationibus Dominus patienter exſpectat vt eas cum iudicij dies aduenerit in plenitudine peccatorum puniat: Ita & in nobis ſtatuit, vt peccatis noſtris in finem deuolutis, ita demum in nos vindicet. Propter quod[3] numquam quidem à nobis miſericordiam ſuam amouet: corripiens vero in aduerſis, populum ſuum[4] non derelinquit.*

Oſee 4.14. *Non[5] viſitabo ſuper filias veſtras cum fuerint fornicatæ, & ſuper ſponſas veſtras cum adulterauerint.*

1. *Magni beneficij indicium.*] Scil. quod non ſeruantur ad pœnam futuram, ſed purgantur ad vitam beatam.

2. *Alijs nationibus.*] Idola colentibus.

3. *Numquam miſericordiam amouet.*] Quia etiam ex amore corripit.

4. *Non derelinquit.*] Quia patientiam ei tribuit.

5. *Viſitabo.*] Puniam. Hoc autem minatur inſtar grauiſſimi ſupplicij, pœna enim cohibentur homines à peccando.

§. 9. NVLLVM PVNIT DEVS INSONTEM.

Ezec.18.20. *Anima quæ peccauerit ipſa morietur. Filius[1] non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filij: iuſtitia iuſti ſuper eum erit, & impietas impij erit ſuper eum.*

Exod. 32.33. *Qui peccauerit mihi, delebo[2] eum de libro meo.*

Gen.18.25. *Abſit à te vt rem hanc facias, & occidas iuſtum cum impio fiatque iuſtus ſicut impius, non eſt hoc tuum, qui iudicas omnem terram, nequaquam facies iudicium hoc.*

Sap. 12.15. *Cum ſis iuſtus, iuſte omnia diſponis: ipſum quoque, qui non debet puniri, condemnare exterum iudicas à tua[3] virtute.*

1. *Non portabit iniquitatem.*] Metonymia .i. pœnam debitam iniquitati.

2. *Eum.*] Non te, ô Moyſes, qui mihi non peccaſti.

3. *Virtute.*] Potentia, non enim hic de virtute vitio oppoſita agitur.

§. 10. PVNIT AVTEM QVEMLIBET pro merito.

Iob 20.18. [1] *Luet, quæ fecit omnia, [2] nec tamen conſumetur: iuxta multitudinem[3] adinuentionum ſuorum ſic & ſuſtinebit.*

1. *Luet.*] In inferno.

2. *Nec conſumetur.*] Quia erit immortalis.

3. *Adinuentionum.*] Operum, conſiliorum.

§. 11. ALITER ETIAM SONTES, ALITER punit inſontes, licet vtroſque ijſdem nonnunquam inuoluat pœnis.

Iudith 8.27. *Reputantes peccatis noſtris, hæc ipſa ſupplicia minora eſſe, flagella Domini, quibus quaſi ſerui corripimur, ad emendationem & non ad perditionem noſtram eueniſſe credamus.*

Sap. 11.10.11.12. [1] *Cum tentati ſunt, & quidem[2] cum miſericordia diſciplinam accipientes,[3] ſcierunt quemadmodum cum ira iudicati impij tormenta paterentur. Hos quidem tamquam pater monens probaſti, illos autem tamquam durus rex[4] interrogans condemnaſti.*

Vide etiam caput 16. à v. 5.

Pſ. 88.33.34. *Viſitabo[5] in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum. Miſericordiam autem meam non[6] diſpergam ab eo: [7] neque nocebo in veritate mea.*

Hier. 30.14. [8] *Plaga inimici percuſſi te caſtigatione[9] crudeli: propter multitudinem iniquitatis tuæ[10] duræ factæ ſunt peccata tua.*

Sap. 18.25. [11] *His ceſſit[12] qui exterminabat, & hæc extimuit, erat enim ſola[13] tentatio iræ ſufficiens.*

Sap. 19.1. [14] *Impijs autem vſque in nouiſſimum, ſine miſericordia ira ſuperuenit, praſciebat enim &[15] futura illorum.*

1. *Cum tentati ſunt.*] Afflicti, ſcil. Hebræi.

2. *Cum miſericordia.*] Supp. Diuina .i. clementer caſtigati ſunt, id enim ſignificat *diſciplinam accipientes.*

3. *Scierunt &c.*] Intellexerunt magnitudinem malorum quibus Deus inimicos ſuos ſolet vexare: idque (ſupple) vt pij moderatè ferant

tè ferant ſuos cruciatus, conferentes eos cum ijs, quibus cruciantur impij; ne inuideát præteritæ eorum proſperitati, & querantur de ſua ſorte.

4. *Interrogans.*] .i. crucians ſicuti qui tormento & quęſtione adhibita torquentur.

5. *In virga.*] More patris, nec morte aut extrema perditione vlciſcar.

6. *Diſpergam.*] Auferam.

7. *Neque nocebo, &c.*] .i. iniuſtitiam aliquam committam in fide mea, ita ſcil. vt tranſgrediar pacta cum illo inita & fidē meam fallā.

8. *Plaga inimici.*] .i. lethali, qualem inimicus ſolet infligere.

9. *Crudeli.*] Crudelis hominis.

10. *Dura facta, &c.*] Et quia indurnerunt peccata veſtra, efficacioriq; egent remedio.

11. *His.*] ſup. veſtibus ſacris & nomini Dei, &c. *Vide verſum præcedentem.*

12. *Qui exterminabat.*] Angelus.

13. *Tentatio iræ.*] Experientia irę .i. ſatis erat eos expertos eſſe iram tuam, & non vſque ad internecionem deſæuientem ſentire, & ideo repreſſus eſt exterminator.

14. *Impijs autem.*] Pendet hæc ſententia ex fine capitis præcedentis: ſunt autem hi impij, Ægyptij quorum ſupplicium finem non habuit.

15. *Futura.*] .i. quæ eſſent in populum ſuū exequuturi eorde indurati.

§. 12. PVNITVR PECCATOR IIS in rebus, quibus deliquit.

Sap. 11. 17. *Per quæ peccat quis, per hæc & torquetur.*
Quod quidem fusè ibi probatur in Aegyptiorum ſupplicijs.
Vide etiam cap. 12. 23. 25. & cap. 16. 1. Idemque paſſim liquet in varijs, in Adonibezec Iudic. 1. 7. & in Menelao 2. Machab. 13. 8. & in alijs, de quibus tomo 2. dicendum.

Sap. 12. 23. *Vnde & illis, qui in vita ſua conſenſatè, & iniuſtè vixerunt per hæc quæ coluerunt dediſti ſumma tormenta.*

§. 13. VARIIS VTITVR DEVS REBVS ad puniendum impios.

Eccli. 39. 33. 34. 35. 36. 37. *Sunt[1] Spiritus qui[2] ad vindictam ſunt creati, &[3] in furore ſuo confirmauerunt tormenta ſua. In tempore[4] conſummationis[5] effundent virtutem, & furorem eius qui fecit illos[6] placabunt. Ignis, grando, fames, & mors, omnia hæc ad vindictam creata ſunt; Beſtiarum dentes, & ſcorpij, & ſerpentes, & romphea vindicans in exterminium impios.[7] In mandatis[8] eius[9] epulabūtur, & ſuper terram[10] in neceſſitatem[11] præparabuntur, & in[12] temporibus ſuis non præterient[13] verbum.*

Eccli. 40. 9. 10. *[14] Super peccatores ſeptuplum. Ad hæc[15] mors,[16] ſanguis, contentio, & romphea, oppreſſiones, fames, &[17] contritio, &[18] flagella[19] ſuper iniquos creata ſunt hęc omnia, & propter illos factus eſt[20] cataclyſmus.*

Iob 38. 22. 23. *Numquid ingreſſus es[21] theſauros niuis, aut theſauros grandinis aſpexiſti. Quæ præparaui[22] in tempus hoſtis, in diem pugnæ & belli.*
Vide etiam Verbo Iudicium cap. 4. §. 7. ex Sap. cap. 5. à verſ. 18.

1. *Spiritus.*] Mali.

2. *Ad vindictam creati.*] Deputati ad vindictam impijs inferendam.

3. *In furore, &c.*] Quando eis Dei iuſſione permittitur furere, firmiter & conſtanter exequuntur tormenta, quæ iuſſi ſunt impijs inferre, ita vt nemo ea valeat impedire.

4. *Conſummationis.*] Quo Deus decreuit aliquos conſumere & perdere.

5. *Effundent virtutem.*] Potentiam ſuam abundè declarabunt.

6. *Placabunt.*] Placatur enim furor Domini, cum eſt vltio definita peracta.

7. *In mandatis, &c.*] Tribuit per proſopopeiam his creaturis gaudium & obedientiam mandatorum Dei, ſignificans non lentè per eas voluntatem Dei implendam.

8. *Eius.*] Dei.

9. *Epulabuntur.*] Gaudebunt, epulæ enim cum gaudio ſumi ſolent.

10. *In neceſſitatem.*] Cum neceſſe fuerit ea adhibere.

11. *Præparabuntur.*] A Deo.

12. *Temporibus ſuis.*] A Deo conſtitutis.

13. *Verbum.*] Mandatum diuinum, iuxta illud Pſalm. 118. omnia ſeruiunt tibi. *Vide item Sapientiæ 5.*

14. *Super peccatores ſeptuplum.*] .i. his quæ commemoraui malis multo magis torquētur peccatores.

16 *Mors.*] Mortalitas & peſtis.

17. *Sanguis.*] Homicidium.

17. *Contritio.*] Hoſtium.

18. *Flagella.*] Cuiuſcunque generis.

19. *Super iniquos.*] Propter punitionem eueneruat.

20. *Cataclyſmus.*] Diluuium generale.

21. *Theſauros niuis, &c.*] Noſti vnde tantam habeam copiam niuium & grandinum.

22 *Tempus hoſtis.*] Quo eum interficiā, aut terream, iactis deſuper grandinum globis maximi ponderis.

§. 14. CREATVRAS A STATV NATVRALI dimouet Deus, vt ſontes puniat.

Sap. 19. 19. 1 *Ignis in aqua valebat ſupra ſuam virtutem, & aqua extinguentis naturæ obliuiſcebatur.*

1. *Ignis, &c.*] Quando ignis cum grandine mixtus decidebat, ille non amittebat vim ſuam, ſiquidem cum aqua integer permanebat. *Vide Sapientiæ 16. v. 18. & 22.*

§. 15. CVR

§. 15. CVR PVNIAT DEVS SONTES.
Vide V. Tribulatio cap. 2. & hic §. 23.

Sap. 16. 11. 1 *In memoria ſermonum tuorum, examinabantur, & ³ velociter ſaluabantur, ne in⁴ altam incidentes obliuionem, ⁵ non poſſent tuo vti adiutorio.*

Iſa. 26. 9. 10. 15. 16. *Cum feceris ⁶ iudicia tua in terra, ⁷ iuſtitiã diſcent habitatores orbis. ⁸ Miſereamur impio, & non diſcet iuſtitiam. ⁹ In terra ſanctorum iniqua geſſit & non videbit gloriam Domini. ¹⁰ Indulſiſti genti Domine, indulſiſti genti: numquid ¹¹ glorificatus es: ¹² elongaſti omnes terminos terræ. Domine in anguſtia requiſierunt te, ¹³ in tribulatione murmuris ¹⁴ doctrina tua eis.*

Iſa. 30. 17. ¹⁵ *Mille homines à facie terroris vnius: & à facie terroris quinque fugietis, donec ¹⁶ relinquamini quaſi ¹⁷ malus nauis in vertice montis, & quaſi ſignum ſuper collem.*

1. *In memoria &c.*] .i. in memoriam ſeu vt recordarentur mandatorum tuorum.

2. *Examinabantur.*] Loquitur de Iſraelitis morſis à ſerpentibus .i. pungebantur ab ijs vt eorum puncti aculeis quaſi ſtimulis quibuſdam incitati recordarentur Dei.

3. *Velociter.*] Quia ſolo aſpectu ſerpentis ęnei.

4. *Altam obliuionem.*] Dei ſcil. quod facilè accidiſſet ijs ſi diu ſanitas differretur.

5. *Non poſſent &c.*] Quia difficilè fuiſſet eos retrahere ab iſta obliuione.

6. *Iudicia.*] Iuſtitię aliquod ſpecimen dederis.

7. *Iuſtitiam.*] Sanctitatem.

8. *Miſereamur &c.*] Si impij miſerearis, id ex ea animi lenitate conſequeris vt ille, tam abſit vt iuſtitiam faciat, vt in ſuo ſcelere magis perſeueret obſtinatè.

9. *In terra ſanctorum.*] Habitans inter iuſtos.

10. *Indulſiſti.*] Non puniendo.

11. *Glorificatus es.*] Ab ingratis.

12. *Elongaſti &c.*] Poſſeſſiones eius ad extremos vſque terminos terræ dilataſti, nec tamen ſic glorificatus es.

13. *In tribulatione murmuris.*] .i. quæ prę nimio dolore eos gemere ac murmurare facit .i. dum affliguntur.

14. *Doctrina tua eis.*] Supple prodeſt, vel opportuna eſt.

15. *Mille &c.*] .i. à terrore quem vobis incutiet vnus Chaldæus fugietis mille, imo quinque hominum millia.

16. *Relinquamini.*] Præ paucitate.

17. *Malus in vertice montis.*] Qui malus ibi figitur fracta naui vt nauigantes eum aſpiciant quò rectum curſum teneant: ſic veſtræ calamitatis exemplo multi vitabunt pericula peccatorum.

§. 16. QVAM IVSTE PVNITVR CHRIST[I] Domini legem violans.
Vide Verbo Peccator cap. 16. §. 20. ex Hebr. 2. 1. 2. 3.

§. 17. QVEM FRVCTVM COLLIGAT iuſtus dum videt à Deo improbos puniri.

Si inimicos ſeruorum tuorum, & ¹ debitos mort[i] cum tanta ² cruciaſti ³ attentione dans tempus & locum, per quæ poſſent mutari à malitia, cum quanta ⁴ diligentia ⁵ iudicaſti filios tuos, quorum parentibus iuramenta, & conuentiones dediſt[i] bonarum promiſſionum. Cum ergo ⁶ das nob[is] diſciplinam, inimicos noſtros ⁷ multipliciter flagellas, vt ⁹ bonitatem tuam cogitemus ⁸ iudicantes: & ¹⁰ cum de nobis iudicatur, ¹¹ ſperemu[s] miſericordiam tuam.
Vide etiam §. 15. ex Iſa. c. 26. & c. 30.

1. *Debitos morti.*] Mortem commeritos.

2. *Cruciaſti.*] Vltus es.

3. *Attentione.*] Moderatione & prouida ra[-]tione, ſeu circumſeptione, attendens & co[-]gitans quomodo ijs ſupplicijs eos curare[t] non autem perderet.

4. *Diligentia.*] Cautione ſeu circunſpectio[-]ne, quæ opponitur iræ præcipiti ad vindictã.

5. *Iudicaſti.*] Caſtigaſti.

6. *Das nobis diſciplinam.*] .i. caſtigas nos, v[t] pater filios paterna caſtigat diſciplina.

7. *Multipliciter.*] .i. multò grauius.

8. *Vt iudicantes.*] Scil. alios, cum nemp[e] alios damnamus.

9. *Bonitatem tuam cogitemus.*] Qua ergo ho[-]ſtes tuos vteris, vt ſic clementius ac huma[-]nius res illorum tractemus.

10. *Cum de nobis iudicatur.*] .i. cum fuerimu[s] à te caſtigati, flagellati.

11. *Speremus miſericordiam tuam.*] Eadem tu[a] bonitate perpenſa.

§. 18. DE PVNITIONE QVÆ FIT AB hominibus.

PVNIENDOS SONTES.
Vide Verbo Index.

1 *Flagellum equo, & camus aſino, & ₂ virga dorſo imprudentium.*

³ *Auſer rubiginem de argento, & egredietur v[as] puriſſimum.*

1. *Flagellum &c.*] Quemadmodũ equo d[e-]betur flagellum, & frenum aſino vt ad ope[ra] ſua impellantur, aut à petulãtia cohibeãtu[r].

2. *Virga.*] Per eam intellige quoduis ſu[p-]plicium quo imprudentium ſeu peccatoru[m] temeritas coercetur.

3. *Auſer &c.*] Sicut cum aufertur rubigo de argento, egreditur vas purum, ita cum aufertur impietas & impij de regno, firmabitur regis ſolium per iuſtitiam qua aufert & punit iniquos. *Vide pulchrè Ianſen.* cur impij comparentur rubigini.

§. 19. QVAM INTERSIT REIP. PVNIRE ſontes. *Vide Ioſue 7. 13.*

§. 20. POENA NON PVNIENTIVM EOS.

3. Reg. 20. 42. *Quia dimiſiſti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius.*

§. 21. QVI PVNIT, MEMINERIT clementiæ.

Sap. 12. 19. *Docuiſti populum tuum* [1] *per talia opera, quoniam oportet eſſe* [2] *iuſtum & humanum, &* [3] *bonæ ſpei feciſti filios tuos, quoniam* [4] *iudicans* [5] *das locum in peccatis pœnitentiæ.*

1. *Per talia opera.*] Vtendo ſcil. miſericordia in punitione Chananæorum.

2. *Iuſtum & humanum.*] .i. eum qui iuſtus eſt, debere pariter eſſe humanum, nec ſufficere ſolam iuſtitiam. Vnde illud & non copulat ſed auget, ac ponitur pro *etiam*.

3. *Bonę ſpei &c.*] .i. benè feciſti ſperare filios quod etiam ijs peccantibus dares locum pœnitentiæ, cum hoſtibus eum conceſſeris.

4. *Iudicans.*] Damnans, ſententiam ferens in peccatores.

5. *Das locum &c.*] Non ſtatim executioni eam mandas.

§. 22. IN PVNIENDO SERVANDVS MODVS.

Eccle. 7. 17 1 *Noli eſſe iuſtus* [2] *multum, neque ſapias plusquam neceſſe eſt, ne obſtupeſcas.*

1. *Noli &c.*] Vide V. Prudentia §. 16.

2. *Multum.*] .i. nimium, q. d. in iuſtitia punitiua vtere Epieichia & æquitate, ne ſis nimius exactor & vltor, quia ſummum ius ſumma iniuria. Hieron.

§. 23. PVBLICÆ PVNITIONIS FRVCTVS in ſuperſtitibus.

Eccli. 23. 37 [1] *Agnoſcent qui* [2] *derelicti ſunt, quoniam nihil melius eſt quam timor Dei, & nihil dulcius quã* [3] *reſpicere in mandatis Domini.*

Num. 25. 4. *Tolle cunctos principes populi & ſuſpende eos contra ſolem in patibulis vt auertatur furor meus ab Iſrael.*

Prou. 19. 25 [4] *Peſtilente flagellato* [5] *ſtultus* [6] *ſapientior erit, ſi autem corripueris ſapientem* [7] *intelliget diſciplinã.*

Prou. 21. 11 [8] *Mulctato peſtilente ſapientior erit paruulus, & ſi* [9] *ſectetur ſapientem ſumet ſcientiam.*

Prou. 20. 30. [10] *Liuor vulneris* [11] *abſterget mala, &* [12] *plagæ in ſecretioribus ventris.*

Vide item §. 15. ex Iſa. 26. & 30.

1. *Agnoſcent.*] Ex ſupplicio adulteræ.

2. *Derelicti.*] Superſtites.

3. *Reſpicere in mandatis.*] Vt eorum intuitu ſemper quis à malo reuocetur & ad bonum impellatur.

4. *Peſtilente.*] .i. impio, cuius vita & mores inficiunt.

5. *Stultus.*] Imperitus, imprudens.

6. *Sapientior erit.*] Alieno doctus exemplo.

7. *Intelliget ſapientiam.*] Quia aduertet ad id in quo prius fuit negligens & imprudens: nemo enim licet ſapiens, vbique & omni hora ſapit.

8. *Mulctato.*] Vide verſum precedentem.

9. *Sectetur ſapientem.*] Auſcultando eum, conuerſando cum eo & imitando maximè.

10. *Liuor vulneris.*] Vibices vulnerum ac plagarum inflictarum improbis.

11. *Abſterget mala.*] Emendabit & purgabit mala & malos.

12. *Et plagæ &c.*] Per quas ſignificantur punitiones grauiores quaſi quæ viſcera penetrent, & per has etiam abſtergenda mala.

§. 24. IMPVNITAS CAVSA PECCATORVM.

Eccle. 8. 11. *Quia non profertur citò contra malos ſententia, abſque timore vllo filij hominum perpetrant mala.*

PVPILLVS.

Vide Pauper. Peregrinus. Vidua. Iuſtitia. Iniuſtitia. Iudex.

§. 1. PVPILLORVM AGROS NON occupandos.

Prou. 23. 10. 11. *Ne attingas* [1] *paruulorum terminos; & agrum pupillorum ne introeas;* [2] *propinquus enim illorum fortis eſt: & ipſe iudicabit contra te cauſam illorum.*

1. *Paruulorum.*] Orphanorum.

2. *Propinquus.*] Scil. Deus, eſt autem propinquus, quia illorum pater.

§. 2. COMMENDATVR MISERICORDIA IN illos vt & in viduas.

Eccli. 4. 10. 11. *In iudicando eſto pupillis miſericors vt pater, & pro viro matri illorum: & eris tu velut filius altiſſimi obediens, & miſerebitur tui magis quam mater.*

PVRI-

PVRITAS ANIMI.

Vide Cogitatio. Anima. Hypocriſis. Intentio.

§.1. QVÆ EIVS CAVSA? DEVS.

Iob 14.4. *Quis poteſt facere mundum de immundo conceptum ſemine? nonne tu qui ſolus es?*

Iſa.4.4. [1] *Si abluerit Dominus ſordes filiarum Sion, & ſanguinem Ieruſalem lauerit de medio eius, in ſpiritu iudicij, & in ſpiritu ardoris.*

Hier. 33.8. *Emundabo illos ab omni iniquitate ſua, in qua peccauerunt mihi: & propitius ero cunctis iniquitatibus eorum, in quibus deliquerunt mihi, & ſpreuerunt me.*

Ezec. 16.9. [2] *Laui te aqua, & emundaui [3] ſanguinem tuum ex te: & vnxi te [4] oleo.*

1.*Si abluerit.*] Vide V. Pœnitentia §.3.

2.*Laui te.*] Sci. à peccatis.

3.*Sanguinem.*] Homicidia, vel quoduis peccatum.

4.*Oleo.*] Miſericordiæ.

§. 2. ITEM CHRISTVS DOMINVS.

Vide verbo Chriſtus, & Paſſio, & Peccatum c. 18.

§. 3. QVAM SIT DIFFICILE ANIMAM inquinatam purificare.

Ezech. 24.12.13. [1] *Multo labore ſudatum eſt, & non exiuit de ea nimia [2] rubigo eius neque per [3] ignem. Immunditia tua execrabilis: quia [4] mundare te volui, & non es mundata à ſordibus tuis: ſed nec mundaberis prius [5] donec quieſcere faciam indignationem meam in te.*

1. *Multo labore &c.*] Per Prophetas, per Chriſtum, per Apoſtolos & apoſtolicos viros.

2.*Rubigo.*] Malitia. Chald. peccata.

3.*Ignem.*] Variarum tribulationum: vel caritatis Chriſti, & aliorum operariorum & paſtorum.

4.*Mundare te volui.*] Modis facilioribus quam per totalem deſtructionem.

5.*Donec quieſcere &c.*] Quod erit quando totaliter eris deſtructa, ſicuti indignatio hominis irati quieſcit in deſtructione ſui aduerſarij. Liranus.

§.4. QVAM SIT NIHIL HOMINIS PVRITAS, comparatione diuinæ.

Vide verbo Deus, cap. 19. & verbo Homo.

§. 5. QVAM SIT DIFFICILE COGNOSCERE ſuam cuiuſque puritatem.

[1] *Si lotus fuero quaſi aquis niuis, & fulſerint velut mundiſſimæ [2] manus meæ: Tamen ſordibus [3] intinges me: & [4] abominabuntur me veſtimenta mea.* Iob 9.30.31.

1.*Si lotus &c.*] Si ego aut alius, ſuo & aliorum teſtimonio totus videatur probus exterius, ſicuti qui in aquis niuis lotus eſt, candidiſſimus apparet.

2.*Manus meæ.*] Externa opera.

3.*Intinges me.*] Occultis peccatis oſtendes maculatum, tu qui noſti corda.

4. *Abominabuntur &c.*] Abominabilem me oſtendent opera mea coram tuo iudicio, quæ mihi & hominibus decora apparebant.

§. 6. PVRITATIS VARIOS EFFECTVS.

Vide verbo Gloria æterna, cap.1. §.1. & 2.

Quis aſcendet in montem Domini, aut quis ſtabit in loco ſancto eius? [1] Innocens manibus, & mundo corde, qui non accepit [2] in vano animam ſuam, nec iurauit in dolo proximo ſuo: hic accipiet [3] benedictionem à Domino & miſericordiam à Deo [4] ſalutari ſuo. Pſal. 23.3.4.5.

[5] *Incorruptio facit eſſe proximum [6] Deo.* Sap.6.20.

Quàm bonus Iſrael Deus, his qui recto ſunt corde. Pſ.72.1.

Saluabitur innocens, ſaluabitur autem [7] in munditia manuum ſuarum. Iob 22.30.

Ero immaculatus [8] cum eo, & [9] obſeruabo me ab iniquitate mea: & retribuet mihi Dominus ſecundum iuſtitiam meam, & ſecundum puritatem manuum mearum [10] in conſpectu oculorum eius. Pſ.17.24.25.

[11] *Nouit Deus [12] dies immaculatorum: & hæreditas eorum in æternum erit: non [13] confundentur in tempore [14] malo, & in [15] diebus famis ſaturabuntur.* Pſ 36.18,19

[16] *Non priuabit bonis eos qui ambulant in innocentia.* Pſ.83.12.

Beati [17] immaculati [18] in via: qui ambulant in lege Domini. Pſ.118.1.

[19] *Peruerſa via viri [20] aliena eſt: qui autem mundus eſt [21] rectum opus eius.* Prou. 21.8.

Si quis [22] emundauerit ſe ab iſtis, erit vas [23] in honorem ſanctificatum, & vtile Domino ad omne opus bonum paratum. 2. ad Tim. 2.21.

1.*Innocens manibus.*] Qui nihil mali eſt operatus.

2.*In vano &c.*] .i. non fruſtra accepit, nec vt ea abutatur rebus vilibus ſeruiendo.

3. *Benedictionem.*] Beneficium illud maximum fœlicitatis æternæ.

4.*Salutari.*] Saluatore ſuo.

5.*Incorruptio.*] Omnimoda puritas & ſanctitas.

6. *Deo.*] Qui puriſſimus eſt & ſanctiſſimus.

7. *In munditia &c.*] Per munditiam operum ſuorum.

8. *Cum eo.*] Deo ſci.

9. *Obſeruabo &c.*] Cuſtodiam me ne peccem.

10. *In conſpectu &c.*] .i. Quam videt & probat.

11. *Nouit.*] Approbat, tuetur.

12. *Dies.*] Vitam, actiones.

13. *Confundentur.*] Fruſtrati ſpe.

14. *Malo.*] Calamitoſo, mortis maximè & iudicij.

15. *Diebus famis.*] Etiam de fame æterna, qua in æternum cruciabuntur damnati, intelligi poteſt, quando iuſti & puri ſaturabuntur Dei viſione.

16. *Non priuabit bonis.*] Eſt Mioſis .i. maximis cumulabit bonis.

17. *Immaculati.*] .i. Integri, puri.

18. *In via.*] In ſuo vitæ inſtituto ſeu moribus.

19. *Peruerſa via viri.*] Praua eius actio.

20. *Aliena eſt.*] A Deo, & ab hominis natura ſecundum primam eius inſtitutionem.

21. *Rectum opus eius.*] Minimè alienum ab æquitate & natura.

22. *Emundauerit ſe.*] Vt ſci. diſcedat ab omni iniquitate, vt dicitur verſu 21.

23. *In honorem.*] Honorabile.

24. *Sanctificatum.*] Diuino cultui dedicatum.

25. *Vtile Domino.*] Etiam ad acquirendos alios, vt patet in Paulo, qui poſt conuerſionem multos lucratus eſt Domino, qui erat antè fidelium perſecutores. Lira.

§.7. Cohortationes ad puritatem.

Leui.11.43 44 *Nolite contaminare animas veſtras, nec tangatis [1] quicquam eorum, ne [2] immundi ſitis. Ego enim ſum Dominus Deus veſter: [3] ſancti eſtote, quia ego ſanctus ſum. Ne polluatis animas veſtras in omni reptili quod mouetur ſuper terram.*

Leuit.15.31 *[4] Docebitis ergo filios Iſrael vt caueant immunditias, & non moriantur [5] in ſordibus ſuis, cum polluerint tabernaculũ meum quod eſt inter eos.*

Deut.18.13 *Perfectus eris, & abſq; macula [6] cum Domino Deo tuo.*

2.Cor.7.1. *Has ergo habentes promiſſiones, chariſſimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis, & ſpiritus, [7] perficientes ſanctificationẽ [8] in timore Dei.*

1.ad Theſſ. 4.7. *Non vocauit nos Deus in immunditiam, ſed [9] in ſanctificationem.*

Eccle.9.8. *Omni tempore ſint [10] veſtimenta tua candida, & [11] oleum de capite tuo non deficiat.*

1. *Quicquam eorum.*] Quæ hactenus dicta ſunt.

2. *Immundi.*] Etiam ſpiritualiter, faciendo quod vobis eſt vetitum. Lira.

3. *Sancti.*] Puri animo & corpore.

4. *Docebitis.*] Vos, ô ſacerdotes.

5. *In ſordibus.*] Propter ſordes, ſi ſcil. immundi accedant ad locum tabernaculi.

6. *Cum Domino.*] Coram Domino.

7. *Perficientes ſanctificationem.*] .i. perfectam ſpiritus ſanctitatem comparare nitentes.

8. *In timore Dei.*] Per timorem Dei, non contenti apud homines puri ac iuſti videri.

9. *Sanctificationem.*] Puritatem.

10. *Veſtimenta.*] Opera.

11. *Oleum.*] Bonæ famę .i. ſtude ſemper vitæ puritati & bonæ famæ, quæ bonis operibus comparatur.

PVSILLANIMITAS.

Vide Deſperatio. Spes. Triſtitia.

§.1. Ad eos qui præ pusillanimitate, aliis prodeſſe recuſant publica aliqua functione.

[1] Sapientia abſconſa, & theſaurus inuiſus; quæ vtilitas in vtriſque. Eccli.20.32.

1. *Sapientia &c.*] .i. Fruſtra & ſine fructu habetur ſapientia qua quis non vtitur & eam abſcondit, ſicut inutilis eſt pecuniarum theſaurus qui ſemper occultatur. Vide Ianſen. hîc ex Rabano, qui ait graui eos crimine teneri qui egenis pecunias abſcondunt, at multo maiori qui fratribus ſapientiæ & prædicationis verbum.

§. 2. Calumnia interdum eſt eius cauſa.

Calumnia conturbat ſapientem, & [1] perdet robur cordis illius. Eccle.7.8.

1. *Perdet robur.*] .i. reddet puſillanimem.

§.3. Pusillanimitas etiam viros magnos tenet.

Expectabam eum qui ſaluum me fecit à puſillanimitate ſpiritus & [1] tempeſtate. Pſ.54.9.

1. *Tempeſtate.*] Tentationum procella.

§. 4. Vetatur:

Noli eſſe puſillanimis in animo tuo. Eccli.7.9.

§.5. Pusillanimes solari oportet & animare.

Dicite puſillanimis: confortamini, & nolite timere. Iſa.35.4.
Conſolamini puſillanimes. 1.Theſſ.5.14.

QVÆSTIONES INVTILES.

Vide Curioſitas.

§. 1. Vetantur, vbi et de earum damno.

Eccle. 7.11 *Ne dicas: quid putas cauſæ eſt quod priora tempora meliora fuere, quam nunc ſunt? [1] ſtulta enim eſt huiuſcemodi interrogatio.*

Actor.1.3. *Non eſt veſtrum noſſe tempora vel momenta, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate.*

Ioã.21.22. *Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? tu me ſequere.*

1.Tim.1.4. *Neque intendentes fabulis, & [2] genealogijs interminatis; quæ [3] quæſtiones præſtant: magis quàm ædificationem Dei, quæ eſt [4] in fide.*

1.Tim.6.3 4.5 *Si quis aliter docet, & non acquieſcit ſanis ſermonibus Domini noſtri Ieſu Chriſti, & ei, quæ [5] ſecundum pietatem eſt doctrinæ: ſuperbus eſt nihil ſciens, ſed [6] languens [7] circa quæſtiones, & [8] pugnas verborum: ex quibus oriuntur inuidiæ, contentiones, blaſphemiæ, ſuſpiciones malæ, conflictationes hominum mente corruptorum, & qui veritate priuati ſunt [9] exiſtimantium quæſtum eſſe pietatem.*

2.Tim.2. 23. *Stultas & [10] ſine diſciplina quæſtiones deuita; ſciens quia generant lites.*

Ad Tit.3.9 *Stultas quæſtiones, & genealogias, & contentiones, & [11] pugnas legis deuita: ſunt enim inutiles, & vanæ.*

1. *Stulta &c.*] q. d. quis ignorat, aut quid mirum eſt res ſemper in peius ruere? Sà.

2. *Genealogijs interminatis.*] Quæ finem non habent.

3. *Quæſtiones.*] Contentiones, diſputationes.

4. *In fide.*] Secundum fidem.

5. *Secundum pietatem.*] Quæ veram docet pietatem & Dei cultum, qui continetur fide, ſpe, caritate.

6. *Languens.*] Græcè νόσων ægrotus, animo ſci. quia ſcilicet deſipit.

7. *Circa quæſtiones.*] De omnibus enim quærunt & dubitant hæretici: quia fides eſt oculus, inquit Theophil. qui non habet oculos nihil videt, nihil inuenit, ſed tantum quærit. Sic quærunt Sacramentarij: quomodo poteſt Chriſti corpus eſſe in tam parua hoſtia?

8. *Pugnas verborum.*] Rixas de vocibus & verbis.

9. *Exiſtimantium, &c.*] Qui ex pietatis ſimulatione lucro pecuniæ vel vanæ gloriæ vacant.

10. *Sine diſciplina.*] Quæ nihil erudiunt.

11. *Pugnas legis.*] Quæ ex legis littera ſolent à legis ſectatoribus moueri.

QVIES ANIMI.

Vide Gaudium. Gloria cæleſtis. Lex. Iuſtus. Peccator. Pax.

§. 1. In qvo ea inveniatvr.

Hæc dicit Dominus: [1] ſtate ſuper vias, & [2] videte, & [3] interrogate, de ſemitis antiquis, quæ ſit via bona, & ambulate in ea: & inuenietis refrigerium animabus veſtris. Et dixerunt: non ambulabimus. Hier.6.16.

Tollite [4] iugum meum ſuper vos, & diſcite à me quia mitis ſum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus veſtris: Iugum enim meum ſuaue eſt, & onus meum leue. Mat.11.29

1. *State, &c.*] Inſiſtite viis omnibus, per quas inceditis: Actiones veſtras perpendite.

2. *Videte.*] An rectæ ſint conſideratæ.

3. *Interrogate, &c.*] Si dubitatis, interrogate de ſemitis per quas maiores veſtri inceſſerunt.

4. *Iugum.*] Legem Euangelicam.

RATIO.

De ratione factorum ſuorum reddenda cuique. *Vide V. Iudicium.*

RATIO, PRO MENTE.

Vide Anima. Conſilium.

RECIDIVVM. RECIDIVARE.

Vide Perſeuerantia. Vide Peccatum c.21. Apoſtata.

§. 1. Varia damna et poenæ eivs, qvi relabitur in peccata.

1 Si refugientes coinquinationes mundi in cognitione Domini noſtri, & ſaluatoris Ieſu Chriſti, his rurſus implicati ſuperantur facta ſunt eis poſteriora deteriora prioribus. [2] Melius enim erat illis non cognoſcere viam iuſtitiæ, quàm poſt agnitionem retrorſum conuerti ab eo, quod illis traditum eſt, ſancto mandato: Contigit enim eis illud veri prouerbij: canis reuerſus ad ſuum vomitum, & ſus lota, [3] in volutabro luti. 2.Petr.2. 20.21, 22.

Si quæ [4] deſtruxi, iterum hæc [5] ædifico: [6] præuaricatorem me conſtituo. Gala.2.18.

Quàm vilis facta es nimis, [7] iterans vias tuas. Hier.2.36.

Qui baptizatur [8] à mortuo, & iterum tangit eum, quid proficit lauatio illius? ſic homo qui ieiunat in peccatis ſuis, & iterum eadem faciens, quid proficit humiliando ſe, orationem illius quis exaudiet? Eccli.34. 30.31.

Mat.12.43.44.45. *Cum* 9 *immundus ſpiritus exierit* 10 *ab homine, ambulat per loca* 11 *arida quærens requiē, &* 12 *non inuenit. Tunc dicit reuertar* 13 *in domum meam, vnde exiui: & veniens inuenit eam* 14 *vacantem, ſcopis mundatam, & ornatam. Tunc vadit, & aſſumit* 15 *ſeptem alios ſpiritus ſecum nequiores ſe, & intrantes habitant ibi: & fiunt nouiſſima hominis illius peiora prioribus. Sic erit & generationi huic peſſimæ.*

Ioan.5.14. *Ecce ſanus factus es, iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat.*

Eccli.26.25.26.27. 16 *In duobus contriſtatum eſt cor meum, & in tertio iracundia mihi aduenit: vir bellator deficiens per inopiam: & vir ſenſatus contemptus: & qui tranſgreditur à iuſtitia ad peccatum: Deus parauit eum ad romphæam.*

1. *Si refugientes &c.*] .i. Si poſtquam ſæculi huius mala deſideria quæ coinquinant hominem, per cognitionem Chriſti ſemel dereliquerunt.

2. *Melius erat.*] .i. Minor eis eſſet damnatio.

3. *In volutabro luti.*] Scil. rurſus ſe reuoluit vt iterum fiat immunda.

4. *Destruxi.*] Per pœnitentiam & vitæ mutationem.

5. *Ædifico.*] Rediens ad priſtina peccata.

6. *Præuaricatorem.*] Hypocritam, qui fingam me deſtruxiſſe peccata per pœnitētiam, cum ea repetens oſtendam me ea amare. Loquitur autem Apoſtolus ad litteram de lege quam deſtruxerat, dicens eam non debere ſeruari eique vim iuſtificandi abſtulerat.

7. *Iterans vias.*] Repetens peccata.

8. *Baptizatur.*] Vide V. Oratio §. 38. quibus adde ex Greg l. 9. Epiſtolar. Epiſt. 39. & ſuper illud Pſal. 50. Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus: illum baptizari à mortuo, & iterum tangere mortuum qui abluitur à peccato & iterum illud repetit.

9. *Immundus ſpiritus.*] Dæmon, qui vocatur immundus, quia ad immunditias ſollicitat iiſque gaudet.

10. *Ab homine.*] .i. à Iudæis (inquit Hieron.) à quibus per legem Dei qua facti ſunt Dei populus, pulſus eſt: vel à quouis homine pulſus per pœnitentiam.

11. *Arida.*] Corda Gentilium ſcripturis & donis ſpiritualibus deſtituta.

12. *Non inuenit.*] Quia Gentiles in Chriſtum crediderunt.

13. *Domum meam.*] Ad Iudæos vel hominē quem prius occupauerat ante pœnitentiam.

14. *Vacantem.*] Bonis operibus & hac ratione domus paratur & ornatur. Vel *vacantem* ſi de Iudæis intelligas, quia Dei gratiam per Chriſtum oblatam recipere noluerunt.

15. *Septem.*] .i. multos alios ſocios, tum vt ſimul hac domo iucundè perfruantur, tum ne facilè rurſum expellantur, tum vt nequiorem hominem efficiant, vt patet v. 45.

16. *In duobus.*] Vide V. Miles §. 6.

§. 2. NON RELABENDVM IN PECCATA multis probat B. Paulus Rom. 6. capite vt & 7. & 8.

1 *Qui mortui ſumus peccato, quomodo adhuc viuemus in illo?* Rom.6.2.

Videndi etiam verſus ſequentes vſque ad 12.

Non ergo regnet 2 *peccatum in veſtro mortali corpore vt obediatis concupiſcentiis eius: ſed neque exhibeatis membra veſtra* 3 *arma iniquitatis* 4 *peccato: ſed* 5 *exhibete vos Deo tamquam ex mortuis viuentes, & membra veſtra* 6 *arma iuſtitiæ Deo.* Rom.6.12.13.

7 *Neſcitis quoniam cui exhibetis vos ſeruos ad obediendum, ſerui eſtis eius cui obeditis,* 8 *ſiue peccati* 9 *ad mortem, ſiue* 10 *obeditionis ad* 11 *iuſtitiam? gratias autē Deo* 12 *quod fuiſtis ſerui peccati, obediſtis autem ex corde in eam formam doctrinæ in quam traditi eſtis.* Rom.6.16.18.

1. *Qui mortui ſumus &c.*] .i. Qui iam renuntiauimus regno peccati, quomodo adhuc eius ſuggeſtionibus obtemperabimus?

2. *Peccatum.*] Peccati fomes.

3. *Arma iniquitatis.*] Inſtrumenta ad operandum iniquitatem.

4. *Peccato.*] Ipſi fomiti.

5. *Exhibete vos Deo &c.*] Conſecrate vos Deo tanquam ex mortuis reſurgentes in vitam, cui mors vltrà non dominetur.

6. *Arma iuſtitiæ Deo.*] Exhibete membra veſtra inſtrumenta quibus vos Deus ad iuſtitiam promoueat.

7. *Neſcitis &c.*] .i. Qui ſemel ſe conſtituit alicui ſeruum ad obediendum, obſtrictus illi manet & deuinctus.

8. *Siue peccati.*] .i. ſiue quis ſe conſtituat ſeruum peccati obediendo deſideriis carnis.

9. *Ad mortem.*] Quia huiuſmodi ſeruitus ducit ad mortem æternam.

10. *Obeditionis.*] Siue quis ſe conſtituat ſeruum ad obediendum Deo.

11. *Ad iuſtitiam.*] Quia talis obedientia ducit ad iuſtitiam. q. d. ratione huius ſeruitutis deuinctus manet, vt ſemper obſequatur Deo & amplius iuſtificetur.

12. *Quod fuiſtis &c.*] .i. Quod cum antea fuiſſetis ſerui peccati iam ab eo per Chriſti gratiam liberati, iuſtificati, ac proinde quaſi manu miſſi, traditi eſtis ex corde in ſeruitutem iuſtitiæ ſecundum formam doctrinæ Euangelicæ. Vnde implicitè infertur abſurdum eſſe non perſiſtere in hac ſeruitute, ſed ad priorem quæ eſt peccati, vos iterum relabi. P. Vaſquez.

REGENERATIO.

Vide Gratia. V. Renouatio. Relapſus. V. Recidiuum.

RELIGIO, RELIGIOSVS.

Vide Occupationes. Paupertas. Caſtitas. Obedientia. Prælatus. Paſtor. Superior. Mortificatio. Eccleſia. Iuſtus, Apoſtata.

§. 1. Religioſorvm honorificæ compellationes & laudes eximiæ.

Iſa. 60. 21. 22. [1] *Populus autem tuus omnes iuſti, in perpetuum hæreditabunt terram, germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum.* [2] *Minimus* [3] *erit in mille, & paruulus in gentem fortiſſimam: ego Dominus, in* [4] *tempore eius ſubitò faciam iſtud.*

Pſal. 23. 6. *Hæc eſt generatio quærentium eum, quærentium faciem Dei Iacob.*

Eccli. 3. 1. [5] *Filij ſapientiæ* [6] *eccleſia iuſtorum, &* [7] *natio illorum* [8] *obedientia & dilectio.*

Iſa. 61. 9. *Omnes qui viderint eos, cognoſcent illos, quia iſti ſunt ſemen, cui benedixit Dominus.*

Videndi etiam ſequentes paragraphi.

1. *Populus.*] Vide verbo Eccleſia.

2. *Minimus.*] Minima antè & initio familia.

3. *Erit in mille.*] Referta erit plurimis religioſis, hoc patuit in quauis familia religioſa. Loquitur autem ad litteram de Eccleſia.

4. *Tempore eius.*] Tempore ſuo.

5. *Filij ſapientiæ.*] .i. Qui à ſapientia rectè ſunt inſtituti.

6. *Eccleſia iuſtorum.*] Sunt congregatio iuſtorum.

7. *Natio.*] .i. genus illorum, ſeu tales homines.

8. *Obedientia & dilectio.*] .i. ſunt penitus dediti obedientiæ & dilectioni, habentque has virtutes ſibi proprias & familiares.

§. 2. Qvam exilia fverint religionum primordia.

Eſther 10. 6 [1] *Paruus fons, qui creuit in fluuium, & in lucem, ſolemque conuerſus eſt, & in aquas plurimas redundauit, Eſther eſt, quam Rex accepit uxorem & voluit eſſe Reginam.*

Eſther 11. 10. 12. *Fons paruus creuit in fluuium maximum, & in aquas plurimas redundauit. Lux, & ſol ortus eſt, & humiles exaltati ſunt, & deuorauerunt inclytos.*

1. *Paruus fons.*] Vide dicta verbo Eccleſia, quæ facilè eſt accommodare ad religionem.

§. 3. Non conſvlendi parentes ſit necnè capeſſendus religioſus ſtatus.

Verbo Conſilium.

Fili [1] *quid feciſti nobis ſic? ecce pater tuus, & ego dolentes quærebamus te, & ait ad illos: quid eſt quod me quærebatis? neſciebatis quia* [2] *in his quæ patris mei ſunt,* [3] *oportet me eſſe?*

[4] *Qui dixit patri ſuo, & matri ſuæ: neſcio vos, & fratribus ſuis: ignoro vos, & neſcierunt filios ſuos: hi cuſtodierunt eloquium tuum & pactum tuum ſeruauerunt.*

[5] *Numquid non eſt Deus in Iſrael vt eatis ad conſulendum Bedzebud Deum Accaron?*

[6] *Et cum dixerint ad vos: quærite à Pythonibus, & à diuinis, qui ſtrident in incantationibus ſuis: numquid non populus à Deo ſuo requiret pro viuis* [7] *à mortuis?* [8] *ad legem magis, & ad teſtimonium. Quod ſi non dixerint iuxta verbum hoc, non erit eis matutina lux.*

1. *Quid feciſti ſic.*] Sci. vt nobis inconſultis remaneres in templo.

2. *In his quæ patris mei ſunt.*] Qualia ſunt, quæ ad officium Dei hominis ſeu redemptoris pertinent, vt docere, facere miracula &c. ob quæ à Patre miſſus erat, & quæ faciebat ex præſcripto Patris.

3. *Oportet me eſſe.*] Etiam vobis inconſultis, neque enim in ijs, ſubiectus erat parentibus, quemadmodum etiam in capeſſenda religione non ſunt filij parentibus ſubiecti.

4. *Qui dixit.*] Loquitur ad litteram de Leuitis, qui in punitione idololatrarum Exod. 32. v. 28. non ſunt miſerti cognatorum & parentum, ſed occiderunt eos quaſi non nouiſſent: atque ob hunc zelum meriti ſunt ſacerdotium: Quæ facilè eſt ad religioſum ſtatum accommodare.

5 *Numquid &c.*] Hæc etiam dicuntur per accommodationem, innuiturque conſulendum Deum, non Bedzebud .i. parentes, amicos, cognatos, ſeculares.

6. *Et cum dixerint.*] Vide V. Diuini. Per Pythones autem intellige parentes, qui inſtar Pythonum Deo ſunt contrarij, nec oracula reddunt, ſed mendacia dum conſuluntur.

7. *A mortuis.*] Per hos intellige eoſdem parentes qui Deo mortui ſunt, cum ei contraria ſuadent.

8. *Ad legem.*] Et ad eos qui eam intelligunt accedendum conſilij cauſa, ad viros doctos, probos & prudentes.

§. 4. Neqve temere capeſſenda eſt religio. *V. verbo Conſilium. Prudentia.*

[1] *Quis ex vobis volens turrim ædificare, non prius ſedens computat ſumptus qui neceſſarij ſunt? ſi habeat ad perficiendum, ne poſteaquam poſuerit*

fundamentum & non potuerit perficere, omnes qui vident incipiant illudere ei, dicentes: quia hic homo cæpit ædificare, & non potuit conſummare.

Videndi item verſus ſequentes.

1. *Quis ex vobis &c.*] Hac parabola turris vt & ſequenti quæ eſt de bello, docet quanta prouidentia quis debeat ſe excutere an habeat ſufficientes vires tum animi, tum corporis antequam arduam euangelicæ vitæ & perfectionis turrim conſcendat, & bellum ſibi, mundoque indicat ne ſi poſtea reſiliat, ſibi damnum & ignominiam acciſcat. Quod religio ſit turris, *Vide Salmeron Tomo 7. tract.* 24.

§. 5. BENEFICIO VOCATIONIS RELIGIOSÆ applicare licet quæ ſequuntur: indeque conſtabit quam ſit id magnum, quantique æſtimandum.

Ephes. 1. 3. *Benedictus Deus, & pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui benedixit nos [1] in omni benedictione ſpirituali, [2] in cæleſtibus, [3] in Chriſto.*

Ephes. 2. 11. 12. 13. *Propter quod memores eſtote quod aliquando vos eratis gentes in carne, qui [4] dicebamini præputium, [5] ab ea quæ dicitur circumciſio in carne manu facta, quod eratis illo in tempore ſine Chriſto [6] alienati à conuerſatione Iſrael, & [7] hoſpites teſtamentorũ, [8] promiſſionis ſpem non habentes, & [9] ſine Deo in hoc mundo: nunc autem in Chriſto Ieſu vos, qui aliquando eratis longe, facti eſtis prope [10] in ſanguine Chriſti.*

Eph. 2. 19. 20. *Iam non eſtis [11] hoſpites, & aduenæ: ſed eſtis [12] ciues ſanctorum, & domeſtici Dei: Superædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum, & prophetarum ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Ieſu.*

1 Pet. 2. 9. 10. *Vos autem genus [13] electum, [14] regale ſacerdotium, gens ſancta, [15] populus acquiſitionis: vt [16] virtutes annuntietis eius, qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen ſuum. Qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei: qui non conſecuti miſericordiam, nunc autem miſericordiam conſecuti.*

1. Cor. 1. 9. *Fidelis Deus per quem vocati eſtis in ſocietatem filij eius Ieſu Chriſti Domini noſtri.*

Coloſ. 1. 12. 13. *Gratias agentes Deo Patri, qui [17] dignos nos fecit in partem ſortis ſanctorum in lumine: qui eripuit nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in [18] regnum [19] filij dilectionis ſuæ.*

Exod. 19. 5. *Si audieritis vocem meam, & cuſtodieritis pactum meum: eritis mihi in [20] peculium de cunctis populis: [21] mea enim eſt omnis terra.*

Deut. 32. 9. *[22] Pars Domini populus eius: Iacob [23] funiculus hæreditatis eius.*

Vide item verſ. 11. 12. 13. 14.

Pſ. 15. 5. 6. *Dominus [24] pars hereditatis meæ, & [25] calicis mei, tu es, qui [26] reſtitues hereditatem meam mihi: [27] Funes ceciderunt mihi in præclaris: etenim [28] hæreditas mea [29] præclara eſt mihi.*

Vide infra §. 38. ex Amos 2. 11.

1. *In omni &c.*] .i. Abundanti donorum ſpiritualium beneficentia & largitate.

2. *In cæleſtibus.*] Ipſe in cælo exiſtens.

3. *In Chriſto.*] Per Chriſtum, eiuſque merita.

4. *Dicebamini præputium.*] Vocabamini præputiati per contemptum & opprobrium. Vel peccatores vocabamini à iuſtis, ſi ad religioſos trahatur.

5. *Ab ea quæ dicitur circumciſio.*] .i. à Iudæis circumciſis, vel à Iuſtis.

6. *Alienati &c.*] .i. A ratione & viuendi inſtituto Iudæorum, vel iuſtorum.

7. *Hoſpites teſtamentorum.*] .i. Extranei & alieni à pactis cum Iudæis à Deo initis, vel cum iuſtis.

8. *Promiſſionis.*] Vitæ æternæ, & reſurrectionis.

9. *Sine Deo.*] Dei cognitione & cultu.

10. *In ſanguine.*] Per merita ſanguinis Chriſti.

11. *Hoſpites.*] In populo Dei, nullam cum eo communicationem habentes.

12. *Ciues ſanctorum.*] Petri, Pauli, &c. vel Abrahæ, Moyſis, Eliæ &c.

13. *Electum.*] A Deo, de hoc miſero mundo.

14. *Regale ſacerdotium.*] Quos ſimul omnes ſancti Spiritus vnctione, Chriſtus fecit reges & ſacerdotes.

15. *Populus acquiſitionis.*] Quia magno pretio emptus & conquiſitus.

16. *Virtutes.*] Liberalitatem, benignitatem, miſericordiam, charitatem infinitam, &c.

17. *Dignos &c.*] Idoneos vt participes eſſemus ſortis & hæreditatis Sanctorum per fidem & lumen Euangelij, vel etiam per donum vocationis religioſæ.

18. *Regnum.*] Eccleſiam, vel religionem.

19. *Filij dilectionis.*] Filij dilecti.

20. *Peculium.*] .i. Theſaurum. q. d. vnicè dilecti.

21. *Mea enim &c.*] q. d. quanquam omnes populi mei ſint, tamen vos electi præ cæteris.

22. *Pars.*] Hæreditas.

23. *Funiculus.*] .i. portio, quia funiculis diuidebantur hæreditates.

24. *Pars hæreditatis.*] Tota poſſeſſio mea hæreditaria in qua omnia mihi propria bona poſſideo, quem vnum omni diligentia colere, cui ſoli gratificari ſtudeo.

25. *Calicis mei.*] Ipſe mihi quaſi dulcis portio vini & calicis quæ ipſo diſtribuente mihi contigit.

26. *Reſtitues.*] Quia reſtituiſti, cum eam amiſiſſem; vel *reſtitues*, quia integram & firmam ſeruabis nequando eam amittam, & ſuo tempore perfectè poſſidendam trades, cum te facie ad faciem videndum dabis.

27. *Funes &c.*] .i. perinde mihi euenit ac ſi funes menſorij quibus agri diuidi ſolent cecidiſſent mihi in amœniſſimis & pulcherrimis locis.

28. *Hæreditas mea.*] Quæ Deo diuidente mihi obtigit.

29. *Præclara eſt mihi.*] .i. Mihi admodum eſt & habetur ſpecioſa, vt præ illa nullam optem, non eam quam in terris carnales ſibi delegerunt, non aliam quamlibet.

§. 6. VNDE VOCATI RELIGIOSI.

Pſ.106.2.3.4. *1 Dicant qui redempti ſunt à Domino, quos redemit de manu inimici: & de regionibus congregauit eos: 2 à ſolis ortu, & occaſu, ab aquilone, & mari. Errauerunt in 3 ſolitudine, in 4 inaquoſo viam 5 ciuitatis habitaculi non inuenerunt.*

Deut.32.10. *Inuenit eum in terra deſerta, in loco horroris, & vaſtæ ſolitudinis: circumduxit eum, & docuit: & cuſtodiuit quaſi pupillam oculi ſui.*

Vide item Ezechiel.16. à v.3. deinceps per multos verſus.

1. *Dicant &c.*] Hunc verſum applicat Bernard. religioſis.

2. *A ſolis &c.*] In eadem religione, imo domo ſunt qui è variis mundi plagis vocati, & in vnum cœtum congregati.

3. *Solitudine.*] Mundo, vel ſolitudine vitiorum.

4. *Inaquoſo.*] Quia mundus caret aquis gratiæ.

5. *Ciuitatis.*] Paradiſi.

§. 7. OFFICIA BONI RELIGIOSI. AMARE cellam, raròque ſe hominibus videndum exhibere.

Cant.4.12. *1 Hortus concluſus ſoror mea ſponſa, hortus concluſus, fons ſignatus.*

Vide item §.28. ex Iſa.26.20.

1. *Hortus.*] Vide V. Maria.

§.8. SEIPSVM ABNEGARE ET CRVCEM ferre. *Vide Lucæ* 14. 27.

Matt.16.24. *Si quis vult poſt me venire abneget 1 ſemetipſum, & 2 tollat crucem ſuam, & ſequatur me.*

1. *Semetipſum.*] Omnibus deſideriis ſuis renunciet.

2. *Tollat crucem.*] Mundo crucifigatur. Hieron. Sit paratus mori in cruce. Chryſ.

§. 9. OBLIVISCI CONSANGVINEORVM & parentum.

Pſ.44.12. *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam: & obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui.*

Gen.12.1.2. *Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram quam monſtrauero tibi, faciamque te in gentem magnam, benedicam tibi, & magnificabo nomen tuum, & eris benedictus.*

§. 10. IMO EOS ODISSE, QVIN etiam ſeipſum.

Luc.14.26. *Si quis venit ad me, & non 1 odit fratrem ſuum, & matrem, & vxorem, & filios, fratres, & ſorores, adhuc & 2 animam ſuam, non poteſt eſſe meus 3 diſcipulus.*

1. *Odit.*] Quatenus Chriſto contrarij ſunt.

2. *Animam.*] .i. vitam.

3. *Diſcipulus.*] Vt ſci. me nudum ſequatur nudus cum Apoſtolis, me inquam perfectionis magiſtrum.

§. 11. PERSEVERARE IN SVA VOCAtione. *V. Perſeuerantia.*

Pſ.131.14. *Hæc requies mea in ſæculum ſæculi: hic habitabo, quoniam elegi eam.*

Ioan.6.68. *Domine ad quem ibimus? 1 verba vitæ æternæ habes.*

1. *Verba vitæ æternæ.*] Quia efficiunt vitam æternam hominem reſuſcitando ſolo verbo & imperio. Ita Chryſ. vel efficiunt vitam æternam in eo qui eis obedit.

§. 12. REFRENARE LINGVAM.

Iacob.1.26. *Si quis putat ſe religioſum eſſe non 1 refrenans linguam ſuam, ſed 2 ſeducens cor ſuum, huius vana eſt religio.*

1. *Refrenans linguam.*] Ab otioſis & malis ſermonibus.

2. *Seducens.*] A recta via per loquacitatem.

§.13. EORVM EST RELIGIOSÆ DISCIPLINÆ obſeruationem ad poſteros in finem vſque ſæculi tranſmittere, ne de iis dicatur quod in libro Iudicum.

Iudic.2.7.8.9.10.11. *1 Seruierunt Deo cunctis diebus eius, & filiorum qui longo poſt eum vixerunt tempore & nouerant omnia opera Domini, quæ fecerat cum Iſrael. Mortuus eſt autem Ioſue filius Nun: omniſque illa generatio congregata eſt ad patres ſuos, & ſurrexerunt alij qui non nouerant Dominum, & opera quæ fecerat cum Iſrael: feceruntque filij Iſrael malum in conſpectu Domini &c.*

Iudic.2.17. *Citò deſeruerunt viam per quam ingreſſi fuerant patres eorum, & audientes mandata Domini, omnia fecere contraria.*

1.*Seruierunt &c.*] Idem ſæpe vſuuenit religionibus quarum initia feruent ratione primi ſpiritus qui viget in primis patribus, atque iis qui eorum viderunt conuerſationem: verum iis mortuis ſæpe moritur omnis pietas & religio.

§. 14. EORVM EST NON PECCARE, LICET peccent ſæculares. *V*.§.36.

§. 15. DE VARIIS BONIS STATVS religioſi.

VTILIS EST ET VOLVPTATIS PLENVS. *Vide verbo Concordia, ex Pſal.*132. 1. 2. &c.

§. 16. RELIGIOSI PATRVM SVORVM GAVdent & fruuntur laboribus.

Pſal. 104. 44.45 *Dedit illis regiones gentium: & [1] labores populorum poſſederunt, vt cuſtodiant iuſtificationes eius: & legem eius requirant.*

Ioſue 24.13 *Dedi vobis [2] terram in qua non laboraſtis, & vrbes, quas non ædificaſtis vt habitaretis in eis: vineas, & olineta quæ non plantáſtis.*

Ioan.4 37. 38. *In hoc eſt verbum verum: quia [3] alius eſt qui ſeminat: alius, qui metit. Ego miſi vos metere, quod non laboraſtis: alij laborauerunt, & vos in labores eorum introiſtis.*

1.*Labores.*] Fructum laborum, pietatis, zeli animarum & cæterarum virtutum, quo fructu gaudent iam poſteri, quia pleriſque religioſis dantur eleemoſynæ, & ſunt in hominum exiſtimatione non ob propriam virtutem, ſed patrum ſuorum.

2. *Terram &c.*] Sic moderni religioſi domos & monaſteria poſſident quæ carè ſteterunt primis fundatoribus.

3. *Alius qui ſeminat.*] Vide verbum Concionator. Seminarunt autem in multo ſudore primi parentes ordinum, quæ iam paruo labore metunt & colligunt eorum filij, quod & de temporalibus & de ſpiritualibus verum eſt.

§. 17. QVARE EOS DEBENT IMITARI, NE de iis dicatur illud Oſee.

Oſee 9. 10. [1] *Quaſi vuas in deſerto inueni Iſrael: quaſi prima poma ficulneæ in cacumine eius, vidi patres eorum: [2] ipſi autem intrauerunt ad [3] Beelphegor, & [4] abalienati ſunt [5] in confuſionem, & facti ſunt abominabiles ſicut ea quæ dilexerunt.*

1.*Quaſi vuas &c.*].i. Iſtorum patres Abraham, Iſaac, Iacob (idem accommodare licet ad fundatores ordinum) mihi ita fuerunt grati, quam eſſe ſolent vuæ eas inuenienti in deſerto quod vuas non fert, & ſicut primæ ficus.

2.*Ipſi autem.*] Poſteri eorum.

3.*Beelphegor.*] Idolum, & religioſi ad idola ſuarum cupiditatum.

4.*Abalienati.*] à Deo.

5. *In confuſionem.*] Suam: quia confuſioni tradentur à Deo.

§. 18. PARVM ENIM PROFVERIT SANCTOS habuiſſe progenitores, niſi eorum æmulentur virtutes.

[1] *Numquid non vt filij Æthiopum vos eſtis mihi, filij Iſrael, ait Dominus.* Amos 9. 7.

Reſponderunt & dixerunt ei: [2] pater noſter Abraham eſt. Dixit eis Ieſus: ſi filij Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite. Ioan. 8.39.

Ne velitis dicere intra vos: Patrem habemus Abraham, dico enim vobis: quoniam potens eſt Deus, de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ. Matt. 3.9.

1.*Numquid non &c.*].i. Non mihi videmini filij Patriarcharum (nec vos mali religioſi filij tot SS. Patrum qui vos in Chriſto genuerunt) ſed Æthiopum, quia pleni cum ſitis peccatis, in nullo eis eſtis ſimiles; quare fruſtra ſperatis vos eorum meritis liberandos.

2. *Pater noſter Abraham.*] Idem dicunt religioſi tepidi qui iactant & gloriantur de virtutibus ſuorum patrum, ſed audient iſti ſimile huic reſponſum.

§. 19. DEVS RELIGIOSOS PROTEGIT ET REgit per ſeipſum, & peculiariter inuigilat eorum actionibus.

[1] *In vnamquamque gentem propoſuit Rectorem: [2] & pars Dei Iſrael facta eſt manifeſta. Et omnia opera eorum [3] velut Sol in conſpectu Dei, & oculi eius ſine intermiſſione [4] inſpicientes in vijs eorum.* Eccli.17. 14.15.

Creabit Dominus ſuper omnem locum montis [5] Sion, & vbi inuocatus eſt, [6] nubem per diem, & fumum, & ſplendorem ignis flammantis in nocte: [7] ſuper omnem enim gloriam protectio: & tabernaculum erit in vmbraculum diei [8] ab æſtu, & in ſecuritatem, & abſconſionem à [9] turbine, & à pluuia. Iſa.4.5.6.

Hæc dicit Dominus creans te [10] Iacob, & formans te Iſrael: noli timere, quia redemi te, & [11] vocaui te nomine tuo: meus es tu. [12] Cum tranſieris per aquas tecum ero, & flumina non operient te: cum ambulaueris in igne non combureris, & flamma non ardebit in te: Ex quo honorabilis factus es in oculis meis & glorioſus: ego dilexi te, & [13] dabo homines pro te, & populus pro anima tua. Populum iſtum [14] formaui mihi, laudem meam narrabit. Iſa 43.1.2. 4 21.

1. *In vnamquamque &c.*].i. Gentes omnes tradidit gubernandas ſuis principibus & Re-

gibus quos eis præfert.

2. *Et pars Dei &c.*] Quæ oratio ſic eſt ordinanda. *Et Iſrael* .i. populus Iſraeliticus, eſt manifeſta pars Dei facta, ſeu factus .i. aſſumpſit eum in ſuam partem & portionem vt in illo regnaret ſolus. *Vide* 1. *Reg.* 12.

3. *Velut Sol.*] .i. Tam patent Deo, quam omnibus patet Sol.

4. *Inſpicientes in vijs eorum.*] Siue bene vel malè agant nec ita diſſimulat ad eorum facta, ſicut videtur aliorum hominum, aut gentium facta non ita curare.

5. *Sion.*] Typus fuit Eccleſiæ, & etiam religionis.

6. *Nubem per diem &c.*] .i. Proteget eos tam in proſperitate, quam in aduerſitate: ſeu faciet cum religioſis ſpiritualiter quod olim fecit cum Iudæis corporaliter.

7. *Super omnem gloriam.*] Glorioſos viros erit profectio diuina.

8. *Ab æſtu.*] Concupiſcentiæ.

9. *Turbine, pluuia.*] Tentationibus & aduerſitatibus.

10. *Iacob, Iſrael.*] Religioſi ſunt ſpiritualiter Iacob, quia ſupplantarunt mundum, & Iſrael .i. præualentes Deo.

11. *Vocaui te &c.*] Quod dilectionis eſt argumentum.

12. *Cum tranſieris &c.*] q.d. in omnibus periculis te liberabo.

13. *Dabo.*] Perdam vt te ſeruem.

14. *Formaui mihi.*] Ad meam gloriam, ſeu vt mihi ſeruiat, vt ſit meus.

§. 20. IN RELIGIONE EXIMIO QVODAM modo habitat & quieſcit.

Eccli. 24. 13. 16. *Sic* [1] *in Sion* [2] *firmata ſum, & in ciuitate ſanctificata ſimiliter requieui, & in Ieruſalem poteſtas mea. Et radicaui in populo honorificato, & in parte Dei mei hæreditas illius, & in plenitudine Sanctorum detentio mea.*

1. *In Sion.*] Typus eſt religionis.

2. *Firmata ſum.*] Ita loquitur diuina ſapientia. Vide quæ ad huius explicationem faciunt *verbo Maria.*

§. 21. MIRE RELIGIONES PROPAGAT & multiplicat. *V. Eccleſia.*

Hier. 3. 19. 1 *Quomodo ponam te in filios, & tribuam tibi* [2] *terram deſiderabilem hæreditatem præclaram exercituum gentium? & dixi patrem, vocabis me, &* [3] *poſt me ingredi non ceſſabis.*

Ezech. 36. 37. 38. *Hæc dicit Deus: adhuc in hoc inuenient me domus Iſrael, vt* [4] *faciam eis. Multiplicabo eos* [5] *ſicut gregem hominum: vt gregem ſanctum, vt gregem Ieruſalem in* [6] *ſolemnitatibus eius: ſic erunt* [7] *ciuitates deſertæ plenæ gregibus hominum, & ſcient quia ego Dominus.*

Vide pulchrè Numeror. 23. 10.

1. *Quomodo.*] Prophetia eſt de multitudine credentium, quæ etiam ad religionis propagationem accommodari poteſt: Quam multos, inquit, tibi dabo filios.

2. *Terram deſiderabilem.*] Poteſt eſſe metonymia .i. homines excellentes ex gentibus.

3. *Poſt me ingredi.*] .i. me ſequi.

4. *Faciam.*] Sci. quod ſequitur.

5. *Sicut gregem hominum.*] Senſus eſt: Vt ſolent greges pecorum multiplicari, ſic multiplicabo homines.

6. *Solemnitatibus eius.*] In quibus vt in Paſchate, feſto Pentecoſtes & tabernaculorum conueniebat Hieruſalem populus multus.

7. *Ciuitates deſertæ.*] Religiones ante & initio parùm frequentes.

§. 22. VARIA EIS BONA ALIA IMPERTIT, tum animi, tum corporis.

1 *Ero quaſi ros Iſrael, germinabit ſicut lilium, &* Oſee 14, 7. 8
[2] *erumpet radix eius, vt libani.* [3] *Ibunt rami eius, & erit* [5] *quaſi oliua,* [4] *gloria eius &* [6] *odor eius vt libani.* [7] *Conuertentur ſedentes in vmbra eius viuent* [8] *tritico, &* [9] *germinabunt quaſi vinea:* [10] *memoriale eius* [11] *ſicut vinum libani.*

1. *Ero quaſi ros.*] Hæc de Eccleſia dicta, accommodantur ad religionem quæ nobiliſſima eſt eius portio. Ros igitur erit Iſraeli ſeu religioſis, æſtum concupiſcentiæ refrigerando, & ſiccitatem pectoris irrigando vt floreant & germinent ſicut lilium, bonis ſcil. operibus.

2. *Erumpet &c.*] .i. Terram findet & profundè intrabit ſicut arbores libani, ita vt nulla tempeſtate quatiatur, ſed immobilis permaneat.

3. *Ibunt.*] Creſcent.

4. *Gloria.*] In vnaquaque re gloria eſt quod eam magnificat & claram reddit: gloria igitur .i. diuitiæ eius ſpirituales.

5. *Quaſi oliua.*] Propter vbertatem & præſtantiam fructus.

6. *Odor eius vt libani.*] .i. Arborum odoriferarum libani vt cedrorum &c. Chriſti notitiam verbis & factis tradent hominibus, ex odore enim cognoſcitur latens vnguentum.

7. *Conuertentur &c.*] Eſt Hyſteron proteron .i. conuertentur ad eum, & ſedebunt in vmbra eius .i. protectione & tutela.

8. *Tritico.*] Sanctiſſima Euchariſtia.

9. *Germinabunt &c.*] Latè extendent propagines ſuas, & fructum vberrimum ferent. *Vide Ioan.* 15.

10. *Memoriale eius.*] Memoria & mentio huius populi vbicumque inciderit.

11. *Sicut vinum libani.*] Gratiſſima erit omnibus & ſuauiſſimi odoris.

§. 23. De fortitudine status religioſi.

Vide Numer.cap.23.24.& c.24.8.9.

§. 24. De eius pulchritudine et fœcunditate. *Vide Num.24.5.6.7.*

§. 25. Beati pronuntiantur religioſi.

Pſal.83.5. *Beati qui habitant in domo tua Domine: in ſæcula ſæculorum laudabunt te.*

3.Reg.10.8 *Beati viri tui, & beati ſerui tui qui ſtant coram te ſemper, & audiunt [1] ſapientiam tuam.*

1.*Sapientiam.*] In meditatione, & contemplatione, lectioneque ſacrarum litterarum.

§. 26. Beatiores pronuntiantur quam ſæculares.

Pſal.83.11. *Quia melior eſt dies vna in atrijs tuis: [1] ſuper millia elegi [2] abiectus eſſe in domo Domini mei magis, quam habitare in tabernaculis peccatorum.*

1.*Super millia.*] .i. quam mille .i. innumeri dies in ſæculo, ſeu tabernaculis peccatorum.

2.*Abiectus eſſe.*] In viliſſimo aliquo miniſterio. Hebræa indicant officium ianitoris. *Vide Bellarm.*

§. Add. De centuplo religioſis promiſſo. *Vide verbo Tribulatio, cap.2. §.9.num.11.*

§. 27. Religioſi iudices erunt orbis. *Vide verbo Iudicium, cap.2.§.6.ex Matth.19.28.*

§. 28. Cohortatio ad capeſſendam religionem.

Iſa.26.20. 1 *Vade populus meus, intra in cubicula tua, claude oſtia tua ſuper te, abſcondere modicum, ad momentum, donec pertranſeat indignatio.*

1. *Vade &c.*] Ad litteram loquitur de ſepulchro, at poſſunt hæc optimè trahi ad abſconſionem in religioſa aliqua familia & cella.

§. 29. Cohortatio ad viuendum dignè vocatione ſua.

Eph.4.1.2. *Obſecro vos ego vinctus [1] in Domino vt dignè ambuletis vocatione, qua vocati eſtis, cum omni humilitate, & manſuetudine, cum patientia ſupportantes inuicem in caritate.*

1.*In Domino.*] Propter Dominum & fidem.

§.30. Ad fructum bonorum operum.

1 *Obaudite me diuini fructus: & quaſi roſa plantata ſuper riuos aquarum fructificate. Quaſi Libanus odorem ſuauitatis habete. Florete flores quaſi lilium, & date odorem, & frondete in gratiam, & date canticum, & benedicite Dominum in operibus ſuis.* Eccli 39. 17.18.19.

Poſui vos vt eatis, & fructum afferatis: & fructus veſter maneat. Ioan.15.16

1.*Obaudite.*] Vide verbo Laus.

§. 31. Ad memorandum patres ſuos, & cogitandum ſe cum Sanctis vitam degere.

Memento [1] patris, & matris tuæ, in medio enim [2] magnatorum conſiſtis. Eccli.23. 18.

[3] *Attendite ad [4] petram vnde exciſi eſtis, & ad [5] cauernam laci, de qua exciſi eſtis. Attendite ad Abraham patrem veſtrum, & ad Saram, quæ peperit vos: quia [6] vnum vocaui eum, & [7] benedixi ei, & multiplicaui eum.* Iſa.51.1.2.

1.*Patris &c.*] .i. parentum tuorum ſecundum ſpiritum, quales ſunt ordinum fundatores.

2.*Magnatorum.*] Tot SS. religioſorum quibuſcum viuis qui magni ſunt coram Deo.

3. *Attendite &c.*] Ad litteram loquitur Iſraelitis.

4. *Petram.*] Abraham qui ſic dicitur ob fidei firmitatem. Petra ſit, author religionis.

5.*Cauernam laci.*] Saræ vterum.

6.*Vnum.*] .i. Cum eſſet ſolus ſine prole: ita religio quæuis initio parua.

7.*Benedixi.*] Ditaui.

§. 32. Oratio pro bono religionis.

1 *Paſce populum tuum in [2] virga tua, gregem hæreditatis tuæ, habitantes [3] ſolos in ſaltu; [4] in medio carmeli paſcentur, Baſan & Galaad iuxta dies antiquos.* Mich.7.14

1.*Paſce.*] Quod verbum ſignificat etiam regere.

2.*Virga.*] Paſtorali, ducendo vt paſtor virga oues dirigit.

3.*Solos in ſaltu.*] Quia mente ſaltem, ſeparati ſunt religioſi à mundo. Vel quia expoſiti ſunt prædæ malorum.

4.*In medio carmeli paſcentur &c.*] Verba ſunt Dei promittentis libertatem, per hos montes qui erant fertiliſſimi & bonis abundantes paſcuis, licet intelligere magnam abundantiam bonorum ſpiritualium.

§. 33. DICTVM RELIGIONI QVÆ A MAIOrum inſtituto degenerat.

Iere. 2. 2. 5. [1] Recordatus ſum tui miſerans adoleſcentiam tuam, & [2] charitatem deſponſationis tuæ, quando ſecuta es me · in deſerto, in terra, quæ non ſeminatur. [4] Quid inuenerunt in me patres veſtri iniquitatis &c.

Iere 2. 21. Ego plantaui te vineam electam, [5] omne ſemen [6] verum: quomodo ergo conuerſa es mihi [7] in prauum vineæ [8] alienæ?

Thren. 1. 6 Egreſſus eſt à filia Sion omnis [9] decor eius: facti ſunt [10] principes eius velut arietes non inuenientes [11] paſcua: & abierunt abſque [12] fortitudine ante faciem [13] ſubſequentis.

Thren. 4. 1. 2. Quomodo obſcuratum eſt aurum, mutatus eſt color optimus, diſperſi ſunt lapides ſanctuarij in capite omnium platearum. Filij Sion inclyti, & amicti [14] auro primo, quomodo reputati ſunt [15] in vaſa teſtea opus manuum figuli?

Thren. 4. 5 Qui veſcebantur voluptuosè [16] interierunt in vijs, qui [17] nutriebantur in croceis, amplexati ſunt ſtercora.

1. *Recordatus ſum, &c.* .i. Memoria recolo miſericordiam qua tibi tot contuli beneficia in adoleſcentia tua.

2. *Caritatem &c.*] .i. caritatem qua me dilexiſti, cum te mihi in ſponſam accepi.

3. *In deſerto.*] An non religio deſertum?

4. *Quid inuenerunt &c.*] Inter tot ſcil. & tanta beneficia vobis præſtita.

5. *Omne.*] Pro omnino, ſeu per omnia.

6. *Verum.*] Perfectum, ſeu germanum.

7. *In prauum.*] In amaritudinem. Ita 70.

8. *Aliena.*] .i. degenerans.

9. *Decor.*] Virtutum & honeſtatis.

10. *Principes.*] Superiores & prælati.

11. *Paſcua.*] Salutaris doctrinæ, & bonorum exemplorum quæ noluerunt quærere, quare non mirum ſi non inuenerunt.

12. *Fortitudine.*] Spirituali, planè exhauſtis viribus ſpiritus & fame confecti.

13. *Subſequentis.*] Hoſtis, vel dæmonis cui parent & quem ſequuntur.

14. *Auro primo.*] .i. puriſſimo.

15. *In vaſa teſtea &c.*] In tantam deformitatem & vilitatem peruenerunt, vt pro vaſis teſtaceis haberentur figuli manibus efformatis.

16. *Interierunt.*] Fame.

17. *Nutriebantur in croceis &c.*] .i. Qui à nutritoribus aut nutricibus geſtabantur in croceis veſtibus, luto voluti & ſimo inquinati ſunt. Quæ omnia quomodò ſpirituali ſenſu religioſis conueniant, quilibet ex ſe ſatis intelligit.

§. 34. RELIGIOSI, NOMINE TENVS condemnabuntur ab ijs, qui benè viuunt in ſæculo.

[1] Iudicabit [2] id quod ex natura eſt præputium legem conſummans, te [3] qui per litterã & circumciſionem præuaricator legis es. [4] Non enim qui in manifeſto Iudæus eſt, neq; quæ in manifeſto in carne eſt circumciſio, ſed qui [5] in abſcondito Iudæus eſt, & [6] circumciſio cordis in ſpiritu non littera, cuius laus non ex hominibus, ſed ex Deo eſt. Rom. 2. 27. 28. 29.

1. *Iudicabit.*] Condemnabit.

2. *Id quod ex natura eſt præputium.*] Gentilis non circumciſus.

3. *Qui per litteram.*] .i. Qui habens legem ſcriptam.

4. *Non enim qui in manifeſto Iudæus eſt.*] Sup. eſt verè Iudæus & filius Abrahæ apud Deũ.

5. *In abſcondito.*] Qui interius apud Deum per fidem, Chriſtum confitetur.

6. *Circumciſio &c.*] .i. Illa eſt vera circumciſio quæ ſpiritualis circumciſio vitiorum eſt.

Si per præputium intelligantur boni ſeculares, & per circumciſionem & Iudæos mali religioſi, facilem habent omnia accommodationem.

§. 35. IMPROPERANTVR SVA RELIGIOSIS peccata.

Quid eſt quod dilectus meus in domo mea fecit ſcelera multa? nunquid [1] carnes ſanctæ auferent à te malitias tuas in quibus [2] gloriata es? Iere. 11. 15.

In domo Iſrael vidi [3] horrendum: ibi fornicationes Ephraim, contaminatus eſt Iſrael. Oſee 6. 10.

1. *Carnes ſanctæ.*] Sacrificia Deo immolata.

2. *Gloriata es.*] Quaſi iis delenda eſſent peccata tua. Gloriantur item plerique religioſi de quibuſdam externis ceremoniis & obſeruationibus, in quibus magnam habent fiduciam, parum interim interiora, internamque curantes puritatem, morumque reformationem.

3. *Horrendum.*] Peccata, quæ ſtuporem & horrorem omnibus afferant: per Ephraim autem & Iſrael intellige religioſos, erant enim illi, Dei populus electus.

§. 36. INVITANTVR AD NON PECCANDVM, peccent licet ſæculares.

Si fornicaris tu [1] Iſrael, non delinquat ſaltem Iuda. Oſee 4. 15.

1. *Iſrael.*] Poſſunt per Iſrael .i. decem tribus quæ per publicam idololatriam à Deo receſſerant, intelligi ſæculares, & per Iuda religioſi quia tribus Iuda habebat templum

& ceremonias, & verum Dei cultum, & pluribus eã affecerat Deus beneficiis, quam alias tribus.

§. 37. PVNIENDOS EOS, QVI RELIGIOSOS vexant & affligunt.

Iere.2.3. *1 Sanctus Iſrael Domino, primitię frugum eius: omnes qui deuorant eum, delinquunt: mala venient ſuper eos, dicit Dominus.*

Iudith 16. 20. *Væ genti inſurgenti ſuper genus meum: Dominus enim omnipotens vindicabit in eis, in die iudicij viſitabit illos.*

1. *Sanctus Iſrael.*] .i. Iſrael eſt Domino eiuſque cultui dedicatus inſtar primitiarum, quæ ab aliis quam à ſacerdotibus attrectari non poſſunt.

§. ADD. DE APOSTATIS A RELIGIONE. *Vide verbo Apoſtata.*

§. 38. IN EOS QVI RELIGIOSOS inducunt ad malum.

Amos 2.11. 12. *Suſcitaui de filijs veſtris in prophetas, & de iuuenibus veſtris in [1] Nazaręos: numquid non ita eſt filij Iſrael, dicit Dominus. Et propinabatis Nazaræis [2] vinum, & prophetis [3] mandabatis, dicentes ne prophetetis.*

Vide verſibus ſequentibus eorum ſupplicium.

1. *Nazaræos.*] Erant hi Domino conſecrati, *vide Num.*16. improperatque hîc Deus iſtud tanquam magnum beneficium, erant autem hi figura religioſorum vt paſſim traditur à Patribus.

2. *Vinum.*] Quod erat contra legem.

3. *Mandabatis.*] Vt fecit Amaſias ipſi Amos c.7 infrà.

RENOVATIO.

Vide Gratia.

§. 1. IN QVO SITA SIT VERA RENOVATIO. Id colligitur ex ſeq. teſtimoniis.

Rom.8.5. *1 Qui ſecundùm carnem ſunt, quæ carnis ſunt, ſapiunt: qui vero ſecundùm ſpiritum, quæ ſpiritus ſunt, ſentiunt.*

1.Cor.6.11. *Hæc quidam fuiſtis, ſed abluti eſtis, ſed [2] ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, & in Spiritu Dei noſtri.*

2.Cor.4.16 *[3] Propter quod [4] non deficimus: ſed licet [5] is qui foris eſt, noſter homo [6] corrumpatur: tamen is [7] qui intus eſt, [8] renouatur [9] de die in diem.*

2.Cor.5.15 *[10] Qui viuunt, iam [11] non ſibi viuant, ſed [12] ei, qui pro ipſis mortuus eſt, & reſurrexit.*

Coloſſ.2.11 12. *Circumciſi eſtis circumciſione non manu facta, in expoliatione corporis carnis, ſed in circumciſione Chriſti: [13] conſepulti ei in baptiſmo, [14] in quo & reſurrexiſtis per fidem operationis Dei, qui ſuſcitauit illum à mortuis.*

Iam non deſiderijs hominum, ſed voluntati Dei quod reliquum eſt in carne viuat temporis. 1 Pet.4.2.

Qui furabatur iam non furetur, magis autem laboret operando manibus ſuis quod bonum eſt, vt habeat vnde tribuat neceſſitatem patienti. Ephe 4.28.

1. *Qui ſecundùm.*] Vide verbo Prudentia, §. 14. nu. 5.

2. *Sanctificati in nomine,*] .i. Gratiam conſequuti in nomine Chriſti in quo baptizati eſtis, & per Spiritum ſanctum quem à Deo credentes accepiſtis.

3. *Propter quod.*] Propter hanc Dei gloriam promouendam.

4. *Non deficimus.*] Non fatigamur, non ſuccumbimus tribulationibus.

5. *Is qui foris eſt homo.*] .i. Corpus quod exterius videtur.

6. *Corrumpatur.*] Senſim ad corruptionem & interitum tendat, ob dolores & tormenta.

7. *Qui intus eſt.*] Sci. homo .i. qui in homine latet humanus ſpiritus.

8. *Renouatur.*] Sumpto virium ſpiritualium & virtutum incremento.

9. *De die in diem.*] .i. Quotidie.

10. *Qui viuunt.*] Per Chriſtum iam viuunt fide.

11. *Non ſibi viuant.*] .i. Iuxta ſua deſideria.

12. *Ei.*] .i. Iuxta eius voluntatem.

13. *Conſepulti ei in baptiſmo.*] Hęc eſt circumciſio ſpiritualis Chriſti .i. In modum illius ſepulti in baptiſmo dum renunciaſtis carnis operibus.

14. *In quo reſurrexiſtis, &c.*] Cuius virtute inſtar illius, in nouam vitam ſurrexiſtis per fidem, qua crediſtis virtutem Dei efficacem, qua Chriſtum ſuſcitauit à mortuis. Vaſquez.

§. 2. COHORTATIONES AD SPIRITVS renouationem.

Seruiamus in [1] nouitate ſpiritus, & [2] non in vetuſtate litteræ. Rom.7. 6.

[3] Nolite conformari huic ſæculo, ſed reformamini in nouitate ſenſus veſtri, vt probetis quæ ſit voluntas Dei bona, & beneplacens & perfecta. Rom.12.2.

[4] Expurgate vetus fermentum, vt ſitis noua conſperſio ſicut eſtis azimi. Etenim paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. 1.Cor.5.7. 8.

Itaque epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitię & nequitię, ſed in azimis ſinceritatis & veritatis.

[5] Si qua in Chriſto noua creatura, [6] vetera tranſierunt: [7] ecce facta ſunt [8] omnia noua. 2.Cor.5.17

Deponite vos [9] ſecundum priſtinam conuerſationem [10] veterem hominem [11] qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris: [12] renouamini autem ſpi- Ephe.4.22 23. 24.

ritu

ti:u mentis veſtræ, & induite [11] nouum hominem, [14] qui ſecundum Deum creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis.

Coloſſ. 3. 8. 9. 10. *Nunc deponite & vos omnia, iram, indignationem, malitiam, blaſphemiam, turpem ſermonem de ore veſtro: nolite mentiri inuicem, expoliantes vos [15] veterem hominem cum actibus ſuis & induentes [16] nouum, eum, [17] qui renouatur [18] in agnitionem, [19] ſecundum imaginem [20] eius, qui creauit illum.*

Iere. 4. 3. 4. [21] *Nouate vobis nouale, & nolite ſerere ſuper ſpinas. Circumcidimini [22] Domino, & auferte [23] præputia cordium veſtrorum viri Iuda, & habitatores Ieruſalem, ne forte egrediatur vt ignis indignatio mea, & ſuccendatur, & non ſit, qui extinguat propter malitiam cogitationum veſtrarum.*

1. *Nouitate ſpiritus.*] .i. Spiritu nouo gratiæ ſuę.

2. *Non in vetuſtate litteræ.*] In ſola litterali legis obſeruantia. Vetuſtam vocat legem antiquam propter eius imbecillitatem & impotentiam. Gratiam vocat nouum ſpiritum propter vigorem illius. Vaſquez.

3. *Nolite.*] Vide Verbo Mundus §. 12.

4. *Expurgate.*] Vide Verbo Hypocriſis.

5. *Si qua in Chriſto &c.*] Quiſquis in Chriſto per Spiritum ſanctum eſt regeneratus, & in nouum quodammodo tranſmutatus hominem.

7. *Vetera tranſierunt.*] Neceſsè eſt vt in illo vetuſtas omnis carnalium concupiſcentiarũ, affectuum & iudiciorum, cum etiã Iudaiſmi ritus abſcedant abijcianturque.

7. *Ecce facta ſunt.*] In tali ſcil.

8. *Omnia noua.*] Affectus, ſenſus, noua vita, gratia, ſanctitas, iuſtitia.

9. *Secundum &c.*] .i. quoad priſtinam peccandi conſuetudinem.

10. *Veterem hominem.*] Veteres mores & vitam.

11. *Qui corrumpitur &c.*] Qui prauis deſiderijs nullum alium affert fructum quam corruptionis, dum enim ijs indulget homo, ea corpus & animam corrumpunt & deſtruunt.

12. *Renouamini ſpiritu mentis.*] .i. in ea veſtri parte quæ eſt ſpiritus ſeu mens veſtra.

13. *Nouum hominem.*] Chriſtum.

14. *Qui ſecundum Deum &c.*] .i. qui à Deo factus eſt & omni iuſtitia & ſanctitate ornatus .i. Chriſti in vobis conuerſationem & virtutes exprimite.

15. *Veterem hominem.*] Vide numero 10.

16. *Nouum.*] Dicitur nouus, quatenus ſpiritu & gratia Chriſti renouatus eſt.

17. *Qui.*] Scil. homo.

18. *In agnitionem.*] Ad agnoſcendum Deum per fidem & caritatem, quæ eſt cognitio practica.

19. *Secundum imaginem &c.*] .i. vt fiamus ſimiles imagini ſeu exemplari.

20. *Eius qui creauit illum.*] Sup. nouum hominem .i. Redemptori & recreatori noſtro, aſſimilemur. Chriſtus enim ſua morte hominem lapſum, in baptiſmo reformauit, & quaſi recreauit ad imaginem Dei & ſuam.

21. *Nouate nouale.*], Expurgate mentem vt poſſitis Dei ſemen recipere, purgate à vitijs.

22. *Domino.*] Qui videt cor id eſt, reſecate peccata non tantum externam carnis particulam.

23. *Præputia.*] Eſt explicatio præcedentium .i peccata.

REPREHENSIO.

V. Correctio. Prælatus. Adulatio.

§. 1. REPREHENDENDI ſunt peccantes.

Increpa illos dure, vt ſani ſint in fide, non intendentes fabulis Iudaicis, & mandatis hominum auertentium ſe à veritate. Ad Tit. 1. 13 14.

Hæc loquere, & exhortare, & argue cum omni [1] imperio, [2] nemo te contemnat. Ad Tit. 2. 15.

1. *Imperio.*] Authoritate.

2. *Nemo te contemnat.*] .i. ita viue vt nemo meritò te contemnat.

§. 2. ETIAM PVBLICE.

Peccantes coram omnibus argue, vt & cæteri timorem habeant. 1. ad Tim. 5. 20.

§. 3. QVID CONSEQVATVR BONI qui id præſtat.

Qui arguunt [1] eum, laudabuntur: & ſuper ipſos veniet benedictio. Pro. 24. 25.

1. *Eum.*] Sup. Impium.

§. 4. QVOS NON OPORTEAT reprehendere.

Seniorem ne increpaueris, ſed obſecra vt patrem, iuuenes vt fratres. 1. ad Tim. 5. 1.

§. 5. ANTE REPREHENSIONEM præmittantur laudum fomenta exemplo B. Pauli, 1. *ad Theſſ. cap. 4. à verſ. 9. & Apoc. 2. verſ. 1. 3. 4. 5.*

§. 6. MAXIMI FACIENDA A PRVDENTE facta reprehenſio.

Prou.25.12 1 *Inauris aurea & margaritum fulgens, qui arguit ſapientem & aurem obedientem.*

1.*Inauris.*] Vide Verbo Correptio cap.1.

§. 7. IN EOS QVI CVM LEVIORA in alijs reprehendant grauiora in ſe ipſi non vident.

Matt.7.3.4.5 *Quid vides feſtucam in oculo fratris tui, & trabem in tuo non vides? aut quomodo dicis fratri tuo: ſine eijciam feſtucam ex oculo tuo: & ecce trabs eſt in oculo tuo. Hypocrita eijce primum trabem de oculo tuo, & tunc videbis eijcere feſtucam de oculo fratris tui.*

RESIGNATIO IN DEI VOLVNTATEM.

V. Patientia. Tribulatio. Deus.

RESPONDERE.

Vide Lingua.

RESPVBLICA.

V. Princeps. Prelatus. Rex. Iuſtitia.

§. 1. DE REPVBLICA VNIVERSE CORrupta diceret licet ſequentia.

Iſa.1.5.6. *Omne 1 caput languidum & omne cor mœrens: 2 à planta pedis vſque ad verticem non eſt in eo ſanitas, 3 vulnus, & liuor, & plaga tumens, non eſt circumligata, nec curata medicamine neque fota oleo.*

Oſee 4. 9. *Sicut populus ſic ſacerdos: & viſitabo ſuper eum vias eius, & cogitationes eius reddam ei.*

Vide Verbo Auaritia, & Luxuria, quemadmodum plerique vitijs iſtis teneantur. Item V. Peccatum c.22.§.5.

Iere.5.30.31. *Stupor, & mirabilia facta ſunt in terra, prophetæ prophetabant mendacium, & ſacerdotes applaudebant manibus ſuis, & populus meus dilexit talia, quid igitur fiet in nouiſſimo eius?*

Ierem.5.8. *Equi amatores, & emiſſarij facti ſunt vnuſquiſque ad vxorem proximi ſui hinniebat.*

Sed præſtat percurrere totum caput maximè vſque ad verſum 14. Vide Item Gen. 6.12.& 18.33.

1.*Caput, cor.*] Sunt principes & magiſtratus, tum ciuiles, tum eccleſiaſtici.

2.*A planta pedis.*] Chald. à populo vſque ad principes.

3. *Vulnus.*] Vide V. Paſtor cap. 2.§. 5.

§. 2. REMPVBLICAM QVÆ PERDANT. Vide verbo Peccatum c.13.§.2.

1 *Per tria mouetur terra, & quartum non poteſt ſuſtinere. Per ſeruum cum regnauerit, per ſtultum cum ſaturatus fuerit cibo.* Prou.30.21.22.

Vide item verbo Diuitiæ. Iniuſtitia. Contumelia. Dolus. Rex.

1.*Per tria.*] Vide verbo Proſperitas §.15.

RESVRRECTIO.

Vide Gloria cæleſtis.

§. 1. QVIBVS EA VOCETVR NOMINIBVS in ſacris litteris.

Vocatur *tempus refrigerij*, Actor.3.20.
Tempus reſtitutionis omnium, Ibidem.v.21.
Euigilatio, Daniel.12.2.
Surrectio de ſomno, Iob.14.12.
Superindumentum & Superueſtitio, 2. Cor. v. 2. & 4.
Immutatio, Ibidem.v.14.
Reformatio, Philip.3.10.
Regeneratio, Matt.19.28.
Viuificatio, Rom.8.11.& Ioan.5.21.
Renaſcentia ſeu vita ſecunda, Ezech.37.9.
Experrectio, Iſa.26.19.
Recordatio Dei, Iob 14.13.
Vita, Iſa.26.19.

§.2. ASSERITVR RESVRRECTIO TAM piorum, quam iniquorum.

1 *Morientes 2 non viuant, 3 gigantes 4 non reſurgant: propterea viſitaſti, & contriuiſti illos, & perdidiſti omnem memoriam eorum.* Iſa.26.14.

5 *Viuent mortui tui, interfecti mei reſurgent. Expergiſcimini & laudate qui habitatis in puluere, quia ros lucis ros tuus, & terram gigantum detrahes in ruinam.* Iſa.26.20.

Ecce Dominus egredietur 6 de loco ſuo, vt 7 viſitet iniquitatem habitatoris terræ contra eum, & 8 reuelabit terra ſanguinem ſuum, & 9 non operiet vltra interfectos ſuos. Iſa.26.22.

Omnes nos manifeſtari oportet ante Tribunal Chriſti, vt referat vnuſquiſque propria corporis, prout geſſit, ſiue bonum, ſiue malum. 2.Cor.5.10

10 *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & inſpiciam omnes 11 dormientes, & 12 illuminabo omnes ſperantes in Domino.* Eccli.24.45

Tu quidem ſceleſtiſſime in præſenti vita nos perdis: ſed Rex mundi defunctos nos pro ſuis legibus in æterna vitæ reſurrectione ſuſcitabit. 2.Mach.7.9.

E 13 cælo iſta poſſideo, ſed propter Dei leges, nunc hæc ipſa deſpicio, quoniam ab ipſo me ea recepturum ſpero. 2.Mach.7.11.

14 *Potius eſt ab hominibus morti datos ſpem expectare* 2.Mach.7.14

ctare à Deo, iterum ab ipſo reſuſcitandos, tibi enim reſurrectio ad vitam non erit.

Matt. 22. 31.32. *De reſurrectione mortuorum non legiſtis, quod dictum eſt à Deo dicente vobis: Ego ſum Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob, non eſt Deus mortuorum, ſed* [15] *viuentium.*

1. ad Theſſ. 4.13.14. *Nolumus autem, fratres, vos ignorare de* [16] *dormientibus, vt non contriſtemini ſicut & cæteri qui ſpem non habent. Si enim credimus quod Ieſus mortuus eſt & reſurrexit, ita & Deus eos qui dormierunt* [17] *per Ieſum* [18] *adducet cum eo.*

Vide item reliquum caput.

Ezech. 37. 12. *Ecce ego aperiam tumulos veſtros, & educam vos de veſtris ſepulchris: & inducam vos in* [19] *terram Iſrael.*

Vide idem caput à verſu 1. & deinceps per multos verſus, & fusè Iob 14.11.12.13.14.15. & c.19.25. & 29.16. & Apoc.20.13.

1. *Morientes.*] Sci. in peccatis.

2. *Non viuant.*] Non viuent in reſurrectione cum iuſtis vita glorioſa.

3. *Gigantes.*] .i. Tyranni, ſeu aliorum oppreſſores.

4. *Reſurgant.*] .i. Reſurgent ad vitam æternam.

5. *Viuent.*] Vide V. Martyr §.5.

6. *De loco ſuo.*] De cælo.

7. *Viſitet.*] Iudicet & puniat.

8. *Reuelabit ſanguinem*] Chald. manifeſtabit ſanguinem innocentem ſuper ſe effuſum.

9. *Non operiet vltra.*] Quia corpora reſumentur ab animabus.

10. *Penetrabo &c.*] Id perfectiſſimè implebitur à Chriſto (hic enim loquitur Dei ſapientia) in generali reſurrectione.

11. *Dormientes.*] Ita vocat mortuos ob ſpem reſurrectionis.

12. *Illuminabo.*] Lumine gloriæ, tum animas, tum corpora.

13. *E' cælo.*] à Deo.

14. *Potius eſt.*] Præſtat.

15. *Viuentium.*] Viuunt igitur Abraham, Iſaac, & Iacob q. d. quod ſi viuunt animæ, reſurgent & eorum corpora, cum tam illæ quam hæc ſint pars hominis naturaliter, & animæ inclinantur ad ſua corpora, iterum informanda & vegetanda, qui appetitus fruſtra eſſe nequit.

16. *Dormientibus.*] Vide numero 11.

17. *Per Ieſum.*] In fide eius & caritate.

18. *Adducet.*] Suſcitabit.

19. *Terram Iſrael.*] In cælum.

§.3. RESVRRECTIONIS CAVSA EFFICIENS, Chriſtus cum Patre.

Ioann. 5.21. *Sicut Pater ſuſcitat mortuos, & viuificat: ſic & Filius quos vult, viuificat.*

Ioann. 6.39. *Hæc eſt voluntas eius, qui miſit me, Patris: vt omne quod dedit non perdam ex eo, ſed reſuſcitem illud in nouiſſimo die.*

Ego ſum [1] *reſurrectio, & vita, qui credit in me, etiamſi mortuus fuerit* [2] *viuet: & omnis qui* [3] *viuit, & credit in me* [4] *non morietur in æternum.* Ioan. 11. 25.26.

Amen, amen dico vobis: quia venit hora, & nunc eſt quando [5] *mortui audient vocem filii Dei: &* [6] *qui audierint, viuent. Sicut enim Pater habet* [7] *vitã in ſemetipſo; ſic & Filio dedit habere vitam in ſemetipſo: & poteſtatem dedit ei iudicium facere,* [8] *quia filius hominis eſt. Nolite mirari hoc, quia* [9] *venit hora, in qua omnes qui in monumentis ſunt, audient* [10] *vocem filij Dei: & procedent qui bona fecerunt in reſurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt in reſurrectionem* [11] *iudicij.* Ioan. 5. 25. 26.27.28. 29.

Quod ſi [12] *ſpiritus eius, qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis, habitat in vobis: qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora veſtra, propter inhabitantem ſpiritum eius in vobis.* Rom. 8. 11.

Chriſtus reſurrexit à mortuis [13] *primitiæ dormientium: quoniam quidem per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum, & ſicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes viuificabuntur: vnuſquiſque autem* [14] *in ſuo ordine: primitiæ Chriſtus: deinde ij qui ſunt Chriſti, qui in aduentu eius crediderunt. Deinde finis.* 1. Cor. 15. 20.21.22. 23.

1. *Reſurrectio & vita.*] Fons & cauſa vitæ & reſurrectionis.

2. *Viuet.*] Suſcitabitur ad vitam beatam.

3. *Viuit.*] Vita gratiæ.

4. *Non morietur in æternum.*] Quia licet corpore moriatur non manebit ſemper in morte, at ſuſcitabitur ad vitam beatam.

5. *Mortui audient &c.*] Loquitur de mortuis quos in eorum conſpectu erat voce ſua ſuſcitaturus v. g. de Lazaro &c.

6. *Qui audierint.*] .i. Ad quos perueniet virtus vocis filij Dei, perueniet autẽ ad quos ipſe voluerit, illique viuent.

7. *Vitam in ſemetipſo.*] Supple & ideo mortuos ſuſcitat. Dicitur autem habere vitam in ſemetipſo, quia non habet vitam participatam, nec dependentem ab alio: Talis etiam eſt Filius qui eandem habet vitam quam Pater, licet eam habeat à Patre, quare non à ſemetipſo, licet habeat in ſemetipſo. *Vide Toletum in Commentario.*

8. *Quia filius hominis eſt.*] Quia voluit Deus hominem per hominem iudicare, vt ſenſibile & humanum eſſet iudicium.

9. *Venit hora.*] Horam vocat tempus Chriſti & legis nouæ, quia vltimus eſt hominum ſtatus & breuis reſpectu æternitatis.

10. *Vocem filij Dei.*] Vox hæc erit vox tubalis Archangeli, quæ per eum iuſſu Chriſti formabitur, & ab eo efficaciam habebit ſuſcitandi mortuos quaſi eius inſtrumentum morale.

11. Iudi-

11. *Iudicij.*] .i. condemnationis.

12. *Spiritus eius &c.*] .i. ſi Spiritus patris habitat in vobis per gratiam.

13. *Primitiæ.*] Quia primus reſurgentium tum ordine diguitatis, tum merito, tum tempore.

14. *In ſuo ordine.*] Quem ordinem explicat verbis ſequentibus vt primo Chriſtus, tum iuſti, tum finis mundi ſequatur.

§. 4. QVANTVM INTERERIT BONORVM inter & malorum reſurrectionem.

Dan.12.2. *Multi de his qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt: alij in vitam æternam, & alij in opprobrium, vt*[1] *videant ſemper.*

Matt.25.46. *Ibunt hi in ſupplicium æternum, iuſti autem in vitam æternam.*

Vide item §. 3. ex Ioan. 5. 28. & §. 2. ex 2. Mach. 7. 14.

1.Cor.15.51.52. *Ecce myſterium vobis dico: omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes*[2] *immutabimur.*[3] *In momento, in ictu oculi,*[4] *in nouiſſima tuba: canet enim tuba, & mortui reſurgent*[5] *incorrupti: & nos immutabimur.*

1. *Videant ſemper.*] Vt æterna experiantur ſupplicia.

2. *Immutabimur.*] Supp. ad gloriam.

3. *In momento &c.*] Complebuntur ſcil. hæc omnia.

4. *In nouiſſima tuba.*] Nouiſſimæ tubæ ſonitus miniſterio.

5. *Incorrupti.*] Quia immortales futuri omnes etiam mali.

§. 5. DE DOTIBVS ET GLORIA CORPORIS iuſtorum in reſurrectione.
Vide Verbo Gloria cæleſtis.

Iſa.30.26. 1 *Erit lux lunæ ſicut lux ſolis, & erit lux ſolis ſeptempliciter ſicut lux ſeptem dierum,*[2] *in die qua alligauerit Dominus vulnus populi ſui, & percuſſuram plagæ eius ſanauerit.*

1. *Erit lux lunæ &c.*] Hæc fient in fine mundi quando mundus innouabitur & meliorabitur ad augmentum gloriæ electorum.

2. *In die qua &c.*] Hęc dicuntur quia fideles reſurgent in corporibus glorioſis ab omni corruptione & pœna liberatis.

§. 6. CORPVS GLORIOSVM VOCATVR

2.Cor.5.1. 1 *Ædificatio ex Deo, & domus non manufacta.*

1. *Ædificatio ex Deo.*] .i. ædificium Dei dono & virtute factum.

§. 7. NON ERIT CORPORVM OMNIVM gloria vna & eadem.

1 *Et corpora cæleſtia, & corpora terreſtria, ſed alia quidem gloria cæleſtium, alia terreſtrium, alia claritas ſolis, alia claritas lunæ, & ſtellarum, ſtella enim à ſtella differt claritate, ſic & reſurrectio mortuorum.* 1. Cor. 15. 40. 41.

1. *Et corpora &c.*] .i. diuerſa ſunt corpora cæleſtia à terreſtribus.

§. 8. RESVRRECTIONIS DESIDERIVM quantum fuerit in B. Paulo.
Vide Rom. 8. 23. & 2. Cor. 5. à verſ. 1.

REX.

Vide Prælatus. Princeps. Paſtor.

Agetur primum de Regibus in genere: deinde de bonis: tertio de malis: denique de ſubditis ad eos relatis.

§. 1. REGVM VOLVNTATES PLECTIT Deus quò vult.

1 *Sicut diuiſiones aquarum ita cor. regis in manu Domini, quocumque voluerit inclinabit illud.* Prou.21.1.

1. *Sicut diuiſiones.*] Vide V. Oratio §. 17. num. 1.

§. 2. A DEO BONI REGES DANTVR.

1 *In manu Dei poteſtas terræ & vtilem rectorem ſuſcitabit*[2] *in tempus ſuper illam.* Eccli.10.4.

1. *In manu Domini &c.*] Quia ſolus habet in terra pleniſſimam poteſtatem.

2. *In tempus.*] Ad tempus, quia nulli vnquam terræ datum eſt habere ſemper vtilem rectorem, vt hic eſt rerum omnium viciſſitudo.

§. 3. DEVS EORVM HABET CVRAM.

Deus potentes non abijcit, cum & ipſe ſit potens. Iob 36.5.

§. 4. CAVEANT SIBI AB EBRIETATE.
Vide Verbo Ebrietas.

§. 5. SINT CLEMENTES VT DIV REGNENT.

1 *Aufer rubiginem de argento, & egredietur vas puriſſimum.*[2] *Aufer impietatem de vultu regis, & firmabitur iuſtitia thronus eius.* Prou.25.4.5.

1. *Aufer &c.*] Sicut cũ auffertur rubigo &c.

2. *Aufer impietatem.*] Ita ablatione impie-

tatis

tatis .i. inclementiæ & ſeueritatis vultus, firmatur regnum eius. Ita Beda.

§.6. ET SAPIENTES OB EANDEM CAVSAM, cognoſcantque populi ſtatum.

Prou.18.2. *Propter [1] hominis ſapientiam, & horum ſcientiam quæ [2] dicuntur, vita ducis longior erit.*
Vide §.ſeq & 11.

1.*Hominis.*] Regis ſupp. de principe enim loquitur.
2.*Quę dicuntur.*] In regno, & quæ aguntur .i. quia diligenter ſtudet ſcire omnem populi ſtatum ac prudenter proſpicit vt in officio populus contineatur & in religione.

§. 7. FVGIANTQVE AVARITIAM ob idem.

Prou.28.16. *Dux indigens [1] prudentia multos opprimet per [2] calumniam, qui autem odit auaritiam longæuient dies eius.*
Vide §.9.

1.*Prudentia*] Qua deberet intelligere quid ſubditis debeat.
2.*Calumniam.*] Quamuis iniuriam, ac proinde (quod intelligendum relinquitur, ex 2. parte) non diu viuet.

§.8. RECTEQVE IVDICENT CAVSAS PAVPERUM vt ſint ſtabiles in regno.

Prou.29.14 *Rex qui iudicat in veritate pauperes, thronus eius [1] in æternum firmabitur.*

1.*In æternum.*] Ad benè longum tempus.

§.9. SINT IVSTI ET LIBERALES.

Prou.29.4 *Rex iuſtus [1] erigit terram, vir auarus deſtruet eā.*

1.*Erigit terram.*] Regnum ſuum & ditionem, licet fuerit collapſa, per iuſtitiam reſtituet in bonum ſtatum, bonas ſcil. leges conſtituendo, iuſtè iudicando.

§.10. ET PRVDENTES VT DIV REGNENT.

Eccli.10.1. *Iudex ſapiens [1] iudicabit populum ſuum, & principatus [2] ſenſati ſtabilis erit.*

1.*Iudicabit.*] In iudicio & æquitate gubernabit.
2.*Senſati.*] Prudentis.

§.11. AMENT SAPIENTIAM.

Sap.6.22.23. *Si delectamini ſedibus, & ſceptris, ô reges populi diligite ſapientiam vt in perpetuum regnetis.*
Diligite lumē ſapiētiæ omnes, qui præeſtis populis.
Pſ.2.10. *Et nunc reges [1] intelligite, erudimini qui iudicatis terram.*

1.*Intelligite.*] Rectè ſapite, & eruditionem ſuſcipite.

§.12. SINT GENEROSI.
Vide infra §.21. ex Eccle. 10.17.

§.13. AMENT IVSTITIAM.
Vide §. 9. ſupra.

Sap.1.1. *Diligite iuſtitiam qui iudicatis terram.*

§.14. TIMEANT DEVM EIQVE OBEDIANT.

Pſ.2.11.12. *Seruite Domino in timore, & exultate ei [1] cum tremore, apprehendite [2] diſciplinam ne quando iraſcatur Dominus, & pereatis [3] de via iuſta.*

1.*Cum tremore.*] Cum reuerentia, vt gaudium non ſit nimis effuſum.
2.*Diſciplinam.*] Doctrinam, leges eius.
3.*De via iuſta.*] De ea via ac vita, qua Deo quis probari poteſt, excidatis.

§.15. NONNVLLA ALIA MONITA ijs dat Iob c.36. à v.18. & Moyſes Deuteronomij 17. à verſu 16. & Ierem. 22. 2. & Sap. cap. 6. Quò ſpectat quod Rex Ioſaphat 2. Paral.19. à v. 5.

§.16. CVR OPORTEAT REGES HIS alijſque virtutibus eſſe inſtructos, quia vulgus eorum mores imitatur.

Eccli.10.2. *Secundum [1] iudicem populi, ſic & miniſtri eius, qualis eſt rector ciuitatis, tales, & inhabitantes in ea.*

1.*Iudicem.*] Olim regum præcipuum officium erat iudicare.

§. 17. ET QVIA AB IIS pendet ſalus ciuium.

Eccli.10.3. *Rex inſipiens [1] perdet populum ſuum, & ciuitates habitabuntur per [2] ſenſum potentium.*

1.*Perdet.*] Prauis exemplis & verbis erit ei cauſa æternæ mortis. Item quia cauſa eſt vt recta politia Reip. pereat, & populus infœliciter ſub eo viuens, ab eo dilabatur.
2.*Senſum.*] .i. prudentiam.

§.18. PAVCA, DE REGVM OFFICIO, Cætera videnda locis citatis in titulo.

Prou.25.2. *Gloria Dei eſt celare [1] verbum, & gloria regum [2] inueſtigare ſermonem.*

Rom.13.4. [3]*Dei miniſter eſt* [4] *tibi, in bonum* [5]: *ſi autem malum feceris, time: non enim ſine cauſa gladium portat: Dei enim miniſter eſt vindex* [6] *in iram ei qui malum agit.*

Quod & quomodo ei puniendi ſontes, V. Punitio à §.18. deinceps.

Prou.20.8. *Rex* [7] *qui ſedet in ſolio iudicij* [8] *diſſipat omne malum* [9] *intuitu ſuo.*

Prou.20.26 [10] *Diſſipat impios rex ſapiens & incuruat ſuper eos* [11] *fornicem.*

V. item 4.Reg.23.3.2.Paral.14.2.3.Reg.1.52.

1.*Verbum.*] Myſteria, quæ ſuo tempore reuelabit.

2.*Inueſtigare ſermonem.*] Diligenter inquirere de ſtatu regni vt corrigenda corrigat. *Vide ſupra* §.6.

3.*Dei miniſter.*] Vicarius ab eo conſtitutus.

4.*Tibi.*] Qui benè agis, & omni bonum agenti.

5.*In bonum.*] Nempe in defenſionem ab ijs qui te vexant.

6. *In iram.*] Ad exercendum iram & vindictam.

7. *Qui ſedet &c.*] Qui non ociatur, ſed iudicium exercet, & quod iuſtum eſt iudicat.

8. *Diſſipat omne malum.*] Quod in ditione eius eſt.

9. *Intuitu ſuo.*] Per hoc quod diligenter obſeruat quid à quouis agatur, & ſeuerè animaduertit in delinquentes.

10. *Diſſipat.*] Non ſolum non tolerat aut fauet ſed diſpergit ſeparando eos ab inuicem & non permittendo vt habeant conuenticula noxia Reip.

11.*Fornicem.*] Triumphalem, .i. victoriam de ijs reportabit. Beda, Liranus.

DE MALIS REGIBVS.

§. 19. DANTVR A DEO OB peccata ſubditorum.

Oſee 13.11. 1 *Dabo tibi regem in furore meo, & auferam in indignatione mea.*

Iob 34.30. *Qui regnare facit hominem* 2 *hypocritam propter peccata populi.*

1. *Dabo tibi.*] Vide V. Princeps, §.6.

2. *Hypocritam.*] .i. iniquum.

§. 20. QVOT MALA A REGIBVS IMPIIS.

Prou.28.12 1 *In exultatione iuſtorum multa gloria eſt, regnantibus impijs ruinæ hominum.*

Prou.28.15 2 *Leo rugiens, & vrſus eſuriens: princeps impius ſuper populum pauperem.*

Prou.29.2. 3 *In multiplicatione iuſtorum lætabitur vulgus: cum impij ſumpſerint principatum, gemet populus.*

1. *In exultatione.*] Vide V. Dignitates.

2. *Leo &c.*] Indicatur tot mala facere impium regem quot faciunt crudeliſſimæ beſtiæ, eæque famelicę, rugitus enim leonis, famem indicat.

3. *In multiplicatione.*] Vide V. Dignitates.

§. 21. QVOT MALA A REGIBVS INTEMperantibus & gulę deditis.

Væ tibi terra cuius principes [1] *manè comedunt. Beata terra cuius rex* [2] *nobilis eſt & cuius principes veſcuntur in tempore ſuo ad reficiendum, & non ad luxuriam.* Eccle.10.16.17.

1. *Manè.*] Antè debitum tempus.

2. *Nobilis.*] Dignus imperio, vel qui eſt nobili & generoſo animo.

§. 22. A REGE PVERO QVOT DAMNA.

Væ tibi terra cuius Rex puer eſt. Eccle.10.16.

§.23. CVR DAT DEVS VNI populo plures Reges.

Propter peccata terrę, [1] *multi principes eius.* Prou.28.2.

1. *Multi principes.*] Vel ſimul regnantes cum magno populi grauamine, vel vnius terrę dominium diuidentes in plura vt diuiſum eſt regnum Iſraelis ſub Roboam, ſicut enim talis multitudo principum frequenter euenit ob peccata populi, ita multum populum grauat, dum quiſque ſuis ſtudet commodis, & bella ſępe inter eos exiſtunt. Poteſt etiam intelligi de multitudine principum ſibi mox ac breui tempore ſuccedentium, vnde Reſpublica grauatur impenſis, nouis ſtatutis, turbationibus & bellorum motibus.

§. 24. IMPIORVM REGVM vita breuis.

Omnis [1] *potentatus breuis vita.* [2] *languor prolixior grauat medicum.* [3] *Breuem languorem præcidit medicus, ſic & rex hodie eſt & cras morietur.* Eccli.10.11.12.

1. *Potentatus.*] Agit de eo, qui potentia ſua abutitur, cuius cauſa redditur inſequentibus.

2. *Languor &c.*] Quia cum languor prolixior ſolet grauare medicum, ita vt ægerrimè ab eo curetur, ideo,

3. *Breuem languorem.*] Adhuc recentem & in principio.

§. 25. REGVM SVPERBORVM SVPPLICIA. *Vide Verbo Superbia.*

§.26. DE SVBDITIS, QVID REGIBVS debeant.

OBEDIENTIAM, TRIBVTA, TIMOREM, honorem.

Rom.13.5. & 7. 1 *Neceſsitate ſubditi eſtote, non ſolum propter*[2] *iram, ſed etiam propter*[3] *conſcientiam:*[4] *ideo enim & tributa præſtatis, miniſtri enim Dei ſunt*[5] *in hoc ipſum ſeruientes. Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.*

Vide Verbo Obedientia.

1 Pet.2.17 *Regem honorificate.*

Mat.22. 21 *Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo.*

Eccli.4.7. *Magnato humilia caput tuum.*

Prou.20.2 *Sicut rugitus leonis, ita & terror regis;*[6] *qui prouocat eum*[7] *peccat in animam ſuam.*

1. *Neceſsitate.*) .i. neceſſarium omnino eſt, non liberum.

2. *Iram.*) ſupplicia, quæ inferre poſſent.

3. *Conſcientiam.*) quę ad id vos obligat coram Deo.

4. *Ideo tributa præſtatis.*) probat eis debere quemlibet eſſe ſubditum, ex penſione tributorum, quod non fit niſi ab inferiore reſpectu ſuperioris.

5. *In hoc ipſum, &c.*) .i. vt ſupra dixit, ſint bonis præſidio, & malos puniant.

6. *Qui prouocat.*) Per inobedientiam.

7. *Peccat in animam ſuam.*) id eſt, non tantum in regem peccat, ſed in ſeipſum; exponitque animam .i. vitam ſuam periculo mortis.

§.27. DEBENT IIS ETIAM ORATIONVM ſuffragia.

Vide Verbo Oratio.

§. 28. EORVM LEGES ET SENTENTIAS magnificiant.

Prou.16. 10. 1 *Diuinatio in labijs regis, in iudicio non errabit os eius.*

1. *Diuinatio.*] Vide Verbo Oratio, capite 1. § 9.

§.29. NEMO REGVM CONSILIA ANXIE curet penetrare.

Prou.25.3 1 *Cælum ſurſum, & terra deorſum, & cor regum inſcrutabile.*

1. *Cælum ſurſum, &c.*] ſicut cæli altitudo, & terræ profunditas non ſunt anxiè perquirenda, ſic nec cor, conſilia, aut cogitationes Regum, quia id ſæpe noxium eſt & vanum: Inſcrutabile igitur ſumetur pro eo quod non debet inquiri aut inueſtigari: quamquam ... mi etiam poſſit pro eo, quod non poteſt i... ueſtigari, tam ſunt enim alta & profunda v... rorum regum conſilia & tam abdita tant... que ſapientiæ, vt nemo ea facilè poſſit aſſ... qui.

§.30. ADMONITIO AD EOS, QVI ... ſtudent placere.

Multi requirunt[1] *faciem Principis & iudicium ... Domino egreditur ſingulorum.*

1. *Faciem.*) Fauorem, qui per ſerenitate... vultus agnoſcitur. Senſus eſt: multi ſtude... placere principibus, qui tantum ſunt iudic... quorumdam & in quibuſdam cauſis, at mu... to magis quærendus eſſet fauor domini vt... quo omnes & ſinguli ſunt iudicandi. Pote... etiam eſſe iſte ſenſus: multi quærunt adi... principem vt in cauſis ſuis ęquum accipia... iudicium: verum omnes ſcire debent iud... cium à Deo proficiſci, qui cor regis habet... manu ſua, quo etiam malè iudicante De... tamen iudicabit pro oppreſſis, vt in omni n... gotio magis à Deo pendere debeamus, in ... ſperare eique res noſtras omnes comme... dare.

§.31. AD EOS, QVI CORAM IIS OSTE... tant ſapientiam ſuam.

Non te[1] *iuſtifices ante Deum, quoniam agnitor co... dis ipſe eſt: & penes regem, noli velle videri ſ... piens.*

1. *Iuſtifices.*) iactando te coram Deo, ... Phariſęus, Luc. 18. quaſi nullum habeas pe... catum, aut excuſando tua facta coram De...

RIGOR.

Vide Crudelitas. Iuſtitia. Punitio. Educati... correptio.

§.1. EIVS DAMNA.

1 *Noli eſſe iuſtus multum, neque ſapias pluſqu... neceſſe eſt, ne obſtupeſcas.*

2 *Qui fortiter premit vbera ad eliciendum lac, e... primit butyrum; & qui vehementer emung... elicit ſanguinem, & qui prouocat iras produ... diſcordias.*

1. *Noli eſſe.*) Vide V. Punitio. §.22.

2. *Qui fortiter.*) Vide V. Ira.

RISVS.

V. Adulatio.

§. 1. RISVS HOMINIS IMPRVDENTIS CVI ſimilis.

Eccle. 7. 7. *1 Sicut ſonitus ſpinarum ardentium ſub olla, ſic riſus ſtulti: ſed & hoc vanitas.*

1. *Sicut &c.*) .i ſicut hæ ſpinæ non niſi crepant, fumant, & aſtantium lædunt oculos & aures; ita & riſus ſtulti, ſonitu & cachinno ſtultitiam prodit, mentem obnubilat, ſe & alios lædit.

§. 2. QVID INTERSIT INTER SAPIENTIS riſum & ſtulti.

Eccli. 21. 23. *Fatuus in riſu exaltat vocem ſuam: vir autem ſapiens 1 vix tacite ridebit.*

1. *Vix tacitè.*) Quibus verbis ſignificatur eum rarò & modeſtè riſurum.

§. 3. RISVS INDEX ANIMI.
V. Animus c. 2. ex Eccli. 19. 27.

§. 4. RISVS PECCANTIVM COMMVTANdus in fletum.

Luca 6. 25. *Væ vobis qui ridetis nunc: quia lugebitis, & flebitis.*
Vide §. ſeq.

§. 5. VETATVR RIDERE.

Iaco. 4. 9. *1 Miſeri eſtote, lugete, & plorate: riſus veſter in luctum conuertatur, & gaudium in mærorem.*

1. *Miſeri eſtote.*) Voluntaria miſeria pœnitentiam agendo.

RIXÆ.

Vide Contumelia. Ira. Lites. Contentio.

§. 1. IRA EARVM CAVSA.

Prou. 29. 22. *1 Vir iracundus prouocat rixas, & qui ad indignandum eſt facilis, ad peccandum proclinior erit.*

1. *Vir iracundus &c.*) Vide V. Ira.

§. 2. CVM IRACVNDO NON RIXANDVM.

Eccli. 8. 19. *1 Cum iracundo non facias rixam, & cum audace non eas in deſertum: quoniam quaſi nihil eſt ante illum ſanguis, & vbi non eſt adiutorium elidet te.*

1. *Cum iracundo.*) Vide ibid.

§. 3. RIXAS SEQVVNTVR HOMIcidia.

Effuſio ſanguinis in rixa ſuperborum: & 1 maledictio illorum 2 auditus grauis. Eccli. 27. 16.

1. *Maledictio.*) Qua maledicunt omnibus.
2. *Auditus grauis.*) Eſt grauis ad audiendum.

§. 4. PROHIBETVR ALIORVM RIXAS FAcile ſeſe immiſcere.

1 Sicut qui apprehendit auribus canem: ſic qui tranſit impatiens, & commiſcetur rixæ alterius. Prou. 26. 17.

1. *Sicut qui &c.*) Qui canem auribus apprehendit, illum contra ſe irritat, nec alia remagis irritatur canis. ſic eſt qui tranſeundo per viam videns aliquos rixantes impatienter fert iniuriam quam putat alterum alteri inferre, eumque reprehendit, ſic enim contra ſe illum prouocat & ſæpe magno ſeſe exponit periculo. Vide plura in Ianſenio & quomodo ſit laudabile his non obſtantibus litigantes inter ſe conciliare.

SACERDOS.

V. Paſtor. Princeps. Rex. Eccleſia. Concionator. Superior.

Agetur primum de bonis tum de malis: Tertio quemadmodum ſe erga eos plebs habere debeat. Quæ autem præcipua ſunt in hanc ſententiam, dicta ſunt Verbo Paſtor, cuius hæc erunt quoddam quaſi ſupplementum.

CAPVT I.

De bonis Sacerdotibus.

§. 1. TYPVS BONI SACERDOTIS.

Suſcitabo mihi 1 Sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum, & animam meam faciet, & 2 ædificabo ei domum fidelem, & ambulabit coram 3 Chriſto meo cunctis diebus. 1. Reg. 2. 35.

Qui in diebus carnis ſuæ, preces, ſupplicationeſque ad eum qui poſſit illum ſaluum facere à morte, cum clamore valido, & lachrymis offerens exauditus eſt pro ſua reuerentia. Hebr. 5. 7.

3 Pactum

Mala.2.5. [5] *Pactum meum fuit cum eo vitæ, & pacis: & dedi ei timorem, & timuit me, &* [6] *à facie nominis mei pauebat.*

1. *Sacerdotem fidelem.*) Sadoch repudiato Abiathar. Sanctus Auguſt. Chriſtũ intelligit.

2. *Ædificabo domum fidelem.*) Dabo ei ſtabilem familiam ſeu poſteritatem.

3. *Chriſto.*) .i. vncto, per quem Regem qui tunc erit intelligit, reges enim vngebantur cum creabantur.

4. *Qui in diebus.*) Vide V. Oratio §. 24.

5. *Pactum &c.*) Id eſt, promiſi ei vitam & pacem.

6. *A facie &c.*) .i. Coram me trepidabat præ ingenti reuerentia.

§. 2. VIRTVTES BONI SACERDOTIS.

Pſ.131.9. *Sacerdotes tui* [1] *induantur iuſtitiam, &* [2] *ſancti tui*
16. [3] *exultent: Sacerdotes eius induam* [4] *ſalutari: &*
ſancti eius [5] *exultatione exultabunt.*

Eccli. 50. *Quaſi ſtella matutina* [6] *in medio nebulæ, & quaſi*
6.7.8.9.10 *luna plena in diebus ſuis lucet, & quaſi ſol reful-*
.11.12. *gens ſic ille refulſit in templo Dei. Quaſi* [7] *arcus*
refulgens [8] *inter nebulas gloriæ, & quaſi flos ro-*
ſarum in diebus [9] *vernis, & quaſi lilia, quæ ſũt*
in tranſitu aquæ, & quaſi [10] *thus redolens*
[11] *in diebus æſtatis.* [12] *Quaſi ignis effulgens, &*
thus ardens in igne. Quaſi [13] *vas auri ſolidum,*
ornatum [14] *omni lapide pretioſo. Quaſi* [15] *oliua*
[16] *pullulans &* [17] *cypreſſus in altitudinem ſe*
extollens. [18] *In accipiendo ipſum ſtolam gloriæ,*
[19] *& veſtiri eum conſummatione virtutis:*
[20] *In aſcenſu altaris ſancti gloriam dedit ſancti-*
tatis amictum.

Leuit.21.6 *Sancti erunt* [21] *Deo ſuo, & non pollvent nomẽ eius: incenſum enim Domini, & panes Dei ſui offerent, & ideo ſancti erunt.*

Iſa.52.11. [22] *Recedite, recedite, exite inde,* [23] *pollutum nolite tangere: exite de medio* [24] *eius,* [25] *mundamini, qui fertis vaſa Domini.*

2.Cor.6.3. *Nemini dantes vllam offenſionem, vt non vitupe-*
4. *retur miniſterium noſtrum. Sed in omnibus exhibeamus voſmetipſos ſicut miniſtros Dei in multa patientia, in tribulationibus, in neceſſitatibus, in anguſtijs.*

Videndi item verſus ſequentes, & verbo Epiſcopus.

Cant.5.12. [26] *Oculi eius ſicut* [27] *columbæ* [28] *ſuper riuos aquarum, quæ* [29] *lacte ſunt lotæ, & reſident iuxta* [30] *fluenta pleniſſima.*

Cant.7.4. [31] *Oculi tui ſicut* [32] *piſcinæ in Heſebon, quę ſunt* [33] *in porta filiæ multitudinis.*

1. *Induantur iuſtitiam.*) .i. non ſolum intus ſint in animo iuſti ſed etiam exterius in eorũ vita verbis & operibus cernatur iuſtitia.

2 *Sancti tui.*) Iidem Sacerdotes qui ſancti id eſt, ſanctificati & dedicati ſunt ad tibi miniſtrandum.

3. *Exultent.*) Alacriter laudando te.

4. *Salutari.*) .i. ſalute .i. iuſtitia in qua ſalus.

5. *Exultatione exultabunt.*) .i. ſummopere exultabunt ſumma cum exultatione laudando & gratias agendo Deo.

6. *In medio nebulæ.*) Stella matutina ſi poſt tenebras noctis in medio nebulæ caput exerat, valdè exhilarat mortales, magis tamen id faciunt luna plena & ſol ſplendore ſuo. His comparat Oniam Sacerdotem cuius gratiſſima erat in templo præſentia, quique ſuę doctrinæ & conuerſationis luce populo prelucebat, eumque tenebris depulſis cum ad Dei notitiam, cum amorem accendebat.

7. *Arcus.*) Cœleſtis, ſeu Iris.

8. *Inter nebulas gloriæ.*) Id eſt, Inter nubes, quas ſua claritateglorioſas reddit & illuſtres. Præter gratiam huius Sacerdotis ſignificatur eum in populo obſcuro multiſq; vitijs obtecto, vario ſuo ornatu virtutum emicuiſſe, populumq; illum ſuo ſplendore ornaſſe plurimum.

9. *Vernis.* Cum ſci. primũ roſę prodeunt, quando & ſuauiores ſunt & propter aſperitatem hyemis præcedentem gratiores.

10. *Thus.*) Accipitur hic thus pro arbore non pro fructu.

11. *In diebus æſtatis.*) Tunc enim ſol calore ſuo excitat eius odorem. His ſignificatur gratiſſimum fuiſſe hunc Sacerdotem: Item bonum de ſe famæ ſparſiſſe odorem.

12. *Quaſi ignis &c.*) Comparatur cum igne lucenti & thure in eo ardenti, quæ duo ſimul coniuncta, & luce & calore & odore reficiũt. Quibus deſignatur ſacerdotis caritas & feruor deuotionis Deo inſtar thuris gratiſſimæ.

13. *Vas auri.*) Quo ſignificatur Sacerdotis ſapientia & charitas.

14. *Omni lapide pretioſo.*) .i. varijs virtutibus.

15. *Oliua.*) Vtilitate fructus commendatur hæc arbor, & deſignat vtilitatem quam ſuis attulit hic ſummus Sacerdos.

16. *Pullulans.*) Fructum germinans.

17. *Cypreſſus.*) Significat magnã qua apud populum valebat autoritatem.

18. *In accipiendo &c.*) .i. cum acciperet glorioſum illum habitum ſummi Sacerdotis.

19. *Et veſtiri &c.*) id eſt, cum indueret ipſe perfectum illum ornatum & habitum Sacerdotis qui ſummæ & conſummatæ virtutis ſeu poteſtatis & autoritatis iudicium erat.

20. *In aſcenſu &c.*) Cum ſic indutus aſcenderet ad altare, ipſe, non ſolùm eſt gloria affectus ab ipſo habitu, ſed ſuæ etiã perſonæ gratia & dignitate attulit ipſi habitui gloriam, eumq; per ſe licet glorioſum, magis etiã glorificauit. Notent hoc Epiſcopi & Sacerdotes.

21. *Deo.*) Chald. coram Deo.

22. *Recedite.*) A Babylone, à peccato, à dæmonis ſeruitute.

23. *Pollutum.*) Quicquid polluere ſolet manus, ſed multò magis conſcientiam.

24. *Eius.*) Sci. Babylonis.

25. *Mundamini.*) Si quid quod Sacerdotum mundiciem dedecet contraxiſtis, illud ſtatim detergite.

26. *Oculi eius.*) Oculi Eccleſiæ ſunt Sacerdotes, Prælati & Doctores, quorum eſt videre pro totius corporis ſalute.

27. *Columbæ.*) Debent hi oculi eſſe columbæ propter ſimplicitatem morum, & ſinceritatem prædicationis fidei.

28. *Super riuos aquarum.*) Quia debent inſiſtere ſententijs ſanctarum ſcripturarum, & in eas ſtudio diligenti incumbere.

29. *Lacte lotæ.*) Quia debent candidi eſſe etiam exterius.

30. *Fluenta pleniſſima.*) Quia Multitudini fidelium debent aſſiduè inuigilare, eorumq; ſaluti operam dare.

31. *Oculi tui.*) Vide num. 26.

32. *Piſcinæ in Heſebon.*) Quarum aquæ erãt limpidiſſimæ. Significaturque Sacerdotes & Doctores debere in ſe continere aquas ſeu ſententias ſcripturæ (quæ inſtar aquarum huius piſcinę ſunt puriſſimæ) & de ſe effundere omnibus ſitientibus.

33. *In porta filiæ multitudinis.*) .i. In porta ciuitatis populoſæ.

§. 3. SACERDOTVM OFFICIVM.

Iudith 8. 21. *Et nunc fratres quoniam eſtis presbiteri in populo Dei & ex vobis pendet anima eorum, [1] ad eloquium veſtrum corda eorum erigite, vt memores ſint quia tentati ſunt patres noſtri vt probarentur ſi verè colerent Deum ſuum.*

1. Cor. 4. 1. 2. *Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti, & [2] diſpenſatores myſteriorum Dei. Hic iam quæritur [3] inter diſpenſatores vt [4] fidelis quis inueniatur.*

Hebr. 5. 1. 2. *Omnis namque Pontifex ex hominibus aſſumptus, pro hominibus conſtituitur in ijs, quæ ſunt ad Deum, vt offerat dona, & ſacrificia pro peccatis: qui condolere poſſit his qui ignorant, & errant, quoniam & ipſe circumdatus eſt infirmitate.*

Inuitantur ad planctum, ad orationem, ad pœnitentiam Ioel. 1. 13. & 2. 17. 18.

1. *Ad eloquium veſtrum.*) Eloquio veſtro.

2. *Diſpenſatores.*) Non autem Dominos.

3. *Inter diſpenſatores.*) Qui ſci. baptizant, Euchariſtiam dant, abſoluunt, cæteraque dona Dei diſpenſant.

4. *Fidelis.*) Fideliter diſpenſet: quærat Domini ſui gloriam non ſuam.

CAPVT II.

De malis Sacerdotibus.

§. 1. IN SACERDOTES QVI DISSIMVLANT & fouent peccata populi, optantque eum peccare vt aliquod inde emolumentum conſequantur, & de eorum ſupplicio.

[1] Peccata populi mei comedent, & [2] ad iniquitatem eorum ſubleuabunt animas eorum. Et erit ſicut populus [3] ſic Sacerdos: & [4] viſitabo ſuper eum vias eius, & cogitationes eius [5] reddam ei. Oſee 4. 8. 9.

1. *Peccata comedent.*) .i. Hoſtias pro peccatis oblatas: vel ferunt & diſſimulant peccata quia ex oblationibus comedunt & diteſcunt.

2. *Ad iniquitatem &c.*) Optabunt vt illi peccent, quia ex eorum peccatis viuunt.

3. *Sic Sacerdos.*) id eſt, Eodem modo à me punietur.

4. *Viſitabo vias.*) Opera eius puniam.

5. *Reddam ei.*) Debitas rependam pœnas.

§. 2. IN SACERDOTES QVI PER NEFAS diuitias congregant.

Coniuratio prophetarum in medio eius ſicut leo rugiens rapienſque prædam, animas deuorarunt, opes, & [1] pretium acceperũt: viduas eius [2] multiplicauerunt in medio illius. Ezech. 22. 25.

1. *Pretium.*) Pretioſa quæque.

2. *Multiplicauerunt.*) Occiſis viris.

§. 3. IN EOS QVI DEVM CONTEMNVNT nec diſtinguunt mundum inter & immundum.

Sacerdotes eius contempſerunt legem meam, & [1] polluerunt ſanctuaria mea: [2] inter ſanctum, & profanum non habuerunt diſtantiam, & inter pollutum, & mundum non intellexerunt, & Sabbatis meis [3] auerterunt oculos ſuos, & [4] coinquinabar in medio eorum. Ezech. 22. 26.

Sacerdotes non dixerunt: vbi eſt Dominus? & tenẽtes legem neſcierunt me: & Paſtores præuaricati ſunt in me: & prophetæ prophetarunt in Baal, [5] & idola ſecuti ſunt. Ierem. 2. 8.

Ad vos ò Sacerdotes, qui deſpicitis nomen meum, & dicitis in quo deſpeximus nomen tuum? offertis ſuper altare meum [5] panem pollutum, & dicitis: [6] in quo polluimus te? in eo quod dicitis: menſa Domini [7] deſpecta eſt. Mala. 1. 6. 7.

Videndi etiam verſus ſequentes.

1. *Polluerunt.*) Malè exercẽdo officiũ ſuum, & in ipſo loco ſancto peccando.

2. *Inter*

2. *Inter ſanctum &c.*) Indifferenter immolantes animalia tam munda quam immunda. Vel indifferenter admittentes ad ſacrorum perceptionem tam dignos quam indignos.

3. *Auerterunt oculos.*) Cultum eorum negligendo.

4. *Coinquinabar.*) id eſt, prophanè tractabar.

5. *Panem pollutum.*) Agit de panibus ſacrificiorum qui offerebantur ſuper altare. Vide Leuitici cap. 1. 6. & 7. dicunturque polluti quia in ijs non ſeruabatur lex.

6. *In quo polluimus te.*) Dicitur Deus pollui cum ei polluta munera offeruntur, quia inhonoratur, & quaſi contemptibilis iudicatur.

7. *Deſpecta eſt.*) Dicebant hi, altare ipſum eſſe contemptibile nec eſſe ita magnificendum.

§. 4. IN EOS QVI SCANDALIZANT PLEbem, impediuntque ſacrificia.

Oſee 5.1.2 1 *Audite hoc Sacerdotes, & attendite domus Iſrael, & domus regis auſcultate: quia vobis iudicium eſt, quoniam laqueus facti eſtis ſpeculationi, & rete expanſum ſuper Thabor & victimas declinaſtis in profundum: & ego eruditor omnium eorum.*

Mala. 2.8. 9. *Vos receſſiſtis de via, & ſcandalizaſtis plurimos in lege: irritum feciſtis pactum Leui, dicit Dominus exercituum. Propter quod & ego dedi vos contemptibiles, & humiles omnibus populis ſicut non ſeruaſtis vias meas, & ² accepiſtis faciem in lege.*

1. *Audite.*) Vide V. Paſtor.

2. *Accepiſtis faciem.*) id eſt, perſonas .i. Iniquè iudicaſtis non cauſas attendentes ſed perſonas.

§. 5. AD EOS QVI MORVM SVORVM ASPEritate plebem auertunt à Chriſto.

Cant. 5.7. *Inuenerunt me ¹ cuſtodes, qui circumeunt ciuitatem: ² percuſſerunt ³ me, & vulnerauerunt me: tulerunt ⁴ pallium meum mihi cuſtodes murorum.*

Ezech. 34. 4. *Cum auſteritate imperabitis eis, & cum ⁵ potentia.*

1. *Cuſtodes.*) Sacerdotes & prælati, quorum eſt vigilare & cuſtodire alios.

2. *Percuſſerunt &c.*) .i. Rigidè & aſperè tractarunt.

3. *Me.*) Quærentem ſponſum .i. eos qui cupiunt ad Chriſtum conuerti.

4. *Pallium.*) .i. bonæ operationis ſtudium quę hominem tegit, & ad quam ſe diſponere iam cæperant, cupientes placere Chriſto, ab eis per ſcandala & malam vitam tollunt.

5. *Potentia.*) Sæuitia q. d. Tyrannicè.

§. 6. SVPPLICIA HORRENDA MALORVM ſacerdotum.

1 *Et nunc ad vos mandatum hoc Sacerdotes: ſi nolueritis audire & ſi nolueritis ² ponere ſuper cor, videtis gloriam nomini meo, ait Dominus exercituum: mittam in vos egeſtatem, & ³ maledicam benedictionibus veſtris, & maledicam illis: quoniam non poſuiſtis ſuper cor. Ecce ego ⁴ proijciam vobis brachium, & diſpergam ſuper vultum veſtrum ⁵ ſtercus ſolemnitatum veſtrarum, & ⁶ aſſumet vos ſecum.* Malac. 2.1. 2.3.

Vide ſupra §. 4. eiuſdem capitis verſ. 9.

Propheta & ſacerdos ⁷ polluti ſunt: & in domo mea inueni malum eorum ait Dominus. Idcirco ⁸ via eorum erit quaſi lubricum in tenebris: impellentur enim, & corruent in ea: afferam enim ſuper eas mala, annum viſitationis eorũ ait Dominus. Ierem. 23. 11.12.

1. *Et nunc &c.*) .i. Audite quod mihi Dominus mandauit vt dicerem vobis.

2. *Ponere ſuper cor.*) .i. Diligenter cogitare quæ facitis & quæ facere debebatis.

3. *Maledicam &c.*) .i. Cuicumque rei benedixeritis, vt agris, pecoribus, eas ego res ſteriles reddam.

4. *Proijciam &c.*) Faciam vt illas partes victimarum quas vobis dant laici, vt brachium ſiue armum dexterum & ventriculum Leuit. 7. faciam inquam vt eas dent cum horrore deteſtantes morum veſtrorum turpitudinẽ. Proijcere in vultum eſt indignantis & contemnentis.

5. *Stercus.*) Sci. ventriculi qui etiam dabatur Sacerdotibus q. d. non tam dabo vobis ventriculum quam eius ſtercus proijciam in vultum veſtrum vt facies deturpatas habeatis & ab omnibus rideamini.

6. *Aſſumet.*) Semper cum illo ſtercore eritis, ſemper execrabiles & contemptibiles eritis.

7. *Polluti.*) Peccatis.

8. *Via illorum &c.*) Cadent vt cadere ſolent qui noctu per lubricum gradiuntur, viam aliquo impellente.

9. *Afferam &c.*) Adducam mala quæ ſum comminatus in anno illo quo illos viſitare .i. punire decreui.

CAPVT III.

Quid Sacerdotibus debeatur.

§. 1. SACERDOTES HONORANDI.

Eccli. 4.7. *Presbytero humilia animam tuam, & magnato caput tuum.*

Eccli. 7.31. 33. *In tota anima tua time Dominum, & Sacerdotes illius [1] ſanctifica: in omni virtute tua dilige eum, qui te fecit: & miniſtros eius ne derelinquas.*

1. *Sanctifica.*) Sanctos habe, & vt tales reuerere & honora.

§. 2. IRREVERENTIA ERGA SACERDOTES cauſa excidij Ieruſalem.

Threnor. 4. 16. [1] *Facies Domini, [2] diuiſit eos, non addet vt reſpiciat illos, facies Sacerdotum [3] non erubuerunt, nec ſenum miſerti ſunt.*

1. *Facies Domini.*) .i. Dominus iratus.
2. *Diuiſit.*) .i. à ſe reiecit.
3. *Non erubuerunt.*) Non ſunt reueriti.

§. 3. IIS OBEDIENDVM, POENAQVE INOBEDIENTIUM.

Deut. 17. 12. 13. *Qui ſuperbierit nolens obedire Sacerdotis imperio, qui eo tempore miniſtrat Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille, & auferes malum de Iſrael. Cunctuſque populus audiens timebit, vt nullus deinceps intumeſcat ſuperbia.*

§. 4. SACERDOTI CONTRADICERE QVAM ſit graue peccatum.

Oſee 4. 4. *Veruntamen [1] vnuſquiſque non iudicet, & non arguatur vir: populus enim tuus [2] ſicut hi qui cōtradicunt Sacerdoti.*

1. *Vnuſquiſque &c.*) Nemo hunc populum reprehendat, fruſtrà namque id fecerit.
2. *Sicut &c.*) Imprudentiam habet eorum qui &c. quod allegat tanquam graue peccatum.

§. 5. SACERDOTIBVS PROVIDENDVM DE neceſſarijs.

Eccli 7. 32. 33. 34. *In omni virtute tua dilige eum qui te fecit, & miniſtros eius [1] ne derelinquas. Honora Deum ex tota anima tua, & [2] honorifica Sacerdotes, & [3] propurga te [4] cum brachijs: da illis partem, ſicut mandatum eſt tibi primitiarum, & [5] purgationis, & de negligentia tua purga te, [6] cum paucis [7] datum brachiorum tuorum, & ſacrificium [8] ſanctificationis offeres Domino, & [9] initia ſanctorum.*

Præcepit populo habitantium Ieruſalem, vt darent partes ſacerdotibus, & Leuitis, vt poſſent vacare legi Domini. 2. Par. 31. 4.

1. *Ne derelinquas.*) In neceſſitate.
2. *Honorifica.*) Subueni; honor enim ita ſæpe ſumitur.
3. *Propurga te.*) A peccatis.
4. *Cum brachijs.*) Per oblationes armorum dextrorum ſacerdotibus factas.
5. *Purgationis.*) Hoſtiarum pro peccato.
6. *Cum paucis.*) .i. ſi non potes diuitum offerre ſacrificia, ſaltē pauca illa & parua offer quæ à pauperibus exiguuntur.
7. *Datum brachiorum.*) .i. Armorum hoſtiæ qui dabantur Sacerdoti.
8. *Sanctificationis.*) Quod fit ad ſingularem aliquam ſanctificationem obtinendam, de quo Numer. 6.
9. *Initia ſanctorum.*) .i. Sanctas primitias, quia ſci. Domino ſanctificatæ erant.

§. 6. BENEDICIT DEVS IIS QVI SACERdotibus neceſſaria ſubminiſtrant.

Inferte omnem decimam in [1] horreum & [2] ſit cibus in domo mea, & [3] probate me ſuper hoc, dicit Dominus, [4] ſi non aperuero vobis cataractas cæli, & effudero vobis [5] benedictionem vſque ad abundantiam & [6] increpabo pro vobis deuorantem, & non corrumpet fructum terræ veſtræ, nec erit ſterilis vinea in agro dicit Dominus exercituum. Mala. 3. 10. 11.

1. *Horreum.*) Sacerdotum.
2. *Sit cibus &c.*) Quo miniſtri mei alantur.
3. *Probate &c.*) Experimini an ſciam benè facere ſeruantibus legem.
4. *Si non aperuero.*) Supp. æſtimate me mendacem .i. ſi non dedero largiſſimum imbrem.
5. *Benedictionem.*) Largiſſimam fertilitatem omnium qua è terra naſcuntur.
6. *Increpabo deuorantem.*) Prohibebo locuſtam & bruchum.

SALVS ANIMÆ.

Vide Anima. Mortificatio.

§. 1. SALVTATIO CHRISTIANA.

Omnibus qui ſunt Romæ dilectis Dei, [1] vocatis ſanctis, Roma. 1. 7.

ſanctis, [2] *gratia vobis & pax à Deo patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto.*

1 Cor 1.3. *Gratia vobis, & pax à Deo patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto.*

1 Cor. 16. 23. *Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti vobiſcum.*

2 Cor. 13. 13. *Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti, & charitas Dei, &* [3] *communicatio ſancti ſpiritus ſit cum omnibus vobis, Amen.*

Vide item Gal. 1. 3. & 6. 18. Epheſ. 1. 2. & 6. 23. Philip. 4. 23. 1. ad Theſſ. 5. 28. & 2. ad eoſdem 3. 17. 1. ad Tim. 1. 2. 2. ad Tim. 4. 22. 2. Pet. 1. 2. 2. Ioan. 3. 3. Ioan. 14. Apoc. 1. 4. & 22. 21.

1. *Vocatis ſanctis.*) Vocatis ad ſanctitatem.

2. *Gratia & pax.*) Primùm gratia tanquam cauſa pacis conſcientiæ & omnis boni.

3. *Communicatio.*) Participatio donorum & gratiæ Spiritus Sancti.

§. 2. DE RVSTICITATE EORVM QVI ſalutantes non reſalutant.

Vide Verbo Verecundia parag. 2. n. 14.

SANCTITAS.

Vide Iuſtus. Perfectio. Gratia. Puritas.

SANITAS.

Vide Morbus. Medicus.

§. 1. PRÆFERTVR DIVITIIS.

Eccli. 30. 14.15.16. *Melior eſt pauper ſanus, & fortis viribus, quam diues imbecillis, & flagellatus* [1] *malitia.* [2] *Salus animæ in ſanctitate iuſtitiæ melior eſt omni argento, & auro, & corpus validum quam cenſus immenſus:* [3] *non eſt cenſus ſuper cenſum ſalutis corporis: & non eſt oblectamentum ſuper cordis gaudium.*

1. *Malitia.*) Calamitate aliqua & miſeria.

2. *Salus animæ.*) Senſus eſt, ſicut ſalus animæ quæ conſiſtit in ſanctitate iuſtitię melior eſt auro, ita corpus robuſtum quam opes maximę.

3. *Non eſt cenſus &c.*) Senſus eſt, quemadmodum externa corporis ſanitas præferenda eſt omnibus diuitijs, ita & gaudium mentis internum omnibus voluptatibus corporalibus.

§. 3. PŒNITENTIA ACQVIRITVR ET REditu ad Deum.

Iob 33.23 24. [1] *Si fuerit pro eo angelus loquens, vnus de millibus, vt annuntiet hominis æquitatem. Miſerebitur eius, & dicet: libera eum, vt non deſcendat in corruptionem, inueni enim in quo ei propitier.*

1. *Si fuerit.*) Vide Verbo Contritio.

SAPIENTIA.

Vide Prudentia. Conſilium.

CAPVT I.

De ſapientiæ cauſis, partibus & qualitatibus.

Obſeruandum quæ hic magnificè dicuntur de ſapientia vix intelligi de illa quæ humano ſtudio reperta eſt ex naturali tantũ rationis lumine, qualis eſt ſapientia philoſophorum plena multis erroribus, ſed dicuntur de ſapientia ſanctorum quæ non niſi Dei dono contingit, quæ ſci. rectè Deus cognoſcitur & piè colitur fide, ſpe, caritate, cæterarumque virtutum exercitio, quæ verè eſt ſapientia & prudentia, iuſtorum nonnulla tamen etiã hic dicuntur de purè humana ſapientia, vt patebit inferius.

§. 1. IN QVO SITA SIT SAPIENTIA.

[1] *Scientia ſanctorum* [2] *prudentia.* Prou. 9. 10.
Dilectio Dei honorabilis ſapientia. Eccle. 1 14.
Plenitudo ſapientiæ eſt timere Deum. Eccli. 1. 20.
[3] *Conſummatio timoris Dei ſapientia &* [4] *ſenſus.* Eccli. 21. 13
Ecce timor Domini ipſa eſt ſapientia & recedere à malo, intelligentia. Iob. 28. 28.

1. *Scientia ſanctorum.*) Quam habent ſancti & iuſti de qua ſuperius.

2. *Prudentia.*) Ea eſt vera ſapientia, non ea à qua quidam iuxta mundum dicuntur prudentes & ſapientes.

3. *Conſummatio.*) .i. perfectio ſeu perfectus Dei timor.

4. *Senſus.*) Prudentia.

§. 2. QVODNAM SIT EIVS INItium.

Initium ſapientię timor Domini. Eccli. 1. 16.
Initium [1] *illius* [2] *veriſſima eſt diſciplinæ concupiſcentia.* Sap. 6. 18.

1. *Illius.*) Sup. ſapientiæ.

2. *Veriſſima.*) Non ficta, non ſimulata cupiditas .i. verè & ex animo cupere diſcere.

§. 3. DVPLEX EST SAPIENTIA: vera alia, alia falſa.

Eccli. 21. 15 *Eſt ſapientia, quæ [1] abundat in malo, & non eſt [2] ſenſus vbi eſt [3] amaritudo.*

Ierr. 4. 22. *Stultus populus meus me non cognouit; filij inſipientes ſunt & vecordes: ſapientes ſunt vt faciant mala, bene autem facere neſcierunt.*

1. *Abundat in malo.*) Talis eſt ſapientum mundi de quibus etiam ſeq. teſtimonio.
2. *Senſus.*) Vera prudentia.
3. *Amaritudo.*) Peccati.

§. 4. HVMANÆ SAPIENTIÆ ET PRVDENTIÆ 4. ſunt partes.

Prou. 30. 24. 25. 26. 27. 28. *Quatuor ſunt [1] minima terræ: & ipſa ſunt [2] ſapientiora ſapientibus, [3] formicæ, populus infirmus, qui parat in meſſe cibum ſibi. [4] Lepuſculus plebs inualida, qui collocat in petra cubile ſuum. [6] Regem [5] locuſta non habet, & [7] egreditur vniuerſa per turmas ſuas: [8] ſtellio [9] manibus nititur, & moratur in ędibus Regis.*

1. *Minima.*) Ex minoribus terræ animalibus.
2. *Sapientiora ſapientibus.*) .i. Quæ ex inſtinctu naturæ (non enim habent veram ſapientiam) exercent quædam ſapientiæ opera magis quam hi qui ſe ſapientes profitentur.
3. *Formicæ.*) Vide V. Otium §. 12. hinc diſcitur prima pars prudentiæ & ſapientiæ qua homo in primis curam habet eorū quæ neceſſaria ſunt ad vitam ſiue corporis ſiue animi.
4. *Lepuſculus &c.*) Hæc eſt 2. ſapientiæ pars vt nobis de commoda habitatione in qua ſecurè degamus prouideamus.
5. *Locuſta &c.*) Docet hoc animal 3. ſapientiæ partem quę eſt pacificè viuere cum omnibus, iiſque caritatis vinculo eſſe copulatis.
6. *Regem non habet.*) Ducem à quo regatur & proficiſcendi tempus detur.
7. *Egreditur &c.*) Summa cum concordia gregatim volat de agro in agrum. Animalculum hoc ſi volat ſeorſum, facillimè interficitur, ſi gregatim nullis arte aut viribus ſuperari poteſt: tanta eſt vis concordiæ.
8. *Stellio.*) Serpens eſt lacertæ ſimilis, circulis quibuſdam & veluti lucentibus guttis in modum ſtellarum depictus.
9. *Manibus nititur.*) Repit. Significatur hoc animali quanta ſapientiæ pars, contendendū ſcil. ad honores & principum fauorem, idque per induſtriam, & gratiæ ſuæ oſtenſionem, ſicuti ſtellio ſuis ſtellulis lucendo eſt conſpicuus & admirabundus regibus.

§. 5. QVIS SAPIENTIÆ AVTHOR.

Fons [1] ſapientiæ [2] verbum Dei in excelſis: & [3] ingreſſus illius mandata æterna. Eccli. 1. 5.

[4] Ego ſapientia effudi flumina: ego quaſi trames aquæ immenſæ de fluuio, ego quaſi fluuij dorix, & ſicut aquæ ductus exiui de paradiſo. Eccli. 24. 40. 41.

Mihi dedit Deus dicere [5] ex ſententia, & [6] præſumere [7] digna horum, quæ mihi dantur: quoniam ipſe ſapientiæ dux eſt & ſapientium [8] emendator: In manu enim illius, & nos, & ſermones noſtri, & omnis ſapientia & [9] operum ſcientia, & diſciplina. Sap. 7. 15. 16.

Videndi item verſus ſequentes & infra c. 4. parag. 7. ex Eccli. 39. 8:

[10] Corona ſapientiæ timor Domini [11] replens pacem, & ſalutis fructum: [12] vtraque autem ſunt dona Dei. Eccli. 1. 22. 23.

Sperabam quod ætas prolixior [13] loqueretur, & annorum multitudo doceret ſapientiam. Sed vt video [14] ſpiritus eſt in hominibus, & inſpiratio omnipotentis dat intelligentiam. Iob 32. 7. 8.

[15] Vapor eſt virtutis Dei & [16] emanatio quædā eſt claritatis omnipotentis Dei ſincera, & ideo nihil inquinatum in eam incurrit. Sap. 7. 25.

1. *Sapientiæ.*) Quæ in creaturis relucet.
2. *Verbum Dei.*) Iuſſio & ordinatio quam fecit in cælo & quo omnia ſubſiſtere fecit.
3. *Ingreſſus &c.*) .i. viæ ſeu rationes & modi iuxta quos ſapientia in gubernandis creaturis procedit, ſunt fixæ & perpetuę Dei cōſtitutiones. Vel ſermo eſt de eo verbo quo Deus quæ homini agenda ſunt & credenda demonſtrauit, q. d. A verbo Dei cæleſti & ab omni impuritate immuni petenda eſt ſapientia, quod continet mandata æterna fixa & immobilia quæ ſunt ingreſſus & viæ ſapientiæ .i. rationes & modi iuxta quos ſapienpientia ingrediendum & viuendum docet.
4. *Ego ſapientia.*) Vide Verbo Iuſtus.
5. *Ex ſententia.*) .i. ſponte, liberè .i. dedit facultatem commodam orationis, qua concepta facillimè exprimerem
6. *Præſumere.*) id eſt, præeligere ex cogitatis.
7. *Digna &c.*) .i. digna tantis donis .i. talia qualia decet dona à Deo data & datorem eorum Deum .i. non leuia, ludicra & inutilia; ſed grauia, ſeria & vtilia.
8. *Emendator.*) Director.
9. *Operum ſcientia.*) Opificiorum, hoc eſt, artes.
10. *Corona &c.*) .i. Timor Domini ornat hominem tanquam corona ſapientiæ: hoc eſt eo ornamento quo inſtar coronæ ſuos ornat ſapientia, quæ ſuos veluti Reges facit, & apud omnes ſplendidos reddit.
11. *Replens &c.*) Quæ ſapientiæ corona, plenam affert pacem & ſanitatē, in vita futura ſci. in qua ſola eſt pax & ſanitas perfecta.

12. Vtra-

12. *Vtraque.*] Sci. ſapientia & timor Dei
13. *Loqueretur.*) Sci. efficacia ad rem propoſitam.
14. *Spiritus &c.*) .i. Dei ſpiritus qui eſt in hominibus dat ijs veram ſapientiam.
15. *Vapor.*) Ita vocatur ſapientia, quia creata quidem eſt quædam participatio defluens à diuina.
16. *Emanatio &c.*) Defluit enim creata ſapientia quaſi riuus purus ex puriſſimo fonte gloriæ Dei. quomodo enim non pura prodiret ex fonte tam puro.

§. 6. SAPIENTIÆ QVALITATES ET CONDITIONES VARIÆ.

Iacobi 3.17 *Quæ deſurſum eſt ſapientia primum quidem pudica eſt, deinde pacifica, modeſta,[1] ſuadibilis,[2] bonis conſentiens, plena miſericordia & fructibus bonis, iudicans ſine ſimulatione.*
Vide ſapientiæ cap. 7. à v. 22. ad finem & Eccli. cap. 24. ferè totum.
Cap. 1.6. *Benignus eſt ſpiritus ſapientiæ.*

1. *Suadibilis.*) Non pertinax, cui facilè ſuadetur.
2. *Bonis.*) Suaſionibus & conſilijs.

§. 7. SAPIENTIÆ LOCVS DIFFICILE INVENITUR.

Iob 28.12. *Sapientia[1] vbi inuenitur, & quis eſt locus intelligentiæ? Abyſſus dicit non eſt in me, & mare loquitur, non eſt mecum.*
Iob 28.20 21.22. *Vnde ergo ſapientia venit? & quis eſt locus intelligentiæ? abſcondita eſt ab oculis omnium viuentium, [2] volucres quoque cæli latet? perditio & mors dixerunt: Auribus noſtris audiuimus famam eius.*
Videndi quoque ſequent. verſ.

1. *Vbi inuenitur.*) q. d. è cælo eſt petenda.
2. *Volucres cæli.*) Homines contemplatiui vel Angeli non poſſunt eam plenè comprehendere.
3. *Perditio &c.*) Quia in inferno & morte videtur inſipientia peccatoris, & conſequenter ei contraria ſapientia aliquomodo & vmbratenus cognoſcitur.

§ 8. VERA SAPIENTIA IN SOLA EST ECCLESIA.

Eccli 24.16. *[1] Radicaui in populo honorificato, & in parte Dei mei hæreditas illius, & in plenitudine ſanctorũ detentio mea.*

1. *Radicaui.*) Hæc tantum dicuntur per accommodationem Vide V. Maria.

§. 9. VERA SAPIENTIA CRESCIT SEMPER, nec deficit.

Scientia ſapientis tanquam inundatio abundabit, & conſilium illius ſicut [1] fons vitæ permanet. Eccli. 21.16.

1. *Fons vitæ.*] Quia indeficiens eſt quatenus fons eſt, & vitam præbet quatenus eſt fons vitæ.

§. 10. EST RES ARDVA.

Sapientia doctrinæ [1] ſecundum nomen eſt eius & non eſt multis manifeſta, quibus ante [2] cognita eſt [3] permanet vſque ad conſpectum Dei, Eccli. 6.23.

1. *Secundum nomen.*) id eſt, Eſt res ardua & excelſa ſicuti ab omnibus dicitur & prędicatur.
2. *Cognita.*) Per experientiam.
3. *Permanet &c.*) Nunquam eos deſerit donec ad claram Dei viſionem in qua eſt vera ſapientia perducat.

CAPVT II.

Quomodo acquiratur ſapientia.

§. 1. SI STATIM A PRIMIS ANNIS QVÆRATUR.

Fili à iuuentute tua excipe[1] doctrinam & [2] vſque ad canos inuenies ſapientiam. Eccli 6.18.
Cum adhuc iunior eſſem priuſquam [3] oberrarẽ quæſiui ſapientiam palam in oratione mea, ante templum poſtulabam pro illa & [4] vſque in nouiſſimis inquiram eam. Et efflorruit tanquam [5] præcox vua. Lætatum eſt cor meum in ea. Ambulauit pes meus iter rectum, à iuuentute mea inueſtigabam eam. Eccli 51.18 19.20.

1. *Doctrinam.*) Inſtitutionem ſapientum.
2. *Vſque ad canos inuenies.*) Quia ea tecum permanebit vſque ad extremam ſenectutem quando maximè ſapientia opus eſt.
3. *Oberrarem.*) Varijs peccatis & erroribus inuoluerer, & ab eis vt frequenter fit anticiparer.
4. *Vſque in nouiſſimis inquiram.*) Quia nũquam ſatis poſſideri poteſt, nec vnquam parit faſtidium.
5. *Præcox vua.*) Quia ante tempus ordinarium maturitati, prematurum in me fructum protulit.

§. 2. Sapientiæ desiderivm et amor ad eam ipſam acquirendam iuuant.

Sap. 6,12. 13.14. Concupiſcite ſermones meos, diligite illos, & [1] habebitis diſciplinam. Clara eſt & quæ numquam marceſcit ſapientia, & facilè videtur ab his qui diligunt eam & inuenitur ab his qui quærũt eã. Præoccupat qui ſe concupiſcunt, vt his [2] ſe prior oſtendat.

1. *Habebitis diſciplinam.*) Eruditionem, ſapientiam conſequemini.

2. *Se prior oſtendat.*) Vt ſic cognita, in ſui concupiſcentiam excitet ardentiorem cupidos ſui.

§. 3. Acqviritvr variis probationum laboribus, deque earum læto exitu, & de his qui in ijs deficiunt.

Eccli. 4.18. 19.20. 1 *In tentatione ambulat cum eo, & [2] in primis [3] elegit eum. Timorem & metum & probationem adducet ſuper illum & cruciabit illum in [4] tribulatione doctrinæ ſuæ: [5] donec tentet eum in cogitationibus ſuis, & [6] credat animæ illius. Et [7] firmabit illum & [8] iter adducet directum ad illum & lætificabit illum. Et denudabit abſconſa ſua illi, & [9] theſaurizabit ſuper illum ſcientiam & intellectum iuſtitiæ.*

1. *In tentatione &c.*) .i. Eius conſtantiam per tentationes ſeu probationes & tribulationes explorat.

2. *In primis.*) .i. In principio.

3. *Elegit eum.*) .i. Delectum eius facit, probat neque temerè eum mox ſuſcipit.

4. *Tribulatione doctrinæ.*) id eſt, Afflictione qua illum vult erudire & docere.

5. *Donec tentet &c.*) .i. Donec probauerit quam ſunt eorum cogitationes firmę, & explorauerit an ei placeant cogitationes ſapientiæ (illud enim *ſuis* refer ad ſapientiam.)

6. *Credat.*) Quod ex animo virtutem amet, & quod ſit futurus ſtabilis.

7. *Firmabit.*) Iam probatum ſua conſolatione eriget & confirmabit & in ſecuritatis ſtatu collocabit.

8. *Iter directum &c.*) .i. Recta ad illum veniet: iter rectum vocat quod gratius eſt & commodius, ſci. conſolationis.

9. *Theſaurizabit &c.*) Abundare eum faciet ſcientia. Hæc etiam accommodare licet ad Dei ſapientiam qui ſtudioſos virtutis, initio conuerſionis exercet tentationibus quos poſteà mirè ſolatur ſi perſeuerant.

§. 4. Item svimet cognitione.

Animam meam direxi ad illam, & [1] in agnitione inueni eam. Eccli. 51. 27.

1. *In agnitione.*) Meipſius, meorum errorum & meæ inſipientiæ.

§. 5. Item pvritate et immvnitate a peccato.

1 *In maleuolam animam non introibit ſapientia, nec habitabit in corpore ſubdito peccatis. Spiritus enim ſanctus diſciplinę effugiet fictum, & auferet ſe à cogitationibus, quæ ſunt ſine intellectu, & corripietur à ſuperueniente iniquitate.* Sap. 1.4.5.

2 *Per nationes in animas ſanctas ſe transfert.* Sap. 7.27.

1. *In maleuolam.*) Vide V. Hypocriſis.

2. *Per nationes.*) .i. Per generationes, ſæcula, ætates.

§. 6. Item oratione.

Optaui, & datus eſt mihi ſenſus, & inuocaui & venit in me ſpiritus ſapientiæ. Sap. 7.7.

Et vt ſciui quoniam aliter non poſſem eſſe [1] continens, niſi Deus det & hoc ipſum erat ſapientia, ſcire cuius eſſet hoc donum: adij Dominum, & deprecatus ſum illum, & dixi ex totis præcordijs meis &c. Sap. 8.21.

Manus meas extendi in altum. Eccli. 51. 26.

Vide Verbo Oratio ▬ Iacobi 1. 5. & ſupra §. 1. & §. ſeq.

1. *Continens.*) ἐγκρατής, Temperatus & qui in omnibus modum ſeruat, huiuſmodi autem moderatio, eſt vera ſapientia, quam quidem ſequenti petit oratione. Continens etiã, idem eſt quod compos. Senſus eſt, cum ſcirem me non aliter poſſe me voti mei compotem fieri & obtinere deſideratam ſapientiam.

§. 7. Item stvdio, oratione et peregrinatione.

1 *Sapientiam omnium antiquorum exquiret [2] ſapiens, & in [3] prophetis vacabit. [4] Narrationem virorum nominatorum conſeruabit, & in [5] verſutias parabolarum [6] ſimul introibit. Occulta prouerbiorum exquiret & in abſconditis [7] parabolarum conuerſabitur. [8] In medio magnatorum miniſtrabit, & in conſpectu præſidis apparebit. [9] In terram alienigenarum gentium pertranſiet, [10] bona enim & mala in hominibus tentabit. [11] Cor ſuum tradet ad vigilandum diluculo ad* Eccli. 39.1. 2.3.4.5.6. 7.

Domi-

Dominum, qui fecit illum, & in conſpectu altiſſimi deprecabitur. Aperiet os ſuum in oratione, & pro [12] *delictis ſuis deprecabitur.*

1. *Sapientiam.*) Antiquorum exquiret. Diligenter legendo eorum ſcripta.
2. *Sapiens.*) Sapientiæ ſtudioſus.
3. *Prophetis.*) Lectione Prophetarum.
4. *Narrationem.*) Expoſitionem v. g. prophetarum & ſacræ ſcripturæ, vel enarrationem quæ fit de viris celebribus.
5. *Verſutias parabolarum.*) .i. in acutas ſententias quæ de vita inſtituenda doctè & ingenioſè pronuntiatæ ſunt, & ad varia verti & accommodari poſſunt.
6. *Simul.*) .i. ſimul cum lectione prophetarum.
7. *Parabolarum.*) Similitudinum quales multæ in Euangelijs.
8. *In medio magnator. &c.*) Quia ad obtinendam ſapientiam non ſufficit legere aut audire quæ dicta ſunt, at oportet addere rerum experientiam, ideo vult ſapientiæ ſtudioſum conuerſari cum magnatibus, eorumque miniſterio ſe ingerere.
9. *In terram &c.*) Ad audiendos viros doctos, & probandum regionum mores.
10. *Bona & mala &c.*) Experietur vt *bona* ſectetur, *mala* vitet.
11. *Cor ſuum &c.*] Quia ad ſapientiam cōparandum præter dicta, maximè valet oratio.
12. *Delictis.*) Ne illa impedimento ſint dandæ à Deo ſapientiæ.

§. 8. ITEM ORATIONE ET LABORE.

Prou. 2. 3. 4. 5. *Si ſapientiam* [1] *inuocaueris, &* [2] *inclinaueris cor tuum prudentiæ, ſi quæſieris eam* [3] *quaſi pecuniā: &* [4] *ſicut theſauros effoderis illam; tunc* [5] *intelliges timorem Dei, & ſcientiam inuenies.*

1. *Inuocaueris.*) Pro ea ad Deum preces fundendo.
2 *Inclinaueris cor prudentiæ.*) .i. ad petendam prudentiam.
3. *Quaſi pecuniam.*] Eo ſtudio & labore quo ſolent homines pecunias quærere.
4. *Sicut Theſauros.*) .i. diligenter ſcrutatus eam fueris.
5. *Intelliges timorem &c.*) Coniungit timorem Dei & ſcientiam, quia timor Dei initiū eſt ſapientiæ, imò ipſa ſapientia. *Vide ſupra cap. 1. parag. 1.*

§. 9. NON SVFFICIT TAMEN EAM PETERE, at oportet etiam opere perficere quæ ſapientia preſcribit.

1 *Conſiliatus ſum enim vt* [2] *facerem illam.* [3] *Zelatus ſum bonum & non confundar.* [4] *Colluctata eſt anima mea in illa, &* [5] *in faciendo eam confirmatus ſum.* Eccli. 51. 24. 25.

[6] *Intellectus bonus omnibus* [7] *facientibus eum.* Pſ 110. 10.
Vide V. Lex ex Pſal. 18.

Fili concupiſcens ſapientiam conſerua iuſtitiam, & Deus præbebit illam tibi. Eccli. 1. 33.

Pie agentibus dedit ſapientiam. Eccli 43. 37.

Cogitatum tuum habe in præceptis Dei, & in mandatis illius maximè aſſiduus eſto & ipſe dabit tibi [8] *cor, &* [9] *concupiſcentia ſapientiæ dabitur tibi.* Eccli. 6. 37

Qui timet Dominum [10] *faciet bona: & qui* [11] *continens eſt: iuſtitiæ apprehendet eam.* Eccli. 15. 1.

1. *Conſiliatus ſum.*) .i. mecum inij conſilium.
2. *Facerem illam.*) .i. facerem præcepta ſapientiæ.
3. *Zelatus ſum bonum &c.*) Magno ardore deſideraui virtutem ita vt nullo pudore permiſerim me ab eius proſecutione diuelli.
4. *Colluctata eſt anima &c.*) .i. pro illa habenda & opere præſtanda totis viribus contendi.
5. *In faciendo &c.*) .i. In eius obedientia: Indicat hęc ſine pugna carnis non peragi, ſed perſeuerantiam omnia vincere.
6. *Intellectus bonus.*) Sup. datur, ſeu ſapientia.
7. *Facientibus eum.*) .i. ijs qui opere præſtant quod intelligunt.
8, *Cor.*) .i. ſapientiam.
9. *Concupiſcentia ſapientiæ.*) .i. ſapientia cōcupita.
10. *Faciet bona.*) Neque tantum erit contentus cognitione boni.
11. *Continens iuſtitię.*) Qui poſſidet, qui tenet iuſtitiam, qui compos factus eſt operum iuſtitiæ ita vt iuſtè viuat.
12. *Eam.*) Sup. ſapientiam.

§. 10. SAPIENTIA HONESTVM REQVIRIT otium vt comparetur.

[1] *Sapientiam* [2] *ſcribę* [3] *in tempore vacuitatis & qui* [4] *minoratur actu, ſapientiam percipiet.* Eccli. 38. 25.

1. *Scribæ.*) .i. legis Doctores.
2. *Sapientiam.*) Supp. præcipient.
3. *In tempore vacuitatis.*) Otij literarij, feriandoque ab operibus ſeruilibus & me-

chanicis, totos ſe tradentes veritatis inquiſitioni, ſcripturarum lectioni atque contemplationi.

4. *Minoratur actu.*) Parum in exterioribus rebus occupatur.

§. 11. ITEM LABOREM.

Eccli. 6. 19 1 *Quaſi qui arat, & ſeminat accede ad eum, & ²ſuſtine bonos fructus illius.*

1. *Quaſi qui arat &c.*) Id eſt, Vult ſapientiam multis laboribus excolamus veluti terram ex qua fructus deſideramus.

2. *Suſtine.*) Expecta ſicut facit agricola qui non ideo ceſſat à laboribus quia non ſtatim dulcedinem fructuum percipit.

§. 12. LABOREM ET SVI VICTORIAM.

Eccli 51. 29 1 *Venter meus conturbatus eſt quærendo illam;² propterea ³ bonam poßidebo poſſeſsionem.*

1. *Venter meus &c.*) .i. Interiora mea ſtudio quærendæ ſapientiæ commota fuere, ita vt in meipſo multas ſenſerim perturbationes & contradictiones.

2. *Propterea.*) Quia tam ſerio eam ſectatus ſum.

3. *Bonam poſſeſsionem.*) Ipſam ſci. ſapientiã, in qua verum bonum obtinebo & quæ omne temporale bonum ſuperat.

§. 13. DESCRIBITVR LABOR ET OPERA quam adhibet ſapientiæ ſtudioſus addito illius laboris fructu.

Eccli. 14. 22. 23. 24. 25. 26. 27. *Beatus vir qui in ſapientia ¹ morabitur & qui ² in iuſtitia ſua meditabitur, & ³ in ſenſu cogitabit ⁴ circumſpectionem Dei. ⁵ Qui excogitat vias illius in corde ſuo, & ⁶ in abſconditis ſuis intelligens, vadens poſt eam ⁷ quaſi inueſtigator, & in vijs illius conſiſtens. ⁸ Qui reſpicit per feneſtras illius, & in ianuis illius audiens. ⁹ Qui requieſcit iuxta domum illius, & ¹⁰ in parietibus illius figens palum ſtatuet ¹¹ caſulam ſuam ¹² ad manus illius, & ¹³ requieſcent in caſula eius bona per æuum. Statuet ¹⁴ filios ſuos ſub ¹⁵ tegmine illius, & ſub ramis eius morabitur. Protegetur ſub tegmine illius à ¹⁶ feruore & ¹⁷ in gloria eius requieſcet.*

1. *Morabitur.*) Meditando de ea & in ea.

2. *In iuſtitia.*) .i. de iuſtitia, ſci. adimplenda.

3. *In ſenſu ſuo.*) Id eſt, per ſenſum ſeu intelligentiam quam ita meditando allecutus eſt.

4. *Circumſpectionem.*) Quomodo circumſpectè omnia regat, nihil temerè faciat. Item quomodo Deus omnia perluſtret, vt ob id in timore ſemper coram illo viuat.

5. *Qui excogitat &c.*) Supp. beatus eſt .i. qui cõſiderat rationes illas quas ſapientia ſectatur ſiue in operibus ſuis quæ facit, ſiue in præceptis quę homini tradit, vt his vijs obſeruatis ad pleniorem ſapientiæ cognitionẽ perueniat.

6. *In abſconditis &c.*) De quibus vijs dum cogitat incipit intelligere abſcondita eius myſteria, & quam recondita ſapientia lateat in operibus & verbis illius.

7. *Quaſi inueſtigator.*) Quaſi qui aliquem diligenter quærit, qui inſiſtit viæ eius quem quęrit.

8. *Qui reſpicit &c.*) Prę ſupponit poſt longam inueſtigationem ſapientiæ ſtudioſum perueniſſe ad ſapientiæ domum, quam tamẽ non ingreditur, qua re ſignificatur quantumuis in hac vita quis ſapientia proficiat, tamen non perfectè eam aſſequi, ſed videre eam tantum obſcurè, à longè, & per feneſtras, non coram & perfectè: quod maximè de rerum cæleſtium cognitione verum eſt.

9. *Qui requieſcit &c.*) Pergit oſtendere quomodo ſapientiæ ſtudioſus magno teneatur amore ſapientiæ, quia ab ea non patitur ſe diuelli, ſixeque ei adhæret.

10. *In parietibus.*) Iuxta parietes figet palum ad alligandum tentorium ſuum.

11 *Caſulam.*) Tabernaculum eriget.

12. *Ad manus.*) .i. ad latus, vt ei ſemper adhæreat.

13. *Requieſcent bona.*) Omnis generis, quia longitudo dierum in dextera eſt ſapientię, & in ſiniſtra eius diuitiæ & gloria.

14. *Filios.*) Seu corporales ſeu ſpirituales.

15. *Tegmine.*) Protectione.

16. *Feruore.*) Malis vitę, & tentationibus.

17. *In gloria requieſcet.*) In claritate & honore quem à ſapientia conſecutus eſt.

§. 14. MODICVS IN EA ADIPISCENDA EST LABOR, FRVCTVS multus.

Inclinaui ¹ modicè aurem meam, & excepi eam: multam inueni in meipſo ſapientiam, & multum in ea profeci. Eccli. 51. 21. 22.

1. *Modicè.*) Dicit modicè quia paruus eſt labor reſpectu fructus qui ex ſapientia colligitur. Significat etiam audiendos ſapientes & doctores.

§. 15.

§. 15. OPVS EST ITEM VIGILIA AD eam comparandam.

Sap.6.15. *Qui de luce vigilauerit ad illam, non laborabit: aſſidentem enim illam foribus ſuis inueniet.*

Vide Prou.8.17.34.35.

§. 16. OPORTET ITEM AVDIRE ſapientes & prudentes.

Eccli.6.33.34.35.36. *[1] Fili ſi attenderis mihi diſces, & ſi accommodaueris animum tuum ſapiēs eris. Si inclinaueris aurem tuam, excipies doctrinam: & ſi dilexeris audire, ſapiens eris. In multitudine presbyterorum prudentium ſta: & ſapientiæ illorum coniungere ex corde vt omnem narrationem Dei poſſis audire, & prouerbia laudis non effugiant à te. Et ſi videris ſenſatum euigila ad eum & gradus oſtiorum illius exterat pes tuus.*

1. *Fili &c.*] Vide Verbo Conſortium.

§. 17. ITEM CVM SAPIENTIA VERSARI & cum ea colloqui.

Sap.8.18. *[1] In certamine loquelæ illius ſapientia, & præclaritas in communicatione ſermonum ipſius.*

1. *In certamine.*] .i. in colloquio ſeu congreſſu cum ea acquiritur ſapientia.

CAPVT III.

De ſapientiæ effectis, & ſignis.

§. 1. SAPIENTIÆ EFFECTA IN ANIMO, corpore & bonis externis.

Sap.7.11. *Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis [1] honeſtas per manus illius. Lætatus ſum in omnibus quoniam antecedebat me iſta ſapientia & ignorabam, quoniam horum omnium mater eſt.*

Vide c.1.§.10. ex Eccli.6.23.

Eccli.4.12.14. *Sapientia filijs ſuis vitam inſpirat, & [2] ſuſcipit inquirentes ſe, & [3] præibit in via iuſtitiæ. Qui tenuerint illam, vitam hæreditabunt, & [4] quò introibit, benedicet Deus.*

Eccli.4.17. *Si [5] crediderit illi, hæreditabit [6] illam.*

Eccli.14.26.27. *[7] Statuet filios ſuos ſub tegmine illius, & ſub ramis eius morabitur, protegetur ſub tegmine illius à feruore, & in gloria eius requieſcet.*

Sap.9.19. *Per ſapientiam [8] ſanati ſunt quicunque placuerunt tibi Domine ab initio.*

Prou.9.12. *Si ſapiens fueris [9] tibimetipſi eris: ſi autem illuſor ſolus portabis malum.*

Huc licet referre quæ Eccli.14. à verſ.16. dicuntur de ſapiētia ſub variarum arborum, earumque rariorum & pretioſarum ſimilitudinibus. Quæ item habentur eodem capite à verſ.23. ad 28.

Sapientia hos qui ſe [10] obſeruant à [11] doloribus liberauit. Sap.10.9.

1. *Honeſtas.*] Diuitiæ.

2. *Suſcipit.*] Quia velut manu exporrecta eos in ſuā diſciplinam, fidē & tutelā recipit.

3. *Præibit.*] Viam commonſtrans.

4. *Quò introibit.*] Supp. ſapiens .i. in omnibus ſuis actionibus.

5. *Crediderit.*] .i. Si fidum ſe exhibuerit ſapientiæ & firmiter ei adhæſerit.

6. *Illam.*] .i. eius bona tū hîc, tum in futuro.

7. *Statuet.*] Vide cap.2 §.13.

8. *Sanati.*] Seruati ſeu ſaluati.

9. *Tibimetipſi eris.*] .i. ad tuam vtilitatem. Nullum mihi (verba ſunt Sapientiæ) inde commodum vel incommodum accedet, ſiue me recipias, ſiue non.

10. *Obſeruant.*] .i. cultores ſuos.

11. *Doloribus.*] Ærumnis, calamitatibus.

§. 2. QVÆ SAPIENTIÆ EFFECTA in intellectu.

Attingit [1] à fine vſque ad finem fortiter, & [2] diſponit omnia ſuauiter. Sap.8.1.

Si ſapientiam [3] inuocaueris & inclinaueris cor tuum prudentiæ. Tunc intelliges iuſtitiam, iudicium, æquitatem, & omnem ſemitam rectam. [4] Si intrauerit ſapientia cor tuum, & ſcientia animæ tuæ placuerit: [5] Conſilium cuſtodiet te, & prudentia ſeruabit te, vt eruaris à [6] via mala, & ab homine, qui peruerſa [7] loquitur. Prou.2.3.9.10.11.12.

[8] Manus meas extendi in altum, & [9] inſipientiam eius luxi, animam meam direxi ad illam, & [10] in agnitione inueni eam. Poſſedi cum ipſa [11] cor ab initio: propter hoc non [12] derelinquar. Eccli.51.26.27.28.

Cibabit illum [13] pane vitæ & intellectus, & aqua ſapientiæ ſalutaris potabit illum, & [14] firmabitur in illo & [15] non flectetur: In medio Eccleſiæ [16] aperiet os eius, & [17] adimplebit illum ſpiritu ſapientiæ & intellectus, & [18] ſtola gloriæ veſtiet illum. Eccli.15.3.5.

Quomodo ſapientia omnia omnino cognoſcat, vniuerſorumque habeat perfectam ſcientiam vide fuſiſſimè Sapient.7. à v.17. & Sap.8. v.8.

[19] Scientiam & [20] intellectum prudentiæ ſapientia [21] cōpartietur: & gloriā [22] tenentium ſe exaltat. Eccli.1.24.

[23] Cor ſapientis in dextera eius, & cor ſtulti in ſiniſtra illius. Eccle.10.2.

[24] Si ſenſus operatur: quis horum quæ ſunt, magis quam illa eſt artifex? Sap.8.6.

[25] Meum eſt conſilium, & æquitas, mea eſt prudentia, mea eſt [26] fortitudo. Prou.8.14.

1. *A fine &c.*] .i. per omnia, ita vt nihil ſit in re ſeu negotio aliquo quod non proſpiciat & vi intellectus penetret.

2. *Diſponit.*] Quia ſicut fortis eſt in vni-

uerſo negotio tranſigendo, ita facit vt vtiliter χρησῶς & ſuauiter conficiatur.

3.*Innotaueris.*] Oraueris vt eam habeas.

4.*Si intrauerit cor.*] .i. ſi illa tibi cordi fuerit, & tibi placere cæperit.

5.*Conſilium.*] Quod ipſa tibi dabit.

6.*Via mala.*] Impia viuendi ratione.

7.*Loquitur.*] Docendo aut ea ſuadendo.

8.*Manus extendi.*] Orans pro ſapientia obtinenda.

9.*Inſipientiam eius luxi.*] Senſus eſt; & quia deprehendi in me multarũ rerũ ignorãtiam, ideo defleuit anima mea inſipientiam ſuam.

10.*In agnitione.*] Per agnitionem erratorum meorum & ſecutam hinc purgationẽ, inueni ſapientiam.

11.*Cor.*] Prudẽs effectus ſum & cordatus.

12.*Derelinquar.*] A Deo, & à ſapientia.

13.*Pane vitæ &c.*] .i. nutriet illum & reficiet ſapientia & intelligentia tanquã cibo & potu: Animæ enim idem eſt cibus & potus, ſcil. ſapientia & Dei verbum: Dicitur panis vitæ ad diſtinctionem panis corporalis qui non confert vitam quæ mortem excludat. Item ad excluſionem doctrinæ ſapientum mundi qui etiam velut pane, cibant ſuis dogmatibus ſuos diſcipulos at nec eorum panis vitam veram confert, nec eorum ſapientia eſt ſalutaris.

14.*Firmabitur in illo.*] ſcil. ſapientia in ſapientiæ amatore, quæ non ſolum ad tempus eũ cibabit, ſed fixè & permanenter id faciet.

15.*Non flectetur.*] Vnde eueniet vt non flectatur à recto.

16.*Aperiet os.*] Vt aptè loquatur, alioſque doceat ſapientiam.

17.*Adimplebit.*] ſcil. ſẽper magis ac magis cumulans eius ſapientiam in aliorũ vtilitatẽ.

18.*Stola gloriæ.*] Glorioſa in cęlo.

19.*Sciẽtiã.*] Quæ referri poteſt ad credẽda.

20.*Intellectum prudentiæ.*] .i. intelligentiam eorum quæ prudenter ſunt agenda.

21.*Compartietur.*] Diſtribuet, cõmunicabit.

22.*Tenentium.*] Poſſidentium ipſam.

23.*Cor ſapientis &c.*] .i. ſapientia facit vt omnia dexterè agat, prudenter & cum iudicio, cum ſtultus omnia præpoſterè agat & infœliciter. Item habet cor in dextera quia animum ſemper habet ad opera honeſta & meliora quæ dexteræ comparantur, ſperat nimirum ſe à dextris locandum: ſtultus & impius ſemper animũ habet ad peccata, ideo cor eius in ſiniſtra: licet cor materiale tam ſapienti quam ſtulto ſit ad ſiniſtram.

24.*Si ſenſus.*] .i. prudentia: ſenſus eſt. Si prudentia commendatur quod operetur .i. agat & efficiat plurima adminiſtret res ciuiles & domeſticas. Item moliatur artis opera; quis poteſt cum ſapientia comparari quæ & eorum quæ ſunt in natura & vita potior eſt artifex?

25.*Meum eſt conſilium.*] A me proficiſcitur omne conſilium, ſed illud cui æquitas coniuncta eſt.

26.*Fortitudo.*] Quia per meum conſilium ſtrenuè & fortiter multa geruntur.

§. 3. QVID EFFICIAT SAPIENTIA in voluntate.

VIRTVTES OMNES.

Si [1] iuſtitiam quis diligit: [2] labores huius magnas [3] habent virtutes: ſobrietatem enim, & prudentiam docet, & iuſtitiam, & virtutem, quibus nihil vtilius eſt in vita hominibus. Sap.8.7

1.*Iuſtitiã.*] Hic ſignificat omnem virtutem.

2.*Labores huius.*] .i. ſapientię.

3.*Habent virtutes.*] Quia res in quibus laborat ſunt virtutes quas parit, cum ſapientia verſetur in conformandis moribus ac virtutibus inſerendis.

§. 4. ITEM CONTINET HOMINEM nè peccet.

Sapiens cor & [1] intelligibile abſtinebit ſe à peccatis, & in operibus iuſtitiæ ſucceſſus habebit.

1.*Intelligibile.*] Intelligens.

§. 5. PARIT QVIETEM, LÆTITIAM cordis & voluptatem.

Intrans in domum meam conquieſcam cum illa: non enim habet amaritudinem conuerſatio illius, nec tædium conuictus illius ſed lætitiam & gaudiũ. Sap.8.16.

In nouiſſimis inuenies requiem in ea, & conuertetur tibi in oblectationem. Eccli. 6.29.

[1] Viæ eius viæ [2] pulchræ, & omnes ſemitæ illius pacificæ. [3] Lignum vitæ eſt his qui apprehenderint eam, & qui tenuerit eam beatus. Prou.3.17.18.

Et qui illam diligit, diligit vitam: & qui vigilauerint ad illam, complectentur [4] placorem eius. Eccli.4.13.

Obuiabit illi quaſi mater honorificata, & quaſi [5] mulier à virginitate ſuſcipiet illum. Eccli.15.2.

Et denudabit abſconſa ſua illi, & [6] theſaurizabit ſuper illum ſcientiam, & intellectum iuſtitiæ. Eccli.4.21.

In amicitia illius delectatio bona. Sap.8.18.

[7] Lætetur anima veſtra in miſericordia [8] eius, & non [9] confundemini in laude ipſius. Eccli.51.37

Vide item §.1.teſtim.1.

1.*Viæ eius.*] .i. ſapientiæ pręceptæ in quibus homini eſt ambulandum, aut ipſæ hominis actiones iuxta ſapientiæ præcepta.

2.*Pulchræ.*] Hebr. Iucundæ, quia carent omni errore & vitiorum macula, ſuoque decore exhilarant hominis mentem.

3.*Lignum vitæ.*] Alludit ad arborem vitæ paradiſi, ſignificatque ſapiẽtiam reddere nobis quodammodo primam illam fœlicitatẽ & voluptatẽ paradiſi quã peccãdo amiſimus.

4. Placo-

4. *Placorem*] .i. lætitiam, ſuauitatem.

5. *Mulier à virginitate.*] .i. quę virgo ducta eſt. Significat eum loco filij dilectiſſimi, & ſponſi cariſſimi habendum, fruiturumque voluptatibus vtriuſque.

6. *Theſaurizabit.*] Accumulabit.

7. *Lætetur.*] Ob donum ſapientiæ adeptum.

8. *Eius.*] Scil. Dei.

9. *Confundemini.*] .i. confundamini .i. nunquam pudeat vos laudis eius, ita vt à laude Dei propter homines deſiſtatis.

§. 6. Item consolationem in triſtitia.

Sap. 8. 9. *Propoſui hanc adducere mihi ad conuiuendum: ſciēs quoniam mecum communicabit de bonis, & erit 1 allocutio cogitationis, & tædij mei.*

1. *Allocutio cogitationis.*], i. conſolatio curarum. Vide Oſee 2. 14. loquar ad cor .i. conſolabor.

§. 7. Item constantiam in bono, rerumque ſperatarum conſecutionem.

Eccli. 15. 3. 4. *Et 1 firmabitur in illo & non flectetur, & 2 continebit illum & non 3 confundetur.*

1. *Firmabitur.*] Vide §. 2. n. 13.

2. *Continebit.*] Seruando illum ne cadat.

3. *Confundetur.*] Fruſtratus ſua ſpe & prolapſus in malum.

§. 8. Sapientia odit luxum & delitias.

Iob 28. 13. *Neſcit homo pretium eius, nec inuenitur in terra ſuauiter viuentium.*

§. 9. Reddit hominem fortem.

Prou. 24. 5. 6. *Vir ſapiens 1 fortis eſt: & vir doctus robuſtus, & validus. Quia cum 2 diſpoſitione 3 initur bellū, & erit 4 ſalus vbi multa 5 conſilia.*

1. *Fortis.*] Non tam corpore quam animō, quia non facilè cædit aduerſis, & ſuis paſſionibus fortiter imperat. Eſt etiam fortis (quod pertinet ad §. ſequentem) in bello, quia per ſapientiam licet corpore infirmiore, plura & fortiora alijs præſtat, in bello enim plus valet ſapientia ducis quam militum fortitudo.

2. *Diſpoſitione.*] .i. prudenti ordinatione.

3. *Initur.*] Iniri debet.

4. *Salus.*] Victoria.

5. *Conſilia.*] Non tam vbi robur & militum multitudo.

§. 10. Qvid efficiat in corpore.

Radix ſapientiæ eſt timere Dominum, & 1 rami illius longæui. Eccli. 1. 25.

Longitudo dierum in dextera eius. Prou. 3. 16.

1. *Rami longæui.*] Quia dat ſapientia vitam diuturnam.

§. 11. Qvid in fama, honore, dignitatibus, laude & huiuſmodi bonis externis.

Vide pulchrè & fusè Sapient. 8. à v. 10. vſque ad 16. Iterum v. 17. Vide item infra cap. 4. 49. ex Eccli. 21. 24. & Prou. 8. 15. 16.

Collaudabunt multi ſapientiam eius, & vſque in ſæculum non 1 delebitur: non recedet memoria eius, & nomen eius 2 requiretur à generatione in generationem. Sapientiam eius 3 enarrabunt gentes, & laudē eius enuntiabit eccleſia. 4 Si permanſerit, 5 nomen derelinquet pluſquam mille, & ſi 6 requieuerit 7 proderit illi. Eccli. 39. 12. 13. 14. 15.

Seruo 8 ſenſato liberi ſeruient. Eccli. 10. 28.

Doctrina ſua 9 noſcetur vir: qui autem vanus & excors eſt, patebit contemptui. Prou. 12. 8.

Vir ſapiens implebitur benedictionibus, & videntes illum laudabunt: ſapiens in populo hæreditabit honorē, & nomen illius erit viuēs in æter-nū. Eccli. 37. 27. 29.

10 *Qui ſeruiunt ei 11 obſequentes erunt ſancto, & eos qui diligunt illam, diliget Deus. Qui audit illam, 12 iudicabit gentes, & qui 13 intuetur illam, permanebit 14 confidens.* Eccli. 4. 15. 16.

Exaltabit illum apud proximos ſuos, & in medio Eccleſiæ aperiet os eius, &c. Eccli. 15. 4. 5.

15 *Nomine æterno hæreditabit illum.* Eccli. 15. 6.

Amicos Dei & prophetas conſtituit. Sap. 7. 27.

Vide item verſu 14.

Immortalitas eſt in 16 cognatione ſapientię. Sap. 8. 17.

1. *Delebitur.*] Ex mentibus hominum.

2. *Requiretur.*] In memoriam reuocabitur ad illud celebrandum & honorandum, id patet in SS. Prophetis, Apoſtolis, Pōtificibus.

3. *Enarrabunt gentes.*] Etiam exteræ gentes loquentur de eius ſapientia.

4. *Si permanſerit.*] Sup. in vita.

5. *Nomen &c.*] .i. celebrior erit multis.

6. *Requieuerit.*] Vita fungatur.

7. *Proderit illi.*) Quia celebrior erit poſt mortem, & vitam conſequetur æternam.

8. *Senſato.*] Sapienti.

9. *Noſcetur.*] Celebris erit & in ore omnium.

10. *Qui ſeruiunt ei.*] Qui ſapientię ſe addicunt eamque colunt.

11. *Obſequentes erunt ſancto.*] Erunt veluti miniſtri Dei vel ſanctuarij, & veluti ſacerdotes Dei, vt intelligatur eorum dignitas.

12. *Iudicabit.*] Gubernabit.

13.*Intuetur.*] Ad eius monita attendit, eique obedit, qui enim aliquem auſcultat, intentè in illum reſpicit.

14.*Confidens.*] Securus erit, tum in hac vita tum in futura.

15.*Nomine æterno &c.*] .i. donabit illi nomen æternum in perpetuam hęreditatem.

16.*Cognatione.*] Coniunctione ſeu familiaritate, quia ea affert immortalitatem.

§. 12. QVID EFFICIAT SAPIENTIA in bonis fortunæ.

Sap.7.14. *Infinitus theſaurus eſt hominibus.*
Sap.8.5. *Si diuitiæ appetuntur in vita, quid ſapientia locupletius quæ [1] operatur omnia.*
Sap.8.18. *In operibus manuũ illius [2] honeſtas ſine defectione.*
Prou.24.3.4. *Sapientia ædificabitur [3] domus, & prudentia roborabitur.[4] In doctrina replebuntur cellaria, vniuerſa ſubſtantia pretioſa & pulcherrima.*

Vide etiam Sap. c. 10. 10.

Eccli.51.26 *Aſſumite diſciplinam [5] in multo numero argenti, & copioſum aurum poſsidete [6] in ea.*
Prou.8.18.21. *Mecum ſunt diuitiæ, & gloria, opes [7] ſuperbę, & [8] iuſtitia vt ditem diligentes me, & theſauros illorum repleam.*

1.*Operatur omnia.*] Quia ipſa eſt quaſi ſcaturigo auri, argenti, gemmarum, qui igitur illam poſſederit, omnes diuitias poſſidebit.

2.*Honeſtas.*] Diuitiæ.

3.*Domus.*] Primùm domus materialis, tum etiam familia & res familiaris, quę per ſapientiam ædificatur, cum rectè inſtituitur & diſponitur.

4.*In doctrina.*] .i. per ſapientiam.

5.*In multo.*] Cum multo.

6.*In ea.*] Cum ea, ſenſus eſt, in eius poſſeſſione cogitate vos ſimul multas poſſidere diuitias, quia ipſa pręterquam quod ſæpe temporales affert opes, per ſe verè diuites facit ſuos poſſeſſores, & longè ditiores quam aurum & argentum, etiamſi copioſum ſit. Senſus etiam eſſe poteſt iſte: licet multum eſſet pecunię expendendum ob ſapientiæ adeptionem, tamen libenter eam aſſumite quia pro impenſo argento poſſidebitis copioſum aurum in ea .i. longè plus boni in ea obtinebitis quàm ob eam detrimenti paſſi fueritis.

7.*Superbæ.*] .i. excelſæ & eminentes.

8.*Iuſtitia.*] Non quales opes mundi quæ iniuſtitiâ ſæpe ſunt partæ.

§. 13. QVID IN FILIIS.

Eccli.4.17. *Erunt [1] in confirmatione creaturæ illorum.*

1.*In confirmatione.*] Confirmabuntur & ſtabilientur in terra iuxta illud, Pſ. 111. *Potens in terra erit ſemen eius.*

§. 14. SIGNA SAPIENTIÆ.

Cor ſapientis [1] intelligitur in ſapientia, & auris bona audiet cum omni concupiſcentia ſapientiam. Eccli.3.31.
Qui edunt me [2] adhuc eſurient: & qui bibunt me adhuc ſitient. Eccli.24.29

1.*Intelligitur in ſapientia.*] Per hoc agnoſcitur quod ſapientiam libenter audit, atque de ea meditatur.

2.*Adhuc eſurient.*] Signum ergo eſt aliquẽ, hunc veræ ſapientiæ ſuauiſſimum cibum guſtaſſe & ediſſe, ſi eius non tenetur faſtidio, ſed adhuc eſurit.

CAPVT IV.

De humana ſapientia cum alijs rebus collata.

§. 1. HOMINVM SAPIENTIA CVM diuina comparata nihil eſt.

1 *Stultiſsimus ſum virorum, & ſapientia hominum non eſt mecum. Non didici ſapientiã, & non noui ſcientiam ſanctorum. [2] Quis aſcendit in cælum & deſcendit? Quis continuit [3] ſpiritum in manibus ſuis? Quis [4] colligauit aquas quaſi in veſtimento? Quis [5] ſuſcitauit omnes terminos terræ. Quod [6] nomen eſt eius, & quod nomen [7] filij eius ſi noſti?* Prou.30.2.3.4

1.*Stultiſsimus &c.*] Hæc dicit Salomon ex humilitate per quã agnoſcit quid ſit ex ſeipſo, & qualis ſit eius ſapiẽtia reſpectu diuinæ, ad quam collata, nihil eſt niſi ſtultitia.

2.*Quis aſcendit.*] q.d. cur quiſquam ſibi aliquam vendicabit ſapientiam. An quiſquam in cælum aſcendit vt ibi omnia perluſtraret, & deinde deſcenderet in terras docens homines ſapientiam?

3.*Spiritum.*] Ventum.

4.*Colligauit aquas.*] Ita vt earũ fluxum cohibuerit.

5.*Suſcitauit.*] Cõſtituit. Nonne ſolus Deus eſt qui hæc omnia nouit & poteſt & fecit.

6.*Nomẽ eius.*] Indicat homini ignotam Dei naturã, nomen enim naturam rei manifeſtat.

7.*Filij eius.*] Locus apertus contra Iudæos oſtendens in diuinitate eſſe perſonarum diuerſitatem.

§. 2. DE SAPIENTIA CVM HOMINIBVS collata.

Abſque ſapientia homo nihil eſt.

Si quis erit [1] conſummatus inter filios hominũ, ſi ab illo abſuerit ſapientia tua, in nihilũ cõputabitur. Sap.9.6

1. Con-

1.*Conſummatus.*] Perfectus, oſtendit his verbis ſummam ſapientiæ neceſſitatem.

§. 3. MISER EST QVI EAM REPVDIAT.

Sap.3.11.12. *Sapientiam & [1] diſciplinam qui abijcit, infelix eſt, & [2] vacua eſt ſpes illorum, & [3] labores ſine fructu, & inutilia opera eorum. Mulieres eorum [4] inſenſatę ſunt, & nequiſſimi filij illorum: Maledicta [5] creatura eorum.*

1.*Diſciplinam.*] Inſtitutionem vitæ & morum quę exercitatione virtutum, & Dei per res aduerſas probatione comparatur, *V. Auguſt. in Pſ.118. v.66.*

2.*Vacua ſpes.*] Quia nullam mercedem recipient.

3.*Labores.*] Labores quidem eorum intolerabiles, at ſine fructu. *Vide Sap.5.*

4.*Inſenſatæ.*] Quia ſequuntur virorũ mores: vel quia permittũtur à Deo ad eam ſtultitiam peruenire vt extraneos admittant, idque in pœnam inſipientiæ virorum.

5.*Creatura.*] Progenies, quia ex inſipientibus orta, vel ex adulterio.

§. 4. QVÆRIT SAPIENTIA HOMINES quibus ſe impertiat.

Sap.6.14.15.16.17. [1] *Præoccupat qui ſe concupiſcunt, vt ſe illis prior oſtendat. Qui de luce vigilauerit ad illam, non laborabit, aſſidentem enim illam foribus ſuis inueniet. Cogitare ergo de illa [2] ſenſus eſt conſummatus, & qui vigilauerit [3] propter illam citò ſecurus erit. Quoniam dignos ſe ipſa circuit quærens, & in vijs oſtendit ſe ijs hilariter & in omni [4] prouidentia [5] occurrit illis.*

1.*Præoccupat.*] Anticipat, pręuenit.

2.*Senſus conſummatus.*] Perfecta prudentia.

3.*Propter illam.*] Adipiſcendam.

4.*Prouidentia.*] Cogitatione, conſilio.

5.*Occurrit.*] Vt ſana det conſilia, remque ad exitum perducat.

§. 5. SAPIENTIA PRIMO SVI ASPECTV reddit ſe amabilem.

Eccli.1.15. [1] *Quibus apparuerit in viſu diligunt eam [2] in viſione, & in agnitione magnalium ſuorum.*

1.*Quibus apparuerit in viſu.*] .i. quibus ſe videndam exhibuerit per viſum ſeu viſionem & ſui cognitionem.

2.*In viſione &c.*] Mox per illam viſionem & cognitionem magnificorum operum eius quæ ab ipſa cognoſcunt mirabiliter peracta eam diligunt, q.d. Adeo grata eſt vt ad primũ conſpectum amorem ſui generet.

§. 6. SAPIENS LIBENTER AVDITVR.
Vide Verbo Auditus, ex Eccli.21.20.

Verba ſapientium audiuntur [1] in ſilentio, pluſquam [2] clamor principis inter ſtultos.

1.*In ſilentio &c.*] .i. quiete cordis & corporis .i. libenter, maioreque plauſu, & reuerentia quam ſoleat princeps aut diues ab adulatoribus audiri.

2.*Clamor.*] Hominis agreſtis eſt aut ſuperbi clamare.

§. 7. SAPIENS PRODEST ALIIS, eos docendo.

Vir ſapiens plebem ſuam erudit, & fructus [1] ſenſus illius [2] fideles ſunt.

Si Dominus magnus voluerit ſpiritu, intelligentiæ [3] replebit illum. Et ipſe [4] tanquam imbres emittet eloquia ſapientię ſuæ, & in oratione [5] confitebitur Domino. Ipſe palam faciet [6] diſciplinam doctrinæ ſuæ, & in lege teſtamenti Domini [7] gloriabitur.

1.*Senſus.*] Prudentiæ & intelligentiæ.

2 *Fideles.*] Firmi, perſeuerantes.

3.*Intelligentiæ.*] Sapientię.

4.*Tanquam imbres.*] .i. copioſè.

5.*Confitebitur.*] Gratias aget, laudabit.

6.*Diſciplinam.*] Inſtitutionem.

7.*Gloriabitur.*] Quod eam Dei dono cognoſcat, & alios eam docere poſſit.

§. 8. QVAM PROSINT SAPIENTES ſi ſint multi.

Multitudo ſapientium [1] ſanitas eſt orbis terrarum: & Rex ſapiens [2] ſtabilimentum populi eſt.

1 *Sanitas.*] Salus.

2.*Stabilimentum.*] Quia ſua ſapientia ſtabilem & firmum reddit populi ſtatum.

§. 9. SAPIENS AB ALIIS SAPIENTER dicta, magni etiam facit.

[1] *Ornamentum aureum prudenti doctrina, & quaſi brachiale in brachio dextro.*

1.*Ornamentum aureum &c.*] .i. à prudente qui docetur, doctrina quam audit habetur velut ornamentum &c. quia ab illo magni fit & habetur tanquam res pretioſa, qua ſe gaudet ab alijs donari & ornari. Poteſt item intelligi de doctrina quam prudens alijs tradit, quę eſt illi velut ornamentum auri, quia per illam multum ornatur & honoratur.

§. 10. MECHANICI SAPIENTIÆ non ſunt capaces.

Eccli. 38. 26.27.38. 39. [1] *Qua ſapientia replebitur qui tenet aratrum, & qui gloriatur in iaculo, ſtimulo boues agitat, & conuerſatur in operibus eorum, & enarratio illius in filijs taurorum. Cor ſuum dabit ad verſandos ſulcos, & vigilia eius in ſagina vaccarum. Super ſellam iudicis non ſedebunt, & teſtamentum iudicij non intelligent, neque palam facient diſciplinam, & iudicium, & in parabolis non inuenientur. Sed creaturam æui confirmabunt, & deprecatio illorum in operatione artis accommodantes animam ſuam, & conquirentes in lege altiſſimi.*

Videndi etiam verſus 28.29.30.31. 32.33.34. 35.36.37. quibus quod dictum de Agricola, idem aſſeritur de alijs opificibus.

1. *Qua ſapientia.*] Vide V. Mechanici §.2.

§. 11. SAPIENTIA VIDETVR INSIPIENTIBVS aſpera & intolerabilis.

Eccli. 6.21. 22. *Quàm aſpera eſt nimium ſapientia* [1] *indoctis hominibus, & non permanebit in illa excors.* [1] *Quaſi lapidis virtus* [2] *probatio erit in illis, &* [4] *non demorabuntur* [5] *proijcere illam.*

1. *Indoctis.*] Stultis.

2. *Probatio erit &c.*] .i. ipſa ſapientia probabit eos.

3. *Quaſi lapidis virtus.*] .i. ſicut fortitudo vel grauitas lapidis probat vires hominis, itaque ſapientia erit ſtulto velut grauis aliquis lapis quem infirmi mox abijciunt & ſegnes.

4. *Non demorabuntur.*] Tardabunt.

5. *Proijcere illam.*] A ſe ſcil. velut nimis oneroſam & moleſtam.

§. 12. SAPIENTIÆ EXPERTES ſunt peccatores omnes.

Eccli. 21.17 *Cor fatui quaſi* [1] *vas confractum, &* [2] *omnem ſapientiam non tenebit.*

1. *Vas confractum.*] Sicuti iſtud aquam non continet, ita nec cor fatui ſeu peccatoris ſapientiam.

2. *Omnem.*] Nullam, nihil enim ſapit peccator.

§. 13. IDEM SIGILLATIM TRADITVR DE mundanis ſuperbis & doloſis.

Eccli. 15.7. 8. *Homines* [1] *ſtulti* [2] *non apprehendent illam & homines ſenſati obuiabunt illi, homines ſtulti non* [3] *videbunt eam: longe enim abeſt à ſuperbia & dolo. Viri* [4] *mendaces non erunt illius memores, & viri veraces* [5] *inuenientur in illa, & ſucceſſum habebunt vſque ad* [6] *inſpectionem Dei.*

Prou. 8. 13. *Arrogantiam & ſuperbiam & viam prauam & os bilingue deteſtor.*

1. *Stulti.*] Quales ſunt qui ea quæ ſunt mundi ſectantur.

2. *Non apprehendent.*] Tum quod eam non quærant: tum quod ipſa fugiat ab eis, nec ſe ob eorum peccata ijs ingerat.

3. *Videbunt eam.*] .i. eius pulchritudinē, vel non videbunt, quia eam non adipiſcentur.

4. *Mendaces.*] Fallaces, doloſi.

5. *Inuenientur in ea.*] Quia de ea loquuntur & cogitant.

6. *Inſpectionem Dei.*] Quando clarè Deus videbitur, vel *inſpectionem* .i. viſitationē Dei, quando in morte cuiuſque omnia viſitabit eius opera.

§. 14. IDEM DE CONTENTIOSIS ET INVIDIS. *Vide Verbo Lites, & Contentio.*

§. 15. PECCANTES, DESPICIVNT ſapientiam.

[1] *Tanquam domus exterminata ſic fatuo ſapientia.* Eccli. 21.25

1. *Tanquam &c.*] .i. reputatur ſapientia à fatuo pro nihilo & tanquam res incompoſita, confuſa & deformis.

§. 16. IMO EAM ODERVNT.

Execratio peccatoribus ſapientia. Eccli. 1.26.

§. 17. DE SAPIENTIA COMPARATA CVM nonnullis rebus alijs ab homine.

Sapientia lōge ſuperat omnē artis induſtriā,

[1] *Si ſenſus operatur, quis horum, quæ ſunt magis quam illa eſt artifex.* Sap. 8.6.

1. *Si ſenſus.*] Vide cap. 3. §. 2. n. 24.

§. 18. SAPIENTIA NIHIL DITIVS.

[1] *Si diuitiæ appetuntur in vita, quid ſapientia vtilius, quæ operatur omnia.* Sap. 8.5.

Vide ſupra c. 3. §. 12. ex hoc eodem c. ver. 18.

1. *Si diuitiæ.*] Vide cap. 3. §. 12.

§. 19. SAPIENTIA DIVITIIS OMNIBVS longè antecellit.

Sicut protegit ſapientia, ſic protegit pecunia, hoc autem plus habet eruditio, & ſapientia, quod [1] *vitam tribuunt poſſeſſori ſuo.* Eccle. 7.13

1. *Vitam.*] Quam non tribuit pecunia. Vitā inquam non tantum æternam, ſed etiam præſentem eiuſque rectum vſum, qui conſtat exercitio virtutum.

§. 20. OMNIA SVPERAT, QVANTVMLIBET pretioſa. *Vide Prou.3.15.14.15.16.*

Vide verbo Anima c.1. ex Iob c.28.15.16.17.18.19.& ex Prou.8.10.11.19.& ex Sap.7.8.9.10.

§. 21. SAPIENTIA PRÆFERTVR viribus.

Sap.6.1. *Melior eſt ſapientia quam vires, & vir prudens quam fortis.*

Pro.21.22. *Ciuitatem fortium [1] aſcendit ſapiens, & deſtruxit robur fiduciæ eius.*

Eccle.9.14 15.16.18. *Ciuitas parua,& pauci in ea viri: venit contra eam rex magnus & vallauit eam, extruxitque munitiones per gyrum, & perfecta eſt obſidio. Inuentuſque eſt in ea vir pauper,& ſapiens, & liberauit vrbem per ſapientiam ſuam, & nullus deinceps recordatus eſt hominis iſtius pauperis. Et dicebam ego meliorem eſſe ſapientiam fortitudine: quomodo ergo ſapientia pauperis contempta eſt, & verba eius non ſunt exaudita? Melior eſt ſapientia, quam arca bellica.*

1.*Aſcendit.*] Expugnauit vnus ſapiens ſapientia ſua integram ciuitatem, & quidem fortium bellatorum.

§. 22. ITEM VIRIBVS, NOBILITATI, diuitiis.

Eccle.7.20 *Sapientia [1] confortauit ſapiētem [2] ſuper decem principes ciuitatis.*

1.*Confortauit.*] Adiuuit, roborauit.

2.*Super decem principes.*] .i. multos principes, quantumuis fortes ſint, nobiles & diuites, ſapiens tamen his omnibus præſtat.

CAPVT V.

Variæ cohortationes ad ſapientiam, Antitheſeſque inter ſapientem & inſipientem.

§. 1. SAPIENTIA IPSA PER SESE OMNES ad ſe inuitat.

Prou.8.4.5 10. *O viri ad vos clamito, & vox mea ad filios hominum, intelligite [1] paruuli [2] aſtutiam, & inſipientes animaduertite. Accipite diſciplinam meam & [3] non pecuniam, doctrinam magis quam aurum eligite. Melior eſt enim ſapientia cunctis precioſiſſimis, & omne deſiderabile ei non poteſt comparari.*

Videndum totum hoc caput.

Prou.9.4. 5.6. *Si quis eſt [4] paruulus veniat ad me & inſipientibus locuta eſt. Venite, comedite [5] panem meum, & bibite vinum quod miſcui vobis. Relinquite [6] infantiam, & viuite, & ambulate per vias prudentiæ.*

1.*Paruuli.*] Sci. ſenſu .i. inſipientes, imprudentes.

2.*Aſtutiam.*] .i. prudentiam, ſumitur enim in bonum.

3.*Non pecuniam.*] .i. præferte ſapientiam pecuniæ vt dicitur ſtatim.

4.*Paruulus.*] Vide n.1.

5.*Panem.*] Nomine panis, cibus omnis intelligitur: per panem autem & vinum intelligit doctrinam ſuam, quæ pluſquam illa nutrit & reficit animum.

6.*Infantiam.*] .i. vitam carnalem, & erroneum iudicium quo mundani bona mundi præferunt æternis, quomodo pueri res ludicras & vanas ſeriis præponunt.

§. 2. COHORTATIONES AD AVDIENDAM ſapientiam,& ſibi comparandam.

Appropiate ad me indocti, & congregate vos in domum diſciplinæ. Quid adhuc retardatis? & [1] quid dicitis in his? animæ veſtræ ſitiunt vehementer. Aperui os meum, & locutus ſum, comparate vobis ſine argento. Et collum veſtrum ſubiycite iugo, & ſuſcipiet anima veſtra diſciplinam. In proximo eſt enim inuenire eam. [2] Aſſumite diſciplinam in multo numero argenti, & copioſum aurum poſſidete in ea.

[3] Dic ſapientiæ, ſoror mea es, & voca prudentiam amicam tuam, vt cuſtodiat te à muliere extranea, & ab aliena, quę verba ſua [4] dulcia facit.

Poſſide ſapientiam quia auro melior eſt, & acquire prudentiam quia pretioſior eſt argento.

Audi fili, & accipe conſilium [5] intellectus, & ne abiycias conſilium meum. Iniyce pedem tuum in [6] compedes illius,& in torques eius collum tuum. Subiyce humerum tuum, & porta illam, & ne [7] acedieris in vinculis eius. In omni animo tuo accede ad illam, & in omni [8] virtute tua conſerua [9] vias eius. Inueſtiga illam,& manifeſtabitur tibi, & [10] continens factus ne derelinquas eam. In nouiſſimis enim inuenies requiem in ea, & conuertetur tibi in oblectationem. Et erunt tibi compedes eius in protectionem [11] fortitudinis,& [12] baſes virtutis, & torques illius in ſtolā [13] gloriæ. [14] Decor enim vitæ eſt in illa, & vincula eius alligatura ſalutaris: [15] ſtolam gloriæ indues eam,& coronā [16] gratulationis ſuperpones tibi.

[17] Veritatem eme, & noli vendere: ſapientiam & doctrinam, & intelligentiam.

Stude ſapientiæ, fili mi, & lætifica cor meum, [18] vt poſſim exprobranti reſpondere ſermonem.

1. *Quid dicitis.*] .i. An eſt aliquid quod in his poſſitis dicere contrà.

2.*Aſſumite.*] Vide cap.3.§.12.n.5.

3.*Dic ſapientiæ &c.*] .i. habe loco ſororis & ſpon-

ſponſæ, aſſume tibi pro cariſſimis.

4. *Dulcis facit.*] Vt ſic decipiat.

5. *Intellectus.*] Conſilium prudens.

6. *Compedes &c.*] Per hæc quatuor, compedes, torques, onera & vincula ſignificat ſapientiæ candidatum, totum ſe debere ſubijcere ſapientiæ, & lubenter ferre vt ab ea gubernetur licet id moleſtum ei ſit. Torques hic ſignificat colli ligamen ſeu numellam qua canes ſolent alligari.

7. *Acedieris.*] Triſteris.

8. *Virtute.*] Fortitudine.

9. *Vias.*] Mandata.

10. *Continens.*] Compos .i. eam aſſecutus.

11. *Fortitudinis.*] .i. fortem.

12. *Baſes virtutis.*] .i. Baſes fortes, in quibus ſolidè poſſis conſiſtere.

13. *Gloriæ.*] Glorioſam.

14. *Decor vitæ.*] Quia pulchritudinem ſuis confert in hac vita, eoſque ornat.

15. *Stolam.*] Velut ſtolam .i. per eam conſpicuus eris & ornatus.

16. *Gratulationis.*] Feſtiuam, ſeu lætam. Coronam ſuperpoſitam opponit oneri cui humeros dixit ſubijciendos, vt quatuor illa quæ grauare videntur, pulchrè oſtendat in ornatum conuertenda.

17. *Veritatem eme, & noli vendere.*] Hæc ſeorſim legenda ſunt: ſequentia iungenda appoſitiuè cum *veritatem*, vt per illos accuſatiuos explicetur quam intelligat veritatem. Eme igitur .i. Etiam quarumlibet rerum diſpendio eam tibi compara, nec eam vendas aut ob lucrum quodcumque alienes.

18. *Vt poſſim &c.*] .i. Vt poſſim me à calumniis defendere, nam ſi obijciatur mala vita filij, aut quod filium malè pater inſtituerit, facilè ipſa veritate confutabitur calumnia.

§. 3. COHORTATIO AD SAPIENTIÆ colligendos fructus.

Eccli. 24. 26. 27. *Tranſite ad me omnes qui concupiſcitis me, & à [1] generationibus meis adimplemini. [2] Spiritus enim meus ſuper mel dulcis, & [3] hereditas mea ſuper mel & fauum.*

1. *Generationibus.*] Fructibus ſaturamini. Significat autem implicitè mundi fructus non ſatiare.

2. *Spiritus.*] .i. natura mea.

3. *Hereditas.*] Æterna quam largior.

§. 4. ANTITHESES SAPIENTEM INTER & inſipientem.

Prou. 14. 8. *Sapientia [1] callidi eſt [2] intelligere viam ſuam, & [3] imprudentia ſtultorum errans.*

Prou. 15. 21. *[4] Stultitia gaudium ſtulto, & vir prudens [5] dirigit greſſus ſuos.*

Prou. 22. 3. *[6] Callidus videt malum, & abſcondit ſe: innocens pertranſijt, & afflictus eſt damno.*

Vidi quod tantum præcederet ſapientia ſtultitiam: quantum differt lux à tenebris. Sapientis [7] oculi in capite eius, ſtultus ambulat in tenebris. Eccle. 2. 13. 14.

Videnda etiam ſuperius allata teſtimonia variis §§.

1. *Callidi.*] .i. prudentis, ſumitur enim hîc in bonum.

2. *Intelligere viam ſuam.*] .i. Non eſt ſita in aſtuta diuitiarum per fas & nefas conquiſitione aut ſimilibus, ſed in eo conſiſtit, vt conuerſationẽ ſuam & mores attendat, quomodo cum lege Dei conueniant, & quomodo prudenter vitam ſuam inſtituat.

3. *Imprudentia ſtultorum.*] .i. In eo conſiſtit maximè imprudentia eorum quod errent ſemper de vitio in vitium, nihil fixum retinentes, & quod ſinant ſe ſeduci eligentes malum, fugientes bonum, non attendentes in quas tandem miſerias hic error hominem perducet.

4. *Stultitia &c.*] .i. Imprudens gaudet rebus ſtultis & vanis videndis, audiendis & agendis: gaudet item his quæ ſtultè egit.

5. *Dirigit &c.*] .i. Id habet cordi vt rectè ambulet.

6. *Callidus.*] Vide V. Prudentia §. 7.

7. *Oculi in capite.*] Vt quaquauerſum circumſpiciat. q. d. prudenter agit in omnibus & circumſpectè. Chal. contemplatur in principio quod futurum eſt in fine.

SATISFACTIO.

Vide Confeſſio. Contritio. Pænitentia.

SCANDALVM.

Vide Mortificatio. Exemplum.

§. ADD. QVANTVM ORIATVR SCANDALVM ex caſu & peccato iuſtorum. *Vide verbo Iuſtus, c. 3. §. 11.*

§. 1. POENÆ EORVM QVI ALIOS ſcandalizant.

[1] Qui decipit iuſtos in via mala, in interitu ſuo [2] corruet: & [3] ſimplices poſſidebunt bona eius. Prou. 28. 10.

Quoniam [4] blaſphemare feciſti inimicos Domini: propter [5] verbum hoc filius qui natus eſt tibi, morte morietur. 2. Reg. 12. 14.

Qui [6] ſcandalizauerit vnum de puſillis, qui in me credunt, [7] expedit ei vt ſuſpendatur [8] mola aſinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. [9] Væ mundo à ſcandalis: [10] neceſſe enim eſt vt veniant ſcandala. Veruntamen væ homini illi per quem ſcandalum venit. Matt. 18. 6. 7.

1. *Qui decipit &c.*] .i. Qui fraude deducit in viam malam vt cadant in aliquam foueam

& in-

& interitum, quod non tantum corporaliter eſt accipiendum, ſed & ſpiritualiter de eo qui aliquem à recta fide, viuendique ratione abducit in errores & malam vitam.

2.*Corruet &c.*] .i. peribit eo ipſo malo quod aliis parauit.

3. *Simplices.*] Boni, integri, dolo carentes non ſolum eius dolis non capientur, ſed etiã poſſidebunt bona eius.

4.*Blaſphemare.*] Sci. Deum, quod tam impium Regem dederit.

5.*Verbum.*] Rem hanc.

6.*Scandalizauerit.*] .i. offenderit, ſeu ruinæ ſpiritualis cauſa fuerit dicto aut facto. Scandalum offendiculum ſignificat vel ruinam & impactionem pedis. Hieron.

7.*Expedit ei.*] Satius foret ei.

8.*Mola aſinaria.*] Lapis molaris: dicitur autem aſinaria ab aſino circumagente in piſtino.

9.*Væ mundo à ſcandalis.*] .i. ob ſcandala, ſci. quæ dat vel patitur: Sunt enim patientibus occaſio peccandi, facientibus autẽ ſunt cauſa æterni ſupplicij. P.Sà. Sunt autem hæc ſcandala, inquit Ianſenius, irriſiones, læſiones, perſecutiones iuſtorum, mala exempla, doctrinæ erroneæ: denique etiam bona, ſed indiſcretè & importunè facta.

10. *Neceſſe eſt &c.*] Suppoſita varia hominum indole, corruptione, ac libera malitia neceſſe eſt vt fiant ab aliquibus ſaltem in cõfuſo: ſic neceſſe hæreſes eſſe 1. *ad Cor.*11.*v.*19.

§. 2. QVANTO VITARIT STVDIO B.Paulus ſcandalum.

1.Cor.8.13. *Si eſca ſcandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum ſcandalizem.*

2.Cor.8.20 21. [1] *Deuitantes hoc ne quis nos vituperet* [2] *in hac plenitudine, quæ miniſtratur à nobis,* [3] *prouidemus enim bona, non ſolum coram Deo, ſed etiam coram hominibus.*

Vide infra §.5.ex 1.Cor.10.32.

1.*Deuitantes.*] Cauentes.

2. *In hac plenitudine.*] Abundantia pecuniæ quæ datur in eleemoſynam. q. d. inquit Anſelmus: miſi Titum & Lucam ad tam largas eleemoſynas colligendas, ne quis ſuſpicetur me ad proprios vſus meos colligere.

3. *Prouidemus.*] Procuramus benè & honeſtè agere.

§. 3. ET CHRISTVS DOMINVS.

Mat. 17. 27. *Vt non ſcandalizemus eos vade ad mare, & mitte hamum: & piſcem, qui primus aſcenderit, tolle: & aperto ore eius inuenies* [1] *ſtaterem; illum ſumens da eis pro me, & te.*

1.*Staterem.*] Erat ſiclus valens circiter 20. aſſes.

§. 4. ET ELEAZARVS SENEX.

2.Mach.6. 24.25. *Non enim ætati noſtræ, inquit, dignum eſt fingere, vt multi adoleſcentium, arbitrantes Eleazarum nonaginta annorum tranſiſſe ad vitam alienigenarum, & ipſi propter meam ſimulationem & propter modicum corruptibilis vitæ tempus decipiantur, & per hoc maculam atque execrationem meæ ſenectuti conquiram.*

§. 5. COHORTATIONES AD NON ſcandalizandum.

Rom 14. 13.15. *Non ergo amplius nos inuicem iudicemus, ſed hoc* [1] *iudicate magis ne ponatis offendiculum fratri vel ſcandalum. Si enim propter cibum frater tuus contriſtatur: iam* [2] *non ſecundum charitatem ambulas: noli cibo tuo illum perdere pro quo Chriſtus mortuus eſt.*

Videndi item verſus 19.20 21.

1.Cor.8.9. *Videte ne fortè hæc licentia veſtra offendiculum fiat infirmis.*

1.Cor.10. 28.29. 33. *Si quis dixerit: hoc immolatum eſt idolis: nolite manducare propter illum qui indicauit, & propter conſcientiam. Conſcientiam autem dico non ſuam, ſed alterius. Sine offenſione eſtote Iudæis & Gentibus, & eccleſiæ Dei. Sicut & ego per omnia, omnibus placeo, non quærens quod mihi vtile eſt, ſed quod multis vt ſalui fiant.*

1.Cor.6.3 *Nemini dantes offenſionem vt non vituperetur miniſterium noſtrum.*

1.ad Theſſ. 5.22. [3] *Ab omni ſpecie mala abſtinete vos.*

1.*Iudicate.*] Decernite.

2. *Non ſecundum &c.*] Supp. ſi ab illo non abſtines.

3. *Ab omni ſpecie mala.*] Non tantum ab eo quod malum eſt, ſed quod eius habet aliquam ſpeciem.

§.6. NON IDEO TAMEN IVBEMVR VITARE omne ſcandalum.

Mat.15.14. [1] *Sinite illos cæci ſunt, & duces cæcorum: cæcus autem ſi cæco ducatum præſtet, ambo in foueam cadent.*

1.*Sinite illos.*] .i. ne curetis illorum ſcandalum, eſt enim ſcandalum acceptum, non datum, & ex malitia ſua accipiunt ex me occaſionem peccandi.

§. 7. COHORTATIONES AD VITANDA EA quæ nos ſcandalizant.

Vide verbo Mortificatio ex Matt. 5.29.

Rom.16. 17. *Rogo vos, fratres, vt obſeruetis eos qui diſſenſiones, & offendicula* [1] *præter doctrinam quam vos didiciſtis*

dictis faciunt, & declinate ab illis.

Luc.34.12 *Caue ne vnquam cum habitatoribus terræ illius iungas amicitias, quæ ſint tibi in ruinam.*

Vide Deut.7. à verſ.1. ad 7.

1. *Preter.*] .i. contrà.

SCIENTIA.

Vide Sapientia. Concionator. Magiſter. Curioſitas.

Primum agendum de ſcientia, quatenus docetur, tum quatenus diſcitur.

§. 1. PHILOSOPHI DE MVLTIS inutiliter diſputant.

Eccle.6.11 [1] *Verba ſunt plurima, multamque in diſputando habentia vanitatem.*

1. *Verba.*] Supp. philoſophorum. q.d. poſſent multa afferri eorum verba & doctrinæ, de quibus inaniter diſputant, ſed quæ augeant vanitatem, cum deberent virtuti operam dare.

§. 2. DOCTOREM HONOR MANET HIC, & in futuro.

Eccli.21.24. [1] *Ornamentum aureum prudenti doctrina, & quaſi brachiale in brachio dextro.*

Dan.12.3. [2] *Qui docti fuerint fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti: & qui ad iuſtitiã erudiunt multos: quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates.*

1. *Ornamentum.*] Vide verbo Sapientia cap. 4. §. 9.

2. *Qui docti.*] Vide verbo Concionator.

§. 3. QVOMODO ACQVIRATVR SCIENTIA. Magno labore.

Eccle.1.8. *Cunctæ res [1] difficiles, [2] non poteſt eas homo explicare ſermone.*

Eccle.7.24.25. *Cuncta tentaui [3] in ſapientia. Dixi: ſapiens efficiar: & ipſa [4] longius receßit à me multo magis quam erat, & [5] alta profunditas quis inueniet eam?*

Eccle.8.16 *Et appoſui cor meum vt ſcirem ſapientiam, & intelligerem [6] diſtentionem, quæ verſatur in terra: [7] eſt homo qui diebus, & noctibus ſomnium non capit oculis.*

Eccle.1.13.17.18. *Ego Eccleſiaſtes fui Rex Iſrael in Ieruſalem, & propoſui in animo meo quærere & inueſtigare ſapienter de omnibus quæ fiunt ſub ſole. Hanc occupationem [8] peßimam dedit Deus filijs hominum vt occuparentur in ea, dedique cor meum vt ſcirem prudentiam, atque doctrinam, erroreſque & ſtultitiam, & agnoui quod in his quoque eſſet labor, & afflictio ſpiritus: Eò quod in multa ſapientia, multa ſit [9] indignatio: & qui addit ſcientiam, addit & laborem.*

Eccle.3.10. [10] *Vidi afflictionem, quam dedit Deus filijs hominum, vt [11] diſtendantur in ea.*

Eccle.12.12. *Frequens [12] meditatio, [13] carnis eſt afflictio.*

1. *Difficiles.*] Ad intelligendum.

2. *Non poteſt explicare.*] Quia non niſi imperfectè eas intelligit.

3. *In ſapientia.*] Sci. intelligere.

4. *Longius receßit.*] Quia quo quis plura ſcrutatur, eò plura videt ſe ignorare.

5. *Alta profunditas.*] Hinc patet labor in penetranda tanta profunditate, & quam ſit difficilè ſcientiam acquirere.

6. *Diſtentionem.*] Occupationem ſeu moleſtiam.

7. *Eſt homo &c.*] q. d. & licet id faciat, noctuque ac interdiu id inueſtiget, non capiet tamen.

8. *Peßimam.*] .i. laborioſiſſimam.

9. *Indignatio.*] Ob labores quos pati oportet. Item quia videt ſcientiæ ſtudioſus multa ſe ignorare.

10. *Vidi afflictionem.*] Loquitur de afflictione ſtudij, de qua verſu ſequenti.

11. *Diſtendantur.*] id eſt, valdè affligantur & crucientur, quomodo cruciatur corpus quando præter naturalem conſtitutionem extenduntur eius membra.

12. *Meditatio.*] Quæ neceſſaria eſt ad ſapientiæ adeptionem.

13. *Carnis afflictio.*] Multum enim decedit de viribus & bona corporis conſtitutione ex frequenti ſpeculatione & commentatione, vt experientia patet.

§. 4. DE SCIENTIÆ QVALITATIBVS.

Vanitas eſt. *V. infrà ex Eccle.2.15.*

§.5. OMNIS HVMANA SCIENTIA IGNORANTIæ eſt pleniſſima, paucáque nouit homo opera Dei.

Eccle.3.11. *Cuncta fecit bona in tempore ſuo, & mundum tradidit diſputationi eorum, [1] vt non inueniat homo opus quod operatus eſt Deus ab initio vſque ad finem.*

Eccle.8.17. *Intellexi, quod omnium operum Dei, [2] nullam poßit homo inuenire rationem, [3] eorum quæ fiunt ſub ſole: & quanto plus laborauerit ad quærendum, tanto minus inueniat: etiamſi dixerit ſapiens ſe noſſe non poterit reperire.*

Eccli.43.36. *Multa abſcondita ſunt maiora his: pauca enim vidimus operum eius.*

Eccli.42.23. *Quàm [4] deſiderabilia omnia opera eius, [5] & tanquã ſcintilla quæ eſt conſiderare.*

Iob 26.14. *Ecce hæc ex parte dicta ſunt [6] viarum eius: & cum vix paruam ſtillam [7] ſermonis eius audierimus, quis poterit [8] tonitrum magnitudinis eius intueri?*

Oſtende

Iob 37. 19. *Oſtende nobis [9] quid dicamus illi: nos quippe obnoluimur tenebris.*

Vide ſupra §. 3. numero 3. & verbo Homo cap. 4.

Videre etiam licet eiuſdem caput 37. & 38. & 39. quibus à Deo Iob, & in eo humana natura conuincitur ignorare multa quæ ſunt in rerum natura quæque ſpectant ad mundum hunc inferiorem.

1. *Vt non inueniat ab initio vſque ad finem.*] .i. perfectè.

2. *Nullam rationem.*] i. perfectam.

3. *Eorum quæ ſub ſole.*] Quanto minus rerum ſupernaturalium & diuinarum.

4. *Deſiderabilia.*] Tum ob pulchritudinem, tum vſum & fructum.

5. *Et tanquam &c.*] .i. Et ea opera quæ eſt .i. quæ licet nobis conſiderare: ſunt tanquam ſcintilla, quia ſcilicet vix quidquam operum Dei cognoſcimus.

6. *Viarum.*] Operum eius.

7. *Sermonis.*] .i. operum eius, eſt metonymia.

8. *Tonitrum intueri.*] Comprehendere altiſſima quæ de infinita Dei perfectione dici poſſent.

9. *Quid dicamus illi.*] .i. Quomodo cum Deo diſputare poſſimus.

§. 6. IDQVE MAXIME IN REBVS SVPERNATURALIBUS & diuinis.

Sap. 9. 13. 16. *Quis hominum poterit ſcire conſilium Dei? aut quis poterit cogitare quid velit Deus? & difficile æſtimamus quæ in terra ſunt, & quæ in conſpectu ſunt inuenimus cum labore: Quæ autem in cælis ſunt quis inueſtigabit?*

Eccli 14. 24. 25. [1] *Qui reſpicit per feneſtras illius, & in ianuis illius audiens: Qui requieſcit iuxta domum illius, & in parietibus illius figens palum: ſtatuet caſulam ſuam ad manus illius, & requieſcent in caſula illius bona per æuum.*

Vide verbo Deus cap. 9.

1. *Qui reſpicit &c.*] Vide V. Sapientia cap. 2. §. 13. quibus adde hæc maximè intelligi de notitia rerum diuinarum, quamdiu enim ſumus in hoc corpore mortali non videmus niſi per ſpeculum & in ænigmate. Per feneſtras autem reſpicit in domum ſapientiæ, qui per ſcripturas ſacras, & per opera Dei & ſpirituales illuminationes contemplatur cæleſtia. Hæc omnia veris religioſis, cæteriſque omnibus qui ſpretis mundi deſideriis fixè adhærent Deo, optimè accommodat. Ianſen.

§. ADD. SCIENTIA NOSTRA RESPECTV ANgelicæ quam exilis.

Vide V. Eccleſia, c. 2. §. 1. num. 70.

§. 7. SCIENTIA QVÆ HIC ACQVIRITVR, nequaquam ſatiat animum.

1 *Qui edunt me adhuc eſurient, & qui bibunt me adhuc ſitient.*

Non ſaturatur [2] oculus [3] viſu, nec auris auditu impletur.

In multa ſapientia, multa [4] indignatio.

1. *Qui edunt.*] Scientiæ cibus & potus, eſt ipſa doctrinæ perceptio cuius deſiderium eſt infinitum.

2. *Oculus.*] Etiam mentis, non tantum corporis.

3. *Viſu.*] Re intellecta.

4. *Indignatio.*] Si indignatio, non igitur ſatietas & quies, cur autem inſit indignatio, vide *ſupra §. 3. num. 9.*

§. 8. SCIENTIA NON LIBERAT A MORTE nec à poſteriorum obliuione vindicat.

Dixi in corde meo: ſi vnus & ſtulti, & meus occaſus erit. Quid mihi prodeſt quod maiorem ſapientiæ dedi operam; locutuſque cum mente mea animaduerti, quod hoc quoq; eſſet vanitas. Nam non erit memoria ſapientis ſimiliter vt ſtulti in perpetuum, & futura tempora obliuione cuncta pariter operient, moritur doctus ſimiliter vt indoctus.

§. 9. SCIENTIÆ EFFECTA.

Vide verbo Sapientia.

QVO QVIS DOCTIOR EST, EO SIBI minus videtur doctus.

Vide ſupra §. 3. ex Eccle. 7. 24.

§. 10. IN EOS QVI SCIVNT DEI LEGEM nec ei obſequuntur.

In multa ſapientia multa [1] indignatio, & qui addit [2] ſcientiam, addit & [3] laborem.

Scienti bonum facere & non facienti, peccatum eſt illi.

1. *Indignatio.*] Supp. Domini in ſapientes qui peccant. Ita Chald.

2. *Scientiam.*] Legis Dei.

3. *Laborem.*] Pœnam grauiorem, ſi legem non ſeruet.

§. 11. MVLTO PRÆSTAT DOCTO PECCATORI indoctus qui Deum timet.

Melior eſt homo qui minuitur ſapientia & deficiens [1] ſenſu, quàm qui abundat ſenſu, & tranſgreditur legem altiſſimi.

1. *Senſu.*] Prudentia.

§. 12. IN EOS QVI SCIRE VOLVNT quæ ſunt ſupra ſe.

Eccle. 7. 1. *Quid neceſſe eſt homini, maiora ſe quærere, cum ignoret quid [2] conducat ſibi in vita ſua, numero dierum peregrinationis ſuæ & tempore, quod velut vmbra præterit? aut quis ei poterit indicare, quid poſt eum futurum ſub ſole ſit.*

1. *Maiora ſe.*] Res quæ humanum captum ſuperant, nec eas ſcire ad ſalutem pertinet.
2. *Conducat.*] An coniux, inquit Olympiod. an diuitiæ, an paupertas, &c.

§. 13. DAMNATVR NIMIVM SCIENTIÆ DEſiderium, eiuſque damna.

Vide verbo Curioſitas ex Eccli. 3. à v. 22.

SCRIPTVRA SACRA.

§. 1. DEVS EST EIVS AVTHOR.

2. Petr. 1. 20. 21. *Hoc primum intelligentes quod omnis [1] prophetia ſcripturæ, [2] propria interpretatione non fit. Non enim [3] voluntate humana allata eſt aliquando prophetia: ſed Spiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines.*

1. *Prophetia ſcripturæ.*] Scriptura prophetica, quod idem de quauis alia ſacræ ſcripturæ parte accipiendum eſt.
2. *Propria interpretatione.*] Compoſitione & enuntiatione.
3. *Voluntate humana.*] Iuxta humanam voluntatem, & ex hominum corde prolata, ſine ſpeciali ſancti Spiritus inſpiratione.

§. 2. SCRIPTVRA EST MAGISTRA VITÆ.

Vide verbo Lex.

Rom. 15. 4. *Quæcunque ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, vt per patientiam, & conſolationem ſcripturarum, ſpem habeamus.*

Vide §. ſeq. n. 4.

§. 3. VARIA EIVS NOMINA.

Eccli. 24. 32. *[1] Hæc omnia [2] liber vitæ, & [3] teſtamentum altiſſimi, & [4] agnitio veritatis.*

1. *Hæc omnia.*] Quæ ſcil. prædicta ſunt de ſapientia continet liber vitæ, qui ſapientiam Dei quatenus eſt hominibus neceſſaria complectitur.
2. *Liber vitæ.*] Hic liber eſt ſacra ſcriptura, qui vitam confert ſeruantibus eum.
3. *Teſtamentum.*] Quia in ſe continet fœdus quod cum populo ſuo Deus pepigit, continens quid à nobis requirat, & quid nobis promittat.
4. *Agnitio veritatis.*] Quia per eum agnoſcitur verus Dei cultus & vera bona.

§. 4. COMPLECTITVR SCRIPTVRA varia præcepta.

Legem mandauit Moyſes [1] in præceptis iuſtitiarum. Eccli. 24. 33
Hic liber mandatorum Dei, & lex quæ eſt [2] in æternum, omnes qui tenent eam peruenient ad vitam, qui autem dereliquerunt eam, in mortem. Conuertere Iacob, & apprehende eam, ambula per viam ad ſplendorem eius, [3] contra lumen eius. Baruch. 4. 1. 2.

1. *In præceptis iuſtitiarum.*] Sci. conſiſtentem i. in præceptis iuſtarum actionum quæ vel erga Deum vel proximum ſunt ſeruandæ.
2. *In æternum.*] Duratura, vel quia ad æternam vitam ducit.
3. *Contra lumen.*] i. Ad lumen, vt ſit repetitio præcedentis.

§. 5. SCRIPTVRA EST TANQVAM lampas in tenebris.

Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis. Pſ. 118. 105

[1] Habemus firmiorem propheticum ſermonem, cui benefacitis attendentes, quaſi lucernæ lucenti in caliginoſo loco, donec dies eluceſcat, & lucifer oriatur in cordibus veſtris. 2. Pet. 1. 19.

Vide §. 4.

1. *Habemus.*] Vide verbo Fides.

§. 6. DOCET SALVTARIA, VARIAQVE alia præſtat bona.

Ab infantia ſacras litteras noſti, quæ te poſſunt inſtruere ad [1] ſalutem, quæ eſt per fidem in Chriſto Ieſu. Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt ad docendum, ad [2] arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iuſtitia, vt perfectus ſit homo Dei, ad omne opus bonum [3] inſtructus. 2. ad Tim. 3. 15. 16. 17

Cui propoſito accommodare licet illud Salomonis.

Parabolæ Salomonis filij Dauid regis Iſrael: ad ſciendam [4] ſapientiam, & [5] diſciplinam. Ad intelligendum [6] verba prudentiæ: & ſuſcipiendam eruditionem doctrinæ, [7] iuſtitiam, & iudicium, & æquitatem, vt detur [8] paruulis [9] aſtutia, adoleſcenti ſcientia, & intellectus. Prou. 1. 1. 2. 3. 4

1. *Salutem &c.*] Supp. conſequendam per fidem vt ſequitur.
2. *Arguendum.*] Contradicentes reuincendum.
3. *Inſtructus.*] Paratus, adornatus.
4. *Sapientiam.*] Dei notitiam.
5. *Diſciplinam.*] Morum caſtigationem & mortificationem.
6. *Verba prudentiæ.*] Qua vita dirigitur.

7.*Iuſtitiam &c.*] Hæc tria ferè idem ſignificant, iiſque virtus omnis comprehenditur: congeruntur autem more Hebræor. ad perfectionem indicandam. Omne enim opus bonum iuſtitia eſt quatenus iuſtum eſt illud fieri: eſt iudicium, quia illud recta ratio & lex Dei faciendum iudicat: eſt æquitas & rectitudo, quia rectæ rationi conſonat.

8.*Paruulis.*] Inſipientibus, imprudentibus.

9.*Aſtutia.*] Cautio, prudentia.

§. 7. EST QVASI VBERA VNDE lac ſugitur.

Cant.4.5.6 1 *Duo vbera tua ſicut* [2] *duo hinnuli capreę gemelli, qui paſcuntur* [3] *in lilys,* [4] *donec aſpiret dies, & inclinentur* [5] *vmbræ.*

1.*Duo vbera.*] .i. duo teſtamenta, ex quibus ſalutarem doctrinam quaſi lactis pabulum ſugunt Eccleſiæ filij.

2.*Duo hinnuli gemelli.*] Quia in vtroque teſtamento eſt maxima cōſonantia vnius eiuſdemque veritatis, quia ab vna veritate ambo progenita, ſicut ab vna caprea hi duo hinnuli.

3. *In liliis.*] .i. in animabus ſanctis demorantur & habitant, vel in liliis, quia ſumma eſt in ſcripturis pulchritudo, & ſuauis odor Dei, modò quis eius ſenſum habeat.

4. *Donec aſpiret dies.*] Æternitatis, quam non ſequitur nox.

5.*Vmbræ.*] Mortalitatis.

§. 8. EST PVRISSIMA, NIHIL COENOſi, nihil falſi continens.

Cant.7.4. 1 *Oculi tui ſicut* [2] *piſcinæ in Heſebon, quæ ſunt* [3] *in porta filiæ multitudinis.*

1.*Oculi.*] Scripturæ ſacræ, per quas quaſi per oculos vides veritatem.

2.*Piſcinæ &c.*] Erant hæ piſcinæ limpidiſſimæ; ita & in ſcripturis ſanctis nihil cœnoſum, nihil impurum, nulla admixtio in iis falſitatis aut impietatis.

3.*In porta &c.*] .i. In porta ciuitatis populoſæ.

§. 9. SCRIPTVRÆ INTELLIGENTIA EST difficilis, deprauaturq; à nonnullis.

2.Petr.3.15 16. *Sicut chariſſimus frater noſter Paulus ſecundum datam ſibi ſapientiam ſcripſit vobis. Sicut & in omnibus epiſtolis loquens in eis* [1] *de his: in quibus ſunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti & inſtabiles deprauant, ſicut, & cæteras ſcripturas ad ſuam ipſorum perditionem.*

Pſal.118.18 [2] *Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua.*

Apoc.5.1. *Vidi in dextera ſedentis ſupra thronum* [3] *librum ſcriptum intus & foris* [4] *ſignatum ſigillis ſeptem.*

Vidi & ecce manus miſſa ad me in qua erat [5] *inuolutus liber & expandit illum coram me, qui erat ſcriptus intus & foris, & ſcriptæ erant in eo* [6] *lamentationes, & carmen & væ.* Ezech.2.9 10.

Vide etiam §.11. textu 1.

1.*De his.*] Quæ ad fidei & morum inſtructionem pertinent.

2. *Reuela.*] Cum petat ſibi tantus propheta aperiri oculos ad intelligēdam Dei legem, ſignum eſt eſſe intellectu difficilem.

3.*Librum.*] Hic eſt ſacra ſcriptura.

4. *Signatum ſigillis ſeptem.*] .i. Omni latentium myſteriorum plenitudine tectum, quæ ſigilla niſi tollantur liber legi non poteſt.

5. *Inuolutus liber.*] Eſt ſacra ſcriptura multis obſcuritatibus tecta.

6. *Lamentationes & carmen, &c.*] .i. ſupplicia peccatorum, carmen enim Hebr. & Chald. eſt gemitus, carmen itaque lugubre.

§. 10. IN EOS QVI SCRIPTVRAM ſacram deprauant.

Vę vobis legiſperitis quia [1] *tuliſtis clauem ſcientiæ, ipſi non introiſtis & eos qui introibant, prohibuiſtis.* Luca 11.52

1.*Tuliſtis clauem.*] .i. vſurpaſtis poteſtatem & munus explicandi ſcripturam & per eam iudicandi de Meſſia, vſurpaſtis inquam & deprauaſtis, & plebem à Chriſto & ſalute auertiſtis. Ambr. Tertull.

§. 11. SCRIPTVRÆ VERA INTELLIGENTIA eſt in ſola Chriſti Eccleſia.

Tunc aperuit illis [1] *ſenſum, vt intelligerent ſcripturas.* Luc.24.45

Ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiſcum in æternum, [2] *Spiritum veritatis, quem mundus non poteſt accipere, quia non videt eum, nec ſcit eum. Vos autem cognoſcetis eum; quia apud vos manebit, & in vobis erit.* His adde verſ.26.& capitis 16.verſ.13. Ioan.14. 16.17.

1.*Senſum.*] νοῦν .i. mentem Apoſtolorum: non eſt igitur ſacra ſcriptura omnibus clara. 2. non eſt explicanda ſpiritu cuiuſq; proprio, ſed Dei quem Chriſtus dedit Apoſtolis, hi eccleſiæ, Eccleſia fidelibus. *Vide* 1. *ad Cor.* 12. vbi in Eccleſia dicitur Deus poſuiſſe donum interpretandi ſermones.

2.*Spiritum veritatis.*] Quia omnis veritatis auctor, ac puræ & integræ veritatis ſolus largitor. Chryſoſt. quare & veræ interpretationis Scripturæ.

§. 12. EIVS INTELLECTVS FIDE PARATVR.

1 *Niſi credideritis non intelligetis.* Iſa.7.9.

1. *Niſi.*] Hic textus citatur ſecundum 70. noſter habet non permanebitis.

§. 13. ITEM OBSERVATIONE LEGIS.

an.7.17. *Si quis voluerit voluntatem eius facere, ¹ cognoſcet de doctrina vtrum ex Deo ſit, an ego à meipſo loquar.*

uca 8.10. ² *Vobis datum eſt noſſe ³ myſterium regni Dei: cæteris autem in parabolis, vt videntes non videant & audientes non intelligant.*

al.118. 6.104. ⁴ *Bonitatem, & ⁵ diſciplinam, & ⁶ ſcientiam doce me: quia mandatis tuis ⁷ credidi. ⁸ A mandatis tuis intellexi: propterea odiui omnem viam iniquitatis.*

cli.32.19 ⁹ *Qui quærit legem ¹⁰ replebitur ab ea, & qui ¹¹ inſidiosè agit, ¹² ſcandalizabitur ab ea.*

an.12.10 *Impiè agent impij, neque intelligent omnes impij, porrò ¹³ docti intelligent.*

1. *Cognoſcet.*] Obedientia enim mandatorum Dei, ait Sà, meretur illuminationem.

2. *Vobis.*] Tanquam legis cultoribus & amicis intimis.

3. *Myſterium.*] Intelligētiam ſcripturarum.

4. *Bonitatem.*] Voluntatis.

5. *Diſciplinam.*] .i. mortificationem paſſionum.

6. *Scientiam.*] Legis & ſcripturæ.

7. *Credidi.*] Obediendo eis.

8. *A mandatis.*] Vide verbo Iuſtus.

9. *Qui quærit legem.*] Qui verè & ex animo quærit noſſe eam & cognitam facere.

10. *Replebitur ab ea.*] Quia perfecta voluntatis Dei cognitione donabitur, & propter ſtudium legis obſeruationemque multis bonis cumulabitur.

11. *Inſidiosè.*] Simulans pietatem, & volens videri quærere legem vt ſe hominibus commendet.

12. *Scandalizabitur.*] Ruinam patietur, quia erit ei occaſio maioris condemnationis.

13. *Docti.*] Doctrina & ſcientia ſanctorum .i. iuſti.

§. 14. IN SCRIPTVRÆ EXPLANATIONE NON ſemper nudis verbis inhærendum.

Cor.3.6. ¹ *Littera occidit, ſpiritus autem viuificat.*

1. *Littera occidit &c.*] Si nudis verbis, neglecto vero ſenſu abutaris ad errores, vt fit ab hæreticis. Auguſt. Item ſi quæ metaphoricè dicuntur, ad litteram vt ſonat capiantur. Item ſi quæ in veteri lege quaſi typi nouæ legis dicuntur, iam ad litteram ſeruanda intelligantur. Idem.

§. 15. IVBETVR REX DESCRIBERE SIBI LEgem & ſcripturam ſacram, eamque legere.

Poſtquam ſederit in ſolio regni ſui, deſcribet ſibi ¹ Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar à Sacerdotibus Leuiticæ tribus. Et habebit ſecum, legetque illud omnibus diebus vitæ ſuæ, vt diſcat timere Dominum Deum ſuum, & cuſtodire verba, & ceremonias eius, quæ in lege præcepta ſunt. Deut 17. 18.19.

1. *Deuteronomium.*] .i. Exemplum, vulgò tranſumptum: Duplum ſeu duplicationem. Gallis: *Le double.*

§. 16. IVBETVR IOSVE MEDITARI ET opere perficere quæ in ea.

Non recedat volumen legis huius ab ore tuo, ſed meditaberis in eo diebus ac noctibus, vt cuſtodias, & facias omnia, quæ ſcripta ſunt in eo, tunc ¹ diriges viam tuam, & intelliges eam. Ioſue 1.8.

1. *Diriges.*] Proſperabis.

§. 17. COHORTATIO AD OBEDIENDVM Scripturæ.

Habent Moyſem & prophetas, audiant eos. Luc.16.29.

§. 18. COHORTATIO AD SACRÆ SCRIPTVræ diligentem lectionem.

Scrutamini ſcripturas quia vos putatis in ipſis vitam æternam habere, & illæ ſunt quæ teſtimonium perhibent de me. Ioan.5.39.

Dum venio attende ¹ lectioni, exhortationi, & doctrinæ. 1. ad Tim. 4.13.

1. *Lectioni.*] Sacræ ſcripturæ, quæ eſt liber ſacerdotalis, inquit S. Ambroſ.

§. 19. COHORTATIO AD EAM aptè docendum.

¹ *Solicitè cura teipſum probabilem exhibere Deo, operarium inconfuſibilem, recte tractantem verbum veritatis.* 2.Tim.2. 15.

1. *Solicitè.*] Vide V. Paſtor.

§. 20. EIVS LECTIO IMPRVDENtibus nocet.

¹ *Quomodo ſi ſpina naſcatur in manu temulenti, ſic parabola in ore ſtultorum.* Prou.26.9.

1. *Quomodo ſi ſpina &c.*] Comparat parabolam ſeu grauem & doctam aliquam ſententiam quales ſunt maximè in ſcriptura, ſpinæ in manu ebrij, quia ſicut ebrius iudicio deſtitutus

tutus ſpina non nouit bene vti, ſed abutitur ea in ſe & alios, vtroſque lædens: ita ſtultus ob ſapiētiæ defectum abutitur ſcriptura, eam deprauat, vt loquitur S. Petrus, & per eam malè intellectam ſibi nocet & cæteris.

§. 21. EIVS PRÆDICATIO REPROBIS non prodeſt.

2. Cor. 4. 3. 4. *Quod ſi etiam [1] opertum eſt [2] euangelium noſtrum; [3] in iis qui pereunt eſt opertum. In quibus [4] Deus huius ſæculi excæcauit mentes infidelium vt non fulgeat illis [5] illuminatio [6] euangelij gloriæ Chriſti, qui eſt imago Dei.*

1. *Opertum.*] Vt non intelligatur, non credatur.

2. *Euangelium.*] Myſteria eius ſeu articuli fidei cuiuis chriſtiano obuia, paſſio, mors, reſurrectio Chriſti.

3. *In iis qui pereunt.*] In infidelibus & reprobis.

4. *Deus huius ſæculi.*] Dæmon, qui poſſidet corda ſæcularium ſeu ſæculariter viuentium.

5. *Illuminatio.*] Lumen.

6. *Euangelij gloriæ Chriſti.*] Eſt appoſitio: dicitur autē Euangelium gloria Chriſti, quia illo glorificatur Chriſtus dum prædicatur eius redemptio, reſurrectio, diuinitas.

§. 22. QVI SCRIPTVRÆ NON CREDVNT, nemini credent.

Luc. 16. 30. 31. *Si quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent: at autem illi: Si Moyſen, & Prophetas non audiunt, neque ſi quis ex mortuis reſurrexerit, credent.*

SECRETVM.

§. 1. TEGENDA SVA CVIQVE SECRETA.

Iſa. 24. 16. *Secretum meum mihi, ſecretum meum mihi.*

Eccli. 8. 22. *Non omni homini cor tuum manifeſtes, ne fortè inferat tibi [1] gratiam falſam, & conuitietur tibi.*

Vide ad idem verbo Amicus, cap 2. §. 3.

1. *Gratiam falſam.*] Gratiam malam .i. malum pro expectato bono: vel fictam beneuolentiam qua ſcil. fingat ſe tibi amicum quo magis deprehendat ſecreta tua & latentes defectus tuos, & ita tandem conuitietur tibi.

§. 2. AMICORVM ATQVE ALIORVM TEGENDA ſecreta.

Verbo eodem cap. eod. §. 1. & ſequentib. Atque huc facit quod de detractore dicitur *V. Detractio, cap. 2. §. 5. in fine. videndus omnino locus.*

SENEX. SENECTVS.

§. 1. IVDICIVM, CONSILIVM ET SAPIENtia decent ſenes.

Quàm ſpecioſum canitiei [1] iudicium, & [2] presbyteris [3] cognoſcere conſilium. Quàm ſpecioſa veteranis ſapientia, & [4] glorioſis intellectus & conſilium. [5] Corona ſenum multa [6] peritia, & gloria illorum timor Dei. Eccli. 25. 6. 7. 8.

In antiquis eſt ſapientia, & [7] in multo tempore prudentia. Iob 12. 12.

1. *Iudicium.*] .i. Bene iudicare de rebus.

2. *Presbyteris.*] .i. ſenibus.

3. *Cognoſcere conſilium.*] Sanum ſuggerere conſilium.

4. *Glorioſis.*] i. ipſis ſenibus honoratis.

5. *Corona.*] Quaſi corona eos ornat.

6. *Peritia.*] Rerum experientia.

7. *In multo tempore.*] In hominibus multi temporis.

§. 2. ODIBILIS SENEX FATVVS.

[1] Tres ſpecies odiuit anima mea, & aggrauor valde animæ eorum: pauperem ſuperbum, diuitem mendacem, [2] ſenem fatuum, & inſenſatum. Eccli. 25. 3. 4.

1. *Tres ſpecies.*] Vide V. Mendacium, §. 6.

2. *Senem fatuum.*] Quia cum per ætatem ſibi colligere debuiſſet prudentiam, minus in eo ferenda eſt imprudentia quæ in iunioribus non ita vitio vertitur.

§. 3. QVAS AB IIS REQVIRAT VIRTVTES B. Paulus, ſeu viri ſint, ſeu fœminæ.

Senes vt ſobrij ſint, pudici, prudentes, ſani in fide, in dilectione, in patientia. Anus ſimiliter in habitu [1] ſancto, non [2] criminatrices, non multo vino ſeruientes, benè docentes, vt prudentiam doceant adoleſcentulas, vt viros ſuos ament, filios ſuos diligant, [3] prudentes, caſtas, ſobrias, domus curam habentes, benignas, ſubditas viris ſuis, vt non [4] blaſphemetur verbum Dei. Ad Tit. 2. 2. 3. 4. 5.

1. *Sancto.*] Religioſo, chriſtianam decente.

2. *Criminatrices.*] Calumniis & detractionibus deditæ.

3. *Prudentes.*] Sci. eſſe eas doceant.

4. *Blaſphemetur.*] Vituperetur.

§. 4. IN QVO SITA SIT EORVM gloria.

Vide §. 1. ex Eccli. 25. 8.

§. 5. SENVM EST LOQVI.

Eccli.32.4. *Loquere maior natu, decet enim te.*

§. 6. PRVDENTIA ET VITA IMMACVLATA etiam adoleſcentis, ſenectus habenda eſt.

Sap.4.8.9. *Senectus venerabilis eſt non diuturna, neque annorum numero computata: [1] cani autem ſunt ſenſus hominis, & [2] ætas ſenectus vita immaculata.*

1. *Cani ſunt ſenſus.*] Cani eſt adiectiuum .i. ſenſus ſeu prudentia hominis ſunt eius cani ſeu eius canities, ſeu eius ſenectus. q.d. prudentia non ætas facit hominem ſenem, & conciliat illi canitiem.

2. *Ætas ſenectutis.*] Inuertenda eſt oratio: vita immaculata in quacumq; ætate eſt quaſi ætas ſenilis, cui honor ab omnibus exhibetur, nam prudentia & virtus eam affert grauitatem & ſapientiam quam ætas prouecta ſolet afferre.

§.7. VITIOSVS SENEX PVER HABENDVS eſt, eiuſque pœna.

Iſa. 65.20. *1 Puer centum annorum morietur, & peccator centum annorum maledictus erit.*

1. *Puer.*] Quomodo puer ſi centum annorum, & quomodo centum annorum, ſi puer? Puer eſt, moribus, quia pueriliter & ſecundum ſenſum viuit vt pueri non ſecundum rationem, licet ſit centum annorum quoad ætatem: qui tandem morietur & erit maledictus in æternum.

§. 8. SENES AVDIENDI, ET QVO FRVCTV.

Eccli. 8.9. 10.11.12. *1 Ne deſpicias narrationem presbyterorum ſapientum, & in [2] prouerbijs eorum [3] conuerſare. Ab ipſis enim diſces ſapientiam, & doctrinam intellectus, & [4] ſeruire magnatis [5] ſine querela. [6] Non te prætereat narratio ſeniorum: ipſi enim [7] didicerunt à patribus ſuis. Quoniam ab ipſis diſces intellectum, & in tempore neceſſitatis [8] dare reſponſum.*

1. *Ne deſpicias.*] Plus ſignificat quam dicat, nempe ſenum & ſapientum doctrinam auidè ſuſcipiendam.

2. *Prouerbijs.*] .i. Eorum ſententiis ſcitè & prudenter dictis, quæ ad rationem vitæ & morum pertinent.

3. *Conuerſare.*] Animo .i. aſſiduè meditare.

4. *Seruire magnatis.*] Principum & Reipublicæ negotia curare.

5. *Sine querela.*] .i. fœliciter ac dextrè: qui eſt magnus fructus doctrinæ ſenum, cum offenſio principum ſit facilis, & periculoſa adminiſtratio publicarum rerum.

6. *Non te prætereat.*] Vel eam non audiendo, aut obliuioni tradendo.

7. *Didicerunt.*] Non ex ſuo capite confinxerunt.

8. *Dare reſponſum.*] Sup. diſces .i. alios docere, & de rebus propoſitis aptè, ſcitèque reſpondere.

§. 9. SENES HONORANDI.

Presbytero humilia animam tuam. Eccli. 4.7.

Coram cano capite conſurge, & honora perſonam ſenis: & time Dominum Deum tuum, ego ſum Dominus Deus tuus. Leuit.19. 32.

Facies ſenum non [1] erubuerunt. Thren. 5. 12.

1. *Erubuerunt.*] Honorem debitum ſenibus non detulerunt.

§. 10. SENVM CAVSA SVSCIPIENDA contra iuniores.

1 De diſciplina inſenſati, & fatui, & [2] de ſenioribus: qui iudicantur ab adoleſcentibus, & [3] eris eruditus in omnibus, & [4] probabilis in conſpectu omnium virorum. Eccli.42.8.

1. *De diſciplina.*] Supplendum ex ſuperioribus *non confundaris*, ſci. inſtituere & corripere ſtultos.

2. *De ſenioribus &c.*] Iterum ſupple *non confundaris*, non te pudeat defendere ſeniores cum vides eos à iunioribus iniquè iudicari, rideri aut impeti, neque præ pudore omittas illis patrocinari, qui per extremam ætatem ſeſe ſatis tueri nequeunt.

3. *Eris eruditus.*] Declarabis te in omnibus bene inſtitutum.

4. *Probabilis.*] Eris probatus, apud omnes bonum obtinebis nomen.

§. 11. SENES NON REPREHENDENDI, at obſecrandi.

Seniorem ne increpaueris, ſed obſecra vt patrem, iuuenes vt fratres. 1.Tim.5.1.

§. 12. IDQVE EXEMPLO B. PETRI.

Seniores qui in vobis ſunt obſecro, conſenior, & teſtis paſſionum Chriſti [1] qui & eius, quæ in futuro reuelanda eſt gloriæ communicator, paſcite qui in vobis eſt gregem Dei. 1.Pet.5.1.

1. *Qui & eius &c.*] .i. Futurus (vt ſpero) æternæ gloriæ particeps.

§. 13. NEQVE CONTEMNENDI.

Eccli. 8. 7. *Ne ſpernas hominem in ſua ſenectute, etenim* [1] *ex nobis ſeneſcunt.*

1. *Ex nobis ſeneſcunt.*] Tibi quoque expectanda ſenectus, nec in eodem ſemper eris animi & corporis vigore.

SENSVS. SENSVALITAS.

Vide Curioſitas. Deſiderium. Mortificatio.

§. 1. AB INEVNTE ÆTATE STATIM cohibendi.

Prou. 29. 21. *Qui delicatè à pueritia nutrit* [1] *ſeruum ſuum, poſtea ſentiet eum contumacem.*

1. *Seruum.*] Senſus ſerui ſunt in corpore, quia ſecundum rectam rationem ſeruire debent animæ.

SEPVLCHRVM. V. Mors.

§. 1. MAGNIFICORVM SEPVLCHRORVM vanitas, & quod ea etiam impiis adhibentur.

Eccli. 8. 10. *Vidi impios* [1] *ſepultos, qui cum adhuc viuerent, in* [2] *loco ſancto erant, & laudabantur in ciuitate quaſi iuſtorum operum, ſed & hoc* [3] *vanitas eſt.*

1. *Sepultos.*] Honorificè.
2. *Loco ſancto.*] Eccleſia fidelium quæ ſancta eſt, vel ſacro aliquo miniſterio fungêtes.
3. *Vanitas eſt.*] Falli hominum hypocriſi, vel fallere.

§. 2. QVANTA SIT DIVITVM STVLTITIA qui recto diuitiarum vſu non proſpiciunt ſibi poſt hanc vitam, anguſto tunc contenti ſepulchro.

Pſ. 48. 12. [1] *Et relinquēt alienis diuitias ſuas, & ſepulchra eorum domus illorum in æternum. Tabernacula eorum, in progenie, & progenie: vocauerunt nomina ſua in terris ſuis.*

1. *Et relinquent.*] Vide verbo Diues.

§. 3. POENA QVORVMDAM PECCATORVM carere ſepulchro.

Iſa. 14. 19. 20. [1] *Tu proiectus es de ſepulchro tuo, quaſi ſtirps inutilis, pollutus & obuolutus cum his, qui interfecti ſunt gladio, & deſcenderunt ad fundamenta laci, quaſi cadauer putridum. Non habebis conſortium neque cum eis in ſepultura: Tu enim terram tuā diſperdidiſti, populum tuum occidiſti: non vocabitur in æternum ſemen peſſimorum.*

Non plangent eum: [2] *væ frater, & væ ſoror, n*[3] *concrepabunt ei væ domine, & væ inclyt ſepultura* [4] *aſini ſepelietur, putrefactus & proi ctus extra portas Ieruſalem.*

1. *Tu proiectus es.*] Vide V. Mors, cap. 3. §.
2. *Væ frater.*] Voces ſunt plangentium fratrem aut ſororem & dicentium: heu frate heu ſoror.
3. *Concrepabunt.*] Scil. flentes & plangente heu Domine.
4. *Aſini.*] Vt ſolet aſinus.

SEPVLTVRA MORTVORVM.

V. Mors. Miſericordia.

§. 1. EIVS FRVCTVS.

Quando orabas cum lachrymis, & ſepeliebas mortuos, & derelinquebas prandium tuum, & mortuos abſcondebas per diem in domo tua, & nocti ſepeliebas eos, ego obtuli orationem tuam Domin

§. 2. COHORTATIO AD SEPELIENDVM vitâ functos.

[1] *Secundum iudicium contege corpus illius, & no deſpicias ſepulturam illius.*
Mortuo non prohibeas [2] *gratiam.*

1. *Secundum iudicium.*] Secundum ius quo corpori debetur: ius autem illud eſt vt ſecundum morem receptum in ſepultura ſcil. v cum exequiis rituq; funebri & precibus cor pus terræ mandetur.
2. *Gratiam.*] Sepulturæ, orationis, ſacrificij Miſſæ, eleemoſynæ, & cæterorum qu defunctis impenduntur.

§. 3. POSTHABENDA MORTVORVM SEPVL tura, ſequelæ Chriſti.

Sine vt [1] *mortui ſepeliant mortuos ſuos: tu autem vade & annuntia regnum Dei.*

1. *Mortui.*] Deo, ſepeliāt ſuos vitâ functos

SERVVS. SERVIRE.

V. Herus. Paterfamilias.

§. 1. OBEDIANT SERVI DOMINIS ſuis tanquam Deo.

Serui obedite dominis carnalibus cum [1] *timore & tremore* [2] *in ſimplicitate cordis veſtri ſic Chriſto: non ad oculum ſeruientes, quaſi ho minibus placentes,* [3] *ſed vt ſerui Chriſti, fa cientes voluntatem Dei* [4] *ex animo:* [5] *Cum bo na voluntate ſeruientes ſicut Domino, & no hominibus. Scientes quoniam vnuſquiſq*

abſcondiſti hæc à ſapientibus, & prudentibus, & reuelaſti ea [2] paruulis. [3] Ita pater quoniam ſic placitum fuit ánte te.

Prou.3.32. *Abominatio Domini eſt omnis [4] illuſor, & cū ſimplicibus ſermocinatio eius.*

1. *Confiteor.*] Laudo, gratias ago.
2. *Paruulis.*] Simplicibus more paruulorū.
3. *Ita.*] Gręcè ναὶ .i. certè; Approbantis eſt & explicantis.
4. *Illuſor.*] Doloſus.

§. 2. Nonnvlla alia ſimplicitatis bona.

Prou.10.29 1 *Fortitudo ſimplicis via Domini, & pauor his, qui operantur malum.*

Prou.11.3. [2] *Simplicitas iuſtorum [3] diriget eos & [4] ſupplantatio peruerſorum [5] vaſtabit eos.*

Prou.11.5. *Iuſtitia ſimplicis [6] diriget viam eius, & in impietate corruet impius.*

Prou.28.10 [7] *Qui decipit iuſtos in via mala, in interitu ſuo corruet: & ſimplices poſſidebunt bona eius.*

1. *Fortitudo ſimplicis &c.*] Quia per viam Domini .i. legem Domini à ſe ſeruatam forti eſt animo, & confidenti: ſicut impij timent ſupplicium ob eam non ſeruatam. Poteſt etiam per viam Domini intelligi modus & ratio qua Deus agit cum hominibus, quæ iuſtis animum addit & robur, impijs metum incutit.
2. *Simplicitas.*] Sinceritas, integritas.
3. *Diriget.*] Deducet, ita vt in ſuis conatibus proſperum habeant ſucceſſum.
4. *Supplantatio.*] Impietas qua alios ſupplantare & decipere conantur.
5. *Vaſtabit.*] Quia incident iuſto Dei iudicio in foueam quam alijs pararunt.
6. *Diriget viam.*] Vide num. 3.
7. *Qui decipit.*] Vide V. Scandalum.

§. 3. Cohortationes ad simplicitatem.

Rom.16.19 1 *Volo vos ſapientes eſſe in bono, & ſimplices in malo.*

1.Pet.1.22. *In fraternitatis amore [2] ſimplici.*

Matth.10.16. *Ecce ego mitto vos ſicut oues in medio luporum. Eſtote ergo prudentes ſicut ſerpentes, & [3] ſimplices ſicut columbæ.*

V. item ſupra Verbo Seruus §.1. & Epheſ.6. & Coloſſ.3.

1. *Volo.*] Vide V. Prudentia.
2. *Simplici.*] Non doloſo, non ficto.
3. *Simplices ſicut columbæ.*] V. V. Prudentia.

SINCERITAS.

Vide Fraus. Intentio. Hypocriſis. Simplicitas.

§. 1. Sinceritas amicos habet reges.

Qui diligit [1] cordis munditiam [2] propter gratiam labiorum ſuorum, habebit amicum [3] regem. Prou.22.11

1. *Cordis munditiam.*] .i. ſinceritatem & integritatem animi ab omni fuco & prauitate alienam.
2. *Propter gratiam labiorum.*] .i. quia ſincero animo & ex corde loquitur, non adulatoriè, non ad gratiam.
3. *Regem.*] Si tamen hoc nomine verè dignus eſt: ſunt enim quibus placet adulatorum blandiloquentia. Per regem intellige etiam magnates.

SIMVLATIO.

V. Hypocriſis. Dolus. Amicitia. Lingua.

SOBRIETAS. V. Temperantia.

SOCIETAS.

V. Conſortium.

SOLICITVDO.

V. Diuitię.

§. 1. Nimia senivm affert.

Ante tempus ſenectam adducet [1] cogitatus. Eccli.30.26.

1. *Cogitatus.*] .i. ſolicitudo & cura.

§. 2. Nimia solicitvdo temporalium vetatur.

Nè ſoliciti ſitis animæ veſtræ quid manducetis, neque corpori veſtro quid induamini, [2] nonne anima plus eſt quam eſca: & corpus pluſquam veſtimentum? Matt.6.25

Vide cætera eiuſdem capitis.

[3] *Operamini non cibum, qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam quem filius hominis dabit vobis.* Ioan.6.27

Volo vos [4] ſine ſolicitudine eſſe. 1.Cor.7.32

Nihil ſoliciti ſitis: ſed in omni oratione, & obſecratione, cum gratiarum actione petitiones veſtræ innoteſcant apud Deum. Philipp.4.6.

Omnem ſolicitudinem veſtram proijcientes in eū, quoniam ipſi cura eſt de vobis. 1.Pet.5.7.

[5] *Non affliget Dominus fame animam iuſti, & inſidias impiorum ſubuertet.* Prou.10.3.

Triſtitiam non des animæ tuæ, & [6] non affligas teipſum, in conſilio tuo. Eccli.30.22.

Sint [7] mores ſine auaritia [8] contenti præſentibus: ipſe enim dixit: non te deſeram, neq; derelinquā. Ita vt confidenter dicamus: Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo. Hebræ.13.5.6.

1.*Anima.*] De anima .i. de vita.

2.*Nonne anima &c.*] q.d. Deus qui animam & corpus dedit ac conſeruat, vtique ea dabit quæ minora ſunt, & ſine quibus illa nequeunt ſubſiſtere. Argumentum eſt à minori. Ita S. Hierony.

3.*Operamini &c.*] Opera & labore contendite, vt acquiratis cibum non corporis ſed animæ qui non pereat, vt fidem, ſpem, bona opera, caritatē, gratiā, pro illo eſtote ſoliciti.

4.*Sine ſolicitudine.*] Scil. anxia & quæ Deo diffidat, & cor in terram deſigat, & à Deo diuidat, non enim prohibetur moderata ſolicitudo & cura temporalium.

5. *Non affliget &c.*] Quapropter hac ſpe nixus non debet ſe homo nimia ſolicitudine cruciare.

6. *Non affligas &c.*] Dum ſcil. nimium es ſolicitus quomodo bona terrena conſequaris, aut mala euadas.

7.*Mores.*] Vita & actiones.

8. *Contenti præſentibus.*] Sine ſuperflua accumulandi in futurum ſolicitudine.

SOLITVDO.

V. Conſortium. Amicitia.

§. 1. EIVS COMMODA ET EFFECTVS.

Thren. 3. 28. 1 *Sedebit ſolitarius, & ² tacebit: quia ³ leuauit ſuper ſe.*

Oſeæ 2. 14. *Ecce ego⁴ lactabo eam, & ducam eam in ſolitudinem, & ⁵ loquar ad cor eius.*

1.*Sedebit.*] Quod ſignum eſt animi confidentis & ſecuri, & à ſolo Deo auxilium expectantis. Aliqui volunt eo ſitu corporis, indicari triſtitiam, & à cætu lætantium ſeparationem.

2. *Tacebit.*] Expectans in patientia & ſilentio auxilium Dei.

3. *Leuauit ſuper ſe.*] Scil. iugum Domini; quare videt ſibi ferenda incommoda, & moleſtias quas illud iugum ſecum defert. Aliqui vertunt: leuauit ſuper ipſum: ſcil. Deus, vt ſenſus ſit, cauſam huic viro patiētię eſſe quod conſideret, iugum quod portat, à Domino eſſe impoſitum, quod ſummæ eſt afflicto conſolationis.

4.*Lactabo.*] Alliciam ſuauiter ad me.

5. *Loquar ad cor.*] Blande conſolabor, en fructum ſolitudinis.

§. 2. SOLITVDINIS INCOMMODA.

Eccle. 4. 9. 10. 11. 12. *Melius eſt duos eſſe ſimul quam vnum: habent enim emolumenta ſocietatis ſuæ: ſi vnus ceciderit ab altero fulcietur. Vę ſoli: quia cum ceciderit non habet ſubleuantem ſe. Et ¹ ſi dormierint duo ſouebuntur mutuò: vnus quomodo calefiet? & ſi quiſpiam præualuerit contra vnum, duo reſiſtunt ei: funiculus ² triplex difficilè rumpitur.*

1. *Si dormierint &c.*] Senſus eſt: ſicut duo inuicem dormientes, ſe mutuò calefaciunt, ſic duo habitantes ſimul ſe inuicem iuuant.

2. *Triplex.*] Sumitur numerus ternarius pro multitudine .i. pluries retortus.

§. 3. EIVS CVLTOR DAVID.

Ecce elongaui fugiens: & manſi in ſolitudine. Pſ. 54. 8.

SOMNIVM.

§. 1. NIHIL FACIENDA SOMNIA; & quæ eorum cauſa.

Vbi multa ſunt ſomnia plurimæ ſunt ¹ vanitates, & ² ſermones innumeri, tu vero ³ Deum time. Eccle. 5. 6.

⁴ *Vana ſpes, & mendacium viro inſenſato: & ſomnia ⁵ extollunt imprudentes. ⁶ Quaſi qui apprehendit vmbram, & perſequitur ventum: ſic & qui ⁷ attendit ad ⁸ viſa mendacia. ⁹ Hoc ſecundum hoc, viſio ſomniorum: ante faciem hominis ſimilitudo hominis.* Eccli. 34. 1. 2. 3.

Vide V. Diuini §. 5.

1. *Vanitates.*] Quia ſomnia ſequi ſolent vanitatem.

2. *Sermones innumeri.*] Eadem ſomnia ſequi ſolent loquacitatem, modeſti enim & taciturni non multa ſomniant.

3. *Deum time.*] q. d. non cures ſomnia quæ vana ſunt & inania.

4. *Vana ſpes &c.*] .i. Vir inſenſatus & imprudens habet vanam ſpem atque mendacē, .i. quæ illi imponet, falletq; quia nititur huius mundi bonis caducis, in iis fœlicitatem ſuam collocans. Item quia fidit vanis rebus vt ſomniis, vt ſequitur.

5. *Extollunt.*] Quia faciunt vt ſibi multa promittant, & de ſe magna concipiant, ſcil. ſe eſſe ſanctos qui digni ſint reuelationibus, aut ex eis fœlices ſibi aliquos euentus polliceantur.

6. *Quaſi qui &c.*] Sicut is res vanas ſectatur & quæ ſectantem fugiunt & fallunt, ideoque ſe ridendum exponit.

7. *Attendit.*] Ita vt ea magni faciat & in eis ſpem ponat.

8. *Viſa mendacia.*] Ita vocat ſomnia, quiâ ſunt figmēta apparētia in viſione imaginaria.

9. *Hoc ſecundum hoc, viſio ſomniorum.*] .i. Viſio quæ in ſomnis apparet, eſt veluti cum hoc ponitur *ſecundum* .i. iuxta hoc .i. vt ſequitur cum ante faciem hominis ponitur ſimilitudo ipſius in ſpeculo vel in aqua. Sicuti ergo ſtultum eſt magni facere talē faciem, ita & ſomnia. Sicuti pueris tantum imponit hæc facies ſpeculi, ita & pueros ſenſu decipiunt ſomnia.

SOM-

§. 12. In eos qvi scire volvnt quæ ſunt ſupra ſe.

Eccle. 7. 1. *Quid neceſſe eſt homini, maiora ſe quærere, cum ignoret quid [2] conducat ſibi in vita ſua, numero dierum peregrinationis ſuæ & tempore, quod velut vmbra præterit? aut quis ei poterit indicare, quid poſt eum futurum ſub ſole ſit.*

1. *Maiora ſe.*] Res quæ humanum captum ſuperant, nec eas ſcire ad ſalutem pertinet.
2. *Conducat.*] An coniux, inquit Olympiod. an diuitiæ, an paupertas, &c.

§. 13. Damnatvr nimivm scientiæ deſiderium, eiuſque damna.

Vide verbo Curioſitas ex Eccli. 3. à v. 22.

SCRIPTVRA SACRA.

§. 1. Devs est eivs avthor.

2. Petr. 1. 20, 21. *Hoc primum intelligentes quod omnis [1] prophetia ſcripturæ, [2] propria interpretatione non fit. Non enim [3] voluntate humana allata eſt aliquando prophetia: ſed Spiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines.*

1. *Prophetia ſcripturæ.*] Scriptura prophetica, quod idem de quauis alia ſacræ ſcripturæ parte accipiendum eſt.
2. *Propria interpretatione.*] Compoſitione & enuntiatione.
3. *Voluntate humana.*] Iuxta humanam voluntatem, & ex hominum corde prolata, ſine ſpeciali ſancti Spiritus inſpiratione.

§. 2. Scriptvra est magistra vitæ.

Vide verbo Lex.

Rom. 15. 4. *Quæcunque ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, vt per patientiam, & conſolationem ſcripturarum, ſpem habeamus.*

Vide §. ſeq. n. 4.

§. 3. Varia eivs nomina.

Eccli. 24. 32. *Hæc omnia [1] liber vitæ, & [3] teſtamentum altiſſimi, & [4] agnitio veritatis.*

1. *Hæc omnia.*] Quæ ſcil. prædicta ſunt de ſapientia continet liber vitæ, qui ſapientiam Dei quatenus eſt hominibus neceſſaria complectitur.
2. *Liber vitæ.*] Hic liber eſt ſacra ſcriptura, qui vitam confert ſeruantibus eum.
3. *Teſtamentum.*] Quia in ſe continet fœdus quod cum populo ſuo Deus pepigit, continens quid à nobis requirat, & quid nobis promittat.
4. *Agnitio veritatis.*] Quia per eum agnoſcitur verus Dei cultus & vera bona.

§. 4. Complectitvr Scriptvra varia præcepta.

Legem mandauit Moyſes [1] in præceptis iuſtitiarum. Eccli. 24. 33
Hic liber mandatorum Dei, & lex quæ eſt [2] in æternum, omnes qui tenent eam peruenient ad vitam, qui autem dereliquerunt eam, in mortem. Conuertere Iacob, & apprehende eam, ambula per viam ad ſplendorem eius, [3] contra lumen eius. Baruch. 4. 1. 2.

1. *In præceptis iuſtitiarum.*] Sci. conſiſtentem i. in præceptis iuſtarum actionum quæ vel erga Deum vel proximum ſunt ſeruandæ.
2. *In æternum.*] Duratura, vel quia ad æternam vitam ducit.
3. *Contra lumen.*] i. Ad lumen, vt ſit repetitio præcedentis.

§. 5. Scriptvra est tanqvam lampas in tenebris.

Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis. Pſ. 118. 105

[1] Habemus firmiorem propheticum ſermonem, cui benefacitis attendentes, quaſi lucernæ lucenti in caliginoſo loco, donec dies eluceſcat, & lucifer oriatur in cordibus veſtris. 2. Pet. 1. 19.

Vide §. 4.

1. *Habemus.*] Vide verbo Fides.

§. 6. Docet salvtaria, variaqve alia præſtat bona.

Ab infantia ſacras litteras noſti, quæ te poſſunt inſtruere ad [1] ſalutem, quæ eſt per fidem in Chriſto Ieſu. Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt ad docendum, ad [2] arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iuſtitia, vt perfectus ſit homo Dei, ad omne opus bonum [3] inſtructus. 2. ad Tim. 3. 15. 16. 17

Cui propoſito accommodare licet illud Salomonis.

Parabolæ Salomonis filij Dauid regis Iſrael: ad ſciendam [4] ſapientiam, & [5] diſciplinam. Ad intelligendum [6] verba prudentiæ: & ſuſcipiendam eruditionem doctrinæ, [7] iuſtitiam, & iudicium, & æquitatem, vt detur [8] paruulis [9] aſtutia, adoleſcenti ſcientia, & intellectus. Prou. 1. 1. 2. 3. 4

1. *Salutem &c.*] Supp. conſequendam per fidem vt ſequitur.
2. *Arguendum.*] Contradicentes reuincendum.
3. *Inſtructus.*] Paratus, adornatus.
4. *Sapientiam.*] Dei notitiam.
5. *Diſciplinam.*] Morum caſtigationem & mortificationem.
6. *Verba prudentiæ.*] Qua vita dirigitur.

7. *Iuſtitiam &c.*] Hæc tria ferè idem ſignificant, iiſque virtus omnis comprehenditur: congeruntur autem more Hebræor. ad perfectionem indicandam. Omne enim opus bonum iuſtitia eſt quatenus iuſtum eſt illud fieri: eſt iudicium, quia illud recta ratio & lex Dei faciendum iudicat: eſt æquitas & rectitudo, quia rectæ rationi conſonat.

8. *Paruulis.*] Inſipientibus, imprudentibus.

9. *Aſtutia.*] Cautio, prudentia.

§. 7. EST QVASI VBERA VNDE lac ſugitur.

Cant. 4. 5. 6 1 *Duo vbera tua ſicut* 2 *duo hinnuli capreę gemelli, qui paſcuntur* 3 *in liliys,* 4 *donec aſpiret dies, & inclinentur* 5 *vmbræ.*

1. *Duo vbera.*] .i. duo teſtamenta, ex quibus ſalutarem doctrinam quaſi lactis pabulum ſugunt Eccleſiæ filij.

2. *Duo hinnuli gemelli.*] Quia in vtroque teſtamento eſt maxima cōſonantia vnius eiuſdemque veritatis, quia ab vna veritate ambo progenita, ſicut ab vna caprea hi duo hinnuli.

3. *In liliis.*] .i. in animabus ſanctis demorantur & habitant, vel in liliis, quia ſumma eſt in ſcripturis pulchritudo, & ſuauis odor Dei, modò quis eius ſenſum habeat.

4. *Donec aſpiret dies.*] Æternitatis, quam non ſequitur nox.

5. *Vmbræ.*] Mortalitatis.

§. 8. EST PVRISSIMA, NIHIL COEnoſi, nihil falſi continens.

Cant. 7. 4. 1 *Oculi tui ſicut* 2 *piſcinæ in Heſebon, quæ ſunt* 3 *in porta filiæ multitudinis.*

1. *Oculi.*] Scripturæ ſacræ, per quas quaſi per oculos vides veritatem.

2. *Piſcinæ &c.*] Erant hæ piſcinæ limpidiſſimæ; ita & in ſcripturis ſanctis nihil cœnoſum, nihil impurum, nulla admixtio in iis falſitatis aut impietatis.

3. *In porta &c.*] .i. In porta ciuitatis populoſæ.

§. 9. SCRIPTVRÆ INTELLIGENTIA EST difficilis, deprauaturq; à nonnullis.

2. Petr. 3. 15 16. *Sicut chariſſimus frater noſter Paulus ſecundum datam ſibi ſapientiam ſcripſit vobis. Sicut & in omnibus epiſtolis loquens in eis* 1 *de his: in quibus ſunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti & inſtabiles deprauant, ſicut, & cæteras ſcripturas ad ſuam ipſorum perditionem.*

Pſal. 118. 18 *Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua.*

Apoc. 5. 1. *Vidi in dextera ſedentis ſupra thronum* 3 *librum ſcriptum intus & foris* 4 *ſignatum ſigillis ſeptem.*

Vidi & ecce manus miſſa ad me in qua erat 5 *inuolutus liber & expandit illum coram me, qui erat ſcriptus intus & foris, & ſcriptæ erant in eo* 6 *lamentationes, & carmen & væ.* Ezech. 2. 9 10.

Vide etiam §. 11. textu 1.

1. *De his.*] Quæ ad fidei & morum inſtructionem pertinent.

2. *Reuela.*] Cum petat ſibi tantus propheta aperiri oculos ad intelligēdam Dei legem, ſignum eſt eſſe intellectu difficilem.

3. *Librum.*] Hic eſt ſacra ſcriptura.

4. *Signatum ſigillis ſeptem.*] .i. Omni latentium myſteriorum plenitudine tectum, quæ ſigilla niſi tollantur liber legi non poteſt.

5. *Inuolutus liber.*] Eſt ſacra ſcriptura multis obſcuritatibus tecta.

6. *Lamentationes & carmen, &c.*] .i. ſupplicia peccatorum, carmen enim Hebr. & Chald. eſt gemitus, carmen itaque lugubre.

§. 10. IN EOS QVI SCRIPTVRAM ſacram deprauant.

Vę vobis legiſperitis quia 1 *tuliſtis clauem ſcientiæ, ipſi non introiſtis & eos qui introibant, prohibuiſtis.* Luca 11. 52

1. *Tuliſtis clauem.*] .i. vſurpaſtis poteſtatem & munus explicandi ſcripturam & per eam iudicandi de Meſſia, vſurpaſtis inquam & deprauaſtis, & plebem à Chriſto & ſalute auertiſtis. Ambr. Tertull.

§. 11. SCRIPTVRÆ VERA INTELLIGENTIA eſt in ſola Chriſti Eccleſia.

Tunc aperuit illis 1 *ſenſum, vt intelligerent ſcripturas.* Luc. 24. 45

Ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiſcum in æternum, 2 *Spiritum veritatis, quem mundus non poteſt accipere, quia non videt eum, nec ſcit eum. Vos autem cognoſcetis eum; quia apud vos manebit, & in vobis erit.* His adde verſ. 26. & capitis 16. verſ. 13. Ioan. 14. 16. 17.

1. *Senſum.*] νοῦν .i. mentem Apoſtolorum: non eſt igitur ſacra ſcriptura omnibus clara. 2. non eſt explicanda ſpiritu cuiuſq; proprio, ſed Dei quem Chriſtus dedit Apoſtolis, hi eccleſiæ, Eccleſia fidelibus. *Vide* 1. *ad Cor.* 12. vbi in Eccleſia dicitur Deus poſuiſſe donum interpretandi ſermones.

2. *Spiritum veritatis.*] Quia omnis veritatis auctor, ac puræ & integræ veritatis ſolus largitor. Chryſoſt. quare & veræ interpretationis Scripturæ.

§. 12. EIVS INTELLECTVS FIDE PARATVR.

1 *Niſi credideritis non intelligetis.* Iſa. 7. 9.

1. *Niſi.*] Hic textus citatur ſecundum 70. noſter habet non permanebitis.

§. 13. Item obſervatione legis.

Ioan.7.17. *Si quis voluerit voluntatem eius facere,* [1] *cognoſcet de doctrina vtrum ex Deo ſit, an ego à meipſo loquar.*

Luca 8.10. [2] *Vobis datum eſt noſſe* [3] *myſterium regni Dei: cæteris autem in parabolis, vt videntes non videant & audientes non intelligant.*

Pſal.118. 66.104. [4] *Bonitatem, &* [5] *diſciplinam, &* [6] *ſcientiam doce me: quia mandatis tuis* [7] *credidi.* [8] *A mandatis tuis intellexi: propterea odiui omnem viam iniquitatis.*

Eccli.32.19 [9] *Qui quærit legem* [10] *replebitur ab ea, & qui* [11] *inſidiosè agit,* [12] *ſcandalizabitur ab ea.*

Dan.12.10 *Impiè agent impij, neque intelligent omnes impij, porrò* [13] *docti intelligent.*

1. *Cognoſcet.*] Obedientia enim mandatorum Dei, ait Sà, meretur illuminationem.

2. *Vobis.*] Tanquam legis cultoribus & amicis intimis.

3. *Myſterium.*] Intelligẽtiam ſcripturarum.

4. *Bonitatem.*] Voluntatis.

5. *Diſciplinam.*] .i. mortificationem paſſionum.

6. *Scientiam.*] Legis & ſcripturæ.

7. *Credidi.*] Obediendo eis.

8. *A mandatis.*] Vide verbo Iuſtus.

9. *Qui quærit legem.*] Qui verè & ex animo quærit noſſe eam & cognitam facere.

10. *Replebitur ab ea.*] Quia perfecta voluntatis Dei cognitione donabitur, & propter ſtudium legis obſeruationemque multis bonis cumulabitur.

11. *Inſidiosè.*] Simulans pietatem, & volens videri quærere legem vt ſe hominibus commendet.

12. *Scandalizabitur.*] Ruinam patietur, quia erit ei occaſio maioris condemnationis.

13. *Docti.*] Doctrina & ſcientia ſanctorum .i. iuſti.

§. 14. In Scripturæ explanatione non ſemper nudis verbis inhærendum.

2.Cor.3.6. [1] *Littera occidit, ſpiritus autem viuificat.*

1. *Littera occidit &c.*] Si nudis verbis, neglecto vero ſenſu abutaris ad errores, vt fit ab hæreticis. Auguſt. Item ſi quæ metaphoricè dicuntur, ad litteram vt ſonat capiantur. Item ſi quæ in veteri lege quaſi typi nouæ legis dicuntur, iam ad litteram ſeruanda intelligantur. Idem.

§. 15. Ivbetvr Rex deſcribere ſibi legem & ſcripturam ſacram, eamque legere.

Poſtquam ſederit in ſolio regni ſui, deſcribet ſibi [1] *Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar à Sacerdotibus Leuiticæ tribus. Et habebit ſecum, legetque illud omnibus diebus vitæ ſuæ, vt diſcat timere Dominum Deum ſuum, & cuſtodire verba, & ceremonias eius, quæ in lege præcepta ſunt.* Deut.17. 18.19.

1. *Deuteronomium.*] .i. Exemplum, vulgò tranſumptum: Duplum ſeu duplicationem. Gallis: *Le double.*

§. 16. Ivbetvr Iosve meditari et opere perficere quæ in ea.

Non recedat volumen legis huius ab ore tuo, ſed meditaberis in eo diebus ac noctibus, vt cuſtodias, & facias omnia, quæ ſcripta ſunt in eo, tunc [1] *diriges viam tuam, & intelliges eam.* Ioſue 1.8.

1. *Diriges.*] Proſperabis.

§. 17. Cohortatio ad obediendvm Scripturæ.

Habent Moyſem & prophetas, audiant eos. Luc.16.29.

§. 18. Cohortatio ad ſacræ Scripturæ diligentem lectionem.

Scrutamini ſcripturas quia vos putatis in ipſis vitam æternam habere, & illæ ſunt quæ teſtimonium perhibent de me. Ioan.5.39.

Dum venio attende [1] *lectioni, exhortationi, & doctrinæ.* 1.ad Tim. 4.13.

1. *Lectioni.*] Sacræ ſcripturæ, quæ eſt liber ſacerdotalis, inquit S. Ambroſ.

§. 19. Cohortatio ad eam aptè docendum.

[1] *Solicitè cura teipſum probabilem exhibere Deo, operarium inconfuſibilem, rectè tractantem verbum veritatis.* 2.Tim.2. 15.

1. *Solicitè.*] Vide V. Paſtor.

§. 20. Eivs lectio imprvdentibus nocet.

[1] *Quomodo ſi ſpina naſcatur in manu temulenti, ſic parabola in ore ſtultorum.* Prou.26.9.

1. *Quomodo ſi ſpina &c.*] Comparat parabolam ſeu grauem & doctam aliquam ſententiam quales ſunt maximè in ſcriptura, ſpinæ in manu ebrij, quia ſicut ebrius iudicio deſti-

tutus

tutus ſpina non nouit bene vti, ſed abutitur ea in ſe & alios, vtroſque lædens: ita ſtultus ob ſapiētiæ defectum abutitur ſcriptura, eam deprauat, vt loquitur S. Petrus, & per eam malè intellectam ſibi nocet & cæteris.

§. 21. EIVS PRÆDICATIO REPROBIS non prodeſt.

2 Cor.4.3. 4. *Quod ſi etiam*[1] *opertum eſt*[2] *euangelium noſtrum;*[3] *in iis qui pereunt eſt opertum. In quibus*[4] *Deus huius ſæculi excæcauit mentes infidelium vt non fulgeat illis*[5] *illuminatio*[6] *euangelij gloriæ Chriſti, qui eſt imago Dei.*

1. *Opertum.*] Vt non intelligatur, non credatur.

2. *Euangelium.*] Myſteria eius ſeu articuli fidei cuiuis chriſtiano obuia, paſſio, mors, reſurrectio Chriſti.

3. *In iis qui pereunt.*] In infidelibus & reprobis.

4. *Deus huius ſæculi.*] Dæmon, qui poſſidet corda ſæcularium ſeu ſæculariter viuentium.

5. *Illuminatio.*] Lumen.

6. *Euangelij gloriæ Chriſti.*] Eſt appoſitio: dicitur autē Euangelium gloria Chriſti, quia illo glorificatur Chriſtus dum prædicatur eius redemptio, reſurrectio, diuinitas.

§. 22. QVI SCRIPTVRÆ NON CREDVNT, nemini credent.

Lucæ 16.30 31. *Si quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent: ait autem illi: Si Moyſen, & Prophetas non audiunt, neque ſi quis ex mortuis reſurrexerit, credent.*

SECRETVM.

§. 1. TEGENDA SVA CVIQVE SECRETA.

Iſa. 24.16. *Secretum meum mihi, ſecretum meum mihi.*

Eccle. 8.22. *Non omni homini cor tuum manifeſtes, ne fortè inferat tibi*[1] *gratiam falſam, & conuitietur tibi.*

Vide ad idem verbo Amicus, cap 2. §. 3.

1. *Gratiam falſam.*] Gratiam malam .i. malum pro expectato bono: vel fictam beneuolentiam qua ſcil. fingat ſe tibi amicum quo magis deprehendat ſecreta tua & latentes defectus tuos, & ita tandem conuitietur tibi.

§. 2. AMICORVM ATQVE ALIORVM TEGENDA ſecreta. *Verbo eodem cap. eod. §. 1. & ſequentib.* Atque huc facit quod de detractore dicitur *V. Detractio, cap. 2. §. 5. in fine. videndus omnino locus.*

SENEX. SENECTVS.

§. 1. IVDICIVM, CONSILIVM ET SAPIENtia decent ſenes.

Quàm ſpecioſum canitiei[1] *iudicium, &*[2] *presbyteris*[3] *cognoſcere conſilium. Quàm ſpecioſa veteranis ſapientia, &*[4] *glorioſis intellectus & conſilium.*[5] *Corona ſenum multa*[6] *peritia, & gloria illorum timor Dei.* Eccli. 25. 6 7. 8.

In antiquis eſt ſapientia, &[7] *in multo tempore prudentia.* Iob 12. 12.

1. *Iudicium.*] .i. Bene iudicare de rebus.

2. *Presbyteris.*] .i. ſenibus.

3. *Cognoſcere conſilium.*] Sanum ſuggerere conſilium.

4. *Glorioſis.*] i. ipſis ſenibus honoratis.

5. *Corona.*] Quaſi corona eos ornat.

6. *Peritia.*] Rerum experientia.

7. *In multo tempore.*] In hominibus multi temporis.

§. 2. ODIBILIS SENEX FATVVS.

1 *Tres ſpecies odiuit anima mea, & aggrauor valde animæ eorum: pauperem ſuperbum, diuitem mendacem,*[2] *ſenem fatuum, & inſenſatum.* Eccli. 25. 3. 4.

1. *Tres ſpecies.*] Vide V. Mendacium, §. 6.

2. *Senem fatuum.*] Quia cum per ætatem ſibi colligere debuiſſet prudentiam, minus in eo ferenda eſt imprudentia quæ in iunioribus non ita vitio vertitur.

§. 3. QVAS AB IIS REQVIRAT VIRTVTES B. Paulus, ſeu viri ſint, ſeu fœminæ.

Senes vt ſobrij ſint, pudici, prudentes, ſani in fide, in dilectione, in patientia. Anus ſimiliter in habitu[1] *ſancto, non*[2] *criminatrices, non multo vino ſeruientes, benè docentes, vt prudentiam doceant adoleſcentulas, vt viros ſuos ament, filios ſuos diligant,*[3] *prudentes, caſtas, ſobrias, domus curam habentes, benignas, ſubditas viris ſuis, vt non*[4] *blaſphemetur verbum Dei.* Ad Tit. 2. 2. 3. 4. 5.

1. *Sancto.*] Religioſo, chriſtianam decente.

2. *Criminatrices.*] Calumniis & detractionibus deditæ.

3. *Prudentes.*] Sci. eſſe eas doceant.

4. *Blaſphemetur.*] Vituperetur.

§. 4. IN QVO SITA SIT EORVM gloria.

Vide §. 1. ex Eccli. 25. 8.

§. 5. SENVM EST LOQVI.

Eccli.32.4. *Loquere maior natu, decet enim te.*

§. 6. PRVDENTIA ET VITA IMMACVLATA etiam adoleſcentis, ſenectus habenda eſt.

Sap.4.8.9. *Senectus venerabilis eſt non diuturna, neque annorum numero computata: [1] cani autem ſunt ſenſus hominis, & [2] ætas ſenectus vita immaculata.*

1. *Cani ſunt ſenſus.*] Cani eſt adiectiuum .i. ſenſus ſeu prudentia hominis ſunt eius cani ſeu eius canities, ſeu eius ſenectus. q.d. prudentia non ætas facit hominem ſenem, & conciliat illi canitiem.

2. *Ætas ſenectutis.*] Inuertenda eſt oratio: vita immaculata in quacumq; ætate eſt quaſi ætas ſenilis, cui honor ab omnibus exhibetur, nam prudentia & virtus eam affert grauitatem & ſapientiam quam ætas prouecta ſolet afferre.

§.7. VITIOSVS SENEX PVER HABENDVS eſt, eiuſque pœna.

Iſa.65.20. *1 Puer centum annorum morietur, & peccator centum annorum maledictus erit.*

1. *Puer.*] Quomodo puer ſi centum annorum, & quomodo centum annorum, ſi puer? Puer eſt, moribus, quia pueriliter & ſecundum ſenſum viuit vt pueri non ſecundum rationem, licet ſit centum annorum quoad ætatem: qui tandem morietur & erit maledictus in æternum.

§. 8. SENES AVDIENDI, ET QVO FRVCTV.

Eccli.8.9.10.11.12. *1 Ne deſpicias narrationem presbyterorum ſapientum, & in [2] prouerbijs eorum [3] conuerſare. Ab ipſis enim diſces ſapientiam, & doctrinam intellectus, & [4] ſeruire magnatis [5] ſine querela. [6] Non te prætereat narratio ſeniorum: ipſi enim [7] didicerunt à patribus ſuis. Quoniam ab ipſis diſces intellectum, & in tempore neceſſitatis [8] dare reſponſum.*

1. *Ne deſpicias.*] Plus ſignificat quam dicat, nempe ſenum & ſapientum doctrinam auidè ſuſcipiendam.

2. *Prouerbijs.*] .i. Eorum ſententiis ſcitè & prudenter dictis, quæ ad rationem vitæ & morum pertinent.

3. *Conuerſare.*] Animo .i. aſſiduè meditare.

4. *Seruire magnatis.*] Principum & Reipublicæ negotia curare.

5. *Sine querela.*] .i. fœliciter ac dextrè: qui eſt magnus fructus doctrinæ ſenum, cum offenſio principum ſit facilis, & periculoſa adminiſtratio publicarum rerum.

6. *Non te prætereat.*] Vel eam non audiendo, aut obliuioni tradendo.

7. *Didicerunt.*] Non ex ſuo capite confinxerunt.

8. *Dare reſponſum.*] Sup. diſces .i. alios docere, & de rebus propoſitis aptè, ſcitèque reſpondere.

§. 9. SENES HONORANDI.

Eccli.4.7. *Presbytero humilia animam tuam.*

Leuit.19.32. *Coram cano capite conſurge, & honora perſonam ſenis: & time Dominum Deum tuum, ego ſum Dominus Deus tuus.*

Thren.5.12. *Facies ſenum non [1] erubuerunt.*

1. *Erubuerunt.*] Honorem debitum ſenibus non detulerunt.

§. 10. SENVM CAVSA SVSCIPIENDA contra iuniores.

Eccli.42.8. *1 De diſciplina inſenſati, & fatui, & [2] de ſenioribus: qui iudicantur ab adoleſcentibus, & [3] eris eruditus in omnibus, & [4] probabilis in conſpectu omnium virorum.*

1. *De diſciplina.*] Supplendum ex ſuperioribus *non confundaris*, ſci. inſtituere & corripere ſtultos.

2. *De ſenioribus &c.*] Iterum ſupple *non confundaris*, non te pudeat defendere ſeniores cum vides eos à iunioribus iniquè iudicari, rideri aut impeti, neque præ pudore omittas illis patrocinari, qui per extremam ætatem ſeſe ſatis tueri nequeunt.

3. *Eris eruditus.*] Declarabis te in omnibus bene inſtitutum.

4. *Probabilis.*] Eris probatus, apud omnes bonum obtinebis nomen.

§. 11. SENES NON REPREHENDENDI, at obſecrandi.

1.Tim.5.1. *Seniorem ne increpaueris, ſed obſecra vt patrem, iuuenes vt fratres.*

§. 12. IDQVE EXEMPLO B. PETRI.

1.Pet.5.1. *Seniores qui in vobis ſunt obſecro, conſenior, & teſtis paſſionum Chriſti [1] qui & eius, quæ in futuro reuelanda eſt gloriæ communicator, paſcite qui in vobis eſt gregem Dei.*

1. *Qui & eius &c.*] .i. Futurus (vt ſpero) æternæ gloriæ particeps.

§.13. NE-

§. 13. NEQVE CONTEMNENDI.

Eccli. 8. 7. *Ne ſpernas hominem in ſua ſenectute, etenim* [1] *ex nobis ſeneſcunt.*

1. *Ex nobis ſeneſcunt.*] Tibi quoque expectanda ſenectus, nec in eodem ſemper eris animi & corporis vigore.

SENSVS. SENSVALITAS.

Vide Curioſitas. Deſiderium. Mortificatio.

§. 1. AB INEVNTE ÆTATE STATIM cohibendi.

Prou. 29. 21. *Qui delicate à pueritia nutrit* [1] *ſeruum ſuum, poſtea ſentiet eum contumacem.*

1. *Seruum.*] Senſus ſerui ſunt in corpore, quia ſecundum rectam rationem ſeruire debent animæ.

SEPVLCHRVM. V. Mors.

§. 1. MAGNIFICORVM SEPVLCHRORVM vanitas, & quod ea etiam impiis adhibentur.

Eccli. 8. 10. *Vidi impios* [1] *ſepultos, qui cum adhuc viuerent, in* [2] *loco ſancto erant, & laudabantur in ciuitate quaſi iuſtorum operum, ſed & hoc* [3] *vanitas eſt.*

1. *Sepultos.*] Honorificè.
2. *Loco ſancto.*] Eccleſia fidelium quæ ſancta eſt, vel ſacro aliquo miniſterio fungẽtes.
3. *Vanitas eſt.*] Falli hominum hypocriſi, vel fallere.

§. 2. QVANTA SIT DIVITVM STVLTITIA qui recto diuitiarum vſu non proſpiciunt ſibi poſt hanc vitam, anguſto tunc contenti ſepulchro.

Pſ. 48. 12. 1 *Et relinquẽt alienis diuitias ſuas, & ſepulchra eorum domus illorum in æternum. Tabernacula eorum, in progenie, & progenie: vocauerunt nomina ſua in terris ſuis.*

1. *Et relinquent.*] Vide verbo Diues.

§. 3. POENA QVORVMDAM PECCATORVM carere ſepulchro.

Iſa. 14. 19. 20. 1 *Tu proiectus es de ſepulchro tuo, quaſi ſtirps inutilis, pollutus & obuolutus cum his, qui interfecti ſunt gladio, & deſcenderunt ad fundamenta laci, quaſi cadauer putridum. Non habebis conſortium neque cum eis in ſepultura: Tu enim terram tuã diſperdidiſti, populum tuum occidiſti: non vocabitur in æternum ſemen peſſimorum.*

Non plangent eum: [2] *væ frater, & væ ſoror, non* [3] *concrepabunt ei va domine, & væ inclyte: ſepultura* [4] *aſini ſepelietur, putrefactus & proiectus extra portas Ieruſalem.*

1. *Tu proiectus es.*] Vide V. Mors, cap. 3. §. 7.
2. *Væ frater.*] Voces ſunt plangentium fratrem aut ſororem & dicentium: heu frater, heu ſoror.
3. *Concrepabunt.*] Scil. flentes & plangentes heu Domine.
4. *Aſini.*] Vt ſolet aſinus.

SEPVLTVRA MORTVORVM.

V. Mors. Miſericordia.

§. 1. EIVS FRVCTVS.

Quando orabas cum lachrymis, & ſepeliebas mortuos, & derelinquebas prandium tuum, & mortuos abſcondebas per diem in domo tua, & nocte ſepeliebas eos, ego obtuli orationem tuam Domino.

§. 2. COHORTATIO AD SEPELIENDVM vitâ functos.

1 *Secundum iudicium contege corpus illius, & non deſpicias ſepulturam illius.*
Mortuo non prohibeas [2] *gratiam.*

1. *Secundum iudicium.*] Secundum ius quod corpori debetur: ius autem illud eſt vt ſecundum morem receptum in ſepultura ſcil. vt cum exequiis rituq; funebri & precibus corpus terræ mandetur.
2. *Gratiam.*] Sepulturæ, orationis, ſacrificij Miſſæ, eleemoſynæ, & cæterorum quæ defunctis impenduntur.

§. 3. POSTHABENDA MORTVORVM SEPVLTVRA, ſequelæ Chriſti.

Sine vt [1] *mortui ſepeliant mortuos ſuos: tu autem vade & annuntia regnum Dei.*

1. *Mortui.*] Deo, ſepeliãt ſuos vitâ functos.

SERVVS. SERVIRE.

V. Herus. Paterfamilias.

§. 1. OBEDIANT SERVI DOMINIS ſuis tanquam Deo.

Serui obedite dominis carnalibus cum [1] *timore, & tremore* [2] *in ſimplicitate cordis veſtri ſicut Chriſto: non ad oculum ſeruientes, quaſi hominibus placentes,* [3] *ſed vt ſerui Chriſti, facientes voluntatem Dei* [4] *ex animo:* [5] *Cum bona voluntate ſeruientes ſicut Domino, & non hominibus. Scientes quoniam vnuſquiſque*

quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet à Domino, ſiue ſeruus, ſiue liber.

Vide ad Coloſſ. 3. 22. &c.

1. *Timore & tremore.*] .i. cum attentiſſima reuerentia.

2. *In ſimplicitate.*] .i. non fictè at candidè, ingenuè, non ad oculum at fraudulenter, vt ſequitur.

3. *Sed vt ſerui Chriſti.*] Supple ſeruientes, ſeu ſeruite vt ſerui non amplius gentiles, ſed vt ſerui chriſtiani, vt videant heri veſtri gentiles, ſincerius & fidelius chriſtianos ſeruire gentilibus.

4. *Ex animo.*] .i. ſincerè, non fictè.

5. *Cum bona voluntate.*] Beneuolè, amicè, non moroſè, non coactè.

§. 2. Etiam dyscolis, et qvare.

Serui ſubditi eſtote, in omni timore dominis, non tantum bonis & modeſtis, ſed etiam [1] *dyſcolis.* [2] *Hæc eſt enim gratia ſi propter Dei conſcientiam ſuſtinet quis triſtitias patiens iniuſtè. Quæ enim eſt gloria, ſi peccantes, & colaphizati ſuffertis? ſed ſi bene facientes patienter ſuſtinetis, hæc eſt gratia apud Deum.*

1. *Dyſcolis.*] Aſperis, moroſis, difficilibus.

2. *Hæc eſt enim.*] Vide V. Patientia §. 7.

§. 3. Item eos honorent, eiſque ſeruiant.

Qui ſunt ſub iugo ſerui dominos ſuos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen Domini & doctrina [1] *blaſphemetur. Qui autem fideles habent dominos non contemnant, quia fratres ſunt: ſed magis ſeruiant quia fideles ſunt, &* [2] *dilecti, qui* [3] *beneficij participes ſunt. Hęc doce, & exhortare.*

1. *Blaſphemetur.*] Vituperetur, calumniamque ſuſtineat, ſi viderint prætextu chriſtianæ fidei ſe contemni à ſeruis.

2. *Dilecti.*] Meritò diligendi, vel dilecti à Deo.

3. *Beneficij participes.*] Sci. heri: beneficium autem vocat vocationem ad fidem: ſi enim gentilibus ſeruiebant, quantò magis fidelibus.

§. 4. Contenti sint vocatione sva.

Vnuſquiſque in qua vocatione [1] *vocatus eſt, in ea permaneat. Seruus vocatus eſt: non ſit tibi curæ: ſed etſi potes fieri liber, magis* [2] *vtere.* [3] *Qui enim in Domino vocatus eſt ſeruus, libertus eſt Domini, ſimiliter qui liber vocatus eſt,* [4] *ſeruus eſt Chriſti.*

1. *Vocatus eſt.*] Ad fidem Chriſti.

2. *Vtere.*] Libertate. q.d. amplectere libertatem.

3. *Qui enim in Domino, &c.*] Reddit rationem cur non debet eſſe anxius ob ſuam conditionem ſerui: quia qui ad fidem vocatus eſt, ſeruus exiſtens, tamen licet hominis ſeruus, eſt Domini libertus, & ab eo libertate donatus, quia liberatus eſt à peccato & à ſeruitute dæmonis.

4. *Seruus eſt Chriſti.*] Licet nulli hominum ſeruiat, debet te tamen agnoſcere ſeruum Chriſti, ita vt omnibus tam ſeruis quam liberis chriſtianis, commune ſit eſſe ſeruos Dei & Chriſti.

§. 5. Nonnvlla alia ab iis exigvntvr.

Seruos Dominis ſuis ſubditos eſſe, in omnibus placentes, non contradicentes, non fraudantes, ſed in omnibus [1] *fidem bonam oſtendentes, vt doctrinam Saluatoris noſtri Dei* [2] *ornent in omnibus.* Ad Tit. 2. 9. 10.

1. *Fidem.*] Fidelitatem.

2. *Ornent.*] Honeſtent, operibus eam complendo.

§. 6. Servi non svnt blande & molliter habendi.

Qui delicate à pueritia nutrit ſeruum ſuum, poſtea ſentiet eum contumacem. Prou. 29. 21.

§. 7. Et verbis et flagris caſtigandi.

[1] *Seruus* [2] *verbis non poteſt erudiri: quia* [3] *quod dicis* [4] *intelligit &* [5] *reſpondere contemnit.* Prou. 29. 19

1. *Seruus.*] Qui ſci. inuitè ſeruit.

2. *Verbis &c.*] Ideo ſæpe adhibenda ſunt verbera.

3. *Quod dicis.*] .i. Quod ei præcipis.

4. *Intelligit.*] Quare non eſt defectus intellectus, ſed bonæ voluntatis quæ flagris extorquenda eſt.

5. *Reſpondere.*] Facto .i. obedire.

§. 8. Tria debentvr a Domino servis.

Cibaria, & virga, & onus aſino, panis, & [1] *diſciplina, & opus ſeruo,* [2] *operatur in diſciplina, & quærit requieſcere:* [3] *laxa manus illi, & quærit libertatem, iugum, & lorum curuant* [4] *collum durum, & ſeruum inclinant operationes aſſiduę. Seruo maleuolo tortura, & compedes, mitte illum in operationem, ne vacet: multam enim malitiam docuit otioſitas. In opera conſtitue eum, ſic enim condecet illum. Quod ſi non obaudierit, curua illum compedibus,* [5] *& non amplifices ſuper omnẽ carnem, verùm ſine iudicio nihil facias graue.* Eccli. 33. 25 26. 27. 28. 29. 30.

1. Diſci-

1. *Diſciplina.*] Caſtigatio, correptio.

2. *Operatur in diſciplina.*] .i. per caſtigationem adigitur ad opera.

3. *Laxa manus illi.*] .i. ſi otium eis permittas, eo non contentus vlterius quærit libertatem.

4. *Collum.*] Iumentorum.

5. *Et non amplifices &c.*] .i. quamquam dixi ſeruum operibus & tormentis frangendum, vide ne in cuiuſquam carnem nimius ſis & modum excedas, vide ne herili poteſtate abutaris, nec quicquam graue in ſeruum cõmittas ſine recto rationis iudicio.

§. 9. SERVVM REGNARE ET EXALTARI quanta pariat mala.

Prou. 30. 21. 22. 1 *Per tria mouetur terra, & quartum non poteſt ſuſtinere, per ſeruum cum regnauerit.*

1. *Per tria.*] Vide V. Proſperitas.

§. 10. SERVI NON AFFICIENDI INIVRIA, at diligendi, libertateque donandi.

Eccli. 7. 22. 23. 1 *Non lædas ſeruum* [2] *in veritate operantem, neque mercenarium* [3] *dantem animam ſuam, ſeruus* [4] *ſenſatus ſit tibi dilectus quaſi anima tua.* [5] *Non defraudes illum libertate, neque inopem derelinquas illum.*

1. *Non lædas.*] Nec durioribus verbis nedum plagis afficias, aut neceſſarijs ad vitam priues, plus vult ſignificare quàm dicat, nimirum eos honore & præmio proſequendos.

2. *In veritate.*] Qui non ad oculum ſeruit, nec mendacijs Dominô ſuo imponit, ſed quod iuſſum eſt ex animo & fideliter exequitur.

3. *Dantem animam.*] .i. qui ſe totum impendit operi.

4. *Senſatus.*] Prudens.

5. *Non defraudes &c.*] Da illi libertatem in præmium fidelitatis.

§. 11. PRÆSCRIBITVR QVAM benignè habendi, & cur.

Eccli. 33. 31. 32. 33. *Si eſt tibi ſeruus fidelis, ſit tibi quaſi anima tua: quaſi fratrem ſic eum tracta, quoniam* [1] *in ſanguine animæ comparaſti illum: Si laſeris eum iniuſtè in fugam conuertetur. Etſi* [2] *extollens diſceſſerit,* [3] *quem quæras, &* [4] *in qua via quæras illum neſcis.*

1. *In ſanguine animæ.*] .i. comparaſti eum tibi non tanquam belluam, ſed tanquam ſanguinem animæ tuæ .i. tanquam tibi conſanguineum, eiuſdemque tecum ſanguinis conſortem.

2. *Extollens.*] Tollẽs ſe vel abiẽs aufugerit.

3. *Quem quæras.*] Sup. de illo, ſeu quem interroges.

4. *In qua via quæras.*] Inquiras.

§. 12. QVAM DVRVM SERVIRE Dominis improbis.

Eccli. 25. 9. 11. 1 *Nouem inſuſpicabilia cordis magnificaui. Beatus qui non* [2] *ſeruiuit indignis ſe.*

1. *Nouem &c.*] .i. ego apud me magna eſſe duxi nouem quę talia ſunt, vt de eis cor meritò ſuſpicari non debeat quin bona ſint, & ad fœlicitatem hominis pertinentia.

2. *Seruiuit indignis ſe.*] Qui non eſt coactus pati duram ſeruitutem improborum, qui verè indigni ſunt vt eis ſeruiatur. Nam cum ſatis durum ſit ipſum ſeruire per ſeipſum, omnino intolerabile eſt ſeruire improbis quibus nunquam fit ſatis, quique impia ſæpe exigunt.

§. 13. SERVIS COMPATIENDVM, nec ſtatim referendum ad Dominum, ſi quid peccarint.

Prou. 30. 10. 1 *Ne accuſes ſeruum ad Dominum ſuum, ne forte* [2] *maledicat tibi, &* [3] *corruas.*

1. *Nè accuſes &c.*] Iudicat non temerè neque ex crudelitate accuſandum, ſed potius compatiendum ſi erret, nec ſpernendum licet ſe vindicare non poſſit.

2. *Maledicat.*] Malè precetur videns Dominum à ſe alienatum aut plagas inferre.

3. *Corruas.*] In aliquod graue malum, Domino Deo qui afflictorum preces audit tuam crudelitatem vindicante.

§. 14. CVR NON CONTEMNENDI.

Iob 31. 15. *Numquid non in vtero fecit me, qui & illum operatus eſt, & formauit me in vulua* [1] *vnus?*

1. *Vnus.*] .i. idem ipſe.

SEVERITAS.

Vide Rigor.

SILENTIVM.

Vide Lingua.

SIMPLICITAS.

V. Prudẽtia. Intẽtio. Humilitas. Hypocriſis.

§. 1. SIMPLICIBVS REVELAT Deus ſua ſecreta.

Matt. 11. 25. 26. 1 *Confiteor tibi pater Domine cæli & terræ, quia abſcon-*

abſcondiſti hæc à ſapientibus, & prudentibus, & reuelaſti ea [2] paruulis. [3] Ita pater quoniam ſic placitum fuit ante te.

Abominatio Domini eſt omnis [4] illuſor, & cũ ſimplicibus ſermocinatio eius.

1. *Confiteor.*] Laudo, gratias ago.
2. *Paruulis.*] Simplicibus more paruulorũ.
3. *Ita.*] Gręcè ναὶ .i. certè; Approbantis eſt & explicantis.
4. *Illuſor.*] Doloſus.

§. 2. NONNVLLA ALIA ſimplicitatis bona.

1 *Fortitudo ſimplicis via Domini, & pauor his, qui operantur malum.*

[2] *Simplicitas iuſtorum [3] diriget eos & [4] ſupplantatio peruerſorum [5] vaſtabit eos.*

Iuſtitia ſimplicis [6] diriget viam eius, & in impietate corruet impius.

[7] *Qui decipit iuſtos in via mala, in interitu ſuo corruet: & ſimplices poſſidebunt bona eius.*

1. *Fortitudo ſimplicis &c.*] Quia per viam Domini .i. legem Domini à ſe ſeruatam forti eſt animo, & confidenti: ſicut impij timent ſupplicium ob eam non ſeruatam. Poteſt etiam per viam Domini intelligi modus & ratio qua Deus agit cum hominibus, quæ iuſtis animum addit & robur, impijs metum incutit.
2. *Simplicitas.*] Sinceritas, integritas.
3. *Diriget.*] Deducet, ita vt in ſuis conatibus proſperum habeant ſucceſſum.
4. *Supplantatio.*] Impietas qua alios ſupplantare & decipere conantur.
5. *Vaſtabit.*] Quia incident iuſto Dei iudicio in foueam quam alijs pararunt.
6. *Diriget viam.*] Vide num. 3.
7. *Qui decipit.*] Vide V. Scandalum.

§. 3. COHORTATIONES AD SIMPLICITATEM.

1 *Volo vos ſapientes eſſe in bono, & ſimplices in malo.*

In fraternitatis amore [2] ſimplici.

Ecce ego mitto vos ſicut oues in medio luporum. Eſtote ergo prudentes ſicut ſerpentes, & [3] ſimplices ſicut columbæ.

V. item ſupra Verbo Seruus §. 1. & Epheſ. 6. & Coloſſ. 3.

1. *Volo.*] Vide V. Prudentia.
2. *Simplici.*] Non doloſo, non ficto.
3. *Simplices ſicut columbæ.*] V. V. Prudentia.

SINCERITAS.

Vide Fraus. Intentio. Hypocriſis. Simplicitas.

§. 1. SINCERITAS AMICOS HABET REGES.

Qui diligit [1] cordis munditiam [2] propter gratiam labiorum ſuorum, habebit amicum [3] regem. Prou. 22. 11

1. *Cordis munditiam.*] .i. ſinceritatem & integritatem animi ab omni fuco & prauitate alienam.
2. *Propter gratiam labiorum.*] .i. quia ſincero animo & ex corde loquitur, non adulatoriè, non ad gratiam.
3. *Regem.*] Si tamen hoc nomine verè dignus eſt: ſunt enim quibus placet adulatorum blandiloquentia. Per regem intellige etiam magnates.

SIMVLATIO.

V. Hypocriſis. Dolus. Amicitia. Lingua.

SOBRIETAS. V. Temperantia.

SOCIETAS.

V. Conſortium.

SOLICITVDO.

V. Diuitię.

§. 1. NIMIA SENIVM AFFERT.

Ante tempus ſenectam adducet [1] cogitatus. Eccli. 30. 26.

1. *Cogitatus.*] .i. ſolicitudo & cura.

§. 2. NIMIA SOLICITVDO temporalium vetatur.

Nè ſoliciti ſitis animæ veſtræ quid manducetis, neque corpori veſtro quid induamini, [2] nonne anima plus eſt quam eſca: & corpus plusquam veſtimentum? Matt. 6. 25

Vide cætera eiuſdem capitis.

[3] *Operamini non cibum, qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam quem filius hominis dabit vobis.* Ioan. 6. 27

Volo vos [4] ſine ſolicitudine eſſe. 1. Cor. 7. 32

Nihil ſoliciti ſitis: ſed in omni oratione, & obſecratione, cum gratiarum actione petitiones veſtræ innoteſcant apud Deum. Philipp. 4. 6.

Omnem ſolicitudinem veſtram proijcientes in eũ, quoniam ipſi cura eſt de vobis. 1. Pet. 5. 7.

[5] *Non affliget Dominus fame animam iuſti, & inſidias impiorum ſubuertet.* Prou. 10. 3.

Triſtitiam non des animæ tuæ, & [6] non affligas teipſum, in conſilio tuo. Eccli. 30. 22.

Sint [7] mores ſine auaritia [8] contenti præſentibus: ipſe enim dixit: non te deſeram, neq; derelinquã. Ita vt confidenter dicamus: Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo. Hebr. 13. 5. 6.

1.*Animæ.*] De anima .i. de vita.

2.*Nonne anima &c.*] q.d. Deus qui animam & corpus dedit ac conſeruat, vtique ea dabit quæ minora ſunt, & ſine quibus illa nequeunt ſubſiſtere. Argumentum eſt à minori. Ita S. Hierony.

3.*Operamini &c.*] Opera & labore contendite, vt acquiratis cibum non corporis ſed animæ qui non pereat, vt fidem, ſpem, bona opera, caritatẽ, gratiã, pro illo eſtote ſoliciti.

4.*Sine ſolicitudine.*] Scil. anxia & quæ Deo diffidat, & cor in terram defigat, & à Deo diuidat, non enim prohibetur moderata ſolicitudo & cura temporalium.

5. *Non affliget &c.*] Quapropter hac ſpe nixus non debet ſe homo nimia ſolicitudine cruciare.

6. *Non affligas &c.*] Dum ſcil. nimium es ſolicitus quomodo bona terrena conſequaris, aut mala euadas.

7.*Mores.*] Vita & actiones.

8. *Contenti præſentibus.*] Sine ſuperflua accumulandi in futurum ſolicitudine.

SOLITVDO.

V. Conſortium. Amicitia.

§. 1. EIVS COMMODA ET EFFECTVS.

Thren. 3. 28. [1] *Sedebit ſolitarius, & [2] tacebit: quia [3] leuauit ſuper ſe.*

Oſee 2.14. *Ecce ego [4] lactabo eam, & ducam eam in ſolitudinem, & [5] loquar ad cor eius.*

1.*Sedebit.*] Quod ſignum eſt animi confidentis & ſecuri, & à ſolo Deo auxilium expectantis. Aliqui volunt eo ſitu corporis, indicari triſtitiam, & à cætu lætantium ſeparationem.

2. *Tacebit.*] Expectans in patientia & ſilentio auxilium Dei.

3. *Leuauit ſuper ſe.*] Scil. iugum Domini; quare videt ſibi ferenda incommoda, & moleſtias quas illud iugum ſecum defert. Aliqui vertunt: leuauit ſuper ipſum: ſcil. Deus, vt ſenſus ſit, cauſam huic viro patiẽtię eſſe quod conſideret, iugum quod portat, à Domino eſſe impoſitum, quod ſummæ eſt afflicto conſolationis.

4.*Lactabo.*] Alliciam ſuauiter ad me.

5. *Loquar ad cor.*] Blandè conſolabor, en fructum ſolitudinis.

§. 2. SOLITVDINIS INCOMMODA.

Eccle. 4. 9. 10.11.12. *Melius eſt duos eſſe ſimul quam vnum: habent enim emolumenta ſocietatis ſuæ: ſi vnus ceciderit ab altero fulcietur. Væ ſoli: quia cum ceciderit non habet ſubleuantem ſe. Et [1] ſi dormierint duo ſouebuntur mutuò: vnus quomodo calefiet? & ſi quiſpiam præualuerit contra vnum, duo reſiſtunt ei: funiculus [2] triplex difficilè rumpitur.*

1.*Si dormierint &c.*] Senſus eſt: ſicut duo inuicem dormientes, ſe mutuò calefaciunt, ſic duo habitantes ſimul ſe inuicem iuuant.

2. *Triplex.*] Sumitur numerus ternarius pro multitudine .i. pluries retortus.

§. 3. EIVS CVLTOR DAVID.

Ecce elongaui fugiens: & manſi in ſolitudine. Pſ. 54.8.

SOMNIVM.

§. 1. NIHILI FACIENDA SOMNIA, & quæ eorum cauſa.

Vbi multa ſunt ſomnia plurimæ ſunt [1] vanitates, & [2] ſermones innumeri, tu vero [3] Deum time. Eccle. 5.6.

[4] *Vana ſpes, & mendacium viro inſenſato: & ſomnia [5] extollunt imprudentes. [6] Quaſi qui apprehendit vmbram, & perſequitur ventum: ſic & qui [7] attendit ad [8] viſa mendacia. [9] Hoc ſecundum hoc, viſio ſomniorum: ante faciem hominis ſimilitudo hominis.* Eccli. 34.1. 2.3.

Vide V. Diuini §. 5.

1.*Vanitates.*] Quia ſomnia ſequi ſolent vanitatem.

2.*Sermones innumeri.*] Eadem ſomnia ſequi ſolent loquacitatem, modeſti enim & taciturni non multa ſomniant.

3.*Deum time.*] q. d. non cures ſomnia quæ vana ſunt & inania.

4. *Vana ſpes &c.*] .i. Vir inſenſatus & imprudens habet vanam ſpem atque mendacẽ, .i. quæ illi imponet, falletq; quia nititur huius mundi bonis caducis, in iis fœlicitatem ſuam collocans. Item quia fidit vanis rebus vt ſomniis, vt ſequitur.

5. *Extollunt.*] Quia faciunt vt ſibi multa promittant, & de ſe magna concipiant, ſcil. ſe eſſe ſanctos qui digni ſint reuelationibus, aut ex eis fœlices ſibi aliquos euentus polliceantur.

6 *Quaſi qui &c.*] Sicut is res vanas ſectatur & quæ ſectantem fugiunt & fallunt, ideoque ſe ridendum exponit.

7.*Attendit.*] Ita vt ea magni faciat & in eis ſpem ponat.

8. *Viſa mendacia.*] Ita vocat ſomnia, quiā ſunt figmẽta apparẽtia in viſione imaginaria.

9.*Hoc ſecundum hoc, viſio ſomniorum.*] .i. Viſio quæ in ſomnis apparet, eſt veluti cum hoc ponitur *ſecundum* .i. iuxta hoc .i. vt ſequitur cum ante faciem hominis ponitur ſimilitudo ipſius in ſpeculo vel in aqua. Sicuti ergo ſtultum eſt magni facere talẽ faciem, ita & ſomnia. Sicuti pueris tantum imponit hæc facies ſpeculi, ita & pueros ſenſu decipiunt ſomnia.

SOMNVS.

V. Otium. Labor.

§. 1. EIVS DAMNA QVANDO nimius eſt.

Prou.20.13 *Noli diligere ſomnum ne te paupertas opprimat,* [1] *aperi oculos tuos, & [2] ſaturare panibus.*

1. *Aperi oculos.*] .i. vigila, quia vigilia fit apertis oculis: per quam deſignatur diligentia & ſedulitas in rebus agendis.

2. *Saturare.*] .i. ſaturaberis .i. copia rerum neceſſariarum abundabis.

SORS.

§. 1. FINEM SÆPE LITIBVS IMPONIT.

Prou.18.18 1 *Contradictiones* [2] *comprimit ſors, & inter potentes quoque* [3] *dijudicat.*

1. *Contradictiones.*] Lites, contentiones.

2. *Comprimit.*] Dirimit, ſignificat ad illam potius confugiendum quam ad longas contentiones, potiſſimum quando non facilè alia via litibus finis imponi poteſt, aut res eſt inter potentes qui ſibi cædere nolunt.

3. *Dijudicat.*] Litem diſcindens, & vnicuique quo contentus eſſe debet attribuens.

§. 2. SVBIACET DEI PROVIDENTIÆ.

Prou.16.33 *Sortes mittuntur* [1] *in ſinum, ſed* [2] *à Domino temperantur.*

1. *In ſinum.*] Sicuti modo mittuntur in vas aliquod, aut pyxidem.

2. *A Domino temperantur.*] Qui vnicuique occulta ſua æquitate & iudicio ſortem tribuit & diſponit.

SPES, SPERARE.

V. Deus. Patientia.

Principio agetur de ſpe in Deum, tum de ſpe in alio quam in Deo.

CAPVT I.

De ſpe in Deum.

§. 1. EA VOCATVR [1] *anchora animæ tuta ac firma.* Hebr. 6.19.

1. *Anchora tuta & firma.*] Quia ſicut firma anchora nauim inter fluctus & ventos illæſam & firmam retinet, ita ſpes inter tentationes & aduerſa animam firmat. Chryſ.

§. 2. SPERANDVM IN DEO, quia in eo vno ſalus.

Et dicet habitator [1] *inſulæ huius in die illa. Ecce* Iſa.20.6.
hæc erat ſpes noſtra [2] *ad quos confugimus in auxilium vt liberarent nos à facie Regis Aſſyriorum, & quomodo effugere poterimus nos?*
Spes mea ab vberibus matris meæ. Pſal.21.10
Et domui Iuda miſerebor, & ſaluabo eos [3] *in* Oſeæ.1.7
Domino Deo ſuo: & non ſaluabo eos in arcu, & gladio, & in bello, & in equis, & in equitibus.
Quæ eſt iſta quæ aſcendit de [4] *deſerto* [5] *delicijs affluens,* [6] *innixa ſuper dilectum ſuum.* Cant.8.5.
[7] *Pars mea Dominus dixit anima mea: propterea* Thren.3.
[8] *expectabo eum.* 24
Non in ſolo pane [9] *viuit homo, ſed in omni* [10] *verbo,* [11] *quod procedit de ore Dei.* Matt.4.4.
[12] *Multi requirunt faciem principis: & iudicium à* Pro.29.26
Domino egreditur ſingulorum.
[13] *Bonum eſt confidere in Domino quam confidere* Pſ.107.8.9
in homine: bonum eſt ſperare in Domino, quam ſperare in principibus.

Vide etiam ſeqq. §§.

1. *Inſulæ huius.*] Hieruſalem, non quod cincta ſit mari, ſed quia ab hoſtibus non minus verberatur quam inſula aliqua à marinis fluctibus.

2. *Ad quos confugimus.*] Scil. Ægyptios qui ceciderunt coram Aſſyrio: q. d. in Deo ſolo ſalus eſt, baculus arundineus eſt Ægyptus, nec poterit nobis auxiliari.

3. *In Domino.*] .i. virtute mea, ipſis non pugnātibus, dimiſſi ſunt enim à Cyro qui laxauit Babylonis captiuos.

4. *Deſerto.*] Mundo & mundana conuerſatione.

5. *Delicijs.*] Spiritualium donorum & virtutum.

6. *Innixa &c.*] Quia in eo ſolo ſperat, ſciēs à nullo niſi ab ipſo eſſe ſalutem.

7. *Pars mea.*] Elegi Dominum, in Deum meum.

8. *Expectabo.*] Sperabo.

9. *Viuit.*] Viuet.

10. *Verbo.*] Re.

11. *Quod procedit.*] Quod Deus dixerit, & iuſſerit, q.d. ſumma eſt Dei potentia qui poteſt ex quauis re hominem alere, quare in eo ſpes omnis collocanda.

12. *Multi.*] Vide V. Rex §.32.

13. *Bonum.*] .i. melius.

§.3. Vox

§. 3. VOX SPERANTIS IN DEO tempore egeſtatis.

Abac 3. 17 18.19. Ficus non florebit, & non erit germen in vineis: [1] Mentietur opus oliuæ, & arua non afferent cibum. [2] Abſcindetur de ouili pecus, & non erit armentum in præſepibus. Ego autem in Domino [3] gaudebo, & exultabo in Deo Ieſu meo. Deus Dominus [4] fortitudo mea, & ponet pedes meos quaſi [5] ceruorum. Et [6] ſuper excelſa mea deducet me [7] victor in Pſalmis canentem.

1. Mentietur.] Fallet operantem ſcil. non ſecuto fructu.

2. Abſcindetur.] Deficiet, peribit.

3. Gaudebo.] Quia ſpes qua in eum ſpero, quem ſcio ſuos non deſerere, non patietur me triſtari ob tantam inopiam.

4. Fortitudo mea.] Fortem me efficiet, non ſperabo aliunde fortitudinem.

5. Quaſi ceruorum.] .i. agiles.

6. Super excelſa.] Per viam tutam: tunc enim tuti ſunt cerui cum in ſublime peruenerunt, quo venatores aut canes penetrare nequeunt.

7. Victor.] Ipſe Deus.

§. 4. ITERVM CVR IN DEO SPERANDVM: quia nihili opis ferre poteſt homo ſine Deo quamquam is rex eſſet.

Oſee 10. 3. Nunc dicent: [1] non eſt rex nobis non enim timemus Dominum. Et [2] Rex quid faciet nobis.

1. Non eſt rex nobis.] Quia ſcil. nihil opis affert contra hoſtes & eſt quaſi non eſſet, idque propterea quia Deum verum regem nō coluimus.

2. Rex quid faciet.] Quid nobis ſine eo homo rex auxiliari poteſt.

§. 5. ITEM QVIA HVMANA MEDIA ſine eo proſunt nihil.

Pſ. 43. 3. 4. Manus tua [1] gentes diſperdidit, & [2] plantaſti eos: afflixiſti populos, & expuliſti eos: nec enim in gladio ſuo poſſederunt terram, & brachium eorum non ſaluauit eos.

Vide item 4. verſus ſequentes & §. 1. ſupra teſtim. 2.

1. Gentes.] Chananæos expulit è patrijs ſedibus.

2. Plantaſti eos.] Patres noſtros eorum loco firmiter collocaſti.

§. 6. SPERANDVM PRÆTEREA IN DEO, quia non adeſt niſi ſperantibus in ſe.

Eccli. 34. 22. [1] Dominus ſolus [2] ſuſtinentibus ſe, [3] in via veritatis, & iuſtitiæ.

Quoniam in me ſperauit liberabo eum, protegam eum quoniam [4] cognouit nomen meum.

1. Dominus ſolus.] Supp. eſt Dominus, ſe agnoſcit ſe pro Domino & ſolum adeſt, iis de quibus ſtatim.

2. Suſtinentibus.] Sperantibus.

3. In via &c.] Qui ita ſperant vt iuſti ſint nec fraude cuiquam imponant.

4. Cognouit nomen.] .i. maieſtatem, bonitatem &c. quam etiam coluit, loquitur enim de notitia practica.

§. 7. ITEM QVIA OMNIA IIS CONfert bona & ab ijſdem pellit mala. Vide Verbo Timor ex Eccli. 34. 17. 18. &c.

§. 8. QVERITVR DEVS QVOD SE ſpreto ad humana præſidia confugiant mortales.

Et lacum feciſtis inter duos muros [1] ad aquam piſcinę veteris: & nō ſuſpexiſtis ad eum, [2] qui fecerat eam, & [3] operatorem eius de longè non [4] vidiſtis.

Videndi etiam duo verſus præcedentes.

Væ qui deſcendunt in Ægyptum ad auxilium, in equis ſperantes, & habentes fiduciam ſuper quadrigis, quia multæ ſunt, & ſuper equitibus quia præualidi nimis, & non ſunt confuſi ſuper ſanctum Iſraël & Dominum non requiſierunt. Ipſe autem [5] ſapiens adduxit malum, & [6] verba ſua non abſtulit. Et conſurget contra [7] domum peſſimorum & contra auxilium operantium iniquitatem. [8] Ægyptus, homo, & non Deus, & [9] equi eorum [10] caro, & non ſpiritus, & [11] Dominus inclinabit manum ſuam & corruet auxiliator & cadet cui præſtatur auxilium ſimulque omnes conſumentur.

Et nunc [12] quid tibi vis in via Ægypti, [13] vt bibas aquam turbidam? Et quid tibi cum via Aſſyriorum, vt [14] bibas aquam fluminis.

1. Ad aquam &c.] .i. ad aquam eò ex piſcina veteri deriuandam.

2. Qui fecerat.] Ad Deum omnium authorem.

3. Operatorem de longè.] .i. iam olim & à multo tempore.

4. Vidiſtis.] Conſideraſtis vt in eius auxilio ſperaretis.

5. Sapiens.] .i. Deus qui verè eſt ſapiens, plagam inflixit quam minatus fuerat: Ægyptio interim, qui ſibi ſapiens videbatur, auxilium non afferente quod promiſerat.

6. Verba non abſtulit.] .i. Deus verba ſua compleuit.

7. Domum peſſimorum.] Familiam eorum qui alijs potius quam Deo fidunt.

8. Ægyptus &c.] q.d. ecqua tanta eſt amentia qu-

tia quæ in rebus fluxis, breuique perituris fiduciam locat?

9.*Equi eorum.*] Qui vobis videntur tam veloces.

10.*Caro.*] Quæ tempore ſeneſcit, quæ fatigatur.

11.*Dominus &c.*] q.d. non ſic eſt Deus cuius ea eſt poteſtas vt vel leui manus inclinatione perdat &c.

12.*Quid tibi vis &c.*] Quid confugis ad Ægyptios.

13.*Vt bibas &c.*] Vt ab eis petas ſuppetias quæ nõ proderũt quas vocat aquas turbidas.

14.*Bibas aquam fluminis.*] Derelicto interim vero fonte perenniter ſcaturiente, vero ſcil. Deo, quem apud te habes? qui ſolus verè tibi poteſt auxiliari.

§. 9. QVID A DEO SPERANDVM.

Vide Gloria cæleſtis.

Heb. 6. 18. 19. 20. [1] *Confugimus ad tenendam propoſitam [2] ſpem: quã ſicut [3] anchoram habemus animæ tutam, ac firmam, & [4] incedentem, vſque ad interiora velaminis: Vbi præcurſor pro nobis introiuit Ieſus Chriſtus ſecundum ordinem Melchiſedech Pontifex factus in æternum.*

Sap. 3. 4. *Spes illorum immortalitate plena eſt.*

1.*Confugimus.*] Relicto mundo, eiuſque erroribus.

2.*Spem.*] .i. rem ſperatam.

3.*Anchoram.*] Vide ſupra §. 1.

4.*Incedentem &c.*] Quæ ſpes nos introducit in ſancta ſanctorum quæ ſunt intra velũ .i. in cęleſtia quę dicuntur intra velum, quia occulta.

§. 10. CVR SPERANDA VITA ÆTERNA.

Rom. 8. 32. 33. 34. *Qui etiam proprio filio ſuo non pepercit: ſed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo [1] omnia nobis donauit. Quis accuſabit aduerſus electos Dei? Deus qui [2] iuſtificat: Quis eſt qui condemnet? [3] Chriſtus Ieſus, qui mortuus eſt, immo qui & reſurrexit, qui eſt ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.*

1.*Omnia.*] Ad ſalutem neceſſaria, v.g. remiſſionem peccatorum gratiæ auxilium, & ſpiritualia omnia chariſmata.

2.*Iuſtificat.*] Abſoluit à peccatis.

3. *Chriſtus Ieſus.*] .i. cum Chriſtus Ieſus mortuus ſit &c. ſupple in fine ex præcedentibus: Quis eſt qui condemnet?

§. 11. QVIBVS EA SPERANDA.

Etiam peccatoribus.

Matt. 9. 12. 13. *Non eſt opus valentibus medicus, ſed male habentibus. Euntes autem diſcite, quid eſt miſericordiã volo, [1] & non ſacrificium, non enim veni vocare iuſtos, ſed peccatores.*

Non ſum miſſus niſi ad oues, quæ perierunt domus Iſrael. Mat. 15. 24

1.*Et non ſacrificium.*] Supple ſolum. *Vide V. Miſericordiæ opera.*

§. 12. QVI SPERAT IN DEO, SIMVL ET obediat. *Vide infra §. 13. textu 1. & 2. & §. 14. num. 14.*

Et tu ad Deum tuum conuerteris; & miſericordiam cuſtodi, & iudicium, & ſpera in Deo tuo ſemper. Oſee 12. 6.

§. 13. SPEI IN DEVM VARII EFFECTVS.

Reſpicite filij [1] nationes hominum, & ſcitote quia nullus ſperauit in Domino, & [2] cõfuſus eſt. Quis enim permanſit in mandatis eius, & derelictus eſt? aut quis inuocauit eum, & deſpexit illum? Quoniam pius & miſericors eſt Deus, & remittit in die tribulationis peccata, & protector eſt omnibus exquirentibus ſe in veritate. Eccli. 2. 11. 12. 13.

Spera in Domino & fac bonitatem, & paſceris in diuitijs eius. Pſ. 36. 3.

Qui ſperant in Domino [3] mutabunt fortitudinem, aſſument pennas ſicut aquilæ, current, & non laborabunt, ambulabunt & non deficient. Iſa. 40. 31.

Cum clamaueris, liberent te [4] congregati tui, & omnes eos auferet ventus, tollet aura. Qui autem fiduciam habet mei, hæreditabit terram, & poſſidebit [5] montem ſanctum meum. Iſa. 57. 13.

Benedictus vir qui confidit in Domino, [6] & erit Dominus fiducia eius. Et erit quaſi lignum quod tranſplantatur ſupra aquas, quod ad humorem mittit radices ſuas: & non timebit cum venerit æſtus: & erit folium eius viride, & in tempore ſiccitatis non erit ſolicitum, nec deſinet aliquando facere fructum. Hier. 17. 7. 8.

Eruens liberabo te, & gladio non cades: ſed erit tibi anima tua [7] in ſalutem, quia in me habuiſti fiduciam, ait Dominus. Hier. 39. 18

Qui timet hominem cito corruet: qui ſperat in Domino [8] ſubleuabitur. Prou. 29. 25

Qui [9] credit Deo, attendit mandatis: & qui confidit in illo non [10] minorabitur. Eccli. 32. 28

Ita cogitate per [11] generationem, & generationem: quia omnes qui ſperant in eum non [12] infirmantur. 1. Mach. 2. 61.

Qui confidunt in illo intelligent veritatem: & [13] fideles in dilectione acquieſcent illi, quoniã [14] donum & pax eſt electis eius. Sap. 3. 9.

Qui confidunt in Domino [15] ſicut mons Sion. Pſ. 124. 1.

Ego in miſericordia tua ſperaui: [16] exultabit cor meũ in [17] ſalutari tuo: cantabo Domino qui bona tribuit mihi: & pſallã nomini Domini altiſſimi. Pſ. 12. 6.

In te ſperauerunt patres noſtri: ſperauerunt, & liberaſti eos. Ad te clamauerunt, & ſalui facti ſunt: in te ſperauerunt, & non ſunt confuſi. Pſ. 21. 5. 6.

Pſ. 9.11. *Sperent in te qui nouerunt nomen tuum: quoniam non dereliquiſti quærentes te Domine.*

Pſ.24.1.2. *Ad te Domine leuaui animam meam, Deus meus in te confido: [17] non erubeſcam. Neque irrideant me inimici mei, etenim vniuerſi qui ſuſtinent te non confundentur.*

Pſ.39.5. *Beatus vir cuius eſt [19] nomen Domini, ſpes eius & non [20] reſpexit in [21] vanitates & inſanias falſas.*

Vide item Pſ. 113. 9. parte 2. v. 9. 10. 11. & Pſ. 30. 1. & ſæpe alias.

Prou. 28. *Qui ſperat in Domino, [22] ſanabitur.*

21. *In ſilentio & in ſpe erit [23] fortitudo veſtra.*

Iſa. 30. 15. *Bonus eſt Dominus ſperantibus in eum, animæ quærenti illum: Bonum eſt præſtolari cum ſilentio [24] ſalutare Dei.*

Thren. 3. 25. 26.

Nahum 1. 7. *Bonus Dominus & confortans in die tribulationis, & [25] ſciens ſperantes in ſe.*

1. *Nationes.*) Præcedentes generationes.

2. *Confuſus.*) ſpe ſua fruſtratus.

3. *Mutabunt fortitudinem.*) licet languidi & debiles, inſtaurabunt vires.

4. *Congregati tui.*) Dij, quos vndique congregaſti.

5. *Montem.*) cælum.

6. *Et erit.*) Pro, *& cuius eſt Dominus fiducia.*

7. *In ſalutem.*) id eſt, ſalua.

8. *Subleuabitur.*) Quaſi in alto loco & munito conſtituetur liber ab omnibus malis: metaphora ſumpta à munitionibus, locorum excelſorum ad quas milites confugiunt vt ſint ſecuri.

9. *Credit Deo.*] Qui credit vera eſſe, quæ dicit & promittit: Item qui ei fidit atque ab illo pendet totus, nec propriæ ſapientiæ innititur.

10. *Minorabitur.*) defectum patietur vllorum bonorum.

11 *Generationem & generationem.*) i. ſingulas ætates.

12. *Infirmantur.*] viribus deficiunt.

13. *Fideles in dilectione, &c.*) Etiam dum affligentur & cruciabuntur permanebunt cum eo vſque in finem, obedient illi.

14. *Donum, &c.*) reddit rationem conſtantiæ fidelium, quia donum ſeu gratia ijs dabitur & pax interna. *Vide c. 4. v. 15.*

15. *Sicut mons Sion.*) ſupple erunt. i. fixi & ſtabiles. Auguſt.

16. *Exultabit.*) hic eſt effectus ſpei.

17. *Salutari.*) ſalute mihi à te præſtita.

18. *Non erubeſcam.*) fruſtratus ſpe mea.

19. *Nomen Domini*). i. Dominus.

20. *Reſpexit.*) ſalutem ab ijs expectando.

21. *Vanitates & inſanias falſas.*) i. fallentes, quales ſunt creaturæ quæuis huius mundi res vaniſſimæ, rerum verarum vmbræ, dementantes homines, ac fruſtrantes expectata ab eis ſalute & fœlicitate.

22. *Sanabitur.*) corpore & animo, ab omnibus mentis perturbationibus liber.

23. *Fortitudo veſtra.*) contra hoſtes, quam nulla vis expugnare poſſit.

24. *Salutare Dei.*] Salutem quam ſolet præſtare.

25. *Sciens.*) i. ſcientia practica i. adiuuans.

§. 14. VARIÆ COHORTATIONES AD ſpem.

Vide V. Peccator c. 27. §. 3. ex Iſa. 41. à ver. 10.

Et nunc hæc dicit Dominus: [1] creans te Iacob, & formans te Iſrael: noli timere, quia [2] redemi te, & [3] vocaui te nomine tuo: meus es tu. Cum tranſieris per aquas tecum ero: & flumina non operient te: cum ambulaueris in igne, non combureris, quia ego Dominus Deus tuus Iſrael ſanctus ſaluator tuus: [4] dedi propitiationem tuam, Aegyptum, Aethiopiam, & Saba pro te. Iſa. 43. 1. 2. 3.

Et nunc audi Iacob ſerue meus, & Iſrael, quem ego elegi: Hæc dicit Dominus faciens & formans te, ab vtero auxiliator tuus: noli timere ſerue meus Iacob, & [5] rectiſſime quem elegi. Iſa. 44. 1. 2.

[6] Quis ex vobis timens Dominum [7] audiens vocem ſerui ſui, [8] qui ambulauit in tenebris, & non eſt lumen ei, ſperet [9] in nomine Domini, & [10] innitatur ſuper Deum ſuum. Iſa. 50. 10.

Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo, & non innitaris prudentiæ tuæ. Prou. 3. 5.

Ne ſis [11] incredibilis timori Dei: & ne acceſſeris ad eum [12] duplici corde. Eccli. 1. 36

Crede Deo, & [13] recuperabit te, & [14] dirige viam tuam, & ſpera in illum, ſerua timorem illius, & in illo veteraſce. Metuentes Dominum [15] ſuſtinete miſericordiam eius, & non deflectatis ab illo, ne cadatis. Qui timetis Dominum [16] credite illi: & non euacuabitur merces veſtra. Qui timetis Dominum ſperate in illum: & [17] in oblectationem veniet vobis miſericordia. Qui timetis Dominum diligite illum, & [18] illuminabuntur corda veſtra. Eccli. 2. 6. 7. 8. 9. 10

Viriliter agite, & confortamini, nolite timere, nec paueatis regem Aſſyriorum, & vniuerſam multitudinem, quæ eſt cum eo: multò enim plures nobiſcum ſunt quàm cum illo. Cum illo enim eſt brachium carneum: nobiſcum Dominus Deus noſter, qui auxiliator eſt noſter, pugnatque pro nobis. Confortatuſque eſt populus huiuſcemodi verbis Ezechiæ regis Iuda. 2. Paral. 32. 7. 7.

[19] Succincti lumbos mentis veſtræ ſobrij perfectè ſperate in eam, quæ [20] offertur vobis, gratiam [21] in reuelationem Ieſu Chriſti. 1. Pet. 1. 13

Sperate in eo omnis congregatio populi: [22] effundite coram illo corda veſtra: Deus adiutor noſter in æternum. Pſ. 61. 9.

1. *Creans Iacob.*) Qui creauit Iacob.

2. *Redemi.*) Redimam ab hoſtibus.

3. *Vocaui te, &c.*) Quod dilectionis eſt argumentum.

4. *Dedi propitiationem, &c.*]. i. quæ tuo capiti mina-

ti minabatur Sennacherib, ea in Ægyptum, Æthiopiam, & Saba conuertam quæ tibi erunt quaſi victimæ, quibus, qui alicui peccato ſunt affines & obnoxij gladio, offenſum ſibi numen propitiare ſolent.

5. *Rectiſsime.*) Quia rectiſſimam Dei legem & cultum ſeruas.

6. *Quis ex vobis, &c.*) .i. quicumque ex vobis, &c.

7. *Audiens vocem ſerui ſui.*].i. amplectitur conſilium Chriſti; qui Dei eſt ſeruus ſecundum humanitatem.

8. *Qui ambulauit, &c.*).i. qui ambulat, qui agit in tenebris & ſordibus, illudque amplectitur vitæ genus, quod hominum ludibrio, atque iniurijs expoſitum eſt.

9. *In nomine Domini.*) In Domino.

10. *Innitatur.*) Et nihil ab impiorum conſilijs experietur aduerſum.

11. *Incredibilis.*) Incredulus, non diffidas timori Domini, id eſt, cum in difficultatem aliquam incidiſti non deſperes te per timorem Domini protegendum; ſed bene ſpera te à Deo ſeruandum, ſicut Dei timor ſperandum eſſe monet.

12. *Duplici corde.*] Vt videaris ei velle obedire ſecundum externam ſpeciem, id tamen non ex animo facias.

13. *Recuperabit.*) Reſtituet in priſtinum fœlicitatis ſtatum.

14. *Dirige.*) Rectam fac viam & opera tua, & tum demum ſpera.

15 *Suſtinete.*) ſperate, expectate.

16. *Credite.*) Fiduciam habete.

17 *In oblectationem veniet miſericordia.*) quã ſcilicet à Deo expectatis, cum per illam fueritis conſecuti deſideratam ſalutem.

18. *Illuminabuntur.*) Lumine conſolationis, & lumine ignorantias pellente.

19. *Succincti lumbos mentis.*) id eſt, omnes animæ vires ab omni impedimento & ſuperfluitate vanitatum præcingentes: ſeu *ſuccincti lumbos mentis*.i. prompto animo.

20. *Offertur.*) parata.

21. *In reuelationem.*) .i. cum Chriſtus apparebit.

22. *Effundite.* Exponite, aperite.

§. 15. ETIAM IN IVSTIS ALTERNOS ESSE ſubinde motus ſpei & puſillanimitatis, ſeu deſperationis, patet ex Hieremia.

Hier.20. 13.14. *1. Cantate Domino, laudate Dominum, quia liberauit animam pauperis de manu malorum. Maledicta dies in qua natus ſum: dies in qua peperit me mater mea, non ſit benedicta.*

1. *Cantate.*) Vide V. Deuotio.

CAPVT II.

De ſpe peccantium.

§. 1. CVI EA SIT SIMILIS.

Spes impij tanquam lanugo eſt, quæ à vento tollitur, & tanquam ſpuma gracilis, quæ à procella diſpergitur, & tanquam fumus, qui à vento diffuſus eſt, & tanquã memoria hoſpitis, vnius diei prætereuntis. Sap.5.15.

§. 2. QVALIS EA SIT, ET QVARVM rerum.

Expectatio iuſtorum [1] lætitia, ſpes autem impiorum [2] peribit. Prou.10. 28.

Oculi impiorum [3] deficient, & [4] effugium peribit ab eis, & [5] ſpes illorum abominatio animæ. Iob 11.20.

[6] Deſiderium iuſtorum omne bonum eſt: [7] præſtolatio impiorum [8] furor. Prou.11.23

[9] Numquid virere poteſt ſcirpus abſque humore? aut creſcere carectum ſine aqua. Cum adhuc ſit in flore, nec carpatur manu ante omnes herbas areſcit. Sic via omnium qui obliuiſcuntur Deũ, & ſpes hypocritæ peribit. Non ei placebit vecordia ſua, & ſicut tela aranearum fiducia eius. [10] Innitetur ſuper domum ſuam, & [11] non ſtabit: [12] fulciet eam & non conſurget. Iob.8.11. 12.13.14. 15.

[13] Vana ſpes, & mendacium viro inſenſato: & ſomnia extollunt imprudentes. Eccli.34.1.

1. *Lætitia*) quia quod expectãt & hîc, & maximè in futuro conſequuntur, quo adepto lætantur.

2. *Peribit.*) fruſtrabitur ac proinde mœrorem adferet.

3. *Deficient.*) Expectando, & non obtinendo quod quærunt.

4. *Effugium peribit.*) effugere non poterunt.

5. *Spes illorum, &c.*.i. omnia, in quibus ante ſperauerant, abominabuntur tãdem in morte & inferno: cum videbunt ſe ob ea, ęternis addictos ſupplicijs.

6. *Deſiderium iuſtorum.*) .i. quidquid deſiderant iuſti.

7. *Præſtolatio.*) expectatio, quod eis expectandum eſt, & quod eis adueniet.

8. *Furor.*) Diuina vindicta.

9. *Numquid.*) Vide V. Proſperitas, §. 11.

10. *Innitetur, &c.*) .i. habebit fiduciam ſuper domum & ea quæ in domo, ſuper liberos, amicos, diuitias.

11. *Non ſtabit.*) Imo cito cadet & deficiet, deſtituetque impium, qui ſtultè illi innixus ſpe ſua fuerat.

12 *Fulciet.*) conabitur fulcire, confirmare, & promouere.

13. *Vana ſpes.*) Vide V. Somnium.

§. 3.

§. 3. QVIBVS SINT SIMILES RES IN quibus ſperant impij.

Ezech.29.6.7. *Et ſcient omnes habitatores Ægypti quia ego Dominus: pro eo, quod fuiſti [1] baculus arundineus Domini Iſrael,[2] quando apprehenderunt te manu, & confractus es, & [3] laceraſti omnẽ humerũ eorum: & innitentibus eis ſuper te comminatus es: & diſſoluiſti omnes renes eorum.*

Vide ad idem 4.Reg. 18.21.& Iſa.36.6.

1. *Baculus arundineus.*) Fragilis, falſam & fallacem ſpem ei dando quod auxiliareris ei, quod opere non præſtitiſti.

2. *Quando apprehenderunt te manu.*) Confidentes de tuo auxilio.

3. *Laceraſti &c.*) Quia fuiſti occaſio occiſionis & deſtructionis eorum, vel laceraſti humerum, eorum caſu in terram.

§. 4. QVAM SIT IMPIORVM SPES FALlax, & vana.

ID EXPRESSE DICITVR SVPERIORE TEſtimonio.

Pſ. 115.2. *Ego autem dixi in [1] exceſſu meo: [2] omnis homo mendax.*

Pſal.61.10 *Veruntamen [3] vani [4] filij hominum, mendaces filij hominum [5] in ſtateris, vt decipiant [6] ipſi de vanitate [7] in idipſum.*

Iſa.22.25. *In die illa dixit Dominus exercituum: [8] auferetur paxillus qui fixus fuerat in loco fideli: & frangetur, & cadet, & peribit quod pependerat in eo, quia Dominus locutus eſt.*

Iſa.30.12. 13.14. *Propterea erit vobis [9] iniquitas hæc [10] ſicut interruptio cadens, & requiſita in muro excelſo, quoniam ſubito dum non ſperatur veniet [12] contritio eius. Et [13] comminuetur ſicut conteritur lagena figuli contritione perualida, & non inuenietur de fragmentis eius teſta, in qua portetur igniculus de incendio, aut hauriatur parum aquę de fouea.*

Oſee 5.13. 14. *Vidit Ephraim [14] languorem ſuum, & Iudas vinculum ſuum, & abijt Ephraim ad Aſſur, & miſit ad regem [15] vltorem, & ipſe non poterit ſanare vos, nec ſoluere poterit à vobis vinculum: quoniam ego [16] quaſi leæna Ephraim &c.*

1. *Exceſſu.*) Stupore mentis præ timore.

2. *Omnis homo mendax.*) Fallax, ideo in eo collocata ſpes vana eſt, q.d. ſolus Deus non illudet ſperantes in ſe, ſolus mentiri nequit & fallere, quare perſiſte, ô anima mea in priori fiducia.

3. *Vani.*) Fallaces.

4. *Filij hominum.*) Homines.

5. *In ſtateris.*) Etiam in ſtateris inſtitutis ad fidem ſeruandam.

6. *Ipſi de vanitate.*) Id eſt, filij ſunt vanitatis, vel toti vanitati, mendacijs & fraudibus dediti.

7. *In idipſum.*) .i. ſimul & pariter omnes, q.d. quare vana erit & fallax omnis ſpes quæ in talibus conſtituitur.

8. *Auferetur paxillus &c.*) .i. ſobria priuabitur Sacerdotio, hic fuerat paxillus, ex quo plurimorum ſpes & commoditas pendebat, quo ablato, ignominioſeque depoſito cætera quæ eo niti videbantur, eodem impetu conciderunt. talis paxillus ſunt homines qui facilè reuelluntur aut excidunt.

9. *Iniquitas hæc.*) Quam commiſiſtis ſperando & vocando Ægyptios in auxilium: vel ipſi Ægyptij in quibus ſperaſtis.

10. *Sicut interruptio cadens.*) Inſtar partis muri quæ iam ad ruinam procumbit aut à muro diuulſa eſt.

11. *Requiſita.*) Deſiderata, quia in muro nõ eſt.

12. *Contritio.*) Grauis ruina quæ opprimet Ægyptios & omnes qui ſe eorum fidei crediderunt.

13. *Comminuetur.*) Ægyptiorum potentia, adeò à vobis decantata & implorata.

14. *Languorem, vinculum.*) Captiuitatem.

15. *Vltorem.*) Regem Aſſyriorum, quia omnes ad illum confugiebant, vt potentia ſua eos ab aliorum iniuria vindicaret.

16. *Quaſi leæna &c.*) Oſtendam quod me aduerſante omnis in hominibus ſpes, eorũq; auxilium vanũ ſit. In his autem feris, ferocitatem & celeritatem aduerſus eos oſtendit.

§.5. HANC FALLACIAM TANDEM AGNOScet peccator.

Cum adhuc ſubſiſteremus, defecerunt oculi noſtri ad [1] auxilium noſtrum vanum, cum reſpiceremus attenti ad gentem quę ſaluare non poterat. Thren.4. 17.

1. *Auxilium vanum.*) Loquitur de Ægyptijs in quibus ſpem poſuerant, qui tamen non adiuuerunt eos.

§.6. DETESTABITVRQVE OLIM IN QVIbus modo confidit.

[1] *Spes illorum abominatio animæ.* Iob 11.20.

Quod quidem videre licet completum. Sapient.5.

1. *Spes illorum.*) Vide ſupra §. 2.

§.7. VOCES EORVM QVI IN ALIO QVAM in Deo ſperant.

Dixiſtis: [1] percuſſimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. Flagellum inundans cũ tranſierit non veniet ſuper nos quia poſuimus [2] mendacium ſpem noſtram, & mendacio [3] protecti ſumus. Iſa 28.15.

1. *Percuſſimus.*) Vide infra §.8. à num. 31.

3. *Mendacium.*) Ita appellabant Prophetæ Idola. Vide ibidem n.28.

3. *Protecti ſumus.*) Protegemur cum mala ingruent in nos.

§. 8. Damna et svpplicia eorvm qvi in alio quam in Deo ſperant.

Hiere.17. 5.6. *Maledictus homo, qui confidit in homine, & ponit* [1] *carnem* [2] *brachium ſuum, & à Domino recedit cor eius. Erit enim quaſi* [3] *mirice in deſerto, &* [4] *non videbit cum venerit bonum, ſed habitabit in ſiccitate in deſerto in terra ſalſuginis, & inhabitabili.*

2.Para.16. 7.8.9. *In tempore illo venit Hanani Propheta ad Aſam regem Iuda, & dixit ei: quia habuiſti fiduciam in rege Syriæ & non in Domino Deo tuo,* [5] *idcirco euaſit Syriæ regis exercitus de manu tua.* [6] *Nonne Æthiopes, & Libyes multo plures erant quadrigis & equitibus & multitudine nimia: quos cum Domino credidiſſes, tradidit in manu tua. Oculi enim Domini contemplantur vniuerſam terram, & fortitudinem præbēt his, qui corde perfecto credunt in eum. Stulte igitur egiſti, & propter hoc ex præſenti tempore aduerſum te bella conſurgent.*

Iſa.30.1.2. 3.4.5. *Væ Filij deſertores dicit Dominus, vt faceretis conſilium, &* [7] *non ex me: &* [8] *ordiremini telam, & non per* [9] *ſpiritum meum, vt adderetis peccatum ſuper peccatum. Qui ambulatis vt deſcendatis* [10] *in Ægyptum, & os meum non interrogaſtis, ſperantes auxilium in fortitudine Pharaonis, & habentes fiduciam in vmbra Ægypti. Et erit vobis fortitudo Pharaonis in confuſionē & fiducia vmbræ Ægypti in ignominiam, erāt enim in* [11] *Tani* [12] *principes tui, & nuntij tui vſque ad Hanes peruenerunt.* [13] *Omnes confuſi ſunt ſuper populo qui eis prodeſſe non potuit, non fuerunt in auxilium, & in aliquam vtilitatem, ſed in confuſionem, & in opprobrium.*

Iſa. 30.7. 16.17. *Ægyptus fruſtra & vanè auxiliabitur: ideo clamaui* [14] *ſuper hoc:* [15] *ſuperbia tantū eſt* [16] *quieſce. Nequaquam ſed ad* [17] *equos confugiemus.* [18] *Ideo fugietis, & ſuper veloces aſcendemus: ideo velociores erunt qui perſequentur vos.* [19] *Mille homines à facie terroris vnius: & à facie terroris quinque confugietis, donec relinquamini quaſi malus nauis in vertice montis, & quaſi ſignum ſuper collem.*

Oſee 7.11. 12. *Ægyptum inuocabant, ad Aſſyrios* [20] *abierunt. Et* [21] *cum profecti fuerunt expandam ſuper eos rete meum, quaſi volucrem cœli detraham eos. Cædam eos* [22] *ſecundum auditionem cœtus eorū.*

Oſee 8.14. *Oblitus eſt Iſrael factoris ſui, & fecit delubra: & Iudas* [23] *multiplicauit vrbes munitas: & mittam ignem in ciuitates eius, & deuorabit ædes illius.*

Amos 6.1. [24] *Væ qui opulenti eſtis in Sion, & confiditis in* [25] *monte Samariæ, optimates* [26] *capita populorum ingredientes pompatice domum Iſrael.*

Subuertet [27] *grando* [28] *ſpem mendacij, &* [29] *protectionem,* [30] *aquæ inundabunt.* Iſa.28.17.

Delebitur [31] *fœdus veſtrum cum morte, & pactum veſtrum cum inferno non ſtabit.* [32] *Flagellum inundans cum tranſierit,* [33] *eritis ei in conculcationē. Quandocumq; pertranſierit, tollet vos: quoniam* [34] *mane diluculo pertranſibit in die, & in nocte.* Iſa. 28.18. 19.

1. *Carnem.*) Humanam fragilitatem.

2. *Brachium.*) Potētiam ſuā in ea collocat.

3. *Mirice.*) Quæ ſterilis eſt, nec fert fructū, naſcitur in deſerto. Sic peccator qui Deo deſerto ponit ſpem in homine.

4. *Non videbit &c.*) i. Non fruetur rore cęleſti, ita peccator gratiarum cæleſtium rore non perfunditur.

5. *Euaſit &c.*) Quia ſi confidens Deo conſtanter iuiſſet cōtra regem Iſrael & Syriæ ſimul cōfœderatos, ſicuț fecerat cōtra Æthiopes, vterq; rex fuiſſet ab eo debellatus.

6. *Nonne Æthiopes.*) Vide 2. Paralipo. cap. 14. v.9.

7. *Non ex me.*) i. Me neque authore neque hortatore.

8. *Ordiremini telam.*) Inchoaretis opus.

9. *Spiritum meum &c*) Me non inſpirante, imò reclamante: vnde factum vt adderetis peccatum peccato.

10. *In Ægyptum.*) Vt inde copias auxiliares euocetis.

11. *Tani.*) Nobiliſſima Ægypti vrbe .i. eò profecti ſunt auxilij petendi cauſa.

12. *Principes tui.*) Præcipui nobiles tui.

13. *Omnes confuſi &c.*) Id conſecuti ſunt legati vt illos auxilij toties implorati pudeat.

14. *Super hoc.*) Super hac perfectione in Ægyptum.

15. *Superbia tantum eſt.*) In Ægypto nihil eſt niſi ſuperbia, & inanis virium oſtentatio.

16. *Quieſce.*) Deſiſte ab ea profectione.

17. *Equos.*) Ad equitatum Ægyptiorum.

18. *Ideo fugietis.*) Atqui eā ob cauſam victi, hoſte à tergo impellente fugietis.

19. *Mille homines.*) Vide V. punitio §. 15. n. 15.

20. *Abierunt.*) Relicta ſpe in Deum.

21. *Cum profecti &c.*) Cum hæc auxilia quæſierunt, nihil eis prodeunt, quia extendā ſuper eos rete meum, & in manus Aſſyriorū dabo.

22. *Secundum &c.*) Ijs pœnis afficiam quas à Moyſe omnes audierunt, Deuter. 27. & 28.

23. *Multiplicauit &c.*) Ne ita vt decem tribus caperetur, cum in me potius deberet ponere ſpem & agere pœnitentiam: quare ego omnia diruam vide 4. Reg. 25.

24. *Væ.*) En æterna pœna eorum qui in rebus creatis confidunt ſpreto Deo.

25. *Monte Samariæ.*) In potentia & fortitudine regni cuius caput Samaria, exiſtimantes

numquam petituram,neque veſtras diuitias.

26. *Capita.*) Principes & gubernatores.

27. *Grando.*) Diuina punitio.

28. *Spem mendacij.*) Spem mendacem, ſpem quam in mendacio & in vanitate poſuiſtis, in idolis & Ægypto.

29. *Protectionem.*) Ipſam mendacij protectionem ſeu mendacem & fallacem protectorem.

30. *Aquæ inundabunt.*) Dei vindicta obruet.

31. *Fœdus.*) Quo vobis certò promiſeratis nihil à morte aut ab inferno mali euenturũ, quare nec timendas minas prophetarum.

32. *Flagellum inundans.*) Dei punitio vehemens & omnia ſubuertens.

33. *Eritis in conculcationem.*) Proſternet vos.

34. *Manè &c.*) .i. per diem & noctem .i. aſſiduè. Senſus eſt: perpetuo quodam tractu ſibi ſuccedent calamitates.

§. 9. IN EOS QVI TEMPORE CALAMITAtis non ſperant firmiter in Deo.

Eccli. 2.15 *Væ [1] diſſolutis corde, qui non [2] credunt Deo, & ideo*
16.17. *non protegentur ab eo. Væ his qui [3] perdiderunt ſuſtinentiam, & dereliquerunt vias rectas, & diuerterunt in vias prauas. Et quid facient, cum [4] inſpicere cœperit Dominus.*

1. *Diſſolutis corde.*) .i. remiſſis, qui tepidè Deo adhęrent.

2. *Credunt.*) Fidunt.

3. *Perdiderunt ſuſtinentiam.*) Qui non perſiſtunt in fiducia erga Deum.

4. *Inſpicere.*) Singulorũ facta in die iudicij.

§. 10. INSVLTAT DEVS IIS QVI SE RElicto, ſperarunt in hominibus.

Iſaia 57. [1] *Cum clamaueris liberent te congregati tui, & om-*
13. *nes eos auferet ventus, tollet aura: qui autem fiduciam habet mei hæreditabit terram, & poßidebit montem ſanctum meum.*

Iſa. 12.13. [2] *Sta cum incantatoribus tuis & cum multitudine*
14.15.16. *maleficiorum tuorum in quibus [3] laboraſti ab adoleſcentia tua ſi forte quid proſit tibi aut ſi poſſis fieri fortior. Defeciſti in multitudine conſiliorum tuorum. Stent & ſaluent te augures cæli qui contemplabantur ſydera & ſupputabant menſes vt ex eis annunciarent ventura tibi. Ecce facti ſunt [4] quaſi ſtipula; ignis [5] combuſſit eos. Non liberabunt animam ſuam de manu flammę, [6] non ſunt prunæ quibus calefiant, nec focus vt ſedeant ad eum. [7] Sic facta ſunt tibi in quibuſcumque laboraueras: [8] Negotiatores tui [9] ab adoleſcentia tua, vnuſquiſque [10] in via ſua errauerunt. Nõ eſt qui ſaluet te.*

Vide ad idem V. Peccator cap.16.§.10.

1. *Cum clamaueris.*) Vide ſupra c.1.§.12.n.4.

2. *Sta cum incantatoribus &c.*) Vide an contra Perſarum exercitum poſſint quicquam opis adferre.

3. *Laboraſti.*) Quibus te gubernandam tradidiſti.

4. *Quaſi ſtipula.*) Tam reſiſtent hoſti quam igni ſtipula.

5. *Combuſſit.*) Comburet ignis Perſici exercitus,

6. *Non ſunt prunæ &c.*) .i. Ignis ille ita cõburet maleficos illos vt nihil ex ijs relinquat humanis vſibus opportunum, non prunas quibus homines focum inſtruant, ſicut à cõbuſta ſtipula nihil eſt reliquũ quod vſui eſſe poſſit.

7. *Sic facta ſunt &c.*) .i. Tales erunt tibi augures tui, quos ſecuta es in deliberando conſiliatores, & quos à primo fundationis tuæ tempore complexa es.

8. *Negotiatores.*) Ita vocat augures, quia ex ea arte lucrum captabant.

9. *Ab adoleſcentia.*) Quos ſecutus es ab adoleſcentia.

10. *In via ſua.*) In arte ſua.

§. 11. IN SPERANTES IN SEIPSIS.

Qui bonus eſt [1] hauriet gratiam à Domino: qui autẽ [2] confidit in cogitationibus ſuis [3] impiè agit.

1. *Hauriet gratiam.*) .i. conſequetur fauorẽ.

2. *Confidit &c.*) Nec putat ſibi ambiendũ Dei fauorem ſed putat ſe id quod concipit, præſtare poſſe.

3. *Impiè agit.*) Quia Dei fauore deſtitutus & gratia in ſua impietate perdurat, imo ſemper magis magiſq; impiè aget vt indicat verbum Hebræum. V. Ianſen.

§. 12. IN EOS QVI IN SE CONFIDENTES, ac diuitijs, robore, potentia, &c. audent quidlibet.

Ne ſequaris [1] in fortitudine tua [2] concupiſcentiam cordis tui: & ne dixeris: [3] quomodo potui? aut [4] quis me ſubijciet [5] propter facta mea? Deus enim [6] vindicans vindicabit.

1. *In fortitudine tua.*) Viribus tuis fretus, aut ob diuitias, aut dominium aut quiduis aliud potentior factus.

2. *Concupiſcentiam cordis tui.*) Ita vt tibi licere putes quidquid lubet.

3. *Quomodo potui.*) Nè prorumpas in hæc inſolentiæ verba. O quam potens effectus ſum.

4. *Quis me ſubijciet.*) q.d. neminem vereor, inſuperabilis ſum.

5. *Propter facta mea.*) Propter ea quæ ſecutus fortitudinem meam pro libito peregi.

6. *Vindicans vindicabit.*) .i. ſeuerè puniet iniuriam hanc ſibi ex ſuperba hac confidentia & iactatione illatam.

§.13. DISSVADETVR SPES IN ALIO QVAM in Deo.

Hier. 7.4. 1 *Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes: Templum Domini, templum Domini, templum Domini eſt.*

Pſ. 61.11. *Nolite ſperare in iniquitate.*

Pſ. 145.2. 3. *Nolite confidere in principibus, in filijs hominum, in quibus non eſt ſalus.*

[2] Exibit ſpiritus eius, & [3] reuertetur in terram ſuam, in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.

Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius: ſpes eius in Domino Deo ipſius, qui fecit cælum & terram, mare & omnia quæ in eis ſunt.

1. *Nolite.*) Vide V. Opera.
2. *Exibit ſpiritus.*) id eſt, morientur etiam inuiti.
3. *Reuertetur.*) Ipſi ſecundum corpus reſoluentur in terram, vnde prodierant.

§. 14. QVOMODO DIVITIBVS NON SPErandum in diuitijs.

V. Diues.

SPIRITVS SANCTVS.

V. Gratia.

§.1. EIVS EFFECTA.

Mat. 10. 19. 20. *Cum tradent vos, nolite [1] cogitare quomodo, aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini, non enim eſtis vos, qui [2] loquimini, ſed ſpiritus Patris veſtri, qui loquitur in vobis.*

Rom. 8.16 *Ipſe [3] ſpiritus [4] teſtimonium reddit ſpiritui noſtro quod ſumus filij Dei,*

Vide V. Oratio. & Rom. 8. 26.

1. Ioan. 2. 27. *Et vos [5] vnctionem, quam accepiſtis ab eo maneat in vobis: & non neceſſe habetis, vt aliquis [6] doceat vos: ſed ſicut vnctio eius docet vos [7] de omnibus, [8] & verũ eſt, & non eſt mendacium: & ſicut docuit vos [9] manete in eo.*

Ezech. 11. 19. 20. *Et dabo eis [10] cor vnum, & [11] ſpiritum nouum tribuam in viſceribus eorum: & auferam cor [12] lapideum de carne eorum, & dabo eis cor [13] carneum: vt in præceptis meis ambulent, & præcepta mea cuſtodiant, faciantque ea: vt ſint mihi in populum, & ego ſim eis in Deum.*

Ioel. 2. 28. 29. *Et erit poſt hæc [14] effundam [15] ſpiritum meum [16] ſuper omnem carnem, & [17] prophetabunt filij veſtri, & filiæ veſtræ, ſenes veſtri ſomnia [18] ſomniabunt, & iuuenes veſtri [19] viſiones videbunt. [20] Sed & ſuper ſeruos meos, & ancillas in diebus illis effundam ſpiritum meum.*

1. Cor. 12. *Diuiſiones [21] gratiarum ſunt, [22] idem autẽ ſpiritus.*

Vide totum reliquũ c. & ad Rom. 12. 6. &c.

Ad Gal. 5. 22. 23. *Fructus ſpiritus eſt, charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, manſuetudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas.*

Requieſcet ſuper eum [23] ſpiritus ſapientiæ, & intellectus, ſpiritus conſilij, & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ, & pietatis, & replebit eum ſpiritus timoris Domini. Iſa. 11. 2. 3.

Vide V. Sapientia, ex Ioa. c. 14. & 15. & 16.

1. *Cogitare.*] ſc. anxiè.
2. *Loquimini.*) ſupple ex vobis.
3. *Spiritus.*] ſanctus ſc.
4. *Teſtimonium reddit.*) Non omnino certum, ſed coniecturale: eſt autem hoc teſtimonium, ait Anſel. imitatio Dei & Chriſti; ſic enim euadimus ſimiles Deo & conſequenter filij Dei.
5. *Vnctionem.*) i. Spiritusſancti internam illam inſpirationem atque inſtructionem.
6. *Doceat.*) ſc. quæ ad ſalutem ſunt neceſſaria.
7. *De omnibus.*) Quæ ad fidei & morum integritatem ſpectant.
8. *Et verum eſt.*] Quod ipſa vnctio docet.
9. *Manete in eo.*) i. ſicut vera ſunt, quæ docet ita manete in ea doctrina.
10. *Cor vnum.*] vt vno conſenſu Deum colant.
11. *Spiritum nouum.*) mentem, voluntatem, impetum ad Dei obſequium, inditum vi gratię Spiritusſancti aſpirantis, & impellentis ad ardua virtutum opera.
12. *Lapideum.*) durum: ſine ſenſu diuinorum, inquit Auguſt.
13. *Carneum.*) Timens Deum, inquit Chaldęus: cum ſenſu rerum diuinarum, inquit Auguſt. quæ omnia à Spirituſancto.
14. *Effundam.*) Largiſſimè communicabo. *Vide Actor. 2. in die Pentecoſtes.*
15. *Spiritum meum.*) Spiritum ſanctum, qui à me procedit.
16. *Super omnem carnem.*) ſuper omnis conditionis homines ſine exceptione ſexus aut ætatis. vt infra declaratur.
17. *Prophetabunt.*] Vt Agabus.
18. *Somniabunt.*) vt Paulus Actor. 16.
19. *Viſiones videbunt.*) vt S. Ioan. in Apoc.
20. *Sed & ſuper ſeruos.*) non ſolum ſuper filios veſtros & ſemen Abrahæ, ſed etiam ſuper Gentiles, qui in me credent, qui etiam prophetabunt, vt expoſuit S. Petrus. Act. 1.
21. *Gratiarum.*) Gratis datarum.
22. *Idem ſpiritus.*) A quo illæ procedunt.
23. *Spiritus ſapientiæ.*) Qui hîc dicuntur ſpiritus ſapientiæ, pietatis, & ab Eccleſia vocantur dona Spiritusſancti.

SPIRITVSSANCTI MOTIONES, SEV INSPIRATIONES INTERNÆ.

§. 1. EAS PROBANDAS ESSE QVALES ſint.

1. Cor. 14. *Prophetæ duo, aut tres [1] dicant, & [2] cæteri [3] diiudi-*
29. *cent.*
1. ad Theſſ. 5. 21. *[4] Omnia probate, quod bonum eſt tenete.*
1. Ioan. 4. 1. *Chariſsimi, nolite [5] omni ſpiritui credere. ſed [6] probate ſpiritus ſi ex Deo ſunt: quoniã multi pſeudoprophetæ exierunt in mundum.*

1. *Dicant.*) Sua dogmata, quodque Spiritus Sanctus eis inſpirauit.

2. *Cæteri.*) Sup. Prophetæ.

3. *Diiudicent.*) An quod affertur ſit doctrina ſana & vtilis, diiudicabunt autem ex dono ſibi conceſſo.

4. *Omnia.*) Quæ dubia ſci. ſunt at incerta, ideoque probatione indigent & examine.

5. *Omni ſpiritui.*) Omni hominum ſuggeſtioni.

6. *Probate.*) Vide num. 4.

SPONSIO, SPONDERE,

Vide Vadimonium.

§. 1. SVADETVR SPONSIO PRO PROXIMO.

Eccli. 29. *Vir bonus [1] fidem facit pro proximo ſuo: & qui per-*
19. *didit [2] confuſionem, [3] derelinquet ſibi.*
Eccli. 29. *[4] Repromiſsionem fugit peccator & [5] immundus.*
21. *[6] Recupera proximum tuum ſecundum [7] virtutem*
Eccli. 29. 27. *tuam, & attende tibi ne [8] incidas.*

1. *Fidem facit.*) Fide iubet, ſpondet.

2. *Confuſionem.*) Verecundiam: ita vt non pudeat eum amicum in neceſſitate deſtituere.

3. *Derelinquet ſibi.*) Sup. proximum, vt ſibi ipſe quacumque ratione poteſt ſuccurrat.

4. *Repromiſsionem.*) Qua ſe pro alio obliget.

5. *Immundus.*) Prophanus, qui nulla mouetur pietate.

6. *Recupera.*) Reſtaura, ſubleua.

7. *Virtutem.*) Vires, facultates.

8. *Incidas.*) In ea mala quæ ſequuntur ſpõſionem de quibus §. ſeq.

§. 2. DAMNA ET PŒNÆ LEVITER SPONdentium.

[1] Repromiſsio nequiſsima multos perdidit [2] dirigentes & commouit illos, quaſi [3] fluctus maris. Viros potentes gyrans [4] migrare fecit, & vagati ſunt in gentibus alienis. Peccator tranſgrediẽs mandatum Dei [5] incidet in promiſsionem nequã & [6] qui conatur multa agere incidet in [7] iudicium.

Affligetur [8] malo, qui fidem facit pro [9] extraneo: qui autem cauet [10] laqueos, ſecurus erit.

1. *Repromiſsio nequiſsima.*) Sponſio noxia vtpotè imprudenter facta.

2. *Dirigentes.*) Eos qui in ſuis negotijs proſperè agebant.

3. *Fluctus maris.*) Qui nauem agitant: explicat ſtatum in quo conſiſtat illa commotio.

4. *Migrare fecit.*) Dum per imprudentes ſponſiones ſuis exuti rebus coguntur patriã & domum relinquere.

5. *Incidet.*) In vindictam ſuorum peccatorum, oſtendit quam ſit graue malum, temere ſuſcepta ſponſio.

6. *Qui conatur multa agere.*) Sci. præter neceſſariorum negotiorum ſuorũ tractationẽ, alienis negotijs ſe ingerendo per fideiuſſiones & negotiationes.

7. *Iudicium.*) Forenſe: in lites & contentiones.

8. *Malo.*) Damno, pœna.

9. *Extraneo.*) Pro alio quocumque: ita hic ſumitur *extraneus.*

10. *Laqueos.*) Sponſionis. Hæc multò adhuc veriora ſunt in ſponſione ſpirituali qua quis alterius ſuſcipit regimen, quod nihil aliud eſt quam pro alio ſpondere. Vide Hebr. 13.

§. 3. DEHORTATIONES A SPONDENDO, & quid ſponſori agendum.

Non ſpondeas ſuper [1] virtutem tuam; quod ſi ſpoponderis [2] quaſi reſtituens [3] cogita.

Fili mi ſi ſpoponderis pro amico tuo [4] defixiſti apud extraneum manum tuam. [5] Illaqueatus es verbis oris tui, & captus proprijs ſermonibus. Fac ergo quod dico fili mi & temetipſum libera quia incidiſti [6] in manum proximi tui, diſcurre, feſtina, ſuſcita [7] amicum tuum, ne dederis ſomnum oculis tuis, nec dormitent palpebræ tuæ. [8] Eruere quaſi damula de manu & quaſi auis de manu aucupis.

[9] Tolle veſtimentum eius, qui fide iuſſor extitit [10] alieni, & pro extraneis, aufer pignus ab eo.

1. *Virtutem.*) Vires.

2. *Quaſi reſtituens.*) Quaſi is qui reddere debet, nam periculum eſt ne pro eo, pro quo ſpopondit, ſoluere cogatur.

3. *Cogita.*] .i. ſolicitus ſis.

4. *Defixiſti &c.*) Fideiuſſio enim fit defigendo manum in manum creditoris.

5. *Illaqueatus &c.*) Quia iam quaſi quodam vinculo conſtrictus es apud creditorem.

6. *In manum.*) Poteſtatem qui iam habet ius à te exigendi debitum.

7. *Amicum.*) Pro quo ſpopondiſti vt ſatisfaciat debito ſuo.

8. *Eruere de manu.*) .i. ſicut damula celeri fuga ſe ſubtrahit è manu eam capere volentis, & auis liberat ſe ab inſidijs aucupis; ita tu cura liberari idque quamprimum de manu creditoris. Hæc etiam de ſpirituali ſponſione intelligenda, quam qui ſuſcepit excitare debet amicum ſuum .i. ſubditos vt ſuum faciãt officium & ſatisfaciant Deo omnium creditori. Vide §. præcedenti n. 10.

9. *Tolle &c.*) Tu creditor aufer &c. .i. Dignus eſt temerarius ſponſor vt etiam veſtimentum eius, loco pignoris ab ipſo tollatur pro debito.

10. *Alieni.*) Externi, à quo plus eſt periculi.

§. 4. SPONSOREM SVVM LIBERET IS PRO quo ſpopondit.

Eccli. 29. 10. 21. 22. 23. [1] *Gratiam fideiuſſoris ne obliuiſcaris, [2] dedit enim pro te animam ſuam. Repromiſſorem fugit peccator & immũdus. Bona repromiſſoris [3] ſibi aſcribit peccator, & ingratus [4] ſenſu [5] derelinquet liberantem ſe. [6] Vir repromittit de proximo ſuo, & cum [7] perdiderit reuerentiam [8] derelinquetur ab eo.*

1. *Gratiam.*) Beneficium.

2. *Dedit animam.*) .i. Expoſuit ſe graui periculo iacturæ pecuniæ, captiuitatis etiam & mortis.

3. *Sibi aſcribit.*) Quia dum non curat ſponſorem ſuum à ſua obligatione liberare, ita ſe gerit ac ſi illius bona ſua reputaret.

4. *Senſu.*) Mente & animo.

5. *Derelinquet.*) Obligatum eum qui ſe fideiubendo liberauit.

6. *Vir repromittit.*) Vir bonus ſpondebit.

7. *Perdiderit reuerentiam.*) Cum is pro quo alius ſpopondit eſt inuerecundus.

8. *Derelinquetur ab eo.*) Obligatus erga creditorem.

STATVS.

Vide Vita.

§. 1. COHORTATIO AD DELIBERANDVM in vitæ ratione deligenda.

Fili [1] in vita tenta animam tuam, & [2] ſi fuerit nequam ne des ei poteſtatem: non enim omnia omnibus expediunt, & non omni animæ omne genus placet. Eccli. 37. 30. 31.

Vide etiam Verbo Spiritus motiones.

1. *In vita tua &c.*) .i. In hac vita explora quid tibi tuæque animæ maximè conueniat: quod tibi vitæ genus amplectendum habita ratione virium tuarum & inclinationum, nec mox iudica tibi conuenire quod alijs conueniat.

2. *Si fuerit nequam &c.*) Si aliquid fuerit & noxium & incommodum, non des illi eius rei poteſtatem, nec ſinas eam illud agere aut eo frui.

§. 2. COHORTATIO AD RETINENDVM vitæ ſtatum.

Vnuſquiſque in qua vocatione vocatus eſt, in ea permaneat. 1. Cor. 7. 20.

[1] *Sta in teſtamento tuo, & in illo colloquere, & in opere mandatorum tuorum veteraſce. Ne manſeris in operibus peccatorum, confide in Deo, & mane in loco tuo.* Eccli. 11. 21. 22.

Ecce venio cito, tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam. Apoc. 3. 11.

1. *Sta in teſtamento.*] Vide V. Perſeuerantia §. 3. n. 15.

§. 3. IN EOS QVI FACILE MVTANT VItæ ſtatum.

1 *Sicut auis tranſmigrans de nido ſuo, ſic vir qui derelinquit [2] locum ſuum.* Prou. 27. 8.

Vide etiam Verbo Religio. Inconſtantia & Perſeuerantia.

1 *Sicut auis &c.*) Sicut talis auis multis expoſita eſt periculis à quibus libera eſt dum manet in nido.

2. *Locum.*) Statum & vocationem.

STVLTVS, STVLTITIA.

Vide Imprudentia. Prudentia. Sapientia. Scientia.

SVBDITI EORVMQVE OFFICIVM.

Vide Obedientia. Prælatus. Paſtor. Rex. Princeps. Superior.

SVPERBVS, SVPERBIA.

Vide Humilitas. Honor. Gloria vana. Litigare. Contentio. Arrogantia.

§. 1. SVPERBIA EST CONTRA HOMINIS naturam.

Eccli. 10. 22. *1 Non eſt creata hominibus ſuperbia, neque iracundia nationi mulierum.*

1. *Non eſt creata &c.*) Fecit enim Deus hominem rectum, eſt ergo vitium ſuperbia naturæ corruptæ.

§. 2. DE VARIIS SVPERBIÆ OBIEctis.

NON SVPERBIENDVM OB FIDEM, & dona Dei.

Rom. 11. 19. 20. 21. *Dicis: fracti ſunt [1] rami vt [2] ego inſerar. Bene: [3] propter incredulitatem fracti ſunt. Tu autem [4] fide ſtas: noli [5] altum ſapere, ſed [6] time. Si enim Deus [7] naturalibus ramis [8] non pepercit: ne fortè [9] nec tibi parcat.*

Rom. 12. 3. *Dico [10] per gratiam quæ data eſt mihi omnibus qui ſunt inter vos: non plus [11] ſapere quam oportet ſapere, ſed ſapere [12] ad ſobrietatem, vnicuique ſicut Deus diuiſit [13] menſuram fidei.*

1. ad Cor. 4. 7. *[14] Quis te diſcernit? quid habes quod non accepiſti? ſi autem accepiſti, quid gloriaris, quaſi non acceperis?*

Ad Gal. 6. 3. 4. *Si quis exiſtimat ſe aliquid eſſe, cum nihil ſit, ipſe ſe ſeducit, [15] opus ſuum probet vnuſquiſque, & ſic [16] in ſemetipſo tantum gloriam habebit, & [17] nō in altero.*

1. *Rami.*) .i. Iudæi.

2. *Ego.*) Gentilis inſerar & ſim de populo Dei.

3. *Propter incredulitatem.*) Non vt meritis tuis locum darent quæ nulla erant, quare nō eſt quod glorieris.

4. *Fide.*) Ex gratia Dei non tuis meritis inſertus es.

5. *Altum ſapere.*) Id tibi tribuendo quod Dei eſt.

6. *Time.*) Dei iudicium.

7. *Naturalibus ramis.*) Iudæis qui erant naturales rami origine carnis.

8. *Non pepercit.*) Sed permiſit eos labi in incredulitatem & ſic abſcindi.

9. *Nec ſibi parcat.*) Sed excindaris ob tuam ſuperbiam.

10. *Per gratiam &c.*) .i. Secundum gratiā Apoſtolici muneris.

11. *Sapere.*) Magnificè de ſe ſentire: non enim hic ſumitur pro eruditione.

12. *Ad ſobrietatem.*) Modeſtè.

13. *Menſuram fidei.*) Sicut Deus diſtribuit ei dona ſua ratione fidei: metonymicè enim nomine fidei intelligit dona collata ratione fidei, vt prophetię, linguarum &c.

14. *Quis te diſcernit.*) Segregat à cæteris quaſi præſtantiorem q. d. nullus niſi tu qui inflaris ſuperbia.

15. *Opus ſuum probet.*) Vitam ſuam & actiones examinet.

16. *In ſemetipſo &c.*) .i. In ijs quę in ſe reperiet.

17. *Non in altero.*) Non autem comparando ſe cum altero qui forſan eſt imperfectior.

§. 3. NON SVPERBIENDVM OB VLLAS RES humanas.

Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua, & nō glorietur fortis in fortitudine ſua, & non glorietur diues in diuitijs ſuis. Sed in hoc glorietur, qui gloriatur, ſcire, & noſſe me, [1] quia ego ſum Dominus, qui facio [2] miſericordiam, & [3] iudicium, & [4] iuſtitiam in terra, hęc enim placent mihi ait Dominus. Hier. 9. 23. 24.

1. *Quia ego.*) Quod ego. Sup. glorietur ſe noſſe.

2. *Miſericordiam.*) Humilibus.

3. *Iudicium.*) Superbis .i. eos puniam.

4. *Iuſtitiam.*) In omnes.

§. 4. NON SVPERBIENDVM DE PVLCHRItudine corporis, aut proceritate.

1 Non laudes virum in ſpecie ſua, nec ſpernas hominem in viſu ſuo. Breuis in volatilibus eſt apis, & initium dulcoris habet fructus illius. Eccli. 11. 2. 3.

1. *Non laudes.*) Vide V. Laus.

§. 5. NEQVE ITEM OB VESTITVM AVT honorem delatum & cur.

In veſtitu ne glorieris vnquam, & [1] in die honoris tui ne extollaris, quoniam [2] mirabilia opera, altiſſimi ſolius, & glorioſa & [3] abſconſa, & inuiſa opera illius. Multi [4] tyranni ſederunt in throno, & [5] inſuſpicabilis portauit diadema. Multi potentes oppreſſi ſunt valde & Eccli. 11. 4. 5.

glorioſi

glorioſi⁶ traditi ſunt in manus alterorum.

1. *In die honoris tui.*) Quo tibi ſingularis aliquis honor.

2. *Mirabilia & glorioſa.*) Quare nemo in ſuis operibus gloriam debet, ſi ſolius Dei opera ſunt digna admiratione & gloria, ſed Deo debet omnem dare gloriam.

3. *Abſconſa.*) Incognita hominibus, ita vt præter eorum expectationẽ ſolitus ſit Deus miro modo ſtatum vitæ commutare, & omnem gloriam delere.

4. *Tyranni &c.*) Hęc ſunt opera Dei admiranda .i. quibus regnum non debebatur.

5. *Inſuſpicabilis.*) De quo nulla erat ſuſpicio.

6. *Traditi &c.*) .i. Abierunt in captiuitatẽ.

§. 6. De nulla re ſuperbiendum, quia à Deo omnia.

Iſa.10.15. *Nunquid ² gloriabitur ¹ ſecuris contra eum qui ſecat in eā? aut ³ exaltabitur ſerra contra eum, à quo trahitur? ⁴ quomodo ſi ⁵ eleuetur virga contra ⁶ eleuantem ſe, & exaltetur baculus, qui vtique lignum eſt.*

1. *Securis.*) Quæ ſecantis manu mouetur.

2. *Gloriabitur.*) Deiectæ arboris ſibi gloriā aſcribens.

3. *Exaltabitur.*) Superbiet, gloriabitur.

4. *Quomodo &c.*) .i. Ita facit Aſſyrius & ſic ſe effert contra Deum dum iactat illū è Hieroſolymis pellendum, à quo tamen virtutem ſuam omnẽ accepit populos domandi, quomodo ſi virga &c.

5. *Eleuetur.*) Superbia, glorietur.

6. *Eleuantem ſe.*) Ad aliquod inſigne atque admirandum opus. Quod de Aſſyrio dicitur, idem intelligitur dictum de quocumque qui ſibi quæ habet & facit tribuit.

§. 7. Superbus, nullam habet ſuperbiendi cauſam, cum ſit res viliſſima.

Eccli.10.9. *Quid ſuperbit terra & cinis?*

Eccli.10,13 *Cum morietur homo hæreditabit ſerpentes, & beſtias, & vermes.*

§. 8. Superbiæ effecta in animo ſimul & corpore.

Amos.6.1. *² Væ qui opulenti eſtis in Sion, & confiditis in mõte Samariæ: optimates capita populorum ¹ ingredientes pompaticè domum Iſrael.*

Iſa.28.1.2.3.4. *³ Væ coronæ ſuperbiæ, ebrijs Ephraim, & flori decidenti, glorię exultationis eius, qui erāt in vertice vallis pinguiſſimæ errantes à vino. Ecce validus, & fortis Dominus, ſicut impetus grandinis turbo confringẽs, ſicut impetus aquarum multarū inundantium & emiſſarū ſuper terrā ſpatioſam. Pedibus conculcabitur corona ſuperbiæ ebriorum Ephraim. Et erit flos decidens gloriæ exultationis eius, qui eſt ſuper verticẽ vallis pinguiū quaſi temporaneum ante maturitatem autumni: quod cum aſpexerit videns, ſtatim vt manu tenuerit, deuorabit illud.*

Prou.16.5. *Abominatio Domini eſt omnis arrogans: etiāſi ⁴ manus ad manum fuerit non erit ⁵ innocens.*

Prou.16.18. *⁶ Contritionem præcedit ⁷ ſuperbia, & ante ruinam exaltatur ſpiritus.*

Eccli.3.30. *Synagogæ ſuperborū ⁸ nō erit ſanitas. ⁹ Frutex enim peccati radicabitur in illis, ¹⁰ & non intelligetur.*

Eccli.6.2.3. *Non te ¹¹ extolles in cogitatione animæ tuæ velut ¹² taurus: ne forte ¹³ elidatur virtus tua ¹⁴ per ſtultitiā. Et ¹⁵ folia tua comedat, & fructus tuos perdas, ¹⁶ & relinquaris velut lignum aridum in eremo.*

Iſa.5.21. *Væ qui ſapientes eſtis ¹⁷ in oculis veſtris, & coram vobiſmetipſis prudentes.*

Vide Iſaiæ 47. 10. 11.

1. *Ingredientes.*) En ſuperbiam.

2. *Væ.*) Hic indicatur eius pœna æterna.

3. *Væ coronæ.*) Vide V. Ebrietas.

4. *Manus ad manum.*) .i. Licet inter ſe conſpirent, fit enim conſpiratio coadunatione manuum.

5. *Innocens.*) Impunitus.

6. *Contritionem.*) Calamitatem, perditionem, pœnam.

7. *Superbia.*) Tanquam contritionis cauſa.

8. *Non erit ſanitas.*) Quemadmodum nūc nolunt admittere curationem nec monitionem, ita ſuo tempore ſine curatione & remedio perdentur.

9. *Frutex peccati.*) Omnis eorum ad peccādum poteſtas in qua iam benè videntur radicati & fundati.

10. *Et non intelligetur.*) Ita tolletur vt non ſuperſint reliquiæ nec amplius agnoſcatur eſſe nec fuiſſe: iuxta illud Pſ. 36. Vidi impiū ſuperexaltatum &c.

11. *Extollas.*) Ob dona tibi à Deo data, alios contemnendo & ſuperbè gloriando.

12. *Taurus.*) Superbiſſimum & indomitū animal.

13. *Elidatur virtus.*) Confringatur, elangueſcat fortitudo ea qua per accepta dona, poſſes multa præclara præſtare.

14. *Per ſtultitiam.*) Dum per ſuperbiam plæraque ſtulta deſignat aut opere aut lingua.

15. *Folia tua comedat.*) Sci. ea ipſa fortitudo quæ in donis conſiſtit comedat folia & fructus perdat, id eſt, omnem ornatum & fructum quem proferre poterat, conſumat: atq; hoc ipſum quod illum ornare poterat, dum eo abutitur per ſuperbiam, ſpoliet eum omni gloria & fructu.

16. *Et relinquaris &c.*) .i. Inglorius & infructuoſus, ad nihilum valens vltrò niſi

vt mittaris foras & igni deputeris.

17. *In oculis veſtris.*) i. veſtro iudicio, quod eſt ſuperborum.

§. 9. SVPERBIÆ EFFECTA IN INTELlectu.

Iſa.47.10 *Dixiſti:* [1] *Non eſt qui videat me:* [2] *Sapientia tua & ſcientia tua hæc decepit te, & dixiſti in corde tuo,* [3] *ego ſum & præter me non eſt altera.*

Rom.1.21 22. *Cum cognouiſſent Deum, non ſicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, ſed* [4] *euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum: dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt.*

Ezech. 28 17. [5] *Eleuatum eſt cor tuum* [6] *in decore tuo: perdidiſti ſapientiam tuam in decore tuo; in terram proieci te,* [7] *ante faciem regum dedi te, vt cernerent te.*

Ioa.9.39. [8] *In iudicium ego in hunc mundum veni, vt* [9] *qui non vident videant, &* [10] *qui vident* [11] *cæci fiant.*

Prou.26. 12. *Vidiſti hominem ſapientem ſibi videri?* [12] *magis illo ſpem habebit inſipiens.*

Ioa.5.44. [13] *Quomodo vos poteſtis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam, quæ à ſolo Deo eſt non quæritis?*

Vide infra §. vltimo.

1. *Non eſt qui videat.*) Non habeo ſuperiorem, qui in res meas inquirat, qui erratorum pœnas exigat.

2. *Sapientia tua, &c.*) Hæc ſtulta & ſuperba cogitatio, quæ tibi videbatur ſapientia.

3. *Ego ſum.*) q.d. ego ſum ſola ciuitas, quam omnes ſuſpicere debent tanquam aliquod numen.

4. *Euanuerunt in cogitationibus.*) ſuperbiuerunt hac Dei cognitione, vnde in pœnam peccati obſcuratum eſt, &c.

5. *Eleuatum.*) Superbiâ.

6. *In decore.*) Ob decorem: vnde ſequitur pœna ſuperbiæ: *Perdidiſti ſapientiam.*

7. *Ante faciem regum, &c.*) In exemplum, vt caueant videndo tuam miſeriam. Loquitur autem de Rege Tyri.

8. *In iudicium.*) Inſcrutabile & arcanum Dei decretum per me implendum.

9. *Qui non vident.*) Gentiles cæci.

10. *Qui vident.*) Superbi Scribæ & Phariſæi, qui putant ſe videre.

11. *Cæci fiant.*] Per incredulitatem, quam Deus in ijs permiſit: Illudque, *vt*, accipiendum eſt conſecutiuè, quia id cõſecutum eſt, non intentum, niſi fortè in pœnam peccati.

12. *Magis illo, &c.*) magis ſperandum eſt de inſipientis alicuius, qui vulgo talis habetur, ſalute & ſapientia, quàm de illius. Hoc viſum eſt in Scribis & Phariſæis; & quotidie apparet in ſuperbis hæreticis, qui cum ſibi ob ſuperbiam ſapere videantur, deſperata eſt propemodum eorum reſipiſcentia & ſalus, cum non patiantur ſe doceri, quod tamen facit, qui planè indoctus habetur.

13. *Quomodo.*) Vide V. Fides.

§. 10 SVPERBIÆ EFFECTA IN VOluntate.

[1] *Superuacuitas hominum* [2] *hæc aduenit in orbem terrarum, & ideo* [3] *breuis illorũ finis eſt inuẽtus.* Sap.14.14

[4] *Ex principibus multi crediderunt in eum, ſed propter Phariſæos non confitebantur, vt è Synagoga non eijcerentur.* Ioa.12. 42

[5] *Initium ſuperbiæ hominis apoſtatare à Deo:* [6] *quoniam ab illo qui fecit illum receſſit cor eius, quoniam initium omnis peccati eſt ſuperbia: qui tenuerit illam adimplebitur* [7] *maledictis, & ſubuertet eum in finem.* Eccli.10. 14.15.

Vbi fuerit ſuperbia, ibi erit & contumelia; vbi autem eſt humilitas ibi & ſapientia. Prou. 11.2

Inter ſuperbos ſemper iurgia ſunt: qui autem agunt omnia cum conſilio, reguntur ſapientia. Prou.13.10

[8] *Exaltatio oculorum & dilatatio cordis,* [9] *lucerna impiorum peccatum.* Prou.21.4

Vide infra §. vltimo.

1. *Superuacuitas.*] κενοδοξία vana gloria, ambitio.

2. *Hæc.*) ſupple idola: nam homines ſuperbi & ambitioſi honorem diuinitatis appetẽtes idola in mundum inuexerunt.

3. *Breuis finis.*) Quia Deus idolis ſe per verum Dei cultum oppoſuit.

4. *Ex principibus.*) Vide V. Fides.

5. *Initium ſuperbiæ hominis, &c.*) i. prima hominis ſuperbia fuit defectio à Deo in paradiſo terreſtri.

6. *Quoniam, &c.*) Illud enim fuit grandiſ ſuperbiæ, quod primus parens ab eo, qui illum recenter ex nihilo fecerat, recederet, recuſaretque vnico eius mandato obedire.

7. *Maledictis.*) ſceleribus grauiſſimis, quia ſuperbia execrabilium flagitiorum eſt cauſa, vel *maledictis*, tum à Deo, tum ab hominibus, quia vtriſque eſt abominabilis.

8. *Exaltatio oculorum.*) Hac ſignificatur ſuperbia; vt & dilatatione cordis, qua ſuperbus omnia ſe poſſe putat nullius coarctatus metu.

9. *Lucerna impiorum.*) Iungenda ſunt hæc per figuram appoſitionis pręcedentibus, hoc modo: exaltatio & dilatatio, quæ ſunt lucerna ſeu gloria impiorum, ſunt peccatum, grande ſc. & noxium.

§. 11. SVPERBIÆ EFFECTA IN CORPORE.

Iurauit Dominus Deus [1] *in anima ſua, dicit Dominus Deus exercituum, deteſtor ego ſuperbiam Iacob, &* [2] *domos eius odi, & tradam ciuitatem cum habitatoribus ſuis. Quod* [3] *ſi reliqui fuerint decem viri in domo vna, & ipſi morientur.* Amos 6.8. 9.

Vide infra § 12. ex Habdiæ v. 3. & Iſa. 3.25.

Eleuatum

Ezec. 28.5.6.7.8. *Eleuatum eſt cor tuum [4] in robore tuo: propterea hæc dicit Dominus Deus; eo quod eleuatum eſt cor tuum, quaſi cor Dei, idcirco ecce ego adducam ſuper te alienos, robuſtiſſimos Gentium, & nudabunt gladios ſuos ſuper pulchritudinem ſapientiæ tuæ, & polluent decorem tuum, interficient, & [5] detrahent te; & morieris in interitu occiſorũ in corde maris.* V. item ver. 18. & 19.

1. *In anima ſua.*) Per ſemetipſum.

2. *Domos.*) quæ amplitudine ſua ſuperbiam indicant dominorum.

3. *Si reliqui, &c.*) Si pauci aliqui in domum vnam cõfugerint, vt mortem euadant communem, ne iſti quidem euadent.

4. *In robore.*) Propter robur.

5. *Detrahent.*) ſcil. in foueam. Hæc autem dicuntur principi Tyri.

§. 12. SVPERBIÆ EFFECTA IN FAMA, HOnore, dignitate, & ſimilibus bonis externis.

Iſa. 2. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. *Oculi ſublimes hominis [1] humiliati ſunt, & incuruabitur [2] altitudo virorum, exaltabitur autem Dominus ſolus in die illa. Quia [3] dies Domini exercituum ſuper omnem ſuperbum, & excelſum, & ſuper omnem arrogantem, & humiliabitur: Et ſuper omnes Cedros Libani ſublimes, & erectas, & ſuper omnes quercus Baſan, & ſuper omnes montes excelſos, & ſuper omnes colles eleuatos, & ſuper omnem turrim excelſam, & ſuper omnem murum munitum, & ſuper omnes naues Tharſis, & ſuper omne quod viſu pulchrum eſt, & incuruabitur ſublimitas hominum, & humiliabitur altitudo virorum, & eleuabitur Dominus ſolus in die illa, & idola penitus cõterentur.*

Iſa. 3. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. *Dixit Dominus pro eo quod [4] eleuatæ ſunt filiæ Sion & ambulauerunt [5] extento collo, & [6] nutibus oculorum ibant, & [7] plaudebant, [8] ambulabant pedibus ſuis, & compoſito gradu incedebant: decaluabit Dominus verticem filiarum Sion: & Dominus carnem earum nudabit, in die illa auferet Dominus ornamentũ calceamentorũ, & [9] lunulas, & torques, & monilia, & armillas, & [10] mitras, & [11] diſcriminalia, & [12] periſcelides, & murenulas, & olfactoriola, & inaures, & annulos, & gemmas in fronte pendẽtes, & [13] mutatoria, & palliola, & linteamina, & [14] acus, & ſpecula, & ſyndones, & vittas, & [15] theriſtra: & erit pro ſuaui odore fœtor, & pro zona funiculus, pro criſpanti crine caluitiũ, & pro faſcia pectorali cilicium, pulcherrimi quoque viri tui gladio cadent, & fortes tui in prælio, & mœrebunt, atque lugebunt portæ eius, & [16] deſolata in terra [17] ſedebit.*

Iſa. 10. 33. 34. *Ecce dominator Dominus exercituũ [18] confringet lagunculam [19] in terrore, & excelſi ſtatura ſuccidẽtur, & ſublimes humiliabũtur. Et [20] ſubuertentur condenſa ſaltus eius ferro: & [21] libanus cum excelſis cadet.*

Iſa. 23. 9. *Dominus exercituum cogitauit hoc, vt [22] detraheret ſuperbiam omnis gloriæ, & ad ignominiam deduceret vniuerſos inclytos terræ.*

Incuruabit [23] habitantes in excelſo, ciuitatem ſublimem humiliabit. Iſa. 26. 5.

Propterea hæc dicit Dominus Deus; pro eo quod [24] ſublimatus eſt in altitudine, & dedit ſummitatem ſuam virentem, atque condenſam, & eleuatum eſt cor eius in altitudine ſua. Tradidi eũ in manus [25] fortiſſimi Gentium, [26] faciens faciet ei: iuxta impietatem eius eieci eum. Ezech. 31. 10. 11.

Videndi etiam ſequentes verſus.

[27] Diſperge ſuperbos in furore tuo, & [28] reſpiciens omnem arrogantem humilia. Reſpice cunctos ſuperbos, & confunde eos, & contere impios [29] in loco ſuo. [30] Abſconde eos in puluere ſimul, & facies eorum demerge [31] in foueam. Iob 40. 6. 7. 8.

[32] Eleuati ſunt ad modicum, & [33] non ſubſiſtent, & humiliabuntur [34] ſicut omnia, & auferentur, & ſicut ſummitates ſpicarum [35] contererentur. Iob 24. 24.

[36] Propterea [37] exhonorauit Dominus conuentus malorum, & deſtruxit eos vſque in finem. [38] Sedes ducum ſuperborum deſtruxit Deus & ſedere fecit mites pro eis. [39] Radices Gentium ſuperbarum [40] areſecit Deus, & plantauit humiles ex ipſis Gentibus. Terras Gentiũ euertit Dominus, & [41] perdidit eas vſque ad fundamentum. Areſecit ex ipſis, & diſperdidit eos, & ceſſare fecit memoriam eorum à terra. [42] Memoriam ſuperborum perdidit Deus & reliquit memoriam humilium [43] ſenſu. Eccli. 10. 16. 17. 18. 19. 20. 21.

[44] Fecit potentiam in brachio ſuo: [45] diſperſit [46] ſuperbos mente cordis ſui. [47] Depoſuit potentes de [48] ſede, & exaltauit humiles. Luc. 1. 51. 52. 53.

Superbia cordis tui extulit te, habitantem in [49] ſciſſuris petrarum [50] exaltantem ſolium tuum, qui dicis in corde tuo: Quis detrahet me in terram? Si exaltatus fueris vt aquila; & ſi inter ſidera poſueris nidum tuum, inde [51] detraham te dicit Dominus. Si fures introiſſent ad te, ſi latrones per noctem, quomodo [52] conticuiſſes, nonne furati eſſent [53] ſufficientia ſibi? ſi [54] vindemiatores introiſſent ad te, numquid ſaltem racemum reliquiſſent tibi? [55] Quomodo ſcrutati ſunt Eſau, inueſtigarunt abſcondita eius? V. etiam 3. v. ſeqq. Habdia verſu 3. 4. 5. 6.

Superbus & arrogans [56] vocatur indoctus, qui in ira operatur ſuperbiam. Prou. 21. 24.

Superbum ſequitur [57] humilitas: & humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria. Prou. 29. 23.

Qui ſe exaltauerit humiliabitur: & qui ſe humiliat exaltabitur. Mat. 23. 12.

[58] Multi tyranni ſederunt in throno, & inſuſpicabilis portauit diadema. Multi potentes oppreſſi ſunt valide, & glorioſi traditi ſũt in manus alterorũ. Eccli. 11. 5. 6. 7.

Vide c. Iſa. 47. & Dan. 4. 14. 30. 34. quomodo deiectus è ſolio regni ſui Nabuchodonoſor & in feram mutatus.

1. *Humiliati.*) Humiliabuntur.

2. *Altitudo.* Superbia, ambitioſi ſpiritus.

3. *Dies Domini.*) quo durum exercebit iudicium ſuper ſuperbos, quos hîc deſcribit ſub varijs metaphoris, cedrorum, montium, turrium, nauium Tharſis. i. maris.

4 Ele-

4. *Eleuatæ.*] Superbia.
5 *Extento collo.*] Vt procerioris ſtaturę videantur.
6. *Nutibus oculorũ.*] Laſciuis & procacibus.
7. *Plaudebant.*] Cum plauſu quodam ex calceamentorum gemmis & luxu altè perſtrepente.
8 *Ambulabant pedibus &c.*] .i. ita ambulabant vt earum inceſſus ad leuiculos numeros compoſitus eſſet.
9. *Lunulas.*] Ornamenta quæ à collo ad pectus deſcendunt lunæ forma.
10. *Mitras.*] Vela & ornamenta capitis.
11. *Diſcriminalia.*] Inſtrumenta quibus capillos diſcriminat & ſeparat.
12. *Periſcelides.*] Crurum ornamenta.
13. *Mutatoria.*] Veſtis multiplex ad varietatem.
14. *Acus.*] Scil. crinales.
15. *Theriſtra.*] Veſtes ſubtiles æſtiuæ.
16. *Deſolata.*] Ciuibus ſpoliata.
17. *Sedebit.*] More lugentium.
18. *Confringet laguunculam.*] .i. ea facilitate ſuperbum Aſſyrium concidet, qua vaſculum fictile confringi ſolet.
19. *In terrore.*] Terrore eum concutiendo.
20. *Subuertentur &c.*] .i. caſtra illa ſpecioſa Aſſyriorum & omnibus ornamentis inſtructa, tanquam ſylua condenſa ſuccidentur, ſicut ſolet ſaltus ſuccidi ferro ſeu ſecuri.
21. *Libanus.*] Qui nuper putabatur ſublimis vt libanus, cum ſuis exercitibus vel cum ſua celſitudine & faſtigio corruet.
22. *Detraheret ſuperbiam.*] Eos deprimendo vt ſequitur.
23. *Habitantes &c.*] Superbos.
24. *Sublimatus &c.*] Loquitur de Pharaonis ſuperbia ſub Typo pulcherrimæ & altiſſimæ cedri libani.
25. *Fortiſſimi*] Regis Aſſyrij.
26. *Faciens faciet ei.*] Omnino puniet eum vt meretur.
27. *Diſperge &c.*] Perde ſeu contere, ô Iob ſuperbos, quemadmodum ego facio.
28. *Reſpiciens.*] Solo intuitu .i. ſumma facilitate ſicut ego facio.
29. *Loco ſuo.*] In ſtatu ſuo, ita vt omni fœlicitate & dignitate exutos in perditionẽ eos mittas extremam.
30. *Abſconde &c.*] .i. morti trade, & in cinerem reſolutos abſconde ſub terræ puluere vt vltrà non appareant ſuper terram.
31. *In foueam.*] Sepulchri & inferni.
32. *Eleuati.*] Temporali fœlicitate.
33. *Non ſubſiſtent.*] Ob ſuam ſuperbiam nõ erit ſtabilis eorum fœlicitas.
34. *Sicut omnia.*] Sicut cætera quæ in hoc mundo florida videntur.
35. *Conterentur.*] Æternis ſupplicijs.
36. *Propterea.*] .i. ob ſuperbiam.
37. *Exhonorauit.*] Dehoneſtauit inſigni aliqua vltione eos inuoluendo.
38. *Sedes*] Thronos regios, quod patuit in ſuperbis Angelis in Saul, cui ſuffectus humilis Dauid &c.
39. *Radices.*] Altas quæ videbantur non poſſe euelli aut deficere.
40. *Areſecit.*] Suſtulit penitus, ſicut cũ extracta radix è terra areſit, nec vllam ſpem ſeruat proferendi fructum, id patuit in Chananæis quorum loco plantati Iſraelitæ.
41. *Perdidit &c.*] Id patuit in Sodoma, cuius iniquitas fuit ſuperbia, vt loquitur Ezechiel.
42. *Memoriam &c.*] Quia licet maneat aliquando, non tamen manet ad laudem.
43. *Senſu.*] Mente & ſpiritu.
44. *Fecit potentiam in brachio.*] .i. in virtute q. d. exerto brachio oſtendit quantum poſſet. *Fecit* enim, & ſequentia præterita ſumi poſſunt pro pręſentibus.
45. *Diſperſit.*] Perdidit, auferẽs eis omnem potentiam & vires conatuſq; eorũ fruſtrás.
46. *Superbos mente cordis.*] Elatos animo & arrogantes.
47. *Depoſuit.*] Ob ſuperbiam.
48 *Sede.*] Throno regio, vel quacumque dignitate & potentia.
49. *Sciſſuris petrarum.*] Locis editis acceſſuque difficilibus, atque ideo tu ſuperbis putans te non poſſe expugnari.
50. *Exaltantem.*] .i. habentem de facto altam ſedem.
51. *Detrahã te.*] Per hoſtes tuos Chaldæos.
52. *Conticuiſſes.*] Præ timore.
53. *Sufficientia ſibi.*] q.d. nõ omnia abſtuliſſent, at venient Chaldæi qui omnia auferẽt.
54. *Vindemiatores.*] A te cõducti vel homines hoſtiliter graſſantes ſaltem aliquem racemũ reliquiſsẽt, at Chaldæi nihil relinquẽt.
55. *Quomodo ſcrutati.*] .i. ſcrutabuntur, omnia inueſtigabunt, & auferent.
56. *Vocatur indoctus.*] Cum ſe præ ſuperbia alijs prudentiorẽ putat, per opera ſua meretur vocari imprudens quod multa operetur ſuperbè per irã, ſuperbia enim & ira ſuperbiã ſequẽs, faciunt vt quis pleraq; imprudenter & ſtultè agat. *V. Ianſen.* qui ex Hebr. vertit: *deriſor eſt nomen eius*, quod etiam facit ad mentem paragraphi.
57. *Humilitas.*] Humiliatio, depreſſio.
58. *Multi tyranni.*] Vide ſupra §. 5.

§. 13. SVPERBIÆ EFFECTA IN bonis fortunæ.

1 *Viſitabo ſuper fructũ magnifici cordis Regis Aſſur, & ſuper gloriam altitudinis oculorum eius. Dixit enim, in fortitudine manus meæ feci, & in ſapientia mea intellexi, & abſtuli terminos populorum, & principes eorũ deprædatus ſum, & detraxi quaſi potens in ſublimi reſidentes. Propter*

hoc mittet dominator Domini exercituum in [2] pinguibus eius tenuitatem, & ſubtus gloriam eius [3] ſuccenſa ardebit quaſi combuſtio ignis.

Iſa.13.19. Erit Babylon illa glorioſa in regnis, inclyta in ſuperbia Chaldæorum, [4] ſicut ſubuertit Dominus Sodomam, & Gomorrham.

Videndum item reliquum caput.

Iere.11.15.16. Quid eſt quod dilectus meus in domo mea fecit ſcelera multa? numquid [5] carnes ſanctæ auferent à te malitias tuas, in quibus gloriata es? Oliuam uberem, pulchram, fructiferam, ſpecioſam [6] vocauit Dominus nomen tuum: ad vocem [7] loquelæ grandis exarſit ignis in ea, & combuſta ſunt fruteta eius.

Eccli.21.5. Obiurgatio, & iniuriæ annullabunt ſubſtantiam? & domus quæ nimis locuples eſt annullabitur ſuperbia, ſic ſubſtantia ſuperbi eradicabitur.

Prou.15.25 [8] Domum ſuperborum demolietur Dominus: & firmos faciet [9] terminos [10] viduæ.

1. *Viſitabo &c.*] Seuerè puniam ſuperbiam eius & altitudinem oculorum quibus omnes quaſi longè ſibi impares contemnit.

2. *Pinguibus eius.*] Robuſtis immittam maciem.

3. *Succenſa.*] Lege ſic: *quaſi combuſtio ſuccenſa* .i. conſumam velut igni ſubiecto gloriam eius .i. potentiam, exercitum, diuitias quibus gloriatur.

4. *Sicut ſubuertit.*] .i. in eam ſpeciem & ſolitudinem redacta.

5. *Carnes ſanctæ.*] Sacrificia ob quæ ſuperbiebat.

6. *Vocauit.*] Vocare Dei eſt facere .i. fecit te ſimilem oliuæ qualis hic deſcribitur.

7. *Loquelæ grandis.*] Clamoris militum Chaldæorum.

8. *Domum.*] Familiam & quæcumque ad eam pertinent vt opes &c.

9. *Terminos.*] Agros, poſſeſſiones, defendens eas contra vim potentium.

10. *Viduæ.*] Per eam intelligit humiles.

§. 14. SVPERBIÆ EFFECTA IN filios ſuperborum.

Oſee 9.11.12.14. [1] Ephraim, [2] quaſi auis auolauit gloria eorum [3] à partu, & [4] ab vtero, & [5] à conceptu. Quod etſi enutrierint filios ſuos, [6] abſque liberis eos faciam [7] in hominibus: ſed & væ eis, cum receſſero ab eis. Da eis Domine. [8] Quid dabis eis. Da eis [9] vuluam ſine liberis, & [10] vbera arentia.

Vide §. 13. num.8. & ſuprà paſſim in effectis ſuperbię.

Huc reduci poteſt ſterilitas, licet pertineat etiam ad effecta in corpus.

Iſa.47.8.9. Et nunc audi hæc [11] delicata, & [12] habitans confidenter, quæ dicis in corde tuo: [13] ego ſum, & non eſt præter me, [14] amplius non ſedebo [15] vidua, & [16] ignorabo ſterilitatem. Venient tibi duo hæc ſubitò in die vna, [17] ſterilitas & [18] viduitas.

1. *Ephraim.*] Ponitur *Ephraim* quaſi caſus abſolutus & cum nullo cohærens ſicut Pſa. 56. *filij hominum dentes eorum.*

2. *Quaſi auis auolauit gloria eorum.*] Gloria erat quod infinitam pene hominum multitudinem haberet, de qua gloriabantur & ſuperbiebãt: at hæc gloria auolauit .i. auferetur. Quomodo? Vt ſequitur ſtatim.

3. *A partu.*] Quia multi ex eorum filijs ſtatim poſt partum, & poſtquam fuerint editi in lucem, morientur.

4. *Ab vtero.*] Quia alij morientur ante legitimum naſcendi tempus.

5. *A conceptu.*] Quia nonnulli morientur antequam in vtero formentur impediente formationem ſterilitate vterorum.

6. *Abſque liberis faciam.*] Quia cum iam creuerint, in ipſo flore ætatis occidam.

7. *In hominibus.*] Inter homines.

8. *Quid dabis eis.*] Quid te dare oportet ijs, qui tuis donis ſuperbiunt niſi vt ea amittant.

9. *Vuluam ſine liberis.*] Vt non concipiantur filij.

10. *Vbera arentia.*] Aut vt concepti lactis inopia moriantur, ne tuis donis abutantur in ſuperbiam.

11. *Delicata.*] Alloquitur ſuperbam Babylonem, quæ delitijs & voluptatibus indulgebat.

12. *Habitans confidenter.*] Putans tibi omnia ſecura.

13. *Ego ſum.*] Scil. ſola diues, potens, auguſta.

14. *Amplius.*] .i. alia.

15. *Vidua.*] Non priuabor rege meo.

16. *Ignorabo ſterilitatem.*] Filiorum ornabor numeroſa ſobole.

17. *Sterilitas.*] Quia filijs & ciuibus priuata fuit.

18. *Viduitas.*] Quia rege Baltazare.

§. ADD. QVID EFFICIT IN AMICOS. *Vide V. Amicus cap.4.§.2.* Quid in alios. *Vide hic §. vltimo.*

§. 15. SVPERBIA EST IN primis cauenda.

[1] *Generatio cuius excelſi ſunt oculi, & palpebræ eius in alta ſurrectæ.* Prou.30.13

1. *Generatio.*] .i. genus hominum: ponit his verſibus aliquot vitia in primis cauenda, in ijs eſt ſuperbia.

§. 16. QVIA DEO EST EXOSA.

Sex ſunt quæ odit Dominus: oculos ſublimes.

V. ſupra §. 11. ex Amos 6.8. & §.8. ex Prou.16.5.

§. 17. ITEM DEO ET HOMINIBVS.

Eccli.10.7. *Odibilis coram Deo eſt, & hominibus ſuperbia: & execrabilis omnis [1] iniquitas gentium.*

1.*Iniquitas.*] .i. Iniuſtitia quam gentes Dei timore deſtitutæ committunt aliena rapiendo &c.

§. 18. POTISSIMVM SI SIT IN PAVPERE.

Eccli.25.3.4. [1] *Tres ſpecies odiuit anima mea, & aggrauor valde animæ eorum: pauperem ſuperbum.*

1.*Tres ſpecies.*] Vide V. Pauper.

§. 19. ALIQVORVM SVPERBIA EST ſupra eorum vires.

Iſaiæ 16.6. *Audiuimus ſuperbiam Moab: ſuperbus eſt valde: ſuperbia eius, & arrogantia eius, & indignatio eius, pluſquam fortitudo eius.*

§. 20. SVPERBIÆ REMEDIA.

Prou.26.3. [1] *Flagellum [2] equo; & [3] camus [4] aſino: & virga in dorſo imprudentium.*

2.Cor.12.7. [5] *Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ, angelus ſatanæ: qui me colaphizet.*

1.*Flagellum.*] Diuina aliqua punitio neceſſaria eſt ad cohibendum.

2.*Equo.*] .i. Superbo, qui equo cuius natura eſt indomita, ſignificatur.

3.*Camus.*] Infirmitas aliqua corporis.

4.*Aſino.*] Luxurioſo. Vt qui ſponte ſua conuerti nolunt, his ſuppliciis conuertantur. Ita Beda.

5.*Ne magnitudo.*] Vide V. Luxuria.

§. 21. VETATVR SVPERBIA.
Vide ſuprà frequentiſſimè.

Tob.4.14. *Superbiam numquam in tuo [1] ſenſu aut in tuo verbo dominari permittas: in ipſa enim initium ſumpſit omnis perditio.*

Prou.3.7. *Ne ſis ſapiens [2] apud temetipſum, time Deum, & recede à malo.*

Rom.12.16. [3] *Non alta ſapientes, ſed [4] humilibus conſentientes.*

1.*Senſu.*] Mente.

2.*Apud temetipſum.*] Tuo iudicio, quod ſuperbiæ ſignum eſt.

3. *Non alta ſapientes.*] Non arroganter de vobis ſentiatis.

4.*Humilibus conſentientes.*] Pauperibus, ignobilibus & neglectis vos accommodate & cum illis conuerſamini. Ita Vaſquez.

§. 22. VETATVR OSTENTATIO SVI coram magnatibus.

Ne [1] glorioſus appareas coram rege, & [2] in loco magnorum ne ſteteris. Melius eſt enim vt dicatur tibi: aſcende huc, quam vt humilieris coram principe. Prou.25.6.7.

1.*Glorioſus.*] Oſtentatione diuitiarum aut ſapientiæ, aut alia re qualibet ambitioſè te principibus commendando.

2.*In loco magnorum.*] .i. coram magnatibus, vel loco eis debito.

§. 23. CVM SVPERBIS NON CONuerſandum.

Vide verbo Conſortium, §.12. vnde & ſuperbiæ in alios effecta colliguntur, vt quod eorum ruinam procurat &c.

SVPERIOR.

Vide Paſtor. Prælatus. Princeps. Rex. Obedientia.

Principio afferentur quæ ſpectant ad officium boni ſuperioris, deinde agetur de improbis, eorumque pœnis: tum de obedientia iis præſtanda. Verum hæc omnia multò fuſius tradita ſunt verbis notatis in titulo.

§. 1. SCIAT SE A DEO EVECTVM ad gradum iſtum.

Data eſt à Domino poteſtas vobis, & [1] virtus ab altiſſimo qui opera veſtra [2] interrogabit, & cogitationes veſtras ſcrutabitur. Sap.6.4.

1.*Virtus.*] Potentia.

2.*Interrogabit.*] Examinabit.

§. 2. SIT HVMILIS.

Rectorem te poſuerunt? noli extolli: eſto in illis quaſi vnus ex ipſis. Eccli.32.1.

§. 3. PER SE CVRET SIBI COMMISSVM gregem: eiuſque officij merces.

[1] *Curam illorum habe, & ſic [2] conſide, & omni cura tua explicitâ recumbe: vt læteris propter illos, & [3] ornamentum gratiæ accipias coronam, & [4] dignationem conſequaris corrogationis.* Eccli.32.2.3.

Diligenter agnoſce [5] vultum pecoris tui, tuoſque greges conſidera; [6] Non enim habebis iugiter poteſtatem: ſed [7] corona tribuetur in generationem, & generationem. Prou.27.23.24.

1.Curam habe.] Ne quid eis deſit quod ad ſalutem & conſolationem ſit neceſſarium: Curam autem habe, tu ipſe.

2. Confide.] Quieſce.

3. Ornamentum gratiæ.] Ornatum gratioſum gratiam & decorem gloriamque adferentem, ſci. coronam gloriæ vt ſequitur.

4. Dignationem corrogationis.] .i. Honorem quo eum dignabitur corrogatio ſeu congregatio. Senſus litteralis eſt de iis qui præſunt conuiuiis ſeu ſympoſiarchis & modimperatoribus.

5.Vultum.] Vitam, mores, qualitates, idque per te non per mercenarios.

6. Non enim &c.] Quare dum eam habes operare bonum.

7.Corona tribuetur.] Si benè gregem Chriſti pauerint.

§.ADD. EXCITET SVBDITOS, SVO VT FVNgantur officio. *Verbo Sponſio* §.2.*n.*10.

§. 4. QVANTI INTERSIT BONOS habere ſuperiores.

Vbi non eſt gubernator populus corruet; ſalus autem vbi multa conſilia.

Cum [1] *ſurrexerint impij,* [2] *abſcondentur homines: cum* [3] *illi perierint* [4] *multiplicabuntur iuſti.*

1. *Surrexerint.*] Dominium obtinuerint & poteſtatem.

2. *Abſcondentur homines.*] Iuſti maximè, quia continent ſe in ſilentio, nec ſeſe ingerunt in notitiam principum.

3. *Illi perierint.*] Et in eorum locum ſurrexerint iuſti principes & ſuperiores.

4. *Multiplicabuntur iuſti.*] Quia qui prius latebant ſe palam exhibent, & quia eorum doctrina & exemplo multi ad iuſtitiam amplexandam excitantur.

§. 5. PERMAGNI REFERT EXEMPLVM ſuperioris.

Credidit [1] *ipſe & domus eius tota.*
Vide item verbo Rex ex Eccli.10.2.

1.*Ipſe.*] Paterfamilias, cuius exemplum ſecuta eſt familia vniuerſa.

§. ADD. EIVS OFFICIVM QVAM PERIculoſum. *V.Sponſio* §.3. *nu.*8.

§.6. IMPIVS IMPIOS HABET SVBDITOS.

Princeps, qui libenter audit [1] *verba mendacij,* [2] *omnes miniſtros habet impios.*

1. *Verba mendacij.*] Adulationes & falſas laudes, praua conſilia quæ tanquam ſalutaria ſuggeruntur, calumnias, prauam doctrinam in religione.

2. *Omnes &c.*] Quia ſtudent placere principi, & quæ ei grata ſunt afferre.

§. 7. IMPIORVM SVPPLICIVM.
*V.V. Iudex ex Sap.*6.6.7.8.9.

§. 8. SVPPLICIVM EORVM, QVI SVA abutuntur poteſtate.

Qui ſeminat iniquitatem metet [1] *mala, &* [2] *virga iræ ſuæ* [3] *conſummabitur.* Prou.22.8

1.*Mala.*] Damna, calamitates, ſupplicia.

2.*Virga iræ ſuæ.*] Virga ſuæ poteſtatis qua non eſt iuſtè vſus, ſed pro ira ſua abuſus eſt in ſubditos.

3.*Conſummabitur.*] Conſumetur: interitum ſibi aſciſcet & hîc & in futuro.

§. 9. IMPROPERAT IIS DEVS peccata.

Cum eſſetis miniſtri regni illius non rectè iudicaſtis, neque cuſtodiſtis legem iuſtitiæ, neque ſecundum voluntatem Dei ambulaſtis. Sap.6.5.

§. 10. IIS PARENDVM.

1 Diuinatio in labiis regis, in iudicio non errabit os eius. Prou.16.10

1.*Diuinatio.*] Oracula profert rex & ſuperior quando iudicat aut aliquid præcipit, Deo ſci. ei peculiariter aſſiſtente, quare ſubditorum eſt iis parere tanquam qui diuina oracula proferant.

SVPERSTITIO.

Vide Diuinatio. Magi.

§. 1. PROHIBETVR

Non augurabimini nec obſeruabitis [1] *ſomnia.* Leuit.19.26.

1. *Somnia.*] Hebræi nonnulli vertunt *tempora*: prohibet prædictiones vanas futurorum, vel ſuperſtitiones gentilicias in delectu temporum ad aliquid agendum.

SVSVRRO.

Vide Lingua. Detractio. Calumnia. Bilinguis.

§. 1. QVAM OBSIT SVIS SVSVRrationibus.

Verba ſuſurronis [1] *quaſi ſimplicia, & ipſa perueniunt ad* [2] *intima ventris.* Prou.26.22.

Quod idem habetur Prou.18.8.

1.*Quaſi*

1. *Quaſi ſimplicia.*] Quia nullum in ſpecie videntur habere malum.

2. *Intima ventris.*] Non minus nocent quã vulnera in intimis hominis inflicta, grauemque hominum mentibus mœrorem & læſionem inferunt, quæ ægrè curari poſſit, ſicuti percuſſiones quæ deſcendunt in interiora ſunt mortiferæ & incurabiles.

§. 2. QVOD SIT CAVSA MALORVM.

Eccli. 28. 15. 16. 17. 18. 19. 20. *Suſurro, & bilinguis maledictus: multos enim turbauit pacem habentes.* [1] *Lingua tertia multos cõmouit, & diſperſit illos de gente in gentem. Ciuitates muratas deſtruxit, & domos magnatorum effodit. Virtutes populorum concidit, & gentes fortes diſſoluit. Lingua tertia mulieres viratas eiecit, & priuauit illas laboribus ſuis. Qui reſpicit illam non habebit requiem, nec habebit amicum, in quo requieſcat.*

1. *Lingua tertia.*] Vide V. Lingua cap. 2. §. 6.

§. 3. SVSVRRANS MAGIS NOCET QVAM flagellum, aut gladius.

Eccli. 28. 21. 22. 1 *Flagelli plaga liuorem facit: plaga autem linguæ comminuet oſſa.* [2] *Multi ceciderunt in ore gladij, ſed non ſic quaſi, qui interierunt per linguam.*

1. *Flagelli.*] Vide Verbo Calumnia.

2. *Multi &c.*] .i. occiſi ſunt acie gladij quaſi ore deuorantis, at hi non ſunt tot quot qui per linguam maledicam perierunt hoc eſt plures occidit lingua quam gladius. Occidit namque & corpus & animam, idque varijs modis, detrahendo, ſuſurrando, adulationibus, calumnijs, ſeminando praua dogmata, ſuggerendo praua conſilia &c.

§. 4. SIBI NOCET, OMNIBVSQVE eſt inuiſus.

Eccli. 21. 31. *Suſurro* [1] *coinquinabit animam ſuam, & in omnibus odietur & qui cum eo manſerit odioſus erit: tacitus, &* [2] *ſenſatus honorabitur.*
Vide etiam §. ſequentem.

1. *Coinquinabit animam.*] q. d. non tantum alios lædit ſed ſeipſum nec tantum famę ſuæ nocet ſed animæ.

2. *Senſatus.*] Qui prudenter tacere nouit.

§. 5. VETATVR SVSVRRATIO, quia peior furto.

Eccli. 5. 16. 17. *Non appelleris ſuſurro & lingua tua ne* [1] *capiaris & confundaris:* [2] *ſuper furem enim eſt confuſio &* [3] *pœnitentia: &* [4] *denotatio peſſima ſuper bilinguem: ſuſurratori autem odium & inimicitia & contumelia.*

Non eris criminator & ſuſurro in populo.
Noli fieri [5] *pro amico inimicus proximo: improperium enim, & contumeliam malus hæreditabit, & omnis peccator inuidus, & bilinguis.*

1. *Capiaris.*] Deprehendaris mendax aut detractor.

2. *Super furem &c.*] .i. furem ſequitur confuſio.

3. *Pœnitentia.*] Quia vt plurimum talis venia dignus eſt, vt dicitur Prou. 6.

4. *Denotatio.*] Grauis damnatio & vituperatio.

5. *Pro amico inimicus.* Nè te geras pro amico blandè coram loquendo, interim velut inimicus noceas occultè ſuſurrando aut detrahendo.

§. 6. SVSVRRONES NON AVDIENDI.
Vide Verbo Auditus, & hic §. 2. *ex Eccli.* 28. 20.

§. 7. AMOVENDI AD PACEM SERVANDAM.

Cum defecerint ligna extinguetur ignis: & ſuſurrone ſubtracto iurgia conquieſcent.

TEMERITAS.
V. Conſilium. Lingua. Prudentia.

EIVS PVNITIO.

In die illa ceciderunt ſacerdotes in bello, dum volunt fortiter facere, dum ſine conſilio exeunt in prælium.

TEMPERANTIA.

Vide Ebrietas. Gula. Conuiuia. Vinum.

Primum de temperantia in genere, tum de temperantia in potu & vino.

§. 1. CERTVM ESSE DEBET EDENDI TEMpus, idque ob neceſſitatem nõ voluptatẽ.

Beata terra cuius rex [1] *nobilis eſt, & cuius principes veſcuntur in tempore ſuo ad reficiendum & non ad luxuriam.*

1. *Nobilis.*] Animo.

§. 2. TEMPERANTIÆ PRÆMIVM ET effectus in animo, ſcientia.

Pueris autem his dedit Deus ſcientiam, & [1] *diſciplinam in omni libro, & ſapientia. Danieli autem intelligentiam omnium viſionum, & ſomniorum.*

1.*Diſciplinam.*] Græcè prudentiam.
2.*Libro.*] Literatura Græcè.

§. 3. EFFECTVS IN CORPORE, vita longior.

Eccli.37.34 *Qui abſtinens eſt, adijciet dies.*

§. 4. ITEM PLACIDVS SOMNVS.

Eccli.31.24 *Somnus* [1] *ſanitatis in homine parco,* [2] *dormiet vſque in manè, & anima illius cum ipſo* [3] *delectabitur.*

1.*Sanitatis.*] Quem adfert ſanitas & bona corporis diſpoſitio, & qui eandem ſanitatem conſeruat.
2.*Dormiet &c.*] Ita vt non expergiſcatur ante tempus & non cogatur pręe doloribus aliquoties ſurgere.
3.*Delectabitur.*] Vbi ſcil. euigilauerit, gaudens ob ſanitatem, & quod habilis ſit ad ſua officia peragenda.

§. 5. DE TEMPERANTIA in vino ſumendo.

VARII EIVS FRVCTVS TVM ANIMI, TVM corporis, variaque intemperantiæ eiuſdem damna.

Eccli.31.22.23. *Quam ſufficiens eſt homini* [1] *erudito vinum exiguum & in dormiendo non* [2] *laborabis ab illo, & non ſenties dolorem, vigilia, &* [3] *colera, &* [4] *tortura viro* [5] *infrunito.*

Eccli.31.32.33.34.35.36.37.38.39. [6] *Æqua vita hominibus, vinum in ſobrietate* [7] *ſi bibas illud moderatè eris ſobrius. Quæ vita eſt* [8] *quæ minuitur vino?* [9] *Quid defraudat vitam? mors: vinum in iucunditatem creatum eſt, & nō in ebrietatem ab initio.* [10] *Exultatio animæ & cordis vinum moderate potatum. Sanitas eſt animæ & corpori ſobrius potus. Vinum multum potatum irritationem & iram, &* [11] *ruinas multas facit,* [12] *amaritudo animæ vinum multum potatum.*

Eccli.31.30 *Multos* [13] *exterminauit vinum.*

Vide item Verbo Vinum.

1.*Erudito.*] Bene inſtituto, nec aſſueto voracitati.
2.*Laborabis.*] Affligeris, quod accidit intemperantibus.
3.*Colera.*] Ex qua varij morbi.
4.*Tortura.*] Viſcerum & inteſtinorum.
5.*Infrunito.*] Gręcè inexplebili, qui neſcit frui rebus vt decet, ſed ijs abutitur.
6.*Aequa vita.*) .i. vitam affert conuenientem & commodam.
7.*Si bibas &c.*) q. d. vt ſis ſobrius non eſt neceſſe vt omnino à vino abſtineas, at vt moderatè bibas: vel *eris ſobrius* .i. eris ſanæ mentis, non dimouebitur mēs à tuo officio, imò magis acuetur.
8.*Quæ minuitur.*] Quę deſtituitur: q. d. miſera eſt talis vita quia deſtituitur eo ſolatio quod mærorem pellit. Vel quam miſera eſt vita eius qui eam vino abbreuiat.
9.*Quid defraudas &c.*] .i. vinum quod homini vitam abbreuiat eſt homini inſtar mortis, quia facit idem quod mors. Alij ita legūt: *Quid defraudat vitam mors?* .i. cur ante tempus abbreuiat mors vitam propter vini inopiam, quod moderatè ſumptum morbos & corporis & animi pellere potuiſſet.
10.*Exultatio, ſanitas &c.*] Quia vinum earum eſt cauſa.
11.*Ruinas.*] .i. cædes, ſiue ebrij, ſiue aliorum.
12.*Amaritudo.*] Triſtitia, quia eam cauſat licet in lętitiam ſit creatum.
13.*Exterminauit.*] Omnino perdidit, & ſecundum corpus & animam.

§. 6. COHORTATIONES AD temperantiam.

Quando ſederis vt comedas cum principe diligenter [1] *attende quę appoſita ſunt ante faciem tuam, &* [2] *ſtatue cultrum in gutture tuo, ſi tamen habes in poteſtate* [3] *animam tuam; ne deſideres de cibis eius, in quo eſt* [4] *panis mendacij.* Prou.23.1.2.3.

Noli auidus eſſe in omni epulatione, & non te effundas ſuper omnem eſcam. Eccli.37.32

1.*Attende.*] Ne te ſcil. gula decipiat.
2.*Statue cultrum &c.*] Cohibe appetitum, & veluti cultro gutturi immiſſo refrænate, nec cultro abutaris ad quæuis edulia diſcindenda & manducanda.
3.*Animam.*] .i. deſiderium.
4.*Panis mendacij.*) .i. cibus mendax, quia fallit expetitus principum cibus, quia delicatus, vel eſt fallax cibus, quia cum præ ſe ferat princeps amicitiam, tamen mens eius eſt te explorare an ſis continens.

TEMPLVM.

Vide Eccleſia. Oratio.

§. 1. EST DOMVS ORATIONIS.

Adducam eos in montem ſanctum meum, & lætificabo eos [1] *in domo orationis meæ: holocauſta eorum, & victimæ eorum, placebunt mihi ſuper altari meo.* Iſa.56.7.

Vide hunc ipſum locum citatum Matth. 21.13.

1.*Domo orationis.*) id eſt, templo: orationis autem accipitur paſſiuè, in quo Deus oratur.

§. 2. EST DOMVS DEI.

Gen.28.17 *Quam [1] terribilis eſt locus iſte; non eſt hic aliud niſi domus Dei & porta cæli.*
Pſal.77.60 *Et repulit tabernaculum Silo, tabernaculum ſuum [2] vbi habitauit in hominibus.*
Pſ.131.13. *Elegit Dominus Sion, elegit [3] eam in habitationem ſibi.*
Hier.7.3. *Hæc dicit Dominus exercituum, & Deus Iſrael: bonas facite vias veſtras, & ſtudia veſtra, & habitabo vobiſcum in loco iſto.*
Mat.23.21 *Quicunque iurauerit in templo, iurat in illo: & in eo qui habitat in ipſo.*

1. *Terribilis.*] Reuerentia dignus. Hunc locum accommodat Eccleſia ad templa Chriſtianorum.
2. *Vbi habitauit.*] Si antiquum tabernaculum erat Dei habitatio & domus quia in eo colebatur, & maiora ibi dabat ſigna ſuæ præſentiæ, multò id verius eſt de templis Chriſtianorum: Eandem explicationem habent ſequentia teſtimonia.
3. *In habitationem.*] Ratione maximè tēpli quod erat in Sion, in quo dicebatur habitare.

§. 3. IDEO MAGNA IN EO OPVS eſt reuerentia.

Exod.3.5. *Solue calceamentum de pedibus tuis, locus enim in quo ſtas, [1] terra ſancta eſt.*
Vide etiam Ioſue 5. v. 15.

1. *Terra ſancta.*] Vbi tanta maieſtate & prodigiis ſe Deus oſtendit.

§. 4. ORANDVM MAXIME IN TEMPLIS, quod tum Dauid, tum primi Chriſtiani obſeruabant, *Pſalmo 5.8. & Pſ.65.13. Lucæ 2.37. Acto.2.46. & cap.3.1. & alibi frequenter.*

§. 5. QVIA IBI FACILIVS EXAVDIT DEVS. *Vide 3.Reg.9.3. & cap.8.28.29.30.*

§. 6. TEMPLI PROPHANATORES PVNITI. *Vide Matth. 21. 12. Ioan.2.15. 2. Mach. 3. 25. 26.*

§. 7. DE DONIS TEMPLO DATIS.
Vide 2.Paralip.1.cap.6. 2.Mach.3.1. 1.Eſdræ 7.3. Quò etiam ſpectant quæ oblata ad ædificationem tabernaculi, *Exodi cap.25.26.27. Vide de his fuſius Tomo altero.*

TEMPVS. V. Vita, Homo.

§. 1. QVÆLIBET RES SVVM HABET tempus.

Eccle.8.6. *Omni negotio tempus eſt, & opportunitas: & multa hominis [1] afflictio.*
Omnia tempus habent, & ſuis ſpatiis tranſeunt vniuerſa ſub cælo.

1. *Afflictio.*] In expediendis negotiis.

§. 2. DE TEMPORE LOQVENDI, ET tacendi. *Vide verbo Lingua.*

§. 3. NON EST HOMINI TEMPVS datum ad peccandum.

Nemini mandauit impiè agere, & nemini dedit [1] ſpatium peccandi. [2] Non enim concupiſcit multitudinem filiorum infidelium, & inutilium.

1. *Spatium.*] Temporis ſci. & vitæ dilationem.
2. *Non concupiſcit.*] His verbis ſignificatur amplius quam dicitur, ſci. eos deteſtari.

§. 4. VERVM AD VTILITER NEGOTIANDVM quæ ſpectant ad ſalutem.

Vocatis decem ſeruis ſuis, dedit eis [1] decem mnas, & ait ad illos: negotiamini dum venio.

1. *Decem mnas.*] Per eas intellige quæcumque nobis à Deo data, quorum recto vſu licet nobis Dei ope conſequi beatitudinem.

§. 5. ITEM AD VIGILANDVM IN ADVENtum Domini noſtri & patrisfamilias.
Vide Matth. 24. à verſ. 43. & cap. 25. vſque ad verſ. 41. maximè autem v. 5.

1 Moram faciente ſponſo.

1. *Moram.*] Hac mora intelligitur tempus cuilibet conceſſum ad ſeſe parandum in aduentum ſponſi Chriſti Domini.

§. 6. TEMPORE RES OMNES IN peius ruunt.

Ne dicas: quid putas cauſæ eſt quod priora tempora meliora fuere quam nunc ſunt? [1] ſtulta enim eſt huiuſcemodi interrogatio.

1. *Stulta.*] q. d. quis neſcit res ſemper in deterius ruere?

§. 7. COHORTATIONES AD BENE vtendum tempore.

1 In ſapiētia ambulate ad eos, qui [2] foris ſunt, [3] tempus redimentes.
Videte fratres quomodo [4] caute ambuletis, non quaſi [5] inſipientes, ſed vt ſapientes, [6] redimentes tempus: quoniam dies [7] mali ſunt.
[8] Solicitudine non pigri.

Eccli. 14. 14. [9] *Non defraudcris à die bono, & [10] particula [11] boni doni non te prætereat.*
Eccli. 4. 23 *Fili conſerua tempus, & deuita à malo.*

Vide V. Opera & Diues c. 2. §. 1. teſtimonio 1.

1. *In ſapientia.*] Sapienter, prudenter agite.

2. *Foris ſunt.*] Gentiles, vt eos ad fidem pelliciatis.

3. *Tempus redimentes.*] Captantes occaſionem benè agendi, vel cum Anſelmo: Tempus, inquit, redimimus quando anteactam vitam quam laſciuiendo perdidimus, flendo reparamus. *Vide etiam infrà num. 6.*

4. *Cautè.*] Circumſpectè conuerſemini.

5. *Inſipientes.*] Quales ſunt ij qui tempus hoc breue ad ſalutem datum prodigunt, eoque abutuntur ad ſe damnandum.

6. *Redimentes tempus.*] Tempus, ſecundum Hieron. eſt quaſi captiuum quando malè expenditur, cum à Deo datum ſit vt bonis operibus ſeruiat, ideoque per bona opera redimitur ex captiuitate & in libertatem aſſeritur. Poteſt etiam *redimentes* ſumi pro *ementes.* q. d. Studioſè emite quantouis pretio & difficultate & diſpendio rerum iucundarum, *tempus* .i. occaſionem benè operandi. *Vide Auguſt. homilia 1. ex 50. vide num. 3. ſupra.*

7. *Mali.*] Miſeri, ærumnoſi, pleni tentationibus, periculoſi ne ijs perdatur vita æterna.

8. *Solicitudine &c.*] Abſque pigritia ſemper ſoliciti & vigilantes.

9. *Non defraudcris à die bono.*] A die, ſeu tempore gratiæ, vide vt illo vtaris quod tam eſt pretioſum.

10. *Particula.*] Portio.

11. *Boni doni.*] .i. occaſionis quam tibi dedit bene operandi non te prætereat ſine fructu.

TENTATIO.

Vide Tribulatio. Dæmon.

§. 1. TENTAT HOMINES DÆMON.

Act. 5. 3. *Anania, cur tentauit Satanas cor tuum, [1] mentiri te Spiritui ſancto, & fraudare de pretio agri?*
1 ad Theſſ. 3. 5. *Propterea, & ego amplius [2] non ſuſtinens, [3] miſi ad cognoſcendam fidem veſtram: ne fortè tentauerit vos is qui tentat, & inanis fiat [4] labor noſter.*

1. *Mentiri, fraudare.*] Vt mentireris & fraudares.

2. *Non ſuſtinens.*] Cum deſiderium vos confirmandi in fide amplius differre non poſſem.

3. *Miſi.*] Timotheum ad explorandum fidem veſtram timens, ne timore afflictionum à fide dimoueremini.

4. *Labor.*] Noſtræ prædicationis.

§. 2. ITEM CVIVSQVE CONCVPISCENTIA.

Vnuſquiſque [1] tentatur à concupiſcentia ſua [2] abſtractus, & illectus. Iacob. 1. 14.

1. *Tentatur.*] Solicitatur ad malum.

2. *Abſtractus.*] Per quam concupiſcētiam & ſenſualem appetitum abſtrahitur animus à recto, & allicitur ad illicita carnis deſideria.

§. 3. ET CREATVRÆ.

Creaturæ Dei [1] in odium factæ ſunt, & in [2] tentationem animabus hominum, & in [3] muſcipulam [4] pedibus inſipientium. Sap. 14. 11.

1. *In odium.*] .i. Deo odioſæ, dum ijs homo abutitur ad idola, & ad peccata, quæ alioqui à Deo factæ ſunt bonæ.

2. *Tentationem.*] Quia hominem inducunt quodammodo ad malum ſaltem obiectiuè: v. g. ſua pulchritudine & voluptate quæ ex ijs percipitur. Græcè in ſcandala quò offendant homines, impingant & pereant.

3. *Muſcipulam.*] Græcè, In laqueum.

4. *Pedibus.*] Ad illaqueandos pedes.

§. 4. DEVS NON TENTAT HOMINES.

Nemo cum [1] tentatur dicat: quoniam à Deo tentatur; Deus enim [2] intentator malorum eſt, [3] ipſe autem neminem tentat. Iacob. 1. 13.

1. *Tentatur.*] Solicitatur & inclinatur ad peccandum.

2. *Intentator malorum.*] Neſcit ad malum tentare neque tentari. Ita Titelmann.

3. *Ipſe autem.*] Ipſe inquam.

§. 5. DICITVR TAMEN EOS CERTO quodam ſenſu tentare.

Deus [1] tentauit illos, & inuenit illos dignos ſe. Sap. 3. 5.
Tentat vos Dominus Deus veſter vt palam fiat vtrum diligatis eum an non, in toto corde, & in tota anima veſtra. Deut. 13. 3.
Tentauit Deus Abraham. Gen. 22. 1.

1. *Tentauit.*] Explorauit eorum conſtantiam & virtutes.

§. 6. DEI CVLTVS NON EST SINE tentationibus.

Fili accedens ad ſeruitutem Dei [1] ſta in iuſtitia, & in timore, & præpara animam tuam ad tentationem. Eccli. 2. 1.

1. *Sta in iuſtitia &c.*] Vt his virtutibus te præpares ad tentationes ſuperandas.

§.7. DEVS SVOS PRIMVM TENTATIONIBVS probat, cum immittit conſolationes.

Vide Sap. c.2.§.3.ex Eccli.4.18.19.

§.8. NEMO TENTATVR SVPRA VIRES.

1.Cor.10.13. *Tentatio vos non apprehendat niſi [1] humana: fidelis autem Deus eſt, qui non patietur vos tentari ſuprà id quod poteſtis, ſed faciet etiam cum tentatione [2] prouentum, vt poſſitis ſuſtinere.*

1. *Humana.*] Leuis & quæ facilè curatur.
2. *Prouentum.*] Facilem exitum ἔκβασιν & euaſionem.

§. 9. GAVDENDVM IN TENTATIONE.

Iac.1.2. *Omne gaudium exiſtimate, fratres mei, cum in tentationes varias incideritis, &c.*

§.10. TENTATIO SCIENTIAM PARIT.

Eccli.34.9.10.11. *[1] Qui non eſt tentatus quid ſcit? vir in multis expertus cogitabit multa, & qui multa didicit enarrabit intellectum, qui non eſt expertus pauca recognoſcit, qui autem in multis factus eſt, multiplicat malitiam. Qui tentatus non eſt qualia ſcit? Qui implanatus eſt, abundabit nequitia.*

1. *Qui non eſt.*] Vide V. Experientia.

§. 11. PROMITTITVR AVXILIVM tentatis.

Vide verbo Spes c.1.§.14.ex Iſa.43.2.3. & verbo Peccator c.27.§.3.ex Iſa.41.10.&c. & ex Iſa.42.3.

§. 12. TENTATIONIBVS QVOMODO reſiſtendum.

Vide verbo Dæmon, ex Epheſ.6. à verſ.11. & aliis locis ibidem citatis.

§.13. EARVM INITIIS MAXIME obuiandum.

Pſ.136.9. *Beatus vir qui tenebit & allidet [1] paruulos tuos ad [2] petram.*

1. *Paruulos.*] Primos concupiſcentiæ motus.
2. *Petram.*] Fidem Chriſti & Chriſtum. Ita Hieron. tropologicè.

§. 14. IN ECCLESIA NON DESVNT OMNIS generis arma contra tentationes.

Cant.4.4. *Sicut turris Dauid [1] collum tuum, quæ ædificata eſt cum [2] propugnaculis, [3] mille clypei pendent ex ea [4] omnis armatura fortium.*

1. *Collum.*] Per collum intelligitur Eccleſiæ inuicta fortitudo, contra quam nec inferi portæ præualebunt: Solet enim collum ſi eſt erectum inſtar turris ſignum eſſe fortitudinis: vt & collum flaccidum, & ſuper humeros pendens ſignum infirmitatis.
2. *Propugnaculis.*] Ea ſunt ſacræ ſcripturæ, & Spiritus ſancti dogmata quibus circumdatur & munitur per circuitum.
3. *Mille clypei.*] .i. multi. Sunt autem hi clypei, ſanctorum qui nos præceſſere exempla, quibus dum ea attentè conſideramus, munimur vt clypeis ab omni tentatione.
4. *Omnis armatura.*] Quia Eccleſia habet omnis generis arma quibus aduerſus hoſtes ſe tueatur, eoſque feriat.

§. 15. ANIMATVR TENTATVS ad pugnam.

In mundo preſſuram habebitis: ſed confidite ego vici mundum. Ioan.16.33.

§. 16. COHORTATIO AD RESISTENdum tentationibus.

Vide ſupra §.12.ex Epheſ.6.

Si ſpiritus [1] poteſtatem habentis aſcenderit [2] ſuper te, [3] locum tuum ne dimiſeris, quia [4] curatio faciet ceſſare peccata maxima. Eccle.10.4.

1. *Poteſtatem habentis.*] .i. Dæmonis.
2. *Super.*] .i. contra te.
3. *Locum tuum.*] Statum virtutis.
4. *Curatio.*] Iſta cura & ſolicitudo contra tentationem, qua animam curas & ſanam conſeruas.

TEPOR.

§. 1. EIVS DAMNA.

Scio opera tua quia neque frigidus es, neque calidus: [1] vtinam frigidus eſſes, aut calidus: ſed quia tepidus es, & nec frigidus, nec calidus, [2] incipiam te euomere ex ore meo. Apoc.3.15.16.

1. *Vtinam frigidus &c.*] Frigidus eſt qui manifeſtè tenetur peccato mortali: calidus qui habet calorem caritatis & feruorem eius: Tepidus qui habet quidem caritatem; ſed in ea eſt negligens & ſocors, qui ob ſuam ſocordiam & periculum derelictionis à Deo, item quia non videt ſuum periculũ nec metuit, in maiori verſatur periculo quam frigidus qui videt euidens periculum ſuum & certam damnationem, ideoque citius conuertitur. *Vide Greg.3.p.paſtor.admonit.35.Caſſ. coll.4.c.19.*
2. *Incipiam &c.*] .i. Abijciam te (vt ſolent moleſta ſtomacho euomi) niſi reſipiſcas. A qua tepida diſſoluit ſtomachi vires, hinc prouocat

uocat vomitum: & tepidi tepore ſuo quaſi aquam tepidam Deo propinant qua nauſeat, & cogitur eos euomere .i. à ſe ſuaque familiaritate repellere, idq; cum violentia & execratione, ſicuti execramur quæ vomendo reiecimus. *Vide pulchrè Caßian. loco citato.*

§. 2. VETAT DEVS PRÆDICARI tepidis.

Ierem. 4. 3. *Nouate vobis* [1] *nouale, & nolite ſerere ſuper* [2] *ſpinas.*

1. *Nouale.*] Agrum recenter cultum .i. prædicate potius gentilibus, & in noua terra ſementem verbi Dei proijcite, inquit Caſſian. ſuperiore §.

2. *Spinas.*] Infructuoſam terram .i. Nolite prædicare tepidis. Idem.

TESTAMENTVM.

§. 1. COHORTATIO AD ILLVD faciendum.

Eccli. 33. 24. *In die conſummationis dierum vitæ tuæ, & in tempore* [1] *exitus tui* [2] *diſtribue hæreditatem tuam.*

1. *Exitus.*] Ex hac vita.

2. *Diſtribue.*] Quod ordinariè fit per teſtamentum.

TESTIMONIVM. TESTIS.

Vide Calumnia. Mendacium. Periurium.

§. 1. TESTIS LEGITIME ADIVRATVS tenetur verum dicere.

Prou. 29. 24. *Qui cum fure participat* [1] *odit animam ſuam,* [2] *adiurantem audit & non indicat.*

Leuit. 5. 1. *Si peccauerit anima,* [3] *& audierit vocem* [4] *iurantis,* [5] *teſtiſque fuerit quòd aut ipſe vidit, aut conſcius eſt, niſi indicauerit,* [6] *portabit iniquitatem ſuam.*

1. *Odit animam.*] Quia eam damnat.

2. *Adiurantem audit.*] .i. Licet audiat eum qui adiurat eum ex officio & exigit iuramentum vt prodat furem. Significatur talem etiã peccare in Deum. Adiurare eſt metu religionis & pietatis violandæ aut vltionis & maledictionis diuinæ incurrendæ, aliquem adigere ad aliquid dicendum aut faciendum.

3. *Et audierit.*] .i. Alius quiſpiam.

4. *Iurantis.*] .i. Adiurantis ſci. iudicis.

5. *Teſtiſque &c.*] .i. Vt ſit teſtis eorum quæ vidit & cognouit.

6. *Portabit &c.*] .i. à Deo punietur.

§. 2. DE NVMERO TESTIVM.

Homicida ſub teſtibus punietur, ad vnius teſtimonium nullus condemnabitur. Num. 35. 30.

Non [1] *ſtabit teſtis vnus contra aliquem quicquid illud peccati & facinoris ſit, ſed in ore duorum vel trium teſtium* [2] *ſtabit omne verbum.* Deut. 19. 15.

Vide Matt. 18. 16. Ioan. 8. 17.

Aduerſus presbyterum accuſationem noli recipere niſi ſub duobus aut tribus teſtibus. 1. Tim. 5. 19.

1. *Stabit.*] Admittetur.

2. *Stabit omne verbum.*] Confirmabitur omnis accuſatio.

§. 3. TVETVR DEVS TESTEM veracem.

1 *Oculi Domini cuſtodiunt ſcientiam, &* [2] *ſupplantantur verba iniqui.* Prou. 22. 12.

1. *Oculi Domini, &c.*] .i. Prouidentia Dei conſeruat & tuetur teſtimonium veritatis, illud ſci. quo id quod ſciũt homines loquuntur & teſtantur.

2. *Supplantantur.*] Subuertuntur verba iniqui quæ dicunt in aliorum perniciem, aliud dicentes quàm ſciunt eſſe verum.

§. 4. QVAM NOCEAT PROXIMO FALSVM teſtimonium.

1 *Iaculum, & gladius, & ſagitta acuta, homo qui loquitur contra proximum ſuum falſum teſtimonium.* Prou. 25. 18.

1. *Iaculum &c.*] .i. Quaſi iaculum. Significatur magnum nocumentum falſi teſtis, & nonnunquam mortem afferre. V. Ianſenium ex Hebræo ſuggerentem nouam conceptionem.

§. 5. FALSI TESTIS POENA.

Si ſteterit teſtis mendax contra hominem accuſans eum præuaricationis. Stabunt ambo, quorũ cauſa eſt antè Dominum in conſpectu ſacerdotum & iudicum, qui fuerint in diebus illis. Cumque diligentiſſimè perſcrutantes, inuenerint falſum teſtem dixiſſe contra fratrem ſuum mendacium: Reddent ei ſicut fratri ſuo facere cogitauit, & auferes malum de medio tui vt audientes cæteri timorem habeant, & nequaquam talia audeant facere; non miſereberis eius, ſed [1] *animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede exiges.* Deut. 19. 16. 17. 18. 19. 20. 21.

Teſtis falſus non erit impunitus, & qui mendacia loquitur non effugiet. Prou. 19. 5.

1. *Animam.*] Supp. exiges .i. vitam. Senſus eſt: ea pœna afficietur qua accuſatus ſi verum

rum fuiſſet crimen, erat afficiendus.

§. 6. PROHIBETVR FALSVM teſtimonium.

Exod.23.1. *Non* [1] *ſuſcipies vocem mendacij, neque iunges* [2] *manum tuam vt pro impio dicas falſum teſtimonium.*

Prou.24.28.29. *Ne ſis teſtis* [3] *fruſtra contra proximum tuum, nec* [4] *lactes quemquam labijs tuis. Ne dicas:* [5] *quomodo fecit mihi ſic faciam ei, reddam vnicuique iuxta opus ſuum.*

1. *Suſcipies &c.*] Loquendo contra proximum.

2. *Manum.*] Sci. cum impio aliquo vt eum adiuues.

3. *Fruſtrà.*] .i. præter eius meritum .i. iniuſtus & falſus.

4. *Lactes.*] Seducas verbis blandis amicitiam ſimulando quam intus non habes, aut laudando eum quo magis decipias.

5. *Quomodo fecit mihi.*] Vetat hic vindictam.

TIMOR.

Vide Sapientia. Deus. Mors. Infernus. Spes. Iuſtus.

§. 1. QVID SIT TIMOR.

Sap.17.11. *Nihil eſt timor niſi* [1] *præſumptionis adiutorium, &* [2] *proditio cogitationis auxiliorum.*

1. *Præſumptionis adiutorium.*] .i. Augmētum ſuſpicionis mali alicuius imminentis, atque ad hoc iuuat vt quis magis præſumat & ſuſpicetur malum imminere.

2. *Proditio &c.*] Sciendum hic genitiuum *cogitationis* non regi à *proditio*, nec regere genitiuum *auxiliorum*, ſed contra genitiuum *auxiliorum* regi à nominatiuo *proditio* & regere genitiuum *cogitationis*, & accipitur *proditio* pro deſertione. Senſus itaque eſt iſte: Timere nihil aliud eſt quam deſerere & abijcere conſilia quæ cogitatio poſſit ſuppeditare: nam qui timet, ideo timet quia non occurrant rationes euadendi mali. Ianſen.

§. 2. QVID SIT DEI TIMOR.

Eccli.1.17. *Timor Domini,* [1] *ſcientiæ religioſitas.*

1. *Scientiæ religioſitas.*] .i. Non eſt ipſa ſcientia Dei, ſed pietas quæ ex ipſa Dei notitia ſequitur.

§. 3. DE OBIECTO TIMORIS.

Timendus Deus.

Mat.10.28. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere; ſed potius timete eum qui poteſt & corpus, & animam perdere in gehennam.*

Vide etiam ſequentes verſus.

Quis non timebit te, ô Rex gentium? [1] *tuum eſt enim decus; inter cunctos ſapientes gentium, & in vniuerſis regnis eorum nullus eſt ſimilis tui.*

1. *Tuum decus.*] Chald. Regnum. Tuum eſt quicquid decoris & regiæ maieſtatis poteſt inueniri.

§. 4. ETIAM DE PECCATIS REmiſſis timendum.

[1] *De propitiato peccato noli eſſe* [2] *ſine metu, neque adijcias peccatum ſuper peccatum.*

1. *De propitiato.*] .i. de propitiatione, de remiſſione.

2. *Sine metu.*] Quia non es commodè certus de ea, & quia periculum eſt relapſus, & quia adhuc tibi opera pœnitentiæ peragenda etiam remiſſis peccatis.

§. 5. QVAM TIMENDA PECCATORI æterna damnatio.

Si iuſtus vix ſaluabitur, impius & peccator vbi parebunt?

§. 6. HOMINES NON TIMENDI: ET CAVSA cur eos timeamus.

[1] *Timorem eorum ne timueritis, & non conturbemini.*

[2] *Quis tu vt timeres ab homine mortali, & à filio hominis qui quaſi fœnum ita areſcet?* [3] *& oblitus es Domini factoris tui qui tetendit cælos, & fundauit terram: & formidaſti iugiter tota die à furore eius, qui te tribulabat & parauerat ad perdendum: vbi nunc eſt furor tribulantis?* [4] *citò veniet gradiens ad aperiendum, & non interficiet vſque ad internecionem,* [5] *nec deficiet panis eius.* Vide Pſ.126.v.1.2.3.

1. *Timorem.*] .i. Minas, ſeu ea quibus timere faciunt & terrent.

2. *Quis tu vt timeres.*] q. d. Indignum eſt te timere: vel cur eris tam exigui animi vt timeas.

3. *Et oblitus es.*] q. d. Sanè ideo times quia &c.

4. *Citò veniet ad aperiendum.*] Carcerem ſci. in quo tibi pereundum putabas.

5. *Nec deficiet panis.*] Ne deficiente pane tu quoque deficias.

§. 7. NEQVE EORVM OPPROBRIA, MALEdicta &c. generis eiuſdem.

Iſa.51.7.8. *Audite me qui* 1 *ſcitis iuſtum: populus meus,* 2 *lex mea in corde eorum: nolite timere opprobrium hominum, &* 3 *blaſphemias eorum ne metuatis. Sicut enim veſtimentum, ſic comedet eos vermis: & ſicut lanam, ſic deuorabit eos tinea:* 4 *ſalus autem mea in ſempiternum erit, & iuſtitia mea in generationes generationum.*

1.*Scitis iuſtum.*] Scitis iuſtitiam .i. colitis.
2.*Lex mea &c.*] .i. In quorum corde eſt lex.
3.*Blaſphemias.*] Conuitia.
4.*Salus mea.*] A me vobis promiſſa ſemper permanebit.

§.ADD. HOMINVM TIMOR PELLIT AB animo Dei timorem.
Vide verbo Deus, c.11.§.7.nu.17.

§. 8. POENA TIMENTIVM HOMINES.

Prou.29.25 1 *Qui timet hominem cito corruet, qui ſperat in Domino ſubleuabitur.*

1.*Qui timet.*] Vide verbo Spes.

§.9. NON TIMENDA PAVPERTAS.

Tob.4.23. *Noli timere, fili mi, pauperem quidem vitam gerimus, ſed multa bona habebimus ſi timuerimus Deum, & receſſerimus ab omni peccato & fecerimus benè.*

§. 10. DE SVBIECTO TIMORIS.

Etiam Iuſtis timendus caſus.

1.Cor.10.12 *Qui ſe exiſtimat* 1 *ſtare, videat ne cadat.*
Rom.11.20 *Tu* 2 *fide ſtas: noli* 3 *altum ſapere, ſed* 4 *time.*
Eccli.18.27 *Homo ſapiens in omnibus metuet, & in* 5 *diebus delictorum attendet* 6 *ab inertia.*
Iob 31.23. *Semper quaſi tumentes ſuper me fluctus timui Deū, &* 7 *pondus eius ferre non potui.*

1.*Stare.*] In Dei gratia.
2.*Fide ſtas.*] Quæ fides eſt donum Dei, ſtas autem quia inſertus es in bonam oliuam.
3.*Altum ſapere.*] Id tibi tribuendo quod Dei donum eſt.
4.*Time.*] Dei iudicium, quod conſiſtit in eo quod ſequitur.
5.*Diebus delictorum.*] Fœlici tempore, quo facilè peccat homo. Vel in diebus huius vitæ quæ tota eſt delictis plena.
6.*Ab inertia.*] Negligentia, proſpiciens ne fœlicitas ſit ei occaſio peccandi.
7.*Pondus eius.*] .i. Iudiciorum eius pondus & grauitatem iræ iudicaui eſſe intolerabilem. Titelm.

§. 11. DE CAVSIS TIMORIS.
Vide verbo Gratia, vbi de eius incertitudine.

TIMENDVM QVIA DEVS NOS IVDICABIT.

Nihil mihi conſcius ſum, ſed non in hoc iuſtificatus ſum: qui autem iudicat me Dominus eſt. 1.Cor.4.4.
Omnes 1 *viæ hominis patent oculis* 2 *eius:* 3 *ſpirituum ponderator eſt Dominus.* Prou.16.2.
Omnis 4 *via viri recta ſibi videtur:* 5 *appendit autem corda Dominus.* Prou.21.2.

1.*Via.*] Actiones.
2.*Eius.*] Dei.
3.*Spirituum.*] Non tantum externa nouit, at cor & ſpiritum & intima quæque expendit.
4.*Via.*] Actio.
5.*Appendit.*] Ponderat & expendit.

§. 12. TIMENDVM PRÆTEREA QVIA SINE acceptione perſonarum iudicabit.

1 *Et ſi patrem inuocatis eum, qui ſine acceptione perſonarum iudicat ſecundum vniuſcuiuſque opus, in timore, incolatus veſtri tempore conuerſamini.* 1.Petr.1.17
Verebar omnia opera mea, ſciens quod non parceres delinquenti. Iob.9.28.

1 *Et ſi patrem &c.*] .i. Si creditis Deum, quē vt Patrem inuocatis & adoratis, eſſe talem qui non accipiat perſonas, vtique merito vobis in timore conuerſandum *incolatus* .i. huius vitæ tempore.

§.13. ITEM QVIA REDDENDA RATIO SANguinis Chriſti quo ſumus redempti.

Scientes quod non corruptibilibus auro vel argento redempti eſtis, de vana veſtra conuerſatione 1 *paternæ traditionis: ſed pretioſo ſanguine quaſi agni immaculati Chriſti & incontaminati.* 1.Petr.1.18 19.

1.*Paternæ traditionis.*] In qua vos inſtituerant idololatræ parentes veſtri.

§. 14. ITEM QVIA VIDERE EST MAGNOS Sanctos nonnumquam cadere: & Angelos cecidiſſe. Cui propoſito accommodari poſſunt ſequentia.

Vlula 1 *abies, quia cecidit* 2 *cedrus, quoniam* 3 *magnifici vaſtati ſunt, vlulate* 4 *quercus Baſan, quoniam ſucciſus eſt* 5 *ſaltus munitus.* Zach.11.2.
Quomodo cecidiſti de cælo Lucifer, qui 6 *mane oriebaris? corruiſti* 7 *in terram, qui* 8 *vulnerabas gentes.* Iſa.14.12.
Cauda 9 *eius* 10 *trahebat tertiam partem* 11 *ſtellarum cæli, & miſit eas in terram.* Apoc.12.4.

Et factum

Apoc 12.7 8 9 [12] *Et factum eſt prælium magnum in cælo, Michael & Angeli eius pugnabant cum dracone, & draco pugnabat, & angeli eius & non valuerunt, neque locus inuentus eſt amplius eorum in cælo. Et proiectus eſt draco ille magnus ſerpens antiquus, qui vocatur diabolus & ſatanas, qui ſeducit vniuerſum orbem, & proiectus eſt in terram, & angeli eius cum illo miſſi ſunt.*

Vide etiam Apoc.3.v.10.& 9.verſ.1.

1. *Abies.*] Abietes altæ ſunt arbores poſt cedros.

2. *Cedrus.*] Per cedros intellige magnos Sanctos qui virtutibus eminebant vt cedri, per abietes, minori virtute præditos.

3. *Magnifici.*] Qui virtutibus magnifici erant vel tales videbantur.

4. *Quercus Baſan.*] Quæ erant magnæ & proceræ: quibus ſignificantur viri virtutum quique in pietatis exercitiis videntur conſenuiſſe, ſuntque vt annoſæ quercus.

5. *Saltus munitus.*] In quo ſci. multæ excelſæ arbores conſitæ erant, & quē diuina protectio fortiter muniebat. Vtitur alibi credo Tomo 3. Annalium Cardinalis Baronius hoc eodem loco in eandem ſententiam, vbi agit de caſu luciferi Epiſcopi Calaritani.

6. *Manè oriebaris.*] Qui ita lucebas ac ſtella matutina, cum mundo ſe primùm videndam præbet.

7. *In terram.*] Quia proiectus fuit in hoc aëre caliginoſo.

8. *Vulnerabas gentes.*] .i. Alios angelos quibus ipſe fuit occaſio cadendi.

9. *Eius.*] Sci. draconis ſeu diaboli.

10. *Trahebat.*] Cum è cælo caderet.

11. *Stellarum cæli.*] Angelorum.

12. *Et factum eſt.*] Vide V. Dæmon.

§. 15. DE EFFECTIS TIMORIS DOMINI: Ac primum quid in animo & corpore ſimul.

Eccle.12. 13. *Finem loquendi pariter audiamus: Deum time, & mandata eius obſerua, hoc [1] eſt enim omnis homo.*

Eccli.1 13. 20.21. *Timenti Dominum benè erit in extremis, & in die defunctionis ſuæ benedicetur. [2] Plenitudo ſapientiæ eſt timere Deum, & plenitudo à fructibus illius. Omnem domum [3] illius implebit à [4] generationibus, & [5] receptacula à theſauris [6] illius.*

Eccli.33. 1. *Timenti Dominū non occurrent mala, ſed in tentatione Deus illū conſeruabit, & liberabit à malis.*

Eccli.34.14 15.16 17. 18.19.20. [7] *Spiritus timētium Deum quæritur, & in reſpectu illius benedicetur. Spes enim illorum in ſaluantem illos, & oculi Dei in diligentes ſe. Qui timet Dominum nihil trepidabit, & non pauebit: quoniam ipſe eſt ſpes eius. Timentis Dominum beata eſt anima eius. Ad quem reſpicit, & quis eſt fortitudo eius: oculi Domini ſuper timentes eum, protector potentiæ, firmamentum virtutis, tegmen ardoris, & vmbraculum meridiani, deprecatio offenſionis, adiutorium caſus, exaltans animam & illuminans oculos, dans ſanitatem & vitam & benedictionem.*

Non eſt in timore Domini [8] minoratio, & [9] non eſt in eo inquirere adiutorium.

Timete Dominum omnes ſancti eius, quoniam nihil deeſt timentibus eum.

Beatus homo cui donatum eſt habere timorem Dei, qui tenet illum, [10] cui aſſimilabitur?

Timor Domini [11] fons vitæ, vt declinet à ruina mortis.

Beatus homo qui ſemper eſt pauidus, qui verò [12] mentis eſt duræ, corruet in malum.

Beatus vir qui timet Dominum, in [13] mandatis eius volet nimis.

1. *Eſt omnis homo.*] In eo conſiſtit omnis perfectio humana: Item ſine hoc nihil eſt omnis homo, licet cætera habeat omnia.

2. *Plenitudo.*] Vide infra §. ſequenti.

3. *Illius.*] Sup. Timentis Deum.

4. *Generationibus.*] Generationes vocat fructus ſapientiæ quos profert in timēte Deum, bona ſci. temporalia & ſpiritualia quæ eadem mox vocat theſauros.

5. *Receptacula.*] Non tantum corporalia, ſed multo magis ſpiritualia, vires ſci. animi, Intellectum & voluntatem.

6. *Illius.*] Sci. ſapientiæ, ſeu potius *ſuis*.

7. *Spiritus.*] Vide verbo Iuſtus.

8. *Minoratio.*] Defectus quia nihil deeſt timentibus eum: vel quia timoris nihil deeſt vt hominem ſaluet.

9. *Non eſt in eo &c.*] Quaſi timor Dei ſit inſufficiens ad ſalutem; nam in timore Domini omnes virtutes continentur: qui enim timet Deum nihil negligit.

10. *Cui aſſimilabitur?*] Quia nihil eſt in hoc mundo ei comparandum, & quia ſuperat nouem illa de quibus paulo antè Sapiens, quæ ad fœlicitatem hominis pertinent.

11. *Fons vitæ.*] Quia vitam tribuit præſentem & futuram.

12. *Mentis duræ.*] Sic vt nihil timeat.

13. *In mandatis &c.*] .i. Ad ea ſeruanda totum ſe dat.

§. 16. QVID EFFICIAT IN INTELLECTV timor Domini.

Initium ſapientiæ timor Domini, & [1] cum fidelibus in vulua concreatus eſt, [2] cum electis fœminis graditur, & cum iuſtis & fidelibus [3] agnoſcitur. [4] Plenitudo ſapientiæ eſt timere Deum, & [5] plenitudo à fructibus illius. Radix ſapientiæ eſt timere Dominum & rami eius [6] longæui. [7] In theſauris ſapientiæ intellectus, & [8] ſcientiæ religioſitas: execratio autem peccatoribus ſapientia.

Da locum timori altiſſimi, quoniam [9] omnis ſapientia timor Dei, & [10] in illa timere Deum, [11] & in omni ſapientia diſpoſitio legis.

Timor Domini principium ſapientiæ.

Timor Domini [12] diſciplina ſapientiæ.

1. *Cum fidelibus &c.*] Quia accipiunt in vtero donum quoddam à Deo quo ad pietatē ſunt procliues, vt videatur iis timor Dei eſſe naturalis & ineſſe ex naturali complexione.

2. *Cum electis &c.*] i. Eos non deſerit datus ſemel Dei timor. Fœminarum autem meminit quia in eis ferè Dei timor & religio magis ſe produnt.

3. *Agnoſcitur.*] Sci. eſſe timor Dei, per opera quæ in eis operatur.

4. *Plenitudo.*] Perfectio.

5. *Plenitudo à fructibus illius.*] .i. plenitudo ſapiētiæ replet timētes Deū à fructibus ſuis.

6. *Longæui.*] Quia vitam longinquam adferunt.

7. *In theſauris &c.*] Dicuntur hic duo eſſe in theſauris ſapientiæ, quia illa largitur ſapiētia.

8. *Scientiæ religioſitas.*] Vide ſupra §. 2.

9. *Omnis &c.*] .i. ſumma eſt ſapientia timere Deum.

10. *In illa timere Deum.*] Sup. eſt, quia maximè docet timere & reuereri Deum.

11. *Et in omni &c.*] Quia omnis vera ſapiētia cogitat de his faciēdis & exequendis quæ lex diuina diſponit & conſtituit.

12. *Diſciplina ſapientiæ.*] Eſt ſalutaris quædam caſtigatio & coercitio quæ facit hominem ſapere.

§. 17. QVID IN VOLVNTATE.

Prou. 23. 18 *In timore Domini eſto tota die, quia habebis [1] ſpē in nouiſſimo die, & [2] præſtolatio tua non auferetur.*

Prou. 14. 26 *In timore Domini [3] fiducia fortitudinis, & filiis eius [4] erit ſpes.*

Eccli. 1. 11. 12. 27. *Timor Domini [5] gloria, & [6] gloriatio, & lætitia, & [7] corona exultationis. Timor Domini delectabit cor, & dabit lętitiam & gaudium, in longitudinem dierum. Timor Domini expellit peccatum.*

Eccli. 2. 18. 19. 20. 21. 22. 23. *Qui timent Dominum non erunt [8] incredibiles verbo illius, & qui diligunt illum conſeruabunt viā illius. Qui timent Dominum inquirent quæ beneplacita ſunt ei, & qui diligunt illum [9] replebuntur lege ipſius. Qui timent Dominum [10] præparabunt corda ſua, & in conſpectu illius [11] ſanctificabunt animas ſuas. Qui timent Dominum cuſtodiunt mandata illius, & patientiam habebunt vſque ad [12] inſpectionem illius, dicentes: ſi pœnitentiam non egerimus incidemus in manus Domini, & non in manus hominum. [13] Secundum enim magnitudinem ipſius, ſic & miſericordia illius cum ipſo eſt.*

Eccli. 34. 16 *Qui timet Dominum, nihil trepidabit, & non pauebit: quoniam ipſe eſt ſpes eius.*

Eccli. 40. 28. *Timor Domini ſicut [14] paradiſus benedictionis, & [15] ſuper omnem gloriam [16] operuerunt illum.*

Eccli. 23. 37 *Agnoſcent qui [17] derelicti ſunt, quoniam nihil melius eſt quam timor Dei, & nihil dulcius quam [18] reſpicere in mandatis Domini.*

Eccli. 25. 16 *Timor Domini [19] initium dilectionis eius, [20] fidei autem initium agglutinandum eſt ei.*

1. *Spem.*] Rem ſperatam: vel diſcedes cum bona ſpe ex hac vita.

2. *Præſtolatio tua.*] Quod expectaſti, quod præſtolatus es conſequeris, q.d. impij autem fruſtrabuntur expectatione ſua.

3. *Fiducia fortitudinis.*] Quia per timorem Dei homo confidit ſe fortem fore ad quæuis agenda, Deo ſci. propitio.

4. *Erit ſpes.*] Quod ab eo protegentur propter patris merita.

5. *Gloria.*] Quia magnum affert homini decorem & honorem.

6. *Gloriatio.*] Quia inde gloriari poteſt, ſed in Domino.

7. *Corona exultationis.*] Quia eſt inſtar coronæ exultationem ei & decus adferentis.

8. *Incredibiles.*] Increduli, diffidentes.

9. *Replebuntur lege.*] Copioſa legis doctrina & cognitione donabuntur: vel *lege*. i. fructu obſeruationis legis.

10. *Præparabunt corda.*] Component ſe ad ſeruiendum & placendum Deo.

11. *Sanctificabunt.*] Græcè humiliabunt.

12. *Inſpectionem.*] Donec reſpiciat & liberet.

13. *Secundum magnitudinem.*] .i. maieſtatem. Hæc ſententia non eſt ſubiuncta ad declarandum illud: *Incidemus in manus Domini*, ſed ad reddendum cauſam cur ſtudent ſanctificare animas ſuas, & ſeſe ad pœnitentiam & humilitatem prouocant.

14. *Paradiſus benedictionis.*] .i. Benedictus, Deiq; beneficiis affluēs atq; omni voluptate.

15. *Super omnem gloriam.*] .i. ornati omnem magnificentiam & gloriam excedente.

16. *Operuerunt illum.*] Deus ſci. & pij homines .i. ornauerunt & extulerunt: Deus quidē ornauit illum promiſſione vitæ quæ nunc eſt & futuræ. Homines vero pij ita timorem Dei ſuis bonis operibus & exemplis ornauerunt & extulerunt, vt omnem gloriam eius gloria & ſplendor exuperet.

17. *Derelicti ſunt.*] .i. Superſtites.

18 *Reſpicere.*] Attendere ad ea, vt eorum intuitu homo ſe reuocet à peccatis.

19. *Initium dilectionis.*] .i. Sine quo vera Dei dilectio non acquiritur.

20. *Fidei autem initium &c.*] .i. Fides tanquam initium eſt iungendum timori Dei in efficienda dilectione Dei, concurrit enim fides ad hoc vt timor ſit initium dilectionis.

§. 18. QVÆ EFFECTA TIMORIS DOMINI IN corpore. *V. Iuſtus, ex Prou. 10. 27. & 19. 23. Vide §. 16. & 17. ex Eccli. cap. 1. v. 12. & 25. & infra §. 23. ex Deuter. 6. 1. 2. 6. 2.*

[1] Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum: & [2] eripiet eos. Pſal. 33. 8.

1. *Immittet.*] Supp. ſeipſum.

2. *Eripiet.*] De periculis & hoſtibus.

§. 19. QVID EFFICIAT IN HONORE & dignitate.

Iudith 16.19. *Qui timent te magni erunt apud te per omnia.*
Pſ.111.3. *Gloria & diuitiæ in domo eius, & iuſtitia eius [1] manet in ſæculum ſæculi.*
Eccli.25.13.14. *Quam magnus qui inuenit ſapiētiam & ſcientiam, [2] ſed non eſt ſuper timentem Dominum. Timor Domini ſuper omnia ſe [3] ſuperpoſuit.*
Vide §.17. ex Eccli.c.40.28.
Vide verbo Iuſtus ex Prou.10.25.

1. *Manet &c.*] Quia à Deo remuneratur.
2. *Sed non eſt ſuper &c.*] .i. Neuter eorum eum præcellit.
3. *Superpoſuit.*] .i. Superat & excellit.

§. 20. QVID IN BONIS FORTVNÆ.
Vide ſupra ſapiſſimè, maximè §. 15.

Prou.22.4. *1 Finis modeſtiæ [2] timor Domini, [3] diuitiæ, & gloria, & vita.*

1. *Finis modeſtiæ.*] .i. Humilitatis.
2. *Timor Domini.*] Quia humilitas perducit hominem ad firmiter & ſanctè timendum Deum.
3. *Diuitiæ &c.*] Quia per hunc timorem eadem humilitas adfert hæc tria.

§. 21. QVID IN POSTERIS ET FILIIS.

Pſ.111.2. *Potens in terra erit [1] ſemen eius, [2] generatio rectorum benedicetur.*
Eccli.27.4. *Si non in timore Domini tenueris te inſtanter, citò ſubuertetur [3] domus tua.*

1. *Semen.*] .i. Filij.
2. *Generatio.*] .i. poſteri ſeu familia.
3. *Domus.*] Familia.

§. 22. COHORTATIONES AD TImendum Deum.

Deut.6.1.2. *Hæc ſunt præcepta vt timeas Dominum Deum tuum, & cuſtodias omnia mandata, & præcepta eius: quæ ego præcipio tibi, & filiis ac nepotibus tuis, cunctis diebus vitæ tuæ, vt prolongentur dies tui.*
Vide etiā c.10.12.& 13.4. Ioſue 24.14. Pſ. 32.8. 1.Petri 2.17. Apoc. 14.7. Prou.3.7. & 24.21. & aliâs frequenter.

TRADITIO.

§. 1. TRADITIONES APOSTOLICÆ ſeruandæ.

2.ad Theſ.2.15. *Itaque fratres [1] ſtate & tenete [2] traditiones quas didiciſtis ſiue per ſermonem, ſiue per epiſtolam noſtram.*

1. *State.*] In fide & vocatione veſtra.
2. *Traditiones.*] Obſeruate præcepta atque ordinationes quas vobis tradidimus.

TRIBVLATIO.

Vide Patientia. Spes. Iuſtus. Punitio. Peccatum.

CAPVT I.

Tribulationis varia nomina, eiuſq; cauſæ efficiens & finalis.

EIVS NOMINA.

§. 1. VOCATVR CARCER.

Numquid [1] mare ego ſum, aut cetus, quia circumdediſti me [2] carcere? Iob 7.12.

1. *Mare.*] Termini, & quaſi carcer maris ſunt littora, eadem ſunt termini ceti.
2. *Carcere.*] Harum moleſtiarum. q.d. adeone viſus ſum tibi ferus vt me inſtar maris ad compeſcendam meam violentiam opus fuerit carcere concludere?

§. 2. VOCATVR FRÆNVM.

Pharetram enim ſuam aperuit, & afflixit me, & [1] frænum poſuit in os meum. Iob 30.11.

1. *Frænum.*] Vt ſolet fieri equo domando: ea fuit tribulatio.

§. 3. VOCATVR SAGITTA.

In iudicando enim me, [1] mendacium eſt: violenta [2] ſagitta mea abſque peccato. Iob 34.6.
Vide Iob 6.4.

1. *Mendacium eſt.*] Erratum meum.
2. *Sagitta.*] Afflictio.

§. 4. VOCATVR NERVVS.

Poſuit in [1] neruo pedes meos, [2] cuſtodiuit omnes ſemitas meas. Iob 33.11.

1. *Neruo.*] Compede ſeu cippo, quia tribulatio grauis eſt vt compedes, auferetque amicam libertatem.
2. *Cuſtodiuit ſemitas.*] Obſeruauit actiones meas.

§. 5. ITEM FRÆNVM ET LAVS.

Iſa.48.9. 1 *Laude mea infrænabo te ne intereas.*

1. *Laude mea infrænabo.*] Laudem meā quaſi frænum tibi inijciam ne præcipites & ſic intereas. Hoc autem frænum ſeu laus eſt captiuitas Babylonica quam ego poſtea laxaui, & te ex ea quaſi equum domitum reduxi vt deinceps fræni mei ductum .i. meam voluntatem ſequaris & me laudes.

§.6. VOCATVR TESTIS ET EXERcitus Dei.

Iob 10. 17. *Inſtauras* [1] *teſtes tuos contra me: & multiplicas irā tuam aduerſum me, & pœnæ* [2] *militant* [3] *in me.*

1. *Teſtes.*] .i. pœnas, quæ teſtantur iram Dei .i. eas renouas.

2. *Militant.*] Tibi, ô Deus, quaſi quidam exercitus vt in me ſæuiant, vt ſolent milites inſolentes.

3. *In me.*] Contra me.

DE CAVSIS TRIBVLATIONIS.

§. 7. EIVS CAVSA DEVS.

Iob 32.13. *Ne fortè dicatis:* [1] *inuenimus ſapientiam, Deus proiecit eum: non homo.*

Eccli.11.14 *Bona & mala, vita & mors, paupertas &* [2] *honeſtas à Deo ſunt.*

Eccle.7.15. *In die* [3] *bona fruere bonis, &* [4] *malam diem præcaue,* [5] *ſicut enim hanc, ita & illam fecit Deus, vt non inueniat homo contra eum iuſtas* [6] *querimonias.*

Vide alia teſtimonia verbo Deus, cap.12.§.2.

1. *Inuenimus ſapientiam.*] Qua conuinceremus Iob dum diximus eum proiectum .i. reprobatum tanquam impium, & ſic conſequenter punitum.

2. *Honeſtas.*] Diuitiæ.

3. *Bona.*] Læta, proſpera.

4. *Malam.*] Calamitoſam.

5. *Sicut enim &c.*] q. d. veniet dies tribulationis, non enim vult Deus nos ſemper proſperè agere, ſed interdum etiam affligi.

6. *Querimonias.*] Ob tribulationem, quia Deus omnia iuſtè diſponit, & in bonum hominis.

§.8. ITEM HOMINES IMPII.

Vide verbo Punitio ex Habac.1.3.& 13.

§. 9. ITEM QVIVSQVE PECCATA.

Eccli.7.1.2.3. *Noli facere* [1] *mala, &* [2] *non te apprehendent. Diſcede ab* [3] *iniquo & deficient mala abs te. Fili non* [4] *ſemines mala in ſulcis iniuſtitiæ, & non* [5] *metes ea* [6] *in ſeptuplum.*

1. *Mala.*] Culpæ ſci.

2. *Non te apprehendent.*] Sci. mala pœnæ.

3. *Iniquo.*] .i. Iniquitate.

4. *Semines mala &c.*] .i. Ne ſemines ſemina iniuſtitiæ.

5. *Metes ea.*] Eorum fructum .i. varias tribulationes non percipies.

6. *In ſeptuplum.*] .i. abundanter, cum fœnore magno, ſicut ager ſemen immiſſum copioſè reddit per fructum qui inde prouenit.

§. 10. VOX ID AGNOSCENTIS SESEQVE IN Dei manus reſignantis.

Væ mihi ſuper contritione mea, peſſima plaga mea, ego autem dixi: Plane hæc [1] *infirmitas* [2] *mea eſt, & portabo illam.* Iere.10.19.

1. *Infirmitas.*] Calamitas.

2. *Mea eſt.*] Mihi meritò accidit: mea peccata ei occaſionem dederunt.

§. 11. PESSIMVM EST NON AFFLIGI ob peccata.

Et [1] *requieſcet indignatio mea in te, & auferetur* [2] *zelus meus à te, & quieſcam nec iraſcar amplius.* Ezech.16.42

Non [3] *viſitabo ſuper filias veſtras cum fuerint fornicatæ & ſuper ſponſas veſtras cum adulterauerint.* Oſee 4.14

1. *Requieſcet.*] Quia non exercebit officium ſuum vt ſequitur, non iraſcar.

2. *Zelus.*] Amor ſingularis, vel zelus vindictæ.

3. *Viſitabo.*] Puniam.

§. 12. NON EST TAMEN OMNIS TRIbulatio ob peccata.

Nonne [1] *diſſimulaui? nonne* [2] *ſilui? nonne quieui?* [3] *& venit ſuper me* [4] *indignatio.* Iob 3.26.

Vtinam appenderentur peccata mea quibus iram merui: & calamitas quā patior in ſtatera. Quaſi arena maris hæc grauior appareret: vnde & verba mea dolore ſunt plena. Iob 6.2.3.

In turbine enim conteret me, & multiplicabit vulnera mea etiam [5] *ſine cauſa.* Iob 9.17.

Rabbi quis peccauit, hic, aut parentes eius vt cæcus naſceretur? Reſpondit Ieſus, neque hic peccauit, neque parentes eius, ſed vt manifeſtentur [6] *opera* [7] *Dei in illo.* Ioan.9.2.3

1. *Diſſimulaui.*] Nonnè patienter tuli & diſſimulanter mala etiam antea mihi illata.

2. *Silui.*] Per patientiam.

3. *Et venit.*] Pro venit tamen.

4. *Indignatio.*] Ira Dei ſeu punitio. q. d. quid feci vt ita affligar?

5. *Sine cauſa.*] Sine peccato meo quod quidem ego ſciam.

6. Opera.

6. *Opera.*] Miracula.
7. *Dei.*] Chriſti, erat enim Chriſtus Deus.

§. 13. CVR IMMITTANTVR AVT PERMITTANTVR à Deo tribulationes.

AD PROBATIONEM.

Tob. 12. 13. *Quia acceptus eras Deo neceſſe fuit vt tentatio probaret te.*

Iudith 8. 22. [1] *Tentati ſunt patres noſtri vt probarentur, ſi verè colerent Deum ſuum.*

Iud. c. 2. 21. 22. *Non delebo gentes quas dimiſit Ioſue & mortuus eſt, & in ipſis experiar Iſrael, vtrum cuſtodiant viam Domini & ambulent in ea, ſicut cuſtodierunt patres eorum, an non.*

Rom. 5. 4. [2] *Tribulatio patientiam operatur,* [3] *patientia autem probationem.*

Apoc. 2. 10. *Ecce miſſurus eſt diabolus aliquos ex vobis in carcerem vt* [4] *tentemini.*

Eccli. 27. 6. *Vaſa figuli probat fornax, & homines iuſtos tentatio tribulationis.*

Prou. 17. 3. *Sicut igne probatur argentum, & aurum camino: ita corda probat Dominus.*

Vide verbo Patientia §. 18. ex 1. Pet. 1. 6. 7.

1. *Tentati ſunt.*] Per varias tribulationes.
2. *Tribulatio patientiam.*] Quia per tribulationes exercetur patientia.
3. *Patientia probationem.*] Vide V. Patientia, §. 18. n. 7.
4. *Tentemini.*] Probemini.

§. 14. ITEM AD PVRGATIONEM.

Dan. 11. 35. *De eruditis* [1] *ruent, vt* [2] *conflentur, & eligantur, & dealbentur vſque ad tempus præfinitum, quia adhuc aliud tempus erit.*

Matt. 3. 12. *Cuius* [3] *ventilabrum in manu ſua, &* [4] *permundabit* [5] *aream ſuam, & congregabit* [6] *triticum ſuum in* [7] *horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili.*

1. *Ruent.*] Sci. aliqui.
2. *Conflentur.*] Sci. electi, inſtar auri: ſupple permittet Deus illam perſecutionem.
3. *Ventilabrum.*] Inſtrumentum eſt quo grana in altum proiecta à paleis purgantur, ſignificatque tribulationē ſecundum Chryſ.
4. *Permundabit.*] Leuis tribulatio mundat, grauis permundat, ait Chryſ.
5. *Aream.*] Eccleſiam.
6. *Triticum.*] Bonos.
7. *Horreum.*] Cælum.

§. 15. PVRGANTVR AVTEM IVSTI, VT AMpliorem fructum referant.

Ioan. 15. 2. *Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum, & omnem qui fert fructum purgabit eum, vt fructum plus afferat.*

§. 16. QVI TRIBVLATIONE NON PVRGANtur, eos perdit Deus.

In tempore illo dicetur populo huic & Ieruſalem: Ierem. 4. 11. 12.
[1] *Ventus vrens in viis quæ ſunt in* [2] *deſerto viæ filiæ populi mei,* [3] *non ad ventilandum & ad purgandum.* [4] *Spiritus plenus* [5] *ex his,* [6] *veniet mihi, & nunc ego* [7] *loquar iudicia mea cum* [8] *eis.*

1. *Ventus vrens.*] Veniet Nabuchodonoſor tanquam ventus vrens.
2. *Deſerto.*] Quod eſt inter Babylonem & Iudæam.
3. *Non ad ventilandum &c.*] Supple, ſed ad perdendum.
4. *Spiritus plenus.*] i. Ventus ſeu tempeſtas vehemens.
5. *Ex his.*] Chaldæis.
6. *Veniet mihi.*] In obſequium meum. Vox eſt Dei.
7. *Loquar iudicia.*] Conuincam iuſtè me punire.
8. *Eis.*] Iudæis.

§. 17. IISQVE PARAT GEHENNAM.

Et factum eſt verbum Domini ſecundò ad me dicens: quid tu vides? Et dixi, [1] *ollam ſuccenſam ego video, & facies eius à facie* [2] *Aquilonis.* Ierem. 1. 13.

1. *Ollam ſuccenſam.*] Ea ſignificatur infernus: Tropologicè Origenes. Deus hîc primùm exhibet peccatori virgam correctionis (vide verſu 11. huius capitis) per tribulationes, quibus ſi non proficit, reſeruat ollam gehennæ. Ad litteram ſignificatur Hieruſalem ſuccendendam.
2. *Aquilonis.*] Chaldæa quæ Aquilonaris reſpectu Iudeæ.

§. 18. ALIVS FINIS TRIBVLATIONIS, VT IN ea moneatur homo officij ſui, & reſipiſcat à peccatis.

Si fuerint in cathenis, & vinciantur [1] *funibus paupertatis indicabit eis opera eorum, & ſcelera eorum quia violenti fuerunt.* [2] *Reuelabit quoque aurem eorum vt corripiat & loquetur vt reuertantur ab iniquitate. Si audierint & obſeruauerint, complebunt dies ſuos in bono, & annos ſuos in gloria. Si autem non audierint, tranſibunt per gladium & conſumentur* [3] *in ſtultitia.* Iob 36. 8. 9. 10. 11. 12.

Increpat per dolorem in lectulo, & omnia oſſa eius marceſcere facit. Abominabilis ei fit in vita ſua panis, & anima illius cibus antè deſiderabilis. Tabeſcet caro eius & oſſa quæ tecta fuerant, nudabuntur. Appropinquauit corruptioni [4] *anima eius, & vita illius* [5] *mortiferis.* Iob 33. 19. 20. 21. 22.

Oſee 2.6.7. [6] *Propter hoc ecce ego [7] ſepiam viam tuam ſpinis, & ſepiam eam [8] maceria, & ſemitas ſuas non inueniet: & [9] ſequetur amatores ſuos, & non [10] apprehendet eos: & quæret eos, & non inueniet, & dicet: vadam, & reuertar ad [11] virum meum priorẽ, quia benè mihi erat tunc magis quã nunc.*

2 Mach. 6. 12.13.14. 15.16. *Obſecro eos, qui hunc librum lecturi ſunt, ne abhorreſcant propter aduerſos caſus, ſed reputent ea quæ acciderunt non ad interitum, ſed ad correptionem eſſe generis noſtri. Etenim non multo tempore ſinere peccatoribus ex ſententia agere, ſed ſtatim vltiones adhibere magni beneficij eſt inditium. Non enim ſicut in alijs nationibus Dominus patienter expectat, vt eas cum dies iudicij aduenerit in plenitudine peccatorum puniat: ita & in nobis ſtatuit vt peccatis noſtris in finem deuolutis, ita demum in nos vindicet. Propter quod numquam quidem à nobis miſericordiam ſuam amouet, corripiens vero in aduerſis populum ſuum non derelinquit.*

1. *Funibus paupertatis.*] Quibus ſolent vinciri pauperes & ſerui.

2. *Reuelabit &c.*] .i. Sic illis in aduerſitate poſitis, cum tempore proſpero nihil audiant, loquetur & docebit eos.

3. *In ſtultitia.*] Propter ſtultitiam.

4. *Anima.*] .i. vita.

5. *Mortiferis.*] Sup. Morbis. Finis autem ob quem id facit repetendus eſt ex verſu 17. vt auertat hominem ab his quæ fecit, & liberet eum de ſuperbia. Eruens animam eius à corruptione, & vitam illius vt non tranſeat in gladium, ſci. iræ Dei.

6. *Propter hoc.*] Quia minaris te ituram poſt amatores tuos, Ægyptios, Aſſyrios, vel peccata, & homines ſocios peccati.

7. *Sepiam ſpinis.*] Multis calamitatibus te affligam, ne poſſis ad eos ire niſi maximo labore.

8. *Maceria.*] Quæ magis adhuc impedit iter quam ſpinæ .i. grauiori te affligã calamitate.

9. *Sequetur amatores.*] Animo ſcil. quia conabitur exire ad eos.

10. *Apprehendet.*] Aſſequetur.

11. *Virum.*] Deum quem deſerui.

§. 19. IN EOS QVI TRIBVLATIONIBVS non emendantur.

Pro. 27.22. [1] *Si contuderis ſtultum in pila quaſi ptiſanas feriente deſuper pilo, non auferetur ab eo ſtultitia eius.*

Ezech. 24. 12.13. [2] *Multo labore ſudatum eſt, & non exiuit de ea nimia rubigo eius, neque per ignem. Immunditia tua execrabilis: quia mundare te volui, & non es mundata à ſordibus tuis, ſed nec mundaberis prius, donec quieſcere faciam indignationem meam in te.*

Iere. 6.28. 29.30. *Omnes iſti principes [3] declinantes, ambulantes fraudulenter [4] æs & ferrum vniuerſi corrupti ſunt: defecit [5] ſufflatorium, in igne conſumptum eſt [6] plumbum, [7] fruſtrà conflauit conflator: malitiæ enim eorum non ſunt [8] conſumptæ. Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus proiecit illos.*

1. *Si contuderis.*] Vide V. Correptio.

2. *Multo labore.*] Vide V. Punitio.

3. *Declinantes.*] Sci. à rectitudine.

4. *Æs & ferrum.*] Cum deberent eſſe aurum & argentum.

5. *Sufflatorium.*] Follis.

6. *Plumbum.*] Quod ſolet adhiberi in purgatione argenti.

7. *Fruſtrà &c.*] q. d. perditur cum his opera, quia nullo igne, nulla tribulatione purgantur aut emendantur.

8. *Conſumptæ.*] Tanto igne tribulationum.

§. 20. ALIVS TRIBVLATIONIS FINIS, ad inſtruendum.

Hæ ſunt gentes quas Dominus dereliquit vt erudiret in eis Iſraelem, & omnes qui non nouerant bella Chananæorum. Iudicum 3. 1.

De excelſo miſit [1] ignem in oſſibus meis, & erudiuit me. Thren. 1.13.

[2] *Erudire Ieruſalem ne fortè [3] recedat anima mea à te, ne fortè ponam te deſertam, terram inhabitabilem.* Ierem. 6.8.

1. *Ignem.*] Tribulationem conſumentem.

2. *Erudire.*] Afflictionibus quas tibi immitto.

3. *Recedat &c.*] Ne te penitus abijciam.

§. 21. ITEM AD VIRTVTVM FRVCTVM excutiendum.

Quò ſpectat ſimilitudo agricolæ terentis grana *Iſa.* 28. *à verſ.* 24. quæ explicabitur in annotatione.

[1] *Numquid tota die arabit arans vt ſerat, proſcindet & ſarriet humum ſuam? Nonne cum adæquauerit faciem eius, ſeret [2] gith, & cyminum ſparget, & ponet triticum per ordinem, & hordeum & milium & viciam in finibus ſuis? Et erudiet illum [3] in iudicio: Deus ſuus docebit illum. Non enim in [4] ſerris triturabitur gith, nec rota plauſtri ſuper cyminum circuibit: ſed in virga excutietur gith & cyminum in baculo. [5] Panis autem [6] cõminuetur: verum [7] non in perpetuum triturans triturabit illum, neque vexabit eum rota plauſtri, nec [8] vngulis ſuis comminuet eum. [9] Et hoc à Domino exercituum exiuit, vt mirabile faceret conſilium, & magnificaret iuſtitiam.* Iſa. 28. 24. 25.26.27. 28.29.

1. *Numquid tota die &c.*] q.d. Sicut agricola quæ facit, ſpe fructus facit, ita & Deus vobiſcum agit: hortatur illos itaque ad fructum bonorum operum.

2. *Gith.*] Genus eſt ſeminis calidi & nigri, vulgo Nigella. Semen autem Dei vnde expectat fructum, eſt gratia, lex & dona varia.

3. *In iudicio.*].i. ſapienter omnia agere & diſponere docebit Deus agricolam, & ſe accommodare in omnibus naturæ ſeminum.

4. *Serris.*] .i. dentata tribula. Hi varij modi excutiendi grana baculo, tritura &c. ſignificant Deum ad eliciendum fructum ſeminis & donorum ſuorum alium quidem triturare .i. graui aliqua tribulatione premere; alium vero virga percutere .i. leuius affligere vel pro meritis vel pro conſtantia & robore.

5. *Panis.*] Grana frumenti.

6. *Comminuetur.*] Dentata tribula.

7. *Non in perpetuum.*] Ita nec Deus in perpetuum tribulat.

8. *Vngulis.*] Scil. equorum trahentium tribulas.

9. *Et hoc &c.*] .i. hunc agendi modum Deus docuit homines & ipſe ſeruat cum hominibus. Mirabili conſilio & iuſtitia. *Vide Ambroſ. l. 3. de interpell. cap. 2. & P. Sanchez hic.*

CAPVT II.

De ſubiecto & qualitatibus tribulationis.

§. 1. PASSIM AFFLIGVNTVR boni & mali.

Vide V. Proſperitas §. 1. ex Eccle. 9. 2. 3.

Iob 9. 22. *Vnum eſt quod [1] locutus ſum, & innocentem, & impium ipſe conſumit.*

Iob 10. 15. 16. *Et ſi impius fuero, væ mihi eſt, etſi iuſtus [2] non leuabo caput ſaturatus afflictione, & miſeria: Et [3] propter ſuperbiam quaſi leænam capies me, [4] reuerſuſque mirabiliter me crucias.*

1. *Locutus ſum.*] Quod volui dicere, q. d. eò ſpectat mea oratio.

2. *Non leuabo caput.*] Non audebo ſuperbè caput attollere.

3. *Propter ſuperbiam &c.*] Sic mecum agis quaſi cum homine ſuperbo, vt propter ſuperbiam me videaris perſequi quaſi leænam, quaſi hominem ſuperbum & crudelem.

4. *Reuerſuſque.*] Pro, iterum iterumque.

§. 2. ITERVM DE BONIS TANTVM.

Iob 9. 30. 31. *[1] Si lotus fuero quaſi aquis niuis: & fulſerint velut mundiſſimæ manus meæ, tamen [2] ſordibus intinges me, & [3] abominabuntur me veſtimenta mea.*

Iudith 8. 22. 23. *Memores eſſe debent, quomodo pater noſter Abraham tentatus eſt, & per multas tribulationes probatus Dei amicus effectus eſt. Sic Iſaac, ſic Iacob, ſic Moyſes, & omnes qui placuerunt Deo, per multas tribulationes tranſierunt fideles.*

Omnes qui piè volunt viuere in Chriſto Ieſu, perſecutionem patientur. 2. Tim. 3. 12.

Nonne hæc oportuit pati Chriſtum, & ita intrare in gloriam ſuam. Luc. 24. 26.

In igne probatur aurum, & argentum, homines vero [4] receptibiles in camino [5] humiliationis. Eccli. 2. 5.

1. *Si lotus fuero &c.*] Licet innocens & inſonus eſſem.

2. *Sordibus.*] Vlcerum ſcil. & putridæ ſaniei.

3. *Abominabuntur &c.*] Veſtes meæ nitidæ exhorreſcere videbuntur corporis contactum. Pineda.

4. *Receptibiles.*] Acceptabiles, Deo ſcilicet.

5. *Humiliationis.*] Tribulationis.

§. 3. QVANTVM INTEREST INTER IVSTVM & impium tribulatos.

Non contriſtabit iuſtum quidquid ei acciderit: impij autem [1] replebuntur malo. Prou. 12. 21.

1. *Replebuntur malo.*] Non ſolum quia pleraque eis mala à Dei iuſtitia infliguntur, ſed etiam quia & diuina beneficia & vltiones per impatiētiam & abuſum vertunt in ſuum malum, multis item curis, deſiderijſque & animi cruciatu ſe torquentes.

§. 4. DE QVALITATIBVS TRIbulationum vitæ huius.

EÆ SVNT SVBIECTÆ VICISSITVDINI, mixtæque conſolationibus, ab iiſque tandem liberatur homo.

[1] Viſitas eum [2] diluculo, & ſubito [3] probas illum. Iob 7. 18.

Ipſe vulnerat & medetur, percutit & manus eius ſanabunt. In ſex tribulationibus liberabit te, & [4] in ſeptima non tanget te malum. In fame, eruet te de morte, & in bello de manu gladij. Iob 5. 18. 19. 20.

Vide item verſus ſequentes.

Sion [5] in iudicio redimetur, & reducent eam in iuſtitia. Iſa. 1. 27.

Ecce tuli de manu tua [6] calicem ſoporis, fundum calicis indignationis meæ, non adijcies vt bibas illum vltra. Et ponam illum in manu eorum qui te humiliauerunt. Iſa. 51. 22. 23.

[7] Septies enim cadet iuſtus, & reſurget, impij autem corruent [8] in malum. Pro. 24. 16.

[9] Ero eis quaſi exaltans iugum ſuper maxillas eorū: & [10] declinaui ad eum vt veſceretur. Oſee 11. 4.

Propterea hæc dicit Dominus: reuertar ad Ieruſalem [11] in miſericordijs, & domus mea ædificabitur in ea, ait Dominus exercituum, & [12] perpendiculum extendetur ſuper Ieruſalem. Adhuc Zach. 1. 16. 17.

clama dicens: hæc dicit Dominus exercituum: adhuc affluent ciuitates meæ bonis, & consolabitur adhuc Dominus Sion, & [13] eliget adhuc Ierusalem.

Soph. 3. 16. 17. *Noli timere Sion, non [14] dissoluantur manus tuæ. Dominus Deus tuus in medio tui fortis ipse saluabit: [15] gaudebit super te in lætitia, [16] silebit in dilectione tua, exultabit super te in [17] laude.*

Vide item versum 9.

Thren. 3. 31. 32. *Non repellet in sempiternum Dominus. Quia si abiecit, [18] & miserebitur secundum multitudinem misericordiarum suarum.*

1. *Visitas.*] Consolando.

2. *Diluculo.*] Cito & diligenter.

3. *Probas.*] Per tribulationes.

4. *In septima.*] q. d. Imo ab omnibus te liberabit, est enim numerus septenarius, numerus vniuersitatis.

5. *In iudicio.*] Chald. Cum factum fuerit in ea iudicium .i. post septuaginta annorum pœnam & captiuitatem.

6. *Calicem soporis.*] .i. stuporem adducentis seu soporem mortiferum. Per calicem familiare est Hebræis significare dolorem, hinc *calix* sæpe sumitur pro passione in Euangelio. Cum autem ad fæces vsque bibitur calix, dolor multus significatur.

7. *Septies cadet.*] .i. sæpe cadet in varia mala & afflictiones, sed inde mox emerget. August. l. 11 de ciuit. c. 31.

8. *In malum.*] Vt malè sit eis non autem vt resurgant.

9. *Ero eis &c.*] Non patiar eos semper laborare & affligi, dabo eis requiem. Metaphora sumitur ab agricolis qui cum iugum tollunt, frænū etiam aut capistrum adimunt vt bestiæ illæ possint comedere.

10. *Declinaui ad eum.*] Supp. cibos .i. dedi ei alimenta.

11. *In misericordijs.*] Magnis beneficijs eam prosequar.

12. *Perpendiculum extendetur.*] .i. iterum ædificabitur.

13. *Eliget.*] Beneficijs afficiet, vt electam, licet hactenus reprobata visa sit.

14. *Dissoluantur manus.*] Ne deficias timore, licet multa patiaris, licet te tyranni persequantur.

15. *Gaudebit.*] Videns quam generosè certes.

16. *Silebit in dilectione tua.*] Quiescet in ea, seu firmiter te amabit, vel licet sileat in tuis periculis & te pati sinat, id tamen faciet quia te diligit, vt inde tibi coronam compares.

17. *Laude.*] Chald. exultatione; 70. delectatione.

18. *Et miserebitur.*] Tamen miserebiur.

§. 5. EA VICISSITVDINE FIT VT GRATIOR postea sit consolatio.

[1] Speciosa misericordia Dei, in tempore tribulationis quasi [2] nubes pluuiæ in tempore siccitatis. Eccli. 35. 26.

1. *Speciosa.*] Oportuna, grata, iucunda.

2. *Nubes pluuiæ.*] Pluuiam effundens. Sensus est sicut pluuia valdè exspectatur tempore siccitatis, & ob id est valdè grata, ita Dei misericordia & consolatio in aduersitate: indicaturque ratio cur Deus ad tempus sinat suos affligi, vt tanto sit gratior consolatio quo diutius est desiderata.

§. 6. CEDITQVE EA VICISSITVDO & liberatio à malis ad Dei gloriam.

Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei vt glorificetur filius Dei per eam. Ioan. 11. 4.

§. 7. DE MEDIIS QVIBVS LIBERAT DEVS tribulatos, & quemadmodum videantur nonnunquam plane aduersa liberationi. Vide Ioan 9. 6. in [1] *luto quo liniuntur oculi cæci ad restituendum illi visum,* & Numer. 21. 8. in [2] *serpente æneo cuius aspectu percussi à serpentibus sanati.* Et 4. Reg. 20. 7. & Isaiæ 38. 21. in [3] *massa ficuum qua curatum vlcus Ezechiæ regis.*

1. *Luto.*] Quid minus aptum, imo quid magis contrarium oculis. Luto enim excæcantur oculi, id tamen adhibetur ad restituendum visum.

2. *Serpente æneo.*] Scribit R. Dauid Kimhi in libr. radicum, idque probat testimonio sapientum, tactis morsu serpentum, aspectū æris causam esse mortis: in quo patet vis miraculosę liberationis: quod enim causa est mortis, id profuit ad salutem.

3. *Massa ficuum.*] Tenent graues authores eam fuisse huius vlceris naturam, cui ficus nocerent potius, quam prodessent, vt magis appareret Dei potentia, qui rebus interdum noxijs atque contrarijs medicinam facit. Isaiæ 38. v. 21. *Cataplasmarent* .i. emplastrum imponerent.

§. 8. ALIA QVALITAS TRIBVLATIONIS, quod sit expetenda præ carnis voluptatibus.

Meliora sunt [1] vulnera diligentis quam fraudulenta [2] oscula odientis. Prou. 27. 6.

1. *Vulnera.*] .i. anteponenda sunt mala quæ immittit Deus ex amore, ad nostram correptionem.

2. *Oſcula.*] .i. illecebris & ſuauibus diaboli ſuggeſtionibus quibus præ ſe fert amorem, cum reuera oderit nos.

§. 9. IDEO PROMITTITVR A DEO TRIBVbulatio tanquam magnum aliquod bonum.

Zachar. 13. 9. *1 Ducam tertiam partem per ignem, & vram eos ſicut vritur argentum & probabo eos ſicut probatur aurum.*

Hier. 46. 28. *Et tu noli timere ſerue meus Iacob, ait Dominus: quia tecum ego ſum, quia ego conſumam cunctas gentes ad quas ieci te, te vero non conſumam, ſed caſtigabo te 2 in iudicio. Nec quaſi innocenti parcam tibi.*

Mala. 3. 2. 3. *Ipſe quaſi ignis 3 conflans, & quaſi 4 herba fullonum: & 5 ſedebit conflans & emundans 6 argentum, & 7 purgabit filios Leui, & 8 colabit eos quaſi aurum, & quaſi argentum, & erunt Domino offerentes ſacrificia 9 in iuſtitia.*

Marci 10. 29. 30. *Amen dico vobis, nemo eſt qui reliquerit domum aut fratres aut ſorores, aut patrem, aut matrem aut filios, aut agros propter me, & propter 10 Euangelium. Qui non accipiat 11 centies tantum nunc in tempore hoc, domos & fratres, & ſorores, & matres, & filios, & agros 12 cum perſecutionibus, & in ſæculo futuro vitam æternam.*

1. *Ducam &c.*] .i. probabo varijs tribulationibus hunc populum ſaluandum vt fiat quaſi aurum mundum.

2. *In iudicio.*] .i. moderatè.

3. *Conflans.*] .i. purificans metalla, quia ſcil. tribulationibus probabit & purgabit ſuos.

4. *Herba fullonum*] Qua vtuntur fullones ad purificandas veſtes.

5. *Sedebit conflans.*] Quia non obiter ſed ſedens, & cum otio quaſi ex profeſſo mundabit.

6. *Argentum.*] Sunt fideles, reſpectu aliorũ qui ſunt ferrum & plumbum.

7. *Purgabit filios Leui.*] Apoſtolos, qui fuerunt initio benè purgati in fornace tribulationis, vt patet, ex Actis Apoſtolorum, vel omnes Chriſtianos qui ſpiritualiter ſunt filij Leui offerentes ſpiritualia Deo ſacrificia.

8. *Colabit.*] Idem repetit alijs atque alijs verbis ad oſtendendam perfectam fore munditiem. Aurum autem colatur vt penitus ſecernatur ſcoria & immunditia omnis.

9. *In iuſtitia.*] Iuſtè ſeu perfectè.

10. *Euangelium.*] Euangelij obſeruantiam.

11. *Centies tantum, domos &c.*] Quia ſcilicet alios fideles plurimos qui eis amorem, opem & curam fratrum, vxorum & matrum impendant; experiuntur, pro vna domo habent centum & amplius, tot ſcil. quot ſunt in religione monaſteria. *Vide Actor.* 4. 35. Hinc Ambroſ. Leuita, inquit, & cui portio eſt Deus, totius eſt poſſeſſor naturæ.

12. *Cum perſecutionibus.*] Promittuntur perſecutiones & tribulationes tanquam pars mercedis, magnum enim Dei donum eſt pati pro Chriſto, *Vide ad Philipp. 1. v. 29.*

§ 10. OB EANDEM CAVSAM PETIERVNT ſancti tribulationes.

Vide Theſaurum noſtrum Orationum iaculatoriarum, V. Tribulatio.

Corripe me Domine, verumtamen 1 in iudicio: & non in furore tuo, ne fortè ad nihilum redigas me. Iere. 10. 24.

2 Ingrediatur putredo in oſſibus meis & ſubter me ſcateat, 3 vt requieſcam in die 4 tribulationis, vt aſcendam 5 ad populum accinctum noſtrum. Abacuc 3. 16.

1. *In iudicio.*] Moderatè.

2. *Ingrediatur &c.*] .i. quæuis mala patiar & oſſibus ac carne, vermibus ſcateam.

3. *Vt requieſcam.*] Modo vt requieſcam.

4. *Tribulationis.*] Extremi iudicij.

5. *Ad populum accinctum.*] .i. fortem & victorem dæmonis .i. modò ſimul cum ſanctis aſcendam in cælum.

CAPVT III.

De quantitate tribulationis, ac effectis eiuſdem.

§. 1. TRIBVLATIO OMNIS HIC, QVAMquam videtur magna, modica tamen eſt.

Ita alienatus mente Antiochus non conſiderabat, quod propter peccata habitantium ciuitatem 1 modicum Deus fuerat iratus: propter quod & accidit circa locum 2 deſpectio. 2. Machab. 5. 17.

Vide c. 7. v. 33. & 36.

1 In paucis vexati, in multis bene diſponentur: quoniam Deus tentauit eos, & inuenit illos dignos ſe. Sap. 3. 5.

Nunc non infert furorem ſuum nec vlciſcitur ſcelus valdè. Iob 35. 15.

Cum feciſſet 4 quaſi flagellum de funiculis omnes eiecit de templo, oues quoque, & boues, & nummulariorum effudit æs, & menſas ſubuertit. Ioan. 2. 15.

Deus omnis gratiæ, qui vocauit nos in æternam ſuã gloriam in Chriſto Ieſu, modicum paſſos ipſe perficiet, confirmabit ſolidabitque; ipſi gloria, & imperium in ſæcula ſæculorum. 1. Pet. 5. 10.

Vide etiam c. 1. v. 6.

1. *Modicum.*] Modicum vocat grauiſſima quæ paſſi erant, quia plura merebantur: item modicum reſpectu inferni.

2. *Deſpectio.*] Ille contemptus.

3. *In paucis.*] Vide Verbo Gloria cæleſtis.

4. *Quaſi flagellum.*] Quia Deus in hoc mũdo nõ vtitur niſi quadam ſimilitudine flagelli, omnis enim huius vitæ afflictio non eſt niſi quaſi flagellum, verum autem flagellum, reſeruat alteri vitæ.

§. 2. DE QVANTITATE TRIBVLATIONIS comparatione cuiuſque meritorum.

Iob 33. 27. *Peccaui & verè deliqui, & vt eram dignus non recepi.*

Thre. 3. 22. [1] *Miſericordiæ Domini quia non ſumus conſumpti: quia non defecerunt miſerationes eius.*

Iudith 8. 26. 27. *Et nos ergo non [2] vlciſcamur pro his quæ patimur. Sed reputantes peccatis noſtris hæc ſupplicia minora eſſe, flagella Domini, quibus quaſi ſerui corripimur ad emendationem, & non ad perditionem noſtram euenisse credamus.*

Iob 11. 5. 6. *Atque vtinam Deus loqueretur tecum, & aperiret labia ſua tibi Vt oſtenderet tibi ſecreta ſapientiæ, & quod [3] multiplex eſſet lex eius, & intelligeres quod multò [4] minora exigaris ab eo, quam meretur iniquitas tua.*

1. *Miſericordiæ Domini &c.* [illegible] d. id quidem merebantur peccata noſtra ſed leuius nos corripuit quam merebamur.

2. *Vlciſcamur.*] Vlciſcentium more indignemur.

3. *Multiplex lex.*] Quare te multipliciter contra eam deliquiſſe.

4. *Minora exigaris.*] Minus puniaris.

§. 3. CONFERTVR TRIBVLATIO CVM vita æterna.

Rom. 8. 18. *Exiſtimo quod non ſunt [1] condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.*

2. Cor. 4. 17. [2] *Id quod in præſenti eſt momentaneum, & leue tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis: non contemplantibus nobis ea quæ videntur, ſed quæ non videntur.*

1. *Condignæ.*] Pares quia breues ſunt & leues, gloria immenſa eſt & æterna. Item non ſunt condignæ ex ſe, ſed dignas facit gratia.

2. *Id quod in præſenti.*] Vide Verbo Gloria cæleſtis.

§. 4. VARIA TRIBVLATIONIS EFFECTA: Ac primum quid ea efficiat in animo & corpore.
Vide ſuperiora teſtimonia paſſim, & Verbo Gloria.

Beatus homo qui [1] corripitur à Deo: increpationem ergo Domini ne reprobes. Iob 5. 17.

Scimus, quoniam diligentibus Deum [2] omnia cooperantur in bonum iis qui [3] ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti. Rom. 8. 28.

Beatus vir qui ſuffert [4] tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromiſit Deus diligentibus ſe. Iacob 1. 12.

Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam quoniam ipſorum eſt regnum cælorum. Matt. 5. 10

Confirmantes animas diſcipulorum, exhortanteſque vt permanerent in fide: & quoniam per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Act. 14. 21

Omnis [5] diſciplina in præſenti quidem videtur non eſſe gaudii ſed mœroris, [6] poſteà verò fructum [7] pacatiſſimum [8] exercitatis per eam, reddet iuſtitiæ. Propter quod [9] remiſſas manus & ſoluta genua erigite, & [10] greſſus rectos facite pedibus veſtris, vt non claudicans quis erret, magis autem [11] ſanetur. Hebr. 12. 11. 12. 13.

1. *Corripitur.*] Caſtigatur.

2. *Omnia.*] Etiam aduerſa.

3. *Secundum propoſitum.*] Secundum propoſitum diuinæ prędeſtinationis vocati ſunt ad fidem Chriſti in ſanctitatem.

4. *Tentationem.*] Tribulationem.

5. *Diſciplina.*] Caſtigatio, tribulatio.

6. *Poſteà vero*] Poſt hanc vitam.

7. *Pacatiſſimum iuſtitiæ fructum.*] .i. pace & gaudio pleniſſimum.

8. *Exercitatis per eam.*] Caſtigatis & eruditis.

9. *Remiſſas manus & genua.*] Mentis ſcil. .i. nè in tribulatione animum deſpondeatis, ne pigri ſitis & deſides.

10. *Greſſus rectos &c.*] .i. rectè incedatis nè quis veſtrum claudicans præ animi deſperatione, à via virtutis aberret.

11. *Sanetur.*] Liber ſit ab hoc morbo claudicationis. Ita P. Vaſquez.

§. 5. QVARE INDIGNVS EST VITA ÆTERNA, qui recuſat tribulationem.

Qui non [1] accipit crucem ſuam, & [2] ſequitur me, non eſt [3] me dignus. Matt. 10. 38.

1. *Accipit crucem.*] Libenter fert quæ ei accidunt moleſta.

2. *Sequitur me.*] Imitando.

3. *Me dignus.*] Indignus eſt qui ſit meus diſcipulus & mercede quã promiſi diſcipulis.

§. 6. QVID EFFICIAT TRIBVLATIO in intellectu.

Vide ſupra §. 20.

Iere.31.18 *Caſtigaſti me, & eruditus ſum quaſi* [1] *iuuenculus indomitus.*

Iſa.28.19. *Tantummodo ſola* [2] *vexatio* [3] *dabit intellectum auditui.*

1. *Iuuenculus indomitus.*] Chald. Vitulus non aſſuetus iugo.

2. *Vexatio.*] Aſflictio grauis.

3. *Dabit &c.*] Perſuadebit vera eſſe Prophetarum oracula & monita, quę tantum audita minus videbantur illis habuiſſe ponderis & fidei.

§. 7. QVID IN VOLVNTATE.

Probationem & purgationem.

Vide §. 13. & 14.

Prou.20.30 1 *Liuor vulneris* [2] *absterget mala: &* [3] *plagæ in ſecretioribus ventris.*

1. *Liuor vulneris.*] Vibices vulnerum & plagarum. His ſignificantur leuiores puniciones & tribulationes.

2. *Abſterget mala.*] Peccata, ſeu malos homines emendabit.

3. *Plagæ &c.*] Per eas indicantur grauiora ſupplicia & afflictiones vt quæ viſcera penetrent.

§. 8. CONSOLATIONEM, ET QVOMODO Deus non deſerit tribulatos.

2.Cor.1.5.7 *Sicut abundant paſſiones Chriſti in nobis: ita & per Chriſtum abundat conſolatio noſtra. Vt ſpes noſtra firma ſit pro vobis: ſcientes quod ſicut ſocij paſſionum eſtis, ſic eritis & conſolationis.*

2.Cor.7.4 *Repletus ſum conſolatione, ſuperabundo gaudio in omni tribulatione noſtra.*

2.Cor.4.8.16. *In omnibus tribulationem patimur, ſed* [1] *non anguſtiamur:* [2] *aporiamur, ſed non* [3] *deſtituimur, perſecutionem patimur, ſed non derelinquimur, deijcimur ſed non perimus.* [4] *Propter quod* [5] *non deficimus: ſed licet is* [6] *qui foris eſt noſter homo* [7] *corrumpitur, tamen is* [8] *qui intus eſt,* [9] *renouatur* [10] *de die in diem.*

1. *Non anguſtiamur.*] Animum ſemper habentes liberum ac dilatatum in Chriſto.

2. *Aporiamur.*] Velut in rem deſperatam adducimur, & ad extremam vſque peruenimus vel rerum, vel conſilij inopiam.

3. *Deſtituimur.*] A Deo, qui nobis ſemper conſilio ſuo & auxilio adeſt.

4. *Propter quod.*] Propter hanc Dei gloriam promouendam.

5. *Non deficimus.*] Nullo labore fatigamur, non ſegniter agimus.

6. *Qui foris eſt homo.*] Corpus iſtud quod exterius videtur.

7. *Corrumpitur.*] Senſim deficiat atque ad corruptionem tendat ob varias tribulationes.

8. *Qui intus eſt.*] Anima ſcil. noſtra.

9. *Renouatur.*] Virium ſpiritualium ac virtutum & cęleſtium ſolatiorum incremento.

10. *De die in diem.*] .i. quotidiè.

§. 9. ITEM VIRTVTES PERFICIT, FORtioremque reddit hominem.

Dixit mihi: ſufficit tibi gratia mea, nam virtus [1] *in infirmitate perficitur, libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me* [2] *virtus Chriſti.* 2.Cor.12.9

1. *In infirmitate.*] In afflictione, quæ in proſperitate ſolet imminui, aut collabi omnino. Perficit autem tribulatio virtutes, maximè patientiam & fortitudinem, quia eſt earum obiectum & eſt cauſa, vt exeant in frequentiores actus adeoque vt per eos creſcant.

2. *Virtus Chriſti.*] Potentia, fortitudo Chriſti, quæ ibi maximè ſe oſtendit ſuccurrendo, vbi maxima infirmitas eſt & tribulatio.

§. 10. ITEM FACIT QVÆRERE DEVM, & reuerti ad eum.

In tribulatione ſua manè conſurgent ad me: venite, & reuertamur ad Dominum. Oſee6.1.

Quoniam die ac nocte [1] *grauata eſt ſuper me manus tua, conuerſus ſum* [2] *in ærumna mea* [3] *dum configitur ſpina.* Pſal.31.4.

Vide etiam verſus ſequentes.

[4] *In camo, & fræno maxillas eorum conſtringe, qui non approximant ad te.* Pſal.31.9.

Cum [5] *occideret eos, quærebant eum: & reuertebantur, & diluculò veniebant ad eum.* Pſ.77.34.

Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine. Pſ.82.17.

Vide ſupra §. 18.

1. *Grauata eſt.*] Immiſſa mihi graui tribulatione ob peccata.

2. *In ærumna.*] Per hanc ærumnam.

3. *Dum configitur ſpina.*] Dum ſic ſpina infigitur mihi, dum ſic me pungeres aduerſitatum ſtimulis.

4. *In camo &c.*] .i. tanquam equi indomiti qui non acquieſcunt niſi vi. Per camum &c. intelligit tribulationes.

5. *Occideret.*] Grauiter percuteret.

§. 11. QVOD QVIDEM PLVRIMIS PROBARE licet exemplis ſi id modo ageretur Iſraelitarum in libro Iudicum frequentiſſimè vt & in libris Regum. *Vide de Prodigo Lucæ 15. & Tomum 2.*

§. 12. QVERITVR DEVS NE POST MVLtas quidem tribulationes, ad eum reuerti peccatorem.

Amos 4. 6 *Ego dedi vobis* [1] *ſtuporem dentium in cunctis vrbibus veſtris & indigentiam panum in omnibus locis veſtris, & non eſtis reuerſi ad me, dicit Dominus.*

Vide cætera adusque finem capitis longè pulcherrima.

Ierem. 5. 3. *Percuſsiſti eos, & non doluerunt, attriuiſti eos, & renuerunt accipere diſciplinam, indurauerunt facies ſuas ſupra petram, & noluerunt reuerti.* Vide ſimile Iſaiæ 9. 12. 13.

Ierem. 15. 7 *Diſpergam eos,* [2] *ventilabro* [3] *in portis terræ: interfeci, & diſperdidi populum meum, & tamen à vijs ſuis non ſunt reuerſi.*

Ierem. 2. 30 *Fruſtra percuſsi filios veſtros diſciplinam non receperunt,* [4] *deuorauit gladius veſter prophetas veſtros, quaſi leo vaſtator generatio veſtra.*

Oſee 7. 14. *Et* [5] *non clamauerunt ad me in corde ſuo, ſed* [6] *vlulabant in cubilibus ſuis,* [7] *ſuper triticum & vinum ruminabant, receſſerunt à me.*

Iob 35. 9. 10. 11. 12. *Propter multitudinem calumniatorum clamabunt, & eiulabunt propter vim brachij tyrannorum.* [8] *Et non dixit: Vbi eſt Deus qui fecit me, qui dedit* [9] *carmina in nocte. Qui docet nos* [10] *ſuper iumenta terræ, & ſuper volucres cæli erudit nos.* [11] *Ibi clamabunt & non exaudies, propter ſuperbiam malorum.*

1. *Stuporem dentium.*] Indignationem & dolorem qui ex fame ſequi ſolet cum quis edere non poteſt. Irridet autem eos, nam in alijs id à cibo venit, in illis ab inopia cibi.

2. *Ventilabro.*] Tanquam ventilabro.

3. *In portis terræ.*] Eijciendo eos ad diuerſas partes & remotas.

4. *Deuorauit gladius.*] .i. occidiſtis eos.

5. *Non clamauerunt.*] Preſſi tribulationibus.

6. *Vlulabant.*] Muliebriter eiulabant.

7. *Super triticum &c.*] Illud tantum quærebant & intra ſe ruminabant, quomodo vini & frumenti inopiam cauerent: Non ait, *comedebant*, ſed *ruminabant* quaſi iumenta, ait Hieronym.

8. *Et non dixit.*] .i. plerique ex ijs qui ita opprimuntur.

9. *Carmina.*] Materiam canendi carmen gratiarum actionis. Deo ob ſtellas &c. ſeu ſtellas excitantes ad Dei laudem.

10. *Super.*] .i. pluſquam.

11. *Ibi.*] .i. in ſua tribulatione.

§. 13. QVID EFFICIAT IN CORPORE. *V. Verbo Gloria & ſupra c. 2. § 4.*

VBI DE VICISSITVDINE ET LIBERAtione à tribulationibus.

§. 14. QVID EFFICIAT IN HONORE.

Iob 12. 5. [1] *Lampas contempta apud cogitationes diuitum parata ad tempus* [2] *ſtatutum.*

Hebr. 12. 6. 7. 8. *Quem diligit Dominus caſtigat,* [3] *flagellat autem omnem filium quem recipit: In* [4] *diſciplina perſeuerate,* [5] *tanquam filijs vobis offert ſe Deus: quis enim filius quem non corripit pater? Quod ſi* [6] *extrà diſciplinam eſtis, cuius participes facti ſunt,* [7] *omnes ergo adulteri & non filij eſtis.*

Prou. 3. 12. *Quem diligit Dominus corripit, & quaſi pater in filio complacet ſibi.*

Apoc. 3. 19. *Ego quos amo, arguo & caſtigo.*

1. *Lampas.*] Eſt ſcil. iuſtus in afflictione poſitus, lucet enim coram Deo & mundo vitæ exemplo.

2. *Statutum.*] Scil. à Deo, q. d. apparebit ſuo tempore ex honore quo eum dignabitur Deus, qualis ſit.

3. *Flagellat &c.*] Imo verò grauioribus exercet malis quos ſibi in peculiares filios ſuſcipit.

4. *Diſciplina.*] Caſtigatione Dei perſeuerate patienter.

5. *Tanquam filijs.*] Non tanquam ſeruis aut mercenarijs .i. ipſe ſe vobis exhibet patrem dum vos caſtigat.

6. *Extrà diſciplinam.*] Sine caſtigatione.

7. *Omnes.*] Veri Dei filij & ab eo dilecti.

§. ADD. QVID IN ALIOS. *Verbo Punitio, §. 15.*

§. 15. CVM TOT SINT TRIBVLATIONIS bona, ſtultus eſt qui eam recuſat.

Prou. 12. 1. *Qui diligit* [1] *diſciplinam* [2] *diligit ſcientiam: qui autem odit increpationes inſipiens eſt.*

1. *Diſciplinam.*] Caſtigationem diuinam.

2. *Diligit ſcientiam.*] Quia per eam homo perducitur in notitiam ſuorum defectuum, vanitatem ſæculi & iuſtitiæ diuinæ, & omnino in multis fit prudentior.

CAPVT IV.

Quid agendum tempore tribulationis.

§. 1. CONSIDERANDA DEI BENEFICIA tum pręſentia, tum præterita.

Eccli.27.5. *Sicut in* [1] *percuſſura cribri remanebit puluis, ſic* [2] *aporia hominis in cogitatu illius.*

Eccli.11.27. 28. *In die malorum ne immemor ſis* [3] *bonorum:* [4] *Quoniam facilè eſt coram Deo in die obitus retribuere vnicuique ſecundum* [5] *vias ſuas.*

1. *Percuſſura.*] Concuſſione.

2. *Aporia.*] Anguſtia & quęuis moleſta res quæ hominem perplexum reddit & inopem conſilij. Totius autem ſententiæ hic eſt ſenſus. Sicut cum agitatur cribrum farina tranſeunte remanent in cribro furfures, puluis & alia reiectamenta farinæ: ſic in cogitatione hominis per quam mens velut cribro agitatur, remanet quod ei moleſtum eſt, quo ſignificatur hominem in tribulatione conſtitutum, ſinere elabi menti ſuæ bona quibus fruitur, nec ea attendere, ſed tantum ea ſemper cogitare quibus premitur: cum prudentis ſit contrà facere.

3. *Bonorum.*] Non tantum futurorum, inquit Gregor. ſed etiam pręteritorum. *Vide homil.19.in Ezech.*

4. *Quoniam &c.*] Hæc ratio refertur ad bona futura, q. d. ſi bene vixeris nè dubita quin ſtatim in die obitus ſis bona recepturus.

5. *Vias.*] Studia, actiones.

§. 2. ET QVÆ DEINCEPS PRÆSTABIT. *Vide §. præcedentem.*

Apoc. 2.11. *Qui* [1] *vicerit non lædetur à* [2] *morte ſecunda.*

Vide Verbo Gloria cap. 1. ex hoc eodem capite Apoc. & verbo Reſurrectio, quomodo ſe ipſe Paulus conſolabatur ſpe reſurrectionis ex 2. Cor. 5. 1.

1. *Vicerit.*] Tentationes, perſecutiones.

2. *Morte ſecunda.*] Mors ſecunda eſt æterna damnatio, quæ ſequitur primam qua homo per peccatum mortale moritur Deo.

§. 3. MAGNO ANIMO FERENDA eſt tribulatio & cur.

Prou. 24. 10. [1] *Si deſperaueris laſſus in die anguſtiæ: imminuetur fortitudo tua.*

1. *Si deſperaueris.*] Vide Verbo Spes.

§. 4. VOX PROPHETÆ ID præſtantis.

Mich. 7.9. [1] *Iram Domini portabo, quoniam peccaui ei, donec* [2] *cauſam meam iudicet, &* [3] *faciat iudicium meum, educet me in* [4] *lucem, videbo* [5] *iuſtitiam eius.*

1. *Iram.*] Tribulationem, ſupplicium, effectum irę lubenter patiar.

2. *Cauſam iudicet.*] Oſtendendo iniuriam mihi factam ab ijs qui me affligebant.

3. *Faciat iudicium.*] Puniens hoſtes.

4. *Lucem.*] Proſperitatem.

5. *Iuſtitiam.*] Qua punit malos.

§. 5. GAVDENDVM IN TRIBVLATIONE. *Vide ſupra cap. 3. §. 7.*

Iacob. 1. 2. 3. *Omne gaudium exiſtimate fratres mei, cum in* [1] *tentationes varias incideritis, ſcientes quod* [2] *probatio fidei veſtræ patientiam operatur.*

1. *Tentationes.*] Tribulationes.

2. *Probatio &c.*] Illa per aduerſa probatio exercet vos ad patientiam, eamque in vobis generat.

§. 6. QVOD PRÆSTITVM A IEREMIA.

Iere. 15. 16. [1] *Inuenti ſunt ſermones tui, &* [2] *comedi eos, & factum eſt verbum tuum in lætitiam, & gaudium cordis mei,* [3] *quoniam inuocatum eſt nomen tuum ſuper me Domine Deus exercituum.*

1. *Inuenti ſunt.*] A me.

2. *Comedi.*] i. ſuſcepi eos, admiſi eos lubenter, tanquam ſuauiſſimum cibum imò de ijs gauiſus ſum, licet ſcirem me ob verbum tuum multa paſſurum, vt dicitur verſu 15. *Vide Hieron.*

3. *Quoniam inuocatum &c.*] i. quoniam dictus ſum tuus propheta.

§. 7. GLORIANDVM DE TRIBVLATIONE, B. Pauli exemplo.

2. Cor. 11. 30. *Si gloriari oportet, quæ infirmitatis meæ ſunt gloriabor.*

2. Cor. 12. 9. *Libenter gloriabor in* [1] *infirmitatibus meis,* [2] *vt inhabitet in me virtus Chriſti.*

1. *Infirmitatibus.*] Afflictionibus.

2. *Vt inhabitet &c.*] Vide cap. 3. ſuprà §. 9.

§.8. TRIBVLATIO HABENDA PRO LVCRO.

Philip.1.21 ¹ *Mihi viuere Chriſtus eſt,& ² mori lucrum.*

1.*Mihi viuere Chriſtus.*] .i. Chriſtus eſt mihi pro vita corporis quam amittere poſſum.

2. *Mori lucrum.*] Mortem pro lucro duco.

§.9. SPERANDVM IN DEO TEMPORE tribulationis. *Vide V. Spes.*

Philip.4.13 *Omnia poſſum in eo qui me confortat.*

§. 10. QVIA IVVAT DEVS TRIBVLATOS, eoſque liberat.

Iſa.25.4. *Factus es fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione ſua, ſpes à ¹ turbine, vmbraculum ab ² æſtu, ſpiritus enim ³ robuſtorum quaſi ⁴ turbo impellens parietem.*

Pſ.33.18.19 20.21. *Clamauerunt iuſti & Dominus exaudiuit eos & ex omnibus tribulationibus eorum liberauit eos. ⁵ Iuxtà eſt Dominus ijs qui tribulato ſunt corde,& ⁶ humiles ſpiritu ſaluabit. Multæ tribulationes iuſtorum & de omnibus his liberabit eos Dominus. Cuſtodit Dominus omnia ⁷ oſſa eorum, vnum ex his non conteretur.*

Pſ.90.15. *Clamauit ad me & ego exaudiam eum: cum ipſo ſum in tribulatione, eripiam eum & glorificabo eum.*

Videndus totus hic Pſalmus, nec quidquam in Pſalmis quidem occurrit frequentius.

1.*Turbine.*] Oppreſſione.

2.*Æſtu.*] Afflictione ne ea vreretur.

3.*Robuſtorum.*] Superborum opprimentiū pauperes.

4.*Turbo.*] Vehementior ventus, q.d. ideo contra eorum vim & potentiam tutatus es pauperes & afflictos.

5.*Iuxtà.*] Vt ſtatim ijs ſuccurrat.

6. *Humiles ſpiritu.*] Eos qui afflicto ſunt animo.

7. *Oſſa.*] Vires animi: imo etiam oſſa propriè dicta quæ ſi conterantur ab hoſtibus, tamen Deo nihil eſt confractum qui ea reſtituet in generali reſurrectione.

§. ADD. QVANDONAM ID FACIAT. Quando ad extrema ferè peruentum eſt, quod patet hic paſſim & V. Conſolatio, & V. Bellum §.5.n.6.

§. 11. PATIENTER EXSPECTANDVM eius auxilium.

Abac.2.3. *Quia adhuc ¹ viſus ² procul, & apparebit ³ in finē, & non mentietur ſi moram fecerit, ⁴ expecta illum: quia ⁵ veniens veniet, & non tardabit.*

Expecta Dominum, viriliter age,& confortetur cor tuum,& ſuſtine Dominum. Pſal.26.1.

1. *Viſus.*] Quod mihi viſione reuelatur.

2. *Procul.*] Poſt multum tempus implendum eſt.

3. *In finem.*] Poſtrema mundi ætate, tempus enim gratiæ dicitur finis ſæculorum. 1. *Cor.*10.

4.*Expecta illum.*] Supp. Chriſtum, eiuſque conſolationem.

5.*Veniens veniet.*] .i. omnino veniet.

§. 12. REPREHENDITVR: QVI DIFFIDIT de Dei auxilio.

1 *Nè dicas quid eſt mihi opus, & quæ erunt mihi ex hoc bona?* Eccli.11.2

1.*Nè dicas.*] Vide V.Spes.

§. 13. NON MVRMVRANDVM, IN TRIBVlatione, at mutatione vitæ ad Deum recurrendum.

Quid ¹ murmurabit homo viuens, vir pro ² peccatis ſuis? ³ Scrutemur ⁴ vias noſtras,& quæramus,& reuertamur ad Dominū. Leuemus corda noſtra cum manibus ad Dominum in cælos. Nos iniquè egimus,& ad iracundiam prouocauimus, idcirco tu inexorabilis es. Thren.3. 39 40.41 42

1.*Murmurabit.*] Murmurat.

2.*Pro peccatis.*] Excuſans peccata.

3.*Scrutemur.*] Potius, ſcil. quam murmuremus.

4.*Vias.*] Actiones, ſtudia, conſilia.

§. 14. LICET PETERE LIBERAtionem ab ea.

1 *Recordare paupertatis, & ² tranſgreſſionis meæ, abſinthij & fellis. Vocem meam audiſti, nè auertas aurem tuam à ſingultu meo, & clamoribus.* Thren.3. 19.58.

Pater mi ſi poſſibile eſt tranſeat à me calix iſte, verumtamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu. Matt.26. 36.

Videndi Pſalmi, è quibus plures hoc argumentum tractant, citatique ſunt à nobis in Theſauro orationum iaculatoriarum, Verbo Tribulatio.

1.*Recordare.*] Vt liberes.

2. *Tranſgreſſionis.*] .i. abundantiæ malorum quæ erga me omnem modum & menſuram trangreſſi ſunt ſeu ſupergreſſi, vt alibi loquitur ſcriptura in Pſ. Iniquitates ſupergreſſæ ſunt caput meum: metaphora ſumpta à cumuli altitudine, vel ab aqua egreſſa alueum. 70. *perſecutionis.* Chaldęus *amaritudinis.*

§.15. Li-

§. 15. LICET TRIBVLATO NARRARE ET queri ſuas tribulationes: Cuius quidem rei exemplum habemus ſanctum Iob c. 6. 7. 10. 19. &c. & Dauidem in Pſalmis frequentiſſimè, & Chriſtum Dominum ſub Typo Iſaiæ c. 63. & ſub figura Ieremiæ Threnorum 3. aduſque v. 17. & iterum à verſu 43.

§. 16. COHORTATIONES AD ÆQVANIMITER ferendam tribulationem.

EAS LICEBIT COLLIGERE EX DICTIS & ex verbo Patientia.

TRIPVDIVM.

V. Chorea.

TRISTITIA.

Vide Gaudium. Lætitia.

§. 1. MODERATE LICERE TRISTARI de amicorum morte.

Vide verbo Mors, ex Eccli. 38. à verſ. 16.

§. 2. DE TRISTITIA OB DEVM, ET DE mundana atq; vtriuſq; effectu.

2. Cor. 7. 10. *Quæ ſecundum Deum triſtitia eſt, pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur: [1] ſæculi autem triſtitia [2] mortem operatur.*

1. *Sæculi.*] Mundanorum, & de rebus mundanis.

2. *Mortem operatur.*] Quia illa ſæpe homines adducit in odium, aut inuidiam aut deſperationem.

§. 3. TRISTITIÆ EFFECTA IN ANIMO ſimul & corpore.

Eccli. 25. 17. *[1] Omnis plaga, triſtitia cordis eſt; & omnis malitia nequitia mulieris.*

1. *Omnis plaga.*] Summa & maxima, quia ſicut vulnus corporis lædit corpus; ita mæror animum, illudque exedit & cruciat: animo autem triſtitia vulnerato, corpus non poteſt eſſe benè affectum.

§. 4. QVID EFFICIAT IN VOLVNTATE.

Prou. 12. *Mæror in corde viri [1] humiliabit illum, & [2] ſermone bono lætificabitur.*

Prou. 15. 13. *Cor gaudens exhilarat faciem, in mærore animi [3] deijcitur ſpiritus.*

1. *Humiliabit.*] Animo deijciet.

2. *Sermone bono.*] Conſolatorio, maximè ſi ex ſacris litteris petatur.

3. *Deijcitur.*] Frangitur, fit languidus, ita vt ad officia ſua parum ſit idoneus, animo ac voluntate remiſſa.

§. 5. QVID IN CORPORE.

Sicut [1] tinea veſtimento, & vermis ligno; ſic triſtitia viri nocet cordi. Prou. 25. 20.

Animus gaudens [2] ætatem floridam facit: ſpiritus triſtis exſiccat [3] oſſa. Prou. 17. 22.

A triſtitia [4] feſtinat mors, & [5] cooperit virtutem, & [6] flectit ceruicem triſtitia cordis. Eccli. 38. 19

Vide etiam v. 21. infra citandum §. 7.

1. *Tinea, vermis.*] Hæc ſenſim arrodunt, & tandem conſumunt idem facit triſtitia.

2. *Ætatem floridam.*] .i. corpus ſanum & benè diſpoſitum.

3. *Oſſa.*] Etiam oſſa quibus nihil in corpore durius, ea penetrans vt medullam quibus ea aluntur exſiccet.

4. *Feſtinat.*] Cito & antè tempus aduenit.

5. *Cooperit virtutem.*] Tegit hominis vires ita vt non ſe prodant, ſed obſcurentur & ſupprimantur.

6. *Flectit ceruicem.*] Ita vt curuus incedat, eique omnem fiduciam & audaciam eripiat.

§. 6. QVID IN BONIS EXTERNIS.

[1] In abductione permanet triſtitia, & [2] ſubſtantia inopis [3] ſecundum cor eius. Eccli. 38. 20.

1. *In abductione &c.*] .i. Triſtitia permanet in homine, per id quod abducit animum à conſolatione & à conſideratione eorum quæ dolorem mitigare poſſent.

2. *Subſtantia.*] Opes.

3. *Secundum cor eius.*] Pendet ex corde an diues ſit, an pauper, ſi enim æquo animo, lubenter & non cum triſtitia fert paupertatem, verè eſt diues. Si verò animo eſt triſti & inquieto licet multa poſſideat, verè eſt pauper: Triſtitia igitur magnum eſt malum, quæ diuitem facit egenum, & pauperem bis infælicem, tum ob inopiam, tum ob triſtitiam.

§. 7. VETATVR TRISTITIA.

[1] Triſtitiam non des animæ tuæ; & non affligas temetipſum [2] in conſilio tuo. [3] Iucunditas cordis hæc eſt vita hominis, & [4] theſaurus ſine defectione ſanctitatis, & exultatio viri eſt [5] longæuitas. Eccli. 30. 22. 23.

Ne dederis in triſtitia cor tuum, ſed repelle eam à te & memento [6] nouiſſimorum: noli obliuiſci; neque Eccli. 38. 21 22.

enim eſt [7] *conuerſio, &* [8] *huic nihil proderis, & teipſum* [9] *peſſimabis.*

REMEDIVM IN TRISTITIA.

Iacob 5.13. *Triſtatur aliquis veſtrum? oret.*

Vide etiam ſupra §.6.ex Eccli.38.20.

1.*Triſtitiam non des.*] .i. nè vltrò eam acceſſas, & tibi ipſi cauſam des triſtitiæ, non dicit autem: *nunquam triſteris*, quia id humanæ infirmitati non conuenit.

2.*In conſilio.*] Propter conſilia tua quæ non ſuccedunt: vel ob varia conſilia quibus anxiè cogitas quomodo hoc aut illud conſequaris.

3.*Iucunditas cordis.*] Maximè ſi ſit de rebus ſpiritualibus, de virtutibus & beneficijs Dei quæ lætitia eſt propria ſanctorum.

4.*Theſaurus ſanctitatis &c.*] Quia talis lætitia facit vt quis indeficienter habeat ſanctitatis abundantiam, quam animi lætitia cuſtodit.

5.*Longæuitas.*] Quia longam vitam facit.

6.*Nouiſſimorum.*] Mortis, quam ante tempus, triſtitia tibi accelerat.

7. *Conuerſio.*] A morte non eſt reditus huc.

8.*Huic.*] Sup. mortuo, quem luges.

9.*Peſſimabis.*] Malè affliges, tibique eris iniurius ſine cuiuſquam fructu.

VADIMONIVM.

V. Sponſio.

§. 1. TEMERARIVM DISSVADETVR.

Prou. 22. 26,27. *Noli eſſe cum his, qui* [1] *defigunt manus ſuas, & vades ſe offerunt pro debitis. Si enim non habes vnde reſtituas* [2] *quid cauſæ eſt vt* [3] *tollat operimentum de cubili tuo.*

1.*Defigunt.*] Vide V. Sponſio §.3.n.4.

2.*Quid cauſæ eſt &c.*] Cur te in id periculum conijcis?

3.*Tollat.*] Creditor.

VAGABVNDVS.

V. Peregrinatio.

§. 1. IN EOS

Prou.27.8. *Sicut auis tranſmigrans de nido ſuo:* [1] *ſic vir qui derelinquit locum ſuum.*

1. *Sic vir, &c.*] .i. Iiſdem eſt periculis expoſitus quibus illa auis quæ facilè capitur.

§. 2. NON VAGANDVM PER plateas.

Noli circumſpicere in vicis ciuitatis, nec oberraueris in plateis illius. Eccli.9.7.

VANA GLORIA.

Vide Gloria vana. Superbia.

VENIALE PECCATVM.

§. 1. EIVS NOMINA ET POENÆ.

Si quis ſuperadificat ſupra [1] *fundamentum hoc,* [2] *aurum, argentum,* [3] *lapides pretioſos,* [4] *lignum, fænum, ſtipulam: vniuſcuiuſque opus* [5] *manifeſtum erit.* [6] *Si cuius opus arſerit* [7] *detrimentum patietur, ipſe autem ſaluus erit, ſic tamen quaſi per ignem.* 1. Cor. 3. 12.13.

1.*Fundamentum hoc.*] Sup. Rectæ fidei.

2.*Aurum &c.*] .i. varia bona opera.

3. *Lapides pretioſos.*] Non gemmas aut vniones ex quibus non conſtruitur ædificium, ſed marmoreos, porphyreticos & ſimiles.

4.*Lignum &c.*] Peccata leuiora & venialia quæ erunt ignis eſca in purgatorio.

5. *Manifeſtum erit.*] In iudicio, licet nunc quid quiſque ſuperędificet & operetur, ignotum ſit.

6. *Si cuius opus arſerit.*] Cuius opus inuentum fuerit tanquã aliquid habens admixtum malitiæ, ignis conflagratione & purgatione opus habere.

7.*Detrimentum patietur.*] Pœnam purgatorij donec ſit purgatus.

§.2. ETIAM IVSTI FREQVENTER peccant venialiter.

[1] *Septies in die cadet iuſtus, & reſurget.* Prou.24. 16.

1.*Septies.*] Multoties.

§. 3. VENIALIA CVR VITANDA.

Qui ſpernit modica, paulatim decidet. Eccle.19.1.

VERBVM DEI.

Vide Concionator. Lex. Auditus.

§.1. PRÆPARANDVS ANIMVS AD audiendum Dei verbum.

Hæc dicit Dominus viro Iuda & Hieruſalem: [1] *Nouate vobis nouale, & nolite ſerere ſuper ſpinas.* Iere.4.3.

Iacob.1.21 [2] *Abiicientes omnem immunditiam, & abundantiam malitiæ in manſuetudine ſuſcipite [3] inſitum verbum quod poteſt ſaluare animas veſtras.*

1. *Nouate &c.*] Præparate agrum cordis ſc. ad excipiendum ſemen verbi Dei.

2. *Abiicientes &c.*] Tanquam præparantes corda ad fidei verbum audiendum.

3. *Inſitum.*] Quod per prædicationem implantatur & inſeritur animabus veſtris.

§. 2. Verbum Dei memoriæ mandandum.

Apoc.12.9 *Accipe librum, & [1] deuora illum, & [2] faciet amaricare ventrem tuum: ſed [3] in ore tuo erit dulce, tanquam mel.*

1. *Deuora.*] Significatur hac deuoratione omnia quæ in libro erant, in ventre memoriç reponenda, & ad cor vſque demittenda.

2. *Faciet amaricari.*] Cum videris iram Dei & tot ſupplicia in eo contenta, dolebis.

3. *In ore tuo &c.*] Quia initio delectaberis diuina locutione, & tot tantarumque rerum futurarum notitia.

§. 3. Varii eius effectus in animo.

Eſt cibus animi.

Matt.4.4. 1 *Non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo quod procedit ex ore Dei.*

Sap.16.26. *Non natiuitatis fructus paſcunt homines, ſed ſermo tuus hos, qui in te crediderint conſeruat.*

Iere.15.16. [2] *Inuenti ſunt ſermones tui, & comedi eos, & factum eſt mihi verbum tuum in gaudium, & in lætitiam cordis mei, quoniam inuocatum eſt nomen tuum ſuper me Domine Deus exercituum.*

Ezech.3.1.2.3. *Et dixit ad me, fili hominis quodcunque inueneris [3] comede: comede volumen iſtud, & vadens loquere ad filios Iſrael, & aperui os meum, & [4] cibauit me volumine illo, & dixit ad me, fili hominis venter tuus comedet & viſcera tua complebuntur, volumine iſto quod ego do tibi: & comedi illud & factum eſt in ore meo, [5] ſicut mel dulce.*

1. *Non in ſolo &c.*] Eſt tantum ſenſus accommodatitius ſicut & ſequẽtis teſtimonij.

2. *Inuenti ſunt.*] Vide Verbo Tribulatio cap.4.§.6.

3. *Comede.*] Vide §. [illegible]

4. *Cibauit.*] Spiritualiter.

5. *Sicut mel.*] In quo ſignificatur ſuauitas diuini eloquij, inquantum procedit à Deo, licet habeat aliquando amaritudinem annexam aut ſubſequentem ratione effectus inde ſequentis. *Vide* §.2.n.2. & 3.

§. 4. Animas convertit.

Vide Concionator ex Pſal. 28.4 &c.

1 *Viuus eſt ſermo Dei, & [2] efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti: & pertingens vſque ad diuiſionem [3] animæ ac [4] ſpiritus, [5] compagum quoque ac medullarum.* Heb.4.12

1. *Viuus.*] Magnum habens vigorem.

2. *Efficax.*] In operando, perſuadendo & conuertendo animos.

3. *Animæ.*] Scil. ſenſitiuæ.

4. *Spiritus.*] Mentis.

5. *Compagum &c.*] Omnium interiorum: loquitur ad litterã de ſermone Dei increato.

§. 5. Beatum efficit hominem.

Beati qui audiunt verbum Dei, & cuſtodiunt illud. Luc 11 28.

Qui [1] perſpexerit [2] in legem perfectam libertatis, & permanſerit in ea non auditor obliuioſus factus, ſed factor operis: hic beatus in [3] facto ſuo erit. Iacob.1 25.

[4] *Cum propheta defecerit, [5] diſſipabitur populus, qui vero cuſtodit [6] legem, beatus erit.* Prou.29 18

1. *Perſpexerit.*] Diligenter inſpexerit.

2. *In legem &c.*] Euangelicam, quæ eſt lex libertatis: quia facit filios Dei & liberat à peccatis.

3. *Facto*] Non dicit in fide, at in operibus, quia ſola fides non facit beatum.

4. *Cum prophetia defecerit.*] i. cum populus recuſabit recipere ſacram concionatorum doctrinam & aliorum doctorum.

5. *Diſſipabitur.*] In varios errores & ſectas.

6. *Legem.*] Eſt autem lex, verbum Dei.

§. 6. Signum eſt spiritus Dei et prædeſtinationis, auditio verbi Dei.

Qui [1] ex Deo eſt, verba Dei [2] audit. Propterea vos non auditis, quia ex Deo non eſtis. Ioan.8.47.

[3] *Oues meæ vocem meam audiunt, & ego cognoſco eas, & ſequuntur me.* Ioan.10.27

1. *Ex Deo.*] Qui ſpiritu Dei eſt præditus.

2. *Audit.*] Libenter & obedienter.

3. *Oues meæ.*] Electi mei.

§. 7. Item ſapientiæ.

1 *Omnis qui audit verba mea, hæc & facit ea, aſſimilabitur viro ſapienti, qui ædificauit domum ſuam ſupra petram, & deſcendit pluuia & venerunt flumina, et flauerunt venti et irruerunt in domum illam et non cecidit: Fundata enim erat ſupra petram.* Matt.7.24 25.

1. *Omnis qui.* Vide V. Iuſtus.

§. ADD. VERBVM DEI SVMME neceſſarium. *Verbo Concio c.2. §.5.*

§. 8. COHORTATIONES AD AVDIENDVM, meditandum, faciendum verbum Dei.

Iacob.1.22 *Eſtote factores verbi, & non auditores tantum, [1] fallentes voſmetipſos.*

Deut.5.1. *Audi Iſrael ceremonias, & iudicia, quæ ego loquor in auribus veſtris hodie: diſcite ea, & opere complete.*

Deut. 6. 6. 7.8. *Erunt verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie in corde tuo, & narrabis ea filijs tuis & meditaberis ſedens in domo tua & ambulãs in itinere, [2] dormiens atque conſurgens. Et ligabis ea quaſi ſignũ in manu tua, eruntque & [3] mouebuntur inter oculos tuos.*

Deut.11.18 *Ponite hæc verba mea in cordibus, & in animis veſtris, & ſuſpendite ea pro ſigno in manibus, & inter oculos veſtros collocate.*

Prou.7.1. *Fili mi cuſtodi ſermones meos, & præcepta mea reconde tibi.*

Iſa 30.21. *Aures tuæ audient verbum [4] poſt tergum monentis: hæc eſt via, ambulate in ea, & non declinetis neque ad dextram, neque ad ſiniſtram.*

1. *Fallentes.*] Quaſi ſolus Dei auditus ſufficiat ad ſalutem.

2. *Dormiens.*] .i. accumbens vt dormias.

3. *Mouebuntur.*] Hebr. erunt vt frontalia. *Vide Caput 11. v. 18.*

4. *Poſt tergum.*] Præceptoris non tantum coram ſed etiam à tergo monentis quod ſequitur: hæc eſt via &c.

§. 9. COHORTATIONES AD TRADENDVM filijs & poſteris Dei verbum.

V. §. præcedente ex Deuteronom. 6.6.

Deut.11.19 20. *Docete filios veſtros, vt illa meditentur quando ſederis in domo tua, & ambulaueris in via, & accubueris, atque ſurrexeris ſcribes ea ſuper poſtes & ianuas domus tuæ.*

§. 10. IN EOS QVI AVDIVNT NEC obediunt verbo Dei.

Rom.2.13. *Non auditores legis iuſti ſunt apud Deũ, ſed factores legis iuſtificabuntur.*

Iacob.1.23. 24. *Si quis auditor eſt verbi & non factor, hic comparabitur viro conſideranti vultum natiuitatis ſuæ in ſpeculo. Conſiderauit enim ſe, & abijt & [1] ſtatim oblitus eſt qualis fuerit.*

Matt.7.26 27. *[2] Omnis qui audit verba mea hæc & non facit ea, ſimilis erit viro ſtulto, qui ædificauit domũ ſuam ſuper arenã, & deſcendit pluuia, & venerũt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & cecidit, & fuit ruina illius magna.*

Ezech.3.7. *Domus Iſrael nolunt audire te: quia nolunt audire me. Omnis quippe domus Iſrael [3] attrita fronte eſt & duro corde.*

1. *Statim oblitus eſt.*] q. d. ſicuti huic nihil prodeſt ſe inſpexiſſe quia non eluit maculas, ſic ei qui verbum Dei audit quidem, ſed ad formandos ſecundum illud mores ſuos eo non vtitur, nihil prodeſt audiuiſſe, in eoque maculas animi conſpexiſſe.

2. *Omnis qui.*] Vide ſupra §.7.

3. *Attrita fronte.*] .i. impudentes.

§. 11. IN EOS QVI RENVVNT AVDIRE eorumque ſupplicia.

Vide Verbo Peccator ex Prou.1.24. & Verbo Concionator ex Matt. 11.24.

Labia iuſti erudiunt plurimos: qui autem [1] indocti ſunt, [2] in cordis egeſtate [3] morientur. Prou.10.21

Qui declinat aures ſuas ne audiat legem, [4] oratio eius erit execrabilis. Prou.28.9.

Et vos qui dereliquiſtis Dominum, qui obliti eſtis [5] montem ſanctum meum, qui ponitis [6] fortunæ menſam, & libatis ſuper eam. [7] Numerabo vos in gladio, & omnes cæde corruetis: pro eo quod vocaui, & non reſpondiſtis, locutus ſum, & non audiſtis & faciebatis malum in oculis meis, & quæ nolui elegiſtis. Iſa. 65. 11. 12.

Idem ferè repetitur Iſa. 66.4.

Miſit Dominus ad vos omnes ſeruos ſuos prophetas: conſurgens diluculo, mittenſque: & non audiſtis, neque inclinaſtis aures veſtras, vt audiretis, cum diceret reuertimini vnuſquiſque à via ſua mala, & à peſſimis cogitationibus veſtris: & habitabitis in terra quam dedit Dominus vobis, & patribus veſtris, à ſeculo & vſque in ſeculũ. Et non audiſtis me dicit Dominus, vt me ad iracundiam prouocaretis in operibus manuum veſtrarum, in malum veſtrum. Ierem.25. 4.5.7.

Videnda ſequentia quibus continentur varia ſupplicia.

Hæc dicit Dominus exercituum Deus Iſrael: ecce ego inducam ſuper ciuitatem hanc, & ſuper omnes vrbes eius, vniuerſa mala, quæ locutus ſum aduerſus eam: quoniam indurauerunt ceruicem ſuam vt non audirent ſermones meos. Ierem.19.15

Sed videndum totum hoc caput quo laguunculæ cõtritione ſignificatur contritio, grauiſſimaque calamitas Hieruſalem.

1. *Indocti.*] Imprudentes qui à iuſto & ſapiente erudiri nolunt.

2. *In cordis egeſtate.*] Propter inopiam ſapientiæ & prudentiæ.

3. *Morientur.*] Morte animæ, hîc & in futuro.

4. *Oratio &c.*] Quia ſicut non vult audire Deum loquentem, ita nec Deus eum audiet, imo execrabitur eius orationem.

5. *Montem ſanctum meum.*] In quo domum & templum mihi extruxi.

6. *Fortunæ menſam.*] Fato & fortunæ more gentium excitaſtis altare.

7. *Numerabo.*] Numeratos tradam hoſti nullo relicto.

§. 12. IN

§. 12. In eos qui non credvnt verbo Dei.

Ierem. 5.12 13.14. *Negauerunt Dominum & dixerunt, [1] non eſt ipſe: neque veniet ſuper nos malum, gladium & famem non videbimus. Prophetæ fuerunt [2] in ventum locuti, & [3] reſponſum non fuit in eis: hæc ergo [4] euenient illis: Hæc dicit Dominus Deus exercituum: quia locuti eſtis verbum iſtud: ecce ego do verba mea in ore tuo [5] in ignem, & populum iſtum in ligna, & vorabit eos.*
Videnda reliqua capitis.

1. *Non eſt ipſe.*] Supp. qui noſtras res curat, quare non eſt quod timeamus intentatum malum.
2. *In ventum.*] Vana, ſeu falſa.
3. *Reſponſum.*] Sup. Dei, vel verum.
4. *Euenient illis.*] Sup. Prophetis .i. ſi quid mali futurum eſt, in caput eorum recidet.
5. *In ignem.*] Quia prædices eorum punitionem, qua vt igne ligna conſumentur.

§. 13. In eos qvi malvnt avdire fabulas, quam verbum Dei.

Prou. 15.14 *Cor ſapientis quærit doctrinam, & [1] os ſtultorum paſcitur imperitia.*

1. *Os ſtultorum &c.*] Quia ore hiante delectantur audire vana, inepta & fabuloſa, quibus quaſi paſci videntur, ac veluti per os ad cor illa quaſi in ventrem demittere. Heu quã multi confluunt ad fabulas ſpectaculorum potius quam ad ſacras conciones.

§. 14. Minatvr Devs inopiam verbi ſui.

Amos 8.11. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & emittam famem in terram: non famem panis, neque ſitim aquæ, ſed audiendi verbum Domini.*
Vide etiam verbo Cõcionator, ex Iſa. 5.6.

§. 15. Qvot mala ex inopia verbi Dei.

Prou. 29.18 [1] *Cum prophetia defecerit, diſſipabitur populus, qui vero cuſtodit legem beatus erit.*

1. *Cum prophetia.*] Vide ſupra §. 5.

§. 16. Itervm de eivs inopia, qvam Deus ipſe depellet.

Iſaia 42.17 [1] *Egeni, & pauperes quærunt [2] aquas, & non ſunt, lingua eorum ſitiuit. Ego Dominus exaudiam eos, Deus Iſrael [3] non derelinquam eos.*

1. *Egeni.*] Peccatores.
2. *Aquas.*] Doctrinæ: ita Chald.
3. *Non derelinquam.*] Sed abundè eis cæleſtis doctrinæ potum per Chriſtum propinabo.

VERECVNDIA.

§. 1. Verecvndia alia bona, alia vitioſa.

[1] *Pro anima tua ne confundaris dicere: verum eſt enim confuſio adducens peccatum, & eſt confuſio adducens gloriam & gratiam.* Eccli. 4.24 25.

1. *Pro anima &c.*] Vide V. Confeſſio.

§. 2. De qvibvs maxime verecvndia concipienda, ſeu à quibus rebus nos debet auocare pudor.

[1] *Reueremini in his quæ procedunt de ore meo. Non eſt enim bonum [2] omnem reuerentiam obſeruare: & nõ omnia omnibus beneplacent [3] in fide. [4] Erubeſcite à patre & matre de fornicatione: & [5] à præſidente & à potente, [6] de mendacio: à principe, & à iudice de [7] delicto, à Synagoga & plebe [8] de iniquitate: à ſocio, & amico [9] de iniuſtitia: & in loco in quo habitas, [10] de furto, [11] de veritate Dei & teſtamento: [12] de diſcubitu in panibus, & ab [13] offuſcatione dati & accepti, [14] à ſalutantibus de ſilentio: [15] à reſpectu mulieris fornicariæ: & [16] ab auerſione vultus cognati. Ne auertas faciem à proximo tuo, & [17] ab auferendo partem, & non reſtituendo. [18] Ne reſpicias mulierem alieni viri, & ne ſcruteris ancillam eius, neque ſteteris ad lectum eius, ab amicis de ſermonibus [19] improperij: & [20] cum dederis ne improperes.* Eccli. 41 19 20.21.22. 23.24.25. 26.27.28.
[21] *Non duplices ſermonẽ auditus, de reuelatione ſermonis abſconditi, [22] & eris vere ſine confuſione, & inuenies gratiam in conſpectu omnium hominum: ne pro his omnibus confundaris, & ne accipias perſonam vt delinquas.* Eccli. 42.1.
[23] *De mendacio ineruditionis tuæ confundere.* Eccli 4.30.

1. *Reueremini &c.*] .i. Pudorem concipite de his quæ modo dicam.
2. *Omnem &c.*] In omnibus eſſe verecundum.
3. *In fide.*] .i. Quæ fideliter & integrè præſtantur, ſeu ſunt qui culpant ea quæ in fide fiunt. Significat eum qui præ pudore volet facere ea quæ placent hominibus, perfidè acturum & contra debitam integritatem, quare non vbique pudorem eſſe bonum.
4. *Erubeſcite &c.*] Vide V. Luxuria.
5. *A præſidente.*] Supp. erubeſcite .i. coram vel propter magnates & principes: Ita ſumitur præpoſitio *A* in ſequentibus, ante quam ſemper ſupplendum verbum *erubeſcite*.
6. *De mendacio.*] Potentes enim eo maximè offenduntur.

7. *Delicto.*] Quia hi facilè punire poſſunt ſi quis delinquat & negligat eorũ præcepta.

8. *De iniquitate.*] Quia ſi aliquid ſingulariter iniquum & cõtra leges publicas ſit commiſſum, conſcia plebe vel contra eam, id perpetuam affert ignominiam nec caret ſua vltione.

9. *De iniuſtitia.*] Quia turpiſſimum eſt iis iniuriam inferre.

10. *De furto.*] Quia turpiſſimum eſt haberi pro fure.

11. *De veritate Dei, &c.*] .i. propter legem Dei, quæ furtum vetat, non tantum propter eos apud quos habitas.

12. *De diſcubitu, &c.*] .i. De ruſticitate in menſa qua aliqui cubito innituntur panibus.

13. *Obfuſcatione &c.*] .i. Vituperatione quæ incurritur ex eo quod quis non poteſt in his quæ ſunt ſibi commiſſa rationem reddere acceptorum & datorum, oſtendendo data acceptis conuenire. Aut poteſt accipi de vituperatione quæ incurritur ex eo quod quis pro iuſtitia peruertenda aut dat aut accipit munera: vtroq; enim modo ſingularis quædam famæ denigratio incurritur.

14. *A ſalutantibus &c.*] .i. Cum ſalutantes non reſalutantur, quod eſt hominum agreſtium aut ſuperborum.

15. *A reſpectu &c.*] Quia talis aſpectus ſignum eſt impudicitiæ.

16. *Ab auerſione &c.*] .i. pudendum de eo quod vultus cognati & aſpectus contemnitur: quod vitium eſt eorum qui ad honores aut diuitias euecti non recognoſcunt amplius genus ſuum.

17. *Ab auferendo &c.*] Supp. erubeſce, de ablutione portionis alteri debitæ & non reſtitutione .i. non collatione eius quod vel alteri debetur ex teſtantis donatione, vel ex diuiſione hæreditatis. Hac enim ex re particularis contrahitur infamia: quod vel in diuiſione hæreditatis, vel in teſtamentorum adimpletione non ſeruatur iuſtitia.

18. *Ne reſpicias &c.*] Duo hic addit à quibus cauendum etiam præ pudore. Græca habent: A conſideratione mulieris maritatæ. Sup. erubeſcendum. *Vide V. Luxuria.*

19. *Improperij.*] Quia id inciuile eſt & inhoneſtum.

20. *Cum dederis.*] Sup. amico.

21. *Non duplices &c.*] Græca ſeruata ſuperiori forma habent: Ab iteratione & ſermonibus auditus. Supple *erubeſcite.* Senſus eſt: Non duplices .i. non iteres à te auditum ſermonem, qui ſcil. tibi ſic eſt dictus vt ſemel tantum dictus eſſe deberet, nec iterandus apud alios: & hoc eſt quod ſequitur: *de reuelatione* &c. ſup. *erubeſce.*

22. *Et eris verè &c.*] .i. Si hæc quæ hactenus dixi de pudore præſtiteris & te pudeat omnium eorum quæ dixi, tunc verè eris liber ab ignominia & gratiam hominum conſequeris.

23. *De mendacio.*] Vide V. Mendacium. §. 9.

§. 5. QVARVM RERVM NEMINEM oporteat pudere.

Ne[1] *pro his omnibus* [2] *confundaris, &* [3] *ne accipias* Eccli.42.1.
perſonam vt delinquas: [4] *de lege altiſsimi &* 2.3.4.5.6.
[5] *teſtamento &* [6] *de iudicio iuſtificare impium;* 7.8.
[7] *de verbo ſociorum & viatorum &* [8] *de datione hæreditatis amicorum,* [9] *de æqualitate ſtateræ & ponderum,* [10] *de acquiſitione multorum & paucorum,* [11] *de corruptione emptionis & negotiatorum, &* [12] *de multa diſciplina filiorum & ſeruo peſsimo latus ſanguinare.* [13] *Super mulierem nequam bonum eſt ſignum.* [14] *Vbi manus multæ ſunt, claude & quodcumq; trades numera & appende, datum vero & acceptum omne deſcribe.* [15] *De diſciplina inſenſati & fatui, &* [16] *de ſenioribus qui iudicantur ab adoleſcentibus: & eris eruditus in omnibus, & probabilis in conſpectu omnium virorum.*

[17] *Ne accipias faciem aduerſus faciem tuam, nec* Eccli.4.26
aduerſus animam tuam mendacium. [18] *Ne reuerearis* 27.28.29.
proximum tuum in caſu ſuo, nec retineas 30.31.32.33
verbum in tempore ſalutis. Non abſcondas ſapientiam tuam [19] *in decore ſuo. In lingua enim ſapientia dignoſcitur, & ſenſus; & ſcientia, & doctrina in verbo ſenſati,* [20] *& firmamentum in operibus iuſtitiæ. Non contradicas verbo veritatis vllo modo, &* [21] *de mendacio ineruditionis tuæ confundere.* [22] *Non confundaris confiteri peccata tua, & ne ſubijcias te omni homini pro peccato. Noli reſiſtere contra faciem potentis, nec coneris contra ictum fluuij* [23] *pro iuſtitia agonizare pro anima tua, & vſque ad mortem certa pro iuſtitia, & Deus expugnabit pro te inimicos tuos.*

1. *Pro his omnibus.*] Quæ mox ſubijciam.

2. *Confundaris.*] .i. te pudeat vt ideo ea prætermittas.

3. *Ne accipias &c.*] Id monet quia in his quæ dicturus eſt peccatur per inutilem pudorem, dum pudet diſplicere certis perſonis, quarum fauor quæritur aut potentia metuitur. Senſus igitur eſt: Ne præ pudore ita rationem habeas perſonarum, vt aliquid contra quàm bonum eſt & æquum committas.

4. *De lege altiſsimi.*] Supple ne confundaris, .i. ne te pudeat eam ſeruare & tueri, licet ideo quibuſdam minus placiturus eſſes.

5. *Teſtamento.*] Legem Dei vocat teſtamentum, quod nobis eius voluntatem teſtetur, & contineat promiſſiones hominibus factas.

6. *De iudicio.*] Supple confundaris: quod in ſingulis etiam quæ ſequuntur ſupplẽdum eſt .i. ne pudore tenearis cum tibi ferendum eſt in aliqua re iudicium, ſic vt pudore victus intuitu alicuius perſonæ iuſtifices impium, pronunciando ſententiam pro eo qui iniquam

quam habet cauſam.

7. *De verbo &c.*] Cum agnoſcenda eſt cauſa hominis coniuncti (quem vocat ſocium) & extranei (quem vocat viatorem) periculum eſt ne faueamus amico, ideo monet ne per pudorem metuentes offendere ſocium; quid peccemus in *verbo* ſeu negotio quod habet cum extraneo.

8. *De datione &c.*] Supp. non confundaris. Perfice diſtributionem hæreditatis prout æquitas vult non habita ratione amicitiæ.

9. *De æqualitate &c.*] De ea non te pudeat, licet à quibuſdam ſcrupuloſus & nimis iuſtus habendus eſſes.

10. *De acquiſitione &c.*] Non te pudeat ſiue multa ſiue pauca acquiras, contentus eſto ea quæ tibi iuſtè obuenit fortuna.

11. *De corruptione &c.*] Non te pudeat de reprehenſa vel vitata corruptione emptionis & mercatorum, ſeu iniquitatis quæ ab iis emendo & vendendo fit; nec eam reprehenſionem, perſonarum intuitu omittas præ pudore, ſed eam conſtanter fac ſi tibi id ex officio incumbit.

12. *De mulcta.*] Vide V. Educatio.

13. *Super mulierem &c.*] .i. Vxor ſi mala ſit diligentiſſimè cuſtodienda, nec pudeat te illi apponere ſignum .i. adhibere clauſuram, ne per laſciuiam peccet.

14. *Vbi manus &c.*] Vide verbo Pater-familias.

15. *De diſciplina &c.*] Non te pudeat corripere eos & docere.

16. *De ſenioribus.*] Vide V. Senex.

17. *Non accipias.*] Vide V. Calumnia.

18. *Ne reuerearis &c.*] Non te pudeat corripere fratrem peccantem aut docere ignorantem, cum ſpes eſt promouendæ eius ſalutis.

19. *In decore.*] Cum eſt decoranda & ornanda, cum ſci. pro Dei gloria aut cum audientium fructu proferri poteſt.

20. *Et firmamentum &c.*] Supple dignoſcitur .i. firmitas & fortitudo animi cognoſcitur per præſtita opera iuſtitiæ.

21. *De mendacio.*] Vide ſuprà §. 2. n. 23.

22. *Non confundaris.*] Vide V. Confeſſio.

23. *Pro iuſtitia &c.*] .i. certa pro iuſtitiæ defenſione: obſiſte etiam principibus cum iniquum aliquid exigunt: idque pro conſeruanda animæ ſalute, quæ perditur ſi quis cum opus eſt, omittit præ pudore defenſionem veritatis & iuſtitiæ.

§. 4. De iis qui malo pudore ducti peccant.

Eccli. 20. 24. *[1] Eſt qui perdet animam ſuam præ confuſione, & [2] ab imprudenti perſona perdet eam: perſonæ autem acceptione [3] perdet ſe.*

1. *Eſt qui perdet &c.*] Id contingit quoties quis pudore ductus peccat, quod quidem frequentius contingit in acceptione perſonarum, de qua hic loquitur.

2. *Ab imprudenti &c.*] .i. Quia imprudens perſona aliqua petit aliquid iniquum quod alter non audet recuſare.

3. *Perdet ſe.*] Dum contra conſcientiam ſuam, reueritus alicuius autoritatem, agit quod non eſt agendum, aut omittit facere quod agendum eſſet.

§. 5. De iis qui præ verecundia promittunt quidpiam; nec poſſunt id præſtare.

Eſt qui [1] præ confuſione promittit amico, & [2] lucratus eſt eum inimicum [3] gratis. Eccli. 20. 25.

1. *Præ confuſione.*] Ne ſcil. amico diſpliceat promittit quæ non vult aut non poteſt præſtare.

2. *Lucratus eſt inimicum.*] Quia ei fidem non ſeruat cui promiſit.

3. *Gratis.*] Sine neceſſitate, cum potuiſſet ſibi ſeruare illum amicum non pollicendo. Id habet locum etiam in votis Deo factis quibus poſtea non ſatisfit: Quæ etiam ſæpe fiunt ex verecundia cùm filiæ non audent contradicere parentibus ad continentiæ ſtatum impellentibus.

VERITAS.

Vide Mendacium.

§. 1. Commendatvr.

Miſericordia & veritas te non deſerant, [1] circumda eas gutturi tuo, & deſcribe in [2] tabulis cordis tui, & inuenies [3] gratiam & diſciplinam bonam coram Deo & hominibus. Prou. 3. 3.

Vide V. Verecundia §. 1. & 3. ex Eccli. 4. 24. & 27. & verbo Lingua.

1. *Circumda &c.*] Firmiter & vbique tibi adſint, ſemperq; ſint præ oculis, velut quod à collo dependet.

2. *Tabulis cordis.*] Vt eas ſemper ibi legas, ſemperque de iis opere præſtandis cogites.

3. *Gratiam &c.*] .i. Gratioſus eris & bonæ intelligentiæ.

VESTIS.

Vide Mulier. Luxus. Ornatus. Vxor. Diues.

§. 1. Commendatvr simplicitas veſtitus.

Habentes alimenta, & quibus tegamur his contenti ſimus. 1. Tim. 6.

§. 2. Præfertur naturalis veſtitus florum, veſtibus hominum artefactis.

Matth. 6. 29. *Dico vobis quoniam nec Salomon in omni gloria ſua coopertus eſt [1] ſicut vnum ex iſtis.*

1. *Sicut vnum ex iſtis.*] Quia veſtes florum viuunt anima vegetatiua, non autem veſtes regum.

§. 3. Vetatur nimia sollicitudo veſtitus.

Verbo Sollicitudo, ex Matth. 6. 28.

§. 4. Odium nimii cultus, et luxus veſtium. *Vide Eſther 14. 16.*

§. 5. Damnatur luxus veſtium.

Matt. 11. 8. *Ecce qui [1] mollibus veſtiuntur in domibus regum ſunt.*

1. *Mollibus.*] Pretioſis ſeu ſplendidis, nimirum ſunt hæ mollium hominum & effæminatorum.

§. 6. Punitur. Vide verbo Superbia *ex Iſa. 3. à verſ. 16.*

Luce 16. 19. 22. *Homo quidam erat diues, & veſtiebatur purpura, & byſſo & epulabatur quotidie ſplendidè. Mortuus eſt diues, & ſepultus eſt in inferno.*

Ezech. 7. 20. *Ornamentum monilium ſuorum in ſuperbiam poſuerunt & imagines abominationum ſuarum, & ſimulachrorum fecerunt ex eo, propter hoc dedi eis [1] illud in [2] immunditiam, & dabo illud in manus alienorum ad diripiendum, & impijs terræ in prædam & [3] contaminabunt illud.*

1. *Illud.*] Sci. ornamentum monilium, ſeu aurum & argentum eorum conuerſum in idola.

2. *Immunditiam.*] In contemptum, vt contemnatur vt res immunda.

3. *Contaminabunt.*] Prophanabunt.

VICISSITVDO.

Vide Inconſtantia. Honor. Gloria vana. Rex. Proſperitas. Vita. Homo.

§. 1. Rervm omnivm svmma viciſſitudo.

Eccle. 3. 1. 2. *Omnia tempus habent, & ſuis ſpatiis tranſeunt vniuerſa ſub cælo. Tempus naſcendi & tempus moriendi &c.*

§. 2. Captivitatis et regni viciſſitudo.

[1] Quod de carcere, catenisque interdum quis egrediatur ad regnum: & alius natus in regno inopia conſumatur. Eccle. 4. 1

1. *Quòd.*] Pro, *vidi etiam quòd*, &c.

VICTORIA.

Vide Bellum. Miles.

§. 1. Victoria omnis a Deo expectanda.

Equus paratur ad diem belli, Dominus autem tribuit ſalutem. Prou. 21. 31

§. 2. Non ab hominibus.

Facilè eſt concludi multos in manu paucorum, & non eſt differentia in conſpectu Dei cæli liberare in multis, & in paucis. Quoniam non in multitudine exercitus victoria belli, ſed de cælo fortitudo eſt. Et ipſe Dominus conteret eos ante faciem noſtram: vos autem ne timueritis eos. 1. Mach. 3. 18. 19. 22.

Quod ſi putas in robore exercitus bella conſiſtere, ſuperari te faciet Deus ab hoſtibus: Dei quippe eſt & adiuuare, & in fugam conuertere. 2. Paral. 25. 8.

VIDVA.

V. Pupillus. Iudex. Peregrinus. Pignus.

§. 1. Qvid a viduis exigat S. Paulus.

Si qua vidua filios aut nepotes habet: [1] diſcat primùm domum ſuam regere, & mutuam [2] vicem reddere parentibus, hoc enim eſt acceptum coram Deo. [3] Quæ autem verè vidua eſt & deſolata ſperet in Deum, & inſtet obſecrationibus, & orationibus die, ac nocte: nam [4] quæ in delitiis eſt, [5] viuens mortua eſt: & hoc præcipe vt irreprehenſibiles ſint. 1. ad Tim. 5. 4. 5. 6. 7.

1. *Diſcat regere.*] Neque prætextu viduitatis familiam deſerat cui eſt neceſſaria.

2. *Vicem reddere.*] Ita alendo liberos ſuos: ſicuti à ſuis parentibus fuit enutrita.

3. *Quæ verè vidua.*] Vide V. Oratio §. 7.

4. *Quæ in delitiis eſt.*] .i. Quæ prætextu viduitatis otio vacat & luxui.

5. *Viuens mortua eſt.*] Quia carne mundo viuit, & ſpiritu mortua eſt Deo.

§. 2. Viduæ honorandæ.

Viduas honora, quæ [1] verè viduæ ſunt. 1. Tim. 5. 3.

1. *Verè viduæ.*] Tam ætate, quam moribus.

§. 3. Ivvandæ.

Iacob.1.27 [1] *Religio munda, & immaculata apud Dominum, & patrem hæc eſt viſitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſeculo.*

1. *Religio.*] .i. verus Dei cultus.

§. 4. Non inferenda iis inivria.
V. Pupillus & Peregrinus.

Ierem.22.3 *Facite iudicium, & iuſtitiam, & liberate vi oppreſſum de manu calumniatoris: & aduenam, & pupillum & viduam nolite contriſtare, neque opprimatis iniquè, & ſanguinem innocentem ne effundatis in loco iſto.*

Exod 22.22.23.24. *Viduæ & pupillo non nocebitis. Si læſeritis eos, vociferabuntur ad me, & ego exaudiam eos, & indignabitur furor meus, percutiamq; vos gladio, & erunt vxores veſtræ viduæ, & filij veſtri pupilli.*

§. 5. Earvm gemitvs et lachrimas exaudit Deus.

Eccli.35.17.18.19. *Non deſpiciet preces pupilli, nec viduam, ſi effundat loquelam gemitus. Nonne lachrymæ viduæ ad maxillam deſcendunt, & [1] exclamatio eius [2] ſuper deducentem eas? à maxilla enim aſcendunt vſque ad cælum; & Dominus exauditor [3] non delectabitur in illis.*

1. *Exclamatio eius.*] Qua exclamat ad Deum pro vindicta, licet ore taceat.
2. *Super.*] .i. contra.
3. *Non delectabitur.*] Oſtendet ſibi diſplicere eas lachrymas quantum ad illum qui earum eſt autor.

§. 6. Qvæ vidvæ alendæ & à quibus.

1.Tim.5.1.6. *Si quis fidelis [1] habet viduas ſubminiſtret illis, & non grauetur eccleſia, vt ijs quæ [2] verè viduæ ſunt ſufficiat.*

1. *Habet viduas.*] Ad quas obligetur & ſufficiat ſuſtentandas.
2. *Vera vidua.*] Omni humano ſubſidio carentes.

VINDICTA.

Vide Charitas. Inimicus.

VINVM.

V. Ebrietas. Gula. Temperantia.

§. 1. Vini moderate svmpti lavdes.
Vide verbo Temperantia, §. 5.

§. 2. Moderatvs eivs vsvs svadetvr Timotheo ob morbum.

Noli adhuc aquam bibere, ſed modico vtere vino 1.Tim.5.23.
propter ſtomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates.

1. *Adhuc.*] Amplius.

§. 3. Vinvm sapientiæ inimicvm.

Cogitaui in corde meo abſtrahere à vino carnem Eccle.2.3.
meam, vt animum meum transferrem ad ſapientiam, deuitaremque ſtultitiam, donec viderem quid eſſet vtile filijs hominum: [1] quo facto opus eſt ſub ſole numero dierum vitæ ſuæ.

1. *Quo facto &c.*] .i. In quo ſe debeant occupare dum hîc viuunt.

VIR.

V. Maritus. Pater. Paterfamilias. Vxor.

VIRGINITAS.

Vide Caſtitas. Matrimonium.

§. 1. Præfertvr conivgio.

Qui matrimonio iungit virginem ſuam, benefacit, 1.Cor.7.38.
& qui non iungit, melius facit.

§. 2. Virginitatis commoditates in hac vita.

Qui ſine vxore eſt, ſolicitus eſt quæ Domini ſunt, 1.Cor.7.32.
quomodo placeat Deo. Et mulier innupta, & vir- 34.
go cogitat quæ Domini ſunt, vt ſit ſancta corpore, & ſpiritu: quæ autem nupta eſt, cogitat quæ ſunt mundi, quomodo placeat viro.

§. 3. Virgines in bello liberantvr à morte, occiſis cæteris.
Vide Numer. 31.17.18.

§. 4. Virginitatis variæ lavdes, et præmia in cælo.

Et vidi & ecce [1] Agnus ſtabat ſuprà montē [2] Sion, Apoc.14.1.
& cum eo [3] centum quadraginta quatuor millia 2.3.4.5.
[4] habentes nomen eius & nomen patris eius ſcriptum in frontibus ſuis. Et audiui vocem de cælo tanquam [5] vocem aquarum multarum & tanquam [6] vocem tonitrui magni, & vocem quam audiui [7] ſicut citharædorum citharizantium in citharis ſuis. Et cantabant [8] quaſi canticum nouum ante ſedem & ante quatuor animalia & ſeniores, & [9] nemo poterat dicere canticum, niſi illa centū quadraginta quatuor millia qui [10] empti ſunt de terra. Hi ſunt qui cum mulieribus non ſunt coinquinati, virgines enim ſunt. Hi [11] ſe-

quuntur Agnum quocumq; ierit. Hi empti ſunt [12] *ex hominibus* [13] *primitiæ Deo & Agno, & in ore eorum non eſt inuentum* [14] *mendacium: ſine macula enim ſunt ante thronum Dei.*

Iſa.56.5. *Dabo eis* [15] *in domo mea, & in muris meis locum, &* [16] *nomen melius* [17] *à filijs, & filiabus: nomen ſempiternum dabo eis quod non peribit.*

Sap.3.13.14 *Fælix eſt* [18] *ſterilis & incoinquinata, quæ neſciuit thorum in delicto, habebit fructum in* [19] *reſpectione animarum ſanctarum. Et* [20] *ſpado qui non operatus eſt per* [21] *manus ſuas iniquitatem,* [22] *nec cogitauit aduerſus Deum iniquiſſima, dabitur enim illi* [23] *fidei donum electum, & ſors* [24] *in templo Dei* [25] *acceptiſſima.*

1. *Agnus.*] Chriſtus.

2. *Sion.*] .i. cælum.

3. *Centum quadraginta quatuor.*] Numerus eſt certus & fixus virginum adultorum, qui pro virginitate certabunt contra Antichriſtum quique lauream virginitatis accipient, nam paruuli vti virtutis, ita nec laureæ virginitatis ſunt capaces, quare eos non numerat.

4. *Habentes nomen &c.*] Quia liberè profitebantur, & vocabant ſe ſeruos Chriſti & Dei Patris.

5. *Vocem aquarum.*] Hæc vox eſt 144. millium virginum, quæ ſonora eſt inſtar aquarum multarum, & fortis.

6. *Vocem tonitrui.*] Quia virginum vox eſt cæleſtis inſtar tonitrui. 2. quia terribilis eſt impiis & luxurioſis inſtar tonitrui. (*Vide in Actis c. 24. v. 25.* quomodo vox B. Pauli virginis loquentis de caſtitate perterrefecit Feſtum proconſulem. 3. quia vti tonitrui ex nubis colliſione & de nube erumpentis ignis violentia naſcitur, ita virginitas ex continua mortificatione, & quadam naturæ violentia quaſi tonitru gignitur.

7. *Sicut citharœdorum, &c.*] Vox virginum ſimilis eſt citharæ, quia ſuauiſſima eſt Deo & Angelis.

8. *Quaſi canticum nouum.*] Hoc canticum eſt laus Dei ob tam rarum donum virginitatis. Nota *quaſi* non iungendum cum *nouum*, verè enim nouum erat, ſed cum *canticum*, diciturque *quaſi canticum*, quia non audiebat ipſas virginum voces in ſe, ſed illæ per viſionem propheticam & intellectualem ipſi repræſentabantur.

9. *Nemo poterat &c.*] Quia iſti ſoli poterant de virginitate gratias agere & lætari, non alij quamquam Sancti, qui non fuerant virgines.

10. *Empti.*] Peculiariter redempti & acquiſiti Chriſti ſanguine quaſi gemmæ pretioſiſſimæ.

11. *Sequuntur Agnum.*] Quia virginibus maximè capitur Agnus, habetque eos à latere ſuo ſemper, ſicut citharædi principis eum in omnibus comitantur. *V. v. 2.*

12. *Ex hominibus.*] Ex hominum numero.

13. *Primitiæ.*] .i. præcipui inter omnes ob virginitatem.

14. *Mendacium.*] Quia ab hæreſi & idololatria quæ maximè vigebunt tempore Antichriſti, aberunt longiſſimè.

15. *In domo mea.*] In Eccleſia vel in cælo.

16. *Nomen.*] Præmium ſeu gloriam quandam excellentem.

17. *A filijs &c.*] Quam ſit habere filios, vel diuturnius, per quas tamen quæritur nominis immortalitas.

18. *Sterilis &c.*] Ad litteram loquitur de muliere infæcunda quæ mauult carere filiis quam concubitum admittere flagitioſum: accommodatur autem id ad continentes & virgines.

19. *Reſpectione.*] In die iudicij.

20. *Spado.*] Eunuchus, qui ſe voluntariè caſtrauit propter regnum cælorum.

21. *Manus.*] .i. opera.

22. *Nec cogitauit, &c.*] .i. Qui non ſolum opere non peccauit, ſed nec cogitatione contra legem Dei.

23. *Fidei donum.*] Quia tam fuit Deo fidelis, huic inſigni fidelitati dabitur exquiſitum gratiæ donum quod ſtatim explicatur.

24. *In templo.*] .i. In cælo, vel etiam in Eccleſia.

25. *Acceptiſſima.*] Pergrata, delectabilis.

§. 5. SVADETVR VIRGINITAS.

Sunt Eunuchi qui ſeipſos caſtrauerunt [1] *propter regnum cælorum:* [2] *qui poteſt capere, capiat.* Mat.19.12

[3] *Volo omnes vos eſſe* [4] *ſicut meipſum, ſed vnuſquiſque* [5] *proprium donum habet ex Deo, alius quidem ſic, alius vero ſic. Dico autem non nuptis & viduis: bonum eſt illis ſi ſic permaneant ſicut & ego.* 1.Cor. 7.7.8.

De virginibus [6] *præceptum Domini non habeo, conſilium autem do tamquam* [7] *miſericordiam conſecutus à Domino vt ſim fidelis. Exiſtimo ergo* [8] *hoc bonum eſſe propter* [9] *inſtantem neceſſitatem, quoniam bonum eſt homini ſic eſſe.* 1.Cor.7.25.26.

1. *Regnum cælorum.*] Promerendum.

2. *Qui poteſt, &c.*] q. d. res quidem eſt ardua, ſed qui ſibi vult vim inferre, qui vult rem tam arduam, capiat, eſt in eius poteſtate Deo iuuante, eam à Deo petat, Deique gratiæ per carnis macerationem, & alia media cooperetur.

3. *Volo.*] Opto.

4. *Sicut meipſum.*] .i. Non caſtos quomodolibet, ſed omnino continentes, imo virgines vti ego ſum. Ambroſ. Chryſ.

5. *Proprium donum.*] Sci. caſtitatis coniugalis, virginalis aut vidualis.

6. *Præceptum.*] Eſt enim tantum res conſilij, virginitas.
7. *Miſericordiam &c.*] .i. Quaſi qui miſericorditer aſſumptus ſum ad gratiam Apoſtolici muneris apud gentes, vt illis fideliter conſulam. Ambr.
8. *Hoc.*] .i. Virginitatem.
9. *Inſtantem, &c.*] Vrgentem rei vxoriæ difficultatē, & matrimonij onera quæ poſteà v. 28. vocat tribulationem carnis.

VIRTVS.

Vide Peccatum. Iuſtus. Iuſtitia. Sapientia.

Quæcumque de ſapientia dicuntur poſſunt accommodari ad virtutem. Vide ibi ante §. 1.

§. 1. Virtvs sita est in medio.

Prou. 4. 27 *Ne declines ad dexteram, neque ad ſiniſtram.*

§. 2. In eaqve peccatvr etiam per exceſſum.

Eccle. 7. 17 1 *Noli eſſe iuſtus multum, neque ſapias pluſquam neceſſè eſt ne obſtupeſcas.*

1. *Noli eſſe.*] Vide verbo Rigor §. 1.

§. 3. Ab impiis habetvr diffi-cilis obtentu.

Prou. 24. 7. 1 *Excelſa ſtulto* 2 *ſapientia.*

1. *Excelſa.*] Altior ei videtur quam vt poſſit ad eam attingere.
2. *Sapientia.*] Vera ſapientia chriſtiana quæ virtute continetur.

§. 4. Virtvtis frvctvs dvlcis.

Prou. 24. 13 14. 1 *Comede fili mi, mel, quia bonum eſt, & fauum dulciſſimum gutturi tuo. Sic & doctrina ſapientiæ* 2 *animæ tuæ: quam cum inueneris habebis in nouiſſimis* 3 *ſpem, & ſpes tua non peribit.*

1. *Comede mel.*] Indicat hoc ſapientiam ſeu virtutem eſſe animæ quod mel corpori, eam ſci. non eſſe amaram at ſummam afferre voluptatem.
2. *Animæ tuæ.*] Sup. dulcis erit.
3. *Spem.*] Vitæ & mercedis æternæ.

§. Add. Virtvtis iter lætitiæ plenum.

Vide Adulter, §. 5. n. 11.
Vide verbo Tribulatio, ex Hebr. 12. 11.

§. 5. Virtvtes qva re perficiantvr.

Vide eodem verbo ex 2. *Cor.* 12. 9.

§. 6. Virtvs labore temporali, sibi parat æternum nomen.

Eccli. 41. 16 *Bonæ vitæ* 1 *numerus dierum:* 2 *bonum autem nomen* 3 *permanebit in æuum.*

1. *Numerus dierum.*] .i. Eſt certus numerus dierum, quia non perpetuo virtutibus incumbendum erit, ſed pauco dierum ſpatio quibus hæc vita peragitur.
2. *Bonum nomen.*] Quod ex bona vita paratur maximè apud Deum.
3. *Permanebit.*] Apud eundem Deum in beata illa vita ſanctorum.

§. Add. Qvomodo perdantvr virtutes.

Vide verbo Acedia §. 1.

§. 7. Cohortationes ad stvdium virtutum.

Eccli. 14. 16. 17. 1 *Da &* 2 *accipe, & iuſtifica animam tuam: ante obitum tuum operare iuſtitiam, quoniam non eſt apud inferos inuenire* 3 *cibum.*
Prou. 16. 16 *Poſſide* 4 *ſapientiam, quia auro melior eſt & acquire prudentiam, quia pretioſior eſt argento.*
Ioan. 6. 27. 5 *Operamini non cibum qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam quem filius hominis dabit vobis.*

1. *Da.*] Pauperi.
2. *Accipe.*] A Deo beneficentiæ tuæ meritum.
3. *Cibum.*] Quo te paſcas .i. poſt mortem non poteris bene operari & mereri: ita aliqui apud Ianſ.
4. *Sapientiam.*] Vide §. 3. n. 2.
5. *Operamini.*] Vide V. Labor.

§. 8. Cohortationes ad varias ſimul virtutes.

Philip. 4. 8. *De cætero, fratres, quæcumque ſunt* 1 *vera, quæcumque pudica, quæcumque iuſta, quæcumque ſancta, quæcumque amabilia, quæcumque bonæ famæ, ſi qua virtus,* 2 *ſi qua laus diſciplinæ hæc cogitate.*

Vide etiam verbo Charitas, cap. 3. ex Coloſſ. 3. 12.

1. Petr. 3. 8. *In fide omnes vnanimes, compatientes, fraternitatis amatores, miſericordes, modeſti, humiles.*
2. Petri 1. 5. 6. *Vos autem curam omnem* 3 *ſubinferentes,* 4 *miniſtrate in fide veſtra virtutem,* 5 *in virtute autem ſcientiam, in ſcientia autem* 6 *abſtinentiam, in abſtinentia autem patientiam, in patientia autem*

tem [1] pietatem, in pietate autem amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis charitatem.

1. *Vera, pudica &c.*] .i. Quæcumque ad veritatem, ad pudicitiam, ad ſanctitatem, ad amorem fraternum faciunt, & ad bonam famam promouendam conducunt.

2. *Si qua laus diſciplinæ.*] Quicquid pertinet ad diſciplinam laudabilem.

3. *Subinferentes.*] Adhibentes.

4. *Miniſtrate, &c.*] .i. Coniungere ſtudete rectitudini fidei, virtutem & fortitudinem bonæ operationis & ſanctæ conuerſationis.

5. *In virtute &c.*] Huiuſmodi virtuti ne per nimium excedat feruorem, adſit diſcretionis ſcientia.

6. *Abſtinentiam.*] A rebus temporariis & vanis.

7. *Pietatem.*] In Deum.

§ 9. MALEDICITVR IIS QVI VIRTVTI DE[illegible]nunt aut quia laborioſæ, aut inſipidæ, aut aliam ob cauſam.

Vide verbo Adulatio, §. 4. numero 5.

VITA.

Vide Mors. Status. Tempus. Homo.

§. 1. HÆC VITA EST NOX QVÆDAM.

Pſal.48.15. *Dominabuntur eorum iuſti in [1] matutino.*

Rom.13. *Nox præceſſit, dies autem appropinquauit.*

1. *Matutino.*] In principio futuri ſæculi, quod quia plenum lumine ſuccedit nocti huius ſæculi, vocatur matutinum Bellarm. qui in eundem ſenſum interpretatur teſtimonium ſequens.

§. 2. EST PEREGRINATIO.

1.Petr.2.11 *Obſecro vos tamquã aduenas, & peregrinos, abſtinete vos à carnalibus deſideriis, quæ militant aduerſus animam.*

Eccle.7.1. *Quod neceſſe eſt homini [1] maiora ſe quærere, cum ignoret quid conducat ſibi in vita ſua, numero dierum peregrinationis ſuæ, & tempore quod velut vmbra præterit.*

Heb.13.14 *Non habemus hic manentem ciuitatem, ſed futuram inquirimus.*

2.Cor.5.6.7.8. *[2] Audentes ſemper & ſcientes quoniam dum ſumus in corpore [3] peregrinamur à Domino: per fidem enim [4] ambulamus & [5] non per ſpeciem: [6] audemus autem & [7] bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore & præſentes eſſe ad Dominum.*

Gen.47.9. *Dies peregrinationis vitæ meæ centum triginta annorum ſunt [8] parui & [9] mali, & non peruenerunt vſque ad dies patrum meorum quibus peregrinati ſunt.*

Confitentes quia peregrini & hoſpites ſunt ſuper terram: Qui enim hæc dicunt ſignificant ſe patriam inquirere. Hebr.11.13.14.

1. *Maiora ſe.*] Quæ humanum captum ſuperant, nec ea ſcire neceſſe eſt ad ſalutem.

2. *Audentes*] .i. Audemus, confidimus, audacter quæuis pericula ſuſcipimus, quia gloriam æternam ſperamus, de qua ſupra.

3. *Peregrinamur à Domino.*] Quaſi peregrè ſumus, & in aliena terra abſentes à Domino.

4. *Ambulamus.*] Quod peregrinorum eſt.

5. *Non per ſpeciem.*] .i. Necdum ipſam Dei naturam & pulchritudinem clarè videmus.

6. *Audemus autem.*] Audemus inquam, redit ad id quod verſu 6.

7. *Bonam voluntatem, &c.*] .i. Malumus abeſſe à corpore & frui Dei præſentia.

8. *Parui.*] .i. Pauci.

9. *Mali.*] Pleni malis & ærumnis.

§. 3. VITA HÆC TEMPVS EST bene operandi.

V. Opera. Otium. Confeſſio.

Ecce nunc tempus [1] acceptabile, ecce nunc dies ſalutis. 2 Cor.6.2.

Adhortamini voſmetipſos per ſingulos dies, donec [2] hodie cognominatur vt non obduretur quis ex vobis [3] fallacia peccati. Hebr.3.13.

1. *Acceptabile.*] In quo accepta eſt Deo hominum pœnitentia. Ita Titelmann.

2. *Hodie.*] .i. Dum vita vobis ſuppetit. Dum hic gratiæ dies vobis nominatur & offertur.

3. *Fallacia peccati.*] Fallaci peccato deceptus.

§. 4. VITA HÆC MORTALIS EST.

Omnis [1] caro ſicut [2] fœnum [3] veteraſcit, & ſicut folium fructificans in arbore viridi: alia generantur, & alia deiiciuntur ſic & generatio [4] carnis & ſanguinis alia finitur & alia naſcitur. Omne opus corruptibile in fine deficiet, & qui illud operatur ibit cum illo. Eccli. 14. 18.19.20.

Non eſt immortalis filius hominis, & in [5] vanitate, [6] malitia placuerunt. Eccli. 17. 29.

1. *Caro.*] Omne animal, omnis homo.

2. *Fœnum.*] Gramen viride.

3. *Veteraſcit.*] Aſſiduè ad interitum tendit.

4. *Carnis & ſanguinis.*] .i. Hominum.

5. *Vanitate.*] Naturæ inſtabilitate.

6. *Malitia.*] Peccata.

§. 5. FLVXA ITEM ET BREVIS.

Iob 7. 6.16. *Dies mei velocius tranſierunt quam à texente tela ſucciditur & conſumpti ſunt abſque vlla*[1] *ſpe.* [2] *Deſperaui, neque vltra iam viuam,* [3] *parce mihi, nihil enim ſunt dies mei.*

Iob 8. 9. *Heſterni quippe ſumus, & ignoramus, quoniam ſicut vmbra dies noſtri ſunt ſuper terram.*

Iob 9.25.26 *Dies mei velociores fuerunt curſore: fugerunt, & non* [4] *viderunt bonum. Pertranſierunt quaſi naues* [5] *poma portantes, ſicut aquila volans* [6] *ad eſcam.*

Pſal. 38.6. *Ecce* [7] *menſurabiles poſuiſti dies meos: &* [8] *ſubſtantia mea tanquam nihilum* [9] *ante te, verumtamen* [10] *vniuerſa* [11] *vanitas* [12] *omnis homo viuens.*

Pſal. 38.7. [13] *In imagine pertranſit homo.*

Pſ. 101. 4. 12. *Defecerunt ſicut* [17] *fumus dies mei, & oſſa mea ſicut* [14] *cremium* [15] *aruerunt. Dies mei ſicut vmbra declinauerunt, & ego ſicut fœnum arui.*

Pſal. 102. 15.16. *Recordatus eſt quoniam puluis ſumus:* [16] *homo ſicut fœnum dies eius,* [17] *tanquam flos agri ſic efflorebit. Quoniam* [18] *ſpiritus pertranſibit in illo & non ſubſiſtet, & non* [19] *cognoſcet amplius* [20] *locum ſuum.*

Iob 14. 2. [21] *Quaſi flos* [22] *egreditur, &* [23] *conteritur, & fugit velut vmbra, & numquam in eodem ſtatu permanet.*

Pſa. 108. 23 *Sicut vmbra* [24] *cum declinat* [25] *ablatus ſum: &* [26] *excuſſus ſum ſicut locuſtæ.*

Pſal. 143. 5. *Homo* [27] *vanitati ſimilis factus eſt: dies eius* [28] *ſicut vmbra prætereunt.*

2. Cor. 4.17 *Id quod in præſenti momentaneum eſt, & leue tribulationis noſtræ.*

Iſa. 38. 12. [29] *Generatio mea ablata eſt &* [30] *conuoluta eſt à me* [31] *quaſi tabernaculum paſtorum.* [32] *Præciſa eſt velut* [33] *à texente vita mea,* [34] *dum adhuc ordirer ſuccidit me,* [35] *de mane vſque ad veſperam finies me.*

Vide Pſ. 89. 10.

1. *Spe.*] Reſtitutionis eius quod deperditum erat.

2. *Deſperaui.*] Scil. de vita aut de ſanitate recuperanda.

3. *Parce mihi.*] Quod non de peccatis at de pœna intellige .i. ne me ita affligas.

4. *Viderunt bonum.*] .i. Nihil in illis conſolationis percepi, quia mille miſeriis plena eſt hæc vita.

5. *Poma portantes.*] .i. Velociſſimè, tum ob oneris leuitatem, tum ne putreſcant.

6. *Ad eſcam.*] Tunc enim celerrimus eſt eius volatus.

7. *Menſurabiles.*] Ac conſequenter breues, quicquid enim menſurabile eſt, breue eſt.

8. *Subſtantia.*] Subſiſtentia ſeu vita, ſeu tempus vitæ quo hic ſubſiſto.

9. *Ante te.*] Si ad tuam æternitatem conferatur: vel à te, qui æternitatem inhabitas pro re nihili reputatur.

10. *Vniuerſa.*] Quæ in hoc mundo ſunt.

11. *Vanitas.*] Res ſunt vaniſſimæ & inſtabilitati continuè obnoxiæ.

12. *Omnis homo viuens.*] Inter omnia autem maximè vanus eſt homo, mutationibus ac malis præ aliis creaturis magis ſubiectus.

13. *In imagine.*] Inſtar inanis vmbræ, quæ imago rei eſt, non res ipſa: ita hominis vita potius vitæ ipſius vmbra, quam vera & ſolida vita dicenda eſt.

14. *Cremium.*] Aridum & concrematum aliquod lignum.

15. *Aruerunt.*] Dolore, ſuccum omnem corporis exhauriente.

16. *Homo ſicut fœnum dies eius.*] Hebraiſmus .i. hominis dies ſicut fœnum & gramen.

17. *Tanquam flos, &c.*] .i. Ad modicum tempus vigebit, mox ſuo vigore deſtituendus.

18. *Spiritus &c.*] q. d. cum ab illo ſpiritus .i. anima tranſierit, non ſubſiſtet.

19. *Cognoſcet.*] Quiſquam.

20. *Locum ſuum.*] Locum eius.

21. *Quaſi flos.*] Parum duraturus.

22. *Egreditur.*] In natiuitate de vtero matris.

23. *Conteritur.*] Per mortem.

24. *Cum declinat.*] Vergit in occidentem & ad tenebras.

25. *Ablatus ſum.*] Chald. conſumptus.

26. *Excuſſus ſum.*] A loco in quo eram, coactus vagari de loco in locum.

27. *Vanitati ſimilis.*] Propter vitæ inſtabilitatem ac breuitatem.

28. *Sicut vmbra.*] Quæ vt ſemper mutatur ita mox eſſe deſinit, nec poſt ſe veſtigium ſui aliquod relinquit, non tam dicenda res aliqua, quam rei veræ imperfecta imago.

29. *Generatio.*] Tempus vitæ meæ.

30. *Conuoluta.*] Conuoluitur enim tabernaculum quò portetur commodius.

31. *Quaſi tabernaculum.*] Quod nonnunquam repentè mouetur, & aufertur. Idem mihi factum in vita mea, vel idem mihi video fieri.

32. *Præciſa eſt.*] Generatio ſeu vita meâ.

33. *A texente.*] Qui cum voluerit, mox abrumpit telam ſtaminis.

34. *Dum adhuc ordirer.*] Dum adhuc putarem me vix incæpiſſe viuere, ecce quaſi in ipſo lucis & vitæ exordio ſubito me Dominus ſuccidet.

35. *De manè, &c.*] .i. perpetuo cruciatu videbaris mihi finem impoſiturus.

§. 6. VITÆ NOSTRÆ NIHIL POSSVMVS adijcere, neque iudicabimur de vita breuiore aut longiore.

1 *Memento quæ ante te fuerunt, & quæ ſuperuentura ſunt tibi: hoc iudicium à Domino omni car-* Eccli. 41. 5. 6. 7.

m. Et [2] *quid ſuperueniet tibi in beneplacito Altiſſimi, ſiue decem, ſiue centum, ſiue mille anni?* [3] *non eſt enim in inferno accuſatio vitæ.*

Iob 14.5. *Breues dies hominis ſunt, numerus menſium eius apud te eſt, conſtituiſti terminos eius qui præteriri non poterunt.*

1. *Memento, &c.*] Memento quomodo qui ante te fuerunt, mortui ſunt: & memento item quæ ſuperuentura ſunt tibi .i. quæ poſt te euentura ſunt in mundo, ſci. quod omnes qui te ſequentur, morientur.

2. *Quid ſuperueniet &c.*] .i. Quid temporis poterit tibi accedere ſuper illud quod Deo viſum tibi fuerit dare, ſiue illud ſit decem, ſiue mille anni. q. d. nihil in eo beneplacito mutare potes.

3. *Non eſt in inferno, &c.*] .i. Nemo poſt mortem poterit accuſare vitam ſuam & conqueri quod vel nimis breuis vel nimis longa fuerit, quia huiuſmodi querela nihil proficeret, neque obtineret vt rurſum ad vitam rediret.

§. 7. Vita hæc misera est, laborumque & periculorum plena.

Eccli. 40.1. 2.3. 1 *Occupatio magna* [2] *creata eſt omnibus hominibus, &* [3] *iugum graue ſuper filios Adam,* [4] *à die exitus de ventre matris eorum vſque in diem ſepulturæ, in matrem omnium.* [5] *Cogitationes eorum, & timores cordis,* [6] *adinuentio expectationis, & dies* [7] *finitionis:* [8] *à reſidente ſuper ſedem glorioſam, vſque ad humiliatum in terra, & cinere.*

Vide cætera eiuſdem capitis vſque ad v. 11. longè pulcherrima.

Iob 14.1. *Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miſeriis.*

Eccle. 2.23 *Cuncti dies eius, doloribus, & ærumnis pleni ſunt, nec per noctem mente requieſcit: & hoc nonne vanitas eſt?*

Iob 7.1.2.3 [9] *Militia eſt vita hominis ſuper terram, & ſicut* [10] *dies mercenarij dies eius. Sicut ſeruus deſiderat* [11] *vmbram: & ſicut mercenarius præſtolatur finem operis ſui: ſic & ego habui menſes* [12] *vacuos & noctes laborioſas enumeraui mihi.*

1. *Occupatio.*] Moleſtia.
2. *Creata.*] Deputata.
3. *Iugum.*] Pondus.
4. *A die &c.*] Toto vitæ tempore.
5. *Cogitationes.*] Quibus aſſiduè ſunt ſolliciti ſiue ad conſequendum bona quæ non habent, ſiue ad effugienda quæ timent mala.
6. *Adinuentio expectationis.*] .i. conſideratio rerum ſperatarum, quæ ſperantem grauiter cruciat.
7. *Finitionis.*] .i. mortis.
8. *A reſidente, &c.*] .i. A ſummo vſque ad infimum.
9. *Militia.*] Similis militiæ .i. plena laborum & periculorum.
10. *Dies mercenarij.*] Qui à manè in veſperam laborat, & fert pondus diei & æſtus.
11. *Vmbram.*] Noctem, vt à labore quieſcat.
12. *Vacuos.*] A quiete .i. moleſtos.

§. Add. Nihilominvs impii vellent ſemper hic viuere.

Vide verbo Iuſtus, c. vlt. num. 37.

§. 8. Incerta est vita nostra. Vide V. Mors.

Ne glorieris in craſtinum, ignorans quid ſuperuentura pariat dies. Prou. 27.1.

Stulte, [1] *hac nocte animam tuam repetunt à te: quæ autem paraſti, cuius erunt.* Luc. 12.20

Ecce nunc, qui dicitis: hodie, aut craſtino ibimus in illam ciuitatem, & [2] *faciemus ibi quidem annum, & mercabimur & lucrum faciemus: qui ignoratis quid in craſtino erit. Quæ eſt enim vita veſtra? vapor eſt ad modicum parens, & deinceps* [3] *exterminabitur: pro eo vt dicatis: ſi Dominus voluerit: & ſi vixerimus, faciemus hoc aut illud.* Iacob. 4.13 14.15.

1. *Hac nocte.*] Quando minimè id times.
2. *Faciemus ibi.*] .i. Manebimus ibi.
3. *Exterminabitur.*] Deficiet: q. d. eſt vapor qui ſtatim euaneſcet.

§. 9. Vita hæc perdenda ob Devm, et regnum cælorum.

Qui voluerit [1] *animam ſuam ſaluam facere* [2] *perdet eam: qui autem perdiderit animam ſuam propter me &* [3] *euangelium, ſaluam faciet eam.* Marci 8.35

Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres & ſorores, adhuc autem & animam ſuam non poteſt eſſe meus diſcipulus. Luc. 14.26

Nihil horum vereor: nec facio [4] *animam meam pretioſiorem quàm me, dummodo conſummem curſum meum & miniſterium verbi, quod accepi à Domino Ieſu* [5] *teſtificari euangelium gratiæ Dei.* Actor. 20. 24.

1. *Animam.*] Vitam.
2. *Perdet.*] Oppetendo mortem.
3. *Euangelium.*] Fidem Euangelicam, & bona in eo promiſſa.
4. *Animam.*] Vitam hanc corporalem, quam dare paratus ſum.
5. *Teſtificari.*] Ad teſtificandum, ad prædicandum.

§. 10. ET OB BONVM PROXIMI.

Vide V. Paſtor & V. Charitas.

Ioan.15.13. *Maiorem hac dilectionem nemo habet vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis.*

1.Ioan.3.16 *In hoc cognouimus charitatem Dei, quoniam ille animam ſuam pro nobis poſuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere.*

Vide id præſtitum Iudith c. 13. & Eſther c. 4.

§. 11. POST HANC VITAM NON DATVR ad eam regreſſus.

Iob 7.7. *Memento quia [1] ventus eſt vita mea, & non [2] reuertetur oculus meus vt [3] videat bona.*

Iob 7.8.9. 10. *Nec aſpiciet me viſus hominis: [4] oculi tui in me, [5] & non ſubſiſtam. Sicut conſumitur nubes, & pertranſit: ſic qui deſcenderit ad [6] inferos non [7] aſcendet. Nec reuertetur vltra in domum ſuam neque [8] cognoſcet eum amplius locus eius.*

Pſal.77.39 *Et recordatus eſt quia [9] caro ſunt, ſpiritus [10] vadens, & [11] non rediens.*

Eccle. 3.22 *Quis eum [12] adducet vt poſt ſe futura cognoſcat?*

Sap.2.5. *Vmbræ tranſitus eſt tempus noſtrum, & non eſt [13] reuerſio finis noſtri: quoniam [14] conſignata eſt, & nemo reuertitur.*

Luc.16.26. *[15] In his omnibus inter nos & vos chaos magnum firmatum eſt, vt hi qui volunt hinc tranſire ad vos non poſſint, neque inde huc tranſmeare.*

Pſal.48.12 *Sepulchra eorum domus illorum in æternum.*

1.*Ventus.*] Velut ventus qui citò tranſit.

2.*Reuertetur.*] Huc ſci. poſt mortem.

3.*Videat.*] Fruatur bonis & voluptatibus vitæ. Quod de oculis dicit, idipſum de aliis ſenſibus & potentiis intellige.

4. *Oculi tui in me.*] Licet oculis hominum ſubtractus ero, non tamen tuis qui vbicumque ſum, me vides.

5.*Et non ſubſiſtam.*] Quando ego non ſubſiſtam, non ero inter viuentes in hoc mundo.

6.*Inferos.*] Mortem, ſepulchrum.

7.*Aſcendet.*] Vt hic iterum viuat more ſolito.

8.*Cognoſcet.*] Scil. reuertentem, vt ſolent domeſtici dominum ſuum redeuntem peregrè.

9.*Caro.*] Fragiles.

10.*Vadens.*] Sponte ſua & facilè in mortem.

11.*Non rediens.*] In vitam.

12.*Adducet.*] Iterum in hunc mundum.

13. *Reuerſio finis.*] Reditus poſt finem, poſt mortem.

14. *Conſignata eſt.*] Sup. mors noſtra .i. tanquam definita & ineuitabilis, & à qua nullus ſperatur reditus, Dei ſententia irreuocabili tanquam ſigillo obſignata eſt. Vide P. A caſtro.

15.*In his omnibus.*] Vide V. Infernus.

§. 12. VITÆ NOSTRÆ REGVLA VNDE PEtenda, ſeu quomodo viuendum.

Videnda virtutum particularium verba, & verbum Lex.

Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum, Dominus Deus veſter. Leuit.19.2

Eſtote perfecti, ſicut & pater veſter cæleſtis perfectus eſt. Matt.5.48

Si quis mihi miniſtrat, [1] me ſequatur, & vbi ſum ego, illic & miniſter meus erit. Si quis mihi miniſtrauerit, honorificabit eum pater meus. Ioan.12.26

Si ego laui pedes veſtros Dominus, & magiſter: & vos debetis alter alterius lauare pedes; Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis. Amen, amen dico vobis non eſt ſeruus maior domino ſuo: neque Apoſtolus maior eſt eo, qui miſit illum. Ioan.13.14. 15.16.

Hoc eſt præceptum meum vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos. Ioan.15.12

Apparuit gratia Dei ſaluatoris noſtri in omnibus hominibus, erudiens nos vt abnegantes impietatem, & ſæcularia deſideria ſobriè, & iuſtè, & piè viuamus in hoc ſeculo. Ad Titum 2.11.12.

Qui dicit ſe [2] in ipſo manere, debet ſicut ipſe ambulauit & ipſe [3] ambulare. 1.Ioan.2.6

1. *Me ſequatur.*] Imitetur.

2.*In ipſo manere.*] Qui dicit ſe verum chriſtianum.

3.*Ambulare.*] Viuere, operari.

VOCATIO.

Vide Status. Religio. Fides.

§. 1. VOCAT DEVS NOS BLANDISSIME & perſeueranter.

[1] Aperi mihi ſoror mea, columba mea, amica mea, immaculata mea, quia caput meum plenum eſt rore, & cincinni mei guttis noctium. Cant.5.2

[2] Reuertere, reuertere [3] Sulamitis: reuertere, reuertere vt [4] intueamur te. Cant.6.12

Videnda plura verbo Peccator cap.27. & V. Deus, cap. de bonitate.

[5] Ecce ſto ad oſtium, & pulſo: ſi quis audierit vocem meam, & aperuerit ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipſe mecum. Apoc.3.20

1.*Aperi.*] Vide V. Maria.

2.*Reuertere.*] A peccato, à viis prauis.

3.*Sulamitis.*] .i. pacifica, Redi vt nunc tandem pacifica & fidelis mihi efficiaris.

4. *Intueamur te.*] Oculis benignitatis & miſericordiæ.

5.*Ecce ſto.*] Vide V. Gratia.

§. 2. VANA EXCVSATIO ANIMÆ CVR non obediat vocanti.

Cant.5.3. 1 *Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa?* [2] *laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?*

1. *Expoliaui me &c.*] q.d. Intempeſtiuè pulſas, iam me exui, nec poſſum niſi magno labore, me iterum induere.

2. *Laui pedes.*] Per diſcurſum diei inquinatos. His autem ſignificantur friuolæ excuſationes quas allegamus cur ſanctis Dei inſpirationibus non pareamus. Vide Titelman. pluribus.

§. 3. SVPPLICIVM EIVS QVI NON OBEDIT. *Vide verbo Peccatum, ex Prou.1.24.*

VOLVNTAS.

Vide Cor. Anima. Opus. Abnegatio. Ieiunium. Obedientia.

DE VOLVNTATE DIVINA *vide verbo Deus, & quomodo maledictus qui illi contradicit, verbo Homo cap.1.§.1.n.9.*

DE HVMANA, *vide citata in titulo.*

§. 1. BONA VOLVNTAS PRO FACTO reputatur.

2.Cor.8.12 1 *Si voluntas prompta eſt; ſecundum id quod habet accepta eſt, non ſecundum id quod non habet.*

1. *Si voluntas.*] Vide V. Eleemoſyna.

VOLVPTAS.

Vide Caro. Proſperitas. Peccatum. Luxuria. Ebrietas. Vinum. Gaudium. Riſus.

§. 1. VOLVPTVARIORVM GRAPHICAM DEſcriptionem. *Vide hic §.21. ex Amos 6.*

§. 2. STVLTORVM EST VOLVPTATES conſectari.

Eccle.7.5. *Cor ſapientium vbi triſtitia: & cor ſtultorum vbi lætitia.*

§. 3. CVR AB IIS ABSTINENDVM. *Vide infra de earum qualitatib. & effectu, & verbo Vita, ex 1. Petri 2. 11.*

§. ADD. QVEMADMODVM SIBI LICITAS VOluptates putent impij, quia vident iuſtis nonnunquam ſibi in nonnullis indulgentiores eſſe. *Vide V. Communia, parte 2.§.4.n.3.*

§. 4. QVALES SINT VOLVPTATES.

Primùm non ſatiant, & famem pariunt, ſitimque.

Et nunc hæc dicit Dominus exercituũ: [1] *ponite corda veſtra ſuper vias veſtras. Seminaſtis multum, & intuliſtis parum comediſtis & non eſtis ſatiati: bibiſtis, & non eſtis inebriati: operuiſtis vos, & non eſtis calefacti:* & [2] *qui merces congregauit, miſit eas in ſacculum pertuſum.* Aggæi.1.5.6.

Omnis qui bibit ex [3] *aqua hac ſitiet iterum: qui autem biberit ex* [4] *aqua quam ego dabo ei non ſitiet in æternum.* Ioan.4.13.

Poſtquam omnia conſummaſſet, facta eſt fames valida [5] *in regione illa, & ipſe cœpit egere.* Luc.15.14.

[6] *Venter impiorum inſaturabilis.* Prou.13.25

Dixi ego in corde meo: vadam, & affluam delicijs, & fruar bonis: & vidi quod hoc quoque [7] *eſſet vanitas.* Eccle.2.1.

[8] *Inſatiabilis oculus cupidi in parte iniquitatis, non ſatiabitur donec conſumat areſaciens animam ſuam.* Eccli.14.9

[9] *Sicut ſomniat eſuriens, & comedit, cum autem expergefactus fuerit, vacua eſt anima eius, & ſicut ſomniat ſitiens, & bibit & poſtquam fuerit expergefactus, laſſus adhuc ſitit, & vacua eſt anima eius: ſic erit multitudo omnium gentium quæ dimicauerunt contra montem Sion.* Iſa.29.8.

Ecce ſerui mei comedent & vos eſurietis; ecce ſerui mei bibent & vos ſitietis. Iſa.65.13.

1. *Ponite &c.*] Diligenter conſiderate opera veſtra.

2. *Qui mercedes, &c.*] Lucra congregare voluit ſiue ex negotiatione, ſiue ex labore, ita pecuniæ deciderunt ac ſi miſſæ eſſent in marſupium perforatum. Hæc facilè eſt in ſenſu Tropologico accommodare ad voluptates.

3. *Aqua hac.*] Scil. voluptatum terrenarum.

4. *Aqua quam &c.*] Aqua gratiæ.

5. *In regione illa.*] Sci. voluptuariorum.

6. *Venter.*] Deſiderium.

7. *Eſſet vanitas.*] Res vana, inanis, & quæ hominem non replet.

8. *Inſatiabilis.*] Vide verbo Auaritia: quæ voluptatum cupido poſſunt etiam applicari.

9. *Sicut ſomniat &c.*] His ſignificatur breuem fore lætitiam Titi & Veſpaſiani qui Hieruſalem cæpere, nam breui ſunt mortui: & facilè eſt accommodare ad voluptuarios qui nullis ſatiantur voluptatibus, & ad nouas ſemper anhelant: quorumque gaudium inſtar ſomnij breue eſt, vide hic v.7.

§. 5. NEC TAMEN A QVOQVAM DATVR voluptuario cibus quo reficiatur.

Luc.15.16. *Cupiebat implere ventrem ſuum de[1] ſiliquis quas [2] porci manducabant, & [3] nemo illi dabat.*

1. *Siliquis.*] Per eas intelligit Chryſoſt. carnalium voluptatum illecebras.

2. *Porci.*] Homines carnales.

3. *Nemo dabat.*] Studeut enim dæmones, inquit Theophil. ne peccator ſatietur, quarè illum à voluptatibus ieiunum & inopem ſæpe volunt.

§. 6. NON SVNT HVIVS VITÆ voluptates, ſinceræ & purę.

Prou.14.13 *1 Riſus dolore miſcebitur.*

Thren.3.15 *2 Repleuit me amaritudinibus, inebriauit me abſynthio.*

Iob 20.14. *3 Panis eius 4 in vtero illius 5 vertetur in fel aſpidum intrinſecus.*

1. *Riſus.*] Per riſum intellige voluptatem omnem terrenam.

2. *Repleuit &c.*] Hoc de ſe dicere poſſunt voluptates omnes & verò dicunt, imo altè id clamant ſi mundus haberet aures apertas ad audiendum.

3. *Panis.*] Voluptas, qua veſcitur vt pane, & quam putat eſſe panem.

4. *In vtero.*].i. ventre, ſtomacho.

5. *Vertetur in fel &c.*] In præſentiſſimum, peſſimumque venenum, ratione amaritudinis quam ſentiet etiam in ipſo voluptatis vſu.

§. 7. NON SVNT PERPETVÆ.
Vide Verbo Proſperitas.

Pſ.118.96. *Omnis [1] conſummationis vidi finem.*

Eccli.11.29 *[2] Malitia horæ obliuionem facit [3] luxuriæ magnæ.*

Eccle.2.11. *Cum me conuertiſſem ad vniuerſa opera quæ fecerant manus meæ, & ad labores in quibus fruſtra ſudaueram: vidi in omnibus vanitatem & afflictionem animi: & nihil permanere ſub ſole.*

Eccle.7.7. *[4] Sicut ſonitus ſpinarum ardentium ſub olla: ſic riſus ſtulti, ſed & hoc vanitas.*

Eccle.11.10 *5 Adoleſcentia & voluptas vana ſunt.*

1. *Conſummationis.*] Rei cuiuſuis terrenæ & voluptatis quamlibet conſummatæ & perfectæ.

2. *Malitia.*] Afflictio.

3. *Luxuriæ.*] Luxus, deliciarum, voluptatum maximarum.

4. *Sicut ſonitus &c.*].i. ſicut parum durat hic ſonitus, ita etiam riſus ſeu voluptas ſtulti. *Vide etiam V. Adulatio.*

5. *Adoleſcentia.*] Vide V. Adoleſcentia.

§. 8. STATIM TRANSEVNT.

Gaudium [1] hypocritæ ad inſtar puncti velut ſomnium auolans non inuenietur, tranſiet ſicut [2] viſio nocturna. Iob 20.8

Voluptatem exiſtimantes, [3] diei delitias, [4] coinquinationes & maculæ. 2.Pet.2.13

[5] Spes impij tanquam lanugo eſt, quę à vento tollitur, & tanquam ſpuma gracilis quæ à procella diſpergitur: & tanquam fumus, qui à vento diffuſus eſt: & tanquam memoria hoſpitis vnius diei prætereuntis. Sap.5.15.

Vide etiam eiuſdem capitis verſum 9. & reliquos. Et Verbo Vita. Proſperitas &c.

Velut [6] ſomnium ſurgentium Domine: [7] in ciuitate tua [8] imaginem ipſorum ad nihilum rediges. Pſal.

Vide V. Adoleſcens §. 1.

1. *Hypocritæ.*] Per eum intelligitur quiuis peccator.

2. *Viſio.*] Somnium, eſt repetitio eiuſdem, frequens in ſcriptura.

3. *Diei delitias.*].i breues, licet enim ſint plurium dierum, ſunt breues.

4. *Coinquinatores &c.*] Quia inquinant & maculant.

5. *Spes impij.*] .i. quod ſperat: quid autem ex omnibus magis ſperat quam voluptatem, at illa citiſſimè tranſit, vt quatuor his ſimilitudinibus explicatur.

6. *Somnium ſurgentium.*] Cuius voluptas ſtatim tranſit cum homo ſurgit, deprehenditque ſe deluſum.

7. *In ciuitate tua.*] In cælo.

8. *Imaginem.*] Imaginariam ipſorum fœlicitatem.

§. 9. VOLVPTATES NON SVNT CONSTANTES, deſinuntq; in luctum, dolores &c.

Extrema gaudij luctus occupat. Prou.14.13

Conuertam feſtiuitates veſtras in luctum: & omnia cantica veſtra in planctum, & inducam ſuper omne dorſum veſtrum ſaccum, & ſuper omne caput caluitium, & ponam eam quaſi luctum vnigeniti, & nouiſſima eius quaſi diem amarum. Amos 8.10

[1] Riſum reputaui errorem, & gaudio dixi: [2] quid fruſtrà deciperis? Eccle.2.2

In quantam tribulationē deueni, & in quos fluctus triſtitiæ in qua nunc ſum, qui iucundus eram, & dilectus in [3] poteſtate mea. [4] De vinea Sodomorū vinea eorum & de [5] ſuburbanis Gomorrhæ. Vua eorum vua fellis, & [6] botri amariſſimi. 1.Mach.6.11.

Vide §. ſequentem.

1. *Riſum &c.*] .i. riſus vt & voluptas omnis, non eſt conſtans lætitia ſed errans & vaga, nam vt ſupra dictum eſt, extrema gaudij luctus occupat.

2. *Quid ſruſtrà decipitur?*] Chald. quid vtilitatis eſt viro qui fecerit illud, ſeu qui gauiſus fuerit: q. d. fruſtrà gaudet & decipitur, quia non habet qui gaudet gaudio mundi, quod intendit, veram ſcil. animi oblectationem.

3. *Poteſtate.*] Dominio.

4. *De vinea &c.*] Applicantur hæc tantum voluptatibus, quæ ad litteram dicuntur de populo Iudæorum, vt dictum verbo peccatum.

5. *Suburbanis.*] Supp. agris.

6. *Botri amariſſimi.*] Supp. ſunt.

§. 10. IDEOQVE EARVM ATTENDENDVS finis, non principium.

Prou. 23. 31. 1 *Nè intuearis vinum quando flaueſcit, cum ſplenduerit in vitro calor eius, ingreditur blandè ſed in nouiſſimo mordebit vt coluber & ſicut regulus venena diffundet.*

1. *Nè intuearis.*] Vide verbo Ebrietas. Per vinum vult Ianſen. intelligi ſenſuũ omnium illecebras quæ & ipſæ veluti vinum quoddam ſunt euertentes rationis vſum ſi immodicè quis eas adhibeat, pungentes in fine graui conſcientiæ dolore. Itaque ſub hac monitione ſpeciali de non intuendo vino, generaliter rectè intellexerimus initia voluptatum quarumlibet (quæ blanda quidem ſunt ſed amarum habent exitum) diligenter cauenda, & externos omnes cohibendos ſenſus per quos ſuauiter intrant voluptates ad animam, nè ſi eas admiſerimus, poſteà aculeos ipſarum mortiferos ſentiamus.

§. 11. VOLVPTATES SVNT fallaces.

Pſal. 4. 3. *Filij hominum vſquequo*[1] *graui corde? vt quid diligitis*[2] *vanitatem & quæritis*[3] *mendacium.*

Ierem. 3. 23. *Verè mendaces erant*[4] *colles, & multitudo montiũ: verè in Domino Deo noſtro, ſalus Iſrael.*

Iſa. 41. 24. *Ecce vos eſtis ex nihilo, &*[5] *opus veſtrum ex eo quod non eſt:*[6] *abominatio eſt, qui*[7] *elegit vos.*

Iſa. 41. 29. *Ecce*[8] *omnes, iniuſti &*[9] *vana opera eorum, ventus &*[10] *inane ſimulacra eorum.*

Oſee 8. 7. [11] *Ventum ſeminabunt, &*[12] *turbinem metent,*[13] *culmus ſtans non eſt in eo, germen non faciet*[14] *farinam. Quod etſi fecerit, alieni comedent eã.*

Iſa. 59. 5. [15] *Oua aſpidum ruperunt, & telas araneæ texuerũt: qui comederit de ouis eorum morietur,*[16] *& quod confotum eſt, erumpet in regulum.*

1. *Graui corde.*] Ad terrena depreſſo.

2. *Vanitatem.*] Res mundi vanas nec præſtantes fœlicitatem quam promittunt.

3. *Mendacium.*] Voluptates mendaces.

4. *Colles.*] Vbi idola colebamus quę nobis promittebant ab hoſte ſecuritatem, ſic & mendaces ſunt voluptates quæ promittunt fœlicitatem, cum ea ſit in ſolo Deo.

5. *Opus veſtrum &c.*] q. d. nihil poteſtis licet multa promittatis, loquitur ad litteram de idolis.

6. *Abominatio.*] Abominabilis.

7. *Elegit.*] Vt coleret. Ita etiam abominabilis eſt qui voluptatem elegit ſibi in Deum, cuiuſque Deus venter eſt.

8. *Omnes iniuſti.*] Qui ſcil. tanquam dij coluntur ab hominibus cum pro cultu nihil rependant boni, idem licet dicere de voluptatibus

9. *Vana.*] Ab omni vtilitate vacua. Quid enim ſolidę vtilitatis in voluptatis vſu?

10. *Inane.*] .i. nihil.

11. *Ventum ſeminabunt.*] Seminationem, quę non fit ſine labore vocat moleſtias quas in idolis colendis & voluptatibus conſectandis patiuntur, & ſumptus quos in ijs faciunt; vnde dicit eos nihil vtilitatis, ſed damni plurimum percepturos. Ventum itaque ſeminant dum laborant, quia non plus fructus percipient quam ſi ventum ſeminarent, inane eſt & ſterile quod ſeminant, inanes eorum labores.

12. *Turbinem metent.*] Non tantum nullum percipient fructum, at magnas pro fructu calamitates.

13. *Culmus ſtans &c.*] Omnes in terram deiecti ſunt, pergit in eadem metaphora.

14. *Farinam.*] Solidæ alicuius voluptatis.

15. *Oua aſpidum ruperunt.*] Qui ouum rumpit vtilem ſe cibum inuēturum ſperat, quod peccatori vſuuenit cum fœlicitatem quærit in voluptatibus, at oua illa ſunt aſpidum, non cibum ex eis, at venenum & mortem haurient, vt infra dicitur.

16. *Et quod confotum eſt.*] Subdit rationem cur moriantur quia in ijs ouis nihil aliud fouetur aut adoleſcit præter baſiliſcum.

§. 12. DOLET PROPHETA NON CONSIDERARI iſta à peccatore, hortaturque vt ea conſideret.

Pars[1] *eius*[2] *cinis eſt:*[3] *cor inſipiens adorauit illud, & non liberabit animam ſuam, neque dicet:*[4] *fortè mendacium eſt in dextera mea. Memento horum Iacob, & Iſrael, quoniam ſeruus meus es tu, formaui te, ſeruus meus es tu Iſrael, ne obliuiſcaris mei.* Iſa. 44. 20. 21.

1. *Eius.*] Scil. idoli.

2. *Cinis eſt.*] In cinerem conuerſa eſt. *Vide verſum præcedentem.*

3. *Cor inſipiens &c.*] .i. ſanè nullus niſi inſipiens venerabitur illud, quia ex eius obſequio non conſequetur corporis aut animæ ſalutem.

4. *Fortè mendacium &c.*].i. opus hoc quod fecit dextera mea eſt fallax, mendax & ipſum mendacium, nec dat quod promittit. Tropologiam de voluptatum inanitate & fallacia quilibet videt.

§. 13. VOLVPTATVM EFFECTA.

HOMINEM IN BRVTVM transformant.

Pſal.48.21 *Homo cum* [1] *in honore eſſet non intellexit:* [2] *comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.*

Pſal.31.9. *Nolite fieri ſicut equus, & mulus, quibus non eſt intellectus.*

Pſal.79.14 *Exterminauit eam* [3] *aper de ſylua: & ſingularis ferus depaſtus eſt eam.*

2.Petri 2.22. [4] *Sus lota in volutabro luti.*

1. *In honore.*] Quia Dei filius, hæres regni æterni.

2. *Comparatus eſt &c.*] Per voluptates.

3. *Aper.*] Nabuchodonoſor vocatur aper, ob carnalia vitia, quem eundem vocat ſingularem ferum .i. porcum ſilueſtrem ſingularitate & ſolitudine gaudentem.

4. *Sus.*] Ob voluptates immundas. *Vide V. Recidiuum.*

§. 14. ITEM DEIICIVNT ILLVM ad viliſſima quæque.

Lucæ 15.15. *Miſit* [1] *illum in villam ſuam vt* [2] *paſceret porcos.*

1. *Illum.*] Prodigum luxurioſum.

2. *Paſceret porcos.*] Veros porcos, eò redactus ob inopiam, tum porcos .i. vt ſordidas & immundas cogitationes in animo nutriat, inquit Chryſ.

§. 15. CAVSA SVNT CVR PERDAT FIDEM. *Vide Verbo Fides.*

§. 16. VOLVPTVARIVS NON COGNOSCIT quæ & quanta committat mala, & quæ illum maneant ſupplicia.

Prou. 23.34.35. [1] *Eris ſicut dormiens in medio mari, & quaſi ſopitus gubernator amiſſo clauo: & dices: verberauerunt me, ſed non dolui: traxerunt me, & ego non ſenſi: quando euigilabo, & rurſus vina reperiam.*

1. *Eris.*] Vide ſenſum litteralem verbo Ebrietas, & Tropologicum apud Gregorium 3.parte paſtor. Admon.33. & apud Bedam hic, quæ longiora ſunt quàm vt hic aſcribantur.]

§. 17. VOLVPTAS INIMICA EST SAPIENTIÆ. *Vide Verbo Vinum, ex Eccle.2.3.*

§. 18. INDVCIT FASTIDIVM, ET cæleſtia contemnit.

Anima [1] *ſaturata calcabit* [2] *fauum.* Prou.27.7

1. *Saturata.*] Voluptatibus.

2. *Fauum.*] Cæleſtia dulciora ſuper mel & fauum.

§. 19. ANIMAM INFICIT. *V. hic. §. 8. ex 2.Petr.2.13.*

§. 20. EAMQVE AFFLIGIT. *Vide §.7. ex Eccle. 2.11. & §.11. num.11.*

§. 21. REDDIT ITEM INSENSIBILEM ad aliorum mala. *Vide V. Diuitiæ ex Amos 6.4.5.6.*

§. 22. HOMINI CAVSA EST CVR A peccatis non ſe liberet.

Cum dulce fuerit [1] *in ore eius* [2] *malum, abſcondet illud* [3] *ſub lingua ſua,* [4] *parcet illi, & non derelinquet illud, & celabit* [5] *in gutture ſuo.* Iob 20.12.13.

1. *In ore.*] Palato animæ.

2. *Malum.*] .i. peccatum.

3. *Sub lingua.*] Intra ſe.

4. *Parcet illi.*] Conſeruabit peccatum ob eius dulcedinem, non à ſe eijciet.

5. *In gutture.*] .i. intra cor, ſenſus totius ſententiæ eſt iſte: ſicut cum dulciaria guſtamus, illa diu lingua & faucibus retinemus vt diuturnior ſit delectatio, ita impius peccati dulcedine ineſcatus, in faucibus animæ tenaciſſime illam condit & conſeruat.

§. ADDIT. NON LIBERAT à morte. *Vide Verbo Diuitiæ cap. 3. §.9.*

§. 23. DISSVADENTVR VOLVPTATES, inuitaturque homo ad eas ſectandas quæ veræ ſunt.

Omnes ſitientes venite ad [1] *aquas, & qui non habetis argentum properate,* [2] *emite, & comedite: venite, emite abſque argento, & abſque vlla commutatione* [3] *vinum & lac.* [4] *Quare appenditis argentum non in panibus, & laborem veſtrum non in ſaturitate? audite audientes me, & comedite* [5] *bonum, & delectabitur in* [6] *craſſitudine anima veſtra.* Iſa.55.1.

Nolite declinare poſt vana, quæ non proderunt vobis, neque eruent vos, quia vana ſunt. 1.Reg.12.21.

Intrate

Matt.7.13. *Intrate per anguſtam portam, quia [7] lata porta & ſpatioſa via eſt, quæ ducit ad perditionem, & multi ſunt, qui intrant per eam.*

1 *Aquas.*] Gratię, & verarum voluptatũ.
2. *Emite.*] .i. comparate.
3. *Vinum, lac.*] Dulcem cibum & potum verarum oblectationum.
4. *Quare appenditis &c.*] i. cur ea tanto labore ſectamini quæ non ſunt panis, quæ non nutriunt, quæ inania ſunt, quæ non ſatiant.
5. *Bonum.*] Verum cibum voluptatum qui vires veſtras confirmet.
6. *Craßitudine.*] In eius cibi delicijs.
7. *Lata.*] Scil. voluptatum.

§. 24. COHORTATIO AD parce ijs vtendum.

Prou.25.16 *1 Mel inueniſti, comede quod tibi ſufficit, ne forte ſatiatus euomas illud.*

1. *Mel inueniſti.*] Significatur quęcumque corpori delectabilia ſunt, quę per mel indicantur, moderatè ſumenda, alioqui noxia efficientur, ſanitatem lædent &c.

§. 25. IRONICA COHORtatio ad eas.

Eccle.11.9. *1 Lætare ergo iuuenis in adoleſcentia tua, & [2] in bono ſit cor tuum in diebus iuuentutis tuæ, & [3] ambula in vijs cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum: & ſcito quod pro omnibus his adducet te Deus in iudicium.*

1. *Lętare ergo.*] Ironia, lętare ſanè.
2. *In bono.*] Seu iracundo, id eſt, ſeſe exhilaret.
3. *Ambula &c.*] Fac quod tibi cor & oculi ſuggerunt & volunt.

§. 26. VOLVPTVARII INVITANTVR ad fletum.

Ioel.1.5. *Expergiſcimini ebrij, & flete, & vlulate omnes, qui bibitis [1] vinum in dulcedine, quoniã [2] perijt ab ore veſtro.*

1. *Vinum.*] Per vinum intellige voluptatem omnem extra Deum.
2. *Perijt.*] Statim peribit, ſtatim vobis auferetur.

VOTVM.

Vide Caſtitas. Obedientia. Paupertas. Religioſus.

§. 1. NON TEMERE VOVENDVM.
Vide §. 3. infra num. 3.

§. 2. POENA INFRACTI VOTI.

Cum [1] luxuriatæ fuerint in Chriſto, nubere volunt, habentes [2] damnationem, quia [3] primam fidem [4] irritam fecerunt. 1 ad Tim. 5.11.12.

Ruina eſt, homini [5] deuorare ſanctos, & poſt vota retractare. Prou.20 25

1. *Luxuriatæ in Chriſto.*] .i. cum ſcortatæ fuerint in iniuriam Chriſti, cui quaſi ſponſo ſeſe caſtitatis voto obſtrinxerant.
2. *Damnationem.*] Condemnationem.
3. *Primam fidem*] Votum continentię.
4. *Irritam fecerunt.*] Illud violãtes.
5. *Deuorare ſanctos.*] Hebr. Sanctitatem quod ſignificat pręcipitanter quæ ſunt religionis facere, cuiuſmodi eſt temerè vouere.

§. 3. COHORTATIONES AD vota perſoluenda.

Cum votum voueris Domino Deo tuo non tardabis reddere: quia requiret illud Dominus Deus tuus. Et ſi moratus fueris reputabitur tibi in peccatum. Si nolueris polliceri, abſque peccato eris: Quod autem ſemel egreſſum eſt de labijs tuis ſeruabis, & facies ſicut promiſiſti Domino Deo tuo, & propria voluntate, & ore tuo locutus es. Deut. 23. 21.22.23.

[1] Vouete, & [2] reddite Domino Deo veſtro, omnes qui in circuitu eius affertis munera. Pſal.75.12

Si quid vouiſti, Deo nè moreris reddere: diſplicet enim ei infidelis & ſtulta promiſſio, ſed quodcunque voueris redde. Multoque melius eſt non vouere, quam poſt votum promiſſa non reddere. [3] Nè dederis os tuum vt peccare facias [4] carnem tuam, [5] neque dicas [6] coram Angelo. [7] Non eſt prouidentia ne forte iratus Deus contra ſermones tuos diſsipet cuncta opera manuum tuarum. Eccle.5.3. 4.5.

Vide item Leuit.27.28. & Numer.30.3.

1. *Vouete.*] Quod eſt conſilij.
2. *Reddite.*] Quod eſt neceſſitatis.
3. *Nè dederis os tuum.*] Supp. temerè vouendo.
4. *Carnem tuam.*] .i. teipſum, per infirmitatem carnis votum violando.
5. *Neque dicas.*] Pœnitens, ſcil. voti.
6. *Coram Angelo.*] Tuo cuſtode quem debes maximè reuereri.
7. *Non eſt prouidentia.*] Deus non curat res humanas, ac proinde nec mea vota aut peccata.

§. 4. DE VOTO CASTITATIS Beatæ Mariæ Virginis.
Vide Lucæ 1. 34. & Verbo Maria.

VSV-

VSVRA.

V. Auarus. Diues. Mutuum.

§. 1. PROHIBETVR.

Exo.22.25 *Si pecuniam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum non vrgebis eum quaſi exactor, nec vſuris opprimes.*

Deut.23.19.20. *Non fœnerabis fratri tuo ad vſuram pecuniam, nec fruges nec quamlibet aliam rem: ſed* [1] *alieno. Fratri autem tuo abſque vſura, id quo indiget, commodabis: vt benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni opere tuo, in terra ad quam ingredieris poſſidendam.*

Pſa.14.1.5 *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requieſcet in monte ſancto tuo. Qui pecuniam ſuam non dedit ad vſuram, & munera ſuper innocentem non accepit: Qui facit hæc non mouebitur in æternum.*

Ezec.18.13 *Ad vſuram dantem, & amplius accipientem: nunquid viuet? non viuet, cum vniuerſa hæc deteſtanda fecerit morte* [2] *morietur.* [3] *Sanguis eius in ipſo erit.*

Vide item v. 8. & cap. 22. v. 12. & 2. Eſdræ 5.7.

Luca 6.34.35. [4] *Si mutuum dederitis his, à quibus ſperatis recipere, quæ gratia eſt vobis, nam & peccatores peccatoribus fœnerantur, vt recipiant æqualia. Veruntamen diligite inimicos veſtros, benefacite, & mutuum date, nihil inde ſperantes, & erit merces veſtra multa, & eritis filij altiſſimi quia ipſe benignus eſt ſuper ingratos, & malos.*

1. *Alieno.*] Permittit Iudæis vt dent alieno .i. gentilibus, ne lucro inhiantes fratribus Iudæis darent: permittit autem .i. non puniuit idque ob eorum duritiem, nullo tamen modo id licitum fecit, vt patet infra ex Pſal. & Ezechiel.

2. *Morietur.*] Occidetur per ſententiam iudicis.

3. *Sanguis.*] Chald. Reatus mortis .i. reus erit mortis.

4. *Si mutuum.*] Vide Verbo Mutuum.

§. 2. DE LAVDABILI ET LICITÂ VSVRA

Vide Verbo Eleemoſyna.

VXOR.

Vide Maritus. Mulier. Ornatus. Adulterium. Matrimonium.

Primum agendum de vxoris electione, deinde de eius vſu: de quo etiam verbo Matrimonium. Tum de viro ad illam collato & ad alienam. Proxime de illa tum reſpectu viri ſui, tum reſpectu aliorum. Denique de improba.

§. 1. QVÆ SINT VIRO CONSIDERANDA circa vxorem futuram.

Vide totum hoc verbum.

[1] *Omnem maſculum excipiet mulier: &* [2] *eſt filia melior filia. Species mulieris exhilarat faciem viri ſui, &* [3] *ſuper omnem concupiſcentiam hominis ſuperducit deſiderium.* [4] *Si eſt lingua curationis, eſt & mitigationis & miſericordiæ, non eſt vir illius ſecundum filios hominum.* Eccli.36.23.24.25.

1. *Omnem &c.*] .i. mulier facilè quemuis ſuſcipiet in virum, nec ita ordinariè eſt ſolicita ad diſcernendum qualis ſit futurus maritus, maximè quod ad pulchritudinem attinet, quæ non multum in viris requiritur.

2. *Eſt filia &c.*] Quare earum delectus eſt habendus viro.

3. *Super omnem &c.*] .i. mulier pulchra excedere facit deſiderium & amorem ſui ſuper omnem aliam concupiſcentiam, quia nihil magis naturaliter accendit hominem ad deſiderium ſui quam pulchritudo mulieris; indicat in coniuge quærenda, formæ habendam aliquam rationem.

4. *Si eſt lingua curationis &c.*] .i. ſi præter formam eſt etiam in vxore lingua blanda, quæ ſua manſuetudine poſſit iratum & triſtem viri animum mitigare & ad miſericordiam flectere, talis maritus eſt fœliciſſimus & communem hominum conditionem excedens: cum mulier pulchra ſit ſuperba ordinariè, non autem verbis blanda.

§. 2. CVRANDA BONA VXOR EI QVI ſibi vult parare famam.

[1] *Filij, & ædificatio ciuitatis confirmabit nomen, & ſuper hæc mulier immaculata computabitur.* Eccli.40.19

1. *Filij.*] Vide Verbo Filij.

§. 3. CAVENDVM EI A LITIGIOSA.

Melius eſt ſedere in angulo [1] *domatis, quam cum muliere litigioſa, &* [2] *in domo communi.* Prou.21.9.

1. *Domatis.*] .i. tecti quod ſub dio .i. loco incommodo.

2. *In domo communi.*] .i. licet id detur in domo ampla & quæ ſit multis communis.

§. 4. ET

§. 4. ET AB IRACVNDA.

Prou.21.19 *Melius eſt habitare in* [1] *terra deſerta, quam cũ muliere rixoſa, & iracunda.*

1. *Terra deſerta.*] Cum feris & beſtijs.

§. 5. VTILIOR VIRO BONA vxor quam amicus.

Eccli.40.23 *Amicus, & ſodalis in tempore* [1] *conuenientes, &* [2] *ſuper vtroſque mulier cum viro.*

1. *Conuenientes.*] Supp. ſunt .i. mutuò conueniunt ad ſuccurrendum ſibi cum tempus eſt oportunum.

2. *Super vtroſque &c.*] .i. vtriſque præponenda vxor cum viro conueniens, quia inde viro plus ſolatij prouenit, quæ indiuulsè ei adhæret, deſiderijs eius ſatisfacit, & in omnibus illi ſe præbet ſociam.

§. 6. VXOR BONA DONVM DEI eſt incomparabile.

Eccli.26.18 [1] *Datum Dei eſt mulier ſenſata & tacita:* [2] *non eſt immutatio erudita animæ.*

1. *Datum.*] .i. donum.

2. *Non eſt immutatio &c.*] .i. anima mulieris benè inſtituta & prudens non poteſt aliquo digno pretio permutari, & ſuperat omne pretium, nomen igitur *immutatio* ſumitur pro permutatione.

§. 7. BONA VXOR RES rariſſima.

Prou.31.10 [1] *Mulierem* [2] *fortem* [3] *quis inueniet? procul &* [4] *de vltimis finibus pretium eius.*

1. *Mulierem.*] Loquitur de maritata, vt patet ex ſequentibus.

2. *Fortem.*] Animo, & conſtantem in omnibus, animique virilis.

3. *Quis inueniet?*] Significatur hac interrogatione paucos inuenire, & fœlicem qui inuenit.

4. *De vltimis &c.*] .i. pretium talis mulieris eſt procul petendum .i. pretium eius magnum eſt, carum, & rarum, vt ea quæ à longè afferuntur.

§. 8. DE VXORIS VSV, EVMQVE licitum eſſe.

1. ad Tim. 2.15. *Saluabitur mulier* [1] *per filiorum generationem ſi permanſerit in fide & dilectione, & ſanctificatione, cum ſobrietate.*

1. *Per generationem.*] .i. in generatione filiorum ſeu filios generans.

§. 9. EA ABSTINENDVM QVANDO.

1. ad Cor.7 5.6 *Nolite* [1] *fraudare inuicem, niſi fortè ex conſenſu ad tempus, vt vacetis orationi, & iterum reuertimini* [2] *in idipſum, ne tentet vos Satanas* [4] *propter incontinentiam veſtram. Hoc autem dico ſecundum indulgentiam, non ſecundum imperium.*

Exod.19.15 *Eſtote parati in diem tertium, &* [5] *nè appropinquetis vxoribus veſtris.*

1. *Fraudare.*] Debito coniugali.

2. *In idipſum*] Ad opus coniugale.

3. *Nè tentet vos.*] De adulterio aut alia libidine.

4. *Propter incontinentiam.*] Eò quod ſitis incontinentes, vel vt Titelmann. Propter infirmæ carnis incontinentiam.

5. *Nè appropinquetis &c.*] Ob reuerentiam ſcil. legis & maiorem puritatem: vnde argumento à minori colligere licet quid faciendum coniugibus, quando ſacra Euchariſtiæ myſteria ſunt percepturi.

§. 10 QVOMODO SE ERGA VXOREM ſuam habeat vir, ſeu quę ei præſtanda.

EI DILIGENDA EST VXOR.

Vide Verbo Maritus.

§. 11. DILIGENTER CVSTODIENDA ne peccet.

Eccli.42.6 [1] *Super mulierem nequam bonum eſt ſignum.*

V. Mulier, ex Eccli.25.34.

1. *Super.*] Vide Verbo Verecundia.

§. 12. CVI SIMILIS EA QVÆ ſe domi continet.

Eccli.26.23. [1] *Columnæ aureæ ſuper baſes argenteas,* [2] *& pedes firmi ſuper plantas ſtabilis mulieris.*

1. *Columnæ &c.*] .i. ſicut columnæ aureæ ſuper baſes argenteas conſtitutę præter firmitatem quam habent etiam habent concinnitatem & pretium.

2. *Et pedes firmi &c.*] .i. ſic & crura ſeu pedes mulieris quæ non eſt vaga, quouis diſcurrens nec in inceſſu leuis, ſed ſeſe domi continet, firmumque ac grauem habet inceſſum quando prodeundum eſt.

§. 13. IMPROBÆ NON FIDAT.

Eccli.7.28. *1 Odibili [2] non credas te in toto corde tuo.*

1. *Odibili.*] Ob morum improbitatem & loquacitatem.

2. *Non credas te in toto corde tuo.*] Sic vt ei totum cor aperias, & ſecreta pandas.

§. 14. NON PERMITTAT eam dominari.

Eccli.9.2. *Non des mulieri [1] poteſtatem animæ tuæ [2] ne ingrediatur in virtute tua, & confundaris.*
Eccli.33.20 21. *[3] Filio, & mulieri fratri, & amico non des poteſtatem ſuper te in vita tua: & non dederis alij poſſeſſionem tuam: ne forte pœniteat te, & depreceris pro illis. Dum adhuc ſuperes & aſpiras, non immutabit te omnis caro.*
Eccli.25.30 *Mulier ſi primatum habeat, contraria eſt viro ſuo.*

1. *Poteſtatem animæ tuæ.*] Vt ſcil. animam tuam .i. te & tuam voluntatem illi ſubijcias.

2. *Ne ingrediatur &c.*] Græcè, ne aſcendat ſuper vires tuas, .i. ne fortior te ſit. Vel ne abutatur poteſtate à te data, tecumque conuerſetur vt domina, quæ facta eſt vt obediat.

3. *Filio.*] Vide Verbo Parentes.

§. 15. NON DIMITTAT VXOREM, neque illa virum relinquat.

1.Cor.7.10 11. *Iis qui matrimonio iuncti ſunt [1] præcipio, non ego ſed Dominus, vxorem à viro [2] non diſcedere. Quod ſi [3] diſceſſerit manere innuptam, aut viro ſuo reconciliari, [4] & vir mulierem non dimittat.*
Matt.5.32. *Ego dico vobis, quia omnis, qui dimiſerit vxorem ſuam excepta fornicationis cauſa, facit eam mœchari: & qui dimiſſam duxerit adulterat.*

1. *Pręcipio &c.*] q. d. non eſt præceptum humanum ſed diuinum.

2. *Non diſcedere.*] Sine iuſta cauſa.

3. *Diſceſſerit.*] Scil. cum iuſta cauſa.

4. *Et vir &c.*] In his enim pares ſunt ambo coniuges.

§. 16. IN EOS QVI DIMITTEBANT vxores quia macie confectæ & turpes, ducebantque alienigenas.

Vide Malachiæ caput 2. à v. 10.

§. 17. QVANDONAM RATIONE DISPARITATIS cultus, liceat aliud inire matrimonium.

Nam [1] cæteris ego [2] dico, non Dominus: Si quis 1.Cor.7.12
[3] frater vxorem habet infidelem, & hæc conſen- 13.14.15.16
tit [4] habitare cum illo, [5] non dimittat illam. Et ſi qua mulier fidelis habeat virum infidelem, & conſentit habitare cum illo, non dimittat virum. [6] Sanctificatus eſt enim vir infidelis per mulierem fidelem, & ſanctificata eſt mulier infidelis per virum fidelem: alioqui filij veſtri [7] immundi eſſent, nunc autem [8] ſancti ſunt. Quod ſi infidelis [9] diſcedit, [10] diſcedat: [11] non enim ſeruituti ſubiectus eſt frater, aut ſoror in huiuſmodi: [12] in pace autem vocauit nos Deus. [13] Vnde enim ſcis mulier, ſi virum ſaluum facies? aut vnde ſcis vir ſi mulierem ſaluam facies?

1. *Cæteris.*] Qui in infidelitate contraxerunt matrimonium, & poſtea eorum alter amplectitur fidem.

2. *Dico &c.*] Conſilio, ſi quis tamen meum non ſequatur conſilium non peccabit.

3. *Frater.*] Chriſtianus aliquis in matrimonio ad fidem conuerſus.

4. *Habitare.*] Abſque iniuria nominis Chriſti.

5. *Non dimittat.*] Prætextu chriſtianiſmi.

6. *Sanctificatus &c.*] .i. coniunctio talis ſancta eſt, vnde non prophanatur nec polluitur fidelis per contactum infidelis, ſed potius infidelis ſanctitatis quadam aſpergine ſanctificatur à fideli, tum quia maritus eſt ſanctus .i. fidelis, tum quia ad ſanctitatem & fidẽ ſuis precibus & vitæ exemplo eum fortè perducet, ita S. Cęcilia Valerianum conuertit & aliæ alios.

7. *Immundi.*] q.d. hac ſeparatione haberentur filij quaſi ex illegitimo thoro. Secundò in infidelitate educarentur.

8. *Sancti ſunt.*] .i. mundi ſeu ex legitimo matrimonio nati & concepti. Ambroſ. vel *ſancti*, quia parentum fidelium cura & fide facilè poſſunt ſanctificari & baptizari.

9. *Diſcedit.*] Quęrit diſſolutionem, nec vult cohabitare fideli ſine fidei iniuria.

10. *Diſcedat.*] Supple etiam fidelis: hoc enim caſu permittit Apoſtolus non tantum thori diuortium, ſed etiam matrimonij.

11. *Non enim ſeruituti &c.*] Eſſet autem magna ſeruitus teneri matrimonio, ita vt ſi diſcedat alter, continere ſe debeat.

12. *In pace.*] Ad pacem .i. vt quietè viuamus, quare præſtat ſolum viuere in diuortio pacificè, quam cum iurgijs & litigijs pacem turbantibus in matrimonio.

13. *Vnde enim ſcis &c.*] .i. Diſcede à tali homine rixoſo & qui pacem tuam perturbat, neque mihi obijcias ſpem conuerſionis: quia neſcis an eum ſaluum facies.

§. 18. SVADETVR VXORIS DIVORTIVM OB malos eius mores.

Eccli. 25. 35. 36. 1 *Si non ambulauerit ad manum tuam, confundet te in conſpectu inimicorum:* 2 *à carnibus tuis abſcinde illam, ne ſemper te abutatur.*

1. *Si non &c.*] .i. Si non permiſerit ſe regi à te, ſi non ſe poteſtati tuæ ſubiecerit (manu enim poteſtas ſignificatur.)

2. *A carnibus.*] Ab vſu carnis, à cohabitatione. Hæc dicuntur ſecundum legem antiquam, nam in noua id non licet niſi in cauſa fornicationis, vt dictum §. 15.

§. 19. DISSVADETVR DIVORTIVM A BONA vxore: & quod eius caſtitati nihil conferendum.

Eccli. 7. 21. *Noli diſcedere à muliere ſenſata & bona quam ſortitus es in timore Domini: gratia enim* 1 *verecundiæ illius ſuper aurum.*

Eccli. 26. 19. 20. 2 *Gratia ſuper gratiam mulier* 3 *ſancta &* 4 *pudorata:* 5 *omnis autem ponderatio non eſt digna continentis animæ.*

1. *Verecundiæ.*] Qua erga virum ſe demiſsè gerit, & ab aliis ſe caſtam conſeruat.

2. *Gratia, &c.*] .i. eximia gratia, multiplex gratia.

3. *Sancta.*] Quæ Deum timet.

4. *Pudorata.*] Eſt enim pudor, caſtitatis cuſtos.

5. *Omnis &c.*] Vide V. Caſtitas.

§. 20. CVM ALIENA VXORE VIRO NON colloquendum, ab eiuſque cauendum aſpectu.

Eccli. 9. 11. 1 *Speciem mulieris alienæ multi admirati, reprobi facti ſunt, colloquium enim illius quaſi ignis exardeſcit.*

1. *Speciem.*] Vide V. Mulier, cap. 2. §. 4.

§. 21. OMNIS EI CVM ALIENA VXORE INterdicitur familiaritas.

Eccli. 9. 12. 13. 1 *Cum aliena muliere ne ſedeas omnino, nec accumbas cum ea ſuper cubitum: & non alterceris cum illa in vino, ne fortè declinet cor tuum in illam, & ſanguine tuo labaris in perditionem.*

1. *Cum aliena.*] Vide ibidem §. 5.

§. 22. QVÆ PRÆSTARE DEBEAT vxor viro.

OBEDIENTIAM.

Mulieres viris ſuis ſubditæ ſint ſicut domino: quoniam vir caput eſt mulieris, ſicut Chriſtus caput eſt eccleſiæ, ipſe ſaluator 1 *corporis eius. Sed ſicut eccleſia ſubiecta eſt Chriſto, ita & mulieres viris ſuis in omnibus.* Eph. 5. 22. 23. 24.

Mulier in ſilentio diſcat cum omni ſubiectione: Docere autem mulieri non permitto neque dominari in virum, ſed eſſe in ſilentio: 2 *Adam enim primus formatus eſt, deinde Eua:* & 3 *Adam non eſt ſeductus, mulier autem ſeducta in præuaricatione fuit.* 1. ad Tim. 2. 11. 12. 13. 14.

1. *Corporis eius.*] Corporis ſui, ſupp. myſtici quod eſt Eccleſia.

2. *Adam enim primus.*] q. d. hoc idem docet natura, quia Adam tanquam caput primus creatus eſt.

3. *Adam non eſt ſeductus.*] Vide V. Mulier.

§. 23. TIMOREM.

Vxor timeat virum ſuum. Eph. 5. 33.

§. 24. BONVM VITÆ EXEMPLVM, MAXIME ſi ſit infidelis, & cur.

Mulieres ſubditæ ſint viris ſuis: vt & 1 *ſi qui non credunt verbo, per mulierum conuerſationem ſine verbo lucrifiant. Conſiderantes in timore caſtam conuerſationem veſtram.* 1. Pet. 3. 1. 2.

1. *Si qui.*] Viri earum non credunt verbo fidei ſeu prædicationi.

§. 25. VIRVM DECENTER VESTIAT, ITAQVE domeſtica curet vt ei ſit integrum vacare Reipublicæ.

1 *Stragulatam veſtem fecit ſibi: byſſus & purpura indumentum eius.* 2 *Nobilis* 3 *in portis vir eius quando ſederit cum ſenatoribus terræ.* Prou. 31. 22. 23.

1. *Stragulatam.*] Variam & pretioſam pro ornatu domus, qualia ſunt aulæa & tapetia.

2. *Nobilis.*] Præ aliis conſpicuus & notus, quia ſci. ab ea ſimiles accipit veſtes.

3. *In portis.*] In publicis conſeſſibus & iudiciis quæ olim in portis exercebantur. Indicatur vxoris diligentia liberum eſſe virum à curis domus, eiq; integrum eſſe cum ingenti honore publica obire munia.

§. 26. QVÆDAM ALIA EXIGVNTVR AB ea tum erga virum, tum alios.

ad Titum 2.4.5. 1 *Adoleſcentulas, vt viros ſuos ament, & filios diligant, prudentes, caſtas, ſobrias, domus curam habentes, benignas, ſubditas viris ſuis, vt non 2 blaſphemetur verbum Dei.*

Tob.10.12 13. *Apprehendentes parentes filiam ſuam, oſculati ſunt eam, & dimiſerunt ire, monentes eam honorare ſoceros, diligere maritum, regere familiam, gubernare domū, & ſeipſam irreprehēſibilem exhibere.*

Prou.31.11 12. 3 *Confidit in ea cor viri ſui, & 4 ſpolijs non indigebit. Reddet ei bonum 5 & non malum omnibus diebus vitæ ſuæ.*

1. *Adoleſcentulas.*] ſupple doce.

2. *Blaſphemetur.*) non patiatur calumniam, non vituperetur fides Chriſti, quod fieret ſi mulier viro prætextu Chriſtianiſmi nollet in licitis obtemperare.

3. *Confidit in ea.*) Quia videt eam fortiter ſe gerere, nec metuit de eius incontinentia, non timet ne prodigat bona, aut negligentia perire ſinat, ideo confidit, cum alioqui ob mulieres parum probas aut ſedulas cor virorum torqueri ſoleat vario metu.

4. *Spolijs, &c.*) ſcil. hoſtium. i. ita per vxoris diligentiam abundabit domeſticis opibus, vt non ſit ei neceſſe deſiderare hoſtium ſpolia, & ob id ad bellum procedere.

5. *Et nō malum.*) id eſt, bonum abſque vllius mali permixtione. Hoc bonum eſt animi ſecuritas, & per illam cordis lætitia, longa vita rerum domeſticarum procuratio & conſeruatio, & ſimilia, & poſt eius obitum, perſeuerabit idem amor, nec deſiſtet pro eo orare.

§. 27. VARIÆ VXORIS LAVDES OB HÆC & ſimilia, quæ præſtat viro.

Eccli.26. 1.2.3.4. 1 *Mulieris bonæ beatus vir: numerus enim annorum illius duplex. Mulier fortis oblectat virum ſuum, & annos vitæ illius in pace implebit. 2 Pars bona, mulier bona, in parte timentium Deum dabitur viro pro factis bonis: 3 diuitis autem & pauperis cor bonum, in omni tempore vultus illorum hilaris.*

Eccli.26. 16. 4 *Gratia mulieris ſedulæ delectabit virum, & 5 oſſa illius impinguabit.*

Eccli.36. 25.26.27. 6 *Si eſt lingua curationis, eſt & mitigationis, & miſericordiæ: non eſt vir illius ſecundum filios hominum: 7 qui poſſidet mulierem bonam: inchoat poſſeſſionem: adiutorium ſecundum illum eſt, & columna vt requies. Vbi non eſt ſepes, diripietur poſſeſsio: & vbi non eſt mulier ingemiſcit egens.*

1. *Mulieris bonæ.*) Vide verbo Maritus. §. 6.

2. *Pars bona.*) Vide ibidem paragr. 7.

3. *Diuitis autem.*] ſupple, *cum diuitis*, &c. i. quando ſiue diues ſit maritus, ſiue pauper, cor eius eſt bonum, id eſt, bene affectum & gaudens, tunc in omni tempore & fortuna vultus illorum eſt hilaris, animi ſcilicet lætitia ſe ad exteriora transfundente: hoc autem habetur à proba vxore, de qua in præcedentibus; atque hæc ſententia addita videtur ad id ſignificandum.

4. *Gratia ſedulæ.*) id eſt, grata eius diligentia & ſedulitas.

5. *Oſſa impinguabit.*) Hic eſt effectus lætitiæ, i. membra bene afficiet; & pinguia reddet. Vel oſſa medullis irrigando impinguat.

6. *Si eſt lingua, &c.*) Vide ſupra §. 1. n. 4.

7. *Qui poſſidet.*) Vide V. Matrimonium §. 8.

§. 28. DE VXORE RESPECTV SVI, DOMEſticorum, & externorum, quomodo erga illos ſeſe habeat.

SIT VIRTVTIBVS PRÆDITA, EIVSQVE rei fructus.

Mulier 1 gratioſa inueniet gloriam; & 2 robuſti habebunt diuitias. Prou.11.16

1. *Gratioſa.*) Quæ gratis eſt moribus, qualis eſt, quæ virtutibus ornata eſt.

2. *Robuſti, &c.*) i. viri ſua fortitudine conſequentur diuitias: oſtenditur viro parandas opes familiæ, vxori curandum vt moribus ſuis grata ſit viro.

§. 29. NON SIT OTIOSA.

Quæſiuit lanam & linum, & operata eſt, 1 conſilio manuum ſuarum: 2 accinxit fortitudine lumbos ſuos, & roborauit brachium ſuum. Prou.31.13 17.

3 *Fortitudo & decor indumentum eius, & 4 ridebit 5 in die nouiſsimo.* Prou.31.2[5]

1. *Conſilio.*) per induſtriam manuum ſuarum & non tantum alienarum.

2. *Accinxit, &c.*) i. aſſumpſit virilem animum & fortitudinem, quę in lumbis & brachijs maximè apparet, ſeſeque ad opus alacriter parauit.

3. *Fortitudo, &c.*) i. labore ſuo, & induſtria, de quibus ante, parauit ſibi veſtem præclaram & decoram.

4. *Ridebit.*) gaudebit, cum alij ob frigus & veſtis inopiam affligentur.

5. *In die nouiſsimo.*) i. poſtero tempore.

§. 30. LABORET ETIAM NOCTV NENDO, &c.

1 *Guſtauit, & vidit quoniam bona eſt 2 negotiatio eius: 3 non extinguetur in nocte lucerna eius. Manum ſuam miſit ad 4 fortia, & digiti eius apprehenderunt fuſum.* Prou. 31. 18.19.

1. *Guſtauit.*] Experta eſt.

2. *Negotiatio eius.*) Qua parauit ex lana

& lino familiæ cibum, & quæ mercatæ fuit agrum.

3.*Non extinguetur,&c.*) Quia etiam noctu aliquot horas laborat,

4.*Fortia.*) Quia non niſi fortium eſt noctu laborare, id enim non faciunt delicati.

§.31. ITA EXIGAT OPERAS A DOMESTICIS, vt etiam laboret ipſa.

Prou. 31. 27. *[1] Conſiderauit ſemitas domus ſuæ, & [2] panem otioſa non comedit.*

1.*Conſiderauit,&c.*) id eſt, circumſpexit vias, actiones & mores ſuorum domeſticorum, quid agant, an otientur.

2.*Panem, &c.*) non ita exegit à ſuis opus, vt ipſa eſſet otioſa.

§.32. ITA LABORET VT AGROS COMPARET.

Prou. 31. 16. *Conſiderauit agrum, & emit eum: [1] de fructu manuum ſuarum plantauit [2] vineam.*

1.*De fructu,&c.*) id eſt, ex lucro quod manibus ſuis parauit.

2.*Vineam.*) In agro empto, vt non tantum cibum, ſed & potum haberet.

§. 33. NEGOTIATIONEM EXERCEAT.

Prou 31.14. 24. *Facta eſt quaſi nauis [1] inſtitoris [2] de longè portans panem ſuum: [3] Syndonem fecit, & vendidit, & [4] cingulum tradidit [5] Chananæo.*

1.*Inſtitoris*) Mercatoris.

2.*De longè,&c.*) quia licet domo non egrediatur, ſua tamen opera & labores alijs communicãdo, qui ad remotas regiones nauigãt, ſibi parat panem & neceſſaria familiæ.

3.*Syndonem.*) Syndon eſt linteum ex pretioſo ac ſubtili lino ad ornatum capitis mulierum.

4.*Cingulum.*) Ingenioſè elaboratum ſiue per texturam, ſiue per acus picturam, quo etiam vtebantur mulieres ad ornamentum. *Vide Iſa. 3.*

5.*Chananeo.*) .i. mercatori, hic enim ſumitur *Chananeus*, vt nomen appellatiuum.

§. 34. GLORIAM SVAM NON IN SPECIE, at in Dei timore collocatam ſciat.

Prou.31.30 *Fallax [1] gratia, & [2] vana eſt pulchritudo: mulier timens Dominum ipſa laudabitur.*

1.*Gratia.*) Venuſtas.

2.*Vana.*) Quia non eſt res ſtabilis, q.d. non laudaui mulierẽ à forma, quia in ea nõ conſiſtit eius gloria & laus, ſed tantum in ijs, quæ declarant illam timere Deum, qualia ſunt officia illi hactenus attributa.

§. 35. PROVIDEAT OPERIS DOMESTICIS de cibo.

Et [1] de nocte ſurrexit deditque [2] prædam domeſticis ſuis, & cibaria ancillis ſuis. Prou.31.15

1.*De nocte.*) ante lucem deputat eis cibum neceſſarium, vt ſic partem diei lucretur.

2.*Prædam.*) Significat quemuis cibum.

§. 36. ET DE VESTITV.

Non timebit domui ſuæ à frigoribus niuis: omnes enim domeſtici eius veſtiti ſunt duplicibus. Prou.31.21

§. 37. DET ELEEMOSYNAM.

Manum ſuam aperuit inopi, & palmas ſuas extendit ad pauperem. Prou.31. 20.

§. 38. DOMVM EXORNET ET SEIPSAM decenter veſtiat.

Vide ſupra §.25. *ex Prou.* 31.22.

§. 39. DOMESTICOS DOCEAT DEVM timere & proximum amare.

Os ſuum aperuit [1] ſapientiæ, & lex [2] clementiæ in lingua eius. Prou. 31. 26.

1.*Sapientiæ.*) Ad docendum ſuos veram ſapientiam, quæ in timore Dei ſita eſt.

2.*Clementiæ.*) Pietatis & miſericordiæ.

§. 40. CIRCVMSPICIAT ACTIONES DOMEſticorum ſuorum

Vide ſupra §.31. *ex Prou.*31.27.

§. 41 QVOMODO TALIS VXOR LAVDETVR à viro & filijs.

Surrexerunt filij eius, & beatiſſimam prædicauerunt: vir eius, & laudauit eam; [1] multæ filiæ congregauerunt [2] diuitias: tu ſupergreſſa es vniuerſas. Prou.31. 28.29.

1. *Multæ filiæ.*) Hæc ſunt verba, quibus vtuntur filij & vir eius.

2.*Diuitias.*) tum corporales, tum ſpirituales virtutum.

§. 42. QVIBVS REBVS SIMILIS TALIS VXOR.

Sicut ſol oriens mũdo in altiſſimis Dei, ſic mulieris bonæ [1] ſpecies in ornamentum domus eius. [1] Lu- Eccli. 26. 21.22.

terna; ſplendens ſuper candelabrum ſanctum, & ſpecies faciei ſuper ætatem ſtabilem.

1.*Altiſſimi.*) ſc cibis.

2.*Species.*) pulchritudo maximè, quæ ſita eſt in probitate & virtute: Ideo autem comparatur cum ſole oriente, quia ſicut ſol noua ſua luce mundum illuſtrat, recreat & ornat, ita mulieris virtus totam familiam.

3.*Lucerna,&c.*).i. ſicut ſe habet lucerna in templo ſuper candelabrum aureum, quæ duplici nomine erat grata, tum lucis, tum ratione pretioſi candelabri, cui erat impoſita; ita & pulchritudo, quę ex virtute maximè naſcitur grata eſt, maximè ſi ſit, vt ſequitur:

4.*Super ætatem ſtabilem.*) id eſt, cui coniuncta ſit animi iam firmati in bono conſtantia, & maturitas.

§. 43. TALIS NON EGET LAVDE, CVM ſatis laudetur ab operibus ſuis.

Prou.31.31 *1 Date ei de fructu manuum ſuarum: & 2 laudent eam in portis opera eius.*

1.*Date ei,&c.*) id eſt, laudate eam ſicut merentur opera eius laudari.

2.*Laudent eam,&c.*] Nec tam voces hominum eam laudent in portis, & publicis conſeſſibus, quàm eius opera.

§.44. DE VXORE IMPROBA

CVINAM SIT SIMILIS.

Eccli.26.10. *Sicut boum iugũ quod 1 mouetur: ita & mulier nequam: qui 2 tenet illam, quaſi qui 3 apprehendit ſcorpionem.*

1.*Mouetur.*) Agitatur, concutitur ob diſcordiam boum coniugatorum, vnde efficitur vt omnia turbentur, quæ agenda erant, vt nec ſimul rectè currum trahere, nec terram arare poſſint. Tali iugo comparatur vxor mala, quia ipſa in coniugio quo viro coniuncta eſt, non quietè ſe viro ſuo accommodat, ſed ſua diſcordia omnia turbat, vnde fit, vt ea opera, quæ à coniugatis communiter obeunda ſunt non peragantur fœliciter, dum vnus huc, alter illuc impellit.

2. *Tenet illam.*) Illam ſibi habet adiunctam.

3.*Apprehendit ſcorpionem.*) Quia ſcilicet talis vir in magno verſatur periculo, quod ipſi à tali vxore eſt metuendum. *Vide Ianſen. cur mulier ſcorpioni comparetur.*

§.45. QVAM EA NOCEAT VIRO.

Mulier, diligens 1 corona eſt viro ſuo: & 3 putredo in oſſibus eius, quæ 4 confuſione res dignas gerit. Prou.12.4

1.*Diligens.*) Sedula, quæ otium vitat; itaque ſe ab omni turpitudinis infamia & carnis illecebris liberat, quæ familiam bene regit, liberos educat.

2.*Corona.*) Quia ſummo honore & lætitia eum afficit.

3.*Putredo,&c.*).i. tanto virum afficit malo, vt non tantum ei exterius carnem exedat, & ſanguinem, ſed quod interius affligat, & veluti oſſa corrodat, vt tinea lignum.

4.*Confuſione,&c.*) Quæ ita ſe gerit vt maritum eius pudeat, ſiue ob incontinentiam, ſiue ob ignauiam.

§.46. QVANTVM MALVM, QVANDO CVM viro ei non conuenit.

Vide ſupra §.44.ex Eccli.26.10.

§. 47 VXOR ZELOTYPA QVANTVM malum.

1 Dolor cordis, & luctus mulier zelotypa: In muliere zelotypa 2 flagellum linguæ, 3 omnibus communicans. Eccli.26.8 9.

1.*Dolor cordis.*) quia eum affert, pro gaudio quod expectatur à coniuge.

2.*Flagellum linguæ.*) .i. lingua aſſiduè affligens maritum ſuis quærimonijs.

3.*Omnibus communicans.*) ſuas querelas de marito quod minus ab eo diligatur, vel in omnibus domeſticis negotijs ſuas querelas inſerens, cum quæcunque à viro fiunt, ſiniſtrè interpretur, ſemper querela, ſemperque ex zelotypia, amaro exiſtens animo.

ZELOTYPIA.

Vide Mulier, Vxor.

§.1. VETATVR.

Non zeles mulierem ſinus tui, ne oſtendat ſuper te malitiam 1 doctrinæ nequam. Eccli.9.1.

1.*Doctrinæ nequam.*] Quam ſcilicet edocta eſt à vetulis & improbis mulieribus, quæ docent maritos zelotypos tollere veneno.

§. 2. QVANTVM SIT MALVM VXOR zelotypa.

Vide Verbo Vxor. paragr. 47.

ZELVS.

V. Charitas. Concionator.

§. 1. ZELVS EST INFLEXIBILIS.

Cant. 8. 6. *1 Dura, ²ſicut infernus æmulatio.*

1. *Dura.*) Non mollis, non flaccida, at rigida, & tenax propoſiti.

2. *Sicut infernus.*) Qui quod ſemel apprehendit, non dimittit. Talis eſſe debet zelus eorum, qui verè Chriſtum diligunt.

§. 2. DE ZELO INSIPIENTIVM.

Teſtimonium perhibeo illis, quod ¹ æmulationem Dei habent, ſed non ² ſecundum ſcientiam. Rom. 10. 2.

1. *Æmulationem Dei.*) Qua ſe putant agere pro gloria Dei.

2 *Secundum ſcientiam.*) Inſipiens eſt zelus, & non ſecundum fidei ſcientiam, imo ei contrariatur.

§. 3. ZELI EXEMPLA PERMVLTA SVNT IN ſacris litteris.

Vide Numerorum 25. 7. 1. Eſdræ 9. 3. & 10. 6. Iudicum 20. 3. Regum 18. 40. & cap. 19. 10. 1. Machabæorum 2. 23. Matthæi 21. 12. Ioannis 2. 17. de quibus fuſiſſimè tomo altero, vt & de zelantium præmio.

FINIS.

Ad maiorem Dei Deiparæque gloriam.

SCRIPTVRA
SACRA
IN LOCOS COMMVNES
MORVM,
NOVO ORDINE DIGESTA,
CVM INTERPRETATIONE
DIFFICILIORVM.

TOMVS POSTERIOR.

AVTHORE

R. P. ANTONIO DE BALINGHEM
SOCIETATIS IESV.

PRÆFATIO.

EN tibi, Chriſtiane Lector, tomum locorum communium damus alterum è ſacris literis, quo quidem cõtinentur exempla maximè illuſtria, quæque imprimis ſacri oratoris profeſſio inſtitutumque exigit: Neque enim mihi propoſitum fuit ea omnia atq; ſingula quæ eſſent in ſacris literis iſtis locis inſerere, quod nõ videretur adeò multum facere ad virtutis commẽdationem; vitijque deteſtationem, eos noſſe omnes quos vel ab illa ſacræ literę commendant vel ab iſto damnant, niſi aut eorum virtutem eſſet inſigne aliquod vel præmium, aut eorum ſcelus ſupplicium conſecutũ. Igitur ea dedi potiſsimũ quibus non virtus modò alicuius aut vitium, ſed illius item merces, huiuſq; pęna commemorabãtur, quod arbitrarer eius generis exẽpla

multò maximè ad mores ſpectare. Quod quidem vtinã à beneuolo lectore obſeruetur attentiùs: à quo fortaſſe quibuſdam in titulis plura requirentur. Quos & ieiuniùs tractari, leuique brachio attingi queretur, mirabiturque ſe nonnulla in ſacris voluminibus reperire exempla, quorum hic nulla mentio. At is mirari deſinet, ſi inſtituti noſtri rationem, cuius paulò ante meminimus, tenebit. Addita eſt autẽ etiam locis difficilioribus breuis explicatio eodem conſilio quo id factum tomo altero. Acceſſit item breuis ad exempla iſta præparatio, tum vt quæ ſit eorum vis, tum vt qua eſſent ratione illuſtrãda paucis lector cognoſceret. Quæ omnia boni quæſo conſules, amice lector, Deumque precaberis vt nobis cum animi tum corporis vires augeat, quo nouo aliquo labore eius gloriæ propagandæ, tuoque & communi bono promouendo quippiam conferre poſſimus.

PRÆ-

PRÆPARATIO
AD LOCOS COMMVNES EXEMPLORVM,

Qua tum eorum vtilitas, tum ratio ijs aptè vtendi paucis explicatur.

Ad quid valeant tum in genere, tum ſingillatim ſacrarũ literarum exempla.

CAPVT I.

ANTIQVITATIS memoriam, monumentaque rerum geſtarum & vetuſtatis exempla oratori nota eſſe debere cenſet Tullius, neſcire enim quid antequam natus ſis acciderit .i.ſemper eſſe puerum: quid enim eſt, inquit, ætas hominis niſi cum ea, memoria rerum veterum cum ſuperiorum ætate contexitur? Atq; diſputans quibus de cauſis ab oratore ſumatur exemplũ; Rem, inquit, ornatioré facit cum nullius rei; niſi dignitatis cauſa ſumitur; apertioré, cũ id quod obſcurum eſt magis dilucidum reddit: probabiliorem cum magis veriſimilem facit: Ante oculos ponit cum exprimit omnia perſpicuè vt res dicta propè manu tentari poſſit. Eadem antiquitatis cõmemoratio exemplorumq; prolatio ſumma cum delectatione & auctoritatem orationi affert & fidem; & quod caput eſt, maximè eorum qui audiunt animos cõmouet. Atque in eandé ſententiam Plutarchus cenſet probationi, voluptatis ac iucũditatis multũ ineſſe ab exemplorũ varietate, neq; tamen ea re minus ad probandum habere viriũ eam orationé quod delectet ipſa, cum ad faciédam fidé non parum ſermonis gratia atq; iucunditas adiumenti afferre ſoleat. Pergit oſtendere ex Euripide pulcherrimá eam eſſe coniunctioné, qua gratijs muſę ſociátur, ſeu qua honeſta voluptate aſpergitur oratio, eaq; coniũctione perfacilè corũ qui audiunt animos ad credendũ adduci. Tandem ne in re perſpicua ſim longior notũ, eſt illud Senecæ: longum eſſe iter per præcepta, breue atq; efficax per exempla. Ex quibus habetur exemplorũ prolatione ea tria fieri quibus oratoris officium continetur, dum in ijs ineſt vis docendi, delectandi, animoſq; permouendi. Quæ quidem tria ſi à quibuſlibet prophanis etiam exemplis efficiantur, multò ſanè magis ea par eſt effici à ſacris, cum & illuſtriora ſint, & quod maximè quæritur, veriora; vt pote à prima veritate profecta à qua vel leuiſſima

mendacij omnis vmbra ſuſpicioque tam eſt aliena quam a vita mors, à luce tenebræ.

Verum quæ ſit ſacrorum exemplorum vis atque effecta, & quamobrem ſint illa pro concione afferenda, penitus ex Sanctorum Patrum mente ſenſuq; perſpiciendum. Ac primum quidem placet Baſilio beatas hominum vitas & memoriæ proditas ac perſcriptas, & tanquam ſimulachra quædam animata propoſita eſſe vitæ ad normam diuinam iuſtitiæ, ijs quidem qui bonorum operum exemplaria cupiunt imitari. Ac temperantiæ quidem homo cupidus hiſtoriam Ioſeph aſſidua lectione euoluat, ab ea enim didicerit actiones temperantiæ plenas. At vero in fortitudinē inſtituetur lector ex hiſtoria Iob, in magnanimitate ſimul & clementia ex factis Dauidis & Moyſis quæ ipſe Baſilius ſingillatim perſequitur, quibus breuitatis cauſa afferendis ſuperſedeo.

Epiſt. ad Greg. Nazianzen.

Ob eandē autem imitationem Sanctorum eſſe exempla conſcripta agnoſcit Gregorius Theologus qui diſertè docet à ſacris ſcriptoribus ne minimas quidē actiones temerè præſcriptas memoriaq; ad hæc vſque tempora conſeruatas, verum vt nos exempla & documenta in promptu habeamus quibus de iiſdem rebus, ſi ita tempus tulerit, conſultemus, atque alia fugiamus, alia amplectamur, præcedentium videlicet exemplorum veſtigiis non ſecus ac regulis quibuſdam & formis inſiſtentes. Atque vt præclare Gregorius magnus narrat: ſcriptura geſta Sanctorum, & ad imitationē corda prouocat infirmorum, dumque illorum victricia facta commemorat, contra vitiorum prælia, debilia noſtra confirmat, fitque verbis illius vt eò mens minùs inter certamina trepidet, quo ante ſe poſitos tot virorum fortium triumphos videt. Atque hæc valent in Sanctorum factis præclaris, virtutibuſque afferendis, verum cur eorum item affert (dicet fortaſſe quiſpiam) ſcriptura vitia? cui quidem quæſito ita ſatisfacit idem Gregor. Nonnunquam verò non ſolum nobis eorum virtutes aſſerit, ſed etiam caſus innoteſcit, vt in victoria fortium quod imitando arripere & rurſus videamus in lapſibus quod debeamus timere. Ecce enim Iob deſcribitur tentatione auctus, ſed Dauid tētatione proſtratus, vt & Maiorum virtus ſpem noſtram foueat, & Maiorum caſus ad cautelam nos humilitatis accingat, quatenus dum illa gaudentes ſubleuant, iſta metuentes premant, & audientis animus illinc ſpei fiducia, hinc humilitate timoris eruditus nec temeritate ſuperbiæ, quia formidine premitur, nec preſſus timore deſperet, quia ad ſpei fiduciam virtutis exemplo roboratur. Verum ſuntne Sanctorum lapſus, dum quis ad promiſcuā multitudinem verba facit, afferendi: verbi cauſa, Dauidis audulterium homicidiumque, Magdalenæ impudicitia, Petri negatio & perfidia, Pauli in Chriſti cultores ſæuitia, & alia id generis Sanctorū facinora? Auguſtini audiat verba & factum quiſquis de iſta re dubitat, cuius in explanatione tituli Pſal. 50. ſunt iſta, Berſabee erat mulier vxor a-

Apologet. I.

Lib. 1. moral. cap. 1.

Ibidem.

Expoſit. in Pſal. 50. enatio.

liena,

liena, cum dolore quidem dicimus & tremore, ſed tamen Deus noluit taceri quod voluit ſcribi; dicam ergo non quod volo, ſed quod cogor, dicam non exhortans ad imitationem, ſed inſtruens ad timorem. Hæc ille. Quem ſi ſequatur ducem concionator is quidem non errabit, conſultèque auditori ſi ſe profiteatur timoris plenum atque vehementer diuina iudicia ob tantorum virorum caſus extimeſcentem iſta proferre: Alias huius prolationis vtilitates vide in Triumpho noſtro caſtitatis ad diem primum.

Sed vt ad imitationem ſeſe referat ſermo D. Greg. ſuos hortatur ad *Homil. 15. in Ezech.* ſacræ ſcripturæ lectionem, quia per illam, inquit, animus refricatur ad calorem, ne iniquitatis ſuæ frigore torpeſcat. Cum enim præcedentes noſtros fortiter egiſſe cognoſcimus, & ipſi ad fortitudinem bonæ operationis accingimur, Sanctorum exemplorum flamma animus legentis incenditur: videt, quæ fortia ab eis facta ſunt & valde indignatur ſibi quia talia non imitatur. Ad quod propoſitum applicat illud ſponſi ad Eccleſiam, ſicut turris Dauid collum tuum quę ædi- *Cant. 4.* ficata eſt cum propugnaculis, mille clypei pendent ex ea omnis armatura fortium: vbi ſcitè atque acutè collum Eccleſiæ vult ſacra eſſe eloquia, quod in collo guttur, in gutture vero vox inſit: per clypeos, munitionem, arma noſtra atque præſidium intelligit, qui clypei mille ſunt, qui eſt numerus vniuerſitatis & perfectionis, quia in ſacro eloquio omnis noſtra munitio defenſioque continetur. Ibi quippe ſunt præcepta Dei, ibi exempla iuſtorum; ſi torpet animus à conditoris ſui deſiderio, audiat quod dicitur, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Si ad ſeruandam innocentiam etiam læſi à proximo, perdurare in humilitate feſtinamus. Abel ante oculos veniat qui & *Gen. 5.* occiſus à fratre ſcribitur, neque legitur reluctatus. Atque ita variis allatis tum præceptis, tum exemplis oſtendit quot in ſacris literis ea ſunt præcepta & exempla, tot eſſe item clypeos, pectoriſque noſtri munimina.

Porro Hieronymus præter cætera, exemplorum in eo vſum ſtatuit, *Lib. 3. in Matt. c. 8.* vt quod per ſimplex præceptum teneri ab auditore nequit, cõmodius atque firmius per exempla teneatur. Iam D. Chryſoſtomus exemplis vim ineſſe afflictos ſolandi agnoſcit ad illud Pſal. Memor fui dierum *142.* antiquorum: non eſt, inquit, hæc parua conſolatio priora noſſe & præſentia. Quoniam enim, vt ſemel dicam, iiſdem legibus Deus & ea quæ nunc ſunt, & quæ priùs fuerunt, adminiſtrat, maxima eſt ad præſentia conſolatio, memoria præteritorum. Atque ideo ſubijcit Pſalmiſta, me- *Id. Chryſoſt.* ditatus ſum in omnibus operibus tuis: non dixit tantum, memor fui, ſed meditatus ſum, hoc eſt magnam operam & diligentiam adhibui in iis apud me reuoluendis quæ antiquis euenerunt.

Denique Theodoretus ad Dioſcorum Alexandrin. Epiſcopum, ma- *Epiſt. 83 apud Baro. Tom. 6. ad Ann. 444.* ximum inquit afferunt ſolatium ſacræ ſcripturæ exempla illis qui calumniã patiuntur, affertq; exẽpla Ioſeph, Dauidis, Chriſtiq; Domini,

quorum innocentia calumnijs appetita dum mente reuoluitur, dolori ex calumnia concepto medicinam facit.

Verum tot tantique ſunt exemplorum fructus atq; commoda vt ijs recéſendis iſta, quam mihi propoſui, breuitas minimè ſufficiat, & quia res ſatis per ſe patet, non ero longior in re plana. Hoc vnum dicã nulli rei alteri tãtam ineſſe vim perſuadendi quam exemplis, forte vel quia quod aliàs factum perſpicitur, facilè creditur idem iterum fieri poſſe, vel quia neſcio qua naturæ impulſione & æmulatione trahimur ad ea imitatione exprimẽda, quæ ab alijs facta conſpicimus: vt vt ſit, id quidem conſtat, ob iſtam quæ in exemplis ineſt perſuadendi facultatem, factum eſſe vt tum Sãcti Patres, tum Sacri ſcriptores ea non infrequẽter adhibuerint. De illis quidem fidem faciunt eorum lucubrationes. De his verò ſacrum inſtrumentum vtrumque tum vetus, tum nouum.
Cap. 2. 11. 12. Quam enim præclarè & quanto verborum pondere monet Eccleſiaſticus vt pręteriti tẽporis memoriam recordemur vltimã, qua quanti ſit in Deũ ſpes inde perdiſcamus. Reſpicite (inquit) filij nationes hominũ & ſcitote quia nullus ſperauit in Domino & confuſus eſt. Quis enim permanſit in mandatis eius & derelictus eſt? aut quis inuocauit
Iudith 8. 21. eum, & deſpexit illum? Quid Iudith commemorem, quę Abrahami, Iſaaci, Iacobi, atque Moyſis patientia allata, ſuos ad eius virtutis imitationem cohortatur. Quid Matathiam illum Machabæorum parẽtem
1. Mac. 2. 50. 51. fortiſſimum cuius eſt iſta vox. Nunc ergo ô filij æmulatores eſtote legis & date animas veſtras pro teſtamento patrum veſtrorum, & mementote operum Patrum quæ fecerunt in generationibus ſuis & accipietis gloriam magnam & nomen æternum. Abraham nonnè in tentatione inuentus eſt fidelis, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam. Ac tandẽ poſtquam plurimos eadem virtute præditos, ſimiliterque à calamitate liberatos recenſuiſſet, ita concludit. Et ita cogitate per generationẽ & generationem, quia omnes qui ſperant in eum, non infirmãtur. Quid
1. Mac. 4. 8. 9. Iudam Machabæum iſtius filium, gentis ſuæ propugnatorem longe acerrimum, qui ſuos inermes licet & paucos ad fortiter faciendum atque conſtanter prolatis ſuperioris memoriæ exemplis factiſq; cohortatur? Ne timueritis, inquit, multitudinem eorum, & impetum eorũ ne formidetis. Memẽtote qualiter ſalui facti ſunt Patres noſtri in mari
Cap. 51. 1. 2. rubro cum ſequerẽtur eos Pharao cum exercitu multo. Quid Iſaiam Iudæos ad Abrahæ progenitorumque ſuorum fidem ſectandam moreſque impellentem verbis iſtis? Attendite ad petram vnde exciſi eſtis, & ad cauernam laci de qua præciſi eſtis. Attendite ad Abraham patrem veſtrum, & ad Saram quæ peperit vos.

Hier. 6. 16. Quid Hieremiam cuius iſta eſt oratio? State ſuper vias & videte & interrogate de ſemitis antiquis quæ ſit via bona & ambulate in ea. Quin & cum Iudęorum caſtigaret idololatriam ijs ipſis etiam idololatrarum exempla proponit quos prædicat conſtantiores in accepta à maioribus impietate, quam Iudæos in vero Dei cultu perſtitiſſe.

Tranſite (inquit ipſe) ad inſulas Cethim & videte, & in Cedar mittite,
& conſiderate vehementer & videte ſi factum eſt huiuſcemodi: ſi mu-
tauit gens deos ſuos, & certè non ſunt dij: populus verò meus mutauit
gloriam ſuam in idolum. Verum quam frequenter Chriſtus Dominus
exemplis vſus veteris memorię, cū diſcipulorum ſuorum factum qui
Sabbatho ſpicas vellebant, cōmemorato Dauidis facto haud abſimili à
Iudæorū calumnijs vindicauit, cum ad eos ipſos ſe iactantes inſolenter
filios eſſe Abrahæ, neminiq; ſeruijſſe vnquā: ſi filij, inquiebat, Abrahę
eſtis, opera Abrahæ facite, cū eos tum à Regina Auſtri, tū à Iona dam-
natū iri cōminatus eſt, quod illa quidē à terræ finibus veniſſet audire
ſapientiam Salomonis, & ipſe pluſquam Salomon eſſet, ad huius vero
prædicationem pænituiſſent Niniuitæ, ipſe autem pluſquam Ionas eſ-
ſet: Neq; vero è veteri memoria monumentiſque antiquioribus modo,
verum etiam ex nuperrimè rebus geſtis, atq; ex ijs quæ tum ferebātur,
atque in omnium erant oculis, ſunt ab eo exempla deprompta. Cui
quidem rei teſtis eſt hiſtoria Epulonis, & Lazari quam paulò ante
Chriſti tempora contigiſſe volunt ſacri interpretes. Teſtis caſus turris *Luc. 13. 2. 4*
Siloe quæ viros octodecim oppreſſit. Teſtis deniq; Galilæorum mors
quorum ſanguinem Pilatus miſcuit cum ſacrificijs eorum.

Quam porrò ſit frequens D. Paulus in veteris inſtrumenti exēplis
proponendis notius eſt quam vt à me pluribus dicatur. Cōſulet lector
eius ſi videbitur epiſtolam ad Romanos, Ad Hebræos & alibi frequē- *Cap. 4.*
tiſſimè. Quo item ſcribēdi genere vſos tum D. Iacobū, tum D. Petrum *Cap 11. & cap. 13. 7.*
fidem faciunt eorum epiſtolę. Illius quidem iſta eſt oratio. Exemplum *Iacobi 5. 10*
accipite fratres laboris & patiētiæ prophetas qui locuti ſunt in nomi- *11. vide*
ne Domini. Ecce beatificamus eos qui ſuſtinuerūt. Sufferentiam Iob *eiuſdem c. 2. 21. & ca.*
audiſtis & finem Domini vidiſtis, quoniam miſericors Dominus eſt & *5. 17.*
miſerator. Huius autem eſt iſta. Chriſtus paſſus eſt pro nobis vobis re- *1. Petri 2.*
linquens exemplum vt ſequamini veſtigia eius, qui peccatum non fe- *21. 22. v. cap. 3. 6. &*
cit, nec inuentus eſt dolus in ore eius &c. *toto cap. 2. epiſtola.*

Atq; idipſum à Sancto Iuda factitatum cuiuis patebit ex canonica
eius epiſtola, vt mirum non ſit ſi quibus hodie concionatoribus id mu-
neris vtiliter obire propoſitum eſt, adhibeāt ipſi ſubinde exēpla ſacra,
quorum etiam vſum inprimis video à P. Aquauiua Societatis IESV, *Inſtructio-*
Præpoſito Generali commendatum ijs qui ad miſſiones antiquo eiuſ- *ne, 13. §. 6.*
dem Societatis more fructus ſpiritualis colligendi cauſa proficiſcūtur,
etenim ijs, quod ſupra etiam allatum, facultas ineſt multò maxima ad
quiduis eum qui audit pertrahendi; rationes enim, concio quæ pluri-
mum ex imperita multitudine coaluit vix capit, quare neq; ijs permo-
uebitur, & vt capiat, non adhæreſcent memoriæ, idq; experientia con-
ſtat ex bene longa dicentis oratione id ſolum vulgus memoria com-
plecti, quod inſigni aliquo exemplo, quo quidem mirificè afficitur, eſt
illuſtratum, effugere autem cætera penè omnia quamquam ornatè
atque ſcienter dicta dignaque quæ memoriæ commendentur.

Quænam ſit ratio benè tractandi exempla.

CAPVT II.

PRincipio id monendum occurrit, non eſſe concionatori proponẽda exempla multa ſed pauca admodum, eaq; vt confeſtim dicetur benè & maturè expenſa, etenim quemadmodum eorũ multitudo ſatietatis faſtidijq; mater eſt memoriamq; grauat atq; obtundit: ſic eorũ paucitas multum prodeſt ſoletq; auidè audiri atque memoriç altius infigi, neque tamen vetatur hîc ne amplificationis cauſa & ad perſuadẽdum fortius quod ſibi propoſuit orator, verbo vno exemplorũ inferat congeriem, vt ea multitudine obrutus atque deuictus is qui audit det manus tandem, idq; ſibi perſuaderi patiatur, quod tot viderit mortaliũ vſu atque conſuetudine comprobatum. Eius autem rei exempla videre licet locis non ita multo antè allatis ex epiſtolis Pauli, Iacobi, Petri, atque Iudæ Apoſtolorum. Cum erit igitur illuſtre aliquod è ſacris litteris factum nactus concionator, in id incumbet vt apertè illud narret. quod faciet, ſi vt quidque primum geſtum erit ita primum exponetur, ſi rerum ac temporum ordo ſeruabitur, ſi nihil perturbatè neque contortè dicetur, denique ſi verbis dilucidis vtetur. Ita autem narrabit vt res quas narrat quaſi gerantur, ſub aſpectum pænè ſubijciat, quod quidem eum qui audit permultum afficit atque commouet. Conſiderabit etiam vniuerſas atque adeo ſingulas facti circũſtantias, cuius quidem rei qualecumque paradeigma vide verbo Obedientia in obedientia Abraham, & quæ dicta tomo priore parte altera præparationis ad locos communes, atque ex iſtarum circumſtantiarum expenſione factum ipſum examplificabit, tum varijs inſertis dicendi figuris luminibuſque rem totam illuſtrabit. Quod vt exemplo vno fiat notius, tyronibus eius rei praxim oſtendam in caſtitate Suſannæ, quod idem proportione quadam applicare licebit ad alia Sanctorum facta.

Cic. l. 1. de Inuent.

Propoſita itaque, atque quemadmodum paulò ante declaratũ, narrata, ex Daniele ingenti eius animi fortitudine in tuenda caſtimonia, exclamabit in eam dilaudabitq; hoc aut ſimili modo. O Heroicã animi fortitudinẽ! ò eximium caſtitatis amorem cui vitam ſuã qua nihil vnquã cuiquam fuit carius poſthabuit! O verè mulierẽ fortem, cuius procul, & de vltimis finibus pretiũ eius! O mulierem non mulierẽ, ſed viro quouis atque adeo heroe fortiſſimo fortiorem, quam neque infamiæ metus (cuius quidem maxima vis eſt in infirmo iſto ſexu) neq; crudelis mors propoſita, cuius ſanè fortiſſimi cuiuſque labefactatur conſtantia, vt coniugi fidem falleret efficere potuerũt! Lucretiam matronam nobilem, veteremque Romanã pudicitiæ magnis efferãt laudibus alij per me licet, cuius corpore cum violenter oppreſſo Tarqui-

Cap. 13.

Prouerb. 31

Auguſt. de ciuit. Dei l. 1. c. 19.

nij Regis

nij Regis filius eſſet libidinoſè potitus, illa fędi in ſe commiſſi criminis ęgra atque impatiés ſe ipſa interemit. Prauo ſanè conſilio; ſi enim corpore tantum vi oppreſſo mente pudicitiam retinuit, certè non debuit ſibi ipſa violentas manus inferre. Verum quomodocumque id ſe habeat, manet æternumque ſua laus, manebit Suſannæ quæ nō ſe muliebri imbecillitate poſt ſcelus occidit, ſed intantum ſcelus ipſum habuit exoſum, vt occidi maluerit quàm peccare. Tum communicabit factū iſtud cum auditore, quo de ſchemate alibi Tullius, quæretque ex illo quid tali occaſione euentuque ſibi facturus videretur vt aut ei peccādum eſſet aut moriendum: reſpondebitque ſibi ipſe frequentem multorum peccandi conſuetudinem, qua bibunt plurimi ſicut aquam iniquitatem, tametſi nullo ad id adigantur mortis metu, facere fidē Dei illos amicitiæ potius, quam vitæ diſpendium paſſuros. Poſtea ſubijciet increpationem iſtorumque imbecillitatem animi qua verborum, qua ſententiarum pondere acrimoniaque caſtigabit repreſentabitque illos olim à virili iſto animo factoque damnatum iri, quando (hanc enim increpationem ſi ita iudicabit conſequetur proſopopeia qua Suſannā loquentē inducet) ſic extremo illo iudicij die te mulier iſta cōpellabit, tu nō potuiſti vir quod ego potui mulier? ego infirma, imbellis, imbecilla hoſtem proſtraui, tu fortis, tu valens, tu robuſtus ab eo es proſtratus? Te minima voluptatis illecebra, te vel eius vmbra & ſpecies tantum ad peccatum pertraxere, me neque grauiſſima propoſita mortis ſupplicia ad peccandum impulerunt? iſtam proſopopeiam (quam quidem vt & cætera augere oportebit, iſta enim breuiter exempli tātum & viæ monſtrandæ cauſa afferuntur) excipiet interrogatio. Quid ad hæc tu? tu inquam non vir amplius ſed mulier imbellis, cui muliebris in pectore reſidet animus; quid tu ad hæc reſpondebis? cauſaberis te fortaſſe à concupiſcentia illectum & abſtractum, carnis ſuggeſtioni dæmoniſque tentationi aures præbuiſſe? Quaſi verò eius concupiſcentiæ expers fuerit illa: quaſi non extiterit & ipſa filia Adæ à quo morbus iſte in omnes pertranſijt. At verſor continéter in iſtius peccati occaſionibus à quibus ad peccati opus ſolicitor. Tanto es infœlicior qui te ab ijs non expedis cum poſſis, poſſis autem ſi velis. Sed quid tu nobis occaſiones affers, an iſti feminæ occaſiones peccati defuerunt, inuitatio ad malum armatis precibus comitata, à viris primarijs iudicibuſque populi: ſolitudo & ſecretum ſilentium ſi operi nefario conſenſum præberet? Denique metus tum infamiæ, tum crudelis mortis ſi non præberet? Non caruit igitur Suſanna opportunitate facinoris patrandi, verum ea non eſt via; at vbi in cælum ſuſpexit, Deique perluſtrantem vniuerſa oculum perſpexit, ea opportunitate conſtāti animo repudiata, melius eſt mihi, inquit, abſque opere incidere in manus veſtras quàm peccare in conſpectu Domini. Quod idem ſi à te fieret, & ſi Dei oculos ſole ipſo lucidiores circumſpicientes omnes hominum vias & profundum abyſſi & hominum corda intuentes in abſcondi-

De oratione l. 3. *Iacobi 1.15* *Dan. 13.23* *Eccle. 23. 28.*

tas

tas partes, ſemper ob oculos haberes, nulla te vnquam peccandi quãquam illecebroſa occaſio ad peccandum induceret, verum quoniam tanquam equus & mulus cęleſtibus deſpectis non niſi terram ſpectas, Iob 22.12. & ſi minus ore, facto tamen ipſo vſurpas illud impiorum. Nubes latibulum eius nec noſtra cõſiderat & circa cardines cæli perambulabat: Pſal. 9.26. Quoniam denique ablata ſunt Dei iudicia à facie tua, neque eſt Deus in conſpectu tuo, idcirco inquinatæ ſunt vię tuæ in omni tempore: neque à planta pedis vſque ad verticem capitis eſt in te ſanitas vlla; adeo es omni vitiorum fœditate ſordibuſque inquinatus. Atque ratio iſta valere etiam poteſt in alijs illuſtrandis, ita tamen vt non ſingula dicẽdi lumina ſingulis, ſed prout ſeſe res dabit applicentur. Vti etiam licebit in hunc finem varijs illis modis quos tomo priore ad c.3. & 4. partis alterius præparationis iudicauimus: cum eadem pænè ſit ratio illuſtrandorum exemplorum atque ſit ſententiarum. Qui autem volet in iſto gênere amplificandi exempla excellere, is Sanctorum libros Patrum aſſiduè peruolutabit, ac in ijs Chryſoſtomum maximè, qui hac in parte primas omnium cõceſſione obtinet: atque vbi ſacram ille aliquam nactus eſt hiſtoriam, mirum quãto cum artificio in ea commoretur: quemadmodum verſet eam modis omnibus, atque in varias deducat partes ſingularum conſideratione circumſtantiarum, atque accurata eorum quæ antecedunt, quæ rem comitantur quæque eam Tomo 10. conſequuntur expenſione: huic addere licet Auguſtinum potiſſimum in ſermonibus. Atque hæc de tota iſta re paucis dicta ſint, nunc ad ipſos communes locos aggrediamur.

SACRA SCRIPTVRA

IN LOCOS COMMVNES MORVM, NOVO ORDINE DIGESTA, CVM INTERPRETATIONE DIFFICILIORVM.

ABSTINENTIA.

V. Sobrietas.

ACCEPTIO PERSONARVM.

Vide Index. Munerum acceptio. Iuſtitia diſtributiua. Honor. Amor propinquorum.

§.1. QVINAM EA PECCARINT.

Vide fusè locis indicatis, maximè vltimo.

§.2. QVINAM ISTO VITIO CARVERE? Moſes, cum enim à Deo accepiſſet nuntium mortis, ab eo petit ſibi deſtinari ſucceſſorem, neque quemquam ex ſuis propinquis ſibi ſubſtituit, ſed quem Deus ei præſcribit.

Numer. 27. 16. 17. 18. *Prouideat Dominus [1] Deus ſpirituum omnis carnis, hominē qui ſit ſuper multitudinem hanc: & poſſit exire & intrare ante eos, & ducere eos vel introducere: ne ſit populus Domini ſicut oues abſq; paſtore. Dixitque Dominus ad eum: Tolle Ioſue filium Nun virum in quo eſt [2] ſpiritus, & pone manum tuam ſuper eum.*

1. *Deus ſpirituum, &c.*] Quia ſolus (omnis carnis .i. hominum omnium) animas creat & infundit; cum parentes ſint patres carnis.

2. *Spiritus.*] Scil. Dei .i. prudentia, pietas, fortitudo, iuſtitia & cætera principe populi digna ornamenta. Obſeruent prælati & principes & quotquot habent ius eligendi aut nominandi ad officia & beneficia quos eligere debeant, non propinquos, non commendatos à principibus viris, ſed in quibus ſit ſpiritus Dei.

Vide V. Zelus, §.1. ex 2. Para. 15. V. Princeps, parte 1. §.5.

ACEDIA.

V. Luxuria.

§. VNICVS. QVINAM ISTI VITIO OBNOXII, eorumque ſupplicia.

Cum dormirent [1] homines venit inimicus eius, & ſuperſeminauit [2] zizania in medio tritici, & abijt. Matth. 13. 25.

1. *Homines.*] Epiſcopi maximè & paſtores.

2. *Zizania.*] Ea ſunt filij nequam. Patet v. 38. i. omnes mali. Ita Euthymius & Auguſt. ſerm. 39. de Sanctis. Quamquam Auguſtinus alibi hæreticos intelligat quia hi maximè zizania ſunt, Eccleſiæque ſegeti nocent, licet non ſoli. L. 3. c. 2. contra Epiſt. Parmen.

1 Dormientes virgines quarum lampades non fuerant ornatæ ante aduentum ſponſi, excluduntur ab æternis nuptijs. Matth. 25.

1. *Dormientes, &c.*] Huius explicationem require V. Charitas, c. 1.

Durè reprehēditur à Domino ſeruus malus & piger, qui neglexit operari cum talento ſibi credito, atque illud multiplicare. Ibidem.

Arguuntur otioſi & remunerantur operarij. Matth. 20.

Quamquam Apoſtolis iniunctum erat à Chriſto Domino vt ſe vigilia & oratione munirent contra periculum quod ipſos ma- Matth. 26. Luca 22.

nere ſciebat, ſomno tamen ſe dant, quare & ab eo officij ſui admonentur, ac potiſſimum Petrus, qui præ cæteris maiora erat pollicitus, & cui maximè omnium tanquam cæterorum duci vigilandum erat.

Numer. 21. 5. 6. *1 Tædere cœpit populum itineris ac laboris, [2] locutiſque contra Dominum & Moyſen ait: Cur eduxiſti nos de Ægypto vt moreremur in ſolitudine &c. Quamobrem miſit Dominus in populum [3] ignitos ſerpentes, &c.*

1. *Tędere.*] Erat hoc iſtorum tædium formalis acedia, quia triſtitia de bono opere; illud enim iter ex Dei præſcripto inſtituebant, quanquam longius eſſet & moleſtius, alioque compendioſiore promiſſam terram attingere potuiſſent. Vide ad idem Numer. 11. 1. vbi iterum murmur & triſtitia ob idem eorumque pœna, ignis.

2. *Locutus, &c.*] En tædij fructum, murmur in Deum & præſules, cuius merces, igniti ſerpentes vt infra. Iſti autem Iſraelitæ (inquit Gloſſa in morali) vniuersè repreſentant acedioſos ex operis boni labore fractos: & ſpecialiter pauperes religioſos ex defectu victus & veſtitus tædio affectos, & iniuſtè contra præſides ſuos murmurantes, cum in eorum poteſtate non ſit ijs ea quæ petunt impertiri; & maximè cum primo in religionem ingreſſu, quæ & quanta eis eſſent toleranda, ordiniſque grauamina, eis diligenter fuerint explicata. Vide eandem Gloſſam in cap. 11. in morali 5. Vulgus quoque.

3. *Ignitos.*] Igniti vocantur, quia morſu eorum ita æſtuabat caro ac ſi ignita fuiſſet: non erant autem igneæ naturæ, neque (quod nonnullis placuit) volantes per aërem, ardentes emittebant ſcintillas.

Num. 21. 5. *Iſraelitę 1 tædio Mannæ cibique cæleſtis, Quis (inquiunt) dabit nobis ad veſcendum carnes? Recordamur piſcium quos comedebamus in Ægypto gratis. In mentem nobis veniunt cucumeres & pepones, porrique & cæpe & allia. [2] Anima noſtra arida eſt, nihil aliud reſpiciunt oculi noſtri niſi man.*

1. *Tædio &c.*] Erat & iſtud tædium, acedia, quia tædium rei ſpiritualis, tædebat enim eos obedire Deo, cuius mens erat vt Manna veſcerentur quod & ijs de cælo cum ſubminiſtrarat cum eos alimenta cætera deficerent. Ex iſto tædio conſecutum eſt murmur contra Dominum, cuius merces fuit plaga magna nimis v. 33. eaque mortifera.

2. *Anima arida.*] 1. Appetitus noſter languet: Præclaram atque vtilem hiſtoriæ iſtius applicationem Tropologicam ad mores, vide apud Greg. 20. moral. c. 19. è qua hæc pauca. Manna deſerentes, cum peponibus, & carnibus, porros, cæpaſque quæſierunt: quia peruerſæ mentes dulcia gratiæ per quietem dona deſpiciunt, & pro carnalibus voluptatibus, laborioſa itinera, etiam lachrymis plena (alludit ad porros, cæpaſque, quæ non ſine lachrymis comeduntur) concupiſcunt. Contemnunt habere, vbi ſpiritualiter gaudeant, & deſiderantes appetunt, vbi carnaliter gemant.

Obſeruatum à Bonauentura eſt acediam ſeu tædium, cauſam eſſe homini impatientiæ & carnalis deſiderij.

Ionas fœda agitatus tempeſtate [1] deſcendit ad interiora nauis, & [2] dormiebat ſopore graui. Ionæ 1. 5. 6.

1. *Deſcendit.*] Ne videret fluctus iræ diuinæ vindices. ſciebat enim ſe ob inobedientiam ſuam cauſam eſſe tempeſtatis. Ita Hieronymus.

2. *Dormiebat.*] Præ triſtitia ac tædio, quo correptus non iubebat ei orare, vt neque Apoſtolis paſſionis tempore Lucæ 22. Somnus iſte, inquit Hierony. non ſecuritatis eſt, ſed mœroris.

ADVLATIO.

Vide Princeps. Correptio. Lingua.

§. 1. QVI ADVLATORES, EORVMque pœnæ.

Duo latrones regi Dauid vt placerent atque adularentur eiuſque gratiam captarent, tulerunt ad eum caput Isboſeth, ſed in præmium adulationis & impy facinoris iuſſit eos Dauid occidi, 2. Reg. 4. à v. 5.

Vide ſimile quiddam 2. Reg. c. 1. à v. 14.

Cum ſtetiſſent (Core, Dathan & Abiron) aduerſus Moyſem & Aaron, dixerunt: [1] Sufficiat vobis, quia omnis multitudo [2] ſanctorum eſt & [3] in ipſis eſt Dominus: cur eleuamini ſuper populum Domini? Num. 16. 3.

1. *Sufficiat vobis.*] Sci. ſors veſtra.

2. *Sanctorum.*] Eſt ſancta æquè ac vos.

3. *In ipſis &c.*] Vt patet per inſignia prodigia quæ in omnium gratiam fecit. His verbis adulabantur hi populo eiuſq; captabant beneuolentiam. Eorum autem ſupplicium vide V. Ambitio, vt & Abſalonis adulationem qui populo varijs adulabatur modis, vt ab eo Rex eligeretur ſpreto patre.

§. 2. AD IDEM, ET QVOMODO PRINCIPIbus & magnatibus non deſint adulatores, quamque ſit noxium ijs credere, vide 3. Reg.22.in rege Achab,cui ex ſumma adulatione, pſeudoprophetæ proſpera prædicebant de belli exitu ſicut ipſum velle ſciebant: in quo etiam bello mortuus eſt, v.37.

2.Par. 24. 17.18. *Poſtquam obijt Ioiada,ingreſſi ſunt Principes Iuda, & adorauerunt Regem, qui delinitus obſequijs eorum, acquieuit eis. Et dereliquerunt templum Domini Dei Patrum ſuorum, ſeruieruntque lucis,& ſculptilibus, & facta eſt ira contra Iudam & Ieruſalem propter hoc peccatum.*

Iudith 2. 12. Nabuchodonoſor cum ſuis deliberat de ſubiuganda ſibi terra vniuerſa, neque inuentus eſt de ijs vnus qui ſummæ huic impietati vel verbo ſe opponeret, ſed placuit omnibus tam iniqua deliberatio: fœdè nimirum adulabantur Regi ſuo. Vide item V. Mendacium §.1.ex 2. Reg.1.

Eſther 1. 15 Rogati ſapientes ab Aſſuero irato, cui ſententiæ ſubiaceret regina Vaſthi vxor eius, quod ab eo vocata venire renuiſſet, illi cum eius iram cohibere debuiſſent potius ei adulati ſunt. Iuſta eſt, inquiunt, regis indignatio.

Eſther 5.14 Cum quereretur Aman apud amicos & vxorem de Mardochæo quod ſibi honorem non deferret, ſumma adulatione fortunæ eius, prauoque conſilio perſuadent, vt paret Mardochæo excelſam trabem in qua ſuſpendatur: cum potius eius furorem compeſcere eos oportebat.

Dan.6.7. Cum nocere vellent aulici Darij regis Danieli, ſuggerunt Regi vt ſtatuat, nemo quicquam petat à quoquam neque Deo, neque homine, niſi à rege tantum: quod ſanè manifeſtam continet adulationem.

Matt.22. 15.16. *Tunc abeuntes Phariſæi conſilium inierunt vt caperent eum in ſermone: Et mittunt ei diſcipulos ſuos cum [1] Herodianis dicentes: Magiſter ſcimus quia verax es, & [2] viam Dei [3] in veritate doces, & non eſt tibi cura de aliquo: non enim reſpicis [4] perſonam hominum.*

1. *Herodianis.*] Secta erat Iudæorum Cæſari atque eius tributis fauentium, ita dicta à primo Herode Aſcalonita qui totus erat Cæſarianus.

2. *Viam Dei.*] Qua ad Deum itur, ſeu quam Deus approbat.

3. *In veritate.*] Verè.

4. *Perſonam.*] .ſ. cuiuſquam qualitatem ſitnè diues, an pauper, vt ſic à recto non deflectas. Licet iſta omnia vera eſſent: animus tamen erat adulatorio iſto ſermone Chriſtum capiendi ſeu illaqueandi vt habet Euangeliſta.

Eodem tempore miſit Herodes Rex [1] manus, vt affligeret quoſdam de Eccleſia: occidit autem Iacobum fratrem Ioannis gladio. videns autem [2] quia placeret Iudæis, appoſuit vt apprehenderet & Petrum. Actor.12.1 2.3.

1. *Manus.*] Poteſtatem: vel miſit manus .i. hoc egit vt &c.

2. *Quia placeret,&c.*] Vt hac Petri comprehenſione magis adhuc Iudæorum gratiam captaret. Omnia peſſum eunt cum princeps populo adulatur, atque ad iniquas eius voluntates ſeſe accommodat.

Quemadmodum eidem Regi adulatus ſit populus, vocem eius clamans Dei eſſe, non hominis. Vide V. Superbia ex Actor.12.v.22.

Volens [1] gratiam præſtare Iudæis Fælix, reliquit Paulum vinctum. Actor. 24. 27.

1. *Gratiam.*] Non hæc ſola videtur placendi cupiditas atque adulatio cauſa fuiſſe cur reliquerit Paulum licet inſontem in vinculis, ſed etiam eiuſdem auaritia: ſperabat enim ſe vim aliquam magnam pecuniæ (quam audierat Paulum ſolitum colligere pro pauperum ſuſtentatione) ab eo recepturum ad impetrandam libertatem, qua vt ſe vidit ſpe fruſtratū, reliquit eum in vinculis, v. verſu 26.

ADVLTER. ADVLTERIVM.

Vide Luxuria. Caſtitas.

§. 1. ADVLTERII CAVSÆ, OTIVM, ET CVrioſus aſpectus. *Vide 2.Reg.11.v.2. in Dauide.*

§.2. QVAM SIT GRAVE SCELVS: ATQVE de eius ſupplicio.

Flagellatur à Deo Pharao plagis maximis, quod Sarai vxorē Abram rapuiſſet (neſciens tamen eam eſſe eius vxorem) vt ſibi eſſet vxor ſecundaria: quantò igitur flagellaſſet eum magis ſi ſciſſet vxorem, ac conſequenter adulterio conſenſiſſet: Tam ſeuerè vindicat Deus caſtitatem coniugum. Vide V. Raptus. Gen.12.17

Videntur Ægyptij iſto tempore exiſtimaſſe deterius eſſe adulterij crimen quam homicidij, vnde timebat Abram ne ab ijs occideretur, & poſtea vxor eius Sara ab ijſdem Regi ſuo offerretur, quaſi nollet eam cognoſcere ſuperſtite marito.

Abimelech qui rapuit Saram, ob hunc raptum tum in ſe, tum in familia ſua grauiter punitus eſt: verum quantò fuiſſet magis ſi adulterium reipſa commiſiſſet.

Gen. 20.6. 18. *Cuſtodiui te* (inquit) *ne peccares in me, & [1] non dimiſi vt tangeres eam. [2] Concluſerat Deus omnem vuluam domus Abimelech propter Saram vxorem Abrahæ.*

1. *Non dimiſi.*] Morbo impediui, qui fuit (vt nonnulli apud Pererium) crudelis morbus in verēdis ne Sara abuteretur. Addit Ioſeph. ita grauem fuiſſe morbum vt medici de eius vita deſperarent.

2. *Concluſerat, &c.*] Tum ne mulieres concipere, tum ne antea conceptum fœtum edere poſſent, vnde acerbiſſimè cruciabantur grauidæ. Hinc etiam patet quam ſit graue ſcelus adulterium, cum tot tamque validis modis illud impediatur à Deo. Quod idem etiam inde patet quia idem iſte Rex Abimelech ſtatim vt agnouit Saram habere virum, eam illi reſtituit, verſ. 14. ne ſe tam immani commacularet ſcelere: quod idem præſtitum à Pharaone licet infideli Gen. 12. 19. De eiuſdem ſceleris grauitate V. Gen. 26. 10. 11. vbi adultero decernitur pœna mortis.

Gen. 38. 24. *Iudas nurum ſuam [1] adulteram igni adiudicat.*

1. *Adulteram.*] Quia iam Sela Iudæ filio deſponſa erat, ac ſponſalia hæc violauit peccando cum Iuda v. 16. ideoque fuit adultera.

Numer. 5. 14. 18. In perueſtigatione adulterij à muliere cōmiſſi quando ſpiritus zelotypiæ concitauerat virum contra vxorem, ſacerdos in aquas amariſſimas congerebat maledicta, quas aquas mulieri de adulterio ſuſpectæ potandas exhibebat cum his imprecationibus.

Num. 5. 20. 21. 22. *Si declinaſti à viro tuo atque polluta es, & concubuiſti cum altero viro: his maledictionibus ſubiacebis: Det te Dominus in maledictionē [1] exemplumque cunctorum in populo ſuo: [2] putreſcere faciat femur tuum, & tumens vterus tuus diſrumpatur. Ingrediantur aquæ maledictæ in ventrem tuum, & vtero tumeſcente putreſcat femur. Et reſpondebit mulier Amen, Amen.*

1. *Exemplum.*] Vt malum imprecari volens cuipiam à te ſimilitudinem accipiat, dicens: eueniat tibi idem quod illi adulteræ.

2. *Putreſcere, &c.*] Cum aquam illam ebiberat, ſi rea erat, ſtatim putreſcebat femur & intumeſcebat venter, & moriebatur vt addunt Rabbini & eſt veriſimile: hæc autem putrefactio & mors à Deo erant, non à virtute naturali huius aquæ: Hac autem pœna & lege zelotypiæ volebat Deus omnibus palam facere ſe fidei coniugalis præſidem eſſe ac vindicem, innocentiæque coniugis de qua falſa fuit ſuſpicio, teſtem & cuſtodem, (ſi enim non erat rea mulier, ei non nocebant aquæ illæ v. 19.) ne videlicet zelotypia diſſidium gigneret & pacem turbaret coniugum. Item ſe occulta ſcelera prodere & videre. Tandem adulterium graue eſſe ſcelus quod tam horribili eaque publica pœna puniretur, qua voluit vxores in officio continere, oſtendereque ſe earum adulteria, licet in occulto commiſſa, hac ceremonia & pœna propalaturum.

Vriam Hethæum percuſſiſti gladio, & vxorem illius accepiſti in vxorem tibi, & interfeciſti eum gladio filiorum Ammōn. Quamobrem non recedet [1] gladius de domo tua vſque in ſempiternum, eo quod deſpexeris me & tuleris vxorem Vriæ Hethæi, vt eſſet vxor tua. Itaque hæc dicit Dominus: Ecce ego ſuſcitabo ſuper te malum [2] de domo tua, & tollam vxores tuas in oculis tuis & dabo proximo tuo, & [3] dormiet cum vxoribus tuis in oculis ſolis huius. Tu enim feciſti abſcondité: ego autem faciam verbum iſtud in conſpectu omnis Iſrael & in conſpectu ſolis. 2. Reg. 12. 9. 10. 11. 12.

1. *Gladius.*] Quia frater occidit fratrem vt Abſalon Ammonem, 2. Reg. c. 3. & Salomon Adoniam l. 3. c. 2. & Abſalon inſurrexit in patrem Dauidem l. 2. c. 15. Vnde hic prolatam à ſe ſententiam contra ſe ipſum, *ouem reddet in quadruplum*, in ſe ipſe vidit cōpletam, nam pro morte Vriæ mortui ſunt ei 4. filij: primus qui ex Berſabeæ adulterio, hoc capite: tum Abſalon, Ammon, & Adonias vt dictum modò.

2. *De domo tua.*] Quia Abſalon filius inuadet regnum.

3. *Dormiet.*] Vide c. 15.

AMBITIO.

V. Superbia.

§. 1. AMBITIOSI QVINAM, ET QVAS LVERE ambitionis ſuæ pœnas.

Chore, Dathan, Abiron & Hon, & 250 alij proceres Synagogæ [1] ambientes ſacerdotij dignitatem experti ſunt vindicem Dei manum, primi enim 4 viui ab hiante terra ſunt abſorpti, cæteri verò igne miraculoſo ex altari prodeunte conſumpti. Num. 16. 2. 31. 32. 35.

1. *Abientes.*] Non ob ambitionem tantum at ob eorum item blaſphemiam has pœnas dedere, id patet ex v. 30. opus enim Dei, Aaronis ſci. ſacerdotium calumniati ſunt, illudque non Deo, ſed Moyſi iniquè Aaroni fauenti tribuerunt: eſt autem blaſphemia cum aut dæmoni aut homini tribuitur quod Dei eſt, Matth. 12. 31. Abul. Fuit eadem hæc pœna, rebellionis, inobedientiæ, atque murmuris merces. Atque ob idem murmur populi in Moſem & Aaron, & quod conſenſiſſet

bona

bona eius pars horum ambitioni igni abſumuntur ex eo quatuordecim millia hominum & ſeptingenti v. 49. abſque iis qui perierant cum Chore v. 27.

Ambitioſus fuit Gaal, filius Obed, cuius iſta eſt vox:

Iudic. 9. 29 *Cur ſeruiemus Abimelech? [1] vtinam daret aliquis populum iſtum ſub manu mea vt auferrem de medio Abimelech.*

1. *Vtinam.*] Manifeſtè ambit regimen populi: Eius autem ambitionis pœnam vide v. 39. 40. 41.

Ambitio Abſalonis & media quibus eſt vſus ad patrem, regno ſuo expellendum indicantur à Scriptura 2. Reg. 15. Primò enim fecit ſibi equites quaſi quoddam præludium regni, & vt iis fortior eſſet verſu 1. Secundò ſtabat iuxta introitum portæ, vt præueniret eos qui acceſſuri erant ad Regem negotiorum cauſa, iiſque omnibus etiam pauperibus blandè loquebatur, manus eorum prendebat eoſque oſculabatur v. 5. Tertiò accuſabat Regem quod præ ſenectute non audiret difficultates & controuerſias populi v. 3. in quo mentiebatur. Quartò fingit ſe voti cauſa velle ire in Hebron, cum id faceret vt ibi acclamaretur Rex, vbi Dauid primùm inunctus fuerat v. 7. Quintò ſolicitat per ſuos exploratores corda populi, ſeſeque curat Regem proclamari v. 7. Sextò accerſit Achitophel prudentiſſimum conſiliarium Dauid, vt populus videns hunc ſuas ſequi partes faciliùs ſe ei dedat v. 12. Quanta autem fuerit & quam acerba huius ambitionis pœna V. c. 18. verſ. 14. tribus namque lanceis confixus pendens è quercu occubuit. En pœnam item rebellionis in parentem, & fraterni homicidij c. 13. 28. Obſerua hic ambitioſi labores immenſos in nihilum cecidiſſe: quod idem ferè cuilibet peccanti vſu venit. Obſerua item tum in Abſalone, tum in cæteris quam ſit fortis ambitio, & peccator ad malum.

Ambitioſus Adonias cuius iſta eſt vox:

3. Reg. 1. 5. *Ego regnabo, [1] fecitque ſibi currus & equites, & quinquaginta viros qui currerent ante eum.*

1. *Fecitque &c.*] Tanquam quoddam inchoamentum regni. Cætera quæ molitus eſt ad regnandum vide eodem cap. & quanta ſit rer. humanar. viciſſitudo V. verſu 50. vbi fugit & apprehendit cornu altaris timens ſibi à Salomone. Eius item ambitionis pœnam V. cap. 2. 25. mortem ſcil. miſerrimam.

Athalia ad regnandum interficit ſemen regium 4. Reg. 11. 1. at ipſa poſtea occiditur v. 16. Sellum occidit Zachariam regem vt regnet c. 15. 10. at poſtquam menſe vno regnaſſet cæditur & ipſe v. 13. & 14. Phacee filius Romeliæ occidit Phaceia Regem, filium Manahen regni cauſa, at poſtquam regnaſſet 20 annis perimitur & ipſe c. 15. 25. 30.

Huius generis ambitionem cum homicidio coniunctam, atque triſtem vtriuſque exitum V. 3. Reg. 15. 28. in Baaſa &c. 16. 9. in Zambri qui diebus tantum 7 regnat verſ. 15. & ipſe occidit verſu 18. & in Iſmahele, qui erat de ſemine regum Iuda, qui interfecit Godoliam 4. Reg. 25. 25. In Ioram rege Iuda, qui occidit fratres ſuos, qui in pœnam tum huius, tum aliorum facinorum moritur viſcerum egeſtione 2. Para. 21. v. 15. & infra.

Ambitioſus Abimelech qui vt regnaret occidit fratres ſuos ſeptuaginta viros, & poſtea callidè procuraiuit ſe per amicos matris ſuæ in regem eligi, quod tum ipſi, tum ijs qui illum elegerant ceſſit peſſimè, vide v. 22. & ſequentib. Iudicum 9

Venite, faciamus nobis ciuitatem & turrim cuius culmen pertingat ad cælum, & [1] celebremus nomen noſtrum antequam diuidamur in vniuerſas terras. Gen. 11. 4. 7

[2] *Venite, deſcendamus & [3] confundamus ibi linguam eorum, vt non [4] audiat vnuſquiſque vocem proximi ſui.*

1. *Celebremus.*] Hinc patet eos peccaſſe ambitioſa cupidine nominis ſui immortalitati conſecrandi. Ita Auguſt. Chryſoſt.

2. *Venite &c.*] Verba ſunt Dei loquentis Filio ſuo & Spiritui ſancto. Chryſ. Procopius.

3. *Confundamus &c.*] Ita confuſa eſt & permiſta iſtorum fabrorum lingua Hebræa, vt eam amplius non intelligerent: quare in pœnam peccati deleuit Deus ex eorum intellectu & memoria habitus quos habebant maternæ linguæ, alioſque infudit eius idiomatis quod volebat à quoque cognoſci. Addit Euſeb. l. 9. de præpar. Euang. c. vlt. Deum turrim hanc ventis procelliſque deieciſſe, eaque ipſos exædificantes obruiſſe.

4. *Audiat.*] i. Intelligat.

Ambit Iaſon Oniæ ſanctiſſimi Pontificis fratris ſummum ſacerdotium 2. Mach. 4. 8. illudque pecuniæ magna vi obtinet: quot autem malorum populo in ea dignitate poſitus fuerit cauſa, vide ibidem & cap. 5. initio. Eius ambitionis pœnam V. verſu 24. vbi priuatur ſacerdotio, & v. 26. vbi exulare cogitur, & c. 5. v. 10. vbi miſerè perit, ſepulturæque honore priuatur, ita namque loquitur ſacer textus.

Ad vltimum, in exitium ſui concluſus ab Areta Arabum tyranno fugiens de ciuitate in ciuitatem omnibus odioſus, vt [1] refuga legum & execrabilis, vt patriæ & ciuium hoſtis, in Ægyptum extruſus eſt: & qui multos de patria ſua 2. Mach. 5. 8. 9. 10.

expulerat, peregrè perijt, [2] Lacedemonas profectus, quaſi pro cognatione ibi refugiū habiturus: & qui inſepultos multos abiecerat: [3] ipſe & illamentatus & inſepultus abijcitur ſepultura, neque peregrina vſus, neque patris ſepulchro participans.

1. *Refuga legum.*] Apoſtata à fide.

2. *Lacedemonas.*] ob Spartiatas Iudæis confœderatos, 1. Mach. c. 12. ſperans ſe ibi inuenturum refugium, ſed contrarium euenit, cum cognouiſſent mala quæ intulerat genti ſuæ.

3. *Ipſe & illamentatus.*] Et ſic videtur ibi fuiſſe occiſus, & corpus eius à beſtiis deuorandum atque ab auibus diſcerpendum eſſe traditum. Liranus.

Menelaus ambitione atque donis adipiſcitur idem ſummum ſacerdotium, ſed mox ea dignitate priuatur. 2. Mach. 4. 26. & 29.

Herodis ambitio amorque regni quo à Chriſto rege timebat priuari, quamque indigna eo timore perculſus patrarit, patet ex c. 2. Matth. primo enim audito à magis nuntio de nato rege nouo, turbatur v. 3. conuocat ſacerdotum principes & Scribas ſeu legiſperitos vt ab iis intelligat vbi naſciturus hic nouus rex, ſeu Chriſtus, idque vt eum occidat, v. 4. Diligenter inquirit tempus quo apparuit ſtella magis, vt inde colligat tempus quando natus Chriſtus, vt ſi ad ipſum non redirent Magi ex loci & temporis cognitione poſſit ipſum occidere, v. 7. fingit ſe velle cum adorare vt ſic facilius Magos decipiat, v. 8. occidit omnes pueros Bethlehem, ſperans ſe etiam in iis occiſurum Chriſtum. verſu 16.

§. 2. AMBITIOSI LABORES, TRISTEMQVE eorum exitum.

Vide ſupra paſſim & maximè in Abſalone 2. Reg. 15. & infra.

§. 3. QVI AB AMBITIONE ALIENI.

Gedeon cuius iſta eſt vox:

Iudic. 8. 23. *Non dominabor veſtri, nec dominabitur in vos filius meus, ſed dominabitur vobis Dominus.*

Vide plura verbo Humilitas & V. Prælatus, §. 1. ex Numer. 14.

AMICITIA.

V. Amor.

§. 1. QVI VERI AMICI.

Booz de quo hæc Noëmi.

Ruth 2. 20 *Benedictus ſit à Domino: quoniam [1] eandem gratiam, quam præbuerat, viuis ſeruauit & mortuis.*

1. *Eandem gratiam.*] Quia non tantum viro meo eiuſque filiis viuis benefecit, ſed etiam mortuis, eo quod in eorum gratiam etiam eorum vxoribus idem præſtat.

Et factum eſt cum compleſſet loqui ad Saul; anima Ionathæ conglutinata eſt animæ Dauid, & dilexit eum Ionathas quaſi animam ſuam. Tulitq; eum Saul in die illa, & non conceſſit ei vt reuerteretur in domum patris ſui. Inierunt autem Dauid & Ionathas fœdus: diligebat enim eum quaſi animam ſuam. Nam [1] expoliauit ſe Ionathas tunica, qua erat indutus, & dedit eam Dauid, & reliqua veſtimenta ſua vſque ad gladium & arcum ſuum, & vſque ad balteum. 1. Reg. 18. 1. 2. 3. 4.

1. *Expoliauit ſe, &c.*] In ſignum fœderis & amicitiæ reputans illum quaſi alterum ſe. Ita Liran. Vide alia Ionathæ officia in Dauidem cap. 19. à verſu 1. & deinceps. Item c. 20. quomodo eius vitæ proſpicit reuelando ei quæcumque Saul in eum moliretur, atque bene ei conſulendo etiam vitæ ſuæ periculo, ob iſta enim tentabat Saul Ionatham occidere c. 20. per totum maximè v. 33. Vide etiam in fine capitis quemadmodum vbertim fleuerint, tum Dauid, tum Ionathas dum ſibi valedicerent. c. 23. v. 16. occultè ſe ſubducit à patre, & viſitat Dauid, tertiumque iam cum eo init fœdus. 1. fuit in domo c. 18. 2. in agro c. 20. 3. in deſerto, vt patet hic.

Quam fuerint amicitia coniuncti Dauid & Abiathar ſacerdos, patet ex ſequentibus.

Mane mecum ne timeas: ſi quis quæſierit animam meam, quæret & animam tuam, mecumq; ſeruaberis. 1. Reg. 22. 23.

Quam doluerit Dauid de morte amici ſui Ionathæ, V. verbo Inimicorum dilectio, ex 2. Reg. 11. 1. quibus adde ſequentia.

Doleo ſuper te, frater mi Ionatha, decore nimis, & amabilis ſuper amorem mulierum. Sicut mater vnicum amat filium ſuum, ita ego te diligebam. 2. Reg. 1. 26

Viuit Dominus & viuit Dominus meus Rex: quoniam in quocumque loco fueris Domine mi Rex, ſiue in morte, ſiue in vita ibi erit ſeruus tuus. 2. Reg. 15. 21.

Audientes tres amici Iob omne malum, quod accidiſſet ei, venerunt ſinguli de loco ſuo Eliphaz Themanites, & Baldad Suhites, & Sophar Naamathites. Condixerant enim, vt pariter venientes viſitarent eum & conſolarentur. Cumq; eleuaſſent procul oculos ſuos, non cognouerunt eum, & exclamantes plorauerunt, ſciſſiſque veſtibus ſparſerunt puluerem ſuper caput ſuum in cælum. Et ſederunt cum eo in terra ſeptem diebus & ſeptem noctibus, & [1] nemo loquebatur verbum: videbant enim dolorem eſſe vehementem. Iob 2. 11. 12. 13.

1. *Nemo loquebatur.*] Experientia enim conſtat dolorem vehementem non ferre verba,

maximè

maximè longiora, licet ſint conſolatoria, & tali occaſione expectatur, donec æger det prior loquendi occaſionem.

2.Reg.15.32.33. Inſignis fuit erga Dauid Chuſai Arachitis amicitia, qui ad eum venit ſciſſa veſte, & terra tecto capite cum fugeret filium Abſalom, Idem Chuſai Dauidis conſilio rediit ad Abſalom in Hieruſalem, vt diſſiparet conſilium Achitophel quod & fecit c.17.v.14.

§. 2. QVI FALSI AMICI.

V. Verbo Proditio. Hypocriſis. Ambitio.

Tob.11.20.21. *1 Venerunt (poſtquam viſum recepiſſet Tobias) Achior & Nabath conſobrini Tobiæ gaudentes ad Tobiam, & congratulantes ei de omnibus bonis, quę oſtenderat Deus [illegible] per ſeptem dies epulantes, omnes cum gaudio magno gauiſi ſunt.*

1.*Venerunt.*] Quo beneuolentiæ ſigno non leguntur vſi dum eſſet Tobias cęcus & dum vxor iret vt paupercula ad textrinum opus c.2.19. Bonauent.

Iob 42.10.11. *Addidit Dominus omnia quæcumque fuerant Iob, duplicia: 1 venerunt autem ad eum omnes fratres ſui, & vniuerſę ſorores ſuæ, & cuncti qui nouerant eum prius, & comederunt cum eo panem in domo eius: & 2 mouerunt ſuper eum caput, & conſolati ſunt eum ſuper omni malo quod intulerat Dominus ſuper eum, & dederunt ei vnuſquiſque ouem vnam & inaurem auream vnam.*

1.*Venerunt.*] Non leguntur ad eum veniſſe aduerſo tempore, quo tamen maximè probantur amici ſint necne veri.

2. *Mouerunt caput.*] Præ admiratione tantæ mutationis vt indicant 70.

AMOR.

Agendum primum de amore naturali filiorum, propinquorum, affinium.

§. 1. EIVS TYPI QVIDAM ET EXEMPLA.

Fratres Rebeccæ quorum iſta eſt vox:

Gen.24.60. *Soror noſtra es, creſcas in mille millia, & poſſideat ſemen tuum portas inimicorum tuorum.*

Ruth 1.16.17. *Ne aduerſeris mihi vt relinquam te & abeam: quocumque enim perrexeris, pergam: & vbi morata fueris & ego pariter morabor. Populus tuus populus meus, & Deus tuus Deus meus. Quæ te terra morientem ſuſceperit, in ea moriar: ibique locum accipiam ſepulturæ. Hæc mihi faciat Dominus & hæc addat, ſi non ſola mors me & te ſeparauerit.*

Quod autem fuerit huius affectus præmium, vt & virtutis Ruth atque honeſtatis morum & ſedulitatis in laborando, vide c. 2. per totum. & c. 3. & 4. vbi his virtutibus ita placuit Booz viro principi, vt eam ſibi coniugem acceperit, fueritque Ruth Chriſti Domini parens. Matt.1.

Quã tenerè amarit Ioſeph Beniamin fratrem ſuum vterinum & cæteros fratres ſuos, vide Gen. 42.& 43.& 45 & 46.

Quanto ſit amore proſecutus Iacob filium ſuum Ioſeph, quem tanquam mortuum luxit multo tempore, vide Gen.37.

Dauid luget inconſolabiliter mortem filij ſui Abſalon quamquam in eum rebellis. 2.Reg.18.

Cum profecti eſſent, cœpit mater eius flere & dicere: Baculum ſenectutis noſtræ tuliſti, & tranſmiſiſti à nobis. Nunquam fuiſſet ipſa pecunia pro qua miſiſti eum. Sufficiebat enim nobis paupertas noſtra, vt diuitias computaremus hoc, quod videbamus filium noſtrum. Tob.5.23.24.25.

Vide item c.10.v.3.& 4.& c.11.v.10.& 11.

§. 2. QVI AB AMORE PROPINQVORUM alieni.

Ioſeph qui cum primus eſſet in aula Pharaonis ſuos non euexit ad dignitates, ſed reliquit eos in exercitio paſtoritio, contrà quàm fit hodie. Gen.46.34.

Moſes qui moriturus rogauit Dominum magno ſtudio, vt deſignaret qui ſibi ſuccederet, nullum ad id tamen de ſuis propinquis deſignare voluit. Num.27.15.

Suprà modum mater mirabilis & bonorum memoria digna, quæ pereuntes ſeptem filios ſub vnius diei tempore conſpiciens, bono animo ferebat propter ſpem, quam in Deum habebat: ſingulos illorum hortabatur voce patria fortiter, repleta ſapientia: & fœmineæ cogitationi maſculinum animum inſerens dixit ad eos, &c. 2.Mach.7.20.21.

Dixit autem ei quidam: Ecce mater tua & fratres tui foris ſtant quęrentes te. At ipſe reſpondens dicenti ſibi, ait: 1 Quæ eſt mater mea, & qui ſunt fratres mei? Et extendens manum in diſcipulos ſuos dixit: Ecce mater mea & fratres mei. Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis eſt, ipſe meus frater, & ſoror, & mater eſt. Matth.12.47.48.49.50.

1. *Quæ eſt mater mea, &c.*] Oſtendit ſe plus debere miniſteriis paternis & prædicationi Euangelij, quam maternis affectibus. Ita Ambroſ.

Licet haberet Chriſtus cognatos multos quos vocat ſcriptura fratres, nullum tamen de iis ſummum conſtituit Pontificem, ſed Petrum qui carnali propinquitate nihil ad eum attinebat. Ioann.21. Matth.12.46.

Cum placuit ei, qui me ſegregauit ex vtero matris meæ, Ad Galat.1.15.16.

meæ, & vocauit per gratiam ſuam, vt reuelaret filium ſuum, [1] *in me, vt euangelizarem illum in Gentibus: continuo* [2] *non acquieui carni & ſanguini.*

1. *In me.*] Per me.
2. *Non acquieui.*] Verti etiam poteſt non inuiſi, non adiunxi me parentibus & cognatis, ſed ijs relictis, vocantem Chriſtum ſecutus ſum. Oecumen.

§. 3. DE AMORE CARNALI extraneorum.

Gen.34.1. 3.18. Sichem filius Hemor principis adamauit Dinam & conglutinata eſt anima eius cum ea poſtquam eam vi oppreſſiſſet, atque vt eam coniugem ſibi aſciſceret, admiſit tum ipſe, tum eius parens duram illam legem circumciſionis: qua admiſſa occiſus eſt. Vide plura verbo Luxuria.

§. 4. DE AMORE SVPERNATVRALI tum Dei, tum proximi.

Videndum V. Charitas.

ANGELI BONI.

§. VNICVS. VARIA ANGELORVM miniſteria, atque operationes circa homines.

Gen.3.29. *Collocauit Dominus ante paradiſum voluptatis* [1] *Cherubim &* [2] *flammeum gladium, atque verſatilem ad cuſtodiendam viam ligni vitæ.*

1. *Cherubim.*] id eſt, Angelos ex illo ordine qui ibi collocati ſunt, vt aditu paradiſi tum dæmones, tum homines arcerent, ne ipſi fructum arboris vitæ ſpe immortalitatis mortalibus exhiberent, itaque eos ad ſui cultum inducerent. Chryſoſtom. Rectè autem Cherubinis demandatur id officij, quòd à ſcientia nomen eorum ductum, idoneos facit omni ſcientiæ diuinæ, quam ſtultè ambierant primi parentes vindices atque victores. Ex hoc loco patet ſuperiorum etiam ordinum beatos ſpiritus mitti ad nos ad diuerſa obeunda miniſteria.

2. *Flammeum.*] Flammâ inſignem & terribilem. cuius ceſſauit vſus poſt diluuium, quando paradiſus deſijt eſſe.

Gen.16.7.9 *Cum inueniſſet eam Angelus Domini iuxta fontem aquæ in ſolitudine, qui eſt in via Sur in deſerto, dixit ad illam. Agar ancilla Sarai, vnde venis? & quo vadis? quæ reſpondit: A facie Sarai Dominæ meæ ego fugio. Dixitque ei Angelus Domini. Reuertere ad dominam tuam, &* [1] *humiliare ſub manu illius.*

1. *Humiliare.*] Bonum Angeli conſilium: vnde etiam patet ad Angelicũ ſpectare miniſterium vt homines, quaſi ſeruos tum ad Deum, tum ad dominos ſuos reducant.

Percutiunt Angeli cæcitate Sodomitas. Ciuitates eorum incendunt, indèque Loth iuſtum cum vxore & filiabus educunt. Gen.19.à v.11.

Exaudiuit Deus vocem pueri: vocauitque Angelus Dei Agar de cælo, dicens: Quid agis Agar? Noli timere: exaudiuit enim Deus vocem pueri de loco in quo eſt, Surge, tolle puerum & tene manum illius: quia in gentem magnam faciam eum. [1] *Aperuitque oculos eius Deus: quæ videns puteum aquæ, abijt, & impleuit vtrem, deditque puero bibe[re].* Gen.21.17. 18.19.

1. *Aperuit &c.*] Non quod ante non eſſent aperti, ſed quod non eſſent aperti ad videndum vicinum iſtum fontem, quem ob triſtitiam, quæ quaſi caligine oculos obducebat, videre minimè poterat. Hinc etiam patet Dei in ſuos prouidentia. Quemadmodum reuocet Angelus Abrahamum ne Iſaac immolet. V. V. Deus §. de eius prouidentia, ex Geneſ. 22.11. 12. vide item v. 15. 16. 17. 18. & verbo Obedientia.

Dominus Deus cæli, qui tulit me de domo patris mei, & de terra natiuitatis meæ, qui locutus eſt mihi, & iurauit mihi, dicens: ſemini tuo dabo terram hanc: ipſe [1] *mittet Angelum ſuum coram te, & accipies inde vxorem filio meo.* Gen.24.7.

1. *Mittet Angelum &c.*] Cuſtodem ſcilic. quo ſingulos ſeruari, dirigi, protegique etiam credidit antiquitas, vt patet ex hoc loco, & ſæpe alias. Vide v. 40.

Angeli aſcendunt atque deſcendunt per ſcalam Iacob, qua re ſignificatur eos eſſe adminiſtros diuinæ prouidentiæ, atque per eos gubernare Deum homines, V. V. Deus, vbi de prouidentia. Gen.28.12.

Dixitque Angelus Dei ad me in ſomnis: Iacob? & ego reſpondi: Adſum. Qui ait: leua oculos tuos & [1] *vide vniuerſos maſculos aſcendentes ſuper fœminas, varios, maculoſos, atque reſperſos. Vidi enim omnia quæ fecit tibi Laban.* Gen.31.11. 12.

1. *Vide vniuerſos &c.*] Hoc viſo indicabat Angelus diuerſicolores naſcituros Iacobo, ſimulque modum id faciendi, ſcil. per virgas decorticatas docebat eum, vide capit. 30.37.

Iacob abijt itinere quo cœperat, fueruntque ei obuiam [1] *Angeli Dei.* Gen.32.1.

1. *Angeli.*] Duabus diſtincti turmis, vnius

turmæ

turmæ quidem caput erat Angelus Meſopotamię, qui eum cum ſuis per eam ad vſq; fines terræ Chanaam tutum reduxerat: alterius autem dux erat Angelus Chananeæ, qui eum redditurus erat patri, & ſeruaturus ab inſidijs atque inimicitia Eſaü.

Gen.32.24 Mittitur ad Iacob Angelus qui cum eo luctetur, à quo & ſuperatur, cuique benedicit .i. bene precatur.

Gen.48.16. *1 Angelus qui eruit me de cunctis malis benedicat pueris iſtis.*

1. *Angelus.*] Cuſtos ſcil.

Exod.12. 23.29. *Occidit 1 Angelus primogenita omnia Ægyptiorum, intacta relinquens Hebræorum.*

1. *Angelus.*] Bonus .ſ. de eo enim hic agitur, quem & veriſimile eſt peregiſſe 5. plagam peſtis, & 6. vlcerum, & 7. tonitruorum, & 9. tenebrarum, cum enim Moſes & Deus certarent cum magis & dæmonibus, non eſt veriſimile dæmonum opera ad id vſum eſſe: & quamquam dicatur Pſalm.77.49. immiſſiones factas per Angelos malos, id eo ſenſu dicitur: quia noxij erant hi Angeli boni, atque inferentes mala aduerſarijs.

Exod.13. 21. Angelus præcedit populum eique viam oſtendit in Chanaam, interdiu quidem in columna nubis, noctu vero in columna ignis.

Exod.14. 19.20. *Tollenſque ſe Angelus Dei qui præcedebat caſtra Iſrael, abijt 1 poſt eos: & cum eo pariter columna nubis, priora dimittens poſt tergum ſtetit, 2 inter caſtra Ægyptiorum & caſtra Iſrael: & 3 erat nubes tenebroſa, & illuminans noctem, ita vt ad ſe inuicem toto noctis tempore accedere non valerent.*

1. *Poſt eos.*] .ſ. Iſraelitas.

2. *Inter caſtra &c.*] Vt ſic clauderet agmen Hebræorum, vt eos omnes à ſequentibus Ægyptijs tutaretur, eo modo quo ſequitur per nubem.

3. *Erat nubes &c.*] Senſus eſt: columna hæc nubis qua parte hoſtes ſpectabat, erat denſa, ij ſque conſpectum Iudæorum adimebat, qua parte autem Hebræos reſpiciebat clara erat, eaque ij vt itineris duce vtebantur ad tranſeundum mare.

Exod.14. 24.25. Idem Angelus, tonitru, fulgure, ignitis lapidibus, alijſque modis occidit Ægyptios ſubuertitque rotas curruum, ita enim interpretantur Ioſephus & Liranus hunc locum.

Exod.20. Angelus in monte Sina promulgat Decalogum.

Num.22 à v.23. Idem opponit ſe Balaam eique mortem minatur euaginato gladio ſi pergat maledicturus Hebreis. Impedit idem Angelus traſitum aſinæ Balaam, eique os aperit ad loquendum. Iterum atque iterum occurrit Balaam docetque illũ quæ loquatur & reſpondeat regi Balac, tum quemadmodum benedicat Iſraeli toto ferè cap.23. vbi quæ dicuntur facta à Domino, intellige ab Angelo vt v. 4.5.16.

Apparet 1 Angelus Ioſue in agro vrbis Iericho exiſtenti, euaginatum tenens gladium perrexitque ad eum, & ait: Noſter es an aduerſariorum? Qui reſpondit, 2 Nequaquam, ſed ſum princeps exercitus Domini, & 3 nunc venio. Ioſue 5. 13 14.

1. *Angelus.*] Michael præſes Synagogæ vt modo ſanctę Eccleſię.

2. *Nequaquam.*] .i. neque ex caſtris venio tuis neque hoſtilibus ſed è cęlo.

3. *Nunc venio.*] Vt tibi ſcil. opem feram, quod & ſatis oſtendebat gladio ſuo euaginato. En vt Deus Ioſue ducem populi animat qui vt ei pareret, hoc tantum onus regendæ tantę multitudinis ſuſceperat.

Angelus caſtigat verbis Iſraelitas, quod non obedierint voci Dei. Iudic.2.1. &c.

Angelus apparet Gedeoni, illum benignè compellat, ait per illum liberandum Iſrael de manu Madian, intendit ſacrificium Gedeonis, iubet eum deſtruere aram Baal, eique ſubſtituere altare vero Deo ſacratum, ibique immolare. Iudic.6,11 &c.

Apparet Angelus vxori Manue eiq; promittit ſterili licet, filium Samſonem, qui liberabit Iſrael de manu Philiſtiim, docet eam à quibus rebus ſe abſtinere debeat. Iudic.13.3 4.5.

Iterum eidem apparet, viroque eius Manue, docetque quemadmodum Samſon ab eis debeat educari, vide à v.8.

Angelus peſte Iſraelem percutit, intereũtque de eo ſeptuaginta virorum millia. Vide Verbo Victoria §.2. ex 2. Reg.5. 2.Reg24. 15.

Angelus Eliam excitat, ad eumque defert 1 panem in deſertum dum laſſus & fame confectus fugeret Iezabelem, cuius panis virtute (ſupernaturali ſcil. à Deoque indita, ait Auguſtinus) ambulat 40. dies & noctes. 3.Reg.19.5

1. *Panem.*] Nota mirabilem Dei in Eliam prouidentiam: quem enim pauerat primùm miniſterio coruorum cap.17. tum hominum ibidem, modo paſcit miniſterio Angelorum, en tibi vt omnes creaturæ iuſto famulantur.

Idem Angelus Dei vices agens Eliam ſolatur.

Ait Dominus ad eum. Vade, & reuertere in viam tuam per deſertum in Damaſcum: cumque perueneris illuc vnges 1 Haſael regem ſuper Syriam & Iehu filium. Nam ſi vnges regem ſuper Iſrael, 3.Reg.19. 15.16.17. 18.

Eliſæum autem filium Saphat, qui eſt de Abelmerla vnges Prophetam pro te. Et erit quicunq; fugerit gladium Hazael occidet eum Iehu: & quicunque fugerit gladium Iehu interficiet eum Eliſæus. Et ² *derelinquam mihi in Iſrael ſeptem millia virorũ quorum genua non ſunt incuruata ante Baal, & omne os quod non adorauit eum* ³ *oſculans manus.*

1. *Haſael &c.*] Conſolatur Angelus Eliam, dum ei nominat tres qui idololatras erant interempturi.

2. *Derelinquam.*] Conſeruabo, ne rapiat eos perſecutio Iezabelis.

3. *Oſculans manus.*] Suas, vice idoli, q. d. ô Baal, ſi poſſem te oſculari id facerẽ: Obſerua hic quam opportunè conſolatur Deus Prophetam in maxima ſcil. afflictione conſtitutum, fugientemque gladium Iezabelis.

4. Reg. 6. 17. *Aperuit Dominus oculos pueri, & vidit; & ecce mons* ¹ *plenus equorum & curruum igneorum, in circuitu Eliſæi.*

1. *Plenus equorũ.*] Hac viſibili ſpecie repræſentabatur Angelorum cuſtodia circum Eliſæum. Vide in iuſtum Dei prouidentiam, & quid poſſit iuſtitia etiam in Angelos quos Deus ad iuſtorum cuſtodiam tanto numero emittit.

Tobiæ 3. 25. *Miſſus eſt Angelus Domini ſanctus Raphael, vt curaret eos ambos, quorum vno tempore ſunt orationes in conſpectu Domini recitatæ.*

Angelus Raphael comitẽ ſe præbet & ducẽ itineris iuniori Tobiæ eũti in Rages Medorum c. 5. ab eodẽ liberatur Tobias ab immani piſce c. 6. v. 4. illi curat vxorem Saram c. 7. 12. cohibet dæmonem ne ei noceat ſicut alijs viris 7. nocuerat, quos occiderat maritos Saræ c. 8. 3. proficiſcitur ad Gabelum in Rages, atque ab eo Tobiæ debitam pecuniã ad eum defert c. 9. 6. reſtituit Tobiæ parenti viſũ c. 11. 8. offert Deo eius orationes c. 12. 12.

Iudith 13. 20. *Viuit ipſe Dominus quoniam cuſtodiuit me Angelus eius, & hinc euntem & ibi commorantem, & inde huc reuertentem, & non permiſit me Dominus ancillã ſuã coinquinari ſed ſine pollutione peccati reuocauit me vobis gaudentẽ in victoria ſua, in euaſione mea, & in liberatione veſtra.*

Daniel. 3. 49. 50. *Angelus Domini deſcendit cum Azaria, & ſocijs eius in fornacem: & excuſſit flammam ignis de fornace, & fecit medium fornacis quaſi ventum roris flantem, & non tetigit eos omnino ignis, neque contriſtauit, nec quicquam moleſtiæ intulit.*

Dan. 6. 22. *Deus meus miſit Angelum ſuum & concluſit ora leonum, & non nocuerunt mihi: quia coram eo iuſtitia inuenta eſt in me: ſed & coram te Rex delictum non feci.*

Audiui vocem ¹ *viri inter* ² *Vlai: & clamauit, & ait, Gabriel fac intelligere* ³ *iſtum viſionem. Et venit & ſtetit iuxta, vbi ego ſtabam: cumque veniſſet, pauens corrui in faciem meam: & ait ad me: Intellige fili hominis, quoniam* ⁴ *in tempore finis complebitur viſio.* Daniel. 8. 16. 17.

1. *Viri.*] Michaelis ſpecie humana apparentis vide c. 10.

2. *Vlai*] Nomen eſt portæ.

3. *Iſtum.*] Scil. Danielem, hinc patet in miniſterio Angelorum eſſe ordinem.

4. *In tempore finis.*] Scil. mundi vniuerſi.

Vide item verſum 18. & 19. quomodo Angelus eum tetigit & erexit in pedes, atque ei explicuit viſionem.

Gabriel reuelat Danieli tempus aduentus Meſſię, plurimaque alia ei manifeſtat à c. 10. vſque ad 13. excluſiuè. Dan. 9. 21.

Angelus Habacuc è Iudæa Babylonem transfert vt Danieli ¹ *prandium exiſtenti in lacu leonum deferat, eumque iterum Iudeæ reddit.* Dan. 14. 35.

1. *Prandium.*] Obſerua hic mirã Dei in ſuos prouidentiam. Tũ Angelus Zacharię cuſtos, tum Michael toti Synagogæ præpoſitus varia ei reuelant circa reædificationẽ Hieruſalẽ & circa alia à capite 1. Zacharię deinceps.

¹ *Hęc eo cogitante, ecce Angelus Domini apparuit in ſomnis ei, dicens: Ioſeph fili Dauid, noli timere accipere Mariam coniugem tuam: quod enim in ea natum eſt, de Spiritu ſancto eſt.* Matt. 1. 20.

1. *Hæc cogitante.*] Quomodo, ſc. occultè & ſine probro infamiaque eã dimitteret, aut antequam conſilium, ad id inueniret, aut inuentum exequeretur: Opportunum ſci. expectat Deus tempus opis ferendæ.

Qui cum receſſiſſent, ecce Angelus Domini apparuit in ſomnis Ioſeph, dicens: Surge & accipe puerum & matrem eius, & fuge in Ægyptum & eſto ibi vſque dum dicam tibi. Futurum eſt enim vt Herodes quærat puerum ad perdendum eum. Matt. 2. 13.

Vide iterum v. 19.

Angeli miniſtrant Chriſto in deſerto ¹ *poſt tentationem.* Matt. 4. 11.

1. *Poſt tentationem.*] Obſerua tempus opportunum diuinæ conſolationi eſſe poſt tentationem.

Mittet Angelos ſuos cum ¹ *tuba & voce magna: & congregabunt electos eius à quatuor ventis,* ² *à ſummis cælorum vſque ad terminos eorum.* Matt. 24. 31.

1. *Tuba & voce.*] Illud & ſumitur pro id eſt, erit enim tuba hæc, vox magna & tuba-

lis pro-

lis producta in aëre ab Archangelo v. 1. ad Theſſalon. c. 4.

2. *A ſummis cælorum.*] .i. ab extremo vel à termino vno cæli & terræ, vſque ad alium v. g. ab Oriente in Occidentem, quod idem eſt cum eo quod antè dixit *à quatuor ventis.*

Mat.26.53 *An putas quia non poſſum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modo pluſquam duodecim* [1] *legiones Angelorum.*

1. *Legiones.*] Legio vna continet 6666. non quod ijs Chriſtus egeret, ſed vt oſtenderet ſe varijs modis euadere poſſe ſi velit.

Matt.28.2 *Ecce terræ motus factus eſt magnus, Angelus enim Domini deſcendit de cælo, & accedens reuoluit lapidem & ſedebat ſuper eum.*

Matt.28.5.6. *Reſpondens Angelus dixit mulieribus: Nolite timere vos: ſcio enim, quod Ieſum, qui crucifixus eſt, quæritis: non eſt hic: ſurrexit enim ſicut dixit. Venite & videte locũ vbi poſitus erat Dominus.*

Quomodo apparuit Gabriel Zachariæ, eique Ioannis conceptionem prædixerit, & cætera circa illum vide Lucæ 1. à v. 11.

Quemadmodum, itē apparuit B. V. Mariæ eique Chriſti incarnationem annuntiarit, ab eaque vt in vtero eius carnem ſumeret conſenſum petierit, variaque circa myſterium iſtud eam docuerit vide à v.26.

Luca 2. 9. Angelus apparet loquiturque paſtoribus.

Ioan.5.4. *Angelus Domini deſcendebat* [1] *ſecundum tempus in piſcinam, & mouebatur aqua. Et qui prior deſcendiſſet in piſcinam poſt motionem aquæ ſanus fiebat à quacumque detinebatur infirmitate.*

1. *Secundum tempus.*] .i. certo quodam tempore, ſed hominibus incognito, vnde tanta ægrorũ turba exſpectantium aquę motionē.

Actor.1.10 *Cumque intuerentur in cælum euntem illum, ecce* [1] *duo viri aſtiterunt iuxta illos in veſtibus albis, qui & dixerunt &c.*

1. *Duo viri.*] Angeli virorum ſpecie.

Actor.5.19 *Angelus aperit Apoſtolis carcerem, iubetque eos euangelizare in templo. Monet Philippum diaconum vt obuiam eat Eunucho c.8.26.* [1] *Idem Philippum transfert Azotum v.39.*

1. *Idem.*] Ita interpretatur Hieron. illa verba v.39, *Spiritus Domini.*

Angelus apparet Cornelio Centurioni oranti. Act.10. v.3. & 30.

Angelus Petrum liberat è carcere Herodis. c.12. à verſu 7.

Angelus Herodem ob ſuperbiã percutit, conſumptuſque à vermibus expirat. c.12.23.

Viſio per noctem Paulo oſtenſa eſt: [1] *vir Macedo quidam erat ſtans, & deprecans eum & dicens: Transiens in Macedoniam adiuua nos.*

1. *Vir.*] Angelus Macedoniæ, viri ſpecie, qui Paulum ad ſibi creditæ prouinciæ conuerſionem vocabat.

Angelus prædicit Paulo Romam eũ iturum, neminemque de ijs qui cum eo erant in mari periturum. Act.27.23. Per Angelum plurima reuelat Deus S. Ioanni, Apoc.1.1.

Varia item Angelorum opera & miniſteria, vide paſſim in eadem Apocal. ſigillatim c.5 2.11. & c.7. v.1.2.11. & c.8. toto & c. 9. ſimiliter. Item c.10. & 14. & cęteris ferè ad finem. Prælium Angelorum in dæmones pro electis in die iudicij v. c.12.7.

Quomodo per Angelos conſolatus ſit Deus 3. pueros in fornace, V. Conſolatio §. 2. in fine ex Danielis 3.

De ijſdem Angelorum miniſterijs vide pulchrè V. ſacrilegium, ex 2. Mach. 3. & V. Victoria §.2. ex 2. Mach. 10.

ANIMI IMMORTALITAS.

§. VNIC. EIVS FIDES IN ANTIQVIS.

Deſcendam ad filium meum [1] *in infernum.*

1. *In infernum.*] .i. ad limbum patrum, quo tenetur anima filij mei Ioſeph vtpote iuſti, quò etiam ſpero me deſcenſurum.

Deficiens mortuus eſt in ſenectute bona, prouectæque ætatis, & plenus dierum, congregatuſque eſt [1] *ad populum ſuum.*

1. *Ad populum.*] Scil. ad Adam, Abel, Seth, Noe, cæteroſque iuſtos qui ſecundum animam erant in limbo. Vide idem de Iſaac c. 35.29. & de Iacob. 49.29.

Deſcenderunt Chore, Dathan & Abiron [1] *viui in infernum.*

1. *Viui.*] Vnde colligit Bonauent. in inferno viuere malos ſecundum animas.

Saul petit Samuelem [1] *ſuſcitari.*

1. *Suſcitari.*] Credebat igitur illum ſuperſtitem eſſe ſecundum animum.

[1] *Ego vadam magis ad eum: ille vero non reuertetur ad me.*

1. *Ego vadam.*] Verba ſunt Dauid ad famulos mirantes quòd mortuum filium non lugeret: non itur autem ad quemquam niſi ſuperſtitem.

Dauid inconſolabiliter [1] *luget Abſalonem filium in peccatis occiſum.*

1. *Luge.*

1.*Luget.*] Non orbitatem filij, inquit Auguſt. 3. de doctr. Chriſtiana, ſed pœnas quas ſciebat eum pati in inferno.

3.Reg.17. 21.22. *Domine Deus meus reuertatur, obſecro, anima pueri huius in viſcera eius. Et exaudiuit Dominus vocem Eliæ: & reuerſa eſt anima pueri intra eum & reuixit.*

3.Reg.2.10 *Dormiuit*[1] *Dauid cum patribus ſuis, & populus eſt in ciuitate Dauid.*

1.*Dormiuit.*] Quod idem ſæpiſſimè dicitur de aliis Regibus in hiſce libris & paſſim in ſacris literis: quo modo loquendi probatur mortem non eſſe niſi ſomnum, eoſque ab ea ſuſcitandos per reſurrectionem ſicut ſuſcitatur dormiens à ſomno: neque hic modus loquendi in brutis, quorum animi cum corpore intereunt, vſurpari poteſt, vt rectè S. Bonauent.

Tob.2.18. *Filij ſanctorum ſumus & vitam illam expectamus, quam Deus daturus eſt his, qui fidem ſuam nunquam mutant ab eo.*

Tob.3.6. *Et nunc, Domine, ſecundum voluntatem tuam fac mecum: & præcipe in pace recipi ſpiritum meum: expedit enim mori mihi magis quam viuere.*

Iob 42.12. 13. *Dominus benedixit nouiſſimis Iob magis quã principio eius. Et facta ſunt ei quatuordecim millia ouium, & ſex millia camelorũ & mille iuga boũ & mille aſinæ: & fuerunt ei*[1] *ſeptem filij & tres filiæ.*

1. *Septem filij, &c.*] Quærit Gregor. vlt. Moral. cur ſicuti cætera bona Iob multiplicauit Deus, vt patet hinc & ex c. 3. filios non multiplicauit filiaſque: ad quod reſpondet ideo factum quia mortui filij, filiæque non perierant, cum ſupereſſent ſecundum animã.

2.Mach.6. 26. *Etſi in præſenti tempore ſuppliciis hominum eripiar, ſed manum omnipotentis nec viuus, nec defunctus effugiam.*

2.Mach.7. 11. *E cælo iſta poßideo, ſed propter Dei leges nunc hæc ipſa deſpicio, quoniam ab ipſo me ea recepturum ſpero.*

Vide cætera huius capitis, è quibus eadem animi immortalitas colligitur.

2. Mach. 14.46. *Stans (Razias) ſupra grandem petram præruptam & iam exanguis effectus complexus inteſtina ſua, vtriſque manibus proiecit ſuper turbas, inuocans dominatorem vitæ ac ſpiritus, vt hæc illi iterum redderet: atque ita vita defunctus eſt.*

Iſta eadem veritas de animi immortalitate adhuc eſt illuſtrior in nouo Teſtamento. Vide Lucæ 16. hiſtoriam diuitis & Lazari, & verba Stephani morituri Actor.7.58. & Epiſtolas Pauli paſſim, maximè primam ad Corinth. cap. 15.

AVARITIA.

§. 1. QVI AVARI EORVMQVE SVPPLICIA, & quantorum ſit malorum cauſa auaritia.

Parum abfuit quin à Dauide bonis omnibus ſpoliaretur Nabal ob auaritiam, inſuper & occideretur, tum ipſe, tum omnes qui ad eum pertinebant. 1.Reg.25. [1] *Percuſſus item eſt à Domino, & mortuus eſt.* v.39.

1.*Percuſſus.*] Vnde patet eum non morte naturali, ſed à Deo inflicta in vindictam peccati obijſſe.

Auaritiam & cupiditatem Achan vide V. Furtum ex Ioſue 5.

Auaritiam filiorum Samuelis vide V. Munus.

1.Reg.15. 19. *Quare non audiſti vocem Domini: ſed verſus*[1] *ad prædam es, & feciſti malum in oculis Domini.*

1.*Ad prędam.*] Occaſio itaque reprobationis Saul fuit quidem inobedientia, ſed ea videtur orta ex cupiditate prædæ.

Semei contra Salomonis Regis mandatum egreſſus eſt Hieruſalem ad reuocandos ſeruos ſuos qui ſe domino ſuo ſurripuerant, & ideo à Salomone occiſus eſt. 3.Reg.2.

Grauiter excipit Nehemias quoſdam auaros qui fratres ſuos Iudæos ita vſuris oppreſſerant, vt filios & filias in ſeruos & ancillas vendere cogitarent. 2.Eſdræ c.5

Cum Simon, Ioſeph & Zachæus cum ſuis, mandante Machabæo obſiderent turres duas hoſtium Gentilium, atque ab iis accepta pecunia quoſdam dimiſiſſent liberos, Machabæus eos tanquam proditores & fratrum venditores interfecit. 2.Mach.10 19.20. Militum Iudæ Machabæi auaritiam in bello contra Gorgiam eorumque ſupplicium, vide V. Peccatum, §. Quæ peccati effecta in corpore.

Matth.23. 16.17.18. 19. *Vę vobis duces cæci qui dicitis: Quicumque iurauerit per templum*[1] *nihil eſt: qui autem iurauerit in*[2] *auro templi*[3] *debet. Stulti & cæci: quid enim*[4] *maius eſt, aurum, an templum,*[5] *quod ſanctificat aurum? Et quicumque iurauerit in altari, nihil eſt: quicumque autem iurauerit in dono, quod eſt ſuper illud, debet.*[6] *Cæci: quid enim maius eſt, donum, an altare, quod ſanctificat donum?*

1.*Nihil eſt.*] .i. Non obligatur vi talis iuramenti.

2.*Auro.*] Quod in gazophylacium templi offerebatur.

3. *Debet.*] .i. Obligatur huiuſmodi iuramento, teneturque ſoluere id quod ita iurans promiſit.

4.*Maius.*] Sanctius & pluris faciendum.

5. *Quod ſanctificat.*] Cuius gratia aurum Sanctum habetur.

6.*Cæci.*

6. (*Cæci.*) Hanc cæcitatem in eis effecit auaritia vt ſci. populus intelligens ſingularem oblationum præ templo ipſo ſanctitatem, quam illi falsò inculcabant, pronior eſſet ad oblationes faciendas, obſerua hic ſingularem auaritiæ fructum mentis cæcitatem.

Ex eodem auaritiæ fonte manauit illud quod docebant Phariſæi populum, vt parentibus quamquam egenis dicerent.

Matt.15.5. 1 *Munus quodcumque eſt ex me tibi proderit & non honorificabit patrem ſuum, aut matrem ſuam.*

1. *Munus.*) Huius explicationem V. Tomo primo Verbo Filius.

Matt. 21. 12. Cauſa cur permitterent Sacerdotes Iudæorum vendi in templo oblationes, videtur fuiſſe eorum auaritia, vt cum eæ eſſent in promptu plures à populo offerrentur.

Ioan.11.47 48. *Collegerunt ergo Pontifices & Phariſæi concilium & dicebant. Quid* [1] *facimus, quia hic homo multa ſigna facit? ſi* [2] *dimittimus eum ſic,* [3] *omnes credent in eum: & venient* [4] *Romani, &* [5] *tollent noſtrum locum & gentem.*

1. *Facimus.*) .i. faciemus, ſeu quid faciendum ſuadetis.

2. *Dimittimus ſic.*) Si patimur eum pergere ea ratione qua cœpit, quemadmodum nũc multi in eum credunt & magnificè de eo loquuntur; ita

3. *Omnes credent.*) id eſt, Credent eum eſſe Meſſiam & Regem Iudæorum.

4. *Romani.*) Noſtri Domini venient cum exercitu audientes Iudæos deſerto Cæſare alium agnoſcere regem.

5. *Tollent &c.*) Euertent noſtras ciuitates, & Iudæos de medio tollent. En auaritiam, ſuorumq; bonorum conſeruandorum amorem nimium: ſed quod ſibi timebant illis euenit, venerunt enim Romani & eos funditus deleuerunt, non quia Ieſum ſuſceperũt ſed quia occiderunt. Obſerua hic etiam aſtutiã eorum & ſecundum politicam rationem conſilij peſſimum exitum.

Matt. 23. 14. *Væ vobis ſcribę & Phariſæi hypocritę quia* [1] *comeditis domos viduarum,* [2] *orationes longas orantes: propter hoc* [3] *amplius accipietis iudicium.*

1. *Comeditis domos.*) .i. facultates & ſubſtantiam emungitis.

2. *Orationes &c.*) Hi enim longis precibus, non ex animo ſed ſimulatè factis & ad oſtentationem, captabant gratiam viduarum, vt ipſæ ſe eorum orationibus tanquam virorum ſanctorum commendarent atque ad eas obtinendas, munera magna eis largirentur.

3. *Amplius iudicium.*) .i. maiorem damnationem, vt inquit Lucas, maiorem inquam quam reliqui peccatores quia ſci. re ſacra abuterentur ad ſuum quæſtum. Maledictus enim qui facit opus Dei fraudulẽter. Iere. 48. Obſerua quemadmodum omnes hæ facultates per nefas partæ, præda fuerint Romanorum in excidio Hieroſolymitano, 40. anno à Chriſti morte.

1 *Quid vultis mihi dare & ego vobis eum tradam?* Matt. 26. 15.

1. *Quid dare.*) Hinc patet auaritia excæcatum ad tam indignum ſcelus: patet autem eius auaritia & furta ex Ioan. cap. 12. 5. 6. vbi dicitur fuiſſe fur, & loculos ſeu marſupium portaſſe. Patet & ſupplicium quia ſuſpenſus crepuit medius. Matt. 28.

Cuſtodũ dominici ſepulchri auaritia patet quia ſe permiſerunt pecunia corrumpi vt mentirẽtur Dominum, dum dormirent ipſi, de monumento ſublatum.

Audiebant omnia hęc Phariſæi, qui erant auari: & deridebant illum. Luca 16. 14.

1. *Deridebant.*) Quod ipſe pauper cum eſſet, cohortaretur ad eleemoſynam dandam pauperibus, præterea quod diuites diceret tantum eſſe diſpenſatores bonorum ſuorum &c. Obſerua hic cauſam cur deriderent Chriſtum quia erant auari, eſt enim auaritiæ proprium, cęleſtis doctrinæ reddere hominem incapacem, nec percipit animalis homo quæ ſunt Spiritus Dei, ſtultitia enim eſt illi 1. Cor. 2. Obſerua item Domini patientiam eorum irriſiones ferentis: neque deſiſtentis eos tum docere tum increpare.

Auaritam Epulonis eiuſque pœnam Vide Lucę 16. & Tomo primo.

Quomodo punita à Petro auaritia Ananię & Saphiræ vxoris ineunte Eccleſia. Vide ex Actor. 5. Verbo Paupertas.

Cum eieciſſet Paulus à quadam puella [1] *pythoniſſa dæmonem quæ diuinando magnum Dominis ſuis præſtabat quæſtum,* [2] *accuſatus ab ijs ſuit cum Sila, quod ciuitatem turbarent & religionem illicitam nouamque prædicarent, quam ob rem & cæſi fuerunt grauiſſimè & traditi cuſtodiæ.* Act. 16. 16

1. *Pythoniſſa.*) Quæ habebat dæmonem pythonem, ita dictum ἀπὸ τοῦ πυνθάνεσθαι .i. interrogare, conſulere, ſci. quod conſultus reſponſa daret.

2. *Accuſatus.*) Vide quot malorũ Apoſto-

his cauſa auaritia & quam ea obſtiterit glorię Chriſti ab ijs propagandæ, quod & ſequens declarat factum.

Act. 19. 23. 24. 25. 26. 28. 29. *Facta eſt illo tempore turbatio non minima: de via [1] Domini. Demetrius enim quidã nomine, argẽtarius, faciens [2] ædes argenteas Dianæ, preſtabat artificibus non modicũ queſtũ: quos conuocãs & eos, qui huiuſmodi erant opifices; dixit: viri ſcitis quia de hoc artificio eſt nobis [3] acquiſitio: & videtis & auditis quia nõ ſolũ Epheſi ſed pœne totius [4] Aſiæ. Paulus hic ſuadens auertit multã turbã, dicens: Quoniã non ſunt dij, qui manibus fiunt. Nõ ſolũ autem hęc periclitabitur nobis pars in redarguitionẽ venire, ſed & magnæ Dianæ templum in nihilũ reputabitur, ſed & deſtrui incipiet maieſtas eius, quã tota Aſia & orbis colit. His auditis repleti ſunt ira & exclamauerũt dicentes: Magna Diana Epheſiorũ. Et impleta eſt ciuitas confuſione, & impetum fecerunt vno animo in theatrum rapto Gaio & Ariſtarcho Macedonibus comitibus Pauli.*

1. *De via Domini.*) Doctrina Euangelica.
2. *Ædes.*) Templa ſeu thecas ſtatuarum Dianę, effigie templi.
3. *Acquiſitio.*) Lucrum.
4. *Aſię.*) Hominibus. Vide c. 20. quomodo hæ turbæ à paucorum hominum auaritia excitatæ coegerint Paulum migrare ex Aſia, cuius præſentia, & prædicatione multorum ſaluti eſſet conſultum.

Auaritiam Fœlicis præſidis Vide Verbo Adulatio ex Act. 24. 26. Andronicus pecunia Menelai corruptus occidit Oniam ſanctiſſimum pontificem. 2. Mach. 4. 34. ſed & ipſe occiditur. v. 38.

Cum aduerſus Menelaum coram Antiocho rege iudicium agitaretur tanquam contra illum, cuius conſilio multa ſacrilegia cõmiſerat Lyſimachus frater eius, vnde & ſecuta fuerat plurimorum occiſio: ipſe Menelaus Ptolæmæum quẽdam regis familiarem pecunia corrupit, cuius perſuaſionibus ſontẽ Menelaum abſoluit rex, multos eius accuſatores inſontes morte damnauit, eique ſummum ſacerdotium reſtituit. (2. Mac. 4. àv. 29.)

§. 2. QVI AB AVARITIA ALIENI.

V. Verbo Liberalitas, Concionator. Abraham, de quo vide V. Munerum acceptio. Et Verbo Magnanimitas.

Act. 8. 20. *Petrus dixit ad eum: pecunia tua tecum [1] ſit in perditionem: quoniam donum Dei exiſtimaſti pecunia [2] poſſideri.*

1. *Sit in perditionem.*) Pereat.
2. *Poſſideri.*) Parari.

2. Reg. 24. 22. *Dauid noluit aream ab Areuna ſibi [1] oblatam gratis poſſidere, at eius numerauit pretium.*

1. *Oblatam.*) Obſerua hic Areunæ liberalitatem & religionem in Deum, erat enim hęc area ad erigendum altare in ea.

§. 3. SVOS AB AVARITIA REVOCAT DEUS.

1 *Sanctificabiſque annum quinquageſimum & vocabis remiſſionem cunctis habitatoribus terræ tuæ: ipſe eſt enim iubileus. [2] Reuertetur homo ad poſſeſſionem ſuam, & vnuſquiſque redıet ad familiam priſtinam.* Leu. 25. 10

1. *Sanctificabis.*) Sanctum & mihi dicatum nuntiabis.
2. *Reuertetur &c.*) Quare agri non poterãt vendi in perpetuum vt etiam dicitur V. 23. idque vt auaritiæ modum poneret Deus, ne quis aliorum emens bona & poſſeſſiones ſupra modum opes ſuas augeret.

AVLA.

V. Principes.

§. 1. AVLAS PRINCIPVM QVI FVGERVNT & cur.

Vide Verbo Conſortium parag. 2. ex Gen. 46. & 47. Vide item Exodi 2. 11. & ad Hebræ. 11. 24. de Moyſe.

BELLVM.

V. Victoria. Princeps. Oratio.

§. 1. NON EST SATIS AD PROSPERE BELLANDUM res ſacras ad caſtra deferre, vt SS. reliquias & ſimilia, at vitæ mutatione atq; peccatorum expiatione paranda victoria: quod quidem clarè patuit in Iſraelitis, qui cum eſſent ob peccata ſua cęſi ad quatuor millia à Philiſtæis, conſilio inito intulerũt in caſtra arcam Dei, quaſi eâ ſolâ ſibi ſalua omnia eſſent futura: verum etiam arca ibi exiſtente cæſa ſunt de ijs triginta millia, & ipſa arca res ſacratiſſima capta eſt ab hoſtibus. Deferendas tamen res ſacras ad caſtra patet tum ex hoc facto Iſraelitarũ, tum ex 2. Reg. c. 5. 21. quo loco idololatræ deferunt idola ſua, ab ijs victoriam ſperantes, quanto igitur conuenit magis Chriſtianos principes, Dei viui, ſanctorumque ſacras imagines in caſtra inferre? atque multò amplius adhuc ſanctorum reliquias & ſacra pignora. (1. Reg. 4. 2. 3. 10. 11.)

Vide V. Victoria parag. 2. ex Num. 31.

§. 2.

§. 2. In bello non semper vincit is qui causã habet iuſtiorẽ;& de preparatione ad bellũ.
Iudic. 20. 21.25. Quod patuit in Iſraelitis qui licet optimo zelo, Deoq; ipſo bis ante cõſulto bellum intuliſſent tribui Beniamin, ab ea tamen bis ſunt cæſi : primoque conflictu, de ijs viginti duo millia, altero vero octodecim millia periere, quod Deus iuſto,licet occulto iudicio permiſit ob eorũ peccata,maximè autẽ ob permiſſum idolum Michæ quod tenebantur vindicare; erat enim notorium omnibus. V. Deuter. 13. Quemadmodum verò ijdem Iſraelitæ diuinę gloriæ zelo accenſi, bellum multo ante tempore Ioſue decreuiſſent inferre & punire Rubenitas, Gaditas & dimidiam tribum Manaſſe ob altare ab ijs erectum, quod putarẽt illud eſſe ob ſacrificia. V. Ioſue 22. & V. zelus: obſeruent hic principes & Reſpublicę antequam ab bellũ exeant, ſe ſuoſq; omni peccato quantum fieri poteſt liberare, maximèq; publico, atque inuigilare in punitionem facinoroſorum, ne Deus infelici belli ſucceſſu eos primùm puniat, quemadmodum hîc puniti Iſraelitæ gladio filiorum Beniamin.

Vide præterea de præparatione ad bellum parag. ſequentem.

§. 3. Quemadmodum animandi ad bellum milites.

Deut. 20.1 .2.3.4. *Si exieris ad bellum contra hoſtes tuos, & videris equitatus & currus & maiorẽ quam tu habeas, aduerſarij exercitus multitudinem, non timebis eos: quia Dominus Deus tuus tecũ eſt, qui eduxit te de terra Ægypti. Appropinquante iam prælio ſtabit ſacerdos ante aciem, & ſic loquetur ad populum. Audi Iſrael, vos hodie contra inimicos veſtros pugnam committitis, non pertimeſcat cor veſtrum, nolite metuere, nolite cedere, nec formidetis eos : quia Dominus Deus veſter in medio veſtri eſt, & pro vobis contra aduerſarios dimicabit, vt eruat vos de periculo.*

Deut. 31.6 8. *Viriliter agite, & confortamini : nolite timere, nec paueatis ad cõſpectum eorũ: quia Dominus Deus ipſe eſt ductor tuus, & non dimittet nec derelinquet &c. Et Dominus qui ductor eſt veſter, ipſe erit tecum : non dimittet, nec derelinquet te: noli timere, nec paueas.*

Vide etiam c. 3. 22. & alibi frequentiſſimè.

Ioſue 23. 8. 9.10.11. *Adhæreatis Domino Deo veſtro: quod feciſtis vſq; in diem hanc. Et tunc auferet Dominus Deus in conſpectu veſtro gentes magnas & robuſtiſſimas, & nullus vobis reſiſtere poterit. Vnus è vobis perſequetur hoſtium mille viros : quia Dominus Deus veſter pro vobis ipſe pugnabit ſicut pollicitus eſt. Hoc tantum diligentiſſime præcauete, vt diligatis Dominum Deum veſtrum.*

2. Reg. 11. 25. *Dixit Dauid ad nuncium : Hæc dices Ioab : non te frangat iſta res : varius enim euentus eſt belli, nunc hunc, nunc illum conſumit gladius: conforta bellatores tuos aduerſus vrbem, vt deſtruas eam & exhortare eos.*

Viriliter agite, & confortamini, nolite timere nec paueatis regem Aſſyriorum & vniuerſam multitudinem quæ eſt cum eo: multo enim plures nobiſcũ ſunt quam cũ illo. Cũ illo enim eſt brachiũ carneum : nobiſcum Dominus Deus noſter, qui auxiliator eſt noſter pugnatque pro nobis. 2. Para. 32. 7. 8.

Hæc dicit Dominus vobis: Nolite timere nec paueatis hanc multitudinem, non eſt enim veſtra pugna ſed Dei : cras deſcendetis contra eos, aſcenſuri enim ſunt per cliuum nomine Sis & inuenietis illos in ſummitate torrentis qui eſt contra ſolitudinem Ieruel. Non eritis vos qui dimicabitis ſed tantummodò confidenter ſtate, & videbitis auxiliũ Domini ſuper hos ò Iuda & Ieruſalẽ, nolite timere nec paueatis, cras egrediemini contra eos & Dominus erit vobiſcum. 2. Paral. 20. 15.16 17.

Nolite timere à facie eorum. Domini magni & terribilis mementote, & pugnate pro fratribus veſtris, filijs veſtris & filiabus veſtris, & vxoribus veſtris, & domibus veſtris. &c. 2. Eſdra 4. 14.20.

In loco quocumque audieritis clangorem tubæ, illuc concurrite ad nos : Deus noſter pugnabit pro nobis.

Vt viderũt exercitũ veniẽtẽ ſibi obuiã, dixerũt Iudæ: Quomodo poterimus pauci pugnare cõtra multitudinẽ tantam & tã fortẽ, & nos fatigati ſumus ieiunio hodie, & ait Iudas: facile eſt multos concludi in manus paucorũ: & non eſt differentia in conſpectu Dei cæli liberare in multis & in paucis: quoniã non in multitudine exercitus victoria belli, ſed de cælo fortitudo eſt. Ipſi veniunt ad nos in multitudine contumaci, & ſuperbia [1] vt diſperdant nos, & vxores noſtras & filios noſtros & vt ſpolient nos : nos vero pugnabimus pro [2] animabus noſtris & [3] legibus noſtris : & ipſe Dominus conteret eos ante faciem noſtram : vos autem ne timueritis eos. 1. Mach. 3. 17.18.19. 20.21.22.

1. *Vt diſperdant nos &c.*) Iniuſtè nobis damna inferendo in perſonis noſtris, in rebus coniunctis maximè, & in rebus quas poſſidemus, quare iniuſtum eſt bellum ex parte eorum, ex parte autem noſtra iuſtum vt ſequitur.
2. *Animabus.*) .i. Vita noſtra.
3. *Legibus.*) Nobis à Deo datis.

Et ait Iudas: Accingimini & eſtote filij potentes, & eſtote parati in mane, vt pugnetis aduerſus nationes has quæ conuenerunt aduerſus nos, diſperdere nos & [1] ſancta noſtra: quoniam melius eſt nos mori in bello, quam videre mala gentis noſtræ & ſanctorum. Sicut autem fuerit voluntas in cælo ſic fiat. 1. Mach. 3. 58.59.60.

1. *Sancta.*) Templum & quæ in eo ſunt.

Et ait Iudas viris qui ſecum erant : Ne timueritis multitudinem eorum, & impetum eorum ne formide- 1. Mach. 4. 8.9.10.11.

mideris. Mementote qualiter ſalui facti ſunt Patres noſtri in mari rubro, cũ ſequeretur eos Pharao cum exercitu multo. Et nunc clamemus in cælum: & miſerebitur noſtri Dominus, & memor erit teſtamenti Patrum noſtrorum & conteret exercitum iſtum ante faciem noſtram hodie: & ſcient omnes gentes quia eſt qui redimat, & liberet Iſrael.

Vide item 2. Mach. c. 8. v. 18. & c. 13. 14. & c. 15. 8.

§. 4. QVOMODO DVCI MILITVM ORANdum antequam pugnam ineat.

2. Para. 14. 11. *Domine non eſt apud te vlla diſtantia vtrum in paucis auxilieris, an in pluribus adiuua nos Domine Deus noſter: in te enim & in tuo nomine habentes fiduciam venimus contra hanc multitudinem.*

§. 5. QVOMODO COHORTETVR POPVLVM ad orandum pro victoria.

Iudith 4. 12. 13. 14. *Scitote quoniam Dominus exaudiet preces veſtras, ſi manẽtes permanſeritis in ieiunijs, & orationibus in conſpectu Domini. Memores eſtote Moyſi ſerui Domini, qui Amalech confidentem in virtute ſua & in potentia ſua, & in exercitu ſuo, & in clypeis, & in curribus ſuis: & in equitibus ſuis, non ferro pugnando ſed precibus ſanctis orando deiecit: ſic erunt vniuerſi hoſtes Iſrael: ſi perſeueraueritis in hoc opere quod cœpiſtis.*

§. 6. AD IDEM ET QVOMODO INCREPAbit puſillanimes, eoſque in ſpem eriget diuini auxilij.

Vide fusè Iudith c. 8. à v. 10. per multos deinceps verſus.

§. 7. QVOMODO COMPELLANDI IN BELlo hoſtes fidei.

Vide ad id pulchram orationem Regis Abiæ ad Regem Iſrael eiuſque exercitum 2. Paral. 13. à v. 4.

BENEFICENTIA.

Vide Miſericordia. Liberalitas. Eleemoſyna, & ſimiles titulos.

§. 1. QVI BENEFICI EORVMQVE merces.

2. Mac. 12. 29. 30. 31. *Inde ad ciuitatem Scytharum abierũt quæ ab Ieroſolymis ſexcentis ſtadijs aberat. Conteſtantibus autem his qui apud Scythopolitas erant, Iudæis, quod benignè ab eis haberentur etiam temporibus infelicitatis quod modeſtè ſecũ egerint gratias agentes eis, & exhortati etiam de cętero erga genus ſuum benignos eſſe, venerunt Ieroſolymam die ſolemni ſeptimanarum inſtante.*

BENIGNITAS.

V. Manſuetudo. Patientia. Deus. Lingua. Humilitas.

§. VNIC. QVAM EA PROSIT, PATET EX contrario, quia ob aſperius reſponſum datum à Roboam rege, decem tribubus ipſe ab eo ſunt abalienatæ. 3. Reg. 12.

AARON MOYSI BENIGNE RESPONDET *V. Verbo Excuſatio peccati.*

Chriſtus adulteram benignè abſoluit. Ioan. 8.

BLASPHEMIA.

§. 1. BLASPHEMIA 1 IDIOMA EST REPRObotum & damnatorum.

2 *Æſtuauerunt homines æſtu magno & blaſphemauerunt nomen Dei habentis poteſtatem ſuper has plagas, neque egerunt pœnitentiam vt darent illi gloriam.* Apoc. 16. 9.

1. *Idioma.*) Sicuti idioma beatorum eſt laus Dei vt patebit Verbo Gloria cæleſtis.

2. *Æſtuauerunt &c.*) Blaſphemię iſtæ, ſectatorum Antichriſti diriſſimè afflictorũ adumbrant blaſphemias damnatorum de quibus etiam verum eſt illos æſtuare æſtu magno .i. vehementi calore affligi.

1 *Commanducauerunt linguas ſuas præ dolore & blaſphemauerunt Deum cæli præ doloribus & vulneribus ſuis, & non egerunt pœnitentiam ex operibus ſuis.* Apoc. 16. 11.

1. *Commanducauerunt.*) Eſt hyperbole, id eſt, Mordebunt atque concident eas ac ſi manducare vellent quod eſt vehementiſſimæ indignationis & impotentiſſimi doloris. Vide item verſum 21.

§. 2. QVINAM BLASPHEMI EORVMQVE pœna, & quam graue ſit peccatum blaſphemare.

1 *Quidam Hebræus blaſphemat nomen Domini, & Dei iuſſu lapidatur.* Leu. 24. 14.

1. *Quidã.*) Forte non vacat myſterio quod ad iudicandam ſceleris atrocitatem non indicetur nomen eius, licet matris meminerit ſcriptura & tribus Dan.

Benadab regis Syri ipſiuſque exercitus blaſphemia qua Deum Hebræorũ Deum eſſe [1] montiũ dixerant non vallium, inſigni clade in bello punita eſt: Item caſu [2] muri euiuſdam ſuper 27. millia hominum, & turpi fuga Benadab. 3. Reg. 20. 29. 31.

1. Mon-

1. *Montium.*) Quia ſci. templũ erat in mõte Moria vbi Deo ſacrificabatur, ideo putabant eum in monte tantum iuuare ſuos cultores:& quia altare quod reparauit Elias,erat in monte Carmeli.

2. *Muri.*) Cum enim vellent murum reparare & acceſſionibus nouis augere vt ſeſe tuerentur intra ciuitatem : Dei voluntate oppreſſit blaſphemos inquit Liranus.

2. Mach. 10. 34. 35. 36. *Hi qui intus erant loci firmitate confuſi ſupra modũ maledicebant & ſermones [1] nefandos iactabant. Sed cum dies quinta illuceſceret, viginti iuuenes ex his qui cum Machabæo erant accenſi animis [2] propter blaſphemiam viriliter acceſſerunt ad murum,& feroci animo incedentes aſcendebant: ſed & alij ſimiliter aſcendentes turres portaſque ſuccendere aggreſſi ſunt, atque ipſos maledicos viros concremare.*

1. *Sermones nefandos.*) Blaſphemias in Deũ.

2. *Propter blaſphemiam.*) Quam magis horrebant quam mortem ipſam. Vide ad idem c. 12.v.14.& V. Oratio §.7.ex 4. Reg. 19. Nicanor blaſphemus (2. Mach. 15. v. 2. 3. 4. 5.) miſerè perit in bello v. 28. de quo item hæc ſacer textus.

Matth. 15. 30. 31. 32. 33. *Præcepit Iudas qui per omnia corpore & animo mori pro ciuibus paratus erat, [1] caput Nicanoris & manum cum humero abſciſſam Ieroſolymã perferri. Quò cum perueniſſet conuocatis contribulibus & ſacerdotibus [2] ad altare, acceſſijt & eos qui in arce erant & oſtenſo capite Nicanoris & manu nefaria quam extendẽs contra domum ſanctam omnipotẽtis Dei, magnifice [3] gloriatus eſt. Linguam etiam impij Nicanoris præciſam iuſſit particulatim [4] auibus dari: manum autem dementis contra templum ſuſpendi.*

1. *Caput.*) Sicut Dauid eò loci portauerat etiam ad Dei laudem & victoriæ notitiã caput Goliath 1. Reg. 18.

2. *Ad altare.*) Ad Deo de victoria ſacrificandum.

3. *Gloriatus.*) Superba loquens & blaſphema.

4. *Auibus dari.*) Ob blaſphemias ab eo prolatas : en quomodo per quæ quis peccat, per ea ipſa punitur. Idem dic de manu.

1. ad Tim. 1. 20. *Ex quibus eſt Hymenæus & Alexander quos [1] tradidi ſathanæ vt diſcant non [2] blaſphemare.*

1. *Tradidi ſathanæ.*) .i. excommunicaui ita Theodoretus: qui ait olim excommunicatos variè à ſathana torqueri ſolitos. Vide V. Hæreticus §. 1.

2. *Blaſphemare.*) Quomodo Hæreſis ſit Blaſphemia. Vide ibidem.

Quoniam blaſphemare feciſti inimicos Domini propter verbum hoc, filius, qui natus eſt tibi, morte morietur. 2. Reg. 12. 14.

1. *Blaſphemare.*) Quaſi iniuſtus eſſet Deus qui Sauli ob eius peccata abſtulerat regnum, cum illud idem contuliſſet in Dauidem qui videbatur maioribus obſtrictus peccatis. Obſerua cæteris omiſſis quæ erãt coniuncta peccato Dauid, hanc vnam blaſphemiã, cuius cauſa fuerat Dauid aut occaſio, valde exaggerari à Nathan quod ſciret eam maximè diſplicere Deo, Bonauentura.

Lapidatur Naboth ob præſumptam [1] blaſphemiam. 3. Reg. 20.
Vide Verbo Vxor.

1. *Blaſphemiam.*) Obſeruat Bonauent. nequiſſimam Iezabelem hoc impoſuiſſe ſcelus inſonti Naboth, quòd ſciret nullum eſſe iſto grauius, ſeque ſi de eo eſſet is accuſatus, ſtatim voti compotem futuram.

Factum eſt cũ ceſſaſſent loqui, indignatus Holofernes vehementer dixit ad Achior : quoniam prophetaſti nobis dicens quod gens Iſrael defendatur à Deo ſuo, vt oſtendam tibi quoniam [1] nõ eſt Deus, niſi Nabuchodonoſor: cum percuſſerimus eos omnes, ſicut hominem vnum, tunc & ipſe cum illis Aſſyriorum gladio interibis & omnis Iſrael tecum perditione diſperiet : & probabis quoniam Nabuchodonoſor Dominus ſit vniuerſæ terræ. Iudith 6. 2. 3. 4.

1. *Non eſt Deus niſi &c.*) En blaſphemiam, cuius pœnam. Vide cap. 13. v. 10. dum perit occiſus à fæmina.

Quemadmodum punitus blaſphemus & ſuperbus Antiochus.

Vide Verbo Superbia ex 2. Machab. c. 9.

Vide ad idem V. Ambitio ex Numer. 16.

§. 3. TACENDVM NONNVMQVAM DVM alij blaſphemant.

1 *Tacuit populus & non reſpondit ei quidquam : ſiquidem præceptum regis acceperant vt [2] non reſponderent ei.* 4. Reg. 18. 36.

1. *Tacuit.*) Rabſace blaſphemante Deum v. 35.

2. *Non reſponderent.*) Nè reſpondendo darent ei anſam nouas proferendi blaſphemias. Obſeruat Bonauent. ideo etiam inhibitum ab Ezechia ſanctiſſimo Rege nè reſponderet populus, quia non expedit ſimpliciores contra infidelium aut hæreticorum blaſphemias diſputare.

CALVMNIA.

V. Auaritia. Ambitio.

§. 1. QVI CALVMNIAM ALIIS INTVLERINT, eorumque pœnas.
Vide §. ſequenti.

§. 2. QVI CALVMNIAM PASSI, ET QVEMadmodum ſe in eâ habuerunt.

Gen. 31. 1. *Poſtquam audiuit Iacob verba filiorum Laban dicentium : [1] tulit Iacob omnia quæ fuerant patris Chriſti, & de illius facultate ditatus, factus eſt inclitus.*

1. *Tulit.*) Furatus eſt, eſt pura calumnia, furtum enim vocant iuſtam mercedẽ, opeſq; ipſi à Deo datas : Ioſeph iniuſtè accuſatur de ſtupro quod fortiſſimè recuſarat, ob eamque calumniam carceri traditur. *Gen. 39. 7. 20. V. V. Caſtitas.*
Item Moſes & Aaron.

Exodi 5. 21 *Dixerunt ad eos: videat Dominus & [1] iudicet, quoniam [2] fœtere feciſtis odorem noſtrum corã Pharaone & ſeruis eius, & præbuiſtis ei [3] gladium vt occideret nos.*

1. *Iudicet.*) .i. Vindicet.
2. *Fœtere &c.*) .i. Inuiſos nos feciſtis Pharaoni.
3. *Gladium.*) Ecce quomodo eos homicidas habent idque per ſummam iniuriã, quos ante vt liberatores venerabantur. Nota hic populi inconſtantiam, & Moſis patientiam qui nihil ad hæc reſpondit ſed ad Deũ acceſſit, tum conſilium tum ſolatium ab eo accepturus. Ita faciendum ei qui calumniam paſſus eſt, ad Deum nempè innocentiæ ſuæ teſtem ei recurrendum.

Pſ. 26. 18. *Inſurrexerunt in me teſtes iniqui.*
Pſ. 37. 13. 14. 15. 16. 17. *Et qui inquirebant mala mihi locuti ſunt [1] vanitates : & dolos tota die meditabantur. Ego autem tanquam ſurdus non audiebã : & ſicut mutus nõ aperiens os ſuum. Et factus ſum ſicut homo non audiens : & non habens in ore ſuo [2] redargutiones. [3] Quoniam in te Domine ſperaui : tu exaudies me Domine Deus meus. [4] Quia dixi: nequãdo ſupergaudeant mihi inimici mei : [5] & dum commouentur pedes mei, ſuper me [6] magna locuti ſunt.*

1. *Vanitates.*) Calumnias : mendacia blaſphemias, conuitia.
2. *Redargutiones.*) Ad Oſtendendum falſa eſſe quæ mihi obijciebantur.
3. *Quoniam ſperaui.*) .i. Ideò me ita manſuetè geſſi quia in te erat ſpes mea.
4. *Quia dixi &c.*) .i. Inter orandum dixi ne ſinas vt hoſtes mei ob interitum meum lætentur ſuper me.
5. *Et dum &c.*) .i. Dum à priſtino ſtatu me inclinari ad ruinam vident.
6. *Magna locuti.*) .i. ſuperbè contra me inſultauerunt quaſi iam præualuiſſent.

Pſ. 63. 4. 5. 6. 7. *[1] Exacuerunt vt gladium linguas ſuas : [2] intenderunt arcum [3] rem amaram, vt ſagittent in occultis immaculatum. [4] Subitò ſagittabunt eum, & [5] non timebunt : [6] firmauerunt ſibi ſermonẽ nequam. Narrauerunt vt abſconderent laqueos : dixerunt; quis videbit eos ? ſcrutati ſunt [7] iniquitates : [8] defecerunt ſcrutantes ſcrutinio.*

1. *Exacuerunt &c.*) Vt ſci. efficaciſſimè læderent, quia præmeditatas habuerunt calumnias quibus me quaſi acuto gladio perimerent.
2. *Intenderunt.*) Parauerunt arcum vt inde ſagittas calumniarum eiacularentur.
3. *Rem amaram.*) Quia amaras producit plagas.
4. *Subito.*] Vt me incautum opprimant.
5. *Non timebunt.*) Neque Deum neque homines.
6. *Firmauerunt &c.*) .i. obſtinato animo decreuerunt ſequi ſuum prauum conſilium.
7. *Iniquitates.*) Varios nocendi per calumniam & dolum modos excogitarunt.
8. *Defecerunt.*) Defatigati ſunt in excogitãdo nec facilè inuenire potuerunt conuenientem perdendi me rationem.

Os peccatoris & os doloſi ſuper me apertum eſt : locuti sũt aduerſum me lingua doloſa, & ſermonibus [1] odij circumdederunt me : & expugnauerũt me [2] gratis. Pſ. 108. 2. 3

1. *Odij.*) Ex odio profectis.
2. *Gratis:*) Sine vllo merito meo.

Si patrem familias Beelzebub vocauerunt, quanto magis domeſticos eius. Matt. 10. 25.
Hic non eijcit dæmones niſi in Beelzebub principe dæmoniorum. Matt. 12. 24.
Vnde huic ſapientia hæc, & [1] virtutes? nonne hic eſt [2] fabri filius? nonnè mater eius dicitur Maria & [3] fratres eius Iacobus & Ioſeph & Simon & Iudas: & ſorores eius nonne omnes apud nos ſunt? [4] vnde ergo huic omnia iſta ? Et [5] ſcandalizabantur in eo. Matt. 13. 54. 55. 56. 57.

1. *Virtutes.*) Poteſtas ad miracula.
2. *Fabri filius.*) Marcus c. 6. v. 3. habet *Faber:* vide hic eius humilitatem : erat autem inquit Iuſtinus cõtra Tryphonem, Faber lignarius, conficiens aratra & iuga boum.

3.*Fratres.*) Cognati germani.

4.*Vnde huic omnia iſta?*) q. d. inquit Liran. ſi non ea habet exercitio, ſtudio aut ratione generis ſui, habet igitur à dæmone.

5.*Scandalizabantur in eo.*) Tribuentes dæmoni quod erat Dei.

Mat. 26. 59. 60. *Principes ſacerdotum, & omne concilium quærebant falſum teſtimonium contra Ieſum, vt eum morti traderent, & non inuenerunt, cum multi falſi teſtes acceßiſſent.*

Vide item verſus ſequentes, & quanta eius in calumnijs patientia vide v. 63. & c. 27. 14.

Quàm varijs appetitus ſit Paulus calumnijs etiam coram iudicibus, vide Actor. cap. 18. 12. & cap. 21. 28. & cap. 24. à verſu 2. & cap. 25. 7. Vide ibidem quemadmodum & quanta conſtantia illas calumnias à ſe depulerit, vt & alias 2. Cor. 12. à v. 16.

Calumnia Achab & Iezabelis, quâ falsò impoſuerunt Naboth benedixiſſe illũ, id eſt, maledixiſſe Deo & regi. i. commiſiſſe crimen læſæ maieſtatis, tum diuinæ, tum humanæ habetur 3. Regum 21. à v. 7. Ibidem ſequitur pœna tum calumniæ, tum furti & rapacitatis vineę eiuſdem Naboth tũ homicidij: fuit. n. lapidatus Naboth tanquam blaſphemus: ita enim lex præcipiebat in Deuteronomio.

3. Reg. 21. 19. 22. *Hæc dicit Dominus: [1] Occidiſti inſuper & [2] poſſediſti: & poſthac addes:: Hæc dicit Dominus: In hoc loco in quo linxerunt canes ſanguinem Naboth, lambent quoque ſanguinem tuum.*

1.*Occidiſti,*) Innocentem Naboth.

2.*Poſſediſti.*) Vineam. Vide ſequentibus verſibus reliquas pœnas, tum Achab, tum impiæ Iezabelis.

2. Cor. 10. 2. 3. *[1] Rogo vos [2] ne præſens audeam [3] per eam confidentiam, qua exiſtimor audere in quoſdam, qui arbitrantur nos tanquam [4] ſecundum carnem [5] ambulemus: [6] In carne enim ambulantes non ſecundum carnem militamus.*

1. *Rogo vos.*) ſcil. ſic agere me abſente.

2. *Ne præſens audeam.*) id eſt, ne poteſtate mea vtar atque audacia, ijſque infligam excommunicationem aut aliam pœnam.

3. *Per confidentiam.*) id eſt, per libertatem quam calumniantur Pſeudoapoſtoli me inſolentius exercuiſſe in quoſdam. Anſel.

4. *Secundum carnem.*) Humano more, inquit Sà: vel tanquam, quæ carnis ſunt & humana ſectantes.

5. *Ambulemus.*) Conuerſemur.

6. *In carne ambulantes.*) Viuentes vitam iſtam in carnis fragilitate, tamen quæ carnis ſunt, & humana, veluti humanam aut ſapientiam aut eloquentiam aut gloriam non ſectamur.

Sed [1] eſto: ego vos non grauaui: ſed cum eſſem aſtutus dolo vos cepi: Numquid per aliquem eorum, 2. Cor. 12. 16. 17. 18. 19.
quos miſi ad vos, [2] circumueni vos? [3] rogaui Titum & miſi cum illo fratrem. Numquid Titus vos circumuenit? nonne eodem ſpiritu ambulauimus? nonne [4] iiſdem veſtigijs? [5] olim putatis quod excuſemus nos apud vos? [6] coram Deo [7] in Chriſto loquimur: omnia autem chariſſimi propter ædificationem veſtram.

1.*Eſto, &c,*) q. d. forſitan Pſeudoapoſtolorum quiſpiam dicat: Eſto non grauauerit vos Paulus per ſeipſum, ſed per eos, quos miſit ad vos callidè expoliauit.

2. *Circumueni.*) Per fraudem quid accepi, aut extorſi?

3.*Rogaui Titum.*] vt ad vos iret.

4.*Iiſdem veſtigijs.*) Tanquam pręceptor & diſcipulus, à nullo ſc. accipiendo quidquam.

5.*Olim, &c.*) q. d. putatis nos id dicere ad excuſandum aut defendendum aliquod crimen olim in vos admiſſum.

6. *Coram Deo.*] q. d. ſed non ita eſt, neque eo fine iſta dicuntur à nobis, harum enim rerum Deus coram quo loquimur, eſt teſtis.

7.*In Chriſto.*) In Chriſti ſpiritu: vel vt An- 2. Reg. 15. 8.
ſelmus ſecundum Chriſtum. Abſalon patrem Dauidem calumniabatur apud populum quaſi negligeret is populo ius dicere:
Non eſt inquit, qui te audiat conſtitutus à 2. Reg. 16. 1.
rege: qua in re mentiebatur ſplendidè. Siba ſeruus Miphiboſeth filij Ionathæ accuſat apud Dauidem dominum ſuum, quaſi ſequeretur partes Abſalon contra Dauid, cui calumniæ nimis credulus Dauid adiudicat ei bona omnia Miphiboſeth.

Hoſtes Zorobabel & Iudæorum varias 1. Eſdra 4.
in eos ſcribunt calumnias ad Artaxerxem Regem, vt ædificationem templi eos intermittere præciperet, quod & impetrarunt.

Aman Iudæos per ſuas apud regem calumnias certæ morti addicit, ni Deus eos mira ſua prouidentia liberaſſet.

Eſt (inquit) populus per omnes prouincias regni Eſter 3. 8.
tui diſperſus, & à ſe mutuo ſeparatus, nouis vtens legibus & ceremonijs, inſuper & [1] Regis ſcita contemnens.

1.*Regis ſcita contemnens.*) calumnia erat manifeſta, qua Iudęos omnes ob vnum Mardochæum Iudæum, qui illum non adorabat, perdere volebat, Vide verſu 6. Sed quomodo Deus in eius caput retorſit malum, quod alijs parabat hic calumniator, vide caput 7. verſ. 10.

Principes populi accuſant Hieremiam, quod [1] non Ier. 38. initio.
quæreret populo pacem, ſed malum; quia ex parte Dei

te Deo prædicebat capiendam vrbem, hortabaturque populum, vt ſi ſaluus eſſe vellet, profugeret ad Chaldæos, tantumque ſuis efficiunt calumnijs apud regem, vt eum ſubmiſerit in lacum fame conficiendum.

1. *Non quæreret pacem.*) Idem quoque hodie fit ſi quis concionatorum veritatem prædicet, vitia carpat, dicitur hoſtis regni, &c.

Quam atrocem paſſa ſit Suſanna calumniam, & quemadmodum ab ea miraculosè liberata; Vide verbo Teſtis, ex Dan. 13.

1. Machab. 7. 4. 5. 6. *Sedit Demetrius ſuper ſedem regni ſui: & venerunt ad eum viri iniqui & impij ex Iſrael: & [1] Alcimus dux eorum, qui volebat fieri Sacerdos. Et accuſauerunt populum apud regem, dicentes: Perdidit Iudas & fratres eius omnes amicos tuos, & nos diſperſit de terra noſtra.*

1. *Alcimus.*) Huius Alcimi exitum longè miſerrimum, pœnamque tum huius calumniæ, tum aliorum eius ſcelerum, Vide cap. 9. à v. 55.

2. Machab. 4. 1. 2. *Simon prædictus pecuniarum & patriæ delator, malè loquebatur de Onia, tanquam ipſe Heliodorum inſtigaſſet ad hæc, & ipſe fuiſſet incentor malorum prouiſoremque ciuitatis ac defenſorem gentis ſuæ, & æmulatorem legis Dei, audebat inſidiatorem regni dicere.*

§. 3. ETIAM SANCTI PETVNT LIBERARI à calumnijs.

Pſ. 118. 121. *Feci iudicium & iuſtitiam, non tradas calumniantibus me ſuperbis.*

Pſ. 118. 134. *Redime me à calumnijs hominum, vt cuſtodiam mandata tua.*

Vide V. Contumelia ex Tobiæ 3. 14.

CASTITAS.

§. I. QVI CASTITATIS CVLTORES.

Gen. 4. 1. Obſeruatum à patribus eſt primos parentes in paradiſo terreſtri, omni abſtinuiſſe copula: de ijs autem inde pulſis dicitur: Adam cognouit Euam vxorem ſuam.

Gen. 16. 2. Noluit Abram niſi ægrè admodum, deprecanteque Sara vxore acquieſcere, vt Agar ancillam in ſecundam vxorem acciperet, minuſque principalem.

Geneſ. 29. 22. &c. Inſignis fuit caſtitas Iacob, qui ad annum vſque 84. cælebs manſit; quod probat P. Alapide v. 35. ad illud: Iudam.

Verum nihil illuſtrius Ioſephi caſtimonia, cuius nequaquam acquieſcentis importunis vocibus & quotidianis precibus dominæ ſuæ illum ad ſtuprum .i. adulterium ſollicitantis iſta eſt vox.

Ecce dominus meus, omnibus mihi traditis ignorat, quid habeat in domo ſua: nec quidquam eſt, quod non in mea ſit poteſtate, vel non tradiderit mihi, præter te, quæ vxor eius es: [1] quomodo ergo poſſum hoc malum facere & peccare in Deum meum? Gen. 39. 8. 9.

1. *Quomodo, &c.*) Obſeruant Doctores optimum luxuriæ remedium eſſe memoriam Dei vbique præſentis, item eius beneficiorum, vt prouocemur ad eum redamandum, atque iudiciorum eius in peccatores, quorum timore caueamus à peccato: hæc omnia aliaque plurima complectuntur iſta verba, *Deum meum.*

Expendit Rupertus heroicam Ioſephi continentiam, quod iuuenis 27. annorum, iſque formoſus, atque à Domina ſua ipſe ſeruus emptitius potente ſolicitatus, amplis etiam ſi conſentiret nefario operi propoſitis præmijs, conſtans in caſtitate manſerit: tamen, nec timuerit furias inſanæ amaſiæ mortemque & carcerem, de quo verſu 20. qui quidem fuit triennij, ait Lipomanus. Ingens ſanè fuit iſta animi fortitudo, quam dum attentius perpendit Chryſoſtomus, dicit ſe plus mirari factum Ioſeph, quàm tres pueros in fornace illæſos. Vide ipſum in Geneſim homilia 62.

Feciſti viriliter, & confortatum eſt cor tuum, eo quod caſtitatem amaueris, & poſt virum tuum, alterum neſcieris: ideo & manus Domini confortauit te, & ideo eris benedicta in æternum. Iudith 15. 11.

Tu ſcis Domine (ita Sara vxor Tobiæ iunioris) quia nunquam concupiui virum, & mundam ſeruaui animam meam ab omni concupiſcentia. Tob. 3. 16.

Beatæ Virginis caſtitatem eximiam vide Tomo 1. Verbo Maria.

Videtur eximiæ fuiſſe caſtitatis Sanctus Stephanus, qui ab Apoſtolis fuit deputatus ad miniſterium mulierum, inquit Bonauentura. Actor. 6.

§. 2. ORANDO ACQVIRITVR CASTITAS.

Et vt ſciui, quoniam aliter non poſſem eſſe continens niſi Deus det, & hoc ipſum erat ſapientia, ſcire cuius eſſet hoc donum; adij Dominũ & deprecatus ſum illum, & dixi ex totis [1] præcordijs meis, &c. Sap. 8. 21.

1. *Præcordijs.*) .i. corde, animo .i. ex toto intellectu & affectu mentis.

§. 3.

§. 3. Castitati tvendæ diligens oculorum cuſtodia neceſſaria

Iob 31. 1. *1 Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne [2] cogitarem quidem de virgine.*

1.*Pepigi*] quaſi pacto inito cum oculis, ſtatui eos diligentiſſimè cuſtodire. Per oculos intelligit Titelmanus cæteros etiam ſenſus, & membra corporis.

2. *Cogitarem.*) Oculi enim cauſa ſunt cur cogitemus, cum rerum ſimulachra in animum inuehant, quare qui ſe liberum à prauis cogitationibus eſſe vult, eum neceſſe eſt oculos claudere.

Vide Verbo Luxuria. & V. Mulier, de mulierum caſtitate. & V. Virginitas.

CHARITAS.

Agendum primùm de Charitate in genere, tum in Deum, denique in proximum.

CAPVT I.

De Charitate in genere.

§. 1. Æternvm damnatvr, cvi charitas deeſt.

Mat. 22. 12. 13. *Amice quomodo huc intraſti, non habens [1] veſtem nuptialem? At ille obmutuit. Tunc dixit rex miniſtris: ligatis manibus & pedibus eius, mittite eum in tenebras exteriores, ibi erit fletus & ſtridor dentium.*

1.*Veſtem.*) Per veſtem iſtam communiter intelligunt Sancti Patres charitatem, quæ animam veſtit, atque cæleſtibus nuptijs dignam facit.

Mat. 25. 11. 12. *Nouiſſimè veniunt, & [1] reliquę virgines, dicentes: Domine, Domine, aperi nobis. At ille reſpondens ait. Amen dico vobis, [2] neſcio vos.*

1. *Reliquæ.*) Quibus deerat ſcilicet oleum charitatis, & bonorum operum.

2. *Neſcio.*) Neſcire dicitur Deus, quos non approbat, & quibus non vult benefacere.

CAPVT II.

De charitate in Deum.

§. 1. Qvinam ea instrvcti.

Reſpondit Paulus & dixit: Quid facitis flentes & affligentes cor meum? Ego enim non ſolum alligari, ſed & mori in Ieruſalem paratus ſum propter nomen Domini Ieſu. Act. 21. 13

De eadem charitate in Deum, Vide V. Obedientia, Tribulatio. Vbi plurima de ijs, qui Dei amore varia ſunt perpeſſi. V. Zelus fusè, eſt enim zelus charitatis actus præcipuus.

1 De omni corde ſuo laudauit Dominum, & dilexit Deum, qui fecit illum, & dedit illi contra inimicos potentiam: & ſtare fecit cantores contra altare, & in ſono eorum dulces fecit modos. Eccli. 47. 10.

1. *De omni corde*] id eſt, ſeriò & ex animo ſine fictione & torpore. Magdalenę remittuntur peccata multa, quoniam dilexit multum. Luc. 7. 47.

Simon Ioannis [1] diligis me plus his? dicit ei: Etiam Domine, tu ſcis quia amo te: dicit ei: Paſce agnos meos. Ioa. 21. 15.

1.*Diligis me.*) Quam eandem interrogationem, cum tertiùm iteraſſet Chriſtus, ſemper à Petro eandem retulit reſponſionem. Vide v. 16. & 17.

Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? [1] tribulatio, an [2] anguſtia? an fames? an nuditas? an [3] periculum? an perſecutio? an [4] gladius? (ſicut ſcriptum eſt, quia [5] propter te [6] mortificamur tota die: [7] æſtimati ſumus ſicut oues occiſionis.) ſed in his omnibus [8] ſuperamus propter eum, qui dilexit nos. Certus enim ſum, quia neque [9] mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque [10] virtutes, neque [11] inſtantia, neque futura, neque [12] fortitudo, neque [13] altitudo, neque [14] profundum, neque creatura alia poterit nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt [15] in Chriſto Ieſu Domino noſtro. Rom. 8. 35. 36. 37. 38. 39.

1. *Tribulatio.*) Corporalis afflictio.

2. *Anguſtia*] Mentis anxietas.

3. *Periculum.*) Apparens mors.

4. *Gladius.*) Mors ipſo facto inflicta. Hoc ſeptenario, inquit Anſelmus, deſignatur vniuerſitas eorum, quę in hoc mundo nos poſſunt affligere.

5. *Propter te.*) ô Chriſte, à quo nolumus ſeparari

parari; propter te inquam, non ob vllum crimen noſtrum.

6.*Mortificamur.*) Varijs afficimur pœnis.

7.*Aeſtimati,&c.*) aduerſarij noſtri habent nos, tractant nos tanquam oues occiſioni deſtinatas: iudicant nos debere ſine vlla miſericordia occidi; pręſertim cum neque ijs reſiſtamus, at ouium inſtar in omni manſuetudine & ſimplicitate mori ſimus parati.

8.*Superamus.*) Quia dum in illius amore pendemus, ſenſum doloris non recipimus. Anſelmus.

9.*Vita.*) Temporalis, quæ nobis promittitur ſi deſeramus Chriſtum.

10.*Virtutes.*) Sunt hę inter ſpiritus beatos, infra poteſtates, non quod vnquam ſint ſpiritus iſti conaturi eum à Chriſto ſeparare, ſed dicit fore potius, vt impoſſibilia iſta eueniant, quàm vt ſeparetur à charitate Chriſti.

11.*Inſtantia.*) Præſentia, ſeu proſpera ſint, ſeu aduerſa.

12.*Fortitudo.*) alicuius vim inferre volentis, fortior enim eſt is, cui iuhæremus.

13.*Altitudo.*) Proſperitas, gloria. Vel altitudo arcis, aut rupis, vnde quis minaretur nos deijcere.

14.*Profundum.*) aduerſitas, infamia, ignominia. Vel mare, aut flumen, in quo minaretur quis ſubmerſionem: Licet etiam cum Theodoreto, per altitudinem & profundum intelligere cęlum & inferos: q.d. Paulus, licet promitteretur nobis regnum æternum, aut intentaretur pœna item æterna ab aliquo, ſi id fieri poſſet; nihil tamen is proficeret, neque nos ijs rebus à Chriſto ſepararet.

15.*In Chriſto.*) id eſt, per Chriſtum: Deo namque per Chriſti fidem atque gratiam copulamur: Vel *quæ eſt in Chriſto*, quia nobis charitatem ſuam Deus Pater in Chriſto oſtendit, quem pro nobis tradidit: Hæc ferè Anſelmus.

1.Cor.2.2 *Non iudicaui me ſcire aliquid inter vos, niſi Ieſum Chriſtum & hunc crucifixum.*

Ad Phil. 3.7.8. [1] *Quæ mihi fuerunt lucra, hæc* [2] *arbitratus ſum propter Chriſtum detrimenta.* [3] *Verumtamen exiſtimo* [4] *omnia* [5] *detrimentum eſſe propter eminentem ſcientiam Ieſu Chriſti Domini mei: propter quem* [6] *omnia* [7] *detrimentum feci, &* [8] *arbitror vt ſtercora, vt Chriſtum lucrifaciam.*

1.*Quæ fuerunt lucra.*) Quæ velut pretioſa in Iudaiſmo ſtudui congregare ea, poſtquam Chriſti veritatem agnoui.

2.*Arbitratus ſum detrimenta.*) id eſt, impedimenta ſalutis percipio, ideq; quare ea nihili duco. Anſel.

3 *Verumtamen.*) Quin imo, Imo verò: non enim eſt particula aduerſantis, ſed affirmantis.

4.*Omnia.*) Iudęorum legalia, & omnia terrena bona, inquit Chryſ.

5 *Detrimentum eſſe propter, &c.*) Impedimentum præſtare veritati, atque adeo velut detrimenta atque impedimenta abijcienda, propter præclaram fidem & notitiam Chriſti.

6.*Omnia.*) Vide v.4.

7.*Detrimentum feci.*) Reputaui impedimenta, ſeu pro detrimento, id eſt, damno duco, inquit Syrus.

8.*Arbitror.*) atque abominor, vt ſtercora quæ me coinquinent.

Ad hunc Dei amorem ſpectat, quod toties ſe vocet Paulus ſeruum Chriſti, quaſi iſto ſolo titulo glorietur talem ſe habere Dominum.

Item omnes huc referre licet afflictiones, & pœnas atque dolores, quos Chriſti cauſa perpeſſus eſt, de quibus infra V. Tribulatio, §.1.

[1] *Pro Chriſto ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos, obſecramus pro Chriſto,* [2] *reconciliamini Deo.* 2.Cor.5.20.

1.*Pro Chriſto.*) Vice Chriſti.

2.*Reconciliamini.*) Hęc obſecratio, quâ poſtulat peccatores cum Deo in gratiam redire, non niſi ex ſummo in eum amore potuit proficiſci.

CAPVT III.

De charitate in proximum.

Vide Amicitia. Inimicus. Compaſſio. Hoſpitalitas. Miſericordia. Oratio. Princeps. Zelus.

§. 1. QVINAM EA PRÆDITI.

Moſes, qui licet cauſam haberet ſibi metuendi à Pharaone, tamen ad eum adit, Deo obedit, populique, cuius grauiſſimæ ſeruituti compatiebatur, audacter dimiſſionem petit. Exodi 5.1.

Idem Moſes incenſa charitate, petit, aut parcat Deus populo, aut ſe deleat de libro vitæ, de qua re vide infra ex Rom. 9.3. Exo.32.32

Idem ſororium ſuum Hobab vult retinere in caſtris, vt eum ad veri Dei fidem conuertat, licet prætexat ſe eo egere ad monſtrandam viam; cum ad id haberet columnam nubis. Num.10.30.

Idem tantum abeſt, vt inuideret 70. Senioribus, qui quemadmodum ipſe prophetabant, vt optaret etiam prophetare omnes,

Num.11. 29. *Quid, inquit, æmularis pro me? quis tribuat, vt omnis populus prophetet, & det eis Dominus ſpiritum ſuum?*

2.Reg. 24. 17. *Dixit Dauid ad Dominum cum vidiſſet Angelum cædentem populum: Ego ſum qui peccaui; ego iniquè egiſti, qui oues ſunt, quid fecerunt?* ¹ *vertatur obſecro manus tua contra me, & contra domum patris mei.*

1.*Vertatur.*) En boni principis & ſuperioris exemplar, qui paratus eſt pro ſuis occumbere.

Eſther 10. 3. *Acceptabilis (Mardochæus ſcilicet) plebi fratrum ſuorum, quærens bona populo ſuo, loquens ea, quæ ad pacem ſeminis ſui pertinerent.*

Eſther 13. 12.13. *Cuncta noſti, & ſcis, quia non pro ſuperbia, & contumelia, & aliqua gloriæ cupiditate fecerim hoc, vt non adorarem Aman ſuperbiſſimum. (libenter enim pro ſalute Iſrael etiam veſtigia pedum eius deoſculari paratus eſſem.)*

Eſther 4. 16. *Vade & congrega omnes Iudæos, quos in Suſan reperreris, & orate pro me; nõ comedatis & non bibatis tribus diebus & tribus noctibus: & ego cum ancillis meis ſimiliter ieiunabo, & tunc ingrediar ad regem, contra legem faciens non vocata, tradenſque me morti & periculo.*

De charitate Mardochei erga populum, vide Humilitas, §.2.

Pſ.15. 2.3. *Dixi Domino: Deus meus es tu; quoniam bonorum meorum non eges, ſanctis qui ſunt in terra eius,* ¹ *mirificauit omnes voluntates meas in eis.*

1.*Mirificauit, &c.*) id eſt, quoniam Deo nihil dare poſſum, idem Deus fecit, vt proximis meis mirè ſtuderem, & in eorum commodis procurandis totus eſſem, iiſque quacunque re poſſem, prodeſſem.

1.Mach.6. 44. Eleazarus vt liberaret populum, certæ morti ſe obijcit, dum elephantem viros armatos geſtantem occidit, à quo & obtritus eſt.

1.Mac.13. 3.4.5.6. *Vos ſcitis quanta ego, & fratres mei, & domus patris mei fecimus pro legibus & pro ſanctis prælia, & anguſtias quales vidimus: horũ gratia perierunt fratres mei omnes propter Iſrael, & relictus ſum ego ſolus. Et nunc non mihi contingat parcere animæ meæ in omni tempore tribulationis: non enim melior ſum fratribus meis, vindicabo itaque gentẽ meã, & ſancta, natos quoque noſtros & vxores: quia congregatæ ſunt vniuerſæ gentes conterere nos inimicitiæ gratia.*

2.Mac.12 25. *Et cum fidem dediſſet reſtituturum ſe eos ſecundum conſtitutum, illæſum eum dimiſerunt propter fratrum ſalutem.*

2.Mac.14 37. *Razias autem quidam de ſenioribus* ¹ *delatus eſt Nicanori, vir amator ciuitatis, & bene audiens: qui pro affectu pater Iudæorum appellabatur.*

1.*Delatus eſt.*) Tanquam Iudæ Machabæi fautor.

Præcipit Iudas, qui per omnia corpore & animo mori pro ciuibus paratus erat, caput Nicanoris, & manum cum humero abſciſſam Ieroſolymam deferri. 2.Mac.15 30.

Sed & eos qui in ciuitate erant, non minima ſolicitudo habebat pro his, qui congreſſuri erant. 2.Mac.15. 19.

Sanans (Ieſus ſcilicet) omnem languorem & omnem infirmitatem in populo. Et abijt opinio eius in totam Syriam, & obtulerunt ei omnes malè habẽtes varijs languoribus & tormentis comprehenſos, & qui dæmonia habebant, & lunaticos, & curauit eos, &c. Mat.4.23. 24.

Vide cap. 8. v.16. & cap.11.5. & cap. 15.30. & cap.19.2.

Noui opera tua, & fidem, & charitatem tuam, & miniſterium, & patientiam tuam, & opera tua nouiſſima plura prioribus. Apoc.2.19

Multum amatos ab Abraham Sodomitas patet ex eo quod ita frequenter & vehementer pro eorum orarit ſalute. Gen.18.

Quantum conciues ſuos de tranſmigratione reuerſos dilexerit Nehemias patet ex 2. Eſdræ libro per plura capita, de quo nonnulla habes verbo Princeps.

Samaritani charitas in proximum laudatur à Chriſto, qui appropians vulnerato ad mortem, eius alligauit vulnera, infuditque iis vinum & oleum. Luc.10. à v.33.

Optabam ego ipſe ¹ *anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis, qui ſunt cognati mei ſecundum carnem.* Rom. 9.3.

1.*Anathema.*) .i. ſeparatus eſſe à Chriſto, non quoad charitatem, ſed quoad gloriam æternam, atque id ob Iudæorum ſalutem: Quod quidem dicit ſe optaſſe, intellige, ſi id fieri poſſet, & ſi diuina diſpoſitio id pateretur; quare deſiderium iſtud non potuit eſſe in eo abſolutum atque efficax; non enim priuatio beatitudinis eius, eſſe poterat ſecundum Dei ordinationẽ, medium ad alios ſaluandos.

Idem fuit votum Moyſis. Exodi 32.

Fratres ¹ *voluntas cordis mei & obſecratio ad Deum fit pro illis in ſalutem.*

1.*Voluntas, &c.*) id eſt, deſidero ex corde eorum ſalutem, neque verò ſolum deſidero, verum etiam pro ea obſecro, id eſt, oro cum obteſtatione rerum ſacrarum.

Eiuſdem Pauli inſignis charitas patet ex eo quod ſe eorum, quibus prædicabat, patrem & matrem atque nutricem reputabat, eoſque amore horum ſimili, qui quidem vehementiſſimus eſt, complectebatur, quod quidem confirmant quæ ſequuntur.

videns. Mementote qualiter ſalui facti ſunt Patres noſtri in mari rubro, cū ſequeretur eos Pharao cum exercitu multo. Et nunc clamemus in cælum: & miſerebitur noſtri Dominus, & memor erit teſtamenti Patrum noſtrorum & conteret exercitum iſtum ante faciem noſtram hodie: & ſcient omnes gentes quia eſt qui redimat, & liberet Iſrael.

Vide item 1. Mach. c. 8. v. 18. & c. 13. 14. & c. 15. 8.

§. 4. QVOMODO DVCI MILITVM ORANdum antequam pugnam ineat.

2. Para. 14. 11. *Domine non eſt apud te vlla diſtantia vtrum in paucis auxilietis, an in pluribus adiuua nos Domine Deus noſter: in te enim & in tuo nomine habentes fiduciam venimus contra hanc multitudinem.*

§. 5. QVOMODO COHORTETVR POPVLVM ad orandum pro victoria.

Iudith 4. 12. 13. 14. *Scitote quoniam Dominus exaudiet preces veſtras, ſi manētes permanſeritis in ieiunijs, & orationibus in conſpectu Domini. Memores eſtote Moyſi ſerui Domini, qui Amalech confidentem in virtute ſua & in potentia ſua, & in exercitu ſuo, & in clypeis, & in curribus ſuis: & in equitibus ſuis, non ferro pugnando ſed precibus ſanctis orando deiecit: ſic erunt vniuerſi hoſtes Iſrael: ſi perſeuerauentis in hoc opere quod cœpiſtis.*

§. 6. AD IDEM ET QVOMODO INCREPAbit puſillanimes, eoſque in ſpem eriget diuini auxilij.

Vide ſuſè Iudith c. 8. à v. 10. per multos deinceps verſus.

§. 7. QVOMODO COMPELLANDI IN BELlo hoſtes fidei.

Vide ad id pulchram orationem Regis Abia ad Regem Iſrael eiuſque exercitum 2. *Paral.* 13. *à v.* 4.

BENEFICENTIA.

Vide Miſericordia. Liberalitas. Eleemoſyna, & ſimiles titulos.

§. 1. QVI BENEFICI EORVMQVE merces.

2. Mac. 12. 29. 30. 31. *Inde ad ciuitatem Scytharum abierūt quæ ab Ieroſolymis ſexcentis ſtadijs aberat. Conteſtantibus autem his qui apud Scythopolitas erant, Iudęis, quod benignè ab eis haberentur etiam temporibus infelicitatis quod modeſtè ſecū egerint gratias agentes eis, & exhortati etiam de cętero erga genus ſuum benignos eſſe, venerunt Ieroſolymam die ſolemni ſeptimanarum inſtante.*

BENIGNITAS.

V. Manſuetudo. Patientia. Deus. Lingua. Humilitas.

§. VNIC. QVAM EA PROSIT, PATET EX 3. Reg. 12.
contrario, quia ob aſperius reſponſum datum à Roboam rege, decem tribubus ipſe ab eo ſunt abalienatæ.

AARON MOYSI BENIGNE RESPONDET

V. Verbo Excuſatio peccati.

Chriſtus adulteram benignè abſoluit. Ioan. 8.

BLASPHEMIA.

§. 1. BLASPHEMIA 1 IDIOMA EST REPROborum & damnatorum.

2 *Æſtuauerunt homines æſtu magno & blaſphemauerunt nomen Dei habentis poteſtatem ſuper has plagas, neque egerunt pœnitentiam vt darent illi gloriam.* Apoc. 16. 9

1. *Idioma.*) Sicuti idioma beatorum eſt laus Dei vt patebit Verbo Gloria cæleſtis.

2. *Æſtuauerunt &c.*) Blaſphemię iſtæ, ſectatorum Antichriſti diriſſimè afflictorū adumbrant blaſphemias damnatorum de quibus etiam verum eſt illos æſtuare æſtu magno .i. vehementi calore affligi.

1 *Commanducauerunt linguas ſuas præ dolore & blaſphemauerunt Deum cæli præ doloribus & vulneribus ſuis, & non egerunt pœnitentiam ex operibus ſuis.* Apoc. 16. 11.

1. *Commanducauerunt.*) Eſt hyperbole, id eſt, Mordebunt atque concident eas ac ſi manducare vellent quod eſt vehementiſſimæ indignationis & impotentiſſimi doloris. Vide item verſum 21.

§. 2. QVINAM BLASPHEMI EORVMQVE pœna, & quam graue ſit peccatum blaſphemare.

1 *Quidam Hebræus blaſphemat nomen Domini, & Dei iuſſu lapidatur.* Leu. 24. 14

1. *Quidā.*) Forte non vacat myſterio quod ad indicandam ſceleris atrocitatem non indicetur nomen eius, licet matris meminerit ſcriptura & tribus Dan.

Benadab regis Syri ipſiuſque exercitus blaſphemia qua Deum Hebræorū Deum eſſe 1 montiū dixerant non vallium, inſigni clade in bello punita eſt: Item caſu 2 muri cuiuſdam ſuper 27. millia hominum, & turpi fuga Benadab. 3. Reg. 20. 29. 31.

1. Mon-

1. *Montium.*) Quia ſci. templũ erat in mõte Moria vbi Deo ſacrificabatur, ideo putabant eum in monte tantum iuuare ſuos cultores:& quia altare quod reparauit Elias, erat in monte Carmeli.

2. *Muri.*) Cum enim vellent murum reparare & acceſſionibus nouis augere vt ſeſe tuerentur intra ciuitatem : Dei voluntate oppreſſit blaſphemos inquit Liranus.

2. Mach. 10. 34. 35. 36. *Hi qui intus erant loci firmitate confiſi ſupra modũ maledicebant & ſermones[1] nefandos iactabant. Sed cum dies quinta illuceſceret, viginti iuuenes ex his qui cum Machabæo erant accenſi animis [2] propter blaſphemiam viriliter acceſſerunt ad murum, & feroci animo incedentes aſcendebant: ſed & alij ſimiliter aſcendentes turres portaſque ſuccendere aggreſſi ſunt, atque ipſos maledicos viros concremare.*

1. *Sermones nefandos.*) Blaſphemias in Deũ.

2. *Propter blaſphemiam.*) Quam magis horrebant quam mortem ipſam. Vide ad idem c. 12. v. 14. & V. Oratio §. 7. ex 4. Reg. 19. Nicanor blaſphemus (2. Mach. 15. v. 2. 3. 4. 5.) miſerè perit in bello v. 28. de quo item hæc ſacer textus.

Matth. 15. 30. 31. 32. 33. *Præcepit Iudas qui per omnia corpore & animo mori pro ciuibus paratus erat,[1] caput Nicanoris & manum cum humero abſciſſam Ieroſolymã perferri. Quò cum perueniſſet conuocatis contribulibus & ſacerdotibus [2] ad altare, accerſijt & eos qui in arce erant & oſtenſo capite Nicanoris & manu nefaria quam extendẽs contra domum ſanctam omnipotẽtis Dei, magnificè [3] gloriatus eſt. Linguam etiam impij Nicanoris præciſam iuſſit particulatim [4] auibus dari: manum autem dementis contra templum ſuſpendi.*

1. *Caput.*) Sicut Dauid eò loci portauerat etiam ad Dei laudem & victoriæ notitiã caput Goliath 1. Reg. 18.

2. *Ad altare.*) Ad Deo de victoria ſacrificandum.

3. *Gloriatus.*) Superba loquens & blaſphema.

4. *Auibus dari.*) Ob blaſphemias ab eo prolatas: en quomodo per quæ quis peccat, per ea ipſa punitur. Idem dic de manu.

1. ad Tim. 1. 20. *Ex quibus eſt Hymenæus & Alexander quos [1] tradidi ſatanæ vt diſcant non [2] blaſphemare.*

1. *Tradidi ſathanæ.*) .i. excommunicaui ita Theodoretus: qui ait olim excommunicatos variè à ſathana torqueri ſolitos. Vide V. Hæreticus §. 1.

2. *Blaſphemare.*) Quomodo Hæreſis ſit Blaſphemia. Vide ibidem.

Quoniam blaſphemare feciſti inimicos Domini, propter verbum hoc, filius, qui natus eſt tibi, morte morietur. 2. Reg. 12. 14.

1. *Blaſphemare.*) Quaſi iniuſtus eſſet Deus qui Sauli ob eius peccata abſtulerat regnum, cum illud idem contuliſſet in Dauidem qui videbatur maioribus obſtrictus peccatis. Obſerua cæteris omiſſis quæ erãt coniuncta peccato Dauid, hanc vnam blaſphemiã, cuius cauſa fuerat Dauid aut occaſio, valde exaggerari à Nathan quod ſciret eam maximè diſplicere Deo, Bonauentura.

Lapidatur Naboth ob præſumptam [1] blaſphemiam. 3. Reg. 20.
Vide Verbo Vxor.

1. *Blaſphemiam.*) Obſeruat Bonauent. nequiſſimam Iezabelem hoc impoſuiſſe ſcelus inſonti Naboth, quòd ſciret nullum eſſe iſto grauius, ſeque ſi de eo eſſet is accuſatus, ſtatim voti compotem futuram.

Factum eſt cũ ceſſaſſent loqui, indignatus Holofernes vehementer dixit ad Achior: quoniam prophetaſti nobis dicens quod gens Iſrael defendatur à Deo ſuo, vt oſtendam tibi quoniam [1] nõ eſt Deus, niſi Nabuchodonoſor: cum percuſſerimus eos omnes, ſicut hominem vnum, tunc & ipſe cum illis Aſſyriorum gladio interibis & omnis Iſrael tecum perditione diſperies: & probabis quoniam Nabuchodonoſor Dominus ſit vniuerſæ terræ. Iudith 6. 1. 2. 3. 4.

1. *Non eſt Deus niſi &c.*) En blaſphemiam, cuius pœnam. Vide cap. 13. v. 10. dum perit occiſus à fæmina.

Quemadmodum punitus blaſphemus & ſuperbus Antiochus.

Vide Verbo Superbia ex 2. Machab. c. 9.

Vide ad idem V. Ambitio ex Numer. 16.

§. 3. TACENDVM NONNVMQVAM DVM alij blaſphemant.

1 *Tacuit populus & non reſpondit ei quidquam: ſiquidem præceptum regis acceperant vt [2] non reſponderent ei.* 4. Reg. 18. 36.

1. *Tacuit.*) Rabſace blaſphemante Deum v. 33.

2. *Non reſponderent.*) Nè reſpondendo darent ei anſam nouas proferendi blaſphemias. Obſeruat Bonauent. ideo etiam inhibitum ab Ezechia ſanctiſſimo Rege nè reſponderet populus, quia non expedit ſimpliciores contra infidelium aut hæreticorum blaſphemias diſputare.

CALVMNIA.

V. Auaritia. Ambitio.

§. 1. QVI CALVMNIAM ALIIS INTVLERINT, eorumque pœnas.
Vide §. ſequenti.

§. 2. QVI CALVMNIAM PASSI, ET QVEMadmodum ſe in eâ habuerunt.

Gen. 31. 1. *Poſtquam audiuit Iacob verba filiorum Laban dicentium : [1] tulit Iacob omnia quæ fuerant patris Chriſti, & de illius facultate ditatus, factus eſt inclitus.*

1. *Tulit.*) Furatus eſt, eſt pura calumnia, furtum enim vocant iuſtam mercedē, opeſq; ipſi à Deo datas : Ioſeph iniuſtè accuſatur de ſtupro quod fortiſſimè recuſarat, ob eamque calumniam carceri traditur. *Gen. 39. 7. 20. V. V. Caſtitas.*
Item Moſes & Aaron.

Exodi 5. 21 *Dixerunt ad eos: videat Dominus & [1] iudicet, quoniam [2] fœtere feciſtis odorem noſtrum corā Pharaone & ſeruis eius, & præbuiſtis ei [3] gladium vt occideret nos.*

1. *Iudicet.*) .i. Vindicet.
2. *Fœtere &c.*) .i. Inuiſos nos feciſtis Pharaoni.
3. *Gladium.*) Ecce quomodo eos homicidas habent idque per ſummam iniuriā, quos ante vt liberatores venerabantur. Nota hic populi inconſtantiam, & Moſis patientiam qui nihil ad hæc reſpondit ſed ad Deū acceſſit, tum conſilium tum ſolatium ab eo acceptuꝛus. Ita faciendum ei qui calumniam paſſus eſt, ad Deum nempè innocentiæ ſuæ teſtem ei recurrendum.

Pſ. 26. 12. *Inſurrexerunt in me teſtes iniqui.*
Pſ. 37. 13. 14. 15. 16. 17. *Et qui inquirebant mala mihi locuti ſunt [1] vanitates : & dolos tota die meditabantur. Ego autem tanquam ſurdus non audiebā : & ſicut mutus nō aperiens os ſuum. Et factus ſum ſicut homo non audiens : & non habens in ore ſuo [2] redargutiones. [3] Quoniam in te Domine ſperaui : tu exaudies me Domine Deus meus. [4] Quia dixi: nequādo ſupergaudeant mihi inimici mei : [5] & dum commouentur pedes mei, ſuper me [6] magna locuti ſunt.*

1. *Vanitates.*) Calumnias : mendacia blaſphemias, conuitia.
2. *Redargutiones.*) Ad Oſtendendum falſa eſſe quæ mihi obijciebantur.
3. *Quoniam ſperaui.*) .i. Ideò me ita manſuetè geſſi quia in te erat ſpes mea.
4. *Quia dixi &c.*) .i. Inter orandum dixi ne ſinas vt hoſtes mei ob interitum meum lætentur ſuper me.
5. *Et dum &c.*) .i. Dum à priſtino ſtatu me inclinari ad ruinam vident.
6. *Magna locuti.*) .i. ſuperbè contra me inſultauerunt quaſi iam præualuiſſent.

[1] Exacuerunt vt gladium linguas ſuas : [2] intenderunt arcum [3] rem amaram, vt ſagittent in occultis immaculatum. [4] Subitò ſagittabunt eum, & [5] non timebunt : [6] firmauerunt ſibi ſermonē nequam. Narrauerunt vt abſconderent laqueos : dixerunt; quis videbit eos ? ſcrutati ſunt [7] iniquitates : [8] defecerunt ſcrutantes ſcrutinio. Pſ. 63. 4. 5. 6. 7.

1. *Exacuerunt &c.*) Vt ſci. efficaciſſimè læderent, quia præmeditatas habuerunt calumnias quibus me quaſi acuto gladio perimerent.
2. *Intenderunt.*) Parauerunt arcum vt inde ſagittas calumniarum eiacularentur.
3. *Rem amaram.*) Quia amaras producit plagas.
4. *Subito.*] Vt me incautum opprimant.
5. *Non timebunt.*) Neque Deum neque homines.
6. *Firmauerunt &c.*) .i. obſtinato animo decreuerunt ſequi ſuum prauum conſilium.
7. *Iniquitates.*) Varios nocendi per calumniam & dolum modos excogitarunt.
8. *Defecerunt.*) Defatigati ſunt in excogitādo nec facilè inuenire potuerunt conuenientem perdendi me rationem.

Os peccatoris & os doloſi ſuper me apertum eſt: locuti ſūt aduerſum me lingua doloſa, & ſermonibus [1] odij circumdederunt me : & expugnauerūt me [2] gratis. Pſ. 108. 2. 3.

1. *Odij.*) Ex odio profectis.
2. *Gratis:*) Sine vllo merito meo.

Si patrem familias Beelzebub vocauerunt, quanto magis, domeſticos eius. Matt. 10. 25.
Hic non eijcit dæmones niſi in Beelzebub principe dæmoniorum. Matt. 12. 24.
Vnde huic ſapientia hæc, & [1] virtutes? nonne hic eſt [2] fabri filius? nonnè mater eius dicitur Maria & [3] fratres eius Iacobus & Ioſeph & Simon & Iudas: & ſorores eius nonne omnes apud nos ſunt? [4] vnde ergo huic omnia iſta ? Et [5] ſcandalizabantur in eo. Matt. 13. 54. 55. 56. 57.

1. *Virtutes.*) Poteſtas ad miracula.
2. *Fabri filius.*) Marcus c. 6. v. 2. habet *Faber*: vide hic eius humilitatem : erat autem inquit Iuſtinus cōtra Tryphonem, Faber lignarius, conficiens aratra & iuga boum.

3.*Fratres.*) Cognati germani.

4.*Vnde huic omnia iſta?*) q. d. inquit Liran. ſi non ea habet exercitio, ſtudio aut ratione generis ſui, habet igitur à dæmone.

5.*Scandalizabantur in eo.*) Tribuentes dæmoni quod erat Dei.

Mat.26. *Principes ſacerdotum, & omne concilium quærebant falſum teſtimonium contra Ieſum, vt eum*
59.60. *morti traderent, & non inuenerunt, cum multi falſi teſtes acceßiſſent.*

Vide item verſus ſequentes, & quanta eius in calumnijs patientia vide v.63. & c.27. 14.

Quàm varijs appetitus ſit Paulus calumnijs etiam coram iudicibus, vide Actor. cap. 18.12. & cap.21.28. & cap.24. à verſu 1. & cap. 25.7. Vide ibidem quemadmodum & quanta conſtantia illas calumnias à ſe depulerit, vt & alias 2.Cor.12. à v.16.

Calumnia Achab & Iezabelis, quâ falsò impoſuerunt Naboth benedixiſſe illũ, id eſt, maledixiſſe Deo & regi. i. commiſiſſe crimen læſæ maieſtatis, tum diuinæ, tum humanæ habetur 3.Regum 21. à v.7. Ibidem ſequitur pœna tum calumniæ, tum furti & rapacitatis vineę eiuſdem Naboth tũ homicidij: fuit. n. lapidatus Naboth tanquam blaſphemus: ita enim lex præcipiebat in Deuteronomio.

3.Reg.21. *Hæc dicit Dominus: [1] Occidiſti inſuper & [2] poſſe-*
19.21. *diſti: & poſthac addes: Hæc dicit Dominus: In hoc loco in quo linxerunt canes ſanguinem Naboth, lambent quoque ſanguinem tuum.*

1.*Occidiſti,*) Innocentem Naboth.

2.*Poſſediſti.*) Vineam. Vide ſequentibus verſibus reliquas pœnas, tum Achab, tum impiæ Iezabelis.

2.Cor.10. *[1] Rogo vos [2] ne præſens audeam [3] per eam confi-*
2.3. *dentiam, qua exiſtimor audere in quoſdam, qui arbitrantur nos tanquam [4] ſecundum carnem [5] ambulemus: [6] In carne enim ambulantes non ſecundum carnem viuimus.*

1.*Rogo vos.*) ſcil. ſic agere me abſente.

2. *Ne præſens audeam.*) id eſt, ne poteſtate mea vtar atque audacia, ijſque infligam excommunicationem aut aliam pœnam.

3.*Per confidentiam.*) id eſt, per libertatem quam calumniantur Pſeudoapoſtoli me inſolentius exercuiſſe in quoſdam. Anſel.

4.*Secundum carnem.*) Humano more, inquit Sà: vel tanquam, quæ carnis ſunt & humana ſectantes.

5.*Ambulemus.*) Conuerſemur.

6.*In carne ambulantes.*) Viuentes vitam iſtam in carnis fragilitate, tamen quæ carnis ſunt, & humana, veluti humanam aut ſapientiam aut eloquentiam aut gloriam non ſectamur.

Sed [1] eſto: ego vos non grauaui: ſed cum eſſem aſtu- 2.Cor.12.
tus dolo vos cepi: Numquid per aliquem eorum, 16.17.18.
quos miſi ad vos, [2] circumueni vos? [3] rogaui Ti- 19.
tum & miſi cum illo fratrem. Numquid Titus vos circumuenit? nonne eodem ſpiritu ambulauimus? nonne [4] ijſdem veſtigijs? [5] olim putatis quod excuſemus nos apud vos? [6] coram Deo [7] in Chriſto loquimur: omnia autem chariſſimi propter ædificationem veſtram.

1.*Eſto, &c,*) q. d. forſitan Pſeudoapoſtolorum quiſpiam dicat: Eſto non grauauerit vos Paulus per ſeipſum, ſed per eos, quos miſit ad vos callidè expoliauit.

2. *Circumueni.*) Per fraudem quid accepi, aut extorſi?

3.*Rogaui Titum.*] vt ad vos iret.

4.*Iiſdem veſtigijs.*) Tanquam præceptor & diſcipulus, à nullo ſc. accipiendo quidquam.

5.*Olim, &c.*) q. d. putatis nos id dicere ad excuſandum aut defendendum aliquod crimen olim in vos admiſſum.

6. *Coram Deo.*] q. d. ſed non ita eſt, neque eo fine iſta dicuntur à nobis, harum enim rerum Deus coram quo loquimur, eſt teſtis.

7.*In Chriſto.*) In Chriſti ſpiritu: vel vt An- 2.Reg.15.
ſelmus ſecundum Chriſtum. Abſalon pa- 3.
trem Dauidem calumniabatur apud populum quaſi negligeret is populo ius dicere:
Non eſt inquit, qui te audiat conſtitutus à 2.Reg.16.
rege: quã in re mentiebatur ſplendidè. Siba 1.
ſeruus Miphiboſeth filij Ionathæ accuſat apud Dauidem dominum ſuum, quaſi ſequeretur partes Abſalon contra Dauid, cui calumniæ nimis credulus Dauid adiudicat ei bona omnia Miphiboſeth.

Hoſtes Zorobabel & Iudæorum varias 1.Eſdra 4.
in eos ſcribunt calumnias ad Artaxerxem Regem, vt ædificationem templi eos intermittere præciperet, quod & impetrarunt.

Aman Iudæos per ſuas apud regem calumnias certæ morti addicit, ni Deus eos mira ſua prouidentia liberaſſet.

Eſt (inquit) populus per omnes prouincias regni Eſter 3.8.
tui diſperſus, & à ſe mutuo ſeparatus, nouis vtens legibus & ceremonijs, inſuper & [1] Regis ſcita contemnens.

1.*Regis ſcita contemnens.*) calumnia erat manifeſta, qua Iudęos omnes ob vnum Mardochæum Iudæum, qui illum non adorabat, perdere volebat, Vide verſu 6. Sed quomodo Deus in eius caput retorſit malum, quod alijs parabat hic calumniator, vide caput 7. verſ.10.

Principes populi accuſant Hieremiam, quod [1] non Ier.38. in-
quæreret populo pacem, ſed malum; quia ex par- ſto.

te Deo prædicebat capiendam vrbem, hortabaturque populum, vt ſi ſaluus eſſe vellet, profugeret ad Chaldæos, tantumque ſuis efficiunt calumnijs apud regem, vt eum ſubmiſerit in lacum fame conficiendum.

1. *Non quæreret pacem.*) Idem quoque hodie fit ſi quis concionatorum veritatem prædicet, vitia carpat, dicitur hoſtis regni, &c.

Quam atrocem paſſa ſit Suſanna calumniam, & quemadmodum ab ea miraculoſè liberata; Vide verbo Teſtis, ex Dan. 13.

1. Machab. 7. 4. 5. 6. *Sedit Demetrius ſuper ſedem regni ſui: & venerunt ad eum viri iniqui & impij ex Iſrael: & [1] Alcimus dux eorum, qui volebat fieri Sacerdos. Et accuſauerunt populum apud regem, dicentes: Perdidit Iudas & fratres eius omnes amicos tuos, & nos diſperſit de terra noſtra.*

1. *Alcimus.*) Huius Alcimi exitum longè miſerrimum, pœnamque tum huius calumniæ, tum aliorum eius ſcelerum, Vide cap. 9. à v. 55.

2. Machab. 4. 1. 2. *Simon prædictus pecuniarum & patriæ delator, malè loquebatur de Onia, tanquam ipſe Heliodorum inſtigaſſet ad hæc, & ipſe fuiſſet incentor malorum, proviſoremque ciuitatis ac defenſorem gentis ſuæ, & æmulatorem legis Dei, audebat inſidiatorem regni dicere.*

§. 3. ETIAM SANCTI PETVNT LIBERARI à calumnijs.

Pſ. 118. 121. *Feci iudicium & iuſtitiam, non tradas calumniantibus me ſuperbis.*

Pſ. 118. 134. *Redime me à calumnijs hominum, vt cuſtodiam mandata tua.*

Vide V. Contumelia ex Tobiæ 3. 14.

CASTITAS.

§. 1. QVI CASTITATIS CVLTORES.

Gen. 4. 1. Obſeruatum à patribus eſt primos parentes in paradiſo terreſtri, omni abſtinuiſſe copula: de ijs autem inde pulſis dicitur: Adam cognouit Euam vxorem ſuam.

Gen. 16. 2. Noluit Abram niſi ægrè admodum, deprecanteque Sara vxore acquieſcere, vt Agar ancillam in ſecundam vxorem acciperet, minuſque principalem.

Geneſ. 29. 21. &c. Inſignis fuit caſtitas Iacob, qui ad annum vſque 84. cælebs manſit; quod probat P. A Lapide v. 35. ad illud: Iudam.

Verum nihil illuſtrius Ioſephi caſtimonia, cuius nequaquam acquieſcentis importunis vocibus & quotidianis precibus dominæ ſuæ illum ad ſtuprum .i. adulterium ſollicitantis iſta eſt vox.

Ecce dominus meus, omnibus mihi traditis ignorat, quid habeat in domo ſua: nec quidquam eſt, quod non in mea ſit poteſtate, vel non tradiderit mihi, præter te, quæ vxor eius es: [1] quomodo ergo poſſum hoc malum facere & peccare in Deum meum? Gen. 39. 8. 9.

1. *Quomodo, &c.*) Obſeruant Doctores optimum luxuriæ remedium eſſe memoriam Dei vbique præſentis, item eius beneficiorum, vt prouocemur ad eum redamandum, atque iudiciorum eius in peccatores, quorum timore caueamus à peccato: hæc omnia aliaque plurima complectuntur iſta verba, *Deum meum.*

Expendit Rupertus heroicam Ioſephi continentiam, quod iuuenis 27. annorum, iſque formoſus, atque à Domina ſua ipſe ſeruus emptitius potente ſolicitatus, amplis etiam ſi conſentiret nefario operi propoſitis præmijs, conſtans in caſtitate manſerit: tamen, nec timuerit furias inſanæ amaſiæ mortemque & carcerem, de quo verſu 20. qui quidem fuit triennij, ait Lipomanus. Ingens ſanè fuit iſta animi fortitudo, quam dum attentius perpendit Chryſoſtomus, dicit ſe plus mirari factum Ioſeph, quàm tres pueros in fornace illæſos. Vide ipſum in Geneſim homilia 62.

Feciſti viriliter, & confortatum eſt cor tuum, eo quod caſtitatem amaueris, & poſt virum tuum, alterum neſcieris: ideo & manus Domini confortauit te, & ideo eris benedicta in æternum. Iudith 15. 11.

Tu ſcis Domine (ita Sara vxor Tobiæ iunioris) quia nunquam concupiui virum, & mundam ſeruaui animam meam ab omni concupiſcentia. Tob. 3. 16.

Beatæ Virginis caſtitatem eximiam vide Tomo 1. Verbo Maria.

Videtur eximiæ fuiſſe caſtitatis Sanctus Stephanus, qui ab Apoſtolis fuit deputatus ad miniſterium mulierum, inquit Bonauentura. Actor. 6.

§. 2. ORANDO ACQVIRITVR CASTITAS.

Et vt ſciui, quoniam aliter non poſſem eſſe continens niſi Deus det, & hoc ipſum erat ſapientiæ, ſcire cuius eſſet hoc donum: adij Dominũ & deprecatus ſum illum, & dixi ex totis [1] præcordijs meis, &c. Sap. 8. 21.

1. *Præcordijs.*) .i. corde, animo .i. ex toto intellectu & affectu mentis.

§. 3.

§. 3. CASTITATI TVENDÆ DILIGENS oculorum cuſtodia neceſſaria

Iob 31. 1. 1 *Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne* [2] *cogitarem quidem de virgine.*

1. *Pepigi*] quaſi pacto inito cum oculis, ſtatui eos diligentiſſimè cuſtodire. Per oculos intelligit Titelmanus cæteros etiam ſenſus, & membra corporis.

2. *Cogitarem.*) Oculi enim cauſa ſunt cur cogitemus, cum rerum ſimulachra in animum inuehant, quare qui ſe liberum à prauis cogitationibus eſſe vult, cum neceſſe eſt oculos claudere.

Vide Verbo Luxuria. & V. Mulier, de mulierum caſtitate. & V. Virginitas.

CHARITAS.

Agendum primum de Charitate in genere, tum in Deum, denique in proximum.

CAPVT I.

De Charitate in genere.

§. 1. ÆTERNVM DAMNATVR, CVI CHAritas deeſt.

Mat. 22. 12. 13. *Amice quomodo huc intraſti, non habens* [1] *veſtem nuptialem? At ille obmutuit. Tunc dixit rex miniſtris: ligatis manibus & pedibus eius, mittite eum in tenebras exteriores, ibi erit fletus & ſtridor dentium.*

1. *Veſtem.*) Per veſtem iſtam communiter intelligunt Sancti Patres charitatem, quæ animam veſtit, atque cæleſtibus nuptijs dignam facit.

Mat. 25. 11 12. *Nouiſſimè veniunt, &* [1] *reliquæ virgines, dicentes: Domine, Domine, aperi nobis. At ille reſpondens ait. Amen dico vobis,* [2] *neſcio vos.*

1. *Reliquæ.*) Quibus deerat ſcilicet oleum charitatis, & bonorum operum.

2. *Neſcio.*) Neſcire dicitur Deus, quos non approbat, & quibus non vult benefacere.

CAPVT II.

De charitate in Deum.

§. 1. QVINAM EA INSTRVCTI.

Reſpondit Paulus & dixit: Quid facitis flentes & affligentes cor meum? Ego enim non ſolum alligari, ſed & mori in Ieruſalem paratus ſum propter nomen Domini Ieſu. Act. 21. 13

De eadem charitate in Deum, Vide V. Obedientia, Tribulatio. Vbi plurima de ijs, qui Dei amore varia ſunt perpeſſi. V. Zelus fusè, eſt enim zelus charitatis actus præcipuus.

1 *De omni corde ſuo laudauit Dominum, & dilexit Deum, qui fecit illum, & dedit illi contra inimicos potentiam: & ſtare fecit cantores contra altare, & in ſono eorum dulces fecit modos.* Eccli. 47. 10.

1. *De omni corde*] id eſt, ſeriò & ex animo ſine fictione & corpore. Magdalenę remittuntur peccata multa, quoniam dilexit multum. Luc. 7. 47.

Simon Ioannis [1] *diligis me plus his? dicit ei: Etiam Domine, tu ſcis quia amo te: dicit ei: Paſce agnos meos.* Ioa. 21. 15.

1. *Diligis me.*) Quam eandem interrogationem, cum tertiùm iteraſſet Chriſtus, ſemper à Petro eandem retulit reſponſionem. Vide v. 16. & 17.

Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? [1] *tribulatio, an* [2] *anguſtia? an fames? an nuditas? an* [3] *periculum? an perſecutio? an* [4] *gladius? (ſicut ſcriptum eſt, quia* [5] *propter te* [6] *mortificamur tota die:* [7] *æſtimati ſumus ſicut oues occiſionis.) ſed in his omnibus* [8] *ſuperamus propter eum, qui dilexit nos. Certus enim ſum, quia neque* [9] *mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque* [10] *virtutes. neque* [11] *inſtantia, neque futura, neque* [12] *fortitudo, neque* [13] *altitudo, neque* [14] *profundum, neque creatura alia poterit nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt* [15] *in Chriſto Ieſu Domino noſtro.* Rom. 8. 35 36 37. 38. 39.

1. *Tribulatio.*) Corporalis afflictio.

2. *Anguſtia*] Mentis anxietas.

3. *Periculum.*) Apparens mors.

4. *Gladius.*) Mors ipſo facto inflicta. Hoc ſeptenario, inquit Anſelmus, deſignatur vniuerſitas eorum, quę in hoc mundo nos poſſunt affligere.

5. *Propter te.*) ô Chriſte, à quo nolumus ſeparari

parari; propter te inquam, non ob vllum crimen noſtrum.

6.*Mortificamur.*) Varijs afficimur pœnis.

7.*Aeſtimati,&c.*) aduerſarij noſtri habent nos, tractant nos tanquam oues occiſioni deſtinatas: iudicant nos debere ſine vlla miſericordia occidi; præſertim cum neque ijs reſiſtamus, at ouium inſtar in omni manſuetudine & ſimplicitate mori ſimus parati.

8.*Superamus.*) Quia dum in illius amore pendemus, ſenſum doloris non recipimus. Anſelmus.

9.*Vita.*) Temporalis, quæ nobis promittitur ſi deſeramus Chriſtum.

10.*Virtutes.*) Sunt hę inter ſpiritus beatos, infra poteſtates, non quod vnquam ſint ſpiritus iſti conaturi eum à Chriſto ſeparare, ſed dicit fore potius, vt impoſſibilia iſta eueniant, quàm vt ſeparetur à charitate Chriſti.

11.*Inſtantia.*) Præſentia, ſeu proſpera ſint, ſeu aduerſa.

12.*Fortitudo.*) alicuius vim inferre volentis, fortior enim eſt is, cui iuhæremus.

13.*Altitudo.*) Proſperitas, gloria. Vel altitudo arcis, aut rupis, vnde quis minaretur nos deijcere.

14.*Profundum.*) aduerſitas, infamia, ignominia. Vel mare, aut flumen, in quo minaretur quis ſubmerſionem: Licet etiam cum Theodoreto, per altitudinem & profundum intelligere cęlum & inferos: q.d. Paulus, licet promitteretur nobis regnum æternum, aut intentaretur pœna item æterna ab aliquo, ſi id fieri poſſet; nihil tamen is proficeret, neque nos ijs rebus à Chriſto ſepararet.

15.*In Chriſto.*) id eſt, per Chriſtum: Deo namque per Chriſti fidem atque gratiam copulamur: Vel *quæ eſt in Chriſto*, quia nobis charitatem ſuam Deus Pater in Chriſto oſtendit, quem pro nobis tradidit: Hæc ferè Anſelmus.

1.Cor.2.2 *Non iudicaui me ſcire aliquid inter vos, niſi Ieſum Chriſtum & hunc crucifixum.*

Ad Phil. 3.7.8. [1] *Quæ mihi fuerunt lucra, hæc [2] arbitratus ſum propter Chriſtum detrimenta. [3] Verumtamen exiſtimo [4] omnia [5] detrimentum eſſe propter eminentem ſcientiam Ieſu Chriſti Domini mei: propter quem [6] omnia [7] detrimentum feci, & [8] arbitror vt ſtercora, vt Chriſtum lucrifaciam.*

1.*Quæ fuerunt lucra.*) Quæ velut pretioſa in Iudaiſmo ſtudui congregare ea, poſtquam Chriſti veritatem agnoui.

2.*Arbitratus ſum detrimenta.*) id eſt, impedimenta ſalutis percipiendę, quare ea nihili duco. Anſel.

3 *Verumtamen.*) Quin imo, Imo verò: non enim eſt particula aduerſantis, ſed affirmantis.

4.*Omnia.*) Iudęorum legalia, & omnia terrena bona, inquit Chryſ.

5 *Detrimentum eſſe propter, &c.*) Impedimentum præſtare veritati, atque adeo velut detrimenta atque impedimenta abijcienda, propter præclaram fidem & notitiam Chriſti.

6.*Omnia.*) Vide v.4.

7.*Detrimentum feci.*) Reputaui impedimenta, ſeu pro detrimento, id eſt, damno duco, inquit Syrus.

8.*Arbitror.*) atque abominor, vt ſtercora quæ me coinquinent.

Ad hunc Dei amorem ſpectat, quod toties ſe vocet Paulus ſeruum Chriſti, quaſi iſto ſolo titulo glorietur talem ſe habere Dominum.

Item omnes huc referre licet afflictiones, & pœnas atque dolores, quos Chriſti cauſa perpeſſus eſt, de quibus infra V. Tribulatio, §.1.

[1] *Pro Chriſto ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos, obſecramus pro Chriſto, [2] reconciliamini Deo.* 2.Cor.5.20.

1.*Pro Chriſto.*) Vice Chriſti.

2.*Reconciliamini.*) Hęc obſecratio, quâ poſtulat peccatores cum Deo in gratiam redire, non niſi ex ſummo in eum amore potuit proficiſci.

CAPVT III.

De charitate in proximum.

Vide Amicitia. Inimicus. Compaſsio. Hoſpitalitas. Miſericordia. Oratio. Princeps. Zelus.

§. 1. QVINAM EA PRÆDITI.

Moſes, qui licet cauſam haberet ſibi metuendi à Pharaone, tamen ad eum adit, Deo obedit, populique, cuius grauiſſimæ ſeruituti compatiebatur, audacter dimiſſionem petit. Exodi 5.2.

Idem Moſes incenſa charitate, petit, aut parcat Deus populo, aut ſe deleat de libro vitæ, de qua re vide infra ex Rom.9.3. Exo.32.32

Idem ſororium ſuum Hobab vult retinere in caſtris, vt eum ad veri Dei fidem conuertat, licet prætexat ſe eo egere ad monſtrandam viam; cum ad id haberet columnam nubis. Nume.10.30.

Idem tantum abeſt, vt inuideret 70. Senioribus, qui quemadmodum ipſe prophetabant, vt optaret etiam prophetare omnes,

Num.11. *Quid, inquit, æmularis pro me? quis tribuat, vt om-*
29. *nis populus prophetet, & det eis Dominus ſpiri-*
tum ſuum?

2.Reg. 24. *Dixit Dauid ad Dominum cum vidiſſet Angelum*
17. *cædentem populum: Ego ſum qui peccaui; ego*
iniquè egi: iſti, qui oues ſunt, quid fecerunt? [1] *ver-*
tatur obſecro manus tua contra me, & contra do-
mum patris mei.

1.*Vertatur.*) En boni principis & ſuperioris exemplar, qui paratus eſt pro ſuis occumbere.

Eſther 10. *Acceptabilis (Mardochæus ſcilicet) plebi fratrum*
3. *ſuorum, quærens bona populo ſuo, loquens ea, quæ*
ad pacem ſeminis ſui pertinerent.

Eſther 13. *Cuncta noſti, & ſcis, quia non pro ſuperbia, &*
12.13. *contumelia, & aliqua gloriæ cupiditate fecerim*
hoc, vt non adorarem Aman ſuperbiſſimum,
(libenter enim pro ſalute Iſrael etiam veſtigia
pedum eius deoſculari paratus eſſem.)

Eſther 4. *Vade & congrega omnes Iudæos, quos in Suſan re-*
16. *pereris, & orate pro me; nõ comedatis & non bi-*
batis tribus diebus & tribus noctibus: & ego
cum ancillis meis ſimiliter ieiunabo, & tunc in-
grediar ad regem, contra legem faciens non vo-
cata, tradenſque me morti & periculo.

De charitate Mardochei erga populum, vide Humilitas, §.2.

Pſ.15. 2.3. *Dixi Domino: Deus meus es tu; quoniam bonorum*
meorum non eges, ſanctis qui ſunt in terra eius,
[1] *mirificauit omnes voluntates meas in eis.*

1.*Mirificauit, &c.*) id eſt, quoniam Deo nihil dare poſſum, idem Deus fecit, vt proximis meis mirè ſtuderem, & in eorum commodis procurandis totus eſſem, iiſque quacunque re poſſem, prodeſſem.

1.Mach.6. Eleazarus vt liberaret populum, certæ
44. morti ſe obijcit, dum elephantem viros armatos geſtantem occidit, à quo & obtritus eſt.

1.Mac.13. *Vos ſcitis quanta ego, & fratres mei, & domus pa-*
3.4.5.6. *tris mei fecimus pro legibus & pro ſanctis prælia,*
& anguſtias quales vidimus: horũ gratia perie-
runt fratres mei omnes propter Iſrael, & relictus
ſum ego ſolus. Et nunc non mihi contingat par-
cere animæ meæ in omni tempore tribulationis:
non enim melior ſum fratribus meis, vindicabo
itaque gentẽ meã, & ſancta, natos quoque noſtros
& vxores: quia congregatæ ſunt vniuerſæ gen-
tes conterere nos inimicitiæ gratia.

2.Mac.12 *Et cum fidem dediſſet reſtituturum ſe eos ſecundum*
25. *conſtitutum, illæſum eum dimiſerunt propter fra-*
trum ſalutem.

2.Mac.14 *Razias autem quidam de ſenioribus* [1] *delatus eſt*
37. *Nicanori; vir amator ciuitatis, & bene audiens:*
qui pro affectu pater Iudæorum appellabatur.

1.*Delatus eſt.*) Tanquam Iudæ Machabæi fautor.

Præcepit Iudas, qui per omnia corpore & animo 2.Mac.15
mori pro ciuibus paratus erat, caput Nicanoris, 30.
& manum cum humero abſciſſam Ieroſolymam
deferri.

Sed & eos qui in ciuitate erant, non minima ſollici- 2.Mac.15.
tudo habebat pro his, qui congreſſuri erant. 19.

Sanans (Ieſus ſcilicet) omnem languorem & omnem Mat.4.23.
infirmitatem in populo. Et abijt opinio eius in to- 24.
tam Syriam, & obtulerunt ei omnes malè habẽ-
tes varijs languoribus & tormentis comprehen-
ſos, & qui dæmonia habebant, & lunaticos, &
curauit eos, &c.

Vide cap. 8. v.16. & cap.11.5. & cap. 15.30. & cap.19.2.

Noui opera tua, & fidem, & charitatem tuam, & Apoc.2.19
miniſterium, & patientiam tuam, & opera tua
nouiſſima plura prioribus.

Multum amatos ab Abraham Sodomitas Gen.18.
patet ex eo quod ita frequenter & vehementer pro eorum orarit ſalute.

Quantum conciues ſuos de transmigratione reuerſos dilexerit Nehemias patet ex 2. Eſdræ libro per plura capita, de quo nonnulla habes verbo Princeps.

Samaritani charitas in proximum lauda- Luc.10. à
tur à Chriſto, qui appropians vulnerato ad v.33.
mortem, eius alligauit vulnera, infuditque ijs vinum & oleum.

Optabam ego ipſe [1] *anathema eſſe à Chriſto pro fra-* Rom. 9.3.
tribus meis, qui ſunt cognati mei ſecundum car-
nem.

1.*Anathema.*) .i. ſeparatus eſſe à Chriſto, non quoad charitatem, ſed quoad gloriam æternam, atque id ob Iudæorum ſalutem: Quod quidem dicit ſe optaſſe, intellige, ſi id fieri poſſet, & ſi diuina diſpoſitio id pateretur; quare deſiderium iſtud non potuit eſſe in eo abſolutum atque efficax; non enim priuatio beatitudinis eius, eſſe poterat ſecundum Dei ordinationẽ, medium ad alios ſaluandos.

Idem fuit votum Moyſis. Exodi 32.

Fratres [1] *voluntas cordis mei & obſecratio ad*
Deum fit pro illis in ſalutem.

1.*Voluntas, &c.*) id eſt, deſidero ex corde eorum ſalutem, neque verò ſolum deſidero, verum etiam pro ea obſecro, id eſt, oro cum obteſtatione rerum ſacrarum.

Eiuſdem Pauli inſignis charitas patet ex eo quod ſe eorum, quibus prædicabat, patrem & matrem atque nutricem reputabat, eoſque amore horum ſimili, qui quidem vehementiſſimus eſt, complectebatur, quod quidem confirmant quæ ſequuntur.

1. ad Cor. 4. 14. 15. *Non vt confundam vos, hęc ſcribo, ſed vt filios meos chariſſimos moneo. Nam ſi decem millia pędagogorum habeatis in Chriſto, ſed non multos patres. Nam in Chriſto Ieſu per Euangelium ego vos genui.*

1. ad Theſ. 2. 7. 8. 9. *Cum poſſemus vobis [1] oneri eſſe, vt Chriſti Apoſtoli: ſed facti ſumus [2] paruuli in medio veſtrûm, tanquam ſi nutrix foueat filios ſuos. Ita [3] deſiderantes vos cupidè volebamus tradere vobis non ſolum Euangelium Dei, ſed etiam animas noſtras: quoniam chariſſimi nobis facti eſtis. Memores enim eſtis fratres laboris noſtri, & fatigationis: nocte ac die operantes, ne quem veſtrum grauaremus, prædicauimus in vobis Euangelium Dei.*

1. *Oneri eſſe.*) Exigendo à vobis, nobis debitam ſuſtentationē, ratione officij apoſtolici.

2. *Paruuli.*) Nihil à vobis, neque honorem, neque aliud quidquam exigendo.

3. *Deſiderantes vos.*) Nimia charitate vos proſequentes.

1. ad Cor. 3. 1. 2. *Tanquam paruulis in Chriſto [1] lac vobis potum dedi, [2] non eſcam, nondum enim poteratis.*

1. *Lac.*] Facilioris & ſimplicioris doctrinæ pabulum.

2. *Non eſcam.*) Non cibum ſolidum ſublimioris ſapientiæ.

Ad Gal. 4. 19. *Filioli mei; quos [1] iterum [2] parturio, donec [3] formetur Chriſtus in vobis.*

1. *Iterum.*) quia ſemel eos generat Chriſto, Euangelium prædicando quod poſtmodum reiecerant.

2. *Parturio.*) Geſtiens in Chriſto vos (quos viſceribus meis geſto) gignere, quos video per Iudaiſmum à Chriſto defeciſſe.

3. *Formetur Chriſtus.*) Quia eius formam perdidiſtis, quando à virtute Euangelij ad legis obſeruationem declinaſtis.

Ad hanc Pauli charitatem reducere licet, quod toties eos, ad quos ſcribit, fratres compellet eoſque dilectiſſimos & deſideratiſſimos ad Phil. 4. 1. & alibi frequenter.

Item quod tam amicè ad eos ſcribat, & ſumma eos charitate ad fidem atque Chriſtiano homine dignas virtutes cohortetur, cuius quidem rei impreſſa veſtigia nuſquam non extant.

1. ad Theſ. 2. 19. 20. *Quæ eſt [1] noſtra ſpes, aut [2] gaudiū, aut [3] corona glorię: Nonne [4] vos ante Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum eſtis [5] in aduentu eius? Vos enim eſtis gloria noſtra & gaudium.*

1. *Noſtra ſpes.*) vnde remunerationē ſperem.

2. *Gaudium.*) Obiectum gaudij.

3. *Corona.*) Propter quod coronam immortalem expecto.

4. *Vos.*) qui me prædicante crediditis.

5. *In aduentu.*) In die iudicij, quādo cuique ſecundum merita retributio fiet. Vide ad Phil. 4. 1.

Vos ſcitis, quomodo nihil ſubtraxerim vtilium, quo minus annunciarem vobis, & docerem vos publicè, & per domos. Act. 20. 20.

Quanta fuerit Pauli charitas etiam patet ex ijs, quæ paſſus eſt pro prædicatione Euangelica, quæ Vide V. Tribulatio, §. 1. Item ex tot itineribus, quæ ſæpiſſimè ſuſcepit, in quibus pro animarum ſalute maximis perfunctus eſt laboribus, quę omnia patent ex Actis à cap. 9. vſque ad finem. Item ex eius aſſiduitate prędicandi verbum Dei. *V. Concianator.*

S. Ioannes tanta illa ſua commendatione charitatis, maximè 1. epiſt. c. 3. & 4. ſatis præ ſe fert, quam ea ornatus fuerit, cum ex abundantia cordis os loquatur.

Atque huc referre licet omnia Chriſti miracula, ad quæ inter cæteras cauſas ex charitate in proximum impellebatur: Vt & poteſtatem ea ipſa patrandi miracula, quam ob eundem finem dedit Apoſtolis c. 8. v. 1. & 8. & quæ ab ijs patrata in Actis Apoſtolorum c. 3. c. 5. v. 15. & 16.

Aſſumens eum Petrus cœpit [1] increpare eum dicens: Abſit à te Domine: non erit tibi hoc. Qui conuerſus dixit Petro; vade poſt me [2] Satana, ſcandalum es mihi: quia non ſapis ea quæ Dei ſunt, ſed ea quæ hominum. Mat. 16. 22. 23.

1. *Increpare.*) non quidem reprehendendo, ſed inſtar amici conſulendo. Beda.

2. *Satana.*) Aduerſarie. q. d. faceſſe hinc, qui mihi pro hominibus mori volenti aduerſaris. Acris iſta reprehenſio non ex culpa Petri (ſi qua tamen fuit) ſed ex magnitudine amoris in nos proficiſcebatur.

Inuenit hic (Andreas) primum fratrem ſuum Simonem, & dicit ei: Inuenimus Meſſiam (quod eſt interpretatum Chriſtus) & [1] adduxit eum ad Ieſum. Ioan. 1. 41. 42.

1. *Adduxit ad Ieſum.*] non potuiſſet clariore ſigno teſtari ſuum in fratrem amorem, quam deducendo illum ad Meſſiam, tot iam ſæculis deſideratum, & ab illo ipſo Petro ardenter expetitum. Amoris proximi argumētum eſt alios adducere ad Ieſum, quod ipſum fecit Philippus verſu 45. 46. in Nathanaele. Idem factum à Samaritana, quæ populares ſuos inuitauit ad videndum Ieſum, Ioann. 4. v. 28. 29.

Hic peccatores recipit, & manducat cum illis. Vide item ſequentem parabolam de oue Luc. 15. 2.

oue perdita, ac poſtea inuenta atque in humeros impoſita. Et de Drachma.

1 *Deſiderio deſideraui, 2 hoc Paſcha manducare vobiſcum ante quam patiar.*

1. *Deſiderio &c.*) Hæc geminatio, Hebræa Phraſi deſignat quàm ardentiſſimum deſiderium

2. *Hoc Paſcha.*) Quia poſteà ſtatim moriturus erat, mortem itaque immediatè poſt ſequuturam ſummis votis deſiderabat. Chryſoſtom.

Ioan. 15. 9. 1 *Sicut dilexit me pater & ego dilexi vos.*

1. *Sicut.*) .i. gratis & veheměti amore, & maximis vos donis cumulãdo. *Sicut* autẽ ſimilitudinẽ ſignificat nõ æqualitatẽ. Gratis autẽ pater amauit Chriſtum, quia humanitas eius nullis pręcedẽtibus meritis dilecta eſt à Deo vt diuinę perſonę copularetur. Aug. l. de corr. et gratia c. 1

Apoc. 1. 13. *Argumentum prӕterea charitatis ſuę Chriſtus dedit, quando apparuit D. Ioanni pręcinctus ad 1 mammillas 2 zona, 3 aurea.*

1. *Mammillas.*) Inter eas ſedes eſt cordis, quod viciſſim ſedes eſt amoris.

2. *Zona.*) Cuius eſt corpus conſtringere.

3. *Aurea*) Quæ charitatem deſignat. Significabatur ergo cor Chriſti plenum & cõſtrictum charitate, qua vrgebatur ad quærendam hominum ſalutem.

Ioan. 13. 1. *Ante diem feſtum Paſchæ, ſciens Ieſus quia venit hora eius, vt tranſeat ex hoc mundo ad fratrem: cum dilexiſſet ſuos, qui erant in mundo, 1 in finem dilexit eos.*

1. *In finem.*) i. perfectiſſimè, quia perfectiſſima huius amoris ſigna exhibuit lauãdo pedes, cũ inſtitutione Euchariſtiæ, deniq; ardẽtiſſima charitate eos exhortando. Chryſ. & Leontius.

Actor. 9. 5. *Ego ſum Ieſus 1 quem tu perſequeris.*

1. *Quem tu perſequeris.*) Quæ mala Chriſti cultoribus inferebat Paulus, ea ſibi facta dicit Chriſtus, q. d. inquit Chryſoſtom. ne puta tibi cum hominibus ſolis eſſe certamen.

Act. 10. 24 *Cornelius expectabat illos, conuocatis cognatis ſuis, & neceſſarijs amicis.*

Act. 26. 29 *Et Paulus: Opto apud Deum & 1 in modico, & in magno non tantum te, ſed etiam omnes, qui audiunt hodie fieri tales, qualis & ego ſum, 2 exceptis vinculis his.*

1. *In modico.*) Dixerat Agrippa rex v. 18. In modico ſuades me Chriſtianũ fieri .i. modico labore tuo ac breui iſto tempore tibi videor iam eſſe Chriſtianus: ad quę aptè Paulus. Opto quidem licet magno cũ meo labore ac multo tẽpore, talem te eſſe qualis ego ſum .ſ. religione ac fide.

2. *Exceptis vinculis.*) Loquitur ad mentẽ Agrippæ, cui iſta vincula licet admodum glorioſa nõ placerent. Obſeruat Chryſ. hom. 16. ad populũ concionatores ad populi ſenſum & conſuetudinem attemperare debere ſermonem ſuum, vt hic factum prudenter à Paulo.

Romani 1. 11. 12. 13. 14. 15. *Deſidero videre vos, vt aliquid impertiar vobis 1 gratię ſpiritualis ad 2 confirmandum vos: id eſt, 3 ſimul conſolari 4 in vobis per eã, quę inuicẽ eſt, fidem veſtram atq; meã. Nolo autẽ vos ignorare fratres: quia ſæpe propoſui venire ad vos (& 5 prohibitus ſum vſq; adhuc) vt aliquem fructũ habeã et in vobis, ſicut et in cæteris gẽtibus, Græcis ac barbaris, ſapientibus, & inſipientibus 6 debitor ſum: ita 7 quod in me promptum eſt & vobis qui Romæ eſtis euangeliſare.*

1. *Gratiæ.*) Doni.

2. *Confirmandos.*) In fide.

3. *Simul conſolari.*) Senſus eſt, deſidero videre vos vt vos confirmem inſtruendo, vt hæc mea confirmatio mutua fiat conſolatio noſtra, ex communi fide mea & veſtra, ita Origenes, ita loquitur modeſtiæ cauſa.

4. *In vobis.*) .i. vobiſcum.

5. *Prohibitus.*) A Deo vel à nimijs occupationib.

6. *Debitor ſum.*) Sup. ad prædicandũ. Ita Syrus.

7. *Quod in me &c.*) .i. quantũ ad me attinet prõptus ſum paratuſq; ad Euãgeliſandũ etiã vobis.

1. ad Cor. 4. 8. *Vtinã 1 regnetis vt & nos 2 vobiſcum regnemus.*

1. *Regnetis.*) Adepti perfectionis culmẽ & bonorum omnium ſpiritualium. Titelm.

2. *Vobiſcum regnemus.*) Nam id ego duco pro regno qui veſtra bona mea duco.

1. ad Cor. 7. 7. 1 *Volo omnes vos eſſe 2 ſicut meipſum: ſed vnuſquiſque propriè donum habet ex Deo: Alius quidem ſic, alius verè ſic.*

1. *Volo.*) Vellem.

2. *Sicut meipsũ.*) .i. cõtinẽtes, imo & virgines.

1. ad Cor. 8. 13. *Quapropter ſi eſca ſcandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum ſcandalizem.*

1. ad Cor. 9. 12. *Non vſi ſumus hac poteſtate, ſed omnia ſuſtinemus, ne quod 1 offendiculum demus Euãgelio Chriſti.*

1. *Offendiculum.*) Remoram: nõ enim alij Apoſtoli qui victũ accipiebant ſcandalum dabãt: ſi quod erat ſcandalũ, erat acceptum ab alijs ſine cauſa, cum id licitum eſſet Apoſtolis, vt fusè hic probatum à Paulo: ipſe vero non accipiendo victum faciebat opus liberæ ſupererogationis quod v. 15. vocat gloriam ſuam.

1. ad Cor. 9. 19. 20. 21. 22. 23. *Cum liber eſſem 1 ex omnibus, omniũ me ſeruum feci, vt plures lucrifacerem. Et factus ſum Iudæis tanquã Iudæus, vt Iudæos lucrarer: ijs qui 2 ſub lege ſunt, quaſi ſub lege eſſem (cum ipſe 3 nõ eſſem ſub lege) vt eos, qui ſub lege erant lucrifacerem: ijs qui ſine lege erant, 4 tanquam ſine lege eſſem (cum ſine lege Dei non eſſem; ſed in lege eſſem Chriſti) vt lucrifacerem eos qui ſine lege erãt. Factus ſum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifacerem. Omnibus omnia factus ſum, vt omnes facerem ſaluos. Omnia autem facio propter Euangelium: vt 5 particeps eius efficiar.*

1. *Ex omnibus.*) .i. ab omnibus, nulli obſtrictus.

2. *Sub lege.*) Moſaica.

3. *Nõ eſſe ſub lege.*) Quia iã factus Chriſtianus.

4. *Tanquam ſine lege.*) Quaſi naturam ſolam ducem ſequerer vt gentiles.

5. *Particeps.*) .i. vt fructum prædicati Euangelij ſuo tempore percipiam.

1. ad Cor. 10. 32. 33. 1 *Sine offenſione eſtote Iudæis & Gentibus, & Eccleſiæ Dei: ſicut & ego per omnia omnibus 2 placeo, non quærens quod mihi vtile eſt, ſed quod multis, vt ſalui fiant.*

1. *Sine offenſione.*) Nullum ſcandalizantes.

2. *Placeo.*) Placere conor, non enim actu placebat omnibus

1.ad Cor. 15.31. *Quotidie* [1] *morior per veſtrã* [2] *gloriam fratres, quam habeo in Chriſto Ieſu Domino noſtro.*

1. *Morior.*) Mortis periculum ſubeo.

2. *Gloriam.*) Quam ſpero & quæro de veſtro profectu. Licet velint aliqui illud *per veſtram gloriam* eſſe iuramentum

1.ad Cor. 16.24. [1] *Charitas mea cum omnibus vobis in Chriſto Ieſu, Amen.*

1. *Charitas mea &c.*) Qualem ego erga vos & Deum habeo, ſit vobiſcum, vt inuicem diligatis, quomodo ego vos diligo in veritate.

1.ad Cor. 16.15.16.17.18. *Obſecro vos fratres, noſtis domũ Stephanę, et Fortunati & Achaici: quoniã ſũt* [1] *primitiæ Achaiæ, & in miniſterium* [2] *ſanctorum* [3] *ordinauerunt ſeipſos: vt & vos* [4] *ſubditi ſitis eiuſmodi & omni cooperanti & laboranti. Gaudeo autem* [5] *in præſentia Stephanæ, & Fortunati & Achaici: quoniã id quod vobis deerat, ipſi ſuppleuerunt: refecerunt enim & meum ſpiritum &* [7] *veſtrum.* [8] *Cognoſcite ergo qui huiuſmodi ſunt.*

1. *Primitiæ.*) Primi Chriſtiani.
2. *Sanctorum.*) Chriſtianorum.
3. *Ordinauerunt.*) Exhibuerunt.
4. *Subditi.*) Seruientes viciſſim eis ſi quid opus habeant.
5. *In præſentia.*) Aderant enim paulo ſeruientes hi quos nominat.
6. *Vobis deerat.*) Quod vos facere oportuerat.
7. *Veſtrum.*) Quia enim meum gaudium & bonum, eſt veſtrum, ideo refecerunt etiam ſpiritum veſtrum
8. *Cognoſcite.*) Vt eos tum benefactis, tum honore proſequamini.

2.Cor.2.4. *Ex multa tribulatione & anguſtia cordis* [1] *ſcripſi vobis per multas lachrymas: non vt contriſtemini, ſed* [2] *vt ſciatis, quam charitatem habeam abundantius in vobis.*

1. *Scripſi.*) Priorem illam Epiſtolam in qua de inceſtuoſo Corinthio fit mentio qui eſt traditus ab eo Satanæ

2. *Vt ſciatis &c.*) Dum videtis quam coner vos perducere ad peccatorũ veſtrorũ correctionem.

2.Cor.1.23. *Ego teſtem Deum inuoco in animam meam, quod* [1] *parcens vobis, non veni vltra Corinthum: non quia* [2] *dominamur fidei veſtrę, ſed adiutores ſumus gaudij veſtri: nam fide ſtatis.*

1. *Parcens vobis*) Si enim veniſſem in multos veſtrum, necdum emendatos durius agere coactus eſſem. Titelm.

2. *Dominamur.*) Dixi me vobis parcere, nõ quaſi ratione fidei quã vobis prædicaui dominatum ſuper vos mihi vendicẽ, ſed quia miniſter ſum veſter cupiens veſtrum magis adiuuare & promouere quã turbare gaudium. Titelm. vel, non quaſi ſimus imperioſi ſed vt vos emẽdemus, atque ita per nos correcti gaudeatis & hic, & in cælo. Ita Anſelm. Nota hic etiam inſignem Apoſtoli modeſtiam & humilitatem.

2.Cor.2.1.2.3. *Statui autem hoc ipſum apud me, ne iterũ* [1] *in triſtitia venirem ad vos. Si enim ego contriſto vos: & quis eſt, qui me lętificet, niſi qui* [2] *contriſtatur ex me: & hoc ipſum* [3] *ſcripſi vobis, vt nõ cũ venero, triſtitiã ſuper triſtitiã habeã, de quibus oportuerat me gaudere: cõfidens in omnibus vobis, quia meum gaudium, omnium veſtrum eſt.*

1. *In triſtitia.*) Quæ neceſſario fuiſſet ob caſtigationes & correctiones, quas vobis nondum emendatis adhibere oportuiſſet.

2. *Contriſtatur ex me.*) .i. is qui ex mea correptione ſalubriter contriſtatur, is me lætificat.

3. *Scripſi.*) q d. hoc ipſum quod apud me ſtatuerã, vobis ſcripſi priore epiſtola nõ venire ad vos niſi prius emẽdaretis errata quam venirẽ.

4. *Confidens in vobis.*) .i. de vobis vos ſ omnes id facturos atq; ablaturos, quod mihi diſpliceret intelligeretis quia mea gaudia exiſtimaretis vobis eſſe communia

Si quis contriſtauit, [1] *non me contriſtauit: ſed* [2] *ex parte* [3] *vt non onerem omnes vos.* 2.Cor.2.5.

1. *Non me contriſtauit.*) Non me in profundum demerſit triſtitiæ.

2. *Ex parte.*) Secundum rationis menſuram, alijs plurimis me ex alia parte conſolantibus, ex ſuæ conuerſionis bonitate.

3. *Vt non onerem omnes.*) .i. vt non videar vos omnes accuſare, & omnibus meę triſtitię cauſã imponere. Vide totum iſtud caput quod facit ad caritatis Pauli commendationem in quo inceſtuoſum liberat ab excommunicatione.

[1] *Omnia propter vos: vt* [2] *gratia abũdans,* [3] *per multos in gratiarũ actione, abundet in gloriam Dei:* 2.ad Cor. 4.15.16.
[4] *Propter quod* [5] *nõ deficimus: ſed licet is* [6] *qui foris eſt, noſter homo corrumpatur: tamen is* [7] *qui intus eſt,* [8] *renouatur de die in diem.*

1. *Omnia.*) Et facimus & patimur.
2. *Gratia abundans.*) Gratia in multos abundanter propagata.
3. *Per multos &c.*) .i. per multorũ gratiarũ actiõnẽ Vide hic gratitudinem & zelũ honoris Dei.
4. *Propter quod &c.*) Propter iſtam Dei gloriam promouendam.
5. *Non deficimus.*) Nullo fatigamur labore.
6. *Qui foris eſt.*) .i. corpus iſtud quod videtur cedat ad interitũ varijs cõſũptũ tribulationibꝰ.
7. *Qui intus eſt.*) .i. qui latet ſpiritus humanus atque animus rationalis.
8. *Renouatur.*) Sumpto quotidie virium ſpiritualium incremento.

Igitur, *etſi* [1] *ſcripſi vobis, non propter eum qui fecit* 2.Cor.7.12.13.
[2] *iniuriam, nec propter eum qui paſſus eſt: ſed ad manifeſtandam* [3] *ſolicitudinem noſtram, quam habemus pro vobis* [4] *coram Deo: ideo conſolati ſumus. In conſolatione autem noſtra, abũdantius magis gauiſi ſumus ſuper gaudio Titi, quia* [5] *refectus eſt ſpiritus eius ex omnibus vobis.*

1. *Scripſi.*) Acrius.
2. *Iniuriam.*) Inceſtum.
3. *Solicitudinem.*) Licet à vobis abſim.
4. *Coram Deo.*) .i. in veritate.
5. *Refectus eſt ſpiritus.*) Ob humanitatem quam illi exhibuiſtis amore noſtri.

[1] *Viſcera eius (Titi) abundantius in vobis ſunt: re-* 2.Cor.7.15.16.
miniſcentis omnium veſtrum obedientiam: quomodo cum [2] *timore & tremore excepiſtis illum. Gaudeo quod in omnibus* [3] *confido vobis.*

1. *Viſcera &c.*) .i. ex viſceribus ardentius vos amat.

2. *Timore &c.*) Omnem illi magna cum reuerentia impendentes humanitatẽ. Notanda hic eſt caritas in proximum tum Pauli, tum Titi, tum Corinthiorum.

3. *Confido.*) .i. poſſum confidere tam præſens quàm abſens, & quod meam erga vos confidẽtiam non finitis contundi. Ita Titelm.

2.Cor.12. 21. *Timeo ne [1] iterum cum venero [2] humiliet me Deus apud vos, & [3] lugeam multos ex iis, qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam ſuper immunditia & fornicatione, & impudicitia quam geſſerunt.*

1.*Iterum.*) Quemadmodum nuper hæc audiens contriſtatus ſum.

2.*Humiliet.*) Contriſtet & affligat.

3.*Lugeam.*) Lugere cogar, quia acrius oportebit eos caſtigare.

Ad Gal. 4. 12. *Eſtote [1] ſicut ego, quia & [2] ego ſicut vos, fratres obſecro vos. [3] Nihil me læſiſtis.*

1.*Sicut ego.*) Viuentes in Euangelij libertate.

2.*Ego ſicut vos.*) Legem non obſeruans antiquam, quod feci vt ipſo exemplo meo docerem vos libertatem Euangelij.

3.*Nihil me læſiſtis.*) q. d. nō hæc velut exacerbatus loquor ſed ex compaſſione tantū loquor, amoreque veſtræ ſalutis. Nota quemadmodum increpationem ca. 3. v. 1. blanditijs hic & obſecratione emolliat, quod idem faciendum eſt concionatori, & cuiuis qui aſperiore vſus eſt correptione.

Ad Gal. 6. 11. *Videte [1] qualibus litteris ſcripſi vobis mea manu.*

1.*Qualibus &c.*) i. quanti affectus erga vos plenis, idque mea manu quod non ſum ſolitus facere.

Ad Phil. 2. 20. *Neminem habeo tam vnanimem qui ſincera affectione pro vobis ſolicitus ſit.*

Ibidem v. 22. *Experimentum eius cognoſcite, quia ſicut patri filius mecum ſeruiuit in Euangelio.*

Ibid. v. 30. *Propter [1] opus Chriſti vſque ad mortem acceſſit, tradens [2] animam ſuam vt impleret id quod ex vobis deerat erga [3] meum obſequium.*

1.*Opus Chriſti.*) i. opus pietatis & miſericordiæ mihi impenſæ.

2.*Animam ſuam.*) i. vitā exponens periculo.

3.*Meum.*) Mei, q.d. fecit pro vobis omnibus quod vos facere per vos ipſi non poteratis.

1. ad Theſſ. 2. 11. 12. *Sicut ſcitis, qualiter [1] vnumquemque veſtrū, (ſicut pater filios ſuos) deprecantes vos & conſolantes [2] teſtificati ſumus, vt ambularetis digne Deo, qui vocauit vos in ſuum regnum & gloriam.*

1.*Vnumquemque veſtrum.*) q. d. non publicè tantum ſed etiam priuatim. Notandum iſtud concionatoribus.

2.*Teſtificati.*) Obteſtati ſumus & vehementiſſimè vos commonefecimus.

2. ad Tim. 1. 16. 17. 18. *Det miſericordiā Dominus Oneſiphori domui quia ſæpe me refrigerauit & catenam meam non erubuit, ſed cum Romam veniſſet ſolicitè me quæſiuit & inuenit. Det illi Dominus inuenire miſericordiā à Domino in illa die. Et quanta Epheſi miniſtrauit mihi, tu melius noſti.*

Ad Philē. v. 7. *Gaudium magnum habui, & cōſolationem [1] in charitate tua, quia viſcera ſanctorum [2] requieuerunt per te frater.*

1.*In.*) i. de charitate.

2.*Requieuerunt.*) refocillata ſunt.

Ad Philē. 10. 12. 17. 20. *Obſecro te pro meo filio quem [1] genui in vinculis [2] Oneſimo. Tu illum vt mea [3] viſcera ſuſcipe: [4] ſuſcipe illum ſicut me, ſi autem aliquid nocuit tibi, hoc mihi [5] imputa. Refice viſcera mea in Domino.*

1.*Genui.*) Conuerterat illum ad fidem B. Paulus Romæ detentus Neronis carcere.

2.*Oneſimo.*) Erat hic Philemonis ſeruus qui ob furtum compilatis quibuſdam Domini ſui rebus, Coloſſis trāsfugerat Romā ad Paulū: orat igitur Paulus pro fugitiuo ſeruo eoque fure.

3.*Viſcera.*) Nota affectum Apoſtoli.

4.*Suſcipe.*) Remittebat enim illum iam baptizatum, ad ſuum herum. Fuit hic Oneſimus Epheſi Epiſcopus poſt ſanctum Timotheum, & ipſe ſanctus.

5.*Imputa.*) Furtum & debitum eius in me transfer.

Gauiſus ſum valde venientibus fratribus, & teſtimonium perhibentibus [1] veritati tuæ, ſicut tu in veritate ambulas. [2] Maiorem horum non habeo gratiam, quam vt audiam filios meos in veritate ambulare. Chariſſime [3] fideliter facis quidquid operaris in fratres, [4] & hoc in peregrinos, qui teſtimonium reddiderunt charitati tuæ in cōſpectu Eccleſiæ: quos benefaciens, [5] deduces [6] dignè Deo. 3. Epiſt. Ioan. v. 3. 4. 5. 6.

1.*Veritati.*) Fidei vel ſanctitati.

2 *Maiorem gratiam.*) Maius gaudium.

3.*Fideliter.*) Vt decet fidelem & Chriſtianum.

4 *Et hoc.*) i. præſertim.

5.*Deduces.*) Cum honore & viatico

6.*Dignè Deo.*) Dignè Dei cultu i. vt par eſt facere Deum colentes.

CHOREA.

§. 1. CHOREARVM DAMNA.

Die natalis Herodis ſaltauit filia Herodiadis in medio, & placuit Herodi: vnde cum iuramento pollicitus eſt ei dare quodcunque poſtulaſſet ab eo. At illa præmonita à matre ſua, Da mihi, inquit, hic in diſco caput Ioannis Baptiſtæ. Et [1] contriſtatus eſt Rex: propter iuramentū autem, & eos, qui pariter recumbebant, iuſſit dari, Miſitque & decollauit Ioannem in carcere. Et allatum eſt caput eius in diſco, & datum eſt puellæ, & attulit matri ſuæ. Matt. 14. 6. 7. 8. 9. 10. 11.

1.*Contriſtatus.*) Fictè, voluit enim antea illum occidere, ſed timore populi abſtinuit. Obſerua in hac lugubri hiſtoria quot malorū ſint cauſa libido, ſeu viri ſeu mulieris, Choreæ, conuiuia, crapula mulieres, & iuſiurandum incautum. Item quam obſit principibus, proceres & familiares habere qui ſceleribus eorum faueant, neque eos res nefarias molientes interpellare aut corripere audeant.

Sedit populus [1] comedere, & bibere, & ſurrexerunt [2] ludere. Exod 32. 6. 19.

1.*Comedere.*) De immolatis idoli.

2.*Ludere.*) Choreas ducere, canere vt patet infra, idque in honorem idoli, quod quidē pertinet ad idololatriam. Cuius pœnas à Deo irrogatas vide v. 18. & verſu vltimo, vbi dicitur percuſſus à Domino populus: qua plaga autem incertum. Hebræi. Liranus, Abulenſis cenſent peſtem à Deo immiſſam. Saltauit & Dauid totis viribus coram arca, at erat hæc ſaltatio veræ religionis obſequiū: Saltabat (inquit Amb.) ante arcam potentiſſimus regū, docēs contuitū regalis potentiæ non habendum, vbi religioni exhibetur obſequiū. Ergo nō hiſtrionicis motibus ſaltus corporis ſinuati, ſed impigra mētis et religioſa corporis agilitas deſignatur. Hoc re- 2. Reg. 6. 14. Apologia 1 pro Dauide c. 6. Idē in Lucam c. 7.

Lorinus in Pſ.149.3. ferri poteſt Chriſtianorum Syrorum mos, qui Dominicæ reſurrectionis feſto, alijſque celebrioribus feruntur venire in templum cum lyris,citharisque atque inter ſe cantare pſalmos, & ſeorſim viros, ſeorſimque mulieres ſaltare. Verum ad præcidendos abuſus vetitæ ſunt hæ
In 3. d. 37. & 4. d. 16. ſaltationes in feſtis vt Theologi tradunt.

COMPASSIO.

V. Charitas, c.3. Eleemoſyna. Hoſpitalitas. Miſericordia Sepultura. Oratio. Zelus.

§. I. QVI EA VIRTVTE INSTRVCTI.

Ioſeph. Gen. 45. toto c. V. V. Inimicitia.

1. Reg. 15. 35. *Lugebat Samuel Saulem, quoniam Dominum pœnitebat quod conſtituiſſet eum regem ſuper Iſrael.*

Matt. 9. 36 *Videns turbas miſertus eſt eis: quia erant vexati & [1] iacentes ſicut oues non habentes paſtorem.*

1. *Iacentes.*] Sub dio & vexati tum fame, tũ labore itineris, multi enim ſequebãtur eum, & cum eſſet pauper neque eos hoſpitio excipere, neque paſcere poterat.

Matt. 14. 14. *Exiens vidit turbam multam, & miſertus eſt eis, & curauit languidos eorum.*

Mat. 15. 32 *Miſereor turbæ: quia triduo iam perſeuerant mecum, & non habent quod manducent; & dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via.*

Marci 7. 34. *Videns Ieſus ſurdum & mutum, antequam eum curaret ſuſpiciens in cælum [1] ingemuit.*

1. *Ingemuit.*] Significat iſto gemitu quam miſereatur humanæ naturæ, quæ tum à dæmonibus, tum ab alijs infirmitatibus variis modis impetitur propter peccati tranſgreſſionem: ac gemendi nobis præbens exemplum, cum pro noſtra, aut noſtrorum ſalute Dei opem imploramus. Porrò quod gemẽs in cælum ſuſpicit, ſignificat vim ſanandi ſe habere à Deo, atque ab illo quærendam omnem medelam.

Luca 7. 13. *Quam (viduam flentem filij obitum) cum vidiſſet Dominus miſericordia motus ſuper eam, dixit illi: Noli flere.*

Luca 19. 41. 42. *Vt appropinquauit, videns ciuitatem fleuit ſuper illam dicens: Quia [1] ſi cognouiſſes & tu, & quidem [2] in hac die tua, [3] quæ ad pacem tibi, nunc autem abſcondita ſunt ab oculis tuis.*

1. *Si cognouiſſes.*] Supp. ſicut ego cognoſco.

2. *In hac die tua.*] Qua ingredior ad te quaſi Meſſias, & Rex tuus iuxta Zachariæ Prophetiam c. 9.

3. *Quę ad pacem.*] Quæ ad tuam fœlicitatẽ faciunt: .ſ. ſi cognoſceres tibi pœnitendum & in me credendum: ſupple fleres tua ſcelera & pręteritam cęcitatem.

Ioan. 11. 33. 34. 35. *Ieſus vt vidit eam plorantem & Iudęos, qui venerant cum ea, plorantes, infremuit [1] ſpiritu, & [2] turbauit ſeipſum, & dixit: Vbi poſuiſtis eum? Dicunt ei: Domine veni, & vide. Et lachrymatus eſt Ieſus. Dixerunt ergo Iudæi: ecce quemodo amabat eum.*

1. *Spiritu.*] .i. intimis animi ſenſibus, quod externo ſigno & illo fremitu teſtatus eſt.

2. *Turbauit.*] Excitando ſe ad compaſſionem & lacrymas: itaque turbatio ſuit compatientis vt & fremitus. & quemadmodum lachrymæ Magdalenæ prouocarunt lachrymas Iudæorum, ita illius atque horum fletu prouocatus Chriſtus infremuit, permittens illud affectibus ſuis, aut vt ſe verum hominẽ oſtenderet, aut vt oſtenderet ſe Mariæ & Iudæorũ cõmotum lachrymis & precibus Lazarum vitæ reſtituere. Nota hic dici Chriſtũ turbaſſe ſe, non autem turbatum eſſe, quia vt præclarè Damaſcenus, in Chriſto non fuerũt paſſiones iræ, triſtitiæ &c. quæ rationem & voluntatẽ præueniunt, quod quidẽ nobis venit, ſed fuerũt propaſſiones irę, triſtitię &c. quas ipſa ratio præcederet, & imperaret cum vellet, & nutu regeret. Ita etiam Theologi ex Damaſceno. Vide aliud V. Ira §. 2.

Elias compaſſus mulieri viduæ eius filium *3 Reg. 17.*
reſuſcitat. *19.*

Eliſæus item alterius viduæ miſertus obęratæ miraculosè auget olei pauxillum quod *4 Reg. 4. 1. &c.*
ipſa habebat.

Præuidens Eliſæus quæ illaturus eſſet mala Iudæis Haſael rex, cœpit flere. *4. Reg. 8. 11. 12.*

Audito miſero conciuium ſuorum ſtatu Nehemias, fleuit diu atque eis opem tulit. *Eſdræ 2. 2. 1.*

Magna fuit Eſtheris, tum caritas, tum cõpaſſio alienorũ malorum quę ſeipſam [1] mortis expoſuit periculo vt populũ ſuum à morte liberaret, licet generali illa ſententia, qua Iudæi omnes neci erant deſtinati non contineretur ipſa: tanquam Regi ſponſa cariſſima. *Eſther 4. & 7.*

1. *Mortis periculo.*] Adijt enim Regem non vocata, quod nè fieret vitæ periculo cautum erat c. 4. 11.

1 *Propterea dixi: Recedite à me, amarè flebo: nolite incumbere vt conſolemini me ſuper vaſtitate filiæ populi mei.* *Iſa. 22. 4.*

1. *Propterea.*] Propter imminentia mala populo meo quæ præuidi. Quam autem doluit Hieremias de excidio ciuium ſuorum patet ex eius lamentationibus.

Abdemelech Æthiops precibus ſuis apud Regem liberat Ieremiam de lacu. Eius caritatis mercedem liberationem ſcil. à gladio Chaldęorũ v. c. 39. à v. 15. & verbo Spes infra. *Ierem. 38. 7*

Iſraelitæ obtenta victoria de Benjaminis fratribus ſuis, vbertim flent. *Iud. 21.*

Audita obſidione Iabes Galaad, miſeratione moti fleuerunt eorum calamitatem Iſraelitæ cæteri. *1. Reg. 11.*

Luxit multo tempore Samuel Saul: quod eum abiecißet Deus ne regnaret. *1. Reg. 15. & 16.*

Cum

1.Reg.30.34. *Cum veniſſent Dauid & viri eius ad ciuitatem, & inueniſſent eam ſuccenſam igni, & vxores ſuas, & filios ſuos, & filias ductas eſſe captiuas, leuauerunt Dauid & populus qui erat cum eo voces ſuas, & planxerunt donec deficerẽt in eis lacrymæ.*

Iob 30.25. *Flebam quõdam ſuper eo, qui afflictus erat, & compatiebatur anima mea pauperi.*

Luc.23.27 *Sequebatur illum multa turba populi & mulierum: quæ plangebant, & lamentabantur eum.*

CONCIO. CONCIONATOR.

Vide Apoſtoli. Verbũm Dei. Epiſcopus.

§. 1. VERA CONCIONATORIS EXEMPLARIA Chriſtus, Ioannes Baptiſta, Paulus, Ieremias.

Iſa.11.4. *1 Percutiet 2 terram virga oris ſui, & 3 ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impium.*

1. *Percutiet.*] Hæc dicuntur de Chriſto ad litteram qui percutiet, quia reprehendet acriter & corripiet.

2. *Terram.*] .i. terrenos homines, eorumque vitia quibus non parcet diuinum illud os, diuina illa vox quam diuinus halitus animat & format. Neque enim erit os Chriſti adulatorium aut fallaci blandimento fouens peccatorum audaciam, ſed erit acre quod propoſito metu coercere & ſeuera obiurgatione verberare poſſit ſceleratos.

3. *Spiritu.*] .i. furore: idem ſunt, virga oris & ſpiritus labiorum & gladius Apocal. 16. Hoc ſpiritu labiorum toties Scribas & Phariſæos corripuit, toties contra illos væ & maledictionis fulmen contorſit, tam aſperè diuites excepit, iiſque æternam famem & gemitum denuntiauit Luc. 6. Hunc in noſtris concionatoribus ſpiritum (ait P. Sanchez) facilius eſt deſiderare quã videre.

Ioan.5.35. *Ille erat lucerna 1 ardens & 2 lucens.*

1. *Ardens.*] Charitate.

2. *Lucens.*] Veritate & doctrina, agit autem de D. Ioanne Baptiſta.

Luca 1.80. *Puer creſcebat & confortabatur ſpiritu, & 1 erat in deſertis 2 vſque in diẽ oſtenſionis ſuæ ad Iſrael.*

1. *Erat &c.*] Cauſa huius receſſus erat ne minimã labẽ contraheret ex vulgi cõſuetudine, qui fuerat in vtero ſanctificatus: & vt neminẽ reueritus, liberè quẽlibet reprehẽderet. Itẽ vt ſoli vacans Deo & contẽplationi, rigidamq; vitã degens idoneus fieret teſtis aduenientis Meſſię, & pędicator pœnitẽtiæ. Quo exemplo docentur qui prædicationis officiũ obituri ſunt, primùm longa contemplatione diſcere, vitæq; exercitatione præſtare debere quę docturi ſint, & ab aliјs exacturi. Docẽtur itẽ ſe à moribus vulgi alieniſſimos exhibere, vtpote qui prauos eiꝰ mores ſint reprehẽſuri.

2. *Vſque in diẽ.*] .i. vſq; ad tempus quo viſum eſt Deo oſtẽdere illũ & mittere ad prædicandũ. Nemo itaque ad prædicandi munus ſe ingerat, expectetque Dei, atque ſuperiorum ſuorum ſe ad id vocantium, nutum, & iuſſionem.

Cum liber eſſem 1 ex omnibus omnium me 2 ſeruum feci, vt plures lucrifacerem. Factus 3 ſum infirmis infirmus vt infirmos lucrifacerẽ 4 omnibus omnia factus ſum, vt omnes facerem ſaluos, omnia autem facio propter 5 Euangelium vt particeps eius efficiar: caſtigo corpus meum & in ſeruitutem redigo, ne forte cum aliјs prædicauerim, ipſe reprobus efficiar. 1.Cor.9.19 22.23.27

1. *Ex omnibus.*] .i. ex omni parte, omnimode, nulli obſtrictus.

2. *Seruum.*] Omnium commodis deſeruiendo, & me dimittendo vſque ad inopiam & famem.

3. *Factus ſum.*] Omnium infirmorum infirmitatibus me accommodaui, vt cum viderem Corinthios in faciendo ſumptu & danda alimonia Euangelij præconibus parciores, noluerim quicquam ab iјs accipere.

4. *Omnibus omnia factus ſum.*] Non mentientis actu, inquiunt Auguſt. & Anſelm. ſed compatientis affectu, omnium me moribus, humoribus, conditionibus, deſiderijs, quantũ per Dei legem fas erat, cõtemperans.

5. *Euangelium.*] Euangelij fructum.

Ideo habentes 1 adminiſtrationem, iuxta quod miſericordiam conſecuti ſumus, non 2 deficimus, ſed 3 abdicamus 4 occulta dedecoris. 2.Cor.4.1.2.

1. *Adminiſtrationem.*] Prædicandi ſcilicet Euangelij ad quam nos indignos ſua bonitate gratis aſſumpſit Deus.

2. *Deficimus.*] In tribulationibus ſcilicet: iјs non cedimus.

3. *Abdicamus.*] Renunciamus, horremus.

4. *Occulta dedecoris.*] Occulta dedecora & crimina, q.d..ne occultè quidem quidquam admitto reprehenſione dignum, non ſum hypocrita, vti multi Pſeudo-apoſtoli: ita Amb.

Nemini dantes vllam 1 offenſionem, vt non vituperetur 2 miniſterium noſtrum, ſed in omnibus exhibeamus noſmetipſos ſicut Dei miniſtros in multa patientia, in tribulationibus, in 3 neceſſitatibus, in 4 anguſtijs, in plagis, in carceribus, in 5 ſeditionibus, in laboribus, in vigilijs, in ieiunijs, in caſtitate, in 6 ſcientia, in longanimitate, in ſuauitate, in 7 Spiritu ſancto, in charitate non ficta, 8 in verbo veritatis, 9 in virtute Dei, 10 per arma iuſtitiæ 11 à dextris & à ſiniſtris, 12 per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famã, 13 vt ſeductores & veraces, 14 ſicut qui ignoti & cogniti, 15 quaſi morientes & 16 ecce viuimus, 17 vt caſtigati, & non 18 mortificati: 19 quaſi triſtes, ſemper autem 20 gaudentes: ſicut 21 egentes, multos autem 22 locupletantes, tanquam nihil habentes & omnia 23 poſſidentes. 2.Cor.6.3.4.5.6.7.8.9.10.

1.*Offenſionem.*] Neque verbo neque exemplo efficiendo, vt cadat in peccatum.

2.*Miniſterium.*] Prædicationis.

3.*Neceſſitatibus.*] Cibi, potus, indumenti egeſtate.

4.*Anguſtijs.*] Curis animi pro ſalute aliorum.

5.*Seditionibus.*] Commotionibus populi contra nos, non ideo bona & prædicationis officium relinquendo.

6.*Scientia.*] Scripturarum.

7.*In Spiritu ſancto.*] .i. donis eius .i. omnia (inquit Anſelm.) tam benignè & ſyncerè faciamus ſicut Spiritus ſanctus docet.

8.*In verbo veritatis.*] Prædicando & loquendo veritatem ſine vlla falſitatis admixtione.

9.*In virtute Dei.*] Vt non noſtris viribus, ſed dono virtutis Dei credamus nos facere quod facimus.

10 *Per arma iuſtitiæ.*] Supplendum ex ſuperioribus: *Noſipſos ſicut Dei miniſtros:* Arma autē iuſtitiæ vocat virtutes quibus regnum peccati debellamus, vt humilitas contra ſuperbiam &c. Itaque illis muniti eſſe debemus vt iis ſemper vtamur.

11.*A dextris &c.*] .i. tam in proſperis quā in aduerſis, vt nec in illis inſoleſcamus, nec in his deiiciamur.

12.*Per gloriam &c.*] Deinceps ponit in variis rerum generibus dextrum & ſiniſtrum, proſpera & aduerſa, per gloriam itaque .i. quando in gloria & veneratione apud homines ſumus non extollamur, quando nos iudicant ignobiles & viles non inde frangamur

13.*Vt ſeductores.*] Supplendum vſque ad finem illud verſus quarti: *Exhibeamus* nos .i. adducamus errantes ad viam veritatis, licet inde iudicemur ſeductores cum ſimus veraces.

14.*Sicut qui ignoti &c.*] .i. Deo, ſeu ab eo reprobati, cum tamen ei ſimus cogniti: vel ſicut illi qui peccatoribus & ſuperbis ſunt ignoti: quia bonos hi non dignantur aſpicere; cum tamen pij viri nos cognoſcant.

15.*Quaſi morientes.*] Quia iamdiu torquemur ab impijs donec credamur eſſe mortui.

16.*Et ecce viuimus.*] Deo nos liberante.

17.*Vt caſtigati.*] Minis & verberibus varijs ne fidem prædicemus & veritatem.

18.*Non mortificati.*] Nondum mortui.

19.*Quaſi triſtes.*] Scilicet foris apparemus propter moleſtias tribulationum quas patimur.

20.*Gaudentes.*] Ob ſpem ęternæ mercedis.

21. *Egentes.*] Quia nihil in præſenti ſæculo videmur habere.

22 *Locupletantes.*] Spiritualibus diuitijs.

23.*Poſſidentes.*] Non ſolum pecunias, ſed etiam pecuniarum dominos qui ſe nobis tradunt, & res ſuas ad pedes noſtros abijciunt, vel *omnia poſſidentes,* ſcilicet nobis neceſſaria ex cibo, potu, veſtibus quantum ſufficit.

Non omittenda hîc pulcra obſeruatio S. Anſelmi qui obſeruat Apoſtolum in iis quæ aduerſa ſunt addidiſſe particulas, *quaſi, vt, ſicut, tanquam:* in iis autem quæ ſunt proſpera non addidiſſe, neque enim ait quaſi gaudentes, ſed ſemper gaudentes: quia triſtitia iuſtorum eſt quaſi triſtitia: gaudium non eſt quaſi gaudium, ſed eſt verum gaudium, quia ſpes qua gaudent eſt certa: Contra impiorum gaudium eſt quaſi gaudium; quia tranſit vt vmbra & eſt gaudium ſomniantium: Eorum autem triſtitia non eſt quaſi, ſed erit vera, ſolida, & æterna.

Neque aliquando fuimus in ſermone adulationis ſicut ſcitis, neque in [1] *occaſione auaritiæ: Deus teſtis eſt; nec quærentes ab hominibus gloriam, neque à vobis neque ab alijs.* 1. ad Theſ. 2.5.6.

1. *In occaſione.*] id eſt, non captaui ex prædicatione Euangelij occaſionem auarè congregandi opes.

Videndi etiam cæteri verſus longè pulcherrimi vſque ad v.13.

Nunc [1] *viuimus* [2] *ſi vos ſtatis in Domino.* 1. ad Theſ. 3.8.

1. *Viuimus.*] Licet variis etiam vſque ad mortem premamur malis, quaſi reuiuiſcimus.

2.*Si vos &c.*] Non in nobis at in Chriſto, ſi eius fidem quam prędicaui tenetis conſtanter.

Solicitè cura teipſum [1] *probabilem exhibere Deo,* [2] *operarium inconfuſibilem,* [3] *Rectè tractantem verbum veritatis,* [4] *profana autem &* [5] *inaniloquia deuita, multum enim proficiunt* [6] *ad impietatem.* 2. ad Tim. 2.15.16.

1.*Probabilem.*] .i. laudabilem, ita te eius oculis exhibe vt te approbet, non tantum homines.

2.*Operarium inconfuſibilem.*] Scilicet cura te exhibere inconfuſibilem, id eſt irreprehenſibilem: ex reprehenſione namque oritur confuſio.

3.*Rectè.*] Vt neque ſanctum des canibus: nec proiicias margaritas ante porcos; ſed prout oportet ſecundum qualitatem perſonarum verbum Dei prædices, & nihil prauæ intelligentię admiſceas.

4.*Profana.*] .i. verba Hæreticorum aliena à pietatis religione.

5.*Inaniloquia.*] .i. eorum dicta vacua ab omni vtilitate.

6. *Ad impietatem.*] Perfidiæ ſcilicet & infideli-

fidelitatis roborandam, dum deſtruunt fidei pietatem. Anſelmus.

Vide etiam fusè verbo Charitas.

Pro Ieremia vero eius caput 1. & 36. & alia Tomo priore.

Quomodo oporteat concionatores ſermonem ſuum ad populi ſenſum & conſuetudinem accommodare. V. verbo Charitas, c.3. ex Actor.26.

Quomodo ad populi vitia. V. Luxuria § 3.

Increpationes molliant obſecratione atque ſuauitate. Ibid. ex epiſt. ad Gal. c.4.12.

Etiam priuatim moneant vnumquemque. Ibidem ex 1. ad Theſſal. c.3.

Quam eos oporteat zelantes eſſe ſalutis animarum. Vide V. Deus c.1. §.3. ex Actor. 10.

Quomodo neminem quantumuis peccatorem, quantumuis vilem & ignobilem & immundum faſtidire debent. Ibidem.

Quanta libertate loqui debeant, V. Lingua §.1. & Luxuria §.3.

Quo ſpiritu & feruore inuehi in peccata. V. Paupertas §.3.

§. 2. Quomodo boni concionatores vocentur hoſtes regni & ſtatus.

Vide verbo Calumnia §.2. ex Ieremia 38.

CONCORDIA.

Vide Diſcordia. Charitas. Pax. Amicitia.

§. 1. Qui eius amantes et conciliatores.

Gen.c.1.& 2. 1 Ad commendandam homini concordiã voluit Deus vt ex vno homine omnes omnino orirentur, imò nec ipſam fœminam ſicut ipſum creare placuit, ſed ex ipſo, vt omne ex vno diffunderetur genus humanum.

1. *Ad commendandam*] Vide hac de re fuſius Auguſt. 12. de ciuit.

Iudic. 20. 1.2. *1 Egreſſi ſunt omnes filij Iſrael, & pariter congregati, 2 quaſi vir vnus, de Dan vſque Berſabee, & terra Galaad ad Dominum in Maſpha: omneſque 3 anguli populorum, & cunctæ tribus Iſrael in Eccleſiam populi Dei conuenerunt quadringenta millia peditum pugnatorum.*

1. *Egreſſi.*] Ad vindicandum ſcelus tribus Beniamin de quo v. c.19.

2. *Quaſi vir vnus.*] Ita concordes in hac vltione facienda tanquam ſi fuiſſent omnes vir vnus.

3. *Anguli.*] Capita ſeu Primates. Vide ad idem v.8. & 11.

Gen.13.8. *1 Ne quæſo ſit iurgium inter me & te & inter paſtores meos & paſtores tuos: fratres enim ſumus.*

1. *Ne ſit &c.*] Conſiderat Chryſ. hom. 33. inſignem Abrahæ modeſtiam quod ætate & dignitate ſenior iuuenem ſermone præuenit: imo verſu 9. dat ei ter[illegible] melioris optionem. Huius autem concordiæ ſtudijque ſeruandæ pacis quanta fuerit merces, vide v. 14. & 15. vbi promittit ei Deus totam terram Chanaan, pro exigua portione quã Lotho ceſſit. Vide hic hom. 34. D. Chryſoſt. qui & fusè oſtendit Dei liberalitatem qua infinitè nos remuneratur ſi vel minimum ei obſequiolum, aut proximo, in gratiam eius præſtemus, allatis ad id variis exemplis ex ſacris literis.

Dimiſit fratres ſuos, & proficiſcentibus ait: Ne iraſcamini in via. Gen.45.24

Inuaſit 1 timor Domini populum, & egreſſi ſunt 2 quaſi vir vnus. 1.Reg.11.7

1. *Timor Domini.*] Immiſſus à Domino.

2. *Quaſi vir vnus.*] .i. tam concordi animo & voluntate, tanquam ſi fuiſſent omnes vir vnus.

Ibant filij eius, & 1 faciebant conuiuium per domos, vnuſquiſque in die ſuo. Et mittentes vocabant tres ſorores ſuas, vt comederent & biberent cum eis. Iob 1.4.

1. *Faciebant conuiuium.*] Hoc arguit magnã eorum inter ſe concordiam, quod eo maiori dignum laude quod filij eſſent Regis, de quibus illud Poëtæ ſæpe verum: *Fratrum quoque gratia rara eſt.*

Omnes etiam, qui credebant, 1 erant pariter, & habebant omnia communia. Acto.2.44

1. *Erant pariter.*] Non in vna domo quæ tot capere non potuiſſet, ſed erant pariter animo vno & voluntate.

Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna: nec quiſquam eorum, quæ poſſidebat, aliquid ſuum eſſe dicebat, ſed erant illis omnia communia. Act.4.32.

Erant vnanimiter omnes in porticu Salomonis. Actor.5.12

Iam venerat menſis ſeptimus, & erant filij Iſrael in ciuitatibus ſuis: 1 congregatus eſt ergo populus, quaſi vir vnus in Ieruſalem. 1.Eſdra 3.1

1. *Congregatus.*] Ad reædificandum templum quod fuerat à rege Babylonis deſtructum.

Congregatus eſt omnis populus quaſi vir vnus ad plateam, quæ eſt ante portam aquarum: & dixerunt Eſdræ Scribæ vt adferret librum legis Moyſi, quam præceperat Dominus Iſraeli. 2.Eſdra 8.1.

Actor.1.14 *His omnes (Apoſtoli) erant perſeuerantes vnanimiter in oratione cum mulieribus, & Maria matre Ieſu & fratribus eius.*

§. 2. CONCORDIÆ FRVCTVS IN BONIS fortunæ. *Vide §.1. ex Gen.13.*

§.3. CONCORDIÆ EFFECTA IN ALIOS. *Vide Iuſtus §.7. ex Actor.2. & V. Oratio §. 2. ex Ioan.17. vbi & quantam à nobis exigat Chriſtus concordiam.*

§. 4. DE PRAVA MALORVM CONCORDIA. *V. Conſortium §.3.*

CONFESSIO.

Vide Excuſatio. Humilitas. Oratio.

§. 1. QVI PECCATVM CONFESSI, ET quo fructu ſpirituali.

2.Reg.12.13. *Dixit Dauid ad Nathan: [1] Peccaui Domino. Dixitq; Nathan ad Dauid: Dominus quoq; tranſtulit peccatum tuum: [2] non morieris.*

1. *Peccaui.*] Tanta fuit, inquit Ambroſ. Dauidis contritio vt ſtatim audierit dimiſſum eſſe ſeu tranſlatum peccatum ſci. quoad culpam non pœnam temporalem.

2. *Non morieris.*] Vt merebaris.

Acto.19.18 *Multi credentium veniebant [1] confitentes, & annunciantes actus ſuos.*

1. *Confitentes.*] Confeſſione ſacramentali: ita antiqui Patres & recentiores ſcriptores.

Mat.3.5.6. *Tunc exibat ad eum Ieroſolyma, & omnis Iudæa & omnis regio circa Iordanem, & baptizabantur ab eo in Iordane, [1] confitentes [2] peccata ſua.*

1. *Confitentes.*] Ioanni, non tantum Deo, licet id Ioannes non exigeret, ſed quem verè pœnitet peccati nihil veretur id exponere ei à quo aut aliquam opem aut conſolationem expectat.

2. *Peccata.*] Non tantum in genere agnoſcentes ſe peccatores, ſed ſigillatim ſaltem grauiora. Ianſen. & P.Sà.

Luca 15.18 *Pater [1] peccaui in cælum, & coram te: iam non ſum dignus vocari filius tuus.*

1. *Peccaui.*] Hac ſui humiliatione & peccati confeſſione rediit cum patre in gratiam. Vide cætera iſtius capitis.

Luc.23.41 *[1] Nos quidem iuſtè, nam digna factis recipimus: hic vero nihil mali geſſit.*

1. *Nos iuſtè.*] Sup. pœnas luimus, quia ob flagitioſa noſtra: huius autem confeſſionis vi aperitur ei paradiſus v.43.

Confeſſionem Acham vide V. Furtum.

Ex ijs quæ dicentur verbo Oratio, colligere licebit quinam orando tum ſua, tum populi peccata ſint confeſſi.

§. 2. CONFESSIONIS PECCATI EFFECTA in corpore.

Ora pro ſeruis tuis ad Dominum Deum tuum, vt non moriamur. [1] Addidimus enim vniuerſis peccatis noſtris malum, vt peteremus nobis regem. Dixit autem Samuel ad populum: Nolite timere, vos feciſtis vniuerſum malum hoc: verumtamen nolite recedere à tergo Domini, ſed ſeruite Domino in omni corde veſtro. 1.Reg.12.19.20.

1. *Addidimus.*] En humilem peccati confeſſionem, cuius fructus eſt liberatio à morte, ſequitur enim *nolite timere*, ſci. mori, eos enim ſecuros eſſe iubet audiens eos agnoſcere peccata ſua.

CONSILIVM.

V. Prudentia.

Agetur 1. de conſilio bonorum, tum de malorum.

§.1. ITA PONENDA IN DEO SPES, VT HVmana conſilia non negligantur. Exemplo Iacob qui licet firmiter ſperaret ſe à Deo protegendum ab infeſto ſibi Eſau, omnia tamẽ adhibuit præſidia humanamq; prudentiam qua ſe ab eo tueretur, quaque illum placaret. Ita Auguſt. Vide Gen. 32. & 33.

Quamquam certò ſperaret Dauid ſe ab Abſalonis manibus & perſecutione liberatum iri, non ideo tamen omittit ea quæ ei humana ſuggerebat prudentia, remittit enim ſacerdotes Hieroſolymam vt per eos intelligat quid moliretur Abſalon, quod idem facit erga Chuſai vt diſſipet conſilium Achitophel, 2.Reg.15.27.34.

Licet ſperaret Abraham Deum cuſtoditurum vxorem ſuam à ſtupro, ſeque à vitæ diſcrimine, humano tamen vſus eſt conſilio, dum tacuit Saram eſſe vxorem ſuam. Quod idem de Iſaac dicere licet, Gen.26.7. Gen.12.13.

Quamquam ſciret Dauid ſe vnctum regem, foreque vt regnaret poſt Saul, humana tamen prudentia fugit Saulis inſidias, cum quæreretur ab eo ad mortem. 2 Reg c.1 19

Sciebat Paulus ſe vas electum à Deo vt Chriſti ferret nomen coram Regibus, tamen ſibi humano cauet conſilio, dum quæſitus Actor.9.

ad ne-

ad necem à Iudæis curat ſe per murum in ſporta demitti.

Gen. 26. Filij acquieſcant parentum bonis conſilijs, exemplo Iacob cui benè ceſſit matri credidiſſe.

Exod. 18. Bonum fuit Iethro licet viri gentilis conſilium quod dedit Moyſi genero de ſubſtituendis ſibi inferioribus iudicibus, quod & optimè ceſſit Moyſi & toti populo.

1. Reg. 25. Bono Abigail conſilio detentus eſt Dauid ab homicidio.

4. Reg. 5. Cum ſeruorum ſuorum obſecutus fuiſſet conſilio Naaman leproſus, atque ſe ſepties lauiſſet in Iordane iuxta verbum Eliſæi, ſanatus eſt à lepra.

Vide verbo Educatio ex 4. Reg. 12. & 2. Paral. 24.

2. Eſdræ 2. Nehemiæ conſilio atque opera reædificatur Hieruſalem.

2. Eſdræ 5. Eodem conſulente optimates qui vſuris conciues ſuos Iudæos grauarant, eas remittunt ipſis.

Tobiæ 1. 15. Pergebat (Tobias) ad omnes qui erant in captiuitate & monita ſalutis dabat eis.

Tobiæ à cap. 5. ad 13. Quanto ſuo fructu acquieuerit iunior Tobias in omnibus Raphaeli Angelo doctori ſuo patet tum in extractione piſcis, tum in petenda vxore, tum in contrahendo matrimonio cum ea.

Ieremiæ 38. Conſilio Abdemelech acquieſcens Rex Sedechias liberat Ieremiam e lacu.

Vide verbo Parentes per multos §§. & V. Bellum. Concionator, & Verbum Dei.

§. 2. CONSILIVM A QVIBVS PETENDVM? A Deo.

Numer. 27. 21. *Pro [1] hoc ſi quid agendum erit, Eleazar ſacerdos conſulet Dominum: Ad verbum [2] eius egredietur & [3] ingredietur ipſe & omnes filij Iſrael cum eo & cætera multitudo.*

1. *Pro hoc.*] Sci. Ioſue principe populi.

2. *Eius.*] Sci. Eleazari ſummi ſacerdotis.

3. *Ingredietur, &c.*] .i. aget quicquid agendum erit tam Ioſue, quam filij Iſrael. En quomodo Ioſue ciuilem principem Deus per pontificem dirigit, cuiuſque definitioni ſtare iubet: ſic eccleſiaſtica poteſtas ciuili potior eſt, eamque dirigit in multis.

De Moyſe conſulente diuinum oraculum vide Num. 7. 89.

De Dauide vide 2. Reg. c. 22. & 23. & aliàs ſæpe.

§. 3. POENÆ EORVM QVI BONORVM conſilijs non parent.

1. Reg. 8. 18. 19. 20. *Et clamabitis in die illa à facie Regis veſtri quem elegiſtis vobis, & non exaudiet vos Dominus in die illa quia petiſtis vobis Regem. Noluit autem populus audire vocem Samuelis, ſed dixerunt: [1] Nequaquam, rex enim erit ſuper nos, & erimus nos quoque ſicut omnes gentes & iudicabit nos rex noſter, & egredietur ante nos, & pugnabit bella noſtra pro nobis.*

1. *Nequaquam.*] Supple fiet quod comminatus es.

Vide V. Lingua §. 1. ex 2 Paral. 25.

2. Paral. 24. 17. 18. *Poſtquam obijt [1] Ioiada ingreſſi ſunt principes Iuda & [2] adorauerunt Regem, qui delinitus obſequijs eorum acquieuit eis, & dereliquerunt templum Domini Dei patrum ſuorum &c.*

1. *Ioiada.*] Qui tanquam ſummus Pontifex, & qui curarat eum inaugurari Regem, bene ei in omnibus conſulebat: en quantum obeſt iactura bonorum conſiliariorum.

2. *Adorauerunt.*] Diuinos, inquit Liran. ei impendendo honores, ecce aulicorum adulationem: Ecce item inconſtantiam in bono.

Gen. 19. 14. *Egreſſus Loth locutus eſt ad generos ſuos qui accepturi erant filias eius & dixit: Surgite, egredimini de loco iſto quia delebit Dominus ciuitatem hanc: & viſus eſt eis quaſi [1] ludens loqui.*

1. *Ludens.*] Non ſerio, atque ob id remanſerunt ibi & perierunt cum Sodomitis. Ita Bonauent.

Cum vellent Iſraelitæ expugnare terram promiſſionis ita ad eos Moyſes.

Numer. 14. 42. 43. 44. 45. *Nolite aſcendere, non enim eſt Dominus vobiſcum, ne corruatis coram inimicis veſtris. Amalecites & Chananæus ante vos ſunt quorum gladio corruetis, eo quod nolueritis acquieſcere Domino, nec erit Dominus vobiſcum. At illi contenebrati aſcenderunt in verticem montis, deſcenditque Amalecites & Chananæus qui habitabat in monte, & percutiens eos atque concidens, perſecutus eſt eos vſque Horma.*

Iudic. 20. 12. 13. 14. *Miſerunt nuntios (Iſraelitæ) ad omnem tribum Beniamin qui dicerent: Cur tantum nefas in vobis repertum eſt? Tradite homines de Gabaa qui hoc flagitium perpetrarunt vt moriantur & auferatur malum de Iſrael. Qui [1] noluerunt fratrum ſuorum filiorum Iſrael audire mandatum, ſed ex cunctis vrbibus quæ ſortis ſuæ erant, conuenerunt in Gabaa vt illis ferrent auxilium, & contra vniuerſum populum Iſrael dimicarent.*

1. *Noluerunt.*] Cuius neglecti ſeu conſilij, ſeu mandati pœnam Vide v. 46. pœnæ integrum ſci. excidium tribus Beniamin.

2. Reg. 2. 23. Noluit Aſael deſiſtere inſequi Abner à quo id ei ſuadebatur, ideoque ipſum auerſa haſta transfodit.

3.Reg.12.8 *1 Dereliquit (Roboam) conſiliũ ſenum quod dederant ei, & adhibuit adoleſcentes qui nutriti fuerant cum eo & aſſiſtebant illi.*

1. *Dereliquit.*] Huius temeritatis pœnam vide v. 19. maximè ſcil. partis regni ſui iacturam.

Iudith 6. Optimum Achior conſilium cum reieciſſet Holofernes miſerrimè perijt manu fœminæ.

Danielis 4. 24. *Conſilium meum rex 1 placeat tibi, & peccata tua eleemoſynis redime, & iniquitates tuas miſericordijs pauperum: forſitan ignoſcet delictis tuis.*

1. *Placeat.*] Cui conſilio quia non acquieuit, mutatus eſt in beſtiam.

1.Mach. 5. 18.56. Relictis Ioſepho & Azaria vt populo præeſſent, Iudas Machabæus vetuit eos exire ad bellandum contra gentes, cui conſilio quia non paruerunt, debellati ſunt ab ijs.

1.Mach. 9. 8. Iudæ Machabæi ſocij auertebant eum ne pugnaret ipſe cum octingentis viris contra viginti duo millia, & cum non audiret eos, cecidit in bello, cæteris fugientibus. V. Spes cap. 3.

Matt. 27. 19. *Vxoris Pilati 1 conſilium de dimittendo Chriſto ſalutare erat, cui tamen non paruit ipſe 2 timore offenſionis Cæſaris ne officium perderet.*

1. *Conſilium.*] Quod profectum eſt ex varis quæ paſſa erat, vt ipſa fatetur v. 19. propter Chriſtum: fuerat enim grauiter afflicta per oſtenſa terriculamenta, ait Ianſen. quam afflictionem immiſſam non à dæmone at à Deo cum Theophyl. dicendum videtur, vt ab vtroq; ſimul tam Pilato quam eius vxore innocentiæ ſuæ teſtimonium haberet Chriſtus Dominus.

2. *Timore, &c.*] Vide hic inſignem tum ambitionem, tum auaritiam Pilati qua excæcatus fuit vt eum inſontem morti adiudicaret, ſicut Iudas vt eum venderet. Vide item quemadmodum euenit peccatori quod timebat, nam excidit à gratia Cæſaris, officioque priuatus fuit, atque in exilium relegatus, inquit Ioſeph.

§. 4. CONSILIA POLITICORVM PESSIMVM ſolent habere exitum.

Vide V. Auaritia ex c. Ioan. 11. 47. & hîc de Pilato, teſtimonio ſuperiore. Et V. Princeps parte 2. §. 1.

§. 5. QVAM NOCEANT MALORVM conſilia.

2.Para.22 4.5. Fecit malum (Ochoſias) in conſpectu Domini ſicut domus Achab, ipſi enim fuerunt ei conſiliarij poſt mortem patris ſui in interitum eius: Ambulauitque in conſilijs eorum &c.

Eua prauo ſuo 1 conſilio Adamum induxit ad peccandum. Gen. 3

1. *Conſilio.*] Præſumendum eſt (inquit Bonauent.) eam viro perſuaſiſſe vt comederet de ligno vetito.

Quam malè ceſſit 1 Amoni qui ſecutus eſt conſilium Ionadab cognati ſui in ſimulanda infirmitate vt potiretur ſorore ſua Thamar. Vide 2. Reg. 13. 5. & 29.

1. *Amoni.*] Obſerua quomodo Regum filijs & in vniuerſum principibus, potentibuſque omnibus non deſunt mali conſiliarij.

Turpe & deteſtandum conſilium Achitophel quod ſuggeſſit Abſalomo, vide 2. Reg. 16. 21. Quaſque eo audito conſilio dederit Abſalom pœnas, vide c. 18. v. 14.

Quemadmodum prauis conſilijs auerterunt mulieres cor Salomonis à vero Deo, vide V. Luxuria ex 3. Reg. 11.

Quomodo Artaxerxes æmulorum populi Iudaici conſilio vetuerit eum templum ædificare, vide ex 1. Eſdræ 4. verbo Calumnia.

Quam prauum ſuggeſſerint Aman, ipſimet ſui amici conſilium, vide V. Adulatio ex cap. Eſther 5. Ibidem de aulicis Danielis c. 6. 7.

De vxore Achabi Iezabele, & de vxore Loth, vide V. Vxor.

Vide item verbo Tribulatio, §. de eius effectis in voluntate ex 1. Machab. 1. 12. 13. Et verbo Auaritia ex 2. Mach. 4. 34. & 39. vſque ad finem: & ex Actor. 16.

Iniquum dedit Herodias filiæ conſilium Marci 6.
dum perſuadet nihil aliud petat niſi caput Ioannis Baptiſtæ.

Vide item verbo Tribulatio ex Actor. 14.

Ciues Lyſtræ perſuaſi à ſuperuenientibus Actor. 14.
Iudæis lapidant Paulum, cum antè tam eſſent rudes & ignari vt eum tanquam Deum adorare vellent.

Vide V. Auaritia ex Actorum 19. quantum prauo ſuo conſilio nocuerit Demetrius propagationi fidei.

§. 6. EORVM SVPPLICIA QVI MALIS CONſilijs auertunt homines à bono.

Hic (Proconſul Sergius Paulus) acceſſitis Barnaba Act. 13. 7. 8
& Saulo, deſiderabat audire verbum Dei. Re- 9. 10. 11.
ſiſtebat autem illis Elymas magus, (ſic enim interpretatur nomen eius) quærens auertere Proconſulem à fide. Saulus autem, qui & Paulus, repletus Spiritu ſancto, intuens in eum, dixit: O plene omni dolo, & omni fallacia, fili diaboli,

inimice omnis iuſtitiæ non deſinis ¹ ſubuertere vias Domini rectas.² Et nunc ecce ³ manus Domini ſuper te, & eris cæcus, non videns ſolem vſque ad tempus. Et confeſtim cecidit in eum caligo, & tenebræ, & circuiens quærebat qui ei manum daret.

1.*Subuertere.*] Impedire.
2.*Et nunc.*] Itaque nunc.
3.*Manus.*] Punitio, vindicta.

CONSOLATIO.
Vide Oratio.

§. 1. NON SEMPER FRVITI SVNT ſancti conſolationibus.

Pſa.30.23. *Ego autem dixi in ¹ exceſſu mentis meæ; ² proiectus ſum à facie oculorum tuorum. ³ Ideo exaudiſti vocem orationis meę, dum clamarem ad te.*

1. *Exceſſu.*] Cum ex conſideratione plurimorum malorum meorum præ ſtupore quaſi extra me eſſem.
2.*Proiectus.*] A te reiectus, ita vt me non ſis amplius conſolaturus, nec benigno tuo intuitu reſpecturus.
3. *Ideo.*] Videns ſcil. animi mei deſolationem ne me planè abſorberet.

Pſ 41.4. 6. 1 *Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte: dum dicitur mihi quotidie: ² vbi eſt Deus tuus?*
Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc ³ confitebor illi: ſalutare vultus mei, & Deus meus.

1.*Fuerunt &c.*] Quia faſtidito cibo nihil lubebat niſi flere.
2.*Vbi eſt Deus.*] Quem tu colebas, cuiuſque tu auxilium tibi adfore iactabas.
3.*Confitebor.*] Laudabo & gratias agam ob liberationem ab hiſce malis.
4.*Salutare vultus.*] Illi qui eſt ſalus mea vel *vultus mei* quem erubeſcere non ſinet, ſed ſuæ præſentiæ contemplatione ſublimabit & exhilarabit.

Pſ.54 3.4. 5.6. *Contriſtatus ſum in ¹ exercitatione mea: & conturbatus ſum ² à voce inimici, & à tribulatione peccatoris. Quoniam ³ declinauerunt in me iniquitates & ⁴ in ira moleſti erant mihi. Cor meum conturbatum eſt in me, & formido mortis cecidit ſuper me. Timor & tremor venerunt ſuper me, & contexerunt me ⁵ tenebræ.*

1. *Exercitatione.*] Meditatione, dum me exercerem meditando miſerias meas & pericula in quibus verſarer.
2.*A voce.*] Propter vocem ſeu minas & calumnias.
3. *Declinauerunt.*] Falſis me criminationibus impetendo.
4. *Intra.*] Per iram in me conceptam.
5.*Tenebræ.*] Afflictionum, & pauores mentem obſcurantes, ita vt non videam euadendi iſta mala conſilium vllum.

Pſ 118. 28. 1 *Dormitauit anima mea præ ² tædio, ³ confirma me ⁴ in verbis tuis.*

1.*Dormitauit.*] Incipit deficere, & à priſtino feruore flacceſcere.
2.*Tædio.*] Malorum quæ patior.
3.*Confirma.*] Vt alacritate reſumpta firmus ſim in tuis mandatis.
4. *In verbis.*] Per verba promiſſionum tuarum.

Quanta fuerit Chriſtus abſorptus triſtitia tempore paſſionis, vide Matt.26. 38. & c. 27.46. quomodo fuerit à patre derelictus. Quomodo in ſumma ſua triſtitia ab Angelo conſolatus, vide Lucæ 22.43.

§. 2. QVANDONAM EAS immittat Deus.

Gen 32.1. Poſt tentationem & afflictionem, vel in ipſa, quod patuit in Iacob qui poſtquam grauiter à Laban ſocero afflictus eſſet: fiunt ei obuiam Angeli. Vide item V. Deus c.1 §. 9. ex Gen. 35.

Idem patet in Ioſeph qui pro odio fratrum acquiſiuit gratiam regis Gen. 41. 39. pro exilio exaltationem Ibidem. pro labore manuum dum ſeruiuit, annulum aureum v. 42. pro pallio quod illi adultera detraxerat, ſtolam byſſinam Ibidem. pro compedibus: torquem auream Ibidem. pro ſeruitio vinctis exhibito, princeps conſtituitur v. 43. pro carceris humilitate ſedet ſuper currum regium Ibidem. pro contemptione, ab omnibus adoratur genuflexione. Ibidem. pro nomine ſerui accipit nomen regium, vocaturque Saluator mundi v.45. pro vili adultera, turpique voluptate datur ei vxor pręnobilis.

Hæc expenſa à Ruperto atque alijs. Ex quibus etiam colligitur quomodo gloriam præcedat humilitas, conſolationem tribulatio & quam ſit liberalis, & bonus Deus qui ſuorum labores etiam in iſta vita tam copioſè remunerat.

Gen.46.2. 3.&c. Iacob mirè conſolatur Deus poſtquam is diu luxiſſet Ioſeph filium tanquam mortuũ, tum noua apparitione verbiſque ſuauiſſimis & plenis magnorum promiſſorum, tum intuitu eiuſdem Ioſephi, de quo ipſe ſequentia.

Gen.46 30. Iam lætus moriar quia vidi faciem tuam & ſuperſtitem te relinquo.

Pſ 70. 20. 21. *Quantas 1 oſtendiſti mihi tribulationes multas & malas, &*

malis, & conuerſus [2] viuificaſti me, & de [3] abyſſis terræ iterum reduxiſti me. [4] Multiplicaſti magnificentiam tuam, & [5] conuerſus conſolatus es me.

1. *Oſtendiſti.*] Experiri me feciſti.

2. *Viuificaſti.*] Ex grauiſſimis periculis liberaſti.

4. *Abyſſis.*] Ob profunditatem malorum.

4. *Multiplicaſti &c.*] Quia ſecundum multitudinem dolorum multiplicaſti magnificentiam bonitatis tuæ me multipliciter conſolando.

5. *Conuerſus.*] Reuerſus ad me per declarationem tui fauoris.

Pſal. 39. 19 *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, conſolationes tuæ lætificauerunt animam meam.*

Variè conſolatus eſt Deus atque apparuit Abrahamo, [1] poſtquam eo præcipiente egreſſus eſſet de terra ſua. Gen. 12. & 13 & 15. & 17 & 8.

1. *Poſtquam &c.*] Tunc igitur expectanda eſt cæleſtis conſolatio, quando omni terreno patriæ & parentum exuto affectu, Deo vocanti obſecuti erimus.

Fugienti Iacob Labanum ſocerum & Eſau fratrem ſuum, atque vehementer afflicto ſuperque lapidem dormienti, apparet Deus, vehementerque eum ſolatur, cæleſtis illius ſcalæ oſtenſione, Gen. 28. 12. & c. 31. & 32.

Exodi 3. *Apparuit Moyſi Deus [1] exulanti, afflicto, oueſque paſcenti in ſolitudine.*

1. *Exulanti.*] Obſerua non apparuiſſe dum bene haberet & lautè educaretur tanquam Regis filius in aula Pharaonis.

Exod. 16. *Iſraelitis datur manna [1] in deſerto, carnes quoque & aqua miraculosè.*

1. *In deſerto.*] Idque dum farina Ægypti defierat, non enim dum adſunt terrena ſolatia, impertit Deus ſua.

Quanta conſolatione perfuſus Elias dum videret ſe Deo curæ eſſe immiſſo coruo, qui ad eum fame alioqui moriturum annonam deferret, Vide Verbo Deus §. de prouidentia.

Quomodo eidem apparuit cum fugeret Iezabel reginam ſibi infeſtiſſimam, eique ab Angelo panis & aqua allata ſint V. 3. Reg. 19.

Multa ad idem & quemadmodum poſt tenebras deſolationis & doloris immittat Deus lucem conſolationis habes Verbo Angelus potiſſimum ex 3. Reg. 19. & ex Matth. 2. 3. & cap. 4. 11. Verbo Oratio. Verbo Bellũ Verbo Victoria. Verbo Iuſtus. Verbo Spes.

Obſeruatum à Bonau. Iudæos tempore captiuitatis Babylonicæ .i. in ſumma calamitate plures habuiſſe prophetas, qui eos cõſolarentur quam tempore proſpero ſub Salomone; nam tunc Ieremias prophetauit in Iudæa: Ezechiel & Daniel in Chaldæa.

Quot tum diuinis, tum humanis ſolatijs ſolatus ſit Deus poſt tribulationẽ tum Iob, tum Tobiam patet ex eorum hiſtoria.

Ezechiel exul in Chaldæa in ipſo captiuorum medio mirabiles habuit viſiones. Ezech. 1. et ſequentib.

Reſpondit (Nabuchodonoſor) & ait: Ecce ego video quatuor viros ſolutos & ambulantes in medio ignis, & nihil corruptionis in eis eſt, & ſpecies quarti ſimilis [1] filio Dei. Dan. 3 92.

1. *Filio Dei.*] .i. Angelo. Vnde patet Deum per Angelos ſuos conſolari eos qui ſua cauſa patiuntur.

CONSORTIVM.

Agendum de conſortio bonorum ſequendo tum de malorum fugiendo.

§. I. DE BONORVM CONSORTIO EIVSQVE fructu multiplici.

Multa directè huc pertinent quæ dicentur Verbo Iuſtus, Iuſtitia, §. Quę iuſtitiæ effecta in alios ex Gen. c. 18. & c. 30. & c. 35. & c. 39. & Actor. 27.

Lictores Saul miſſi ad capiendum Dauid morantem cum Samuele & alijs Prophetis, ſtatim [1] prophetant & ipſi: Venit eodem Saul, & ipſe item repentè mutatus prophetat. 1. Reg. 19.

1. *Prophetant.*] Laudant Deum ex ſpiritu deuotionis, omittentes perſequi Dauid.

Dixit ad eum (Ioram regem Iſrael) Eliſæus: Viuit Dominus exercituum in cuius conſpectu ſto, quod ſi non vultum Ioſaphat Regis Iudæ [1] erubeſcerem, non attendiſſem quidem te nec reſpexiſſem. 4. Reg. 3. 14

1. *Erubeſcerem.*] .i. denegando ei quod poſtulat cum ſit fidelis & pius. Vide quemadmodum ob conſortium Ioſaphat pij principis alij duo reges impij Rex ſcil. Iſrael, Rex Edom fruuntur beneficio aquarum miraculo impetratarum, ab Eliſæo, v. 16. Obſerua etiam quam liberè loquatur Eliſæus Regi. Tobias homines Deum timentes accerſebat ad ſuam menſam c. 2. 3. idemque vt faceret commendatum volebat filio c. 4. 18. neque permiſit vt cuilibet ſe adiungeret filius eius in itinere, ſed voluit ſcire quiſnã is eſſet c. 5. 9.

Numquam

Tob. 3.17. *Nunquam (ita Sara iunioris Tobiæ uxor) ¹ cum ludentibus miſcui me, neque cum his, qui in leuitate ambulant participem me præbui.*

1. *Cum ludentibus.*) Turpiter & flagitioſè. Diſcipulis omnibus, qui omnes pij erant & probi, ſimul congregatis, deſcendit ſuper eos Spiritus ſanctus. Act. 1.

§. 2. CVRANDVM PARENTIBVS, NE FILII cum prauis conſueſcant, & in genere fugiendos prauos.

Gen. 21. 9. 10. *Cum vidiſſet Sara filium Agar Aegyptiæ ¹ ludentem cum Iſaac filio ſuo, dixit ad Abraham; Ejice ancillam hanc & filium eius, non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo Iſaac.*

1. *Ludentem.*) Docentem eum lubricum eſſe & laſciuum ſicut ipſe erat, inquit Gloſſa Interl. Vel quod idolis ludos fecerit, inquit Hieronymus.

Gen. 25. 6. *Abraham filios ¹ concubinarum ² ſeparauit ab Iſaac filio ſuo, dum adhuc ipſe viueret ad plagam orientalem.*

1. *Concubinarum.*) Agar & Ceturę.

2. *Separauit.*] Ne eorum poſteri, Iſaac poſteritatem ſuâ idololatriâ & vitijs inficerent.

Gen. 46. 34. Noluit Ioſeph fratres ſuos in aula Pharaonis habitare, ne aulæ prauos mores haurirent, ſed ſeparauit eos in terra Geſſen à prauorum conſortio: quo etiam ſpectat quod ſequitur.

Gen. 47. 2. *¹ Extremos quoque fratrum ſuorum quinque viros conſtituit coram rege.*

1. *Extremos.*) id eſt, viliores externa ſpecie, timens ne ſi elegantiores exhibuiſſet, eos Pharao in aulam, aut in militiam aſciuiſſet, quod nolebat Ioſeph ob cauſam iam dictam.

1. Reg. 22. 5. Dauid cum ſuis, monente Gad Propheta, relinquit terram Moab: ne, inquit Liran. ſui inducerentur ad idololatriam.

3. Reg. 13. 7. 8. 9. *Locutus eſt Rex ad virum Dei: Veni mecum domum vt prandeas, & dabo tibi munera. Reſponditque vir Dei ad regem: Si dederis mihi mediam partem domus tuæ non veniam tecum, nec comedam panem, neque bibam aquam in loco iſto, ſic enim mandatum eſt mihi in ſermone Domini præcipientis: ¹ non comedes panem, neque bibes aquam, nec reuerteris per viam, qua veniſti.*

1. *Non comedes, &c.*) Nolebat Deus ſcilicet vllam eum habere cum idololatris conſuetudinem, nec reuerti per viam, quæ in locum illum idololatria pollutum ducebat, quaſi eſſet etiam ipſa polluta.

Ego Dominus, qui eduxi te ¹ de Vr Chaldæorum, vt darem tibi terram iſtam & poſſideres eam. Gen. 15. 7.

1. *De Vr.*) Cuius incolæ erant idololatræ, quam eductionem hic commemorat Deus tanquam magnum beneficium. Obſeruat item Bonauentura nunquam Abrahamo ſeſe oſtendiſſe Deum, dum in Chaldæa cum impijs, licet pius ipſe moraretur, cum tamen inde egreſſus multis decoratus ſit reuelationibus, tanti eſt quibuſcum verſeris.

Fugit Iacob Eſau conſortium, quo in itinere multis eum modis ſolatur Deus. Gen. 28.

Idem renuit honeſto prætextu iter facere cum eodem Eſau, quamquam eum placaſſet muneribus. Gen. 33.

Optimo conſilio renuunt Iudæi habere hoſtes ſuos ſocios in ædificatione templi, quamquam inde multa ſint ab ijs perpeſſi. 1. Eſdræ 4. 1. 2.

Denique cum irent omnes ad vitulos aureos, quos Ieroboam fecerat rex Iſrael, hic ſolus fugiebat conſortia omnium, ſed pergebat in Hieruſalem ad templum Domini, & ibi adorabat Dominum Deum Iſrael, omnia primitiua ſua & decimas ſuas fideliter offerens. Tob. 1. 5. 6

§. 3. QVEMADMODVM IMPROBI IN VNVM coeunt, vt noceant probis.

Vide in rege Balac & Balaam, Numer. 22. In rege Hieruſalem, & alijs, 4. Ioſue 10. In Iabin, & alijs 30. regibus, Ioſue 11. In quinque ſatrapis Philiſtim, Iudic. 5. In Madian Amalec, &c. Iudic. 6. In rege Iſrael & Syriæ Iſaiæ 7. & alibi.

§. 4. QVÆ DAMNA EX PRAVORVM conſortio. *Vide* §. 2.

Recedite à tabernaculis hominum impiorum & nolite tangere quæ ad eos pertinent, ne inuoluamini in peccatis eorum. Num. 16. 26.

Dimiſerunt Dominum Deum patrum ſuorum, qui eduxerat eos de terra Aegypti, & ſecuti ſunt Deos alienos, ¹ Deoſque populorũ, qui habitabant in circuitu eorum, & adorauerunt eos, & ad iracundiam concitauerunt Dominum, dimittentes eum, & ſeruientes Baal & Aſtaroth. Iudic. 2. 12. 13.

1. *Deos populorum.*] Ab ijs ſcilicet illecti (cum quibus quotidie conſuetudinem habebant) ad tanta flagitia.

Filij Iſrael habitauerunt in medio Chananæi, & Hethæi, & Amorrhæi, & Pherezæi, & Heuæi, & Iebuſæi, & duxerunt vxores filias eorum, ipſiſque filias ſuas filijs eorum tradiderunt, & ¹ ſeruierunt dijs eorum. Iud. 3. 5. 6.

1.*Seruierunt.*) Facilè eſt enim eorum ſequi mores quibuſcum viuas. Obſerua hîc coniugia cum idololatris mulieribus cauſam fuiſſe idololatriæ Hebræor. atque ob hanc ipſam cauſam tam erat ſeuerè ijs interdictum, ne cum ijs connubia inirent.

2.Para.20 35.36.37. *Poſt hęc inijt amicitias Ioſaphat rex Iuda cum Ochozia rege Iſrael, cuius opera fuerunt impijſſima: & particeps fuit vt facerent naues, quæ irent in Tharſis, feceruntque claſſem in Aſiongaber. Prophetauit autem Eliezer filius Dodau de Mareſa ad Ioſaphat dicens: Quia habuiſti fœdus cum Ochozia, percuſſit Dominus opera tua, contritaque ſunt naues, nec potuerunt ire in Tharſis.*

2.Para.25 7. *Venit homo Dei ad illum, & ait: O rex ne egrediatur tecum exercitus Iſrael, non eſt enim Dominus cum Iſrael & cunctis filijs Ephraim.*

Mat.26. 70. Petrus inter impios conſtitutus negat Chriſtum, quem inter Apoſtolos tam erat conſtanter confeſſus, *Tu es Chriſtus Filij Dei viui.*

Multa paſſus eſt Loth Sodomorum occaſione quibuſcum habitabat Gen. 14. Imo etiam ab ijſdem Gen. 19. licet vt eos relinqueret etiam mox perituros vix etiam ab Angelo adduci potuerit: tam eſt tenax & illecebroſa malorum conſuetudo. Ibidem v.16.

Vide verbo Peccatum. §. Quæ eius effecta in alios ex Ioſue 7.

Propter quoſdam iniquos Beniamitas, qui vxorem Leuitæ violarant, exciſa penè fuit tota tribus Beniamin. Iudicum cap. 19. & 20.

Vide V. Periurium §.2. ex 2. Reg.21. quomodo inſontes cum ſontibus puniti.

2.Para.18 31. Rex Ioſaphat penè fuit occiſus, eo quod cum impio Achab ad bellum pergeret, vnde ad eum Propheta:

2.Para.19 2.3. *Impio præbes auxilium, & his, qui oderunt Dominum amicitia iungeris, & idcirco iram quidem Domini merebaris, ſed bona opera inuenta ſunt in te, eo quod abſtuleris lucos de terra Iuda, & præparaueris cor tuum, vt requireres Dominum Deum patrum tuorum.*

Vide verbo Vxor, ex 4. Reg. 8. & verbo Spes, ex 1. Machab. 2. & 9. de amicitia inita à Machabęo cum Romanis Gentilibus, & de fœdere inito à Ionatha cum Spartiatis, item idololatris, & quomodo ferè omnia ei ab iſto tempore malè ceſſerunt, vide 1. Machab. 12. Vide item V. Conſilium, §. vlt. ex Act. 13. Videndum etiam totum Verbum Conſilium.

CONSTANTIA.

V. Inconſtantia. Patientia. Tribulatio. Correptio.

§. 1. QVI CONSTANTES IN BONO.

Cum captus eſſet (ſcil. Tobias) in diebus Salmanaſar Regis Aſſyriorum, in captiuitate tamen poſitus viam veritatis non deſeruit; ita vt omnia, quæ habere poterat quotidie concaptiuis fratribus, qui erant ex eius genere, impertiret. Tob.1.2.3.

Denique cum irent omnes ad vitulos aureos, quos Ieroboam fecerat rex Iſrael, hic ſolus fugiebat conſortia omnium, ſed pergebat in Hieruſalem ad templum Domini, & ibi adorabat Dominum Deum Iſrael, omnia primitiua ſua & decimas ſuas fideliter offerens. Tob.1.5.6.

Cum omnes ederent ex cibis Gentilium, iſte cuſtodiuit animam ſuam, & nunquam contaminatus eſt in eſcis eorum. Tob.1.12.

Multi de populo Iſrael definierunt apud ſe, vt non manducarent immunda, & elegerunt magis mori, quam cibis coinquinari immundis, & noluerunt infringere legem Dei ſanctam & trucidati ſunt, & facta eſt ira magna ſuper populum valde. 1.Mac.1. 65.66.67.

Fugit ipſe (Matathias) & filij eius in mōtes, & reliquerunt quęcūque habebāt in ciuitate. 1.Mac.2. 28.

Matathias & filij eius [1] conſtanter ſteterunt. 1.Mach.2. 16.

1.*Conſtanter.*) Vide v.18.19. quomodo magnificis promiſſis & blandis verbis cum allicerent ad idololatriam, quibus fortiſſimè restitit.

Eleazarus vnus de primoribus Scribarū, vir ætate prouectus & vultu decorus, [1] aperto ore hians compellebatur carnem porcinam manducare: At ille glorioſiſſimam mortem magis, quàm [2] odibilē vitā complectēs voluntariè pręibat ad ſuppliciū. 2.Mac.6. 18.19.

1.*Aperto ore.*) per violentiam carnificum.

2.*Odibilem.*) quia vitioſam, odio.n. habetur vitium. V. eiuſdem conſtantiā conſequentibus verſ. vt & aliorum, qui ob legum obſeruantiā glorioſè obierūt: Initio c.4. & toto c. 7. Matyriū 7. fratrum cū matre item martyre

Hic (Razias) multis temporibus [1] continentiæ propoſitum tenuit in Iudaiſmo, corpuſque & animā tradere contentus pro perſeuerantia. 2.Macha. 14.38.

1.*Continentia.*) Græcè ἀμιξίας quod ſupra ver.3. vertit commiſtionem. i. continendi ſe à ritu Gentilium.

Nunquam potuit adduci Moyſes, vt vel remaneret in Ægypto, vel vt paruulos aut iumenta relinqueret Pharaone licet armatis precibus id expetente. Exo.c.8. & 9. & 10.

Conſtās fuit Ioab donec expugnaret Rabbath 2.Reg.12.

bath Ammonitarum ciuitatem.

2.Reg.18. Item in prælio contra Abſalon.

2.Reg.20. Et contra Sebam filiũ Bochri in obſidione ciuitatis Abela donec daretur ei eius caput.

2.Eſd.4. & 6. Quamquam Nehemias dux populi in reædificanda Hieruſalem varia paſſus ſit à varijs impedimenta, nõ tamẽ ceſſauit ab opere.

Tob. 2.13. 14. *Cum ab infantia ſua ſemper Deum timuerit, & mandata eius cuſtodierit: non eſt contriſtatus contra Deum, quod [1] plaga cæcitatis euenerit ei, ſed immobilis in Dei timore permanſit agens gratias Deo omnibus diebus vitæ ſuæ.*

1.*Plaga cæcitatis.*] de ea vide V. Tribulatio, §. Quinam tribulentur.

Eſther c.3. 4. & 5. *Nunquam adduci potuit Mardocheus, vt Amano genua flecteret eumque [1] adoraret.*

1.*Adoraret.*) Volebat, ait Liran. hic Aman ex intolerabili ſuperbia honorem diuinum ſibi impendi.

Dan.3.17. 18. *1 Ecce Deus noſter (ita 3. pueri ad Regem) quem colimus, poteſt eripere nos de camino ignis ardentis, & de manibus tuis ô Rex liberare: Quod ſi noluerit, notum ſit tibi Rex, quia deos tuos non colimus, & ſtatuam auream, quam erexiſti non adoramus.*

1.*Ecce Deus.*) Vide hîc magnam in Deum fidem. Vide V. Oratio, §.1. ex Dan. 5.10.

Dan.13. Conſtantiſſimè reſtitit Suſanna ſolicitationibus & minis mortis duorum ſenum, caſtitatem eius expugnare nitentium.

Conſtantiam B. Mariæ in virginitatis tuendo propoſito, vide Tomo 1. Verbo Maria.

Cæcus à Chriſto curatus fortiter certat cum Phariſæis pro ſuo curatore. Ioan. 9.

De conſtantia in oratione. Vide verbo Oratio.

Act. 4.13. Videntes Petri conſtantiam & Ioannis, comperto quod homines eſſent ſine literis & idiotæ admirabantur & cognoſcebant eos quoniam cum Ieſu fuerant.

Vide multa V. Tribulatio potiſſimum §. 1.

CONTENTIO.

Vide Diſcordia.

CONTVMELIA SEV CONVITIVM

§. 1. Qui contumelias paſſi, atque eorum qui illas intulêre pœnæ.

2.Reg.10. Rex Ammonitarum bello appetitus & victus eſt ob contumeliam irrogatam nuntijs Dauid. Victi item Syri, qui venerant opẽ laturi Ammonitis. Iidem Ammonitæ grauiter puniti, vt ſequitur:

Populum eius adducens ſerrauit & circumegit ſuper eos ſerrata carpẽta, diuiſitque cultris, & traduxit [1] in typo laterum: ſic fecit vniuerſis ciuitatibus filiorum Ammon: & reuerſus eſt Dauid & omnis exercitus in Ieruſalem. 2.Reg.12. 31.

1.*In typo laterum.*) .i. ſicuti fit in figlina laterum: q.d. eos lacerauit & ſecuit inſtar maſſæ limoſę, quę cum paleis finditur identidem ad formationem & mixtionem laterum. Ita Hieron. in qq.

Væ mihi mater mea: quare genuiſti me [1] virum rixæ, virum [2] diſcordiæ in vniuerſa terra, [3] non fœneraui, nec fœnerauit mihi quiſquam, omnes maledicunt mihi. Ier.15.10.

1 *Virum rixæ.*) Expoſitum rixæ, ob ea quæ prædico.

2.*Diſcordiæ.*) Cui contradicitur.

3.*Non fœneraui.*) Mutuum dedi, q.d. nihil mihi cum quoquam eſt negotij.

1 Percuſſerunt viri Galaad Ephraim, quia dixerat [2] fugitiuus eſt Galaad de Ephraim, & habitat in medio Ephraim & Manaſſe. Iudic.12.4.

1.*Percuſſerunt.*) numerus percuſſorum fuit quadraginta duorum milium. V. v.6.

2.*Fugitiuus, &c.*) Hoc eſt conuitium & calumnia Ephraimitarũ: vos ô Galaaditæ eſtis abiecti & fugitiui, homines viles, habitantes inter duas tribus prænobiles Ephraim & Manaſſe.

Nabal ob conuitia iacta in Dauidem eiuſque milites, ni prudens Abigail obſtitiſſet, ab eo occiſus eſſet, boniſque omnibus ſpoliatus, ſed & ob eadem [1] percuſſus eſt à Domino, & mortuus eſt. 1.Reg. 25. 10.22.

1.*Percuſſus.*) Vide V. Auaritia.

Cum aſcenderet per viam, [1] pueri parui egreſſi ſunt de ciuitate, & illudebant ei, dicentes: Aſcende calue, aſcende calue: qui cum reſpexiſſet, vidit eos, & maledixit eis in nomine Domini: egreſſique ſunt duo vrſi de ſaltu, & lacerauerunt ex eis quadraginta duos pueros. 4.Reg.2. 23.24.

1.*Pueri.*) Erant hi idololatrarum filij, quorum morte puniti ſunt parentes idololatræ, ipſiſque filijs conſultum, quibus ante idolorum cultum contigit migrare ex hac vita.

Phenenna exprobrabat Annæ, quod Dominus concluſiſſet vuluam eius, cuius & ſequitur pœna.

1 Arcus fortium ſuperatus eſt, & [2] infirmi accincti ſunt robore: [3] Repleti prius pro panibus ſe locauerunt, & [4] famelici ſaturati ſunt, donec ſterilis peperit plurimos, & quæ multos habebat filios infirmata eſt. 1.Reg.2.4. 5.

1.*Arcus fortium.*) Phenennæ ſci. lingua, & puerorum ex qua emittebantur, vt ex arcu ſagittæ verborum pungentium Annam.

2.*Infirmi.*) Anna ſcilicet.

3.*Repleti prius.*) Phenenna filijs abundans.

4.*Famelici.*) Ego quæ eram famelica deſiderio liberorum.

5.*Infirmata eſt.*) Notat Abul. ex Hebræis, tot ablatos à Deo Phenennæ filios quot Annæ naſcebantur. Vide quemadmodum per quæ quis peccat per ea ipſa punitur.

DE CONTVMELIIS IN CHRISTVM.

Vide infra §.3.

§.2. ORANDVM DVM QVIS CONTVMELIA afficitur.

Ita Nehemias dum populo Dei inſultarent Samaritani in reædificatione templi.

2.Eſdra 4 4.5. *Audi Deus noſter, quia facti ſumus deſpectui, conuerte opprobrium ſuper caput eorum, & da eos in deſpectionem in terra captiuitatis. 1 Ne operias iniquitatem eorum, & peccatum eorum coram facie tua non deleatur, quia irriſerunt ædificantes.*

1.*Ne operias.*) diſſimulando vindictam. Vide item ver. 9. Vnde patet orandum item in tribulatione, cuius orationis iſte fuit fructus.

2.Eſdra.4. 4.15. Factum eſt autem cum audiſſent inimici noſtri nunciatum eſſe nobis, diſſipauit Deus conſilium eorum. Et reuerſi ſumus omnes ad muros vnuſquiſque ad opus ſuum.

Vide Tob.c.2.v.22.23.& cap.3.ver.1.quæ allata ſunt verbo Tribulatio.

Sara in grauiſſima ancillæ contumelia ſic Deum orat.

Tob.3.14. 15.16. *Ad te Domine faciem meam conuerto, ad te oculos meos dirigo, peto Domine, vt de vinculo improperij huius abſoluas me, aut certè deſuper terram eripias me. Tu ſcis Domine, quia nunquam concupiui virum, & mundam ſeruaui animam meam ab omni concupiſcentia.*

Videnda cætera vſque ad finem capitis: & verſu 13.atque iterum v.23. quemadmodum in hac contumelia Deo benedicit.

§. 3. TACENDVM IN CONTVMELIA.

Vide Verbo Patientia.

Pſ.38.2.3. 10. *Dixi cuſtodiam 1 vias meas, vt non delinquam in lingua mea. Poſui ori meo cuſtodiā, cum 2 conſiſteret peccator aduerſum me. Obmutui & 3 humiliatus ſum, & ſilui 4 à bonis, & dolor meus renouatus eſt. Obmutui & nō aperui os meum quoniam tu 5 feciſti: 6 amoue à me plagas tuas.*

1.*Vias.*) actiones.

2.*Conſiſteret.*) inſultans in meam calamitatem, meque conuitijs & maledictis laceſſens: loquitur de conuitijs Semei in ſe iactis. 2.Regum.

3.*Humiliatus.*) mente ruminans peccata mea, ob quæ ille in me inſurgebat.

4.*A bonis.*] ne etiam bona in malam raperentur partem.

5.*Feciſti.*) Permiſiſti vt mihi malediceretur: *Vide animum reſignatum ad omnia.*

6.*Amoue.*) Tandem aliquando.

CHRISTI DOMINI SILENTIVM IN CONtumelijs.

Vide Mat.26.63.& Lucæ 22. 65. Iterum c.23. 11.36.39.& Mar.15.29. & Ioan.19.5.

CONVIVIA.

Vide Gula.

§. 1. EORVM DAMNA ATQVE EFFECTA.

In his fiunt homines audaciores, nam inter pocula maledicebant Sichimitæ principi ſuo Abimelech. Iudic. 9.

Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt 1 ludere. Exo.32.6.

1.*Ludere.*) Choreis & cantu, idololatrarum inſtar.

Epulantibus Philiſtæis domus eos oppreſſit. Iudic.16.

Vt & filios Iob & filias. Iob 1.

De nece ſanctiſſimi præcurſoris Chriſti agitatur inter pocula, atque de eo capite plectendo ab impio rege ſententia decernitur. Vide verbo Parentes, §.6. Marci 6.

§.2. DE CONVIVIIS FESTIS DIEBVS.

Vide V. Feſtum, & V. Gratitudo, ex lib. Eſther, & Iudith.

CORREPTIO FRATERNA.

V. Princeps, § vlt.& V. Lingua.

§. 1. QVI EAM ADHIBVERE, ET QVO euentu.

Loth benignè corripuit Sodomitas, ſed noluerunt ei acquieſcere, Gen.19.à v.7.

Egreſſus (Moyſes) die altero conſpexit duos Hebræos rixantes, dixitque ei, qui faciebat iniuriam: Quare percutis proximum tuum? Qui reſpondit, quis conſtituit te principem ſuper nos? Num occidere me tu vis, ſicut heri occidiſti Aegyptium? Exo.2.13. 14.

Miſerunt (Iſraelitæ) nuncios ad omnem tribum Beniamin, qui dicerent: Cur tantum nefas in vobis repertum eſt? Tradite homines de Gabaa, qui Iudic.20. 12.13.

hoc

hoc flagitium perpetrarunt, vt moriantur & auferatur malum de Iſrael.

1. Reg. 19. Increpat Ionathas patrem, quod iniquè perſequeretur Dauidem, & aliquantulum eum mitigat.

Quàm efficaciter, & [1] diſcretè arguat Na-
2. Reg. 12. than Dauidem de adulterio & homicidio, *Vide* 2. Reg. c. 12.

1. *Diſcretè.*) non enim ſtatim ei directè obijcit peccatum, ſed congrua parabola id efficit, vt ſe ipſe condemnet.

3. Reg. 18. 21. *Accedens Elias ad omnem populum, ait: Vſquequo [1] claudicatis in duas partes? [2] Si Dominus eſt Deus, ſequimini eum; ſi autem Baal, ſequimini illum. Et [3] non reſpondit ei populus verbum.*

1. *Claudicatis, &c.*) nunc Deum colendo, nunc idola.

2 *Si Dominus, &c.*] Si per ſignum viſibile probetur vobis, quod Deus Iſrael ſit verus Deus.

3. *Non reſpondit.*) quia ignorabat huius probationis modum.

Zelum cuiuſdam de filijs Prophetarum,
3. Reg. 20. 38. item & [1] prudentiam in corripiendo peſſimũ regem Achab, V. 3. Reg. 20. à v. 38.

1. *Prudentiam.*) quia propoſita illi ſimilitudine, & non ipſo ſtatim initio congreſſus eum corripuit.

Tob. 2. 17. 18. *Tobias increpabat eos dicens: Nolite ita loqui, quoniam filij ſanctorum ſumus, & vitam illam expectamus quam Deus daturus eſt his, qui fidem ſuam nunquam mutant ab eo.*

Cum aduerterent ceteræ tribus ædificaſſe Rubenitas, Gaditas, & dimidiam tribum Manaſſe altare trans Iordanem, idque cõtra preceptum Domini, Leuit. 16. Ita ipſi ad eos.

Ioſue 22. 16. &c. *Hæc mãdat omnis populus Domini: quæ eſt iſta trãſgreſſio? Cur reliquiſtis Dominum Deum Iſrael, ædificantes [1] altare ſacrilegum, & à cultu illius recedentes.*

1. *Altare.*) Vide huius explicationem v. 28. & V. Fides, §. Fidei profeſſio

2. Eſdræ 5. 6. 7. *Iratus ſum nimis cum audiſſem clamorem eorum ſecundum verba hæc, [1] cogitauitque cor meum mecum, & increpaui optimates & magiſtratus, & dixi eis: Vſuraſne ſinguli à fratribus veſtris exigitis. Et congregaui aduerſum me [2] concionem magnam, &c.*

1. *Cogitauit cor.*) Quemadmodum ſcil. eos poſſem ſalutariter corripere: nota meditatã eſſe oportere correptionem non precipitem neque ex iracundia.

2. *Concionem magnam.*) Vt coram ea magis eos puderet. Sic præcipit Euangelium aduocari teſtes, quando correctio in ſecretò non prodeſt.

Egi cauſam aduerſus magiſtratus, & dixi: Quare 2. Eſdræ 13. 11.
[1] dereliquimus domum Dei?

1. *Dereliquimus.*) Ipſe ad molliendam correptionem ſe comprehendit quanquam eſſet inſons.

Onias eo quod Menelaum ſacrilegij argueret ab eo per Andronicum occiditur, 2. Mach. 4. 33. 34.

Quanta conſtantia corripuerint impium Antiochum 7. fratres martyres. V. 2. Mach. c. 7. v. 9. 14. 16. 17. 18. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38.

Progenies [1] viperarum quomodo poteſtis bona lo- Mat. 12. 34.
qui cum ſitis mali? ex abundantia enim cordis os loquitur.

1. *Viperarum.*) Qui venenum inuidiæ à parentibus traxiſtis, qui inuidia moti perſecuti ſunt Prophetas, & vos ex eadem me perſequimini. Lira. Eandem Chriſti libertatem in Phariſæis corripiendis, Vide maximè ca. 23. à ver. 23.

Herodes tenuit Ioannem & alligauit eum, & poſuit Mat. 14. 3. 4.
in carcerem propter Herodiadem [1] vxorem fratris ſui: Dicebat enim illi Ioannes: Non licet tibi habere eam.

1. *Vxorem fratris ſui.*) ſcil. Philippi, ita Sanctus Marcus c. 6. adhuc viuentis, ſecundum aliquos; mortui verò ſecundum alios, ſed vtrumque erat illicitum: licet enim eſſet mortuus, cum reliquiſſet Philippus ſemen, Herodiadem ſc. ſaltatricem, non licebat Herodi fratris defuncti vxorem accipere. De eodem Ioanne V. Mat. 3. & Lucæ 3.

Prædixi & prædico [1] vt præſens & nunc abſens ijs, 2. Cor. 13. 2. 3.
qui ante peccauerunt, & cæteris omnibus, quoniã ſi venero iterum [2] non parcam. [3] An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Chriſtus, qui [4] in vobis nõ infirmatur, ſed potẽs eſt in vobis.

1. *Vt præſens.*) vt nuper feci, cum vobis adeſſem.

2. *Non parcam.*) ſeuerè eos puniam.

3. *An experimentum.*) .i. probationem. Senſus totius eſt. An vultis experiri quam ſit potens in me Chriſtus, per quem ego loquor, & locutus ſum vobis, per quem etiam vlciſci veſtra peccata poſſum.

4. *In vobis, &c.*] .i. qui inter vos non fuit impotens. per ea mirabilia, quæ per me apud vos egit, vt vidiſtis ipſi.

Quanto tum zelo, cum prudentia corri- Iudith 8.

puerit Iudith conciues ſuos, quod poſt quinque dies ſtatuiſſent tradere ciuitatem Aſſyrijs, niſi intra tempus iſtud, Deus opem tuliſſet. Vide Iudith 8.

Dan.5.22.23.24. *Tu filius eius (Nabuchodonoſoris) Baltaſar non humiliaſti cor tuum, cum ſcires hæc omnia, ſed aduerſum dominatorem cæli eleuatus es, & vaſa domus eius allata ſunt coram te, & tu, & optimates tui, & vxores tuæ, & concubinæ tuæ, vinum bibiſtis in eis: Deos quoque argenteos, & aureos, & æreos, & ferreos, ligneoſque, & lapideos, qui non vident, neque audiunt, neque ſentiunt, laudaſti: Porro Deum, qui habet [1] flatum tuum in manu ſua, & omnes vias tuas, non glorificaſti. Idcirco ab eo miſſus eſt articulus manus, quæ ſcripſit hoc quod exaratum eſt.*

1. *Flatum.*) Reſpirationem, qua vita continetur.

Obſerua hic cum Bonauentura, quanta patientia Rex eum corripientem licet audierit, & quemadmodum ipſum poſtea magnificè honorarit à v.29.

Luc.23.40.41. *Reſpondens alter (latro) increpabat eum (ſocium ſuum) dicens: Neque tu times Deum, quod in eadem [1] damnatione es. Et nos quidem iuſtè, nam digna factis recipimus, hic verò nihil mali geſſit.*

1. *Damnatione.*) Mortis ſcilicet. q.d. Deum timere deberes & tibi ab iſta blaſphemia, & conuicio temperare, quia iſtud ipſum tuum ſupplicium, mox te hinc rapiet ad tribunal Dei, vbi conuitij iſtius rationem reddere cogeris. Ianſen.

Act.2.13. Quam adhibuerit correptionem Petrus Iudæis irridentibus Apoſtolos, quod linguis loquerentur, & quemadmodum eos ſuauiter inſtruxerit, Vide Actor.2. à v. 13. Vide ad idem Actor.3. à v.14. & c.5. quomodo corripuerit Ananiam & Saphiram, de quo etiam habes verbo Auaritia, §.2. & c. 8 Eius zelum in corripiendo Simone Mago, à v.18. (Act.3.14. Act.5.1. Act.8.18.)

Vide de Paulo corripiente Elymam verbo Conſilium, §.vlt. ex Actor, 13.

§. 2. QVALIS ESSE DEBET CORREPTIO.

PRVDENS.

Vide §.1. ex 2. Reg.12. & ex 3. Reg.20.

ITEM PRÆMEDITATA, NEQVE EX IRA.

Ibidem ex 2. Eſdræ 5.

ITEM NON NIMIS ASPERA.

Ibidem ex 2. Eſdræ 13. & Verbo Charitas, cap.13. ex Epiſt. ad Galat. 4.12.

Alias correptionis conditiones facilè eſt colligere ex eodem §.1. ſupra, vt debere eſſe benignam ex facto Loth Gen.19.

§. 3. QVI INIQVIORE ANIMO TVLERE correptionem.

Vide hic paſſim, & locis citatis in titulo. Item V. Odium ex Amos 5. 10.

CVRIOSITAS.

§. 1. QVI CVRIOSI, EIVSQVE VITII damna.

[1] Vidit igitur mulier, quod bonum eſſet lignum ad veſcendum, & pulchrum oculis, aſpectuque delectabile, & tulit de fructu illius & comedit. Gen.3.6.

1. *Vidit.*) Non quod ante non vidiſſet, ſed quod modo maiore curioſitate illud intueatur. Diutius item & cum deſiderio comedendi, nimirum eius forma, gratuſque color eam tenebant, atque gulam irritabant. Vide Bernardū de gradibus humilitatis, vbi inter alia longè pulcherrima hæc habet: Quid tuam mortem ô Eua tam intentè intueris? Quid illò tam crebrò vagantia lumina iacis? Quid ſpectare libet, quod manducare non licet? &c. quem omninò conſule.

Curioſior fuit vxor Loth, quæ ideo verſa in [1] ſtatuam ſalis. Gen.19.26

1. *Statuam.*) Eſt hæc ſtatua forma muliebri, & quia conſtat ſale metallico, reſiſtit pluuijs, atque etiamnum hodie durat. Ita Adrichomius.

Dina filia Iacob egreſſa, vt videret mulieres regionis, rapta & oppreſſa eſt. Gen.34.

Curioſitate ducti Iudæi, non contenti Christi miraculis vtilibus in ſanatione ægrorum, quærunt miracula de cælo: ſed carpuntur a Chriſto, vocanturque adultera generatio, v.29. Luc.11.17.

Herodes curioſitatis cauſa volebat videre Chriſtum, vt ſignum aliquod ab eo videret, ſed nihil ei profuit, obfuit magis eum videre quem veſte alba illuſum remiſit ad Pilatum. Luc.23.

Curioſi Apoſtoli quærunt ſcire, quando ſit reſtituendum regnum Iſrael: ſed audiunt à Chriſto non eſſe eorum, noſſe tempora vel momenta, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate. Act.1.6.7

Poſſumus ſcire, quæ eſt hæc noua, quæ à te dicitur doctrina? Noua enim quadā infers auribus noſtris (Athenienſes autem omnes & aduenæ, hoſpites ad nihil aliud vacabant, niſi aut dicere, aut audire aliquid noui.) Act.17.19.20.21.

De curioſitate Epheſiorum, quæ illos ad Magiæ ſtudium impulerat, & quemadmodum huiuſmodi libros Magiæ combuſſerint, *Vide verbo Diuum, ex Actor. 19. V. verbo Templum, §.2. ex 1. Reg.6.*

DÆMON.

§. 1. VIDE DE EO MVLTA TOMO PRIMO, vt quod ſit mendax, calumniator, Eccleſiæ hoſtis, ſollicitator ad malum & ſimilia.

§. 2. QVANTA SIT DÆMONIS IMBECILLITAS.

Exo.8. 18. *Per magos non potuit procreare cinipher, coactuſque eſt fateri* [1] *digitum Dei ibi eſſe.*

1. *Digitum.*) .i. Dei potentiam, ſeu ingentem quandam potentiam (omnia enim magna dicuntur Dei, vt cedri Dei, mõtes Dei,) quæ Moyſi adeſſet, magoſque & dæmonem impediret.

1.Reg.6. Eadem imbecillitas patet ex ijs quæ ſuggeſſit diuinis in terra Philiſtim, quæ omnia faciebant ad laudem veri Dei, à quo ſæpe cogitur ea diuinis & maleficis ſuggerere nõ quæ vellet, ſed quibus verus Deus honoretur: conſulunt enim vt non remittant arcam Dei vacuam ſed eam donis honorent, itaque eius potentiam teſtentur; Conſulunt item ea dona quibus teſtentur ſe à Deo percuſſos vt anos & mures aureos: Item vt plauſtrum cui impoſituri eſſent arcam eſſet nouum, quod etiam facit ad reuerentiam.

1.Reg.16 14. *Exagitabat Saulem Spiritus nequam,* [1] *à Domino.*

1. *A Domino.*) Immittente & permittente, non enim ſine Dei facultate id potuiſſet dæmon.

3.Reg.18. 28. *Non potuit dæmon petentibus licet 450. pſeudoprophetis (qui &* [1] *cultris ad eum flectendum ſe incidebant donec perfunderentur ſanguine) ignem exhibere, quo eorum ſacrificia conſumerentur, Deo numirum id prohibente.*

1. *Cultris.*) Qua re patet quam ſit dæmon crudelis, quamque humani ſitiens ſanguinis.

Iob 1. 12. *Dixit Dominus ad Satan: Ecce vniuerſa quæ habet, in manu tua ſunt: tantum in eum* [1] *ne extendas manum tuam: egreſſuſque eſt ſatan à facie Domini.*

1. *Ne extendas.*) Ecce quemadmodum intra certos limites continet Deus eius potentiam, ſine quo nihil poteſt.

Iob.2.6. *Dixit Dominus ad Satan: Ecce in manu tua eſt: verumtamen* [1] *animam illius ſerua.*

1. *Animam.*) Vitam.

Mat.8.31. *Sine Chriſti venia non licuit dæmonibus ingredi in porcos,* [1] *multò minus in homines.*

1. *Multo minus &c.*] Niſi qui (inquit Glo.) more vixerit porci.

§. 3. DÆMON EST CRVDELIS, DELECTATURQUE mortalium calamitatibus & pœnis.

4.Reg.3. 27. *Arripiens filium ſuum primogenitum, qui regnaturus erat pro eo,* [1] *obtulit holocauſtum ſuper murum: & facta eſt* [2] *indignatio magna in Iſrael, ſtatimque receſſerunt ab eo, & reuerſi ſunt in terram ſuam.*

1. *Obtulit.*) Hoc fecit rex Moab in maxima anguſtia conſtitutus vt dæmonem ſeu idolum ſuum chamos placaret, idque ſuper murum vt id videntes hoſtes placarentur.

2. *Indignatio.*) Ob tam crudele facinus Regis, indeque ſunt eius miſerti hoſtes ne eum ad deſperationem & ſui necem adigerent, hinc renouato cum eo fœdere de tributo vt ante pendendo Regi Iſrael receſſerunt. Ita Ioſeph. Vatablus.

4.Reg.16. 3. *Achaz filium ſuum* [1] *conſecrauit transferens per ignem ſecundum idola gentium.*

1. *Conſecrauit.*) Delectatur quippe humano ſanguine, hominumque vitę inuidet dæmon. V. item c.17. V.17.& 31. & c.21.6. & cap. 23. 10.

Iob 2. 7. *Egreſſus Satan à facie Domini, percuſſit Iob vlcere peſſimo, à planta pedis vſque ad verticem.*

Vide eiuſdem crudelitatem in excitandis Sabęis & Chaldæis ad occiſionem famulorum Iob c. 1. v. 15. 17. & in immittendo igne de cælo v. 16. & in excitando vento, quo caſu domus opprimerentur Iob, filij & filiæ v. 19. Nota etiam in his omnibus quanta ſit dęmonis poteſtas quando à Deo non impeditur.

Mat.8.32. *Illi (dæmones) exeuntes abierunt in porcos, & ecce impetu abijt totus grex per præceps* [1] *in mare: & mortui ſunt in aquis.*

1. *In mare.*) Permiſit hoc damnum inquit Liran. à dæmonibus inferri Dominis iſtorũ porcorum propter eorum peccata. Vide itẽ v.28. quemadmodum homines illos, in quos ingreſſi erant, reddiderant ſæuos nimis, ita vt nemo tranſire poſſet per viam illam.

Matt. 12. 22. *Tunc oblatus eſt ei dæmonium habens, [1] cæcus, & mutus: & curauit eum, ita vt loqueretur & videret.*

1. *(Cæcus & mutus.)* Non natura ſed dæmonis malitia.

Matt. 17. 14. *Domine miſerere filio meo, quia [1] lunaticus eſt, & male patitur: nam ſæpè cadit in ignem, & crebrò in aquam.*

1. *Lunaticus.)* Marcus c. 9. 17. & v. 25. mutum & ſurdum fuiſſe dicit Lucas c. 9. 39. dæmoniacum fuiſſe declarat; vnde non fuit naturalis hic morbus ſed à dæmone inuectus, erat autem Epilepſia ſeu morbus comitialis & caducus qui pro mutatione lunæ hominẽ exagitat, magis aut minus ex augmento aut decremento humorum cerebri quibus dominatur luna. Vide Valeſium c. 71. Sacræ Philoſophiæ.

Marci. 1. 26. *Diſcerpens eum ſpiritus immundus, & exclamans voce magna, exijt ab eo.*

Act. 19.16 *Inſiliens homo in eos, in quo erat dæmonium peſſimum, & dominatus amborum, inualuit contra eos, ita vt nudi & vulnerati effugerent de domo illa.*

1. Reg. 16. 14. *Spiritus Domini receſſit à Saul, & [1] exagitabat eũ ſpiritus nequam, [2] à Domino.*

1. *Exagitabat.)* Hebr. turbabat ſeu terrrebat. 70. ſuffocabat.

2. *A Domino.*) Immiſſus ſeu permiſſus. Vide §. 2. ex. 3. Reg. 18.

Quam ſe diuerſimodè habeant dęmon & Deus erga peccatorem, pulchrè V. Deus c. 1. §. 7. initio.

DECIMÆ.

§. 1. EAS SOLVIT ABRAHAM.

Gen. 14.20 *Dedit Abraham Melchiſedecho [1] decimas ex omnibus.*

1. *Decimas.)* Vnum de decem. Id fecit Abraham non pręcepto aliquo poſitiuo, ſed quia ad id fides & ratio naturalis inclinant, licet abſolutè non id præcipiant ita Theologi: dedit autem Melchiſecho tanquam Sacerdoti, qui, ait Chryſ. Sacerdotes nouę legis figurabat, vt & Abraham laicos.

Gen. 28.22 Decimas ſe ſoluturum vouet Iacob. Vide de ijs V. Gratitudo §. 3.

DERISIO.

V. Contumelia.

§. 1. QVI DERISORES, EORVMQVE pœnę.

Maledictus [1] Chanaam, ſeruus ſeruorum erit fratribus ſuis. Gen. 9.25.

1. *Chanaam.)* Tam pater Cham v. 22. quã eius filius Chanaam, vt tradit Theodoretus, irriſerunt Noe, maledicitur autem Chanaã quia Noe ſpiritu prophetico præuidet quẽadmodum poſteri Chanaam ſeruituri erant Iudæis poſteris Sem, ab ijſque vaſtandi: vide librum Ioſue.

EGRESSA MICHOL ITA DERISIT Dauid.

Quàm glorioſus fuit hodie rex Iſrael diſcooperiens ſe ante ancillas ſeruorum ſuorum, & nudatus eſt, quaſi nudetur vnus de ſcurris. Igitur Michol filiæ Saul [1] non eſt natus filius vſque in diẽ mortis ſuæ. 2. Reg. 6. 20.23.

1. *Non eſt natus filius.)* In pœnam deriſionis Dauid: ante autem habuerunt filium ex Dauid cap. 3. 5. vbi Michol vocatur Egla.

Vide Verbum Dei ex lib. Paralipom.

Vide V. Iuſtitia §. 8. ex 4. Regum 1. 10.

§. 2. QVI DERISI? CHRISTVS DOMINVS. *Vide V. Auaritia ex Luca 16.*

Recedite: non eſt enim mortua puella, ſed [1] dormit. Et deridebant eum. Matt. 9.24

1. *Dormit.*) Quia tam ei erat facilè vitæ eam reddere quam nobis excitare aliquem à ſomno.

Sicut beato Iob inſultabant reges: ita iſti parentes & cognati eius irridebant vitam eius, dicentes: vbi eſt ſpes tua, pro qua eleemoſynas & ſepulturas faciebas? Tobiæ 2. 15.16.

Irriſus itẽ Chriſtus varijs modis: In domo Cayphæ Lucæ 22. 63. In prætorio Pilati Matt. 27. 29. In domo Herodis Lucę 23. 11. Item irriſus in cruce à militibus à latrone cũ eo pendente, à Sacerdotibus, à prætereuntibus, à ſcribis & ſenioribus: Matt. 27. & Lucæ 23.

Irriſi Apoſtoli quando varijs linguis locuti ſunt. Actor. 2.

Irriſus Paulus ab Athenienſibus cum eis reſurrectionem prędicaret, neque ideò tamẽ deſtitit. Actor. 17.

DESPE-

DESPERATIO.

§. 1. QVI DE SALVTE DESPERARINT.

Gen. 4. 13. Dixit Cain ad Dominum: Maior eſt iniquitas mea quam vt veniam merear.

Mat. 27. Idem accidit Iudæ proditori.

Vide etiam Verbo Homicidium Superbia & Verbo ſpes c. 3.

§. 2. NEMINI DE SALVTE DESPERANDUM.

Quandoquidem Manaſſes poſt infinita eaque horrenda flagitia inuenit Deum propitium. Item Petrus poſtquam Chriſtum negaſſet, Paulus poſtquam eum eſſet perſecutus, quæ omnia & plurima generis eiuſdẽ V. Verbo Pœnitentia.

DEVOTIO.

V. Oratio. Religio. Princeps §. 6.

§. 1. QVI DEVOTI.

2. Reg. 6. 5. 14. *Dauid & omnis Iſrael ludebant coram Domino in omnibus lignis fabrefactis, & cytharis, & lyris, & tympanis, & ſiſtris, & cymbalis, & Dauid ſaltabat totis viribus ante Dominum, porro Dauid erat accinctus [1] ephod lineo.*

1. *Ephod lineo.*) Quæ erat veſtis Leuitarum, abiecerat enim ex deuotione cultum regium vnde v. 20. dicitur nudatus. Vide V. Chorea.

Abijt cum eo pars exercitus, quorum tetigerat Deus corda. 1. Reg. 10. 26.

Inſiliet in te Spiritus Domini, & prophetabis cũ eis, & mutaberis in virum alium. 1. Reg. 10. 6. 9.

Itaque cum auertiſſet humerum ſuum vt abiret à Samuele, immutauit ei Deus [1] cor aliud, & venerunt omnia ſigna hęc in die illa.

1. *Cor aliud.*) Quod prius erat ſeruile, vile, puſilli animi, mutauit in cor regium magnanimum, ſapiens & cætera dedit ei rege digna animi ornamenta.

Miſit Saul lictores, vt raperent Dauid: qui cum vidiſſent cuneum prophetarum vaticinantium, & Samuelem [1] ſtantem ſuper eos, factus eſt etiã ſpiritus Domini in illis, & [2] prophetare cœperũt etiam ipſi. Quod cum nuntiatum eſſet Sauli, miſit & alios nuntios, prophetarunt autem & illi. Et rurſum miſit Saul tertios nuntios: qui & ipſi prophetauerunt. 1. Reg. 19. 20. 21.

1. *Stantem ſuper eos.*) .i. præſidentem illis.

2. *Prophetare.*) .i. laudare Deum. Vide deinceps v. 23. vbi ipſe Saul qui Dauidem ad mortem quærebat, dicitur etiam prophetaſſe, inſiluiſſeque in eum ſpiritum Domini .i. ſpiritum deuotionis atque ſe expoliaſſe ex ſpiritus feruore veſtimentis ſuis, non quod eſſet nudus, ſed veſtimentis regalibus. Obſerua hic quid faciat Deus in gratiam Dauid iuſti, & quemadmodum lupos mutat in oues.

Dixit Abſalon & omnes viri Iſrael, melius eſt cõſilium Chuſai Arachitæ, conſilio Achitophel: [1] Domini autem nutu diſſipatum eſt conſilium Achitophel vtile, vt induceret Dominus ſuper Abſalon malum. 2. Reg. 17. 14.

1. *Domini nutu.*) Qui permiſit vt conſilium Chuſai probaretur præ cõſilio Achitophel, & hoc vt puniret Abſalom & liberaret Dauid.

Conuertit Deus Spiritum Regis in [1] manſuetudinẽ, & feſtinus ac metuens exiliuit de ſolio, & ſuſtẽtans eam vlnis ſuis, donec rediret ad ſe, his verbis blandiebatur &c. Eſther. 15. 11

1. *Manſuetudinem.*) Vide ver. præcedentem & c. 4. Eſther v. 11.

Quomodo elementa omnia ſint in Dei poteſtate Vide §. 7. ex 3. Reg. 19.

Quomodo & cur ad magna peragenda inſtrumentis vtatur non ſatis aptis hominum iudicio. Verbo Humilitas paragrapho 1. ex Exodi 6.

DEVS.

Primum de Deo eiuſque attributis, tum quid à nobis illi debeatur.

CAPVT I.

De Deo eiuſque attributis.

§. 1. DE POTENTIA DEI.

Quam ſit potens Deus, immutando hominum corda, eorumque quo velit ducendo voluntates. Vide toto c. 23. & 24. Numeror. in Balaam ariolo, dæmonumque cultore & conſultore, quem tamen fecit Deus loqui vt voluit, atque populo ſuo benedicere.

§. 2. DEI GVBERNATIO.

Quam ſit ea mirabilis, & de occultis eius iudicijs in gubernatione mundi.

Gen. 3. Quamquam ſciret hominem [1] peccaturum, dedit ei tamen præceptum de nõ edendo ligno ſcientiæ boni & mali: ſciebat item *Exod. 5. & 6.* Pharaonem non obediturum mandatis ſuis, & tamen voluit ea per Moyſem ipſi proponi.

1. *Peccaturum.*) Huius occulti iudicij cauſam aſſignat Auguſtinus quia ex eius peccato multa eaque magna bona elicere ſtatuerat. Quod idem dicere licet de Pharaone.

Num. 14. Mirabile fuit quod in toties promiſſam terram lacte & melle manantem, duo tantum de tot hominum millibus ſint ingreſſi.

Num. 20. Mirabilis item ratio diuinæ gubernationis: quod qui toties Deum peccanti populo reconciliarat Moyſes, peccans ipſe ſemel ad aquas contradictionis non potuerit eum ſibi reddere propitium, nec ſibi impetrare ingreſſum in terram promiſſionis.

Iudic. 16. Samſon de matre ſterili atque Angelo nũtiante conceptus, & per quem tanta totque mirabilia patrauit Deus, permiſſus eſt à muliere decipi.

Iudic. 20. Iſraelitæ vniuerſi exceptis Beniamitis Dei iuſſu pugnam ineunt in eoſdem, & ab ijs bis vincuntur, quos eoſdem poſtea pæne deleuerunt omnes.

1. Reg. 5. Permittit Deus arcam ſanctiſſimum veteris populi inſtrumentum, quo Deus oracula fundebat, ab hoſtibus capi & quod eam curioſius reſpexiſſent. Betſamitę de ijs quinquaginta millia morte ſubita percuſſit.

1. Reg. 7. & 15. Saulem, quo nullus melior in populo, Regem eligit, quem ob peccata ſua erat poſteà reprobaturus.

2. Reg. 11. 3. Reg. 11. Mirabile fuit quod Dauid tãtus Dei amicus & propheta ſit permiſſus tum adulterio tum homicidio ſe polluere. Mirabile item quod Salomon tanta ſapientia totque donis à Deo inſtructus tam peccarit grauiter, nec pœnituerit vnquam quod quidem ex ſacris conſtet literis.

3. Reg. 11. 29. & c. 12 28. Ahias Propheta Dei iuſſu promittit Ieroboam regnum decem tribuum, quem ſciebat ad idola populum inducturum.

Graue ſupplicium adeòque mortem à Deo inflictam ob veniabilia peccata Vide V. Veniale ex 3. Reg. 13. & 20. plane admirabi-*4. Reg. 21.* lis fuit Dei benignitas in Manaſſem qui poſt tot tamque horrenda flagitia ab eo eſt in gratiam receptus, cum plures non ita diu & longanimiter toleret in peccatis ſuis.

4. Reg. 23. Eſt quod miremur ſanctiſſimum Regem Ioſiam tam miſerè in bello perijſſe.

Vt & ciuitatem ſanctam auguſtiſſimumque illud templum tot annos tam ſumptuoſè Dei iuſſu exædificatũ, igne Chaldeorum conflagraſſe. Vide etiam 1. Mach. 1. *4. Reg. 17 & 18. Ier. 25.*

Item Dei populum electum, tot annos ab impijs idololatris tam grauiter vexatum, Tobiam excœcatum licet virum pijſſimum, vt & Iobum vlcere peſſimo afflictum. Suſannam caſtitatis exemplar, adulterij inſimulatam. Cœſos Apoſtolos, viroſque ſanctiſſimos complures grauiſſima quæque perpeſſos, quæ Vide V. Tribulatio.

Iudas Machabæus, Ionathas & Simon fratres eius virtute præſtantes viri, ſatis miſerè mortui ſunt: primus quidem in bello contra Bacchidem. Ionathan vero cum duobus filijs occidit Tryphon: Simonem autem & filios eius duos, proditoriè iugulauit Ptolemeus. *1. Mac. 9. 1. Mac. 12. 1. Mac. 15.*

Non caret admiratione quod Chriſtus ſe ab Herodis manibus in tuto collocat dum in Ægyptum fugit, atque interim ſui cauſa tot innocentes occidi permittit. Omnem excedit admirationem Iudæor. populi tam dilecti & pro quo tot ſigna olim ediderat Deus, reprobatio, & gentium idola colentium electio, de qua Apoſtolus non ſemel, maximè ad Romanos cap. 11. 33. ô altitudo diuitiarum &c. Et Chriſtus Matth. 8. *Mat. 2.*

Quis non miretur quendam ſcribam volentem Chriſtum ſequi ab eo repelli: Alium vero quendam, inuitatum ad ſequendum qui non omnino voluntate videbatur eum ſequi ſaltem moras nectebat. *Luc. 9. Mat. 8.*

Verum quid admirabilius in Dei gubernatione excogitari poteſt, quam quod in Chorozain & Bethſaida quas præuidebat in infidelitate permanſuras, voluerit à Chriſto ſigna fieri plurima, non in Tyro & Sydone quas ſciebat credituras. *Mat. 11. 21*

Permittit Deus ſanctiſſimum Chriſti præcurſorem morti addici, idque ab impio adultero atque petente vili meretricula. *Marci 6.*

Opus redemptionis humanæ quo nihil maius, nihil vtilius, diuinius nihil, impletur per impijſſimorum hominum ſummam crudelitatem. *Mat. 27.*

Petrus Apoſtolorũ princeps, Chriſtoque, coniunctiſſimus permittitur trina ſe Chriſti negatione polluere: permittitur vero Iudas, Dominum ſuum vendere, at hoc diſcrimine quod illum pœnituerit peccati, hic de Dei miſericordia deſperarit. *Mat. 27.*

Plurima alia horum ſimilia afferre licet, quorum occultiſſimæ ſunt rationes, quamquam eorum à doctoribus aliquæ afferantur probabiles cauſæ: certum, id eſt, in genere, iudicia Dei abyſſum eſſe multam, nihilque illum aut facere aut permittere, quin inde bona aliqua eliciat ad ſuam gloriam & mortalium

talium bonum:quod quidem de tribulationibus ſigillatim. Vide verbo Tribulatio ad circumſtantiam Cur.

§.3. DEI BONITAS, SVAVITAS, BENIGNITAS, liberalitas.

Exodi 19. 21. 23. Tam capiebatur Dei conſuetudine Moſes ob miram eius ſuauitatem, vt cum ei pręcepiſſet deſcenſum de monte, vt populo denuntiaret non eſſe propius ad montem accedendum: 1 non poterit (inquit ſe excuſans quominus deſcenderet) populus aſcendere in montem Sinai, tu enim teſtificatus es & iuſſiſti: pone terminos circa montem & 2 ſanctifica illum.

1. *Non poterit.*] id eſt, non præſumet, quia ſcit à te id interdictum ſub pœna mortis.

2. *Sanctifica.*) ſepimento aliquo ſepara ab acceſſu populi.

Vide verbo Concordia ex Geneſ. 13. & verbo Conſolatio, §.2.

Quantæ ſit Deo curæ Gentium ſalus patuit Actorum 10. in illo linteo, quo continebantur omnis generis reptilia & quadrupedia, quibus quidem immundi, Gentiles & peccatores ſignificabantur: quod quidem linteum, quia demiſſum è cœlo ipſo, & iterum in cælum receptum hanc curam oſtendit ſatis. Idem vehementer admonet concionatores & paſtores magnum vt habeant animarum zelum, quas in cælo iam ſuam habere ſedem per æternam prædeſtinationem, ac ita Deo curæ eſſe perſpiciunt iſta Petri viſione. Docet denique non debere eos faſtidire reptilia & immunda, id eſt, eos qui ſordidi videntur & ignobiles, quãdo hos tam ſtudioſè atque amanter curat Deus, quos in oculis, in ſinu atque adeo in viſceribus habet & fouet, neque horreant tractare manu, imo manducare, ſibique incorporare. Vide verſ. 13. atque offerre Deo, quæ Deus ſibi offerri & cupit & iubet, Ita ferè Sanchez.

2. ad Tim. 4. 16 17. 18 *1 In prima mea defenſione nemo mihi affuit, ſed omnes me dereliquerunt: 2 non illis imputetur. Dominus autem mihi aſtitit, & confortauit me, vt per me 3 prædicatio impleatur, & 4 audiant omnes gentes, & liberatus ſum de ore 5 leonis. Liberauit me Dominus ab omni 6 opere malo, & ſaluum faciet in regnum ſuum cæleſte, cui gloria in ſæcula ſæculorum, amen.*

1. *In prima mea defenſione.*) cum ante Neronem primò me ſtiti.

2. *Non imputetur*) Non exigat Deus ab ijs pœnas. Nota orationem pro inimicis.

3. *Prædicatio impleatur.*] In ea perſeuerando vſque ad mortem.

4. *Audiant Gentes.*] A me conuerſę, audiant inquam conſtantiam meam.

5. *Leonis.*) Neronis.

6. *Opere malo.*) vt nomen Dei nec verbo, nec opere ob terrores negarem. q. d. inquit Theoph. liberauit me etiam à leone ſpirituali. i. à peccato.

Quàm benignè audierit Abrahamum Deus pro Sodomitis orantem, quamque eidem benignè reſpondit, Vide verbo Oratio. §.2. ex Gen. 18. Ibidem quomodo plura det quàm petantur, §. 5. Vide item verbo Conſolatio, multa ad iſtud propoſitum.

Loquebatur Deus cum Moyſe ſicut homo cum amico ſuo, eumque ab æmulorum obtrectationibus tuebatur. Exod 33. Num. 12. & 14.

Vide etiam verbo Iuſtitia, Iuſtus, vbi multa inuenies diuinæ benignitatis in iuſtos argumenta. Vt & verbo Oratio, & verbo Tribulatio. Victoria.

Gedeon bis à Deo petit ſignum futuræ victorię in vellere, nec indignatur Deus, verum ei vtrumque concedit. Iudic. 6.

Iniuriam ſeruis ſuis factam, ſibi factam æſtimat Deus: Non te abiecerunt, inquit ad Samuelē, ſed me. Et Saulo Chriſtianos perſequenti: Quid me perſequeris? quod quidem inauditæ eſt benignitatis. 1. Reg. 8. Act. 9.

Miram Chriſti benignitatem in agendo etiam cum publicanis, meretricibus, & peccatoribus, loquendo cum perſonis vilibus, curando omnis generis homines & morbos etiam fœdos, in circumeundo vicos & caſtella, vt ægrotorum impotentiæ, qui ad eum venire non poſſent conſuleret, tangendo leproſos, miraculosè paſcendo turbas, quæ eum ſequebantur. Vide paſſim in hiſtoria Euangelica, quorum etiam ſunt plurima hîc locis ſuis inſerta.

Ad hanc Dei benignitatem declarandam valent inſuper varia, quæ habentur V. Pœnitentia. Manſuetudo.

Inſignis fuit Chriſti benignitas, quando ſinu ſuo fouit S Ioannem: Quando item Petro ter ipſum neganti pepercit: Quando ſuos ante paſſionem longiore illa & mellis pleniſſima oratione apud Ioannem, cap. 14. & 15. & 16. ſolatus eſt: Quando Thomæ dubitanti, ſe tangendum exhibuit: Quando Stephano patienti apparuit: Vt & Ioanni relegato in Pathmos per Angelū ſuum adfuit: Quando latroni tam beneuolè reſpondit: Hodie mecum eris in paradiſo. Ioan. 13. Luc. 22. Ioan. 20. Actor. 7. Apoc. 1. Luc. 23.

1. *Arcus fortium.*) Phenennæ ſci. lingua, & puerorum ex qua emittebantur, vt ex arcu ſagittæ verborum pungentium Annam.

2. *Infirmi.*) Anna ſcilicet.

3. *Repleti prius.*) Phenenna filijs abundans.

4. *Famelici.*) Ego quæ eram famelica deſiderio liberorum.

5. *Infirmata eſt.*) Notat Abul. ex Hebræis, tot ablatos à Deo Phenennæ filios quot Annæ naſcebantur. Vide quemadmodum per quæ quis peccat per ea ipſa punitur.

DE CONTVMELIIS IN CHRISTVM.
Vide infra §.3.

§. 2. ORANDVM DVM QVIS CONTVMELIA afficitur.

Ita Nehemias dum populo Dei inſultarent Samaritani in reædificatione templi.

2. Eſdra 4. 4. 5. *Audi Deus noſter, quia facti ſumus deſpectui, conuerte opprobrium ſuper caput eorum, & da eos in deſpectionem in terra captiuitatis. [1] Ne operias iniquitatem eorum, & peccatum eorum coram facie tua non deleatur, quia irriſerunt ædificantes.*

1. Ne operias.) diſſimulando vindictam. Vide item ver. 9. Vnde patet orandum item in tribulatione, cuius orationis iſte fuit fructus.

2. Eſdra. 4. 4. 15. Factum eſt autem cum audiſſent inimici noſtri nunciatum eſſe nobis, diſſipauit Deus conſilium eorum. Et reuerſi ſumus omnes ad muros vnuſquiſque ad opus ſuum.

Vide Tob. c. 2. v. 22. 23. & cap. 3. ver. 1. quæ allata ſunt verbo Tribulatio.

Sara in grauiſſima ancillæ contumelia ſic Deum orat.

Tob. 3. 14. 15. 16. *Ad te Domine faciem meam conuerto, ad te oculos meos dirigo, peto Domine, vt de vinculo improperij huius abſoluas me, aut certè deſuper terram eripias me. Tu ſcis Domine, quia nunquam concupiui virum, & mundam ſeruaui animam meam ab omni concupiſcentia.*

Videnda cætera vſque ad finem capitis: & verſu 13. atque iterum v. 23. quemadmodum in hac contumelia Deo benedicit.

§. 3. TACENDVM IN CONTVMELIA.
Vide Verbo Patientia.

Pſ. 38. 2. 3. 10. *Dixi cuſtodiam [1] vias meas, vt non delinquam in lingua mea. Poſui ori meo cuſtodiã, cum [2] conſiſteret peccator aduerſum me. Obmutui & [3] humiliatus ſum, & ſilui [4] à bonis, & dolor meus renouatus eſt. Obmutui & nõ aperui os meum quoniam tu [5] feciſti: [6] amoue à me plagas tuas.*

1. *Vias.*) actiones.

2. *Conſiſteret.*) inſultans in meam calamitatem, meque conuitijs & maledictis laceſſens: loquitur de conuitijs Semei in ſe iactis. 2. Regum.

3. *Humiliatus.*) mente ruminans peccata mea, ob quæ ille in me inſurgebat.

4. *A bonis.*] ne etiam bona in malam raperentur partem.

5. *Feciſti.*) Permiſiſti vt mihi malediceretur: *Vide animum reſignatum ad omnia.*

6. *Amoue.*) Tandem aliquando.

CHRISTI DOMINI SILENTIVM IN CONtumelijs.
Vide Mat. 26. 63. & Lucæ 22. 65. Iterum c. 23. 11. 36. 39. & Mar. 15. 29. & Ioan. 19. 5.

CONVIVIA.

Vide Gula.

§. 1. EORVM DAMNA ATQVE EFFECTA.

In his fiunt homines audaciores, nam inter pocula maledicebant Sichimitæ principi ſuo Abimelech. Iudic. 9.

Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt [1] ludere. Exo. 32. 6.

1. *Ludere.*) Choreis & cantu, idololatrarum inſtar.

Epulantibus Philiſtæis domus eos oppreſſit. Iudic. 16.

Vt & filios Iob & filias. Iob 1.

De nece ſanctiſſimi prçcurſoris Chriſti agitatur inter pocula, atque de eo capite plectendo ab impio rege ſententia decernitur. Vide verbo Parentes, §. 6. Marci 6.

§. 2. DE CONVIVIIS FESTIS DIEBVS.
Vide V. Feſtum, & V. Gratitudo, ex lib. Eſther, & Iudith.

CORREPTIO FRATERNA.

V. Princeps, § vlt. & V. Lingua.

§. 1. QVI EAM ADHIBVERE, ET QVO euentu.

Loth benignè corripuit Sodomitas, ſed noluerunt ei acquieſcere, Gen. 19. à v. 7.

Egreſſus (Moyſes) die altero conſpexit duos Hebræos rixantes, dixitque ei, qui faciebat iniuriam: Quare percutis proximum tuum? Qui reſpondit, quis conſtituit te principem ſuper nos? Num occidere me tu vis, ſicut heri occidiſti Aegyptium? Exo. 2. 13. 14.

Miſerunt (Iſraelitæ) nuncios ad omnem tribum Beniamin, qui dicerent: Cur tantum nefas in vobis repertum eſt? Tradite homines de Gabaa, qui Iudic. 20. 12. 13.

hoc

hoc flagitium perpetrarunt, vt moriantur & auferatur malum de Iſrael.

1. Reg. 19. Increpat Ionathas patrem, quod iniquè perſequeretur Dauidem, & aliquantulum eum mitigat.

2. Reg. 12. Quàm efficaciter, & [1] diſcretè arguat Nathan Dauidem de adulterio & homicidio, *Vide 2. Reg. c. 12.*

1. *Diſcretè.*) non enim ſtatim ei directè obijcit peccatum, ſed congrua parabola id efficit, vt ſe ipſe condemnet.

3. Reg. 18. 21. *Accedens Elias ad omnem populum, ait: Vſquequo [1] claudicatis in duas partes? [2] Si Dominus eſt Deus, ſequimini eum; ſi autem Baal, ſequimini illum. Et [3] non reſpondit ei populus verbum.*

1. *Claudicatis, &c.*) nunc Deum colendo, nunc idola.

2. *Si Dominus, &c.*] Si per ſignum viſibile probetur vobis, quod Deus Iſrael ſit verus Deus.

3. *Non reſpondit.*) quia ignorabat huius probationis modum.

3. Reg. 20. 38. Zelum cuiuſdam de filijs Prophetarum, item & [1] prudentiam in corripiendo peſſimū regem Achab, V. 3. Reg. 20. à v. 38.

1. *Prudentiam.*) quia propoſita illi ſimilitudine, & non ipſo ſtatim initio congreſſus eum corripuit.

Tob. 2. 17. 18. *Tobias increpabat eos dicens: Nolite ita loqui, quoniam filij ſanctorum ſumus, & vitam illam expectamus quam Deus daturus eſt his, qui fidem ſuam nunquam mutant ab eo.*

Cum aduerterent cęteræ tribus ædificaſſe Rubenitas, Gaditas, & dimidiam tribum Manaſſe altare trans Iordanem, idque cōtra pręceptum Domini, Leuit. 16. Ita ipſi ad eos.

Ioſue 22. 16. &c. *Hæc mādat omnis populus Domini: quæ eſt iſta trāſgreſſio? Cur reliquiſtis Dominum Deum Iſrael, ædificantes [1] altare ſacrilegum, & à cultu illius recedentes.*

1. *Altare.*) Vide huius explicationem v. 28. & V. Fides, §. Fidei profeſſio

2. Eſdra 5. 6. 7. *Iratus ſum nimis cum audiſſem clamorem eorum ſecundum verba hæc, [1] cogitauitque cor meum mecum, & increpaui optimates & magiſtratus, & dixi eis: Vſuraſne ſinguli à fratribus veſtris exigitis. Et congregaui aduerſum me [2] concionem magnam, &c.*

1. *Cogitauit cor.*) Quemadmodum ſcil. eos poſſem ſalutariter corripere: nota meditatā eſſe oportere correptionem non pręcipitem neque ex iracundia.

2. *Concionem magnam.*) Vt coram ea magis eos puderet. Sic præcipit Euangelium aduocari teſtes, quando correctio in ſecretò non prodeſt.

Egi cauſam aduerſus magiſtratus, & dixi: Quare [1] dereliquimus domum Dei? 2. Eſdra 13. 11.

1. *Dereliquimus.*) Ipſe ad molliendam correptionem ſe comprehendit quanquam eſſet inſons.

Onias eo quod Menelaum ſacrilegij argueret ab eo per Andronicum occiditur, 2. Mach. 4. 33. 34.

Quanta conſtantia corripuerint impium Antiochum 7. fratres martyres. V. 2. Mach. c. 7. v. 9. 14. 16. 17. 18. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38.

Progenies [1] viperarum quomodo poteſtis bona loqui cum ſitis mali? ex abundantia enim cordis os loquitur. Mat. 12. 34.

1. *Viperarum.*) Qui venenum inuidiæ à parentibus traxiſtis, qui inuidia moti perſecuti ſunt Prophetas, & vos ex eadem me perſequimini. Lira. Eandem Chriſti libertatem in Phariſæis corripiendis, Vide maximè ca. 23. à ver. 23.

Herodes tenuit Ioannem & alligauit eum, & poſuit in carcerem propter Herodiadem [1] vxorem fratris ſui: Dicebat enim illi Ioannes: Non licet tibi habere eam. Mat. 14. 3. 4.

1. *Vxorem fratris ſui.*) ſcil. Philippi, ita Sanctus Marcus c. 6. adhuc viuentis, ſecundum aliquos; mortui verò ſecundum alios, ſed vtrumque erat illicitum: licet enim eſſet mortuus, cum reliquiſſet Philippus ſemen, Herodiadem ſc. ſaltatricem, non licebat Herodi fratris defuncti vxorem accipĕre. De eodem Ioanne V. Mat. 3. & Lucæ 3.

Prædixi & prædico [1] vt præſens & nunc abſens ijs, qui ante peccauerunt, & cæteris omnibus, quoniā ſi venero iterum [2] non parcam. [3] An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Chriſtus, qui [4] in vobis nō infirmatur, ſed potēs eſt in vobis. 2. Cor. 13. 2. 3.

1. *Vt præſens.*) vt nuper feci, cum vobis adeſſem.

2. *Non parcam.*) ſeuerè eos puniam.

3. *An experimentum.*) i. probationem. Senſus totius eſt. An vultis experiri quam ſit potens in me Chriſtus, per quem ego loquor, & locutus ſum vobis, per quem etiam vlciſci veſtra peccata poſſum.

4. *In vobis, &c.*] i. qui inter vos non fuit impotens. per ea mirabilia, quæ per me apud vos egit, vt vidiſtis ipſi.

Quanto tum zelo, tum prudentia corri- Iudith 8.

puerit Iudith conciues ſuos, quod poſt quinque dies ſtatuiſſent tradere ciuitatem Aſſyrijs, niſi intra tempus iſtud, Deus opem tuliſſet. Vide Iudith 8.

Dan.5.22 23.24. *Tu filius eius (Nabuchodonoſoris) Baltaſar non humiliaſti cor tuum, cum ſcires hæc omnia, ſed aduerſum dominatorem cæli eleuatus es, & vaſa domus eius allata ſunt coram te, & tu, & optimates tui, & vxores tuæ, & concubinæ tuæ, vinum bibiſtis in eis: Deos quoque argenteos, & aureos, & æreos, & ferreos, ligneoſque, & lapideos, qui non vident, neque audiunt, neque ſentiunt, laudaſti: Porro Deum, qui habet ¹ flatum tuum in manu ſua, & omnes vias tuas, non glorificaſti. Idcirco ab eo miſſus eſt articulus manus, quæ ſcripſit hoc quod exaratum eſt.*

1. *Flatum.*) Reſpirationem, qua vita continetur.

Obſerua hic cum Bonauentura, quanta patientia Rex eum corripientem licet audierit, & quemadmodum ipſum poſtea magnificè honorarit à v.29.

Luca 23. 40.41. *Reſpondens alter (latro) increpabat eum (ſocium ſuum) dicens: Neque tu times Deum, quod in eadem ¹ damnatione es. Et nos quidem iuſtè, nam digna factis recipimus, hic verò nihil mali geſſit.*

1. *Damnatione.*) Mortis ſcilicet. q.d. Deum timere deberes & tibi ab iſta blaſphemia, & conuicio temperare, quia iſtud ipſum tuum ſupplicium, mox te hinc rapiet ad tribunal Dei, vbi conuitij iſtius rationem reddere cogeris. Ianſen.

Act.2.13. Quam adhibuerit correptionem Petrus Iudęis irridentibus Apoſtolos, quod linguis loquerentur, & quemadmodum eos ſuauiter inſtruxerit, Vide Actor.2. à v. 13. Vide ad
Act.3.14. idem Actor.3. à v.14. & c.5. quomodo corri-
Act.5.1. puerit Ananiam & Saphiram, de quo etiam
Act.8.18. habes verbo Auaritia, §.2. & c. 8 Eius zelum in corripiendo Simone Mago, à v.18.

Vide de Paulo corripiente Elymam verbo Conſilium, §.vlt. ex Actor, 13.

§. 2. QVALIS ESSE DEBET CORREPTIO.

PRVDENS.

Vide §.1. ex 2. Reg. 12. & ex 3. Reg. 20.

ITEM PRÆMEDITATA, NEQVE EX IRA.

Ibidem ex 2. Eſdræ 5.

ITEM NON NIMIS ASPERA.

Ibidem ex 2. Eſdræ 13. & Verbo Charitas, cap. 13. ex Epiſt. ad Galat. 4.12.

Alias correptionis conditiones facilè eſt colligere ex eodem §.1. ſupra, vt debere eſſe benignam ex facto Loth Gen.19.

§. 3. QVI INIQVIORE ANIMO TVLERE correptionem.

Vide hic paſſim, & locis citatis in titulo. Item V. Odium ex Amos 5. 10.

CVRIOSITAS.

§.1. QVI CVRIOSI, EIVSQVE VITII damna.

1 *Vidit igitur mulier, quod bonum eſſet lignum ad veſcendum, & pulchrum oculis, aſpectuque delectabile, & tulit de fructu illius & comedit.* Gen.3.6.

1. *Vidit.*) Non quod ante non vidiſſet, ſed quod modo maiore curioſitate illud intueatur. Diutius item & cum deſiderio comedendi, nimirum eius forma, gratuſque color eam tenebant, atque gulam irritabant. Vide Bernardũ de gradibus humilitatis, vbi inter alia longè pulcherrima hæc habet: Quid tuam mortem ô Eua tam intentè intueris? Quid illò tam crebrò vagantia lumina iacis? Quid ſpectare libet, quod manducare non licet? &c. quem omninò conſule.

Curioſior fuit vxor Loth, quæ ideo verſa in ¹ ſtatuam ſalis. Gen.19.26

1. *Statuam.*) Eſt hæc ſtatua forma muliebri, & quia conſtat ſale metallico, reſiſtit pluuijs, atque etiamnum hodie durat. Ita Adrichomius.

Dina filia Iacob egreſſa, vt videret mulieres regionis, rapta & oppreſſa eſt. Gen. 34.

Curioſitate ducti Iudęi, non contenti Chriſti miraculis vtilibus in ſanatione ægrorum, quęrunt miracula de cælo: ſed carpuntur a Chriſto, vocanturque adultera generatio, v.29. Luc.11.17.

Herodes curioſitatis cauſa volebat videre Chriſtum, vt ſignum aliquod ab eo videret, ſed nihil ei profuit, obfuit magis eum videre quem veſte alba illuſum remiſit ad Pilatum. Luca 23.

Curioſi Apoſtoli quærunt ſcire, quando ſit reſtituendum regnum Iſrael: ſed audiunt à Chriſto non eſſe eorum, noſſe tempora vel momenta, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate. Act.1.6.7

Poſſumus ſcire, quæ eſt hæc noua, quæ à te dicitur doctrina? Noua enim quædã infers auribus noſtris (Athenienſes autem omnes & aduenæ, hoſpites ad nihil aliud vacabant, niſi aut dicere, aut audire aliquid noui.) Act.17.19 20.21.

De curioſitate Epheſiorum, quæ illos ad Magiæ ſtudium impulerat, & quemadmodum huiuſmodi libros Magię combuſſerint, *Vide verbo Dimitti, ex Actor. 19 V. verbo Templum*, §.2. ex 1. Reg. 6.

DÆMON.

§. 1. VIDE DE EO MVLTA TOMO PRIMO, vt quod ſit mendax, calumniator, Eccleſiæ hoſtis, ſollicitator ad malum & ſimilia.

§. 2. QVANTA SIT DÆMONIS IMBECILLITAS.

Exo.8. 18. *Per magos non potuit procreare cinipbes, coactuſque eſt fateri [1] digitum Dei ibi eſſe.*

1. *Digitum.*) .i. Dei potentiam, ſeu ingentem quandam potentiam (omnia enim magna dicuntur Dei, vt cedri Dei, mõtes Dei,) quæ Moyſi adeſſet, magoſque & dæmonem impediret.

1. Reg. 6. Eadem imbecillitas patet ex ijs quæ ſuggeſſit diuinis in terra Philiſtim, quæ omnia faciebant ad laudem veri Dei, à quo ſæpe cogitur ea diuinis & maleficis ſuggerere nõ quæ vellet, ſed quibus verus Deus honoretur: conſulunt enim vt non remittant arcam Dei vacuam ſed eam donis honorent, itaque eius potentiam teſtentur; Conſulunt item ea dona quibus teſtentur ſe à Deo percuſſos vt anos & mures aureos: Item vt plauſtrum cui impoſituri eſſent arcam eſſet nouum, quod etiam facit ad reuerentiam.

1. Reg. 16 14. *Exagitabat Saulem Spiritus nequam, [1] à Domino.*

1. *A Domino.*) Immittente & permittente, non enim ſine Dei facultate id potuiſſet dæmon.

3. Reg 18. 28. *Non potuit dæmon petentibus licet 450. pſeudoprophetis (qui & [1] cultris ad eum flectendum ſe incidebant donec perfunderentur ſanguine) ignem exhibere, quo eorum ſacrificia conſumerentur, Deo nimirum id prohibente.*

1. *Cultris.*) Qua re patet quam ſit dæmon crudelis, quamque humani ſitiens ſanguinis.

Iob 1. 12. *Dixit Dominus ad Satan: Ecce vniuerſa quæ habet, in manu tua ſunt: tantum in eum [1] ne extendas manum tuam: egreſſuſque eſt ſatan à facie Domini.*

1. *Ne extendas.*) Ecce quemadmodum intra certos limites continet Deus eius potentiam, ſine quo nihil poteſt.

Dixit Dominus ad Satan: Ecce in manu tua eſt, verumtamen [1] animam illius ſerua. Iob. 2. 6.

1. *Animam.*) Vitam.

Sine Chriſti venia non licuit dæmonibus ingredi in porcos, [1] multò minus in homines. Mat. 8. 31.

1. *Multo minus &c.*] Niſi qui (inquit Glo.) more vixerit porci.

§. 3. DÆMON EST CRVDELIS, DELECTAturque mortalium calamitatibus & pœnis.

Arripiens filium ſuum primogenitum, qui regnaturus erat pro eo, [1] obtulit holocauſtum ſuper murum: & facta eſt [2] indignatio magna in Iſrael, ſtatimque receſſerunt ab eo, & reuerſi ſunt in terram ſuam. 4. Reg. 3. 27.

1. *Obtulit.*) Hoc fecit rex Moab in maxima anguſtia conſtitutus vt dæmonem ſeu idolum ſuum chamos placaret, idque ſuper murum vt id videntes hoſtes placarentur.

2. *Indignatio.*) Ob tam crudele facinus Regis, indeque ſunt eius miſerti hoſtes ne eum ad deſperationem & ſui necem adigerent, hinc renouato cum eo fœdere de tributo vt ante pendendo Regi Iſrael receſſerunt. Ita Ioſeph. Vatablus.

Achaz filium ſuum [1] conſecrauit transferens per ignem ſecundum idola gentium. 4. Reg. 16. 3.

1. *Conſecrauit.*) Delectatur quippe humano ſanguine, hominumque vitę inuidet dæmon. V. item c. 17. V. 17. & 31. & c. 21. 6. & cap. 23. 10.

Egreſſus Satan à facie Domini, percuſſit Iob vlcere peſſimo, à planta pedis vſque ad verticem. Iob 2. 7.

Vide eiuſdem crudelitatem in excitandis Sabęis & Chaldæis ad occiſionem famulorum Iob c. 1. v. 15. 17. & in immittendo igne de cælo v. 16. & in excitando vento, quo caſu domus opprimerentur Iob, filij & filiæ v. 19. Nota etiam in his omnibus quanta ſit dęmonis poteſtas quando à Deo non impeditur.

Illi (dæmones) exeuntes abierunt in porcos, & ecce impetu abijt totus grex per præceps [1] in mare: & mortui ſunt in aquis. Mat. 8. 32.

1. *In mare.*) Permiſit hoc damnum inquit Liran. à dæmonibus inferri Dominis iſtorũ porcorum propter eorum peccata. Vide itẽ v. 28. quemadmodum homines illos, in quos ingreſſi erant, reddiderant ſæuos nimis, ita vt nemo tranſire poſſet per viam illam.

Matt. 12. 22. *Tunc oblatus eſt ei dæmonium habens, ¹ cæcus, & mutus: & curauit eum, ita vt loqueretur & videret.*

1. *(Cæcus & mutus.)* Non natura ſed dæmonis malitia.

Matt. 17. 14. *Domine miſerere filio meo, quia ¹ lunaticus eſt, & male patitur: nam ſæpè cadit in ignem, & crebrò in aquam.*

1. *Lunaticus.)* Marcus c. 9. 17. & v. 25. mutum & ſurdum fuiſſe dicit Lucas c. 9. 39. dæmoniacum fuiſſe declarat; vnde non fuit naturalis hic morbus ſed à dæmone inuectus, erat autem Epilepſia ſeu morbus comitialis & caducus qui pro mutatione lunæ hominē exagitat, magis aut minus ex augmento aut decremento humorum cerebri quibus dominatur luna. Vide Valeſium c. 71. Sacræ Philoſophiæ.

Marci. 1. 26. *Diſcerpens eum ſpiritus immundus, & exclamans voce magna, exijt ab eo.*

Act. 19. 16 *Inſiliens homo in eos, in quo erat dæmonium peſſimum, & dominatus amborum, inualuit contra eos, ita vt nudi & vulnerati effugerent de domo illa.*

1. Reg. 16. 14. *Spiritus Domini receſſit à Saul, & ¹ exagitabat eū ſpiritus nequam, ² à Domino.*

1. *Exagitabat.)* Hebr. turbabat ſeu terrebat. 70. ſuffocabat.

2. *A Domino.*) Immiſſus ſeu permiſſus. Vide §. 1. ex. 3. Reg. 18.

Quam ſe diuerſimodè habeant dęmon & Deus erga peccatorem, pulchrè V. Deus c. 1. §. 7. initio.

DECIMÆ.

§. 1. EAS SOLVIT ABRAHAM.

Gen. 14. 20 *Dedit Abraham Melchiſedecho ¹ decimas ex omnibus.*

1. *Decimas.)* Vnum de decem. Id fecit Abraham non pręcepto aliquo poſitiuo, ſed quia ad id fides & ratio naturalis inclinant, licet abſolutè non id præcipiant ita Theologi: dedit autem Melchiſecho tanquam Sacerdoti, qui, ait Chryſ. Sacerdotes nouę legis figurabat, vt & Abraham laicos.

Gen. 28. 22 Decimas ſe ſoluturum vouet Iacob. Vide de ijs V. Gratitudo §. 3.

DERISIO.

V. Contumelia.

§. 1. QVI DERISORES, EORVMQVE pœnę.

Maledictus ¹ Chanaam, ſeruus ſeruorum erit fratribus ſuis. Gen. 9. 25.

1. *Chanaam.)* Tam pater Cham v. 22. quā eius filius Chanaam, vt tradit Theodoretus, irriſerunt Noe, maledicitur autem Chanaā quia Noe ſpiritu prophetico præuidet quęadmodum poſteri Chanaam ſeruituri erant Iudæis poſteris Sem, ab ijſque vaſtandi: vide librum Ioſue.

EGRESSA MICHOL ITA DERISIT David.

Quàm glorioſus fuit hodie rex Iſrael diſcooperiens ſe ante ancillas ſeruorum ſuorum, & nudatus eſt, quaſi nudetur vnus de ſcurris. Igitur Michol filiæ Saul ¹ non eſt natus filius vſque in diē mortis ſuæ. 2. Reg. 6. 20. 23.

1. *Non eſt natus filius.)* In pœnam deriſionis Dauid: ante autem habuerunt filium ex Dauid cap. 3. 5. vbi Michol vocatur Egla.

Vide Verbum Dei ex lib. Paralipom.

Vide V. Iuſtitia §. 8. ex 4. Regum 1. 10.

§. 2. QVI DERISI? CHRISTVS DOMINVS.

Vide V. Auaritia ex Luca 16.

Recedite: non eſt enim mortua puella, ſed ¹ dormit. Et deridebant eum. Matt. 9. 24

1. *Dormit.*) Quia tam ei erat facilè vitam reddere quam nobis excitare aliquem à ſomno.

Sicut beato Iob inſultabant reges: ita iſti parentes & cognati eius irridebant vitam eius, dicentes: vbi eſt ſpes tua, pro qua eleemoſynas & ſepulturas faciebas? Tobiæ 2. 15. 16.

Irriſus itē Chriſtus varijs modis: In domo Cayphæ Lucæ 22. 63. In prætorio Pilati Matt. 27. 29. In domo Herodis Lucę 23. 11. Item irriſus in cruce à militibus à latrone cū eo pendente, à Sacerdotibus, à prætereuntibus, à ſcribis & ſenioribus: Matt. 27. & Lucæ 23.

Irriſi Apoſtoli quando varijs linguis locuti ſunt. Actor. 2.

Irriſus Paulus ab Athenienſibus cum eis reſurrectionem prędicaret, neque ideò tamē deſtitit. Actor. 17.

DESPE-

DESPERATIO.

§. 1. QVI DE SALVTE DESPERARINT.

Gen. 4.13. Dixit Cain ad Dominum: Maior eſt iniquitas mea quam vt veniam merear.
Mat. 27. Idem accidit Iudæ proditori.
Vide etiam Verbo Homicidium Superbia & Verbo ſpes c. 3.

§. 2. NEMINI DE SALVTE DESPERANDUM.

Quandoquidem Manaſſes poſt infinita eaque horrenda flagitia inuenit Deum propitium. Item Petrus poſtquam Chriſtum negaſſet, Paulus poſtquam eum eſſet perſecutus, quæ omnia & plurima generis eiuſdē V. Verbo Pœnitentia.

DEVOTIO.

V. Oratio. Religio. Princeps §. 6.

§. 1. QVI DEVOTI.

2. Reg. 6 5.14. *David & omnis Iſrael ludebant coram Domino in omnibus lignis fabrefactis, & cytharis, & lyris, & tympanis, & ſiſtris, & cymbalis, & Dauid ſaltabat totis viribus ante Dominum, porro Dauid erat accinctus [1] ephod lineo.*

1. *Ephod lineo.*) Quæ erat veſtis Leuitarum, abiecerat enim ex deuotione cultum regium vnde v. 20. dicitur nudatus. Vide V. Chorea.

DEVS.

Primum de Deo eiuſque attributis, tum quid à nobis illi debeatur.

CAPVT I.

De Deo eiuſque attributis.

§. 1. DE POTENTIA DEI.

Quam ſit potens Deus, immutando hominum corda, eorumque quo velit ducendo voluntates. Vide toto c. 23. & 24. Numeror. in Balaam ariolo, dæmonumque cultore & conſultore, quem tamen fecit Deus loqui vt voluit, atque populo ſuo benedicere.

Abijt cum eo pars exercitus, quorum tetigerat Deus corda. 1. Reg 10. 26.
Inſiliet in te Spiritus Domini, & prophetabis cū eis, & mutaberis in virum alium. 1. Reg. 10. 6. 9.
Itaque cum auertiſſet humerum ſuum vt abiret à Samuele, immutauit ei Deus [1] cor aliud, & venerunt omnia ſigna hæc in die illa.

1. *Cor aliud.*) Quod prius erat ſeruile, vile, puſilli animi, mutauit in cor regium magnanimum, ſapiens & cætera dedit ei rege digna animi ornamenta.

Miſit Saul lictores, vt raperent Dauid: qui cum vidiſſent cuneum prophetarum vaticinantium, & Samuelem [1] ſtantem ſuper eos, factus eſt etiā ſpiritus Domini in illis, & [2] prophetare cœperūt etiam ipſi. Quod cum nuntiatum eſſet Sauli, miſit & alios nuntios, prophetarunt autem & illi. Et rurſum miſit Saul tertios nuntios: qui & ipſi prophetauerunt. 1. Reg. 19. 20.21.

1. *Stantem ſuper eos.*) .i. præſidentem illis.
2. *Prophetare.*) .i. laudare Deum. Vide deinceps v. 23. vbi ipſe Saul qui Dauidem ad mortem quærebat, dicitur etiam propheraſſe, inſiluiſſeque in eum ſpiritum Domini .i. ſpiritum deuotionis atque ſe expoliaſſe ex ſpiritus feruore veſtimentis ſuis, non quod eſſet nudus, ſed veſtimentis regalibus. Obſerua hic quid faciat Deus in gratiam Dauid iuſti, & quemadmodum lupos mutat in oues.

Dixit Abſalon & omnes viri Iſrael, melius eſt cōſilium Chuſai Arachitæ, conſilio Achitophel: [1] Domini autem nutu diſſipatum eſt conſilium Achitophel vtile, vt induceret Dominus ſuper Abſalon malum. 2. Reg. 17. 14.

1. *Domini nutu.*) Qui permiſit vt conſilium Chuſai probaretur præ cōſilio Achitophel, & hoc vt puniret Abſalom & liberaret Dauid.

Conuertit Deus Spiritum Regis in [1] manſuetudinē, & feſtinus ac metuens exilinit de ſolio, & ſuſtētans eam vlnis ſuis, donec rediret ad ſe, his verbis blandiebatur &c. Eſther. 15. 11

1. *Manſuetudinem.*) Vide ver. præcedentem & c. 4. Eſther v. 11.
Quomodo elementa omnia ſint in Dei poteſtate Vide §. 7. ex 3. Reg. 19.
Quomodo & cur ad magna peragenda inſtrumentis vtatur non ſatis aptis hominum iudicio. Verbo Humilitas paragrapho 1. ex Exodi 6.

§. 2.

talium bonum: quod quidem de tribulationibus ſigillatim. Vide verbo Tribulatio ad circumſtantiam Cur.

§.3. DEI BONITAS, SVAVITAS, BENIGNItas, liberalitas.

Exodi 19. 22. 23. Tam capiebatur Dei conſuetudine Moſes ob miram eius ſuauitatem, vt cum ei præcepiſſet deſcenſum de monte, vt populo denuntiaret non eſſe propius ad montem accedendum: 1 non poterit (inquit ſe excuſans quominus deſcenderet) populus aſcendere in montem Sinai, tu enim teſtificatus es & iuſſiſti: pone terminos circa montem & 2 ſanctifica illum.

1. *Non poterit.*] id eſt, non præſumet, quia ſcit à te id interdictum ſub pœna mortis.

2. *Sanctifica.*) ſepimento aliquo ſepara ab acceſſu populi.

Vide verbo Concordia ex Geneſ. 13. & verbo Conſolatio, §. 2.

Quantæ ſit Deo curæ Gentium ſalus patuit Actorum 10. in illo linteo, quo continebantur omnis generis reptilia & quadrupedia, quibus quidem immundi, Gentiles & peccatores ſignificabantur: quod quidem linteum, quia demiſſum è cœlo ipſo, & iterum in cælum receptum hanc curam oſtendit ſatis. Idem vehementer admonet concionatores & paſtores magnum vt habeant animarum zelum, quas in cælo iam ſuam habere ſedem per æternam prædeſtinationem, ac ita Deo curæ eſſe perſpiciunt iſta Petri viſione. Docet denique non debere eos faſtidire reptilia & immunda, id eſt, eos qui ſordidi videntur & ignobiles, quãdo hos tam ſtudioſè atque amanter curat Deus, quos in oculis, in ſinu atque adeo in viſceribus habet & fouet, neque horreant tractare manu, imo manducare, ſibique incorporare. Vide verſ. 13. atque offerre Deo, quæ Deus ſibi offerri & cupit & iubet, Ita ferè Sanchez.

2. ad Tim. 4. 16 17. 18 *1 In prima mea defenſione nemo mihi affuit, ſed omnes me dereliquerunt: 2 non illis imputetur. Dominus autem mihi aſtitit, & confortauit me, vt per me 3 prædicatio impleatur, & 4 audiant omnes gentes, & liberatus ſum de ore 5 leonis. Liberauit me Dominus ab omni 6 opere malo, & ſaluum faciet in regnum ſuum cœleſte, cui gloria in ſæcula ſæculorum, amen.*

1. *In prima mea defenſione.*) cum ante Neronem primò mſtiti.

2. *Non imputetur.*) Non exigat Deus ab ijs pœnas. Nota orationem pro inimicis.

3. *Prædicatio impleatur.*] In ea perſeuerando vſque ad mortem.

4. *Audiant Gentes.*] A me conuerſę, audiant inquam conſtantiam meam.

5. *Leonis.*) Neronis.

6. *Opere malo.*) vt nomen Dei nec verbo, nec opere ob terrores negarem. q. d. inquit Theoph. liberauit me etiam à leone ſpirituali. i. à peccato.

Quàm benignè audierit Abrahamum Deus pro Sodomitis orantem, quamque eidem benignè reſpondit, Vide verbo Oratio. §. 2. ex Gen. 18. Ibidem quomodo plura det quàm petantur, §. 5. Vide item verbo Conſolatio, multa ad iſtud propoſitum.

Loquebatur Deus cum Moyſe ſicut homo cum amico ſuo, cumque ab æmulorum obtrectationibus tuebatur. Exod 33. Num. 12. & 14.

Vide etiam verbo Iuſtitia, Iuſtus, vbi multa inuenies diuinæ benignitatis in iuſtos argumenta. Vt & verbo Oratio, & verbo Tribulatio. Victoria.

Gedeon bis à Deo petit ſignum futuræ victorię in vellere, nec indignatur Deus, verum ei vtrumque concedit. Iudic. 6.

Iniuriam ſeruis ſuis factam, ſibi factam æſtimat Deus: Non te abiecerunt, inquit ad Samuelē, ſed me. Et Saulo Chriſtianos perſequenti: Quid me perſequeris? quod quidem inauditæ eſt benignitatis. 1. Reg. 8. Act. 9.

Miram Chriſti benignitatem in agendo etiam cum publicanis, meretricibus, & peccatoribus, loquendo cum perſonis vilibus, curando omnis generis homines & morbos etiam fœdos, in circumeundo vicos & caſtella, vt ægrorum impotentiæ, qui ad eum venire non poſſent conſuleret, tangendo leproſos, miraculosè paſcendo turbas, quæ eum ſequebantur. Vide paſſim in hiſtoria Euangelica, quorum etiam ſunt plurima hîc locis ſuis inſerta.

Ad hanc Dei benignitatem declarandam valent inſuper varia, quæ habentur V. Pœnitentia. Manſuetudo.

Inſignis fuit Chriſti benignitas, quando ſinu ſuo fouit S Ioannem: Quando item Petro ter ipſum neganti pepercit: Quando ſuos ante paſſionem longiore illa & mellis pleniſſima oratione apud Ioannem, cap. 14. & 15. & 16. ſolatus eſt: Quando Thomæ dubitanti, ſe tangendum exhibuit: Quando Stephano patienti apparuit: Vt & Ioanni relegato in Pathmos per Angelū ſuum adfuit: Quando latroni tam beneuolè reſpondit: Hodie mecum eris in paradiſo. Ioan. 13. Luc. 22. Ioan. 20. Actor. 7. Apoc. 1. Luc. 23.

§.4. DEVS IMMVTABILIS, ET VERVS IN promiſſis.

Gen. 21.1. 2. 1 *Viſitauit Dominus Saram, ſicut promiſerat : & impleuit quæ locutus eſt , concepitque & peperit filium in ſenectute ſua , tempore quo prędixerat ei Dominus.*

1.*Viſitauit.*) dando ei conceptum & filium, inquit Rup.

Gen. 25.23 1 *Maior ſeruiet minori.*

1.*Maior,&c.*) Hoc promiſerat Deus Rebeccæ, & quod inde ſequitur habiturum filium minorem, Iacob ſcilicet ius primogeniti, benedicendúmque à patre: quod ita euenìſſe patet Gen.c.27.27.28. cum pater Iſaac omninò decreuiſſet benedicere Eſau , eumque reipſa putaret ſe benedicere, cum benedictionẽ impertijt ipſi Iacob. Sic ſtant ſemper Dei conſilia & vera eius ſunt promiſſa. Vide pulchrè V.Iuſtus,§.7.ex Exod.1.

Huic autem paragrapho fidem conciliant Prophetiæ omnes, tam quæ à Prophetis ſunt ſeorſim conſcriptæ, quàm quę paſſim in ſacris libris inſertæ ſunt.

§.5. DEI SAPIENTIA.

Vide infra §.9.de eius prouidentia, quæ infinitę eius ſapientiæ illuſtre ſanè eſt argumentum.

§.6. DEI IVSTITIA.

De iſta Vide V.Punitio. Item verbo Peccatum in genere, vbi de eius effectis, & titulos peccatorum ſigillatim , verbi gratia, Superbię , Auaritiæ, &c.

§.7. DEI MISERICORDIA, AD QVAM reuoco patientiam,& longanimitatem.

Gen. 3. 21. 1 *Fecit Dominus Deus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas & induit eos.*

1.*Fecit,&c.*) Obſeruare hic licet quàm ſe alio atque alio modo habeant dæmon & Deus erga peccatorem : ille namque poſtquam vili aliqua voluptatis illecebra illum delinijt, deſerit in miſeria ſua, & ſi poſſit in deſperationem etiam inducit , vt patuit in Caino & Iuda. Hic verò peccatori, quamquam ab eo alieno fert opem, eius tegit nuditatem ; vt omittam interiora præſidia atque mentis motiones, quibus illum ad ſeſe vocat.

1 *Vocauit Dominus Deus Adam, & dixit ei : Vbi es?* Gen. 3.8.

1.*Vocauit.*]Per ſe , inquit Chryſoſtomus homilia 17. quod magnę fuit dignationis, & miſericordiæ , neque enim iudices per ſeloquuntur ipſi reis ; ſed per iuſtitiæ adminiſtros.

Facta eſt pluuia ſuper terram , quadraginta diebus, & quadraginta noctibus. Gen. 7. 12.

1.*Quadraginta diebus,&c.*)magnæ fuit Dei miſericordię, inquit Chryſoſtomus homilia 24. ſenſim pluere tot dierum ſpatio (cum impios illos potuerit momento perdere) vt interim conuerterentur & pœniterent. Homilia 25. eandem Dei miſericordiam agnoſcit in his quadraginta diebus ex hoc capite, vt cum viderent alij, alios diluuij aquis præfocatos , ſibique idem iam iamque imminere intelligerent, ad ſeſe redirent. Hanc eandem inſignem Dei obſeruarunt miſericordiam diuus Ambroſius , & Toſtatus , in eo quod cap.7. verſ. 4. diebus ſeptem ante diluuium voluit omnis generis animalia etiam Elephantos, Rhinocerotes, atque alia maiora palam omnibus induci in arcam eoque inferri maximam cibariorum atque annonæ vim, vt hac ratione eos inſtantis moneret diluuij, atque ad pœnitendum permoueret.

Recordatus Deus Noë , cunctorumque , animantium & omnium iumentorum, quæ erant cum eo in arca , adduxit [2] ſpiritum ſuper terram , & imminutæ ſunt aquæ. Gen. 8.1.

1.*Animantium.*) Expendit Chryſ.hom.26. etiam in animantes & bruta exercere Deum miſericordiam ſuam.

2.*Spiritum.*) Ventum vehementiſſimum.

Magnum fuit diuinæ miſericordiæ argumentum, [1] ſcala illa, quam oſtendit Iacob proficiſcenti in Meſopotamiam , declinantique iram fratris. Gen. 28.12

1.*Scala.*)Eius explicationem vide V.Deus §.9.de prouidentia.

Huc etiam ſpectant magnifica illa promiſſa, quibus eum triſtem conſolatus eſt.

Ego ſum Dominus Deus Abraham patris tui , & Deus Iſaac : 1 terram in qua dormis tibi dabo & ſemini tuo : eritque ſemen tuum quaſi puluis terræ : dilataberis ad orientẽ, & occidentem, & ſep- Gen. 28.13 14.15.

& Septentrionem, & Meridiem: & benedicentur in te, & ſemine tuo omnes tribus terræ. Et ero cuſtos tuus quocunque perrexeris, & reducam te in terram hanc: nec dimittam niſi compleuero vniuerſa quæ dixi.

1.*Terram.*] Sex hic ingentia bona promittuntur Iacobo, ad eius mæſtitiam reuelandam, qui parentes derelinquens, fratri inuiſus, profugus & exul in duro illo cubabat ſaxo, mærore plenus.

Exo.2.23.24.25. *Poſt multum vero temporis mortuus eſt rex Ægypti: & ingemiſcentes filij Iſrael, propter opera vociferati ſunt: aſcenditque clamor eorum ad Deum ab operibus. Et [1] audiuit gemitum eorum, ac recordatus eſt fœderis quod pepigit cum Abraham, Iſaac, & Iacob. Et reſpexit Dominus filios Iſrael, & liberauit eos.*

1.*Audiuit &c.*] Hæc geminatio verborum idem ſignificantium ſcil. audiuit, recordatus eſt, reſpexit, cognouit, ſignificat Domini miram & celerem in ſuos miſericordiam & opem. Vide c. 3. à v. 7.

Exo.32.10 *[1] Dimitte me, vt iraſcatur furor meus contra eos, & deleam eos, faciamque te in gentem magnam.*

1. *Dimitte me.*] Quanta Dei miſericordia, reuelat Moyſi ſe velle iraſci & punire populum vt à Moſe oratione placetur: erat autem hæc eius voluntas conditionata, ſci. ſi nemo ſe interponat. Nota etiam quanto in honore habeat iuſtos, placatur enim orante Moſe v. 14.

Exo.33.2.3 *Mittam præcurſorem tui, Angelum vt eijciam Chananæum &c. [2] Non enim aſcendam tecum, quia populus duræ ceruicis es, [3] ne fortè diſperdam te in via.*

1.*Angelum.*] Ita vt Angelus hîc non Dei (vt hactenus fecit ante adoratum vitulum) ſed ſuam perſonam repræſentet, ita vt ſimplici populi cuſtodiæ deputetur, non autem vt illuſtria illa patret miracula quæ hactenus Dei virtute patrauit, tanquam Dei vicarius.

2.*Non aſcendam tecum.*] Quia non operabor illa mira quæ hactenus operatus ſum, neque ſingulariter te protegam.

3. *Ne fortè diſperdam te.*] Tanquam ingratum tot benefactis quæ in te conferrem: ſi tecum eſſem vt hactenus fui: Sed vide quanta ſit Dei miſericordia, quamquam enim hic ſolitum fauorem & comitatum, miraculaq; his verbis ſe detracturum minitatus ſit, exorauit tamen ab eo Moyſes vt eadem redderet, vt conſtat ex iis quæ ſubijciuntur hic v. 13. &c. Vide etiam c. 34. 9. 10.

Si inueni gratiam in conſpectu tuo oſtende mihi [1] faciem tuam, vt [2] ſciam te, & inueniam gratiam ante oculos tuos: reſpice populum tuum gentem hanc. Dixitque Dominus: [3] facies mea præcedet te, & requiem dabo tibi. Et ait Moyſes: ſi non tuipſe præcedas, ne educas nos de loco iſto. In quo enim ſcire poterimus ego & populus tuus inueniſſe nos gratiam in conſpectu tuo, niſi [4] ambulaueris nobiſcum, vt glorificemur ab omnibus populis qui habitant ſuper terram? Dixit autem Dominus ad Moyſen: Et verbum iſtud quod locutus es, faciam: inueniſti enim gratiam coram me, & teipſum noui ex nomine. Exo.33.13.14.15.16.17.

1.*Faciem.*] Vt tua facie & teipſo viam nobis indices.

2. *Sciam te.*] Mihi eſſe propitium: Sciam inquam practicè per protectionem tuam.

3. *Facies mea.*] Ego, Chaldæus: Maieſtas mea.

4. *Ambulaueris.*] Per miracula ſolita: res enim ſpirituales maximè præſentes ſentiuntur per operationem propriam. Hinc etiam diſcendum eſt in omnibus Dei directionem & fauorem petendum, eo enim duce & directore bene cædunt vniuerſa.

Cum extendiſſet manum ſuam Angelus Domini ſuper Ieruſalem vt diſperderet eam, miſertus eſt Dominus ſuper afflictionem, & ait Angelo percutienti populum, [1] ſufficit: nunc contine manum tuam. Erat autem Angelus Domini iuxta aream Areuna Iebuſæi. 2.Reg. 24.16.

1.*Sufficit.*] verſu 13. propoſuerat Deus peſtilentiam immittere ad 3 dies, nunc placatur morte tot miſerorum & ſacrificio Dauidis, de quo in fine capitis: vnoque tantum die duraſſe peſtilentiam colligunt DD. ex illis verbis v. 15. de mane vſque ad tempus conſtitutum, per quod intelligunt tempus ſacrificij veſpertini conſtituti à Domino in Exodo. V. Liranum.

Ecce Dominus tranſit, & [1] ſpiritus grandis, & fortis ſubuertens montes, & conterens petras ante Dominum: non in ſpiritu Dominus, & poſt ſpiritum [2] commotio: non in commotione Dominus, & poſt commotionem ignis: non in igne Dominus, & poſt ignem [3] ſibilus auræ tenuis, &c. 3.Reg.19.11.12.

1.*Spiritus.*] Ventus.

2.*Commotio.*] Terræ motus.

3.*Sibilus.*] .i. lenis ventus, qui Deum repreſentabat. Nota his ſignificari omnia elementa eſſe in Dei poteſtate, poſſeque iis vti ad perdendos idolorum cultores quod volebat Elias, ſed Deum id nolle, neque eſſe illum ordinariæ ſuæ prouidentiæ modum, vnde dicitur, *non in eo Dominus*, ſed in ſibilo auræ tenuis

tenuis qua ſignificatur eius patientia & longanimitas in peccatores, quam imitari vellet Eliam, iuſtoſque omnes. Ita Procopius & Ireneus.

Quanta Dei miſericordia in Ioram regem Iuda ſi ea benè vſus eſſet, quem non tantum viis ordinariis, ſed inſuetis conatus eſt à ſceleribus ſuis auocare, miſſis ad eum [1] ab Elia iam rapto in cælum minacibus literis quarum iſte eſt tenor:

2.Paral.21 12.13.14.15 *Hæc dicit Dominus Deus David patris tui: quoniam non ambulaſti in viis Ioſaphat patris tui, & in viis Aſa regis Iuda, ſed inceſſiſti per iter regum Iſrael, & fornicari feciſti Iudam, & habitatores Ieruſalem, imitatus fornicationem domus Achab; inſuper & fratres tuos domum patris tui, meliores te occidiſti: ecce Dominus percutiet te plaga magna cum populo tuo, & filijs, & vxoribus tuis, vniuerſaque ſubſtantia tua. Tu autem ægrotabis peſſimo languore vteri tui, donec egrediantur vitalia tua paulatim per ſingulos dies.*

1. *Ab Elia.*] Scripſit has ex paradiſo terreſtri ſeu loco ad quem raptus fuit tempore Ioſaphat patris Ioram, & quemadmodum apparuit Elias in transfiguratione, ita & nunc apparet alicui aut homini aut Angelo, humana forma induto eique has literas dat ad Ioram, Vide hic etiam Eliæ zelum poſt raptum & poſtquam inter viuos agere deſierat. Vide item Ioram regis obſtinatam mentem, qui nec tanto viſo prodigio reſipuit.

Patuit Dei miſericordia 2. Mach. c. 5. in tot prodigiis, quæ 40 dierum ſpatio viſa Hieroſolymis in aëre, quibus ſanè intendebat Deus Iudæos ad pœnitentiam excitare, vt ſic ab ijs eas auerteret quibus poſtmodum inuoluti ſunt calamitates.

§. 8. DEVS ETIAM IN SVPPLICIIS MISERICORS. *Vide V. Punitio.*

Exod.9.18. 19. *En pluam cras hac ipſa hora grandinem multam nimis: qualis non fuit in Ægypto à die qua fundata eſt, vſque in præſens tempus. Mitte ergo iam nunc, & [1] congrega iumenta tua, & omnia quæ habes in agro: homines enim & iumenta, & vniuerſa quæ inuenta fuerint foris, nec congregata de agris, ceciderintq; ſuper ea grando, morientur.*

1. *Congrega.*] Quanta Dei miſericordia, qui etiam iraſcens, clementia iram mitigat, monetque hoſtes ſuos ſibi vt caueant. Ita Auguſtin. Obſerua hic etiam in Moſe dilectionem inimicorum.

§. 9. DEI PROVIDENTIA.

1 Fac tibi arcam de lignis læuigatis, &c.

1. *Fac tibi arcam, &c.*] Conſiderat Chryſ. hom. 24. admirandam Dei aduerſus iuſtum Noë prouidentiam, dum ei tam ſigillatim deſcribit arcæ, qua ſaluandus erat, dimenſiones ſingulas, commoditates oſtij, feneſtræ, contignationum trium, diuerſarum cellarum, &c. Gen.6.14.

Ingreſſus eſt Noë in arcam, & [1] incluſit eum Dominus deforis. Gen.7.16.

1. *Incluſit.*] Quia extrinſecus oſtium arcæ obleuit bitumine cõtra aquarum impetum, quod Noë quia intus arcam exiſtenti facere non licebat.

Vide V. Angelus ex Gen. 16.6. quomodo per Angelum ſuum prouidit Agar, eamque conſolatus eſt: vnde & ipſa Deo gratias agit v. 13. V. item verbo Gratitudo.

Et ecce Angelus Domini de cœlo clamauit, dicens: Abraham, Abraham. Qui reſpondit, adſum. Dixitque ei: Non extendas manum tuam ſuper puerum, neque facias illi quicquam: nunc [1] cognoui quod timeas Dominum, & non peperciſti vnigenito filio tuo propter me. Leuauit Abraham oculos ſuos, viditque poſt tergum arietem [2] inter vepres hærentem cornibus, quem aſſumens obtulit holocauſtum pro filio. Gen.22.11. 12.13.

1. *Cognoui.*] Experientiâ ſci. quo modo antè non cognoſcebam.

2. *Inter vepres.*] Vt facilius ab Abraham apprehenderetur. Hinc patet etiam voluntatem, Deo eſſe pro facto.

Hæc Dei prouidentia ſignificabatur ſcala Iacob, quæ à cœlo in terram pertinebat, quo demonſtrabatur Deum licet eſſet in cœlo; per hanc tamen ſcalam .i. gubernationem ſuam tangere terram: cuius ſcalæ latera duo ſunt ſuauitas & fortitudo quibus gubernat vniuerſa, attingens à fine vſque ad finem fortiter & diſponens omnia ſuauiter. Angeli vero tanquam huius prouidentiæ executores aſcendunt & deſcendunt. Varij ſcalæ gradus ſunt varij modi diuinæ gubernationis & prouidentiæ. Ita Theodoretus.

De Dei prouidentia in tentatione & tribulatione, vtique Iacob contra ea aduerſa quæ ei ab Eſau imminebant præmunierit. V. V. Angelus, ex Gen. 32.1.

1 Interea locutus eſt Deus ad Iacob: Surge, & aſcende Bethel, & habita ibi, facque altare Deo qui apparuit tibi quando fugiebas Eſau fratrem tuum. Gen.35.1.

1. *Interea.*] Dum anxius eſt ob cædem Sichimitarum, atque à Chananæis ſibi timet, eum

eum ſui manifeſtatione ſolatur Deus. Ita Chryſ. & verſu 5. injicit iis timorem ne abeuntem audeant perſequi: & v. 10. dicit vocandum ipſum non Iacob, ſed Iſrael .i. Deo & per Deum dominans non in Eſaü tantum c.32.28. ſed etiam in Sichimitis, Chananæos & omnes ſibi infeſtos. Vide vt variis modis eum conſoletur: Atque eodem pertinent quæ ſequuntur.

Gen.35.11.12.13. *Dixitque ei: Ego Deus [1] omnipotens, [2] creſce, & multiplicare: gentes, & populi nationum ex te erunt, [3] reges de lumbis tuis egredientur. [4] Terramq; quam dedi Abraham, & Iſaac, dabo tibi & ſemini tuo poſt te. Et receßit ab eo.*

1. *Omnipotens.*] Quare nemo me impediet à præſtandis promiſſis.

2. *Creſce.*] Quare licet paucos tecum habeas, & ſint multi Chananæi, ne timeas, quia faciam te creſcere.

3. *Reges.*] q. d. Grauabat te quod odioſus eſſes & deſpectus c.34. 30. iam promitto reges fore tibi filios.

4 *Terram &c.*] Quare caue timeas ne te è terra pellant iſti Chananæi, quod videris timere Gen. 34.30.

Gen.39.2.3.4. *[1] Fuit Dominus cum eo, & erat [2] vir in cunctis proſperè agens: habitauitq; in domo Domini ſui, qui optimè nouerat Dominum eſſe cum eo, & omnia quæ ageret, ab eo dirigi in manu illius. Inuenitque Ioſeph gratiam coram Domino ſuo, & miniſtrabat ei, à quo præpoſitus omnibus gubernabat creditam ſibi domum, & vniuerſa quæ ei tradita fuerant.*

1. *Fuit Dominus &c.*] Quia Deus per omnia dirigebat Ioſeph, eiuſque actiones omnes proſperabat, cum omnibus amabilem reddebat.

2. *Vir.*] Non ætate at prudentia, erat enim tantum 17 annorum.

Gen.39.21.22.23. *[1] Fuit Dominus cum Ioſeph, & miſertus eſt illius: & dedit ei gratiam in conſpectu principis carceris. Qui tradidit in manu illius vniuerſos vinctos qui in cuſtodia tenebantur: & quidquid fiebat, ſub ipſo erat. [2] Nec nouerat aliquid cunctis ei creditis: Dominus enim erat cum illo, & omnia opera eius dirigebat.*

1. *Fuit Dominus, &c.*] Obſerua miram Dei tum bonitatem, tum prouidentiam in conſolando dilectum ſuum Ioſephum quocumque eſſet loco & fortuna.

2. *Nec nouerat aliquid.*] Supple cuſtos carceris qui vinctos omnes, cunctaque quæ erant in carcere, Ioſephi fidei commiſerat.

De diuina prouidentia erga Ioſeph propinquoſque eius omnes ita ipſe:

Pro ſalute veſtra [1] miſit me Deus ante vos in Ægyptum. Gen.45.5.

Non veſtro conſilio, ſed Dei [2] voluntate huc miſſus ſum: qui fecit me quaſi patrem Pharaonis, & Dominum vniuerſæ domus eius, ac principem in omni terra Ægypti. Gen.45.8.

1. *Miſit me.*] Veſtro ſcil. ſcelere vtens ad ſuæ prouidentiæ ordinem exequendum quo & vobis & toti Ægypto viciniſque prouinciis de annona prouidit. Chryſ.

2. *Voluntate.*] Permittente venditionem meam vt ſic exaltarer.

Dominus præcedebat eos ad oſtendendam viam per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis: [1] vt dux eſſet itineris vtroque tempore. Nunquam defuit columna nubis per diem, nec columna ignis per noctem, coram populo. Exodi 13.21.22.

1. *Vt dux eſſet, &c.*] Non tantum erat dux itineris hæc columna nubis, ſed etiam ſe extendens, ambulantes Hebræos protegebat ab æſtu ſolis. Vide Pſ.104. Expandit nubem. Et Sapientię 10. Fuit illis in velamento diei.

Ingreßi ſunt [1] filij Iſrael per medium ſicci maris: erat enim aqua quaſi murus à dextra eorum & læua. Exo.14.22

1. *Filij Iſrael.*] Quemadmodum autem eâdem aqua obruti ſint Ægyptij, vide verſu 27. quomodo vero contra eos Deus pro Iſrael pugnauit de cælo, fulmine, tonitru, ignitis lapidibus, vt ait Ioſephus, vide v. 24. Idem ait hac clade vniuerſim periiſſe in mari rubro Ægyptiorum ſcutatorum peditum ducenta millia, equitum autem quinquaginta millia.

Iſraelitis prouidet Deus lignum, dulce quo aquæ maræ ineptæ potui ob nimiam amaritudinem, dulces factæ ſunt. Exo.15.25.

1. *Dulce.*] Abulenſis ex Hebręis tradit fuiſſe lignum illud amariſſimum, idque feciſſe Deum ad maius miraculum, maioremque prouidentiæ ſuæ ſignificationem.

Iiſdem prouidet manna quotidie per 40 annos etiam hyeme, cuius duplam portionē colligebant feria 6. non enim Sabbato licebat colligere v.22.23. Tanta autem pluebat quantitate vt ſingulis de eo quotidie gomor vnum colligentibus (erant autem pluſquam tres milliones ſeu tricies centena hominum millia) adhuc ſupereſſet v. 16. & 21. eratque gomor menſura quæ per diem cuique ad victum ſufficit. Exo.16.13.14 &c.

Iiſdem miraculosè aquam impertit percuſſione petræ quæ aquam perennem fudit, atque etiamnum fundit, vt aiunt Coſmographi. Exo.17.6.

Exo.19.4. *Vos vidiſtis quæ fecerim Ægyptijs, quomodo portauerim vos ſuper ¹ alas aquilarum, & aſſumpſerim mihi.*

1. *Alas aquilarum.*] Hæ alæ fuere diuina prouidentia & protectio, qua eos paterna ſollicitudine fouit & ab hoſtibus tutiſſimos reddidit: ſicut enim aquila pullos ſuper alas defert ne iaculis feriantur inferius, ita & fecit Deus Iſraelitis ſua prouidẽtia. V.c.14.19. vbi Angelus vice Dei quaſi Aquila collocat ſe medium inter Hebræos & caſtra hoſtium, cumque hi mitterent iacula, ipſa nubes in qua latebat Angelus excepit ea. Ita R. Salomon.

Leuit.25. 20.21.22. Mirabilis fuit Dei prouidentia præcipientis Iudæis 7. quolibet anno ſabbathum terræ .i. ne iſto anno quicquã ſererent, ſimul enim prouidebat ijs annonam in tres annos, in annum ſci. ſextum quo ſerebant, qui tam erat ferax vt & in ſeptimum & in octauum annum ſufficeret.

Quomodo prouidit ei ſumma liberalitate coturnicum vim maximam, ¹ decem ſci. coros ijs qui de illis minimùm colligebant, Vide Num.11.32.

1. *Decem coros.*] Corus vnus continet 30 modios ſeu menſuras olim communes, ita vt 10 cori eſſent 300 modij Romani: ſi quiſque tantum collegerit cum eſſent facilè duo milliones qui colligerent, cogita quantam oportuit eſſe coturnicum multitudinem. V. A lapide.

Deut.1.31. *Et in ſolitudine ipſi vidiſtis. ¹ Portauit te Dominus Deus tuus, vt ſolet homo geſtare paruulum filium ſuum, in omni via per quam ambulaſtis, donec veniretis ad locum iſtum.*

1. *Portauit.*] Deduxit, protexit in omnibus, prouidit de omnibus: quia aluit te manna, hoſtes tuos expugnauit, vires & ſanitatem 40 annos conſeruauit.

Deut.8.4. *Veſtimentum tuum quo operiebaris, nequaquam vetuſtate defecit, & pes tuus non eſt ¹ ſubtritus, en quadrageſimus annus eſt.*

1. *Subtritus.*] Attritus aut læſus labore itineris.

3.Reg.17.6 *Corui deferebant ei panem & carnes mane, ſimiliter panem & carnes veſperi, & bibebat de torrente.*

3.Reg.17.9 *Surge, & vade in Sarephta Sidoniorum, & manebis ibi: præcepi enim ibi mulieri viduæ ¹ vt paſcat te.*

1. *Vt paſcat te.*] Pauit ea pane Eliam vt patet v. 13. cum tamen etiam carnibus eum pauerit Deus per coruos, lautius itaque per bruta, quam per homines. Nota hic iuſtitiæ vim: paſcitur Elias quia iuſtus miraculosè, cum alij plurimi fame perirent.

¹ Præparauit Dominus Deus hederam, & aſcendit ſuper caput Ionæ, vt eſſet vmbra ſuper caput eius, & protegeret eum, laborauerat enim: & lætatus eſt Ionas ſuper hedera, lætitia magna. Iona 4.6.

1. *Præparauit.*] Miraculoſa fuit hæc hedera, ſubitoque creuit ſupra naturæ curſum.

Quanta fuit Dei prouidentia in liberandis Iudæis ab obſidione Lyſiæ, patet ex 1. Mach. c.6. maximè à v. 55. vbi ſibi timens Lyſias (qui iam ciuitatem vehementi fame laborantem erat recepturus) ne Philippus ei præciperet regni tutelam & adminiſtrationem (fuerat enim ab Antiocho conſtitutus teſtamento tutor filij ſui) ſoluit obſidionem, perſuadetque regi pacem vt faciat cum Iudæis, quod & fecit. Nihil ſanè illuſtrius hoc exẽplo diuinæ in ſuos prouidentiæ.

Aliud eiuſdem exemplum vide c. 10. vbi Alexander rex in Demetrium item regem acerrimum Iudæorum hoſtem inſurgit, qui Iudæos cogitur pacificos dimittere imo & eorum opem implorare vt ſe aduerſus Alexandrum tueatur. Vide ad idem pulchrè V. Iuſtus §.7.ex 1.Reg.23.

Dei curam in paſcendis miraculosè ijs qui ſe ſequebantur verbi diuini audiendi cauſa, Vide Matt.14.19.& c.15.36.

Magna fuit Dei ¹ prouidentia, qua permiſit primos fideles pelli Hieroſolymis, voluitque eos per varias ſpargi prouincias. Act.8.1.

1. Iſtam Dei prouidentiam qui hac diſperſione conſuluit multòrum ſaluti, quibus diſperſi annuntiabant Chriſtum, agnoſcit Athana.homil.de ſemente, & Greg. Nyſſenus.

Summa ſua prouidentia mittit Philippum Diaconum Deus ad Eunuchum, qui ab illo inſtruatur de rebus fidei atque baptizetur. Act.8.à v.26.

De hac item prouidentia vide V. Tribulatio §. Cur eam immittat Deus, & V. Angelus variis locis, ac potiſſimum ex Gen.21.17. ex 3.Reg.19.& ex 4.Reg.6.& ex Daniel.14. 35.& V. Oratio §.6.ex Eſther 14.

§.10. QVOMODO VELIT DEVS NOBIS NOTAM eſſe iſtam prouidentiam, *Vide verbo Gratitudo* §.1.*ex Exodi* 30.

§.11. DE SCIENTIA DEI VNIVERSALI, EVMque occultiſſima ſcelera atque in ſpecie adulterium videre, eaque palam facere, *V. verbo Adulterium* §.2. *ex Numeror.* 5. 20. & *V. Ebrietas* §.1.*ex Iſa.*28.

CAPVT II.

Quid à nobis Deo debitum ſit.

§. 1. DEO OPTIMA QVÆQVE DANDA.

Gen.4.3.4.5. *Factum eſt poſt, multos dies vt offerret Cain de [2] fructibus terræ munera Domino. Abel quoque obtulit de primogenitis gregis ſui & de [3] adipibus eorum, & [4] reſpexit Dominus ad Abel & ad munera eius: Ad Cain verò & ad munera illius non reſpexit.*

1. *Multos dies.*] Multos annos.

2. *Fructibus.*] Vilioribus videlicet & ſecundis, non primæ notæ.

3. *Adipibus.*] .i. optima & pinguiſſima, erat enim verus Dei cultor, quem colere, vt & ei ſacrificare à patre didicerat.

4. *Reſpexit.*] Quia Deo placebat oblatio Abel, quod quidem igne de cælo miſſo qui eam conſumpſit teſtatus eſt intacto interim relicto Caini ſacrificio. Ita Chryſ. Hier. &c. Vide pulchrè Nazianz. orat. 1. in Iulian. quê ſimilem facit Caini, vt & fratrem eius Gallum, Abelis.

Exo.12.5. *Erit agnus [1] abſque macula, [2] maſculus, [3] anniculus: iuxta quem ritum tolletis & hœdum.*

1. *Abſque macula.*] .i. Deformitate, vitio aut morbo. V. Leuitici 22. poterat enim eſſe coloratus.

2. *Maſculus.*] Quia is præſtantior eſt fœmina.

3. *Anniculus.*] Habens vel agens annum, ita vt non excedat annum ætate, licet annum non compleuerit. His omnibus oſtenditur eſſe quæ perfectiora ſunt Deo immolanda & offerenda, v. g. adoleſcentiam non ſenectutem, præſtantiores filios religioni, non eos qui ad mundi negotia ſunt inepti. Vide Leuitici 1. v. 3. & 10. & c. 2. v. 1. vbi ſimilam, puram ſcil. farinam abſque furfuribus exigit Deus in ſacrificium.

Huc facit quod vt patet ex Leuitico nulli piſces Deo offerebantur, quia omnium ſunt imperfectiſſima animalia.

Vide etiam c. 3. Leuitici v. 16. vbi omnem adipem ſibi reſeruat, eſt enim optima portio hoſtiæ.

Vide multa in hanc ſententiam V. Gratitudo §. 3.

§. 2. DE REVERENTIA ADVERSVS DEVM.

Exodi 3. 6. *[1] Abſcondit Moyſes faciem ſuam: non enim audebat aſpicere contra Deum.*

1. *Abſcondit.*] Ex reuerentia diuinæ maieſtatis, cuius fructus fuit poſtea ingens cum Deo familiaritas, ita vt ore ad os ei loqueretur Numeror. 12. v. 8.

Quemadmodum Magi adorarunt Chriſtum V. Matt. 2. Quomodo leproſus, Matt. 8. Quomodo cœcus natus, Ioan. 9. Quomodo diſcipuli poſt reſurrectionem, Matt. 28.

Vide ad idem multa V. Gratitudo, & Oratio.

§. 3. DE MEMORIA PRÆSENTIÆ DEI.

Dominus [1] in cuius conſpectu [2] ambulo mittet Angelum ſuum tecum, &c. Gen. 24. 40.

1. *In cuius &c.*] Vide infra.

2. *Ambulo.*] Quod idem ei præceptum erat à Domino his verbis: Ambula coram me, & eſto perfectus. Gen. 17. 1. Quibus verbis innuitur iſtam Dei memoriam maximè ad vitæ perfectionem facere, quaſi inter vtramq; nullum intercedat medium, ſed poſita hac in præſentia inambulatione coram Deo, neceſſario ſequatur perfectio.

Viuit Dominus Deus Iſrael, [1] in cuius conſpectu ſto. 3. Reg. 17. 1.

1. *In cuius &c.*] Ita frequenter Elias alijque ſancti in antiquo teſtamento, qua loquendi formula continuò ſe Dei meminiſſe ſatis indicant. Vide 4. Reg. 3. 14.

Exiſtimat Abulenſis fuiſſe hunc loquendi modum familiarem Eliæ eo quod ſæpius eo vtatur. Sunt enim plerumque hominibus ſpeciales loquendi modi quos frequenter vſurpant, quare & Eliæ in vſu fuit ſic loqui: Deus in cuius conſpectu ſto .i. quem mihi ſemper præſentem ſiſto, cui omnia mea (inquit Abulenſis) aſtantia ſunt, vt ab eius obſequio nunquam recedere audeam.

[1] Prouidebam Dominum in conſpectu meo ſemper: [2] quoniam à dextris eſt mihi ne commouear. Pſ. 15. 8.

1. *Prouidebam, &c.*] .i. In omnibus quæ facerem, dicerem aut cogitarem, putabam me Deo eſſe præſentem.

2. *Quoniam &c.*] q. d. Neque in ea re fallebar, quoniam verè adeſt mihi. Vide V. Caſtitas §. 1. verbo Fama §. 1.

Anguſtiæ ſunt mihi vndique: ſi enim hoc egero, mors mihi eſt, ſi autem non egero, non effugiam manus veſtras, ſed melius eſt mihi abſque opere incidere in manus veſtras [1] quam peccare in conſpectu Domini. Daniel. 13. 22. 23.

1. *Quam peccare &c.*] Obſeruatum à Patri-

Reg.29.ex breuiori-bus libro de virginita-te &c. bus eſt Baſilio multis locis, Ephrem, Beda, & aliis nullum aduerſus peccatum præſentius eſſe antidotum quam Dei memoriam. Cõtinua Dei recordatione (inquit Ephrem) *Serm. de virtut. c. 10.* turpes animæ paſſiones recedunt, inſtar maleficorum, prætore accedente.] Qui autem Dei non meminit, neque eſt Deus in con- *Pſal.9.26.* ſpectu eius, inquinatæ ſunt viæ illius in omni tempore. Propterea ſui continentem me- *Cant.8.6.* moriam petit Deus hiſce verbis: Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum.

Luca 15. Pater, peccaui in cælum, & coram te, &c.

DIFFIDENTIA.

Vide Spes, cap.3.

DISCORDIA.

Vide Concordia. Charitas.

§. 1. DISCORDIA VNDE? PLÆRVMQVE à famulorum nequitia.

Gen.13.7. *Facta eſt* [1] *rixa inter paſtores gregum Abram & Loth.*

1. *Rixa.*] Dum vtrique meliora paſcua occupare conantur. Obſeruatum à Chryſoſt. hom.33. initium diſceſſionis inter Abraham & Loth de quo v.6. ab his paſtoribus famuliſque ortum: hinc enim inquit mala omnia pullulant à famulorum nequitia. Hi diuiſionis occaſionem præbent inter familias, atque propinquos inter concordiam dirimunt.

§. 2. ITEM A MVLTIS OPIBVS, SEV ab auaritia.

Vide V. Diuitiæ ex Gen.13. & Gen. 27. de diſcordia paſtorum Geraræ aduerſus paſtores Iſaac. Vide Act. 19. de Demetrio argentario.

§. 3. ITEM A SVPERBIA, INVIDIA, ODIO.

Gen.4. Sic diſcordia erat inter Cain & Abel quod huius munera acceptata eſſent à Deo, illius reiecta.

Gen.27. Sic diſſentiebant Eſau & Iacob quia hic à patre fuerat benedictus, neglecto illo.

1.Reg.18. Saul à Dauid diſſidebat quod ferre non poſſet, data ei à cantatricibus filiabus Hieruſalem decem millia, ſibi autem mille tantum.

De diſcordia inter Dauidem & Abſalom ob huius ſuperbiam atq; inſolentes mores, vide 2. Reg.15. & 18.

3.Reg.12. Ob ſuperbum reſponſum Roboam, decem tribus Iſrael duce Ieroboam ab eo defecerunt.

Luca 22. Facta eſt contentio inter Apoſtolos quis eorum videretur eſſe maior.

Litigabant Iudæi ad inuicem, dicentes: [1] *Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum?* *Ioan.6.*

1. *Quomodo &c.*] Hoc diſſidium ab inopia fidei, & hæc à ſuperbia, ſi enim verè fuiſſent humiles credidiſſent ei qui tot miris operibus ſe Dei filium comprobauerat.

Inuidebant Iudæi ſaluti gentium, ideo ſæpe ab Apoſtolis diſſentiebant negantes ipſis *Act.11.& 14.* licere gentibus Christi fidem annuntiare.

Quidã Iudæi quorum acerbiſſimum erat *Act.21.28.* odium in Paulum, videntes illum in templo concitauerunt omnem populum & iniecerunt in eum manus clamantes: Viri Iſraelitæ adiuuate, & commota eſt ciuitas tota.

§. 4. IN EOS QVI DISCORDIA ET CONTENtionibus alios ad honores euehunt.

Vide V. Honor, §.1.

DIVINI.

§. 1. DIVINI EXTERMINANDI PROPOSITA pœna mortis.

Saul abſtulit magos, & hariolos de terra. *1.Reg.28.3*

Propoſitam autem mortis pœnam patet ex ſequentibus.

Et ait mulier ad eum: Ecce, tu noſti quanta fecerit Saul, & quomodo eraſerit magos & hariolos de terra: quare ergo inſidiaris animæ meæ, vt occidar? *1.Reg.28.9*

Ecce obediuit ancilla tua voci tuæ, & [1] *poſui animam meam in manu mea: & audiui ſermones tuos quos locutus es ad me.* *1.Reg.28.21.*

1. *Poſui &c.*] .i. Expoſui vitam meam periculo, quemadmodum res quæ manibus geſtatur.

§. 2. POENA CONSVLENTIVM DIVINOS.

Hæc dicit Dominus: Quia miſiſti nuntios ad conſulendum Beelzebub deum Accaron, quaſi non eſſet Deus in Iſrael, à quo poſſes interrogare ſermonem: ideo de lectulo ſuper quem aſcendiſti non deſcendes, ſed morte morieris. *4.Reg.1.16*

§. 3. DIVINATIONIS ET MAGIÆ LIBRI comburendi.

Multi ex eis qui fuerant [1] *curioſa ſectati, contulerunt libros, & combuſſerunt coram omnibus: & computatis pretijs illorum, inuenerunt pecuniam denariorum quinquaginta millium.* *Act.19.19.*

1. *Curioſa.*] Ars magica & præſtigiatoria, vocatur curioſa, quia curioſis & otioſis pabulum præbet prorſus inutile.

DIVI-

DIVITIÆ.

Vide Auaritia. Eleemoſyna. Paupertas.

§. 1. Divitiarvm effecta in animo & corpore.

Gen.13. 6. *Nec poterat* [1] *eos capere terra vt habitarent ſimul,* [2] *erat quippe ſubſtantia eorum multa & nequibant habitare communiter.*

1. *Eos.*] Abraham & Loth.

2. *Erat quippe &c.*] Chryſoſt. hom. 33. vide quomodo facultatum multitudo ſtatim cauſat diſceſſionem, diuiſionem operatur, concordiam impedit, & cognationis vinculum dirimit.

§. 2. Divitiarvm effecta in voluntate.

Matth. 19. 21. 22. *Ait illi Ieſus: Si vis perfectus eſſe, vade, vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo, & veni, ſequere me. Cum audiſſet autem adoleſcẽs verbum, abijt* [1] *triſtis: erat enim* [2] *habens multas poſſeſſiones.*

1. *Triſtis.*] In Euangelio ſecundum Hebræos ſcribitur vbi iſta Dominus dixiſſet, cœpiſſe diuitem ſcalpere caput, quod ſignum eſt moleſtiæ animi: Ita Origenes.

2. *Habens.*] Cum amore ſcil. ſuperfluo. Glo. Interl.

Gen. 13. 10. Gen. 19. Videtur abundantia rerum temporalium & terræ fœcunditas dediſſe occaſionem peccatis Sodomorum, irrigabatur enim ſicut paradiſus Domini & ſicut Ægyptus.

§. 3. Qvæ efficiat in bona fortvnæ nimius eorum amor.

Gen. 14. 12. Abducitur ab hoſtibus Loth captiuus, ſpoliaturq; cum Pentapolitis omni ſubſtantia ſua (quamquam eam poſtea ope Abraham recuperauit) quòd elegiſſet inter Sodomitas habitare ad id inuitatus agri fertilitate, Gen. 19. diuitiarumque amore. Idem Loth bona omnia & poſſeſſiones amiſit cum conflagrauit Pentapolis, pœnæq; ipſummet perdidit, quia vt dicitur v. 15. diſſimulabat ſeu moras nectebat, nec acquieſcebat Angelis egreſſum vrgentibus quod quidem vt vult Rup. ab eo fiebat, vt ſupellectilem cariorem incendio eriperet.

§. 4. Divitiarvm contemptvs.

V. Paupertas.

Gen. 14. 22. 23. [1] *Leuo manum meam ad Dominum Deum excelſum poſſeſſorem cœli & terræ, quod à filo ſubtegminis vſque ad corrigiam* [2] *caligæ, non accipiam ex omnibus* [3] *quæ tua ſunt, ne dicas: Ego ditaui Abraham.*

1. *Leuo.*] i. Iuro.

2. *Caligæ.*] Erat caliga calceamenti genus. Senſus totius eſt, nihil ne minimum quidem mihi ſumam.

3. *Quæ tua ſunt.*] i. Tuorum ſubditorum, quæque ab hoſte recuperaui.

§. 5. Eivs frvctvs.

Noli timere, Abraham, ego protector tuus ſum, & [1] *merces tua magna nimis.* Gen. 15. 1.

1. *Merces &c.*] q.d. quia mea cauſa & in me ſperans mercedem Regis Sodomorum cap. 14. v. 22. reſpuiſti, ideo mercedem tibi iſtâ longè rependam maiorem. Vide verſu 18. vbi ei promittitur terra Chanaam, & verſu 5. vbi ampla familia & poſteri multi promittuntur.

EBRIETAS.

§. 1. Qvinam inebriati, eorumque pœnæ.

Noe bibens vinum [1] *inebriatus eſt.* Gen. 9. 21.

1. *Inebriatus.*] Fuit eius ebrietas venialis, neque ab intemperantia ſed ab inexperientia profecta. Chryſ. &c. neque enim nouerat vini vim, quod adhuc non biberat.

Ebrietas item Loth videtur tantum fuiſſe venialis ſancto Chryſ. Theodor. &c. Gen. 19. 33.

Amon ebrius occiditur à famulis Abſalonis. 2. Reg. 13.

Item [1] Holofernes à Iudith. Iudith 13. 4. 14.

1. *Holofernes.*] Non tantum fuit hæc miſera mors pœna ebrietatis, ſed & concupiſcentiæ oculorum c. 10. 17. & contemptus ſeu blaſphemiæ in Deum c. 6. 2. & c. 13. 28.

Benadab temulentus, licet maximo ſtipatus inſtructuſq; exercitu vincitur à pauculis. 3. Reg. 20.

Simon frater Machabæi occiditur [1] temulentus cum duobus filiis. 1. Mach. 16

1. *Temulentus.*] Excuſatur à nõnullis quod non fuerit mentis impos, ſed tantum ſolito hilarior, quemadmodum verbum *inebriari* ſumitur nonnunquam in Scriptura.

Verum [1] *hi quoque præ vino neſcierunt, & præ ebrietate errauerunt. Sacerdos & Propheta neſcierunt præ ebrietate, abſorpti ſunt à vino, errauerunt in ebrietate, neſcierunt* [2] *videntem, ignorauerunt iudicium. Omnes enim menſæ re-* Iſa. 28. 7. 8.

pleta ſunt vomitu ſordiumque, ita vt non eſſet vltra [1] locus.

1. *Hi quoque.*] Sacerdos & Propheta. q. d. non ſolum populus.
2. *Videntem.*] Omnia Deum ſcilicet.
3. *Locus.*] Vacuus à ſordibus.

Dan. 5. 1. 2 *Balthazar fecit grande conuiuium optimatibus ſuis mille: & vnuſquiſque ſecundum ſuam bibebat ætatem. Præcepit ergo iam [1] temulentus vt afferrentur vaſa aurea, & argentea quæ aſportauerat Nabuchodonoſor pater eius de templo quod fuit in Ieruſalem: vt biberent in eis Rex & optimates eius, vxoreſque eius & concubinæ.*

1. *Temulentus.*] Ebrietas iſta cauſa fuit contemptus veri Dei, & vaſorum eius miniſterio olim deputatorum, cauſa item cur laudarent deos ſuos, vt dicitur v. 3. quod non fit ſine inſigni in Deum blaſphemia qua alteri à vero Deo diuinitas tribuitur. Nota horum pœnam v. 5. apparitionē terribilis illius manus & v. 30. interfectionem regis eadem iſta nocte cōuiuij, cum enim eſſent omnes ebrij, facilè fuit Dario ciuitate potiri, atque hoc ipſum, capiendam ſci. Babylonem principibus eius & Rege vino ſopitis prædictum erat ab Iſaia c. 21. 4.

V. Zelus §. 1. ex Exodi 32.

EDVCATIO FILIORVM.

§. 1. QVAM CVRARE DEBEANT PARENTES rectam prolium educationem.

Dauid filium ſuum Salomonem curauit à Nathan Propheta educari, 2. Reg. 12. 25.

4. Reg. 12. 2. *Fecit Ioas rectum coram Domino cunctis [1] diebus quibus docuit eum Ioiada Sacerdos.*

1. *Diebus quibus docuit.*] Mortuo enim Ioiada, cuius inſtructionem & conſilia ſequebatur, à recto abſceſſit 2. Paralip. c. 24. 17. 18. vnde & hic v. 20. miſerè perit.

Dan. 13. 3. *Parentes eius (ſci. Suſannæ) cum eſſent iuſti, erudierunt filiam ſuam ſecundum legem Moyſi.*

Gen. 37. *Audiens Iacob ſomnia Ioſeph [1] increpabat eum.*

1. *Increpabat.*] Tum ad modeſtiam atque animi demiſſionem (quæ tamen ei non deerat) cohortans illum, tum maximè ne fratres ei inuiderent, quod tamen ipſum cauere non potuit.

Vide de iſta re fusè verbo Parentes. Vide item V. Filij. V. Obedientia §. vltimo.

ELECTIO.

Vide V. Acceptio perſonarum. Amor. Honor.

§. 1. QVINAM AD HONORES ELIGENDI & ad officia.

Erat ei filius vocabulo Saul, electus & bonus: & non erat vir de filijs Iſrael melior illo [1] ab humero, & ſurſum eminebat ſuper omnem populum. 1. Reg. 9. 2.

1. *Ab humero &c.*] Vnde patet quoad corpus etiam habuiſſe ſpeciē dignam imperio. Vide c. 10. v. 24. His autem ſignificatur ſupereminentia virtutis quæ debet eſſe in eo qui eligitur. Obſerua autem hanc electionem fuiſſe ſorte factam à Deo per Samuelem c. 10. v. 22. & infra. Obſerua item non elegiſſe regem hac ſaltem vice, de tribu Iuda licet nobiliore, ſed de tribu Beniamin minima, & penè excīſa. Iudicum cap. 20.

Filius [1] vnius anni erat Saul cum regnare cœpiſſet, [2] duobus autem annis regnauit ſuper Iſrael. 1. Reg. 13. 1.

1. *Vnius anni.*] .i. tam purus atque humilis quàm puer vnius anni.
2. *Duobus autem annis &c.*] .i. in illa puritate regnauit duobus annis, alioqui ſimpliciter regnauit 40 annis Actor. 13. diſce hinc 1. quinam ad dignitates prouehendi, 2. quanta hominum incōſtantia in bono, fuit enim poſtea Saul reprobatus à Deo. 3. non computari à Deo niſi eius vitæ annos quæ ſecundum rationem exigitur, reliqua enim vita, mors eſt potius dicenda quam vita.

Ne reſpicias vultum eius, neque altitudinem ſtaturæ eius: quoniam [1] abieci eum, nec iuxta intuitum hominis ego iudico: homo enim videt ea quæ parent, Dominus autem intuetur cor. 1. Reg. 16. 7

1. *Abieci.*] .i. non elegi.

Erat Dauid rufus & [1] pulcher aſpectu decoraq; facie, & ait Dominus: Surge, vnge eum, ipſe eſt enim. 1. Reg. 16. 12.

1. *Pulcher.*] Deſignabat externa hæc forma internam animi ſpeciem, quamquam neque externa ſit cæteris paribus negligenda.

Moyſes in iudices eligit viros potentes & timentes Dominum, in quibus erat veritas, & qui oderant auaritiam. Exodi 18.

Idem eligit Aaron in ſummum ſacerdotem, non quod eſſet frater eius, ſed quod virga eius miraculo floruerat. Num. 17.

De electione Gedeonis in ducem Vide Iudic. 8.

De

De electione Iephthe vide Iudicum 11. & obſerua quantæ vterque eſſet virtutis.

Quemadmodum tribus Iuda aſciuerit & vnxerit ſibi regem Dauidem mortuo Saule v.2. Reg.2. Quomodo idem ab vniuerſis tribubus factum v.2. Reg.5.

Quantus vir fuerit Iudas Machabæus, Ionathas item & Simon fratres eius qui duces populi conſtituti ſunt, loquuntur fusè Machabæorum libri.

Act.6. Eligitur Stephanus in diaconum plenus fide & Spiritu ſancto.

§. 2. Non fiant istæ electiones nisi oratione præmiſſa.

Luca 6.12. *Ita Christus ante electionem Apostolorum exijt in montem* [1] *orare, & erat pernoctans in oratione Dei.*

1. *Orare.*] Tanquam homo, vt eam electionem dignaretur Deus dirigere, efficereque vt naſcentis Eccleſiæ idoneos conſtitueret miniſtros, vtque eos ſuo ſpiritu donaret ad hoc vt plurimos conuerterent. Docet quanta circumſpectione Eccleſiæ miniſtri maximè, & quam peculiari ad Deum recurſu eligendi ſint.

Actor.1. Electio Matthiæ in locum Iudæ non fit niſi præcedente oratione.

ELEEMOSYNA.

Vide Charitas. Auaritia. Compaſſio. Miſericordia. Liberalitas.

§. 1. Qui eam colvere.

Tob.1.19. *Tobias quotidie pergebat per omnem cognationem ſuam, & conſolabatur eos, diuidebatque vnicuique prout poterat de facultatibus ſuis.*

2. Mach.8. 28. *Poſt ſabbatum debilibus, & orphanis, & viduis diuiſerunt ſpolia: & reſidua ipſi cum ſuis habuere.*

Act 9.36. *In Ioppe fuit quædam diſcipula nomine Tabitha, quæ interpretata dicitur Dorcas. Hæc erat plena operibus bonis, &* [1] *eleemoſynis quas faciebat.*

1. *Eleemoſynis.*] Earum fructus fuit vita quam ei reſtituit Petrus v. 40. En quemadmodum eleemoſyna inquit hîc Chryſ. liberat à morte.

Act.10.1.2. *Vir quidam erat in Cæſarea, nomine Cornelius, Centurio cohortis quæ dicitur Italica,* [1] *religioſus, ac timens Deum cum omni domo ſua, faciens* [2] *eleemoſynas multas plebi.*

1. *Religioſus.*] Dei cultor.
2. *Eleemoſynas.*] Earum fructum vide v. 4. vbi dicuntur tam ipſæ, quam orationes eius aſcendiſſe in memoriam in conſpectu Dei: quibus motus Deus mittit ad illum Angelum, & Petrum qui eum è gentib. omnium primum ad Chriſti fidem conuertat.

Discipuli prout quis habebat, propoſuerunt ſinguli [1] *in miniſterium mittere habitantibus in Iudæa fratribus: quod & fecerunt, mittentes ad ſeniores per manus Barnabæ & Sauli.* *Act.11.29. 30.*

1. *In miniſterium.*] Ita vt inde miniſtrarentur & diſpenſarentur quæ erant cuique neceſſaria. Vide c.6.v.1.& 2.

Probauerunt Macedonia & Achaia collationem aliquam facere in [1] *pauperes ſanctorum, qui ſunt in Ieruſalem. Placuit enim eis, & debitores ſunt eorum. Nam ſi ſpiritualium eorum participes facti ſunt gentiles: debent & in carnalibus miniſtrare illis.* *Roma.15. 26.27.*

1. *Pauperes ſanctorum.*] Pauperes ſanctos ſeu chriſtianos.

De [1] *miniſterio quod fit in ſanctos:* [2] *ex abundanti eſt mihi ſcribere vobis. Scio enim promptum animum veſtrum: pro quo de vobis glorior apud Macedones. Quoniam &* [3] *Achaia parata eſt ab anno præterito, &* [4] *veſtra æmulatio prouocauit plurimos.* *1.Cor.9.1. 2.*

1. *Miniſterio.*] Eleemoſyna quæ datur pauperibus chriſtianis.
2. *Ex abundanti.*] .i. ſuperfluum eſt.
3. *Achaia.*] Vos, ô Corinthij.
4. *Veſtra.*] Veſtri .i. veſtro exemplo multi ſunt excitati.

Gauiſus ſum in Domino vehementer, quoniam tandem aliquando [1] *refloruiſtis pro me ſentire, ſicut & ſentiebatis; occupati autem eratis.* *Ad Philip. 4.10.*

1. *Refloruiſtis, &c.*] .i. Reuiguit in vobis iterum ſtudium in me, loquitur de eleemoſyna quam ad Paulum Romæ vinctum miſerant.

Verumtamen bene feciſtis, [1] *communicantes tribulationi meæ. Scitis autem & vos Philippenſes, quod in principio Euãgelij quando profectus ſum à Macedonia, nulla mihi Eccleſia communicauit* [2] *in ratione dati & accepti, niſi vos ſoli: qui & Theſſalonicam, ſemel & bis* [3] *in vſum mihi miſiſtis.* *Ibidem v. 14.15.16.*

1. *Communicantes &c.*] Subuenientes veſtra communicando.
2. *In ratione &c.*] .i. Dando temporalia pro ſpiritualibus.
3. *In vſum.*] Ad victum & veſtitum. Vide iterum v.18.

Non

Ad Hebr. 6.10. *Non enim iniuſtus Deus, vt obliniſcatur operis veſtri & dilectionis, quam [1] oſtendiſtis in nomine ipſius, qui [2] miniſtraſtis ſanctis, & miniſtratis.*

1. *Oſtendiſtis.*] Exhibuiſtis propter eum.

2. *Miniſtraſtis.*] Miniſtrare ſignificat ſuccurrere & eleemoſynam dare, & etiam deferre, pauperibuſque inſeruire.

Vide V. Fama ex 2. Cor. 8. & V. Mulier §. 4.

§. 2. ELEEMOSYNÆ EFFECTA TAM IN animo, quam in corpore.

Deut. 14. 28. 29. *Anno tertio ſeparabis aliam decimam ex omnibus quæ naſcuntur tibi eo tempore, & repones intra ianuas tuas. Venietque Leuites qui aliam non habet partem nec poſſeſſionem tecum, & [1] peregrinus ac pupillus & vidua, qui [2] intra portas tuas ſunt, & comedent, & ſaturabuntur: vt [3] benedicat tibi Dominus Deus tuus in cunctis operibus manuum tuarum quæ feceris.*

1. *Peregrinus &c.*] Ne hi pauperes ob paupertatem cogerentur ſeruire gentilibus, à quibus facilè ad idololatriam inducerentur. Obſerua hic quanta Deo cura pauperum: Vide idem Deuter. 26. 12.

2. *Intra portas.*] Singuli enim ſuarum vrbium pauperes alebant hiſce decimis.

3. *Benedicat.*] Dei benedictio omnia ſecum bona defert.

Luca 19. 8. 9. *Stans Zacchæus, dixit ad Dominum: Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus: & ſi quid aliquē defraudaui, reddo quadruplum. Ait Ieſus ad eum: Quia hodie ſalus domui huic facta eſt: eo quod & ipſe filius ſit Abrahæ.*

Vide item §. 1.

§. 3. ELEEMOSYNÆ EFFECTA IN intellectu.

Abdias, Prophetas tempore famis paſcit, 3. Reg. 18. 4. qua re meruit & ipſe inquit Lira. prophetiæ donum, eſt enim inter 12 minores, iuxta illud Chriſti: Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet.

§. ADD. EIVS EFFECTA IN CORPORE.

Vide §. 1. ex Act. 9.

§. 4. ELEEMOSYNÆ EFFECTA IN FILIOS.

3. Reg. 17. 22. Elias vitæ reddit filium viduæ Sareptanæ quæ illum fame preſſum pauerat. Vide etiam hic orationis Eliæ virtutem.

§. 5. ELEEMOSYNÆ FRVCTVS in bonis externis.

Multiplicata eſt hydria farinæ & lecythus olei viduæ Sareptanæ, nec defecerunt toto reliquo tempore famis, quia de illis opem tulerat egenu Eliæ. 3. Reg 17. 11.

EVCHARISTIA.

§. 1. DE QVOTIDIANA PRIMORVM CHRIſtianorum eius receptione.

Vide V. Oratio §. 1. ex Act. 2. vbi & de eius fructu.

EXCVSATIO PECCATI.

§. 1. EIVS EXEMPLA.

1 *Mulier quam dediſti mihi ſociam, dedit mihi de ligno, & comedi. Serpens decepit me, & comedi.* Gen. 3. 12. 13.

1. *Mulier, &c.*] Culpam ſuam reijcit in vxorem, quin & in Deum ipſum qui eum tali vxori ſociauit. Eua autem culpam ſuam in ſerpentem deriuat.

Excuſat ſe Aaron apud Moyſen quod aureum vitulum fuderit. Ne indignetur Dominus meus. Tu enim noſti populum iſtum quod pronus ſit ad malum. Exodi 32. 22. &c.

1 *Dixerunt mihi, fac nobis Deos qui præcedant nos. Quibus ego dixi: [2] Quis veſtrum habet aurum? Tulerunt & dederunt mihi, & proieci illud in ignem, [3] egreſſuſque eſt hic vitulus.*

1. *Dixerunt.*] Sub interminatione mortis.

2. *Quis veſtrum &c.*] Quaſi dicat: hac auri petitione, cuius eos ſciebam amantiſſimos, ſperabam me eos à tanto facinore reuocare.

3. *Egreſſus, &c.*] Quibus verbis inſinuat id factum præter intentionem ſuam. Quaſi dicat: ego illum non formaui, at ex proiecto auro in ignem, egreſſus eſt vitulus. At excuſatio iſta non eum purgat à graui peccato, potius enim moriendum ei erat quam tanta impietate ſe obligare. Nonnihil tamen minuit eius peccatum timor iſte mortis, vnde non fuit punitus morte, vt cæteri.

Vana fuit, neque pro legitima admiſſa à Samuele, Saulis excuſatio quod eum non expectaſſet 7 integros dies, at ſine illo ſacrificium obtuliſſet: nam quod affert ſe id neceſſitate imminentis belli feciſſe ad placandum Dominum, vanum eſt, quia talis oblatio ſacrificij contra Dei voluntatem non placat eum, at irritat magis. Vide verbo Inobedientia. 1. Reg. 13. 8.

Accedens qui vnum talentum acceperat, ait: Domine, ſcio quia [1] homo durus es, [2] metis vbi non ſemi- Matth. 25. 24. 25. 26.

ſeminaſti, & congregas vbi non ſparſiſti, & timens abij, & abſcondi talentum tuum in terra: ecce habes quod tuum eſt. Reſpondens autem Dominus eius dixit ei: Serue male & piger, ³ ſciebas quia meto vbi non ſemino, & congrego vbi non ſparſi, &c. quare & aufertur ab eo talentum & proijcitur in tenebras exteriores.

1. *Homo durus.*] In Dominum traditæ pecuniæ rationem exigentem negligentiæ ſuæ culpam reijcit, & ſuam inertiam Domini ſeueritate excuſat, cum eum quem malè agendo irritauerat ſimpliciter confitendo lenire debuiſſet. At contra (verba ſunt Authoris imperfecti in Matt.) non ſolum non confitetur, at etiam excuſat. Et dum vult vnum excuſare peccatum, addit & alia duo. Primum quia peccauit: Secundo quia excuſat: Tertio quia & iniuriam Domino facit. *Hom. 53.*

2. *Metis vbi &c.*] Lucas c. 19. 22. addit: Tollis quod non poſuiſti: Quibus loquendi formulis arguit ſeruus ille Dominum ſuum adeo lucri cupidum, vt etiam aliena auferret.

3. *Sciebas &c.*] Quaſi dicat: hoc ipſum debebat induſtriam tuam acuere, nō ignauiam fouere: cogitandum tibi erat me multò magis mea requiſiturum cum lucro, ſi aliena mihi ſoleo præ lucri cupiditate vendicare.

Matt. 25. 37. &c. Nihil proderit miſeris in extremo iudicio, obtendere ſe ideo in Chriſtum miſericordem non fuiſſe, ¹ quod eum nunquam viderint aut eſurientem aut ſitientem, &c. non obſtante enim excuſatione illa audient: Ite maledicti in ignem æternum.

1. *Quod eum &c.*] Falſus prætextus, inutilis excuſatio. Intelligere enim debuerant (inquit Author imperfecti) quomodo qui hominibus non facit, nec Chriſto facit. Obſeruat idem hos ſe excuſando, licet in iudicio conſtitutos, adhuc non ceſſare à peccato. *Hom. vlt.*

Luca 14. 16 &c. Vana & parum probabilis fuit excuſatio eorum qui ad ¹ cœnam magnam vocati, ad eam venire detrectarunt, quare indignatus Dominus quod tam lautum conuiuium recuſarent, ad id pauperes vocat, &c.

1. *Cœnam magnam.*] Ea eſt æterna beatitudo ſecundum aliquos: aliis eſt Eccleſia, in qua eſt panis verbi Dei & varia ſacramentorum fercula, atque in his potiſſimum caro & ſanguis Domini. Ita Cyrillus in catena & Theophylactus.

§. 2. QVI AB EA ALIENI.

Dauid, cuius iſta eſt vox:

Pſ. 140. 4. *Non¹ declines cor meum in ² verba malitiæ, ³ ad excuſandas excuſationes in peccatis.*

1. *Declines.*] Declinare ſinas.

2. *Verba malitiæ.*] Verba mala, mendacij & ſimulationis. Meritò, ait Bernardus, appellari excuſationes in peccatis verba malitiæ, quia in animam ſuam peccat qui ſe excuſat, repellens proinde à ſe pœnitentiæ medicinam, & ſic vitam ſibi proprio ore intercludens. Et quænam maior malitia (ita idem) quam propriam armari in ſalutem, & linguæ tuæ teipſum proprio mucrone confodere. Denique qui ſibi nequam eſt, cui alij bonus erit? *Serm. 16. in Cant.* *Eccli. 14. 5.*

3. *Ad excuſandas &c.*] Excuſare excuſationes Hebræis eſt facere excuſationes .i. texere prætextus, quomodo dicimus præliari prælia. Chryſoſtomus hoc loco, vocat hanc viā præcipuam ad interitum aitque eſſe peſſima arma dæmonis, qui cum ſciat peccati confeſſionem, eſſe peccati ſolutionem, ei perſuadet impudentiam & reddatur ad iterandum peccatum promptior. Idem prudenter obſeruat non ſe excuſaſſe Dauidem, neque in adulterij ſui defenſionem attuliſſe quod ſe mulier nudaſſet, lauiſſetque ante oculos ipſius.

Item Iob: *Si abſcondi ¹ quaſi homo peccatū meum & ² celaui in ſinu meo iniquitatem meam.* *Iob 31. 35.*

1. *Quaſi homo.*] Hebraicè eſt *Adam*, quod vel appellatiuè ſumitur, vel propriè, vt alludat Iob ad excuſationem primorum parentum. Senſus totius eſt iſte: Quod ſi re aliqua offendiſſem, non ſolitus eram peccata abſcondere, quærendo excuſationes in peccatis, vt fit plurimùm ab hominibus, ex corruptione naturæ primum parentem imitantibus.

2. *Celaui.*] Quin potius ſtudui illam ingenuè confiteri. Vide plura V. Confeſſio, & Humilitas, & Oratio.

EXEMPLVM.

§. 1. NOMINATORVM PRIMARIORVMQVE exempla quantum ſeu in bonum, ſeu in malum valeant.

Volens Nicanor manifeſtare odium quod habebat in Iudæos, miſit milites quingentos vt ¹ eum comprehenderent. Putabat enim ſi illum decepiſſet, ² ſeſe cladem Iudæis maximam illaturum. *2. Mach. 14 39. 40.*

1. *Eum.*] Raziam de quo vide v. 37.

2. *Seſe cladem, &c.*] Nam multi eius exemplo ad gentilium ritus ſe contuliſſent.

Iuda Machabæo occiſo, fugiunt cæteri. *1. Machab. 9. 18.*

Vide V. Paterfamilias. Princeps, §. 10. Herus, §. 3. Iuſtus, §. 7. ex 2. Mach. 3.

Non

2.Mach.6. 24.25. *Non enim (inquit Eleazarus) ætati noſtræ dignum eſt fingere: vt multi adoleſcentes arbitrantes Eleazarum nonaginta annorum tranſiſſe ad vitam alienigenarum: & ipſi propter meam ſimulationem, & propter modicum corruptibilis vitæ tempus decipiantur, & per hoc maculam atque execrationem meæ ſenectuti conquiram.*

1.Reg.31. 4.5. *Arripuit Saul gladium ſuum, & irruit ſuper eum. Quod cùm vidiſſet armiger eius, videlicet quod mortuus eſſet Saul, irruit etiam ipſe ſuper gladium ſuum, & mortuus eſt cum eo.*

§. 2. NON VERBIS TANTVM AT ET EXEMplo docendum.
Vide V. Oratio §.13. & V. Mortificatio.

FAMA.

Vide Calumnia.

§. 1. EIVS HABENDA CVRA.

Quanta ſolicitudine & efficacitate depulerit à ſe Paulus calumnias ſibi illatas, Vide V. Calumnia.

2.Cor.8.18. 19.20.21. *Miſimus etiam cum illo [1] fratrem, cuius laus eſt [2] in Euangelio per omnes eccleſias: non ſolum autem, ſed & ordinatus eſt ab eccleſiis comes peregrinationis noſtræ, in hanc [3] gratiam quæ miniſtratur à nobis ad Domini gloriam, & [4] deſtinatam voluntatem noſtram: deuitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac [5] plenitudine quæ miniſtratur à nobis. Prouidemus enim bona non ſolum coram Deo, ſed etiam coram hominibus.*

1. *Fratrem.*] Lucam.
2. *In Euangelio.*] Qui apud omnes magnam conſequitur laudem Euangelio tum conſcribendo, tum prædicando.
3. *Gratiam.*] Eleemoſynam, quæ miniſterio noſtro colligitur.
4. *Deſtinatam.*] Promptam. q.d. id libenter & vltrò non coactè facimus.
5. *Plenitudine.*] Abundanti eleemoſyna collecta. q. d. Ideo miſi Titum & Lucam ad eleemoſynas colligendas, ne quis ſuſpicaretur illas me ad meos priuatos vſus transferre: qui enim famam negligit in proximi ſalutem crudelis eſt, inquit Anſelmus.

§. 2. QVOMODO EX ALIORVM CHARITATE dicat ſe idem Paulus famam negligere.
Vide V. Oratio §. 2. ex 2. Cor. 13.

FESTA.

§. 1. QVI FESTA RELIGIOSE celebrarint.

Tanta fuit tempore Matathiæ Sabbathi obſeruantia, vt multi è Iudæis maluerint ſinere ſe perimi ab hoſtibus quam illo die pugnare. Vide etiam 2. Mach. 8. vbi Iudas fugientes non perſequitur eò quod erat antè Sabbatum. 1.Mach. 2. 38.

Alij ad proximas coeuntes ſpeluncas, & latenter Sabbati diem celebrantes cum indicati eſſent Philippo, flamma ſuccenſi ſunt, eò quod verebantur propter religionem & obſeruantiam manu ſibimet auxilium ferre. 2.Mach. 6. 11.

Chriſtus duodenus cum Maria & Ioſeph Hieroſolymam proficiſcitur, ibique feſtum Paſchæ celebrat. Lucæ 2.

Idem Chriſtus eodem ſe confert celebraturus feſtum Scenopegiæ ſeu tabernaculorum. Ioan. 7. & feſtum Encæniorum ſeu dedicationis templi. Ioan. 10.

Magdalena cum ſuis noluit Chriſti ſanctiſſimum corpus vngere die Sabbati, veritane illud violaret. Lucæ 23.

§. 2. DE MVTATIONE VESTIVM QVA COlunt Chriſtiani ſua feſta, afferri poteſt exemplum familiæ Iacob, quam ratione inſtantis ſacrificij & feſti curauit ipſe mutare veſtes, communes ſcil. in feſtiuas vt iis animi munditiem & nouitatem profiterentur, eiuſque admonerentur. Gen. 35. 2.

§. 3. LICERE FESTIS LAVTIVS VIVERE, intra tamen terminos modeſtiæ.

1. Eſdræ 8. 10. *Dixit eis (ſci. Nehemias:) Ite, comedite pinguia, & bibite mulſum, & mittite partes his qui [1] non præparauerunt ſibi: quia ſanctus dies Domini eſt, & nolite contriſtari: [2] gaudium etenim Domini eſt fortitudo noſtra.*

1. *Non præparauerunt.*] Scil. ob paupertatem.
2. *Gaudium Domini.*] Gaudium ſpirituale.

Tob. 2. 1. 2. *Poſt hæc verò cum eſſet dies feſtus Domini, & factum eſſet prandium bonum in domo Tobiæ, dixit filio ſuo: vade, & [1] adduc aliquos de tribu noſtra, timentes Deum, vt epulentur nobiſcum.*

1. *Adduc.*] Nota eleemoſynam atque hoſpitalitatem.

§. 4. POENA FESTA VIOLANTIS.

Qui Sabbato ligna collegerat, Dei iuſſu lapidatur. Num. 15. 32. 35.

FIDES.

CAPVT I.

De fide diuina.

§. 1. QVI FIDE PRÆSTANTES.

Gen.7.11. 1 *Anno ſexcenteſimo vitæ Noë facta eſt pluuia ſuper terram 40 diebus & 40 noctibus.*

1. *Anno 600 &c.*] Anno 500 vitæ eius facta eſt ei reuelatio futuri diluuij, quare 100 annos totos conſtans credidit fore diluuium illudque popularibus ſuis prædixit, licet vt obſeruatum à SS. PP. ab omnibus irrideretur quaſi nimis timidus, & tantum non ſtultus qui in arca fabricanda tantum temporis operęque poneret. Vide Chryſoſt. hom. 25. Hanc eandem fidem multis expendit idem Chryſ. ex eo quod arcam ſit fabricatus, quod animalium cohabitationem, fœtorem loci, anguſtum illum carcerem, ſolitudinem, cæteraque incommoda moderatè tulerit. Vide Paul. Hebræ. 11. v. 7. hanc fidem commendantem, & Eccli. 44.17.

Gen. 15.6. 1 *Credidit Abram Deo, & 2 reputatum eſt illi ad 3 iuſtitiam.*

1. *Credidit.*] Promittenti rem naturâ impoſſibilem, vt ex Sara vetula & ſterili generaret filium. Fuit autem hæc eius fides ſociata humilitati, obedientiæ, charitati, non autem nuda, patet ex præcedentibus & conſequentibus. V. Iacobi epiſt. c. 2. v. 21.

2. *Reputatum eſt.*] Sci. à Deo .i. à Deo habitus eſt iuſtus ſeu iuſtior, erat igitur verè talis, non autem per iuſtitiam imputatiuam.

3. *Iuſtitiam.*] Sci. maiorem, iam enim ante erat iuſtus.

Gen.22.5. *Expectate hîc cum aſino: ego autem & puer illuc vſque properantes, poſtquam adorauerimus, 1 reuertemur ad vos.*

1. *Reuertemur.*] Quia licet filium immolaturus pergeret in montem, certò credebat tamen vel Iſaac à morte liberandum, vel occiſum vitæ reſtituendum. V. ad Hebræ. 11. v. 19. Mirè autem illuſtratur elucetque hæc eius fides, ex eo quod traditur ab Hebræis, ſcilicet tunc dæmonem ei appariuſſe Angeli forma, grauiſſimiſque verbis ab hac impietate conatum abducere illum, oſtendiſſeque non poſſe tantum ſcelus parricidiumq; Deo placere. V. ad Hebr. 11. cum tentaretur Abraham .i. A diabolo inquiunt Iudęi.

Intrantes domum, inuenerunt puerum cum Maria matre eius: & procidentes 1 adorauerunt eum: & apertis theſauris ſuis obtulerunt ei munera, aurum, thus, & myrrham. Matt.2.11.

1. *Adorauerunt.*] Cultu latriæ & propriè dictæ adorationis, quę quidem ſoli Deo exhibetur. Expendit hic Chryſoſt. magnam iſtorum fidem quod ſub vilibus pannis & tugurio, latentem perſpicerent diuinitatem.

Dicebat intra ſe: ſi tetigero tantum veſtimentum eius, ſalua ero. Matt.9.21

Dicit eis Ieſus: Creditis quia hoc poſſum facere vobis? Dicunt ei: vtique Domine. Tunc tetigit oculos eorum, dicens: ſecundum fidem veſtram fiat vobis. Et aperti ſunt oculi eorum, & comminatus eſt illis Ieſus, dicens: videtene quis ſciat. Matth.9. 28.29.30.

Rogabant eum vt vel fimbriam veſtimenti eius tangerent: & quicunque tetigerunt, ſalui facti ſunt. Matth.14. 36.

O mulier, magna eſt fides tua: fiat tibi ſicut vis. Et ſanata eſt filia eius ex illa hora. Vide explicatum V. Humilitas. Matth.15. 28.

Reſpondens Simon Petrus dixit: Tu es Chriſtus filius Dei viui. Matth.16. 16.

Quidam claudus ab vtero matris ob magnam fidem à Paulo ſanatur. Act.14.9.

Beata quæ 1 credidiſti, quoniam perficientur ea quæ dicta ſunt tibi à Domino. Luca 1.45.

1. *Credidiſti.*] Arduum enim fuit credere ſe Spiritus ſancti ope concepturam Dei filium. Vide V. Maria, Tomo 1.

Non inueni tantam fidem in Iſrael, inquit Chriſtus de Centurione gentili. V. explicationem V. Humilitas. Matt.8.3.

Videns Ieſus fidem 1 illorum, dixit paralytico: confide fili, remittuntur tibi peccata tua. Matt.9.2.

1. *Illorum.*] Si tantum valet alteri fides aliena, quantum cuique valebit ſua. Bonauent.

Fides tua te ſaluam fecit; vade in pace. Luca 7.50.

Elegerunt Stephanum plenum fide. Actor. 6.

Credidit mulier Sarepheana verbis Eliæ licet res ſanè difficilis tum ab ea peteretur, tum ei promitteretur. 3.Reg.17.

Magnam oportuit eſſe eorum fidem de animi immortalitate & vita beata, qui tam ſunt multa paſſi, quæ contenta habes Verbo Tribulatio maximè §. 1.

Mulier Samaritana prodit fidem ſuã hiſce verbis: *Quia Meſſias venit, qui dicitur Chriſtus.* Ioan.4.

Martha autem hiſce: *Ego credidi quia tu es Chriſtus filius Dei viui, qui in hunc mundum veniſti.* Ioan.11.

Fidem admirabilem Chananeæ Matt. 15. vide Tomo 1. verbo Humilitas §.8.

Fidem 3 puerorum vide V. Conſtantia ex Daniel. 3.

§. 2. De fidei professione.

Rubenitæ, Gaditæ & dimidia tribus Manaſſe ædificant altare in monumentum & teſtimonium publicum fidei ſuæ.

Ioſue 22. 26.27.28. *Extruamus nobis altare, non in holocauſta, neque in victimas offerendas, ſed in teſtimonium inter nos & vos, & ſobolem noſtram, veſtramque progeniem, vt ſeruiamus Domino, & iuris noſtri ſit offerre holocauſta, & victimas, & pacificas hoſtias: & nequaquam dicant cras filij veſtri filijs noſtris: [1] non eſt vobis pars in Domino. Quod ſi voluerint dicere, reſpondebunt eis: [2] ecce altare Domini quod fecerunt patres noſtri, non in holocauſta, neque in ſacrificium, ſed in teſtimonium noſtrum ac veſtrum.*

1. *Non eſt vobis pars in Domino.*] .i. Non eſtis populus Dei peculiaris vt iſtius peculiaris cultus ſitis participes, promiſſorumque Abrahæ & Patriarchis factorum.

2. *Ecce altare Domini, &c.*] Hoc altare non ereximus quaſi à Deo deſciſcere velimus, aut in eo ſacrificare quod ſcimus eſſe vetitum Leuit. 16. verum id fecimus vt eſſet externum atque æternum monumentum noſtræ religionis auitæque fidei, vtque omnibus conſtet, nos ad cultum, altare, ac ſacrificia quæ cis Iordanem apud vos peragentur pertinere, & ad ea æquale cum aliis tribubus ius habere. Ita Abulenſis. Obſerua horum Iſraelitarum zelum pro fide atque auita religione retinenda.

CAPVT II.

De fide ſeu fidelitate humana.

§. 1. Qvinam ea præstantes.

Ioſeph.

Gen. 47. 13. 14. *In toto orbe panis deerat, & oppreſſerat fames terram, maximè Ægypti & Chanaan. E quibus omnẽ pecuniam congregauit pro venditione frumenti, & intulit eam [1] in ærarium regis.*

1. *In ærarium.*] Nihil inde ſibi reſeruans, ait Philo. Habent quod imitentur, qui publicam pecuniam adminiſtrant.

Gen. 24. Seruus Abrahæ Eliezer fideliter egit negotium ſibi cõmiſſum, quando iuit pro Rebecca ad domum Bathuel.

Gen. 29. Fideliter ſeruiuit Laban auunculo Iacob.

Summa fide egit Rahab cum exploratoribus, & poſtea Ioſue eadem fide cum eadem. Ioſue 26.

Vide ad iſtud propoſitum multa Verbo Amicitia, & Inimicorum dilectio. Item Sepultura ex 1. Reg. 31.

Seceſſione vniuerſi populi facta ad Sebam rebellem, viri Iuda adhæſere Dauidi regi ſuo. 2 Reg. 20.

Multa Ioiadæ pontificis fidei argumenta in Ioas paruulum filium Ioram regis Iuda, vide 4. Reg. 11. vbi & de regis Ioas ingratitudine. 4. Reg. 11.

Oniæ ſummi pontificis fides in cuſtodiendis viduarum & pupillorum depoſitis, patet ex 2. Mach. 3. 2. Mach. 3.

Quantá fide colligeret Paulus pauperibus Chriſti eleemoſynas V. verbo Fama.

CAPVT III.

De infidelitate, ſeu incredulitate.

§. 1. Qvi increduli?

Adam & Eua.

[1] Scit Deus quod &c. allata ſunt V. Dæmon. Gen. 3. 5. 6.

1. *Scit Deus &c.*] Docent DD. cum Euam tum Adam, credidiſſe verbis ſerpentis pollicentis omniſcientiam & immortalitatem, adeoque Dei minis de morte incurrenda non adhibuiſſe fidem, quod quidem de Eua conſtat etiam ex illis verbis v. 3. *ne fortè moriamur:* quod enim Deus abſolutè aſſeruerat, mulier id dubitat. De Adamo autem docet expreſsè S. Ignatius ad Trallianos. Auguſt. l. 11. de Gen. ad literam c. 21. & 24. & alij: nimirum verbis ſerpentis ei ab Eua relatis credidiſſe, quare eum Dei verbis quibus mortem fuerat comminatus non credidiſſe, fuiſſeque infidelem & non gratiam tantum, ſed & fidem amiſiſſe. V. Auguſt. l. 1. contra Iulian. c. 3.

Infidelis fuit verbo prophetę dux quidam, qui dicente illo, fore die ſequenti modium ſimilæ [1] vno ſtatere, non credidit.

Si Dominus (inquit) fecerit etiam [2] cataractas in cælo, nunquid poterit eſſe quod loqueris? Qui ait: videbis oculis tuis, & inde [3] non comedes. 4. Reg. 7. 2.

1. *Vno ſtatere.*] .i. Quinque aſſibus ſeu vno regali Hiſpanico, ſeu Iulio Romano.

2. *Cataractas.*] Sci. aperiri vt inde pluat ſimilam ſeu farinam.

3. *Non comedes.*] Quia à turba egrediente portam, fuit conculcatus, infra v. 17.

Lucæ 1.20. *Ecce eris tacens, & non poteris loqui vſque in diem quo hæc fiant: pro eo quod non credidiſti verbis meis, quæ implebuntur in tempore ſuo.*

Matt. 13. 58. *Non fecit ibi virtutes multas propter incredulitatem illorum.*

Matt. 14. 31. *Continuò Ieſus extendens manum apprehendit eum, & ait illi: modicæ fidei, quare dubitaſti?*

Ioan. 20. 27. 28. *Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum: & noli eſſe incredulus, ſed fidelis. Reſpondit Thomas, & dixit ei: [1] Dominus meus, & Deus meus.*

1. *Dominus &c.*] Tangebat hominem, inquit Auguſt. & tamen Deum confitebatur. Qui prius fuerat infidelis, inquit Theoph. poſt lateris tactum optimum ſe Theologum oſtendit, duplicem naturam & vnam hypoſtaſim Chriſti ediſſerens, dum enim dicit *Dominum*, naturam humanam, dicens *Deum*, diuinam confeſſus eſt in vno & eodem exiſtere.

Ierem. 38. & 39. Rex Sedechias cum ſuis hortanti Hieremiæ vt ſe traderet Chaldæis cum credere noluiſſet, ab ijs variè eſt afflictus.

Iere. 40. 15. & 41. 2. Godolias quia noluit credere dicentibus ſibi Iſmaelem quendam ei moliri mortem, ab eo occiſus eſt.

Incredulitas Phariſæorum & Scribarum paſſim obuia eſt in Euangeliis, vt & cæterorum Iudæorum, de quibus ita S. Ioan.

Ioan. 12. 38 *Cum autem tanta ſigna feciſſet coram eis, non crediderunt in eum.*

CAPVT IV.

De fide, ſeu nimia credulitate.

Gen. 3. 4. 5. 6. Eua [1] nimis fuit credula ſerpenti, vt & Adam vxori.

1. *Nimis credula.*] Non enim debuit fidem dare dæmoni, Deo tam diſertè contraria aſſerente. Edixerat hic, *moriemini*, negat ille: *nequaquam* inquiens *moriemini*.

Ionathas nimis credulus verbis Tryphonis doli plenis capitur ab eo, 1. Mach. 12. 46. & occiditur c. 13. 23.

Vide V. Veniale peccatum ex 3. Reg. 13.

Gen. 39. Nimis credulus herus Ioſephi verbis vxoris miſit eum in carcerem.

Vide verbo Proditio, multos, qui quia nimis creduli periere.

Nimis credulus Dauid & quanto proximi damno, vide V. Calumnia ex 2. Reg. 16.

FILII, ſiue FILIÆ.

Vide Obedientia. Parentes. Educatio.

§. 1. OBEDIANT FILII PARENTIBVS.

Filij Heli grauiſſimè à Deo puniti ſunt, quia patris monitis non ſunt obſecuti. 1. Reg. 2. & 4.

Ionathas propter inobedientiam qua contra præceptum paternum mellis pauxillum guſtauerat, fuit in periculo mortis. 1. Reg. 14.

De Chriſto Domino dicitur: *Et erat ſubditus illis.* Luca 2.

§. 2. FILII PARENTES HONORENT.

Venit Bethſabee ad regem Salomonem, vt loqueretur ei pro Adonia: & ſurrexit rex in occurſum eius, adorauitque eam, & ſedit ſuper thronum ſuum: poſituſque eſt thronus matri regis, quæ ſedit ad dexteram eius. Dixitque ei: Petitionem vnam paruulam ego deprecor te, ne confundas faciem meam. Et dixit ei rex: pete mater mea: neque enim fas eſt vt auertam faciem tuam. 3. Reg. 2. 19. 20.

Honorifico patrem meum, & vos inhonoraſtis me. Ioan. 8. 49.

§. 3. FILIORVM EST PARENTVM PROSPICERE NECESSITATIBVS.

Ita Dauid licet fugitiuus à Saul & exul, collocat parentes ſuos qui ad ſe confugerant apud Regem Moab. 1. Reg. 22. 3. 4.

Tobias curam ſocerorum ſuorum geſſit. Tobiæ 14. 15.

Chriſtus in cruce matrem diſcipulo commendauit. Ioan. 19.

§. 4. PRÆPONANT QVÆ DEI SVNT, parentum affectui.

Dixit ei quidam: Ecce mater tua, & fratres tui foris ſtant quærentes te. At ipſe reſpondens dicenti ſibi, ait: [1] Quæ eſt mater mea, & qui ſunt fratres mei? Et extendens manum in diſcipulos ſuos, dixit: [2] Ecce mater mea & fratres mei. Quicunque enim fecerit voluntatem patris mei qui in cælis eſt: ipſe meus frater & ſoror & mater eſt. Matth. 12. 47. 48. 49. 50.

1. *Quæ eſt mater, &c.*] Pro qua interrumpam ſci. Dei verbum: q.d. paternis miniſteriis plus debeo quam maternis affectibus. Ambroſ.

2. *Ecce mater mea, &c.*] q.d. Intantum mihi eſt aliquis propinquus inquantum eſt ſpiritualibus actibus intentus. Lira.

Dixit mater eius ad illum: Fili, quid feciſti nobis ſic? ecce pater tuus & ego dolentes quærebamus te. Et ait ad illos: Quid eſt quod me quærebatis? Lucæ 2. 48. 49.

neſciebatis quia in his ¹ quæ patris mei ſunt, oportet me eſſe?

1. *Quæ patris mei ſunt.*] i. Quæ eius ſpectant gloriam, & propter quæ à patre miſſus ſum in mundum, & quę facio ex præcepto patris.

§. 5. FILII QVI AB AVIS ET PAtribus degenerarunt.

Iudic. 18. 30. *Poſuerunt ſibi ſculptile, & ¹ Ionatham filium Gerſom filij Moyſi, ac filios eius ſacerdotes in tribu Dan, vſque ad diem ² captiuitatis ſuæ.*

1. *Ionatham.*] Hic erat ſanctiſſimi viri Moyſis nepos, & ecce fit ſacerdos idolorum, quæ auus eius Moſes tam erat vehementer deteſtatus.

2. *Captiuitatis.*] Cum Philiſtæi cæperunt arcam tempore Heli, & cum ea multos ex ſingulis tribubus abduxerunt captiuos.

Quam degenerarint Ophni & Phinees ſacerdotes à parente ſuo ¹ Heli, vide 1. Reg. c. 2.

1. *Heli.*] Licet enim hîc vituperetur quod filios non corripuerit, non tamen accuſatur de iis facinoribus de quibus filij.

1. Reg. 8. 3. Non ambulauerunt filij Samuelis in viis eius.

Quam degenerarit Manaſſes à pio Ezechia patre loquitur 4. liber Reg. c. 21. collatus cum c. 18. & 19. & 20.

Diſſimilis etiam fuit Ioachaz optimo ſanctiſſimoq; Regi Ioſiæ parenti, 4. Reg. 23. 32.

§. 6. QVAM FILIIS NOCEAT IMPROBOS nactos eſſe progenitores.

V. Punitio §. 2.

FORTITVDO ANIMI.

V. Conſtantia. Zelus.

§. QVINAM EA PRÆDITI.

Dan. 1. 8. *Propoſuit Daniel in corde ſuo, ne ¹ pollueretur de menſa regis, neque de vino potus eius: & rogauit Eunuchorum præpoſitum ne contaminaretur.*

1. *Pollueretur.*] Quia cibi erant lege fortè vetiti, immolatiq; Belo, & quia delitię corpus animumque polluunt per intemperantiam & luxuriam.

Dan. 3. 17. 18. *Ecce Deus noſter quem colimus, poteſt eripere nos de camino ignis ardentis, & de manibus tuis, ò rex, liberare. Quod ſi noluerit, notum ſit tibi, rex, quia deos tuos non colimus, & ſtatuam auream quam erexiſti non adoramus.*

Melius eſt mihi (inquit Suſanna) abſque opere incidere in manus veſtras, quam peccare in conſpectu Domini. Dan. 13. 23.

Raziæ viri clariſſimi factum qui ſe ipſe occidit, aliqui vt Auguſt. 1. de ciuitate Dei c. 21. pro inſigni animi fortitudine habent: alij non. Vide 2. Mach. 14. à v. 37. Samſonis animi fortitudinem Vide V. Oratio §. 6.

Cum peteret Dauid aquam de ciſterna Bethlehem, tres fortes milites Dauid irruperunt caſtra Philiſtijm, & attulerunt illi de illa aqua. Vide ibidem triginta ſeptem recenſitos fortes Dauid. 2. Reg. 23.

Magna animi fortitudine percuſſit Iehu duos reges & fratres Ochoziæ regis & filios Achab, & prophetas Baal maximo numero. 4. Reg. 9.

Eximia fuit conſtantia Ioiadæ pontificis regno & vita priuantis Athaliam, & paruulum Ioas legitimum regem coronantis. 4. Reg. 11.

Fortitudo Ioab qui primus percuſſit Iebuſeum habetur in lib. Paral. atque ideo factus eſt dux exercitus, ita enim ſtatutum erat à Dauide. 1. Paral. 11

Iſraelitæ vna manu ædificant Hieruſalem, altera tenent gladium ſumma animi fortitudine. 2. Eſdræ 4.

Multa ad hoc propoſitum colligere licet ex verbo Tribulatio, Victoria, Oratio, vbi de conſtantia Danielis in orando. Item verbo Patientia, verbo Lingua, vbi de libertate loquendi: verbo Correptio, verbo Mulier, vbi de mulierum fortitudine. Itē verbo Zelus, verbo Caſtitas maximè ex Gen. 39.

Auertebant eum (Iudam Machabæum) dicentes: non poterimus, ſed liberemus animas noſtras modò, & reuertamur ad fratres noſtros, & tunc pugnabimus aduerſus eos: nos autem pauci ſumus. Et ait Iudas: Abſit iſtam rem facere, vt fugiamus ab eis: & ſi appropiauit tempus noſtrum, moriamur in virtute propter fratres noſtros, & non inferamus crimen gloriæ noſtræ. 1. Mach. 9. 9. 10.

Tunc omnes ſimul benedixerunt miſericordem Dominum, & conualuerunt animis: non ſolum homines, ſed & beſtias ferociſſimas, & muros ferreos parati penetrare. Ibant igitur prompti, de cęlo habentes adiutorem, & miſerantē ſuper eos Dominum. Leonum autem more impetu irruentes in hoſtes, proſtrauerunt ex eis vndecim millia peditum, & equitum mille ſexcentos. 2 Mach. 11. 9. 10. 11.

Venit Ioſeph ab Arimathæa nobilis ¹ decurio, qui & ipſe erat expectans ² regnum Dei: & ³ audacter introiuit ad Pilatum, & petijt corpus Ieſu. Marci 15. 43.

1. *Decurio.*] Senator Hieroſolymitanus, Græcè βουλευτὴς, id eſt conſiliarius.

2. *Regnum Dei.*] Quod Chriſtus Dominus prædicarat.

3. *Audacter.*] Poſtpoſito omni metu Iudæorum quo prius tenebatur, ideoque occultus

cultus erat Ieſu diſcipulus. V. caput Ioan. 19. 38.

Pauli fortitudinem & loquendi libertatem coram iudicibus ſuis, vt coram Anania principe ſacerdotum V. Actor. 23. coram Fęlice Actor. 24. coram Feſto Actor. 25. à quo & apertè grauatus, Cæſarem conſtanter appellauit.

Quam rara fuit animi fortitudine in omnibus periculis ſuis & tribulationibus Paulus patet ex Actis paſſim, quod non parum quidem in cæteris ſe prodit, in fœda illa tempeſtate Act. 27. Vide V. Obedientia paſſim.

FVNVS.

Vide Mors, §. 8.

FVR.

Vide Auaritia.

§. 1. QVI FVRES, EORVMQVE ſupplicium.

Ioſue 7. 21. 24. 25. *Vidi inter ſpolia pallium coccineum valde bonum, & ducentos ſiclos argenti, regulamque auream quinquaginta ſiclorum: & concupiſcens abſtuli, & abſcondi in terra contra medium tabernaculi mei, argentumque foſſa humo operui.*

Tollens itaque Ioſue Achan filium Zare, argentumque & pallium, & auream regulam, filios quoque & filias eius, boues & aſinos & oues, ipſumque tabernaculum, & cunctam ſupellectilem (& omnis Iſrael cum eo) duxerunt eos ad vallem Achor, vbi dixit Ioſue: quia turbaſti nos, exturbet te Dominus in die hac. [1] *Lapidauitq; eum omnis Iſrael: & cuncta quæ illius erant igne conſumpta ſunt.*

1. *Lapidauit.*] verſu 15. iubetur comburi: vtrumque factum eſt, ſed dum rogus ſtruitur, populus placandi numinis auidiſſimus vt communem cladem propelleret, in eum lapides proijcit.

Aliud huiuſce furti ſeu ſacrilegij malum fuit mors 36 virorum bellatorum, qui ob peccatum Achan cæſi ſunt ab hoſtibus v. 5.

§. 2. QVI A FVRTO ALIENI.

Tobiæ 2. 20. 21. *Factum eſt, vt (Anna) hædum caprarum accipiens detuliſſet domi. Cuius cum vocem balantis vir eius audiſſet, dixit: videte ne forte furtiuus ſit: reddite eum dominis ſuis, quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut contingere.*

═══════════════

GLORIA.

Vide Honor. Electio.

§. 1. EAM PRÆCEDIT HVMILITAS.

Vide ſuſè V. Conſolatio §. 2. & V. Tribulatio §. 2. ex Exodi 2.

GRATITVDO.

Primùm de gratitudine maximè in Deum, tum in homines. Denique quam ea Deo placeat eique curæ ſit.

§. 1. QVI GRATI MAXIME IN DEVM.

[1] *Ædificauit Noe altare Domino, & tollens de cunctis pecoribus & volucribus mundis obtulit holocauſta ſuper altare.* *Gen. 8. 20.*

1. *Ædificauit &c.*] In gratiarum ſci. actionem pro ſalute ſua & ſuorum. Vide Chryſoſt. hom. 27.

Apparuit Dominus Abram & dixit ei: Semini tuo dabo terram hanc: Qui ædificauit ibi [1] *altare Domino.* *Gen. 12. 7.*

1. *Altare.*] In quo victimas obtulit Deo in gratiarum actionem pro Chananæa poſteris ſuis à Deo promiſſa.

Ædificauit ibi Abram altare Domino. *Gen. 13. 18.*

Melchiſedech rex Salem, [1] *proferens panem & vinum (erat enim ſacerdos Dei altiſſimi) benedixit ei.* *Gen. 14. 18.*

1. *Proferens &c.*] In ſacrificium pro victoria quam adeptus erat Abraham, id ab eo tanquam ſacerdote petente ipſo Abraham.

Benedictus Deus excelſus, quo protegente hoſtes in manibus tuis ſunt. Et dedit ei decimas ex omnibus. *Gen. 14. 20.*

[1] *Vocauit Agar nomen Domini qui loquebatur ad eam: Tu Deus qui* [2] *vidiſti me.* *Gen. 16. 13.*

1. *Vocauit.*] Inuocauit, gratias ei agendo de viſitatione in vaſto illo deſerto.

2. *Vidiſti me.*] Qui me ſolando oſtendiſti te videre afflictionem meam. Ita Caietanus & alij.

Benedictus Dominus Deus domini mei Abraham, qui non abſtulit miſericordiam & veritatem ſuam à domino meo, & recto itinere perduxit me in domum fratris domini mei. *Gen. 24. 27. 48.*

Pronuſque adoraui Dominum, benedicens Domino Deo domini mei Abraham, qui perduxit me recto itinere, vt ſumerem filiam fratris domini mei filio eius.

Gen.29.33 *Rurſum concepit, & peperit filium, & ait: Quoniam audiuit me Dominus haberi contemptui, dedit etiam iſtum mihi, vocauitque nomen eius* [1] *Simeon.*

1. *Simeon.*] Quod ſignificat exauditio. Vult Lia Dei beneficiis gratam ſe præſtans, perennem memoriam eiuſdem beneficij ſcil. prolis, in ipſius prolis nomine conſtituere, vt quoties prolem videret, eius doni eſſet memor, proque eo gratias ageret, & vt idem fieret à prole rationis compote: Quod idem obſeruandum à parentibus.

Gen.31.54. *Immolatis* [1] *victimis in monte vocauit Iacob fratres ſuos vt ederent panem.*

1. *Victimis.*] .i. hoſtiis pacificis pro pace inita cum Laban, quibus tum pro eâ gratias agebat Deo, tum poſtulabat eam firmam eſſe & perpetuam.

Gen.32.10. *Deus* [1] *minor ſum cunctis miſerationibus tuis, & veritate tua quam expleuiſti ſeruo tuo.* [2] *In baculo meo tranſiui Iordanem iſtum: & nunc cum* [3] *duabus turmis* [4] *regredior.*

1. *Minor ſum.*] Vide explicata V. Humilitas.

2. *In baculo.*] .i. ſolus & pauperculus cum ſolo iſto baculo paſtoris.

3. *Duabus turmis.*] Prolium, famulorum & pecudum. Ita Ioſeph.

4. *Regredior.*] Dono tuo & beneficentia ditatus.

Gen.33.20 *Erecto ibi altari,* [1] *inuocauit ſuper illud fortiſſimum Deum Iſrael.*

1. *Inuocauit.*] Chald. ſacrificauit, altaria enim ad ſacrificium eriguntur. Sacrificauit autem in gratiarum actionem pro tot beneficiis ſibi toto iſto itinere collatis.

Gen.35.3.7. 14. *Surgite, & aſcendamus in Beth-el, vt faciamus ibi* [1] *altare Deo: qui exaudiuit me in die tribulationis meæ, & ſocius fuit itineris mei.*

Ædificauitque ibi altare, & appellauit nomen loci illius Domus-Dei: ibi enim apparuit ei Deus cum fugeret fratrem ſuum.

Ille vero erexit [2] *titulum lapideum in loco quo locutus fuerat ei Deus:* [3] *libans ſuper eum libamina, & effundens* [4] *oleum.*

1. *Altare.*] In quo ſacrificemus ob recentia beneficia nobis præſtita.

2. *Titulum.*] Qui ſimul eſſet titulus ſeu monumentum huius apparitionis, & altare.

3. *Libans libamina.*] .i. effundens in honorem Dei aliquot vini menſuras.

4. *Oleum.*] Ad conſecrationem.

Vocauitque nomen primogeniti, [1] *Manaſſes, dicens: Obliuiſci me fecit Deus omnium laborum meorum, & domus patris mei.* Gen.41.51

1. *Manaſſes.*] Quod ſignificat obliuio, quod nomen imponitur à Ioſepho, vt beneficij ſibi impenſi nunquam obliuiſcatur, ſitque id nomen eius perpetuum quoddam monumentum in quod ſemper intueatur.

Gratitudo Pharaonis in Ioſeph habetur ibidem fusè à v.39.

Iacob ob lætum nuntium de Ioſeph filio ſuperſtite, & vt Deo commendet iter ſuum in Ægyptum, mactat ei victimas. Gen 46. 1.

Moſi Sephora ſecundum parit filium, quem vocat ipſe [1] *Eliezer, dicens: Deus enim patris mei, adiutor meus, eripuit me de manu Pharaonis.* Exod.2.22

1. *Eliezer.*] .i. Deus meus adiutor, quo nomine monebatur filium iſtum intueri vt monumentum diuinæ beneficentiæ, atque inde gratiarum actionem Deo referre: Neque enim illum (quod hodie fit à parentibus) intuebatur, vt inuitamentum auaritiæ & fraudum quibus ei opes corrogaret.

Idem Moſes cum populo Dei ſeu viris ſeorſim, & Maria eius ſoror cum mulieribus ſeorſim canticum canunt gratiarum actionis pro liberatione à mari rubro & victoria Ægyptiaca. Exod.15.1. 20.

Fugauit Ioſue Amalec, & populum eius in ore gladij. Exod.17. 13.15.

Ædificauitque Moyſes [1] *altare: & vocauit nomen eius, Dominus exaltatio mea.*

1. *Altare.*] Ad ſacrificium in gratiarum actionē ob victoriam, tum etiam altare illud Victori Deo conſecrauit, hoc trophæo omnem victoriæ laudem Deo aſſignans. Ita Ioſephus.

[1] *Obtulit ergo Iethro cognatus Moyſi holocauſta & hoſtias Domino: veneruntque Aaron & omnes ſeniores Iſrael,* [2] *vt comederent panem cum eo coram Deo.* Exo.18.12.

1. *Obtulit.*] In gratiarum actionem pro tot beneficiis tum genero ſuo, tum Dei populo præſtitis.

2. *Vt comederent.*] Magna enim pars ſacrificij euchariſtici, ſeu quod ad gratias agendas offerebatur cedebat in epulum.

Exo.30.12 13. *Quando tuleris, [1] ſummam filiorum Iſrael iuxta numerum, dabunt ſinguli [2] pretium pro animabus ſuis Domino, & non erit plaga in eis, cum fuerint recenſiti. Hoc autem dabit omnis qui tranſit ad nomen, dimidium ſicli iuxta menſuram templi: Siclus viginti obolos habet: media pars ſicli offeretur Domino.*

1.*Summam.*] .ſ. Capitum.

2.*Pretium &c.*] Quo animas ſuas ſeu vitã à Deo redimant, vt Deus eos in vita conſeruet & non immittat eis aliquam plagam vt peſtem aut quid ſimile quod ijs contingebat qui Deum & tabernaculum hoc quaſi tributo & grati animi ſignificatione fraudabant: Volebat enim Deus hoc pretio, ſibi gratias agi de ea multiplicatione populi, eamque agnoſci eſſe à ſe: Volebat itẽ ſcirent Hebræi ſe Deo curæ eſſe, atque eos omnes in numerato habere.

Numer.31. 50.51.52. Iſraelitæ ob victoriam contra Madianitas incruẽtam, ita vt nullus ex eis deſideraretur, offerunt Domino omne aurum quod inde extulerant.

Ioſue 6.19 Præcipit Ioſue vt in gratiarum actionem pro victoria certò certius obtinenda contra Hiericho, quicquid auri & argenti fuerit in prȩda & vaſorum æneorum ac ferri Domino conſecretur, repoſitum in theſauris eius. Quod & fit vt iuſſum erãt v.24.

Ioſue 8.30. [1] *Tunc ædificauit Ioſue altare Domino Deo Iſrael in monte Hebal.*

1.*Tunc.*] Habita victoria de Hai, obtulitq; holocauſta v. 31.

Iudic.5. Habita victoria de Siſara canunt Debora & Barac Deo Epinicium.

Iudic.8.27 *Fecit Gedeon in monumentum victoriæ de Madianitis, [1] Ephod pretioſiſſimum, vtpote in quod magnam vim auri de præda belli inſumpſit.*

1. *Ephod.*] Fuit hoc longè diuerſum ab Ephod Põtificis, Exodi 28. nec fuit ad ſacerdotium, ſed in memoriale victoriæ per Dei oracula & opem acceptæ, Deus enim per Ephod dabat oracula.

Iudic.13.19 20. [1] *Tulit Manue hædum de capris, & libamenta, & poſuit ſuper petram, offerens Domino qui facit mirabilia, ipſe autem & vxor eius intuebãtur. Cumq; aſcenderet flamma altaris in cælum, Angelus Domini pariter in flamma aſcendit.*

1.*Tulit &c.*] Hæc offerens Domino in gratiarum actionem pro læto nuntio de filio.

Iudic.15.16 [1] *In maxilla aſini, in mandibula pulli aſinarum deleui eos, & percuſſi mille viros.*

1.*In maxilla.*] Hoc eſt ſecundum Liran. (& patet ex v. ſequenti) initium cantici Samſonis in gratiarum actionem, reliquum non extat.

Altera die diluculo conſurgentes, extruxerunt altare, obtuleruntque ibi holocauſta, & pacificas victimas. Iudic.21.4.

Quæ cadens in faciem ſuam, & adorans ſuper terram, dixit ad eum: Vnde mihi hoc, vt inuenirem gratiam ante oculos tuos, & noſſe me dignareris peregrinam mulierem? Ruth 2.10

Canticum Annæ ob ſterilitatem ablatam vide 1. Reg. 2. & ſacrificia ob idem beneficium vide c.1.v.24.25.

Tulit Samuel lapidem vnum, & poſuit eum inter Maſphath, & inter Sen: & vocauit nomen loci illius, [1] Lapis-adiutorij. Dixitque: huc uſq; auxiliatus eſt nobis Dominus. 1.Reg.7.12

1. *Lapis-adiutorij.*] Locus iſte antè alio nomine vocabatur, ſed in memoriam huius victoriæ hoc ei inditur nomen, & ob eandem rem erigitur eodem loco lapis à Samuele.

Gladius quo Dauid percuſſerat Philiſtæum, grati animi ergo ob tam inſolitam victoriam poſitus fuit in tabernaculo. 1.Reg.21.9

Erant cum Dauid ſeptem chori, & victima vituli. Cumque tranſcendiſſent qui portabant arcam [1] ſex paſſus, immolabat bouem, & ouem, & arietem, & Dauid percutiebat in organis armigatis, & ſaltabat totis viribus ante Dominum. 2.Reg.6.12 13.

1.*Sex paſſus.*] In gratiarum actionem ſoſpitatis quod nemo eſſet mortuus præter Ozã, & vt Deus continuaret idem beneficium, vnde 1.Paral. 15. v. 26. dicuntur immolati 7 tauri & 7 arietes, videlicet per ſingulos pſallentium Leuitarum choros, vnus taurus & aries vnus, erant enim 7 chori.

In manu Thou erant vaſa aurea, & vaſa argentea, & vaſa ærea: quæ & ipſa [1] ſanctificauit rex Dauid Domino cum argento & auro, quæ ſanctificauerat de vniuerſis gẽtibus quas ſubegerat. 2.Reg.8.10 11.

1.*Sanctificauit.*] Conſecrauit Domino in ſignum grati animi de obtenta victoria quod idem fecit de ære.

Dixit Dauid: faciam [1] miſericordiam cum Hanon filio Naas, ſicut fecit pater eius mecum miſericordiam. Miſit ergo Dauid conſolans eum per ſeruos ſuos ſuper patris interitu. 2.Reg.10.2

1.*Miſericordiam.*] De ea v. l. 1.Reg.c.22.

1.Paral.26 *Ipſe Selemith, & fratres eius ſuper theſauros San-*
26.27. *ctorum, quæ* [1] *ſanctificauit Dauid rex, & prin-*
cipes familiarum, & tribuni, & centuriones, &
duces exercitus, de bellis, & manubijs præliorum,
quæ conſecrauerant ad inſtaurationem, & ſupel-
lectilem templi Domini.

1. *Sanctificauit.*] Separauit, conſecrauit Domino in gratiarum actionem de victorijs habitis, pretioſa enim quæque & rariora de præda offerebantur Deo à Rege & principibus.

3.Reg.1.48 *Et* [1] *adorauit rex in lectulo ſuo: inſuper & hæc locu-*
tus eſt: Benedictus Dominus Deus Iſrael, qui
dedit hodie ſedentem in ſolio meo, videntibus ocu-
lis meis.

1. *Adorauit.*] Gratias agens de eo quod ſequitur beneficio. Vide eiuſdem pulchram & longam gratiarum actionem 1. Paral. c. vlt. à v. 10. Aliam idem totius populi ibid. v. 20. 21.

3.Reg.2.7. *Sed & filijs Berzellai Galaaditis reddes gratiam,*
eruntque comedentes in menſa tua: occurrerunt
enim mihi quando fugiebam à facie Abſalom
fratris tui.
2.Paral.15 *Immolauerunt Domino in die illa de manubijs, &*
11. *præda quam adduxerant, boues ſeptingentos, &*
arietes ſeptem millia.
2.Paral.20 *Ioſaphat* [1] *ergo, & Iuda, & omnes habitatores Ie-*
18. *ruſalem ceciderunt proni in terram coram Do-*
mino, & adorauerunt eum.

1. *Ergo.*] Ob reuelationem factam de futura victoria, pro qua gratias agebant. Vide v. 14. & ſeqq.

2.Paral.20 *Ingreſſi ſunt in Ieruſalem cum pſalterijs, & citha-*
28. *ris, & tubis in domum Domini.*
1.Eſdra 3. *Fundato igitur à cæmentarijs templo Domini, ſtete-*
10.11. *runt ſacerdotes in ornatu ſuo cum tubis: & Leui-*
tæ filij Aſaph in cymbalis, vt laudarent Deum,
[1] *per manus Dauid regis Iſrael. Et concinebant in*
hymnis & confeſſione Domino: quoniam bonus,
quoniam in æternum miſericordia eius ſuper
Iſrael. Omnis quoque populus vociferabatur cla-
more magno in laudãdo Dominum, eo quod fun-
datum eſſet templum Domini.

1. *Per manus Dauid.*] .i. cantando pſalmos compoſitos à Dauid.

1.Eſdra 7. *Benedictus Dominus Deus patrum noſtrorum, qui*
27.28. vſ- *dedit hoc in corde regis vt glorificaret domum*
que & ego *Domini quæ eſt in Ieruſalem, & in me inclina-*
uit miſericordiam ſuam coram rege & conſilia-
toribus eius, & vniuerſis principibus regis po-
tentibus.
2.Eſdra 12 *Aſcendere feci principes Iuda ſupra murum, & ſta-*
31. *tui duos magnos choros laudantium. Et ierunt*
ad dexterã ſuper murum, ad portam ſterquilinij.
Vide etiam v. 37.
Poſt hæc epulati ſunt, [1] *benedicentes Deum.* Tobiæ 7.17

1. *Benedicentes.*] Agentes Deo gratias pro cibo dato: quod bonis omnibus, ſolemne eſt facere.

Benedicimus te Domine Deus Iſrael, quia non con- Tobiæ 8.17
tigit quemadmodum putabamus. Feciſti enim no- 18.
biſcum miſericordiam tuam, & excluſiſti à nobis
inimicum perſequentem nos.
Si meipſum tradam tibi ſeruum, non ero condignus Tobiæ 9.2.
prouidentiæ tuæ.
Dixit Raphael ad Tobiam: At vbi introieris do- Tobiæ 11.7
mum tuam, ſtatim adora Dominum Deum tuum:
& [1] *gratias agens ei, accede ad patrem tuum, &*
oſculare eum.

1. *Gratias agens.*] De proſpero itinere, docentur hic itinerantes ſtatim atque domum redierint omiſſis cæteris, ante omnia Deo gratias agere, inquit Liranus.

Cum adoraſſent Deum, & gratias egiſſent, conſede- Tob. 11.12
runt.
Dicebat Tobias: Benedico te Domine Deus Iſrael, Tob. 11.17.
quia tu caſtigaſti me, & tu ſaluaſti me: & ecce
ego video Tobiam filium meum.
Narrauit (Sara. ſ.) parentibus ſuis omnia benefi- Tob. 11.19.
cia Dei quæ feciſſet circa eum per hominem qui
eum duxerat.
Pater quam mercedem dabimus ei? aut quid dignum Tobiæ 12.2
poterit eſſe beneficijs eius? Me duxit, & reduxit 3.
ſanum, pecuniam à Gabelo ipſe recepit, vxorem
ipſe me habere fecit, & dæmonium ab ea ipſe cõ-
peſcuit, gaudium parentibus eius fecit, meipſum à
deuoratione piſcis eripuit, te quoque videre fecit
lumẽ cæli, & bonis omnibus per eũ repleti ſumus.
Quid illi ad hæc poterimus dignum dare?
Tunc, proſtrati per [1] *horas tres in faciem, benedixe-* Tob. 12.22
runt Deum: & exurgentes narrauerunt omnia
mirabilia eius.
Vide item caput 13. per plures verſus.

1. *Horas tres.*] Propter tria beneficia (inquit Liranus) ſcilicet illuminationis Tobiæ, directionis filij ſui, & liberationis Saræ à dæmonio.

Gratitudo Dauidis erga Deum perſpicua eſt ex varijs eius pſalmis, atq; maximè ex Pſ. 9. ex 15. v. 7. ex Pſ. 17. ex Pſ. 27. à v. 8. ex Pſ. 29. ex Pſ. 30. 27. ex Pſ. 33. ex Pſ. 34. 11. & 21. ex Pſ. 39. à v. 1. vide iterum v. 12. ex Pſ. 45. & 46. & 47. & 75. & 80. & 95. & 96. & 97. & 102. & 103. & ſequentibus quatuor ex Pſ. 110. & 112. & ſequentibus quinque & 123. & 133. cum ſequentibus duobus, & 137. & 143. cum cæteris vſque ad finem.

Eccleſiaſticus gratias agit, quòd à varijs malis ſingulari Dei munere ſit liberatus.

Iſaiæ

Iſaiæ canticum in gratiarum actionem ob beneficia in priore Chriſti aduentu collata, V. c. 12. Eiuſdem canticum in perſona ſaluandorum Chriſti paſſione, V. c. 25. pergitque c. 26. gratias agere ob fœlicitatem iuſtorum & damnationem impiorum.

Eſther 6. Cum quæſitum eſſet ab Aſſuero rege quid præmij conſecutus eſſet, Mardocheus pro ſumma in eum fide qua vitam ei ſeruauerat, reſponſumque eſſet nihil adhuc mercedis repenſum, iuſſit eum multis honoribus affici.

4. Reg. 5. 16. Naaman Syrus curatus à lepra ab Eliſeo: Obſecro, inquit, vt accipias [1] benedictionem à ſeruo tuo: at ille recuſauit.

1. *Benedictionem.*] i. munus.

Dan. 2. & 4. & 5. Tam Nabuchodonoſor quam filius eius Baltaſſar honorarunt Danielem pro interpretatione ſomniorum.

Vide V. Miſericordia ex 2. Mach. 12.

Luc. 7. 4. 5. *Illi (Iudæi) cum veniſſent ad Ieſum, rogabant eum ſolicitè dicentes ei: quia dignus eſt vt hoc illi præſtes: diligit enim gentem noſtram, & ſynagogam ipſe ædificauit nobis.*

B. Pauli gratus animus ex variis patet locis Epiſtolarum.

Gal. 4. 15. *Teſtimonium perhibeo vobis, quia ſi fieri poſſet, oculos veſtros eruiſſetis, & dediſſetis mihi.*

1. *Teſtimonium, &c.*] Hæc ipſa amoris iſtorum in Paulum publica per literas commemoratio, magnum eſt grati in eos animi argumentum.

Vide verbo Eleemoſyna ex c. 4. 15. 16. ad Philipp. & verbo Oratio §. pro quibus orandum.

2 ad Tim. 1. 16. 17. 18. *Det miſericordiã Dominus Oneſiphori domui: quia ſæpe me refrigerauit, & catenam meam non erubuit: ſed cum Romam veniſſet, ſollicitè me quæſiuit, & inuenit. Det illi Dominus inuenire miſericordiam à Domino in illa. Et quanta Epheſi miniſtrauit, tu melius noſti.*

De eius gratitudine erga Oneſimum pro obſequio ſibi Romæ in carcere exiſtenti ab eo præſtito dictum, V. Charitas, patetque ex tota Epiſt. ad Philemonem, Oneſimi herum.

Eſther 6. Gratus fuit Aſſuerus Mardocheo in quem pro fide præſtita multos contulit honores.

Vide etiam §. 1. ex Ruth 2. 10. ex 2. Reg. 10. 2. ex Tobiæ 9. 2. & ex eodem c. 12. 2. 3. ex Eſther 6.

Iudith canticum in gratiarum actionem de deuicto tyranno, vide c. 16.

Porro Iudith vniuerſa vaſa bellica Holofernis quæ dedit illi populus, & conopæum quod ipſa ſuſtulerat de cubili ipſius, obtulit in [1] anathema [2] obliuionis. Iudith 16. 23.

1. *Anathema.*] i. in donum, ſeu ſeparauit illa Domino, eique dedicauit.

2. *Obliuionis.*] i. inquit Sà, proſperi ſucceſſus, qui ſolet obliuionem afferre malorum.

Et factum eſt poſt hæc, omnis populus poſt victoriam venit in Ieruſalem adorare Dominum: & mox vt purificati ſunt, obtulerunt omnes holocauſta, & vota, & repromiſſiones ſuas. Iudith 16. 22. 23.

Dies autem victoriæ huius feſtiuitatis, ab Hebræis in numero ſanctorum dierum accipitur, & colitur à Iudæis ex illo tempore, vſque in præſentem diem.

Dies tertiuſdecimus menſis Adar vnus apud omnes interfectionis fuit, & quartadecima die cædere deſierunt. Quem conſtituerunt eſſe [1] ſolemnem, vt in eo omni tempore deinceps vacarent epulis, gaudio, atque conuiuiis. Eſther 9. 17.

1. *Solemnem.*] In gratiarum ſcil. actionem pro tanto beneficio. Vide item aliquot verſus ſequentes potiſſimum v. 22. vbi dicitur Iudæos iſto die in gratiarum actionem pauperibus munera largitos. V. item c. 10. 4.

Danielis orationem gratitudine plenam poſtquam à Deo impetraſſet notitiam ſomnij Nabuchodonoſor eiuſque interpretationem V. c. 2. à v. 20. Sidrach autem, Miſach, & Abdenago gratiarum actionem bene longam poſtquam à fornace Babylonis eſſent liberati, V. c. 3.

Conuerſi hymnum canebant, & benedicebant Dominum in cælum, quoniam bonus eſt, quoniam in ſæculum miſericordia eius. 1. Mach. 4. 24. 55. 56. 57.

Et cecidit omnis populus in faciem, & adorauerunt & benedixerunt in cælum eum qui proſperauit eis. Et fecerunt dedicationem altaris diebus octo, & obtulerunt holocauſta cum lætitia, & ſacrificium [1] ſalutaris, & laudis. Et ornauerunt faciem templi [2] coronis aureis, & ſcutulis: & dedicauerunt portas, & [3] paſtophoria; & impoſuerunt eis ianuas.

1. *Salutaris.*] Ob ſalutem conſecutam, ſci. in gratiarum actionem: erant autem iſta ſacrificia pacifica.

2. *Coronis &c.*] Pro victoriis (quarum coronæ erant ſymbola) à Deo ſibi conceſſis.

3. *Paſtophoria.*] Cubicula & exedræ vbi aſſeruabantur res ſacræ.

Aſcenderunt in montem Sion cum lætitia & gaudio, & obtulerunt holocauſta, quod nemo ex eis cecidiſſet donec reuerterentur in pace. 1. Mach. 5. 54.

Intrauit in eam (ciuitatem ſcil. Gazenſem) cum hymnis benedicens Dominum. 1. Mach. 13. 47.

Intra-

1\. Mach. 13. 51. 52. *Intrauerunt in eam tertia & vigeſima die ſecundi menſis, anno centeſimo ſeptuageſimo primo, cum laude & ramis palmarum, &* [1] *cinyris, & cymbalis, &* [2] *nablis, & hymnis, & canticis, quia contritus eſt inimicus magnus ex Iſrael. Et conſtituit vt omnibus annis agerentur dies hi cum lætitia.*

1\. *Cyniris.*] Cinyra inſtrumentum eſt muſicum.
2\. *Nablis.*] .i. cytharis.

2\. Mach. 1. 11. *De magnis periculis à Deo* [1] *liberati magnificè gratias agimus ipſi, vtpote qui aduerſus* [2] *talem regem dimicauimus.*

1\. *Liberati.*] Tempore Antiochi Epiphanis.
2\. *Talem regem.*] Tantæ potentiæ cum eſſet rex Syriæ & Perſidis.

2\. Mach. 1. 17. *Per omnia benedictus Deus qui tradidit impios.*
2\. Mach. 3. 30. 35. *Hi autem Dominum benedicebant, quia magnificabat locum ſuum: & templum quod paulo ante timore ac tumultu erat plenum, apparente omnipotente Domino, gaudio & lætitia impletum eſt. Heliodorus autem hoſtia Deo oblata, & votis magnis promiſſis ei qui viuere illi conceſſit, & Oniæ gratias agens, recepto exercitu repedabat ad regem.*

Vide item c. 8. v. 33. 37. & c. 10. 38. & c. 11. 9. & c. 15. 29. 34. 35. &c.

Matt. 9. 8. *Videntes* [1] *turbæ timuerunt, & glorificauerunt Deum, qui dedit poteſtatem talem hominibus.*

1\. *Turbæ.*] Semper turbæ, ſimplicioreſque Deo gratias agunt, frendentibus atque inuidentibus tumidis Scribis & Phariſæis.

Matth. 26. 30. [1] *Hymno dicto, exierunt in montem oliueti.*

1\. *Hymno.*] Gratiarum actionis poſt duplex epulum, legale ſci. Agnique paſchalis, & Euchariſtiæ. Nota mortis metu non auocatum Chriſtum à gratiarum actione, quo docemur eam, nullam ob cauſam quantum fieri poteſt, omittendam.

Marci 1. 45. *Ille (Leproſus curatus à Chriſto) egreſſus cœpit prædicare & diffamare ſermonem, ita vt iam non poſſet manifeſtè* [1] *introire in ciuitatem.*

1\. *Introire.*] Propter magnum affluxum venientium & quærentium ſanari.

Marci 5. 19. 20. [1] *Vade in domum tuam ad tuos, & annuntia illis quanta tibi Dominus fecerit, & miſertus ſit tui. Et abijt & cœpit prædicare in Decapoli quanta ſibi feciſſet Ieſus: & omnes mirabantur.*

1\. *Vade in domum.*] Hunc non admittit Chriſtus in ſuum contubernium, iudicabat enim ad maiorem Dei gloriam pertinere, ſi popularibus ſuis miraculum in ſe factum nuntiaret, vt ſic eos ad Chriſti fidem præpararet. Addit Ambroſius id feciſſe Chriſtum ad vitandam iactantiam quæ videri poterat ineſſe, ſi hunc à ſe curatum quaſi teſtem miraculi ſecum circumtuliſſet.

Apertum eſt illico os eius, & lingua eius, & loquebatur benedicens Deum: Benedictus Dominus Deus Iſrael: quia viſitauit, & fecit redemptionem plebis ſuæ. Lucæ 1. 64. 68.
Reuerſi ſunt paſtores, glorificantes & laudantes Deum in omnibus quæ audierant, & viderant ſicut dictum eſt ad illos. Lucæ 2. 20.

Viſo Ieſu Simeon benedicit Deum: Nunc dimittis &c. Lucæ 2. 28.

Ieſus [1] *eleuatis ſurſum oculis, dixit: Pater, gratias ago tibi quoniam audiſti me.* Ioan. 11. 41.

1\. *Eleuatis.*] Vt formam (inquit Damaſcenus in catena) nobis daret orandi.

Exiliens (claudus ſci. à Petro ſanatus) ſtetit, & ambulabat: & intrauit cum illis in templum ambulans, & exiliens, & laudans Deum. [1] *Cum teneret autem Petrum & Ioannem, cucurrit omnis populus ad eos ad porticum quæ appellatur Salomonis, ſtupentes.* Act. 3. 8. 11.

1\. *Cum teneret.*] Claudus ſci. ille, miraculum prædicans & tanti beneficij auctores oſtendens.

Cum hæc dixiſſet, ſumens panem, gratias egit Deo in conſpectu omnium: & cum fregiſſet, cœpit manducare. Act. 27. 35.
Gratias ago Deo meo ſemper pro vobis [1] *in gratia Dei quæ data eſt vobis in Chriſto Ieſu, quod in omnibus diuites facti eſtis* [2] *in illo, in omni* [3] *verbo, & in omni* [4] *ſcientia,* [5] *ſicut* [6] *teſtimonium Chriſti confirmatum eſt in vobis.* 1. ad Cor. 1. 4. 5. 6.

1\. *In gratia.*] Ob gratiam.
2\. *In illo.*] Per illum.
3\. *Verbo.*] Prædicationis Euangelij.
4\. *Scientia.*] Spiritali eius intelligentia.
5\. *Sicut.*] Ponitur pro adeò ſeu intantum. Ita Sâ.
6\. *Teſtimonium.*] Euangelium, quod de Chriſto teſtatur.

Gratias ago Deo meo, quod omnium veſtrum lingua loquor. 1. ad Cor. 14. 18.
Gratia Dei ſum id quod ſum: & gratia eius in me vacua non fuit, ſed abundantius illis omnibus laboraui: non ego autem, ſed gratia Dei mecum. 1. ad Cor. 15. 10.

1. ad Cor. 15.57. *Deo gratias, qui dedit nobis [1] victoriam per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.*

1. *Victoriam.*] De peccato & morte.

2. Cor. 2. 14. *Deo gratias, qui ſemper [1] triumphat nos in Chriſto Ieſu, & odorem notitiæ ſuæ manifeſtat per nos in omni loco.*

1. *Triumphat.*] Triumphare facit, dum corda infidelium fidei iugo ſubijcimus.

1. ad Tim. 1.12.13. *Gratias ago ei qui me confortauit Chriſto Ieſu Domino noſtro, quia fidelem me [1] exiſtimauit, ponens [2] in miniſterio, qui prius [3] blaſphemus fui & perſecutor & contumelioſus. Sed miſericordiam Dei conſecutus ſum, quia ignorans feci [4] in incredulitate.*

1. *Exiſtimauit.*] Iudicauit.
2. *In miniſterio.*] Apoſtoli, & Euangelici prædicatoris.
3. *Blaſphemus.*] In Chriſtum.
4. *In*] .i. per

Apoc. 11.16 17. *Et viginti quatuor ſeniores qui in conſpectu Dei ſedent in ſedibus ſuis, ceciderunt in facies ſuas, & adorauerunt Deum, dicentes: Gratias agimus tibi Domine Deus omnipotens, qui es, & qui eras, & qui venturus es: quia accepiſti virtutem tuam magnam, & [1] regnaſti.*

1. *Regnaſti.*] Regnas modo.
Vide etiam cap. 7. v. 12.

§. 2. De gratitudine in homines.

Gen. 41. Pharao pro expoſitione ſomnij ſui multum honeſtauit Ioſeph.

Exo. 2. Iethro ſacerdos Madian gratus fuit Moyſi, quod filias ſuas tutatus eſſet contra iniquos paſtores, vnde & eum excepit domi ſuæ, filiamque dedit vxorem.

Ioſue 6. Admodum ſolicitus fuit Ioſue ne quid mali inferretur domui Rahab quæ exploratores receperat, idque tum ob fidelitatem, tum ob gratitudinem.

Iudic. 8.22 *Dixerunt omnes viri Iſrael ad Gedeon: Dominare noſtri tu & filius tuus, & filius filij tui: quia liberaſti nos de manu Madian.*

1. Reg. 15.6 *Dixit Saul [1] Cinæo: abite, recedite, atque diſcedite ab Amalec: ne fortè inuoluam te cum eo: [2] tu enim feciſti miſericordiam cum omnibus filijs Iſrael, cum aſcenderent de Ægypto. Et receſſit Cinæus de medio Amalec.*

1. *Cinæo.*] .i. poſteris Ietro ſoceri Moyſis, qui ſecutus fuerat Iſraelitas in deſerto.
2. *Tu feciſti.*] .i. Maiores tui.

Mane mecum (ita Dauid ad [1] Abiathar) ne timeas: ſiquis quæſierit animam meam, quæret & animam tuam, mecumque ſeruaberis. 1. Reg. 22. 23.

1. *Abiathar.*] Cuius pater Abimelech fuerat amicus Dauid, & dederat ei cibum fugienti cap. 21. & conſuluerat pro eo Dominum c. 22. 10. quemque Saul occiderat c. 22. 18.

Dauid gratias agit Galaaditis quod ſepeliſſent Saul hoſtem ſuum. Vide item V. Inimicorum dilectio ex 2. Reg. 9. 2. Reg. 2.

Eliæ gratitudo in viduam à qua ſuſtentabatur, patuit cum eius filium vitæ reſtituit. 3. Reg. 17. Idem aſcenſurus in cælum bene remuneratus eſt diſcipulum ſuum Eliſeum, quia impetrauit ei ſpiritum [1] duplicem. 4. Reg. 2.

1. *Duplicem.*] .i. Multiplicem, eximium, vel cum Auguſt. duplo maiorem quàm habuit: hinc Elias 8, Eliſæus 16 fecit miracula: ita Rupertus.

Eliſeus item gratus fuit hoſpitæ ſuæ, quia obtulit illi obſequium ſuum apud Regem, filium ei impetrauit, eundemque mortuum ad vitam reuocauit. 4. Reg. 4.

§. 3. Qvam Deo placeat et ſit curæ gratitudo.

Ex omnibus animantibus mundis tolle [1] ſeptena, & ſeptena, maſculum & fæminam. Gen. 7. 2.

1. *Septena & ſeptena.*] Non 14 vt vult Origenes, neque enim tantam animalium vim contineret arca, ſed ſeptena & ſeptena .i. 7 tolles in arcam è ſingulis mundis par vnum ſci. ad procreationẽ, alterum ad ſacrificium, tertium ad eſum exacto diluuio, denique ſeptimum marem ad ſacrificandum ſtatim à diluuio. En quam ſit Deo curæ ſacrificium quo teſtemur nos, ipſi beneficiiſq; eius gratos, eorumque eſſe memores. Ambr. Theodor. &c.

Vult filios Iſrael Deus ſingulis annis edere Agnum paſchalem certis quibuſdam ceremoniis in memoriam liberationis ab Ægypto. Vide etiam c. 13. 3. &c. Exo. 12. 14.

Narrabis filio tuo in die illo, dicens: hoc eſt quod fecit mihi Dominus quando egreſſus ſum de Ægypto. Et erit [1] quaſi ſignum in manu tua, & quaſi monumentum ante oculos tuos: & vt lex Domini ſemper ſit in ore tuo, in manu enim forti eduxit te Dominus de Ægypto. Cuſtodies huiuſcemodi cultum ſtatuto tempore [2] à diebus in dies. Exo. 13. 8. 9. 10.

1. Quaſi

1. *Quaſi ſignum, &c.*] Vult eos hoc modo loquendi iugem habere beneficij huius memoriam, & vt id tanquam res quæ penderet iis inter oculos, animo perpetuò occurrat.

2. *A diebus in dies.*] .i. Ab anno in annum.

Exo.13.2. 1 *Sanctifica mihi omne primogenitum quod* [2] *aperit vuluam in filijs Iſrael, tam de hominibus quàm de iumentis: mea ſunt enim omnia.*

1. *Sanctifica.*] .i. Separa à communi vſu vt mihi dicetur & ſacrificetur in memoriam liberatorum primogenitorum de gladio Angeli percutientis primogenitos Ægypti.

2. *Aperit vuluam.*] Quod primum naturali more vuluam matris reſerando in lucē egreditur. Si Iudæi primogenita dant Deo, cur non item Chriſtiani parentes ſuos dent primogenitos Deo & religioni?

Exo.16.33.34. *Dixitque Moyſes ad Aaron: Sume vas vnum, & mitte ibi man, quantum poteſt capere gomor: & repone* [1] *coram Domino,* [2] *ad ſeruandum in generationes veſtras, ſicut præcepit Dominus Moyſi. Poſuitque illud Aaron in tabernaculo reſeruandum.*

1. *Coram Domino.*] In tabernaculo quod poſtea erectum fuit.

2. *Ad ſeruandum.*] In gratam memoriam tanti beneficij: de quo vide V. Deus §. 9. de prouidentia.

Præter ſacrificia animalium inſtituit etiã Deus ſacrificium ſimilæ, vt etiam pro frugibus terræ Iudęi hoc ſacrificio ei gratias agerent. Leuit.2.1. Item non tantum ſimilæ incoctæ ſacrificium expetit, ſed etiam ſubactæ & coctæ: idque tot modis quot coquitur ſimila & panis, & ſicut is coquitur clibano, ſartagine & craticula, ita & ſacrificium panum erat triplex: ſcilicet clibani, ſartaginis & craticulæ. Leuit.2.4. Noluit item ſacrificio panum admiſceri fermentum. Leuit.2.v.11. vt meminiſſent perpetuò liberationis ſuæ ex Ægypto, quando ob feſtinationem azymis ſunt vſi Exodi 12.34. Et vt omni modo teſtarentur gratum animum ob fruges terrę, non tantum ſimilam crudam ſibi voluit offerri, & panes tripliciter coctos, ſed etiam ſpicas virentes. Leuit.2.14. tanquam primitias frugum, quas & triplices debebant: primò has quæ erant meſſis hordeaceæ, cuius manipulus offerebatur in Paſchate, 2 die azymorũ. Secundò primitias panum ex meſſe triticea in Pentecoſte. Leuit.23.v.15. & 17. Tertiò primitias omnium frugum in feſto tabernaculorum. Exo.23.v.16.& 19.

Leuit.6.9. *Hæc eſt lex* [1] *holocauſti:* [2] *cremabitur in altari tota nocte vſque manè.*

1. *Holocauſti.*] Perpetui quod quotidie offerebatur, quodq; conſtabat oblatione Agni manè, & alterius veſperè. Vide Numer.28.3. ille quidem (inquit Philo) pro diurnis, hic vero pro nocturnis beneficiis.

2. *Cremabitur &c.*] Loquitur de veſpertino holocauſto Agni, cuius partes ſucceſſiuè imponebantur altari vt ſacrificium duraret à veſpera vſque manè: quare neceſſe erat tota nocte vigilare ſacerdotem: id autem exigebat Deus vt nullo vnquam tempore ceſſarent à gratiarum actione, ſuique cultu. Matutinum agni holocauſtum totum ſimul cremabatur, quia poſt illud alia erant ſacrificia & holocauſta offerenda, quare à gratiis Deo agendis eoque colendo nunquam feriabantur Iudæi.

Leuitici 7. ver. 12. deſcribitur ritus quem exigebat Deus in oblatione pro gratiarum actione.

Cap. 12. v. 6. præſcribitur [1] holocauſtum mulieri quæ exegit dies purificationis ſuæ, agnus anniculus &c.

1. *Holocauſtum.*] Quod offerat pro accepta prole, & quoniam pericula partus euaſit: vt autem ab eo officio nemo ob paupertatem ſe excuſaret, v.8. agno ſubſtituit pro tenuioribus duos turtures aut duos pullos columbarum, tam eſt Deus amans gratitudinis.

Quando ingreſſi fueritis terram, & plantaueritis in ea ligna pomifera, auferetis [1] *præputia eorum: poma quæ germinant, immunda erunt vobis, nec edetis ex eis.* [2] *Quarto autem anno omnis fructus eorum ſanctificabitur laudabilis Domino. Quinto autem anno comedetis fructus, congregantes poma quæ proferunt. Ego Dominus Deus veſter.* Leuit.19.23.24.

1. *Præputia.*] .i. Trium primorum annorum fructus, qui vocantur præputia quia immundi, alluſione facta ad præputium pueri quo reddebatur immundus.

2. *Quarto &c.*] Idque in gratiarum actionem, fructus igitur trium primorum annorum abijciebantur tanquam immundi, quarti autem anni offerebantur Deo ſeu ſacerdotibus, tanquam primitiæ & decimæ, quinto tandem anno iis veſcebantur.

Loquere filijs Iſrael: Menſe ſeptimo, prima die menſis, erit vobis ſabbathum, [1] *memoriale, clangentibus tubis, & vocabitur ſanctum: omne opus ſeruile non facietis in eo, & offeretis holocauſtum Domino.* Leuit.23.24.25.

1. *Memoriale.*] Tradunt tum Hebræi, tum Latini feſtum tubarum fuiſſe in memoriam & gratiarum actionem liberati Iſaac ne immolaretur à patre.

Leuit. 23. 34. 36. 40. *Loquere filijs Iſrael: A quintodecimo die menſis huius ſeptimi, erunt [1] feriæ tabernaculorum ſeptem diebus Domino. Et ſeptem diebus auferetis holocauſta Domino: dies quoque octauus erit celeberrimus atque ſanctiſſimus, & offeretis holocauſtum Domino: eſt enim cœtus atque [2] collectæ: omne opus ſeruile non facietis in eo. Sumetiſque vobis die primo fructus [3] arboris pulcherrimæ, ſpatulaſque palmarum, & ramos [4] ligni denſarum frondium, & ſalices de torrente, & lætabimini coram Domino Deo veſtro.*

1. *Feriæ, &c.*) Hoc feſtum celebrabatur in memoriam protectionis Dei, qua Hebræos, per 40. annos ita protexit, vt ſine domibus in tabernaculis hyeme & æſtate vixerint.

2. *Collectæ.*) Quia populus congregabatur octauo die in tabernaculo, & poſtea in templo, vt ſimul gratias ageret ſolẽnibus ſacrificiis, quod poſt longam peregrinationem, omnes tribus ſaluæ veniſſent in terram promiſſam. Simili modo vocatur ſeptimus dies azymorum, dies collectæ; quod omnes tunc cõuenirent ad agendum gratias pro liberatione ex Ægyptiaca ſeruitute.

3. *Arboris pulcherrimæ.*) Cedri, inquit Hier.

4. *Ligni, &c.*) .i. myrti, hos ramos geſtabant in gratiarum actionem. quod à ſolitudine in terram feracem & arboribus optimis abundantem eſſent tranſlati.

Leuit. 24. 5. 6. 7. *Accipies [1] ſimilam & coques ex ea duodecim panes, qui ſinguli habebunt [2] duas decimas, quorum ſenos [3] altrinſecus ſuper menſam puriſſimam coram Domino ſtatues: & pones ſuper eos [4] thus lucidiſſimum, vt ſit panis in monumentum oblationis Domini.*

1. *Similam.*) Ea erat puriſſima farina.

2. *Duas decimas.*) .i. duo Gomor, erat Gomor victus vnius diei menſura.

3. *Altrinſecus.*) .i. ex altera parte, ſeu è regione aliorum ſex. Erant autem hi panes 12. vt quæque tribus ſuum quaſi panem Deo offerret, idque tum in gratiarum actionem victus ſibi hactenus dati, tum vt hac oblatione alliceretur Deus, ad idem in futurum præſtandũ.

4. *Thus.*) Vt hac ceremonia ſignificarent ſe omnia Deo debere, ſeque omnia Deo accepta referre per panes propoſitionis, thus enim ſoli Deo offertur.

Leuit. 25. 2. *Loquere filijs Iſrael, & dices ad eos: Quando ingreſſi fueritis terram, quam ego dabo vobis, ſabbathizet [1] ſabbathum Domini.*

1. *Sabbathum.*) Hæc terræ quies quolibet anno 7. inſtituta eſt à Deo, inquit Auguſt. vt Hebræi pro terra ſibi data illi hoc ſabbathum quaſi cultum & hommagium quoddam in gratiarum actionem rependerent.

Num. 15. 18. 19. 20. 21. *Cum veneritis in terram, quã dabo vobis, & comederitis de panibus regionis illius, ſeparabitis [1] primitias Domino de [2] cibis veſtris. Sicut de areis primitias ſeparabitis, ita & de [3] pulmentis dabitis primitiua Domino.*

1. *Primitias.*) In ſignum gratitudinis.

2. *Cibis.*) .i. panibus.

3. *Pulmentis.*) .i. panibus. Ita Heb. Chald. & 70. cum igitur panem pinſerẽt: panẽ aliquem primitiarum dabãt ſacerdotibus aut Leuitis.

Num. 28. 9. 10. 11. *[1] Die ſabbathi offeretis duos agnos anniculos immaculatos, & duas decimas ſimilæ oleo conſperſæ in ſacrificio, & liba, quæ ritè funduntur per ſingula ſabbatha in holocauſtum ſempiternum. [2] In calendis autem, id eſt, in menſium exordijs offeretis holocauſtum Domino, vitulos de armento duos, arietem vnum, agnos anniculos ſeptem immaculatos.*

1. *Die ſabbathi.*) Sabbathum colebant Iudæi in memoriam & gratitudinem beneficij creationis, quando Deus vniuerſis creatis quieuit die 7. quo quidem die manè offerebant Dei iuſſu 3. agnos, duos ſc. qui hîc præſcribuntur. Tertius erat ille de quo v. 3. qui quotidie immolabatur in holocauſtum.

2. *In calendis.*) Calendas ſeu initium menſis ſumebant Hebræi à nouilunio, vocabaturque feſtum Neomeniæ, quam inſtituit Deus vt ſe gratos præſtarent ob beneficium diuinæ gubernationis, maximèque de eo, quod nobis præſtat per ſolem, lunam, aliaque ſydera.

Deut. 26. 1. 2. 3. *Cum intraueris terrã, quam Dominus Deus tuus tibi daturus eſt poſſidendam, & obtinueris eam, atque habitaueris in ea, tolles de cunctis frugibus tuis [1] primitias, & pones in cartalio, pergeſque ad locum, quem Dominus Deus tuus elegerit, vt ibi inuocetur nomen eius: accedeſque ad ſacerdotem, qui fuerit in diebus illis, & dices ad eum: Profiteor hodie coram Domino Deo tuo, quod ingreſſus ſum in terram, pro qua iurauit patribus noſtris, vt daret eam nobis.*

1. *Primitias.*] Hæ offerebantur quotannis, in feſto tabernaculorum: & quotannis fiebat hæc longa profeſſio, quæ hîc ſequitur in ſignum memoris animi, & ne tot memoria beneficiorum, vllo vnquam tempore deleretur. Verſ. 5. habes *Syrus*. i. Laban ſocer Iacob. Gen. 28. 5. Habes item *patrem meum*. i. Iacob.

Ioſue 4. per totum. Dei iuſſu tolluntur 12. lapides de medio Iordanis alueo, quem ſicco pede tranſierat vniuerſus Iſrael, collocanturque in Galgalis, [1] 12. item alij loco ablatorum ſubſtituuntur eodem loco, vt ſint in monumentum tanti beneficij.

1. *12. item alij.*) Hi erant prægrandes at-

que eminebant ex aqua, dum ea modica erat, aiuntque eos eſſe, quos demonſtrauit diuus Ioannes, dum ipſe ad Phariſęos: Poteſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ.

GVLA.

Vide Conuiuia. Ebrietas.

§. 1. QVINAM EA PECCARINT.

Gen. 3. 6. *Adam & [1] Eua, quando comedit vterque de ligno vetito.*

1. *Eua.*) Videtur Eua quidem bis de eo comediſſe, primùm ſola, ſecundò cum viro, vt eum ſui exemplo ad eſum induceret: argumento eſt quod Hebræa & 70. addunt *ſecum* ad ſecundum *comedit*, ver. 3.

Gen. 25. 29. 30. *Coxit Iacob pulmentum: ad quem cum veniſſet Eſau de agro laſſus, ait: Da mihi de coctione hac [1] rufa, quia oppidò laſſus ſum. Quam ob cauſam vocatum eſt nomen eius Edon.*

1. *Rufa.*) Rubente ob iniectum crocum, aut ſimilia. Notant Doctores, hic Eſau peccaſſe gula, nam quod infra v. 32 ait: En morior, prætexit ſuæ gulę neceſſitatem; in tam ampla enim domo qualis erat Iſaac, non poterant ei deeſſe neceſſaria: ſed color, odor, & cupiditas lentis, pulmentique illius gulam irritabant. Caiet. & alij.

Iſraelitæ huius peccati rei ſæpe extiterunt, Vide Exodi 15. & 16. & 17. & 32. & Numerorum 11.

1. Reg. 2. Nolebant filij Heli ſacerdotes carnes accipere coctas ab offerentibus, ſed crudas, vt eas ſibi lautius præpararent.

Iſa. 22. 12. 13. *Vocauit Dominus Deus exercituum [1] in die illa ad fletum, & ad planctum, ad caluitium, & ad cingulum ſacci: & ecce gaudium & lætitia occidere vitulos, & iugulare arietes, comedere carnes, & bibere vinum. Comedamus & bibamus, cras enim moriemur.*

1. *In die illa.*) Quando proxima erit ruina & clades Hieruſalem.

Luca 16. Nota & Epulonis gula, & pœna in inferno.

HÆRETICVS.

§. 1. HÆRETICI IAM INDE A TEMPORIBVS Apoſtolorum.

1. ad Tim. 1. 19. *Habens fidem & [1] bonam conſcientiam, quam quidam repellentes, [2] circa fidem naufragauerunt: ex quibus eſt Hymenæus & Alexander, [3] quos tradidi Satanæ, vt diſcant non [4] blaſphemare.*

1. *Bonam conſcientiam.*) ſanctam vitam.

2. *Circa fidem.*) Fidei iacturam fecerunt, hæretici facti ſunt.

3. *Quos tradidi, &c.*]. i. excommunicaui, atque etiam dæmoni quaſi carnifici cruciandos tradidi. Vide hic Theodor.

4. *Blaſphemare.*) Eſt igitur omnis hæreſis blaſphemia in Deum, qui eſt prima veritas: cum enim hæreticus ſua dogmata vera eſſe, noſtra autem falſa dicit; Deum, qui eorum eſt ac veræ fidei author, dicit eſſe mendacem.

De iſto Alexandro, Vide V. Inconſtantia. ex 2 ad Timoth. 4. 14.

2. ad Tim. 2. 18. *Ex quibus eſt Hymenæus & Philetus, qui à veritate exciderunt, dicentes: [1] reſurrectionem eſſe factam.*

1. *Reſurrectionem, &c.*) Chriſtianæ vitæ libertatem ac iucunditatem, in qua à peccatis & veteris legis ſeruitute liberi viuunt Chriſtiani; aiebant iſti eſſe reſurrectionem, neque expectandam aliam. Vide Chryſ. hîc obſeruantem meritò dictum à Paulo ver. 17. multum proficere ad impietatem, quia nulla hęreſis magis noxia, nulla ad carnis voluptates, atque adeò ad omnem impietatem habenas laxandas impellens vehemētius, quam quæ negat reſurrectionem: qua ſublata cum gloria cœleſti, tollitur etiam infernus, ac deinceps immortalitas animi.

1. Ioa. 2. 18. *Filioli nouiſſima hora eſt, & ſicut audiſtis, quia [1] Antichriſtus venit: nunc [2] Antichriſti multi facti ſunt. Vnde ſcimus, quia nouiſſima hora eſt. [3] Ex nobis prodierunt, ſed [4] non erant ex nobis: nam ſi fuiſſent ex nobis, permanſiſſent vtique nobiſcum, [5] ſed vt manifeſti ſint, quoniam non ſunt omnes ex nobis.*

1. *Antichriſtus venit.*). i. nouiſſimis temporibus venturus eſt.

2. *Antichriſti multi, &c.*) tales ſunt hæretici, qui Antichriſtum præcedunt, incipiuntque hęreſes, quas ille complebit.

3. *Ex nobis.*) Ex Chriſtianorum cœtu, ex Eccleſia.

4. *Non ex nobis.*) Secundum Dei præſcientiam, & finalem perſeuerantiam de bonorum & ſaluandorum numero.

5. *Vt manifeſti, &c.*) ſupple: ideo permiſit Deus eos ſic à nobis palam ſeparari, vt pateat non eſſe eos omnes de numero verorum fidelium ſecundum præſcientiam & prædeſtinationem Dei, qui modò videntur cum eis in ſacramentis, alijſque externis communicare. Titelm.

2. Ioa. 7. *Multi ſeductores exierunt in mundum, qui non confitentur Ieſum Chriſtum [1] veniſſe in carne:*

hic

hic eſt ſeductor, & [2] Antichriſtus.

1.*Veniſſe in carne.*) Ieſum Chriſtum eſſe incarnatum: ſic vt verus Deus fuerit, ſimul & verus homo.

2.*Antichriſtus.*) Quia Chriſto aduerſus, atque Antichriſti prodromus.

Apoc.2.15. *Habes tenentes [1] doctrinam Nicolaitarum.*

1.*Doctrinam,&c.*) Docebant hi licere fornicari, atque edere Idolothyta. D. Ignatius epiſt.ad Trallianos.

Iuda v.4.5. *Subintroierunt quidam homines [1] qui olim præſcripti ſunt ad hoc iudicium, impij: [2] Dei noſtri gratiam transferentes in luxuriam; & [3] ſolum dominatorem,& Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum negantes.*

1.*Qui olim,&c.*) id eſt,quos Deus ab æterno præſciuit hoc facinus commiſſuros, & conſequenter æternæ damnationis iudicium incurſuros.

2. *Dei gratiam,&c.*) id eſt,qui Ieſu Chriſti gratiam, quæ ad ſanctificationem carnis ac ſpiritus data eſt, transferunt in carnis vitia, dum libertatem Euangelicam dant in libertatem carnis; eamque obtendunt tanquam malitię ſuæ velamen.

3. *Solum, &c.*) Eum, qui ſolus eſt vniuerſi Dominus cum Patre & Spiritu ſancto negantes. Negabant igitur hi Chriſti diuinitatem. In his erant Nicolaitæ,teſte Irenæo lib.3.contra hęreſes,c.11.

§. 2. CVM HÆRETICIS NON DISPVTENT ſimpliciores.

Vide V. Blaſphemia. §. 3.

HERVS, HERA.

§. 1. POTEST HERA MODERATE ANCILlas punire.

Gen.16.6. *Cui reſpondens Abrã: Ecce,ait,ancilla tua in manu tua eſt, vtere eã vt libet. [1] Affligente igitur eam Sara fugam iniit.*

1.*Affligente.*)id eſt, puniente,eiuſque cohibente ſuperbiam..

§.2. CVRAM HABEAT HERVS SERVOrum,ſi quando ægrotant,

Mat.8.5.6 *Cum introiſſet Ieſus Capharnaum, acceſſit ad eum Centurio,rogans eum,& dicens:Domine, puer meus iacet in domo paralyticus,& malè torquetur.*

1.*Puer.*) Famulus,ita vocatur à Luca c.7.2

§. 3. HERI EXEMPLVM FACILE SEQVVNtur famuli & domeſtici.

Credidit ipſe & domus eius tota. Ioan.4.

Cornelius religioſus ac timens Deum, cum omni domo ſua. Act.10.2.

Baptizatus eſt ipſe & omnis domus eius continuò. Act.16.33

Chriſpus autem Archiſynagogus credidit Domino cum omni domo ſua, & multi Corinthiorum audientes credebant & baptizabantur. Act.18.8.

Summi Pontificis, aliorumque Iudæorum miniſtri Chriſtum capiunt,ipſi illudunt, cædunt, quia ſciebant ſe heris ſuis rem gratam facturos. Mat.26.

Quemadmodum Caiphas Pontifex Chriſtum perſequebatur,ita & eius ancillę Chriſti diſcipulum Petrum: vnde videre eſt, Pontificis familiam eorumdem eſſe morum, & ingenij. Mat.26.

Vide Verbo Exemplum.

HOMICIDIVM.

Vide Ambitio, fusè Auaritia, Superbia §.1.

§. 1. HOMICIDÆ QVINAM.

Diabolus,qui mortem tum corporis,tum animæ inuexit in orbem. Vide Sap.2.14. & Ioan. 8.44. Gen.3.1.2.

Cain. *Cum eſſent in agro conſurrexit Cain aduerſus fratrem ſuum Abel & [1] interfecit eum.* Gen.4.8.

1.*Interfecit.*)huius rei cauſam aſſignat Targum,quod Abel Cainum contra Dei prouidentiam, mercedemque virtutum, atque ſupplicium malorum diſputantem verbis caſtigarit.

Saul,qui 85. de genere ſacerdotali occidit, 1.Reg.22.18. & ſæpe tentauit occidere Dauid, vt dictum V. Inuidia. quare meritò & ipſe occiſus eſt,1.Reg.c.31.4.

Homicida item Doeg Idumæus. 1. Reg.22.18.*qui & [1] ſe ipſe occidit.*1.Reg.31.5.

1.*Se occidit.*] Putatur enim ab interpretibus vt Lirano, fuiſſe hic armiger Saul.

§.2. QVOMODO NON PECCARIT SAMSON ſeſe occidendo.

Vide Verbo Oratio, §.6.

§.3. HOMICIDAS DETEGIT DEVS.

Quid feciſti? [1] Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra,&c. Gen.4.10.

1.*Vox ſanguinis, &c.*) Occultum erat homicidium Abelis, at oſtendit Deus ſe illud vidiſſe, quod multò facit magis inflicta pœna, de qua ſequentibus verſibus.

§. 3. QVAM DETESTETVR DEVS HOMIcidium.

Gen.9.4. 5.6. *Carnem* [1] *cum ſanguine non comedetis;* [2] *ſanguinem enim animarum veſtrarum requiram de manu cunctarum beſtiarum, & de manu* [3] *hominis, de manu viri & fratris eius, requiram animam hominis. Quicumque effuderit humanum ſanguinem, fundetur ſanguis illius: ad imaginem quippe Dei factus eſt homo.*

1.*Cum ſanguine.*] Prohibet omnem ſanguinis eſum, vt ſic hominem, quàm maximè ab humani ſanguinis effuſione abduceret.

2.*Sanguinem requiram, &c.*) id eſt, q.d ipſas etiam beſtias puniam, ſi hominem occidant. Exod.21.

3.*Hominis.*) qui ſcilicet homicida ſit, quem vocat hominem, virum, & fratrem, vt eius aggrauet culpam: quod obſeruatum à Delrio, Quia enim homo eſt, humanitatis debebat meminiſſe. Quia verò vir, decebat eum iram cohibere. Denique, quia frater, oportebat eum amare tuerique, non perimere, qui ſibi frater erat.

4.*Fundetur.*) Fundi debet.

2.Para.28 Quamquam Dauid eſſet optimus, quia tamen effuderat multum varijs in bellis ſanguinem humanum, noluit ab eo Deus templum ſibi ædificari.

§. 4. HOMICIDII POENÆ COMMVNES, tum animi, tum corporis, tum bonorum extraneorum.

Gen. 4.11. 12.14. *Maledictus eris ſuper terram, quæ aperuit os ſuum, & ſuſcepit ſanguinem fratris tui de manu tua. Cum operatus fueris eam non dabit tibi fructus ſuos,* [1] *vagus & profugus eris ſuper terram. Ecce eijcis me hodie* [2] *à facie terræ & à facie tua* [3] *abſcondar, & ero vagus & profugus in terra;* [4] *omnis igitur, qui inuenerit me, occidet me.*

Gen. 4.15. *Poſuit Dominus Cain* [5] *ſignum, vt non interficeret eum, omnis qui inueniſſet eum.*

1.*Vagus.*) Nuſquam bene conſiſtente mala conſcientia.

2. *A facie terræ.*) A tota terra, dum ab vna in aliam regionem expellis me, efficiſque, vt me fugiant & oderint omnes.

3. *Aſcondar.*) Fugiens te iudicem meum.

4.*Omnis, &c.*) En pauor, ait Ambroſius, malæ conſcientiæ. Solus eſt cum Adamo & Eua & timet occidi: hoc habet omnis peccator, vt etiam timeat, vbi non eſt timor.

5.*Signum.*) Hoc ſignum fuit tremor corporis atque animi titubatio conſternatioque, quam tum corpus vniuerſum, tum vultus maximè prodebant. Vide 70. verſ.12. vbi vertunt gemens & tremens.

1 Septuplum vltio dabitur 2 de Cain, de Lamech verò [3] *ſeptuagies ſepties.* Gen.4.24.
Vide etiam v.15.

1.*Septuplum*), i. grauiter.

2. *De Cain.*) Occiſore: Senſus totius eſt, Cain propter commiſſum homicidium grauiter punietur. Lamech verò,

3 *Septuagies ſepties.*] id eſt, longè grauius, quia duos occidit, & quia Caini exemplo, cuius pœnam vidit, non eſt tamen à tanto ſcelere reuocatus.

In furore ſuo occiderunt [1] *virum, & in* [2] *voluntate ſua ſuffoderunt murum.* [4] *Maledictus furor eorum, quia pertinax, & indignatio eorum, quia dura: diuidam eos in Iacob, & diſpergam eos in Iſrael.* Gen 49.9. 6.7.

1. *Virum.*) id eſt, viros Sichem, eſt ſynecdoche.

2.*Voluntate.*) Libidine ſæuiendi.

3.*Suffoderunt murum.*). i. muros, quia muratam Sichem euerterunt.

4.*Maledictus, &c.*) eſt maledictio tam animi, quàm corporis pœna.

§. 5. QVÆ HOMICIDII POENÆ IN voluntaté.

Occidi virum [1] *in vulnus meum, & adoleſcentulum in liuorem meum.* Gen.4.23.

1.*In vulnus, &c.*) Id eſt, eo ipſo vulnere; quo alium, etiam me ipſe vulneraui, & in me liuorem induxi; vulnus hoc, eſt conſcientiæ remorſus, timor perpetuus diuini iudicij atque hominum, imo & eorum, quos homicidę peremerunt, dum eorum vmbræ eis animo atque oculis obuerſantur.

Vide ad id exempla duo illuſtria in noſtro puncto honoris Gallicè conſcripto, lib.1. c.5.n.6.

Vide §.4. ex Gen.4.15.

§. 6. HOMICIDII POENÆ IN CORPORE, & bonis externis.

Ioas Rex Iuda ob occiſum Zachariam Pontificem vincitur à paucis hoſtibus, grauiſſimis morbis affligitur, denique miſerè occiditur, Vide Paral.24.à v.23.

Indic. 9. Abimelech occidit 70. fratres ſuos, vt ſolus regnaret, ſed breue fuit eius imperium, multaque ſuſtinuit aduerſa & miſerè periit.

1.Reg. 22. Doeg iuſſu Saulis occidit octoginta quinque viros veſtitos Ephod, ſed vterque poſtea miſerè perijt.

Dauidis homicidium quàm acerbis pœnis vltus ſit Deus, patet ex 2.Reg.12.

2 Reg.13. Abſalom Ammonem occidit licet fratrem, ſed & poſtea ipſe tribus lanceis confixus perijt.

2. Reg.18. 3.Reg.2. Occiſus Ioab à Salomone, quia proditoriè occiderat duos principes exercitus Iſrael.

3.Reg. 21. Iezabeli quanti ſteterit mors iniuſtè inflicta Naboth, conſtat ex 3. Reg.21.

Dan. 13. Iniqui illi ſenes apud Danielem, qui Suſannæ necem moliebantur, à Daniele conuicti falſi teſtimonij, à populo lapidati ſunt.

Vide Verbo Punitio, §. Quomodo fiat.

HOMO.

Vide Animus.

HONOR.

Vide Ambitio. Superbia. Electio. Gloria.

§.1. POENA EORVM, QVI PER CONTENtiones, & bella alios ad honores promouent.

2.Reg. 2. 30.31. Abner, qui Iſboſeth filium Saul ad patris regnum eſt conatus euehere, deuictus fuit ab exercitu Ioab, permiſitque Deus naſcerentur diſſidia inter Abner & Isboſeth, quod ille argueretur ab hoc de concubina patris cognita c.3.8. nimirũ iuſto Dei iudicio ſæpe oriũtur contẽtiones inter promouẽtẽ & promotum cum vtriuſque ruina ſicuti hic accidit, nam occaſione huius diſcordiæ Abner confugit ad Dauid, vbi proditione à Ioab eſt occiſus, cap.23.27. & Iſboſeth huius morte, qui erat princeps exercitus ſui, mente conſternatus extinctus eſt à Baana & Recab capite 4.

§. 2. DE HONORE PARENTIBVS EXHIbendo.

Vide V. Filij. V. Parentes. De Honore, Templo, rebuſque ſacris. Vide V. Religio, & Templum.

§.3. HONORES QVI FVGERINT

Vide ſuſè Verbo Humilitas.

§.4. MAGNOS HONORES PATERE INVIDIÆ

V. Inuidia, ex Numer.16.

§. 5. IVSTITIÆ ET VIRTVTIS PRÆMIVM eſſe honorem.

Vide V. Iuſtitia. §.5.

HOSPITALITAS.

§.1. QVINAM EAM COLVERINT, ET QVO fructu, tum corporis, tum animi.

Apparuit autem ei Dominus in conualle Mambre Gen. 18. 1. 2.3. 4.5.
ſedenti in oſtio tabernaculi ſui [1] in ipſo feruore diei. Cũque eleuaſſet oculos apparuerunt ei [2] tres viri ſtantes prope eum: quos cum vidiſſet cucurrit in occurſum eorum de oſtio tabernaculi ſui, & adorauit in terram, & dixit: [3] Domine ſi inueni gratiam in oculis tuis, ne tranſeas ſeruum tuum, ſed afferam pauxillum aquę, & [4] lauentur pedes veſtri & requieſcite ſub arbore. Ponamque buccellam panis & confortetur cor veſtrum, poſtea tranſibitis: idcirco enim declinaſtis ad ſeruum veſtrum. Qui dixerunt, fac, vt locutus es.

1. *In ipſo feruore.*) videtur ſolitus Abraham ſub meridiem, quando ſolent peregrini ad hoſpitia ſe recipere, ad oſtium ſedere; eoſque expectare, atque in tabernaculum ſuum inducere.

2. *Tres viri.*] Erant Angeli 3. humana ſpecie. Vide cap. 19. verſu 19. & ad Hebræos 3. ver.2.

3. *Domine.*) Alloquitur medium inter eos qui cæteris ſpecie & forma excellebat.

4. *Lauentur.*) A me, vt inſinuat Auguſtinus ſerm.70. de tempore.

Veneruntque duo Angeli Sodomam [1] veſpere, ſe- Gen. 19. 1. 2.3.
dente Loth [2] in foribus ciuitatis. Qui cum vidiſſet eos ſurrexit & iuit obuiam eis, [3] adorauitque pronus in terram, & dixit: Obſecro, Domini declinate in domum [4] pueri veſtri, & manete ibi: lauate pedes veſtros, & mane proficiſcemini in viam veſtram: Qui dixerunt: Minimè, ſed in platea manebimus. [5] Compulit illos oppidò, vt diuerterent ad eum, ingreſſique domum illius, fecit conuiuium, & coxit azyma & comederunt.

1. *Veſpere.*) eiuſdem diei, quo c. præced. initio, cum Abraham pranſi erant.

2. *In foribus, &c.*) Expectans hoſpites & peregrinos, vt eos in domum ſuam receptos, nefando Sodomorum flagitio eriperet.

3. *Adorauit.*) magnã exhibuit reuerentiam: nota

nota hic cum hoſpitalitate coniunctam humilitatem, licet eos eſſe Angelos ignoraret.

4. *Pueri.*) Hebr. ſerui. En iterum humilitatem.

5. *Compulit oppido.*) Vrſit vehementer, magniſque precibus atque armatis.

Gen. 21.33 *Abraham verò plantauit* [1] *nemus in Berſabee, & * [2] *inuocauit ibi nomen Domini Dei æterni.*

1. *Nemus.*) Hortum arbore denſum & plenum optimorum fructuum, inquit Ionathas, quo hoſpites exciperet & recrearet, qui & addit pro mercede ab ijs ſolitum exigere Abraham, vt Dominum cœli & terræ, qui hæc illis dediſſet, colerent.

2. *Inuocauit.*) hinc colligit Caiet. illic etiam confugiſſe Abraham, ad orationem à curis diurnis, vt cum Deo colloqueretur: erat ei itaque hoc nemus quaſi oratorium, ſacellumque & ſacer ſeceſſus.

Gen. 24.30 31. 32. 33. *Laban venit ad virum, qui ſtabat iuxta camelos, & prope fontem aquæ, dixitque ad eum: Ingredere* [1] *benedicte Domini: cur foris ſtas? præparaui domum & locum camelis. Et introduxit eum in hoſpitium ac deſtrauit camelos, deditque paleas & fœnum & aquam ad lauandos pedes camelorum,* [2] *& virorũ, qui venerant cum eo. Et appoſitus eſt in cõſpectu eius panis, cui ait non comedam donec loquar ſermones meos; reſpondit ei, loquere.*

1. *Benedicte Domini.*) i. à Domino, cuique fauet Deus.

2. *Et virorum.*) Nihil æſtimans tot ſumptus, quos in eos facturus erat. Miratur hic Chryſoſtomus in infideli tantam hoſpitalitatem.

Gen. 43. 24. Ioſeph fratres ſuos hoſpitio excipit & menſa, eiſque curat pedes lauari.

4. Reg. 4. Mulier quædam magna. i. potens & diues Eliſæũ hoſpitio accipit, qui ei à Deo pro hoſpitis mercede filium impetrat, quem eundẽ mortuum vitę reddit. Nota hic etiam orationis, & iuſtitiæ, virtutiſque Eliſæi vim.

Luc. 10.38. *Factum eſt autem dum irent, & ipſe intrauit in quoddam caſtellum: & mulier quædam Martha nomine, excepit illum in domum ſuam.*

Luc. 19.5. 6. *Zachee feſtinans deſcende, quia hodie in domo tua oportet me manere. Et feſtinans deſcendit, & excepit illum gaudens.*

Exod. 2. Iethro excipit Moyſem hoſpitio, quæ fuit occaſio agnoſcendi probitatem eius, dandique ei filiam vxorem: per quem poſtmodum cum ipſa, cum filij eius magnis honoribus ſunt aucti, & Iethro cum ſuis perductus ad veram fidem.

Ioſue 2. & 6. Ob exceptos hoſpitio exploratores Iſraelitas à morte liberatur Raab cum ſuis.

Elias ſuſcitauit filium mulieris apud quam 3. Reg. 17.
hoſpitabatur.

Foris non manſit peregrinus, oſtium Iob 31. 32.
meum viatori patuit.

Simon quidam coriarius hoſpes Petri, V. Act. 10.
verbo Humilitas, § 1.

De Lydia purpuraria Pauli & ſociorum hoſpita, Act. 16.

De Aquila & Priſca, Actor. 18.

De Publico principe Melitenſis inſulæ, Actor. 28. Verbo Oratio. § 9.

De Philemone vide epiſtolam ad eũdem.

De Caio vide 3. epiſt. Ioannis, quemadmodum cum commendet ab hoſpitalitate.

Diſcipuli duo Chriſtum cogunt ad ſecum Luc. 24.
manendum, vnde & [1] merentur eum agnoſcere, quem prius ſecum ambulantem non agnouerant.

1. *Merentur.*) Ad demonſtrandum hoſpitalitatis fructum.

HVMILITAS, HVMILIS.

§ 1. QVI HVMILES.

Reſpondens Abraham, ait: Quia ſemel Gen. 18. 27
cœpi, loquar ad Dominum meum, cum ſim puluis & cinis. De eiuſdem humilitate vide V. Concordia, ex Gen. 13. & Verbo Hoſpitalitas.

Iacob, qui Eſau fratrem ſuum, cuius conſtitutus erat à Deo dominus, vocat ipſe dominum, Gen. 32. 4. & cap. 33. 8. 14. 15. ſepties pronus in terram eum adorat. c. 33. 3. munera ei defert, v. 11.

Sic vidi (inquit Iacob ad Eſau) faciem tuam quaſi Gen. 33. 10
vultum [1] *Dei, eſto mihi propitius.*

1. *Dei.*] id eſt, angeli: Senſus totius ſententiæ eſt iſte ex Abulenſi: tam mihi fuit conſolationi videre vultum tuum ita ſuauem & ad clementiam propenſum, atque ſi vidiſſem Angelum.

Deus [1] *minor ſum cunctis miſerationibus tuis, &* Gen. 32. 10
[2] *veritate tua, quam expleſti ſeruo tuo.*

1. *Minor.*) Inferior, indignior, quam vt vllam gratiam à te mihi præſtitam, quamuis minimam merear.

2. *Veritate.*) Fidelitate in promiſſis.

Ioſeph, qui licet princeps eſſet, & primus Gen. 43. 23. 24.
à Pharaone, comiter tamen fratres excipit, Gen. 45. 3. & ſeq.
nec in eo honores mutant mores.

Dixit Moyſes ad Deum, [1] *Quis ſum ego, vt vadam ad Pharaonem, & educam filios Iſrael de* Exo. 3. 11.
Aegypto.

1. Quis

1.*Quis ſum ego.*) q.d. ego nullus ſum & planè incapax tanti officij. Ecce quàm cunctanter ſuſcipit munus alios regendi, nedum ambit, quod plerique faciunt, at ſe modeſtè excuſat, quod item facit v.13. dum allegat ſe ignorare quid dicturus ſit filijs Iſrael. 3. ſe excuſat ab hoc ducatu populi ſuſcipiendo, c.4.v.1. ob incredulitatem populi. 4. quod non ſit eloquens.

Exo. 4.10. 1 *Obſecro Domine, 2 non ſum eloquens 3 ab heri, & nudiuſtertius, 4 & ex quo locutus es ad ſeruum tuum, impeditioris & tardioris linguæ ſum.*

1.*Obſecro Domine.*) Supple parce mihi.

2.*Non ſum eloquens.*) Vt Pharaonem flectere poſſim.

3.*Ab heri, &c.*) .i. à ſuperiori tempore.

4.*Et ex quo.*) .i. etiam ex quo tecum locutus ſum. q.d. nec alloquio tuo facundior euaſi, ſed adhuc remanſi impeditæ linguæ.

Exo. 4.12. 13. *Perge igitur, & ego ero in ore tuo, doceboque te quid loquaris. At ille, 1 obſecro Domine, inquit, mitte 2 quem miſſurus es.*

1.*Obſecro.*) Quinta hęc eſt excuſatio Moyſis.

2.*Quem miſſurus es.*) .i. quemuis alium mitte, quem te miſſurum præſciuiſti.

Iterum ſe excuſat, & licet legationem ad Pharaonem tam inſtituiſſet cupit ab iſto officio liberari.

Exod. 6.30. *Et ait Moyſes coram Domino: En 1 incircumciſus labijs ſum, quomodo audiet me Pharao.*

1.*Incircumciſus.*) id eſt, vitiatus lingua, fortè erat Moſes balbus aut blęſus. En quomodo Deus ineptis ad res magnas vtitur inſtrumentis, vt ei conſtet ſua gloria non inſtrumento. Vide eiuſdem humilitatem in audiendo conſilio Iethro ſoceri ſui licet pagani Exod. 18.

Iudic. 8.2. 3. 1 *Quid enim tale facere potui, quale vos feciſtis? 2 nonne melior eſt racemus Ephraim vindemijs Abiezer? In manus veſtras Dominus tradidit principes Madian, Oreb & Zeb, quid tale facere potui quale vos feciſtis? Quod cum locutus eſſet 3 requieuit ſpiritus eorum, quo tumebant contra eum.*

1.*Quid enim, &c.*) q.d. vobis eſt, non mihi tribuenda victoria. Quàm parum autem præſtitum ab ijs, ſi id conferatur cum geſtis à Gedeone. Vide c.7.24.

2.*Nonne melior, &c.*) Loquitur parabolicè: racemus continet grana pauca reſpectu vindemiæ: ſignificatur itaque paucos illos occiſos ab Ephraimitis maioris eſſe ponderis, quã illos multos à ſe & exercitu ſuo, quem *domum* vocat *Abiezer*, illam enim familiam vocarat ad prælium, c.6.34.

3.*Requieuit.*) Non enim quęrebant hi ſuperbi Ephraimitæ, niſi gloriam victoriæ. Vide vt humilitas & reſponſio mollis frangunt iram, Prouer. 15. Vide eiuſdem humilitatem, cap. 6.15.

Reſpondens Saul ait: Nunquid non filius Iemini ego ſum de minima tribu Iſrael, & cognatio mea nouiſſima inter omnes familias de tribu Beniamin? quare ergo locutus es mihi ſermonem iſtum? 1. Reg. 9. 21.

Quæſierunt ergo eum & non eſt inuentus, & conſuluerunt poſt hæc Dominum, vtrumnam venturus eſſet illuc. Reſponditque Dominus: Ecce 1 abſconditus eſt domi. 1. Reg. c.10. 21. 22.

1.*Abſconditus.*) Præ humilitate ſe abſcondit, & licet priuatim vnctus in regem à Samuele, cap. 10. v. 1. id tamen oneris detrectat & fugit.

Ait Dauid ad Saul: Quis ego ſum, aut quę eſt vita mea aut cognatio patris mei in Iſrael, vt fiam gener Regis? Et ait Dauid: Num parum videtur vobis, generum eſſe Regis? Ego autem ſum vir pauper & tenuis. 1. Reg. 18. 18. 23.

Inclinans ſe Dauid pronus in terram adorauit, quem perſequeris Rex Iſrael? quem perſequeris? canem mortuum perſequeris & pulicem vnum. 1. Reg. 24. 9.15.

Et ait Dauid: Quam ob cauſam Dominus meus perſequitur ſeruum ſuum? quid feci? aut quod eſt malum in manu mea? 1. Reg. 26. 18.

Egreſſus eſt Rex Iſrael, vt quærat pulicem vnum, ſicut 1 perſequitur perdix in montibus. 1. Reg. 26. 20.

1.*Perſequitur.*) id eſt, fugatur à venatoribus ſeu perſecutionem patitur; accipitur enim paſſiuè iſtud *perſequitur.*

1 *Noluit diuertere ad ſe arcam Domini in ciuitatem Dauid: ſed diuertit eam in domum Obed Edom Gethæi.* 2. Reg. 6. 10.

1.*Noluit.*) Ex profunda humilitate & reuerentia æſtimans ſe indignum re tam ſacra, & timens ne ob ſua demerita ſibi aliquid mali accideret.

Ingreſſus eſt autem Rex Dauid, & ſedit coram Domino, & dixit: Quis ego ſum Domine Deus, & quæ domus mea, quia adduxiſti me huc uſque? ſed & hoc parũ viſum eſt in conſpectu tuo Domine Deus, niſi loquereris etiam de domo ſerui tui in longinquum: iſta eſt enim 1 lex Adam, Domine Deus. 2. Reg. 7. 18. 19.

1.*Lex Adam.*) Hic eſt mos hominum (eſt enim hîc *Adam* appellatiuum) vt non putent ſibi omnino ſatisfactum, niſi ſibi de poſteris propè-

proſpectum ſit, quod tu Domine pro me feciſti. Abul.

2.Reg.9.8. *Quis ego ſum ſeruus tuus, quoniam reſpexiſti ſuper canem mortuum ſimilem mei.*

Eximia fuit Dauidis humilitas in perſecutione Abſalon, primò quod humiliter de regia ciuitate recedit, non quidem quod timeret Abſalonem cum eſſet Dauid rei bellicæ peritiſſimus & audaciſſimus, & eſſet loco forti in arce Sion, & fortiſſimos ſecum haberet bellatores: receſſit ergo timore Dei quem ſe ſciebat offendiſſe iſtudque malum ſibi ab eo profectum vt ſupra c. 12. prædictũ à Nathan, atque ideo ad eum placandum voluit ſe humiliare, fugit igitur quia acceptat Dei flagellum eique cædit. Secundo quod fugit pedes, cum ei non deeſſent currus & equi. Tertio quod nudis pedibus & flens ſua peccata tot malorum cauſas. Diſcant hic tum principes tum priuati quemadmodum in tribulatione ſe gerant & Deum offenſum placent. Quarto quod arcam remiſerit in Hieruſalem ad tabernaculum exiſtimans ſe indignum eam habere in ſuo comitatu & fuga.

2.Reg.23.5 *Nec [1] tanta eſt domus mea apud Deum, vt [2] pactum æternum iniret mecum firmum in omnibus atque munitum. [3] Cuncta enim ſalus mea & [4] omnis voluntas: nec eſt quidquam ex ea quod non [5] germinet.*

1. *Tanta.*) .i. tanti meriti.
2. *Pactum æternum.*) De Chriſto ex me naſcituro cuius regnum ſtabit in æternum.
3. *Cuncta ſalus.*) .i. omnia mihi ad ſalutem proficiunt.
4. *Omnis voluntas.*) .i. mea ſci. completur, proſperatur.
5. *Germinet*) .i. omnes actiones meæ inſtar germinis proſperè creſcunt.

Matt.1.19 *Ioſeph vir eius cum eſſet iuſtus, & nollet eam traducere: voluit occulte [1] dimittere eam.*

1. *Dimittere.*) Ex humilitate (inquiũt Orig. Bern. Hieron.) quia videbat eam de ſpiritu ſancto concepiſſe: ſeque eius conſortio iudicaret indignum.

B. Mariæ Virginis humilitatem V. Tomo 1.

Matt.8.7. 1 *Ego veniam & curabo eum.*

1. *Ego veniam.*) Qui poterat verbo curare, propter humilitatem dignatur viſitare & ſeruum quidem ipſe omnium Dominus. Glo.

Matt.8.8. 9. *Domine non ſum dignus vt intres ſub tectum meũ: ſed tantum dic verbo & ſanabitur puer meus. [1] Nam & ego homo ſum ſub poteſtate conſtitutus habens ſub me milites, & dico huic vade & vadit: & alij veni & venit, & ſeruo meo, fac hoc & facit.*

1. *Nam & ego &c.*) q. d. tibi creatura omnis reſque vniuerſæ, adeoque morbi parebũt præcipienti, ſicut mihi parent famuli mei, quare ſi morbum iubes abſcedere, abſcedet illicò. Vide cum humilitate inſignem centurionis fidem, quam & mirificè extollit Chriſtus, v. 10. Chriſtus ſanatum leproſum vetat Marci 1.44. id miraculum promulgare. Exi à me, quia homo peccator ſum, Domine. Lucæ 5.8.

Ioan.1.19.20. *Et hoc eſt teſtimonium Ioannis, quando miſerunt Iudæi ab Ieroſolymis Sacerdotes & Leuitas ad eum vt interrogarent eum: Tu quis es. Et [1] confeſſus eſt, & non negauit: & confeſſus eſt: quia non ſum ego Chriſtus.*

1. *Confeſſus eſt &c.*) Hac eiuſdem rei repetitione ſignificatur negaſſe eum liberè, palam, incunctanter & diſertè ſe eſſe Chriſtum. Item eum non id ſemel negaſſe ſed ſæpius alijs atque alijs verbis. Vult enim iſta repetitione Euangeliſta declarare quam fuerit Ioãnes diligens à remouenda à ſe tam præclara de ſe vulgi opinione. Quomodo ex humilitate recuſarit baptizare Chriſtum. Matt. 3.

Quanta fuerit Chriſti humilitas toties agendo varijs occaſionibus cum peccatoribus tanto interuallo dignitatis ab eo diſſitis Vide V. Zelus ex Matt.9.

Eandem humilitatem prodidit cum tam diu collocutus eſt cum vili muliercula Samaritana. Ioann. 4.

Ioan.5.13. *Ieſus curato paralytico [1] declinauit à turba.*

1. *Declinauit.*) Furtim euaſit ad docendum laudem hominum nõ captandam. Ita Chryſ. aut cum Cyrillo ne à Iudæis caperetur quia Sabbato curarat, oſtendens ſuo exemplo ab iratis fugiendum. Vide quomodo ex humilitate vetabat promulgari miracula ſua Matt. cap. 8. cap. 9. 17. & gloriam transfigurationis Matt. 17.

Ioan.5.41. 1 *Claritatem ab hominibus non accipio.*

1. *Claritatem.*) Gloriam: ſenſus totius eſt: quòd tot ad probandam auctoritatem meã vſus ſum teſtimonijs, non id feci cupiditate aliqua gloriæ, quam apud vos mihi comparare vellem, ſed id feci vt vos ad caritatem Dei adducerem, qua vos carere ſcio, vt dicit v. 42. Idem ferè dicit v. 34. ita Chryſ.

Chriſti humilitatem in lotione pedum Apoſtolorum ſuorum, & Petri eam lotionem

nem recuſantis, Vide Ioann. 13.

Act. 9.43. *Factum eſt vt dies multos moraretur in Ioppe, apud Simonem quendam [1] coriarium.*

1. *Coriarium.*) Vide hic Petri humilitatem & modeſtiam, qui apud ſordidum hominum genus hoſpitatur, & qui olim ob fœtorẽ vrbibus arcebãtur: certũ enim eſt non defuiſſe ei alia hoſpitia honeſtiora & commodiora in illa ciuitate in qua multi recenter crediderãt, moti illo eius miraculo quo Tabitham reſuſcitarat. Ita ferè Chryſ.

Act. 18. 3. Exercet Paulus tantus Apoſtolus [1] ſcenofactoriam artem.

1. *Scenofactoriam.*) Erat ars conficiendi tentoria ex pellibus v. etiam Acto. 20. 33. 34.

2.Cor. 4.1. *Ideo habentes [1] adminiſtrationem, iuxta quod [2] miſericordiam conſecuti ſumus, non [3] deficimus.*

1. *Adminiſtrationem.*) Prædicandi Euangelij.

2. *Miſericordiam.*) q. d. quam non habemus noſtro merito.

3. *Deficimus.*) Negligentes ſumus.

2.Cor. 4.5. *Non noſmetipſos [1] prædicamus, ſed Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum: nos autem ſeruos veſtros [2] per Ieſum.*

1. *Prędicamus.*) Noſtram quærentes gloriã aut commoda.

2. *Per Ieſum.*) Qui nos ſua gratia elegit vt vobis ſeruiamus in prædicando Euangelio. Vide Verbo Charitas cap. 3. ex Rom. 1. & 2. Cor. 1.

2.Cor. 10.1. *[1] Ipſe ego Paulus obſecro vos per manſuetudinem, & modeſtiam Chriſti, qui [2] in facie quidem [3] humilis ſum inter vos, abſens autem [4] confido in vobis.*

1. *Ipſe ego.*) q. d. licet magiſter veſter, obſecro tamen.

2. *In facie.*) .i. pręſens vobis.

3. *Humilis.*) Abiectus videor externa ſpecie.

4. *Confido.*) .i. liber & audax ſum in vobis. Eſt mimeſis ſeu figura imitationis, qua imitatur æmulorum ſuorum calumniam: calumniabantur enim Paulum pſeudoapoſtoli quod nimis eſſet ſeuerus & liber: q. d. non ſum tam minax vt ipſi mihi detrahunt, ſed rogo vos per manſuetudinem Chriſti. Ita Chryſoſt.

Ad Gal. 1. 13. *Audiſtis conuerſationem meam aliquando in Iudaiſmo: quoniam ſupra modum perſequebar Eccleſiam Dei, & [1] expugnabam illam.*

1. *Expugnabam.*) Vaſtabam, impugnabam, vel expugnare conabar.

Excuſat ſe Hieremias ab officio prophetandi dum dicit ſe [1] puerum. Hier. 1. 6.

1. *Puerum.*) Erat 14. aut 15. annorum.

Non eſt bonum ſumere panem filiorum & mittere [1] canibus. At illa dixit: [2] etiam Domine: [3] nam & catelli edunt de miſcis quæ cadunt de menſa dominorum ſuorum. Matt. 15. 26. 27.

1. *Canibus.*) Gentilibus, ita vocabantur à Iudęis ob idololatriam.

2. *Etiam Domine.*) .i. Verum ais.

3. *Nam & catelli &c.*) Confirmat quod Chriſtus dixit q. d. ita eſt ſanè, nam catelli nõ panem comedunt ſed micas. Indicat primo ſe canem, idque fatetur, tum ſe mica vna contentam, Chriſtoque velut micam eſſe quod illa petit. Mira humilitas, mira ſolertia & ſapientia mulieris Chriſtum velut proprijs ſuis verbis quodammodo capientis.

Frequenter legitur Magdalena ex humilitate ad pedes Domini reſediſſe. Luca 7. & 10.

Tota vita Chriſti aliud non fuit quam humilitatis exemplar. Voluit enim concipi in oppidulo Nazareth deſpecto, de quo Ioan. 1. 46. Nathanael. A Nazareth poteſt aliquid boni eſſe: Erat Nazareth in Galilea, viliore etiam prouincia de qua Ioan. 7. A Galilæa Propheta non exit: Humili matre naſci voluit, haberique pauperis fabri filius, naſci in ſtabulo, latere per 30. annos, atque parentibus eſſe ſubditus. Voluit baptizari à Ioanne ad quem ipſe ſe contulit cum potuiſſet illum ad ſe vocare. Elegit humiles & viles diſcipulos, cum pauperibus ſæpe conuerſatus eſt. Interfuit pauperum nuptijs Ioan. 2. circumibat vicos & caſtella pedes. Venit Ieruſalem aſello vectus: ſed in paſſione maximè omnium illuſtria edidit humilitatis exẽpla, quorum libri pleni ſunt, atque ob eam humilitatem meruit ſupra creaturam omnẽ ſublimari Philipp. 2.

§. 2. QVÆ HVMILITATIS EFFECTA IN honore.

Nonnè cum [1] paruulus eſſes in oculis tuis, caput in tribubus Iſrael factus es. 1. Reg. 15. 17.

1. *Paruulus &c.*) .i. humilis, & tuo indicio paruus & contemptibilis.

Tulit Aman ſtolam & æquum, indutumque Mardochæum in platea ciuitatis & impoſitum æquo præcedebat atque clamabat: hoc honore condi- Eſther 6. 11.

gnus

gnus eſt, quemcumque Rex voluerit honorare.

Eſther 8.2. *Tulit Rex annulum, quem ab Aman recipi iuſſerat, & tradidit Mardochæo. Eſther autem conſtituit Mardochæum ſuper domum ſuam.*

Eſther 9.3.4. *Prouinciarum iudices & duces & procuratores, omniſque dignitas quæ ſingulis locis ac operibus præerat, extollebant Iudæos timore [1] Mardochæi: quem principem eſſe palatij & plurimum poſſe cognouerant: fama quoque nominis eius creſcebat quotidie, & per cunctorum ora volitabat.*

1. *Mardochæi.*) Eius humilitas patet inter cætera ex c. 13. 13. vbi etiam veſtigia pedum Aman ſe deoſculari ait paratum pro ſalute Iſrael: vbi obſerua etiam incenſam eius caritatem in proximum.

Dan. 4. à v. 31. Poſtquam ſe humiliauit Nabuchodonoſor coram Deo, eiuſqueagnouit potentiam, eſſeque coram eo nihil creaturas omnes, reſtituta eſt ei priſtina dignitas regia atque humana forma.

V. Verbo Conſolatio §. 2. & hic §. 1. in fine de Chriſti exaltatione, & Ibidem de Dauid reſtituto in regnum. Vide V. Iuſtus §. 5. ex Exodi 7.

§. 3. HVMILITATIS EFFECTA IN VITA & bonis fortunæ.

2. Para. 12. 5. 6. 7. *Semeias Propheta ingreſſus eſt ad Roboam & principes Iuda qui congregati fuerãt [1] in Hieruſalẽ, fugientes Seſac, dixitque ad eos, hæc dicit Dominus: vos [2] reliquiſtis me, & ego reliqui vos in manu Seſac. Conſternatique Principes Iſrael & Rex dixerunt: Iuſtus eſt Dominus. Cumque vidiſſet Dominus, quod [3] humiliati eſſent, factus eſt ſermo Domini ad Semeiam, dicens: Quia humiliati ſunt, non diſperdam eos, daboque eis [4] pauxillum auxilij, & [5] nõ ſtillabit furor meus ſuper Hieruſalem per manum Seſac.*

1. *In Hieruſalem.*) Ciuitatem regiam fortiſſimam quò confugerant quòd nõ poſſent reſiſtere Seſac in acie.

2. *Reliquiſtis.*) Ad idola declinando.

3. *Humiliati.*) Agnoſcentes peccata ſua.

4. *Pauxillum.*) Quia non permittam vt Seſac ciuitatem perdat & populum, permittam tamen vt ei ſint tributarij, cuius ratio habetur v. 8.

5. *Non ſtillabit.*) i. Non puniam. Vocantur Dei ſupplicia ſtillæ, quia quaſcumque hic irrogat pœnas, eæ non ſunt niſi ſtillæ comparatæ cum alterius vitæ pœnis.

2. Para. 32. 26. *[1] Humiliatus eſt poſtea (Ezechias) eò quod exaltatum fuiſſet cor eius tam ipſe quam habitatores Ieruſalem & idcirco non venit ſuper eos ira Domini [2] in diebus Ezechiæ.*

1. *Humiliatus eſt.*) Ad prædicationem Iſa. c. 38. & 39.

2. *In diebus Ezechiæ*) Sed dilata eſt vſque ad tempora Sedechiæ.

Vide Verbo Oratio ex Iudith c. 4. & 8.

Verbo ieiunium ex Eſther 14. V. Victoria ſæpe.

§. 4. HVMILITATIS EFFECTA IN alios.

Ipſe (Iacob) progrediens [1] adorauit pronus in terram [2] ſepties, donec appropinquaret frater eius. Currens itaque Eſau obuiam fratri ſuo, amplexatus eſt eum: ſtringenſque collum eius & oſculans fleuit. Gen. 33. 3. 4.

1. *Adorauit.*] Reuerẽtiam exhibuit humano more at valde demiſſe.

2. *Septies.*) Per plura eaque modica interualla donec ad fratrem perueniret. Vide ſupra §. 1.

Quinquagenarius iſle qui Eliæ humiliter eſt locutus, nõ fuit ab eo igne punitus, ſicut ante illum alij duo. 4. Reg. 1.

Vide Verbo Manſuetudo & hic §. 1. ex Iudic. 8. & ex 1. Reg. 24. & infra & ex Matt. 15. 26.

HYPOCRISIS.

V. Perfidia. Proditio. Ambitio. Mulier. Intentio.

§. 1. HYPOCRITÆ QVINAM, EORVMQVE pœna.

Phariſæi quorum hypocriſis toties à Chriſto carpitur. Matt. 23.

Ananias & Saphyra ſimulantes ſe totum agri pretium deferre ad Apoſtolos. Actor. 5.

Elymas Magus, de quo B. Paulus: *O plene omni dolo & fallacia.* Vide plura Verbis citatis & Verbo Amicitia §. 2. & V. Auaritia ex Matt. 23. de Phariſæorum hypocriſi. Actor. 13.

IACTANTIA.

V. Præſumptio. Superbia.

§. 1. QVI EI OBNOXII, EORVMQVE pœna.

Nota eſt Goliath, quem Dauid funda & lapide interfecit, iactantia & ſuperbia, nota ſunt eiuſdem conuitia in populum Dei & quemadmodum ei exprobraret ignauiam. 1. Reg. 17.

Adonias filius Haggith iactabat ſe regnaturum, ego inquit regnabo, ſed breue fuit re- 3. Reg. 1.

regnum eius, pauloque poſt occiſus eſt 3. Reg. 2. 25.

3. Reg. 20. 10. 11. *[1]Hæc faciant mihi dij, (inquit Benadad rex Syriæ) & hæc addant, [2]ſi ſufficiat puluis Samariæ [3]pugillis omnis populi, qui ſequitur me. Et reſpondẽs Rex Iſrael, ait: dicite ei, ne glorietur [4]accinctus æquè vt [5]diſcinctus.*

1. *Hæc faciant.*) Ita ſoliti erant antiqui ſibi aut alijs mala imprecari: q.d. Malè mihi contingat, vel puniant me dij.
2. *Si.*) i. non ſufficiet.
3. *Pugillis.*) Implendis: per hoc oſtendens infinitam eſſe multitudinem ſuorum militum.
4. *Accinctus.*) Ad præliandum.
5. *Diſcinctus.*) Qui ſoluit baltheum, & victoriam conſecutus eſt, q. d. non eſt tempus ſe vanè efferendi nondum parta victoria.

Rabſacis iactantiam vide 4. Reg. 18. & Iſa. 36.

Iſa. 36. 18. 19. 20. *Nec conturbet vos Ezechias, dicens Dominus liberabit nos. [1]Numquid liberauerunt dij Gentium vnuſquiſque terram ſuam de manu Regis Aſſyriorum? vbi eſt Deus Emath & Arphad? vbi eſt Deus Sepharuaim? numquid liberauerũt Samariam de manu mea? Quis eſt ex omnibus dijs terrarum iſtarum, qui eruerit terram ſuam de manu mea, vt eruat Dominus Ieruſalem de manu mea.*

1. *Numquid.*) Huius autem iactantiæ vanitas, patet ex ingẽti clade Aſſyriorum 4. Reg. 19. in fine.

Quam ſe iactarit Holofernes patet ex libro Iudith.

Iudith 6. 3. 4. *Cum percuſſerimus eos omnes [1]ſicut hominem vnũ, tunc & ipſe cũ illis Aſſyriorũ gladio interibis, & omnis Iſrael tecũ perditione diſperiet, & probabis quoniã Nabuchodonoſor Dominus ſit vniuerſæ terræ, tuncque gladius militiæ meæ tranſiet per latera tua, & [2]confixus cades inter vulneratos Iſrael, & non reſpirabis vltra, donec extermineris cum illis.*

1. *Sicut hominem vnum.*) Tam facilè, quam ſi cum homine vno nobis certamen eſſet.
2. *Confixus cades.*) Quam inanis fuerit iſta iactantia, patet ex c. 13. vbi ipſemet cadit ſaluo Achiore cui iſta minabatur.

Eſther 5. 10. 11. 12. *Conuocauit (Aman) ad ſe amicos ſuos & Zares vxorem ſuam: & [1]expoſuit illis magnitudinem diuitiarum ſuarum filiorumque turbam, & quanta eum gloria ſuper omnes principes & ſeruos ſuos Rex eleuaſſet. Et poſt hęc ait, Regina quoque Eſther nullum alium vocauit ad conuiuium cum Rege, præter me: apud quam etiam cras cum Rege pranſurus ſum.*

1. *Expoſuit &c.*) Omnis huiuſce iactantię exitum, mortem in patibulo habes cap. 7. v. 10.

Audite me (inquit Eliu) oſtendam vobis etiam ego meam ſapientiam. Iob 32. 10.

Et erit: cum impleuerit Dominus [1]cuncta opera ſua in monte Sion, & in Ieruſalem, viſitabo ſuper [2]fructum magnifici cordis Regis Aſſur, & ſuper gloriam [3]altitudinis oculorum eius. Dixit enim: in fortitudine manus meæ feci, & in ſapiẽtia mea intellexi: & abſtuli terminos populorũ, & principes eorum deprædatus ſum, & detraxi quaſi potens in ſublimi reſidentes. Et inuenit quaſi nidum manus mea fortitudinem populorũ, & ſicut colliguntur oua, quæ [4]derelicta ſunt, ſic vniuerſam terram ego congregaui, & non fuit, qui moueret pennam, & aperiret os & ganniret. Iſa. 10. 12. 13. 14.

1. *Cuncta opera ſua.*) Quicquid deſtinauit facere per Aſſyrios.
2. *Fructum magnifici cordis.*) i. cogitationes & opera plena iactantiæ & arrogantiæ.
3. *Altitudinis oculorum*) Notatur faſtus & ſuperbia, quæ non parum ſe oculis prodit.
4. *Derelicta.*) Ab aue incubante: huius iactantię pœnam vide reliquo capite.

Quis eſt Deus qui eripiat vos de manu mea? Daniel. 3.

Audiuit Seron princeps exercitus Syriæ, quod congregauit Iudas, congregationem fidelium, & eccleſiam ſecum, & ait: [1]Faciam mihi nomen, & glorificabor in regno, & debellabo Iudam, & eos qui cum ipſo ſunt, qui ſpernebant verbum Regis. 1. Mach. 3. 13. 14.

1. *Faciam mihi nomen.*) Quomodo autem longè aliter ei accidit, & quemadmodum contritus eſt ipſe, & exercitus eius; vide v. 25.

Interroga & diſce (inquit Demetrius Ionathæ) [1]quis ſum ego, & cæteri qui auxilio ſunt mihi, qui & dicunt, quia non poteſt ſtare pes veſter ante faciem noſtram, quia bis in fugam conuerſi ſunt patres tui in terra ſua. 1. Mach. 10. 72.

1. *Quis ſum ego.*) Quam fortis, quam rei militaris ſciens, quam potens viribus, &c. Huius iactantię pœna ſequitur verſibus conſequentibus, deuictus enim fuit à Ionatha pluries.

Statim (Nicanor) ad maritimas ciuitates miſit, conuocans ad coemptionem Iudaicorum mancipiorum, [1]promittens ſe nonaginta mancipia talento diſtracturum, non reſpiciens ad vindictã, 2. Mach. 8. 11.

quæ

quæ cum ab omni potente eſſet conſecutura.

1. *Promittens &c.*) Inſignis huius atque inſolentis iactantiæ pœnam tum & mercatorum qui conuenerant vide infra à verſu 24. Aliam Nicanoris iactantiam V. Verbo Blaſphemia.

2.Mach.9. Cum Antiocho malè ſucceſſiſſet in Perſide, iactabundè minatur ſe Ieroſolymam congeriem ſepulcri Iudæorum facturum, ſed Paulo poſt à Deo percuſſus miſerè interit. De Petri iactantia Vide V. Præſumptio.

De diaboli verò V. Verbo Dæmon §. quod ſit mendax: vnde patet diaboli ſimiles eſſe eos qui ſe iactant.

Luca 18.11 12. *Phariſæus ſtans hæc apud ſe orabat: Deus gratias ago tibi quia* [1] *nō ſum ſicut cæteri hominum: raptores, iniuſti, adulteri: velut etiam hic publicanus. Ieiuno bis in ſabbatho: decimas do omnium quæ poſſideo.*

1. *Non ſum &c.*) Quam Deo deſplicuerit iactationis & vanitatis plena huius oratio patet ex v. 14.

Luca 18. 14. *Dico vobis deſcendit hic* [1] *iuſtificatus in domum ſuam, ab illo.*

1. *Iuſtificatus.*) Dei gratia iuſtus effectus.

2. *Ab illo.*) Magis quam ille: non quod ille fuerit iuſtificatus, ſed eſt comparatio impropria quia ſci. ille non deſcendit iuſtus, vel quia phariſæus tantum habuit iuſtitiam quādam externam operum non autem iuſtitiam coram Deo, quam tamen habebat publicanus. Obſerua hic vim humilitatis maximam.

Ioan.19.10 11. *Dicit ei Pilatus: Mihi non loqueris? neſcis quia poteſtatem habeo crucifigere te, & poteſtatem habeo dimittere te. Reſpondit Ieſus:* [1] *non haberes poteſtatem aduerſum me vllam, niſi tibi datum eſſet deſuper.*

1. *Non haberes.*) Obſerua quemadmodum expediat aliquando ſe nimis iactantes compeſcere: quod & factum ſupra 3. Reg. 20. à Rege Achab.

§. 2. POSSE QVEMPIAM SINE IACTANTIA Deo repreſentare bona opera ſua.

Vide Verbo Opera §. 2.

§. 3. QVAM VITARIT CHRISTVS iactantiam.

Verbo Gratitudo §. 1. *ex Marci 5. Vide etiam V. Humilitas* §. 1.

IEIVNIVM.

V. Sobrietas. Oratio. Victoria. Pœnitentia.

§. 1. QVINAM IEIVNARINT ET QVO fructu.

Moſes accepturus primum legem ieiunat 40. diebus & 40. noctibus Deuter. 9. 9. Idem 40. dierum & noctium ieiunium repetit antequam ſecundò tabulas accipiat manu Dei conſcriptas, oratione interim & diuino colloquio viuens. Exodi 34. 28. Totidem dies ieiunat Helias priuſquam Dominum videret in Horeb. 3. Reg. 19.

Ieiunant viri Iabes Galaad 7. dies ob mortem Saulis. 1. Reg. 31. 13.

Ieiunat ob idem & Dauid cum ſuis vſque ad Veſperam. 2. Reg. 1. 12

1. Eſdræ 8. 21. 23. 31. *Prædicaui ibi ieiunium iuxta fluuium Ahaua, vt affligeremur coram Domino Deo noſtro, & peteremus ab eo viam rectam nobis & filijs noſtris, vniuerſæque ſubſtantiæ noſtræ. Ieiunauimus autem & rogauimus Deum noſtrum per hoc; & euenit nobis proſpere. Promouimus ergo à flumine Ahaua duodecimo die menſis primi vt pergeremus Ieruſalem: & manus Dei noſtri fuit ſuper nos, & liberauit nos de manu inimici & inſidiatoris in via.*

Ieiunat Christus 40. diebus & noctibus. Matt. 4. 2.

Hæc (Anna) vidua vſque ad annos octoginta quatuor: quæ non diſcedebat de templo, ieiunijs & obſecrationibus ſeruiens nocte ac die. Lucæ 2. 37.

Habens (Iudith) ſuper lumbos ſuos cilicium, ieiunabat omnibus diebus vitæ ſuæ, præter ſabbatha, & neomenias & feſta domus Iſrael. Iudit. 8. 6.

Venit Ioannes [1] *neque manducans, neque bibens, & dicunt: dæmonium habet.* Matt. 11. 18.

1. *Neque manducans.*) .i. perparum omnino, parum autem communi exiſtimatione modoque loquendi pro nihilo computatur.

Varias victorias ieiunio adeptas V. Verbo Victoria.

1 *Hoc genus non eijcitur niſi per* [2] *orationem & ieiunium.* Matt. 17. 20.

1. *Hoc genus.*) Sci. peruerſiſſimum & obſtinatiſſimè hominem poſſidens Ianſen.

2. *Orationem & ieiunium.*) Quia iſtis duobus homo à carnis contagione ſuſtollitur, fitque ijs quaſi Angelus, carne, & dæmone ſuperior. Ita Euſebius & Greg. Nicænus.

1 *Ieiunio vincuntur philiſtæi ab Iſraelitis.* 1. Reg. 7. 6. 10.

1. *Ieiunio.*) Vide hæc fuſius explicata V. Pœni-

pœnitentia. Vide item hunc paragraphum Verbo Oratio.

IMMISERICORDIA.

Vide Miſericordia. Auaritia. Eleemoſyna. Tribulatio.

§. 1. Qvi immiſericordes, eorvmqve pœna.

Indic. 8 5. & 16.17. Viri Soccoth qui erant de populo Iſrael negant panes exercitui Gedeonis perſequẽti Zebee & Salmana, idẽ faciunt viri Phanuel, ideo horum turrim ſubuertit occiſis habitatoribus ciuitatis, illos autem igne de ſpinis excitato conſumit.

4. Reg. 8. 12. *Ciuitates eorum (ita Eliſeus ad Haſael) munitas igne ſuccendes, & iuuenes eorum interficies gladio, & paruulos eorum elides, & pragnantes diuides.*

Amos 1. 3. *1 Super tribus ſceleribus Damaſci, & ſuper quattuor non conuertam eum: eoquod trituranerint in 2 plauſtris ferreis Galaad.*

1. *Super tribus.*) Vide Tomo 1. Verbo Peccator.

2. *Plauſtris.*) Plauſtra ferrea ſunt genus quoddam plauſtri quod rotis ſubter ferreis atque dentatis voluitur vt excuſſis frumentis paleas in areis conterat, & in cibos iumẽtorum propter fœni ſterilitatem paleas comminuat Ita Hieron.

4. Reg. 6. 28. 2 Chron. 4. 10. Inſignis fuit immiſericordia matrum illarũ quæ coxerunt & comederunt filios ſuos.

IMPATIENTIA.

Vide Ira. Patientia. Manſuetudo. Murmur. Tribulatio.

§. 1. Qvi impatientes.

Gen. 16. Agar impatiens correctionis fugit dominam ſuam.

Impatientiam variam Iſraelitarum, Vide Verbo Murmur.

2. Reg. 17. Achitophel non ferens repudiatum fuiſſe ſuum conſilium ſe ipſe ſuſpendit.

2. Reg. 19. & 20. Quia aſperioribus verbis exceptæ 10. tribus à tribu Iuda, ideo ſepararunt ſe ab ea relicto Dauid rege legitimo, & ſecuta ſunt Sebam.

Tobiæ 3. Impatientiam vxoris Tobiæ cum argueretur ab eo de hædo ne fortè eſſet furtiuus, vide c. 3.

Eſter 3. De Impatientia & Superbia Aman Vide V. Superbia.

Lucæ 15. 26. Frater filij prodigi audiens quàm lautè & beneuolè exceptus fuiſſet is à patre, nolebat præ indignatione domum ingredi paternam.

Matt. 21. Videntes principes Sacerdotum Chriſti miracula & quemadmodũ eũ pueri laudabãt, indignabantur atque impatienter ferebant.

De Ionæ impatientia V. Verbo Ira.

IMPOENITENTIA.

V. Deſperatio. Obſtinatio.

§. 1. Impoenitentiæ effectvs in corpore.

Gen. 6. 3. Vita breuior: cũ enim quingenteſimo anno vitæ Noe, ſit Deus minatus immiſſurum ſe diluuium, 120. annis poſt, immiſit illud tamẽ 100. annis exactis anno ſci. ſexcenteſimo vitę Noe Gen. 7. v. 6. detrahendo 20. annos promiſſi termini, quod eos videret non pœnitere, nouiſque in dies ſceleribus ſe commaculare. Hier. Chryſ. &c.

IMPRVDENTIA.

V. Conſilium. Temeritas. Prudentia.

INCÆSTVS.

V. Luxuria.

INCONSTANTIA.

V. Conſtantia. Perſeuerantia. Fortitudo.

Agendum potiſſimum de inconſtantia in bono, licet interentur paucula de populi inconſtantia in genere.

§. 1. Qvi inconſtantes.

Exod. 4. 31. Audientes Iſraelitæ Moyſis diuinam miſſionem & videntes ſigna eius crediderunt, pronique adorauerunt, Exodi 4. 31. at poſtmodum afflicti ab Ægyptijs inſurgunt in Moyſen & Aaron.

Exod. 5. 21. *Videat (inquiunt) Dominus & 1 iudicet, quoniam 2 fœtere feciſtis odorem noſtrum coram Pharaone & ſeruis eius, & præbuiſtis ei 3 gladium, vt occideret nos.*

1. *Iudicet.*) .i. puniat vos ob malum quod nobis intuliſtis. ſumitur enim *iudicet* pro termino iudicij.

2. *Fœtere feciſtis &c.*) .i. nos abominabiles & odioſos feciſtis

3. *Gladium.*] Occaſionem affligendi nos laboribus vſque ad mortem.

Quemadmodum frequenter murmurarit, popu-

populus Iſrael in Deū & Moyſem: & poſtmodum ad Dominum ſit reuerſus viſis eius mirabilibus. Vide Verbo Murmur.

Poſtquam expugnaſſet Gedeon Madianitas, ita Iſraelitæ ad ipſum.

Iudic.8.22 *Dominare noſtri tu & [1] filius tuus, & filius filij tui, quia liberaſti nos de manu Madian.*

1. *Filius tuus &c.*) At eorum inconſtantia & quam ſit vulgus mobile tunc patuit quando Gedeone mortuo licet haberet, 70. filios, nullum de ijs in principem elegit niſi filium concubinæ vide v. 31. & cap. 9.

2. Reg. 8. & 15. Quemadmodum populus qui ante parebat Dauidi, repentè ſe iunxit cum Abſalom V. 2. Reg. 8. & 15. Vide ſimile 2. Reg. cap. 19. & cap. 20. quando idem populus contra Dauid ſequutus eſt quendam Seba.

3. Reg. 10. & 12. Iidem Iſraelitæ qui ſe obſequentes præſtiterant Salomoni, abalienati ab eius filio Roboam ab eo receſſerunt.

Tempore Iudith præparant ſe Iſraelitæ ad excipiendam Holofernis obſidionem, præoccupant vertices montium &c. Iudith 4. 3. poſtmodum cum ſe viderent arctatos.

Iudith 7. 17. *Conteſtamur (inquiunt) hodie cœlum & terram & Deum Patrum noſtrorum, qui vlciſcitur nos ſecundum peccata noſtra vt iam tradatis ciuitatē in manu militiæ Holofernis, & ſit finis noſter breuis in ore gladij, qui longior efficitur in ariditate ſitis.*

Ierē.26. 8. & 16. Inſignis fuit Iſraelitarum inconſtātia qui audito Ieremiæ ſermone ex ore Dei: morte (inquiunt) moriatur, at paulò poſt eundem inſontem declarant.

Ierem. 42. 20. & 43. 1.2. Iidem ſpondent Ieremiæ ſeſe præſtituros omnia quæ ijs Dei nomine ſignificaret: Paulo poſt autem. Mendacium (inquiunt) loqueris.

Dan. 13. Iidem Suſannam damnant nimia fide data ſenibus duobus, qui eam accuſabant, quos eoſdem lapidibus obruunt illa abſoluta.

De inconſtātia vxoris Loth Vide V. Inobedientia, quæ cepit quidem parere Angelo quia egreſſa eſt Sodomis, at reſpexit retro quod etiam ipſi vetitum erat.

De inconſtantia Saulis Regis. Vide Electio §.1. ex 1. Reg. 13. Vide itē V. Conſiliū §.3.

Iudic.2.17 18.19. *Citò deſeruerunt viam, per quā ingreßi fuerant patres eorum: & audientes mandata Domini, omnia fecere contraria. Cūq; Dominus Iudices ſuſcitaret in diebus eorum, flectebatur miſericordia, & audiebat afflictorū gemitus, & liberabat eos de cæde vaſtantiū. Poſtquam autē mortuus eſſet Iudex, reuertebantur & multo faciebant peiora, quam fecerant Patres eorū, ſequentes Deos alienos, ſeruientes eis, & adorantes illos. Non dimiſerunt adinuentiones ſuas, & viam duriſſimam, per quam ambulare conſueuerant.*

Roboam & Iuda annis tantum tribus ambulauerunt in vijs Domini. Vide etiā c.12.v.1. & 14. & V. Spes c.2. ex 2. Para. 16. & V. Superbia ex 2. Para. 32. 2. Par. 12. 17.

2. ad Tim. 4. 9. *Demas reliquit me diligens hoc ſęculum, & abijt Theſſalonicam.*

2. ad Tim. 4. 14. 15. *Alexander [1] ærarius multa mala mihi [2] oſtendit: reddet illi Dominus ſecundum opera eius: quem & tu deuita: valde enim reſtitit verbis noſtris.*

1. *Alexander.*) Hic primum fidelis fuit, compeſcuitque tumultum contra paulum excitatum Actor. 19.

2. *Ærarius.*) Quia Faber vaſorum æreorum, non autem æratij cuſtos.

3. *Oſtendit.*) Exhibuit, intulit, quia Paulo & Euangelio reſtitit: defecit enim à fide. Vide Epiſt. 1. c. 1. v. vltimo.

Nota eſt Iudæ inconſtantia in ſequendo Chriſto. Matth. 2[6]

Petunt Nazareni à Chriſto conciue ſuo miracula, & paulò poſt illum eijciunt ciuitate & mortem ei procurant. Luca 4.

Poſtquam ſatiaſſet Chriſtus miraculosè turbas, volunt eum creare regem, Paulo poſt increduli quærūt: quod ſignum facis vt credamus tibi. Ioan. 6.

Adoleſcens quidam qui Chriſto adhæſurus videbatur, audito conſilio de diſtribuēdis bonis ſuis in egenos, eum reliquit.

Nō alias magis incōſtātiā ſuā prodidit populus Iudaicus quàm cū poſt Chriſtū 5. ante Paſcha die ſolemni pompa receptum, paulò poſt acclamauit vniuerſus: crucifige, crucifige eum. Non habemus regē niſi Cæſarem, quāquam tum eum regem agnouiſſet. Matt. 21. & 27. Luca 19. & 23.

Antiochię Piſidię conueniunt Iudæi omnes ad audiendum Paulum, paulo poſt eum eijciunt de finibus ſuis. Actor. 13. 44. & 5[0]

Lyſtris viſo miraculo, claudi curati à Paulo, incolæ parant ei ſacrificia tanquam Deo cuidam, at paulo poſt ijdem lapidatum eum eijciunt ciuitate. Actor. 14.

Quemadmodum ſcriba quidam concitatum populum occaſione Pauli ſedarit. Vide Actor. 19. Actor. 19.

Paulo Hieroſolymis exiſtente tanta fuit in eum commotio populi vt eum percuteret & raptaret extra templū, vixque potuerit à tribuno liberari: poſtmodū ſequenti die: nihil inquit mali inuenimus in homine iſto. Actor. 21. & 23.

Act. 28. 3. 4. 5. 6. *Cum congregaſſet Paulus ſarmentorum ali-*

quan-

quantam multitudinē, & impoſuiſſet ſuper ignē, vipera à calore cum proceſſiſſet, inuaſit manum eius. Vt vero viderunt barbari pendentem beſtiam de manu eius, ad inuicem dicebant: vtique homicida eſt homo hic, qui cum euaſerit de mari, vltio non ſinit eum viuere. Et ille quidem excutiens beſtiam in ignem, nihil mali paſſus eſt. At illi exiſtimabant eum in tumorem conuertēdum, & ſubito caſurum & mori. Diu autem illis expectantibus & videntibus nihil mali in eo fieri, conuertentes ſe, dicebant eum eſſe Deum.

INGRATITVDO.

Vide Gratitudo.

§. 1. QVI INGRATI.

Gen. 40. 23. Pincerna Pharaonis qui ex prędictione Ioſephi è carcere eductus, oblitus eſt interpretis ſui.

Exo. 18. 9. 10 &c. *Surrexit interea Rex nouus ſuper Ægyptum, ¹ qui ignorabat Ioſeph: & ait ad populū ſuum. Ecce populus filiorū Iſrael multus & fortior nobis eſt, venite, ſapienter opprimamus eum ne forte multiplicetur; & ſi ingruerit contra nos bellum, addatur inimicis noſtris, expugnatiſque nobis egrediatur de terra.*

1. *Qui ignorabat.*) Ioſeph. Notitia practica, eiuſque & poſterorum beneficia in Ægyptū collata non agnoſcebat. Quā propenſi, mortales ad ingratitudinem. A fame & morte ſeruarat Ioſeph Ægyptū: quintam item partem prouentuum totius Ægypti, regi acquiſierat Gen. 47. 26. omnium tamen oblitus nouus rex Ioſephi poſteros affligit.

Exo. 32. 1. 6. *Videns populus quod moram faceret deſcendendi de mōte Moyſes, congregatus aduerſus Aaron dixit: Surge, ¹ fac nobis Deos, qui nos præcedāt: ² Moyſi enim huic viro, qui nos eduxit de terra Ægypti, ignoramus quid acciderit. Surgenteſque mane obtulerunt holocauſta, & hoſtias pacificas, & ſedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere.*

1. *Fac nobis Deos.*) Mira in Deum ingratitudo à quo tot prodigijs liberati à ſeruitute Ægypti, à quo in Chanaan terram opimā ducebantur, cum quo ſolemne fœdus inierant c. 24. quos ſpolijs ditarat Ægyptiorum.

2. *Moyſi &c.*) Mira etiam in Moyſen ingratitudo, ducem inquam ſuum tam benignum, & à quo tot beneficia acceperant.

Gen. 29. & 30. & 31. Valdè vtilis fuit & fidelis Iacob auunculo ſuo Laban qui tamen ſæpius aduiſus eſt eum fallere.

Iudic. 2. Ab Angelo improperantur Iſraeli Dei beneficia & ſua ingratitudo.

Inſignis fuit Saulis in Dauid ingratus animus, à quo cum plurima accepiſſet beneficia, conatus eſt nihilominus eum toties occidere. 1. Reg. 17. & 18.

Saluauit Dauid habitatores Ceilæ 1. Reg. 23. 5. & tamen ſtatuunt eum tradere in manus Saul ipſum perſequentis. 1. Reg. 23. 5.

Ingrati Ammonitę quando contumeliam irrogarunt nuntijs Dauid quos miſerat ad conſolandum Regem eorum, ſuper morte parentis. 2. Reg. 10.

Ingrati Dauid & Ioab tot bonis Vriæ obſequijs in bello præſtitis, quorum ille mortis tulit in eum ſententiam: hic autem eam executus eſt. 2. Reg. 11.

Ingratus admodum Abſalom qui obtenta à patre Dauid venia homicidij in fratrem Ammonem admiſſi, adhuc in patrem arma mouit. 2. Reg. 13. & 15.

Non ſatis gratus Dauid amico ſuo Ionathæ quando temerè & indicta cauſa filium eius Miphiboſeth bonis ſuis priuauit. 2. Reg. 16.

Ieroboam à Deo dantur 10. tribus, cui ingratus populum diuertit ab eius cultu. 3. Reg. 12.

Ioram rex Iſrael morti addicit Eliſeum cuius tot exſtabant merita, tum in ipſum tum in populum vniuerſum. 4. Reg. 4.

Ioas rex Iuda non eſt recordatus beneficiorum ſibi à Ioiada pontifice præſtitorum cum Zachariam eius filium interfecit. 4. Reg. 11.

Amaſias vincit Dei auxilio Seir & Idumæos quorum tamen Deos colit poſtea. 2. Par. 25. à v. 11.

Non iuxta beneficia quæ acceperat (Ezechias) retribuit, quia eleuatum eſt cor eius: & facta eſt contra eum ira, & contra Iudam & Ieruſalem. 2. Par. 32. 25.

Multi bonitate principum & honore, qui in eos collatus eſt abuſi ſunt in ſuperbiam: & non ſolum ſubiectos regibus nituntur opprimere, ſed datam ſibi gloriam non ferentes, in ipſos, qui dederunt, moliuntur inſidias. Nec contenti ſunt gratias nō agere beneficijs, & humanitatis in ſe iura violare, ſed Dei quoque cuncta cernentis arbitrantur ſe poſſe fugere ſententiam. Eſther 6. 2. 3. 4.

Iſraelitarum frequens ingratitudo carpitur crebro à prophetis, quod Vide Tomo 1.

Magna fuit Demetrij regis aduerſus Ionatham ingratitudo à quo cum de manibus Antiochenorum eſſet liberatus, 1. Mach. 11. à v. 44. tamen vt habetur v. 53. 1. Mach. 11.

Mentitus eſt omnia quæcumque dixit & abalienauit ſe à Ionatha, & non retribuit ei ſecundum beneficia quæ ſibi tribuerat, & vexabat eum valdè. 1. Mach. 11. 53.

Nonne decem mundati ſunt? & nouem vbi ſunt? Non eſt inuentus qui rediret, & daret gloriam Deo niſi hic alienigena. Luca 17. 17. 18.

INIMICORVM DILECTIO.

Vide Charitas & fuſè V. Oratio.

§. 1. QVI INIMICOS DILEXERVNT, PRO ijs orarunt, cumque ijs in gratiam redierunt.

Gen.26.29 30.31. *Ineamus fœdus, vt non facias nobis quidquam mali, ſicut & nos nihil tuorum attigimus [1] nec fecimus quod te lęderet: ſed cum pace dimiſimus auctum benedictione Domini. Fecit ergo eis conuiuium, & poſt cibum & potum ſurgentes mane, iurauerunt ſibi mutuo, dimiſitque eos Iſaac pacifice in locum ſuum.*

1. *Nec fecimus quod te læderet.*) Vide v. 16. quomodo eum à ſe expulerant & v. 27. quomodo eum oderant & v. 15. quomodo ijs diſſimulantibus, paſtores, Iſaac puteos oppleuerant, ipſe tamen horum omnium oblitus ijs reconciliatur, & cum ijs fœdus contrahit.

Geneſ. 45. per totum. Ioſeph licet à fratribus variè afflictus tandemque venditus: oblinione, atque ſilentio nouiſq; beneficijs vlciſcitur iniuriam, oſculatur ſingulos eorum ploratque ſuper ſingulos atque odium fratrũ vt ait Auguſt. Serm. 83. de tempore, charitatis lacrimis abluit. Vide etiam Gen. 50. a v. 15.

Exo.32.11. 12. &c. *Moyſes [1] orabat Dominum Deum ſuum, dicens: cur Domine iraſcitur furor tuus contra populum tuum, quem eduxiſti de terra Ægypti in fortitudine magna, & in manu robuſta? Ne quæſo dicant Ægyptij: callidè eduxit eos, vt interficeret in montibus & deleret è terra quieſcat ira tua, & eſto placabilis ſuper nequitia populi tui.*

1. *Orabat.*) Miratur Ambroſius tum manſuetudinẽ Moſis tam enixè orantis pro Hebreis ita in ſe ingratis, tum humilitatem reſpuentis ducatum alterius gentis hac maioris à Deo hic ſibi oblatum, quod etiam ſignum eſt amoris quo populum ſuum proſequebatur.

Exodi 32 31.32. *1 Aut dimitte eis hanc noxam, aut ſi non facis dele me de libro tuo quem ſcripſiſti.*

1. *Aut dimitte.*) Huius explicationem V. Tomo 1. Verbo Charitas.

1. Reg.24. 8.11.23. Parcit Dauid Sauli quem poterat occidere cum haberet illum in poteſtate ſua, & ad id ſui eum cohortarentur, nec pepercit modo ſed & iurauit ei, ſe ſemen eius non deleturum. Vide ad idem c. 26.9. 10. 23.

Idẽ Dauid reliquit Domino vindictã de iniurijs ſibi ab eodem Saule illatis.

Iudicet Dominus inter me & te, & vlciſcatur me Dominus ex te: manus autem mea non ſit in te. 1. Reg. 24 13.

Idem quam ſit auerſatus vindictam patet ex ijs quę dixit ad Abigail, cuius humanitate placatus pepercit Nabal eius viro.

Benedictus Dominus Deus Iſrael, qui miſit hodie te in occurſum meum, & benedictum eloquium tuum, & benedicta tu, quæ prohibuiſti me hodie ne irem ad ſanguinem, & vlciſcerer me manu mea. 1. Reg. 25 32.33.

Audita Dauid morte Saulis ſcindit veſtimenta ſua in ſignum doloris, plangit, flet, ieiunat vſque ad veſperam & omnes viri qui erant cum eo. Idem funebri cantico deflet eius mortem: vt & Ionathæ: gratiamque ſuam promittit viris Iabes Galaad eo quod ſepulturæ mandaſſent corpus Saulis 2. Reg. 2. 5 6. occidi curat eum qui ſe iactabat occidiſſe ſe Saulem 2. Reg. 1. 16. vt & eos qui occiderant Iſboſeth filium Saul regni competitorem. c. 4. 2. Reg. 1.11. 12.

Et dixit Dauid: putaſne eſt aliquis qui remãſerit de domo Saul vt faciam cum eo miſericordiã [1] propter Ionatham. Et ait ei Dauid, quia faciens faciã in te miſericordiã [1] propter Ionathã patrẽ tuũ, & reſtituam tibi omnes agros Saul patris tui, & tu comedes panem in menſa mea ſemper. Porro Miphiboſeth habitabat in Ieruſalem: quia de menſa Regis iugiter veſcebatur. & erat claudus vtroque pede. 2. Reg. 9. 1 7.13.

1. *Propter Ionathan.*) Obſerua verã Dauid in Ionathan amicitiã quem etiã poſt mortẽ diligit. Hanc autem raram in Saulis hoſtis ſibi infeſtiſſimi nepotem beneficentiam, optimè expendit Chryſoſt. Tomo 1. in homilia de Saul & Dauid quem operæ pretium erit cõſulere.

Ait rex ad Ioab: ecce placatus feci verbum tuum: vade ergo, & reuoca puerum Abſalon. 2. Reg. 14. 21.

Et pręcepit rex Ioab, & Abiſai & Ethai dicens: ſeruate mihi puerum Abſalom. Et [1] omnis populus audiebat præcipientem Regem cũctis principibus pro Abſalom. 2. Reg. 18. 5

1. *Omnis populus*) Volebat omnẽ populũ id audire ne quis eũ occideret. En quãtus amor inimici filij ſe perſequẽtis & regno fugantis. Vide autẽ v. 29. & 31. quam fuit ſolicitus de eius incolumitate & v. 33. & c. 19. quã planxerit eius mortem, eò maximè quod mortuus eſſet dum reipſa ſe patrem perſequeretur, ac conſequenter in peccato mortali.

Abyt

2. Reg. 21. 12.13 14. *Abijt Dauid, & tulit oſſa Saul, & oſſa Ionathæ filij eius à viris Iabes Galaad, qui furati fuerãt ea de platea Betſan, in qua ſuſpenderant eos Philiſthijm cum interfeciſſent Saul in Gelboe: & aſportauit inde oſſa Saul, & oſſa Ionathę filij eius: & colligentes oſſa eorum qui affixi fuerant, ſepelierunt ea cum oſſibus Saul & Ionathæ filij eius in terra Beniamin in latere, 1 in ſepulchro Cis patris eius: feceruntque omnia quæ præceperat Rex, & repropitiatus eſt Deus terræ poſt hæc.*

1. *In ſepulchro.*) Vt eſſent loco digno talibus perſonis: obſerua quantum honoris etiã poſt mortem defert hoſti ſuo, eiuſque poſteris.

Pſ. 34.12. 13.14.15. *Retribuebant mihi mala pro bonis: 1 ſterilitatem animæ meę. Ego autem cum mihi moleſti eſſent, 2 induebar cilicio. Humiliabam 3 in ieiunio animam meam: & 4 oratio mea in ſinu meo conuertetur. Quaſi proximum, & 5 quaſi fratrem noſtrum, ſic complacebam: quaſi 6 lugens & cõtriſtatus ſic humiliabar. Et aduerſum me 7 lętati ſunt, & conuenerunt: 8 congregata ſunt ſuper me flagella & 9 ignoraui.*

1. *Sterilitatem.*) Retribuere mihi conati ſunt bonorum omnium orbitatem & deſolationem, vt rebus meis exutus nullum haberem amicum aut patronum.

2. *Induebar.*) Non viciſſim fui illis moleſtus nec quidquam mali precatus ſum, ſed in cilicio luxi eorum peccata.

3. *In ieiunio.*) Ad impetrandam eis ſanam mentem.

4. *Oratio mea &c.*) .i. talis fuit pro eis oratio mea vt optem eam mihi in ſinum conuerti, mihique euenire quæ eis precatus ſum.

5. *Quaſi &c.*] .i. Ita in omnibus ijs placere ſtudui quaſi fratribus.

6. *Lugens.*) Eorum malitiam.

7. *Lætati.*) Cum quid mali mihi accideret.

8. *Congregata flagella.*) Hoſtes qui me affligerent & flagellarent.

9. *Ignoraui.*) Quia ita me habui quaſi ignorarem nihil de vindicta cogitaui.

Pſ. 108.4. *1 Pro eo vt me diligerent, detrahebant mihi: ego autem orabam.*

1. *Pro eo &c.*) .i. pro dilectione quam mihi rependere debebant.

Hier. 18.20 *Recordare quod ſteterim in conſpectu tuo, vt loquerer pro eis bonum, & auerterem indignationem tuam ab eis.*

Vide Deus c. 1. §. 3. ex 2. ad Timoth. 4.

§. 2. QVAM POTENS DILECTIO INIMICORUM AD EOS PLACANDOS.

Poſtquam agnouiſſet Saul, qui Dauidem magno exercitu quærebat ad necem, ſe ab eo vita donatum à quo potuiſſet occidi, his verbis illum compellat.

Peccaui: reuertere fili mi Dauid: nequaquam enim vltra tibi maleſaciam, eo quod pretioſa fuerit anima mea in oculis tuis hodie: apparet enim quod ſtulte egerim, & ignorauerim multa nimis. Ait ergo Saul ad Dauid: benedictus tu fili mi Dauid, & quidem faciens facies & potens poteris. 1. Reg. 26. 21.25.

Vide etiam V. Manſuetudo.

INIVSTITIA.

Vide Iudex. Princeps. Furtum. Diuitiæ. Auaritia. Homicidium, vbi de varijs iniuſtitiæ modis.

§. 1. QVI INIVSTI EORVMQVE pœna.

Negat Rex Edom tranſitum Iſraelitis per terras ſuas, quamquam nullum inde erat incommodum accepturus. Num. 20. 14.

Negat item Sehon Rex ijſdem à quibus & cæſus eſt. Num. 21. 23.

Quam acerbè punita iniuſta innocentum oppreſſio, Verbo Periurium §. 2.

INOBEDIENTIA.

V. Obedientia. Humilitas. Peccatum.

§. 1. QVI INOBEDIENTES, EORVMQVE pœna.

De Adæ atque Euæ inobedientia eiuſque ſupplicio Geneſis 3.

Arreptis Nadab & Abiu filij Aaron thuribulis, poſuerunt ignem & incenſum deſuper, offerentes coram Domino 1 ignem alienum: quod eis 2 præceptum nõ erat. Egreſſuſque ignis à Domino, deuorauit eos, & mortui ſunt coram Domino. Leuit. 10. 1. 2.

1. *Ignem alienum.*) .i. prophanum qui erat in atrio tabernaculi ad coquendas carnes hoſtiarum.

2. *Præceptum non erat.*) .i. prohibitum, vetuerat enim Deus alio igne quam ſacro à ſe è cælo demiſſo cap. 9. 24. vti Sacerdotes in ſacris, licet hanc ſanctionem ſcriptura non exprimat. Putant multi hos ex inconſiderantia & animi perturbatione tantum peccaſſe, perculſoſque nouitate miraculi, ignis,

ignis ſci. è cælo demiſſi non auſos fuiſſe accedere ad altare holocauſtorum vt inde ignẽ ſacrum acciperent: obſerua quam ſeuerè puniat etiam veniale peccatum. Item quòd per quę quis peccat per ea etiam punitur;

Num. 14. 43. Num. 21. & 31. Igne peccauerant, igne puniuntur. Iſraelitę quia contra præceptum Domini pugnant in Chananæos ab ijs cæduntur: dum ex obediẽtia pugnant vincunt.

Iudic. 21. 8. 9. 10. 11. Habitatores Iabes Galaad legitimè vocati à cæteris Iſraelitis, ad bellum contra Beniamin noluerunt ijs parere, ideo ab ijs percuſſi in ore gladij tam vxores quam paruuli eorũ, ſolis virginibus reſeruatis.

1. Reg. 13. 13. 14. *Dixit Samuel ad Saul: ſtulte egiſti, nec cuſtodiſti [1] mandata Domini Dei tui quæ præcepit tibi. Quod ſi non feciſſes, iam nunc præparaſſet Dominus regnum tuum ſuper Iſrael in ſempiternũ, ſed nequaquam regnum tuum vltra conſurget. Quæſiuit Dominus ſibi virũ iuxta cor ſuum, & præcepit ei Dominus vt eſſet dux ſuper populum ſuũ, eo quod non ſeruaueris quæ præcepit Dominus.*

1. *Mandata.*) Non enim expectarat Samuelem ſeptem dies integros, quod ei iuſſerat ipſe c. 10. Item vſurparat officium Sacerdotale offerendo holocauſta. Vide 2. Paral. cap. 26. quemadmodum punitus Ozias rex volẽs offerre incenſum.

1. Reg. 15. 23. *Pro eo quod abieciſti ſermonem Domini, abiecit te Dominus, ne ſis Rex.*

1. Paral. 10. 13. 14. *Mortuus eſt ergo Saul propter iniquitates ſuas, eo quod, præuaricatus ſit mandatum Domini quod præceperat, & non cuſtodierit illud: ſed inſuper etiam Pythoniſſam conſuluerit, nec ſperauerit in Domino: propter quod interfecit eum, & tranſtulit regnum eius ad Dauid filium Iſai.*

Inobedientia & rebellio eorum qui ſe contra Dauid iunxerũt Abſalon morte punita eſt vt ſequitur.

2. Reg. 18. 7. 8. *Cæſus eſt ibi populus Iſrael ab exercitu Dauid, factaque eſt plaga magna in die illa, viginti millium. Fuit autem ibi prælium diſperſum ſuper faciem omnis terræ, & multo plures erant, quos [1] ſaltus conſumpſerat de populo, quam hi quos vorauerat gladius in die illa.*

1. *Saltus.*) Feræ horribiles, vel præcipitia & voragines ſaltus in quas incurrebat & occurrebat exercitus Abſalom.

Quia noluit obedire rex Sedecias Hieremiæ loquenti nomine Dei vt ſe traderet Nabuchodonoſor ab eo excæcatus eſt atque vinctus ductus in Babylonem, variaque alia perpeſſus tum in ſe, vxoribus & filijs, tum in bonis fortunæ: quę videre eſt Hier. c. 38. & 39.

Ionas ob inobedientiam proijcitur à nautis in mare. Ionæ 1. 3. 15.

Ioſephus & Azarias relicti in Iudęa à Iuda Machabæo ad cuſtodiam populi, cum expreſſo mandato ne egrederentur ad præliandum. 1. Mach. 5. 18. 19. dum hoc præcepto neglecto ineunt pugnam cædũtur cum ſuis, vide ibidem a v. 56. & v. 67. vbi dicuntur cecidiſſe dum ſine conſilio & temerè exeunt in prælium.

Vxor Loth verſa eſt in ſtatuam ſalis eo quod contra Angelorum præceptum retro reſpexit incendium Sodomæ, Vide V. Curioſitas. Gen. 19. 17. & 26.

Vide V. Conſilium §. 7.

INTENTIO.

V. Hypocriſis. Iudicium temerarium. Perfidia.

§. 1. DEVM EAM MAXIME SPECTARE.

Reſpexit Deus ad munera Abel, deſpexit autem Caini quia non bona mente ſed hypocritica & ficta offerebat, vnde & de peioribus ſacrificabat. Gen. 4.

Pharao multoties agnouit ſe peccaſſe Exodi 9. &c. item Saul 1. Reg. 26. Item Antiochus 2. Mach. 9. Item Iudas Matt. 27. Item Dauid 2. Reg. 12. at ſoli de ijs omnibus Dauidi profuit id dixiſſe, quia alia mente id dixit quàm cæteri.

Quamquam ornarit ſe Iudith curioſè admodum, non peccauit tamen quia omnis iſte ornatus non ex libidine ſed ex virtute pendebat. Iudith. 10. 4.

De Iudęis quidam Chriſto adhærebant vt eius obſeruarent actiones & caperent: Alij propter cibum, hi ob ſanitates & miracula: Illi ſed pauci vt vitam æternam conſequerentur. Denique multi, nõ propter Chriſtum ſed Lazarum. Luca 8. & 14. & 15. & 18. Ioan. 6. Ioan. 12.

INVIDIA,

Vide Zelus indiſcretus.

§. 1. QVI INVIDI.

Primus inuidus diabolus quem inuidiâ concitatum tentaſſe Euam conſtat. Vide Sapient. 2. 24. Alter fuit Cain. *Cur [1] concidit facies tua.* Gen. 3. 1. 2. Gen. 4. 6.

1. *Concidit.*) Inuidia ſci. & mærore alieni boni quòd fratris tui ſacrificium mihi placere oſtenderim, reiecto tuo, quam inuidiam vultus deiectione patefacis. Vide Verbo Deus.

Gen. 37.4. *Videntes autem fratres eius, quod à patre plus cunctis filijs amaretur, [1] oderunt eum, nec poterant ei quidquam pacificè loqui.*

1. *Oderunt.*) Erat hoc odium iunctum inuidiæ, vide ver. 8. cuius fructus amaros, & quomodo ea ſtimulati afflixerint Ioſeph, vide toto capite.

Num. 16. 12. Chore, Dathan, & Abiron, qui inuidebant Aaroni [1] ſacerdotium à Deo datum, vnde & ſeditionem conflarũt quibus ſe iunxere 250. proceres ſynagogæ. V. ibid. quomodo puniti.

1. *Sacerdotium.*] Summum ſc. quæ erat ſumma dignitas, & magnarum opum: vnde & cum tribu regia matrimonium inibat familia ſacerdotis ſummi: obſerua magnos honores patere inuidiæ.

1. Reg. 18. 8.9. *Iratus eſt autem Saul nimis, & diſplicuit in oculis eius ſermo iſte: dixitque: Dederunt David [1] decem milia, & mihi mille dederunt, quid ei ſupereſt, niſi ſolum regnum? [2] Non rectis ergo oculis Saul aſpiciebat David à die illa & deinceps.*

1. *Decem millia.*) ª.i. eius victoriam in Goliath æſtimarunt decem millibus, ſicuti 2. Regum 18. dicitur Dauid pro decem millibus computari.

2. *Non rectis.*) inuidi enim, eos quibus inuident aſpiciunt obliquis oculis.

Mat. 27. 18. *Sciebat quod per inuidiam tradidiſſent eum.*

Vide Verbo Tribulatio, §. primo, quæ de B. Paulo, è quibus ferè omnia, quæ ibi commemorantur, paſſus eſt abs Iudæorũ inuidia.

De fratris prodigi inuidia, vide V. Impatientia, & ibidem de impatientia & inuidia Architophelis, qua ægrè ferebat, inuidebatque Chuſai conſilium, ſuo ſpreto eſſe pluris habitum.

Gen. 26. 13. 14. 15. *Locupletatus eſt homo (Iſaac) & ibat proficiens atque ſuccreſcens, donec magnus vehementer effectus eſt: habuit quoque poſſeſſiones ouium, & armentorum, & familiæ plurimum. Ob hoc [1] inuidentes ei Palæſtini, omnes puteos, quos foderant ſerui patris illius Abraham, illo tempore obſtruxerunt, implentes humo.*

1. *Inuidentes.*) obſerua opes, humanamque proſperitatem, aliorum prouocare inuidiam, pauperi miſeroque inuidet nemo.

Gen. 30. Rachel Liæ fœcundæ ipſa ſterilis inuidet, licet eius ſoror eſſet.

Ioſue aliqualem inuidiolam V. V. Charitas. §. 2. ex Numer. 11.

Num. 12. Aaron & Mariæ inuidiam, qua in Moſen licet fratrem concitabantur, à quo varia acceperant beneficia, & cuius occaſione multus eis honos à populo deferebatur. Vide V. Murmur ex Num. 12.

Quam inuiderent Gentes reædificationi templi, Vide 1. Eſdræ 4. & ciuitatis, 2. Eſdræ 2. & Satrapæ regis, Danieli. V. Dan. 6.

§. 2. Invidiæ obiectum, honores, opes, proſperitas.

Vide §. 1 ex Numer. 16. & ex Gen. 26. & Numer. 12.

§. 3. Quæ invidiæ effecta, labores, & ſupplicia.

Saul inuidia motus Dauidem ſæpius conatur occidere, modo manu ſua, 1. Reg. c. 18. 11. & c. 19. 10. modo per Philiſtæos v. 17. & 21. & 25. modo per lictores & ſatellites, ca. 19. v. 11. & 20. modo præcipit ſibi tradi per Ionatham, cap. 20. 31.

Ob eandem inuidiam dicit Liranus eum à dæmone rurſus infeſtatum, v. 9.

Ab eadem profectum, quod arripuerit lanceam, vt percuteret proprium filium, Ionatham ſcilicet, quia fauebat Dauid c. 20. 33. Eadem ſtimulante, exilio mulctat Dauidem, cogitque eum fugere ad terram alienigenarum, vt ad regem Achis, cap. 21. 10. & occidit octoginta quinque, tum ſacerdotes, tum leuitas, quod Dauidi dediſſent cibum, & gladium, eumque excepiſſent, c. 21. 6. & c. 22. 18. Percutit item Nobe ciuitatem ſacerdotalem in ore gladij, neminique, nec brutis quidem in ea parcit. cap. 22. v. 19. Præcipit ſuis vt Dauidem obſideant in Ceilam, c. 23. 8. & ziphæis, vt explorent vbinam latitet. Item perſequitur eum in deſerto Maon, v. 25. & in Engaddi. ca. 24. 2. Item cum tribus millibus virorum in deſerto ziph, cap. 26. 2. Et tandem ipſe Saul miſerè perit, ca. 31.

Obſerua hic inuidi labores immenſos, atque in eo peccantis omnis, cuius conatus & molimina plurimum in nihilum cadunt.

IRA.

Agetur primum de Ira quatenus eſt vitium, tum quatenus eſt virtus.

§. 1. De ira priore modo.

Eius exempla peti poſſunt ex Verbo Impatientia, & Inuidia, quæ nunquam aut vix abſque ira. Item ex Verbo Zelus, §. 2. V. Superbia, Verbo Contumelia, quæ rarò ab ira vacuæ ſunt, V. Tribulatio, qua parte eos ſpectat, qui alijs malum inferunt, Verbo Homicidium.

Parauit Deus vermem [1] aſcenſu diluculi in craſti- Iona 4. 7. & 9.

num: & percuſsit hederam & exaruit. Et cum ortus fuiſſet ſol, præcepit Dominus vento calido, & vrenti: & percuſsit ſol ſuper caput Ionæ, & æſtuabat: & [2]petiuit animæ ſuæ vt moreretur, & dixit: Melius eſt mihi mori, quam viuere. Et dixit Dominus ad Ionam: Putaſne bene iraſceris tu ſuper hedera? & dixit, [3]bene iraſcor ego vſque ad mortem.

1. *Aſcenſu diluculi.*] i. cum poſtero die exoriretur aurora.

2. *Petiuit animæ ſuæ.*) Optauit ſibi.

3. *Bene iraſcor, &c.*] id eſt, meritò iraſcor, & quidem ita vehementer, vt ferè præ ira moriar.

§. 2. DE IRA QVATENVS EST VIRTVS.
Vide Zelus. Correptio.

Exod. 11. 8. 9. *Cum vidiſſet Moyſes Pharaonis duritiem exiuit ab eo [1]iratus nimis.*

1. *Iratus.*) Hinc patet cõtra Stoicos, virũ bonũ non debere ab omni paſſione eſſe alienũ.

Mar. 3. 5. *Et circumſpiciens eos, cum ira, [2]contriſtatus [3]ſuper cæcitate cordis eorum dicit homini: Extende manum tuam, & extẽdit, & reſtituta eſt manus illi.*

1. *Cum ira.*) Fuit in Chriſto tanquam vero homine vera ira, non tamen turbans rationem: quare non tam vocanda eſt in eo iræ motus, paſſio, quàm propaſſio, quia non redundabat in alias animi vires, nec impediebat, nec turbabat alias animi actiones, quemadmodum ferè nobis accidit.

2. *Contriſtatus.*) Græcè συλλυπούμενος, id eſt, condolens.

3. *Super cæcitate.*) Vt intelligatur, non iratus fuiſſe ipſis hominibus, ſed potius eorum vitijs, ipſis autem hominibus cõdoluiſſe. Obſerua hic compaſſionem & zelum Chriſti.

§. 3. IRÆ ALTERIVS PRVDENTER CEDENDVM.

Gen. 27. 42. 43. Imitatione Iacob, qui iram fratris prudenter declinauit, ſecedens in Meſopotamiam.

Vide V. Humilitas, ex Ioan. 5. 13. De Chriſto, & 1. Reg. 19. 10. de Dauide.

IVDEX.

Vide Princeps. Auaritia. Acceptio perſonarum. Munus. Prælatus.

§. 1. BONI IVDICIS EXEMPLAR.

Num. 16. 15. *Iratus Moyſes valde, ait ad Dominum: Ne reſpicias ſacrificia eorũ: tu ſcis quod ne aſellum quidẽ vnquã acceperim ab eis, nec afflixerim quẽpiã eorũ.*

1. Reg. 7. 16. *Ibat Samuel per ſingulos annos circuiens Bethel, & Galgala & Maſphat, & iudicabat Iſraelem in ſupradictis locis.*

1. Reg. 12. 3. 4. 5. *Loquimini de me coram Domino, & coram [1]Chriſto eius, vtrum [2]bouem cuiuſquam tulerim aut aſinum: ſi quempiam [3]calumniatus ſum, ſi oppreſſi aliquem, ſi de manu cuiuſquã [4]munus accepi: & [5]contemnam illud hodie, reſtituamque vobis. Et dixerunt: Non es calumniatus nos, neque oppreſſiſti, neque tuliſti de manu alicuius quippiam. Dixitque ad eos: Teſtis eſt Dominus aduerſum vos, & [6]teſtis Chriſtus eius in die hac, quia non inueneritis in manu mea quippiam.*

1. *Chriſto eius.*) i. Saule rege nuperrimè inuncto, coram quo volebat Samuel iudicari.

2. *Bouem.*) Vtendo eo ad meum commodum & opera agriculturæ. Obſeruent iſtud nobiles, è quibus nonnulli tum ruſticos, tum eorũ iumenta adhibent ad priuata ſua cõmoda atque obſequia, nulla interim mercede.

3. *Calumniatus.*) Iniuſtè trahendo ad iudicium.

4. *Munus accepi.*) Etiam pro iuſto iudicio reddendo.

5. *Contemnam.*) Reddam.

6. *Teſtis Chriſtus.*) i. Saul, qui ibi erat præſens.

§. 2. IVDICES PRVDENTER EXAMINENT ſontes.

Dan. 13. 51. Exemplo Danielis, qui duos ſenes ſeparatos examinauit.

§. 3. NE TEMERE CAVSAQVE NON SATIS explorata iudicent.
Verbo Iudicium temerarium. §. 2.

§. 4. MALI IVDICES QVI?
Vide Acceptio perſonarum. §. 2.

Filij Samuelis, de quibus V. Auaritia, ex 1. Reg. 8.

Iſa. 1. 23. *Principes tui [1]infideles ſocij furum: omnes diligunt munera, ſequuntur [2]retributiones. Pupillo non [3]iudicant: & cauſa viduæ non ingreditur ad illos.*

1. *Infideles.*) Rebelles contumaces.

2. *Retributiones.*) Munera. Vel quod alter alterum iuuat iniquè vt viciſſim iuuetur ab altero.

3. *Iudicant.*) Ius dicunt.

Dan. 13. 5. *Conſtituti ſunt de populo duo ſenes iudices in illo anno: de quibus locutus eſt Dominus: Quia egreſſa eſt iniquitas de Babylone à ſenioribus Iudicibus, qui videbantur regere populum.*

Iere. 38. Iniquè ſe habuit Sedechias rex, qui inſontem Hieremiam tradidit in manus principũ.

Eſther 3. Iniquum fuit iudicium Aſſueri, quando ſine cauſa in Iudæos omnes, nimis facilè credens Amano ſententiam protulit mortis quamquam inauditos.

Dan. 2. Iniquè item morti adiudicauit Nabuchodonoſor ſapientes Babylonis, quod ſibi ſomnium quod videtat non poſſent iudicare, cuius rei iniquitatem etiam ipſi optimè regi repræſentant. Ibidem.

Dan. 6. & 14. Impia fuit Darij ſententia in Danielem, qua miſſus eſt petentibus ſatrapis (quibus malè voluit placere) in lacum leonum.

2. Mac. 4. 46. Iniquus Antiochus qui Menelaum mortis reum abſoluit, atque accuſatores eius iniqua morte mulctauit.

De iniquo iudicio Herodis, quo innocentes iuſſit occidi, Vide Matt. 2.

De Herodis Ioannem adiudicantis morti, Vide Marci 6.

Quàm fuerint iniqui Pauli iudices, qui ad tam grauia eum damnarunt inſontem licet, Vide verbo Tribulatio §. 1.

De Feſto & Fælice eius iudicibus, & quomodo vt gratiam præſtarent Iudæis contra æquitatem omnem Paulum reliquerint vinctum, Vide Act. 25.

Mat. 26. Iniquus Iudex Caiphas Pontifex, qui cum non haberet crimen, quod Chriſto objiceret, interrogat eum de doctrina & diſcipulis eius, vt ex eius reſpnſiõne aliquid excerperet, quod illi criminis vice poſſet impingi, cum prophanis etiam legibus caueatur, ne cui manus injiciantur, niſi vehementi criminis ſuſpicione laboret.

Secundò, impius quod Chriſto coram ſe conſtituto, innocentiſſimo licet, permittat alapam impingi contra omnem recti iudicij æquitatem. Vincto enim, qui ſeſe vlciſci nõ poterat, parcendum fuit etiam peccanti. Atque in iudicio permittitur reo liberè pro ſe loqui, & inter Gentiles etiam vetatur ne reus iam comprehenſus & vinctus vlla iniuria aut pœna afficiatur, niſi ſententia à iudicibus ſecundum leges lata.

Tertiò, quod quæreret contra Ieſum falſum teſtimonium.

Quartò, quod calumniandi cauſa eum interrogarit, eſſetne Dei Filius, idque cum admiratione.

Quintò, quod accuſatoris partes agat, dũ ait, *Blaſphemauit*, cum eius ſit audito & probato ab aſtantibus accuſatoribus crimine, de ſupplicij merito pronuntiare.

Sextò, quod iudicis partes aſtantibus defert, dum ait: Quid vobis videtur: qui æquè, ac Caiphas iniqui, mox poſt intentatum crimen ſine vllo examine iudiciariam proferunt ſententiam, vno ore dicentes: Reus eſt mortis. Aduerte nullum ordinem ſeruari, omniaque confuſionis plena, vbi regnat inuidia, quotque mala ipſa moliatur, dum innocentẽ Ieſum morti adiudicare non veretur.

Septimò, dum permittit, vt Chriſto varijs modis illudatur, alapis, ſputis, percuſſionibus, conuitijs, & blaſphemijs.

Iniquus ſimiliter iudex Pilatus, qui cum nullam in Chriſto mortis cauſam inueniret, petit ab aduerſariis, quid de eo faceret. *Quid ergo vultis faciam de Ieſu, qui dicitur Chriſtus.* Mat. 27. 22.

1. *Quid ergo vultis, &c.*) Quaſi iudicis ſit facere accuſato pro voluntate accuſantium, & in eorum conſtituere poteſtate, quo ſit reus mulctandus ſupplicio.

Iterum iniquus, quod innocentem Chriſtum tam acerbè flagellarit, atque tandem eum, quem ſæpiſſimè iuſtum pronuntiarat, 1 *Ne Cæſaris perderet gratiam*; officioque ſuo atque facultatibus priuaretur, morti crucis adiudicarit: obſerua hic quantum ſit auaritiæ malum.

1. *Ne Cæſaris, &c.*) Plerique in iſta re etiam hodie (proch dolor) Pilatum referunt, qui licet non adeò ſui officij ſint immemores, vt ſtatim pro impiorum volũtate iuſtitiam peruertant, tamen quia non firmiter in animum ſuum induxerunt, non timere hominibus diſplicere, ſed ſic iuſtitiam adminiſtrant, vt tamen eorum velint retinere gratiam; ideo à recto excidunt, atque contra fas & veritatem iudicant.

IVDICIVM DIVINVM.

§. 1. QVAM SINT ABDITA ATQVE HOminibus ignota Dei iudicia.

Vide V. Deus, §. 1. §. 2. qui eſt de Dei gubernatione. Vide item V. Punitio.

IVDICIVM TEMERARIVM.

Vide Fides. §. 3.

§. 1. QVI EO PECCARINT

Herus Ioſeph. Vide V. Fides, cap. 4.

Aſſuerus Rex. V. Iudex. §. 2. Eſther 3.

Falsò imponebat Saul ſuis, & filio ſuo, quod coniuraſſent cum Dauide in malum ſuum, cùm contra potius perſequeretur ipſe Saul Dauidem. 1. Reg. 22. 7.

Cum bono & ſimplici animo miſiſſet Dauid legatos ad regem Ammon, vt conſolarentur eum ſuper morte patris, iudicarunt Principes eius veniſſe illos tanquam exploratores. 2. Reg. 10.

Impegit cuſtos portæ, Hieremiæ tendenti in terram Beniamin, velle illum transfugere ad hoſtes Chaldæos. Ier. 37.

Simon

Luc. 7. Simon videns mulierem peccatricem ad Chriſti pedes, inde iudicauit illum non eſſe Prophetam, neque ſcire quæ eſſet & qualis mulier illa, quæ eum tangeret.

De temerario iudicio Melitenſium, quo Paulum ſuſpicabantur homicidam, dictum Verbo Inconſtantia, ex Actor. 28.

§. 2. Docemvr Dei ipsivs facto neminem temerè iudicare.

Gen. 3. 9. 1 *Vocauitque Dominus Deus Adam, & dixit ei: Vbi es? &c.*

1. *Vocauit, &c.*) Vocat, inquit Chryſ. hom. 17. & diligenter examinat, tum Adam, tum Euam antequam in eos ſententiam ferat, qua quidem re docemur neminem niſi cauſa exactè cognita, condemnare.

Gen. 11. 5. 1 *Deſcendit Dominus, vt videret ciuitatem, & turrim, quam ædificabant filij Adam.*

1. *Deſcendit.*) Loquitur humano more, non enim deſcendit motu, qui vbique eſt, ſed pura prouidentia & vindicta, inquit Caiet. q. d. Deus ſeriò atque exactè inſpexit hanc turrim & intolerandam mortalium ſuperbiam, atque ſe accinxit tum ad eā impediendā, tum vindicandam. Ita Auguſtinas. Quibus addit Chryſoſto. homil. 30. ita loqui ſcripturam, vt per hoc erudiamur nunquam temerè fratres condemnandos, neque auditu ſolo iudicandum, niſi pluribus argumentis prius certi reddamur. Nota igitur illud (*videret*) non enim ſolo quaſi auditu malleorum & fabrilium inſtrumentorum confuſeque multitudinis, operarumque, incondito ſtrepitu, ſonoque contentum fuiſſe Deum, ſed voluiſſe inſuper quaſi coram intueri quid ibi tandem rerum ageretur.

Gen. 18. 20 21. *Dixit itaque Dominus:* [1] *Clamor Sodomorum & Gomorrhæ multiplicatus eſt, & peccatum eorum aggrauatum eſt nimis.* [2] *Deſcendam & videbo, vtrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint, an non eſt ita, vt ſciam.*

1. *Clamor.*) id eſt, peccata ipſa, quorum fama publica eſt, & ad me in cælum peruenit, quæque clamor dicuntur, quia clamant vindictam.

2. *Deſcendam.*) Vt videam, an hæc fama ſit vera. Notat Chryſoſto. homil. 42. nunquam condemnandum fratrem ex fama atque ex auditu niſi manifeſtæ rei, quæ ei imponitur demonſtrationes fiant: Quod idem inculcat iudicibus.

IVSTITIA COMMVTATIVA

De hac Vide verbo Deus. §. 6. Verbo Furtum. Verbo Princeps.

IVSTITIA DISTRIBVTIVA.

De ea Vide verbo Amor parentum. Verbo Munerum acceptio, vbi de ijs qui in iſtam iuſtitiam peccant. Verbo Princeps. Verbo Honor. Verbo Iudex. Verbo electio.

IVSTITIA VINDICATIVA.

De iſta, Verbo Princeps. Verbo Deus. §. 6. Verbo Punitio, per multos paragraphos.

IVSTITIA, PROVT OMNEM complectitur virtutem.

§. 1. Ivstitiæ effecta commvnia tum animo, tum corpori

1 *Ambulauit Henoch cum Deo, & non apparuit, quia* [2] *tulit eum Deus.* Gen. 5. 24.

1. *Ambulauit, &c.*) i. ſanctè vixit, ſeu in omnibus ſeſe ad Dei voluntatem accommodauit; ſicuti homo, qui cum altero inambulans ei in omnibus conſentit.

2. *Tulit.*) ſcilicet in paradiſum terreſtrem, qui tum adhuc ſupererat, vtpote ante diluuium; nunc autem degit amœno aliquo loco, paradiſi conſimili, ſiue in terra, ſeu ſupra eam, in altiſſima Dei contemplatione, ſine cibo & potione, ita Deo eum continente miraculo ſuſtentante. De cauſa raptus eius. Vide Sapientiæ 4. 10. & Eccleſiaſtici 48. 10.

Valet manus mea reddere tibi malum, ſed Deus Patris tui heri dixit mihi: Caue ne [1] *loquaris contra Iacob quidquam durius.* Gen. 31. 29.

1. *Loquaris.*) Per quod etiam intelligitur opus. i. loquaris, vel facias.

1 *Noui te ex nomine, & inueniſti gratiam coram me.* Exod. 33. 12.

1. *Noui, &c.*) Ita Deus ad Moyſen. i. præ omnibus te elegi, & diligo ſupra omnes, mihique es longè acceptiſſimus.

§. 2. Qvæ iustitiæ effecta in intellectu. *V. Prudentia, Propheta.*

Eliſęus abſentia cognoſcit.

4. Reg. 5. 25. *Nonne* [1] *cor meum in præſenti erat, quando reuerſus eſt homo de curru ſuo in occurſum tui. Nunc igitur accepiſti argentum & accepiſti veſtes, vt emas oliueta, & vineas, & oues & boues, & ſeruos, & ancillas.*

1. *Cor meum.*) Oculi mentis meæ.

4. Reg. 6. 12. *Dixit vnus ſeruorum eius, nequaquam Domine mi Rex, ſed Eliſæus Propheta, qui eſt in Iſrael, indicat regi Iſrael omnia verba, quæcumque locutus fueris in conclaui tuo.*

Vide item v. 32. vbi cognoſcit aduentum nuntij regis Iſrael, ipſiuſque regis, qui ad eum occidendum venerant.

§. 3. Qvæ iustitiæ effecta in voluntate.

Vide Conſolatio. Deus. Oratio.

§. 4. Qvæ iustitiæ effecta in corpore.

Gen. 19. 17. &c. Loth iuſtus liberatur cum ſuis ab incendio Sodomorum.

Vide etiam Verbo Oratio, multa eius generis. & Verbo Victoria. & §. 5. hic ex Deut. 34. de Moſis corpore ſplendente etiam à morte: nam de eius ſplendore dum in viuis eſſet, habetur Exodi 34. 30. & Verbo Oratio, §. 6.

§. 5. Qvæ iustitiæ effecta in honore.

Vide multa §. 7.

Gen. 18. 17 18. *Dixit Dominus:* [1] *Num celare potero Abraham, quæ geſturus ſum: cum futurus ſit in gentem magnam ac robuſtiſſimã, & benedicendæ ſint in illo omnes nationes terræ.*

1. *Num celare, &c.*) Quantum defert iuſto honorem Deus, vt ei ſecreta ſua reuelet, quod facit v. 20.

Gen. 19. 22. *Feſtina & ſaluare ibi: quia* [1] *non potero facere quidquam donec ingrediaris illuc. Idcirco vocatum eſt nomen vrbis illius Segor.*

1. *Non potero, &c.*) Quid his maius ad honorandum iuſtum fieri poteſt, quam vt profiteatur Deus ſe, vt ſontes puniat expectare debere, dum iuſtus ſe ſupplicio ſubtrahat.

Gen. 23. 6. *Audi nos Domine,* [1] *Princeps Dei es apud nos:* [2] *in electis ſepulchris noſtris ſepeli mortuum tuum: nulluſque te prohibere poterit, quin in monumento eius ſepelias mortuum tuum.*

1. *Princeps Dei.*) id eſt, habemus te ob raras virtutes tuas, & quia videmus Deum tecum eſſe, perinde ac ſi magnus quiſpiam eſſes princeps, & quaſi talem te omni proſequimur honore. 70. vertunt, Regem ſanctum. Obſerua honorem iſtum Abrahamo deferri ab idololatris.

2. *In electis.*] id eſt, in præcipuis & nobilioribus. Hinc etiam patet, quid efficiat virtus, iuſtitiaque in bona fortunæ, cum Abrahæ gratis concederent ius ſepulchri.

Ego ſum Deus [1] *Abraham patris tui.* Gen. 26. 24.

1. *Abraham.*) Quamquam omnium creaturarum ſit Deus, tamen, quia vnum Abraham pluris facit, quàm cæteros omnes, ideo ſe dicit Deum Abraham. Vide quàm ſuos honoret Deus, quamque ij nobis ſint honorandi.

Dixitque Dominus ad Moyſem: Ecce conſtitui te [1] *Deum Pharaonis: & Aaron frater tuus erit Propheta tuus.* Exod. 7. 1.

1. *Deum.*) Quaſi Deum, participatione poteſtatis diuinæ contra Pharaonem, imperabis elementis, & ipſe te timebit, & obſecrabit quaſi Deum. Ecce quàm exaltat Deus humiles.

Loquebatur [1] *Dominus ad Moyſen facie ad faciem ſicut ſolet loqui homo ad amicum ſuum.* Exo. 33. 11

1. *Dominus.*) Angelus vice Dei: eſt autem veriſimile Angelum ei humana ſpecie apparuiſſe. Ad hunc iuſti honorem pertinet, quod dicitur verſ. 9. deſcendiſſe columnam nubis ſuper tabernaculum Moſis, ſeu paruum tentorium, in quo habitabat ipſe, quo confluebat populus conſultandi Moſis cauſa, & ad cuius oſtium ſe videndum præbebat Dominus per nubem, ibique colloquebatur cum Moſe, ſpectante populo, vt hic dicitur. Non fuiſſe autem hoc tabernaculum, de quo c. 26. & c 40. probat P. A lapide hic.

Mortuus eſt ibi Moyſes ſeruus Domini in terra Moab iubente Domino; & [1] *ſepeliuit eũ in valle terræ Moab contra Phogor: &* [2] *non cognouit homo ſepulchrum eius vſque in præſentem diem.* Deut. 34. 5. 6.

1. *Sepeliuit.*) Dominus ſcilicet per Angelos. Quid honorabilius excogitari poteſt.

2. *Non cognouit.*) Quia in honorem tanti Prophetæ decuit eum, non ab hominibus, ſed ab Angelis ſepeliri, & quidem loco inco-

gnito;

gnito, ita Epiph. addit Bellar. l. 2. de reliq. ſanctorum, cap. 4. Moyſem licet mortuum, conſeruaſſe tamen vultus ſplendorem, & venuſtatem.

Act. 19. 11. 12. *Virtutes [1] non quaſlibet faciebat Deus per manum Pauli: ita vt etiam ſuper languidos deferrentur à corpore eius [2] ſudaria, & ſemicinctia & recedebant ab eis languores, & ſpiritus nequam egrediebantur.*

1. *Non quaſlibet.*) i. non modicas, vel communes; ſed raras & excellentes.

2. *Sudaria, &c.*] quod miraculum ſanè maius eſt, quam ſi aut tactu, aut oratione Pauli ea miracula fierent.

§. 6. IVSTITIÆ EFFECTA IN BONIS fortunæ.

Vide §. ſuperiorem.

Gen. 13. 2. Erat Abraham diues valde in poſſeſſione auri & argenti. Vide etiam v. 5. & 6. de opibus Loth.

Gen. 23. 11 *Agrum 1 trado tibi & ſpeluncam, quæ in eo eſt, præſentibus filijs populi mei, ſepeli mortuum tuum.*

1. *Trado.*) ſc. gratis, vt patet ex ſequentibus: En quanta omnium exiſtimatio de Abraham licet aduena. Valebat autem hic ager quadringentis ſiclis, ſeu circiter quadringentis florenis Brabanticis, ſeu frācis Gallicis, quorum ſinguli reſpondent 4. Iulijs Italicis, ſeu 4. regalibus Hiſpanicis, vt dictum alias.

Gen. 26. 12. 13. 14. 1 *Seuit autem Iſaac in terra illa, & inuenit in ipſo anno [2] centuplum, benedixitque ei Dominus. Et locupletatus eſt homo, & ibat proficiens atque ſuccreſcens, donec magnus vehementer effectus eſt: habuit quoque poſſeſſiones ouium & armentorum, & familiæ plurimum.*

1. *Seuit.*) In anno illo ſterili, de quo verſu primo

2. *Centuplum.*) Miraculo id factum.

Gen. 30. 33 1 *Reſpondebit mihi [2] cras iuſtitia mea, [3] quando placiti tempus aduenerit.*

1. *Reſpondebit, &c.*) i. mecum erit iuſtitia mea mihi reſpondens, ſeu me remunerans. Quomodo autem Deus ſit eum remuneratus efficiendo vt ei plurimæ tum oues, tum capræ diuerſicolores naſcerentur, Vide verſu 43.

2. *Cras.*) i. futuro tempore.

3. *Quando, &c.*) i. quando iuxta placitum tuum & condictum in fine anni, diuidendi erunt fœtus.

Niſi Deus Patris mei Abraham, & [1] timor Iſaac affuiſſet mihi, forſitan modo nudum me dimiſiſſes: afflictionem meam, & laborem manuum mearum [2] reſpexit Deus, & [3] arguit te heri. Gen. 31. 42.

1. *Timor Iſaac.*) i. Deus, quem timuit, quem reueritus eſt Iſaac.

2. *Reſpexit.*) Faciendo vt fœtus multicolores naſcerentur quamplurimi, qui mei erant ex pacto tecum inito.

3. *Arguit.*) Cum tibi apparuit. Vide ver. 29. Vide ad idem v. 7. 8. & 9.

Fuit Dominus cum Ioſaphat, quia ambulauit in vijs Dauid patris ſui primis: & non ſperauit in Baalim, ſed in Deo patris ſui, & perrexit in præceptis illius, & non iuxta peccata Iſrael, confirmauitque Dominus regnum in manu eius, & dedit omnis Iuda munera Ioſaphat, factæque ſunt ei infinitæ diuitiæ, & multa gloria. 2. Para. 17. 3. 4. 5.

Vide ad idem c. 18. 1.

Fuit [1] Ezechias diues & inclytus valde, & theſauros ſibi plurimos congregauit argenti, & auri, & lapidis pretioſi, aromatum & armorum vniuerſi generis & vaſorum magni pretij. Apothecas quoque frumenti, vini, & olei, & præſepia omnium iumentorum, caulaſque pecorum, & vrbes ædificauit ſibi: habebat quippe greges ouium & armentorum innumerabiles, eo quod dediſſet ei Dominus ſubſtantiam multam nimis. 2. Para. 32. 27. 28. 29.

1. *Ezechias.*) de eius iuſtitia, inſignique pietate, V. c. 29. & 30.

Tobias, quia ob merita virtutum regi Aſſyriorum gratus, ab eodem decem argenti talenta recepit. Tob. 1. 16

1 *Reuerſus eſt Tobias in domum ſuam, omniſque facultas eius reſtituta eſt ei,* Tob. 25.

1. *Reuerſus.* Poſt mortem Sennacherib, qui filios Iſrael exoſos habebat, Vide v. 18.

§. 7. QVÆ IVSTITIÆ EFFECTA IN POſteros, vxorem, item in extraneos.

Iſte (Noë ſcilicet) [1] conſolabitur nos ab operibus, & laboribus manuum noſtrarum in terra, cui maledixit Dominus. Gen. 5. 29

1. *Conſolabitur.*) Inuentione aratri, cæterorumque agriculturæ inſtrumentorum, quibus permoleſtus hic labor facilior reddetur: Ita Lipomanus. Item, quia ob ſanctitatem, ſacrificiumque Noë, benedixit Deus terræ, capite 8. verſu 21. & capite 9. verſu 1. quæ benedictio, quia efficax id effecit, vt tametſi minore labore, vberiores ea meſſes afferret. Adde vinum ab eo inuentum, quod modicè ſumptum animi eſt oblectamentum.

Gen. 7. 1. *Dixit Dominus ad Noë: Ingredere tu & [1] omnis domus tua in arcam: te enim vidi iuſtum coram me in generatione hac.* Vide etiam v. 7.

1. Omnis domus.] Vult Chryſoſt. homi. 24. hoſce in honorem iuſti Noë à Deo ſalute donatos.

Gen. 12. 3. *1 Benedicam benedicentibus tibi & maledicam maledicentibus tibi.*

1. Benedicam.] .i. Benefaciam tibi benefacientibus, tibi beneuolis & amicis, idque tuâ causâ, & ſimiliter tibi inimicos vlciſcar: ſumma, ijdem mihi futuri ſunt tum amici, tum inimici, qui tibi.

Gen. 12. 17. *Flagellauit Dominus Pharaonem [1] plagis maximis & domum eius [2] propter Sarai vxorem Abram.*

1. Plagis maximis.] Sterilitate tam hominum, quam animalium. Vel peſtilentia, inquit Ioſeph. vel doloribus grauiſſimis, ita vt nec diu, nec noctu quieſceret aut reſpiraret, vt vult Philo & Pererius.

2. Propter Sarai.] Quam vi rapuerat & inuitam. Obſerua hic quam ſit Deo curæ iuſtus Abraham.

Gen. 13. 5. *Sed & [1] Loth qui erat cum Abram fuerunt greges.*

1. Loth, &c.] Indicat Moſes Loth in gratiam Abrahæ à Deo ditatum & benedictum.

Gen. 18. 26 *Dixit Dominus ad eum: Si inuenero Sodomis 50 iuſtos [1] in medio ciuitatis, dimittam omni loco propter eos.* Vide item v. 28. 29. 30. 31. 32.

1. In medio ciuitatis.] Hebraiſmus .i. in ipſa ciuitate.

Gen. 19. 21. *Ecce etiam in hoc [1] ſuſcepi preces tuas, vt non ſubuertam vrbem pro qua locutus es.*

1. Suſcepi preces.] Quia vrbi incendio deſtinatæ parcam, quia tu id me rogaſti.

Gen. 19. 29 *Cum ſubuerteret Deus ciuitates regii illius, 1 recordatus Abrahæ, liberauit Loth de ſubuerſione vrbium in quibus habitauerat.*

1. Recordatus Abrahæ, &c.] Qui c. 18. 23. orauerat ne perderet iuſtum cum impiis, ob merita igitur & preces Abrahæ parcit Loth.

Gen. 20. 7. 17. *Nunc ergo redde viro ſuo vxorem, quia propheta eſt: & orabit pro te & viues: ſi autem nolueris reddere, ſcito quod morte morieris tu & omnia quæ tua ſunt. Orante autem Abraham, ſanauit Deus Abimelech & vxorem, ancillaſque eius, & pepererunt.*

Quomodo bis intactam ſeruarit iuſti Abrahæ Deus vxorem Saram, raptam licet à Regibus duobus, Vide V. Adulterium & V. Raptus.

Gen. 21. 13. *Sed & filium ancillæ faciam in gentem magnam, quia ſemen tuum eſt.*

Gen. 21. 22. 23. 24. *Eodem tempore dixit Abimelech & Phicol princeps exercitus eius ad Abraham: Deus tecum eſt in vniuerſis quæ agis. Iura ergo per Deum, ne noceas mihi & poſteris meis, ſtirpique meæ: ſed [1] iuxta miſericordiam quam feci tibi, facies mihi & terræ in qua verſatus es aduena. Dixitque Abraham, Ego iurabo.*

1. Iuxta miſericordiam &c.] De hac miſericordia vide c. 20. v. 14. hinc patet iuſtitiæ & virtutis effectus cum qua volunt omnes fœdus amicitiamque inire.

Gen. 26. 28 *1 Vidimus tecum eſſe Dominum, & idcirco nos diximus: Sit iuramentum inter nos, & ineamus fœdus, vt non facias nobis quidquam mali.*

1. Vidimus, &c.] Iſaaci virtus quam videbant hi, à Deo tot cumulari bonis, allicit eos ad fœdus cum eo ineundum.

Gen. 27. 29 Qui maledixerit tibi ſit ille maledictus, & qui benedixerit tibi, benedictionibus repleatur.

Gen. 30. 27. *Ait illi Laban: Inueniam gratiam in conſpectu tuo: experimento didici, quia benedixerit mihi Deus propter te.*

Gen. 30. 30 *Modicum habuiſti antequam venirem ad te, & nunc diues effectus es: benedixitque tibi Dominus ad introitum meum. Iuſtum eſt igitur vt aliquando prouideam etiam domui meæ.*

Gen. 35. 5. *Cumque profecti eſſent, [1] terror Dei inuaſit omnes per circuitum ciuitates, & non ſunt auſi perſequi recedentes.*

1. Terror Dei.] .i. magnus, inditus diuinitus Chananæis ne inſequerentur Iacob abeuntem, neue vlciſcerentur cædem Sichimitarum. Vide Chryſ. bellè expendentē quemadmodum quia Iacob timuit Deum, viciſſim fecit Deus vt ipſe eſſet omnibus terrori.

Gen. 39. 5. *Benedixit Dominus domui Ægyptij propter Ioſeph, & multiplicauit tam in ædibus, quam in agris cunctam eius ſubſtantiam.*

Exod. 1. 7. *Filij Iſrael creuerunt, & quaſi germinantes multiplicati ſunt: ac roborati nimis, [1] impleuerunt terram. Quantòque opprimebant eos, tanto magis multiplicabantur & creſcebant.*

1. Impleuerunt.] Fuit hæc multiplicatio, effectus iuſtitiæ, fidei, atque obedientiæ Abraham,

bam, & veritatis Dei in ſuis promiſſis, qui cõtra naturam eius poſteros ita propagauit, eſt enim tanta eorum afflictio inimica generationi & ſterilitatem affert: vnde Auguſt. l. 18. de ciuit. Dei c. 7. Creuerunt, inquit, Hebræi diuinitus fœcundata eorum multiplicatione. Mutat igitur, tum vt fidem ſeruet Abrahæ datam de multiplicando ſemine eius, rerum ordinem Deus, tum vt eius iuſtitiam, vt antè dixi, remuneretur: vt diſcant omnes altiſſimam eius prouidentiam, atque in eam ſpem ſuam omnem collocent.

1. Reg. 23. 26. 27. 28. Cum Saul perſequeretur Dauidem ita vt non eſſet humanitus ſpes vlla euadendi, cum in modum coronæ eum cingeret, ecce repentè Dei prouidentia infundunt ſe Philiſtijm ſuper terram, quare cogitur Saul iis reſiſtere & deſiſtere ab inſequendo Dauide. Eiuſdem generis alia exempla duo V. Deus §. 9. in fine. Quomodo Dauidem timeret Saul, 1. Reg. 18. 29.

Quomodo ad teſtandum iuſtitiam & innocentiam Dauid, tradiderit ei Deus hoſtem in manus eius, cui & magno animo pepercit, vide 1. Reg. c. 24. & iterum alia occaſione c. 26. quo loco v. 12. *dicitur* [1] *ſopor Domini irruiſſe ſuper exercitum Saul.*

1. *Sopor Domini.*] i. A Domino immiſſus, itaq; vehemens vt fortiter eo ſopirentur qui cum Saule erant, & poſſet ea præſtare liberè & ſecurè Dauid quæ tum præſtitit.

Propter merita Dauid, licet grauiſſimè peccaſſet Salomon, relinquitur ei tamen regnum integrum, differturque eius ſciſſio vſque ad tempus filij Roboam. 3. Reg. 12. 13. 32. 34.

Tobiæ 1. 13. 14. *Quoniam memor fuit Domini in toto corde ſuo, dedit illi Deus gratiam in conſpectu Salmanaſar Regis, & dedit illi poteſtatem* [1] *quocumque vellet ire, habens libertatem quæcumque facere voluiſſet.*

1. *Quocumque vellet.*] Etiam redire in patriam, verum ad ſuos tum ſpiritaliter, tum corporaliter iuuandos maluit remanere cum captiuis & exulibus. Vide Gen. 39. v. 3. vbi dicitur Ioſeph. ob iuſtitiæ ſuæ merita, & quia omnia proſperè ei ſuccedebant inueniſſe gratiam coram Domino ſuo.

Tob. 14. 17 *Omnis cognatio eius & omnis generatio eius in bona vita & in ſancta conuerſatione permanſit, ita vt accepti eſſent tam Deo, quàm hominibus & cunctis habitantibus in terra.*

Iudith 5. 17 *Non fuit qui inſultaret populo iſti, niſi quando receſſit à cultu Domini Dei ſui.*

Iudith 5. 25. *Si non eſt offenſio populi huius coram Deo ſuo, non poterimus reſiſtere illis: quoniam Deus eorum defendet illos, & erimus in opprobrium vniuerſæ terræ.*

Iudith 16. 29. *Luxit illam* (Iudith ſci.) *omnis populus diebus ſeptem.*

Quantam inuenerit Hieremias gratiam in conſpectu Nabuchodonoſor & Nabuzardan principis militiæ eius, & quomodo cum cæteri ducerentur captiui, ipſe liber relictus eſt, inſuper & bene habitus, & à Chaldæis hoſtibus licet, muneribus honoratus, V. c. 39. 12. & c. 40.

Daniel. 1. 9 *Dedit Deus Danieli gratiam & miſericordiam in conſpectu principis Eunuchorum.*

2. Mach. 3. 1. 2. 3. *Igitur cum ſancta ciuitas habitaretur in omni pace, leges etiam adhuc optimè cuſtodirentur, propter Oniæ Pontificis pietatem, &* [1] *animos odio habentes mala, fiebat vt & ipſi Reges & principes locum ſummo honore dignum ducerent, & templum maximis muneribus illuſtrarent, ita vt Seleucus Rex Aſiæ de redditibus ſuis præſtaret omnes ſumptus, ad miniſterium ſacrificiorum pertinentes.*

1. *Animos.*] Eorum qui ſe Oniæ adiungebant: Vide hic triplicem iuſtitiæ & virtutis Oniæ fructum in alios, primò enim eius exẽplo atque autoritate leges cuſtodiebantur, tum plurimi ſe ad eum adiungebant oſores malorum eius imitatione. Denique etiam principes, tẽplum cui tam erat ſanctus Pontifex præpoſitus, honorabant. Obſerua item quanti ad bonum Reip. ſtatum interſit, vt ſacerdotes & ſuperiores, principeſque ceteris bono exemplo præeant.

Quam autem fuerit omnibus tam Iudæis quam Gentibus, etiam ipſi impio Antiocho luctuoſa Oniæ occiſio ab Andronico, & quemadmodum omni ante exutus dignitate eo ipſo loco ſit crudelis, hic homicida interemptus quo Oniam interemerat. Vide c. 4. 35. 36. 37. 38.

2. Mach. 8. 36. Qui promiſerat Romanis ſe tributum reſtituere de captiuitate Ieroſolymorum, prædicabat nunc protectorem Deum habere Iudæos, & ob id ipſum inuulnerabiles eſſe, eò quod ſequerentur leges ab ipſo conſtitutas.

Lucæ 1. 14. 58. *Erit gaudium tibi & exultatio, & multi in natiuitate eius gaudebunt. Et audierunt vicini & cognati eius, quia magnificauit Dominus miſericordiam ſuam cum illa & congratulabantur ei.*

Act. 2. 47. *Collaudantes Deum & habentes* [1] *gratiam ad omnem plebem, Dominus autem augebat qui ſalui fierent quotidie* [2] *in idipſum.*

1. *Gratiam.*] Hæc gratia conciliabatur honeſtate & ſanctitate morum, atque eleemoſynis, inquit Chryſ. & maximè admiranda illa concordia quæ diuinum quid redolebat,

vnde

vnde & ſubditur auctum numerum credentium: vtebatur ſci. ad id Deus tanquam inſtrumento tum iſta concordia, tum ſanctitate primorum Chriſtianorum, quibus multos ad fidem adducebat.

2. *In idipſum.*] .i. Vt cum aliis qui apud ipſos gratiam habebant, ſimili fide & voluntate imò & bonorum omnium communione viuerent. Nota hic mirabiles concordiæ fructus in alios.

Actor.5.13 *Cæterorum nemo audebat ſe coniungere illis, ſed magnificabat eos populus.*

Apoc.11.5. *Si quis voluerit eos nocere, ignis exiet* 1 *de ore eorum, & deuorabit inimicos eorum: & ſi quis voluerit eos lædere,* 2 *ſic oportet eum occidi.*

1. *De ore eorum.*] Ad eorum preces ſeu imperium.

2. *Sic.*] .i. Igne deuorante.

Marc.6.20 *Herodes metuebat Ioannem, ſciens eum virum iuſtum & ſanctum: &* 1 *cuſtodiebat eum, & audito eo,* 2 *multa faciebat, & libenter eum audiebat.*

1. *Cuſtodiebat.*] Ne ab Herodiade occideretur. Vel colebat eum atque in honore habebat.

2. *Multa.*] Non tamen omnia. Vide quanta ſit iuſtitiæ vis vt quæ etiam ab impio rege multa quæ virtutis ſunt impetret.

Ierem. 40. Magiſter militię Babylonis dedit munera Ieremiæ & libertatē quocumque vellet eundi. Promittens ei plura ſi ſecum pergeret Babylonem.

1. Reg.18. Videns Saul cum Dauide eſſe Deum, cæpit eum timere.

Vide V.Deus c.1.§.1.ex 1.Reg.19.

§.8. De iustitiæ effectis in bruta & inanima.

Nullæ de plagis Ægypti tetigerunt Hebræos quamquam Ægyptiis permixtos in terra Geſſen. Et quidem de muſcis V. Exodi 8.22.23. de peſte c.9. 4. 7. de grandine v. 26. de tenebris c. 10. 23. de morte primogenitorum animalium c.12. v.7.23.29.

Quemadmodum eadem aqua maris rubri ſaluti Hebræis, exitio Ægyptiis fuit. Vide c. 14. v.22.28. Item quomodo eadem tonitrua & fulgura intactis Iſraelitis, Ægyptios contriuerint. V. v.24. & verbo Deus, §.9. vbi id fusè explicatur ex Ioſepho.

Numer.26 10.21. *Aperiens terra os ſuum deuorauit Core, morientibus plurimis, quando combuſſit ignis ducentos quinquaginta viros. Et factum eſt* 1 *grande miraculum.*

1. *Grande miraculum.*] Quia ſci. penduli in aëre hæſerunt dum terra ſe ſubtraheret pedibus Core & aliorum, eoſque ſuo hiatu abſorberet, quæ iterum ſe pedibus eorum coniunxit & hiatum ſuum clauſit: idque factum quia patris rebellioni non conſenſerunt.

Aquæ Iordanis eo tempore quo ripas aluei ſui tempore 1 *meſſis impleuerat, ſiccantur in gratiam populi Dei.* Ioſue 3.à v.14.

1. *Meſſis.*] Hordeaceæ ſcili. quæ in martio fit, tunc enim inſtar Nili & Tigris exundat, idque ex niuium liquatione quæ ex vicinis montibus: quod tempus elegit Deus ad maius miraculum.

1 *Si homo Dei ſum,* 2 *deſcendat ignis de cælo & deuoret te, & quinquaginta tuos. Deſcendit itaque ignis de cælo & deuorauit eum, & quinquaginta qui erant cum eo.* 4.Reg.1.10

1. *Si homo Dei ſum.*] Scil. verè & non irriſoriè vt me vocas.

2. *Deſcendat.*] Hoc dicit non per modum orantis, ſed pręcipientis. Vide idem iterum v.12. Nota hic etiam Eliæ zelum in punitione idololatrarum.

Elias tactu pallij ſui diuidit aquas Iordanis, eaſque ſicco tranſit pede cum Eliſeo: idem poſtea fit ab Eliſeo tactu eiuſdem pallij Eliæ. 4.Reg.2.8.14.

Eliſeus immiſſo in aquas 1 *ſale, eas ſanat terramque reddit* 2 *fertilem.* 4.Reg.2.21.

1. *Sale.*] Qui planè contrarius eſt aquarum ſanitati, ſed id fecit Deus miraculum etiam adhibita re ei contraria vt pateret magis ſanctitas & virtus prophetæ.

2. *Fertilem.*] Cuius ſterilitas non aliunde erat, quam ab aquis vitiatis.

Idē Eliſeus miraculo multiplicat oleum. 4.Reg.4.6.& panes v.44.& colocynthidas amaras 1 farina immiſſa in ollam, dulces reddit v.37.

1. *Farina.*] Non habuit iſtam vim naturalem farina hæc, ſed id factum eſt à Deo ob merita & preces Eliſęi.

Eliſæus ſeptena lotione in aquis Iordanis curat lepram Naaman. 4.Reg.5.

Idem, ferrum contra naturam ſuam reuocat ad ſuperficiem aquæ ad cuius iam deſcenderat fundum. 4.Reg.6.6.

Idem mortuus, licet tactu ſui corporis reſuſcitat mortuum. 4.Reg.13.21.

Paulo nihil nocet viperæ morſus, qui alioqui ſolet eſſe lethalis. Actor.28.

2.Cor.11.25. *Nocte & die[1] in profundo maris fui.*

1. *In profundo.*] Vbi Deus, inquit Anſelmus, ſummo cum miraculo conſeruauit ne præfocaretur aut deuoraretur à piſcibus, ſed viuum inde quaſi alterum Ionam in littus eduxit: Hancque eſſe ait Haymo traditionem SS. PP.

V. Verbo Angelus ex 3. Reg.19. & verbo Veniale peccatum, ex 3. Reg.20.

Vide vtramque paragraphi partem fusè V. Oratio §.8. & 9.

LABOR.

V. Acedia.

LACHRIMÆ.

V. Compaſſio. Oratio. Pœnitentia. Amicitia. Amor propinquorum. Mors, §. de funere. Deus, §. Dei benignitas ſeu bonitas.

LAVS.

Vide Muſica.

§. 1. FORMVLAS LAVDANDI DEVM OB varia beneficia.

Vide V. Gratitudo, & in Theſauro noſtro orationum iaculatoriarum. Vide item 2. Eſdræ c.9. à v. 4.

Tobiæ 3.13 *Benedictum eſt nomen tuum Deus Patrum noſtrorum: qui cum iratus fueris miſericordiam facies, & in tempore tribulationis peccata dimittis his, qui inuocant te.*

§. 2. QVI ALIOS LAVDARINT.

Chriſtus Ioannem laudauit.

Matt.11.7.8.9. *Illis[1] abeuntibus cœpit Ieſus dicere ad turbas de Ioanne: Quid exiſtis in deſertum videre? 2 arundinem vento agitatam? ſed quid exiſtis videre? hominem mollibus veſtitum? ecce qui mollibus veſtiuntur, in domibus Regum ſunt.*

1. *Abeuntibus.*] Expectat receſſum diſcipulorum Ioannis ne coram iis laudans ipſum, videretur eorum vt & magiſtri captare gratiam.

2. *Arundinem, &c.*] Ne ſuſpicarentur Iudæi hac legatione Ioannem mutare ſententiam ſuam de Chriſto quod eſſet Meſſias. V. Ioan.1. ideo laudat illum à mentis cōſtantia. Non eſt, inquit, arundo vt leuitate mutetur, non veſtitur mollibus vt ob delicias, laſciuias, & ambitionem aliquid affirmet, aut mutet, niſi enim talem credidiſſetis, ad eum in deſertum non exiſſetis. Ita Chryſ. Theophil. Euthymius.

Vidit Ieſus Nathanael venientem ad ſe, & dicit de eo: Ecce verè[1] Iſraelita in quo dolus non eſt. Ioan.1.47.

1. *Iſraelita.*] Imitator Iacob Patriarchæ qui & Iſrael dictus eſt, quia eum referebat morum candore, ſimplicitate & probitate.

Ioānes Chriſtum ſæpius dilaudauit. Vide Ioan.1. à v.26. & c.3. à v. 28.

Laudo vos, fratres, quia per omnia mei memores eſtis: & ſicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis. 1.ad Cor.11.2.

§. 3. QVI SE IPSI LAVDARINT.

Ecce plus quam Ionas[1] hic: Ecce plus quam Salomon hic. Matt.12.41.42.

1. *Hic.*] Demonſtrabat Chriſtus iſto pronomine ſeipſum.

Puto quod & ſpiritum Dei habeam. 1.Cor.7.40

In Chriſto Ieſu per Euangelium ego vos genui. 1.Cor.4.15

Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. 1.ad Cor.11.1.

Vide 2.Cor.1.v.12.& 13.& c.2. 17.& c.3. initio & c.4.& c.11. & 12. fusè, quibus locis vt & alibi nonnunquam Apoſtolus[1] ſuas laudes prædicat.

1. *Suas laudes &c.*] Non elationi in hoc ſeruiens, inquit Gregorius, ſed diſcipulorum ſuorum vtilitati: videns enim eos falſorum Apoſtolorum prædicationibus à veræ fidei tramite deuiare, eis ſe ſummoperè quantum eſſet venerandus oſtendit. Vide ipſum tam prolixè quam pulchrè iſta perſequentem. L.19.mor. c.19.

LEX, EIVSQVE OBSERVATIO.

Vide Obedientia. Inobedientia.

§. 1. QVI FOEDVS INIERINT ET IVRARINT ſe legem Dei ſeruaturos.

2.Paral.15.12.13.14.15. *Intrauit ex more ad corroborandum[2] fœdus, vt quærerent Dominum Deum patrum ſuorum in toto corde & in tota anima ſua. Si quis autem, inquit, non quæſierit Dominum Deum Iſraël, moriatur, à minimo vſque ad maximum, à viro vſque ad mulierem. 3 Iurauerunt que Domino voce magna in iubilo, & in clangore tubæ & in ſonitu buccinarū, omnes qui erant in Iuda 4 cum execratione: in omni enim corde ſuo iurauerunt, & in tota voluntate quæſierunt eum, & inuenerunt: præſtititque eis Dominus requiem per circuitum.*

1. *Intrauit.*] Atrium templi.

2. *Fœdus.*] Inter Deum & populum.

3. *Iurane-*

3.*Iuraſterunt.*] Se Dei legem ſeruaturos.

4.*Cum execratione.*] Sibi mortem & maledictionem imprecantes ſi iuramentum violarent.

Iurant Iudæi [1] reuerſi Babylone ſeruaturos ſe legem Dei, idque iuramentum ſignatur à ſacerdotib. & principibus nomine populi. 2.Eſdræ c.9.38. & c.10.

1.*Reuerſi.*] Obſerua hic fructum tribulationis & captiuitatis: Item auditionis legis, cuius violatione cognorant ſe tot incurriſſe mala.

§.2. QVI FRVCTVS LEGIS DEI SERVATÆ.

Vide verbo Iuſtitia, per totum.

LIBERALITAS.

Vide Miſericordia. Eleemoſyna. Auaritia. Gratitudo §.2. Hoſpitalitas. Princeps. Templum. Religio vt eſt virtus.

§.1. QVINAM LIBERALES.

Exod.35. 20.21.&c. *Egreſſa omnis multitudo filiorum Iſrael de conſpectu Moyſi, obtulerunt mente promptiſſima atque deuota primitias Domino ad faciendum opus tabernaculi teſtimonij.*

Exodi 36.4 5.6.7. *Artifices venire compulſi, dixerunt Moyſi: plus affert populus quam neceſſarium eſt. Iuſſit ergo Moyſes præconis voce cantari: nec vir, nec mulier quidquam offerat vltra in opere ſanctuarij. Sicq; ceſſatum eſt à muneribus offerendis, eo quod oblata ſufficerent & ſuperabundarent.*

1.Reg.30. 26. *Venit Dauid in Siceleg, & miſit dona de præda ſenioribus Iuda proximis ſuis, dicens: Accipite [1] benedictionem de præda hoſtium Domini.*

1.*Benedictionem.*] Munus.

2.Reg.6 19 *Partitus eſt Dauid vniuerſæ multitudini Iſrael tam viro quam mulieri, ſingulis [1] collyridam panis vnam, & [2] aſſaturam bubulæ carnis vnam, & [3] ſimilam frixam oleo: & abijt omnis populus vnuſquiſque in domum ſuam.*

1.*Collyridam.*] Panem tenuem.

2.*Aſſaturam.*] Partem carnis bubulæ aſſæ.

3.*Similam, &c.*] Simila eſt flos farinæ, ex quo cum aqua fiebat paſta & oleo frigebatur.

De liberalitate Dauid in Miphiboſeth vide V. Inimicorum dilectio.

2.Reg.17. 27.28.29. *Cum veniſſet Dauid in caſtra, Sobi filius Naas de Rabbath filiorum Ammon, & Machir filius Ammihel de Ladabar, & Berzellai Galaadites de Rogelim obtulerunt ei [1] ſtratoria & tapetia, & vaſa fictilia, frumentum & hordeum, & farinam & [2] polentam & fabam & lentem, & [3] frixum cicer, & mel & butyrum, oues & pingues vitulas. Dederuntq; Dauid, & populo qui cum eo erat, ad veſcendum: ſuſpicati enim ſunt populum fame & ſiti fatigari [4] in deſerto.*

1.*Stratoria.*] Lectos.

2.*Polentam.*] Frumenti grana toſta.

3.*Frixum.*] Oleo.

4.*In deſerto.*] Ex itinere habito per deſertum.

Quia Berzellai præbuit liberaliter alimenta regi cum moraretur in caſtris, admiſit rex Chamaam filium eius inter ſuos domeſticos. 2.Reg.19. 32.& 40.

Steterunt viri, quos ſupra memorauimus, & apprehendentes captiuos, omneſque qui nudi erant, veſtierunt de ſpolijs: cumque veſtiſſent eos & calceaſſent, & refeciſſent cibo ac potu, vnxiſſentque propter laborem, & adhibuiſſent eis curam: quicumque ambulare non poterant, & erant imbecillo corpore, impoſuerunt eos iumentis, & adduxerunt Iericho Ciuitatem palmarum ad fratres eorum, ipſique reuerſi ſunt in Samariam. 2.Paral.28 15.

De Cyri & Darij liberalitate in reædificando Templo, vide V. Princeps.

Liberalitatem Nehemiæ in ſibi ſubditos, vide Ibidem.

Principum familiarum, vide Eſdræ 1. c. 2. v.68. 69.

Liberalitatis atque humanitatis epiſtolam pleniſſimam Artaxerxis Regis datam Eſdræ ſacerdoti redeunti Hieruſalem, Vide 1. Eſdræ 7.

Aliam eiuſdem datam Nehemiæ, vide 2. Eſdræ 2.

Liberalitatem atque magnificentiam nec non munificentiam Aſſueri, vide Eſther 2.

Dixit ad eam Rex: Quid vis Eſther regina? quæ eſt petitio tua? etiamſi dimidiam partem regni petieris, dabitur tibi. Eſther 5.3.

Vide V. Iuſtitia ex Iere.40.

Seleucus Aſiæ rex præſtabat tempore Oniæ pontificis omnes ſumptus ad miniſterium ſacrificiorum. 2.Mach. 3.

Magi apertis theſauris obtulerunt Chriſto aurum &c. Matt.2.

Cum Apoſtoli innuerent Chriſto vt dimitteret à ſe turbas ad emendum eſcas: Date, inquit, illis vos manducare: Quod ſanè liberalitatis Chriſti eſt argumentum. Matth.14. & 15.

Multum liberalis eſt qui ſequentibus ſe dat hic centuplum, & poſtea vitam æternam. Matth.19.

Et qui roganti ſeruo dimittit omne debitum. Matth.18.

Liberalitatem Chriſti in latronem V. verbo Oratio.

Liberalitatis Chriſti fuit aquam in vinum conuertere, deficiente illo in nuptiis canæ Galileæ. Ioan. 2.

Barnabas cum cæteris fidelibus liberales in primam Eccleſiam, qui diuenditis facultatibus ſuis, earum afferebant pretium ad pe-
Act.3.& 4. des Apoſtolorum.

1.Eſdra 1.7 *Rex Cyrus protulit* [1] *vaſa templi Domini, quæ tulerat Nabuchodonoſor de Hieruſalem, & poſuerat ea in templo Dei ſui.*

[1] 1. *Vaſa.*] Eorum numerum vide verſibus ſequentibus.

1.Reg.25. Liberalitatem Abigail in Dauidem eiuſque comites Vide 1. Reg. 25.

LINGVA.

Vide Correptio. Princeps.

Agendum primùm de recto eius vſu, tum de ſilentio. Tertiò de abuſu.

§. 1. DE RECTO EIVS VSV ATQVE SANCTA libertate loquendi.

Quanta fuerit Moſis libertas in loquendo, licet eſſet à Pharaone reiectus, & mortem ei minatus is fuiſſet. Vide Exodum à c. 7. ad 11. maximè c. 10. v. 3. 4. 11. 26. 29.

De Samuele autem Saulem liberè compellante ita Scripturæ:

1.Reg.15.19 *Quare non audiſti vocem Domini, ſed verſus ad prædam es, & feciſti malum in oculis Domini.*

Quanta libertas Nathan increpandi Dauidem de adulterio & homicidio V. 2. Reg. c. 12.

3.Reg.13.1.2.4. *Et ecce vir Dei venit de Iuda in ſermone Domini in Bethel, Ieroboam* [1] *ſtante ſuper altare & thus iaciente. Et exclamauit contra altare in ſermone Domini, & ait: Altare, altare, hæc dicit Dominus: Ecce filius naſcetur domui Dauid, Ioſias nomine, & immolabit ſuper te ſacerdotes excelſorum, qui nunc in te thura ſuccendunt, & oſſa hominum ſuper te incendet. Cumque audiſſet Rex ſermonem hominis Dei, quem inclamauerat contra altare in Bethel, extendit manum ſuam de altari, dicens: Apprehendite eum: & exaruit manus eius quam extenderat contra eum, nec valuit retrahere eam ad ſe.*

1. *Stante, &c.*] Quare publicè peccabat & impudenter, atque populum ſcandalizabat, & tales vehementer ſunt increpandi.

3.Reg.18.15.16.17.18 *Dixit Elias: viuit Dominus exercituum, ante cuius vultum ſto, quia hodie apparebo ei. Abijt ergo Abdias in occurſum Achab, & indicauit ei, venitque Achab in occurſum Eliæ. & cum vidiſſet eum ait: Tune es ille, qui conturbas Iſrael? & ille ait: Non ego turbaui Iſrael, ſed tu & domus patris tui, qui dereliquiſtis mandata Domini, & ſecuti eſtis Baalim.*

Quanta fuerit libertas Eliæ corripiendi Regem Achab V. 3. Reg. 21. & denuntiandi ei impendentes calamitates ex parte Dei, atque quemadmodum deleretur familia eius vniuerſa v. 21. & 22. explicata verbo Calumnia. Vide etiam V. Diuini.

Dixit Eliſeus ad Regem Iſrael: Quid mihi & tibi eſt? vade ad Prophetas patris tui & matris tuæ. 4.Reg.3.13

Dixitque ad eum Eliſeus: viuit Dominus exercituum in cuius conſpectu ſto, [1] *quod ſi non vultum Ioſaphat Regis Iuda erubeſcerem, non attendiſſem quidem te, nec reſpexiſſem.* 4.Reg.3.14

1. *Quod ſi.*] Id explicatur V. Conſortiũ §. 1.

Spiritus Dei induit Zachariam filium Ioiadæ ſacerdotem, & ſtetit in conſpectu populi, & dixit eis: hæc dicit Dominus Deus: Quare tranſgredimini præceptum Domini quod vobis non proderit, & dereliquiſtis Dominum vt derelinqueret vos? qui congregati aduerſus eum, miſerunt lapides iuxta Regis imperium in atrio domus Domini. Et non eſt recordatus Ioas Rex miſericordiæ quam fecerat Ioiada pater illius ſecum, ſed interfecit filium eius, qui cum moreretur ait: videat Dominus & requirat. 2.Para.24.20.21.22.

Iratus Dominus contra Amaſiam miſit ad illum Prophetam, qui diceret ei: Cur adoraſti deos qui non liberauerunt populum ſuum de manu tua? cumque hæc ille loqueretur, reſpondit ei: Num conſiliarius Regis es? quieſce ne interficiam te. Diſcedenſque Propheta, Scio, inquit, quod cogitauerit Deus [1] *occidere te, quia feciſti hoc malum, & inſuper non acquieuiſti conſilio meo.* 2.Para.25.15.16.

1. *Occidere.*] Quod & factum infra 27. Vide hic etiam pœnam ſpreti conſilij boni.

Statim ingreſſus poſt eum Azarias ſacerdos & cum eo ſacerdotes Domini octoginta viri fortiſſimi, reſtiterunt Regi atque dixerunt: Non eſt tui officij Ozia, vt adoleas incenſum Domino, ſed ſacerdotum, hoc eſt, filiorum Aaron, qui conſecrati ſunt ad huiuſcemodi miniſterium, egredere de ſanctuario ne contempſeris, quia non reputabitur tibi in gloriã hoc à Domino Deo. Iratuſq; Ozias tenens in manu thuribulum, vt adoleret incenſum, minabatur ſacerdotibus. Statimque orta eſt lepra in fronte eius coram ſacerdotibus, in domo Domini ſuper altare thymiamatis. 2.Para.26.17.18.19.

Surrexit Eſdras ſacerdos, & dixit ad eos: vos tranſgreſſi eſtis, & duxiſtis vxores alienigenas, vt adderetis ſuper delictum Iſrael. 1.Eſdræ 10.10.

In labijs meis pronunciaui omnia iudicia oris tui. Pſ.118.13.

Loquebar de [1] *teſtimonijs tuis in conſpectu regum: & non confundebar.* Pſ.118.46.

1. *Teſtimonijs.*] Præceptis quibus voluntatem tuam teſtaris.

Admi-

Admirabilis fuit Petri libertas loquendi & cohortandi Indæos, de qua vide Actor. 2. à v. 14. & c. 3. à v. 12. & c. 4. à v. 9.

Actor. 4. 33 *Virtute magna reddebant Apoſtoli teſtimonium reſurrectionis Ieſu Chriſti Domini noſtri: & [1] gratia magna erat in omnibus illis.*

1 *Gratia &c.*]. i. fideles omnes erant valdè grati & accepti omnibus ob probitatem, & quod id vitæ genus eſſent complexi in quo indigeret nemo. Vide ſimile c. 2 in fine. Nota etiam iuſtitiæ virtutiſque effectum in alios.

Quanta fuerit Stephani libertas corripiendi concilium Iudæorum, patet ex ſequentibus.

Actuum 7. 51. 52. 53. *Dura ceruice & [1] incircumciſis cordibus & auribus, vos ſemper ſpiritui ſancto reſiſtitis, ſicut Patres veſtri ita & vos: quem Prophetarum non ſunt perſecuti Patres veſtri? & occiderunt eos qui prænunciabant de aduentu iuſti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuiſtis, qui accepiſtis legem in [2] diſpoſitione Angelorum & non cuſtodiſtis.*

1. *Incircumciſis*]. i. rebelles, peruicaces, qui aures & cor infidelitatis pellicula obductas habetis vt credere non poſſitis: vel *incircumciſis*. i. immortificatis: cor enim immortificatum dicitur incircumciſum, quod nihil in ſe ſuſtulit aut domuit, quod à natura profectum in malum prona, quia ſuis omnino ſeruit cupiditatibus. Aures eodem modo dicuntur incircumciſæ, quia nihil audire volunt niſi ad voluptatem. Sanchez.

2. *Diſpoſitione.*] Quia Angelis adminiſtris vſus eſt Deus dando legem.

Vide Verbo Obedientia §. 1. ex Matt. 2.

§. 2. QVOMODO RESPONSIO MOLLIS IRAM FRANGAT.

Vide Verbo Humilitas, ex Indic. 8.
Item Verbo Benignitas.

§. 3. QVÆRENDA VIRO PIO VNDIQVE occaſio inſerendi pios ſermones, Chriſti exemplo qui occaſione reprehenſæ ſcribarum hypocriſis Lucæ 21. cap. ſequenti dehortatur omnes ab hypocriſi: occa-

Luca 14. 7 ſione etiam Phariſæorum [1] intendens quomodo primos accubitus eligerent, docet eos humilitatem in menſa.

1. *Intendens.*]. i. attendens ſeu conſiderans.

Luc 12. 14. Occaſione cuiuſdam qui ab eo exigebat vt diuideret inter ſe & fratrem hæreditatem, quam totam occupabat frater, dehortatur ab auaritia & ſolicitudine terrenorum.

Occaſione aquæ naturalis loquitur de cęleſti gratiæ aqua. Ioan 4.

Occaſione panis terreſtris, loquitur de cæleſti. Ioan. 6. 27.

Occaſione libertatis corporalis, agit de libertate ſpiritus & ſeruitute peccati. Ioan. 8.

[1] Ex eo quod quidam dixerat beatum qui manducaret panem in regno Dei, oſtendit quibuſnam fœlicitas iſta ſit obuentura, propoſita parabola cænæ magnæ. Luc. 14. 15.

1. *Ex eo quod &c.*] His & ſimilibus docemur à Chriſto omnes, maximè autem ſacerdotes & religioſi, ex re præſenti materiam pij ſermonis atque ad ædificationem eorum qui audiunt ſpectantis decerpere.

Occaſione diuitis adoleſcentis qui triſtis abijt audito Chriſti conſilio de vendendis facultatibus ſuis, diſſerit de periculo diuitiarum. Luca 18.

Occaſione cæci nati cui à Domino reſtitutus viſus, primò quidem corporis tum animi, diſſerit de cæcitate & viſu ſpirituali. Ioan. 8.

Occaſione lotionis manuum à ſe prætermiſſæ (de qua & offeſus fuerat Phariſæus qui illum inuitauerat,) diſſerit de ſpirituali munditie, & ab ijs quæ in manibus erant calice & catino, ſumit argumentum Phariſæos vehementer increpandi. Luca 11.

Occaſione quorundam qui Chriſto annuntiabant Galilæorum cædem inter ſacrificandum, à Pilato factam, auditores ſuos hortatur ad pœnitentiam, docetque ex calamitatibus atque exteriore vltione, non eſſe peccatorum modum ſtatuendum, cum frequenter meliores in iſta vita plura patiantur. Luca 13.

§. 4. DE SILENTIO.

Audit quidem Saul filios Belial dicentes: Num ſaluare nos poterit iſte? at prudenter tacet & diſſimulat. 1. Reg 10.

Tacendum in contumelia Vide V. Contumelia.

Prudenter tacuit Abigail, cum viro ſuo minas Dauid non indicauit vſque manè dum vinum digreſſiſſet. 1 Reg. 25.

Tobias audita vxoris contumelia tacet, ſed gemit & orat. Tobia 2. & 3.

Paruit Mardochæo Eſther non indicans genus ſuum. Eſther 2. & 3.

1. *Genus.*] Quia Iudæi tunc erant captiui & ſerui, & ſic potuiſſet ea tanquam ignobilis reijci atque odio haberi cum tamen eſſet, inquit Lira, de ſemine regio.

De ſilentio B. Virginis Mariæ. Vide Verbo Maria.

Magdalenæ mirum ſilentium in ſacro Luca 7.

Euangelio, rigat Chriſti pedes nec loquitur.
Luc. 10. Matth. 16. Marc. 14. Ioan. 12. Sorori de ea querenti apud Chriſtum nihil reſpondit, neque diſcipulis frementibus in eam, atque vtrobique quia tacuit Dominus eius cauſam ſuſcepit.

Ioan. 8. Mulier adultera tacet, & Chriſtus pro ea loquitur.

§. 4. DE LINGVÆ ABVSV VITIISQVE.

V. Contumelia, Detractio, Blaſphemia, Periurium, Adulatio, Mulier.

Gen. 9. Cham filius Noe cum vidiſſet patrem nudatum, nũtiauit id fratribus, cum tacere eum oportuiſſet, vnde & maledictionem incurrit parentis.

Iudic. 14. & 16. Samſonis loquacitatẽ in reuelando ſecreto ſuo, quæque inde ſecuta ſunt ei damna Vide Iudicum 14. & 16.

Iob 2. 10. Iob ad vxorem: *Quaſi vna de ſtultis mulieribus locuta es.*

LONGANIMITAS.

Vide Spes. Patientia. Tribulatio. Conſtantia. Perſeuerantia.

§. 1. QVI LONGANIMES.

Gen. 12. 3. Gen. 17. 17. Abraham cui promiſſus Iſaac cum annorum eſſet 75. qui non niſi anno centeſimo exhibetur, ita probante Deo eius longanimitatem & ſpem.

Gen. 12. & 15. Promittit Deus Abrahę ſemini terram Chanaam, quam non dat niſi poſt 440. annos.

Deut. 1. 36. Longanimes Ioſue & Caleb, qui variè afflicti 40. annis in deſerto ob ſuam longanimitatem & fidem ingreſſi ſunt terram promiſſam, cæteris omnibus ob impatientiam & murmur deletis.

Iudic. 20. Iſraelitæ licet bis victi à Beniamin, tertiũ tamen eos aggreſſi vicerunt fortitudine & longanimitate ſua.

Longanimis Tobias c. 2.

2 Mach. 7. Longanimes mater cum 7 filijs ſuis martyribus.

Luca 2. 25. *Ecce homo erat in Hieruſalem, cui nomen Simeon, & homo iſte iuſtus & timoratus, exſpectans* [1] *conſolationem Iſrael, & Spiritus ſanctus erat in eo.*

1. *Conſolationem.*] Chriſtum verum conſolatorem, qui à peccati ſeruitute ſuos liberaret.

Actor. 1. Poſt Chriſti aſcenſionem expectarunt Apoſtoli vt ijs præceptum erat à Chriſto aduentum ſancti Spiritus.

LVXVRIA.

Vide Caſtitas. Virginitas.

§. 1. LVXVRIÆ OCCASIONES.

Terræ fertilitas & diuitiæ, patet in Pentapolitis quorum regio erat ſicut paradiſus Domini. Gen. 13; 10.

Eſſe ſolum cum ſola, licet maximè propinqua, patet in Ammon qui ſororem ſuam Thamar violauit. 2. Reg. 13. 14

Aſpectus mulierum, quod patuit in Holoferne.

Cum intraſſet ante faciem eius, ſtatim captus eſt in ſuis oculis Holofernes. Iudith 10. 17.

Surrexit & ornauit ſe veſtimento ſuo & ingreſſa ſtetit ante faciem eius. Cor autem Holofernis concuſſum eſt: erat enim ardens in concupiſcentia eius. Iudith 12. 15. 16.

Non cecidit potens eorum à iuuenibus, nec filij Titan percuſſerunt eum, nec excelſi gigantes oppoſuerunt ſe illi, ſed Iudith filia Merari in ſpecie faciei ſuæ diſſoluit eum. Iudith 16. 8

Sandalia eius rapuerunt oculos eius, pulchritudo eius captiuam fecit animam eius, amputauit pugione ceruicem eius. Iudith 16. 11.

Idem patet in luxurioſis ſenibus apud Danielem. Dan. 13.

Idem in Dauide. 2. Reg. 11.

Idem in Iuda. Gen. 38.

Idem in Hera Ioſeph. Gen. 39.

Videntes filij Dei filias hominum quod eſſent pulchræ, acceperunt ſibi vxores ex omnibus, quas elegerant. Gen. 6. 2.

Ocium, quod patuit in Dauide. 2. Reg. 11.

§. 2. LVXVRIÆ EFFECTA TAM ANIMO quam corpori communia.

Dominus pluit ſuper Sodomam & Gomorrham, [1] *ſulphur & ignem à Domino de cœlo, & ſubuertit ciuitates has & omnem circa regionem, vniuerſos habitatores vrbium & cuncta terræ* [2] *virentia.* Gen. 19. 24 25.

1. *Sulphur & ignem.*] Erant hæc ſigna ignis æterni communiterque aſſeritur à DD. omnes tam viros iſtos quam mulieres eſſe damnatos, nocte enim voluerant inferre vim duobus Angelis v. 2. nec flamma quę eos ſtatim corripuit dedit tempus pœnitendi, aliud fuit in diluuio quod ſenſim occupauit eos qui perierunt.

2. *Virentia.*] Etiam terra huiuſce flagitij ſenſit pœnam & quæ ante amæniſſima erat & fertiliſſima, iam nihil ea horribilius & magis ſterile. Vide Burchardum in deſcriptione terræ

ne terræ ſanctæ, qui oculatus teſtis mira & ſtupenda de ea narrat.

Luc. 8.2. *Maria quæ vocatur Magdalene, de qua* [1] *ſeptem dæmonia exierant.*

1. *Septem dæmonia.*] Propriè dicta, quæque Chriſtus ab ea eiecerat Marci 16. 9., ita Ambroſ. & Euthym. videtur autem ob incontinentiam ab iis poſſeſſa. Vide §. 5. infra.

§. 3. QVÆ LVXVRIÆ EFFECTA in voluntate.

Act. 25. à v. 25. [1] *Fælix &* [2] *Druſilla audiunt Paulum concionantem, nec tamen conuertuntur.*

1. *Fælix.*] Erat iſte Fælix libidinis adeo profuſæ vt è regio complexu vxorem hanc Druſillam rapuerit, vide Ioſeph l. 2. Antiqu. c. 5. & Tacitum l. 21. qui & iniuſtitiæ eum accuſat, & ex v. 26. conſtat eum auarum fuiſſe, auaritiæ autem comes eſt iniuſtitia.

2. *Druſilla.*] Libidinoſa fœmina quæ Azyzo Emeſſenorum rege marito relicto, adhæſit huic Fœlici. Vide Ioſephum. Nota hic Pauli conſtantiam atque ardorem in prædicando, qui non dubitauit coram eo qui cauſam ſuam iudicaturus eſſet, dicere de iis vitiis, quibus tenebatur, illique coram obiicere quę fœde & cum omnium offenſione admiſerat, ipſa etiam præſente tantorum ſcelerum conſcia atque rea. Obſerua etiam quàm appoſitè loquatur ad cuiuſque neceſſitatem & morbum. Iniuſto & auaro de iuſtitia. Adulteris de caſtitate: nimium ſecuris, de futuro iudicio.

Actor. 26. *Audit* [1] *Agrippa rex & Bernice bene longum de Chriſtiana fide complectenda ſermonem Pauli, neque eam tamen complectuntur.*

1. *Agrippa &c.*] Erat & hic libidinoſus, ſororiſque ſuæ Bernices huius implicatus inceſtis amoribus, quæ & virum ſuum reliquerat V. Ioſeph 20. Antiqu. c. 5. Accedit quod vt patet ex c. 25. 22. curioſas aures magis quam veritatis auidas attulerat ad concionem, & v. 23. cum magno faſtu ac ſuperbia venerat ad eam, cum qua ſuperbia non bene conuenit Euangelica modeſtia, & qui maximè ab Euangelio commendatur ſui contemptus.

Vide Verbo Vxor ex Lucę 14. 20. & V. Mulier §. 11. quam ſit luxuria crudelis.

§. 4. QVÆ LVXVRIÆ EFFECTA in corpore.

Gen. 6. 3. 5. 7. *Dixit Deus: Non permanebit* [1] *Spiritus meus in homine* [2] *in æternum, quia* [3] *caro eſt,* [4] *eruntque dies illius centum, viginti annorum.* Videns Deus quod multa malitia hominum eſſet in terra &c. Delebo, inquit, hominem quem creaui à facie terræ. Vide item v. 11. 12. 13. & c. 7. v. 21. 22. 23.

1. *Spiritus.*] Anima quam ei inſpiraui.

2. *In æternum.*] Diu, q. d. cito morientur.

3. *Caro.*] Carnaliter viuit.

4. *Erunt &c.*] .i. poſt 120. annos inducam diluuium quo totum genus humanum peribit. Ita Chryſoſtom. Auguſt. Videtur itaque fuiſſe luxuria potiſſima cauſa diluuij. Bonauentura.

Eos qui foris erant, percuſſerunt cæcitate à minimo vſque ad maximum, ita vt [1] *oſtium inuenire non poſſent.* Gen 19. 11

1. *Oſtium.*] Domus Loth, vel ſuæ cuiuſque.

Ob ſtuprum illatum Dinæ occiſus eſt ſtuprator Sichem, eiuſque parens, omneſque ciuitatis maſculi; vaſtati agri, ablata ſpolia, & mulieres captiuę. Gen. 34. 26 &c.

Her filius Iuda ob [1] *mollitiem & pollutionem,* [2] *occiditur à Domino, vt & Onan frater eius.* Gen. 38. 7. 9

1. *Mollitiem.*] Hoc peccato illum iram Dei in ſe prouocaſſe tradunt Iudæi & Chriſtiani DD.

2. *Occiditur.*] Per malum, ſcil. Angelum Aſmodæum nomine.

Homo ſi dormierit cum muliere coitu ſeminis, quæ ſit ancilla etiam nubilis, & tamen pretio, non redempta, nec libertate donata, vapulabunt ambo & non morientur, quia non fuit libera. Leui. 19. 20

Qui coierit cum vxore patrui vel auunculi ſui, & reuelauerit ignominiam cognationis ſuæ, portabunt ambo peccatum ſuum, ambo [1] *abſque liberis morientur.* Leu. 20. 20

1. *Abſque liberis.*] Ob pœnam inceſtus carebunt prole: eandem pœnam etiam hodie videmus frequenter, idemque ſe expertum, ait Gregor. ad interrogationes ſancti Auguſtini Anglor. Epiſcopi c. 6.

Sacerdotis filia ſi deprehenſa fuerit in ſtupro, & violauerit nomen patris ſui, flammis exuretur. Leuit. 21. 9

Iſraelitæ fornicantes cum Madianitis & eorum idola colentes alii quidem [1] ſuſpendio puniti Numer. 25. 4. 5. alii peſte, igne aut alia ſimili [2] plaga v. 8. pereuntque de iis [3] 24. millia hominum v. 8.

1. *Suſpen-*

1. *Suſpendio.*] Ita enim Moſes præcipit iudicibus populi v. 5. occidat inquit .i. ſuſpendat quiſque proximum ſuum, id enim præceperat Deus v. 4.

2. *Plaga.*] Quænam fuerit determinatè iſta plaga non conſtat omnino, quæcumque autem fuit, auertit eam zelo & precibus ſuis Phinees v. 8.

3. 24 *Millia.*] Computatis tam iis qui ſuſpendio quam qui inflicta plaga periere. Ita Abulenſis.

Num. 25. 6 7. 8 *Ecce[1] vnus de filijs Iſrael intrauit coram fratribus ſuis ad ſcortum Madianitidem, vidente Moyſe & omni turba filiorum Iſrael, qui flebant ante fores tabernaculi. Quod cum vidiſſet Phinees filius Eleazari filij Aaron Sacerdotis, ſurrexit de medio multitudinis & arrepto pugione, ingreſſus eſt poſt virum Iſraelitem in lupanar, & perfodit ambos ſimul, virum ſcilicet & mulierem, in locis genitalibus,[2] ceſſauitque plaga à filijs Iſrael: & occiſi ſunt viginti quatuor millia hominum.*

1. *Vnus &c.*] Nomen eius, & mulieris habetur infra v. 14. & 15.

2. *Ceſſauit plaga.*] Placatus nempe Deus zelo Phinees qui in omnes redundauit.

Quam fuerit acerbum ſupplicium tribus Beniamin ob violatam Leuitæ vxorem, patet ex ſequentibus.

Iudic. 20. 34. 35. *Ingrauatum eſt bellum contra filios Beniamin, & non intellexerunt, quod ex omni parte illis inſtaret interitus: percuſſitque eos Dominus in conſpectu filiorum Iſrael, & interfecerunt ex eis in illo die viginti quinque millia &[1] centum viros, omnes bellatores & educentes gladium.*

1. *Centum viros.*] Adde quod v. 48. vbi dicitur percuſſiſſe in ciuitate à viris vſque ad iumenta, cunctaſque vrbes & viculos Beniamin flamma conſumpſiſſe. Vide etiam v. 37. Amon filius Dauid occiditur à fratre Abſalone eò quod ſororem eius violarat 2. Reg. 13. v. 14. & 28. Vt & Abſalom qui concubinas patris ſui. 2. Reg. 16. & 18.

§. 5. QVÆ LVXVRIÆ EFFECTA in honore.

Gen. 49. 3. 4. *Ruben primogenitus meus, tu[1] fortitudo mea &[2] principium doloris mei,[3] prior in donis,[4] maior in imperio.[5] Effuſus es ſicut aqua,[6] non creſcas, quia aſcendiſti cubile patris tui, & maculaſti ſtratum eius.*

1. *Fortitudo.*] Quia te primum genui in robore ætatis.

2. *Principium doloris.*] Quia nati curas & dolores afferunt.

3. *Prior in donis.*] .ſ. eſſe debebas: hæc dona ſunt ſacerdotium & ius primogenituræ ſeu duplicis portionis in terra Chanaan, quorum alterum tranſlatum eſt in Leui, alterum in Ioſeph i. duobus eius filijs, Ephraim & Manaſſe donatum.

4. *Maior in imperio.*] .ſ. eſſe debebas ob ius regni, quod regnum datum eſt partim Iudæ ob regnum duarum tribuum quo potitus eſt, partim Ephraim ob regnum decem tribuum.

5. *Effuſus es.*] .i. libidine & inçæſtu cum Bala concubina patris diffluxiſti, ſeu profuſa fuit libido tua qui nec patris thorum violare formidaſti. Hoc verbo effuſionis ſignificatur luxuriam hominis vires omnes corporis, iudicium, ſapientiam, famam, facultates bonaque omnia profundere omnino, ſicut aquæ cum effunditur nihil eius remanet, nō odor, non color, non ſapor, non vel tenue quidem eius veſtigium in vaſe quo continebatur. Hinc patet Rubeni & cuiuſuis luxurioſi, & peccatoris ſtultitia qui pro vili voluptatula tot bona perdit, vt omittam bona ſpiritualia, gratiam Dei, vitam æternam &c.

6. *Non creſcas.*] Non creſces numero filiorum & nepotum, quaſi ſterilis eris: fuit enim ex minimis tribus Ruben vide Deuter. 33. 6. Ex hac maledictione Ruben, patet Deum licet ſerò, peccata punire tamen: nam hoc ſcelus poſt 40. annos quam fuerat patratum & à Iacob diſſimulatum vindicatur à Deo. Patet item quantum ſit ſcelus iniurium eſſe, & contumelioſum in parentes.

§. 6. QVÆ LVXVRIÆ EFFECTA in bona fortunæ.

Chananæi ob varias luxuriæ ſpecies & abominandos concubitus, pulſi ſunt patria ſua. Leuitic. 18. 28.

Non poſt multos dies, congregatis omnibus, adoleſcentior filius peregrè profectus eſt in regionem longinquam, & ibi diſſipauit ſubſtantiam ſuam viuendo luxurioſè. Lucæ 15. 13.

Vide iterum verſu 30. & hic §. ſuperiore num. 5.

§. 7. QVÆ LVXVRIÆ EFFECTA in alia ab homine.

1 Delebo hominem quem creaui à facie terræ, ab homine vſque ad[2] animantia, à reptili vſque ad volucres cæli. Gen. 6. 7.

Vide item c. 7. v. 4. 21. 22. 23.

1. *Delebo.*] .ſ. per diluuium, cui quidem hominum illius ætatis luxuriam cauſam dediſſe, Vide ſupra §. de effectis in corpore.

2. *Animantia &c.*] Quæ non erant niſi in

gratiam hominis: eo itaque extincto, extingui item oportebat cætera quæ ei peccanti ſeruierant, Vide P. A lapide.

Vide item §.1. ex Gen. 19.

§. 8. VARII EIVS EFFECTVS SIMVL conglobati tum quæ peccantem, tum quæ alios ſpectant V. Chorea.

§. 9. REMEDIA.

Dei memoria, imitatione Ioſeph: de quo V. Caſtitas §. 1. Item Fuga.

Gen. 39. 11. *Accidit autem quadam die, vt intraret Ioſeph domum, & operis quippiam abſque arbitris faceret:*
12. *& illa apprehenſa [1] lacinia veſtimenti eius, diceret: dormi mecum. Qui relicto in manu eius pallio [2] fugit & egreſſus eſt foras.*

1. *Lacinia.*] Ora, extremitate pallij.

2. *Fugit.*] Optimum enim remedium eſt fuga, vnde Apoſtolus: fugite fornicationem; fugit etiam ne vel mulierem tangeret aut ab ea tangeretur, nam venenatus eſt & inficit mulieris tactus, & non minus quam rabidiſſimi canis morſus eſt fugiendus, inquit Hier. l. 1. contra Iouinian.

LVXVS.

Vide Diuitiæ. Ornatus.

§. 1. DAMNATVR LVXVS.

3. Reg. 22. 39. Narrat ſcriptura luxum impij Achab inædificanda domo eburnea, vtique ad luxum illum damnandum, inquit Liranus, & ad fidem faciendam non niſi impiorum eſſe luxum iſtum.

Vide Verbo Pœnitentia §. 1. ex Gen, 3.

MAGNANIMITAS.

Vide Conſtantia. Bellum. Fortitudo. Tribulatio. Spes. Victoria. Patientia. Correptio. Liberalitas.

§. 1. QVINAM EA PRÆDITI.

Gen. 23. 11. 13. Abraham qui animo magno recuſat oblatum ſibi gratis ab Ephron, agrum, atque pro eo numerat illi 400. ſiclos ſeu circiter quadringentos florenos Belgicos ſeu Francos Gallicos, vt dictum aliàs. Vide de eodem, Verbo Munus ex Gen. 14. & de Dauide V. Auaritia §. 2.

MALEDICTIO.

Vide Contumelia. Lingua. Parentes. Luxuria §. 5.

MANSVETVDO.

Vide Clementia. Deus §. de Dei bonitate. Tribulatio. Humilitas. Lingua.

§. 1. QVI MANSVETI? IOSEPH.

Nolite timere: num Dei poſſumus reſiſtere voluntati? vos cogitaſtis de me malum, ſed Deus vertit illud in bonum, vt exaltaret me ſicut in præſentiarũ cernitis & ſaluos faceret multos populos. Nolite timere, ego paſcam vos & paruulos veſtros. Gen. 50. 20. 21.

Erat Moyſes vir mitiſſimus ſuper omnes homines, qui morabantur in terra. Num. 12. 3

Dauid ſedens in Cathedra ſapientiſſimus princeps inter tres, ipſe eſt quaſi tenerrimus ligni [1] vermiculus, qui octingentos interfecit impetu vno. 2. Reg. 23. 8

1. *Vermiculus.*] Qui mollis eſt, quo ſignificatur Dauidis manſuetudo in ſuos: idem tamen perforat lignum, qua quidem re ſignificatur eius vis in hoſtes, & zelus.

Erant appropinquantes ei publicani & peccatores, vt audirent illum. Et murmurabant Phariſæi & Scribæ, dicentes: Quia hic peccatores recipit & manducat cum illis. Luca 15. 1. 2. 3.

Altera die vidit Ioannes Ieſum venientem ad ſe, & ait: Ecce [1] agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi, Ioan. 1. 29.

1. *Agnus.*] Ita vocatur ob ſummam & agni ſimilem manſuetudinem, obedientiam ad mortem & innocentiam. Ita Auguſt. Vide in Apocalypſi, frequentiſſimè ita vocatum Chriſtum, hoc enim laudis epitheto mirè capiebatur Ioannes,

Chriſtus miro ſpiritu manſuetudinis [1] abſoluit adulteram. Ioan. 8. 11.

1. *Abſoluit.*] De iſta re vide pulchrè Auguſt. in Ioan.

Magnus fletus factus eſt omnium: & [1] procumbentes ſuper collum Pauli oſculabantur eum. Actor. 20. 37.

1. *Procumbentes &c.*] Mira tanti Apoſtoli humanitas & manſuetudo atque humilitas qui ad oſculum admiſerit quoſlibet.

Vide Verbo Humilitas maximè §. Effecta in alios.

§. 2. MANSVETVDINIS EFFECTA.

Cum audiſſet Saul Dauidis verba humilitatis & clementiæ plena, fleuit atque in hęc verba prorupit.

1.Reg.24. 18.19.20. *Iuſtior tu es quam ego: tu enim tribuiſti mihi bona, ego autem reddidi tibi mala. Et tu indicaſti hodie quæ feceris mihi bona, quomodo tradiderit me Dominus in manum tuam & non occideris me. Quis enim cum inuenerit inimicum ſuum, dimittet eum [1] in via bona? Sed Dominus reddat tibi vicißitudinem hanc, pro eo quod hodie operatus es in me.*

1. *In via bona.*] .i. ſaluum & incolumem, eique non nocebit.

1.Reg.25. 23.24.&c. Abigail manſuetudine ſua placat Dauidem paratum occidere virum ſuum Nabal omniaque eius perdere.

Vide V. Lingua §.2.& Verbo Inimicorum dilectio §.2.

MARITVS.

Vide Vxor. Mulier.

§. 1. NON SEQVATVR CONCVpiſcentias vxoris.

Gen.3.6. *Tulit Eua de fructu ligni & comedit, deditque viro ſuo qui [1] comedit.*

1. *Comedit,*] Nimio, inquit Pererius, amore placendi vxori, quo dum eius ſequitur libidines & ſe & poſteros perdit. Vide in Victore Vticenſi de perſecutione Wandalica inſignem conſtantiam Saturi, Hunerici Regis procuratoris, qui cum ab vxore ſolicitaretur ad Arianiſmum ne bonis ſpoliaretur, fortiter ei reſtitit.

§. 2. NONNVNQVAM TAMEN IPSI VXOris conſilium ſequendum.

Gen.21.9. 10.11.12. *Cum vidiſſet Sara filium Agar Ægyptiæ ludentem cum Iſaac filio ſuo, dixit ad Abraham: Eijce ancillam hanc, & filium eius: non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo Iſaac. Durè accepit hoc Abraham pro filio ſuo. Cui dixit Deus: non tibi videatur aſperum ſuper puero, & ſuper ancilla tua: omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius: quia in Iſaac vocabitur tibi ſemen.*

§. 3. VXOREM HONORET.

Gen.17.15. Exemplo Abrahæ qui vxorem vocabat Sarai .i. Domina mea.

§. 4. ITEM AMET.

Exemplo Iſaac qui tantum dilexit Rebeccam vt dolorem qui ex morte matris acciderat, temperaret. Gen.24.67

§. 5. DET EI BONVM EXEMPLVM.

Mulieres enim Iudeæ in Ægypto, idololatriam ſuam excuſabant, eo quod idem fieret à viris ſuis. Ierem. 44.

MARTYR, MARTYRIVM.

§. 1. MARTYRIVM QVI DESIDERARINT.

Sed & ſi [1] immolor [2] ſupra ſacrificium, & obſequium fidei veſtræ, gaudeo & [3] congratulor omnibus vobis. Idipſum autem & vos gaudete, & [4] congratulamini mihi. Ad Phil. 2. 17.18.

1. *Immolor.*] Occidor ab infidelibus, ſacrificor.

2. *Supra ſacrificium.*] .i. vltrà vos ſeu veſtram fidem & conuerſionem quam tanquam acceptiſſimum Deo ſacrificium Deo obtuli.

3. *Congratulor.*] Quia ex hoc, fructum capietis patientiæ & boni exempli patiendi pro fide, & inde magis ac magis confirmabimini.

4. *Congratulamini.*] Tanquam de magno meo bono ſi me pro Chriſto mori contingat. Idem porro martyrij votum ex alijs Apoſtoli locis colligere licet. V. Tribulatio.

§. 2. QVI MARTYRES.
Vide V. Tribulatio §.1.& Verbum Dei §.1.

MATRIMONIVM,

Vide Maritus. Vxor. Adulterium.

§. 1. CONSENSVS EXIGITVR ad matrimonium.

Dixerunt: Vocemus puellam, & quæramus ipſius voluntatem. Cumque vocata veniſſet, ſciſcitati ſunt: vis ire cum homine iſto? quæ ait: vadam. Gen.24.57 58.

§. 2. CAVENDA IMPIORVM CONNVBIA, hæreticorum maximè atque infidelium.

Quod docemur exemplo Abraham qui noluit Iſaac filium accipere vxorem in terra Chanaan. Vide hic Chryſoſt. & Ambroſ. l. de Abraham c.vlt. Eiuſdem exemplo docentur fideles in matrimonio non ſpectare opes, Gen.24.3

formam

formam & extranea huiuſmodi, ſed bonos mores atque educationẽ futuræ vxoris, quod in Rebecca ſpectauit Abraham. V. Chryſoſt. hom. 48. ad illa verba v. 50. A Domino egreſſus eſt ſermo.

Gen. 28. 1. Iacob Patris iuſſu proficiſcitur in Meſopotamiam ad Laban auunculũ ſuum vt inde accipiat vxorem, neque enim volebat eum

Gen. 26. v. vlt. aſſumere ex Chanaan: & quia Eſau contra parentis voluntatem accepit vxores alienigenas, idcircò paterna benedictione priuatus eſt & fratri ſubiectus. Vnde diſcant adoleſcentes morem gerere parentibus in matrimonio contrahendo, & ſumere vxores ex eorum conſilio, virtute & bonis moribus ornatas.

Leuit. 24. *Blaſphemus ille lapidatus, filius erat mulieris Indeæ & [1] viri Ægyptij.*

1. *Viri Ægyptij.*] Vnde habetur, inquit Bonauent. non oportere alienæ religionis matrimonia inire, quia liberi inde orti malè educantur.

2 Eſdra 13. 23. 25. *In diebus illis vidi Iudæos ducentes vxores Azotidas, Ammonitidas, & Moabitidas. Et obiurgaui eos, & maledixi. Et cecidi ex eis viros, & decalnaui eos, & adiuraui in Deo, vt non darent filias ſuas filijs eorum, & non acciperent de filiabus eorum filijs ſuis, & ſibimetipſis.*

Vide item verſus duos ſequentes.

§. 3. QVO ANIMO INEVNdum matrimonium.

Tobiæ 3. 18. Virum cum timore tuo (inquit Sara) & non cum libidine mea conſenſi ſuſcipere. Vide Tob. 6. 17. & 22.

§. 4. IN EO NON SPECTANDAS opes, & ſimilia externa.

Vide hic §. 1.

§. 5. QVANTAM REQVIRAT DEVS in matrimonio continentiam.

Leuit. 15. 16. 17. 18. Patet ex eo quod qui cognouerat licet vxorem, [1] immundus erat vſque ad veſperam, eique erat lauandum totum corpus, idem erat præſtandum mulieri. Etiam ipſa veſtis & pellis quam habuerat erat immunda, eamque lauari oportebat.

1. *Immundus &c.*] Hæc ſancit Deus vt contineant coniuges ſaltem ſi non ob aliud, ob moleſtiam ſe purificandi.

§ 6. QVANTA IN MATRIMONIO eſſe debeat fidelitas.

Maluit Suſanna mori, quam viro fidem fallere, vnde & à calumnia & morte miraculosè liberata eſt. Daniel 13.

§. 7. EORVM POENÆ QVI peccarunt vſu matrimonij.

Tradita fuerat (Sara. ſ.) ſeptem viris, & dæmonium nomine Aſmodeus [1] occiderat eos, mox vt ingreſſi fuiſſent ad eam. Tobiæ 3. 8.

1. *Occiderat.*] Quia amore carnali, & non recto, deſiderio prolis acceſſerant, inquit Liranus, ſed melius eo Angelus Raphael.

Audi me, & oſtendam tibi qui ſunt, quibus præualere poteſt dæmonium. Hi namque qui coniugium ita ſuſcipiunt, vt Deum à ſe, & à ſua mente excludant, & ſuæ libidini ita vacent, ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus: habet poteſtatem dæmonium ſuper eos. Tobiæ 6. 16. 17.

Vide ad idem c. 7. v. 12.

§. 8. ESSE MATRIMONII STATVM virtuti impedimento.

Vide Verbo Vxor, ex Luca 14.

§. 9. FORMVLA BENEDICENDI nouos coniuges.

Benedicat te Deus Iſrael, quia filius es optimi viri, & iuſti, & timentis Deum, & eleemoſynas facientis. Et [1] dicatur benedictio ſuper vxorem tuam, & [2] ſuper parentes veſtros: & videatis filios veſtros, & filios filiorum veſtrorum vſque in tertiam & quartam generationem, & ſit ſemen veſtrum benedictum à Deo Iſrael, qui regnat in ſæcula ſæculorum. Tobiæ 9. 9. 10. 11.

1. *Dicatur benedictio &c.*] Ratione fœcunditatis benedicatur ab omnibus.

2. *Super parentes.*] Sicut dici ſolet, benedicti parentes qui tales genuere filios.

MEDITATIO.

V. Oratio.

§. 1. QVINAM SE EA EXERCVERINT.

In mandatis tuis [1] exercebor; & conſiderabo vias tuas. In [2] iuſtificationibus tuis meditabor: non obliuiſcor ſermones tuos. Pſ. 118. 15. 16.

1. *Exercebor.*] Aſſiduè ea meditando.

2. *Iuſtificationibus.*] Iuſtiſſimis mandatis.

Pſ.118.23.24. *Etenim ſederunt principes & 1 aduerſum me loquebantur : ſeruus autem tuus 2 exercebatur in iuſtificationibus tuis.*
Nam & 3 teſtimonia tua meditatio mea eſt : & 4 conſilium meum iuſtificationes tuæ.

1. *Aduerſum me.*] Tractantes quemadmodum mihi nocerent.

2. *Exercebatur.*] Meditando etiam tum præcepta tua, vt ne quid tali occaſione in ea peccarem.

3. *Teſtimonia.*] Præcepta quibus tuam es teſtatus voluntatem.

4. *Conſilium &c.*] .i. præcepta tua non ſolum meditor, ſed vtor etiam ijs tanquam conſiliarijs meis.

Pſ.118.47.48. *Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi.*
Et 1 leuaui manus meas ad mandata tua, quæ dilexi : & 2 exercebar in iuſtificationibus tuis.

1. *Leuaui.*] Opere ea complendo.

2. *Exercebar.*] Iugiter ea meditando.

Vide eundem Pſalm.v.97.& 99.& 143.& 147.& 148.& 174.

Quomodo meditaretur Iacob in agro, Vide Oratio.ex Gen.24.

§. 2. DE MEDITATIONIS OBIECTO.
Vide §. ſuperiore.

MEDITATVR DAVID DEI OPERA, licet illiteratus.

Pſ.70.15.16.17.18. *Quoniam 1 non cognoui literaturam, 2 introibo in potentias Domini : Domine, memorabor 3 iuſtitiæ tuæ ſolius.*
Deus 4 docuiſti me à iuuentute mea, & vſque nunc pronunciabo mirabilia tua : & vſque in ſenectam & ſenium : Deus ne derelinquas me, donec annunciem brachium tuum generationi omni, quæ ventura eſt.

1. *Non cognoui literaturam.*] Non ſum humanis ſcientijs inſtructus, quia ex ruſtico paſtore aſſumptus ſum in militiam & regnum.

2. *Introibo &c.*] Ingrediar tamen ad contemplanda magnifica Dei opera.

3. *Iuſtitiæ.*] Fidelitatis in reddendis promiſſis.

4. *Docuiſti me.*] Non homines, non libri, docuiſti autem per experientiam potentiæ & bonitatis tuæ in me declaratæ, perque ſpiritum tuum, quo me intelligere dediſti ea quæ tua ſunt.

Pſ.91.5. *Quia delectaſti me, Domine, in factura tua : & in operibus manuum tuarum exultabo.*

MENDACIVM.

V. Calumnia. Adulatio. Dæmon. Teſtimonium. Proditio. Auaritia.

§. 1. MENDACES QVI, EORVMQVE POENÆ.

1 Mentitur adoleſcens Amalecites, dum ad captandam Dauidis, quem ſucceſſurum norat Sauli gratiam, fingit ſe illum occidiſſe, ideoque & à Dauide iuſſus occidi. 2.Reg.1.15.

1. *Mentitur.*] Nam communis eſt DD. ſententia contra Ioſephum, corruiſſe Saulem partim à curribus & equitibus Philiſtijm, partim ſuo ipſius gladio confoſſum. 1. Reg. 31. 4.

Monet hic Liranus non audiendos eſſe principibus adulatores, eoſque qui modis illicitis, mendacijſque eorum venantur fauorem, allegatque factum eiuſdem Dauidis qui, c 4. occidit Baana & Rechab, qui occiſione Iſboſeth æmuli ſui eius aucupabantur gratiam, monetque non parcant principes malefactoribus, qui vt ſe in eorum gratiam inſinuent, tam iniqua agunt.

Pharaonis mendacia varia quibus falſo promittebat ſe dimiſſurum Hebræos, eorumque pœnæ, patent ex libro Exodi per multa capita.

Promiſerat Demetrius Ionathæ ſe arcem traditurum, ſed poſtquam quod volebat ab eo impetraſſet, nihil eorum quæ promiſerat præſtitit. 1.Mach.1[illegible]

Triphon ſpondet ſe liberaturum Ionatham, ſi ei mittantur obſides duo eius filij & cẽtum argenti talenta : at ijs receptis patrem cum filijs occidit, argentumque retinuit. 1.Mach.[illegible]16.

Mentiti cuſtodes ſepulchri Dominici. Matth.2[illegible]

Mentiti Spiritui ſancto Ananias & Saphyra, eorumque ſupplicium. Act.5.

Mendacia in Paulum & Apoſtolos, & in Chriſtum. Vide V. Calumnia, & Tribulatio.

Iere.28.15.16.17. *Dixit Hieremias Propheta ad Hananiam Prophetam : audi Hanania : non miſit te Dominus, & tu confidere feciſti populum iſtum in mendacio. Idcirco hæc dicit Dominus : ecce ego mittam te à facie terræ : hoc anno morieris : aduerſum enim Dominum locutus es : Et mortuus eſt Hananias Propheta in anno illo, menſe ſeptimo.*

MILES.

Vide Bellum. Victoria. Fortitudo. Princeps.

§. 1. BONI MILITIS TYPVS.

2.Reg.11.[illegible] *Dormiuit autem Vrias ante portam domus regiæ*

cum alijs ſeruis Domini ſui, & non deſcendit ad domum ſuam. Ait Vrias ad Dauid: Arca Dei & Iſrael & Iuda habitant in papilionibus, & Dominus meus Ioab, & ſerui Domini mei ſuper faciem terræ manent: & ego ingrediar domum meam, vt comedam & bibam, & dormiam cum vxore mea? per ſalutem tuam, & per ſalutem animæ tuæ, non faciam rem hanc.

Vide item v.13.

Vide Verbo Mortificatio ex 2. Reg.23.

§. 2. De militum officio quale ſit illud, quidque illis cauendum. Id patebit ex his quæ de militibus Dauid referuntur à quodam ad Abigail vxorem Nabal.

1. Reg.25. 15.16. *Homines iſti, boni ſatis fuerũt nobis & non moleſti: nec quidquam aliquando perijt omni tempore, quo fuimus conuerſati cum eis in deſerto: pro muro erant nobis tam in nocte quam in die omnibus diebus quibus pauimus apud eos greges.*

Lucæ 3.14. *Neminem concutiatis neque calumniam faciatis, & contenti eſtote ſtipendijs veſtris.*

§. 3. Militi ſemper vigilandum ne idem ei accidat, quod Amalecitis victoribus & ſecuris.

1. Reg.30. 16.17. *Ecce illi diſcumbebant ſuper faciem vniuerſæ terræ comedentes & bibentes, & quaſi feſtum celebrantes diem, pro cuncta præda, & ſpolijs quæ ceperant de terra Philiſtijm, & de terra Iuda, & percuſſit eos Dauid à veſpere vſque ad veſperam alterius diei, & non euaſit ex eis quiſquam, niſi quadringenti viri adoleſcentes, qui aſcenderant Camelos, & fugerant.*

Vide etiam de militibus nonnulla Tomo priore, quæ hic quoque valent.

MIRACVLA.

De his paſſim videre eſt Verbo Angelus. Deus. Bellum. Iuſtitia. Oratio. Peccatum. Victoria. & nuſquam non.

§.1. Ea non ſemper a Deo expectanda, ſed humana vtendum in rebus ſuis maximè aduerſis, prudentia.

Vide Verbo Prudentia in fine.

MISERICORDIA.

Vide Eleemoſyna. Compaſſio. Liberalitas. Charitas.

§. 1. Qui miſericordes? Moses.

Exod.2.12 Qui Ægyptium iniuſtè affligentem quendam Hebræum ex miſericordiæ affectu [1] occidit.

1. *Occidit.*] Quod fecit titulo iuſtæ defenſionis qua Hebræum iniuſtè inuaſum tenebatur defendere ex caritate, ita S.Tho.nam, vt ait Toletus, in Lucæ 12. Annot. 27. tunc non erat iudex qui poſſet iniuriam auertere, & iniuria erat præſens nec moram temporis patiebatur, quare Moſis erat tunc ſubuenire.

Superuenere paſtores & [1] eiecerunt eas: ſurrexitque Moyſes, & [2] defenſis puellis, adaquauit oues earum. Exod.2.17

1. *Eiecerunt eas.*] Vt hauſtam à puellis aquã darent ſuis gregibus. Philo.

2. *Defenſis &c.*] Qua miſericordia, ſibi tum Iethro, tum Sephoræ, eius poſtea vxoris gratiam conciliauit. Nota hic quemadmodum Moſes vbique oppreſſos tuetur.

Booz viri principis de Iuda miſericordiam in Ruth pauperculam & peregrinam quam & ſibi aſciuit coniugem. Vide Ruth. 2. & 4.

Miſericors fuit Eliſæus etiam in hoſtes qui eos noluit occidi, ſed curauit eos lautè excipi, vt ea miſericordia & benignitate deliniret. 4. Reg.6.21.22.23.

Miſericordia Samaritani erga eum, qui cum deſcendiſſet abs Hieruſalem in Hiericho ſauciatus eſt atque ſemiviuus relictus. Lucæ 10.

§. 2. Miſericordiæ effecta in corpore.

Ægypti obſtetricibus benefecit Deus, ædificauitque eis [1] domos quod morti eripuiſſent Hebræorum infantes. Exod.1.20. 21.

1. *Domos.*] i. dedit eis poſteros & filios, prolem numeroſam, diuitem & longæuam: vocatur autem proles, *domus* quia eſt quaſi ædificium & fabrica parentum.

§. 3. De operibus miſericordiæ ſpiritualibus.

Vide Fusè V. Correptio. & Lingua.

Qvinam ea colverint.

Pergebat ad omnes qui erant in captiuitate, & monita ſalutis dabat eis. Tobiæ 1.15

MODESTIA.

V. Humilitas. Patientia. Mulierum virtutes. Lingua. Manſuetudo. Obedientia.

§. 1. Qvinam modeſtiæ laude inſignes.

Reſpondit Ioſeph: [1] abſque me Deus reſpondebit proſpera Pharaoni. Gen.41.16

1. *Abſque me &c.*] q. d. non ego interpretor ſomnia naturali ſed diuina virtute. Vel Deus ea etiam tibi interpretabitur abſque me, ſed per alium.

Gen. 46. 34. 1 *Viri paſtores ſumus ſerui tui, ab infantia noſtra vſque in præſens & nos, & patres noſtri. Hæc autem dicetis vt habitare poſſitis in terra Geſſem, quia deteſtantur Ægyptij omnes paſtores ouium.*

1. *Viri paſtores.*] Id erat fratribus Ioſephi reſpondēdū ex præſcripto Ioſephi, Pharaoni ſciſcitanti de eorum viuendi ratione. In quo elucet inſignis eius modeſtia, quem non pudet in ea aula in qua tantus erat, vulgari ſe eſſe fratrem & filium paſtorum.

Eximiam Abrahæ modeſtiam. Vide V. Concordia ex Geneſ. 13.

MORS.

Principio de morte bonorum, tum de malorum, tum de funere atque alijs eo ſpectantibus.

§. 1. IVSTI AD EAM MVLTO antè ſe comparant.

Gen. 27. 2. Iſaac ad Eſau, Vides, inquit, quod ſenuerim & [1] ignorem diem mortis meæ &c.

1. *Ignorem &c.*] Ad mortem ſe comparat 43. annos antè, hancque benedictionem ne mors præueniat, tempori impertit. Cuius exemplo monemur nos etiam ipſi ad mortem parare.

§. 2. TYPVS MORTIS IVSTORVM.

Gen. 25. 8 1 *Deficiens mortuus eſt in* [2] *ſenectute bona, prouectæque ætatis, &* [3] *plenus dierum, congregatuſque eſt,* [4] *ad populum ſuum.*

1. *Deficiens.*] q. d. non violenta morte aliqua, non morbo, ſed naturali morte quæ fit deficiente humido radicali, quod naturalis caloris eſt pabulum, atque adeò vitæ.

2. *Senectute bona.*] .i. plena & matura.

3. *Plenus dierum.*] Vel quia multorum erat dierum imo annorum, vel quia viuendi Satur, cupienſque diſſolui.

4. *Ad populum ſuum.*] Ad Adam, Abel, Seth, Noe, cæteroſque iuſtos in limbo. Vide idem de Iſaac Gen. 35. 29. & de Iacob Gen. 48.

1. Paral. 29. 28. *Mortuus eſt in ſenectute bona, & plenus dierum, & diuitijs, & gloria. Et regnauit Salomon filius eius pro eo.*

Tobiæ 4. 4. *Reliquum vitæ ſuæ in gaudio fuit, & cum bono profectu timoris Dei perrexit in pace.*

Vixit Iob poſthæc, centum quadraginta annis, & vidit filios ſuos, & filios filiorum ſuorum vſque ad quartam generationem, & mortuus eſt ſenex & plenus dierum. Iob 42. 16.

Factum eſt vt moreretur mendicus & portaretur ab Angelis in ſinum Abrahę. Luc. 16. 22.

Beata fuit mors latronis qui audiuit à Chriſto: Hodie mecum eris in paradiſo. Lucæ 23.

Stephanus poſtquam animum Deo commendaſſet, eundemque pro inimicis exoraſſet, obdormiuit in Domino. Actor. 7.

Omniū beatiſſima Chriſti Domini mors de qua Euangeliſtæ ſinguli.

V. V. Martyriū. Fides. Tribulatio. Iuſtus.

§. 3 TOLLVNTVR SVBINDE IVSTI PER MORtem ante tempus & cur.

Ita ſublatus eſt filius impij Hieroboam 3. Reg. 14. 13. nè inquit Liran. videret mala domus ſuæ.

V. V. Contumelia ex 4. Reg. 2.

§. 4. ETIAM SANCTI MISERA MORTE, HOminum quidem iudicio corruunt.

Piiſſimus rex Ioſias à Rege Nechao occiditur in bello, V. alia V. Veniale peccatū. 4. Reg. 23. 29.

§. 5. TIMENT ETIAM SANCTI MORTEM, maximè violentam.

Ait Samuel: Quomodo vadam? audiet enim Saul, & interficiet me. 1. Reg. 16. 2.

Mortem ſæpiſſimè fugit Dauid 1. Reg. 18. 11. & c. 19. 12. & c. 20. 1. & c. 21. 1. 10. & c. 22. 1. 4. 5. & c. 23. 13. 25. & c. 24. 1. & c. 27. 1.

Mortem fugiens Elias, in deſertum proficiſcitur & ad montem Horeb 3. Reg. 19. 3. &c. Item Tobias c. 1. 23.

Quomodo petierit Chriſtus liberari à morte v. Matth. 26.

Nunc anima [1] *turbata eſt, & quid dicam? pater,* [2] *ſaluifica me ex hac hora,* [3] *ſed propterea veni in horam hanc. Pater,* [4] *clarifica nomen tuum.* Ioan. 12. 27. 28.

1. *Turbata.*] Timore & turbatione voluntaria ob imminentem mortem, quem timorem in ſe permiſerat excitari, vt ſit etiam in nobis, quia proximè de ſibi imminente morte erat locutus.

2. *Saluifica &c.*] .i. libera me ab hora mortis inſtanti.

3. *Sed propterea &c.*] Se ipſe corrigit: q. d. nolo tamen loquendo abſolute naturale iſtud deſiderium impleri, veni enim vt moriar.

4.*Clarifica.*] Per mortem meam:atque id eſt quod omnino & abſolutè deſidero. Eiuſdem ferè generis turbationem atque ob eandem cauſam vide cap. 13. verſu 21. quamquam ibi turbetur etiam propter horrorem peccati Iudæ proditoris ſui. Ita Liranus.

Ierem.37. Orat Ieremias Sedechiam ne ſe iterum in carcerem & lacum reduci pateretur, ne ibi miſerè moreretur.

Matth.26 Fugiunt Apoſtoli dum Chriſtus capitur, timentes mortem.

Ibidem. Etiam Chriſtus mortem timuit, ideo orat patrem vt à ſe tranſeat calix iſte.

§. 6. Expetvnt nihilominvs mori.

Tobiæ 3. 6. *Et nunc Domine ſecundum voluntatem tuam fac mecum, & præcipe in pace recipi ſpiritum meum: expedit enim mihi mori magis quam viuere.*

Tobiæ 3.15 *Peto Domine vt de vinculo improperij huius abſoluas me, aut certè deſuper terram eripias me.*

Rom.7.24 *Infœlix ego homo, quis me liberabit de ¹ corpore mortis huius.*

1. *Corpore mortis.*] Corpore mortali ſeu moribundo .i. peccati effectis, & conſequenter morti & corruptioni obnoxio, à quibus liberabimur à Chriſto in reſurrectione. Ita Auguſt.

Vide Verbo Martyr.

§. 7. De morte malorvm.

De iſta Vide V. Peccatum & Punitio, & Homicidium, & Luxuria, & Ambitio, & ferè cuiuſuis generis peccata ſigillatim.

3.Reg.22. 34. Miſera & inopinata fuit mors Achab regis Iſrael impij, qui licet mutaſſet habitum ne agnoſceretur in bello atque ita occideretur, diuina tamen prouidentia & præſcientia quam eludere ſe poſſe putabat, quidam in incertum ſagittam dirigens, ¹ caſu percuſſit illum inter pulmonem & ſtomachum, & mortuus eſt.

1. *Caſu.*] Caſu quidem reſpectu ſagittarij, non reſpectu Dei qui ſagittam illam in impium illum dirigebat, vt pateret veritas eorum quæ ei à Propheta prædicta erant v. 28. ſcilicet periturum ipſum in iſto bello.

Luc.16.22 *Mortuus eſt & diues & ſepultus eſt in inferno.*

§.8. De fvnere, et fletv mortvorvm.
Vide Sepultura.

Gen.23.2. *Mortua eſt Sara in ciuitate Arbee, quæ eſt Hebron, in terra Chanaan. Venitque Abraham vt ¹ plãgeret & fleret eam.*

1.*Plangeret.*] Planctus hic, eſt & luctus ſolemnis, & funeris pompa, non autem priuatus & domeſticus.

Iſraelitæ deflent Aaron mortuum 30. diebus. Num.20.

Item Moyſen totidem. Deut.34.

Planxit Dauid Saulis & Ionathæ populique Dei necem. 2.Reg.1.

Item Abner occiſum à Ioab. 2.Reg.3.

Item Abſalonem filium. 2.Reg.18

Planxit Iſrael planctu magno mortem Matathiæ patris Machabæorum. Item & Iudam Machabęum 1.Mach.9. & Ionatham fratrem eius 1.Mach.12. 1.Mach.2.

Luget Antiochus quamquam impius Oniæ ſanctiſſimi Pontificis mortem. 2.Mach.4.

Lugent Innocentum matres mortem eorum. Matth.2.

Luget Magdalena fratrem Lazarum mortuum. Ioan.11.

Luget & Chriſtum in cruce mortuum. Ioan.20.

Vide Verbo Animus.

Sacerdotibus non licebat plangere mortuos in ¹ antiquo teſtamento vetaturq; Aarõ lugere filios ſuos igne conſumptos idque ſub pœnâ mortis. Vide fuſius c. 13. à v. 1. ad 6. iterum à v. 10. Leuit.10. 6.7.

1. *In antiquo.*] Quantò id minus licere videtur ſacerdotibus legis nouæ, ſed omnium minimè Religioſis, quos ab omni carnis & ſanguinis affectu decet eſſe quam maximè alienos.

MORTIFICATIO.

V. Pœnitentia. Tribulatio-Caſtitas. Ieiunium. Sobrietas.

§. 1. Qvi hac virtvte præditi.

1 *O ſi quis mihi daret potum aquæ, quę de ciſterna, quæ eſt in Bethleem iuxta portam! Irruperunt ergo tres fortes caſtra Philiſthinorũ, & hauſerunt aquam de ciſterna Bethleem, quæ erat iuxta portam, & attulerunt ad Dauid: at ille ² noluit bibere, ſed libauit eam Domino, dicens: propitius ſit mihi Dominus, ne faciam hoc; num ſanguinem hominum iſtorum, qui profecti ſunt, & animarũ periculum bibam? noluit ergo bibere.* 2. Reg. 23. 15.16.17.

1. *O ſi quis.*] Hæc dixit, & fecit, inquit Lira. non ob deſiderium aquæ tantum, ſed quia volebat audaciam ſuorum experiri.

2. *Noluit bibere.*] Qui enim illicita commiſit, inquit Grego. debet & à licitis abſtinere. Exemplum, inquit Glo. fortitudinis & temperantiæ militibus inſtar boni principis dedit, vincens ſitim, vt eam exercitus tolerare diſceret.

MVLIER.

Agendum primo de earum virtutibus, tum de vitijs, deniq; quemadmodum cum ijs viri ſe habeant.

§. 1. MVLIERVM VIRTVS IN GENERE.

Ruth 3. 11. *Scit omnis populus qui habitat intra portas vrbis meæ, mulierem te eſſe virtutis.*

§. 2. MVLIERVM FIDES.

Gen. 27. à v. 5. Magnam adhibuit fidem Rebecca diuinis illis verbis Geneſis 25. 23. Maior ſeruiet minori, à qua fide profecta ſunt ea officia omnia quæ præſtita ab eo filio Iacobo vt ei paternam benedictionem impetraret, quæ ſanè ea diligentius penſitanti miranda videbuntur.

Vide multa V. Fides §. 1.

§. 3. MVLIERVM CHARITAS.

Ioſue 2. 6. *Raab meretrix ex [1] caritate abſcondit exploratores domi ſuæ quos miſerat Ioſue.*

1. *Charitate.*] Ob quam tradunt DD. eam poſtea à Salmon principe tribus Iuda in coniugem acceptam, ex eaque Chriſtum genitum Matth. 1. Obſerua non tantum in iſta Raab eximiam charitatem & beneficentiam, ſed & obedientiam qua inſpiranti Deo, vt eos occuleret viros, paruit & fortitudinem & fidem & pietatem, qua ſe pro Deo & Hebræorum ſalute morti obiecit ad Hebræos 11. v. 31. vnde ſanctus Iacobus cap. 2. v. 25. docet eam iuſtificatam ex fide & hiſce operibus. Obſerua item harum virtutum fructum, nobile matrimonium, & Chriſti eſſe parentem, Item vocationem ad fidem, & caſtitatem ex vita libidinoſa (erat enim meretrix v. 1.) Denique obtentam tum ſibi, tum propinquis vitæ incolumitatem, pereuntibus cæteris omnibus Hiericuntinis c. 6. 25.

Magdalena ex magna in Chriſtum charitate vngit pretioſo vnguento eius tum caput, tum pedes: Matth. 26. 7. & Ioan. c. 12. vtroque enim loco narratur eadem hiſtoria.

Matth. 27 55. 56. *Erant ibi mulieres multæ à longè quæ ſecutæ erant Ieſum à Galilęa, miniſtrantes ei: Inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Ioſeph mater, & mater filiorum Zebedæi.*

Matth. 27 61. *Erat ibi Maria Magdalene, & altera Maria [1] ſedentes contra ſepulchrum.*

1. *Sedentes.*] Quia non poterant auelli præ nimio amore à Chriſto quamquam mortuo.

Cum tranſiſſet ſabbatum, Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Salome emerunt aromata vt venientes vngerent Ieſum. Marci 16 1

Cum baptizata eſſet, & domus eius, deprecata eſt dicens: ſi iudicaſtis me fidelem Domino eſſe, introite in domum meam, & manete, & coegit nos. Act. 16. 15

Commendo vobis [1] Phœben ſororem noſtram, [2] quæ eſt in miniſterio eccleſiæ, quæ eſt in [3] Cenchris: vt eam ſuſcipiatis [4] in Domino [5] dignè ſanctis, & aſſiſtatis ei in quocunque negotio veſtri indiguerit: etenim, ipſa quoque aſſitit multis, & mihi ipſi. Rom. 16. 1. 2.

1. *Phœben.*] Per hanc miſit Paulus Epiſtolam iſtam Corintho.

2. *Quæ eſt &c.*] Quæ ſua diſtribuit, vel erat Diaconiſſa ſeu præfecta mulieribus quę alebantur ab Eccleſia.

3. *Cenchris*] Portus erat Corinthi.

4. *In Domino.*] Propter Dominum.

5. *Dignè ſanctis.*] Vt decet Chriſtianos.

Salutate [1] Priſcam & Aquilam adiutores meos, in Chriſto Ieſu, qui pro anima mea ſuas ceruices ſuppoſuerunt: quibus non ſolus ego [2] gratias ago, ſed & cunctæ eccleſiæ gentium. Rom. 16. 3. 4.

1. *Priſcam.*] Actor. 18. v. 2. vocatur Priſcilla.

2. *Gratias.*] Nota hic Pauli gratitudinem.

Timuerunt obſtetrices Deum & non fecerunt iuxta præceptum regis Ægypti, ſed conſeruabant mares. Exod. 1. 17.

Tollens Ioſaba filia regis Ioran, Soror Ochoſiæ, Ioas filium Ochoſię, furata eſt eum de medio filiorum regis qui interficiebantur & nutricem eius de triclinio, & abſcondit eum à facie Athaliæ vt non interficeretur. 4. Reg. 11. 2.

Mulieres miniſtrabant Domino prędicāti per caſtella & ciuitates. Luca 8.

Miſerere [1] mei Domine fili Dauid (inquit Chananæa) filia mea malè à dæmonio vexatur. Mat. 15. 22

1. *Mei.*] Miſeriam filiæ reputat ſuam.

Adſtant mulieres Chriſto patienti, eumque ad crucem vſque ſequuntur. Matth. 27

Item magna caritatis ſignificatione voluerunt eius corpus condire, eiuſque mortem amariſſimè deflere, potiſſimū Magdalena. Lucæ 23. Ioan. 20.

Illa (Magdalena) exiſtimans quia hortulanus eſſet, dicit ei: [1] Domine ſi tu ſuſtuliſti eum: dicito mihi vbi poſuiſti eum, & ego eum tollam. Ioan. 20. 15

1. Domine,

1. *Domine, &c.*] Quanta lateat in ſingulis hiſce verbis caritatis in Chriſtum ſignificatio, quanta item animi fortitudo optimè & fuſiſſimè expenditur ab Origene homilia in iſta verba. Ex quo Granatenſis, Bruno, Pontanus, & alij in ſuis meditationibus.

Act.12.12 Exiens de carcere Petrus venit [1] ad ædes Mariæ matris Ioannis, qui cognominabatur Marcus.

1. *Ad ædes.*] Quod indicat ſolitam illam hoſpitio excipere fideles.

§.4. Mvlievm pietas et religio.

Luca 11. Blaſphemantibus Scribis & Phariſæis Chriſti miracula, mulier quædam eum laudat: Beatus, inquit, venter qui te portauit, & vbera quæ ſuxiſti.

Vidua paupercula offert templo [1] æra minuta duo, de qua ita Chriſtus:

Luc.21.3 4 *Verè dico vobis quia vidua hæc pauper, [2] plus quã omnes miſit. Nam omnes hi ex [3] abundanti ſibi miſerunt in munera Dei: hæc autem ex eo [4] quod deeſt illi, [5] omnem victum ſuum quem habuit, miſit.*

1. *Æra minuta.*] Quæ valebant quadrantem vnum, vt ait Marcus, quod communiter intelligitur de vtroque ſimul.

2. *Plus quam omnes.*] Non tantum quia plus meruit, & maiori affectu deuotionis & charitatis id præſtitit, ſed quia verè plus dedit non ſecundum quidem quantitatem abſolutam, ſed proportionalem, quemadmodum dicimus infirmo plus eſſe conficere vnum miliare, quam ſano quinque.

3. *Abundanti.*] Superfluo.

4. *Quod deeſt.*] .i. Ex penuria ſua vt habet Marcus.

5. *Omnem victum.*] .i. Totam ſubſtantiam vnde ali poterat & viuere. Ianſenius.

§.5. Mvlievm prvdentia, indvstria & ſapientia.

Gen. 27. à v.9. Ea patet ex iis quæ adhibuit Rebecca ad procurãdam filio paternam benedictionem, tum maximè ex ſano quod ei dedit conſilio vt declinaret iram fratris, v.42. & ſeq.

Abigail [1] prudentiam, liberalitatem, humilitatem, earumque fructus varios, quomodo iis placatus Dauid, & quomodo eam vxorem ſibi aſciuit, Vide 1. Reg.25. à v. 23. vſque ad finem.

1. *Prudentiam.*] Multum ſanè eius cõmendat prudentiam, quod viro nihil indicauit eorum quæ in eum cogitarat Dauid, nec illum reprehenderit, niſi poſtquam vinum digeſſiſſet die inſequẽti, ſciebat enim eſſe tum tempus admonitioni aptum, non autem dum vino incaluerat.

Mulieris Thecuitæ prudentiam & efficacitatem in loquendo, vide 2. Reg.14. Alterius item ex Abela ciuitate, vide c.20.16.

Iudith ſapientiam in cohortando populum, & prudentiam in decipiendo Holoferne, Vide Iudith.c.8.

Prudens Eſther, quæ petitionem ſuam propoſuit poſtquam Rex vino incaluerat. *Eſther 7.*

Prudens Debora, quæ iudicauit popul. & docuit Barac quid ei faciendum ad liberandum populum de manibus Siſaræ. *Iudic.4.*

De prudentia & ſapientia B. Virginis Mariæ, V. Tomo 1.

§.6. Mvlievm fortitvdo.

Iahel occidit Siſaram, populumque ſuum liberat. *Iudic.4.21*

Item & Iudith Holofernem idque vitæ ſuæ periculo, V. v. 25. Et Debora fortiter liberat populum ſuum. *Iudith 13. 10.*

Vide item Iudith fortitudinẽ c. 8. à v.10. in corripiendo ſacerdotes & principes quod ſe poſt quinque dies promiſiſſent tradituros ciuitatem Holoferni. *Iud.4.*

Duæ mulieres delatæ ſunt natos ſuos [1] circumcidiſſe, quas infantibus ad vbera ſuſpenſis, cum publicè per ciuitatem circumduxiſſent, per muros præcipitauerunt. *2.Mach.6. 10.*

1. *Circumcidiſſe.*] Seruantes legem Moyſi etiam vitæ diſpendio.

[1] *Supra modum mater mirabilis, & bonorum memoria digna quæ pereuntes ſeptem filios ſub vnius diei tempore conſpiciens, bono animo ferebat propter ſpem quam in Deum habebat.* *2 Mach.7. 20.*

1. *Supra modum.*] Quia nondum lecta eſt talis conſtantia animiq; fortitudo. Vide verſibus ſequentibus quomodo eos hortata ſit ad martyrium, docens exemplo ſuo parentes filios ſuos vt cohortentur ad legis Dei obſeruationem; eoſque animent in aduerſis, neque eorum mortem lugeant, aut ſe iis cætere acerbius ferant.

Magna animi tum fortitudine, tum caritate ſaluauit virum ſuum Dauidem Michol, cum is quæreretur à Saule ad mortem, neque patris iram extimuit. *1.Reg.19.*

Vide V. Calumnia de Sara ex Tobiæ 3.

Magdalenæ fortitudinem vide ſupra §. 2. ex Ioan. 20. de mulierum caritate.

B. Mariæ Virginis, vide Tomo 1.

Vide item V. Conſtantia.

§. 7. MVLIERVM CASTITAS.

Iudith 8.8. *Timebat* (ſci. Iudith) *Dominum valde, nec erat qui loqueretur de illa verbum malum.*

Iudith 16. 26. *Erat etiam* [1] *virtuti caſtitas adiuncta, ita vt non cognoſceret virum omnibus diebus vitæ ſuæ, ex quo defunctus eſt Manaſſes vir eius.*

1. *Virtuti.*) .i. animi fortitudini qua occiderat Holofernem, populumque ſuum vitæ periculo liberarat.

Vide V. Virginitas. Vide Daniel. 13. Suſannę caſtitatem:& Tobiæ 3. Saræ iunioris.

Exo. 15. 24. Maria ſoror Aaron [1] virgo erat.

1. *Virgo.*] Ita Ambroſius exhortatione ad virgines. Nyſſenus & alij, reclamante Ioſepho qui vult eam fuiſſe vxorem V.

Actor. 21. 9 Filiæ quatuor Philippi Diaconi virgines erant.

§. 8. MVLIERES PROPHETIDES.

Iudic. 4. 4. Debora quæ & iudicabat populum Iſrael.

Exo. 15. 20. Maria ſoror Moyſi. Anna 1. Reg. 1.

4. Reg. 22. 14. Holda ad quam conſilij cauſa mittit Ioſias Rex.

Luca 2. 36. Anna filia Phanuel.

Luca 1. 42. [1] Eliſabeth mater S. Ioannis Baptiſtæ.

1. *Eliſabeth.*] Prædixit enim plena Spiritu ſancto B. Virginem fore benedictam inter mulieres Lucæ 1. 42. atque alia nonnulla notata à Ianſenio ad illud: Beata quæ credidiſti v. 45. ex S. Greg. hom. 1. in Ezech.

Luca 1. 46. Beatiſſima V. Maria.

Actor. 21. 9 Filiæ Philippi Diaconi.

§. 9. DE PRAVIS MVLIERIBVS ATQVE illarum vitiis.

Multa ad iſtud propoſitum habes Verbo Vxor: item Verbis quæ ſingula continent peccata, vt Verbo Superbia, de mulieribus ſuperbis. Verbo Auaritia, de Auaris: & ita de cæteris. Quod idem obſeruare licebit in earum virtutibus.

Num. 25. 1. & 3. 9. §. 10. MVLIERES MADIANITIDES CAVSA idololatriæ & fornicationis Hebræorum, & cur ex iis perierint ob ea flagitia hominum 24 millia: quæ cauſa fuit vt iuſſu Dei Madianitas bello aggreſſi ſint & vicerint, v. 16. diſce hic quā fugienda viris mulierū conſuetudo. Salomon etiam ſenex deprauatus eſt per mulieres, & per eas eſt factus idololatra 3. Reg. 11. 4. diuiſumque eſt regnum eius, cuius 10. tribus datæ Ieroboā v. 31. *Vide V. Conſortium* §. 4. *ex Iudic.* 3.

Matth. 26. A mulieris aggreſſu & ſollicitatione, cœperunt Petri negationes: vt & primi parentis peccatum.

§. 11. MVLIERES SVPERBÆ, AMBITIOSÆ, ornatus amantes, crudeles.

Athalia occidit omnes filios filij ſui vt regnaret. 4. Reg. 11. 1. at occiditur & ipſa v. 16.

De crudelitate Iezabel, Vide 3. Reg. 21.

De illa meretrice quæ voluit filiū diuidi. 3. Reg. 3.

Petitio matris filiorum Zebedei, de qua V. Ambitio, non caruit aliquali ambitione. Matth. 20

De crudelitate [1] Herodiadis quæ caput Ioannis prępoſuit dimidiæ parti regni Herodis. Marci 6. 23.

1. *Herodiadis.*] Obſeruare hic licet crudelem peruerſitatem & inflexibilem animum libidinoſarum mulierum, quamuis enim ſanctitatis opinione commoueretur Herodes, vt habetur v. 20. Herodias tamen obſtinatè machinabatur ſanctiſſimo viro mortem, quæ neque Dei metu, neque populi qui Ioanni fauebat, ab impia machinatione potuit reuocari.

V. Verbo Murmur de earum ſuperbia, & V. Ornatus, quomodo mundi muliebris amantes ſeu philocoſmæ.

§. 12. MVLIERES IMPVDICÆ.

Thamar nurus Iudæ, Gen. 38. filiæ Loth, Gen. 19. Hera Ioſeph quem impudentiſſimè ſolicitabat ad ſtuprum. Gen. 39. Herodias Marci 6.

Samaritana, Ioan. 4.

Vide V. Adulterium.

§. 13. MVLIERES AVARÆ.

Iezabel rapuit vineam Naboth per calumniam. V. §. 16. ex Iudic. 16. 3. Reg. 21.

§. 14. MVLIERES IMPATIENTES ET AVIDÆ eius rei quam expetunt.

Eua ſtatim ac vidit lignum pulchrum, & ad veſcendum ſuaue ſtatim ſine deliberatione comedit. Gen. 3. 6.

Filiæ Loth tam expetentes filiorum vt maluerint de patre concipere quam filiis carere. Gen. 19.

Eadem auiditas in Sara obſeruatur quæ vt filios haberet de ancilla, voluit Abraham ingredi ad ancillam. Gen. 16.

Impatiens Rachel ſterilitatis ſuę inuidebat ſorori, dicebatque viro: [1] Da mihi liberos, alioquin moriar. Gen. 30. 1.

1. *Da mihi.*] Auiditas facit vt ea dicat quæ

ad rem

ad rem non pertinent, quaſi eſſet in poteſtate viri dare liberos.

Auiditas Dinæ notabitur infra, vt & heræ Ioſeph.

Ioſue 15. Axa obtinuit à patre terram irriguam, quia flens eam petijt.

Impatientia vxoris Samſon notabitur infra, vt & Dalilæ meretricis.

1.Reg.1. Anna ita impatiens erat ſterilitatis vt ob eam fleret.

Iezabelis deſiderium vineæ Naboth V. §. ſuperiori.

4.Reg. 4.22.23. Quanto arſerit deſiderio Sunamitis conferendi ſe ad Eliſæum contra voluntatem viri ſui, vide 4. Reg.

Athaliæ auiditatem regnandi, vide ſupra §. de ſuperbia.

Tobia 10. Impatiens fuit Anna moræ filij ſui, nec eum ferebat à ſe diutius abeſſe.

De auiditate Herodiadis vide ſupra, vbi de ſuperbia & crudelitate.

Luca 19. De importunitate viduæ ſolicitantis Iudicem vide.

§. 15. DE MVLIERVM CVRIOSITATE, eiuſque pœna.

Gen.34.1.2 *Egreſſa eſt Dina filia Liæ vt videret* [1] *mulieres regionis illius: quam cum vidiſſet Sichem filius Hemor Hevæi princeps terræ illius, adamauit eam: & rapuit, & dormiuit cum illa, vi opprimens virginem.*

1. *Mulieres.*] Virgines ſibi coæuas congregatas, tùm occaſione ſolemnis feſti, ait Ioſeph.

Gen.49.22 [1] *Filiæ* [2] *diſcurrerunt ſuper murum.*

1. *Filiæ.*] Ægypti.

2. *Diſcurrerunt, &c.*] Curioſitate ductæ vt viderent pulcherrimum Ioſeph cultu regio inſignem.

§. 16. MVLIERVM FRAVDES, MENDACIA, blanditiæ, improbitas, importunitas, perfidia, loquacitas, & quod nullum norint tegere ſecretum.

Iudic.14.17. *Septem diebus conuiuij flebat ante eum, tandemque die ſeptimo cum ei eſſet moleſta, expoſuit, quæ ſtatim indicauit ciuibus ſuis.*

Iudic.16.6 10.11.12. 13.15.16. *Dic mihi, obſecro, in quo ſit tua maxima fortitudo, & quid ſit quo ligatus erumpere nequeas?*

Dixit ad illum Dalila: ecce illuſiſti mihi, & falſum locutus es: [1] *ſaltem nunc indica mihi quo ligari debeas. Cui ille reſpondit: ſi ligatus fuero nouis funibus, qui nunquam fuerunt in opere, infirmus ero, & aliorum hominum ſimilis. Quibus rurſum Dalila vinxit eum, & clamauit:* [2] *Philiſtijm ſuper te Sanſon, in cubiculo inſidijs præparatis, qui ita rupit vincula quaſi fila telarum. Dixitq; Dalila rurſum ad eum: vſquequo decipis me, & falſum loqueris? oſtende quo vinciri debeas. Cui reſpondit Samſon: ſi ſeptē crines capitis mei cum licio plexueris, & clauum bis circumligatum terræ fixeris, infirmus ero. Dixitque ad illum Dalila:* [3] *quomodo dicis quod amas me, cum animus tuus non ſit mecum? per tres vices mentitus es mihi, & noluiſti dicere in quo ſit maxima fortitudo tua. Cumque moleſta eſſet ei & per multos dies iugiter adhæreret, ſpatium ad quietem non tribuens defecit anima eius & ad mortem vſque laſſata eſt.*

1. *Saltem nunc.*] Ponitur 2. improbæ vxoris ſolicitatio.

2. *Philiſtijm ſuper te.*] En perfidiam mulieris quæ ſibi commiſſum ſecretum reuelat, certum enim videtur eam Samſoni pollicitam eſſe ſecretum: ſed amore pecuniæ & auaritiæ affectu, etiam maritum hoſtibus prodit. Vide v. 5. vbi principes ſinguli ei promittunt mille & centum argenteos, & v. 18. vbi eam ſummam ad eam deferunt.

3. *Quomodo dicis quod amas me.*] Fingit mulier improba ſe in teſtimonium amoris ſcire ſe cupere ſecretum viri, ſed id auaritiæ ſuæ prætexit: nunquam deſunt muliebri ingenio doli & fraudes à quibus etiam viris proprijs cauendum eſt.

Fraude (propinato ſcil. immodico vino) induxerunt filiæ Loth patrem ſuum ad inceſtum. *Gen 19.*

Hera Ioſeph mendaciſſimè illum apud maritum accuſauit, & ſe de ipſo vindicauit quantum potuit. *Gen.39.*

Riſit Sara audita promiſſione ſibi facta de filio cum iam grandæua eſſet, & de eo riſu [1] reprehenſa à Domino, mendaciter ſe excuſauit. *Gen.18.*

1. *Reprehenſa.*] Quia riſus eius fuit ex incredulitate, riſit & Abraham, ſed ex admiratione & lætitia, ideoque non fuit reprehenſus, ait Auguſt.

Rachel quærentem patrem idola ſua, deludit.

Cum intraſſet (Laban) tentorium Rachelis, illa feſtinans abſcondit idola ſubter ſtramenta Cameli, & ſedit deſuper, ſcrutantiq; omne tentorium & nihil inuenienti, ait: ne iraſcatur Dominus meus quod coram te aſſurgere nequeo: quia iuxta [1] *conſuetudinem fœminarum nunc accidit mihi. ſic deluſa ſollicitudo quærentis eſt.* *Gen.31 33.34 35.*

1. *Conſuetudinem fœminarum.*] i. Patior menſtrua.

Quemadmodum Madianitides mulieres deceperint Hebræos quibus Baalam ariolus omnibus artibus ſuis magicis inſtructus nocere non potuerat. Vide ſupra §. de idololatria.

Exod. 1. 19. *Obſtetrices Iudæorum* [1] *mendacio decipiunt Pharaonem.*

1. *Mendacio.*] Licet fuerit officioſum, eorumque caritatem, (non vero mendacium) gratam habuerit Dominus.

Ioſue 2. 5. Raab abſcondit exploratores Ioſue, & quærentes eos ad mortem egregiè deludit, [1] mentiturque eos fugiſſe dum clauderetur porta.

1. *Mentitur.*] Mendacium eſt officioſum, de quo vide ſupra.

2. Reg. 17. Michol author eſt Dauidi vt fugiat, quem Saul inſequebatur ad mortem, relicto loco eius in lecto, ligneo ſimulachro.

3. Reg. 11. Mulierum fraudibus inductus eſt Salomon ad idololatriam.

3. Reg. 14. Vxor Ieroboam conatur prophetam decipere, aliam ſe eſſe mentiens.

Iudith 10. & 13. Holofernes quamquam callidus, [1] deceptus eſt à fæmina.

1. *Deceptus.*] Fuit iſta deceptio optima intentione, & licita.

Marci 6. Tantum effecit Herodias apud Herodem tum blanditiis, tum ea ratione quæ narratur ab Euangeliſta, vt à S. Ioanne ſuæ impudicitiæ hoſte acerrimo ſe expediret.

De mendacio Saphiræ V. Act. 5.

§. 17. MVLIERIBVS VTITVR DÆMON vt bonos perſequatur.

Act. 13. 50. *Iudæi concitauerunt mulieres religioſas &* [1] *honeſtas, & primos ciuitatis, & excitauerunt perſecutionem in Paulum & Barnabam, & eiecerunt eos de finibus ſuis.*

1. *Honeſtas.*] Nempè quæ præ ſe, ait Sanchez, ſpeciē ferrent ſanctitatis & ipſo eſſent exteriore habitu venerabiles. Ij enim, inquit, in quibus authoritas eſt & ſanctitatis opinio, magnam vim habent ſiue ad confirmandos, ſiue ad frangendos in aliquo ſtudio popularium animos. Obſeruat idem ad bonorum ruinam magnum aptumque dæmonis inſtrumentum eſſe mulierem, cui ſi accedant pulchritudinis blandimēta aut honeſtatis & religionis opinio, perniciosior vipera & morte etiam ipſa eſt crudelior. Pergit oſtendere ex Hier. epiſt. ad Cteſiphontē Tomo 1. multas hæreſes per mulieres diſſeminatas: & quantum attulerit mali Marcellina quædam ſub Aniceto Papa ex Irenæo l. 1. c. 24.

§. 18. QVOMODO CVM IIS SESE habeant viri.

Cum ijs quāquā maximè ſanguine iunctis non cohabitandum, Eccleſiaſticis potiſſimū. Id docent filiæ Loth, quæ patrem ſuum cognouerunt. Gen. 19. 33. 35. Notat Lipoman. hîc, nunquam talem cohabitationem carere periculo, licet fratris cum ſorore.

Obſeruatum à S. Epiphanio hæreſi 26. Chriſtum ad exemplum puriſſimæ caſtitatis non permiſiſſe ſe tangi à Maria Magdalena, dum cum ea ſolus eſſet. Ioann. 20. 17. licet poſtea in præſentia aliarum mulierum id permiſerit. Matth. 28. 9.

Mittit Eliſeus famulum ſuum ad Sunamitidem hoſpitam ſuam, cum vellet illa ei loqui, quaſi vitans colloquia mulierum, eiſque per internuntium loquens. 4. Reg. 4.

Petri caſus qui à muliercula initium duxit, docet Eccleſiaſticis omnibus à nullo ſibi magis metuendum quam à mulieribus, nihilq; magis iis vitandum quam eorum cōſortium, & voluptatis, quæ per mulierem ſignificatur vſum. Matth. 26. Quid enim (verba ſunt doctiſſimi Epiſcopi Gandauenſis) hodie effæminatos facit Eccleſiaſticos, niſi voluptas & hoc genus mollitiei?

Vide V. Luxuria §. 9. ex Gen. 39. de Ioſeph pulchrè.

MVNDVS.

§ 1. QVAM SIT FALLAX, ATQVE BREVIS, mundi proſperitas atq; eius generis conſilia. *Vide verbo Proſperitas.*

§. 2. QVI MVNDO VALEFACIVNT, ſua Deo conſecrent.

Idque imitatione Hebræarum mulierum, quæ dum ſe diuino atque tabernaculi obſequio mancipant, ſua Deo offerunt ſpecula, è quibus & factum eſt labrum æneum cum baſi ſua.

MVNVS.

Vide Iudex. Acceptio perſonarum. Auaritia. Ambitio. Liberalitas. Eleemoſyna.

§. 1. QVI MVNERA RECVSARVNT.

Eliſeus qui [1] noluit admittere ampla Naaman Syri dona poſtquam eum curaſſet à lepra. 4. Reg. 5. 16.

1. *Noluit admittere.*] Licet enim non id poſſet tanquam pretium miraculi, poterat tamen vt ſe ſuſtentaret, quod à cæteris fiebat Prophetis.

Dixit Rex Sodomorum ad Abram: Da mihi [1] *animas, cætera tolle tibi. Qui reſpondit ei:* [2] *Leuo manum meam ad Dominum Deum excelſum poſſeſſorem cæli & terræ, quod à filo ſubtegminis vſque ad corigiam* [3] *caligæ, non accipiam ex omnibus quæ tua ſunt, ne dicas: ego ditaui Abram, exceptis his quæ comederunt* [4] *iuuenes, & partibus virorum, qui venerunt mecum, Aner, Eſcol, & Mambre: iſti* [5] *accipient partes ſuas.* Gen. 14. 21. 22. 23. 24.

1. *Animas.*

1. *Animas.*] Homines.
2. *Leno.*] .i. Iuro per Dominum.
3. *Caligæ.*] Erat caliga calceamenti genus.
4. *Iuuenes.*] Serui mei.
5. *Accipiens.*] Si quidem volent.

Quã alienus fuerit Samuel ab acceptione munerum, vide V. Iudex.

Regis Baltaſſaris dona maxima, conſtanter repudiat hiſce verbis Daniel:

Dan.5, 17. *Munera tua ſint tibi, & dona domus tuæ alteri da: ſcripturam autem legam tibi, Rex, & interpretationem eius oſtendam tibi.*

§.2. QVI MVNERA ACCEPERVNT, eorumque pœna.

1.Reg.8.3. *Non ambulauerunt filij illius (Samuelis) in vijs eius: ſed declinauerunt poſt auaritiam,*[1] *acceperuntque munera, & peruerterunt iudicium.*

1. *Acceperunt munera.*] Atque ideo & ob peruerſum iudicium noluit eos populus habere iudices, V. v. ſeq.

2.Reg.16. Dona quæ obtulit Siba Dauid fugienti Abſalonem, videtur inclinaſſe animum Dauidis vt contra Miphiboſeth Sibæ dominum abſentem, iniquum ferret iudicium. Bonauent.

Supplicium Giezi munera accipientis vide V. Simonia.

MVRMVR.

Vide Impatientia. Ira.

§. 1. QVI MVRMVRATORES, VARIÆQVE eorum pœnæ.

Iſraelitæ Exodi 5. 21. qui murmurarunt contra Moſen, quod eos grauius affligeret Pharao. Item Exodi 14. 11. quod ſe in arcto conſtitutos viderent & Ægyptios pone inſequentes. Item Exodi 15. 24. quod deeſſent aquæ ad potum: cuius inopia iterum murmurant Numer. 20. 2. Item c. 16. 2. deficiẽte cibo. Iterum penuria aquæ. Exodi 17. 2. Iterum quod deeſſent carnes, vnde & puniuntur igne Numer. 11. 1. & 33. Iterum[1] redeuntibus exploratoribus terræ promiſſionis Numer. 14. 2. vnde & minatur eis Deus peſtilentiam v. 12. & neminem eorum ingreſſurum in terram promiſſam, ſed morituros in deſerto v. 23. & infra. Viri autem qui explorauerant eam & cauſa fuerant murmuris ſtatim mortui ſunt v. 36. 37.

1. *Redeuntibus, &c.*] Profecti ſunt hi ex Cades, vbi erat vniuerſus populus, vnde breuiſſimum erat iter ad terram promiſſam, tantumque inter eam & ipſos intererant mõtes Idumeæ, ſed Deus ob pœnam murmuris, vt patet v. 25. quia volebat eos vagari per 40. annos, & mori in deſerto, iubet eos redire ad ſolitudinẽ per viam quæ alio itinere eos duceret iterum ad mare rubrum.

Iterum murmurant inopiâ panis & aquæ, immittitque Deus in eos[1] ignitos ſerpentes. Num. 21. 4. 5. 6.

1. *Ignitos.*] Vide de iis Verbo Acedia.

Maria & Aaron murmurant contra Moyſen propter[1] vxorẽ eius Æthiopiſſam: Num per ſolum Moyſem (inquiunt.) locutus eſt Dominus, nonne & nobis ſimiliter eſt locutus? ob illud autem murmur punitur Maria[2] lepra 7. dierum v. 10. & 15. Num.12.1

1. *Vxorem.*] Quæ quod eſſet Moſis tanti prophetæ & ducis populi coniunx volebat ſe præferre Mariæ & Aaroni.

2. *Lepra.*] Et ſanè congruè, quæ enim per arrogantiam ſe voluerat ſupra fratrẽ erigere, eumque deſpexerat, dignum erat vt humiliaretur, & quaſi infamis non tantum à fratris cõſortio, ſed & totius populi ſequeſtraretur.

Murmur Phariſæorum quod cum publicanis & peccatoribus manducaret Chriſtus, Vide frequenter in Euangeliis. Lucæ 5. Matt 9. Lucæ 15. Lucæ 19.

De murmure Græcorum in Iudæos, eiuſque cauſa. Actor. 6.

MVSICA.

§.1. EIVS VIM AD EXCITANDVM ANIMVM in Deum. *V. verbo Oratio* §.5. & 7. *ex* 1. *Reg.* 16.

§. 2. EAM ADHIBITAM OLIM IN ANTIQVA lege ad Dei laudes.

Vide V. Oratio §.16. & *V. Princeps* §.6. *Idem frequenter teſtantur Pſalmi.*

§. 3. QVIN ET ANTE LEGEM.

Sumpſit ergo Maria propheriſſa ſoror Aaron tympanum in manu ſua, egreſſæque ſunt omnes mulieres poſt eam cum tympanis & choris, quibus præcinebat, dicens: &c. Exod.15.20 21.

Vide etiam eodem cap. v. 1. canticum Moyſis & filiorum Iſrael.

1 *Præuenerunt principes coniuncti pſallentibus in medio iuuencularum tympaniſtriarum.* Pſ.67. 26.

1. *Præuenerunt &c.*] .i. Obtenta iam victoria cum triumpho redeuntes, præceſſerunt in ſolemni populi conuentu principes, coniuncti his qui inſtrumentis ludebant muſicis.

Ex quibus locis patet contra Caluinum, muſica inſtrumenta in Dei laudibus, apud Hebræos etiam ante legem in vſu fuiſſe.

MVTVVM.

§. 1. QVI MVTVARINT EX CARITATE.
V. Charitas.

Tobiæ 1.17 Tobias mutuo dat egenti gabelo decem talenta argenti.

NEGLIGENTIA.

Vide Acedia.

NOBILITAS.

§. 1. VERA NOBILITAS A VIRTVTE.

Gen. 41. à v.39. Quod patuit in Ioſeph, qui à Pharaone licet Ethnico principe ob virtutem & ſapientiã nobilitatus eſt, & factus primus ab ipſo.

Vide plura V. Iuſtitia §. 5. quanta enim nobilitas cum Deo colloqui, Dei penetrare ſecreta & cætera quæ ibi commemorantur?

§. 2. QVAM PARVI EAM FACIAT DEVS cum à virtute ſeiuncta eſt.
Vide V. Peccatum §. 6.

OBEDIENTIA.

Vide Iuſtus. Lex. Inobedientia.

§. QVINAM OBEDIENTIA INSIGNES.

Gen.6.22. 1 *Fecit igitur Noë omnia quæ pręceperat illi Deus.* Vide iterum c.7.v.5.

1.*Fecit &c.*] Quam fuerit illuſtris iſta Noë obedientia, quamque ei moleſtum carcere illo Arcæ (ſic enim vocat Chryſoſtomus) concludi, expendit ſigillatim idem Chryſ. hom.25. in medio fuſiſſimè.

Gen.12.1. 2.4. *Egredere de* [1] *terra tua & de* [2] *cognatione tua & de* [3] *domo patris tui, &* [4] *veni in terram quam monſtrabo tibi. Faciamque te in gentem magnam &* [5] *benedicam tibi, & magnificabo nomẽ tuum, eriſque benedictus.* [6] *Egreſſus eſt itaque Abram ſicut præceperat ei Dominus, &c.*

1.*Terra tua.*] Patria tua.

2.*Cognatione.*] Propinquos tuos relinque.

3.*Domo.*] Licet ampla & opulenta. Ecce quot quantaq; ei ſigillatim proponit, vt eius exerceat obedientiam.

4.*Veni in terram &c.*] Nondum ei ſignificat in quam ſit plagam demigraturus, vt eius tentet obedientiam.

5. *Benedicam, &c.*] Hæc ſunt obedientiæ præmia quæ 7. ex his verbis colligit Caietanus & ex eo P. A lapide.

6.*Egreſſus eſt.*] Ilico Deum vocantem ſequitur, licet ignoraret quònam terrarum vocaretur. Hebr.11.v.8.

Vide hic 7. conditiones huiuſce obedientiæ Abrahæ apud eundẽ, fuit enim eius obedientia prompta, ſimplex, hilaris, humilis, virilis, indifferens, perſeuerans.

Tulit autem Abraham Iſmael filium ſuum, & omnes vernaculos domus ſuæ, vniuerſoſque quos emerat; cunctos mares ex omnibus viris domus ſuæ, & circumcidit carnem præputij eorum: ſtatim in ipſa die, ſicut præceperat ei Deus. Abraham nonaginta & nouem erat annorum, quando circumcidit carnem præputij ſui. Gen.17.23. 24.

1.*Statim.*] Quam prompta Abrahæ obedientia: Vide de ea Abulenſem.

Circumcidit eum octauo die, ſicut præceperat ei Deus. Gen. 21.4.

Non tibi videatur [1] *aſperum ſuper puero, & ſuper ancilla tua: omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius, quia in Iſaac vocabitur tibi ſemen. Sed & filium ancillę faciam in gentem magnam, quia ſemen tuum eſt. Surrexit itaque Abraham manè & tollens panem & vtrem aquæ, impoſuit ſcapulæ eius, tradiditque puerum, & dimiſit eam.* Gen. 21.12 13.14.

1.*Aſperum, &c.*] Certè Abrahæ longè aſperrimum erat præceptum vt diuortio à ſe ſepararet Agar vxorem, quod hic præcipitur, & vt cariſſimum ſibi filium Iſmaelem paterna domo extorrem faceret, obediuit tamen Abraham Deo atque vxori.

1 *Tolle filium tuum vnigenitum, quem diligis, Iſaac, & vade in terram viſionis: atque ibi offeres eum in holocauſtum ſuper vnum montium quẽ monſtrauero tibi. Igitur Abraham de nocte conſurgens, ſtrauit aſinum ſuum: ducens ſecum duos iuuenes, & Iſaac filium ſuum: cumque concidiſſet ligna in holocauſtum, abijt ad locum quem pręceperat ei Deus.* Gen.22. 2. 3.9.10.

Et venerunt ad locum quem oſtenderat ei, in quo ædificauit altare, & deſuper ligna compoſuit: cumque [2] *alligaſſet Iſaac filium ſuum, poſuit eum in altare ſuper ſtruem lignorum. Extenditque manum, & arripuit gladium, vt immolaret filium ſuum.*

1.*Tolle.*] Vide V. Tentatio.

2.*Alligaſſet.*] Hic etiam patet eximia Iſaac obediẽtia qui ſe alligari paſſus eſt, poſtquam ſci. vt ait Ioſephus, ei pater Dei voluntatem aperuiſſet, cui reſpondit vitam ſe Deo debere, eique eam ipſam repetenti lubenter redditurum.

Reſpon-

Gen. 24. 50.51. *Reſponderuntque Laban & Bathuel [1] à Domino egreſſus eſt ſermo: non poſſumus extra placitum eius quidquam aliud loqui tecum. En Rebecca coram te eſt, tolle eam, & proficiſcere, & ſit vxor filij Domini tui, ſicut locutus eſt Dominus.*

1. *A Domino.*) q. d. videmus ex narratione tua id Deum à nobis velle, vt Rebeccam tradamus Iſaaco vxorem, quare nefas eſt diuinæ voluntati repugnare. Idem in quouis præcepto, quod vero obedienti imponitur à legitima poteſtate vſurpandum eſt. *A Domino egreſſus eſt ſermo*, non ab homine.

Gen. 27. 12. Iacob in re planè ancipiti, aleçque plena obedit matri; cuius præcepto prudenter opponebat timendum tibi, ne à ſe ludificato parente, induceret ſuper ſe maledictionem pro benedictione. Creſcit autem eius obedientię dignitas & vis, ex eo quod non eſſet tum Iacob puer aut adoleſcens, ſed planè vir, vtpote 77. annorum.

Gen. 28. 1. 2.3. Iacob obedit parenti in contrahendo matrimonio, atque in Meſopotamiam pergit, inde accepturus vxorem ex genere materno, ideoque à patre benedicitur.

Gen. 37. 12. 13. *Cum fratres illius in paſcendis gregibus patris morarentur in Sichem, dixit ad eum Iſrael: Fratres tui paſcunt oues in Sichemis: veni, mittam te ad eos. Quo reſpondente, præſto ſum, ait ei, &c.*

Exo. 3. 4. *Cernens Dominus, quod pergeret ad videndum, vocauit eum de medio rubi, & ait: Moyſes, Moyſes, qui reſpondit: Adſum.*

De Moſis obedientia. Vide V. Charitas, ex Exodi 5. 1. & V. Spes, c. 1. § 1.

Exo. 19. 8. *Reſpondit omnis populus ſimul: Cuncta quæ locutus eſt Dominus, faciemus.*

Vide etiam Exodi 24. 3. 7.

Num. 9. 18. 19. *Ad imperium Domini proficiſcebantur; & ad imperium eius figebant tabernaculum. Cunctis diebus quibus ſtabat nubes ſuper tabernaculum, manebant in eodem loco: & ſi eueniſſet, vt multo tempore maneret ſuper illud, erant filij Iſrael in excubiis Domini, & non proficiſcebantur.*

Balaam licet ariolus, & dæmonum cultor, ita immutatus fuit à Deo, vt ei in omnibus obſequeretur. Vide eius voces obedientiæ teſtes. Numerorum 23. 8. 12. 20. 26. & cap. 24. 1. 2. 3.

De obedientia Ioſue, qui populi ducatum & regimen (in quo tot paſſus fuerat Moyſes difficultates, quas & ipſe viderat) admiſit poſtquam variè à Deo magnificis promiſſis eſſet animatus: Vide Ioſue 1. à verſu primo, ad 12.

Quemadmodum item huic nouo duci obſequentes ſe præſtiterint Iſraelitæ declarant ſequentia.

Reſponderunt ad Ioſue, atque dixerunt: Omnia, quæ præcepiſti nobis faciemus: & quocunque miſeris, ibimus, ſicut obediuimus in cunctis Moyſi, ita obediemus & tibi, tantum ſit Dominus Deus tuus tecum, ſicut fuit cum Moyſe. Qui contradixerit ori tuo, & non obedierit cunctis ſermonibus, quos præceperis ei, moriatur: tu tantum confortare, & viriliter age. Ioſue 1. 16. 17. 18.

Sicut præceperat Dominus Moyſi ſeruo ſuo, ita præcepit Moyſes Ioſue, & ille vniuerſa cõpleuit: non præterijt de vniuerſis mandatis, nec vnum quidem verbum, quod iuſſerat Dominus Moyſi. Ioſue 11. 15.

Vocauit Dominus Samuel: Qui reſpondens, ait: Ecce ego. 1. Reg. 3. 5.

Vocauit Heli Samuelem, & dixit: Samuel fili mi? qui reſpondens, ait: Præſto ſum. 1. Reg. 3. 16.

Ingreſſus eſt populus ſaltum, & apparuit fluens mel, [1] nullusque applicuit manum ſuam ad os ſuum, timebat enim populus iuramentum. 1. Reg. 14. 26.

1. *Nullus applicuit.*) licet fame preſſus & labore perſequendi hoſtes.

Dixerunt ſerui regis ad eum: Omnia quæcunque præceperit dominus noſter Rex, libenter exequemur ſerui tui. 2. Reg. 15. 15.

V. Veniale peccatũ, ex 3. Reg. 20. inſignem obedientiam.

Non aſcendetis, neque pugnabitis contra fratres veſtros: reuertatur vnuſquiſque in domum ſuam: quia mea hoc geſtum eſt voluntate, qui cum audiſſent ſermonem Domini, [1] reuerſi ſunt, nec perrexerunt contra Ieroboam. 2. Para. 11. 4.

1. *Reuerſi ſunt.*] Non fuit hæc contemnenda obedientia, cum haberent centum octoginta millia electorum militum parata, v. 1.

Dixit ei Angelus: Apprehende [1] branchiam eius, & trahe eum ad te. Quod cum [2] feciſſet, attraxit eum in ſiccum, & palpitare cœpit ante pedes eius. Tob. 6. 4.

1. *Branchiam.* i. pinnulam, quæ eſt inter caput & corpus.

2. *Feciſſet.*) Obediens ſc. ductori ſuo Angelo, licet valde timeret, v. 3. Quomodo idẽ obedierit patri. V. c. 5.

Sacrificium & oblationem noluiſti: [1] aures autem perfeciſti mihi. Pſ. 39. 7. 8. 9.

Holocauſtum & [2] pro peccato non poſtulaſti: [3] tunc dixi: Ecce venio. [4] In capite libri ſcriptum eſt de me, vt facerem voluntatem tuam: Deus meus volui, & legem tuam [5] in medio cordis mei.

1. *Aures perfeciſti.*) Aperuiſti, purgaſti, meque tibi auſcultantem, obſequentemque feciſti.

2. *Pro peccato.*) Hoſtiam pro peccato.

3. *Tunc dixi, &c.*) .i. paratum me exhibeo (videns tibi non magnopere probari holocauſta) ad obſequendum tuæ voluntati.

4. *In capite, &c.*) .i. ſumma & caput eorum omnium, quæ à me lex tua exigit, eſt, vt obediam voluntati tuæ: quare id omnino volui.

5. *In medio cordis.*) ſcilicet repoſui, vt iugiter in eius meditatione verſarer.

Pſ.17. 45. 11. *Populus, quem non cognoui ſeruiuit mihi, ¹ in auditu auris obediuit mihi.*

1 *In auditu auris.*) .i. ad primum nominis, voluntatis, & legis meę auditum.

Pſ.102.20 21. 1 *Benedicite Domino omnes Angeli eius, potentes virtute facientes verbum illius, ad audiendam vocem ſermonum eius: Benedicite Domino omnes virtutes eius, miniſtri eius, qui facitis voluntatem eius.*

1. *Benedicite.*) Huius explicationem vide Tomo priore. V. Angelus.

Iſaias licet de ſanguine regio ortus, incedit Dei iuſſu nudus & diſcalceatus, vt ſic portendat Ægyptiorum atque Æthiopum captiuitatem ab Aſſyrijs, c.20.

Hieremias Dei iuſſu fert collo appenſas catenas annos vndecim & amplius, à primo ſcilicet anno Ioachim ad quartum Sedechię. Voluit iſto prodigio oſtendere Deus, populum fore captiuum, niſi ſe corrigeret, Hieremiæ c. 27. 1.

Ezechiel Dei iuſſu decumbit ſuper latus ſiniſtrum trecentis nonaginta diebus, & ſuper dextrum quadraginta; nec toto iſto tempore ſe mouet à latere in latus. Item ita decumbit conſtrictus vinculis, comeditque toto iſto tempore panem tectum ſtercore bouino. Vide cap.4.

Oſee 1. 2. Oſeas Dei iuſſu ducit vxorem ¹ meretricem.

1. *Meretricem.*) Quod quidem honeſto viro & Prophetę durum erat præceptum.

Iterum cap. 3. iubetur vxorem ſuam licet adulteram non dimittere.

Mat.2. 2. *Vidimus ſtellam eius in oriente, & ¹ venimus adorare eum.*

1. *Venimus adorare.*) Stella enim illa viſa, diuinitus (inquiunt Leo & Auguſtinus,) edocti ſunt illâ ſignificari natum Saluatorem mundi. Expendit Chryſoſtomus homilia 6. tam longi itineris moleſtias, regnorum ſuorum, parentum, amicorumque deſertionem, periculum, quo ſe vt interiori diuinę inſpirationi obedirent, exponebant, dum alium regem viuo rege ipſo natum prædicant; magna certè eorum animi fortitudo, loquendique libertas, qua, inquit Chryſoſtomus, potuiſſent mille contra ſe gladios commouere. Nota hic etiam Dei prouidentiam in hos reges, qui eis ſtellam ſicut olim Hebræis colũnam ignis, & nubem itineris dat ducem.

Qui conſurgens accepit puerum & matrem eius nocte, & ſeceſſit in Aegyptum. Mat.2.14

Vide iterum ſimilem obedientiam, v.21. 22.23.

Quomodo Apoſtoli Chriſto vocanti ſtatim relictis omnibus ei ſunt obſequuti. Vide Matt.4.20 de Petro & Andrea fratribus, & v.22. de Iacobo & Ioanne item fratribus; de Matthæo cap.9.9.

Chriſtus ſoluit tributum indictum ab Imperatore Romano, quod erat ¹ didrachma ſoluendum viritim annuè. Mat.17. 26.

1. *Didrachma.*) duas drachmas, ſeu decem ſtuferos, ſeu duos regales Hiſpanicos, aut duos Iulios Romanos.

Aſcendit & Ioſeph à Galilæa de ciuitate Nazareth in Iudæam, in ciuitatem Dauid, quę vocatur Bethleem, eo quod eſſet de domo & familia Dauid, vt ¹ profiteretur cum Maria deſponſata ſibi vxore prægnante. Luc.2.4.

1. *Profiteretur.*) ſubiectionem ei, qui deſcribebat & vectigal colligebat Auguſti nomine.

Circumciditur Ieſus, vt pareat legi circumciſionis. Luc.2.21

Purificatur Maria Virgo ſecundum legem Moyſi, & puer ſiſtitur Domino in Hieruſalem: & circa eum ſeruantur cętera legalia. Luc.2.22. 23.

Deſcendit cum eis & venit Nazareth: & erat ſubditus illis. Luc.2.51.

Ibant parentes eius per omnes annos in Ieruſalem in die ſolemni Paſchę. Et cum factus eſſet annorum duodecim, aſcendentibus illis Ieroſolymam ſecundum conſuetudinem diei feſti, &c. Luc.2.41. 42.

Quàm promptè ſit Philippus Chriſto vocanti ¹ obſecutus, Vide Ioan 1.v.43.

1. *Obſecutus.*) Nam licet id ibi expreſsè non dicatur, tamen ex conſequentibus facilè intelligitur, neque enim modò ſecutus eſt illũ, ſed etiam Nathanaelem ad ipſum adduxit.

Non quęro ¹ voluntatem meam, ſed voluntatem eius, qui miſit me. Ioa.5.30.

1. *Voluntatem meam.*] De humana loquitur voluntate; quæ quatenus humana poterat quidem à diuina diſſidere, quatenus autem erat hominis, qui idem Deus erat, minimè poterat. Maldonat.

Ioa. 4. 32. 34. 1 *Ego cibum habeo manducare, quem vos neſcitis: Meus cibus eſt, vt faciam voluntatem eius, qui miſit me, vt perficiam opus eius.*

1. *Ego cibum, &c.*) Vide Tomo primo, Verbo Concionator.

Act. 9. 6. *Domine quid me vis facere?*

Act. 20. 22. 23. 24. *Et nunc ecce [1] alligatus ego ſpiritu, vado in Ieruſalem; quæ in ea ventura ſint mihi, ignorans: niſi quod Spiritus ſanctus mihi per omnes ciuitates proteſtatur, dicens: quoniam vincula & tribulationes Ieroſolymis me manent. Sed nihil horum vereor, nec facio [2] animam meam pretioſiorem, [3] quàm me, dummodo conſummem curſum meum, & miniſterium verbi, quod accepi à Domino Ieſu, teſtificari Euangelium [4] gratiæ Dei.*

1. *Alligatus ſpiritu.*) Quia Spiritui ſancto voluntatem alligaui meam, eique me totum tradidi, ideo Hieroſolymam me confero, licet ibi grauia paſſurus ſim.

2. *Animam.*) i. vitam.

3. *Quàm me.*) id eſt, quàm me, inquantum ſum Euãgelij miniſter; ita vt pretioſius æſtimem, & pluris faciam hoc implere miniſterium, quàm viuere. Vide hîc eximiam Pauli fortitudinem & charitatem, zelumque Euangelij prędicandi. Vide hîc Patrem Sanchez.

4. *Gratiæ Dei.*) Quia eo gratia promittitur & confertur copioſè.

Ad Philemon. v. 21. *Confidens in obedientia tua ſcripſi tibi; ſciens quoniam & ſuper id, quod dico, facies.*

Eſther 2. 20. *Necdum prodiderat (Eſther) patriam & populum ſuum, iuxta mandatum eius. Quidquid enim ille pręcipiebat, [1] obſeruabat Eſther, & ita cuncta faciebat, vt eo tempore ſolita erat, quo eam paruulam nutriebat.*

1. *Obſeruabat.*) vnde in reginã aſſumpta eſt, vt ſit id obedientiæ, vt & aliarum eius virtutum præmium. Bonauent.

§. 2. OBEDIENTIÆ FRVCTVS IN ANIMO, & corpore.

Vide Leuitici 26. per plures verſus, vbi & varij eius effectus in bonis fortunæ, honore, &c. Vt & inobedientiæ varia pœnæ in iiſdem.

Vide item ſuperiorem paragraphum.

§. 3. OBEDIENTIÆ EFFECTA IN HONORE, & bonis fortunæ.

4. Reg. 25. 27. 28. 29. 30. 1 *Subleuauit Euilmerodach Rex Babylonis anno, quo regnare cœperat, caput Ioachim regis Iuda de carcere, & locutus eſt ei benignè, & poſuit thronum eius ſuper thronum regum, qui erant cum eo in Babylone: & mutauit veſtes eius, quas habuerat in carcere, & comedebat panem ſemper in conſpectu eius cunctis diebus vitæ ſuæ: annonam quoque conſtituit ei ſine intermiſſione, quæ & dabatur ei à rege per ſingulos dies, omnibus diebus vitæ ſuæ.*

1. *Subleuauit.*) Quod ideo factum, ait Liranus, vt oſtenderetur conſilium Hieremiæ, quo Ioachim ſe tradiderat Regi Babylonis, fuiſſe bonum, reciperetque præmium ſuæ obedientiæ.

Vide item paſſim §. 1. maximè ex Eſther ſecundo.

§. 4. OBEDIENTIÆ FRVCTVS IN POSTEROS. *Vide §. 1.*

Per memetipſum iuraui dicit Dominus: Quia feciſti hanc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito, Gen. 22. 16. 17. 18.
propter me: benedicam tibi, & multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cæli, & velut arenam, quæ eſt in littore maris: poſſidebit ſemen tuum [1] portas inimicorum ſuorum, & benedicentur in [2] ſemine tuo omnes gentes terræ, quia obediſti voci meæ.

1. *Portas.*) i. vrbes, per Synecdochen.

2. *Semine tuo.*) ſcilicet Chriſto, qui filius tuus erit, in quo benedicentur omnes, quia benedictionem omnem ſpiritualem, tum gratiæ & iuſtitiæ, tum gloriæ conſequentur.

Vide Gen. 26. v. 3. 4. 5. vbi eadem ferè promittuntur Iſaac propter obedientiam Abrahæ.

§. 5. QVAM NOS VELIT DEVS MEMINISſe obedientiæ ſibi exhibendæ.

Loquere filijs Iſrael, & dices ad eos: Vt faciant ſibi Num. 15.
fimbrias per [1] angulos palliorum, ponentes [2] in eis 38. 39. 40.
vittas [3] hyacinthinas: quas cum viderint, recordentur omnium mandatorum Domini, nec ſequantur cogitationes ſuas, & oculos per res varias fornicantes: ſed magis memores præceptorum Domini faciant ea, ſintque ſancti Deo ſuo.

1. *Angulos.*) Extremitates.

2. *In eis.*) ſupra eas.

3. *Hyacinthinas.*) Eſt hic cæleſtis color, vt eo moueretur ſe in cælo animo & ſpe verſari debere.

Scripſit Moyſes legem hanc, & tradidit eam ſacer- Deut. 31.
dotibus filijs Leui, qui portabant arcam fœderis 9. 10. 11. 12.
Domini, & cunctis ſenioribus Iſrael, præcepit- 13.
que eis, dicens: [1] Poſt ſeptem annos, anno remiſſionis, in ſolemnitate tabernaculorum, conuenientibus cunctis ex Iſrael, vt appareant in conſpe-

elu Dominus Deus tuus in loco, quem elegerit Dominus, leges verba legis huius, coram omni Iſrael, audientibus eis, & in vnum omni populo congregato, tam viris, quàm mulieribus, paruulis, & aduenis, qui ſunt intra portas tuas; vt audientes diſcant, & timeant Dominum Deum veſtrum, & cuſtodiant, impleantque omnes ſermones legis huius. Filij quoque eorum, qui nunc ignorant; vt audire poſſint, & timeant Dominum Deum ſuum cunctis diebus, quibus verſantur in terra, ad quam vos, Iordane tranſmiſſo, pergitis obtinendam.

1. *Poſt 7. annos.*) quolibet itaque anno ſeptimo publicè legebatur Deuteronomium, ſeu Dei lex etiam paruulis, validè enim retinent, quæ tunc audiunt. Vide cap. 17.19. vbi iubetur rex aſſiduè legere Deuteronomium.

OBSTINATIO.

§. 1. QVI OBSTINATI EORVMQVE ſupplicia.

Inſignem Pharaonis obſtinationem, qui nec grauiſſimis à Deo ictus ſupplicijs ei parere voluit, Vide in Exodo à cap. 7. vſque ad 11. incluſum.

3. Reg. 13. 33. *1 Poſt verba hæc non eſt reuerſus Ieroboam de via ſua peſſima, ſed è contrario fecit de nouiſſimis populi ſacerdotes excelſorum.*

1. *Poſt verba hæc.*) id eſt, miraculum manus eius, quę & diuinitus aruerat, & diuinitus curata erat, verſ. 4. & 6. Item poſt miraculum leonis, qui pepercerat cadaueri viri Dei v. 28. Item poſt altare idolorum ſciſſum, & effuſum de eo cinerem, quod miraculo effecerat vir Dei, ver. 5.

Mira fuit obſtinatio Achabi regis Iſrael, qui poſt tam diuturnam famem, 3. Reg. 18. 2. poſt miraculum ignis è cælo lapſi ad preces Eliæ, ver. 38. poſt pluuiam eiuſdem precibus impetratam, verſ. 46. poſt inſignes victorias duas de rege Benadad, ſingulari Dei ope habitas, c. 20. de eo tamen dicitur:

3. Reg. 20. 43. *Reuerſus eſt igitur rex Iſrael in domum ſuã audire contemnens, & furibundus venit in Samariam.*

Gen. 4. Cain increpatione Domini nihilo melior factus, fratrem occidit.

Iſraelitarum obſtinatio in malo, & dura ceruix patet pluribus locis, maximè in Exodo, Numeris, lib. Iudic. & Regum.

1. Reg. 2. Nihil profuere exhortationes Heli filijs obſtinatis in malo.

1. Reg. 8. Iſraelitæ pertinaces in rege ſibi depoſcendo, licet ijs Samuel denuntiaſſet, quàm ab eo opprimerentur.

Inſignis fuit durities Saulis, qui nec Ionathæ precibus, nec tot Dauidis beneficijs, & obſequijs flecti potuit ad eum redamãdum. 1. Reg. 18. 19. & 20.

Quàm malè cecidit Aſaël obſtinatè perſequenti Abner, Vide 2. Reg. 2.

Vide ad idem aliquot teſtimonia ex libro Paralip. Verbo Verbum Dei. Vide item V. Correptio paſſim, de ijs, qui correpti non ſe correxerunt, & V. Lingua.

Magna fuit eorum obſtinatio in malo, qui ſolo Christi verbo proſtrati in horto, nõ deſtitere ab incæpto, videndo potiſſimum tantam eius humanitatem, in Malchi auriculæ reſtituenda. Luc. 22. Ioan. 18.

Obſtinatiſſimus Iorã rex, qui neque litteris ad ſe è paradiſo terreſtri miſſis ab Elia, ad mentẽ redijt. V. V. Deus, c. 1. §. 7. ex 2. Par. 21.

§. 2. OBSTINATI, NON MINIS, NON blanditijs, non flagellis, ſed morte, & grauiſſimis cladibus molliuntur tandem: non enim niſi morte primogenitorum flecti potuit, ad cæteras plagas inſenſibilis Pharao.

Surrexitque Pharao nocte, & omnes ſerui eius, cunctaque Aegyptus: & ortus eſt clamor magnus in Aegypto, &c. Exod. 12. 30. &c.

OCCASIO.

Vide Luxuria.

ODIVM PROXIMI.

V. Inuidia. Inimicorum dilectio. Charitas. Concordia. Pax. Calumnia. Tribulatio.

§. 1. QVINAM EI OBNOXII.

Oderat ſemper Eſau Iacob, pro benedictione, qua benedixerat ei Pater, dixitque in corde ſuo: Venient 1 dies luctus patris mei, & occidam Iacob fratrem meum. Gen. 27. 41.

1. *Dies luctus.*) Quibus patrem mortuum lugebimus. q. d. Patre ſuperſtite, ne ei tam acerbi doloris cauſa ſim, id non exequar.

Odium, quo filij Iacob flagrabant aduerſus fratrem ſuum Ioſeph. Vide V. Inuidia, ex Gen. 37. 5. &c.

Oderat Abſalom Amnon, eo quod violaſſet Thamar ſororem ſuam, atque tantam concepit odium illud flammam, vt eum occiderit. 2. Reg. 13.

Odio habuerunt 1 corripientem in porta, & 2 loquentem perfectè abominati ſunt. Amos 5. 10.

1. *Corripientem in porta.*) Siue me, ſiue alios Prophetas, qui ad eorum cohuẽntus, qui in

portis fiebant ciuitatum, quò conueniunt plures, mittebantur.

2. *Loquentem perfectè.*) ſeu vt 70. ſermonem ſanctum.

Mat. 24. 9 Eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum.

Ioa. 15. 18. Si mundus vos odit, ſcitote, quia me priorem vobis odio habuit.

Ioa. 15. 25. *Odio habuerunt me [1] gratis.*

1. *Gratis.*) Sine cauſa aliqua iuſta. Quod autem odium iſtud dicatur lege contineri, per legem accipe totum vetus teſtamentum, vt etiam Pſalmos, & Prophetas complectatur. Eſt autem teſtimonium iſtud ſcriptum, Pſal. 68. 5. & Pſ. 34. 19.

OPERA BONA.

Vide totum titulum Iuſtitia. Pœnitentia. Oratio. Ieiunium. Eleemoſyna. Miſericordia, &c.

§. 1. Bona opera avertunt iram Dei.

2. Para. 19. 2. 3. *Impio prębes auxilium, & his, qui oderunt Dominum amicitia iungeris, & idcirco iram quidem Domini merebaris: ſed bona opera inuenta ſunt in te, eo quod abſtuleris lucos de terra Iuda, & præparaueris cor tuum, vt requireres Dominum Deum patrum tuorum.*

§. 2. Licere nonnunquam bona opera ſua Deo repræſentare.

4 Reg. 20. 3. *Obſecro Domine (inquit Ezechias rex) memento quæſo, quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod placitum eſt coram te, fecerim.*

2. Eſd. 5. 19 *Memento mei Deus meus (inquit Nehemias) in bonum ſecundum omnia, quæ feci populo huic.*

2. Eſdr. 13 14. *Memento mei Deus meus pro hoc, & ne deleas miſerationes meas, quas feci in domo Dei mei, & in ceremonijs eius.*

2 Eſdr. 13. 22. *Dixi quoque Leuitis, vt mundarentur, & venirent ad cuſtodiendas portas, & ſanctificandum diem ſabbathi: & pro hoc ergo memento mei Deus meus, & parce mihi ſecundum multitudinem miſerationum tuarum.*

Tob. 3. 16. 17. 18. *Tu ſcis Domine, quia nunquam concupiui virum; & mundam ſeruaui animam meam ab omni concupiſcentia. Nunquam cum [1] ludentibus miſcui me: neque cum his, qui in leuitate ambulant, participem me præbui: virum autem cum timore tuo, non cum libidine mea conſenſi ſuſcipere.*

1. *Ludentibus*) Inhoneſtè & turpiter.

Eſther 14 15. 16. *Noſti, quia oderim gloriam iniquorum, & deteſter cubile incircumciſorum, & omnis alienigenę. Tu ſcis [1] neceſſitatem meam, quod abominer ſignum ſuperbiæ & gloriæ meæ, quod eſt ſuper caput meum in diebus oſtentationis meę, & deteſter illud, quaſi pannum menſtruatæ, & non portem in diebus [2] ſilentij mei.*

1. *Neceſſitatem.*) quia cogor facere quę nollem.

2. *Silentij.*) Cum ſola ſum & extra oculos hominum.

Quàm frequens ſit Dauid in bonis ſuis Deo repræſentandis, perſpicuum eſt ex Pſalmo 7. v. 4. & 9. ex Pſ. 15. 1. ex Pſ. 16. ex Pſ. 17. à v. 21. ex Pſ. 25. ex Pſ. 34. à v. 15. ex Pſ. 118. v. 30. 31. 32. 40. 42. 43. 121. ex Pſa. 130. ex. Pſ. 131. v. 1.

ORATIO.

Vide Ieiunium. Pœnitentia. Victoria. Meditatio.

De ea dicendum iuxta ordinem circumſtantiarum: Quis, Quid. Vbi, &c.

§. 1. De circumstantia Quis, quique fuerint huius cultores virtutis, vbi & de varijs orandi formulis.

Eo autem tempore deambulabat Iſaac [1] per viam, quę ducit ad puteum, cuius nomen eſt viuentis, & videntis; habitabat enim in terra Auſtrali: & egreſſus fuerat [2] ad meditandum in agro, inclinata iam die. Gen. 24. 62. 63.

1. *Per viam.*) per deſertum Sur, quo ſe receperat, vt dicitur infra meditandi cauſa, eſt enim ſolitudo & ſeceſſus aptus orationi.

2. *Ad meditandum.*) cæleſtia & diuina; ita Ambr. & Chaldæus vertit ad orandum.

Dixit Iacob: Deus patris mei Abraham, & Deus patris mei Iſaac. Domine, qui dixiſti mihi: Reuertere in terram tuam, & in locum natiuitatis tuæ, & benefaciam tibi; [1] minor ſum cunctis miſerationibus tuis, & veritate tua, quam expleuiſti ſeruo tuo. In baculo meo trãſiui Iordanem iſtum: & nunc cum duabus turmis regredior. Erue me de manu fratris mei Eſau, quia valde eum timeo, ne fortè veniens percutiat matrem cum filijs. Tu locutus es, quod benefaceres mihi, & dilatares ſemen meum, ſicut arenam maris, quæ prę multitudine numerari non poteſt. Gen. 32. 9. 10. 11. 12.

1. *Minor ſum.*) Vide V. Humilitas.

2. *In baculo.*) V. V. Gratitudo. Ex hac oratione, licet etiam diſcere modũ bene orandi. Orat enim Iacob per patrũ merita, inchoatque à Dei laude, admonet Deum promiſſi ſui, humiliat ſe: beneficia recolit & pro

ijs gratias agit, denique orat pro ſe & pro alijs.

Num. 14. 4.5. *Dixerunt alter ad alterum, conſtituamus nobis ducem, & reuertamur in Aegyptum; quo audito Moſes & Aaron* [1] *ceciderunt proni in terram coram omni multitudine filiorum Iſrael.*

1. *Ceciderunt proni.*) ad deprecandum ne vindicaret Deus horum murmur, vt fecerat c.11.33. Notanda hîc eorum caritas, qui pro hoſtibus ſuis orant.

Num.16.4 *Cum audiſſet Moyſes murmur & rebellionem Chore* [1] *cecidit pronus in faciem.*

1. *Cecidit,&c.*) Deum orans, vt hanc rebellionem compeſceret, indeque tulit reſponſum quod ſequitur v.5.

Num.16. 42.43. *Cum oriretur ſeditio, & tumultus increſceret, Moyſes & Aaron* [1] *fugerunt ad tabernaculum fœderis, quod, poſtquam ingreſſi ſunt, operuit nubes, & apparuit gloria Domini.*

1. *Fugerunt,&c.*) orandi cauſa, idque pro ijs qui ſibi tam erant infeſti.

Num.16. 45.46.47. 48. *Cumque* [1] *iacerent in terra, dixit Moyſes ad Aaron: Tolle thuribulum, & hauſto igne de altari, mitte incenſum deſuper, pergens cito ad populum, vt roges pro eis: iam enim egreſſa eſt* [2] *ira à Domino, & plaga deſæuit. Quod cum feciſſet Aaron, & cucurriſſet ad mediam multitudinem, quam iam vaſtabat incendium, obtulit thymiama: & ſtans inter mortuos & viuentes, pro populo deprecatus eſt, &* [3] *plaga ceſſauit.*

1. *Iacerent.*) ſupplicantes pro populo.
2. *Ira.*] Ignis ſcilicet, vt ſtatim dicitur.
3. *Plaga ceſſauit.*) Vide hic orationis & ſacrificij effectum in res inanimas.

Oranti Moſi ſuggerit Deus remedium ad ignitorum ſerpentum morſum, intuitum ſc. ſerpentis æneï. Num. 21. 7. Eidem oranti oſtendit fontem ad leuandam populi ſitim v. 16.

Num.25.6 *Ecce vnus de filijs Iſrael intrauit coram fratribus ſuis ad ſcortum Madianitidem, vidente Moyſe, & omni turba filiorum Iſrael, qui* [1] *flebant ante fores tabernaculi.*

1. *Flebant.*) orantes pro populo, & vt Deus auerteret iram ſuam.

Ioſue 7.6. *Ioſue verò* [1] *ſcidit veſtimenta ſua, & pronus cecidit in terram coram arca Domini, vſque* [2] *ad veſperam, tam ipſe, quàm omnes ſenes Iſrael, miſeruntque puluerem ſuper capita ſua.*

1. *Scidit.*) ex mœrore & zelo honoris Dei timens ne is haberetur mendax, qui promiſerat victoriam de hoſtibus.

2. *Ad veſperam.*) Nota perſeuerantiam in oratione.

Dixit autem Samuel: Congregate vniuerſum Iſrael in Maſphat, vt orem pro vobis Dominum. 1.Reg.7.5.

Vide item v.8.& 10.

Idem Samuel orando conſulit Dominum quidnam ſibi faciendum eſſet ſuper petitione Iſraelitarum, qua petierant regem, c.8.6. Idem Deo refert verba populi, v.21. Idem v. 22. remittit eos in domos ſuas, vt conſulat, iterum Dominum, ait Liran. ſuper iſto negotio, & quemnam vellet ijs renuntiari regem.

Pulchram & bene longam Salomonis orationem in dedicatione templi, Vide 3. Regum 8. à v.23.

Clamauit omnis populus ad Dominum inſtantia magna, & humiliauerunt animas ſuas in ieiunijs, & orationibus, ipſi & mulieres eorum, & induerunt ſe ſacerdotes cilicijs: & [1] *infantes proſtrauerunt contra faciem templi Domini, &* [2] *altare Domini operuerunt cilicio: & clamauerunt ad Dominum Deum Iſrael vnanimiter, ne darentur in prædam infantes eorum, & vxores eorum* [3] *in diuiſionem, & ciuitates eorum in exterminium, &* [4] *ſancta eorum* [5] *in pollutionem, & fierent opprobrium Gentibus.* Iudith 4. 8.9.10.

1. *Infantes, &c.*) Vt Deus moueretur eorum tenera ætate & innocentia.
2. *Altare operuerunt cilicio.*) ad oſtendendum magnum luctum, dum volunt etiam res inanimas lugere, atque vt exterius ei teſtatum facerent quam interius patiebantur triſtitiam.
3. *In diuiſionem.*) Ne diuiderentur ab ijs per raptum.
4. *Sancta.*) Loca diuino cultui dicata.
5. *In pollutionem.*) Per exercitium idololatriæ, quemadmodum factum poſtea tempore Antiochi illuſtris. Lira.

Ad hanc exhortationem eius deprecantes Dominum permanebant in conſpectu Domini, ita, vt etiam hi qui offerebant Domino holocauſta [1] *præcincti cilicijs offerrent ſacrificia Domino, & erat cinis ſuper capita eorum, & ex toto corde ſuo omnes orabant Deum, vt viſitaret populum ſuum Iſrael.* Iudith 4. 15.16.17.

1. *Præcincti cilicijs.*) Ad pœnitentiam, & in ſignum luctus.

Cum Achior vniuerſa hæc expoſuiſſet, omnis populus cecidit in faciem, adorantes Dominum, & communi lamẽtatione & fletu vnanimes [1] *preces* Iudith 6. 14.15.

ſuas

ſuas Domino effuderunt, dicentes: Domine Deus cæli & terræ, intuere ſuperbiam eorum, & reſpice ad noſtram humilitatem, & faciem ſanctorũ tuorum attende, & oſtende quoniam non derelinquis præſumentes de te: & præſumentes de ſe, & de ſua virtute gloriantes, humilias.

1. *Preces.*) Quæ totum diem durarunt vt dicitur v. 16. & totam noctem intra eccleſiam .i. Synagogam quò conueniebant orandi & audiendi verbi Dei cauſa vide v. 21.

Quàm frequentarint toto iſto tempore quo ſibi timebant ab Holoferne Iudęi orationem v. c. 7. v. 4. 18. 19. 21.

Quàm autem in ea frequens fuerit Iudith V. c. 8. 5. & c. 9. 1. & c. 10. 10. & c. 12. 5. 6. 7. 8. 9. & cap. 13. 6.

Pſ. 62. 2. 3. *Deus Deus meus ad te de luce [1] vigilo. Sitiuit in te anima mea, quam multipliciter tibi [2] caro mea.*

In [3] terra deſerta, & inuia, & inaquoſa: [4] ſic in ſancto apparui tibi, vt viderem virtutem tuam & gloriam tuam.

1. *Vigilo.*) Vt me in oratione tibi ſiſtam.

2. *Caro mea.*) Tam eſt vehemens tui deſiderium vt ad carnem vſque pertingat, quæ etiam præſentiam tuam concupiſcit auidiſſimè.

3. *Terra deſerta.*) In deſerto Ziph vbi latito fugiens Saul 2. Regum.

4. *Sic in ſancto &c.*) .i. ſic in Spiritu coram te me exhibui quaſi in ſancto tuo tabernaculo verſarer.

Pſ. 62. 7. 8. *[1] Si memor fui tui ſuper ſtratum meum, in matutinis meditabor in te, quia fuiſti adiutor meus. Et in velamento, alarum tuarum exultabo, adhæſit anima mea poſt te: me ſuſcepit dextera tua.*

1. *Si memor &c.*) .i. ſi nocte etiam profunda iacens in lecto memini tui, multò id magis faciam interdiu atque adeò tempore matutino.

Pſ. 118. 62. *Media nocte ſurgebam ad [1] confitendum tibi, [2] ſuper iudicia iuſtificationis tuæ.*

1. *Confitendum tibi.*) Ad laudandùm te, quæ eſt ſpecies quædam orationis.

2. *Super iudicia &c.*) .i. de æquiſſimis tuis iudicijs quibus iuſtè omnia regis.

Pſal. 118. 164. *Septies in die laudem dixi tibi, ſuper iudicia iuſtitię tuæ.*

Vide V. Hoſpitalitas ex Gen. 21. 33. pulchrum locum de Abraham.

Orationem Hieremię pro populo grauiter afflicto, Vide Threnor. c. 5. orationem Iudæorum pœnitentium de peccatis, Vide Baruch 1. & 2. Ad idem Danielis 3 à v. 24. & c. 9. eiuſdem.

[1] Quod cum Daniel comperiſſet, id eſt conſtitutam legem, ingreſſus eſt domum ſuam, & feneſtris apertis in cænaculo ſuo contra Ieruſalem, tribus temporibus in die flectebat genua ſua, & adorabat, confitebaturque coram Deo ſuo, ſicut & ante facere conſueuerat. Daniel. 6. 10.

1. *Quod &c.*) Sci. edictum regis nę quis ſub pœna mortis quidquam, ne adeo quidem peteret niſi à rege tantũ. Obſeruat S. Chryſoſt. etiam vitæ ipſi prætuliſſe Danielem, orandi ſtudium.

Poſui faciem meam, ad Dominum Deum meum rogare & deprecare in ieiunijs, ſacco, & cinere. Daniel. 9. 3.

Orationem Iudæorum occaſione belli V. 11. Mach. c. 3. in fine & c. 4. 30. & v. 34. eius fructum victoriam de hoſtibus. Aliam item tum Sacerdotum tum Iudæ Machabæi, orationis vim in hoſtes V. c. 7. a v. 39.

Orationem Nehemię in captiuitate & in hoſtes Vide 2. Mach. c. 1. a v. 24.

Dimiſſa turba aſcendit Ieſus in montem ſolus orare. Matt. 14. 23.

Cum iuſſiſſet turbam diſcumbere ſuper fœnum, acceptis quinque panibus, & duobus piſcibus, [1] aſpiciens in cælum benedixit, & fregit, & dedit diſcipulis panes, diſcipuli autem turbis. Matt. 14. 19.

1. *Aſpiciens in cælum.*) Orans quatenus homo vt Deus ſuam in panes benedictionem, qua multiplicarentur infunderet, atque vt doceret nos omnibus in rebus à Deo petendum auxilium atque ante cibum orandum eſſe. Ita Leontius, Ammonius, Chryſ. Vide ſimile Matt. 15. 36.

Qui [1] in diebus carnis ſuæ preces ſupplicationeſque ad eum qui poſſit illum [2] ſaluum facere à morte cum clamore valido & lachrymis afferens exauditus eſt pro ſua [3] reuerentia. Hebræ. 5. 7.

1. *In diebus carnis.*) Cum eſſet in carne paſſibili.

2. *Saluum &c.*) Ipſum reſuſcitando.

3. *Reuerentia.*) Quam habebat erga patrẽ, quaque erga illum ſe obedienter & reuerenter habuit.

Chriſtus Ieſus qui eſt ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis. Roma. 8. 34.

Erant perſeuerantes [1] in doctrina Apoſtolorum & communicatione fractionis panis, & orationibus. Actor. 2. 42.

1. *In doctrina.*) Audienda, frequentandiſque quotidianis Apoſtolorum concionibus, ad illos in fide contra tot Chriſtiani nominis hoſtes firmandos.

2. *In communicatione &c.*) .i. in communicando pane euchariſtico fracto iam atque diuiſo, antiquis enim temporibus vnus panis conſecrabatur, qui deinde ad communicantium numerum manu diuidebatur.

3. *Orationibus.*) En tertium quo cum verbi Dei auditione & ſacræ Euchariſtię perceptione valde confirmatur animus creſcitque impietate. Sanchez. Vide ad idem v. 46.

Actor. 3. 1. *Petrus & Ioannes, aſcendebant in templum ad horam orationis nonam.*

1. *Nonam.*) Chriſtianis maximè ſacra debet eſſe iſta hora quia tunc Chriſtus ſpiritum Deo reddidit.

Act. 10. 9. *Aſcendit Petrus [1] in ſuperiora vt oraret circa horam ſextam.*

1. *In ſuperiora.*) Grecè ἐπὶ τὸ δῶμα. In tectum non faſtigiatum, vt ſunt noſtra, ſed planum. Loca excelſa adibant Iudęi, ad orandū Iudith cap. 8. Tobiæ 3. & ſæpe Chriſtus orandi cauſa in montem aſcēdit: eius rei cauſam V. apud Ambroſ. Lucæ 6. ad illud: Exijt in montem orare.

Act. 12. 5. 1 *Oratio fiebat ſine intermiſſione ab Eccleſia ad Deū pro eo.*

1. *Oratio.*) Eius orationis fructus fuit liberatio Petri è carcere & manibus Herodis. v. 7. & deinceps.

Actor. 20. 36. *Cum hæc dixiſſet, poſitis genibus ſuis, [1] orauit cum omnibus illis.*

1. *Orauit.*) Optima forma inquit Sanchez dimittendi amicos, eo modo in diſceſſu ſecundum iter precari. Solemne id videtur fuiſſe Apoſtolis vt diſceſſuri orarēt flexis genibus. Vide caput 21. v. 5.

Ad circunſtantiam quis *reuoco pro* quibus *orandum.*

§. 2. ORANDVM PRO ALIIS, PECCANTIbus licet & inimicis.

Exemplo Abrahæ qui toties tamque ſupplex orat pro Pentapolitis.

Gen. 18. 23. 24. 25. *Abraham adhuc ſtabat coram Domino: & appropinquans ait: numquid perdes iuſtum cum impio. Si fuerint quinquaginta iuſti in ciuitate, peribunt ſimul? & non parces loco illi propter quinquaginta iuſtos, ſi fuerint in eo? abſit à te vt rem hanc facias, & occidas, iuſtum cum impio, fiatque iuſtus ſicut impius, non eſt hoc tuum: qui iudicas omnem terram, nequaquam facies iudicium hoc.*

Abſit à me hoc peccatum in Dominum, vt ceſſem orare [1] pro vobis, & docebo vos viam bonam & rectam. 1. Reg. 12. 23.

1. *Pro vobis.*) Qui tamen eius filijs abrogarant honorem & officium iudicandi populum, petierantque ſibi regem.

Contriſtatus eſt Samuel, & [1] clamauit ad Dominū tota nocte. 1. Reg. 15. 11.

1. *Clamauit.*) Vt Dominum placaret erga Saulem, eumque retineret in regno, neſciebat enim, ait Lyra. num definitè ſententiam in illum, an comminatoriè tantum pronuntiaſſet.

Orationem Iſaię pro Iudæis V. cap. 64. a v. 8.

Orat Onias pro impio Heliodoro 2. Mach. 3. 33.

Orant Iudæi pro Spartiatis licet infidelibus 1. Mach. 12. 11.

Et pro rege Demetrio, itē infideli: 1. Mach. 7. 33.

Et pro fratribus ſuis qui erant in Ægypto 2. Mach. 1. 6.

Viſus ſanctiſſimus pontifex Onias defūctus licet, orās pro populo Iudæorum, quod idem dicitur de Hieremia item vitâ defuncto. 2. Mach. 15. 12. 14.

Non pro eis autem rogo tantum, ſed & pro eis, qui credituri ſunt per verbum eorum in me: vt omnes vnum ſint [1] ſicut tu Pater in me, [2] & ego in te, [3] vt & ipſi in nobis vnum ſint: vt credat mundus quia tu me miſiſti. Ioan. 17. 20. 21.

1. *Sicut.*) Nō ſignificat hæc particula æqualitatem ſed aliqualem ſimilitudinem.

2. *Et ego in te.*) Supple vnum ſumus.

3. *Vt & ipſi in nobis &c.*) Repetitio eſt Hebraica, q. d. vt & ipſi inquam in nobis vnum ſint V. ſupra hic v. 11. eodem cap. quæ vnitas petatur, ſci. voluntatum & affectuum.

4. *Vt credat &c.*) Tantam vult eſſe diſcipulorum concordiam vt qui Euangeliū audituri ſunt ab ijs, eam videntes credant rem eſſe ex Deo non ex hominibus. Chryſoſt. Euthy.

Pater [1] quos dediſti mihi, [2] volo vt [3] vbi ſum ego, & illi ſint mecū: vt [4] videant claritatem meā, quam dediſti mihi; quia dilexiſti me ante conſtitutionem mundi. Ioan. 17. 24.

1. Quos

1. *Quod dediſti.*) Vel daturus es, non enim loquitur de ſolis Apoſtolis.

2. *Volo.*] Velim, oro, opto, eſt enim non imperantis ſed orantis.

3. *Vbi ego ſum.*) Vbi breui ero, loquitur enim tanquam homo.

4. *Videant.*) Fruantur gloria meę diuinitatis.

Rom. 1. 9. 10. *Teſtis eſt mihi Deus, cui ſeruio [1] in Spiritu meo in [2] Euangelio filij eius, quòd ſine intermiſſione memoriam veſtri facio ſemper in orationibus meis: obſecrans ſi quomodo tandem, aliquando proſperum iter habeam [3] in voluntate Dei veniendi ad vos.*

1. *In ſpiritu meo.*) q. d. toto animo. Sà.

2. *Euangelio.*) Annuntiando.

3. *In voluntate.*) Per voluntatem, ſeu Deo volente.

2. Cor. 13. 7. *Oramus Deum vt nihil mali faciatis, non vt nos [1] probati appareamus, ſed vt vos, quod bonum eſt faciatis: nos autem vt [2] reprobi ſimus.*

1. *Probati.*) Ab hominibus per oſtenſionẽ noſtræ poteſtatis in vos.

2. *Reprobi.*) .i. Minus probati, tanquam infirmi ad vindicandum vel *Reprobi* .i. improbi. q. d. non curo famam meam aut honorem, modò vos bene faciatis.

2. Cor. 13. 9. *Hoc & oramus veſtram [1] conſummationem.*

1. *Conſummationem.*) Perfectionem.

Ad Coloſſ. 1. 3. 4. 5. *Gratias agimus Deo, & Patri Domini noſtri Ieſu Chriſti, ſemper pro vobis orantes: audientes fidem veſtram in Chriſto Ieſu, & dilectionem quam habetis in ſanctos omnes, propter ſpem, quæ repoſita eſt vobis in cælis: quam audiſtis in verbo veritatis Euangelij.*

1. ad Theſſ. 1. 2. 3. *Gratias agimus Deo ſemper pro omnibus vobis, memoriam veſtri facientes in orationibus noſtris ſine intermiſſione, memores operis fidei veſtræ, & laboris, & charitatis, & [1] ſuſtinentiæ ſpei [2] Domini noſtri Ieſu Chriſti, ante Deum & patrem noſtrum.*

1. *Suſtinentiæ.*) Tolerantię, ſeu ſpei tolerantis & perſeuerantis.

2. *Domini.*) In Dominum.

1. ad Theſſ. 3. 10. *Nocte ac die abundantius orantes, vt videamus faciem veſtram, & compleamus ea quæ deſunt fidei veſtræ.*

2. ad Theſſ. 1. 11. 12. *[1] In quo etiam oramus ſemper pro vobis, vt dignetur vos [2] vocatione ſua Deus noſter, & impleat [3] omnem voluntatem bonitatis & [4] opus fidei in virtute, vt clarificetur nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti in vobis, & [5] vos in illo, ſecundum gratiam Dei noſtri, & Domini Ieſu Chriſti.*

1. *In quo &c.*) .i. pro quo, vt ſci. in iudicij die ſaluemini.

2. *Vocatione ſua.*) .i. conſeruatione & augmento gratiæ vocantis, vt ſci. vocatio, per opera magis atque magis confirmetur. Chryſ.

3. *Omnem &c.*) .i. faciat vos velle omne bonum.

4. *Opus fidei &c.*) Conſtantem in aduerſis fidei profeſſionem vitamque fidei conformem. Anſelm.

5. *Vos in illo.*) Vos per illum glorificemini.

Gratias ago Deo meo, ſemper memoriam tui faciens in orationibus meis, audiens charitatem tuam, & fidem, quam habes in Domino Ieſu, & in omnes ſanctos: [1] vt communicatio fidei tuæ euidens fiat [2] in agnitione omnis operis boni, quod eſt in vobis in Chriſto Ieſu. Ad Philemo. 4. 5. 6.

1. *Vt communicatio.*) Refer ad ſuperiora: oro vt fides quam nobiſcum habes communem.

2. *In agnitione &c.*) .i. dum agnoſcuntur opera bona ad quæ te fides impellit. Ita Hieron.

Vide præterea ad Rom. 15. 5. 6. 13. & 2. ad Theſſ. 3. 5. & ad Hebr. 13. 20. 21.

Cariſsime [1] de omnibus orationem facio [2] proſpere te ingredi & valere, ſicut proſpere agit anima tua. Epiſt. Ioã. 3. v. 2.

1. *De omnibus.*) .i. In omnibus.

2. *Proſpere &c.*) .i. Vt ſemper proſperè agas & valeas, vt nunc proſperè agis.

§. 3. AD EANDEM CIRCVMSTANTIAM quis, reuoco diſpoſitiones prçuias orationi.

Antequam oraret Moyſes pro populo idololatra, priùs ex parte ſaltem ſua idololatriam vltus erat, occiſione viginti trium millium de ijs, atque hoc iuſtitiæ opere, viam ſibi munijt ad efficacem precem pro illo ipſo populo fundendam ne funditus deleretur, eſt enim peccati vindicta, præparatio efficax ad exorandum Deum. Vide D. Greg. 20. Moral. c. 6. & 3, parte Paſtoralis c. 23.

§. 4. DE CIRCVMSTANTIA QVID. *Vide §. 1.*

Orat Nehemias pro gratia Regis Perſarum obtinenda.

Obſecro Domine ſit auris tua attendens ad orationẽ ſerui tui, & ad orationem ſeruorum tuorum, 2. Eſdra 1. 11.

qui

qui volunt timere nomen tuum: & dirige ſeruũ tuum hodie, & da ei [1] *miſericordiam ante* [2] *virum hunc.*

1. *Miſericordiam.*) Gratiam, ſeu vt exerceat in nos miſericordiam.

2. *Virum.*) Regem Artaxerxem, quomodo autem eam miſericordiam impetrarit V. c. 2. initio.

Orant Tobias & Sara coniuges pro ſanitate & vita.

Tobiæ 8. 6. 7. 8. 9. 10. *Surgentes pariter, inſtanter orabant ambo ſimul, vt ſanitas daretur eis. Dixitque Tobias: Domine Deus patrum noſtrorum, benedicant te cæli & terræ, mareque & fontes, & flumina, & omnes creaturæ tuæ, quæ in eis ſunt. Tu feciſti Adam de limo terræ, dediſtique ei adiutorium Heuam. Et nunc, Domine, tu ſcis, quia non luxuriæ cauſa accipio ſororem meam coniugem, ſed ſola poſteritatis dilectione, in qua benedicatur nomen tuum in ſęcula ſæculorum. Dixit quoque Sara: miſerere nobis Domine, miſerere nobis, &* [1] *conſeneſcamus ambo pariter ſani.*

1. *Conſeneſcamus.*) Quomodo audita fuerit hæc Oratio Vide c. 14. v. 15. 16.

Propheta Regius ſuis in Pſalmis varia petit à Deo: è quibus indicabo præcipua. Pſalmo 6. deprecatur iram Dei, & timore diuinorum iudiciorum ad recõciliationem aſpirat. Pſ. 12. exorat Dei opem in graui periculo & afflictione quod idem facit Pſ. 16. Pſ. 21. Pſ. 24. Pſ. 25. Pſ. 27. Pſ. 30. Pſ. 34. Pſ. 43. maximè à v. 24. Item Pſ. 53. & 54 & 55. & 56. & 58. & 60. & 68. & 69. & 70. & 73. & 76. & 78. & 79. & 82. & 85. & 87. & 139. cum ſequentibus tribus. Pſ. 24. Petit remiſſionem peccatorum & gratiam benè viuendi, ita Bellarminus. vt & Pſ. 50. & 101. & 129. & 142.

Eccleſ. c. 36 Orat Eccleſiaſticus vt impendat Deus miſericordiam Iudæis qui à gentibus varia, eaque grauia patiebantur.

2. Mach. 10. 4. *Quibus geſtis, rogabant Dominum proſtrati in terram, ne amplius talibus malis inciderent: ſed, & ſi quando peccaſſent, ab ipſo mitius corriperẽtur, & non barbaris ac blaſphemis hominibus traderentur.*

Petendam in omnibus Dei directionem & fauorem. Vide V. Deus. §. 7. ex Exodi 33.

Ad circumſtantiam quid reuoco omnia orationis effecta.

§. 5. QVÆ ORATIONIS EFFECTA IN INtellectu.

Gen. 25. 22. 23. [1] *Perrexit Rebecca vt conſuleret Dominum. Qui reſpondens, ait: duæ gentes ſunt in vtero tuo, & duo populi ex ventre tuo diuidentur, populuſque populum ſuperabit, & maior ſeruiet minori.*

1. *Perrexit.*) Ad altare domeſticum, ibi oratura vt Deus ſibi quid lucta illa ſignificaretur, indicaret.

Expedit Salomon à Deo ſapientiam eamque impetrat, quin & diuitias & gloriã quam non expetierat: ita eſt Deus liberalis vt ſupra vota noſtra impertiat nobis dona ſua. 3. Reg. 3. 5. & 15. & c. 4. 1. verſu 29.

Iuuare orationem ad ſpiritum Prophetiæ patet ex facto Eliſæi, qui prophetaturus cum eſſet, curauit ad ſe adduci [1] Pſaltem 4. Reg. 3. 15.

1. *Pſaltem.*) Vt ſono muſices colligeret animum & in Deum orando ſuſtolleret, itaque diſponeretur ad prophetandum. Ita Rupertus.

Daniel oratione impetrat notitiam ſomnij Nabuchodonoſor eiuſque interpretationem. Eidem [1] oranti ab Angelo reuelatur quando venturus Chriſtus. Daniel. 9. à v. 21. Daniel. 2. 19.

1. *Oranti.*) Orabat vt ſolueretur captiuitas Babylonica, cuius finem inſtare ſciebat ex Prophetia Hieremiæ c. 29. & ecce plus ei largitur Deus quam poſtularet, non enim tantum reuelat id futurum, ſed etiam reuelat tempus venturi Meſſiæ, quo non Iudæi tantum Babylonico iugo, ſed mundus vniuerſus iugo dæmonis & peccati liberarentur. Vbi obſerua meritum atque vim orationis v. 24. abbreuiatæ ſunt (inquit) .i. definitæ breuiores adeo, ob preces præuiſas Danielis.

Vide infra §. 6. ex Exodi 34.

§. 6. QVÆ ORATIONIS EFFECTA IN CORpore.

Exo. 34. 29. *Cum deſcenderet Moyſes de monte Sinai, tenebat duas tabulas teſtimonij, & ignorabat quod* [1] *cornuta eſſet facies ſua* [2] *ex conſortio ſermonis Domini.*

1. *Cornuta.*) .i. Ita lucida vt radios luminis vibraret, eiuſque quaſi cornua emitteret: eſt Metaphora, neque enim erat verè cornuta eius facies.

2. *Ex conſortio &c.*) En vim & fructum orationis & ſermocinationis cum Deo, hoc autem externo lumine ſignificabatur interius, quo ex Dei conſortio plenus erat.

Iudic. 16. 28. 29. 30. *Ille* [1] *inuocato Domino ait: Domine Deus, memento mei, & redde mihi nunc fortitudinem priſtinam*

Deus

Deus meus, vt [2] vlciſcar me de hoſtibus meis, & pro amiſsione duorum luminum vnam vltionē recipiam, & [3] apprehendens ambas columnas, quibus innitebatur domus, alteramque earum dextera, & alteram læua tenens, ait: moriatur anima mea cum Philiſthijm: concuſsiſque fortiter columnis, cecidit domus ſuper omnes principes, & cæteram multitudinem quæ ibi erat: multoque plures interfecit moriens, quam ante viuus occiderat.

1. *Innocato.*) Quia eius illuſio redundabat in opprobrium Dei, cum eius captiuitas attribueretur idolis, & de ea Philiſtæi gratias eis agebant v. 24.

2. *Vlciſcar.*) Hoc non dicit deſiderio vindictæ ſed zelo iuſtitię honoris Dei, vtq; Philiſtęos idololatras occideret.

3. *Apprehendens &c.*) Non peccauit Samſon ſe occidendo, quia id Dei inſtinctu fecit ſupernaturali fortitudine tum corporis tum animi ei data, magna enim fuit opus mentis conſtantia ad mortem tam fortiter contemnendam: ita Auguſt.

Adde ex Caietano & alijs Samſonem non ſe directè & Phyſicè occidiſſe, quod quidem ab eo factum eſſet ſi ſe ipſe pugione v. g. perfodiſſet, neque etiam morali & humana æſtimatione, quia directa eius intentio ferebatur in necem hoſtium, & tantum indirectè & permiſſiuè ſe habuit reſpectu ſuæ; eadem ſe clade inuoluens qua hoſtes ſuos, quorum etiam manus nunquam effugiſſet. Accedit quod id factum ad inſignem hoſtium populi Dei ſtragem & cædem. Obſerua hoc miraculo partam victoriam.

3. Reg. 13. 6 *Ait rex ad virum Dei: deprecare faciem Domini Dei tui & ora pro me, vt reſtituatur manus mea mihi, orauitque vir Dei faciem Domini, & reuerſa eſt manus regis ad eum, & facta eſt ſicut prius fuerat.*

Tobiæ 12. 12. 14. *Quando [1] orabas cum lachrymis, & ſepeliebas mortuos, & derelinquebas prandium tuum, & mortuos abſcondebas per diem in domo tua, & nocte ſepeliebas eos, ego obtuli orationem tuam Domino & nunc miſit me Dominus, vt curarem te, & Saram vxorem filij tui à dæmonio liberarem.*

1. *Orabas.*) Verſu 8. indicat hanc curationem extitiſſe etiam fructum ieiunij & eleemoſynæ. Tobiæ.

Eſter 4. 1. 2. 3. *[1] Quæ cum audiſſet Mardochæus, ſcidit veſtimenta ſua, & indutus eſt ſacco, ſpargens cinerem capiti: & in platea media ciuitatis voce magna clamabat oſtendens amaritudinem animi ſui, & hoc eiulatu vſque ad fores palatij gradiens: non enim erat licitum indutum ſacco aulam regis intrare. In omnibus quoque prouincijs, oppidis, ac locis, ad quæ crudele regis dogma peruenerat, planctus ingens erat, apud Iudęos, ieiunium, vlulatus, & fletus ſacco & cinere multis proſtratis vtentibus.*

1. *Quæ cum audiſſet.*) Pendere ſci. Suſis edictum de occidendis Regis iuſſu Iudæis vniuerſis.

Rurſum Eſther hæc Mardochęo verba mandauit: vade, & congrega omnes Iudæos, quos in Suſan repereris, & orate pro me, non comedatis & non bibatis tribus diebus, & tribus noctibus: & ego cum ancillis meis ſimiliter ieiunabo, & tunc ingrediar ad regem, contra legem faciens, non vocata tradenſque me morti & periculo. Iuit itaque Mardochæus, & fecit omnia quæ ei Eſther preceperat. Eſther 4. 15. 16. 17.

Mardochæus [1] deprecatus eſt Dominum memor omnium operum eius. Eſter 13. 8.

1. *Deprecatus.*) Eius longè pulcherrimam orationem Vide à v. 9. vſque ad finem cap.

Omnis quoque Iſrael pari mente & obſecratione clamauit ad Dominum, eo quod eis certa mors impenderet. Eſter 13. 18

Eſther quoque regina confugit ad Dominum, pauens periculum quod imminebat. Cumque depoſuiſſet veſtes regias, fletibus & luctui apta veſtimenta ſuſcepit, & pro vnguentis varijs cinere & ſtercore impleuit caput, & corpus ſuũ humiliauit ieiunijs: omnia; loca, in quibus antea lætari conſueuerat, crinium laceratione compleuit, & deprecabatur Dominum Deum Iſrael, dicens: Domine mi, qui rex noſter es ſolus, adiuua me ſolitariam, & cuius præter te nullus eſt [1] auxiliator alius. Eſther 14. 1. 2. 3.

1. *Auxiliator.*) Reliquam orationem longè item pijſſimam & affectus pleniſſimam Vide conſequentibus verſibus.

Harum autem tum orationum tũ ieiuniorum, afflictionumq; à Iudæis ſpõte ſuſceptatũ fructus fuit reuocatio crudelis edicti, quo eorum erat mors decreta c. 8. & 9. fuit ſuperbiſſimi Aman hoſtis eorum [1] probroſa mors & ſuſpenſio c. 7. 10. vti & decem filiorũ eius c. 9. 13. 14. fuit omnium illorum qui contra ſe conſpirauerant interitus per regna vniuerſa Aſſueri c. 9. 5. i. per centum viginti ſeptem prouincias c. 1. v. 1. idque quod eſt mirabile, eodem menſe & die quo decreta erat ipſis Iudæis mors, ſci. decimatertia dies menſis Adar c. 3. 13. & c. 8. 12. & c. 9. 1. fuit denique mira lætitia feſtique dies inter Iudęos c. 8. 17. & plurimorum conuerſio ad Iudaiſmum, verique Dei cultum. Ibidem.

1. *Probroſa mors.*) In hac morte tum Aman tum filiorum, tum aliorum hoſtium, tum in

die

die quo ea mors eſt inflicta, obſerua quemadmodum per quæ quis peccat per hęc & punitur, & qui fodit foueam incidit in eam. Obſerua item quomodo tribulatis ſuccurrat tandem Deus cum res in extremo poſitæ ſunt diſcrimine: iam enim pendebat Suſis in regia ciuitate edictum, veredarij velociſſimè ferebantur quocumque, idem laturi edictum ad ſingulas prouincias c. 3. 13. nec ſupererat quicquam niſi vt edictum executioni mandaretur, quo in extremo puncto rebus omnibus deſperatis ſuccurrit tandem Deus. Obſerua denique admirabilem Dei prouidentiã in ſuorum liberatione, nam primò permittit vt Regina Vaſthi immorigeram ſe præſtet Regi Aſſuero c. 1. 12. ab eoq; repudietur. Efficit præterea, vt Eſther ei ſubſtituatur c. 2. 17. & c. 14. 14. vt Mardochæus detegat coniurationem duorum Eunuchorum in regem c. 2. 22. vt idem Mardochæus Reginæ Eſther per certum nuntium ſignificet quid contra Iudæorum gentem moliretur Aman c. 3. 4. 10. Vt rex ducat noctem inſomnem, vt petat ſibi legi Annales; vt ad eum deueniat locum quo Mardochæi fidelitas monumentis illis mandata erat c. 6. 1. quod à Deo factum vt eum regijs honoribus rex decoraret v. 12. & c. 8. v. 2. Denique conuertit Deus ſpiritum regis in manſuetudinẽ erga Eſther c. 15. 11. effecitque vt ab eo vitam vniuerſæ genti ſuę impetraret c. 7.

§. 7. QVÆ ORATIONIS EFFECTA in poſteros, in vxorem, propinquos, in extraneos, in hoſtes, in dęmones.

Gen. 25. 21 *Deprecatus eſt Iſaac Dominum pro vxore ſua eo quod eſſet ſterilis: qui exaudiuit eum, & dedit conceptum Rebeccæ.*

Gen. 32. 28 29. *Si contra [1] Deum [2] fortis fuiſti, quantò magis contra homines præualebis. Et benedixit ei in eodem loco.*

1. *Deum.*) Angelum Dei perſonam agentem.

2. *Fortis fuiſti.*) Vide v. 25. fortis autem fuit quia Deum precibus ſuis, cum lachrymis (inquit Oſeas cap. 12. v. 3.) fuſis flexit vt ſibi contra Eſau vires ſuppeditaret.

Exodi. 17. 11. Moſes oratione vincit Amalecitas.
Exodi 32. 31. &c. Item auertit à populo iram Dei.

Iudic. 3. 9. 10. *Et clamauerunt ad Dominum, qui ſuſcitauit eis ſaluatorem & liberauit eos Othoniel videlicet filium Cenez, fratrem Caleb minorem, fuitque in eo ſpiritus Domini, & iudicauit Iſrael. Egreſſuſque eſt ad pugnam, & tradidit Dominus in manus eius Chuſan Raſathaim regem Syriæ, & oppreſſit eum.*

Vide item verſu 15. quomodo ad preces eorum ſuſcitauit Iudicem Aod. & v. 29. quomodo cæcidit 10. hoſtium millia. & c. 4. quomodo liberati per Deboram & Barac de ſeruitute regis Iabin, contra quem, & Siſaram ducem exercitus eius pugnauit Deus: [1] perterruitque Siſaram & currus eius v. 15.

1. *Perterruit.*) Per fulgura, fulmina, tonitrua, & grandinem: nam vt dicitur c. 5. 20.

1 De cælo dimicatum eſt contra eos. Stellæ manentes in ordine & curſu ſuo, aduerſus Siſaram pugnauerunt. Iudic. 5. 20

1. *De cælo.*) Id eſt, vt iam dictum eſt per fulgura &c. Adde ventos, ignem, ſtellas cadentes, quibus omnibus conſtitus eſt Siſaræ exercitus. Vide victoriam miraculi plenam.

Clamat Iſrael ad Dominum preſſus à Madianitis, mittiturque ad eum liberandum Gedeon. Iterum orat preſſus ab hoſtibus & per Iephte ſaluatur. Iudic. 10. 10. & cap. 11. 32. Iudic. 6. & 7.

Vide Verbo Tribulatio, victoriam Iſraelitarum de qua ferè tota tribus Beniamin deleta, oratione partam & ieiunio ex Iudic. 20. 26. 35.

Oratione & voto impetrat Anna filios. 1. Reg. 1. 10 11. & c. 2. 21.

Samuel oratione vincit hoſtes, quos Deus tonitru, fulgure ac fulmine fragoreque magno cædit ac perterrefacit.

Quandocumque [1] ſpiritus Domini malus arripiebat Saul, Dauid tollebat citharam, & percutiebat manu ſua, & refocillabatur Saul, & leuius habebat, [2] recedebat enim ab eo ſpiritus malus. 1. Reg. 16. 23.

1. *Spiritus Domini malus.*) Quia à Deo immiſſus.

2. *Recedebat.*) Ad tẽpus, quod fiebat maximè precibus & meritis Dauidis, cuius deuotionem etiam accendebat muſica.

Iratus eſt furor Domini contra Iſrael, & tradidit eos in manu Hazael regis Syrię & in manu Benadad filij Hazael cunctis diebus: deprecatus eſt autem Ioachas faciem Domini, & audiuit eum Dominus: vidit enim anguſtiã Iſrael quia attriuerat eos rex Syriæ: & dedit Dominus Saluatorem Iſraeli, & liberatus eſt de manu regis Syriæ &c. 4. Reg. 13. 3 4. 5.

Ad preces Ezechię mittit Dominus Angelum qui hoſtium centum octoginta quinque millia cædit. Rexque Sennacherib à filijs occiditur v. 37. tum [1] ob preces Ezechiæ tum ob blaſphemiam c. 18. & 19. ab eodem Sennacherib prolatam. 4. Reg. 19. 15. 35.

1. Ob

1. *Ob preces Ezechiæ.*] Obſerua ritum quo orauit Ezechias, dicit enim Scriptura expandiſſe cum literas coram Domino: impius enim Sennacherib non tantum verbis, ſed & literis minatum & blaſphemiarum plenis eum terruerat, quas literas quia blaſphemias contra Deum continebant, ideo ad eum contra Sennacherib commouendum coram eo explicat & euoluit. Vide 2. Paralip. cap. 32. 16. 17.

Iob 42. 7. 8. *Poſtquam locutus Dominus verba hæc ad Iob, dixit ad Eliphaz Themanitem: iratus eſt furor meus in te, & in duos amicos tuos, quoniam non eſtis locuti coram me rectum, ſicut ſeruus meus Iob.* [1] *Sumite ergo vobis ſeptem tauros, & ſeptem arietes, & ite ad ſeruum meum Iob, & offerte holocauſtum pro vobis. Iob autem ſeruus meus orabit pro vobis, faciem eius ſuſcipiam vt non vobis imputetur ſtultitia, neque enim locuti eſtis ad me recta ſicut ſeruus meus Iob.*

1. *Sumite.*] Quomodo id ab ijs præſtitum vide v. 9.

1. Mach. 3. 44. 46. 47. 48. *Congregatus eſt conuentus vt eſſent parati in prælium; & vt orarent, & peterent miſericordiam & miſerationes. Et congregati ſunt, & venerunt in Maſpha* [1] *contra Ieruſalem, quia locus orationis* [2] *erat in Maſpha, ante in Iſrael: & ieiunauerunt illa die, & induerunt ſe cilicijs, &* [3] *cinerem impoſuerunt capiti ſuo, &* [4] *diſciderunt veſtimenta ſua: &* [5] *expanderunt libros legis,* [6] *de quibus ſcrutabantur gentes ſimilitudinem ſimulachrorum ſuorum.*

1. *Contra Hieruſalem.*] .i. Verſa facie ad Hieruſalem ſicut Daniel exiſtens Babylone orabat conuerſa facie verſus Hieruſalem vbi quondam fuerat templum.
2. *Erat.*] Quondam ſci. V. 1. Reg. 7.
3. *Cinerem.*] In ſignum humiliationis.
4. *Diſciderunt.*] In ſignum triſtitiæ & afflictionis interioris.
5. *Expanderunt.*] Ad oſtendendum ſe pro lege paratos mori.
6. *De quibus &c.*] Aliqui enim pagani volebant ex libris Moyſi autoritatem dare cultui idolorum maximè ex cap. 25. Exodi, vbi præcipitur intra ſanctum ſanctorum poni imagines Cherubim.

Huius autem orationis vim vide cap. ſequenti.

1. Mach. 11 71. 74. *Scidit Ionathas veſtimenta ſua, & poſuit terram in capite ſuo & orauit.*
Et ceciderunt de alienigenis in die illa tria millia virorum, & reuerſus eſt Ionathas in Ieruſalem.

Portam ſuccenderunt, & effuderunt ſanguinem innocentem: & orauimus ad Dominum, & exauditi ſumus, & obtulimus ſacrificium, & ſimilaginem, & accendimus lucernas, & propoſuimus panes. 2. Mach. 1. 8.

Sacerdotes ante altare cum ſtolis ſacerdotalibus iactauerunt ſe, & [1] *inuocabant de cælo eum, qui de depoſitis legem poſuit, vt his, qui depoſuerant ea ſalua cuſtodiret.* 2. Mach. 3. 15.

1. *Inuocabant.*] Huius inuocationis fructus fuere grauiſſima Heliodoro flagella inflicta ab Angelis, verſu 26. Vide item verſu 19. 20. 21. generales omnium preces vt tantum malum, templi ſcil. expilationem auerteret Deus.

Quantum fuerit tum Iudæ Machabæi, tum Iudæorum orandi ſtudium belli tempore, & quo fructu in hoſtes, Vide fusè l. 2. Machab. c. 8. verſu 2. 5. 24. 29. Item cap. 10. verſu 16. 25. 29. & cap. 11. ver. 6. 7. 8. & cap. 15. verſu 21.

Machabeus inuocato magno mundi principe, qui ſine arietibus & machinis temporibus Ieſu præcipitauit Iericho, irruit ferociter muris; & capta ciuitate per Domini voluntatem, innumerabiles cædes fecit: ita vt adiacens ſtagnum ſtadiorum duorum latitudinis ſanguine interfectorum fluere videretur. 2. Mach. 12 15. 16.

Vide ad idem v. 5. 6. 15. 28. 36. &c.

Rex mente effrenatus veniebat, nequiorem ſe patre ſuo Iudæis oſtenſurus. Quibus Iudas cognitis, præcepit populo vt die ac nocte Dominum inuocarent, quo, ſicut ſemper, & nunc adiuuaret eos: quippe qui lege, & patria, ſanctoque templo priuari vererentur: ac populum qui nuper paululum reſpiraſſet, ne ſineret blaſphemis rurſus nationibus ſubdi. Omnibus itaque ſimul id facientibus, & petentibus à Domino miſericordiam, cum fletu & ieiunijs, per triduum continuum proſtratis hortatus eſt eos Iudas vt ſe præpararent. 2. Mach. 13 9. 10. 11. 12.

Audito Iudæi Nicanoris aduentu, & conuentu nationum, conſperſi terra rogabant eum, qui populum ſuum conſtituit, vt in æternum cuſtodiret, quique ſuam portionem ſignis euidentibus protegit. 2. Mach. 14 15.

Iudas & qui cum eo erant inuocato Deo per orationes congreſſi ſunt: manu quidem pugnantes, ſed Dominum cordibus orantes proſtrauerunt non minus triginta quinque millia, præſentia Dei magnifice delectati. 2. Mach. 15 26. 27.

Luce 1.13. *Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita eſt deprecatio tua: & vxor tua Eliſabeth pariet tibi filium, & vocabis nomen eius Ioannem.*

Actor. 27. 23.24. *Aſtitit mihi hac nocte Angelus Dei cuius ſum ego, & cui deſeruio dicens: ne timeas Paule Cæſari te oportet aſſiſtere; & ecce [1] donauit tibi Deus omnes qui nauigant tecum.*

1. *Donauit tibi.*] i. Tuis precibus & meritis.

§. 8. QVÆ ORATIONIS EFFECTA in animantes.

Exod. 8.14. 31. Orante Moſe ceſſat plaga [1] ranarum, & muſcarum.

1. *Ranarum.*] Quas vt ceſſare faciat, petit ſibi verſu 9. conſtitui tempus quando id velit fieri Pharao, quibus verbis magnã oſtendit in Deum fiduciam, quo fauente ſperabat ſe quocumque tempore à Pharaone aſſignato, poſſe muſcas extinguere.

Exod. 10. 18.19. Ceſſat item eo orante plaga locuſtarum.

Daniel oratione claudit ora leonum ne ſe deuorent c.6.& 14. in fine.

Iona 2. Ionas orando liberatur à cæto, viuitque in eius ventre triduano miraculo.

§. 9. QVÆ EFFECTA ORATIONIS IN RES inanimas, in accidentia, morbos, &c.

Oratione ſua impetrat Moſes per mare ſecurum tranſitum Hebræis, atque vt is ſit exitio Ægyptijs: id iudicatur Exodi 14. 15. Quid [1] clamas ad me.

1. *Clamas.*] Non erat aliud hic clamor quam oratio qua petebat Moſes ſibi populoque ſuo opem ferri tam arcto loco concluſis, quod & fecit Deus diuiſione maris rubri.

Num. 11.1. 2. Idem Moſes orans ignem qui iam extremam partem caſtrorum deuorauerat conſumens murmurantes, continet atque compeſcit. Vide ad idem §.1. ex Numer. 16.

Num. 12. 13. Idem curat oratione ſua ſororis lepram.

Num. 14. 12.20. Idem auertit à populo peſtem & mortem.

Ioſue 10.13 Ioſue oratione ſua ſiſtit [1] Solem vt reliquam victoriam proſequi poſſit, ne ſe tenebrarum præſidio ſaluent hoſtes.

1. *Solem.*] Tendentem iam ad occaſum: conſiſtit autem Sol vno die artificiali integro .i. 12. horis, vnde vna dies facta eſt quaſi duæ Eccli. 46. verſu 5. Siſtit autem cum Sole etiam Lunam & reliquos cælos, hos enim ſignificant Sol & Luna hîc, alioqui ſi cæteri orbes moti fuiſſent his duobus ſtantibus, perpetua mundi harmonia concentuſq; cælorum perturbatus fuiſſet, inæquabili vnius aut duorum motione. Diſce quid poſſit iuſti oratio, cui etiam cæli, prima mundi corpora, & vnde mundi pendet ordo, ſubijciuntur.

Sitiens valde clamauit ad Dominum, & ait: Tu dediſti in manu ſerui tui ſalutem hanc maximam, atque victoriam: en ſitis morior, incidámque in manus incircumciſorum. Aperuit itaque Dominus molarem dentem in maxilla aſini, & egreſſæ ſunt ex eo aquæ, quibus hauſtis refocillauit ſpiritum, & vires recepit. Iudic. 15.18 19. vſque ad idcirco.

Clamauit Samuel ad Dominum, & dedit Dominus [1] voces & pluuias in illa die. 1. Reg. 12. 18.

1. *Voces.*] Tonitrua: notanda hic circumſtantia temporis, facta ſci. hæc tonitrua tempore meſſis v. 17. quando in Palæſtina non ſolet tonare, & ſi aliquando tonet, non id fit repente, & abſque præuia aëris diſpoſitione, ſicut factum eſt ad preces Samuelis: ideoque ſubditur timuiſſe omnem populum, tanto attonitum miraculo, veritumque ne moreretur.

Oratione & ſacrificio cohibet Dauid ſæuiſſimam peſtem quæ iam vno die ſeptuaginta millia conſumpſerat. 2. Reg. 24. 25.

Cum iam tempus eſſet, vt offerretur holocauſtum, accedens Elias Propheta, ait: Domine Deus Abraham, & Iſaac, & Iſrael, oſtende hodie, quia tu es Deus Iſrael, & ego ſeruus tuus, & iuxta præceptum tuum feci omnia verba hæc: exaudi me, Domine, exaudi me: vt diſcat populus iſte quia tu es Dominus Deus, & tu conuertiſti cor eorum iterum. Cecidit autem ignis Domini, & vorauit holocauſtum, & ligna, & lapides, puluerem quoque & aquam, quæ erat in aquæductu lambens. 3. Reg. 18. 36.37.38.

Elias aſcendit in verticem Carmeli, & pronus in terram, [1] poſuit faciem ſuam inter genua ſua, & dixit ad [2] puerum ſuum: aſcende, & proſpice contra mare. Qui cum aſcendiſſet, & contemplatus eſſet, ait: non eſt quidquam, & rurſum ait illi: reuertere [3] ſeptem vicibus. In ſeptima autem vice, ecce nubecula parua, quaſi [4] veſtigium hominis, aſcendebat de mari, qui ait: aſcende, & dic Achab: Iunge currum tuum, & deſcende, ne occupet te pluuia. Cumque ſe verteret huc atque illuc, ecce cæli contenebrati ſunt, & nubes, & ventus, & facta eſt pluuia grandis. 3. Reg. 18. 42.43.44. 45.

1. *Poſuit faciem, &c.*] Orantis in modum & vt attentius, & ſine diſtractione oraret.
2. *Puerum.*] Famulum.
3. *Septem vicibus.*] Nota longiorem fuiſſe

Eliæ

Eliæ orationem, qua docemur perſeuerantiam in oratione.

4. *Veſtigium.*] Pedis hominis.

Obſeruandum hic Eliam habuiſſe reuelationem de futura pluuia cap. 17. verſu 2. & hic verſu 41. *Sonus multæ pluuiæ eſt* .i. iam mihi reuelauit Deus pluuiam venturam, & eam video quaſi venientem & prænuntio ex tonitruo; non obſtante tamen ea reuelatione orat feruenter & diu pro pluuia, quia ſcil. norat futuram quidem Dei ordinatione pluuiam, ſed non niſi interuentu ſuæ orationis. Vide infra §.15.

4. Reg. 6. 18. *Hoſtes deſcenderunt ad eum. Porro Eliſeus orauit ad Dominum, dicens: Percute, obſecro, gentem hanc* [1] *cæcitate. Percuſſitque eos Dominus, ne viderent, iuxta verbum Eliſæi.*

1. *Cæcitate.*] Non omnimoda, ſed acriſia qua videntes Eliſæum, non agnoſcebant: iſta eadem percuſſi fuerunt Sodomitæ. Gen. 19.

4. Reg. 6. 20 *Cum ingreſſi fuiſſent in Samariam dixit Eliſæus: Domine, aperi oculos iſtorum vt videant. aperuitque Dominus oculos eorum, & viderunt ſe eſſe in medio Samariæ.*

4. Reg. 20. 2. 5. 6. *Ezechias oratione impetrat ſanitatem & vitæ annos quindecim.*

4. Reg. 20. 11 *Inuocauit Iſaias Propheta Dominum, & reduxit vmbram per lineas, quibus iam deſcenderat* [1] *in horologio Achaz retrorſum, decem gradibus.*

1. *In horologio Achaz.*] Non tantum in horologio iſto, ſed in omnibus retroceſſit vmbra per totum orbem: quia ſci. Sol ipſe retroceſſit vt communiter DD. & SS. PP. & patet 2. Paral. 32. v. 31. vbi dicitur veniſſe Babylonios ad Ezechiam vt interrogarent de portento quod acciderat ſuper terram. Nota 2. hos 10. gradus ſeu lineas fuiſſe 10. horas, ordinariè enim lineæ in horologiis horas ſignificant. Nota 3. cum Sole, cæteros cæleſtes orbes retroceſſiſſe, vt dictum hoc eodem §. ad cap. 10. Ioſue. Nota 4. quanti faciat Deus iuſtos, vt pro quibus vniuerſum naturæ curſum inuertat.

Sidrach, Miſach, & Abdenago orando compeſcunt vim ignis, Daniel. 3. 24. & 49.

Suſanna oratione & ſpe magna in Deum liberatur à morte, curatque Deus miraculosè reuocari mortis ſententiam per Danielem tum puerum circiter duodennem, Daniel. 13. v. 35. 42. 45.

2. Mach. 3. 31. 33. Heliodorus impius & ſacrilegus oratione Oniæ ſummi Pontificis à morbo morteque liberatur.

Actor. 4. 31 *Cum oraſſent,* [1] *motus eſt locus in quo erant congregati: & repleti ſunt omnes Spiritu ſancto, & loquebantur verbum Dei cum fiducia.*

1. *Motus eſt locus.*] Hic terræ motus oſtendit eorum exauditam eſſe orationē, nec poſſe reſiſtere principes & potentes Spiritui ſancto quo repleti erant fideles, quique tam facilè ſolidum terræ corpus concuſſiſſet.

Media nocte Paulus & Silas orantes, laudabant Deum: & [1] *audiebant eos, qui in cuſtodia erant. Subito vero* [2] *terræ motus factus eſt magnus, ita vt mouerentur fundamenta carceris, & ſtatim aperta ſunt omnia oſtia, & vniuerſorum vincula ſoluta ſunt.* Act. 16. 25. 26.

1. *Audiebant eos.*] Paulum & Silam orantes.

2. *Terræ motus.*] Ad oſtendendum vim orationis, quam & licet videre in apertione ianuarum & ſolutione vinculorum, quæ duo, ſunt diſtincta duo effecta orationis Apoſtolorum.

Contigit patrem Publij febribus & dyſenteria vexatum iacere, ad quem Paulus intrauit: & cum oraſſet, & impoſuiſſet ei manus, [1] *ſaluauit eum.* Actor. 28. 8

1. *Saluauit.*] Merces fuit iſta ſalus, & miraculum hoſpitalitatis, de qua v. 7.

Petrus oratione reſuſcitat Tabitham Act. 9. 40.

Hi habent poteſtatem claudendi cælum, ne pluat diebus prophetiæ ipſorum: & poteſtatem habent ſuper aquas conuertendi eas in ſanguinem, & percutere terram omni plaga, quotieſcunque voluerint. Apoc. 11. 6.

§. 10. AVDIT NONNVNQVAM DEVS ORANTES, ſed ad eorum perniciem.

Ita audiuit Iſraelitas petentes ſibi Reges qui multorū malorum eis cauſa fuere, quod hic prædicitur ijs à v. 11. & petendo Regem peccabant c. 12. v. 19. volebat enim Deus eſſe eorum Rex immediatè, vtique iudicibus vt hactenus fecerat tanquam ſuis vicariis, nec volebat auguſtum hunc Regis titulum, poteſtatemque dari alteri. 1. Reg. 8. 7. 8. 9

Quomodo petentes Iudæi carnes auditi ſunt, ſed in ſuam perniciem. Vide Num. 11. v. 3. & 33. & Pſ. 77. 30. 31.

§. 11. NEQVE SANCTI ORANTES SEMPER exaudiuntur, vel non ſtatim orat Moſes vt liceat ſibi ingredi terram promiſſam, nec auditur.

Iratuſque eſt Dominus mihi propter vos, nec exaudiuit me, ſed dixit mihi: Sufficit tibi: nequaquam vltra loquaris de hac re ad me. Deut. 3. 26

Pſ.118.81 82. 1 *Defecit in ſalutare tuum anima mea: & in verbum tuum* 2 *ſuperſperaui.*
Defecerunt 3 *oculi mei in eloquium tuum, dicentes: quando conſolaberis me.*

1. *Defecit.*] Præ nimia expectatione ſalutis tuæ mihi promiſſæ.
2. *Superſperaui.*] Valde ſperaui.
3. *Oculi.*] Dum intentè in cælum ſuſpiciunt expectantes auxilium promiſſum. Vide verſu 123.

Orat Hieremias 10. dies integros vt intelligat Dei voluntatem c. 42. 7.
Vide V. Conſolatio. Verbo Mors §. 6.
Orat Paulus à ſe auferatur ſtimulus carnis, neque tamen auditur. 2. Cor. 12. 8.

§. 12. VBI ORANDVM.

Exod. 3. 1. Loco ſecreto & in ſeceſſu aliquo, imitatione Moſis, qui gregem minabat ſeu ducebat ad interiora deſerti, vt ibi liberius pro ſalute ſuorum Hebræor. oraret. Ita DD.

Marci 1. 35 *Diluculo valde ſurgens, egreſſus abijt in deſertum locum, ibique orabat.*

Tobiæ 1. Tobias commendatur quod iret ad templum in Hieruſalem, vtique ibi oraturus.
Vide §. 1. ex Actor. 3. Vide ibidem ex Numer. 16. & 25. de oratione Moſis in tabernaculo, & §. 5. ex Gen. 25. & infra §. 14.
Quomodo priſci Iudæi exules, orantes verterent faciem verſus Hieruſalem & templum. Vide §. 7. ex 1. Mach. 3.

§. 13. CIRCVMSTANTIA QVOMODO.

Vide §. 1. vbi de varijs formulis.

Oratio ſit humilis & verecunda.

Gen. 18. 27 32. *Quia ſemel cœpi, loquar ad Dominum meum, cum ſim puluis & cinis. Obſecro, inquit, ne iraſcaris Domine ſi loquar adhuc ſemel, quid ſi inuenti ibi fuerint decem, & dixit: non delebo* 1 *propter decem.*

1. *Propter decem.*] Non fuit auſus Abraham ob reuerentiam & verecundiam vltrà deſcendere ad 4. iuſtos qui erant in Sodomis, ſci. Loth, vxorem eius, & duas filias: reliqui enim omnes cæleſti igne abſumpti ſunt. Ita Chryſ.

Matth. 26 39. *Procidit* (Chriſtus) *in faciem ſuam orans.*

Ioann. 17. 1 *Hæc locutus eſt Ieſus: & ſubleuatis oculis in cælum dixit: Pater venit hora* 1 *clarifica filium tuum, vt filius tuus* 2 *clarificet te.*

1. *Clarifica.*] Miraculis in cruce, reſurrectione, aſcenſione, &c. ne me vt vilem ob mortem crucis contemnant homines.
2. *Clarificet te.*] q. d. Hęc peto ideo vt omnis mea claritas & gloria ad te tanquam ad ſuum, redeat principium. Obſeruat Chryſ. hanc orationẽ fudiſſe Chriſtum morte iam imminente vt quod verbis docuerat paulò antè, id exemplo firmaret: prædixerat Apoſtolis varias afflictiones cap. 15. 17. 18. docuerat in ſe confiderent cap. 16. v. 33. id nunc re docet, qui quatenus homo eſt, ſpem ſuam omnem ponat in Deo cum imminente morte ad eum peccandum ſe conuertat. In periculis itaque & aduerſis ad preces confugiendum, & alios tunc non ſolis verbis, ſed multò magis exemplo docere ſolariq; nos oportet, ait Auguſt. & Beda.

Vide §. 3. ex Actor. 20. & §. 7. ex 4. Reg. 19.
Quomodo addenda ieiunia & carnis afflictiones orationi, Vide ibidem ex 1. Mach. 3. & §. 1. ex Iudith 4.
De ſitu corporis orantis Eliæ, vide §. 9. ex 3. Reg. 18.
Quomodo orandum cum gemitu, Vide §. 1. & V. Compaſſio ex Marci 7.

§. 14. DE CIRCVMSTANTIA QVANDO.

Dauid dum Saul eum perſequeretur fugit in Nobe, vbi erat tabernaculum orandi cauſa, vtque negotia ſua Deo commendaret, inquit Lira. 1. Reg. 21. 1.

Licet de vna quapiam re danda habeat quis à Deo promiſſum: 1 orandum eſt tamen vt eam largiatur.

Orat Iſaac ad auertendam vxoris ſterilitatem, licet ei promiſiſſet Deus ſemen.
Orat Dauid vt regnum ſuum non deficiat, quamquam id eſſet ei à Deo promiſſum, qui fallere non poteſt. 2. Reg. 7. 25

1. *Orandum eſt, &c.*] Quia licet promiſerit Deus quidpiam, orandum eſt tamen vt id mereantur recipere quibus ea promiſſio eſt facta. Item quia tales promiſſiones intelligi debent ſub conditione, ſcil. ſi homines non ponant diuinæ promiſſioni obicem, ſi faciant quod ad id conducit, ſi ea ad id adhibeant media quæ vult Deus, inter quæ ſæpe eſt oratio. Ita Lira. pluribus.

Idem dic de diuinis comminationibus: licet enim aliquam pœnam cõminetur Deus, bonum tamen orare vt eam auertat: ita Dauid orat, ieiunat, iacet humi pro ſalute paruuli, quem tamen moriturum ei prædixerat Propheta, verum poterat cogitare non eſſe eam abſolutam ſententiam, ſed tantum conditionatam: *morietur* niſi ſci. quis me oratione placet & ieiunio.

Quamuis

Quamuis eſſet Deus pollicitus Dauidi fore regnum eius æternum, orat tamen Salomon filius vt ita fiat. 3. Reg. 8. 24. 25. Vide ſupra §. 9. ex 3. Reg. 18.

Licet ex prophetia Hieremiæ certus eſſet Daniel poſt 70. annos ſoluendam captiuitatem Babylonicam, pro ea tamen re impetranda orat in ieiunio, ſacco & cinere. Danielis 9. 1. 2. orandum ante cibum. Vide §. 1. ex Matth. 14.

De orando hora nona Ibid. ex Actor. 3.

De oratione tum diurna, tum nocturna occurrent paſſim ſuperius varia teſtimonia.

Orandum maximè in aduerſis, Vide verbo Tribulatio, & hic infra §. 16. in fine, & §. 13. ex Ioann. 17.

§. 15. AD CIRCVMSTANTIAM QVANDO, reuoco Quamdiu, & Quoties, aioq; perſeuerandum in oratione, de quo ſuperioribus paragraphis multa. Vide §. 9. ex 3. Reg. 18. & §. 11. de Hieremia & alibi, neque enim mihi propoſui indicare omnia.

§. 16. ETIAM ALIORVM ORATIONES AMbiendæ. Ita factum ab Anna matre Samuelis.

1. Reg. 1. 18. *Vtinam* [1] *inueniat ancilla tua gratiam in oculis tuis.*

1. *Inueniat gratiam.*] Vt ſcil. velis pro me orare.

Ita Iſraelitæ autem ad Samuelem in hæc verba:

1. Reg. 7. 8. *Ne ceſſes pro nobis clamare ad Dominum Deum noſtrum, vt ſaluet nos de manu Philiſthinorum.*

1. Reg. 12. 19. *Timuit omnis populus nimis Dominum, & Samuelem, & dixit vniuerſus populus ad Samuelem: ora pro ſeruis tuis ad Dominum Deum tuum, vt non moriamur. Addimus enim vniuerſis peccatis noſtris malum, vt peteremus nobis regem.*

1. Paral. 25. 5. *Omnes iſti filij Heman* [1] *videntis regis, in ſermonibus Dei,* [2] *vt exaltaret cornu: deditq; Deus Heman filios quattuordecim, & filias tres.*

1. *Videntis.*] .i. Prophetæ, ſeu laudantis & canentis Deo laudes, tales enim etiam dicebantur Prophetæ.

2. *Vt exaltaret cornu.*] .i. Ad hoc laudabant Deum vt ipſe exaltaret fortitudinem regni Dauidis, hos autem cantores ad id cõſtituerat ipſe Dauid vt orarent pro populo, quod patet initio capitis.

4. Reg. 19. 2. 3. 4. Ezechias vehementer timens Sennacherib potentiſſimum hoſtem, commendat ſe per legatos Iſaiæ precibus.

Offerant (ita Darius rex) *oblationes Deo cæli, orentque pro vita regis & filiorum eius.* 1. Eſdra 6. 10.

Ora pro nobis, quoniam mulier ſancta es & timens Deum. Iudith 8. 29.

Orate vt firmum faciat Deus conſilium meum. Iudith 8. 31.

Vos autem nolo vt ſcrutemini actum meum, & vſque dum renunciem vobis, nil aliud fiat, niſi oratio pro me ad Dominum Deum noſtrum. Iudith 8. 33.

Quemadmodum Iudæi captiui miſerint pecunias Hieruſalem vt pro ſe & pro Nabuchodonoſor ſacrificaretur. Vide Baruch c. 1.

De cætero, fratres, orate pro nobis, vt ſermo Dei currat, & clarificetur ſicut & apud vos, & vt liberemur ab importunis, & malis hominibus: [1] *non enim omnium eſt fides.* 2. ad Theſ. 3. 1. 2.

1. *Non enim omnium &c.*] Quia multi credere nolunt.

Spero per orationes veſtras donari me vobis. ad Philem. v. 22.

Orate pro nobis: confidimus [1] *enim quia bonam conſcientiam habemus in omnibus bene volentes conuerſari. Amplius autem deprecor vos hoc facere, quo celerius* [2] *reſtituar vobis.* ad Hebr. 13. 18. 19.

1. *Enim.*] Rationem dat cur non ſit indignus pro quo oretur, cum non ſit impoſtor aut ſimulator vt aliqui ei imponebant, ſed conſcientia ſibi teſtis ſit ſincerè ſe prædicaſſe verbum Dei &c.

2. *Reſtituar.*] Erat enim Romæ vinctus in carcere. Notat D. Tho. Paulum in omnibus rebus & neceſſitatibus adhibuiſſe orationem, ideoque proſperè ei ceſſiſſe omnia.

ORNATVS MVLIERVM.

V. Mulierum vitia.

§. 1. QVÆNAM EVM ADHIBVERE?

Thamar, quæ poſitis viduitatis veſtibus ſe ornauit & aſſumpſit [1] *theriſtrum.* Gen. 38. 14.

1. *Theriſtrum.*] Veſtis erat genus, inquit P. Sà. Quidam peplum vertunt, ſeu lineum velum, aut amictum.

[1] Iezabel quæ depinxit oculos ſtibio & ornauit caput ſuum. 4. Reg. 9.

1. *Iezabel.*] Fuit autem hæc longè peſſima, Thamar autem fornicata eſt cum Iuda, vnde ferè impiæ mulieres ſuperfluum ornatum adhibuere.

Iſa. 3. Filiæ Ieruſalem, quibus cõminatur Iſaias auferenda earum ornamenta omnia.

§. 2. QVÆNAM ILLVM CONTEMPSERE.

Eſther. 2. 15. *Euoluto tempore per ordinem, inſtabat dies, quo Eſther filia Abigail fratris Mardochæi, quam ſibi adoptauerat in filiam, deberet intrare ad regem, quæ non quæſiuit muliebrem cultum, ſed quæcumque voluit Egeus Eunuchus cuſtos virginum, hæc ei ad ornatum dedit.*

Vide ad idem V. Opera §.2. ex Eſther 14.16.

OTIVM.

V. Acedia.

PARENTES.

Vide Filij. Paterfamilias.

Agendum prius de parentum in filios, tum viciſſim de filiorum in parentes officijs.

§. 1. AGNOSCANT PROLES ESSE dona Dei.

Gen. 4.1. *Eua concepit & peperit Cain, dicens: poſſedi hominem* [1] *per Deum.*

1. *Per Deum.*] .i. Dei cooperationem. Non natura (inquit Eua ex mente Chryſ.) dedit mihi puerum, ſed diuina gratia: Deo itaque partum acceptum refert in quo ſe gratam oſtendit.

Gen. 29.31. Videns Dominus quod (Iacob) deſpiceret Liam, aperuit vuluam eius, ſorore ſterili permanente.

Gen. 30.1.2 *Ait Rachel marito ſuo: da mihi liberos alioquin moriar. Cui iratus reſpondit Iacob:* [1] *Num pro Deo ego ſum qui priuauit te fructu ventris tui?*

1. *Num pro Deo, &c.*] q.d. Num Deus ego aut Dei vice fungor. Chald. non à me, ſed à Deo pete proles.

Gen. 30.23. *Quæ concepit & peperit filium, dicens: Abſtulit* [1] *Deus* [2] *opprobrium meum. & v. 24. Et vocauit nomen eius Ioſeph, dicens: addat mihi Dominus filium alterum.*

1. *Deus.*] Non natura, non vir meus.
2. *Opprobrium.*] Quia in antiqua lege probro erat ſterilitas.

Paruuli ſunt quos donauit mihi Deus ſeruo tuo. Gen. 33.5.
Filij mei ſunt quos donauit mihi Deus in loco iſto. Gen. 48.9.

§. 2. QVALIA A PARENTIBVS FILIIS imponenda nomina.

Verbo Gratitudo, §.1. ex Gen. 29. & 41. & Exodi 2.

§. 3. FILIIS BENEDICANT POTISSIMVM ante mortem, ijſque dent monita ſalutis.

[1] *Benedictus Dominus Deus Sem, ſit Chanaan ſeruus eius. Dilatet Deus Iaphet, & habitet in tabernaculis Sem, ſitque Chanaan ſeruus eius.* Gen. 9. 26. 27.

1. *Benedictus.*] Hebraiſmus qui ſic explicatur à Caiet. & Lipomano: Deus tanta copia tum terreſtrium bonorum, tum cæleſtium ditet poſteros Sem, vt quiſquis eos viſurus eſt, benedicat Deum qui tam eſt in ſuos munificus.

Det tibi Deus de [1] *rore cæli & de* [2] *pinguedine terræ abundantiam frumenti & vini, & ſeruiant tibi populi, & adorent te tribus: eſto Dominus fratrum tuorum & incuruentur ante te filij matris tuæ: qui maledixerit tibi ſit ille maledictus: & qui benedixerit tibi benedictionibus repleatur.* Gen. 27.28 29.

1. *Rore.*] Quia cum in Palæſtina bis tantum in anno pluat in Octobri & Aprili, indigent ſata continuo rore vt inde alantur.
2. *Pinguedine terræ.*] Vt agri tui non ſint ſabuloſi, neque item iuſtò plus humore redundent.

Benedixit Iacob filijs Ioſeph & ait: Deus in cuius conſpectu ambulauerunt patres mei Abrahã & Iſaac, Deus qui paſcit me ab adoleſcentia mea, vſque in præſentem diem: [1] *Angelus qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris iſtis: &* [2] *inuocetur ſuper eos nomen meum, nomina quoque patrum meorum Abraham & Iſaac, & creſcant in multitudinem ſuper terram.* Gen. 48.15. 16.

1. *Angelus.*] Cuſtos meus. Supple vocem *quoque* .i. Angelus quoque.
2. *Inuocetur nomen meum.*] .i. Dicantur filij mei, ac conſequenter Abraham atque Iſaac.

Idem Iacob moriturus filiis ſuis benedicit, ac maximè Ioſepho, ijſque dat [1] mandata verſu vltimo. Gen. 49.1. 16.28.

1. *Mandata.*] Hebræor. eſt traditio mandaſſe ſuis mutuam pacem, atque vnius Dei cultum, fugamque idololatriæ Ægypti.

Deut. 33. Moſes tanquam Iſraelitici populi pater & pluſquam pater, ei moriturus benedicit.

3. Reg. 2. 1. 2. 3. *Appropinquauerunt autem dies Dauid vt moreretur, præcepitque Salomoni filio ſuo dicens: Ego ingredior viam vniuerſæ terræ: confortare & eſto vir, & obſerua vt cuſtodias mandata Domini Dei tui, vt ambules in vijs eius & cuſtodias ceremonias eius, & præcepta eius, & iudicia & teſtimonia, ſicut ſcriptum eſt in lege Moyſi: & intelligas vniuerſa quę facis & quocumque te verteris.*

Quam ſalutaribus monitis erudierit Tobias filium dum ſe morti proximum arbitraretur, vide Tobiæ 4. & 14. à v. 10.

Quomodo idem præſtitum à Matathia v. 1. Mach. 2. à v. 49.

Luca 24. 50. Chriſtus receſſurus ab Apoſtolis, eis benedicit, eiſque bene precatur.

Idem ante mortem fusè eos cohortatur ad varia, eoſque ſolatur atque Deo commendat, longa pro ijs fuſa precatione à cap. 13. Ioan. vſque ad 17.

§. 4. PARENTES FILIOS DOCEANT ſalutaria.

Ita Dauid docuit Salomonem, vt colligitur ex c. 4. Prouerb. verſu 3. & 4. Eundem docuit mater Berſabee c. 31. v. 1. Vide Verbo Mulier §. 6.

§. 5. FILIOS SVOS DELINQVENTES corripiant acriter & verbis caſtigent.

QVA IN RE PECCAVIT HELI, CVIVS hæc eſt nimis blanda correptio.

1. Reg. 2. 23. 24. [1] *Quare facitis res huiuſcemodi, quas ego audio, res peßimas, ab omni populo: Nolite filij mei: non enim eſt bona fama quam ego audio, vt tranſgredi faciatis populum Domini.*

1. *Quare &c.*]Notat Gloſſa nimiã in hiſce verbis lenitatem, debuiſſeq; cum ſeuerè, atq; authoritate pontificia filios coercere, ideo non ſolum pro iniquitate filiorum, ſed pro ſua etiam nimia indulgẽtia fuit punitus. V. v. 30. & c. 4. 18. Vide item v. 29. vbi ob hãc eandem nimiam indulgẽtiam dicitur magis honoraſſe filios ſuos quam Deum, quia inquit Liranus, tenebatur filios ſuos corripere de contemptu diuino nec vereri vultum filiorũ. Hanc ipſam indulgentiam & lenitatem tãgit ſcriptura c. 3. 13. cũ dicit: Heli non corripuiſſe filios quos nouerat indignè agere, itaq; verba ſuperiori capite poſita v. 23. & 24. ex mente ſpiritusſancti non erant verba correptionis, ſed ſimplicis eæque nimis remiſſæ admonitionis ijs tam grauiter peccantibus. Huius nimiæ lenitatis pœnã V. v. 31. 32. c. 2. explicatam Verbo Peccatũ §. de effectis peccati in honore. V. item c. 3. 12. 13. 14. vbi dicitur non expiandam victimis hanc eius iniquitatem omiſſę correptionis filiorum in ęternũ, quod intellige quantum ad pœnam temporalem decretã, inquit Liran. quã infallibiliter incurrit, non autem quantum ad culpam quæ ſi verè pœnituit, eam contritione expiauit.

§. 6. CVRANDA PARENTIBVS EA quæ filiorum ſpectant ſalutem, proque ea ipſis orandum.

Cum in orbem tranſiſſet dies conuiuij, [1] mittebat ad eos Iob, & [2] ſanctificabat illos: conſurgenſque diluculo offerebat holocauſta per ſingulos, dicebat enim, ne forte peccauerint filij mei & [3] benedixerint Deo in cordibus ſuis. ſic faciebat Iob cunctis diebus. Iob 1. 5.

1. *Mittebat.*]Virum aliquem ſapientem qui eos admoneret de timore Dei, cuius obliuio facilis eſt in epulis.

2. *Sanctificabat.*] Præparabat huiuſmodi monitione ad ſacrificia quæ ipſe tanquam ſacerdos pro ijs offerebat: Itẽ præparabat abſtinentia ab epulis & continẽtia ab vxoribus.

3. *Benedixerint.*] .i. maledixerint ſeu corde & cogitatione, ſi minus opere in Deum peccarint.

§. 7. MATRI CVRANDA FILIIS PARENTIS benedictio antequam is moriatur.

Exemplo Rebeccæ quæ quid non egit vt filio ſuo Iacob, patris Iſaac benedictionem impetraret. Gen. 27. à v. 5.

§. 8. CAVENDA FILIIS PARENTVM maledictio, quia ſæpe eſt efficax.

Maledictus (inquit Noe) Chanaan, [1] ſeruus ſeruorum erit fratribus ſuis. Gen. 9. 25.

1. *Seruus ſeruorũ.*] .i. viliſſimus ſeruus, fuerunt autem de Chananęis poſteris Chanaan, exciſi plerique omnes à Iudæis poſteris Sem, cæteri vt Gabaonitę ſeruierunt iis, vide Ioſue c. 9.

§. 9. OFFERANT DEO PROLES SVAS exemplo Annæ matris Samuelis, eiuſque oblationis fructus.

Cum eſſet Anna amaro animo, orauit ad Dominum flens largiter, & votum vouit, dicens: Domine exercituum, ſi reſpiciens videris afflictionem famulæ tuæ & recordatus mei fueris, nec oblitus ancillę tuæ, dederiſque ſeruæ tuæ ſexum virilem: dabo eum Domino omnibus diebus vitę eius, & [1] nouacula non aſcendet ſuper caput eius. 1. Reg. 1. 10. 11.

1.*Nouacula &c.*] .i. voueo eum fore Nazareū tota vita, Vide Nu.6. quomodo votum iſtud completum vide v. 24. Huius autem oblationis fructum ſcil. prolium multiplicationem vide c.2.21.

Vide Gratitudo §. 3. ex Exodi 13.

§. 10. ÆQVALITER SE HABEANT IN EDVcatione, & externa tractatione filiorum, ne ijs contingat quod Iacob.

Gen.37.3.4 *Iſrael diligebat Ioſeph ſuper omnes filios, eo quod in ſenectute genuiſſet eum: fecitque ei tunicam* [1] *polymitam, videntes autem fratres eius, quod à patre plus cunctis filijs amaretur, oderant eum, nec poterant ei quidquam pacificè loqui.*

1.*Polymitam.*] Variorum liciorum & colorum, quæ caro ſtetit Iacobo patri & Ioſepho filio, ea enim occaſio fuit odij fratrum atque earum omnium calamitatum, atque afflictionum quas vtrique odium illud peperit, quas vide toto hoc capite.

§. 11. EORVM MORTEM NON FERANT acerbius. *Vide Mulier §. 6.*

§. 12. PARENTES AFFINESQVE HONORANdos eiuſque honoris fructus tum animi, tum corporis.
Vide Verbo Filij.

Gen.9.23. 26.27. Sem & Iapheth pallium impoſuerunt humeris ſuis & incedentes retrorſum operuerunt verenda patris ſui. Dixitque Noe [1] benedictus Dominus Deus Sem, ſit Chanaan ſeruus eius. Dilatet Deus Iapheth & habitet in tabernaculis Sem, ſitque Chanaan ſeruus eius.

1.*Benedictus.*] Hebraiſmus, q.d. tanta benedictione & vbertate bonorum omnium tum temporalium, tum ſpiritualium cumulet Deus poſteros Sem, vt quiſque eos videns benedicat Deum in ſuos tam munificum. Ita Lipoman. & Caietan. Hinc licet diſcas ad omnia proſpera erumpendum inſtar Noe in laudem & benedictionem Dei.

Exodi 18.7 Cum audiſſet Moyſes Iethro ſocerum ſuum ad ſe venire, egreſſus eſt in occurſum eius, & ipſum vario honore affecit.

Quemadmodum Salomon matrem honorarit v. 3. Reg.2.19.

Gen.48.12 Ioſeph parentem ægrum, ſenem & plebeum ipſe princeps Ægyptij adorauit pronus in terram.

§.13. POENA CONTVMELIOSI IN PARENTES. *Verbo Luxuria §.5.*

PASSIONES

SEV PERTVRBATIONES ANIMI.

Vide Ira. Triſtitia. & cæteras ſigillatim.

§. 1. QVI AB IIS LIBERI.

Sicut Angelus Dei, ſic eſt Dominus meus Rex, vt nec benedictione, nec maledictione moueatur: vnde & Dominus Deus tuus eſt tecum. 2.Reg.14. 17.

PASTOR.

Vide Princeps. Prælatus. Superior.

Agendum principio de bonis, tum de malis.

§. 1. VERI PASTORIS EXEMPLARIA.

Die noctuque æſtu vrebar, & gelu, fugiebatque ſomnus ab oculis meis. Gen.31.40

[1] *Quod perierat* [2] *requiram, &* [3] *quod abiectum erat* [4] *reducam, & quod confractum fuerat alligabo:* [5] *quod infirmum fuerat* [6] *conſolidabo, & quod pingue & forte* [7] *cuſtodiam, & paſcam illas* [8] *in iudicio.* Ezech.34. 16.

1. *Quod perierat.*] Defectu bonæ gubernationis.

2. *Requiram.*] Reducendo ad me per gratiam.

3. *Quod abiectum erat.*] Per paſtorum tyrannidem.

4. *Reducam.*] Per benignam conſolationē.

5. *Quod infirmum.*] Tum per cuiuſque pronitatem ad malum, tum per ſcandala & peruerſa prauorum exempla.

6. *Conſolidabo.*] Confirmabo in bono.

7. *Cuſtodiam.*] Tum in eodem ſtatu; tum etiam vt meliora fiant.

8. *In iudicio.*] Vt par eſt, vt decet.

Ego veni vt [1] *vitam habeant, &* [2] *abundantius habeant.* Ioan.10.10 11.12.13.14 15.16.

Ego ſum paſtor bonus. Bonus paſtor animam ſuam dat pro ouibus ſuis, mercenarius autem & qui non eſt paſtor, cuius non ſunt oues propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oues & fugit: & lupus rapit, & diſpergit oues. Mercenarius autem fugit, quia mercenarius eſt & non pertinet ad eum de ouibus. Ego ſum paſtor bonus: & cognoſco meas, & cognoſcunt me meæ. Sicut nouit me pater & ego agnoſco patrem & animam meam [3] *pono pro ouibus meis, &* [4] *alias oues habeo quæ non ſunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere & vocem meam audient, & fiet vnum ouile* [5] *& vnus paſtor.*

1. *Vitam*

1. *Vitam habeant.*] Gratiæ.

2. *Abundantius.*] Quia vitam gloriæ, Auguſtinus.

3. *Pono.*] Ponam, paratus ſum ponere.

4. *Alias oues.*] Gentiles.

5. *Et vnus paſtor.*] .i. quia vnus paſtor, vel ſicuti eſt vnus paſtor.

Ioan. 13. 1. Antè diem feſtum Paſchæ ſciens Ieſus quia hora eius venit, vt tranſeat ex hoc mũdo ad patrem, cum dilexiſſet ſuos qui erant in mundo, [1] in finem dilexit eos. Vide cætera vbi de lotione pedum, quæ quidem fuit magni amoris argumentum. Vide etiam cæteros Euangeliſtas vbi de inſtitutione Euchariſtiæ.

1. *In finem.*] Vſque in finem vitæ, vel in finem .ſ. perfectiſſimè, q. d. Chriſtus tota vita ſuos dilexit, at in fine vitæ perfectiſſima eius amoris ſigna oſtendit lotione pedum, inſtitutione ſacratiſſimæ Euchariſtiæ; longa denique illa atque amica ad eos cohortatione, Ita Chryſ. Leontius.

Ioan. 6. 52. *Panis quem ego dabo [1] caro mea eſt pro mundi vita.*

1. *Caro.*] Nemo vnquam paſtor oues ſuas, carne ſuoque ſanguine pauit, vt obſeruatum à Chryſ.

Atque ob haſce & alias rationes vocatur Chriſtus magnus paſtor ouium Hebræor. 13. 20. Item paſtor & Epiſcopus animarum noſtrarum. 1. Petri 2. 25. Vide Ezech. 34. 23. 24.

Actor. 2. Petrus cum videret Iudæos ſiniſtrè de ſuo grege opinantes, quaſi is ebrius eſſet, eos egregiè defendit, aduerſarioſque compeſcuit.

Quam fuerit bonus paſtor Paulus Vide V. Charitas & compaſſio, boni enim paſtoris eſt ſuos diligere. Vide item V. Oratio quemadmodum pro iis oraret, & V. Tribulatio, Patientia, quanta eorum cauſa paſſus ſit, & V. Lingua & correptio vbi de eius libertate in corripiendo, & V. Zelus. Hæc enim omnia præſtare oportet bonum paſtorem.

DE MALIS PASTORIBVS.

§. 1. QVINAM TALES.

Aaron, de quo V. Prælatus.

Iſa. 22. Sobna qui ob peccata ſua expellitur de ſtatione ſua.

1. Reg. 2. 1. Duo filij Heli Ophni & Phinees qui & miſerè mortui c. 4. 17.

Vide V. Ambitio ex libris Machabæorum de iis qui ambierunt ſacerdotium.

§. 3. QVAM SIT GRAVE EORVM peccatum patet Leuitici 4. 3.

Vbi peccatum Pontificis, hoſtia maxima .i. vitulo expiari iubetur, eiuſque ſanguinem ſepties aſpergi contra velum ſancti ſanctorum, multaque alia particularia præſcribuntur, quibus ſignificatur grauitas peccati paſtoris. Vide in ſpecie v. 11. vbi victima peccati pontificis crematur extra caſtra vt ſignificetur eius peccata quaſi principis populi, tota caſtra contaminare, peccata enim priuatorum expiabantur victima immolata in caſtris ad oſtium tabernaculi, neque cenſebantur caſtra vniuerſa inficere.

PATERFAMILIAS.

V. Parentes. Exemplum. Herus.

§. 1. PATRISFAMILIAS exemplar.

Laban, cuius ſedulitatem, hoſpitalitatem, & cętera digna patrefamilias officia expenſa Vide à P. Cornelio hîc: & ſupra V. Hoſpitalitas. Gen. 24. 29 & c.

§. 2. EIVS EST AVFERRE E FAMILIA ſcandala & occaſiones peccati.

Iacob verò conuocata omni domo ſua, ait: abijcite Deos alienos qui in medio veſtri ſunt, & mundamini ac mutate veſtimenta veſtra. Gen. 35. 2.

§. 3. EIVS EST CVRARE VT VNIVERSA familia Deo obediat, nec ſufficit ei ſi ſit ipſe tantum iuſtus.

Vide V. Superior ex Exod. 4. 24. 25. vbi mortis periculum incurrit Moſes quod filium ſuum minorem non circumcidiſſet.

PATIENTIA.

Vide Manſuetudo. Inimicorum dilectio. Benignitas. Calumnia. Tribulatio. Clementia. Compaſſio. Spes.

§. 1. QVI PATIENTES.

Iſaac qui 44. annos tulit cæcitatem, ab anno ſcil. ætatis 137. quo filio ſuo Iacob benedixit ad vſque 180. quo mortuus eſt. Gen. 27. 1. Quanta fuit Moſis patientia toties adeundo, obſecrandoque peruicacem Pharaonem, & tanto tempore tam æquo animo ferendo dura & minacia eius verba. Vide Exodum à c. 7. vſque ad 11. maximè c. 10. v. 11. & 28.

Quanta fuerit eiuſdem patientia in tot murmurationibus & contradictionibus populi. Vide ex Exodo Verbo Murmur.

Patiens fuit Heli auditis à Samuele grauiſſimis quæ eum manebant atque poſteros eius ſupplicijs cuius iſta eſt vox.

1.Reg.3.18. *1 Dominus eſt: quod bonum eſt in oculis ſuis faciat.*

1. *Dominus eſt.*] q. d. Ipſe Deus & Dominus ego ſeruus, æquum eſt me ei ſubijci. Vnde videtur ſaluatus qui tam patienter ſe reſignauit in manus Dei Ita Liran.

Dauid à fratre aſperis caſtigatus verbis, & conuitio exceptus amicè reſpondet.

1.Reg.17.30. *Quid feci? 1 numquid non verbum eſt?*

1. *Numquid &c.*] q. d. quid aliud quam locutus ſum, nihil adhuc feci, necdum in certamen aut pugnam deſcendi.

Patienter tulit Dauid Semei maledicta & conuitia ſeque ab eo lapidibus peti.

2.Reg.16.10.12. *Dimittite eum vt maledicat: Dominus enim 1 præcepit ei vt malediceret Dauid: & quis eſt qui audeat dicere, quare ſic fecerit? Dimittite eum vt maledicat iuxta præceptum Domini, 2 ſi forte reſpiciat Dominus afflictionem meam & reddat mihi Dominus bonum pro maledictione hac, die hodierna.*

1. *Præcepit.*] .i. ordinauit non præcipiendo poſitiuè ſed permittendo, q.d. hæc maledicta permiſit Deus in pœnam mei homicidij & adulterij, quare à me patienter tolleranda ſunt. Nota hic obedientiam in verbis ſeqq. quis audeat dicere &c.

2. *Si fortè &c.*] Eruendo me de his malis ob meam patientiam ;· quod & fecit dum ei victoriam impertiit de Abſalom c. 18.

Iob 1.20.21.22. *Tunc ſurrexit Iob & ſcidit veſtimenta ſua & tonſo capite corruens in terram 1 adorauit & dixit, nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ & nudus reuertar illuc, Dominus dedit, Dominus abſtulit, ſicut Domino placuit ita factum eſt: ſit nomen Domini benedictum. In omnibus his non peccauit Iob labijs ſuis, neque ſtultum quid contra Deum locutus eſt.*

1. *Adorauit.*] Gratias agens Deo de immiſſis calamitatibus, & quod tam diuturnū ei vſum conceſſiſſet rerum illarum quas tum amiſerat.

Iob 2.7.8.9.10. *Egreſſus Satan à facie Domini percuſſit Iob vlcere peſſimo, à planta pedis vſque ad verticem eius: qui teſta ſaniem radebat ſedens in ſterquilinio. Dixit autē illi vxor ſua, adhuc tu permanes 1 in ſimplicitate tua. 2 Benedic Deo & morere, qui ait ad illam, quaſi vna de ſtultis mulieribus locuta es, ſi bona ſuſcepimus de manu Dei, mala quare non ſuſcipiamus? in omnibus his non peccauit Iob labijs ſuis.*

1. *In ſimplicitate.*] .i. rectitudine vitæ in tot tormentis, quibus clarè vides Deum non attendere ad patientiam tuam neque ad merita vitæ anteactæ.

2. *Benedic.*] .i. maledic, vt Deus illa maledictione prouocatus tibi mortem inferat, ſicque malorum tuorum videas finem. Nota hic quanta ab vxore mala, quam ſolam videtur dæmon reliquiſſe ſuperſtitem vt per eam Iobum vinceret qui ſe hactenus tot telis inuictum, totque hoſtibus præſtiterat.

Notam facimus vobis fratres 1 gratiam Dei quæ data eſt in eccleſijs Macedoniæ, quod 2 in multo experimento tribulationis abundantia gaudij ipſorum fuit. 2.Cor.8.2.1.2.

1. *Gratiam Dei.*] .i. vt ſequitur, patientiam & magnam liberalitatem.

2. *In multa &c.*] .i. licet variè tribulati, lætati ſunt tamen.

Quoniam ſeruaſti verbum 1 patientiæ meæ & ego ſeruabo te ab hora tentationis, quæ ventura eſt in orbem vniuerſum, tentare habitantes in terra. Apoc.3.10.

1. *Patientiæ.*] Quod dedi de patientia ſeruanda mandatum.

Noluit Saul occidi eos qui minus honorificè de ſe locuti erant. 1.Reg.11.

Nota eſt Tobiæ patientia in cæcitate ca. 2. & 3. de qua V. Tribulatio.

Patienter tulit Chriſtus ſe reijci à Samaritanis & reprehendit nimium zelum diſcipulorum volentium ignem de cœlo in eos demittere. Luca 9.

§. 2. VARII EIVS FRVCTVS.

Dominus benedixit nouiſſimis Iob 1 magis quam principio eius, & facta ſunt ei quatuordecim millia ouium, & ſex millia camelorum, & mille iuga boum & mille aſinæ. Et fuerunt ei 7 filij & tres filiæ, & vocauit nomen vnius Diem, & nomē ſecūdę Caſſiā, & nomē tertiæ Cornuſtibij. Non ſunt autem inuentę mulieres ſpecioſæ ſicut filiæ Iob in vniuerſa terra: deditque eis pater ſuus hæreditatem inter fratres earum. Vixit autem Iob poſt hæc 140. annis & vidit filios ſuos & filios filiorum ſuorum vſque ad quartam generationem & mortuus eſt ſenex, & plenus dierum. Iob 42.12.13.16.

1. *Magis quàm principio.*] Confer hęc cum c. 1.v.3.& inuenies omnia iſta ei duplicata.

Vide etiam paragraphum ſuperiorem.

PAVPERTAS.

§.1. QVINAM EVANGELICI PAVPERES.

Matt. 8. 20. *Vulpes foueas habent & volucres cæli nidos: filius autem hominis ¹ non habet vbi caput reclinet.*

1. *Non habet.*] Quod ſcil. eius ſit proprium, diuertebat enim ad familiares & notos, & ſępe pernoctabat in montibus orationis cauſa.

Matth.10. 9.10. *Nolite ¹ poſſidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in ² zonis veſtris: Non peram in via, neque duas tunicas, neque ³ calceamenta, ⁴ neque virgam, dignus enim eſt operarius cibo ſuo.*

1. *Poſſidere &c.*] Vt toti Euangelio prædicando inſiſtatis. Vt toti à Dei prouidentia pendeatis. Vt exemplo ſimplicitatis, contemptus terrenorum & paupertatis, mundum ad me trahatis.

2. *Zonis.*] Crumenis, quę ad zonas appenduntur.

3. *Calceamenta.*] ſcil. integra, ſed ſandalia.

4. *Neque virgam.*] Supple ad vos defendendum, ſeu arma quælibet, bene autem permittit virgam baculumque viatorum ad innitendum. *Marci 6. v.9.*

Matt.12.1. *In illo tempore abijt Ieſus per ſata ſabbatho: diſcipuli autem eius eſurientes cæperunt vellere ſpicas & manducare.*

Matth.14. 17. *Reſponderunt ei, non habemus hîc niſi quinque panes & duos piſces.*

Vide item c. 15.v.34.

Luca 2.7. *Peperit filium ſuum primogenitum & pannis eum inuoluit & reclinauit eum in præſepio, quia non erat ei locus in diuerſorio.*

Ioan.19.39 *In alieno ſepulchro ſepelitur, ſindone & aromatibus ab alijs donatus.*

Actor. 2. 44.45. *Habebant omnia communia, poſſeſsiones & ſubſtantias vendebant, & diuidebant ¹ illa omnibus, prout cuique opus erat.*

1. *Illa.*] Pecuniam ex iis conflatam.

Actor.4.33 34.35. 1 *Gratia magna erat in omnibus illis, neque enim quiſquam egens erat inter illos, quotquot enim poſſeſſores agrorum aut domorum erant, vendentes afferebant pretia eorum quæ vendebant, & ponebant ² ante pedes Apoſtolorum. diuidebatur autem ſingulis prout cuique opus erat.*

1. *Gratia magna.*] Erant omnibus grati & accepti.

2. *Ante pedes.*] Quaſi indigna eſſent quæ Apoſtolorum manibus tractarentur: ita vilia ducebant terrena omnia.

Videndi verſus duo ſequentes.

Argentum & aurum non eſt mihi. Actor.3.6.

Argentum & aurum aut veſtem nullius concupiui, ipſi ſcitis quoniam ad ea quæ mihi opus erant, & his qui mecum ſunt miniſtrauerunt manus iſtæ. Actor.20. 33.34.

Vſque in hanc horam & eſurimus & ſitimus, & nudi ſumus, & laboramus operantes manibus noſtris. 1 Cor.4.11 12.

In labore & ærumna, in vigiliis multis, in fame & ſiti, in ieiuniis multis, in frigore & nuditate &c. 2.Cor.11. 17.

§.2. PAVPERES FERE IIDEM FVERE IVSTI.

Quis Iſaac pauperior qui de ſe ipſe: ¹ *In baculo meo tranſiui Iordanem iſtum.* Gen.32.10.

1. *In baculo.*] Nihil habens præter baculum, non iumentum, non famulum.

Cum veniſſet (Iſaac) ad quendam locum, & vellet in eo requieſcere poſt ſolis occubitum, tulit de lapidibus qui iacebant, & ſupponens capiti ſuo, dormiuit in eodem loco. Gen.28.11.

Ruth Moabitis præ paupertate colligebat ſpicas meſſorum. Ruth 2.

Paupertas Eliæ petētis à vidua buccellam panis patet. 3.Reg.17.

Filij Prophetarum pauperes quibus parum erat panis & inſipidum obſonium. 4.Reg.4.

Pauperem vitam gerimus, inquit Tobias. Tobia 4. 23.

Anna vxor eius ibat ad opus textrinum quotidie: & de labore manuum ſuarum victum, quem conſequi poterat, deferebat. Tob.2.19.

§.3. POENA INFRACTI VOTI PAVPERTATIS.

Ananias cum Sapphira vxore ob pecuniam ¹ contra votum retentam ſecreto, ² ſubita morte pereunt. Actor.5. à v.1.

1. *Contra votum.*] Ita ſentiunt communiter patres. Athan. Baſi. Chryſ. debuiſſe illos omnem pecuniam ex agro confectam vi voti abijcere ad pedes Apoſtolorum, fuiſſeque exteriorem illam abiectionem externam profeſſionem votumque paupertatis.

2. *Subita morte.*] Quam alij volunt fuiſſe æternam, vt Baſil. alij temporalem vt Origenes & alij multi, vt initio Eccleſiæ terrerētur fideles, & agnoſcerent violati voti grauitatē.

Addit Origenes tanta dicendi vehemētia amplificaſſe peccatum iſtud D. Petrū vt præ doloris vehementia quam eo dicente conceperint

perint, mortui conciderint. Vtinam eo ſenſu atq; animi ardore de peccati grauitate dicant concionatores noſtri vt eos qui ſe audiũt ſi non de vitæ at de peccati ſtatu depellant.

PAX.

Vide Concordia. Diſcordia. Charitas. Inimicorum dilectio.

§. 1. QVI PACIS AMANTES.

Quam fuerit Chriſtus pacis amans patet ex ſequentibus primũ, quia in eius natiuitate pax ab Angelis fuit orbi nuntiata.

Luca 2.13. 14. *Subitò facta eſt cum Angelo multitudo militiæ cæleſtis laudantium Deum & dicentium. Gloria in excelſis Deo: & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*

Secundò, quia diſcipulos ſuos voluit precari pacem hoſpitibus ſuis.

Matt.10.13 *Intrantes in domum ſalutate eam dicẽtes, Pax huic domui. Et ſiquidem fuerit domus illa digna, veniet pax veſtra ſuper eam, ſi autem non fuerit digna: pax veſtra reuertetur ad vos.*

Marci 9. 49. Tertiò, pacem habete inter vos.

Quartò, diſceſſurus ab iis pacem iis relinquit.

Ioa.14.27. *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.*

Luc.24.36 Quintò poſt reſurrectionem ſæpe iis precatur pacem.

S. Paulus in [1] omnibus Epiſtolis ſuis pacẽ initio precatur tanquam magnum bonum.

1. *Omnibus.*] Excepta Epiſtola ad Hebræos vbi nec nomen ſuum ponit, quia Paulus apud Hebræos malè audiebat tanquam hoſtis legis. Hieronym. & alij.

PECCATOR. PECCATVM.

Vide de ij s fuſiſſimè Tomo priore, quem ad ſingulos §§. hic poſitos operæ pretium erit conſulere.

§. I. PECCATI EFFECTA IN ANIMO ſimul & corpore.

Gen.3.7. &c. 1 Aperti ſunt oculi amborum, cumque cognouiſſent ſe eſſe nudos, conſuerunt folia ficus & fecerunt ſibi perizomata. Abſcondit ſe Adam & vxor eius à facie Domini Dei in medio ligni paradiſi: Vocem tuam audiui in paradiſo & timui eò quòd nudus eſſem, & abſcondi me.

1. *Aperti ſunt &c.*] Ex his & ſequentibus colligit Pererius quinque peccati effectus. Primus eſt quod aperti ſunt oculi eorũ, quia aduerterunt ſuam nuditatem & verecũdiam quòd titillationem ſentirent carnis, motuſq; concupiſcentiæ, quod perciperent quid amiſiſſent quantoque ſe bono priuaſſent, iuſtitia .ſ. originali, & in quæ mala eſſent præcipitati: quod denique clarè intuerentur eſſe diabolum mendacem, Deum vero veracem. Chryſ. Rupert. ſecundus effectus eſt nuditas 3. pudor, ideo enim ſe tegunt. 4. eſt vermis conſcientiæ. 5. pauor diuini iudicij.

Videns Moyſes populum quod eſſet [1] nudatus (ſpoliauerat enim eum Aaron propter [2] ignominiam ſordis & [3] inter hoſtes nudum conſtituerat.) Exo.32.25.

1. *Nudatus.*] Dei ope & fauore ob peccatũ. ita vt ſi hoſtis eum aggreſſus eſſet, facilè debellaſſet: nudatus item honore quem amiſerat peccando.

2. *Ignominiam ſordis.*] Propter vitulum qui non eſt niſi ſordes & vilis vt ſtercus, quique ei magnam ignominiam afferebat, cum deſerto Deo non eſſet nec haberetur amplius populus & peculium Dei.

3. *Inter hoſtes nudum.*] i. inermem & imbellem, eius enim arma & potentia erat Deus cui ſe ſubtraxerant adorato vitulo. Hæc in omnem peccantem conueniunt, cuius vitulus eſt res illa quam ſpreto Deo amat.

§. 2. HVC REVOCO LABORES IMMENSOS quos ſuſcipit peccans, eoſque plurimum fruſtrà.

Vide V. Ambitio in Abſalom & cæteris, V. Inuidia in Saule & ſimilibus. Verbo Superbia in ædificantibus Babel.

Quot ſuſcepit labores Holofernes, quot bella confecit, quot peragrauit prouincias vt omnia ſubiugaret regi ſuo, qui Holofernes tandem re infecta fœminę manu occidit.

Quid non molitus eſt, quid non paſſus Antiochus vt cultum Dei funditus extingueret, à quo ipſe potenter extinctus. 2.Mach.9.

Quam fuere ſoliciti principes ſacerdotum vt extinguerent Chriſti famam, ne pecuniæ quidem parcunt, licet maximè auari vt cuſtodes ſepulchri corrumpant, ſed nihil eis tantus labor profuit. Matth.28.

Vide eorundem in Actis Apoſtolorũ paſſim inſanos & inutiles labores ad impediendam propagationem fidei. modo Apoſtolos carcere claudendo, modo eos ipſos cædẽdo, modo aliis cõtumeliis afficiendo ſed fruſtrà, non enim eſt conſilium contra Dominum.

1 Quanto & quam inutili labore ſe confecerint ij qui nihil ſe guſtaturos deuouerant donec Paulum occiderent Vide Act.23. Actor.23. 21. &c.

1. Quanto

1 *Quanto,&c.*) In his & ſimilibus operæ pretium eſt obſeruare item, quàm ſit peccator fortis ad malum, quamque nihil non arduum licet aggrediatur, vt ſibi ſuçque libidini faciat ſatis, qui idem ne minimam, neque milleſimam partem eius laboris pro Dei cauſa, animæque ſuæ ſalute æterna ſuſciperet. Vide V. Superbia, ex Gen. *11.*

§.3. QVÆ PECCATI EFFECTA IN intellectu.

Vide §.1. Vide verbo Luxuria, ex Danielis 13. 8. 9. & infra §. De peccati effectis in res ſacras, vbi de Antiocho.

§.4. QVÆ PECCATI EFFECTA IN voluntate.

Peccatum cauſat ruborem. Vide §. 1. ex Gen. 3. Item vermem conſcientię, timorem, &c. Ibidem.

De eodem timore. Vide Homicidium, §. 4. ex Gen. 4.

Quomodo peccanti accidit quod timebat, V. Conſilium, paragr. 4.

§.5. QVID EFFICIAT PECCATVM IN corpore.

Iudic. 2. 11 14. 15. 1 *Fecerunt filij Iſrael malum in conſpectu Domini, & ſeruierunt Baalim, &c. Iratuſque Dominus contra Iſrael, tradidit eos in manus diripientium, qui ceperunt eos, & vendiderunt hoſtibus, qui habitabant per gyrum, nec potuerunt reſiſtere aduerſarijs ſuis, ſed quocumque pergere voluiſſent, manus Domini ſuper eos erat, ſicut locutus eſt, & iurauit eis, & vehementer afflicti ſunt.*

1 *Fecerunt malum.*) Frequentiſſima eorum peccata deſcribuntur toto libro Iudicum, vt & eorum ſupplicia. Vide quæ ſequuntur.

Iudic. 3. 8. *Iratus contra Iſrael Dominus, tradidit eos in manus Chuſan-raſathaim regis Meſopotamię, ſeruieruntque ei octo annis.*

Iudic. 3. 12 13. 14. *Addiderunt filij Iſrael facere malum in conſpectu Domini, qui confortauit aduerſum eos Eglon Regem Moab: quia fecerunt malum in conſpectu eius, & copulauit ei filios Ammon, & Amalech; abijtque & percuſsit Iſrael, atque poſſedit vrbem palmarum, ſeruieruntque filij Iſrael Eglon regi Moab decem & octo annis.*

Iudic. 4. 1. 2. *Addideruntque filij Iſrael facere malum in conſpectu Domini poſt mortem Aod, & tradidit illos Dominus in manus Iabin regis Chanaan, qui regnauit in Aſor: habuitque ducem exercitus ſui nomine Siſaram: ipſe autem habitabat in Haroſeth Gentium.*

Iudic. 6. 1. &c. Iterum peccant, traduntur que in manu Madian, qui eos penè fame enecat. Iterum ob peccata à Philiſtim & Ammonitis, annis octodecim grauiter opprimuntur, Iudicum 10. 8. Iterum traduntur ijſdem Philiſtæis 40. annis, Iudic. *13. 1.*

1. Reg. 4. 11. Ophni & Phinees filij Heli ſacerdotes cæduntur in bello ob peccata ſua, quæ vide 1. Reg. 2. 12. 22. cæduntur item duabus vicibus de populo primùm quidem quatuor millia, tum triginta millia, cap. 4. 2. & 10. Idque ob negligentiam ſacrorum & ſacrificādi incuriam, à quo quidem officio, ab Ophni & Phinees inſolentia fuerat populus auocatus, 1. Reg. c. 2. 17.

1. Reg. 5. 6 Philiſtim ob arcam Dei captam, aliaque grauiſſima peccata, vt Sodomiam, inquit Gloſ. Interlinearis, dirè flagellantur à Deo, atque ex ijs moriuntur infiniti [1] percuſſi in ſecretiori parte natium.

1. *Percuſſi, &c.*] Erat, inquit Liran. hæc plaga vehemens dyſenteria, ita vt inteſtina inferiora, per quæ feces egrediebantur putreſcerent & ſcaturirent vermibus, & exterius prominerent; quæ & à muribus, qui per totam regionem ebullierant, grauiſſimè morſibus infeſtabantur: vnde & fecerunt ſibi ſedes pelliceas, tum vt ſederent mollius, tum vt importuni, paſſimque obuij mures non poſſent prominentia eorum inteſtina mordere.

Ob idololatriam punitur Iſrael tam acerba fame, vt matres comederent filios, 4. Regum 6. 28. 29. Vide famem aliam, c. 8. 1. quæ durat ſeptennium.

Decem tribus ob varia peccata regno terraque ſua priuantur, & transferuntur in Aſſyriam, nunquam inde redituri, 4. Reg. 17.

Immittit Dominus leones, qui ob peccata ſua conſumant nouos incolas Samariæ, 4. Reg. 17. 25.

Captiuitas Babylonica, de qua 4. Reg. 24. fructus fuit peccati Iudæorum, vt ibi fusè dicitur. Item fames, de qua cap. 25. ver. 3. quę tanta fuit, vt teſte Hieremia Thren. 4. matres etiam miſericordes comederent filios ſuos. Item incēdium templi, domus regiæ, totiuſque ciuitatis, murorumque in circuitu deſtructio, præda templi, pretioſarumque rerum omnium, plurimorum mortes. cæteraque mala, quæ ibi commemorantur à populi illius ſceleribus profecta ſunt.

2. Para. 33. 10. 11. *Locutus eſt Dominus ad eum, & ad populum illius: & attendere noluerunt, idcirco ſuperinduxit eis principes exercitus regis Aſſyriorum: ceperuntque Manaſſem, & vinctum catenis atque compedibus duxerunt in Babylonem.*

2. Para. 33 22. 23. 24. *Fecit Amon malum in conſpectu Domini, ſicut fecerat Manaſſes pater eius: & cunctis idolis, quæ Manaſſes fuerat fabricatus immolauit, atque ſeruiuit.*

tauit. Et non eſt reueritus faciem Domini, ſicut reueritus eſt Manaſſes pater eius, & multò maiora deliquit. Cumque coniuraſſent aduerſus eum ſerui ſui, interfecerunt eum in domo ſua.

Iudith 5. 22. *Ante hos annos cum receſsiſſent à via, quam dederat illis Deus, vt ambularent in ea, exterminati ſunt prælijs à multis nationibus, & plurimi eorum captiui abducti ſunt in terram non ſuam.*

Iudith 5. 24. *Nunc ergo mi Domine, perquire ſi eſt aliqua iniquitas eorum in conſpectu Dei eorum: & aſcendamus ad illos, quoniam tradens tradet illos Deus eorum tibi, & ſubiugati erunt ſub iugo potentiæ tuæ.*

2. Mach. 5. 11. 12. 13. 14. *Ciuitatem armis cepit: (Antiochus) Iuſsit autem militibus [1] interficere, nec parcere occurſantibus, & per domos aſcendentes trucidare. Fiebant ergo cædes iuuenum, ac ſeniorum, & mulierum, & natorum exterminia, virginumque, & paruulorum neces. Erant autem toto triduo octoginta millia interfecti: quadraginta millia, [2] vincti, non minus autem venumdati.*

1. *Interficere.*) Sine diſcrimine ſexus aut ætatis.

2. *Vincti.*) Vt ducerentur captiui, cæteri vt venderentur in mancipia, in ſeruos, & ancillas. Hæc autem contigiſſe ijs ob peccata, Vide v. 17. & 18.

2. Mac. 12. 40. *Inuenerunt ſub tunicis interfectorum de [1] donarijs idolorum, quæ apud Iamniam fuerunt, à quibus [2] lex prohibet Iudæos: omnibus ergo manifeſtum factum eſt ob hanc cauſam eos corruiſſe.*

1. *Donarijs idolorum.*) Pretioſa dona ab idololatris Deorum cultui dedicatis.

2. *Lex prohibet.*) Deuteron. 7.

§. 6. QVID EFFICIAT PECCATVM IN HONORE, & fama. *Vide* §. 1.

1. Reg. 2. 31. 32. *Ecce dies veniunt, & præcîdam [1] brachium tuum, & brachium domus patris tui, vt [2] non ſit ſenex in domo tua, vt [3] videbis [4] æmulum tuum in templo, in vniuerſis proſperis Iſrael, & non erit ſenex in domo tua omnibus diebus.*

1. *Brachium.*) Fortitudinem, & dignitatem ſacerdotij.

2. *Non ſit ſenex.*) Mortui ſunt enim in ętate virili duo filij eius, & Saul occidit multos ſacerdotes filios Heli.

3. *Videbis.*) Non tu quidem, ſed filij, ſeu videbis per nepotes tuos, qui id viſuri ſunt.

4. *Æmulum.*) Sadoch à Salomone conſtitutum, qui erat Eleazar filius, cum Heli eſſet filius Ithamar ſecundi filij Aaron, cuius ſenior filius erat Eleazar.

1. Reg. 8. initio. Filij duo Samuelis reijciuntur à populo ne ſint Iudices, eo quod non ambularent in vijs patris ſui, ſed declinarent poſt munera, & peruerterent iudicium.

D. Matthæus in Chriſti genealogia noluit meminiſſe, nec tantum honoris tribuere [1] tribus impijs regibus, è quibus etiam ortus eſt Chriſtus, quod ſc. prauo ſemini Achab regium Iudæ ſanguinem miſcuiſſent.

1. *Tribus.*) Hi ſunt Ochozias, Ioas, Amaſias, qui prætermiſſi conſultò ob dictam rationem ab Euangeliſta. vbi enim v. 8. dicitur Ioram genuit Oziam, eſſet dicendum Ioram genuit Ochoziam; Ochozias autem genuit Ioam; Ioas autem genuit Amaſiam; Amaſias demum genuit Oziam; vnde Ioram non genuit Oziam, niſi tribus hiſce medijs. Ita Hilar. & Hieron.

§. 7. QVID EFFICIAT PECCATVM IN BONIS fortunæ.

Seſac Rex Ægypti occupat ciuitates municiſſimas Roboã & Iuda (peccauerãt enim Domino, inquit Scriptura. V. etiam v. 5. in fine.) ſpoliatque templum & domũ regis v. 9 2. Para. 12. 1. 2.

Achaz rex Iuda ob varia peccata ſua traditur in manus regis Syriæ, qui percuſſit eum, magnamque prædam cepit de eius imperio, & adduxit in Damaſcum. 2. Paral. 28. 5.

Adduxitque contra eum Theglath-phalaſar regem Aſſyriorum, qui & afflixit eum, & nullo reſiſtente vaſtauit. Igitur Achaz ſpoliata domo Domini, & domo Regum ac Principum dedit regi Aſsyriorum munera, & tamen nihil ei profuit. 2. Para. 28 20. 21.

Quotieſcumque præter ipſum Deum ſuum, alterum coluerunt, dati ſunt in prædam, & in gladium, & in opprobrium. Iudith 5. 18.

Vſque dum non peccarent in conſpectu Dei, erant cum illis bona, Deus enim illorum odit iniquitatem. Iudith 5. 21.

Vide etiam §. De effectis communibus tũ animo, tũ corpori ſimul, tũ corpori ſeorſim.

§. 8. QVÆ PECCATI EFFECTA IN FILIOS, poſteros, & ſubditos.

Dixit Dominus Salomoni, quia habuiſti hoc apud te, & non cuſtodiſti pactum meum, & præcepta mea, quæ mandaui tibi, diſrumpens ſcindam regnum tuum, & dabo illud ſeruo tuo. Verumtamen in diebus tuis non faciam propter Dauid patrem tuum. De manu filij tui ſcindam illud, nec totum regnum auferam. 3. Reg. 11. 11. 12. 13.

Propter peccata Ieroboam deletur omne ſemen eius, 3. Reg. 15. 29. Idem experiuntur poſteri Baaſa regis Iſrael eandem ob cauſam c. 16. 11.

Manibus Regis Iſrael traditus eſt, & percuſſus plaga grandi, occiditque Phacee filius Romeliæ, de 2. Para. 28 5. 6. 8.

Iuda

Iuda centum viginti millia in die vno, omnes viros bellatores: eo quod reliquiſſent Dominum Deum patrum ſuorum, &c. Ceperuntque filij Iſrael de fratribus ſuis ducenta millia mulierum, puerorum, & puellarum, & infinitam prędam pertuleruntque eam in Samariam.

2 Para.28 16. 17.19. *Tempore illo miſit rex Achaz ad regem Aſſyriorum poſtulans auxilium. Veneruntque Idumæi & percuſſerunt multos ex Iuda, & ceperunt prędam magnam, &c. Humiliauerat enim Dominus Iudam, propter Achaz regem Iuda, eo quod nudaſſet eum auxilio, & contemptui habuiſſet Dominum.*

1. *Propter Achaz.*) Obſerua quemadmodum luunt ſubditi principum ſuorum peccata, licet & populus Iuda dicatur peccaſſe, v. 6.

§. 9. QVÆ EFFECTA PECCATI IN EXTRANEOS.

Propter Salomonis peccata ſuſcitantur ei à Deo hoſtes plurimi, 3. Reg. 11. 14. 23. 26.
Vide §. 1. ad vocem *Nudatus*.

§. 10. QVÆ EFFECTA IN DEVM.

Vide fusè Tomo priore. Adde ex 4. Reg. 23. vbi licet ſanctiſsimè viueret Ioſias rex, dicitur tamen non eſſe 1 auerſus furor Domini contra Iudam ob præcedentia peccata Manaſſæ.

1. *Auerſus.*) Quia Ioſiæ ſanctitas non potuit expiare tanta aliorum flagitia.

§. 11. QVÆ PECCATI EFFECTA IN RES ſacras.

1. Reg. 4. 11. Ob Iſraelitarum peccata capitur ab hoſtibus arca Dei, Vide id fuſius V. Bellum.

3. Reg. 9. 6. 7. 8 vſque Et dicet. *Si auerſione auerſi fueritis vos, & filij veſtri, non ſequentes me, nec cuſtodientes mandata mea, & ceremonias meas, quas propoſui vobis, ſed abieritis & colueritis Deos alienos, & adoraueritis eos, auferam Iſrael de ſuperficie terræ, quam dedi eis, & templum quod ſanctificaui nomini meo proijciā à conſpectu meo, eritque Iſrael in prouerbium & in fabulam cunctis populis, & domus hæc erit in exemplum: omnis qui tranſierit per eam ſtupebit, & ſibilabit.*

2. Mach. 5. 15. 16. 17. 18. *Sed nec iſta ſufficiunt, auſus eſt etiam intrare templum 1 vniuerſa terra ſanctius, Menelao ductore qui legum & patriæ fuit proditor, & ſceleſtis manibus ſumens ſancta vaſa, quæ ab alijs 2 Regibus & ciuitatibus erant poſita ad ornatum loci, & gloriam contrectabat 3 indignè, & 4 contaminabat. Ita 5 alienatus mente Antiochus, non conſiderabat quod propter peccata habitantium ciuitatem, modicum Deus fuerat iratus: propter quod & accidit circa locum deſpectio: alioquin niſi contigiſſet eos multis peccatis eſſe inuolutos, ſicut Heliodorus, qui miſſus eſt à Seleuco Rege ad expoliandum ærarium, etiam hic ſtatim adueniens flagellatus & repulſus utique fuiſſet ab audacia.*

1. *Vniuerſa terra ſanctius.*) Cum eſſet dedicatum vero Deo, cætera autem idolis.

2. *Regibus.*) Cyro & Dario, V. 1. Eſdræ, & Seleuco ſupra c. 3.

3. *Indignè.*) Quia proprijs manibus.

4. *Contaminabat.*) Prophanis vſibus applicando.

5. *Alienatus mente.*) Non quod vſu rationis eſſet priuatus, ſed quod non cōſiderabat Dei potentiam, qui Heliodorum ſacrilegum flagellauerat, quod quidem iam paſſim erat peruulgatum.

§. 12. QVID EFFICIAT PECCATVM IN RES alias à ſacris.

Vide Tomo priore. Adde peccato eas polluі, ex V. Conſortium, §. 2. & 3. Reg. 13. & V. Zelus. §. 1. ex 3. Reg. 18.

§. 13. POST PECCATVM QVID PRÆSTANDVM?

ABOLENDA OMNIS EIVS MEMORIA.

Dederunt ei omnes deos alienos, quos habebant, & inaures quæ erant in auribus eorū: at ille 1 infodit eas ſubter terebinthum, quę eſt poſt vrbem Sichem. Gen. 35. 4.

1. *Infodit.*) Non retinuit aurum argentumue eorū, quod potuit facere, ſed id noluit; ne quod peccati veſtigium remaneret, & vt ſuo doceret omnino execrari idololatriam.

Item ei, qui peccauit à licitis etiam voluptatibus abſtinendum. Vide verbo Mortificatio.

Occaſiones peccādi relinquendę. V. Pœnitentia ex 1. Eſdræ 10.

§. 14. DE PECCANTE COLLATO CVM ALIIS item peccantibus.

PECCANTIVM PLENA ESSE OMNIA, PERpaucos bonos.

In Pentapoli non ſunt inuenti decem iuſti, ſed quatuor dumtaxat, Loth cum vxore & duabus filiabus. Gen. 18. 32

Prius quàm irent cubitum, viri ciuitatis vallauerunt domum à puero vſque ad ſenem, 1 omnis populus ſimul. Vocaueruntque Loth, & dixerunt ei: Vbi ſunt viri, qui introierunt ad te nocte? educ illos huc, vt cognoſcamus eos. Gen. 19. 4. 5.

1. *Omnis populus.*) Vel ad intuendum ſcili-

cet, ſi non ad patrandum tantum ſcelus. Id autem ſigillatim notatur à Moyſe, vt probet quod ſuperiori cap. aſſertum eſt, non fuiſſe ibi 10. iuſtos.

Gen. 6. 12. 1 *Omnis caro corruperat* 2 *viam ſuam.*

1. *Omnis caro.*) Omnis homo.
2. *Viam.*) Vitę rationem.

Gen. 7. 1. 1 *Te vidi iuſtum coram me* 2 *in generatione hac.*

1. *Te.*) q.d. te ſolum cum domo tua, cæteri omnes impij.
2. *In generatione hac.*) Inter homines huius æui.

Num. 11. & 26. Deut. 1. De ſexcentis millibus virorum, duo tantum Ioſue & Caleb reperti, qui non murmurarint in deſerto.

2. Reg. 25. Deſertus fuit Dauid à ſuis, totoque corde vniuerſus Iſrael ſecutus eſt Abſalom.

3. Reg. 12. Duæ ſolæ tribus Iuda & Beniamin retinuere cultum Dei, cæteris decem ad idola declinantibus.

3. Reg. 20. Iudith 2. Tum in exercitu Regis Syriæ, tum Holofernis infinita erat hominum vis, qui omnes idolis ſeruientes.

Ier. 44. 15. *Reſponderunt Ieremię omnes viri ſcientes quod ſacrificarent vxores eorum dijs alienis: & vniuerſæ mulieres, quarum ſtabat multitudo grandis: & omnis populus habitantium in terra Aegypti in Phatures.*

Bacchidem & Alcimum proditorem ſequuntur viginti millia virorum peditum, equitum duo millia, cum Iudam Machabæū non ſequerentur niſi octinginti dilapſis fuga cæteris.

Quamquam infinita hominum vis eſſet Hieroſolymis Paſchali tempore, quando damnatus eſt Chriſtus, omnium tamen iniquiſſima fuit vox, *Tolle, tolle, crucifige eum.*

Actor. 28. 22. Chriſtianæ doctrinæ paſſim ab omnibus contradictum, patet tum ex Actis, tum ex 1. ad Corint. 1. 23. vbi dicitur crux Iudæis ſcandalum, Gentibus autem ſtultitia.

Idem patet de Chriſto.

Luc. 2. 34. *Erit in ſignum cui* 1 *contradicetur.*

1. *Contradicetur.*] Et reipſa nullum fuit hominum genus, conditio, ſexus à quo non ſit paſſus contradictiones Chriſtus, vt patet hiſtoriam paſſionis eius expendenti, & probat S. Thom. 3. parte.

Cum putaret Elias ſe ſolum ſupereſſe verum Dei cultorem, audit diuinum reſponſum.

Et derelinquam mihi in Iſrael 1 *ſeptem millia virorum, quorum genua non ſunt incuruata ante Baal, & omne os, quod non adorauit eum* 2 *oſculans manum.* 3. Reg. 19. 18.

1. *Septem.*) Sed quid hoc ad cæteros, qui idola colebant.
2. *Oſculans manum.*) Erat hic ritus adorandi idola oſculo manus proprię, vt nunc fit, cum quis, inquit Sà, primarium virum ſalutat.

Denique cum irent omnes ad vitulos aureos, quos Ieroboam fecerat Rex Iſrael, hic ſolus fugiebat conſortia omnium; & pergebat in Hieruſalem ad templum Domini, & ibi adorabat Dominum Deum Iſrael, omnia primitiua ſua & decimas ſuas fideliter offerens. Tob. 1. 5. 6.

Cum omnes ederent ex cibis Gentilium, iſte cuſtodiuit animam ſuam, & nunquam contaminatus eſt in eſcis eorum. Tob. 1. 12.

Cuncti ſerui Regis, qui in foribus palatij verſabantur, flectebant genua, & 1 adorabant Aman: ſic enim pręceperat eis Imperator, ſolus Mardocheus non flectebat genu neque adorabat eum. Eſther 3. 2.

1. *Adorabant.*] diuinos ei, vt videtur, impendentes honores, quos ſibi arroganter poſcebat Aman, ob hāc enim cauſam noluit Mardochæus eum adorare.

Frater fui 1 *draconum, & ſocius* 2 *ſtruthionum.* Iob 30. 29.

1. *Draconum.*) Qui ſuis venenoſis ſibilis, id eſt, maledicis detractionibus, & conuitijs dracones imitabantur.
2. *Struthionum.*) ob crudelitatem: innuit tales fuiſſe eos, quibuſcum conuiuebat, ſe autem ab ijs immunem.

Incredulι & ſubuerſores ſunt tecum, & cum 1 *ſcorpionibus habitas, verba eorum ne timeas, & vultus eorum ne formides: quia domus exaſperans eſt.* Ezech. 2. 6.

1. *Scorpionibus.*) Qui maledicentia & malorum irrogatione pungunt tanquam ſcorpiones.

Dan. 3. & 6. & 4. Quāta idololatrarum multitudo in Chaldæa, inter quos habitabat Daniel cum ſocijs pauculis.

1. Mac. 1. 55. 1. Mac. 2. Matathias cum filijs & paucis alijs perſtiterunt firmi in legis obſeruatione, cęteris ferè ad idola dilapſis.

Act. 5. Solus Gamaliel inter tot legis doctores, & Phariſæos cauſam dicit Apoſtolis.

§. 15. De peccante collato cum inſontibus & iuſtis, & quomodo hi ob vnius peccatum, aut paucorum puniantur.

Vide Princeps, §.5 ex Iudic.20. & locis ſequentibus, & V. Conſortium §.4.

§.16. Peccati remedia.

Pſ.118.11. In corde meo abſcondi eloquia tua: vt nõ peccem tibi.

Vide item Luxuriæ remedia.

PERFIDIA.

V. Periurium. Proditio. Mendacium. Ambitio. Hypocriſis. Fides, §. Infidelitas, & §. Fides humana. Auaritia.

§.1. Qui perfidi, perfidiæque pæna.

Gen.34.13 Filij Iacob Simeon & Leui, qui contra pacta inita occiderunt Sichimitas, eoſque ſpoliauerunt, qua perfidia, periurioque cognito: [1] Turbaſtis me, inquit Iacob, & odioſum feciſtis me Chananæis, nos pauci ſumus, illi congregati percutient me, & delebor ego & domus mea.

1. *Turbaſtis.*) Metu & anxietate, vt ſequitur: Item turbaſtis quietem familiæ, quam periculo vitæ & direptionis bonorum expoſuiſtis. Nulla enim re ita turbatur hominum conuictus & ſocietas „ quam perfidia, eamque tum Deus, tum mortales vindicare ſolent.

Sedechiæ ob perfidiam in Regem Babylonis, ab ipſo effodiuntur oculi, vinctuſque ducitur in Babylonem, occiduntur que eius filij coram eo, 4. Reg.24.20. & cap. 25.7.

PERIVRIVM.

§.1. Qui periurium horruerint.

Ioſue.10. 15.19. Ioſue cum principibus populi, qui cum [1] decepti à Gabaonitis iuraſſent ſe ijs vitam ſaluam relicturos, eos contingere non ſunt auſi.

1. *Decepti.*) quare ſecundum Aug. non tenebantur iuramento tanquam dolo extorto, & quia in eo interuenerat error perſonæ, putabant enim ſe non vicino populo, ſed longè remoto qualem ſe mentiebantur iurare: Adde fuiſſe iuramẽtum illud contra legem Dei Deut.20.16. Putarunt tamen principes ſe teneri. Vbi nota quanta diuini numinis reuerentia, & religio.

Magnus fuit item periurij horror, magnaque diuini nominis reuerentia in Iſraelitis, qui cum iuraſſent ſe non daturos filias ſuas Beniamitis, non audent eas ijs nuptui tradere, licet tribus iſta eſſet interitura, atque id [1] ne eſſent periuri, vt ſibi videbantur. Iudic. 21.5

1. *Ne eſſent periuri.*) non fuiſſent tamen periuri, inquit Abul. quia tali neceſſitate, qua deerant filiæ fideles vni tribui penè exciſæ, non obligabat eorum iuſiurandum; melius enim erat tunc dare filias, quàm non dare.

§.2. Periurii poena.

Facta eſt quoque fames in diebus David tribus annis iugiter: & conſuluit David oraculum Domini, dixitque Dominus: Propter Saul & domum eius ſanguinum, quia [1] occidit Gabaonitas. 2.Reg.21.1

1. *Occidit Gabaonitas.*) Contra iuramentum eis præſtitum, vt dicitur, ver.2. & Ioſue 9.16. neque ſolum in periurij pœnam, & quod illud non vindicaretur à David tanquam rege orta eſt fames, ſed ſuſpenſi ſunt 7. de familia Saul, vt dicitur infra Nota iſtud iuramentum obligaſſe non tantum Ioſue, ſed omnes principes Iſrael, qui erant ſecuturi, occiſio autem Gabaonitarum erat notoria, ideo debuit puniri per David, quod quia non fecit ſecuta eſt vltio diuina cogens eum ad vindictam iſtius periurij. Obſerua quantum ſit peccatum innocentum occiſio & oppreſſio, quales erant hi Gabaonitæ, & maximè in ijs, qui eos tenẽtur tueri & opem ijs ferre, vt ob id totus populus integro triennio fame ſit vexatus. Obſerua item quàm noceat inter peccatores conuiuere eoſque qui Deo pœnas debent, cum ob eos tota terra fame vexetur. Obſerua denique luere populum peccata principũ.

Vide ad idem Verbo Proditio, aliquot exempla, ex libris Machabæorum.

POENITENTIA.

V. Ieiunium. Oratio. Bellum. Victoria. Contritio.

§.1. Qui poenitentes: Varii poenitentiæ actus, eorumque fructus.

Adam & Eua cum cognouiſſent ſe eſſe nudos, conſuerunt folia ficus, & fecerunt ſibi [1] perizomata. Gen.3.7.

1. *Perizomata.*) Id eſt, cingula lumborum, vt tegerent partes naturales, reliquo corpore nudi. Sanctus autem Irenæus vult id ab ijs factum in ſignum pœnitentiæ, eaque re, quaſi cili-

ſi cilicio vſos, folia namque ficus pungunt, atque aſperiora ſunt. Vide Ambroſium lib. de paradiſo c.13.

Gen. 3.21. *Fecit quoque Deus Adæ & vxori eius tunicas [1] pelliceas, & induit eos.*

1. *Pelliceas.*) Non purpura, non ſerico eos veſtiuit, at pellibus, in ſignum humilitatis, & pœnitentiæ: Item frugalitatis, & vt doceret veſtitus ſimplicitatem, luxumque omnem in veſtibus caſtigaret.

Exo. 33.4. *Audiens populus ſermonem hunc [1] peſſimum luxit: & nullus ex more indutus eſt [2] cultu ſuo.*

1. *Peſſimum.*) Moleſtiſſimum.

2. *Cultu.*) Veſtibus feſtiuis, quibus ſe induerant audituri legem. cap.19.10. Vide infra v.5. & 6.

3. Reg. 21. 27.28.29. *Cum audiſſet Achab ſermones iſtos, ſcidit veſtimenta ſua, & operuit cilicio carnem ſuam, ieiunauitque, & dormiuit in ſacco, & ambulauit demiſſo capite. Et factus eſt ſermo Domini ad Eliam Theſbyten, dicens: Nonne vidiſti humiliatum Achab coram me? quia igitur humiliatus eſt mei cauſa; non inducam malum in diebus eius, ſed in diebus filij ſui inferam malum domui eius.*

1. *Non inducam, &c.*) Valuit hæc pœnitentia ad dilationem pœnæ temporalis in familiam, & poſteros Achab.

Dauidis pœnitentiam Vide 2. Reg. quæ eadem patet ex Pſalm. 6. & 31. vbi totus eſt in peccato deflendo & cohortandis mortalibus ad pœnitentiam, & ex Pſ.37. & ex 50.

Pſ. 101.10. 11. *Cinerem [1] tanquam panem manducabam, & potum meum cum fletu miſcebam, [2] à facie iræ & indignationis tuæ: quia [3] eleuans [4] alliſiſti me.*

1. *Tanquam panem.*) Quia non plus mihi ſapiebat panis, quàm ſi terram comediſſem.

2. *A facie iræ, &c.*) id eſt ea pœnitentiæ officia præſtabam: quia videbam iram tuam ob peccata mea in me ſucc enſam.

3. *Eleuans.*) Quondam ad dignitatem filij per tuam gratiam.

4. *Alliſiſti me.*) Ad terram, me deturbans à dignitate filij & inimicis tuis accenſens.

Pſ. 108.24 *Genua mea infirmata ſunt à ieiunio: & caro mea [1] immutata eſt [2] propter oleum.*

1. *Immutata eſt.*) A priſtino ſuo vigore.

2. *Propter oleũ.*) quo tanquam delitijs abſtinui, pœnitentiæ cauſa, omnia mihi vnguenta conſueta interdicens.

Exitus aquarum deduxerunt oculi mei: quia non cuſtodierunt legem tuam. Pſ. 118.139

In diebus illis ego Daniel [1] lugebam trium hebdomadarum diebus, panem [2] deſiderabilem non comedi, & caro & vinum non introierunt in os meum, ſed neque vnguento vnctus ſum: donec complerentur trium hebdomadarum dies. Dan. 10.2. 3.

1. *Lugebam*) peccata & miſeriam populi. Vide hîc eius zelum & caritatem.

2. *Deſiderabilem.*) cibum delicatum.

Niniuitæ pœnitentia ſua placant Deum. Ione 3.

Ipſe Ioannes habebat veſtimentum de pilis camelorum & zonam pelliceam circa lumbos ſuos: eſca autem eius erat [1] locuſtæ & mel [2] ſylueſtre. Mat. 3.4.

1. *Locuſtæ.*) genus eſt inſecti, quod cibus eſt pauperum in Iudæa.

2. *Sylueſtre.*] Quod è rupibus atque arborum truncis, vbi apes ob earum multitudinem mellificabant, colligebat.

Egreſſus foras Petrus fleuit amarè. Mat. 26. 75.

Ecce mulier, quæ erat in ciuitate, peccatrix, vt cognouit, quia accubuiſſet in domo Phariſæi, attulit [1] alabaſtrum vnguenti: & [2] ſtans retro ſecus pedes eius [3] lachrymis cœpit rigare pedes eius, & [4] capillis capitis ſui tergebat, & [5] oſculabatur pedes eius, & vnguento [6] vngebat. Luc. 7.37. 38.

1 *Alabaſtrum.*) Vas ex alabaſtro, vnguento non eo quidem ſpiſſiore, ſed liquido plenum, en actum pœnitentiæ, quo inſtrumenta vanitatis conuertit ad Dei vſum & honorem.

2. *Stans retro, &c.*) quia, qui ad mẽſam antiquo more ſuper thoros, ſeu lectos conuiuales accumbebant, ita iacebant, vt caput verſus mẽſam, pedes verſus exteriorem partem haberent, qua miniſtri fercula ferentes, menſam obibant.

3. *Lachrymis.*) optimè orditur peccatrix ab vberibus lachrymis, quas certè vberrimas eſſe oportuit, quibus Chriſti pedes rigarentur. Nota hîc Magdalenæ fidem ingentem, quæ credidit poſſe Chriſtum remittere peccata, atque ob eam cauſam ad eum accedit, cum cæteri ferè omnes ad ſanitatem corporis obtinendam accederent.

4. *Capillis ſuis.*) Addidit *ſuis*, ad emphaſim, q.d. ijs, quibus aliquando criſpantibus abuſa erat: non defuit diuiti mulieri linteum, quo id faceret, ſed maioris fuit tum humilitatis, tum charitatis, capillis id quàm linteo præstare.

5. *Oſculabatur.*) Singulari humilitate, ſuique contemptu, neque enim id erat in more poſitum, ſingulari item in Chriſtum amore.

6. *Vngebat.*) Non vngit caput, ſed pedes, quę ſe indignam iudicabat, quæ Chriſti caput tangeret, ait Ambr.

Stans

Lucæ 19.8. *Stans Zacchæus dixit ad Dominum, ecce dimidium bonorum meorum Domine, do pauperibus: & ſi quid aliquem defraudaui, [1] reddo quadruplum.*

1. *Redde quadruplum.*) En alienorum bonorum reſtitutionem in vero pœnitente, quam tam eſt difficilè ab hodiernis pœnitentibus impetrare, reddit autem quadruplum ex feruore caritatis, & quia certum ei non erat quantum ab vnoquoque abſtuliſſet, ideo ne aliquid alienum retinens erraret, quadruplo plus reddit quã ſibi debere videbatur. Quod omnes fœneratores profectò (inquit Maldonatus) facere deberent.

Lucæ 23. 48. *Omnis turba eorum qui ſimul aderant ad ſpectaculum iſtud, & videbant quæ fiebant, percutientes pectora ſua reuertebantur.*

Actor. 2. 37. *His auditis compuncti ſunt corde & dixerunt ad Petrum, & ad reliquos Apoſtolos, quid faciemus viri fratres.*

Apoc. 11. 3. *Prophetabunt diebus mille ducentis ſexaginta, amicti ſaccis.*

Iudic. 2. 4. Improperante Angelo Iſraelitis ingratitudinem ſuam eleuauerunt omnes vocẽ ſuam, & fleuerunt.

Iudic. 10. 15. 16. *Dixerunt filij Iſrael ad Dominum, peccauimus, redde tu nobis, quidquid tibi placet: tantum nunc libera nos, quę dicentes omnia de finibus ſuis alienorum Deorum idola proſeceerunt, & ſeruierunt Domino Deo, qui doluit ſuper miſerijs eorum.*

De pœnitentia Sacerdotum & populi tẽpore belli, Vide V. Oratio ex Iudith 4. de Pœnitentia Iudith V. Verbo Ieiunium ex cap. 8.

Iob 42. 6. *Ipſeque reprehendo & ago pœnitentiam in fauilla & cinere.*

2. Mach. 10. 25 26. 27. *Machabeus & qui cum ipſo erant, appropinquante illo, deprecabantur Dominum, caput terra aſpergentes, lumboſque [1] cilicijs præcincti, ad altaris crepidinem prouoluti, vt ſibi propitius, inimicis autem eorum eſſet inimicus & aduerſarijs aduerſaretur, ſicut lex dicit, & ita poſt orationem ſumptis armis, longius de ciuitate procedentes & proximi hoſtibus effecti reſederunt.*

1. *Cilicijs.*] Huius autem fructum pœnitentiæ, admirabilem victoriam Vide Verſibus conſequentibus.

1. Reg. 7. 6. *Et conuenerunt in Maſphath, [1] hauſeruntq; aquam, & effuderunt in conſpectu Domini & ieiunauerunt in die illa, atque dixerunt ibi: peccauimus Domino. Iudicauitque Samuel filios Iſrael in Maſphath.*

1. *Hauſerunt aquam.*) His & ſequentibus exhibent hi veri pœnitentis actiones & officia: hauriunt aquam eamque effundunt in ſignum contritionis & humiliationis: q. d. ſicut aqua effuſa ad nihil valet, ſic coram te nihil ſumus, & inſtar aquę effundimus cor noſtrum per pœnitentiam in conſpectu tuo: Ieiunant ad ſatisfaciendum: & confitentur peccatum dum dicunt ſe peccaſſe Domino: huius pœnitentię fructus fuit miraculoſa victoria de Philiſtæis v. 10. dum Deus tonitru, fulgure & fulmine cęlitus immiſſo eos cædit.

Hæc dicit Dominus: Vos reliquiſtis me, & ego reliqui vos in manu Seſac. Conſternatique principes Iſrael & rex, dixerunt: iuſtus eſt Dominus; cumque vidiſſet Dominus, quod humiliati eſſent, factus eſt ſermo Domini ad Semeiam, dicens, quia humiliati ſunt, non diſperdam eos: daboque eis pauxillum auxilij, & non ſtillabit furor meus ſuper Hieruſalem per manum Seſac &c. verũtamen quia humiliati ſunt, auerſa eſt ab eis ira Domini, nec deleti ſunt penitus: ſiquidem in Iuda inuenta ſunt opera bona. 2. Para. 12 5. 6. 7. 12.

Idcirco ſuperinduxit eis principes exercitus regis Aſſyriorum ceperũtque Manaſſem, & vinctum catenis atque compedibus duxerunt in Babylonem, qui poſtquam coanguſtatus eſt, orauit Dominum Deum ſuum: & egit pœnitentiam valde coram Deo Patrum ſuorum, deprecatuſque eſt eũ & obſecrauit intentè: & exaudiuit orationem eius, reduxitque eum Hieruſalem in regnum ſuum & cognouit Manaſſes quod Dominus ipſe eſſet Deus. 2. Para. 33 11. 12. 13.

Vide item ſequentes aliquot verſus maximè 15. & 16.

Abſtulit Deos alienos & ſimulachrum de Domino Domini, aras quoque quas fecerat in monte domus Domini & in Hieruſalem & proiecit omnia extra vrbem. Porrò inſtaurauit altare Domini & immolauit ſuper illud victimas & pacifica, & laudem: præcepitque Iudæ vt ſeruiret Domino Deo Iſrael. 2. Para. 33 15. 16.

Pœnitentis longè pulcerrimam orationem qua confitetur peccata tum ſua tum populi, atque vtriuſque ingratitudinem, de quibus item & veniam petit V. 1. Eſdrę c. 9. à v. 16. E qua ſunt iſta.

1 Numquid iratus es nobis vſque ad conſummationem, ne dimitteres nobis reliquias ad ſalutem. Domine Deus Iſrael iuſtus es tu: quoniam derelicti ſumus, qui ſaluaremur ſicut die hac. Ecce coram te ſumus in delicto noſtro, [2] non enim ſtari poteſt coram te ſuper hoc. 1. Eſdræ 9. 14. 15.

1. *Numquid &c.*) q. d. non es iratus ita vt nos totaliter deleres, quod merebamur, ſed ex tua miſericordia relicti ſumus aliquot de

populo tuo reſidui..

2. *Non enim ſtari &c.*) id eſt, non eſt vllus locus palliandi, tegendi ſeu defendendi peccata noſtra.

1.Eſdra 10 1. 2. 3. 4. *Sic orante Eſdra & implorante Deum & flente & iacente ante templum Dei, collectus eſt ad eum de Iſrael cœtus grandis nimis virorum & mulierum & puerorum & fleuit populus fletu multo. Et reſpondit Sechenias filius Iobiel de filijs Ælam & dixit Eſdræ. Nos præuaricati ſumus in Deum noſtrum, & duximus vxores alienigenas de populis terræ: & nunc ſi eſt pœnitentia in Iſrael ſuper hoc, percutiamus fœdus cum Domino Deo noſtro, vt [1] proijciamus vniuerſas vxores & eos qui de his nati ſunt, iuxta voluntatem Domini & eorum qui timent præceptum Domini Dei noſtri ſecundum legem fiat. Surge, tuum eſt diſcernere, noſque erimus tecum: confortare & fac.*

1. *Proijciamus vxores.*) Quomodo id opere præſtiterint vide reliquo capite. Eiuſdem pene generis orationem cum ſuperiori Eſdræ c. 9. Vide Eſdræ 2. c. 1. à v. 4. quæ eſt Nehemiæ, quo loco fit etiam mentio fletus luctus ieiunij atque orationis. Vide item ad idem c. 9. à verſu 33. Item Tobiæ 3. initio.

Iudith 5. 19. *Quotieſcumque pœnituerunt ſe receſſiſſe à cultura Dei ſui, dedit eis Deus cæli virtutem reſiſtendi.*

Iudith 5. 23. *Nuper reuerſi ad Dominum Deum ſuum, ex diſperſione qua diſperſi fuerant, adunati ſunt, & aſcẽderunt montana hæc omnia & iterum poſſident Hieruſalem, vbi ſunt ſancta ſanctorum.*

Totam Chriſti vitam, continuam fuiſſe quaſi pœnitentiam, ſatis patet ex Hiſtoria Euangelica cum non haberet vbi caput reclinaret ſuum, cum viueret ex eleemoſynis, cũ nihil proprium poſſideret.

PRÆCIPITANTIA.

V. Conſilium. Prudentia. Temeritas.

§. QVI EIVS REI, ILLIVSQVE damna.

Ioſue 9. 14. Ioſue cum principibus populi qui non conſulto Domino iurarunt ſe Gabaonitis non nocituros.

PRÆLATVS.

V. Princeps. Iudex. Acceptio perſonarum Paſtor. Superior.

Agetur primum de bonis, tum de prauis.

§. 1. BONI PRÆLATI EXEMPLAR, ATQVE officium.

Sæpiſſimè Moyſes ad Pharaonem adijt non ſine periculo vt is populum dimitteret. Exo. 6. & 7.

Cum murmur populi in eum concitatum eſt, non eſt id vltus ſed orauit pro eo. Exod. 15.

Idem omnem autoritatem ſuam & poteſtatem ſuam retulit ad Dominum, agnoſcẽs ſe nihil eſſe: nos inquiebat quid ſumus? non eſt contra nos murmur veſtrum ſed contra Deum. Exo. 16.

Dum pugnaret populus eſſetque in vitæ diſcrimine in bello contra Amalec, orat Moyſes pro populo quod idem frequenter facit alias vt cap. 32. cum vellet Deus delere populum & Numer. 14. 19. & c. 16. Exo. 17.

V. Acceptio perſonarum quam ab ea fuerit alienus. Quam ſanctè præfuerit Samuel Vide V. Iudex.

Exodi 18. 19. 20. *Audi verba mea atque conſilia, & erit Dominus tecum. Eſto tu populo [1] in his quæ ad Deum pertinent, vt referas quæ dicuntur ad [2] eũ: oſtendaſq; populo ceremonias & [3] ritum colendi, viamque per quam ingredi debeant, & opus quod facere debeant.*

1. *In his quæ ad Deum.*) Vt populi vota, dicta, poſtulata & neceſſitates Deo repreſentes, ſiſque populi aduocatus & internuntius apud Deum.

2. *Eum.*) Sci. Deum. Vide Greg. 2. p. Paſtor. c. 7.

3. *Ritum &c.*) .i. Tuum docere populum quomodo Deum rectè colat, quemadmodũ item rectè viuat.

Receſſurus Moyſes à populo in montem, proficit ei bonos vicarios Aaron & Hur. Exod. 24.

Magno tenebatur Moyſes deſiderio vt prophetarent [1] omnes, Ioſueque ęgrè ferentem alios etiam prophetare compeſcit. Num. 11.

1. *Omnes.*) Quamquam inde aliquid in honore iacturæ ipſe eſſet paſſurus.

Num. 14. 12. *Feriam eos (Iſraelitas inobedientes) peſtilentia atq; conſumam: [1] te autem faciam principem ſuper gentem magnam & fortiorem quam hæc eſt.*

1. *Te faciam.*) Sed hanc conditionem non admiſit Moyſes nec voluit ad ampliorem transferri dignitatem, ſed inſtanter orauit

pro

pro populo vt ei parceret Deus v.29. obſeruent iſtud qui maiores ambiunt dignitates & prælationes, quod vt ferendum eſſet in ſecularibus, quis illud ferat in viris Dei cultui conſecratis. Quis æquis audiat auribus eos ad dignitates aſpirare, eaſque qua prece qua obſequijs (vtinam & non pretio) tum per ſe tum per amicos ambire? Quis non indignetur per paucos expectare modo, dum à Deo vocentur tanquam Aaron, ſed importunè ſe ingerere penè omnes & intrudere in prælaturas: eademque tum importunitate tum improbitate, à minoribus ad maiores & magis opimas conari tranſire.

§. 2. PRÆLATI EST ORANDO DEI voluntatem conſulere.

Numer. 7. 89. *Cum ingrederetur Moyſes tabernaculum fœderis, vt conſuleret* [1] *oraculum, audiebat vocem* [2] *loquentis ad ſe de propitiatorio quod erat ſuper arcam teſtimonij inter duos Cherubim, vnde & loquebatur ei.*

1. *Oraculum.*) Sci. Dei ſedentis in ſancto ſanctorum ſuper propitiatorium.

2. *Loquentis.*) Humana & ſenſili voce. Vide Greg. 2. p. Paſtor. cap. 5. & Num. 9. v. 8. Vbi conſulit Deum Moyſes quid agendum cum immundo, & poſſitne is cum alijs comedere Paſcha.

§. 3. EIVS EST INSTAR MATRIS ET NVtricis ſubditos portare.

Num. 11. 12. *Numquid ego concepi omnem hanc multitudinē vel genui eam vt dicas mihi,* [1] *porta eos in ſinu tuo ſicut portare ſolet nutrix infantulum, & defer in terram pro qua iuraſti patribus eorum.*

1. *Porta eos &c.*) Id eſt, ſumma tibi ſit de eis cura, quaſi eorum eſſes mater quæ filios ſinu fouet & geſtat. Vide de Eliachim Iſa. 22. Erit quaſi pater habitantium in Hieruſalem.

§. 4.* PRÆLATI SIBI SVISQVE ATQVE ſuorum vſibus deteriora quæque eligant.

Ioſue 19. 49. 50. *Cumque compleſſet ſorte diuidere terram ſingulis per tribus ſuas, dederunt filij Iſrael poſſeſſionem Ioſue filio Nun, in medio ſui, iuxta præceptum Domini, vrbem quam poſtulauit,* [1] *Thamnath-ſaraa in monte Ephraim: & ædificauit ciuitatem habitauitque in ea.*

1. *Thamnath-ſaraa.*) Ita vocata ab ariditate & inutilitate loci. Hieron. in vita Paulæ dicit eam admiratam Ioſue modeſtiam & contemptum terrenorum, quod ipſe dux cū eſſet populi & poſſeſſionum omnium diſtributor, vltimo ſibi loco montana & aſpera loca delegiſſet.

Cum accepiſſet Moyſes à principibus tribuum duodecim boues & 7. plauſtra ad vſus Leuitarum, nihil eorum aſſignauit filijs Caath, licet magis propinquis, quia voluit eos ſupellectilem ſacram proprijs portare humeris. Num. 7.

§. 5. PRÆLATI EST SVOS COHORTARI ad bonum.

Ita Eliachim ſummus Sacerdos belli tempore circumit omnem Iſrael, eum ad ſpem & orationem cohortans. Iudith 4.

§. 6. QVAM PROSIT BONVM EXEMPLVM & conſilium prælati patet ex eo quod ſeruiuit Iſrael Domino cunctis diebus, Ioſue & ſeniorum, qui nouerunt quę fecerat Deus in ijs mirabilia. Ioſue 24. 31.

1. *Ioſue &c.*) Multum enim intereſt bonū habere prælatum qui populum dirigat.

Orante Eſdra & flente peccata populi fleuit populus pariter cum eo. 1. Eſdra 3.

Cauſa boni ſtatus & pacis Iudæorum fuit Onię prudentia & pietas. Vide ibidem quam fortiter reſtitit Heliodoro volenti ſpoliare templum. 2. Mach. 3.

DE PRÆLATIS MALIS.

V. Paſtor. Acceptio perſonarum. Amor parentum.

§. 7. QVI TALES.

Malus Prælatus Aaron qui ſubditorum prauæ voluntati de conflando vitulo acquieuit. Exod. 32.

Peſſimi Paſtores principes illi Sacerdotū qui vetabant Apoſtolos promulgare legem Chriſti: Qui eos carcere claudebant, qui inſontes cædebant. Qui Stephanum innocenter lapidarunt. Item ille qui Paulum iuſſit Alapa cædi contra ius omne, atque æquitatem. Act. 4. Act. 5. Act. 7. Act. 23.

PRÆSVMPTIO.

V. Superbia. Iactantia.

§. 1. QVI PRÆSVMPTVOSI EORVMQVE pœnę.

Matt. 26. 33. *Reſpondens Petrus ait illi, Etſi omnes ſcandaliſati fuerint in te. Ego* [1] *numquam ſcandaliſabor, qui nihilominus poſtea Chriſtum negauit.*

1. *Numquam ſcandaliſabor.*) Ita quidem habebat in animo, ſed quia nimis de ſuis viribus præſumebat, cæteris grauius permiſſus eſt cadere, & quia futurus erat Paſtor Eccleſiæ, vt ex ſuo caſu diſceret alijs compati, Lira.

Obſeruandum hic Petri caſum à ſingulis Euangeliſtis conſcriptum, omnibuſque curæ fuiſſe tanti viri lapſum propalare ad exemplum poſterorum tum timoris tum ſpei, videlicet vt eius exemplo quiſque lapſum formidans non de ſe nimis præſumat, & iam in peccatum prolapſus non deſperet de venia.

Matt. 26. 35. *Ait illi Petrus: Etiamſi oportuerit me mori tecum, non te negabo. Similiter & omnes* [1] *diſcipuli dixerunt.*

1. *Diſcipuli omnes.*) Quemadmodum autem omnes fugerint Chriſto deſerto. Vide v. 56.

De tota iſtac re, Vide V. Spes §. De Spe in alio aliquo quam in Deo.

PRINCEPS.

V. Paſtor. Prælatus. Iudex. Acceptio perſonarum.

Pars prior de bonis principibus.

§. 1. PRINCIPI DAT DEVS NECESSARIA ad benè regendum.

1. Reg. 16. 13. *Tulit Samuel cornu olei, & vnxit eum in medio fratrum eius: & directus eſt* [1] *ſpiritus Domini à die illa in Dauid & deinceps: ſurgenſque Samuel abijt in Ramatha.*

1. *Spiritus Domini.*) .i. Spiritus prudentiæ, fortitudinis animi regij & prophetiæ inquit Hieron. vnde ex tunc cæpit pſalmos componere.

Ita Salomoni dedit ſapientiam 3. Reg. 3. 12. quam eãdem ante [1] expetierat Salomon præ diuitijs & gloria v. 6. Vide etiam c. 4. à v. 29.

1. *Expetierat.*) Cuius exemplo docentur principes eam, à Deo petere.

3. Reg. 4. 29. Eidem dat [1] latitudinem cordis quaſi arenam quę eſt in litore maris.

1. *Latitudinem.*) .i. magnificentiam & magnanimitatem regiã quæ hic deſcribitur per quantitatem corpoream arenarum ſci. metaphoricè.

§. 2. TYPVS BONI PRINCIPIS,

EZECHIAS.

4. Reg. 18. 3. &c. *Fecit quod erat bonum coram Domino, iuxta omnia quæ fecerat Dauid Pater eius. Ipſe diſſipauit excelſa & contriuit ſtatuam, & ſuccidit lucos, cõfregitque ſerpentem æneum, quem fecerat Moyſes: ſiquidem vſque ad illud tempus filij Iſrael adolebant ei incenſum: vocauitque nomen eius* [1] *Noheſtan. In Domino Deo Iſrael, ſperauit &c.*

1. *Noheſtan.*) .i. æneum ſeu per diminutiuũ ænulum q. d. nihil eſt in hoc ſerpente niſi parum æris, quare in eo nulla eſt diuinitas. Vide de eodẽ Ezechia 2. Paral. c. 29. & 30. & 31.

ITEM IOSIAS.

4. Reg. 22. 2. *Fecit quod placitum erat coram Domino & ambulauit per omnes vias Dauid Patris ſui: non declinauit ad dexteram ſiue ad ſiniſtram.*

Inſignem eiuſdem zelum in idololatras vide toto cap. 23. & quã fuerit ſtudioſus ſeruandę legis diuinæ ſimulatque eam legi audiuit V. cap. 22. Vbi notent principes curandum vt ſibi legatur nonnunquam Dei lex, ob ingentem fructum quem inde conſecutus eſt Ioſias, & qui ad eam lectionem ſequitur ordinarie v. 11. 18. 19.

Item Aſa 2. Paralip. c. 14. & 15. Item Ioſaphat c. 17. & 18. & 19. & 20. Item Cyrus qui 1. Eſdrę c. 1. agnoſcit ſe regna ſua à Deo habere qui v. 2. & 3. curat reædificari templum laxatque captiuitatem Babylonicam eamq; remittit Ieruſalem, qui c. 6. v. 4. ſubminiſtrat ſumptus ad templi iſtius exædificationem. Item Darius qui c. 6. v. 8. 9. 10. 11. 12. præcipit templi ędificationem interruptam reſumi, ſumptus ſuggerit tum ad eam tum ad ſacrificia, pœna mortis ſancit ne quis eam ædificationem impediat. Iterum de eius liberalitate in templum v. c. 7. v. 15. 20.

Item Nehemias qui ipſemet ædificat cum domeſticis ſuis muros Hieruſalem 2. Eſdræ c. 5. 16. qui ſibi debita à pauperibus condonat v. 10. qui 12. annorum ſpatio ſibi debitam annonam .i. victum & ſtipendium tanquam ducis non accepit ſed benignè remiſit v. 9. qui varios hoſpites quos erat populi excipere, ipſe excepit menſa ſua, eo quod attenuatus eſſet populus v. 18. qui varios abuſus cõtra Dei legem qui eo abſente irrepſerant corrigit c. 13.

Regius Propheta Pſalmo 100. deſcribit virtutes ſuas quibus quidem ſe ſtatuit exẽplum pij principis.

Optimus princeps Simō filius Matathiæ, de quo ita ſcriptura.

1.Mac.14. 4.14.15. *¹ Siluit omnis terra Iuda omnibus diebus Simonis, & quæſiuit, ² bona genti ſuæ: & placuit illis poteſtas eius & gloria eius omnibus diebus &c. Et confirmauit omnes humiles populi ſui & legem exquiſiuit, & abſtulit omnem iniquum & malum: ³ ſancta glorificauit, & multiplicauit vaſa ſanctorum.*

1. *Siluit.*) A prælijs.
2. *Bona genti ſuæ.*) Potius quam ſibi.
3. *Sancta.*) Templum & atria. Vide etiam verſus interiectos inter 4. & 14. Vide iterum v. 25.

Item Ioannes Simonis filius de quo hæc lib. Mach.

1.Mac.16. 6. *Et admouit caſtra contra faciem eorum ipſe & populus eius, & vidit populum trepidantem ad transfretandum torrentem, & transfretauit primus: & viderunt eum viri & tranſierunt poſt eum.*

2.Mac.12. 42. *Fortiſſimus Iudas hortabatur populum conſeruare ſe ſine peccato ſub oculis videntes quæ facta ſunt pro peccatis eorum qui proſtrati ſunt.*

Gen.49. 24. Item Ioſeph, de quo ſcriptura. ¹ *Inde ² paſtor egreſſus eſt lapis Iſrael.*

1. *Inde.*) .i. ob iſtam cauſam, quia ſci. in Deo ſperauit.
2. *Paſtor &c.*) Debet quilibet princeps eſſe paſtor & lapis, populum paſcens, firmans, roborans & ſuſtentans.

§. 3. Boni principis est ivdicare populum, eique ius dicere.

Exo.18.13. Ita Moſes qui id præſtabat à mane in veſperam,

2.Reg.8. 15. Faciebat Dauid iudicium & iuſtitiã omni populo ſuo.

Ita Salomon 3. Reg. 3. 16.

§. 4. Eivsdem est inferiores ivdices magiſtratuſque conſtituere & onus partiri, & quinam ei conſtituendi & præficiendi.

Exo.18.21 22. 23. *Prouide de omni plebe viros ¹ potentes & timentes Deum, in quibus ſit ² veritas, & qui oderint auaritiam & conſtitue ex eis tribunos & centuriones & quinquagenarios & decanos, qui iudicent populum omni tempore: quicquid autem maius fuerit, referant ad te, & ipſi minora tantummodo iudicent: leuiuſque ſit tibi, partito in alios onere. Si hoc feceris, implebis imperium Dei, & præcepta eius poteris ſuſtentare: & omnis hic populus reuertetur ad loca ſua cum pace.*

1. *Potentes.*) Qui non timeant vultum magnatum, nec in iudicio perſonam accipiant.
2. *Veritas.*) Non tam doctrinæ quàm vitæ, & maximè iuſtitię .i. vt iuſti ſint, & cuique dent quod æquum eſt. Vide etiam ver. 15. 16. 17. 18. 19. 20. & Deut. 1. 13. 14. 15.

Quemadmodum Ioſaphat bonos conſtituit Iudices, eoſque officij ſui commonefecerit. Vide pulchrè, 4. Reg. 18. & 2. Paral. 19.

§. 5. Eivs est pvnire sontes, licet ſint magnates, & quamobrem?

Ait Deus ad Moyſen: ¹ Tolle cunctos principes populi & ſuſpende ² eos contra ſolem in patibulis: vt ³ auertatur furor meus ab Iſrael, dixitque Moyſes ad Iudices Iſrael, occidat vnuſquiſque proximos ſuos, qui initiati ſunt Beel-phegor. Num.25. 4.5.

1. *Tolle*) .i. congrega principes quaſi iudices populi, vt illi cauſa cognita iubeant fornicatores ſuſpendi.
2. *Eos.*) Scilicet qui fornicati ſunt, de quibus ver. 3.
3. *Auertatur furor.*) Solet enim Deus negligentiam principum in vindicandis peccatis maximè publicis, immiſſa in vniuerſum populum plaga punire.

Nec poterit Iſrael ſtare ante hoſtes ſuos, eoſque fugiet: quia pollutus eſt ¹ anathemate: non ero vltra vobiſcum, donec ² conteratis eum, qui huius ſceleris reus eſt. Ioſue 7.12

1. *Anathemate.*) Re mihi conſecrata ablataque ſacrilegè.
2. *Conteratis.*) Verſu 15. præſcribit, vt comburatur, & v. 25. dicitur lapidatus (quod quomodo intelligendum, dictum eſt verbo Furtum) quo facto auerſus eſt furor Domini ab eis, vt dicitur ver. vlt. vnde & potiuntur cap. ſequente ciuitate Hai.

Vniuerſi Iſraelitæ quadraginta ſci. millia pugnatorum bellum inferunt Beniamitis ad vindicandum eorum ſcelus in vxorem Leuitæ, petuntque ſibi reos tradi, vt moriantur, inquit, & ¹ auferatur malum de Iſrael. Iudic. 20. 1. &c.

1. *Auferatur, &c.*) Experientia .n. inquit Lir. didicerant quantum obſit toti cœtui, vel vnius peccatum. Vide Ioſue 7. de Acham.

Vide verbo Bellum, pœnam Iſraelitarum, quod peccatum Michæ non eſſent vlti, ex Iudicum 20. 21. 25.

Hæc dicit Dominus: ¹ Quia dimiſiſti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima 3.Reg.20. 42.

anima eius, & populus tuus pro populo eius.

1. *Quia dimiſiſti, &c.*) Veriſimile eſt Prophetam illum, qui v. 13. prædixerat illi victoriam, expoſuiſſe item mandatum Dei de occidendo impio Benadad, ait Lira.

2. Eſdra 13. 25. *Cecidi ex eis viros & decaluaui eos, & adiuraui in Deo, vt non darent filias ſuas filijs eorum, & non acciperent de filiabus eorum filijs ſuis & ſibimetipſis.*

Vide V. Zelus, §. 1. Aſa regem punientem matrem, ex 2. Paral. 15.

§. 6. EIVS EST RES SACRAS ANTE OMNIA, & quæ ſpectant ad Dei cultum procurare.

2. Reg. 6. 12. Ita Dauid, vt primum inunctus fuit rex, curauit arcam honeſtiore loco collocari: cōſtituit Sacerdotes, Leuitas, Ianitores, & cantores, qui coram ea Deum laudarent, compoſuitque ipſe in eum finem Cantica & Pſalmos 1. Paral. cap. 16. & c. 23. 24. 25. Vide etiam V. Deuotio, & Pſ. 131.

Quanta præpararit in ædificationem templi, quàm enixè eam commendarit Salomoni filio & toti Iſraeli, ipſumque ſit cohortatus ad ſpontè offerenda, quæ diuino cultui deſeruirent, Vide 1. Paralipomenon c. 22. & 28. & 29.

Principum Iſraelis, & procerum, & tribunorum, & centurionum liberalitatem in exædificationem templi, Vide 1. Paral. cap. 29. v. 7. & 8.

Simul ac Ioas factus eſt rex, cogitauit de iuſtaurando templo Domini, quod ab Athalia idololatriæ cultrice varijs locis deſtructum erat, 4. Regum 12. 4. Vide eandem pietatem in Ioſia c. 22.

1. Mach. 4. 36. *Dixit Iudas & fratres eius: Ecce contriti ſunt inimici noſtri, aſcendamus nunc mundare ſancta & renouare.*

§. 7. PRINCIPIS EST MVLTA, ET MAXIME conuitia diſſimulare, & clementem eſſe.

1. Reg. 10. 27. *Filij* [1] *Belial dixerunt: Num ſaluare nos poterit iſte? & deſpexerunt eum, & non attulerunt ei munera: ille verò diſſimulabat ſe audire.*

1. *Belial.*) Sine iugo legis Dei, homines rebelles. Obſerua item in omni cœtu eſſe bonos & malos, obſequentes ſuperiori, & refractarios.

1. Reg. 11. 12. 13. *Quis eſt iſte, qui dixit: Saul num regnabit ſuper nos? date viros & interficiemus eos: & ait Saul, non occidetur quiſquam in die hac, quia hodie fecit Dominus ſalutem in Iſrael.*

Dauid diſſimulat contumelias & maledicta Semei, 2. Reg. 16. 10.

§. 8. PRINCIPIS EST NON FACILES PRÆbere aures delatoribus, neque his, aut adulatoribus temerè credere.

Qua in re peccauit Dauid, qui verbis Sibæ mendacibus, quibus dominum ſuum Miphiboſeth accuſabat, quod contra eum ſequeretur partes Abſalō, nimis fuit credulus, nimiſque inconſideratè ei aſſignauit bona omnia Domini ſui; cum vidit eum ſibi in neceſſitate conſtituto occurrere cum annona & cibo. Vbi obſerua ingenium adulatorum, quorum eſt obſeruare tempus, quo melius imponant ijs, quos voluit decipere, 2. Reg. 16. initio. Obſeruat etiam Liranus, quàm ſint adulatores, & delatores periculoſi principibus, cum Dauid tam prudens & iuſtus, verbis Sibę ſit deceptus, eique hæreditatem heri ſui Miphiboſeth eo non audito (qui innocens erat, vt patet cap. 19.) conceſſerit, nec eam donationem niſi ex parte retractarit, cum hunc Sibam tanquam qui calumniatus eſſet Dominum ſuum de crimine læſæ maieſtatis, quod ſcilicet adhęſiſſet Abſaloni, extremo ſupplicio afficere debuiſſet.

Aſſuerus rex nimis credulus delatorum falſis accuſationibus, vetat Iudæos pergere in exędificatione templi; eorum falſitas patet v. 12. cum ſcribūt eos ædificare muros ciuitatis, cum non niſi templum ædificarent. Eadem patet ex alijs ibidem. Vide Adulatio paragr. 2. 1. Eſdra 4.

§. 9. PRINCEPS NE ADVLETVR POPVLO. *Vide ibidem.*

§. 10. PRINCIPES ETIAM SE AFFLIGANT, macerentque corpus in communi calamitate, ſintque cęteris exemplo laborum tolerantiæ.

Ita rex Ioram tempore famis muros obibat ciuitatis, veſtitus cilicio ad placandum Deum, quod & vidit omnis populus. 4. Reg. 6, 30.

Quæ cum audiſſet Ezechias rex, ſcidit veſtimenta ſua & opertus eſt ſacco, ingreſſuſque eſt templum Domini. 4. Reg. 19. 1.

Verbo Mortificatio, & hic paragr. 2. ex 1. Mach. 16.

§. 11.

§. 11. PRINCEPS SERVET ipſe primus legem Dei.

2.Para.23. Quod ei faciendum indicat ceremonia qua inauguratus fuit Rex Ioas in cuius manus dum inaugurataetur data fuit Dei lex.

§. 12. EAM SIBI LEGI CVRET aliquando. *V.*§.2.*ex* 4.*Reg*.22.

§. 13. PRINCEPS POPVLVM INSTRVAT IN lege Dei, cohorteturque ad bonum.

Ita factum à Dauide variis Pſalmis, maximè Pſalm.77. quem etiam vocat v.1.legem quod ſit is Pſalmus recta vitæ inſtitutio quæ ex accurata mirabilium Dei operum conſideratione naſcitur.

2.Paral.30. 6. *Pertexerunt curſores cum epiſtolis ex regis imperio & principum eius, in vniuerſum Iſrael & Iudam iuxta id quod rex iuſſerat prædicantes. Filij Iſrael reuertimini ad Dominum Deum Abraham & Iſaac, & Iſrael: & reuertetur ad reliquias quæ effugerunt manus Regis Aſſyriorum.*

§. 15. PRINCEPS POPVLVM SVVM ex corde diligat.

2.Reg. 24. 17. *Dixit Dauid ad Dominum cum vidiſſet Angelum cædentem populum: Ego ſum qui peccaui, & ego iniquè egi: iſti qui oues ſunt, quid fecerunt? vertatur obſecro manus tua contra me & contra domum patris mei.*

§. 16. VICISSIM POPVLVS PRINCIpem ſuum diligat.

2.Reg.18. 2.3.4. Dixit Rex ad populum: Egrediar & ego vobiſcum: & reſpondit populus, non exibis, ſiue enim fugerimus, non magnoperè ad eos de nobis pertinebit, ſiue media pars ceciderit è nobis, non ſatis curabunt, quia tu vnus pro decem millibus computaris, melius eſt igitur vt ſis nobis in vrbe præſidio. Ad quos rex ait: quod vobis videtur rectum hoc faciam.

2.Reg.21. 17. *Tunc iurauerunt viri Dauid dicentes, Iam non egredieris nobiſcum in bellum, ne extinguas* [1] *lucernam Iſrael.*

1.*Lucernam.*] Gloriam, ſplendorem.

§. 17. QVANTI INTERSIT REIPVBLICÆ bonum habere principem patebit ex ſequentibus.

1.Mach.9. 23. *Et factum eſt, poſt obitum Iudæ emerſerunt iniqui in omnibus finibus Iſrael & exorti ſunt omnes qui operabantur iniquitatem.*

Quæſierunt omnes gentes quæ erant in circuitu eorū cōterere eos: dixerūt enim, non habent principem & adiuuantem: nunc ergo expugnemus illos & tollamus de hominibus memoriam eorum. 1.Mach.12. 53.54.

§. 18. QVOS SECVM AD BELLVM DVCAT, ſacerdotes ſcilicet & cur. Vide Victoria §.2. ex Num.31. Vide Ibidem paſſim quibus mediis victoriam conſequatur.

§. 19. QVOMODO VTI DEBEAT PRINCEPS victoria, rebelleſque admittere, & erga omnes clementem ſe exhibere, habet is eius rei exemplum in Dauide 2. Reg.c.19.

§. 20. BONI PRINCIPIS EST ſequi ſuorum conſilium.

Tu vnus pro decem millibus computaris, melius eſt igitur vt ſis nobis in vrbe præſidio. Ad quos rex ait, quod vobis videtur rectum, hoc faciam. 2.Reg.18. 3 4.

Vide etiam c. 19. quomodo obſequatur duci Ioab ipſe Dauid.

§. 21. NON TAMEN IVVENVM ſed ſeniorum.

Quia Roboam id non præſtitit, decem tribus regni ſui amiſit. 3.Reg.12.8 16.

§. 22. QVEMADMODVM COHORTETVR princeps filios ſuos eiſque bona optet.

Det tibi Dominus prudentiam & ſenſum, vt regere poſſis Iſrael, & cuſtodire legem Domini Dei tui. Tunc enim proficere poteris, ſi cuſtodieris mandata & iudicia quæ præcepit Dominus Moyſi vt doceret Iſrael: confortare & viriliter age, ne timeas, neque paueas. 1.Paral.22. 12.13.

Tu Salomon fili mi ſcito Deum patris tui, & ſerui ei corde perfecto, & animo voluntario: omnia enim corda ſcrutatur Dominus & vniuerſas mentium cogitationes intelligit. Si quæſieris eum, inuenies: ſi autem dereliqueris eum, proijciet te in æternum. 1.Paral.28 9.

§. 23. PRINCIPIS EST PRVDENTER DISPOnere quæcumque ſpectant ſeu militiam, ſeu populum, ſeu rem propriam familiarem, cuius prudentiæ exemplar habeat in Dauide 1.Paral.c.27.

§. 24. PRINCEPS POPVLO DEBET OBSEQVI in rebus iuſtis, eique eſſe affabilis, & remittere tributa, pœnaque eius qui iſta non præſtat.

Cum abijſſet populus, inijt conſilium rex Roboam cum 3.Reg.12. 6.7.

cum ſenioribus qui aſſiſtebant coram Salomone patre eius, cum adhuc viueret. Et ait, quod datis mihi conſilium, vt reſpondeam populo huic? qui dixerunt ei, ſi hodie obedieris populo huic & ſeruieris & petitioni eorum ceſſeris, locutuſque fueris ad eos verba lenia, erunt tibi ſerui cunctis diebus.

1. *Pœna.*] Quam incurrit pœnam quod horum conſilijs non paruit V. v. 20. iacturam. ſ. 10. tribuum quæ receſſerunt ab eo.

§. 25. NON DEBET TAMEN POPVLO OBSEqui neque optimatibus iniqua petētibus qua in re peccarunt tum Aaron conflando vitulum petenti populo Exod. 32. tum Sedechias Hieremiam innocentem tradendo in manus principum hoſtium eius Ierem. 38. 5.

§. 26. PRINCIPIS EST SAPIENTES adhibere rebus in omnibus conſiliarios.

Eſther 1. 13 15. *Interrogauit (ſcil. Aſſuerus rex) ſapientes qui ex more regio ſemper ei aderant & illorum faciebat cuncta conſilio, ſcientium leges ac iura maiorum: &c. cui ſententiæ Vaſthi regina ſubiaceret quæ Aſſueri Regis imperium, quod per Eunuchos mandauerat, facere noluiſſet.*

§. 27. PRINCEPS SINAT SE IN IIS QVÆ oportet ab Eccleſiaſtica poteſtate dirigi. Vide Verbo Conſilium §. 2. ex Num. 27.

PARS ALTERA.

DE MALIS PRINCIPIBVS.

Vide Iudex. Prælatus. Paſtor.

§. 1. QVI TALES, EORVMQVE POENÆ.

Hieroboā qui cauſa fuit idololatriæ Iſrael 3. Reg. 12. 28. qui [1] erexit idola & fana deorū v. 31. qui vſurpauit officium ſacerdotum v. 33. qui Prophetā perſequutus eſt c. 13. 4. vnde & manus eius aruit. v. 4. deletaque eſt domus eius de ſuperficie terræ v. 34. & c. 14. 10. & c. 15. 29.

1. *Erexit idola.*] Conſilio politico, timens ſcilicet ne ſi populus iret in Hieruſalem ſacrificij cauſa facilè à ſacerdotibus reduceretur ad obediētiam Roboam, vel ne ipſe Roboam eos omnes comprehenſos adigeret ad præſtandum ſibi iuramentum fidelitatis.

1. Reg. 31. Item Saul qui Deo inobediens miſerè in bello periit.

3. Reg. 12. Et Roboam, qui quod ſuos nimis grauare vellet magnam eorum partem amiſit.

Quam iniqui fuerint principes Iſraelis Vide Iſa. 1. Iſa. 1.

Manaſſis impietas, idololatria, crudelitas & cætera eius facinora 2. Paral. 33. Baltaſſaris regis facta impia Iſa. 14. 2. Paral. 33 Iſa. 14.

Et Sedechias qui Ieremiam quem petebant principes ad mortem, eis tradidit, qui & eidem Ieremiæ ſuadenti ex diuino oraculo vt ſe Chaldæis traderet obſequi noluit, vnde & à Chaldæis variis affectus eſt ſuppliciis. Ierem. 38. 4. Reg. 25.

Magiſtratus ſine vlla probatione aut cauſa concluſerunt carcere, virgiſque ceciderūt Paulum & Silam. Vide multa ad idem Verbo Tribulatio §. 1. Act. 16.

§. 2. OB PRINCIPVM PECCATA puniuntur ſubditi.

Vocauit Abimelech etiam Abraham, & dixit ei: quid feciſti nobis? quid peccauimus in te, quia [1] induxiſti ſuper me & ſuper regnum meum [2] peccatum grande? quæ non debuiſti facere feciſti nobis. Gen. 20. 9.

1. *Induxiſti &c.*] Solet namque Deus ob Regum peccata totum punire regnum, cum tali punitione ipſe rex puniatur in re ſua. Eſt enim populus aliquid principis.

2. *Peccatum grande.*] .i. magnam peccati pœnam V. v. 17.

Quia non obediſti voci Domini, neque feciſti iram furoris eius [1] in Amalec, idcirco quod pateris fecit tibi Dominus hodie. Et dabit Dominus etiam Iſrael tecum in manus Philiſtijm: cras autem tu & filij tui [2] mecum eritis: ſed & caſtra Iſrael tradet Dominus in manus Philiſtijm. 1. Reg. 28. 18. 19.

1. *In Amalec.*] Vbi iuſſus eras omnes occidere, etiam animantes. 1. Reg. 15. v. 3.

2. *Mecum.*] .i. in ſtatu mortuorum, in altera vita.

Poſtquam proditoriè occidiſſet Ioab, Abner filium Ner ita Dauid:

[1] *Mundus ego ſum, & regnum meum apud Deum vſque in ſempiternū à ſanguine Abner filij Ner.* 2. Reg. 3. 28

1. *Mundus.*] Innoxius, quia me inſcio id factum, quare nec ob id puniendus, neque vero regnum meum quod quidem ob meum peccatum eandem etia mecū pœnam lueret.

Quare hoc quærit Dominus meus, quod [1] in peccatum reputetur Iſraeli? 1. Paral. 21 3.

1. *In peccatum.*] Quia punietur Iſrael ob hanc numerationem populi quaſi peccaſſet.

Tu (inquit Elias ad Achab) [1] conturbas Iſrael & domus patris tui ob idololatriam. 3. Reg. 18. 18.

1.*Contubas.*] i. cauſa es famis & aliorum ſuppliciorum populi.

Vide ſupra parte 1. §. 5. ex Numer. 25. & V. Peccatum §. 8. & Periurium §. 2. & V. Superbia ex 2. Paral. 32.

§. 3. PRINCIPVM PECCATA FACILE imitatur populus.

1.Reg 31.5. Cum vidiſſet Saulis armiger irruentem eum ſuper gladium ſuum, idem fecit ipſe & mortuus eſt.

Ieroboam regis idololatriam ſecutus eſt populus 3. Reg. 12. 28. Vide V. Exemplum.

§. 4. MALI PRINCIPES EOS AFFLIGVNT QVI iis veritatem prędicant eoſque corripiunt.

2.Paral.16 10. ¹ *Iratus Aſa aduerſus videntem, iuſſit eum mitti in ² neruũ: valde quippe ſuper hoc fuerat indignatus: & interfecit de populo in tempore illo plurimos.*

1. *Iratus.*] Cur iratus vide v. 7. quia eum arguerat incredulitatis in Deum & fiduciæ in homines.

2. *Neruum.*] Iniecit ei compedes.

2.Paral.18 25.26. *Præcepit rex Iſrael, dicens, tollite Michæam, & ducite eum ad Amon principem ciuitatis & ad Ioas filium Amalech, & dicetis: Hæc dicit Rex, Mittite hunc in carcerem & date ei panis modicum & aquæ pauxillũ, donec reuertar in pace.*

3.Reg.16.7. Baaſa rex occidit Iehu Prophetam filium Hanani eo quod prædixerat quæ ei & domui eius acciderent mala.

3.Reg.22.8 Oderat Achab Michæam Prophetam quia nunquã (inquit) prophetat mihi bona.

2 Paral.16 10. Cum increpaſſet Hanani Propheta, Aſa regem Iuda eo quod non in Deo at in Rege Syriæ ſperaſſet, miſit illum in neruum, & interfecit de populo plurimos.

2.Para.24 Zacharias filius Ioiadæ Pontifex occiditur à Rege Ioas quod ab eo argueretur.

Iudith 6 9. Holofernes quia Dei magnalia prædicarat Achior, eum tradit vinctum in manus ciuium Bethuliæ.

Quam variè ſit Ieremias afflictus à Regibus & principibus ob prædicatum Dei Verbum. V. Verbum Dei.

De Ioanne Baptiſta occiſo ab Herode V. Verbo Correptio. Vide item nonnulla ad idem V. Tribulatio §. 1. maximè de D. Paulo.

§. 5. POENÆ PRINCIPVM QVI iuſtos perſequuntur.

3.Reg 13.4 *Cum audiſſet rex ſermonem hominis Dei, quem inclamauerat contra altare in Bethel, extendit manum ſuam de altari, dicens, apprehendite eum, & exaruit manus eius quam extenderat contra eum: nec valuit retrahere eam ad ſe.*

Vide nonnulla V. Punitio, V. Iuſtus.

§. 6. ETIAM MALIS PRINCIPIBVS honor debetur.

Surrexit David & præcidit oram chlamydis Saul ſilenter, poſt hæc ¹ percuſſit cor ſuum David. Eo quòd abſcidiſſet oram chlamydis Saul. Dixitque ad viros ſuos, propitius ſit mihi Dominus, ne faciam hanc rem Domino meo Chriſto Domini, vt mittam manum meam in eum, quia Chriſtus Domini eſt: viuit Dominus, quia niſi Dominus percuſſerit eum, aut dies eius venerit, vt moriatur aut deſcendens in prælium perierit: propitius mihi ſit Dominus vt non mittam manum meam in Chriſtum Domini. 1.Reg.24. 6.7.

1 *Percuſſit cor.*] Reprehendit eum conſciẽtia ſua. Vide etiam v. 11. & ſequentibus.

PRODIGALITAS.

Vide Luxus.

§. 1. EIVS EXEMPLA, MVLIERES ISRAELIticæ de quibus ita ſacer textus.

Dixit ad eos Aaron, tollite inaures aureas de vxorum filiorumque & filiarum veſtrarum auribus & afferte ad me. ¹ Fecitque populus quæ iuſſerat, deferens inaures ad Aaron. Exod. 32. 2. 3.

1. *Fecit populus.*] In omni alia re auariſſimæ hę mulieres, in idoli fabrica ſe prodigas exhibẽt. Sic plurimi in ſuas voluptates profuſiſſimi, in Deum & pauperes tenaciſſimi.

Vide Verbo Excuſatio peccati.

Et Lucæ 15. adoleſcentis profuſionem.

PRODITIO.

V. Perfidia. Ambitio. Auaritia.

§. 1. QVI PRODITORES, EORVMque ſupplicia.

Ioab proditoriè occidit Abner fingens ſe aliquid ei habere communicandum ex parte Dauid, quare ab eo maledicitur Ioab.

Veniat ſuper caput Ioab, & ſuper omnem domum patris eius: Nec deficiat de domo Ioab fluxum ſeminis ſuſtinẽs, & leproſus, & ¹ tenens fuſum, & cadens gladio & indigens pane. 2.Reg.3.29

1. *Tenẽs fuſũ.*] i. viliſſima obiens miniſteria.

Baana & Rechab ob proditione occiſum Isboleth, Dauidis iuſſu occiduntur. 2.Reg.4. 12.

Proditoriè atque ebrium occidit fratrem Ammonem Abſalon. 2.Reg.13. 28.

1. Mach.9. *Iratus contra viros iniquos qui ei conſilium dede-*
69. *rant, vt veniret in regionem ipſorum, multos ex eis [1] occidit: ipſe autem cogitauit cum reliquis abire in regionem ſuam.*

1. *Occidit.*] Iuſto Dei iudicio, cum eſſent proditores patriæ & deſertores legis Dei.

1. Reg.19. Saul proditoriè niſus eſt occidere Dauid, cum, vt ei à dæmone vexato opem ferret, coram eo luderet.

1. Reg.18. Idem promittit ſed proditoriè & fallaciter ſe daturum ei filiam ſi numeraret ei centum præputia Philiſtinorum ſperans illum ab iis occiſum iri.

De proditione Ceilarum Vide V. Ingratitudo.

2. Reg 11. Proditorias dat Dauid literas Vriæ quibus mors eius contenta erat.

2. Reg 13. Proditor Amon (ideo & proditione occiſus ſupra) qui ſpecie obſequij quod ſibi cuperet à ſorore præſtari eam oppreſſit.

2. Reg. 20. Ioab Amaſam perfidè occidit quaſi eum oſculaturus.

3. Reg. Verum dignas eius proditionis luit pœnas.

Vide multa eius generis V. Homicidium, & V. Ambitio de iis qui regni cauſa, ſumma perfidia alios occiderunt.

Ierem.40. Iſmael aliique proditoriè occidunt Godoliam.

Eſther 2.21 Duo Eunuchi Aſſueri conſpirant clam in eius necem, ſed detecti afficiuntur ſupplicio.

1. Mach.1. Antiochus rex pacem ſimulat cum Iero-
31.32. ſolymitanis, interim ciuitatem occupat, magnamque ibi edit ſtragem.

Mortem autem eius miſerrimam vide c. 6. & 2. Mach. c. 9. fuſius.

Idem factum impiè ab eius filio Antiocho Eupatore 1. Mach. 6. à v. 58. cuius mortem Vide c. 7. v. 2.

Ptolemæus dolo occupat generi ſui Alexandri regnum, 1. Mach. 11. à v. 1. imponitque capiti ſuo duo diademata, Ægypti & Aſiæ, & [1] paulo poſt moritur v. 13. & 18.

1. *Paulo poſt.*] Obſerua mundanæ proſperitatis breuitatem vt & proditionis dignum ſupplicium.

Tryphonis proditionem qua Ionatham occidit V. Verbo Fides §. Fides nimia.

Idem Triphon Antiochum regem adoleſcentem, quo cum iter faciebat, dolo occidit 1. Mach. 13. 31. & regnat loco eius v. 32. Quanta autem ſit paſſus v. c. 14. 1. & c. 15. 10. 11. 12. 25. 37. 39.

Quam perfidè Ptolemæus occiderit Simonem Vide V. Ebrietas ex 1. Mach. vlt.

Apollonius venit Ieruſalem pacem ſimulans, quieſcitque vſque ad diem ſabbathi, & tunc feriatis Iudæis arma capit, ingentemque multitudinem trucidat 2. Machab. cap. 5. 25. mortem eius & quemadmodum ſit à Iuda occiſus V. 1. Mach 3. 11.

Nota eſt Iudæ proditio qui oſculo amo- Matth.26.
ris ſymbolo, tamque exiguo pretio, Dei filium Iudæis tradidit.

Quemadmodum Iudæi proditoriè tentarunt occidere Paulum V. Actor. 23.

PROPHETA.

§. 1. NON IN OMNIBVS LOQVVNtur Prophetæ vt Prophetæ ſeu ſpiritu Dei.

Id patuit in Nathan qui primum [1] hortabatur Dauidem ad ædificandum Deo templum 2. Reg. 7. 3. at poſteaquam Deus ſibi locutus eſt, illum ab eo pietatis officio dehortatus eſt, reuelatumque eſt ei id reſeruari Salomoni filio v. 12. 13.

1. *Hortabatur.*] Spiritu quodam humano & pio vt ſic, credebat enim id Deo placere, ſed conſtat non id dictum ſpiritu prophetico quia id poſtea retractauit.

§. 2. ETIAM MALI PROPHETANT VERA.

Ita Balaam. Numer.24
Ita alius quidam 3. Reg. 13. 21. qui prædi- 7.17.
cit verum Prophetam ob inobedientiam morte mulctandum.

Matth. 7. 22. 23. dicitur multos qui prophetarint non agnoſcendos à filio Dei in die iudicij.

Vnus ex ipſis Cayphas nomine, cum eſſet pontifex Ioan.11.49
anni illius, dixit eis, vos neſcitis quidquam, nec 50.51.
cogitatis quia expedit nobis vt vnus moriatur homo pro populo & non tota gens pereat. Hoc autem [1] à ſemetipſo non dixit: ſed cum eſſet pontifex anni illius, prophetauit quod Ieſus moriturus erat pro gente.

1. *A ſemetipſo.*] .i. proprio atque humano ſpiritu, ſed diuino, non quod dignus eſſet vt per eum Deus loqueretur, ſed id officio ſacerdotali datum eſt. Ita Chryſ.

PROSPERITAS.

Vide Diuitiæ. Mors.

§. 1. PROSPERITAS SÆPE CAVSA peccatorum.

Saule nemo melior antequam rex eſſet, 1. Reg. 9.
poſtea factus eſt impius. & 15.
Dauid multis auctus victoriis & proſperè 2. Reg. 11.

2 Reg. 24. ...gens adulter fuit & homicida. Idem elatus ob infinitã vim populi cui imperabat voluit eum numerari: at grauiter ob id punitur.

3. Reg. 10. & 11. Salomonis exitio cauſa fuit inter cætera nimia proſperitas & diuitiæ.

Ieroboam ante regnũ erat adoleſcens induſtrius nec in quoquã carpitur à ſacris literis, factus autẽ rex populum inducit ad idola.

3. Reg. 12. Toto tempore Ioſue quo Iſraelitis grauiſſima fuere bella, non leguntur ad idola declinaſſe, ſed benè poſtea quando proſperè egerunt, & fuit iis quies à bellis.

2. Paral. 12. 1. *Cum roboratum fuiſſet regnum Roboam & confortatum, dereliquit legem Domini, & omnis Iſrael cum eo.*

Vide etiam v. 13. & 14. & c. 26. v. 16. in rege Ozia.

Ierem. 44. 16. 17. 18. *Sermonem quem loquutus es ad nos in nomine Domini non audiemus ex te; ſed facientes faciemus omne verbum quod* [1] *egredietur de ore noſtro vt ſacrificemus* [2] *reginæ cæli, & libemus ei libamina, ſicut fecimus nos & Patres noſtri, Reges noſtri, & Principes noſtri in vrbibus Iuda, & in plateis Ieruſalem, &* [3] *ſaturati ſumus panibus, & benè nobis erat, malumque non vidimus.* [4] *Ex eo autem tempore quo ceſſauimus ſacrificare reginæ cæli, & libare ei libamina, indigemus omnibus, & gladio & fame conſumpti ſumus.*

1. *Egredietur de ore noſtro.*] .i. volemus: *os* ſumitur pro voluntate.

2. *Reginæ cæli.*]. i. lunæ.

3. *Saturati ſumus.*] Fuit hæc ſaturitas & proſperitas idolatriæ eorum cauſa.

4. *Ex eo autem tempore &c.*] q. d. non eſt mirum ſi ea indigentia nos reuocarit ad idolatriam, qua omnia tunc nobis abundabãt. Obſerua quid efficiat tribulatio in malis: inducit ſcil. eos ad peccandum. Sed nota eos poſtea in pœnam peccatorum gladio & fame eſſe conſumptos ibidem v. 27.

4. Reg. 4. 10. Amaſias rex Iuda inſoleſcit victoriâ obtenta de Edom, & prouocat ad bellum Ioas, regem Iſrael, ſed malè ei cecidit.

2. Eſdra 9. 25. 26. *Comederunt & ſaturati ſunt & impinguati ſunt, & abũdauerunt delicijs in bonitate tua magna: prouocauerunt autem te ad iracundiam.*

Iudith 1. 6. 7. Eleuatum eſt cor Nabuchodonoſor poſtquam expugnauit in campo magno Ragau Arphaxad Regem Mediæ.

§. 2. QVAM SIT PROSPERITAS MVNDI breuis. Vide Ambitio in ijs qui parum regnarunt & V. Proditio, ex 1. Mach. 11. 18.

§. 3. PROSPERITATI MVNDI deeſt ſemper aliquid.

Eſther 5. 11. 12. 13. *Expoſuit illis (Aman amicis ſuis) magnitudinem diuitiarum ſuarum, filiorumque turbam, & quanta eum gloria ſuper omnes Principes & ſeruos ſuos rex eleuaſſet. Et poſt hæc ait: regina quoq; Eſther nullum alium vocauit ad conuiuium cum Rege præter me: apud quam etiam cras cum rege pranſurus ſum. Et cum hæc omnia habeam, nihil me habere puto, quamdiu videro Mardochæum Iudæum ſedentem ante fores regias.*

Erat Naaman diues & Regi imprimis carus, at leproſus.

Diues item Nabal, at imprudens, & iuxta nomen ſuum ſtultus; qui diuitijs commodo ſuo non norat vti.

§. 4. PROSPERITATIS MVNDI FINIS LVCTVS.

Dum filij Iambri faciunt nuptias magnas, occiduntur in iis multi à Ionatha, & conuerſæ ſunt nuptiæ in luctum & vox muſicorum in lamentum. 1. Mach. 9. 37.

§. 5. PROSPERITAS MALORVM, CAVSA EST vt nutent boni in via Dei

Pſ. 72. 2. 3. *Mei pæne* [1] *moti ſunt pedes, pæne effuſi ſunt greſſus mei. Quia* [2] *zelaui ſuper iniquos, pacem peccatorum videns. Quia* [3] *non eſt reſpectus morti eorum: &* [4] *firmamentum in plaga eorum.* [5] *In labore hominum non ſunt, & cum hominibus non* [6] *flagellabuntur.*

1. *Moti pedes.*] .i. mihi id accidit quod iis qui lubricam viam incedunt, qui facilè labũtur .i. propemodum excidi à fiducia in Deũ; à fide prouidentiæ Dei, à ſtudio virtutis.

2. *Zelaui.*] Indignatus ſum & excandui cum vidi impiorum pacem & proſperitatem.

3. *Non eſt reſpectus.*] Non eſt videre acerbas & frequentes eorum mortes, vt iuſtorum.

4. *Firmamentum.*] Quia ſi quando affliguntur id non eſt firmum nec diuturnum.

5. *In labore hominum.*] In fame, frigore, defatigatione & cæteris vitæ moleſtiis quibus hominũ natura eſt obnoxia ex ſui cõditione.

6. *Flagellabuntur.*] Malis afficientur, vt cæteri.

PRVDENTIA.

V. Conſilium. Temeritas. Mulier.

§. 1. QVI PRVDENTES.

Variis in rebus ſe prodit Abrahæ prudẽtia, primo quod bis prudenter tacuit Saram eſſe Gen. 12. vxorem ſuam. 2. quod prudenter diſceſſit à Gen. 13. Lothnepote ne inter ſe rixari pergerent eorũ paſtores 3. in eo quod non declarauit Iſaac Gen. 19. donec ad rem ventum eſſet, velle Deum vt illum ſacrificaret, nè ipſum tantò antè tempore mæſtitia forte aliqua afficeret. 4 quod Gen. 22.

Gen. 25. ſe viuo bona ſua diuiſit filijs ne illo mortuo inter ſe litigarent ipſi.

Gen. 27. Magna fuit Rebeccæ prudentia & ſolertia in procuranda Iacob filio paterna benedictione, rebuſque omnibus ita moderandis, (quæ ſanè erant lubricæ & plenæ periculorum, quod & animaduerſum à Iacob v. 11. & 12.) vt optatum conſequerentur finem. Eadem patuit prudentia cum eum curauit à fratre ſecedere dum quieſceret fraternus furor.

Gen. 30. & 31. Quanta ſagacitate & prudentia debitam ſibi mercedem adeptus ſit Iacob à Labano auunculo (quamquam inerat in iſta re aliquid ſupra naturam) Vide Gen. 30. & 31.

Gen. 32. Idem prudenter conatus eſt Eſau fratrem ſibi iratum muneribus delinire, eademque prudentia opes ſuas diuiſit vt ſi pars vna periret altera ſaluaretur: Item res maximè ſibi charas extremo loco poſuit vxorem, ſcil. Rachelem & Ioſeph, vt tutiore eſſent loco c. 33. v. 2.

Gen. 41. Inſigni prudentia Ioſeph prudens dedit Pharaoni conſilium vt ſibi ſuiſque proſpiceret contra futuram famem, quam & eadem prudentia fore preuiderat.

Ioſue 9. Prudentiam Ioſue in collocandis inſidijs Vide

Ioſue 22. Eiuſdem in ſeruando iureiurando Gabaonitis & ſimul ſubijciendo eos ipſos ſeruituti templi. Vide

Iudic. 12. Prudēter deprehenſi Ephramitæ à Iephte qui ſe mentiebantur Galaaditas vt euaderent mortem: cum enim iuberet eos pronuntiare Schibboleth per ש .i. ſpica, ipſi id non valentes pronuntiabant Sibboleth per ס & ſtatim iugulabantur.

Iudic. 20. Iſraelitæ prudenter fugam ſimulant pugnantes contra Beniamin, eoſdemq; Beniamitas eadem prudentia ſinunt fugere, fugiētibuſque locum cædunt vt in præparatas inciderent inſidias.

1. Reg. 10. Prudentiam Saulis in diſſimulanda contumelia. V. V. Princeps.

1. Reg. 18. 14. 15. *In omnibus quoque vijs ſuis Dauid prudēter agebat, & Dominus erat cum eo. Vidit itaque Saul quod prudens eſſet nimis & cœpit cauere eum.*

1. Reg. 18. 30. *A principio autem egreſſionis eorum prudentius ſe gerebat Dauid quam omnes ſerui Saul, & celebre factum eſt nomen eius nimis.*

Abigail aliarumque mulierum prudentiam, Vide V. Mulier.

2. Reg. 14. Prudens & ſagacitatis plena fuit inuentio Ioab qua ſapientis ope mulieris, reuocari curauit Abſalom exulem.

1. Reg. 21. Non caruit prudentia inuentum Dauid quo ſe furere ſimulauit, vt liber euaderet de manibus Achis Regis.

Nathanis Prophetæ prudentiam in corripiendo Dauid. Vide V. Correptio. Ibidem aliud ſimile de alio propheta.

Salomonis ſumma fuit prudentia & ſapientia, diuinituſque ei collata, quam quidem varijs docuit occaſionibus. Vide in cæteris illam quando iudicauit vtri duarum meretricum reddendus eſſet infans, pro quo coram eo diſceptabant. 3. Reg. 3.

Mira prudentia Iehu fingentis ſe velle honorare Baal, qua occaſione omnes eius prophetas & cultores conuocauit eoſque occidit. 4. Reg. 10.

Prudentiam Ezechiæ cauentis ne reſponderet populus blaſphemijs Rabſacis, Vide V. Blaſphemia. 4. Reg. 18.

Eximia fuit Ioiadæ pontificis prudentia in conſtituendo Ioas puero Rege Iſrael, cuius regnum occupabat Athalia mater quæ & interfecta eſt. 2. Paral. 23

Ezechiæ prudentiam in reſiſtendo hoſtili exercitui, Vide. Primùm enim omnium adhibet media humana reparando muros ciuitatis &c. tum diuina, oratione placādo Deo. 2. Para. 32

Nehemiæ prudentiam in reædificanda Hieruſalem. Vide V. Conſilium.

Quantę prudentiæ plena fuerint extrema monita quæ dedit Tobias filio. Vide Tob. 4. Tobias 4.

Danielis adoleſcentis prudentiam in examinandis duobus illis presbyteris falſi teſtimonii reis. Vide V. Iudex.

Diem conſtituerunt (Iudas & Nicanor) qua ſecreto inter ſe agerent: & ſingulis ſellę prolatæ ſunt & poſitæ. Præcepit autem Iudas armatos eſſe locis oportunis, ne forte ab hoſtibus repente mali aliquid oriretur: & congruum colloquium fecerunt. 2. Mach. 14. 21. 22.

B. Virginis Mariæ Deiparæ prudentiam Vide V. Maria.

Stupebant omnes qui eum audiebant ſuper prudentia & reſponſis eius. Luca 2. 47

Laudauit Dominus villicum iniquitatis quia prudenter feciſſet: quia filij huius ſæculi prudentiores filijs lucis in generatione ſua ſunt. Luca 16. 8.

Prudentiam Chriſti in reſpondendo Scribis & Phariſæis nuſquam non eſt reperire. Vide Matt. 22. 17. & 42. Matt. 21. 24.

Prudentiæ Pauli teſtes ſunt variis locis Actus Apoſtolorum, Vide Actor. 16. vbi vult iuridicè & palam non occultè dimitti è carcere vt omnibus cōſtet innocentia tum ſua, tum ſocij Silę, quos, homines licet Romanos, indicta cauſa virgis ceciderāt. Vide etiam ſimile Actor. 22. Actor. 16.

Item Actor. 19. Vbi credens amicis, prudenter non ſe dat in theatrum. Actor. 19.

Item Act. 20. & 23. vbi prudenter declinat paratas ſibi inſidias & 25. vbi ob eandem cauſam Cæſarem cogitur appellare.

Act.23.6. Item c. 23. vbi¹ prudenter declarat ſe reſurrectionis eſſe mortuorum prædicatorem vt ſic inter Phariſæos qui eam fatentur, & Sadduceos qui eam inficiantur, diſſenſionem poneret, & à Phariſæis quod & factum eſt, iuuaretur.

1. *Prudenter.*] Chryſoſtomus expendens hæc & eius generis ſimilia facta B. Pauli obſeruat Sanctos humano more & prudentia egiſſe quamplurima conſiliumq; ſapiens ſecutos, nec ſemper expectaſſe à Deo miracula, ſed ſemper ea præſtitiſſe quæ in ſe erant, atq; humanam & ſapientum adhibuiſſe prudentiam & ſolertiam.

PVLCHRITVDO.

Vide V. Luxuria. Verbo Ornatus mulierum.

§.1. NON AMANDA, ET QVÆ AB EA MALA.

Nimia Saræ pulchritudine illecti Reges duo, Pharao & Abimelech, eam rapuerunt inuitam. Gen.12.& 20.V.verbo Adulterium: & V.Raptus.

Quanto fuerit in periculo Ioſephi caſtimonia ob eximiam eius formam. Vide Gen. 39.v.6. Quemadmodum eandem ſubierit aleam Iudith, Vide Iudith 10.17. & 13.20.& 16.11.

Thamar filia Dauid ſpecioſiſſima à fratre cognoſcitur 2.Reg.13.

§. 2. MVLIERES PVLCHRÆ, EÆDEM FERE ſteriles. *Vide Gen.12.12. & c. 16. 1. in Sara. Item Gen.24.16.& c. 25. 21. in Rebecca. Item Gen.29.17.& c.30. 1. in Rachel. Item Iudith 8.7. cui nulli leguntur nati liberi.*

PVNITIO.

De hac, ordine circumſtantiarum *Quis, Quid, Vbi, &c.* agendum.

§. 1. QVIS.

Dei eſſe ſupplicia inferre, item Iudicum, Principum, Parentum patet ex Verbis Deus, Iudex, Princeps, Parentes, & aliis eorum ſimilibus.

§.2. DE CIRCVMSTANTIA QVID, AD QVAM reuoco Quoſnam puniat Deus.

AC PRIMVM PVNIT PATRES IN POSTERIS.

Gen. 9. 25. *Maledictus¹ Chanaan, ſeruus ſeruorum erit fratribus ſuis.*

1. *Chanaan.*] Huius maledictionis pœnam .i. ſeruitutem ſenſere poſteri Chanaan, & Chananæi à Iudæis exciſi ob imitationē paternæ impietatis. Quantùm nocet improbos nactum eſſe parentes, quorum eſt procliue improbitatem æmulari!

§. 3. PVNIRE DEVM PECCATORES PATET toto verbo Peccatum, & verbis ſingulorum peccatorum vt Superbiæ &c.

§.4. AD EANDEM CIRCVMSTANTIAM QVID reuoco pœnas quas infert: & aio omnis generis ſupplicia peccatorib. inferre Deū, quod patuit in Ægyptiis, qui in omnibus penè bonis puniti ſunt, in fructibus agri, in animalibus, in filiis primogenitis, in auro & argento, in corporibus per vlcera. Item in omnibus ſenſibus: in viſu per tenebras & ſpectra; in auditu per tonitrua & eiulatus miſerorum; in guſtu per ſitim & potionem ſanguinis; in odoratu per fœtorem ranarum; in tactu per dolorem vlcerum & morſum cyniphum. Denique in phantaſia & mente per continuum mœrorem ac multiplices terrores. *Vide Exod. à c. 7.*

§. 5. QVIBVS AVXILIIS PVNIAT Deus impios.

PER ALIOS ITEM IMPIOS.

Nam Cordolahomor cum ſuis bellum infert, vincitque Pentapolitas vaſtatis prius aliquot regionibus ijs vicinis. Sic Iudæos puniuit per Chaldæos, hos per Perſas, quos imperio priuarunt Græci, qui Romanis armis poſtea ceſſere & hi tandem Gothorum iugum ſubiere: Sic ſunt improbi flagellum Dei, quod de ſe prædicabat Totila Gothorum Rex. *Gen.14.1. & ſeq.*

Punit item per alias creaturas.

Nam Ægyptij ferè per omnes eas puniti ſunt per 4. elementa, per mixta, grandinem ſci.& ſanguinem, per animalia, ¹ ranas, muſcas, cyniphes, locuſtas, per Solem & aſtra cum ſe ſubtrahendo, tenebras inuexerunt; per homines Moſen & Aaron, per Deum & Angelos, V.Exod.à cap.7.

1. *Ranas.*] Obſerua has ranas c. 8. v. 3. aſcendiſſe palatium Pharaonis, ingreſſaſque in eius Ægyptiorumque domos, cubiculaque etiam ſuperiora, Deo id operante efficienteque vt extra locum naturalem ſuum qui eſt aqua, ferrentur ad aëris & terræ regionem:

Puniuit Chananæos per¹ crabrones. *Exod. 23. 28.*

1. *Crabrones.*] Idem dicitur Ioſue vlt. v.12. & Sapient. 12.8.

§. 6. PVNIT PRÆTEREA PER EADEM PER quæ quis peccat. In quo elucet mira Dei prouidentia.

Gen. 42. 17 Ioſeph tradit cuſtodiæ tribus dieb' fratres ſuos, quia ipſi eum carcere & captiuitate afflixerant: Simeonem captiuum & ligatum aliquamdiu detinet v. 25. omnibus ſimul magnum incutit metum ob ſcelus in ſe commiſſum, variumque timorem ei incuſſum, Gen. 44. 5. ſed maximè Gen. 45. v. 3. cum audierunt ex eius ore: Ego ſum Ioſeph, quæ vox ita, inquit Rup. eos perculit vt attonitos & elingues reddiderit; cum non niſi mortem ob ſcelus in illum admiſſum expectarent, maximè cum illum viderent tam potentem:

Exod. 4. 9. Quod ſi nec duobus his ſignis crediderint neque audierint vocem tuam, ſume aquam fluminis & effunde eam ſuper aridã, & quidquid hauſeris de fluuio, [1] vertetur in ſanguinem.

1. *Vertetur in ſanguinem.*] Dignum fuit (ait Origenes) vt is fluuius, cui paruulos Hebræorum merſerant, auctoribus ſceleris ſanguinis poculum redderet, & cruorem polluti gurgitis quem parricidali cæde macularant potando ſentirent.

Exodi 8. 2. 3. 4. *Ecce ego percutiam omnes terminos tuos [1] ranis: Et ebulliet fluuius ranas: quæ aſcendent & ingredientur domum tuam, & cubiculum lectuli tui, & ſuper ſtratum tuum & in domos ſeruorum tuorum; & in populum tuum, & in furnos tuos, & in reliquias ciborum tuorum: & ad te & ad populum tuum, & ad omnes ſeruos tuos intrabunt ranæ.*

1. *Ranis.*] Iuſtè puniuntur ranis, aquatilibus nempè earumque coaxatione, qui infantes Hebræorum aquis merſerant, eorumque vagitus contempſerant.

Exodi 8. 17 *Extendit Aaron manum, virgam tenens: percuſſitque [1] puluerem terræ, & facti ſunt cyniphes in hominibus & in iumentis; omnis puluis terræ verſus eſt in cyniphes per totam terram Aegypti.*

1. *Puluerem terræ.*] Terra vnde formati hi cyniphes puniuntur qui Hebræos luto & lateribus oppreſſerant.

Exod. 9. 8. 9. *Et dixit Dominus ad Moyſen & Aaron: Tollite plenas manus [1] cineris de camino, & ſpargat illum Moyſes in cælum coram Pharaone, [2] ſitque puluis ſuper omnem terram Ægypti; erunt enim in hominibus & iumentis vlcera & veſicæ turgentes in vniuerſa terra Ægypti.*

1. *Cineris.*] Aptè cinere qui in puſtulas & veſicas vlceraque verſus eſt, puniuntur, qui Hebræos camino & fornace lateritia torſerant.

2. *Sitque puluis.*] i. cinis ſeu fauilla quæ licet exigua ſit ſumpta à Moſe, tamen à Deo eſt multiplicata & ſparſa per Ægyptum, atque in vlcera conuerſa.

Dixit autem Dominus ad Moyſen: Extende manum tuam in cęlum, & ſint [1] tenebrę ſuper terram Aegypti tam denſæ vt palpari queant, extenditq; Moyſes manum in cęlum, & factæ ſunt tenebrę horribiles in vniuerſa terra Aegypti tribus diebus. Exod. 10. 21. 22.

1. *Tenebræ.*] Iure tenebris puniuntur & carcere (neque enim ſe in his tenebris loco mouebant v. 23.) qui Hebræos arctando ergaſtulis ad opera dura concluſerant.

Morietur omne [1] primogenitum in terra Aegyptiorum à primogenito Pharaonis, qui ſedet in ſolio eius, vſque ad primogenitum ancillæ quæ eſt ad molam, & omnia primogenita iumentorum. Exod. 11. 5.

1. *Primogenitum.*] Iuſtum ſupplicium, ait Theodoretus, eorum qui Hebræos primogenitum Dei populum oppreſſerant, & proles eorum maſculas interemerant: occiſi autem ſunt primogeniti omnes, ſiue haberent ipſi filios ſiue non, ſiue parentes eorum viuerent ſiue non, ſeu eſſent mares ſeu fœminę ait Abulenſis.

Fugit autem Adonibézec quem perſequuti comprehenderunt cęſis ſummitatibus manuum eius ac pedum, dixitque Adonibézec: ſeptuaginta reges amputatis manuum ac pedum ſummitatibus colligebant ſub menſa mea ciborum reliquias: ſicut feci ita reddidit mihi Deus. Adduxeruntque eum in Ieruſalem, & ibi mortuus eſt. Iudic. 1. 6. 7

Hebræi contra Dei mandatum parcunt Chananæis quos omnes delere debebant, faciuntq; eos ſibi tributarios Iudic. 1. 30. ſed ab ijs poſtea dirè affliguntur, vt patet toto iſto libro. Obſerua etiam auaritiæ pœnam, quæ auaritia cauſa fuit cur ab ijs tributa exigerent, & eos non exterminarent.

Vide Blaſphemia §. 2. & Contumelia §. item 2. ex 1. Reg. 2. & V. Murmur ex Numer. 12. & V. Oratio §. 6. ex Eſther 14. & V. Rebellio & V. Sacrilegium ex 2. Mach. cap. 9. & 13. & V. Spes c. 2. §. 1.

Peccarant Achab & Iezabel vi & falſo teſtimonio, item homicidio, occupando vineam Naboth, ideo & [1] eorum ſanguis funditur in eadem vinea Naboth & carnes Iezabel de-

bel deuorantur ibidem à canibus. 4. Reg. 9. 13. & 36.

1. *Eorum.*] Non quidem in propria perſona, ſed filij Ioram v. 25. eſt enim ſanguis filij quodammodo ſanguis patris.

Tam Iezabel quam Achab rei erant multorum homicidiorum 4. Reg. 9. v. 7. ideo & iuſtè occiduntur tum ipſi, tum vniuerſa eorum progenies, nepotes, noti, amici, optimates, c. 10. 11. 12. 13. 14.

2. Mach. 8. 33. *Et cum* [1] *epinicia agerent in Ieroſolymis, eum qui ſacras ianuas incenderat id eſt Calliſthenem, cum in quoddam domicilium refugiſſet, incenderunt; digna ei mercede pro impietatibus ſuis reddita.*

1. *Epinicia.*] Celebritates pro victoria.

Eſther 7. 8. Aman ſuſpenditur in eo ipſo patibulo in quo decreuerat Mardochæum ſuſpendi, & hoſtes Iudæorum eo ipſo die ſunt occiſi quo Iudæos occidere parauerant.

1. Reg. 15. 33. *Et ait Samuel (Regi Agag) ſicut fecit abſque liberis mulieres gladius tuus, ſic abſque liberis erit inter mulieres mater tua. Et in fruſta concidit eum Samuel coram Domino in Galgalis.*

Dan. 6. 24. *Iubente Rege adducti ſunt viri illi qui accuſauerunt Danielem, & in lacum leonum miſſi ſunt ipſi & filij & vxores eorum, & non peruenerunt vſque ad pauimentum laci, donec arriperent eos leones, & omnia oſſa eorum comminuerunt.*

Dan. 13. 61. 62. *Conſurrexerunt aduerſus duos presbyteros (conuicerat enim eos Daniel ex ore ſuo falſum dixiſſe teſtimonium) feceruntque eis ſicut male egerant aduerſus proximum vt facerent ſecundum legem Moyſi, & interfecerunt eos, & ſaluatus eſt ſanguis innoxius in die illa.*

2. Mach. 4. 38. *Accenſis animis (Antiochus Rex) Andronicum purpura exutum per totam ciuitatem iubet circumduci, & in eodem loco in quo in Oniam impietatem commiſerat ſacrilegum vita priuari, Domino condignam illi tribuente mercedem.*

2. Mach. 5. 9. 10. *Qui multos (Iaſon ſci. impius) de patria ſua expulerat peregrè periit Lacedæmonas profectus quaſi pro cognatione ibi refugium habiturus, & qui multos inſepultos abiecerat ipſe & illamentatus & inſepultus abijcitur: ſepultura neque peregrina vſus, neque patrio ſepulchro participans.*

2. Mach. 9. 28. *Homicida* (Antiochus rex) *& blaſphemus peſſimè percuſſus, & vt ipſe alios tractauerat, peregrè in montibus miſerabili obitu vita functus eſt.*

Matth. 18. 32. 33. 34. *Serue nequam omne debitum dimiſi tibi quoniam rogaſti me, nonne ergo oportuit & te miſereri conſerui tui, ſicut & ego tui miſertus ſum? Et iratus Dominus eius tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet vniuerſum debitum.*

§. 7. Qvomodo pvniat Devs.

Huc faciunt quæ §. 5. & 6.

§. 8. Qvandonam pvniat Devs.

Licet ſerò punit tandem. V. Luxuria §. 5. ordinariè poſt varias minas & prædictiones.

Immiſit ei Dominus latrunculos Chaldæorum & latrunculos Syriæ & latrunculos Moab, & latrunculos filiorum Ammon: & immiſit eos in Iudam vt diſperderent eum iuxta verbum Domini, quod loquutus fuerat per ſeruos ſuos Prophetas. 4. Reg. 24. 2.

Vide etiam c. 17. 13. & V. Verbum Dei.

PVSILLANIMITAS.

Vide Deſperatio. Spes. Iudex. Infidelitas. Inconſtantia.

§. 1. Qvi pvsillanimes, eorvmque pœna.

Saul qui ex puſillanimitate atque ſuperbia ſe voluit ab alio occidi, eo autem tantum deteſtante ſcelus ſe ſuo confecit gladio, ne vt ipſe ait:

Fortè veniant incircumciſi iſti, & interficiant me illudentes mihi. 1. Reg 31. 4

Puſillanimes Iudæi qui cum viderent Ægyptios ſe inſequentes, timuerunt, cum in ſui gratiam tot vidiſſent miracula. Exod. 14.

Item cum audierunt fortitudinem incolarum terræ promiſſæ, vnde nec ad eos aſcendere voluerunt etiam præcipiente Deo. Num. 13. & 14.

Loquere ad populum & cunctis audientibus prædica: Qui formidoloſus & timidus eſt reuertatur. Receſſeruntque de monte Galaad, & reuerſi ſunt ex populo viginti duo millia virorum, & tantum decem millia remanſerunt. Iudic. 7. 3.

Congregati ſunt ad eum (Ieroboam) viri vaniſſimi, & filij Baal: & præualuerunt contra Roboam filium Salomonis. Porrò Roboam erat rudis, & corde pauido, nec potuit reſiſtere eis. 2. Para. 13. 7.

Cum omnis exercitus decollatum Holofernem audiſſet, fugit mens & conſilium ab eis, & ſolo tremore & metu agitati fugæ præſidium ſumunt. Iudith 15. 1

Quam fuit puſillanimis rex Sedechias qui ne principibus diſpliceret, ijs tradidit Ieremiam quem & miſerunt in lacum, Vide Iere. 38. Ierem. 38.

Eiuſdem ſanè reus eſt puſillanimitatis Darius rex, qui ne Satrapis diſpliceret, crudele ſtatuit edictum, cuius occaſione obiectus eſt ab ipſo Daniel, licet inſons, leonibus. Dan. 6.

Matt.8.26 Caſtigat Dominus diſcipulorum puſillanimitatem quod ſe cum iis in naui exiſtente timerent maris procellam. Quid timidi (inquit) eſtis modicæ fidei. Item Petri, qui videns ventum validum ſuper aquas, expauit. Vide ibidem à v. 24. Matth.14.30.

Matth.26 Matth.27 Diſcipuli paſſionis tempore relicto Chriſto fugiunt, Petrus autem eadem puſillanimitate eum negat.

Ioan.9. Puſillanimes etiam cæci nati parentes qui non auſi ſunt confiteri Chriſtum, ne extra ſynagogam fierent.

RAPTVS.

§. 1. GRAVITER PVNITVR.

Gen.20.3.7. *Abimelech Rex Geraræ* [1] *tulit Saram: Venit autem Deus ad Abimelech per ſomnium nocte & ait illi: En* [2] *morieris propter mulierem quam tuliſti, habet enim virum.*

Nunc ergo redde viro ſuo vxorem, & orabit pro te, quia Propheta eſt, & viues: ſi autem nolueris reddere; ſcito quod morte morieris tu, & omnia quæ tua ſunt.

1. *Tulit Saram.*] Inuitam ſcil. vt coniugem duceret.

2. *Morieris.*] Niſi reddas. Vide ſimile Verbo Adulter ex Gen.12.

Pœnam raptus Dinæ filiæ Iacob multiplicem vide V. Luxuria ex Gen.34. à v.25.

REBELLIO.

Vide Proditio. Inobedientia. Ambitio. Homicidium.

§. 1. QVI REBELLES PRINCIPIBVS, Prælatis, aliiſque ſuperioribus, eorumque pœna.

De Chore & ſociorum rebellione vide Numer.16.

De Aaronis & Mariæ in Moyſen Numeror. 12.

De Abſalom rebellante patri 2. Reg. 15.

De Iſraelitis inſurgentibus in Dauid, vide V. Inobedientia.

De Seba mouente ſeditionem in eundem V. 2. Reg. c. 20. 1. & eius pœnam v. 22.

Amaſa nepos Dauid ei rebellis, præfectuſque exercitus Abſalom, c. 17. v. 25. occiditur à Ioab cognato c.20.9.

2.Reg.24.1.2. *Et addidit furor Domini* [1] *iraſci contra Iſrael, commouitque Dauid in eis dicentem: vade, numera Iſrael & Iudam. Dixitq; rex ad Ioab principem exercitus ſui: perambula omnes tribus Iſrael à Dan vſque Berſabee, & numerate populum vt ſciam numerum eius.*

1. *Iraſci.*] Cauſam iræ Dei & cur permiſerit ad puniendum Iſrael lapſum hunc ſuperbiæ in Dauide, dicunt DD. fuiſſe rebellionē populi, quando vt ſequeretur Seba defecit à ſuo rege 2. Reg. c. 20. Quanta autem fuerit hæc ira Dei & pœna vide v. 15. peſtilentia ſci. quæ abſumpſit ſeptuaginta millia virorum. Nota hic etiam ſuperbiæ Dauidis pœnam in tanta populi ſui ſtrage & morte, ex elatione enim vt poſſet ſe de tanto bellatorum numero iactare numerari curarat populum. Obſerua item cum Gregor. in Glo. quales ſunt populi tales eſſe eorum Præſides & Principes, permittereque nonnunquam Deus hos in peccata ruere vt illi pro meritis puniantur. Denique obſeruabis per quæ quis peccat, per ea ipſa puniri: gloriatur Dauid de numero ſubditorum, eoſdem Deus peſtilentia conſumit.

RELIGIO VT EST VIRTVS.

V. Feſta. Iuſtitia. Templum. Princeps.

§. 1. QVI EA PRÆDITI.

Magna fuit Dauidis religio & cultus rerum ſacrarum, qui cum 30. millibus electorum Iſraelitarum arcam reduxit, ante quam & ipſe ludebat inſtrumentis muſicis, ſaltabatque totis viribus exutus cultu regio, veſtituſque Ephod lineo inſtar ſimplicis Leuitæ, atque immolans Domino holocauſta & victimas, quæ omnia vide 2. Reg. c. 6.

Obededom Leuita reuerenter cuſtodiuit arcam, ideo ipſe & domus eius [1] benedicta eſt à Domino. 2.Reg.6.11.

1. *Benedicta.*] Conferendo tum in eum, tum eius domeſticos varia dona tam ſpiritualia quam terrena, ait Lira.

Factum eſt cum ſediſſet Rex in domo ſua, & Dominus dediſſet ei requiem vndique ab vniuerſis inimicis ſuis dixit ad Nathan prophetam: videſnè quod ego habitem in domo cedrina, & [1] *arca Dei poſita ſit in medio pellium.* 2.Reg.7.1.2.

1. *Arca Dei.*] En quanta ei cura diuini cultus, de quo prima animum ſubit cogitatio vt primū ſe vidit in regno ſtabilitum, quamquam quod ipſe cogitabat non perfecit, fuitque Deus contentus bona eius voluntate, id reſeruans filio eius Salomoni.

Vide de eiuſdem religione V. Princeps; cap.1.

Quanta fuerit Salomonis religio & liberalitas in exædificatione templi, Vide 3. Reg.

c. 6. &

c.6.& 7. Quanta fuerint eadem in eo ipſo & in populo, in dedicatione templi vide c.8.

Iudith 4.2. *Tremor etiam & horror inuaſit ſenſus eorum, ne hoc faceret Hieruſalem & [1] templo Domini quod fecerat cæteris ciuitatibus & templis earum.*

1. *Templo Domini.*] Timebant quippe magis ne qua iniuria fieret loco, Dei cultui dicato, quam ſibi aut vxoribus aut filiis. Vide verſu 6. vbi cuſtodiunt viam quæ tendebat Hieruſalem verſus ob eandem cauſam, quia ibi erat templum. Vide item v.10.

2.Mach.15 17.18. *Exhortati Iudæ ſermonibus bonis valdè de quibus extolli poſſet impetus, & animi iuuenum confortari ſtatuerunt dimicare & confligere, fortiter [1] vt virtus de negotijs iudicaret, eo quod ciuitas ſancta & templum periclitaretur; [2] erat enim pro vxoribus & filijs, itemque pro fratribus & cognatis minor ſollicitudo; maximus vero & primus pro ſanctitate timor erat templi.*

1. *Vt virtus, &c.*] .i. Vt fortitudo bellantium litem inter vtroſque dirimeret.

2. *Erat enim &c.*] Vide hic religioſum eorum animum, diuinique zelum honoris, minus enim timebant mortem ſuam ſuorumque quam ne violaretur templum in contemptum Dei.

Vide Auaritia §.2. ex 2.Reg.24. Item V. Periurium. Et verbo Chorea ex 2. Reg.6.

RELIGIO VT SIGNIFICAT STATVM.

§.1. NON SE IMMISCEANT RELIGIOSI rebus terrenis.

Luc.12.14. Idque Chriſti exemplo [1] à quo cum petitum eſſet vt diuideret hæreditatem inter fratres, id detrectauit: Homo, inquit, quis me conſtituit iudicem aut diuiſorem inter vos?

1. *A quo, &c.*] Pulchrè hic Maldonatus, Vulgare, inquit, eſſe malum vt ab ſpiritus magiſtris tẽporalia petantur, ſpiritualia non recipiantur. Ad formanda in ſuam vtilitatem teſtamenta, ad elicienda fauore beneficia, ad omnia ambitioſa pæne officia, ad viros religioſos magna pars hominum currit, vt eorum in rebus à ſuo inſtituto alienis atq; prophanis abutatur gratia, ad conſulendum conſcientiæ ſuæ, ad ſpiritualia colloquia rari admodum veniunt. Pulchrè Ambr. in eos: Maioribus, inquit, intento (quales ſunt religioſi, quorum omnis cogitatio & conuerſatio in cælo ſit oportet) non putes minoribus (quales ſunt res terrenæ omnes) obſtrependum.

RESIGNATIO.

V.Obedientia.

§.1. QVI EA VIRTVTE INSIGNES. *Vide Patientia ex 1.Reg.3.*

Sicut fuerit voluntas in cælo, ſic fiat. 1 Mach. 3. 60.

Pater mi, ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte: veruntamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu. Matth.26. 39.

Eſto vir fortis & pugnemus pro populo noſtro & ciuitate Dei noſtri, Dominus autem faciet quod bonum eſt in conſpectu ſuo. 2.Reg.10. 12.

Si dixerit mihi, Non places; [1] præſto ſum, faciat quod bonum eſt coram ſe. 2.Reg 15. 26.

1. *Præſto ſum.*] Exulare, mori, &c.

Dixit Iſaias Ezechiæ: Audi ſermonem Domini. Ecce [1] dies venient, & auferentur omnia quæ ſunt in domo tua, & quæ condiderunt Patres tui vſque in diem hanc in Babylonem: non remanebit quicquam, ait Dominus, ſed & [2] de filijs tuis qui egredientur ex te, quos generabis, tollentur, & erunt Eunuchi in palatio Regis Babylonis. Dixit Ezechias ad Iſaiam: Bonus ſermo Domini quem locutus es: ſit pax & veritas in diebus meis. 4.Reg.20. 16.17.18. 19.

1. *Dies venient.*] Hæc facta ſunt ſub Nabuchodonoſor. infra c.25.

2. *De filijs, &c.*] Iſtud completum eſt in Daniele & ſociis. V. Danielis c.1.

RESPVBLICA.

V.Princeps.

§. 1. QVALIS RESPVBLICA, TALIS PLÆrumque Princeps. *V.Rebellio.*

§. 2. QVAM SIT GRAVE TOTIVS REIPpopulique peccatum.

Ex eo patet quod pro eius expiatione maxima hoſtia præcipitur ſci. vitulus. Leuit. 4. 14. quod eius ſanguis ſepties aſpergatur cõtra velum vt oſtendatur difficilem eius eſſe expiationem, quod multa alia habet particularia quæ in priuati cuiuſque peccati expiatione non ſunt, vt inter cætera quod ſolus pontifex illud expiet v. 16. quod hoſtia crematur extra caſtra, quaſi ea vniuerſa contaminarit. v.21.

RESVRRECTIO.

V. Animi immortalitas.

§. 1. QVI EAM SPERARINT.

Iob 19. 25. 26.27. *Scio quod Redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum. Et rurſum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum, Quem viſurus ſum ego ipſe, & oculi mei conſpecturi ſunt & non alius: repoſita eſt hæc ſpes mea in ſinu meo.*

Pſ.15.9.10. *Inſuper & [1] caro mea requieſcet [2] in ſpe. Quoniam non derelinques animam meam [3] in inferno; nec dabis [4] ſanctum tuum videre [5] corruptionem.*

1. *Caro mea.*] In ſepulchro.
2. *In ſpe.*] Reſurrectionis.
3. *In inferno.*] In morte.
4. *Sanctum tuum.*] Me, qui ſanctitatem colui.
5. *Corruptionem.*] Ita ſcil. vt in ea perpetuò maneam, reſumam enim ſuo tempore corpus glorioſum.

De variis mortuis vitæ redditis V. verbo Iuſtitia, & Oratio.

REVERENTIA.

V. Honor.

De reuerentia tum parentibus, tum principibus, tum ſacerdotibus, tum templo exhibenda rebuſque ſacris, Vide V. Parentes. Filij. Principes. Sacerdotes. Templum.

SACERDOS.

Leuit.10.8 §. 1. SACERDOTES VINO ABSTINEBANT IN antiquo teſtamento, atque ſicera & potu omni qui inebriare poterat, idque ſub pœna mortis dum erant ſacris operaturi.

Quanta in ſacerdotibus noui teſtamenti requiratur ſpiritualis perfectio colligere licet ex Leuit.21.à v.17. ex iis quæ ibi dicuntur de Sacerdotibus, Leuiticis, qui vitio omni carere debebant in corpore, ita vt nec cæci eſſent, nec claudi, nec grandi aut paruo, aut retorto naſo, nec fracto pede aut manu, nec gibbi neque albuginem haberent in oculo, neque iugem ſcabiem, neque [1] impetiginem in corpore: his enim variæ animi imperfectiones & vitia figurantur quibus carere debent nouæ legis ſacerdotes. Vide Greg. 1. p. Paſtor. cap.vlt. Cyrill. li. 12. de adoratione. Theodoret.q.30.

1. *Impetiginem.*] Præter hæc vitia aſſignantur à Iudæis alia centum & quadraginta quæ hominem ineptum faciunt ad ſacerdotium, in ſuo libello præceptorum, præcepto negatiuo 308.

§. 2. QVAM SACERDOTES ALIENOS ESSE oporteat à cura rerum opumque terrenarum, colligamus licet ex eo quod ſacerdotibus antiquæ legis nullas dederat poſſeſſiones Deus (præter vrbes & ſuburbana ad inhabitandum) quas colerent, ſed ius ſacrificiorum: Idem dic de Leuitis tabernaculi miniſtris quibus aſſignarat populi decimas, quarum item decimarum alias decimas tenebantur & ipſi dare ſacerdotibus in ſtipendium ſuſtentationis. Vide hęc fusè Numer.c.18.per totum.

§. 3. LVGEANT PECCATA POPVLI. *V. verbo Zelus §.1. ex 1. Eſdræ 9. & 10.*

§. 4. IN SACERDOTES REVERENTIA.

Noluerunt ſerui Saul ſeu emiſſarij .i. curſores qui ad varia negotia emittebantur, mittere manus in Sacerdotes & Leuitas, licet ad id Saulis regis ſui vrgerentur præcepto. 1.Reg.22.17.

§. 5. SACERDOTES IMMVNES à vectigalibus.

Vobis quoq; (ita Darius rex ad ſuos miniſtros) *notum facimus de vniuerſis Sacerdotibus & Leuitis & cantoribus, & ianitoribus, Nathinæis, & miniſtris domus Dei huius, vt vectigal & tributum & annonas non habeatis poteſtatem imponendi ſuper eos.* 1.Eſdræ 7.24.

SACRILEGIVM.

§. 1. QVI SACRILEGI, EORVMQVE POENA.

Achan qui furatus eſt de Anathemate .i. re Deo conſecrata Ioſue 7.21. de quo V. Furtum.

Sacrilegi fuere Ophni & Phinees, qui res quæ Deo offerebantur & ex ijs optima quæque (hic enim eſt ſenſus verborum illorum v.29. primitias) ſibi vſurpabant: iidem etiam adulteri v.22. quia dormiebant cum mulieribus quæ ad locum ſacrum religionis cauſa conueniebant: Iidem patri immorigeri v.25. quare morte puniti ſunt c.4.11. 1.Reg.2.15

Et poſt hæc verba aſcendit Nicanor in montē Sion, & exierunt de ſacerdotibus populi ſalutare eum in pace & demonſtrare ei holocautomata quæ offerebantur pro rege. Et irridens ſpreuit eos & [1] polluit, & locutus eſt ſuperbè, & iurauit cum ira, dicens: Niſi traditus fuerit Iudas & exercitus eius in manus meas: continuo cum egreſſus fuero in pace ſuccendam domum iſtam; & exijt cum ira magna. 1.Mach.7.33.34.35.

1. Polluit.

1.*Poſuit.*).i.ignominioſè tractauit,prophanauit.

Miſeram autem mortem Nicanoris, Vide v.43 & 2.Mach.c.15.à v.28.

1.Mach 6. 1 *Anno centeſimo quinquageſimo tertio, menſe ſe-*
54.55.56. *cundo,præcepit* [2] *Alcimus deſtrui muros* [3] *domus ſanctæ interioris, deſtrui* [4] *opera Prophetarum & cœpit deſtruere. In tempore illo percuſſus eſt Alcimus,& impedita ſunt opera illius,& occluſum eſt os eius, & diſſolutus eſt paralyſi, nec vltra potuit loqui verbum,&* [5] *mandare de domo ſua, & mortuus eſt Alcimus in tempore illo cum tormento magno.*

1.*Anno centeſimo,&c.*)regni ſc. Græcorum de quo ſæpe ſupra.

2.*Alcimus.*) Dux eorum,qui patriam prodebant hoſti,quique ambitioſè,maliſque artibus ſacerdotium ambiebat,1 Mach. 7.5.

3 *Domus interioris.*) Atrij interioris, ſcilicet ſacerdotum.

4.*Opera Prophetarum.*) Aggæi & Zachariæ, quorum cohortationibus reędificatum templum.

5.*Mandare.*) Diſponere de familia & bonis,vt fit à morituris. Vide hìc pœnam proditionis,ambitionis,& ſacrilegij.

De impij Heliodori adminiſtris pecuniam loco ſacro atque in templo depoſitam expilare tentantibus,ita liber Machab.

2.Mac. 3. *Spiritus omnipotentis Dei magnam fecit ſuæ oſten-*
24. *ſionis euidentiam,ita vt omnes, qui auſi fuerant parere ei, ruentes Dei virtute in* [1] *diſſolutionem, & formidinem conuerterentur.*

1.*Diſſolutionem.*) Virium,ita vt,quæ molirentur perficere non valerent.

De ipſius autem Heliodori pœna accipe ſequentia.

2.Mac. 3. *Apparuit illis quidam equus terribilem habens*
25.26 27. [1]*ſeſſorem,optimis operimentis adornatum: Iſque*
28. 29. *cum impetu Heliodoro priores* [2] *calces eliſit, qui autem ei ſedebat, videbatur arma habere aurea. Alij etiam apparuerunt* [3] *duo iuuenes virtute decori,optimi gloria, ſpecioſique amictu:qui circumſteterunt eum, & ex vtraque parte flagellabant ſine intermiſſione multis plagis verberãtes. Subitò autem Heliodorus concidit in terram, eumque multa caligine circumfuſum* [4] *rapuerũt, atque in ſella geſtatoria poſitum eiecerunt. Et is qui cum multis curſoribus & ſatellitibus prædictum eſt ingreſſus ærarium,portabatur nullo ſibi auxilium ferente, manifeſta Dei cognita virtute. Et ille quidem per diuinam virtutem iacebat mutus,atque omni ſpe & ſalute priuatus.*

1.*Seſſorem.*)erat Angelus loci defenſor.

2.*Calces.*)Vngulas.

3.*Duo iuuenes.*)duo Angeli ſpecie iuuenum.

4.*Rapuerunt.*)Eiecerunt de loco ſacro, ne ex cadauere mortui contaminaretur locus ſacer,erat enim morti proximus.

Multis ſacrilegijs in templo à Lyſimacho 3. Mac. 4.
cõmiſſis Menelai conſilio, & diuulgata fama 39. 40.41.
cõgregata eſt multitudo aduerſum Lyſima- 42.
chum multo iam auro exportato. Turbis autem inſurgẽtibus & animis ira repletis,Lyſimachus armatis ferè tribus millibus, iniquis manibus vti cœpit duce quodam tyranno ætate pariter & dementia prouecto: Sed vt intellexerunt conatum Lyſimachi,alij lapides, alij fuſtes validos arripuere, quidam verò cinerem in Lyſimachum iecere. Et multi quidem vulnerati, quidam autem & proſtrati, omnes verò in fugam conuerſi ſunt, ipſum etiam ſacrilegum ſecus ærariũ interfecerunt.

Ratus Menelaus accepiſſe ſe tempus opportunum,au- 2.Mac.4.
rea quędam vaſa è templo furatus donauit An- 32.
dronico,& alia vendiderat Tyri & per vicinas ciuitates.

Vide etiam eius ſacrilegia,v.39. quia ſcilicet eius conſilio, vt de ijs participaret Lyſimachus,res templi furabatur. Quàm fuerit autem miſera eius mors, indicant ſequentia.

Rex regum ſuſcitauit animos Antiochi in [1] *peccato-* 2.Mac.13
rem:& ſuggerente Lyſia hunc eſſe [2] *cauſam om-* 4 5. 6.7.8.
nium malorum, iuſſit ([3] *vt eis eſt conſuetudo) apprehenſum in* [4] *eodem loco necari. Erat autem in eodem loco turris quinquaginta cubitorum ageſtum vndique habens cineris: hęc proſpectum habebat in præceps; inde in cinerem deijci iuſſit ſacrilegum,omnibus eum propellentibus ad interitum. Et tali lege præuaricatorem legis contigit mori,nec terræ dari Menelaum. Et quidem ſatis iuſtè: nam quia multa erga aram Dei delicta commiſit,cuius ignis & cinis erat ſanctus: ipſe in cineris morte damnatus eſt.*

1.*Peccatorem.*)Menelaum.

2. *Cauſam malorum.*) Quia ob eius ambitionem & ſacrilegia eius conſilio à Lyſimacho commiſſa,c.4. 39. ſecuta eſt rebellio Iudæorum contra Regem.

3.*Vt eſt eis conſuetudo.*]vſitato apud eos ſupplicio.

4.*Eodem loco.*)Vbi interfectus eſt.

Antiocho ſacrilego l. 2. Machabæorum cap.5 15. Homicidę verſu 12. Tyranno longè crudeliſſimo, c. 6.& 7. Superbo & blaſphemo, c. 9.4.& 28.tale fuit diuinitus inflictum ſupplicium.

Qui vniuerſa conſpicit Dominus Deus Iſrael per- 2.Mac. 9.
cuſſit eum [1] *inſanabili &* [2] *inuiſibili plaga; vt e-* 5.6.7. 8.9.
nim finiuit hunc ipſum ſermonem, apprehendit 10.
eum dolor dirus viſcerum, & amara internorum tormenta,& quidem ſatis iuſtè.quippe qui mul-

tis & [3] nouis cruciatibus aliorum torſerat viſcera, [4] licet ille nullo modo à ſua malitia ceſſaret. Super hoc autem ſuperbia repletus, ignem ſpirans animo in Iudæos, & præcipiens accelerari negotium, contigit illum impetu euntem [5] de curru cadere & graui corporis colliſione membra vexari. Iſque qui ſibi videbatur etiam fluctibus maris imperare, ſupra humanum modum ſuperbia repletus, & montium altitudines in ſtatera appendere, nunc humiliatus ad terram in geſtatorio portabatur [6] manifeſtam Dei virtutem in ſeipſo conteſtans, ita vt de corpore impij [7] vermes ſcaturirent, ac viuentes in doloribus [8] carnes eius effluerent, odore etiam illius & fœtore exercitus grauaretur. Et qui paulò ante ſidera cæli contingere ſe arbitrabatur, eum nemo poterat propter intolerantiam fœtoris portare.

1. *Inſanabili.*) Inde enim mortuus eſt.
2. *Inuiſibili.*) Erat enim intra viſcera.
3. *Nouis.*) Vide cap. 7. 2. Mach. de martyrio ſeptem fratrum.
4. *Licet ille, &c.*) propter dictam viſcerum plagam, ideo Dominus aliam addidit, vt hic ſequitur.
5. *De curru cadere.*) Quia verſatus fuit currus quo vehebatur.
6. *Manifeſtam Dei virtutem.*) Ex duplici percuſſione.
7. *Vermes.*) Ex putrefactione inteſtinorum.
8. *Carnes affluerent.*) Per ſaniem apoſtematum.

Obſerua hic quemadmodum, per quæ quis peccat, per ea ipſa puniatur. Item quàm Deus ſuperbos humiliet.

SANCTITAS.

Vide Iuſtitia

SAPIENTIA.

Vide Prudentia. Conſilium. Scientia.

SCANDALVM.

Vide Exemplum. Fama. Charitas.

§. 1. QVINAM STVDIOSE ILLVD FVGERINT.

Mat. 17. 27. *Vt non ſcandalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamum, & eum piſcem, qui primus aſcenderit, tolle, & aperto ore eius inuenies [1] ſtaterem, illum ſumens da eis pro me & te.*

1. *Staterem.*) Miraculoſus erat hic ſtater (valebat autem ſiclum vnum, de quo aliàs) eò illatus ad declinandum puſillorum ſcandalum.

Si eſca ſcandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum ſcandalizem. 1. Cor. 8. 13.

Prouidemus bona non ſolum coram Deo, ſed etiam coram hominibus. 2. Cor. 8. 21.

SCIENTIA.

Vide Prudentia. Conſilium.

§. 1. QVI SCIENTES.

1 Appellauit Adam nominibus ſuis cuncta animantia, & vniuerſa volatilia cæli & omnes beſtias terræ. Gen. 2. 20.

1. *Appellauit.*) Hinc colligunt Auguſtinus, & Gregorius accepiſſe Adamum ſcientiam infuſam rerum omnium naturalium, qua etiam ſingulorum animalium naturas nouit; non potuiſſet aliàs ſingulis conuenientia indere nomina, quæ ſingulorum eſſentiam exprimerent, cum tamen dicatur verſu præcedente: omne quod vocauit Adam animæ viuentis, ipſum eſt nomen eius, id eſt, ipſius naturæ, nomen impoſitum ab Adamo congruit.

De Salomonis ſcientia, Vide 3. Reg. & V. Oratio.

De quarumdam mulierum ſcientia. V. Mulier.

De Dauidis ſcientia ei diuinitus conceſſa. V. Meditatio, §. 2.

SCRIPTVRA.

Vide Princeps potiſſimum §§. 12. 13. 14. & Verbum Dei.

§. 1. DE EIVS VSV AT LECTIONE, EIVSque fructu.

Nos cum nullo horum indigeremus, habentes ſolatio ſanctos libros, qui ſunt in manibus noſtris: maluimus mittere ad vos renouare fraternitatem & amicitiam, ne fortè alieni efficiamur à vobis: multa enim tempora tranſierunt ex quo miſiſtis ad nos. 1. Mac. 12. 9. 10.

Frequenter vſus eſt Chriſtus ſacra ſcriptura modò Phariſæos & Scribas eâ conuincendo, Matthæi 9. & 21. modò diabolum à ſe, dum ab eo tentaretur fugando, Matthæi 4. modò diſcipulos ſuos eâ afferendâ à calumnijs æmulorum vindicando, Matthæi 12. & 15. modò eâ diuinitatem ſuam probando, Matthæi 22. 44. modò orando, Matthæi 27. 46.

B. Petrus expoſita autoritate de Ioele Propheta, prima ſua concione hominum millia

triaad fidem adduxit.

Act. 8. 32. Eunuchus reginæ Æthiopum in curru ſedens legit Iſaiam, quæ fuit occaſio cur explicatâ ei ſcripturâ illa à Philippo ab eodem fuerit baptizatus.

Act. 18. 24 & 28. Appollo vir potens in ſcripturis vehementer Iudæos reuincebat publicè, oſtendens per ſcripturas Chriſtum eſſe verum Meſſiam.

Apoſtoli in ſuis epiſtolis frequentiſſimè vtuntur ſcripturarum teſtimonio ad perſuadendum ijs ad quos ſcribunt.

SENEX, SENECTVS.

§. 1. SENES DECET POTISSIMVM ESSE perfectos.

Gen. 17. 1. *Poſtquam verò nonaginta & nouem annorum eſſe cœperat, apparuit ei Dominus, dixitque ad eum: Ego Dominus omnipotens; [1] Ambula coram me & eſto [2] perfectus.*

1. *Ambula coram me.*) Da operam, vt mihi placeas: ſicut filius, qui coram patre eſt atque in oculis eius, conatur ei in omnibus placere. Sà.

2. *Perfectus.*) vt nihil in te poſſit meritò reprehendi, qui iam centenarius es.

§. 2. SENES CONTEMNANT HONORES ET delitias, nec ſe ingerant in aulas principum, potius cogitent mortem imminentem.

2. Reg. 19. 33. 34. 35. 36. 37. *Dixit Rex ad Berzellai: [1] Veni mecum, vt requieſcas ſecurus mecum in Hieruſalem. Et ait Berzellai ad regem: [2] Quot ſunt dies annorum vitæ meæ, vt aſcendam cum rege in Hieruſalem? Octogenarius ſum hodie, numquid vigent ſenſus mei ad diſcernendum ſuaue, aut amarum? aut delectare poteſt ſeruum tuum cibus aut potus? Vel audire poſſum vltra vocem cantorum aut cantatricum: quare ſeruus tuus ſit oneri Domino meo regi? paululum procedam famulus tuus ab Iordane tecum: non indigeo hac viciſſitudine; ſed obſecro vt reuertar ſeruus tuus, & moriar in ciuitate mea, & ſepeliar iuxta ſepulchrum patris mei & matris meæ. Eſt autem ſeruus tuus Chanaam, ipſe vadat tecum Domine mi rex, & fac ei quidquid tibi bonum videtur.*

1. *Veni mecum.*) Hinc patet gratitudo Dauidis, nam vt dicitur v. præcedenti, præbuerat regi alimenta in caſtris, c. 17. 27. 28.

2. *Quot ſunt dies, &c.*) q. d. tempus eſt, vt cogitem iam de morte ob ſenectutem, non de honoribus, aut delitijs.

SEPVLTVRA.

Vide Mors.

§. 1. QVANTA FVERIT PRISCIS CVRA ſepulturæ.

Intercedite pro me apud Ephron filium Seor, vt det mihi ſpeluncam duplicem quam habet in extrema parte agri ſui, pecunia digna tradat eam mihi coram vobis in poſſeſſionem ſepulchri. Gen. 23. 8. 9. 16.

Quod cum audiſſet Abraham [1] appendit pecuniam quam Ephron poſtulauerat, audientibus filijs Heth, quadraginto ſiclos argenti probatæ monetæ publicæ.

1. *Appendit pecuniam.*) 400. ſcilicet ſiclos, id eſt, florenos Belgicos, de quibus Verbo Iuſtitia, cur tanta priſcis patribus cura ſepulchri, id cauſæ erat, quia nolebant cum infidelibus ſepeliri, cum ab ijs vitâ & morte beata infinitè diſtarent. Quanta igitur modò cura debet eſſe Catholicis vt locis ſacris ſepeliantur cum fidelibus, & precum, quæ ibi funduntur participes exiſtant. Vide ad idem Geneſ. 47 29. 30. 31. & 49. 29. 30. & 50. 24.

Tulit quoque Moyſes oſſa Ioſeph ſecum: eo quod adiuraſſet filios Iſrael, dicens: Viſitabit vos Deus, efferte oſſa mea hinc vobiſcum. Exo. 13. 19.

Primùm omnium Tobias moriturus, mandat filio tum de ſua, tum de vxoris ſepultura. Tob. 14. 12.

§. 2. OPTANDVM CVM IVSTIS SEPELIRI.

Cum planxiſſent eum, dixit ad filios ſuos: cum mortuus fuero, ſepelite me in ſepulchro, in quo vir Dei ſepultus eſt; iuxta oſſa eius ponite oſſa mea. 3. Reg. 13. 31.

§. 3. DE SEPVLTVRA ALIIS IMPENSA.

Tobias etiam vitæ periculo contribules ſepeliebat. c. 1. 20. 21. & c. 2. vſque ad v. 10.

[1] Curauerunt autem Stephanum viri timorati, & fecerunt [2] planctum magnum ſuper eum. Act. 8. 2.

1. *Curauerunt.*) Aptè compoſuerunt corpus ad honorem ſepulturę.

2. *Planctum magnum.*] .i. longas exequias, 70. ſcilicet dierum, vt Luciano presbytero reuelauit Gamaliel.

Tyrij licet Gentiles Iudæos iniuſtè damnatos ſepeliunt perhonorificè. 2. Mac. 4.

Sepelit Iudas milites ſuos, curatque pro ijs orari. 2. Mac. 12.

Sepeliunt Ioannem Baptiſtam diſcipuli eius. Marci 6.

Ioan.19.39 Ioſeph & Nicodemus inter Iudæos primi, Chriſtum aromatibus ſepeliunt, attulerat enim hic [1] mixturæ mirrhæ & aloës quaſi libras centum.

1.*Mixturæ,&c.*) Vnguentum ſcilicet magni pretij; idque in multo pondere, vt intelligatur Chriſti corpus non leuiter vnguento perunctum, ſed illo fuiſſe ſepultum, penituſque immerſum. Vnde colligitur non reprehendendum quidquid iuxta regionis morem in mortuorum exequijs impenditur, maximè ſi tale ſit, vt fiat ex fide reſurrectionis, vt obſeruatum eſt à Ianſenio.

§.4. Etiam hostes sepultvræ mandandi.

3.Reg.11.15. Ita factum à Ioab, qui Idumęos quamquam hoſtes ſepelijt.

§. 5. Præmivm sepvltvræ aliis impenſæ.

Ad viros Iabes Galaad, quibus cura fuerat ſepelire Saul, ita Dauid rex.

2.Reg.2.5.6. *Benedicti vos Domino, qui feciſtis miſericordiam hanc cum domino veſtro Saul, & ſepeliſtis eum. Et nunc retribuet vobis quidem Dominus miſericordiam & veritatem, ſed & ego reddam gratiam eo quod feciſtis verbum iſtud.*

Vide etiam §. ſuperiore de Tobia.

§.6. De svperbis sepvlchris, de epitaphijs ad ſepulturas mortuorum.

Gen.35.20. Erexit Iacob, titulum ſuper ſepulchrum eius.

1.*Titulum.*) .i. monumentum, quod fuit pyramis elegans. Hoc autem eſt primum quod in ſcriptura extat.

1.Mach.13 25.26.27.29.30. *Miſit Simon & accepit oſſa Ionathæ fratris ſui, & ſepeliuit ea in Modin ciuitate patrum eius, & planxerunt eum omnis Iſrael planctu magno, & luxerunt eum dies multos. Et ædificauit Simon ſuper ſepulchrum patris ſui & fratrum ſuorum ædificium altum viſu, lapide polito retrò & ante; & ſtatuit [1] ſeptem pyramidas, vnam contra vnam Patri & matri, & quatuor fratribus, & his circumpoſuit columnas magnas, & ſuper columnas [2] arma ad memoriam æternam; & iuxta arma naues ſculptas, quæ viderētur ab omnibus nauigantibus mare. Hoc eſt ſepulchrum quod fecit in Modin vſque in hunc diem.*

1. *Septem.*) Septima pyramis fuit pro ipſo Simone.

2.*Arma.*) Vera, non tantum ſculpta, quod & hodie fit nobilibus: Id autem fecit Simon, vt indicaret illos mortuos pro patriæ defenſione. Obſerua hic etiam honorem impenſum parentibus.

SERVVS, SERVA.

§.1. Boni servi exemplar.

Abrahæ famulus, cuius in herum fides, ſedulitas in perficiendis quæ ſuę curæ erant commiſſa, atque aliæ ſeruo dignæ virtutes meritò à Patribus commendantur. *Gen.24. per totum.*

Ioſeph, qui licet ſolicitatus noluit thorum domini maculare. Gen.39.8.9. Vide V. Caſtitas, Idem tam erat fidelis & induſtrius, vt ei omnia crederent Domini ſui Gen.39.à v.2. & iterum à v.21.

§.2. Insolescit serva si exaltetvr.

Agar ancilla concepiſſe ſe videns, [1] deſpexit dominam ſuam. *Gen.16.4.*

1.*Deſpexit.*) Vide Prouer.29.21. & 30.21.

SILENTIVM.

Vide Lingua.

SIMONIA.

§.1. Qvi simoniaci eorvmqve pœna.

Giezi quia accepit pretium ſanitatis miraculoſæ Naaman Syri, percutitur lepra, vt & poſteri eius in ſempiternum. *4.Reg.5.27.*

SOBRIETAS

V. Ieiunium. Gula. Ebrietas.

§.1. Qvinam sobrii.

Priſci qui ante diluuium abſtinuere tum vino, tum carnibus, vt colligitur ex Gen. vino quidem, quia primus Noë vitem coluit, atque ex vuis vinum expreſſit. Hier. libro 1. contra Iouinian. Carnibus verò, quia Gen.1. ver.vlt. Deus tantum homini eſum olerum conceſſerat. *Gen.9.3.20.*

Propoſuit Daniel in corde ſuo, ne [1] pollueretur de menſa regis, neque de vino potus eius: & rogauit eunuchorum prępoſitum ne contaminaretur. *Dan.1.8.15.*

Poſt dies autem decem apparuerunt vultus eorum meliores & corpulentiores præ omnibus pueris, qui veſcebantur cibo regio.

1.*Pollueretur.*) Vide V. Fortitudo.

Vxor Manue Samſonē populi liberatorem

& Iu-

& Iudicem conceptura, Angeli monitu certis cibis ſe abſtinet.

3.Reg.17. Quàm tenuis victus ſufficeret Eliæ, patet, qui non petijt à vidua Sareptana, niſi pauxillum aquæ & buccellam panis. Vide 3. Reg.
3.Reg 19. 19. Angelum eidem afferentem panem & aquam tantum. Vide Danielis 14. Habacuc
Dan.14. Angeli monitu deferentem ad Danielem in lacu leonum panem & pulmentum, non cibos delicatos.

Ezech.4.9.10.11. *Et tu ſume tibi frumentum & hordeum, & fabam, & lentem & milium, & viciam, & mittes ea in vas vnum, & facies tibi panes* [1] *numero dierum, quibus dormies ſuper latus tuum, trecentis & nonaginta diebus* [2] *comedes illud. Cibus autem tuus, quo veſceris in pondere* [3] *viginti ſtateres in die* [4] *à tempore vſque ad tempus comedes illud: & aquam in menſura bibes ſextam partem* [5] *hin, à tempore vſque ad tempus bibes illud.*

1. *Numero dierum.*) id eſt, panes 390.

2. *Comedes.*) Quotidie ſcilicet panem vnum.

3. *Viginti ſtateres.*) Stater eſt idem quod ſiclus, eſtque ponderis dimidiæ vnciæ, viginti igitur ſtateres panis, pendebant decem vncias panis ſecundum Iſidorum.

4. *A tempore, &c.*) .i. certo cuiuſque diei tempore, ſcilicet meridie aut veſperi.

5. *Hin.*) Menſura eſt liquidorum, cuius ſexta pars continet quantum oua duodecim, inquit P. Sâ. Per iſta autem ſignificatur magna cibi & potionis penuria in Hieruſalem tempore obſidionis.

Luca 5. & 9. Marci 6. Ioan. 6. Sobrietatem videtur commendaſſe, non exemplo ſuo tantum Chriſtus, ſed & factis ſuis, miraculosè enim multiplicauit aliquoties non carnes ſed piſces.

SOCIETAS.

Vide Conſortium.

§. 1. EIVS COMMODA.

Exodi 4.16 *Ipſe loquetur pro te ad populum, & erit* [1] *os tuum: Tu autem ei in his, quæ ad Deum pertinent.*

1. *Os tuum.*) Interpres tuus: en ſocietatis bonum, id quo caret hic, ſupplet alter: Aaron à Moſe ſapientiam mutuatur, ab illo hic eloquentiam & dicendi facultatem.

SOLICITVDO.

Vide Spes. Deus §. Prouidentia.

§. 1. NIMIA RER. TERRENAR. SOLICITVDO punita.

In Hebreis quibus manna putreſcit ijs qui [1] in ſequentem diem illud ſeruant, excepto Sabbatho. Exodi 16. 19.20.

1. *Inſequentem &c.*) Voluit nimirum eos docere non eſſe ijs contra ſuam voluntatem de craſtino prouidendûm.

SOLITVDO.

V. Oratio. Conſortium. Meditatio.

§. 1. QVI EAM COLVERE, EIVSQVE commoda.

Iſaac egreſſus fuerat [1] *ad meditandum* [2] *in agro.* Gen. 24. 63.

1. *Ad meditandum.*) Chaldæus, ad orandû. Pro meditandum Grecè eſt ἀδολεσχῆσαι ad exercendum exercitium ſci. ſpirituale meditationis, ἀδολεσχεῖν enim inquit Auguſt. ad animi exercitationem pertinet, ſignificatque animi affectum ſtudioſiſſimè aliquid cogitantis cum delectatione cogitationis: Itaque ſecundùm aliquos maximè Hebreos egreſſus erat ad meditandum, videndumque diſpoſitionem cæli & ſtellarû quę ſub veſperam incipiebant apparere: ſecundum Auguſtinum ad meditandum res diuinas. In. qq. ſuper Gen.

2. *In agro.*) Seorſim ab interpellatoribus & à turba.

Moyſi apparet Dominus in deſerto exiſtenti. Exo. 3.1.2.

Chriſto in ſolitudine miniſtrant Angeli. Matt. 3.

Paſcuntur miraculosè turbæ in deſerto. Ioan. 6.

Chriſtus frequenter ſeorſim ab alijs orat in montibus. Marci 6. Luca 5.16.

In monte Thabor transfiguratur. Matth. 17.

Ecce elongaui [1] *fugiens, & manſi in ſolitudine. Expectabam eum qui* [2] *ſaluum me fecit à* [3] *puſillanimitate ſpiritus &* [4] *tempeſtate.* Pſal. 54. 8. 9.

1. *Fugiens.*) Primo Saulem, tum Abſalonem, Dauidis autem imitatione debet vir pius afflictus cogitatione ſaltem, mundi ſtrepitum deſerere, atque ad cordis ſolitudinem, conſcientiæque ſecretum ſeſe recipere, vt ibi cum Deo tractans, nonnihil ſuaui iſto colloquio reſpiret.

2.*Saluum,&c.*) Aliàs ſaluum me fecit, & ſaluum facere conſueuit.

3.*Puſillanimitate.*) Paruo animo quem experior in rebus aduerſis.

4.*Tempeſtate.*) à graui tentatione.

Lucæ 2.80 *Puer creſcebat, & confortabatur ſpiritu, & ¹ erat in deſertis, vſque in diem oſtenſionis ſuæ ad Iſrael.*

1.*Erat,&c.*) Vide V. Concio, §. 1. quibus adde ex Sancto Petro Alexandrino, Nicephoro, & Cedreno, bimulum abductum à matre in deſertum, ibi in ſpelunca delituiſſe, cauſa porrò abductionis fuit infanticidium Herodis, Matt. 2. licet enim Ioannes, finibus Bethlehem non contineretur, tamen ad illum ob famam miræ natiuitatis, metum & iram ſuam extendit Herodes. Vide Baronium.

His adducti ſancti Patres Hieronymus, & alij paſſim vocant Ioannem principem vitæ monaſticæ.

Apoc. 1. Apocalypſis myſteria fuere in inſula Pathmos diuo Ioanni reuelata, ſolitudo enim, & loca ab hominum conſuetudine ſeiuncta aptiſſima ſunt cæleſtium myſteriorum contemplationi, diuinorumque arcanorum cognitioni. Vnde Oſeæ 2.24. *Ecce ego lactabo eam & ducam eã in ſolitudinem, & loquar ad cor eius.*

Exodi 3. Moyſes cum oues ſoceri ſui paſceret, minaretque gregem ad interiora deſerti, vidit viſionem illam magnam rubi, qui ardebat, & non conſummebatur. Idem bis in monte legis diuinæ decalogum accipit. Exo. 31. 18. & 34. 28.

Gen. 28. Iacob in campo ſcalam ſtantem ſuper terram, cuius cacumen cælum tangebat, Angeloſque aſcendentes per eam, ac deſcendentes, Dominumque ſcalæ innixum conſpexit.

3. Reg. 19. 10. &c. Eliæ in monte ad oſtium ſpeluncæ, Dominus apparuit, ibique ſibilo auræ tenuis mirum in modum recreatus eſt. Cuius loci explicationem Vide V. Deus, parag. 7.

3. Reg. 18. 19. Idem celeberrimum illud ſacrificium exhibet in monte Charmeli: quo finito inde ad eius verticem aſcendit oraturus pro pluuia, ver. 42. Preterea miſit Iſrael, quinquagenarium illum primum ad comprehendendum Eliam, *qui aſcendit ad eum* (inquit ſacer Textus) ¹ *ſedentique in vertice montis, ait, &c.* 4. Reg. 1. 9

1.*Sedenti, &c.*) Per montem iſtum paſſim interpretes Carmelum intelligunt. Per ſedere autem non intelligunt ſimplicem ſeſſionem, ſed permanẽtem habitationem. ישב enim vtrumque ſignificat. Ita Abulenſis, qui ait ab eo tempore, quo in monte illo cælitus accepit ignem pro ſacrificio, ſedem ſibi in eo fixiſſe, religioſamque ibi duxiſſe vitam, cui & plurimi alij adhærebant, qui dicti ſunt filij Prophetarum, 4. Reg. 2.

Eliæ diſcipulus Eliſæus ¹ frequens erat in eodem monte. 4. Reg. 2. 25. & 4. 25.

1. *Frequens &c.*) Quin & continenter ibi habitaſſe veriſimile: & poſt raptum Eliæ, religioſam illam quæ ſub Elia erat familiam gubernandam ſuſcepiſſe, nam aſſumpto Elia reuerſus eſt in Carmelum, & ibi à filijs prophetarum adoratus vt pater, cui deinceps obedientiam eſſent præſtituri. Hinc eſt quod hoſce duos Eliam ac Eliſæum appellent plurimi, religioſæ vitæ principes. Vide Hieron. epiſt. 13.

Hæc & alia ſancti Patres in commendationem ſolitudinis. Vide Baſilium in Opuſculo de ea re. Solitaria (inquit) vita cæleſtis doctrinę ſchola eſt, diuinarum artium diſciplina, paradiſus deliciarum, vbi roſæ charitatis igneo rubore flammeſcunt; Lilia caſtitatis niueo albent colore, & humilitatis violæ dum imis contentę ſunt, nullis flatibus impelluntur. Vide cætera longè pulcherrima. Et D. Hieronym. ad Heliodorum De laude vitæ ſolitariæ. Vbi præter cætera ſic exclamat. O deſertum Chriſti floribus vernans! O ſolitudo in qua illi naſcuntur lapides, de quibus in Apocalypſi, ciuitas magni Regis extruitur! O eremus familiarius Deo gaudens! Quid agis frater in ſæculo, qui maior es mundo? Gregor. Theologus ſolitudinem vocat matrem diuinæ aſcenſionis (.i. orationis) Deum ex homine faciens. Orat. 1.

SPES.

V. Longanimitas. Victoria.

CAPVT I.

De ſpe in Deo.

§. 1. QVINAM IN EA VIRTVTE INSTRVcti? Ioſeph.

2 *Sedit in forti ¹ arcus eius, & ³ diſſoluta ſunt vincula brachiorum & manuum illius per manus ⁴potentis Iacob: ⁵ inde paſtor egreſſus eſt, lapis Iſrael.* Gen. 49. 24.

1. *Arcus.*) .i. præſidium, robur eius, quo ſe tanquam arcu defenderet.

2. *Sedit.*) Poſitus eſt in Deo forti: q.d. In tot fratrum perſecutionibus, & ſeruitute, carcereque Ægypti collocauit ſpem ſuam in Deo, nec concidit animo, ſed ſtetit conſtans.

3. *Diſſoluta ſunt, &c.*) Quia ſolutæ ſunt eius compedes.

4. Poten-

4. *Potentis Iacob.*) .i. Dei Iacob, pro potentis Hebr. eſt Abbir vnum ex nominibus Dei. Diciturque Iacob, quia eum coluit Iacob

5. *Inde.*) .i. Idcirco quia ita ſperauit in Deo, eiuſque ope adiutus eſt, effectus eſt rector Ægyptiorum & firmamentum populi ſui. En quanti ſpei fructus.

MOSES cuius in ſummis anguſtijs conſtituti ea eſt vox.

Exodi 14. 13. *1 Nolite timere, ſtate & videte magnalia Domini quæ facturus eſt hodie, Ægyptios enim quos nunc videtis, nequaquam vltra videbitis vſque in ſempiternum.*

1. *Nolite timere.*) Magnam habebat timendi anſam Moſes ſi ad humanas rationes attendiſſet, cum ſe ita videret arcto loco concluſum cum 600. millibus pugnatorum, à ſiniſtris enim vallatus erat mari, à tergo exercitu Ægyptiorum ſe perſequentium, antè & à dextris, præruptis montibus, ſed memor promiſſi diuini & ſe & alios ad ſpem animat. Obſerua item quomodo duro & incredulo populo (V. v. 11 12.) manſuetè reſpondet iniuriarumque oblitus, tantum ſalutis populi curandæ meminit. Diſce etiam cum Moſe tum ſperandum maximè quando deſperata videntur omnia, tunc enim potiſſimum adeſt Deus. Diſce denique in eum ſpem omnem collocando ſequi quocumq; vocat, per auia, inuia, maria, terras, non poteſt non lætum habere exitum iter tuum atque vocatio Deo duce atque auſpice ſuſcepta.

Num. 14. 7. 8. 9. *Terra quam circuiuimus valdè bona eſt, ſi propitius fuerit Dominus inducet nos in eam, & tradet humum lacte, & melle manantem. Nolite rebelles eſſe contra Dominum, neq; timeatis populũ terræ huius, quia ſicut panem ita eos poſſumus deuorare: receſſit ab eis omne præſidium, Dominus nobiſcum eſt, nolite metuere.*

1. Reg. 17. 37. 45. 46. *Et ait Dauid: Dominus qui eripuit me de manu Leonis, & de manu vrſi ipſe me liberabit de manu Philiſthæi huius.*

Dixit autem Dauid ad Philiſthæũ: Tu venis ad me cum gladio & haſta & clypeo; ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum Dei agminũ Iſrael quibus exprobraſti hodie, & dabit te Dominus in manu mea, & percutiam te, & auferã caput tuum à te, & dabo cadauera caſtrorũ Philiſthijm hodie volatilibus cæli, & beſtijs terræ vt ſciat omnis terra quia eſt Deus in Iſrael.

1. Eſdræ 8. 21. 22. *Prædicaui ibi ieiunium iuxta fluuium Ahaua vt affligeremur coram Domino Deo noſtro, & peteremus ab eo viam rectã nobis & filijs noſtris, vniuerſæque ſubſtantiæ noſtræ. 1 Erubui enim petere regem auxilium & equites, qui defenderent nos ab inimico in via, quia dixeramus Regi: Manus Dei noſtri eſt ſuper omnes qui quærunt eũ in bonitate, & imperium eius & fortitudo eius, & furor ſuper omnes qui derelinquunt eum.*

1. *Erubui.*) Non ex inordinato amore ſui erubuit quod timeret confuſionẽ, firma enim eius erat ſpes in Deum, ſed quia verebatur ne rex crederet Deum non eſſe potentem ad eos liberãdum, atque ita id cæderet in opprobrium honoris Dei.

Et dixi (ego Nehemias) Num quiſquam 1 ſimilis mei fugit? 2 & quis vt ego ingredietur templum & viuet? non ingrediar. 2. Eſdræ 6. 11.

1. *Similis mei.*] .i. Ita confidens de Deo fugit vnquam.

2. *Et quis &c.*) .i. ſi quis tam vehementer ſperans in Deum vt ego, fugeret ad templum timore humano, æquum eſſet vt Deus eum puniret, vitamque eriperet.

Intelligens inuictos eſſe Hebræos, omnipotentis Dei auxilio innitentes miſit ad eos. 2. Mach. 11. 13.

Machabæus ſemper 1 confidebat cum omni ſpe auxilium ſibi à Deo affuturum, & hortabatur ſuos ne formidarent ad aduentum nationum, ſed in mente haberent adiutoria ſibi facta de cælo, & nunc ſperarent ab omnipotente ſibi affuturam victoriam. 2. Mach. 15. 7. 8.

1 *Confidebat.*) Iſtius fiduciæ fructum V. verſu 27. &c.

Ipſe (Machabæus) cum ſenioribus cogitauit prius quam rex admoueret exercitum ad Iudæam, & obtineret ciuitatem, exire & Domini iudicio cõmittere exitum rei. 2. Mach. 13. 13.

Qui (Deus) de tantis periculis nos eripuit & eruit: in quem ſperamus quoniam & adhuc eripiet, 1 adiuuantibus & vobis in oratione pro nobis, vt 2 ex multorum perſonis, eius quæ in nobis eſt 3 donationis, per multos gratiæ agantur pro nobis. 2. Cor. 1. 10. 11.

1. *Adiuuantibus &c.*) Ambit hic Apoſtolus corinthiorum preces.

2. *Ex multorum perſonis.*) .i. A multis & per multos.

3. *Donationis.*) Doni ſeu liberationis à calamitate.

V. Oratio §. 8. & V. Obedientia De ſpe Abrahami.

Quanta fuerit ſpe in Deum Dauid Propheta patet ex varijs eius Pſalmis, atque potiſſimum ex Pſ. 3. ex 10. ex 26. ex 30. ex 43. à v. 6. & Pſ. 54. à v. 18. & 55. à v. 3 & Pſ. 56. & 58. & 61. & 70. & 117.

Eruens liberabo te & gladio non cades, ſed erit tibi anima tua in ſalutem quia in me habuiſti fiduciam, ait Dominus. Hier. 39. 18.

§. 2. SPEI IN DEVM FRVCTVS.

Iere.39.17. 18. *Liberabo te in die illa, ait Dominus, & non traderis in manus virorum quos tu formidas: ſed eruens liberabo te, & gladio non cades, ſed erit tibi anima tua in ſalutem, quia in me* [1] *habuiſti fiduciam, ait Dominus.*

1. *Habuiſti fiduciam.*) Vide de huius viri probitate & in Deum ſpe c 38. à v.7. obſerua etiam miſericordiæ fructum, Vide item §. Superiore.

CAPVT II.

De ſpe in alio quam in Deo.

V. Superbia. Præſumptio.

§. 1. QVI EI VITIO OBNOXII, EORVMQVE pœna.

Iudic. 20. 21. &c. Filij Iſrael & fortitudine & numero confidẽtes, licet oratione ante bellũ præmiſſa cõſultoque Domino cęduntur à tribu Beniamin. ita vehemẽter Deo diſplicet ſui fiducia.

2. Paral. 16 7.8.9. *In tempore illo venit Hanani Propheta ad Aſam regem Iuda, & dixit ei. Quia habuiſti fiduciam in rege Syriæ & non in Domino Deo tuo, idcirco* [1] *euaſit Syriæ regis exercitus de manu tua. Nõne Æthiopes & Libyes multo plures erãt quadrigis & equitibus, & multitudine nimia, quos cũ in Domino credidiſſes tradidit in manu tua? oculi enim Domini contemplantur vniuerſam terram, & præbent formidinem his qui corde perfecto credunt in eum. Stulte igitur egiſti, & propter hoc ex præſenti tempore aduerſum te bella conſurgent.*

1. *Euaſit.*) Quia ſi in Deo ſperaſſes, tam de ipſo quam de rege Iſrael victor fuiſſes.

2. Paral. 16 12. *Ægrotauit etiam Aſa anno triceſimo nono regni ſui* [1] *dolore pedum vehementiſſimo, & nec in infirmitate ſua quæſiuit Dominum, ſed magis in medicorum arte confiſus eſt.*

1. *Dolore pedum.*) Podagra: per quæ quis peccat per hæc & punitur: Prophetam enim cõpedibus & cippo qui pedes ſtringit vexauerat v.10. ideo pedibus torquetur. Nota hic etiam inconſtantiam Aſæ in bono, cuius tot laudes c.14. & 15.

2. Mach. 12.4. *Nuſquam* [1] *recogitans Dei poteſtatẽ ſed mente effrænatus in multitudine peditum, & in millibus equitum, & in octoginta elephantis confidebat.*

1. *Recogitans.*) Agit de Lyſia, cuius ſupplicium ob ſpem in medijs humanis. V. v. 12. & 1. Mach. 6.6. & miſeram mortem c.7.4.

Pharao qui cum ſuis in curribus & equis ſpem collocarat ſubmerſus eſt in mari rubro. Exo.14.

Goliath viribus ſuis dum confidit nimis, occiditur à Dauid adhuc puero. 1. Reg. 17.

Stulte ſpem ſuam ponebat Holofernes in multitudine militum qui à fæmina debellatus eſt. Iudith 6. & 13.

Vide cap. ſequenti de Machabæo. §. 1.

CAPVT III.

De diffidentia ſpei contraria, eiuſque pœna.

V. Deſperatio.

§. 1. QVINAM EA PECCARINT.

Saul videns ſe hoſtibus inferiorem dilabique à ſe populum, nec aduẽtare Samuelem, plenus diffidentia arrogat ſibi Sacerdotum officium, offertque holocauſtum, putans ſe ea ratione placaturum Deum quem irritauit magis, atque ab eo regno priuatus fuit, cum eius fuiſſet Samuelem patienter 7. dies expectare, vti ei ab illo iuſſum fuerat c. 10. 1. Reg. 13.

Idem conſulit pythoniſſam ſeu dæmonẽ. 1. Reg. 28.7.

Vidit Iudas quod defluxit exercitus ſuus & bellum perurgebat eum & confractus eſt corde quia non habebat tempus congregandi eos & [1] *diſſolutus eſt. Et dixit his qui reſidui erant: Surgamus & eamus ad aduerſarios noſtros* [2] *ſi poterimus pugnare aduerſus eos.* 1. Mach. 9. 7.8.

1. *Diſſolutus.*) .i. Animo conſternatus ſpe ſua in Deum valde debilitata, cuius toties præſidium opemque erat expertus. Obſerua poſt fœdus initum cum Romanis c. 8. à quibus auxilium petebat Machabæus, res ei infæliciter accidiſſe, perijt enim in iſto prælio v.18. dum ſuorum conſilium non ſequitur v. 9. quod optimum videtur fuiſſe, præſtabat enim ſe ſuoſque ſeruare integros ad tempora meliora. Ita pater Sà. Poſt idem fędus in peſſum ierunt omnia vt patet infra cap. 12. & 14. ita vt factũ iſtud non videatur placuiſſe Deo, cui erat magis fidendum.

2. *Si poterimus.*) En verba diffidẽtiæ plena, longè alia ab ijs quæ habita ab eo ſunt ſpei pleniſſima ſuperioribus capitibus.

SVPERBIA.

V. Iactantia. Præſumptio. Humilitas. Ambitio.

§. 1. QVI SVPERBI, EORVMQVE pœnæ.

Gen. 3. 5. 1 Eritis ſicut dij ſcientes bonum & malum, quibus adde v. 6. vbi dicitur tam Euam quam Adamum hoc illectos vano promiſſo ediſſe de fructu vetito.

1. *Eritis &c.*) Hac audita promiſſione, vanè ſe dediderunt conſiderationi perfectionũ earum quibus excellebant, quas dum augere deſiderant, omniſcientiam quandam, & præ ſuperbia, diuinitatis æqualitatem appetunt: quod idem fuit item peccatum luciferi. Fuiſſe autem primorum parentum peccatum primum, animi tumorem vide apud Eccleſ. cap. 10. v. 14. & Tobiam 4. v. 14. Ita S. Ignat. Epiſt. ad Trallianos. Ambr. l. 4. in Lucam &c.

Iudic. 9. 54 *Abimelech vocauit citò armigerum ſuum & ait ad eum, Euagina gladium tuum & percute me; ne forte dicatur quod à fœmina interfectus ſim: qui iuſſa perficiens interfecit eum.*

Amaſias rex Iuda inflatus victoriâ de Idumæis prouocat ad bellum Ioas regem Iſrael, neque licet ab hoc monitus vt quieſceret, deſiſtere vult, quare ab eo cæditur exercitus eius, fitque Hieruſalem & templum & regij theſauri præda eius 4. Reg. 14. à v. 8. vbi videndus bellus Apologus v. 9.

Gen. 16 Agar ſuperba dominã ſuam, videns ſe concepiſſe, deſpicit; ſed ab ea domo cum filio ſuo eijcitur.

Exo. 5. 2 *At ille (Pharao) reſpondit: [1] quis eſt Dominus vt audiam vocem eius & dimittã Iſrael? [2] Neſcio Dominum & Iſrael non dimittam.*

1. *Quis eſt Dominus.*) q. d. non eſt tantæ autoritatis vt ei obediam.

2. *Neſcio Dominum.*) Illum ſci. quem vos dicitis Deum veſtrum, colebat enim idola. Huius autem inobedientiæ & ſuperbiæ pœnam Vide c. 14. ſubmerſionem in mari.

Num. 16 7 *Multum [1] erigimini filij Leui.*

1. *Erigimini.*) Vnde patet ſeditionem Core ex ſuperbia profectam, cuius pœnam V. Verbo Ambitio.

2. Reg. 24. Dauid ex ſuperbia curat numerum iniri ſibi ſubditorum, ideoque de ijs peſte occidunt 70. millia.

De ſuperbia Sennacherib eiuſque ſupplicio V. Verbo Blaſphemia.

Intrauit (Antiochus rex) in [1] ſanctificationem cũ ſuperbia &c. 1. Mach. 1. 23.

Fecit cædem hominum, & locutus eſt in ſuperbia magna. Ibid. v. 25.

1. *Sanctificationem*) .i. Templum.

1 *Antiochus mille & octingentis ablatis de templo talentis velociter Antiochiam regreſſus eſt, exiſtimans ſe præ ſuperbia terram ad nauigandũ, pelagus vero ad iter agendum, deducturum, propter mentis elationem.* 2. Mach. 5 21.

1. *Antiochus.*) Alia eius ſuperbiæ ſigna eiuſque grauiſſima ſupplicia, fœdam & acerbam mortem V. 2. Mach. c. 9.

Nicanoris ſuperbiam, Vide V. Blaſphemia & Iactantia, vt & Seronis cuiuſdam.

Dixit alter ad proximum ſuum: Venite faciamus lateres, & coquamus eos igni, habueruntque lateres pro ſaxis & bitumen pro cæmento. Et dixerunt, venite faciamus nobis ciuitatem, & turrim [1] cuius culmen pertingat ad cælum, & celebremus nomen noſtrum antequam diuidamur in vniuerſas terras. Gen. 11. 3. 4.

1. *Cuius culmen &c.*) Obſerua ſuperborum immenſos labores in hoc inſano ædificio, eoſque omnes ad nihilum recidiſſe. Obſerua item quam ſit peccator fortis ad malum, quantum enim laboris eos ſuſtinere oportuit in formandis lateribus, in ijs coquendis, in ſtruenda ex ijs turre &c. Iſtius ſuperbiæ pœnam, confuſionem linguarum, & in varias orbis partes diſperſionem, Vide verſibus ſequentibus.

Porrò Achitophel videns quod non fuiſſet factum conſilium ſuum, ſtrauit Aſinum ſuum, ſurrexitque & abijt in domum ſuã & in ciuitatẽ ſuam, & diſpoſita domo ſua, [1] ſuſpendio interijt, & ſepultus eſt in ſepulchro patris ſui. 2. Reg. 17. 23.

1. *Suſpendio.*) A ſe ipſo ſci. cuius cauſa fuit, item quod ſi Dauid victor eſſet vt ipſe fore præuidebat, timebat ne ſe turpi afficeret morte, atque ita maluit eum præuenire. Ita Liran.

Videns Zambri quod expugnanda eſſet ciuitas, ingreſſus eſt palatium & [1] ſuccendit ſe cum domo regia: & mortuus eſt. 3. Reg. 16. 18.

1. *Succendit.*) Ne ſi viuus veniret in poteſtatem hoſtium illuderetur ei, probroſaque morte interiret.

Non

2. Paral. 32.25.26. *Non iuxta beneficia quę acceperat retribuit, quia [1] eleuatũ eſt cor eius: & facta eſt contra eum ira & [2] contra Iudam & Ieruſalem. [3] Humiliatuſque eſt poſtea, eo quod exaltatum fuiſſet cor eius tam ipſe quam habitatores Ieruſalem, & idcirco [4] non venit ſuper eos ira Domini in diebus Ezechiæ.*

1. *Eleuatum eſt.*) Sanitatem recuperatam de qua proximè pro magna parte meritis ſuis tribuendo: ſuperbiuit etiam de muneribus & literis ad ſe à Rege Babylonis miſſis,& ex illa elatione oſtẽdit eius legatis omnes diuitias ſuas theſauroſque ad vanam ſui oſtentationem. Vide infra v. 31.

2. *Contra Iudam.*) Vide vt peccata regis redundant in plebem.

3. *Humiliatus eſt.*) Quando ſci. ab Iſaia reprehenſus fuit. Iſa. cap.38.& 39.& 4.Reg. 20.

4. *Non venit &c.*) En effectum humilitatis & pœnitentiæ.

Nota hic etiam Ezechiæ,pijſſimi licet,inconſtantiam in bono.

Eſther 3.2.6. Superbiſſimus Aman cum aduerteret ſe pro voto non honorari à Mardochæo, machinatur ei [1] totique Iudęorum genti mortem, paratque ei excelſam trabem in qua ſuſpendatur c.5.14.

1. *Toti genti.*) Vide quam crudelis ſit ſuperbia: Vide quam eadem inquieta, ambitioſa & quã nullis ſatiatur honoribus niſi ab omnibus omnino honoretur: quam item contemptum oderit c. 5.9.13.

Nabuchodonoſor ob ſuperbiam, ſeptem annis regno exuitur, viuitque inter feras more ferarum Danielis 4. Eius autem filius Baltaſſar eandem ob cauſam,regno priuatus fuit atque occiſus. Daniel 5.22.30.

Act.12.21.22.23. *Statuto die Herodes veſtitus veſte regia ſedit pro tribunali & concionabatur ad eos,populus autẽ acclamabat [1] Dei voces & non hominis. Confeſtim autem percuſſit eum Angelus Domini, eo quod non dediſſet honorem Deo: & conſumptus [2] à vermibus expirauit.*

1. *Dei voces.*) .i.Eloquentia iſta non eſt hominis puri ſed deitatem habentis. Obſerua adulationem populi.

2. *A vermibus.*) Populus clamat eſſe illum aliquid diuinum, & Deus illum ob ſuperbiã infra homines deijcit,dum illum adhuc viuũ, vermibus ſcatere facit,quod cadaueris putridi eſt ac ſterquilinij, Sanchez.

V.Verbo Rebellio. Vbi de Dauide, & V. Sacrilegium ex 2. Mach. 9.

SVPERIOR.

V. Paſtor. Pręlatus. Princeps. Obedientia.

§. 1. QVEMADMODVM ILLE QVI SOLA Deo parendi voluntate id oneris ſuſcipit, ab eo animetur.

Verbo Angelus ex Ioſue 5.

§. 2. PARATVS SIT PRO SIBI SVBDITIS mori.

V. Charitas c. 3. ex 2. Reg. 24.

§. 3. SVPERIORES DEBENT OMNIVM PRIMI Dei leges ſeruare, alioqui à Deo puniuntur.

Quod patet in Moſe qui cum dux populi deſignatus eſſet,nec ſeruaſſet tamen legem circumciſionis in filio ſuo minore, Angelus ei mortem minitatus eſt,vnde ait ſcriptura. Exodi 4.24.

Tulit illico Sephora [1] acutiſſimam petram & circumcidit præputium filij ſui, tetigitq; pedes eius, & ait: [2] ſponſus ſanguinum tu mihi es. Exodi 4.25

1. *Acutiſſimam petram.*) Conſternata enim Angeli minis accepit cultrum qui ei primùm occurrit,qui erat petrinus,ibi enim exacuuntur petræ inſtar ferri.

2. *Sponſus &c.*) Quem iterum ſanguine filij quaſi coëmo certæ morti ab Angelo deſtinatum. Hinc etiam patet quemadmodum & quàm grauiter puniat Deus in iuſtis veniale peccatũ, ad ſummùm enim erat in Moſe tantum venialis hæc omiſſio circumciſionis, cuius cauſa fuit non tam ipſe quam mater,quæ filio tenello grauia damna itineris timebat ſi circumcideretur. Ita Abulenſis, quare id differt donec perueneritin Ægyptũ. dilatam autem ex cauſa fuiſſe circumciſionẽ Vide Ioſue 5.

Taxantur optimates Iudæorum quod nõ ſuppoſuerunt colla ſua [1] in opere Domini ſui. 2. Eſdra 3.5.

1. *In opere &c.*) In reędificatione ciuitatis Hieruſalem quæ Deo præcipiente reſtaurabatur.

Laudantur certi principes quod ipſimet reædificarint murum Hieruſalem. 2. Eſdræ c.4.16.& c.5.16.

V.Verbo Iuſtus §.7.ex 2. Mach. 3.

SVPERSTITIO.

V. Diuini.

SVSPICIO.

Vide Iudicium temerarium.

SVSVRRO.

§. 1. QVI SVSVRRONES, ET QVANTOrum cauſa malorum.

DOEG IDVMÆVS POTENTISSIMVS IN AVla Saul cuius iſta eſt vox.

1. Reg. 22. v. 10. *Vidi inquit filium Iſai in Nobe apud Achimelech filium Achitob Sacerdotem. Qui cõſuluit pro eo Dominum, & cibaria dedit ei: ſed & gladium Goliath Philiſtæi dedit illi.*

Quid autem effecerit hac delatione, Vide v. 18. 19. vbi occiduntur 85. viri de genere Sacerdotali, interficiunturque incolæ omnes Nobe ciuitatis Sacerdotum, etiam pueri & mulieres, etiam bruta.

TEMERITAS.

V. Conſilium præcipitantia.

§. 1. EIVS POENAM.
Vide V. Inobedientia ex 1. Mach. 5.

TEMPLVM.

V. Religio.

§. 1. QVI IN TEMPLI EXÆDIFICATIONE pij & liberales.

DAVID. *V. Princeps & Religio.*

Salomon qui prius templum quam domũ propriam & magnificentius multò & celerius ædificarit cum in hac annos 13. in illo vero 7. tantum impenderit. Iſraelitæ V. Verbo Religio.

Cyrus & Darius in templi reædificatione, quæ Vide Verbo Princeps.

Principes familiarum Eſdræ 1. cap. 2. v. 68. 69.

Iudæi prius ædificant templum quam muros ciuitatis 1. Eſdræ 3. quamquam à plurimis obſiderentur hoſtibus à quibus murorum exædificatione tuti fuiſſent.

§. 2. TEMPLO QVANTA ADHIBENDA REuerentia.

Id colligitur ex iuſſu Dei, qui curauit Moſen ſoluere calceamenta in monte Sina exiſtentem quod terra [1] ſancta eſſet. *Exodi 3. 5.*

1. Sancta.) Apparitione ſci. Dei alijſque in ea gerendis ſanctificanda; at multò ſunt ſanctiora Chriſtianorum templa cum ob multa tum maximè ob realem præſentiam corporis Chriſti. Vide ſimile Ioſue 5. *16.*

Idem colligamus licet ex igne cęlitus miſſo qui conſumpſit holocauſta, quo quidem miraculo tum docuit quanta eſſet reuerentia dignum tabernaculum, tum confirmauit ſuas de ſacrificijs leges, tum reuerentiam erga Sacerdotes atque ſacrificia accendit. *Leuit. 9. 24*

Eandem reuerentiam ingerit quod non niſi ſemel in anno idque in feſto expiationis multis antè pręmiſſis ſacrificijs liceret ingredi in ſancta ſanctorum ſub pœna mortis: Atqui multò ſunt ſanctiora ſancto ſanctorum templa Chriſtianorum. *Leuit. 16. 2*

Idem docet factum Ioſue qui ex Dei præſcripto & vt diſceret populus ille rudis quãta reuerentia res ſacras proſequi deberet, iuſſit vt inter illum & [1] arcam dum eſſet Iordanis tranſeundus, ſpatium intercederet cubitorum duum millium. *Ioſue 3. 4.*

1. *Arcam.*) Ea enim Deum repreſentabat qui iter in terram promiſſam præibat, id ergo faciebant religionis cauſa.

Percuſſit Dominus de viris Bethſamitibus eoquod [1] vidiſſent arcam Domini, & percuſſit de populo [2] ſeptuaginta viros, & ſeptuaginta millia plebis. *1. Reg. 6. 19*

1. *Vidiſſent.*) Nudam ſci. & curioſius inſpexiſſent eam, quam ſub pœna mortis ne leuitis quidem licebat intueri nudam. Numer. 4. v. 5. & 20. obſerua quanta ſit adhibenda ſacris rebus reuerentia.

2. *Septuaginta.*) .i. de primoribus & optimatibus populi.

Huc pertinet quod nõ niſi nudis pedibus, ijſque prius lotis miniſtrarent in tabernaculo Sacerdotes. *Exo. 30. & 40.*

Demetrius rex, Ethnicus licet, voluit Hieroſolymitanum templum gaudere priuilegio aſili. *1. Mach. 10*

Chriſtus è templo eijcit ementes & vendentes. *Ioan 2.*

Noluerũt Iudæi, licet Paulo infeſtiſſimi, illum in templo occidere. *Matt. 21.*

Neque permiſit Ioiada pontifex vt in tẽplo occideretur Athalia. *Act. 21.* *4. Reg. 11.*

§. 3. QVANTI FACIAT DEVS TEMPLOrum exædificationem atque ornatum patet ex vetere tabernaculo eiuſque vniuerſa ſupellectile admodum pretioſa, quorum omnium ipſe ideam deſcripſit atque diuinitus ea fabricandi ſcientiam impertijt Beſeleel, eiuſque ſocio Exodi 35. 31. Idem de arca & propitiatorio cæteriſque quæ erant in tabernaculo. Exodi 37. & 38. & de veſtibus Sacerdotalibus cap. 39. Fuiſſe item datam Dauidi templi ideam patet ex 1. Paralip. 28. v. 19.

§. 4. QVAM EXIGAT DEVS AB OMNIBVS & ſingulis vt vel re vel operâ aliquid conferant in vſum templi, patet ex eo quod vilia quæque voluerit ab Iſraelitis offerri ad vſum & tabernaculi ſupellectilem, vt pelles, vt pilos caprarum, vt qui aurum non poſſet, iſta vtique ſuggereret, vt nemo ne pauper quidem exors eſſet huius miniſterij. Qui nec iſta præſtare poterat, ſaltem poterat nece, afferre & referre, quæ erant artificibus vſui atque modis alijs, ijs opi eſſe. Exod. 35. à v. 5. Idem patet ex eo quod propter pauperes etiam inſtituerit ſacrificium ex Farre & Simila, non enim erat omnium offerre animalia. Leuit. 2. 1. Ob eandem cauſam inter animalia quæ in holocauſtum offerre liceret poſuit turtures c. 1. 14.

§. 5. SPECIALI QVADAM RATIONE HAbitare Deum in noſtris templis ibique facilius exaudiri noſtras orationes patet ex ijs quæ promiſſa tẽplo Salomonis à Deo, quo quidem Chriſtianorum templa multò sũt ſacratiora & diuiniora 3. Reg. c. 9. 3. *Vide ad idem. V. Oratio §. vbi orandum.*

§. 6. QVAM PVGNARINT ACRITER IVdæi pro templo, & ne illud prophanaretur.

Vide V. Religio ex 2. Mach. 15.

TENTATIO.

V. Dæmon. Tribulatio.

§. I. QVI TENTATI, ET DE VARIO TENtationis eorum ſucceſſu.

Gen. 22. 1. 2. *1 Tentauit Deus Abraham, & dixit ad eũ, Abraham, Abraham; at ille reſpondit, Adſum. At illi: 2 tolle filium tuum vnigenitum, quem diligis Iſaac, & vade in terram viſionis; atque ibi offeres eum in holocauſtum ſuper vnum montium quem monſtrauero tibi.*

1. *Tentauit.*) 1. probauit Auguſt. Decies autem tentatum Abraham tradunt Iudęi de quibus A lapide & alij, grauiſſimam autem hanc fuiſſe, eoque hanc ſolam à Moyſe vocatam tentationem.

2. *Tolle &c.*) Singula hic verba feriunt cor patris quę expendũtur ſingula ab Origene & fuſiſſime à S. Auguſt. Serm. 72. de tempore & S. Ephrem de Abraham & Iſaac, & vix eſt commentarius vllus tam ieiunus qui ijs expendendis non immoretur. Vide V. Obedientia.

Tentatur Chriſtus à diabolo Matt. cap. 4. tentaturque poſtquam ieiunaſſet v. 3. & 1 in deſerto. Matt. 4. 1.

1. *In deſerto.*) Ad inſinuandũ inquit Lira. fortius eos tentari qui ingrediũtur deſertum pœnitentiæ iuxta Eccleſ. 11. Fili accedens ad ſeruitutem Dei ſta in timore &c. Vide Verbo Dæmon. Obſerua item quomodo tentãtem dæmonem patienter ſuſtinuerit, quare exemplum dat patientiæ in tentationibus dęmonum, & impugnationibus prauorum hominum: Obſerua item ſuperatum ab eo dæmonem ſacra ſcriptura afferenda: ita & nobis pia aliqua conſideratio ex ſcriptura ſacriſque libris tentanti dæmoni opponenda. v. g. ſi in inopia tentamur ad malum aliquod patrandum vt ab ea ſubleuemur, cogitemus nõ in ſolo pane viuere hominem, adeſſeque Deo in promptu media infinita quibus inopię noſtræ medeatur, & ita cogitandum in cæteris tentationibus.

In legatione Principum Babylonis, qui miſsi fuerant ad eũ vt interrogarent de portento quod acciderat ſuper terram, 1 dereliquit eum Deus vt tentaretur, & nota fierent omnia 2 quæ erant in corde eius. 2. Par. 32. 31.

1. *Dereliquit.*) Non conſeruando eum inquit Lira. ab elatione.

2. *Quæ erant in corde.*) Occulta cordis ſuperbia.

Cum ſubleuaſſet oculos IESVS, & vidiſſet quia multitudo maxima venit ad eum, dicit ad Philippum: vnde ememus panes vt manducent hi? hoc autem dicebat 1 tentãs eum, ipſe enim ſciebat quid eſſet facturus. Ioan. 6. 5. 6.

1. *Tentans.*) Explorans fidem illius.

§. 2. TENTATIONI VT RESISTENDVM.

V. §. ſuperiore ex Matt.

TESTIS

TESTIS, TESTIMONIVM.

Vide Calumnia.

§. 1. QVI FALSI TESTES, EORVMque ſupplicia.

Dan.13.62 Lapidibus obruuntur duo falſi teſtes qui Suſannam accuſarant adulterij.

Act.6.13.14. Cum non valerent Iudæi reſiſtere ſapientiæ & Spiritui qui loquebatur per Stephanum, calumniis eum conantur opprimere, ſtatuuntque falſos teſtes qui accuſent ipſum locutum eſſe contra locum ſanctum & legem.

Chriſtus à falſis teſtibus accuſatus. Plura habes loco indicato in titulo. Vide item Veniale Peccatum ex Ieremiæ 18.

TIMOR.

Vide Iuſtitia.

Primùm de bono timore qui eſt Dei, tum de vitioſo, hominum ſcil. aut alterius rei à Deo. Ac de priore quidem conſule Verbum Iuſtitia, quæcumque enim de illa dicuntur, valent etiam in hoc.

DE TIMORE VITIOSO.

§. 1. QVINAM EIVS PECCATI REI?

Exod.32.4 Aaron qui [1] metu populi formauit, fuditque vitulum aureum, atque altare coram eo, vbi & obtulit populus holocauſta.

1. *Metu populi.*] Fortè etiam ambitione, populo, cum abeſſet Moſes, ducatum proponente illi totius huius multitudinis.

Vide hic quanta ſit etiam magnor. viror. inconſtantia in bono, vnde cuique meritò timendum.

Vide multa ad iſtud propoſitum Verbo Inconſtantia, & plura etiam V. Puſillanimitas, V. Peccatum.

TRIBVLATIO.

Vide Punitio. Patientia. Iuſtitia. Pœnitentia. Peccatum. Conſolatio.

Dicetur de ea ordine circumſtantiarum: *Quis, Quid, Vbi, Quibus auxilijs, Cur, Quomodo, Quando.*

§. 1. AC PRIMVM DE CIRCVMSTANTIA QVIS vt reſpicit eum qui tribulat: aio bonos plurimum affligi à malis: quod quidem patet ex §. ſequenti & cæteris, tum ex verbo Princeps, parte 2. §. 4. & V. Correptio & Verbum Dei, tum ex ſequentibus.

Cain nequam occidit iuſtum Abel. Gen 4.
Sodomitæ variè affligunt iuſtum Loth. Gen 19.
Iſraelitas Pharao, Saul Dauidem. Exodi 1. 1 Reg. 18.
Eundem Dauidem Abſalon filius. 2 Reg. 15.
Iezabel Eliam. 3. Reg 19.
Achab & Iezabel occidunt Naboth innocentem. 3. Reg 21.

Rex Iſrael Ioram audiens fame interire populum, mittit qui amputet caput Eliſæi quaſi iſtius calamitatis eſſet cauſa. 4. Reg. 6.

§. 2. DE CIRCVMSTANTIA QVIS VT REſpicit eum qui tribulatur.

Abraham variè fuit afflictus peregrinationibus Dei iuſſu ad diuerſa loca ſuſceptis obitiſque. Gen. 12. 1. 10.

Raptu vxoris Gen. 12. 10. & iterum Gen. 20. 3. Loth nepotis ſui abductione ad hoſtes. duro præcepto circumciſionis. Gen. 17. 10. Sodomæ conflagratione Gen. 18. 23. & infra. Immolatione vnici filij, Gen. 22. 10. Morte Saræ vxoris, Gen. 23. 1. 2.

Item Iſaac quem Iſmael frater perſequitur. Gen. 21. 9. quem pater parat immolare, Gen. 22. 10. cui Geraritæ inuident, eiuſque obſtruunt puteos Gen. 26. 14. Item Iacob cui Eſau mortem minatur Gen. 27. 41. quare cogitur fugere in Meſopotamiam Gen. 27. 43. Idem ſeruit duram ſeruitutẽ patruo ſuo Laban 14. annis Gen. 29. Ideoque cogitur ab eo fugere, Gen. 31. 17. vehementer timet fratrem ſuum Eſau, qui ſibi de Meſopotamia redeunti occurrit cum 400. viris, Gen. 32. 6. valdè turbatur cæde Sichimitarum patrata à duobus filiis ſuis, Gen. 34. 30. cui ſuperuenit mors Rachelis cariſſimæ vxoris, Gen. 35. 19. inde Rubeni inceſtus cum Bala concubina ſua v. 22. ſequitur nuntius de deuorato à feris Ioſeph Gen. 37. 33. ob eſcas cogitur Beniamin à ſe dimittere Gen. 43. 13.

Item Ioſeph quem fratres oderunt, Gen. 37. 4. 5. 8. ſpoliant veſte v. 23. mittunt in ciſternam v. 24. vendunt Iſmaelitis v. 28. à quibus rurſus venditur Putiphari v. 36. ſollicitatur ab hera ad adulterium quod fortiter recuſat, Gen. 39. 7. licet quaſi eius reus carceri mancipetur v. 20. quis fuerit autem iſtius multiplicis tribulationis exitus, eius ſci. exaltatio V. c. 41.

Item [1] populus Dei in Ægypto Exodi 1. à v. 10. & c. 5.

1. *Populus Dei, &c.*] Huius tribulationis cauſa fuit nonnullorum idololatria imitatione Ægyptiorum. Ita Hieron. Hinc etiam paulò poſt vitulum quaſi Apin Ægyptiorum Deum, in Sina conflarunt.

Exod. 2. 3. Item Moyſes qui vix natus certo exponitur mortis periculo in fiſcella ſeu arca iuncea expoſita in [1] carecto ripæ fluminis.

1. *Carecto.*] Carectum eſt locus in quo naſcuntur carices: eſt autem carex herba alta in ſpeciem gladij & ſub finem acuminata. Fuit igitur expoſitus in loco paluſtri & ſtagnante ex aquis Nili, denſis tamen iuncis & caricibus ſepto, ita vt arcula ſeu fiſcella in qua erat, aquarum vi non poſſet abripi.

Exod. 2. 15. Idem Moyſes occiſo Ægyptio [1] quæritur ad necem à Rege, cogiturque fugere in Madian.

1. *Quæritur, &c.*] Erant ſcil. hæc præludia futuræ eius exaltationis qua conſtituendus erat dux populi, ſolet enim Deus tribulatione atque humilitate viam ſternere ad gloriã, quod idem fecit in vniuerſo iſto populo, quem ab Ægyptiis variè affligi permiſit vt his aduerſis creſceret, & per ea fieret Eccleſia, populus hæreditas, ſors & regnum Dei. V. Conſolatio §. 2.

Tobiæ 2. 10. 11. *Contigit vt quadam die fatigatus à ſepulturâ veniens in domum ſuam iactaſſet ſe iuxta parietem & obdormiſſet: & ex nido hirundinum dormienti illi calida ſtercora inciderent ſuper oculos eius, [1] fieretque cæcus.*

1. *Fieret cęcus.*] Non ſtercoris huius virtute (inquit Liranus) cum tantum ſupra oculos non in oculos ceciderit, ſed Deo ita volente.

Tribulationes ſancti Iob tum in opibus, tum in filiis, tum in corpore, Vide Iob c. 1. & 2.

Varias ſuas tribulationes recenſet Dauid paſſim in Pſalmis, quos ſigillatim vide citatos V. Oratio.

Variæ Chriſti tribulationes, flagella, dolores, mors denique crucis patent ex hiſtoria Euangelica.

Apoſtoli traduntur cuſtodiæ Actor. 4. 1. flagellãtur cap. 5. 40. gaudentque hac contumelia v. 41. quod ſpectat ad circumſtantiam quomodo. Stephanus tanquam blaſphemus rapitur ad concilium Iudæorum c. 6. 12. lapidibus obruitur c. 7. 57.

Primi fideles magno numero pelluntur Hieroſolymis c. 8. 1. Alij truduntur in carcerem v. 3. Paulus quęritur ad mortem c. 9. v. 23. & 29. Iacobus frater Ioannis occiditur gladio c. 12. 2. Petrus in carcerem truditur v. 4. Paulus & Barnabas eijciuntur de finibus Antiochiæ, Piſidiæ c. 13. 50. Excitatur ſeditio in illos vnde & coguntur fugere ne à turba lapidibus obruantur c. 14. à v. 1. Paulus lapidatur & relinquitur pro mortuo v. 18.

Curcurrit plebs aduerſus [1] eos, & magiſtratus ſciſſis tunicis [2] eorum iuſſerunt eos virgis cædi: & cum [3] multas plagas eis impoſuiſſent, miſerunt eos in carcerem, præcipientes cuſtodi vt diligenter cuſtodiret eos. Qui cum tale præceptum accepiſſet, miſit eos in [4] interiorem carcerem, & pedes [2] eorum ſtrinxit [5] ligno. *Act. 16. 22. 23. 24.*

1. *Eos.*] Paulum & Silam.

2. *Eorum.*] Apoſtolorum, conſciſſæ ſunt autem tunicæ eorum à furente populo vt nudi cæderentur, quaſi enim multum poneretur moræ in exuendis veſtibus, compendio vtuntur in lacerandis.

3. *Multas plagas.*] Hic Paulus cum ſocio Sila non tantum quadragenas, vt erat ſolemne Iudæis, plagas accepit, ſed Romanorum more permultas, eaſque adeò immaniter inflictas vt carceris cuſtos vulnera lauerit, infra v. 33. de his ipſe Paulus 2. ad Cor. c. 11. v. 23. In plagis ſupra modum.

4. *Interiorem.*] In penitiſſimum carcerem, in cuſtodiis enim ſunt multi receſſus, & infimus quiſque receſſus maximè facinoroſis, quia grauior & moleſtior, reſeruatur: ſicuti ſupra c. 12. v. 4. Petrus in intimum carcerem truditur.

5. *Ligno.*] Cippo.

Apprehenſum eum (Paulum) ad Areopagum [1] duxerunt. *Act. 17. 19.*

1. *Duxerunt.*] Vt tanquam ſummo tribunali, facti ſui rationem redderet, quod ſi minus poſſet, puniretur.

Paulus Corinthi ducitur à ſeditioſis ad tribunal Proconſulis, Act. 18. 12.

Pauli comites Caius & Ariſtarchus rapiuntur in theatrum puniendi. Actor. 19. 29.

Paulo parantur inſidiæ nauigaturo in Syriam. Act. 20. 3.

Eidem imminet mors à Iudæis c. 21. 31. trahitur extra templum v. 30. à Iudæis percutitur v. 32.

Idem ligatur à tribuno catenis duabus. Ibidem v. 33.

Idem petitur ad mortem à multitudine v. 36. & c. 22. 22.

Eiuſdem [1] os iuſſu pontificis percutitur c. 23. 2.

1. *Os.*] Non ſignificat hic faciem, vt patet ex Græco ςόμα.

Iudæi

Iudæi nonnulli diris ſe ac dæmonibus ac ſimilibus infortuniis tradunt ſi ieiunium ſoluant, niſi Paulo è viuis ſublato. Act.23. 12. Iidem inſidias ei ſtruunt, vt illum occidant. Ibidem à verſu 15. Paulus traditur cuſtodiæ à Fælice præſide cap.23.35. & c.24.27. Idem vinctus & captiuus Cæſarea nauigat Romam c. 27.

Varias ſuas afflictiones recenſentem Apoſtolum, vide 1.ad Corinth.cap.4.à verſ.9. & 2.ad Cor. c. 4. à v. 8. & c.7.5. & c.11. & 1.ad Theſſ.c.2.

2.Cor. 1.8. 9. *Non volumus ignorare vos, fratres, de tribulatione noſtra quæ facta eſt [1] in Aſia, quoniam ſupra modum grauati ſumus [2] ſupra virtutem, ita vt tæderet nos etiam viuere. Sed ipſi in nobiſmetipſis [3] reſponſum mortis habuimus, vt non ſimus fidentes in nobis, ſed in Deo qui ſuſcitat mortuos.*

1.*In Aſia.*] Epheſi à Demetrio.

2.*Supra virtutem.*] Naturæ, non gratiæ, cuius vi eam tribulationem ſuperauit.

3.*Reſponſum mortis.*] Quia nihil aliud expectabam & præuidebam quam mortem, & mihi animus cogitanti de vitæ ſtatu, reſponderet moriendum, ni ſupra naturam Deus opem ferret. Ita Theoph.

1.ad Theſſ. 2.14. *Vos imitatores facti eſtis, fratres, Eccleſiarum Dei quæ ſunt in Iudæa [1] in Chriſto Ieſu, quia eadem paſſi eſtis & vos à contribulibus veſtris, ſicut & ipſi à Iudæis.*

1.*In Chriſto Ieſu.*] .i. Eccleſiarum quæ ſunt Chriſtianæ.

Vide ad idem 2.ad Theſſal. c.1. v.4.

Ad Hebr. 10.32.33.34. *Rememoramini priſtinos dies, in quibus [1] illuminati magnum certamen ſuſtinuiſtis paſſionum, & in altero quidem opprobrijs & tribulationibus [2] ſpectaculum facti: in altero autem [4] ſocij [3] taliter conuerſantium effecti. Nã & vinctis [5] compaſſi eſtis, & [6] rapinam bonorum veſtrorum cum gaudio ſuſcepiſtis, cognoſcentes vos habere [7] meliorem & manentem ſubſtantiam.*

1.*Illuminati.*] Baptizati, quia baptiſmi effectus eſt mentem fidei lumine, Chriſtique notitia & gratia illuminare.

2.*Spectaculum facti.*] Publicè quaſi in theatro ab omnibus irriſi, & quaſi rei plectendi per theatrum traducti eſtis.

3.*Taliter conuerſantium.*] .i. patientium talia opprobria.

4.*Socij effecti.*] Reipſa, opera, & conſilio eos iuuando.

5. *Compaſſi.*] Non animo tantum, ſed re eis eleemoſynas dando.

6. *Rapinam bonorum.*] Cum ea Fiſco addicta ſunt.

4.*Meliorem.*] Quia in cœlis repoſitam.

Ego Ioannes frater veſter & particeps in tribulatione, & regno, & patientia [1] in Chriſto Ieſu, fui in Inſula, quæ appellatur Pathmos, propter [2] verbum Dei & [3] teſtimonium Ieſu. Apoc.1.9.

1.*In Chriſto.*] Propter Chriſtum, vel Chriſti imitatione.

2. *Verbum Dei.*] Prædicationem Euangelij.

3.*Teſtimonium.*] Confeſſionem.

Scio opera tua, & laborem, & patientiam tuam, & quia non potes ſuſtinere malos, & [1] tentaſti eos qui ſe dicunt Apoſtolos eſſe, & non ſunt, & inueniſti eos mendaces: & patientiam habes, & ſuſtinuiſti propter nomen meum, & non defeciſti. Apoc.2. 2.3

1.*Tentaſti.*] Exploraſti, examinaſti.

Scio tribulationem tuam & [1] paupertatem tuam, ſed [2] diues es, & blaſphemaris ab his qui ſe dicunt Iudæos eſſe, & [3] non ſunt, ſed ſunt ſynagoga Satanę. Nihil horum timeas quæ paſſurus es: ecce miſſurus eſt diabolus aliquos ex vobis in carcerem vt [4] tentemini: & habebitis tribulationẽ diebus [5] decem. Eſto fidelis vſque ad mortem: & dabo tibi coronam vitæ. Apoc.2.9. 10.

1. *Paupertatem.*] Quoad bona terrena.

2. *Diues.*] In ſpiritualibus bonis.

3. *Non ſunt.*] Verè Iudæi ſeu Deum confitentes.

4.*Tentemini.*] Probemini.

5.*Decem.*] .i. Multis.

Vide verbo Princeps, parte 2. §. 4. de ijs qui eos affligunt qui ſibi veritatem prædicant, & Verbo Verbum Dei.

§.3. DE CIRCVMSTANTIA QVID.

Vide de iſta re paſſim §§. 1. & 2. quibus varia tribulationum recenſentur genera.

AD CIRCVMSTANTIAM QVID REVOCO Quid efficiat tribulatio, ſeu omnia eius effecta.

§. 4. QVID EFFICIAT IN INTELLECTV.

1 Meritò hæc patimur, quia peccauimus in fratrem noſtrum, videntes anguſtiam animæ illius dum deprecaretur nos, & non audiuimus, idcirco venit ſuper nos iſta tribulatio. Gen.42.21

1.*Meritò &c.*] En quomodo oculos mentis aperit tribulatio, & quanta ſit vis conſcientiæ quæ ſtatim ſibi peccata præterita ſiſtit cum Dei vindictam ſentit: nulla hic Io-

ſephi ſit mentio & tamen ſe ob iniuriam ei antè 23.annos illatam puniri arbitrantur. Vide etiam v.22.verba Ruben.

Exod. 2.23 *Poſt multum vero temporis mortuus eſt Rex Ægypti; & ingemiſcentes filij Iſrael, propter opera [1] vociferati ſunt: aſcenditque clamor eorum ad Deum ab operibus.*

1.Vociferati ſunt.] Magna voce atque affectu in tribulatione poſiti Deum orarunt. En vt tribulatio docet Deum inuocare.

V.verbo Oratio. Victoria.

§.5. QVÆ EIVS EFFECTA IN VOLVNTATE, tum bonorum, tum malorum.

Gen.35.2.4 *Iacob conuocata omni domo ſuâ, ait: [1] Abijcite deos alienos qui in medio veſtri ſunt, & mundamini, & mutate veſtimenta veſtra. Surgite & aſcendamus in Bethel, vt faciamus ibi altare Deo, qui exaudiuit me in die tribulationis meæ, & ſocius fuit itineris mei. Dederunt ergo ei omnes deos alienos quos habebant, & inaures quæ erant in auribus eorum. At ille infodit eas ſubter terebinthum, quæ eſt poſt vrbem Sichem.*

1.Abijcite.] Cum Iacobo ob varias peregrinationes non fuiſſet otium perpurgandi familiam ſuam ab idolis, id facit occaſione huius metus Chananæorum de quo c. proximo, neque ei id fuit difficile cum omnes metu perculſi ad ſeſe rediiſſent: Sic tribulatio docet peccata relinquere, eorumque occaſiones, atque ad Deum confugere.

Iudic.20. 23.26.27. Filij Iſrael cæti à Beniamin aſcendunt & flent coram Domino, orant vſq; ad noctem, conſuluntq; Dominum: Iterum cæti ab iiſdem, ad priora addunt ieiunium vſque ad veſperam, atque holocauſta & victimas, vnde & victoria potiuntur cætis de Beniamin viginti quinque millibus & centum viris, v. 35.

2.Paral.28. 22.23. *Inſuper & tempore anguſtiæ ſuæ [1] auxit cõtemptum in Dominum ipſe per ſe Rex Achaz. Immolauit dijs Damaſci victimas percuſſoribus ſuis, & dixit: Dij Regum Syriæ auxiliantur eis, quos ego placabo hoſtijs, & aderunt mihi, cum è contrario ipſi fuerint ruina ei, & vniuerſo Iſrael.*

1.Auxit.] En fructum tribulationis in malis, ea enim fiunt deteriores.

Tobias excæcatus, ob idque à ſuis irriſus gemit & orat c. 3. 1. Idem facit Sara in grauiſſimis conuitiis ancillæ quæ illam vocabat interfectricem virorum ſuorum v.9.

Tobiæ 3.10 11. *Ad hanc vocem [1] perrexit in ſuperius cubiculum domus ſuæ & tribus diebus, & tribus noctibus non manducauit, neq; bibit: ſed in oratione perſiſtens cum lacrymis deprecabatur Deum, vt ab iſto improperio liberaret eam.*

1. *Perrexit.*] Nota hic magnam eius patientiam in contumelia, & quomodo non reſponderit vllum aſperum verbum.

In diebus illis exierunt ex Iſrael filij iniqui, & ſuaſerunt multis, dicentes: Eamus, & diſponamus 1 Mach. 1. 12.13.
[1] Teſtamentum cum Gentibus quę circa nos ſunt, quia ex quo receſſimus ab eis, inuenerunt nos multa mala: & bonus viſus eſt ſermo in oculis eorum.

1.Teſtamentum.] Fœdus, amplectendo rationem viuendi & inſtituta Gentilium ſeu iuſtitiam, vt loquitur v.14.

Quamobrem (ob murmur Iſraelitarum) *miſit Dominus in populum ignitos ſerpentes, ad quorum plagas & mortes plurimorum venerunt ad Moyſen, atque dixerunt: Peccauimus, quia locuti ſumus contra Dominum & te, ora vt tollat à nobis ſerpentes. Orauitque Moyſes pro populo.* Num.21.6 7.

Cum audiſſent Philiſtijm congregatos contra ſe Iſraelitæ, ne ceſſes (inquiunt ad Samuelem) pro nobis clamare ad Dominum. 1.Reg.7.7 8.

Dauid videns tam manifeſtam iram Dei in populum, agnouit culpam commiſſam in numeratione populi. 2.Reg. 24.

Quantum profuit Manaſſe Regi tribulatio, Vide verbo Pœnitentia ex 2.Paralipp.33. Quantum autem impio Achabo Regi profuerint vel ipſæ minæ afflictionis, Vide ibidem ex 3.Reg.21.

In tempore tribulationis ſuæ clamauerunt ad te, & tu de cęlo audiſti, & ſecundum miſerationes tuas multas dediſti eis ſaluatores, qui ſaluarent eos de manu hoſtium ſuorum. 2. Eſdræ 9. 27.

Nabuchodonoſor graui illa afflictione qua in beſtiam mutatus eſt, agnouit ſuam infirmitatem, Deique maieſtatem. Dan. 4.

Quid effecerit tribulatio grauiſſima in impio Rege Antiocho, quamque mutationem in eo induxerit, Vide verbo Superbia ex 2. Mach. 9. Vide Proſperitas, §. 1. ex Ieremiæ 44. & verbo Votum, de votis in tribulatione emiſſis.

DE CIRCVMSTANTIA CVR.

§.6. CVR IMMITTIT DEVS TRIBVLATIONES.

Ego non delebo gentes quas dimiſit Ioſue, & mortuus eſt: vt in ipſis [1] experiar Iſrael, vtrum cu- Iudic.2. 21 22.

ſtodiant viam Domini, & ambulent in ea, ſicut cuſtodierunt patres eorum, an non.

1. *Experiar.*] Experiẽtia ſumitur ad aliquid notum faciendum, cum autem norit omnia Deus, noſtra cauſa & aliorum, vt tum nobis ipſis, tum aliis noti ſimus, experientiam per aduerſa ſumit de nobis. V. c. 3. 4.

Iudic. 3. 1. 2. *Hæ ſunt gentes quas Dominus dereliquit, vt erudiret in eis Iſraelem, & omnes qui non nouerant bella Chananæorum: & poſtea diſcerent filij eorum certare cum hoſtibus, & [1] habere conſuetudinem præliandi.*

1. *Habere conſuetudinem.*] Ne fierent ignaui diſſuetudine arma tractandi: ob eandem cauſam immittit Deus tribulationes & tentationes, ne dediſcamus artem certandi cum hoſte & fiamus deſides, atq; ita facilè poſteà vincamur. Liranus.

Tobiæ 2. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. *Hanc autem, tentationem (cæcitatis ſci.) ideo permiſit Dominus euenire illi, vt poſteris daretur exemplum patiẽtiæ eius. ſicut & ſancti Iob: nam cum ab infantia ſua ſemper Deum timuerit, & mandata eius cuſtodierit, non eſt contriſtatus contra Deum, quod plaga cæcitatis euenerit ei: ſed immobilis in Dei timore permanſit, agens gratias Deo omnibus diebus vitæ ſuæ. Nam ſicut beato Iob inſultabant reges: ita iſti parentes & cognati eius irridebant vitam eius dicentes: vbi eſt [2] ſpes tua, pro qua eleemoſynas & ſepulturas faciebas? Tobias vero increpabat eos, dicens: nolite ita loqui, quondam [3] filij ſanctorum ſumus, & vitam illam exſpectamus, quam Deus daturus eſt his, qui fidem ſuam nunquam mutant ab eo.*

1. *Tentationem.*] Probationem.

2. *Spes.*] Res, ſeu proſpera quæ ſperabas te conſecuturum ſepeliendo mortuos & ſeruiendo Deo: putabant iſti vt & amici Iob mercedem boni & mali eſſe vel tantum, vel ſemper in vita præſenti.

3. *Filij ſanctorum.*] Abraham, Iſaac & Iacob qui magna fide expectarunt mercedem vitæ æternæ, ad Hebr. 11.

Obſerua in iſtis verſibus patientiam in contumelia & irriſione, & beneuolam correptionem peccantium.

Excæcat Chriſtus nimio lumine Paulum vt eum ad ſe conuertat. Act. 9. à v. 3.

2. Cor. 1. 6. [1] *Tribulamur pro veſtra exhortatione & ſalute.*

1. *Tribulamur, &c.*] q. d. Ideo tribulationes patimur vt vos conſolemur & ſaluemus, & vt patientia noſtra & ſpe in Deum & conſolatione vos animemus ad afflictiones nobiſcum pro fide fortiter perferendas, & vt noſtro exemplo confirmemini ad patientiam. Ita Ambroſ.

Vide de iſto §. plura verbo Princeps, parte 2. §. 4.

Verumtamen ſeruient ei, vt ſciant diſtantiam ſeruitutis meæ & ſeruitutis regni terrarum. 2. Paral. 12. 8.

Permiſit Deus Stephanum lapidibus obrui, tum vt inde eximiam mereretur coronã, tum vt oratione ſua, cum hoſtes ſuos, tum Paulum maximè Chriſto lucraretur. Actor. 7.

Facta eſt [1] in illa die perſecutio magna in Eccleſia, quę erat Ieroſolymis, & omnes [2] diſperſi ſunt per regiones Iudeę & Samariæ præter Apoſtolos. Actor. 8. 1.

1. *In illa die.*] Poſt lapidatum Stephanum.

2. *Diſperſi.*] Quæ quidem diſperſio à Deo ordinata fuit ad Eccleſiæ propagationem, diſperſi enim euangelizabant fidem Chriſti.

Permiſit Deus Iudęos reijcere Paulum & Barnabam prædicantes Dei verbum, vt inde occaſionem haberet eos ad gentes mittendi. Actor. 13.

Permiſit idem Paulum ſæpius carcere cõcludi, Euangelijque prædicationem interturbari quod ſanè videbatur valde pernicioſum Eccleſiæ: ſed carcere clauſus ſcribit Epiſtolas quibus plus Eccleſiæ profuit quam prædicando. Item dum ab his reijcitur tranſit ad alios, & ita plurium fit acceſſio ad fidem. Act. 13. & 16. & 17. & 22. & 23.

Permiſit idem habere Paulum iudices iniquos Fœlicem & Feſtum, quorum iniuſtitiã coactus eſt appellare Cæſarem, ſicque Romam venit quam ſua prædicatione & morte decorauit. Actor. 25. & 28.

Vide V. Deus §. de prouidentia.

§. 7. DE CIRCVMSTANTIA QVOMODO.

Huc reuocare licet ita affligere Deum quempiam vt vel tribulationis tempore, vel poſt eam variè ipſum ſoletur, quod vide V. Conſolatio.

Vide etiam §§. ſuperiores maximè 1. & 2. & V. Humilitas, vbi de Dauide.

DE CIRCVMSTANTIA QVANDO.

§. 8. GRAVIVS AFFLIGIT QVANDO proxima eſt liberatio.

[1] Ita populus Dei grauiori premitur ſeruitute, cum Moyſes proximè illum erat inde educturus in terram promiſſam. Exod. 5 per totum.

1. *Ita, &c.*] Tunc igitur maximè in Deo ſperandum, credendumque non fore diutur-

nam tribulationem, cum ea eſt maxima. Hinc etiam patet tentationibus eos impeti qui Deo vocanti credunt, hic enim populus Deo & Moyſi te vocanti vt ſacrificet credit, & flagellatur v.14.

Vide V. Spes c.1. §.1. ex Exodi 14.

§. 9. AD QVANDO REVOCO QVAMDIV: aioque tribulationem eſſe breuem, ſi conferatur cum ſequente gaudio.

Tobia 14. 1.2.3. *Poſtquam illuminatus eſt Tobias, vixit annis quadraginta duobus & vidit filios nepotum ſuorum: completis itaque annis centum duobus, ſepultus eſt honorificè in Niniue.*

Vide Iob caput vltimum.

§. 10. QVINAM EXPETIERINT TRIBVLARI & affligi pro Chriſti nomine.

Paulus lapidatus & relictus tanquã mortuus [1] iterum eodem redit miraculosè ſanatus: Item iterum ſe confert Iconium vnde pulſus erat, & ni ſibi conſuluiſſet, lapidibus obrutus eſſet. Actor. 14.5.18.19.20.

1. *Iterum.*] Hoc obſeruatum à Chryſ. hom. 31. in Acta, neque vſquam dici eos reuerſos vbi ſigna fecerant, ſed vbi meruerant pro nomine eius ignominiosè haberi, tantum erat eis deſiderium patiendi pro Chriſto.

Eiuſdem Pauli fuiſſe vehemẽs deſiderium patiendi, patet ex Actor. 20. 23. 24. quæ vide explicata verbo Obedientia, & ex cap. 21. vbi admonitus licet à [1] Prophetis imminere ſibi Hieroſolymis vincula, nihil tamen de deſiderio pro Chriſto patiendi, aut de voluntate ſe Hieroſolymã conferendi remittebat. Mira conſtantia & fortitudo in aduerſis.

1. *Prophetis.*] Neque enim ab Agabo ſolum prædicta fuerunt Paulo vincula v. 13. ſed etiã v. 9. à filiabus Philippi Diaconi vt vult hiſtoria Scholaſtica, neque enim ſine cauſa dicuntur non prophetides, ſed prophetantes.

Vide V. Martyrium.

§. 11. QVOMODO EOS QVI IN TRIBVLATIONE ſunt tunc ab ea liberat Deus quando humanitus res ſunt deſperatæ. V. Verbo Oratio §. 6. ex Eſther 14. Et quantam in ea re oſtendat prouidentiam V. verbo Deus, §. 9. circa finem.

§. 12. QVOMODO ID FACIAT MEDIIS QVÆ liberationi videntur contraria, vide verbo Deus, cap. 1. §. 3. & 9. quomodo id faciat parum aptis debilibuſq; inſtrumentis vide V. Victoria §. 2. ex Iudic. 7.

VENIALE PECCATVM.

§. 1. ETIAM SANCTOS VENIALITER peccare.

Peccauit Moyſes puſillanimitate veniali, cum afflictus ob populi murmur petiit à Deo mori. Item diffidentia v. 23. cum ob perturbationem & inconſiderationem dubitauit de Dei potentia aut bonitate. Peccauit etiam veniali quadam inuidia Ioſue v. 28. qua æmulabatur ſpiritum prophetiæ aliis à Moſe datum, quaſi id obſcuraret Moſis gloriã. Peccauit autem Moſes leui incredulitate & diffidentia dubitans, velletne Deus tam peruicaci populo aquas præbere, cum Deus abſolutè eas promiſiſſet ſe educturum ex petra, vnde & in pœnam diffidentiæ non eſt ingreſſus terram promiſſam. Numer. 20. 12. Num. 11. 15

§. 2. QVI OB ILLVD GRAVITER CASTIGATI.

1 Vxor Loth, quæ verſa eſt in ſtatuam ſalis. Gen. 19. 26

1. *Vxor Loth, &c.*] Eius peccatum fuiſſe tantum veniale docent Theologi communiter. Vide de eius pœna V. Curioſitas.

Quidam Propheta ob [1] leuem inobedientiam, nimiamque & facilem credulitatem, morte punitur à Deo, leone in eum immiſſo. 3. Reg. 13. 24.

1. *Leuem.*] Talem fuiſſe conſtat, quia miraculosè leo pepercit cadaueri eius, illudque cuſtodiuit, vt & aſinum viri Dei, vt eius cadaueri deferendo vſui eſſe poſſet. Obſerua hîc iuſtitiæ effectum in beſtias.

Tunc vir quidam de filijs Prophetarum dixit ad ſocium ſuum in ſermone Domini: [1] percute me. At ille: [2] noluit percutere: cui ait: quia noluiſti audire vocem Domini, ecce recedes à me, & percutiet te leo. Cumque paululum receſſiſſet ab eo, inuenit eum leo, atque percuſſit. 3. Reg. 20. 35. 36.

1. *Percute me.*] Vt ſci. percuſſus & vulnere inflicto poſſet ſe ſiſtere Achab, & id præſtare quod ei iuſſum erat.

2. *Noluit percutere.*] Qua in re venialiter videtur deliquiſſe, quia cum alter eſſet Propheta Dei, credere par erat eum non ſine rationabili cauſa id expetere. Nota hic etiã Prophetæ percuſſi ab altero verſ. 37. & vulnerati obedientiam: præceperat enim ei Deus vt ſe ab aliquo curaret vulnerari, cui parendum fuit vt vitæ & necis Domino.

Vide

Vide V. Inobedientia ex Leuitici 10. verbo Superior.

VERBVM DEI.

Vide Concionator. Lingua. Correptio.

§. 1. QVINAM ILLVD LIBERE' ET VITÆ diſpendio prædicarint.

Hier. 11. 18. 19. *Tu Domine demonſtraſti mihi, & cognoui, tu oſtendiſti mihi [1] ſtudia eorũ. Et ego quaſi agnus manſuetus qui portatur ad victimam, & [2] non cognoui quia cogitauerunt ſuper me conſilia, dicentes: mittamus [3] lignum in panem eius, & eradamus eum de terrâ viuentium, & nomen eius non memoretur amplius.*

1. *Studia.*] Quid in me molirentur.
2. *Non cognoui.*] Antequam reuelares.
3. *Lignum.*] Venenatum.

Hier. 11. 21. *Hæc dicit Dominus ad viros Anathot, qui quærunt animam tuam, & dicunt: [1] non prophetabis in nomine Domini, & non morieris in manibus noſtris.*

1. *Non prophetabis*] id eſt, ne prophetes, & ſic non morieris: q. d. alioqui ſi prophetes, morieris.

Hier. 12. 6. *Et fratres tui & domus Patris tui etiam ipſi pugnauerunt aduerſum te, & clamauerunt poſt te plenâ voce: ne credas eis cum locuti fuerint tibi [1] bona.*

1. *Bona.*] i. blanda.

Hier. 18. 18. *[1] Dixerunt: Venite & cogitemus contra Ieremiam cogitationes: non enim peribit [2] lex à ſacerdote, neque conſilium à ſapiente, nec ſermo à Propheta: venite & percutiamus eum [3] lingua, & non attendamus ad vniuerſos ſermones eius.*

1. *Dixerunt.*] Cum audirent me tam grauia minari ex parte Dei.
2. *Lex.*] Legis interpretatio, licet occidamus Hieremiam.
3. *Lingua.*] Falſis teſtimoniis.

Idem ob prædicationem verbi Dei percutitur à quodam ſacerdote atque in carcerem mittitur cap. 20. 1. Iterum eſt ob eandem cauſam in periculo vitæ, at liberatur à principibus c. 26.

Hananias Pſeudo-propheta prophetat contra illum & de collo eius aufert catenam ligneam eamque frangit, conaturque facto iſto oſtendere non euentura illa quæ prædixerat ipſe Ierem. 28. 10.

Iterum concluditur carcere à Sedechia rege c. 32. 2. & c. 33.

Iterum à principibus cum antè fuiſſet flagellatus, vnde verus fuit typus Chriſti Domini cap. 37. 14. Iterum ab iiſdem mittitur in carcerem profundum vt ibi fame conficiatur cap. 38. 6. Tandem quia cladem prædicit Iudæis qui contra Dei voluntatem in Ægyptum fugerant, lapidatur à ſuis cap. 44. 13. ita S. Epiphan l. de vita prophetarum & Tertullianus in Scorpiaco c. 8.

Vide ad iſtud propoſitum V. Princeps ca. 2. & § 4 & V. Tribulatio §. 2. vbi plurima de Apoſtolo, & Verbo Lingua.

§. 2. VERBVM DEI QVI AVDIERINT. & quo fructu.

Attulit Eſdras ſacerdos legem coram multitudine virorum & mulierum, cunctiſque qui poterant intelligere, in die prima menſis ſeptimi. Et legit in eo [1] apertè in plateâ, quæ erat ante portam aquarum, [2] de mane vſque ad mediam diem in conſpectu virorum, & mulierum & ſapientium: & aures omnis populi erant erectæ ad librum. Dixit autem Nehemias (ipſe eſt Atherſata) & Eſdras ſacerdos, & Scriba, & Leuitæ interpretantes vniuerſo populo, dies ſanctificatus eſt Domino Deo noſtro, nolite lugere, & nolite flere. [3] Flebat enim populus cum audiret verba legis. 2. Eſdræ 8. 2. 3. 9.

1. *Apertè.*] Quia quę obſcura erant, interpretabatur.
2. *De mane &c.*] Vide aſſiduitatem in audiendo Dei verbo.
3. *Flebat.*] Audiens ſe legem toties violaſſe. Nota hic pænitentiam concionum fructum. Vide ad idem c. 9. v. 1. 2. 3.

Scitis quia per [1] infirmitatem carnis Euangelizaui vobis iampridem: & [2] tentationem veſtram in carne meâ non ſpreuiſtis, neque reſpuiſtis, ſed ſicut Angelum Dei excepiſtis me ſicut Chriſtum Ieſum. Vbi eſt ergo beatitudo veſtra? teſtimonium enim perhibeo vobis, quia ſi fieri poſſet, oculos veſtros eruiſſetis, & dediſſetis mihi. Ad Gal. 4. 13 14. 15.

1. *Infirmitatem.*] Morbos & capitis dolores, inquit Hieronym, perſecutiones, paupertatem, inquit idem, & Chryſoſt. notent iſtud delicatuli concionatores.
2. *Tentationem veſtram in carne mea.*] Me tot oneratum contumeliis, flagris cæſum, pauperem, afflictum, qui vobis poteram eſſe tentationis obiectum, vt me meamque prædicationem abiiceretis.

1.ad Theſſ. 1.6.7. *Et vos imitatores noſtri facti eſtis & Domini, excipientes verbum [1] in tribulatione multâ cum gaudio Spiritus ſancti: ita vt facti ſitis [2] forma omnibus credentibus in Macedonia, & in Achaia.*

1. *In tribulatione.*] Vobis ob fidem ab infidelibus illata.

2. *Forma.*] Exemplar patientiæ & fidei.

De quotidiana primorum Chriſtianorum verbi diuini auditione V. Verbo Oratio §.1. ex Actor.2.

§. 3. VERBVM DEI, CVR fructum non referat.
Vide Luxuria §.3.

§. 4. QVI VERBVM DEI CONtempſerint eorumque pœnæ.

2.Paral.24 19. *Mittebat eis Prophetas vt reuerterentur ad Dominum, quos proteſtantes illi audire nolebant.*

2.Paral.36 15.16.17. *Mittebat Dominus Deus Patrum ſuorum ad illos, per manum nunciorum ſuorum de nocte conſurgens, & quotidiè commonens: eoquod parceret populo & habitaculo ſuo. At illi ſubſannabant nuntios Dei, & paruipendebant ſermones eius, illudebantque Prophetis, donec aſcenderet furor Domini in populum eius, & eſſet nulla curatio. Adduxit enim ſuper eos Regem Chaldæorum, & interfecit iuuenes eorum gladio in domo ſanctuarij ſui: non eſt miſertus adoleſcentis, & virginis, & ſenis, nec decrepiti quidem, ſed omnes tradidit in manibus eius.*

2.Paral.33 10.11. *Locutus eſt Dominus ad eum, & ad populum illius, & attendere noluerunt. Idcirco ſuperinduxit eis Principes exercitus Regis Aſſyriorum: cœperuntque Manaſſem, & vinctum catenis, atque compedibus duxerunt in Babylonem.*

Vide item 2.Paral.30.v.10.

§.5. VETAT DEVS PRÆDICARI PRO tempore verbum ſuum.

Act.16.6.7 *Tranſeuntes Phrygiam & Galatiæ regionem [1] vetati ſunt à ſpiritu loqui verbum in Aſia. Cum veniſſent autem in Myſiam tentabant ire in Bithyniam, & non permiſit eos Spiritus IESV.*

1. *Vetati.*] Gregor. hom. 12. in Ezech. id tribuit Dei miſericordiæ ne grauius de audita & contempta prædicatione iudicarentur. V. Origenem hom. 9. in Leuitic. & collationem Abbatis Moyſis cap. vltim. apud Caſſian. Eadem fortè fuit cauſa cur ſæpe prohibitus ſit Paulus Romam proficiſci ad Rom.1.

Idem Gregor. 18.moral. cap. 9. initio, ait fuiſſe tunc temporis in Aſia qui colligendi non erant, quibus iuxta meritum ſuum perditis, iam nunc Aſia intra menſuras Eccleſiæ Deo largiente ſuſcepta eſt.

Factum eſt reuertenti mihi in Hieruſalem, & [1] oranti in templo fieri me in [2] ſtupore mentis, & videre illum dicentem mihi: Feſtina & exi velociter ex Hieruſalem: quoniam non recipient teſtimonium tuum de me. Actor.22. 17.18.

1. *Oranti.*] Pro ſalute Iudæorum.

2. *Stupore.*] Extaſi. Vide item v.19. & 20. vbi Paulo videtur operam ſuam vtilem fore Iudæis qui tantam in ſe mutationem factam non poterant ignorare à Deo eſſe, & quid ei reſponſum à Chriſto ſit.

VERITAS.

§. 1. QVEMADMODVM VERITAS odium generet, & pœnam, per accidens atque ex hominum malitia Vide Verbo Princeps cap. 2. & Verbum Dei & Tribulatio maximè §.1.

VICISSITVDO.

Vide de rerum humanarum viciſſitudine Verbo Ambitio ex 3. Reg. 1.& V. Proſperitas.

VICTORIA.

Vide Bellum· Princeps. Oratio. Ieiunium. Pœnitentia.

§. 1. AD VICTORIAM VT SE comparare oporteat.

Iubente Deo circumcidit Ioſue populum, ſeſe iſta circumciſione atque obedientia ad expugnandam Iericho atque Chananæam comparans. Ioſue 5.2.

Vide item §. ſequentem & Verbo Princeps, & Iudicum cap. 20. de quo V. Bellum.

§. 2. VICTORIÆ MIRACVLOSÆ.

Gen 14.14. 15.16. *Quod cum audiſſet Abram, captum videlicet Loth fratrem ſuum, numerauit, expeditos [2] vernaculos ſuos [3] trecentos decem & octo, & perſecutus eſt eos vſque Dan. Et diuiſis ſocijs irruit ſuper eos nocte, & perſecutus eſt eos vſque*

Hoba

Hoba & Phœnicem, quæ eſt ad læuam Damaſci, reduxitque omnem ſubſtantiam, & Loth fratrem ſuum cum ſubſtantia illius, mulieres quoque, & populum.

1. *Expeditos.*] Inſtructos ad bellum.

2. *Vernaculos.*] Seruos domi ſuę natos ex mulieribus etiam ſeruis, qui fiebant dominorum: partus enim ſequitur ventrem, vt aiunt Iuriſperiti.

3. *Trecentos &c.*] Tam exiguo militum numero tot viciſſe reges, totque captiuos, & ſpolia reduxiſſe, ingentis fuiſſe miraculi agnoſcunt PP. vt & quanti facit Deus iuſtum vel vnicum: cum in gratiam Loth, tot impios pentapolitas liberarit, quod etiam ab eo factum, vt Abraham hac inſigni victoria redderet celebrem.

Vide Verbo Deus cap. de eius prouidentia illuſtrem de Pharaone victoriam Exodi 14.

Num. 31. 6. 7. 8. &c. Iſraelitæ ad bellum proficiſcuntur contra Madian cum [1] Phinees ſacerdote cui [2] vaſa ſancta & tubæ dantur ad clangendum, atque inde victores redeunt.

1. *Phinees.*] Eò miſſus à Moyſe non tam vt dux belli quam vt ſacris præeſſet & pro victoria oraret. Obſeruent principes quos ad bellum ſecum ducant, ſacerdotes ſcilic vt à Deo victoriam impetrēt orando, ſacrificando pietatem tum verbo, tum vitæ exemplo promouendo, peccataque cohibendo, quod item facient exemplo Conſtantini.

2. *Vaſa.*] .i. inſtrumenta, talia erant arca cum tabulis legis, Cherubim atque propitiatorio: hæc enim ad bella deferebant Iudæi: erat enim arca quaſi Dei ſedes, ſic quaſi Deum deuehebant propitiatorio inſidentem vt ſibi eſſet propitius.

Ioſue 6. Ioſue cum ſuis ſola [1] circuitione murorum Iericho cum arca & clangore buccinarum eam expugnant, fortiſſimam licet ciuitatem.

1. *Circuitione.*] Erat hæc circuitio, vmbratilis quædam obſidio tum ad Hebræorum fidem exercendam ad Hebr. 11. v. 30. tum vt clarum eſſet omnibus victoriam eſſe à Deo.

De victoria ciuitatis Hai vide Ioſue 8.

Ioſue 10. 11 *Cum fugerent filios Iſrael, & eſſent in deſcenſu Beth-horon, Dominus miſit ſuper eos lapides magnos de cœlo vſque ad Azeca: & mortui ſunt multò plures lapidibus grandinis quam quos gladio percuſſerant filij Iſrael.*

Indic. 3. 31. *Poſt hunc fuit Samgar filius Anath, qui percuſſit de Philiſtijm ſexcentos viros vomere: & ipſe quoque defendit Iſrael.*

Vide Verbo Oratio §. 7. fusè.

Indic. 7. 22 *Gedeon cum trecentis viris ſuperat innumeros Madianitas, [1] Immiſitque Dominus gladium in omnibus caſtris, & mutuâ ſe cæde truncabant.*

1. *Immiſit gladium.*] Immittendo ſcil. cæcitatem atque terrorem Madianitis, vt putarent Hebræos in medijs ſuis caſtris verſari. Iſte enim fuit modus quo pugnauit Gedeon planè aptus ad eum terrorem incutiendum: Quilibet de iis 300. viris, habebat tubam & lampadem .i. faculam ardentem ſeu titionem ignitum, ante reſina, pice, cera oblitum vt non facilè extingueretur: hæc facula incluſa erat lagena, ita vt lumen non poſſet videri, orificia enim lagenarum erant inferius verſus manus tenentium faculas. Buccinante autem Gedeone, trecenti illi viri in tres diuiſi partes, circa exercitum hoſtium confregere lagenas, atque ita ſtatim apparuit lumen incluſum, & cœperunt clamare, gladius Domini & Gedeonis, & tubas ſuas inflare: ſicque terribili fragore confractarum lagenarum, clamore hominum, ſonituque tubarum & ſubita luminis apparitione fuit territus exercitus hoſtilis, itaque perturbatus vt vnus alium cæderet, putans ſe aduerſarium cædere.

Ad victoriæ item miraculum facit quod trecentis tantum viris tantam hoſtium vim confecit, ijſque formidoloſis & trepidis, cuius ſignum erat quod præ timore non ſint auſi bibere proſtrati in terram, ſed ſtantes biberint aquam ad os proiiciendo. Ita Auguſt. Cur autem tam paruo numero tot hoſtes voluerit expugnari Deus V. verſu 2. ne glorietur contra me Iſrael & dicat meis viribus liberatus ſum, eſt quippe Deus gloriæ ſuæ zelantiſſimus, atque ob eam cauſam voluit ſibi primum ſuoque aſcribi victoriam gladio, Gladius, inquit Domini, primùm quidem *Domini*, tum denique *Gedeonis*.

Obſerua hic quam parum aptis humilibuſque vtatur Deus inſtrumentis ad rem tātam: abiectus enim erat Gedeon, (vnde & pane hordeaceo, non triticeo figuratur v. 13. eoque ſubcinericio) idque vt diuina vis & gloria eluceant magis.

Iudic. 15. 15. 16. *Inuentam maxillam, id eſt mandibulam aſini quæ iacebat arripiens interfecit in eâ mille viros, & ait: in maxilla aſini, in mandibula pulli aſinarum deleui eos, & percuſſi mille viros.*

1. Reg. 14. 15. &c. *Factum eſt [1] miraculum in caſtris & per agros: ſed omnis populus ſtationis eorum, qui ierant ad*

prædan-

prædandum obſtupuit, & conturbata ſunt caſtra, & accidit quaſi miraculum à Deo. Conclamauit ergo Saul, & omnis populus qui erat cum eo, & venerunt vſque ad locum certaminis: & ecce [2] verſus fuerat gladius vniuſcuiuſque ad proximum ſuum, & cædes magna nimis.

1. *Miraculum.*] Terræ motus, atque inde pauor ingens à Deo immiſſus hoſtibus tam iis qui erant in caſtris, quam qui è caſtris ierant tribus Cuneis ad prædandum ca. 13. adeo enim turbati & cæcati ſunt vt ſe mutuo trucidarent, vt dicitur v. 20.

2 *Verſus fuerat gladius.*] Percuſſi enim ſunt à Deo ea cæcitate qua non cognoſcerent qui eſſent amici, qui hoſtes.

1. Reg. 17. 50. *Præualuitq; Dauid aduerſum Philiſtæum in funda & lapide, percuſſumque Philiſtæum interfecit.*

2. Reg. 5. 24. 25. *Cum audieris [1] ſonitum gradientis in cacumine pyrorum, tunc inibis prælium: quia tunc egredietur Dominus ante faciem tuam, vt percutiat caſtra Philiſtijm. Fecitque itaque Dauid ſicut præceperat ei Dominus, & percuſſit Philiſtijm de Gabaa, vſque dum venias Gezer.*

1. *Sonitum gradientis.*] .i. ſtrepitum Angelorum quem edent in pyris ſeu pyreto locoque pyris conſito, quo ſtrepitu perculſi hoſtes quaſi valida manu eos inuadente fugerunt, atque in Dauidem inciderunt, à quo & cæſi ſunt.

2. Reg. 8. 14. [1] *Seruauit Dominus Dauid in omnibus ad quæcunque profectus eſt.*

1. *Seruauit.*] Quibus verbis ſignificatur à Deo fuiſſe has victorias. Vide idem v. 6.

2. Reg. 23. 10. *Cum aſcendiſſent viri Iſrael ipſe ſtetit, & percuſſit Philiſtæos donec deficeret manus eius & obrigeſceret cum gladio: fecitque Dominus ſalutem magnam, in die illa, & populus qui fugerat reuerſus eſt ad cæſorum ſpolia detrahenda.*

Vide item v. 12.

Miraculo vincit Achab Benadad regem Syriæ, idque bis, cuius victoriæ circunſtantias vide & expende 3. Reg. 20. v. 1. 15. 19. 20. 29. 30. Item Ioram rex Iſrael, & Ioſaphat rex Iuda & rex Edom vincunt miraculosè Moabitas 4. Reg. 3. Idem Ioram vincit Benadab Regem Syriæ.

4. Reg. 7. 6. 7. *Siquidem Dominus [1] ſonitum audiri fecerat in caſtris Syriæ, curruum, & equorum, & exercitus plurimi: dixeruntque ad inuicem: ecce mercede conduxit aduerſum nos rex Iſrael reges Hethæorum, & Ægyptiorum, & venerunt ſuper nos. Surrexerunt ergo & fugerunt in tenebris, & dereliquerunt tentoria ſua, & equos & aſinos in caſtris, fugeruntque, animas tantum ſuas ſaluare cupientes.*

1. *Sonitum.*] Hoc imaginario ſonitu, cuius ſpeciem impreſſerat Deus eorum auribus, quaſi exercitus ſe inſequentis, territi ſunt & fugerunt impedimentis ſuis omnibus relictis.

Ipſe percuſſit Edom in valle Salinarum decem millia, & apprehendit petram in prælio, vocauitque nomen eius [1] Iectehel vſque in præſentem diem. 4. Reg. 14. 7.

1. *Iectehel.*] id eſt, obedientia vel expectatio Dei vt noſſent omnes, inquit Caietan. quod Dei mandato & ope, Amaſias vicerat & punierat Idumæos. Vide hic etiam gratitudinem.

Reſpiciens Iudas vidit inſtare bellum ex aduerſo & poſt tergum, & clamauit ad Dominum: ac ſacerdotes tubis canere cœperunt. Omneſque viri Iuda vociferati ſunt: & ecce illis clamantibus [1] perterruit Deus Ieroboā, & omnem Iſrael, qui ſtabat ex aduerſo Abia & Iuda: fugeruntque filij Iſrael Iudam, & tradidit eos Deus in manu eorum. Percuſſit ergo eos Abia, & populus eius plaga magna: & corruerunt vulnerati, ex Iſrael quingenta millia virorum fortium. 2. Paral. 13. 14. 15. 16. 17. 18.

1. *Perterruit.*] Modus quo id factum eſt reticetur à ſcriptura, potuit autem eſſe per fragorem tonitrui, & lapides grandinis aut huiuſmodi vt 1. Reg. cap. 7. vel immittendo terrorem interius quo corde deficerent, & conſequenter membris externis eſſent impotentes ad ſe defendendum.

Mirabilis etiam fuit data Aſæ regi victoria ob eius preces ſpem in Deum v. 11. & 12. & bona opera cap. 15. v. 2. de Zara Æthiope cuius exercitus erat decies centenûm millium v. 9. de eadem ſpe v. c. 16. 8. 2. Paral. 14

Neque verò minus fuit admiranda ea quam ſibi peperit rex Ioſaphat iiſdem præſidiis (oratione & ſpe in Deum vide à v. 3. & iterum à v. 18. cantu & laude Dei) de Ammō Moab & Seir. 2. Paral. 20

Cum cœpiſſent laudes canere, vertit Dominus inſidias eorum in ſemetipſos, filiorum ſcilicet Ammon, & Moab, & montis Seir, qui egreſſi fuerant vt pugnarent contra Iudam, & percuſſi ſunt. Namque filij Ammon & Moab, [1] conſurrexerunt aduerſum habitatores montis Seir, vt interficerent & delerent eos: cumque hoc opere perpetraſſent, etiam in ſemetipſos verſi mu- 2 Paral. 20. 22. 23.

ſi mutuis concidere vulneribus.

1.*Conſurrexerunt.*] Poſuit in eis, inquit Liranus, ſpiritum vertiginis & diſſenſionis: poſuit etiam id fieri turbando eorum potentiam viſiuam, vt ſe mutuo cædentes putarent ſe hoſtes cædere.

Iudith 5. 26. *Vbicumque ingreſſi ſunt* [1] *ſine arcu & ſagitta, & abſque ſcuto & gladio, Deus eorum pugnauit pro eis, & vicit.*

1. *Sine arcu.*] Quia licet armis vterentur. Non tamen eorum virtute ſed diuina vincebant.

Iudith 13. Imbelli manu fœminę vincitur innumerabilis exercitus Holofernis, vide item c. 15. & c. 16. 8. in cantico.

Iudith 16.8 *Non enim cecidit potens eorum à iuuenibus, nec filij Titan percuſſerunt eum, nec excelſi gigantes oppoſuerunt ſe illi, ſed Iudith filia Merari in ſpecie faciei ſuæ diſſoluit eum.*

1.Mach. 3. 22. *Ipſe Dominus conteret eos ante faciem noſtram: vos autem ne timueritis eos.*

1.Mach.3. 24. *Et ceciderunt ex eis oct ingenti viri, reliqui autem fugerunt in terram Philiſtijm.*

1.Mach.12 13.14.15. *Nos autem circumdederunt multæ tribulationes, & multa prælia, & impugnauerunt nos reges, qui ſunt in circuitu noſtro. Noluimus ergo vobis moleſti eſſe, neque cæteris ſocijs, & amicis noſtris in his prælijs. Habuimus enim auxilium de cœlo, & liberati ſumus nos, & humiliati ſunt inimici noſtri.*

1.Mach.16 8. *Et exclamauerunt ſacris* [1] *tubis, & in fugam conuerſus eſt Cendebeus, & caſtra eius, & ceciderunt ex eis multi vulnerati: reſidui autem in munitionem fugerunt.*

1.*Tubis.*] Ita præceptum Numerorum.10.

2.Mach 10 29.30.31. *Cum vehemens pugna eſſet, apparuerunt aduerſarijs de cœlo* [1] *viri quinque in equis, frenis aureis decori, ducatum Iudæis præſtantes: ex quibus duo Machabæum medium habentes armis ſuis circumſeptum incolumem conſeruabant: in aduerſarios autem tela & fulmina iaciebant, ex quo & cæcitate confuſi, & repleti perturbatione cadebant. Interfecti ſunt autem viginti millia quingenti, & equites ſexcenti.*

1.*Viri.*] Angeli ſpecie humana.

2 Mach.12 22.23. *Cum cohors Iudæ prima apparuiſſet, timor hoſtibus immiſſus eſt, ex* [1] *præſentia Dei, qui vniuerſa conſpicit, & in fugam verſi ſunt alius ab alio, ita vt magis à ſuis deijcerentur, & gladiorum ſuorum ictibus debilitarentur, Iudas autem vehementer inſtabat puniens prophanos, & proſtrauit ex eis triginta millia virorum.*

1.*Præſentia Dei.*] Non ex magnitudine aut robore exercitus, quomodo autem ſe oſtenderit Deus præſentem & opem ferentem oſtendit, cum effecit vt ſuorum gladiis ipſimet perirent, vt contigit in exercitu Zebee & Salmana Iudic.7. & 8. & in ſtatione Philiſtinorum 1. Reg.14.

2.Mach.13 15 16.17. [1] *Dato ſigno ſuis Dei victoriæ, iuuenibus fortiſſimis electis nocte aggreſſus aulam regiam, in caſtris interfecit viros quatuor millia, & maximum elephantorum cum his qui ſuperpoſiti fuerant: ſummoque metu ac perturbatione hoſtium caſtra replentes, rebus proſperè geſtis abierunt. Hoc autem factum eſt die illuceſcente, adiuuante eum Domini protectione.*

1. *Dato ſigno.*] Victoriæ conſequendæ, quod autem fuerit iſtud ſignum non dicitur, videtur quædam fuiſſe reuelatio facta Iudę; quæ ob breuitatem omittitur.

2.Mach.15 16. [1] *Accipe ſanctum gladium munus à Deo,* [2] *in quo deijcies aduerſarios populi mei Iſrael.*

1.*Accipe.*] Verba ſunt iſta Hieremiæ iam defuncti, atque aureum gladium afferentis Iudę ex parte Dei.

2.*In quo deijcies.*] Quemadmodum id opere præſtitum à Iuda vide v.27.

§. 3. VICTORIAM A DEO agnoſcant victores.

1.Reg.30. 23. *Dixit Dauid: Non ſic facietis, fratres mei, de his quæ tradidit vobis Dominus, & cuſtodiuit nos, & dedit latrunculos, qui eruperant aduerſum nos, in manus noſtras.*

Habita victoria de Philiſtæis ad Baal Pharaſim, ita Dauid.

2.Reg.5.20 *Diuiſit Dominus inimicos meos coram me,* [1] *ſicut diuiduntur aquæ. Propterea vocatum eſt nomen loci illius Baal Pharaſim.*

1.*Sicut diuiduntur aquæ.*] Solent enim aquæ ob ſui fluxum & mollitiem facilè diuidi, fluere & fugere, ſic Philiſtæi à Deo territi fugerunt ante Dauid per varias vias.

Vide V. Gratitudo.

VIRGINITAS.

V. Caſtitas. Luxuria.

§. 1. VIRTVS EST CÆLESTIS.

Gen.4.1. *Adam autem* 1 *cognouit Euam vxorem ſuam.*

1.*Cognouit.*] Quod quidem extra paradiſum contigiſſe conſtanter aſſerunt patres nullumque fuiſſe ibi vſum coniugij, narrarique hic poſt primorum parentum eiectionem è paradiſo, primam eorum copulam: Nuptiæ (inquit Hier. l. 1. contra Iouinian.) terram replent, virginitas paradiſum. Vide Chryſoſt. hom. 18. quomodo in paradiſo vitam æmularentur Angelicam, ſitque Angelorum conſimilis virginitas.

Gen.4.2. §. 2. QVI VIRGINES, 1 ABEL.

1.*Abel.*] Fuiſſe iſtum virginem contra ſectarios colligunt SS. PP. quod de vxore prolibuſque eius altum in ſacris literis ſilentium, quæ tamen id meminerunt in aliis vt in Cain &c.

Gen.24.15. Item 1 REBECCA.

1. *Rebecca.*] Quam meritò virgines intueantur tanquam exemplar, ad imitandam eius manſuetudinem, caritatem, verecundiam & cæteras eius virtutes quas hinc colligit P. Alapide & perſequitur Chryſoſt. hom. 48.

HIEREMIAS, vt colligitur ex c.16.v.1.

BEATA VIRGO cõſtantiſſima fuit in Virginitatis propoſito, de quo Vide Tomo 1. Verbo Maria.

1 ELIAS, ELISÆVS de quorum vxore aut filiis nihil legitur in ſacris literis.

1.*Elias.*] Ita Ambroſius.

B. PAVLVS APOSTOLVS, quod colligitur ex 1. ad Cor. c. 7.

Vide Verbo Mulier. §. de earum caſtitate.

§. 3. VIRGINITATIS PRIVILEGIA.

Num.31. 17.18. Præcipit Moyſes vt in bello contra Madianitas parcatur virginibus, occiſis omnibus iis quæ virum cognouerant. Idem ſanciunt Iſraelitæ in bello contra viros Iabes Galaad Iudic. 21. 11.

VIRTVS.

Vide Iuſtitia.

VITA.

Vide Mors. Proſperitas.

§. 1. NON COMPVTARI A DEO VITÆ annos niſi qui ſecundum rationem exiguntur.

Vide Electio §. 1. ex 1. Reg. 15.

VOLVNTAS.

§. 1. VOLVNTATEM DEVS ACCEPTAT etiam ſine facto.

Ita factum in Dauide, cuius voluntas ædificandi templum Deo placuit, quamquam noluerit ab illo exædificari Vide 1. Paral. 22. 7. V. Verbo Religio §. 1. & V. Deus c. 1. §. 9. ex Geneſis 22. 2. Reg. 7.

VOTVM.

Vide Victoria. Gratitudo. Bellum. Paupertas. Obedientia. Caſtitas.

§. 1. QVINAM VOVERINT.

Vouit Iacob votum dicens: Si fuerit Deus mecum, & cuſtodierit me in viá, per quam ego ambulo, & dederit mihi panem ad veſcendum, & veſtimentum ad induendum, reuerſuſque fuero proſperè ad domum patris mei: 1 *erit mihi Dominus in Deum, &* 2 *lapis iſte quem erexi in titulum, vocabitur Domus Dei: cunctorumque quæ dederis mihi, decimas offeram tibi.* Gen.28.20. 21.22.

1. *Erit mihi Dominus in Deum.*] id eſt, amplius eum colam quam ante, ſpecialique aliquo cultu.

2. *Lapis iſte.*] i. locus in quo eſt lapis dicabitur à me Deo quaſi templum eius aut ſacellum.

Iſrael voto ſe Domino obligans, ait: ſi tradideris populum iſtum in manu meà, delebo vrbes eius. Exaudiuitque Dominus preces Iſrael, & tradidit Chananæum, quem ille interfecit ſubuerſis vrbibus eius: & vocauit nomen loci illius Horma, id eſt, Anathema. Num.21.2. 3.

Si tradideris filios Ammon in manus meas, 1 *quicumque primus fuerit egreſſus de foribus domus meæ, mihique occurrerit reuertenti cum pace à filiis Ammon: eum Holocauſtum offeram Domino.* Iudic.11.30. 31.

1. Quicun-

1.*Quecumque.*) Occurrit autem ei filia vnigenita, v.34. quam iuxta votum immolauit, v.39. peccauit non malitia, at errore & ignorantia. Anſelmus in ca.11.ad Hebræos, putat id eum vouiſſe impulſu Spiritus ſancti, quo licitè potuit inſtar Abraham immolare filiam.

2.Para.15 18. *Eaque quæ vouerat pater ſuus, & ipſe intulit in domum Domini, argentum, & aurum, vaſorumque diuerſam ſupellectilem.*

De voto Annę matris Samuelis, quo illum Dei vouit obſequio, Vide Verbo Parentes.

1.Para 29 9. *Lætatus eſt populus, cum vota ſponte promitterent: quia corde toto offerebant ea Domino: ſed & Dauid Rex lætatus eſt gaudio magno.*

2.Par.31.6 *Sed & filij Iſrael & Iuda, qui habitabant in vrbibus Iuda, obtulerunt decimas boum & ouium, decimaſque ſanctorum, quæ vouerant Domino Deo ſuo: atque vniuerſa portantes, fecerunt aceruos plurimos.*

Iona 1.16. *Timuerunt viri timore magno Dominum, & 1 immolauerunt hoſtias Domino, & vouerunt vota.*

1.*Immolauerunt hoſtias.*) Quas vouerant in vitæ periculo conſtituti, vt ſequitur. En fructum tribulationis.

Iona 2.10. *Ego in voce laudis immolabo tibi: quæcumque 1 voui, reddam pro ſalute Domino.*

1.*Voui.*) vouerat & ipſe Ionas aliqua Deo, exiſtens in ventre ceti. En iterum fructum tribulationis.

2.Mach.3. 35. *Heliodorus hoſtia Deo oblata, & votis magnis promiſſis ei, qui viuere illi conceſſit, & Oniæ gratias agens recepto exercitu, repedabat ad Regem.*

2.Mach.9 Quanta vouerit ſe facturum bona Antiochus inſanabili plaga à Deo percuſſus Vide 2. Machabæorum 9. ſed nihil illi profuere vota illa, quæ ſolo humano timore ductus emiſit.

Vide de paupertatis voto, Verbo Paupertas.

De voto virginitatis Beatæ Virginis, V. Maria.

VXOR.

Vide Mulier. Maritus. Parentes.

§.1. Vxor. bona a Deo petenda.

Dominus Deus domini mei Abraham, 1 occurre mihi obſecro hodie, & fac miſericordiam cum domino meo Abraham. Gen.24.12

1.*Occurre.*) Hebr. fac vt occurrat, ſcilicet quod peto, id eſt, talis vxor, qualem petit filio ſuo herus meus.

§.2. Vxor maritum honoret.

Ita factum à Sara, quæ Abraham dominum ſuum vocabat. Gen.18.12.

Ita Rebecca, quæ perſpecto à longè ſponſo Iſaac honoris cauſa deſcendit de Camelo. Gen.24. 64.

§.3. Vxor maritum diligat.

Michol Dauidem diligebat, cui & vitam incolumem induſtriâ ſuâ præſtitit, dum à patre ſuo Saul quæreretur ad mortem. 1.Reg.19. 12. 13.

§.4. Vxor marito pareat.

Ne repudietur à viro, quemadmodum Regina Vaſthi ab Aſſuero rege. Eſther 1. 15.19.

§.5. Vxor marito ſæpe eſt 1 impedimento in grauibus negotijs.

1.*Impedimento.*) Atque ideo Moſes ex Madian in Ægyptum rediens cum Pharaone decertaturus, vxorem remittit ne ei ſit impedimento. Tradit Epipha. hæreſi 78. Moſen ex quo prophetare cœpit vxorem non cognouiſſe, neque enim, inquit, aliter potuiſſet eſſe Deo tam familiaris. Exo.18. 2.

§.6. Prava vxor, quot viro ſit cauſa malorum.

Iezabel cauſa fuit Achab marito, vt Naboth ſpoliaret vinea ſua, atque vt ei crimen læſæ maieſtatis tum diuinæ, tum humanæ imponeretur, ſicque lapidaretur: cauſa item fuit idololatriæ Achab, ver.25. 26. irritauitque Achab Deum ſuper reges omnes Iſrael. c.16.33. 3.Reg.20. à v.7.

4.Reg.8.18. *Ambulauit in vijs Regum Iſrael ſicut ambulauerat domus Achab: [1] filia enim Achab erat vxor eius: & fecit quod malum eſt in conſpectu Domini.*

1.*Filia Achab.*) Athalia, de qua infra v.26. vbi vocatur filia, id eſt, neptis Amri, & cap.11. vbi interfecit ſemen omne regium, vt regnet.

4.Reg.8.27. *Ambulauit in vijs domus Achab: & fecit quod malum eſt coram Domino, ſicut domus Achab gener enim domus Achab fuit.*

Eſther 5.14.& 7.10 Aman de conſilio Zares vxoris ſuæ parat Mardochæo crucem, quâ iuſto Dei iudicio pependit ipſemet.

3.Reg.11.4 *Cum eſſet iam ſenex (Salomon) deprauatum eſt cor eius per mulieres, vt ſequeretur Deos alienos: nec erat cor eius perfectum cum Domino Deo ſuo, ſicut cor David Patris eius.*

Luc.14.20 *Vxorem duxi & ideo [1] non poſſum venire.*

1.*Non poſſum.*) Alij duo ſe excuſant honeſtè, at hic omninò negat ſe poſſe venire, vt oſtendatur quanta ſit remora virtuti vxor. Item vt oſtendatur carnalem laſciuiam, quæ per hunc ſignificatur, maximè ex omnibus vitijs hominem à cœleſti cœna, id eſt, æterna beatitudine impedire, nihilque ita vt illam animum obruere, parereque faſtidium rerum diuinarum.

Iudic.14. Quam viro nocuit loquaci vxori reuelare ſecretum, patet in Samſone.

Vide V. patientia, ex Iob 2.

Anna exprobrat viro ſuo Tobiæ iſta:

Tob.2.22.23. *Manifeſtè [1] vana facta eſt ſpes tua, & [2] eleemoſynæ tuæ modò [3] apparuerunt. Atque his & alijs huiuſcemodi verbis exprobrabat ei.*

1.*Vana.*) Quia nihil recipis præmij temporalis pro ſeruitio Deo impenſo in ſepultura mortuorum.

2.*Eleemoſynæ.*) Eleemoſynarum fructus.

3.*Apparuerunt.*) ſcil. eſſe vanæ, & perijſſe.

ZELVS.

V. Religio, V. Iuſtitia vindicatiua. Princeps. Punitio. Correptio Charitas

§.1. QVINAM ZELOSI, ET QVO FRVCTV?

Agendum autem potiſſimum de Zelo honoris Dei, de Zelo namque boni proximi, Vide Verbo Charitas.

1 Simeon & Leui filij Iacob, qui Sichimitarum nece, vlti ſunt ſtuprum illatum Dinę ſorori ſuæ. Gen.34.25.

1.*Simeon, &c.*) hoc eorum factum licet iniuſtum, & contra pacta vocat Iudith c.9.v.2. zelum, ſed fuit iniquus & præproperus zelus hic, quo tamen vſus eſt Deus ad puniendos Sichimitas, ſicuti vtitur paganis, hæreticis, Turcis, nonnunquam ad caſtigandos fideles.

Cum appropinquaſſet ad caſtra vidit vitulum & choros, iratuſque valde proiecit de manu tabulas, & [1] confregit eas ad radicem montis. Arripienſque vitulum quem fecerant, combuſſit & contriuit vſque ad puluerem, quem ſparſit in aquam, & [2] dedit ex eo potum filijs Iſrael. Exo.32.19.20.

1.*Confregit.*) zelo permotus aduerſus hoſce idolorum cultores, indignum exiſtimans populo ebrio, Deumque idololatria ſua, tam impiè violanti, legem Dei digito ſcriptã tradere. Chryſ. Tabulas, inquit Ambroſ. l. de Ieiunio c.6. quas accepit abſtinentia, conteri fecit ebrietas.

2.*Dedit potum.*) Vt idolum ſuum vorent Apoſtatæ, & contemnere diſcant quod in ſeceſſum proijci vident. Hieron. ad Fabiolam

Stans in porta caſtrorum, ait: [1] ſi quis eſt Domini iungatur mihi, congregatique ſunt ad eum omnes filij Leui. Quibus ait: Hæc dicit Dominus Deus Iſrael: Ponat vir gladium ſuper femur ſuum: ite & redite de porta vſque ad portam per medium caſtrorum, & [2] occidat vnuſquiſque fratrem, & amicum, & proximum ſuum. Feceruntque filij Leui iuxta ſermonem Moyſi, cecideruntque in die illa quaſi triginta tria millia hominum: & ait Moyſes [1] conſecraſtis manus veſtras hodie Domino, vnuſquiſque in filio, & in fratre ſuo, vt detur vobis benedictio. Exo.32.26.27.28.29.

1.*Si quis eſt Domini.*) ſupple ſeruus non vituli, ſeu ſi quis veri Dei tuetur partes & cauſam.

2.*Occidat fratrem,*) .i. obuiũ quemque licet frater eſſet: En quantũ diuinæ gloriæ zelũ in

homi-

homine mortalium omnium mitiſſimo.

3. *Conſecraſtis.*] Ob hunc zelum meruerunt Leuitę benedictionem & ſacerdotium, Deuteron.33.9. ablataque ab ijs maledictio data Leui eorum parenti, Gen.49.7.

Zelum Phinees pugione perfodientem Zambri principem tribus Simeonis fornicantem cum filia nobiliſſimi principis Madianitarum, Vide Num. 25.6.7.8.14.15. cuius zeli merces fuit ceſſatio furoris Dei, qui fornicatorum 24.millia occiderat, & perpetuum ſacerdotium, v.12.13.

Ioſue 7.8.9 *Mi Domine Deus, quid dicam videns Iſraelem hoſtibus ſuis terga vertentem. Audient Chananæi, & omnes habitatores terrę, & pariter conglobati circumdabunt nos, atque delebunt nomen noſtrum de terra: & ¹ quid facies magno nomini tuo?*

1. *Quid facies, &c.*) Hoc dicit ex zelo gloriæ Dei, q.d. conſule ſaltem honori tuo, ne permittas vt Hebræi te æſtiment infidelem in promiſſis, qui eis per Moyſen, & per me victoriam promiſiſti. Item quid facies, &c. id eſt, quis colet te, ſi Hebræos deles; cum cæteri paſſim idolis ſeruiant. En zelum & orationem omni ſui amore vacuam, quare meritò fuit exaudita.

Ioſue 22. 12.&c. Cum aduerterent reliquę tribus Iſrael erexiſſe Rubenitas, Gaditas, & dimidiam tribum Manaſſe altare trans Iordanem, quod erat vetitum in lege, Leuit. 16. conuenerunt omnes in Silo, vt dimicarẽt contra illos, præmiſeruntque nuntios, per quos ab ijs ſciſcitarentur antè grauiſſimis verbis caſtigatis qua mente & cur id feciſſent.

Iudic.6.25 27. Gedeon Angelo monente ex zelo diuini honoris, deſtruit aram Baal, atque vero Deo altare erigit, ibique ſacrificat, licet id agens ſe mortis expoſuerit periculo, vt patet v. 30.

1 Reg.4. 17.18. Quanta animi fortitudo ſummus ſacerdos Heli audita filiorum morte non commouetur, at audito nuntio captæ arcæ dolore vulneratus, concidit mortuus.

1.Reg.8.6. ¹ *Diſplicuit ſermo in oculis Samuelis, eo quod dixiſſent: Da nobis regem, vt iudicet nos. Et orauit Samuel ad Dominum.*

1. *Diſplicuit.*) Quia hic agebatur honor diuinus, cuius zelator erat Samuel, videbaturque abijci Deus, qui hactenus obtinuerat apud Iſrael nomen regium: non igitur ſua cauſa, aut filiorum, quibus iudicis officium abrogabatur, dolebat Samuel.

1.Reg.14. 39.44. ¹ *Viuit Dominus ſaluator Iſrael, quia ſi per Ionathan filium meũ factum eſt, abſque retractatione morietur. Ad quod nullus contradixit ei de omni populo, & ait Saul: Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, quia morte morieris Ionatha.*

1. *Viuit Dominus.*) q.d. per Deum, formula eſt iuramenti. Fuit autem zeli plenum iſtud iuramentum, ſed incautum; cum enim neſciret Ionathas præceptum patris non peccauit comedendo.

Et ait Samuel: Sicut fecit abſque liberis mulieres gladius tuus, ſic abſque liberis erit inter mulieres mater tua. Et in fruſtra ¹ concidit eum Samuel coram Domino in Galgalis. 1.Reg.15. 33.

1. *Concidit.*) Non amore vindictæ, ſed zelo iuſtitiæ.

Dixit Elias ad eos: Apprehendite Prophetas Baal, & ne vnus quidem effugiat ex eis. Quos cum apprehendiſſent, duxit eos Elias ¹ ad torrentem Ciſon, & ² interfecit eos ibi. 3.Reg.18. 40.

1. *Ad torrentem Ciſon.*) Ne terra Iſrael pollueretur eorum ſanguine.

2. *Interfecit*) adiuuante populo, quamquam & aliquos etiam de ijs Pſeudoprophetis veriſimile eſt occidiſſe manu ſua zelo iuſtitiæ ad id impulſum, quemadmodum & Samuel interfecit regem Agag, 1.Reg.15.

¹ *Zelo zelatus ſum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum tuum filij Iſrael, altaria tua deſtruxerunt, & Prophetas tuos occiderunt gladio, & derelictus ſum ego ſolus, & quærunt animam meam, vt auferant eam.* 3.Reg.19. 14.

1. *Zelo zelatus*) .i. vehementi zelo æſtuaui.

Zelum Iehu regis Iſrael quo occidit, iuxta præceptum Dei, vniuerſum ſemen Achab, vniuerſoſque ſacerdotes, nec non & cultores Baal, Vide 4.Reg.10.à v.16.

Intrauit ex more ad corroborandum fœdus, vt quęrerent Dominum Deum patrum ſuorum in toto corde, & in tota anima ſua. Si quis autem, inquit, non quæſierit Dominum Deum Iſrael, moriatur à minimo vſque ad maximũ, à viro vſque ad mulierẽ. Iurauerruntque Domino voce magna in iubilo, & in clangore tubæ, & in ſonitu buccinarũm omnes, qui erant in Iuda cum execratione: in omni corde ſuo iurauerunt, & in tota voluntate quæſierunt eum & inuenerunt: præſtititque eis Dominus requiem per circuitũ. Sed & Maacham ¹ matrem Aſa regis ex auguſto depoſuit imperio, eo quod feciſſet in luco Simulachrum Priapi: quod omne contriuit, & in fruſta comminuens combuſſit in torrente Cedron. 2.Par.15. 13.14.16.

1. *Matrem Aſa regis.*) .i. matrem ſuam, V.3. Reg. 15. vnde patet quàm alienus fuerit ab acceptione perſonarum, quo etiam facto datur exemplum principibus, vt ſontes licet proximi eſſent, puniant.

1.Eſdra 9. 3.5. *Cum audiſſem [1] ſermonem iſtum, ſcidi pallium meũ, & tunicam, & euelli capillos capitis mei, & barbę, & ſedi mœrens, & in ſacrificio veſpertino ſurrexi de afflictione mea, & ſciſſo pallio & tunica curuaui genua mea, & expandi manus meas ad Dominum Deum meum, & dixi.*

1.*Sermonem iſtum.*) Scilicet Iſraelitas contra Dei legem, iunxiſſe connubia cum extraneis & idololatris.

1.Eſdra 10. 6. *Surrexit Eſdras ante domum Dei, & abijt ad cubiculum Iohanam filij Eliaſib, & ingreſſus eſt illuc: panem non comedit, & aquam non bibit: [1] lugebat enim tranſgreſſionem eorum, qui venerant de captiuitate.*

1.*Lugebat.*] Exemplum dat ſacerdotibus lugendi peccata populi, vt & ſuperiore teſtimonio, exemplum item dat compaſſionis in alienis malis & charitatis proximi, præter zelum diuini honoris & legis violatæ, de quo hîc.

1.Mac.2. 23.24.25. *Vt ceſſauit loqui verba hæc, acceſſit quidam Iudæus in omnium oculis ſacrificare idolis ſuper aram in ciuitate Modin ſecundum iuſſum regis: & vidit Matathias, & doluit, & contremuerunt renes eius, & accenſus eſt furor eius ſecundum iudicium legis, & inſiliens trucidauit eum ſuper aram: ſed & virum quem Rex Antiochus miſerat, qui cogebat immolare, occidit in ipſo tempore, & aram deſtruxit.*

Mat. 21. 12.13. *Intrauit Ieſus in templum Dei, & ejciebat omnes vendentes & ementes in templo, & menſas nummulariorum, & cathedras vendentium columbas euertit, & dicit eis: Scriptum eſt, domus mea, domus orationis vocabitur: vos autem feciſtis illam ſpeluncam [1] latronum.*

1.*Latronum.*) Quia Sacerdotes lucris intenti honeſta ſpecie templi, quaſi in ſpelunca latitantes, carè vendendo, vſuris, alijſque iniquis modis pauperes ſpoliabant. Miraculum hic agnoſcit Hieron. quod Chriſto nemo reſtitit, igneum quippe quiddam & diuinitatis plenum emittebat ex oculis & vultu. ſicuti voce ſua terruit eos, qui venerant ad ſe capiendum, Ioan.c.18. Vide zelum iſti ſimilem, cap. 2. Ioan. v. 14. qui fuit iſto longè prior.

Luca 9.54 55.56. *Cum vidiſſent diſcipuli eius, Iacobus & Ioannes dixerunt: Domine, [1] vis dicamus vt ignis deſcendat de cælo, & conſumat illos. Et conuerſus increpauit illos, dicens: neſcitis [2] cuius ſpiritus eſtis; Filius hominis non venit animas perdere, ſed ſaluare: & abierunt in aliud caſtellum.*

1. *Vis dicamus.*) Ex zelo gloriæ Dei & honoris Chriſti, repulſa iſta violati id dicunt, non vlla priuata vindicta, ignorabant ſc. quiſnam eſſet Euangelicus & Chriſtianus ſpiritus. Hier. Titus Boſtrenus.

2.*Cuius ſpiritus.*) q.d. videmini velle imitari Eliæ zelum, at ille non eſt meus ſeu Euangelicus ſpiritus & ratio agendi, quæ conſiſtit in manſuetudine.

Et factum eſt diſcumbente in domo, ecce [1] multi Publicani & peccatores venientes diſcumbebant cum Ieſu & diſcipulis eius. Et videntes Phariſæi dicebant diſcipulis eius: Quis cum Publicanis & peccatoribus manducat magiſter veſter. At Ieſus audiens ait: non eſt opus valentibus medicus, ſed malè habentibus. Mat. 9.10. 11.12.

1.*Multi Publicani.*) Cum his edebat & agebat Chriſtus, vt eos ad Deum conuerteret, vt eos animo ægros ſanaret. Quod idem faciebat ex humilitate, inquit Chryſoſtomus homilia 10. in Ioannem, qui & eandem aſſignat cauſam, cur Ioan. 2. ver. 2. ad nuptias, quo confluunt boni iuxta ac mali, ſe contulerit.

Dicit eis Ieſus: Meus [1] cibus eſt vt faciam voluntatem eius qui miſit me, & perficiam [2] opus eius. Ioa. 4.34.

1 *Cibus.*] id eſt, tam eſt mihi grata, ſuauis, iucunda, ſapida patris voluntas, atque eſt cibus: quia ſcilicet in procuranda mortalium ſalute verſatur.

2.*Opus eius.*) Negotium mihi ab eo impoſitum, vt ad ſalutem homines adducerem.

Et nunc Domine [1] reſpice in [2] minas eorum, & da ſeruis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum [3] in eo quod manum tuam extendas ad ſanitates, & ſigna & prodigia fieri per nomen ſancti Filij tui Ieſu. Act. 4. 29. 30.

1.*Reſpice, &c.*) Obſerua quo zelo diuinæ gloriæ hi fideles omnes ſalutis ſuę immemores, de vna Chriſti gloria ſolliciti pro ſe nihil, pro eius nomine amplificando multis orent.

2.*Minas.*) Vt omnes inanes excidant, ne obſint Chriſti gloriæ propagandæ.

3.*In eo quod, &c.*) Gręciſmus. i. extendendo manum, &c. optant fieri ſigna per nomen Ieſu ad eiuſdem gloriam.

Paulus & Barnabas cum viderent Gentes Lycaoniæ velle ſibi ſacrificare, zelo diuini honoris, quem videbant ad ſe transferri & præ humilitate tunicas ſuas conſcidunt, Act. 14. à v. 10.

Paulus cum Athenis eos exſpectaret, [1] incitabatur ſpiritus eius in ipſo, videns idololatriæ deditam ciuitatem. Act. 17. 16

1.Incita-

1.*Incitabatur.*) Zelo diuini honoris tranſlati ad dæmonum ſimulachra æſtuabat, doloreque ſummo cruciabatur, atque tabeſcebat inſtar prophetæ, Pſalm.118. vidi præuaricantes & tabeſcebam, quare non ſe continuit, quin Athenienſes increparet & doceret.

Vide Verbo Correptio, ex Iudicum 20. Verbo Bellum, §.2. Verbo Charitas, cap.3. ex 2.ad Corinthios 4. Verbo Hoſpitalitas, ex Geneſis 21. Verbo Deus, cap.1. parag.7. ex 2. Paral.21.

§.2. ZELVM PRO FIDE AVITAQVE religione tuenda.
Vide Fides, cap.1.§.2.

§. 3. ZELVM CVM MANSVETVDINE IVNgendum.
Vide Correptio & V. Manſuetudo, ex 2. Reg. 23.

§.4. ZELI MERCES.

4 Reg 2. 11. Elias ob zelum in idololatras, cæteraſque eius virtutes rapitur [1] in cælum [2] curru igneo.

1.*In cælum.*) i. in aera ad locum aliquem amœnum, vbi viuit ſine concupiſcentia, morbo, peccato, corruptione, in perpetua Dei contemplatione.

2.*Curru igneo.*) congruit ignis ignito eius animo & zelo, Vide Eccli.48.v.1.

4. Reg. 10. 30.36. *Dixit Dominus ad Iehu, quia [1] ſtudioſè egiſti quod rectum erat, & placebat in oculis meis, & omnia, quæ erant in corde meo feciſti contra domum Achab; filij tui vſque ad quartam generationem ſedebunt ſuper thronum Iſrael: Dies autem quos regnauit Iehu ſuper Iſrael, viginti & octo anni ſunt in Samaria.*

1.*Studioſè egiſti.*) Hoc ſtudium Deo placendi vocat ipſe Iehu zelum v.16.

Vide etiam paſſim §.1.

§. 5. ZELVS INDISCRETVS.
Vide Inuidia.

Zelum indiſcretum Ioſue pro gloria Moyſis, Vide V. Inuidia.

2. Reg. 16. Indiſcreto item zelo ferebatur Abiſai, dum voluit amputare caput Semei maledicentis Dauidi, quare id non permiſit Dauid.

Mat. 16. Petrus ex zelo indiſcreto conatur auocare Chriſtum à morte.

Pharisæi iniqui erant zelatores Sabbathi, carpentes Chriſtum, quod eo die miracula faceret. Item cum reprehenderent Apoſtolos id temporis vellentes ſpicas pręfame. Item cum ſe feruentiores oſtenderent zelatores traditionum ſuarum, quàm Dei mādatorum. Item cum aſſererent eum teneri iuramento, qui iuraſſet per aurum templi, non autem, qui per templum ipſum; quâ doctrinâ ſe exhibebāt maiores zelatores auri, quàm templi, de quo vide Verbo Auaritia. Luc.6.& 13. Mat.12. Mat. 15. Mat.23.

Tunc oblati ſunt ei paruuli, vt manus eis imponeret & oraret. Diſcipuli autem [1] increpabant eos: Ieſus verò ait illis: Sinite paruulos, & nolite eos prohibere ad me venire, [2] talium eſt enim regnum cælorum. Mat.19.13 14.

1.*Increpabant.*) zelo quodam præpoſtero zelantes tum magiſtri ſui quietem, qui plus ſatis rebus maioribus occupabatur, tum honorem, quem indignum videbatur tam abiectis rebus diſtineri.

2.*Talium.*) Non dicit iſtorum (ait Hiero.) ſed talium .i. eorum, qui eos humilitate, innocentia, & ſimplicitate imitabuntur.

Videntes Diſcipuli (tantam vnguenti effuſionem ſuper caput Chriſti) indignati ſunt, dicentes: Vt quid perditio hæc? potuit enim iſtud venumdari multo & [1] dari pauperibus. Mat.26.8 9.

1.*Dari pauperibus.*) Quorum curam habere iā didicerant Chriſti exemplo, ſed præpoſterum fuiſſe eorum zelum docet Chriſtus, laudando factum iſtud Magdalenę.

Reſpondens Ioannes dixit: Præceptor, vidimus quendam in nomine tuo eijcientem dæmonia, & [1] prohibuimus eum, quia [2] non ſequitur nobiſcum. Et ait ad illum Ieſus: nolite prohibere: qui enim non eſt [3] aduerſum vos, [4] pro vobis eſt. Luca 9.49 50.

1.*Prohibuimus*) Zelo indiſcreto, non inuidia, ait Ianſen.

2.*Non ſequitur.*] Non eſt in noſtro comitatu, non eſt nobiſcum in tuo conturbernio.

3.*Aduerſum vos.*) Contrarius vobis, cum eadem agat quæ vos, ac re ipſa nomē meum hominibus commendet.

4.*Pro vobis eſt.*) veſtrum negotium adiuuat.

Zelum indiſcretum Iacobi & Ioannis volētium immittere ignem in Samaritanos, qui reiecerant Chriſtum, Vide ſupra §.1. ex Lucæ 9.

Arguit Chriſtus zelum Petri, ſe defendentis, auremque Malcho amputantis, cum eſſet tempus patientiæ exhibendæ. Mat.26.

Ioan.3.26. *Venerunt ad Ioannem (diſcipuli eius) & [1] dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu [2] teſtimonium perhibuiſti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum.*

1. *Dixerunt.*) Ex zelo indiſcreto gloriæ magiſtri ſui, quam videbant ſenſim obſcurari

2. *Teſtimonium perhibuiſti.*) Quem tuo teſtimonio clarum effeciſti, cum eſſet antea obſcurus.

Acto.5.16. 17.18. *Concurrebat multitudo vicinarum ciuitatum Ieruſalem, afferentes ęgros & vexatos à ſpiritibus immundis, qui curabantur omnes. Exſurgens autem Princeps Sacerdotum, & omnes, qui cum illo erant, quæ eſt hæreſis Sadducæorum repleti ſunt zelo: & iniecerunt manus in Apoſtolos, & poſuerunt eos in cuſtodiâ publicâ.*

Pauli zelum præpoſterum, dum Dei Eccleſiam perſequeretur, Vide Actor.8.& 9.& & 22.& ad Galatas c.1.

Sequenti ſabbato penè vniuerſa ciuitas conuenit audire verbum Dei: Videntes autem turbas Iudæi repleti ſunt zelo, & contradicebant his, quæ à Paulo dicebantur, & blaſphemabant. Act.13.44 45.

THESAVRVS ORATIONVM IACVLATORIARVM,

EX

SACRIS LITTERIS

VTRIVSQVE TESTAMENTI.

Additâ explicatione obſcuriorum.

AVTHORE

R. Patre ANTONIO DE BALINGHEM

SOCIETATIS IESV.

VIRGINITAS.

V. Caſtitas. Luxuria.

§. 1. VIRTVS EST CÆLESTIS.

Gen.4.1. *Adam autem* 1 *cognouit Euam vxorem ſuam.*

1.*Cognouit.*] Quod quidem extra paradiſum contigiſſe conſtanter aſſerunt patres nullumque fuiſſe ibi vſum coniugij, narrarique hic poſt primorum parentum eiectionem è paradiſo, primam eorum copulam: Nuptiæ (inquit Hier. l. 1. contra Iouinian.) terram replent, virginitas paradiſum. Vide Chryſoſt. hom. 18. quomodo in paradiſo vitam æmularentur Angelicam, ſitque Angelorum conſimilis virginitas.

§. 2. QVI VIRGINES, 1 ABEL.

Gen.4.2.

1.*Abel.*] Fuiſſe iſtum virginem contra ſectarios colligunt SS. PP. quod de vxore prolibuſque eius altum in ſacris literis ſilentium, quæ tamen id meminerunt in aliis vt in Cain &c.

Gen.24.15. Item 1 REBECCA.

1. *Rebecca.*] Quam meritò virgines intueantur tanquam exemplar, ad imitandam eius manſuetudinem, caritatem, verecundiam & cæteras eius virtutes quas hinc colligit P. Alapide & perſequitur Chryſoſt. hom. 48.

HIEREMIAS, vt colligitur ex c. 16. v. 1.

BEATA VIRGO cōſtantiſſima fuit in Virginitatis propoſito, de quo Vide Tomo 1. Verbo Maria.

1 ELIAS, ELISÆVS de quorum vxore aut filiis nihil legitur in ſacris literis.

1.*Elias.*] Ita Ambroſius.

B. PAVLVS APOSTOLVS, quod colligitur ex 1. ad Cor. c. 7.

Vide Verbo Mulier. §. de earum caſtitate.

§. 3. VIRGINITATIS PRIVILEGIA.

Num.31.17.18. Præcipit Moyſes vt in bello contra Madianitas parcatur virginibus, occiſis omnibus iis quæ virum cognouerant. Idem ſanciunt Iſraelitæ in bello contra viros Iabes Galaad Iudic. 21. 11.

VIRTVS.

Vide Iuſtitia.

VITA.

Vide Mors. Proſperitas.

§. 1. NON COMPVTARI A DEO VITÆ ANNOS NISI QUI SECUNDUM RATIONEM EXIGUNTUR.

Vide Electio §. 1. *ex* 1. *Reg.* 15.

VOLVNTAS.

§. 1. VOLVNTATEM DEVS ACCEPTAT ETIAM SINE FACTO.

Ita factum in Dauide, cuius voluntas ædificandi templum Deo placuit, quamquam noluerit ab illo exædificari Vide 1. Paral. 22. 7. V. Verbo Religio §. 1. & V. Deus c. 1. §. 9. ex Geneſis 22. 1.Reg.7.

VOTVM.

Vide Victoria. Gratitudo. Bellum. Paupertas. Obedientia. Caſtitas.

§. 1. QVINAM VOVERINT.

Vouit Iacob votum dicens: Si fuerit Deus mecum, & cuſtodierit me in viâ, per quam ego ambulo, & dederit mihi panem ad veſcendum, & veſtimentum ad induendum, reuerſuſque fuero proſperè ad domum patris mei: 1 *erit mihi Dominus in Deum, &* 2 *lapis iſte quem erexi in titulum, vocabitur Domus Dei: cunctorumque quæ dederis mihi, decimas offeram tibi.* Gen.28.20.21.22.

1.*Erit mihi Dominus in Deum.*] id eſt, amplius eum colam quam ante, ſpecialique aliquo cultu.

2. *Lapis iſte.*] i. locus in quo eſt lapis dicabitur à me Deo quaſi templum eius aut ſacellum.

Iſrael voto ſe Domino obligans, ait: ſi tradideris populum iſtum in manu meâ, delebo vrbes eius. Exaudiuitque Dominus preces Iſrael, & tradidit Chananæum, quem ille interfecit ſubuerſis vrbibus eius: & vocauit nomen loci illius Horma, id eſt, Anathema. Num.21.2.3.

Si tradideris filios Ammon in manus meas, 1 *quicunque primus fuerit egreſſus de foribus domus meæ, mihique occurrerit reuertenti cum pace à filijs Ammon: eum Holocauſtum offeram Domino.* Iud. c. 11. 30. 31.

1. Quicun-

1. *Quicumque.*) Occurrit autem ei filia vnigenita, v. 34. quam iuxta votum immolauit, v. 39. peccauit non malitia, at errore & ignorantia. Anſelmus in ca. 11. ad Hebræos, putat id eum vouiſſe impulſu Spiritus ſancti, quo licitè potuit inſtar Abraham immolare filiam.

2. Para. 15. 18. *Eaque quæ vouerat pater ſuus, & ipſe intulit in domum Domini, argentum, & aurum, vaſorumque diuerſam ſupellectilem.*

De voto Annę matris Samuelis, quo illum Dei vouit obſequio, Vide Verbo Parentes.

1. Para. 29. 9. *Lætatus eſt populus, cum vota ſponte promitterent: quia corde toto offerebant ea Domino: ſed & Dauid Rex lætatus eſt gaudio magno.*

2. Par. 31. 6. *Sed & filij Iſrael & Iuda, qui habitabant in vrbibus Iuda, obtulerunt decimas boum & ouium, decimaſque ſanctorum, quæ vouerant Domino Deo ſuo: atque vniuerſa portantes, fecerunt aceruos plurimos.*

Iona 1. 16. *Timuerunt viri timore magno Dominum, &* [1] *immolauerunt hoſtias Domino, & vouerunt vota.*

1. *Immolauerunt hoſtias.*) Quas vouerant in vitæ periculo conſtituti, vt ſequitur. En fructum tribulationis.

Iona 2. 10. *Ego in voce laudis immolabo tibi: quæcumque* [1] *voui, reddam pro ſalute Domino.*

1. *Voui.*) vouerat & ipſe Ionas aliqua Deo, exiſtens in ventre ceti. En iterum fructum tribulationis.

2. Mach. 3. 35. *Heliodorus hoſtia Deo oblata, & votis magnis promiſſis ei, qui viuere illi conceſſit, & Oniæ gratias agens recepto exercitu, repedabat ad Regem.*

2. Mach. 9. Quanta vouerit ſe facturum bona Antiochus inſanabili plaga à Deo percuſſus Vide 2. Machabæorum 9. ſed nihil illi profuere vota illa, quæ ſolo humano timore ductus emiſit.

Vide de paupertatis voto, Verbo Paupertas.

De voto virginitatis Beatæ Virginis, V. Maria.

VXOR.

Vide Mulier. Maritus. Parentes.

§. 1. VXOR. BONA A DEO PETENDA.

Dominus Deus domini mei Abraham, [1] *occurre mihi obſecro hodie, & fac miſericordiam cum domino meo Abraham.* Gen. 24. 12.

1. *Occurre.*) Hebr. fac vt occurrat, ſcilicet quod peto, id eſt, talis vxor, qualem petit filio ſuo herus meus.

§. 2. VXOR MARITVM HONORET.

Ita factum à Sara, quæ Abraham dominum ſuum vocabat. Gen. 18. 12.

Ita Rebecca, quæ perſpecto à longè ſponſo Iſaac honoris cauſa deſcendit de Camelo. Gen. 24. 64.

§. 3. VXOR MARITVM DILIGAT.

Michol Dauidem diligebat, cui & vitam incolumem induſtriâ ſuâ præſtitit, dum à patre ſuo Saul quæreretur ad mortem. 1. Reg. 19. 12. 13.

§. 4. VXOR MARITO PAREAT.

Ne repudietur à viro, quemadmodum Regina Vaſthi ab Aſſuero rege. Eſther 1. 15. 19.

§. 5. VXOR MARITO SÆPE EST 1 IMPEDIMENTO IN GRAUIBUS NEGOTIJS.

1. *Impedimento.*) Atque ideo Moſes ex Madian in Ægyptum rediens cum Pharaone decertaturus, vxorem remittit ne ei ſit impedimento. Tradit Epipha. hæreſi 78. Moſen ex quo prophetare cœpit vxorem non cognouiſſe, neque enim, inquit, aliter potuiſſet eſſe Deo tam familiaris. Exo. 18. 2.

§. 6. PRAVA VXOR, QVOT VIRO SIT cauſa malorum.

Iezabel cauſa fuit Achab marito, vt Naboth ſpoliaret vinea ſua, atque vt ei crimen læſæ maieſtatis tum diuinæ, tum humanæ imponeretur, ſicque lapidaretur: cauſa item fuit idololatriæ Achab, ver. 25. 26. irritauitque Achab Deum ſuper reges omnes Iſrael. c. 16. 33. 3. Reg. 21. à v. 7.

4.Reg.8.18. *Ambulauit in vijs Regum Iſrael ſicut ambulauerat domus Achab: [1] filia enim Achab erat vxor eius: & fecit quod malum eſt in conſpectu Domini.*

1.*Filia Achab.*) Athalia, de qua infra v.26. vbi vocatur filia, id eſt, neptis Amri, & cap.11. vbi interfecit ſemen omne regium, vt regnet.

4.Reg.8.27. *Ambulauit in vijs domus Achab: & fecit quod malum eſt coram Domino, ſicut domus Achab gener enim domus Achab fuit.*

Eſther 5.14.& 7.10. Aman de conſilio Zares vxoris ſuæ parat Mardochæo crucem, quâ iuſto Dei iudicio pependit ipſemet.

3.Reg.11.4 *Cum eſſet iam ſenex (Salomon) deprauatum eſt cor eius per mulieres, vt ſequeretur Deos alienos: nec erat cor eius perfectum cum Domino Deo ſuo, ſicut cor Dauid Patris eius.*

Luc.14.20 *Vxorem duxi & ideo [1] non poſſum venire.*

1.*Non poſſum.*) Alij duo ſe excuſant honeſtè, at hic omninò negat ſe poſſe venire, vt oſtendatur quanta ſit remora virtuti vxor. Item vt oſtendatur carnalem laſciuiam, quæ per hunc ſignificatur, maximè ex omnibus vitijs hominem à cœleſti cœna, id eſt, æterna beatitudine impedire, nihilque ita vt illam animum obruere, parereque faſtidium rerum diuinarum.

Iudic.14. Quam viro nocuit loquaci vxori reuelare ſecretum, patet in Samſone.

Vide V. patientia, ex Iob 2.

Anna exprobrat viro ſuo Tobiæ iſta:

Tob.2.22.23. *Manifeſtè [1] vana facta eſt ſpes tua, & [2] eleemoſynæ tuæ modò [3] apparuerunt. Atque his & alijs huiuſcemodi verbis exprobrabat ei.*

1.*Vana.*) Quia nihil recipis præmij temporalis pro ſeruitio Deo impenſo in ſepultura mortuorum.

2.*Eleemoſynæ.*) Eleemoſynarum fructus.

3.*Apparuerunt.*) ſcil. eſſe vanæ, & perijſſe.

ZELVS.

V. Religio. V. Iuſtitia vindicatiua. Princeps. Punitio. Correptio Charitas

§.I. QVINAM ZELOSI, ET QVO FRVCTV?

Agendum autem potiſſimum de Zelo honoris Dei, de Zelo namque boni proximi, Vide Verbo Charitas.

[1] Simeon & Leui filij Iacob, qui Sichimitarum nece, vlti ſunt ſtuprum illatum Dinę ſorori ſuæ. Gen.34.25.

1.*Simeon, &c.*) hoc eorum factum licet iniuſtum, & contra pacta vocat Iudith c.9.v.2. zelum, ſed fuit iniquus & præproperus zelus hic, quo tamen vſus eſt Deus ad puniendos Sichimitas, ſicuti vtitur paganis, hæreticis, Turcis, nonnunquam ad caſtigandos fideles.

Cum appropinquaſſet ad caſtra vidit vitulum & choros, iratuſque valde proiecit de manu tabulas, & [1] confregit eas ad radicem montis. Arripienſque vitulum quem fecerant, combuſſit & contriuit vſque ad puluerem, quem ſparſit in aquam, & [2] dedit ex eo potum filijs Iſrael. Exo.32.19.20.

1.*Confregit.*) zelo permotus aduerſus hoſce idolorum cultores, indignum exiſtimans populo ebrio, Deumque idololatria ſua, tam impiè violanti, legem Dei digito ſcriptá tradere. Chryſ. Tabulas, inquit Ambroſ. l. de Ieiunio c.6. quas accepit abſtinentia, conteri fecit ebrietas.

2.*Dedit potum.*) Vt idolum ſuum vorent Apoſtatæ, & contemnere diſcant quod in ſeceſſum proijci vident. Hieron. ad Fabiolam

Stans in porta caſtrorum, ait: [1] ſi quis eſt Domini iungatur mihi, congregatique ſunt ad eum omnes filij Leui. Quibus ait: Hæc dicit Dominus Deus Iſrael: Ponat vir gladium ſuper femur ſuum: ite & redite de porta vſque ad portam per medium caſtrorum, & [2] occidat vnuſquiſque fratrem, & amicum, & proximum ſuum. Feceruntque filij Leui iuxta ſermonem Moyſi, cecideruntque in die illa quaſi triginta tria millia hominum: & ait Moyſes [1] conſecraſtis manus veſtras hodie Domino, vnuſquiſque in filio, & in fratre ſuo, vt detur vobis benedictio. Exo.32.26.27.28.29.

1.*Si quis eſt Domini.*) ſupple ſeruus non vituli, ſeu ſi quis veri Dei tuetur partes & cauſam.

2.*Occidat fratrem,*) .i. obuiũ quemque licet frater eſſet: En quantũ diuinæ gloriæ zelũ in homi.

homine mortalium omnium mitiſſimo.

3. *Conſecraſtis.*] Ob hunc zelum meruerunt Leuitę benedictionem & ſacerdotium, Deuteron.33.9. ablataque ab ijs maledictio data Leui eorum parenti, Gen.49.7.

Zelum Phinees pugione perfodientem Zambri principem tribus Simeonis fornicantem cum filia nobiliſſimi principis Madianitarum, Vide Num. 25.6.7.8.14.15. cuius zeli merces fuit ceſſatio furoris Dei, qui fornicatorum 24.millia occiderat, & perpetuum ſacerdotium, v.12.13.

Ioſue 7.8.9 *Mi Domine Deus, quid dicam videns Iſraelem hoſtibus ſuis terga vertentem. Audient Chananæi, & omnes habitatores terrę, & pariter conglobati circumdabunt nos, atque delebunt nomen noſtrum de terra: & [1] quid facies magno nomini tuo?*

1. *Quid facies, &c.*) Hoc dicit ex zelo gloriæ Dei, q.d. conſule ſaltem honori tuo, ne permittas vt Hebræi te æſtiment infidelem in promiſſis, qui eis per Moyſen, & per me victoriam promiſiſti. Item quid facies, &c. id eſt, quis colet te, ſi Hebræos deles; cum cæteri paſſim idolis ſeruiant. En zelum & orationem omni ſui amore vacuam, quare meritò fuit exaudita.

Ioſue 22. 12.&c. Cum aduerterent reliquę tribus Iſrael erexiſſe Rubenitas, Gaditas, & dimidiam tribum Manaſſe altare trans Iordanem, quod erat vetitum in lege, Leuit. 16. conuenerunt omnes in Silo, vt dimicarēt contra illos, præmiſeruntque nuntios, per quos ab ijs ſciſcitarentur antè grauiſſimis verbis caſtigatis qua mente & cur id feciſſent.

Iudic. 6.25 27. Gedeon Angelo monente ex zelo diuini honoris, deſtruit aram Baal, atque vero Deo altare erigit, ibique ſacrificat, licet id agens ſe mortis expoſuerit periculo, vt patet v. 30. Quanta animi fortitudo ſummus ſacerdos

1. Reg. 4. 17.18. Heli audita filiorum morte non commouetur, at audito nuntio captæ arcæ dolore vulneratus, concidit mortuus.

1. Reg. 8.6. [1] *Diſplicuit ſermo in oculis Samuelis, eo quod dixiſſent: Da nobis regem, vt iudicet nos. Et orauit Samuel ad Dominum.*

1. *Diſplicuit.*) Quia hic agebatur honor diuinus, cuius zelator erat Samuel, videbatur que abijci Deus, qui hactenus obtinuerat apud Iſrael nomen regium: non igitur ſua cauſa aut filiorum, quibus iudicis officium abrogabatur, dolebat Samuel.

1. Reg. 14. 39. 44. [1] *Viuit Dominus ſaluator Iſrael, quia ſi per Ionathan filium meū factum eſt, abſque retractatione morietur. Ad quod nullus contradixit ei de omni populo, & ait Saul: Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, quia morte morieris Ionatha.*

1. *Viuit Dominus.*) q.d. per Deum, formula eſt iuramenti. Fuit autem zeli plenum iſtud iuramentum, ſed incautum; cum enim neſciret Ionathas præceptum patris, non peccauit comedendo.

Et ait Samuel: Sicut fecit abſque liberis mulieres gladius tuus, ſic abſque liberis erit inter mulieres mater tua. Et in fruſtra [1] *concidit eum Samuel coram Domino in Galgalis.* 1. Reg. 15. 33.

1. *Concidit.*) Non amore vindictæ, ſed zelo iuſtitiæ.

Dixit Elias ad eos: Apprehendite Prophetas Baal, & ne vnus quidem effugiat ex eis. Quos cum apprehendiſſent, duxit eos Elias [1] *ad torrentem Ciſon, &* [2] *interfecit eos ibi.* 3. Reg. 18. 40.

1. *Ad torrentem Ciſon.*) Ne terra Iſrael pollueretur eorum ſanguine.

2. *Interfecit*) adiuuante populo, quamquam & aliquos etiam de ijs Pſeudoprophetis veriſimile eſt occidiſſe manu ſua zelo iuſtitiæ ad id impulſum, quemadmodum & Samuel interfecit regem Agag, 1. Reg. 15.

[1] *Zelo zelatus ſum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum tuum filij Iſrael, altaria tua deſtruxerunt, & Prophetas tuos occiderunt gladio, & derelictus ſum ego ſolus, & quærunt animam meam, vt auferant eam.* 3. Reg. 19. 14.

1. *Zelo zelatus*) .i. vehementi zelo æſtuaui.

Zelum Iehu regis Iſrael quo occidit, iuxta præceptum Dei, vniuerſum ſemen Achab, vniuerſoſque ſacerdotes, nec non & cultores Baal, Vide 4. Reg. 10. à v. 16.

Intrauit ex more ad corroborandum fœdus, vt quęrerent Dominum Deum patrum ſuorum in toto corde, & in tota anima ſua. Si quis autem, inquit, non quæſierit Dominum Deum Iſrael, moriatur à minimo vſque ad maximū, à viro vſque ad mulierē. Iurauerunt que Domino voce magna in iubilo, & in clangore tubæ, & in ſonitu buccinarum omnes, qui erant in Iuda cum execratione: in omni corde ſuo iurauerunt, & in tota voluntate quæſierunt eum & inuenerunt: præſtititque eis Dominus requiem per circuitū. Sed & Maacham [1] *matrem Aſa regis ex auguſto depoſuit imperio, eo quod feciſſet in luco Simulachrum Priapi: quod omne contriuit, & in fruſta comminuens combuſſit in torrente Cedron.* 2. Par. 15. 13.14.16.

1. *Matrem Aſa regis.*) .i. matrem ſuam, V. 3. Reg. 15. vnde patet quàm alienus fuerit ab acceptione perſonarum, quo etiam facto datur exemplum principibus, vt ſontes licet proximi eſſent, puniant.

1.Eſdra 9. 3.5. *Cum audiſſem [1] ſermonem iſtum, ſcidi pallium meũ, & tunicam, & euelli capillos capitis mei, & barbę, & ſedi mœrens, & in ſacrificio veſpertino ſurrexi de afflictione mea, & ſciſſo pallio & tunica curuaui genua mea, & expandi manus meas ad Dominum Deum meum, & dixi.*

1. *Sermonem iſtum.*) Scilicet Iſraelitas contra Dei legem, iunxiſſe connubia cum extraneis & idololatris.

1.Eſdra 10 6. *Surrexit Eſdras ante domum Dei, & abijt ad cubiculum Iohanam filij Eliaſib, & ingreſſus eſt illuc: panem non comedit, & aquam non bibit: [1] lugebat enim tranſgreſſionem eorum, qui venerant de captiuitate.*

1. *Lugebat.*] Exemplum dat ſacerdotibus lugendi peccata populi, vt & ſuperiore teſtimonio, exemplum item dat compaſſionis in alienis malis & charitatis proximi, præter zelum diuini honoris & legis violatæ, de quo hîc.

1.Mac.2. 23.24.25. *Vt ceſſauit loqui verba hæc, acceſſit quidam Iudæus in omnium oculis ſacrificare idolis ſuper aram in ciuitate Modin ſecundum iuſſum regis: & vidit Matathias, & doluit, & contremuerunt renes eius, & accenſus eſt furor eius ſecundum iudicium legis, & inſiliens trucidauit eum ſuper aram: ſed & virum quem Rex Antiochus miſerat, qui cogebat immolare, occidit in ipſo tempore, & aram deſtruxit.*

Mat. 21. 12.13. *Intrauit Ieſus in templum Dei, & eijciebat omnes vendentes & ementes in templo, & menſas nummulariorum, & cathedras vendentium columbas euertit, & dicit eis: Scriptum eſt, domus mea, domus orationis vocabitur: vos autem feciſtis illam ſpeluncam [1] latronum.*

1. *Latronum.*) Quia Sacerdotes lucris intenti honeſta ſpecie templi, quaſi in ſpelunca latitantes, carè vendendo, vſuris, alijſque iniquis modis pauperes ſpoliabant. Miraculum hic agnoſcit Hieron. quod Chriſto nemo reſtitit, igneum quippe quiddam & diuinitatis plenum emittebat ex oculis & vultu, ſicuti voce ſua terruit eos, qui venerant ad ſe capiendum, Ioan. c. 18. Vide zelum iſti ſimilem, cap. 2. Ioan. v. 14. qui fuit iſto longè prior.

Luce 9.54 55.56. *Cum vidiſſent diſcipuli eius, Iacobus & Ioannes dixerunt: Domine, [1] vis dicamus vt ignis deſcendat de cælo, & conſumat illos. Et conuerſus increpauit illos, dicens: neſcitis [2] cuius ſpiritus eſtis; Filius hominis non venit animas perdere, ſed ſaluare: & abierunt in aliud caſtellum.*

1. *Vis dicamus.*) Ex zelo gloriæ Dei & honoris Chriſti, repulſa iſta violati id dicunt, non vlla priuata vindicta, ignorabant ſe quiſnam eſſet Euangelicus & Chriſtianus ſpiritus. Hier. Titus Boſtrenus.

2. *Cuius ſpiritus.*) q.d. videmini velle imitari Eliæ zelum, at ille non eſt meus ſeu Euangelicus ſpiritus & ratio agendi, quæ conſiſtit in manſuetudine.

Et factum eſt diſcumbente in domo, ecce [1] multi Publicani & peccatores venientes diſcumbebant cum Ieſu & diſcipulis eius. Et videntes Phariſæi dicebant diſcipulis eius: Quia cum Publicanis & peccatoribus manducat magiſter veſter. At Ieſus audiens ait: non eſt opus valentibus medicus, ſed malè habentibus. Mat. 9.10. 11.12.

1. *Multi Publicani.*) Cum his edebat & agebat Chriſtus, vt eos ad Deum conuerteret, vt eos animo ægros ſanaret. Quod idem faciebat ex humilitate, inquit Chryſoſtomus homilia 20. in Ioannem, qui & eandem aſſignat cauſam, cur Ioan. 2. ver. 2. ad nuptias, quò confluunt boni iuxta ac mali, ſe contulerit.

Dicit eis Ieſus: Meus [1] cibus vt faciam voluntatem eius qui miſit me, & perficiam [2] opus eius. Ioa. 4.34.

1 *Cibus.*] id eſt, tam eſt mihi grata, ſuauis, iucunda, ſapida patris voluntas, atque eſt cibus: quia ſcilicet in procuranda mortalium ſalute verſatur.

2. *Opus eius.*) Negotium mihi ab eo impoſitum, vt ad ſalutem homines adducerem.

Et nunc Domine [1] reſpice in [2] minas eorum, & da ſeruis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum [3] in eo quod manum tuam extendas ad ſanitates, & ſigna & prodigia fieri per nomen ſancti Filij tui Ieſu. Act. 4.29. 30.

1. *Reſpice, &c.*) Obſerua quo zelo diuinæ gloriæ hi fideles omnes ſalutis ſuę immemores, de vna Chriſti gloria ſolliciti pro ſe nihil, pro eius nomine amplificando multis orent.

2. *Minas.*) Vt omnes inanes excidant, ne obſint Chriſti gloriæ propagandæ.

3. *In eo quod, &c.*) Grecíſmus. i. extendendo manum, &c. optant fieri ſigna per nomen Ieſu ad eiuſdem gloriam.

Paulus & Barnabas cum viderent Gentes Lycaoniæ velle ſibi ſacrificare, zelo diuini honoris, quem videbant ad ſe transferri & præ humilitate tunicas ſuas conſcidunt, Act. 14. à v. 10.

Paulus cum Athenis eos exſpectaret, [1] incitabatur ſpiritus eius in ipſo, videns idololatriæ deditam ciuitatem. Act. 17.16

1. *Imitabatur.*) Zelo diuini honoris tranſlati ad dæmonum ſimulachra æſtuabat, doloreque ſummo cruciabatur, atque tabeſcebat inſtar prophetæ, Pſalm. 118. vidi præuaricantes & tabeſcebam, quare non ſe continuit, quin Athenienſes increparet & doceret.

Vide Verbo Correptio, ex Iudicum 20. Verbo Bellum, §. 2. Verbo Charitas, cap. 3. ex 2. ad Corinthios 4. Verbo Hoſpitalitas, ex Geneſis 21. Verbo Deus, cap. 1. parag. 7. ex 2. Paral. 21.

§. 2. ZELVM PRO FIDE AVITAQVE religione tuenda.

Vide Fides, cap. 1. §. 2.

§. 3. ZELVM CVM MANSVETVDINE IVNgendum.

Vide Correptio & V. Manſuetudo, ex 2. Reg. 23.

§. 4. ZELI MERCES.

4 Reg. 2. 11. Elias ob zelum in idololatras, cęteraſque eius virtutes rapitur, in cælum [1] curru [2] igneo.

1. *In cælum.*) .i. in aera ad locum aliquem amœnum, vbi viuit ſine concupiſcentia, morbo, peccato, corruptione, in perpetua Dei contemplatione.

2. *Curru igneo.*) congruit ignis ignito eius animo & zelo, Vide Eccli. 48. v. 1.

4 Reg. 10. 30. 36. *Dixit Dominus ad Iehu, quia [1] ſtudioſè egiſti quod rectum erat, & placebat in oculis meis, & omnia, quæ erant in corde meo feciſti contra domum Achab; filij tui vſque ad quartam generationem ſedebunt ſuper thronum Iſrael: Dies autem quos regnauit Iehu ſuper Iſrael, viginti & octo anni ſunt in Samaria.*

1. *Studioſè egiſti.*) Hoc ſtudium Deo placendi vocat ipſe Iehu zelum v. 16.

Vide etiam paſſim §. 1.

§. 5. ZELVS INDISCRETVS.

Vide Inuidia.

Zelum indiſcretum Ioſue pro gloria Moyſis, Vide V. Inuidia.

2. Reg. 16. Indiſcreto item zelo ferebatur Abiſai, dum voluit amputare caput Semei maledicentis Dauidi, quare id non permiſit Dauid.

Mat. 16. Petrus ex zelo indiſcreto conatur auocare Chriſtum à morte.

Phariſæi iniqui erant zelatores Sabbathi, carpentes Chriſtum, quod eo die miracula faceret. Item cum reprehenderent Apoſtolos id temporis vellentes ſpicas prę fame. Item cum ſe feruentiores oſtenderent zelatores traditionum ſuarum, quàm Dei mādatorum. Item cum aſſererent eum teneri iuramento, qui iuraſſet per aurum templi, non autem, qui per templum ipſum; quā doctrinâ ſe exhibebāt maiores zelatores auri, quàm templi, de quo vide Verbo Auaritia. Luc. 6. & 13. Mat. 12. Mat. 15. Mat. 23.

Tunc oblati ſunt ei paruuli, vt manus eis imponeret & oraret. Diſcipuli autem [1] increpabant eos: Ieſus verò ait illis: Sinite paruulos, & nolite eos prohibere ad me venire, [2] talium eſt enim regnum cælorum. Mat. 19, 13 14.

1. *Increpabant.*) zelo quodam præpoſtero zelantes tum magiſtri ſui quietem, qui plus ſatis rebus maioribus occupabatur, tum honorem, quem indignum videbatur tam abiectis rebus diſtineri.

2. *Talium.*) Non dicit iſtorum (ait Hiero.) ſed talium .i. eorum, qui eos humilitate, innocentia, & ſimplicitate imitabuntur.

Videntes Diſcipuli (tantam vnguenti effuſionem ſuper caput Chriſti) indignati ſunt, dicentes: Vt quid perditio hæc? potuit enim iſtud venumdari multo & [1] dari pauperibus. Mat. 26. 8 9.

1. *Dari pauperibus.*) Quorum curam habere iā didicerant Chriſti exemplo, ſed præpoſterum fuiſſe eorum zelum docet Chriſtus, laudando factum iſtud Magdalenę.

Reſpondens Ioannes dixit: Præceptor, vidimus quendam in nomine tuo eycientem dæmonia, & [1] prohibuimus eum, quia [2] non ſequitur nobiſcum. Et ait ad illum Ieſus: nolite prohibere: qui enim non eſt [3] aduerſum vos, [4] pro vobis eſt. Luca 9. 49 50.

1. *Prohibuimus*) Zelo indiſcreto, non inuidia, ait Ianſen.

2. *Non ſequitur.*] Non eſt in noſtro comitatu, non eſt nobiſcum in tuo contubernio.

3. *Aduerſum vos.*) Contrarius vobis, cum eadem agat quæ vos, ac re ipſa nomē meum hominibus commendet.

4. *Pro vobis eſt.*) veſtrum negotium adiuuat.

Zelum indiſcretum Iacobi & Ioannis volētium immittere ignem in Samaritanos, qui reiecerant Chriſtum, Vide ſupra §. 1. ex Lucæ 9.

Arguit Chriſtus zelum Petri, ſe defendentis, auremque Malcho amputantis, cum eſſet tempus patientiæ exhibendæ. Mat. 26.

THESAVRVS ORATIONVM IACVLATORIARVM,

EX

SACRIS LITTERIS VTRIVSQVE TESTAMENTI.

Additâ explicatione obſcuriorum.

AVTHORE

R. Patre ANTONIO DE BALINGHEM
Societatis Iesv.

AD LECTOREM.

VNIVERSVM Opus iſtud claudet Theſaurus orationum iaculatoriarum ex ſacratioribus litteris abhinc triennium à nobis in lucem emiſſus, præmiſſis libris quatuor de earum natura, atque accidentibus &c. Cum pars ſit quædam ſcripturæ ſacræ in locos communes diſtributæ. Fuiſſent quidem quæ in eo afferuntur ſuis quæque pro ratione rei, ſuperiore volumine digerenda locis: vt verbi cauſa ad charitatem Dei referendæ formulæ, quibus illam poſtulamus, atque ita de cæteris. Sed id eſſet actum agere, & non neceſſarium laborem ſuſcipere, cum cuiuis procliue futurum ſit, ſi precationis quidem formulam aliquam deſiderabit, Theſaurum iſtum adire, eiuſque conſulto indice, mox nanciſci quod expetit.

PRÆFATIO IN SEQVENTEM THESAVRVM.

PRÆCLARE ſanè monet Apoſtolus, ſcripturam omnem diuinitus inſpiratam, vtilem eſſe ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad erudiendum in iuſtitia, vt perfectus ſit homo Dei, ad omne opus bonum inſtructus. Verùm non recenſet hoc quidem loco (neque verò id erat ei propoſitum) omnes & ſingulos ſacrarũ litterarum vſus, atque vtilitates. Quis enim ignorat eas ad orandum non parum vtiles exiſtere? aut quis tam eſt ſacrarum rerum ignarus & rudis, vt neſciat Dei ſponſam Eccleſiam, bonam earum precationum partem, 2. ad Tim. 3. 16.

quas

quas tum in Sacroſancto Miſſæ Sacrificio adhibet, tum in Eccleſiaſtico officio, ex Sacris litteris deprompſiſſe?

Intellexit nimirum quâ eſt cæleſti prudentiâ, gratiſſimas ſponſo ſuo accidere preces eas, quæ ijs conſtarent tum verbis tum ſententijs, quarum eſſet ipſe auctor & inuentor: Neque verò minus, his affici orantem, cæleſtibuſque eius mentem oblectationibus compleri, quippe ſunt dulcia faucibus eloquia eius, ſuper mel & fauum. Fauus diſtillans labia eius. Mel & lac ſub lingua eius. Labia eius lilia diſtillantia myrrham primam. Guttur illius ſuauiſſimum, & eloquium eius dulce. Guttur eius ſicut vinum optimum, atque vt verbo concludam, totus deſiderabilis, ſiue vt vertunt Hebræi maiore adhuc emphaſi, totus deſideria.

Pſ.118.103 *Cant.4.11* *Cant.5.13 16.* *Cant.6.9.*

In eandem ſententiam S. Auguſtinus: ſacras litteras melle omni dulciores, omni pane ſuauiores, vino omni hilariores affirmat. Neque his contentus elogijs: Sapientia eſt, inquit, omnium ſapientiarum ſcriptura, ſcientia ſcientiarum, Angelorum ferculum, Archangelorũ pulmentum, Apoſtolorum gloria, Patriarcharum fiducia, Prophetarum ſpes, martyrum corona, virginum fortitudo, Monachorum refectio, Epiſcoporum vacatio, Sacerdotum cellarium, puerorum principium, viduarum doctrina, coniugatorum pulchritudo, mortuorum reſurrectio, viuentium ſempiterna protectio. Hæc eſt per quam fide ornamur, ſpe confirmamur, & charitate roboramur. Hæc eſt quã qui inuenerit, inueniet vitam, & hauriet ſalutem à Domino.

Ad fratres in Eremo ſerm.38.

Eæ porrò precationes non ita ſunt ab Eccleſia ex ſacris deſumptæ literis, vt conſtanter earum, ſempeque retineret verba: Etenim nonnullâ ſæpe in ijs factâ mutatione, ea ipſa ad ſenſus ſuos adhibet. Quin etiam earum primâ & literali quam vocant interpretatione miſſa, eas ad vſus ſuos accommodat: quę quidem notiora ſunt, quàm vt in ijs probandis diutiùs immorandum ſit. Afferam tamen vtriuſq; exempla, in eorum gratiam, quibus id non eſt ita exploratum.

Ac prioris quidem generis ſunt hæc, Eccleſiæ ſanctione ſumpturus ſacratiſſimam hoſtiam ſacerdos, Centurionis illa ad Chriſtũ verba præmittit: Domine non ſum dignus, &c. ea facta mutatione quæ propoſito congruat: cumque Centurionis fuerit vox (ſanabitur puer meus) Sacerdotis eſt (ſanabitur anima mea.) Ad hæc: cum introitus Miſſę de ſãctiſſima Trinitate petitus ſit ex hiſce Raphaelis Angeli ad Tobiam verbis: Benedicite Deum cæli, & coram omnibus viuentibus confitemini ei, quia fecit vobiſcum miſericordiam ſuam: non dubitauit Eccleſia ſancto afflata Spiritu, ita ijs ipſis ſanctiſſimę Trinitati ſupplicare, Benedicta ſit ſancta atque indiuidua Trinitas, confitebimur ei, quia fecit nobiſcum miſericordiam ſuam. Atque hæc exẽpli tantùm cauſa dicta ſint; nemo enim eſt, cui non huius generis plurima occurrant; vt & alterius, quo quidem nihil frequentiùs ab Eccleſia vſurpatum.

Matt.8. *c.12.6.* *In introitu miſſæ de ea.*

Argu-

Argumento ſit illud de Pſalmo 138. Domine probaſti me, & cognouiſti me, tu cognouiſti ſeſſionem meam & reſurrectionem meam: quæ quidem cum de ſe ipſo protuliſſet Regalis Propheta: ea ipſa placuit Eccleſiæ, reſurgenti Chriſto Domino adaptare. Item quæ grato Eccleſiaſticus recolit animo ſibi à Deo collata beneficia, imprimiſq; liberatũ ſe à preſſura flammę, & in medio ignis non æſtuaſſe: ea ipſa tum D. Laurentio: tum D. Luciæ, tum alijs etiam voluit applicata. Iam verò ad Apoſtolos trahit quæ de Iſaac prolata à ſancto Spiritu receſſet Scriptura: & ad ſanctos Confeſſores, que Moyſi primo & potiori ſenſu conueniunt. *In officio miſſæ c. 5. 6* *Eccl. 44. 25.* *In miſſa de vigilia Apoſto.* *Eccl. 45 1.*

Extra haſce mutationes duas, occurrit & tertia qua Scripturę verbis, vt ſibi ex ijs precandi ſumat formulam, aliquid addit aut detrahit. Quæ enim ab Angelis laudes, naſcẽti Chriſto Domino ſunt paucis decantatæ, quàm varijs auget acceſſionibus atque additamentis ſolemni illo cantico; Gloria in excelſis Deo.

Occurrit & quarta, qua quidem diuerſa Scripturæ loca ex varijs accerſita etiam voluminibus, in vnam precationem coëunt: cuius rei (vt cætera omittam) faciat fidem Antiphona, quam ſacerdotibus legendam ad Magnificat ſanciuit Eccleſia in horis veſpertinis diei, quæ Transfigurationis feſtum antecedit, quę tum ex cap. 1. ad Hebræos, tum ex Matt. 17. tum denique ex 2. Petri c. 1. coaluit. Tanti ſcilicet Sanctæ Eccleſiæ eſt, Dei ipſius verba efficacitatis pleniſſima, ad Deũ ipſum placandum, permouendumque adhibere.

Quod idem à ſuperioris memoriæ Patribus & conſultum, & verò factitatum, luce clarius cuiuis conſtabit; ſi tum eorum lucubrationes, tum quæ poſteritati conſcripſerunt meditandi atque orandi formulas, paulò attentiùs conſulet. Nihil ibi quidem certè magis obuium erit, quàm preces huiuſmodi ex Sacrarum potiſſimùm litterarũ verbis, ſententijſq; contextæ. Baſilius ſanè quodam loco ſuadet vehementer, peccatorum mole grauato, crebrò vt vſurpet illud ſupplicis Chananeæ: Miſerere mei Domine fili Dauid: atque vbi illa dicit (filia mea) dicat ipſe: Miſerere mei Domine fili Dauid, anima mea malè à dæmonio vexatur. Idem inculcat S. Chryſ. Antiochenis ſuis hoc ipſo allato in medium Chananeę facto. *In exhort. ad Baptiſ.* *Mat. 15. 22.* *Homil. ad popul. 79.*

Quamobrem nemo mihi vitio iure dare poſſit, ſi eorum inſiſtens veſtigijs, cum tibi piè lector hunc darem Sacrarum aſpirationum theſaurum, eas ipſas placuerit nonnumquam ex Sacræ paginę verbis paululum immutatis conficere: quod quidem cùm eſt factũ, illud ipſum marginali aſteriſco adnotatum inuenies. Id autem hoc feci tum libètiùs, tum liberiùs, quòd Theſaurus hic non breuioribus modò aſpirationibus vſui ſit futurus, verùm poſſit eſſe item materia, in qua verſentur longiores etiam commentationes.

Quid enim vetat earum vnâ & alterâ ſibi menti obiectâ, eas benè longo tempore concitare mentis affectiones, quas offert ipſa atque

conti-

continet? cùm præſertim ob earum breuitatem, & quod è ſacris litteris ſint deſumptæ, quarum verba tanquam ignis & inſtar mallei petras conterentis, ad cuiuſuis generis motiones in animo efficiendas, atque adeò cœleſti excitando igni longè accommodatiſſimæ ſint. Potuit D. Franciſcus, innumeras noctes cum ſuo, Deus meus & omnia, ex S. Pauli epiſtolis ducto, ſummo animi gaudio exigere: & non poterit vir pius ſi modò Dei ope adiutus ad id conetur, cum illis, aut ſimilibus verbis, horæ quartam partem, aut eo amplius orando conſumere. Ier. 23. 1. 1. Cor. 15. 28.

Habet is quidem varias mentis affectiones, quas cuilibet de ijs, quę infra ſubijciuntur aſpirationibus aptare poſſit: modò admirationis, modò amoris Dei, varijſque eius partibus, vt zeli gloriæ ipſius, ardentis deſiderij, vt ab omni hominum ordine diligatur, oblationis ſuijpſius ad aduerſa quæque humana hunc in finē perferenda, &c. Aliàs doloris de peccatis, qui quidem latiſſimè patet, ob varias rationes eum excitandi: aliàs ſpei & fidei: Iam commiſerationis dolorum Chriſti Domini, mortiſque eius acerbiſſimæ: iam gratiarum actionis: quibus quidem concitandis affectibus, cæteriſque quos vnctio docebit; quis non videt non parum ei abire temporis?

Atque vt faſtidium caueat, cum primùm eo ſe tentari ſentiet, tranſeat non ab hoc modo affectu ad alium; ſed alia etiam atque alia orandi aſſumptâ formulâ, eam in qua verſaretur relinquat. Nihil enim oranti inimicius quàm tædium, nihilque ei cauendum magis.

Extremum hoc moneo, quibus ex hoc theſauro non licebit ſeu ob inualetudinem, ſeu quod nullam orationis, quæ mente perficitur conſuetudinem habeant, meditandi materiam deſumere, licebit vtique lectionis (quod quidem me auctore quiuis, cum aliud nequeat, præſtabit) ſola enim ſimplexque harum aſpirationum lectio, leuiſque animi, & quaſi ſuperficie tenus tantum ad eas ipſas applicatio, non parum videtur profutura, quando ea complectitur quę in vniuerſa Scriptura ſacra maxima afficiendi vi prædita ſunt: & ſi non ipſo ſtatim initio flammam, at calorem atque ignem tandem frequenti eiuſdem rei repetitione vehementer accendet.

Sed ad quemcumquè adhibeatur vſum Theſaurus iſte, faxit Deus Opt. Max. vt eum ſortiatur finem, qui mihi propoſitus eſt, eumque in mortalium animis gignat atque contineat deuotionis, veræque pietatis ſpiritum, qui & illi amplioris glorię, his autem continentem meritorum acceſſionem afferre poſſit.

THESAVRVS SACRARVM ASPIRATIONVM EX SACRIS LITTERIS.

ADMIRATIO.

§. 1. Admirantis Dei opera & ſapientiam.

Pſ.103.25 *Quàm*[1] *magnificata ſunt opera tua Domine: omnia in*[2] *ſapientia feciſti*[3] *impleta eſt terra*[4] *poſſeſſione tua.*

Pſ.110.2. [5] *Magna opera Domini*[6] *exquiſita in omnes voluntates eius.*

§. 2. Admirantis Devm ab hominibus velle cognoſci.

Pſ.143.4.5 *Domine quid eſt homo, quia innotuiſti ei, aut filius hominis, quia reputas eum? Homo*[7] *vanitati ſimilis factus eſt, dies eius ſicut vmbra prętereunt.*

§. 3. Admirantis Devm ita obſeruare & iudicare ſtrictè hominum opera.

Iob 14.1.2.3. *Homo natus de muliere, breui viuens tempore repletur multis miſerijs. Qui quaſi flos egreditur et conteritur, & fugit velut vmbra, & nunquam in eodem ſtatu permanet. Et dignum ducis ſuper huiuſcemodi aperire oculos tuos, & adducere eum tecum in iudicium?*

§. 4. Admirantis Devm meminiſſe hominis, eique benefacere & prouidere.

Pſalm.8.5. *Quid eſt homo quod memor es eius, aut filius hominis quoniam*[8] *viſitas eum?*

§. 5. Admirantis Dei miſericordiam, ſapientiam & ſcientiam.

Rom.11.33 [9] *O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius!*

§.6. Admirantis Dei bonitatem.

Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abſcondiſti timentibus te! Quàm bonus Iſrael Deus his qui recto ſunt corde! Pſal.30.23. Pſal. 72.1.

Annotatio.

1. *Magnificata.*] .i. eximia pręſtantia & laude digna.

2. *In ſapientia.*] id eſt, ſummo cum iudicio & ratione.

3. *Impleta.*] .i. eadem opera ferè innumerabilia ſunt, ita vt terrã vniuerſam repleuerint.

4. *Poſſeſſione.*] Vocat res creatas poſſeſſionem Dei, quia omnium eſt Dominus.

5. *Magna.*] Dei enim nulla ſunt parua opera, licet nobis prę conſuetudine minùs admiranda.

6. *Exquiſita.*] .i. quæſita & parata ad quodcumq; Deo placuerit, de ijs enim facit quidquid vult.

7. *Vanitati.*] .i. rei inani & vacuę cùm ſit Deus plenitudo bonorum operum.

8. *Viſitas.*] Hic ſumitur in bonam partem pro beneficentia.

9. *O altitudo.*] .i. ô profundam Dei miſericordiam, qua nos diuites facit in omnibus. O profundam Sapientiam, &c.

AMOR DIVINVS.

Vide Zelus.

§. 1. Petentis amorem Dei.

Pſ.17.1.2.3 [1] *Diligam te Domine fortitudo mea Dominus firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus. Deus meus adiutor meus &*[2] *cornu ſalutis meæ & ſuſceptor meus.*

§. 2. PETENTIS PERSEVERANTIAM in amore Dei.

Leuit.6.12 *Ignis in ; altari meo ſemper ardeat.*

Pſ.70.9.10. *Ne proijcias me in tempore*[4] *ſenectutis, cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me.*

Ioan.13.37 *Exercentis amorem Dei. Animã meã pro te ponam.*

Luc.22.33. *Domine paratus ſum tecum in carcerem & in mortem ire.* Vide etiam V. Chriſtus §. 4.5.6.7. Et verſu Deus §.1. & 2.

Actor.21.13. *Non ſolum alligari, ſed & mori paratus ſum propter nomen Domini* IESV.

ANNOTATIONES.

1. *Diligam.*] Optantis eſt, q.d. ô vtinam te diligam, quamquam etiam eſſe poſſit promittentis, Hebraice eſt Rackam, quod ſignificat amare ex intimis viſceribus.

2. *Cornu.*] i. robur ad ſaluandum, animalium enim cornigerorũ fortitudo eſt in cornibus.

3. *Altari.*] Cordis ſcilicet.

4. *Senectutis.*] Tempus ſpiritualiter loquẽdo eſt quando feruor charitatis, quo quis flagrauit aliquando, tepeſcere incipit.

AVXILIVM DIVINVM.

POSTVLANTIS DEI AVXILIVM.

Pſ.26.15.16. *Adiutor meus eſto, ne derelinquas me, neque deſpicias me Deus ſalutaris meus. Quoniam, Pater meus & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem aſſumpſit me.*

Pſ.34.1.2.3 *Iudica Domine nocentes me, expugna impugnantes me. Apprehende arma & ſcutum, & exurge in adiutorium mihi,* [2] *effunde frameam, &* [3] *conclude aduerſus eos qui perſequuntur me,* [4] *dic animæ meæ, Salus tua ego ſum.*

Pſ.59.12. *Da nobis auxilium de tribulatione, quia vana ſalus hominis? Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuuandum me feſtina.*

Pſ.69.1.6.7. *Ego egenus & pauper ſum, Deus adiuua me. Adiutor meus & liberator meus es tu, Domine ne moreris.*

Pſ.70.13. *Deus ne elongeris à me, Deus meus in auxilium meum reſpice.*

Pſal.78.9. *Adiuua nos Deus ſalutaris noſter, & propter gloriã nominis tui Domine libera nos, & propitius eſto peccatis noſtris propter nomen tuum.*

Pſal.79.3. [5] *Excita potentiam tuam & veni vt ſaluos facias nos.*

Pſal.83.9. *Protector noſter aſpice Deus, &* [6] *reſpice in faciem Chriſti tui.*

Pſ.108.26. *Adiuua me Domine Deus meus, ſaluum me fac ſecũdum miſericordiam tuam. Et tu Domine,* [7] *fac*

Ibid.21. *mecum propter nomen tuum, quia ſuauis eſt miſericordia tua.*

Pſal.113.9. [8] *Non nobis Domine non nobis, ſed nomini tuo da gloriam.*

ANNOTATIONES.

1. *Pater.*] Nõ erat puer Dauid vt egeret parentũ ope, nec ei graue fuiſſet ea ætate deſeri à parentibus. At innuere vult ſe eſſe inſtar infantis recens editi, quem parentes dereliquẽre omni iniuriæ expoſitum. Et certè tales ſumus, imò deteriore conditione, multoque ad ſingula egentiores Dei gratiâ, quam hic infantulus Parentum auxilio.

2. *Effunde frameam.*] i. educ gladium, verbo autem effunde ſignificatur velocitas euaginandi, & conſequenter auxilij præſtandi, petitque non tam eximi quam citiſſimè fundi gladium è vagina.

3. *Conclude.*] i. manibus claude ſeu fortiter ſtringe, vt firmiter teneas & ferias fortius.

4. *Dic animæ.*] i. interiore tua inſpiratione promitte animæ meæ te allaturum ei ſalutẽ.

5. *Excita.*] Videtur enim quaſi ſopita diuina potentia, dum nos affligi ſinit, auxiliumque differt.

6. *Et reſpice.*] i. reſpice Chriſtum tuum, Agnum immaculatum, qui tollit peccata mundi ac propter eum protege nos.

7. *Fac mecum.*] Scilicet benignè.

8. *Non nobis, &c.*] i. in hoc auxilio quod petimus non attendas merita noſtra, quę nulla ſunt, ſed gloriam tuam.

BEATITVDO. V. Gloria.

PETENTIS BEATITVDINEM.

Domine oſtende nobis Patrem & ſufficit nobis. Ioan.14.8.

BELLVM.

V. Victoria. Oratio. Tribulatio. Tentatio.

ORANTIS BELLI TEMPORE.

Peccauimus cum patribus noſtris, iniuſtè egimus iniquitatem fecimus: Tu quia pius es miſerere noſtri, aut in tuo flagello vindica iniquitates noſtras, & noli tradere confitentes te populo qui ignorat te, vt non dicant inter gentes vbi eſt Deus eorum? Iudith 7.19.20.

Tu es Deus noſter qui conteris bella ab initio, & Dominus nomen eſt tibi: Erige brachium tuum ab initio; & allide virtutem illorum in virtute tua, cadat virtus eorum in iracundia tua, qui promittunt ſe violare ſancta tua. Iudith.9.10.11.

Et nunc Domine Rex Deus Abraham miſerere populi tui, quia volunt nos inimici noſtri perdere & hæreditatem tuam delere. Ne deſpicias partẽ tuam quam redemiſti tibi. V. ver. ſeq. & c.14. v.16. & 19. & Pſ.43. integrum. Eſther 13.15.

Mi Do-

Ioſue 7.8.9 Mi Domine Deus quid dicam videns Iſraelem hoſtibus ſuis terga vertentem? & quid facies [1] magno nomini tuo.

ANNOTATIO.

1. *Quid facies.*] q. d. Conſule famæ tuæ, dicent enim hoſtes te non ſeruare promiſſa, vel te non eſſe ſatis potentem, vel, quis colet nomen tuum ſi nos ſeruos tuos ſinas perire?

BENEDICERE.

V. Laus.

§. 1. Benedicentis Deo.

1. ad Tim. 6.16. *O Rex Regum & Domine dominantium, qui ſolus habes immortalitatem, & lucem habitas inacceſſibilē, tibi honor & imperium ſempiternū. Amē.*

Rom. 9.5. *Sit ſuper omnia Deus benedictus in ſecula. Amen.*

Ad Eph. 3. 20.21. *Ei qui potens eſt omnia facere ſuperabundāter quàm petimus aut intelligimus, ſecūdum virtutem quæ operatur in nobis. Ipſi gloria in Eccleſia & in Chriſto* IESV *in omnes generationes ſeculi ſeculorum. Amen.*

1. Pet. 1.3. *Benedictus Deus & Pater Domini noſtri* IESV *Chriſti, qui ſecundum miſericordiam ſuam magnam* [1] *regenerauit nos in ſpem viuam per reſurrectionem* IESV *Chriſti ex mortuis* [2] *in hæreditatem incorruptibilem, & incontaminatam & immarceſſibilem.*

Pſa. 67.21. *Benedictus Dominus* [3] *die quotidie.*

Pſal. 71.17 19.20. *Sit nomen eius benedictum in ſecula,* [4] *ante ſolem permanet nomē eius. Benedictus Dominus Deus Iſrael qui facit mirabilia ſolus. Et benedictum nomen maieſtatis eius in æternum, & replebitur maieſtate eius omnis terra: fiat, fiat.*

Pſal. 112.2. *Sit nomen Domini benedictum, ex hoc nunc & vſque in ſæculum.*

Pſa. 134.21 *Benedictus Dominus* [5] *ex Sion qui habitat in Hieruſalem.*

§. 2. Seipſum invitantis ad benedicendum Deo ob varia in ſe collata beneficia.

Pſ. 102.1.2 3.4.5. *Benedic anima mea Domino, & omnia quæ intra me ſunt nomini ſancto eius. Benedic anima mea Domino, & noli obliuiſci omnes* [6] *retributiones eius, qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui ſanat omnes infirmitates tuas. Qui redimit de interitu vitam tuam, qui coronat te in miſericordia & miſerationibus. Qui replet in bonis deſiderium tuum, &c.*

§. 3. Item ob potentiam, et Sapientiam in mundi creatione.

Pſal. 103.1. *Benedic anima mea Domino: Domine Deus meus magnificatus es vehementer, &c.*

§. 4. Invitantis iuſtos ad Deo benedicendum.

Ecce nunc benedicite Dominum omnes ſerui Domini, &c. Pſal. 133.1.

§. 5. Invitantis ad idipſum creaturas vniuerſas.

Benedicite Domino omnia opera eius, [8] *in omni loco dominationis eius.* Pſ. 102.22.

§. 6. Invitantis Angelos.

Benedicite Domino omnes Angeli eius, potentes virtute, facientes verbum illius [9] *ad audiendam vocem ſermonum eius.* Pſ. 102.20.

§. 7. Invitantis spiritus omnes beatos.

Benedicite Domino omnes [10] *virtutes eius, miniſtri eius qui facitis voluntatem eius.* Pſ. 102.21.

§. 8. Postulantis benedici a Deo.

Benedicat nos Deus, Deus noſter, benedicat nos Deus. Pſalm. 62.

Benedic etiam & mihi Pater mi. Numquid & reſeruaſti mihi benedictionem? Gen. 27.34 36.

Num vnam tantum benedictionem habes Pater? mihi quoque obſecro vt benedicas. Gen. 27.38.

§. 9. Benedicentis, seu bene precantis alicui.

Benedic Domine fortitudini eius, & opera manuum illius ſuſcipe. Deut. 33.11.

ANNOTATIONES.

1. *Regenerauit, &c.*]. i. renaſci nos fecit generatione ſpirituali (quæ eſt ſecunda hominis natiuitas) in ſpem vitæ æternæ.

2. *In hæreditatem.*] id eſt, vt ſuo tempore accipiamus illam.

3. *Die quotidie.*] id, eſt, omni die ſemper.

4. *Ante ſolem.*] Idem eſt quod (in ſæcula) quaſi dicat, quamdiu ſol erit.

5. *Ex Sion.*] Petit vt benedictio Domini proficiſcatur ex Sion, id eſt, à ciuibus Sion.

6. *Retributiones.*] Beneficia vocat retributiones; quia quoduis eius in nos beneficium non ſimplex eſt, vt ita loquar, tributio & largitio: at duplex eſt & repetita. Beneficium enim eſt quòd non punit nos pro merito; Rurſus beneficium eſt quòd pro tot peccatis noſtris tot bona retribuit.

7. *Magnificatus.*] i. ex operibus tuis quæ tum potentiam, tum ſapientiā tuam deprædicant, magnus valde factus es in oculis omnium.

8. *In omni, &c.*] i. vbi, vbi ſitis, ſeu in cælo,

ſeu terra, ſeu mari, cùm vbique dominetur.

9. *Ad audiendam, &c.*] Significat finem cur faciant Angeli verbum Dei, nõ ob aliam ſcilicet cauſam, quã vt obediant voci eius, ſeq; fideles ſeruos præſtent: q.d. Non ob aliquam ſuam aut vtilitatem, aut neceſſitatem.

10. *Virtutes.*] Per eas intellige omnes exercitus cæleſtes etiam Cherubini & Seraphini, nõ autem propriè dictas tantũ virtutes, quæ ſunt ſeptimi chori inter beatos Spiritus.

BENEFICIVM.

V. Gratitudo. Gratiarum actio.

AGNOSCENTIS DIVINA BENEFICIA.

Tob. 12.2 *Quid dignum eſſe poterit beneficijs eius.*

Gen. 32.10. *Minor ſum cunctis miſerationibus tuis & [1] veritate tua, quam expleſti ſeruo tuo.*

Pſ. 115.134 *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? [2] calicem ſalutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo.*

ANNOTATIONES.

1. *Veritate.*] id eſt, fidelitate in ſeruandis Præceptis.

2. *Calicem ſalutaris.*] id eſt, calicem ſalutiferum, quo intelligantur tribulationes, pericula, ipſa etiam mors pro Chriſto obita.

CALVMNIA.

PETENTIS LIBERARI A CALVMNIIS.

Redime me à calumnijs hominum vt cuſtodiam mandata tua. Vide plura Pſalmo 25.

Tob. 3. 15. *Peto, Domine, vt de vinculo improperij huius abſoluas me, aut certè deſuper terram eripias me.*

CASTITAS.

§. 1. PETENTIS CASTITATEM.

Luc. 12.35. *Domine ſint lumbi mei præcincti.*

2. Cor. 12.7 *Aufer à me ſtimulum carnis, Angelum Satanæ, qui me colaphizat.*

Pſ. 25.2. *Vre renes meos & cor meum.*

Pſ. 37.8. *Lumbi mei impleti ſunt illuſionibus.*

Sap. 8.21. *Scio quoniam aliter non poſſum eſſe continens, niſi tu des ô Deus meus.*

Eccl. 23. 6. *Domine Pater & Deus vitæ meæ, aufer à me ventris concupiſcentias, & concubitus concupiſcentiæ ne apprehendant me.*

§. 2. PROPONENTIS SERVARE CASTITATEM.

Iob 31.12. *Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidẽ de Virgine. [1] Quam enim partem haberet in me Deus deſuper, & hæreditatem Omnipotens de excelſis?*

ANNOTATIO.

1. *Quam enim partem, &c.*] q.d. Nullum cõmercium, nullam manſionem haberet in me; ſoli enim caſti ſunt templum Dei.

CHARITAS.

EXERCENTIS ACTIONEM CHARITATIS erga proximum.

Aut dimitte eis hanc noxam, aut, ſi non facis, dele me de libro tuo quem ſcripſiſti. Exod. 32. 32.

Opto [1] *Anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis.* Rom. 9.3.

ANNOTATIO.

1. *Anathema.*] id eſt, ſeparatus, non quo ad gratiam, at quo ad gloriam.

CHRISTVS DOMINVS.

§. 1. LAVDANTIS CHRISTVM.

O [1] ſplendor gloriæ, & [2] figura ſubſtantiæ Patris, [3] portanſque omnia verbo virtutis tuæ, purgationem peccatorum faciens, ſedens ad dexterã Maieſtatis in excelſis, tantò melior Angelis effectus, quantò differentius præ illis nomen hæreditaſti. Hebr. 1.3.

O flos campi ô liliũ conuallium. [4] Sicut malus inter ligna ſiluarum, ſic dilectus meus inter filios. Cant. 2.1.3

Pulchriores ſunt oculi tui vino, & dentes tui lacte candidiores. Gen. 49.12.

Dilectus meus [5] cãdidus & [6] rubicundus, electus ex millibus. [7] Caput eius aurum optimum, &c. Cant. 5.10.

O ſpecioſe forma præ filijs hominũ, diffuſa eſt [8] gratia in labijs tuis, [9] propterea benedixit te Deus in æternum &c. ciuſdem generis hoc eodem pſalmo. Pſ. 44.3.

O imago Dei inuiſibilis, primogenite omnis creaturę, [10] in quo condita ſunt vniuerſa in cælis & in terra. O caput corporis Eccleſiæ, ô principium, ô primogenite ex mortuis in omnibus primatum tenens, in quo complacuit omnem plenitudinem diuinitatis inhabitare & pacificare per ſanguinem crucis tuæ, ſiue quę in terris, ſiue quæ in cælis ſunt. Ad Coloſ. 1.15.16. &c.

§. 2. CHRISTI ADVENTVM ardenter optantis.

Deſcende [11] ſicut pluuia in vellus, & ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram. Pſ. 71.6.

Vtinam dirumperes cælos & deſcenderes. Iſa 64.

Rorate cæli deſuper, & nubes pluant iuſtum: aperiatur terra & germinet Saluatorem. Iſai. 45.8.

[12] *Oſculetur me oſculo oris ſui.* Cant. 1.1.

Quis mihi det te fratrem meũ ſugentem vbera matris meæ, vt inueniam te foris, & deoſculer te? Cant. 8.1.

Oſten-

Pſ 84.7. *Oſtende nobis Domine* [13] *miſericordiam tuam, &* [14] *ſalutare tuum da nobis.*

§. 3. INVITANTIS CHRISTVM vt ad ſe veniat.

Cant.5.1. *Veniat dilectus meus in hortum ſuum, & comedat fructum pomorum ſuorum.*
Cant.6.1. *Deſcendat dilectus meus in hortum ſuum ad areolas aromatum, vt paſcatur in hortis & lilia colligat.*
Cant.6.10. *Deſcendat dilectus meus in hortum nucum, vt videat poma conuallium, & inſpiciat ſi floruit vinea, ſi germinarunt mala punica.*

§. 4. PETENTIS CHRISTI MEMORIAM numquam ponere.

Cant.8.6. *Pone te vt* [16] *ſignaculum ſuper cor meum vt ſignaculum ſuper brachium meum.*

§. 5. PETENTIS ADVENIAT regnum Chriſti.

Apoc.11.15. *O quando fiet regnum huius mundi, Domini noſtri, & Chriſti eius, & regnabit in ſæcula ſæculorũ?*
Apoc.12.10. *Quando erit ſalus & Virtus & Regnum Dei noſtri & poteſtas Chriſti eius.*

§. 6. POSTVLANTIS REGNI CHRISTI propagationem, eiuſque gloriam.

Pſa 77.8.9. *Vtinam dominetur à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos orbis terrarum. Coram illo procidant Aethiopes, & inimici eius terram lingant, Reges Tharſis & Inſulæ munera offerant, Reges Arabum & Saba dona adducant. Et adorent eum omnes Reges terræ, omnes gentes ſeruiant ei.*
Philipp.2.10. *In nomine* IESV *omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus* IESVS *in gloria eſt Dei Patris.*

§. 7. SIGNIFICANTIS SE CHRISTO INDIuulsè adhęrere volentis.

Ioan.6.68. *Domine ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes.*
Rom.8.35. &c. *Quis me ſeparabit à charitate Chriſti? Tribulatio an anguſtia? an fames? an nuditas? an periculum? an perſecutio? an gladius? Certus ſum, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque Principatus, neque virtutes, neque inſtantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit me ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto* IESV *Domino noſtro.* Vide Verbo Amor §.3.

§. 8. AGNOSCENTIS CHRISTI miſericordiam.

1. ad Tim. 1.15. *Fidelis ſermo & omni acceptione dignus, quòd veniſti* IESV *Chriſte in hunc mundum peccatores ſaluos facere, quorum primus ego ſum.*

ANNOTATIONES.

1. *Splendor.*] id eſt, lumen de Patris gloria ab æterno procedens.

2. *Figura.*] i. expreſſa imago, ex qua archetypum, Deum ſcilicet ipſum cognoſcimus.

3. *Portanſque.*] id eſt, ſuſtentans quaſi alter Atlas totum creaturarum pōdus, vel gubernans omnia creata, potenti ſua iuſſione.

4. *Sicut &c.*] id eſt, tantò præſtat cæteris, quantò fructifera pomus, ſyluestribus & infœcundis fœcunditate præſtat. Reſpectu enim Chriſti tam Angeli quàm homines steriles ſunt, à quo bonorum operum omnium fœcunditas.

5. *Candidus.*] Diuinitate.

6. *Rubicundus.*] Humanitate & paſſione.

7. *Caput.*] id eſt, diuinitas tanquã aurũ, &c. Quia nihil apud homines eo prçſtantius.

8. *Gratia.*] Loquendi ſcilicet, numquam enim ſic locutus eſt homo.

9. *Propterea.*] id eſt, ſpecioſus es & eloquens, propterea quòd te Deus iis donis ornauit.

10. *In quo.*] Velut ſcilicet in exemplari.

11. *Sicut pluuia, &c.*] id eſt, ſine ſtrepitu maximoque ſilentio deſcende in vterum virginis: & terram ſpiritualiter fœcunda & lętifica, & quemadmodum id facit imber.

12. *Oſculetur.*] id eſt, naturam induat humanam, oſque aſſumat quo me oſculetur.

13. *Miſericordiam.*] id eſt, Chriſtũ, quo nobis ſummam Deus exhibuit miſericordiam.

14. *Salutare.*] Ex Hebręo etiam verti poteſt Ieſum tuum.

15. *Hortum.*] Hortus eſt anima, fructus pomorum ponitur pro fructus, pomaque quæ ſunt bona opera, quęque tum comedit Chriſtus quando iis oblectatur, quaſique paſci videtur. Eandem ferè habent ſententiam ſequentes aſpirationes duę.

16. *Signaculum.*] Qui enim ſignum aliquod intuetur, facilè eius rei meminit, cuius eſt ſignum.

COGITATIO.

PETENTIS BONAS COGITATIONES.

Domine Pater & Deus vitæ meæ, ne derelinquas me in cogitatu [1] *illorum.* Eccl.23.4.

ANNOTATIO.

1. *Illorum.*] Supple inimicorum: id eſt, ne deſeras me vt talia cogitem qualia illi, ſcilicet mala.

CONSOLATIO.

V. Tribulatio §. 1. & 8.

PETENTIS CONSOLATIONES CÆLESTES.

Cant.1.2. [1] *Meliora ſunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis optimis.*

Cant.1.4. *Introduc me Rex* [2] *in cellaria tua, exultabimus & lætabimur in te, memores vberum tuorum* [3] *ſuper vinum.*

Pſ.35.9. *Inebria me ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ pota me.*

Pſ.34.9. *Exultet anima mea in Domino, & delectetur ſuper ſalutari ſuo.*

Pſ.50.10. [4] *Auditui meo dabis gaudium & lætitiam, & exultabunt oſſa humiliata.*

Pro.31.6.7 *Da ſiceram mœrenti & vinum ei qui amaro eſt animo: bibat & obliniſcatur egeſtatis ſuæ, & doloris ſui non recordetur amplius.*

Tob.7.20. *Domine cæli da mihi gaudium pro tædio quod perpeſſus ſum.*

Pſ.50.14. *Redde mihi lætitiam* [5] *ſalutaris tui.*

Pſ.93.19. *Secundum multitudinem dolorum in corde meo, conſolationes tuæ lætificent animam meam.*

Pſ.118.76. *Fiat miſericordia tua vt conſoletur me, ſecundum eloquium tuum ſeruo tuo.*

Pſ.118.82. [6] *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes: quando conſolaberis me?* Vide Verbo Deuotio. §. 1. Vide V. Gaudium, & Lætitia.

ANNOTATIONES.

1. *Meliora.*] id eſt, præſtant conſolationes tuæ cuiuis alteri voluptati.

2. *Cellaria.*] Quibus non malè intelligas tum notitiam infinitæ in nos bonitatis, tum occulta ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quorum cognitio, mirabiles exultationis & lætitiæ fructus profert.

3. *Super vinum.*] id eſt, dulcium pluſquam vinum, ſeu quæuis alia voluptas.

4. *Auditui &c.*] Cùm ſcilicet audiero à te mihi dimiſſa eſſe peccata.

5. *Salutaris.*] id eſt, quæ naſcitur ex donata mihi à te ſalute: q.d. Sicut petij mihi gratiam reſtitui, ſic peto & lætitiam.

6. *Defecerunt.*] Dum ſcilicet intente in cælum reſpiciunt, expectantes à te promiſſam ſalutem.

CONSORTIVM.

PETENTIS CVSTODIRI A CONSORTIO impiorum.

Pſ.140.5. *Cum hominibus operantibus iniquitatem, & non* [1] *communicabo cum electis eorum.*

ANNOTATIO.

1. *Communicabo.*] Orat Dauid liberari à familiaritate impiorum, valetque idem (non communicabo) quod, fac vt non communicem.

CREATVRÆ.

EARVM ASPECTV VOLVPTATEM capientis.

Delectaſti me Domine in [1] *factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo.* Pſal.91.4.

ANNOTATIO.

1. *Factura.*] Attendente ſcil. creaturarum rerum pulchritudinem, varietatem, præſtantiam, vires, vſum, &c. Vnde fit menti ſcala ad conſiderandam Dei pulchritudinem, &c. V. Sap.13.3.

DEVOTIO.

V. Oratio §. 8. & 9.

§. 1. PETENTIS GRATIAM DEVOTIONIS.

[1] *Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea, & labijs exultationis laudabit os meum.* Pſal.62.6.

§. 2. POSTVLANTIS SVBTRACTAM deuotionem.

Reuertere, [2] *ſimilis eſto dilecte mi capreæ, hinnuloque ceruorum ſuper montes Bethel.*

ANNOTATIONES.

1. *Sicut adipe.*] Non enim propriè eſt adeps deuotio: cum adeps ſit quid corporeum. Eſt autem in hoc ſimilitudo, quòd quemadmodum ſolida adeps hominem efficit ſanum, fortem, hilarem & rubicundum, ſic eadẽ ſuo modo præſtat animo deuotionis gratia.

2. *Similis eſto.*] Poſtulat anima celerem ſpõſi ſe viſitantis reditum, quomodo in montibus capreæ & iuniores cerui de colliculo in colliculum, de rupe in rupem, mirâ agilitate huc illucque diſcurrunt.

DEVS.

V. Laus Dei. V. Miſericordia diuina.

§. 1. AGNOSCENTIS DEVM SIBI eſſe omnia.

Dominus [1] *pars hæreditatis meæ &* [2] *calicis mei, tu es qui* [3] *reſtitues hæreditatem meam mihi.* Pſal.15.5.6.

[4] *Funes ceciderunt mihi in præclaris, etenim hæreditas*

ditas mea præclara eſt mihi.

Pſ.118 57. [5] *Portio mea Domine, dixi cuſtodire legem tuam.*

Thren. 3. 24. *Pars mea Dominus, dixit anima mea: propterea expectabo eum.*

§.2. DEVM SOLVM QVÆRENTIS, CÆTERA repudiantis.

Pſalm.72. 24.25.27. [6] *Quid mihi eſt in cælo, & à te quid volui ſuper terram?* [7] *Defecit caro mea, & cor meum, Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum. Mihi adhęrere Deo bonum eſt, ponere in Domino Deo ſpem meam.*

§. 3. AGNOSCENTIS SE, SVAQVE OMNIA Deo eſſe notiſſima.

Pſal.138.1. *Domine probaſti me & cognouiſti me, tu cognouiſti* [8] *ſeſſionem meam & reſurrectionem meam.* Vide etiam aliquot ſeqq. verſ.

§.4. AGNOSCENTIS SE A DEO NON POSSE abſcondi.

Pſ.138.7.8. *Quo ibo à Spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? Si aſcendero in cælum, tu illic es; ſi deſcendero in infernum ades. Si ſumpſero pennas meas diluculo & habitauero in extremis maris. Etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.* Vide etiam duos verſus ſequentes.

§. 5. AGNOSCENTIS SCIENTIAM DEI incomprehenſibilem.

Pſ.138 6. *Mirabilis facta eſt ſcientia tua* [9] *ex me, confortata eſt, & non potero ad eam.*

§.6. AGNOSCENTIS DEI POTENTIAM.

Iſa.51.15. *Tu es Domine Deus meus, qui conturbas mare & intumeſcunt fluctus eius, Dominus exercituum nomen tibi.*

Sap.11. 22. 23. *Multum valere, tibi ſoliupereſt ſemper, & virtuti brachij tui quis reſiſtet? Quoniam tamquam momentum ſtateræ, ſic eſt ante te orbis terrarum, & tamquam gutta roris antelucani, quę deſcendit in terram.*

§.7. AGNOSCENTIS A DEO ESSE VNIuerſa idque quouis modo.

[10] *Ex te & per te, & in te ſunt omnia: tibi gloria in ſæcula. Amen.*

ANNOTATIONES.

1. *Pars hæreditatis.*] id eſt, pars quæ mihi quaſi hæreditate obtingit.

2. *Pars calicis.*] Quæ mihi tanquam portio data eſt, quamque bibam, quaque fruar & me oblectabo: q. d. inquit Auguſt. præter Deum nihil quæro: omne bonum & omnia mihi in illo ſunt. Hac hęreditate, hoc calice abundè ſum contentus.

3. *Reſtitues.*] id eſt, confirmabis, quaſi dicat, Hanc hæreditatem quæ tu mihi es Domine, nemo mihi auferet: iuxta illud Chriſti: Gaudium veſtrum nemo tollet à vobis.

4. *Funes.*] id eſt, hæreditas quæ olim funibus dimenſa diuidebatur, optima mihi contigit, in Deo ſcilicet qui ſolus ſatiat, non in inanibus voluptatibus.

5. *Portio.*] Aliqui hæc verba iungunt ſequentibus, vt ſenſus ſit: Portio mea ô Domine, dixi, erit cuſtodire legem tuam: tamen verior hic ſenſus eſt: Portio mea tu es ô Domine: tum ſequitur: dixi, id eſt, firmiter ſtatui cuſtodire, &c. Itaque portio mea tu es, id eſt, omnibus rebus creatis abrenuncio, nihil iuris in eis habere cupio, ea ſibi habeat qui volet: mihi tu Domine mi ſolus ſufficis, &c. Affectus pleniſſima eſt hæc aſpiratio.

6. *Quid mihi, &c.*] q. d. Nihil creatum inuenio quod mihi ſatis ſit, neque in cælo, neque in terra.

7. *Defecit.*] Reddit rationem cur nihil præter vnicum Deum expetat. q.d. Vbicumque cor meum aut carnem colloco, putreſcunt & deficiunt, præterquam in te collocata: ô Deus cordis mei, ô pars mea, &c.

8. *Seſſionem, &c.*] Per hos duos corporis ſitus intellige cæteras hominis externas actiones. Reſurrectionem, id eſt, ſurrectionē, ſeu quando ſurgere debeam.

9. *Ex me.*] id eſt, præ me, vel ſuper me, phraſi Hebraica. q. d. Mirabilior quam vt ego aſſequi valeam: quod indicant etiam verba ſequentia.

10. *Ex te.*] Tamquam primo ſcilicet efficiente omnium. Per te: tamquam dirigētem & diſponentem. In te: vtpote cuius virtute conſeruantur omnia. Primum appropriatur Patri, à quo omnis poteſtas. Secundum, Filio: quia (per) ſignificat originem à Patre. Tertium Spiritui ſancto, cui tribuitur vnio, denotata particula (*In.*)

ECCLESIA.

Vide Hæreticus.

ECCLESIÆ GEMENTIS QVAS AB HOSTIBVS ſuis patitur clades, in ijſque auxilium petentis. Videndi Pſalmi 73.78.79.82. è quibus paucula ſubiiciam.

Memor eſto congregationis tuæ, quam poſſediſti ab initio. Pſ.73.2.

Vſquequo Deus improperabit inimicus? irritat aduerſarius nomen tuum in finem. Pſal.73.

Pſal.78.1. *Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum ſanctum tuum, poſuerunt Hieruſalem [1] in pomorum cuſtodiam.*

Pſal.79.15. *Deus virtutum conuertere, reſpice de cælo, & vide, & viſita vineam iſtam. Et perfice eam, quam plantauit dextera tua.*

Pſa.82.1 2 *Deus [2] quis ſimilis erit tibi? ne taceas, neque compeſcaris Deus. Quoniam ecce inimici tui [3] ſonuerunt, & qui oderunt te, extulerunt caput.*

ANNOTATIONES.

1. *In pomorum cuſtodiam.*] id eſt, tamquam deſertam: ſolent enim deſeri pomorum cuſtodiæ pomis collectis.

2. *Quis ſimilis.*] id eſt, quia nemo tibi comparari poteſt potentia, ne teipſum compeſcas & contineas à ſumenda vindicta.

3. *Sonuerunt.*] Non ſignificatur tantùm ſonus tympani, aut tubæ; ſed tumultus grauis, vnde exiſtit ſonitus inconditus multitudinis.

EVCHARISTIA.

§. 1. EVCHARISTIÆ PERCEPTIONEM ardenter expetentis.

Ioan.6.34. *Domine ſemper da nobis panem hunc.*

Luc.22.15. *Deſiderio deſidero hoc Paſcha manducare.*

Iob 31.31. *Quis det de carnibus eius vt ſaturemur.*

Zach.9.19. *O frumentum electorum, & vinum germinans virgines!*

Pſal.80.17 *Frumenti adipe ſatia me Domine.*

§. 2. ADMIRANTIS IMMENSVM EVCHAriſtiæ beneficium.

Ioan.6.52. *Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum?*

§. 3. AGNOSCENTIS EVCHARISTIÆ beneficium.

Sap.16.20. *Angelorum eſca nutriuiſti populum tuum Domine, & paratum panem præſtitiſti illis ſine labore, omne delectamentum in ſe habentem, & omnis ſaporis ſuauitatem.*

§. 4. HVMILIANTIS SE IN EVCHARISTIÆ perceptione.

Luca 1.43. *Vnde hoc mihi vt veniat Dominus meus ad me? Domine non ſum dignus vt intres ſub tectum meum, &c.*

Luca 3.16. *Non ſum dignus ſoluere corrigiam calceamentorum eius.*

Luca 5.8. *Exi à me, quia homo peccator ſum Domine.*

EXAMEN DIVINVM.

POSTVLANTIS SE A DEO EXAMINARI, vt praua corrigat.

[1] Proba me Deus, & ſcito cor meum, interroga me, & cognoſce ſemitas meas. Et vide ſi via iniquitatis in me eſt, & deduc me in via æterna. Pſ.138. 2 3. 23.

ANNOTATIO.

1. *Proba, &c.*] Scrutare & examina cogitationes & actiones meas, vt ſi in via iniquitatis ſim, quæ ducit ad temporalia acquirenda, inde me abſtrahas & deducas ad ea cogitanda & agenda, quæ pertinent ad bona ſempiterna.

FIDES.

§. 1. PETENTIS AVGMENTVM FIDEI.

Domine adauge nobis fidem. Luca 17. 5.

Credo Domine, adiuua incredulitatem meam. Marci 9. 24.

Da mihi Domine fidem ſicut granum ſinapis. Luca 17.6.

§. 2. PETENTIS DOCERI CREDENDA & agenda ne in ijs erret.

Indica mihi [1] quem diligit anima mea, [2] vbi paſcas, vbi cubes in meridie, [3] ne vagari incipiam poſt greges ſodalium tuorum. Cant.1.7.

ANNOTATIONES.

1. *Quem diligit.*] id eſt, ô quem diligit, &c. id eſt, ô ſponſe dilectiſſime.

2. *Vbi paſcas, &c.*] id eſt, doce me vera ſalutis paſcua, veram lucem veritatis ſinceræque doctrinæ.

3. *Ne vagari, &c.*] id eſt, ne errem ſequendo falſa dogmata hæreticorum, qui ſe licet falsò tuos gloriantur ſodales.

FORTITVDO.

POSTVLANTIS EAM.

Domine ſaluum me fac à puſillanimitate ſpiritus & [1] tempeſtate. Pſal.54.4.

Confirma me Domine Deus in hac hora. Vide verbo Tentatio §.3. ex Iudith 9.14. Iudith 12. 9.

ANNOTATIO.

1. *Tempeſtate.*] id eſt, magna grauique tentatione.

GAV-

GAVDIVM.

Vide Lætitia, Conſolatio.

GAVDENTIS DE DONIS SPIRITVALIBVS ſibi collatis.

Iſa.61.10. *Gaudens gaudebo in Domino, & exultabit anima mea in Deo meo, quia induit me veſtimentis ſalutis, & indumento iuſtitiæ circumdedit me quaſi [1] ſponſum decoratum coronâ, & quaſi ſponſam ornatam monilibus ſuis.*

ANNOTATIO.

1. *Sponſum.*] Iuſti dicuntur ſponſi ob fortitudinem; dicuntur etiam ſponſæ ob pulchritudinem, fœcunditatem & gloriam, quæ hic incipit, & perficitur in cælo.

GLORIA CÆLESTIS.

§. 1. EAM ARDENTER OPTANTIS.

Iſa.61.3. *O quando dabitur lugentibus corona pro cinere, oleum gaudij pro luctu, pallium laudis pro ſpiritu mœroris.*

Pſ.26.7.8. *Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ, vt videam voluptatem Domini, & viſitem templum eius.*

Pſ.41.1.2. *Quemadmodum deſiderat ceruus ad fontes aquarum, ita deſiderat anima mea ad te Deus. Sitiuit anima mea ad Deum fortem viuum, quando veniam, & apparebo ante faciem Dei.*

Pſ.54.6. *Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ, & volabo, & requieſcam?*

Pſal.59.10 *Quis deducet me in ciuitatem munitam?*

Rom. 11. 24. *Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?*

Exo.33.13. *Si inueni gratiam in conſpectu tuo Domine, oſtende mihi faciem tuam.*

Pſal.83.1. *Quàm dilecta tabernacula tua Domine virtutum, concupiſcit & deficit anima mea in atria Domini.*

Pſal.83.5. *Beati qui habitant in domo tua Domine, in ſecula ſeculorum laudabunt te.*

Pſal.83.10. *Melior eſt dies vna in atrijs tuis ſuper millia.*

Pſ.119.5. *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus eſt, multum incola fuit anima mea.*

Pſal.118.81 *Defecit in [1] ſalutare tuum anima mea.*

Pſ.141.8. *Educ de [2] cuſtodia animam meam ad confitendum nomini tuo, me expectant iuſti donec retribuas mihi.*

Exod.33.18. 19. *Oſtende mihi gloriam tuam. Oſtende mihi omne bonum.*

§. 2. HORTANTIS SEIPSVM AD DESIDERIUM patriæ cæleſtis.

Conuertere anima mea in requiem tuam: quia Dominus benefecit tibi. Pſ.114.7.

Poteſt & huic affectioni accommodari illud Pſalm. 72. verſ. 24. *Quid mihi eſt in cælo, &c.*

Qui plura deſiderat, legat Pſalmos 86. 83. & 41.

§. 3. CONTESTANTIS NVMQVAM FORE VT gloriæ cæleſtis obliuiſcatur.

Si oblitus fuero tui Hieruſalem, obliuioni detur dextera mea. Adhæreat lingua mea faucibus meis ſi non meminero tui. Si non propoſuero Hieruſalem in principio lætitiæ meæ. Pſa.136.6.

ANNOTATIONES.

1. *Salutare.*] id eſt, expectando veram ſalutem, & liberationem ab omni malo, quam ſola præſtat gloria æterna.

2. *Cuſtodia.*] id eſt, carcere, eſt enim corpus tamquam animi carcer.

3. *Confitendum.*] Ad laudandum.

GRATIA DIVINA.

Vide Peccator.

§. 1. POSTVLANTIS DIVINAM GRATIAM.

[1] Trahe me poſt te, & curremus in odorem vnguentorum tuorum. Cant.1.4.

Deus [2] conuerte nos, & oſtende faciem tuam, & ſalui erimus: quod ipſum ter hic magno affectu repetit. Pſal.79.4.

Domine da mihi hanc [3] aquam, vt non ſitiam in æternum. Da mihi aquam, quæ fiat in me fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Ioan.4.15. 16.

Aufer [5] rubiginem de argento, & egredietur vas puriſſimum. Prou.25.4.

§. 2. AGNOSCENTIS DIVINÆ GRATIÆ NEceſſitatem ad non peccandum.

[6] Auertiſti faciem tuam à me, & factus ſum conturbatus. Pſ.29.9.

§. 3. DIVINÆ GRATIÆ TRIBVENTIS SVAM à morte æterna liberationem.

Niſi quia Dominus adiuuit me, [7] paulò minus habitaſſet in inferno anima mea. Pſ.93.17.

Domine eduxiſti ab inferno animam meam, ſaluaſti me à deſcendentibus in lacum. Pſal. 29. 3.

§. 4. Agnoscentis divinæ gratiæ neceſſitatem ad bene operandum.

Ioan.15. 4. *Sicut palmes non poteſt ferre fructum à ſemetipſo niſi manſerit in vite, ſic nec ego niſi in te manſero.*
Ioan.15. 5. *Domine ſine te nihil poſſum facere.*
Ioan. 6. *Domine* IESV *nemo poteſt venire ad te, niſi Pater qui miſit te, traxerit eum.*
2.Cor.3. *Domine non ſum ſufficiens cogitare aliquid ex me quaſi ex me, ſed omnis ſufficientia mea ex te eſt.*
Pſal.59 14 [8] *In Deo faciemus virtutem, & ipſe ad nihilum deducet tribulantes nos.*

Annotationes.

1. *Trahe.*] Niſi enim à diuina trahatur gratia, ſequi non poteſt, nedum currere viam mandatorum Dei.

2. *Conuerte.*] Quia ſine eius gratia non poſſumus ad eum conuerti, ideo toties ingeminat Propheta hanc petitionem.

3. *Aquam.*] Notum eſt aquæ nomine, à SS. PP. diuinam gratiam intelligi ob magnã huius cum illa congruentiam.

4. *Salientis.*] Gratiæ enim merces eſt vita æterna.

5. *Rubiginem.*] Rubigo eſt peccatum: patet ex Ezechiele, quæ non tollitur de vaſe argenteo, id eſt, anima, niſi gratiæ ornamento.

6. *Auertiſti.*] id eſt, dimiſiſti meipſum mihi, meiſque viribus, & cecidi.

7. *Paulò minus.*] Referendum hoc non ad difficultatem rei, quaſi aliquo modo, licet ægrè potuiſſet ſine Dei ope infernum euadere & tentationes ſuperare: ſed referendum eſt ad breuitatem temporis, id eſt, niſi Deus adiuuiſſet paulo poſt damnatus eſſem.

8. *In Deo.*] q. d. Non in nobis: ideo ſubdit: & ipſe ad nihilum, &c.

GRATIARVM ACTIO.

V. Benedictio. Laus.

§. 1. Gratias agentis pro obtenta victoria.

Iudith 16. 2.3. *Cantate Domino in cymbalis, modulamini illi pſalmum nouum, exultate & inuocate nomen eius, Dominus conterens bella, Dominus nomen eſt illi.* Vide Exodi c. 15. Canticum Moyſi deuicto Pharaone.

§. 2. Pro liberatione ab inferno.

Pſal 85.12. *Cõfitebor tibi Domine Deus meus in toto corde meo, & glorificabo nomen tuum in æternum: Quoniam miſericordia tua magna eſt ſuper me, & eruiſti animam meam ex inferno inferiori.*

§. 3. Pro devictis hostibus seu corporis, ſeu animi.

Pſ.9.1.2.4. *Confitebor tibi Domine in toto corde meo: narrabo omnia mirabilia tua. Lætabor & exultabo in te, pſallam nomini tuo Altiſſime.* [1] *In conuertendo inimicum meum retrorſum, infirmabuntur, & peribunt à facie tua.*

§. 4. Pro beneficiis spiritvalibvs, maximèque pro vocatione ad fidem & gratiam.

Ad Eph.1.3 4. *Benedictus Deus & pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui benedixit nos in omni benedictione ſpirituali* [2] *in cæleſtibus* [3] *in Chriſto: ſicut elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem,* [4] *vt eſſemus ſancti & immaculati in conſpectu eius in charitate.*
Ad Col.1. 12.13. *Gratias ago Deo & patri qui dignum me fecit, in partem ſortis Sanctorum in lumine, qui eripuit me de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum filij dilectionis ſuæ, in quo habeo redemptionem & remiſſionem peccatorum.*

§. 5. Pro beneficiis in genere.

Tob12.6. *Benedicam Deum cæli, & coram omnibus viuentibus confitebor illi, quia fecit mecum miſericordiam ſuam.*

§. 6. Pro exauditione orationis.

Pſal.27. 6. *Benedictus Dominus quoniam exaudiuit vocem deprecationis meæ.*

§. 7. Pro beneficio passionis.

1.Pet. 2.24 *Gratias ago tibi Domine Ieſu, qui peccata noſtra ipſe pertuliſti in corpore tuo ſuper lignum: cuius liuore ſanatus ſum.*
1.Pet.3.18. *Gratias tibi Chriſte, qui pro peccatis meis mortuus es, iuſtus pro iniuſto, vt me offerres Deo, mortificatus quidem carne, viuificatus autem ſpiritu.*
1.Pet.3.22. *Benedictus ſis, ô bone Ieſu, qui mortem degluttiſti vt vitæ æternæ hæres efficerer.*
1.Pet.1. 18. *Benedictus Deus qui non corruptibilibus auro vel argento redemit me de vana mea conuerſatione, ſed pretioſo ſanguine quaſi Agni immaculati Chriſti, & incontaminati.* Vide Paſſio §. 5. & 1.

§. 8. Agnoscentis se non posse svfficienter gratias agere.

Tob.12.2. 3. *Quam mercedem dabo tibi? aut quid dignum eſſe poterit beneficijs tuis? Me duxiſti & reduxiſti, dæmonium à me compeſcuiſti, & bonis omnibus per te repletus ſum. Quid tibi ad hæc potero dignum dare?*

ANNOTATIONES.

1.*In conuertendo.*] id eſt, merito tibi gratias agam, quia cum inimici mei ſeu homines, ſeu dæmones terga darent, non mea fortitudine victi ſunt (ponitur hic futurum pro pręterito) ſed à præſentia potentiæ tuæ, quam ferre nequiuerunt.

2.*In cæleſtibus.*] Locis ſcilicet exiſtens.

3.*In Chriſto.*] id eſt, per Chriſtum ſeu eius merita.

4.*Vt eſſemus ſancti, &c.*] Per fidem ſcilicet veram & immaculati in operibus bonis: idque in conſpectu eius, id eſt, verè & non fictè: & hæc quidem in charitate, id eſt, in ſpiritu non timoris, ſed amoris.

5.*In partem, &c.*] Vt participarem ſortem, & hæreditatem ſanctorum per fidem & lumen Euangelij.

6.*Dilectionis.*] id eſt, filij dilecti ſui.

HOMO.

Vide Admiratio §.2.& 3.Deus §.3.4.6.

HÆRESIS. HÆRETICVS.

HÆRESES A SE DEPRECANTIS.

Pro.30.7.8 *Duo rogaui te, ne deneges mihi antequam moriar, vanitatem & verba mendacia longè fac à me.*

PETENTIS OPEM IN HÆRETICOS CÆTEROſque Eccleſiæ hoſtes.

Pſal.67.33 *Increpa 1 feras arundinis, 2 congregatio taurorum 3 in vaccis populorum 4 vt excludant eos qui probati ſunt argento.* Vide verbo Eccleſia, verbo Impij & Inimici & Zelus.

ANNOTATIONES.

1.*Feras arundinis.*] id eſt, ſecundum Auguſtinum Hæreticos, qui calamo vexant Eccleſiam ſeu ſcripturâ: vel quia ſunt homines vani & leues, & luxuriæ dediti, ſignificanturque per arundines, quæ in locis humidioribus. Hos itaque petit increpari, id eſt, coerceri, reprimi.

2.*Congregatio taurorum.*] Quia ſæuiunt inſtar taurorum.

3.*In.*] Sumitur pro cum, id eſt, ſæuiunt cum populis, qui ſunt inſtar vaccarum laſciuientium.

4.*Vt excludant.*] Ab æterna ſcilicet hæreditate. *Eos*, qui tibi probati ſunt quaſi argẽtum candidiſſimum.

Multa ad eundem affectum aptari poſſunt ex Pſalmo hoc 67. & ex aliis citandis verbo Oratio & Tribulatio.

HVMILITAS.

V. Euchariſtia. Superbia.

§.1. * PETENTIS HVMILITATEM.

Bone IESV, *quando efficiar ſicut paruulus?*

* *Vtinam ſim in medio fratrum meorum ſicut qui miniſtrat.*

§. 2. SESE HVMILIANTIS.

O Domine, quia ego ſeruus tuus, ego ſeruus tuus, & Pſal.115.6.
filius ancillæ tuæ.

Ego ſum vermis & non homo, opprobrium homi- Pſal.21.7.
num & abiectio plebis.

Quis ego ſum ſeruus tuus Domine, quoniam reſpe- 2.Reg.9.8.
xiſti ſuper canem mortuum ſimilem mei, ſuper
pulicem vnum.

Ego ſum pauper & dolens, ſalus tua Deus ſuſcepit 1.Reg.14.
me. 15.

Ego ſum pauper, & in laboribus à iuuentute mea.

Putredini dixi 1 pater meus es: mater mea & ſoror Iob 17.14.
mea vermibus.

Quaſi putredo conſumendus ſum, & quaſi veſti- Iob 13.28.
mentum quod comeditur à tinea.

Quid habes quod non accepiſti? ſi autem accepiſti, cur gloriaris quaſi non acceperis?

* *Ego putredo & filius hominis vermis.* Iob 25.6.

Quem perſequeris ô Domine? quem perſequeris? ca- 1.Reg.24.
nem mortuum perſequeris, & pulicem vnum. 15.
loco (*perſequeris*) poteſt poni (*diligis*) aut
quod magis placet.

Domine 2 minor ſum cũctis miſerationibus tuis, & Gen.32.10
veritate tua, quam expleuiſti ſeruo tuo.

Loquar ad Dominum meũ cum ſim puluis & cinis. Gen.18.27.

Memoria mea comparabitur cineri, & redigentur in Iob 13.12.
lutum ceruices meæ.

Si iuſtè egero quid donabo ei? aut quid de manu mea Iob 35.7.
accipiet?

Veniſti bone IESV *in mundum peccatores ſaluos facere, quorum primus ego ſum.*

ANNOTATIONES.

1.*Pater meus, &c.*] q.d. Pro parentibus & propinquis mihi erunt vermes.

2.*Minor.*] id eſt, inferior, q.d. Indignus tot beneficiis in me tuis, & fide promiſſorum.

INFIRMVS. V.Morbus.

ORANTIS PRO INFIRMO.

Fac eum Domine plenius benedicere te, & ſacrifi- Tobia 8.19
cium tibi laudis tuæ, & ſuæ ſanitatis offerre, vt
cognoſcat vniuerſitas gentium, quia tu es Deus
ſolus in vniuerſa terra.

IMPII ET INIMICI.

§. 1. Imprecantis iis mala, ſeu potius prædicentis euentura.

Pſal.9.18. 1 *Conuertantur peccatores in infernum omnes gentes quæ obliuiſcuntur Deum.*

Pſal.9 39 *Contere brachium peccatoris, & maligni Domine*

Pſal.16.15. *2 à paucis de terra diuide eos in vita eorum.*

Pſal.24.3. *Confundantur omnes iniqua agentes 3 ſuperuacuè.*

Pſ.27.5. *4 Da illis ſecundum opera eorum, & ſecundum nequitiam adinuentionum ipſorum.*

Pſ 53.5. *5 Auerte mala inimicis meis, & in veritate tua diſperde illos.*

Pſal.54.16 *Veniat mors ſuper illos, & deſcendant in infernum viuentes.*

Plurima ſunt generis eiuſdem in ſacris litteris ac in Pſalmis potiſſimùm. Qui capitur iis, petat ex Pſalmo 68. per multos verſus Pſalm.69.2. Pſalm.39.19. Pſalm.118. Et ex Hieremiæ cap.11.1.v.20.cap.17.v.18. cap. 20.v. 12.

§. 2. Postvlantis liberationem ab inimicis ſeu viſibilibus ſeu inuiſibilibus.

Pſal.7.1.2. *Domine Deus meus in te ſperaui, ſaluum me fac ex omnibus perſequentibus me & libera me. Nequando rapiat vt leo animam meam, dum non eſt qui redimat, neque qui ſaluum faciat.*

Pſal.16.14 *Exurge Domine, præueni eum, & ſupplanta eum, eripe animam meam ab impio, frameam tuam ab inimicis manus tuæ.*

Pſal.26.18 *Ne tradideris me in animas tribulantium me, quoniam inſurrexerunt in me teſtes iniqui, & 6 mentita eſt iniquitas ſibi.*

Pſal.30.19. *Eripe me de manu inimicorum meorum, & à perſequentibus me.* Videndi etiam Pſal. 34. per multos verſus & 24.v.21.& 42.v.1.

Annotationes.

1. *Conuertantur.*] Poſitum pro reuertantur: quatenus enim peccatores, inde venerunt: Deus enim hominem fecit rectum, diabolus fecit eum peccatorem.

2. *A paucis.*] id eſt, ab electis qui pauci futuri ſunt.

3. *Superuacue.*] id eſt, fruſtrà: nam iniqui fine ſuo, qui eſt aut iuſtos perdere, aut bonis vitæ huius ſatiari, aut ſimile quidpiam, fruſtrantur ſemper.

4. *Da illis, &c.*] id eſt afficiantur iis ſuppliciis, quæ praua eorum opera cogitationeſque merentur.

5. *Auerte, &c.*] Auerte quæ mihi impendent mala à me, & conuerte illa ad inimicos meos.

6. *Mentita ſibi.*] id eſt, Nemini nocebit niſi proprio auctori: quod Daniel dixit illis ſenioribus: & tu mentitus es in caput tuum.

IRA DIVINA.

Iram divinam deprecantis.

Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Pſalm.6.1.

Conuerte nos Deus ſalutaris noſter, & auerte iram tuam à nobis. Numquid in æternum iraſceris nobis? aut extendes iram tuam à generatione in generationem? Pſa.84.4.5

IVDEX, IVDICIVM diuinum.

§. 1. Petentis Devm Ivdicem.

1 Indica me Domine ſecundum iuſtitiam meam, & ſecundum innocentiam meam ſuper me. Pſal.7.9.

Iudica me Deus, & 2 diſcerne cauſam meã de gente non ſancta, ab homine iniquo & doloſo erue me. Pſal. 42.1

Iudica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingreſſus ſum, & in Domino ſperans non infirmabor. Pſal.25.1.

§. 2. Ivdicivm divinvm ab ſeſe deprecantis.

Non intres in iudicium cum ſeruo tuo, quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens. Pſa.142.2

Annotationes.

1. *Iudica.*] q.d. Ne iudica me ſecundum calumnias, quæ mihi ſtruuntur: teſtis enim es conſcientiæ & vitę meę: at ſecundum innocentiam meam.

2. *Dicerne.*] Quaſi ſcilicet iuſtam, & ſanctam à gente nõ ſancta. q. d. Oſtende cauſam meam eſſe iuſtam, hoſtium iniuſtam.

IVDEX, IVDICIVM HVMANVM.

§. 1. Petentis iniqvos Iudices puniri.

Surge Deus iudica terram, 2 quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus. Pſal.81.8.

§. 2. Conſolantis ſe in pravis hominum iudicijs.

Ecce in cælo teſtis meus, & conſcius meus in excelſis. Iob 16. 19.

Annotationes.

1. *Surge, &c.*] id eſt, quandoquidem abutuntur Iudices poteſtate ſua, tu eos iudica, puni:

2. *Quoniam, &c.*] id eſt, quia tu es Dominus totius orbis.

LACHRYMÆ.

§.1. PETENTIS LACHRYMAS AD DEFLENDUM peccata.

Hier. 9.1. *Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum, & plorabo die ac nocte [1] interfectos filiæ populi mei?*

Pſ.118.136 *O vtinam exitus aquarum deducant oculi mei, quia non cuſtodierunt legem tuam.*

§.2. EXCITANTIS SE AD LACHRYMAS ob peccata.

Hier 9.19. *Vtinam deducant oculi noſtri lachrymas, & palpebræ noſtræ defluant aquis.*

Ioel. 1.8. *Plange quaſi virgo accincta ſacco ſuper virum [2] pubertatis ſuæ.*

Mich. 1.8. *Super hoc plange & vlula: fac planctum velut [3] draconum & luctum quaſi ſtruthionum.*

Vide V. Peccatum.

ANNOTATIONES.

1. *Interfectos.*] Scilicet ſpiritualiter: vt propoſito noſtro quadret.

2. *Pubertatis.*) id eſt, cui in virginitate ſua nupſit, hic enim maximè amatur: pluris autem eſt Deum perdere, quàm talem virum: vnde & peccatori amplius de tali iactura dolendum.

3. *Draconum, &c.*) Horum & ſtruthionum vox valde eſt lugubris cum dolent.

LÆTITIA.

V. Conſolatio, Gaudium.

§.1. PETENTIS LÆTITIAM SPIRITVALEM.

Pſ.83.2. *Vtinam cor meum & caro mea exultent in Deum viuum.*

Pſ. 85.3. *Lætifica animam ſerui tui, quoniam ad te Domine animam meam leuaui.*

Pſ.85.10. *Lætetur cor meum, [1] vt timeat nomen tuum.*

§.2. EXCITANTIS SE AD LÆTITIAM SPIritualem.

Pſ.41.6. *Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me?*

Pſ. 34.10. *Anima mea exulta in Domino, & delectare ſuper ſalutari tuo.*

ANNOTATIO.

1. *Vt timeat.*) ita lætari peto, vt timor adſit, cum timore enim & tremore ſalutem oportet operari.

LAVS DEI.

Vide Deus. Beneficium, & Gratiarum actio.

§. 1. INVITANTIS AD DEI LAVDES.

Hæc aſpiratio nuſquam non occurrit in Pſalmis Videri poſſunt inter cæteros Pſal. 28. 94. 95. 97. 98. 99. 104. 105. 112. 116. 117. 134. 135. 146. 148. 149. 150. pauculos tamen verſus ex alijs colligam hinc inde, huic affectioni ſeruientes.

Qui timetis Dominum laudate eum: vniuerſum ſemen Iacob glorificate eum. Pſ.21.24.

Iubilate Deo omnis terra: pſalmum dicite nomini eius, date gloriam laudi eius: [1] dicite Deo, quàm terribilia ſunt opera tua Domine, [2] in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui. Omnis terra adoret te & pſallat tibi, pſalmum dicat nomini tuo. Pſ 65.1. &c.

Benedicite gentes Deum noſtrum, & [3] auditam facite vocem laudis eius. Pſ. 65.7.

Laudent illum cæli & terra, mare, & omnia reptilia in eis. Pſ. 68.39.

Exultate Deo adiutori noſtro, iubilate Deo Iacob. Pſ.80.1.

Confiteantur Domino [4] miſericordiæ eius, & mirabilia eius filijs hominum. Pſ. 106.8. 22.

Et ſacrificent ſacrificium laudis, & annuntient opera eius in exultatione.

Confiteantur tibi Domine omnia opera tua, & ſancti tui benedicant tibi. Gloriam regni tui dicant, & potentiam tuam loquantur. Vt notam faciant filijs hominum potentiam tuam, & gloriam magnificentiæ regni tui. Pſ. 144. 8. &c.

Pſallite Domino ſancti eius, & confitemini memoriæ ſanctitatis eius. Pſ.29.4.

Exultate iuſti in Domino, rectos decet collaudatio, &c. Pſ.32.1. &c.

Magnificate Dominum mecum, & exaltemus nomen eius [5] in idipſum. Pſ.33.3.

Regna terræ cantate Deo, pſallite Domino, date gloriam Deo ſuper Iſrael. Pſ 67.33. 36.

Qui reminiſcimini Domini, ne taceatis & ne detis ſilentium ei. Iſa.62.6.

Laudate cæli, quoniam miſericordiam fecit Dominus: reſonate extrema terræ: reſonate montes laudationem ſaltus & omne lignum eius, quoniam redemit Dominus Iacob. Iſa.44.23.

Laudem dicite Deo noſtro omnes ſerui eius, & qui timetis eum puſilli & magni. Apoc.19.5.

Gaudeamus & exultemus, & demus gloriam ei. Apoc.19.7

§. 2. LAVDANTIS DEVM A MISERIcordia.

Tu Domine Deus noſter ſuauis, & verus es, patiens, & in miſericordia diſponens omnia. Sap.15.1.

Miſerator & miſericors Dominus, patiens, & Pſ.144.8. 9.

multum miſericors. Suauis Dominus vniuerſis, & miſerationes eius ſuper omnia opera eius.

Pſ.144.15 Alleuat Dominus omnes, qui corruunt, & erigit omnes eliſos.

Thren. 3.2 Miſericordię Domini, quia non ſumus conſumpti, quia non defecerunt miſerationes eius.

Sap.11.24. Miſereris omnium, quia omnia potes, & diſſimulas peccata hominum propter pœnitentiam. Diligis enim omnia quæ ſunt, & nihil odiſti eorum, quæ feciſti.

§.3. LAVDANTIS A BONITATE.

Nahum. 1.7. Bonus Dominus & confortans in die tribulationis, & ſciens ſperantes in ſe.

Pſ.24.8. Dulcis & rectus Dominus: propter hoc legem dabit delinquentibus in via.

Pſ.118. Bonus es tu, & in bonitate tua doce me iuſtificationes tuas.

Thren.3. 25. Bonus eſt Dominus ſperantibus in eum, animæ quęrenti illum.

Sap.12.1. O quàm bonus, & ſuauis eſt Domine ſpiritus tuus in omnibus.

§.4. LAVS DEI, OB VOCATIONEM AD vitam æternam.

1.Petr.5. 10. Deo omnis gratię, qui vocauit me in æternam ſuam gloriam, ipſi gloria & imperium in ſęcula ſæculorum. Amen.

§.5. LAVDANTIS QVOD HVMILES ILLVminarit.

Mat.11.25 Confiteor tibi pater Domine cæli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. Ita pater: quoniam ſic placitum fuit ante te.

§.6. LAVDANTIS A IVSTITIA.

Pſ.118.137 Iuſtus es Domine: & rectum iudicium tuum.

Apoc.16.5 Iuſtus es Domine qui es, & qui eras ſanctus, quia hęc iudicaſti: quia ſanguinem ſanctorum & Prophetarum effuderunt, & ſanguinem eis dediſti bibere.

Apoc.16.7 Etiam Domine Deus omnipotens vera & iuſta iudicia tua.

§.7. LAVDANTIS A VERITATE PROMISſorum.

Pſ.17.33. 6 Eloquia Domini igne examinata, 7 protector eſt omnium ſperantium in ſe.

Pſ.144. 14. Fidelis Dominus in omnibus verbis ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis.

Mat.24. 35. Cęlum & terra tranſibunt, verba autem tua non tranſibunt.

§.8. LAVDANTIS A LIBERALITATE.

Pſal.144. 16.17. Oculi omnium in te ſperant Domine, & tu das eſcam illorum in tempore oportuno. Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione.

§.9. LAVDANTIS A REGNO ÆTERNO.

Pſ.144.13 Regnum tuum, regnum omnium ſæculorum, & dominatio tua in omni generatione & generationem.

§.10. LAVDANTIS OB CONCESSAM DE hoſtibus victoriam.

Pſ.117.5 32. Viuit Dominus & benedictus Deus meus, & exaltetur Deus ſalutis meæ. Deus qui das vindictas mihi: & ſubdis populos ſub me liberator meus de inimicis meis iracundis.

§.11. LAVDANTIS OB FACILEM AD EVM acceſſum.

Pſ.144.19 1 * Prope es Domine omnibus inuocantibus te, omnibus inuocantibus te in veritate.

§.12. LAVDANTIS A CREATIONE MVNDI.

Apoc.4.11. Dignus es Domine Deus noſter accipere gloriam, & honorem, & virtutem, quia tu creaſti omnia.

§.13. LAVDANTIS A PROVIDENTIA.

Pſ.144. 20. * Cuſtodis omnes diligentes te, & omnes peccatores diſperdes.

* Cuſtodis Domine omnia oſſa tuorum, vnum ex his non conteretur.

§.14. LAVDANTIS A POTENTIA.

Iob 9.13. Deus cuius iræ nemo reſiſtere poteſt, & ſub quo curuantur, qui portant orbem.

§.15. LAVDANTIS QVOD SOLVS SIT DEVS.

Iſa.45.5. &c. Tu Dominus & nō eſt amplius: extra te nō eſt Deus. Tu Dominus, & non eſt alter, formans lucem, & creans tenebras, faciens pacem, & creans malum: tu Dominus faciens omnia hæc.

§.16. LAVDANTIS QVOD INFINITE diſtet ab homine.

Iſa.55.9. Sicut exaltantur cæli à terra, ſic exaltatæ ſunt viæ tuæ à vijs noſtris, & cogitationes tuæ à cogitationibus noſtris.

§. 17. LAVDANTIS, QVIA DELET PECCATA.

Mich. 7. 8. * *Quis ſimilis tui, qui aufers iniquitatem, & transis peccatum reliquiarum hæreditatis tuæ? non immittes vltra furorem tuum, quoniam volens miſericordiam es.*

§. 18. LAVDANTIS OB VICTORIAM tentationum.

Pſ. 143. 1. *Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum.*

§. 19. LAVDANTIS QVOD DISPLICET EI peccatum.

Habac. 1. 13. *Mundi ſunt oculi tui, ne[9] videas malum, & reſpicere ad iniquitatem non poteris.*
Sap. 14. 6. *Odio tibi ſunt Domine impius, & impietas eius.*
Pſ. 14. 4. *Ad nihilum deductus eſt in conſpectu tuo malignus; timentes autem te glorificas.*

§. 20. PROPONENTIS LAVDARE DEVM, ob liberationem à tribulatione.

Pſ. 34. 10. *Omnia [10] oſſa mea dicent, Domine quis ſimilis tibi? Eripiens inopem de manu fortiorum eius, egenum & pauperem à diripientibus eum.*
Pſ. 117. 28. &c. *Deus meus es tu, & confitebor tibi, Deus meus es tu, exaltabo te. Confitebor tibi & quoniam exaudiſti, & factus es mihi in ſalutem.*
Voluntariè ſacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo Domine, quoniam bonum eſt.
Quoniam ex omni tribulatione eripuiſti me, & ſuper inimicos meos deſpexit oculus meus.

Vide etiam Pſalm. 56. ver. 12. & 13. Pſal. 58. ver. 18. & 19. & 20. Pſalm. 65. verſ. 11. 12. 13. 14. Pſ. 68. ver. 35. 36. Pſ. 88. v. 1. & 2. Pſ. 108. v. 29. 30. Pſ. 103. v. 24.

§. 21. PROPONENTIS DEVM LAVDARE ſi liberetur.

Pſ. 34. 20. 21. 32. *Domine quando reſpicies? reſtitue animam meam à malignitate eorum, à leonibus vnicam meam. Confitebor tibi in Eccleſia magna, in populo graui laudabo te. Et lingua mea [11] meditabitur iuſtitiam, tota die laudem tuam.*

§. 22. PROPONENTIS DEVM LAVDARE, ob liberationem à peccatis.

Pſ. 115. 7. *Dirupiſti vincula mea, tibi ſacrificabo hoſtiam laudis, & nomen Domini inuocabo.*
[12] *Vota mea Domino reddam in conſpectu omnis populi eius, in atrijs domus Domini, in medio tui Hieruſalem.*

§. 23. PROPONENTIS LAVDARE DEVM, etiam vitæ diſpendio.

Vota mea reddam coram omni populo eius: [13] pretioſa in conſpectu Domini mors ſanctorum eius. Pſ. 115. 5.

§. 24. PROPONENTIS LAVDARE DEVM, ob admiranda eius opera.

Confitebor tibi, quia terribiliter magnificatus es: mirabilia opera tua, & anima mea [14] cognoſcet nimis. Pſ. 138. 13.

§. 25. PETENTIS GRATIAM LAVDANDI Deum.

Repleatur os meum laude, vt cantem gloriam tuam, tota die magnitudinem tuam. Pſ. 70. 9.

§. 26. EXCITANTIS SE AD LAVDES DEI.

Exurge [15] gloria mea, exurge pſalterium & cythara: exurgam diluculo. Pſ. 56. 12.
Laudationem Domini loquatur os meum, & benedicat omnis caro nomini ſancto eius in ſæculum, & in ſæculum ſæculi. Pſ. 144. 22.
Lauda anima mea Dominum, laudabo Dominum in vita mea, pſallam Deo meo quamdiu fuero. Pſ. 145. 1.

§. 27. PETENTIS DEVM AB OMNIBVS laudari.

Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes, terra dedit fructum ſuum. Pſ. 66. 3.

§. 28. ETIAM AB VNIVERSIS REGIBVS.

Confiteantur tibi Domine omnes Reges terræ, quia audierunt omnia [16] verba oris tui. Et cantent in vijs Domini, quoniam magna eſt gloria Domini. Pſ. 137. 5. 6.

§. 29. PETENTIS SEMPER LAVDARI.

Sit gloria Domini in ſæculum. Pſ. 103. 32.

§. 30. PROPONENTIS SE SEMPER LAVDATVRVM.

Cantabo Domino in vita mea, pſallam Deo meo quamdiu ſum. Pſ. 103. 34.
Viuet anima mea, & laudabit te, & [17] iudicia tua adiuuabunt me.
Domine Deus meus in æternum confitebor tibi. Pſ. 29. 13.
Os meum annunciabit iuſtitiam tuam, tota die ſalutare tuum. Pſ. 70. 16.
Exaltabo te Deus meus rex, & benedicam nomini tuo in ſæculum, & in ſæculum ſæculi. Pſ. 144. 1. 2.
Per ſingulos dies benedicam tibi, & laudabo no-

men tuum in ſaculum, & in ſaculum ſæculi.

§.31. LAVDANTIS DEVM A VARIIS PERfectionibus.

Huius generis aſpirationes frequentiſſimè occurrunt. Indicabo vnde potiſſimũ petendę ei cui ſuperius allatæ non ſunt ſatis. Hieremiæ cap.32.ver.18. 1.ad Timoth.1. verſu 17. Iudæ verſu vlt. Apoc.5 ver.13.& c.7.v.10.& 12. Pſalm.17.ver.53 Pſal.35.v.5. Pſa.40.v.14. Pſal.65.& 19.& 111.Pſal.75.v.13.Pſa. 85.v.7. & 9.& 14.Pſal. 88.verſu 7.&c. Pſal. 89.v.2. Pſal.102.v.6.& 8. Hieremiæ ca. 10.v.6.Dan. c.2.v.20.Apoc.c.15.v.3 Iob ca.5.v.9.c.9.à v. 4. Iterum verſu 19. Iob c.11.v.8.c.12. à v.13. Iob c.26. 6.Iob 36. v.22.& infra Eccleſ.18.3.

ANNOTATIONES.

1.*Dicite,&c.*) Hæc eſt materia laudis diuinæ. Opera tua ô Domine præ magnitudine omnibus terrorem incutiant.

2.*In multitudine,&c.*) id eſt, tanta eſt virtus & potentia tua, vt mendaces oſtẽdat omnes inimicos tuos, qui te multò etiam minora non poſſe iactabant.

3.*Auditum.*) i. vt audiatur.

4.*Miſericordiæ eius.*) i. ipſa beneficia confiteantur Dei laudem, eandem confiteantur mirabilia opera Dei exhibita filijs hominum ad eorum liberationem.

5.*In id ipſum.*) i. ſimul.

6.*Eloquia,&c.*) i. promiſſa eius ſunt certiſſima, & probatiſſima tanquam aurum, &c.

7.*Protector.*) Hebraicè ſcutum.

8.*Prope eſt,&c.*) i. licet cęlo ſit excelſior, appropinquanti tamen facilem ſe exhibet, nec vnquã audientiam aut negat, aut differt.

9.*Videas.*) Viſione ſeu ſcientia approbationis, ſeu ne approbes.

10.*Oſſa.*) id eſt, non anima tantum mea te laudabit, at corpus etiam, imo omnes partes corporis etiam intimę & abiectiſſimę, quales ſunt oſſa, quæ ſenſu carent: nec oſſa tantum, ſed omnia oſſa, etiam minima, ſi ſenſum haberent & vocem, exclamarent vtique: Domine quis, &c. nihil enim eſt, neque in cælo, neque in terra te fortius, ſapientius, benignius.

11.*Meditabitur.*] an meditatur lingua? ſignificat itaque ex cordis meditatione, linguam deprædicaturam Dei iuſtitiam.

12.*Vota.*) Laudum ſcilicet & gratiarum actionis.

13.*Pretioſa,&c.*) i. quia ſcio Deum magnifacere mortem Sanctorum pro ſuo honore obitam, reddam ei vota laudis non in angulis ſolum, at publicè, etiamſi mortem mihi inde imminere intelligam.

14.*Cognoſcet nimis.*) i. cognoſcet valde opera tua eſſe mirabilia, idque in genere: non enim ſignificatur hîc perfecta cognitio operum Dei.

15.*Gloria,&c.*) ô anima mea, quæ es decus meũ & gloria mea, expergiſcere ad Dei laudes, vos quoque inſtrumenta muſica: tum ſibijpſi reſpõdens ſubijcit: Exurgam diluculò.

16.*Verba.*) i. promiſſa tua, quæ in me adimpleſti & in ſeruis tuis.

17.*Iudicia.*) i. mandata tua à me cuſtodita: quæ quidem iudicia dicuntur, eò quòd ſint ſummæ æquitatis Dei decreta.

LEX DEI.

Vide Verbo Mandata.

LINGVA.

§.1. PETENTIS LINGVÆ MODERATIONEM.

Da vt cuſtodiam [1] vias meas, vt non delinquam in lingua mea. Pone Domine cuſtodiam ori meo, cum conſiſteret peccator aduerſum me. Pſ.38. 1.2

Pone Domine cuſtodiam ori meo, & oſtium circumſtantiæ labijs meis. Non declinet [2] cor meum in verba malitiæ ad excuſandas excuſationes in peccatis. Pſ.140.3

Quis dabit ori meo cuſtodiam, & ſuper labia mea ſignaculum certum, vt non cadam ab ipſis, & lingua mea perdat me? Eccleſ.22. 33.

§.2. PETENTIS LIBERARI A TELIS LINGVÆ PROXIMI.

Domine libera animam meam à labijs iniquis, & à lingua doloſa. [3] Quid detur tibi aut quid apponatur tibi ad linguam doloſam. Pſ.119. 2. 3.

ANNOTATIONES.

1.*Vias.*) i. actiones meas omnes, vt ſi fieri poſſit, ne verbo quidem offendam.

2.*Cor,&c.*] Quia ſc linguę lapſus ex cordis oritur prauitate, ne ſinas me propenſum fieri ad loquendum malos ſermones, maximè autem, ne quæram excuſationes in peccatis.

3. *Quid,&c.*] q.d. lingua doloſa ſummum eſt malum. Quid enim mali ei dari aut addi poſſit?

LVMEN DIVINVM.

Vide Vita.

POSTVLANTIS LVMEN DIVINVM.

1 Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine Deus meus, illumina tenebras meas. Pſ.17.31.

Vide etiam V. Vita, §.1.

Emitte lucem tuam, & veritatem tuam; ipſa me 1 deduxerunt, & adduxerunt in montem ſanctum tuum, & in tabernacula tua. Pſ.42.3.

Domine vt videam. Mat.20 33

Pſ. 66.1.2 *Deus miſereatur noſtri & benedicat nobis, [3] illuminet vultum ſuum ſuper nos, & miſereatur noſtri. Et cognoſcamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus [4] ſalutare tuum.*

Deduc me Domine in via tua, & ingrediar in veritate tua.

Pſ.89 19. *Reſpice in ſeruos tuos: Et ſit ſplendor Domini Dei noſtri ſuper nos.*

Iſa.58 11. *Reple ſplendoribus animam meam.*

Pſ.142.10. *Notam fac mihi viam in qua ambulem, quia ad te*
11. *leuaui animam meam. Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu.*

Gen.1.3. *Domine fiat lux.*

ANNOTATIONES.

1. *Quoniam, &c.*) id eſt, quia hactenus oculum interiorem cordis mei (qui quaſi lucerna eſt, qua video) illuminaſti, ita quæſo perge id facere.

2. *Deduxerunt.*] i. deducent in hac periculoſa peregrinatione, & adducent in montem regis cælorum.

3. *Illuminet.*) i. faciat lucere ſuper nos.

4. *Salutare.*) i. Chriſtus vera via ad patriam, & vera ſalus.

MANDATA.

§ 1. OPTANTIS MANDATA DEI SERVARE.

Pſ.118.5. *Vtinam dirigantur viæ meæ ad cuſtodiendas iuſtificationes tuas.*

§. 2. STATVENTIS EA SERVARE.

Pſ.118.8. *Iuſtificationes tuas cuſtodiam, non me derelinquas [2] vſquequaque.*

Pſ.118.44 *Et cuſtodiam legem tuam ſemper in ſæculum, & in ſæculum ſæculi.*

Pſ.118.57. [3] *Dixi, cuſtodire legem tuam.*

Pſ.118. 93. *In æternum non obliuiſcar iuſtificationes tuas, quia in ipſis viuificaſti me.*

Pſ.118.106 *Iuraui, & ſtatui cuſtodire iudicia iuſtitiæ tuæ.*

§. 3. INDICANTIS PARATVM SESE EA ſeruare.

Pſ.118 60. *Paratus ſum, & non ſum turbatus, vt cuſtodiam mandata tua.*

§. 4. PETENTIS GRATIAM EA SERVANDI.

Pſ. 118.10 [4] *In toto corde meo exquiſiui te, ne repellas me à mandatis tuis.*

Pſ. 118.12 *Benedictus es Domine, doce me iuſtificationes tuas.*

Pſ. 118.35. *Deduc me in ſemitam mandatorum tuorum, quia*
36. *ipſam volui. Inclina cor meum in teſtimonia tua & non in auaritiam.*

Pſ.118.80. *Fiat cor meum immaculatum in iuſtificationibus tuis, vt non confundar.*

§. 5. PETENTIS LVMEN AD EA SERVANda eorumque intelligentiam.

Renela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua. 18.

Incola ego ſum in terra, non abſcondas à me mandata tua. 19.

Seruus tuus ſum ego, da mihi intellectum, vt ſciam teſtimonia tua. Pſ.118.25.

Aequitas teſtimonia tua in æternum: Intellectum da mihi, & viuam. Pſ.118.344

Viam iuſtificationum tuarum inſtrue me, & exercebor in mirabilibus tuis. Pſ.118.27

Da mihi intellectum, & ſcrutabor legem tuam, & cuſtodiam illam in toto corde meo. 34.

Manus tuæ fecerunt me & plaſmauerunt me: da mihi intellectum, vt diſcam mandata tua. 73.

Faciem tuam illumina ſuper ſeruum tuum: & doce me iuſtificationes tuas. 135.

§. 6. PETENTIS PERSEVERANTER EA ſeruare.

[5] *Statue ſeruo tuo eloquium tuum in timore tuo.* 38.

Greſſus meos dirige ſecundum eloquium tuum, & non dominetur mei omnis iniuſtitia. 133.

Fac nequando obdormiam in morte, nequando dicat inimicus meus, Præualui aduerſus eum. Pſ.12.4.

§. 7. PETENTIS PERFECTVM DESIDERIVM ea ſeruandi.

[6] *Concupiuit anima mea deſiderare iuſtificationes tuas in omni tempore.* Pſ.118.20.

§. 8. PETENTIS VT EA SOLA SINT SIBI lex vitæ.

Legem pone mihi viam iuſtificationum tuarum, & exquiram eam ſemper. 33.

§. 9. INDICANTIS EA SIBI SVAVIA.

[7] *Cantabiles mihi erant iuſtificationes tuæ in via peregrinationis meæ.* Pſ.118.54

Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, ſuper mel ori meo! 103.

[8] *Hæreditate acquiſiui teſtimonia tua in æternum, quia exultatio cordis mei ſunt.* 111.

Quomodo dilexi legem tuam Domine? tota die meditatio mea eſt. 97.

Iudicia tua iucunda. 39.

Iugum tuum ſuaue eſt, & onus tuum dulce. Mat.11.30.

Mandata tua grauia non ſunt. 1.Ioan.5.3.

§. 10. Agnoſcentis eorvm vtilitatem.

72. *Bonum mihi lex oris tui, ſuper millia auri & argenti.*
127. *Dilexi mandata tua ſuper aurum & Topazium.*

§. 11. Indicantis se ea servasse vitæ periculo.

109. * *Anima mea in manibus meis ſemper, & legem tuam non ſum oblitus.*
61. *Funes peccatorum circumplexi ſunt me, & legem tuam non ſum oblitus.*
51. *Superbi iniquè agebant vſquequaque, à lege autem tua non declinaui.*
Pſ.118.95. *Me expectauerunt peccatores, vt perderent me: teſtimonia tua intellexi.*
Pſ.118.110 *Poſuerunt peccatores laqueum mihi: & de mandatis tuis non erraui.*

Annotationes.

1. *Iuſtificationes.*) id eſt, mandata: ea autem ita vocantur, quoniam eorum obſeruatio iuſtificat.

2. *Vſquequaque.*) id eſt, in perpetuum.

3. *Dixi.*) i. ſtatui firmiter.

4. *In toto, &c.*) id eſt, quandoquidem quæſiui te, & gratum me tibi eſſe ante omnia volui: Ne repellas me, &c. id eſt, ne deſeras me gratia tua; ſi enim deſeris, idem eſt ac ſi repellas, cum ſine auxilio gratiæ illa ſeruare non poſſim.

5. *Statue, &c.*) id eſt, fac vt per ſanctum timorem tuum ſtatuatur, ſeu confirmetur lex tua in ſeruo tuo, vt immobiliter in illa hæreat.

6. *Concupiuit deſiderare, &c.*) q. d. adhuc non deſidero niſi imperfectè; opto itaque opem tuam, vt ardenter ea deſiderem, vt deſiderium in opus tranſeat, & mandata tua cuſtodiam omni tempore.

7. *Cantabiles.*) i. ſuauis inſtar carminum, q. d. non fuerunt mihi graues.

8. *Hæreditatè.*) id eſt, elegi mihi mandata tua in hæreditatem æternam.

9. *Anima, &c.*) id eſt, quotidie de vita periclitor ob legis tuæ obſeruationē, eam tamen non ſum oblitus. Eandem ferè habent ſententiam ſequentes verſus quatuor: vbi ſupplenda videtur initio particula: *quamquam*, vel *licet*: vt, quamquam funes peccatorum, &c.

MARIA VIRGO SANCTISSIMA.

§. 1. Lavdantis eam ab interna pulchritudine.

Cant. 4. 7 *Tota pulchra es, & macula non eſt in te.*
Quàm pulchra es, & quàm decora [1] chariſſima in delitijs. Cant. 7. 6.

§. 2. A svavitate sermonis.

Fauus diſtillans labia tua: mel & lac ſub lingua tua. Cant. 4. 11

§. 3. A fragrantia operum exteriorum.

Odor veſtimentorum tuorum, ſicut odor thuris. Cant. 4. 11

§. 4. A virginitate.

Hortus concluſus fons ſignatus. Cant. 4. 12

§. 5. A variis virtvtibvs.

[2] *Emiſſiones tuæ paradiſus malorum punicorum cum pomorum fructibus. Cypri cum nardo, nardus & crocus, fiſtula & cynnamomum cum vniuerſis lignis libani.*
Tu aurora conſurgens, tu pulchra vt luna, tu electa vt ſol, tu terribilis vt caſtrorum acies ordinata. Cant. 6. 9.
Tu mater [3] pulchræ dilectionis, & timoris, & agnitionis, & ſanctæ ſpei: In te omnis gratia viæ, & veritatis; in te omnis ſpes vitæ & virtutis. Eccl. 24. 24.

Et alia, quæ paſſim toto hoc capite continentur, quæ ſicut & quàmplurima de libro Canticorum B. V. aptari poſſunt.

Multæ filiæ congregauerunt diuitias, tu ſupergreſſa es vniuerſas. Prou. 31. 29.

Annotationes.

1. *Chariſſima, &c.*) id eſt, adeò vnicè dilecta, vt pro magnis eam delitijs reputet cæleſtis ſponſus.

2. *Emiſſiones.*) id eſt, virtutum actus, qui à te emittuntur, habent præſtantiam omnium eorum fructuum & aromatum, quæ hic varia recenſentur.

3. *Pulchræ.*) ſeu bonę: eſt enim turpis & mala dilectio.

MISERICORDIA DIVINA.

Vide Deus.

Postvlantis eam.

* *Nolo multa fortitudine contendas mecum ò Domine, nec magnitudinis tuæ mole me premas.* Iob 23. 6.
Miſerere mei Domine quoniam infirmus ſum: ſana me Domine, quoniam conturbata ſunt oſſa mea. Pſ. 6. 2.
Reminiſcere miſerationum tuarum Domine, & miſericordiarum tuarum, quæ à ſæculo ſunt. Pſ. 24. 6.
Secundum miſericordiam tuam memento mei tu propter bonitatem tuam Domine. Pſ. 24. 7.
Reſpice in me & miſerere mei, quia vnicus & pauper ſum ego. Pſ. 24. 16.

Fiat

Pſ.32. 22. *Fiat miſericordia tua Domine ſuper nos: quemadmodum ſperauimus in te.*

Pſ.39. 12. *Tu autem Domine ne longe facias miſerationes tuas à me: miſericordia tua & veritas tua ſemper ſuſceperunt me.*

Pſ.102.10. *Non ſecundum peccata noſtra facias nobis, neque ſecundum iniquitates noſtras retribuas nobis.*

Pſ.102.11. *[1] Secundum altitudinem cæli à terra, [2] corrobora miſericordiam tuam ſuper timentes te.*

Pſ.102.13. 14. *Quomodo miſeretur pater filiorum ſuorum, miſerere Domine timentibus te, & cognoſce figmentum noſtrum. Recordare quoniam puluis ſumus: homo, ſicut fœnum dies eius, tanquam flos agri ſic efflorebit.*

Pſ.118.77 *Veniant mihi miſerationes tuæ, & viuam: quia lex tua meditatio mea eſt.*

Pſ.118.132 *Aſpice in me, & miſerere mei, ſecundum [3] iudicium diligentium nomen tuum.*

Mat.15. 22. *Miſerere mei fili Dauid: Anima mea malè à dæmonio torquetur.*

ANNOTATIONES.

1. *Secundum, &c.*) Quàm maximè, eſt enim quàm maxima diſtantia cæli à terra.

2. *Corrobora.*] i. confirma, ſtabili.

3. *Iudicium.*) i. iuxta conſuetudinem, quá vteris in eos, qui te diligunt.

MORBVS.

PETENTIS MORBVM MITIGARI.

Iob 7.16. *[1] Parce mihi, nihil enim ſunt dies mei.*

Iob 7 19. Ibidem *Vſquequo non parcis mihi? [2] nec dimittis me, vt glutiam ſaliuam meam?*

ANNOTATIONES.

1. *Parce.*) mitius mecum age, & quam contra me extendiſti ſeueram manum tuam reuoca.

2. *Nec dimittis.*) q. d. nec rem tam alioqui facilem, tamque neceſſariam, facere poſſum ſine maximo dolore.

MORS.

§1. DEPRECANTIS MORTEM, VT POSSIT hic Deum laudare.

Pſ 29.11. 12. *Quæ vtilitas in [1] ſanguine meo, dum deſcendero in corruptionem? numquid confitebitur tibi puluis, aut annuntiabit veritatem tuam?*

Iſa.38.18. 19. *Quia non [2] infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te, non expectabunt, qui deſcendunt in lacum veritatem tuam. Viuens, viuens ipſe confitebitur tibi, ſicut & ego hodie.*

Iſa.38.20. *Domine ſaluum me fac, & Pſalmos noſtros cantabimus cunctis diebus vitæ noſtræ in domo Domini.*

Numquid mortuis facies [3] mirabilia, [4] aut medici ſuſcitabunt, & confitebuntur tibi? Numquid [5] narrabit aliquis in ſepulchro miſericordiam tuam & veritatem tuam [6] in perditione? Numquid cognoſcentur in tenebris mirabilia tua, & iuſtitia tua in terra obliuionis. Pſ.87.11.

§. 2. IMPROVISAM MORTEM DEPRECANTIS.

Paucitatem dierum meorum nuncia mihi: [7] ne reuoces me in dimidio dierum meorum. [8] in generationem & generationem anni tui. Pſ.101.24. 25.

§. 3. OPTANTIS MORTEM.

Domine ſecundum voluntatem tuam fac mecum, & præcipe in pace recipi ſpiritum meum; Expedit enim mihi mori magis quàm viuere. Tob.3.6.

Moriatur anima mea morte iuſtorum, & fiant nouiſſima mea horum ſimilia. Num 23. 10.

Et nunc Domine tolle quæſo animam meam à me, quia melior eſt mihi mors, quàm vita. Iona 4.3.

Melior eſt mors, quàm vita amara: & requies æterna, quàm languor perſeuerans. Eccl.30.17

Deſiderium habeo diſſolui: & eſſe cum Chriſto. Phil.1.23.

Sufficit mihi Domine, tolle animam meam, neque enim melior ſum, quàm fratres mei. 3.Reg.19. 4.

Vide Gloria cęleſtis.

Si flagellas, occidas ſemel, & non de pœnis innocentum [9] rideas. Iob 9.23.

§4. ORANTIS INTSANTE MORTE.

Introibo in domum tuam, adorabo ad templum ſanctum tuum, & confitebor nomini tuo Domine. Pſ.5.8.

Eam fuiſſe ſub mortis tempus S. Ludouici Galliæ Regis aſpirationem tradit auctor vitæ eius.

ANNOTATIONES.

1. *Sanguine.*) i. vita mea, ſi in ſepulchrum corrumpendus deſcendam.

2. *Infernus.*) Per infernum mortem, lacum, eos intellige, qui in inferno ſeu ſepulchro, & lacu ſunt. Qui dicuntur non expectare veritatem Dei, id eſt, fidelitatem, quá ſcilicet viuentibus temporalia præſtat beneficia.

3. *Mirabilia.*) Ea ſcilicet, quæ in viuentibus frequenter operaris.

4. *Aut medici, &c.*) i. an poterunt mortuos ſuſcitare, qui te laudent?

5. *Narrabit.*) ſcilicet apud viuos.

6. *In perditione.*) id eſt, quando perierit ſecundum corpus.

7. *Ne reuoces, &c.*] Ne reuoces me de curriculo

culo vitæ in medio curſu, quando minus expecto mortem.

8. *In generationem &c.*) id eſt, Æquum eſt, ô Domine, te id dare mihi, cùm anni tui ſint æterni.

9. *Rideas.*) Loquitur Iob in amaritudine ſpiritus, & queritur ſe Deo tam diris & lentis pœnis torqueri, vt quaſi ijs delectari videatur; & de hominibus quaſi pila ludere, idque ob cauſas æquiſſimas v. Tertull. c. 7. Scorpiaci, licet hic ludus ſanctis ſit peracerbus, cumque in ſe ſpectatum horreant.

MVNDITIES.

V. Oratio. §. 2.

POSTVLANTIS MVNDITIEM CORDIS.

Pſ. 50. 11. *Cor mundum crea in me Deus, & [1] ſpiritum rectum innoua in viſceribus meis.*

Pſ. 50. 3. *Amplius laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me.*

Ierem. 4. 19. ** Laua à malitia cor meum.*

ANNOTATIO.

1. *Spiritum rectum.*) id eſt, voluntatem & affectionem rectam, quæ habetur à munditia cordis, quam charitas efficit; per peccatũ enim mens diſtorta efficitur dum conuertitur ad inferiora maximeque ad ſe amandum: dirigitur autem per charitatem dum conuertitur ad ſuperna, potiſſimumque ad Deum amandum.

ORATIO.

V. Tribulatio. V. Impij. V. Infirmus.

§. 1. ORANTIS IN TRIBVLATIONE.

Thren. 5. 20. *Quare in perpetuum obliuiſceris noſtri: derelinques nos in longitudine dierum? Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur, innoua dies noſtros ſicut à principio.*

Iſa. 63. 15. 16. *Attende Domine de cælo, & vide de habitaculo ſancto tuo & gloriæ tuæ; vbi eſt zelus tuus, & fortitudo tua, multitudo viſcerum tuorum & miſerationum tuarum? ſuper me continuerunt ſe. Tu enim Pater noſter, tu Domine Pater noſter, Redemptor noſter, à ſæculo nomen tuum.*

Iſa. 64. 8. 9. *Tu Domine Pater noſter es tu, nos verò lutum; & fictor noſter tu, & opera manuum tuarum omnes nos. Ne iraſcaris Domine ſatis, & ne vltra memineris iniquitatis noſtræ, & reſpice: populus tuus omnes nos.*

Thren. 1. 9. *Vide Domine afflictionem meam, quoniam erectus eſt inimicus.*

Matt. 8. 25. *Domine ſalua nos perimus.*

Matt. 14. 31. *Domine ſaluum me fac.*

Domine adiuua me. Matt. 15. 25.

Miſerere mei fili Dauid.

Magiſter non ad te pertinet quia perimus? Matt. 20. 31.

Domine ecce [1] quem amas, infirmatur. Marc. 4. 38.

Deus noſter refugium, & virtus, adiutor in tribulationibus, quæ inuenerunt nos nimis. Ioan. 11. 3. Pſ. 45. 1.

Deus in nomine tuo ſaluum me fac, & in virtute tua iudica me. Pſ. 53. 1.

Finem ſcribendi non faciam, ſi quæ tum in Pſalmis, tum in cæteris exiſtunt ſcripturæ locis, huius generis aſpirationes perſequi velim: contentus ero præcipua earum loca indicaſſe.

Videnda itaque Tobię c. 3. verſ. 13 & 22. Eſther c. 14. v. 4. Thren. c. 1. v. 9. 11. 20. & c. 3. v. 19. & tot. c. 5. Danielis c. 3 à verſ. 27. Danielis 9. à v. 4. Baruch. c. 2. à v. 14. Baruch. c. 3. v. 1. & infra. Pſ. 30. v. 11. & 20. Pſ. 34. v. 20. &c. Pſ. 41. v. 9. & 10. & 13. Pſ. 42. 2. Pſal. 43. v. 25. &c. Pſal. 87. v. 2. & 17. & 18. Pſ. 21. v. 9. &c. Pſ. 67. v. 12.

Huic eidem affectioni ſeruiunt ſeq. Pſal. vel integri vel magna ex parte Pſal. 27. 30. 54. 55. 56. 58. 59. 68. 70. 85. 87. 101. 141. Denique hac aſpiratione nil magis obuium in ſacris litteris.

§. 2. ORANTIS PRO REMISSIONE PECCATORUM.

** Dele Domine vt nubem iniquitates meas, & quaſi nebulam peccata mea.* Iſa. 44. 22.

Miſerere noſtri Domine, & depone iniquitates noſtras, & proijce in profundum maris omnia peccata noſtra. Mich. 7. 19.

** O fons patens domui Dauid, & habitantibus Ieruſalem, in ablutionem peccatoris, & menſtruatæ.* Zach. 13. 1.

Laua me à peccatis meis in ſanguine tuo. Apoc. 1. 6.

Domine ſi vis, potes me mundare. Matt. 8. 3.

Conuerte Domine manum tuam ad me, & excoque ad purum ſcoriam meam, & aufer omne ſtannũ meum. Iſa. 1. 25.

Propter nomen tuum, Domine, propitiaberis peccato meo, multum eſt enim. Pſ. 24. 11.

Vide humilitatem meam, & laborem meum; & dimitte vniuerſa delicta mea. Pſal. 24. 19.

Si iniquitates obſeruaueris Domine, Domine quis ſuſtinebit. Pſ. 129. 1.

** Quantum diſtat ortus ab occidente, longe fac à nobis iniquitates noſtras.* Pſ. 102. 12.

Et nunc Domine memor eſto mei, & ne vindictam ſumas de peccatis meis, neque reminiſcaris delicta mea, vel parentum meorum. Tob. 3. 3. V. etiam Pſ. 78. v. 8. 9.

Conuertere Domine, & eripe animam meam, ſaluum me fac propter miſericordiam tuam.

Remitte mihi, vt [2] refrigerer priuſquam abeam, [3] & amplius non ero. Pſal. 38. 14.

Circumdederunt me mala, quorum nõ eſt numerus, comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui vt viderem. Multiplicatæ ſunt ſuper capillos capitis mei: & cor meum dereliquit me. Compla- Pſal. 39. 13. 14.

ceat

ceat tibi Domine vt eruas me, Domine ad adiuuandum me reſpice.

Pſal.40.5. *Ego dixi: Domine miſerere mei, ſana animam meã, quia peccaui tibi.*

1.Ioan.1.7. * *O ſanguis Ieſu Chriſti Filij Dei, emunda me ab omni peccato.*

Heb. 9.13.14. *Si ſanguis hircorum inquinatos ſanctificat ad emũdationem carnis, quanto magis ſanguis tuus Chriſte, qui per Spiritum Sanctum temetipſum obtuliſti immaculatum Deo, emundabit conſcientiam meam ab operibus mortuis ad ſeruiendum Deo viuenti.*

§. 3. PETENTIS ORATIONEM SVAM AVdiri.

Thren.3.56. *Vocem meam audi, ne auertas aurem tuam à ſingultu meo, & clamoribus.*

Iudith. * *Humilium & manſuetorum ſemper tibi placuit deprecatio, Deus cælorum, creator aquarum, & Dominus totius creaturæ exaudi me miſerum deprecantem, & de tua miſericordia præſumẽtem.*

Pſal.5.1.2. *Verba mea auribus percipe Domine, intellige clamorem meum: Intende voci orationis meæ, Rex meus & Deus meus.*

Pſal.64.6. *Exaudi nos Deus ſalutaris noſter, ſpes omnium finium terræ, & in mari longè.*

Pſ. 68.17.18. *Exaudi me Domine, quoniam benigna eſt miſericordia tua, ſecundum multitudinem miſerationum tuarum reſpice in me.* * *Et ne auertas faciem tuam à puero tuo: quoniam tribulor, velociter exaudi me.*

Vide etiam Pſ.17.7. Pſ.27.1.2. Pſ.38.1. Pſ.54.1. Pſ.83.8. Pſ.85.1. Pſ.101. & Pſ.118.149. & 169. & 170. Pſ.119.1.2.

§. 4. ORANTIS PATREM PER FILIVM.

Pſal.83.10. *Protector noſter aſpice Deus, & reſpice in faciem Chriſti tui.*

Pſal.131.1. *Memento Domine*[4] *Dauid, & omnis manſuetudinis eius.*

§. 5. * ORANTIS PRO SACERDOTIBVS.

Pſal.131.9 *Sacerdotes tui induantur Iuſtitia, & Sancti tui exultent.*

Pſ. 131.18. * *Sacerdotes tuos indue ſalutari.*

§. 6. ORANTIS PRO REGE.

Pſal.19.10 *Domine ſaluum fac Regem, & exaudi nos in die qua inuocauerimus te.*

Pſal.19.1. *Exaudiat te Dominus in die tribulationis: protegat te nomen Dei Iacob, &c.* in eodem pſalmo.

[5] *Magnifica ſalutes Regis tui, & fac miſericordiam Chriſto tuo Dauid, & ſemini eius vſque in ſæculum.*

§. 7. ORANTIS PRO POPVLO.

Saluum fac populum tuum Domine, & benedic hæreditati tuæ, & rege eos, & extolle illos vſque in æternum. Pſal.27.9.

* *Benedic Domine terram tuam, auerte captiuitatem Iacob. Remitte iniquitatem plebis tuæ, operi omnia peccata eorum: Mitiga omnem iram tuã, auerte ab ira indignationis tuæ.* Pſal.84.1.2.3.

Memor eſto Congregationis tuæ, quam poſſediſti ab initio. Nunquid perdes iuſtum cum impio? ſi fuerint quinquaginta iuſti in ciuitate, peribũt ſimul? & non parces loco illi propter quinquaginta iuſtos, ſi fuerint in eo? Pſal.73.2.

§. 8. ORANTIS * PRO SANITATE recuperanda. Gen.18.24

V. verbo Sanitas.

§. 9. * PETENTIS ORANDI FERuorem.

Concaleſcat cor meum intra me & in meditatione mea exardeſcat ignis. Pſal. 38.4.

§. 10. * PETENTIS GRATIAM BENE orandi.

Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo, eleuatio manuum mearum[6] *ſacrificium veſpertinum.* Pſal. 140.2.

§. 11. QVÆRENTIS ORATIONEM SVAM non audiri.

Vſquequo Domine clamabo, & non exaudies? vociferabor ad te vim patiens, & non ſaluabis? Habac.1.2

§. 12. PERSEVERANTIS IN ORATIONE.

Quia ſemel cæpi, loquar ad Dominum meum, cùm ſim puluis & cinis. Gen.18.28

ANNOTATIONES.

1. *Quem amas.*) Se ipſe denotet orans, ſicut ſorores illæ fratrem ſuum Lazarum.

2. *Vt refrigeret.*) Intelligens ſcilicet ante mortem mihi peccata eſſe remiſſa.

3. *Et amplius non ero.*) Supple aduena & peregrinus, at ero ciuis Sanctorum. Ita Ambroſ.

4. *Dauid.*) id eſt, Chriſti, cuius Dauid fuit typus, nec infrequenter vocatur Chriſtus in ſcripturis nomine Dauid.

5. *Magnifica ſalutes.*) id eſt, auge, & multiplica ſalutem corporis, & animæ, & omnium rerum Regis.

6. *Sacrificium &c.*) id eſt, oratio quam eleuatis manibus fundo, ſit tibi æquè grata

ac mactatio Agni immaculati, quæ veſperi fiebat.

PASSIO CHRISTI.

V. Chriſtus.

§. 1. Agnoscentis hoc beneficium.

Iſa.50.6. * *Corpus tuum, ô bone Ieſu, dediſti percutientibus, & genas tuas vellentibus: faciem tuam non auertiſti ab increpantibus & conſpuentibus.*

Exod.4.26 *Sponſus ſanguinum tu mihi es.*

Iſa.52.14. * *Inglorius fuit inter viros aſpectus tuus, & forma tua inter filios hominum.*

Gen.49.11 *Lauaſti in [1] vino [2] ſtolam tuam, & in ſanguine vuæ pallium tuum.*

Iſa.53.4. * *Verè languores noſtros tuliſti, & dolores noſtros ipſe portaſti, vulneratus es propter iniquitates noſtras, attritus es propter ſcelera noſtra: diſcipline pacis noſtræ ſuper te, & liuore tuo ſanati ſumus.*

Thren. 3. 30. * *Dediſti percutienti te maxillam, ſaturatus es opprobrijs.*

Cant.1.14 *Botrus [3] Cypri dilectus meus mihi, in vineis Engaddi.*

Gal.1.4. *Dediſti temetipſum pro peccatis noſtris, vt eriperes nos de præſenti ſeculo nequam.*

Rom.5.8. * *Commendas (ô piiſſime Ieſu) charitatem tuam in nobis, quoniam cum adhuc peccatores eſſemus, pro nobis mortuus es.*

§. 2. Admirantis vnde Christo vulnera.

Zach.13.6. * *Quid ſunt plagæ iſtæ in medio manuum tuarum? his plagatus es in domo eorum qui diligebant te.*

§. 3. Proponentis se nvmqvam positurum Chriſti pro ſe paſſi memoriam.

Cant.1.13. *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur.*

Eccl.29.20 * *Gratiam fideiuſſoris non obliuiſcar: dedit enim pro me animam ſuam.*

§. 4. Benedicentis et lavdantis Chriſtum de beneficio paſſionis.

Apoc.5.12. * *Dignus es, ô Agne Dei, qui occiſus es, accipere virtutem & diuinitatem, & ſapientiam & fortitudinem, & honorem, & gloriam & benedictionem.*

§. 5. Gratias agentis.

* *Gratias tibi ago Domine Ieſu, quoniam occiſus es, & redemiſti nos Deo in ſanguine tuo, ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione.* Apoc.5.9.

Vide Gratiarum actio §. 7.

§. 6. Lvgentis Christi passionem.

Quomodo cecidiſti potens, qui ſaluum faciebas populum Iſrael? 1.Mach.9.21.

§. 7. Compatientis Christo.

* *Doleo ſuper te frater mi [4] Ionatha decore nimis & amabilis, quis mihi tribuat vt ego moriar pro te?* 2.Reg.1.26.

§. 8. Agnoscentis se mortis Chriſti cauſam.

* [5] *Spiritus oris mei Chriſtus Dominus captus Dominus captus eſt [6] in peccatis meis.* Thren. 4. 20.

Annotationes.

1. *Vino.*) .i. ſanguine.

2. *Stolam.*) .i. corpus.

3. *Botrus Cypri.*) q. d. ſimilis eſt, ratione pretioſiſſimi ſanguinis, paſſionis tempore effuſi, botro qui in inſula Cypro præſtantiſſimus gignitur, vt & in vineis Engaddi in Palæſtina.

4. *Ionatha.*) Significat Ionathas Domini donum; quod quàm Chriſto congruat ſatis per ſe liquet, eſt enim ipſe, cæleſtis Patris donum ac datum optimum, iuxta illud Ioãnis. Sic Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret.

5. *Spiritus.*) Chaldęus ita vertit, Rex, Meſſias qui nobis dilectus, ſicut ſpiritus vitæ qui eſt in naribus.

6. *In.*) .i. ob peccata noſtra.

PATIENTIA.

§. 1. Postvlantis patientiam.

* *Da vt non [1] peream propter imminentes tenebras, nec faciem meam operiat [2] caligo.* Iob 23.17. c.3.16.

§. 2. Sese ad patiendvm cohortantis.

Nonne Deo [3] ſubiecta erit anima mea? ab ipſo enim [4] ſalutare meum? Pſal.61.1.

Expecta Dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum, & ſuſtine Dominum. Pſ.26.14.

ANNOTATIONES.

1. *Peream.*) Per deſperationem & impatiẽtiã propter calamitates quas vocat tenebras.

2. *Caligo.*) Scilicet impietatis, aut Iudicij perturbatio, qua fiat vt faciem meam ad te leuare nequeam: quaſi dicat, Fac vt eam, vt ſoleo leuem, cum fide, ſpe, & reuerentia.

3. *Subiecta.*) Scilicet verè patientiæ exercitio, non obmurmurando, non contradicendo, &c.

4. *Salutare.*) id eſt, ſalus mea omnis ab eo pendet.

PAX.

POSTVLANTIS PACEM.

Pſ.71.3. *Suſcipiant* [1] *montes pacem populo, & colles iuſtitiam.*

Pſ.71.7. *Oriatur in diebus noſtris iuſtitia, & abundantia pacis* [2] *donec auferatur luna.*

Pſ.121.7. *Fiat pax* [3] *in virtute tua, & abundantia in turribus tuis.*

Pſ.147.4. * *Pone fines noſtros pacem, & adipe frumenti ſatia nos.*

Leuit. 26. 6. *Da pacem Domine finibus noſtris, dormiamus, & non ſit qui exterreat.*

ANNOTATIONES.

1. *Montes.*) Per quos intellige Regni maiores & nobiliores, vt per colles, viliores & humiliores. Petitur itaque, vt per Primores qui primi ſint inter ſe pacifici, deſcendat pax ad populum.

2. *Donec, &c.*) id eſt, vſque in finem ſæculi, quando auferetur luna, non vt non ſit omnino, ſed ne ſit qualis modò eſt, modò clara, modò obſcura, modò plena, modò nulla.

3. *In.*) .i. per.

PECCATOR, PECCATVM.

V. Oratio §. 1.

§. 1. AGNOSCENTIS ET DOLENTIS de peccatis.

Iſa.1.3. *Væ mihi peccatori graui iniquitate, ſemini nequam, filio ſcelerato; dereliqui Dominum, blaſphemaui Sanctum Iſrael, abalienatus ſum retrorſum. A planta pedis vſque ad verticem capitis non eſt in me ſanitas.*

Iob 7.20. *Peccaui, quid faciam tibi ô, cuſtos hominum!*

Pſ.50.5. *Iniquitatem meam ego cognoſco, & peccatum meum contra me eſt ſemper.*

Pſ.105.6. *Peccauimus cum Patribus noſtris, iniuſtè egimus, iniquitatem fecimus.*

Iſa.59.2.3. * *Iniquitates meæ diuiſerunt inter me & Deum meum, & peccata mea abſconderunt faciem eius à me, ne exaudiret: manus enim meæ pollutæ ſunt ſanguine, & digiti mei iniquitate. Labia mea locuta ſunt mendacium, & lingua mea iniquitatem fatur.*

Multiplicatæ ſunt iniquitates meæ coram te, & peccata mea [2] *reſponderunt mihi, quia ſcelera mea mecum, & iniquitates meas cognoui: peccare & mentiri contra Dominum, & auerſus ſum vt irem poſt tergum Dei noſtri, vt loquerer calumniã & tranſgreſſionem: concepi, & locutus ſum de corde verba mendacij.* Iſa.59.12

* *Duo mala feci, Deus meus, te dereliqui fontẽ aquæ viuæ & fodi mihi ciſternas, ciſternas diſſipatas, quæ continere non valent aquas.* Hier.2.13.

* *Scio iniquitatem meam: quia in Dominum Deum præuaricatus ſum, &* [3] *diſperſi vias meas alienis ſub omni ligno frondoſo, & vocem tuam non audiui.* Hier.3.13.

* *Quomodo ſi contemnat mulier amatorem ſuum, ſic contemſi te Deus meus.* Hier.3.20

Pater peccaui in cælum & coram te, iam non ſum dignus vocari filius tuus; fac me ſicut vnum de mercenarijs tuis. Luc.15.19.

Quid feci? vox ſanguinis fratris mei (Chriſti) clamat ad te Domine de terra. Gen.4.10.

Peccaui Domino, transfer Domine peccatum meum. 2. Reg.12.13.

Ne reputes mihi, Domine mi, iniquitatem, neque memineris iniuriarum ſerui tui: agnoſco enim ſeruus tuus peccatum meum. 2. Reg.19.19.20.

Peccaui etiam nunc: Dominus iuſtus: ego & populus meus impij. Exo.9.27.

§. 2. AGNOSCENTIS PECCATVM ESSE MENdax & noxium.

* *Ecce venio ad te, tu enim es Dominus Deus meus. Verè mendaces erant* [4] *colles, & multitudo montium, verè in Domino meo ſalus mea.* [5] *Confuſio comedit laborem fratrum meorum ab adoleſcentia mea, greges eorum, & armenta eorum, filios eorum & filias eorum.* Hier.3.25.

* *Domine fortitudo mea & robur meum, & refugium in die tribulationis: verè mendacium poſſedi, vanitatem quæ mihi non profuit.* Hier.16.19.

* *Expectatio mea Domine, omnes qui te derelinquunt confundentur, recedentes à te in terra* [6] *ſcribẽtur, quoniam dereliquerunt venam aquarum viuentium Dominum.* Hier.17.13.

§. 3. AGNOSCENTIS IGNORANTIAM SVAM.

Miluus in cælo cognouit tempus ſuum, turtur & hirundo, & ciconia cuſtodierunt tempus [7] *aduentus ſui; ego autem non cognoui* [8] *Iudicium Domini.* Hier.8.7.

§. 4. AGNOSCENTIS INGRATITVDINEM ſuam.

Iſaie 1.2.3 * *Me filium enutriſti, ô Domine, & exaltaſti, ego autem ſpreui te. Cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus*[9] *præſepe Domini ſui, ego autem te non cognoui, te non intellexi.*

§. 5. CONFERENTIS PRISTINAM felicitatem cum præſenti miſeria.

Luc.15.17. *Quanti mercenarij in domo Patris mei abundãt panibus, ego autem hic fame pereo?*

Thren.4.1 *Quomodo obſcuratum eſt*[10] *aurum, mutatus eſt color optimus, diſperſi ſunt lapides ſanctuarij in capite omnium platearum.*

Thren.4.2 * *O fili Sion inclyte, & inuicte auro primo, quomodo reputatus es in vaſa teſtea, opus manuum figuli?*

Thren.4.5 *Qui veſcebaris voluptuosè interijſti in vijs, qui nutriebaris in croceis, amplexatus es ſtercora.* Videndi etiam verſus 7. & 8.

Iſa.1.21. *Quomodo facta es meretrix ciuitas fidelis? plena Iudicij? Iuſtitia habitauit in te, nunc autem homicidæ: argentum tuum verſum eſt in ſcoriam, vinum tuum miſtum eſt aqua.*

§. 6. DESIDERANTIS PRISTINAM FÆLIcitatem.

Iob 29. 2. *Quis mihi tribuat vt ſim iuxta menſes priſtinos, ſecundum dies quibus Deus cuſtodiebat me? Quando ſplendebat*[11] *lucerna eius ſuper caput meum, & ad lumen eius ambulabam in tenebris; Sicut fui in diebus adoleſcentiæ meæ, quando ſecreto Deus erat in tabernaculo meo? quando erat omnipotens mecum?*

§. 7. PROPONENTIS MELIORA.

Hier. 3.4. * *A modo vocabo te Pater meus, dux*[12] *virginitatis meæ.*

Luca 15.18 *Surgam & ibo ad Patrem.*

Eph. 5.14. * *Exſurgam à mortuis, & illuminabit me Chriſtus.*

Iob 27. 4. *Non loquentur labia mea iniquitatem, nec lingua mea meditabitur mendacium.*

§. 8. DETESTANTIS PECCAtum.

Gen. 39.9. *Quomodo poſſum hoc malum facere, & peccare in Dominum meum?*

1. Reg. 24. 7. *Propitius ſit mihi Dominus ne faciam rem hanc.*

1. Reg. 24. 8. *Propitius ſit mihi Dominus, vt non mittam manũ meam in Chriſtum Domini.* Scilicet quantũ in ſe eſt peccator occidit Chriſtum.

2. Reg. 11. 11. *Per ſalutem tuam & per ſalutem animæ meæ non faciam rem hanc.*

Humerus meus à iunctura ſua cadat, & brachium meum cum ſuis oſſibus[13] *confringatur.* Iob 31.

§. 9. PETENTIS PVNIRI OB peccata.

Vide Tribulatio §. 11.

§. 10. PETENTIS OCCVLTORVM & alienorum veniam.

Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce ſeruo tuo. Pſ. 18. 13

§. 11. PETENTIS IDIPSVM DE IGNOrantijs & adoleſcentiæ vitijs.

Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris Domine. Pſ. 24. 7

§. 12. PETENTIS NOTITIAM peccatorum.

Quantas habeo iniquitates & peccata, ſcelera mea & delicta oſtende mihi. Iob 13. 23

§. 13. PETENTIS LIBERATIONEM à pœnis peccato debitis.

Libera me de[14] *ſanguinibus Deus, Deus ſalutis meæ, & exultabit lingua mea iuſtitiam tuam.* Pſ. 50. 16.

§. 14. PETENTIS REDITVM AD Deum.

Errauì ſicut ouis quæ perijt,[15] *quære ſeruum tuum.* Pſal. 118. 176.

ANNOTATIONES.

1. *Cuſtos.*) id eſt, qui obſeruas hominum actiones, &c.

2. *Reſponderunt.*) .i. pœnas à me exigit Deus pro ratione meriti.

3. *Diſperſi.*) .i. varia Idola colui, per quæ intellige peccata.

4. *Colles.*) id eſt, Dij qui in collibus colebantur, id eſt, creaturæ, quas deſerto Deo præpoſterè amaſti.

5. *Confuſio.*) id eſt, peccatum, ab effectu, quia confundit, & ſpe fruſtrat cultorem ſuũ: ob eam ipſam cauſam vocatur verſu ſequenti mendacium, quia homini mentitur ipſumque ludificatur.

6. *Scribentur.*) Quaſi viles, & cęlo indigni.

7. *Aduentus.*) id eſt, migrationis in alium locum.

8. *Iudicium.*) Præcepta, vel vltionem peccatorum, quam me eorum pœnitudine declinare volebat.

9. PRÆ-

9. *Præſepe Domini.*] id eſt, Dominum præſepis: ei debita, & pro ratione ſuæ naturæ præſtando obſequia.

10. *Aurum.*] Per aurum & lapides ſanctuarij, &c. intellige charitatem cæteraſque virtutes, quibus exornatur animus Iuſti. vt & per vaſa teſtea, & ſtercora, fœditatem & humilitatem vitiorum, quibus ſe fœdat, & ad quæ ſe demittit.

11. *Lucerna.*] Eâ ſignificatur fauor diuinus, maximè qui animum ſpectat, quique gratiæ munere conferendo, conſeruandoque potiſſimùm ſe prodit.

12. *Virginitatis meæ.*] Illius temporis, quo adhuc virgo exiſtens nullis me proſtitueram, id eſt, nullis commaculaueram peccatis.

13. *Confringatur.*] Supplendum, ſi vel minimo peccato aſſenſus ero.

14. *Sanguinibus.*] .i. pœna debita ſanguini Vriæ à me effuſo: quod ipſum tu de Chriſti pretioſiſſimo à te etiam effuſo intellige.

15. *Quære.*] Vt ſcilicet me ad verum paſtorem reducas.

PERSEVERANTIA.

§. 1. POSTVLANTIS PERSEVERANTIAM in bono.

Pſal. 16. 6. *Perfice greſſus meos in ſemitis tuis, vt non moueantur veſtigia mea.*

Pſ. 50. 11. 13 *Ne [1] proijcias me à facie tua, & [2] ſpiritum ſanctum tuum ne auferas à me.*

Redde mihi lætitiam ſalutaris tui, & ſpiritu [3] principali confirma me.

Pſ. 67. 29. *[4] Manda Deus virtuti tuæ, confirma hoc Deus quod operatus es in nobis.*

Ioan. 15. 4. ** Mane in me, & ego in te. Sicut palmes non poteſt ferre fructum à ſemetipſo, niſi manſerit in vite, ſic nec ego niſi in te manſero.*

Luca 8. 13. ** Fac ne ſim bone IESV de his qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt.*

Pſal. 89. 3. *Ne auertas me [5] in humilitatem: & dixiſti, Conuertimini filij hominum.*

Vide Verbo Mandata §. 6.

§. 2. PROPONENTIS PERSEVERANTIAM.

Iob 27. 6. *Iuſtificationem meam, quam cœpi tenere, non deſeram.*

Rom. 8. ** Nihil me ſeparabit à charitate Chriſti, non tribulatio, non anguſtia.*

Vide Mandata §. 2.

ANNOTATIONES.

1. *Proijcias.*] .i. ne me deſeras, non amplius in gratiam recipiendum: parum enim mihi eſſet ſuper niuem dealbari, ſi tandem à facie tua cum reprobis proijciendus eſſem.

2. *Spiritum.*] Qui in me manens me in tua gratia æternum conſeruet.

3. *Principali.*] .i. Spiritu Sancto, qui Princeps eſt omnium ſpirituum.

4. *Manda.*] id eſt, Impera potentię tuæ, vt opus in me inchoatum bonæ vitæ & virtutis conſeruet.

5. *In humilitatem.*] .i. ad vilia & abiecta, ad peccata ne ſinas me auerti à te vero & pretioſo bono: cuius petitionis cauſam ſubdit & dixiſti, id eſt, quia dixiſti ſcilicet per prophetas, Conuertimini, &c. q. d. Æquum eſt te nō ſinere me labi in peccata, qui ad eorum fugam cohortatus es genus humanum.

RESIGNATIO.

RESIGNANTIS SESE AD DVRA quælibet & aſpera.

Magiſter ſequar te quocumque ieris. Matt. 8. 19

Ego in flagella paratus ſum, & [1] dolor meus in conſpectu tuo ſemper. Pſal. 37. 18

Holocauſtum & [2] pro peccato non poſtulaſti, [3] tunc dixi, ecce venio. Pſal. 39. 10.

[4] Paratum cor meum Deus, paratum cor meum, [5] cantabo & pſalmum dicam. Pſal. 56. 10

Non mea ſed tua voluntas fiat. Matt. 26. 42.

[6] Calicem ſalutaris accipiam [7] & nomen Domini inuocabo. Pſal. 115. 4

Sicut fuerit voluntas in cælo ſic fiat. 1. Mach. 3. 60.

Quid Dominus meus loquitur ad ſeruum ſuum? ſi Dominus incitat te aduerſum me, odoretur ſacrificium. Ioſue 5. 14. 1. Reg. 26. 19.

A Domino egreſſus eſt ſermo non poſſimus extra eius placitum loqui quidquam. Gen. 24. 50

Dominus præcepit: & quis eſt qui audeat dicere quare ſic fecerit? 2. Reg. 16. 10.

** Quis ego vt contradicam Domino meo? Omne quod erit ante oculos tuos bonum & optimum faciam. Quicquid autem tibi placuerit, hoc erit mihi optimum omnibus diebus vitæ meæ.* Iudith 12. 13. 14.

ANNOTATIONES.

1. *Dolor.*] id eſt, peccatum, quod mihi doloris continui cauſa eſt.

2. *Pro peccato.*] .i. hoſtiam pro peccato.

3. *Tunc dixi.*] q. d. Cognoſcens te non magnoperè illi poſtulare magiſque tibi placere promptam ad omnia voluntatem, ecce paratum me exhibeo tibi in omnibus obſequi.

4. *Paratum, &c.*] .i. paratus ſum viuere, paratus ſum mori, paratus conculcari, paratus imperare.

5. *Cantabo.*] Supple miſericordiam & Iuſtitiam.

6. *Calicem.*] .i. amara quæcumque ſuſtinebo, quia licet amara, at ſalutaria ſunt.

7. *Et nomen &c.*] Vt ſ. hunc ipſum calicem haurire valeam intrepidè, fortique animo.

8.*Odoretur.*]q.d. Paratus ſum occidi,& quaſi hoſtia pro peccato immolari; peto tantum vt mea mors Deo ſit accepta, vt odor ſacrificij.

RESVRRECTIO.

Vide Gloria. Vide Spes §.3.

POSTVLANTIS EIVS GLORIAM.

Pſal.84.7 *Oſtende nobis Domine* [1] *miſericordiam tuam, & ſalutare tuum da nobis.*

Philipp.3.21. *Quando reformabis, ô bone* IESV, *corpus humilitatis noſtræ configuratum corpori claritatis tuæ?*

ANNOTATIONES.

1.*Miſericordiam.*] Eam perfectam petit, vt & ſalutem (quam quidem vocat ſalutare) quarum vtraque perfecta erit in reſurrectione, cùm & corpore & animo beati erimus.

SALVS ANIMÆ.

PETENTIS ANIMAM SVAM SALVARI.

Pſal. 85.2. *Cuſtodi* [1] *animam meam, quoniam* [2] *ſanctus ſum, ſaluũ fac ſeruũ tuũ Deus meus ſperantem in te.*

Pſal. 68.1. *Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ vſque ad animam meam.*

Pſalm.7.2 *Saluum me fac ex omnibus perſequentibus me, & libera me.*

Pſ.118. 94 *Tuus ſum ego, ſaluum me fac.*

ANNOTATIONES.

1.*Animam.*) Vndique ab hoſtibus obſeſſam ne æternum pereat.

2.*Sanctus.*) Quia ſanctæ fidei & Religionis cultor.

SANITAS.

EAM PETENTIS.

Tob.8.19. *Fac me Domine plenius benedicere te, & ſacrificium tibi laudis tuę & meæ ſanitatis offerre, vt cognoſcat vniuerſitas gentium, quia tu es Deus ſolus in vniuerſa terra.*

SAPIENTIA.

POSTVLANTIS EAM.

Sap.9.4. *Da mihi Domine ſedium tuarum aſſiſtricem ſapientiam, & noli me reprobare à pueris tuis.*

Sap.9.10. * *Mitte ſapientiam de cœlis ſanctis tuis, & à ſede magnitudinis tuæ, vt mecum ſit, & mecum laboret, vt ſciam quid acceptum ſit apud te.*

Sap.9.17. *Senſum tuum ô Domine quis ſciet, niſi tu dederis ſapientiam, & miſeris Spiritum Sanctum tuum de altiſſimis.*

SPES.

§. 1. SPERANTIS IN DEO IN REBVS aduerſis.

Dominus mecum eſt quaſi bellator fortis, idcirco qui perſequuntur me, cadent, & infirmi erunt; confundentur vehementer. Hier.20.11.

* *Bonus es Domine ſperantibus in te, animæ quærenti te, pars mea Domine dixit anima mea, propterea expectabo te.* Thren.3.25.

Bonum eſt præſtolari cum ſilentio ſalutare tuum Domine, quia non repelles in ſempiternum. Thren 3.26.31.

Etiamſi occideris me, in ipſo ſperabo. Iob 13.15.

Si ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Pſal.22.4.

Multi dicunt animæ meæ non eſt ſalus ipſi in Deo eius. Tu autem Domine, ſuſceptor meus es, gloria mea & exaltans caput meum. Pſal.3.34.

Non timebo millia populi circundantis me: exſurge Domine ſaluum me fac Deus meus. Pſal.3.7.

Spera in Domino, quoniam adhuc confitebor illi, ſalutare vultus mei & Deus meus. Pſal.41.7.

Videndi etiam pſalmus 26. & pſ. 141. v. 7. pſ.24.v.1.& 7.pſ.30.v.8.& 18 pſ.45.2.pſ.5.11 11.pſ.55.4.pſ.59.13.pſ.60.2. &c.pſ. 61.7.

§. 2. SPERANTIS REMISSA SIBI PECCATA.

Signaſti quaſi in ſacculo peccata mea, ſed curaſti iniquitatem meam. Iob 14.17.

§. 3. SPERANTIS RESVRRECTIONEM.

In [1] *nidulo meo moriar, & ſicut* [2] *palma multiplicabo dies.* Iob 29.18.

Scio quod redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum: & rurſum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum Saluatorem meum, Repoſita eſt hæc ſpes mea in ſinu meo. Iob 19.25.

§. 4. SPERANTIS VITAM ÆTERNAM.

Credo videre bona Domini in terra viuentium.

§. 5. PETENTIS SPEM SVAM NON fruſtrare.

Suſcipe me ſecundum eloquium tuum, & viuam, & non confundas me ab expectatione mea. Pſ.118.116.

Adhæſi teſtimonijs tuis Domine, noli me confũdere. Pſ.118.31

Vide etiam Pſ.30.2. Pſ.70.1.

§. 6. AGNOSCENTIS IN VNO Deo ſperandum.

Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo. Dominus mihi adiutor, & ego deſpiciam inimicos meos. Bonum eſt confidere in Domino, Pſ.117.6.7.8.9.

quàm

quàm conſidere in homine. Bonum eſt ſperare in Domino, quàm ſperare in principibus.

ANNOTATIONES.

1.*Signati,&c.*] q. d. licet ea habeas perſpecta, & veluti aſſeruata diligenter, confido tamen te ea remiſiſſe, pœnitudine mea ad id permotum.

2.*Nidulo.*] id eſt, quiete.

3.*Palma.*] Quæ diutiſſimè viuit & viret, alij vertunt phœnix: vnde fieri poteſt (inquit Beda) vt ſanctus Iob in ſimilitudinē Phœnicis ſe per mortem in cinere carnis ſuæ reſolutæ, tamquam in nido moriturum dixerit, indeq; ſperaſſe ſe reſurrecturum vt phœnicem in gloriam & æternitatem.

SPIRITVS SANCTVS.

POSTVLANTIS EIVS ADVENTVM.

Cant.4.16 *[1] Surge [2] Aquilo, & veni [3] Auſter, perfla hortum meum, & fluent [4] aromata illius.*

Pſal.103.31 *Emitte ſpiritum tuum, & [5] creabuntur, & renouabis faciem [6] terræ.*

Pſal.142.11. ** Spiritus tuus bonus deducat me in terram rectam.*

ANNOTATIONES.

1.*Surge.*] id eſt, abi.

2.*Aquilo.*] Per quem Satanas accipitur, eſt enim Aquilo ventus frigidus & ſiccus ac noxius terræ fructibus, quæ facilè eſt applicare dæmoni.

3.*Auſter.*] Ventus eſt calidus & humidus, aptum Spiritus Sancti ſymbolum, qui calore vitali, charitatis, ac gratiæ cœleſtis humore corda fouet & replet.

4.*Aromata.*] id eſt, omnis generis virtutes ſe prodent.

5.*Creabuntur.*] id eſt, producentur ab eo varia gratiarum dona in me.

6.*Terræ.*] id eſt, animæ meæ.

SVPERBIA.

Vide Humilitas.

EAM DEPRECANTIS.

Pſal.35.12 *Non veniat mihi [1] pes ſuperbiæ, [2] ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem, expulſi ſunt nec potuerunt ſtare.*

Eccl.23.5. *Extollentiam oculorum meorum ne dederis mihi.*

ANNOTATIONES.

1.*Pes.*] id eſt affectus.

2.*Ibi ceciderunt.*] id eſt, per ſuperbiam. patet ex facto Angelorum & primorum parentum, quorum alteri è cælo, alteri è paradiſo expulſi: atque initium omnis peccati ſuperbia.

TENTATIO.

Vide Tribulatio. Oratio. Peccatum.

§. 1. PETENTIS OPEM DIVINAM in tentatione.

Ne tradas [1] beſtijs animam confitentem tibi, & animam pauperis tui ne obliuiſcaris in finem. Pſal.73.20

Cuſtodi me à [2] laqueo quem ſtatuerunt mihi. Vide Pſ.139. *Domine inuadit me.* Pſal.140. Tob.6.3.

§. 2. DESIDERANTIS FINEM tentationum.

Quo ſunt [1] dies ſerui tui? quando facies de perſequentibus me iudicium? Pſa.118.84

§. 3. POSTVLANTIS VICTORIAM in tentatione.

Illumina oculos meos ne vmquam obdormiam in [4] morte, ne quando dicat inimicus meus, præualui aduerſus eum. Pſal.12.4

Reſpice in me, & miſerere mei, da [5] imperium tuum puero tuo, & ſaluum fac filium ancillæ tuæ. Fac [6] mecum ſignum in bonum, vt videant qui oderunt me, & confundantur, quoniam tu Domine adiuuiſti me, & conſolatus es me. Pſal.85.15.

Da mihi in animo conſtantiam, vt contemnam illum, & virtutem vt euertam illum. Iudith 9.14.

§. 4. RESISTENTIS TENTATIONI.

Vade poſt me Satana non enim ſapis quæ Dei ſunt, ſed quæ hominum. Vide V. Peccatum §.8.

§. 5. RESISTENTIS HOMINI SOLLICITANTI ad malum.

** Quid mihi & tibi? Cur efficeris mihi hodie in Satā.* 2.Reg.19.22.

§. 6. AGNOSCENTIS VICTORIAM TENTATIONUM, hoſtiumq; omnium à Deo eſſe.

In te eripiar à tentatione, & in Deo meo tranſgrediar murum. Pſ.17.32.

** Tu Deus meus præcinxiſti me virtute, & poſuiſti immaculatam viam meam.* Pſal.17.34

Videndi etiā verſus 40.43.44.& pſ.143.v.1.

** Impulſus euerſus ſum vt caderem, ſed tu ô Domine ſuſcepiſti me: fortitudo mea & laus mea Dominus, & factus es mihi in ſalutem.* Pſ.117.13.14.

Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltauit me, dextera Domini fecit virtutem. Pſal.117.15

ANNOTATIONES.

1.*Beſtijs.*] id eſt, dæmonibus, quauis beſtia & fera crudelioribus.

2.*Laqueo.*] Tentationum ſcilicet.

3.*Dies.*] Quibus ſcilicet durabit tentatio.

4.*Morte.*] Peccati ſcilicet.

5.*Imperium.*] In hoſtes fac vt eis prçualeam.

6.*Signum.*] id eſt, oſtende in me ſignum aliquod, quod rem bonam, id eſt, gratiam & fauorem tuum manifeſtet.

TERRA.

TERRÆ FRVGES POSTVLANTIS.

Pſ.64.19. 10. * *Viſita terram, & [1] inebria eam, [2] multiplica locupletare eam, para cibum [3] illorum.*

Pſal.64.11 [4] *Riuos eius inebria, multiplica genimina eius, in [5] ſtillicidijs eius lætetur germinans.*

Pſal.64.12 [6] *Benedic coronæ anni benignitatis tuæ, & campi tui repleantur vbertate.*

Pſal.64.13. *Pingueſcant ſpecioſa deſerti, & exultatione colles accingantur.*

Gen.27.28 *Da nobis Domine de rore cæli, & de pinguedine terræ abundantiam frumenti & vini.*

ANNOTATIONES.

1.*Inebria.*] Explicat quomodo optet viſitari, ſcilicet aquarum irrigatione, ſine qua ſterilis eſt terra.

2.*Multiplica locupletare.*] id eſt, multum illam locupleta, ſeu bonis omnibus refertam redde.

3.*Illorum.*] Hominum & animantium.

4.*Riuos eius.*] id eſt, terræ ſulcos abundanter irriga.

5.*Stillicidijs eius.*] id eſt, In Dei pluuia deſuper cadente.

6.*Benedic.*] id eſt, benefac tua benignitate totius anni reuolutioni.

TIMOR DEI.

POSTVLANTIS EVM.

Pſ.118.20. *Confige timore tuo carnes meas, à iudicijs enim tuis timui.*

Pſ 85.12. * *Timorem tuum doce me.*

Pſal.2.11. * *Fac vt ſeruiam tibi in timore, & exultem tibi cum tremore.*

Pſa.86.57 *Lætetur cor meum [1] vt timeat nomen tuum.*

ANNOTATIO.

1.*Vt timeat.*] Peto lætitiam, ſed cum timore coniunctam.

TRIBVLATIO.

§. 1. POSTVLANTIS CONSOLATIONEM in tribulatione.

* *Abſconde me [1] in abſcondito faciei tuæ à conturbatione hominum.* Pſal.30.21.

§. 2. PETENTIS NON DESERI TEMPORE tribulationis.

[2] *Expectatio mea, ſaluator mi in tempore tribulationis? quare quaſi colonus futurus es in terra, & quaſi viator declinans ad manendum.* Hier.14.8.

§. 3. PETENTIS LIBERARI.

[4] *Parce mihi Domine, nil enim ſunt dies mei.* Iob 7.16.

Vſquequo non parcis mihi, nec dimittis me vt gluttiam ſaliuam meam? Videndi etiam duo ſequentes verſus. Iob 7.19.

[5] *Manum tuam longè fac à me, & formido tua non me terreat.* Iob 13.21.

Contra folium quod vento rapitur oſtendis potentiam tuam, & ſtipulam ſiccam perſequeris: atque alia, eodem capite. Vide etiam totum ca. 14. maximè verſu 13. & 14. Iob 13.25.

Miſerere mei Domine, vide [6] humilitatem meam de inimicis meis. Pſal.9.14.

Vt quid Domine receßiſti longè, deſpicis in opportunitatibus, in [7] tribulatione? Pſal.9.22.

Videndi etiam pſalmus 12. 1. pſ.16. 8. pſal.30. 1. pſ.38.13. & 14.

§. 4. RECENSENTIS TRIBVLATIONES SVAS.

Conſulendus Iob c.16. à v. 9. & c.17. à v. 6. & c.19. à v. 7. & c.23. v.1. & 2.

Pharetram ſuam aperuit Dominus, & afflixit me, [8] & frænum poſuit in os meum. Iob 30.11.

In memetipſo marceſcit anima mea, & poßident me dies afflictionis. Iob 30.16.

Comparatus ſum luto, & aßimilatus ſum fauillæ & cineri. Iob 30.19.

§ 5. AGNOSCENTIS SE IVSTE PVNIRI.

Peccaui, & verè deliqui, & vt eram dignus non recepi. Iob 33.27.

* *Iuſtus es Domine, quia os tuum ad iracundiam prouocaui.* Thren.1.18.

* *Ego iniquè egi, & te ad iracundiam prouocaui, idcirco inexorabilis es.* Thren.3. 42.

* *Peccaui, impiè egi, iniquè geßi Domine Deus meus in omnibus iuſtitijs tuis: auertatur ira tua à me.* Baruch 2. 12.

* *Peccaui: & in amaritudinibus moratur oculus meus.* Iob 17.2.

* *Domine fac propter nomen tuum, quoniam multæ ſunt auerſiones meæ, tibi peccaui.* Hier.14.7.

§. 6. CONFVGIENTIS AD DEVM in tribulatione.

Hier. 16. 19. *Domine fortitudo mea & robur meum, & refugium meum in die tribulationis.*

§. 7. SEIPSVM CONSOLANTIS IN tribulatione.

Hier. 31. 16 *Quieſcat vox tua à ploratu, & oculi tui à lacrymis, quia eſt merces operi tuo.*

§. 8. PRÆDICANTIS DIVINAM CONSOLAtionem ſibi affuiſſe in ipſa tribulatione.

Pſal. 22. 4. *Virga tua & baculus tuus ipſa me conſolata ſunt.*
Pſal. 22. 5. *Paraſti in conſpectu meo [9] menſam aduerſus eos qui tribulant me.*

§. 9. ÆQVO ANIMO FERENTIS tribulationem.

Iob 2. 10. *Si bona ſuſcepimus de manu Dei, mala quare non ſuſcipiamus?*
Iob 1. 21. *Dominus dedit, Dominus abſtulit: ſicut Domino placuit ita factum eſt, Sit nomen Domini benedictũ.*
1. Reg. 3. 18. [10] *Dominus eſt, quod bonum eſt in oculis ſuis faciat.*

§. 10. GAVDENTIS IN TRIBVLATIONE.

Abac. 3. 17 *Ficus non florebit, & non erit germen in vineis: mẽtietur opus oliuæ, & arua non afferent cibum: abſcindetur de ouili pecus, & non erit armentum in præſepibus: ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo IESV meo.*

2. Cor. 12. 10. *Placeo mihi in infirmitatibus, in contumelijs, in neceſſitatibus, in perſecutionibus, in anguſtijs pro Chriſto: cum enim infirmor tunc potens ſum.*

§. 11. POSTVLANTIS TRIBVLARI ob peccata.

Iob 34. 36. * *Pater mi probetur ſeruus tuus vſque ad finem, ne deſinas ab homine iniquitatis.*

POSTVLANTIS NOVAS TRIBVLATIONES.

Iob 6. 8. 9. *Quis det vt veniat petitio mea, & quod expecto tribuat mihi Deus, & qui cœpit ipſe me conterat, [11] ſoluat manum ſuam & ſuccidat me?*
Iob 6. 10. * *Hæc mihi ſit conſolatio vt affligens me dolore non parcas, nec contradicam ſermonibus ſuis.*
Iob 17. 3. [12] *Pone me iuxta te & cuiuſuis manus pugnet contra me.*

§. 12. POSTVLANTIS NE OCCASIONE tribulationis peccet.

Ioan. 17. 15 *Non rogo vt tollas me de mundo, ſed vt ſerues me à malo.*

§. 13. PROPONENTIS DEO SVAM tribulationem, licet nihil petat.

* *Domine puer meus iacet in domo paralyticus, & malè torquetur.* Matt. 8. 6.
Domine anima mea malè à dæmonio torquetur. Mat. 15. 22
Vide etiam ſupra verbo Oratio. §. 1. ex Ioan. 11. v. 3.

§. 14. AGNOSCENTIS TRIBVLATIOnis fructum.

Caſtigaſti me Domine, & eruditus ſum quaſi iuuenculus indomitus. Hier. 31. 18
Bonum mihi quia humiliaſti me, vt diſcam iuſtificationes tuas. Pſ. 118. 71.

§. 15. LAVDANTIS DEVM POST tribulationem.

Cantate Domino, laudate Dominum, quia liberauit animam pauperis de manu malorum. Hier. 20. 13
Benedictus Dominus qui non dedit nos in captionem dentibus eorum. Pſal. 123. 6
Benedico te Domine Deus Iſrael, quia tu caſtigaſti me, & tu ſaluaſti me. Tob. 11. 17
Agnoſcentis ſe à Deo liberatum, eique promittentis laudes. Pſal. 29. 12. 13.
[13] *Conſcidiſti ſaccum meum, & circumdediſti me lætitiâ, vt cantet tibi [14] gloria mea, & non [15] compungar: Domine Deus meus in æternum confitebor tibi.*

Videndi etiam pſalmi 39. v. 1. 2. 3. 4. & pſalm. 123. integer, & alibi frequenter.

ANNOTATIONES.

1. *In abſcondito faciei.*] id eſt, in loco abdito, qui eſt faciei tuæ contemplatio, qui enim raptus eſt ad Dei contemplationem, is ſummam experitur ſuauitatem, nec curat aduerſa, quæ homines conturbare ſolent.

2. *Expectatio.*] id eſt, ſpes.

3. *Quare, &c.*] Cur me deſerturus es, ſicut facit aduena & peregrinus, qui poſt vnius noctis moram aliò tranſit.

4. *Parce.*] Non hîc de peccatis agitur, ſed de morbo & ſupplicio.

5. *Manum.*] Scilicet punientem.

6. *Humilitatem.*] id eſt, afflictionem, quæ mihi ab inimicis affertur.

7. *Opportunitatibus.*] id eſt, cum maximè opportunum & tempeſtiuum eſt iuuare me, tempore ſcilicet tribulationis.

8. *Frænum.*] Vt ſolet equo domando, id eſt, morbum & alias calamitates.

9. *Menſam.*] id eſt, ſanctiſſimam Euchariſtiam vel ſacras litteras, verum animæ afflictæ pabulum, vel cæleſtes oblectationes.

10.*Dominus eſt.*] Verba ſunt Heli Sacerdotis, poſtquam ei multa, domuique ſuæ aduerſa prædixerat puer Samuel.

11.*Soluat.*] Qui enim parcit, videtur habere manum ligatam.

12.*Pone,&c.*] Per amorem ſcilicet & feruentem dilectionem, tumque nihil morabor aduerſa omnia, quæ ab hominibus inferri poſſint.

13.*Conſcidiſti ſaccum.*] id eſt, luctum, qui ſacco fit, omnem abſterſiſti.

14.*Gloria.*] id eſt, Gloria qua me liberando affeciſti.

15.*Compungar.*] id eſt, non doleam peccati conſcientia.

VERECVNDIA.

POSTVLANTIS EAM.

Eccl.23.6. *Anima* [1] *irreuerenti, &* [2] *infrunitæ ne tradas me.*

ANNOTATIONES.

1. *Irreuerenti.*] id eſt, Impudenti: eſt impudentia multorum vitiorum maximè carnalium mater.

2. *Infrunitæ.*] id eſt, ſtolidæ: à ſtoliditate proficiſcitur inuerecundia, ſicut contra honeſtas & pudor à Sapientia.

VICTORIA DE HOSTIBVS.

Vide Bellum.

§. 1. POSTVLANTIS EAM.

Deut.33.11 *Percute dorſa inimicorum noſtrorum, & qui oderunt nos non conſurgant.*

Iudith 6.15 * *Domine Deus cęli, & terræ intuere ſuperbiam inimicorum noſtrorum, & reſpice ad noſtram humilitatem, & faciem ſanctorum tuorum attende: & oſtende quoniam non derelinquis præſumentes de te, & præſumentes de ſe, & de ſua virtute gloriantes humilias.*

Pſal.58.12 *Diſperge illos in virtute tua, & depone eos protector meus Domine.*

Pſal.82.14 *Deus meus pone illos vt rotam, & ſicut ſtipulam ante faciem venti.* Videndus totus hic pſal.

Exod. 15. 16. *Irruat ſuper eos formido, & pauor in magnitudine brachij tui.*

§. 2. AGNOSCENTIS VICTORIAM OMNEM à Deo exiſtere. *V.V. Tentatio* §.5.

Pſal.43.& 4. *Manus tua gentes diſperdidit, &* [1] *plantaſti eos, affixiſti populos & expuliſti eos, nec enim in gladio noſtro poſſedimus terram, & brachium noſtrum, &* [2] *illuminatio vultus tui, quoniā complacuiſti in nobis.* Vide etiā quatuor ſequētes verſus.

* *Non manus noſtra excelſa, ſed Dominus fecit hæc omnia.*

ANNOTATIONES.

1.*Plantaſti eos.*] Scilicet Patres noſtros, quibus inimicorum vrbes tradidiſti, & quaſi plātaſti in iis, quando eas tuo iuſſu habitarunt.

2.*Illuminatio.*] id eſt, fauor tuus.

VINDICTA DIVINA.

§. 1. POSTVLANTIS EAM in ſe affligentes.

Apoc.6.10 *Vſquequo Domine ſanctus & verus non iudicas & non vindicas ſanguinem noſtrum de iis qui habitant in terra?*

Pſal.34.1. [1] *Iudica Domine nocentes, expugna impugnantes me.*

Frequentiſſima eſt hęc aſpiratio in pſalmis.

§. 2. POSTVLANTIS VT IN SE SÆVIAT diuina vindicta.

2.Reg.24.17. *Ego ſum qui peccaui, & ego iniquè egi, iſti qui oues ſunt quid fecerunt? vertatur obſecro manus tua contra me, & contra domum Patris mei.*

ANNOTATIO.

1.*Iudica.*] id eſt, Puni.

VIRTVS.

PETENTIS EAM.

Pro.16.16. * *Poſſideam mi Domine virtutem, quia auro melior eſt, & acquiram eam, quia pretioſior eſt argento.*

Pſ.118.66. [1] *Bonitatem & diſciplinam & ſcientiam doce me, quia mandatis tuis credidi.*

ANNOTATIO.

1.*Bonitatem.*] Rectus ordo, vt primo bonitas ſeu virtus, qua abſolutè homo bonus eſt, petatur tum diſciplina ſeu prudentia, demum ſcientia; quod contrà pleriq; faciunt.

VITA.

Vide Lumen.

§. 1. PETENTIS LVMEN AD VITÆ ſtatum deligendum.

Pſa.24.4.5 [1] *Vias tuas Domine demonſtra mihi, & ſemitas tuas edoce me, dirige me in veritate tua, & edoce me, quia tu es Deus Salvator meus.*

§. 2. AGNOSCENTIS VITÆ BREVITATEM.

Eccl. 18. 8. *Quid eſt homo, cuius numerus dierum vt multum centum anni, quaſi* [2] *guttæ aquæ maris deputati ſunt, & ſicut calculus arenæ ſic exigui anni in die æui?*

Pſal. 38. 6. [3] *Menſurabiles poſuiſti Domine dies meos, & ſubſtantia mea tamquam* [4] *nihilum ante te.*

Pſal. 38. 8. *Vniuerſa vanitas omnis homo viuens.*

[5] *In imagine pertranſit homo.*

§. 3. PETENTIS VITÆ NECESSARIA ad victum cultumque corporis.

Prou. 30. 8. *Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi, tribue tantum victui meo neceſſaria.*

ANNOTATIONES.

1. *Vias tuas.*] .i. eam viæ & vitæ rationem, quæ tibi imprimis probatur.

2. *Guttæ.*] id eſt, centum illi anni ad æternitatem Dei propriam collati, non aliter ſe habent, ac guttæ reſpectu totius maris, aut calculus vnus, reſpectu innumerabilis arenæ: quaſi dicat nullam eſſe comparationem vitę humanæ & diuinæ cum illa finita ſit, hęc infinita.

3. *Menſurabiles.*] Ac proinde breues: quidquid enim ſub menſuram cadit, vtique breue eſt.

4. *Nihilum.*] Non modò breues ſunt dies noſtri, at ſubſtantia ſeu ſubſiſtentia noſtra & duratio nihil eſt ante oculos Dei.

5. *In imagine.*] .i. inſtar inanis vmbræ quæ imago rei eſt, non res ipſa, percurrit homo vitæ huius ſtudium.

ZELVS.

Vide Amor diuinus.

§. 1. POSTVLANTIS ZELVM ANIMARVM.

Zelus domus tuæ comedat me Domine. Pſal. 68. 10

Defectio teneat me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam. Pſ. 118. 53.

Tabeſcere me faciat zelus meus, quia obliti ſunt verba tua inimici tui. Pſalm. 18.

§. 2. EXERCENTIS ZELVM ANIMARVM.

Contere ſceleſtos & peccatores ſimul, & qui te dereliquerunt conſume. Iſai. 1. 28.

Deficiant peccatores à terrâ, & iniqui, ita vt nō ſint. Pſ. 103. 35.

Veniat mors ſuper illos, & deſcendant in infernum viuentes, quoniam nequitiæ in habitaculis eorum, in medio eorum. Pſal. 54. 16

Vide etiam Pſalm. 108. ferè totum.

Vtinam abſcindantur qui vos conturbant. Gal. 5. 12.

Capite nobis [1] *vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas noſtras.* Cant. 2. 15.

Sicut deficit fumus deficiant, ſicut fluit cera à facie ignis, ſic pereant peccatores à facie Dei. Pſal. 67. 3.

[2] *Sagittę tuæ acutæ (populi ſub te cadent) in corda inimicorum Regis.* Pſal. 44. 7

[3] *Exaudi orationem meam, ad te omnis caro veniat.* Pſal. 64. 2.

ANNOTATIONES.

1. *Vulpes.*) id eſt, hæreticos doloſos, & aſtutos vt vulpes, quibus tempeſtiuè obuiandum priuſquam grandeſcant. Poſſunt etiam per vulpes, mali omnes intelligi, quorum conatus ipſo ſtatim initio comprimendi, ne animarum vineas demoliantur.

2. *Sagittæ.*) Intellige prædicationem verbi Dei, aut cæleſtes eius inſpirationes, quibus confixi inimici Regis id eſt, peccatores, concidunt, eique ſe dedunt.

3. *Exaudi.*) id eſt, Si me exaudies orantem pro omnium hominum ſalute, omnes ad te venient per fidem, ſpem, & charitatem, omnes te laudabunt, omnes te colent donis & votis. Amen, amen. Fiat fiat.

FINIS.

Ad maiorem Dei opt. max. ſanctiſſimæq; Deiparæ, & Sanctorum omnium gloriam.

Digitized by Google

1-7-4 2

IHS